R. 11
1/3

L. L.
F. 6
N. 2

OPERA VERGILIANA

OPERA VERGILIANA CVM DECEM COMMENTIS DOcte et familiariter exposita: docte quidem Bucolica: et Georgica a Seruio, Donato, Mancinello & Probo nuper addito: cum adnotationibus Beroaldinis. Aeneis vero ab iisdem praeter Mancinellum & Probum & ab Augustino datho in eius principio: Opusculorum praeterea quaedam ab Domitio Calderino. Familiariter vero omnia tam opera quam opuscula ab Iodoco Badio Ascensio. Opuscula autem ante Aeneida hac posita sunt serie. Culex. Dirae. Aethna. Cyris. Moretum. Hortulus & Elegia de obitu Meccoenatis. Epigrammata. Vir bonus. De ludo. De liuore. De venere & vino. De littera Pythagore. Coppa & rosa. Est & non: Aetates aialium. Aerumnae & labores Herculis. De musarum inuentis. De cantu syrenum: & de die festo. De Fortuna: de Orpheo. De seipso: de speculo & fonte: & experientia. De glacie & plaustro: & arcu coelesti quam Irim vocant. De quattuor temporibus anni: & de ortu solis. De signis coelestibus. Quaedam edilia.

Omnia quidem tam Bucolica: Georgica: Opusculorumque nonnulla: & Aeneis: quam tertiusdecimus a Mapheo Vegio liber: expolitissimis figuris & Imaginibus illustrata.

Accesserunt ad haec non minus vtilia quam necessaria congruisque locis in aeneide ipsa interlocutorum nomina sita: quae quantum lectori (nisi nasuto) adminiculo futura sint iudicet qui perlegerit.

Adiecimus hac editione castigationes, & varietates Maronianae lectionis: ex veterum codicum collatione per diligentissimum virum Ioannem Pierium Valerianum non minus accurate, quam docte excerptas.

Ne quis calumnietur Interpretum huiusce praestantissimi, & apud Latinos omnium maximi poetae nos enarrationes confudisse, praemonitos velimus candidos lectores, Interpretationibus Seruii Mauri Grammatici perdiligentis id signi ☙ praepositum esse. Ioannis Pierii Valeriani castigationes, & varietates hoc asterisco * Contextum vero Iodoci Badii Ascensii tali signo facile cognosces.

M · D · XXVII ·

SEBASTIANVS BRANT AD LECTOREM OPERIS.

Lectori loquitur liber hic: pictasq; tabellas
Commendat: quales virgilio addiderit.

Perlege virgilios quotquot bone lector in orbe
Comperies toto: me quoq; confer eis.
Spero equidem dices me longe alios superare:
Videris atq; ante hac nec mihi vbiq; parem.
Multa characteribus aliorum: multa lituræ:
Et limæ debes: sed mihi cuncta dabis.
Hic legere historias: cõmentaq; plurima doctus:
Nec minus indoctus perlegere illa potest.
Dardanium Aeneam doctũ non legimus vsq;:
Picturam potuit perlegere ille tamen:
Magna fuit quondam picturæ gloria: & inter
Præcipuas artes: prima erat illa gradu.
Vnde antigraphicen teneris lusisse sub annis
Instituit pueros græcia docta suos.
Tantus honos arti fuit: interdicta quod olim
Hæc fuerat seruis: hos docuisse nephas.
Pictores fabii: dictatoresq; fuere:
Ars ea principibus nobilitata viris.
Laude sed insigni cunctos superauit Apelles:
Nec passus quanq̃ prorsus in arte parem.
Nempe voluminibus doctrinã hãc auxit abũde:
Nullo: ab eo non est linea ducta: die.
Pinxit Aristides animũ: sensusq; pathosq;:
Atq; hominũ affectus: dictus & inde bonus.
Instituit species depingere & Appolidorus:
Isq; penicillo gloria prima leui.
Doctior Eupom9. sine arithmo posse negauit
Picturam queq̃ perficere ingenuam.
Multa polignotus tantæ superaddidit arti:
Multaq; phidiaca: quæ placuere: manus.
Auro Pularchi legimus tabulam esse repensam:
Vnde data est arti: & gloria magna viro.
Prælia panæus Marathonica pinxit athenis:
Atq; rhodi fuerat gloria prothogenes.
Parrhasium vicit depicto Aiace Timentes:
Cum tamen hic princeps dictus in arte foret.
Ausus item pythis est: doctum contendere cõtra
Thimagoram: at palmam linquere iussus ei.
Plus placuit zeusi pictas donare tabellas:
Quam precio indigno vendere cuiq; suas.
Nobilis in primis opifex: qui pingere mores
Nouit: & o vtinam viueret idem hodie.
Quo pueris nostris: senib9 quoq;: virginibusq;:
Matribus: ac mores pingeret ipse bonos.
Sed quorsũ o lector nos hæc meminisse putabis?
Picturæ laudem q̃ damus eximiam?
Quã nisi: vt has nostras q̃s pixim9 ecce tabellas
Virgilio: charas tu quoq; habere velis.
Has tibi nemo ante hac tã plane ostẽderat vsquã:
Nemo tibi voluit pingere Virgilium.
Nunc memorare potes monochromata cuncta maronis
Quam leuiter: pictis lector amice locis.
Perlege: deinde vale: iubet hoc tibi nõie brantus
Dicere & ipse suo. cum Titione Vale.

Tuum quoq; Sebastianũ: ne Tema
rensis more macules: sed
ama: oro. dabitur ali
quãdo & respon
dendi & ex-
purgandi
tempus
Amẽ

TABVLA BVCOLICORVM GEOR.ET OPVSCVLORVM.

¶INDEX COMMENTARIORVM BVCCOLICA GEORGICA ET OPVSCVLA.

¶De littera.B.

¶De littera.C.

¶De littera.D.

¶De littera.E.

¶De littera. F.

De littera.G.

De littera. H.

¶De littera.I.

¶De littera.L.

¶De littera.M.

¶FINIS.

IODOCVS BADIVS ASCENSIVS
D. ANSELMO DE BRIEVERE VTRIVSQVE IVRIS DOCTORI CONSVLTISSIMO ET AMICO INTER PRIMARIOS SVMMO: S.D.

I cum Lucilio illo emunctæ naris: homine: & acerbiſſimo virorum exploſore: ſatyricorum dico latinorum
principe: veluti apud Flaccum legimus: Virtus Scipiadæ & mitis ſapientia Læli Nugari ſoliti & diſcincti lu
dere donec Decoqueretur holus. Si inquam illa duo flagrantiſſima belli fulmina & grauiſſimi alioquī vi-
ri ad animos ſub inde recreādos pueriles luſus etiam cum Lucilio exercere veriti nō ſunt: nihil eſt quod ve-
rear etiam tecum Anſelme ſuauiſſime ſubinde nugari. & a ſeueris ſacrarum legum ſtudiis in hanc noſtrā nō
dico ludicram aut futilem: ſed ſolatioſam & peramabilem harenam amœnum ingenium tuum deuocare. In
qua cum muſis quinetiam cum ſanctiſſimis legibus iucundiſſimam habeas rationem. Verſamur ſiquidem
nunc vti & olim tecum in maronianis fontibus nectareo dulcore affatim ſcatentibus. E quibus (vt diximus)
haurire eſt: fere quod ſacri canones quodq; ſacræ prætendunt leges. Nam vt honeſte iuſteq; viuamus (id qd'
imprimis præcipiunt) oportet agnoſcamus. ꝙ Vt in ciceronianis officiorum inſtitutionibus eſt: non nobis ſolum nati ſumus:
ortuſq; noſtri partem ſibi patria: partem amici vendicāt. quod an alibi magis graphice: q̄ in maronis a nobis iam ſuſceptis Bu-
colicorum & Georgicorum libris depingatur: nō immerito addubitem Quid enim aliud (vt a primordio incipiam) in prima
bucolica q̄ vt patriæ compatriotiſq; noſtris: qui nimirum amici eſſe debēt conſulamus agitur? Tityrus enim ille gregis ductor
gratias pro receptis a ſe agris Auguſto principi agens: ad cæterorum agros recipiendos honeſtiſſima ingreditur via: qua & in-
ſontes & miſeros ſuos declarat cōpaganos: ſimulq; a præſentiſſimo reipublicæ veneno diſcordia: qua auctore Salluſtio res ma-
ximæ dilabuntur dehortatur. Vbi dicit En quo diſcordia ciues perduxit miſeros: en quis conſeuimus agros? Quid in ſecunda
aliud q̄ vt mutuas amicitiæ partes depleamus admonet? Quid in tertia prætendit aliud q̄ a ſtultis amoribus dehortari ita con-
cludens Et quiſquis amores aut metuet dulces aut experietur amaros? In quarta vero rem facile ſanctiſſimam peragit. Nam pa-
trem patriæ principemq; reipublicæ Octauium Auguſtum a quo tota reipublicæ ſalus dependebat. id facere cohortatur quod
eum facturum præcinit dicens: Ille deum vitam accipiet: diuiſq; videbit Permixtos heroas: & ipſe videbitur illis: Pacatumq; re
get patriis virtutibus orbem. In quinta autem quæ proxima ad iuſticiam & homine digniſſima virtus eſt: gratitudinem animis
noſtris commēdat dum paſtores illi inter ſe amiciſſimi: & defuncti amici: Daphnidis (quem iulium Cæſarem intelligo) memo
res: & inter ſe benefici mutuis donis concertant. Porro in ſexta ad ſanctiſſima nos animorum ſtudia inuitat: & ne ſemper pueri
ſimus commonet: dum rerum exordia: & res longe ante nos geſtas Sileno cantāte e philoſophorum monumentis repetere ſua-
det. Sed in ſeptima nonne ab emulationis imprudentis veneno nos auertit. dum Tyrſim ignominioſe victum arguit? At quid
in octaua: nonne ab inſana procatione & inauſpicato connubio pernicioſiſſimo illo imperitorū adoleſcentium veneno demo
net? Cæterum in nona tam manifeſte principem ad commiſerationem inducit vt ne tyrannus quidem temperet a lachrymis dū
mœris ſenio & miſeriis confectus. fruſtra Cæſaris laudes dehiſcere attentat. Deniq; in vltima dū Gallum conſolari videtur: nō-
ne ſtultos illius amores vituperat vt ab eis prudentiſſimum quemq; dehortetur. Quid vero in Georgica tota? nonne ad ſancta
& ſalubria nos exercitia conducit? In cuius quarto dum apum naturas exequitur. nonne bene inſtitutam rempublicā nobis de-
pingit? Quid etem̄ in bono principe amabilius ꝙ erga ſubditos clæmentia? at apium regibus denegatur aculeorum vſus. Quid
vtilius patriæ ꝙ ab hoſtibus protectio (nā ſępe duobus regibus inceſſit magno diſcordia motu) at Ipſi per medias acies inſigni-
bus alis Ingentes animos anguſto in pectore verſant. Vſq; adeo obnixi non cedere dum grauis aut hos: Aut hos verſa fuga vi-
ctor dare terga ſubegit. Quid autem in populo decentius ꝙ ſumma in principem obſeruantia: ſummus amor: ſumma obedien-
tia? quæ ſic in apum predicatur populo. Præterea regem non ſic Aegyptus & ingens Lydia: nec populi Parthorum aut Mædus
Hydaſpes Obſeruant : rege incolumi mens omnibus vna eſt Amiſſo rupere fidem conſtructaq; mella Dirupere ipſæ & cra-
tes ſoluere fauorum. Ille operum cuſtos illum admirantur & omnes Circunſtant fremitu denſo ſtipantq; frequentes Et ſæ
pe attollunt humeris et corpora bello. Obiectant pulchramq; petunt per vulnera mortem. Hec illic. Sed quo inquies om-
nia iſtec? Nempe eo tendunt vt quod prudentiæ tuæ exploratiſſimum eſt. cæteris quoq; perſuadeam Maronem non minus ad
mores ꝙ ad litteras cultiores contuliſſe. Vtq; ſinas hanc opellam noſtram tuo nomini nūcupatam & dicatam fratribus tuis ſtu
dioſis mediuſfidius & ingenuis adoleſcentibus Leuinum Maurum virum vndecumq; laudatiſſimum audientibus cæteræq; mi
nus adhuc eruditæ pubi dexterius impertiri. ſumma enim familiaritate omnia elucidaſſe conatus ſum: non tam nomini meo ꝙ
imbecilliū eruditioni cōſulens. Vale dulce decus et honeſtiſſimæ delitiæ noſtræ. Ex officina noſtra litteraria in Parrhyſiorum
Lutecia. ad. viii. kal'. Maias. M.D.V. Et iam Idus ad apriles. Anni ab redemptione humana. M.D.XV.

P. VERGILII PRAECONIA PER LANDINVM

CHRISTOPHORI LANDINI FLORENTICI DE PECVLIARI PVBLII VERGILII MARONIS LAVDE: HONESTA PRAEFATIO.

Vm eum poetam interpretandum assumpserimus: qui vel ex omnibus terrarum regionibus quarum habitatores historia cognoscantur: vel ex omnibus sæculis quorum memoria ad nostra vsq; tempora scriptorum beneficio peruenerint: si non primus omnino: primo tamen par pene æqualisq; sit: operæ nostræ prætium haud mediocræ futurum ęstimo: si paucis tamen nec pluribus ꝗ necessitas exigat ostendero ex omni quæ innumera pene est: scriptorum copia illum præter cæteros & ad grauiter ornateq; loquendum: & ad bene beateq; viuendum plurimum nobis conferre. Nam cum & intelligentia qua omnis disciplinas studio industriaq; adhibita assequi possum⁹ & oratione: qua quæ didicerimus alios doceamus: homo a cæteris animalib⁹ differat nonne in vtraq; re ita princeps est. P. Maro: vt cum ab eo discesseris vix nisi longo interuallo relicto secundum reperiant latini. Nam quem: immortalis deus. splendorem. quam dignitatem orationi affert? Quid obsecro aut in maximis rebus sublimius: aut in mediocribus temperantius aut in humilibus pressius excogitari hoc poeta pōt? Quis in singulis verbis eius elegantiam? Quis in orationis structura compositionem? Quis in luminibus verborum sententiarumq; dignitatem Maronis adæquabit? Quod iure vero omnes stupescent ita dicendi genus variat: vt rebus temporibus personisq; inseruiens: modo abundans copiosusq; fiuat: modo breuis cōcisusq; cuncta perstingat. Decet illum nonnunq; siccitas: Decet nescio quid pingue floridumq;: sæpe autem suauissimo quodam contemperamento ita huiusmodi in vnum omnia confundit: atq; commiscet: vt mirabili voluptate audientium aures demulceat atq; delectet. Nam quis dicendi ornatus excellētior esse potest ꝙ is in quo nec pręcipitata breuitas nec infinita copia: nec ieiuna siccitas: nec postremo nimium luxurians lætitia appareat? Hoc quidem dicendi genus apud quem alium inuenies non facile reperio. Ego certe apud neminem adhuc cognoscere potui. Si igitur tāq; magnum virum & omni laude dignum eum admiramur: qui horum vno vtatur egregie: si veluti eloquentiæ deum illum veneramur: qui hos omnes sed in diuersis locis adimplet. quibus laudibus obsecro quibus tandem laudibus prosequemur qui vnum in locum vnam in rem hæc simul omnia inaudita suauitate coniiciat. Adde ad hæc ꝙ cū duo sint dicendi genera quorum alterū a quieto & nulla perturbatione concitato animo mature grauiterq; proferatur: Alterum vero in quo quia nihil ratione sed omnia summa perturbatione aguntur: ardens infensum: torrensq; nominarunt: nonne vtrunq; ita distribuit. P. Maro: vt seruato hominum ingenio ac natura vnicuiq; suum attribuat? Quid enim grauius maturiusq; Aenea. Latinoq; & si duos horum similes inducit? quid contra ardentius: erectius: infensius pyrrho: Turno. & drance: sed in primis ipsa Iunone troianis semper infensa: fingere potuit? Sed vt ad ea membra in quæ totum dictionis corpus diuidimus quandoq; deueniam: ita proponunt atq; inuocant poetę: vt his ea omnia quibus proœmium perficitur summo artificio absoluāt quapropter quo artificio quo diuini ingenij consilio tantus vates & a magnitudine vtilitatis ac nouitate rerum attentum: & ab erumnis inuicto animo perlatis & ab iniustis crudelissimæ Iunonis odijs fauorem conciliat ꝙ perspicue docilem aperte absoluteq; re proposita reddit? Iam vero narrationibus suis nec dilucidius quicq;: nec verisimilius inuenies. In partitionibus autem quid quo minus clare atq; absolute sint deesse perturbabimus? Nam similitudines: amplificatiōes: exempla: digressiones: signa rerum argumentationes: cæteraq; huiusmodi: quæ quidem tum ad probandum: tum ad refutandum plurimum valent: tam multa: tam varia: tam vehementia sunt vt neq; copiosiora: neq; efficaciora: aliunde exempla sumi possint. Prætereo eius epilogos: prætereo diuersis in generibus varijs referta affectibus orationem: Neq; in eo ero occupatus: vt ostendam ꝙ vehemens ad indignationem insurgat: ꝙ mitis e cuiusuis pectore misericordiam eliciat. Hoc tamen silentio non prætermittam: nam in alijs imitandis siue græci illi fuerint: siue latini: tam diligētem rationem adhibuit tanto consilio vt illa suis quadrarent curauit vt non aliūde accepisse sed ipse peperisse ac a se parta alijs mutuasse videatur. Hæsiodum in Geor. græco etiam iudice lōge superauit. Nam in theocrito si inde doricam illam locutionis proprietatem quod græci Idioma nuncupant amoueas: quod & moribus & verbis pastoralibus vehemēter quadrat quid ꝑterea iuuenies in quo latinus poeta a siculo vinci putetur: Hoc tn̄ in Verg. admiror: quod in Theocrito & si absit desiderio: Nam pastoriæ illius ruditatis ita naturam exprimit: vt ne Roscius quidem Bucolicam personam expressius agat ꝙ ille ingenia moresq; refert: qd' quidem cum præstiterit ac per oēs numeros ita absoluerit: vt ei quē sibi imitandum proposuerat: nusq; cedat: tum quod poetarum est eodem figmento maiora quædam contegit vt ꝗuis a persona pastorali non discedat: tamen alium sensum longe excellentiorem sub illo vulgari abscondit vt opus duplici argumento ornatum & illi qui in promptu est inseruiat: & illum qui latet perficiat. Quam rem si qui sunt qui vitio illi vertant ij quid proprium poetarum sit ignorare conuincentur. Et profecto ad maxima quæq; ac diuina natus hic poeta: ita in humilioribus a prima ætate se exercuit: vt iam tum maiora illa & mente conceperit & vt res ferebant aliqua ex parte ita inceperit: vt intra bucolicos tamen fines honorare constiterit. Verum maius certamen cum Homero restat cui cum græcorum scriptorum ingens numerus in huiuscemodi pugna adhæreat: ac pertinacius instet: victoria difficillima redditur. Verum cum laboriosum magis ꝙ periculosum sit collatis signis in aciem prodire non faciet tamen honorati Seruij opinio vt in ea locum deferant ꝗuis affirmet Maronem longo interuallo Homerū secutum esse Magisq; me mouet & Afri domitij & Quintiliani auctoritas: qui illū ita secundum ponunt vt pene illum primo æqualem reddant. At dices ij latini sunt: & qui auctoritate potius ꝙ argumētis pugnent. Nam cum quid sentiant explicauerint: non multum laborant: quare ita senserint rationibus confirmare. Ita longe pluris facio Macrobij iudicium qui tum eloquentia excellēs verum facile deprehēdere potest: tum quia a grœcorum factione est: seuerius ꝙ forte par est iudiciū in eum exercet. Sed tamē vide quid sentiat. Is enim innumeris pene locis ex vtroq; poeta in mediū adductis decetnit: Maronem nostrum varijs in locis modo vinci ab Home. modo victorem ex eo prælio discedere. Itaq; quod ab homine aduersæ factionis datur accipiendum puto: & cum nullam in partem inclinata victoria receptui apud illum canant egregie nobiscum actum putauimus. Nam qui modo vincitur modo vincit. hunc ego non secūdum sed parem iudico. verum quid plura? præsertim cum de poetarum vi nulli potius ꝙ poetæ & ei quidem egregio credendum omnes acrioris ingenij viros iudicaturos non ambigam. Quid ergo aquinas Iu. iudicet eius e carmine facile est cognoscere. Ait enim Cōditor illiados cantabitur: atq; Maronis Altisoni dubiam facictia carmina palmam: atq; hęc de Home. Nam Nicandrū Apollonium Pisandrum: Euphorionem: Euripedem Pindarum cæterosq; multos ita imitatus est: vt nusq; illis cedat multis autem in locis superet. Verum vt paucis tantam rem perficiam: ego Macrobij sententiam vehementer: quoniam verissima est: approbo. Nam tantus p̄hs & platonis: in quo summa eloquentia summæ sapientiæ coniuncta est: optimus imitator. P. Vergilij eloquentiam naturæ omnium rerum optime parenti similem esse docet. Namq; terram hic frugibus arboribusq; letam videmus: ibi pratis floribusq; omnia ridere. Aliam regionem fontibus irrigari: Aliam omnino arescere. Esse & loca quæ in campos porrigant̄. Esse & alia quę in montes rupesq; cōsurgant eosdemq; alibi horrendis siluis vestiri: alibi nudo saxo inhorrescere. Sic. P. Vergilius stilum suum ad omnes vitæ mores integrum traducit: vt nunc breuis: nunc copiosus sit: nunc siccum: nunc floridum sese ostendat. Est præterea vbi leni fluat agmine: est & cum veluti per confragosa torrens rapidusq; præcipitetur. Atq; hæc in dicēdo. Quod autem ad bene beateq; viuendum pertinet. quis non videat omnia quibus vita humana recte instituatur: præcepta ab hoc poeta veluti ex adorandis philpsophię scatebris promi facile ac percipi posse? Nam vt Cyri vitam xenophō ita a primis incunabulis producit: vt ei⁹ regis exemplo optimus princeps informari possit? Sic maronis poema omne humanæ vitæ genus exprimit: vt nullus hominū ordo: nulla ætas: nullus sexus sit: nulla deniq; conditio: quæ ab eo sua officia non integra addiscat. Qua obsecro ille acrimonia: quo verborum fulmine: metum: ignauiam: luxuriam: incontinentiam: impietatem: perfidiam: ac omnia iniusticiæ genera reliquaq; vitia insectatur: vexat? Quibus contra laudibus: quibus præmijs inuictam animi magnitudinem: & pro patria: pro parētibus: pro cognatis amicisq; consideratam periculorum susceptionem: religionem in deum: pietatem in maiores: charitatem in omnes prosequitur? Nam cum hoc imprimis sibi proposuisset. P. Vergilius vt generi humano ꝙplurimum prodesset: eo potissimum consilio in vno Aenea absolutum omnino: atq; ex omni parte perfectum virum finxit: atq; expressit vt omnes illū nos-

bis tanꝗ vnicum exemplar ad vitam degendam ꝓponeremus.ac nescio an melius multo apud hunc ꝗ apud philosophos huiuscemodi omnia assequaris.Illi enim quæ vitam beatam præstant subtiliter docent potius ꝗ ad illa trahant.Hic præstantium virorum preclarissima gesta recensendo:nos quia omnes exemplo facile mouemur ad illos imitandos vehementer inflammat. Quapropter quæ illic auribus percipimus:hic tanꝗ nitidissimo in speculo nescio quo pacto nobis intueri & dum geruntur adesse videmur.Quamobrem tanto nos hæc.ꝗ illa magis mouebunt ꝗto oculorum ꝗ aurium sensus acriores esse cognoscimus. Nam quis vnꝗ rempub.melioribus legibus temperauit? In quo vnꝗ duce aut audistis:aut legistis tantam inesse rei militaris disciplinam:quanta in vno æneа describitur? at dices non omnes in rep.principes esse aut exercitibus præponi possumus longeq; plures priuatim ꝗ cum potestate viuimus.Quod quidem vt verum est ita ingenue fatebor:Sed nonne & priuatis hominibus quo pacto secum quo cum suis:quo cum ciuibus quo cum peregrinis agendum sit frequẽter admonet? Sed videor dum singulis insistere cupio longius multo ꝗ proemij angustiæ patiuntur progredi:ac rerum copia ita vrgeri:vt dum nihil indictum relinquere nitor nihil satis pro dignitate explicem:Verum vt paucis infinita expediam : ita locum concludam vt vniuersam huius scriptoris poesim laudem esse virtutis:atq; omnia ad illam referri sine dubitatione affirmem.Quę vero ad summum bonum:quod in diuinis rebus contemplandis cognoscendisq; consistere scimus pertinent ꝗ omnino diuinæ.xij.ænei.libris mirifico figmento intexuerit satis pro nostri ingenij viribus in eo libro expressimus:in quo Laurentius medices hæc inuestigans inducitur:Adde ad hęc ꝗ multa quæ natura ipsa penitus in obscuro condidit atq; abstrusit:ille singulis sæpe versiculis.& breuissimis quod poetarum est verbis perstringit:ꝗ docte ventorum vim ac naturam explicat:ꝗ signate tum tempestates tum multorum syderum ortus obitusq; exprimit:ꝗ eleganter errores lunæ solisq; labores refert:ꝗ veræ vnde pluuiæ vnde serenitates: vnde cœli aut clęmentia aut inclæmentia sit ostendit? De animorum autem nostrorum vi naturaq; :deq; rerum principijs nõne ita scrutatur:vt omnes omnium philosophorum sectas ac familias nosse illum manifestum sit? adde ad hęc cognitionem historiarum.adde vt diligentissimus antiquitatis et nõ modo nostrarum rerum sed & græcarum & omnium nationum inuestigator extiterit.Prætereo ius ciuile.Omitto ius pontificum priscorum.Prætermitto id quod augurum est quæ quidem omnia si ab eo ieiune:si aride:si inculte scripta essent:essent tamen propter eorum varium multiplicem ac maximum vsum omni studio cognoscenda:nunc autem tam incredibili verborum copia atq; elegantia insignita:Tam admirabili sententiarum grauitate illustrata tot salibus respersa.tanta stili varietate grauiter ac iocunde composita cum sint:quis non vel noctes integras(si opus fuerit)ad diuturnas huius poetæ lectiones addat:cum summæ vtilitati summa sit adiuncta voluptas? Hęc ille.

ANTONIVS MANCINELLVS VELITERNVS VRSO VRSINO HEROI CLARISSIMO PONTIFICIS THESAV. AC GYMNASII ALMAE VRBIS RECTORI.

Ergilij poetarum summi & Bucolica & Georgica in Romano Gymnasio tu rector & princeps ꝗ optimus Vrse Heroum decus eo pacto adhinc triennio publice profitebar vt posteris quoq; impertiendum censerem eoq; studiosius & accuratius enitebar:quumq; tempus admonuit impressoribus quicquid euigilaueram tradidi:Diceres autem Nonne & Seruius iam pluribus annis Vergilij summus habet interpres.& anno abhinc secundo Landinus vir profecto eruditissimus:quid igitur tua eruditione opus? Cum etiam fieri non possit: aut non facile fiat:vt ea verbis mutentur ac extrudantur:que impressa sunt mentibus:& iamdiu retenta? Itaq; Seruij potius alteriusue sententiam omnes pene ꝗ tuam probauerint sicq; frustra quodammodo elaboraueris.Ea quidem omnia ita fore non dubito Præsul dignissime apud eos presertim qui sæpenumero aliud ꝗ recte senserint::iniquo animo approbant & extollunt:ꝓbandaq; arguunt & inuertunt.Nec ego eo cõsilio Cõmẽtarios edidi:vt homines eruditos redarguam.ꝗꝗ aliud alij videtur.Sed vti Vergilij carmen & facilius & apertius habeatur. Eo enim studio:ea opera: virgilia:diligentia:cura sum vsus:tum corrigendis textibus:tum illis interpretandis:vt mea cum præcedentibus cõferentes:necessaria potius ꝗ superuacanea fuisse animaduertãt.Amabunt inde:nam que facta sunt cum labore:vt ille inquit:magis diligunt omnes.Et quoniam explodenda eorum suntverba:qui nihil auctoritate doctorum corroborant illiꝰ autem recipienda sententia:qui nihil loquitur:nisi quod apud excusitissimos legitur auctores.Visum est:cunctis omnibus & locis atq; sententijs::priscorum testimonia reddere.Ibiq; maxime vbi.aliorũ interpretationibus:quod sæpe accidit:minime sum assensus: nõ quidem ab re vt patebit Præteriq; nihil fere necessario exponendum:quod si forte nõ vsq; rite expositum fuerit: dãda venia est.Quis enĩ tanto ingenio:tanta doctrina:tantaq; sapientia pręditus esse põt vt nusq; cespitet? Neq; enĩ est vlla disciplina:aut ars:ꝗ singulari cõsummata sit ingenio.Nec vllus omnia scire põt:& vbiq; diligẽtia satis vti.Hinc Plato philosophorum summus Architæ respondens ait:Quæ apud me sunt cõmẽtaria:de quibus scripsisti:nõdum satis lucubrata sunt:neq; vnꝗ satis erunt:ea tamen emisi & contra subitorum & plurimorum iudicia doctorum:deniq; & cõtra me quod lõge pessimum haud dubito:Tua tamen:obseruator:speculator:explorator dignissime(id enim episcopus interpretatr̃)auctoritate,potestate,dignitate fretus:audentius meas lucubrationes emitto:tibiq; dedico.Cui enim potius? Tibi siquidem mea omnia debeo:tibi labores omnis & vitam ipsam.Quis namq; me numero paucorum ascripsit? Tua nempe ingens & maxima charitas.Tua quidem liberalitas & clæmentia summa.Tui magnitudo cõsilij.Tui animi sapientia.Vt autem possint labores mei alibi quoq; opem sufficere.Vocum rerumq; indicem secundum litterarum seriem in fronte apposui.Edam post hæc in Iuuenalem in Odas:in carmen Epodon Horatij Venusini paratos iam cõmentarios.Vbi quid senserim vltra aliorũ sentẽtias.quid addiderim:quid ve elaborauerim plane videbit.vale decus ꝓcerum & præsidium meũ.Vale & salue.Romæ tertio Idus Octob.MCCCCXC.

Ex quibus Auctoribus

M.Catone:Varrone:Columel.Plynio:Palladio:Theophrasto:Macro.Nonio Mar.Diomede:Festo:Põpeio: Donato:Capro: Phoca.Prisciano:Acrone:Porphyrione: Aulo Gel.Probo: Vegetio: Modesto:Vibio sequestri:Lactantio:Homero:Hesiodo: Theocrito:Hora.Ouidio:Manilio:Propertio:Plauto:Lucano:Lucretio:Cicerone:Salustio:Eusebio:Apuleio:Tito Liuio:Suetonio:Seneca:Lucio Floro:Iustino:Herodoto : Diodoro : Laertio:Plutarcho: Alcinoo.Appiano: Cornelio Tacito.Strabone: Quintiliano:Solino:Dionysio:Ptolemęo:Hyginio:Alexandro aphrodiseo: Aristotele: Augustino : Cornelio celso: Salone: Serapione:Vitruuio:Ioanne vero Carmelitano in græcis dictionibus:Horũ omniũ suo loco testimonia patent.

ANTONII MANCINELLI: VELITERINI COMMENTARIVS IN BVCOLICA MARONIS.

tIcendi genera in carmine:& in soluta oratiõe probabilia sunt tria.Huber:Gracile:Mediocre.Huberi dignitas atq; amplitudo est.Gracili venustas & subtilitas.Mediocre in confinio est vtriusq; modi particeps. Vera autem & propria huiuscemodi formarum exempla in latina lingua Marcus Varro esse dicit.Hubertatis Pacuuium.Gracillitatis Lucilium.Mediocritatis Terentium.Sed ea ipsa genera dicendi iam antiquitus tradita ab Home.sunt tria tribus. Magnificum in Vlysse & vber est.Subtile in menelao & cohibitum.Mixtũ moderatum in Nestore.De quibus omnibꝰ Gellium libro.vij.legito.Eusebius apud Macrobium libro.v. inquit dicendi genera:esse quattuor.Copiosum in quo Cicero dominatur.Breue in quo Salu.regnat.Siccũ quod Frotoni ascribitur.Pingue & Floridum in quo Plynius secundus luxuriatur.Sed apud vnum Maronem hæc duattuor genera reperies:varijs quidem locis:illa etiam tria. Nam gracili in Bucolicis vtitur.Hubere in æneide.Mediocri inGeog.quod sane la tius commentari o suo narrabimus.Cæterum quia teste philosopho libro.iiij.met.primum principium

pium in aliqua sciētia debet esse notissimū in ea. Ab ipsius tituli noīe auspicemur. Bucolica: vt Diomedes inquit: dicunt̄ poema
ta carmine pastorali cōposita. Bucolicō aūt armētū boū. Bucoleo pasco boues. Bucolos vo bubulc⁹ dicit̄. Bubulcus aūt q bub⁹
arat: siue qui boues fundi aratorios pascit: vt Paulus iurecōsultus ait. Bucolicusq̄ a nostris armētarius appellat̄. vt scribit Do-
natus. Aegloga dici pōt Aegon. i. caprarū. Logos. i. sermo. Theocritus: quē Maro imitatus est: vt passim docebimus plures com
posuit æglogas. Maro decē. Bucolicum carmē. Diodoro teste volumine. v. in Sicilia Daphnis Mercurij filius & nymphæ q etiā
educatus a Nymphis boū p multa possedit armenta: a quorū cura Bucolos dictus est: cum esset ingenio acri. studiūq; plurimum
gubernandis bobus impēderet: adinuenit Tradunt insuper illū in Dianæ gratiā venādi studio impēdisse operā eamq; fistula &
cātu Bucolico apprime oblectasse. Bucolici præterea versus sunt quotiēs in quarta regione Dactylus finiēs partē orationis in-
uenit̄: vt Probus & Diomedes scribūt. Illud vnū adnciā: q Vergilius ex affectu quē ad linguā græcā habebat: & declinationi-
bus græcis delectabat̄: vt etiā macrobius in Saturnalium. v. ait. Et omnia carmina sua græce maluit inscribere: quæ sunt Bucoli
ca Georgica Aeneis. Fabius idē Quintilianus volumine. xij. sic: itaq; tanto est sermo græcus latino iucūdior: vt nostri poetę quo
tiens dulce carmē esse voluerint: illorum id nominibus exornent. Opus ipsum triennio perfecisse legitur. Annos natus vt Pro-
bus asserit. xxviij.

¶IODOCI BADII ASCENSII IN OPERA VERGILIANA QVAEDAM PRAEAM BVLA PRAENOTAMENTA SCITV DIGNA.

In prin-cipijs cōsideranda Vergilij vita studia & opera. Pagum galli villagiū vocant. Pollitianus tn̄ vgiliū vocādū cēset vt dicem⁹. Ab ādes fit andi⁹ a. ū. qd pro Virgilio ponitur.

N exponendis (vt ad æneida Seruius inquit) auctoribus hęc cōsiderāda sunt. Poetę vita. Titulus operis: qua
litas carminis. Scribentis intentio. Numerus librorū. Explanatio. ¶Poetæ huius. i. Publij Vergilij maronis
vitam ipse seruius illic paucis consequitur: verum quia cōstituimus quæ varie dispersa sunt in vnū fascem
colligere: ne alijs sit inquirēdi labor: addam ad seruianam narrationē epitoma ex eo libello quē donatus de
vita Vergilij cōposuisse dicitur. Idq; tale est. Virgilius Maro modicis parentibus patre videlicet Marone: &
matre Maia in pago mantuano qui andes dicitur: Cneo Pompeio magno ac Marco Licinio crasso primum
cōsulibus Idibus Octob. natus: & a virga laurea quæ prægnanti matri visa erat in somnis: vel a virga popu
lea quæ in puerperio eius depacta more patrię statim colabuit: illiq; cōsecrata est. Vergilius & a patre Maro
nemaro appellatus: vsq; ad septimum annum vixit: deinde anno. xvij. senilem togam eisdem cōsulibus iterū quibus natus erat
sumpsit: quo die lucretius obijt: medicinæ ac mathemathice neapoli præcipue incubuit: quarū peritus Romam se cōtulit & ma
gistro stabuli equorū cōciliatus: cum equos varijs egritudinibus leuasset: nōnullorū etiam ꝓgenitores inspectione deprehēdit:
mox idem in canibus faciēs: ob quā rem cum augustus illi panes semel atq; iterū multiplicari iussisset: ipseq; de patre suo de quo
dubitabat certior fieri sperans ipsum cōsuluisset: quonā patre ipsum natū putaret postulata venia si inquit qd sentio libere enū
ciare auderem: dicerē te patre pistore genitū: quo responso cum obstupesceret Augustus: ille pergens: nā inquit ꝓ subtili iudicio
meo panes multiplicari iussisti: quod quidē aut pistoris aut nati pistore officiū erat qua facetia delectatus cęsar at deinceps inqt
nō a pistore sed a rege magnanimo dona feres factusq; est exinde indies augusto carior intercessione præsertim a sinij pollionis.
Alpheni: Varri: cornelij Galli & mecœnatis: qua etiā agros suos recuperauit quos cū reliquis mātuanis amiserat: quia post phi-
lippensem victoriā veteranis militibus triū virorū iussu agri trans padū diuisi sunt vt in argumēto primę æglogę latius dictu-
rus sum. Quia vo pollionis præcipue q trāspadanæ Italiæ præfestus erat opera agros suos ab Arrio seu Claudio receperat: eius-
dem cohortatu buccolicum carmen scripsit in quo & augusto gratias agit: & pollioni refert honestā eius mentionem faciens. Id
aūt cum iam viginti octo annorū esset auspicatus: triennio post absoluisse in eoq; Theocritū secutus nō longo interuallo: sed tn̄
nō prępisse dicitur. Deinde georgica ad imitationē Hesiodi septēnio neapoli absoluit in quo opere quē imitatus est etiā Macro
bio teste lōge superauit Demū hortante. Augusto Aeneida ad imitationē Homeri. xj. annis vt nūc fere est cōposuit sed pręuent⁹
morte castigare nō potuit Ad finē tn̄ perduxisse ex ea re argutioribus cōprobat̄: q Homeri vtrumq; op⁹ pręcipuū odysseam di-
co & iliada: duodecim libris equiparauerit. Nam senis libris quod ille vigenisquaternis effecit: virum siquidē in sex prioribus
æneidos vt ille in. xxiiij. odyssęę canit: arma vero in sex reliquis vt ille in. xxiiij. iliados. Nam sicut Homerus in hectore tracto si
stit: ne progressus cogeretur ignobilē Achillis mortē describere: ita Virgilius in Turno occiso opus claudit ne videlicet Aeneæ
ignobilē quoq; submersionē exequi cogat̄. Scripsit longe plura opera quorū quędam sunt quasi prælvdia: vt ante opusculorum
eius declarationē latius dicturus sum: vbi & vitam eius a Donato descriptam inuenies. Cęterum quia nō nihil quoq; dicere con
stitui. addamus quod dixim⁹ de nomine eius: de quo Ang. Politianus vir argutissimus ita differit capite. lxxvij. cēturie sue.

Vtrū vergili⁹ an virgili⁹ legēdū. Elemētarij. i. grāmatici litterarij

¶Vergilius dicendum ne sit an Virgilius dideo adhuc inter eruditos ambigi. Cæterū vt ego Vergiliū dicam magis per e, q̄ Vir
gilium peri, in causa sunt veterrima aliquot monimenta nostræ obseruationi patrocinantia: quæ libēs equidē subijciam ꝓpter
ꝓpudiciosos nescio quos & eruginis plenos odio omni fastidioq; dignissimos: qui q̄q̄ semper elementarij: vindicare tn̄ inter in
doctos fautores audent sibi censurā litterarū. Et paulopost. Inuenies igitur Volscinis mēsam quēpiam marmoreā vetustissimis
peneq; exoletis characteribus intra ædem Christinæ virginis q̄ pro ara est apostoli Petri vbi Vergilij legit̄: Inuenimus autē su-
tri nomē hoc Vergilius ita notatū in mensa item lapidea. Quin in pandectis quoq; his quæ nūc florētiæ publice asseruant̄ libro
ipso Iustiniani principis archetypo nō aliter q̄ per e, notat̄ id nomē: sicuti etiā in volumine Maroniano litteris maioribus pera-
rato qui Romæ in intima vaticana bibliotheca mire vetus ostendit̄. Præterea cōmentariū tyberij donati nūc in manibus habet
Landinus homo & eloquēs & eruditus maioribus notatū vetustis characteribus cuius auctoritas hæc haud dubium reliquerit:
Quod item in codice diui Augustini de ciuitate dei ex publica medicæ familiæ bibliotheca: neq; non in Columellæ ex priuata
eiusdē gentis litteris vtroq; Lōgobardis exarato: tum in Senecæ epistolarū libro peruertere. Identidē nūc Iacobo modesto fami
liari nostro & studiorū adiutori nūc alijs itē nostris auditoribus vt cūq; aut res ferat aut exigatur ostēdimus. Et paulopost. Quā
uis aūt monumenta ista tanta seculorū vetustate roborata mihi satis ad præsidiū sint tn̄ res ipsa quoq; astipulat̄: & ratio. Nam

vergilię

sicuti a vere dictæ vergiliæ stellæ: sic a Vergilijs ipsis vel itē a vere: ꝓprium hoc nomē crediderim inclinatū potius hercule q̄ a
virga quod quidā nugant̄ laurea. Nam id cum apud authorem minus idoneū inueniatur tum refellit̄ hoc ipso q multi ante hūc
editum poetam eodē sunt appellati nomine. Quandiu igitur aut nō testimoniū grauius: aut nō ratio valentior exhibetur: vtiq;
a vetusta magis cōsuetudine: q̄ a noua inscitia standū est: vnde hæc sartago loquēdi venerit in linguas Etenim magna pars iu-
niorum caligamus ad veri cōspectum. Quin vt reliqua exequar Verginius quoq; nomē huic finitimum non Virgineus in mar
moreo nuper labro pro æde ipsa diuæ Mariæ maioris insculptum Romæ animaduertimus.
¶Hæc & plura vir ille doctissimus: quibus auctoritati superiorum dictorum non parū derogatur. Sed vt reliqua persequar iux-
ta libellum Donati corpore & statura fuit grandi: aquilino colore: facie rusticana valitudine varia: nam plærumq; ab stoma-
cho & faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sepius ciecit: cibi viniq; minimi Fama est eum libidinis in pueros
pronioris fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putauerunt: vt Socrates alcibadem: qui cum sæpe nō aliter q̄ cum filio perno-
ctasse legitur. Cætera autem vita & ore & animo tam probum fuisse constat vt neapoli parthenias appellaretur vulgo hæc fere
ex Donato. Verum si ex abundantia cordis os loquitur q̄q̄ Catullus aliter sentiat (Nam castum inquit esse decet poetam ipsum
Versiculos nihil necesse est) tamen quia castissimus in tota poesi sua repertus est concederem potius ijs qui dicunt ipsum casto
amore prosecutum pueros. Dixi forte preter opinionem in tota poesi. Nam ex secunda ęgloga vt illic dicam. Nemo conuicerit
eum de impudico amore loqui: q̄q̄ forma magis q̄ animo alexidis captus videatur corydon. Obscenum autem poema cui pria-
peæ nomen est inditum Angelus politianus ouidianum non maronianum esse liquido probat. Sed hæc de vita scriptis & mori
bus cum nemo Donati opusculum non habeat satis visa sunt. Vtrum tamen Donati sit q plurimi dubitant cum enim Politia-
nus dicat q quidam nugantur: innuit non esse Donati quippe de quo non tam irreuerenter loqueretur. valla etiam adnotans
errata illius authoris præcipue in male posita & perperam obmissa reciprocatione dubitat an Donati sint: Cęterum de nomine

parum fidei faciunt tabulę insculptę ab artificibus minus litteratis & vulgus fere sequentibus. quod in italia vt in Gallia sæpe in vernacula e pro i ponit vt verzilio & verzine ꝓ virgilio & virgine &c. De laude vero eius in poetica licet satius sit tacere q̄ parum dicere cum Macrobius attestetur nihil ex cuiusuis auctoritate illi accedere posse: tñ qui abunde legere volet: ea leget quæ vir eloquens & grauis Christophorus Landinus egregie locutus est quæ sub æneida declaraturi sumus: quia hic nimis excresceremus. si singula notatu digna reponere velimus.

Tituli qualitas Dicendi genera.

¶ Tituli operum in singulis patebunt suis locis. Vt vero qualitates in singulis facilius explicem meminerimus primo (qđ Mãcinellus collegit) dicendi genera & in carmine & in soluta oratiōe ꝓbabilia esse tria. Huber/gracile mediocre/Huberi dignitas atq; amplitudo est. Gracili venustas & subtilitas. Mediocre in cõfinio est, vtriusq; modi particeps. Vera aũt & ꝓpria huiusmodi formarum exempla in latina lingua Marcus Varro esse dicit hubertatis Pacuuium. Gracilitatis lucilium. Mediocritatis Terẽtium: sed ea ipsa genera dicendi iam antiquitus tradita ab Homero sunt tria tribus. Magnificum in vlysse & huber est. Subtile in menelao & cohibitum est. Mixtum moderatumq; in Nestore. De quibus omnibus. A. Gellium libro septimo legito: apud Macrobium vero libro quinto dicendi genera quattuor esse leges. Copiosum in quo Cicero dominatur. Breue in quo Salustius regnat. Siccum quod frontoni ascribitur. Pingue & floridum in quo Plynius secundus luxuriatur. Sed apud vnum Maronē hæc quattuor genera reperies varijs quidē locis illa etiam tria. Nam gracili in bucolicis vtitur. Hubere in æneide. Mediocri in georgicis hæc ille. addamus & hæc Donati: poematis stili genera tria esse. Aut em̃ actiuum vel imitatiuum est: quod greci δραματικον appellant: in quo persone loquentes introducuntur sine poete interlocutione vt sunt tragedię & comedię & mimi quo genere scripta est egloga prima scilicet: Tityre tu patule. & Quo te meripedes. Aut enarratiuum quod græci διηγηματικον appellant in quo poeta ipse loquitur: sine interruptiōe personæ vt tres primi georgicon libri. item Lucretij carmina. Aut commune vel mixtum: quod græci μικτον appellant vbi & poeta ipse loquitur & introductę personæ: vt Vergilij æneis.

Gña stili poematis.

Intẽtio poete.

¶ Scribentis intentio seu potius ꝓpositum ac ratio (Nam intentio a doctis in ea significatione qua vulgo accipitur rarius vsurpatur) in varijs operibus varia est. verum in vniuersali triplex esse videtur. Prima vt græcos illos quos imitatos dixi imitetur. Secunda vt vitę humanæ maxime in agro vbi natus est vitam triplicem: triplici stilo: triplicíq; poemate cõsequatur. Nam prima est rusticis pecoris cura: deinde agrorum quorum cultu indurati tandem ad arma gerenda idonei censentur. Tertia vero vt reipublicæ q̄ maxime consulens vitę munus a deo sibi iniũctum honeste & memorabili facinore expleat seq; aliquando vixisse testetur. Nam vt ad sextum ænei. dicturus est. Seruius nulla poesis accepta fuit Romanis que non & bonis moribus & reipu. prodesset quibus vergiliana nimirum q̄ maxime prodest. Nam & in hoc sęculo virtutibus honesta pręmia & grauia vitijs supplicia constituta docet & in futuro. Nam. vj. ęnei. diuino plane libro: crimina quo a catholicis nostris enumerant ordine apud inferos puniri docet vt illic videndum erit. Numerus vero librorum in singulis operibus prenotabitur. Explanatio quoq; totius operis etiam opusculorum præterq̄ obsceni (quod ouidianum diximus & quod licet in multis locis argute compositum vbiq; tamen christianis auribus indignum est) suis locis hoc ordine fere patebit vt primo loco argumentum. Secundo ordinē: & tertio pleniorem explanationem ponamus. Seruium vero statim post poetę verba subiungemus eiusq; verba quemadmodum ab alijs notata sunt stellis videlicet vbi lucis egent: & verubus quoties transfigenda aut delenda sunt: integra quidem ponemus sed e regione notata & suis locis declarata vt sequentia testimonio erunt.

b Aut si vltra placitum b laudarit: baccare frontē
Cingite: ne vati noceat mala lingua futuro.

PIERIVS

¶Crescentē ornate poetā. In Lōgobardico, & ī Mediceo legere est. Nascentē, horū alterū Paraphrasis fuit. Crescentem vero oino Castior lectio existimatur. b ¶Aut si vltra placitū laudarit. In Lōgobardico legitur. Placidum, quod minime admittimus.

obtrectatorem Vergilij: siue mœuium siue Anserem Poetas. Si nō. p. o. scd'm illud nō omnia possumus oēs: nā debuit dicere. Si ergo nō possum. Sacra. s. ma a tri deo℞. Crescentē non iā poetā sed nascentē vt modeste de se lo b quat: exprimit aūt carmē amœbæū. Nā cū cory. petisset vt esset codri silis hic se adeo Codrū superare dixit: vt in se eius inuidiā possit mouere. Hedera aūt coronant poetę q̄si Libero cōsecrati: q etiā vt bacch⁹ insaniūt: Hora. Vt male sanos Ascripsit satyris faunisq; poetas v̄l vt hedera sem p viret. sic carmia æternitatē merēt. Vltra placitū. i. nimis irriso rie vltra q̄ placeo & mereor: Mala lingua. Fascinatoria nocendi scilicet studio.

hoc est instrumenta ad tolū ac poste numinis qd' illi pest pēdere. vt pueri ptextā larib⁹ puellę puppā veneri. pugiles cestus polluci. bellatores scutum & ensem herculi. naute remū & cōtū neptuno: musici aūt fistulā aut lyrā musis. Per hoc aūt pfert corydon fiduciā codro equari posse: Si em dubitaret nō se ad artis omissionē astringeret. Ad hoc r̄ndet. Thyrsis & cōtrariū & pl⁹ dicēs atq; ita legē seruās. Cōtrariū qdē dicēs qa corydō optauit codro amico æq̄ri. hic aūt eū ad inuidiā puocare cōtēdit. Pl⁹ aūt qa sic codrū superare vult vt præ inuidia disrumpat. Significat p̄terea se & dignū hedera: & inuidia ɔtra quā vult baccare cingi. ¶Ordo est. O nymphę libethrides. i. o musæ libethrū fonte i magne sia frequētare solite: appositorie noster amor. i. q̄ estis vnicū desideriū: sola voluptas & peculiares delitiæ nostræ: aut cōcedite mihi carmē sup. tale: q̄le supple cōcedistis: codro meo. s. amico. Ille em facit supple carmia pxima v̄sib⁹ phebi. i. accedētia q̄ pxime ad artē appollinis q priceps heroici carminis est (vn̄ in arte flacc⁹: Lyre solers & cātor apollo &c.) Aut si nō oēs possum⁹ sup. tale carmē facere: qa poetę nasci cēsent. estq; poetica ars per quā paucis data: mea fistula arguta. i. sonora aut rephēsa & deuicta: pēdebit hic sup. de pinu sacra. i. cōsecrata matri deū. Ad qd' Thyrsis etiā in hoc plus dicēs q̄ nō inuocat vt poeta sit: sed se iā poetā qdē esse: verū ne immodeste id dicat adhuc crescentē r̄ndet. O pastores arcades q. s. vt alibi dicet̄ soli piti estis cātare: & ita p merito ɔuis hedera donare poteitis ac scitis ornare poetā. s. me videlicet Thyrsim: & crescētē. i. surgētē & nōdū ɔsummatū hedera. ita vt ilia rūpant codro iuidia. i. p inuidia: qa videbit se a me superatū. Aut si tāta sup. erit mihi in cātilenis gl'ia vt inuidiā gl'ia supauero: & ita ipse laudarit vltra placitū. i. inuit⁹ cū defamare nō audeat: cingite vati. s. mihi frōtē baccare. i. illa hærba q̄ valer cōtra fascinū ne lingua mala. i. nociua & fascinatoria: noceat mihi vati futuro. hoc est si forte me co act⁹ laudauerit cōtra placitū suū: & tñ liuorem dissimulauerit: ne lingua ei⁹ me fascinet cingite frontē baccare Hæc potior snia visa est q̄ vt dicā cōtra placitū. i. vltra equū. sic em non plus diceret. sed minus contra legē. ¶Regula est: efficiens naturalis sæpe regitur a verbo in ablatiuo sine pposítione. vt rumpor inuidia rubeo pudore. algeo pauore. taceo pudore &c. Ordo. Regula.

MAN. ¶Nymphæ musas ipsas nymphas appellat. & Stra. lib. x. scri. Thracas fuisse boetiæ accolas q libetridū nympharū antrū cōsecrarunt. scri. itē libethrū quendā fuisse Thraciæ locū. vbi musæ cultæ sunt. Libethrides libethra fons est in magnesia: regione q dē thessalię adiūcta: vt scri. Ply. iiij. Thessaliæ itē boetia iūcta eit Soli inqt. Sed ne trāseam⁹ præsidiū poetarū fons libethrus & ipse magnesiæ est. Nō. p. o. sup. carmina facere pxima versibus pœbi vti Codrus. Hedera. de hac latius in pollione vbi etiā de baccare. Mala lingua: de fascino lege in Palæmone. Vltra placitum: vltra æquum. Libethrum. Libethra

ASCENSIVS.

ASC. ¶SETOSI caput hoc apri &c. A musarū inuocatione ad pastorale numen laudandū transit ad dianā videlicet: q̄ qa venatrix canibus quo℞ pastoribus summa cura est præficit̄. vn̄ in Damœta Notior vt iam sit canibus nō delia nostris. Dicit autem myconē puerū suum dianę iā nūc afferre caput apri. & cornua cerui q̄bus se venationi deditū & eius dedititiū significat: pollicetq; ei vt appollinis sorori si carmina q̄lia codr⁹ hoc est pxima phœbeis facere possit: statuā marmoream a facere euinctā qa venatrix est suris cothurno purpureo. Ad qd' thyrsis in sili plus dicens r̄ndet se iā priapū marmoreū fecisse: factūrū aūt aureū: qa ergo plus est fecisse q̄ factūrū esse: & plus aureū q̄ marmoreū nimirū pl⁹ dicit. ¶Ordo est. O delia. i. Diana venatrix añ Apollinē sed ex eadē matre eodēq; puerpio in delo insula genita: paruus mycō. i. puer meus humilis (nisi idem sit q & corydon) sup. offert ac dicat tibi: hoc caput apri setosi id est setis multis quod feritatis signū est obsiti: & hęc cornua ramosa. i. multis ramis ornata: vsq; em ad sextum annum dicunt vnum accrescere: & ideo bene dicit. cerui viuacis: aut quia omnes diu viuunt: aut quia præcipue diu vixerit: vn̄ munera sua prudēter cōmēdat primo: quia hic dicit se aut puerum suū paruū quo significat se velle maiora dare si posset deinde quia caput & cornua q̄ a venatoribus asseruari solent in laudē & gloriā: tum quia caput apri quod difficile acquisitu est: & potissimum setosi. id est adulti iam & ferocis:. Tum quia viuacis cerui & nouissimo quia ramosa vt annosum significet ceruum & ita fuge peritum fuisse & aprum ferocitate munitum: a difficultate ergo munera sua cōmēdat. Addit aūt. Si hoc. s. facere carmina q̄lia Codr⁹ (nisi ad artē venandi referas) Nō em ab Diana videt̄ expectanda ars poetica: & p̄terea vt superioribus respondet: non minoris facit habere proprium venandi studium. q̄ faciendi carminis peritiam: fuerit proprium. id est mihi peculiariter datum. vt scilicet solus tali carmine: aut tali venandi arte excellam: tu stabis. id est erigeris in statua: tota de marmore leui. id est leuigato & polito euincta suras. id est habens euinctas suras cothurno. i. alto calciamēto Ordo.

genuum

Sætosi caput hoc Apri tibi Delia paruus Co.
Et ramosa Micon viuacis cornua Cerui.
Si proprium hoc fuerit: leui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.
a Sinū lactis & hæc tibi a liba priape quot ānis Th.
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreū pro tempore fecimus: at tu
Si fœtura gregē suppleuerit: aureus esto.

PIERIVS.

a ¶Sinum lactis & hæc te liba priape quotannis expectare sat est. In pluribus quidem antiquis Codicibus legitur, te, Sed in Oblongo, Tibi, quippe satis est, vel oblata tibi. Sino, vero pro vase: vtitur, & Plautus in Curgulione. Inuergere in me liquores tuos Sino doctim. Quod vero Vergilius Liba genere neutro dixit. Nigidius libos genere masculino dicere maluit. Quot annis vti sæpe dictū, distinctis dictionib⁹ scribitur in antiquis exemplaribus.

SERVIVS.

SER. ¶Micon: vel eius filius vel pronus. Viuacis: Nā vt ait. Plyn. cū se cerui ætate grauatos cernunt: serpētes requrunt: vt eos flatu ad se tractos cū comederint reuertātur rursus in ætatē priorem. Pro priū: vt talia faciat carmina q̄lia Codrus Tota. Nā solent pleriq; caput tm̄ vel thoracā facere. Cothurno: in singulari vsus est: qa hoc gen⁹ calciamēti aptū est vtriq; pedi: sic etiā in æneide: vincire cothurno dixit. Sinū. Sin⁹ genus vasis cuius pria pducit̄. Cū v̄o gremiū significat corripit̄: ē aūt habēda rō psonarū. Nā ille supra cū veneratione locutus est apud numē seuerū: hic v̄o iocat̄: qa alloquit̄ numē qd' iocis gaudet. Priapus aūt de⁹ lāpsacenus hellespōti qui hortos tuet̄. Liba placētas. Pro tpe: pro necessitate Si fœ. gre. s. si tot agnos habuero quot oues. Fœtura enim est prouentus. id est ipse fœtus. Ceruī natura. Cothurnus. Sinus. Priapus. Fœtura.

MAN. ¶Tibi supple vouit vel tradit: ac tuo tēplo affiget. Viuacis cerui: vita ceruis in confesso longa: vt inquit Ply. lib. viij. post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis quos Alexander magnus addiderat: adopertis iam cute in magna obesitate. Ramosa cornua: cornua mares habent indiciaq; ætatis in illis gerunt: singulis annis adijcientibus ramos: vsq; ad sexennes ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest ætas discerni. Plynius libro. viij. Si proprium hoc fuerit: proprium. id est priuatum mihi nec ad alios pertinens: hoc scilicet. vt carmē quale Codrus cōponam. Ad id aūt Dianam inuocat. q̄m bucolicū carmē Dianæ cōsecratum scribūt. Nā vt Diodorus ait: tradūt daphnin Dianā fistula & cātu bucolico apprime oblectasse. Suras: Sura dicit̄ posterior pars tibiæ. Punicœo rubicūdo q̄si phœniceo Cothurno: cothurni sunt calciamentorum genera venatorum: quibus crura etiam muniuntur: cuius calciamenti effigies est in simulachris liberi & Dianæ: Prob. autor. Sinum lactis: Sinum vas est sinosum vt scribit Marcel. Si num autem vas vinarium grande teste Varrone. Liba sunt placentæ: de farre & melle: & oleo sacris aptæ: dicta vero liba teste Varrone quod libarentur priusquam essent cocta. Cato autem capite. lxxv. docet latius quo pacto libum fieret. Priape: hic deus non solum in vrbiū templis: MAN. Ceruorū vita. Sura. Liba. Priapus.

sed in

sed in agrestibus q̃ locis tã q̃ vineae atq̃ hortorũ custos colebat̃ fructuũ fures castigãs: ei sacra cũ risu & ludo fiebãt: fabulãtur antiq Dionisij ac veneris filiũ fuisse: asserũtq̃ nõnulli priscos illos: quũ vellẽt hoĩm pudẽda occulti⁹ noĩare priapũ dixisse Diod. author. li. v. Fœtura. i. genitura ex ouium prouentu.

genuũ tenus fere .p̃tẽso: puniceo. i. purpurei coloris eo aũt gaudẽt venatores. vñ enei. i. ven⁹ venatrici sil'is dicit̃. Virginibus tyrĳs mos est gestare pharetrã purpureoq̃ alte suras vincere cothurno. Ad hæc thyrsis O priape. i. deus ortorũ (quẽ forte inuocat qa hedera & baccare cingi cupiebat q̃ in hortis nascuntur:) sat. i. satis est te expectare quotãnis. i. singulis annis a nobis sinũ. i. vas mulctare (si tellã per diminutionẽ vocãt) la ̃tis & hæc liba. i. placentas: qa tu es custos pauperis horti. q. d. si plura possem plura darem. Nos fecimus nunc te marmoreum pro tempore. id est iuxta egestatem nostram in qua sumus hoc tpe: at. id est sed si fœtura. i. propagatio & educatio suppleuerit. id est equauerit gregem: ita vt singule matres singulam prolem educẽt: tu esto. i. iubeo vt tunc sis: aureus. i. est ex solo auro formatus: Poteit etiam dianam tanq̃ bucolici præsidem inuocare.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nerine &c. Post vtrũq̃ numẽ & musices & venationis quarũ pastores studiosi .p̃xima cura est amice quã nũc Corydõ inuitat: p̃caturq̃ vt vesperi ad seueniat. Idẽ fere r̃ndet thyrsis: sed plus dicit: qa se vehemẽti⁹ amare: vt pote q̃ neq̃at ad vesperã vsq̃ amorẽ differre. nec nihil cõtrarij interserit: qa cũ ille de dulcibus hic de amaris loquit̃. Itaq̃ adhuc vtcũq̃ legẽ seruat.

Ordo. ¶Ordo est. O galathea Nerine. i. nerei filia. (Est em̃ patronymicũ in ne) existens mihi dulcior thymo hyble. i. nato ad hyblã opidũ sicilie vbi .p̃pter ei⁹ copiã fragrãtissimi mellis plurimũ est existẽs etiã cãdidior cygnis. i. holoribus: cũ em̃ sit q̃si lactis dea .p̃ lac significat̃ albedinẽ cygnorũ superare: & cũ sit dea addere splẽdorẽ: & formosior alba hedera: q̃ gẽmis in fructu simillima est: Cum primũ. i. vbi primũ vel vt primũ tauri pasti repetẽt. i. iterũ petẽt & adibũt p̃sepia. veito sup. ad me si q. i. aliq̃ cura tui corydonis: habet. i. tenet & occupat te. Ad qd' thyrsis. Immo ego videar. i. volo vt videar tibi non vt sim amarior herbis sardois. i. q̃ nascunt̃ i sardinia: & horridior. i. asperior rusco. i. herba illa horridissima. & vilior. i. abiectior: alga .p̃iecta. i. herbis aut iuncis a .p̃cellis ad litt⁹ appulsis: & p̃iectus si hæc lux. i. h̃ dies quo Nerinẽ expecto q̃ mihi noctẽ .p̃misit: nõ sit. i. nõ videat̃ mihi lõgior toto anno o iuueci pasti. i. q̃ iadudũ satis pasti estis. ite domũ: ite iquã si qs. i. aliqs pudor est vobis. i. si qcq̃ verecũdiã mini vltra iustum quã pasti. Et ita monet iuuecos vt domum abeãt quo possit amica potiri ac frui quã se ille patiẽter expectare significauit.

Nerine Galatea. Thymo mihi dulcior Hyblæ.
Candidior cygnis. hedera formosior alba:
Cum primũ pasti repetent præsepia tauri
Si qua tui corydonis habet te cura: venito.
a Immo ego sardois ᵃ videar tibi amarior hærbis.
Horridior rusco: proiecta vilior alga:
b Si mihi non hæc lux ᵇ toto iã longior anno est:
Ite domũ pasti si quis pudor ite iuuenci.

PIERIVS.

a ¶Immo ego sardois videar tibi amarior herbis. Oblõgus codex ille ãtiqu⁹, atq̃ alter puet⁹ exposit⁹ Sardinĳs legũt. vt Latina dictio sit, neq̃ qd in syllabis desideret, quũ receptũ illud sit, & in medio Tybure Sardinia est. Qd' iõ dictũ volui, qa in codice Lõgobardico, & in Mediceo, Sardonĳs, legit̃, q̃ forma possessiuũ id nomẽ apud Græcos effert̃. Qd' si admittas figura erit Synizesis duorũ. ii. quũ dubio .p̃cul σαρδώνιος scribat̃, Nisi factũ sit ea rõne, q̃ Sidoniũ eiusdẽ naturæ nomẽ corripim⁹. q̃d q̃ και σαρδῶος Stephano obseruatum est, & mistis adeo locis v̇gili⁹ Græca declinatiõe & figura vtit̃. b ¶Si mihi nõ hæc lux toto iã longior ãno est. Obseruat Noni⁹ Fœminino gñe Lucẽ, hoc loco dictũ a v̇gilio, .p̃ die a Plauto vo i Aulularia Luce claro v̇ili gñe, ita ẽt a Varrone, & a. M. Tul. deniq̃ libro de officĳs. ĳ. & quũ prior ire luci claro nõ queo.

SERVIVS.

SER. ¶Galathea: Quæ mihi talis est qualis fuit Galatea polyphemo
Nerine. Nerine Græcũ p̃ronymicũ fœmininũ quod desinit aut in as vt pelias: aut i eis: vt atreis: aut i ne. vt nerine adrastine Thimo hy. vel odore hyblei Thymi. vel melle hybleo: vt a materia rẽ dicat.
Thym⁹ Thymus em̃ apib⁹ nõ hoĩb⁹ dulcis est. Alba: qa est etiã nigra hedera: sed vtraq̃ ex ligno nõ ex frõdibus dignoscitur. Tui cory. Plenus affect⁹ vt illud si qs amatæ tangit honos.
Sardois Sardois: In sardinia sardoa hærba nascit̃ apiastri similis. Hæc ora hoĩm rictus in dolore contrahit: vt veluti ridentes moriantur. Ite domũ iuuenci auidissime pascũtur: & iõ increpat q̃ tarde redeant.
MAN. ¶Nerine: Nerei filia: de quo superius. Thymo etiam supra patuit. Hyblæ: vide in Tityro.
Hedera Hedera alba: non propter lignũ alba hedera dicit̃ & nigra: sed propter folia & semen: est enim alia fructu tantum candida: alia & folio: arbores autem necat cãdida oẽmq̃ succũ auferendo tanta crassitudine auget̃ vt ipa arbor fiat brachia sibi maxime ramosa ac robusta. Ply. li. xvi. Sardois hærbis: herba sardinia q̃ in fluuĳs .p̃uenit iusto largior: si edulio fuerit vescẽtib⁹ neruos cõtrahit: rictu ora deducit: vt q morrẽ appetũt veluti ridẽtiũ facie intereãt. Solin⁹ author. Rusco: Ruscũ herba est spõte nascẽs q̃ in cibis vtũtur plæreq̃ gẽtes: Pli. li. xxi. Alga: marina herba tenuissima. Ruscũ.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Muscosi fontes &c. Tandẽ ad gregẽ suum respicit Corydõ cõprecans ne calore solstitiali cõficiat̃ allegoricos thyrsim eiusq̃ amores taxans quippe qui se impatientissimum significauit & totum ardere a quorũ ardore se & suos defendi præcat̃ Corydõ. Cõtra quod thyrsis r̃ndet Contrariũ & plus. Contrariũ quidẽ qa cũ ille de calore locut⁹ sit: hic de frigore loquit̃: plus aũt qa cũ ille se defendi p̃cet̃: hic se defensum gloriat̃: ac si munitũ vt ne officere qdẽ possit. Nondũ ergo victus est.

Ordo. ¶Ordo aũt est. O fontes muscosi. i. musco tecti cum sitis in vmbris & herba mollior somno vos inquã & viridis arbutus quæ vos tegit. i. cũ viridi arburo qua tegimini: descendite. i. arcete. pecori. i. a pecore meo: solstitium. i. calorẽ solstitialẽ: & qui est in solstitio ęstiuali: quia æstas torrida. i. oĩa torrens aut quæ a sole torrent̃. venit iã: quia gẽmæ id est grossi & propaginis nodi turgent. i. inflantur & exitum querunt: iã in palmite (quod signũ futurę æstatis etiam saluator noster dedit). R̃ndit Thyrsis: hic sup. est focus. i. locus ad ignẽ fouendum aptus: & tede. i. ligna picis ac resine plena: vnde pingues dicit. sunt hic. s. ad ignẽ extruendũ apta materies: hic est semper plurimus ignis & postes sunt hic nigri assidua. i. cõtinua fuligine. i. nigredine pinguis fumi. nos curam⁹. i. cõsideram⁹ aut timemus hic tantum. id est in tantum dumtaxat frigora boreæ il lius venti

Muscosi fontes: & somno mollior herba Co.
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra:
Solstitium pecori defendite iã venit æstas
a Torrida: iã læto turgẽt ᵃ in palmite gẽmæ. Thyr.
Hic focus: & tæde pingues: hic plurimus ignis
Semper: & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum boreæ curamus frigora: quantum
Aut numerũ lupus: aut torrẽtia flumina ripas.

PIERIVS.

a ¶Turgẽti Palmite gẽmæ. In Lõgobardico. Turguẽt, v, postg, iserta, ita semp i Romano, Vrguet tiguit, & sisia, oĩa Attiano more, quẽ reprobat Caper. Sed de hac rõne scribẽdi latius in. vi. Aeneidos dictũ, eo loco, Quibus ve Vrgent̃ pœnis.

SERVIVS.

SER. ¶Muscosi: lanugine viri cõsper si.
Arbut⁹ Arbut⁹: arbor est frõdibus raris. lãve. Nõ est sed aduentat. nã adhuc turget gẽmæ i palmitib⁹ vitis. Pingues Desudantes picẽ. Aut nume. lu. Quia solum p̃das considerat.
MAN. ¶Muscosi. lanuginosi. Et sõno mollior hærba. i. iocũdior sõno Solstitiũ. solstitia duo sunt: brumale & æstiuũ. Nono cal. ianuarĳ brumale solstitiũ est. Aestiuũ vo. viĳ. & vĳ. & vi. cal. Iulias in q̃ fauoni⁹ & calor author est. Colu. li. xĳ. ca. ĳ. plura etiã Ply. lib. xviĳ. cap. xlĳ. Defendite. i. auertite atq̃ depellite. Nã vt Gel. scri. li. viĳ. ca. i. Offendere .p̃prie & latine significat icurrere in aliqd & incidere.
Offend Defendere vo auertere atq̃ depellere. Hinc Quinti Claudi⁹ ait a pinnis hostes defendebat facillime: Aestas: ea incipit. vĳ. idus maĳ. Autũnus. vĳ. id⁹ sextilis: hyems. iiĳ. idus Noũbris. Ver. vĳ. idus Februarĳ. Varro. lib. i. de re rustica author.
Quatt or tpa ni. Iã læto palmite: palmes dictus vt Festus ait: q̃ in modũ palmarũ v̇gulas quasi digitos edit: est aũt vt aiũt vitis materia mollis: q̃ per nouella brachia emissus fructus affert: .p̃pterea læto palmite poeta dixit. Gẽmæ: hæ oculi vitis dicunt̃ p̃ metaphorã i. trãslationẽ: q̃ teste Fabio li. viĳ. copiã auget sermõis p̃mittendo mutuari q̃ nõ habet vñ necessitate rustici dicũt gẽmas in vitib⁹: qd em̃ dicerẽt aliud. Tedæ. Teda resinã fert vñ succo est abũdãtior flãmis ac lumini sacrorũ: etiã grata Ply. li. xvi. Focus.

Focus. xvj. Focꝰ. Var. ſcribit focos dictos ꝙ foueāt ignes: qcqd aūt
ignē fouet focꝰ vocat̃: ſeu ara ſit ſiue qd alid̃ i q̄ ignis fouet̃. Sūt
q dicāt a græco phos qd̃ ē ignis ſeu lux ſeu lumē. Poſtes: a poſt di
cti vident̃: ꝙ poſt fores ſtāt. Priſ. Torrētia: Impetuoſa: æſtuātia.

lius venti ſeptētrionalis de quo in Georgi. & boreæ penetra
bile frigus adurit quātum aut lupus curat numerum: aut flumi-
na torrentia. id eſt abundantia & eleuata tumoribus aquarū cu-
rant ſup. ripas: quod nihil eſt.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Stant & iuniperi &c. Corydō
hic vt eundē cēſeas q ſe in ſecūda
Alexim adamare ꝯfeſſus ē i gra
tiā Alexidis dicit oīa eiꝰ p̄ſentia
plena eſſe atqꝫ læta: q̄ eius abſen
tia & inania & arida merore fiāt
Contra Thyrſis dicit oīa triſtia
atqꝫ arida eſſe: ſed aduētu Phyl-
lidis amice ſue læta atqꝫ plena fo-
re: in qua re pro parte vincit̃: qa
licet contrariū dicit non tñ plus
immo minus eſt quod futurū ꝓ
mittit̃ ꝙ quod preſens eſt: nec tā
efficax eſt rō mali ꝙ boni. ¶Or-
Ordo do eſt. Et id eſt ſimul iuniperi. id eſt frutices illi quarum acinis veſcuntur ficedule: ſtant. id eſt ple-
ne ſunt vt ſaccus turgidus & caſtaneæ hirſutæ. id eſt quæ in calicibus hirſutis naſcūtur: ſtant ſup.
(Eſt autem ſpondaicus artificij plenus: nam iuxta regulam prius poſitam ſpondeum præcedit da-
ctylus: & pondus eſt in ſententijs ac languor quodammodo in arboribus quæ pondere ſatiſcunt.
Nec abijcitur vltima vocalis in caſtaneæ propter aſpirationem vim litteræ obtinentem) & poma
id eſt fructus arborum quæcunqꝫ mollem corticem habent iacent ſtrata paſſim. id eſt per aliquid
interualli: ſub arbore quæqꝫ ſua. id eſt propria. ſcilicet ipſi arbori: eſt autem ſua nominatiui caſus
quia corripitur. Omnia rident id eſt læticiam præ ſe ferunt: nunc quia ſcilicet alexis adeſt. At. id
eſt ſed ſi formoſus Alexis abeat his montibus. id eſt diſcedat hinc tu videas. id eſt quilibet videre
poſſit: & id eſt etiam flumina ſicca. Ad hoc thyrſis. ager aret. id eſt iam aridus & ſiccus atqꝫ exuſtus
eſt: & hærba moriens vitio. id eſt corruptione & infectione aeris: ſitit. id eſt deſiccatur & ſiccitate
conficitur. Liber. id eſt bacchus qui quarum inuentor eſt vitium amator eſſe debet: inuidit. id eſt
per inuidiam abſtulit collibus (quos tamen amare deberet: quia dicitur in Georgicis deniqꝫ
apertos Bacchus amat colles). id eſt monticulis: vmbras pampineas. id eſt pampinorum quæ vi
tium frondes ſunt: hoc eſt etiam vites frondibus propter ariditatem ſpoliate ſunt: ſed omne
nemus virebit aduentu noſtræ Phyllidis: & iuppiter. id eſt iuuans aer & rerum naturalium pa-
ter: deſcendet plurimus. id eſt abundantiſſimus ſupp. cum imbri: læto. id eſt omnia letificante
& vegetante.

Stant & iuniperi: & caſtaneæ hirſutæ: Co.
Strata iacent paſſim ſua quæqꝫ ſub arbore poma.
Omnia nunc rident. at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat: videas & flumina ſicca.
Aret ager: vitio moriēs ſitit aeris hærba: Th.
Liber Pampineas inuidit collibus vmbras:
Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit:
Iuppiter & læto deſcendet plurimus imbri.

SERVIVS.

¶Stāt: plenæ ſunt alias horrent SER.
vt ſtāt lūina flāma: Hirſutæ: ad
huc inter ſuos echinos poſitæ. Ri
dent: læta ſunt vt mixtaqꝫ ridēti
colocaſia funder achanto. Hora
tius: ille terrarū mihi p̄ter oīs an
gulus ridet. Flumina ſicca hyp-
bolice ꝙ cōtinuo fluētes aq̄ ſic-
cētur: Vitio aeris: peſtilētia cor-
rupti aeris affligit̃. Inuidit vm-
bras: inuideo tibi illā rē dicimꝰ
vt Tene inqt miſerāde puer. cū
læta veniret: Inuidit fortuna mi
hi. Ver. nūqꝫ pāpinos in fœ. ge.
ꝓfert: ſed Varro frequēter. Iup-
piter & l. d. p. i. ſic alibi: Cōiugis
in gremiū læte deſcēdit. Aer em̄
in pluuias ſoluitur.

¶Stant plenæ ſunt inqt Noniꝰ MAN.
hoc loco Siſenna: cœlū caligine
ſtat. Iuniperi: iuniperus aūt cæ- Iuniperꝰ
tera oīo excalefacit: extenuat ce-
dro ſiſis accēſa ſerpētes fugat: ſe
mē ſtomachi, pectoris, lateris do
loribꝰ vtile tuſſes ꝯquoqt illitū
tumores ſiſtit. Ply. li. xxiiij. Iup-
piter & læto: deſcēdet plurimꝰ ī
bri. Iup. i. acr: is em̄ Iup. eſt vt di
xit. Enniꝰ quē græci vocāt aerē:
qvētꝰ ē & nubes īber poſtea: ſic eī
Varro docet deſcēdet aūt ī terrā
læto imbri. i. fœcunda pluuia.

SERVIVS.

SER. ¶Fraxinus: ita erūt pulchræ hæ
arbores in ſuis locis natæ: vt tu
ad me venire ſæpius curaueris.
Ex illo cory. coryi. eſt tēpore no
bis victor nobilis ſupra omnes:
quam rem quaſi ruſticus imple
re non potuit.

PRO. ¶Populꝰ alcidæ. g. Alcides Her
Alcides. cules ab alceo auo ſiue ἀπὸ τῆς
ἀλκῆς. i. fortitudine Pindarꝰ ini
tio Alcidē noīatū poſtea Her. di
cit ab Hera: quā Iunonē dicimꝰ
ꝙ eius imperijs opinionē famā-
qꝫ virtutis ſit cōſequutus. In hu
ius tutela populus: Liberi vites.
veneris autem myrtus. Phiſici
Hærculem tēpus dicūt interpre-
tantes: ideoqꝫ populum ei adſi-
gnari allegoricos: vt quia bico-
lor ſit partes tpis accipere poſſi-
mus: id eſt noctis atqꝫ diei.

Populus alcidæ gratiſſima: vitis iaccho: CO.
a Formoſæ myrtus[a] veneri: ſua laurea phœbo.
Phyllis amat corylos illas: dum phyllis amabit
Nec myrtus vincet corylos: nec laurea phœbi.
Fraxinus in ſyluis pulcherrīa: pinꝰ ī hortis: Thy:
Populus in fluuiis: abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me lycida formoſe reuiſas:
b Fraxinꝰ in ſyluis cedet[b] tibi: pinus in hortis.

Melibeus.

c Hæc memini & [c]victū fruſtra cōtendere thyrſim:
Ex illo corydon corydon eſt tempore nobis.

PIERIVS.

a ¶Formoſæ myrtus veneri. Imperite nonnulli huic nomini
Myrtus adſpirant, ea vero arbor Veneri, Ea de cauſa ſacra
dicitur, Auctore Plinio, quia littora amat, & venus orta ma
ri fertur, vel quia prodeſt multis mulierum neceſſitatibus.
b ¶Fraxinus in Siluis cedet tibi. In Longobardico. Cedat.
c ¶Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſim. In
Oblongo codice dictionum ordo hoc habet numero. Hæc
memini victum & fruſtra contendere Thyrſim. Vulgata
tamen lectio reijcienda non eſt.

MANCINELLVS.

MAN. ¶Populus. de hac lege Ply. lib.
Populꝰ. xvj. & libro. xxiiij. eſt autem po-
Alcæus pulus in tutela Hærculis: qui vt
Phœbus aiunt ad inferos iens populea
fronde ſe coronauit. Alcidæ. id
eſt Hærculi: fuerat enim Alcœꝰ
Amphitronis pater: vt Euripi-
des oſtendit: a quo Hærcules ip
ſe Alcides dicitur: Iaccho: de
hoc ſuperius patuit. Laurea lau-
rus ipſa. Phœbo. phœbus dici-
tur lucidus vel purus: quaſi
phobios aphos & bios: id eſt
lux vitæ epitheton eſt Appol-
linis: vnde legitur. Mihi phœ-
bus Appollo prædixit. Eſt no-
bis Corydon: ac ſi diceret dulcis
Corydos cantus vel dulcis cantor. Co-
rydos enim auis dulce canit: vti
aiunt dicitur etiam Coryalos.

ASCENSIVS.

¶Populus &c. Ne phillidis ASC.
amore ſuperbiret Thyrſis docet
Corydon ſe nō minoris Phylli
da facere vt quicqꝫ ei placerēt oī-
bus p̄ferenda cenſeret nō qa me
liora ſint ſed quia illi placeant:
nam populus inqt arbor eſt gra
tiſſima hærculi eo ꝙ ꝟtutis eius
ſignificatiua eſt in frondiū colo
re qua introrſum virides extror
ſum albicant: eis quoqꝫ corona-
tus īferos petiſſe dicit̃. Vitis eſt
gratiſſima baccho: quia inuenit
eā. Myrtus veneri: quia in litto-
re naſcitur maris: e mari aūt na-
ta venus eſt: & laurus eſt gratiſſi
ma phœbo in quā Daphne eius
amica cōuerſa fingitur. Ea autē
arbor in ſole naſcit̃ libenter nec
eſtu eius folia pallent aut deci-
dunt: ſed qa Phyllis amat cory-
los: quæ viles quidē ſunt arbo-
res ferentes nuculas quas auella
nas vocāt: ſed dum illas inquit
phyllis amabit nulla eas arbor
ſuperabit. Ad quod Thyrſis cō
ſimile nec maius ꝓferens plane
vincit̃: qa non ſeruat legē carmi
nis amebæi: de quo in Dameta
dictū eſt ꝙ ſequens aut cōtrariū
aut plus afferre debet: hic aūt ſil'e affert vt manifeſtū eſt: nec plus īmo potius minus. qa plus eſt
quod Corydō dixit: videlicet corylos viles qdē arbores ꝓpterea ꝙ Phyllidi placerēt: & Hærcu
li & Baccho & appolini maximis nimirū apud gētiles numinibus ſacras arbores vincere: ꝙ qd̃
Thyrſis dicit videlicet ꝙ fraxinus: pinus populus & abies licide amico cedant. vñ parū laudis
licide acquirit̃. Videtur ergo effœtꝰ aīus eius ita vt quod caneret nō haberet: quod intelligēs Me
libœus hoc eſt poeta dicit: hæc memini: & victū fruſtra cōtēdere Thyrſim. Et Corydō eſt nobis Corydō
ex illo tēpore: ſubaudit Seruius victor nobilis qd̃ per ruſticā ſimplicitatē Melibœus exprimere
non potuit: aut Mācinellus innuit. Corydō eſt nobis Corydō. i. dulcis cantor: hoc eſt vt nomine
ita recōprobatus eſt mihi Corydō eſſe. Et iō bis ponitur quaſi alludat ad noīs interpretationē:
ſicut Bernardꝰ dicēs. O Ieſu eſto mihi ieſus: qd eſt em̄ Ieſus niſi ſaluator &c. Corydō ergo eſt no-
bis Corydō. i. dulcis cātor approbatus ex illo tēpore. Quia aūt dicit Melibœꝰ hæc memini vide
tur ſupius legendū: alternos meminiſſe volebā: vt ibi tactū eſt. ¶Ordo eſt. Populꝰ. i. arbor illa Ordo.

☞ est gratissima alcide.i.Hærculi qui aut ab alceo auo saltem putatiuo dictus aut est ab alce.i. virtute: Vitis est gratissima iaccho: myrt⁹ est gratissima formose Veneri: & phœbo est sua.i.ꝓpria laurea.s. arbor aut corona: hoc est laur⁹ arbor est gratissima sed sup. Phyllis amica mea amat corylos.i. illas arbusculas alioqui viles: sed dum.id est q̃diu phyllis amabit illas: nec myrtus q̃q̃ sit gratissima veneri: vincet corylos: nec laurea. id est laurus phœbi vincet. id est superabit in estimatione mea corylos. Non dicit de vite: sed per argumentum quod a fortiori vocant facile conuincitur: ꝙ nec vitis eas vicerit. Non enim sic bacchus vitem vt phœbus laurum amare videtur: cum in eam versa sit amarissima puella. Respondet Thyrsis Fraxinus est pulcherrima in syluis: pinus est pulcherrima scilicet arbor in hortis populus est pulcherrima in fluuijs & abies scilicet quam sapinū vocant eit pulcherrima in altis montibus.(Est autem & alia species abietum quæ in paludibus potius nascuntur) At.id est sed o formose lycida si tu reuisas me sę̃pe: fraxinus cedat tibi.id est vincatur in pulchritudine: pin⁹ cedet tibi in hortis: dura sane & inepta comparatio. Vnde addit Melibœus. Ego memini. id est memorie commendaui hæc & memini Thyrsim victum. id est superatum: contendere.id est eniti frustra: quia licet fateri nolebat manifeste tamen victus erat Corydon est nobis.id est reputatus est a me ex illo scilicet tēpore. id est post illud tēpus seu propter eam victoriam: Corydon.id est dulcis & aptus cantor.

In pharmaceutriam seu damona quæ octaua est ægloga: Ascensianum argumentum.

Musam octaua refert damonis & alphesibœi.
Quorum hic flet Nisam: Daphnin vocat ille morantem.

ASCENSIVS.

ASC. Musam Octaua &c. In octaua ęgloga q̃ aut Damō aut pharmaceutria iscribit recitāt carmia duorū pastoꝝ Damonis & Alphesibœi. Quoꝝ prior defłet idignū amorē nisę q̃ Mopso nupserat: & posterior reuocat Daphnin ab vrbe ad rura vbi cōiunx degit & id quidē magica arte vñ pharmaceutrię nomē sumpsit. Quia vero ars magica Romanis semper displicuit vetitaq; fuit. vnde in. iiij. enei. dicit se Dido magicas inuitam accingier artes: arguta vtit fantasia Vergilius q hic carmē Alphesibœi a musis expetit quasi ipse ignoret. Alphesibœus aūt interpretatur quæsitor aut inuestigator boum. vñ ei cōuenit qui Daphnin ab vrbe reuocat.i. p allegoriam Augusti gratiam ad agros cū bobus recipiendos implorat. Damō v̾o is videtur quē Dametas se vicisse gloriatus est & Alphesibœus. de quo in Daphnide dictū est Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus. Est aūt hic mixtū poematis genus. Nā & poeta loquit & persone introductæ. Loquit aūt ad augustum cuius gratiā in principio captat vt illic videbimus. ¶ Ordo versiculorum meoꝝ est. Octaua sup. ægloga refert.i. recenset recitat: musam.i. cantilenam musicam: Damonis & Alphesibœi: illorū pastorum. Quoꝝ hic: id est prior dictus. hoc est Damō flet. id est conqueritur nisam scilicet quam procatus erat alteri nuptam & ille posterior scilicet Alphesibœ⁹ vocat.s. domū: hoc est ad agros Daphnin morantem scilicet in vrbe: dicturus enim sæpe est ducite ab vrbe domum mea carmina ducite Daphnin. Alphesibœus. Ordo.

SERVIVS.

SER. Pastoꝝ musam. Theo. ęglogam φαρμακευτριαμ scribit: in qua mulier qbusdā sacris mentē amatoris a q̃ contēnebat peruertit. Illā Ver. ad vltimam huius æglogæ partē transtulit. nā prima pars conquestionē amatoris decepti cōtinet. Musam. Cantilenā amoꝝ: quos inter se cecinerūt. Mirata iu. Quos iuuenca quod animal pascendi auidissimum est: adeo admirata est vt obliuisceret hærbarū. Stupefactę car. lyn. Procedit ad augmēta. Iuuēcæ oblitę sunt pascuę Stupefactę sunt ferę. Flumia sensu carētia cursus retardarūt. Requierūt: quietos esse fecerūt. Ergo est quiesco.i. quietem capio: & quiesco seruum.i. quiescere facio. Quiesco Tu mihi snīa est vbicūq; es auguste. Timauus: fluuius est Venetiæ. En erit vnq̃ ille dies mihi quū liceat tua dicere facta? Timau⁹ En erit primū en optat. secundū ꝯfirmat. Sola sophocleo tua carmina digna cothurno ac si diceret q̃q̃ impar sit ingeniū qa tu dign⁹ es stilo Sophocleo. Sophocles em̄ tragicus est altisonus. A te principiū: tibi desinet. sic Hora. in epl̄is Pria dictæ mihi summa dicēde camena Iussis Nā supra dixerat nō iniussa cano. Atq; hanc sine tpa circū inter victrices hederas tibi serpere laurū. Al legoricos dicit debere meū carmē florere iter tuos triūphos nā triūphantes lauro. poetæ hedera coronantur. Serpere. vrecundie dixi.i. humiliter procedere. Alij alit̾ sentiunt Sophocles.

Damon vel Pharmaceutria: quæ est ægloga octaua in qua loquuntur poeta. Damon & Alphesibœus.

Poeta.

a Astorum [a] musam Damonis: & Alphesibœi
Immemor hærbarū quos est mirata iuuenca:
Certantes quorū stupefactæ carmine lynces.
b Et mutara suos requierunt [b] flumina cursus.
Damonis musam dicemus & Alphesibœi:
Tu mihi: seu magni superas iam saxa timaui:
Siue oram illiryci legis æquoris: en erit vnq̃
Ille dies: mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit: vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi desinet: accipe iussis
Carmina cœpta tuis: atq; hanc sine tpa circum
c Inter victrices hederam tibi serpere lauros. [c]

PIERIVS.

a ¶ Pastorum musam damonis & alphesibœi. Seruius ait primam partem, solam Amatoris decepti habere conquæstionem. Sed enim in ea narratur etiam principiū & origo amoris, qui locus a Theocrito circa finem tractatur. b ¶ Suos requierunt flumina cursus. Verbum, Requierunt ea loquendi ⁎figura

MAN. Pastorum musam Theocri. ægloga secunda scribit. Simetham cum Thestyli Delphidi amatori magicum carmē exercere. Id autem Maro vltima parte huiusce æglogæ imitatus est. At hic Daphnidi. ibi delphidi carmina fiūt. Ibi item sæpius repetitur. Ducite sacra ⁎ domum

ASCENSIVS.

ASC. Pastorū musam &c. In hac ęgloga q̃ propter carminū differēdoꝝ difficilē relationem nō nihil difficultatis habet poeta quattuor facit: Primo ꝓponit dicens Damonis musam dicemus & Alphesibœi. deinde loco inuocationis captat beniuolentiā ab Augusto: cui⁹ egregia facinora inuit se velle describere vbi exercitatior erit dicens. Tu mihi &c. Tum proponit carmen Damonis & nouissimo vt Alphesibœi musam recitēt musas inuocat. Vt v̾o in regula dicam quia multa interiecta sunt post primū carmē: nō addit nudum verbum quod defuerat: sed repetit dicēs Damonis &c. Facit aūt auditorē attētum beniuolū & docilē. Attentū qa rem mirā se dicturū dicit: qa certātes quorum stupefactæ carminę lynces &c. Beniuolū. q rem tā iocosam narraturū vtpote immemor hęrbarum quos est mirata iuuenca. Et docilē qa quæ & quo ordine dicturus est ꝓponit. ¶ Ordo est. Ordo. Nos dicemus musam.i. cantilenam Damōis & Alphesibœi pastorum: quos iuuēca est mirata: existēs immemor hærbarum: & quoꝝ carmine lynces certātes.i. quæ prius certabāt sup. sunt stupefactæ: & ita a certamine desiuerunt (Sunt q sic cōstruant: quos certātes.i. cōtendentes: sed in his carminibus nō videt emulatio nec ꝯtentio. Præterea maior vis atq; ꝓprietas est si lynces certantes dixeris) & quoꝝ carmine: flumina mutata.s. in natura quę stare & quiescere nescit (Est aūt mira vis apertaq; auxesis in sermone. Nam cum iuuenca a iuniore ætate dicat & pasturæ auidissima sit vñ supra dictū est. Ite domum pasti si quis pudor: ite iuuenci. mirandū est ꝙ immemor facta hærbarum eos mirata sit.
☞ Plus tū

☞Plus tñ mirādum: ꝙ linces aīalia pniciosa & ferocia tūc cū certarēt stupefactæ sint: multo aūt maxime: ꝙ flumina a fluendo dicta retinuerūt cursus suos: c qđ qa pter naturam est dicit ea mutata: hoc est quasi aliā naturā induisse) flumina ergo mutata: requerūt. i. qescēdo retinuerūt suos cursus: nos inquā dicemus musam Damōis & Alphesibei. Tu o Auguste: mihi sup. numē sis aut faueas aut aspires vbicūꝗ es: seu. i. siue superas iā saxa magni timaui illius fluuij p aqleiam labētis: siue legis. s. nauigādo orā. i. extremitatē equoris. i. maris eq & plani illyrici. i. quod per tendit ad illyricum vsꝗ littus. En hæc optātis est erit ille. s. optatissimus mihi dies vnꝗ: cū. i. quo liceat mihi dicere tua facta. en id est certe erit vt liceat mihi ferre. i. efferre per totū orbē tua carmina sola digna. i. quæ sola digna sunt cothurno sphocleo. i. vt agant in cothurno altissimo quo sophoclea carmina agi meruerūt cū ꝑ̄ītātissima sint: diximus alibi qa versus pedibus cōstāt: eoꝝ qualitatē distingui pedū ornamētis. vt cothurno, socco: & planis. i. nō sublatis pedibus principiū sup. poesis nr̄æ aut carminū nostroꝝ erit sup. aut exordiēt: a te. i. a laude tua: & desinet tibi. i. in laudē tuā (vñ hic videt ꝯstituisse eo ordine quo ꝓcessit ꝓcedere. vt sup. iuxta stili & exercitationū qualitatē surgat opꝰ: nā bucolicū vt dixi primo agrestū officio cōpetit. georgicū medio: & heroicū inꝗuo ꝑlia canunt iā durato & malis assueto: desinit autē poesis Vergiliana in laudē Augusti vt notū est. Sunt tñ q nisi hoc hic poneret ad Pollionē referre velint: q & Dalmatas vicerat vñ & p illyricū redire poterat: & tragediā scripsit. vñ dictū est. Pollio & ipse facit noua carmina. Seruio aūt videt sñia esse: ꝙ sola carmina tua: nō q tu facis sed q de te fiūt: sunt digna sophocleo cothurno seu stilo: sed Beroaldus cuius verba statim ponā argutius cēset Augustū etiā carmina fecisse: vñ duplex ei corona assignat laurea ꝓpter bellicā gloriā: & hederacea ꝓpter poeticā (accipe carmina sup. cœpta. i. incepta. tuis iussis. i. ꝓpter iussa tua: atꝗ sine. i. pmitte hanc hederā. i. coronā q poetis debet serpere circū tpa. s. capitis tui: inter lauros. i. laureas coronas: victrices. i. victoriæ & triūphi significatrices: hoc est accipe carmina q qa cœpta sunt iussis tuis tua sunt ita si hedera mihi ob ea debeat ea quoꝗ tua sit: aut accipe carmina. i. amplectēdo rē poeticā pmitte vt nō solū lauro ob egregie facta: sed etiam hedera ob egregie dicta coroneris: qa tua carmina digna sunt sphocleo cothurno. Beroaldi ꝟba de qbꝰ dixi sunt hæc. Sola sophocleo &c. Ego opinor eo versu a Verg. laudari carmina Cæsaris Augusti q floruit in poetica: q vt autor est Trāquillus: reliqt librū hexametris versibus cōscriptū cuius titulus est sicilia: & libellū epigrāmatū. Præterea tragediā Aiacē exorsus est magno ipetu: volēs igit poeta laudare Augusti poema stilūꝗ grādiloquū dixit illius carmina digna esse sophocleo cothurno. i. stilo & sublimitate: qua vsus ē Sophocles in tragedijs scriptitādis: fuit em̄ apud græcos haud dubie princeps tragici poematis qđ etiā memorat Ply. in. vij. hinc etiā illud in honorē Augusti a poeta dictū est: Atꝗ hāc sine tpe circū inter victrices hederā tibi serpere lauros taꝗ Augustus hederacea corona: hoc est poetica: nō minus coronari mereat: ꝙ laurea: hoc est triūphali. Celebrat a Macro. atꝗ trāquillo locus Augusti: q cū interrogaret: qd ageret. Aiax tragedia quā qđ displicuisset ipse deleuerat: rn̄dit Aiacē suū in spōgiā incubuisse. Audiui q dicerēt se vidisse poema sophoclis ab Augusto donatū Romana lingua: qđ si verū est poterit cōmo-

☞dissime

beroaldꝰ

Sophocles.

✳figura nōnullis negociū facessit. Et liquerunt, codices aliquot manu scripti legunt. Verū exēplaria ꝓbatiora, Requierunt, habēt, & cā lectionē agnoscit Seruius, q multū venustatis præ se ferēs, inter elocutionū exēpla redigit ab Arusiano. ¶Inter victrices hederā tibi serpere lauros. C. Iuliꝰ, & aliquot alij vete. grāmatici, laurꝰ, loco hoc agnoscūt, ꝗuis alibi declinatione scđa. Et vos o lauri carpā. &, Illū etiā lauri, etiā flevere myricæ. &, Munera sunt lauri. &, Facieꝗ simillima lauro. dictū a Virgilio minime neget. Abltm̄ tñ singularē dtō similē nō habere asserēte Plynio, huic lauro, & tñ ab hac lauru, & lauruum facere.

✳domum mea carmina ducite delphin. hic sæpius. Ducite ab vrbe domum mea carmina ducite daphnin. Pharmacheutria ꝑterea dicit venefica. Pharmachia venenatio, medicina pharmacheyomæ incanto. pharmacheyo veneno incanto. pharmacū venenum: medicina pigmētū. pharmacos veneficꝰ. Nō ab re igit pn̄s ægloga Pharmacheutria dr: cū in ea carmina & veneficia fiāt. Alphesibei: de hoc late æglo. v. Musam cantilenā. Lynces in æthiopia nascunt: vt scribit Ply. sunt autē timide & varie & maculose: iūgūturꝗ etiā currui bacchi de qbus æglo ga. v. diximus. Requerūt, qescere fecerūt. Tu mihi sup. faueas Auguste: eū sigdē p apostrophē alloquit. i. p auersionē ad secūdā psonā. Apostropho em̄ auerto significat. Magni timaui. Timauꝰ fluuius est: q p aquileiæ agrū labit: de quo Ply. li. iij. & Strab. li. v. meminerūt: vtꝗ Mela scribit Timaus nouem capitibus exurgens vno ostio emittit. Strabo aūt inqt septē esse Timaui fontes mare mox irrupētes: lato & ꝓfundo sane fluuio: locumꝗ ipsum maris fontē & matrē ab indigenis vocari. Saxa. i. mōtes: nā Timauus vt ait possidonius e mōtibus delatus decidit in ꝓfundū: qđ Strabo refert: & Maro lib. j. ænei. inqt. Et fontē superare timaui. Vñ p ora nouē vasto cū murmure mōtis It mare pruptū & pelago pmit aura sonāti Illyrici equoris. illyris adriatici maris latus occupat: testibus Mela & Dionysio. Ply. itē li. iij. inqt. Quæ pars ad mare adriaticū spectat appellat Dalmatia & illyricū. Siue orā illyrici: hoc dicit qm̄ Augustus adolescēs adhuc per se Dalmaticū bellū gessit in quo vulnera etiā excepit: idē vt qui busdā Pānonicis atꝗ Germanicis: aut interueniret: aut nō lōge abesset: Rauennā vel Mediolanū vel Aquileiam vsꝗ ab vrbe ꝓgressus est. Autor est Suetonius. scribit etiā Apianus latius in li. q illyrius dr. Propter hæc igit ait Maro. Superas iā saxa timaui: is em̄ p aqleiæ agrū labit: q regio ab Venetia diuidit flumine. Natisone Strabone teste. En erit vnꝗ optat prius: deinde cōfirmat. Sophocleo. Sophocles tragœdiarū scriptor fuit teste Eusebio. Fuit aūt Atheniēsis: quē Cicero diuinū poetā li. j. de diuinatione vocauit: vbi mira qdā de Herculis surrepta aurea patera & illius visione in somnis meminit Sophocleo Cothurno. i. sublimiori stilo: & Sophoclis boatu: de hoc latiꝰ æglo. septima diximus: poniturꝗ interdū ꝓ alio dicendi genere apud poetas. Vñ hic: vtūturꝗ cothurno tragœdi. sicut comedi socco. Tua carmina. i. tua gesta cōtinētia: nō em̄ de carminibus ipsius Augusti intelligit: nā ait: A te principiū tibi desinet. Quod verū extitit: nam & in Bucolicis, Georgicis & Aeneide eum celebrauit. Atꝗ hanc sine tempora circum Inter victrices &c. sensus est: concede hæc mea carmina esse inter triūphos & laudes dignitatesꝗ tuas. Hanc hederam. ad illud retulit. Accipe iussis Carmina cœpta tuis. Ego hanc hederam hæc carmina nam vt diximus hedera poetę coronabantur victrices lau. qbus quidē victores & triūphantes ipsi coronabantur.

Pharmacheutria. Pharmacum.

Timauꝰ

Illyris.

Sophocles.

Cothurnus.

✳dissime ad id etiā referri carmē Maronianū. hæc ille. ¶Regula est quoties aliquā clausulam semiplenam multis declaramus priusꝗ principale verbū posuerimus post interposita q a principali verbo determinari deberēt eā repetemus: qđ in orōne soluta sæpe facimus addētes particulā inquā aut dico aut similem. vñ hic post primū versum pastorum musam: repetit Damonis musam dicemus & Alphesibei.

Regula

ASC. ASCENSIVS.

¶Frigida &c. Adhuc sunt verba poetæ describētis quo tpe damon q̄relā suam fecerat de Nisa quā misere amatā amiserat dicētis qa primo mani sub ipso diluculo: qđ tēpus summo delectu ei datur quem spes de re vxoria fefellerat: quasi impatiēs amoris & secubitus excubias fecerit: vnde optat aduentū luciferi vt q̄relas suas apud deos deponere rite possit. In qua re est nō nihil veteris religionis aut potius superstitionis quasi nō nisi ꝑ̄sente sole ratæ sint pces aut imprecatiōes. Vñ Dido. iiij. ænei. Sol q terrarū flāmis opa oīa lustras. Tuꝗ harū interpres curarum &

☞conscia

a Frigida vix cœlo noctis decesserat a vmbra.
b Cum ros in tenera pecori gratissimus herba. b
c Incumbens tereti Damon sic cœpit c oliuæ.
Nascere preꝗ diē veniēs age lucifer almū. DA.
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror: & diuos (qꝗ nil testibus illis
Profeci) extrema moriens tñ alloquor hora.
Incipe mænalios mecum mea tibia versus.
Mænalus argutumꝗ nemus pinosꝗ loquētes
Semp habet: semp pastorū ille audit amores.
Panaꝗ. qui primus calamos nō passus inertes.

SER. SERVIVS.

¶Frigida vix totā vigilasse noctē ostēdit amator: si qdē ortum luciferū primū aspexit: & eū vt Veneris stellā allocutꝰ est. Tereti: teres est rotundū & oblongū vt columna. Preꝗ. d. ꝓueniēs. Nil testibus illis: nihil ꝓfeci ꝙ illos sum sæpe testatus. Epicuri ce ergo dixit q ait: nec bn̄ ꝓ meritis capit: nec tāgit ira Coniugis nō q esset sed q speraret sic i. iiij. ænei. Quos ego sum toties iam dedignata maritos. Extrema hora. paulo post moriturus. Sic i. iiij. Incubuitꝗ toro dixitꝗ nouissima verba. Menalios: arcadicos a menalo arcadiæ monte: & hic versus dictus intercalaris qa sæ ris.

Teres.

Intercalaris.

 ✳pius

conscia Iuno Accipite hæc &c. Eadẽ ꝑterea vt ibidẽ dictum erat verba iã posita. Testat̃ moritura deos & cõscia fati. Sydera tũ si quod nõ equo fœdere amãtes. Curæ numẽ habet iustumq́ memorq́ ꝓcatur. Ibi tñ sequitur Nox erat. vñ infelicẽ habuit exitum.
Ordo. ¶Ordo est. frigida vmbra noctis vix decesserat cœlo. i. vix erat diluculũ cũ. i. qñ ros est gratissimus pecori in hærba tenera ea. s. nocte creta quũ sup. Damõ pastor ille cuius amica alteri nupserat incumbens præ egritudine scilicet animi quia amore languebat se fulciens incũbendo oliue. id est arbori illi tereti. id est oblonge & rotunde cœpit sic sup. quæri & lamentari. O lucifer. id est stella matutina quæ veneris est. Venus autem dea amoris: nascere. id est orire: & præueniens age. id est impelle diem: dum. id est donec & interea dum ego deceptus indigno amore. id est eius quæ indigna fuit amari: quia non redamauit: videlicet Nise coniungis scilicet ex affectione nõ quæ erat: sed quam coniugem esse volebam (sicut lib. ij. enei. dicitur de chorebo. Qui gener auxilium Priamo phrygibusq́ ferebat) dum ergo ego deceptus indigno amore Nise coniugis queror. id est querelas meas depono & dum ego diuos (q̃q̃ nil profeci illis testibus. id est ꝙ eos testatus sum: aut ꝙ eos testes fecerim: fidei mihi a Nisa date) tamen moriens alloquor extrema hora. Qui quo reguntur ordine dictiones constructas velit debeat nõ nihil subaudire atq́ repetere sic. dum moriens alloquor diuos: q̃q̃ nil profeci illis testibus. id est illorum testimonio: tamen allo quor sup. illos extrema hora. O mea tibia incipe mecum versus menalios id est versus arcadicos: hoc est quales arcades faciunt qui soli cantare periti: vt autem significet quid sit arcadicos versus dicere subiũgit. Menalus mons ille in arcadia: habet semper nemus argutũ. i. stridulũ & sonorũ in eo canentiũ sonitu crepitãs: & pinos loquẽtes: aut hyperbolicos dicit sicut in Sileno. Iussitq́ edicere lauros aut loquẽtes. i. loquentes ac loquelas eorũ referentes: ideo aũt habet pinos loquentes: qa ille audit semp amores pastorũ: & pana q primus nõ est passus calamos sup. esse inertes. i. sine arte factos: hoc est simplices & vnisonos: vnde in Alexide Pan primus calamos cera coniungere plures instituit. hæc autem quasi præludia sunt & fere inuocatoria. Quæ lucis egent a Mancinello præter Seruianam lucernam elucidantur.

PIERIVS.

a ¶Decesserat vmbra. Ita antiqua plurimum legunt exẽplaria Sed in Oblongo cod. Discesserat, habetur, magis tñ placet a Decedo ductũ, vt illud. Et sol decedens, quãq́ ibi q̃q́ variũ.
b ¶Cum ros in tenera pecori gratissimus hærba est. In Longobardico, in Mediceo, & aliis antiquis non habetur, est, quod quidem hoc loco præteritũ, nescio qd gratius habere videt̃.
c ¶Incumbens tereti damon sic cœpit oliuæ. Cœpit, varie scribitur in exẽplaribus antiquis tam a capio q̃ ab incipio. Sed enim caper in libello de elegãtiis, Cœpit, per, œ, diphth. ab incipio, cæpit vero per. æ. a capio deduci monet. Quãuis o differentiã idẽ inter oleã, Oliuã, & Oleũ ponit, iã hic min⁹ receptã videmus, vbi oliua ꝓ arbore dubio procul posita est.

pius iterponit̃: vt dies & mẽses intercalares dicunt̃ qm̃ interponũt̃ in ãno. Fecit aũt hũc versum ad imitationẽ Theo. i pharmacheutria: vbi est iterposit⁹ sæpe versus. O turbo maritũ meũ domũ adducito: vt in seqũtib⁹ est Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite Daphnin. Argutũ: garrulũ stridulũ Pinosq́: qđ idcirco ausus est dicere. qa dictur⁹ ẽ pastorũ audit amores. Sic i prima ægloga. Formosam resonare doces amaryllida syluas.
¶Frigida vix cœlo. Peracta iuocatione ad narrationẽ descendit exponit em̃ Damonis q̃relas decepti amore Nise. Diem almũ: sicut ei luna nocturno tẽpamẽto: ita sol ĩ diurno calore oĩa moderat̃ & nutrit. Lucifer: infima est qnq́ errãtiũ: terreq́ ꝓxima stella Veneris q̃ phosphoros gręce: lucifer latine dr̃: quũ antegredit̃ solẽ quũ obsequit̃ aũt hesperos Tul. ĩ lib. de natura deo edocuit ꝯiugis indigno: ĩferiorib⁹ clausulis id iũgit̃ nõ ꝑcedentib⁹. Cõiugis: q̃ ꝯiugẽ optabã. Indigno amo. cũ em̃ illa me sperneret ĩdigna erat amari mihi. Mænalios arcadicos. Mænalus em̃ arcadie mõs est teste Ply. & Stra. cui⁹ tãta est altitudo: vt eius cacumen astris videat̃ insertum: hinc Statius libro nono th. ait. Et in mediis frondentẽ menalõ astris. Incipe mæ. figura est Epimonæ: quę dici potest perseuerantia vel assiduitas: sæpe enim eadem sententia repetitur appellantur ij versus intercalares. id est interpositi. Argutum: sonorum.
MAN. Lucifer Mænal⁹

SERVIVS.

SER. ¶Mopso Nisa dat̃: honesta turpi. pulchra deformi.
Gryphes Gryphes: ĩ hyperboreis nascunt̃ mõtibus ima ex parte leones: alis & facie aqle siles equis infesti: Apollini cõsecrati Cũ cani. ti. non solũ pulchre deformibus nubẽt: sed etiã cõtrarie nature aĩalia iungẽtur. Cũ cani. ti. ve. ad po. Mopsũ canibus: Nisam dãmis ad personam alludẽs ꝯparat. Dãmas masculini generis facit sic alibi. Timidi Dãmę ceruiq́ fugaces. Hora. in fœminino posuit. Et superiecto paui de natarũt equore Dãmæ.
Faces. Faces q̃ solẽt pręire nubẽtes puellas. Var. iõ dicit faces præire nuptas: ꝙ antea nõ nisi noctu ducebant̃ a spõsis quas iõ dicit limẽ nõ tãgere: ne sacrilegio inchoarent si deposituræ virginitatẽ calcẽt rẽ veste numini castissimo cõsecratã. Tibi. i. sub tuo noĩe alij ducit̃ vt ostẽdat eã corruptoribus seruiturã. Sparge nuces Varo spargẽdarũ nucũ causam dicit. vt Iouis omine matrimoniũ celebret̃: vt nupta matrona sit sicut Iuno.
Nucum sparsio. Iuglãdes Nã nuces in tutela sunt Iouis & iuglãdes q̃si Iouis glãdes vocant̃. Nã id vulgare est: iõ spargi nuces: vt a rapiẽtibus pueris fiat strepit⁹ ne puelle ꝟginitatẽ amittẽtis vox audiatur. Mõ tñ iõ ait sparge marite nuces: vt eum culparet infamie. Nã pueri catamiti meritorij: q̃bus licẽter vtebat̃ antiqtas recedẽtes a turpi seruitio nuces spargebãt. i. ludũ puericie: vt significarẽt oĩa puelilia iam spernere. Vñ illud dixit: tibi ducit̃ vxor. i. sub tuo noĩe. aliis ducit̃. s. tuis corruptorib⁹: & nõ tibi.
Oetam. Oetã Thesalie mõs est ab occidẽte: in quo stellę vident̃ occidere. O digno

a Incipe mænalios[a] mecum mea tibia versus.
Mopso Nisa datur. quid nõ speremus amantes?
Iungentur iam gryphes equis: æuoq́ sequenti:
c Cum canibus timidi[c] venient ad pocula dãmæ.
Mopse nouas incide faces: tibi ducitur vxor:
Sparge marite nuces[b]: tibi deserit hesperus œtã
b Incipe mænalios mecum mea tibia versus.
O digno coniuncta viro: dum despicis omnes.
Dumq́ tibi est odio mea fistula: dumq́ capellæ:
d Hirsutumq́ supercilium: prolixaq́[d] barba:
Nec curare deum credis mortalia quemq̃.

PIERIVS.

a ¶Incipe mænalios mecum mea tibia versus. Mænalios ideo dixit, quia quæ canunt hic, in Arcadia se aliquando audiuisse inferius ostendent.
b ¶Sparse marite nuces. Lege causam huius instituti apud plinium. L. xv.
c ¶Cum canibus timidi venient ad pocula Dammę. Sosipater carisius, vbi agit de Solœcismo, eum etiam fieri per genera nominum ait vt, Timidi venient ad pocula Dammæ, pro timidæ, ex quo Horatium proprium protulisse genus constat, & superiecto pauidæ natarunt æquore Dammæ.
d ¶Promissaq́ barba. Quamuis, Promissa, minime displiceat, quod eo significato frequenter apud latinos auctores inueniatur, in antiquis tamen omnibus cod. quotquot habui. Prolixa, legitur, eadem aũt varietas dictionis eiusdẽ in cod. liuianis habetur. lib. vij. de secũdo bello punico. Ad hoc ꝓlixa barba & capilli efferauerant speciẽ oris, noscitabat̃ tñ in tanta deformitate, vetus codex Promissa, legit, & pro Noscitabat̃, Noscebatur. Sed loco hoc frequentatiua illa verbi species sententiã auget.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Incipe męnalios. Eũdẽ versum ante singulos versus qbus vniformis sñia cõplectitur repetit: vñ qa materias discernit aut potius qa in musico instrumẽto intercapedinẽ facit intercalaris dicitur dicit ergo: Mopso Nisa datur. qd nõ speremus amantes: cuius ꝓpter ꝟbi speremus equiuocationẽ duplex põt esse sñia. Altera q̃ minus placet mihi quidẽ est hæc si mopso turpissimo viro datur. s. nuptũ Nisa: pulcherrima puella: qd nõ sperem⁹ amãtes. q. d. nihil & ita oẽs bene sperare debemus: cũ tm̃ boni forte præter spem Mopso contigerit.
Spero. Altera est cũ Mopso quod minime verearis (est em̃ turpissim⁹) Nisa detur qd nõ speremus. i. timeamus amãtes. q. d. oĩa nobis timẽda sunt vñ recte dicit Ouid. Res est solliciti plena timoris amor. Nec caret exẽplo ꝙ sperare ꝓ timere accipiat̃. nam primo enei. dicitur. At sperate deos memores fandi atq́ nefandi. Est ergo manifestus sensus oĩa amãtibus timenda esse cũ etiã Mopso Nisa nupserit: qđ priusq́ fieret tã (si ita dicã) impossibile videbat̃: q̃ si gryphes iungant̃ equis & cũ canibus timidi veniant ad pocula dammę. Quod aũt dicit Mopse nouas &c. in irrisionem eius dicit: cũ nõ virũ sed effeminatũ innuat: vñ postea animũ suũ aperiẽs dicit ad Nisam. O digno cõiuncta viro. q. d. ei q non virilia agere: sed muliebria pati soleat: vñ nuces eũ spargere monet. aut vt Iouis omine nuptię secũdent̃ & id ꝑ ironiã aut vt fides nuptialis firma & munita sit vt nucleus in iuglãde: aut vt puellę dũ deuirginet̃ plorat⁹ nõ percipiatur: & id

coniuncta

piatur & id quoq; irrisorie: aut qa catamitus est Mopsus & iã puerilẽ turpitudinẽ vna cũ nucibus relicturꝰ est. iuxta illud Persianũ. Cũ sapimus patruos & nucibꝰ facinus q̃cunq; relictis. aut simul ꝓpter hæc oia. Nã mopsum puerũ turpẽ esse nec plane virum ostẽdit ex cõtrario. docet em̃ se displicere q; virilis esset: hoc est qa hirsutꝰ & barbarꝰ innuẽs ineptũ imberbẽ & leuẽ ob id placere. quo errore dignã cẽset Nisam q̃ per superbiã deos nedũ se cõtẽpserit. ¶Ordo est. O mea tibia icipe mecũ dicere aut canere versus mænalios. i. arcadicos. Nisa formosissima videlicet mulier datur sup. nuptũ: Mopso ineptissimo & turpissimo hoi qd nos amãtes: nõ speremus. i. timeamus. q. d. nihil nõ timere debemus sed oia: cũ etiã turpissimus mihi pferaꝛ gryphes aues ille aduncis naribus: & leonibꝰ in posteriori parte perq; siles & eqs infestissimi iungenꝛ iã. i. postq; Nisa Mopso iũcta est: eqs & dãmæ timidi. s. naturaliter veniẽt euo sequẽti. i. ꝓxime vẽturo ad pocula cũ canibus. O Mopse icide nouas faces. i. tedas vxor duciꝛ tibi. i. a te aut tibi. i. sub tuo noie. sed ad aliũ. O marite. s. turpissime & turpissima passe: sparge nuces. oñde te velle relinq̃re pueritiã & turpitudinẽ puerilẽ nuces spargẽdo: aut ad bonũ omẽ nuptiarũ sparge nuces: qa hesperus. i. stella vespertina deserit tibi aut in perniciẽ tuã qa instat tps vt noue nupte debitũ persoluas: qđ nõ poteris: aut ironice ad cõmodũ tuũ: qa habiturus es pulcherrimã cõiugẽ œtã mõtẽ illũ. Thessalie quẽ ab occidẽte habebat q̃ hæc dicit. Incipe mea tibia mecũ versus mænalios. O sup. Nisa: cõiuncta viro digno. s. te. i. qualẽ digna es habere: cũ turpis & effeminatꝰ sit: dũ i. qñquidẽ tu despicis. i. aspernaris & vilipẽdis oẽs: & dũ mea fistula. i. cantilena mea (q̃ tñ plurimũ valere solet ad cõciliandos amores) vñ Corydõ Cato q̃ solitꝰ si qñ armẽta vocabat amphiõ dirceus & c. & dũ capelle sup. mee sunt sup. tibi odio. i. molestiæ & displicẽtiæ. per capellas aũt vult significare diuitias suas sicut Corydõ per oues dicens: despectus tibi sum nec q̃ sim q̃ris Alexi Quã diues niuei pecoris q̃ lactis abũdans: & dũ odio est tibi hirsutũ superciliũ. s. meũ & barba ꝓlixa. i. forma mea virilis q̃ tibi cordi esse debebat: vñ & Corydõ. Nec sum adeo informis & c. A tribus ergo se vt ille cõmẽdat a musica seu cãtu: a diuitijs & a forma: q̃ tñ illa despexit at ne id merito fecisse puteꝛ docet q; per petulantiã fecerit. cũ etiã ea quę nemo paruifacere debeat: videlicet fidẽ & religionẽ contẽpserit: vñ subdit: nec credis queq; deum. i. deoꝝ curare mortalia. i. credis q; deus nõ aspiciat facta mortaliũ & ita nõ puniat periuria: vñ & ab alio dictũ est: qa Iuppiter periuria ridet amantũ. Per hæc aũt innuit sibi datã ab ea fidẽ: quam nõ seruauerit: in cuius punitionẽ dij eã Mopso coniunxerint. Est aũt Epicureoꝝ snia deos nõ curare mortalia: quã secutus Flaccꝰ dicit in prio sermonũ. Nãq; deos didici securũ agere euũ. di dicit aũt ab Epicuro cuius sectator erat. vñ primo epistolaꝝ: Me pinguem & nitidũ bene curata cute vises. Cũ ridere voles epicuri de grege porcũ.

grege porcum. Epicurus vero iactabat se leuasse mortaliũ genus duobus maximis malis: religiõe scilicet in præsenti vita cũ dij non curent mortalia & timore futuri cum docuerit animos cum corporibus interire: quorum vtrũq; maxime erroneum est. vnde & hic propter eam falsam fidem dicit Damon Nisam in eã miseriam incidisse vt Mopso nuberet.

coniuncta vi. puellæ insultat Hirsutumq; superciliũ: per incultum corpus ostendit fortitudinem suã. Prolixa: demissa. Nec curare deum superbia tua damnata es turpi marito.

PRO. ¶Gryphes. fere quæ habent capita aquile. cetera membra leonis cum alis ingentis magnitudinis: in tutela apollinis. Mænalios: pastorales a mœnalo mõte arcadie q̃ regio plima pascua habet.

MAN. ¶Gryphes: gryphosis curuatio dicit. gryphos habẽs nasum adũcum. inde grypes dicunꝛ latinoꝝ: aliqui addito h gryphes dixerunt. sunt aũt in scythia alites ferocissime teste solino. ca. xvj. & vltra oẽm rabiẽ seuiẽtes. meminit etiã de his Mela. li. ij.

gryphes

Dãmæ. Dãme dãma genus est capræ syluestris: cui fel deesse notatũ est: sicuti ceruo: equo: mulo: asino: & vitulo marino: vt scribit. Philosophus lib. ij. de aialibus: & Ply. lib. viij. inquit q; dãmæ mãsuescũt raro cũ fere dici iure nõ possint. Nouas faces: patrimi & matrimi pueri tres adhibebanꝛ in nuptijs: vnus qui facẽ præferret ex spina alba: qa noctu nubebant: duo q̃ nubentẽ tenerent autor est Festus. Plutarchus in ꝓblematibus scri. q; quinq; faces in nuptijs accendebant: quas Cereos appellabant Incide: vt in nuptijs adhibeas.

Nuces Nuces. honor nucibus nature peculiaris gemino protectis operimento: puluiati primum calicis mox lignei putaminis: que causa eas nuptijs fecit religiosas: tot modis fœtu munito. quod est verisimilius. q; quia cadendo tripudium sonumve faciant. Plyn. libro. xv. scri. Tibi deserit hesperus œtam. id est in tuam gratiam occidit hesperus: olim namq; & nunc quoq; maritus primo spõse non in luce: sed in tenebris iungitur: de quo Plutar. problema extat hæc omnia tamen Ironicos dicta accipiantur. Posses item hoc pacto accipere Tibi deserit hesperus œtam. id est te propter e cœlo fugit hesperus tanq; id egreferens: melior tamen sensus prior. Nam noctu nubebant: vt diximus Oetam: œta mons est in Thessalia qui ab oriente Thermophylis in occidentem vsq; in sinum ambracium extenditur: asperitatis & celsitudinis non mediocris. hæc & plura Strabo libro. ix. O digno con. vi. ironicos loquitur vt iam diximus. Nec curare deum. Ex epicurei sententia id erat. Is enim vt Cicero scrib. in libro. de natura deo. Ex animis hominum extraxit radicitus religionem: quum dijs immortalibus & opem & gratiam sustulit. ita fit vt non modo homines a deis: sed ipsi dei inter se ab alijs alij negligantur. Stoici vero optime dicebant eorum: prouidentia mundum administrari & regi. Oeta.

SERVIVS.

SER. ¶Sepibus in nostris paruã te rosida mala. Rosida rore perfusa. Dux ego vester erã: qa præibãt aut capellas alloquiꝛ. Alter ab vn. i. secũdus. qa alter de duobꝰ diciꝛ: ego tertiusdecimus: nã pubertati se vicinũ oñdit quod de duodecimo itelligi nõ põt. vix fra. cũ annis recte iungit habitũ corporis. Nã pubertas de iure ex vtroq; colligiꝛ. Vt vi. vt pe. sententia est. Mox vidi: queãdmodũ perij. Vnũ ergo tẽporis. aliđ qualitatis: Malꝰ error. diffinitio amoris. Nũc: vel qa iã iuuenis. vel quasi spretus grauior enim amor fit ex desperatione: Hinc Terẽ. Quãto minus spei est tãto magis amo Ismarus aut rhodope: montes Tracie asperrimi. Recte autem vituperat amorem ab origine. Itẽ a gestis rebus. vt Seuus amor docuit Garamãtes: garamãtes populi aphrice extremi quasi seui: quia a cõsortio humano sint remoti. Nec sanguinis: nec gñis. i. nihil habentẽ humanitatis. Nã non negat mortalẽ: Garamãtes. Natoꝝ: sanguine matrem quasi nouã artẽ insinuauit & infudit: & qm̃ fabula oibus nota est per transitũ tangit: q; Medea ab Iasone cõtẽpta filios suos iteremerit. Medea. Moderatione

Incipe mænalios mecum mea tibia versus.
Sepibus in nostris paruam te rosida mala
(Dux ego vester eram) vidi cũ matre legentem:
a Alter ab vndecimo tũ me iam cœperat[a] annus:
b Iam fragiles poteram a terra cõtingere [b]ramos:
Vt vidi: vt perii: vt me malus abstulit error.
Incipe mænalios mecum mea tibia versus:
Nunc scio quid sit amor. duris in cotibus illum
c Ismarus aut rhodope[c] aut extremi garamantes:
d Nec nostri generis[d] puerũ nec sanguinis edunt.
Incipe mænalios mecum mea tibia versus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoq; mater
Crudelis mater magis an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoq; mater.

PIERIVS.

a ¶Tum me iam cęperat annus. In Longobardico cod. Tum iã me cæperat. In aliquot alijs, acceperat, & adceperat, habeꝛ. b ¶Poteram a terra contingere ramos. In Longobardico exẽplari. Coniungere, habetur, quod a nemine receptum obseruaui. c ¶Ismarus aut rhodope aut extremi garamãtes. Sunt politioris

ASCENSIVS.

ASC. ¶Incipe & c. Sepibus. docet quõ eius amore primũ captus sit: primus aũt amor feruentissimꝰ est ad quod significandũ dicit amasius poeta Delia me primũ cupidis decepit ocellis Cõtactũ nullis ante cupidinibus. ¶Ordo igitur vt simul snias explicẽ hic est: Ordo. Incipe mea tibia mecũ vsus mænalios Ego vidi (erã em dux. i. cõductor vester. s. matris & filiæ quod potius dixero q; vt capellas alloquaꝛ) te paruã. i. cum adhuc paruula esses legentẽ cũ matre. mala rosida. i. rore perfusa: in nostris sepibus. i. intra pomeria nostra sepibꝰ munita. annus alter. i. secũdus: ab vndecimo. i. decimustertius acceperat. i. acceperat me ingredientẽ se: iã tũ. i. tũc primũ: & ego poterã iã cõtingere ramos fragiles. i. inferiores q̃ sole destituti ꝓpter interpositionem fragiles fiũt: vt. i. postq; vidi te: vt. i. qualiter perij. q. d. miserrime & vt. i. qualiter malꝰ error abstulit me. Aut sic: vt. i. q̃tum cito vidi: vt. i. tm̃ cito malꝰ error. i. insanꝰ amor abstulit me Incipe & c. Declarat quis sit malus error qa amor dicẽs. ego scio nunc quid sit amor. q. d. deꝰ impietissimꝰ. quia Ismarus & Rhodope mõtes

dope mōtes illi Thraciæ aut garamantes extrem.i.remotissimi a nobis vt q ultra getulos sūt eduntillū.s.amorē existentē puerum non nostri.i.hūani generis nec nostri sanguinis.i. nihil habentem humanitatis. Incipe&c. vt aūt ostēdat seuitiā amoris adducit exemplū Medee q̄ p impatientiā amoris filios absumpsit aut gladio aut igne vt Mācinellus recitat. Sęuus igit̄ amor docuit matrē.s.medeā cōmaculare manus sanguine natorū.i. ex ea genitorꝝ: o mater.s. Medea. tu q̄ q̄.i.etiā tu crudelis sup. es. q.d. nisi & natura crudelis & impia fuisses: non potuisset te amor ad tm̄ facin⁹ induxisse: vt filios occideres. est ergo mater etiā crudelis: sed an mater.s. Medea q̄ facinus peregit est magis crudelis. an puer.i.amor.s.cupido cui est d perpetua iuuēta aut pueritia(nā sæpe amorē seu cupidinē puerū legimus vocatū: vñ devenere & ipso dicit̄.iiij.enei. Tuq; puerq; tuus) est sup. magis improb⁹. q. d. id quidē nescio: sed scio q̄ ille puer.s.cupido: q persuasit: aut te o Medea ad hoc induxit extat impius. sed tu o mater.s. Medea tu quoq;.i.etiā tu sup. es crudelis. ¶ Prima regula est v̄ba ad loquelam spectantia qñ obscuritatē nullā pariunt: venuste omittūtur. vt hæc damō sup. dixit aut cecinit aut ꝑposuit. Secd'a. A substantiuis sapiētibus naturā adiectiuoꝝ formari pñt formæ diminutiuæ adiectiuæ tente. vt amas masculus.la.lum. vt hic Mascula thura. Nam mas quodammō adiectiue ponit̄ apud hor. Thyrreusq; mares aīos.i.viriles. Et apud persiū marē strepitum.i.virilē. hinc mascula sappho dicit̄: & masculus aius dico formæ diminutiuæ nō tñ sunt sic vera diminutiua. qa significatio deest. At quū hic dico hic pusill⁹ nō mas: sed masculus est cēsend⁹: iā verū est diminutiuum. Sicut & masculus aīus aut sonus si nō plane virilē sed aliquo mō intellexeris. Tertia scd'm diuersam origīnē est sępe diuersa scriptura: nā Tus si a tūdēdo vt Var. vult. dicat̄ sine h scribatur sin a thyoo θυοω qđ est odorē facio aut θυω thyo qđ est sacrifico: per h scribet̄ thus. Quarta. Vel tā apud posteros q̄ apud Ciceronē ponit̄ ꝑ etiā: potissimū vbi emphaticos loqmur. vt carmina vel cœlo possunt deducere lunā. Nā vtrūq; mirū: & qđ de cœlo qcq̄ deduci pōt: & q̄ luna q̄ suū habet cœlū.i.orbē ac sphe

Regula. Prima.

Secūda.

Tertia.

Quarta.

ram. Quinta. De ꝑpositio in his q̄ ad locū deorsum spectāt vę nuste deorsum ferri cōnotat: vt deducere lunā cœlo: est ipsam de orsum ducere: sed deducere lunā est ipsam extenuare & i subtilio res ptes carptim distrahere. Sexta. Vt pri⁹ patuit gerūdiū i do qñ absolute ponit̄ venuste passiue significat: vt cātādo dū incantat̄. Quinta. Sexta.

politioris huius elegantiæ viri studiosissimi, qui locū hūc in antiquo cod. legi aliter obseruarint. Quippe, Aut tmarus aut rhodope, vt duoꝝ montium asperitate amoris sæuitiam probet, & a loci demū lōginquitate, dum infert, aut extremi garamātes, nam Ismaron vrbē esse manifestū, de q̄ sic Harpocration. εστι μεν τοι και πολις εν θρακη μαρωνεια ην φασιν ειναι την υφ ομηρου ισμαρον καλουμενην. Tmarus autem, q̄ & tomarus straboni, mons Dodonis est asperrimus atq; sæuissimus non minus q̄ Rhodope Thraciæ, vulgatā tñ lectionem valerius probus summæ diligentiæ grāmaticus, in institutis agnoscit, & inter ea quæ apud latinos quoq; os, breuē finalē syllabā habēt, ex eo quoq; versu exēplū citat. Ismaros aut rhodope aut extremi garamantes. Neq; enim quid ꝑhibeat Ismaron tam pro monte q̄ pro vrbe poni, quod si volunt ꝑ vrbe tm̄ accipi, nihil quicq̄ sniam immutabit. Ismarō sane cicones gens immanis & inhospitalis, homero dānata coluerunt, ad quos vlyxes ilio digressus primū appulsus est, a qb⁹ male accept⁹, coact⁹ est magna trepidatiōe socios i naues cogere, & q̄ maxīa potuit festinatiōe se se i altū subducere, vñ v̄gi. quū velit imanitatē feritatēq; amoris ōndere, illū accolis Ismari ihospitalib⁹ cōparat. Qui alibi ēt duas eas locutiōes i vno versu ponit, nec tm̄ rhodope mirant̄ & ismarus orphea. ¶ Nec nr̄i gñis puerū. In Lōgo. in Mediceo, & aliqt aliis cod. manu scriptis nūerus in hūc dictionū ordinē mutat⁹ est. Nec generis nostri puerū, q ordo etiā apud Seruium est.

Moderatione autē optima vtit̄: vt nec totum amori imputet: ne defendat parricidā nec totum matri ne amorē culpa eximat: sed & illā q̄ paruit & illum q coegit accusat. Improbus ille puer. non est supflua iteratio. nā fit syllogismus ex propositione assumptione & conclusione. ¶ Rosida: rore isusa. Alter ab vndecimo id est secūdus. Alter enim de duobus dicit̄: ergo. xiij. nā pubertati se vicinū ostendit: quod recte Seruius enodauit. Vt vidi: vt perij.i. qñ vidi quando perij quādo me malus abstulit error: pōt em̄ vt pro tēporali aduerbio etiā accipi vt hoc loco: de quo & Prisc. meminit libro. xv. Perij vt nulla sit Sinalœpha. Vt me ma. abstu. er. Simeta ait de delphide. ij. Theo. me morbus flam. miser vssit. Me penitus totā & sensum malus abstulit ignis. Nunc scio quid sit amor. Theocri. ait in. iij. Noui quid sit amor tandē: deus improbus acer Difficilis dire. quē lactauere leene Mōtibus hircanis nutriuit & improba mater. Obsidet insidijs q me molesq; medullas Vrit: & igni feris figit mea pectora telis. Extremi garamātes: he em̄ sunt vltra Getulos teste Diony. Edūt generant. Seuus amor: ōndit amoris crimina & seuitiā. Medea em̄ Iasonis amore capta illū a colchis in Thessaliā secuta est. Cūq; decenniū Corinthi cū eo fuisset: filiosq; etiā pepisset spreta ob nouā nuptā Creusam.s. vel Glaucā Creōtis filiā furore ducta domū incēdit radice quadā a Circe inueta. ea v̄tute vt incensus ignis negret extingui Iason tñ euasit: Glauca & pater igni absumpti sunt. Quidā tamē scriptores volūt Medee filios dona quedā spōse attulisse venenis illita: qbus tactis sponsa & pater cōsumpti sunt. Irata aūt Medea q̄ Iason euaserat eamq; spreuerat in eius calamitate omnes iugulauit natos excepto vno qui fugit. Thessalus scilicet, de quibus omnibus plura Diodo. libro quinto. MAN.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Nunc &c. Optat oīa cōtra naturam immutari per impatiētiā amoris sibi exitiū destinās: vt ex ordine aperiet̄ q talis est Lupus fugiat nūc vltro.i. nō fugatus a canib⁹ aut pastorib⁹ sed sua spōte oues imbelles. fugiat dico nūc i. posthac ex quo me Nisa decepit & mori cupio. & quercus dure feriāt aurea.i.aurei coloris mala.i. poma quæ in tenerrima arbore nascunt̄. Alnus arbor amaro vt dictū est cortice & frōde deferente: floreat narcisso sup. flore myricæ.i. arida & hūilia virgulta aut hūilimi frutices sudent.i. sudādo emittant & distillēt corticibus sup. suis: electra pinguia i. succina. Et vlule aues ab vlula tu dicte certent scilicet in cantu: cygnis. id est cū oloribus quibus moribundus præcipue est sua uissimus cantus. Tityrus. id est bucolicus & pastoralis & ob id rudis cantor, sit. id est reputetur orpheus. id est optimus musicus. sit inquam orpheus in syluis quas. scilicet ad se traxisse fingitur quia vt dicit hora. in arte. Siluestres hoīes sacer interpresq; deoꝝ Cędibus & victu fœdo deterruit orphe⁹: Dict⁹ ob id lenire tigres rabidosq; leones &c. sit arion.i. qualis Arion lesbius ille cythare dus peritissimus: inter delphinas pisces illos marinos (declinat̄ hic delphin huius delphinos: vnde fit nominatiuus hic delphinus delphini. In accusatiuo habet hunc delphina. vnde pluralis hos delphinas) inter delphinas aūt modulatus dicit̄ tam dulciter Arion vt eū saluū in dorso suo ad littus peruehērent. Incipe &c.

Incipe mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus.
Pinguia corticibus sudent electra myricę.
Certent & cygnis vlulæ: sit Tityrus orpheus.
Orpheus in syluis: inter delphinas arion.
Incipe mænalios mecum mea tibia versus:
Omnia vel medium fiant mare. viuite syluę:
Preceps aerii specula de montis in vndas
Deferat: extremū hoc munus moriētis habeto.
Desine mænalios iam desine tibia versus.

SERVIVS.

SER. ¶ Vlule: aues απο ου ολολυζειν.i.a fletu denoīate. Tityr⁹ Vils fuit rusticus. Arion Lesbius citharedus optimus q cū corynthū tarēto cū multis opibus peteret & videret sibi in mari a nautis tendi insidias petijt vt cythara paululum caneret: ad cui⁹ sonū cū delphini peruenissent excussit se su pra vnū: & imminēs vitauit periculum. Orphe⁹ delphinas. As breuis qa græcū sic archadas accensos monitu. Græca em̄ hñtia noīatiuū in es vt archades: habēt as correptū in accusatiuo. Viuite: Valete vt sit nō optātis sed renūciantis. Extremū h̄.m. moriar in inuidiā tuā. Amare em̄ dixit munus. Sic Mezētius: Hæc tibi porto dona prius. Arion.

PRO. ¶ Arion methymneus cytharedus quū in pyratas incurrisset impetrauit: vt sub eodem habitu quo in scenam prodire adsuesset: canere ei liceret: q quū cantu delphinas elicuisset & in mare se ꝑcipitauisset: exceptus ab ipsis: perlatus dicitur in terram esse.

MAN. Electra. ¶ Nunc & oues: contraria fore optat cū pulcherrima turpissimo iuncta fuerit. Electra: ferūt heliades sorores phethōtis fratris interitū tandiu deplorasse vt mortue oēs in alnos tandē arbores la chrymantes adhuc cōuerterent̄: earūq; lachrymas a Celtis ipsis q ea circū habitāt loca sæpenūero emūgi: cū in aureum vertant̄ electrum & tāq̄ lapidē durescant. id Dionysius scri. Dicit̄ ꝑterea ꝑpric electrum teste Ply. lib. xxxiij. vbicūq; quinta argenti portio inest auro mixta. De electro etiā lib. iij. Geor. latius dicet̄. Electrū sine h scribit̄:

Omnia

❧sinch scribit̃:cū psilen ante e græce habeat. Myrice: de his late æglo.iiij. Cygnis. Est cygnus auis vndiq; plumis albis cōferta & dulce canes latine olor dr̃. Scribit aūt Ci.li.j.tuscu. ꝙ cygni nō sine causa Apollini dicati sunt: sed ꝙ ab eo diuinationem habere videant̃: qa ꝓuidētes qd in morte boni sit cū cātu & voluptate moriant̃. Meminit & Ply.li.x. vlulæ aues sunt nocturnæ ab vlulatu dictæ: de qbus etiā Ply. Certēt & cygnis vlulæ comatas ait in Theocriti.v. Luciniæ dulci raucos contendere turdos. Nec fas est: epopas cygnis obstare canoris Orpheus: de hoc iam dictū est. Arion: is fuit citharedus ꝙ̃ optimus: de quo late Oui.libro.ij. Ait aūt Qđ mare nō nouit: q nescit ariona tellus: Carmine currentes ille tenebat aquas Protinus in medias ornatus desilit vndas Spargit̃ impulsa cerula pupis aqua. Inde fide maius: tergo delphina recuruo. se memorat oneri supposuisse nouo Ille sedēs citharāq; tenēs preciūq; vehēdi Cātat: & æquoreas carmine mulcet aquas: hæc & plura Oui. sed latissime Hero. circa principiū primi libri qđ repetit etiā Gel.lib.xv.c.vlti. Extremū hoc ordo est: hoc habeto extremū munus moriētis.

☞Oīa fiāt vel.i. etiā mediū mare: hoc est tā altis aqs obruant̃: vt q̃ sunt ī medio mari: vos siluæ viuite.i. valete & discedite. q.d. nolo amplius inter vos cōuersari & id qdē ꝑm mētē Seruianā quā Landinus approbat. Sequit̃ ergo, Ego deferar præceps.i. ꝑcipitabor de specula.i. alta rupe: vñ speculari liceat: montis aerij.i. in aera multū exaltati: in vndas.i. submergar: habeto.s. Nisa hoc extremum munus.i. donum inuidiosum morientis.s. quia in inuidiam eius mori cōstituit. Desine iam mea tibia menalios versus. per hunc finem significatur carmen hoc amatorium esse cōpositum non ab amatore vero: sed nomine eius: vnde non intelligemus Damona se præcipitare destinasse: sed cecinisse carmen nomine eius qui id destinauerit: vnde & Alphesibeus non suas sed coniugis alicuius partes agit in carmine. Sunt tñ q ad Damonis persona applicent: propterea ꝙ dictū est eū diluculo cecinisse qđ nō oportuisset si alterius rem ageret. Sunt etiam qui intelligant illud viuite siluæ in gratiam siluarum dictum quasi cum oīa obruēda optet solas siluas recipiat: sed tutius est ab autoritate non discedere: nisi ratio vrgeat.

SERVIVS.

SER. ¶Dicite pierides. Captat attentionē cū nisi a numinib⁹ hoc dicit posse negat cū supiora dixerit. Intelligimus aūt hos pastores referre q̃ aliqñ audierūt ī archadia vnde dixit. Incipe menalios. Non oīa possumus oēs. Sic Cicero. Vnū sustinere vix pauci pñt vtrūq; nemo. Adole: incēde κατα το ευφημισ μον. nā adole est auge. Sanos: nō amātes vt insanos amātes dicimus. Auertere a sanitate mutare: vel auertere ꝑ ꝯuertere: vt sit mutata ꝑpositio vel addit.i. etiā: arguit aūt a maiori. Nā si hoc faciūt carmina: facilius minora faciēt. Facile em̄ ē vt ex vrbe rus redeat rustic⁹. Cātādo: dū incātant̃. Gerūdius em̄ modus ab oī verbo sił̄r creatur. Ergo hic passiue ꝓtulit. Cū autē dixit: Cātādo tu illū actiue. Sal. Cū ipse ad imperādū vocaret̃. i. vt ei imperaret̃. Frigidus nocēs: vt, Frigida saturni quo sese stella receptet.

Hæc Damō: vos quæ respōderit Alphesibœus
Dicite pierides: non omnia possumus omnes.
a Effer aquā: & molli cinge hæc altaria vitta[a] Al.
Verbenasq; adole pingues & mascula tura:
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domū mea carmīa ducite daphnī.
b Carmina vel cœlo[b] possunt deducere lunam:
Carminibus cyrce socios mutauit Vlyssis.
Frigidus in pratis cantādo rumpit̃ anguis:
Ducite ab vrbe domū mea carmīa. ducite daphnī.

PIERIVS.

a ¶Cinge hæc altaria vitta. In oblongo vaticano codice. Victa, per ct, & ita in alijs quibusdam habetur. In aliquot, vitta tt, geminato: hoc quidem ex consuetudine, alterum illud ex analogia. b ¶Carmina vel cœlo possunt deducere lunam: In antiquis aliquot exēplaribus legere est, Carmina & e cœlo possunt deducere lunam.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hæc Damon. Vos q̃ responderit Alphesibeus dicite pierides: non omnia possumus &c. Arguta vt dixi phātasia qua carmen qđ ad magicā artē spectet nō potuisse aut noluisse memoriæ suæ cōmēdare significat musas vt ipse id recitēt cohortans. Nā sic & pastoralis ꝑsonæ decorū seruat cui difficile nimis fuisset tot carmina ex vna recitatione edidicisse: & se qbus Romanis interdictū erat magicis artibus non implicuisse significat. Sunt ꝑterea carmina q̃ alphesibeus cātasse dr̃ nō suo noie (non em̄ illi Daphnis cōiūxerat cum vterq; mas esset) sed eius q̃ cū rustica esset habebat maritū in vrbe morātē: docet ergo eā primo ꝑcepisse vt oīa rite ad magicam seu incātationē disponerentur: deinde magica carmina postulat sperās eis maritū posse ab vrbe reuocari qbus etiam luna de cœlo deduceret̃ & serpētes necarentur: vnde argumentat̃ a fortiori: quia si carmine difficilius possunt: poterunt etiam. Ad quod facilius est.

Ordo. ¶Ordo est. Damon supple cecinit aut recitauit a pastoribus archadicis audita hæc scilicet iam dicta carmina vos o Pierides dicite supple ea quæ alphesibeus responderit. id est contra recitauerit: dicite inquā.i. recēsete & narrate nobis qa nō oēs possumus oīa.i. nō oībus datū est oīa posse: & tā ꝑstātē memoriā habere vt oīa audita memorēt. Incipit̃ aūt carmē quasi a musis recitātib⁹ verba vxoris ad ancillā fidelē amaryllida: videlicet quam vnicā ad eā rem adhibet dicēs. O sup. amarylli: effer.s. e loco vbi hactenus occulta fuit: aquā.s. ad magica sacra aptā: & cinge hæc altaria molli vitta.i. sertis ex hærbis aut floribus: & adole.i. incēde & vre: verbenas.i. herbas sacras: pingues.i. oleo vt incēdi possent ꝑfusas: & thura mascula.i. testes masculoꝝ habētiū: vt ego experiar.i. experiēdo coner: auertere.s. ab vsu rōnis: sanos.i. non amātes sensus cōiugis.i. mariti mei Daphnidis: auertere inquā sacris magicis.i. incātatorijs. Et qa videt oīa disposita dicit. Nihil sup. deest hic nisi ꝙ carmina desunt. (Retulit aūt verbum per zeugma ad vicinius suppositū.) Et ideo qa carmina desunt: quasi vocās ea dicit: O mea carmina ducite daphnin maritū.s. meū: domū ab vrbe. q.d. id facillimū erit vobis: cū nihil sit facilius ꝙ̃ rustico persuadere aut eum inducere: vt ab vrbe domū redeat: ꝙ aūt id possent carmina probat a fortiori dicēs. Carmina possunt deducere.i. deorsum ducere & ducere de cœlo: vel.i. etiam lunā. (Id aūt credebat antiqua superstitio: vnde ī Thessalia vbi plurima veneficia & incantamēta fieri solebant: quoties lunam laborantem & ad eclipsim tendentem videbant erea tintinabula ac pelues pulsabant: vt videlicet crepitu vis verborum impediretur ne lunam pertingeret: ad quod alludens dicit Iuuenalis saty.vj. Tot pariter pelues & tintinabula dicas pulsari: iam nemo tubas nemo æra fatiget. Vna laborāti poterit succurrere lunæ. Vnde Tibulus. Cātus & e curru lunam deducere tentat. Et faceret, si non era repulsa sonēt. Leges aūt vetantes ne quis messem polliciat aut magicis artibus traducat: aut grandine concutiat: docēt non nihil eis aliquando factum.) Circe venefica illa solis fi- Magica vis in lunā.

MAN. ¶Dicite pierides: hic versus totus est Furij ex.x.li. Lucretius itē li.v. ait: Maior erat natu nō oīa possum⁹ oēs. Macro. autor li.vj. Verbenas: verbena iouis ab ara Verbenas. verrebat̃: dom⁹ purgabat̃: lustrabaturq;: serebat̃ aūt domestica flore albo in ortis: sacerdotes eū purificationibus adhibere consueuerūt sicq; medic⁹ visitādo infirmū ipsam portauerit ægroto nesciēte & dicet ægroto ipsi qualiter es: si dixerit bñ: æger sanabit̃: si male, moriet̃. Hæc alij Ply. aūt scribit li.xxij.c.iij. Verbenā dici gramē ex ara cū sua terra euulsum &c. Propterea igit̃ pigues verbenas dici putarim: nā & aræ pingues dicunt̃ esse. Adole.i. vre: teste Nonio. Alibi adolere significat augere honorare, propitiare: vt li.j. ęnei. Et flāmis adolere penates. Mascula thura: mascula thura aliq putāt a specie testiū dicta: sūt em̄ rotūdiora & religioni tributa ne sex⁹ alter vsurparet̃: autor Ply. li.xij. Sanos.i. Thura mascula. nō amātes: q em̄ amāt nō sani sunt. Hinc illud Maro.li.iiij. Quū sic vnanimē alloqt̃ male sana sororē. Magicis sacris: maxię qstioni & semp īcertæ est inqt Ply.xxviij.c.ij. valeāt ne aliqd verba & incātamēta carminū. Vestales nr̃as hodie credim⁹ nōdū egressas vrbe mācipia fugitiua retinere vt sola ꝑcationis. Nō pauci etiā serpētes ipsos recātari credūt: Cato ꝓdidit luxatis mēbris carmē auxiliari: Marc⁹ varro podagris. Cæsarē dictatorē post vnū ancipitē vehiculi casū ferūt semp vt primū cōsedisset id qđ plerosq; nūc facere scim⁹ carmine ter repetito securitatē itinerū aucupari solitū: hinc & fascinationib⁹ adoratiōe peculiari occurrim⁹ & impares numeros ad oia vehemētiores credim⁹. Idq; ī febrib⁹ dierꝝ obseruatiōe intelligit̃. Scribit itē Theo. apud græcos. Cat. apud nos & Ver. amatoria incātamēta imitati sunt. Magia ꝑterea icātatio dr̃. Mageno magicā exerceo. Circe solē ferūt duos ꝓcreasse Magia Circe. pueros: Aetā ac ꝑsen. Aeta ī cholcho regnauit ī taurica ꝑses. Crudeles ābo efferiq;: e ꝑse hecate orta ē q̃ postea Aete nupsit: genuitq; liberos tres. Circē: medeā: & agialū. Circe ad oīs gñis venenorū curā versa multarū herbarū radicūq; varias vires mirabilesq; repperit. Venit demū ad italiā: inq; eo ꝓmōtorio qđ nūc quoq; ab illa circeū vocat̃ resedit: hæc ex Dion.li.v. Quō aūt Vlyssis socios carminib⁹ verterit ī feras legito Oui.li.xiiij.meta. Cire. āt in li. de na. de. scribit Cyrcē solis fuisse filiā ex ꝑside oceani filia.

lia quæ verbis & potētibus hærbis dicit socios. Vlyssis in varias feras mutasse vt ad principiū septimi enei. latius dicet. vñ dicit hic: Circe mutauit carminib⁹.i. incātamētis socios Vlyssis: nō aūt Vlyssem: qa abstinuit a poculis eius q̄ amatoria seu Philtra cōtinebāt.i. potionē magica arte ɔfectā & ad amoris insaniā ĩpel lentem.

lentē. Anguis frigid⁹.i. nocēs ac veneni qđ frigidū est plen⁹: aut frigore.i. morte afficiēs. rūpit in pratis cātādo.i. p incātamenta qđ sentiēs aures oculit: alterā cauda alterā terra ad quā eā applicat: ducite &c. ¶Regula ē Gerūdia i do sæpe ponunt absolute i significatiōe passiua: vt h̄ cātādo.i. dū incātat: & i Geor. vritq3 vidēdo fœmina.i. dū videt. Regula.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Terna &c. Tangit modū quo sacra magica peregerat adhibēs illis ternariū numerū quem ad sacra aptum esse etiam Philosophus in de cœlo & mūdo docet & vt Mancinellus recitauit: Plynius impares nūeros ad oīa vehementior es credit. Impariū autem numerorꝫ primus est ternarius. Nam vnitas nō est nūerus: sed principiū nūeri. Ternari⁹ aūt nobis in sancta trinitate venerabilis est. ¶Ordo est. Ego circundo primū tibi o Daphni supple id est ad irretiendū te: hæc terna licia.s. ad quæ implicant̃ stamina: diuersa.i. distincta triplici colore & ego duco effigie m.i. imaginem ad viuū effictam circum hæc altaria: duco inquā ter: qa deus præcipue super⁹ gaudet numero ĩpare. Ducite ab vrbe &c. O amarylli necte ternos colores quæ sunt in licijs trib⁹ nodis: necte inquam modo & dic ego necto vincula Veneris.i. conciliā de veneris atq3 amoris. Ducite &c. Vt.i. quemadmodum: hic limus.i. terra pinguis & lutosa: durescit.i. fit dura. & vt hæc cera liquescit pro liquefit.i. fit liquida vno & eodē igni (Notanda est syllabæ correptio: nā eodē deberet secūdam producere quam tñ corripit sicut & ille. Nō eodem cursu rñdent vltima primis. Verum vt illic subitā rerum mutationem syllabæ correptione depictam volūt: ita hic dicere liceret subitā ignis operationē significatam sic supple durescat aut liquescat aut potius vtrūq3 faciat: Daphnis nr̄o amore.i. igne nr̄i amoris quo. scilicet ipsum amo (vñ dixit nostro nō nr̄i. Sane ad diuersa referunt̃ hæc in Daphnide. Nā vult eū durescere.i. stabilē fieri in amore sui: & liq̄scere in amore vrbis aut mulieris vrbane: Vtrūq3 aūt fit ab igne amoris Qui em̄ quēuis ardēter amat nec facile aliū amat: vñ durescit vehemētia amoris & amore lāguet. vñ liq̄scit ac diffluit v̄tus eius.) O amarylli sparge molā.i. cōfectionē ex farre & sale molito sine qua nullū rite fiebat sacrificiū: & incēde bitumine.i. illitas bitumine: lauros fragiles.i. desicatas qa daphnis mal⁹.i. pniciosꝰ aut iniust⁹ cū sit sine redamatiōe: aut dic amor daphnis mal⁹. (Indifferēter ergo dicit hui⁹ daphnis & hui⁹ daphnidis) Ego sup. cōburo hāc laurū i daphnide.i. sup effigiē daphnidis de q̄ dictū est. Terq3 hæc altaria circū Effigiē duco: & ita nō erit arcaismos. nec ātiptosis: aut si sensus est: ego cōburo in pernicīē daphnidis aut contra Daphnin erit casus pro casu in daphnide pro in Daphniden aut dapnin. Ducite &c.
Ordo.
Eodem.

Terna tibi hæc primū triplici diuersa colore
a Licia circundo terq3 hæc^a altaria circum:
Effigiem duco: numero deus impare gaudet:
Ducite ab vrbe domū mea carmia ducite daphnī
Necte tribus nodis ternos amarylli colores.
b Necte amarylli mō ^b & veneris dic vincula necto
Ducite ab vrbe domum mea carmina &c.
Limus vt hic durescit. & hæc vt cæra liquescit
Vno eodemq3 igni. sic nostro daphnis amore.
c Sparge molā & fragiles incēde bitumīe lauros.^c
Daphnis me mal⁹ vrit: ego hāc ī daphnide laurū
Ducite ab vrbe domum mea carmina &c.

PIERIVS.

a ¶Terq3 hæc altaria circum. In cod. Longo. legitur. Hāc vt iūgatur cum eo effigiem duco. Sed em̄. Hæc melius. b ¶Necte amarylli modo, & veneris dic vincula necto. Cuperem ego maxime vetus exemplar, vñ plerīq3, nodos, pro, modo, legēdum persuaderent. Nam in his antiquissimis cod. quotquot præ manib⁹ mihi fuere. Modo, passim scriptū aiaduerti, q̄q3 huius gn̄is figuratos versus alibi etiā apud vergiliū obseruaui, de q̄bus suo loco dictū. Quod v̄o Seruiū aiunt dicere versum esse anapæsticū trimetrū hypercatalecticū, metrū Cupidini cōsecratū, nō intellexerūt eū de tome loqui, veneris dic vincula necto, quibus tñ verbis id metri genus ɔstat, quod Seruius adnotauit, quod si nodos illos huc adnectas, supra ēt tetrametrū v̄sus exporriget, neq3 anapæsticus erit. c ¶Et fragilis incēde bitumine lauros. In Oblōgo cod. pueteri nō lauros sed, ramos, legit̃, lōge magis tñ placet, lauros ex Theocri. τα μοι ται δαφναι, & inferius, δελφις εμανιασεν εγω δ᾽ επι δελφιδι δαφναν αιθω, quod ita poeta noster trāstulit daphnis me mal⁹ vrit, ego hāc in daphnide laurū. Sed em̄ i Lōgo. danis, scriptū est & danide, supra v̄o, a, apex quidā tremulus loco litteræ, φ, situs est, vñ in codicibus alijs error eorū, qui notam huiusmodi non intellexerunt.

SERVIVS.

SER. ¶Licia: Nam vt licia stamē implicant: ita adolescētis mentem implicare cōtendit. Effigiē scilicet amatoris: vt Dido effigiē toto locat. Impare: pro impari. s. q cunq3 superorꝫ: vel hecate cuius est triplex potestas. Vñ tria virginis ora Dianæ. Hæc aūt amaryllis est quam greci συμιωστιμ dicunt. Veneris dic vincula ne. Anapæstus est trimeter hypercataleticus: quod metrum Veneri est dicatū. Molas far & salē. Bitumine. l. i. lauros diuino igne cōsume. Nam bitumē ex fulmine dicit procreari: Vñ iuxta Babyloniam quia frequētia cadūt flumina: hac re lacus abūdat adeo vt ex bitumie fabricasse muros semiramis dicat̃. in Daphnide: Arcaismos pro i daphnidē: vel intelligam⁹ supra daphnidis effigiem eā laurū incendere pter nōis similitudinem. Bitumē.

MAN. Licia. ¶Licia: q eavim in carminibus haberent. innuit etiam Ply. lib. xxviij. quum ait inguinibus medentur aliqui licium tele detractū alligantes nouenis septēisve nodis ad singulos noiantes viduam aliquam atq3 ita inguina ad alligantes licio. Cātando dū cantat̃. Nūero deus impare gaudet impares numeros ad oīa vehemētiores credimus inqt Ply. lib. xviij. cap. iij. & Macro. lib. ij. sat. scribit q impar nūerus mas & par fœmino vocatur. Itē arithmetici imparē patris & parē matris appellatione venerant̃. Ply. itē lib. xij. inquit q masculū genus religionī tributū est. Cera liquescit. Simeta in theo. scd̃a ait: Vtq3 meis pallēs digitis bñ cera liquescit: Mindi⁹ ex tēplo sic nostro delphis amore. Molā: erat mola ex sale & farre molito: vt scribit Varo. Bitumē est terre gleba q̄ a calore liq̄facta afflat̃ atq3 diffundit̃: rursumq3 in glacie fortissimam ab aqua frigida immutatur qualis est lacuū aqua: vnde & sectione & incisiōe op⁹ est. Id postea in summo fluitat. Strabo autor lib. xvj. Ply. aūt lib. xxxv. ca. xiij. scri. q bitumē alibi lim⁹ alibi terra. Limus ab iudeæ lacu emergēs. Terra in Syria. Est vero liquidū bitumen sicut & acyntiū gignit̃ & pingue liquorisq3 oleacei in Sicilia v tunt̃q3 eo ad lucernarū lumina. Itē ad scabiem iumentorū. Vis bituminis quæ sulphuris. sistit attrahit discutit glutinat: ad lepras pruritusq3 corporum efficax: hæc ex Ply. Lauros lauro in suffimentis & purgationibus vtebantur. Non tñ fas erat in profanis vsibus pollui laurum. vt Ply. lib. xv. meminit. Daphnis me malus vrit. Simeta in secunda Theo. ait Comburit me delphis ego hanc in delphide laurum. Nūerus impar. Bitumē Laurus.

SERVIVS.

SER. Buccula Bos. ¶Buccula. bouis ē diminutior. Bos anormalū est: nā bos in bobus producit primam syllabam in reliquis casibus corripit primam. Propter iuxta pdita amore consumpta. Nec sit mihi cura me. aut nolim magicis artibus subuenire: aut nolim secū concūbere. Perfidus. Nunc. s. perfidus. Limine ipso loco Veste sacro. Alio traducere messes. s. magicis sacris Vnde est i. xij. tabu. Neue alienam segetem pellexeris.

MAN. ¶Propt̃.i. ppe. Perdita nec sere versus

Talis amor Daphnin qualis quū fessa iuuencū
Per nemora atq3 altos quærēdo buccula lucos:
a Propter aquæ riuum viridi procumbit in vlua ^a
Perdita: nec sere meminit decedere nocti:
Talis amor teneat: nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domū mea carmina ducite daphnin.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit

ASCENSIVS.

ASC. ¶Talis amor Daphnin. Talis ī quit amor teneat Daphnin qualis solet bucculam tenere nec sit mihi cura mederi.i. nolim remedium amoris: tūc quia mutuus gratissimus fuerit: q.d. nūc quia sola amo nec redamor alterū expeto aut eius amore dissolui aut potiri qđ Dido de enea sic dicit. Qui mihi reddat eū v̄l eo me soluat amātē. In Seruianis v̄bis cū dicit aut noli magicis artib⁹ subuenire aut noli secū ɔcūbere: sensus est nolim amori Daphnidis subuenire

subuenire p magicã artẽ:nec meo p ꝯcubitũ qa satietas ꝯcubitus amorẽ sedat: est autẽ mala reciprocatio vbi dicit secũ cõcũbere ꝓ cũ eo. Deinde ingredit̃ iterũ aliud argumentum dicẽs.has olim &c.qđ sic cõnectũ:possit superioribus vt sit nolim qđ ẽ tũc remediũ qrere amori:qđ nũc q̃rendum est:ad id aũt conducent exuuie ei⁹ q̃ mihi Daphnin debent.id est q̃ tali arte tractabo vt Daphnin venire cõpellãt. Artẽ vero indicat dicẽs eas se in terra cõditurã:& hærbas quas a Meri ꝓbatas dicit &ad magiã multũ valere ꝑiculoso facto cognouit super iecturã. ¶Ordo est. Talis a amor teneat Daphnin q̃lis sup. tenet bucculã.i.iuuencã: cum.i.

Ordo.

Pignora chara sui quæ nunc ego limine in ipso
Terra tibi mando:debent hæc pignora daphnĩ
Ducite ab vrbe domum mea carmina &c.
Has hærbas atq; hæc ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris :nascuntur plurima ponto.
His ego sæpe lupum fieri & se condere syluis:
Mœrim:sæpe animas imis exire sepulchris
Atq; satas alio vidi traducere messes.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina &c.

PIERIVS.

¶Procumbit in hęrba. In Longobardico legere est. in vlua. sed hęrba vsitatius.

versus integer est Varij de morte:vt edocet Mac.li.sat.vi. Põto:mẽsura ponti a Bosphoro ad meotidos lacũ ꝓtenditur: vt scri.Ply.li.vi.Soli.aũt scribit̃ in põticis oris Aconẽ portum esse q̃ ꝓuentu maloꝝ graminũ vsq; adeo celebris ẽ:vt noxias herbas aconita illinc nominem⁹ Lupũ fieri Ply.li.viij.scribit:q; in italia quoq; credit̃ lupoꝝ visus ẽ noxi⁹:vocẽq; homini quẽ priores cõtemplent̃ adimere ad præsens:hoĩes autem in lupos verti rursusq; restitui sibi falsum esse cõfidẽter existimare debemus: aut credere oĩa q̃ fabulosa tot sęculis cõperim⁹. Euanthes inter authores græce non spretus.tradit Archadas scribere ex gẽte an tei cuiusdã forte familia electũ ad stagnũ quoddã regionis eius duci:vestituq; ĩ q̃rcu suspẽso tranare atq; abire in deserta transfigurariq; ĩ lupũ &cũ cęteris eiusdẽ gñis congregari ꝑ annos. ix.ĩ q̃ tpe si hoĩe se abstinuerit:reuerti ad idẽ stagnũ & cũ tranauerit effigiẽ recipere ad pristinũ habitũ addito.ix.annoꝝ seni o.addit q̃q; Fabius eandẽ recipere vestẽ inter auguria ad dexterã cõmeãtiũ ꝑciso itinere si pleno id ore fecerit nullũ oĩum p̃stantius.hęc ex illo. Alio traducere messes: q̃netiã inqt Ply.lib.xxviij.cap.ij. & legũ ipsarũ in.xij.tabu.verba sunt qui fruges excãtasset: & alibi. Qui malum carmen incantasset.

Hoĩes in lupũ verti.

qñ buccula fessa.i.defatigata q̃rendo iuuencũ.i.taurũ iuniorẽ ꝑ nemora atq; alios lucos: ꝓcumbit.s.ampli⁹ stare aut currere nequiens & amore lãguens ꝓsternit̃ ĩ viridi vulua.i. hærba palustri ꝓpter.i.iuxta riuũ aq̃ vñ tñ refrigerium si nõ amaret caperet nec ipsa ꝑdita.s.amoris ĩpatientia meminit decedere nocti sere. i.q̃uis sero & tarde aduẽtãti vt significet̃ longitudo dierũ in q̃ vaccæ calescunt:aut sere.i.aliquantulũ ꝓgresse:hoc est q̃uis plurimũ nigresceret & nox tota irrueret. Talis in quã amor teneat Daphnin nec cura sit mihi mederi.i.&nolim tũc nõ amare qa rñderet amori meo(& ita malim intelligere vt loquatur de amore suo q; daphnidis)Ducite &c.Ille ꝑfidus per inuidiã nõ noiat eũ de Daphnide tñ loquit̃ reliquit mihi olim.i.tpe longe ante acto & id ex affectione amãtis.has exuuias.i. indumenta sua q̃ exuit (Sic etiã Dido de vestibus ab enea relictis:dulces exuuię dũ fata deusq; sinebãt)appositorie pignora.i.monumenta cara sui.i. vt me sui admoneãt.q̃ sup.pignora o terra ego mãdo.i.credo & cõmitto tibi nunc in ipso limine.i.ingressu dom⁹ qa hec pignora debent mihi daphnin sup.restituere.i.ita tractabo vt mihi eũ restituãt.Ducite &c.Ipse Meris emphasim habet ipse.q.d. peritissim⁹ in veneficijs & arte magica & in cõponendis Philtris dedit mihi has hærbas atq; hæc venena. i. venenosas hærbas: lecta.i. collectas:põto.i.in insula pontica. plurima supple.venena nascunt̃ põto. Ego vidi Merim.s.veneficũ fieri sępe his herbis.i.ꝑ has herbas lupũ.i.mutare effigiem lupi & condere se.i. abscõdere se ab icursu hoim &canũ syluis.i.ĩ syluis:&vidi ipm meri exire.i.euocare sępe his herbis animas.i.manes imis.i.ꝓfũdis sepulchris:& traducere messes satas alio.i.in aliũ agrũ. Ducite &c.De mutatione

mutione in lupũ p̃ter ea q̃ Mancil.dixit addam⁹ & hæc Lãdini sic dicentis: Aug.in li.de ci.dei refert Marcũ Varronẽ scribere de arcadibus q; illusorie ducti trãsnatãt quoddã stagnũ vt ibi in lupos ꝯuertantur : & cũ sil'ib⁹ feris viuãt. Si v̈o carne hũana nõ vescant̃ rursus post nouẽ annos remeato eodem stagno reformãtur in hoĩes: deniq; quendã Lemenetũ parrhasium gustasse de sacrificio qđ archades imolaro puero faciũt de suo lyceo in lupũ cõuersum &.x.anno in humanã effigiem reuersum in olympia pugilẽ victoria meruisse nec ꝓpter aliã cãm & lyceũ Iouẽ & lycęũ pana in arcadia vocari existimat Varro nisi q; ea non alia vi q; diuina fieri posse existimat Addit idẽ Angust.mulieres fuisse in Italia q̃ dantes aliqd in caseo hoĩes in iumenta mutabant que necessaria queq; portabãt deinde ꝑfuncti opera ad se redibãt:nec tamen sensus rationabiles in eis mutabant̃. Hęc ille. Qđ aũt dicit aĩas imis exire sepulchris:non dissimile est illi qđ legit̃.j.Regum.xxviij.de phytonissa q̃ animam Samuelis exiuit.

SERVIVS.

SER ¶Ne respexe. Nolũt em̃ se videri numina nisi ex nimia necessitate.vñ ꝓ miraculo dr̃. Alma parẽs confessa deam.sed fecit: in piculo filij. Nihil ille.d.n.c.c.Satis est q; putat carmina magica nihil valere:sed de his in.iiij.enei. plura. Corripuit tremulis: hoc vxori Ciceronis dicũt euenisse cũ post peractũ sacrificiũ libare vellet.In cinere visa est flãma: qđ significauit ei⁹ maritũ eo anno futurũ ꝯsulẽ vt ipse in suo testat̃ poemate Bonũ sit : dubitat & optat qa ignis etiã malum signũ esse põt qa nocet.In limine in loco vbi amati vestes obruerat:ipsi sibi somnia fingunt oĩa de magicis dicta destruit dicens hęc tñ desiderantib⁹ vera videri qđ per ꝓuerbium est locutus.

Terentia Cicerõis

MAN. ¶Nil carmina cu.oñdit per hoc Maro carmib⁹ nõ eẽ põd⁹. Aspice:vba sunt amaryllidis. Bonũ sit nescio dubitat an bonum an malũ cinis accẽs⁹ portẽdat.deinde certior ait. Quid certe ẽ.i.aliqd est:nã & hylax in limie latrat.In limie aũt vbi Daphnidis exuuiæ erãt latrabatq; illi⁹ aduẽtu Hylax meli⁹ p x̃q; p s scribitur in fine.hyalo autẽ vel hylacteo latro vel resono significant:hic & hylactor nomen canis apud Ouidium Credim⁹.s. aliquid esse. An qui amãt ipsi sibi somnia fingunt.i.

Fer cineres amarylli foras: riuoq; fluenti
a Transq; caput iace:ne a respexeris:his ego daphnin
Aggrediar:nihil ille deos:nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite daphnin.
Aspice corripuit tremulis altaria flammis
Spõte sua dum ferre moror cinis ipse:bonũ sit
Nescio:quid certe est & hylax in limine latrat.
Credimus:an q̃ amant ipsi sibi somnia fingũt?
b Parcite ab vrbe venit b iã ꝑcite carmĩa daphnis.

PIERIVS

a ¶Ne respexeris.In Oblongo cod.vaticano, nec, habetur.
b ¶Parcite ab vrbe venit, iam Parcite carmina Daphnis. In Oblongo vaticano trãspositæ dictiones.Iam carmina parcite qđ tantundẽ est. Sed structura illa suauior. Parcite, ab vrbe venit, iam parcite. In Medicęo per verbi reticentiã legere est. Parcite ab vrbe domum. Iam parcite carmina Daphnis.

ASCENSIVS.

ASC ¶Fer cineres amarylli foras &c. Significat per acta magica sacra atq; deportãdos non sine magica superstitione cineres: qđ muneris amaryllidi indit:que secũdum Mancinellum dum cineres auferre conatur videt eos iterum inflamari:vnde dicit aspice corripuit &c. vt tamen vniformis sit cõtextus malint nõnulli omnia vxoris verba censere vt ipsa dicat ad amaryllida:aspice amarylli dũ moror id est differo ferre.i.auferre cineres vt humeris tuis imponam ipse cinis sponte sua corripuit hęc altaria tremulis flammis quod cum nouum sit addubitat quid portendat dicens nescio an bonum sit: est certe aliquid qđ per hoc portenditur & videtur q; aduentũ mariti significet:ad hoc accedit q; hylax canis latrat in limine. & ita dicit:credim⁹ supple id bonum: scilicet aduentum mariti portendi : sed dubitamus an ridiculum dicẽdũ sit eo q; q̃ amãt ipi sibi sõnia fingũt vtcũq; tñ ẽ ꝑcite mea carmĩa.i.nolite officere marito meo qa vt spero ipse venit ab vrbe. Qui v̈o dixerit ea v̈ba Aspice &c.eẽ amaryllidis vt ẽt Lãdinus ꝯsentit erit ali⁹ ordo. Est ergo duplex:alter vt dixi dãdo hec omnia vxori sic. O amarylli fer foras. id est effer cineres &

Ordo.

res & iace .i. piice eos riuo fluenti .idest in profluentũ trans caput .i. vltra verticem capitis tui: & caue supple ne respexeris. Ego aggrediar .idest tanq̃ terribilem & durum hominem inuadam his scilicet sacris amatorijs & magicis: quia ille nihil curat deos & nil curat carmina quasi dicat videtur oĩa cõtemnere, & iõ aggrediar animosius eũ latenter autẽ innuit poeta magicis carminibus nullam esse virtutem cum ne rusticum quidẽ mouere possint. Ducite &c. Dum hęc p̃cepisset dña volebat colligere cineres vt eos ancille imponeret efferendos sed nouum videt portentum: vñ dicit. Aspice o amarylli dũ ego moror .i. p̃cunctor & differo ferre .i. extollere cineres vt tibi iponã: ipẽ cinis icorripuit .i. celeriter rapuit sua sponte per se & nullo inflammante altaria tremulis .i. titubantibus & scintilantibus ac micantibus flammis nescio an sup. sit bonũ aut p̃cor vt sit bonũ. sed nescio quid sit certe est quid. id est aliquid &. id est insuper pręter hoc portentum: hylax .i. canis noster latrat in limine vbi .s. infoderat exuuias Daphnidis: & per quod venire debeat. Credimus sup. ipm venire: hoc est vtrum credã ipsum venire: an ipsi qui amant fingunt sibi somnia .i. que cupiunt in somnis vident ostendit tamẽ se credere. vñ concludit. Parcite o mea carmina parcite .i. abstinete & cauete scilicet violenter & hostiliter adducere Daphnin (qa dixerit his ego Daphnin aggrediar) nam Daphnis venit .i. redit (in pręsenti .s. tempore quia priorem corripit) ab vrbe. Secundo mõ ordo erit: vt cum dña p̃cepisset efferri cineres & ancilla paululum cũctata & postea cineres inflãmantes conspicata redierit ad dominã dicens. Aspice o domĩa ignis corripuit sua spõte ipa altaria tremulis flãmis: dũ ego moror .i. differo ferre .i. efferre ipm vt iussisti nescio an sit bonũ certe .i. qd .i. aliqd qd' sup. portẽdit: & insup hylax latrat in limĩe. Ad qd' dña Credim⁹ .s. bonũ portẽdi & Daphnin venire deinde q̃si se leuitatis argueret dicit. An ipsi q amant fingunt sibi somnia .i. an potius credã hæc q̃si sõnia mihi ɔtingere. Et innuit q̃ non: vñ subdit Parcite ab vrbe venit &c. Virgilius cõponũt: ventura putantes quecunq̃ desiderãt. Qui amant: nulla hic Synalœpha est. Parcite: hoc ait credens illum venturum esse. Parcite autem desistite.

ASCENCIVS.

ASC. Nona refert obiter &c. In hac nona ęgloga Lycida & Mœris casu cõgressi simul in vrbẽ p̃ficiscunt̃. intereũdũ ãt abrupta & semiplena q̃dã carmĩa enunciare conant̃ ita: vt nimis graphice beniuolũ ei⁹ animũ depictũ videas volentis videlicet nũc Iulij nũc Augusti laudes canere: sed mole tristitiarũ opp̃ssi: nec efficere qd' maxĩope cuperet valẽtis. Multa p̃terea in Mœnalce .i. poetę nr̃i cõmendationẽ dñr: cui⁹ agroꝝ iniusta occupatio deflet̃. Nã post recupatos agros, fuerat vi ab arrio extrusus & nisi se p̃cipitẽ in mintiũ fluuiũ dedisset interfectus fuisset. Agit ergo id principal'r poeta & vt agros suos recipiat & Augusto rem gratam faciat Iulij Cæsaris p̃ris ei⁹ putatiui honestã mentionem faciẽdo. Ordo v̾siculoꝝ nr̃oꝝ est. Nona sup. ęgloga refert .i. recitat mœrim & Lycidã canẽtes obiter .i. intereundum ad vrbẽ & deflẽtes rura mẹnalce sui .i. quẽ & laudabãt & amabãt. deperdita .i. amissa p̃ occupationẽ iniqui militis.

Argumentum Ascensianũ in Mœrim quæ est Aegloga nona.

Nona refert obiter Mœrim Lycidãq̃ canentes.
Deflentesq̃ sui deperdita rura Menalcæ.

SERVIVS.

SER. Qvo te Mœri pedes. Ex diuersis locis Theocriti aliqua ad hoc carmen transtuli Verg. postq̃ pene ab arrio centurione occisus ẽ p̃cepit suis: vt tuerent̃ agros. sed ad præsens obsequerentur. Arrio ergo mœris modo hædos Mantuam ad Arrium portat. Et interrogatus ab alio pastore quo pergat. Deflet suas miserias. Et hinc varię præstat̃ occasio cãtilenæ. Ducit. zeugma est a posterioribus. viui: diu viuendo: & ostendit diuturniorem vitam sæpe nocere: cum sit interdum causa miseriarũ. Qd' nũq̃ veri. sup. quia iopinata grauiora sunt mala hinc dido. Hunc ego si potui tantũ sperare dolorẽ. Et perferre soror potero. Victi: impotes voti vt victores dicimus voti compotes. qui quicquid libet faciunt: ergo victi: quibus parendum est: Nã victi non sunt Mantuani q ne bella quidẽ gesserunt. Versat: nisi ad rusticanã p̃sonã referas aspere dicitur contra Augustum cuius felicitatem sors posset mutare. Illi. Arrio. Nec bene: Vergilius in perniciem eius vertatur & malo omine munus accipiat. tractum est ab hectore. & Aiace: nam Hector dedit ei gladium quo deinde Aiax se interfecit: ab Aiace autem ipse baltheum accepit quo postea circa muros patrie tractus est. Inde natum est illud comicum. Dij bene vertant quod agas. Nam & bona in peius: & mala in meli⁹ plerũq̃ mutant̃. Subducere. Ex alto i cãpos dissolui. Aquã .s. mincij flumis. Superiorẽ circũscriptionẽ itelligim⁹. Aut Ver. aut oĩum Mẽtuoꝝ agroꝝ eẽ. Fama fuit beniuolẽtiã. Aug. fama vulgauerat: sed belli actiaci necessitas ipediuit. Menalcam: pro Verg.

Aegloga nona que mœris inscribitur. Interloquuntur Lycidas & Mœris amici. Ly.

Qvo te Meri pedes? an quo via ducit in
Vrbem? Moe.
O Lycida viui puenim⁹ aduena nr̃i
(Quod nũq̃ veriti sum⁹) vt possessor agelli.
Diceret: hæc mea sunt. veteres migrate coloni.
a Nunc victi tristes (quoniam sors[a] omnia versat)
b Hos illi (quod nec bñ vertat[b]) mittim⁹ hœdos
Certe eqdẽ audierã qua se subducere colles. Ly.
c Incipiunt molliq̃ iugum demittere[b] cliuo
d Vsq̃ ad aquã: & veteris iã fracta[d] cacumina fagi:
Omnia carminibus vestrũ seruasse menalcam.
Audieras: & fama fuit. sed carmina tantũ. Moe.
Nostra valent Lycida tella inter martia: quantũ
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

PIERIVS.

a ¶Qm̃ s.o.v. In ãtiqs aliq̃t codic. fors, legit̃: qd' oĩno tãtũdẽ ẽ.
b ¶Qd' n.b.v. In Oblõgo cod. nũer⁹ hic lãbic⁹ hemistichi⁹ est
c Qd' nec vetat bene. c ¶Molliq̃ i.d.c. In antiqs aliq̃t cod. dimittere. Sed hoc ex vicissitudinaria illa mutatione: q̃.i .ĩ. e. &. e .ĩ. i. passim abire videm⁹. Nã hoc loco snia poscit demit
d tere, legat̃ p̃ e. d ¶Vsq̃ ad a. & v. i f.c.f. Citat̃ a Quint. versus, apud quẽ nõ vno i codi. scriptũ animaduerti. veteris Cõfracta c. f. Sed minime displicet. veteris iã aut. iã fracta. vtriq̃ em̃ ea p̃ticul adcõmodari põt.

ASCENSIVS.

ASC. Qvo te Mœri pedes. Meris (qd' nomẽ a merore nõ iepte deductũ putes) mercenarius olim aut potius (vt stati dicã) pater Vergilij: nunc vero postq̃ Vergilius agros semel recuperatos iterũ amiserat extrusus ab arrio milite ei⁹ Arrij mercennari⁹ & villic⁹ Mantuã p̃ficiscitur ad dñm occupatorẽ: videlicet agrorum afferens illi hædulos: ad quẽ accedens & eo ẽt iter hñs Lycidas interundũ multa coquerunt̃ de iniqua cõditione mantuanoꝝ: variaq̃ ad leuãdas veras inceptant carmina in laudẽ potissimũ cæsaris & Augusti & i cõmẽdationẽ Maronis q̃ omĩa eo tendũt vt occupatos agros sibi iterũ vẽdicet Maro & grãm Aug. mereat̃ inire Posset forsan Mœris dici nõ mercẽnari⁹ Vergilij sed vicin⁹ & hædulos ad aliũ suoꝝ agroꝝ incubatorẽ ferre: sed qa lycidas ad illd' veteres migrate coloni: rñdet de vergiliano agro. Certe eqdẽ audierã &c. & qa mœris Vergiliana carmina q̃si sua censet dicẽs: sed carmina tm̃ nr̃a valent &c. vr̃ Vergilij mercennarius. Aut certe pater. cui & augurij peritiã attribuit: & qui se Mẹnalce p̃ponit dicẽs. Nec tu⁹ hic Mœris nec viueret ipse Menalcas. Annosũ aũt se innuet vbi dicet. Oĩa fert ętas &c. Primo ergo versu accedens Lycidas ĩquit. Quo te mœri pedes supple ducunt? & quia frustra queritur quod videtur: possetq̃ dicere Mœris vides q̃ me ducat via subiungit an quo ducit via in vrbem. Miratur em̃ quid diligens rusticus & agrorum cultor in vrbem proficiscatur. Ordo. ¶Ordo igitur est. O Mœri quo supple ducunt te pedes .i. quo proficisceris? (Nisi signanter ita dictum censeas: vt significetur

cetur anim⁹ ei⁹ alio distractus:ita vt nō ab animi ratiōe:sed a pedum vsu & viȩ directione in vrbem proficiscatur)an sup. ducunt eo quo via ducit te:videlicet vrbem vel an ducunt te in vrbem.quo.i.ad quam ducit te via. Respondet Mœris ad id qđ ille mirabatur quid videlicet insolens in vrbem ꝓficisceretur. O Lycida nos viui.i.diu viuendo:peruenimus sup.ad id quod nunq̃ veriti sumus(vñ maior est calamitas qa mala pręuisa minus ledunt.Est ergo pathos ab eo qđ est præter opinionē.Est p̄terea seuera sententia.quia vita diu beata hic esse nequit vnde q diu viuunt in calamitatem aliquam necesse est incidant qđ iuuenalis vt Mancinel.recitat graphice docet & cherea Terentianus i eunucho qui in beatitudine p̄nti mori optat dicens. Nūc est tempus ꝓfecto interfici cū perpeti me possim ne hoc gaudiū contaminet vita egritudie aliqua.Probat item per hoc se anno sum esse:vnde poetȩ patrem censeam(vt videlicet aduena:& forte gallus aut externus miles:effectus.s.possessor nostri agelli)qa mercēnarij res heroꝶ suas vocāt sed potius nostri quia pater & filius vnius rei possessores sunt diceret hęc sunt mea.i.hęc arua hęc domus & possessiones & omnia q̃ hic sunt:sunt mea vos coloni veteres migrate.i.traducite alio habitationes vestras & euacuate nostras.Nos ergo victi.i.violenter extrusi:qm̄ sors versat omnia.i.quia nulla certat hic possessio nec firma rerum cōditio(vt Offellius rusticus apud Horatiū scđo sermonū sic docet.Nam ꝓprie telluris herum natura neq̃ illū nec me nec quemq̃ statuit nos expulit ille:Illum aut nequicies aut vafri inscitia iuris.Postremum expellet certe viuacior hęres. Nunc ager vmbreni sub nomine.nuper ofelli.Dictus erit nulli ꝓprius sed cedet in vsum Nunc mihi:nunc alij.quo circa viuite fortes. Fortiaq̃ aduersis opponite pectora rebus.est autem dictum istud per amaritudinem rusticanam non quidem respiciendo ad augustum.Nam q sua perdiderunt:censent oīa perdita.vnde dido cui fides seruata non erat inquit nusq̃ tua fides(nos ergo victi mittimus nūc existentes tristes)construenda em̄ sunt ea epitheta victi tristes:diuisim.nisi forte legendū sit.Nunc victi & tristes:aut nunc victi tristis qm̄ sors.vt sit tristis sors:illi.s.aduene: videlicet atrio q nos migrare fecit hos hædos quos scilicet in humeris portabat:qđ.i.quæ res nec bene vertat sup.se.i.non vertatur illi in bonū sed in perniciem quasi optet vt post eos hædos non amplius edat. Respondet Lycida ostendens vt dixi.Mœrim esse mercennariū aut potius patrem menalce per quem poeta intelligēd⁹ ē.Eqdē i.ego qdē certe audieram Menalcā vestrum.s.herū aut potius herilem filium:& ita propter vtrūq̃ parentum pluraliter loquaꝛ: aut quia Vergilio fuerant plures mercennarij:seruasse.i.recepisse sibi:carminibus.i.per carmina sua omnia sup.loca vt arua & pascua:ab ea sup.parte qua colles.i.monticuli incipiunt subducere se.i.dissolui in equor:hoc est planos campos: & demittere. idest deorsum mittere & relinquere iugū idest summitatem molli cliuo.id est facili decensu nec saxoso:vsq̃ ad aquam scilicet mincij fluminis & vsq̃ ad carmina id est summitatē fagi veteris(de qua dictum est.Tityre tu patule recubens sub tegmine fagi.vnde dicit iam fracta : quasi tunc cum sub vmbra iaceret non essent fracta : innuens per allegoriam nūc possessiones esse fractas quę per fagum vt illic dictum est recte intelliguntur) iam ergo fracta scilicet vt inuasoris potius q̃ vetustate . Nam quod dicit veteris pathos habet sicut ibi. Veteres migrate coloni . durum em̄ est diu habita derelinquere.Respondet Mœris Audieras scilicet Menalcā

Verg.ponit Colūbas qa mīora maiorib⁹ cedūt:nec vllaꝶ viriū sunt licet priora.Chaonias epyroticas.In epyro eīn nem⁹ erat in quo columbas dare responsa dicebāt:quo idcirco fingunt quoniam Thestalia lingua peliades & columbȩ & vaticinatrices mulieres dicuntur.

PRO. ¶Chaonias.c.qm̄ columbe in chaonia regiōe epyri in q̃rcu arbore sedisse dicunꝛ:& humana voce dedisse rn̄sa:& ita bonū augurīū erat si coruus dextra cornix sinistra volaret:vt Cice.diuinarum.Quoꝶ a dextris coru⁹ sinistra cornix facit augurium.

MAN. Quo te Mœri:argumentū patet carminibus. Viui peruenimus em̄ vita longior plurima incōmoda afferre.vñ Iuuenalis de priamo inqt sat.x.Longa dies igiꝛ qd ꝯtulit oīa vidit euersa: & flammis Asiam ferroq̃ cadentē. Victi.i.supati violētia militū.Est aūt ordo:Nūc victi nos qm̄ sors oīa vergat. tristes.i.inuiti mittimus illi.i.aduenæ possessori hos hedos:qđ nec bn̄ vertat.id est bonū conuertat:Sors omnia versat.Sed ꝓfecto fortuna in omni re dominaꝛ qd Salustius in Catili. & Laberius teste Ma.li.ij.Fortuna īmoderata in bono equæ atq̃ in malo. Fortuna. Qua se subducere colles:describunꝛ hic Maronis agri.Subducere:descendere.Dimittere iugum.i.relinquere summitatē.Molli cliuo facili descensu habebāt em̄ Maronis agri iunctos colles:ius erat ei ad illoꝶ summitatem.Est & mihi agellus hmōi nā ad occidentē collis est cuius mihi possessio ad summū tantūmodo est:postea vero campus inest alterius coloni vsq̃ ad aquam in Tityro dixerat:q̃uis lapis oīa nud⁹ Limosoq̃ palus obducat pascua iunco.Fagi:propterea nō ab re sub tegmine fagi recubans dixit.Melibœ⁹ Carminibus seruasse me.hoc loco nō pastor Menalcas sed Verg.intelligendus p allegoriam:vt scri.Fab.li.viij. Aquila veniēte minora em̄ auguria maioribus cedūt.Chaonias columbas.In epyro erāt primi chaones:a qbus chaonia dicta:vt scri.Ply.li.iiij. Chaonie colūbe. Aliter Maro li.iij.refert aūt Herodotus li.ij.Euterpe.s.geminas ex egypto columbas euolasse:v trāq̃ nigram:vnā quidē in aphricā:alteram vero in Dodonam Epyri q̃ fago insidens humana voce elocuta sit eo loco Iouis oraculū condi debere.Eam vero quæ ad aphros abijsset columbā iussisse.Aphris vt Ammonis oraculū cōderent quid oraculum & ipsum Iouis erat Refert demū Hero.ipse colūbas illas fuisse revera fœminas sacerdotes & sorores a phenicibus his locis venditas &c.

Menalcam hoc est Vergilium ea omnia seruasse & fama fuit Sed o Lycida.nostra.heri aut filij mei & mea (nam & ipse canit) carmina valent inter tela martia.i.bellica & militaria signa tantum.i.in tantum.scilicet precise:hoc est & non amplius:quantū dicunt.s.historiarum aut augurij periti colūbas chaonias:id est epyroticas:valere sup.veniente aquila.i.dum aquila inuolat in eas quod nihil est.aut aquila veniente. i. dum aquila conspiciꝛ ab auguribus:quia vero rusticus licet augurij nō imperitus:qa dictum est ipsum etiam mage peritum fuisse tamen quia tali augurio fidem non adhibet:aut quia non sue sed augurum authoritati innititur:bene addit dicunt.Sensus autē scđm Mancinellum est q̇ minus augurium per maius vincitur.Sed est non inepta nec extorta allegoria.Nā per chaonias columbas Iouis sacerdotes significantur.per aquilam vero Romanoꝶ signa.sed columbe Iouis quæ oracula dabant.i.mitia responsa Aug.Vñ dictum est.hic mihi responsum pri.dedit &c.Parū valēt cōtra aqlam.i.militarem violentiam:quod nimirum pręten dit.

SER. SERVIVS.

¶Quacunq̃.s.rōne.Recte aūt augurio ꝶperitiam dat ei de q̃ dixerat sæpe lupum fieri. Nouas.I. magna militaria iurgia. Sinistra.Augures enim designant lituo spacia & eis dant nomina, vt prima pars antica posterior postica item dextra & sinistra.Dicit ergo cornicem de nulla parte venisse:sed ab antica ad sinistrā volasse:Ilex vero que glandifera arbor est cum caua.i.vitiosa est vitium agrorum significat per milites clamore & litib⁹ gaudētes: sicut cornix que clamore lætaꝛ:& alias aues inuadit. Augurīū vero ꝓhibuit:vt abstineret a militib⁹ qui retenturi erāt agros Tecum solatia: nam cum suis solatijs cadit poeta:q nōdū editis carminib⁹ moriꝛ .Nōdū ei aliqđ op⁹ scripserat Ver.Solatia latēter tpa Aug. carpit:i qb⁹ carmina

Quod nisi me quacunq̃ nouas incidere lites
Ante sinistra caua monuisset ab ilice cornix:
Nec tuus hic mœris:nec viueret ipse Menalcas.
Heu cadit in quēq̃ tātū scel⁹:heu tua nobis. Ly.
Pœne simul tecum solatia rapta Menalca?
Quis caneret nymphas:quis humum florentibus hærbis
Spargeret aut viridi fontes induceret vmbra?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper:
Cum te ad delitias ferres amaryllida nostras.
Tityre dū redeo(breuis est via)pasce capellas:
Et potum pastas age tityre:& inter agendum.
Occursare capro:cornu ferit ille:caueto. Me.

ASCENSIVS.

AS C. ¶Qđ nisi me &c.Multa q̃ hn̄r ī ducunt me vt per Mœrim patrē Ver.itelligā.rursūq̃ ī eoꝶ sentētiam incidam q̃ quod in prima dictum est. Fortunate senex ad eundem referunt eo q̇ cum vterq̃ Maro etiam vterq̃ tityrus dici posset.vñ etiam illic induciꝛ augurij peritus dicens Sæpe malum hoc nobis:si mens nō leua fuisset.De cœlo tactas memini prędicere quercus. Vbi etiam secundum nonnula exemplaria habetur hic versus Sæpe sinistra caua prædixit ab illice cornix vt scilicet eundem agnoscas. Sed vt illū locum p̄termittā quę hic dicunꝛ manifestissime patri ipsius poetæ cōueniunt:nō em̄ mercennarij videntur item dirimere:nec se(vt dicam) domino præponere sicut hic faciet. Mœris : dicturus. Nec tuus hic Mœris

a Immo hæc quæ varo necdũ[a] pfecta canebat:
Vare tuũ nomẽ (superet modo mãtua nobis:
Mantua ve misere nimium vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sydera cygni.

PIERIVS.

a ¶Necdũ pfecta. Codices aliquot antiq, Nondũ pfecta, legũt sed necdũ, magis acceptum.

Mœris: nec viueret ipse Menalcas. Præterea lõge alienũ vr a mercẽnarij officio hr̃e augurij peritiã: q̃ patrifamilias vt hoi libero optime cõpetit. Cæterũ si qua expositionis egẽt ex ordine patebũt: quem priusq̃ posuero,

Bero. Beroaldi in seruiũ annotationẽ p̃mittã: q̃ talis est. Verg. vtpote oim disciplinarũ particeps ois expers erroris legerat in augurũ

Cornix sinistra. libris cornicẽ a sinistra parte ratũ facere auspiciũ. Ideo sinistram cornicẽ appellauit quasi a sinistra ratũ faciẽtẽ: namq̃ vt Cicero scribit in libris de diuinatione. Alijs auibus dextra, alijs leua datũ est vt ratũ auspiciũ faciãt: & alibi. Cur a dextra inqt coruus a sinistra cornix faciat ratũ. Illud quoq̃ Plautinũ in asinaria huic sniæ cõuenit picus & cornix est a leua. Coruus porro a dextera: qd' diligẽter videt̃ Maro obseruasse & facũdissime: transtulisse. Et hoc idẽ fortassis respexit Hora. sic scribẽs in carminib⁹. Teq̃ nec sæuus vetet ire picus: nec vaga cornix. Nõ est hoc in loco p̃tereũdũ id qd' a Ply. tradit̃ li. x. videlicet Cornicẽ esse alitẽ in auspicate garrulitatis a qbusdã tñ laudatã: hæc oĩa a curioso interprete fuerãt inuestiganda: & ad narrationẽ vergiliani carminis publicanda. In eadẽ quoq̃ ægloga. illud frigidiuscule exponit. Quis humum florẽtibus herbis spargeret: cũ poeta clãculũ alludat ad carmẽ cõpositũ in daphnidis laudationẽ vbi iste versiculus legit̃. Spargite humũ folijs: inducite fontibus vmbras. hæc

Ordo, ille. ¶Ordo est. Qd' si cornix sinistra. i. a sinistra parte a qua ratũ facit auguriũ volãs nõ monuisset me añ. i. prius ab ilice caua: in qua. s. sedebat incidere lites nouas. i. magnas & rusticis insuetas: qa cũ militibus: nec hic tuus mœris hoc est nec ego: nec ipse menalcas. s. filius meus dulcissimus musicus viueret. At qd' Lycidas: heu cadit tm̃ scelus in quẽq̃. i. añ fieri põt vt qsq̃ tã scelestus viuere possit q te & menalcã interimat̃ heu o menalca: fuerãt ne sup. tua solatia. i. carmina solatiosa: pene. i. quasi: rapta. i. ablata tecũ. Quis (si tu raptus esses) caneret nymphas vt, Galatheam amaryllida &c. qs spargeret herbis humũ florẽtibus aut qs induceret. i. delectaret: aut vt cooperiret fontes vmbra: hoc est: qs caneret carmina qbus ea fierẽt sicut menalcas cecinit dicẽs. Spargite humũ folijs inducite fontibus vmbras &c. q. d. alius nemo id posset: in quo cõsistit laus poetæ: & ideo a lycida nõ a patre dr̃: vel qs sup. caneret carmina q̃ ego tacitus. i. occultus & secretus cũ tu. s. modulãs carmina tua notares sublegi. i. suffuratus sum tibi cũ tu ferres te ad amaryllida appositorie nr̃as delitias. i. cũ tu pfecturus ad amaryllida: hoc est romã: dicebas ad mercennariũ tuũ: Tityre pasce capellas dũ redeo: redibo aũt ppe diẽ: qa breuis est via: id aũt dicere solẽt heri abeũtes ne absentia eorꝝ seruos aut mercẽnarios negligentes efficiat: & o Tityre age. i. impelle sup. capellas: pastas. i. postq̃ pastæ sunt: potũ. i. ad aquas vt potẽt: est em̃ supinũ a poto & caueto inter agen. i. dũ ages tu eas potũ occursare. i. obuiã currere capro theocritus dicit: coleato vt aulus gellius attẽstat̃ sed q vertit maronẽ secutus capro etiã dicit. Immo sup. potius dic qs caneret ea carmina q̃ menalcas canebat Varro necdũ pfecta. i. q̃uis nõdũ pfecta essent: p qd' ostẽdit̃ magna amicitia inter vtrũq̃ cũ etiã impfecta ei recitaret carmina. Ea aũt sunt. O vare cygni cãtãtes. i. poetæ: habet tñ nescio qd veneris ac gr̃e plus q̃ si poetas duceret: ferẽt sublime. i. in altũ vt cygni volãt: ad sydera: tuũ nomẽ mõ. i. si modo aut dũmõ Mãtua

superet

carmina non oblectationi fuere: sed solatio qd' infœliciũ esse cõsueuit. Quis humum flo. her. spar. sic dictũ: vt, Tũ phaetõtiadas musco circundat amare corticis: atq̃ solo pceras erigit alnos. Fõtes induceret vmbra, tegeret, cooperiret. Vel q̃ suble. taci. ti. car. nu. rustica affectione se reminisci illorꝝ carminũ fingit q̃ aliqñ a Vergi. licet inuito Romã eũti abstulerat. Nã sublegi est furatus sum. vñ & sacrilegus dr̃ q sacra legit. i. furat̃. Delitias no. i. cõem amicã. Tityre dũ redeo breuis est via pa. ca. Theocriti sunt versus de verbo ad verbũ trãslati: sed tñ ver. negociũ cõtinẽtes. Nã allegorice imperat suis: vt rẽ tueant̃: nec tñ audeãt cõtra Arij p̃ceptũ venire Sacrilegus. τυτυρε μιντο καλον μεφυλαμενε βοσκετα ϖαιτασκαιποτι ταμ κρασ παμαγετιτυρεκαι τομ εμ ορχαμ τομ λιβυκομ κρανωμ αφυλασσεωμπτυκορυ ψεν. Inter agẽdũ: dũ agis & honesta locutio ẽ: si dicam⁹ inter cœnãdũ hoc sum locut⁹. Necdũ pfecta: nimiæ familiaritatis est signũ qd' ei recitabat carmẽ nõdũ ad limã reductũ. Dicit aũt carmẽ qd' quasi cœperat in honorẽ Vari cõponere & p trãsitũ ponit diuersa schedia. Superet mõ mantua no. supsit reddat̃. Et hoc dicit. Si nobis Mãtua fuerit reddita: faciã vt te celebrẽt oẽs poetæ. Mãtua ve misere nimiũ vicina cremonæ. benigne ingemit mãtuanorꝝ infœlicitatẽ: qbus sola obfuit vicinitas Cremonẽsiũ. Nã Cassij Bruti. & Antonij copias cremonenses susceperũt: quos etiã ipsos mire excusat dicẽs. Misere Cremonæ q̃ etiã si vellet: minime tantis copijs posset resistere. Nimiũ vici. i. vsq̃ ad periculũ. Vare tuũ no. Ordo est. Vare tuum nomẽ sublime ferẽt ad sydera cantãtes cygni. i. poetæ. Sic Hora. de Pindaro. Multa dyrcẽũ leuat aura cygnum.

MAN ¶Quacũq̃: quomodocũq̃. Nouas lites. Prob⁹ scribit q̃ vbi maro amicorꝝ bñficio pmeruerat: vt agros suos reciperet cõcitauit in se veteranos adeo vt a Milone Torone primipilari pene sit interfectus ni fugisset: hinc ait: Quod nisi me &c. Sinistra diximus Tyro cornicẽ a sinistra facere ratũ: coruũ vero a dextra: vt refert Cice. pper cornicẽ igit̃ monitus Maro ab lite abstinuit. Fontes

Induco induceret. i. delectaret: inducere em̃ qñq̃ delectare significat: vt etiã Nonius edocet. Viridi vmbra: plãtãdo. s. arbores iuxta. Põt & p hypallagen legi: vt dicat q̃ induceret viridẽ vmbrã fontibus: Vel sup. qs caneret carmina &c. Tityre dũ redeo: hæc carmina Menalcas amicã petiturus cecinerat: q̃ postea Lycidas ei sublegit. Occursare capro. Theocritus ait in. iij. Tityre lasciuas virgultis pasce capellas. Post age musculosos fontis has Tityre pastas. Interea occursare capro: q veneratoris Puniceo lybicis cornu ferit ille caueto. Immo hæc immo poti⁹ qs cecinisset hæc carmina &c. Ve misere. i. valde misere ob amissos videlicet agros.

Ve. Ve autem particula in alijs vocabulis auget: i alijs minuit: hinc vehemens & vegrande dicimus & vesanos & vecordes Gellius autor est li. v. ca. xij. Superet nobis: viua supersit ad nostra commoda non aliena.

superet. i. voti sui cõpos fiat mãtua inquã nimiũ vicina cremonæ ve misere. i. nimiũ misere & miserabiliter afflicte: vñ videt̃ hic vna esse dictio ve misere qd' & Mancinellus sentit. Si qs duas cẽsuerit. Ordo sit. O Mãtua nimiũ vicina cremonæ. væ tibi sup. misere: sed cõcinnior est ordo prior.

SERVIVS.

SER. ¶Sic tua cyrnæas fugiãt examina taxos: venenata arbor est q̃

Taxus. abũdat in corsica: hæc aũt insu-

Cyrne. la græce cyrne dicit̃. vñ fecit hãc deriuationẽ cyrnæas taxos: quibus pastæ apes mel amarissimũ faciunt: verecũde suum meritũ extenuat. Non enim ait probãt: sed dicunt: nec docti: sed pastores: quibus tamen non credo: Vario: poeta est: de quo Horatius scribens: Vario fortis & hostium victor. Cynna: & hic poeta qui scripsit smyrnam: quam decem annis elimauit. Argutos

Anser. canoros. Anser ad anserem quẽdam alludit Antonij poetã qui ei⁹ laudes scribebat: de quo Cic. i phili. Ex agro phalerno ãseres appellãt̃. Ipm em agro donarat Antoni⁹. Huc ades. v̾sus Theo.

in qbus

Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos: Ly.
a Sic cytiso pastæ distentẽt[a] vbera vaccæ.
Incipe si quid habes: & me fecere poetam.
Pierides: sunt & mihi carmina: me quoq̃ dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neq̃ adhuc Vario videor nec dicere Cynna
Digna: sed argutos inter strepere anser holores
Id qdẽ ago: & tacit⁹ lycida mecũ ipse voluto Mœ.
Si valeam meminisse: neq̃ est ignobile carmen.
Huc ades o galathea: qs est nã ludus in vndis?
Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sic tua &c. Lycidas illect⁹ fragmento carminis in laudẽ Vari decantat & mœri nunc recitati: ardet desiderio plura ab eo audiendi vnde precatur suppliciter dicens cum obsecratione. Sic tua &c. Sic autem particula precantibus aptissima est: vt apud Flaccum in primo carminum.

Sic. Sic te diua potens cypri: sic fratres helenæ lucida sydera. Vẽtorũq̃ regat pater. & æglo. sequenti. Sic tibi quũ fluctus subter labere sicanos Doris amara suam nõ intermisceat vndam. Obsecrat p̃terea p summã rusticorũ spem: & ne ille causet̃ se nolle indigna canere aut tã aurea carmina recẽsere dicit: & me fecer̃ poetã &c. Plus aũt est vatem esse q̃ poetã: qa ois vates poeta: sed nõ

e diuerso

¶e diuerso:q em̃ sine diuio furore,ac diuinãdi dono elegãtia carmĩa facit poeta vt cunq dici pōt:scut Comicus dicēs Poeta cũ primũ &c.nō tñ vates: vñ fa a tet se factũ poetã: dictũq vatẽ. sed nō credere dicẽtib⁹ tm̃ de se.

Imminet & lentæ texunt vmbracula vites.
Huc ades:insani feriant sine littora fluctus.

PIERIVS.

¶Distentent hubera vaccæ.Sunt cod.antiq in quib⁹ Distẽdant legitur.Sed distentent plenionẽ ostendit hubertatem.

✠in qbus polyphem⁹ in scopulo sedēs galatheam euocat de fluctib⁹ ad terrã. Cyclops amauit galatheã q̃ acim ĩspto Cyclope amabat. At Cyclops eũ interemit.q deorum miseratione in fontẽ cõuersus est:q Acil⁹ dr̃ latine.Quis est nam lud⁹ in vndis. Ad maiorem terrarum laudẽ dicit in mari nullam esse voluptatem.Nam plena laus contrariarum rerum continet vituperationem.Insani:magni.

Quib⁹ inductus mœris conat̃ ad memoriã reuocare carmina.ad ducitq fragmẽtũ carminis amatorĳ qđ summa arte fit ne ex cõposito oĩno poeta rem suã agere videat̃. ¶Ordo est.Sic sup.precor vt tua examĩa.i.feture apum tuar̃ fugiant taxos.i.amarissimas arbores cyrneas.i.corsica e quib⁹ q̃ non necent̃ mel insipidum referēt:& ꝑcor vt vaccæ sup.tuæ.pastæ:cytiso.i.frutice succoso & dulci.distentent.i.multũ impleant.vsq ad distentionẽ videlicet hubera sup.sua:sic sup.vt canes:sed malim vt cõprecatiua sit ꝑticula:icipe si:qd habes sup.carmis ad manũ:qa ne me forte putes indignũ q carmina tua audiã pierides.i.musæ fecerũt:&.i.etiam me poetã & carmina sunt mihi.i.& habeo etiam carmina & pastores dicunt me quoq vatẽ.i.diuinũ poetã:sed ego nō sup.sum credulus illis.Nã ego neq videor adnuc dicere digna vario:neq cynna.i.q̃ cõparent̃ illis optimis poetis sed videor strepere anser.i.vt anser poeta:aut potius auis:inter argutos.i.canoros olores.i.cygnos.hoc est suauissimos poetas.Respondet mœris.Quidẽ.i.certe ego ago.i.conor & medicor incipere:&.ꝑ.i.o Lycida:ipse.i.ego tacit⁹.i.tacens voluo.i.reuoluo & agito mecum si valeã meminisse.i.ad memoriã reducere carmen.s.qđ incipere paro neq ẽ ignobile.id est aut dignũ qđ noscatur qa insigne:aut satis notũ.deinde quasi iã ei⁹ in mentẽ venerit incipit carmen poliphemi ad galatheã. O galathea ades.i.accedas huc.i.ad me:nã qs ludus.i.q̃ voluptas(Intelligit autẽ venereã)est in vndis:q.d.nulla:& cõtra hic.i.in terris est ver purpureũ.i.tempesta verna purpureis florib⁹ ornata & humus fundit hic circum flumina varios flores.& ppl's candida.s.in cortice.imminet hic antro.i.ĩ antrũ declinat:vñ & placidũ congressum habere posset ĩ vmbra populea:& rẽ venereã in antro & vites lentæ.i.flexibiles.(Dixit alibi Aspice vt antrũ Siluestris raris sparsit labrusca racemis) intelligit ergo labruscas:texunt.id est contexte aut contextu suo efficiunt vmbracula.i.vmbrar̃ receptacula.Huc inq̃ ades o galathea:& sine.i.ꝑmitte:vt sup.fluctus.i.aut magni aut rabidi & furentes.aut ideo insani quia littora ꝑcutientes se potius illidunt:nec qcq̃ cõmodi aut sibi aut ✠littoribus

¶Cyrnæas in ligustico mari est Corsica:quã græci Cyrnon appellauere:sed tusco ꝓpiora septẽtrione in meridiẽ ꝓiecta.Ply. scribit li.iĳ.Plura tñ meminit.Dio.li.vj.Taxos:de taxo legito Ply.li.xxvj.Cytiso vide superius.Cynna.Sueto.et meminit in libello de grãmaticis.de Cynna poeta referẽs quoq hoc illi⁹ carmẽ.Secula permaneat nr̃i do ctria Catonis.Ser.addit illũ cõposuisse Smyrnã & Trangl.in dicto libello scribit Crassitiũ cõmẽtario Smyrnę edito adeo inclaruisse vt hęc de eo scriberent̃.vni crassitio se credere Smyrna ꝓbauit.Id qdẽ ago.vt icipiã.s.dixerat em̃ lycidas:icipe si qd habes.Huc ades o galathea. Fuit hæc maris nympha.Nerei & doridis filia a Cyclope Polyphemo adamata:de quo late apud Ouid.lib.xiiĳ.vñ eã vocans apđ illũ ait. Iã mō cæruleo nitidũ caput exere pōto.Iã galathea veni:nec munera despice nostra.Theocritus autem ęglo.vj.id oẽ prius descripserat.Appianus aũt in libro q illyrius inscribit̃ ait e Polyphemo Cyclope & galathea tres filios extitisse. Celto n illyrium & gallum:cosq ex Sicilia ꝓgressos:celtis & illyrĳs & galathis ab ipsis cognomen assumẽtib⁹ imperitasse.Insani furentes.

✠littorib⁹ faciũt.aut insani.i.isensati:nō absurda tñ est seruiana expositio.i.magni qa vehemēs sensibile aut obiectũ corrum pit sensum:& iō qa ꝓ voluptate dictũ est in daphnide. Nec percussa iuuãt fluctu tã littora nec q Saxosas iter decurrũt flumina valles:ne tẽperati fluctus voluptatẽ pariãt.dicit sine vt insani fluctus.i.magni & vehemẽtes feriãt.i.ꝑcutiãt littora:hoc aũt dicit quasi galathea nympha eos impediret:& ita tristi ministerio addicta sit.Bona est fantasia:quia senex diffulter meminerit ei⁹ carminis.aut quia adolescentiæ potius quadrat cum de amoribus sit ad quos senectus inutilis est:quia Frigidus in venerem senior.aut quia vt dicet oĩa fert ætas animum quoq &c.

Ordo.

MAN.

ASCENCIVS.

ASC.

¶Quid:q̃ te pura.Lycidas familiaris ipsius mœris iuuenili memoria præditus: reducit seni ad memoriam carmẽ menalce hoc est Vergilĳ:quod dicit mœrim aliquãdo sub nocte cecinisse:aspiciendo videlicet sydera. In q̃ re mira est subtilitas quasi vero non iam solũ ex cõposito sed ẽt domi cũ ociosus esset solitus eẽt decãtare carmina in laudẽ cæsaris a Verg.cõfecta. Reductus ergo ad memoriã repetit carmen de cæsare nec ꝑficit & senĳ & mœroris ꝑsentis mole cõfectus. Vñ nō valēs ꝑsa meminisse dicit oĩa fert ætas &c. Vbi dicit Ser. fert. i.aufert.Hor.tamẽ accepit ferũt ꝑ eo qđ est afferunt dicens in arte.Multa ferunt anni venientes cõmoda secũ. Multa recedentes adimũt &c.ver̃ simplex neq afferre neq auferre ꝑ se significat: sed vtrũq ꝑ respectũ:vbi grã ferat rustic⁹ agnũ:& sim in medio viæ donec ad me ꝑuenerit:afferre dicet̃:& vbi ꝑtransierit auferre sꝑ tñ vniformiter feret:sic tꝑus fert oĩa q̃ in eo siunt:qa tꝑa labunt̃ more fluctis aq̃:vita aũt nr̃a virilis est quasi in medio cursu nr̃o ꝑsistens. eo vsq ferunt anni.i.afferunt nobis & animi & corporis vires:sed pertranseuntes auferunt eas quia ergo mediũ vitę trangressus est mœris dicit omnia fert hoc est secum fert & ita quia vita me deserit aufert mihi omnia commoda iuuente: etiam animum in quem tamen mirum est quomodo temp⁹ habeat imperium:nisi quia organis pellucet & secundum eorum dispositionẽ aut perspicit aut caligat. Vox quoq mœrim.Nã fugit ipsa.Contra Cicero.de senectute.Defendi legem voconiã magna voce bonisq lateribus.Et videtis annos meos.

¶Ordo est.Quid.i.de st cur & ad quid sup.non memoras ea quæ ego audierã te canẽtẽ solũ.i.cum tu caneres & esses solus:sub nocte pura.i.suda & serena cõtẽplãs videlicet astra & ita mœor fact⁹ ¶astri cæsa

Quid:quæ te pura solũ sub nocte canentem
Audierã:numeros memini:si verba tenerem.
Daphni qd antiquos signorum suspicis ortus?
Ecce dionei processit cæsaris astrum.
Astrũ quo segetes gauderent frugibus:& quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere daphni piros carpẽt tua poma nepotes.
Omnia fert ætas:animũ quoq sæpe ego lõgos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nũc oblita mihi tot carmĩa:vox quoq mœrim
Iam fugit ipsa:lupi mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe menalcas.

SERVIVS.

SER.

¶Pura:serena. Nũeros. Metra rithmos.Cęsa.a. Cum Augu.Iulio patri ludos celebraret die medio stella apparuit. Ille confirmauit esse parẽtis. Vnde hęc scribuntur.Dionæi.longe repetitũ epithetum a matre Veneris Dionæ.Astrum græce dixit. nã stel la debuit dicere. Gauderent fru. ad mensem alludit Iuliũ:q dictus est in honore Cæsaris:quo vuę & fruges maturescunt.Carpẽt tua poma nepotes. Acsi diceret:nihil est qđ possis timere. Nã respicit qđ supra inuidiose dixit:Insere nunc melibœe piros.Fert aufert.Nã subito tacuit qa non totius carminis potuit recordari. Animũ memo iã. Lõgos soles: æstiuos dies: vt tris adeo icertos cęca caligine soles: Cõdere finire & ad occasum ducere. Lupi mœrim aiunt phisici voce deseri eũ quẽ prior lup⁹ viderit.Vñ est prouerbium.Lup⁹ est ĩ fabula:quoties venit de q̃ loqmur:& nobis aufert loquendi facultatẽ.Dionæi.ca.sic vocata ven⁹:siue mr̃ Veneris est Diuũ Iuliũ significat:quouis capiti in statua stella addita est.

¶Quid:cur nō m̃oras:Nũeros:i.rithmos teste Fabio li.ix. Est aũt rithmos,authore Diome.visus imago modul ataseruãs nũer syllabar̃ positionẽ sępe sublationẽq ꝯtinēs.Si.i.vtinã.Signor̃ i.syderũ nã vt scri.Var.li.iĳ.Signa dñr eadẽ & sydera:signa vero q aliquid significẽt:vt libra equinoctiũ.sydera q̃ incidũt Dionæi cæsa.i.venerei:ex Venere em̃ ort⁹ ẽt Aeneas:inde Ascani⁹ a quo Iulus cui regni loco apud albã sacra est ꝑtãs attributa atq honor:cuius familia fuit maxĩa atq clarissima maiorum. author est Diony.lib.j.Ex eadẽ familia Iuli⁹ cæsar ẽ:vñ & Maro aiti Iuli⁹ a magno demissũ nomẽ Iulo.qđ nō de Ascanio intelligẽdũ ẽ sed de Iulo Ascanĳ filio:qui magnus fuit quantum ad sacram potestatem & honorem vt ostendimus.vtq Cicero in lib.de.n.d.scri ✠bit.Venus

Ferre.

Ordo.

MAN. Rithm⁹.

Signa. Dyone⁹ Cæsar.

Iulius.

¶ astri cęsarei ego memini numeros.i.modulos cant⁹ si.i. vtinam:aut si tenerē v̄ba sup.vt nūeros dicerē tibi.hoc audito incipit Mœris idē carmē repetē memorās videlicet qd sub nocte solebat canē.Canebat aūt o daphni qd.i.ad qd suspicis.i. sursum inspicis:sicut illic. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso)antiquos ortus signorum.i.ortus signoꝝ antiquoꝝ: aut antiquos.i.solitos ortus signoꝝ.cū sit nouus ortus admirand⁹. vñ addit.Ecce(qd in re subita & miranda poni solet. Astrū idē sydus cæsaris dionei.i.a dione orti.vnde ven⁹ cui⁹ sydus clarissimū ꝓcessit orta est.)est Astrū inquā quo segetes idē herbæ sate gauderēt frugib⁹.i.implerent̄ granis(id aūt fit in Iulio)& quo vua.i.botrus:racemus duceret.i.attraheret colorē.s.purpureū. hoc est maturesceret in collibus apricis idest soli expositis nihil vmbre habentib⁹.O daphni insere piros quia nepotes.i.posteri tui carpent poma tua.i.arboris per te insite:volebat plura dicere:sed neqbat oblitus p̄ senio curis.lōge aūt plus q̄ē si multa caneret:oīaq; repetisse confiteret̄:tunc em̄ nō videret̄ tot carmina Verg.in laudē cæsaris & Augusti cecinisse.Videt̄ em̄ hoc secundū ad laudē Augusti ꝑtinere q̄ agros reddiderat qbus habitis cū spe perpetue possessionis dixerit.Maro. Insere daphni piros:sicut contra mœlibeus in pria ꝓfugus ꝑ amaritudinē dicit.Insere nunc mełibœ piros:pone ordine vites &c.Sciet aūt lector imperitus versuum istius & aliaꝝ æglogaꝝ quosdā vocari cātilenas qa sunt mera carmīa:vt Tityre dū redeo.& Huc ades o galathea & Daphni qd antiquos.Et Insere daphni &c.quosdā aūt rē narrare:qui ꝓ se orationi munere fungunt̄:vt sequētes.oīa fert ętas nō em̄ eos vt cantilenā recitat:sed interceptus obliuione. docet se nō amplius posse dicens quia ætas.i. longeuitas vitę fert sup. secū hoc est aufert nobis oīa.s.iuuāte bona quoq;.i.etiā animū. i.memoriam & mentē ipsā,nedum corporalia.ego memini me puerū.i.cū essem puer cōdere.i.abscondere cātādo:soles longos. i.diu sup hemisperiū nostrū apparētes & tarde occidētes: hoc ē cantasse donec sol in longis dieb⁹ occideret & conderet̄ ꝑ interpositionē terre:vt Seruius dicit. Cōdere.i.finire(sicut in primo Condere
enei.Ante diē clauso cōponet vesper olympo:vtrūq; em̄ tractū ❧ est a fa-

❧ bit.Ven⁹ ētiā filia fuit Iouis & Diones.Cęsaris astrū.Cæsar in deoꝝ numerū relat⁹ est.Siquidē ludis quos ei hæres August⁹ edebat stella crinita ꝑ septē cōtinuos dies fulsit.exoriēs circa vndecimā horā.Creditūq; est aīam esse Cęsaris in cœlum recepti.& hac de cā simulachro ei⁹ in vertice addebat̄ stella author ē Trāql. Astrū:de astro sydere & stella legito Macr. li.j.de som.Gauderēt frugib⁹:allusio est ad iuliū mēsem ī Iulij cęsaris honorē sic appellatū cū esset Quintilis:eo aūt mēse & fruges maturæ sunt:& vuę maturescūt.Processit:apparuit . Segetes: de his & frugib⁹ in principio.Geor.videto.Animū quoq; mētē ip̄am qd in senioribus apparet.hinc Iuuena.ait sat.x.Sed oī mēbroꝝ damno maior dementia:que nec Noīa seruoꝝ nec vultū agnoscit amici.Orbilio idem bñuentano.vt scri.Trāql.euenit.Nā vixit ꝓpe ad centesimū ætatis annum amissa iampridē memoria qd versus Bibaculi docet Orbilius vbi nam est litteraꝝ:obliuio.Condere:abscōdere:Longos so.tardius occidentes:hinc longos dies accepim⁹. Priores de lupis videto ægloga præcedenti.

❧ est a fabris:q dū cōponūt aut condunt materiā paratū opus absoluūt.vñ & carmīa cōponere & cōdere dicunt̄ q ea absoluūt) Cōponere.
longos soles.i.dies æstiuos:& id quoq; in grām Iulij & Augusti quasi tūc letior cecinerit qñ magni mēses illi ꝓcessere.Nunc tot carmina sup.sunt oblita mihi.i.a me aut in damnū meū.Et quoq;.i.etiam ipsa vox fugit.i.deficit & deserit mœrim.i.me:sed pl⁹ ponderis est in ꝓprio noīe.q.d.illū nobilē cantorē & id emphaticos.Lupi videre mœrim priores.i.priusq; ab eo viderent̄ & ita (vt eoꝝ dr̄ esse natura)fecerunt mœrim raucescere:hoc est credo q lupi viderint me priores:quia sic raucesco vt q ab eis pri⁹ visi dñr.Sed tñ.i.q̄uis ego āplius nō possim:menalcas referet tibi satis sępe.ista.s.q̄ desideras carmīa:aut sic sed tñ ista satis sup.sint: qa menalcas referet sępe tibi sup.ea.Patet manifeste q sub ēt tp̄is nō sp accusatiuū postulat:vbi.s.est statio & quies:vt hic sub pura nocte.i.in ipsa nocte.Addi potest regula.Quia plurima depo Sub.
nentalia actiue significantia olim communia fuerunt. vnde hic passiue dixit.Oblita mihi tot carmina.

Causando nostros in longū ducis amores: Ly.
Et nunc omne tbii stratum silet æquor: & om̄es
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hic adeo media est nobis via:nāq; sepulchrum
Incipit apparere bianoris:hic tibi densas
Agricole stringūt frondes:hic mœri canamus.
Hic hœdos depone:tamen veniemus in vrbē:
Aut si nox pluuiam ne colligat ante veremur:
Cantantes licet vsq; (Minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus:ego hoc te fasce leuabo.
Desine plura puer:& qd nūc instat agamus. M.
Carmina tū melius cum venerit ipse canemus.

ASC. ASCENSIVS.

¶Causando puer auid⁹ cātilenę quo mœrim minus posse videt eo vrgentius instat.Ea em̄ ē hominū natura:quia nitimur ī vetitum semper cupimusq; negata. Moleste ergo patitur q ille senīū suū excusat.vñ dicit O mœri tu ducis in longum.i. protrahis & differs:nostros amores.i. Ordo.
res quas summe amo causando. i.annectendo causas in excusationem: aut excusando qa reus dum causas dicit purgat se.Aut sensus esse pōt:vt qa puer nō audet dicere eum odiosum ac molestū esse causationib⁹ suis dicat verecūde tu ducis in lōgū nr̄os amores.i.non pateris vt te nūc amem quia excusatiōes tue displicent & is quidē sensus argutior est.Et.i.& tñ q̄uis canere recusas oē equor.i.locus equus siue in mari siue in terra:stratū.i. sedatum & equatū:silet tibi.i.in grām tuā.i.quia nullus ē ventus:certū est equor sterni:& ita tā in mari q̄ in terris ē amenitas. Aut em̄ padū equor vocat respectu mintij aut ex trāqllitate padi īdicat tranqllitatē maris adriatici qd illic videre nō pōt neq; de alia vrbe q̄ de mātua loquit̄ cū dicat sepulchrū Bianoris apparere.&pro.i.omnes aure ventosi murmuris.i.procelle aut cōmotiones q̄s vent⁹ facere solet cecidere.i. sedate sūt. Hic est adeo.i. oino & ad id qd expetit̄ vt sit:media via nobis.i. nos ꝑegimus mediū itineris cū sim⁹ in media via: nā sepulchrū Bianoris.id est ocni filij fatidice. Mātus icipit ap̄pere.& agricole stringūt.i. abstrahūt aut excidūt tibi.i.ad solamē tuū:hic frondes dēsas.i.luxuriantes(vñ posset in pria dictū intelligi de rustico.(hinc alta de rupe canet frōdator ad auras)o mœri canam⁹ hic:depone.hic hedos.s.quos ad arriū fers.tñ.i.tā etsi reqeueris modicū nos veniemus in vrbē supple.tp̄i.ac satis tēpestiue aut si nos veremur ne nox colligat añ.i.priusq; ꝑuenerimus ad vrbē pluuiā q̄ vehementē serenitatē seq solet:licet.i.licitum est vt eamus vsq;.i.semper cantantes:quia via ledet.id est offendet & fatigabit nos minus.s.q̄ si tristes incederemus quia vt est in mimis publij.Comes facundus in via pro vehiculo est:vt autem eamus cantantes.i.vt tu cātes ego leuabo te hoc fasce id ē portabo hedos tuos

❧ Ad hoc

SERVIVS.

¶Causando.cās nectēdo differs nr̄a desideria. Tibi in tuā grām hora.Hoc dicit vt possis canere cūcta siluerunt qd ex theocrito sumptū est ταδ᾽ενινκαλακυματαφαινειασυχακαχλαζοντα: SER
Bianoris hic Ocn⁹ dict⁹ est de q̄ in.x.Fatidicę māth⁹ & tusci fili⁹ amnis:cōditor fuit Mātue dict⁹ est bianor q̄si aīo & corpe fortissimus αποτηςβιασκαιανορεις. Ocnus.
Stringūt . āputāt decutiūt.vt in geor.sed tñ & q̄rnas frōdes tunc strigere tp̄s. Tñ ēt si paululū qescentes canam⁹.vsq; iugit̄ . Hoc fasce. Nā ip̄e hędos portabo.Fascē em̄ onus appellat.sic ī Geor. Inuiso sub fasce viandū carpit. Desine plura puer:arguit nimij desyderij.Qd instat vt placem⁹ centurionē.Ipse Verg.cuius reditu sperat libertatē agroꝝ: vel ip̄e Au .q redeat a bello actiaco

NAN. ¶Causando : causas nectendo. Bianoris.is aliter Ocnus dictus Biauor
est: filius autem Mantius fatidicæ qui a matris nomīe Mantuā appellauit authore Vergilio libro decimo dicens: Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab horis Fatidicæ Manthus & tusci fili⁹ amnis.Qui muros matrisq; dedit tibi Mantua nomen. Dicitur autem Bianor a bia quod est vis seu violentia:& aner vit.Stringunt:excidunt.authore Nonio.Minus via lædet.Comes facundus in via pro vehiculo non dicebat Publius.vt Gellius & Macro.scribunt.Desine plura.Lycidam arguit tanq; leuium voluptatisq; vanæ cupidum.Puer & diastole figura.iner.Instat: vrget imminet vt scilicet nostrorum agrorum possessori hædos istos mittamus veniæ gratia. Ipse menalcas id est Vergilius vt agros recipiat.

❧ Ad hoc mœris reprimens auiditatē pueri.O puer desine plura.sup.expetere a me.& agamus quod nunc instat.id est vrget nos.i.proficiscamur ocyus.Nos canemus melius carmina. tum id est tunc cum.i.qñ ipse.s.cuius mentionem fecimus aut nobilissimus musicus:aut caput leticiæ nostrę:aut author carminū nostrorum:menalcas.s.venerit videlicet ab vrbe Romana:quo ꝓfectus est pro recuperandis iterum agris suis.

Vltimā

Argumentum Ascensianum in Gallum quæ est Decima & vltima Aegloga.

Vltima(q̄ decima est)canit ægloga depeuntem
Ah misere & fœde nimium te Galle Lycorim.

ASC. VLtimã que &c. In hac vltima ægloga canit maro amores galli poetę eximij i Cytheridē quam hic lycorim vocat: quam immutatã p̄misit August⁹ licet Gallũ oderit: ga in dedec⁹ Galli cedit q̄ tã misere amauit libertine cōditionis mulierē antoniũ postea secutã. De Gallo aũt Serui⁹ & Mãcinell⁹ ad principiũ ęgloge satis dicẽt qdē eẽt ex parte in laudē Galli i re poetica: quẽ & musis cure & sibi cordi eē poeta p̄dicat. ¶Ordo ẏ siculoꝶ meoꝶ est. Vltima ægloga q̄ decia est canit te Galle depereuntē. i. amantem vsq̄ ad deperditionem. ah nimiũ misere. idest afflictim. & fœde. id est turpiter. lycorim. puellam illam libertam olim volumnij. que & Cytheris vocata est sed solent puellis amatis nomina mutari: vnde sunt delia Corynna lesbia &c. Ordo.

Decima & vltima Aegloga que dicitur Gallus
Loquitur poeta sed nomine pastoris.

POETA.

Xtremũ hunc arethusa mihi cōcede laborem.
Pauca meo Gallo: sed quæ legat ipsa Lycoris:
Carmina sunt dicenda: neget qs carmina Gallo?
Sic tibi tum fluctus subter labere sicanos:
Doris amara suam non intermisceat vndam.
Incipe sollicitos Galli dicamus amores.
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ:
Non canimus surdis: respondent omnia syluæ.

SERVIVS.

SER. EXtremum hunc arethusa. Gallus poeta eximi⁹ fuit: q Euphorionē in latinũ trãstulit. Et de cytheride q̄ fuerat volumnij liberta & a se amata: scri. li. iiij. Primũ inter amicos Augu. enumerat⁹: primus egypti p̄fectus fuit ac mox in suspitionē tãq̄ qui i aug. coniurasset incidens iterfect⁹ est: hũc adeo dilexit Maro vt quarto Georgic. a medio ad finē posuerit eius laudes quas deinde iussu Aug. in fabulã aristæi mutauit. hunc igit nũc cōsolatur cũ cytheris illo cōtempto antonium in Galliã secuta sit. Non autem iussit Augustus hanc æglogã mutari qñ potius ad vituperationem q̄ ad Galli laudē pertinet: Nam Galli in turpi amore ipatientia oñditur: & aperte Antonius carpitur inimicus augusti: quē cōtra morem Romanum Cytheris in castra sit secuta. Laborem non mihi nã ludus est poetarum scribere. sed tibi arethusa vt nympha virginitate gaudēs p̄stet cãtilenas de amore. Vñ rogat dicens ɔcede: & verecũde pauca rogat: adiurat: vt sic tibi cũ fluct⁹ subter labere sicanos. Per arethusam autem musam siculam bucolicũ Theocriti inuocat carmen. Pauca: non ad cęterarum æglogarum cōparationem: sed quantum ad Galli scripta pertinet. Fluctus subterlabere sicanos: aliqui dicunt ad Arethusam nympham siciliæ alpheum de Elide venire per maria secundũ quod alibi dixit alpheus fama est huc elidis amnem &c. aliqui dicunt arethusam in fontem mutatam alpheum fugere: & de Elide in siciliam venire quod nunc sequitur. Doris: mater nympharum: quam pro mari ponit: Sollicitos: sollicitudinis & curarum plenos. Lycorim autem pro Cytheride posuit. Fuerunt autem eodem tempore nobiles meretrices tres: Cytheris: Origo: Arbuscula: Horatius explosa arbuscula dixit. Et alibi: vt quondã marsæus amator originis ille. Qui patrium mimæ donat fundumq̄ laremq̄. Simæ: græcum est. id est pressis naribus. Hoc epitheton Theocritus dat precipue apibus ωστενιναι σιμαι λειμωνοθε φερβονιοις αινεδρονες ασλειαμ μαλακοις ανθεσσι μελισσαι Respondent: per eccho.

ASCENSIVS.

ASC. EXtremũ hunc &c. Decantaturus poeta miseros amores Galli amici & impositurus extremã manũ operi suo deprecaꝛ culpã ab arethusa nympha siciliensi: per quã eam musam. i. gratiã infusam intelligemus quã Theocritus siculus in describendis bucolicis carminibus habuit: vnde prius dictũ ē. Sicelides muse paulo maiora canamus. Sicelidũ aũt priceps est arethusa. Inuitat ergo eũ ad extremum laborē. i. compositionē amoꝶ qui nymphe caste laboriosi sũt. Et ideo ponit obsecrationem dicens. Sic tibi &c. Ostēditq̄ gallum dignũ esse cui carmina fiant. ¶Ordo ē. O arethusa nympha sicula concede mihi hunc extremum laborē. i. qui tibi extremus labor erit (quia nō plura bucolica carmina conficere statuit) pauca carmina sũt dicenda meo scilicet familiari & amico gallo: sed sup. talia q̄ legat ipsa lycoris. i. que sint in detestationē perfidie & inconstãtie eius quã Gallus tot carminibus laudauerit: & tamē alium secuta est qs neget carmia gallo? quasi dicat nemo: cum sit poeta eximius & hō suauis ac beneficus Sic cōprecatiua est hæc particula. Aut sic mihi carmina dictabis & incipies: doris. i. aqua marina. amara. i. falsa. nō intermisceat tibi id est aquis dulcibus: suam idest marinam & ita amaram vndam cum idest quando subterlabere idest flues fugitans alpheum fluuium: subter fluctus sicanos idest maris sicani seu siciliensis (Noris puer subterlabere penultima longa proferre: quia futuri indicatiui est) Incipe igitur. dicamus idest dictavt dicam sollicitos amores galli idest quos gallus in lycorim seu citerida confert: dum idest donec capelle sime idest nasum depressum & incuruum habētes: attondēt tenera virgulta: & ita erit pastori canendi locus: nos non canimus surdis: quia sylue respondēt omnia: quod non facerent si surde essent: vt visum est pastori. loquitur enim poeta nomine pastoris. alios subinde loqui faciens. vnde mixtum poematis genus est. Respondent autem sylue per eccho id est resonantiam & redundantiam vocis. Ordo.

PRO. ¶Aretusa: fons in Sicilia: a quo musam videtur cognominare. quoniam Bucolica: carmen siculum: vel quia amoris causa Alphæus pisæ fluuius per mare defluens in eam conuenit.

MAN. cor. gall⁹ ¶Extremum hunc: de Gallo poeta satis ægloga. vj. iam dixim⁹ secundum Eusebium. Strabo etiam li. xvij. scri. Cornelio Gallo æpypti prouinciam a Cæsare Augusto primum cōmissam fuisse. Suetonius quoq̄ meminit Cornelium Gallum ad p̄fecturã ægypti ex infima fortuna fuisse ab ipso Augusto prouectũ quē postea res nouas molientem damnandum senatui tradidit itaq̄ & accusatorum denunciationibus & senatusconsultis ad necem compulit: Scribit Eusebius. vt ante etiam narrauimus: q̄ Gall⁹ anno ætatis suæ quadragesimotertio propria se manu interfecit addit Serui⁹ hũc scripsisse libros q̄ttuor de Cytheride olim Volũnij liberta: & a se amata: quam alio nomine lycorida appellauit. demum eo contempto Antonium in Galliam secuta est. hic cum maro solari præsenti carmine voluit. nam sibi iunctus amicitia fuerat: cum vt ante dixi Cæsari commendatus ab illo agrũ receperit. Arethusa: fons est syracusius te testibus Plynio Solino & Strabone libro sexto que in pelagus fluuium statim emittit. hũc ipsum alpheum esse traditum est ĩ fabulis: qui cum in pelopōneso sumat originem: per mare sub terram vsq̄ ad arethusam fluēta perducit: deinde hoc ex loco emergens rursus excurrit in pelagus. hæc & plura Strabo Naso etiam libro quinto metamophor. multa. & Diodo. libro vigesimoprimo. Arethusa: propter Theocritum hanc nympham inuocat: qui syracusi⁹ fuit vti ægloga quarta & sexta narrauimus. Extremum laborē: extremum carmen per quod innuit toto opere Aretusam p̄fuisse sibi: quod quidem ita est: nam vbiq̄ Theocri. vt patuit imitatus est. Doris amara hæc nympha fuit Occeani filia & thetyos vt scribit Hesio. que nereo fratri iũcta est vxor. a quibusdã interpretatur amaritudo: que nereum: hoc est mare a nereos qd' est aqua dictum semp̄ consequitur: hinc sæpe a poetis doris pro mari ponitur: vt etiam hic. Simæ: Simox vos græca est dicitur Simus. autem quis pressas nares habens. arethusa. Doris.

Quæ nemora aut q vos saltus habuere puellæ
a Naiades a: indigno quũ Gallus amore periret? b
b
c Nam neq; Parnassi c vobis iuga: nam neq; Pindi
d Vllam moram fecere: neq; Aoniæ d Aganippe.
e Illum etiam lauri illum etiam fleuere miricæ. e
Pinifer illũ etiam sola sub rupe iacentem
Mœnalus: & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.
Stant & oues circum: nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris diuine poeta.
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis.

ASC. ¶QVE nemora aut q vos salt9 habuere puellæ. Incipit igit̃ cantare alloquẽs primũ musas rogansq; vbi fuerint cũ Gallus sic deperiret: quasi vero musarum p̃sentia amores cohibuisset. Nã vt in .ij. æneidos diuinus poeta docet numina casta cũ venere non habẽt cõmerciũ. vñ non potuit ea videre Aeneas: donec venus abierat: sed hic amãtẽ cõueniũt numina amatoria: vt ex ordine patebit q talis est.
Ordo. O naiades .i. fontiũ deæ: hoc est musæ quæ & fontibus præsestis: nã s̃m Varonẽ eædẽ sunt musæ & nymphæ: puellæ .i. castæ & p̃petua virginitate florẽtes. (vñ vt Catullus inqt: Castũ esse decet Poetã ipsum) quæ nemora & q saltus habuere .i. tenerunt vos tãq; rẽ charã (vñ potius habuere q; tenuere dixit q̃uis dictũ sit. Tenui eũ nec dimittã) cũ .i. q̃n. Gallus periret amore indigno .s. tali viro. q.d. certum est q; tũc nõ respexistis ad Gallũ poetã: nam neq; iuga parnassi mõtis musis sacri in boetia: neq; iuga pindi montis thessaliæ etiã musis sacri: fecere vobis vllã morã .i. nõ detinuerunt vos quo minus ad Gallum vobis charissimũ veniretis: neq; Aganippæ sup. fons aoniæ illius regionis in boetia: sup. fecit vobis morã. (Attende puer Seruius dicit noĩatiuos singulares: quasi aoniæ aonies dicat. Mancinellus vult genitiuos esse: tunc aũt diceret aganippes nisi latine dicat in recto hæc aganippa nos vero cõstruximus vt alterũ sit casus genitiui substãtiue tẽti alterũ nti: hoc est neq; aganippe fons ille aoniæ .s. regiõis in boetia: sup. fecit tibi morã. Nõ autẽ fit sinalephe: sicut nec ibi i actæo aracintho.) Etiã lauri q.d. nõ solũ nymphæ & hoĩes: sed etiã lauri. Et etiã myrice .i. si ad allegoriã respexeris: & summi quiq; & infimi: fleuere .i. fleuerunt illũ .s. Gallum: & menalus mons ille arcadiæ pinifer .i. in cuius vertice plurimæ pinus nascuntur & saxa Lycei montis etiam in arcadia: gelidi .i. vento horrentis: fleuerunt etiam illũ .s. Gallum iacentem sub sola .i. deserta rupe: quod desperantis amatoris est: vnde de corydone. Ibi hæc incõdita solus Mõtibus & siluis studio iactabat inani. Et oues stant circum .i. in circuitu vbi gallus amore langues decubabat: nec pœnitet .i. pudet illas .s. oues: nostri .i. tui & mei amãtium vt qđ Gallo fit sibi fieri censeat: nisi dicere malis: nec pœnitet illas nostri pecoris sed malo sic: nec pœnitet oues nr̃i .s. pastorꝝ amãtiũ: nec te pœniteat o diuine poeta pecoris .s. ouiũ quas nr̃i nõ pœnitet .i. non pudeat nos bucolica & pastoralia tractare: q̃uis tu sis diuinus poeta. quia, Et .i. etiam Adonis puer ille veneri dilectissimus quia formosus: pauit oues ad .i. iuxta flumina. Credo poetam fecisse carmen illud etiam sic. Illũ etiã lauri: illũ etiã fleuere myrice quõ maior est gratia q; vt mutatũ est nec nõ &c. Sed nos a veteri nihil mutare cõstituimus.

PIERIVS.

a ¶Naiades. Ita quidem exemplaria quædam habent. Sed in peruetcri exposito codice, & in Romano, & in Longobardico. Naides. & id recte. Valerius enim Probus, vbi de nominibus. Is, pura terminatis agit: eodẽ mõ poni dicit Lais Laidis: Thais Thaidis: Nais Naidis. Virgiliũ tamẽ poetice Naiadis declinasse eo loco. Aegle Naiadum pulcherrima.
b ¶Indigno cum Gallus amore periret. In Romano codice, Periret, legitur, quod Theocritianæ respõdet figuræ. πᾶ ποκα ... ἦσθα ... ὅκα Δάφνις ἐτάκετο, πᾶ ποκα νύμφαι. In longobardico tamen est, Periret. Recte vero Poeta argumentum hoc accommodauit Gallo, quod de sponte moriente Daphnide Theocritus decantauit. Cornelium enim Gallum primum Aegypti præsidem, post eam in prouinciam ab Augusto redactam ipsum sibi mortem consciuisse superius ostendimus ex Eusebio: q̃uis Seruius eum ab alijs occisum dicat. Accedit Euse. Ouid. etiã testimoniũ ita dicẽtis in Epitaphio Tibulli.
Tu quoq; si falsum est temerati crimen amici,
Sanguinis atq; animæ prodige Galle tuæ.
Qđ vero Cornelius Gallus passim scribitur, obserues apud Strabonem libro tertio Aelium Gallum trunca dictione scriptum.
c c ¶Nam neq; parnassi vobis iuga. Quãuis παρνασσος: duplici σσ, passim apud Græcos scribatur, antiqua tamen omnia exemplaria, Parnasi, legunt vnico s quod nemo mirabitur, si legitur apud Vel. Longum. Veteres neq; quidẽ in his fuisse, iuisse, abesse & similibus ss geminasse, adeo putabant eã litteram, vel vnicam satis per se sonare.
d d ¶Neq; aonia aganippe. In longobardico. Aoniæ, cum diphthongo in vltima. In altero perueteri codice abrasa est vltima syllaba. Sane Aonia aganippe, vtrumq; Seruius nominatiui casus esse dicit. Quibusdam vero tãetsi non improbent, Aonia nihil absurdum videtur: vt qui dixerat: Iuga Pindi & Parnassi, dicat etiam eadem figura. Aganippe Aoniæ, sitq; hoc genitiui casus, ne versus adeo elanguescat. Sed enim Aoniæ aganippes, legendum esse indicat Probus, qui loco hoc dicit geminas vocales ab vna excipi, adeoq; syllabam vltimã in Aoniæ: non elidi sed communem fieri, produci vero sub sequente vocali breui corripi si longa excipiat, vt eo loco. Insulæ ionio in magno. Huius sententiæ Sosipater etiã subscribit.
e e ¶Illum etiam lauri etiam fleuere myricæ. In Romano codice legitur. Illum etiam lauri illum fleuere. In longobardico vna plus dictione pleniore versu est. Illum etiã lauri illum etiam fleuere myricæ. idq; ter repetitum cum, Pinifer illum etiam, maiorem habere mouendi vehementiam videtur: q̃uis non displiceat. Illum etiam lauri, etiam fleuere: q; ea exilitas propria fit, & Bucolici caracteris, & personæ miserabiliter aliquid deplorantis.

SER. ¶Quæ nemora aut qvos saltus habuere puellæ. Ex ægio. Theocriti sunt in qua daphnis suũ defletamorẽ.
Naiades Oreades. Naiades: nymphas simplr̃ accipe. Nã p̃prie oreades dixisset: Naiades em̃ fõtiũ: oreades montiũ sunt: sed qa easdẽ diximus nymphas & musas vi def dicere: si musæ affuissent .i. si dedissent operã poeticæ: non incidisset i has difficultates amoris. Indigno. Vel meretricio vel magno. Nã Ennius idignas turres magnas dixit.
Parnassus Pindus. Parnassus & Pindus mõtes sunt thessaliæ Apollini & musis sacri. Aoniæ aganippe: nti sunt singulares aganippe fons est boetiæ: q̃ aonia dr̃. Sola: deserta. Circum .i. circa gallũ ei9 amore stupẽtes: sensus est vt nõ pœnitet oues stare circa te: ita te nõ pœniteat illarum Nã & adonis ouiũ fuit pastor & q; ait nr̃i miscuit suã p̃sonã: vt frequẽter cõsueuit. Nec te pœniteat pecoris: allegorice .i. nec erubescas bucolica scribere.
PRO. Adonis. ¶Adonis: vt Hesio. ait phœnicis: & Alsœsibeæ Agenoris Thoãtis: q Syriã: arabiamq; tenuit imperio: vt Antimachus ait: Regnauit cypro: vt & Philostephanus li. quo q̃stionis poeticæ reddidit causas ex ioue sine vllius fœminæ accubitu p̃creatũ: hũc venãdi studiosum fuisse & ab apro interijsse: atq; ita plurimis cognitũ. Pastorẽ nõ inueni fuisse: sed amatoriam Veneris induxit historiam.
MAN. ¶Quæ nemora: interrogatio ẽ: Saltus campi. Naiades per has musas intelligit vt sequentia indicãt. Indigno, turpi. Pindi: pindus thessaliæ mõs est: vt scribit Soli. ex cuius vertice teste Stra. li. vj. fluit in alch9 amnis Aonię id est boetiæ: est enim genitiu9 casus: non autem nominatiuus de Aonia latius æglo. vj. Aganippe: fons est boetiæ vti Solinus edocet: sic etiam hippocrene: quos fontes cadmus litterarum primus repertor dum rimatur & quænã adijsset loca: quoniam equestri exploratione deprehendisset. Incensa est licentia poetarum vt pariter vtrũq; vulgarent .s. q; eorum alter alitis eq vnguicula sollicitatus foret: alter potatus facundia animas irrigaret.
Aganippe. Aganippe demum dicitur ab agan quod est valde & hippos equus: hippocrene vero ab hippos & crene. i. fons Lycæi arcadiæ montis de quo plura. Pœnitet, pudet: pœniteat, pudeat. Pecoris. id est bucolici carminis
Adonis. Adonis: Theocritus quoq; ait in prima .s. Vade age carpe vias: puer est formosus adonis. Et timidos figit lepores: nec parcere nouit. Ille feris trucib9: pascit dũ mõtib9 agnas. Fuit aũt Cinyre cypriorꝫ regis fili9 ex myrrha filia quẽ ardẽtissime venus adamauit. tãdẽ ab apro vulneratus interijt: de quo latius li. x. met. fuerat aũt rex hortorũq; nobiliũ possessor. Vñ Ply. li. xix. inqt & q̃m antiqtas nihil pri9 mirata ẽ q; & hesperi dũ hortos ac regũ Adonis: & Alcinoi. de Adoni & venere multa Macro. li. j. sat.

a Venit & Vpilio a tardi venere subulci. b
b
c Vuidus c Hiberna venit de glande Menalcas.

ASCENSIVS

ASC. ¶Venit & Vpilio. Docet ergo (vt dixi) q ad Gallũ sic p̃ amore decumbentem peruenerit: & ☞primo

SERVIVS

SER. ¶Vpilio p̃pter metrũ dixit grece vt ουνομα, ονομα. sic Vpilio, p̃ opilio: Tardi stulti sic Teren. Tardus

Vpilio. Vuidus. Vua. Humidꝰ

ren. Tardus est. Nā porci cito ambulāt. Vuidus: piguis. est aūt vuidū id qđ intrinsecū habet humorē. Vñ vua. Humidū qđ extrinsecus: sed confunduntᷣ plærūq;. Iste tam turpis tā impatiēs. Tua cura: irrisorie. q. d. ea ꝓ qua ita sollicitus es te reliqt: & aliū est secuta. Recte autē cū alij interrogāt ipse Apollo q vaticinij est deus diuinat. Vidimus ipsi: nā solēt numina plærūq; rusticis se offerre. Dicit aūt ea numina q̇ frequēter amauerunt ad amatorem venisse. Nam apollo daphnē. Pan Syringa: Syluanꝰ cupressum amauit. Sanguineis: Facie eñ rubēti pingitᷣ Pan propter ætheris sīlitudinē. Aether aūt est Iuppiter. Vñ etiā & triūphātes qui oīa habēt Iouis insignia sceptrū & palmatā togam qua vtebantᷣ illi q palmā mœrebantᷣ. Vñ ait Iuue. in tunica Iouis: faciem quoq; de rubrica illinūt īstar coloris ætherei. Amor non talia curat. Quasi expertus loquitur.

MAN. ¶Vpilio: nō opilio ꝑ omicron in principio: sed Vpilio ꝑ v legēdū est autoritate etiā Pris. qui dicit o breuē in hoc noīe esse cōuersam in v lōgā ex litterarū affinitate. Seruius vo existimauit Maronē fecisse dipthongō græcam ꝓpter metrū vt ounoma ꝓ onoma sic oupilio ꝓ opilio: est aūt ouiū custos. Vuidus: pinguis. Aliū. Antoniū, significat vti iā diximus. Agresti honore cū agresti corona qđ ipse declarat dicēs. Florētes ferulas &c. Syluanus amauit Cyparissum: Pan syringa. Apollo Daphnē. Idcirco hos ad Gallū venisse poeta ait. Ferulas. de ferula legito Ply. li. xiij. & li. xx. Pan deus: latiꝰ supra diximus. Videto etiā Macro. li. j. sat. vbi leges: Pana solem esse.

Ebulum Ebuli. Ebulū herba est alto caule in summitate semen habēs vti sambucus. Ebuli fumo fugantᷣ serpētes. vt Ply. li. xx. Minio inuenitᷣ in argētarijs metallis miniū quondā apud Romanos maximæ auctoritatis sacræ religionis vnde Iouis simulachri facies diebus festis minio illini solebat: triūphātūq; corpora: & sic camillū triūphasse. Ply. li. ix. c. xxxiij. auctor est.

O ēs vnde amor iste rogant: tibi venit apollo
Galle quid insanis inquit. tua cura Lycoris
Perq; niues aliū perq; horrida castra secuta est.
Venit & agresti capitis Syluanus honore
Florentes ferulas & grandia lilia quassans:
Pan deus arcadie venit quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioq; rubentem:
Et quis erit modus īquit: amor nō talia curat.
Nec lachrymis crudelis amor: nec gramina riuis
Nec cytiso saturātur apes: nec frōde capellæ.

PIERIVS.

a ¶Venit & vpilio. Quis Seruiꝰ poetā græco schemate vsum dicat, vt apud Home. ουλυμπον, ꝓ ολυμπον, & similia. Antiquissimus tñ codex lōgobardicus, neq; nō Mediceus, Opilio legūt ꝑ o syllaba prima. Idq; caprū grāmaticū solicitum habuit, q dictionē hāc ꝑ o vocalē quartā nō ꝑ v scribēdā esse præcipit. b ¶Tardi venere bubulci. In Ro. codice, in Mediceo, & aliquot alijs, Subulci, legitur. Sed enim si figura rñdet Theocritianæ sentētiæ, q̄ est, ηνθον τοι βουται τοι ποιμενες ωπολοι ηνθον. dubio procul, Bubulci, legendū est, quibus & epitheton tardi conuenit, quū ꝑcipue ingressus boū tarditate noteᷣ. c ¶Vuidus hiberna venit de glāde menalcas. In romano codice, Vmidus, & absq; adspiratione, vti mos eiꝰ est in plærisq; alijs: nā & vmor, in eodē codice sine adspiratione scribitᷣ, qđ siue ab Humeo, siue απο του υω descēdat, adspirationē oīno recipit. Loco vero hoc. Vuidus, casta lectio.

primo loco ponit Vpilionē id est ouiū pastorē: deide subulcos t. ī Menalcā: tū numina pastoralia & agrestia q̄ amasse leguntᷣ. Apolli nem videlicet qui Daphnē puellā adamauit: is autē qa diuinus & summus rerum occultarū index: significat gallo lycorim secutā esse Marcū antoniū. Itē syluanū q cyparissum adamasse legitᷣ: & pana syringe amatorē quē se vidisse dicit: innuēs se in ꝑsona pastorali loq.

Ordo. ¶Ordo est. Vpilio. i. ouium pastor venit: &. i. etiā cū pecore. s. nā dictū est. Stāt & oues circum subulci. i. suū hoc est porcoꝝ custodes: tardi: stulti & stolidi ꝑm Seruiū q vult porcos cito ambulare: aut qa dū pascuntᷣ tardius eunt: sunt etiam incessu tardi: & Menalcas pastor ille: venit vuidus. i. pinguis & intrinsecꝰ pingui ꝑfusus: de glāde hiberna. i. iā matura (nisi forte menalcam velit esse porcoꝝ custodē q glādē collegerit hiberno tpe atq; inter legēdū humefactus sit: vt sit vuidus ꝓ humido.) Oēs. s. isti: vt rustici & rerū ignari nec diuini rogāt. i. interrogāt: vñ iste. s. tā vilis tā indignus amor sup. sit tibi: venit sup. etiā apollo. & sup. ingt o Galle: qd. i. ad qd: insanis. i. furis amore; q. d. id frustra facis qđ sciuit qa diuinus lycoris tua cura. i. quæ cor tuum vrit: secuta est alium. s. antonium in galliam: per niues: scilicet alpium: & per horrida castra. Venit & id est etiam syluanus sup. cum agresti honore id est ornatu capitis quassans. s. ferulas. i. ramalia ferularum q̄ sunt leuissimi frutices: florentes. i. iam flores emittētes: & lilia grādia: ꝓ modulo. s. capitis: & pan deus archadie venit: sup. ad gallū: quē ipsi. i. nos pastores. (q. d. gallus non vidit cæcus amore numina: vñ nō eis: sed pastoribus rñdet) vidimus rubētē: baccis. i. acinis: ebulli: illius hærbæ sanguineis. i. sanguinei coloris: q color pani totā rerū naturā ꝑsentāti ꝯgruit: ꝓpter ætheris colorē & rubentē minio. i. illo metalli genere: qđ terra rubra videᷣ: & sacris rebus aptū est. Et. s. pan: qa deus pastorum & ita curā habēs de salute Galli inter pastores iacentis ingt: quis modus. i. quis finis aut q̄ moderatio amoris erit: amor non curat talia. i. non mitigatur afflictionibus aut lachrymis misere amantiū. Vñ dicit: Nec crudelis amor saturaᷣ lachrymis nec gramina saturantᷣ riuis: nec apes saturantᷣ cytiso. i. flore cytisi fruticis dulcissimi & succi pleni: nec capellæ saturantᷣ fronde: ꝑcipue cytisi.

SER. SERVIVS.

¶Tristis at ille: alij tamen superioribus iungunt. Sed meliꝰ est vt sic legamus. Tamen cantabitis. vt sit sensus: licet ego duro amore consumar. tamen erit solatium: quia meus amor erit vestra cātilena qñq;. Ossa quiescēt nam se dicit esse moriturū: olim futuri temporis est modo. Aut custos gregis: acsi diceret. Quid mihi cum vrbibus: vbi sunt meretrices tam pulchræ q̄ perfidæ. Quicūq; furor: omnis amor plenus furoris est. Hic gelidi fontes ac si diceret. Quid te iuuat in frigore gallicano demorari. Nunc insanus amor. Hinc vsq; ad finē amatoris ostenditur inconstantia cui electa displicent statim. Tela inter media atq; aduersos detinet hostes. ex affectu amantis. Ibi eñ se putat esse vbi amica est. Nec sit mihi credere. Per parenthesim q hi versus de galli volumine translati sunt. Dura. Quæ amorē spernis & gallicana potes frigora ferre. Sola: vt illud: Sola domo mœrēs vacua.

Tristis at ille tamen cantabitis arcades inquit
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
a Arcades: o mihi tum q̄ molliter ossa quiescent: a
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atq; vtinā ex vobis vnus vestriq; fuissem:
Aut custos gregis: aut maturæ vinitor vuæ.
Certe siue mihi Phyllis: siue esset Amyntas:
Seu quicūq; furor (quid tum si fuscus amyntas
Et nigræ viole sunt: & vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phillis legeret: cantaret amyntas:
Hic gelidi fontes: & mollia prata Lycori.
Hic nemus: hic ipso tecum consumeret æuo.
Nunc insanus amor duri me martis in armis
Tela inter media: atq; aduersos detinet hostes.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere tātum)

ASCENSIVS.

ASC. ¶Tristis at ille tñ: hic ponitᷣ rñsio miseri galli reputātis ꝓ magno bñficio a pastoribus se & amorē suū diffamari: optatq; illoꝝ similis esse: qđ ab historia depēdet: nā si ꝑm Euse. sibi mortem consciuit postq̄ augusto suspectus erat: potuit tunc merito optasse pastoralem exercuisse vitam: nā per carmina argutiora ad eā dignitatē peruenit vñ augusto suspectus est. Si vero pastoralē vitam egisset facile amores inuenisset comparabiles modica re: quibus saturatus resipuisset: habuissetq; vt sentit lycorim amicam suā in summa tranquillitate: quā nūc aīo quidem non pedibus sequitur inter tela hostium: inter que illa diuersari & summo frigore affici conqritur.

Ordo. ¶Ordo est. Ille. s. gallus tristis. i. amore languens: inquit. i. respondit non vt dixi deis quos execatus amore nō vidit: sed pastoribus & subulcis rogantibꝰ: vñ amor iste quo circa necesse est gallum putasse verba apolli

Alpinas ah dura niues & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.

[Cum]nis & panos fuisse pastorū quibus inquit: attamen id est ꝙ uis indignus sit amor meus. nec lachrymis saturaꝛ: tamē vos arcades cantabitis hęc: vestris mō tibus. i. erunt vobis argumenta carminum vos inquam arcades a soli periti cantare. o ꝙ. i. ꝙ tum molliter quiescēt. tū. i. tunc mea ossa (de molli sepultura in daphnide diximus) si vestra fistula dicat olim meos amores (Hic patet cęcitas eius qui diffamari cupit amores fedos & miseros. quia vix cuiq; suavitia sordent: qđ si esset iā resipisceret) Atq; vtinam ego fuissem vnus ex vobis. i. pastor aggrestisq; music⁹ (nō caret hęc optatio futuri mali p̄sagio: nam sicut Iuuenalis de Cicerone dicit ꝙ facile vitasset gladios marci antonij si non disertius locutus fuisset ꝙ cū dicebat o fortunatam natā me cōsule Romam non eñ ad cōsularē dignitatē euectus fuisset: ita & Gallus facile Augusti indignationē qua ad mortem compulsus est euitasset si per elegantiam sermonis & morū ad magistratū nō fuisset promotus. Gallus autem optat id vt amoribus eximatur) & vtinā fuissem aut custos vestri gregis aut vinitor: id est vindemiator maturę vuę. Certe siue tūc phyllis puella illa amasia: siue amyntas seu quicunq; sup. alius esset furor. id est amor vehemens (cū autem hoc dixit: quia amyntas deformis & niger erat quasi aut conscientia aut astantium quiuis dixisset: atqui galle: posses tā deformē amasse ad hoc respondet extenuans deformitatē amynte sicut Horatius docet in primo sermonū morem esse amantiū: & dicit: quid tum id est tunc: hoc est quid tum postea vt dicunt vulgares: si amyntas sup. est nō dicit niger aut deformis: sed fuscus. quia & violę sunt nigrę & vacinia sunt nigra: & tamen leguntur vt in corydone dictum est) si ergo quicunq; alius furor esset ipse iaceret mecum inter salices sub lenta vite. quia in Italia etiam salices vitibus maritantur. præcipue iuxta Mantuam & ferrariam & phyllis legeret mihi serta id est flores & herbas ad conficienda serta: amyntas cantaret (erat enim musice studios⁹ vnde dictum est: nec te pœniteat calamo triuisse labellum hęc eadem vt sciret quid non faciebat amyntas) O lycori hic sup. sunt fontes gelidi. id est refrigeratiui: & prata mollia. idest herbosa. hic nemus. scilicet vmbrosum sup. est: ego cōsumerer id est ego confici consumi & mori velim hic tecum. Aut ego consumerer hic tecum si adesses: ipso euo. id est toto tempore vitæ mee per quod innuit se nunq̄ eam deserturum sicut ille Terētianus: hāc nisi mors mihi adimar nemo. aut innuit se tam ardenter amaturum vt consumeretur: quia fortis vt mors dilectio. Nunc amor insanus

PIERIVS

¶O mihi tum ꝙ molliter ossa quiescent. In codici. aliquot antiquis oīno quiescent, Indicatiuo mō hr̄. Sed qđ i Ro. cod. & in Mediceo qescant, Optandi mō legiꝛ, lōge magis placet.

NAN ¶O mihi tū. Ordo ē. O si olī vestra fistula dicat meos amores: ꝙ molliter mihi tum ossa qescent. Vinitor vinæ custos dicitur. Furor: amor. Tu procul a patria. ¶Ordo est: tu ꝓcul a patria sola sine me ah dura vides niues alpinas & frigora Rheni. Nec sit mihi credere tantum. Nec possim credere talia: optat enim nō fore vera. Rheni. Rhenus fluuius est, qui germaniam a gallis & Pannonijs separat: vt scribit Tacitus. Strabo autem lib. iiij. scribit ꝙ Rhenus magnas in paludes lacumq; magnum effundit: quem Alpinorum pleriq; contingunt: & transalpinorum nonnulli. Rhenus

insanus. id est insanum faciens aut vehemens: sicut insani feriāt sine littora fluct⁹. detinet me per imaginationem. scilicet qa vbi est thesaurus tuus. id est res dilecta illic est & cor tuum. vbi autem cor: ibi & tu quodammodo es. detinet ergo me nunc inarmis martis: que longe abhorrent a mollibus pratis: & inter media tela: h̄ ē mediū iter tela: q̄ lōge discrepāt a gelidis fōtib⁹: atq; inter hostes aduersos. i. e regiōe vt nos iuadāt positos: aut aduersos id est multum inimicos: qui sane discrepant a nemore ameno. Tu vides sola (quomodo sola si iter martia tela? ideo sola: quia) sine me: existens procul a patria: vides inquam ah existens dura: quia que vix robustissimi & malo assueti milites perferre possunt perfers: niues scilicet alpinas id est que sunt in alpibus mōtibus Italiam a gallijs & germania dirimentibus & frigora Rheni: illius fluuij galliam a germania dirimentis: ad que loca tunc Marcus Antonius agebat. vides inquam sola nec sit mihi credere tantum id est tantam duritiam de te hoc est vtinam non credam. vel nec id est non. tantum id est tantummodo sit mihi non credere. hoc est vtcunq; agere cōstituisti id tantum velim vt nō credam: quia quibus fidem non adhibemus non cruciant animum nostrum. discruciabatur autem gallus quia credebat verū esse quod audierat Lycorim videlicet Marcum Antonium per alpinas niues & Rheni frigora secutam. vnde exclamat ah caue supple ne frigora sedāt te: ah caue supple ne glacies aspera seccet id est diffindat & dilaceret aut disrumpat tibi plantas teneras. Id autem nimis amatorie vt miserum galli animum agnoscas. vnde bene dictum est: que legat ipsa lycoris. Sunt enim quasi in detestationem perfidie lycoridis: sed non parum taxant gallum nec minus Marcum Antonium qui præter morem Romanum vt seruius supra dixit puellas in exercitu habuit.

Ibo: & chalcidico quæ sunt mihi cōdita versu:
Carmina pastoris siculi modulabor auena.
a Certum est in syluis inter spelæa[a] ferarum
Malle pati: tenerisq; meos incidere amores
Arboribus: crescent ille: crescetis amores:
Interea mixtis lustrabo mænala nymphis:
Aut acres venabor apros: nō me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare saltus.
Iam mihi per rupes videor lucosq; sonantes
c Ire: libet Partho torquere Cydonia[c] cornu
Spicula. tanq̄ hæc sit nostri medicina furoris.
Aut deus ille malis hominū mittescere discat.
d Iā neq; Hamadryades, rursus nec[d] carmia nobis
Ipsa placent. ipsæ rursus concedite syluæ.
b Non illum nostri[b] possunt mutare labores
Nec si frigoribus mediis Hebrūq; bibamus
Sytoniasq; niues hyemis subeamus aquosæ:
Nec si quum moriens alta liber aret in vlmo

SERVIVS

SER. ¶Ibo & chalcidico. In eubœa insula Calchis est vrbs de qua fuit Euphoriō: quē transtulit Gall⁹ ergo ibo & Theocritio stilo canā carmina Euphorionis. Spelęa. græce ꝓ speluncis. Crescent illæ. iterū displicet ne cū arboribus eius crescāt amores. Parthenios: Parthenus mōs est in archadia a virginib⁹ dictus: q̄ illic venari cōsueuerūt. Hamadryades nymphæ q̄ cū arborib⁹ oriunꝛ & occidunt qualis fuit illa quā Erisithō occidit: Qui cū arborē īcideret vox inde & sanguis erupit: vt Oui. docet Nec carmina: qa dixerat carmina pastoris siculi. Concedite syluę ꝓpter illud: iā mihi p rupes videor lucosq; sonantes. Nec si frigorib⁹: snia ē maximis in frigorib⁹: nec maximis in caloribus posit⁹ possum carere amore Et phisice loqtur: ꝙ cōtraria cōtrarijs curanꝛ aut similibus. Sic Theocri. ευρουπαρ ποταμομ ιεραμμενος εΥΥοθεμ ρητομευ λεθερει πυματοισι πα ϱαιθις πεσσομενος. Sithonias: Sithon mōs Thraciæ. Versem⁹ pascamus: Liber corticis pars interior.

Chalcis.
Euphorion.

PRO. ¶Chalcidico versu ευφοριωμ elegiarum scriptor chalcidēsis fuit:

ASCENCIVS.

ASC. ¶Ibo &c. Miser amator varia sed nihil ꝓfutura suis erroribus q̄rit remedia: dicit se modulaturū cātilenā ex Euphorione chalcideñ. traductam more pastorali ad auenā. & si dicas q̊ modo generosum animum ad pastoralē vitā submittere posset atq; inter pastores versari rn̄det qa certū ē i. omnino constitutū potius pati in syluis & inter speluncas ferarum ꝙ tali amore discrutiari. Versando autem in syluis vt miser amator nō oblitus amorum dicit se incisurum eos in teneris corticibus quod ad summā dementiam pertinet: nam quanto accuratius amores vitanꝛ tanto magis vrgēt: vñ sūmū remediū est nullū conari adhibere remedium atq; quo adfieri pōt obliuisci. vñ etiam ipsi displicet cōsilium cœptum quia cum arboribus sic crescerent amores: quocirca quasi senior effectus ostendit se velle atq; anniti vt eorum obliuiscatur ob qđ dicit se venatiōi operam nauaturum: sed concludit ne eā quidē adhibiturā remediū furori suo: vnde infert neq; syluas neq; syluarū numina: neq; venationē: neq; venationis arma sibi vt nihil ꝓfutura placere

Aethiopum versemus oues sub sydere Cancri.
e Omnia vincit[e] amor:& nos cedamus amori.

PIERIVS

a ¶Inter Spelæa ferarum. In Romano cod. absq; diphthongo Spelea veluti etiam in veterum monumentis, nõ vno loco, neq; vna ætate scriptũ obserues, vt illud Romæ in .b. Mariæ transpontinæ. Sacerdos dei brotontis & hecatę hoc speleum constituit. Huic, reliquis preteritis illud addã, ex oppido ficuli Dioc. Vrbeuetanæ Soli Inuicto Mythræ Tiberius Claudius Tiberi Filius Thermodorus Speleum cum Signis & Ara cæterisq; Voti Compos Dedit. b ¶Non illum vestri possunt mutare labores. In codicibus c aliquot anti. Nostri. c ¶Torquere cydonia. In Romano d Cydonea. & ita in Oblongo peruetteri. d ¶Neq; carmia. In e Romano codice, & aliquot alijs, Nec habetur. e ¶Omnia Vincit Amor. In Romano vicit. Sed p̃senti tpe plus dicit.

¶ra placere. Nihil aũt profutura docet. quia neq; summo calore neq; summo frigore extingui possit amoris incendiũ cum tñ alios ignes & ignis & frigus expellat: vñ exusti solẽt se applicare igni aut rei summe frigide. Summũ aũt frig⁹ est in niuibus thracie: & summ⁹ calor i ardore ethiopie sub sydere cancri in solstitio .s. estiuali: & qa neutrũ mederi põt amori infert oĩa vincit amor & nos cedamus amori. & ita miser amator victũ se fatetur atq; herbã dat amori. Sunt q vt quãtitatẽ seruẽt legũt oĩa vincit amor nos &: sed verior lectio est & nos. Nam Vergil. quoq; licet raro primã tertij pedis si sit vltia dictiõis ꝗuis breuẽ ꝑ lõga ponit sicut ibi. desine pl'a puer & qd' nũc istat agam⁹.

Ordo. ¶Ordo est. Ego (inqt Gall⁹) ibo & modulabor auena pastoris siculi .i. Theocriti .i. modulis carmis bucolici: carmina q̃ sunt ꝯdita .i. cõposita mihi .i. a me: aut q̃ sunt mihi .i. quę habeo cõdita .i. composita versu chalcidico .i. euphorionis chalcidensis: nam certum est .i. decretum est mihi: malle .i. magis velle & ꝑeligere pati in syluis inter spelea .i. speluncas & lustra ac latibula seu latebras ferarum ꝙ sup. in tali amore persistere (hoc est non solũ paterer nobile carmen ita degenerare vt pastorali auena decantet: verum & ipse ego potius in syluis inter feras oberrem ꝙ hunc amoris ignẽ perpetiar. Innuit autẽ gallum esse alti animi) & certum est me malle incidere amores meos teneris arboribus .i. in corticibus tenerarum arborum (Valla docet recte dici incidere in arboribus sed non in ere cum solum dicat incido in es: Verũ qui diligentius auctores legerunt: etiam incidi in ere dictum inuenerũt) Ille .i. arbores tenere crescent & vos amores crescetis. quod aut vt demens amans optat aut iam senior effectus veretur: vñ consilium displicet: quia nihil est inconstanti⁹ & sui dissimilius amante. Ego lustrabo interea .s. dũ amores crescent menala .i. montẽ illũ arcadiæ: mixtus nymphis .i. per nymphas aut inter nymphas mixtus. aut ego mixtus nymphis lustrabo .i. circuibo menala: aut venabor acres .i. feroces & acriter inuadentes apros & vlla frigora non vetabunt me: circundare .i. obsidere canibus: saltus parthenios qui sunt in partheno monte arcadie ego videor mihi iã ire per rupes & lucos sonantes .i. in arcadia: in montibus dictis & libet .i. voluptas & libido est mihi. torquere cornu .i. arcu ꝑthō .i. ꝑthico in cuius extremis angulis cornu est: sunt autem parthi optimi sagittarij spicula cydonia .i. sagittas creticas per modum spicarum factas. tanq; hæc scilicet dicta: hoc est venatio & ferarum sectãdarum defatigatio: sit medicina nostri furoris .id est insani amoris aut tãq; ille deus id est ☙amor

☙amor aut cupido discat mitescere. id est mitis fieri: malis .id est in cõmodis & cruciatib⁹ hominum. Rursus nec amadryades .i. deæ syluarum & per consequens immo a fortiori nec sylue nec ipsa carmina placent iam nobis: ipse sylue que .s. placuistis: concedite .i. simul cũ nymphis & feris vestris cedite: qa nostri .i. humani (aut de suis solius loquitur laborib⁹) labores .i. aut mala aut conatus nõ possunt mutare: illũ .s. deũ hoc est cupidinẽ. nec .i. non etiam si bibam⁹: hebrum fluuium illum thracie cõtinuis niuibus inundantem: medijs frigoribus & si subeamus niues sythonias id est thracias: hyemis id est tempestatis aquosæ. id est q̃ cadunt cum aquis aut que generant aquam: nec si versemus .id est pascendo circumagamus oues ethiopum sub sydere cancri. id est in solsticio estiuali: tunc quum .i. qñ liber id est cortex moriens aret id est desiccatur in alta vlmo scilicet præ calore & estu. quia amor vincit omnia: cedamus ergo & i dest etiam nos amori: & ita se victum fatetur gallus.

☙fuit: quo vis in scribendo sequutus colorẽ videt Cornelius Gallus. Hamadryades: nymphe que pariter cum arborib⁹ & crescere: & decrescere traduntur.

MAN. ¶Chalcidico versu: de Euphoriõe itelligit: de q̃ Fabi⁹ li .x. sic. quid euphorionẽ trãsibim⁹: quẽ nisi ꝓbasset Ver. idẽ nũq̃ certe cõditor. Chalcidicoꝝ sũ carmanũ fecisset i bucolicis mẽtionem

Calchis. Serui⁹ addit gallũ trãstulisse Euphoriõis op⁹. Chalchis ãt vt scribit Str. lib. x. Eubœę metropolis erat i q̃ et Aristoteles vixisse fat⁹ ẽ q̃ ad vita fũct⁹. Modulabor: canã. Pastoris siculi. Theocriti. Parthenios saltus.

parthen⁹ Parthenus Mons est Archadiæ teste Ply. lib. iiij. Parthenos autem virgo dicitur. Parthenia virginitas. Partho cornu arcu parthico.

cydonia Cydonia: spicula. Cydonia ciuitas vna est e trib⁹ Cretæ eximijs: vt Strabo lib. x. scribit. In ea autem calami spiculis aptissimi.

Hamadryades. Hamadryades: eæ dicuntur esse nymphæ quę cum arboribus nascuntur: hama enim aduerbium vna vel simul significat. Drys vero quercus est. Hebrum fluuius est hebrus sub Rhodope Thraciæ monte niuoso Plyn. libro. iiij. Sithonias niues: Sithon dicta est olim Thracia vt docet Gel. libro. xiij. ca. vj. Sub sidere cancri. xiiij. cal. Iulias sol exit e geminis & ingreditur cancrum: vt scribit Ouidius libr. vj. fast. Aethiopum oues. Strabo libro. xvij. scribit ꝙ Aethiopes magna ex parte pastoralem ac inopem vitam degunt: tum propter solis tenuitatem & aeris intemperiem tum ꝓpterea q; longe a nobis sepositi sunt. Versemus: pascendo circumagamus.

Hæc sat erit diuæ vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet & gracili fiscellam texit hibisco
Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tñ mihi crescit in horas:
Quantum vere nouo viridis se subiicit alnus.
a Surgamus: solet esse grauis cantãtibus vmbra[a]:
Iuniperi grauis vmbra: nocet & frugib⁹ vmbræ.
Ite domum saturæ venit hesperus, ite capellæ.

PIERIVS.

a ¶Surgamus solet esse grauis cantantibus vmbra: Iuniperi grauis vmbra: nocent & frugibus vmbræ. In Codi. aliquot antiquis totus ille versus. Iuniperi grauis vmbra no. & fru. vm. desideraẽ. Sed em & numerus ipse, & figura, & repetitio, collectioq; pastoralis adeo vĩ vt nõ sine iniuria demi possit.

ASCENCIVS.

ASC ¶Hæc sat erit diue &c. Finitur⁹ cantũ alloquitur musas & dicit se quidẽ ꝑ modulis ingenij sui satis cecinisse ꝑcans: vt musę cetera defleant: deinde, q̃si ipse dũ pastoralia canit pastor esset monet capellas vt iam sature redeãt domũ per qđ innuit senõ plures æglogas q̃ a capris dictę sunt decantaturũ.

Ordo. ¶Ordo est. O diue pierides .i. muse in pierio antro genite & cõuersari solite sat .i. satis erit vestrũ poetã .s. me: loquitur enim de se poeta: hæc .s. dicta carmina: dũ sedet & texit fiscellã id est vas vimineum. gracili .i. tenui hibisco .i. virgulto. hoc est dum de tenui argumento gracile carmen conficit vos aũt facietis Gallo hæc maxĩa .s. q̃ nos possumus: facietis inq; hæc Gallo cuius amor crescit mihi in horas .i. ꝑ singulas horas tm̃ .i. intm̃. quãtum aln⁹ viridis subjicit .i. sursum iacit & surigit se nouo vere .i. in pricipio veris flãte fauonio seu zephyro. Surgam⁹: aut suos alloquiẽ aut musas: vmbra solet esse grauis cãtantib⁹: vmbra iuniperi .i. ẽt minimi vguli aut ꝑcipue iuniperi ẽ grauis .i. molesta aut graues efficiens & vmbre nocẽt frugibus. & ita nũc ipositurus finẽ muse siluestri detestaẽ vmbras o capelle sature ite domũ ite inq; quia hesperus venit .i. advesperascit: quasi dicat iã opus ad extremum ꝑduximus: satisq; capellis vnde iam sature sunt cecinimus.

SER. SERVIVS. ¶Gracili .s. allegorice ostendit se composuisse hunc librum tenui stilo. Quantum ve amo Gallum: sed latenter sicut arbores crescunt: & hoc propter Cæsarẽ. Frugibus: quanto magis hominibus. Capellæ: verecunde se capellarum .i. vilium animaliũ dicit pastorẽ. Nam bucolica scribens, boum se pastorẽ debuit dicere: sed vitans arrogantiam vltimum se & non principem in scribendis bucolicis facit.

MAN. ¶Poetam: Maronẽ ipm. Hibisco. de hoc & hespero satis supra ꝑ fiscellam vero & hibiscum tenue carmen bucolicũ intelligit. Maxima: cum sint minima. Capellæ: se Aepolũ potius ꝙ opilionem aut bubulcum vitandę arrogantiæ causa ostendit: vt ꝑ id se in scribẽdis bucolicis minimum fateatur.

¶Anto. Mãcinelli cõmentari⁹ in Georgica Maronis.

QVum duæ vitæ traditæ sint hominum rustica & vrbana: antiquior est multo rustica. Prius enim rura coluerũt ho☙mines

Agricul turæ lau des.

mines ꝗ vrbē haberent: neq; solum antiquior cultura agri: sed etiā melior: vnde q eā colerent: piam & vtilem vitā agere credebant. omnium rerū ex quib⁹ aliqd exquirit: nihil est agricultura melius: nihil vberius: nihil dulci⁹: nihil hoīe libero digni⁹. Dirigitur ea ad duas metas: & ad vtilitatem & ad voluptatem: vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Hinc Homerus Laertem lenientē desiderium qd̄ capiebat e filio colentem agrum & eū stercorantem facit. Agro em̄ bn̄ culto nihil pōt esse nec vsu vberius: nec specie quidem ornatius. Nec vero sine causa olim preponebant rusticos Romanos vrbanis: quoniā qui in oppido sederent ꝗ qui rura colerent: desidiosiores putabant. Romulus item quo temperāter omnes viuerent: & iusta potius ꝗ lucrosa eligerent: tū ad tolerantiā laborū meditandam. nullāq; pecuniā preciosiorem virtute æstimandam. desides quidem & sordidas. cupiditatumq; turpiū allectrices artes: tanq̄ corrūpentes delentesq; corpus & animū exercentiū: seruis & aduenis tractandas exhibuit. Durauitq; diutissime pbro habita esse apud Romanos hæc opera neq; ea cuiq̄ Roma oriundo exercita. Duo vero tm̄ studia reliquit liberis. Agriculturā: & belli artes. Videbat enim ꝙ hac vita hoīes tēperatiores fierent: atq; veneris illecebris minus caperentur: Imperfectamq; putans vtramq; vitam alterā ab altera separatam eosdem militarem simul & rusticam vitam viuere instituit: vt pace & bello exercitio nō carerēt. Hūc autem viuendi morem apud etiam Sueuos legi germanoꝝ omnium bellicosissimos: qui centum pagos habere dicuntur. Ex qbus quotannis singula milia armatorum bellandi causa ex finibus educunt. Reliqui vero qui domi manserint: se atq; illos alūt Hi rursus inuicē anno post in armis sunt illi domi remanent: sic neq; agricultura: neq; ratio atq; vsus belli intermittit. Sed priuati atq; separati agri nihil est. Numæ quoq; Pompilio nō minori curæ ꝗ Romulo fuisse agriculturā legimus. Considerans em̄ vir idem ciuitatem necessaria affluentia abundare oportere: agrum omnem diuisit in eos qui Pagi vocantur. Præfecitq; pagis singulis singulos magistratus: inspectores & custodes suæ quosq; partis. ij enim circūeuntes assidue: bonosq; & malos describentes agricultores regi deferebant. Isq; laudibus prosequens diligentes agricolas & comitate cōplectens: segnes autem & ignauos opprobrijs insectans: ad colendos agros melius quēq; inuitabat. Itaq; ita liberati bellis & vrbanis negocijs multū ocij nacti: coloni oēs fiebant hinc ait ille Pascebatq; suas ipse senator oues. Vnde & Quintus Cincinnatus obsessi consulis & exercitus liberator ab aratro vocat⁹: ad dictaturam venit: ac rursus fascibus depositis ad eosdem iuuencos redijt. Item C. Fabricius & Curius dentatus: alter Pyrrho finibus Italiæ pulso: domitis alter Sabinis: accepta que viritim diuidebantur captiui agri septē iugera: non minori industria coluit ꝗ fortiter armis quesierat. C. autem Licinius Tri. plæb. primus populum ad accipiendas leges & septem iugera forensia e comitijs eduxerat. Si quis præter ea: agrum suum passus fuerat sordescere: eumq; indigenter curabat ac neq; arauerat neq; pugnauerat: siue quis arborem suam vineamq; habuerat derelictui: non is sine pœna fuit: sed erat opus censorium. censoresq; ærarium faciebant. Erat etiam censoria castigatio: minus arare ꝗ vrere. Demum sine agricultoribus nec consistere mortales: nec ali posse manifestum est.

¶ De agriculturæ scriptoribus Idem Mancinellus.

Agricul turæ scri ptores.

SVnt qui de Agricultura scripsere permulti. Varro quinquaginta noīat: sic etiā Columella volumine prīo. Ply. autem li. xviij. & Columella lib. j. scribunt ꝙ Hesiodus princeps oīum de Agricultura præcepit. Apud Romanos aūt de agricultura prim⁹ Cato instituit. deinde duo sasernæ pater & filius eā diligētius erudierunt. post hos scrofa Tremelius: deinde M. Terentius Varro expoliuit: mox Verg. laude carminum extulit. Nec minus studium habuerunt Iulius Iginius Cornelius: Iulius Atticus & Iunius Moderatus Columella: Exinde Plynius maior ꝗ plurima scripsit.

¶ Quæ sint Agricolis necessaria: Deq; Maronis Georgicis.

¶ Quicūq; se in Agriculturæ sciētia pfectū volet pfiteri auctore Columella sit oportet rerū natura sagacissimus. declinationū mundi nō ignarus: vt exploratorū habeat quid cuiq; plagæ cōueniat: quid repugnet syderū ortus & occasus: seu mauis emersum & occultationes memoria repetat: ne imbribus vētisq; imminentibus opera inchoet laboreq; frustret. cœli & anni p̄sentis mores intueat. que quidē p̄noscere sine lumine anni & sine exquisitissimis disciplinis quemq; non posse crediderūt. Hic Maro in Gæorg. suis nō solū poetica agriculturæq; p̄cepta ꝗ plurima: verum etiā amplā astronomiæ: atq; philosophiæ copiā & parce & sobrie nusq̄ reprehendendus aspersit. opus itaq; ipsum elegantissimū est & floridū testimonio q̄q; Fauorini ph̄i. qui vt Gel. scri. li. xvj. c. x. dicebat. ꝙ q̄ Verg. reliqt pfecta expolitaq;: quibusq; imposuit sensus: atq; delect⁹ sui supremā manū oīi poeticæ venustatis laude florēt. Sed q̄ pcrastinata sunt ab eo: vt post recēserent: & absolui: quoniā mors p̄uenerat nequerunt: nequaq̄ poetæ elegātissimi noīe atq; iudicio digna sunt. De æneī. qdē Fauorin⁹ itellexit: vel poti⁹ de illi⁹ portiōe sed Oui. aliter sensit ait em̄ li. j. de remedio: Tm̄ se nobis eligi debere fatentur. Quantū Vergilio nobile debet opus. De tristibus etiā li. ij. ait. Et tamē ille tuæ fœlix æneidos auctor &c. Stati⁹ quoq; diuinā æneida appellauit. Et Symmach⁹ apud Macrobiū saturnalioꝝ li. j. inquit Hæc est qdē Euāgele Maronis gloria: vt nulli⁹ laudibus crescat nulli⁹ vituperatione minuat. Oēsq; apud eū in li. v. Vergilium nō minus oratorē ꝗ poetā habendū pnunciant: in quo & tanta ornādi disciplina & tā diligēs obseruatio rhetoricæ artis ōndere tur. Notandū q̄q; vt idē Mac. li. sat. vj. inquit Maronē post Agriculturę p̄cepta. vt legētis aīm vel auditū nouaret: & singl'os georgicō libros summa cū elegātia argumēti interpositione cōclusisse. Primū de signis tēpestatū. De laudatione rusticæ vitę scd'm Tertius vo desinit i pestilētia pecoꝝ. Quarti finis est de orpheo & aristeo ociosa narratio: Scribit aūt op⁹ ad mecœnatē.

Georgica.

Georgica vero iterp̄tant terræ opus seu officiū. Gea. em̄ terra ē: ergō op⁹ seu officiū: georgia græce latine agricultura dr̄. georgos agricola georgeo agrū colo. Voluminis autem cuiuslibet Argumentum carminibus. vij. patebit.

¶ De Mecœnate.

Mecœnas

¶ Mecœnas Aug. tpe floruit: vir qdē & doct⁹ & inclit⁹: cui & charissim⁹ & fidissim⁹ erat. Sueto. ei de Aug. scribit. Aeger aūt in domo mecœnatis cubabat: & paulo inferi⁹. Exagitabat in primis nōnunq̄ Mecœnatē suū. huic quantū Aug. ꝯfideret: quantūq; tribueret: Appian⁹ etiā li. v. belloꝝ ciuiliū ōndit. scribit em̄ ꝙ gerente bellū Aug. in freto Siculo cōtra Sextū Pompeium Mecœnatē Romā ire monuit: vt eos q ob magni Pōpeij beniuolentiā elati fuerāt diligentia cōprimeret. Dr̄ aūt duxisse originē ab hetruscis Regib⁹: vn̄ Hora. ait Mecœnas atauis edite regibus. & Properti⁹ li. iij. ad mecœnatē Mecœnas eques hetrusco de sanguine regū. Intra fortunā q cupis esse tuā: hinc Acro docet eū cōtempsisse senatoriā dignitatē: mansisseq; semp in equestri ordīe. scripsit aūt inter alia librū: q Prometeus inscribebat: vt Sene. epl'a. xix. meminit. de quo etiā epl'a. cxxv. pl'a dixit: inter q̄ illa q̄q; cōmemorat. Magni ingenij vir fuerat: si illud egisset via rectiore: si nō vitasset intelligi si nō set etiā i orōne deflueret. Maxīa laus illi tribuit māsuetudīs. pepercit gladio: sanguie abstinuit: nec vlla alia re ꝙ posset: ꝗ licētia offēdit. Erat p̄terea stilo remisso: molli & dissoluto: vt ēt Mac. sat. li. ij. docet. Ei⁹ demū familiaritate Vergili⁹ vsus est. & Hora. mlt'aq; bona ab ip̄o recepere. hic ait lib. ij. Geor. Tuq; ades inceptūq; vna decurre laborē. O de⁹ o famę merito ps maxīa nr̄ę Mecœnas. Mar. itē. Sint mecœnates nō deerūt Flacce Marones. Quātū vo Hor. ēt illi debuerit in Odaꝝ cōmētario p̄nti anno elaborato ōndim⁹. Vbi ait. Mecœ. atauis edite regibus. addat: & li. iij. car. thyrrena regū pgenies.

Argumentū libri primi Geor. p Mācinellum.

Scribit arandus ager quo sydere: qdue serendū

Alternis annis. Quid læta & pinguia reddat

Arua simul segetes. Quo tempore rite serendū.

Diuidit & cœli zonas: & tempora lunæ:

Sydera sæua docet. Diuumq; indicit honorem:

Hinc tempestatum prognostica plura notātur.

Cæsaris hinc diram portenta notantia cædem.

ASC.

SCribit arandus &c. vt etiam hęc Mācinelli carmina quibus primi libri materiā graphice per ordinē exequit pueri itelligāt volui eoꝝ ordinē cū explanationib⁹ e regione annectere. Est igit ordo. Scribit. s. maro in. j. li. geor. aut prim⁹ liber: q̄ sydere. i. sub cui⁹ syderis ortu atq; occasu: ager sup. sit arand⁹. & qd sit serendū alternis annis: & qd reddat arua pinguia: & simul qd reddat segetes sup. lętas & pingues & quo tempore serendū est rite. id est iuxta pręcepta agriculturæ: aut vt docet: & diuidit id est distinguit zonas celi. i. quinq; regiones mundi & signa etiā zodiaci: & diuidit tēpora lune & docet tempora seua. i. noxia & inimica ac dira: & indicit honorem diuum. i. diuorum rusticorum hoc est ambaruualia & alia rusticorum solennia. & plura. id est satis multa prognostica. id est prænotamenta tempestatum notantur. hinc. id est post hæc dicta. & portenta id est signa notantia diram cædem id est occisionem cæsaris scilicet Iulij notantur hinc id est post hæc omnia in fine primi libri.

ASC.

Quid faciat lætas segetes &c. Quãquidẽ titulus opis p Mãcinellũ quẽ integrũ appositũri sumus notus est: nec de numero librorum ambigitur: auctorisq; vita ex bucolicorum pãmbulis notissima est: multaq; p Ser. graphice & diserte elucidantur: ne nihil dicã pauca in fasciculũ collegero. Notũ est ex Horatio de arte q aut pdesse volunt aut delectare poetæ aut simul & iucũda & idonea dicere vitæ: quæ oĩa vbiq; Maro noster p quã anxie obseruauit: nã vbiq; & prodest & delectat plurimũ: sic tñ vt in qbusdã plus ad delectationẽ: in qbusdã plus ad vtilitatẽ: in qbusdã quasi eqs oculis ad vtrãq; respexisse videatur. In bucolicis em̃ tãetsi psit & priuatæ rei: nã agros suos recepit: & publice Mãtuanorum: qbus cõmiserationẽ implorauit potius tñ (vt carmen institutum est) delectat hic cõtra: nã tãetsi delectet maxime cũ oĩa iucundissime describat & fabulamẽta iucundissima vt de aristeo inserat: plus tamẽ pdest. Quia agriculturã cui secundã & pximã diuinæ cõtẽplationi cõtribuit gloriam: edocet: vtpote: qua nihil vtilius nihil salubrius: nihilq; laudabilius ad philosophiã aspirare nõ valẽtibus contingere posse. Est inquã vtilissima: nẽpe q ab ea tota vitæ nr̃æ alimẽta depẽdeãt: nihilq; nec in ciuitatibus nec in agris sine ea subsistere posset. Est p̃terea saluberrima: vt q̃ p honestã exercitationẽ corpus & animũ vegetet: & incolumitate beet: quocirca Aesculapius ille medicinarũ deus in agro sibi sedẽ delegisse putatus est. Est ad hoc apprime laudabilis: nã & ægregie laudatũ prisci romani putabãt quẽ bonũ agricolã cẽserent primoresq; sibi a leguminibus q̃ optime seuerãt titulũ cõparabãt: vñ Cicerones fabij lentuli atq; alij multi. Quin adeo saluator nr̃ nisi agricolã laudãdũ cẽsuisset nõ dixisset. pater meus est agricola. Ego vitis vera. Ego pastor bonus. Nec noe abraã: Loth moyses: dauid: cæteriq; laudatorum pceres aut pasturæ aut agriculturæ incubuissent: si qd dedecoris vt alijs multis adiectũ vidissent.

Proposi tũ aucto ris. Sed ne in re nota laborẽ: perspicuum est Maronem in hoc opere profuisse plurimum. In æneide vero vt illic dicem⁹ ex equo & profuisse & delectasse: videtur ergo constituisse vt alibi potius delectaret: alibi prodesset: alibi vtrũq; faceret. Item vt (sicut in bucolicis dictũ est) totam rusticorum vitã describeret: pastoralẽ videlicet arualẽ & militarem. Præterea vt græcorum gloriam in latiũ traduceret: eosq; imitaretur: sicut hic hesiodũ: quẽ longe oĩm consensu superat.

Quali tas carmi nis. Qualitas carminis est doctrinalis in mediocri stilo versata: vñ & triplicẽ stilum obseruare cõstituit vt alibi quoq; diximus.

Argumẽ tum. Argumentum operis est agricultura. Atq; vt quadruplex est ager: sationalis. s. quẽ qa aratur aruũ vocamus: arborib⁹ ɔsitus: quẽ arbustũ vocamus: pascuus: & floridus ita

quattuor

Carmina Ouidii Nasonis.
In primũ Georgi. Vergilii.

Quid faciat lætas segetes: quæ sydera seruet
Agricola: vt facilem terram proscindat aratris:
Semina quo iacienda modo: cultusq; locorum
Edocuit messes magno cum fœnore reddi.

Publii Vergilii Maronis Georgicorũ
Liber primus ad Mecœnatem.

Quid faciat lætas segetes: quo sydere terram.
a Vertere Mecœnas[a]: vlmisq; adiungere vites
b Conueniat: quæ cura boum: quis[b] cultus habendo
c Sit pecori: atq;[c] apibus quãta experiẽtia parcis
Hinc canere incipiam. Vos o clarissima mundi

PIERIVS.

a ¶Quo sidere terrã vertere mecœnas. Hoc primũ obseruatione dignũ in hac pte visum, qd mecenatis nomẽ (id em̃ oculis statim oblatũ) varie scriptũ apud auctores fere oẽs iueniebã: dũ alij œ, diphthõgõ, alij æ, scribunt, neq; prima an scd'a syllaba sit diphthõgus ea notãda inter eos cõuenit. Sane vo in Ro. codice passim prima syllaba p æ, dipht. scripta. In aliquot alijs p œ. vsus tñ nõnullorum etiã bñ lratorum obtinuit: vt scd'a p œ, scriberetur. Qd qdẽ qua sit ab eis rõne factũ, viderit ipsi. Ego em̃ in veterũ monumẽtis, quæq; in hortis Mæcenatis eruta sũt, nomẽ id p æ, diph. prima syllaba p e, simplex scd'a scriptũ obseruaui. Sic em̃ in eo frusto, qd nũc in hortis Colotianis visitur, hr̃. Permissu c, mæcenatis. Qd si demũ eo ventũ est, vt nr̃orum quoq; noĩm rõnes a Græcis repetere cogamur, apud eos μαικηνασ scriptũ inuenimus p αι, prima syllaba, & p ιτα media. Quare cũ Ro. co. mæcenas, ego poti⁹ scripserĩ.
b ¶Quæ cura boũ qs cultus. In Ro. co. in lõgobardico, in mediceo, & aliquot alijs antiqs. Qui cultus legitur. c ¶Sit pecori atq; apibus quãta experiẽtia. Antiqores oẽs co. quos viderĩ, Roman⁹ qppe oblõgus vaticanæ bibliothecæ, mediceus, & plæriq; alij versum hũc absq; coniũctione atq;, ponũt: vt eo mõ legatur absq; synalepha, quo etiã versus ille. Orchades, & radij & amara pausia bacca. &, Ter sunt conati ĩponere pelio ossam. &, Stãt & iuniperi, & castaneæ hirsutæ. ita in his codi. scriptũ est. Sit pecori apibus quãta experiẽtia parcis. Tã & si nõnulli sunt ex eruditis, q loco hoc tolli, atq;, minime velit, ne ipso statim opis initio versus incipiãt (qd aiũt) elãguescere. Sed em̃ hos mihi futuros æqores puto, quũ aĩaduerterint Virgiliũ dictionẽ hãc ipsam, pecori, absq; synalepha sæpius posuisse: vt in Buc. Et succus pecori & lac subducitur agnis. In hoc ipso ope. Arcebis grauido pecori armẽtaq; pasces. Quibus fere oĩb⁹ locis ĩ co. lõg. addita est q;, tñ particula, vt, hoc loco legitur. Sit pecoriq;. Qd q legerũt, quom encleticæ nõ eẽ locũ aĩaduerterẽt, cõpositã ɔiũctionẽ illã inculcarũt, neq; tñ hoc ita dixerim, vt phibere velim, ne vnusqsq; suo satis ingenio faciat.

SER.

Vergilius in æneide secutus est Homerũ: licet longo interuallo. in bucolicis Theocritum a quo non lõge abest. In Geor. Hesiodũ. quẽ lõge reliquit. Hesiodus ex Ascrea ciuitate natus scripsit ad persen fratrẽ librũ quẽ appellauit εργα και ημερας. i. opera & dies. Hic liber cõtinet quõ & quo tpe agri sint colendi. Non tamen trãstulit titulum vt bucolicorũ trãstulit. Sicut etiam æneidẽ appellauit ad imitationem Odysseæ: & tñ illũ p periphrasim exprimit primo versu dicẽs: quo opere & qbus tpibus ager colẽdus sit indicabo. Ingenti ergo arte sui ingenij vim indicauit lata coarctãdo & angustiora dilatando. Nã Homeri & Theocriti plixitatẽ coarctauit. Breuitatẽ aũt vnius libri Hesiodi in quattuor distinxit libros. Nec id temere: nã teste Varrone: aut aruus est ager: id est sationalis: aut arboribus conserendus aut pascuius pecoribus aut florib⁹ in quo sunt horti apibus congruẽtes: nam & si Georgicũ fit εργον γης. i. terræ opus quæ res primis duobus cõtinetur: tñ ad vtilitatẽ agricolæ pertinẽt pecus & apes. Libri sunt didascali. Et qa p̃ceptum & doctoris & discipuli indiget: scribit ad Mecœnatẽ: vt Hesiodus ad persen: & Lucre. ad memium. Lætas: pingues vt est cinis. Intermissio arandi. Incensio stipularum: & stercoratio: ergo lætas quia fimus qui p agros spargitur: lætamen vulgo dicitur. Segetes: terras: vt horrescit strictis seges ensibus. Sydere: tempore. Ex syderibus enim colliguntur tempora. Quattuor primis versib⁹ quattuor libros ostendit sequẽtes. Vlmisq; adiungere vites. Quæ res pertinet ad secundũ librum. Quæ cura boũ, q. c. a. Sit p. Aut in sequẽti epexegesis est: vt hoc sit quis cultus habendo sit pecori quod est quę cura boũ aut p excellentiam ait boues: & postea intulit cætera pecora: vt maius animal separet a minoribus. Sicut de hoĩbus. Reliquias danaũ atq; immitis achilli. Habendo: vt habeatur. Experiẽtia: vsu: natura: doctrina. Parcis: seruatricibus: frugi: quæ sua mella custodiunt.

PRO. ¶Prædiuisione: quam græci pdiæresin vocant: quid quoq; libro præcipiat significat. Hic em̃ rationẽ aruorum cultibus agrestibus necessariã ex syderum obseruatione relaturũ se pmittit. Scd'o demõstraturũ quẽadmodum vitibus vlmi maritentur & quæ cũ his olearum cura agi debeat. Tertio armẽtorum: pecorũq; rõnem. Quarto apum indicaturum. Dicturus quidem de aruis ait. Quid faciat lætas segetes: quo sydere terrã Vertere mecœnas. De arboribus: vlmisq; adiũgere vites Conueniat. De pecoribus & armẽtis. Quæ cura boũ quis cultus habendo. Sit pecori. De apibus. Quãta apibus experientia parcis: Vos o clarissima mundi Lumina labentẽ cœlo q ducitis ãnũ Liber & alma ceres. Hoc loca vult intelligi Lunam: (Ceres. Liber.)

 Cererẽ

Cererem: a creando dictã: quia maturet fruges. Solẽ Liberũ q a libere puagetᷣ per aera neq; ei fulgor aliorũ syderum: Lumina perstringat. vel quia maturet vineas.

MAN. QVid faciat lætas segetes. Quod principiũ latine vel exordium drᷣ: græci videntᷣ prooemium noiasse. vt Fabi⁹ quarto volumie scribit. Causa autem principij nulla alia est: ꝙ vt auditorẽ quo sit nobis in cæteris partib⁹ accomodatior præparemus. Id vero fieri tribus maxie reb⁹ cõstat: si beniuolũ attẽtũ: & docilẽ fecerimus. Non quin ista p totã actionẽ sint custodienda: sed qa initijs præcipue necessaria. Vergilius itaq; beniuolũ Mecoenatẽ reddit a persona eiusdẽ cum ei potius ꝙ alij op⁹ dedisset: eumq; tantum appellet. Attentũ vero & docilem: quia breuiter & dilucide summam rei: de qua cognoscere debeat indicat. Solent em̃ latini poetæ rem tractandam proponere: inuocare postea: exin. vero narrare. Proponit Maro dicens. Quid faciat lætas segetes &c. inuocat ibi. Vos o clarissima mundi Lumina &c. Narrat autẽ illic. Vere nouo gelid⁹ &c. sed cur poeta ab agrorum cultura incipiat & postea vitium ratione non caret. Quoniam apud Romanos: primo vt necesse erat arua tantũ coluere: multoq; serior vitium cultura esse coepit: qđ etiã Plynius libr. xviij. commemorat: Culturas aũt vitium & arborũ Emolphus atheniensis primus inuenit auctore Plynio libro. vij.

¶De propositione totius operis.

¶Quid faciat lætas segetes: quo sydere terrã Vertere Mecoenas id argumentũ est primi qđẽ voluminis Vlmisq; adiungere vites Cõueniat. Argumentũ secũdi. Quæ cura boũ: qs cultus habẽdo sit pecori: Tertij argumẽtũ. Atq; apibus quãta expientia parcis Quarti & vltimi voluminis Argumentũ. Quid faciat. Ordo est hinc canere incipiam. Quid faciat lætas segetes &c. Caue dicas vt ille hinc. i. post bucolica: qđ em̃ stultius. Lætas segetes. i. pingues feraces fertiles terras: vel læta sata. Est em̃ seges frumẽti fructus: vti Marcel. etiã docet. Dicitur itẽ teste Varrone seges quod aratũ: sed nec dũ satũ est. q̃nq; absolute p omni terra ponitᷣ. Maro. li. iij. Geor. Nec pecori opportuna seges. Dicitᷣ autem seges a

Seges. satu vt Varroni placet. Quo sydere: quo astro: quo tpe: ex syderibus em̃ tpa colliguntᷣ: Vñ Macro. lib. ij. ait nihil aliud tpa nisi cursum solis efficere. & Agricolis syderũ cura necessaria vt oñdimus. De sydere autem astro & stella q̃uo differũt. vide Macr. li. j. de som. Vertere offodere: arare. Vlmis adiungunt vites vlmis: qm̃ vlmorum leuis ẽ vmbra: ẽt nutriens q̃cunq; opacat: vt scri-

Cura. bit Ply. lib. xvj. Cura boum: Cato ca. liiij. de re rustica inquit. Nihil est quod magis expediat ꝙ boues bene curare vtq; Varro li. ij. scribit a boue antiqui manus ita abstinere voluerunt. vt capite sanxerint si quis occidisset. Cura sollicitudo dicta: vt ait Varro. ꝙ cor vrat. Qui cultus: que diligentia: que cura vel custodia: Habendo: vt habeatur: Iustinus lib. ij. Spacium consummando operi querebat. i. vt consummaretur. Pecori ouium multitudini

Experiẽtia. vt ibi. Cuium pecus? an melibœi? Experiẽtia. cognitio: seu ars & doctrina nullo docente per vsum reperta. Manilius: lib. j. Per varios

quattuor libros cõscripsit: qs p̃libauit in principio dicens. Quid faciat lætas segetes: q̃ sydere terrã Vertere. s. conueniat vbi & aruũ describit & primi lib. argumẽtũ tangit. Vlmisq; adiungere vites cõueniat: vbi arbustũ exprimit nã arbustũ dr̃ vitibus arboribusq; cõsitus ager: vñ signãter dicit vlmisq; adiũgere vites. Que cura &c. vbi pascua tanguntᷣ & tertij libri materie Atq; apibus &c. que. s. in florido agro v̄santᷣ vñ est quarti lib. farrago. Proponit ergo more latinorũ poetarũ: & deinde iuocat: ibi: Vos o clarissima mũdi lumina: captat beniuolẽtiã mecoenatis statim in principio cõpellãs eũ: vt cui op⁹ nũcupet. Sed & augustũ cæsarem inuocat ibi. Tuq; adeo &c. Deinde exequitᷣ ppositũ ibi. Vere nouo. Est ergo duplex pars poemialis & executiua. Verũ quia oia satis declarantᷣ binis cõmentarijs satis erit ordinem posuisse cum explanatione familiari.

¶Ordo igitur argumenti ouidiani est. Vergilius supple aut primus liber Georgico edocuit. id est expresse & dilucide docuit quid. id est que res faciat segetes. id est secundum Seruium terras satas: aut segetes. i. hærbas seminum satorũ: lætas. id est pingues ac vbertate leticiã inspicientibus afferentes. & que sydera agricola seruet. i. seruare debeat: vt. pscindat. i. ante sationẽ scindat & sulcet terram facilem. i. paratam: cõuenientẽ & cito quod postulas facientẽ. aratris. i. vomere & reliquis instrumentis arandi. & quomodo semina sup. sint iacieda: i. dest deijcienda in terra hoc ẽ quomodo seminandum sit: & edocuit cultus. id est culturas: & vt peritiores dicunt cultiuationes: locorũ. i. tractuũ & regionũ: hoc est qs cultus cuiq; loco cõueniat. & docuit messes reddi. s. satoribus cũ magno fenore. i. ex cremẽto & vsura. ¶Ordo textus auctoris est. O mecœnas ego incipiam canere hinc. i. ab hoc loco deinceps. i. i hoc toto opere: qđ faciat segetes. i. aut terras aut herbas seminũ satorũ. lætas. i. pingues & hubertate animũ inspicientiũ letificantes: & quo sydere. i. qua cõstellatiõe aut in cuius syderis ortu: cõueniat. i. cõueniẽs ac decẽs sit. Aliqñ conuenire est congredi & citare cõuentũ & id cũ actõ. aliqñ in cõsensu esse: vt hoc cõuenit inter nos. i. in hoc nõ dissentim⁹. Vtere. s. arando terrã: & id qđe in primo lib. & quo sydere cõuenit adiungere vites. vlmis. i. arboribus illis raris frondibus quib⁹ conuenienter adiunguntur vites. & hoc in secundo lib. & que cura sup. sit boum & qui cultus. i. que cura & que diligẽtia sit pecori habendo. i. vt habeatur: quod ad tertium librum pertinet: & quanta experientia. i. quantum experimentũ ex industria naturali: sit apib⁹ parcis: que. s. inuentis abstinent & in mediũ reponunt. quæ res ad quartum librũ respicit cętera in sequentibus explicabuntur.

Ordo.

Ordo.

varios vsus artẽ experientia fecit. Exemplo monstrante viã Experientia est cognitio singularium. ars vero vniuersalium. vt docet philosophus libro primo meta. qui etiam libro septio phi. inquit: ab experientia particularium accipimus vniuersalẽ scientiam. Parcis conseruatricibus & tenacibus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Vos o clarissima &c. Post p̃libationẽ ac ppositionẽ rerũ describendarũ inuocat author diuersa numina Cererẽ ppter primi libri argumentũ liberũ faunos dryadas & cetera numina siluestria & pallada ppter secundi liberũ quidem ppter vites: & cetera ppter arbores quibus maritantᷣ: & pallada ppter oliuas. Itẽ neptunnum ppter tertij pduxit em̃ equum & aristeũ ppter quarti argumentũ: sed & nymphas ppter oĩa: nã oĩbus pluuię cõducũt. Cæsarẽ aũt Augustũ p cipue ppter messem q̃ ad primũ librum spectat. Inuocat pręterea solem & lunam quæ in generationibus & pductionibus rerũ potissimũ valent: efficaciusq; ꝙ causę particulares: vñ primo loco inuocantᷣ.

Ordo. ¶Ordo itaq; est. O vos clarissima lumia mundi. s. Sol qui & Apollo: & Luna que & Diana: sed Seruius vult ex auctoritate stoicorũ liberum esse solẽ sicut & apollinẽ: cęrerem ẽt dianam ac lunam: iuxta quod & ordo esset: o liber & ceres: appositorie: clarissima lumia mũdi q uæ

a Lumina: labentem cœlo quæ[a] ducitis annum:
Liber & alma Ceres: vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista:
Poculaq; inuentis acheolia miscuit vuis:
Et vos agrestum præsentia numina fauni
Ferte simul fauniq; pedem dryadesq; puellæ.
Munera vestra cano. tuq; o cui prima frementẽ
Fudit equum magno tellus percussa tridenti
b Neptunne: & cultor nemorũ cui piguia cææ[b]
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci.

PIERIVS.

a ¶Vos o clarissima mundi lumina la. cœ. quæ du. an. li. & al. ce. In Oblongo antiquo cod. Qui legitᷣ, scilicet liber & Alma ceres. Quãuis non imperitos esse plerosq; scio, qui solem & lunam, de quibus ait Vergilius. Vos o clarissima mũdi lumina labentem cœlo quæ ducitis annum. se iungunt a duobus Dijs: qui subsequuntur. liber & alma ceres: in qua lectione præiectum esse punctum volunt: quod ideo crediderim ab eis assertum, quia forsan apud Varronem obseruarint de dijs his factam separatim mentionem. Apud quẽ ex duodecim Agricolarum dijs Iuppiter, & tellus inuocantur primo secundo Sol & Luna. tertio ceres, & liber. Sed enim qui apud

SERVIVS.

SER. ¶Liber & alma ceres: Stoici dicunt vnũ esse deũ & vnã eẽ deã & eandẽ esse ptãtẽ quæ p ratiõe nostrorũ officiorum varijs nominibus appellatᷣ. Ergo eundẽ solem liberum & Apollinẽ vocant eandẽ lunã Dianam Cererem Iunonem & Proserpinã dicunt: Vñ pro sole & luna liberũ & Cererẽ inuocat. Que. d. a. quorum cursu tpa cõputantᷣ. Luna em̃ mẽses: Sol annum facit. Alma: ab alendo: & Ceres a creando Si. i. siquidem. est em̃ confirmantis. Chaoniã. epiroticam a loco vbi abũdãt: & posuit speciẽ p genere: glãdibus em̃ prisci vescebantᷣ. Acheloia: aut eodẽ modo speciem p genere posuit: aut qa vt docet Orpheus generalitᷣ aquã veteres acheloũ vocarunt Arista p frumento posuit: Vñ affectate pinguẽ dixit: cum arista ab ariditate dicatᷣ. Præsentia. ppitia: vt nec tam præsentis alibi cognoscere diuos quia præsentia fauent. De reb⁹ aũt varijs dicturus varia inuocat numina Ferte simul pedẽ: aut simul venite aut date carmini meo facul tatem

Achel

Arista

tatē.i.prestate pedē id est me
tricū fauorē. Cui prima: Cū Ne-
ptunn⁹ atq; Minerua de athena
rū noīe cōtenderent placuit dijs
vt eius noīe appellaret vrbs: q
munus meli⁹ mortalib⁹ attulis-
set. Neptūnus percusso littore:
equū animal bello aptū ꝑdu-
xit. Minerua iacta hasta oleam
creauit. quę melior iudicata est:
quia est insigne pacis inuocat er
go Neptūnū qa de eqs in tertio
Equus primus dictur⁹ est. Equū a Neptūno ꝑ-
ductū: alij Sythiū alij Sironem:
alij Arionem nomināt. Ideo ve
ro fingūt a Neptunno ꝑductū:
qa hoc animal velox & mobile
est: vt mare. Hinc etiā pollux &
Castor: quia eorū stellæ velocis
simæ sunt equos in tutela habe-
Aristeus re dicunt. Et cultor: Aristæum
intelligit Apollinis & Cirenes
filium quē Hesiodus dicit Apol
linē pastoralem. Hic vt ait Salu.
post laniatū a canib⁹ actæonem
filium matris instinctu thebis re
lictis cæam insulam hominib⁹
vacuā tenuit primo postea ex ea
cum Dædalo in Sardiniam iuit.

apud Orpheū legerint. ηλιον ον διονυσον επικλησιν κα-
λεουσιν. & apud Euripidem & Aristotelem eundem Solē &
Bacchū esse. Id quod & Eusebius & Macrobius, & pleriq; alij
qui saxum hoc voluere conati sunt, tradidere: dum Diony-
sium eundē & Bacchū & liberum nuncupant, igneam Solis
vim quæ fructus maturat, interpretantes, facile persuasum
habere poterunt, intellectum a Vergilio, vt, liber & alma ce
res ea sint clarissima mūdi lumina labentē cœlo q annū du
cūt: sed vt ad rē nostrā reuertamur, codices alij, quæ legunt. s.
b lumia. b ¶ Cui pinguia cææ. Impressi oēs cod. qs viderim
cææ. scribūt. æ. diphthongo vtraq; syllaba notata. In Ro. ceæ
per. e. longam in pene vltima ex mutatione diphthongi. ει.
quæ fuerat in dictione græca κειος, κεια, κειον. vt in nomine
αινειας nos Aeneas. & in κικορειον. cicorea pene vltima lon
ga. Hor. me cicorea leuesq; maluæ, qui versus est Dactylic⁹
Alcmanius. licet vero nomē hoc, quo de agitur: apud Græ-
cos multiplr & scribatur & formet, qppe resoluta diphthon
go κειος κεως, κοος p geminū οο. & κοως vltimo in ω μεγα
mutato. & κωοος, & κωιος bisyllabū quā inscriptionē ex iti-
nerario. vrbani patrui mei ita notatā excerpsi. κωιων πολεος
& alibi. A βουλα και δαμος της λαμπροτατης κωιων πο
λεος & in argenteo nūmo, quem apud lycinium Arnutium
cōturbernalē meū vidi, cancer est cū inscriptione κωιων. In-
ferne λευκιππος. Vbi tn̄ καιος, aut καια, per, αι, scribat, apd
Græcos nōdū inuenti. Romanos vero solitos. ω. diphthōgū
impropriam in. œ. vertere, multa indicant vocabula: Comœ
dia ex κωμωδια. & silia. Quare vel. cœæ. per. œ. diphthōgū,
vel per. e. longū, vt in Ro. habet codice. ceæ. scribendum.

di quę ducitis. i. vicissim tra
ducitis. (Fecit em̄ deus duo lumi
naria magna alterꝝ vt pesset diei
alterꝝ vt nocti) annū labentē. i.
decidentem & depēdentē cœlo.
i. a primo motore ac motu pri-
mi mobilis (cessante em̄ motu
nō pciperet tp̄s) Sed melius est
scd'm Mancinellū. vt diui sum
cōstruas. & o liber deus vini: &
ceres alma. i. altrix nostra qa dea
frugum: si. i. siquidē aut quia: tel
lus q dea terræ sed ponit quodā
modo pro terra: mutauit mune
re. i. beneficio & inuento vestro
glandē Chaoniā. i. epiroticā. i. q
in sylua chaonia crescēte homi-
nes ante inuentum frumentum
vescebantur: arista id est fruge
matura: pigui. hoc est adipe fru
menti: & miscuit: id est diluit ac
temperauit pocula acheloia id
est potum aquę vuis inuentis id
est vino a se inuento. (Mire &
erudite hoc dicit. nam vt tempe
rantiam priscorum significet di
cit non vinum aquis miscuisse:
sed aquas vino vt plus aquę bi-
bisse significet. de priscis autem

PRO. ¶ Vestro si munere tell⁹ Chaoniā. p. g. m. a. chaonia dicta a Chao
Chaoniā quercus. nia regione Epiri: in q Dodonæi Iouis est oraculū a loco dictū
Dodone ei⁹ regionis Itaq; Colūbas existimat etiā ab ea regione
chaonias dictas. Et in hoc oraculo fuisse vocales. & rn̄sa dedisse
cōsulētibus. Tradit etiā qrc⁹ arbor subiecta tutelæ Iouis fuisse
æq; vocalis: vt Dodone. Et responsa dedisse apud idē oraculum
qd' testat Verg. dicēs: Atq; habitæ graijs oracula qrcus. Vn̄ dici
chaoniā glādē ipse declarat: quū dicit: Chaonijq; patris glandes
Appellata aūt est ea regio a Troiano chaone (chaonia vt ipse te
stat) Chaoniamq; oēm troiano chaone dixit. Poculaq; inuentis
acheloia miscuit vuis: Aetolus pastor staphyl⁹: quum Oenei ca
pellas in pabulum deduceret: notauit vnā pcipue sedentē a gre-
ge lætiorē cæteris recipientē se serius in psepia: qius rei: vt cām
cognosceret. Sequut⁹ est eā clam: & in remota stirpe animaduer
Vini inuentio. tit vuā edentē: pomū ei icognitū: & sustulit. regiq; ptulit Oeneo
qui expresso humore delectat⁹. Quū eum vetustate cognosceret
mitescere: Libero patri apposuit accepto a se hospitio: quo ius
rei cultū cū demōstraret: Liber vt perpetua inuentorꝫ esset gl'ia:
constituit: vt ab œneo œnon appellaret vinum. a staphyle vua
staphyle. Achelous aūt est flumē ætoliæ. Ita quantū ad acheloū
pertinet aqua intelligi poterit: quē iō potissimū noīauit: q pri-
mus in græciā videt fluxisse. Vua aūt significauit vinū. Et vos
Faunus Innuus. Pan. agrestum pn̄tia. n. f. eundē pana: eundē Innuū. eundē faunū: qdā
interptant q ei in Italia qdam annū sacrū celebrant. quidā mē-
struū: existimat aūt faun⁹ fuisse rex aboriginū q ciues suos mitio
rē vitam docuerit ritu ferarū viuentes. & primus loca certis no-
minibus & ædificia quedā Lucosq; sacrauerit: a quo & fana sunt
dicta. ipse autem receptus in deorum numerū credit. Itaq; etiam
oraculum eius in albunea Laurentinorum sylua est: plures aūt
existimant esse etiam pn̄tes: iccirco rusticis persuasum est incolē
tibus eam partē Italiæ quæ suburbana est: sæpe eos in agris con
Dryades spici. Dryadesq; puellæ: Dryades puellas dicit: quas alij hama-
dryades vocant: & eas cū quercu nasci: & interire simul sed diu-
turnas esse: & inde hamadryadas dictas. Quercus em̄ græce ap-
pellat δρυς αμα significat simul. Tuq; o cui prima frementē Fu-
dit. e. m. p. t. n. Cāpi in thessalia sunt Petrei. in qbus locus petra
noīe pcussus tridēte Neptuni equū: q Scyphios vocat. Romani
aūt Neptunū eqstrē vocāt: gręci hippicō possidōa: q estimet pri
ceps originis equorꝫ. Et iccirco etiā poetæ tradūt ab eo donatum
equū Adrasto Ariona: & Iunoni Xanthū & Cyllaron quos illa
dederit Castori & polluci: sed harꝫ fabularꝫ & opinionis huius
initiū est natura. Nā quia aīalium materia liquore constat: & ei
pcipue effusa in studium cōstat & gn̄ationes: est naturę
eqstris adeo: vt equas certum sit plærūq; e vento cōcipe: aīali ū
vero seminis: hoc est liquoris vniuersi deus existimat Neptun⁹
& equorꝫ eo magis q planicies eis conueniens sit quæ aquis ac-
cidit. Et cultor nemorꝫ cui pinguia cææ. Tercentum niuei ton-
dent dumeta iuuenci: insula est cæa in ægeo mari in qua sunt vr
bes quattuor Iulis: Carthea. Loepessa. Coresos: ibi existimat fuis
se pestilentia pecorū & armentorum grauis propter interitum
Acteonis. Aristeus monstrante apolline patre pressus est in in-
sulam

loqui se docet, ēt ex hoc q acheloū p aq ponit: qūo prisci gręci se
cundum Macrobiū locuti sunt. debēt aūt collectim cōstrui. i. vt
sit ꝑpositio cathegorica de copulato extremo: non hypothetica
copulatiua. nō em̄ cereris munere inuentum est vinū: nec bacchi
frumentū bacchi tn̄ & cereris munere inuēta sunt vinū & frumē
tum reddendo vtriq; suū. & ita dices cōiunctum: si vr̄o mūere tel
lus mutauit glādē arista & miscuit pocula vuis &c.) Et vos o fau
ni. i. dij syluarū & pecorū custodes: appositorie numina pn̄tia. i.
ꝑpitia & cito qd' conducit ꝑcurātia numīa inquā agrestum pro
agrestiū (p syncopā Sicut apd' Oui. vltīa cœlestū terras astrea re
liquit). i. agros colētiū: vos inquam fauni & puellę. i. nymphæ
dryades. i. arborꝫ potissimū qrcuū: qrū glande etiam nūc suesve
scunt. ferte pedē. i. cōuenite in auxiliū meū: qa ego cano vr̄a mu
nera. i. inuenta mortalib⁹ a vobis collata. s. glādes & frondes q-
bus pascunt pecora. Et tu o neptūne cui. i. ad cui⁹ honorē & ius- Ternæ triū deorū ptātes
sum aut cui. i. a quo tellus percussa magno tridenti. s. sceptro hoc
est fuscina tris dentes habente (vt significet triplex neptūni ptās
sicut fulmen trisulcū triplicē iouis ptātem: & cerber⁹ triceps plu
tonis indicat) fudit primū. i. anq; cuiq; alteri: equū. i. aīal illd' hu
mano vsui maxime cōmodatū. & sup. o tu cultor nemorꝫ. s. o tu
aristee: cui ad cui⁹ vtilitatē tercentum. i. trecēti iuuenci niuei. i. cā
didi ac relucētes eo q pingues aut mundi: aut reuera albi vn̄ triū
phales fieri possint victime: tondent. i. pascunt & pascendo ab-
rodūt & carpūt dumeta. i. loca dumis & spinis referta pinguia. i.
succosa & oues ac capras pingues reddentia: cęę. i. illius insule in
mari egeo sup. ferte pedē huc. Vt grām ineat cōmēdat eorꝫ inuē
ta: potissimum aristei a pastura. quia tondent pinguia dumeta.
Ab etate quia iuuenci. a qualitate quia niuei. a numero quia ter
centum: dicimus autem tercentum sicut terquinquaginta aut de
clinabiliter trecenti. te. ta. vtrumq; tantum pluraliter.

sulam Cæam: & ibi sacrificio facto aram Ioui icmæo consti
tuit: qui placatis flatibus: & æstu qui necabāt: & armenta & pe-
cora liberauit ea: ipse autem post excessum vitæ imperante ora-
culo: ab immorantibus cā insulā: relatus in numerum deorꝫ ap-
pellatus est Nomius & egoros: q & agresti studio & cura pecorꝫ
armentorumq; non mediocriter profuerat hominibus. traditur
hæc historia de Aristeo in corpore Argonautarum a Varrone
atacino Dumeta & aspera loca & montosa dicuntur.
¶ Vos o clarissima mūdi lumia: Hæc nostri poetæ inuocatio to MAN.
ta fere sumpta est e Marci Varonis ꝑlogo primi voluminis de
re rustica: vbi duodecim deos agricolarum duces inuocat. pri-
mum tn̄ Iouē & Tellurē qui parentes magni dicūtur. Iuppiter
em̄ pater: Tellus vero mater. Scd'o Solē & Lunā: quorꝫ tempora
obseruant cū quedā serant & condant in tpe. Tertio Cererē & li
berum q horꝫ fructus maxime necessarij ad victū: ab ijs em̄ cib⁹
& potio venit e fundo. Quarto robigum, &c. Mundi lumina: So
lem & Lunam inuocat: pariter em̄ fertilitatibus glebæ & matu-
randis frugibus vel nocturno temperamento: vel diurno calo-
re moderantur: quod etiam Macro. lib. sat. v. scribit: qui etiam
lib. j. dixerat q poeta sciēs Romanos veteres ad lunæ cursum &

⁂ sequētes ad solis: anni tpa digessisse vtriusq; sæculi opinio
Annus. ni reuerentiā seruās tā Lunam q̃ Solē duces anni hac inuocatio
ne designat. Labentē cœlo q̃ ducitis an. hic fiet colō: non em̄ se
quentibus iūgi debet: labētem aūt cœlo annū ait: qm̄ vti etiam
Macro. sat. li. i. scribit. Est annus solis emensio: quā lustrādo zo
diacū efficit dieb⁹ trecētis & .lxv. & quadrante seu sex horis. An
nus vero lunaris mēsis est: vt idē asserit li. ii. de somno: inter quē
cœli ambitum lustrat: nā & a luna mēsis dr̄: quia græco noīe lu
na mene vocaẗ. Varro etiam ca. xxvii. primi li. ait: Tpa duorum
tempoꝝ esse: vnū annale: qđ sol circuitu suo finit. Alterum mē
struum: qđ luna circumiens comprehēdit. Liber & alma ceres se
cundū Varonis inuocationem nō sol & luna: sed ipse Bacch⁹ &
ipsa ceres intelligi debēt: Dixerat em̄ ille vt patuit. Secūdo inuo
cabat solē & lunā: quoꝝ tpa obseruanẗ cū qđā seranẗ & condanẗ
in tpe. Tertio cererē & liberum. q hoꝝ fructus maxime necessa
rii ad victū ab iis em̄ cibus & potio venit fundo: Ecce Maro quo
q; Varronis inuocationē hic imitatus est: qua de re vt dixi expo
ni debet nō aliter. Prob⁹ em̄ quē Macro. & Serui. deinde velut
agmine facto cæteri fere oēs secuti sunt scribit poetā hoc loco vo
luisse intelligere Lunam Cererē a creando dictā qa maturet fru
ges. Solē liberum: quia libere peruageẗ per aera: sed plura scribit
Macro. li. v. sat. Nec refert q apollinē & liberum patrem vnum
eundēq; deū esse affirmet. Varro em̄ vt patuit apertissime indi
cat. Hic debere nos intelligere liberū ipsum bacchū: & cererem
Pater ipsam deā: qđ etiā p sequentia iam iā cōfirmauero. Liber: Plutar.
Liber in pble. scribit Dionysium liberū p̄rem appellatū: vel q bibēti
bus libertatis causa sit: vel sicut Alexander dicit q pro Boetiæ li
bertate pugnauit. Liberat præterea curis & in agendis securiores
facit. Macro. vero li. i. sat. scribit Næuium dixisse liberū solem a
Romanis appellari: q liber & vag⁹ est. Hic tamē vt dixi de bac
cho intelligendum non de sole. Alma. ab alendo dicta: qa nos
alit. Ceres: Varro scribit q terra ceres dr̄ q gerit fruges Tullius
Ceres. item libro. ii. de. n. de. ait q a gerendis frugibus Ceres tanq̄ ge
res dicta est. Hæc autem vt Ply. lib. vii. docuit frumenta cū an
tea glande vescerenẗ inuenit & molere & conficere: in attica Ita
lia & Sicilia. Ob id dea indicata. Sed de Cerere plurima legito in
ferius ibi. Prima ceres ferro mortales vertere terrā Instituit. Iu
stinus li. ii. scribit: Sub Erichtheo athenarū rege frumenti satio
nem apud Eleusim a Triptolemo repertā. At Diodo. lib. vi. ait
q ceres prima adinuenit vsum frumenti. qđ forte inter alias her
bas nascebatur ignotum ceteris. Docuitq; hoīes nascendi seruā
diq; & serendi modū. Si. siquidem est em̄ cōfirmātis numine mu
Chaonia nere & numine in antiquis legiẗ. Chaoniam. Chaonia pars erat
Epiri dicta troiano a Chaone Heleni fratre scđm Maronē. Plyn.
vero lib. iiii. scribit q in epiro erāt primi Chaones: a quib⁹ Chao
nia. plura legito in Strabo. lib. vii. Chaoniā ergo glandē. i. Epi
roticam: ibi em̄ glandiū copia fuit ꝑpter Dodoneam sylua Io
ui sacram: posuit autē spēm ꝓ genere. nō em̄ in Epiro tm̄ glan
des fuerāt: de glādibus aūt latius legito Ply. li. xvi. ca. v. Glandē
mutauit Arista. Diodo. lib. i. scribit homines a principio sylue
stri & incondita vita vixisse: qbus herbę & arborū fruct⁹ vltro
victum ferebant. Deniq; necessitatē ipsam rerū magistram sin
guloꝝ peritiā ingeniis mortaliū subministrasse Pingui arista:
Poculū. p id spicā intelligit: i. de triticum. Pocula. poculum vas est po
tio quod hauritur. sæpe tamen vt hic poculum pro potiōe ipsa
Achelo⁹ ponitur a poetis. Pocula acheloia. Macro. sat. lib. v. scribit: Quū
vellet hoc loco poeta aquam intelligi: Acheloum Amnem po
tissimum nominauit Antiquissimorum græcorum more elo
cutus. apud quos proprie in aquæ significatione ponebaẗ Ache
lous. qui mos loquendi peruagatus fuit. vt Acheloum pro qua
uis aqua dicerent: Hæc ille. vt autem Plynius. libro. iiii. edocet:
Achelous annis est e Pindo fluens. qui Acarnaniam ab Etolia
dirimit. Soli etiam e pindo ortum asserit. addens cū primis græ
cę annibus proditum veteri claritate. Miscuit Ply. libro septio
Staphys scribit. q vinum aqua misceri Staphylus sitheni filius primus
⁂ edocuit

⁂ edocuit: inuentis vuis. Bacchus apud græcos primus docuit
vini vsum: vt testis est Capella libro de nuptiis. Eusebius scri
bit vitem inuentam a Dionysio: sed nō semeles filio anno re
gni Cecropis quinquagesimo. qui fuit vltimus. Lactan. vero li.
ii. ca. xiiii. scribit. q Noe quum egressus esset ex arca: vt sacre lit
teræ docent terram studiose coluit. Atq; vineam sua manu seuit
vnde arguuntur ait: q auctorem vini liberum putant: Ille enim
non modo liberum sed etiā Saturnum multis antecessit ætatib⁹
Et vos. a. quoniam poeta de variis rebus dicturus est varia in
uocat numina. Præsentia: propitia: quorum quidem præsentia
fauor est. Fauni de his diximus in sileno. Ferte pedem fauniq; pe
Epanalepsis figura est. i. cum maiore significato facta repetitio. Epanalepsis
quę quidem & ornat & exauget orationem: epalābano autem
repeto significat Macro. sat. libro. vi. notans. Ferte pedem fauni
q pedem driadesq; pu. dicit Vergilium id dicendi gen⁹ a græcis
sumpsisse sicuti alia multa. Testimonio itaq; Ma. male legūt q
dicūt. Ferte si. satyriq; pe. Ferte pe. adeste venite. Dryades nym Dryades
phæ sunt a quercubus denoīatæ quia syluas habitare dicebanẗ. Neptunnus.
nā quod græce drys. latine querc⁹ dicit. Mune. i. officia ac dona:
Tuq; o. cui pria: Tractatur⁹ de equis poeta neptunnū iuocat. scri
bit enim. Diodo. libro. vi. neptunnum equos domuisse: artem
q equitandi ab illo traditam: ex quo hippicos sit appellatus. La
ctantius autem lib. iiii. th. scribit q cū adhuc ignot⁹ esset equoꝝ
vsus mortalibus: & horum aīalium natura egeret terra. Neptun
nus in Thessalia terram tridente percussit: subitoq; prosilierunt
duo equi. Scyphios: & Arion quod item Lucanus lib. vi. videẗ
asserere: inquit enim. Primus ab equorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen Exilit: Oui. libro. vi.
meta. scribit litem fuisse de terræ noīe inter Mineruam & neptū
num: itaq; præsentibus diis duodecim: Ioue medio. Neptunnus
longo tridenti saxa percussit: qua de re inde equus exiliit. Pallas
inde sua cuspide terram percussit: vnde oliua cum bacchis etiā
prodiitq; vt alii dicunt quoniam vtilior visa sit equo Minerua
deorum iudicio Ciuitatem suo nomine nuncupauit athenas: nā
Minerua a græcis athena dicitur. Iustinus vero li. ii. scribit: q̄uo
post græcum regem athenaꝝ amphitheon regnauit. qui primus Minerua
Mineruæ vrbē sacrauit: & nomē ciuitati athenas dedit. Fremen Athena.
tem: fremitum & hinnitū excitantem. vel cum furore vociferan
tem est em̄ fremere magnum sonare: vt Nonius ait. Frendere ve Fremere.
ro est dentem dentibus irascendo quatere. Statius li. viii. th. Sic Frēdere.
ait infrendēs. Tridenti est tridens Neptūni scæptrū: seu fuscina Tridens.
Ver. Nō illi iperiū pelagi &c. Neptūne: fuit Neptūn⁹ Saturni fi Neptunnus.
lius ex Rhea: qui primus nauigandi arte inuēta classem instituit.
eiusq; præfectus est a saturno factus quapropter traditum est po
steris. Neptunnum imperasse mari sacraq; ei nauigantibus fa
cta. author est Diodo. li. vi. Equos etiam primus domuit vti oñ
dim⁹ Et cultor nemo. Aristeum inuocat: qui quidē vt in li. xiii. Aristeus
Iustini legi. filius Apollinis fuit: & Cyrenes filiæ Hispei regis
Thessaliæ: Sed Vergilius libr. iiii. Geor. penei dicit. Is autem in
archadia late regnauit: primusq; & apium & mellis vsum: & la
ctis coagula hominibus tradidit: Ply. etiam li. vii. docuit: q Ari
steus atheniensis oleum trapetis exprimere inuenit. Ideq; Mella
Diodorus quoq; in fine libri. v. cum iustino conuenit: addēs q
nymphis a matre tradit⁹ est nutriendus a quibus cum lac coagu
lare mel atq; oleum conficere didicisset primus ea in vsum ho
minum traduxit: Vnde a posteris vt deus cult⁹ est post acteonis
filii mortem habitauit in chio insula. in Libyam ad matrem re
diit: postea in insulam Sardoum profectus eam arboribus con
seuit moratus est etiam in Sicilia vbi pro deo summo honore
cultus: hæc & plura Diodo. Cultor ne. hoc ideo: quia pa
stor fuit. vnde libro quarto. Georgico. ait Pastor aristeus Cæ
Cæa teste Plynio libro quarto insula est in mari ægeo. quæ ta Cæa.
men Cæos a grecis dicitur. Strabo autem libro. x. plura scribit.
Tondent: pascuntur. Dumeta: inculta: sunt enim dumeta loca Dumeta
vbi dumi nascuntur.

ASCENCIVS.

ASC. ¶Ipse nemus &c. Continuo in
uocat ea numina que (vt di
xi) alicui generi aruorum cōdu
cunt: nunc ergo pana pastorum
deum inuocat mineruam oleæ
inuentricem. ac syluanum sylua
rum ac pecorum custodem dein
de ne prætermittendo quoduis
numen iratum sibi constituat
omnia simul inuocat: quia ve
ro nihil difficile est qđ nō decla
reẗ in cōmentariis. Ordinē habe
to. O pan tegee. i. arcadice ex te
gea vrbe archadic. si. i. tametsi
☞ menala

Ipse nemus linquens patrium saltusq; licæi:
Pan ouium custos tua sit tibi menala curæ:
Adsis o tegææ fauens: oleæq; minerua
Inuentrix. vnciq; puer monstrator aratri:
Et teneram ab radice ferens syluane cupressum.
Diiq; deæq; omnes studium quibus arua tueri
a Quiq; nouas alitis nonnullo a semine fruges:
Quiq; satis largum cœlo demittitis imbrem.

SERVIVS

¶Menala: mons Archadiæ απο του μηλων: id est ab ouibus di SER.
ctus Tegeæ: vetus est deriua
tum a Tegeo oppido & tegeum
tribracchus est Tegeæ pæon
tertius. Mōstrator ara. Alii Tri
ptolemū: alii Osyrim: quod ve
rius est: nam Triptolem⁹ frumē
ta diuisit: Tacuit aūt de nomine
quia nō vni⁹ in orbe aratri mō
strator fuit: sed diuisi in diuersis
locis. Syluane: hic syluaꝝ de⁹ ē
q Cypissum amauit. Et cum cer
uā pueri mansuetam Syluanus
⁂ inscius

Syluan⁹ inscius interemisset: puer dolore extinctus est Syluanus autẽ in arborem sui nõis cõuertit: & ꝓ solatio secũ fert Dñc.d.q.o. Trãsit ad gñalitatem ne quẽ preteat. In libris aũt põtificalib⁹ inueniũtur haec noia: vbi & noia deorũ & rõnes ipsorꝫ noim cõtinent. Cõstat eñ noia ex officijs: vt occator deus dicit ab occatione: & sator a satione. Nonnullo aliquo. Snia est qui a nobis iacta semina vestris seminibus alitis. Semina autem de orum dicit: coeli temperiem pluuias & rorem. Satis.id est segetibus vt sata laeta boumq; labores.

PIERIVS.

a ¶Quiq; nouas alitis nonnullo semine fruges. In Ro. codice perperam est. Non vllo de semine, quod alibi, nullo de semine, habetur, vt sui quoq; Genij statuantur ijs, quae sponte sua veniunt, quarumq; semina nobis sunt incognita. Nam de ijs quae feruntur statim subdit. Quiq; satis largum coelo demittitis imbrẽ. Seruius, nonnullo, agnoscit, & pro aliquo interpretatur, vtra cui lectio magis placuerit, non laboro.

menala tua sup. sint tibi curae. i. licet menalũ mõtẽ archadiae praecipue colas & inhabites: tũ sup. ipse. i. tu linquẽs nemus patriũ. i. quo natus diceris hoc est arcadicũ: & pro. i. saltus lycaei .s. mõtis in arcadia: adsis. i. auxilio & pñs sis: sup. nobis fauens: & o minerua. i. pallas inuẽtrix oleę: sup: adsis fauẽs & o puer. s. triptoleme aut osyri aut briges monstrator. i. inuẽtor aratri vnci. i. incurui & vncũ instiua hñtis: sup. adsis fauẽs: & o syluane ferẽs cupssum. i. arborẽ i quã cyperissus puer a te cõuersus est: ab tenera radice. i. pullulantẽ ex tenera radice. s. delicatissimi pueri: aut quã adhuc teneras radices hñtẽ euellisti sup. adsis fauẽs. Et vos oẽs dij & deae: qbus est studiũ. i. cura & diligẽtia: tueri. i. ꝓtegere arua. & q alitis fruges nõnullo. i. quodam semine. i. natiuo alimẽto & secreta vtute naturae. fruges nouas. i. paulo añ satas & q demittitis. i. deorsum mittitis coelo hoc est coelitus: satis. i. ad vtilitatẽ satorꝫ (qa in buccolis dicit. Dulce satis humor &c. est ergo datiu⁹ casus) imbrẽ largũ. i. pluuiã foecũditatem largientẽ. ita vt potius dicat: largus a largiẽdo ꝙ a largitate: nimius eñ imber noceret. vñ sunt q intelligant satis. i. cõpetenter largum & vt imber demittatur. non solum in sata sed & in arbores sponte nascentes.

PRO. Inuus. ¶Ipse nemus linquẽs patriũ saltusq; Lycaei. pã. o. c. t. m. c. Adsis o tegcaee. f. pana inuum latini interpretatur quoius religionem Italiae fertur intulisse Euander: sed creditur propter duo argumẽta sub eius numine & vocabulo Iuppiter coli. i. mundus: quorũ vnum est ꝙ Pan. significat omne. i. vniuersam naturam. Alterũ ꝙ hinnulli pellis qua tegit. varietas maculis imitet stellas. Menalus & Lycaeus mõtes sunt arcadiae. Tegea eiusdẽ oppidũ quoius noie est in thuscia ab exulibus arcadiae vrbs condita. Oleaeq; minerua inuentrix. Putant eã quidã & neptunũ contentionẽ de athenis habuisse vtrius vrbs noie appellanda esset. Neptunũ tridente percussisse arcẽ: & inde ꝓsiluisse aquam salsi haustus: & hodieq; fontem in ea arce Neptuni appellari. Mineruam ictu cuspidis in idẽ oleã euocasse: quae quia vtilior esset hoibus ei cessisse athenas. Vnciq; puer mõstrator aratri: Quidam putant Triptolemum atticum dici: quẽ in volucri curru tradunt poetae: fruges terrae reddi disse. Quidã Bresser q primus inuenisse existimat arãdi vsum: sed cõstat multis annis añ & fruges in aegypto inuẽtas esse: & arasse primũ Osyrim duobus: quorꝫ noia nunc sunt sacra sub eis: q religionis cã eodẽ vocabulo appellari vident. Apis & Mẽphis: quorꝫ alterũ Mẽphitae colunt Apim: rerũ hieropolitae μεμφιν Et tenerã ab ra. f. s. c. Siluanũ quidã sic ortũ ferunt. Crathis pastor in Italia quom iuxta flumẽ aliquot pasceret capellas: & vnã earũ incurrere soleret: hoc est libidini suae in eã saeuire: & obdormisset in ripa sedẽs: somniq; põdere caput quasi delectum subinde nutaret: caper qui soleret eã capellã salire impetu in eũ facto: crebroq; cũ cornib⁹ discusso: abiecit eũ in flumẽ: quod in facti noie Crathis est appellatũ. Quũ aũt ex capella puer esset natus: quoius pars inferior erat caprina: eũq; dñs educaret: augeretq; ea re familiaritatem: vt animaduertit adultae esse aetatis educator: timens ne feritas eius noceret: suis clam eum tollit in siluam & ibi destituit: quem quia in silua primum agrestes conspexere: vt deum venerati: Siluanum appellarunt.

Siluan⁹.

MAN. Tegea. Lycaeus. ¶Ipse nemus linquẽs. ordo est. adsis. i. veni fauẽs. Ipse. i. tu o pan tegeaee custos ouiũ linquẽs patriũ nemus saltusq; licaei si pro cp uis tua menala tibi curae .s. sint. Est aũt lycaeus arcadiae mons in quo lycaei Iouis delubrũ authore Ply. li. iiij. & Stra. lib. viij. quẽ Iouẽ lycaeũ aliqui panã volunt esse de quo in Bucco. dictum est. Menala: menalus archadiae mons: de quo late in bu. Tegeaee. Tegea vrbs est arcadiae: de qua Strab. lib. viij. ait. At tegea mediocri adhuc statu permanet: Tegeaee ṽo est paeon tertius: q constat: vt Diomedes scribit ex pyrrhichio & Trocheo: hoc ex duabus breuibus: & lõga & breui. Id aũt ꝓpertius ostẽdit quũ ait: Ergo musarum & Sileni pr̃is imago fictilis & calami pã tegeaee tui: sicuti ꝙ nemea nemeus facit: sic etiã tegaea tegaeus. Oleaeq; minerua inuentrix. quo nã pacto oleã Minerua inuenerit diximus. Diodo. praeterea lib. vj. scri. ꝙ Palladi oleaꝝ oleiq; educẽdi inuentionem tribuunt. Nã añ huius deae ortũ erat hęc arbor cũ alijs syluestribus immixta: olei vsus aberat. cũ esset ignota: De pallade plura etiã in Bu. Vnciq; puer mõstrator aratri. Ply. lib. vij. scribit ꝙ bouẽ & aratrũ inuenit Brĩges Atheniẽsis: vt alij dicũt Triptolemus. Tibullus vero elegia. vij. dixit. Primus aratra manu solerti fecit osyris: Et tenerã ferro sollicitauit humũ. Ceres aũt li. iiij. fasto. de Triptolemo ait. Iste quidẽ mortalis erit: sed primus arabit. Et feret: & culta p̃mia tollet humo. de quo paulo añ etiã diximus alia. Syluane cupssum: fuerat Ciperissus puer pulcherrim⁹: Ceae gẽtis: dilectus quidẽ a phoebo huic aũt ceruus mãsuetissim⁹ gratus erat: quẽ imprudẽs iaculo fixerat: vtq; morientẽ vidit statuit ipse etiã velle mori tandẽ egesto sanguine per immẽsos fletus in arborẽ sui nõis cõuersus est author Oui. lib. x. meta. Poeta aũt hoc loco a Syluano dilectũ puerũ indicat Erat aũt Syluanus nõ solum syluaꝝ: sed arborꝫ etiã & pecorꝫ deus: qd latius hoc anno in epodis ostẽdimus. Tenerã ab radice: plantã intelligit propter cyperissum puerũ a se amatũ & in hãc arborẽ ṽsum Studiũ: de hoc diximus in Alexi. Nõnullo semine. i. aliq in terra siquidẽ foecũda semina rerũ sunt: & in imbri & igni: hinc ait Oui. li. j. meta. Caetera diuersis tel lus aĩalia formis. Spõte sua peperit: postq; vetus humor ab igne Incaluit solis coenũq; hudeq; plaudes Intumuere aestu. foecũdaq; semĩa rerũ Viuaci nutrita solo ceu matris in aluo. Creuerũt: faciẽq; aliquã cepere morãdo. Quippe vbi tẽperiẽ sumpsere hũorq; calorq; Cõcipiunt: & ab his oriunt cũcta duobus. Lucre. itẽ li. j. dixit Huc accedit vti sine certis imbrib⁹ anni letificos neq̃at foetus submittere tellus. Tulliusq; in li. de na. deo scri. ꝙ terra graui data seminib⁹ oĩa parit & fundit ex sese stirpes amplexa alit & auget. & Varro vbi duodecim deos agricularum duces inuocat inqt. Nec nõ p̃cor lymphã ac bonũ euẽtum: sine aqua om̃is arida ac misera agricultura: sine successu ac bono euentu frustratio est non cultura: Fruges: videto in Buco. Satis segetibus. Coelo. id est ab aere. Imbrem pluuiam.

Briges. Triptolemus. Osyris. Cypssus.

Oleae inuẽtrix.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Tuq; adeo quem &c. Inuocat Augu. Caesarem quem videlicet deum in bucolicis nuncupauit dubitare autem se significat cũ adhuc viuat in quem deo eum cetum ipse volet assumi vbi decesserit: Assignat autem ei locum in coelo cõuenientem quia vbi est Romani imperij sedes inter erigonem scilicet hoc est virginem & brachia scorpij quae dicit se contractura vt Caesari Augusto locum relinquant. Argutissime autem a Mancinello locus elucidatur. ¶Ordo igit est. Et tu o Caesar scilicet Auguste adeo. i. oino da facilem cursum quod inferius multo ponet nisi dicas a supiorib⁹ adsis sup. q. d. id facile (cũ pñs sis) poteris tu in quã quẽ icertũ est q ꝯcilia q cet⁹ aũt quae

Ordo.

Tuq; adeo quẽ mox q̃ sint habitura deorũ
a Concilia[a] incertũ est: vrbis ne inuisere Caesar
Terrarũq; velis curam: & te maximus orbis
Authorẽ frugum tempestatũq; potentẽ
Accipiet: cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris: ac tua nautae
b Numina sola colant: tibi seruiat vltima thule[b].
Teq; sibi generũ Thethys emat oĩbus vndis.
c An ne[c] nouum tardis sydus te mensibus addas.
Qua locus erigonen inter chelasq; sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardẽs

SERVIVS.

SER. ¶Tuq; adeo: adulatur Augusto quem inter deos inuocat: sed non totum dandum est adulationi: sed veritati. Nam nõ post mortem vt reliqui imperatores: sed viuens inter deos relatus est hic Hora. Praesenti tibi maturos largimur honores Iurãdasq; tuũ per nomen ponimus aras. Iniuria igitur vituperant Vergi. ꝙ Auiditate adulandi citum interitum Augusto optauerit: cum respexerit ad id quod tunc fiebat possumus etiam dicere mox pro postea vt Hora. Mox daturos progeniem vitiosiorem Vel feratur mox ad vitae humanae breuitatem vt ipse in. x. Rhebe diu res si qua diu mortalibus vlla est. Maxima aũt laus ꝙ manifestum sit eum futurũ deũ: sed etiã

d Scorpius[d]: & cœli iusta plus parte reliquit.
e Quicquid eris (nã te nec sperent [e]tartara regem:
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
f Quãuis elisios [f]miretur græcia campos.
Nec repetita sequi curet proserpina matrem)
Da facilẽ cursum: atq; audacibus annue cœptis:
Ignarosq; viæ mecum miseratus agrestes
Ingredere: & votis iam nunc assuesce vocari.

PIERIVS.

a ¶Quẽ mox q̃ sint ha. deorꝝ concilia. Veteres plæriq; codices cõsilia p s, scribũt. Grãmatici distinguunt & hoc significato malũt concilia. Neq; vero prætereũdũ videt̃ quod loco hoc mox, ꝓ cito positum: ait Gnifo, Carisio teste. Qđ alij paulo
b post, volunt, vt Teren. Nam vt mox reuertare. b¶Tibi seruiat vltima thule. Sane nomẽ hoc per θ, & ου, diphth. scribit̃, nõnunq; tñ priore vocali ex diphthongo dispuncta, thyle, scriptum inuenies, vt habetur in Ro. codice. De hac aduerte Strabonis verba male a qbusdã interpretata, ita legi debere. Hanc siquidẽ super oẽs fama vulgatas magis atq; magis ad
c Septẽtrionem expositã locãt. c¶An ne nouum tardis sidus te. men. ad. Sunt aliquot antiqui codices, in qbus atq; nouũ, legitur: vt in Oblongo Vaticanæ Bibliothecæ. Sed lõge melius, an ne. Quia posita quæstione, sit ne terris imperaturus, an Deus immẽsi veniat maris, q̃rit demum an tertiã mundi sedem, quippe cœlũ sit habiturus. Duos vero signat in cœlo locos Cæsaris apotheosi destinatos, vt nostro illuceat orbi, si quippe sedem, aut ad Polũ arcticũ, aut ad æquinoctialem statuerit: minime vero vult eum antarcticum incolere: quẽ polum sub pedibus Styx atra videt, Manesq; profundi.
d ¶Iam brachia contrahit ardens Scorpius & cœ. iu. plus par. relinquit. In Ro. codice Scorpios, scriptũ est per os, voce græcanica. Nã & in vocabulis græcis hmõi desinẽtiam Veteres adamasse ostensum sæpius. Sane vero Probus Valerius hic, Scorpios agnoscit, dũ in artiũ institutis, hoc ipso loco teste, corripi in nõnullis noĩbus os, In recto ꝓbat. In eodẽ Ro. codice reliquit, est tpe p̃terito, quasi olim numen illuc præsen
e serit accessurum. Sed melius præsens, vt contrahit. e¶Nam te nec sperent tar. re. In Roma. Sperant. In Longobardico, Iã te. Quia. s. iã decretũ sit te apud superos futurũ. Sed vulgata lectio. Nã te nec sperẽt. In lõge pluribus habet̃ exẽplaribus.
f ¶Quãuis elisios mi græ. cã. In Mediceo codice, in Lõgobar. & qbusdã alijs eliseos, p e, in pene vltima scriptum est, vt ex αιθεριοσ, æthereus, q̃ mutatio Ionũ more placuit maioribus nr̃is. Nũc aũt & ætherius p i, scribitur a plærisq;, & ab oĩbus elisios eadem vocali.

sed etiã in sua ptãte qs deus
tẽpestas, esse velit. Tẽpestatũ: ita bonarũ vt malarũ: vt vñ tã clara repẽte tẽpestas vel tẽpestatũ tẽporꝝ: vt vbiq; Sal. Materna: qa dedicata est Veneri: a qua originẽ ducit Augu. Numina so. co. i. magna quasi neptuno & cæteris dijs ma
Thule, rinis sit maior futur⁹. Thule insula oceani inter septẽtrionalẽ & occidẽtalẽ plagã vltra Britãniã & Orcadas. Tethys emat: ad antiquũ morẽ retulit quo se maritus & vxor inuicẽ emebãt: vt hr̃ in iure. Tardis æstiuis. Qua locus æri. ægyptij duodecim posuũt signa. Chaldei. xj. Nam scorpiũ & librã ꝓ vno accipiũt. Chelæ em̃ scorpij faciũt librã. Idem Chaldei nolũt æquales esse ptes in oĩbus signis & aliud. xx. aliud xxx. hr̃e. Ergo ẜm Chaldeos dicit posse eũ hr̃e locũ iter scorpiũ & virginẽ q̃ erigone est. In his signis sunt deorꝝ domicilia. Nam solis leo est: lunæ cancer. Cæteri planetæ singuli bina hñt suo ordine vnũ a sequẽtib⁹ alterũ a superiorib⁹. Nã Mercurius q post lunã primus est a terra habet virginẽ & geminos: Ven⁹ taurũ & librã. Mars arietẽ & scorpiũ. Iuppiter pisces & sagittariũ. Saturnus capricornũ & aquariũ. Ergo docet Aug. & fortem ꝓpter scorpiũ domiciliũ martis & iustũ ꝓpter librã. Prudẽtẽ ꝓpter vicinã virginẽ: q̃ mercurij est. Tibi: in tuũ honorẽ & grãm. Ardens qa martis est domiciliũ. Cæterum ei⁹ tp̃s frigidũ est. Nã nouẽbris mẽsis. Iusta. p. p. ẜm Chaldeos q dicũt illũ duorꝝ signorꝝ spaciũ
Ordo. cõtinere. Quicqd eris. ¶Ordo ẽ. qcqd eris: da facilẽ cursum. Reliqua dicta sũt p parẽthesim. Nec sperẽt. t. allegorice dicit illũ non posse mori. Dira cu. ostẽdit non
Proserpina. debere illũ velle. Proserpina matrẽ. Ceres cũ raptã a Plutone filiã diu q̃sisset cognouit tãdẽ eã esse apud inferos, Itaq; implorauit auxiliũ iouis q ait posse illã ab inferis reuerti si nihil ibi gustasset. At illa gustauerat iã in elisio mali punici grana: quã rẽ Ascalaphus Stygis filius ꝓdidit. Nõ potuit ergo redire. Sed Verg. mõ necessitatẽ tribuit volũtati Mœruit tñ a Ioue Ceres vt ꝓserpina esset sex mẽses cũ mr̃e: & totidẽ cũ marito. Hæc est q̃ luna toto anno sex mẽsibus crescit & totidẽ deficit vt crescẽs apud superos deficiẽs apud inferos esse videat̃. Da facilẽ cur. Meo poemati. Audacib⁹. Verecũde extenuat vires suas. Mecũ: vel mecũ ignaros: vel tu mecũ miseratus: aut cis mecũ faue. Iã nũc. i. adhuc viuus: nã viuus mœruit diuinos honores.

PRO. ¶Accipiet. c. m. t. myrto. Myrtus est arbuscula Veneris subiecta tutelæ. Cæsar aũt iulius: qa trahit ab Aenea gen⁹. idcirco materna myrt⁹ dicta est a Ver. Tibi seruiat v. t. t. q. s. g. tethys. e. o. v. Superior sensus declarat ambigi inter deos: vtrũ ioui succedere debeat Cæsar frugũ tẽpestatũq; arbiter futur⁹ agrestib⁹: & oĩbus vrbibus venerabilis. Sequẽs añ etiã Neptuno q ei det amphitritẽ vxorẽ neptuni futura Cæsaris cõiugẽ tethyn matrẽ ait dubitare gñatã ex oceano. Insulæ sunt in oceano septẽtrionali iũcta britãniæ vltimis partib⁹ Orchades: quarũ vltima est thulæ significat quoq; hãc seruiturã Cæsari cõsecuturo honores cœlestes. An ne nouũ. t. s. t. m. a. Qua loc⁹. e. i. ch. q. s. pãdit̃. i, t. b. c. a. s. & c. i. p. p. r. tardis mẽsib⁹ ideo q domiciliũ Saturni tradant astrologi librã: qđ est signũ æqtatis quoius mẽsib⁹ est biẽnij & sex mẽsiũ: quoi⁹ loco futurũ Cæsarẽ dicit. Chelas dicit scorpionis brachia Erigonẽ dicit virginẽ: quoi iustitia Astræi filia: q̃ quõ morata esset aureo & argẽteo sæculo cũ hoĩbus ferreo sæculo se recepit in cœlũ: qa vltra in terris sedẽ nõ habuerit: nec sustinuerit se hoĩm misce

re sceleribus

aũt q̃ conuẽticula deorꝝ sint habitura: tãq;. s. dec⁹ & specimẽ: an videlicet velis inuisere. i. visitare vrbis. i. ciuitatis & velis curã. i. ꝓtectionẽ terrarũ. s. assumere: hoc est an velis coli in vrbibus ab his q eas ĩhabitãt tãq; eorꝝ ꝓtector an ab oĩbus in terris: hoc est in agris: degẽtibus: & maximus orbis. i. totus mũdus aut maxima pars mũdi accipiat te autorẽ frugũ: & potẽtẽ. i. potẽtiã & dñationẽ habẽtẽ: tempestatũ. i. tẽporꝝ aut tẽpestatũ q̃ agris ingruere solẽt. An tu cingẽs tempora. s. capitis tui myrto materna. i. q̃ in tutela veneris iuliæ domus genitricis est & in littorib⁹ maris nascit̃ venias. i. efficiaris & euadas deus immẽsi maris: & nautæ colãt numina tua sola. i. q̃ magna sunt & q̃ sine alteri⁹ accessione qđ volẽt efficiẽt: aut sola. i. solũmõ tua: qa thule. i. insula vltima. i. extrema: hoc est etiã extremi hominum vt q sunt vltra penit⁹ toto diuisos orbe Britannos: seruiat tibi: & Tethys. i. magna maris dea: emat. i. cõparet te sibi generũ oĩbus vndis. i. dote vndarũ oĩm: quarũ dñs efficieris. An ne sed nõne potius addes te nouũ sydus. i. astrũ: mẽsibus tardis. i. syderib⁹ qbus tardi mẽses compertũt. s. erigone & scorpioni: hoc est an potius imperij romani locũ occupaturus es ĩ cœlo: in ea. s. parte: qua loc⁹ pãdit̃. i. apit̃ tibi iter erigonẽ. i. virginẽ. (Scribit̃ aũt p n, a ntõ erigone. Nã p m, esset malus versus) & chelas sequẽtes. i. brachia scorpij subsequẽtia: qa ipse scorpius. q. d. vltro & volẽs: ardẽs. s. ardore quo mars cuius domiciliũ est: cõtrahit. i. constringit & prius extẽsa ad se trahit iã tibi. i. ad honorẽ & cõmodũ tuũ brachia. i. chelas suas: & reliquit. s. postq; cõtraxit iã tibi pl⁹ cœli. i. de cœlo (aut ɔstruat̃ añ licet post regat̃: sic reliqt tibi cœli. i. de cœlo: regit̃ em̃ ex vi partitionis vt dicũt) plus parte iusta. s. ad hoc vt nouũ sydus recipiat. Quicqđ eris. i. quodcũq; numẽ. (Dubitabat em̃ an cœli: an maris: an terræ: ne tñ id dubitasse videat̃ ꝓpterea q nesciat an velit deus inferorum esse subdit) nam nec tartara. id est obscura inferorũ sperent te regem nec tam dira cupido regnãdi veniat tibi vt scilicet inferis dominari velis: q̃uis græcia quasi dicat fabulatrix & mẽdax: miretur. id est laudet campos elisios. id est beatorum sedes apud inferos: nec. i. & nõ q̃uis proserpina. s. filia Cereris & vxor Plutonis effecta repetita. s. a mr̃e cerere: nõ curet seq matrẽ. i. nolit redire ad superos: qđ faceret tñ nisi beatiorẽ inferorꝝ locũ cẽseret (hoc aũt p parẽtesim insertũ est.) Quicquid inquã eris da. s. aspirãdo facilẽ cursum & annue. i. faue annuẽdo: cœptis. i. orsis meis: audacibus. i. supra vires nisi arriseris moliẽtibus & tu miseratus mecũ agrestes ignaros viæ. i. rõnis colẽdi: ingredere. i. adsis vt numẽ: & assuesce iã nũc. i. dũ adhuc in terris es: vocari votis. i. p vota tibi facta: aut votis. i. ad vota nr̃a ꝑficienda.

re sceleribus. Erigone aũt Icari fuit filia pastoris attici: q̃ rela
Erigone ta est in numerũ syderũ: nõ signorꝝ. Sydera em̃ extra signiferum circulũ sunt signa tm̃. xij. placet eẽ astrologis. Iusta plus parte reliqt a scorpione: qa scorpius duorꝝ signorꝝ spatiũ teneat: in quoius brachijs duob⁹ posita statera signũ libræ q̃ græci ζυγον vocãt hoc em̃ spaciũ ab eo detineri: & Oui. testat̃: quũ ait. Est locus in gemios: vbi brachia ɔcauat arc⁹ Scorpi⁹ & cauda flexis vtriq; lacertis. Porrigit in spaciũ signorꝝ mẽbra duorꝝ. Quicqd eris nã te. n. sp. t. r. Nec tibi. r. v. t. d. c. q̃uis elisios. m. g. c. Nec. r. s. c. p. m. Tartarum ait Vergil. apud inferos locum præcipitem infinitæ

altitudinis

altitudinis: quum ait: tum tartarus ipse Bis patet in perceps
tm̄ tēditq; sub vmbras. q.a.e. elysios cāpos dicit apud inferos: in
quos recipiant̄ pioꝝ aīæ: q̄s alij putant esse insulas fortunatoꝝ:
Nā ꝙ negat ꝓserpinā sequi voluisse matrē cōtra Historiā refert.
Cognito em̄ eius raptu Ceres: Ioui detulit querelā: qui permisit
matri filiā abducere si nullum cibū ore apud inferos cōtigisset.
Ascalaphus. Quō autem indiciū fecisset Ascalaphus Orphnes & Acherontis
filius eam tria grana mali punici in horto ditis deuorasse: muta
tus est in auem bubonem. Iuppiter autem permisit sex mēsibus
cum matre filiam esse totidem cum viro.

MAN. ¶ Tuq; adeo Augustum cæsarē inuocat. Nā vt latius in Buco.
ostendimus: viuēti etiā diuinos honores impēderūt. Tuq; adeo
hyperbatō est tendit em̄ illuc vsq; Da facilē cursum: quidā tn̄ id
publice interpretando cū nesciret huic loco ordinē tradere: dixit
legendū esse. Tuq; adeo es: textus oēs veteres: & poetæ venustatē
deprauās. Erit igit̄ ordo talis: Et tu Cæsar: quē est adeo incertū. i.
valde incertū: quæ deoꝝ concilia mox sint habitura: Siue & tu
Cæsar: quem adeo. i. profecto incertū est: quæ &c. Mox. i. deinde
Cōcilia. vbi mortales reliqueris. Cōcilia cōuentus societates a cōcalādo
id est vocando: vt scribit Festus: dicit aūt incertū esse q deus fie-
ri velit: an terrarum & vrbiū: an maris: an cœli: cū possit quod-
Vrbis in actō. cunq; eligere. Vrbis ne inuisere Cæ. vrbis actūs est nō gtūs. nam
Gelli. lib. xix. scri. Probū Valeriū hoc loco vrbis per i scriptū le-
gisse libro manu Verg. collecto. Verte aūt & muta vt vrbes di-
cas: insipidius nescio quid facies & pinguius cōtra lib. iij. ænei.
vrbes dixit per e litteram Centū vrbes habitant magnas. hic em̄
muta vt vrbis dicas nimis exilis vox exit & exanguis tanto qp-
pe iuncturæ differētia est in cōsonantia vocū ꝓximarū. Probus
idem ait authore prædicto diuersis in locis Vergiliū vrbis & vr
bes dixisse. arbitrio: cōsilioq; vsum auriū. Sic turrē & turrim: tres
& tris &c. Inuisere: visitare. Cæsar scri. Suet. Octaui. Caij. Cæ. &
deinde Augusti cognomē assumpsisse. Alterum testamēto maio
ris auunculi alterū Numacij planci sn̄ia. Maximus orbis immē
sus terræ globus. nā dixerat: Terrarūq; velis curā. Ply. li. ij. inqt.
Orbis. Orbē certe dicimus terræ globū quē verticibus includi fatemur
& paulo inferius immensum terræ globū appellat. Id quidē per
placet. sed videt̄ etiam de cœlo intelligendū propter sequentia.
Authorem frugum. i. ducē. & causam quod ꝓpter Erigonē ait &
librā quæ Cereri dedicatæ sunt. Manilius lib. ij. Spiciferæ est vir
Tempestas. go cereris fabricataq; libra. Tēpestatum. i. temporū: tēpestas em̄
authore Varrone a tēpore dicit̄: vel ipsarum tempestatū propter
Scorpionē: quod sydus marti dedicatū est tempestatum deo: sed
hoc modo carminū transpositio esse videret̄. Illoꝝ. s. an ne nouū
Mirthus Augusti genus. & an deus immensi & ergo priora potius. Materna myrtho. i. ve
nerea. Augustus em̄ a Venere duxit originē nā filius fuit Acciæ
natæ ex Iulia sorore Iulij Cæ. Sueto. referente. Deinde Iulij Cæ.
filius per adoptionē: quo aūt pacto iulius Cæ. a Venere originē
traxerit: late apertū est in Buc. æglo. viij. Materna myrtho: myr-
tho præest venus inquit Ply. lib. xv. & Gello. lib. v. ca. vj. ait ꝙ
oualis corona myrthea erat: eaq; vtebant̄ imperatores qui ouan
Ouandi causa. tes introibant vrbē. Ouandi aūt hæc nō triumphandi causa erat
quum aut bella nō rite indicta neq; cum iusto hoste gesta erant:
aut hostium nomē humile & nō idoneum fuerat vt seruoꝝ pira
tarumq;: aut deditione repente facta incruenta victoria obuene
rat. Cui facilitati aptā esse Veneris frondem crediderūt: ꝙ non
Martius: sed Venereus qdam triumphus foret. hæc ex Geli. Ply.
autem li. xv. edocet: authore Massurio curru quoq; triumphan-
tes myrthea corona vsos. Maro itaq; propter triūphos Augusti
ait. Cingens materna tempora myrtho. & ꝓpter librā Veneris
domicilium. Tua numina tuas ptātes. Numen enim authore Fe
Numen. sto dicitur quasi nutus dei atq; ptās. Varro inquit Numē dictū
esse imperiū dictū a nutu. Colāt venerentur. Vltima thule: apd̄
Stra. & Diony. atq; Eustathiū qui græce diligentissime orbis si
Thule tum cōscripserūt θουλη thule legitur insula in vltima septētrio-
nis parte thule incip̄ per th. & u sequente. Strabo aūt sic ait de thu
le item obscura est historia ꝓpter eius in vltima loca remotionē
hanc siquidē ad septētrionē expositam locāt. Soli. quoq; de Bri-
tannia loquēs ait. Multæ & aliæ Circū Britanniā insulæ. e qbus
Thetys thule vltima: Vltra thulē accepimus pigrū & cōcretū mare. Te-
thys: tethys thetyos: vt Iginius scribit & alij fuit Oceani cōiunx
nympharūq; mater. Emat: Romano more elocutus est. vbi dote
adhibita generi cōparant̄. Iustinus aūt lib. iij. refert Lycurgū in-
ter Lacedæmonioꝝ leges statuisse virgines sine dote nubere. ius-
sisseq; vt vxores eligerentur nō pecunia: ꝙ seuerius matrimonia
sua viri coercent: cū nullis frenis dotis tenerētur. hinc optime iu
uenalis ait. Intolerabilius nihil est q̄ fœmina diues. Tardis mē-
sibus. i. tardis syderibus: vt leoni & erigone: menses em̄ a syderi-
bus denoīabant naturales. s. de quibus latius videto ibi. Hoc me
tuens cœli &c. Aduertēdū tn̄ hic signa accipi pro duodenis cœli
partibus æqualibus respectu primi mobilis: sydera vo ipsas ima
gines in

gines in octaua sphæra. Iulius p̄terea & Augustꝰ tardi mēses
dici possunt: Iulius quidē a sydere leonis. Augustus vo a sydere.
Erigones: sol enim diutius sub Leone morat̄ atq; Erigone: q̄ sub Erigone
quouis alio sydere: sub leone siquidē. xxxix. diebus vel circiter:
sub erigone aūt. xlvj. fere diebus: nā dum sol octauū signi leonis
gradū nostro æuo ingredit̄. qđ e circa. xxij. diē Iulij mēsis qntilis
tūc ingredit̄ leonis sydus: cōtinueq; sub eodem incedit sydere do
nec. xvij. signi virginis gradū pertingat: qđ est circa Augusti fi-
nem: intra quod spatiū intercipiunt̄ gradus. xxxix. dies quidē to
tidem ꝯstituentes aut circiter: qm̄ sol die quoq; per gradū vnum
fere incedit. Erigones vo sydus sol ingreditur per diē fere anteq̄
leonis sydus exierit hoc est dū. xv. signi vginis gradū attigerit in
ceditq; sub eadē Erigone donec scd̄m signi scorpionis gradū at-
tingat: qđ quidē est circa. xvj. mēsis octobris diem: intra qđ spa
cium gradus. xlvj. fere intercipiunt̄: tot em̄ diebus sol Erigonem
percurrit. Cū itaq; mēses a syderibꝰ olim denoīauerint vt & Chal
dæi asserunt: iure tot dies habere deberēt: quot sub eisdē sol ince-
dit: Libra deniq; vulcania cōtractis brachijs scorpiōis addita ma
gnis mēsibus Iulio & Augusto: hoc est syderibus leoni & erigo-
ne inter auctricē frugū erigonē & tempestatū potentē scorpionē
collocata est gradus fere. xxj. in cœlo occupans eos videlicet q a
septimo signi scorpionis in. xxij. intercipiunt̄: & inde iusta plus
parte cœli scorpius cōtrahēdo brachia relinqueret Cæsari dum a
scd̄o gradu signi scorpionis in. xxv. eiusdē locus Cæsari mortali
assignaret̄. Hi gradus q librā & erigonē ac scorpionem & libram
intercipiunt cū sua libra Cæsari adiungant̄. quæ libra dū Roma-
ni imperij maiestatē respicit. teste quoq; Manilio lib. v. hesperiā
sua libra tenet qua cōdita Roma. orbis & imperiū retinet &c. Vo
luit Verg. si Cæsar cœlū appeteret inter ipsa sydera vbi sedes est
Romani imperij se nouū sydus adderet tardis mēsibus p̄cedenti-
bus. i. tardis syderibus leoni & erigone: vt dictū est. Hæc de syde
ribus a p̄stantissimo viro & nostri sæculi summo astrologo Ioā
ne Theolopho Norico accepi. Locus em̄ erat obscurissimus. Eri
gonem. i. virginē de qua late apud Iginiū. Chelasq; sequētes: scor
pius magnitudine sui corporis duoꝝ locū occupat signoꝝ. Oui.
lib. ij. meta. de scorpio. Porrigit in spatium signoꝝ mēbra duoꝝ
E quibus Iginio teste prior chelæ: reliqua aūt scorpio vocat̄. Est
aūt libra dimidia pars scorpionis: vt idem ait chelæ aūt a chelos
qđ est vngula dicunt̄. Qua locus erigonē inter chelasq; &c. sub li
bra. Augustū Cæsarē collocari cupit: ꝙ libra domiciliū est Ve-
neris martis: & Italia illi subest signo vt diximꝰ. Et Manilius li.
iiij. de natis sub libræ horoscopo ait illū vrbes & regna trement
nutuq; regent̄: per libram igit̄ summū imperatorē designare cu-
pit. Scorpius dicit̄ a scorpizo qđ est spargo: spargit em̄ brachia. i. Scorpiꝰ scorpizo
chelas. Ardens. i. pugnax acer trux terribilis: scorpius em̄ est mar
tis domiciliū. Mani. li. ij. Vulcano pugnax mauorti scorpius hæ
ret. & iterū. Pectora & in chelis & quæ dat scorpius acer. & li. iiij.
Scorpius armata violēta cuspide cauda. In bellū ardentes aīos &
martia castra. Efficit & multo gaudentē sanguine ciuē. Scorpio-
num cauda semper in ictu est nulloq; momēto moueri cessat. ne
qn̄ desit occasiōi qbusdā gemini sunt aculæi: maresq; sæuissimi.
Ply. li. xj. Iusta plus parte: scorpius em̄ magnitudine sui corporis
duoꝝ locū occupat signoꝝ vti ostēdimus: adeo aūt sua retrahit
brachia. vt relinquat plusq; chelarū locus: seu libræ signū occu-
pat: qđ & dictū est supra: Nec sperent: innuit eū cœlū ascensurū.
Dira tristis & infesta: & quasi deoꝝ ira missa. Elysios cāpos. Ma- Elysij cāpi.
ro. lib. vj. scribit Elysios cāpos beatoꝝ locū apud inferos esse. At
Strabo lib. iij. docet Homerum eo in loco piorū regionē & elysiū
campū finxisse quo potēs Menalū transmissurū esse dicit. Elysiū
in campū terrarūq; vltima tandē. Dij te trāsmittēt: stat flauus vbi
Rhadamātus. Existitq; viris vbi vita facillima durās. Non hye-
mis vis multa niuis nō ingruit imber Stridula sed semp zephy-
rorum flumina mittit Ingēs oceanus. Aeris em̄ salubritas & sua-
uis zephyri spūs eius regionis peculiaris est quæ in occasum ver
gens nunq; tēperie caret. Tum vero terræ terminus vbi poeta in
fernū esse fabulatus est. Macro. vero lib. j. de som. ait ꝙ in sphæra
q̄ aplanes dicit̄ Elysios cāpos esse puris animis deputatos antiq-
tas nobis intelligendū reliqt: quod quidē nullæ etiā fidei conue
nire videt̄: in cœlo em̄ credimus beatoꝝ locū quē nostri theolo-
gi paradisum appellant. Proserpina: fuit hæc Iouis & Cereris fi- Proserpina.
lia quā Pluto infernus rex rapuit in cāpo æthnēsi: q floridꝰ semp
est: nā ꝓpe est demersum foramē quo ditē patrē ad raptū Proser-
pinæ exiuisse fama est: vti Soli. scribit. hāc mater ceres totū p or-
bem q̄sierat: vt li. v. meta. plene habet̄. Audiuit tandē esse apud
Plutonē. Sed qa ieiunia soluerat septē granis punicei pomi sta-
tutum est: vt sex mēsibus cū matre: sex vero cū marito maneret:
poeta aūt hoc loco eius arbitrio redire tribuit. Quicquid: vel ter
rarum vel maris vel cœli numen. Audacibus: arrogātiam vitat.
Annue: assentire faue. Viæ: rationis & consuetudinis. Ingredere
assis: adueni. Iam nunc dum viuis.

Vere nouo gelidus canis cū montibus humor
Liquitur: & zephyro putris se gleba resoluit.
Depresso incipiat iam tunc mihi taurus aratro
Ingemere: & sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricole: bis quæ solem bis frigora sensit.
Illius immense ruperunt horrea messes.

SERVIUS.

SER. ¶Vere nouo. qa anni initiū mēsis est martius. Decē aūt solū mēses fuerūt apud antiquos: & martiū voluerūt anni principiū propter Martē sue gētis autorē. (Aprilis.) Aprilis dictꝰ quasi terras aperiēs. (Maius.) Maius a maia. (Iunius.) Iunius a iunone: q̄q̄ alij a maioribus maiū: & a iunioribus iuniū dictū velint. Nā antea po. ro. in cēturias iuniorū & seniorꝝ diuisus erat. Reliq a nūero denoīant. Quintilis Sextilis Septēber October: Nouēber: & decēber erāt igit decē mēses: sed duo ꝓpter rationē signorꝝ anni intercalabant: q postea a Iano & Februo denoīati sunt. (Februus) Febrꝰ em̄ Ditis est pater cui eo mēse sacrificabat. Quintilis & Sextilis postea mutati sunt in honorē Iulij Cęsaris & Augusti: vn̄ Iulius & Augustus. Igit vere nouo. i. āni initio. & in pria pte veris. Anni em̄ q̄ttuor sunt tpa diuisa in ternos mēses. Et fit eorꝝ tēporꝝ talis discretio vt primo mense veris, nouū dicit ver. Poeta multa hic transtulit de vltima parte libri qui est œconomicos zenophontis: in qua tractat de agricultura. Sic de Geor. Māgonis aphri: Catonis. Varronis. Ciceronis quoq; libro. iij. œconomicon qui agriculturam continet. nam primus dat præcepta matrifamilias quæ domi agere debeat. Secūdus patrifamilias quæ foris. Non habet aūt hoc opus difficultatē in quæstionibus: vt eneis: nisi in paucis locis. sed in hoc vt res positas intelligamus: vt hæc prima præcepta significant: Hoc enim dicit agrum fertilē. i. pinguem & hærbosum bis arandum esse verno tēpore: vt hærbe adhuc sine semine euellant. & humor æstatis calore exciccet. vel glebarū putrescat duricies: & semel in autūno cū seminibus. Agrū vo tenuē & sterilē semel tantū arandū in autūno: ne si vere aret exiguus eius humor siccet in æstate. Canis albis niue. (Liquor) Liquit. liquor nouē li breuē habet. Verbū vero lōgam: (Humus. humanꝰ) sic humus breuiat: humanus qui inde est longat. itē itur producit. iturus breuiat. zephyro. se. glere. Laxantur fauonio flante quæ gelu cōstricta erāt. Ipse alibi. Rura gelu tū claudit hyems. Putris: resolubilis. Depresso. nā ingemet si aratrū altius præmet: quæ aratro pingui cōuenit terræ. Nam (Ply. secꝰ q̄ Seruiꝰ huncversum iterpretatur.) de infœcunda terra dicet. Tenui sat erit suspēdere sulco. Mihi aut vacat: vt Ci. Qui mihi accubantes in cōuiuio: vel mihi rustico amanti terras. Taurus: robustus bos. Nā tauri difficile iungūtur. Splendescere. Terit aratione. sed splēdescit. Lucre. occulto descrescit vomer in aruo. Dicimus vomer & vomis. sed ab vtroq; huius vomeris facit. Seges: terra: Demū. nouissime. Votis. magnā rē dixit. Nā sæpe maiora optamus q̄ speramus posse cōtingere. Solem: dierum calorem. Frigora. s. nocturnum frigus: in quo duplicem ostendit arationem vernalem & autumnalē. Nec ad tempora æstatis & hyemis referre possumus quia non sunt in Italia due in anno æstates & hyemes vt Geometræ dicunt esse in Taprobana insula Indiæ. Ruperunt plus est q̄ impleuerunt.

PRO. ¶Illa seges, demū votis rn̄det auari Agricole bis quæ solē bis frigora sensit. de eo agro loquit quē noualē vocamus alternis aūt cessat: Sed sub exitu hyemis semente facta sequenti æstate reddit fructum. Ergo bis sentit frigus: semel æstate deficiente hyeme initio veris iterū post sementē. bis solem semel æstate: qua cessat iterū qua fructus refert. Ipse aūt substituet huius rei causam progressu operis quum præcipiet: vt sub introitu hyemis sterilis ager proscindatur. Illum enim qui est fertilis: sub exitu hyemis proscissum ideo putat relinqui oportere cessantem: vt Siccetur æstu: ne si luxuriantis Sole natura fertilis efficiatur: inter fruges hærbe nascantur. Rursum eum qui fertilis est idcirco sub hyemem proscindendum putat q̄ humorem cœlestem: hybernumq; accipiendo esse fœcundior possit.

MAN. ¶Vere no. veris principio. primo em̄ mēse ver nouū dicit. scđo adultū. tertio aūt p̄ceps: sic etiā de æstate & alijs. dies aūt primꝰ veris extat. vij. Idꝰ Februarij. æstatis. vij. Maij. autūni. vij. Idꝰ Sextilis. hyemis. iiij. Idus nouē. auctor Var. li. j. ca. viij. Vere nouo Col. li. xij. ca. ij. sic ait sup hoc loco. Noui aut veris nō sic pricipiū obseruare rusticꝰ debet vti astrologꝰ: vt expectet certū diē illū q veris initiū facere dicit: sed aliqd etiā sumat de pte hyemis qm̄ cōsumpta bruma iā intepescit annus: pmitteq; clemētior dies opa moliri: possit igit ab Idibꝰ Ianuarijs: vt principē mēsem Romani anni obseruet auspicari culturꝝ officia. Satis aūt erit p dimidios mēses exeq qđ cunq; negociū. qa neq; p̄festinatū opus nimiū immature videri possit an̄. xv. dies factū: nec rursus post totidē nimiū tarde hæc ille. Canis: niuosis. Gelidꝰ humor. i. nix. Liquit: liquefit dissoluit. zephyro: (zephyrꝰ.) zephyrꝰ latine fauonius dicit. vt Ply. li. ij. ostēdit vētus est q ab occasu æqnoctiali flat: & tepidus est & siccus. Col. tn̄ ait: q̄. vij. idus Februarij fauonij spirare incipiūt. Ply. itē li. xviij. scribit q̄ fauonius ver īchoat: aperitq; terras: tenui frigore saluber: Putris. i. humefacta mollificata & solubilis. venti em̄ occidētales mollificant & humectant vt etiam Ptole. in. lib. iiij. partium scribit Gleba: terræ globus: nā terra ligata gleba est. soluta vero puluis. Resoluit. arua em̄ hyemali rigore præclusa: zephyri tēpore laxantur. Depresso. i. valde presso: qđ pingui cōuenit terræ. Nā de sterili dicet. Tenui sat erit suspendere sulco. Vomerē: aratri ferrum. quod vomit terram: vt ait Var. Illa seges. i. terra: Votis: desiderijs: Rn̄det consentit. Auari cupidi. Bis quæ solem: bis frigora sensit. Ply. lib. xviij. cap. xxxiij. sic ait. Quarto seri sulco: Vergi. existimatur voluisse: quum dicit optimam esse segetem quæ bis solem bis frigora sensisset. spissius solum sicut plerunq; in Italia. v. sulco seri melius est. in Tuscia vero. ix. prædicta Plynius. verba. vt. iiij. sulco seratur secundum Verg. ostendunt Probi in hoc loco explanationem non conuenire: quem multi alij secuti sunt: nō aduertentes Ply. verba nec etiā Var. scribit em̄ Varro. lib. j. ca. xxix. q̄ terram quum primū arant proscindere appellant quū iterū effringere vocant: tertio: cū arant iacto semine boues lirare dicuntur. capite vero sequenti ait idē Var. q̄ intervernum equinoctium & vergilianū exortū: & solsttium boues terrā proscindere debent. Et ca. xxxij. scri. inter solstitiū & caniculā cū ꝓscideris. effringi oportere. i. iterare vt fragant glebe.

ASCENSIUS.

ASC. ¶Vere nouo gelidꝰ &c. Hæc est pars executiua in q̄ author icipit docere agriculturā: & prio q̄ tpe terra ꝓscindēda sit dicēs: q̄ vere nouo: deinde quoto sulco sit arāda: docēs q̄ q̄rto sulco: quē faciūdum dicit sicvt bis solē & bis frigora sentiat. Eū em̄ maximꝰ seq̄ret ꝓuentus quō aūt intelligendū sit qđ dicit bis q̄ solē &c. sic docet Philippꝰ Beroaldꝰ in Seruiū post Seruiana vba. (Beroal.) Potior apud me est autoritas Ply. q vergilianū versum secꝰ q̄ Seruiꝰ interp̄tat. l. xviij. sic scribēs. Quarto seri sulco vgiliꝰ existimat voluisse: cū dixit optimā esse segetē q̄ bis solē bis frigora sensisset. Futilis est mehercle Seruij interp̄tatio vt de calore diurno & frigore nocturno loquat: cū poeta de sole æstiuo & frigoribꝰ hybernis. Et Probꝰ grāmaticꝰ mihi videt elegātius atq; eruditiꝰ enodasse nodū Maronianū scribēs poetā loq de eo agro quē noualē vocamus: q sub exitu hyemis: h̄ ē initio veris ꝓscindit: & ita æstate q̄ sequit siccat: deīde sub introitu hyemis semēte facta sequēti ęstate reddidit fructū: & ita bis sentit frigꝰ semel an̄ ęstatē: deficiēte hyeme initio veris: iterū post sementē: bis solē semel æstate qua cessat. Iterū q̄ fructū refert. Hęc ille. De q̄ re diligētiꝰ adhuc loqt Mācinellus docēs terrā ꝓscindi: effringi: offringi: & lirari. Proscidi qdē iter Vernū eqnoctiū & vgiliarū exortū & solstitiū. Effringi aūt inter solstiū & caniculā Offringi vo inter caniculā & eqnoctiū autūnale. Porro ab eqnoctio autūnali lirari vsq; post brumā. Proscīdit dū primū scindit aratro. Effringit dū ex trāsuerso glebe effringunt Offringit (qđ qdā occari vocāt) dū q̄si dētalibꝰ obstātia planant. Lirat aūt dū ī liras. i. sulcos findit. ¶Ordo est. (Ordo.) Taurꝰ īcipiat mihi. i. cuiuis. arāti (Sæpe em̄ datiuꝰ ꝓnoialis vt valla docet nihil certi demōstrat aut refert vt si dicas h̄ mihi semp dormit) īgemere. i. multū gemere aratro dep̄sso. i. deorsum ī terrā ꝓfunde imp̄sso iā tūc. s. ve nouo: cum. i. qn̄ humor gelidꝰ. s. niues dissolute liquit. i. liq̄ndo defluit sup. de mōtibꝰ canis. i. niue adhuc in vtice tectis. & gleba putris. i. putrefacta zephiro. i. fauonio vēto q ve flat: resoluit. i. apit se (Posset ordo eē sicut iacēt vba ve nouo cū humor liquit canis mōtibꝰ & gleba putris resoluit se zephyro: iā tūc incipiat mihi taurus īgemere aratro dep̄sso: & vomer q. s. terrā vomit & etiā vomis dicit īcipiat mihi iā tūc splēdescere. i. splēdēs fieri attritꝰ. i. ꝓpter attritionē & vsum arādi. Illa seges. i. satio frugum rn̄det demū. i. tādē votis. i. desiderijs (qđ magnū ē) agricole auari vt q fœnus mltū exigat: alibi videlicet trigesimū: alibi sexagesimū: alibi cētesimū vocat etiā eū auarꝝ ī frōte æneī. dicēs: Vt q̄uis auido

Kꝰ parerent

parerēt arua colono. Gratū opus agricolis: quę .ſ. ſeges ſenſit priuſq; videlicet ſereret̃ bis .ſ. vernū & æſtiuū: & bis frigora .ſ. autūnale vſq; ad brumā .i. q̃ quarto ſulco ſcindit̃. Ideo aūt r̄ndet .i. ſatiſfacit & corr̄ndet votis agricole: qa meſſes imēſe ruperūt horrea illi⁹: h̄ aūt plus eſt q̄ ipleſſet qa res arida & fragilis dū vltra capacitatē implet̃ rūpit̃ vbi tenax & fortis vt corium diſtenditur.

glebe. Et .ca.xxxiiij. ait inter caniculā & æquinoctiū autumni oportere aratro effringi. Et .ca.xxxiiij. inq̄t ab eq̄noctio autūnali incipere oportet ſerere: vſq; ad diē .xcj. poſt brumā niſi q̃ neceſſaria cā coegerit: nō ſerere. Theophraſt⁹ itē lib. iij. de cauſis plātarū ait. Cura noualiū tpe vtroq; ſuſcipit̃: ęſtate & hyeme vt terra ſolē ac frigora ſentiat. His oīb⁹ v̄bis patet quoiā pacto ſeges bis ſolē bis frigora ſentiat.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At prius &c. Quia quarto ſulco ſerendū docuit: prim⁹ aūt fiat ꝓſcindēdo: docet q̄d attēdendū ſit ꝓſciſſuro equor .i. cāpū equū & planū de quo nullū experimētum habet dicēs: qa ꝓſpicere cōuenit vētos & cœli varietatē ne pluuia impeditus operā interrūpere cogatur. Deīde q̄s cuiq; rei cultus adhibēdus: & nouiſſimo qua regione q̄q; res libētius naſcat̃. Nā neq; terræ oēs ferre oīa pn̄t: q̄d exēplis hic probat. Seruius aūt in tmoli montis deſcriptiōe reprehēdit̃ a Beroaldo ſic. Tmolus Ply. in .v. refert. Tmolū mōtem eſſe nō cilicię vt Seruius opinat̃ ſed lydię q̄ añ tymolus vocabat̃ & erat vitibus cōſitus. Stra. quoq; & Solinus idē ſentiūt q̄d Ply. tmolū in lydia collocantes: de q̄ ſic ſcribit Ouid. Riget aridus alto tmolus in aſcenſu cliuoq; extenſus vtroq; Sardibus hinc illinc paruis finit̃ hypepis. Iuxta ſardis poſitū eſſe tmolū indicāt Ouidij v̄ſus. Sardis. Sardis aūt vrbē eſſe in Lidia celeberrimā Herodoti & Plinij teſtimonio nouiſſimū eſt. Præterea nō abſurdū fortaſſis foret illud Vergilianū Croceos vt Tmolus odores ad vinū referre. Nā cū tmoli vineta laudent̃ a priſcis tanq̄ generoſiſſima videtur poeta appellaſſe croceos odores .i. vinū Tmoli q̄d odoris & coloris crocei ſit: q̄ leuinū in primis laudat̃ a Palladio vtpote ſaluberrimum: & in hāc ſniam vadit Porphirio dicēs crocum ꝓ vino poſitū eſſe a Vergilio & allegat iſtud hemiſtichiō: hoc iō dixi vt aliq̄d argutius recōditiuſq; memorarē: nō vt Seruij expoſitionē refellere vellē: q̄ Probi & Solini atq; Columelle autoritate coroborat̃. q̄ ſcribunt Tmolū eſſe croco florentiſſimū

At prius ignotum ferro q̄ ſcindimus æquor.
Ventos & varium cœli prædicere morem
a Cura ſit: ac patrios cultuſq;ᵃ habituſq; locorū.
b Et quid quæq; ferat ᵇ regio: & q̄d quæq; recuſet.
c Hic ſegetes: illic veniunt fœlicius vuæᶜ.
d Arborei fœtus alibi: atq; iniuſſaᵈ vireſcunt
Gramia: nōne vides croceos vt tmolus odores?
India mittit ebur: molles ſua tura ſabæi?
At calybes nudi ferrum: viroſaq; pontus
e Caſtorea: eliadum palmas epiros ᵉ equarum?

PIERIVS.

a ¶Ac patrios cultuſq; habituſq; loc. In Oblongo vaticanæ Bibliothecæ codi. cultus habituſq;, legitur, particula, q;, ſemel tantum poſita, in Longo .q; poſt, cultus, adſcripta erat, abraſa eſt. Vetera exemplaria reliqua, cultuſq;, habituſq;, legunt, & particula illa vtriq; vocabulo adiecta, verſui decorum, & grauitatem addere mihi videtur. b ¶Et quid quæq; ferat regio quid quæq; recuſet. In nonnullis antiquis codicibus legere eſt. Quid ferre recuſet. Quod ego crediderim ex Paraphraſi deſumptum. c ¶Hic ſegetes illic veniunt fœlicius vuæ, Antiquos admodum codices vidi, in quibus verſus hoc numero legitur. Hic ſegetes veniunt vuæ fœlicius illic. Sed enim vulgata lectio magis aures implet, & longe ſuauior videtur. d ¶Atq; iniuſſa vireſcunt gramina. In Lōgo. exemplari abraſa eſt dictio. Iniuſſa, eiuſq; loco repoſitum, inuiſa: ſed iniuſſa, omnino lectio caſtior eſt, quam & Seruius agnoſcit. e ¶Eliadum palmas epiros equarum. In Longobardico, & pleriſq; alijs codicibus, epirus, per, us, legitur Latina terminatione. In Romano, epiros, per, os, vt Græce, & ita legendum Seruius cenſet. Præterea cur equarū potius fœminino genere q̄ equorū maſculino dixerit, quærit Probus, Sed in reddenda ratione, quid ſibi velit difficulter intelligas adeo omnia eius ſcripta mutilata ſunt, licet vero dicat corpora præcipue matrum legenda, ex quibus Sobolem tollas, nō ſatis ad ſentētiam facit. Quare legas apud plinium de equis, ſcythas per bella fœminis vti malle, quod vtinam curſu nō impedito reddunt, ad quos reſpexiſſe crediderim Vergilium quum hic præſertim de curſu & velocitate loqui videatur.

SERVIVS.

SER. ¶At prius ignotū ferro q̄ ſcindimus ęquor: prius videlicet q̄ nos faciam⁹ vernactū. Aequor. Modo terrā ab equalitate dictū. Vētos: Debes ſcire cui vēto ſubiaceat ager. Cœli: Aeris. Lucre. In hoc cœlo q̄ dicit̃ aer. Noſces ergo aeris qualitatem vtrū gaudeat pluuia an ſiccitate: an frigore: an calore. Patrios cult⁹. Quēadmodū cultus ſit a maioribus. Habituſq; locoꝝ .i. quid melius ferre cōſueuerit. ergo habitus locorum poſſibilitates accipe. Veniunt creſcūt vt pulchro veniēs in corpore virtus. Fœtus poma. Iniuſſa. Nam frumēta iuſſa naſcuntur vn̄ eſt illud. Atq; imperat aruis. Nonne vides. ſi vna ꝓuincia nō pōt ferre om̄ia quāto minus ager. Tmolus mons Ciliciæ vbi naſcitur crocū præcipue Nam cōmemorat vbi res meliores naſcuntur. Nam crocū & in aphrica naſcit̃: ſed nō tale ac tm̄ quale in Cilicia. India: nam & ſi in aphrica quoq; ſint elephātes: maiores tm̄ in India. Hinc Terē. elephantis indicis præfecerat .i. maximis Sabæi populi iuxta ſiriam & Arabiā dicti ab eo quod eſt σαβεθαι. Nam apud eos thus naſcit̃ quo deos placamus. Molles quia ſub aere clemētiore ſint Lucanus. Quicquid ad eos tractus mūdiq; teporē Labit̃ emollit gentes clemētia cœli. Aut qa alexander obſceniores ſuos milites illic cōdidit. Tus ſine aſpiratione dicim⁹. Nā antiq̄ dicebāt thus ποτουθεωνα q̄d diſplicuit. Tura em̄ a tūdēdo dici volūt .i. a glebis tuſis. cū q̄bus dicit̃ fluens ex arborib⁹ coaleſcere. Calybes: populi apud quos naſcit̃ ferrū. vn̄ calybes dicit̃. Ipſa materies: vt vulnificuſq; Calybs. Nudi apud quos arbores nō ſunt: vel

Tmolus Lydiæ mōs nō Ciliciæ.

Sabæi.

Tus

Calybes

Calybs.

Sed qa interdū grate ſunt ſtudioſis argutiores interp̄tatiōes: hęc pauca libuit his cōmentarijs intexere: ſequat̃ vnuſquiſq; q̄d velit. Hęc illæ.

Ordo. ¶Ordo eſt. At .i. ſed cura ſit .i. curādū eſt nobis pri⁹ q̄ ſcindamus equor .i. cāpū equū: ignotū .i. de quo nullū adhuc fecimus periculum ferro .ſ. aratri: cura inquam ſit prædicere vētos .i. aut cui vento ſubiaceat aut qui venti pluuiā qui ſerenitatem allaturi ſunt & pro .i. varium more cœli .i. aeris niſi dicas variā influentiam cœleſtium corporum: ac cura ſit prædicere cultus patrios. id eſt qui quorumlibet patrię .i. loco natiuo conueniant & habitus .i. qualitates locorum. Et cura ſit prædicere quid queq; regio ferat. & quid quæq; recuſet: ſup. ferre quia ſegetes veniunt .i. naſcunt̃ fœlicius .i. fœcundius & huberius: hic .i. hoc loco & vuæ veniunt fœlicius illic .i. illo loco: fœtus arborei veniūt fœlicius alibi. Atq; gramina vireſcunt: iniuſſa. id eſt ſponte nullo ſerente aut cogente: nonne vides vt .i. quemadmodum. Tmolus mons ille lidie mittit odores croceos. id eſt crocum: & vt India mittit ebur & ſabæi molles ſcilicet in tepida ſemper regione verſantes mittant ſua. id eſt propria & peculiaria thura quia ſolis eſt thurea virga ſabæis. At. id eſt ſed: calybes: populi illi aut in ponto aut potius in hyſpania nudi. id eſt nudis membris calibem: hoc eſt ferrum mulcentes: cum ſabæi tenerrime veſtiti thura legant epithetis ergo antitheſim facit ſup. mittūt ferrū .ſ. calybem: & pontus illa inſula: mittit caſtorea .i. medicamenta ex teſticulis caſtoris facta. viroſa. id eſt virium plena: aut virus quoddam habentia. epiros ſcilicet inſula mittit ſup. palmas equarū eliadū .i.

equas

nudi ꝓpter cedēdi ferri ſtudiū. Viroſa: Fibri canes ſunt pontici quorū teſtes apti ſunt medicamētis ꝓpter quod vbi ſe quæri ſenſerint: eos ſecant. De quibus Cice. Redimunt ſe a parte corporis ꝓpter quā maxime petūtur. Iuuenalis. Qui ſe eunuchum ipſe facit cupiens euadere dāno teſticuli. Caſtores a caſtrādo dicti ſunt Viroſa: venenata. Nam quamuis multis morbis ſint remedio tm̄ prægnantes illoꝝ odore abijciunt partum: dicta ab eo quod eſt vitus. Alij fortia a viribus. Eliadum pal. epi. equa. Hypallage: Nā dicit epirus creat equas optimas: quæ apud elidē palmas merent in Iouis olympiaci curuli certamine. ꝓfertur autem græce epiros cum accentu in prima. Nam ſi eſſet Epirus latine haberet accentum in penultima. Dixit aūt equas: quia velociores ſunt q̄ equi. quia vt ait Ply. inter currendum emittunt vrinam.

Fibri.

Caſtores

PRO. ¶Nōne vides croceos vt tmolus odores. India .m.e.m.ſ.t.ſ. at calybes .n.f.v.q;.p.c.e.p.e. Tmolus lydiæ mons eſt: quē nō idcirco noīat vtiq; q̄ ſolus crocū ferat: ſed q̄ p̄cipue: peluſiacā lētē dicit & ſicyoniā baccā oliuā: nō q̄ ſicyone tm̄ naſcunt̃: aut peluſij ſolum lētes: & india mittat ebur. ſed & aphrica: Sed maiores ſunt in india elephāti. Sabæi natio eſt arabiæ: quos molles vitio ſermonis q̄ a parū viril̄r loquant̃. dicit. Calybes natio pōtica. in q̄ ſunt ferri fodine. Ibi aūt a nudis ferrū q̄rit̃ pōtus fert & caſtora: ſed nō ſolus: fibri em̄ teſtes hoc noīe appellant̃ quod animal quū etiam in alijs regionibus q̄ in ponto naſcantur: non tm̄ tanta eſt vis teſtium: quanta ponticorum fibrorum. Eliadum palmas .e.a. Copioſiſſimam eſſe palmis epirum ſignificat nec tamen ſolum caſ

ferre dicit,

ferre dicit em̃ & idumæas. Quæri solet quare equarũ potius
q̃ equorum dicat ipse rationem consilij sui explicat quum ait in
li.iij. Seu quis olympiace.m.p.p. Pascit.e.s.q.fortis ad.a.i. corpo
ra præcipue matrum legat.

MAN. ¶Ferro vomere. Aequor: campum ab æqualitate. Ventos & va
rium cœli &c. q̃ sint agricolis: necessaria diximus iam circa prin
cipium huius commentarij & quia huic etiam loco conueniunt
ibidem relegenda admoneo. Ventos. hoc dicit ne imbribus vẽ-
tisq; imminentibus opera inchoet agricola: laboremq; frustret:
vt columella docet: & Plynius libro.xviij.capitulo.xlix.inquit
in boream ponito arbores vitesq;. sed hoc flante ne arato: frugẽ
ne serito: semen ne iacito. Varium cœli morem. Idem Columel-
la in prologo libro.j.aperit inquit enim: cœli & anni præsentis
mores intueatur agricola scilicet. Neq; enim semper eundem ve
lut ex præscripto habitum gerunt: nec omnibus annis eodem
vultu venit æstas aut hyems nec pluuium semper est ver: aut hu
midus autũnus. Patrios cultus Varro libro.j.capi.v. Agricultu
ræ inquit quattuor sunt partes summæ: e quibus prima cogni-
tio fundi partesq; eius quales sint: secunda quæ in eo fundo op⁹
sunt ac debeant esse culturæ: causa tertia quæ in eo est prædio co
lendi causa sint faciunda: quarta quoq; tempore in eo fundo fer
ri. Habitusq; locorum. Varro libro.j.capi.vj.scribit in terra esse
simili vi ac potestate partes per multas in quibus lapis marmor
arena: puluis: creta: ignis carbunculus: id est quæ sole perferuet:
ita vt radices satorum comburat: partim sunt humidiores par-
tim aridiores: partim mediocres: sunt macræ: sunt pingues. Ha-
bitus: id est qualitates: diciturq; habitus ab habendo aliquid. Et
quid quæq; ferat regio. Idem Varro libro.j.capitulo.vj.ait non
eadem omnia in eodem agro esse possunt: nam vt alius est ad vi
tem appositus alius ad frumentum sic de cæteris: alius ad aliam
rẽ. Et.c.xxiij.inquit. Alia loca apposita sunt ad fœnũ: alia ad fru
mentum: alia ad vinum: alia ad oleum. Segetes: id est sata. Hic
segetes: illic &c. Plynius libro.xvij.capitulo.iiij.inquit. Quippe
non eadem terra arboribus conuenit: & frugibus: plærũq; nec
puella qualem habet Campania: vbiq; optima vitib⁹: aut quæ
tenues exhalat nebulas. Verg. & quæ fœlicem ferat non impro
bat vitibus Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano
pinguissimum in Betica: tanta est argumentorum & soli varie-
tas ac differentia. Capite vero. v. ait idem. Fruges alit tophacea
alba proxima est ruffa. Et li.xviij. Agri ipsius bonitas inquit: q̃-
bus argumentis iudicanda sit subsignabimus Catonis maxime
verbis. Ebulum vel prunus siluestris: vel rubus bulbus: minu-
tus trifolium: herba pratensis: quercus siluestris: pirus: malusq;
frumentarij soli notæ: veniunt crescũt. Arborei fœ.i. poma. De
fœtu diximus in Buco. Iniussaq; gra. frumenta enim iussa nascũ
tur. Vnde est: atq; imperat aruis. Nonne.v.c. Exemplo quod di
xerat aperit: & loca narrat vbi plus ac melius aliquid prouenit.
Croceos odo. Ply.li.xxj.scribit ꝙ prima nobilitas cilicio croco
inest: & ibi in Corico mõte dein Lycio monte olympo. Mox cẽ-
turipino Ciliciæ aliqui: Phlegreo secundum locum dedere opti
mum vbicũq; quod pinguissimum & breuibus capillis. Tmo-
Tmolus lus. Stra.lib.xiij.docet: ꝙ Tmolus satis coactus est: & ambitum
mediocrem habens: & in ipsis Lydiæ partibus terminatur: im-
minetq; sardibus vbi mons ipse fœlix: a quo pactolus fluit. Is ve
ro Tmolus appellabatur: vt Plynius libro.vj.scribit quod qui
dem Oui. quoq; libro.vj.metamor.ostendit. Deseruere sui ny-
phæ vineta tymoli. At sunt quidem qui contendunt hic legen-
dum esse nymphæ vineta Tymoli. quod perfecto absurdum est
Ply. autoritate. Est autem vino melle croco perfertilis. Vnde So
India. li.ait.de Lydia & Tmolus croco florentissimus. India: ea maxi-
ma est ad orientem exposita: de qua multa Stra.lib.xv. Fauonij
vero spiritu saluberrima est: bis in anno æstatem habet: bis le-
git fruges: autor est Soli. Ebur. Ply.libro.viij.scribit. Elephãtes
fert aphrica: ferũt ethiopes: sed maximos india: arma habet quæ
iuba cornua appellat. Herodotus melius dẽtes: hos deciduos ca-
su aliquo defodiunt: hoc solum ebur est q̃q; nuper ossa etiam in
laminas secari cœpere pœnuria etenim rara amplitudo iã dẽtiũ
præterq;

equas e quibus gignuntur equi in elide vicere soliti: & ita
palmas mœreri. Elis autem ciuitas est achaiæ vbi iuxta alpheũ
agitabantur olim ludi olympici. Elias ergo patronymicum est
a patria deductum. Et ita annotandum est patronymicum pa-
trium: nõ enim filium aut nepotem nec filiam aut neptem sed
rem in patria genitam significat: videlicet equas sicut in Buco-
lico musæ dictæ sunt sicelides a patria & alibi helyconides & ca
stalides &c.

præterq; ex india reperitur. Molles sua.t.sa. Docet Ply.li.xij.
ꝙ thura præter arabiam nullis: ac ne arabiæ quidem vniuersæ:
regio eorum thurifera saba appellatur spectans ortus solis æsti- Saba.
ui. Mol.sa. Stra.li.xvj.docet ꝙ sabei fœlicem arabiam incolunt Sabei.
quæ maxima natio est: apud hos & thus & myrrha & cynnamo
mum nascit̃ in ora etiã balsamũ: habẽt præterea palmas odora-
tas: hoĩes ꝓpter maximã fructuũ copiã ociosi segnesq; viuũt sub
rege sunt: & ipse tum etiam sui in delitijs muliebribus viuunt.
Supellectilẽ ex argento & auro multã habẽt: vasa: lectos: tripo-
das: crateras: cũ operculis domosq; sumptuosas: nam & portæ &
parietes & tecta ex ebore auro & argento lapidibusq; incrustatis
sunt distincta: ꝓpter hos igitur mores & tantã rerũ copiã: poeta
molles sabeos ait.i.ociosos: segnes delitiosos. At Probus inqt.
Molles vitio sermonis appellat: q̃ parũ viriliter loquant̃. Caly Calyb
bes. Iustinus li.vlti.de Hispania loquẽs scribit: ꝙ apud amphi-
locos Galatiæ portionẽ: præcipue ferri materia: sed aqua ipsa fer
ro violẽtior: quippe tẽperamẽto eius acrius redditur ferrum nec
vllum apud eos telum probat̃: qđ nõ aut Byrbili fluuio: aut ca
lybe tingatur. Vnde etiã calybes fluuij huius finitimi appellati:
ferroq; cæteris præstare dicuntur. Nudi labore.f. ac ignis æstu.
Pontus: mensura ponti ab Bosphoro ad meotidis lacũ protẽdit̃
vt docet Ply.li.vj. Castorea. Ply.li.viij.item li.xxxij.docet: ꝙ in
terris & in aqua victus est fibris: quos castores vocãt. & castorea
testes corũ quos sibi ipsi amputãt periculo vrgẽte: ob hoc se peti
gnari: efficacissimi aũt e põto galatiæ: mox aphricæ: sternumen
ta olfactu mouẽt somnũ cõciliãt cũ rosaceo perũcto capite medẽ
tur & vertigini neruoꝝ vitijs: sic & cõtra comitiales & sumpti:
poti ꝟo cõtra inflãmationes tormina venena aduersus scorpio
nes ex vino bibunt̃. aduersus aconitũ ex lacte aut aqua claritatẽ
visus faciũt cũ melle attico inũcti: cohibent singultus ex aceto.
Soli. vero sic ait ꝑ vniuersum põtũ fiber plurimus quẽ alio vo
cabulo dicũt castorẽ: testiculi eius appetunt̃ in vsum medelarũ.
Virosa.i.potẽtia & multæ virtutis ac viriũ: vt ostẽdimus. Vir⁹ Virus.
em̃ qñq; ꝓ naturali virtute legit̃: vt Nonius scri. & Ply. teste. vi
rus dr̃ ꝙ græce pharmacon.i.medicina: hinc etiã Iuue. ait in sat.
Natali coruine. Adeo medicatũ intelligit inguen. Virus p̃terea
dr̃ qđ distillat ab inguine eq̃: quo tp̃e agitat̃ amoris furore: vel
qđ distillat a coeũtib⁹ aĩalib⁹. Verg.li.iij.geor. hic demũ hyppo
manes ꝟo qđ noĩe dicũt Pastores lẽtũ distillat ab inguine vir⁹.
& Ply.li.xxviij.c.xxj.ait ꝙ virus verrinũ & scroffe ex coitu exce
ptum priusq; terrã attingeret: cõtra dolores valet: potes ergo vi
rosa intelligere etiã ꝓpter id: nã cũ castorea sint testes: recte viro
sa dici possunt. Eliadũ equarũ. Elis vt Ply.scri.lib.iiij. vrbs fuit Elis.
Achaiæ ꝑ agrũ vero Eleũ vt scri. Stra.li.viij. Alpheus amnis per
labitur. apud quẽ olympicoꝝ ludoꝝ certamẽ agebat̃ gymnicũ:
atq; eq̃stre teste Herodoto lib.viij. vbi p̃miũ erat oleagina coro
na qua donarent̃: nõ em̃ pecuniarũ certamẽ agitabãt sed virtu-
tis: id aũt Hercules instituerat. Sed hæc oĩa latius ꝑ nos habẽtur
ode prima Horatij. Palmas eliadũ equarũ.i.equas aliarũ victri-
ces apud Elidẽ. Probus aũt ait: ꝙ poeta copiosissimã esse palmis
Epirũ significat: quod aliter ostẽdit ipse Maro li.iij. Geor. dicẽs.
Quis sæpe fuga versos ille egerit hostis. Et patriã. Epirũ referat
fortisq; micenas. Palmas: palma arbor est: de qua multa Ply. sed Palma
ꝓpterea inq̃ Plutar. in certaminib⁹ palma signũ esse placuit vi
ctoriæ q̃m ingeniũ hmõi ligni est vt vrgẽtibus p̃mẽtibusq; nõ
cedat. Plura scri. Gel.li.iij.c.vj. Epiros ea vt ply.li.iiij. docet: est
in tertio europæ sinu: atq; acrocerauniis incipiẽs mõtib⁹ ad ma-
gnesiam macedoniamq; tendit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Continuo has leges. Docet va
rietatem terrarum in producen
do naturalẽ esse ac insitã ab eo
tp̃e quo deucalionis diluuium
fuerat vnde vt rigorẽ doctrinæ
mitigaret per digressiunculã nõ
ineptam fabulam inserit: quæ a
Lãdino sic explicat̃ Deucaliõis
diluuiũ non fuit vniuersale vt
diluuiũ noe. Fuit aũt vt ait Var
ro regnante Crimao Cecropis
successore. vt Eusebius & Hiero
nymus

Continuo has leges æternaq; fœdera certis
Imposuit natura locis: quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati durũ genus: Ergo age terre
Pingue solũ primis extemplo a mensibus anni
Fortes inuertant tauri: glebasq; iacentes

SERVIVS.

¶Continuo has leges &c. Con- SER.
tinuo iugiter ad perpetuũ Deu-
calion. Trãsit ad fabulas vt poe
tice ponat principium mundi.
Durum genus: propter ipsos la-
pides a q̃bus sum⁹: nam & græ-
ci populi λαοι dicuntur a lapi-
dibus: pingue solũ: redit ad cau
sam primis a mensibus anni ꝙ
dixit vere nouo. Puluerulenta.
Quæ glebas soluit in puluerẽ.
Maturis: vehemẽter calidis. Ar-
ctur um:

a Puluerulenta coquat maturis solibus[a] æstas.
b At[b] si non fuerit tellus fœcunda: sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspēdere sulco:
Illic officiant letis ne frugibus herbæ.
Hic sterilem exiguus nec deserat humor arenā.

PIERIVS.

a ¶Puluerulenta coquat maturis solib⁹ æstas. In Ro. cod. legere est, maturis frugibus. Seruius, solib⁹, agnoscit: cū alijs plerisq; codicibus antiqs. b ¶At si nō fuerit tel. fœ. In Longo. &, sed, at, melius.

cturū: Autūnali tpe in q̄ oritur arcturus. Sub. Sub. qn̄ tp̄s significat accusatiuo gaudet: vt hic sub arcturū. i. circa arcturū. & sub lucem exportant calathis. Illic in pingui. Hic in sterili.

PRO. ¶Cōtinuo has leges æternaq; f. c. i. n. l. q. t. p. d. v. l. i. in orbē. Vn̄ hoīes durū nati genus Deucalion Deucalion na putāt ꝓmethei fuisse filiū: & habuisse in matrimonio sororē patruelem Pyrrhā Epimethei filiā his tpibus: qbus Iouis inūdata græcia cataclysmo ꝑdidit humanū genus: q quū ꝑlati essent in montem parnasum: quo ius tm̄ duo vertices eminebāt: & ibi esset oraculū Themidos: intrauerūt adorātes quēadmodū possent restitui. hoīes: qbus respōsum est iactāda is esse parentis magne ossa post terga distinctis: capitibusq; velatis. interpretati autem quū essent terrā parentē: ossa eius lapides iecerunt post se: ex quibus hoim genus renatū est: quoius etiam Ouidius meminit quū ait: Inde genus durū sumus experiensq; laborꝝ. Et documēta damus qua simus origine nati. At si nō fuerit tellus. f. s. i. arcturum. t. s. e. s. s. Arcturus est stella in cauda maioris vrsæ: quā græci elicē vocāt: dicta a cauda & vrsa. Arctos em̄ grece: vrsa dicitur cauda vra: quoius ortu hyems incipit.

Hic sterilē ex. n. d. h. arenā. Quidā aspirant arenā qa hæreat quoi f. digammō adiunctū est: qd̓ etiā hauriat: hoc est in se receptū humorem trahit: huius hanc esse naturā testaṫ Vergilius dicēs: Collectum humorē bibula deducit arena. Bibula. n. qa bibat diciṫ. Aut ibi flaua seres. m. s. f. vn̄. p. l. s. q. leg. aut tenues. f. vitiæ. t. q. l. s. fragiles. c. s. q. s. putāt nō minus esse vtilē ad sationē farris agrū: ex q̊ ali⁹ fruct⁹ sublat⁹ sit. q̄ eū q vicibus cessat. Letheo ꝑfusa Papauera sōno. letheū somnū dicit eo ꝙ excutiat memoriā sopitis. Lethe em̄ est obliuio. Papauerāt: qd̓ i segete nasciṫ facit somnū.

MAN. ¶Has leges. Lex est ratio summa insita in natura: quæ iubet ea q̄ faciēda sunt: ꝓhibetq; ꝯtraria Tul. li. j. de legibus. Fœdera fœd⁹ Natura. appellatū. quia inter fœdera interponebaṫ fides vt ait Festus. Natura: ea vt aiūt: dicta est ab eo ꝙ aliquid nasci faciat: gignēdi em̄ & faciēdi potens est igiṫ natura creatrix oīm etiā inuisibiliū rerū Vnde Lucre. libro primo ait. Deserere incipiam & rerum primordia pandam. Vnde omnis natura creet res: auctet: alatq;. Sed de natura latius in Sileno diximus Deucalion. quæ constant a mundi initio statuta fuisse poeticæ & fabulosæ hoc loco narrantur. Sed de Deucalione latius & plene diximus in Sileno. Ergo age terræ. Ad causam reuertitur docendo quid faciat letas segetes vt prædixerat pingue solum: Palladius libro secundo de mense Ianuario ait. Pingues & sicci agri proscindi & apparari iam possunt: & libro. iij. de Februario inquit locis tepidis aut si clemens tp̄s & siccū fuerit: colles pingues vel hoc mēse proscinde. & li. vj. de mēse Maij scri. Nūc quoq; pingues agri & hærbosi proscindanṫ. & lib. vij. de mense Iunij inquit. Nūc frigidissimis locis quæ maiora sunt p̃termissa faciemus: agros equæ ꝓscindemus. Colu. scri. lib. vij. ca. ij. ꝙ idibus Ianuarijs qd̓ habet tp̄s inter brumā & aduentū Fauonij: siccos & pingues agros tēpestiuum est ꝓscindere. Paulo inferius inquit: ꝙ ab eqnoctio verno optime vliginosa & pinguia loca ꝓscinduṅt. At quæ mense Ianuario vernacta facimus: nunc vltima parte Martij sunt iterāda postea docet ꝙ circa sextū Idus Iulias optime iteraṫ ꝓscissum vernactū Primis a mēsib⁹ anni Ianuariū & Februariū itelligit q primi mēses anni Numæ Pōpilij fuerunt de q̄ aperte loquiṫ Colu. vt ostēdimus ibi. Vere nouo Gelidus. Ply. etiā. lib. xviij. cap. xxxij. inquit. Tepidioribus locis a bruma ꝓscindi arua oportet: ac frigoribus ab equinoctio verno: & maturius sicca regione q̄ humida maturi⁹ densa terra q̄ soluta pingui q̄ macra altū & graue solum etiā hyeme moueri placet Glebasq; ia. Causam aperit quare id fieri debeat: vt calor in puluerē Glebas dissoluat Solis em̄ ardore siccaṫ liquor. & cūcta torrenṫ & sorbenṫ: qd̓ Ply. li. ij. docet: quū vero proscinduṅt arua hoc vtilitatis habent: ꝙ inuerso cespite hærbarū radices necanṫ quod idē li. xviij. edocuit Maturis solibus. i. ardētibus: est em̄ a pomis metaphora. nā soles maturi dici p̄nt quum feruescere cœperint. At si nō fuerit tell⁹ fœcūda Ply. lib. xviij. ca. xxxij. inquit: ꝙ tenue valde & aridum solum paulo ante sationis tempus moueri debet. Col. vero lib. ij. ca. iiij. docet. ꝙ graciles cliui non sunt in æstate arandi: sed circa septembris Kaľ. cum si ante hoc tempus proscinditur: effœta & sine succo humus: æstiuo sole peruritur. Sub. i. circa. Arcturū. Arctur⁹. Aequinoctium. Arcturus vt Ply. scri. lib. ij. ca. xlix. exoriṫ. xj. diebus ante æquinoctium autumni. Est autem æquinoctium veris. viij. Kaľ. Aprilis: vt docet. Col. lib. vij. ca. ij. Autumnale: æquinoctium. viij. Kaľ. Octobris. ✠id est die

☞ nym⁹ nōdū defuncto Cecrope. Dictū autē Deucalionis. qm̄ maxime eius regionē opp̄ssit ad egyptū aūt & eius vicina nō peruenit. Factū est āno mūdi septimo supra tria milia & sexcentos ac septuaginta: cū vniuersale diluuiū qd̓ fuit tpe Noe fuerit anno. xxxij. supra duo milia ac ducētos. Dict⁹ est aūt Deucaliō lapides in hoīes cōuertisse qa q ex diluuio superfuerāt timētes iterū diluuiū se in mōtibus cōtinebāt aspero & ferino mō viuētes At ille vrbis paulatim emoliuit. & in planū deducēs ad mitiorē & humanū cultū traduxit: Deucalionis aūt filiū fuisse dicunt hellenē a quo græci hellenes sunt dicti. Thessalie aūt imperauit Deucalion Hæc ille. quia vero æternas docet naturæ leges: ita vt sua cuiq; loco vis semel insita perpetua sit (nā & Porphirius locū gn̄atorꝝ principiū & genus censet) cohortaṫ vt secundū eā rē terræ arenṫ: pingues: videlicet & cōdensę a primis mēsibus: hoc est ab Ianuario & Februario vt sole & vētis inutilis humor qui nimiā luxuriā pariat excicceṫ: & pingue superfluū absumaṫ. ipsęq; terræ fiant putres ac puluerulētę. Macrę vero & desiccę, vsq; ad sationis tp̄s nō scindanṫ ꝓfundius sed suspēdanṫ tenui & quasi (vt dicūt) superficiali sulco: ne hudū & pingue quod modicū habet & fertilitati necessariū est penitus exudet. ¶Ordo est Natura imposuit certis. i. suis quibusq; locis: Ordo. has leges. i. vires legitimas & a virtute superiore: hoc est cœlesti cōcessas vt. s. alie alia ferant & hæc ęterna fœdera. i. hęc pacta hūc cōsensum quo inter se cōsentiunt: ita vt alie aliarum munus nō vsurpent: quin etiā per hæc hoīes quodāmō fœdera seruāt: nam si ferat oīa tellus neq; alijs aliorꝝ egerent longe maior esset inter mortales principes fastus ita vt qui optima quæq; haberēt alijs nō cōicarēt: sed potius aditū negarent sed rerū penuria etiā cum thurcis & ethnicis cōmercia nobis facit. Imposuit ergo hęc fœdera: cōtinuo. i. iugiter & ad perpetuū aut vt Galli dicūt incōtinēti: hoc est ilico & e vestigio & sine intercapedine tēporis eo tempore quo Deucalion rex thessalie: iactauit in orbē. i. in mundum vacuū. i. vastatū aquis & hominibus carentē: lapides scilicet post tergum iactos. vn̄. i. e quibus lapidibus: nati hoīes sunt sup. durū genus: aut vniuersos respicit. quia ferrea nūc dicuṅt sæcula: aut Thessalos præcipue qui duri & immites prædicanṫ. vbi lapithe & centauri. & dolopes & myrmidones & id genus hoīes duri & feroces. Ergo id est qn̄ quidē æternę & incōmutabiles sunt leges nec frustreris si secundū naturę exigētiam terrā colueris age (Ad Age. hortandi aduerbium: de quo Valla non recte censet ꝙ videlicet tantum singulare verbū expostulet & agite tm̄ plurale: sed agendum vtrūq;: nam & hic diciṫ inuertant) fortes. i. robusti tauri: inuertant. i. proscindant. extemplo. i. illicio e vestigio (tractum ab Extēplo. auspicibus: qui lituo templū designabant ad cōtemplandū. i. inspiciendum auium volatū: quo designato dicebant extēplo eoq; dicto nequis obsit oēs se proripuerūt) a primis mēsibus anni. i. a Ianuario & Februario: solum pingue. i. terram pinguē opimam Solum. quæ solū diciṫ quia oīm sustentaculum est a soliditate (vn̄ quicquid aliquid sustentat illi solū est vt mare piscibus & aer auib⁹) & æstas puluerulenta. i. plena pulueribus & quæ per rarefactionem & putrefactionē multos pulueres excitauit. coquat glebas. i. terras pingues: iacētes. i. aut inertes nisi sole maturescant: aut graues & pōderosas. At. i. sed si tellus nō fuerit fœcunda. i. si solū fuerit macrum: sat. id est satis: erit suspendere. id est suspensam tenere scilicet terram: sub. id est vsq; ipsum arcturum. id est ortum arcturi seu boois qui oritur. xj. diebus ante æquinoctium autumnale hoc est. xiij. septembris quo tempore satio fit: tenui. id est modico & exili sulco. id est non arabitur donec seminandum erit nisi vno: & eo quidē tenui sulco: ne hærbę scilicet sponte in solo pingui supercrescentes officiant. id est noceant: letis. id est pinguibus frugibus: illic. id est in prius dicto: hoc est in solo pingui: & ne humor exiguus. id est qui in terra sterili & macra exiguus. id est modicus est: deserat. id est penitus destituat & derelinquat arenam. id est terram arenosam & quæ penitus in arenam excicceṫur hic. id est in terra minus fœcunda & macra. Exiguum est qd̓ quia modicum facile exigitur.

✠id est die Septēbris. xxiiij. orieṫ ergo Arcturus die septēbris. xiij. Arcturus autem stella est quæ vrse cauda interpretatur. est enim in cauda maioris vrsæ locata quam Bootes in zona habere dicitur clarius lucentem: autore Iginio. Suspendere: sursum agere. Illic in pingui solo. Hic in solo non pingui. Sterilem: arenam infœcundam & aridam terram.

Alternis idem tonsas cessare nouales:
Et segnem patiere situ durescere campum.
a Aut ibi flaua feres mutato sydere[a] farra:
b Vnde prius lætum[b] siliqua quassante legumē:
Aut tenuis foetus viciæ tristisq; lupini
Sustuleris fragilis calamos: syluamq; sonantē:
Vrit enim lini campum seges: vrit auenæ
Vrunt letheo perfusa papauera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola: neue.
Effoetos cinerem immundū iactare per agros:
c Sic quoq; mutatis requiescunt[c] foetibus arua:
Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Alternis idē &c. Præcepta Georgica.i.q̄ ad terræ opus & culturam pertinent ꝓ terrarū diuersitate diuersa sunt habēda: ideoq; prius docuit alio tpe terras opimas alio macras esse ꝓscindendas verū quod nunc affert documentū de terrarū cessatione seu intermissione ad oēm videt̃ pertinere regionē sic tñ vt alibi sit fere necessaria alibi tantū vtilis. Nā in terra pingui si intermissionem feceris pinguiorē effeceris: in qua tñ cautio sit ne nimiū luxuriet: in macra vō nisi cessaueris ab satione operā luseris nā penitus sterilē reddideris. Quocirca nūc de terris docet quō sint post messē tractāde dicēs ꝙ aut alternis annis cessabūt: vires & succū recuperātes: aut genere frumenti minus exedētis serentur: aut stercorabunt̃. Et ita triplex ĩuenitur cultura. Ordo. ¶Ordo est. Tu idem qui.s. suo tēpore terrā vtrāq; arasti: patiere.i. permittes nouales.i. terras innouatas. aut de nouo satas tonsas.i. messas: cessare.s. ab onere ferēdi: alternis sup. annis (Notū est ꝙ annalis noualis natalis molaris maxillaris edilis quintilis: & alia multa adiectiua sunt in eo genere ꝓferenda ĩ q̄ ponit̃ substātiuū subauditū: vñ si dico hūc natalē ītelligo diē hūc molar est dentē: hunc q̄ntilē mensem. hos nouales agros has nouales terras. hæc noualia arua: sed neutrum quoq; per se plenum est: & ideo frequentius eo vtimur sine substantiuo: non raro tamen dicimus has nouales: quia facile intelligimus terras) Et tu patiere campum segnem. id est effoetum & infoecundum qui iacet & nihil exurgere facit (vnde segnis dicitur ꝙ sit seorsum abigni qui actiuissimus est) durescere. id est durum fieri & obduci situ. id est lanugine & limo vt vires recipiat: aut tu feres.i. seminabis (Nō ergo scribit̃ ceres) farra flaua.i. quæ flauescunt dū matura sunt: sydere.i. anno mutato: aut potius sydere.i. qualitate tpis mutata. nā alio tpe farra alio legumē serit̃: feres dico ibi vñ tu sustuleris.i. collegeris (nā legumē dicit̃ quicq̄d legit̃ manibus vt pisum: faba: lupinus) prius q̄a legumina citius colligunt̃: legumē lætū.i. pingue & abūdans siliqua.i. tunica aut theca leguminū quassante.i. cōcutiēte pōdere suo ipm legumē grande & maturū: hoc est si videris ꝓduxisse densum & amplū legumen poteris tpe suo supinserere farra: aut ibi vñ tu sustuleris foetus tenuis viciæ.i. ei⁹ leguminis de gñe lētis: & foetus.i. ꝓuētum lupini.i. illius leguminis tristis.i. amari añ maturitatem: appositorie calamos fragiles.i. fraciles factu: & siluā sonantē.s. ariditate inducta. Si q̄ras quare nō supinserā linū & auenā vt farra aut quare nō superinserā farra post linū & auenā sicut post p̄dicta: aut q̄re nō faciat mētionē de lino & auena: dicit ꝙ iō: em pro q̄a seges lini vrit.i. arefacit & exiccat campū: & seges auenæ vrit campū & papauera ꝑfusa somno letheo.i. obliuioso.i. q̄ somnū & obliuionem inducūt vrūt cāpū: & ideo nō esset vtile eodē anno far supinseri: sed tñ facilis labor alternis sup. ānis.i. postq̄ annū cessauerit poteris vñ linū sustuleris etiā farra serere tm.i. tantummō ne pudeat (q̄a sordidū munus est) saturare pingui fimo.i. stercore vsq; ad saturitatē sola arida.i. terras macras ex antithesi ergo ornatum cōparat. ve ꝓ vel ne pudeat iactare cinerē immundū.i. limosum & pinguē (q̄d epithetō adiecit scd'm cōmētarios ꝓpter cinerem quo puellę in expoliēdis capillis vtuntur: aut potius ideo dixit immundum vt causa sit cur dixerit ne pudeat) per agros effoetos. id est emaceratos: & de quibus omnis foecunditas emulcta est. Arua requiescent quoq;. id est etiam sic. id est stercorando: foetibus mutatis. id est mutando foetus: hoc est si non idem genus frumenti aut leguminis seratur continue: nec nulla. id est non nulla immo (per liptoten) plurima gratia. id est relatio beneficij est terræ inaratæ. id est non aratæ: interea scilicet dum cessat quia se pinguem facit ad futuros prouentus: & hærbis pecora pascit quod non exprimit: ne alterius libri farraginem huc ingerat & opus confundat. Seruius autē legit nec minus interea. Sed plures nec nulla.

PIERIVS.

a ¶Aut ibi flaua feres mutato sidere farra. In Romano codice mutato semine, legitur, Sed Sidere agnoscit seruius, quum tamen nulla sit causa cur Semine sit expungendum, quum statim Vergilius ea connumeret semina, quibus far inde succedere sit ex fertilitate, & quæ contra, seminata prius, campū adurant. Sed enim reliqui codices omnino. Sidere, legunt.
b ¶Vnde prius lætum siliqua. Quassante legumen, quamuis seruius Lætum agnoscit, vide tamen an recte In Romano codice, lectum, legatur, vt ibi serenda farra dicat, vnde prius legumen legeris, verbum vero sustuleris Viciæ tantum & lupino seruiat.
c c. ¶Requiescunt foetibus. In Romano codice. Requiescent, fetibus. Futuro tempore scriptū, in alijs p̄senti.

SERVIVS.

¶Tōsas nouales: Agros messos SER. Dicimus aūt has nouales & hæc noualia. ꝓprie nouales sunt tūc primū arua ꝓscissa. Situ durescere: vt redeat in vires priores. Cicero aūt in dialogis & cæteri philosophi tractant nō quid debeat fieri: sed q̄d potissimū: Sic Ver. cū ponit multa remedia agrorū præ oībus ponit intermissionē vnde hoc frequēter repetit. Aut ibi: Si angustia agrorū nō patit̃ intermissionem ibi frumēta sere vñ legumina sustulisti: aut si tibi est op⁹ frumēto stercora agrū & sparge cinerē & incende stipulas: Sydere: anno. Lętū: fertile Legumē: ita dicit̃ ꝙ manu legatur nec sectionē requirat. Legum[...] Frumenta vero sunt oīa quæ ex se emittūt aristas: nā farra pro frumēto dixit. speciē ponēs pro genere. Frumē[...] Tenuis: Nā vicia vix ad triplicem peruenit fructū. Cū alia legumina ꝓuentū fertilē habeāt. Tristis amari: Nā in coctus amarus est. Lini seges. Bene excerpsit linum auenas & papauer. nā q̄uis legumina sint quia manu legant̃: viribus tñ frumēti exequantur. Letheo somno. Quia plena sūt obliuiōis. Nā Ceres Ioue admonēte dicit̃ papaueris cibo orbitatis oblita: & reuera papauer gignit soporē. Alternis facilis labor. Redit ad p̄ceptū intermissionis q̄d dicit esse p̄cipuū. Pingui vel humido vel fertili. Effoetos ꝯtinua fertilitate lassatos vt mulier dicit̃ effoeta frequēti partu lassata. Immundū: Ad differentiā illi⁹ q̄ vtunt̃ puellæ. Sic q̄q; mutatis requiescūt foetibus dicit. Requiescūt. Nō etiā roborant̃ vt intermissiōe aratiōis. q̄d repetit dicēs: Inaratæ gratia terræ. Nec minus liptote est.i. multo magis.
¶Nullo se tm̄ mysia cultu la. &.i.s.m. gargara. Mysia natio est cōiūcta barbaris: ꝯtingēs adriaticū sinū. Sed & altera hui⁹ nōis terra iūcta Troadi: aliq̄n subiecta regi Thelepho: & añ Theutranti. PRO.
¶Alternis vicissim: Tonsas nouales: messos agros. De noualib⁹ videto in Tityro. Segnem: infoecūdū. Situ durescere. vt vires accipiat. Situs aūt proprie dicitur lanugo quædam humore proueniens: fit aūt in locis sole carētibus Situ ergo.i. sordibus & squalore quodā: qualis intra opaca domus quæ diu non repurgatur esse solet. Vnde Marcus Fabius inquit. Excitanda mens & attollenda semper est: quæ in huiusmodi secretis aut lāguescit: & quēdam velut in opaco situm ducit: aut &c. Ponitur etiam pro loci q̄litate: vt de situ orbis &c. MAN[...] Situs. Aut ibi flaua feres mutato sydere farra. Ply. lib. xviij. cap. xxxvj. inquit. Si fuerit illa terra quā appellauimus teneram poterit sublato hordeo milium seri: eō cōdito raphanus: his sublatis hordeū vel triticum. ¶Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit. cesset quattuor mensibus hibernis. & vernam fabam recipiat: frumentum quidā seri vetant nisi in ea quæ proximo anno quieuerit: Sydere: anno. Farra far adoreū veteres appellauere: estq; ex omni genere durissimū: & contra hyemes firmissimum patitur frigidissimos locos: & minus subactos. primus antiquo Latio cibus. Ply. li. xviij. cap. viij. Far Flaua. flauus color ex viridi ruffo & albo concretus. Ge. libro. ij. ca. xxvj. Flau[...] Colo[...] Lætum: fertile: Siliqua: leguminum folliculus dicitur proprie tamen cuiusdam arboris fructus longus latusq; etiā de qua arbore Ply. lib. xiij. meminit. Siliq[...] Quassante: cōcutiente legumē ipsum maturū & siccū. Viciæ. vicia per. c. scribit̃: dicitur enim a vinciendo: ꝙ item capreolos habet vt vitis: quibus vorsum serpit & scapum lupini alium ve calamum ad quem hæreat solet vincire. Vicia Varro autor lib. j. ca. xxxj. Ply. vero lib. xviij. ca. xxij. inquit. Et vitia pinguescunt arua nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata non farritur: nō stercoratur: nec aliud q̄ deoccatur. Vitibus præripit succum languescuntq; si in arbultis seratur. Sationis eius tria tēpora: de quibus latius ibidem. Tenuis foetus viciæ: Columella lib. ij. ca. xj. de vicia inquit: Idq; genus p̄cipue non amat rores quum seritur: Itaq; post secundam diei horam vel tertiā spargendum est: quū iā oīs humor sole vēto ve detersus est neq; amplius proijci debet q̄ q̄d eodem die possit operiri: nam si nox intercessit quantulocumq; humore priusq; obruatur corrumpitur propter id igitur tenuis

Lupinus ⁂ fœtus viciæ poeta dixisse videtur. Tristisq; lupini.i.amari &
tristiciã ferẽtis ait em̃ Ply. ab oĩbus aĩalibus amaritudine sua tu
tum. Vnũ hoc serit̃ nõ aratro: vbi fuerit maxime fabulosa & sic-
ca atq; etiã arenosa tellurẽ adeo amat: vt q̃uis fruteto solo ꝯiectũ
inter folia vberesq; ad terrã tñ radice perueniat. pinguescere hoc
satu arua vineasq; diximus. Itaq; adeo non eget fimo. vt optime
vicẽ repſentet. Primũq; oĩm serit̃ nouissimũ tollit̃ vtrũq; septẽ-
bri fere mẽse: si depastũ sit in frõde. inarari ꝓtinus solũ est opus
Ply. lib. xviij. vbi lupinus & lupinũ legit̃: fragilis. teneros & fra
ctu faciles. Syluãq; sonantẽ: maturi siquidẽ lupini & sicci: adhuc
Legumẽ in siliqs retẽti: ventoꝝ motu resonãt. Vrit em̃ lini: hæc etiã legu
Linum mina recte appellari pñt: nam legunt̃ nõ secant̃: vt frumẽta hinc
Ply. lib. xviij. ca. xxviij. inqt: Exceptis leguminibus q̃ vellunt̃ e
terra nõ subsecant̃. Vñ & legumina appellata. qa ita legunt̃. Mo
net aũt poeta posthæc nõ esse frumẽta serẽda nam solũ tenue red
dunt Vrit lini cãpũ seges. Cato. cap. xxxvij. in lib. de re rustica ait
ordeũ & fœnũ græcũ: & eruũ. hæc oĩa segetẽ exigũt: & oĩa q̃ vel-
lunt̃ ex eis mala sunt. Lupinũ faba vicia & cætera stercus vñ fa-
cias habẽt. Ply. aũt lib. xix. ca. j. inqt de lino. Vrit agrũ: deteriorẽ-
q; facit. sequẽti quoq; capite dixit. Vere satũ: æstate vellit̃ & hãc
quoq; terræ iniuriã: facit: ꝗ vellit̃. s. Et Col. li. ij. ca. xiiij. inqt Tre
melius obesse maxĩe ait: solo vir⁹ ciceris & lini alterũ qa sit salse:
alterũ qa sic feruide naturæ. Vrit: auenæ auena vt theophra- Auena
stus lib. viij. scribit terrã vehemẽter extenuat & multiplici tñ ra-
dice: tum calamo cõdit̃. Est itaq; extenuationis causa radicũ mul
tiplicitas & calamoꝝ: qbus quidẽ soli pingue attrahit̃. Papaue-
ra: legito Plyn. lib. xix. & lib. xx. Letheo somno: Lethe apud nos Lethe
obliuio dicit̃ inde lethe⁹ obliuiosus. somnus aũt rerũ oĩm affert
obliuionẽ sopitis: & Ply. scribit ꝗ papaueris satiui albi: calix ip
se terit̃ & bibit̃ somni cã: & e nigro papauere sopor gignit̃ scapo
inciso. Alternis facilis labor Aruis labor facilis est quũ vicissim
seruntur: dummõ stercorent̃. Fimo pingui: q p se pinguis est &
pingues efficit agros. Cato. ca. lxj. inqt. Quid est agrũ bene colere
bñ arare. qd scd'm: arare: tertio stercorare. Fimi aũt plures differẽ
tie. de qbus plene legito Ply. lib. xvij. ca. vj. Itẽ li. xviij. ca. xxxvj.
Effœtos agros: Exhaustos & euacuatos assiduo fœtu. Cinerẽ im-
mundũ nõ purgatũ: q̃li mulieres vtunt̃ Ply. lib. xvj. ca. vj. inqt.
Trãspadanis cineris vsus adeo placet: vt anteponãt fimo iumẽ-
toꝝ. Regescunt: nõ tñ pinguescũt sicut intermissione. Nec nulla
i. maxima & p̃cipua. Interea: etiã mutatis fœtibus aliqñ intermit
tere arationẽ q; maxime ꝓdest aruis. hinc Ply. li. xviij. ca. xxxiiij.
inqt Ver. Alternis cessare arua suadet: hoc est si patiant̃ ruris spa
tia vtilissimũ ꝓculdubio est qd' si neget cõditio far serendũ: vñ
lupinũ: aut vicia aut faba sublata sint: & q̃ terrã faciant letiorẽ.

SERVIVS.

SER. ¶ Agros: res in agris. s. stipulas
vel quisqlias. i. purgamẽta terra
rum. Nã vbi stipule desunt: ali-
menta incẽdij aliũde important̃
Atq; le. stipu. cre. vre. flã. ecbasis
poetica. Inde ex igne. Occultas
arcana rõne cœlatas. Ex opinio
ne Heracliti: q ponit oĩa ex igne
creari. Exudat humor. Noue lo-
cutus: Nã non ip̃e: sed terra exu
dat ergo exudat ꝓ exudat̃. Ceca
spi. Breues cauernas q̃ sui tenui-
tate nõ possunt videri. Tenues.
Epitetũ aq̃. vel lẽte. & penetrabi
les. Adurat. Et ad solem: & ad fri
gus pertinet. Nã hæc duo eundẽ
habent effectum nã & frigus est
caloris initium. & summ⁹ calor
frigoris est principium.
MAN. ¶ Incẽdere agros. Ply. lib. xviij.
ca. xliiij. inqt. Sunt q accẽdũt in
aruo & stipulas magno Ver. prę
conio. summa aũt rõ vt hęrbatũ
Stipula semẽ exurant: stipula priore cul
Pabulũ mi vagina. Pabula terræ pabu-
lum a pasco venit. estq; pecudũ
cibus hærbace⁹. fœniceus. palea
ce⁹: & similiũ. Exudat: exit emit
titur: Ceca spiramẽta. clausa spi-
racula Seu plures calor ille vias
Ignis. ignis vt Aristoteles ingt autore
Gellio li. xviij. ca. iiij. cocretũ re-
soluit: & gelu cõstrictũ: vt niuẽ
Hiare. sol. Hiãtes: hiare est aliqd sua se
spõte vel extrema aliq̃ via ape-
rire vel diffindere: vt tellus ęstu
& ligna ariditate vl' nimio calo
Hiscere re hiant: hiscere est tm̃ oris & qui
dẽ hũani: accipit̃q; ꝓ eo qd' est
loq: aut os aperire ad loquendũ
tenues. subtiles & penetrabiles:
acile em̃ aq̃ sua tenuitate pene-
trat. Rapidi solis: q rapit ac attra
hit ad se cũcta: torrẽs & sorbẽs ca
lore suo q̃ liquor siccat̃. Acrior
Boreas vehementior fortior. Bo. ce. flat
boreas inter septẽtrionẽ & exor
tum solstitialẽ: vt scri. Pli. lib. ij.
de eius aũt vi legito Oui. lib. vj.
vbi. s. apta mihi vis &c. Penetra
bile: qd' facile penetrat dicit̃ etiã
qd' penetrat̃: penetrare aũt est pe
nitus intrare: vt scribit Festus.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros:
Atq; leuẽ stipulã crepitantibus vrere flammis:
Siue inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt: siue illis omne per ignem
a Excoquitur vitiũ: atq; exudat a inutilis humor.
Seu plures calor ille vias & ceca relaxat
Spiramẽta: nouas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis: & venas astringit hiantes:
Ne tenues pluuiæ rapidi ve potentia solis
Acrior aut boreæ penetrabile frigus adurat.

PIERIVS.

a ¶ Exudat inutilis humor. Dum interim aliqd occurrat, quod
maioris alicuius momẽti sit, nõ pigeat de rõne scribẽdi aliqd
disputare, vbi p̃sertim ea sese offerũt, in qbus aliqua manife-
sta mutatio facta sit, cuiusmodi ea est, q̃ in hoc v̾bo exudat ap
paret. Nã nostri fere oẽs vbicunq;, ex, p̃positiua particula cũ
dictione aliqua, q̃ ab, s, littera incipiat cõponat̃, s, ipsam ex-
cludere cœperũt, offensi. s. sibilo, quẽ ex ꝓnunciato vocabu-
lo resultare dicũt, duabus vix dictionib⁹, exsul. & expecto, in
qbus, s, nõ elidat̃, designatis. Sed em̃ antiq scriptores non mõ
cõposita in sua incolumitate conseruarunt, vt exsudat & alia
huiusmodi, veꝝ etiã ip̃i littere, x, quotiescũq; occurreret, vel
in simplicibus noĩbus, de industria, s, addere gaudebãt, hinc
felixs, hinc alexsander, hĩc cappadoxs, & pleraq; huiusmodi,
quæ passim in veterũ monumẽtis obseruant̃. Quæ qdem cõ
suetudo quũ plurimũ inualuisset cõpulsus est terẽtius scaur⁹
aduersum hos pręcepta tradere, eosq; peccare ait, qui, nuxs, &
truxs, & feroxs, in, s, nouissimã litterã dirigũt, quũ alioq du-
plex sufficiat, quæ intra se &, s, litterã habeat, sane vero q ge-
nus hoc scriptionis innouarunt, credidere nimirum figuram
nostræ litteræ, x, eam esse, quæ apud Græcos pro, ch, figurat̃,
x, & ad sonum, quem audiebant necessariam esse litteram, s,
existimarunt: si quis enim scribat truchs, & nuchs, eodem pe
ne sono excipient̃, ac si trux, & nux, per, x, scripta enuncient̃,
sed fuerit sua cuiq; ætati cõsuetudo, nr̃is placuit ea simplicia noĩa p, x, tm̃ adnotare, cõposita v̾o
nõ vsq;quaq; eiusmodi regulæ subijciunt̃, sed pleraq;, s, retinuerũt, vt appareret originatio, qua
re si mõ eodẽ exsudat scripserim, vt veteres pene oẽs codices habent, neq; vllius ꝓnunciationis
harmoniam me offendisse crediderim, neq; alienum quid a scribendi vsu protulisse.

ASCENSIVS.

¶ Sæpe etiã steriles &c. Docuit ASC
quædã remedia cõtra sterilitatẽ
terræ hoc est qd' ꝓposuit: docuit
qd faciat lętas segetes. ex pte: qa
stercoratio: intermissio & cinerũ
sparsio: Nũc alia apponit dicẽs
qa ꝓfuit interdũ incẽdisse steri-
les terras hoc est radices & hær-
bas cespitũ desiccatoꝝ q̃ manẽt
in terra sterili iam desiccata post
arationẽ. Cuius exustiõis causas
varias assignat summã aũt Ply.
putat vt hærbarũ semen exurat̃.
¶ Ordo ẽ. Profuit. i. vtile fuit & Ordo.
cõduxit etiã. i. p̃ter dictas causas
sæpe incẽdere agros steriles. i. sti
pulas & cespitũ ac hærbarũ radi
cũq; reliquias in agris sterilibus
post arationẽ superextãtes. Atq;
pro. i. (exponit em̃ quõ agri vrã
tur) vrere stipulã leuẽ. i. desicca-
tam: aut qa in sterili terra genitã
flãmis crepitãtibus ꝓpter mate-
rie em̃ repugnantiã crepitãt flã-
me: quarũ crepitus nõ fit sine cõ
burendoꝝ motu terræ nõ inuti
li (Quia v̾o grãmaticarũ rerũ cu
riosis nihil satis dictũ est. Norit
multa v̾ba esse semi impersona-
lia q̃ si p̃ponant̃ ipersonalia cẽ-
seant̃: si infinitiuũ ꝓ supposito
habeãt p̃sonalia vt iuuat me le-
gere: imp̃sonale quodãmõ est le
gere iuuat me p̃sonale. Sic ꝓfuit
incẽdere & vrere: imp̃sonale est.
Incẽdere agros ꝓfuit & vrere ꝓ
fuit: p̃sonale) ꝓfuit inquã siue
qa terræ cõcupiũt inde occultas
vires & pinguia pabula. i. nutri
mẽta: siue qa oẽ vitiũ excoquit̃.
i. coquẽdo expellit̃ & cõsumit̃ il
lis. s. terris per ignẽ: atq; humor
inutilis exudat. i. exudãdo cõsu-
mitur expellit em̃ ignis humorẽ
vnde exudare videt̃ humor vñ
in thermis exudamus: qd' verbũ
cõponit̃ ab ex & sudo: sed quia
post x nõ scribit̃. s. dicimus exu-
do & exulto exero: ꝓ exsudo ex-
sulto & exsero. Seu qa ille calor:
relaxat. i. relaxando terras facit
(habet em̃ ignis etiã vim relaxa
tiuã vt patet in asserib⁹ & bacil-
lis q ad ignẽ laxati incuruãtur)
verũ videt̃ terrã cõstringere: qd'
quidẽ verũ si sit tenax & pĩguis:
plures vias. s. obtrusas prius per
inutilẽ humorẽ: & relaxat: spira-
g menta. i.

te, supfluitate ve & itẽpestiuã abũdãtiã: vt ait Noni⁹. Ply. aũt li. xviij. de vitijs frugũ ait: Inter vitia segetũ & luxuria ẽ: quũ onerata fertilitate ꝓcũbũt: & paulo inferi⁹ seq. ca. ait: Luxuria segetũ castigat̃ dẽte pecoris: in hærba dũtaxat: & depastæ quidẽ vel sæpius nullã iniuriã in spica sentiũt. Sulcos: æquãt: cũ adhuc hærbæ sunt teneræ: anq̃ cogant̃ in culmos. Bibula deducit harena. i. diminuit: remouet siccat paludis humorẽ collectũ: deducit̃ autẽ humor harena bibula supiniecta aut gracili bibulaq; sup hũidã ac præpinguẽ. Sed demẽtis operarij est: qd em̃ põt sperare q talẽ colit? Bibula: q̃ humorẽ bibit. Incertis mẽsib⁹. i. vernis tpe ac au

tũni: hyemis

tũni: hyemis em̃ certũ ẽ frig⁹: æstatis cert⁹ ẽ calor. Veris vo & autũni tpibus nũc frigus nũc calor est. Hinc Naso li. ij. de arte: dixit de autũno: Quũ mõ frigorib⁹ p̃mimur: mõ soluit̃ æstu. Aere nõ certo corpa lãguor habet: fiũt etiã pluuiæ maximæ: ac fulmina. Vñ ply. li. ij. ca. lij. ait. Vere aũt & autũno crebriora fulmina: & Ver. li. iij. Geor. vere madẽt hudo terræ. Obducto ꝓducto: cõtracto: circũfuso. Tepido humore. Ply. li. xviij. de vitijs frugũ ait Nascunt̃ & vermiculi in radice. quũ sementẽ imbribus secutis incluserit repẽtinus calor humorẽ: gignunt̃ & in grano cũ spice in pluuijs calor inferuescit. Lacunæ: lacuna vt Fest⁹ ait: est aq̃ collectio & a lacu deriuat̃.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nec tamẽ hæc &c. Postq̃ edocuit diligentiã agricolis in colẽdo agro seruandã subiũgit misera eoꝝ fata. vt qb⁹ officiũt ac nocent plurima vt aues hærbæ & vmbræ. Verũ ne temere oĩa ꝯtingere cẽseas dicit a ioue: id institutum vt nõ torpescerent hoĩes simulq; cũ agro se colerẽt exercitationib⁹ assiduis. Nã si vt sub Saturno quondã oĩs ferat oĩa tell⁹ & id quidẽ spõte nemo agrũ coleret: dicit ergo Iouẽ Saturni filium immutasse tpa patris sui: q̃ occasione p̃stita transit ad varia diuersoꝝ inuẽta agricolis præsertim vtilia: sed ne in re manifesta ꝓlixior sim.

Ordo. ¶Ordo est. Nec pro & nõ: & cũ hæc. i. prius dicta sint labores & hoĩm & boũ experti. i. inuenti & in experientiã adducti (ponit̃ em̃ i significatiõe passiua cũ sit verbũ cõmune experior) versando. i. arãdo & colẽdo terram tñ anser improbus. i. improbandus & detestãdus vt qui vbi nihil seuerit decerpat & vastet & grues strymoniæ. i. circa strymonem lacũ aut amnẽ in cõfinibus Thraciæ & Macedoniæ versari plurimũ solite: & intyba. i. hærbæ amaris fibris. i. q̃ habẽt amaras & nociuas fibras qb⁹ fruges attrahunt̃: officiunt. i. nocẽt & cõtrariũ eius quod deberent faciũt

Officio. (Nam cũ officiũ in bonã partem accipiat̃ fere queras quõ officere sit nocere. Sed sunt qui officiũ ab efficiẽdo deductũ velint alijs dicẽtibus huius præpositionis ob esse duplex significatum:

Ob. alterũ em̃ quod est quasi ꝓpter vt ob pietatẽ. i. propter pietatem & sic officium est propter quod qcq; institutũ & factũ est: alterũ vo quasi cõtra vñ obsum, obsto, obdo, oppono, officio, q̃si cõtra sum sto, do, & pono & facio cõtra id qđ debeã) aut vmbra nocet sed ipse pater. s. Iuppiter qui dicit̃ iuuans pater: haud. i. nõ voluit: viã. i. modũ & rationem colẽdi esse facilẽ: immo voluit esse difficilẽ & ipse Iuppiter mouit primus agros. i. primus exercuit per labores: acuẽs corda mortalia curis: nec passus sua regna. i. hoĩes sui tpis torpere. i. pigrescere graui. i. nociuo & molesto: veterno. i. vitio somnolẽtiæ & obesitatis ex torpore ꝓcreato. Nulli coloni. i. agricolæ: subigebant. i. domabant vñ dictũ est: atq; imperat aruis: subigit aũt aruum q ipsum ad iussum suũ qua vult ferre facit: an̄ Iouẽ. i. priusq̃ ea Iuppiter subegisset. Nec fas erat signare quidẽ campum aut partiri campũ limite. i. lapide ad dirimẽdos agros in cõfinio posito: sed sup. hoĩes: quærebãt. i. reponebant in mediũ. & ipa tellus ferebat oĩa liberius. i. oĩno libere & nõ subacta hoc est nullo poscente. i. exigẽte: spõte videlicet sua: ille. s. Iuppiter: addidit serpẽtibus atris. i. nociuis virus. i. venenũ suũ: & iussit lupos p̃dari. i. p̃das auferre: & iussit pontũ. i. mare moueri. s. p nauigationẽ auariciæ potissimum causa inuentã. Et ipse decussit. i. deorsum & in terram excussit mella: folijs. s. arboꝝ: hoc est frondibus: in qbus copiose prius reperiebatur: & remouit. s. ab vsu mortalium: ignẽ & repressit. i. coercuit vina currentia passim riuis. i. p riuos vt. s. vsus. id est opus & vtilitas extunderet. id est extorqueret: & vio

lenter pareret:

Nec tñ hæc cum sint hominũq; boũq; labores
Versando terrã experti: nihil improbus anser
a Strymoniæq; grues: & amaris intyba[a] fibris
Officiunt: aut vmbra nocet: pater ipse colendi
Haud facilẽ esse viã voluit: primusq; per artem
Nouit agros curis acuẽs mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
b Nec[b] signare quidem aut partiri limite campũ
Fas erat: in medium quærebant: ipsaq; tellus
Omnia liberius nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris:
Prædariq; lupos iussit: pontumq; moueri:
Mellaq; decussit foliis: ignemq; remouit:
Et passim riuis currentia vina repressit.
c Vt varias vsus meditando excuderet[c] artes:
Paulatim & sulcis frumenti quæreret hærbam
d Vt[d] silicis venis abstrusum excuderet ignem.

PIERIVS.

a ¶Et amaris intyba fibris. Scribẽdũ, intuba, per, v, ex antiqs plerisq; codicibus tã vergilianis, q̃ plynianis, latina em̃ dictio est, neq; admittit, y, nisi quantũ græci sic, v, nostrũ breue ea solent nota figurare. Sed de hoc plura in quarto Georgicon.

b ¶Nec signare quidem. In Ro. cod. Ne signare quidem, legitur, vna minus littera.

c ¶Extunderet artis. Antiqua aliquot exemplaria, excuderet, legunt, eaq; dictio, nescio qua prius abrasa, in Longobardico codice superinducta. Sed em̃ Extunderet, in probatioribus codicibus, Romano, Mediceo & alijs habetur.

d ¶Et silicis venis. Antiqua omnia exemplaria quæ præ manibus fuere nobis, vt silicis, legunt, tam & si non displicet, &, vt illi membro cohæreat, & sulcis frumenti quæreret hærbam.

SERVIVS.

SER. ¶Nec tamẽ. h. est ordo nec tñ nihil officiunt. Sñia est q etiã post tot labores nocumẽta inueniũtur nisi ꝓuideris. Improb⁹ insatiabilis: nulli ꝓbandus:

Intyba Intyba male qdam accipiũt auẽ esse intybam amari iecoris. Sunt enim cichorea quoꝝ radices multæ segetes ambiunt & necant. Fibris aũt abusiue dixit q radices intyboꝝ hac atq; illac decurrũt: vt fibræ per iecur. i. venæ quædam & nerui. Amaris nocẽtib⁹. Viã rõnem & artẽ colendi. Primusq; p a. excusat q̃ vident̃ posse dãnari in Iouẽ q voluerit illis necessitatib⁹ excitare ingenia hoĩm quæ ex abundãtia & ocio torpescunt veterno. Pigritia. nã veternũ est morbus inter cus. i. hydropisis q̃ hoĩes reddit pigros. In mediũ. i. in cõe. Liberius: supra em̃ dixit. Atq; imperat aruis. Malũ: Nã & bonũ vir⁹ quẽadmodũ bonũ venenũ dr̃ aut avi: neq; nũc reperit̃ nisi in ntõ actõ & vctõ apud priscos etiam in gtõ Lucre. tetri primordia viri. Remouit occuluit & non penitus sustulit. Excuderet: studiose reperiret.

RPO. ¶Strimoniæq;: dictæ sunt a strimone thraciæ flumine vbi maxime per æstũ morant̃. Nec torpore graui passus. s. r. u. veternũ grauem somnũ volũt intelligi spectantem ad interitum quem medici Lethargum vocant.

MAN. ¶Nec tñ. hic ostẽdit autor vltra p̃dicta curandũ etiam ne aues & alia obsint aruis. Improbus. nocẽs sæuus.

Strymo[nia] Strimoniæq; gru. strymõ amnis vt soli. docet inter macedoniã & thraciã terminũ facit q ab hæmi iugis irrigat: id quoq; asserit ply. li. iiij. ibi aũt grues maxime p æstũ morant̃ vti & ꝓbus inqt. Intyba: huius noĩs variationẽ late in spica docuimus intybũ aũt & cichoreũ ꝓ eodem ply. vr̃ accipere lib. xx. Amaris fibris: sunt em̃ intybi radices amare gustu: quas habet plurimas ac ꝓfusas. Fibris. i. radicibus antiqui em̃ vt Varro ait: fibrũ dicebant extremũ Aut vm. no. ply. li. xvij. ca. x. de vmbris arboꝝ nociuis & iucũdis ait iuglandiũ grauis & maxime etiã capiti humano: oĩbusq; iuxta satis necat gramina & pinus: ficoꝝ leuis q̃uis sperssa. ideoq; inter vineas seri nõ vetant̃. Vlmoꝝ leuis etiam nutriens q̃cunq; opacat iucũda & platani: iuglãdi siquidẽ pinorũq; & picearũ & abiectis venenũ est. Primusq; p artẽ mouit agros: de aureo sæculo qđ sub Saturno fuit. Oui. li. j. meta. ait. Mox etiam fruges tellus inarata ferebat. Nec reuocat⁹ ager grauidis canebat aristis. de argẽteo vero sæculo qđ sub Ioue fuit inqt Iuppiter antiqui cõtraxit tpa veris: Semina tum primũ lõgis cerealia sulcis Obruta sunt: pressiq; iugo gemuere iuuẽci: Acuẽs: accendẽs: excitans. Torpere pigra esse & segnia. Ouid. em̃ ait de primo sæculo. Mollia securæ peragebãt ocia gẽtes. Veterno. i. somno: nã vt Festus inqt veternosus dicit̃ q graui p̃mitur somno. Probus etiã

Veternosus. inquit: q veternũ grauẽ somnũ volunt intelligi spectantẽ ad interitũ medici letargũ vocãt. Ply. etiã ait li. viij. de vrsis. Tã graui somno p̃munt̃: vt ne vulneribus quidẽ excitari queãt: tũc mirũ in modũ veterno pinguescunt. Coloni agroꝝ cultores. Limite. i.

tramite.

tramite.ver.lib.xij.Limes agro poſitus.Nec ſi.qui.iure communi priuati ac ſeparati agri nihil erat:iure vero gentium agris termini poſiti quod quidē notatur large ex hoc iure gentium digeſtis de iuſtitia & iure:& in paragrapho autem gentium.Inſtitu.de iure natura.gen. & ciui. ſcribitur enim ibi ex hoc iure gentium introducta ſunt bella:diſcretæq; gentes:regna condita.dñia diſtincta:agris termini poſiti &c.In mediū:in cōmune quærebant victum ſcilicet.Mellaq; decuſſit Naſo lib.j.meta.de ætate aurea inquit.Flauaq; de viridi ſtillabant ilice mella.Ignemq; remouit. Iratus Iuppiter ꝙ a Prometheo deceptus eſſet in portione hoſtiarum :mortalibus eripuit ignem. ne carnis vſus vtilis hominibus videretur cum coqui non poſſet. Currentia vina: Oui.etiam ait flumina iam lactis iam flumina nectaris ibant. Vſus opus vel vtilitas. Excuderet cudendo eliceret:eſt enim cudere a cudendo dictum:vt Feſtus ait.

lenter pareret : varias artes: meditando.i. exercitando & vt vſus quæreret paulatim.i.paulo tenus:& ſucceſſiue poſtq̃.ſ.ceres docuerat hærbā frumenti in ſulcis.i.per aratione & cultū terræ: & vt excuderet.i.cudēdo & cōcutiēdo eliceret ignē abſtruſum.i. delitentem in ſup. venis ſilicis. id eſt lapidis illius præduri.

Tunc alnos fluuii primum ſenſere cauatas:
Nauita tum ſtellis numeros & nomina fecit
Pleyadaſq; hyadas claraq; lycaonis arcton.
Tum laqueis captare feras.& fallere viſco
Inuētum:& magnos canibus circūdare ſaltus.
Atq; alius latum funda iam verberat amnem
Alta petēs:pelagoq; alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor:atq; argutæ lamina Serræ.
a Nam primi[a] cuneis ſcindebāt fiſſile lignum.
b Tum variæ venere artes.labor omnia vincit[b]
Improbus:& duris vrgens in rebus egeſtas.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Tunc alnos &c. Docet igitr varia inuēta per egeſtatē & primo nauigationē & ꝓpter eā ſyderū obſeruationē:deinde aucupiā & piſcationē tūc arma mechanicorum operū & tandē oīa per egeſtatem inuenta cōcludit. Signāter aūt dicit alnos cauatas tūc primum excogitatas:qa in paludibus prima nauigatio fuit : & calynthribus ex alno videlicet cauata:ea em̄ arbor cū ſit fragiliſſima aeri expoſita in aqstñ ꝑdura eſt vt ergo fœcundo ingenio eſt poeta etiā ordinē rerū inuentarꝫ tāgit:poſt ſcaphas autem & linthres inuentę ſunt rates qbus ſe etiā mari credebant : vñ hora .i. car . illi robur & es triplex circū pectus erat:q fragilē truci cōmiſit pelago ratē primus tū naues quarū quæ prima fuerit dictum eſt in Bucolico ibi.Et altera quę vehat argo.

Ordo ¶Ordo autē eſt.Fluuij(qa mari nondū ſe crediderāt mortales) ſenſere.i.ſi ſenſum habuiſſent ſentire potuiſſent tunc primū.ſ. poſtq; Iuppiter rerū penuriam induxerat : alnos cauatas.i.ſcaphas & linthres ex alnis cauatis vñ poſtea naues excogitate ſunt:ſenſerunt aūt qa naues immiſſę aqs ſulcant eas. Tū.i.deinde nauita.i.is q nauibus vſus eſt:per ſyncopā aūt loquit̃ q nautam dicit:fecit ſtellis numeros.i.cōſtituit quot ſtellæ ſignū facerent & noīa.i.quarū rerū & potiſſimū aīantiū noībus appellarētur vñ diſcedit a fictionibus poeticis in re ſeria :nā poetę fingūt varia aīalia in ſydera trāſlata:poeta aūt h̄ innuit ea primū fuiſſe: ſed aliqñ noīa accepiſſe ꝓpter effigies aīaliū q̃s rep̄ſentāt (vtit̃ āt eleganti breuitate qa per id qđ dicit:id qđ nō dicit intelligit̃.Si em̄ nauita ſtellis numeros & nomina fecit:id feciſſe cōſtat vt earum directione nauiget:vñ nauē inuentā eſſe ſignificat ſine qua nauita dici negret)noīa iq; fecit videlicet pleyades.id eſt vocauit quaſdā pleydas q̃.vij.ſtellę in cauda tauri ſunt & a noſtris vgilię vocant̃:& hyadas q̃ circa cornua tauri etiā ſeptē ſunt & ſyades primū deinde ſuculę aliqñ vocatę a pluuijs aūt dictæ ſunt(Sunt aūt accuſatiui græci tertiæ declinationis ac ſi ſit hæc pleyas hui⁹ pleyados & hæc hyas huius hyados in plurali heæ pleyades & hyades)& arctō.i.vrſam maiorē lycaonis.ſ.filiam clarā qa ſtellas habet.xxj.aut illuſtrem & multis verſibus memoratā. Tū.i.deinde inuentū eſt captare feras laqueis.ſ.pedicis:& fallere.ſ.aues præcipue viſco:& inuentū eſt circūdare magnos ſaltus:qa tūc parum terræ habitabat̃ : canibus.ſ.venaticis. Atq; alius verberat iam.i. interea dū venationi ſtudēt latū amnē funda.i.iaculo & rhete petens alta.i.ꝓfunda vbi maiores ſint piſces:& alius trahit pelago. i.e mari:lina hūida.i.rhetia linea humefacta per immiſſionē in aquas ad caprandos piſces . Tum.i. deinde poſt dicta rigor ferri ſupple inuentus eſt:& id quidem argute dicit:nam ferrum fuiſſe & eo vſos fuiſſe etiam in nauibus fabricandis veriſimile eſt :ſed poſtea inuentus eſt rigor ferri.i.modus indurandi ferrum & tēperandi more calybum:& lamina ſerre argute.i. ſubtiliter excogitate aut ſonore dum quid ea ſecatur.Nā primi ſup.mortales ſcindebant lignū fiſſile.i.quod faciliter findit̃ cuneis.i.eiuſmodi inſtrumentis quæ a lato in anguſtū & acutum deſinunt & ex ligno duriore ac ferro fiunt. Tum.i.deinde paulatim variæ artes venere.i.excogitatę ſunt.aut venere in vſum hoīs labor improb⁹.i.inſatiabilis & modū neſciēs:vincit.i.ſuperat:& domat oīa.nihil eſt qđ lōgo labore nō inueniat̃ aut fiat ab hoīe.inueniēdi aūt cauſa eſt egeſtas:vñ ſubdit:& egeſtas vrgens in rebus duris.i. quas durum eſt pati aut quibus durum eſt carere:vincit omnia.

PIERIVS.

a ¶Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignū.In Mediceo codice & aliquot alijs antiqs.Nā primū,habet̃.In Ro.ſchindebant,quod ſono aſperū videat̃,ꝑ,ch,& hic & alibi ſcriptū,qđ verbū id σχιζω græce dicit̃ per,χ,litterā denſam,alij Scindo malunt ἀπὸ τοῦ σκεδάζω dici,& idcirco adſpirationem nō adponunt,atq; ita omnino mollius enunciatur. b ¶Labor oīa vincit.In Roma.cod.vicit,legitur,ſpecie perfecta. Nam & venere artes,dixerat.In Mediceo,vincit,eſt.Sed litteræ,n, ſubditum eſt punctum,quod eam indicet expungendā,vtcūq; tamen legas,parui eſt momenti.

SERVIVS.

¶Numeros:currendi modos .i. ortus & occaſus qđ ſi eſt quaſi rē philoſophorū ꝓtermiſit. Nā tm̄ de noībus dicit vt pleiades hyades.Nā Hipparchus ſcribēs de ſignis cōmemorauit quot in quoq; ſigno clare quot ſecundæ lucis quot obſcuræ ſtellæ ſint. SER.

Pleiades ſignū eſt añ genua tauri qđ ortu ſuo primū nauigationis tp̄s oñtat: dictæ ab eo qđ eſt πλεῖν, nauigare latine: Vergiliæ dicunt̃ a verni tp̄is ſignificatione. Hyades vero ſunt in frōte tauri ꝙ ortu ſuo concitant pluuias latine ſuccule dicunt̃ ἀπὸ τοῦ ὑετοῦ. Arcton.Elicē dicitvr ſam maiorē: nā minor dr̃ cynoſura.Lycaō rex archadiæ habuit filiā Caliſto quā cū vitiaſſet Iuppiter:Iuno in vrſam ꝯuertit. Poſtea Iuppiter miſeratus in ſignū cœleſte conuertit. Fallere viſco: nō ad feras: ſed ad aucupiū referas.Et magnos ca.cir.ſa. iterū ad venationē.Male aūt de aucupio reſpuētes totum referūt ad venationem cū dicūt fallere viſco ꝓ viſceratione:cōſtat em̄ luparios canib⁹ tinctis veneno necare lupos:qđ non ꝓcedit qa aliud eſt hoc viſcum viſci:& aliud hoc viſcus ris. Ergo ſi de carne loquebat̃ viſcere erat dicendū. Funda genus rhetis qđ βόλος dicit̃.Humida li. Verriculū intelligit.Rigor: Duriciæ:inde rigidus dur⁹. Serræ.Perdix ſororis Dædali filius cyrcinū: & ſerrā inueniſſe dicitur.Improbus:vel magnus vel nulli ꝓbabilis . Duris vrgens in rebus egeſtas.Perſi.magiſter artis ingenijq; largitor venter negatas artifex ſequi voces. Pleiades Vergilię Hyades. Arcti Lyacon. Bochos. Perdix.

PRO. ¶Pleiadas hyadas.c.q;.l.a.pleiades vergilię dicunt̃(vt qbuſdam liquet) qa ſint Athlantis & pleiones filiæ: vel ἀπὸ τοῦ πλεῖν dictę.Idcirco qđ earꝫ ortu prima cura ſit nauigio: quarū mentionem facit Oui.in phaenomenis dicēs de perſeo.pleiades ante genus ſeptē radiata ferunt̃. Sed tm̄ apparent ſup.opaca ſeptima nube.Hyades exiſtimant̃ eſſe in cornibus tauri:aut in ore :quas imperiti ſuculas appellāt arbitrātes ἀπὸ τοῦ ὑῶν hyadas dictas. Sed errant:dictæ ſunt em̄ ἀπὸ τοῦ ὕειν:hoc eſt a ſpargēdo.Eſt em̄ pluuium ſydus:hoc nō temere orit̃:vt nō imbres ſequant̃.Lycaonis arcton.dicit vrionē:& vulgarē ſequit̃ hiſtoriā.Iuppiter em̄ Caliſto Lycaonis filiā credit̃ mutatus in dianā cōpreſſiſſe:quæ grauida mutata in vrſam ira iunonis peperit puerū.Arcada quē Iuppiter ne venans matrē feriret:mutatū in eandē formā cū ea inter ſydera retulit. ſunt aūt ibi duæ verſæ maior & minor maior helicę:minor cynoſura vocat̃.Cū iā gl.atq; arbuta.ſ.d.ſ.e.u.d.n.arbuta ſunt arbuſculæ:q̃ in ſiluis frequenter naſcunt̃:q̃ plæriq; Vnedones vocāt:dodona locū cōtinentē q̃rcus.q̃ cōtinent̃:erat dicta eſt aūt tēplū dodonei iouis i chaonia p̄te epiri:q̃ h̄ noīe appellat̃. Vrſe Arbuta

MAN. ¶Alnos cauatas:periphraſis eſt nauiū.Alnus em̄ pinus & piceæ ad aquarꝫ ductus in tubos cauant̃:obrutæ terra plurimis durant annis.Ply.li.xvj.Stellis numeros.Ply.li.ij.c.xlij.ſcri.eſſe.lxxij.ſigna q̃ ſunt rerū aut aīantiū effigies in quas digeſſere cœlū periti: in his qdam mille ſexcētas annotauere ſtellas inſignes videlicet effectu viſuue:Iginius aūt ſcribit ꝙ Mercurius primus mēſes inſtituit & ꝑuidit ſyderū curſus.Euhemerus v̄o primā ait venerem aſtra cōſtituiſſe:& Mercurio demōſtraſſe.ſed Mani.lib.j.ait . Tu princeps autorq; ſacri cylleniæ tāti. Per te iā cœlū in terris iā ſydera nota. Ioſeph⁹ aūt ſcri.ꝙ Adā duas colūnas reliqt Vnā æneā alterā lateritiā in quibus ſyderū motus deſcripſerat Lactā.lib.ij. ca.xiiij.docet egyptios oīm primos curſus ſyderū & defectus notaſſe.Dio.li.iiij.Athlantē de ſphera primū inter hoies diſputaſſe. Alnus.

Ply.etiā li.vij.Athlantē libye filiū astrologiā inuenisse:scri
bit:vt alij dicūt assyrij. Sphera in ea milesius Anaximāder inue
Pleiades nit sydérū obseruationē in nauigādo phænices.Pleiades.ply.li.
ij.ca.xlij.scribit esse in cauda tauri stellas.vij.q̄s appellauere Ver
gilias inqt in frōte suculas.idē varro.Gelli.q̄q; li.xij.ca.ix.assent
dicēs.Sicut cęterae partes & reliqua imago tauri cōfirmata:& q̄si
depicta est locis regionibusq; earū stellarū quas græci pleiadas:
nos vergilias vocamus.Iginiꝰ etiā docet inter tauri finitionē &
arietis caudam stellas esse.quas Vergilias nostri:græci aūt pleia
das appellauerūt.Dictas aūt ꝙ ex pleione occeani & Athlāte sint
nate.Hæ nūero septē dicūtur:sed nemo amplius q̄ sex videre pōt
æstimantq; choreā ducere stellis: eas stellas Vergilias nr̄i dixere
ꝙ post ver exoriuntur.Ex p̄dictis ergo patet pleiades nō esse signū
an genua tauri vt ille dixit.De his aūt latius habetur li.iiij.fa.Hya-
Hyades. des scri.Iginius taurū habere in cornibꝰ stellas :in vtrisq; oculis
singulas in frōte mediā vnā:ex qbus locis cornua nascuntur singu
las q.vij.stellæ hyades nūcupantur. Gel.li.xij.c.xj. docet ꝙ hyades
a nobis prīo syades deinde suculæ appellatæ:hyadesq; ab hyo.i.
pluo:nā & quū oriuntur:& quū occidūt largos imbres cient:sed de
eisdē latiꝰ Gelli.Clareq; lycaonis arcton:de arcto maiori loquitur:
hāc aūt Iginio teste.Hesi.ait esse Calisto noīe Lycaōis filiā q̄ a Io
ue in vrsæ speciē cōuersa fuit:cū aūt Archada puerū ex Ioue ge-
nuisset ip̄am cū filio Iuppiter inter sydera collocauit.eāq; Arctō
Arcti. filiū Arctophylaca noīauit:minorē vo arctō Iginius idē Cyno-
Cynosū. surā esse vnā de Iouis nutricibus scri.sic etiā Elicē:hinc p̄ro
beneficio in cœlo colocatas & vtrasq; arctos dictas : quas nostri
septētriones dixerunt.Oēs aūt qui peloponnesum incolūt maio
ri vtuntur arcto.phœnices vero minori:quā studiosius perspiciē
do diligentius nauigare existimantur:hinc apud Ouid. fasto.iij.le
gitur esse duas arctos quarū Cynosura petatur Sydonijs:elicē graia
carina notet.Clarā arctō :clarā ait qm̄ maior arctos stellas habet.
xxj.minor vero stellas habet tm̄modo.vij. Tum ferri rigor.s.in-
uentus est Ply.li.vij. ait ꝙ ferrū Hesi.in Creta eos inuenisse scri.
qui vocati sunt dactyli idæi:fabricam ferreā inuenire Cyclopes.
Lamina ea dicitur lata portio ferri:æris plumbi stāni:auri: argēti: Lamina
bractea vero potius auri argēti ve ac orichali : est enim tenuis & Bractea
sua sponte plicabilis:lamina aūt crassior.Serræ.ply.lib.vij. scri.
Dædalū fabricā materiā inuenisse & in eā serrā asciā perpendicu
lum: terebrā:glutinū.Normā aūt & libellam & tornū & clauum
theodorū saminū.Oui.tm̄.lib.viij.meta.ostendit Perdicē Dædali
ex sorore nepotē:circinū & serrā inuenisse.Dio.vero.li.v. scri.ꝙ
talus adolescēs filiꝰ sororis Dędali q ab eo erudiebatur:ingenij acu
mine inuenit rotā qua figuli vtuntur.Deinde reperta serpētis ma-
xilla puulū cū secuisset lignū:imitatꝰ postea dētiū serpētis spissi-
tudinē:serrā ferreā fabricauit.Reperit etiā & tornū Inuidia motꝰ
Dæda.hūc puerū dolo interfecit.Labor oīa vin.hinc etiā Mani.
li.j.ait Oīa conādo docilis solertia vicit Vrgēs in rebus egestas.
Manil.li.j.Et labor īgeniū miseris dedit.& sua queq; Aduigilare
sibi iussit fortuna p̄mendo.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Prima ceres ferro.Redit ad in-
stitutū suū vt.s. agriculturæ au-
torē significet:dicēs cererē eā iue
nisse tangēs paucis eiꝰ difficulta
tē vt diligētē reddat agricolā:ad
ditus mox arma seu instr̄a qbus
agricolis vtēdū est. ¶Ordo igitur
Ordo. cit.Ceres instituit.i.statuit & do
cuit prima.i.priusq; alius qspiā:
mortalis.s.hoīes cū ip̄a p inuētū
suū imortalitatē meruerit & dea
frugū habita sit:vertere.i.vtēdo
colere terrā.ferro.i.qbuscunq; ar
mis ac instr̄is ex ferro factis aut
ferro minutis vt vomere bidēte:
marris fossorijs &c. tūc sup.cum
glādes atq; arbuta.i. fructꝰ arbu
torū & qcunq; syluestres: defice-
rent.i.deessent sylue sacre.i .Ioui
cōsecrate:cui minime defore pu
tabantur:& dodona.s. sylua illa sa
cra i epyro negaret.s. mortalibꝰ
victū qa tūc glāde vesci solebāt.
Labor.i.difficultas & calamitas:
est additꝰ.s.a Ioue q noluit facilē
esse viā colēdi agros &.i.etiā fru
mētis: ita sup.vt mala.i. nociua
& pniciosa rubigo:esset.i. cōfu-
meret(ab edo es ē)culmos.s.fru-
mēti:qđ prius letiꝰ veniebat:&
vt carduꝰ.i.hærba spinosa florē
hirsutū ferēs de gn̄e tribulorū:in
cuius folijs semp aq̄ inuenitur:vn̄
græce dipsacos.i.sitiens dicitur:se-
gnis.i. infœcūdus & nihil boni
afferēs:horreret.i.horridꝰ staret ī
aruis & supple postq̄ is horrere
cœpit: segetes intereūt : & sylua
aspera.s.veprīū tribulorū.spina-
rū.lapparū & siliū:subit.i.per se
subsecuta est .Sylua dico apposi
torie lappe & tribuli . aut sylua
lappe & tribuli vt sint genitiui singulares : & loliū infelix.i.zi-
zania infœlicitatē pariens & auenæ steriles.i.vētose & sterilitatē
inducētes:dn̄antur interculta.s.arua nitētia.i.splēdētia frequenti
opa agricolæ:ita vt nō vitiū sed calamitas sit agricolę.Dn̄antur
aūt vsq; adeo ꝙ nisi tu insectabere terrā assiduis rastris .i. nisi assi
due raseris & eradicaueris hærbas nociuas & nisi terrebis aues so
nitu.s.arcꝰ aut vocis: & nisi p̄mes.i.diminues & excindes falce.i.
cultro incuruo vmbras ruris opaci.i.arboribꝰ circūscepti:& nisi
vocaueris imbrē:votis.s.dijs factis:heu (dolētis īteriectio) tu spe
ctabis frustra .i.sine cōmodo tuo imo cū dolore cū solꝰ careas ma
gnū aceruū.s.frumēti:alterꝰ.s.vicini tui q eā diligētiā adhibuit:
& solabere.i.mitigabis sed nō pūtꝰ sedabis nec placabis famē.s.
tuam & tuorū:quercu ꝯcussa.i.agitata ad habendā glādem in syl
uis:vbi videlicet nascitur.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit:cum iam glandes atq; arbuta sacræ
a Deficerent[a] syluæ:& victum Dodona negaret.
Mox & frumētis labor additus:vt mala culmos
b Esset rubigo[b]:segnisq; horreret in aruis
c Carduus[c]:intereunt segetes:subit aspera sylua:
Lappæq; tribuliq;:interq; nitentia culta
d Infœlix Lolium & steriles dominantur[d] auenæ:
e Quod nisi & assiduis[e] terram insectabere rastris
Et sonitu terrebis aues:& ruris opaci
Falce p̄mes vmbras:votisq; vocaueris imbrem
f Heu magnū alterius frustra spectabis[f] aceruū:
Concussaq; famem in syluis solabere quercu.

PIERIVS.

a ¶Deficerent siluæ. In codi.nōnullis admodum vetustis, de-
b fuerant,legitur,Sed Deficerent,magis placet. b ¶Vt mala
culmos esset rubico.In Romano codice,& hic,& alibi, robi-
go,per,o,prima syllaba scriptū est.Vnde robigalia sacra ro-
bigo deo instituta a numa anno regni sui.xj.vt auctor est pli
c nius. c ¶Horreret in aruis carduus. In antiquis aliquot co-
dicibus carduos , vt sexcenta huiusmodi exempla in vete-
d rum monumentis. d ¶Et steriles dominantur auenæ.
Hic suum habet locum, dominantur, quod in bucolicis na-
e scuntur ex ant.codicibus legi diximus. e ¶Quod nisi & assi
duis.In Romano codice,adsiduis,idq; perperam scriptum ex
carisij sententia . Quod vero sequitur,terram,insectabere ra-
stris . In Mediceo codice hærbam insectabere scriptum est.
f ¶Frustra spectabis aceruum. Vt missum faciam,aceruom,ex
antiquis codicibus.In Mediceo nō spectabis,sed expectabis,
habetur,id enim spectandi auget significatum.

SERVIVS.

¶Ceres prima.Oē genus agricul SER.
turæ hoibus indicauit : nā q̄uis
vel Osyrim vel Triptolemum
aratrū inuenisse dicāt illi tm̄ oēm
agriculturā docuit:Nā ferrū di-
cendo oīa agriculturæ ferramen
ta expressit.Sacræ:etiā sacræ em
phasis est.Dodona:est vrbs epi- Dodona.
ri iuxta quā nemus est Ioui sacrū
abundans glandibus. vn̄ per ex
cellentiā illius meminit. Addi-
tus vel datus si nihil mali an̄ ha
buerint . Vel additus quia ante
erat:sed nō huiusmodi.Esset :cō
sumeret :vt est mollis flāma me
dullas: Rubigo genus est vitij q̄ Rubigo.
culmi pereunt:sed improprie di
citur:nā proprie rubigo ē vt ait
var.vitium obscœnæ libidinis
quod vlcus vocatur.Segnis infœ-
cundus.Aspera sylua.notādum Sylua.
etiam de hærbis syluā dictā.Infe
lix lo.infœcundū ꝯtra . fœlicēq;
trahit limum.Steriles aue.ad di-
scretionē earū quæ seruntur.Quod
nisi & a.t.Iā cōcludit & hoc dicit
ne sæpe sarsieris ꝑpter illud &
amaris intyba fibris.Officiunt:
nisi aues fugaueris ꝑpter illud.
Strimonięq; grues:nisi falce am
putaueris ramos ꝑpter illđ.Aut
vmbra nocet:nisi votis inuoca-
ueris pluuias ꝑpter illud humi-
da solstitia atq; hyemes orate se-
renas:sine causa ingētis frumēti
alieni aceruos aspicies.Per quod
ostendit rusticū sua inertia famē
nō anni vitio sustinere.Premes
vm.Coarctabis & imminues.Fa
mē sola.ac si diceret ne glandibꝰ
quidem satiaberis:quia dixerat.
Et victum dodona negaret.

MA ¶Prima ceres.Ouid.quoq; lib.v.meta.ait prima ceres vnco gle-
bam dimouit aratro.Prima dedit fruges:alimentaq; mitia terris
Prima dedit leges.cereris sunt omnia munus. Diodo.autem lib.
vj.in prin.scri.ꝙ siculi tradunt Siciliam Cereri & Proserpinæ sa
cram esse:has simul deas primum in Siciliam visas inq; ea primo
frumentum terræ bonitate ortū in agro aūt Leontino : multisq;
præterea siciliæ locis etiā tēpore ipsius Diodori:vt inqt oriebatur
agreste triticū.Quū aūt raptā filiā ꝑserpinā q̄reret hoīes q eā gra
te susceperant :frumēti vsum edocuit: hæc eadē leges dedit qbus
iustæ piæq; hoīes viuere assuescerēt:ex quo & legiferā dixerunt:
plura Diod.& nos latius ibi Liber & alma ce. Sacræ si sacræ q̄to
magis & aliæ.Est ergo emphasis.i .demonstratio de q̄ Fa.li.viij.
Victū cibū a viuēdo dicitur.Dodona.ab excellētia nemoris dodo
nam posuit.Dodona em̄ in Epiro Ioui sacra erat:nā illic tēplū &
oraculum

oraculū fuerat ei,cōstitutū:qđ latius aperuimus æglo. viij. vtq Ply.li.ij.c.cvij.docet in dodona fons erat gelidus:q immersas faces extinguebat:si tñ extincte admotæ fuissent accēdebantur. Mox deinde. Et frumētis la.ad.labor erat hoībus arādi.ferendi & similiū. Deinde additus est etiā frumētis labor videlicet rubiginis:carduorꝫ&c. Labor:calamitas. Esset:carperet:absumeret
Rubigo. Rubigo: id vitiū est rodēs ferrū:vel segetes quasi rodigo. Vnde olim robigo dicebaf. Ply.aūt li.xviij.de vitijs frugū ait. Cœleste frugū vinearūq; malū nullo minus noxiū est rubigo:frequētissima hæc in rosido tractu:cōuallibusq; ac pflatū nō habētibus: e diuerso carēt ea vētosa & excelsa. Fest9 aūt ait:ꝙ rubigalia dies
Rubigalia. Festus.vij.kaf. Maias qñ putabāt rubiginē vertere colebanf: & Ply.li.xviij.inqt ꝙ rubigalia numa ꝯstituit:q̄ agebanf.vij.kal'. Maias:qm̄ tūc fere segetes rubigo occupat. Segnis. Sterilis:& segnitiē pbēs segeti. Carduus: vide in buco. Subit:succedit Lappaeq;. Ply.xviij.de vitijs frugū ait:loliū & tribulū & carduū lappāq; nō minus ꝙ rubū inter frugū morbos:qn inter ipsius terræ pestes numerauerim. De tribulis aūt latius Ply.li.xxj. & li.xxij. Nitentia culta:splēdētia & arata arua. Loliū de hoc late diximus æglo.v. Steriles auenæ: de auenis etiā latius æglo.v. Quod nisi: prædictorum epilogum facit:dixerat enim: Multū adeo rastris &c. Est aūt sensus ꝙ q̄uis prædicta ab agricola fierēt nisi sequentia quoq; agerentur frustra prædicta omnia forēt. Terrebis aues propter illud nihil improbus anser &c. Premes vmbras propter illud: Aut vmbra nocet. Opaci: vmbrosi. Premes cohibebis: excindes.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Dicendū & quæ sint &c. Conuenienter postꝙ docuit quō & qua diligētia terra colēda sit: docet qbus armis seu instrumētis. Nā arma dicunf oīm artificum instrumenta: vulgo tñ ꝓ munimentis pcipue armor̄ accipi solēt. Quæ aūt arma describat ex ordine patebit q talis est. Dicendū sup.est.i.dicere oportet: &.i. etiā quæ arma.i.instrumēta sint agrestibus.i.in agro degētibus agricolis.f.duris.i.labore indu-
Ordo. ratis & malo assuetis. Quis sine id est sine qbus:messes.i.fruges metēdæ & secandæ nec potuere seri.i.seminari:nec surgere.i.crescere in altū. Primū sup. est vomis.i.q terrā vomit & graue.i. ponderosum & forte robor.i.lignū aratri inflexi.i.incurui: & plaustra.i.vehicula:matris eleusinæ.i.cereris q̄ apud eleusinam ciuitatem vbi colif vehicula ad auehēdas messes instituit voluētia sup.se:aut voluētia.i. volubilia:tarda ꝓ tarde sup.sunt rusticis necessaria aut qđ simile:& tribula.i.instrumēta triturandi & trahæ ꝓ trahe: q̄ sunt instra q̄ trahunf sine rotis & rastri.i.dētalia pōdere iniquo.i.aut grādi aut inæquali qa ſm terræ qualitatē dētes & pondus habēt. (Ser-
Ablu. uius passim innuit septimos casus quos ablatiuos ex vi demōstrationis appellant loco gtōr̄ poni vt est rastri iniquo pōdere ꝓ iniq pōderis: & lato venabula ferro ꝓ lati ferri: ænei.iiij.verūtñ honestior est p abltm̄ ꝙ p gtm̄ locutio.) ꝓterea.i.pter hoc est sup.&t rusticis habēda:supellex virgea & vilis.i.vtensile ex virgis factū: & ideo vile: qa virgæ nō magno veneunt rusticis. Celei.i.qua cele9 rex eleusin9 tpe triptolemi regnans postea vsus est:supellex inquā virgea videlicet crates arbuteç.i.ex arbuteis virgis cōsertæ & cōtextæ:& vān9.i.cribrū ad vētilāda & purgāda frumēta:mystica.i.qua etiā vtebāf in mysticis sacris iacchi.i. bacchi. Quæ oīa.f.dicta instra tu memor.f.indigētiæ pteritæ repones.i.locabis in repositorio suo: ꝓuisa multo añ.f.ꝙ vtaris:si glīa digna.i.pstās diuini ruris.i.qđ dij aliqñ coluere aut fertilis: manet.i.expectat aut delectat & immoraf te. Sed solemus dicere id manere:qđ certo futurū iudicam9 etiā malū: vt in Achillei de stati. Quid maneat pplos vbi tāta iniuria primos. Degrassata du cess. Cōtinuo.i.statim dū adhuc tenera est vlm9.i.arbor illa flexa in sylуis.i.adhuc crescēs magna vi.i.violētia domaf.i.curuaf in burim.i.formā buris:hoc est icuruamēti aratri: & accipit formā aratri curui:temo.i.lignū oblōgum ad qđ rotæ cōnectunf: ptētus.i.porro tētus hoc est extēsus in octo pedes.i.ad lōgitudinem octo pedū: & aures.i.ferra aut ligna latiora in morē aurium vtrinq; affixa vt latiorē sulcū faciāt binæ.i.duæ:aut singulis instris sulcādi duæ: & dētalia.i.ligna in qbus vomer infigif: duplici dorso.i.angulo

Dicendū & quæ sint duris agrestibus arma:
Quis sine nec potuere seri:nec surgere messes.
Vomis & inflexi primum graue robor aratri.
Tardaq; eleusinæ matris voluentia plaustra:
Tribulaq;:trahæq; & iniquo pondere rastri:
Virgea præterea celei vilisq; supellex
a Arbuteæ crates:& mystica vannus[a] iacchi.
b Omnia quæ multo ante memor ꝓuisa repones[b]
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuo in sylуis magna vi flexa domatur
In burim & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo
Binæ aures duplici aptantur dentalia dorso:
Cæditur & tilia ante iugo læuis:altaq; fagus
Stiuaq;:quæ currus a tergo torqueat imos.
c Et suspensa focis exploret[c] robora fumus.

PIERIVS.

a ¶Et mystica vānus iacchi. In Ro.co. Mystica vall9,legif Mystica qdē:vt alibi dictū mutatione του,υ,ι v.qa veteres peregrinas lrās abhorrebāt. Eodē mō in antiquo Liuiano co.corcurā ꝓ corcyrā legif,& hmōi plæraq;. Vallus ꝟo ex Varrone est:apud quē vallus:q̄ apud alios vānus:& in lib.de lingua latia a volatu dictā asserit:qđ quū id iactāt,volāt ide læuia.
b ¶Prouisa repones. In Mediceo co.reponas,p modū iperādi.
c ¶Exploret robora fu. In Ro.co.& in Oblōgo Vetustissimo. Explorat,legif,vt cū cedif ꝓcedat:altera tñ lectio nō reijcif.

SERVIVS.

SER. ¶Arma:instrumenta: vt alibi: Cerealiaq; arma. Vomis: & ab eo qđ est vomis ris,facit:sed rōnis est vomer. Nā vomis vsurpatū est. Rarū em̄ est vt is exeuntia ri,in obliquis recipiāt: vt cinis,pulus. Talis est & in græcis rō. Nam actin & actis dicūt delphin & delphis eleusin & eleusis sed verius in n, desinūt qđ i obliqs habēt vt actinos: & eleusinos: delphinos. Graue ro.propter sulcos altius imprimēdos. Inflexi aūt ꝓ flexi:nā in, abundat. Tardaq; eleusinæ matris.
Eleusin. Eleusin ciuitas est atticæ ꝓuinciæ nō lōge ab Athenis: in qua cū regnaret Celeus: & Cererē filiā querentē liberalissime hospitio suscepisset:illa ꝓ munere ōndit ei oē genus agriculturæ filiū etiā eius. Triptolemū recēs natum p noctē igne fouit:p diem diuino lacte nutriuit & eū alatis serpētibus suppositū p totū orbē misit ad vsum frumentorū hoibus indicandū. Ergo hoc dicit:plaustra volubilia mr̄is eleusinæ.i.qualia ōndit Ceres apud eleusin. Aut certe qualibus mater deū colif. Nā ipsa est & ceres.
Tribula. Tribula:genus vehiculi:quo teruntf in area fruges maturæ. Trahe aeq; epēthesim fecit cā metri: sicut nauita. Traha aūt genus vehiculi dictū a trahēdo:nā nō ha-
Traha. bet rotas iniquo pondere rastri: ꝓ iniq pōderis.i.magni.f.vt sine labore rustici glębas possint infringere. Virgea pterea celei vilisq; supellex.i.vasa de vimine facta:qualia ceres aliqñ monstrauit: vt quales corbes &c. Sa-
Corbis. ne hæc corbis dicēdū est fœminino gn̄e ſm Tulliū q ait. Mes-
Supellex soria se corbe cōtexit. Sane supellex vsurpatū:nā artis est supellectilis. Grūs em̄ aut par debet esse ntō:aut maior: vt musæ doctoris. Si duab9 maiorē inuenerim9 cōtra artē id esse manifestū est: vt anceps pceps: & pauca alia. Et mystica vānus iacchi.i.cribrū cereale. Legim9 aūt & vallus ſm Var.qđ nihilomin9 significat. Mystica aūt iacchi ideo ait:ꝙ liberi pr̄is sacra ad purgationē aīæ ptinebāt & sic hoies eius mysterijs purgabanf:sicut vānis frumēta purganf. Hinc est qđ dr̄ Osyridis mēbra a Typhone dilaniata. Isis cribro supposuisse. Nam idē est Liber pr̄:in cuius mysterijs vānus est:qa vt diximus aīas purgat. Vñ & liber ab eo ꝙ liberet dict9 est:quē Orpheus a gygātibus dicit esse discerptū. In buri:in curuatura. Nā buris est cur-
Buris. uamētū aratri. Dictū quasi βοὸς οὐρὰ ꝙ sit in silitudinē caudæ bouis. Binæ. Duæ qb9 latior sulcus efficiaf. Duplici dētalia dor-
Dētale. so:dētale est lignū ad qđ inducif vomer. Duplici autē dorso dr̄ aut lato.vt, At duplex agif p lūbos spina. Aut reuera duplici cuius vtrūq; eminet latus & fere hmōi sunt oēs vomeres in Italia. Iugo.i.ad iugū. Læuis:ideo lęuis ne boues laborēt. Stiua: manica aratri:qua regif. Cice.in scauriana. Ab ipsa stiua mecū hoies loquebantur.

loquebantur. Currus imos: Currus dixit propter morem prouinciae suae in qua aratra habent rotas quibus iuuantur. Suspensa focis exploret: probatae enim soliditatis sunt ligna si fumo rimam minime effecerint. totus autem hic locus de aratro Hesiodi est. τημος αρυλοτομειν μεμνημενος ωριον ερκον ολμον μεν τριποδην ταμνειν υπερον δε τριπηχον αξονα δε επταποδην.

RPO. Tardaque Eleusinae matris uoluentia plaustra: Imperiti ea plostra appellant. Sunt enim vehicula: quorum rotae non sunt radiatae. Sed tympana cohaerentia axi: & iuncta catho ferreo. Axis autem cum rota voluitur. Nam rotae circa eiusdem cardinem adhibetur. hoc vehiculum in sacris Caereris arcanae. quod eleusis appellatur ab oppido eleusine attico: & id ducunt boues. Est praeterea oliuae viridis siliqua folliculus: in quo faba nascitur.

MAN. Vomer. Arma: instrumenta de quibus late Cato in li. de re rustica. ca. x. & Var. li. i. ca. xxii. Vomis: vomerum plura sunt genera. Culter vocatur praedensam terram seccans priusquam proscindatur. futurisque sulcis vestigia praescribens incisuris: quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare rostratum vti vectis. Tertium in solo facili: nec toto porrectum dentali sed exigua cuspide in rostro latiore. Ply. li. xviii. id scri. Graue robor. i. graue lignum. Est itaque

Robor. robor per or non per ur legendum quoties pro ligno ponitur. Robor enim cuiusuis arboris species sit tamen pro ligno poni solet & vt gramen pro omni haerba: cuiusuis propria species sit. Graue: id ait vt terra altius subigatur. Tarda: pro tarde. Eleusine matris. Erat Eleusin oppidum atticae: vt ply. scri. li. iiii. Ibi autem eleusinae Caereris templum extabat. vt Stra. docet li. ix. Plaustra. ea sunt vaehicula: quibus opera deferuntur. vt frumenta legumina. item lapides asseres: tignum. Caereris autem eleusinae plaustra poeta dixit quoniam autore Iusti lib. ii. sub Erichtheo athenarum rege frumenti satio apud eleusina Triptolemo reparata est: vbi & caereris templum erat vt diximus. Tribulaque Var. lib. i. ca. li. inquit Tritura fit apud alios iumentis iunctis & tribulo. Id fit e tabula lapidibus aut ferro exasperato quod imposito auriga aut pondere grandi trahitur iumentis iunctis. Aut discutit e spica grana: aut ex asseribus dentatis cum orbiculis. in quo quis sedet. vt agitet quae trahant iumenta. Ply. quoque lib. xviii. ca. xliii. scri. Messis ipsa alibi tribulis in area. alibi equorum gressibus exteritur. alibi perticis flagellatur. Traheaeque. traha genus vaehiculi dictum a trahendo. nam non habet rotas. pro eo autem quod est pluraliter trahae: traheae dixit e litteram addens. Virgea cele. Varro de his quae iumenta ducunt ait. Tragula ab eo quod trahitur per terram. Stirpea quae virgis stipatur. i. colligendo implicatur in qua stercus. aliudve quid vaehitur. Ita poeta virgea pro stirpea dixisse videtur. Celeus

Celeus. autem vt scribit Eusebius. Eleusinae regnauit quo tempore Triptolemus longa naui illuc accessit. distribuitque frumenta. Oui. lib. iiii. fasto. Triptolemi patrem fuisse dicit. Supplex. Var. lib. i. ca. xxii. ait instrumentum & suppellectilem rusticam omnem oportet habere scripta in vrbe

in vrbe & rure dominum. Villicum contra ea ruri omnia certo suo quoque loco ad villam esse posita. Arbutae crates pro vaehendis messibus aut stercore. Ply. lib. xviii. ca. xxxix. sic ait. Reliqua opera nocturna maxime vigilia constat quales crates fiscinas texere faces incidere rudicas praeparare. lib. vero. xvi. ca. xii. inquit Cortex e fago tilia: abiete: picea: in magno vsu agrestium: vasa corbesque ac potentiora quaedam messibus conuehendis vindemiisque faciunt atque praetexta tuguriorum. Vannus: cribrum est quo frumenta & legumina ventilantur vt scribit Marcellus: hinc dictum est: vannat euannat: vannatur euannatur. i. ventilat & ventilatur. Mystica vannus. i. occulta: & sine aperta significatione ipsorum sacrorum. s. quae proprie diuinis viris sacerdotibusque tantummodo cognita sunt: in quibus vanno vtebantur mystica & occulta ratione: nam Bacchi sacra ad purgationem animae pertinere aiunt sicque eius mysteriis purgari homines: sicuti vano frumenta Mysticos autem graece latine aceeuum significat. Iacchi: bacchi sed cur iacchus videto in sileno. Gloria. ille quidem ruris gloriam habet: qui omnia suo tempore in aruo colendo exercuerit: multo ante necessaria sibi parauerit. Diuini. fertilis. Manet: expectat: seu tibi futura est: Burim: bura: vt Nonius scribit: dicitur pars posterior aratri decuruata: hanc vergilius burim vocauit. Dicit autem bura quasi bouis vra. i. cauda in cuius similitudinem formata est. Vlmis. Ply. li. xvi. scribit quod rigorem fortissime seruat vlmus: ob id cardinibus crassamentisque portarum vtilissima quoniam minime torquetur. Vlmus & fraxinus lentae: sed facile pandunt: flexibiles tamen stantesque a circumcisura siccatae fideliores. A stirpe: a radice. Pedes: pedis mensura est digitorum. xvi. Temo. Varro scribit quod dictus est a tenendo. Is enim continet iugum & plaustrum. Binae aures: sic enim sulci latiores fiunt. Dentalia: dentale est aratri pars prima in qua vomer inducitur quasi dens. Duplici dorso: dentale enim quadratum fit: ideo de duplici dorso ait. Tilia: in tilia mas & foemina differunt: namque materies maris dura ruffiorque ac nodosa: & odoratior nec semen fert aut florem: vt foemina materia teredinem non sentit: Ply. li. xvi. Iugum. Varro scribit iugum & iumentum a iungendo dicta. Stiua docet Var. quod stiua a stando dicitur: est autem aratri manicula dicta quidem manicula quod manu bubulci tenetur. Currus: id ait quoniam vt ply. li. xviii. ca. xxxi. scribit Galliae aratro duas addiderunt rotulas quod genus vocant planetarum. Exploret. probet. vel siccet. vt Nonius quoque ait. Vannus Pes Temo Dentale

so. i. angulo cum sint quadrangularia: aptantur. i. applicantur huic s. aratro. Et tilia leuis. i. lignum tiliae arboris parum ponderose: ceditur ante. i. priusque opus sit ea vti: ceditur. i. amputatur iugo. i. ad iugum. i. vt ex ea fiat iugum. Est enim dandi casus & fagus alta. i. procera ceditur iugo: & stiua. i. manicula aratri a stando dicta ceditur sup. quod torqueat. i. for quando dirigat imos currus a tergo. i. a parte posteriori: sequitur enim aratrum arans. Et fumus exploret. i. probet & siccet ac vires exquirat: robora. i. ligna fortia suspensa focis. i. iuxta fumarium in quo loco ignis fouetur.

ASCENSIVS.

ASC. Possum multa. Sunt inquit alia multa agricolis necessaria & a veteribus tradita: quorum est areae i. soli plani & aridi vbi frumenta teruntur & flagellantur structura quam caute docet facere ne mures aut talpae similesque beluae subterraneae male compactam penetrent & grana furentur dicens. Ego possum referre. i. recensere & narrare tibi. s. auditori: multa praecepta veterum. s. qui de agricultura scripserunt: ni. i. si non refugis. i. renuis: & si non piget supple te cognoscere tenuis. i. tenuium rerum curas. i. accurationes & structuras. Area tum primum legit Seruius. Mancinellus cum primis cum A. Gellio Area igitur est equanda. i. planandam ingenti: cylindro. i. lapide terete & volubili (non dices cum cylindro) sed cum primis sup. rebus. i. inter praecipuas res & ipsa est vertenda. i. tractanda manu & solidanda tenaci creta: ne haerbae subeant i. suboriantur neu. i. neue ipsa victa. i. obsita aut debilitata puluere qui fieret ex terra macra & non fatiscat. i. affatim hiscat & aperiatur: quia variae pestes. i. monstra pestifera illudunt. i. imponunt: ipsi. s. agricolae hoc est decipiunt ipsum tum. i. tunc quando area fatiscat rimis: quia mus exiguus q terrenus sorex

Possum multa tibi veterum praecepta referre
a Ni refugis: tenuisque piger cognoscere curas[a]
b Area cum primis ingenti [b] aequanda cylindro:
Et vertenda manu: & creta solidanda tenaci:
Ne subeant haerbae: neu puluere victa fatiscat:
c Tum variae illudunt [c] pestes: saepe exiguus mus:
d Sub terris posuitque domos [d]: atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpae:
Inuentusque cauis buffo: & quae plurima terrae
e Monstra ferunt populatque [e] ingentem farris aceruum
Curculio: atque inopi metuens formica senectae.

PIERIVS.

a Tenuisque piget cognoscere, curas. In Oblongo codice, causas, habetur. b Area cum primis ingenti est aequanda cylindro. In Mediceo codice & plerisque aliis veteribus versus is ita legitur. Area cum primis ingenti aequanda cylindro, absque, est. Vide vero apud Aulum gellium. libro xvii. cap. secundo, sicut, cum primis, pro in primis dicebant. Ad haec carisius soloecismum esse transmutatione qualitatis in praepositionibus ait, vt in hoc versu vbi cum primis, pro, quom in primis positum sit. c Tum variae illudunt pestes. In Romano codice & aliquot aliis antiquis illudant habetur, quamquam non displicet illudunt, vt vertatur alio sermo. d Posuitque domos. In Lon. cod. domus est, vt quartae sit declinationis, quod etiam apud oratores habetur, vt in veteri codice Liuiano

SERVIVS.

SER. Tum primum ingenti aequa. cy. Et vertenda ma. & cre. so. tena. haec per hysteron proteron nam primum est vt terra vertatur: deinde solidetur glarea: post modum aequetur Cylindro. i. lapide tereti in modum columnae quia ab volubilitate nomen accepit κυλινδειν est verti. Neu puluere victa fatiscat: Hypallage est pro ne victa fatiscat in puluerem Variae illudunt pestes per ludum nocent. Exiguus mus: in italia cuius Cicero meminit in sextiana. & quia hic Vergi. vilium animalium mentionem fecit. ideo praemisit: Ni refugis tenuesque piget cognoscere curas. Aut oculis capti fo. cu. talpae. Hoc est oculis debiles. Et mutauit genus: nam haec Talpa dicitur: sicut & de damis. fecit: vt cum canibus timidi venient ad pocula damae Buffo: rana terrestris nimiae magnitudinis. Monstra. i. & alia purgamenta terrarum Curculio. Varro ait. hoc nomen per antistichon dictum quasi gurgulio eo quod nihil in eo pene aliud quam guttur videtur: Inopi metuens formica senectae quae semper alienum quaerit auxilium. Nam inopi non tantum ad formicam pertinet: sed generale epitheton est senectutis. Buffo

MAN. Possum multa tibi: oratorie agit. reficit

agit. reficit ei lectoris audito risq; aim ac repat noua pollicitã do. & reddit attentũ. Area. vbi frumẽta secta terãt & arescãt area dr. vt varro scri. Cato aũt .c.xcj. sic ait. Areã sic facito. locũ vbi facias cõfodito: postea amurca cõspergito bñ sinitoq; cõbibat postea cõminuito bñ glebas. dei de coæquato & pauiculis verberato. postea denuo amurca cõspergito sinitoq; arescat: si ita feceris nec formica nocebit neq; herbę nascenť: plura ẽt dicit i. c. cxxviij. vbi iubet areã cylidro aut paucicula coęquãdã. Varro autem li. j. c. lj. inquit areã esse oportet in agro sublimiori loco quã pflare possit vent⁹. potissimum rotũdã & medio paululũ extumidã: vt si pluerit nõ cõsistat aqua: amurca solẽt pfundere: ea em̃ herbarũ est inimica & formicarꝝ: & talparũ venenũ: ppe areã faciẽda vmbracula q̃ secedant hoĩes tpe meridiano. Cum pris: p in pris de q̃ Gel. videto: Cylidro: cylindr⁹ dicit̃ a cyleo. vel a cylizo quod est voluo. est em̃ lapis teres in modũ columnæ. Vertenda manu. i. tractãda & subigẽda: dixit em̃ Cato areã sic facito. Locũ vbi facies cõfodito postea cõminuito bene glebas. Alio etiam loco dixit confodiatur minute terra & c. Solidãda roborãda integranda. Creta tenaci. Ply. lib. xviij. cap. xlij. scri. aream ad messem creta p̃parandã. Catonis snĩa amurca tẽperata. Maiore ex parte ęquant tñ & fimo bubulo dilutiore illiniunt id satis ad pulueris remediũ videť. Subeant: succedãt. Puluere: qui fit calore: & æstu. Fatiscat: fatiscere est aperire: vt scribit Noni⁹ fatim vero abũdãter dicim⁹: vñ & affatim. Hiscere aũt aperire. Tũ. i. vbi area hiscere cœpit. Illudunt: decipiũt: p lusum quẽdã. Mus gręce mys dr. De murib⁹ aũt plurima legito in Ply. li. vij. Itẽ li. xviij. & li. x. itẽ i Aristotele de animalib⁹ lib. vj. Oculis capti. i. orbati oculis. Talpæ. Aristo. li. j. de aialibus: talpã oculos omnino habere negat. hi autem semp terrã effodiunt & humum egerunt & radices subter frugibus comedũt. Ply. quoq; li. xxx. ca. ij. scribit talpas cæcitatis ppetue tenebris damnatas. Buffo rana terrestris maxima. Populat. destruit prędatur. Curculio frumenti vermis vel fabæ. Ply. li. xviij. scribit curculionẽ nõ descendere infra quattuor digitos nec amplius periclitari: Formica. Ply. lib. xviij. c. xlij. scribit: formicã interlunio. i. lunæ coitu quiescere plenilunio etiam noctib⁹ operari meminit etiã li. xix. c. xlvij. Sed lib. xj. c. xxix. Dixerat formicis esse reip. rationem memoriam curam & q; semina arenosa condunt: ne rursus in fruges exeãt terra: maiora ad introitum diuidunt madefacta imbre pferunt ac siccãt. opantur & noctu plena luna. Silices itinere earum attritos videmus & in opere semitam factam.

Liuiano li. iij. primę decadis. vbi de quinctij triũpho. epulæ instructæ fuisse dicunť ante oim domus. Sed em̃ verborꝝ inuitatus ppinquitate præterire nõ possum, qđ statim subsequit̃. in eodẽ antiquo exemplari. Epulantesq; cum carmine triũphali, ex solẽnibus locis comessantiũ modo, Currum secuti sunt vulgata exemplaria nescio quos solẽnes iocos hñt.

e ¶ Populatq; ingentem farris aceruum gurgulio. In Mediceo cod. nõ habebatur, q; particula, quę superne addita ẽ aliena manu. Ante vero populas pũctus est, qui periodum claudit. Qui vero syllabæ timuerunt q; illud: vt sæpe alibi addiderunt. Scribendum vero per. C. curculio licet. G. audiatur vt in caieta caio, & aliquot alijs.

sorex dr̃ & rostrum acutum habet posuit sæpe domos sub terris atq; fecit horrea. i. granaria sub terris (Qui de venustate carminis præcipiunt negãt monosyllaba fini carmis nisi sint aialium noia: vt nascetur ridicul⁹ mus: & amica luto sus apd' Hora. flaccum & hic exigu⁹ mus & alibi inuẽta sub ilicib⁹ sus) & talpę capti oculis. i. q oculos qdem hñt sed captos qa eis vti nõ pñt (vnde & vestales q̃ suę potestatis nõ manent capi dicunť. sicut & amantes.) Locutus aũt est p masculinum gen⁹: sicut in buco. Cum canib⁹ timidi venient ad pocula dãme) fodere cubilia sub terris: & buffo. i. rana terrestris & venenosa: inuentus sup. est i cauis. id est cauernis terrę & male solidatis areis: pluria mõstra sup. alia q̃ terrę ferũt. i. pducunt: & curculio. i. vermis gutturosus frumẽti rapax: populat. i. furat̃ (vt it̃ etiã actiua voce primo enei. Non nos aut ferro libicos populare penates Venim⁹. cũ alij fere populor dicãt) ingentẽ aceruũ. i. cumulũ ab aggerendo dictũ: farris. i. illi⁹ frumẽti: & formica metuẽs senecte iopi. i. p senecta iope cũ ãpli⁹ acquirere nõ valeat: sup. populat ingẽtẽ. i. valde magnũ: qsi extra gẽtem. i. genus solitũ aceruum. s. farris.

SERVIVS.

¶ Contemplator itẽ pgnosticõ est anni fertilis vel infœcundi. contemplator aũt modi impatiui est futurũ p pñti contẽplare: vt cõtẽplator aquas dulces. Terentius loquitor paucula p loq re. Nux plu. i. longa: significat aũt amygdalã: sed hoc grecũ ẽ. το αμυγδαλον και τα αμυγδαλα. Induet in florẽ: se effundet in florẽ: & bene eligit arborẽ: q̃ folijs pria vestit̃: Si supant fœt⁹ superant abũdãt. Magnaq; cũ magno veniet & c. aut ęstus nimios futuros significat cũ abundãtia frugum: aut certe per calorẽ festinationem: alibi feruet op⁹: Nec quicq; pinguis: non pingues: id est sine frugibus vt alibi in hoc opere. Nec qcq; reos exercet noctua cantus. i. non. Et notandum paleam dictam singulari numero contra artem. Nam q̃ ex pluribus conitãt numeri sunt tantum pluralis secundũ artem: vt cancelli bige scopæ. licet abuntantur poetę.

Contemplator itẽ: quũ se nux plurima syluis
Induet in florem: & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus: pariter frumẽta sequentur:
Magnaq; cum magno veniet tritura calore:
a At si luxuria foliorum exuberat [a] vmbra:
b Nequicq̃ pinguis paleæ teret [b] area culmos.

PIERIVS.

a ¶ At si luxuria foliorum exuberat vmbra. In Mediceo codi. Exuberet coniunctiuo mõ legitur. In Romano codice. luxuriæ Quod ego prius fuisse crediderim. Luxurie a nominatiuo luxuries Plynius Secundus sermonis dubij libro sexto, vt apud carisium legimus: in ijs quæ recitat ex cañ Iulij Romani analogia. amicities, vt planicies (inquit) luxuries mollicies, & similia, veteri dignitate cæterum rationis via debet amicitia dici. In reliquis sane codicibus Luxuria legitur.

b ¶ Nequicq; pinguis paleæ teret area culmos. In Romano codice, & in Mediceo palea terit legitur & palea ablatiuum nõ temere agnoscit Seruius.

ASCENCIVS.

¶ Contemplator itẽ & c. Interserit breue pgnosticon quo futuræ messis vbertatẽ prędiscere possumus: dicens agrorum feturam atq; prouentum esse similem fetui amygdalino: nã si plurię nascant̃ amygdalę: ita vt fruct⁹ multi frõdes vero paucę sint signum est magni puentus in agro at si contra magna fuerit frondium luxuries: & fructuum raritas: rarus quoq; frugum sequet̃ puẽt⁹. ¶ Ordo est. Tu item. i. idẽtidem. subinde: interdũ: aut etiã contẽplator. i. aspicito si quũ; nux plurima. i. longissima: hoc est amygdalus induet se in florem. i. florebit in syluis: sed speciosius dixit induet se in florem: qa amygdalus videtur tota floribus amiciri (vnde nõ dicam cum nux plurima. i. frequentissima syluis. i. corilus induet se in florem: q; quis ab ea quoq; rustici qui amydalos nõ habẽt pgnosticon faciãt) & curuabit ramos olẽtes (hoc quasi ad iuglandes spectat: sed olere commune est. vñ & bene & male qd olere dicit̃) Si inquã; tũc fœtus. i. ipsi fructus amygdalini superant. i. abundãt frumenta sequentur pariter id est pari mensura: id est supabundanter: & magna tritura. scilicet frumenti: veniet cum magno calore id est feruore. feruet enim opus copiosum: friget exiguum: aut calorẽ æstatis significat in qua est tritura: cum flores amygdalini sint in februario plurimi. At id est sed ediuerso: si vmbra exuberat. id est valde vber est: luxuria. i. superabundantia inutili foliorꝝ id est frondium nec. i. & nc: & area teret culmos paleę nequicq̃ i. frustra pinguis qa licet palea sit piguis & luxurians. rara tñ habet grana: & ita ẽ conformior similitudo cũ amygdalo: cuꝰ dũ plurię sunt frõdes pauci sunt fruct⁹. Serui⁹ aũt sic itelligit: area teret culmos paleę. i. folliculi granorꝝ nec quicq;. id est non pinguis.

MAN. ¶ Contemplator: aspice conspice nam templũ & cõtemplari. vt Varro scribit a tueor dicit̃. i. cõspicio: vt apud Ennium in Medea Cõtẽpla & templũ & cereris adleuã aspice. Dicebant aũt veteres etiã contẽplo. Nux plu. i. longa. Est aũt nux græca & amygdala dicit̃. videto Macro. lib. sat. iij. de nucib⁹ hęc autẽ teste Ply. lib. xvj. c. xxxv. est ex arborib⁹ quę primę germinãt: & inter nouissimas nudatur ca. vero. xxxiij. eiusdẽ lib. scribit: q; ex ijs quæ hyeme concipiunt floret prima omnium amygdala: mense Ianuario. Fœtus. i. fructus ipsi: Cum magno ve. tri. ca. i. tanta frugum copia erit q; tritura ipsa ad totius æstatis calorem & tempus pducetur. Col. lib. xij. c. j. ait Tertio Kal. aug. aquila; occidit. his diebus locis temperatis & maritimis messis conficit̃ & lib. ij. ca. xxj. inquit. Sed cũ matura fuerit seges anteq; torreatur vaporibus æstiui: syderis q sunt vastissimi per ortum caniculæ celeriter demetat̃. Nã dispẽdiosa est cunctatio. Apparet autem caniculã. vij. kal. aug. hinc caligo æstuosa auctor est idem li. xi. c. ij. Tritura: ea est Varro. test. quum frumentum teritur. Luxuria. abundantia. Paleę: hoc vocabulo non culmi propriæ: sed folliculi ipi granulorum comprehenduntur. Vnde Ply. libro. xviij. capitulo. xliij. inquit si palea desit & culmus teritur: Dicta autem a palea secundum Varronem. lib. primo ca. l. Pala enim ventilat̃ vt frumenta purgentur.

Semina vidi eqdē:multos medicare serentes

Et nitro prius & nigra perfundere amurca:

Grandior vt fœtus silliquis fallacibus esset:

Et q̄uis igni exiguo properata maderent.

Vidi lecta diu & multo spectata labore

Degenerare tamē.ni vis humana quotannis

Maxima quæq; manu legeret:sic omnia fatis

In peius ruere ac retro sublapsa referri.

Non aliter q̄ qui aduerso vix flumine lembum

Remigiis subigit:si brachia forte remisit:

a Atq; illum in præceps ꝓno rapit[a] alueus amni.

SERVIVS.

SER. ¶Semina vidi: equidē multos medicare: incipit dicere de medicandis seminibus leguminum quēadmodū & maiora fiant & modico igni soluanť. Bene autē ait equidē: vt a preiudicio inchoaret:nā hoc dicit equidē hec vidi fieri.sed sic quoq; legumina degñarent:nisi singulis quibusq; annis hoc fiat:inde enim est.Sic oīa fatis in pei⁹ ruere: Medicare aūt antiq̄ dixit:nā maiores medico & medicor dicebant:vt populo & populor:q̄ verba mō ab vtraq; significatiōe passiuę sunt declinatiōis:sed vt medicare ꝓ medicari diceret:metri necessitas fecit.Sane medicor actiũ regit:vt medicor illā rē. Medeor vero illi rei dicim⁹.medeor illā rē figuratū ē.Nigra per. amur. Olei sordib⁹.Sed his q̄ pcedunt Nā sordes q̄ oleū sequunť feces vocanť:& amurca p c scribiť & ꝑg ꝓnunciať.vt.C. Gaius.Cn. gne⁹.Siliqs fallacib⁹. Que fallere plerūq; solēt.Interdū em̄ leguminū folliculi maiores videnť cū inanes sint.Properata maderēt.Festinanter coq̄renť:& cito. Spectata.ꝓbata:vt Et rebus spectata iuuēt⁹.Ni vis hu.aut possibilitas Salu. Sed nr̄a oīs vis in aīo & corpe sita est.aut certe mľtitudo.Tн̄ versus est.q̄si violentia sit in reb⁹ q̄ cōtra naturā vertunť in meli⁹.Sic em̄ & Donat⁹ sensit dicēs nisi violētia fiat naturę.oīa in deteri⁹ cadūt. Manu le.hic qdā volūt di ctū legumen. In pei⁹ ru.ac.r.subl.r.το αυθομ Nā bis idē dixit.Lembū:nauiculā admodū breuē.Subigit: sursum agit vt corpora saltu subijciunt in equos:aut certe subigit est vrget:& impellit.

¶Lembum:genus nauigij.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Semina vidi &c.Hic docet semia medelis iuuāda: qđ ne asp neť agricola iterū infert difficultatē ꝓuent⁹ ampli obtinendi:nisi id fecerit:cum ergo auidus sit semp colon⁹ facile ad id persuari posse vř.quo neglecto oīa in peius ruerēt:vt qui aduerso vortice nare vellet. ¶Ordo ē.Equidē.i.ego quidē vidi multos serētes.i.seminatores:vř cū sererent medicare.i.medicamento iuuare semia:& pfundere sup.ea pri⁹ s.q̄ seranť:nitro cui⁹ natura parū a sale distat:& amurca.i.fece olei nigra.i.cenosa vt grādior fetus.i.granū grādius esset siliqs. i.tunicis ei⁹ fallacibus.i.assidue fallentib⁹:qa grandes pūū granū sępe continent:& mollescerēt ꝓperata.i.festinata igni q̄uis.i. quātūuis exiguo hoc est vt facillime sint coctionis ad quā dicta medicatio valet. Ego vidi.s.semina lecta.i.electa diu:& spectata.i.ꝓbata multo labore.i.accuratione & opera mlta tн̄.i. nihilominus degñare.i.minora & deteriora fieri:ni.i.nisi vis.i. virt⁹ aut violentia:humana quia ars quodāmō nature imperat legeret quotānis.i.singulis annis ān sationē:maxima queq; sup.semina id est omnia q̄ preter cetera essent magna. Sic scilicet vidi(aut intelligi solent:aut dic ruere ꝓ ruebant & referri ꝓ referebanť) oīa ruere.i.decidere in peius. i .i deteri⁹:qa de bono locutus ē:ac vidi oīa sublapsa referri retro.i.retrorsum.i.in deteriorē & postponēdā cōditionē.nō aliter q̄.i.ita vt sup.is qui subigit.i. sursū agit & impellit.vix.i.cū difficultate sūma remigijs.i.ministerio remorꝫ aut remigū:lembū.i.scaphā hoc est nauiculā flumie aduerso.i.per flumē aduersum seu oppositū:hoc est contra fluxū ac impetū ei⁹si ipe remisit forte brachia.s.a remigando:atq;.i.stati aut sił rapit illū alueus.i.impet⁹ intra alueū cōtent⁹ amni ꝓno. i.decliui & iclinato.in pręceps.i.pręcipitiū & descensum .hoc ē sicut ille descendit nisi cōtinuo brachia rigida contra impetum aquarum remigando tenuerit:ita semina etiam grādia & electa degenerant nisi quotannis fiat electio.

PIERIVS.

a ¶Atq; illum in præceps prono rapit alueus amne.In Rom. codice trahit alueus,:legitur:quod puto sumptum ex paraphrasi aliqua:Quum Mediceus & reliqui,rapit,habeant est & amni.In antiquis codicibus frequentissimum,& gramaticis antiquis carisio & aliquot alijs agnitū.legitur etiam Atq; illum in prono præceps rapit alueus amne . quod nequaquam approbatur.

PRO. MAN. ¶Semina vidi equidē. Docet hic poeta quo pacto fruges validiores fiāt.Ply.ēt li.xiij.c.xxvij.scri.vino semina pfusa min⁹ ęgrotare existimāt.Ver.nitro & amurca pfundi iubet fabā:sic etiam grādescere ꝓmittit.Quidā vero si triduo ān satū vrina & aqua macereť pcipue adolescere putāt.Reliq̄ semia cupressi folijs tusis si misceanť nō esse vermiculis obnoxia:nec si interlunio serantur:quin & armo talpæ cōtacta semia huberiora esse &c.

Nitrum. Nitro: tri natura:vt Ply.lib.xxxj.c.viij.docet nō multū a sale distat: in medicinā calefacit.extenuit:mordet.spissat: exulcerat. Amurca. ea dř & q̄ pcedit oleū & q̄ subsequiť.Ply.lib.xv.c.vj. de oleo q̄n fit ingt.Et e cortinis in labra fundendū vt feces& amurca liquatur Palladi⁹ in Nono tit.xvij.deinde cū amurca subsederit:oleū purū.xxx.dieb⁹ exactis in vitrea vasa trāsferri.Et q̄uis igni exiguo ꝓperata maderēt.¶Ordo est.& igni q̄uis exiguo ꝓperata maderēt.i.ꝓpere & cito madescerēt.tūc em̄ madere videnť quū coquēdo mollificata fuerit.Spectatę ꝓbata.

Degenerare. Degñare de suo gñe exire:hic degñes dñr ignobiles & suo gñi dissimiles.Degñare dicunť q suorꝫ maiorꝫ virtutib⁹ nō rñdent aut vitio .Mani . lib.iiij. Degñerāt nati prib⁹:vitijsq; parētis. Vis humana violētia seu mauis prudētia:Fatis i pei⁹ ru.Col.li.iiij.c.x.ingt .Cōpertū habeo natu-rali q̄dā malignitate decidere iterdū q̄uis diligenter ꝓbata semia.Idq; nobis poeta oñdit dicendo: Vidi lecta diu &c.qđ nō tн̄ seminib⁹ leguminū:sed in totā agricolatiōis rōnē dictū esse intelligēdū est.Sic q̄uis maxima qq; lecta fuerit:vidi oīa fatis i pei⁹ ruere &c.Fatis.i. naturali q̄dā malignitate vt supius Col. dixit.seu naturali ordine vel mortali lege. Ait enim Mani.li.j.Oīa mortalı mutanť lege creata. De fato aūt latius in Polliōe dictū ē.Vix cū labore:Lebū:lēb⁹ nauicula breuis piscatoria vt seri.No.Remigijs:remorꝫ ordib⁹.Remisit:retraxit ad ꝓpriū locū reduxit.

Atq;. Atq; .i.Gel.li.x.c.vl.i h̄ loco expōit atq; ꝓ stati:vbi ēt docet atq; cōiūctionē ē ꝯnexiuā: sed plerūq; ꝓ aduerbio valere:quā dicim⁹ alr ego feci atq; tu . Significat ei alr q̄ tu &c.In pceps i ꝓfūdū& locū piculosū. Prono defluēti. Alue⁹ fluminis fossa dř.

Præterea tam sunt arcturi sydera nobis

Hædorūq; dies seruandi & lucidus anguis:

Quā qbus in patriā ventosa per æquora vectis

Pontus:& ostriferi fauces tentantur abydi.

a Libra die[a] somniq; pares vbi fecerit horas

Et medium luci atq; vmbris iam diuidit orbē:

Exercete viri tauros:serite ordea campis:

Vsq; sub extremū brumæ ītractabilis imbrem:

ASCENSIVS.

ASC ¶Preterea tā sunt &c. Ostēdit nō solum terrarum & seminū diligentē curā agricolis necessariā sed & astrorum obseruationē q̄ rustico talium rerū imperito:lōge difficillima est . quocirca nō causas: sed effectus tali rustico notandos monet dicens . Preterea.i.preter terrę culturā & seminū medicamen: sydera.i.tempora ortus & occasus.arcturi .i .illius syderis : & dies hędorum.i. quibus hędi.i.stellę in manu aurige sit oriuntur & occidunt: & anguis

SERVIVS.

SER. ¶Preterea tam sunt arcturi sydera nobis:iam dicit astrologiam ita rusticum vt nauigantem scire debere. Arcturus autem stella est in signo bootæ.post septentrionem:cuius ortus & occasus tēpestates grauissimas facit : vñ sydera.i.tēpestates: vt alibi dicitur:Scit triste mineruę syd⁹. Hędorumq; dies seruandi: Aurigæ signum est haud longe a ptēseptētrionali cui⁹ scilicet pedē cū cornu tauri vna stella coniūgit. Hic in manu sinistra fert hędos in humeris

Necnon & lini segetem & cereale papauer
b Tēpus humo tegere:& iādudū icūbere aratris b
Dum sicca tellure licet:dum nubila pendent.

PIERIVS

a ¶Libra die so.q.pa.v.f.horas. In Romano codi.scriptū est. Libra diei.per ei diphthongum.In reliqs die veteri declinatione,quæ genitiuum p abiectionem,i,litteræ enūciare solebat,vt quædā apud grecos cuius snie fuisse Valeriū probū cōperio,Sallustiumq́; declinationis huiusce modū non adspernatum,qui scripserit.Dubitauit aciē pars:& vix decima parte die.veluti Hora.constantis iuuenem fide gygem.& Oui. vbi de Tereo ,vtq́; fide pign⁹ dextras vtriusq́; poposcit . Ita etiam in Rosa,quæ Maroni adscribitur:quæ cuiuscūq́; fuerit,& docte est & Luculenter scripta . Ad primos radios interitura die aliter tamen loc⁹ hic Vergilian⁹ legitur a.C. Iulio Ro.In libello,quem Sosipater recitat de Analogia:ita enim habetur diī,pro,die,seu Diei.verg.libra Dij.So.q.pa.vbi fe. horas.Sunt enim ex veteribus grammaticis qui dij, semper legendū esse definiant Bona tamen litteratorū!, qui nunc vigent,pars.Die malunt legere. b ¶Et iamdudum Incumbere aratris.In Mediceo codi.& aliquot aliis antiquis exemplaribus,legere est.Incumbere Rastris.est & vbi. Aratris, legas quod agnoscitur a Seruio.

in hūeris caprā:q̄ aluisse dr̄ Ioue:hocq́; signū tā ortu q̄ occasu suo efficit tempestatē.Bene aūt ait dies:qa & magnitudine sui m!tis dieb⁹ orit̄ & tempestas aut p̄cedit signū:aut seq̄t:aut cū eo ē.Sane sciēdū oēs astrologos p̄ rōne climatū dissentire in ortu syderū:sed ipsa dissentio vltra septē dies nō p̄cedit:septem eīm sunt ipsa q̄q́; climata.Hic ē q̄ solē ad vnūquodq́; signum alij .xv. Kal.die dicūt venire. Alij.xiij.& infra vsq́; ad. viij. nec q̄sq́; p̄cedit vlteri⁹.Lucid⁹ anguis: Tres sunt angues in cœlo:Vn⁹q̄ in septentrione est. Alter ophiuchi. Terti⁹ australis in quo sunt crater & coru⁹ de quo nūc proprie ait anguis nā ὕδρα dr̄ græce.Et scimus angues aquarū esse: serpētes terrarū hæc autem signa gñaliter posuit. Nō eīm hęc tria tm̄: sed oīa pręcipit obseruanda.Vectis.His q vehunt̄:cui⁹ significationis participiū latinitas nō habet Pont⁹ & ostriferi fauces tentant̄ abydi:Sestos & abydos ciuitates sunt Hellesponti quę angusto & periculoso mari segregantur.vnde eligit locum piculosiorem quem p̄ omni poneret pelago sane secundum artē hæc ostrea ostreæ dicimus:nullum eīm habet latinitas nomen aīalis qd̄ neutri sit gn̄is sicut græce τοκητοσ και τακητη licet & Ho. dixerit ostrea circeis miseno oriunt̄ echini:& Iuue. grādia quæ medies iam noctibus ostrea mordet.quos tamen possumus græce locutos accipere.ita eīm dicūt τοοσ τρεομ και ταμηοστρεα .Libra die Non est apocope pro diei sed regularis gtīs.Nā vt sæpe diximus obliqui casus singularis nūeri nō debent esse maiores ntō plurali:qd̄ verum esse Sal.p̄bat qui in prosa ait dubitauit aciē pars.hinc est & illud curruq́; abscissa!duorū suspendit capita Somni id est noctis:nā ab officio tempus demonstrat. Dicit aūt ęquinoctiū autumnale qd̄ fit sole in libra posito:vernale equinoctium sol in ariete efficit.Dicit aūt frumenta serenda esse autūnali tp̄e:legumina vero vsq́; ad veris initium.Ordea. Vsurpatiue.& sciēdū in histres tm̄ cas⁹ vsurpari:hęc ordea ordea o ordea sicut vina vina o vina:& mella mella o mella:vsq́; sub extremū brumę.i.non vsq́; ad brumæ finē sed circa.Nam bruma finitur viij.Kal.Ianuarij.die & iste non vsq́; ad ipsum diem dicit esse serendum.Cereale papauer: Vel quod est esui sicut frumentum. Vel quo ceres vsa est ad obliuionem doloris.Iamdudum q̄primum.& dicit esse serendum eo tempore non quo iam sunt pluuiæ sed quo imminent pluuiæ.

Angues. Cœli.

Anguis. Serpens.

Sestos Abydos

PRO. ¶Hædorūq́; grææges: Adrastrea capella:quę educauit Ioue cum hædis:ob hoc beneficiū in syderibus sacrata est quorum ortum pluuiæ sequuntur.Et lucid⁹ anguis: Draco existimat̄ puellarū hesperidū pomarij custos:relatus inter sydera intersecare duos septētriones:quę oīa!gñā stellarum tempestatū significant. ait ergo tam agrestibus obseruanda esse cœlestia signa quā nauigātibus.quia vtrisq́; noceant tempestates.Ostriferū aūt dicit abydū q̄ ibi ostrea gñant̄ copiosissima.Libra die somniq́; pares.u. f.h. Aequinoctiū autūnale descripsit:somno eīm noctem significat:Vernum!æquinoctium fit in ariete: Autumnale in libra.Cereale papauer ait quia in segete nascitur.

MAN. ¶Præterea tam sunt.Post multa p̄cepta addit etiā sydera seruāda agricolis.sicut & nautis.Nam vt scri.Ply .lib. ij.de æsta.tēpesta.syderū propria est quibusq́; vis & ad suam cuiq́; naturā fertilis. Alia sunt in liquore soluti humoris fœcunda:alia cōcreti in prunas.aut coacti in niues aut glaciati in grandines.alia rotis. Igitur in suo q̄q́; motu naturā suā exercet.& Columella li.xij.c.ij ait q̄ debemus temporibus accommodare opera ruris:vt p̄misse rit status cœli. Arcturi si arcturi signa.de quo Ply.li.ij.ca.xxxix. ait. Arcturi vero sydus non ferme sine procellosa grandie emergit.& Plautus in rudente introducit arcturum sic loquentem. Increpui hybernum & fluctus noui marinos.Nam arcturus signum sum omnium acerrimum vehemens!exoriens quum occido vehementior.Columella autem libro duodecimo.capitu. secundo.ait.viij.Kalendas Martij arcturus prima nocte oritur: frigid⁹ dies aquilōe:vel coro interdū pluuia.Iterum inquit ibidem.iij.Kalen.Nouembris arcturus in vespere occidit ventosus dies.Iterum.xv.Kalen .Octobris arcturus exoritur . Fauonius & Aphricæ interdum Burus quem quidem vulturnum appellāt:

Arctur⁹.

Item.xj.

& anguis.i.signū habens figurā anguis vn̄ dicit̄ lucid⁹.i.resplēdēs cū sint angues nō lucidi: sunt curādi nobis.s. q rē rusticā & agrariā tractam⁹ tā.i.intm̄:q̄.i.quātū sup.sunt seruādi.iis qui bus vectis.i.dū vehuntur in patriā p̄ equora vētosa pont⁹.i.mare pōticum & fauces. i. voraces introitus & accessus:abydi.i.illius oppidi in hellespōto: ostriferi.i.iuxta qd̄ in mari p̄terfluēte nascunt̄ pluria ostrea:tentant̄ i.experiunt̄ dū ingrediunt̄. Maximopere ergo debet rustic⁹ obseruare ortū & occasum arcturi hedorū & anguis.Itē signi libre. Quia vbi.i!. postq́; libra fecerit horas die p̄ diei & somni.i.noctis qñ dormit̄.pares.i. equales. id est vbi cōstituerit equinoctiū & diuidit luci at vmbris iā mediū diē.i .qñ fecerit equinoctiū autumnale(vt in commentariis patebit A . Gellius legit dies p̄ diei.qūo possit esse accusandi casus vt sit vbi libra fecerit dies& horas noctis pares:sed Seruius & Priscianus legunt die quomodo legendum puto aurīū iudicio inductus etiā si auctoritas non moueret(Nam dies pares nescio qd̄ crassioris soni ac sibili haberet)o viri.i.cordati & fortes agricole : exercite supp. tunc tauros scilicet aratorios:serite hordea campis.vsq́; sub.i.ad extremum imbrem.i.pluuiam:& hyemem :brumæ.id est breuissimę tempestatis dierum ac lucis.Nec non.id est & etiam tempus supple est iam tegere humo segetem lini:quę tamen alibi alio tempore seritur:& papauer cereale.i.candidum quod cereri id est pani cōficiendo admiscetur:& tempus est incumbere id est inniti & vehementem operam dare.iamdudum.i.iam a paucis diebus aratris.i.arationi: dum .i.donec licet.i.licitum est tellure sup.existēte sicca:& dum.i.donec nubila pendent.i. suspensa sunt & pendent in aere minantia pluuiam imminentem.

Item.xj.& xij.Kalen.Iulij.Arcturus mane occidit tempestatē significat.De arcturo etiam latius vide ibi superius.Sub ipsum arcturum &c.Hædorumq́; dies heniochus quem nos latine aurigam dicimus habet in manu duas stellas quę hædi appellant̄:de quibus plurima legito apud Igi.Columella autem libro duodecimo capitulo secundo ait.v.Kal.Octo.hædi exoriuntur. Fauonius:nonnunq́; auster cum pluuia.item pridie Nonas octo.hædi oriuntur vespere:Ply.quoq́; li.ij.scribit hædorū exortus tempestates idcere. Manilius et li.j.inquit. Tū subeunt hædi claudentes sydere pontū.Lucid⁹ anguis:Iginius inter sydera tris anguis, nominat. vnus vasto corpe ostenditur inter duas arctos collocatus. q dicitur aurea mala hesperidū custodisse : & draco appellatur : Alterum anguē manibus tenet medium corpus ei⁹ implicante Ophiuchus.i.anguitenens seu serpentinarius dict⁹. Cui,anguis est omnino stellarum numerus.xxiij.Ophis autem serpens dicitur:& echo teneo. Tertius anguis: hydra dicitur:in qua coruus insidere & Crater positus existimatur:occupās lōgitudinē triū signorū Cācri Leonis & Virginis:iter æqnoctialē circulū & hyemalē collocat̄q́; habetq́; capite tris stellas:i pria!capitis curuatura sex:sed earū maximā claram: in secūda curuatura tres in tertia.iij.in.iiij.duas in quinta vsq́; ad caudā octo omnes obscuras:ita fiunt numero xxvj.Occidit aūt aquario & piscibus exortis oriturq́; cū cancro leone & virgine Lucidus anguis. Seruius de hydra hoc loco intelligit.Ego vero de dracone :de quo et Mac.li.j.ait.Diuidit(videlicet vrsa)& cingit stellis ardentibus anguis.Draco enim teste Iginio habet in vtroq́; tempore stellas singulas in oculis singulas in humero vnam & toto corpore reliquo passim claras.x.ita vt omnino sit stellarum.xvj . Ex illis autem decem sex crassiores vt aiunt alij in virgine & libra funt: suntq́; ex natura Saturni & martis!inducentes tempestatē. oritur autem circa medium septembris durantq́; diebus pluribus Anguifer autem qui a græcis ophiuchos dicitur. Auctore etiam Columella.xj.Kalendas Iulias mane occidit tempestatem significat.Pontus.de ponto supra patuit.Ostriferi:ostrea pisces sunt qui silicea testa includuntur: de quibus late Plyn . libro.ix. dicuntur autem ab ostreon qd̄ est testa.Fauces dicuntur adit⁹ angustorum locorum.Abydi.Plynius libro.v.c.xxiii. scribit abydum oppidū

Auguis.

Ophiuchus.

Ophis.

Hydra.

dum oppidum esse in hellesponto. vbi angustiæ. vij. Stad. Soli. etiam. c. x. inquit. Ille aūt magnus hellespontus stringiť in stadia. vij. qb⁹ ab europa asiaticā plagā vēdicāt hic; quoq; vrbes duæ. Abydos asiæ: & sestos Europæ Libra dies: hoc loco serēdi tēpus ostendit Gel. li. viij. c. xiiij. legit hūc versum libra dies somniq; pares vbi fecerit horas: ꝓ diei: dicebāt enim antiqui hæc fa dies huius facies & facie: & dies huius dies & dij. M. T. ꝓ. P. sexto dies scripsit ꝓ diei: verba em̄ sunt hæc. Equites vero daturos illius dies pœnas. Dij aūt ꝓ diei scripsit Verg. in illo versu. Munera lætitiāq; dij: qd' imperitiores dei legūt: sed Caius Cæs. in li. de analogia. ij. huius diei & huius dies dicendum putat: hæc Gel. Prisci. aūt lib. vij. hunc versum libra die ꝓ diei. Pares: horas scri. Igi. ꝙ maximus circulus in sphera æqnoctiali est: quo sol quū puenerit bis vno anno cōficit æquinoctium: hoc est in ariete & chelis. i. libra: est aūt æquinoctium vernum. viij. kaľ. Aprilis. vt Ply. li. xviij. c. xxxix. & Col. li. xij. c. ij. scri. autūnale vero. viij. kaľ. Octo. Vtq; Ply. li. xiij. c. xxviij. inquit æquinoctiorum dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. Medium diuidit orbem. i. totam mundi machinam æquinoctij: namq; tempore xij. horis sol supra terram totidem sub terra meat. De libra quoq; Mani. li. iij. inquit: libra diem noctemq; pari cum fœdere ducit. & li. iiij. librantes noctem chelæ cum tempore lucis. Vmbris id est noctibus. Ply. enim li. ij. c. x. ait neq; aliud esse noctē q̄ terræ vmbram. Hordea. Ply. li. viij. ait: primū ex omnibus frumentis seritur hordeum quod frugum omnium mollissimum est: se-

Hordeū.

ri nō valet nisi i sicca & soluta terra ac nisi læta. Brumæ. scri. Ply. li. xxxviij. brumā finiri. viij. kaľ. Ianua. fere. dicta autē Var. teste: ꝙ breuissima dies est: ideo vero ply. dicto lib. c. xxxvij. sic ait: inter omnes aūt conuenit circa brumā serendū nō magno argumēto: qm̄ iberna semina quū ante brumā sata sint. vij. die erūpāt: sed post brumā vix. xl. Lini segetē. Col. li. ij. c. x. inquit lini semen pinguissimum locū & modice humidū poscit. Seriť a kaľ. octo. in ortū aqlæ: q est. vij. idus decēb. Nonnullis placet macro solo: & q̄ spississimū semen ei⁹ cōmitti: quo tenue linū ꝑueniat: idē iterū si læto solo serať mēse feb. x. modios i iugerū iaci oportere debet. Ply. etiā li. xix. c. ij. de lino ait. Vere satū æstate vellit. Et li. xviij. c. xxxvij. dixerat vere linū auenā papauer serēda. Cereale papauer: papaueris satiui tria genera. Sed cādidi semen tostū in scd'a mēsa cū melle apud antiquos edebať: hoc & panis rustici crustæ inspergebať effuso ouo inhærēs vbi inferiorē crustā apio ægyptiq; cereali saporē cōdiebāt. Seriť aūt papauer cū brasica portulaca & eruca: & cū lactuca. Ply. auctor li. xix. c. lxij. Diximus & plura superius ibi. Vrūt lethæo ꝑfusa papauera somno Brasica aūt toto anno seriť: qm̄ & toto secať: vtilissime tn̄ ab æqnoctio autūni. Ply. li. xj. Probus aūt ait cereale papauer dici: qa cū segete nasciť. Ego tn̄ cereale dici existimo cādidū papauer ꝓpter supradictas causas: nā cereri. i. pani rustico inspergebať. Iam dudum: q̄ primum. Dum sicca tellure licet. i. dum non pluit: tūc enim pendent nubila: quū vero pluit descēdere dicuntur: nā in imbres vertuntur.

Linum. Papauer.

Vere fabis satio: tum te quoq; medica putres
Accipiunt sulci: & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
a Taurus: & auerso [a] cedens canis occidit astro

PIERIVS.

a ¶Et aduerso cedens canis occidit astro. In Romano quidem & in Longobardico aduerso est. In alijs vero auerso. In Mediceo auerso incedens, sumptū puto, ex Seruiana paraphasi.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Vere fabis sa. Dixit syderum quorūdam ortus: & occasus obseruandos esse agricolis. Docuit q; quod in propositione dixit: quo sydere terram vertere conueniat: nunc autem docet quo sydere & quo tempore seminandum sit: & id quidem primo de leguminibus dicens: ꝙ fabę seri volunt in vere maximopere in tractu transpadanæ italiæ: medica autem quam Varro & vulgares melcam vocāt eadem fere tēpestate in solo putri & hyeme decocto & stercorato: milium autem ad ortum tauri: quum scilicet aperit annum cornibus auratis: id est stelliferis: vbi scies quum esse temporis aduerbium nō præpositionem: vnde non dicit aperit cum cornibus: id em̄ minus latine fecerit: sed cum aperit cornibus. Etiam ꝭm Seruium sententia deprauaretur si comitantiam significet: non enim aperit cum cornibus: quia a dorso non a capite oritur: & id quidem ad. xj. aut. xv. kaľ. Maias: vt Mancinellus latius explicat.

Ordo. ¶Ordo autem est. Satio: id est tempus opportunum sationi est supple fabis: id est illi legumini: vere: id est tempore verno & o medica legumen a medis translatum sulci putres. i. resoluti per hyemale frigus & fauonij spiramenta ac stercorationē: accipiūt: quoq;: id est etiam: tum: id est tunc scilicet in vere: te: hoc est tu tunc quoq; sereris tempestiue: & cura annua: id est quæ singulis annis innouari vult: cum medica vno satu amplius tricenis annis duret: venit milio: id est illi legumini: modicis sed plurimis granis fertili venit dico tunc supple quum: id est quādo taurus candidus scilicet per quem Iuppiter europam transuexit & auexit: aperit: id est resoluit & puluerulentum facit: annum: id est solum quotannis tunc resolui solitum: (videtur em̄ annum accepisse non pro tpe sed pro qualitate tpis: sicut in bucolicis: nunc formosissimus annus: vbi formositas ad agros & prata spectat: non ad tempus quod formam non habet. Sicut hic resolutio & apertio anni ad solum seu terram.) Non enim aperit inchoat taurus annum cuius initium aut in Martio aut in Ianuario est nisi dicat ipsum aperire annum suum quod minus placet: nam ideo vult milium seri sub ortu tauri. quia tūc terra aperta est: nam vere nouo putris se glæba resoluit. sed vere adulto aperiť. aperit dico cornibus auratis. i. quæ aurata habere fingiť propter fulgorē potissimum tn̄ sol tunc aperit: vnde & Aprilis ꝭm Oui. ab aperiendo dictus est: quia sole tunc aperitur annus: & cum canis cedens sub. cū astro. i. tauro: cuius auersus est incessus: aut cedens. i. locum dans astro auerso. i. argo naui etiā auersæ incedenti: occidit. s. cosmice quantū ad aspectū nostrū q occasus agricolis facilior est annotatu q̄ heliacus. i. solaris. Pulchre aūt alludit ad naturam tauri cuius est cornibus terrā aperire: vnde dictū est in buco. Iā cornu petat & pedibus qui spargat arenam: cū enim cornibus terra impingiť quodāmodo aperiť & cū aperiť resoluitur & aperta plurima ꝓducit: vt fit in Aprili q ꝭm vnā opinionum Oui. ab aperiēdo dictus est vt patuit.

SERVIVS.

SER. ¶Satio: sementis: & declinatur sicut nauis. Tū te. q. me pu. accipiunt sulci: ad ipsam hærbam apostropham facit. Hæc autem hærba a medis translata est: in græciam: quo tpe eā inuaserunt huius plena Venetia est. Et vt dicit Diony. triū folioꝝ est semperq; virens qd' autē ait: putres sulci naturā ipsius hærbæ respicit: nā vno anno frequēter seriť: & postea aliquot annis spōte ꝓcreatur: qd' etiā sequens indicat versus: nā dicēdo. Et milio venit annua cura: ostendit medicæ curā nō esse annuā. Hæc autē hærba vulgo dr̄ sylla. Candidus. a. aperit cum cornibus annum. quo tpe annū aperit cādidus taur⁹ q est cū auratis cornib⁹: nā apit cū cornibus nō ꝓcedit: nō em̄ a capite: sed a dorso oriť. i. a medio sui: vn̄ incipit apparere: nā ea parte qua latus est oriť nō a frōte: aperit aūt: ideo ait aut qa aprili mēse sol in tauro est quo cūcta aperiunť & aliud est aperire annū & aliud inchoare: nā nullus dubitat Martio mēse vt supra diximus annū inchoari: & hoc est meli⁹. Aut certe apit annū dixit: qa & vnūquodq; signū pōt inchoare annū & finire vt aperit annū dixerit. s. suū. Nā a tauro vsq; ad taurum: & a geminis vsq; ad geminos annus est. Auerso aūt astro: duplex lectio est: nā alij aduerso legūt: cū cane em̄ nasciť Syri⁹: q est terris aduersus. De quo legimus: ille sitim morbosq; ferēs mortalibus ægris nasciť: aut aduerso sit pestifero & cōtrario mortalibus. Si aūt auerso legerimus cū subaudiamus necesse est: vt, Atq; ixionij vēto rota costitit orbis. i. cū vēto: vt sit sensus. Quo tpe etiā canis cedēs occidit cū astro. i. cū agro: q & ipsa media est: sicut taurus & a puppi oriť cui canē cōstat esse cōiūctū: & cedēs canis nō recedēs: sed incedēs accipimus & se mouens. Tpe enim quo taurus cum sole est etiā canis ad ortum festinat. Quod autem ait occidit ad aspectum nostrum retulit. Nā ortus & occasus duo sunt. Vnus ηλιακος. i. solaris. Alter κοσμικος. i. mūdanus. Vn̄ fit vt ea signa quæ cum sole oriuntur a nobis non possint videri: & ea quæ videmus quātum ad solis rationem pertinet: videanť occidere. Scd'm qd' nūc ait occidit canis. Nā canis paranatelon est cācri. i. cū eo oriť. Cancer aūt quo tpe sol in cancro est: post horā. iij. diei oriť. Nā taur⁹ & gemini binas horas tenent. Sic ergo fit vt cū canis nobis occidat quantū ad solis ꝑtinet cursum in ortu esse videať: ꝭm hāc rationem etiam paulopost dicturus est. Ante tibi eoæ atlantides abscondantur: nam eas ait in ortu heliaco positas: vnde & vbi abscondantur intulit.

Ortus duplex.

MAN. ¶Vere fabris satio. Ply. li. xviij. de leguminum natura scribit de faba. Seritur ante virgiliarum occasum leguminum prima antecedat hyemem. Verg. per ver eam seri iubet circūpadanæ italiæ ritu: sed maior pars malūt fabalia maturæ sationis q̄ trimestrē fructū eius: aquas in flore maxime cōcupiscit: quū vero defloruit exiguas desiderat: solum in quo sata est lætificat stercoris vice. Medica. Colu. li. ij. c. xj. ait: ꝙ medica agrum stercorat & locus in quo medicam saturus es proscindi debet circa kaľ. octo. &

Fabæ. Medica.

cū tota

cum tota hyeme putrescere finito. Varro. li. j. aliter mediam vocat. Ply. li. xviij. ca. xxv. scribit medicã a medis aduectã fuisse vnoq; satu ampli⁹ q̃ trecenis annis durat silis est trifolio caulis folijsq; geniculata. solũ in quo seraẽ elapidatũ purgatũq; subigitur autũno: mox aratũ & occatũ integiẽ crate iterũ & tertio qnis dieb⁹ interpositis & fimo addito ita pparatum seriẽ mẽse maio alias pruinis obnoxia. paulo inferi⁹ inqt. Verno seri debet. Putres sul. putres ait qm̃ vt dixim⁹ tota hyeme fimo addito putrescere debet loc⁹ medicę. Et milio venit annua cura. annua respectu medicæ ait. quę semel sata diutius durat vt dixim⁹ ex. Plyn.
Milium. Milio: Columella li. xj. ca. ij. ait. milij & panici satio peragi debet circa Idus Apri. Ply. lib. xv. c. vij. scrib. q miliũ & panicũ & oĩa æstiua quadraginta dieb⁹ maturanẽ ca. aũt. xxxix. ait. Extrema autem panici milijq; satio est. iustũ est hoc seri maturato hordeo atq; etiam in eodẽ aruo. Cãdidus auratis aperit quum cornibus annũ. Taur⁹: & auerso cedens canis occidit astro candidum
Taurus taurũ appellat qm̃ candidũ fuisse aiunt. Colu. li. xj. ca. ij. inquit q. xv. Kal. Maias sol in taurũ transitũ facit & pridie Kalẽ. ma. canis se vespere cælat. Oui. aũt li. iiij. Fast. scribit q. xj. Kal. ma. sol exit arietem ingreditur taurũ. Macro. scri. lib. j. de som. q Verg. hoc loco nõ vult intelligi tauro oriente cũ sole mox in occasum ferri canẽ: qui proximus tauro. est: Sed occidere eum dixit tauro gestante solẽ: qa tũc incipit nõ videri sole vicino. Ioannes vero Toloph⁹ noric⁹ nr̃o æuo sũmus astrolog⁹ a me cõsult⁹ sup hoc etiã loco asserit Vergil. voluisse agricolas hr̃e respectũ ad aurea cornua tauri q̃ suo tp̃e i signo tauri decimæ spheræ erãt: & ad canẽ syriũ i cui⁹ ore stella primæ magnitudinis sita est: vt sferant legumina qñ occidunt heliace: hoc est quando sole occidente ipsa sydera pxima soli: se visui nr̃o abscondũt. Seu certe tp̃e occasus cosmici. i. qñ cũ ipso sole occidũt quia tauri imaginẽ añq; sol occupare incipiat canis ipse vesperi sole occidente vix apparet & occidere heliace incipit quod nr̃o æuo fit a. ix. gradu tauri: in quo dũ sol est taurus cũ pleiadib⁹ cosmice occidere incipit & canis heliace quod est circa. xx. diẽ. Aprilis: licet Verg. tp̃e plusq; xx. diebus añ id accidisset totũq; occasui se taur⁹ concesserat. hodieq; sole. xix. gradũ signi. x. spherę geminorũ occupante hoc est circa primum mẽsis Iunij diẽ pleiades. occasum cosmicũ. iiij. dierum interuallo pficiũt: hyades vo in fronte tauri occidunt cosmice. xxv. gradu vsq; in finẽ tauri qnq; fere dierũ interuallo vnde quum taurus incipit occidere cosmice cornua eiusdem tendunt ad occasum heliacum: & canis ipse cedens cum astro auerso. i. tauro occidit heliace paulatim & cosmice. Siue cadens. i. locum dans astro auerso. i. argo naui q̃ sistr auerse p mũdum voluit. occidente em̃ cane argo sibi propinque eidem cani succedit
Canis: scribit Igi. maiorẽ canẽ habere in lingua stellã vnã quæ canis appellatur. In capite aũt alterã quã nõnulli Syrion appellant. Ply. aũt li. xviij. ca. xlij. dicit: q Canis. iiij. Kal. Maij occidit: sydus & per se vehemẽs. & cui pocidere caniculã necesse sit. Auratis cornibus: astrologi taurũ cũ cornib⁹ auratis esse fingunt: habereq; in cornib⁹ ipsis singulas stellas: sed sinistro clariorem vtrisq; oculis singulas: i fronte media vnã ex quib⁹ locis cornua nascuntur singulas q. vij. stellæ hyades nũcupanẽ: de qbus lati⁹ supra. Aperit annũ: nõ taur⁹ apit verũ sol existens ibi cornibus. Canis.
Nã Oui. Fa. li. iiij. ait Vacca sit an taur⁹ nõ est cognoscere promptũ: Pars prior appet posteriora latent. Et li. ij. met. iqt: p tñ auersi gradieris cornua tauri. Apit tñ annũ itelligẽdũ ẽ vt scri. Oui. li. iiij. Fast. quum ait. Nãq; ver apit tũc oĩa dẽsaq; cedit Frigoris aspitas fœtaq; terra patet: Aprilẽ memorãt ab apto tp̃e dictum. Taurus Aprilis

ASCENCIVS.

ASC ¶At si triti i mes. Docet nunc q̃ tp̃e frumẽtũ feras: dicẽs q nõ añ occasum athlantidũ seu vgiliarũ hoc est circiter nonũ Kal. nouembris. Monet ꝑterea vt stella ardentis coronę pri⁹ discedat e radijs sol: qd̃ nũc fieri docet mã. a. xxiij. die oc. Hoc aũt tempus expectãdum docet poeta ijs q tritici aut far serent. At qui viciã & faselũ aut lentẽ serere volent obseruabũt occasum boote q fit in vere. iij. no. martias: q̃ tp̃e sũt fere medię pruinę: q̃ hyeme non fiunt: & summo ve in rorẽ vtuntur aũt hoc dicit vt fiat satio i tẽpore sereno qd̃ pruinę denotãt q̃ in pluuioso nõ fiunt: quã rẽ diligẽter exequetur Mãci.

Ordo. ¶Ordo igitur est At. id est sed: si tu exercebis. id est coles & arabis humum in. id est ad messem triticeam. i. vt ide triticum metas (qa præcipua intentio arãtis nõ est satio sed messis & in farra robusta. i. grãdia. id est vt farra metas: & si tu instabis. i. instãter incumbes solis aristis supple metendis. id est si non petis legumina sed frumenta: atlantides. id est pleiades & vergiliæ ex pleone & atlante genitę: hoc est septem stellę noib⁹ atlãtidũ signite: coę. i. oriẽtales aut matutiẽ abscõdanẽ ita vt nõ aplius eas videas: añ. i. prius q̃ cõmittas sulcis semina debita. i. q̃si merita. ꝓpter pparationẽ: & capacitatẽ eorũ: hoc est anteq̃ feras: & anteq̃ properes credere. i. cõmittere fidei vt plus q̃ acceperit reddat terre inuitę. i. sationẽ adhuc naturalr̃ refugiẽti: spẽ ãni. i. messis hoc est semen: quia qui parce seminat parce & metet & qui importune serit incõmode & parũ metet. & stella. s. ꝓcipue fulgida gnosia. i. cretẽsis: hoc est que plucet in corona cretensi: puellæ videlicet ariadne data: vñ dicit corone ardẽtis. i. resplẽdentis decedat s. a radijs solis. i. sit vltra medium octo. añq; cõmittas sulcis semina debita & añq; ppperes credere terrę inuitę spes ãni. Multi. s. agricolę cepere. s. serere ante occasum maie. i. atlãtidũ quia simul occidũt earum aut maia vna est: sed seges expectata s. scilicet tritica aut adorea elusit. i. ludibrio maĩfesto affecit & decepit illos: auenis vanis. i. syluestrib⁹ & parum grani aut nihil hñtib⁹. Vero p sed: si tu seres viciã. i. illud tenue legumen & faselũ vulgo faseolũ vocãt p dimi nutionem) vilẽ qa parũ conducit: & multũ officit: & ita non magni fit: facile tñ nascitur: & si tu non aspernabe re curã

At si triticeam in messem robustaq; farra
Exercebis humũ: solisq; instabis aristis:
Ante tibi eoæ atlantides abscondantur
Gnosiaq; ardentis decedat stella coronæ:
Debita q̃ sulcis cõmittas semina: q̃q;
Iuuitæ properes anni spem credere terræ
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
a Expectata seges vanis elusit auenis [a].
Si vero viciamq; seres vilemq; faselum:
Nec pelusiacæ curam aspernabere lentis:
Haud obscura cadens mittet tibi signa bootes
b Incipe & ad medias sementem extẽde [b] pruinas

PIERIVS.

a ¶Vanis elusit auenis. In Ro. cod. legere est. Illusit aristis. In quibusdam alijs elusit aristis. Magis vero placet Auenis. vt habetur in Mediceo quia frumenti vitium est auena. Atq; hic sermo est de ijs quæ degenerant, quum tñ alioqui auena inter segetes suam speciem obtineat, vti alibi. b ¶Ad medias sementem extende pruinas. In Romano codice. Expende, legitur: quod significat suspensas tene, eodem pene significato cum extende, acceptior tamen est vulgata lectio.

SERVIVS.

SER. ¶Robustaq; farra: Frumẽta quę plus hñt viriũ q̃ legumĩa q̃ tp̃e atlãtides nobis occidũt sunt serenda. Atlantides aute licet. vij. fuisse dicanẽ. vj. tũc videnẽ i cœlo: quę Nouẽbri mẽse nobis incipiunt nõ videri: hæ aũt vt alij volunt Iouis: alij liberi nutrices fuerunt: alij ipsas fuisse asserunt hesperides. Gnosiaq; ardentis dece. Quom liber pr̃ Ariadnã Minois regis cretę filiã: vxorẽ duceret: Vulcan⁹ ei coronã obtulit: quã ille ad vxoris insigne inter sydera collocauit: & hic stellã poetica licẽtia dicit. Cæterũ. vi. sunt qbus i cœlo corõa declaraẽ. Cõmittas: q̃si custodib⁹ fidis. Ante occasum maiæ: añq; atlãtides occidãt: nã maia vna est earũ: vilẽ abũdãtẽ: Nã oẽ qd̃ abundat vile est: vt vilib⁹ aũt onerat pomis Nec pelusiacæ curã aspernabere lẽtis. Pelusiũ vnũ ẽ de. vij. ostijs nili: vbi optima lens nascĩẽ. vñ catexochen locut⁹ ẽ. Cadẽs: occidẽs verno. s. tp̃e. tũc em̃ Bootes occidit qd̃ aũt subdidit incipe & ad medias sem̃etẽ extẽde pruinas. Omnia complexus est tempora & vernum. s. quo legumen erit & autumnale quo frumẽtũ. Et multi volunt ita hanc ptem astrologiæ librasse Ver. vt in oib⁹ vtrũq; significaret vnale & autũnale: vnde & supra bina signa mẽorauit: taurũ cũ cane: Atlãtides cũ corona. Tñ q̃tũ ad necessitatẽ loci hui⁹ ptinet: h dixisse sufficiat. Nam maioris prudentiæ est ad subtilẽ harum rerum sciam prouenire: adeo vt sequentem rationem zonarũ metodor⁹ philosophus vix qnq; expsserit libris insertis tam astronomiæ q̃ geometriæ partib⁹: sine cui⁹ lineis haud facile zonarum deprehenditur ratio. Idem etiam metodor⁹ asserit frustra culpari a plerisq; Verg. quasi ignarũ astrologiæ cum eum cõstet operis lege compulsum: vt quedam exerperet: quę obscura vidẽnt ideo qa a naturali ordine remota sunt: vt autem omnia nõ diceret rusticarum personarum habuit considerationem: & ipsius est operis breuitate compulsus. Atlãdes Vile Pelusiũ.

PRO. ¶Ante tibi eoæ atlandides abscondantur. g. q. ar. d. st. c. Debita q̃ sulcis. c. s. q. si in hoc exercebitur terra. vt triticum accipiat prius inquit occidant Vergiliæ & corona ariadnes q̃ sementem facias matutini exortus Eoæ significat. Eos em̃ præcedit aurora Atlãtis autem filię sunt vgiliæ: Idcirco atlantides vocanẽ.

ariadnes

ariadnes aūt coronæ talis historia tradit̄: adamatꝰ theseus ab
ariadne cum eius opere interfecto minotauro Labirynthi eua
sisset errorem: & corruptā insula dia dormientem reliquisset: li
ber eā adamauit: & eius capiti coronā detractam misit i cœlum:
que sidus facta est quod est post erigonē. Ipsam autem Ariadnē
matrimonio sibi iunctā liberam appellauit mortalitate dona
tam. Gnosia autem dicit ab oppido Gnosso cretæ. Multi ante oc
casum maiæ. c. sed. i. e. s. u. e. auenis. Multi ante occasum Verg. se
mentem fecerunt sed inanē messem sustulerūt. Maia autem vna
est ex Vergilijs. Si vero viciam. q. s. v. q. phaselum. Nec pelusia
cæ. c. a. l. haud. o. c. m. t. si. b. Ciceris est genus ꝗ phalesum vocant.
Vicia est æque leguminis genus lentis magnitudine. Pelusiacā
lentem dicit a pelusio oppido ęgypti: a quo flumis Nili vnum
ostium Pelusiacum dicitur. Optima lens in egypto nascitur: Bo
otes est stella in arctophilacis (vt plæriq; putāt) Baltheo: vt alij
iudicant in humero: dicta a bubus: Nam vtriones quos græci
duos vrsas vocant: Helicem & Cynosuram in barbarica sphera
plaustrum esse: ꝙ ducatur a bubus iunctus quoius rei testis est
Getulicus quum ait de britānnis. Nonaries illum verno ferat
aere cornu: Gnossia nec geminos præcidunt cornua taurum Sic
ca Lyaconius resupinat plaustra bootes.

MAN. Vergiliæ ¶ At si tri. postq; serendoꝝ leguminum tempus poeta ostendit.
ad frumenta iam redit. Col. autem li. ij. cap. viij. ait placet nostro
poetæ adoreum atq; etiam triticum: nō ante seminare q̃ occide
rint vergiliæ. Ply. vero li. xviij. ca. xxxyij. scri. ꝙ hæsi. q princeps
omnium de agricultura p̄cœpit vnum tempus serendi tradidit
ad vergiliarum occasum: Ver. triticum & far ad vergiliaꝝ occa
sum seri iubet: hordeum inter equinoctium autumni: & brumā.
viciam vero faseolos & lentem boote occidente: inter omnes au
tem conuenit circa brumam serendum non esse magno argumē
to: qm̄ hiberna semina: quum ante brumā sata sint septimo die
erumpant. si post brumam vix. xl. Sunt qui properent atq; ita ꝓ
nuncient festinatam sementē sæpe decipere serotinā semper ecō
trario alibi vel vere potius serendum q̃ male in autumno. Col.
lib. xij. c. ij. ait Vetus est agricolarum ꝓuerbium maturā sationē
sæpe decipere solere. seram nūq; quin mala sit itaq; in totum p̄ci
pimus: vt quisq; natura locus frigidus erit is primum cōseratur
vt quisq; calidus nouissime. Ibidem quoq; ait optimum esse in
ter Kal. Decem. sementem cōfessisse. Varro etiam lib. j. c. xxxiiij.
inquit vbi quisq; locꝰ frigidissimus aquosissimusq; erit: ibi pri
mum serito: in calidissimis locis sementem postremā fieri opor
tet: quo autem agro vel legumina q̃q; vel frumenta serenda sint
legito Ply. lib. xviij. c. xxviij. Robustaq; farra robusta dixit quo
niam vt Ply. libro. xviij. cap. vij. scribit ex omni genere durissi
mum far & contra hyemes firmissimum: patitur locos frigidos
& minus subactos. Vel æstuosos sitientesq; primus antiquis la
tio cibus. Atlantides. id est plæiades seu vergiliæ ex plione & at
lante genitæ: de qbus late superius Pleiadasq; hyadas. Abscon
duntur autem vt dicit Col. super hoc loco libro secundo. ca. viij.
altero & tricesimo die post autumnale æquinoctium: quod fere
conficitur. ix. kal. Octo. propter quod intelligi debet tritici satio
dierum sex &. xl. ab occasu vergiliarum: qui fit ante diem nonū
Kal. Nouem. ad brumæ tempora: sic em̄ seruant prudentes agri
colæ vt. xv. diebus anteq; conficiatur bruma totidemq; post eā
confectam neq; arent neq; vitem aut arborem putent. Idem quo
q; Col. libro. xij. ca. ij. ait. xiij. &. xij. kal. No. solis ex ortu vergiliæ
incipiunt occidere tempestatem significant. xj. kal. No. tauri cau
da occidit auster interdum pluuia. Item. v. Kal. Nou. vergiliæ oc
cidunt. hyemat cum frigore & gelicidijs. Item. vij. Idus Nouem.
vergiliæ mane occidunt significāt tempestatem. Eoę atlantides
id est splendentes orientales vel matutinæ: in aurora em̄ vidētur
sed ex oriente postea scorpione cum sole occidunt occasu cosmi
co seu mundano respectu oppositionis: fit enim quando sol ori
tur cum aliquo signo cuius signi oppositum occidit cosmice.
Taurus ergo in quo sunt pleiades: appositus scorpioni. in quo
sol existit in fine autumni occidit scorpione oriēte cū sole. Hinc
ait Col. ꝙ xiij. &. xij. Kal. Nouē. solis exortu vergiliæ incipiunt
occidere. Plynius libro. xviij. ca. xxxviij. ait: ꝙ exortus occasus
q; binis modis intelliguntur: aut enim aduentu solis occultan
tur stellę & conspici desinunt: aut eiusdem abscessu proferunt se
in emersum id est exortum: illo modo quo incipiunt apparere
vel desinunt oriēte sole: aut occidente Matutini vespertini ve co
gnominati: Eoæ atlātides: non fit synalæpha id est vocalis com
pressio vel coniunctio. Gnosia stel. co. corona hæc vt Iginius scri
Corona. bit existimatur ariadnæ fuisse a libero patre inter sydera colloca
ta dicitur enim cum ariadna libero nuberet hāc primam mune
ri accepisse ab Venere. cum omnes dij in eius nuptias dona con
ferrent. hanc humero sinistro prope contingere Arctophylax vi
detur. habet autem stellas nouem in rotūdo dispositas: sed ex his
tres clarius cæteris lucēt. Stella co. de stella fulgenti intelligitur:
ait em̄

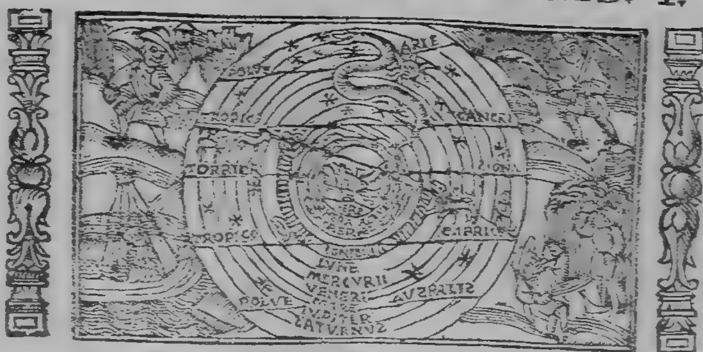
re curā lentis pelusiacæ. i. quæ ī pelusio nili ostio p̄cipua &
plurima nascitur: Bootes. id est stella illa post vrsam maiorem
(Bootes autem dicitur & arctophylax. i. vrsę custos: quia sequi
tur plaustrum. id est maiorem vrsam & bubulcus: quia boues
plaustrum trahere solent quas bubulcus dirigit) bootes ergo ca
dens. id est occidens dabit tibi signa haud id est non obscura. im
mo clara indicia sationis faciende dabit: Incipe igitur & exten
de sementem. i. sationem ad medias pruinas. id est siue autumna
li tempore triticum & far: siue verno viciam faseolum aut lentē
seueris expecta tempus serenum: quale est ad medias pruinas. id
est quum iam plusculos dies pruinauerit: & verosimile est toti
dem pruinaturum esse: & ita ad omniū sationē spectet: aut exten
de sationem vicie faseli & lentis ad medias pruinas verni tem
poris. id est vsq; ad occasum boote & tempus serenum.

ait enim Mani. libro. j. At parte ex alia claro micat orbe co
rona Luce micans varia nam stella vincitur vna. Col. libro. xij.
cap. ij. ait. viij. Idus Octo. coronæ clara stella exoritur. postea in
quit. & Tertio & pridie Idus. corona tota mane exoritur: auster
hybernus & nonnūq; pluuia. per hos dies frigidis regiōibꝰ fru
menta mature seruntur præcipue far adoreum: locis etiam opa
cis triticum nunc recte seritur: stella præterea clarior in corona
ex radijs solis ortu heliaco decedit: quando plæiades occasum
chronicum petunt. Decedit autem stella coronæ e radijs solis no
stro æuo sole ab. ix. gradu scorpij signi decimæ spheræ procedē
te quod est. xxiij. die Octo. donec dicti signi scorpij limites exces
serit. Gnosia id est ariadnes cretensis. Ante occa. ma. i. Vergilius
Maia em̄ e vergilijs vna de quibꝰ late Ouidius libro quarto. Fa.
libro decimoctauo. ca. xlij. ait. ꝙ Vergilius priuatim attinent
ad fructus. vt quarum exortu æstas incipiat: occasu hyems. Cap.
vero. xlvj. ait: ꝙ. iij. Idus Nouem. vergiliæ occidunt. Col. autem
libro duocimo. capitulo secundo scribit. ꝙ. xiij. &. xij. Kal. No
uem. solis exortu vergiliæ incipiunt occidere: tempestatem si
gnificant. Item postea inquit. v. Kal. Nouem. Vergiliæ occidūt
hyemat cum frigore & gelicidijs. & paulo inferius scribit. ꝙ. vj.
Idus Nouem. Vergiliæ mane occidunt. v. Idus Nouem. hyemis
initium. Vanis auenis vide superius ibi & steriles dominantur
auenæ. Viciam. Varro. libro primo cap. xxxj. scribit sationis vi Vicia.
ciæ tria tempora esse circa occasum arcturi vt Decembri mense
pascat. Secunda satio mense Ianuarij est. Nouissima martio sicci
tatem ex omnibus que seruntur maxime amat latius vide supe
rius ibi aut tenuis fœtus viciæ. Vilemq; faselum: Columella li Faselus.
bro secundo capitul. decimo scribit ꝙ Kal. Octo. recte faselus ter
ræ mādabitur Vilem autem faselum ait poeta quoniam vt scri.
Serapio faseoli generant multam ventositatem: & inflant gene
rant humores flegmaticos crassos. sunt mali stomacho habent
multum humiditatis sunt graues digestioni: & teste Auerroi in
ducunt somnia mala & faciunt vertiginem. Vilescit igitur ijs vi
tijs. Pelusiacæ lentis. id est egyptiacæ seu niliacæ a pelusio nili
ostio: hinc & Ouidius libro quinto. Fa. ait: Et pereunt lentes ad
uena nile tuæ. De septem nili ostijs legito Strabo. libro decimo
septimo & Plyniū libro quinto capitul. xj. Curam lentis Plyn.
libro decimoseptimo. capitul. xix. scribit. Ex leguminibus autē
Nouembri seruntur lens & in gręcia pisa lens amat solum tenue
magis q̃ pingue cœlum vtiq; siccum. Duo genera: eius ægypto
alterum rotundius nigriusq; alterum sua figura. Pisum in apri
cis seri debet frigorum impatientissimum: Ideo in italia & auste
riore cœlo nō nisi verno tempore terra facili ac soluta. Columel
la quoq; libro secundo capitul. x. plura scribit iter quæ ꝙ duas
eius sationes seruamus alteram maturam per mediam sementem
seriorem: alteram mense Fe. Cadēs Bootes: occidit Bootes tertio Bootes
Nonas Mar. vt scribit Oui. libr. iij. Fa. loquitur ergo hic poeta
de verno tempore booteo autem aro significat Bootes bubulcꝰ
dicitur idem vero Arctophilax appellatur: Manilius libro pri
mo ait A tergo venit arctophilax ideq; bootes: sequit plaustū
id est maiorem arcton: inde arctophilax dictus. i. vrsę custos. Ad
medias pruinas. id est sereno & sicco tempore: quo quidem prui
na cadit ex rore gelido rores autem neq; gelu neq; arboribus ne
q; ventis nec nisi serena nocte gignunter vt scribit Plynius lib.
secundo ergo sereno & sicco tempore optime talia seruntur: hic
idem libro vigesimotertio ait ꝙ vicia siccitatem ex omnibus
quæ seruntur maxime amat: & lens tenue solum cœlumq; vtiq;
siccum. Sed tamen intelligendum est id etiam de tempore autū
nali vt sereno tempore seratur quodcunq; semen hinc ait infe
rius nudus ara sere nudus. & hyemem aquiloniam esse omnibꝰ
satis vtilissimam inquit Plynius libro. xvij. Pruinas. pruina vt Pruina
scribit Ply. libro. ij. ex rore gelido gignit: est enim matutino tē
pore roris gelidi aqua congelata: dicta vero vt Festus ait: ꝙ fru
ges ac virgulta perurat.

SERVIVS.

SER. ¶Dimensum p.or. Annũ diuisum ĩ quattuor tpa:&.xij.signa. xij.mẽses accipim⁹.Extremę:bñ extremæ addit ne eas intelligerem⁹ q̃ circa igneã sunt:q̃s ↄstat eẽ tẽpatas vicinitate sol & frigoris:quaꝝ vnã nos habitam⁹ alterã antipodes ad quos hic torrẽte zona:hinc frigidis ire ꝓhibemur. Antipodes. Antipodes aũt dicunt̃ q cõtra nos positi sunt cõtrarijs vestigijs:terrã em̃ dicũt vndiq; cœlo & aere cingi:p has duas zonas ĩ obliquũ vertit̃ signifer circulus q solis cõtinet cursum vñ ẽt fit: vt duæ zonæ frigidissimæ sint ad q̃s nunq; accedit vna ferues a q̃ pene nũq; recedit:duę tẽpatę ad q̃s vicissim venit.Mund⁹ vt ad scythiã Nã hic diffinitio ẽ nostri climatis.i.nr̃æ habitatiõis: q̃ a septẽtriõe incipiẽs in australi plaga desinit.Riphæas aũt arces scythiã dicit cuius sunt mõtes riphei.Vertex no.semp sub li.hæc pars mũdi a nobis sp vr̃. At illũ sub pedib⁹ styx atra videt.i.axẽ notiũ.i.australẽ.q a nobis nũq; vr̃.sicut boreas.i.septẽtrionalis a nobis semp vr̃.Et sicut varię sunt ph̃oꝝ opiniones: ita & hic varie loquit̃.Nam alij dicunt a nobis abscedẽtem solẽ ire ad antipodas.Alij negant: & volunt illic tenebras esse perpetuas.Mire autem ait.Quasi de inferis styx atra videt manesq; ꝓfundi.Vt õnderet illd' qd' dicũt philosophi recedentes hinc aĩas & illinc corpora sortiri.Vñ & lucanus ait:Regit idem spiritus artus orbe alio:Quod verisimile est:qa dr̃ aĩa.aut igni aut vento: aut aq̃ purgari.Qd' vt fiat necesse est.dũ p frigidas plagas aut igneã transeunt.Et licet hoc alij a Verg.dictum per poeticã licentiã velint:tamen sciendum est eũ poeticę licentiæ inseruisse philosophiam.

PRO. Zonæ quinq;. ¶Quinq; tenent cœlũ Zonæ.q.u.c.Semper.s.r.&.t.s.a.i.Quam circum ex.d.l.q;.t.mortalibus.æ.Mune.c.d.&.u.s.p.a. Obliqs. q.s.s.verteret ordo.Mundi caloris:& Luminis sol causa est.Eius autem talis est cursus:vt neq; intra solstitialem circulũ ad nos accedat:nec vltra brumalem ꝓcedat.Radij aũt eius vbi deficiunt. ibi necesse est esse frigus.Quum tenebris aũt deficiunt eius radij bruma ad septentrionalem circulũ:ibi autem frigus est cum obscuritate.Sol autem quia brumalem & solstitialem circulũ conficit ãnuum cursum.totã hanc mediã regionẽ vrit: q̃ latine vocatur plaga adusta.Ex ea quę septẽtrionalis est vbi deficiunt solis radij.& qa frigida est & obscura.Frigus in ꝓximã regionẽ puenit:& miscetur calori:q ex adusta regione in eandẽ sedem fertur:& efficit̃ tempata regio:in qua sum⁹ que est habitabilis.Alterę duæ inhabitales:sed physica ratiõe nobis sunt incognitæ. Prohibemur em̃ trãsire adustæ regiõis calorem.Sed qa meridiẽ bruma aĩaduertim⁹:Vltra solem magnũ spaciũ cœli vacare:scimus:& in cõtrariã nobis partem ei⁹ radios ferri: & quemadmodũ hic:ita illic deficere:vbi defecerunt esse frigus cũ tenebris.Et inde aliquã ptem ferri in ꝓximũ locũ:& ex adusta regione quæ finitur brumali solstitiali circulo in eundem puenire vaporem & vtroq; mixto pinde tempatã efficere regionẽ mediã frigidæ & adustæ.Quinq; ergo sunt zonę in regione cœli.Terrę duæ extremę frigidæ septẽtrionalis & austrina. vna adusta duæ tpatæ inter frigidã & adustã cingentes eã:& intercidentes frigidis. q̃rum altera anterumene vocat̃.Via aũt secta p ambas:dicit signiferũ circulum:q a brumali obliquus:ad solstitialẽ Cancro:æquinoctialẽ Libra & Ariete.Obliqu⁹ q̃ se signoꝝ verteret ordo:idcirco dixit:quia hic ipse circul⁹.xij.signa cœlestia voluit.Clima nostrum hoc est ĩ climate:Zonę nr̃ę sicut se habet vt simus ad septẽtrionẽ ab ea pte:qua scythia est & riphei mõtes quoi contraria iclinato est ad aphricã.Ergo hoc sentit.quũ ait. Illi vt phibent: aut intempesta silet nox semp & obtenta densat̃ nocte tenebræ:

Iccirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra:
Quinq; tenẽt cœlũ zonæ:quarum vna corusco
Semper sole rubens:& torrida semper ab igni:
Quã circum extremæ dextra læuaq; trahuntur
a Cærulæa[a] glacie concretæ atq; imbribus atris:
Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuum.& via secta per ambas:
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus vt ad scythiam riphæasq; arduus arces
Consurgit:premitur Libyæ deuexus in austros:
Hic vertex nobis semper sublimis:at illum
Sub pedibus styx atra videt:manesq; ꝓfundi.

PIERIVS

a ¶Cerulæa glacie cõcretę.In plerisq; veterib⁹ exẽplarib⁹ legere est casu recto numero multitudinis. Ceruleæ. pũcto mox itersito,vt qd' sequit̃ Glacie cõcretæ,atq; imbribus atris,Expositio sit,cur zonę illę ceruleę sint.In cod.Mediceo pri⁹ ceruleę legebat̃,sed ĩde aliena manu linea supinducta,vt vltia lr̃a fieret.a.Sũt ẽt cod.manu scripti,In qb⁹ ceruleę & glacie legatur,q̃ mihi lectio nequaq; ꝓbat̃.Õndit tñ epitheton nõ cum glacie,sed cum zonis adcommodatum zonę ceruleæ.

ASCENSIVS.

¶Iccirco certis.&c.Quia poeta õndit agricolis syderũ quorundã ort⁹ & occasus obseruandos: ASC. docet spherã cœlestẽ i.xij.signa diuisam:& terrã in quinq; zonas Quaꝝ (vt inqt Oui.me.i.) q̃ media est nõ est habitabilis estu.Nix tegit alta duas totidẽ inter vtrãq; locauit Tẽperiẽq; dedit mixta cũ frigore flãma &c. Earũ ergo duę habitabiles sunt quaꝝ alterã nos habitam⁹:alterã qui habitẽt nescimus Per habitabilem aũt zodiac⁹ in q̃ sunt.xij.p̃cipue obseruãda agricolis signa clauditq; duob⁹ polis quoꝝ alteꝝ q ab vrsis arcticus dr̃ semp videre possum⁹.Alteꝝ q in austrũ abcessit & antarctic⁹ cõtra arcticũ posit⁹ dicit̃.nũq; nisi cœlũ mutauerimus:Is em̃ ab antipodib⁹ nr̃is vr̃. Ordo ¶Ordo ẽ.Iccirco.s.vt discernam⁹ tpa:sol aure⁹.i.splẽdidus & apprime vtilis regit orbẽ mũdi.i.spherã cœlestẽ dimẽsum i.cõmẽsuratũ certis ptib⁹ p astra i.signa:duodena.i.duodeci: aut q̃ quotãnis ptransit vt ꝓ orbe.i. anno cõficiẽdo duodenis egeat. Quinq; zonę.i.circuli cœlũ cingentes.tenẽt.i.circũcigunt cœlũ q̃rũ.s.zonaꝝ vna videlicet media & eadẽ maxĩa est sup.semp rubẽs sole corusco.i.rutilãte:& ẽ semp torrida ab igni.s.cœlesti quem ex directo supra se habet. quã circũ ꝓ circũ quã trahunt̃.i. ducunt̃.extremæ.i.remotissimę duę dextra sup.pte & leua.i.sinistra (Si cœlit⁹ in terrã despexeris capite.in orientẽ ꝓtenso.dextra fuerit austrina leua:septẽtrionalis.Sine t̃ris cœlũ aspexeris: contra) trahunt̃ dico duę: cõcretę.i. congelatę glacie cerulea.i.marina aut marini coloris atq; atris. i.densis & nubilosis imbrib⁹ duę sup.alię zonę.cõcessę sup.sunt egris.i.miseris & laboriosis mortalib⁹ ĩter has.s.extremas & mediã videlicet torridã:ↄcesse dico mũere.i.bñficio & dono diuũ.i. diuoꝝ seu deoꝝ:& via est secta.i.diuisa p ꝓ inter ambas q̃.i.per quam viã:obliqu⁹ ordo signoꝝ.i. zodiac⁹ v̓teret.i.circumageret se:vt mund⁹.i.orbis cœlestis cõsurgit arduus ad scythiã & arces ripheas.i.sublimitates montiũ ripheoꝝ qui sunt in scythia: septẽtrionẽ v̓sus ita sup.p̃mitur deuex⁹.i.deuolutus & decliuis in austros.i.australẽ regionẽ libyę.i.libię versus:& id qdem respectu nostri:& climatis nr̃i nã respectu toti⁹ vniuersi auster nõ minus ardu⁹ q̃ septẽtrio dicet̃:hic.s.prius dict⁹ hoc est scythicus seu septẽtrional' v̓tex.i.polus ad quẽ sphera v̓tit̃ est sup.nobis sp sublimis.i.altus & supra caput:at.i.sed styx atra.i.palus infernalis videt illum sub pedib⁹.s.nostris:hoc est apparet antipodib⁹ nostris.& manes profundi.i.dij inferi sup.vident.semper illum.

☙Quinq; tenẽt cœlũ zonæ:in quinq; zonas mundũ esse diuisum accipimus:quas scd'm clima nr̃i orbis:sic deformabim⁹.vt leuã manũ contra ora nr̃a ponam⁹:atq; vbi sit pollex ibi sit zona:quę appellat̃ grece αρκτικη q; in se habet arctos.i.vrsas eadẽ latine septẽtrionalis cognominat̃:q; in ea pte cœli posita sit quę vẽto septẽtrione adflat̃.Ea pars semper supra vertit̃:hoc ẽ nunq; in oceanũ demergit̃: qd' etiã Home.significauit:quum ait.
Αρκτον θ ην και αμαξαν επικλησιν καλεουσιν
η τ αυτου στρεφεται και τ ωριωνα δοκευει
οιη δ αμμορος εστι λοετρων ωκεανοιο.
Et vergilius Arctos oceani metuentes ęquore tingi.Nam & zona inhabitabilis est propter nimios rigores:pollici ꝓximus digitus obseruabitur in vicem zone:quę grece appellatur θεριν a nobis ęstiualis:q;.s.sol cum in eandem zonam declinauit: longiores dies efficit & ibi em̃ solstitiũ facit ęstiuum.i.viij.cal.Iul. Hęc zona habitabilis ꝓpter tẽperiẽ:& multi soli: & illi⁹ vicinitate zonę quã septẽtrionalẽ nũcupauim⁹.Medi⁹ autem digitus

☙ significabit

Aurore. ad illos nobis inferiores sole occidēte nobis. Aurora:ē matutinus splendor ante solis ortum:ab eo ꝙ ab igne solis: vt auro aer aurescit:quod Varro docuit. Equis solis equi phlegon pyrois Eous & æthon: Solis equi lucis dicunť quattuor horæ hæc rubet:hæc splendet:tamē hæc calet illa tepebit. De his omnib⁹ latius videto nostrū carmen de floribus. Illic. sub pedibus nr̄is manentibus: Rubens. v. Ply. lib. ij. ca. xviij. inquit:ꝙ Saturno ca-

Planetarū color lore est candidus. Ioui clarus. Marti igneus. lucifero candens. vesperi refulgens. mercurio radians &c. idem quoqꝫ lib. ij. cap. viij de venere ait. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens luciferi nomen accipit: vt sol alter: contra ab occasu refulgens nuncupať vesper: prorogans lucem vicēve lunæ reddens. Hinc a boreali polo vbi sydera sunt plurima: Dubio, cœlo. idest incer-

Messis. to aeri: momento em̄ turbatur. Messisqꝫ diem. Varro lib. primo cap. l. inquit messis ꝑprio nomine diciť in his q̄ metuntur: maxime in frumento: quum v̄o est matura seges metendum. fieri autem debet decrescente potiusqꝫ crescente luna vt idem edocet ca. xxviij. dicti li. & Colu. lib. ij. ca. xxj. ait. sed quum matura fuerit seges anteqꝫ torreať vaporibus æstiui syderis qui sunt vastissimi per ortum caniculæ celeriter demetatur &c. plura etiam scri. Palladius de mense Iū. cap. ij. Marmor. i. æquor ipsum mare em̄ mamor appellant propter albas spumas & marmoreas manus propter albedinem: vnde Ouid. lib. ij. meta. de Nai. ait. Nudaqꝫ marmoreis percussit pectora palmis: & Gel. libr. ij. ca. xxvj. sup illo Ennij versu: Verrūt ex templo placidæ mare marmore flauo ait ꝙ non videbatur ei ceruleum mare cum marmore flauo conuenire. Sed cum ita sit vt flau⁹ color viridi & albo mixt⁹ sit pulcherime

gnorum & annū parem id est vniformem aut quantum ad formam totalem aut alteri anno: quattuor diuersis temporibus id est ex quattuor diuersis temporibus constantem vere scilicet estate: autūno & hyeme. Sed si ver & autumnus in tempore conueniunt: differunt tamen quia illud ornat arbores & arua floribus frondibus herbis & segetibus: hic spoliat.

pulcherrime ꝓrsus spumas virentis maris a flauo marmore appellauit hæc ex illo. Quare certum est mare marmor dici propter albas spumas. Infidum hic. Seneca epi. iiij. inquit noli huic tranquillitati confidere momento mare euertitur: eodē die vbi luserunt nauigia sorbentur: Armatas classes scri. Ply. libr. vij. ꝙ classe princeps depugnauit minos: pugnare autem ex quo Thessali qui centauri appellati sunt Inuenere. Tempestiuā pinū: Cato capi. xvij. inquit rebus materies vbi solsticium fuerit ad brumam semper tempestiua est. que materies semen habet quū maturum semen habet tum tempestiua est: quæ materies semen nō habet: quum globet tum tempestiua est eo quia semen viride & maturum habet. Mac. etiam lib. vj. sat. meminit Temporibusqꝫ parem. Annus equaliter in quattuor diuiditur partes seu tempore: sunt autem Ver. æstas. autumnus Hyems: atqꝫ Macro. inquit li. vij. Ver deus omnium fabricator calidum fecit & humectum Sicca: & æstas calida. autumnus siccus & frigidus: hyems humida pariter & frigida est. varro autem lib. j. ca. viij. scri. ꝙ ver dies habet Nonaginta vnum. æstas Nonagita quinqꝫ. autūnus Nonaginta vnum. hyems Nonaginta nouem. Quando autē hæc omnia initium habeant vide ibi Vere nouo gelidus &c.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Frigid⁹ agricolā &c. Docet qd agēdū agricolis domi interea dū ꝑ cœli seuitiā i agro laborare nō ꝑmittunť dicēs solertē agricolā pluuia ipediēte agro seclusū posse domi mſta mature. i. neqꝫ seri⁹ neqꝫ citius q̄ decet sed cū quodā tēperamento agere: q̄ forēt paulo post ꝓperāda in ipsa serenitate. Nā & ferrū vomeris obtusum freq̄nti aut lōgo vsu acuere pōt: au lintres cauare i vsum porcoꝝ aut pecus signare & aceruos, aut vallos & furcas acuere: aut fiscellā texere ac corbes: aut fruges desiccare & molere.

Ordo. ¶Ordo est. Si imber frigid⁹ q̄a frigere hoc est cessare ab ope faciēs: aut q̄a cū frigore cadēs: aut q̄a nociu⁹: aut ꝓpter hec oia: cōtinet. s. domi & intra tectū: agricolā. i. colonū: dať i. ɔcediť sup. ei: maturare. i. mature & sine festina agitatiōe facere multa q̄ forēt. i. essent ꝓperanda i. festinātēr trāsigēda mox. i. paulo post cœlo sup. existēte sereno. q̄a arator. i. is cui arandū paulo post est: ꝓcudit. i. prius cudit & acuit: dentē durū. i. partē anteriorē que mordet vt de⁹ cui infigiť vomeris obtusi. s. ex opa longa. & sup. ali⁹: cauat. i. cauādo facit linthres. i. escaria suū aut nauias vindemiatoꝝ: arbore. i. ex arbore vt piro aut alno: aut impressit pecori. s. ouiū signum. i. charactere & notā aut aceruis numeꝝ. s. modioꝝ vt ꝓuent⁹ rōnē facere possit. Alij. s. q̄bus studiū ē vindemiarum: exacuūt vallos. i. palos hoc est stipites ad q̄s vites alligant. aut furcas bicornes. i. bina cornua habentes: ad sustinendas perticas: atqꝫ parant viti lēte i. debili q̄ sese sustinere negret retinacula amerina i. ligaturas salignas [illegible] sunt iuxta amerinā vrbem vmbroꝝ plurime: [illegible] alligant vites ad palos aut ornos: Nūc. i. aliq̄n fiscina. i. vas Vimineū q̄ res ferunť cui⁹ diminutiuū est fiscella texať. s. ab rusticis [illegible] verbū malim frequentatiuū esse [illegible] primitiuū & imperatiuū aut optatiuum ne modū mutet cū dicit: parant & texať) texať inquā virga rubea aut rubri

Frigidus agricolā si quando continet imber
Multa forent quæ mox cœlo ꝓperanda sereno
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtusi dentē: cauat arbore linthres:
Aut pecori signū: aut nūeros impressit aceruis
a Exacuunt alii vallos: a furcasqꝫ bicornes:
Atqꝫ Amerina parant lente retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga.
b Nunc torrete igni fruges: nunc frangite saxo b.
Quippe etiā festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt: riuos deducere nulla
Religio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantumqꝫ gregem fluuio mersare salubri:
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemqꝫ reuertens
Incusum: aut atræ massam picis vrbe reportat.

PIERIVS

a ¶Exacuunt alij vallos. Fossas & Muros de terra factos expōit Seruius: at q neqꝫ hęc acuūť, neqꝫ ꝑ imbres fieri pūt, tu palos siue sudes, quoꝝ plurimū in agris vsus, preparari intelligas

b ¶Nunc frangite saxo. In Romano codic. saxis, est. Sed vnitatis numero melius, quod in reliquis codicibus habetur.

SERVIVS.

SER. ¶Multa forent &c. Ordo ē multa dať maturare q̄ forēt ꝓperāda sereno cęlo. i. i serenitate. Nā male q̄dā forent p̄n̄tis t̄pis eē volūt vt sit sensus. multa sunt q̄ maturare dať mox cœlo sereno ꝓperāda. i. i vsum sereni cœli qđ nō est idoneū. licet reuera fore tātū semp futuri t̄pis sit: nā foret & p̄teritū & p̄n̄s & futurū cōplectiť. Salustius: Ni virtus fidesqꝫ v̄ra spectata mihi foret. i. esset. Ordo est multa maturare dať: & celeriter facere q̄ si velis cœlo sereno ꝓperanter facere: nō diligenter poteris facere. dū festinas. Procudit: cudendo extenuat. Vomeris obtusi dātē: Antiq tn̄ n addebāt qđ nos ꝓpter euphoniā in aliq bus detraxim⁹ vt obtusus in aliq̄b⁹ n remāsit vt tōsus.

Linthres. Linthres fluuiales nauiculas. Aut pecori signū aut nūeros impressit aceruis. i. facit aut characteres q̄bus pecora signanť aut thesseras: q̄bus frumētoꝝ nūer⁹ designatur Nā nūcros ꝑ l̄r̄is posuit: q̄b⁹ numeri cōtinentur. Amerina reti. Virgas de q̄b⁹ vites religanť: q̄ virgæ abūdāt circa amerinū oppidū Italiæ cui⁹ crebrā in rosciana facit Cicero mētionē. Rubea virga q̄ abūdat circa Rubos Italiæ oppidū. Hora. īde rubos fessi ꝑuenim⁹. i. ea virga q̄ apud rubos plurima nasciť. Nūc torrete igni fruges p̄parate panē quo vt amni in serenitate: ne ea res ipedimēto sit postea. Quippe etiam Nō mirū ē rusticū aliq̄s res facere debere ꝑ pluuias: quū sint q̄dā q̄ facere possit ēt festis diebus Fas & iura sinūt. diuia hūanaqꝫ

Fas. Iura iura ꝑmittunt. Nā fas ad religionē: iura pertinēt ad hoies Riuos deducere nulla religio vetuit. i. siccare.

Irrigare. Nā irrigare inducere ē: vt Deinde satis fluuiū inducit. Sane scđm Varronē cōtra religionē ēēt vel si irrigenť agri vel lauenť aialia festis dieb⁹. Nymphę em̄ sine piaculo nō possint moueri. Sed scdm⁹ necessitati religionē cedere. Vñ p̄te Ver. ait. Balantūqꝫ gregē fluuio mersare salubri. i. salutifero. Nā dicturus est in tertio: Scabie tētari aialia nisi lauentur

lauent. De irrigatiõe vo nihil adhuc ptinet ad locũ: qa deducere vt dixim⁹ significat siccare. Costas aselli. aut reuera Costas: aut Clitellas: vt Ho. Hic muli capuę clitellasq; deponũt. Agitator. Verberator ab agẽdo dict⁹. Vilib⁹ pomis: abũdãtib⁹ vt Vilẽq; fasellũ. Lapidẽ icusum. Manualẽ molã cudẽdo asperatã. Massam picis vrbe reportat: aut q oleũ vel poma portauerat ad vrbem. Aut certe ideo reportat: qa pix in agris nascitur: & in vrbẽ distracta in agrum a plerisq; reportatur.

¶ Frigid⁹ agricolã Docebit iam agenda agricolis imbri cadẽte. Cato ẽt. c. xxxix. ait vbi tẽpestates malę erunt quũ op⁹ fieri non poterit: sterc⁹: de sterqlinio egerito bubile ouile cortẽ & villam bñ purgato &c. Mox. i. stati: vel deinde: nã & post legit̃ i antiqs. Maturare: id significat cũ mõ studiũ adhibere festinum: auctore Nonio & Gel. li. ix. c. xj. ait: q Publi⁹ Nigidi⁹ Maturare inqt est qđ neq; citi⁹ est neq; serius: sed mediũ qddã & tẽperamẽtũ ẽ. At iã qđ nõ segni⁹ sed qđ festinãti⁹ fit id fieri mature dr̃ hęc & plura Gel. & Mac. li. vj. Procudit: cudẽdo extenuat. Obtusi seu hebetis Lintres: linter gen⁹ est dolij rusticani vt oñdit Cato priscus: sed hic p nauia accipi põt de q fest⁹ ait. Nauia lignũ cauatũ vt nauis quo in vindemijs vti solẽt. Marcell⁹ vo ait: lintres naues fluuiales. Ver. li. j. Geor. Cauat arbore lintres. De nauia magis placet vel de dolio rusticano vt patuit. Aut pecori signũ Col. li. xij. c. j. loquẽs de Ianuario circa finẽ ipsi⁹ ait: His etiã dieb⁹ maturi agni & reliqui fœtus pecudũ nec min⁹ maiora qdrupedia charactere signari debẽt. Idẽ qq; loquẽs de fine Aprilis ait: Eodẽ tpe fœtus fœcundi pecoris signari oportet. Nũeros ipręssit acer. numer⁹ ẽ mltitudo ex vnitatib⁹ ꝯstituta: solẽt ãt agricolę modiorꝫ nũeros aceruis ipis frumẽtorꝫ iprimere. i. designare: vl manu: vl baculo aliq illos iprimẽdo. Vallos: palos: Ameria retiacla Ameria. vt Str. ait li. v. vrbs ẽ in vmbria: retinacula aũt itellige salices. Col. em li. v. de saliceto sic ait. Amerina salix gracilẽ virgam & rutilã gerit Meminit itẽ Ply. li. xvj. c. liij. Rubea vir. Acro. Ho. li. j. sermonũ: inde rubos fessi puenim⁹. docet Rubos eẽ Italiæ vrbẽ: afferẽs qq; hũc Verg. locũ. Ego tñ de virgulto sanguineo itelligo: põt ẽt de rubo ipo itelligi. Fiscina a ferendo dicta: ea em cõportant fruct⁹ ac res necessarię Varro testis. Nũc frãgit: puerbiũ dũ pluit molẽdũ eẽ. Etiã festis. Col. li. ij. c. vi. ait q pontifices negãt segetẽ ferijs sepiri debere. Vetãt qq; lanarũ cã lauari oues nisi ppter medicinã. Verg. q liceat ferijs flumine abluere gregẽ pcepit: & iccirco adijcit fluuio mersare salubri. Sũt em vitia qrũ cã pec⁹ vtile sit lauare. Ferijs aũt rit⁹ maiorꝫ ẽt illa pmittit. Far pinsere: faces incidere: cãdelas seruare: vineã cõductã colere: piscinas lac⁹ fossas veteres tergere & purgare: stercora equare: caseũ facere &c. Fas & iura: fas a fando dr̃ authore Festo: fas ad religionẽ: iura ptinẽt ad hoies: fas igit̃ & iura sinũt. i. diuina hũanaq; iura pmittũt: nã fas lex diuina est ius lex humana. Riuos deducere. i. attenuare vel detergere teste Mac. li. sat. iij. Nam festis diebus riuos veteres sordidatos detergere licet: nouos fodere nõ licet. Et Ply. xviij. inquit humiliorẽ agrũ fossione concidi atq; siccari vtilissimũ est: fossas autem retusis locis apertas relinqui. Religio: ẽ deorum cultura vt Nonius inquit. religio itẽ metus vel sollicitudo: legito aũt plura in Gel. lib. iiij. c. ix. & in Macro. libr. iij. Sepem: de septis & sepibus multa Varro lib. j. ca. xiiij. & xv. Insidias: insidere est dolose aliquẽ expectare: vñ & insidiæ nominatæ sunt: Vergil. li. xj. Et syluis insedit iniquis. Vepres: spinas: Fluuio mersare salubri: id iam patuit p columellã. Sed Mac. etiã lib. iij. id quoq; declarat dicens. cauet̃ em iure pontificio: vt qm oues duab⁹ ex causis solẽt lauari: aut vt curet̃ scabies aut purgetur lana. Festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari nõ liceat: liceat aũt si curatione scabies abluenda sit. ideo hoc inter cõcessa numerauit. Balãtũq; gregẽ &c. Costas: dorsum. Agitator. ductor agaso aliter. Incusum: cudere a cudẽdo dictũ. vt ait Festus inde fit incudo incudi vel incusi incusum p simplex. s. qđ latius in spica ostendi. Massam picis. Columella lib. xiij. scribit picem rusticos operari & in vasis & in vinis condiendis sed plura Ply. lib. xiiij. ca. xxiiij.

N.

Maturare.

Linter
Nauia.

Nũerus.

Ameria.

Fas.

Ius.

Religio.

aut rubri coloris aut qlis frequẽs ẽ apud rubos vrbẽ italię i capania videlicet qđ libenti⁹ dixero cũ acrone qa amerina retinacula dixerat: vt vtrũq; epithetũ patriũ sit. Vo agricole: torrete. i. desiccate nũc. i. aliqñ fruges igni: & frãgite nũc. i. aliqñ saxo. i. mollite: licet em qppe. i. qa certe fas. i. pmissio diuina & iura. s. humana: sinũt. i. pmittũt: exercere quedã etiã festis diebus. Nam nulla religio vetuit. i. phibuit deducere. i. detergere poti⁹ q̃ ducere i agros aut prata: riuos. s. amniũ aut fontiũ & ptendere. i. ad munimẽtũ ꝯtra bestias tẽdere: sepẽ & moliri auib⁹ insidias: & incẽdere vepres & mersare. i. freqnter imergere fluuio salubri. i. salutẽ & incolumitatem afferenti: gregem balantum. s. ouium: & agitator. i. ipulsor tardi aselli onerat sępe costas tardi aselli oleo qđ. s. venũ fert aut pomis vilib⁹. i. paruo ꝯstantib⁹. Et iõ nõ est cõmodũ ea p festis inuehere: dũ alijs operã nauare posset: & ipe reuertens. s. ex vrbe reportat lapidẽ incusum. i. cudẽdo incisum quo vtunt̃ in molendis frugibus. Aut portat massam atre picis. s. ad picãda vasa & ad alios vsus: de quib⁹ Beroald⁹ Seruiũ notans ita dicit. Poeta significare volens vsum picis agricolis eẽ necessariũ: dixit picẽ eos solitos in vrbe mercari, & ex vrbe in agrũ reportare asello dorsuario: nõ aũt vt exponit Seruius agricolas picẽ in vrbẽ deferre venalẽ & reportare nõ venditã. Nã si aduertisset diligẽtius Seruius ꝯsuetudinẽ priscorꝫ agricolarꝫ q pice ad res q̃ plurias vtebant̃: dixisset pfecto sec⁹ sniamq; mutasset. Nã q̃ prisci vtebant̃ in villa pice potissimũ ad vina cõdiẽda: vt auctor est Ply. scribens in xiiij. pice ac resina cõdire musta vulgare est: & ab eodẽ rõ tradit̃ cõdiendi musta aspersu picis vt odor vino cõtingat & saporis acumina. Col. & palladius picẽ ad vasa picãda & q̃ plurimis in reb⁹ vtilissimã esse tradiderũt. Porci⁹ Cato admonet agricolas vt vasa habeãt bñ picata vñ impicare & oppicare: qđ significat pice linere verba deriuant̃: quib⁹ scriptores rei rustice frequenter vtunt̃ hęc & id gen⁹ alia in expositione Maroniani versus ab erudito interprete fuerãt referãda: cũ illas Seruij enarratio nec poeta nec ꝯmetatore digna sit. Hęc ille.

Beroal.

Insidere.
Insidiæ

Cudo.
Incudo.

ASCENSIVS.

ASC.

¶ Ipsa dies &c. Ex supstitiõe veterum quã Hesiodus exactius descripsit docet quosdã dies ex respectu lunæ dãnatos: & potissimum dum luna est quinta: alios felices: sed infelicitatem poeticis figmentis pbat vt poeticũ & fictitium innuat. ¶ Ordo est. Ipsa luna q. s. dñat̃ multis terrenis, dedit alios dies felices operum. i. in operibus pficiẽdis: alio. i. diuerso ordine: hoc ẽ scđm diuersum ordinem & numerꝫ facit diuersitatem felicitatis ac infelicitatis. Fuge igit̃ qntã sup. lunam: quia sup. orc⁹. i. inferius ab vrgẽdo dictus q̃si vrgens: pallid⁹: qa vmbrarũ dñs & eumenides. i. furię infernales. sate sup. sunt tũ. i. tunc s. luna quinta: & terra creat: procreauit (nisi hoc dicit: quia eadẽ est malignitas qua olim crearat: vt quinta luna quasi semper pcreare videatur) creat inquã partu nefando. i. detestando: cœum Iapetum & Typhoea: sęuum. i. immitem & impium: hoc est gygantes illos: & fratres. s. Oethũ & ephialtem cõiuratos. i. qui cõiurauerant

Ordo.

Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
a Fœlices operum. quintam fuge. pallidus orcus[a]
Eumenidesq; satæ: tum partu terra nefando
Cœumq; iapetumq; creat: sęuumq; typhoea
Et coniuratos cœlum rescindere fratres:
Conati ter sunt imponere pelio ossam:
Scilicet atq; ossæ frondosum inuoluere olympũ.
b Ter pater extructos disiecit[b] fulmine montes:
c d Septima post decimam[c] fœlix: &[d] ponere vites
Et prænsos domitare boues: & licia telæ
Addere: noua fugæ melior: contraria furtis.

PIERIVS.

a ¶ Pallidus orcus. Scribendum orch⁹, ex aliquot ant. codicibus, & ex valerij probi pcepto. Qui tria nomina latina post C. adspirationem recipere tradit. Lurcho, pulcher, & orchus & ita antiquiores scripsisse testatur. b ¶ Extructos disiecit ful. montes. In romano codice legere est. Deiecit, extructi em erant montes, ita inferius aut alta ceraunia telo deiecit. Maiorem tamen vim, & validiorem impetum ostendit verbum. c Disiecit, vt excussos eos alio alium dicat. c ¶ Septima post decimam

SERVIVS.

SER.

¶ Ipsa dies alios: Plenissime de lunæ dieb⁹ oib⁹ expssit hesiod⁹ ηματα δ' εκ διοθεν πεφυλαγμενος ευ κατα μοιραν πεφραδεμεν δμωεσσι τριηκαδα μηνος αριστην εργα τ' εποπτευειν ηδ' αρμαλιην δατεασθαι quã rẽbreuiter iste plibat. Fœlices operũ: aptos fœlicib⁹ operibus. Quintam. fuge dr̃ em hic nũer⁹ Mineruæ esse cõsecrat⁹ quã sterilẽ eẽ cõstat. Vñ etiã oia sterilia qnta luna nasci dicunt̃: vt orcus furiæ gygãtes. Pallid⁹. quia pallidos facit Eumenides: vt sępe dixim⁹ κατ' ευφημισμον Eumenides vocantur. Nefando: sacrilego: p cœum autem iapetum & Typhocum oẽs gygantes intelligũtur. Fratres. Oethum & Ephialtẽ dicit. Pelio ossam o lõga est sed fit breuis sequenti vocali o. vt sub ilio alto. Septima post decimam fœlix. Aut septimã decimã dicit aut hoc dicit fœlix quidẽ ẽ septima sed fœlicior decima: vt primũ locũ deciæ relinquat. alij quartã decimam accipiunt vt sit fœlix etiã septima duplicata. ii.

cuius

cuius nūerus post decimam
inuenitur: quo die reuera meli⁹
vites ponim⁹. Nona fugæ me=
lior cōtraria furtis: nō vt qbus=
dam imperitis videt̄. Vergil. aut
fugam seruis suadet: aut eis indi
cat dies quibus se a rapinis absti
neant. Nam & fugam de profe=
ctione & cursu legimus vt simul d
arua fuga simul æquora verrit.
Etiam velocem equum fugacē
dicimus. Et fuga potest etiā ho=
nesta esse: vt si quis hostem si qs
imminentem tyrannum si quis
sæuum iudicē fugiat. Cōtraria autem furtis illuc spectat: vt do=
mino sit spes inueniendi quod amiserit: & seru⁹ rapere aliqd au
fugiturus formidet.

decumā felix. In ant. cod. legere est, Septuma post decumā
huiusmodi pleraq;. Sed non ab re fuerit locū hic apertius ex
plicare, vt finis iam statuat̄ eorum sollicitudini, qui tā anxie q̄
runt: vtrum Verg. eā intellexerit lunā, q̄ iam in decrementū
abit, an quid aliud sibi voluerit. Sane vero septimā separati
a decia intelligere monemur hesiodi carmine, Quē Vergil.
imitatur. Ait enim ille. και εβδομομ ιερομ ημαρ. Quartā de
cimam vero idem domandis Bubus & curandis canibus &
mulis aptam dicit. d ¶ Felix & ponere vites. In Longo=
bardico felix est ponere vites. Cræcanica figura, q̄ sępe Ver
gilius & Horatius vtuntur. Sed prior lectio magis placet, qa
omnino verbum est subintelligitur, & ea lectio in Longo=
bardico aliena manu contaminata est.

iurauerant rescindere. i. rese=
care & scindendo disrumpere cœ
lum (& qdem tempore gygan=
teo vide cōmētarios. Subaudi q
nam Vergili⁹ sæpe relatiuū sub
subticet: vt prio eneid. ter dicit
em̄ vrbs antiqua fuit tyrij tenue
re coloni subaudi quam: Est in
secessu longo locus insula portū
Efficit obiectu laterū. Est loc⁹ he
speriam graij cognomine dicūt
subaudi quem vel quam. (Qui
scilicet fratres gygantes sunt co
nati ter imponere pelio. id est
illi monti Thessalie ossam. i. alium montem non longe distan=
tem: atq; inuoluere. i. voluendo super ingerere osse. s. pelio iam
imposite: olympum. i. montē illū in cōfinibus Thessalie: fron=
dosū: qa arborib⁹ cōsitū: sed pr̄. s. Iuppiter: disiecit. i. pstrauit ful
mine ter. s. toties q̄ties cōstruxerāt: mōtes extructos. i. extra alios ī
altum accumulatos vt cœlū ptingerēt, innuit ergo mōstra īma=
nia quinta luna nasci. Septima sup. luna felix est post decimam.
i. proxime ad decimam quę felicior adhuc est: aut septima post
decimā. i. decima septima est felix. i. oportuna & id est simul: po
nere. i. ad ponendas vites: & domitare boues prensos. i. captos
p eo quod est pręhensos & addere tele licia Nona. s. luna est me
lior. id est oportunior fuge. s. faciende: & est contraria furtis: qa
facit eum furto depręhendi. quæ superititiosa sunt: sed poetarū
est etiam rusticis credita interdum inserere: vt Quid tantū ocea
no properent se tingere soles hiberni &c.

RPO. MAN. ¶ Pelion & ossam: montes Thessaliæ.
¶ Luna Ply. lib. xviij. c. xlvij. ait: q̄ Verg. etiā in numeros lunæ
q̄dam dirigenda putauit Democriti secutus ostētationem. Mul=
ta etiam Varro de lunaribus dieb⁹ lib. j. c. xxxvij. Quintam fugę
veteri supstitione creditum est qcqd. v. luna nasceret̄ sterile atq;
damnosum fore: infantēq; tunc natū iuuenē moriturum. Hesiod⁹
quoq; de diebus sic ait. Sit tibi p̄terea series seruanda dierum. Ab
Ioue natæ oēs: sunt ab Iouæ tempora nata vltima mēsis erit nul
lo exercenda labore. Hac genio vtendum: illa oēs festa p vrbes
Ducit̄ illa forū: claudit: neq; iura resoluit. Prima dies sacra est:
& quarta & septima prima Natus Apollo die radiantia lumīa
fudit. Luce domū quarta fœlix ducenda sit vxor. Omine capta=
to sunt omnia pspera rebus. Et licet incuruā trabibus compone
re nauim. Et quintas fuge: namq; illarum pallidus orcus. Tum
diræ eumenidum facies toto orbe vagantis. Castigant si qua in
terris periuria falsum. Affirmant: quæ lis alterna agitata creauit
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum. Læta viris, multi
q; etiam nascuntur in illa. Quis mala mens fallax animus falla=
cia verba. Et qui cōcubia exercēt archana p artē: Hac ouib⁹ fœt⁹
licitum castrare vel hædos. Et licet infixa pecudes circūdare mā
dra. Scindim⁹ octaua forti genitalia tauro. Castramusq; sues fœ
lix est ponere plantas. Nona viros gigni vel amica sorte puel=
las. Luce vilis decima faustosquoq; credimus ortus. Vnaq; post
decimam fœlix incidere vites. Et tempestiuam segeti supponere
falcem. Hoc curat bissexta etiam fœlicior illa. Stamina & ex alto
tenuissima torquet arachne. Ingentem accumulant formicæ far
ris aceruum. Et iuuat arguto percurrere pectine telas. Tunc quo
q; siluestres licitum castrare iuuencos. Tertia post decimam plā
taribus optima surgit. Spargere semen humi pallet cōtraria sem
per. Quartaq; post decimam: mulierū pspera natu. Sextaq; post
decimā plātarib⁹ inuida surgit: Septia post decimā cereris terat
ordea sacræ. Ingētēq; licet ferro discindere syluā. Ac varias apta
re trabes: qbus ardua tecta Molliri: aut structam possis agitare ca
Orcus. rinā. Orc⁹. i. Pluto. ait em̄ Cice. in Verri. vt alter orcus Venisse
ænā & nō Proserpinā: sed ipsam Cererē rapuisse videat̄. Sunt q
velint orcū dictū ex eo q̄ dij iurabant p stygē. Est em̄ orcos iusiu
randū: & orcoo ad iusiurādū voco: Est orc⁹ etiā apud Hora. li. ij
iliad. Thessaliæ fluui⁹ qui peneū olei instar supnatat: sed breui
spacio porrtaū abdicat pœnales aq̄s dirisq; genitas argēteis suis
misceri recusat author Ply. lib. iiij. ca. ix. Eumenides dnr p anti=
phrasim Alecto Tisiphōe Megęra ab eu & māe qd̄ vtrūq; bonū
significat: cum ipsæ omni bono careant: sunt qui mites interpre
tent̄. Earum nomina in carmine de florib⁹ sum interpretat⁹: fue
re autem

re autem Noctis filię secundum Maronem: Tum partu. Ti=
tanus cœli filius vxorem habuit Terrā: ex qua plures suscepit fi
lios cū qb⁹ aduersus Iouē deosq; reliquos bellū habuit: eisq; cœ
lum conantes eripere mōtes montibus superimposuerūt. demū
a dijs cæsi & fulmine interempti sunt. Ex eorum postea sanguine &
terra nati sunt gygantes: q etiā bellum mouere Ioui vt patres fe
cerant: atq; eos adeo terruere: vt ī ęgyptū vsq; formis mutatis fu
garent: habuereq; pedes anguineos. Sed de gygantum historia
Macro. li. j. sat. legito. Et Strabo lib. v. de campo phlegreo memi
nit. Cœum: is Titanis terręq; fili⁹ Latonæ pater extitit: vt asserit Cœum.
Ouid. lib. vj. Iapetū: in antiquis textibus Iapetū & Iapitum legi
Typhoea: Typhon vel Typhoeus triū syllabarum: cum eu diph= Typhon
thongo in fine: & non cum oe diuisa vel coniuncta: Gigas fuit
de quo Seneca in Octauia: non tam ferum typhona neglecto Io
ue irata tellus edidit quondā parens. hunc dicit Lac. Iouem pro=
uocasse de regno: hinc ab irato Ioue fulmīatum & teste Ouid. li
bro. v. mera. Siciliæ suppositus est: Typhos autem superbia di=
citur: Typho incendo. Typhoomæ inaniter iacto superbia. Fra
tres. Oethum & Ephialtem intelligit qui fuere Neptumni filij
ex Iamphimedia vxore Alcei filij Titanis & terræ. Hic Alœidæ Alœidæ
dicti Verg. lib. vj. æneí. Hic & alœidas geminos immania vidi
Corpora: q manibus magnum rescindere cœlum Aggressi: supe
risq; Iouem detrudere regnis. Hi vt aiunt nouem digitis mense
quoq; excrescebant. Dicit autem homerus ijs ideo tam magnum
incrementum fuisse eo q̄ a terra nutrirentur eosq; non amplius
nouem annis vixisse: & eorum designans magnitudinem dicit
nouem brachiorum amplitudinem habuisse: longitudinem ve Pelion.
ro nouem passuum: vt aiunt. Pelio: Pelion Ossa & Olympus Ossa.
Thessaliæ montes sunt vt Solinus etiam edocet. Conati: in hoc Olymp⁹
versu bis non fit synalœpha.

SER. SERVIVS.

¶ Adeo valde Ter. adolescentē
adeo nobilem. Melius se nocte
dederunt. Meli⁹ nostro obsequū
tur labori: nocte nomē est: adeo
vt ei hora. iunxerit præpositio=
nem vt: iugulent homines sur=
gunt de nocte latrones: nam ad=
uerbiū noctu facit sicut diu. Sal.
Noctu Diu. diu noctuq; laborare festinare.
non deficit: non deserit: vn̄ & q
deserūt exercitū ad hostes trans=
Defectores. euntes: defectores vocantur. Fa=
ces inspicat: incidit ad spici &
ariste imaginem. Aut dulcis mu
sti: Vulcāo decoquit humorem.
Hipmetrus. Hipermetrus versus est. vnde &
sequens a vocali inchoat. Bene
autem ait: Decoquit humorem.
i. rem supfluā sicut supra posuit
Luxuriem

a Multa adeo melius gelida [a] se nocte dederunt:
b Aut [b] quum sole nouo terras irrorat heous:
c Nocte leues melius stipulæ [c]: nocte arida prata
d Tondentur: noctis [d] lentus non deficit humor.

ASCENCIVS.

ASC. ¶ Multa adeo: Docuit quota q̄=
q; luna peragi volunt. at nūc do
cet etiā noctu quedam pagenda
vt sunt collectio stipularum &
sectio feni in loco arido: despu=
matio vini dum coquit̄ atq; id
genus alia: post que ostensurus
est quę sub calore & que sub fri=
gore pagenda sunt: quę vero no
ctu fieri vult humorem amant.
Ordo ¶ Ordo est. Adeo. i. valde multa
dederunt. i. exhibuerunt se ope=
ranti. s. meli⁹: nocte gelida. i. sub
frigida & humida: supple q̄ sub
ęstu diurno aut quæ dederunt se
meli⁹ quū. i. qn̄ heous. i. lucifer
matutin⁹: irrorat. i. superfundit
in morē roris sole nouo. i. iam re
cens orto: aut nondū orto sicut
res noua

Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
Peruigilat:ferroq; faces inspicat acuto:
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniunx percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti vulcano decoquit humorem
e Et foliis vndam tepidi[e] despumat aheni.

res noua dr̃ qua nondũ vsi sumus. Stipulę.i.culmi læues.i. fragiles & aridi todent.i.secant melius nocte q̃.s.diurno tpe & prata arida tondent melius nocte:qa humor noctis lentus.i.laxãs & lętificãs aut lęte decidens: nõ deficit.i.nõ absumit:aut noctis accusãdi est casus vt sit: lęt⁹ hũor ñ deficit.i.deserit noctes.i. ipsas noctes. Et qdã.s.videmi a ror puigilat.i.totã noctẽ vigilat & inspicat.i.in formã spicarũ icidit acuto ferro.i.cultro : faces.i. tedas:ad ignes seros luminis hyberni.i.q̃ hyberno tpe vti ɔ̃ucit. Est aũt duplex sensus:aut inspicat ad ignes.i.vt faciat ignes in hyeme:aut peruigilat ad ignes: sed verisimili⁹ est poetã voluisse ipm tunc incidere faces qbus vtat in hyeme. Et cõiũx sup. ei⁹ solata lõgũ laborẽ cãtu.i.q̃ in solatiũ laboris sui cãtat:pcurrit interea.s.dũ maritus inspicat faces telas.i.texturã exercet:arguto.i. subtili aut stridulo pectine.i. eo texẽdi instrumẽto p cui⁹ mediũ subtegmẽ trahit:aut decoquit.i. purgat & absumit : vulcano.i. igni humorẽ musti.i.vini noui dulcis. Licet aũt mustũ sit nouũ vinũ:tñ nõ cõtinuo vt recte dixeris dulce mustũ ita recte dixeris dulce nouũ vinũ. Chic aũt versus est hypmeter.i.abũdãs in mẽsura vni⁹ syllabæ quẽ fere dũ Maro facit abũdãs syllaba p vocalẽ in principio sequẽtis positã absumit vt hic humorẽ. Et &c.& p.i.despumat foliis vndã.i.supabũdãtiã & inũdationẽ aheni.s.vasis æneæ.tepidi.i.mediocriter feruẽtis.

PIERIVS.

a ¶Multa adeo melius gelida se nocte dedere. In Med.co.& aliquot aliis antiqs dictiones ita trãspositæ. Multa adeo gelida melius, vtraq; lectio & suauis & elegans est. b ¶Aut cũ sole nouo. In veteribus aliquot codi. Vel cũ, scriptũ est : sed aut, c in pluribus. c ¶Nocte læues stipulæ melius. Antiq codices quotquot legi hoc ordine legũt, Nocte læues meli⁹ stipulæ, qđ aliquãto ornatius est. d ¶Noctis lętus nõ deficit humor. d In Ro.co. noctes, legit: & in Lõgobardico nocte, vna minus littera. Sed eñ noctes, aut noctis, acti casus, lectio castior ex Arusiano Messo dinoscit: q in Libello de elocutionibus virgilianis in exẽplũ qđ elegãter deficit illã rẽ dicere possum⁹: virgiliano hinc vtit testimonio. Noctes lętus nõ deficit humor. adde vo qđ Seruius exponit Deficit, deserit : qđ pxi e accedit ad Messum. e ¶Et foliis vndã trepidi despumat aeni. In Ro.codi. legere est Trepidis despumat aenis. Et trepidum agnoscit Seruius. In Mediceo & aliquot aliis Trepidi, scriptũ obseruaui. Humore enim late ebulliẽte ahenum tremere necessarium est.

Luxuriẽ segetũ tenera depascit in herba.

MAN. ¶Multa adeo:docebit iam q̃ nocturno tpe q̃q; diurno meli⁹ fiat Adeo.i.certe: vel adeo melius.i. lõge melius. Heous heoos Lucifer matutinus orientalis Heous dr̃. Eoos vero aurora oriẽs. Sole no. ẽm illos loquit q dicebãt sole die quoq; nouũ fieri. Irrorat: hoc ideo dicit qa circa auroram solet plus roris descendere solis videlicet vicinitate: quo qdem gelu soluit. Hinc Ptolemeus in li.iiii.partiũ ait: Stellæ vero matutinales ex quo apparẽt de sub radiis solis vsq; ad statiõnẽ primam plus desiccant:a qua vsq; ad suã occultationẽ magis infrigidãt. Tõdent.i.secant. Noctis lętus nõ deficit humor. Causa ẽ luna:cui⁹ maior vis est humectare vt Ptole.inqt in li.quattuor tractatuũ. Decoqt humorẽ : versus est hypermeter. Vulcano: igni: Vulcan⁹ eñ vt Dio.li.i.scri.fuit ignis inuentor apud ægyptios: vbi prim⁹ regnauit:aheni:vasis aerei.iterponit aũt h, inter prias vocales: de q̃ lege gel. li.ii.&.iii.

Heous
Eoos
Vulcan⁹

ASCENSIVS.

ASC. ¶At rubic.&c. Docuit q̃ noctis humorẽ postulãt nũc q̃ & calorẽ & serenitatẽ subiũgẽs q̃dam q̃ hyberno tpe opportune fiãt.

Ordo. ¶Ordo igit est. At.i.sed ceres rubicũda.i.matura:succidit.i.secat:æstu.i.tpe calido & diurno: qđ illic fit vbi stipulas seorsum aputãt:nec stramini (vt dicũt) vsum expostulãt:& area.i.locus ad triturã frugũ vt prius patuit extructus terit fruges tostas.i.desiccatas calore solis:medio æst⁹: vt.s. e paleis & tunicis facilius exuatur. Ara nudus.i.tpe quo a pluuia nudus esse possis:cũ nulla sit:quia hyems.i.tẽpestas pluuiosa ac hyberna : est ignaua.i. nihil gnauãs.i.boni opis faciẽs colono.i.agricolæ. Agricolæ ei fruunt plerũq;.i.plurimũ.pto.i. rebus acqsitis cũ labore: frigoribus.i.tpe frigoris:hoc est tpe hyberno: & ipsi læti.i. exhilarãtes se curãt inter se mutua cõuiuia: qa hyems genialis.i.genio: hoc est deo naturæ cõcedẽs & indulgere cohortans:inuitat.i. allicit agricolas ad lætius viuendũ: & resoluit curas.s.eorũ qua cæteris tpib⁹ inserẽdis & colligẽdis frugibus habẽt:ceu.i.tãq; aut velu ti nautæ sup.resoluunt curas:cũ carinæ pressæ.i.cõpressæ stipatæq; mercibus tetigere iã portũ: aut presse.i.tẽpestatibus & pcellis ad scopulos allisæ:qa post pericula dulcissimus est portus: & ipsi nautæ læti imposuere pupibus coronas:tãq;.s. victricibus tẽpestatũ aut potius in signa q̃ large potari sint:qa id facturi vina craterasq; coronãt. Sed tñ tps est nunc.s.in hyeme:stringere.i. decerpere:aut stringẽdo ramos decutere

At rubicunda ceres medio succiditur æstu:
Et medio tostas æstu terit area fruges.
a Nudus ara:sere nudus:hyems[a] ignaua colono:
Frigoribus parto agricola plærũq; fruũtur:
Mutuaq; inter se læti conuiuia curant.
b Inuitat genialis hyems:curasq;[b] resoluit.
Ceu præsse cum iam portum tetigere carinæ:
Pupibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tñ & quernas glandes nũc stringere tẽpus
Et lauri baccas oleamq; cruentaq; myrta:
Tunc gruibus pedicas & rætia ponere ceruis.
Auritosq; sequi lepores:tum figere dammas:
c Stupea[c] torquentur balearis verbera fundæ
d Quũ nix alta iacet:[d] glaciẽ quũ flumina trudũt.

PIERVIVS.

a ¶Hyems ignaua colonis. In Ro.co.& plerisq; aliis manu scriptis Hyemps, p sonũ græcæ lr̃æ ψ, finalẽ scribit: de q̃ scribẽdi rõne Terẽ. Scaurus adeo sollicitus fuit, vt in pceptis suis hæc tradiderit. Hyems quoq; carere p, lr̃a debet, qa in versibus nũq; p, nec b, ppinqua ei⁹ rñdet : sine quarũ altera nusq; in latinis ea nõia declinant, q̃ p ψ, græcã vocem efferunt. Vt princeps, celeps: qa principis, & celebis, scribit. Hyems vero hyemis facit. Est & colono, vnitatis numero in antiqs co. oibus obseruatũ. In Med. vna plus dictione colono est, legit.
b ¶Curasq; resoluit. In veteribus aliquot codi. curã, vnitatis c numero legit: sed melius curas. c ¶Stupea torquẽtẽ balearis verbera fundæ. In Ro.co. & aliquot aliis antiqs Stuppea, duplici p, scriptũ, vt apud græcos. Est etiã in Ro.co. torquẽtes, numero Multitudinis: qđ nõ ita placet. Qđ vo balearẽ fundã appellauit, dictũ a plurimo eius vsu, q apud baleares est, q̃ sola gẽti arma esse Trogus ait. Nõ aũt, qđ ibi iuẽta sit funda, cuius inuẽtores Ply. Syrophœnices memorat. Strabo vo Aetolos. d ¶Cũ nix alta iacet. In Ro.co. tegit, vna tñ corrupta lr̃a: sed iacet oĩno melius.

SERVIVS.

SER. ¶Nudus ara sere nudus. Adeo sereno cœlo vt amictũ possis cõtenere. Sane qdã post h Hemistichiũ dr̃ subsecut⁹. Habebis frigore febres. Hyems ignaua:quę ignauũ reddit colonũ. Plærũq;: qa dictur⁹ est aliqua q̃ rusticus ẽt hyeme possit efficere. Genialis hyems. Voluptuosa cõuiualis. Nã quoties voluptati operã damus indulgere dicimur Genio: vñ & cõtrariũ habemus in Terẽ. Suũ defraudãs geniũ. Presse carinæ: honustæ. Imposuere coronas:aut reuera coronas aut spiras funiũ accipim⁹. Sed tñ & quernas glandes:sunt aliq̃ deriuationes ex vsu magis q̃ ex rõne veniẽtes vt quernus & ficulnus ilign⁹ colurnus a corylo:ilice:ficu:quercu. Cruenta:matura eñ cruoris imitant colorẽ. Pedicas:laqos qbus pedes illaqant. Auritos lepores: magnas aures habẽtes. Hora. aliter ait: Doctũ & auritas fidib⁹ canoris ducere qrcus:sensum audiẽdi habẽtes. Balearis:fundæ hyspaniæ a balearibus insulis Hyspaniæ vbi inuẽta est funda.

Indulgere genio.

PRO. ¶Baleares isulæ:ɔ̃tinuãt hyspaniã:sic optimi funditores.

MAN. ¶Nudus.i.sereno aere vt palliũ deseras. Nud⁹ ara:id qđ Hesio. est. Ait eñ nudus ara : nudusq; sere: & mete corpore nudo. Si tẽpestiuos agrorũ ducere cultus. Augeriq; illos magnis successibus optas. Hyems: pluuia tẽpestas vel ipsa bruma. Ignaua inutilis nõ apta industriæ: nã industrios gnauos dicimus. Mutua: reciproca nũc hic: nunc ibi inter se. Stringere: decerpere ẽm Nonii. Lauri baccas harũ vim d[illegible] ... Ply.

cet Ply.li.xxiii.c.xxviii. Cruentaq; myrta: cruenta ait quia Ply.
Myrta li.xxiii.c.xxix. Ait q; myrt⁹ satiua cādida min⁹ vtilis est medicie
q̄ nigra: semen ei⁹ medef sanguinē excreātib⁹. Idē cōtra fungos
in vino potum: odorē oris cōmendat &c. Pedicas. Mani.li.v.ait
Currentisq; feras pedicatum compede nectūt. Auritos: auritus a
magnis aurib⁹ dr̄. alias ab audiēdi facilitate: vt scri. Fest⁹ Dāmas.
Baleares de his videto egloga.viii. Balearis funde: baleares insulę in hy-
spania a gręcis dictę a fundarū iactu qbus hoies maxime vteban
tur: author ē Dio. Ballo aūt iacio denotat: hic balearis remoto i
vnico. Flor⁹ aūt li.iii. de balearib⁹ inqt trib⁹ quisq; fundis præ
liaf certos eē qs meref ict⁹: cū h̄ sola gēti arma sint id vnū isantia
studiū: cibū puer a mr̄e nō accepit: nisi quē ipa mōstrāte pcussit.

decutere glandes quernas. i. in quercubus crescentes: & bac-
cas. i. fructus in morem baccarum lauri illius arboris cuius gra
na ab ebritate præseruant: & oleam: & myrtha. i. fructus mirto-
rum. cruenta. i. cruoris execrationē sedantia: tempus etiam est tūc po-
nere gruibus pedicas. i. laqueos pedū & ceruis retia: & sequi. i. se
ctari & venari lepores auritos id est quibus magnę sunt aures
pro modulo corporū: tps etiā est tum. i. tunc figere. i. transfigere
& iaculari: damas: & stupea verbera. i. flagella & chorde ex stu-
pa facte: balearis. i. hyspanice funde. i. qua baleares in extremis
hyspanię oris plurimū valent: torquenf. i. exercenf aut cōplican
tur: tunc cū. i. quando nix iacet alta: & cum flumina trudunt gla
ciem. id est cum glacies supernatat aquis impetuosis.

SERVIUS.

SER. ¶Quid tēpestates autūni. Ver-
no & autūnali tpe fiunt tempe-
states: qn̄ nec plena ęstas est nec
plena hyems. Vn̄ mediū & con-
fine vtriusq; tpis ex coniunctio
ne contrariarū rerū tempestates
efficit. Sane sciendū vltimas par
tes tam autūni q; veris significa
re quib⁹ pcelle: qd' de autumno
hic indicat versus. Atq; vbi iam
breuiorq; dies & mollior ęstas.
De vere hic. Spicea iam campis
quū messis inhorruit. Dei de ait
Ruit. i. precipitaf in finē. Vigilā
da viris. Vigilanter puidenda.
Spicum. Spicea messis. Spicos de maturis
frugibus abusiue dicim⁹: nā p-
prie est spicus quū per culmi fol
liculū. i. extremū tumorē ariste
adhuc tenues in modum spicule
eminent. Inhorruit. intremiscit.
Frumēta lactentia: adhuc tenuia
& lactis plena. Sane sciendū var
ronē in lib. diuinarū rerū dicere.
Lactans Lactātē deū eē q se infundit sege
Lactens. tib⁹: & eas facit lactescere. Et sciē
dū inter lactātē & lactētē hoc in-
teresse: q; lactās ē qui lac pbet: la
ctens cui lac pbetur. Strigeret se-
caret: vt hic vbi densas agricole
stringunt frondes. Oia vētorū cō
currere: inter se: vt murati trans-
uersa fremūt. Sublime expulsam
eruerēt. i. p sublime portērēt eru
tā segetē. Turbine nigro tēpesta
te noxia. Hora. Hic niger ē: hunc
tu romāe caueto. Culmūq; leuē:
Stipulæ. Culmus est ipe calam⁹. Stipule
vero folia q̄ ambiunt culmum.
Agmē aquarū ipetus vt leni fluit
agmie tybris. Est aūt hic ecbasis
poetica ad describendā tēpestatē
Collecte ex alto nubes: ab aqlo- a
ne q vtiq; de alto fiat. i. a septen-
trione: & tempestates grauissi-
simas facit. Nā auster humilis ē
vt Mūdus vt ad scythiā ripheas
q; arduus arces. cōsurgit prem-
tur lybye deuexus in austros.
Ruit arduus ether: Tonitrib⁹ p
crepat cœliq; ruina. Caua flumi-
na: pfunda & alta. Luca. Rutubāq; cauū. Spirantibus: In motu
positis alibi. Qua vada non spirāt: nec fracta remurmurat vnda.

Quid tempestates autumni & sydera dicam?
Atq; vbi iam breuiorq; dies & mollior æstas
Que vigilanda viris. vel quū ruit imbriferū ver?
Spicea iā cāpis quum messis inhorruit: & quum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego cum flauis messorem induceret aruis
Agricola: & fragili iam stringeret hordea culmo
a Omnia ventorum concurrere ᵃ prælia vidi:
Que grauidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro,
Ferret hyems culmūq; leuē stipulasq; volātes
Sæpe etiā immensum cœlo venit agmē aquarū?
Et fœdam glomerant tempestatē imbribus atris
Collecte ex alto nubes: ruit: arduus æther:
Et pluuia ingenti sata læta: boumq; labores
Diluit: implentur fossæ: & caua flumina crescūt
Cum sonitu feruetq; fretis spirantibus æquor.

PIERIUS.

a ¶Omnia ventorum concurrere prælia vidi. In Romano co
dice Consurgere habetur. Sed concurrere ex Plynio castior le
ctio cognoscitur apud quem ita habetur. Vergili⁹ messe ipa
concurrere prælia ventorum damnosa imperitis refert. tra-
dunt democritum merente fratre eius damaso ardentissimo
æstu, orasse, vt reliquæ segeti parceret, raperetq; desecta sub
tectum, paucis mox horis sæuo imbre vaticinatio est appro
bata.

ASCENSIUS.

¶Quid tempestates autūni &c. ASC
Postq; docuit poeta agricolę nul
lo tempore cessandū esse subtili
ter infert causam eius rei: qa nul
lo tpe res a gatia tuta est. quoli-
bet em̄ tpe tēpestates oriri & ca-
lamitatē facere possunt: quo cir
ca ne senitie torpēs egestatem in
currat monet eū totis viribus an
niti: quā rem ex Hesiodo trāstu- Hesiod⁹
lit qui fratrē ad gnauitatē cohor ad labo-
tatur his verbis sic trāslatis. Er- re inui-
go age frater ades generoso e san tans
guine perse Neu fuge fraternos
monitus. operare laborem Inui
deat tibi dira fames: spicaq; recē
ti Alma ceres ornata caput sua
dona ministret. Sic tibi plena do-
mus segnem crudelis egestas.
Opprimit: hunc hoies odio su-
periq; sequunf Torpenti similē
fucco. cui spicula surgunt Hor-
rida distensumq; fauis cōsumit
edēdo. Semē apum: piger ipe se
det vetatq; laborē Tu modo cu
ram operi q̄tū potes adijce fra-
ter Horrea sic rūpunt messes sic
copia rerum. Sic pecus augef: sic
tu mortalib⁹ & dijs. Gratus eris:
segnes animos & inertia corda
Oderunt: operi laus est impone
re curā: Turpe sed hinc prohibe
re manus: incumbe labori. Forsi
tan ad studiū torpentia pectora
vertes. Dū partas ostendis opes
virtutis adeptus Nomen & ęter
num laudis decus: vtere queso.
Arte para victū: violare aliena
nephādū est. Fac superis equād⁹
eas incumbe labori. Ne pudeat:
pudor hic multos inhonest⁹ egē
tes. Secū habet: auget opes fidu-
cia: qua melior res. A superis no
uit. proh rerum insana cupido:
Proh animis infusa lues iā nul-
la pudoris Cura: iacet passim lō
ge post terga relictus. Tu colens
duce te paulatī corruit ille. Dijs
inuisus homo cui mēs intēta ra-
pinis inuigilat: neq; em̄ semp fe
licia durant. hęc & plura notatu
dignissima illic. Quia ergo nō semper felicia durāt: nec pulchra
messis semp horrea rūpit prudēter infert poeta tempestatū incer
titudinem q̄ oī tpe oriri possunt: vt nūq; secur⁹: & nunq; ocio-
sus sit agricola: vtitur aūt in principio figurata interrogatione
dicēs. Quid dicam tēpestates autūni & veris: q.d. id frustra fece-
ro cū etiā in ęstate qn̄ minus sperāf sæpe suboriaf: vnde decla
rat multis versib⁹ quorū ordo & explanatio est. Quid. i. ad qd di
cā tēpestates autūni. i. que fieri solēt tpe autumnali & quid dicā
sydera. s. tempestatē tunc cōcitantia. Atq; quid dicā tempestates
sup. ei⁹ tpis vbi. i. in quo sup. est iam breuior dies. s. q; in autūno
& ęstas mollior. i. minor & exilior aut ęstas. i. calor est mollior
i. delectabilior: quia frig⁹ vrgentius hoc est in bruma. q̄ sup. est
vigilāda. i. vigilādo trāsigēda. qa breuissima tēpestas est: aut q̄
est vigilāda. i. vigilāter pspicienda: quia tēpestatibus plena: vl'
quid dicā tempestates & sydera. sup. temporis quū. i. qn̄: vel in
quo: vel imbriferū. i. assiduis imbribus madēs: vnde september

MAN. ¶Quid tēpestates autū. ostēdit qualibet anni pte fieri tempesta
tes. ppterea cognoscendas ne nimis obesse possint. Sydera: que.
s. tempestatē pducūt vt delphin sol in virgine: capra: argo: cen-
taurus: hœdi: corona: vergiliæ: cassiope tauri caput &c. de quib⁹
late apd' Col. lib. xi. c. ii. Atq; vbi iā breuiorq; dies: de bruma in
telligit: est aūt ordo: & quid dicam vbi. i. qn̄ dies breuior est: &
mollior ęstas. i. ipsi⁹ brumæ calor remissior q̄. s. fuerit in autūno
Vigilāda vigilādū est brumæ tpe ob puos dies lōgasq; noctes.
Vn̄ Col. et li. xi. c. ii. ait Optimū est intra Kal. Decēbris sementē
cōfecisse. sed etiā lōgis noctibus ad diurnū tps aliquid adijcien-
dū est: nā multa sunt quę in lucubratione recte aguntur. Inertis-
q; agricole est expectare diei breuitatē. Vel quū ruit: vel quid di
cam &c. Imbriferū ver: De vere hudo latius superius dictum est
Quum messis: vel quid dicam quum &c. Lactantia: lacte plena

dum eius

quasi

quasi septim⁹ ab imbri hoc est martio dicitur) ruit.i. preceps cadit in agro & quid dicā tempestates & sydera q̄ fiunt cum mes sis spicea id est iam in spicas formata inhorruit.i.rigida & aspe ra facta sit capis.i.aruis: & quū frumēta lactantia.i.lactis plena & dulcia ac mollia adhuc turgent.i.inflant̄ & augescunt in stipula i.culmorū stipite adhuc viridi.i.in fine veris & in principio esta tis: q.d.id frustra fecero, cū tunc certe sint tempestates: & poti⁹ di cendū sit de his quę preter opinionē oboriri possunt vnde sub dit. Ego vidi sępe omnia prelia.i.certamina & ex diuerso concur sus ventorū concurrere.i.conuolui: cum agricola induceret mes sorem flauis aruis.i.in arua aristis maturis flauescentia.i. quum iam instaret tempus messis quo minime sperant̄ venti: & maxi me obsunt: quia grana excutiunt: & cum ipse iā stringeret.i. vel leret aut secaret: hordea fragili culmo: id est habentia culmū fra gilē propter ariditatem quę est maturis frugibus que scilicet prę lia ventorū eruerent.id est eruebant aut eruere possent imis radi cibus segetē grauidā.id est oneratā granis expulsam sublime.i. in altū. Magna ergo vis ventorū qui eruūt radicatā & grauidā se getē: & vidi q̄ hyems.i.tempestas pluuiosa ferret.id est aueheret ita culmum leuē & stipulas volātes: ferret dico turbine.i.agita tione ventorū: nigro.i.nubilo. Immēsum.i. abundantissimū & sine mensura: agmen.i.impetus aquarū venit.i. descendit aut de cidit ēt sępe: coelo celitus: & nubes collectę glomerāt.i .in globi aut glomeris formā p̄cipitāt ex alto.s.aere.tēpestatē fœdā.i.imū dā & nociuā: atris imbribus.i.p̄pter atros imbres: ether arduus. id est su

dum em̄ adhuc molescit lacte esse videnf ipsa grana. Flauis aruis: p̄pter flaua frumēta dixit. Ventorū: ventus est fluct⁹ aeris teste Ply.li.ij. Que grauidā: Ordo est que ventorū plia eruerēt ab imis radicibus segetē late graui dā sublime expulsam. eruendo em̄ in altū expellūt Hyems: ventorū tēpestas & violentia. nā de pluuia iam dicet. Collecte ex alto nu. Exhalat a terra hūida cali go: alias vero p̄pter vapores fumida nubesq̄ liquore egresso in sublime. aut ex aere coacto in liquorē gignuntur vt scribit Ply. li.ij.c.xlij. Ex alto id dicit quia ascendunt vt patuit in aera nu bes. & inde ex alto aquas emittūt. Nec itelligas ab aquilone. nā vt dicit Ply.li.ij.ca.xlix. vēti a septētrione reliquos cōpescunt & nubes abigunt. Ruit: ruere videt̄ p̄pter imbres ignes & tonitrua Fretis spi. ęstibus insonantibus.

id est superior aer in nubē collect⁹ ruit.i.preceps cadit & di luit.i.madefacit & irrigat ingenti pluuia: sata leta.i.pinguia & p.i.labores boum.i.q̄ labore boū & fertilitate terrę iam parata erant. Fosse implent̄: & flumia caua: qa siccitate exhausta crescūt cum sonitu (bene cū sonitu quia non instrumentum sed cōcomi tātia significatur: nō em̄ sonitu sed aquis crescunt, verum dum crescunt: sonitus fit aquarū pręcipitanter defluentum) crescunt ergo cum sonitu: & equor.i.mare ante planum & equū feruet.i. fit feruidum & quasi ebulliens: vnde fretum dictum volunt cū feruet: cum tranquillum est equor: fretis.id est fluctibus feruen tibus spirantibus.id est procellas excitantibus aut in motu exi stentibus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Ipse pater. Cōtinue exequit̄ tē pestatis insolite grauitatem mo nens agricolā ne a tali obruat̄: si gnorū ac planetarū naturas & or tus atq̄ occasus obseruet: non vt impediat coeli sęuitiā sed vt fru mentum cuius metat. aut prote gat aut p̄cibus auriat. Possem q̄ ab alijs dicta sūt repetere. sed bre uitati studēs ordinē sic posuero. Ipse scilicet Iuppiter: pater: q iu uans pater dicit̄ & imbriū ac ful minū pręcipue potēs credit̄. mol litur.i.cum mole & pondere exci tat in media nocte nimborū.i.tē pestatū aut in media nocte.i.cali gie & obscuritate: nimborū.i. nu biū vētis cōmixtarū molit̄ dico fulmina. dextera.s.manu coru sca.i.coruscāte: ac rutila: q̄ motu i.impetu fulmis & tonitrui ma xima terra.i. pars maxime terrę tremit & fere.i. beluę siluestres & indomitę: fugere.s.priusq̄ ter ra tremeret: quia tempestatē im minere p̄sagiētes abdūt se spelū cas suas (vn̄ n̄ ab re tp̄s mutauit poeta dicēs: tremit & fugere) & pauor hūilis.i.hūiles efficiēs (qa vt dr̄ in hecyra Teren. Profecto hoc sic est vt puto oib⁹ nobis: vt res dant sese ita magni atq̄ hu miles sumus. ergo in tanta cala mitate & fulminatiōe nimirum humilimi sumus) aut pauor stra uit per gētes humiles.i.humilia tas aut humi versantes cum toni trua in sublimi fiant corda mor talia.id est mortalium animos:

a Ipse pater media nimborum[a] in nocte corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu:
Terra tremit: fugere fere: & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor: ille flagranti
b Aut athon[b] aut rhodopē: aut alta ceraunia telo
Deiicit: ingemināt austri: & densissimus imber:
c Nūc nemora ingenti vēto: nūc littora plangūt[c].
Hoc metuens coeli menses & sydera serua
Frigida saturni sese quo stella receptet:
Quos ignis coeli cyllenius erret in orbis.

PIERIVS.

a ¶Nimborum in nocte. Sunt quidem codices ātiquissimi, in quibus nimborum nocte absq̄, In legatur, sed nimborum in nocte. vt in Medicco & plerisq̄ alijs habetur longe numero b sius, & elegantius mihi videtur. b ¶Aut atho aut Rho dopem. In Romano codice, in Mediceo & aliquot alijs anti quis. Athon scriptum est refragrante syllaba. Nam de decli nationis vsu, deq̄ nominatiuo nominis. alibi dictum. c ¶Nunc litora plangunt. In romano codice, & perueteribus aliquot alijs plangit scriptum est vnitatis numero: cuius sup positum est densissimus imber. Praeterea Seruius hoc idem agnoscere videtur, quum exponit plangit. resonare facit. li cet & alterum non improbet. In Mediceo abrasus est apex su pra.g.litteram, & .i.vocalis, tantum supra.t.apposita. Quod quidem, plangunt prius fuisse ostendit. Est paraphrasis ad dita superne. findunt. vt sit actiue austri. & imber plangunt li tora nō āt litora plangūt.i.resonāt absolute. Nā ita p̄rsus legē dū ostendit paraphrasis, quae supra dictionē austri, atq̄ den sissimus sita est. Quippe & copulatiua.

SERVIVS.

¶Corusca flumina.i.coruscātia vt sibila lābebant linguis vibrā tibus ora. Humilis pauor. Qui humiles reddit vt pallidus mor bus. Aut athon aut rhodopem. Per trāsitū sec̄d'm Epicureos loq tur qui dicūt fulmina non iudi cio deorū sed ex nubibus fieri. Nā montes quid necesse fuerit fluminari athon autē mons est grecię. rodope mōs Tracie. Aut alta ceraunia: mōtes sunt Epiri: a crebris fulminibus dictū. Plan git resonare facit. Alij legūt plā gūt vt sit nemora & littora plan gūt.i.resonāt. Hoc metuens coeli mēses & sydera serua.i.xij. signa qb⁹ mēses cognoscim⁹. Sydera autē vel tēpestates vel planetarū mo tus. Sciēdū aūt: vt dixim⁹: de pla netis.v.duos eē noxios. Martē & Saturnū duos bonos Iouē & Ve nerē: Mercuri⁹ vo talis ē q̄lis ille cui iūgit̄. Vn̄ etiā fingit̄ minister eē deorū: eorū obtemperat p̄rāti. hinc est q̄ dicit: in quos coeli or bes erret cyllenius ignis.i.vtrū i septētrionalē an in australē par tē inclinet: aut cui planetarū co hereat: vt qualitatem Mercurij ex illo possis agnoscere. Cylle nius aūt ignis p̄pter stellā Mer curialē dicitur: quia in cylleno mōte archadie dr̄ natus esse Mer curius. Frigida Saturni quo se se stella receptet.i.nocens vt frigi dus o pueri fugite hinc latet an guis in herba: ideo aūt hoc dicit quia Saturnus deus pluuiarū ē.

SER. Athon. ceraunia Cylleni⁹ Saturn⁹.

Ille.s. Iuppiter deijcit.i. deorsum iaciēdo fulmina p̄cutit: telo.i. iaculo fulminis trisulci. flagranti.i.ardēti: aut athon montē illū macedōie: aut rhodopē: mōtē illū Thracie: aut ceraunia montes altissimos epiri: ɔtinuo fulmie (q̄ grece ceraunos dicit̄) ɔcussos alta.i.sublimia austri.i.australes vēti ingeminēt.s.se: aut multi plicant̄ & imber densissimus ingeminat sup.se & nemora plan gunt: nūc.i.aliqn̄ ingenti vento & littora plāgūt nūc.i.vicissim ingenti vēto. Tu ergo metuēs hoc.s.ne talis tēpestas te imparatū obruat: serua mēses coeli.i.xij. signa cōmensurata certis licet non equalibus spacijs: & sydera.i.influentias syderū: & serua quo.i. in quā partē coeli aut ad quorū cōiunctiōnē aut aspectū stella sa turni frigida.s.ab effectu receptet se: & in quos orbis.i.circulos & spheras coeli ignis cyllenius.i. Mercurius erret aut coelo.i.per coe lum quod cum planeta sit ei propriū dicitur cum tamē nihil mi nus secundum Plynium planetis erret.

Vn̄ ēt primus senex fingit̄: nā senes nouim⁹ semp eē gelidos hic aūt in capricorno facit grauissimas pluuias & pręcipue in Italia vn̄ & Hora.ait: Seu tyrannus hesperie capricorn⁹. vn̄ vt in scor pio grandines item in alio fulmina in alio ventos. Vn̄ pręcipit nos scire debere in qd̄ se signū recipiat sydus Saturni. Sane perī te ait: receptet: vt ex frequentatiuo verbo nobis ostenderet Satur nū bis ad vnūq̄dq̄ signū reuerti qd̄ alij planete minie faciūt: so lus em̄ est q & longius a sole discedat: & bis advnūqdq̄ signum recurrat. Quos ignis cyllenius erret in orbes. Ordo est. in quos orbes coeli erret cyllenius ignis & bene erret. Nam planete vocā tur ἀπὸ τῆς πλάνης. id est ab errore. Nā interdū ad austrū. iterdū ad septentrionē plerūq̄ contra mūdū. nōnunq̄ cū mūdo ferunt̄. ¶Frigida saturni.s.s. quos ignis coeli.c.e.i.orbes. Omnibus stel lis Sol & lumen dat & calorē: infra Solē aūt Veneris stella est tri bus hemitonijs se posita intercedētib⁹: superior Sole Martis stel la est:

PRO.

la est: que pyrois appellať tomo intercedēte altior: inde hemitomo supior ē Iouis: q̄ appellať phaetō. Summa est Saturni: que quia ppior est chrystallo: hoc est cœlo in ea deficit color Solis. Rapit em eū ad se pyrois: que stella ardore suo horrorem ac frigorē. Saturno veniente in Iouē tēperat. Cyllenius aūt Mercurij stella est: q̄ duob⁹ tomis infra Saturnū est: & vocatur stilbon. Ait ergo obseruandum esse agrestibus: vt vitare possint tempestates: occasus stellarū: & quo queq; sit signo.

MAN. ¶ Nimborū: tēpestatū: sed cur Ioui fulmina assignentur videto Ply. li. ij. c. xx. Athon est athos Macedoniæ mons: vt scri. Ply. li. iiij. Solinus aūt ait: q est athos sublimis adeo: vt vlterior estimetur q̄ vñ imbres cadūt: de Rhodope diximus in Buco. Ceraunia sunt altissimi Epiri mōtes: a crebris fulminibus dicti. Ceraunos em fulmen dicit. Cerauno fulmino: Austri: humidus est auster pcipue Italie. Saluberrimus oium aquilo: noxius auster noctu auster interdiu aquilo: vehemētior Ply. li. ij. c. xlix. Plangūt resonant. Hoc metuēs &c. i. tēpestates predictas. Cœli mēses. i. primi mobilis signa: vñ menses scd'm Indorū Babiloniorūq; dogmata ex solis ambitu sunt instituti. Hinc etiam optime Cice. in lib. de na. deo. ait: q lune cursus: quia mēse spacia conficiunt vt menses nominanť. Serua obserua. quedā em signorum hmōi ignea sunt impssiones calidas: cometas: fulmina: & depopulatiões pducētia: quedā terrea terre motus: sterilitates & fertilitates: annoneq; inopiā aut copiā: quedā aerea ventoꝝ rabiē ac tranquillitatē: quedā aquea inundationes aquaꝝ & pluuias generātia. Et sydera. i. octaue sphere imagines: ac earum stellas a quibus imaginibus inequalibus scd'm Caldeoꝝ sniam: menses tardi breuesq; vt supra meminim⁹ determinati sunt: que sydera similia opera pducūt cū fulgoribus tonitruis torrentib⁹ terremotib⁹ depopulationib⁹ ventoꝝ ac pluuiaꝝ tēpestatib⁹ seu trāquillitatibus & aeris serenitate. Frigida Saturni frigida ait qm̄ natura ipsa frigid⁹ est. & accidētaliter sicc⁹: ac ppter retrogradationē quam petit: vti & ceteri planete: & situs circa stellas hūidas qñq; hūid⁹ efficiť grauissimas tēpestates pducēs. Quo se receptet: an signa ignea terrea ve &c. an efficiať septētrioal' meridionalisve. an ascēdens descēdēsve: in ecentrico vl' epicyclo: an direct⁹ retrograduſve: an circa imaginē octaue sphere illā vel istā. an circa illā vel hanc de sui natura stellam: an in applicatiōe corporali siue aspectuali ad illū vel istum planetā existat. an oriať an occidat cosmice chronice seu heliace. an ī hoc vel in illud tēplū siue domū cœli se receptet. Quos ignis ce. cyl. er. in or. obseruat. item sicuti de Saturno & ceteris erraticis ī quos cœli orbes errant: ignis cylleni⁹ id est stella Mercurij qui inter ceteros tā in motu diuersus q̄ etiā in impressione varius est: qm̄ cōuertibilis est nature: cui namq; associať corpe vel aspectu: illi⁹ naturam assumit. Quare precipit Ver. totius astrologie pitiā complectens, pcipue Mercuriū obseruandū eē: qui quidē nimbosas pcellas: vētoꝝ rabiē & precipitantes demittit impressiones. Demū per mēses cœli signa duodecim primi mobilis. introitusq; sydus oim planetarū in pricipia eorūdē & sitū. & p sydera octaue sphere imagines ac saturni Mercurijq; sydus omnium planetarū influentias obseruare hortať: qm̄ ex is pfectū reddiť vaticiniū pfatas tēpestates: timētib⁹. Hec eadē a Tolopho supiori accepimus Ply. aūt li. ij. ca. viij. sic ait. Qd' vocāt Saturni sydus summū est ideoq; minimū videtur: & maximū ambit circulū ānoq; xxx. ad principia sue sedis regreditur: nature est gelidæ & rigentis. Hec ille. Et Ptoleme⁹ li. iiij. partiū de Cyllenio inqt q stelle Mercurij opus est in maiori pte desiccare: & equaliter humectare: in qbusdā etenī oris desiccat humores eo q nusq; a calore solis nimis elongať in qbusdā vero humectat: eo q ei⁹ loc⁹ supest lunari sphere: q̄ terre pprior existit: & ī hoꝝ qdē vtroq; ei⁹ alteratio ē festina Ventorum & hic author existit: ob hoc q eius motus circa solem citius habetur.

ASCENCIVS.

ASC. ¶ In primis venerare deos: qa ergo metuēda est tēpestas nociua nec opib⁹ hūanis ppelli pt iplorāda docet deoꝝ auxilia qd' & Nesiod⁹ hortať. vti trāslat⁹ ē his vbis. Ture pio venerare deos: is tpe in oi. Et mūde. & pure liba: cū clara nitescit. Sole dies aut cū nox circūfusa tenebris. Abscondet terras casto torrēda sub igne hostia mactet: hymnos cane: tura ministra. Vt tibi dij faueāt diuersaq; copia reꝝ hic tibi nascať mltis vt egētib⁹ ipe Subuenias: ñ vt viuas germāe rapia. Hec ille Poeta aūt nr̄ docet etiā modū sacrificādi & tps dicēs venerare in primis. i. añ oia deos atq; refer. i. iterū offer cereri magne. s. agricolis qa su⁹ cuiq; deus magn⁹ ē. annua sacra. i. sacrificia q̄ quotānis fieri debēt: tu inquā opatus. i. iā

Operor. operās. i. sacrificās (vñ Propertius. Cynthia iā noctes ē opata decē. Hor. vnico gaudēs mlier marito pdeat iustis opata sacris) in herbis letis: sub casu. i. ī ipo casu extreme hyemis & vere sereno. i. tēpestate verna serena existēte: hoc est ī fine hyemis & ī pricipio veris qa agni sunt sup. tūc pingues & vina sup. sunt tūc molissima. i. suauissima & decocta nec tñ pēdula: nec acerba: aut acetosa. Sōni sunt tūc dulces: qa minor sollicitudo ē agricolis: & pfundior ē et ex tēperie sopor: & vmbre sunt tūc dense ī mōtibus: qa arbores frondib⁹ opace sunt Cuncta pubes. i. multitudo pubescentium: agrestis id est rusticas adoret tibi id est ad tuum iussum aut ꝯmodum: aut domi tue: Cererem scilicet deam frugum. Cui tu dilue id est misce & tempera fauos. id est mela lacte & baccho miti suaui hoc est mulso: & hostia fœlix. id est aut eximia: quia porcus dicitur eximius: bos intactus: ouis lecta quæ sacris cōuenit: aut læta & pinguis: aut ob felicitatem & fertilitatem habendam mactanda eat. id est ducatur non trahatur: ter: quia ternarius religioni maxime accommodatus est: circum nouas fruges adhuc.

scilicet

In primis venerare deos: atq; annua magne
Sacra refer Cereri letis operatus in hærbis
a Extreme sub casu hyemis: iam vere sereno.
b Tunc agni pingues: & tunc mollissima vina:
Tum somni dulces: densæq; in mōtib⁹ vmbræ
Cuncta tibi cererem pubes agrestis adoret:
Cui tu lacte fauos: & miti dilue Baccho.
Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.
Omnis quā chorus: & socii comitentur ouātes
Et Cererem clamore vocent in tecta: neq; ante
Falcem maturis quisq̄ supponat aristis:
Quam cereri torta redimitus tempora quercu:
Det motus incompositos: & carmina dicat.

PIERIVS.

a ¶ Extreme sub casum hyemis. Antiq cod. manu scripti, quotquot versauim⁹, Sub casu legunt, latino casu. Præter Mediceū in quo casum accusatiuus est. idq; oino meli⁹. b ¶ Tunc agni pingues & tūc mollissima vina. Antiqua omnia exemplaria, quotquot habui, vno exēplo legunt. Pingues agni & absq; synalœpha. neq; temere tot manus diuersis locis, atq; temporibus cōuenire credendum bona vero pars. non tunc Sed tum vtroq; loco legunt, tum agni & tum mol. vi. tū somni dulces. In Mediceo quidem pingues agni, &, habetur. Sed tunc duobus locis superioribus. Tertio vero tum, scriptum Aduerte vero etiam apud Seruium eūdem esse verboꝝ ordinem quem in veteribus exemplaribus ostendimus inueniri sicui tamen ea lectio magis placuerit, quæ in vulgatis codicibus habetur, nihil quicq; obstamus, nam & elegans & venusta ea quoq; structura est.

SERVIVS.

SER. ¶ In primis venerare deos: post hec cognita da pcipue operā sacrificijs: qb' tēpestates & pluuie possint repelli. Et mire hoc statim subiunxit: quia occurrebat. quid prodesit tempestates futuras videre & bñ ait ī primis. Precipue & añ oia. Nam alia neglecta pñt habere emēdationem Tēpestas aduenięs nisi añ puideris vniuersa subuertit. Annua sacra refer Cereri. Anniuersaria magna sicut ī eneide. Annua q̄ differre nefas. Letis opat⁹ in herbis. Aut dās operā cōuiuijs: aut postq; opa cūcta cōpleueris. Molissima vina: Carētia asperitate & defecata. Tibi ī honorē tuū & in tuā grām. Cui tu lacte fauos & miti dilue baccho: cui tu liba de lacte melle & vino. Nā supfluū est qd' quidā dicūt cōtra religionē dixisse Ver. licere Cereri de vino sacrificari: pōtificales namq; hoc nō vetāt libri: quod aūt ait Plautus ī aulularia cui⁹ ipi vtūtur exēplo: Cereri nuptias facturi estis: qa temeti allatū nihil video. Nō ē huic loco ꝯtrariū: Nā

Cereris nuptiæ aliud est sacrificiū: alid' nuptias Cereri celebrare in qbus re vera vinū adhiberi nefas erat: q̄ orci nuptie dicebanť q̄s pñtia sui pōtifices ingēti solēnitate celebrabāt: Alij hūc locū aliter accipiūt vt miti baccho nō sit septim⁹ casus sed datiu⁹. & duo numia ītelligim⁹ Liberi & Cereris. Nā supra q̄q; ait. In primis venerare deos vt sit sens⁹ cui Cereri & miti baccho fauos lacte dilue. i. eis sacrificia melle & vino pmixtis. Felix ho. i. fecūda & dicit ambaruale sacrificiū: qd' sepe de porca fecūda & grauida fieri ꝯsueuerat. Ois quā chor⁹: Chor⁹ pprie ē cetus atq; cāt⁹ salatio. Cererē clamore vocēt i uocēt copiā frumētoꝝ. Torta redimit⁹ tpa q̄rcu. i. hñs i mēoria victū priorē: a q̄ Cereris reuocat⁹ ē benignitate. Nā olim hoies glādib⁹ vescebanť. Det mot⁹ icōpositos. i. salationē aptā religiōi: nec ex vlla arte veniētē Sa. Saltare eleganti⁹ q̄ necesse est pbe. Carmia dicat: Hymnos.

Ambaruale sacrum.
Chorus.

¶ Operatus

MAN. ※ ¶Operat⁹.i.ſacrificãs.In herbis le.i.ĩ ſatis.Molliſſima dulciſſima:iucũdiſſima: Tibi ad tuũ cõmodũ Miti baccho:Mac.li.iiij. ſat.inqt. Poeta ſciẽs Cereri mulſo libari :adiecit miti baccho fauos dilue.ſ.miteſcere vinũ dicẽs:quum mulſum cœperit fieri ad diẽ aũt.xij.kal.Ianuarij.hærculi &Cereri faciebãt ſue p̃gnante panibus mulſo.vtq; Pli.ſcri.li.xiiij.Ariſte⁹ prim⁹oĩm mel miſcuit vino ſuauitate p̃cipua.Felix ho.i.eximia. Veraci⁹ eñ docet eximias dictas hoſtias q̃ ad ſacrificiũ deſtinate eximant̃ e grege vel q̃ eximia ſpecie quaſi offerẽde numinibus eligant̃. Ambarualis hoſtia eſt vt ait Põpeius Feſtus q̃ rei diuine cauſa circũ arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt hæc & plura Ma.li.iiij. de hoſtiarum gñibus Chorus:multitudo in ſacris collecta.Cererẽ:ipſa frumenta Quã Cereri torta Catonis p̃ceptũ eſt.ca.quidẽ. cxxxiij. vbi docet priuſq; meſſem facies Cereri ſacrificandã eſſe porcam. ☞ ſcilicet in agro exiſtentes quã.ſ.hoſtiam oĩs corus.i. multitudo pubeſcentiũ & canentiũ: & oẽs ſocij.ſ.laboris aut vicini ouãtes.i.mediocriter leti:comitent̃ & vocẽt clamore.cererẽ.i.deã frugum cũ frugibus aut ipſas fruges:in tecta.i.horrea ſua.i.clamando& inuocando deã mereant̃ colligere fruges in horrea ſua:neq; quiſq; ſupponat ariſtis maturis falcẽ.i.cultrũ meſſoriũ: q incuruis eſt:ante.i.prius q̃ ipſe redimitus tẽpora.i. habẽs tẽpora capitis ſui redimita .quercu torta.i.in torquẽ cõuoluta in morẽ corone:aut ſerti qd' p̃pter glandẽ ex quercu cereri ſacrificãtes geſtant det ſcilicet Cereri motus incompoſitos.id eſt ſaltationes quibus in ſacrificijs vtebãtur ne qua corporis pars ceſſet & immunis ſit are ſacra . incompoſitos autem dicit vt non ad voluptatem ſed ad religionem pertineant:aut vt ruſticorum notet morem: & dicat carmina.id eſt hymnos.

Margin: cereris ſacra. — Ceres ſacra.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Atq; hæc vt certis &c. Poſtq̃ docuit tẽpeſtatẽ metuendã & ſacrificijs auertendã aut ſedãdam: docet certis ſignis noſcitandam Nõ eñ ruſtici oẽs ſaturni curſus curſuũq; ſignificationes noſcere p̃nt quo circa cõfugit ad naturalia q̃ in rebus notis fiũt p̃gnoſtica atq; indicia:q̃ ex Arato fere deprompſit.¶Ordo autẽ eſt. At vt nos.ſ.agricolæ: poſſimus noſcere certis ſignis hæc.ſ.ſequẽtia videlicet & æſtus.i.vehementes calores & pluuias & vẽtos agentis.i.impellẽtes frigora ipſe pater.ſ.rerũ iuppiter:ſtatuit.i.cõſtituit ſignificandũ qd luna menſtrua.i.menſiũ cõſtitutrix moneret.i.indicaret:quo ſigno auſtri.i.illi vẽti ex meridie flãtes: caderent.i.ceſſarent:& quid.i. qd' ſignum:aut quã rẽ:agricolæ videntes ſæpe ſup.cõtingere: tenerent armẽta.i.boues qb⁹ magni ſunt armi propius ſtabulis:a ſtãdo.ſ. dictis:vñ ſtantiũ ſunt ſicut cubilia cubantum(Prope nomẽ dati uo iungit̃: vt prope eſt dñs omnibus inuocantibus eũ . inde propius aduerbiũ hic etiã dandi caſui iũctũ eſt.Prope p̃poſitio ac cuſatiuo ſicut p̃xime aduerbiũ. Saluſtius . Proxime hiſpaniam mauri ſunt) Continuo vẽtis ſurgentibus.i.dum vẽti ſurgere tentant aut de p̃pinquo ſurrecture ſunt freta.i.vñ:ponti.i.maris agitata.i.commota:incipiunt tumeſcere.i.inflari:& fragor aridus.i. qualis eſt in aridis frõdibus incipit audiri in altis montibus aut littora reſonantia lõge.i.quod lõge ſtantes præcipere poſſunt:incipiunt ſup.miſceri.i.perturbari & murmur nemorũ incipit ſup. increbreſcere.i.crebrũ fieri aut eſſe:quæ oĩa ſigna ventorũ ac turbinum ſunt a Plynio diligenter annotata: vt Beroaldus in Seruium annotauit Cuius verba ſunt.Si Seruius curioſe p̃ſiculataſſet prognoſtica:tẽpeſtatũ:quæ a Vergilio referuntur: q̃ annotaſſet quæ exequit̃ Lucanus q̃ enumerat Plynius. profecto nõ dixiſſet bis idẽ dici a poeta in expoſitione carminis Maroniani . Namq; aliud eſt haud dubiæ fragor in mõtibus tumor in mari: aliud ſonitus littorũ:aliud mugitus nemorũ . proinde ad expoſitionem Vergilia.pronoſticorũ ſubiugemus verba Ply.ex lib.xviij.quæ ita aperte ita eleganter enarrant dicta poete:vt ab interprete nullo apertius eleganti uſue poſſint enarrari verba plynij.ſunt hæc: ⁂ eſt & aquarum

Margin: Ordo. — Stabulũ prope. — Parũ p̃ſiculate Seruius.

a Atq; hæc vt certis poſſimus[a] noſcere ſignis:
Aeſtuſq; pluuiaſq; & agentis frigora ventos:
Ipſe pater ſtatuit quid menſtrua luna moneret:
b Quo ſigno caderent auſtri:quid[b] ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus aut freta ponti
c Incipiunt agitata tumeſcere:& aridus[c] altis
Montibus audiri fragor:aut reſonantia longe
Littora miſceri:& nemorũ ĩcrebreſcere murmur

PIERIVS.

a ¶Atq; hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis. In Ro.cod.poſſemus dicere,legitur. Sed poſſimus diſcere,magis receptũ . Nã quæ ſequuntur,pertinent ad diſciplinam,& pari errore legitur paulo inferius in impreſſis cod.aliquot . Quid menſtrua luna moueret.Quum dubioprocul moneret , ex congruitate ſententiæ,atq; ex antiquis omnibus cod.ſit legendum,poeta enim loquitur de præſignificatione futuræ tempeſtatis per ſidera,quam diſciplinam græci προχειμάζειν vocãt,vt tradit plinius. b ¶Quid ſæpe videntes.In antiquis aliquot exẽplaribus,quod,habetur,lectio ſeruio agnita.In Ro.tamen,& in Mediceo.Quid indefinitum. c ¶Et aridus altis montib⁹ audiri fragor.In Ro.codice. Arduus,habetur,ſed lõge caſtior lectio eſt,aridus,vt in Mediceo & alijs ſcriptum, quod quidẽ homericum eſt,αὖον ἄυσεν,cuius rei antitheton eſt perſianũ illud,maligne reſpondet viridi non cocta fidelia limo, eandem lectionem agnoſcit Seruius.

SERVIVS.

SER. ¶Mẽſtrua luna:Vñ & mene dicitur.Caderẽt au'.deſinerẽt vẽti: ex hoc etiã loco p̃gnoſtica ſunt tranſlata de Arato & pauca de multis.Vẽtis ſurgẽtib⁹:flare incipientibus:Vñ eſt ecõtrario cũ vẽti poſuere.i.flare deſierũt.Aut freta põti:Littora pelagi q̃ ferũtur a fluctibus: duo aũt dicit naturalia.Futura eñ tẽpeſtate &ã aduentũ fluct⁹ mouet & fragor audit̃ e ſyluis archana quadã rõne nature .Aridus fragor ſonit⁹ qualis ſolet fieri ex aridis cũ frãgunt̃ arboribus:ergo aridus nimis.Oẽ eñ qd' aridũ eſt cũ frãgi ceperit nimiũ efficit ſonum.Fragor etiã a fractione rerũ noiatus eſt. Aut reſonãtia longe littora miſceri:τὸ αὐτὸ.id eſt bis idem dixit.Miſceri autem perturbari: vt miſcet agens telis.

Margin: Fragor.

MAN. ¶Atq; hæc vt certis.Macro. lib. v.ait q̃ poeta hæc ſerenitatis tẽpeſtatiſq; ſigna de Arati phænomenis traxit.Aeſtuſq; pro.i. Mẽſtrua luna.q̃ mẽſe quoq; ſuũ perficit curſum vñ & mẽſis a mene. i.luna dicit̃ Cõtinuo vẽto Ply. li.xviij.ca.vl.inqt.Mare ſi in trãqllo portu a curſu ſtabit: & murmurauerit intra ſe ventũ prædicit.Si idẽtidẽ hyemẽ & imbrem. Id quoq; de mari ait.Sæpe & ſilẽtio intumeſcit:flatuq; altius ſolito iã intra ſe eſſe ventos fatet̃. Aut reſonãtia lõge littora miſceri: idẽ Ply.ait:q̃ littoris ripeq; ſi reſonabũt tranqlla aſperã tẽpeſtatem p̃dicunt.Et ventorũ increbreſcere murmur:idẽ inqt. Equidẽ & monitu ſonitus nemorũq; mugitus prædicunt ſcilicet vẽtos.

⁂ eſt & aquarum ſignificatio.Mare ſi murmurauerit intra ſe vẽtum prædicit:ſi identidem & hyemem & imbrem littoris ripeq; ſi reſonabunt tranquilla:aſperam tempeſtatẽ:& mox paulo ſæpe & ſilentio mare intumeſcit:flatuq; altius ſolito iã intra ſe eſſe vẽtos fatetur:Equidẽ & montiũ ſonitus nemorũq; mugitus prædicunt tempeſtatẽ hæc v̾ba Ply.a deo poete carminibus cõueniũt: adeo quadrant vt alter ab altero mutuatus eſſe videatur: & Lucanus Vergiliũ vt arbitror imitat⁹:talia quoq; & ip̃e tẽpeſtatũ p̃ſagia recenſet in.v.ſcribẽs:ſed mihi nec motus nemorũ:nec littoris ictus:& paulo poſt Turbida teſtant̃ cõceptos equora ventos: ſi murmura ponti conſulimus corui verrent mare.Hæc ille.

ASCENSIVS.

ASC ¶Iam ſibi tũ curuis . Docet alia tempeſtatũ p̃gnoſtica dicẽs.Vnda.ſ.maris male.i.non tẽperat.i. parcit ſibi quia cõcutit ſe & collidit:carinis curuis.i. ventribus nauiũ iam tum.i.tunc quũ.i.qñ mergi.ſ.aues a mergendo dictæ reuolãt celeres ex equore medio vbi.ſcilicet futuram noſcunt tẽpeſtatem:& ferunt clamorem ad littora . id eſt cum clamore volãt ad littora & cum fulice.id eſt aues ille marine.i.in mari verſari ſolite . ludunt in ſicco . id eſt ☞ in arena

a Iam ſibi tũ[a] curuis male temperat vnda carinis:
Quũ medio cæleres reuolant ex equore mergi:
Clamoremq; ferunt ad littora:cunq; marinæ
In ſicco ludunt fulicæ:notaſq; paludes
Deſerit:atq; altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impellente videbis
b Præcipites cœlo labi:noctiſq; per vmbras[b]

SERVIVS.

SER. ¶Iam ſibi tum: ſcias inqt in pelago eſſe grauiſſimam tempeſtatem:cum mergi ad littora confugiunt. Poetice autem ait . Sibi tum.v.n.t.v.carinis . id eſt ſibi non parcit : ſed creſcit in perniciem ſuam. Nam in carinã ſcindendam conſurgit . Clamorem ferũt.id eſt ſi cum clamore reuertuntur.Nam plerunq; plura dicit ſigna e qbus vnum non ſufficit: ſed omnia ſunt animaduertenda vt cũ cornix plena pluuiã ĩproba voce.Et ſola.i.ſ.ſ.ſ.a.Marine.ſ.ad

Flammarum longos a tergo albescere tractus:
Sæpe leuē paleam:& frondes volitare caducas:
Aut summa nātes in aqua colludere plumas:
At boreæ de parte trucis cum fulminat:& cum
Euriq; zephiriq; tonat domus:omnia plenis
Rura natant fossis:atq; omnis nauita ponto
c Humida vela legit:[c] nun q̄ imprudētibus imber
Offuit:aut illum surgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues:aut bucula cœlum
Suspiciens patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo:
d Et[d] veterem in limo ranæ cecinere querelam:
Sepius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter:& bibit ingens
Arquus:& e pastu decedens agmine magno
Coruorū increpuit densis exercitus alis.

PIERIVS.

a ¶Iā sibi tū curuis. In Ro.co.Iā sibi tū a curuis, legit̄ vna plus p̄positiōe, vt in æneí.ij. Temperet a lachrymis. Idq; Seruius etiā videt̄ agnouisse. b ¶Noctisq; p vmbras. In Ro.co.& in Medi.p vmbrā, legit̄ vnitatis numero, qd̓ hoc loco melius. c ¶Atq; oīs nauita pō.hu.ve.legit.In ant.aliquot exēpl.legūt, d est plur.num. b¶Et veterē in limo.In codicibus aliquot an ti.aut veterē, legit̄.In vulgatis &,vtrūq; ꝓcedit.

rinæ.s.ad discretionē fluuia liū.Altā.s.a.n. Ardea aūt dicta est quasi ardua:quę cū altius vo lauerit tēpestatē significat Lucanus.Qd̓ signū ausa vo.ar. Stellas ꝓcipites:seqt̄ vulgi opinionē:nō em̄ oia prudenter a poeta dicēda sunt:ꝙ aūt videmus stellas: quasi cœlo labi ἀπορροιαι sunt ignis ętherei:q̄ fiūt ex igne ætereo cū vehementior ventus ad altiora cōscēdit:& inde quasi quasdā particulas trahere cœperit q̄ simulant casum stellarū nā stellæ cadere nō pn̄t:quarū natu- Stellæ. ra est vt stent semꝑ vn̄ & stellæ vocant̄.Et sciendū est ꝙ ab illa parte ventū flaturū in quā aeris ignis ceciderit. Colludere : moueri. Terē.Cōgruū istū maximū finito ludere.i.moueri.Verg. ludere pēdētes pueros. At boreæ: de parte trucis cū fulminat.Hoc vult dicere vbiq; grauissimas & ingētes eijcit pluuias tempestas ab his mota vētis.Legit.i.colligit.Nūq; imprudētibus imber obfuit.Alij in vacare volūt:alij augētis hr̄e significationē:vt sit nūq; imber valde prudētib⁹ obfuit:q̄ res satis nō sunt idoneæ. Vn̄ melius est intelligere: nūq; imber offuit nō an̄ ꝓuisus tam clara sui signa dat:vt imprudentibus ignauis accipiamus: nam hoc dicit nūq; nesciēti nocet imber qa se designat ante venturū & scimus leuiora esse mala q̄ ex opinione cōtingūt Aerie grues: aut aerij coloris:aut in altū volātes.Dicit aūt grues de vallibus fugere nō pluuiā de vallibus surgere.Suspiciēs pa.hic locus oīs de Varrone est:ille em̄ sic. Tū liceat pelagi volucres tardeq; paludis Cernere in expleto studio certare lauādi. Et velut insolitū pēnis infundere rorē. Aut arguta lacus circū volitauit hirundo. Et bos suspiciēs cœlū mirabile visu.Naribus aeriū patulis decerpsit odorē.Nec tenuis formica cauis nō euehit oua. Et veterē in limo ranæ.Fabula duplex est.Nā vt Oui.dicit:Ceres cū Proserpinā quæreret ad releuandū sitim ad quēdā fontē:tūc eā lycij rustici a potu ꝓhibere cœperūt & cōturbātes pedibus fontē : cū cōtra eā mitterēt turpē naribus sonū:illa irata eos cōuertit in ra- Ranæ. nas:q̄ nūc quoq; ad illius soni imitationē coxant sed hoc non est valde aptū:nā illud magis insultatio fuerat ꝙ q̄rela:& pœnā sacrilegij iuste ꝑtulerāt. Vn̄ magis Aesopus sequēdus est:qui dicit cū Iuppiter reges oībus aīalibus daret & ranis dedisset colēdum breuissimū lignū:tūc illud aspernate sunt tūc Iuppiter iratus hydrū eis dedit:q vescit̄ ranis.Bibit in.arquus.sequit̄ rursus vulgi opinionē.Exercitus:multitudo.

PRO. ¶Et veterē in limo ranæ cecinere q̄relā:in lycia latona æstu ex haustis vberibus educās Apollinē & dianā infantes:accessit ad melā fontē.Et cū vellet bibere:ꝓhibuit eā Neocles pastor.Quū aūt illa ꝑtinacior esset ꝓhibuerūt aqua.Itaq; deæ numine muta- Asia. ti sunt in ranas.Et q̄ in asia circū dul.p.caistri.Asia correpta prima littera dicitur:in qua quodam pratum asium iuxta caystrū appellatur.

MAN. ¶Male sibi tēperat a curuis carinis.i.nō se ꝯtinet sed carinis illidit̄.Mergi.idē scribit mergi anatesq; pēnas rostro purgāte vētū: cæteræq; aq̄ticæ aues cōcursantes grues in mediterranea festinā- Fulicæ. tes:mergi maria aut stagna fugiētes.Fulicæ:ait idē ꝙ fulice ma- Ranæ. tutino clāgore:ranæ quoq; vltra solitū vocales tēpestatis signa sunt.Veterē q̄relā quō Latona cum Apolline & Diana Iunonis irā fugiēs vertit agrestes in ranas in Lyciæ finibus.videto Oui. li.vj.Meta.Item videto Aesopi fabellā de ranis & hidris. Ardea Stellæ cadētes. hæc in medijs arenis tristis tēpestatis signū ostēdit:autor est idē. Sæpe etiā stellas.Ply.de stellis ait:discurrere em̄ vident̄:ventiq; ꝓtinus sequunt̄ idē.Si volitare plures stellæ videbunt̄ quo ferūtur albescētes:vētos ex his partibus nūciāt.idē li.ij.c.xxvj. inqt. Fieri videt̄ & discursus stellarū nūq; temere:vt nō ex ea parte truces vēti oriant̄:& ex his tūc ꝓcellæ in mari terrisq;. Tu vero cur Vēti. ita fiat ꝓlerna legito apud Alexādrū aphrodiseū.Et frōdes volitare caducas:idē ait ꝙ tēpestatē ꝓdicunt sine aura:q̄ satiant̄ folia

ludētia

in arena littoris:& quum ardea auis nota deserit paludes notas:in qbus piscari solet : & volat supra altā nubē. Tu videbis etiā sæpe stellas:hoc est impressiones & faces stellis siles:labi.i. decidere & ꝑcurrere cœlo.i. per aerē: vēto impellēte:q statim in terras ac maria descēsurus est: & videbis lōgos tract⁹ flāmarū.i. flāmas in longū tractas albescere a tergo ꝑ vmbras noctis:qa interdiu videri neq̄rēt.Et tu videbis paleā leuē.i. desiccatā:& frōdes caducas. i. deciduas volitare.i.ꝑ aera ferri:aut videbis pluuias nautes.i.supnatātes colludere.i.in morē ludentiū agitari nūc huc nūc illuc occulta vi vētorum in summa aqua.In qbus locutionibus ex more quālibet rē certā narrāriū ponit̄ secūda ꝑsona etiā singularis numeri ꝓ qualibet:hoc est ꝓ quolibet aut quibuslibet:p̄sente vel p̄sentibus: vt etiā ęnei .iiij.Migrātis cernas totaq; ex vrbe ruētes. Cernas in quā si adsis & nō magis tu ꝙ q̄libet ali⁹.Sed reuertamur ad ordinē. At.i.sed:cū.i.qn̄ fulmīat.i. fulmē cadit de parte boreæ illi⁹ vēti:trucis.i.terribilis:hoc est septētrionali regione:& cū dom⁹ euri qui ab oriēte flat:ꝙ ꝓ & zephiri qui ab occidēte tonat: tūc sup.oīa rura natāt.i.aqs obruuntur:& inundant̄ fossis.i.aquarū receptaculis existētibus plenis: ita ꝙ ampli⁹ capere nō possent. Noue tn̄ dicunt̄ rura natare:cū q̄ natāt ferant̄ ꝑ aquas aut super aquā aut aerem:vn̄ forte accipit rura ꝓ his q̄ in rure sunt sicut de pado dictū est ꝙ cū stabilis armēta trahit.Aut reciprocus est ī illis sensus sicut in qbusdā alijs:vt sicut dicim⁹ flores spargi suꝑ lectū & lectū florib⁹:ita dicam⁹ aquas natare suꝑ rura & rura natare aquis.Sane legendū putē:Euriq; zephiriq; &c.& nō euriq; & zephiri:nulli⁹ em̄ necessitatis est addere particulā & cū particula ꝙ alibi sæpe lōga legat̄:vt ænei.iij.Liminaq; laurusq; dei totusq; moueri &c.Atq; tūc oīs nauita.i.nauta:legit.i.colligit dū strīgit vela hūida ex pluuia.s.q̄ subsecuta ē imber nūq; offuit. i. nocuit īprudētibus.i.valde prudētib⁹ aut prudentiā suā his ꝓgnosticis impēdētibus:aut nūq; nocuit īprudētib⁹.i.īcautis:& vt galli dicūt nō p̄auisatis:hoc est nō p̄monitis:qa oēs admonent̄ puijs signis:quā expositionem approbat q̄ sequit̄.Nā vt grues aeriæ. i. in altū se tollētes:aut aerei fere coloris:fugere illū.s. imbrē surgētē.i.oriētē aut vēturū:imis.i.decliuis:vallib⁹:aut bucula.i.vacca aut iuuēca suspiciēs cœlū.i.sursum aspiciēs qd̓ illi naturæ nō est captauit auras narib⁹ patulis.i.semꝑ & multū patētib⁹:aut hirūdo auis nota:arguta.i.canora:aut stridula pennis circūuolitauit lac⁹:& ranæ cecinere ī limo q̄relā veterē.i.a multis annis eis cōsuetā(nisi ad fabulā retuleris)& formica terēs angustū iter.i. callē:aut viā extulit sæpi⁹ tectis penetralibus.i.arcanis: & q̄ ipsa sola penetrāt:oua.s.sua verita.s.ne madefiāt:& igēs.i.valde magn⁹ arqu⁹.s.cœlestis quā irim vocāt:bibit.i.attrahit materiā nubis & exercitus.i.grex coruorum decedēs e pastu magno agmine.i. turmatim aut agminatim:increpuit.i.crepitū fecit & stridorem: alijs dēsis.i.cōiūctis:qa cominus volāt & quasi cōnexis alis.

ludētia:lēnugo ppl̄i aut spinæ volitās:aqsq; pluma innatās. Boreæ trucis terribilis:de cuius vi legito Oui.circa fi.li.vj.Meta.flat aūt boreas inter septētrionē & exortū solistitialē. vt scri. Ply.li.ij.Ab oriēte vero brumali vulturnus quē græci eurū appellant:ab occasu equinoctiali fauonius qui zephirus a græcis. Imprudētibus.i.incautis & inscijs.nā qsq; signa futuræ tēpestatis p̄uidet. Vel imprudētibus.i.valde prudētibus:vt apud Cice. li.v.Tus.qui nihil metuant nil agant nil concupiscant nulla impotētia afferant̄.i.valida seu magna potētia.Surgentē vēturum Bucula:ait idē:ꝙ boues cœlum olfactantes:seq; lambentes contra pilum præsagia aeris sentiunt. Hirundo: ait idem ꝙ hirundo tā iuxta aquā volitās: vt pēna sæpe ꝑcutiat:hyemē nūciat. Ranæ:Ait idē:ꝙ rane q̄q; vltra solitū vocales tēpestatis signa sunt Hir. Ran.

Formicæ:

Formica ☙ Formicę: ait idē: q̄ segniter & ꝓ industriā suā formicę abscōdi te cōcursantes: aut ꝓgignētes oua tēpestatē ꝓnunciāt. Et bibit in Arquus. gens arquus: ait idē. Arquus quū sunt duplices pluuias nūciant singuli serenitatem non perinde certā: bibit aūt humorem: inde ☙ emittit: Sed de arquu plura idē Ply. lib. ij. ca. lxj. Coruorū: ait idem. Coruiq̄ singultu quodā latrantes: seq̄ concutiētes si con tinuabunt ventos: si vero carptim vocem resorbent ventosum imbrem & gracili sero a pabulis recedentes, hyemem.

SERVIVS.

SER. ¶ Iam varias pelagi volucres: & quæ asia circū. Dulcibus in sta gnis rimātur prata caystri. Hæc est vera lectio: & sensus talis est. Iā varias volucres pelagi: & eas que circū asia prata rimantur in dulcibus stagnis caystri: videas certatim largos humeris infun dere rores. Nā si iā varie legeris: sensus nulla rōne ꝓcedit. Cay strus aūt fluuius est. Asia vo pa lus: Vñ fecit asia prata. Et de pa lude asia a lōga est. de prouincia Asia. breuis: vt Europa atq̄ Asia pul sus. Et est Homericus v sus ἀσιεμ λειμανι καυσριουαμ φηρεεθρα Rimari Rimanṫ: pascunṫ in pratis cibū per terræ rimas requirētes. Nā ri mari tractū est a porcis: q glādes rimanṫ: de rimis terrarū. Studio gestire lauādi: Lętitiā suā habitu corporis significare. Nā vt hoīes lętıciā suā verbis ita aues corpo ris gesticulatione exprimunt. In cassum aūt ideo: qa plumarū cō positio aquā minime admittit ad corp⁹. Tū. c. p. Rauca cōtra na turā suā & vocat poetice nō em vocat: sed denūciat pluuiam. Et notandū cornicē rauca voce & solā pluuiā ꝑdicere: coruos vo & plures & voce tenui & purissima cōtra naturā suā vt tū liqdas cor ui ꝓsso ter gutture voces. Testa quū ardēte ꝓpter vilitatē noluit dicere lucernā. sed nec lychnū queadmodū in heroico carmine: dependēt lychni dixit medius em in his stilus est libris: sicut dixi mus supra. Putres cōcrescere fungos: vt dicit Ply. cū aer humid⁹ esse ceperit. fauilla q̄ cū fumo solet egredi ꝓhibita aeris crassitate in lucernis residet: & quasdā velut fungorum imitaṫ imagines.

a Iam varias pelagi volucres: & quæ[a] asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata caystri
Certatim largos humeris infundere rores:
b Nūc caput obiectare fretis nūc currere in vndas[b]
Et studio incassum videas gestire lauandi:
Tum cornix plena pluuiā vocat improba voce:
Et sola in sicca secum spaciatur harena,
Et caput obiectat quærulum venientibus vndis.
c Nec[c] nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hyemē: testa quum ardēte viderent
Scyntillare oleum: & putris cōcrescere fungos:

ASCENSIVS.

¶ Iam varias &c. Eandē rē ꝓseq tur ostēdens videlicet alia tēpe statū signa: quæ hoc ordine pate bunt: Tu videas. i. videre possis est aūt scd'a ꝑsona ꝓ quauis iā. s. imminēte pluuia: quā arcus plu uialis collegerat volucres pela gi. i. in mari vsari solitas & sup ple eas q̄ rimanṫ circū. i. per cir cuitū asia prata. i. asiana q̄ adia cent asie paludi q̄ in mœnia est nō lōge a caystro: & iō addit in dulcibus stagnis caystri. s. fluuij in meonia. Declinaṫ autem hic cayster aut caystrus quo Seruius vtitur: nā græca in ros apud nos vtrūq̄ habēt vt teucer & teucrus &c. tu videas inquā has volu cres dictas infundere certatim. i. cū certamine: humeris. i. in hūe ros suos: largos rores. i. aspergi nes seu aspersiones aquarū prius haustarū & videas eas: obiectare nūc. i. aliqn̄: fretis. i. mari feruēti caput. s. suū: & se immergere: & nunc. i. aliqn̄ currere in vndas & gestire. i. gestu suū desideriū in dicare: studio. i. cupiditate: lauā di. i. vt lauenṫ: aut lauādi sup. se. & id incassum. i. frustra quia fru stra laboriose q̄rit qd' mox gra tis: & abundāter offerreṫ: sed cū ita se lauāt volucres sunt pluuię ꝓxime quod libētius dixero q̄ Seruianū comentū & cornix im proba. i. improbāda aut insatiabilis vocat tum. i. tūc plena voce pluuiā & spaciaṫ secū sola. i. sine aliarū auiū comitatu: in sicca ha rena. & obiectat caput querulū: quasi dicat garrulū vndis venien tibus. i. surgētibus. Nec nocturna quidē: recitat ꝓgnosticū ex ina nimis: hoc est ex igni sumendū dicēs. Nec puellæ quidē. i. ne etiā puellæ carpētes. i. deducētes pēsa nocturna. i. lanā quā noctu car punt pēsum referendā nesciuere. i. ignorauere: hoc est bene sciue runt: qa duæ negationes: vt sunt nec nesciuere: eqpollent affir matiōi: hyemē. i. futurā tēpestatē pluuialē ab hyo quod est pluo dictam quū. i. qn̄: ipse viderūt oleū scintillare. i. scintillas quasi in iecta aqua emittere: & cum viderent fungos. id est fungorum fi guras ex fuligine: concrescere. id est simul nasci.

PIERIVS.

a ¶ Iam varias pelagi volucres & quæ asia circum. In aliquot veteribus exemplaribus ita habet dictionum ordo. Iam volu cres pelagi varias, quod tantūdem est. In aliquot pro, & quæ asia, legere est, atq̄ asia. Sed omnino inemēdate. In Romano codice, varie, quod non placet, quia enunciatū est huius ver bi, videas, nisi quis varie, aduerbium maluerit, vt ad varios lauationis modos, quos enumerat, referaṫ, rores quippe cer tatim humeris infundere, fretis caput obiectare, in vndas cur rere, & lauādi incassum studio gestire. Sed enim castior oīo b lectio est, varias pelagi volucres, epitheto, ꝓprio. b ¶ Nunc currere in vnda. Vetusti codices partim, vndis, partim, vn c das, habent, vtrūq̄ plurali numero. c ¶ Nec nocturna quidē In Ro. cod. ne nocturna, sed Nec, melius.

MAN. ¶ Varias pelagi volucres. Ait idē q̄ hyemē significāt: cum terre stres volucres cōtra aquā clāgores dabūt ꝓfundētes sese maxime cornix. Poeta aūt id tribuit aquaticis etiā auib⁹. Asia. p. Vibi⁹ se Cayster q̄ster scri. q̄ Cayster decurrit ꝓxim⁹ paludi Asiæ: & Prob⁹ inqt. Asia ꝓducta prima lra dicit: in q̄ quoddā pratū Asiū iuxta cay strū flumē appellaṫ. Maro. li. vij. æneid. de asia palude & Cygnis & caystro etiā meminit: vbi ait. Ceu quondā niuei. Itē sonet amnis & asia lōge pulsa pal. Cayster: cayster fluui⁹ est in Mœonia teste Dionysio: & teste Ply. li. v. Caystro alluiṫ ephesus amazonū op⁹. Lauādi. passiue dictū: nā tōdeo & lauo etiā passiue dicunṫ: de qb⁹ la tius ibi i Buc. Tōdēti barba cadebat: Cornix: de hac iamiā dictū est: Fungos: ait Ply. pluuias significari: si in lucernis fungi fuerit. si flexuose volitet flāma vētū: & lumina quū ꝑ se flāmas elidunt: aut vix accenduntur. Item quū in eo pendentes coaceruantur scintillæ vel quum tollentibus hollam carbo adherescit: aut quum conteptus ignis a se fauillā discutit. scintillā ve mittit: vel cū cinis in foco cōcrescit: quū carbo vehemēter plucet: est & aquarū significatio.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Nec min⁹. Postq̄ docuit varia indicia ac signa future hyemis seu tēpestatis: docet signa serenitatis dicēs ea non min⁹ certa esse q̄ sit Ordo. hyemis. ¶ Ordo aūt ne ꝓlix⁹ sim est. Nec min⁹. i. pariformiter po teris ꝓspicere. i. ꝓuidere ex ibri. i pluuia ꝓuia: ꝓ est post imbrē so lis. i. apparitionē solis & siccitatē & ꝓ. i. serena. s. tpa: aut loca cœli & aeris apta. i. nullis nubib⁹ coo pta & tu poteris nō min⁹ cogno scere scilicet iam dicta signis cer tis. id est infallibilib⁹. Nam ne q̄ acies videtur tunc stellis obtu sa. id est stellæ non videtur tunc habere aciem obtusam nec lu na obnoxia radijs fratris. i. phœ bi hoc est solis cui obnoxia ē qa ab eo illuminaṫ: vr̄ surgere. i. ori ri tū. i. tūc obtusa: nec tenuia vel lera lanę. i. lanuginis arbor ꝑ ꝓpri ☙ aut spine

a Nec minus ex imbri[a] soles & aperta serena
Prospicere: & certis poteris cognoscere signis:
Nam neq̄ tum stellis acies obtusa videtur:
Nec fratris radiis obnoxia surgere luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri,
Non tepidū ad solem pennas in littore pandūt
Dilectæ Thetidi Halcyones, non ore solutos.
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt: cāpoq̄ recumbunt
Solis & occasum seruans de culmine summo
Nequicq̄ seros exercet noctua cantus:
b Apparet liq̄do sublimis in aere[b] Nisus:
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo,
Quacunq̄ illa leuē fugiens secat æthera pennis.

SERVIVS.

¶ Ex imb. so. serenitates: & v̄ savi SER. ce dat ꝓgnostica: qbus agnosca mus et tēpestuoso cœlo futurā se renitatē. Apta serena Aer enī dē saṫ nubilo & rarescit sereno: vt Dēsat erāt q̄ rara mō & q̄ dēsa re laxat. Nec frīs radijs obnoxia sur gere luna. Subaudi a supiorib⁹ obtusa luna. Nā hoc dicit nec lu naṿ obtusa q̄ est radijs solis ob noxia. Nā vt dicūt physici ab eo accipit lumē. Tenuia. Proceleu matic⁹ ē ꝓ Da ctylo. quā rē q̄ties cūq̄ facit ver. ꝓuat locū synęresi vt tenuia itē vt gēua labāt. Dile Halcyo nes. ctę Thetidi Halcyōes: Ceyx fili⁹ Luciferi hūit cōiugē Halcyonē: a q̄ cū ꝓhibit⁹ iuisset ad ꝓsulēdū Apollinē sup statu regni sui nau fragio ꝑijt. Cui⁹ corp⁹ cū ad vxo rē Halcyonē delatū fuisset illa se ꝑcipitauit i pelag⁹ postea Theti dis & luciferi mi'atiōe cōuersi sūt ☙ ambo

Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se refert Nisus ad auras
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis
Tum liquidas corui presso ter gutture voces
Aut quater ingeminãt. & sæpe cubilibus altis
Nescio qua præter solitum dulcedine læti:
c Inter se in[c] foliis strepitãt: iuuat imbribus actis
Progeniem paruam: dulcisq; reuisere nidos.

PERIUS.

a ¶Nec minus ex imbri soles. Antiqui aliquot codices, eximbres soles, legunt, ea compositione qua, exlex, & exspes, dicitur. Sed ita deesset aliquid. Quare melior ea lectio, quæ in Mediceo codice, cum vulgatis sentit, dicente præsertim Seruio dari etiam præcepta, quibus e tempestuoso cœlo futurã serenitatem agnoscamus. b ¶Sublimis in aere nisus. In Romano codi. in æthere. Sed omnino melius, in aere, quia paulo post sequitur, secat æthera pennis, missum facio. Sublimis, b, in, l, mutata, quod plerique codices antiqui scribun. c ¶Inter se foliis strepitant. In Mediceo, & antiquis fere omnibus exemplaribus, legit. Inter se in foliis. Nam, in, omnino deside rabatur, quanq; etiam absq; præpositione non aliena lectio sit a virgiliana phrasi, & ita. Quod paulo inferius est, sin ortu in quarto, vetera omnia exemplaria, quæ legi, sin ortu, quar to absq; in, legunt, quod elegantius existimatur.

[...] ambo in aues marinas quæ Halciones vocant: & sciendum qa cũ de muliere dr: hæc Halcio ne facit: cum de auib[9] hic & hæc Halcyone. hi & hæ Halcyones. Istæ aũt aues nidos faciũt in mari media hyeme: qbus dieb[9] est tãta trãqllitas vt penit[9] nihil in mari possit moueri. Inde etiam dies Halcyonij vocant. Nõ ore solutos. s. manipulos qd sequit: alij soluto ore accipiũt. i. nimiũ pateti. Immundũ sues. Luto gaudẽtes. Ho. Et amica luto sus. Nebulæ ima pe. deprimunt ad valles. Neq; exercet. i. nõ: Persius Neq; fundo suspiret nũmus i imo. Itẽ Verg. Et summo clipæi neq; vmbone pepẽdit. Seros. n. c. Noctua aũt auis est lucifuga: q significat pluuiã: si cecinerit post solis occasum. De hac ta lis est fabula. Nyctimene postq; cũ patre cõcubuit & agnouit facinus: in syluis se abdidit & lucẽ refugit. Vbi deorũ volũtate conuersa est in auẽ. q tãto scelere oĩbus auib[9] est admirationi. Liqdo aere. Nisus rex megarensiũ in auẽ mutat[9]: de quo pleni[9] dictũ est in Buco. Tũ. l. c. p. t. g. v. Aut

Noctua.

nyctimene

[...] aut spine vident tũc ferri per cœlũ. & Halcyones. s. aues in mari tpe summe tranqllitatis nidificãtes ob quã rẽ dicunt dilectæ Thetidi. i. nymphæ illi ac deæ maris nõ pãdũt. i. explicãt in litore pẽnas. s. alarũ suarũ: & sues. i. porci immũdi. i. obscœni & ceno gaudẽtes ac fœdi nõ meminere. i. nõ meditantur iactare ore. s. suo maniplos .p manipulos. i. fasciculos stramẽtorũ: q̃ manib[9] cõprehendi solẽt: solutos. i. dissipatos ore. s. suũ (Põt em bis construi) At. i. sed nebule petũt magis ima: & ita humiditas aeris vincitur solis radijs vñ nascit serenitas: & ipse nebule recũbunt campo. Et noctua auis ea noctu volare solita: seruãs. i. obseruãs occasum solis ante quẽ nõ euolat exercet ne q̃q;. i. nõ quasi sit nequaq;: cãtus seros. i. serotinos cãtus. Et Nisus auis illa in quã nisus megarẽsiũ rex cõuersus fingi tur: & Halietus dr: apparet sublimis. i. alt[9] & per sublime volãs in liqdo aere: & Scylla. s. filia nisi dat penas: qa .pfligat a patre .p capillo purpureo. i. purpurei coloris: quẽ pater cõsecratũ habebat: Quacũq;. s. pte: illa. s. scylla fugiẽs. s. patrẽ Nisum secat. i. sulcat & diuidit aera pennis. s. alarũ: ecce. q. d. de repẽte & improuiso Nisus inimic[9] insequit sup. cã exiltẽs inimic[9] sup. cũ magno stridore: & qua sup. pte: Nisus fert se ad auras. i. apte volat: illa. s. scylla fugiens. s. nisum leuẽ. i. celerẽ & velocẽ: secat raptim. i. celeriter æthera. i. sublimẽ aerẽ pẽnis. s. suis. Tũ. i. pterea corui ingeminãt ter aut q̃ter gutt. e rauco: voces liqdas. i. pter morẽ claras vt facile serenitatis indiciũ agnoscas: & ipsi læti sæpe in altis cubilib[9]. s. arborũ aut rupiũ strepitãt in folijs: iter se nescio q̃ dulcedine. s. vocis: pter solitũ. i. vltra q̃ solet eis vox dulcis esse nisi sit: Nescio q̃ dulcedine. s. tpis ipsi læti crepitãt inter se iuuat. i. delectat sup. eos reuiscere .pgeniẽ puã. i. pullos: q̃ .p. i. nidos dulces. Iõ aũt dulces quia progeniem continẽt & hoc imbribus actis. i. transactis Mire exprimit naturam coruorum quibus pullorum est obliuio nisi serenitate commoneantur.

Corui. quater inge. Ply. lib. j. de naturali historia: dicit coruos obliuiosos esse: & plærũq; minime ad nidos suos reuerti: sed quadã rõne naturæ ea cõferũt ad suos nidos: q̃ vermes possint creare ex qbus relicti eorũ pulli alunt interdũ: Horũ obliuionẽ .pbat etiã ex reb[9] q̃s cũ abscõderint derelinquũt: qd etiã mustellæ dicunt efficere.

PRO. Halcyones. ¶Dilecte thetidi halcyones: varia est opinio harũ volucrũ origi nis. Itaq; in altera sequit Oui. Nicãdrũ: in altera theodorũ. Putat em Ceyx Luciferi fili[9] cũ Halcyone Aeoli filia mutat[9] in has volucres. Idẽ refert Halcyonẽ Scyronis filiã latronis attici Polyphemonis filij: quũ pater ei pcipet: vt q̃reret maritũ arbitratã pmissum sibi: vt ocũberet cũ qb[9] vellet ab irato pre deiectã i mare mutatã i hãc volucrẽ. Idcirco aũt dilectas thetidi dicit has aues: q̃ p se ptẽ dies qb[9] excludũt foet[9] i mari trãqllitas ẽ vt tuta sit nauigatio.

MAN. ¶Nec mi. ex im. futuræ hyemis. hacten[9] signa docuit: nũc vo futuræ serenitatis post imbrẽ. q oĩa idẽ ply. lati[9] .psequit. Halcyones: hæ aues paulo maiores passere sunt. de qb[9] ply. li. x. c. xxxvij.

Noctua. Noctua noctuas noue voces habere tradit Nigidi[9] scri. Ply. li. x. li. aũt. xviij. q̃ noctua in imbre garul a serenitatẽ oñdit: ac sereno tẽpestatẽ Nisus de niso in auẽ vso lati[9] videto in. vj. æglo. Scylla

Cyris. Nisi filia in auẽ Cyrim vsa est: & Nisus i halietũ: vt patet li. viij. [...] meta. apud

[...] meta. apud Oui. Halietus autem est aquile genus de quo late ply. lib. x. Liquidas voces dictum est superius q̃ si corui carptim vocem resorbebunt: ventosum imbrem significant. Hic vero ostendit Maro: per liquidas clarasq; voces serenitatem portendi.

Haliet[9]

SERVIUS.

SER. ¶Haud equidẽ cre. Proponit sibi q̃stionẽ accerrimã: & de intima philosophia: quã tñ tota facilitate dissoluit. Nã q̃rit cur homines quos cõstat esse prudentiores aĩalibus p se nõ sentiãt q̃litatẽ futurã aeris: sed eã magis ex alijs aĩantibus colligãt: & hoc dicit hoies prudẽtiã habere naturalẽ & suo iudicio lætos esse vel tristes: q̃ res in hæc aĩalia cadere nõ possit: q̃ nihil suũ habẽtes naturã aeris sequunt: & .p ci[9] qualitate aut læta vident aut tristia: nec pdicere aeris naturã vident: sed eã vel .psperã vel aduersam sequunt: nos vo & læti esse inter nubila possumus & in serenitate solliciti. Sit di. il. i. Nõ illis diuinitus ocessum ingeniũ: nec prudentia quę est maior rerum fato alibi. Metus oĩs & inexorabile fatum. Subiecit pedibus strepitũ q̃ acherontis auari. Iup. hu. i. aer: vt Horati. Manet sub Ioue frigido venator. Auium cõcentus cõmixtus cantus. id est symphonia Lætæ pecudes. Aeris serenitate gaudentes.

Haud equidem credo: quia sit diuinitus illis
Ingenium aut rerum fato prudentia maior:
Verum vbi tempestas & cœli mobilis humor:
Mutauere vias: & iuppiter humidus austris
Denset: erãt quæ rara modo: & q̃ densa relaxat
a Vertuntur species animorum: & pectore[a] motus
Nunc alios: alios dum nubila ventus agebat
[b] Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris:
Et lætæ pecudes & ouantes gutture corui.

PIERIUS.

a ¶Et pectora motus concipiunt. In antiquis aliquot cod. pectore, legitur sing. ablatiuo, vt species sit suppositum. In Mediceo pectore, est alia scriptione.

ASCENSIUS.

ASC. ¶Haud equidẽ credo &c. Quia dictũ est aues & feras tẽpestatem psagire eaq; hoibus indicare: q̃ri põt quõ id fiat cũ hõ excellentissimo ingenio pdit[9] debeat eã pri[9] pcipiscere & cæteris aĩantibus indicare. Ad hoc rñdet verũ qdẽ esse q̃ nulli aĩantiũ diuini[9] sit igeniũ q̃ hoi: sed qa hõ libertate arbitrij sui cõtra influxtiam cœlestẽ se aut lętitia aut tristicia aut alia quauis passione afficere põt nec naturali iclinatiõi semp obtẽperat: cætere aũt aĩantes solius naturæ atq; cœlorũ influẽtię habenis cohibitę & rõnis expres nõ pñt non gestire: & cœlo obtẽpare q̃ circa imminẽte serenitate exultãt & seuitia ingruẽte merẽt eo q̃ ante mutationẽ aeris mutãtur causę quæ sunt syderũ influẽtię: quas bestię per rõnis discursum ad alia nõ distracte facillime percipiscũt: hoiesq; si attenderẽt nõ minus sentirent. ¶Ordo autẽ est. Equidẽ. i. ego quidem haud. i. nõ credo: qa ingeniũ. i. perspicitas & prudentia ingenita & cõnaturalis sit illis. s. iam dictis beluis diuinius. i. diuinę perfectiõi aut .puidentię cõformius: aut quia maior prudẽtia rerũ sit illis scilicet beluis q̃ sup. hoibus: fato. i. deorũ volũtate: aut necessitudine cœlesti: hoc est pfatũ (quo [...] non regitur

Orde

MAN. ¶Haud equidẽ cre. prædicta. s. aĩalia quibusdã signis ostendere.

Ingeniũ. Aperit autẽ causas: vnde id procedere possit. Ingeniũ .pprie dicit naturalis sapientia teste Nonio. Fato deorum voluntate. Iup [...] piter. id est

q nō regiť is ablatiuus ex vi cōparatiua: vn̄ nō eſſet ſenſus fato.i.ꝗ̄ fatū habeat. Nec ꝗ̄ fatū ſit. Veruntn̄ Ser. ita ītelligit vt ſit aut ga prudētia maior fato.i.q̄ maior eſt ꝗ̄ fatū ſit illis diuinitꝰ.i.a deo infuſa. Eſt em̄ prudētia maior fato.i.influētia cœleſti: ga ſapiēs dn̄abiť aſtris vn̄ dicturus eſt poeta. Felix q potuit rerū cognoſcere cauſas. Atq; metus oīs & in exorabile fatū Subiecit pedibus. Itaq; ſcd'm Seruiū legendū eſt diuinitus vt ſit. Equidē ego haud credo ꝙ ingeniū ſit illis diuinitus: hoc eſt ꝙ habeant ingenium diuinitꝰ infuſum: aut ga prudētia rerū q̄.ſ. maior fato ſit illis veruntn̄ ga vt dicturus eſt in quarto huius. Eſſe apibus partē diuinę mētis & hauſtꝰ Aetherios dixere deū nāq; ire p oēs terraſq; tractuſq; maris &c. Et in. vj. æneí. de oībus aīantibus: ꝙ igneꝰ eſt ollis vigor & cœleſtis origo: nō male forſan legeret q diceret ga ſit diuinius illis ingeniū.ſ.ꝗ̄ hoībus ſicut Flaccꝰ in primo ſermonū poetis mentē diuiniorē ꝗ̄ cęteris hoibus cōcedit dicēs. Ingeniū cui ſit: cui mēs diuinior: atq; os magna ſonaturū des nois huius honorē legamus ergo aut cū Ser. aut ſicut priꝰ expoſuimꝰ Verū.i. ſed vbi.i. quo tpe (nā localia & tpalia aduerbia fere cōiter ponunť) tēpeſtas & humor cœli.i. aeris mobilis.i. mutabilis: mutauere: vias.i. abierūt & alio ſe receperūt: & Iuppiter.i. aer humidus. denſet

piter. id eſt aer. Denſet: denſet legendum eſt: ſic em̄ antiq textus habent: ſic quoq; Priſ. lib. viii. hic legit idem etiā Macro. lib. x. ait. Poſtremi addenſent acies. Denſo denſas etiā in eadē ſignificatione & conſtructione reperitur. Vertuntur mutantur Species qualitates. Nunc. id eſt ſereno tempore.

midus. denſet aut potius denſat (nā denſeo ꝓprie neutrū aut paſſiuū eſt ab intrinſecus nata paſſione. ſignificat enim id qd' eſt denſus ſum aut fio: dēſo vero actiuū ſignificās denſum facio. vt hic) denſat.i. denſa facit auſtris.i. per auſtros ventos deſiccatiuos ea quæ erant modo.i. pauloante rara: & relaxat quæ erant denſa tunc ſup. ſpecies animoꝝ.ſ. brutoꝝ. vertunť cum qualitate aeris: & pectora cōcipiunt nunc.ſ. tēpore ſerenitatis future alios motꝰ.i. affectus: & alios ſup. concipiebant dum vētus agebat nubila.i. impellebat nubes tēpeſtiferas hinc.i. ex hac aīorū cū tēpeſtate immutatione eſt.i. naſciť: ille.ſ. notiſſimꝰ & ſuauiſſimus: cōcentꝰ.i. melodia aut ſymphonia auiū.ſ. cōcinentiū in agris: qd' bn̄ addit vt nō q̄ſtus gratia aut victus: ſed naturali influētia cātare credas: & hinc ſup. ſunt pecudes læte: & corui ſunt ouantes.i. letitiam vocalem ſignificātes gutture ſcilicet ſuo quod raucum prius dixit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Si vero ad ſolē. Docet certiſſima ſigna ex ſolis & lunę obſeruatione haberi. Priꝰ tn̄ de lunę ꝗ̄ de ſolis indicijs loquiť dicēs. Vero ꝓ ſed ſi tu reſpicies ad ſolē rapidū.i. velocē qd' illi ꝑpetuū eſt epithetō: vn̄ vt Oui. docet equꝰ illi ſacrificať. Ne deť celeri victima tarda deo: & ad lunas ſequētes.i. futuras aut ſuccedētes ordine.ſ. naturali hora: craſtina.i. poſtridiana cuiꝰ pridie id feceris nūꝗ̄ fallet.i. decipiet te neq; capieris.i. decipieris inſidijs ſerene noctis q̄.ſ. ſerenitatē diei ꝓmittere fallēter videť. Si cū.i. qn̄ luna colligit primum ignis reuertētes.i. ſplendorem ſuū.i. ſi poſt nouiluniū luna cōpræhēderit obſcuro cornu aera nigrū.i. nymboſum tūc ſup. maximus imber parabitur agricolis.ſ. in agro & pelago.i. nautis pelagus frequentātibꝰ. At. id ē ſed ſi ſup. luna ſuffuderit ore.i. forinſecus expreſſerit ruborem vg gineū.i. qualis in vultu virgineo eſſe ſolet: cū calorē adhuc plenū habeat tūc ſup. vētus erit: phœbe.i. luna: aurea.i. rutila & pulchra: rubet ſemꝑ vēto.ſ. futuro: ga aer denſus & nubiloſus radios eius in rubedinē trahit. Sin.i. ſed ſi ſup. luna ibit.i. decurret ꝑ cœlū pura.i. ſine nymbo aut circulo dēſi aeris: neq; obtuſis cornibus ſed acutis & hoc ortu q̄rto ſ. poſt nouiluniū (nā is.ſ. quartꝰ ortus: eſt certiſſimꝰ autor.ſ. ſerenitatis ꝓnunciande quē egyptij etiā ſummopere obſeruāt) ſi inquam ſic ibit: &.i. ſimul totꝰ ille dies & oēs ſup. q naſcenť ab illo.i. poſt illū.ſ. quarti ortꝰ vſq; ſup. ad mēſem exactum.i. cōſummatum carebunt vētis & pluuia & naute ſeruati.ſ. a ſubmerſione ſoluēt in littore vota Glauco deo illi marino: & Panopeæ nymphę illi marine: & Melicertæ deo q̄q; marino: Inoo.i. Inus filio.

Si vero ſolem ad rapidum lunaſq; ſequentis
Ordine reſpicies: nunꝗ̄ te craſtina fallet
a Hora: neq;[a] inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna reuertentes cum primum colligit ignis
b Si nigrum obſcuro comprenderit aera[b] cornu.
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem:
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea phœbe
Sin ortu quarto: namq; is certiſſimus author:
c Pura neq;[c] obtuſis per cœlum cornibus ibit:
d Totus & ille dies & qui naſcentur[d] ab illo
Exactum ad menſem pluuia ventiſq; carebunt.
e Votaq; ſeruati ſoluent in[e] littore nautæ.
f Et Glauco & Panopeæ atq; Inoo Melicertæ.[f]

PIERIVS.

a ¶Hora nec inſidijs. In Mediceo & alijs antiquis codici. neq;.
b ¶Si nigrum obſcuro comprenderit aere cornu. Mediceus codex, & antiqua omnia exemplaria, quæ legi, aera, habēt quarto caſu, manifeſtum enim eſt obſcuritatem eam, q̄ lunaribus cornibus obuenit. Aere, ex obfuſcato procedere. Sed em̄ varro obatrum cornu appellat, vt vig. nigrum. Obſeruat em̄ ille modo ſummum, modo infimum, modo vtrunq; cornu obatrum, modo mediam inter vtrunq; partem obfuſcatā, varijs itidem tēporibus pluuias portēdere, quare magis placet ea lectio, quæ nigrum ait cornu obſcuro aere. c ¶Pura nec obtuſis. In veteribus codi. neq; obtuſis legitur, colliſione illa neſcio quid mollius ſonante. d ¶Et qui naſcentur ab illo. In Ro. cod. naſceť, vnitatis num̄. qd' non probať, ſicuti neq; etiā naſcunť, inſtanti tpe, vt habeť in Lōgo. e ¶Votaq; ſer. ſol. in littore nautæ. In Ro. cod. ad littora legiť, quo.ſ. fuerat appellēdū, vt ſeruarenť, ꝗ̄ꝗ̄ nō diſpliceat, in littore vota ſolui. f ¶Glauco & panopeæ & inoo melicertæ. Vt infirmioribus etiam manū porrigamus, ſcandendus eſt verſus, quem grammatici nonnulli male diuidūt, ſic igitur dicamus more aſpri, glauco, ſpon. & pano, dact. peæ & dact. ino, ſpon. o meli. dact. certæ. ſpon. panopæa vero ex vi nominis ſerenitatis deā, & tranquillitatis auctorem ſignificat, proſpectumq; vndecunq; clarum & apertum. Nam quæ procelloſo cœlo clauſa fuerant, diſpulſis nubibus cuncta aperiunť, obtutuiq; noſtro liquido ſe offerunt, idq; oſtendit ωαμ και ω+οωος.

SERVIVS.

¶Solem ad ra. Velocē. Et notandum hęc ſigna magis fida & ſubtiliora eſſe: q̄ ex ſole & luna colligimus. Lunaſq; ſe. O.r. Nō ordinem reſpicias: ſed ordine.i. rōnabiliter ordinē ſequētes. Luna em̄ ſolis circulū ſequiť licet ipſa ſit inferior. Donatꝰ dicit lunas noctis accipiendas: ſed male nō em̄ ſigna q̄ dicturus eſt ex nocte: ſed ex luna colligimus. Nūꝗ̄ te. cra. fal. H. Hyperbole eſt: nec hora q dem te decipiet. Capiere: decipieris & eſt aphereſis. Et plærunq; ſcimus nos decipi ſerenitate. Maximꝰ agri. p. q;. im.i. ſi nō habuerit pura cornua & intra eā nigrū aerē videris: erit vbiq; pluuia: ſicut ſupra. Oīa plenis Rura natāt foſſis: atq; omis nauita pōto. Si virginē ſuffuderit ore ruborem. Si luborē forinſecꝰ habuerit. Nā ſi de interiori parte ifunderit diceret. Aurea.i. pulchra: vt At nō venus aurea cōtra. Phœbe autē venit ab eo quod eſt phœbꝰ. Et ſciēdū quædā ꝓpria noīa fœmininū ex ſe facere tn̄: nō etiā neutrū: vt phœbꝰ phœbe. Iulius Iulia. Tullius Tullia: Nō vt appellatiuū: doctus docta doctū. Sin ortu quarto: Aratus tertiā dicit aīaduertendā eſſe lunā: hic quartam nō illud improbās ſed hoc magis ꝓbās. Nā ad hoc pertinet Nāq; is certiſſimus author. Exactum ad mēſem. Vſq; ad menſis vltimā partē: vn̄ & exacti mēſes dicunť q circa partū ſunt. Ipſe in ſequētibꝰ. Exactis grauide cū mēſibus errāt Glauco & pano. Inoo Melicerte: Glaucus piſcator fuit de Anthedone ciuitate q cum captos piſces ſup hęrbā poſuiſſet ī littore: & illi recepto ſpū rurſus mare petiſſent ſenſit quādā herbarū potētiā: qbꝰ eſis ꝯuerſus eſt ī numē marinū. Panopea ē nympha marina: Inoo aūt ē patronymicū a mr̄e Ino. Sane Ino & Melicerta filiꝰ poſtq; ſunt ī numina cōmutati: grece Palæmō: & Leucothœ ſunt appellati: latine portunus: ꝙ mater matuta.

¶Glauco & Panopeę & Inoo Melicertę: panopeā hāc vgīnē noiat īter Nereidas. Glaucꝰ aūt deꝰ maris ē. Is aūt piſcator fuit: & guſtu q̄uiuſdā herbę ꝯuerſus eſt ī numē...

Inoum

SER. Feminina ex maſculinis. Menſes. panopea Glaucus Melicer. Inoo. Palæmō Leucœ. Portunꝰ PRO.

Inoum Melicerten ait Palæmona: quē quidā portunū interpretant̄: ipsa aūt mr̄ p̄cipitata cū eo in mare numen pelagi facta est: & appellat̄ mater Matuta græce Leucothea.

Matuta.

MAN.

Lunæ colores.

¶Solē: rapidū: perpetuū solis epitheton: nā vt supra ostēdimus suo calore oīa fere rapit & desiccat. Sequēs futuras. Luna reuertētes quū primū colligit ignes.i. post nouiluniū: hinc Varro dicebat: vt scri. Plyn. lib. xviij. nascēs luna si cornu superiore obatro surget: pluuias decrescens dabit: si inferiore ante pleniluniū. Si in medio nigritia illa fuerit imbrē in plenilunio: si in ortu cornua crassiora fuerint horridā tēpestatē. Si nigrū ob. dictū est superius: q̄ si nigra apparuerit luna imbres portēdere credit̄ si rubicūda vētos. Aurea phœbe: pulchra luna. Sin ortu quarto dictum est q̄ quartā lunā maxime obseruat ægyptus: quæ si splendens exorta puro nitore fulserit: serenitatem portēdit. Glauco. & Panopeæ: & Inoo Melicertæ: hic versus sic diuidit̄. Et Glaoco. & Panopeæ.

Glaucus

Panopeæ. & Ino. o Meli. certe. Gelli⁹ li. xij. c. xxv. scri. Parthenij poetæ græci versum esse. Glauco nericq; atq; maris Genio Melicerte: eumq; versum Verg. æmulatū esse & fecisse duobus vocabulis venuste immutatis parē. Glaucus autē piscator erat: qui hærba quadam gustata mare subijt: atq; inter deos marinos receptus: de quo late habet̄ in fine li. xiij. meta. Panopeæ: de hac Ma. li. v. Læua tenet Thetis: & milite panopeaq; virgo. Inoo Melicertæ Learchus & Melicerta filij fuere Athamantis ex Ino cadmi filia: vt testat̄ Oui. li. iiij. meta. Learchus saxo illisus a patre obijt Ino autem cum melicerta fugiens sese in vndas dedit: ipsaq; conuersa est in deam quæ Leucothoe dicitur: a nobis vero Matuta. Melicerta autem Palæmō dictus est latine portunus. Hinc Oui. lib. vj. fast. ait. Leucothoe grafij Matuta vocabere nostris. In portu nato ius erit omne tuo. Quem nos portunum: sua lingua Palæmona dicet &c.

Learc[hus]

Melic[erta]

Ino.

Leuco[thoe]

Matu[ta]

Palæ[mon]

Portu[nus]

Sol quoq; & exoriens & quū se cōdet in vndas
a Signa dabit: solem certissima signa sequentur[a]:
Et quæ mane refert: & quæ surgentibus astris.
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem: medioq; refulserit orbe:
Suspecti tibi sint imbres: namq; vrget ab alto
Arboribusq; satisq; notus pecoriq; sinister.
Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese
b Diuersi rumpent[b] radii: aut vbi pallida surgit[c]
Titoni croceum linquens aurora cubile:
d Heu male tum mitis defendet[d] pampinus vuas.
Tū multa ī tectis crepitās salit horrida grādo.
Hoc etiam emēso quum iam decedet olimpo
Profuerit meminisse magis: nā sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores:
Cæruleus pluuiam denunciat: igneus euros:
e Sin maculæ incipient[e] rutilo immiscerier igni
Omnia tum pariter vento nimbisq; videbis
Feruere. non illa quisq̄ me nocte per altum
Ire neq; a terra moneat conuellere funem.
At si quum referetq; diem: condetq; relatum:
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nimbis.
Et claro syluas cernes aquilone moueri.

ASCENSIVS

ASC.

¶Sol quoq; & exoriēs &c. Nouissimo loco signa q̄ a sole dep̄hendunt̄ recitat nō p̄ter rhetorcorū institutū: q maximi quæq; pōderis ad finē dicēda monent. Certissima aūt atq; eadem maximæ futuræ tēpestatis indicia solis sunt. Quinetiā ad id qđ p̄tēdit maxime conducit q̄ vltimo loco solis significationē recitat vt. s. nactus occasionē in gratulationē Augusti signa Cæsaris mortē in sole p̄sequat̄. Dicit ergo solis esse certissima signa & ī ortu & in occasu q̄ varijs ei⁹ coloribus quorū significationes ponit explicant̄. ¶Ordo aūt est. Sol quoq;. i. etiā sol nedū luna & cæteri planetæ dabit signa. i. indicia tēpestatis: &. i. simul exoriēs. i. qn̄ exorit̄: & quū. i. qn̄ condet. i. abscōdet seu p̄cipitabit se in vndas. i. quū occidit (nā vulgus credit ipm in vndas maris occidere & p̄cipitari) certissima signa sequent̄ solē: & sup. ea q̄ ipse refert. i. rep̄sentat mane. i. tpe matutino: & q̄ ipse refert astris surgētibus. i. incipiētibus apparere nobis: hoc est tpe vespertino. Ille. s. sol de quo. s. sermo est: vbi. i. qn̄ variauerit maculis. i. offuscatione nō integra sed intercisa q̄ facit vt sol minus sit illustris ortū nascentē. s. primū & matutinū. Orit̄ em̄ vsq; ad meridiē sol existēs cōditus in nubē. s. pro parte media & refulserit medio orbe: tūc sup. imbres sint tibi suspecti: qa statim futuri sunt nāq; notus vētus ille pluuiā excitās latine auster dict⁹ sinister. i. inimicus arborib⁹ & satis. i. segetibus & pecori vrget. s. imbres: hoc est ipellit eos: ab alto. s. aere vt p̄cipitentur. Aut vbi. i. qn̄ diuersi. i. discolores radij rūpēt sese inter nubila: sub lucē. i. paulo ante lucē & tpe vrgente in lucē: aut vbi. i. qn̄ aurora. i. dea matutini tpis: linquens cubile titoni mariti. s. sui: croceū. i. crocei coloris: surgit pallida. i. pallorē iducēs in auras: heu dolētis est: pāpinus. i. frōs vitiū: mitis. i. tenera adhuc (Reperit̄ hic aut hæc pāpinus: sed Verg. nusq̄ epitheтū ponit quo genus discernas innuēs p̄ hoc dubijs supsedēdū) defendet. i. p̄teget a grādine: male. i. nō: aut dic pampinus male. i. non defendet: mitis. i. teneras aut maturas vuas: qa dicturus est. Et iā maturis metuēdus iuppiter vuis: tū. i. tunc multa horrida grādo salit crepitās in tectis: hic vident̄ multa epitheta sed nō sunt vitiose posita: nam multa cum sit numerale nō est plenū epithetū: licet em̄ dicere: multi diserti viri: & pauci casti viri: crepitās autem diuisim cōstruit̄ ab horrida in

Ordo.

teriecto

teriecto verbo fallit. Sunt q legāt iā multa vt sit tā multa vt pāpinus nō possit vuas defendere. Hoc etiā &c. nūc de sole occidente loquitur dicēs. Profuerit. i. vtile fuerit etiam meminisse. i. annotasse: hoc. s. qđ de sole oriēte dictū est: cū decedet iā olympo id est hemisperio nr̄o emēso. i. trāscurso. i. cū sol occiderit: p̄fuerit dico magis qa vespertina signa ī sole validiora sunt. Nā nos

videmus

SERVIVS.

SER

¶Conditus in nu. i. si orbis eius quasi cōcauus fuerit: qđ ipse exprimit dicēs. Medioq; re. o. Sinister. Noxius. Male defendet non defendet. Nā decussis pāpinis etiam vua vim grādinis patit̄. Profuerit: me. tha. Ideo magis addit: qa a sole venietia vespertina signa meliora sunt. Cærule⁹ plu. denū. Breuiter collecta conclusio. Me no. gratiorē sensum fecit interposita suæ personæ cōmemoratione. Nā hoc dicit nulli se suadere illa nocte nauigare. At si cū referetq; diem: cōdetq; re. Hoc ad futuræ serenitatis ptinet signū. Nā si de ipso die dicas de quo p̄misit stultissimum est. Claro aqlone: serenifico: qa est & nubilus: sicut fere oēs venti. Hora. Albus vt obscuro deterret nubila cœlo. Sæpe not⁹: neq; parturit imbres p̄petuos.

MAN

Solis p[ræsa]gia.

¶Ille vbi nacen. macu. vari. or. Ply. de solis præsagijs lib. xviij. inquit: q̄ quum oriēte radij nō illustres eminebunt: q̄uis circūdati nube non sint pluuiā portendent: si ante exortum nubes globabūtur hyemem asperam denunciabunt: si nubes solem circūcludent: quanto minus luminis relinquent: tanto turbidior tempestas erit. Vrget scilicet imbres. Ab alto. i. ab aere. Notus qui latine auster dicitur. Sinister: nocens aduersus. Aut vbi sub lucem: ait idem si sol ex ortu lōge radios per nubes porriget: & medius erit inanis: pluuiam significabit. Pallida. Ait idem q̄ sol pallidus oriens hybernam grandinem nūciat. Tithoni: sui viri. Cæruleus: ait idē si in occasu eius radij in se nubē trahent: asperam in proximum diem significabunt tempestatē. Igneus euros: ait idē si circa occidentem candens erit sol vētum significat. Lucidus orbis: ait idē q̄ sol purus oriens: atq; non feruens serenum diem nunciat. Si & occidit pridie serenus & orit̄ tāto certior fide serenitatis. Claro aqlone: is enim teste eodē serenus est Italiæ cū aphricæ nubilus sit: estq; saluberrimus omnium aquilo.

Solis colores.

Aqu[ilo]

PIERIVS.

a ¶Solē certissima signa sequent̄. In Ro. co. & in Mediceo, & ī Lōgobardico p̄nti tpe legit̄ sequunt̄, qđ maioris est dignitatis: cōplectiturq; ita in se & p̄teritū & futurum. b ¶Diuersi erūpēt radij. In Ro. co. rūpūt, bisyllabū p̄nti tpe. In Med. & aliquot alijs p̄uetustis diuersi rumpent, est & diuorsi. Et Asper grāmaticus eo loco, vbi disputat aduersus eos, q passim geminū ij, p̄ vnū tm̄ scribere volebāt, vt radi, p̄ radij, dū duo necessario oportere scribi cōtēdit, versum hūc citat, & rūpēt, oīno scribit. c ¶Aut vbi pallida surgit. In Medi. & aliquot alijs antiqs surget, futuro tpe. Sunt tn̄ & q surgit, p̄nti legāt. d ¶Heu male tū mitis defendit pāpinus vuas. In Medi. & alijs fere oībus antiqs defendet, habet̄: p̄ e, futuro qppe tpe, vti superius surget, Pronostica em̄ de futuris eē debēt. e ¶Sin maculæ incipient. In antiqs aliquot incipiūt, & superius decedit, sed futurū in vtroq; receptum magis.

videm⁹ sæpe: varios colores errare.i.ſpargi & mutari in ei⁹. ſ.ſolis vultu. Ceruleus color ſolis.i.marinus: denũciat pluuiã co lor igneus.i.rutilus: denũciat euros.i.vẽtos oriẽtales. Sin.i.ſed ſi maculæ incipient immiſceri igni rutilo: tu videbis: tũ.i.tũc oĩa feruere.i.increbreſcere pariter vẽto & nymbis.i. pluuioſis nubibus. Quiſq;.i.qcũq; is fuerit: nõ moneat: qa fruſtra id fecerit me ire illa nocte: q̃.ſ.talia ſigna apparuerint p aliũ.ſ.mare: neq; con

uellere.i.

uellere.i.diripere & diſſoluere: funẽ.i.retinacula nauiũ: a terra qbus terræ affigunt̃ naues. At.i.ſed ſi orbis.i.globus.ſ. ſolaris erit lucidus.i.illuſtris: q; p &: & pariter: quũ.i.qñ: referet.i.reducet diẽ.i.claritatẽ diurnã: & quũ cõdet.i. abſcõdet aut finiet & cõponet.ſ.diẽ relatũ.i.ad nos reductũ: hoc eſt ſi in ortu & in occaſu lucidus erit globus ſolaris: tu terrebere fruſtra nymbis: & tu cernes ſyluas moueri: aqlone.ſ.vento: claro.i.ſerenitatẽ inducente.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Deniq; qd &c. Cõcludit oĩa ex ſole melius cognoſci q̃ ex aſtris minoribus & quo id pbet trãſit nõ inepte ad alias ſignificatiões ſolis qbus mortẽ Iulij cæſaris pnotaſſe creditus eſt. ¶Ordo eſt. (Ordo.) Deniq;.i.vt ſemel dicã aut vt oĩa cõcludã & vno vbo explicẽ: ſol dabit tibi ſigna.i.indicabit tibi qd veſper.i.heſper⁹ ſeu veſperus ſerus.i.tard⁹: vehat.i.afferat aut ingerat ſeu indicet nobis & vñ.ſ. flãs vẽtus agat ſerenas nubes & qd auſter ſeu not⁹ humid⁹.i.humorẽ in nubem colligẽs: cogitet.i.cõgreget. Eſt em̃ frequentatiuũ a cogo qd ſignificat ſimul agere & cõpellere: aut qd cogitet.i.ptẽdat: qa nimirũ ĩbres & pluuiã.i. qcqd per ſydera aut vẽtos pdicere poteſetiã a ſole diſces: & qdẽ certius nã qs audeat dicere.i. affirmare ſolẽ falſum.i. deceptoriũ & nõ vaciter indicantẽ: & id in ſignificatione actiua. Ille.ſ.(q̃ magis naturalia & q̃ naturę ſubiecta ſũt credas) monet ſæpe etiã tumultus cęcos.i.excęcantes aut ignotos pri⁹ q̃ oriant̃ inſtare.i. de pximo aduẽtare: & monet ſæpe fraudẽ.i.deceptionẽ ĩſtare: & monet bella operta.i.latentia & fraude tecta: vnde poſſet cõſtrui fraudẽ & bella operta.i. bellorũ opertorũ tumeſcere.i.creſcere. Ille.ſ.ſol etiã miſerat⁹ ſup.eſt: Romã.i.rẽpu.romanã Cæſare.i.Iulio extincto.i. multis vulnerib⁹ interempto in ſenatu: quum.i. qñ.ſ.ſol texit.id ẽ velauit caput nitidũ.i.illuſtre & ſplẽdidũ pri⁹ ferrugine.i. caligine ferruginei coloris: obſcura.i. ſubnigra & pulla (Alludit ergo ad veſtes lugubres q̃ſi ſol ob necẽ cæſaris in luctu fuerit: nã ferrugo eſt purpura Hiſpanica ſubnigra) & ſæcula impia in qbus tã bon⁹ princeps tã crudeliter occiſus erat: timuerũt ęternã noctẽ: qd reuera in ſaluatoris noſtri obitu multo poſt cõtingit: q̃q̃.ſ. ſol ſigna dedit: nihilomin⁹ tell⁹ & eq̃ra.i.aq̃ prius eque põti.i.maris: & canes

a Deniq; quid veſper ſerus vehat: ᵃvnde ſerenas
b Vẽtus agat nubes: qd cogitet ᵇ humidus auſter:
Sol tibi ſigna dabit: ſolem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudeſq; & operta tumeſcere bella:
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam:
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit
Impiaq; æternam timuerunt ſæcula noctem
Tempore q̃q̃ illo tellus quoq; & æquora ponti
Obſcœniq; canes importunæq; volucres
Signa dabãt: quoties cyclopũ efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus ætnam:
Flammarũq; globos liquefactaq; voluere ſaxa?
Armorum ſonitũ toto germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus alpes:
Vox quoq; per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulachra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſq; locutæ
Infandum: ſiſtunt amnes terræq; dehiſcunt:
c Et mœſtũ illachrymat ᶜtẽplis ebur: æraq; ſudãt
Proluit inſano contorquens vortice ſyluas
Fluuiorum rex Eridanus: campoſq; per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tpe eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces:
Aut puteis manare cruor ceſſauit: & altæ
Per noctem reſonare lupis vlulantibus vrbes.

PIERIVS.

a ¶Deniq; qd veſper ſer⁹ vehat. In Ro.cod. ferat, legit̃, qd paraphraſtice poſitũ fuiſſe crediderim. b ¶Quid cogitet humidus hauſter. Sunt q legendũ diſputẽt. Quid cogat & humid⁹ hauſter. Sed paſſim in ant.exẽplarib⁹, cogitet, habet̃. c ¶Et mœſtũ illachrymat tẽplis ebur. In Oblõgo illo antiq̃, lachrimat, Sed in Ro.in Mediceo, & aliq̃t alijs antiqs, illachrimat, ſpecie magis virgiliana, gaudet em̃ poeta noſter quas pponitiuas particulas noibus abſtulerit, eas verbis explicare.

SERVIVS.

¶Deniq; qd veſper ſerus vehat cõcluſio eſt quæ hoc cõtinet Signa q̃ poſſumus ex ſtellis vel ex vẽtis colligere: meli⁹ ex ſole colligimus. Quid co.hu.au.i.ĩ quã partẽ ſe flectat: vtrũ ad ſerenitatem: an ad pluuias vt dixim⁹ ſupra. Quis dicere.f.i. fallacẽ. Sal. in Catiliñ. ambitio multos mortales falſos fieri coegit. Tumultus: cõiurationes & latẽtes inſidias. Ille etiã extincto.mi.cæ.Romam: bonũ epilogi reperit locũ vt in Auguſti grãm defleat Cæſaris mortẽ. cõſtat aũt occiſo Cæſare in ſenatu pridie Id⁹ martias Solis fuiſſe defectũ ab hora ſexta vſq; ad noctẽ. Quod qa multis ptractũ horis: dicit in ſequentibus. Aeternã timuerũt ſęcula noctẽ. Ferrugine te. ferrugo eſt purpura nigrior Hyſpana: alibi & ferrugine clarus hibera. Impia ſcilicet a qbus fuerat Cæſar occiſus. Aequora pon. Non ſine cauſa addidit põti quia ſunt & cãpi æquora: vt ac prius ignotũ ferro q̃ ſcindim⁹ æquor. Importunæq; vo.in alienũ tẽpus: ruẽtes vt ſtryges aut bubones nocte gaudẽtes per diẽ poſſent videri. Vidim⁹ vndan.rup.forna.ętnã. Malũ em̃ omẽ quoties ętna mõs Siciliæ nõ fumũ: ſed flammarũ erigit globos: & dicit Liui⁹ tanta flãma añ mortẽ Cæſaris ex ætna monte defluxit: vt nõ tm̃ vicinę vrbes. ſed etiam Rhegina ciuitas afflaretur. Vndantẽ aũt: vndæ modo flãmas euomentẽ. Liquefacta ſa.igne ſoluta. Sonitũ to. ger.cœ. Audijt: Bene Germania quã vicerat Cæſar vt eo occiſo: in rebellionẽ videret̃ exurgere. Inſolitis tre.mo. Aut nouis.i.nũ q̃ antea in alpibus tactis aut magnis & maiorib⁹ ſolito. Sub ob. no.circa noctis obſcurum. Pecudeſq; lo.in. Aut infanda ptulerũt: aut hoc infandũ fuit: q ſunt cõtra naturam locutæ. Ebur.ſ.ſimulachrorum. Aeraq; ſu. Signa ſunt laboris futuri. Inſano. Magno: vt quid tantum inſano iuuat indulgere labori. Et ſciendum flumina: cum ſupra modum creſcunt: non tantum ad præſens inferre damnum: ſed etiã ad alia futura ſignificare. Fluuiorum rex eri. padum dicit fluuiorum autem rex per Italiam: aut certe per totum orbem ſecũdum quod dicit Luca. qui ait cum de iſto flumine loqueretur. Nõ minor hic nilo: ſi nõ p plana iacẽtis Aegypti libicas nil⁹ ſtagnaret arenas: Nõ minor hiſtro niſi q dũ pmeat orbẽ Hiſter: caſuros in q̃libet æq̃ra fontes. Accipit & ſcythicas exit nõ ſol⁹ in vndas.

SER. Falſus. Defect⁹ ſolis. Ferrugo Aequora. Padus.

obſcœni.i.obſcœne vlulãtes: aut horribilia portẽdẽtes & volucres iportune.i. nõ ſuo tpe volãtes nec cõſueta naturę faciẽtes (dicerem q̃ ſi Mãcinell⁹ taceret) dabat q̃q;.i.etiã nedũ ſol: ſigna.i.pdigia illo tpe.ſ.quo Cæſar occiſus fuerat pauloante aut paulopoſt. Quoties vidim⁹.q.d.frequẽtiſſime: ætnã.ſ.montẽ Siciliæ perpetuas flãmas euomentẽ vndantẽ.i.ebullientẽ ac eructantẽ flãmarũ globos in morẽ ſuperundãtis aq̃ efferuere.i. feruorẽ extẽdere i.i. vſq; ad cãpos cyclopũ.i ſiculos in qbus cyclopes olim vſati dicuntur: & quoties vidimus ætnã: voluere.i.eructare globos flammarum & ſaxa liquæfacta.i.in calcem ac cinerem fere reſoluta ex feruore ignis incluſi Germania.id eſt populus Germanie audijt ſonitum armorũ toto cœlo & alpes montes inter Italiam & Galliam: tremuerunt inſolitis motibus. Quoq; pro & vox ingens. id eſt valde magna eſt exaudita.id eſt clare audita & excepta vulgo.id eſt a vulgo aut paſſim: per lucos.id eſt ſyluas ſacras & incęduas: & ſilentes. id eſt quibus cum ſilue ſint. ſilentium eſſe ſolebat & ſimulachra pallentia miris modis: viſa ſup. ſunt: ſub.id eſt pauloante obſcurum. id eſt caliginem & obſcuritatem ſeu

tenebras

¶Deniq; quid veſper ſerus vehat: vnde ſerenas. Veſper. de hoc late ſuperius. Tumeſcere: creſcere. Cæſare: conſpiratum eſt in Cęſarem a ſexaginta & amplius. C. Caſſio Marcoq; & Decio Bruto principibus conſpirationis itaq; illum Idibus Martijs in pompeij curia tribus & viginti plagis cõfoderunt. Quod Sue. edocet vtq; Plutar. ait. perijt Cæſar. vi. & l. ętatis ſue anno poſt Pompe. haud multo amplius. iiii. ſuperſtes annis ſcri. etiã Suet. q Cæſari futura cædes euidentibus pdigijs enunciata eſt paucos ante mẽſes. capuæ em̃ tabula ænea in monumẽto in quo dicebat̃ capis cõditor Capuæ ſepult⁹ inuẽta eſt: cõſcripta litteris vbiſq; græcis hac

ſententia

MAN. conſpiratio. Cæſareæ Cædis. pdigia.

sententia. Q̄ñcunq; ossa Capis detecta essent: fore vt Iulo ꝓgnatus manu cōsanguineoꝝ necaret̃: magnisq; mox Italiæ cladibus vindicaret̃. Et immolātem aruspex spurina monuit: caueret periculū quod nō vltra martias Idus ꝓferret̃: pridie autem easdē Idus auē regaliolū cū laureo ramulo Pōpeianæ curiæ se inferentem volucres varij generis ex ꝓximo nemore ꝓsecutæ ibidē discerpserunt. Ea vero nocte cui illuxit dies cædis: & ipse sibi visus est per quietē: interdū supra nubes volitare altas: cū Ioue Dexteram iungere. Et calphurnia vxor eius imaginata est: Collabi fastigium domus: maritūq; in gremio suo cōfodi: ac subito: cubiculi fores sponte patuere. Ob hæc simul & infirmā valitudinem diu cunctatus an se cōtineret: & quæ apud senatū agere ꝓposuerat differret. Tandē Decio Bruto adhortāte. v. fere hora ꝓgressus est. Deinde pluribus hostijs cæsis: cū litare nō posset. introijt curiā spreta religione: vbi vt dixim⁹ vulnerib⁹ cōfossus. xxiij. obijt. Cū caput obscura: Plutar. vbi de ꝓdigijs post extinctū Cæsarem meminit: inqt: Solis p̄terea lumen caligine obsessum: toto nāq; illius anni spacio pallēs globus: & sine splēdore oriens imbecillem ac tenuē a se calorē emittebat: quare grauis ac dispartiētis imbecillitate caloris obscurus aer semicoctos edebat fructus immaturos & imperfecto florē illabētes: tm̄ aeri frigus inerat. Eusebi⁹
solestres vero scri. post cæsaris cædem Romæ tres simul soles exortos qui paulatim in eundē orbē coierunt. Ply. item lib. ij. ca. xxx. ait. Fiūt ꝓdigiosi & lōgiores solis defectus qualis occiso Dictatore Cæsare & antoniano bello totius pene anni pallore cōtinuo: Oui. itē ait. solis quoq; tristis imago: Lurida sollicitis præbebat lumina terris. Id aūt Ouid. ante Cæsa. obitū fuisse dicit. Verg. vero & alij autores vt ply. post eiusdē obitū. Appian. quoq; li. iij. scri. multa ꝓdigia signaq; perhorrenda Romæ visa fuisse post Cæsaris cędem. Meminit & Hora. ode. ij. Ferrugine: colore nigro. Tempore q̄q; illo: ostēdit nō solis tm̄: sed etiā alioꝝ plurima fuisse ꝓdigia de quibus ample. Appi. vt diximus. Obscœniq; canes. i. abominabilia canētes. Appia. inquit: canes lupoꝝ vice vlulatus edidere. Importunęq; volucres. miscuit Poeta sicut etiā Oui. illa quoq; ꝓdigia quæ ante etiā Cæsaris obitū fuerant: de q̄bus iā diximus plutar. item scri. ante Cæsaris dictatoris mortē solitarias in foro aues dilapsas: & Sue. vt patuit de regaliolo aui. Ouid. Itē ait. Tristia mille locis stigius dedit oīa bubo. Cyclopū in agros Cyclo-
cyclopes pes appellarunt viros quosdā gygantes: qui in sicilia iuxta ætnā morantes vnicū lumen in frontis medio habebant phœbeæ lampadis instar. cyclops itaq; dici pōt circularis oculus. Aetnā Stra.
Aetna. lib. vj. vbi de sicilia meminit: scri. ætnam montē a catana abesse lxxx. stadia per noctē vero lucere cacumine: interdiu aūt fumo & caligine obsideri: sæpeq; igniū Riui in agrū catanensium proxime deferuntur. De hac verg. ait: Cui nomē facies dedit ipsa rotunda. Solinus scri. in ætnæ vertice hyatus duos esse crēteres noīatos per quos eructatus erūpit vapor: nec ante se flāmarū globi attollunt: q̄ interni strepitus antecedant. Liquefacta saxa: pumices intelligit. Armoꝝ sonitū: hæc Oui. fuisse ante cæsaris mortē scrib. ait enim. Arma ferūt inter nigras crepitātia nubes. Terribilesq; tubas auditaq; cornua cœlo: præmonuisse nefas. Appia. v̄o hæc post illius mortē fuisse scri. ait em̄ ꝙ hoīm immanes voces armorum strepitus: equoꝝ cursus inspectante nemine audiebant̃. ply. aūt lib. ij. ca. lix. sic ait. armoꝝ crepitus: & tubæ sonitus: auditos e cœlo cymbricis bellis accepim⁹: crebroq; pri⁹ & postea Germania: de hac videto in tityro. Alpes: montes altissimi sunt: qui Italiā a Germania submouent Ply. lib. iij. Vox quoq; per lucos. Alpes
Oui. quoq; ait: cantusq; ferunt̃ auditi sanctis: & verba minantia lucis Plutar: item inquit. Fulgoresq; cœli & nocturnos strepitus per multa loca delatos ante. s. quā Cæsar obiret: cōuenit enim cū Oui. Appi. post obitū cæsaris: scribit. hoīm immanes voces auditas. Simulachra. Oui. ait Vmbrasq; silentū Errauisse ferūt: motamq; tremoribus vrbē. Et Plu. ait: ꝙ Stra. philosophus scri. com plures ignotos apparuisse hoīes: & hoc ante cędē fuisse docēt tum Oui. tum Plu. Pecudesq; locutæ: infandū Appi. post Cæsa. obitum ait: ꝙ bos vocē emisit humanā. ꝙ infans recens genitus elocutus est: Eusebius quoq; post illius cædē ait: ꝙ inter cætera portenta: quæ toto orbe facta sunt: bos in suburbano Romæ ad arātem locutus est frustra se vrgeri: nō em̄ frumenta sed hoīes breui defuturos. Sistunt amnes: de Tibri Hora. ode. ij. scri. Ebur. i. eburnea simulachra. Ouid. itē ait: Mille locis lachrymauit ebur. quod añ mortē fuisse scri. Aeraq; sudant: Appi. post obitū ait: ꝙ ex simulachris etiā nōnulla sudorē emisere: alia sanguinē. Fluuiorū: Anapestus est ꝓ dactylo: talis aūt versus Acephalus dicit̃: nā incipit a syllaba breui: cū lōga esse deberet. Ecōtra ꝓcephalus dicit̃ quū a breui deberet incipere: & lōga ponit̃. Eridanus: padus nulli amniū claritate inferior: a græcis dicit̃ Eridan⁹ auget̃ ad canis ort⁹ liquatis niuib⁹. hæc & plura Ply. li. iij. Mela v̄o scribit ꝙ padus se p̄ septē ostia effundit̃ quoꝝ vnū magnū padum appellāt: scri. & plura. Rex: hoc iō ait. Q̄m inter sydera relat⁹: & q̄a nulli amniū claritate inferior est vt diximus. habet aūt in cœlo teste Igi. stellas. xij. Fibræ mi. Plu. ait: Ipsi q̄q; cæsari immolanti cor nusq̄; cōparuisse victimæ: qd' dirū sane erat ꝓdigiū. Oui. q̄q; ait. Victima nulla litat magnosq; instare tumult⁹. Fibra monet: cæsumq; caput reperit̃ in extis. Fibræ: antiq vt Varro ait fibrā dicebāt extremū: vñ in sagis fimbriæ & in iecore extremū fibra. ponit̃ aūt nūc ꝓ neruis q̄busdā: nūc ꝓ extremitatib⁹: vel iecoris vel pulmonis & siliū. Extis: exta dicta ꝙ ea dijs persecentur q̄ maxime extāt eminētq;: auto. Fest. Lup⁹. App. scri. ꝙ lupi etiā p̄ forū discurere. Eridan⁹ Padus. Fibræ Exta.

tenebras noctis: & pecudes locute sunt infandum: interiectio obstupētis. q. d. ꝙ fari nō licet. Amnes sistunt. s. se aut cursum suū: vñ inūdatio mirāda facta est ipsius tyberis: q stupore visus est sistere cursum suū: & terrę dehiscunt. id est magnū hyatū faciunt & ebur. s. simulachroꝝ mœstū. i. mœstitiam suā indicans: illachrymat. i. lachrymis & guttis madet in templis: & era. i. simulachra erea sudant. i. sudorē emittunt. Eridanus. i. padus rex fluuiorū. s. Italiæ (Est aūt anapestus in primo loco ꝓ dactylo) ꝓtulit. i. porro lauit & inundauit syluas cōtorquens eas: in sano. i. valde magno. vortice. i. gyro & vertigine aquarū: & tulit. i. vexit armenta cū stabulis. s. eoꝝ per oēs cāpos. s. vicinos: nec fibre. i. extremitates aut vene extoꝝ cessarūt sup. eodē tēpore apparere minaces. i. malū portendētes extis tristibus. i. rē tristē indicātibus: aut cruor non cessauit manare. i. diffluere puteis & vrbes nō cessauerunt resonare per noctem alte: & hoc lupis vlulantibus. quæ oīa tristissimi euentus prodigia sunt: vt a Mancinello explicatur.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Non alias &c. Prosequitur institutum signa videlicet & prodigia quæ cæsaris necē p̄æcessetrunt & mala quę subsecuta sunt quæ oīa innuit solem p̄ notasse.

Ordo ¶Ordo aūt est. Plura fulgura. s. tūc nō cecidere alias. i. alio quouis tempore: cœlo supple exigēte sereno: quod ad prodigiū nō ad naturā pertinet. nec comete. i. stellæ crinitæ & comatæ: diri. i. rem diram vt principis interitū significantes: nō arsere alias toties. Ergo quia id præsignatum erat: philippi. s. cāpi thessaliæ videre acies romanas cōcurrere iterum: quia semel ante mortē cæsaris cum ip̄e cū pōpeio magno dimicaret: & semel post mortem eius: cum augustus cū cassio & bruto eius occisorib⁹ pugnaret: concurrere dico inter se. i. inuito mutuo & intestino ac ciuili bello: paribus telis. i. armis vnde eminus inuadere possent loquit̃ aūt de pilis quæ sunt romanorū tela.

Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec diri totiens arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre philippi.
Nec fuit indignū superis: bis sanguine nostro
Emathiam: & latos hæmi pinguescere campos.
Scilicet & tempus veniet. quum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro
a Exesa inueniet scabra rubigine[a] pila.
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes:
Grandiaq; effossis mirabitur ossa sepulchris.

PIERIVS.

a ¶Scabra rubigine pila. In antiqs plerisq; codicib⁹, robigine, per, o, de quo dictum, attius, peila, militum per, ei, scribendū instituit.

SERVIVS.

SER. ¶Nō alias cœlo &c. omen est in eo: & ꝙ sereno cœlo missa sunt fulgura. & ꝙ plura missa sunt. Diri cometæ: crinitę stellę & pessime: q̄a sunt bonæ vt diximus in æne. factæ ex Ioue vel Venere: quā rem pessime Auien⁹ exequitur. Paribus cōcurrere te. Lucanus. Pares aq̄las & pila minitantia pilis. Iterū videre philippi. Ciuitas est Thessaliæ in qua primo Cæsar & Pōpeius postea Augustus & brutus cū Cassio dimicauerūt. Nec fuit indignū superis. q̄si exclamatio est ad deos Emathiā & latos hæmi pinguescere cāpos. Emathiā thessaliā dictā ab Emathio rege. Hemus aūt mōs est Thessalię. Incuruo: vna pars orationis est. Scabra rubigine aspera vñ & scabies dicitur a corporis asperitate. Galeas inanes: concauas: vt galeā ante pedes proiecit inanē Grandia ossa aut multa aut ingentia quasi antiquorum heroum. Philippi Hemus

¶Emathiam

PRO. ¶Emathiā & latos hæmi.p.c. Aemeus mōs diuidit thraciā a Macedonia dict⁹ a noie regis thracū Aemi: quis soror vxor Rhodope fuisse tradit̄. Emathia dr̄ macedonia. vt ex plærisq; auctoribus liquet: ab Emathione fratre Mēnonis Auræ: & Tithoni filij.
MAN. ¶Plura sereno Fulgura. Ply. lib. ij. scribit q̄ in catilianis ꝓdigijs M. Herēnius Decurio sereno dre fulmine ictus est. Cometæ di. t. horrendi Ply. lib. ij. inqt: Comætas græci vocant nostri crinitas horrentes crine sanguineo: & comarū mō in vertice hispidas: fit cādidus cometes argēteo crine ita refulgens vt vix cōtueri liceat de cometæ aūt Lucanus ait. Et terris mutantē regna cometē. Ply. itē ait: terrificum magna ex parte sydus esse: atq; nō leuiter piat̄: vt ciuili motu Octa. consul.
philippi Philippi: philippi ciuitas est in Macedonia: q̄ datos olim dicebat̄: Crenida ante dati nomē apellata fontes quippe plurimi circa collē vberius scaturiunt aqs: Eū locum Philippus vallo sepsit: & a se Philippos nūcupauit. Cōdita est em̄ ciuitas in ꝑrupto quodā colle. Apud philippos demū & Cassius & brut⁹ pugnātes cōtra Augustū & Antoniū victi sibijpsis mortē cōsciuere: de qbus oibus videto Appianū lib. iiij. Pri⁹ aūt circa eadē fere loca pugnauerūt Cæsar dictator & Pō. vñ Lucius Florus ait: Sic ꝑcipitātibus fatis ꝓlio sumpta Thessalia est: & philippicis campis vrbis imperij generis humani fata cōmissa sunt: nunq; vllo loco tñ viriū populi romani tm̄ dignitatis fortuna vidit.
Emathia Emathiā: Emathia vt Ply. scri. li. iiij. c. xj. antea dicta: postea Macedonia. Autor quoq; Soli. q ait ab Emathio prio rege dictā. Hæmi. hæmus mons est in Thracia vasto iugo ꝓcum-bens in

tela. Nec fuit indignū superis. i. ita dignum duxerūt superi: emathiā. i. macedoniā & lato, cāpos hemi q in cōfinio sunt: pinguescere. i. pinguesfieri: nostro. i. romano sanguine. i. cruore illic effuso: Scilicet. i. scire licet (hoc dicēdo significat se nō immemorem agriculture q̄uis digressus sit) &. i. etiā tp̄s veniet: quū. i. qñ vel quo tpe agricola molitus terram incuruo aratro. i. arās ac sulcans terrā inueniet: pila. i. tela romana: exesa. i. corrosa scabra rubigine quā. s. vligo & cōtactus terræ generat: aut qñ ipe pulsabit rastris. i. dētalib⁹ grauibus. i. pōderosis inanes galeas: qa cōsumptis capitibus cū qbus sepultę erāt: mirabit̄ ossa grādia qa ꝑsupponebat ossa hoim in singulos annos futura minora: qd̄ & homerus docuit. vñ Satyric⁹. Terra malos hoies nūc educat atq; pusillos: magna ergo ossa respectu eoꝝ quæ nūc forent: & hoc sepulchris offensis. id est lesis: aut effossis. id est fodiendo apertis.

bens in pontum: autor Plyn. lib. iiij. Thracia autem vt ostendit Ptolemæus lib. iiij. iuncta est Macedoniæ. vnde & Lu. libro vj. ait. Qua iuga deuexus pharsalica porrigit hæmus Pila: Modestus scri. pilum fuisse telum maius ferro triangulo vnciarum. ix. hastile pedum quinq; & semis quod suo tempore spiculum dicebatur ad cuius iactum exercebantur præcipue milites: quod arte & virtute directum & scutatos pedites: & loricatos equites sæpe transuerberat. Grandia ossa: olim fuisse homines grandiores & Home. indicat & Vergilius hinc Iuue. ait saty. xv. Terra malos homines nunc educat atq; pusillos. Pilum.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Dij patrij &c. Expositis malis quæ sol futura indicauit post cæsaris necē ꝑcatur deos patrios vt saltē Augustū in reipu. salutē atq; romani imperij cōseruationē diutius viuere sinant: cū is optimus sit eius gubernator tametsi sint q gubernent̄ pessimi.
Ordo. ¶Ordo est. O dij patrij. i. ad patriā pertinētes: aut e patria nostra: indigetes. i. nūc iter deos ęternos agētes: & nullius indigētes: vt Ian⁹: faunus. eneas. Romulus. Ilia &c. & sup. tu O romule: pater videlicet vrbis: & vesta mater. i. ꝓtectrix materna affectione aut vesta. s. ilia rhea virgo vestalis mater. s. romuli & p eū romani imperij: q̄ seruas. i. custodis & cōseruas: tyberim tuscum. i. per hetruriam ex apēninis mōtibus fluentē (Ad tyberim autē sepulta fuit rhea ilia adhuc viua: vñ ab horatio in primo carminū dr̄ vxori⁹ amnis: quasi ille maritus sit: verba eius sunt. Vidimus flauū tyberim retortis: Littore hetrusco violēter vndis. Ire deiectum monumēta regis Tēplaq; vestæ. Ilie dum se nimiū q̄renti iactat vltorem vagus & sinistra Labit̄ ripa Ioue non ꝓbante Vxorius amnis) & q̄ seruas romana palatia. ne ꝓhibete. i. ne ꝓhibeatis saltē hunc iuuenē. s. Augustū succurrere. i. opitulari & ne corruat. succurrēdo auxiliari (tractū em̄ est ab infantibus aut edificijs casum minantibus qbus priusq; cadāt succurrit̄ ab his q ruinā ꝓspiciunt) nos luimus satis iampridē. i. iā a plusculis annis: nr̄o sanguine. i. effusione sanguinis romani a troianis oriundis: piuria troie laomedōteæ. i. ab laomedōte rege denoiate (Id diligēs poeta fere obseruat vt ꝯdignis appellationib⁹ troianos nūcupet. Nā vbi mollitiē exprobat phryges aut phrygias appellat. vt o vere phrygie neq; em̄ phryges. vbi virtutē dardanidas vt dardanide duri q̄vos a stirpe parentū. Prima tulit tellus &c. vbi ꝑfidiā notat laometōdiadas vt hic &. iij. æneí. Laomedōtiadē bellū ne inferre paratis. Et eiusdē. iiij. Necdū Laomedōteæ sentis piuria gentis) O cæsar. s. Auguste (qd̄ potius cū Seruio dixero q̄ vt cū Mācinello de iulio intelligā. Nā ꝑsentis tpis verbū: & aduerbiū iāpridē indicāt ꝯtinuatā esse actionē: ita vt nūc q̄q; inuideat atq; q̄rat̄ curare triūphos humanos: nō curauisse solū. Sensus ergo est q̄ dij inuidētes hominibus

Dii patrii indigetes & romule: Vestaq; mater
Quæ tuscū tyberim & romana palatia seruas:
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere sæclo
Ne prohibete: satis iampridē sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria troiæ.
Iampridem nobis cœli te regia Cæsar
Inuidet: atq; hominū q̄ritur curare triūphos.
Quippe vbi fas versum atq; nephas, tot bella ꝑ orbem
Tā multe scelerū facies: non vllus aratro
Dignus honos: squalent abductis arua colonis:
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet euphrates: illinc germania bellū:
Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt. sæuit toto Mars impius orbe:
a Vt[a] quum carceribus sese effudere quadrigæ
b Addunt se[b] in spatia & frustra retinacula tendēs
Fertur æquis auriga: neq; audit currus habenas.

SERVIVS.

SER. dij patrij ¶Dij patrij indigetes & romule: vestaq; mater. Patrij dij sunt qui ꝑsunt singulis ciuitatib⁹: vt Minerua athenis: Iuno carthagini.
Indigetes. Indigetes autē ꝓprie sunt dij ex hoib⁹ facti quasi in dijs agētes. Abusiue aūt oēs dij ꝑnt dici indigetes tanq; nullius rei egētes. Vestaq; mater: Quæ tuscū tyberim & romana palatia ꝑuas: poetice. Nā verū nomē numinis qd̄ vrbi romæ ꝑesset sciri sacroꝝ lege ꝓhibet̄. qd̄ ausus qdā tribunus plæbis enūciare in cruce leuatus est. Laomedōteæ: excusat augusti tpa & cū dicit suis viribus nō cōpensare dāna reipu. q̄ ex maioꝝ vitijs descēdisse cōfirmat Hora. Negligis immeritis nociturā post mō natis. Te fraudem cōmittere. Atq; hoim. q. cū cœlestes possis mereri. Vbi fas v. a. n. apud hoies: seq. s. qui spernūt licita appetētes illicita. Abductis. co. ad bella. s. vt & latos vastāt cultorib⁹ agros. Hinc mouet euphrates illic germania bellum. Vndiq; mouet̄ bellum.
Euphrates. Eu phrates nāq; orētis est fluuius.
Germania. Germania aūt occidētis ꝓuincia Arma. s. v. vrbes. Hoc est & externa & ciuilia bella desæuiūt. Vt cū car. hoc vult dicere: Res qdem publica habet optimū impatorem: sed tāta vitia tēpoꝝ ꝑteritorūq; indies singulos aucta sunt quēadmodū i ꝓcessu equoꝝ cursus auget̄. Vt ea optim⁹ rector refrenare nō possit. Sicut & auriga a feruēti cursu equos nō pōt plærūq; reuocare. Addūt se in spatia i. currēdo plus eoꝝ cursus augetur. Currus. id est equi. Sane sciēdum translationem hanc esse nō comparationem quæ si ponatur in fine vitiosum est.

PIERIVS.

a ¶Vt cū carceribus se se effudere quadrigæ. Seruius negat esse cōparationē, q̄ si ponat̄ in fine, vitiosum habeat̄. Quintilianus tñ vult esse cōparationē, quia interdū ꝑcedit rem, cui cōparatur, interdum sequitur. Quod quidem in homero porphyrius obseruauit, &, vt, dictio sæpe signum est comparationis. b ¶Addunt se in spatia. In cod. Mediceo, & aliquot alijs ant. legere est. Addunt in spatia, absq;, se, pronomine, id quod ab eruditis quibusdam agnitum.

MAN. ¶Dij patrij: expositis ob cæsareā cædē ꝓdigijs actis nūc ip̄m Augustū romanū imperiū soluere oprat.
Indigetes. Indigetes. Fest⁹ ait indigetes dij: quoꝝ noia vulgari nō licet: & indiges Aeneas appellatus est ab Ascanio post humanū obscessum. Liuius aūt scribit appellatum Iouē indigetē. Sunt & q dicant indigetes dici: q ex hoibus ad cōsecrationē venirūt: vt Aeneas &c.
Romul⁹. Romule. Romulus. xviij. natus annos potitus est Romano regno annos aūt. xxxvij. dñat⁹: quintū aūt & qnquagesimū vitæ agēs a ciuibus suis interfectus est (licet varia de morte referant̄) cū iā imperiū nō regie sed tyrānice exerceret post hæc Iulius ꝓculus in forū ꝓcedens: Romulū inquit.

inquit ego ex agro aduenies vidi abeunte ex vrbe armatū: q vbi pximus mihi fuit ita eū dicere audiui: Nūcia romanis Iuli q me sortit ab initio vitæ geni in cœlū duxit mortali expleto sæculo: sum aūt Quirinus. Succedēs exinde in regnū Numa Pōpilius ipsum Romulū: vt naturā superantē mortalē tēpli adornatione: & anniuersariis sacrificiis Quirinū vocatū statuit honorari Hæc ex lib. ij. Dionysii. Vestaq; vrbis Romæ custos: quā virgi- [Vesta.] nes seruabāt perpetuo igni. Cuius extinctionē sup grauia oia Romani timebāt. interitū vrbis signū id assumētes quacūq; accidit causa: De qbus oibus plura Dionysius lib. ij. & Oui. in fastis. Tuscum tyberim. [Tyberis] Stra. lib. v. scribit q ex apœninis montibus tyberis effluit pluribusq; auctus amnibus partim per ipsam excurrit Hetruriā: deinceps vo: ipsam diterminās: primū quidē ab ea diuidit Vmbriā: postea vo Sabinos & latinos Romæ ad littus vsq; finitimos. legito itē plura in Plyn. lib. iij. ca. vj. Romana palatia. [Roma.] Cornelius tacitus scribit vrbē Romā in palatino mōte primum ædificatā: in eoq; reges primum deinde cōsules: postea imperatores maiori ex parte sedē habuerūt. Et in bello macedonico Liuius ostēdit in palatio fuisse ædē magnæ matris deū a Iunio Bruto dedicatā: fuit & ibidē ædes victoriæ eodē teste lib. viij. de scd'o bello pu. in eodē palatio: vt scri. Sue. Cæsar Augustus tēplū Appollini dedicauit. Hūc iuuenē. cur Augustū intelligēs iuuenē appellet late iā diximus in Tytiro hic illū vidi iuuenē melibœe. Iampridē: multi & em̄ romanor: ab annibale Mario & Scylla a Cæsare & Pom. & aliis antea fuerāt interēpti. Luimus purgauimus. [Luo.] luo em̄ a luce dicit: vt scri. Varro: Laomedonteæ scd'm fabulas [Laomedon.] Appollo & Neptunus troiana mœnia struxere: fictū est: vt aiūt: qm cū troianor pecunia in sacro eor deor seruaret ab eis Laomedon petiit redditurū se iurās vñ mœnia instaurauit: postea tñ nō reddidit: hinc datus est fabulę locus: q deos deceperit qs vult Maro hic ppterea etiā in romanos sęuisse lāpridē nō. in Augusti gratiā iuliū Cæsa. iā diu a diis desideratū asserit: Aratro dignus ho. de agriculturæ honore videto in principio. Cōflantur: fabricant ɔuertunt. Euphrates: [Euphrates.] hūc maior fundit armenia: vt scri. Soli. Lōgisq; excursibus Babyloniā diuidit tandē in sinū persicū defert. Mouere aut Euphratē bellū ait ppter Partos. Ii em̄ clade Crassiana altius aios erexerāt: ciuilesq; discordias ppli romani læti acceperant. itaq; vt primū effulsit occasio nō dubitauerūt erūpere VI tro qdē inuitāte Labieno q missus a bruto Cassioq; fuerat vt hostes in auxiliū sollicitaret. vētidius tñ Antonii legatus & labieni copias & oēm Parthicū eqtatū inter Orontē & Euphratē occidit: de qbus plurima lucius Florus. Germania: hoc iō dicit: qa post Cęsa. cædē germani ab Romanis descierāt. Augu. tñ vt Suet. tradit eos vltra albin flumē submouit. Legibus: fœderibus. Ruptis ppter Cæsaris obitū. Carceribus: [Carceres] carceres vocant vñ mittunt eq dicti q coer-

hoibus psentiā cæsaris augusti: quē vt malos iustius puniāt in cœlos translatū velit quasi vo ob augusti psentiā cohibeatur dira a seuiore vitione) o cæsar igit auguste: regia cœli. i. regnū cœleste (Est aūt regia domus quā reges habitāt: quasi subaudiat dñs aut edes græce dicit α..λη. i. aule) inuidet. i. moleste permittit iampridē nobis te: & qretur. i. cōquerit te curare triūphos hoim: cum sis dignus cœlestibus. Quippe. i. vtpote vbi. i. postq; phas. i. licitū & a diis approbatū: versum sup. est. s. in nephas: hoc est reputatur ac si sit nephas atq; nephas versum sit: ita vt phas putet: & vbi tot bella. s. gerunt per orbē. i. mundū hūc & tā multę facies. i. species scelerū sup. fiunt per orbē: & vllus honos. i. reuerētia aut cultus nō est. s. amplius aratro. i. agriculture dignus. i. debitus: aut nō vllus honos dignus arator est aratro. & vbi arua squalēt. i. squalida fiunt ac situ vincunt. colonis. i. agricolis: abductis. s. ab aratro in bellū ciuile & vbi falces. i. cultri messorū: curue cōflant. i. flatu follium fabror cōuertunt in rigidū. i. induratū & difficulter flexibilē: ensem. i. mucronē. & Euphrates. i. accola euphratis pplus. s. maioris armenie & parthie. mouet bellū hinc. i. ab vna pte & Germania. i. ppls teutonū rheni accola: mouet bellū illinc. i. ab altera parte: & vrbes vicine. i. italice & sociales quasi in medio imperii posite ferunt. i. cōferunt arma: hoc est bella gerūt: inter se. i. intestina & socialia: legibus. i. federibus qbus inter se cōfederate erāt ruptis. i. violatis: mars impius. i. ad impia bella vt sunt intestina instigans: seuit. i. seuitiā suā exercet: toto orbe & iō vt per augustū pacetur optat poeta vt diutius apud se maneat. Vñ dictū est in buco. Pacatūq; reget patriis virtutibus orbē. Vt. i. quēadmodū: quum quadrige. i. qterni eq currū trahere soliti: effudere. i. effusi pripuere se: carceribus. i. repagulis qbus a cursu donec signū daret arcebant: addūt se in spatia. s. intra metas cōstitura: & auriga. i. rector equor: tendēs. i. cōtrahens & tensa tenēs frustra q impar viribus eor: fert. i. violēter ptrahit eqs. s. suis neq; currus. i. equus currēs: aut quadrigę: audit. s. obtēperant: hoc est cōtēnit habenas qbus haberi & cōtineri debeat Sane sicut eques p equo aliqñ reperit: ita & hic currus nisi metaphora sit. Ideo aūt curulia certamina instituta sunt vt sint aurigandi complures periti: nam e curribus olim dimicabant: sicut in bello troiano factum docet Home. Et hæc in primum librum Georgicon succinctius emissa sunt.

centur equi

centur eq ne inde exeāt anteq; magistratus signū misit: auctor Var. Quadrigæ: quattuor simul eq iūcti quadrige vocāt vt scri. [Auriga] Gel. lib. xviij. ca. viij. Auriga: aurigæ pprie sunt currum regētes Dicitur aūt auriga quia splendorē sibi agat auris. i. fauoribus populi. hoc est clamoribus. Priscianus de. xij. carminibus. Currus ipse quadrigæ. per id autem innuit Martem nullo obstante sęuire: obiuerat em̄ Cæsar populorum terror & rector.

Finis primi libri Georgicon Vergilii cū dilucidissimis eiusdē explanationibus.

Iodoci Badii Ascēsii Argumētorū scd'i libri Georgicō explanatio.

Hactenus aruor cultus &c. Hvt ppetuo tenore Publii Vergilii Maronis textū explicare possim: cōstitui argumentor q ab Ouidio & Mancinello collecta sunt ordinem atq; facilē explanationē præmittere. [Argumētum ouidianum.] Argumētum itaq; ouidianū est tetrastichon. [Tetrasti.] i. quaternariū: quaternis em̄ vsibus cōplectit in singulis libris totā materiā: quod quotiēs singulis fit carminibus monosticha dicunt: quotiens binis dysticha: qtiens ternis tristicha. qtiens qternis tetrasticha. qtiens qnis pētasticha & ita deinceps: Nā monos dicit vnū seu solū. dyo duo. tris tres. tetras qtuor pēta qnq;. stichos aūt vsus. Ordo [Ordo.] aūt est. Ille. s. poeta nobilis videlicet maro: hactenus sup. cecinit cultus aruor. i. agriculturā: & sydera cœli. i. q sunt i cœlo hoc est syderū obseruationē & pnostica & canit. s. mō in hoc scd'o lib. comas pāpineas. i. frōdes vitiū. & colles virentes. i. habētes arbores virides & virētes & vites loci descriptas. i. loca vitiū descriptarū in qbus. s. optimæ nascant nisi legendū sit locis & sensus canit vites descriptas. i. p scripta assignatas locis. s. qsq; suis. atq; canit dona lyei. i. bacchi q est vinū curas resoluēs & canit ex ordine: lętos i. fœcūdos & vberes & fertiles ramos oleæ & pomor: alii legunt lectos: vt sit canit ramos oleæ lectos. i. intercisos ex ordine pomorū. i. pomiferarū: p insitionē videlicet. alii lęto. i. pulchro ordine.

Antonii Mancinelli in Secundum Vergilii Georgicon Argumentum.

Proponit: Bacchūq; vocat Maro rite secundo
Arboribus diuersa datur natura creādis:
Panditur insitio: vitis diuersa notatur:
Italiæ laudes: species telluris habentur:
Quo vitis ponēda modo: quo tēpore: qd ver
Afferat. hinc viti qualis sit cultus habendus.

P. Ouidii Nasonis poetæ clarissimi Tetrasthicon. In secundum li. Georgicon. P. Vergilii.

Hactenus aruorum cultus & sydera cœli.
Pampineas canit ille comas: collesq; virentes:
Descriptasq; locis vites: & dona lyæi:
Atq; oleæ ramos pomorum ex ordine læto.

Proponit &c. ¶ Ordo ē Maro. [Ordo] s. Vergilius pponit. s. narrāda: scd'o. s. libro: & vocat. i. inuocat: rite. i. decēter scd'm Priscā poetarū ɔsuetudinē: Bacchū. s. viti satorē vbi de vitibus pcipue locuturus est. & id quidē primo loco facit: pponit inquā & iuocat. Natura dat arboribus creandis. i. diuersa describit natura arbor pcreandar: & id statim prima parte executionis. Insitio. i. modus inserēdi & insitas faciendi. pandit. s. in scd'a parte executionis Vitis diuersa. i. diuerse nature & bonitatis notat. s. in tertia parte executionis. Laudes Italiæ habent. i. recitant. s. in quarta parte. Et species telluris habent. s. in qnta. & quō vitis sup. sit ponenda. i. cōserēda: habet sup. in sexta scilicet parte: & quo tēpore: & id in septima & quid ver afferat: habetur sup. & hoc in octaua parte & . s. Maro mōstrat. i. ondit. & docet videlicet in nona pte qualis cultus sit habēdus. i. adhibēdus viti & mōstrat. s. in decima pte cōmoda syluar. s. olear & aliar arborum spōte nascentiū & nō tātopere coli exigentiū vt vites. Et agrestes. i. in agris versantes: laudant. s. in vltima parte huius secundi libri. Et ita singulæ fere materię in toto libro pertractātur suo ordine scilicet quo iam explicite sunt. Restat igitur authoris explanatio: ante cuius textum tetrastichon ouidianum sicut in omnibus fere codicibus reperitur ponemus.

P. Vergilij Maronis Georgicorum. Liber. II.

Hactenus aruorum cultus: & sydera cœli:
Nunc te Bacche canam: necnon siluestria tecum
Virgulta: et prolem tarde crescentis oliuę.
Huc pater o Lenæ (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo grauibus autumno
Floret ager: spumat plenis uindemia labris)
Huc pater o lenæ ueni. nudataq; musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.

PIESIVS

¶ Multa nimirum in hoc libro deerunt: quia paginæ nonnullæ in codice Romanis litteris scripto, cui potissimũ innitimur desiderant. Quod vero licuit, alijs codicib⁹ adiuti sumus, & omnino multa obseruatione digna deprehendimus, quæ si non omnia ad lectionis emendationem, certe ad sententiarũ illustrationẽ faciant: quicquid id fuerit, Lectorem rogatum velim, vt boni consulat.

SER. Hactenus aruorũ cult⁹ & sydera cœli. Nũc te bacche canã. Mire iterauit illum versum. Quod faciat lętas segetes quo sydere terrã. in hoc aũt exequit̃ culturã agri cõsiti: qui oim arborũ cõtinet genera. Et sciẽdũ est Verg. vites quoq; arbores dicere: vt nec secius ois inunguem: Arboribus positis: & secto via limite quadret. Hactenus: vt multi volũt vna pars orationis est: & est aduerbiũ significãs hucusq;. Alij duas partes volũt ꝓnomẽ: & aduerbiũ: vt sit tenus hac. Sicut, Et crurũ ten⁹ a mẽto palearia pẽdẽt. Sed melius est vnã partem accipere orationis hactenus. Sydera cœli. Pleonasmos nec em̃ sunt alibi q̃ in cœlo sydera. Bacche: inuentorẽ ꝓ vitibus posuit de q̃bus catexochen in hoc libro loquit̃. Nã vites præcipue sunt licet & aliarum arborũ faciat cõmemorationẽ. Necnõ sil. te. virgul. i. infœcũdas arbores q̃bus præcipue in italia vites cohęrent. Tarde crescẽtis oliuæ. Res em̃ diu duratura tardius crescit. Huc pater o lenęe. Pr̃ licet generale sit omnium deorum: tamẽ proprie Libero semper cohęret Nã liber pater vocat̃. Lenæus autem απο του ληνου. i. a lacu. Nam quod donatus dicit ab eo q᷑ mentẽ leniat: nõ ꝓcedit nec enim potest græcum nomen latinam ætymologiam recipere. Tibi floret ager. in honorẽ tuũ exultat & lętus est: nã autumnali tempore reuera florere nõ potest ager. Pampineo autũno. pampinoso vt nemus frondeum ꝓ frondosum. Vindemia cum vindemiam numero singulari dicimus: vnius anni significamus: cum plurali multorũ: vt messem messes, hyemẽ hyemes: hæc enim semel tantum annis singulis contingunt: multi tamen volunt vindemiam esse totius orbis generaliter Vindemias singularum partium: vt plus significet singularis q̃ pluralis numerus sicut plus est cum dicimus: p terram pluit q̃ per terras. Tũc em̃ omne elemẽtum non terras aliquas significamus. Musto numero tantum singulari dicimus: sicut & vinũ: licet Oui. abusiue dixerit musta. Sed hoc ille plus fecit q̃ de mustis dixit. Cum vt diximus de his nominibus tres casus tantum vsurpari consueuerit.

Hactenus. Pater. Lenæus. Vindemia. Vindemiæ. Mustũ.

PRO. ¶ Nunc te bacche canam: bacchari est furere: inde & bacche dicuntur: quæ per furorem sacra liberi patris celebrabant: & ipse bacchus vocatur a furore: quem incutit cultorib⁹ suis. Idem Lenæus dicitur torcularis a nomine græco: q̃ λινον appellãt torcular. Cothurni: sunt calceamentorum genera venatori apta: quibus crura etiam muniuntur: quoius calcimẽti effigies est in simulacris Liberi & Dianæ. (Bacchus)

MAN. ¶ Hactenus aruorum. Huius quoq; ij. voluminis argumẽtum carminibus patet. Sed cur poeta ab agrorum cultura incœperit postea vitium: de exordio scribens aperui vbi & vitium arborumq; culturas Emophum atheniẽsem primum inuenisse Pli. referente edocui. Hactenus cecini. s. est em̃ Mesozeugma Sydera cæ. pleonasmos est in dictione cœli. i. superabũdãtia: de qua late Fab. lib. ix. Te bacche. i. tua munera vt vites: de quo latius ibi Poculaq; inuentis acheloia miscuit vuis. Dicitur aũt bacchus a furore quem incutit cultoribus suis: vt Probus asserit. Syluestria virgulta: syluestres arbores inter quas & genistas & siler & salices accipe. De virgultis autẽ diximus in Tityro: Tarde cre. oli. Pli. li. xvij. c. xij. scri. Natura tarde crescere oia a lõgo æuo durantia. at que occidunt velocia esse vt ficus malus pirus. Idemq; lib. xvj. c. lxj. scribit ad sua tpa durasse in Linterno Aphricani prioris manu satas oliuas: & myrtus eodẽ loco con spicuæ magnitudinis. Leneæ. Leneæus Bacchi nomẽ: lenos em̃ torcular dicitur Lenæus torcularis: vt probus ait. Grauidus autũno: non grauidis in ablto: sed grauidus in nto legendum est ⁊ sic enim (Lenei.)

ASC. Hactenus aruorũ cult⁹ &c. Postq; i primo libro oñsum est: q̃d faciat lętas segetes quo sydere terram vertere cõueniat: nunc docturus vlmis adiũgere vites: arbutũq; describturus: facit ꝯtinuationẽ sequẽtiũ cũ ꝓcedẽtibus dicens: hactenus descripsi cultus aruorũ & sydera cœli: nunc te bacche canã &c. Itaq; ꝓponit i principio: inuocat ibi: huc p̃r o lenęe: & ꝓsequit̃ ibi: principio arborib⁹. In prio aũt libro agriculturã executus est: q̃a ea magis necessaria est mortalib⁹ q̃ vitiũ plãtatio: priorq; inuẽta. Sane s̃m Mãcilnellũ mesozeugma est i; primi v̄sus elocutiõe. De quo q̃d sentiã puerilis paucis explicauero Zeugma fit quoties duorũ aut pluriũ cõstructibiliũ tertiũ expressum ꝯformat̃ viciniori aut vicinissimo in debitis accidẽtibus & ad reliquũ aut reliqua reduci põt facta accidentiũ cõformitate. Quoties aũt tertiũ i principio ponit̃: dicit̃ ꝓzeugma hoc est anteri⁹ zeugma q̃d Seruius vocat zeugma supiori: vt si dicã. Fleuit mr̃ & filij ei⁹ quoties i medio mesozeugma: nam meson medium dicũt græci: vt mr̃ fleuit: & filij ei⁹. Quoties v̄o in fine dr̃ hypozeugma seu sub zeugma: hoc est zeugma ab iferiore: vt mater & filij eius fleuerũt: hic ergo q̃a tertiũ hoc ẽ verbũ in fine ponit̃ videt̃ poti⁹ hypozeugma dicẽdũ. Neq; id q̃dẽ in accidẽte cogruitatẽ mutãte: hoc est in genere aut nũero aut psona: aut casu: sed in tp̃e dũtaxat: nã in verbo canã intelligit̃ verbum cecini: eiusdẽ numeri & psonæ: sed diuersi tp̃is. Serui⁹ quoq; attestat̃ pleonasmon cum dicit sydera cœli: q̃a non sunt alibi q̃ in cœlo sydera vt ingt: abundat ergo particula cœli: verũtñ non difficilis est eius rei purgatio. Sed nos ordinẽ ꝓsequamur q̃ talis est. Ego inq̃t Vergilius: hactenus. i. ad hunc vsq; locum: subaudi cecini cultus aruorum & sydera cœli. i. occasus & ortus syderum in cœlo existẽtium: & qualem quæq; tempestatem citent. Nunc. i. deinceps. i. in hoc secundo libro: o Bacche ego canam te. i. tua dona: hoc est vitem. Possemus a vocãdi casu incipere sic: o bacche ego cecini hactenus cultus &c. nunc canam tecum necnon. i. & etiam canã tecum: virgulta syluestria. i. arbores in syluis nasci solitas: & prolem oliuæ. s. arboris quę & olea dicitur: crescentis tarde. O pater leneæ: id est torcularis aut torculari præfecte: hoc est Bacche veni huc: id est ad me & in auxilium meum omnia: scilicet sunt: hic id est in hoc opere: plena tuis muneribus. i. inuẽtis: & donis: hoc est plurima eorũ quæ hic describentur vt vites & earum arbores sunt tua munera. ager grauidus: id est onustus autũno pampinis: hoc est vitium frondibus aut folijs decorato: floret tibi. i. in honorẽ tuũ: aut tibi: tanq; auctori aut inuentori suo. Vindemia spumat tibi labris id est vasis labratis quibus vinum mustum transfunditur: plenis scilicet musti recens pressi. Veni inquam huc o pater leneæ: & tinge mecum. i. vt ego crura nudata. i. nuda facta: cothurnis: id est altis illis calceamentis quæ etiam suras ambiunt: & quibus agricolæ fere vtũtur sicut & venatores & omnes quibus inter spinas & vepres currendum est: significat autem se poeta in hoc opere agricolam & vinitorẽ pro loci qualitate: cothurnis iquam direptis. i. raptim depositis: tinge dico musto: id est vino: nouo: quia nondum in vas suum missũ: hoc est aspira mihi rem vinariam tractanti. (zeugma) (Ordo.)

⁊ sic em̃ antiq text⁹ hñt: est ergo diastolę figura. Floret: lætus est: labris ahenis. Cothurnis: vide ẽglo. vij. Musto nouo: & hi pleonasmos est vel epexegesis: nã vt scri. Non. Mustũ nõ solũ vinum verum nouellũ q̃cq̃d est dicit̃: recte Neuius vtrum sit melius virginẽ an viduam ducere: virginem si musta est. (Mustus)

Principio arboribus uaria est natura creandis.
Namq; aliæ nullis hominum cogentibus ipsæ
Sponte sua ueniunt:camposq; & flumina late
Curua tenent:ut molle siler:lentæq; genistæ:
Populus:& glauca canentia fronde salista.
Pars autem posito surgunt de semine:ut altæ
Castaneæ nemorumq; Ioui quæ maxima frōdet
Aesculus:atq; habitæ graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylua
Vt cerasis ulmisq;:etiam parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subiicit umbra.

SERVIVS

SER. ¶Principio arboribus: creāda rū arborū: naturalr sunt tria genera. Aut em̄ sua spōte nascunt̄ aut ex seminib⁹ fortuito iacētibus surgūt: aut ex radicib⁹ pullulāt. Nā cętera vsus iuenit fauēte natura. Sponte sua: sponte mō nomē est. qa iūctū est ei genus: q̄ caret semp aduerbiū. Veniūt: crescūt. Alibi illic veniūt fœlici⁹ vuę. Cāposq; & flumina late Curua te. p trāsitū ōndit in q̄bus locis arbores spōte nascūtur. s. in humidis. Nam terra est mr̄ oim rerū seminū cūctorum creatrix. Vt molle siler: arboris gen⁹ est. Et notādū gen⁹ neutrū de arbore qđ est admodū rarū.

Siler. Glauca canētia frōde salicta. Locū salicū p ipis arborib⁹ posuit Bn̄ aūt ait: & Glauca canētia. Nā salix ab vna pte alba est: ab altera viridis. Sane Cacephatō est glauca canētia. Pars aūt posito surgūt de semine: quacūq; rōne piecto vel ab auibus vel ab hominib⁹ ne incipiāt esse idustrię. Atq; habitæ graiis oracula q̄rc⁹ Nā in Dodonæo nemore arbores dantes respōsa fuisse dicunt̄. Habitæ aūt graiis Vel quasi nō credēs dixit: Vel quasi Italus q loca illa nesciret vel reuera quōdā habitę: qa illo tpe iā silebāt Pullulat ab radice: mira in singulis est pprietas. Nam vt spōte sua veniūt: Surgūt de semine: Pullulat ab radicibus Vt serasis Vlmisq;. hæc cerasus his cerasis facit. Sane. Cerasus ciuitas est

Cerasus. Cerasiū. pōti: quā cū deleuisset Lucullus gen⁹ hoc pomi inde aduexit. & a ciuitate cerasiū appellauit. Nā arbor cerasus pomū cerasiū dicit̄. hoc aūt etiā ante Lucullū erat in italia. sed durū & cornū appellabat̄ qđ postea mixto noīe Cornocerasiū dictū est. Parnassia laurus: a parnasso monte Apollini consecrato.

PRO. ¶Atq; habitę graiis oracula q̄rc⁹: existimat i dodonęi Iouis oraculo q̄rcū vocalē fuisse: ex qua lignū Minerua argonautis futura pdiceret. vt Cerasis vlmisq; etiā parnassia laur⁹. Et vrbe cerasunte: q̄ ē in pōto Lucullus q oppugnauit Mithridatē: trāstulit

Cerasis. Cera. arboris gen⁹: ꝙ fert cerasia poma. Ipe aūt oppidi noīe cerason vocauit pomū cerasiū. Parnassia laur⁹: dr̄ qa subiecta ē Apollini tutelę: q̄ ius oraculū delphicū pnasso mōti phocidos subest.

MAN. ¶Principio canam videlicet siue a principio. Arborib⁹: varia est natura creādis. Maro in hac re Theophrastum secutus est: ille em̄ lib. ii. inquit. Arborum summatim plātarū generationes aut spōte aut semine aut radice: aut euulsione aut ramo: aut surculo: aut ipso trūco factitant̄. Videto aūt paulo inferius ibi videlicet. Hos natura mō &c. Molle siler. Pli. lib. xxiiii. ca. xxxvi. inq̄t. Sileris folia illita frōti capitis dolores sedant. serpentes &

Siler. hūc fruticem refugiūt: baculumq; rustici ob id ex eo gerunt. Genistæ Pli. lib. xix. ca. ii. iquit. Asia ex genista facit ligna ad retia præcipue in piscādo durantia frutice madefacto decē diebus: & lib. xxiiii. ca. xxii. ait Genista quoq; vinculi vsum pstat flores apibus gratissimi. Genista item mixta cū axungia genua dolē-

Genistæ Glauc⁹ color. tia sanat. Popul⁹ legito Pli. lib. xv. ca. xxvi. Glauca: glauc⁹ color viridis cæruleus dr̄: vt in Gell. legit̄ lib. ii. ca. xxvi. Salicta. Pli. lib. xvi. ca. lii. scri. de salice ꝙ in Asia tria genera obseruant

Tria genera Salicum. nigram vtiliorē vitibus candidam agricolarū vsibus. tertiam quæ breuissima est quam elicem vocant Castaneæ: de iis mul-

ta Co

ASCENSIVS

ASC ¶Principio arboribus &c. Hęc est pars executiua in q̄ icipit tractare de arborib⁹ fructiferis vitiferis & cęteris. Nulla em̄ est arbor q̄ nihil agricolis pferat. Siluestres em̄ et sterilesse pbēt hoc est materiam aut ędificiorū aut ignis. Ōndit autē variā arborū naturā vt q̄ via eas sibi agricola cōparet noscat.

Ordo ¶Ordo ē. Pricipio. s. canā aut describā qa varia &c. Aut pricipio. i. i primis notādis agricolæ: est varia natura creādis arborib⁹. i. ad creādas & pducēdas arbores: aut arborib⁹ creandis. i. q̄ creant̄. Nā p quia: alię. i. aliquæ veniūt. i. oriunt̄ ipē. i. p se nullis hoim. i. nullis hoib⁹. (Elegāti⁹ tn̄ & significātius dixit ꝙ si dixisset nullis hoibus: nā nullis hoim: q partitionē denotat idē est ac si dicat: ne vnus quidē hō qcūq; is sit) cogentibus. i. cōpellētibus p artē aut laborē: & tenēt. i. occupāt late. i. ampliter cāpos & flumina curua. i. ripas fluminū q̄ fere curuę sunt: vt siler. i. illud genus fructicis: molle. i. tenerū & flexibile: & genistę lēte. i. flexibiles & tenere et populus arbor iuxta ripas spōte nascēs et salicta canentia. i. albicantia. s. in cortice: frōde glauca. i. cerulei ac viridis coloris. Et hę quidē spōte. Aūt p sed. pars. s. arborū hoc est arbores partim surgūt. i. pullulāt & exoriunt̄ de semie. vt castaneæ altę. i. sublimes & ęsculus q̄ frōdet Ioui. i. in honorē aut tutelā Iouis maxīa. i. maximis floribus: aut vberrimis: nemorū. i. inter nemora Ioui sacra et quercus habitę. i. existimatę: graiis. i. gręcis oracula. i. p oraculis & respōsis deorū credūt em̄ græci in Dodona sylua quercus vocales oracula edidisse. Dēsissima sylua. s. maxima cōgeries arborū nouellarū pullulat aliis ab radice vt cerasis & vlmis: etiā laurus Parnassia. i. q̄ plurima nascit̄ in parnasso in gratiā phœbi parua. i. quū adhuc parua est. subiicit i. sursum iacit & attollit se sub ingēti vmbra matris. i. maioris laurus e cui⁹ radice pullulat. Sūt ergo triplices naturę arborib⁹ creādis. Nā alię nascunt̄ sine semie: & radice: alię ex semie: aliæ ex radice. addi pōt quarta sed mixta earū q̄ ex semie & ex radice nascunt̄. nam fere quę ex semine etiam ex radice nascuntur

Aesculus. Quercus. ta Columella lib. iiii. & Pli. xv. Aesculus. arbor est glandifera ab edo: nam eius fructu olim homines vescebantur. & Plinius libro. xvi. cap. vi. inquit: glans optima in quercu atq; grādissima: mox ęsculo. Oracula quercus: existimant in Dodonæi Iouis oraculo quercum vocalem fuisse. ex qua minerua argonautis. futura prædixit. Probus auctor. Strabo vero libro. viii. inquit. Dodonæum autem oraculum quemadmodum & cætera quodāmodo derelictum est: Videto latius æglogam. ix. Cerasis. cerasi ante victoriam Mytridaticam. L. Luculli non fuere in italia. At vrbis anno sexcentesimo octogesimo is primū vexit ponto: septentrione frigidisq; gaudent Plinius lib. xv. cap. xxv. Parnassia laurus: Plinius libro. xv. capi. vlti. scrib. ꝙ duo

Duo genera lauri. genera eius tradit Cato. Delphicam & Cypriam. Delphicam esse æquali colore. viridiorem. Maximis bacchis: atq; e viridi rubentibus. hac victores Delphis coronati: & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui nigro p margines imbricato crispem. Se subiicit: attollit.

Hos natura modos primū dedit: his genus oē
Syluarum fructicumq; uiret: nemorūq; sacrorū.
a Sunt alii quos ipse uia[a] sibi reperit usus.
Hic plantas tenero abscindēs de corpore matrū
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo:
Quadrifidasq; sudes & acuto robore uallos.
Syluarumq; aliæ pressos propaginis arcus
Expectant: & uiua sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: summumq; putator.

ASCENSIVS

ASC, ¶Hos natura modos primum &c. Sunt itaq; inquit tres modi arborum naturaliter nascentium: quibus quartum adiecit ars qui triplex est: nam aut alteri arbori per incisionem infigitur virgultum: aut abscissum terræ committitur eiq; cōglutinatur: per transplantationem plantaria nouam naturam induunt. Quin etiam radix aut truncus interdum pro plantari terræ cōmittitur.

Ordo. ¶Ordo est. Natura dedit primum scilicet priusq; ars inuenta esset quæ naturam imitatur: hos scilicet dictos modos arborum videlicet creandarum omne genus syluarum: id est magnarum arborū in quibus sunt alta

☞ silentia,

PIERIVS

a ¶Sūt alii q̄s ipē via sibi repit vsus. In Lōgobardico exēplari viā, legit̄ actō casu, qđ forte nō displiceat, si ordinē feceris, Sūt alii, qppe modi, q̄s vsus reppit sibi viā. Ser. tn̄ agnoscit via. i. ratione. vt Inueni germana viam, alii dicunt, via, inter eundum quippe in ipso progressu rerum & experientia. In Mediceo paraphrasis est. via, ingenio.

SERVIVS

SER. ¶Hos natura modos primum dedit bene primum: nam vt supra diximus fauor naturæ fuit etiā ad alios inueniendos vsus. Contra naturam enim nil hominum inuētum valeret: Via: ratione: vt Inueni germania viam. Hic plantas tenero: Inter plantas & plantaria hoc interest quod plantæ raptæ sunt de arboribus. Plantaria vero quæ ex seminibus nata cum radicibus & terra propria transferuntur: vt. Et viua sua plantaria terra. Sulcis: fossis: vt Ausim vel tenui vitem committere sulco. Hic stirpes obruit aruo: alti⁹ deponit validiores cū radicib⁹

plantas.

Haud dubitat terræ referēs mandare cacumen:
Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et sæpe alterius ramos impugne videmus
Vertere in alterius: mutatamq; insita mala
Ferre pirū: & prunis lapidosa rubescere corna
Quare agite o proprios gñatim discite cultus
Agricolæ. fructusq; feros mollite colendo.
Neu segnes iaceant terræ: iuuat Ismara baccho
Conserere: atq; olea magnum vestire taburnum.

plantas. Quadrifidasq; sudes: ita robustas vt possint in quattuor partes diuidi. Et acuto: pro acuti roboris accipimus: & Bis idem dixit. Nam & valli & sudes idem sunt. Syluarumq; (propago) aliæ propago præcipue vitibus congruit: Vnde apparet syluas eum etiam de vitibus dicere: Et viua sua plantaria terra. Et aliæ syluarum expectant plantaria cum sua terra viua. id est naturali Vt viuoq; sedilia saxo. (Inde sumpsit Seruius.) Inde est mutata ignorent subito ne semina matrem. Quin & caudicibus sectis: caudicibus posuit pro codicibus sicut caulem pro colē sauricem pro soricem dicimus. Fit autem quod nunc dicit de oliua & myrto quarum sicci stipites secanť vsq; ad medullam & terra infossi ex se arbores gignunt quod sine dubio mirum est: Truditur vrgēte natura procreatur. Et sicco ligno: ex arido. Radix oleagina. Deriuatum ab olea. Impugne videmus sine damno sui loquitur de insitione. Sane (Insitus. Insertus.) insitas arbores dicimus: insertas vero causas aut fabulas. Lapidosa corna dura alibi Lapidosaq; corna Dant rami. (Gñatim. Gñaliter) Generatim: per singula genera. generaliter autem simul omnia γενικῶς καὶ κατὰ γένος. Segnes terræ: pigræ infœcundæ. Et docet posse industria etiam loca asperrima ad fertilitatem produci. (Ismara taburn⁹.) Ismara. mōtes Thraciæ. Taburnus: mons campaniæ: Vestire vero implere significat.

PRO. ¶Iuuat Ismara baccho Conserere atq; olea magnum vestire taburnum: Thracia vino fertilis. quoius nationem quandam appellat Home. Aliter oppidum est ismarus: quod expugnauit Vlysses: quum a Troia discederet: & victor vinum accedit a Marone: quoius pater Cupithus traditur: quod Cyclopi dedit. Eius autem tanta vis existimatur: vt vnum metrum vini viginti etiā metra sustineat aquæ. Ergo quia tam efficax est natura in Vino thraciæ: præcepit eam conserandam vitem. Taburnus mons est apuliæ regionis quæ fertilis est olea.

MAN. ¶Hos natura modos. Plynius libro. xvj. capi. xlvj. inquit Arbores quas naturæ debeamus tribus modis nascuntur: Sponte aut semine aut ab radice. Cura numerosior existit. sed latius vide ibi principio arboribus &c. (Sylue.) Syluarum: sylua ab hyle quod est materia dicitur: vel a xylon quod est lignum: est autem sylua generalius nomen. (Frutex.) Fruticum. Frutex est qui ad iustam magnitudinem arboris non assurgit & statura similis est multis hærbis: sed non demoritur neq; arescit vt hærba: Nemorum: de nemore videto æglogam. vj. Via ratione. Hinc plantas: Plynius libro. xvij. cap̄. vij. inquit auulsisq; arboribus stolones vixere. quo in genere & cum parui sunt auelluntur: partemq; aliquā e matris quoq; corpore auferunt secum: hoc modo plantantur punicæ coryli. mali sorbi: fici in primisq; vites. Stirpes. Crassos truncos cum radicibus. Quadrifidasq;: sudes: particas vel surculos in quattuor partes fissas. ait enim Theophrastus libro primo, Oleas quoq; & ficos multifidas demittere solent. Plynius etiam libro. xvij. capi. vij. ait ex eodem inuentu est surculos abscissos serere: hoc primo sepis causa factum sambucis cotoneo & rubis depactis Mox & culturę vt populis alnis salici: quæ vel inuerso surculo seriť Acuto robore vallos. id est palos acutos & surculos. Seruntur enim surculi quadrifidi & acuti Propaginis arcus: Pinus baccha & propagine seritur. Citrea item grano & propagine auctor Plynius libro. xvij. capi. vij Terræ mandare cacumen vti de salice dictum est. (Caudex. Caulis. Radix. Olea.) Caudicibus caudex dicitur in arbore quod supra terram simplex assurgit: in hærbis vero caulis appellatur: vt Theophrasti interpres ostendit: Radix oleagina: radix est quod subter telluri cohæret Olea autem Theophrasto teste libro secundo pluribus modis venire videtur: Nam ex trunco ramo conciso radice ligno virga. Impugne: sine damno. Vertere: sup. se in alterius scilicet ramos. Ismara: ismarus Thraciæ mons insignis oleo & vino teste Vibio. Taburnum: taburnus mons est Apuliæ regionis quæ fertilis est oleæ vt Probus inquit Poeta libro æneidos. xij. meminit etiam dicens Ac veluti ingenti syla summo ve taburno: Quum duo conuersis inimica in prælia tauri Frontibus incurrunt.

silentia: & fruticum. id est humilium virgultorum quę ad mensuram iustam arbori non assurgunt: hyeme tamen non interierunt & sacrorum nemorum id est lucorum viret his. scilicet modis dictus. Alij scilicet modi: sunt. id est extant & reperiuntur quos ipse vsus. id est experientia repperit sibi. id est ad suum cōmodum via. id est ratiōe & exercitatione hic. id est quiuis plantator abscindens plantas. id est ramos aut virgulta vt plantentur: de tenero corpore matrum deposuit. id est credidit & commisit sulcis. id est scrobibus hic. id est alius: obruit. id est sepeliuit & cooperuit aruo. id est terra qualis est in aruo stirpes. id est trūcos crassos cum radicibus & sudes. id est perticas: quadrifidas. id est in quattuor partes fissas: & vallos. id est palos & stipites robore. id est trunco acuto quomodo salices in sepibus nascuntur. Et aliæ siluarum. id est aliæ syluæ: expectant. id est desiderant vt procreentur arcus. id est curuaturas seu ramos circunflexos. propaginis. id est vitis vt pinus citreæ aliarumq; ex propagine nascentium: & expectant plantaria. id est plantas cum radicibus viua. id est virentia sua terra. id est per suam propriam & natiuam terram aut expectant plantaria viua cum sua terra. id est volunt vt radices transferantur vna cum terra in qua primum natę sunt Aliæ scilicet arbores: nil. id est non alicuius non egent alicuius radicis: aut nil. id est non egent radicis & putator: id est amputator & decisor referens: summum cacumē. id est virgultum ex vertice arboris: haud. id est non dubitat. id est veretur aut formidat: mandare. id est committere terræ scilicet ipsum cacumen vt radices iaciat & pullulet. Quin. id est quinetiā. q.d. & quod plus est radix oleagina. id est oleæ arboris: truditur. id est pullulat vbertim e ligno sicco: cui scilicet inclusa est: & hoc caudicibus. id est codicibus hoc est truncis sectis. id est fissis & diuisis mirabile. id est quæ res est mirabilis dictu. id est dum dicitur aut vt dicatur. (Codicem pro trunco. accipi notum est ex illo Iuuenalis residens in codice pellex. (Codex.) pro volumine vero accipitur eo q; sicut in codice. id est trunco: sunt multi libri. id est interiores cortices in quibus vt in membranis olim scriptitabant: ita in codice sunt multa folia ex libro olim constantia Reprehenditur autem hoc loco Seruius a Beroaldo his verbis. (Beroal) Dicuntur a Seruio hoc in loco ea quæ nec vera sunt nec verissimilia: nec ab vllo scriptorum memorata: neq; vergilianis versibus conuenientia: namq; poeta illis versibus loquitur de insitione qua leuigatur falce truncus. & aut inter corticem lignūq; inseritur calamus: aut fisso trunco imprimitur medullæ: cuius rei tota disciplina tradita est a Colu. in. iij. a Plynio in. xvij. a palladio pluribus in locis & tanta est vis insitionis: vt etiam satiue syluestrium radicibus inserantur natura siccioribus: aptissima enim est insitis siccitas: vt auctor est Plynius. Inde dictum est a poeta Truditur e sicco radix oleagina ligno. id est olea inseritur & radices agens viuiscit etiam in sicco ligno: quod est mirabile dictu Cato præcipit inseri oleas luna sicca. Hæc ille. Ex quibus patet q; non lignum sectum pullulat: sed in ligno sicco secto inclusum virgultum: sed ad ordinem redeo) Et nos videmus impugne. (Impugne) id est passim sicut quod impugne fit: passim fieri solet: vertere. id est transmutare ramos alterius. id est vnius arboris in scilicet ramos alterius scilicet arboris. & nos videmus pirum mutatā scilicet in natura per insitionem ferre mala insita. id est ramorum insitorum fruct⁹ a piris longe diuersos. & nos videmus sæpe corna lapidosa. id est lapidibus seu ossibus plena: rubescere prunis. id est ferre pruna rubicundula. Quare. id est quamobrem q; scilicet sua est cuiq; natura & naturæ sequitur semina quæq; suæ. Agitæ adhortandi aduerbium: o agricolę discite generatim. id est per singula genera: proprios cultus scilicet arborum. id est quomodo coli volunt vt ferant mites fructus vnde sequitur: & mollite. id est molles & mites facite fructus feros. id est syluestres: colendo. id est per cultum (Capitur autē hoc loco colendo actiue apud Quintilianum passiue cum dicit. Sed memoria excolendo sicut cætera omnia augetur) neu. id est neue terræ iaceāt segnes. id est ignaue & inutiles nihil frugum aut bonorum fructuum ferentes (nisi forte malis dicere: neu fructus iaceant segnes terræ. id est in terra hoc est humi) iuuat. id est adiuuat rem agricolæ & delectat: conserere Ismara montem Thraciæ baccho. id est arbutis vt vites baccho dicatas ferant & iuuāt vestire taburnum. id est montem illum appuliæ olęa: cuius ferax est. Iuuat autem. id est delectat: quia iucundum est videre lætos fructus: aut iuuat: id est prodest: quia vtile est feraces terras conserere.

Tuq; ades: inceptuq; vna decurre laborem:
a O decus: o famæ merito pars maxima nostræ[a]
Mecœnas: pelagoq; volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto.
Non mihi si linguæ centum sint: oraq; centum:
Ferrea vox. ades: & primi lege littoris oram:
In manibus terræ: non hic te carmine ficto
Atq; per ambages & longa exorsa tenebo.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Tuq; ades. Quē primo volumine duntaxat nūcupauit dicēs quo sydere terras. Vertere mecœnas &c. hic inuocat mecœnatem nō vt numē: sed vt amicū numinis. Inuocat aūt qa supra vires vi detur arbor: naturas exeq: quo circa dixerat prius generatim di serte cultus agricolæ & ne teme re rē tantā conat⁹ culparet: dicit nō ego cūcta meis amplecti versibus opto. Ne tñ breuitati desit vtilitas dicit se recisurū supflua hoc modo. Nō hic te carmine ficto Atq; p ambages & lōga exorsa tenebo. Tū incipit docere de arboribus spōte nascētib⁹ vt in sequenti particula videbimus.

Ordo. ¶Ordo aūt in hac particula est. Tumq;. i. & tu hoc est etiā tu nō solū augustus: o mecœnas dec⁹. i. ornamētum. s. meū & merito. s. tuo pars maxima nostræ famæ ades. i. adsis cū fauore tuo: & decurre mecū laborē incœptum. i. adiuua me incœptū opus ad finem cœlerius perducere & tu volans. s. mecū. i. cœlerē operam nauans da pelago patēti. i. per metaphorā materiæ expositæ. vela i. scd'm pcessum & auxiliū sicut naues velis cœlerius puehūtur q̄ remis duntaxat. Ego nō opto amplecti. i. psequi meis versib⁹ i. carminibus cuncta. s. ad arbores pertinētia. Non. s. optarē amplecti cuncta: aut nō possem exequi cūcta si. i. tametsi lingue sint mihi centū & vox ferrea. i. infrāgibilis & firmissima (Lucre. tñ dixit erea) ades inquā & lege orā. i. extremitatē: primi littoris. i. proximā primo littori regionē (perstat in metaphora sumpta a nautis ab eo vbi dixit: pelagoq; volās da vela patēti. Nā q egregiæ laborant dicunt nauare: quasi nauibus qbus cōmode & abunde multa ad portū peruehunt id agant, nō minorib⁹ vehiculis lege ḡ orā primi littoris mecū. i. statim a pricipio igredere mecū ꝙ patens pelag⁹. i. tā vastā atq; amplā de arborib⁹ creādis materiā quā nō penit⁹ percurrem⁹ sed gñatim capita dicem⁹. ita vt in prio littore semp vsari videamur) Lege inquā orā in manib⁹. i. in sinu & cōplexu terræ hoc est nō pfundā naturaliū rerū scrutationē: sed facilē & apertā tradem⁹ vñ ego nō tenebo. i. immorabor: & suspē sum faciā te: hic. i. in hac materia carmine ficto. i. figmentis poeticis ornato: atq; nō tenebo te hic per ambages. i. vbor: circuit⁹ & inuolucra: hoc est p dubias sñias: & p lōga exorsa. i. exordia & p longas insinuationes: quibus in causa honesta vti non decet

SERVIVS.

¶Tuq; ades: Mecœnas adesto in cœptum fauorē oibus libris impēdito. Nā vbiq; eū inuocat. O decus o famæ: m. p. m. no. Hora. O & psidiū & dulce decus meū. Pelagoq; volās da ve. pa. simplici generi carminis psta fauorem Accipiamus patēs pelag⁹ carminis facilitatē. Hoc aūt carmē facile esse ipse significat dicens. In manib⁹ terræ: hoc est in facili & in prōptu res posita est. Nō ego cūcta meis am. ver. op. i. nō sum vniuersa dictur⁹ nec em̄ possum quare & suā extenuat possibilitatem: & Mecœnatis aurib⁹ ex sui carminis breuitate blandit. Alij aliter accipiūt. Cōstat mecœnatem fuisse litterarū peritū & plura ꝯposuisse carmina. Nā etiam August. Cæ. gesta descripsit: qd' testat Hor. dicēs: Tuq; pedestribus dices historijs plia Cæsaris mecœnas melius ductaq; p vias Regū colla minaciū vt hoc nūc dicat. Incœptūq; vna decurre laborem. i. adesto: & simul scribamus. Licet em̄ q̄ tu scribis esse cōstet ingētia meū aūt carmē & breue sit & totū id explicare nō possim: debes tñ fauere minoribus: vt pelagoq; volās da vela patēti sic ingenita scribe. Et primi lege littoris orā. Faue minora scribēti. Nō ego cuncta meis Lucretij versus: sed ille ænea vox ait non ferrea Primi lege littoris orā: lege nauticus sermo est qui nūc & ad nauigandum & ad lectionem pōt referri. Nam hoc dixit faueto principio vel humilitati carminis mei. In manibus terræ. i. in facili & in prōptu est terrarum descriptio quod προχειρον græci dicunt. Nō hic te. i. simpliciter vniuersa describā: neq; vt in ęnei. aliquibus figmētis: aut vllis vtar ambagibus. Longa aūt exorsa dicit proæmia longe repetita quæ constat esse vitiosa. — SER. Mecœnatis ... pta.

PIERIVS.

a ¶O dec⁹: o famæ merito pars max. nostræ męcenas. In codicibus aliquot antiquis, nostri: legitur: quod si admitteretur, necessarium esset legere, vt nonnulli censent. O decus o fama & me. pars max. nostri. Sed enim in Mediceo, & alijs castigatioribus exemplaribus famæ nostræ, legitur. Quod vero, mæcenas, non mecœnas, scribendum sit, ostensum alibi, nimium vero est, quod in codicibus nonnullis habetur. O decus o famæ me. pars max. nostræ, potius enim cum horatio, decus, legendum, o & præsidium, & dulce decus meum.

¶Tuq; ades: primo volumine Aug. Cæsa. inuocauit. hic v'o mecœnatem cui & totū opus dedicat. Incœptūq; vna decurre laborē i. auxiliare mihi tuo ingenio. Patēti pela. i. patēti & amplæ materiæ. Vela: studiū & auxiliū. Volans: citus & festinus in antiquis textibus: & volās & volēs legit: vtrumq; cōuenit. Nō mihi si nō optarē amplecti cuncta ingt si centum &c. Ferrea vox firma indeficiēs. Et primi le. lit. o. nauiga extremitatem primi littoris. id est principio huius voluminis tuo mihi ingenio ac studio faue Per ambages: verborum circuitus. Longa exorsa longa exordia: vnde statim ad narrationem conuertitur. — MA

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras
a Infœcunda[a] quidē: sed læta: & fortia surgunt
Quippe solo natura subest. tñ hæc quoq; si qs
Inserat: aut scrobibus mādet mutata subactis:
Exuerint syluestrem animū: cultuq; frequenti
b In quascunq; voces artes[b] haud tarda sequētur:
Necnon & sterilis q̄ stirpibus exit ab imis
Hoc faciet: vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant:
Crescentiq; adimūt fœtus: vrūtq; ferentem.
Nā quæ ex seminibus iactis se sustulit arbos
Tarda venit: seris factura nepotibus vmbram.
Pomaq; degenerant succos oblita priores:

SERVIVS.

SER. ¶Spōte sua: ad illud qd' omiserat redit & exequit q̄litatē triū generū: q̄ supra memorauit arbor: s. spōte natarū pcreatar: ex semine & ear: q̄ de radicib⁹ pullulāt. Infœcūda fœtu carētia & p trāsitū rē physicā tāgit. Nā semē salicis esum dr infœcūditatē mulieribus gignere. læta & fortia: qsi in hoc ipsis arborib⁹ gen⁹ sit fœcūditatis. Quippe solo natura subest. quia vt supra diximus naturaliter rerum oīm mater est terra vniuersa intra se cōtinet semina

Natura. hic est. Quippe solo natura subest: natura em̄ dicta ab eo q nasci aliquid faciat: Nare autem ait subest. id est inest latenter: nam non apparet. Vnde epicurei dicunt nihil esse quod nō habeat originē sui. nā hoc est gigni de nihilo de nihil in nihilum nil

posse

ASCENSIVS.

ASC. ¶Spōte sua &c. Incipit ergo narrare & primo de sponte. i. sine semine ac radice nascētibus dicēs eas robora læta. i. pulchra & pcera habere: cuius rei causam interrogat⁹ esopus. At qvidelicet herbe & arbores natiue pulchriores sint satiuis rñdit has a matre illas ab aliena educari. vñ maro hic dicit qppe solo natura subest Inest em̄ ingt sua cuiq; vis atq; naturalis potentia. quam amittunt quæ illinc transierunt alio Veruntñ si transferant mitiores fiunt & fructus si quos ferūt mitiores edent quasi domita luxuriantis nature ferocitate. Simile quoq; iudiciū cēset de ijs q̄ ex radicib⁹ pullulāt vt ex ordine textus patebit qtalis est. Ea sup. q tollunt. i. erigunt se: sua spōte. i. spontanea natura nullo cogēte

nec serente

Et turpis auibus predã fert vua racemos.
Scilicet oĩbus eſt labor impẽdẽdus:& omnes
Cogendæ in ſulcũ:ac multa mercede domãdæ
Sed truncis oleæ:melius propagine vites
Rñdent:ſolido Paphiæ de robore myrtus.
c Plantis eduræ[c] coryli naſcuntur:& ingens
Fraxinus:herculeæq̨ arbos vmbroſa coronæ:
Chaoniiq̨ patris glandes:etiã ardua palma
Naſcitur:& caſus Abies viſura marinos.

PIERIVS.

a ¶Infœcũda quidem. Quod ait Seruius ſemẽ ſalicis eſum infœcunditatem mulieribus gignere:idem & Plyñ. affirmat: q̃q̨ de folijs non de ſemine loquatur:ait enim folia ſalicis cõtrita,& pota,intemperantiam libidinis coercere, atq̨ ita in totum auferre vſum ſæpius ſumpta. Atq̨ alibi:ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe. Salicis vero ſemen exiguum admodum, vt diligentiores ſcriptores tradunt, in folijs eſt:nã ſunt q nullũ eſſe ſalici ſemen putent. b ¶In quaſcũq̨ voces artes. In codicibus aliquot antiquis legere eſt,'In quaſcũq̨ voles artis, In quibuſdã, velis, ſed eñ voces, magis omnino placet eruditis. c ¶Plantis & duræ coryli naſcũtur. In codicibus aliquot anti. eduræ coryli, legiẽ. Seruius vtrãq̨ lectionẽ agnoſcit. Sed exẽplaria vetera maiori ex parte cũ vulgata lectione, & duræ, habent.

nec ſerente nec plãtante ſine ſemine & radice in auras luminis id eſt in aera:hoc eſt in ſublime ſurgunt qđ ẽ infœcũda.i.ſterilia aut fœcũditatẽ impedientia aut immittes & inutiles fructus quantũ ad eſum fere afferentia: ſed ſurgunt læta.i.in bona habitudine hoc eſt pulchra & nitida ſicut ſunt fere aĩalia læte viuentia:& omnia ſui aſpectu lætitiã nobis afferentia & fortia.i.robuſta hoc eſt ſunt ſterilia quidẽ ſed fortia & pulchra & ita materiam vtilem præſtent non fructum:ideo aĩt læta & fortia ſurgũt:quippe.i.qa certe natura.i. naturalis vis ꝑducendi ſubeſt: id eſt occulte ineſt ſolo.i.terræ natiuæ:tñ ſi quis inſerat.i.ꝑ inſitionem in alium truncum transferat:aut mãdet.i.committat ea ſcrobibus.i.foſſis ſubactis.i.aptis:ipſa mutata.i.quando mutata fuerint & exuerint animũ ſiluestrem: aut ipſa exuerint animum.i. naturam ſilueſtrem :iã mutata.ſ.ad mitionem naturã: & ipſa ſequentur haud tarda.i. non cunctantia nec immorãtia aut repugnantia:frequenti cultu.i. per frequentem cultum in quaſcũq̨ artes voces.i. vocaueris ea. Necnon.i.etiam ſupple arbor ſterilis.i.infœcũda quæ exit id eſt pullulat ab imis ſtirpibus.i.radicib⁹ faciet hoc.id eſt exuet ſilueſtrem animum & ſequetur in quaſcũq̨ voces artes: frequẽti cultu:& id quidem:ſi ſit digeſta id eſt domita & mitificata ꝑ agros vacuos:id eſt apricos & ſoli expoſitos vt a ſole coquatur. Nam frondes altæ & rami matris opacant ſcilicet vmbris:nunc ſcilicet in ſiluis ſtantem:& adimunt id eſt impediunt:ipſi creſcẽti fœtus:id eſt fructus:& vrunt:id eſt opprimunt & macerant:ferentem id eſt ferre parentem & flores emittentem. Nam arbos q̃ ſuſtulit:id eſt ſurſum tulit:id eſt erexit & extulit ſe ex ſeminibus iactis vt quercus venit:id eſt creſcit tarda:factura vmbram nepotibus ſeris:id eſt diu poſt eam venientibus:hoc eſt diu eſt anteq̃ largos fructus habeat & diutius anteq̃ alias arbores aut ex fructu aut ex radice ſua creet:qbus vmbram faciat. Et poma degenerant:id eſt generoſitatem ſeu nobilitatem virtutemq̨ ſuam amittunt:oblita priores ſuccos : id eſt per inumbrationem aut diuturnum in vno loco ſitũ:& per longam propagationem fiũt poma minora & deteriora q̃ in prima plantatione aut in ſitione fuerant. Et vua ſcilicet neglecta & ſilueſtris fert auibus prædã:videlicet turpis racemos quos homines colligere refugiunt. Scilicet id eſt ſcire licet:cur id fiat:quia labor eſt impendendus omnibus ſcilicet arboribus vnde fructum bonũ expetas:& omnes ſcilicet arbores:cogendæ ſupple ſunt in ſulcum id eſt liram & ordinem interuallo ſignato per vomerem:& domandæ ſunt multa mercede id eſt fœnore & lucro quod domanti eas obuenerit. Sed oleæ id eſt arbores oliuæ reſpondent melius ſcilicet votis noſtris truncis:id melius naſcuntur e truncis:& vites reſpondent melius ſcilicet deſiderio noſtro:propagine id eſt per propaginem id eſt palmitem propagantem.(Sane propago pro ꝓgenie primam corripit quam pro vite producit.) Myrthus paphię id eſt veneri paphiæ.i.eſt cypriæ dedicatæ aut quæ iuxta paphũ plurimæ naſcuntur:naſcuntur de ſolido robore:id eſt non de ramali aut ſurculo:& coryli eduræ id eſt non ſatis duræ:aut & duræ ſcilicet in fructu:ſed plures eduræ legunt id eſt extra duriciẽ poſitæ hoc eſt fragiles naſcuntur plantis:& fraxinus arbor illa ingens id eſt valde magna naſcitur ſcilicet plantis & arbos vmbroſa herculeæ coronæ id eſt populus e cuius frondibus hercules ſibi coronam conſeruit:& glandes patris Chaonij id eſt epyrotici:videlicet Iouis hoc eſt iuglandes naſcuntur etiam plãtis: & palma ardua naſcitur etiam plantis:& abies id eſt arbor: vnde fere naues texuntur potiſſimum ex ea quæ in montibus naſcitur(nam eſt paluſtris etiam mollior) viſura caſus marinos.i. pericula & naufragia in mari:naſcitur plantis:poſſet fortaſſis conſtrui vt ſit coryli duræ in fructu videlicet:naſcuntur e plantis & ita de aliis repeteretẽ e, præpoſitio:ſed dura eſſet poſtpoſitio plantis e,vbi poſſet dicere e plãtis:ſtante verſũ. Quo circa cõſultius Mancinellum ſequeris.

poſſe reuerti. Scrobibus mãdet mutata ſubactis:nos ſcrobes genere dicimus maſculino, licet Lucanus dixerit contra artem. Exigua poſuit ſcrobe. Silueſtrẽ animum naturalem aſperitatẽ & infœcunditatem. Voces artes fœcunditates ex arte venientes. Hoc faciet.i.erit fœcunda ſi fuerit inde tranſlata:Vruntq̨ ferentem:quę ferre poteſt ſi ei vmbra non noceat. Pomaq̨ degenerãt modo degenerant in peius vertuntur alĩs in melius:poma autẽ arbor ex ſemine ꝓcreatarum dĩcit quas cõſtat niſi iſitæ aut trãſlatæ fuerint nõ reſpõdere qualitati ſemis ſui. fert vua racemos. Vuã ꝓ vite poſuit.i. fructũ pro arbore. Sane racem⁹ botryonis eſt pars & botryo græcũ eſt & ſic vuã ꝓ vite poſuit:ſicut Hora. ꝓ vino:nã ait Cæcubũ & ꝓlo domitam caleno tu bibes vuam. Cogendæ in ſulcum : in ordinẽ cõponẽdæ aut certe arãdæ. Multa mercede. Multo labore : a ſequẽte quod præcedit intellige. Sed,trũcis oleæ. Quia ſupra ait. Trudiẽ e ſicco radix. Etiã redit ad eos modos quos inuenit induſtria. Dicendo autem melius oſtendit etiam alias arbores poſſe ex truncis procreari. Sane olea eſt arbor ipſa: vnde deriuatum eſt oleum. Oliua vero fructus ipſe vnde eſt oliuum. Legimus tñ & oliuam de arbore. Vt incumbẽs tereti damon ſic cœpit oliuæ ſolido paphiæ:ſicut & olea. Paphiæ aũt venereæ a papho inſula in qua venus colitur:veneri aũt myrtus eſt conſecrata. Vel q̨ hæc arbor gaudet littoribus & venus de mari dicitur procreata vel q̨ vt medicorum indicant libri hæc arbor apta eſt mulierũ neceſſitatibus plurimis. Plantis & duræ coryli naſcuntur. Duras dixit non ad lignum ſed ad fructum ipſarum referens. Alĩj eduræ legunt quaſi non duræ vt paulopoſt. Enodes trunci.i.ſine nodis:vt modo eminuentis non augentis habeat ſignificationẽ. Sane coryli ꝓprie dicunẽ. Nã auellanæ ab auellano. Campaniæ oppido vbi abũdãt noĩatæ ſunt. Herculeæ:ipſe alibi herculea bicolor cũ populus vmbra. Chaonijq̨ patris: Iouis epyrotici. Ardua palma:aut alta aut ad quam difficile peruenitur. Caſus abies viſura marinos. Eſt eñ abietis ſpecies apta nauib⁹ quã ſapinum vulgo vocant.

¶Solido paphiæ de robore myrtus:inſula eſt cypros tota veneri ſacrata:in qua eſt oppidũ paphos a quo paphiã myrtũ appellauit arbuſculã:q̃ veneris tutelæ eſt ſubiecta. Herculeæq̨ arbos v,c,ppĩs qa herculis tutelæ exiſtimeẽ ſubiecta:teſtaẽ in Aeneide Verg. dicẽs. Dixerat herculea bicolor quũ ppĩs vmbra. Velauitq̨ comas folijſq̨ innexa pepẽdit.

¶Infœcuda:ſterilia. Læta:ampla. Solo natura ſubeſt de natura & terræ ſeminibus videto æglo.vj.& li.j.Geor.ibi impoſuit natura locis:& ibi latius. Quiq̨ nouas alitis nonnullo ſemine fruges. Mutata Ply.li.xvij.c.viij.inquit ante oĩa igiẽ in ſimilẽ trãſferri terrã aut meliorẽ oportet. Præfodere ſcrobes añ ſi fieri poſſet tanto donec pingui ceſpite obducant. Magnum ante annum fieri iubet vt ſolem pluuiaſq̨ combibant. Arborem nec minorem bima nec maiorem trima transferri quidam præcipiũt. Alĩj cum annum impleat:plæriq̨ id demum cauent:vt plaga deputati cacuminis meridiem ſpectet. Subactis.i. verſatis excultis & effoſis. Cultuq̨ frequenti. Ply.li.xvij.c.xlj.ait:atq̨ in totum omnis cura fertilitatem adijcit fertilitas ſenectam. Ferentem.i.fœt⁹. Tarda venit:niſi,ſ.digeſta fuerit per vacuos agros & poma in peius vertentur. Vua vitis ipſa niſi e ſeminario fuerit trãſpoſita turpes racemos ꝓducit. Sationes eñ vitiũ duo genera:vt ſcribit Colu.li.iij.c.xiij.malleoli:vel viuiradicis qđ vtrũq̨ ab agricolis vſurpatur & in prouincijs magis malleoli:neq̨ enim ſeminarijs ſtudẽt nec vſum habẽt faciẽdæ viuiradicis. Truncis oleæ:de hoc lege Catonẽ c.xlv. Propagine vi. De hoc videto Col.li.iij. c.vij. Myrtus. Teophraſtus li.ij.inquit q̨ myrtus & ligno & ramo prouenit. Ply.li.xvij.c.xvj.ſcri.q̨ ramo ſeruntur & punica pali laxato priu meatu:item myrtus. Capite vero.vij.atq̨ myrti genera omnia in campania baccis ſeruntur Romæ propagine Tarẽtina paphyæ myrtus:paphos cypri vrbs portum habebat

Scrobes.
Olea.
Oliua.
Coryli.
Auellana.
PRO.
MAN.
Myrtus.

c⁂ & templa optime structa. Stra. lib. xv. auctor est. Ply. vo lib. ij. ait ꝙ celebre phanū habet veneris paphos: in cuius quadā area
Paphos. nō pluit. Paphiæ ergo venereæ. Eduræ coryli: nō dure fragiles. De corylis plura in Tityro herculeæq; arbos vm. co. i. populus Herculis tutelæ subiecta q vt aūt ad inferos accedēs populea frō de se coronauit Chaonii patris. i. Iouis Dodonæi: vide latius lib. j. Geor. ibi Chaoniā pingui &c. Palma: de hac videto lib. j. Geor. palmas epiros equar. Abies: Ply. li. xvj. ca. xvj. scri. abietē expe-
Abies. c⁂ titam nauigijs

c⁂ titam nauigijs sitūq; habere in excelso montiū ceu maria fu- gerit idē Ply. lib. xvj. cap. xl. ait ꝙ abies admirationis præcipuæ visa in naui q ex ægypto. Caij principis iussu Obeliscū in vatica no circo statutū quattuorq; trūcos lapidis eiusdē ad sustinēdum eū abduxit: Qua naue nihil admirabilius visum in mari certum est. Longitudo spacium obtinuit magna ex parte: ostēsis portus latere leuo: quæ arboris crassitudo quattuor hominū vlnas complectentium implebat.

Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida
Et steriles platani malos gessere valentes
a Castaneæ[a] fagos: ornusq; incanuit albo
Flore piri: glandemq; sues fregere sub vlmis.
Nec mod⁹ inserere atq; oculos īponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ.
Et tenues rumpunt tunicas: angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt: hudoq; docēt inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci reseranturr: & alte:
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
b Plantæ immittunť: [b] nec longū tempus: & ingēs
Exiit ad cœlum ramis fœlicibus arbos.
Mirata estq; nouas frondes & non sua poma.

PIERIVS.

a ¶ Et steriles platani malos gessere valētes castaneæ fagos: ornusq;, incanuit albo flore pyri. In aliq̄t prisciani cod. antiquorib⁹, nēq; ꝑsertim, q̄s ab hieronymo aleādro ꝯtubernali meo viro litteratissimo accepi, vno exēplo lectionē hācita citatā inueni, castaneę, cū pūcto, vt genitiui fit casus dictiōi, malos applicādi, mox fagus ornusq;, incanuit albo flore pyri. Quā lectionē etiā Seruius agnoscit, dū, fagos, noīatiuū esse Græcū dicit, dū, os, finalitatis rōne ꝓduci posse, licet alioq breuis sit. In Mediceo cod. ita scriptum, vt in vulgatis codicibus habeť.
b ¶ Plantæ immittuntur. Sunt antiqui codices, in q̄bus legere est, immittantur, reliqua tū oīa per indicatiuum modum dicta, & longe melius est, immittuntur.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Inseritur vo ex fœtu &c. Postq; elocutus est de naturali arborum ꝓcreatione nunc loquiť de artificiali: quā tū natura & inuenit & ꝑficit videlicet de insitione: q̄ tribus modis fit semine insitu & inoculatiōe. Semine quoties arbori puluerulēte aut putri incidit aut inferť semē quod germinat: germinisq; radices principali trunco cōglutinanť ita vt ab eisdē radicib⁹ postea nutriantur. De insitu aūt & inoculatiōe Ser. differit. qa vo non videť seruio approbabile arborē sterilē fœcūde inseri vt phagū castaneę nec hyppalage locus satis aptus est i mediocri stilo & re seria: malit dictionē phagos esse noīatiui casus singularis numeri vt sit ordo. Steriles platani gessere malos. i. ramos castaneæ valētes. i. tā validos vt mali. i. arbores nauium esse possint & phagos. i. arbor illa glādifera: & ornus incanuit. i. albicauit albo flore piri. verū Mācinellus sentit castaneę syluestri & parū fertili insitas esse phagos vt glandē ferat q̄ suibus vtilior sit. quo mō ordo erit. Vero ꝓ sed: arbutus. i. arbor illa horrida. i. hispida. inseriť. i. recipit in sitionē ex fœtu. i. surculo aut fructu nucis. i. nux aut surculus ei⁹ pōt p insitionē arbuto cōglutinari: & platani arbores: ille a latitudine foliorum: dictæ gessere malos. i. arbores pomiferas valētes. id est vtiles & fertiles (nisi mauis Seruium prius expositū imitari) & castaneæ scilicet syluestres gessere phagos. i. arbores glandiferas in vsum porcorum: aut ad materiam habēdam) materies enim phagorum celatoribus magno vsui est. vnde in buco. Pocula ponam phagina. cœlatum diuini opus alchimedontis. Præterea posset loqui de insitione naturali: si videlicet aut auis glādem phagi in castaneæ specū detulerit: aut ipsa deciderit. vt poeta naturam rerum exprimat: & non solum quod agricolis conducat) & ornus arbor illa sterilis incanuit. i. albicauit albo flore piri & sues fregere glandem sub vlmis (ergo in glandium vsum facta est insitio: vnde non mirum si phagum castaneæ insitam dicit: præsertim illic vbi nimia castanearum copia) nec modus inserere. i. inserendi & insitionem faciendi est simplex. id est vniformis & vnus. & modus imponere. i. imponendi oculos. i. modus inoculandi nō est simplex. Nam qua sup. parte gemme. i. grossi noduli seu germina: e quibus frondes & fructus exeunt: trudunt se de cortice medio & rumpunt tenues tunicas. i. librum seu corticem interiorem: ea sup. parte fit angustus sinus. i. oculus & receptaculum in ipso nodo & ipsi insitores: includunt huc. i. in hunc sinum seu oculum: germen. i surculum aut virgulam. quæ quia inseritur insita dicitur & docent scilicet germen insitum. inolescere. id est concrescere & consolidari: libro primo interiore cortice: hudo. id est humorem & succum intrinsecus habente & ita vegeto ac vesco. Aut trunci enodes. id est nullum nodum habentes: resecantur. i. finduntur: rursum. i. iterum: & via. i. rima & apertura: finditur. id est findendo fit alte. id est profunde: in solidum id est in robur & lignum ipsum nedum in corticem ac librū, finditur dico cuneis: qui ossei præcipiuntur esse: deinde. id est post aperturam: plante feraces immittuntur. id est inseruntur nec longum tempus sup. intercidit: aut elapsum est & ingens arbos exijt ad cœlum. id est exorta est: fœlicibus. id est fœcundis aut fertilibus ramis & est mirata scilicet arbor prior nouas frondes scilicet arboris insite & poma non sua. id est suę naturæ conformia.

SERVIVS.

SER. ¶ Et fœtu arbutus horrida. Versus dactilic⁹. Nā male quidā horrens legūt: Horrida aūt hispida: Et iā trāsit ad insitionē q̄ duplex est. Nā aut īsitio diciť cū in fisso trūco surculus fœcūdæ arboris sterili inseriť: aut oculorꝫ impositio cū inciso cortice libro alienæ arboris germē inserimus. Et steriles platani malos gessere valentes: dicit qd in quā arborē debeamus inserere: in arbuto nucē in platano malū: in orno pyrū: sed castaneæ phagos eget expositione: non em in castanea ferulī infœcūda phag⁹ inseriť: vñ aut Hypallage ē: vt sit castaneæ phagos pro phagi castaneas gessere aut est mutāda distinctio: vt sit. Et steriles platani malos gessere valētes castaneæ hoc est infœcūdæ arbores platani fortes ramos castaneæ portauerūt. phagos ornusq; incanuit albo flore piri. Secundū quā distinctionē phagos licet breuis sit gos finalitatis tū rōne ꝓduciť: Phagos em incipit esse noīatiuus casus græcus singularis: nā pluralis nř est actūs: alij neutrū ꝓbant & ita accipiūt castaneæ flore phagos incanuit piri flore ornus incanuit: vt siť phagos noīatiuus sit græc⁹. Nec modus inse. aut non est simplex & fortuita rō: sed ea q̄ ingenti labore colligiť: aut hoc dicit nō est idē inserere qđ & oculos imponere: quarū rerū discretionē hoc loco memorat: sicut nos diximus supra. Trudunt propellunt. eij ciunt. Tunicas. id est libros arboris interiores: Huc ex aliena: qa ait ex aliena arbore: & est mutatio: ideo nō ait hic includunt: sed huc Cice. includunť in carcerē cōdemnati. vtiq; quia illuc fuerat aliunde deducti. Inolescere: cōcrescere συμφυῖε: aut rursum enodes trunci resecantur: Rursum hic nō habet significationē iterandi: sed abundat. Libro liber dicitur pars corticis interior. Mirata estq; nouas frondes: & non sua poma. ingens phantasia. Sane mirata estq; legendum. vt stet versus.

¶ Arbutus horri. versus est dactylicus. Arbutus aūt arbor est fruticosa: pomū habet siſe terrestribus fungis: dř alio noīe Vnedo argumēto vnū tm̄ edendi Plura. Ply. lib. xv. ca. xxiiij. Valētes. i. feraces: Platani. hæc arbor lata folia habet vti vitis & ficus: Ply. lib. xvj. cap. lxxvij. legito castaneæ fagos. s. gessere solebat em̄ castanea siluestris ex phago inseri: quo glandes produceret. Ornus arbor est sterilis albo cortice. Nec modus inserere: atq; oculos imponere simplex. Ply. lib. xvij. ca. xiij. docet. ꝙ semine quoq; inserere natura docuit: quod quidem aues in mollibus arborum corticis egesserant: & ventus forte immiserat in aliquas corticum rimas. Vnde vidimus inquit cærasum in salice platanum in lauro laurum in cæraso. Ratio potest esse duplex & prima inter corticem lignūq; inserendi mox truncum inforare medium prisci ipsiq; medullæ calamum vnum imprimere neq; enim plures capiebat medulla subtilior; postea truncum leniter findere cœperunt cuneoq; tenui fissura custodiēte in rimam decisum calamū inserebant sed obseruandū ne fissura in nodo fiat. Certūq; est ab humeris arborꝫ orientē æstiuū spectātibus surculos petēdos: & e feracib⁹ & e germine nouello nisi vetustæ arbori inseranť. ij em robustiores esse debent p̄terea vt p̄gnantes. i. germinatione turgentes. & quos parere illo sperauerint anno inseruntť aūt & inuer si quū id agiť vt minor altitudo in latitudinē se fundat: Calamis exacutis medullā ne nudet calamus ad corticē vsq; suū deprimať nec cortex expliceť i rugas. iō lachrimātes calamos iseri nō oportet. nec

Infitio. Inoculatio.

c⁂ ter. nec

ter.nec aridos quidē.Id etiam religionis seruāt. vt luna crescente calamus vtraq; deprimat̃ manu validiusq; demissi tardi⁹ ferunt fortius durant, non hiscat nimiū rima ne compressum ne cet.Si crassior truncus inseratur inter corticem & lignum inseri melius cuneo optime osseo ne cortice rumpatur laxato cærasi libro dempto finduntur hæ solæ:& post brumam inserere aptissimum q̃ proximum terrę patiatur nodorum truncią; ratio eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent.Catonisen p̄cepit pira ac mala per ver tantum luna sitiente hoc est ficca.

ficca.Preterea post meridiem at sine vento austro. Et abunde arbitrantur paleato luto rimam custodire duobus digitis insito extante.inseritur autem oleaster calamo & inoculatione.vt idem ait ca.xvij.De insitu vero & inoculatione optie etiā Theophrastus meminit.lib.j.de causis plantarum. Meminit item Columel.lib.iij.ca.xxvj.Nam qua se medio.Hæ arbores recipiunt talem insitionem teste Columella qua humidū succosumq; & validum librum habent sicuti ficus adde etiam castaneam & oliuam &c.Et alte finditur.Fissuram trium digitorum Columella docet.

Præterea genus haud vnum:nec fortibus vlmis,
Nec salici:lotoq;:neq; idæis cyparissis.
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ.
a Orchites a & radii & amara pausia bacca.
Pomaq;:& Alcinoi syluæ:nec surculus idem
Crustumiis Syriisq; piris: grauibusq; volemis.

SERVIVS.

SER. ¶Præterea genus haud vnum: Docet nunc etiam in singulis arborum speciebus esse aliquam varietatem: Lotoq; lotos nympha quedā fuit quā cū amatam priapus psequeret̃: illa deorum miseratione in arborē conuersa est quę vulgo faba syriaca dicit̃: Vnam in faciem: In eandem similitudinem. Orchites: Genus oliuę a grœca etymologia sed obscœna.i.a testiculis: q οςχεις dicuntur.Radij: Radij oliuæ sunt ita:a longinquitate nominati. Amara pausia bacca:Oliua a pauiendo dicta.i.a tundendo.Aliter enim ex se oleum non faciet. Amara autem bacca viridi vt alibi Florib⁹ atq; apiocrines ornatus amaro.id est viridi :nā de pausia viridi oleum fit:vnde cōtra dicitur dulce quod non est viride.Pomaq; subaudi a superioribus.Non vnam nascuntur in in faciem. Alcinoi syluæ. id est pomiferæ arbores.Nā alcinous rex phæacum fuit diligēs cultor hortorum. Vnde per eius syluas arbores pomiferas intelligim⁹ de quo.Homerus ait q̧ haberet καιο..νι επιο..νη γηρασκει:μηλο μ διεπι μηλωαυταρ επιστα φυλη:συκομ διπισυκω.Crustumijs Crustumia pira sunt ex parte rubentia ab oppido.crustumio nominata Syrijsq; piris grauibusq; volemis.syrijs.i.nigris.Grauibus volemis.i. magnis. Nā & volema ab eo q̧ volam impleant dicta sunt.Vola autem est medietas palmæ vel pedis:vnde & inuolare dicimus.

[Lotos. Faba syriaca. Orchites. Radij. Alcino⁹ Crustumium. Volema Vola.]

PRO. Cyp̄ssus ¶Idæis cyparissis Cyparissum dicit cypressum. quidam dicunt a cyparisso:qui in insula chia quum haberet ceruum mansuetū: quem vnice diligebat & errantem in syluis ignarus iaculo traiecisset.Inedra se necauit quem quia nec consilio:a morte: nec viribus medicinæ.Apollo:qui eum immoderate diligebat: reuocare poterat : conuertit in cupressum arborem luctuosam.Quidā putant vt Asclepiades ait: Boream fuisse celtarum regem:qui filiam Cyparissam amiserat:& nouum arboris huius genus primus in eius tumulo seuerit.Ob eamq; causam esse luctuosam cupressum.Idæas autem cyparissos ideo dicit q̧ copiosæ sint iu nemore matris magnæ.Orchites & radij & amara pausia Orchites a magnitudine appellateq̧ similes sint testiculis.q gręce οςχεις dicuntur:Pausia:oleæ genus est acerbe quam possian vocant. Pomaq; & alcinoi syluæ.Alcinoi syluas dicit:quia refert Homerus eum habuisse pomarium īcredibili superbia.Fuit autem rex phæacum.qui sunt in insula corcyra: & habuit ex Arete fratris sui filia Rhexenoris Nausiccaam filiam:quæ Vlyssi inopi in littore opem tulit & Iuro patris domum vestitum dedit.

MAN. Vlmus ¶Vlmi: vlmi duo genera græci nouere.Montosam que fit amplior.Campestrem quæ fruticosa:sunt & alia genera:vt Plyn. docet libro.xvj.ca.xxx.Nec salici videto paulo ante ibi.Et glauca canentia fronde salicta:

Lotos. lotoq;:huic magnitudo est quæ piro: incisuræ in folio crebriores.alioquin ilicis viderent̃ differentię plures eę q; maxime fructibus fiunt.Nascit̃ fructus densus in ramis myrti modo:ligno color niger ad tybiarum cantus expetit̃.

Cyparissus: Ply.libro.xiij.ca.xix.Idæis cyparissis.Cyparissi duo genera:fœmina metam habet in fastigium conuolutam:mas spargit extra se ramos:in Idæis montibus cyparissus plurima est.Plyn.libro. xvj.ca.xlvij.Oliuæ.Oliuarum genera tria dixit. Vergil. inquit.

Orchites Ply.libro.xv.capi.iij.Orchites:& radios & posias. posia plurimum carnis habet:orchites.olæi.Probus autem sic ait:Orchites a magnitudine apppellatæ:q̧ similes sint testiculis. Orchis em̄ testiculus dicitur.

Pausia. Pausia : oleæ genus acerbæ quam posi am vocant.In varrone item posca & pausia legitur. Columella libro.vj.capit.vj.scribit decem olearum genera in notitiam suam peruenisse. Sunt autem pausia algiana liciniana. Sergia Næuia Culminia.Orches Regiona Circites Murtea. Ex quibus bacca iocundissima est pausia:speciosissima est regia etiam virga qua potius escæ q̃ oleo est idonea pausiæ tamen oleum saporis egregij dum viride est.Orches quoq; & radius melius ad escā q̃ in liquorem stringitur. Oleum optimū Licina:dat plurimū sergia omnis olea & maior fere ad escam: minor oleo est aptior. Alcinoi syluæ probus ait:alcinoi syluas dicit:quia refert Homerus eum habuisse pomarium incredibili superbia:fuit autē Rex phæacum: qui sunt in insula corcyra:Plynius item scribit lib. xix.ca. vij. & antiqtas nihil prius mirata est:q̃ & hesperidū hortos ac regum adonis & Alcinoi . Crustumijs syrijsq; piris grauibusq; volemis:Plynius libro.xv.capitulo.xv.de piris inquit Cunctis autem crustumia gratissima:proxima phalerno a potu: quoniam tanta vis succi abundat. Lactea hæc vocantur in ijs: qui alij colore nigro donant lyriæ propterea dixit volema Vergilius a Catone sumpta:& qui sementina : & mustea nominat. Crustumijs:Plynius libro tertio.de Italia loquens ait.Volaterrani cognomine Hetrusci Volsinenses in eadem parte oppidorum veterum nomine retinent agri crustumini.Calatranus.idē etiam tertio capite sexto scribit crustumium fuisse in Latio oppidum.

[Orches. Alcino⁹ Crustumium]

PIERIVS.

a ¶Nascuntur oliuæ Orchites & radij. Quamuis Seruius orchites,agnoscit.in Mediceo tamen & alijs antiquis codicibus manu scriptis.Orchades habetur.Nā quū ος λης ος λεος testiculus dicatur per η,quæ vocalis apud Græcos non grauate plerunq; transit in.A. vocalem ancipitem , facile inde potuit Orchas Orchadis fieri:sed puto grammaticos voluisse Insulas a fructu ea scriptione distinguere.Itaq; apud Catonem, Varronem:& Iunium Moderatum & Orchis & Orchites passim legitur,eamq; nominis formam Iouianus pōtan⁹ etiam agnoscit,quamuis alibi variet.

ASCENCIVS.

ASC. ¶Preterea.postq̃ prenotauit varios inserendi modos:monet varietatem esse in singulis arborū speciebus dum inserantur : quæ qualis sit non exequit̃: sed ne imminutus culpetur pmuniuit sese dicens.Non ego cūcta meis amplecti versibus opto & quare agite o proprios generatim discite cultus. Agricole &c. Nominat ergo arbores quæ varie inseri volunt:quas quia commentarij satis describunt.

Ordo. Ordinem tm̄ ȝpegero qui talis est:p̄terea.i. preter hoc q̧ sit diuersus inserendi modus genus.s. inserendarum arborum est haud.i . non vnum. sed sup.diuersum.nec vlmis fortib⁹. i.diu durantibus e quib⁹ rote fieri solent:nec salici. nec loto nec cyparissis ideis.i.in idea plurimum nascentibus. s. vnum genus est:nec oliuę pingues nascūtur in vnam faciem.i. speciē aut formam.s.orchites.i.bacce oliuę pingues multum olei habentes & a testiculis quorum formam habent denominate &radij.i.oliuæ oblongę:& pausia.i.oliua carnosa(quam Ply.posiā vocat: sed au in o passim mutat̃)amara bacca.i.habēs amaram Baccam & poma sup.non nascuntur in vnam faciē.& sylue alcynoi.i.q̃les coluit alcynous pheacum rex:hoc est arbores pomifere : non nascuntur in vnam faciem nec idem surculus.i.germen aut virgultum est piris crustumijs.i.ab illo oppido in latio denominatis:& syrijs a patria sic vocatis:aut quia subnigra sunt: & volemis.s.piris:grauibus.i.ponderosis & volam.i.interiorē partem manus implentibus.vnde dicta putant̃.hoc est non satis est scire diuersos īserēdi modos.sed oportet nosse:q̃ arborēs ī vlmū: q̃ in salicem:que in loton:& q̃ i cyparissum inseri velint. Neq; id quidem satis:nam dato q̧ vlmo noris oliuam recte inseri : non continuo quamlibet speciem oliuę inseres sed noris prius.an orchites an radios an posias habere velis & cui arbori conueniat. Item si pirum habere velis non satis est insitionem facere: sed p volemis habendis opus erit surculo volemi & ita de reliquis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nō eadē arborib⁹ &c. Nūc vi
ti[u]m q̄ꝗ varietatē eē ōndit earū
ꝗ varias ſpecies enumerat dicēs
Nō eadē.i.illa ipſa vindemia.i.
nō eadē vitis videmiāda pendet
nr̄is.i.Italicis(loquiť ei Italici-)
arboribus:quib⁹.ſ.maritanť vi
tes nō eadē dico quā Leſbos.i.vi
demiator Leſbius carpit.i.carptā
auſert de palmite methymneo.
i.iuxta methymnā Leſbi ciuita-
tē creſcēte.vites thaſie:a thaſo in
ſula maris egei olim etiā vl'etria
dicta denoiatę:ſunt ſup. ſed non
eedē cū ijs q̄ pendēt i nr̄is arbori
b⁹.Et ſūt mareotides.ſ.vuę aut
vites egyptiacę:albę.ſ.i colore:&
hę.ſ.thaſię vites ſūt habiles.i.co
aptabiles terris pinguibus: q̄a i
illis plantari volūt & illę.ſ. ma-
reotides ſ.it habiles:terris leuio-
ribus.i.puluerulentis.& pſythia
ſ.vua vtilior paſſo. ſ.faciendo
(qđ' q̄m fiat ex Beroaldo in Ser
uiū ſtatim diſces)ſup.ē & lageos
ſ.vua,tenuis.i.ſubtilis:tētatura.
i.titubare & vacillare factura olī
pedes.ſ.poti & vinctura.i.cōne-
xura & impeditura linguā.ſ.ci⁹
qui eius vinū ſubtile & penetra
tiuū imodice biberit & ſup.ſunt
purpureę.ſ.vuę & p̄cię q̄ p̄coces
i.præter cęteras coctę & mites ac
maturę & o rhetica quo carmine
ſ.an laudatiuo cū Cantone an vi
tuperatiuo cū catullo:dicā.i.de-
ſcribā te:q.d.id dubito: nec con
tēde iō qa.ſ.laudaris a catone:cel
lis.ſ.vinarijs:falernis. i. in q̄bus
ſunt vina falerna:a falerno mō-
te cāpanię Italice vbi naſcunť de
noiata.Et ſunt vites aminee a re
giōe potius q̄ꝗ a colore ſic dictę:
appoſitorie:firmiſſima vina:q-
bus.ſ.vitib⁹(nā vinis non vti-
mur)Tmol⁹ mōs ille lydie. Sed
neſtor Tmoli⁹ legit hoc loco p̄-
ter alioꝶ morē:dicitq̄ꝗ errorē Ser
uianū ſecut⁹ cilicie mōtē eē. Eſt
p̄terea cōtrouerſia de ſignifica-
Affurgo tione hui⁹ v̄bi aſſurgit.Nā mācī.
ita interp̄taťvt ſit iactet ſe vl' ele
uať & creſcit. Altior em̄(inquit)
mons ipſe vr̄ vitib⁹ adultis.Ser.
aūt exponit aſſurgit.i.cedit & re
uerentiā facit in cui⁹ ſniam libē
ter eo:nō tā ꝙ ita legi apud Iuue
nalē.Si iuuenis vetulo nō aſſur-
rexerit &c.q̄ꝗ ꝙ vberior ſit ſnia
& maior ornat⁹.Nā laudē ami-
nearū vitium dicit ꝙ Tmol⁹ &
phane⁹ aſſurgunt.i.tāq̄ꝗ meliori
bus reuerētiā p̄bent.Quin ſi a lo
co dicunť aminee nō accumulā-
tur eis Tmolus & phanę⁹. Orna
tus aūt mirus eſt i vocabulo rex.
Magne em̄ dignitatis ſunt q̄bus
rex aſſurgit.i.reuerentiā p̄bet:nō
q̄bus altior fit:Itaq̄ꝗ haud dubie
poetę mēs ē vites amineas p̄ſtā-
tiores eſſe ijs q̄ i Tmolo & pha-
Ordo. neo creſcūt. ¶Ordo igiť ē. q̄b⁹.ſ.
vitib⁹ Tmol⁹ mōs ille lydie aſ-
ſurgit.id eſt aſſurgendo reueren
tiam facit tanq̄ꝗ melioribus:& q̄
bus ipſe phaneus:portus.ſ. chie
inſule rege denoīatus.in chio au
tem ſunt optima vina optima
autem queq̄ꝗ ſolent in portū de-
ferri vt

Nō eadem arboribus pendet vindemia noſtris:
Quā methymnæo carpit de palmite Leſbos:
Sunt thaſiæ vites:ſunt & mareotides albæ.
Pinguibus hæ terris habiles:leuioribus illæ:
Et paſſo pſythia vtilior:tenuiſq̄ꝗ lageos
Tentatura pedes olim vinctura q̄ꝗ linguam.
Purpureæ:preciæ.& quo te carmine dicam
a Rhetica?nec cellis ideo[a] cōtende falernis.
b Sunt & amineæ[b] vites firmiſſima vina
c Tmolus aſſurgit[c] quibus:& rex ipſe phaneus.
Argitiſq̄ꝗ minor:cui non certauerit vlla
Aut tantū fluere:aut totidē durare per annos.
d Non ego te diis & menſis[d] accepta ſecundis
Trāſierim rhodia:& tūidis Bumaſthe racemis.
Sed neq̄ꝗ q̄ multæ ſpecies nec nomina quæ ſint
Eſt numerus:neq̄ꝗ em̄ numero cōprēdere refert
Quem qui ſcire velit:lybici velit æquoris idem
Diſcere:q̄ multæ zephiro turbentur arenæ:
Aut vbi nauigiis violentior incidit eurus
Noſſe quot Ionii veniant ad littora fluctus.

PIERIVS.

a ¶Et quo te carmine dicā Rhœtica? ne cellis ideo contende falernis. In cod.aliquot ant. legere eſt,ne cellis adeo, vt etiam citatum eſt ab Aruſiano:Qđ' neſcio quid elegantius habere videť.adeo,pro tamen.Quamuis ideo Seruius agnoſcit,ſuper hanc ſententiam Plynius.In veronēſi agro Rhœtica vina optima,falernis tamē poſthabita a Vergilio.Strabo Rhœti ad Italiā vſq̄ꝗ pertinent, quæ ſupra veronam ac Comum eſt, vinum Rhœticum inter Italica egregie commendata.
b ¶Sunt & amineæ vites firmiſſima vina.Omnibus fere doctis negociū faceſſere viſum eſt carmen hoc,dū in noie amineæ,ſcriptionem alij animaduertendā:alij ſyllabarum quātitatem introſpiciendam:alij vini genus exquirendū ſolicite cenſerent.Nā qđ' apud Seruiū legiť aminęę, dici oportere ꝓpter verſum,q ītare nō poſſet,ſi,Aminęę.diceretur: putauit is, & ſcripto prodidit aminias aminio dictas,qđ' vinum id albū ſit,& idcirco ſine minio.quare ſecundā a pricipio ſyllabam produci debere vno plus.N.interiecto iudicauit:niſi Amymnęę legatur ex Sthephano.Sed em̄ ille amymneos inter epiroticos enumerat.Fuerunt alij,q Vergilianū carmē totū inuerterent:eadem offenſi dubitatiōe, qđ' ei nomini non eſſe locū ea qua circumferť ſede ſito arbitrarenť. Putarūt alij Vergiliū nomē auctoritate ſua verſui licenter adcōmodaſſe. Sed em̄ quū aīaduerterim apud græcos . Αμμινεομ ſcribi p̄ſertimq̄ꝗ apud ariſtotelē, q ammineos Theſſaliæ pp̄los ſuæ regiōis vites in Italiā tranſmiſiſſe,tradit in Politicis, & ab illis vuę nomē impoſitū,memorq̄ꝗ eiſem auſoniū Pęoniū erudītū ſane auctorē & ſi nō vſq̄ꝗ q̄ꝗ cultū, eadē q̄ apđ' grecos ſcribiť rōne nomē verſibus inſeruiſſe,quū cecinit. Solus qui Chiū miſcet & ammineū.quo.ſ.tibullianū illđ' interp̄tareť. Nūc mihi fumoſi veteres p̄ferte falernos cōſulis,& Chio ſoluite vicla cado.facile adduct⁹ ſum,vt Mediceū codicē, atq̄ꝗ alterū quēdā vaticanę Bibliothecę i hui⁹ v̄ſus lectiōe caſtiga
tiores

SERVIVS.

¶Nō eadem arboribus pendet SER.
vindemia noſtris.i.vites quoq̄ꝗ
diuerſæ ſunt noſtris autem Itali
cis.Et bene pendet dixit. Nul-
la em̄ vitis in italia ē q non pen
deat.Methymnęo carpit de pal-
mite Leſbos:leſbos:inſula eſt in Leſbos.
egyptio mari cui⁹ ciuitas eſt me
thymna hn̄s p̄cioſiſſimū vinū.
Thaſiæ vites a thaſo inſula no- Taſiæ
minatæ. Mareotides albæ ægy- vites.
ptie:Mareotis em̄ pars ē egypti. mareo…
Et dicēdo albæ ōndit ēt eſſe pur
purea; vel alteri⁹ coloris. Pin-
guib⁹ hę ter.ha. pinguib⁹ Theſ-
ſalię leuiorib⁹ mareotides:nā or
dinē poſitū ſeqmur cū apte ali-
qd nō cōmēorať.Paſſo pſythia
vtilior.Bene vtilior:vt ōndat ēt
de alia vua poſſe paſſum fieri.
Sed meli⁹ de pſythia. Paſſum āt ¶Na
dr̄ a patiēdo:nā muſtū decoquiť Ser. paſ-
& inde fit paſſum: hinc defrutū ſum.
dictū ꝙ defraudeť, & q̄ſi fraudē Defru…
patiať Tenuiſq̄ꝗ lageos. lageos ē Lage…
quo latine leporaria dr̄. Tenuis
aūt penetrabilis:q̄ cito deſcēdit
in venas. Tētatura pedes. Terē.
Neq̄ꝗ pes neq̄ꝗ mēs ſuū ſatis offi-
ciū facit.Olim aduerbiū ē cuiuſ Olim.
libet tp̄is.purpurę:purpurei co Preciæ
loris.p̄ciæq̄ꝗ.Hę cito matureſcūt
vn̄ & p̄ciæ dictæ ſunt : q̄ſi p̄coq̄
ꝙ añ alias coquanť. Quo te car-
mine dicā Rhetica.Hanc vuā Ca
to p̄cipue laudat i libris q̄s ſcri-
pſit ad filiū.cōtra Catul⁹ eā vitu
perat:& dicit nulli rei eſſe aptam
miraťq̄ꝗ cur eā laudauerat Cato.
Sciēs ergo vtrūq̄ꝗ Ver . mediū te
nuit:dicēs quo te carmie dicā rhe
tica.Nec cællis iō contēde faler-
nis.i.licet ſis a Catōe laudata: tn̄
vino te cāpano p̄ferre nō debes.
cællis aūt apothecis dicit.Nam
cællas vinarias dicim⁹.Et faler- Falerni.
nus mōs eſt cāpanię in quo opti
ma vina naſcunť.Sunt & aminę
vites firmiſſima vina: Amineū Aminē
vinū dictū eſt q̄ſi ſine minio.i. vinum.
rubore:nā albū ē. Sane amineæ Subaudita.
dici v̄ſus ꝓbat:q ſtare non pōt ſi
aminiū dixerim⁹. Tmol⁹ aſſur-
git: duplex ē hoc loco expoſitio.
Nā alij volūt ſine dubio in ſub-
auditione eē poſita : quæ aperte
dicere non poſſumus:vt ſit qui-
bus vinis aſſurgit. id eſt cedit &
Tmolus & Phaneus quod ſi ap-
te dicatur eſt vtrumq̄ꝗ vitioſum:
tamen vinis de græco traxit.nā
οινους dicūt.Pleraq̄ꝗ autem ſub
audiri:q̄ apertæ dicere nō poſſu
mus:& ipſe alibi docet dicēs de
Alecto.Nec dextræ errāti Deus
abfuit.Quod penitus dicere nō
poſſumus:cum alecto fœmini-
num ſit:& Saluſti.qui ait.Quia
ſertorio triplices inſidię per ido-
neos ſaltus poſitæ erant. Prima
& ſubaudiendum reliquit inſi-
dia quod penit⁹ dicere nō poſſu
mus. Alij autem ad ſuperiora re- Tmo…
ferunt: Vt quibus non ad vina phan…
referatur:ſed ad vites vt ſit.qui
bus vitibus cedit Tmolus &
phaneus montes vitibus con-
ſiti & eſt Figura : qualis illa in
ænei : Me puer Aſcanius capi-
tiſq̄ꝗ iniuria

que iniuria cari: Quem re
... Hesperiæ fraudo. scilicet
... Nō quē caput. Tmo
... aūt mons est Ciliciæ: & pha
neus mons in promōtorio Chij
dictus a phaneo rege. assurgit ve
ro cedit significat: Quod tractū
est a sedentibus: qui in honore
alicuius surgere consueuerūt. Et
rex ipse phaneus: de Lucilio tra
ctū est q sic ait ... ... Argitis q minor. quātū ad
speciem solā ptinet. Et mēsis ac
cepta secundis pomorū. s. Buma
sthe: vua in māmę bouis simili
tudinem. Quam multæ species.
Scitem Verg. apud diuersos le
cta esse innumera vitiū gña: qui
bus Offensus ait Colligere tan
ta vitiū gña: nec vtile est nec pos
sibile. Qui eñ conatur vniuer
sa cognoscere. deberet etiā impos
sibilia scire: vt harenarum vel
fluctuum numerum.

PRO. ¶ Nō eadem arboribus pendet
vindemia nostris. q. m. c. d. p. l.
Lesbos est insula asię ī sinu ęgeo
cōspicua throadi: & thraciæ a les
be filio Macharis appellata: in
qua est oppidū qd' appellaẽ me
thymna. Ex quo fuit Arion ci
tharœdus: palmitē: significat vi
tē. Sunt thasiæ vites. s. e. m. a. an c
thaso dicitur insula vnde tha
sias. Mareotidas ægyptiacas in
telligimus a palude mareotide:
quæ est in ægypto. psythiæ ge
nus vitis & lagæos & preciæ &
purpureæ: argites aūt dicta est a
candore. Tmolus assurgit: qui
bus & rex ipse phaneus: Tmolū
vult intelligi lydiæ montē oi
no fertilē: Phaneū portū vult eē
insulæ chiæ. & significari inde
chium amineum. Rhodia & bu
masthos: gña sunt vuarū. Rho d
dia: a loco dicta. Bumasthos q
imitetur papillas vaccæ. Ionius
fluctus: dicit adriatici maris: qd'
Ionium est ab Ione dictum.

MAN. ¶ Arborib⁹ nostris. i. Italicis vi
Vitis arbor. tibus. Ply. enim lib. xiiij. capitu.
ij. ait. vites iure apud priscos ma
gnitudię quoq inter arbores nu
merabanẽ. Ioui simulachrū in vrbe populonia ex vna cōspici
mus vitæ tot euos icorruptū. Item Massiliæ patria metaponti tē
plū Iunonis viteis colūnis stetit: nec est ligno vlli æternior na
Lesbos tura. Lesbos. Probus sic ait: lesbos est insula asię in sinu Aegeo
cōspicua Throadi & Thraciæ: in qua est oppidū qd' appellatur
Metymna: ex quo fuit arion citharedus. Thasiæ vites. Ply. libr.
xiiij. cap. iiij. inquit. Dixit Verg. Thasias & mareotidas & lageas
Thasos cōpluresq externas: que nō reperiuntur in Italia. Thasos aūt in
sula erat libera olim. Etria dicta: & idē scri. li. iiij. c. xiij. Herodot⁹
scri. q Thasos dicta est a Thaso filio phœnicis. que insula est in
mari ægeo. Mareotides: docet Probus q ægyptiacas intelligi
mus a mareotide palude. q est in ægypto. Idē quoq asserit acro
& Porphyrio ode. xxxvij. primi volu. iuxta quā paludē vinum
optimum esse aiūt Mareoticū appellatū. Pinguib⁹ terris: Colu.
li. iiij. c. j. scri. Celsum cēsere optimū esse solū vitib⁹. Nec densum
nimis nec resolutū soluto tñ pprius: nec exile nec letissimū: pxi
mū tñ huberi nec siccū nec vliginosum modice tñ roscidum nec
amarū: nec salsum: ne saporem vini corrumpat. Passo psythia
vilior: a patientia nomen acinis daẽ passis: vt scri. Ply. li. xiiij. c.
ij. ca. vero. x. ait. psythium passi genus suū saporem non vini refe
rens: quo autem pacto passum fiat late docuit Colu. lib. xiij. ca.
Passum. xxxix. passum inquit Nonius: dicitur liquoris gen⁹ qd' ex vua
passa cogitur: alibi dixerat: passum est proprie rugosum vel sic
cum: vnde & vua dicta passa est q sit rugis implicata: hinc Plau
tus ait pro vua pensili passa: & Lucilius Rugosi passiq senes La
geos: hanc extremam scribit esse Plyn. quę non reperitur in Ita
lia. Lagos

tiores dubio procul existimarem, in quibus scriptum est
Sunt etiā amminex vites, qua lectiōe oīs & scriptiōis & syl
labarum ambiguitas tollitur. Qd' vero Seruius asserit vinū
ammineum albū esse, ideoq dictum quasi sine minio, cōmē
titium est: quum agnoscat Plynius vitem Ammineam ni
gram. cui nomen Syriace. Et ex plurib⁹ ammineis genus tñ
vnum designet Columella qd' albidas vuas habeat. Prete
rea si verum illud est, qd' plerīq tradunt, ammineum vinū
idem & falernum esse, id nigrum potius habebiẽ Martialis
elogio dicentis. Marmorea fundens nigra falerna manu. Nā
Macrobius ait ammineos fuisse, vbi nūc falernus ager. Ge
nusq vitis ammineæ minoris vulgo notissimæ, quæ cam
paniæ celeberrimos vesuuij colles Surrētinosq vestit agno
scit Columel. solasq ab antiquis agnitas attestaẽ & sui quo
q tpibus vetustissimas quasq vineas ammineas existima
tas. ceterum vergilius diuersum quid a Macrobio tradere vr̃
quum sedulo distinguat species: quaternaq gña duabus cō
parationibus complectaẽ Rhœtica falernis cōferendo cum
quibus tamen ea, vtpote deteriora minime contendere de
beant. Moxq ammineum subiungat, cui Tmolium ex Ly
dia, & Phaneum ex chio comparat, minoremq argiten, quā
uis hæc vitis & liquoris copia, & vetustatis firmitudine sit
cæteris omnibus anteferenda: assurgere tamen vinum eius
ammineo, illiq priorem locum cedere asseuerat. Qui quidē
si falernū & ammineū idē agnouisset Vinū: nō ita statum p
comparationes in diuersa genera distribuisset, illud Rhœti
cis, hoc Chijs & quibusdam alijs anteferendo. Sane vero fa
lernum id oīno esse, qd' vulgo nūc Græcum appellāt pleri
q nō ineruditi cōsentire videnẽ. Sed nos hæc alijs, quos in
tellexi negotium hmōi sumpsisse, disputanda relinquemus
quum eo solicita magis cura pperemus, vt veterum codicū
lectionem atinearū iniuria, quod fieri potest, vindicemus.
c ¶ Tmolus & assurgit quibus & rex ipse phaneus. In antiqs
aliquot cod. manu scriptis legere est absq, &, pticula. Tmo
lus adsurgit quibus. Atq ita necesse esset cōtinuare ordinem
elocutiōis, firmissima vina, qb⁹ Tmol⁹ adsurgit, & rex pha
neus. Sed eñ obstat syllaba, Trocheus ea sede positus exem
plo caret, neq cesura vlla succurrit, quæ cōem locū faciat, q̃
re cōmenti sunt Grāmatici, &, illud tāq cuneum, aut farturā
aliquā interponere, quę versum sustineret, vel fatiscentē ob
stiparet: quorū tñ oīum ambiguitatē sustuleris, si quod ī Me
diceo, & in Long. vaticanæ Bibliothecæ legitur, admiseris.
Ibi eñ Tmolus adsurgit. denoīatiuū nomē a Tmolo habeẽ.
vt eñ ab Olympo Olympius, a caucaso caucasi⁹, ita a Tmo
lo Tmolius. Eritq ordo, Quib⁹ vinis rex Tmoli⁹ adsurgit,
& Rex phane⁹. d ¶ Nō ego te Mensis & dijs accepta scdis.
Quāuis hic numerus vt in vulgatis cod. habeẽ, & grauis sit
& sonoritatis plenus, & ad heroici stili maiestatē propius ac
cedat: plura tñ ex antiqs exemplarib⁹, quæ legim⁹, adonio
ppposito nūero sic hñt. Non ego te dis. Inde alcmanico tetrametro. & mensis accepta secundis.
cuiusmodi numeri est Horatianū illd'. O fortes peioraq passi. ne mediocri stilo versus ita īsur
geret, atq hunc numerum agnoscit Seruius. significat vero eam esse & esui & potui bonam. dis
eñ libationes fiunt, mensis vero secundis & poma & fructus alij inferuntur.

lia. Lagos autem lepus dicitur: inde lageos leporaria dici po
test: Olim: quandoq cū sit tenuis & penetrabilis. Precięq. Ply. Precia.
libro. xiiij. cap. xiij. inquit: preciæ duo genera magnitudine di
scernuntur. Dicuntur autem preciæ quasi pcoces.: qd' ante alias
maturescunt. Quo carmine: quibus laudibus. Rhetica: ante Ty
berium Cæsarem inquit Ply. lib. xiij. cap. ij. Rheticis prior men
se erat. Hęc autem locis temperatis fœcundę bonitatis copiam
præstat estq breuis & cute omnium tenuissima conferta acino
degener vino. Rheticæ autem vites dicuntur a Rhetia regione. Rhethicę
Ideo: q laudanda es & dicenda. Cellis falernis: secunda vini no
bilitas falerno agro erat. qui ager a ponte campano leua peten
tibus vrbanam coloniā syllanam nuper capuæ contributam in
cipit. auctor Plyn. libr. xiiij. cap. ix. Amineæ vites. Macro. libro.
iiij. saturnalium de oleis & vuis sic scribit. Sicut vuarū ista sunt
genera aminea. scilicet ab regione. Nam amninei fuerunt vbi
nunc falernum est: & Plynius libro. xiiij. ca. iij. inquit principa
tus datur amineis propter firmitatem: senio quoq proficientem
vriq: quinq eius genera prima ex amneis maturescit ocissime
atq putrescit. Idem capitulo quinto ait. Est & nigra aminea cui
syriace nomen. de amineis autem etiam plura Columella. libr.
quarto. capitulo. ix. Tmolus: de hoc latius libro primo Georgi
co. Croceos vt Tmolus odores. Assurgit: iactat se vel eleuaẽ &
crescit. altior enim mons ipse videẽ vitibus adultis. Quibus: vi
tibus. s. vnde Probus ait Tmolum lydiæ mōtem ammeo ferti
lē vult intelligi. Rex ipse phaneus: Probus ait: q phaneum por
tū vult esse insulæ Chiæ. & significari inde Chiū amineū. rex aūt
ait: qm

feri vt vendantur: p portū
ergo oīa vina illius insulę intel
ligit. Et est argitis. s. vua candi
da minor. s. in mole & extensiōe
sed quia acinos modicos habet
& pelliculā tenuē: succū vo sub
tilē dicit: cui. i. cū quā vlla. s. alia
vua, nō certauerit. i. contenderit
aut fluere tñ. i. in fluxu tāto hoc
est in reddēdo tāto vino: aut du
rare. i. in durādo p totidē annos:
reddit ego plurimū vini qd' diu
tissime cōseruari potest. Et o rho
dia. s. vua aut vitis a rhodo insu
la lycie dicta: accepta. id est grata
dijs. s. in sacrificijs: & secūdis mē
sis qñ. s. bellaria & dulciora vina
exponebanẽ: ego nō transierim
i. silentio pterierim: hoc est pter
misisse velim te. & o bumasthe
vua dicta a bouis māma: tumi
dis. i. amplis & inflatis racemis:
ego non transierim te. i. sine tui
mētione. Quia vero harum mē
tionē facit ne culpetur aliarum
nō meminisse dicit: Sed neq re
fert. i. interest aut ad rē facit scire
q multe sint species. s. vitiū: nec
q̃ sint noia. s. carū: Est numer⁹. s.
vitiū neq refert ɔprehēdere sup.
eas numero: quē. s. numerū: qui
velit scire: idem velit discere. i. tā
tundem pfecerit ac si velit disce
re q multe harene littoris libyci
turbenẽ zephyro. i. vēto illo ab
occidente flāte: aut idē velit nos
se. i. nouisse & scire seu cognosce
re quot Ionij fluctus aut quot flu
ctus. i. procelle: Ionij. s. maris: ve
niant. i. appellanẽ ad littora: vbi
i. qñ eurus ventus ille ab oriente
flans incidit violentior. i. valde
impetuosus: & violentior solito
incidit dico nauigijs. i. in naui
gia. qm scire vt difficillimū ita
minime vtile foret quo circa de
hortatur a numero vitium com
prehendendo.

ait:qm̄ vt ait ita phaneo rege portus ille appellatus est. Argitisq; minor. Probus ait: argitis dicta est a cādore: argēteus aūt cādidus dr̄. Rhodia vitis a loco dicta est: est em̄ Rhodus ī Lycia insula teste Mela. & Ply. li. v. Mēsis secūdis: primæ mēsę carnis erāt secūdæ v̄o pomorū q̄ bellaria dicebant. Vñ Macro. li. ii. satur. sic ait. Significāt aūt bellaria oē mēsæ secundæ genus. Vina quoq; dulciora est inuenire i comœdijs antiqoribus hoc vocabulo dictaq; ea liberi bellaria. Dīs eius em̄ vino illis libēter libabāt. Bumasthe. Ply. li. xiiij. c. ij. ait. Tumēt v̄o māmarum mō Bumasthi. Cōponit aūt ex bu qđ magnū qd enūciat: & masthos qđ est mā ma. Est numerus. Ply. li. xiiij. c. iii. inqt gn̄a vuarū atq; vitiū cōprehēdi numero posse vnus existimauit Democritus: cūcta sibi graeciæ cognita ꝓfessus. Cæteri innumera atq; infinita esse ꝓdiderunt. Libyci æquoris. Pom. Mela inqt mare quo aphrica cingit a septētrione libicū a meridie æthyopicū ab occidēte atlāticū dicimus Zephyro: videto li. i. Et putris Zephyro &c. Ionij fluctus. Soli. scri. q̄ græci Thuscū mare Ioniū vel tyrrhenū. Itali inferū vocāt: & Stra. lib. iii. scri. Ionicū sinū partē esse eius maris qđ adriaticū dr̄. Hæc ille. Beroaldi aūt descriptio est. Passum fit ex stica aut apiana vua ī sole aut oleo feruēte vsq; ad cōsumptionē dimidiati pōderis adusta & in doliū cū musto iniecta. Defrutū v̄o vinū est musto vsq; ad dimidiā partē decocto a feruendo sic dictū: qđ in mellis morē in vasculo cōseruari pōt: autore palladio cætera in Man. aut Bero. videbis.

Rhodos. Bumasthus. Ber. Pas.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nec vero terræ &c. Docet causam quare nō cōducat nec facile sit oēs vites nosse qa. s. non oēs vbiq; nascunt. Et ita q oēs vites italiæ norit aliarū regionū adhuc ignoret: neq; eas nosse ꝓfuerit. Et quo id ꝓbet vtit quadam inductione alioꝝ terrena scētiū. Reprehēdit aūt Ser. a Beroaldo in expositione illius. Velleraq; vt fo. cuius verba recitabuntur ibi vnctos saliere p vtres: qa simul reprehēdunt. Ordo hic est. Ordo. Nec vero. i. nō etiā oēs terræ pñt ferre oīa: qa salices nascunt i fluminibus alni nascunt in crassis paludibus orni, steriles nascunt in saxosis mōtibus. Littora sunt lętissima. i. acceptissima myrthetis. i. myrthis ipsius deniq;. i. vt ad institutū redeā: bacchus. i. vitis amat colles aptos. i. apricos: & soli expositos taxi arbores in corsica plurimæ nascētes amāt aqlonē & frigora: aspice orbē. i. globū terræ domitū. i. subactū: & cultū extreīs cultorib⁹. i. vsq; in extremū eius extensis (qđ in Augusti gratiā dicit ꝙ quē tūc licebat etiā extremos cultores orbis aspicere: videt em̄ commētaris sn̄ia: vt orbis dicat domitus cū cultoribus: hoc est vt etiā cultores domiti dicant: verūtñ posset sensus esse: ꝙ orbis sit domitus cultorib⁹: & tñ adhuc seruet naturā suā: ita vt nec oēs terræ ferre oīa possint quantūcūq; domitæ & subactæ sint) & aspice domos eoas. i. orietales: arabū. i. quas arabes ad mare rubrū ꝓtēti habitāt: & aspice gelonos: populos illos scythiæ pictos more. s. agathyrsoꝝ (de qbus Manci.) & sup. videbis qa patriæ. i. terræ naturæ sunt arborib⁹ diuisæ. i. distinctæ. i. ꝙ sua cuiq; arbori sit patria. Nā sola india fert hebenū. i. lignū illud nigrū (ꝓ arbore aūt viua dr̄. Hebenus mareotica &c.) Virga turea. i. turifera est solis sabeis ppl̄is illis in cōfinibus arabiæ. Quid. i. ad qd referā. i. recensēā & narrē tibi: &. i. pariter balsama sudantia ligno odorato. i. odorifero: &. i. simul Baccas. i. fruct⁹ siluestres sparsim nascētes: achāti: illius virgulti semper frōdētis? Quid. i. ad qd dicā tibi nemora æthyopum canentia. i. albicantia, molli lana: quæ non multum a lino discedit & quid dicam: vt. i. qualiter seres populi illi ad æstiuum orientem protenti: depectant: id est decerpant pectinib⁹: folijs: id est de frōdibus arborum: tenuia vellera. s. lanæ vnde fiunt vestes sericæ tenuissimæ bombicinis nō dissimiles: aut quid dicam: quos. lucos. i. quas arbores india propior: id est valde vicina: oceano scilicet mari: appositorie sinus extremi orbis gerit: id est producit: vbi: id est in quo loco: vllæ sagittæ: haud id est non potuere vincere: id est superare & excedere: iactu: id est proiectu ex arcu: summum aera ad quem scilicet arbores pertingunt: & quidem id est tamen certe: illa gens est non tarda: immo apprime strēnua pharetris sumptis scilicet ad sagittandum quia optimi sunt sagittarij: & tamen non ita altum iacere possunt telum: vt summitatem arborum in aera extensarum attingere possent: vnde notum est miram esse celsitudinem eorum: sed quid inquit dicam: id est ꝓlixius describam hec? quasi dicat. Id frustra fecero cum in nostris regionibus non nascantur. & ita perstat in causa reddēda: cur nō prosit comprehēdere vites numero.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt:
Fluminibus salices: crassisq; paludibus alni
Nascuntur: steriles saxosis montibus orni.
Littora myrtheris lætissima: deniq; apertos
Bacchus amat colles: aquilonē & frigora taxi.
Aspice & extremis domitū cultoribus orbem
a Eoasq; domos [a] arabum pictosq; gelonos.
Diuisæ arboribus patriæ: sola india nigrum
b Fert hebenum: solis est thurea [b] virga sabæis:
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaq; & Baccas semp frōdentis Achanti?
Quid nemora æthiopū moli canentia lana?
Velleraq; vt foliis depectant tenuia seres?
Aut quos Oceano proprios gerit india lucos
Extremi sinus orbis? vbi aera vincere summum
Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidē sumptis nō tarda pharetris.

PIERVIVS.

a ¶Eoasq; domos. In Lōgobar. domus, quarta declinatione legit: qđ & apud. T. Liuiū in antiquis codicibus obseruatum.
b ¶Solis est thurea vi. sa. In lōgobardi. Solis & thurea: sed inemendate. Turea vero absq; adspiratione in antiquis codicibus: quod multi fuere, qui tus latinum esse vocabulum, & a tundendo dictum voluere.

SERVIVS.

SER. ¶Nec vero terræ: aut generale est: sicut ait in primo li. Et quid quæq; ferat regio. Et ad superiora ꝑtinet: vt talis sit sensus nō ꝓdest nosse cūcta vitium gn̄a: nec em̄ oīa ꝓcreant in oībus terris. Crassis paludibus: lutosis naturaliter. Littora myrthetis lætissima. Locū posuit ꝓ ipsis arboribus: sicut salictū ꝓ salicibus. Nā myrthetum est locus: ipsa arbor aūt myrtus vocat. Apertos bacchus amat colles: hinc est qđ vites amāt montiū laxiora. Aspice & extremis ītuere & extremū orbē cū suis cultoribus domitū. Nā subaudiamus cū: & ꝑ trāsitū maiestatē Romani laudat imperij: Eoasq; domos arabū: arabia pāchaia & sabæoꝝ gens eadem est: apud quā thus nascit: vt solis est thurea virga sabæis. Item totaq; thuriferis panchaia pinguis arenis. Plaut⁹ arabico thure. Pictosq; gelonos. i. stigmata habētes & sunt ppl̄i scithiæ: vt pictiq; agathyrsi. Diuisæ arboribus patriæ: Regiones: vt, Italiā quæro patriā. Sola india nigrū fert hebenū: at qui & in ægypto nascit sed i diā oēm plagā æthiopiæ accipimus: sane hæc heben⁹ & hoc hebenū dicit: hic neutro vsus est. Lucanus aūt ait. Hebenus mareotica vastos. Nō operit postes. Hebenus aūt arbor ē: q̄ cæsa durescit in lapidē. Balsamaq; vacatq;: vt alibi dixitq;: & prælia voce diremit. Sane balsamū est ipsa arbor. Opobalsamum succus collectus ex arbore. Nam οπωϲ dicit succus ξυλομ lignum: vnde xylobalsamum lignum ipsius arboris. Probatio autem opobalsami est: vt dicit Ply. si cōtra solem feratur & corruptum nō sit manum ferentis exurit. Et bacchas semp frōdētis achāti. Achantos arbor est in ægypto semper frondens: vt oliua laurus: & achantus dicta quasi spinis plena. Nam spinosa est arbor: abundat hæc etiam arbor in Cyrenaica insula. Velleraq; vt folijs. Apud indos & seres sunt quidam in arboribus vermes: q bombices appellantur: qui in aranearum morem fila tenuissima deducunt. Vnde est sericum. Nam lanam arboream non possumus accipere: quæ vbiq; procreatur. Oceano propior gerit india lucos. Hæc enim habet arbores magnas: quæ est iuxta oceanum. Hinc est extremi sinus orbis. Depectant: decerpant: sed alij depectat legunt: quod si est seres posuit pro ser. sicut trabes pro trabs: sic Lucanus. sub iuga iam seres iam babarus isset araxes. Non tarda. i. strenuissima: nā est liptotes figura.

Hebe. Achā. Histo... Ser. ... Bōbi...

PRO. ¶Eoasq; domos arabum pictosq; gelonos: sunt scythæ dicti ab Herculis filio Gelono & Echidna: vt in. iiij. Herodotus refert. Hebenum: lignum est nigrum preciosum. Balsamum est liquidum medicamentum colorum curationi necessarium quod arboribus distillat in modum picis. Achantus est herba spinosa, folia lata habens & rugosa. Quid nemora æthiopum molli canentia lana? Velleraq; vt folijs depectāt tenuia seres? Existimātur bestiolæ quædam quas bombycas vocant. Quidā iudicant ex arūdinū folijs feras veluti lanā facere: & inde fieri serica: seres aūt natio est in vltima india.

MA. ¶Apertos Baccus amat colles. Colu. li. iiij. c. xxi. scribit esse proprietatem in vitium surculis: vt alij meridiano axe conualescant: quia

⁂ sant:quia calidiores aliꝫ septentrionē desiderēt:quia conti[n]gantur ?citu & quidē tēperamento lætenť orientis vel occidentis. & Celsus vt refert idem Col.li.iii.c.i.censebat solū vinei esse nec campestre:nec præceps simile tñ edicto cāpo. Cœlū porro neq; niuale vinea:nec æstuosum desyderat:calido tñ potius q̃ frigido lætatur imbribus magisq; serenitatibus offendiť & solo sicco q̃ nimis pluuioso est amicitior:pflatu modico lenitq; gaudet. Taxi de taxo videto Ply.li.xvi.c.xxi. Aspice & extremis:Sicuti primo volumine oñdit nō quālibet regionē oīa pducere:eodē modo hic diuersas esse arboribus patrias:& hoc quia dixerat. Nec vero terræ ferre oēs &c. Et apertos Bacch⁹ amat colles &c. Extremis domitū cultorib⁹ orbē.i.cū extremis cultoribus. In augusti autē laudē id diciť. Ab augusto em̄:vt scribit Eusebius Indi p legatos amicitiā postularunt. Et hora.lib.iii. ode.ix.ait Augusto scribēs. Te cātaber non ante amabilis:Medusq; indus:te profugus scythes mirať. Eoas. Oriētales: Arabū arabiæ pars:vt Diony.scribit q̃ ad orientem & austrū spectat rubro alluiť mari. Vtq; solinus ait arabia sacra interpretať partem eius eudæmonē Græci nostri beatam nominauerunt:non frustra. Nā pter odores, quos creat plurimos sola thus mittit:in eiusdē saltibus Myrrha prouenit. Pictosq; gelonos:geloni vt Solinus scribit populi sunt in scythia. Qui de hostiū cutibus & sibi indumenta faciūt & equis suis tegmina:iis propinqui sunt agathyrsi:qui vt,illi coloribus se pingere cōsueuerunt agathyrsi autem vt scribit Mella.ora artusq; pingunt vt quiq; maioribus præstant:ita magis vel minus. Cæterum iisdem notis oēs: & sic vt ablui nequeant: India:vide lib.i. Georgicorum. India mittit ebur. Hebenum. Ply.lib.xii.c.ii.scri.q inter indiæ arborum magnitudinem. Verg. Hebenum nusq; alibi nasci professus. Herodotus eam æthiopiæ intelligere maluit:accēdi eam Fabianus negat:vritur tñ odore iucundo.materia nigri splendoris ac vel sine arte protinus iucundi. Sabæis.latius ibi.molles sua thura sabei. Balsama Ply.li.xii.c.xxxvi.inquit. Sed oīb⁹ odoribus prefertur balsamum vni terrarum iudeæ concessum: est autē arbuscula viti similior q̃ myrto:perpetua coma:semē eius proximum gustu:colore ruffum.nec sine pingui. Ram⁹ incidiť vitro lapide osse sine cultellis:ferro lædi vitalia odit:succus e plaga manat:quē Opobalsamum vocant:eximiæ suauitatis lignū xylobalsamū vocatur:& coquitur in vnguētis.pro succo ipm substituere officinæ precipua aūt gratia lachrymæ: secūda semini.tertia cortici:minima ligno &c. Achāti est achātos hic arboris species alibi herba. videto lati⁹ æglo.iii. Aethiopū æthiopia ægypto ꝯtermina:insignes arbores nō fere habet præter liniferas: ppior tñ huic natura lanæ maiorq; folliculus granati modo mali. Ply.li.xiii.c.xvi. Seres:hic vti Ply.scri.li.vi.c.xvii.regionē inhabitant:quæ spectat æstiuum orientē & primi sunt hominū:qui noscantur lanificio syluarum nobiles perfusam aqua depectentes frondium caniciem. Solinus addit q lanuginis teneram subtilitatē humore domant ad obsequiū & q hoc illud sericū in vsum publicum damno seueritatis admissum & quo ostētai e potius corpora q̃ vestire:primo fœminis nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido.

Vitis. Geloni. Heben. opobalsamum. xylobalsamum. Achāt. Seres.

Media fert tristes succos tardumq; saporem
a Fœlicis mali:quo non præsentius[a] ullum
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ:
b Miscueruntq;[b] hærbas:& non innoxia uerba.
Auxilium uenit:ac mēbris agit atra uenena.
Ipsa ingens arbos:faciemq; simillima lauro:
Et si non alium late iactaret odorem
Laurus erat:folia haud ullis labentia uentis:
c Flos apprima[c] tenax.animas & olentia medi
Ora fouent illo:& senibus medicantur anhelis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Media fert. Describit plixius vnius mali virtutem:quod aliꝫ citrum:aliꝫ patrio nomine medicum malū appellandū putāt aliꝫ rosam laureā:de qua re Mācinelli videbis citatiōes. Serui⁹ summopere cōdendit non esse citrum:cōtra Macrobius sentit at qui cum plynio medicū malū appellabit errare nō poterit nascitur em̄ in media. Eius autē describendi videtur hæc ratio: vt significet multas esse arborꝫ species: variasq; naturas quas italia nō fert:ideoq; frustra describi.q.d.quid psit nosse:quia media fert tristes succos &c.

Ordo. ¶Ordo est. Media.s.regio a medo medeæ filio denoiata: fert succos tristes.i.amaros & saporem tardum.i.immorantē & hebetantē gustū mali.i.pomi fœlicis.i.salubris quo.s.malo vllum auxiliū nō venit præsentius.i.salubrius & citius aut melius adiuuans si sęue nouercę infecere quādo.i.aliquādo:pocula.s.priuignorum:hoc est liberorū:& si miscuerunt hærbas.s. nō innoxias:hoc est toxicas:& verba nō innoxia:immo maxime noxia:& fascinatoria:ac p &:sup.quo vllū aliud auxiliū: nō agit.i.expellit membris.i.a corporibus sumentiū non agit dico præsenti⁹.i.citius & meli⁹ q̃.s.dictū pomum venena (Dixi poetā interdum rē depingere ac syllabæ mutatione sniam innuere:vt illic Matri longa decē tulerūt fastidia mēses &.iii.ęñ. Obstupui: steteruntq; comę: & vox faucibus hęsit:in quib⁹ syllaba media pter naturam correptā videť subitū motū significare:sicut & hic penultima in dictione miscuerūt,quę cum longa sit tñ corripiť forte vt subitā nouercę ad facinus accinctionē depingat:atq; mali dexteritatē in medendo. Nec audiēdus erit qui miscuerint leget:quia tunc dixisset non infecere sed infece☞rint) Ipsa

PIERIVS.

a ¶Quo non præsentius vllum. In Longob.codic.pstantius, legiť. Sed psenti⁹ magis placet eruditis. b ¶Miscuerūtq; herbas. In Oblō.pueteri cod.atq; ēt in Lon.miscuerāt, legiť qđ minie placet. In altero antiq̊ Miscuerint, habeť. Sed ego nūq; lectionē primā reiicerē, quū in bucolicis, tulerunt, & apud Terentiū, emerūt, eadē figura legať. c ¶Flos apprima tenax: Quāuis nōnulli codices habeāt. apprime magis tñ placet, quod in vetustioribus legiť, adprima, eamq; lectionē mihi videť agnouisse Arusianus, Et in antiquo Terentii cod. manu scripto legiť. Meis me oibus scio esse adprima obsequentem: est vero græca figura nō inelegās. επι τα πρωτα. Quoniam vero multi ad hanc ętatē quodnā hoc malum sit, quod a vergilio describiť, nō ociose quærunt quid ego sentiā dicam, bona eorū venia, qui aliter iudicant. Nā medicū malum, pomū id esse virgilio videť. qđ vulgo Narāzium apud veneros, apud Romanos & cāpanos ab angulorū dēsitate, quibus succus intrinsecus dispesciť, in folliculos suos collectus, Malangulū, appellať, ab aliis in citriorū species acceptū. Hāc sane arborē & hmōi fluctū Ver. pingit dū tristis succos memorat: dū tardū saporē, dū fertilitatē, dū medicamēti vim cōtra venena habere (qđ a Nicādro acceptū mutuo) dū simillimā esse lauro, dū folia indecidua virore æterno, dū floris tenacissimā, dum grauē animā emendare dicit. vbi aūt Nicāder ait. μηδου τε και εμπορ[illegible] σινεωι. Sunt, qui μιλον legant. Sed em̄ interpres μηδον agnoscit. & addit, εστι [illegible] μηλον ο εστι το νεραντζιον dictiōe ita sub barbarice scripta: quo sentētia magis oibus innotesceret. Eandem porro arborem & Macrobius & Plynius esse ostendunt, quam etiam apud persas esse ea fructuū cōmendatione dicūt, vt poma alia præcarpantur, alia interim maturescant, alia subnascantur: sitq; deniq; arbor ipsa oibus horis pomifera. Addūt mala venenis ꝯtraria, odore pcellētia. Esculētis cōmēdādi halitus gratia, incoqui solita Illud ꝑterea in ipsis citriis experimur, (qñ nomen hoc in id ⁂ genus

SERVIVS.

SER. ¶Media fert tristes succos. Di sine sibulo pferenda est:gręcum em̄ est nomē. Et media puincia est. Tristes aūt amaros vt tristesq; lupini. Tardūq; saporē fœlicis mali. apud Medos nasciť q̃dam arbor ferēs mala:quæ medica vocanť. Quā p piphrasim oñdit ei⁹ supprimēs nomē. Hāc plæriq; citrū volunt. quod negat Apuleius in libris quos de arboribus scripsit. Et docet longe aliud esse genus arboris. Tardū aūt sapore dicit: vix intelligibilē: q illi ad carnē mediā citri referūt. Nā prima & inferior facile suū oñdit saporē. Fœlicis mali scđm eos, q dicunt citrum fœcundū. Nā hæc arbor citrum oi pene tpe plena est pomis:q̃ in ea partim matura ptim acerba partim adhuc i flore sunt posita aut certe fœlicis salubris nulla em̄ efficatior res est ad venena pellēda. Sæuæ no. aut illæ q̃ sæuę sunt. aut epithetō est oīum nouercarū: Nō innoxia verba liptotes figura est.i.nocentissima. & est argumētū quasi parū putent venena miscere nisi etiā magicos cātus addiderint. Membris agit atra venena. Radices, nuces Lupini citrū apiū psunt cōtra futurum nō cōtra iam acceptum venenum. Vnde etiam ante vllas alias æpulas hæc solebant mēsis apponere. Apparet ergo nō eum de citro loqui in pręsenti cum dicit. Membris agit atra venena iam data. Faciemq; simillima lauro. Figura Cicero.q ait in Cæsarianis. sed simillimum deo iudicio: sane etiam hoc probat citrū nō esse. Nam citri arbor multum non pōt crescere:& multo habet folia maiora q̃ laurus. Si nō aliū late:& infinitū emittit suū odorem, & longe alium q̃ laurus. Flos apprima tenax. Apprima id est maxime, & est nomen ab aduerbio sicut & pede terram crebra ferit p crebro. Animas.

Medica.

⁂ [illegible]

Ἀυσοπνοῦσι.i. pulmonis vitiorum anhelitū: qđ exprimit fundēs: senib⁹ medicanť anhelis. Cletia ora putētia.i. ... oris. Notādū sane huic vni tm̄ arbori incubuisse Vergiliū & expressisse vbi qualis sit: cuius ptātis. sicut in quarto de hærba amællo: Quod & de arboribus aut herbis scripserūt in omnib⁹ exequuntur.

genus oīa iā receptū est) qđ de foliorū odore plyni⁹ tradit. trāsire quippe in vestes vna cōditū, arcereq; animaliū noxia. Qđ vō Seruiꝰ id coiecturā facit nō esse citriū, qa dicit Poeta. Ac mēbris agit atra venena leue est. nō em̄ intelligendū inferre venenū mēbris. sed pcul a membris agere. Quā quidē opinionē meā eo audētius sum pp̄alare adgressus, qđ virū & litteratura præstātē, & fœlicitate ingenii & simillimaq; liber cādore omnibus admirandum Iacobum sincerū attū idem, sentire adinueni, quum ego Neapolim ad salutandū hominem Roma profectus essem.

rint) Ipsa arbos.s. medica q̄ h c pomū fert: est sup. ingēs.i. valde magna: & simillima faciē.i. hn̄s faciē hoc est facturā & effigiē corpis: simillimā lauro (vn̄ etiam laureā qdā itelligūt Est aūt figurata locutio faciē simillima: q synecdoche aplerisq; dr. Facies aūt totā corpis descriptionē ac facturā significat. vn̄ v. enei. qb⁹ aspera quōdā Visa maris facies) Et si.s. arbor nō iactaret.i. a se emitteret late.i. ptē se aliū odorē q̄.s. laur⁹: erat id esset laur⁹ (Erat apud Ouidium nō semel leges, p foret aut eēt positū: & apud Flaccum: primo sermonum. sat. iij. Decies cētena dedisseshuic parco & paucis cōtēto. v. diebus. Nil erat in loculis) folia sup. haud. i. nō, labētia i. defluētia aut decidētia vllis. vētis: flos est tenax apprima pro apprime: nomē p aduerbio. i. valde (q̄si ad primos gradus tenacitatis. Iungiť autē nominibus nō verbis. Habetq; mediā lōgā sicut primā. Comicus. Apprime vtile in vita) medi. i. ppl̄i medię: fouēt illo. s. flore: animas. i. halitum anhelitum: & ora olētia. s. grauiter & medicanť. i. medenť: senib⁹ anhelis. i. animam aut anhelitū egre trahētibus. Et ita hoc pomum peculiariter describit ac laudat: vt nāciscať occasionē laudā Italię in serēdaᵹ. Cum em̄ apprime vtile sit & in sola media repertum: videť singularis esse mediæ gloria. Si ergo pcunctaris quid simile in Italia reperiať. Respōdeat longe excellētiora. Vnde infert Sed neq; medorum syluæ &c. vt in sequentibus explanabimus.

PRO. ¶ Media fert.t.s.t.q.s. fœlicis mali pars pthoᵹ media est appellata a Medio filio. Medeę & egei: vt existimat Varro q qttuor libros de argonautis edidit. Arbor aūt q̄ describiť a Ver. nasciť quidē & in Italia: Sed nō eīt eiusdē effectus quo ius in media appellatur rhododaphne.

MAN. Media. ¶ Media vt Stra. ait lib. xj. est in partes duas diuisa. in maiorē & in minorē. Maioris metropolis sunt. Ecbatana magna ciuitas: & medici ipem caput. qa parthi regia vtebāť. Nā reges ibi ęstatē agebāt frigida eni est media hyemē vō seleuciæ: q sec⁹ Tigrī est ppe Babylonē: altera ps ē media atropatia ab Atropato duce noiata: Dr aūt med⁹ medeę fili⁹ Regioni nomē imposuisse.

Malus assyria. Fœlicis mali. Ply. li. xij. c. iij. ait. Malus assyria: quā alij vocāt medicā venenis medeť. Foliū ei⁹ est vnedonis intercurrētibus spinis. pomū ip̄m alias nō mādiť odore pcellit folioᵹ: quoq; q trāsit in vestes vna cōditus arcetq; animaliū noxia. Arbor ipa omnib⁹ horis pomifera est alijs cadētibus: alijs maturescētib⁹: alijs vero subiacētibus. Nec alia arbor laudať in medis: eius aūt grana parthoᵹ pceres incoquebāt esculētis: cōmēdādi halitus gratia. Macro. vero li. iij. Saturnalium capite de nuce pinea sic ait. Qđ aūt ait idē Cloatius Citreū & ip̄m psicū malū est secundū Verg. fœlicis mali quo non præstantius vllū: & reliqua. Et vt nemo dubitet hæc de citreo dixisse Verg. accipe q̄ Appius in libro de syluestribus arboribus dicat: Citrea idē malus & psica: altera generať in Italia: & in media altera. Et paulo post de Citreo loquēs ait. Est aūt odoratissim̄: exquo interie ťura vestitineas necat: fert aūt venenis cōtrariū. cōtritum cū vino purgatione virium suarum bibētes seruat. Generanť autē in perside omni tēpore mala citrea: alia em̄ precarpunť: alia autē interim maturescūt. vides hic & citrum nominari. & oīa signa pomi: q de eo Ver. dixit licet nomē citrei ipse nō dixerit. hæc Macro. Tristes succos: Solinus. c. xlj. scri. Pomum ip̄m de quo iam diximus esse sapore aspero & amaritudinis mire. Ergo tristes succos. i. amaros: vt ibi Tristisq; lupini &c. Tardumq; saporē. i. diutius immorātē gustāti pp̄ter mirā amaritudinē. Vnde non procedit: vt ille ait. vix intelligibilem: amaritudo em̄ illico sentitur. Agit atra venena. i. expellit venena ipsum malum quod iam late superius patuit. Apprima pro apprime. i. valde. Animas. id est halitus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Sed neq; medorum &c. Apte ingrediť laudes Italiæ ne videlicet patrię suæ immemor culpeť vbi laudarit alias. Laudat autē eam plena laude: ostendens videlicet & mala abesse quę tamē alijs sunt & bona iere aliarū adesse. Quā rē etiā Ply. approbat vt oñderet verba Mācinelli suis locis ponēda. Sane si ad singula bōa respexeris inuenies ea i multis regionibus vberiora aut meliora si ad oīa simul: nusq;: cum nō desint quibus etiā peculiariter vincať.

Ordo. ¶ Ordo est. Sed neq; syluę.s. pomiferę: medoᵹ appositorię ditissima terra: qa vt Iustinus scribit flumina exhauriebant medis non diuitiæ sub Xerxe rege. Nec Ganges fluui⁹ Indię pulcher. i. spectabilis ī magnitudine: aut varijs diuitijs ornatus atq; hermus fluuius meonię: turbidus. i. turbulent⁹ auro i. aureis arenis imixtis: certēt. i. merito cōtēdāt laudib⁹ & titulis Italię: nō bactra vrbs scythię & regio vicina: non sup. certet: laudib⁹ Italię neq; Indi sup. certēt. hoc est regiones Indiæ: & tota pāchaia pīguis harenis: turiferis sup. non certet. Quia tauri spirātes. i. efflātes narib⁹. i. p nares ignē: nō inuertere hæc. s. Italiæ loca sicut in cholchide ciuitate scythiæ. & hoc dētibus immanis. i. efferacissimi hydri. i. anguis aquatici: satis. i. seminatis: nec seges. i. satio: virū. i. virorum horruit. i. horrida creuit: dēsis galeis & hastis sicut in Cholchide etiā cōtigit: Sed fruges grauidę. i. fecūdæ & grandes fecūdæ quidem ad alias procreandas grandes aūt ad vsum seruiunt. & humor bacchi. i. vini. massicus. i. cāpanus a mōte cāpaniæ Italice denomi

Sed neq; medorum syluæ ditissima terra
Nec pulcher ganges atq; auro turbidus hermus
Laudibus Italiæ certent: non bactra: neq; Indi
Totaq; thuriferis panchaia pinguis arenis:
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem:
Inuertere satis immanis dentibus hydri.
Nec galeis densisq; uirum seges horruit hastis.
Sed grauidæ fruges & bacchi massicus humor
a Impleuere: tenent oleæq; [a] armentaq; læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert
Hinc albi Clitumne greges & maxima taurus
Victima sæpe tuo perfusi flumina sacro:
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic uer assiduum: atq; alienis mensibus æstas:
b Bis grauide pecudes: bis pomis utilis arbos[b].

PIERIVS.

a ¶ Tenent oleæq; armētaq; lęta. In Mediceo, & antiqoribus aliquod cod. & ns pserum: q particulā, q;, geminare gaudēt legere est. Tenēt oleę armētaq; lęta. absq; particula, q;, post dictionē oleæ. b ¶ Bis pomis vtilis arbos. In Mediceo arbor. agnitā vō differentiā inter arbor, & arbos a veterū nō nullis, alio loco dixim⁹. Qđ attinet ad sn̄iam, desumpta ea est ex varrone, vbi dicit, Mal⁹ biferæ, vt in agro cōsentino.

SERVIVS.

SER. ¶ Sed neq; med. Iā incipit laus Italię: quā exeqťscd'm precepta rhetorica. Nā dicit eā & habere boa oīa: & carere malis vniuersis. Gāges. Inde fluui⁹: p quā puincia significať: Herm⁹: Lydię fluui⁹ arenas aureas trahēs. Laudibus. i. figurate. Nā certū tecū dicim⁹. Nō bactra regio iuxta assyrios. vn̄ & ppl̄i bactriani. Pāchaia arabię. supra diximus. Hæc loca nō tauri spirātes naribus ignē: quales fuerūt in Cholchide ciuitate scythiæ. Nā hoc habet fabula. Iason Cholcos p fectus ad tollēdū vellus aureū qđ dicarat Marti Phryx⁹: fret⁹ Medeę auxilio & peruigilē draconē occidit: & ei⁹ dētes sæuit: iunctis tauris ignē flātibus vn̄ nati armati sunt. q primū fecerūt impetū in Iasonē frustra postea mutuis vulneribus se cociderunt. Has aūt ei conditiones Oetes rex pposuerat cui Apollo respōderat tādiu eū fuisse regnaturū q̄diu illud vellus fuisset in tēplo. Seges horruit: non placuit. seges autem quia de semine. Grauide fruges. Large abūdantes Massicus humor. i. vinū campanum a Massico mōte cāpanię. Arduus: celsus Hinc albi Clitumne greges & maxima taurus Victima: Clitumne vocatius est: clitumnus autem fluuius est in Meuania q pars est vmbriæ partis Tusciæ de quo fluuio dicit Ply. in historia naturali: q animalia q̄ eum portaerunt albos fœtus creant. Maxima victima. qa triumphantes de albis tauris sacrificabant. Sæpe tuo perfusi flumine sacro: flumine fluento. Perfusi autē tauri qui ante triumphantes vsq; ad tēpla ducebanť: aut certe perfusi gre

fuſi greges intelligam⁹ qđ ad equos triumphales poteſt re- [illegible] .i.Duxere triumphos: Si equi duxerunt: ſi boues deduxerunt. [illegible] Ver aſſiduũ atq; alienis menſibus æſtas. Ver aſſiduum verna temperies. Nam ver aſſiduum proprie eſſe nõ poteſt: ſeu lõgũ. Bis grauide pecudes verũ eſt inde eñ eſt in Buco. Lac mihi non eſtate nouum non frigore deſit. Bis pomis vtilis arbos. id eſt bi feræ ſunt arbores.

¶Nec pulcher.g.a.a.tur.hermus. Laudibus.i.c.n.b.n.i. Totaq; tu. Panchaia.p.a. Ganges fluuius eſt indie Hermus lidie: q fert aurũ. Bactra opidũ Indorũ. Pãchaia: regio a rege pãneo dicitur. Hinc albi clitũne greges & maxima taur⁹ Victima.ſ.t.p.ſ.s. Clitunnus eſt etrurie flumen a fronte nauigabilis.

Panch. Pãchaia.

¶Sed neq; medorum: orditur iam Italie laudes: ditiſſima terra. Demedorum diuitiis videto Stra.li.xj. Pulcher Ganges: Stra.li. xv. ait ꝙ a montibus ganges deſcendit: quumq; in planiciẽ peruenit ad orientẽ conuerſus in mare progredit vnũ oſtiũ habens ꝗ̃q; omnium indicorũ flumen maximũ ſit. Pulcher igitur Poeta ait ob ei⁹ magnitudinẽ Ply. aũt li.vj.c.xviij. plura de Gange deſcribit. Hermus fluuius eſt in Meonia: q ſmyrneos campos ſecat: & phrygiã ſcindit a graia. Hunc q̃q; hermũ fluctibus aureis æſtuaſſe antiquitas credit: author eſt Solinus capite.xxvij. Laudib⁹ Italie. Ply. li.iij.c.vj. de Italia inquit. Terra omniũ terrarum alũna. eadẽ & parens & numine deũ electa: quæ cœlum ipſum clarius faceret: ſparſa congregaret imperia ritusq; molliret: & tot populorum diſcordes: ferasq; linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia: & humanitatem homini daret: breuiterq; vna cunctarũ gentium in toto orbe patria fieret: tanta nobilitas oĩm locorũ: tanta rerũ ſingularũ populorũq; claritas. Vrbs Roma vel ſola in ea & digna etiã recta ceruice facies: Eſt & campanie ora felixq; illa ac beata amenitas. Iam vero tota ea vitalis ac pennis ſalubritas cœli temperies: tam feriles campi: tam aprici colles. tam innoxij ſaltus: tam opaca nemora: tam munifica ſyluarũ genera tanta frugum & vitiũ olearũq; fertilitas: tam nobilia pecorum vellera: ta optia tauris colla: tot lac⁹: tot amniũ fontiũq; vbertas totã eã prũdes: tot maria port⁹: remigiũq; terrarũ ꝯmercio patẽs vndiq;. Neq; igenia: ritusq;: ac viros & ligua manuq; ſupatas cõmemoro gẽtes: hęc & plura ille. Multa etia Stra. lib. vj. cõmemorat. Bactra. Strabo lib. vj. ſcribit. ꝙ in ſcythia ſit bactra vrbs: q̃ etiam zariaſpa appellata eſt Ply. tamen libro. vj. capitu. xvj. ait procedẽdo ad Bactriã oppidũ: quod appellãt Zariaſtes. Poſtea inqt bactri quorũ oppidũ zariaſtes quod poſtea bactrũ a flumine appellatu eſt. Indi. ſcribit Diony. ꝙ in pleriſq; Indie locis aurum eruitur ꝙq; multi ex eis inde queſtũ aucupãtur alij telas lineas contexunt: alij tectos elephãtũ dentes abradunt: alij per fluminũ decurſus incedentes: perquirunt. berillos: adamãtes: iaſpides: ametiſthos. ſunt & ibi & arua perpulchra & lęta: quę & vniuerſum ſemper per annũ virent. Pãchaia: perſidis regio: ab rege Pancheo: vt Probus inquit. Hec loca. Laudat Italiam: ꝙ expers eſt malorũ bonorũq; ferax. Nõ tauri: apud Colchos in ponto id euenisse

MAN.
Hermus.
Italia.
zariaſpa
Panchia

ce denominatus. ipleuere ſup. hęc loca ſcilicet Italie: & ole ſup. lete: & armẽta leta.i. pinguia & incolumia ac nitida tenent hęc loca. Equus bellator.i. belliger infert hinc.i. ex his locis Italie ſeſe. id eſt ſemetipſum. campo.i. in campum: exiſtens arduus i. altus & erectus. Et o Clitũne (amnis in phaliſco apud meuaniã defluens) albi greges ſcilicet equorũ aut iuuencorũ: & pro.i. taurus ſcilicet albus appoſitone maxima victima: hoc eſt quæ Ioui a triũphante offert: perfuſi tuo flumine ſacro.i. ad ſacrificium eos a poteſtate (qa poſt eo flueto albeſcũt) duxere ſępe hinc.i. ex his locis italie triumphos.i. triumphantes Romanos: ad templũ deũ.i. deorũ.ſ. capitoliũ. Inſidebant eñ equis albis ſacrificaturi iuuencũ intactũ & albũ (Sane ſi per albos greges iuuencos intelligit dicendo & maxima taurus victima: oſtendit taurũ eſſe egregium.i. ſeorſum a grege nominandũ ſicut Achilẽ dicẽs Troas reliquias danaum atq; immitis achilli: & ita expoſitiue ponit particula &: ſi vero de equis loquit duo dicit) hic.ſ. In italia eſt ver. i. temperies verna quia nunq; eſt intenſiſſimũ frigus aut cauma aſſiduũ.i. ꝑpetua atq; ęſtas.i. calor eſtiuus: mẽſib⁹ alienis.ſ. in q̃bus alibi hyems eſt: Pecudes ſunt bis grauide: hic.ſ. in Italia: vñ in Buco. Lac mihi non ęſtate nouũ non frigore deſit: & arbos.i. arbor eſt bis fertilis pomis.i. bis fert quotannis poma.i. bifera ẽ ſicut plurime ſunt ficus.

euenisse Iaſoni: Ouidi. ſcribit lib. vij. metha. Quod item Medea Iaſoni ſcribens apud eũdem poetã in heroidib⁹ ſic ait. Martis erant tauri pluſq; ꝑ cornua ſeui. Quorũ terribilis ſpũs ignis erat: Aere pedes ſolidi: prætentaq; narib⁹ ora. Nigra per afflatus hęc q̃q; facta ſuos. Semina ꝑterea populos genitura iuberis Spargere deuota lata ꝑ arua manu. Qui peterent natis ſecũ tua corpora telis. Illa eſt agricole meſſis iniqua ſuo. Diodo. aũt libr.v. hęc oia latius. Dixim⁹ & nos aliqua ęglo.iij. Maſſicus humor. Ply. de cãpania loquens lib.iij.c.vj. Is iungunt phalerni Caleni deinde cõſurgũt Maſſici. Gaurani: Surrentiniq; montes: & li.xiiij.ca. ix. de vinis generoſis Italie inquit. Certãt maſſica æque & monte Gaurano puteolos baiaſq; ꝓſpectantia: Clitũni: in phaliſco Clitũni amnis aq̃ pota cãdidos boues facit: In Boetia amnis Melas. oues nigras. Ply. li.ij.c.cvj. Hinc alibi clitũne gre. Ordo eſt: o clitũne. hinc ex italia albi greges: & taur⁹ maxima victima ſępe tuo ſacro flumine perfuſi duxere Romanos triũphos ad templa deũ. Triũphãtes eñ albis equis curru inaurato capite coronato lauro ꝑ vrbẽ vecti capitoliũ aſcendebãt ad tẽplũ Iouis optimi maximi: vbi mactato albo tauro domum poſtea repetebat: Tẽpla deũ: erat in capitolina arce celeberrimũ iouis optimi maximi tẽplũ de quo Tac. lib. xix. meminit Erat & Iunonis monetæ Mineruę delubrũ. In capitolio demũ deorũ oium ſimulachra colebant: vt Seruius lib.ij. inquit: ibi videlicet: Ecce aũt panth⁹ &c. Hic ver. aſ. aſq; alie. men. æ. hoc ait quoniam etiã Strabo lib. vj. ſcribit Italia ſubiacet vniuerſi aeris temperiei. Solinus item inquit ineſſe Italie locorum ſalubritatem & cœli temperiẽ: qđ & Plynius ſcribit. Triũphã tes.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At rapidę tygres &c. Iterum in laude Italie oſtendit illi mala & incommoda aliarum regionum deeſſe & bona abundare dicens illic nec tygres nec leones nec aconita venenata. neq; imanes ſerpentes eſſe ſed egregias vrbes. amęna & vtilia flumina: lacus. & prata & duplex mare ſuperum & inferũ. id eſt adrianum &

Ordo. tyrrhenum. ¶Ordo eſt. At.i. ſed tygres rapide.i. perniciſſime & immaniſſime vt ſunt i armenia abſunt ſcilicet ab Italia: & ſeua.i. ferocia ſemina leonum vt ſunt i aphrica abſunt.ſ. ab Italia: nec aconita ſcilicet venenata vt ſunt in ponto. fallunt.ſ. in italia legẽtes. id eſt colligentes miſeros.i. ignaros nec prætendentes malũ & ita miſeratione dignos. Nec anguis ſquameus.i. ſquamoſus rapit ꝑ humũ.i. terrã ſcilicet Italie immẽſos.i. maximos orbes.i. ſinus & anulos in quos ſe colligit. neq; colligit ſe in ſpiram.i. collectionẽ volubilitatis: ħ ẽ vt iterũ dicat in anulos: tãto tractu q̃to alibi videlicet i aphrica aut ęgypto. adde.ſ. ad pecudũ fecũditatem aut

a At rapidæ[a] tygres abſunt: & ſæua leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes.
Nec rapit immẽſos orbes per humũ neq; tanto
Squãmeus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes. operumq; laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis:
Fluminaq; antiquos ſubter labentia muros:
An mare qđ ſupra memorẽ: qđq; alluit infra?
An ne lacus tantos: te Lari maxime: teq;
Fluctibus & fremitu aſſurgens Benace marino?
An memorẽ portus? lucrinoq; addita clauſtra?
Atq; indignatum magnis ſtridoribus æquor:
Iulia qua ponto longe ſonat vnda refuſo:
Tyrrhenuſq; fretis immittitur æſtus auernis?

PIERIVS.

a ¶At rabidæ tygres abſunt. Non diſplicet quod in Mediceo & antiquis aliis legit. At rapidæ tygres: ea enim animalia & pernicitate curſus & truculentia notantur.

SERVIVS.

¶At rapidæ tygres abſunt: malũ armenie. Eſt ſeua leonũ Semina: malũ libye. Semina genera: & eſt Lucretij ſermo. Nã ꝙ ait ſæua aut cruenta accipim⁹: vt reuera ſæua ſemina vt eñ ait Plyn. Aĩalia quæ ſunt cũ acutis vnguibus frequẽter parere nõ pñt vitiant eñ intrinſec⁹ ſe mouẽtib⁹ pullis. Nec miſeros fal.a.l. mira arte vſus eſt vt excuſaret rẽ quã negare non poterat. Nã aconita naſcunt in Italia ſed ea non obeſſe dicit quia ſunt omnibus nota. Aconita. aũt nata dicunt eſſe de ſpumis. Serberi quo tempore Hercules eũ ab inferis traxit. Qđ quia in ſaxis & cotibus naſcit aconitũ dr ἀπὸ τῆς ἀκόνης i. a cote & dicimus τὰ ἀκόνιτον καὶ τὰ ἀκόνιτα. Nãq; tãto ſquãmeus. Sunt qdem ſerpentes ĩ Italia: ſed non tales quales in ægypto aut ĩ Aphrica. In ſpiram autem dicit in collectionem volubilitatis quod eſt a finibus tactum. Adde tot egregias vrbes laudat Italiam a ciuitatibus: q̃s & plures habet & maximas: & opportuniſſime collocatas. SER. Aconita

tatem aut

Fluminaq;

⁂ Fluminaq̃ antiquos subter labẽtia muros. Qd' laudat etiã Ci.in rep. Mare qd' supra.i.mare adriaticũ.Quodq̃ alluit infra: id est tyrrhenũ. Te lari maxime.

Larius. Larius est lacus vicinus alpib⁹: q iuxta Cato.in originibus p.lx.tẽdit milia & larius lari vocati uu facit sicut iulius iuli, Mercurius mercuri. Teq̃ fluctibus: & fremitu assurgẽs benace marino.

Benacus Benacus lacus est italiæ:q magnitudine sui tẽpestates imitatur marinas. Assurgẽs aũt vocatiu⁹ est casus:vt sit memorẽ & te o Benace assurgẽs.i.tumescẽs fremitu marino aut certe antiptosis est.i.casus p casu assurgẽs p assurgentẽ. An memorẽ portus lucrinoq̃ addita claustra. In baiano sinu cãpaniæ cõtra puteolanã ciuitatẽ duo lacus sunt. Auernus &

Lucrin⁹. Lucrinus q olim ppter copiã pisciũ vectigalia magna pstabãt. Sed cũ maris impetus plæriq̃ irrũpẽs exinde pisces excluderet: & redẽptores grauia dãna paterent supplicauerũt senatui:& profectus.C.Iulius Cæsar ductis brachiis exclusit partẽ maris:q ante infesta esse consueuerat.Reliquit breue spaciũ p auernũ qua & piscium copia posset intrare:& fluctus non essent molesti:quod opus iulij dictũ est. Sed hic ambitiose vndã iuliam appellauit. Frementẽ contra moles a Iulio appositas. Indignatum magnis stridoribus æquor:indignatũ a solita exclusum licentia & indignationẽ suã stridoribus prodẽs.

PRO. ¶ Nec miseros fallũt aconita legẽtes:aconita sunt venenorũ genera:quę fere in petris nascunt scythiæ iuxta meotida paludem. Existimat aũt esse ex spuma cerberi:quam is fuderit ptractus ab Hercule in lucem. Aconita aũt græce cautis noie dicunt:illã em ἀκόνην appellãt. An mare qd' supra memorẽ:quodq̃ alluit infra: Cingit italiã ab septẽtrione adriaticus sinus:a meridie thuscũ mare adriaticũ superũ appellãt:thuscũ inferũ. Anne lacus tãtos te lari.m.t.q̃.fl.e.fr.ass.benace marino: vterq̃ lacus est in italia. Larius ambros tãgit:& puenit vsq̃ comũ. Benac⁹ est ex quo mincius flumẽ orit:qd' pterfluit Mãtuã.

MAN. ¶ Tygres:de is videto æglo.v.Leonũ:de his legito Ply. li. viij. c.xv. Aconita:videto æglo.viij. Prima aũt hecate aconitũ inuenit de quo lati⁹ Diodo.li.v.Pli.aũt li.xxvij.c.ij.de aconito plura

Angues. scribit. Anguis scribũt in idia serpẽtes in tãtã magnitudinem adolescere.vt solidos hauriãt ceruos:taurosq̃. Metrodorus circa Rhyndacũ amnẽ in põto:vt supuolãtes quis alte pniciterq̃ alite haustu raptas absorbeãt:autor Ply.li.viij.c.viij. In spirã reuolutionẽ. Sub antiquos muros:hoc est sub antiqua oppida. Multa siquidẽ Italiæ oppida ppe mœnia vel intra labẽtia flumina habẽt. An mare:Italia vt Ply.scri.li.iij.c.vj.sita est inter duo maria

Italiæ maria. inferũ & superũ:inferũ a græcis Tuscũ & Tyrrhenũ vocat. Superum vero adriaticũ appellãt ab adria inclyta vrbe:vt Strab.ait.

Tyrrhenũ. Probus etiã inqt. Cingit italiã a septẽtrione Adriaticus sinus ab meridie Tuscũ mare Adriaticũ superũ appellat. Tuscũ inferũ.

Lacus. Lacus tãtos:Larius vti Stra.li.vj.meminit in Gallia cisalpina,

Laurius. ppe Comũ vrbẽ lacus est:quẽ adua fluuius auget:inde amnẽ Padũ ingrediẽs. Est aũt vt idẽ scri.li.iiij.larius lõgitudinis fere stadiorũ.ccc.latitudinis.xxx.qui amnẽ eijcit Ticinũ sane grandem.

Benacus Benace.Benacus:vt Stra.in ti.li.iiij.ait lacus stadiorũ.ccccc.longitudinẽ habet:latitudinẽ vero.xxx.de quo Myncius amnis ef-

verban⁹ fluit.Est etiã lacus Verbanus lõgitudinis quidẽ stadiorũ.cccc.la ⁂titudo

ꝯtatẽ aut ad vacationẽ incõmodorũ tot egregias vrbes & laborẽ operũ.i.laboriosa ac laborata opera:& tot oppida cõgesta: id est accumulata saxis,pruptis manu:& ad flumina subter labẽtia antiquos muros. An memorẽ:q.d.nõ opus esse (cũ nemo sit q ignoret).i.recitẽ mare.s.adrianum qd' alluit.s.italiã supra.i.ad partem superiorem:hoc est orientẽ versus ad venetia .s. an mare qd' alluit infra.i.a parte inferiore:hoc est mare tyrrhenum qd' inferum vocant ad Caietam:occidentẽ versus. An ne.s.memorẽ portus:tãtos lacus.i.stagna aquarũ videlicet o lari maxime.i.amplissime (est aũt in gallia cisalpina ppe comum) sup.memorẽ te & te o benace lacus.s.italiæ assurgẽs.i.eleuãs fluctibus & fremitu marino.i.instar & in formã maris. An memorẽ portus: & claustra.i.obstacula & obices:addita.s.ab Iulio Cæsare lucrino.s. lacui:& memorẽ æquor.i.mare indignatũ.s.iter sibi pclusum esse: indignatũ dico magnis stridoribus : qua.s.parte vnda Iulia.i.a Iulio cæsare occlusa ad portũ Iuliũ:sonat lõge:& hoc põto.i.mari refuso.i.iterũ infuso ruptis obstaculis:vñ Hora.in arte. Debemur morti nos nostraq̃ siue receptus. Terra Neptunus classes aquilonibus arcet Regis opus.sterilisq̃ diu palus aptaq̃ remis &c.) & qua.s.parte:tyrrhenus æstus.i.feruor maris tyrrheni:immittitur fretis auernis.i.in freta auerna:hoc est in feruorẽ & inũdationẽ atq̃ accessum maris in auernum.i.lacũ vicinũ baijs iuxta quẽ dicitur descẽsus ad inferos.

⁂titudo vero angustior est quã Benaci:emittit fluuiũ aduam: oẽs aũt tres dicti lacus in padum influunt oriunturq̃ ex alpib⁹.

Lucrin⁹ Lucrinoq̃ addita claustra:lucrinus sinus vsq̃ Baias latitudinem pandit:qui ex exteriori pelago per aggerem longitudinis stadiorum octo:latitudinis autem vnius orbite arcetur. Illum autẽ ab Hercule traducendarum a Gerione boum causa aggregatum fuisse perhibent:quem cum pedibus perambulari propter fluctus ingruentes per hyemes supernæ vix posset. Agrippa exornatum melius construxit:leuioribus enim lẽbis præstat ingressum:in-

Auern⁹ tra autem lucrinum sinum Auernus est:q comprehensam Misenum vsq̃ tellurem manualem efficit insulam a maris spacio inter ipsum atq̃ cumas. Est autem auernus & fundo & ostio sinus commodus & magnitudine & natura portum continens vsum: tamen portus nequaq̃ præbens quoniam ante illum lucrinus portus iacet. Supercilia autem ardua:auernũ vndiq̃ circũcludũt præter ostium suo quidem tempore amenis culta modis inquit Stra.olim autem agrestibus refert a nemoribus & proceris arboribus inuia:nam postea auerni lucum succidit Agripa locis per pulchra adornatis ædificia:hæc ex Stra. Iulia vnda. Iulium por-

Iulius portus tum intelligit:de quo Sueto.in Augu.sic ait. Donec nauibus ex inde ægre fabricatis:ac viginti seruorum milibus manu missis: & ad remum datis portum iulium apud Baias immisso in lucrinum & auernum mari : lacum efficit in quo cum hyeme tota copias exercuisset Põpeiũ inter Milas & Naulochũ superauit.

Aestus Aestus:is est maris accessus.i.iquietudo. Vñ & æstuaria p quæ

Fretum mare vicissim tã accedit q̃ recedit:fretũ aũt appellatũ:q ibi semper mare ferueat:nã fretum est angustum & quasi feruens mare ab vndarum feruore nominatum.

Hæc eadem argenti riuos ærisq̃ metalla
Ostendit venis:atq̃ auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virũ marsos pubẽq̃ sabellam:
Assuetũq̃ malo ligurẽ volscosq̃ verutos
Extulit:hæc decios:marios magnosq̃ camillos
Scipiadas duros bello:& te maxime cæsar:
Qui nunc extremis asiæ iam Victor in oris
a Imbellem auertis romanis arcibus indum[a].
Salue magna parens frugum saturnia tellus
Magna virum:tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior:sanctos ausus recludere fontes.
Ascræumq̃ cano romana per oppida carmen.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Hæc eadẽ &c. Cõtinue laudat italiã:sed nũc potissimũ a venis & viris dicens:hæc eadẽ.s.italia ostẽdit & tñ nõ scrutat:riuos argenti.i.argẽtiferos : aut riuos.i. venas argẽti:& ostẽdit venis.i. i venis terræ metalla æris & fluxit plurima auro:hæc.s.italia extulit.i.sublimauit & ad gloriam deduxit acre genus virũ.i.virorũ.s.marsos & pubẽ.i.iuuentutẽ sabellã.i.sannitũ:& ligurẽ pplm inferioris italię:assuetũ malo.i. labori & duræ vitæ: & volscos illos ppłos italiæ : verutos.i. q verua & sudes præustas in plia ferre solebãt.hi sunt ppli de quibus gñaliter locutus est : hæc.s. italia extulit decios.s.patrẽ & filiũ q se ambo p rep. deuouerũt: & marios & camillos pstãtissimos romanorũ duces: & extulit scipiadas.i.scipiões:duros.i.fortes & inuincibiles bello.i. ad bellũ & extulit te o maxie Cæsar.s. Auguste:q existẽs nũc victor in extremis oris.i.regionibus asiæ ⁂ auertis

PIERVIVS.

a ¶ Imbellẽ auertis romanis arcibus indũ. Ad id respexit aiunt nõnulli,qd' indi cum Antonio & Cleopatra veniebãt:vt in viii.æneidos hr. Ois eo terrore Aegyptus, & Indi, Ois arabs oẽs verterũt terga sabæi, dicũt itaq̃, auertis & imbellẽ facis, aut ⁂ imbellẽ

SERVIVS.

SER. ¶ Auro plurima fluxit.i. copiosior fuit in rem preciosiorem. Assuetumq̃ malo ligu.i.labori volscosq̃ verutos: Italiæ populi sunt. Extulit hæc decios. Creauit. Decij aũt duo fuerunt quorũ vnus bello latino alter Gallico se pro rep. deuouerunt. Marios: marij multi fuerunt:quorũ vn⁹ fuit septies cõsul. Camillos:abu-

Camillos siue pluralem numerũ pro singulari. Nã camillus vnus fuit q qui de gallis sublata signa reuocauit. Scipiadas duros bello: scipiadas p Scipionibus dixit : sicut Amazonidũ p amazonum alibi posuit. Scipiones aũt duo

Scipiones fuerunt: auus & nepos quorum vnus leges victæ Carthagini imposuit:alter eandem diruit:hæc aũt oia plenius in sexto dixim⁹. Imbellẽ auertis. Romanis arcibus indũ. Auertẽdo reddis imbellẽ. Romanis aũt arcibus:a romanis vrbibus a romano imperio. Magna virũ virorũ fortium & iã cõcludit laudãs eã a viris a ⁂ fertilitate

fertilitate rerū a Saturni im perio. Tibi res antiquæ laudis & artis tibi i tuā vtilitatē scribo carmen Geor. Antiquæ aūt laudis vel magnæ vel φ apud antiquos ingēti honore fuit agricultura. Ascreūq; carmē: hesiodicū: nā hesiodus ascreus de ciuitate Ascra fuit.

imbellē victū iā nec bellātē. Cæterū qd grādes si auertis imbellē: Quare hā potius tactū crediderim, qd Suetonius in vita Augusti memorat. Eū virtutis: moderationisq; fama: Indos etiā ac Scythas auditu modo cognitos pellexisse ad amicitiā suā: pplīq; Romani vltro p legatos petēdā. Imbellē igiř absq; vllo belli negocio. Quāuis nō sum nescius Lucanū dicere eos cœli clæmētia molliores fieri.

auertis indū.s.populū: imbellē.i.grācis: pium imbellem auertēdo arcibus romanis: ita φ in eas molitri nihil audeat. quāuis vero illic status sit ita vt cū Horatio dicat. Nihil tale ortum aut orturū: & qd in sexto dicturus est: Nimiū romana ppago visa potēs superis: & præ gaudio & admiratione exclamet salutās italiā his verbis. O tellus.s.italica saturnia q.s.ab eo φ illic Saturnus aliqñ latuit: latiū appellatur: magna parēs frugū: & magna parēs virū.i.virorum videlicet præstantiū: salue.i.salua & incolumis sis ego ingredior.i.exordior tibi.i.in tuā gloriā res antiq laudis & artis.s.agrariā: hoc est agriculturā: ausus recludere.i.aperire: sctōs.i.inuiolabiles fontes videlicet musarū: aut abstrusos locos rei sctē: & cano p oppida Romana: carmē ascreū.i.Geor. quale hesiodus Ascreus primus scripsit. Dixi in regulis Bucolici carminis: re particulā quoties verbo ad velamen aut clausurā puncti cōiungiř cōtrariū importare: vt claudo & recludo velo & reuelo, &c.

PRO ¶Hæc genus acre virū marsos pubēq; sabellā: Assuetūq; malo ligurē volscosq; verutos. Sabelli gens est italiæ. Apuli inde appellanř & Dauni: volsci veruti ideo dicunř: φ dolonibꝰ in pliō soliti sint vti. Ascreūq;.c.r.p.o.c. Ascra vicus est boetiæ: in quo existimatur natus Hesiodus: q scripsit ἔργα και ἡμέρας: Quo li. Agri quoq; cultus rationē stringit. Et ideo dicit ascreum carmē Verg. per romana oppida canere.

AN. ¶Metallū: metallū a metallo diciř: qd est scrutor vel ingro. Nā in oī fere materia: vna inuēta vena: non pcul inueniř alia qd & Ply. notauit li. xxviij.c.viij. Auro: aurū austria plurimū gignit neq; in alia parte terrarū tot sæculis hæc fertilitas Italiæq; parcitum est vetere interdicto patrum: alioqn nulla fœcūdior metalli quoq; erat tellus &c. Ply. xxxiij.c.v. Marsos: marsi italiæ ppli

Marsius. velocitate pedū plurimū ad cursum pstāt: vt Diony. scribit. Solinus aūt ait. Marsorum gentē serpētibus illesam esse sed nihil mirū a circes filio hi genus ducūt: & auita potētia deberi sibi sciunt seruitiū venenorum: ideoq; venena cōtēnūt. Stra. vo li. v. ait: φ alba marsis finitima est in excelso locata saxo pppe. Fucinus est la-

Fucinus. cus lōgitudine par pelago: is ait Marsis & vicinis maximo omnibus vsui fit. Sabellā Samnitas intelligit: q vt Festus ait dicti sunt a colle samnio: vbi ex sabinis aduētātes cōsederūt. Plyñ. vo

Samnitij li. iij.c.xiij. ait φ samnitij erāt italiæ ppli: quos sabellos & samnita græci dixere. Ea gēs: vt Florus li. j. ait: opulēta erat fallax rapida ac furiosa: & in exitiū vrbis agitata pertinax: sexies em rupto fœdere cladibusq; ipsis animosior erat: hos tñ qnquaginta anni p Fabios & Papirios patres eorūq; liberos vrbs Roma subegit ac domuit. Sunt aūt samnites inter cāpaniā & Apuliā: vt ostendit Stra. li. v. regionē montanā possidētes & mari nō ad modum pximi. Hæc aūt natio exigua est qdē cæterū fortitudine conspicua: ostētata. Romanis corum sæpissime virtute: tādē quū liberta-

Marsicū bellū. tē asseq vellēt desciuerūt: vñ Marsicū exarsit bellū. Marsicū aūt ideo noiatū: qm a marsis rebellādi suscitatū fuerat initiū: Assue-

Ligures. tumq; malo li. Liguria in ipsis apēninis mōtibus inter Galliam atq; Hetruriā sita est nihil descriptione dignū habēs: nisi φ vicatim vitā agūt terrā arātes asperrimā: fatigātesq; ligonibus: imo vero saxa incidētes vt possidoniꝰ ingt: ita Stra. li. v. Diony. etiā li. vj. scri. ligures patriā habitātes asperā ac oīno sterilē plurimo labore cōtinuoq; vitā purā agere. Venationibus cōtinue vacare captisq; feris fructuū inopiā sustētare: in terra cubare, vt plurimū: hocq; pacto prisco more absq; apparatu aliquo viuere. Deniq; mulieres virorū viros ferarū robur & vires habere: feroces esse: & acuti ingenij nō in bello solū: sed in oī vita &c. Propter supradicta igiř mala & labores ait Maro. Assuetūq; male ligurem: nō aūt malo.i.latrocinijs vt qdā volūt, ppter illud æneī. Vane ligur &c. nā poeta hic eos laudat & Dio. vitam puram agere eos

Velitræ. scribit. Volscosq; verutos. Dio. alicar. ingt. Vrbs volscorum insignis velitræ magna ipsa, & populosa. hæc ille: ppter qd est apud Syllium li. viij. setia & in celebri miserūt valle velitræ.i. frequēti valle. Nā adhuc vestigia appiæ viæ in eius valle existūt distātis a mœnibus stadia. xij. vel circa. Celebrař etiā hodie continue

vrbs ipsa a peregrinis illac trāseuntibus: quum ab vrbe Roma Neapolim petūt & ecōuerso. Fuit inde Augustus Octauius oriundus: de quo late apud Tranquillum: qui inter alia sic ait. Velitris, antiquitus tacta de cœlo parte muri responsum est eius oppidi ciuem quandoq; rerum potiturum: sero tamen documētis apparuit ostentum illud Augusti potentiam portendisse. Distat aūt ab vrbe roma viginti milibus passuum: ab launio vo milibus passuum tribus. Verutos: Verutum est telum breue & angustum: vt scribit Nonius. Probus vero inquit: Volsci veruti ideo dicuntur: φ dolonibus in prælio soliti sint vti. Decios: de is & reliquis late. Ply. de viris illustribus. Scipiadas: vt. P. Scipionem & Cneum fratres: qui in Hispania pro romano imperio occubuerūt: & Corneliū Scipionē Publij filiū q deuicta Carthagine aphricanus dictus est. Cuius frater. L. Scipio ob Asiā deuictam Asiaticus est appellatus: & Cnei Scipionis. P. Cornelium Nasicā filiū q in tota vrbe vir optimus iudicatus est. Adde & is Scipionē æmylianū carthaginis exitiū: de Scipionibus aūt hæc & plura Plutar. Cæsar. Augustū intelligit: nā vt scri. Lucius Florus scythe miserāt legatos Augusto & sarmatæ amicitiā petētes: seres etiā habitātesq; sub ipso sole indictū gemmis & margaritis elephātosq; inter munera trahētes nihil magis φ longinquitatē viæ imputabāt: quā quadriēnio impleuerāt. Parthi quoq; quasi i victoria permanerēt: rapta clade crassiana signa retulere: hæc ille: meminit etiā Sue. Saturnia tel. Saturnus em in italia regnauit quo tempore aureum sæculum fuisse aiunt: construxitq; vrbem in monte Capitolino: quam saturniā appellauit: hinc Maro li. viij. ait: hanc ianus pater: hanc Saturnus condidit arcē. Ianiculumq; illi: huic fuerat Saturnia nomen. & Varro scri. Tarpeiū montē Saturniū a saturno appellatū & ab eo saturniā terrā. Magna virum. Ordo est: magna parēs virū: repetit enim parens. Antiquæ laudis: quanta agricolis laus esset olim circa principium aperuimus. Præterea antiquorum multis in italia vinearū cultura laudata fuit: de quo video Ply. li. xiiij.c.vj. Laudabatur itē Italia ob generosa vina: de quibus idem libro. xiij. c.ix. Sanctos fontes musarum.s. Ascreum carmen. Hesiodi ascrei intelligit: q princeps omnium de agricultura præcepit & carmine executus est quem postea Maro hic in georg. imitatus est. De ascra autem latius æglo. sexta.

Verutū.

Scipiōes

Saturnꝰ.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nūc locus ar. inge. Facto honesto ad institutā materiam regressu poeta icipit recludere sanctos fontes: hoc est subtiles ad rē agrariā ptinētes indagines: quales sunt de terrarū ingenijs atq; naturis: q nō sine subtiliore scrutatione deprehēdunř. Ordo igiř est nūc locus.s.est ingenijs.i.ingenitis naturis & viribus aruorum.s.describēdis: hoc est describēda sunt ingenia aruorum: q videlicet robora.i.q vires sint cuiq;.s.aruo: & quis color.i.q qualitas q ex colore deprehendiř: & q natura sit rebus ferēdis.i.pducēdis. tā ergo de fertilibus videlicet aruis φ de ferendis.s.vitibus & pomiferis arboribus q ferunt & feruntur log pēdit. Primū.s. ca no aut

Nunc locus aruorū ingeniis: que robora cuiq;:
Quis color & que sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ colesq; maligni.
Tenuis vbi argilla & dumosis calculus aruis

SERVIVS.

SER. ¶Nūc locus aruorum: nūc ingt tēpus est naturā agrorum describere. Ingenijs naturis. Multi culpant in hoc loco Verg. φ in vnū coegit quattuor librorum propositiones. Nam & de aruo & de cōsito & de pascuo & de floribus isto loco cōmemorat: qd ideo nō est rephēdēdū: qa nō ea late: exequitur sed carptum & breuiter trāsit quæ latius explanat in singulis. Quæ robora cuiq;: q sit virtus seu iusq; possibilitas: qs color: quæ spēs: sicut dicimus quo colore ille recitauit.i.specie: licet breuiter etiā sit dicturus de colore terrarum. Difficiles pene iterū & parū creātes colles maligni.i.infœcūdi. Tenuis vbi argilla sine humore ga est pingui. Dumosis: spinosis

spinosis & vepribus plenis **Calculꝰ.** calculus lapis breuis terrę admixtus dictus calculus q̃ sine mole sua sui breuitate calcetur viuacis oliuę diu viuẽtis. Hinc supra Tarde crescentis oliuę. Res enim diu duratura tarde crescat necesse est Tractu plaga regione. Dulcic̨ **Huligo.** huligine læta terræ vligo ꝓpriε naturalis eius hũor ex ea nũq̃ recedẽs. Bene aũt dulci addit ad discretionẽ amare. Vliginosus ergo ager est ĩp hũidꝰ nã hũidus dicit̃ q aliq̃n siccat̃. Felicẽ limũ: Terrarũ.s.fertilẽ. Nã fluminũ limus est noxius. Huc: illuc Fœlicẽ curuis inuisam: fœlicis radices sibi inuicẽ: nexi etiã cũ auulsę fuerint renascunt̃. Olĩ quouis tempore. Pateris & auro i.pateris aureis. Endiadin facit vt molemq̨ & mõtes i Pinguis tyrrhenus. Victimarũ.s.carnibꝰ. Inflauit ebur. tibiarũ dicit qbꝰ in aurẽ sacerdotis cani solebat. Lãcibꝰ: pãdis aut patulis aut ex- **Reddi.** tor: põdere curuatis. Fumãtia reddimus exta Sacerdotũ vsus est verbo Reddi enim dicebantur exta, cum ꝓbata & elixa are super ponebantur.

Palladia gaudent sylua viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus: & strati baccis syluestribus agri.
At que pinguis humus dulciq̨ huligine læta:
Quiq̨ freq̃ns hærbis & fertilis hubere campus
Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere: huc summis liquũtur rupibꝰ amnes:
Felicemq̨ trahunt limum: quiq̨ editus austro:
Et filicem curuis inuisam pascit aratris:
Hic tibi preualidas olim multoq̨ fluentes
Sufficiet baccho vites: hic fertilis vuæ:
Hic laticis: qualem pateris libamus & auro
Inflauit quũ pinguis ebur tyrrhenus ad aras
Lancibus &, pandis fumantia reddimus exta

no aut scire oportet q̨ terræ difficiles: & colles maligni.s. ad frugũ ꝓductionẽ vbi.i.in qbus est argilla.i.terra cretacea tenuis i.nõ pinguis: & vbi est aruis dumosis.i.veprosis calculus: lapillus frequẽs q calce offendit̃: gaudẽt sylua oliuę viuacis.i.diu durantis anteq̃ emoriat̃. palladia. i.a pallade seu minerua inuenta hoc est vbi terra ad fruges inutilis videtur aptissima est serẽdis oleis: vñ oleaster.i.imitator olee hoc est olea syluestris: surgẽs eodẽ tractu.i.in eadem regione cœli plurimus.i.frequẽtissimꝰ: ẽ indicio.i.ad indiciũ: hoc est indicat illic oleã quoq̨ faciliter nasci posse & agri strati.i. consperși & oppleti baccis.s.oliuis syluestribus que scilicet ab oleastris deciderẽt sup. sunt indicio. At.i.sed humus.i.terra (verbũ ponet̃ ibi Sufficiet baccho vites &c.) quæ erit pinguis & læta huligine.i.naturali humore & cãpꝰ q freq̃ns est hęrbis.i.multas hęrbas sponte ꝓducens: & fertilis hubere.i.fecunditate sua naturali. qualẽ nos solemꝰ despicere.i. despiciẽtes. hoc est deorsum inspiciẽtes videre sæpe in caua cõualle montis (quia sup. amnes liquuntur.i.defluũt dulciter. huc.s.ad hmõi cãpũ sup. de summis rupibꝰ.i.montibus saxosis & pręruptis. &.s. amnes trahũt huc.i.ad hũc quẽ diximꝰ cãpũ limũ fœlicẽ.i.fecũdum) quiq̨: duę sunt dictiones.i.& hic sup. cãpus: q est editus.i. expositus in altiore loco austro.i.vento meridionali & qui pascit filicẽ.i.hęrbã illã inuisam.i. molestã aratris. qa radices eius obsunt aratris hic dico cãpus & hęc humus sufficiet.i.abũde subministrabit tibi olim vites pręualidas.i.p̃ cęteris validas & fluẽtes multo baccho.i.vino hic.s.campꝰ est fertilis vuę.i.bene fert vuã hic sup. est fertilis laticis.i.liquoris in vua latentis: hoc ẽ vini: qualẽ.s.liquorẽ aut laticẽ nos libamus.i.offerimus: pateris & auro ꝓ pateris aureis p endiadin: q̃ fit quoties inter dictionẽ regẽtẽ & rectã ponit̃ coniunctio faciẽs ambo substantiua eiusdem casus: quæ deberẽt esse diuersi casus aut alterũ in adiectiuũ verti vt molẽ & mõtes ꝓ molẽ mõtiũ &c. Sunt aũt patere vasa ãpliter patẽtia: quũ.i.q̃n tyrrhenꝰ.i.lydiꝰ aut tuscus ex tyrrhenis seu lydis oriundꝰ pinguis aut ex frequẽti sacrificio aut pinguis aparet dum inflat: quia maxille inflantibus tubas inflant̃. cum ergo inflauit ebur.i.tybias eburnas & inflãdo visus est pinguis: ad.i. iuxta aras & quũ.i. q̃n nos redimꝰ.i. offerimus lãcibus pandis.i. incuruũ patẽtibus exta.i.intestina extantia fumantia.s. ab igne quo cremabant̃, aut recens exempta.

PRO. ¶Hic laticis.q.pate.l.c.a.Infl.c.p.ebur, Tyrrhenꝰ ad aras piguis Tyrrhenꝰ thuscus tibicẽ significat̃ vel q̨ non sit subtilis musice barbara vl' q̨ tumeãt buccę iflãtes tibias q̃ significãt̃ ebore dicto

MAN. ¶Ingenijs.i.naturis & q̃litatibꝰ. Ingẽiũ nãq̨ dr̃ sua spõte natura **Ingeniũ.** qd' hic ẽt Nonius intellexit. Primũ cano.s. Difficiles primũ: sensus est q̨ terræ difficiles colles magni: steriles terra vbi est tenuis argilla: & arua calculis plena oliuis gaudent. Tenuis argilla nõ pinguis creta. Ply.li.xvj.c.v. scribit argillosam, terrã esse, q̃ opere difficillima. quæq̨ rastros ac vomeres ingentibꝰ glebis oneret. Calculus lapillus. Dulci huligine: dulci pinguitudie & naturali hũore. nõ ãt amara. Atq̨ piguis humꝰ. sēsꝰ ẽ q̨ humꝰ piguis & fertilis dulci huligine & campus hęrbosus & fertilis hubere & abũdantia qualis cãpus in mõtis ꝯualle esse solet & ager qui exposi- **Filices.** tus est austro & qui filicẽ habet vitibus ꝯueniũt: & vina optima ꝓducunt. Mõtis ꝯualle. Cato agrũ iudicat ad radicẽ montiũ planicie in meridiẽ excurrente, q̃ est totius Italie situs. Ply.li.xvij. c.v. Filicem inuisam aratris: id ait: quia ex vna radice complures exeunt filices: & radices ipse longe sunt in obliquũ qbꝰ quidẽ sues pinguescũt. folia cimicẽ necant serpentem non recipiũt Ply.libro.xxiij.ca.xliij. Preualidas: amplas. sufficiet subministrabit. Baccho vino. Fertilis scilicet est Laticis: vini pateris & auro.id est pateris aureis per Endiadin Libamus ad aras scilicet **Tibia.** pinguis & tyrrhenus: Tuscus: tibicẽ significat̃: vel q̨ nõ sit sub **Tuba:** tilis musice vel q̨ tumeant buccæ inflãtes tibias que significat̃ **Tyrrhenus.** ebore dicto. Probus scribit, potiꝰ tñ pinguis victimarum carne. Ebur tibiã intelligit: q̨uis tubã nõ tibiã Tyrrheni inuenerint. Vnde Verg. Tyrrhenusq̨ tube mugire p æthera clãgor: & Ply. li.vij. scribit eneã tubã inuenisse Piseũ. Tyrrhenũ: obliquã tibiã **Lydi** Mydam in phrygia: geminas tibias Marsiam. In eadẽ gentẽ ly- **musici.** dios modulos Amphion. cũ tibijs canere voce Trozenius Dardanus instituit. Adhibebat̃ autem tuba non solum in prælijs: sed in omnibus festis diebus propter laudis: vel gaudij claritatẽ

Vnde in psalterio dicitur Canite initio mẽsis tuba ĩ die insigni solennitatis vestrę: præceptũ em̃ fuerat iudęis vt initio nouę lunę tuba clangerent. Tibias aũt diu funeribus ferunt adhibitas mox & sacris gentiliũ. Tyrrhenus: tyrrhenos Romani Hetruscos appellant: atq̨ Tuscos: Gręci vero eos hoc nomine noĩauerunt, a tyrrheno Atys filio: qui ex lydia colonos hãc in regionẽ dimisit. cęterum Tuscie longitudinem maximã a Luna vsq̨ Ostiam per littus stadiorum milibus duobus & quingentis scribit Str.li.v. & Ply.li.iij. q̨ Tyrrheni a sacrifico ritu lĩgua gręcorũ Tusci sunt noĩati Pãdis curuis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sin armenta magis studium. Quia cõstituit describere ingenia terrarum: & cuiꝰ rei, quelibet fertilis sit subinfert naturã etiã terrę pascue atq̨ hęrbifere ostendẽs quo in loco pręstet: dicẽs qa iuxta tarentũ & Mantuã iterũq̨ per transitũ non inutilẽ plangit Mantuanorũ iacturã q citra culpã tã fœlicia prata amiserãt. Sane in qua re Mancinellus disputat difficultatẽq̨ facit alij facili pede elabuntur: legẽtes neq̨ aut ouiũ ferũ neq̨ aut ouiũ fœtꝰ: sed au fœtus ouium Seruius summopere cõtendit Ver. nõ vsum esse elipsi huiꝰ litere s: quam tñ veteres frequentissime vsurpãt Vbi ergo alij eius litere assumptionẽ cẽsent: vt in illo. Inter se consevi

Sin armenta magis studium: vitulosq̨ tueri:
a Aut fœtus a ouium: aut vrentis culta capellas.
Saltus & saturi petito lõginqua Tarenti:
Et qualem infelix amisit mantua campũ
Pascentem niueos hærboso flumine, cygnos:
Non liquidi gregibus fontes: nõ gramĩa desũt.
Et quantum longis carpent armenta diebus:
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

PIERIVS.

a ¶Aut fœtꝰ ouiũ, aut vrẽtis culta capellas. In ant. oĩbꝰ cod. manu scriptis, q̃s versare ꝯtingerit, scriptũ obseruaui. Aut ouiũ fœtꝰ aut vrẽtis culta capellas vbi, Tus. puri ĩ veteribꝰ poetis sępe accidit, elidet̃. De caprarũ ĩo halitu arboribus exitiali plerıq̨ mlta dixere. hac porro de caussa apd' veteres, siqs locaret p̃diũ, excipiebat̃, vt varro ait. ne colonus teneret capras.

SERVIVS.

¶Aut vrentes culta cappellas: **SER** Omne em̃ quod momorderint vrunt & exsiccant. Vnde est & admorso signata ĩ stirpe cicatrix Saturi: aut fecundi: aut q̃d' est iuxta oppidum Saturnum. Tarẽtum enim & Saturũ vicine sunt sibi calabrie ciuitates. Hora. Me saturiano vectari rura caballo. Liquidi fon. puri sine pestilentia. Et quantũ longis carpent armen. die. Exigua, tantũ gelidus ros nocte reponet: vt in enei. diximus. Hoc dicit Varro vbertatem fuisse in rosulano agro post q̨ velinus siccatus est lacꝰ vt lõgam perticam magnitudo superaret hęrbarum.

PRO ¶Saltus & saturi petito.l.t. Et q̃lem.i.a.m.c. Tarentum oppidũ Italia

Italia condiderunt partheniae: hoc est ex iles lacedemoniorum duce phalanto. In finibus autem tarentinorum est loc⁹ quē saturum vocant. Vnde etiam paludem saturam: quorus etiā in commentio est: quū ait Verg. Qua saturae iacet atra pal⁹. g.q.p.i. q.i.a.a.m.m.c. vrentis Saturi. Saturi ergo tarētū a saturio loco: vt satura palude dixit. Quidā dicūt tum ob agri bonitatē: tum ab loco quodam saturo: qui est prope tarentū saturum cognominatū. Dicitur autem Tarentum Neptuni filium lacedemonia ciuitate ex saturia Minois cretentium regis filia procreasse filium. Hunc proiectum naufragio facto delphines in italiā euexisse dicitur. Quoius hodieq̃ testimoniū manet. Nā in municipio tarētinorum hois effigies in delphino sedentis est a Saturia vxore eū locum saturia appellasse fertur. Et postea ei loco ex suo nomine nomen tarentum imposuisse: Ideo infelicem Mātuam dicit quia mantuanis q̃ a romanis desciuerant agri adempti sunt.

Saturū. Tarentū.

MAN. ¶ Magis studium sup. est tibi. Aut ouiū fœ. aut. &c. s cum suauocali praecedenti tollit in scāsione: quidā vero textus antiqui ferūt hāc. Vrētis culta capel. hoc ideo: qa vt Ply. scri. li. viij. c. xlvij. Capris anima est qua ouibus ardētior earūq̃ morsus arbori exitialis oliuā lābēdo quoq̃ sterilē faciūt: eaq̃ ex cā Mineruę immolant. Saturni tarenti satura palude ei vicina. vel ob agri bonitatē vt Prob⁹ ait Lōginq. ta. est em̄ Tarentū calabrie ꝓxima vrbs extrema Italie de quo late. Stra. libr. v. Florus scri. Tarentū Calabrie quondā & Apuliæ totiusq̃ Lucaniæ caput positum in ipsis adriatici maris faucibus. Mātua cām de amissis Mātue aruis late diximus in argumēto Tityri. influ. Myntio videlicet qui mātuam ꝑterfluit Exigua tm̄ Cęsar vopisc⁹ cū cām apd' cēsores ageret cāpos: Rosiæ dixit italiæ sumēdos esse i qb⁹ particas pridie relictas gramē opiret: sed nō nisi ad pabulū ꝓbat Ply. li. xvij. c. iiij.

consisse viros & decernere ferro quo modo multi legunt: Seruius iudicat legendū & cernere ferro. Et vbi quibusdā legendū videtur. hic spec⁹ horrend⁹: & saui spiracula ditis. Seruius legendum censet. hic specus horrendū cui lectioni etiā sonoritas suffragatur: quę & huic loco negat legendum aut ouiū fœtū: legamus ergo. Aut fœtus ouiū. ¶ Ordo est sīn. i. sed si studiū sup. est tibi. i. studes & opras magis. s. q̃ vineā tueri. s. a fame & inedia armēta & vitulos. aut fœtus ouium id est agnos aut capellas vrētis. s. morsu suo: quia qcqd mordēt arescit culta scilicet aut vineas aut arbusta aut segetē petito saltus & longinqua. i. lōginquas regiones tarēti saturi: qd' ē iuxta saturā paludē vn̄ & saturū fieri pōt: & qd' saturas reddit pecudes & petito cāpū qualem Mantua infelix. i. disfortunata que citra culpā agros & prata amisit: amisit dico pascentem flumine herboso: cygnos. i. holores niueos. i. sane candidos: & vbi sup. fontes liquidi non desunt gregib⁹. s. ad potū: & gramina non desunt immo abundant per liptorē ad escā & vbi ros gelidus. id est frigore matutinali concretus reponeret id est restitueret tantum. scilicet herbarum exigua id est modica & breui nocte. s. ęstiua: hoc est spacio etiam breuissime noctis: tātū dico: quārū armenta vt boues bubuli vacce: tauri: equi: & similia aialia carpēt. i. abrodēt longis dieb⁹. s. estiuis. est ergo antitheton: longis diebus & exigua nocte. Reponere aūt est restituere ablatū tractū a nūmulariis quibus dū satisfit, reponitur quod prius posuerāt: & ita est gratiā aut debitum referre. vnde iuthurna; hęc rapta pro virginitate reponis. Sane sicut ponere est aliqn̄ materiā quāuis primum describere ita reponere est iterdum qd' semel scriptum est iterum scribere: quo id emendatius fiat. vnde horatius in arte. Scriptor honoratū si forte reponis achillem & Iuue. nunq̃ ne reponam &c.

Ordo.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Nigra fere &c. Ostendit q̃ terra vitibus: & quę pascuis ɔgruat nunc docet: que frumēto conueniat dicens: q̃ nigra & pinguis sic tamen vt sit putris nō nimis compacta. Item quę prius arboribus cōsita erutis illis noualis facta sit deinde iterū redit ad arbustorum. i. arborū vitibus maritandarū terrā. Item ad eam in q̃ oleæ vberius nascātur: vt ex ordine patebit qui talis est. Terra nigra fere. i. pulla & fusca & pinguis sub vomere presso. i. profūdius immisso: & cui. s. terrę: ē supple solum. i. sustentaculū glebe putre. i. resolutum: & non nimis compactum (nāq̃ pro quia: nos imitamur arādo efficere terram putrē sicut nonnulla naturaliter est) hmōi inquā terra est supple optima. i. cōuenientissima frumentis. i. variis frugibus vt tritico & hordeo ac farri: tu nō cernes i. nemo cernet plura plaustra. i. frugum vehicula decedere ex vllo equore. i. ex cāpo equo & plano decedētes redire domum. i. in horreū tuum & hoc iuuencis. i. bobus iunioribus & ita fortioribus & agiliorib⁹ ex iuuenta: sed tardis. i. tarditatis pōdere & onere frugum quas domū auehunt plura dico q̃ ex tali terra hoc est illa terra maximā faciet tibi vsuram frumenti. Aut sup. vtilis est frumēto ille campus: vn̄ arator iratus. s. sterilitati arborꝝ: deuexit syluam. i. cunctas arbores: & euertit. i. funditus eruit: nemora ignaua. i. inutilia & nullum fructum afferentia: per multos annos: & eruit cū imis stirpibus. i. radicib⁹ antiquas domos. i. habitationes auium. i. arbores excelsas. & ille. s. aues petiere alterū scilicet aera relictis nidis. at. i. sed campus rudis. i. sterilis & macer aut reuera adhuc incult⁹: enituit id est incanuit & albicauit. s. pau

lo post

Ordo.

Nigra fere & presso pinguis sub vomere terra:
a Et[a] cui putre solū (nāq̃ hoc imitamur arando)
Optima frumētis. non vllo ex æquore cernes:
Plura domū tardis decedere plaustra iuuencis.
c Aut vnde iratus syluam deuexit[c] arator.
Et nemora euertit multos ignaua per annos.
Antiquasq̃ domos auium: cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulso vomere campus:
Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris
b Vix humiles apibus casias roremq̃ [b] ministrat
d Et tophus scaber & nigris [d] exesa chelydris:
Creta: negant alios æque serpentibus agros.
Dulcem ferre cibum: & curuas ꝓbere latebras:
Que tenuem exhalat nebulā fumosq̃ volucres
Et bibit humorē: & quū vult ex se ipsa remittit
e Quæq̃ suo viridi semper[e] se gramine vestit:
f Nec scabie & salsa lædit rubigine[f] ferrum.
Illa tibi lætis intexit vitibus vlmos
g Illa ferax oleæ [g] est: illam experiere colendo
Et facilem pecori & patientem vomeris vnci:
h Talem diues arat capua & vicina veseuo[h]
Ora iugo: & vacuis clanius non æquus acerris.

PIERIVS.

a ¶ Et cui putre solum. Et cui, dactylum esse videtur Valerius probus asseuerare, dum cui. ex duabus breuibus constare affirmat, nonnunq̃ vero in Iambum crescere, fieri etiam interdum synalœpham. b ¶ Roremq̃, ministrat. Ply. xix. Rosmarinus locis putridis ac macris seritur. c ¶ Aut vn̄ iratus syluam deuexit arator. In Mediceo codice, deiecit legit. d ¶ Et tophus scaber & nigris exesa chelydris. Ita i veterib⁹ oībus habetur, male vero posuere, qui, scaber nigrisq̃, publicandum curauerunt. e ¶ Quæq̃ suo viridi semper se gramine vestit. In antiquissimo codice Romano, numerus ita

habet

SERVIVS.

SER. ¶ Aut vn̄ iratus. s. fecūditate diuturna. Antiquasq̃ domos: aut reuera antiquas aut caras. Sal. tm̄ antiqtatis cureq̃ maiorib⁹ ꝓ Italica gente fuit. Est aūt Ecbasis in ista descriptiōe. ieiuna glarea. sicca & sterilis terra. Casia & ros marinus apib⁹ apte sunt herbe. Tophus scaber Lapis asperrim⁹: vn̄ & scabiēs dicta ab asperitate. Nigris chelydris. Nocentibus Negant. s. Micander & Solinus q de his rebus scripserunt. Dulcē fere cibū. Ordo est eque dulcē hoc est tā dulcē. Que tenuem exhalat nebulā. Nunc dicit agrū oīum rerꝫ feracē. Quattuor quippe imitatē genera agrorꝫ q solus pōt qd' illi quatuor sicut sequētia indicant. Fumosq̃ volu. q̄si fumos. s. ex humore. Queq̃ suo semp naturali. s. non coacto. Nec scabie & salsa rubigine ferrū ꝓprie est, nā rubigo quasi scabies ferri est. Talem arat capua: ideo diues quia talē arat. Et vicina veseuo. Veseuus mons est Ligurie sub alpib⁹ positus. Nā Cāpanie mōs quidam Vesuui⁹ dr̄ ꝓ quo mlti Veseuū positū volunt. Et vacuis clani⁹ non equus acerris: Acerre ciuitas est Cāpanie haud lōge a Neapoli quā clani⁹ ꝑterfluit fluuius cuius frequens inundatio eā exhaurit: vnde ait vacuis. i. infrequentibus.

Antiqu⁹

Veseuus

PRO. ¶ Talē diues arat capua & vicina veseuo Ora iugo & vacuis Clanius nō equus acerris: Vesuuius mōs ē in cāpania: vino fertilis: quē veseuum iugum dicit. Eiusdē campanie flumē Clani⁹ iuxta acerre nomine: sed gygantis nomine Clanius dictus est: iō dicit: vt Metrodorus ait. Non equus aut idcirco acerris existimatur: q̃ eas sepe inundet quæ vacue iccirco dicuntur. q̃ pene deserte sunt.

MAN. ¶ Nigra: pulla terra est optima

& operi

❧ & operi satiua quæ tempera te vbertatis est mollis facilisq; culture nec madida nec sitiens & post vomerem nigrescens: & quã recentem exquirunt iprobe alites vomerem comitantes: corui q; aratoris vestigia ipsa rodẽtes Ply.lib.xvij.ca.v.Nãq; hoc imita.aran.sensus est q arãdo fit solum putre:neq; em vt inquit Columella libro.ii.c.ii. aliud est colere q̃ soluere & fermentare terrã ideoq; maximos quest⁹ ager prebet Plaustra: de is.li.Geor.primo Syluam deuexit: noualem intelligit:cęsa vetere sylua videto in Tityro de nouali. At rudis id est sterilis & macer. Enituit.incanuit non nigruit vti pingui agro euenit. Ieiuna glarea. id est sicca macraq; terra minutissimis lapillis mixta: glareosũ oleis solũ aptissimũ in Venafrano. Plynius scribit libro.xvii.capitu.iiii. Casias de casia late eglo.ii.

Glarea

Plynius libro præterea.ij.xxj.capitul'. de cura & pabulo apium ait.harum ergo causa oportet serere thymum rosam violas liliũ fabam casiam &c. Humiles candide enim casie magis se humi spargunt suntq; dorate. Roremq;:rorem marinum intelligit Tophus scaber Plynius libro decimoseptimo capitul'.iiij. ait q Tophus scaber natura fricabilis.expetitiui; quoq; ab authoribus,p vitibus scilicet. Sequenti vero capite inquit fruges alit tophasea alba q̃ si sit inter fontes reperta est ad infinitum fertilis. Chelidris: Calabria chelydris frequentissima est.vt Solinus scribit titulo de Italia. Diues capua. Strabo lib.quinto scribit Capuam Campanie caput esse: Campaniamq; campos omnes felicitate superare. Et Plynius libro decimoctauo: inquit: q quantum vniuersas terras campus ille campanus antecedit tantum ipsum ps eius quæ laboriæ vocatur: quem phlegreum græci appellant finiunturq; laborie via ab vtroq; latere cõsulari: que a puteolis & quæ a Cumis Capuam ducit Veseuo iugo: Veseu⁹ vesulus & vesuuius dicitur. est autem mons in Campania teste Solino qui vt scribit Strabo libro quinto amenissimus habitabatur agris excepto cacumine. Dicunt alij Neapolim ad quartum lapidem,p ximum esse. De hoc Plyn.iunior quomodo suo tempore arserit late scribit libro quinto epistola vero.xvi.&.xx. Clanius: campanie flumen est clanius iuxta acerras a nomie gygantis ita dictus. Non equus autem Acerris ideo existimatur q eas sæpe inunderq̃ vacuæ iccirco dicunt q pene deserte sunt auhor ẽ Prob⁹.

Laborie.
Veseuus

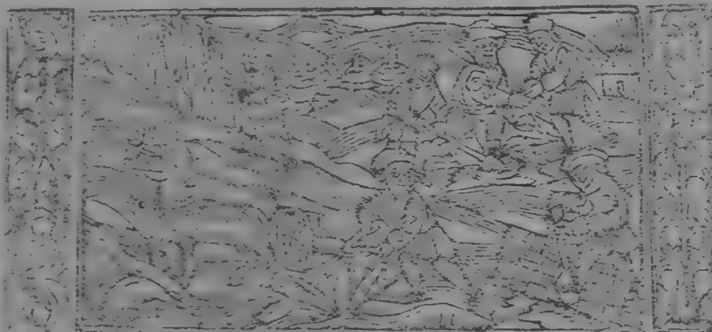
f ❧ habet.quæq; suo semper viridi se.gr.v. f ¶Et salsa læ- g dit rubigine ferrum. In Ro.codice, vti sæpe dictum Robigine,per. o. legitur: prima syllaba. g ¶Illa ferax oleæ est. In antiquissimo codice Romanæ notæ, & in mediceo, oleo. legitur: & ita in quodã alio vetustissimo habetur, ex q̃ dictiõe h vltima syllaba abrasa fuit, & oleæ repositum. h ¶Et vicina veseuo ora iugo. In Romano, veiæo, scriptum est corrupte.falsum vero est, quod apud Seruium legitur veseuũ mõtem esse liguriæ sub alpibus positum. Nam ille vesulus appellatur, de quo vergilius alibi, vesulus quem pinifer affert. veseuus vero de quo hic vergilius: cãpaniæ mons qui & vesuuius, & vesuius dicitur.

❧ lo post vomere re impulso. Nã glarea ieiuna.id est terra macra lapilis immixta: quid [illegible] cere ruris e[illegible] .i. qualis est in rure eiuo[illegible]: vix ministrat apibus casias.i.hærbas illas odoriferas qbus apes vescunt humiles.i.humi nascentes parumq; ppter sterilitatẽ illic surgentes: & vix ministrat rorẽ.s.marinũ. Et tophus i.lapis ille scaber.i.asper & cauernosus.hoc est terra i qua freqñs tophus est & creta. i. terra cretacea exesa.i.cõsumpta chelidris.i.serpentib⁹ illis nigris.i.nociuis Et aũt cõstructio semiplena.nõ em vr̃ referendũ ad illud vix humiles apib⁹ &c.vñ subaudiendũ mihi vr̃ tales sunt q q̃ de agricultura scribũt vt Nicãder & Solin⁹: negẽt alios agros ferre cibũ eq̃.i.equalr̃ dulcẽ serpentib⁹ & pbere latebras curuas serpentibus.s.hoc est talis terra est aptissima latebris & escis serpentũ: nõ frugib⁹ ferẽdis (Si in textu esset vt tophus vbi est & tophus facile reperiret ordo sic videlicet negãt alios agros ferre æq̃ dulcẽ cibũ: vt tophus scaber sup.fert qd' qa nõ exprimitur esset locutio minus grãmatica. Sit ergo in subauditione qd' dixim⁹) Illa.s.terra q̃ exhalat.i.expirat & emittit tenuẽ.i.modicã & exilem nebulã & fumos volucres.i.facilr̃ euanescentes: & q̃ bibit.i.attrahit humorẽ & quę ipa.i.p se nullo adiuuãte remittit ex se.s.humorẽ dũ ipsa vult (nõ dices ex se ipsa vna dictione.qa si ipsa eẽt ablatiui cas⁹ pduceret vbi nũc qa noiatiui casus corripitur) q̃q; i. & q̃ (sunt em duę dictiones) vestit se semp suo gramine viridi. i.terra herbifera sponte sua nec ledit ferrũ.s.aratri: scabie & rubigine salsa.i.ex salsedine nascẽti: illa dico intexit vlmos vitibus lętis.i.fecũdis & iocũdis aspectu & illa.s.eadẽ est ferax olee. & tu experiere.i.inuenies colẽdo.i.dũ colis illã &.i.simul facilẽ.i.parabilẽ & benignã qa multũ herbiferã pecori & patientẽ (nomẽ est).i.toleratiuã: vomeris vnci.i.incurui: & sic adiectiuũ est aut vnci.i.dentis ipsi⁹ vomeris: vt substantiuũ sit: Capua. i. tractus iuxta Capuã q̃ ciuitas est Italice Cãpanie caput diues.s. fertilitate agroꝝ arat talẽ.s.agrum & ora.i.regio vicina iugo veseuo.s. mõti in Cãpania.& clanius.i.acola clanij q̃ est fluuius Cãpanie nõ equ⁹.i.iuri⁹: acerris.i.ciuitati illi cãpanie: vacuis. i. euacuatis ex freq̃nti inũdatione clanij que si nulla esset nihil esset illarum agro fertilius: arat ergo talẽ.s.terrã in omnib⁹ aũt ponit cõtinens pro contentis: agri pro colonis quorum est arare.

SERVIVS.

SER. ¶Supra morem abundanter pl⁹ æquo: isti autem versus incomparabiles sunt tantam habẽt sine perisologia aliqua repetitionem. Densa magis Cereri bñ addidit magis. Nam hoc vult ostẽdere quid vbi melius nascitur. Potest etem frumentum in rare & vinum in densa sed nõ feliciter nasci. Locum capies: Eliges: vt aut capere aut captas iam despectare videnť. In solido nec ager sit concauus. Aptius vber erit: aptior vbertas & fertilitas. Glebas cunctantes: validas graues & magnas: vt auidusq; refringit cunctantem. Expecta: proba Nec mansuescit arando: dũ aratur vt alibi de arborib⁹ ita exuerint siluestrem animum. Sua nomina: propriam generositatem: vt & nos aliquod nomenq; decusq; gessimus. Tale specimen. talem probationem. Spisso vimine: pro spissi viminis. Prælorum.id est corbes p quos vinum de[illegible]uit: qui & ipsi a colendo di[illegible]. Prela autem trabes sunt qu[illegible] vua iam calcata premitur. [illegible] Cãmora [illegible] dicitur. Amaror a narrado: & ẽ sermo Lucretij [illegible] Nã multi amaro legunt: vt sit sensu amaro.

MAN. ¶Lyæo. Lyæus bacchi nom[illegible] lyo qd' est soluo: [illegible] mentem ❧ & membra

a Nunc quo[a] quãq; modo possis cognoscere dicã
Rara sit an supra morem si dẽsa requiras:
(Altera frumentis quoniã fauet altera Baccho:
Densa magis Cereri: rarissima quęq; Lyæo)
b Ante locũ capies oculis: alteq; iubebis[b].
In solido puteum demitti: omnemq; repones
Rursus humum: & pedib⁹ sũmas æquabis harena
c Si deerunt[c]: rarum pecoriq; & vitibus almis
Aptius vber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca: & scrobibus superabit terra repletis:
Spissus ager: glebas cunctantes crassaq; terga
d Expecta[d]: & validis terram proscinde iuuẽcis.
Salsa autem tellus & quæ perhibetur amara:
Frugibus infœlix: ea nec mansuescit arando:

ASCENCIVS.

¶Nunc quo quamq; modo. Docuit quæ terrę quibus rebus congruant: nũc docet quomodo tales esse noscantur dicens ego dicam id est describam: nunc id est deinceps quomodo tu possis id est qlibet possit cognoscere quã q; id est quamlibet terram. Igiť. Si tu requiras idest disquiras & nosse velis: an scilicet terra sit rara an dẽsa supra morẽ .i modũ & mensurã hoc est ĩmodice: regrere aũt potes: qa altera.s.densa fauet magis cereri.i. frumẽto: & altera.s. rara fauet magis Baccho i. vino aut vitibus quod exponit dicens dẽsa: scilicet fauet magis Cereri & q̃q; rarissima .i .oĩs valde rara sup. fauet lyęo id est baccho hoc est vino aut vitibus Si tu ergo id requiras tu capies oculis id est diligens: ante id est priusq; agas hoc est primum: & iubebis puteũ demitti id est deorsum mitti ĩ solido.s.loco: hoc est pleno & nõ cauernoso nec rimoso: demitti dico alte id est,pfunde. & repones rursus oẽm humũ.i.terrã: & tu eq̃bis .i. planabis pedib⁹.i. cõculcando & supeditãdo summas harenas [illegible] mitatẽ [illegible] parũ desiccate: [illegible] harene: deerũt.i.deficiẽt itaq; ñ poterit fossa replere: rarũ [illegible] vber & erit aptu⁹ pecori.i. pastus aut arborib⁹ qb⁹ pec⁹ vescit [illegible] ❧ tibus ASC

...ib⁹ almis.i.altricib⁹ aut bac... sacris. Sin.i.sed si.s.arenæ ne gabūt posse ire.i.redire in sua lo ca.i.in fossam vñ pauloante ef fossæ erāt & terra superabit.i.su perextabit & abūd abit: repletis scrobib⁹.i.postq̄ scrobes & fos sæ fuerint repletæ: ager.s.ille est spissus.i.densus & expecta a tali agro post aratione glæbas cun ctātes.i.graues & q̄ te immorari possent & terga crassa. i. porcas: hoc est terras ab aratro ꝓiectas crassas: & dēsas & ꝓscinde terrā iuuēcis validis.i.robustis. Autē p sed: tellus salsa & q̄ amara: phi bet.i.dr infœlix.i.infausta fru gibus (nā ea nec māsuescit.i. mā sueſit arādo.i.dū arat: nec seruat baccho genus.i.ꝓpaginē qa ex vitib⁹ illic satis nemo plantaria seruet cū immitte vinum ferrēt aut nō seruat pomis sua noīa q̄ scilicet a loco nobili denoīari so lēt vt punica ꝓsica: picētina) ea dico terra dabit tale specimen.i. experimētū & indiciū spectabi le. tu diripe.i.rapiēdo assume te ctis fumosis vbi.s.pēdet in futu rā vindemiā qualos.i.calathos & corbes vimine spisso.i. dense cōserto & diripe colla ꝓlorꝫ.i. va sa viminea q̄ ad ꝓla: hoc ē ligna qbus vuæ ꝓmunt extendunt & ille malus.i.salsus & amar⁹ ager hoc est terra sumpta ex illo agro & dulces vñ: a fontibus. s. sum præ: calcent.i. stipētur calcibus huc.i. in hæc vasa viminea ad plenum.i.donec plena fuerint. Scilicet.i.scire licet cur id præci piat qa oīs aqua eluctabitur.i.expelletur vi pedū cū quibus lu ctari videtur: & grandes guttæ.s.aquæ ibunt.i.manabunt ꝑ vi mina: at.i.sed: sapor manifestus faciet indiciū.s.sui an dulcis an vero salsus

vero salsus atq; amarus sit: & amaror.i.amaricies seu amari tudo si sit torquebit ora tentātū id est periculum facientium sen sui id est per sensum. Sunt qui legant sensu amaro. sed A. Gellius cōuincit legēdū esse amaror. Multa ergo sunt abstracta huius cō creti amar⁹ videlicet amaritas: amaritudo amaricies: & amaror amaroris: sicut dulcor dulcoris.

Nec baccho genus: aut pomis sua noīa seruat.
e Tale dabit specimen: tu spisso[e] vimine qualos
Collaq; prelorum fumosus diripe tectis:
Huc ager ille malus dulcesq; a fontibus vndæ
f Ad plenum calcētur: aqua eluctabitur[f] omnis.
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ:
At sapor indicium faciet manifestus: & ora
g Tristicia tentantum sensu torquebit amaror.[g]

PIERVIVS.

a ¶Nunc quo quāq; modo. In codicibus fere oībus anti. quo cūq; modo, legit: q̄ lectio minime recepta est. b ¶Alteq; iu bebis in solido puteū demitti. In Medi. videbis, legit: vt dñi curā & diligētiā ad opus recte faciendum inuitet: vñ statim subijcit. Et pedibus summas æquabis Harenas, qđ perperā in codicibus aliquot legit, pedibus summis. Est & puteū di mitti, legere. Sed demittiq; e, hoc est deorsum mitti lōge me lius. c ¶Si deerit. In Medi. & anti. alijs, Deerūt, & derunt, fa cta synæresi ex duobus ee, in vnū. d ¶Crassaq; terga expecta. In Romano codice legas, exerce. sed longe melius, expecta, vt in cæteris codicibus habetur. e ¶Tu spisso vimine qua los. In Lōgobardico, spissos vimine qualos, legit: sed magis placet, spisso vimine, vt in Medic. & alijs habetur. f ¶Aqua eluctabit oīs. In antiquis plærisq; codici. luctabitur, legitur: quod non ita probatur: quum eluctabit, rem magis pingere videat. g ¶Sensu torquebit amaror. Quāuis Seruius, & aliquot alij veram hanc esse lectionem asserant: & a Lucretio sumptam. Cum tuemur misceri absinthia tangit amaror, Accedantq; codicū non nullorum peruetetum testimonia, multaq; in hanc lectionem Aulus Gellius cōgesserit: displi cere tamen non potest quod in antiquissimo codice Romano, amaro, legit. Sapor enim vtriq; verbo suppositum esse potest. In Lōgobardico etiam amaro scriptum erat. Sed em r, littera alte ra manu & attramento apposita est: idē factum in Mediceo.

& membra vinū dissoluat: vnde sequit paralysis, Huber. fertilitas. Proscinde iuuēcis: ad frumenta serenda.... tellus. Ply. li. xvii. c. iii. ait: falsæq; ter ræq; multo melius credunt tu tiores a vitijs innascētium ani maliū. Amara. Ply. li. xvij. c. v. ait terrā amarā siue macrā si qs ꝓbare velit demōstrant eā atræ degeneresq; hærbæ. Specimē do cumētum indiciū signū experi mentū. Qualos. Calathos. Colla ꝓlorꝫ.i. torcularium vasa vime nea: seu crates illas virgeas q̄ vi naceis supponuntur prælis.i. li gnis quibus calcata vua ꝓmit. Fumosis tectis: solēt enim hmōi res in tectis seruari ne pluuia pu trescant. Eluctabit: exibit Ama ror. Gel. li. j. ca. xxj. scri. hoc loco legendū esse amaror & nō ama ro. Aitq; poetam id a Lucretio sumpsisse qui quidem li. iiij. di xit. Quū tuimur misceri absin thia tangit amaror.

ASC. ASCENSIVS.

¶Pinguis item &c. Eandem rē prosequitur ostendens videlicet qua via possemus terrarum qua litates deprehendere. Vnde or do est. Item nos discimus deniq; hoc pacto id est modo quæ tel lus sit pinguis. Nam ea supple. Iactata manibus haud id est nō fatiscit: id est dissoluitur & ape ritur: sed lentescit id est fit lenta hoc est coheret ad digitos habē do id est dum habetur in morē picis: sicut pix quæ se tangenti bus hæret. Et per sensum a con trario datintelligere q̄ quæ fati scit & resoluitur in puluerē ma cra sit. Humida alit hærbas ma iores q̄ supple arida: aut maio res id est sane magnas & ipsa est letior id est vegetior iusto id est q̄ iustum est & q̄ oportet ah ne illa.s. humida sit mihi nimium fertilis id est ferax aut luxurians neu.i. neue illa ostendat se præ ualidā: id est præter cæteras va lidam & huberem in primis ari stis: id est cum primum exurgēt spicæ. Cognoscit ergo humida ex abundantia hærbarum & se getum. Contra arida ex raritate earum. Terra sup. quę grauis est quæq;.i. & quæ leuis: prodit. i. manifestat se tacitam. i. tacentē aut licet nihil de ea dicatur: ipso pondere.i. grauitate & pondero sitate. Prōptū.i. facile est ꝑdiscere.s. priusq̄ aliquis dicat oculis.i. visu: nigrā.s. terrā q̄ terra nigra sit: & qsqs.i. qcūq; sit sup. terrę co lor. At

Pinguis item que sit tellus. hoc deniq; pacto
Discimus: haud vnq̄ manibus iactata fatiscit
Sed picis in morē ad digitos lētescit habendo
Humida maiores hærbas alit ipsaq; iusto
Letior: ah nimiū ne sit mihi fertilis illa:
a Neu[a] se preualidam primis ostendat aristis.
b Quæ grauis est ipo tacitam[b] se pondere prodit
Quæq; leuis: prōptū est oculis ꝑdiscere nigrā.
c Et quisquis color[c]: at sceleratū exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantum taxiq; nocentes
Interdum aut hederæ pandunt vestigia nigræ

PIERIVS.

a ¶Neu præ se validam. In Romano codice, in Mediceo & al quot alijs, nec, habetur. In quibusdam alijs, ne. b ¶Ipso taci tum se pondere prodit. tacitum, vel aduerbialiter vel in supi ni figura cur longe repetere debeamus, non video: quum an tiqua omnia exemplaria, Tacitam, habeant. c ¶Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus Difficile. In codicibus nonnullis admodum vetustis legere est, Et quis cuive color sceleratum. In Medi. Et quis cuiq; colos at. vt sit abiectio illa quam tangit Seruius: qui tamen lectionem illam magis ap probat, quæ vulgaris in exemplaribus habetur.

SERVIVS. SER.

¶Habēdo: dū habet lētescit: co hæret. Iusto Lætior: vltra modū plusq̄ oportet. Ah nimiū ne sit mihi fertilis illa: id est ne hærbæ plusq̄ oportet crescētes spem adi māt frumētorꝫ. Vñ ait in primo Luxuriē segetē tenera depascit i hærba. Primis aristis.i. hærbis surgētibus quarū luxuries futu ris frugibus nocet quas culmi te nues ferre nō pñt: & qsqs color. Vera lectio est qsqs color. Nam male qdā & qs cuiq; legūt exclu dētes at vt sit. Et qs cuiq; color: scelaratū exqrere frigus difficile est: alij colos legūt vt excluso os fiat synalepha & scandamus & qs cuiq; colat sceleratū vt sit quē admodū: inter se coisse viros: & decernere ferro qđ non ꝓcedit. Tunc em r, in s, mutat cū longa opus est syllaba vt labor labos: honor & honos. Hic aūt nō solū lōgā nō facit syllabā: sed etiā ex cludit s, cū superiori vocali: vñ & legendū est & qsqs color: qđ nec obscuritatē affert: neq; fidem derogat lectioni sceleratum: no cēs oīa exurēs. Hederæ pādūt ve stigia ni. Hederæ indicant frig⁹ nam vestigia indicia dicit. Ni græ autem dicit ob albarum di scretionē: vt hedera formosior alba.

MAN. ¶Fatiscit: dissoluitur aperitur. Habendo dum habetur: humida maiores hærbas ait. Plynius li bro. xvij. capi. iiij. inquit: nec semper aquosa est terra: cui proceri tas hærbarū,

tas hærbarum. Quæ grauis est idem libro.xvij.capi.iiij. ait. Nec grauis aut leuior iusto deprænditur pondere. quod enim terræ pondus iustum intelligi potest.
Picea Piceæ: Picea mõtes amat atq; frigora hæc plurimam resinam fundit. idem libro.xvi.cap. xv. Taxiq; nocentes. est enim venenosa arbor: de qua late idem
Hedera. libro.xvi. Hederæ nigræ: idem libro.xvi.capit.xlviij. scribit hederam inimicam satis omnibus serpentium frigori gratissimã: est autem candida & nigra: de qua etiam latius ægloga septima.

lor. At.i.sed: regrere.i. exquisite nosse: frigus sceleratum.i. infestũ & nociuũ: occulte nocẽs more sceleratorũ: est difficile: tm.i.tãtummodo pice.s. arbores & taxi etiam arbores q̃ frigora amant nocentes: imo interdũ sola vmbra necantes: & hederæ nigræ (quæ sunt & albæ. vñ in Buco. Hedera formosior alba) pandunt.i. manifestãt & palã oñdunt interdũ vestigia.i. indicia frigoris: quæ sic frigidã terrã esse indicant: vt vestigia gressum eius cui⁹ sunt. Et hæc de terrarum ingenijs & qualitatibus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶His animaduersis &c. Postq̃ naturas terrarũ edocuit prescribit quo pacto terra colenda sit potissimũ pro vitibus ferendis: quod peritissime facit ne primi libri partes in hunc congessisse culpetur. Nam in hoc libro catenus licet agriculturã describere quatenus ad vitiũ aut arborum sationem conducit.
Ordo. ¶Ordo igitur est. his.s. prædictis de terrarũ ingenijs animaduersis.i. cõsideratis & cognitis.i. postq̃ nosti q̃ sit sua cuiq; terræ natura: & quorum fœliciter ferax sit: tu memẽto quoq;.i. etiam excoquere.s. solibus: terram: & considere scrobibus.i. in scrobes: hoc est fossas magnos montes & memẽto oñdere aquiloni: glebas supinatas.i. qua parte terram spectabant in cœlum versas: ante.i. priusq̃ infodias.i. plãtes aut obruas in fossam genus vitis lętum.i. fertile & lętitiam tibi allaturum: arua sunt optima solo putri.i. putrefacto & resoluto: venti & gelidæ pruinæ curant id.s. vt solũ putre fiat: & iõ iuertendũ & vẽtis ac solib⁹ pruinisq; exponẽdũ ẽ & fossor robustus.i. pur⁹ & fortis mouens iugera.i. terram quantam iugum.i. par boum singulis diebus arare põt labefacta.i. effossa & subacta. hoc est subigẽs & mouens ea: vt sit scd'm seruiũ hypallage: labefacta ꝓ labefaciẽs passiuum ꝓ actiuo: aut labefacta.i. mollificata priusq̃ moueat aut inuertat. At.i. sed si vlla vigilãtia: haud.i. nõ fugit.i. præterijt (est enĩ ꝑteriti tp̃is quia primã ꝓducit) quos id est aliquos viros: id est si qui adhibuerint oẽm diligentiã ipsi exquirunt ante.s. q̃ transferant vites aut arbores: locum similẽ: vbi id est in quo prima seges: i. satio: paretur arboribus: & quo id est ad quem ipsa seges digesta.i. adulta: feraẽ: id est transferatur: mox.i. paulo post.s. curabũt vt locus vbi prima erit satio aut plantatio arborum sit similis illi quo mox trãferanẽ ne semina.i. plantaria mutata subito ignorẽt matrẽ.i. primam ꝓductricem. Quinetiam id est insuper: illi vigilantissimi signant in cortice.s. arboris trãsferende: regionem.i. faciẽ & sitũ cœli: vt quõ quæq;.i. quelibet.s. arbor aut vitis steterit.s. in priore solo: & q̃ pte tulerit.i. ꝑpessa sit: calores austrinos.i. adustionẽ vẽti australis: & q̃ terga ipsa obuerterit axi.s. septentrionali eo sup.mõ & ab ea pte: restituãt eã terre adeo.i. in tm̃ est multũ consuescere.i. cõsuetum esse in teneris.s. annis & naturis: q̃a prima queq; tenacius herent: atq; con

suetudo

His animaduersis: terrã multo ante memento
a Excoquere: & magnos scrobib⁹ cõsiderea[a] mõtes.
Ante supinatas aquiloni ostendere glebas:
Quã lætũ infodias vitis genus. optima putri
Arua solo: id venti curant gelidæq; pruinæ.
Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
At si quos haud vlla viros vigilãtia fugit.
Ante locũ similẽ exquirunt: vbi prima paretur
Arboribus seges. & quo mox digesta feratur:
b Mutata[b] ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice signant.
Vt quo quæq; modo steterit: qua parte calores
Austrinos tulerit: quæ terga obuerterit axi:
c Restituant. adeo in teneris cõsuescere multũ ẽ[c]:
d Collibus an plano melius sit ponere vites[d]
Quære prius: si pinguis agros metabere cãpi.
Densa sere. ĩ denso non segnior vbere bacchus.
Sin tumulis accliue solum. collisq; supinos:
Indulge ordinibus: nec secius omnis in vnguẽ.
Arboribus positis secto via limite quadret:
Vt sæpe ingenti bello quum longa cohortes:
Explicuit legio: & campo stetit agmen aperto
c Directæq; acies: & late fluctuat omnis
f Aere renitenti[f] tellus: necdum horrida miscent
Prælia sed dubius mediis mars errat in armis
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum
Non animum modo vti pascat ꝓspectus inanẽ:
Sed quia non aliter vites dabit omnibus æquas
g Terra: neq; in vacuũ poterũt se[g] extẽdere rami.

PIERIVS.

a ¶Et magnos scrobibus concidere montes. In codice Romano, circundare montis, legitur, quod suos habet amatores. In Mediceo absq;, &, legitur. Excoquere magnos Scrobibus concidere montes. Nam & membrum, quod sequitur absq; copula est.
b ¶Mutata ignorent subito ne semina matrẽ aliquot ab hinc annis omnes ad vnum conuenere, vt. Mutata, scriberent, & ad semina referri vellent, quum tamen in veteribus omnibus exemplaribus manu scriptis. Mutatã. q̃ppe matrem legatur: eaq; de caussa Vergilius similem locum exquirendum admoneat, ne accidat seminibus, quod & infantibus, vbi vel matris, vel nutricis vbera mutaueris. Fit enim, vt alias reformident, easq; pertinaciter reposcant, q̃bus a teneris insueuerit. Nam quod semina mutata, de loco ad locum translata interpretari volunt, ineptum est. In Mediceo codice apex ille compendiariæ notæ, qui pro. M. finali illitus erat, nũc abrasus est. De diligentia vero quæ sit adhibenda, ne vites deteriore ferantur solo, multa apud Columellam & theophrastum.
c ¶Adeo a teneris consuescere multũ est. In Ro.cod. multũ ẽ. Antiq̃orũ more scriptũ est, vt multa apud Plautum, est etiam in teneris. lectio codicis Medicei.
d ¶Collibus an plano melius sit ponere vites

In codicibus

SERVIVS.

SER. ¶His animaduersis.i. agri qualitate depræhẽsa. Terrã multo ante memento Excoquere: hoc dicit non esse eo anno ponẽdas vites: q̃ fodiuntur scrobes: sed post annũ vt calore & frigore: & labore rustici possit terra putrefieri. Infodias. Obruas. Et labefacta mouẽs. Hyppalage mouens & labefaciens. Ante locum similem exquirunt. Dicit ĩ trãslatiõe arborũ similẽ terrã esse requirendam. Arboribus seges. Quia de seminario loquitur arborũ: bene segetem appellauit: Digesta: ordinata. vt Digerit numerũ Matrem. Terrã. Vt antiquã exquirite matrem. Quæ terg. obuerterit axi. Septentrioni. Nã græce αμαξα dicitẽ. Colib⁹ an plano: atqui supra ait deniq; apertos Bacchus amat colles. Sed etiã in vallibus poni posse vites superius indicauit. vt hic tibi præualidas olim multoq; fluentes. Sufficiet baccho vites vnde modo vtrunq; cõplectitẽ & dicit quẽadmodũ in colle vites ponere debeamus. Metabere. eliges & longe: alia si
Metor. gnificatio ẽ metor metaris. Vñ Luca. Hesperios audax veniam
Metior metator in agros: & alia metior metiris. Illud enim metatus sum hoc mẽsus sum facit. Densa ꝓ dẽse: vt Et pede terrã Crebra ferit. ꝓ crebro. Indulge ordinibus.i. da operam: & ordines effice largiores. Nã de plano ait dẽsa sere. In vnguem. Ad perfectionẽ: & ẽ trãslatio. a Marmorarijs Qui iũcturas vnguibus probant. Hor. ad vngue fact⁹ ho Arborib⁹ positis. vitib⁹ ordinatis. Secto: ducto: vnde & sectæ Philosophorũ dicunẽ. Id est ductus quadret. Cõsentiat. Congruat. Trãslatio a q̃dris lapidibus q̃ sibi bene cõueniunt. Fluctuat. Splẽdet. Numeris: ordinationibus. Vti pascat: delectet vt atq; animum pictura pascit inani.

MAN. ¶His animaduersis.i. terrarũ natura pcepta vel cognita. Excoq̃re: calore videlicet & frigore. Multo ante.s. q̃ lætũ infodias vitis gen⁹. Scrobib⁹: hoc dicit q̃m vitiũ surculi teste ẽt Ply. li. xvij. c.xx. serunẽ & in scrobe & in sulco lõgiori: sup quos tenerrima ingeritẽ terra: sed eẽ vitis radicẽ ĩ media scrobe oportet. Et Col. li. iij. c. iiij. ait. Itẽ si scrobib⁹ aut sulcis vineã posituri erim⁹. optimũ erit añ annũ scrobes: vel sulcos facere. Magnos montis: hoc iubet. Quia cliuosa altiores poscũt scrobes: qđ itẽ Ply. li. xvij. c. xxi. docet: Maro superi⁹ ait: Apertos bacch⁹ amat colles. Col. ẽt li. iij. c. iiij. ait: Curandũ a ẽt est: vt locis arduis & cliuosis altius vitis

deponaẽ

deponatur q̄ si humidis & ... Aquiloni: vt ei⁹ .s. frigo ... coquatur. Optima: ordo est ... putri solo optima sunt. Pu... id est mollificato & solubili. ... iuuenti vt arua sint putri solo. Pruinę. de his iam dictum est. La... befacta .i. cōuulsa: effossa: subacta iugera: iugeri mēsura ducentos & quadraginta longitudinis pedes continet: dimidium q̄ in latitudine de quo Fabius libro .i. Ply. vero lib. xviij. c. iij. ait q̄ iugerum vocabatur qd' vno iugo boum exarari in diem potuisset. Actus in quo boues agerētur cū arāt vno impetu iusto: Hic erat centum viginti pedum duplicatus q̄ in longitudinē iugerum faciebat: Hæc ex ply. Varro iugerum ait dictum q̄ iunctū est duo bus actibus quadratis. At si quos &c. hoc est si qui sunt vigilātes Prima seges .i. seminariū: vel arbor: vel vitium. Locū similem Theophrastus lib. iij. de causis plantarum ait: ex simili loco aut nō deteriori semē accipiendum. Colu. lib. iij. capit. j. ait. Optimū esse eodē agro: quo vitē depositurus es vel certe vicino facere seminariū: at si campestres & vliginosos agros possidebis: proderit quoq̄ seminariū simili loco facere & vitē largo consuescere humore. Idem colu. li. iij. c. ix. sic ait: sed & qualitas soli plurimū iuuat: vt ex macro aut mediocri transducatur in meli⁹: nā quod assuetū est pingui nullo modo maciē terrę patitur: nisi sępi⁹ stercores: de hoc lati⁹ idem lib. iij. c. v. Cœli regionē Cato præcipit meridianā cœli partem signare in cortice: vt translata iisdem & assuetis statueretur oris: ne aquiloniæ meridianis opposite solibus finderent & algerent meridianeæ aquilonibus. Hec & plura Ply. lib. xvij. c. viij. Axi. id est septentrionali cœlo. de quo Festus: Adeo multū est: tm̄ prodest. Ouid. quoq̄ ait in arte. Fac tibi consuescat nil assuetudine maius. Et Theophrastus. lib. v. ait: q̄ mos solitus plurimū valet: fit enim tanq̄ natura. Collib⁹ an plano: de solo & cœlo vitibus oportuno videto latius ibi. Denique apertos bacchus amat colles. Metabere: parabis sic em̄ Nonius hunc locū aperit. Densa pro dense. Colu. li. iij. c. iij. inquit. Vinea q̄ angustissime conseritur quoquo versus quinq̄ pedū spacio interposito ponitur inter. vij. vel. viij. pedes q̄ rarissime. Vt etiam facile arari possit inter denos pedes constituitur. Ply. autē li. xvij c. xxj. ait: q̄ inter binas vites interesse oportet pedes quinos: minimum aūt lęto solo pedes quaternos tenui plurimum octonos Nec secius arborib⁹ positis in vnguem quadret omnis via secto limite. id est ducto tramite vel sulco nec secius nec aliter q̄ vitib⁹ solēt em̄ arbores inter vites seri vel nec seci⁹ .i. non aliter arboribus .i. vitib⁹ via quādret q̄ acies inter se ante incœptū prelium bor: q̄dret in vnguē .i. pfecte in formā q̄drangularē: fiat arboribus positis .i. dispositis: limite secto .i. diuiso in lineas directas & quadrangulas. Vt .i. queadmodū quū longa legio explicuit .i. ordinauit sæpe & in ingēti bello cohortes .i. classes suas & agmē .i. q̄ a duce in prælium iamiā agi pōt multitudo. stetit in campo aperto: & acies directæ .s. sunt: & oīs tellus fluctuat .i. micat late .i. ampliter: ęre renitenti .i. armis ęreis obnitentib⁹ a nitor non a niteo Ipsi sup. sic instructi necdū .i. non adhuc miscent p̄lia .i. cōserunt manus: sed mars dubius .i. incert⁹ an eos in p̄lia inflāmabit an ad cōcordiā redire sinet: errat i mediis armis .i. sic cōstruunt in ordinē vites vt solent ante prelium instrui exercit⁹ q signo dato mox cōserunt. Sint ergo oīa dimēsa .i. cōmensurata: paribus nūeris .i. ordinationib⁹ nō sup. ideo vti .i. vt pspectus .i. pulcher de lōge hoc est porro aspect⁹. (Est em̄ pulchrū videre arbores vitiferas in ordinē cōsertas) pascat .i. delectat animū inanē. i. sese reb⁹ inutilibus oblectantē. sicut primo enei. Atq̄ animū pictura pascit inani. Sed sup. ideo qa terra non dabit aliter .s. q̄ in ordinē digestis oibus .s. arboribus & vitibus equas .i. equales vires hoc est equalia nutrimenta neq̄ rami .s. arbor: poterūt se aliter extendere in vacuū: quia si cōfuse & mixtim serantur alia aliam impediret & ita neq̄ solē similiter exciperēt: neq̄ nutrimentum a terra equale haberent neq̄ ramos impeditos extenderent.

In codicibus aliquot antiquis cum Mediceo, viteta vnitatis numero legas: quod figuratius est. e ¶Directæq̄ acies. In romano codice, & hic, & alibi. Derectæ legitur eadēq̄ lectio ē in Mediceo. f ¶Aere renidenti, tell⁹. In codicibus aliquot. Renitenti, syllaba refragante legitur. Sed enim, Renidenti, cum Romano codice & quibusdā aliis legendū. Renidere enim proprium æris est. quū politū & leuigatum fuerit, cuiusmodi esse arma decor: est, quod a Vegetio præcipit Nam & Seruius. Fluctuat, Splendet exponit, vt ab hac sententia non recedat. Quāuis id per metaphoram potius dictū videtur. eo quod Instructæ acies fluctuum marinor: instar moueri videntur. Renidere vero q̄uis apud catullū & statiū ad blanditionem quandā significare videatur: apud Horatium tñ eo significato dictū quo hic Verg. vtitur, Non ebur, neq̄ Aureū mea renidet i domo lacunar. g ¶Terra neq̄ i vacuū poterunt se extendere rami. In Ro. codice absq̄ pronomine, se, legitur. Poterunt extendere. vt alibi ferro accingūt, absq̄ se, & lateri adglomerant nostro eodem modo. In Mediceo tamen & aliis, id pnomen habetur.

... suetudo est altera natura. q̄re .i. diuquire ēt prius an me... ponere vites sup. in collibus an in plano: quia dictum est. denique apertos Bacchus amat colles. Siu metabere .i. parabis aut eliges ad parandū: sicut qui castra metantur locū capiūt: agros cāpi .i. loci capacis: & pinguis sere densa: p eo qd' est dense & mixtim quia Bacchus .i. vitis est non segnior vbere .i. fecūditate cāpi in denso .s. loco: hoc est vitis respondet vbertati terrę. Sin .i. sed si supple metabere: solū i quo seras vineam: accliue .i. assurgens paulo collib⁹ .i. mōticulis & collis seu colles supinos .i. ad cęlū erectos indulge .i. da operā ordinibus .i. vt in ordinē digerant: nec secius .i. & nō aliter omnis via .i. sit ar...

In vnguē: ad perfectionem. est em̄ Metaphora sumpta a Marmorariis: qui quidē iuncturas vnguib⁹ pbant. Legio. in legione erant centuriæ. lx. Manipu. xxx. Cohortes. x. vt Cynth. lib. vj. notauit. authore Gellio. lib. xv. cap. iiij. Legio autem dicta est: q̄ leguntur milites in delectu. vt Varro docet. De legionibus autem & cohortibus videto Modestum. Legio.

In vnguē

ASC. ASCENSIVS.

¶Forsitan & scrobibus &c. qa premonuit scrobes pręfodere & vites in ordinē disponere: docet scrobium pfunditatem dicens. Ordo. Tu quęras .i. percuncteris forsitan: & .i. etiam quæ sint fastigia .i. altitudines seu profunditates: scrobib⁹ .s. fodiendis hoc est q̄ pfunde effodi debeant. Ad quod respondet: ego ausim cōmittere vitem: & .i. etiā tenui sulco: sed arbos .i. arbor cui vitis maritat: defigit .i. deorsum infigit terrę: altius .i. pfūdi⁹: & penit⁹ .i. penetri⁹ & i visceribus terrę & escul⁹ .s. arbori primis .i. iter primas h' ē p̄cipue esculus infigit alte: quæ .s. esculus tendit tm̄ .i. in tm̄: radice .i. per radicē in tartara .i. ad iferna quantū tendit vertice .i. summitate & cacumine: ad auras æthereas .i. cœlū versus. Ergo quia tā firmiter radicata est hiemes .i. tēpestates non cōuellūt illā .s. esculū: nō flabra .i. vēti neq̄ imbres i. pluuię sed manet immota: & vincit .i. voti compos permanet durando per multos annos vol... uens .id

Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco.
a Altius[a] & penitus terræ defigitur arbos:
Aesculus in primis: quæ q̄tum vertice ad auras
Aetherias: tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illā: non flabra: neq̄ imbres
b Conuellunt: immota manet: multosq̄ p annos[b]
Multa virum voluens durando sæcula vincit.
Tum fortis late ramos & brachia tendens.

SERVIVS.

SER. ¶Forsitan & scrobib⁹. vt etiam supra diximus: scrobes masculini sunt generis. Nam & Cice. in Oeconomicis sic dicit. & Plaut⁹ ait: Sexagenos scrobes: minor aūt est Lucani & Gracchi authoritas. Nā Luc. ait. Exigua posuit scrobe. Gracch⁹: abūdę fossa scrobis est: qd' exemplū in Terentio est. Quæ sint fastigia quæras. Fastigium & summe & infimæ ptis possum⁹ dicere: sicut altū & mare & cœlū dicim⁹. Hinc est cęlūq̄ pfundum: cū puteus sit pprofundus. Ausim ausus sim vel audebo. Sulco .i. fossa. Aesculus in primis arbor est glādifera quę licet ab esu habeat deriuationē tm̄ per æ scribitur: sicut & cælatū qd' est participiū: licet a cœlo cœlas sit dictū. Flabra. Hoc nomen tm̄ pluralē recipit numerū: ab eo ... qd' flamina flamen possum⁹ accipere: licet sit vitandū ppter aliā significationē. Nā dicit flamen dialis flamen Martialis. Neue inter vites corylū sere. Radice... em eius nocent viti bus. Neue

Scrobes. Fastigiū Aescul⁹.

Hucilluc media ipsa ingentem sustinet vmbrā
Neue tibi ad solem vergant vineta cadentem.
c Neue inter vites corylum[c] sere: neue flagella
d Sūma pete: aut sūma defringe[d] ex arbore plāta[s]
e Tantus amor terræ: neu ferro læde retuso[e]
Semina: neue oleæ syluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis:
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus
f Robora cōprendit: frondesq; elapsus[f] in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor perq; alta cacumina regnat:
Et totum inuoluit flammis nemus: & ruit atrā
Ad cœlum picea crassus caligine nubem.
Præsertim si tempestas ab vertice syluis
Incubuit glomeratq; ferens incendia ventus:
Hoc vbi: nō a stirpe valent: cæsæq; reuerti
Possunt atq; ima similes reuirescere terra.
Infœlix superat foliis oleaster amaris.

bus. Neue flagella summa pete: Flagella dicūtur summe arborꝝ partes ab eo qđ ventorꝝ crebros sustinent flatꝰ. Tantꝰ amor terrę. i. sic diligēter a rusticis ager est colēdus. Ferro retuso. Obtuso, quo vites quassantur potiꝰ ꝗ putantur. Neue oleę syluestres: Nō quod prosit: sed vt etiā ipse dicit propter casum incendij. Incautis pastoribus. Negligētibꝰ & circa alia occupatis. Ruit atrā nubē: Egerit & emittit: & ruere facit. Nā modo ruit actiuā habet significationē. A vertice. ab aq̄lone. vt hic vertex nobis semp̄ sublimis. Ferens. Flans: vt fieret vento mora nequa ferenti. Hoc vbi subaudi contigerit. Infœlix infecūdus: & sterilis. Superat: superest: vt quid puer Ascanius superat ne?

MAN. ¶Tenui sulco. videto paulo superiꝰ ibi. Et magnos scrobibꝰ cōcidere mōtis. Penitꝰ maxīe. Flabra: ventorꝝ flatus. Multosq; per annos: q̄dam antiqui textus habēt etiā multosq; nepotes: quod magis placet. Erit aūt ordo. & durādo voluens multa virū sęcula vicit multos nepotes: siue & voluens multa virū sęcula durādo vincit multos nepotes. i. multā & longā posteritatē. Multosq; p̄ annos voluēs multa virū sęcula durādo vincit. i. superat illa sęcula: nō supaṫ ab illis. Saeculū. Sęcula sēcl'm spaciū annorꝝ cētū vocarunt dictū a sene. ꝙ longissimū spaciū senescēdorꝝ hoīm putār. Var. est author. Vergāt: īclinēt. Ad solē cadētē: Ply. li. xvij. c. ij. ait ꝙ Ver. vites ad occasus seri damnauit: aliq̄ sic maluere ꝗ ī exortu: a pluribus meridiē ꝓbari aīaduerto: nec arbitror p̄petuū q̄cq̄d in hoc p̄cipi posset: ad soli naturā: ad loci īgeniū: ad cœli cuiusq; mores: dirigēda solertia est. In Aphrica meridiē vineas spectare: & si viti inutile colono salubre ē. Qñ ip̄a meridianæ subiacet plage: q̄ ꝓpter ibi q̄ in occasum. aut septentriōes ꝯferet: optīe miscebit solū cœlo. cū Verg. occasus improbet: Nec de septētrione relinqui dubitatio vr̄: at q̄ in Cisalpīa Italia magna ex p̄te vineis ita positis ꝯpertū ē: nullas eē fœliciores multū ratiōis obtinēt vēti: Hęc ex Plynio. Coryllū: de Corylo vide in tytiro: ē aūt fructicosa arbor: de qua multa Theophrastꝰ li. iij. Flagella sūma: Theophrastus li. v. de causis plantarꝝ scribit: plantas petendas eē ab radice potissimū: qđ si minus ꝯseq̄ possīt. a parte inferiore arboris potiꝰ ꝗ a superiore accipiūt: em̄ viuaciora intelligunṫ: excepta vite ac fico: & q̄cq̄d humidū sit: q̄ppe hūida p̄te superiore meliꝰ germinār. Col. li. iij. c. iij. ait: ꝙ vitis semīa optima habenṫ a lumbis: secunda ab hūeris: tertia sūma ī vite lecta: q̄ celerrime cōprehendunṫ: vt sunt feraciora: latiꝰ aūt eadē habenṫ li. iij. cap. x. Flagella: sūmę arborꝝ p̄tes dñr a vētorꝝ flatu. Retuso: hebeti. Theophrastꝰ li. v. de causis plātarꝝ ait: ꝙ ferro ꝗ leuissime purgandę sunt arbores: & vites etiā p̄iculū. Nāq; interitꝰ ꝓpter vlcera imminet. Quēadmodū em̄ radicibus vulneratis quū foditṫ arbores deteriorescūt: sic ēt vulnere partis superioris noxā eādē his posse afferri credendum est. Quum nequeūt tolerare. Semina arborū: vel vitium plantulas. Ruit. emittit: Ab vertice: a septentrione. Tempestas ventorum furor. Ferens: flans. Hoc vbi: supple euenerit. Infœlix: sterilis.

PIERIVS.

a ¶Altius ac terræ penitꝰ defigiṫ arbor esculus. Antiqua exemplaria sunt: in q̄bus Altior, legatur, Quæ quidē lectio in Mediceo codice subditicia est, quum prius, altius, scriptum esset b ¶Multosq; per annos, multa virū voluens durādo sæcula vincit. In Romano codice legere est. Multosq; nepotes, multa virū. c ¶Neue inter vites Corylum sere. In antiquis exēplaribus, Corulum per v scribi, quaq; rōne, diximꝰ in Bucolicis, sunt vero qui intelligāt præceptū hoc, q̄a Coryli sunt exiles, neq; diuturnæ, minimeq; idonæ, quibus vites applicenṫ. Sed em̄ potior est caussa quia vitibus nocent, quare inferius in antipharmacum dixit. Et in veribus torrebimꝰ exta colurnis, vt hostia nocens eo pręcipue Virgulto coquaṫ, quod itidem vitibꝰ nocet: ea em̄ de caussa Caper Baccho immolabatur. d ¶Aut summas defringe ex Arbore plātas: In veteribus aliquot codicibꝰ summas omnino legiṫ, In quibus &, Destringe: nō defringe habeṫ. In romano v̄o & aliq̄t aliis antiquioribꝰ. Summa vnitatis numero, sexto casu legiṫ Ex arbore enim, Summa & ima eleganter dicere solemus. e ¶Neu ferro læde retuso. In exemplaribus antiquioribus, retunso, legitur. vt vomeris obtunsi. de quo alibi. f ¶Frondesq; elapsus in altas. Nōnulla ex veteribus elabsus, scribūt p, b, characteristicum thematis, ita etiā in. iij. Labsus, & alibi eodē modo. Harum vero litterarum. b. & p. vicissitudinariū cōsensum superiꝰ ostendimus, vnū addā exemplum, qđ e cōtrario carpo, & scribo, quum pręteritum faciunt characteristicum pręsentis in sibi cognatam mutant, vt scribo scripsi, facit: cōtra vero carpo carbsi, per. b. enim præteritum verbi huius enūtiari Terentiꝰ Scaurꝰ attestaṫ, sed & scribsi, per. b. in antiquis & approbatis exemplaribus inuenio, vt in terētiano codice vaticano, quē pleriq; omnes docti hoies magni faciunt. scriptū est. Tu te his rebus finem præscribisti pater. Quare mihi non fit mirum in tanta sententiarum varietate, vt labor verbum characteristicū suū ī p̄terito retinere possit.

uens. i. transigens multa sęcula virum: id est virorum: aut legamꝰ multosq; nepotes: s̄. ip̄a voluens durando multa sęcula virū: vincit multos nepotes. i. posteriores eorū: tum. i. deinde postq; sic radicata est. ip̄a tēdens i. extēdēs huc illuc. i. in diuersas partes ramos fortis & pro. i. brachia sup. fortia: ipsa existēs media sustinet ingētē vmbrā. s. ramorꝝ suorꝝ. Neue &c. Docet quo loco & quo respectu ad cœlu vites serende sint: dicens: Neue sere Coryllū. i. auellanā inter vites: neue pete summa. i. extrema flagella. i. ramalia. aut ne defringe plantas. i. surculos & virgulas inserendas ex summa arbore i. ex sumitate arboris: tantꝰ. i. tā magnus est amor terrę. s. ꝙ quo ei viciniora sint oīa: eo sint fertiliora: neu. i. neue læde semīa. i. virgultū inserendū: ferro retuso id est hebeti: neue īsere siluestres truncos oleę. s. inter vites & arbusta: nā ignis excidit sæpe pastoribus incautis. i. nō recte cauētibꝰ nec ꝓspicientibꝰ: q. s. ignis: tectꝰ primū furtim. i. more furti sub pingui cortice videlicet oleæ cōprendit. i. inuadit postea: & simul occupat: robora. i. truncū. & elapsus sursum & extra lapsus cōponiṫ em̄ ab extra: in altas frondes. s. oleę: dedit cœlo. id est aeri ingentē sonitum. i. crepitum & fragorem: eo em̄ ꝙ frondes virides sunt: crepitant & q̄a pingues cremari p̄nt: & ipse ignis victor secutus inde. i. post cōbustionē frondiū: regnat p̄ ramos & p̄ alta cacumina. i. summitatē arborū: & inuoluit. i. īplicat: totū nemus flāmis: & ipse crassus caligine. i. fuligīe picea. i. qualē pix generat ruit. i. p̄ijcit (Capiṫ em̄ hic actiue) atrā nubē. s. fumi ad cœlū p̄sertim si tēpestas. s. ventorꝝ: īcubuit. i. ingruit syluis. i. in syluas a vertice. i. a septentrione sēcl'm Mancinellum: aut potius desuper ita vt ignis a summitate vi vētorꝝ deijciaṫ in truncos & inde ī vicinas arbores: & si ventꝰ ferēs. i. inflans glomerat incendia. i. flāmarum globos p̄ cacumina. Vbi. i. in quo loco aut tp̄e: hoc sup. euenerit: ip̄e oleę nō valēt reuirescere a stirpe: & cese. i. āputate: nō p̄nt reuerti & reuirescere similes in ima terra & ita oleaster īfœlix. i. infecūdus: superat. i. superabūdat foliis amaris. i. hñs amara folia: q dñaṫ extinctis oleis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nec tibi &c. Docet quo vento flante arandę aut fodiēdę sint terræ: dicens quia non borea sed zephiro qui veris tempore flat in cuius laudem parumper digreditur. Ordo ¶Ordo est. Nec quisq; author

Nec tibi tam prudens quisq̄ persuadeat author
a Tellurem borea rigidam spirante mouere[a]:
Rura gelu tum claudit hyems: nec semine iacto

SERVIVS.

SER. ¶Nec tibi. dicit quo tp̄e vites sunt ponendæ: & probat tolerabilius autumno: melius verno. nam dicturus: ver adeo frōdi nemorum: Ver vtile syluis: Concretā radicē: ante em̄ quasi gutta quedam

Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio: quum vere rubenti
Candida venit auis longis inuisa colubris:
Prima vel autūni sub frigora: quum rapidus sol
Nondū hyemem contingit eqs: iam ₚterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum: ver vtile syluis:
Vere tument terræ: & genitalia semina poscunt.
Tum pater oīpotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in græmium læte descendit: & omnes
Magnus alit magno cōmixtus corpore fœtus
Auia tum resonant auibus virgulta canoris:
Et venerem certis repetunt armenta diebus.
b Parturit almus ager: zephiriq́ꝫ tepētibus[b] aruis
Laxant arua sinus: superat tener oībus humor.
c Inq́ꝫ nouos soles audent se gramina[c] tuto
Credere: nec metuit surgētes pāpinis austros:
Aut actū cœlo magnis aquilonibus imbrem:
Sed trudit gēmas: & frondes explicat omnes.

PIERIVS.

a ¶Tellurē borea rigidā spirāte mouere. In Ro. cod. moueri, legit: qd' minime displicet. Impsonale em̄ habet nescio qd magis gn̄ale ex Seruij snia. Nā etiā in segetū cultu pceptū hmōi dedit & borea flāte neq́ꝫ arandū, neq́ꝫ serendū monent agricolationis magistri. b ¶Zephiriq́ꝫ tepentibus aruis laxāt arua sinus. In Ro. cod. & in Medi. tremētibus, legit, qd' si admittas dictū erit ab effectu, magis vero placet, tepentibus, ob rōnem physicā, quod calidi sit aperire, vt frigidi cōdensare. c ¶Audent se gramina tuto credere. Celsus ait Virgilium scriptū reliquisse, germina, quare male gramina repositum est, loquit enim de arborum omnium fœtu.

quædā ex terra & humore ꝑcreat: Quę postea tēdit in radicē. Vere rubēti floribus splendido. Cādida auis. Iuuena. Serpēte Ciconia pullos pascit. Vere tumēt terræ. Asp simplr accipit: vt terræ ntūs pluralis numeri sit: q̄ dicunt verno tumere: & semina poscere: Donat⁹ v'o terræ gtīn vult esse singularē: vt sit sensus mutata distinctione. Vere tumēt syluæ. s. a superiorib⁹: terræ & genitalia semina regrunt terrarū: sed melius asprū seqmur: vt genitalia semina: q̄ nos iacimus intelligamus. Non quæ syluæ ex terra suscipiūt: Genitalia aūt dicimus semina: qbus aliqd ꝑcreat: & gignitur Tumēt: suspendunt. Tū pater oīpotēs: Interdū ꝑ aere Iuno ꝑ æthere Iuppiter accipit aliquoties & ꝑ aere: & pro æthere Iuppiter. Iuno vero ꝑ terra & aq̄ ponitur: sicut hoc loco intelligimus. Nā ęther nō habet pluuias Vn̄ Iouem pro æthere accipim⁹ cui attribuuntur aer & æther: q̄ duo mixta terræ & humori vniuersa ꝑcreant. Dicit aūt verno tēpore esse pluuias: quibus cuncta nascunt. vn̄ & fœcundis imbribus dixit: qbus terra fœcundat. Cōmixtus corpore: Pro corpori vt Hęret pede pes. Itē alibi & magno se corpore miscet. Licet possimus accipere mixtus terræ magno suo corpore. i. ęthere. Certis diebus Statutis legitimis a natura arcana quadā ratione disposi tis: vt tractat Lucre. qui dicit rationem hanc æthereo calore descēdere. Almus ager: ab eo quod nos alat. zephyri. Fauonij: albi zephyro putris se gleba resoluit Hora. Soluit acris hyems gratia vice veris & Fauoni. Nouos soles: v'nales dies. Nec metuit surgentes pampinus austros varia dicit. Nā supra ait. Audent se gramina committere. Trudit gemmas: propellit: effundit in folia.

(Margin: Asp. — Iuno. Iuppiter)

authoritā prudēs. i. q̄ rumcū q́ꝫ prudens habeat persuadeat tibi mouere. i. aperire arādo aut fodiēdo tellurē. i. terrā rigidā. i. cōstrictā gelu: & hoc borea. i. vēto illo septētrionali spirāte. i. cū spiritu & sibilo flāte quia hyems. i. tempestas hyberna ac pluuiosa: claudit: tum. i. tunc. s. cū boreas flat gelu: nec patitur. i. nō ꝑmittit aut sinit affigere terræ radicē cōcretam. & hoc semine iacto. i. postq̄ iactū sit semē. Optima autem satio est vinetis. i. vitib⁹ vere rubēti. s. floribus vn̄ & purpureum alibi dicit: cū. i. qn̄ auis cādida. s. ciconia iuisa colubris lōgis qbus. s. pascit: venit. s. ad nos vel sub. i. pauloan̄ prima frigora autūni: cū. i. qn̄ sol rapidus. i. ad se humores attrahēs aut celeriter semp currens nondū cōtingit equis suis hyemē. i. lineā aut signū vbi existens hyemē facere solet: & cū iam æstas ₚterit. i. inter cauma & frig⁹ intēsum. Ver est adeo. i. valde multū vtile frōdi nemorꝝ: ver est adeo vtile syluis: terræ tument. i. grauide fiūt vere: & poscunt semina genitalia. i. qbus cōceptis generēt quia æther. i. aer tepidus. hoc est Iuppiter existēs pater oīpotens descēdit tū. i. tūc. s. tēpore verno: læte. i. lætāter in gremiū cōiugis. s. Iunonis quæ ꝑ terra ponit vn̄ & terrenorꝝ regnorꝝ moderatrix a poetis censet sup. cū imbrib⁹ fœcundis. i. fertilibus aut fœcunditatem parientibus: & ipse. s. iuppiter cuius oīa plena sunt: cōmixtus. s. cū magno corpore. s. totius terræ: alit oēs fœt'. s. terræ: & virgulta auia. i. in quibus nulla est via: hoc est siluestria: resonāt: tū i. tunc auibus canoris: & armēta repetunt tūc certis diebus (Cæteris em̄ in coitu satieras est: hoi pene nulla) venerē. i. rē naturalē ad ꝓpagandā ꝓlem. Et ager almus. i. quo alimur parturit tūc. s. in vere: & arua laxant sinus. i. gremiū & receptaculū seminū laxāt dico. i. aperiūt & dissoluūt: auris zephiri tepētibus. i. teporē afferētibus humor tener. i. moliculus: superat oībus. s. viuētibus: & gramina audent credere. i. cōmittere se: tuto. i. sine periculo: nec pāpinus. i. frondes vitiū: metuit sup. tūc austros surgentes: aut imbrē. i. copiā pluuiæ: actum. i. impulsum sup. de cœlo sup. cū magnis aquilonibus: sed trudit. i. ꝓpellit & effundit in folia: gemmas. i. vitium oculos aut nodulos: & explicat. i. pandit: oēs frōdes: quibus scilicet opus est arboribus fructiferis.

MAN. ¶Borea spirante. Cum solū flatibus aquilonis cōcrescat atq́ꝫ siccescat austrinis cōtra labescat: atq́ꝫ humescat plātaq́ꝫ pari. ratione humidior siccior vere ipsa reddat. hac de causa melius per austrū seritur: radicat em̄ germinaturq́ꝫ cœlerius cū planta turgēs credit solo turgenti: cœlūq́ꝫ adest emollitū atq́ꝫ benignū: aquilone aūt aduersa oīa veniūt. frigent etenim plantæ atq́ꝫ laborāt. & solo gelato neq́ꝫ radicē æque demittere neq́ꝫ germē edere possunt. hęc ex Theophra. li. v. de causis planctarꝝ. Optima vinetis satio est Col. lib. iij. ca. iij. ait. Plātaria facito ab oriēte a. x. luna & a. xx. hæc vel melior est vitibus satio: sed quū feres frigidos ventos vitato: docet etiā ibidē Col. quo pacto plantaria debeant fieri: & lib. iiij. ca. xiiij. ait. ꝙ vitis vere autūno tēpestiue deponit: Vere meli⁹: si aut pluuius aut frigidus status cœli est vt ager pinguis aut cāpestris & vliginosa planicies. Rursus autumno si sicca: si calida est aeris qualitas: si exilis aut arduus cāpus: si macer præruptusue collis. Vernęq́ꝫ positionis dies fere quadraginta sunt ab idibus Februarij vsq́ꝫ in ęqnoctiū rursus autūnalis ab idibus octo. in Kal. Decē. Sationis aūt duo genera Malleoli: vel viui radicis: quod vtrunq́ꝫ ab agricolis vsurpat. &c. Prima vel autūni: Theophrastus li. iij. de causis plantarꝝ ait: Turgescit solū quū humectū atq́ꝫ tepidū est: statumq́ꝫ temperatū aeris obtinet. tunc agile fertile atq́ꝫ lætū cōsistit quod duobus fieri tpibus maxime arborꝝ generi solet vere ac autūno: & quidē his tpibus arbores magis serimus. sed melius vere: tūc em̄ solū humidū est: & sol tepefaciēs elicit germē: & cœlum placidū atq́ꝫ solidū cōstat: ita vt ex his oibus educatio & germinatio prospere seq possit tn̄ satio cōior oīm vel plurimorū tam fructuū q́ꝫ plantarū tēpori verno tribuit: hæc ille. Rubēti florido. Candida auis: Ciconiā intelligit: quā e longinquo venire nō dubium est: vti & grues illas hyemis has æstatis aduenas nec venire: sed venisse cernimus. honos his serpentiū exitiō: tantus: vt in Thessalia capitale fuerit occidisse. eadē legimus pœna: q̄ in homicidas. (Margin: Ciconia)

homicidas. hæc & plura. Ply. li. x. ca. xxij. Quū rapidus sol: rapit enim ac trahit ad se cuncta torrens & sorbens calore suo: quo liquor siccatur de quo etiam ante patuit. Aestas: autumni calorē æstatem appellauit. Tument: turgescunt. Et genitalia semina poscunt: semper enim solo turgēti semina mandare oportet: sic em̄ optime germinatio agitur: vt scrib. Theophrastus lib. iij. de causis plantarum. Coniugis in gremium. Iuppiter vt dixit Ennius is est quem græci vocāt aerem. qui ventus est & nubes & imber: postea dictus quia mortalis atq́ꝫ arbores hærbasq́ꝫ omnis iuuat. Iuppiter item cœlum dicitur. Varro scri. talia. Iuppiter. id est aer qui ventus est & nubes imber postea Descendit in gremium lætæ coniugis. id est Iunonis quæ & terra. & philosophus ethi. lib. viij. scri. Euripidē hæc dicere. Quū est sicca tellus ipsa certe tū imbrem amat. quū turget æther. imbri quū cœlū tumet affectat vt telluris in sinus cadat. Aether. Iuppiter. quē summū deū mundiq́ꝫ animā voluere. Euripidesætherē cœlū ipsum ac iouē voluit. vt scri. Tullius lib. j. de. n. d. Læte fœcunde veris tēperie. Magno corpore. s. terræ. Subest em̄ natura terræ vn̄ superius ait. Quippe solo natura subest. Natura aūt res oēs creat auget. aliq́ꝫ vt Lucre. inquit Resonat Oui. item libro. j. fastorum ait. Et tæpidum volucres cōcentibus aera mulcent. Ludit & in pratis luxurians pecus (Margin: Iuppiter Aer. — Aether.)

Zephyri.

Zephyri.de his late li.i.Geor.Et zephyro putris se gleba resoluit.Superat tener oibus humor.Ver vero calidum fecit & humectum deus oim fabricator.Sicca æstas & calida:autũnus sicc⁹ & frigidus.Hyems humida pariter & frigida:autor est Macr.lib. vij.Nouos soles tũc em̃ ẽ noua tpis ętas.vt etiã Oui.li.i.fast. ingt.Austros:q humidi sunt & nubila nutriũt:de qbus latius supra.Imbrẽ.i.grãdinẽ:ait em̃ aglo li.vj.meta.Induroq; niues:& terras grãdine pulso.Gẽmas vitiũ oculos intelligimus p metaphorã:vt lati⁹ patuit æglo.vij.

Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies:aliũ ve habuisse tenorem
Crediderim:ver illud erat:ver magnus agebat
Orbis & hibernis parcebãt flatibus euri.
[a] Cum primum lucem pecudes[a] hausere:virumq;
[b] Ferrea[b] progenies duris caput extulit aruis,
Immissæq; feræ syluis:& sydera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem:
Si non tanta quies iret frigusq; caloremq;
Inter:& exciperet cœli indulgẽtia terras.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nõ alios &c.Quo facilius psuadeat vernã tẽperiẽ esse in rebus ineũtibus & iã primũ creandis aptissimã dicit etiã mũdi totius originẽ in verno tpe fuisse:nõ qa iã ver esset cũ mũdus fieret:sed qa prima tẽperies q iã pducto mundo fuerat verna erat primiq; q illuxerint soles vernales.Cõsentit ergo cũ fide mũdũ esse creatũ & aliqñ incepisse:& statim eo creato ver fuisse:hoies q; vltimo loco creatos:sed poetice dicit ferreos:sicut li.j.de lapidibus iactis loquẽs.Vñ hoies nati durũ genus:verũtñ meo iudicio de his hoib⁹ q tpe pyrrhe erãt nõ loquit̃ sed de primis:nã loquit̃ de his q statim post pductionẽ primarũ pecudũ pgeniti sunt quos ferreã pgeniem forte appellat:qa pgenitores erãt ferreor:vt pgenies nõ solũ pgenitos sed & pgenitores significet. Inde em̃ cæteri pgeniti dicunt̃.

Ordo. Ordo est.Ego crediderim non alios dies.i.soles q dies faciunt nõ alios dico q̃ vernos illuxisse sup.in prima origine mũdi crescẽtis.i.vt primũ mũdus creatus ad aliarũ rerũ ppagationẽ crescereq; cœpit vel pvel:ego crediderim.i.ausim credere:dies in prima origine mũdi crescẽtis:non habuisse aliũ tenorẽ.i.ductum aliũ q̃ vernũ:illud.s.qcqd fuit in prima origine mũdi erat ver:magnus orbis.i.principiũ magnæ reuolutionis:totius.s.mundi agebat ver.i.tẽpestatẽ vernã:& euri.i.vẽti illi oriẽtales frigidi & cõtrarij zephyro seu fauonio in vere flãti:parcebant.i.abstinebãt:hibernis flatib⁹:tũc.s.quũ.i.qñ pecudes hausere primũ.i.vt dicũt primitus:lucẽ.i.claritatem diei(qa pecudes erãt añ hoies formatæ)& quũ pgenies ferrea.i.dura quasi robore aut lapidibus primũ genita:aut potius vt dixi:pgenies ferrea.i.ferreos pgenitura:virũ.i.viror:extulit caput duris aruis.s.saxosis:& feræ sunt immissæ siluis.i.in siluas:& sydera sunt missa cœlo(nisi dicas feræ imissæ sydera.i.imitẽdo effectæ sydera:cœlo.i.ad ornatũ cœli fabulãt̃ em̃ signa cœlestia fera ferme fuisse:sed prior cõstructio melior est.)Nec res teneræ.i.recẽs genitæ:possent pferre hunc.i.talẽ laborẽ vẽtor.s.& frigoris:si tãta qes.i.tẽperies & cõcordia nõ iret.i.intercederet inter frigus qd.s.in hyeme est:& calorẽ q est in æstate dñat̃ & si indulgẽtia.i.benigna influẽtia & quasi clæmẽtia:cœli.i.aeris nõ exciperet.s.ab aduersis & nociuis terras.

PIERIVS.

[a] ¶Cum primum lucem pecudes.Romanus & Mediceus codex,Cum primæ lucem pecudes,legunt:quod nõ displicet.
[b] ¶Virumq; Ferrea progenies duris caput extulit aruis.Lactãtius li.j.lectionem agnoscit,terrea,vbi dicit.Illud hoc loco præterire non possum:quod errantes quidã philosophi aiũt homines,cæteraq; animalia sine vllo artifice orta esse de terra.Vnde illud Virgilianum.Terrea progenies duris caput extulit aruis.Sed quantum pertinet ad terream,tam instrumenti nostri monumentis consonum est:q̃ a philosophorũ antiquioribus scholis non alienum Aegyptijs,Arabis,& plærisq; alijs nationibus,apud quas rerum naturalium disciplina claruerit,in eandem sententiam facile concedentibus. In quibusdam vero Lactantij codicibus verba illa,Procreata ex lapidibus.Ex Seruij cõmẽtario importune videas insera virgiliano carmini.Illud aũt terrea,eruditis auribus nõ satisfacit q putãt Lactãtij codicẽ deprauatũ:quũ ferrea,sentẽtiã nihil immutet.

SERVIVS.

SER. ¶Nõ alios prima.Hoc p̃m licẽtiam poeticã dixit.Nã falsum ẽ.Cõstat em̃ post factũ mũdum ex qualitate cursus solis tpa esse diuisa.Tenorẽ.ductum.Ver illud erat.Absoluta locutio:qcqd illud fuit:ver fuit.Hybernis.asperis sæuis.Ferrea progenies.Procreata ex lapidibus ad laborem.Alibi.Vñ hoies nati durũ gen⁹.Immẽsæq; feræ siluis.Hunc ordinem propter archadas tenuit:qui se pselenos esse asserũt.i.ante lunã natos qd & Cice.in fundaniana cõmemorat & Statius qui ait.Archades astris lunaq; priores.Laborẽ vel frigoris vel caloris.Si nõ tãta qes iret.Tranquillitas:& est veris diffinitio.

MA ¶Originẽ mundi.Ply.scri.mundum qd alio noie cœlũ appellari libuit:neq; genitũ:neq; interiturũ vnq;.Nostri Theologi scribunt.xv.kal'.aprilis mundum creatum fuisse die solis.Poeta ẽt idem videt̃ asserere:ait em̃:ver illud erat &c.Orbis dict⁹ est mũdus:qm̃ eius forma in speciẽ orbis absoluti globata est:vt Ply.docet magnus orbis:magn⁹ ait:quod vt testatur etiã Ply.immẽsus est & infinitus ac finito similis:furorq; est mẽsuram eius aio quosdam agitasse atq; prodere ausos:pecudes.v.&.vj.die volatilia & animalia cuncta genita sunt deinde homo:qui illis denominaretur:in quo quidẽ poeta ipse nostræ fidei sequitur opinionẽ.Ferrea pgenies:fabulas sequitur narrantes e lapidibus natos hoies:de quo latius Oui.Et sydera cœlo:quarto die facta sunt luminaria duo in firmamẽto cœli:vt lucerent super terram Laborem scilicet caloris & frigoris.Indulgentia cœli.i.aeris trãquillitas & tẽperies.

Quod sup est:q̃cũq; premes virgulta:p agros
Spge fimo pigui:& multa memor occule terra:
Aut lapidẽ bibulũ aut squalẽtes ĩfode cõchas
Inter em̃ labentur aquæ,tenuisq; subibit
Halitus:atq; animos tollẽt sata,iãq; reperti
Qui saxo super atq; ingentis pondere testæ
Vrgerent:hoc effusos munimen ad imbres.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Qd supereſt.Redit ad institutum suũ docẽs quo pacto terræ vitibus ferẽdis aptãdæ sint.

Ordo. Ordo autẽ est.Quod.i.vt agamus qd supest.i.agendũ & docendũ restat:quæcũq; virgulta tu premes.i.pressa plãtabis per agros sparge sup.ea fimo pingui:& tu memor:aut præcepti mei aut infœlicitatis aliter plantator:occule.i.occulta & absconde ea:multa terra:& infode.i.simul cũ vitibus in eadẽ fossa fode aut lapidẽ bibulũ.s.aquæ hoc est arenariũ:aut cõchas squalẽtes.i.sordidas:vt.s.p testas fiãt spiramenta:em̃ pro quia:aquæ.s.pluuiæ aut deriuatæ:labent̃ inter.s.conchas:& tenuis halitus.i.spiritus subibit.i.clãculũ intrabit:& sata.i.seminaria plãtatarũ tollẽt.i.erigẽt aios.i.vigorem suum.Et iam reperti.s.sunt qui supurgerent.i.premerent saxo atq; pondere ingentis testæ quia hoc scilicet aut saxum aut testam magnã supponere

SERVIVS.

SER. ¶Quod supereſt.Nõ qd deest:sed quod sequit̃.Premes:demerges:fodies.Quæcũq; virgulta.siue de plantarijs:siue de arboribus.Lapidem bibulum:qui arenarius vocatur.Aut squalentes infode conchas.Cocleæ pter admittenda spiramina infodiũtur,Lapis vero arenarius:aut pter spiramina aut propter hauriendum humorem.Si forte nimius fuerit:squalẽtes.Sordidas.Animos tollent:sument ex his rebus magnanimitatẽ.Iamq; reperti.s.sunt diligentiores.Effusos ad imbres.i.contra nimias pluuias.Hiulca siti:Præ nimijs caloribus scissa.Ad capita scilicet vitium positarum.Et duros iactare bidẽtes.Hoc ad comminuendas pertinet glebas.Flectẽ reluctantes iuuencos:cum quadam moderatione ducere:ne tenera adhuc virgulta concutiant Læues calamos:id est nitidos.Et rasæ hastilia virgæ.Præcipit & cãnas

Hoc vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.
a Seminibus poſitis ſupereſt deducere[a] terram
b Sæpius ad capita:& duros iactare bidentes.[b]
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere.& ipſa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos:
Tum læues calamos & raſæ haſtilia virgæ
Fraxineaſq; aptare ſudes:furcaſq; bicornes
Viribus eniti quarum & contemnere ventos
Aſſueſcant:ſummaſq; ſequi tabulata per vlmos.
Ac dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas:
Parcendum teneris:& dum ſe lætus ad auras
c Palmes agit [c]laxis per purũ immiſſus habenis:
d Ipſa acies nondum falcis[d] tentanda:ſed vncis
Carpende manibus frondes:interq; legendæ.
Inde vbi iam validis amplexe ſtirpibus vlmos
Exierint:tum ſtringe comas:tum brachia tõde:
Ante reformidant ferrum:tum deniq; dura
e Exerce imperia:& ramos compeſce fluentes.[e]

PIERIVS.

a ¶Supereſt deducere terrã.In Ro.cod. diducere. In aliq̃t aliis, b educere.Sed vulgata lectio caſtior. b ¶Furcaſq; bicornes.In Ro.cod.legere eſt.Furcaſq;,valẽtis: quod mihi nõ ſatis facit, c tam & ſi in aliquot aliis cod.ea lectio reperiatur. c ¶Palmes d agit.In Medi.cod.aget,futuro tpe legit. d ¶Ipſa acie falcis nõ dum tentãda.In Ro.cod. numerus ita habet ipſa acie nõdum falcis.In aliquot aliis.Ipſa acies,legit:ſniam vero hanc quintilianus ſibi deſumpſit inſtitutionũ lib.ii.Quod etiã ruſticis notum eſt, qui frondibus teneris non putant adhibendã eſſe falcem,quia reformidare ferrũ vident, & nondũ cicatricẽ pa- e ti poſſe. e ¶Et ramos compeſce fluentes.In anti.cod.Ro. legere eſt,ramos compeſce valentis,præcepto, phraſiq; ex varrone ſumpta,qui primo de agricultura ait.Vites pampinari, ſed a ſciẽte:nã id, q̃ putare,mai⁹,neq; in arbuſto,ſed in vinea fieri,pãpinare eſt ſarmento coles q nati ſunt de iis q plurimũ valẽt,ſcd'm,nõnunq; & tertiũ relinquere,reliquos decerpere ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum.

[illegible] & cãnas & virgas radi oportet: ne videlicet ex corticib⁹ ru[illegible] aduerſa vitibus procreari poſſit. Tabulata ſunt rami effuſiores:& in plana tendentes: nõ ad altiora creſcentes.Per purum id eſt per aerem. Ipſa acies falcis nondum tentanda. ſi acies legerimus hic erit ſenſus Teneris adhuc vitibus nondum eſt falcis acies neceſſaria.Si acie ſubaudimus virgulta:& ſit ipſa virgulta nondum falcis acie tentanda ſunt. Stirpibus ſolidioribus palmitibus id eſt truncis.

NO. ¶Tabulata per vlmos:rami ſũt qui vites ſuſtinent per trãſlationem: quia ruſtici quũ putant ſupra eos ramos ſtant.hoc eſt tabulas.

MAN. ¶Quod ſupereſt.quod reſtat docendum eſt ſup. vel aduertendũ

Fimus Agri. Fimo Theophraſtus libro.iii.de cauſis plantarum inquit: q̃ ſtercus agrum & ſolutum:& tepidũ reddit: quod alii protinus terræ permixtum plantæ aggregant: alii inter terram ſuperiorem medium diſponunt. Occulæ terra: terra inferior alit vitem & arborem:ſuperior cuſtodit: Col.lib. iii.c.iii.auctor Lapidem: lapides ſubiiciunt:vt plantæ per hyemẽ humore perfrui: & per æſtatem poſſint refrigerari.Enimuero cõtra vtrunq; tẽpus ita præparaſſe oportet vt lapides humorem contineant: & æſtate radicibus calorem propulſent: alii ſermẽta ſubſternunt:alii vas fictilę plenum aquæ apponunt. Theophraſtus edocet lib.iii.Col. etiam lib.iiii. ca.iiii.ait: in imo ſcrobe lapides circa põdo quinq; ponito ne vitem præmant: Sed iuxta radices ſint. Theophraſtus autem prędicto libro ait:oportere eſſe calculos ab amne:aut faucibus torrẽtis petitos. nam ſi lapis latus atq; perpetuus ſit arbori eſt noxæ ſi rotundus minutuſq; ſubiiciat refrigerat & aquam tranſmittit: & locum radicibus peruiũ p̃ſtat lapides pręterea hyeme tepefacere æſtate refrigerare poſſe affirmant.

Squalẽs. Squalentis:ſqualẽs.a ſquamis dicitur ſplendens:a ſqualore vero ſordidum. Qui ſaxo ſuper. Maronis præceptum fuit vt in ſcrobibus lapides diſponerentur.qui ſinguli non excederent: quinq; librarum pondus: hi enim videntur & aquas hyemis:& vapores æſtatis propulſare radicibus:auctor eſt Colu.lib.iiii.ca.

Hiulca. Hiulco. xv.Munimen ſcilicet eſt.Hoc ſcilicet munimen eſt.Hiulcam ſiti id eſt ſiccitate aperiente ea arua ſcilicet ab hio hiulcus deducitur. Catullus etiam ait:Quum grauis exuſtos æſtus hiulcat agros Canis æſtifer:vii.kal'.Aug.canicula apparet:eſtq; caligo ęſtuoſa:vt ſcrib.Columella lib.xii.Et Ply.ii.ait.caniculæ exortu accendi ſolis vapores quis ignorat.Ad capita.capita vitium putata circunfodito:arare incipito. vltra citraq; ſulcos perpetuos ducito: ita præcipit Caro teſte Plynio libro.xvii.cap.xxi.Columella autem libro.v.ait:q̃ ſat pleriſq; viſum eſt ex kal'.Martii vſq; in Octob. triceſimo quoq; die nouella vineta confodere omneſq; hærbas & præcipue gramina extirpare &c.Aptare ſupereſt. Tabulata:cacumina ipſa & arborum caſulas.Parcendum teneris:Plynius libro.xvii.docet non eſſe feſtinandum ad putationem nouellæ vitis:ſed primo in circulos materiem colligendam. Nec niſi validæ putationem admouendam. Palmes agit: vitis materia mol-

Palmes. lis.Qui per nouella brachia emiſſus fructum affert.propterea lætus palmes ait poeta.Dicitur autem palmes.vt Feſtus ait: quod in modum palmarum virgulas: quaſi digitos edit.Et Columella ait libro quarto capitu .vi. q̃ Malleolus nouellus eſt palmes innatus prioris anni flagello &c.

[illegible] ſuperponere:eſt munimen. id eſt protectio.ad. id eſt contra imbres perſuaſos.id eſt nimis impetuoſos.hoc ſcilicet etiam munimen eſt contra æſtum cum.id eſt quando canis æſtifer.id eſt in quo ſigno ſole exiſtente intenſiſſimus ſolet eſſe calor: findit. id eſt ſecat & diuidit arua hiulca.id eſt hyãtia ſiti. id eſt pre ſiccitate. ¶Seminibus poſitis docet quid agendũ ſit poſtq; ſeminaria poſita ſunt dicens:ſeminibus poſitis.i. poſtq; ſemina poſita ſunt ſupereſt.id eſt reliquum eſt: deducere.id eſt deorſum ducere ſæpius terram ad capita ſcilicet ſeminum:& iactare.i. ſuperinncere bidentes inſtrumenta vinitorum duos dentẽs habẽtia duros qa ex ferro aut reſpectu glebarũ & hoc ad glebas diſcutiendas & diſſoluendas aut exercere ſolũ.i. terrã ſub vomere p̃ſſo.i.alti⁹ immiſſo:& flectere.i. cũ moderatione ducere iuuẽcos luctantes.i.petulcos & q luctarent ſi nõ flecterent inter vineta.i. loca in qbus vites naſcũt.Loquit de ſitu Italico:vbi iter ordines vinearũ agri frugiferi ſatis dereliquit vt arari poſſit. Habẽt eñ fere i eodẽ ſolo vinũ frumentũ & fruct⁹ arborũ: Tũ.i.deide.ſ. ſup eſt:aptare.ſ. ad vites ſuſtentãdas:calamos leues i.nitidos ac politos ſeu leuigatos:hẽ decorticatos: pducit eñ prima.& p.i.haſtilia.i.perticas: virge raſe.i. decorticate & ſudes fraxineas vñ pali fiunt & furcas bicornes.i.bina cornua habẽtes ad ſuffulciendas vites aut impoſitas perticas:quarum.ſ. furcarũ viribus .i. ſuſtentaculis .ſ. vites aſſueſcant.i.aſſuete fiant.eniti.i. erigi cum quodã annixu. & contemnere ventos:vñ deiicerentur ſi non haberent fulcimẽ.& aſſueſcant ſequi tabulata (quæ vulg⁹ ſolaria vocat.quia ſolum faciũt quaſi per aerẽ eũtibus:ſed tabulata dicuntur: quia ex tabulis ſuper trabes poſitis conficitur.vitium autem teſtudines tabulata dicuntur: quia pertice pro trabibus:& vites cum frondibus ac fructibus tabularum vicem preſtant)tabulata igitur.id eſt connexione perticarum in morẽ tabulatorum:per vlmos ſummas. id eſt quæ ſunt in ſummitatib⁹ vlmorum. Ac pro dum. id eſt q̃diu prima ætas adoleſcit frondibus nouis.i.q̃diu frondes tenere ac noue & nondũ adulte ſunt parcendum ſcilicet eſt.id eſt parcere oportet:teneris frõdibus vitium videlicet:hoc eſt pampinis &.i.etiam dum palmes lætus.i. vegetus agit ſe ad auras. id eſt erigitur:& multum adhuc creſcit: immiſſus per purum.id eſt liquidum aerem & hoc habenis laxis id eſt libero excremento:ipſa acies falcis nondum ſcilicet eſt tentanda ſcilicet in putandis vitibus. id eſt nondum putande ſunt vites:ferro ipſius falcis. id eſt cultri incurui quo vites putari ſolent:ſed frondes ſcilicet luxuriantes & ſuperflue pãpini :carpende ſunt manibus vncis. id eſt incuruatis apte videlicet cõſtrictis digitulis:& frondes ſunt interlegende. id eſt tollende de medio non temere ſed cum delectu inde.id eſt poſtmodum vbi adoleuerint vites:vbi ſcilicet frõdes:exierint:ſtringe.id eſt decerpe ſtringendo.tum.id eſt tunc comas.id eſt pampinos:quæ ſunt vitium come.& tonde.id eſt reſeca & puta tum.id eſt tunc brachia. id eſt palmites. Nam ipſa brachia ſcilicet reformidant ante.i. priuſq; emiſerint frondes ferrum ſcilicet falcis: deniq;.i.vt ſemel præcipiam.exerce tum.i.tunc dura imperia ſcilicet amputando (nam durus imperator eſt qui in capita ſuorum animaduertit) & pro. id eſt compeſce ſcilicet putando ramos fluentes. id eſt luxuriantes hoc eſt qui effluerent luxurioſe niſi compeſcerentur.

a Texendæ sepes etiã:& pecus omne tenendum.[a]
b Præcipue dũ frons[b] tenera imprudẽsq; laborũ:
Cui super indignas hyemes solemq; potentem
c Syluestres vri assidue[c] capreæq; sequaces
Illudunt:pascuntur oues auidæq; iuuencæ:
Frigora nec tantũ cana concreta pruina:
d Aut grauis incũbens scopulis arẽtibus æstas:[d]
Quantũ illi nocuere greges:duriq; venenum
e Dentis:& admorso[e] signata in stirpe cicatrix:
Non aliã ob culpam baccho caper oĩbus aris
Cæditur:& veteres ineunt proscœnia ludi:
f Præmiaq; ingentis[f] pagos& compita circũ
Thesidæ posuere:Atq; inter pocula læti
g Mollibus in pratis:vnctos saliere[g] per vtres.

PIERIVS.

a ¶ Et pecus om̃e tenendum est. In Romano codice, tuendum, b habes. In Mediceo, tenendum, absq; est. b ¶ Præcipue dum frons tenera, aduerte loco hoc Seruij corrupta esse verba, quę vt per te incolumitati suæ restituere possis, qd super hoc nomine veteres tradiderint apponam, Carisius ait, frundes,&, frundibus, veteres per, v, dixisse: cuius rei exemplum ponit ennij ex annalium libro septimo rurescant frundes, non, frõdes, mutatum vero, v, in, o, monet plinius,& nominatiuum absq;, n, littera in vtroq; loqui, frus, fros, nam, fros, το μετω c πον. c ¶ Siluestres vri assidue, capreæq; sequaces illudunt. In Romano codice, adsidue, quam scriptionem improbat carisius, quum nomen sit ab asse. Quod vero Seruius vros in pyrenæis nasci dicit, Plinius eos, quos inter equos etiã enumerat, ad septentriones statuit, quorum cornibus barbari il- d li potent, cæsar in hercinia silua germaniæ. d ¶ Aut grauis incũbens scopulis arentibus æstas. In codice Mediceo æst⁹, legitur. Quod frigori respondet per antitheti proprietatẽ,& eadem locutione variatum in palæmone, si lac præceperit e æstas. e ¶ Et admorso signata in stirpe cicatrix, admorso, qdem in veteribus aliquot codici. habetur, in plerisq; vero, d, littera abrasa est, imperite, vt mihi videtur, nisi sit, quod in antiquis alijs, a morsu, legitur. Sane romanus codex, admorsu, vnica dictione, verbali nomine legit. In Mediceo etiam prius scriptum erat, admorsu, per, v, inde illita est circularis linea alio atramento, vt, admorso, dicat. Sed enim Seruius, admorso, participiũ agnoscit, ac si diceret, abroso stirpe. Quãuis negat donatus stirpem apud virgiliũ, reperiri, fœminino gen. quam sententiam & carisius & alij pleriq; reiecerunt, vt f alibi dictum. f ¶ Non aliam ob culpam baccho caper omnibus aris ceditur,& veteres ineunt proscœnia ludi. Præmiaq; ingentes pagos,& compita circum theseidæ posuere. Sunt qui epitheton, ingentis, ociosum esse, vel importunum iudicent, quod non in ingentibus tantum pagis, sed in omnibus ea sacra fieri pietas illa vetus exposcebat, neq; distinguendũ, vt per compita minores pagos intelligamus, quum sit eiusdem sententiæ dilatatio, vt etiam apud horatium quis circũ pagos,& circum compita victor, quin pagus paucissimis etiã casis cõstare potest, compita, quum triuiorum plateas requirant, pluribus itidem constare domibus æquum est: quare lectionem illam summopere approbarim, quam in codicibus omnium quos versauerim antiquissimis obseruaui. Præmiaq;, ingenijs pagos & compita circum thesidæ posuere: vt intelligas de tragœdijs, quarum scriptoribus hircus præmium fuerit propositum, horatio dicente, carmine qui tragico vilem certauit ob hircum,& his ludis poemata cani solita; idẽ horatius ostendit dum thespin ait plaustris vexisse poemata, de Tragœdiæ inuẽtore loquẽs, dicamus igit̃ athenienses posuisse præmia ingenijs pagos & compita circum, quia vero sunt qui vergilium negent vsum ingenij vocabulo, pro ea vi mentis, quæ sit docilitatis, meditationis, inuentionis,& prudentiæ capax: eo significato, quod apud horatium est, graijs ingenium,& apud sallustium. Sed quia prouenere ibi præclara ingenia, oẽ punctum me tulisse fateant̃, si dixero apud virg. eodẽ significato accipi, haud equidẽ credo quia

✻ sit diuinitus

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Texendæ sepes &c. Adhortat̃ p̃ munire vineas sæpib⁹ ab hyrcorũ caprarũq; incursib⁹: facturus inde transitũ ad sacrificia rusticorũ describẽda. Ordo est: Sepes.i. munitiões ex virgultis in cratiũ morẽ cõplicatis vineas sepientes: sup. sunt etiã texẽdæ: & oẽ pecus est tenẽdũ.i. arcendũ a vineis p̃cipue dũ.i. donec seu q̃diu frons est tenera & imprudẽs i. inexperta labor.i. incõmodorum: cuiusmodi sunt hyemes vẽti. grãdines morsus. infractiões putationes &c. Cui.s. frõdi: vri. i. est id gen⁹ boues: syluestres.i. petulci:& indomiti:& capreæ.i. capre syluestres: sequaces.i. persecutrices: aut q̃ vineas insequunt̃ illudũt.i. nocẽt & officiunt sup. i. vltra aut præter. indignas.i. nimis magnas. hyemes.i. tẽpestates pluuiosas: & solẽ potẽtẽ.s. in ardore atq; æstu: oues pascunt̃.s. vineas:& iuuencæ auidæ.s. cibi pascunt̃.s. vineas: Nec.i.& nõ:& frigora cõcreta.i. constricta pruina cana.i. per pruinã albicãtem aut æstas grauis.i. calor vehemẽter æstuãs: incũbens.i. violẽter ingruẽs: scopulis.i. saxis in mari sitis arentibus.s. præ siccitate:& ita vehemẽti calore fissis: nocuere.s. frõdi aut vitibus tm̃.i. intm̃: quantũ illi greges.s. capreaꝝ p̃cipue:& quantũ.s. nocuit: venenum dẽtis duri.s. capreaꝝ.q quicquid abrodit simul exurit:& cicatrix.i. stigma duri dentis signata.i. infixũ. in stirpe.i. trunco & Stipite: admorso.id est mordic⁹ abroso. Caper ceditur.i. mactat̃ baccho existẽs sacer.i. aut execrabilis aut sacrificabilis: cedit̃ dico oibus aris cũ in alijs numinibus variæ mactent̃ hostiæ ac victimę ob nõ aliã causam.i. ob eã causam qa.s. vitẽ abrodit & inurit. vñ Oui. in Fastis. Rode caper vitem tñ hinc cũ stabis ad arã. in tua quod spargi cornua possit: erit.& ludi veteres immo vetustissimi: qa primi credunt̃ fuisse ineũt proscœnia.i. loca ante scœnas.i. vmbracula pro qbus agebantur aut ludebantur fabellæ:& thesidę.i. athenienses a theseo in ciuitatẽ collecti: posuere præmia.s. caprum. vñ Horatius. Carmine qui tragico vilem certauit ob hyrcum ingentis. id est valde magnos: pagos. id est vicos circa fontem in agro existentes (Galli villagia vocant) & circum compita. id est loca quæ plures competunt scilicet quo plures conueniunt: vt sunt triuia. atq; ipsi læti inter pocula. id est post epulationem & comporationẽ saliere in pratis mollibus. id est hærbosis per vtres. id est saccos ex corio factos & vino impletos: vnctos. id est pingues & lubricos: De his autem latius disquirit Beroaldus in seruium: cuius verba simul cum his, quæ de sericis lanis annotauit in hũc locũ recepi. Sunt autem in illa verba Seruiana.

☞ Apud

SERVIVS.

¶ Texendæ: sepes etiam: alij hic distinguũt: alij separant Texendæ sepes: etiam & pecus oẽ tenendum. Dum frondis tenera: vera lectio est frõdis: Lucretius: Frõdiferasq; domos auiũ. Hodie vero & a fronte & fronde vn⁹ est noiatiuus frõs: vt frons frõtis: & frõs frondis: sicut & lens a lente: & a lende capitis breuiore pediculo Indignas aũt hyemes sæuas. Solem potentẽ intolerabilẽ: grauẽ Syluestres vri: boues agrestes q in pirenæo nascuntur mõte posito iter gallias & hispanias. Sũt aũt exceptis elephantis maiores cæteris aĩalibus dicti vri απο των ορων.i. a mõtibus Capreæq; sequaces: persecutrices: vt Maleæq; sequacibus vndis. Incumbens scopulis.i. etiã saxa calore penetrans. admorso. participiũ est. ac si diceret abroso: Nõ aliã ob culpam: victimæ numinib⁹ aut per sĩitudinem aut per contrarietatem immolant̃: per similitudinem vt nigrum pecus Plutoni: per contrarietatẽ: vt porca quæ obest frugibus Cereri. & caper qui obest vitibus Libero. Itẽ capra Aesculapio. qui est de⁹ salutis cum capra nunq; sine febre sit. Aris aũt oĩbus: nõ sine causa dixit. Nam cũ numinibus cæteris variæ p̃ qualitate regionũ sacrificet̃: vt Veneri Paphię tantũ de thure: vñ est: Haud equidẽ tali me dignor honore. Genitrici vero veneri.i. Romanę etiam de victimis Libero vbiq; caper immolat̃. Veteres ineunt p̃scœnia ludi: Primi ludi Theatrales ex liberalibus nati sunt Ideo veteres ait. proscœnia autẽ sunt pulpita ante scœnã: in qbus ludicra exercent̃. Prẽmiaq; ingẽtis.i. per quadriuia: q̃ cõpita appellant̃ ab eo qđ multę viæ in vnã confluant & villas quæ pagi απο των πηγων.i. a fontibus circa quos villæ cõsueuerant cõdi: vnde & pagani dicti sunt: quasi ex vno fonte potantes. Compita: vnde ludi compitalitij. Thesidæ athenienses: qui primi ludos instituere liberales. Mollibus in pratis vnctos: Vel oleo vel lixiuia In pratis autem ideo ne læderentur cadentes. Vtres vero fiebant ad insultationem etiam mortuorum corporũ: ne quid eis esset quod non sentiret iniuriam. Saliere: secundum artem dicit. Nam antiqui salio saliui dicebant nunc autem & salui. Vnde dicit Cicero in Miloniana. Cum hic de rheda reiecta penula dissiluisset. sic etiam ab eo quod est cano non cecini: sed canui dicebant. vnde Salustius cornua occanuerunt.

¶ Non aliam ob .c.b.c.o.a. Cæditur & ve. in Proscœnia ludi Præmiaq; in.p.e.c. cir. Thæsidæ .p.a.i.p.l. Mollibus. in.p. v. saliere per vtres. postq; mortale genus animalium cœpit carne vesci: ex his quæ frugibus nocerent: vel aliquos læde-

✻ rent fructus.

...rent fructº. Prima existimaẽ hostia fuisse sus. Sed a caper. ille: quia terrã rostro ,prudẽdo semẽ erueret: hic qa vitẽ læserat. Itaqꝫ etiã Oui. i. xv. Testimoniũ huic opinioni dicẽte Pytagora: Et prima putaẽ hostia sus Meruisse necem: qa semina pãdo. Eruerat rostro. spẽqꝫ interceperat anni: vt caper. m. b. m. ad aras Ducitẽ: vlteris nocuit sua culpa duobus. Præmia aũt posuisse thesidas: Quũ dicit ingẽtes pagos: & cõpita circũ. Athenienses significat a rege Theseo dictos. itaqꝫ ludis qa pmiũ victori erat caper q grece trogos: tragœdia cœpit appellari genus quoddã carminis ab antiqs causa spectaculi institutũ.

✱ sit diuinitº illis ingeniũ, ad eorẽ eni opinionẽ refellendã ꝗ aut, q putabat multis & prudẽtiæ, & docilitatis signis in aust gñe pipectus, ea pollere mẽte. cuius sñiæ democritũ fuisse tradũt, si qs vo ṽgilii sñiam inspiciat, neminẽ tã stupidũ esse crediderim, q nõ fateaẽ eo loco ingeniũ ,p vi mẽtis accipi, q sit docilitatis, & prudẽtiæ capax. Qd si etiã nusqꝫ alibi ṽgilius eo vocabulo vsus fuisset, latinissimæ illiº ætatis cõsensus, q M. tullius, sallustiº, hora. claruere, facit, vt hoc loco nõ incõgrue in hãc sñiam poni potuerit, etiã si rei tãtæ pulchritudo eruditioqꝫ ipsa, & veterũ codicum testimonia nõ accederent.

g ¶ Vnctos saliere p vtres. Seruianis tpibº ,pteritũ a salio salui, ,pnũciabãt, idẽ tñ, saln, scdm artẽ, dictũ asserit a ṽgilio, qd veteres saluii faciebãt, nunc nõnulli, saluere, scribunt. In cod. tñ antiqs manu scriptis, saliere, legiẽ eiusmodiqꝫ ,pteriti forma agnoscitẽ a prisciano hoc codẽ citato ṽsu, cũ ṽo saliendi morẽ videas apud iginiũ de signis, vbi de arctophylace loquitur.

☞ Apud seras sunt in arboribº vermes q in arancarũ mo. q fila tenuissima deducũt vñ est Aricẽ Cõtra q̃ Beroaldº & historici oẽs dissentire videẽ a Seruio sñia scribẽtes quẽadmodũ apd seras sũt arbores lanigere sine vermibus. quarꝫ frõdibus caniciẽ depectit aqua pfusam: ex quo velleire vestimẽta cõficiantẽ: q̃ serica nũcupanẽ: vt autor est Ply. cuiº ṽba libuit subtexere ex li. vi. seres lanitio syluarꝫ nobiles pfusam aqꝫ depectẽtes frõdiũ caniciẽ. vñ geminº fœminis nr̃is labor redordiendi fila rursumqꝫ texẽdi: tam multiplici ope tã longinq̃ orbe petitẽ vt in publico matrona trãslucet. Hoc idẽ solinus in collectaneis tradit. Et ,pfecto Plynii ac Solini ṽba ita Vergiliano carmini cõueniunt: vt ab illo mutuati esse videanẽ namqꝫ poeta sic scribit. Velleraqꝫ vt foliis depectant tenuia seres: quo qdẽ ṽsu apertissime demonstrat vellera & lanitiũ apud seras colligi ex foliis: nõ aũt cõfici a bõbicibus ṽmiculis sicut exponit Seruius. Eni vo bõbyces nõ apud seras sed in assyria insula Coo peculiariter, pueniunt q quidẽ bõbyces ṽmiculi sunt telasqꝫ arancarũ mõ texunt ad vestẽ luxũqꝫ feminarũ q bombycina appellaẽ: cuius mẽtio fit apud Iuuenalẽ: quarꝫ delitias vel pãniculus bõbycinº vrit. Prima eas vestes texisse in insula Coo. Pãphyla Platys filia dicitẽ vt autor est Aristoteles in qnto de aĩalibus: & repetitũ est a Ply. in. xi. vñ vestis Coa nominaẽ: cuius crebro meminerũt poetę. & in primis Oui. atqꝫ Propertius. Præterea nõ satisfacit mihi Seruius in enarratione illius Vergiliani carminis: vnctos saliere p vtres: cũ hic locus ab vnico tñ higino (qd qdẽ legerim) optime declaretur: adeo vt nihil vergilianæ sñiæ sit accommodatiua. Scribit eni in lib. de signis: Bacchũ vinũ & vitẽ & vuã Icaro tradidisse: vt ostẽderet hoibus quõ sereret: & qd ex ea nasceretẽ hic cũ seuisset vitẽ hyrcus in vineã se cõiciẽs tenerrima quęqꝫ folia decerpit ex quo facto Icarus indignabũdus hyrcum interfecit: & eiº pelle vtrẽ cõfecit quẽ vino plenũ cõiecit in mediũ. Sodalesqꝫ suos circa eũ salire coegit. Aln tradũt Icarũ cũ a libero patre vinũ accepisset: statim vtres plenos in plaustrum imposuisse. Ex hac hyginii narratione: vt ego sentio: Maronianum carmen apertissime illustratur: & sententia efficitur manifestaria. Hæc ille: quorum quidem mancinellus huc assumpsit.

Beroald.

Sericum

Bõbyces

VAN.

¶ Vri: in sylua hercynia Germaniæ: sunt magnitudine paulo infra elephãtes specie & colore & figura tauri. magna vis eorꝫ & velocitas. neqꝫ hoi neqꝫ feræ quã cõspexerũt percũt: hos studiose foueis captos interficiũt: cornua studiose ꝯquisita ab labris argẽto circũcludunt: atqꝫ in amplissimis epulis pro poculo vtunẽ. Nec ex li. vi. cõmenta. Cæsaris de bel. Gal. Macro. li. vi. ait qꝫ Vri Gallica vox est qua feri Boues significanẽ.

Capreæ. Capreæqꝫ capreæ in pluri mas similitudines trãsfigurantẽ: sunt capreæ. Sunt rupicapreæ: sunt Ibices pnicitatis mirãdæ: sunt & Dãmæ multaqꝫ alia haud dissimilia: Ply. li. viii. Incũbens scopulis aretibus. i. saxa etiã ipa calore penetrãs. Admorso: caprarꝫ morsus. arboribus exitialis Oliuã lãbendo qqꝫ sterilẽ faciũt: eaqꝫ ex cã Mineruæ immolanẽ: auctor Ply. li. viii. ca. xlvii.

Caper. Sus. Caper. Prima hostia fuisse putaẽ sus: sed a caper. illa: qa rictu semina eruerat: hic qa vitẽ læserat. Hinc Oui. li. xv. meta. Loquente pythagora scri. Et prima putaẽ hostia sus meruisse necẽ: qa semina pãdo. Eruerit rostro: spẽqꝫ interceperit anni: vite caper morsa bacchi mactatᵘ ad aras Dicitẽ: vltoris nocuit sua culpa duobº. asserit idẽ Var. li. ii. ca. iiii. Oibº aris: Nã cũ alns Dns ,p varia regionũ cõsuetudine vario modo sacrificeẽ baccho semp & vbiqꝫ i liberalibº mactaẽ caper. Veteres lu. spectaculorꝫ origo. teste Cassiodoro: ab græcis tracta est: nã quũ agricultores feriatis diebº sacra diuersis numinibº p lucos vicosqꝫ celebrarẽt. Athenięses primũ agreste principiũ in vrbanũ spectaculũ collegerũt. Theatrũ græco vocabulo appellãtes. Vtqꝫ Diomedes ait: hyrcus pmiũ cantº ,pponebaẽ. vñ Hora. in arte inqt. Carmine q tragico vilẽ certauit ob hyrcũ.

Tragœdia. Thespis. Inde itaqꝫ Tragœdia dictũ est carminis genº a trago. i. hyrco: Tespis aũt gñe atheniẽsis primº inuenit tragœdiã: ait eni hora. in arte Ignotũ tragicę genº inuenisse camœnę dr: & plaustris vexisse poemata Tespis. Ineũt petũt: adeũt

Proscænia. Proscænia pulpita erãt añ scænã in qbus ludicra exercebanẽ.

Pagus. Cõpita. Theseus. Pagos. i. vicos & cõuenticula rusticorꝫ. scdm Diomedẽ. dictũ aũt pagi a frõtibº πηγη eni aqꝫ dr Dorice auctor est Fest. Cõpita: sunt triuiorꝫ plateæ vel spacia. Thesidæ: athenięses: Theseus eni vt Eusebius scrib. athenienses prius per regionem dispersos in vnam ciuitatem congregauit: Posuere scilicet caprum: vt iis esset præmium. vtres: Icaro patri Erigones: liber pater vinum & vitem & vuam tradidit: qui cum sæuisset vitem ipsam: & hyrcus in vineam se coniecisset: & quæ ibi tenerrima folia videret decerpsisset: ex pelle eius vtrem fecit: ac vino plenum perligauit: & in medium proiecit: suosqꝫ sodales circa eum saltare coegit: auctor est Hyginus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Nec non ausonii Atheniensiũ inquit ritũ ausonii quoqꝫ coloni assumpserũt. Quia vo per hoc videreẽ sentire romanos a græcis & origine & ritũ traxisse: qm ausonii ab ausone Vlyssis & circes filio dicti sunt: subiũxit: troia gens missa. q. d. tametsi gñaliter ausonii. noienẽ ab ausone: tñ Romani pcipuam originẽ traxerunt a troianis.

Ordo. ¶ Ordo est. Necnõ. id est etiam quasi dicat non solum athenienses: sed etiã coloni ausonii. i. agricolæ italici & potissimũ Romani (Appositio restringẽde generalitatẽ grã) gens missa troia. id est ab vrbe troia post destructionem eius: hoc est romani ludũt versibus: incomptis. id est inornatis & pedestribus exodiis & risu soluto. id est cachinno rustico hoc est vero & non dissimulato: & sumunt horrenda ora. id est personas: per quarum medium sonant verba (Galli appellant. faulx visaiges) corticibus ☞ cauatis.

Nec non ausonii troia gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt: risuqꝫ soluto
Oraqꝫ corticibus sumunt horrenda cauatis:
Et te Bacche vocant per carmina læta: tibiqꝫ
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu:
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:
Complentur vallesqꝫ cauæ saltusqꝫ ,pfundi:
Et quocunqꝫ deus circum caput egit honestũ.
a Ergo rite suum Baccho dicemus honorem.[a]
Carminibus patriis: lancesqꝫ & liba feremus:
Et ductus cornu stabit sacer hyrcus ad aram:
b Pinguiaqꝫ in verubus torrebimº[b] exta colurnis.

PIERIVS.

a ¶ Ergo rite suum baccho dicemus honorem. In veteribus aliquot codicibus legere est, suos honores, quod rem splendidiorem efficit. b ¶ In verubus torrebimus exta colurnis. ✱ In cod.

SERVIVS.

SER. ¶ Necnon ausonii troia gens. i. etiã Romani hos ludos celebrãt & canunt. Nã hoc est versibº incomptis ludũt. i. carminibus saturnio metro ꝯpositis. Quod ad Rhythmũ solum vulgares componere consueuerunt. Horatius Libertasqꝫ recurrentes accepta p annos Lusit amabiliter Risuqꝫ soluto. i. cachinno. Ora corticibus sumũt: Quia necesse erat ,pratione sacrorꝫ aliqua ludicra & turpia fieri quibus posset populo risus moueri. q ea exercebant propter verecundiæ remedium hoc adhibuerunt. vt personas factas de arborum corticibus sumerent ne agnoscerentur. Et te bacche vocant. Hymnos in tuum honorem canunt. Tibiqꝫ oscilla mollia: pensilia vt pilentis matres in mollibus.

Oscylla. Oscillorum autem variæ sunt opiniones. Nã alii hanc asserunt fabulam Icarus atheniensis pater Erigones cũ accepisset a libero patre vinum mortalibus indicaret ✱ rat occisus

ratio occiſus eſt a ruſticis qui cũ plus equo potaſſent inebriati venenũ ſe accepiſſe crediderãt

In codi. Medi. torquebimus, legitur: qđ ipſius rei maniſeſtum videt exprimere. Sed em̃ torrebimus, recepimus.

cauatis.i.vt faciei applicent factis foraminibus pro oculis naribus & ore:& vocat.i.inuocat

Erigone, Huius canis eſt reuerſus ad Erigonẽ filiã q̃ cũ eius comitata veſtigia peruenĩſſet ad pr̃is cadauer laqo vitã finiuit. Hæc deorũ voluntate inter aſtra relata eſt quã virginẽ vocãt. Canis ille eſt inter ſydera collocatus ſed poſt aliquãtũ tp̃s athenienſibus morbus immiſſus eſt talis: vt eorũ virgines quodã furore ad laqueũ cõpellerent. Rñditq; oraculũ ſe dari poſſe illã peſtilẽtiam ſi Erigones & Icari cadauera reqrerent: q̃ cũ diu q̃ſita nuſq̃ inuenirent: ad oſtẽdẽdã deuotionẽ ſuã Athenienſes: vt etiã in alieno ea q̃rere viderẽtur elemẽto: ſuſpẽderũt de arborib⁹ funẽ: ad quẽ ſe tenẽtes hoies hac atq; illac agitabant: vt etiã quaſi in aere illorũ cadauera quærere viderent: ſed cũ inde pleriq; caderẽt inuẽtũ eſt vt formas vel pſonas ad oris ſui ſimilitudinẽ facerẽt vt eas p̃ ſe ſuſpẽderent & mouerẽt vñ & oſcylla dicta ſunt ab eo q̃ in his cillerent.i.mouerent ora: nã cillere eſt mouere.
Cillere. Furcillæ Vñ & furcillæ dictæ ſunt quibus frumẽta cillent. Alij dicũt oſcylla eſſe mẽbra virilia de floribus facta q̃ ſuſpẽdebant p intercolũnia: ita vti ea hoies acceptis cauſis pſonis impingerent & ea ore cillerẽt.i.mouerẽt ad riſum populo cõmouendũ. Et hoc in orpheo lectũ eſt. Prudentioribus tñ aliud placet q dicũt ſacra liberi patris ad purgationẽ aĩæ ptinere ois aũt purgatio aut p aquas: aut p ignẽ fit aut p aerẽ: ſicut in ſexto ait aliæ pãduntur inanes Suſpẽſæ ad ventos: alijs ſub gurgite vaſto Infectũ eluitur ſcelus aut exuritur igni. Vt nũc p oſcylla genus purgationis: qđ maximũ eſt intelligamus. Nã primũ aq̃: ſecũdũ ignis: tertiũ eſt aeris. Hinc.i. poſt hæc ſacra celebrata. Largo abũdãti & fertili. Ergo rite ſuũ baccho dice. ho. iuſte igitur liberi ſacra celebramus. Honeſtũ pulchrũ Carminibus patrijs.i. romana lingua. Plæraq; em̃ ſacra p̃ gentium qualitate: plæraq; ſm̃ ſuum ritũ coluntur. Nam hymni libero apud græcos græca apud latinos latina voce dicuntur: hymni vero matris deũ vbiq; p̃priã.i. græcam linguã requirũt. Duct⁹ cornu ſtabit ſacer hyrcus ad arã. ſtabit placebit. Tũc em̃ eſt aptũ ſacrificiũ: cũ aĩal dedicatũ victimæ patiẽs inuenitur: vnde alibi ſic ait: Et ſtatuã ante aras aurata fronte iuuencũ.i. placere faciã. Contra Lucanus: Diſcuſſa taurus ab ara: nam improbant aruſpices hoſtiam quæ admota altaribus reluctatur. Sacer aũt execrabilis: vt Auri ſacra fames: verubus colurnis.i. de corylo factis: & hoc p̃pterea qa ſicut caper eſt inimicus vitibus: q libero immolatur: ita etiã eis nocẽt coryli. Vñ & ſupra ait: neue inter vites corylum ſere.

PRO. ¶ Necnon auſonij troia gens miſſa colo. V.i.l.r.q;.ſ. Oraq; corticib⁹.ſ.h.c. Et te.b. vocãt.p.l.t.q;. Oſcylla ex.a.ſ.m.p. Hic rit⁹ oſcyllorum iactationis frequens in italia ab atticis eſt traditus. Celebratur aũt ferijs ſemẽtinis ex hac cauſa ab athenienſibus inſtitutus. Icarus paſtor atticus: quũ a libero patre accepiſſet vinũ deputandũ venale & præciperet ignorãtibus adhuc vſum huius: vt parce biberent. Illi ſapore delectati: contumaces fuerunt præcepto. Itaq; quũ & corpus eorũ ſolueret: & ſermo ebrietate: arbitrati ſe venenũ accepiſſe interfecerũt Icarum. Canis aũt eius ſine dño reuerſus ad Erigonẽ filiã: dux fuit q̃renti patrem. Illa aũt cognita morte icari ſuſpẽdio ſe necauit. Canis nõ recedẽs a corpore dñi inedia cõſumptus eſt. Quum aũt ſubita peſtilentia in attica incidiſſet & noui generis virgines alienata mẽte ſuſpẽdio ſe necabãt in ſiluis. Cõſultũ eſt oraculũ Appollinis de fine tã luctuoſi furoris. Rñſum eſt remediũ futurũ præſens ſuppliciũ eorũ q occiderãt icarũ. Quibus cõquiſitis & interfectis: ſacratiſq; inter ſydera icaro filia: & cane plane numinibus ſacrificiũ inſtitutũ eſt: quo oſcylla imitarentur ſuſpẽdia atticarũ virginũ. Eleã græce dicũt oliuam ex qua premitur oleũ: qđ eleon vocatur. Eleos dicitur mia quæ quia contingit eis, quibus pax datur: olea pacis ſignũ eſt.

MAN. ¶ Necnõ auſonij: p̃dictos atticorũ ritus: vt Caſſiodorus & Probus ſcribũt. Romani ſicut cætera extrema ad ſuã remp. traxerũt: auxonij

te o bacche p carmina læta.i. lætitiã eorũ poſt vinũ indicantia & ſuſpendũt tibi.i. in honorẽ tuũ ob memoriã icari & erigones q̃bus fauiſti: oſcylla.i. facierum ſimulachra parua mollia.i. penſilia aut ex molli materia effecta: ex pinu alta. Hinc.i. ex his ſacrificijs aut poſt hæc ſacrificia: omnis vinea pubeſcit.i. germinat ac floret largo.i. abundanti & fertili fœtu: hoc eſt fit quales pubeſcentes puellæ quæ facile grauidæ fiunt atq; concipiũt: & ita valles cauæ: & ſaltus profundi non ſolum colles: complentur.i. implentur ſimul largo.ſ. fœtu vinearum: & ſuppie omnia loca cõplentur quocũq;.i. in quecũq; deus.ſ. bacchus circũegit.i. duxit & quaſſauit: caput honeſtum.i. pulchrum. Ergo quia.ſ. baccho fauente omnia complẽtur dicemus rite.i. ſm̃ ritum & debitum morem baccho ſuum.i. proprium honorem.i. hymnum & canticum laudis carminibus patrijs.i. romana linguã & nos feremus lances.i. vaſa ſacrificijs apta: & liba.i. molam: & hyrcus ductus (non tractus ſponte adductus ſtabit) ſacer.i. erit placens & conueniens ſacrificio: ad aram.ſ. baccho extructam: & nos torrebimus exta pinguia vt non abiectam offerant hoſtiam in verubus id eſt paxillis: colurnis.ſ. ex corylo factis: corylus autem vitibus obeſt vt caper: & ita congruit in ſacrificijs bacchi eam amputare vt fiant verua.

auxonij aũt italiæ populi pometio agro vicini cãpaniã tenebãt: & cũ mare Siculũ ne ſemel qdẽ incoluerint. Siculũ tñ pelagus auſoniũ appellatur: auctor eſt Stra. li. v. Feſtus vero ſic: auſoniã appellauit Auſon Vlyxis & calypſus filius eã primã italiæ partẽ: in qua ſunt vrbes beneuentũ & cales. Deinde paulatim totaq; a pœnnino finitur: dicta eſt auſonia ab eodẽ duce: a quo vrbẽ etiã Arũcã cõditã ferũt. Ora p̃ pſonis poſuit vt Macro. etiã lib. vi. ait. Per carmina læta.i. per hymnos. Oſcilla. Hyginius ſic ait. Cũ in finibus athenienſiũ multæ virgines ſine cauſa ſuſpendio ſine morte cõſciſcerẽt: qđ Erigone moriẽs erat p̃cata vt eodẽ læto filiæ athenienſium afficerentur quo ipſa foret obitura: niſi icari mortẽ pſecuti & eũ forẽt vlti. Itaq; cum id veniſſet: petẽtibus eis appollo dedit reſpõſum ſi vellẽt euẽtu liberari. Erigone ſatiſfacerẽt: q q̃ ea ſe ſuſpẽderat: inſtituerũt: vt tabula interpoſita pendente funibus ſe iactarent: vtq; pendentes vento mouerentur: qđ ſacrificiũ ſolẽne inſtituerũt: itaq; & priuatim & publice faciebãt Probus aũt ſcribit. Oſcyllorũ ritũ in Italia ab atticis quoq; ſumptum eſſe: qui ritus celebratur ferijs ſemẽtinis: dictæ vero Feriæ ſementinæ autor Varro a ſemente. Refert aũt Probus eadẽ pene q̃ Higinius de oſcyllis. Mollia.i. penſilia: vt apud Martia. Nec trinæ templo molles laudentur honores: id eſt penſiles: nam ſumma miracula inquit Ply. li. xxxviij. c. xij. Erant ibi epiſtilia tãtæ molis attolli potuiſſe: nec de re alia intelligendum eſt: fit enim comparatio ad Amphiteatrum ab ædificio: nõ a ſtatuis vel alijs Tibiq; mortu⁹ fuerat icari bacchi munere: inde erigone filia ſuſpenderat: ſicut etiam Athenienſium virgines ob erigones imprecationẽ: ſed habito reſpõſo poſtea vt dictum eſt. Oſcyllorũ ſacra iſtituta ſunt. Poeta dicit baccho illa fieri ſolita vt placaretur.ſ. ac ſi eiuſdẽ irato numine ſuſpẽdia virgines exercuiſſent hac rõne baccho oſcyllorũ ſacra potiſſimũ tributa exiſtimo: cũ p̃pter icarũ & erigonẽ fuerint inſtituta: ad tollẽda virginum ſuſpẽdia. Hinc poſt bacchi ſacra. Pubeſcit germinat: creſcit floret. Honeſtũ: pulchrum. Carminibus patrijs.i. latina lingua: nã apud græcos etiã græca lingua Libero dicebatur. Lances ſacrificandi vaſcula. Libaq;: de his æglo. vij. legito. Stabit non fugiet: per qđ aptũ ſacrificiũ notauit. Sacer execrabilis. In verubus colurnis: in paxillis: verubus aũt ait qm̃ quædã exta in holla quædã i veru coquebãtur: vnde ait Var. Hæc ſunt quorũ in ſacrificijs exta: in holla nõ in veru coquuntur.

Feriæ ſementinæ

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Eſt etiã ille labor &c. Vt Ser. docet paulatim ad vitiũ vituperationem tẽdit vt plenius oleas laudet q̃ & ſine multo labore naſcuntur: facile cõſeruantur & ſalubrẽ ferãt fructũ.
Ordo. Ordo eſt. Eſt etiam ille alter labor curandis vitibus id eſt ad curandas apte vites: cui ſcilicet labori nunq̃ eſt ſatis exhauſti.i. peractæ & conſummatæ aut impenſæ opere: nã omne ſolum continens.ſ. vites eſt ſcindendũ.i. ſulcandum aut aperiendum: quotannis.i. ſingulis annis ter & quater.i. frequenter: & omne nemus.ſ. tam arborum q̃ vitium

Eſt etiã ille labor curandis vitibus alter
Cui nunq̃ exhauſti ſatis eſt. nãq; oẽ quotãnis

SERVIVS.

SER. ¶ Eſt etiam ille labor: iam paulatim tendit ad vitium vituperationẽ dicens: & infinitum eſſe earum laborem: vt cui nunq̃ exhauſti ſatis eſt: & incertum fructum: vt, Et iam maturis metuẽdus iuppiter vuis. Et ipſum etiã fructum pernicioſum vt bacch⁹ & ad culpã cauſas dedit. Exhauſti: exhauſtionis finitionis: qđ quia aſperum viſum eſt a ſe ad figuram tranſtulit dicens exhauſti: vt ſeruantiſſimus æqui pro æquitatis. Omne ſolum continens.ſ. vites. Aeternum ſemper & perpetuo: & abſolute locutus eſt: leuandum:

i.leuãdum.releuandũ:spo ... um. Oẽ aũt nemus dicit & ... orũ & vitiũ. Vñ paulopost ... rus est Bis vitibus ingruit vmbra. Redit agricolis labor actus in orbẽ.i. in anni circuitũ labor sementem sequit rusticoꝝ. Olim q̃nq; significat aũt finale tẽpus autũni.Seras frondes sero cadentes. Tarde em̃ spoliant̃ vites frondibus. Frigidus & syluis aquilo decussit honorem: varonis hic versus est Acer rusticus nõ quilibet sed acer & diligens. Curas veniente extendi quasi in tẽpore alieno ꝓmeditat̃ futurũ laborẽ. Curuo saturni dẽte.i. falceq̃ est in eius tutela: Nã Saturnus dicit̃ patri Cœlo falce virilia amputasse:q̃ in mare cadẽtia Venerẽ crearũt: quod iõ fingit: qa nisi humor de cœlo in terras descẽderet nihil crearet̃. Alij Saturnũ deũ esse tẽpoꝝ dicũt: quæ sicut falx in se recurrunt. Alij v'o dicunt saturnũ in ꝓgressu nihil nocere cũ retrogradus est esse periculosum ideoq; eũ habere falcẽ in tutela: quod & ipsa ꝓtenta nihil valet: Retro vero acta: quicquid ei occurrit secat. Relictam.id est a se paulo ante desertã. Fingit componit. vt fingitq; premendo.

Terq; quaterq; solũ scindendũ:glebaq; versis

Aeternũ frangenda bidẽtibus:omne leuandum

Frõde nemus:redit agricolis labor actus ĩ orbẽ:

Atq; in se sua per vestigia voluitur annus.

a Ac[a] iam olim seras posuit cum vinea frondes

Frigidus & syluis aquilo decussit honorem.

Iam tum acer curas veniẽtem extẽdit in annum

b Rusticus[b]:& curuo Saturni dente relictam

Persequitur vitẽ attondẽs:fingitq; putando.

PIERIVS.

a ¶Et iã oli seras. In Ro.cod. legere est, ac iã olim. In aliq̃t alijs, at iã, quarũ lectionũ nullã improbarim. b ¶Curas venientẽ extendit in annum rusticus. In Ro.cod.pro, rusticus, agricola legitur: magis vero placet, rusticus, tum quia sic habetur in reliquis exemplaribus, tum ex Tibulli synepeia, ipse seram teneras maturo tempore vites rusticus.

¶ vitium est leuandũ frõde.i. stringendũ: & fronde priuandũ vt botri solẽ excipiant: labor redit agricolis actus.i.impulsus & reductus in orbẽ.i.circulũ atq;.i. & aut atq;.i. pariformiter vt annus voluit̃ in se p̃ sua vestigia.i. vt a vere p̃ æstatẽ autũnũ & hyemẽ fit semp reditio in ver. Ac iã cũ.i.q̃n vinea posuit.i. deposuit olim frõdes seras.i. quas sero & tarde deponit: & aq̃lo.s. vẽtus frigidus q a septẽtrione flãs decussit syluis honorẽ.i. ornatũ frondium: iã tum rusticus acer.i.strẽnuus: extendit.i. dilatat curas in annũ venientẽ.i. incipit curare q̃ anno sequẽti pagẽda sunt: & prosequit̃ curuo dẽte saturni.i. falce quali saturnus vsus dicit̃ vitẽ relictam.i.paulo a se desertam. vel cui⁹ culturã paulũ intermiserat & attõdẽs.s.eã q̃ est vitẽ: fingit.i. cõponit: putando.i. resecãdo superflua & coaptando vtilia.

MAN. ¶Satis exhausti.i. sufficiẽs finiti vel perfecti: vt q̃ bella exhausta canebat.i.finita & perfecta. Terq; quaterq; Ply.lib.xviij.ca.xxj. scri. Satis esse vineam ter anno confodi: ab æquinoctio verno ad virgiliarũ exortũ & canis ortum: & nigrescẽte acino. Quã ita determinant veterẽ semel a vindemia ante brumã: cum alij ablaqare & stercorare satis putent. Iterũ ab idibus aprilis añq̃ cõcipiat: hoc est in.vj.idus maij: deinde priusq̃ florere incipiat: & quũ defloruit: & variante se vua. Peritiores affirmant si iusto sæpius fodiatur: in tm̃ tenerescere acinos vt rumpant̃.q̃ fodiunt̃: añ feruentes oras diei fodiendas ꝯuenit. Aeternũ: semper. Frãgenda gleba id occare appellant ab occidendo q; grãdes terræ cædit globos: vt Fest. ait. Oẽ nemus vitiũ.s. de quo vide paulo inferius. Bis vitibus ingruit vmbra: Labor actus.i.in ipsa vinea habitus & effectus

Annus. Annus: solis annũ nõ solũ a Kal'. Ianu. vsq; ad easdẽ vocam⁹ sed etiã a sequẽti post Kal'. diẽ vsq; ad eundem diẽ & a quocunq; cuiuslibet mensis die vsq; in diem eundem reditus annus vocat̃: autor Macro.lib.ij.de som. & lib.j.sat. inquit q; Atteius capito annũ a Circuitu temporis putat dictũ: quia veteres an pro circũ ponere

ponere solebant. Honorem nam vt aiunt turpe & sine frondibus arbor & sine crine caput. Saturni dentem. falcem Saturno putant attributam quod tempus õia metat execet incidat: nam idẽ Chronos est.i.tempus auctor Macro.lib.j.satur. falcis aũt vinitoriæ figura a Colu.li.v.ca.xxv. docet ample. Fingit: cõponit: Putando. Theophrastus lib.iij.de causis plantarũ ait: q; q̃n bene vis putatur & germen & fructum melius affert & viuere diutius põt. Tempus aũt amputãdi alij locis tm̃modo diuidunt: alij gñaliter etiam tangunt: iubent maturæ illas recidere quæ solo sicco & calido cum primũ sua demittere folia cessauere quæ in frigido atq; pluuio positæ sunt has paulo ante germinationẽ. quippe quæ in solo sunt sitiente: humorem suum seruantes ipsæ meliorescunt & fructũ vini suauioris progenerant: q̃ vero in frigido sunt emisso humore nec ipso deteriores quicq; reddunt & fructus fit incorruptior: medium aũt ac temperatum obtinentibus agrũ: medium tempus statuitur Ply. vero li.xviij.ca.xxj. docet quo maturius putantur aptis diebus eo plus materiæ fundunt quo serius eo fructum huberiorem. quare macras prius cõuenit putare validas nouissime: plagam oẽm obliquam fieri vt facile decidant imbres. Recidi autem semper inter duas gemmas: ne sit vulnus oculis in recisa parte. si macra vitis idoneos palmites non habeat ad terrã recidi eam nouosq; elici vtilissimum.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Primus humũ &c. Docet diligentẽ vinitorẽ & qui multũ vini expetit debere esse primum in labore & vltimũ i messe seu vindemia quare iterũ ꝓbat difficultatẽ laboriosam in vitibus esse. Ordo est. Tu fodito primus humum: vbi.s. vitẽ plãtes aut stercores: & cremato primus sarmẽta.i. amputamenta hoc est superfluos & resectos palmites: deuecta.s.a vinea domũ. In quo v'bo est fœcunda breuitas. Nam multa simul dicit: nõ em̃ poteris: primus sarmenta domũ væhere & cremare: nisi & primus putaueris: nam rarissimus quisq; sarmẽta iam putata in vineis derelinquit: & referto primus sub tecta ne scilicet putrescant vallos.i.palos quibus vites suffulciunt̃ hoc est tutores: & merito.i. vĩdemiato, postremus.id est vltim⁹. Vmbra scilicet frõdium aut pampinorum ingruit vitib⁹ bis.id est bis enciunt vites frondes (quod manifestarium est: vnde libentius dixerõsic q; bis.id est duarũ quia arboris & vitis. sic enim de vitibus ad vallos fixis non procederet) & hærbe obducunt id est

Primus humũ fodito:primus deuecta cremato

a Sarmẽta:& vallos primus sub tecta referto:[a]

Postremus metito:bis vitibus ingruit vmbra:

Bis segetem densis obducent sentibus hærbæ.

Durus vterq; labor:laudato ingentia rura

Exiguum colito:necnon etiam aspera rusci

Vimina per syluã:& ripis fluuialis arundo

Cæditur:incultiq; exercet cura salicti.

Iam vinctæ vites.iã falcem arbusta reponunt:

b Iam canit extremos effœtus[b] vinitor antes:

Sollicitanda tñ tellus:puluisq; mouendus:

Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.

PIERIVS.

a ¶Et vallos sub tecta referto. In hanc sententiam Varro libro primo de agricultura, dominus simulac vidit occipitiũ vindemiatoris surculas reducit hibernarum in tecta, vt sine sumptu harum opera altero anno vti possit. b ¶Iam canit extremos effœtus vinitor antes, carminis huius lectio in antiquis codicibus varia est, nam in codice Roma. Iam canit effectos extremus vinitor, verum id improbatur a Seruio, q mauult, deffœtus,

SERVIVS.

¶Primus humũ fodito.i. ad laborem primum te esse conuenit Vltimum ad fructus legendos. Vinum enim factum de vuis immaturis cito acescit: & in hoc loco est vitium vituperatio quarum fructus aut immaturi collecti depereunt: aut si earum fuit expectata maturitas: nihilominus pereunt: Nam dicturus est. Et iam maturis metuendus iuppiter vuis. Vallos primus sub tere.i. vitium sustẽtacula. quæ nõ nullis locis subtecta portantur: ne imbribus cito pereant. Metito: Vindemiato. Bis vitibus ingruit vm. scilicet & ipsius vitis & arboris quæ amputanda est vt demptis folijs sol admittat̃: quo possint vuæ maturescere. Bis segetẽ densis obdu.sen.her. Semel autumnali & semel vernali tpe. Durus vterq; labor: & euellẽdarum hærbaꝝ & secandarum frõdiũ. Laudato ingentia rura: Exiguum colito: Hoc etiam Cato in libris dicit ad filium de agricultura quod ideo dictum est vel quia maiores agros incultos rura dicebant.id est syluas & pascua. Agrum vero dicebant cum qui

✻ eū qui colit:vt intelligam⁹ laudato ingentes sylvas colito agrū minorē:vel q̄a melius:qa ait in primo. Alternis idē tonsas cessare nouales: Et segnem patiere situ durescere campum. quod fieri non potest nisi fuerint spacia maiora terrarum: Nam & cato vt diximus & Cicero in æconomicis ob hoc laudant prædia lati fundia vel quia:vt Donatus dixit etiam non culta præstant ali-

Ruscum. quid dominis. Rusci:ruscum virgultum est vnde vites ligantur & commemorat labores qui licet circa alia: tñ pro vitibus exercentur. Inculticꝫ exercet cura salicti:quasi cum indignatione ait: causa vitium cura nos etiam sponte nascentium rerum fatigat: Iam falcem arbusta reponunt.id est iam putatæ sunt nec falcem requirunt. Iam canit extremos effœtus vinitor antes: melius est

Antes. effœtus legere q̄ effœtos vt quidā volunt: Et antes alij extremos vinearum ordines accipiunt. Alij macerias quibus vineta clauduntur quæ maceriæ fiunt de assis.id est de siccis lapidibus vnde & assæ tibiæ dicuntur quibus canitur sine chori voce. dicuntur autem antes a lapidibus eminentioribus: qui interponuntur ad maceriam sustentandum. Nam proprie antes sunt eminentes lapides vel columnæ vltimæ quibus fabrica sustinetur: & appellantur ἀπὸ τοῦ ἀντιστήκειν ad quam etymologiā etiam extremos ordines vinearum possumus trahere: qui ante stant. Hoc autem dicit: iam canit rusticus labore finito tamen de esse non potest quod circa culturam vitium exercere adhuc debeat. Puluisꝗ mouendus: genus ipsum culturæ pulueratio vocatur: quo imminutæ glebæ vitibus applicatur: Maturis metuendus Iuppiter vuis: Aer more suo cuius varietas laborem plærumꝗ decipit rusticorum. & tacite videtur admonere: quod in primo aperte dixit In primis venerare deos: sacrificijs tempestates esse pellendas.

PRO. ¶ Antes effœtos ordines enim ad vindemiam factos dicit: & tum maxime subitos imbres periculosos esse.

MAN. Sarmēta Sarpere. ¶ Sarmenta: Sparsa vinea putata.id est putefacta. Vnde & virgulæ abscissæ sarmenta dicuntur sarpere enim antiqui pro purgare ponebant. Fest. auctor: Sub tecta: ne pluuia marcescant. Vallos: palos. Metito: fructus sumito Bis vitibus ingruit.id est superuenit. bis autem ait: quoniam post primam pampinationem iterū crescunt pampini & quantitate & numero vnde Plynius libro xvij. ca. xxj. ait Pampinatio verna inconfesso est ab idibus Maijs intra dies decem vticꝫ antecꝫ florere incipiat: de sequente variāt sententiæ: quum defloruerit aliqui pampinandum putant: alij sub ipsa maturitate: his igitur patet non conuenire illud: Bis vitibus ingruit vmbra scilicet ipsius vitis & arboris. Bis segetem post primam namcꝫ purgationem iterum opus est purgare atcꝫ euellere hærbas. nec procedere potest bis.id est autumno & vere: quia hyemis initio vt plurimum seritur aut autumni fine: vtercꝫ labor vitium & segetum purgatis densis sentibus: id propter carduos & tribulos ac lappas vnde libro primo inquit. Vt mala culmos esset rubigo segnisꝗ horreret in aruis Carduus: intereūt segetes subit aspera sylua lappæcꝫ tribulicꝫ &c. Exiguum colito: modum agri in primis seruandum antiqui putauere quippe ita censebant. Satius esse minus serere melius arare. qua in sententia & Vergilium fuisse video ait Plynius libro. xviij. Columella

✻ defœtus, legere. In Long. atcꝫ etiā in Mediceo, canit effœtus extremos, atqui timētes syllabæ dictionū ordinē trāsmutarunt, multacꝫ ita, vt vidim⁹, toto opere ausi sunt aggredi.

☞ id est cooperiūt bis segetē. i. seminaria hoc est nouellas vinū plātas: bis. s. vere & autūno sentibus. i. hærbis spinosis & nociuis: densis. s. dente nascētibus vtercꝫ labor. s. q est in amouēdis pāpinis & sentibus: est durus. i. molestus & grandis & ergo laudato ingentia rura scilicet aliorum: aut ingentia rura tibi ad varium viuum accommoda: vt eorum multum pascuis: & multum siluis ceduis parum autem vineis depures: vnde subdit colito exiguū scilicet rus ad vinum aut frumentum habendum. Necnon. id est etiam aut insuper: aspera vimina rusci illius fruticis lenti de genere veprium quo vites ligant: ceduntur scilicet a rusticis & arūdo fluuialis ceditur. id est amputatur ripis. id est in marginibus fluuiorum arundinibus autem faciunt itali sepimenta in hortis suis. & cura salicti inculti. id est salicum incultarum hoc est sponte nascentium exercet scilicet cultorem vitiū. iam vites sup. sunt vinctæ. id est ad palos ligatę. id est ponatur tempus quo id verū sit dicere: & quo iam arbusta. id est arbores vitibus maritate reponunt. id est requiescere faciunt falcem: quia nolunt putari amplius & quo vinitor. id est vineæ curator: effectus. id est lassus & virium ex pars canit. id est laudat canendo: antes. id est ordines vinearum extremos. id est ad consummationem perductos: & tamen tellus est sollicitanda: scilicet rastris: & puluis est mouēdus vt scilicet eo obducantur vuę priusꝗ maturę sint: & Iuppiter. id est aer hoc est tempestas dij hoc est cœli seu aeris est metuendus vuis maturis. quia marcescunt pluuia vinumꝗ hebescit.

✻ etiam refert libro quinto capitu. iij. Paridium quemdam duas filias & vni eis consitum habuisse fundum cuius tertiā partem nubēti maiori filiæ dedisse in dotem: ac nihilominus æque magnos fructus ex duabus partibus eiusdem fundi percipere solitum. Minorem deinde filiam nuptu collocasse in dimidia parte reliqui agri: nec sic ex pristino reditu detraxisse &c. Rusci: ruscum hærba est sponte nascens: qua in cibis vtuntur plærecꝫ gētes Plynius libro. xxj. capitu. xxviij. Maro tamen fruticis genus esse ostendere videtur eo demum vites ligabantur. Exercet agricolam scilicet inculti salicti hoc ideo: quia vt Plynius libro. xvj. capitu. lij. ait de salice. Nullius quippe tutior reditus minoris ve impendij aut tēpestatum securior. Arbusta arbores vitibus maritatæ de quibus æglogа secunda latius: & Plynius libro. xxvij. capitu. xxij. ait nobilia vina non nisi in arbustis gigni: & in ijs quocꝫ laudatiora summis sicut huberiora imis adeo excelsitate proficitur. Iam canit effœtos extremus vinitor antes: sic quidam antiqui textus habent quidam vero. Iam canit extremos effœtos vini. ant. Canit: laudat canendo. Effœtus: lassus fatigatus languidus. Antes dicuntur extremi ordines vinearum vt Fest. ait. Antiæ vero muliebres capilli demissi in frontem. Vinitor. vineæ custos & fossor. Puluis Plynius libro. xvij. capitu. xxj. scribit fossione pulverem excitatum contra solem nebulasꝗ vuis prodesse. Theophrastus libro tertio causarum docet quod pulueris excitationem primis temporibus quum nigrescere vuę incipiunt facere debemus: damnari autem quousꝗ ad maturitatem perueniant: Iuppiter aer pluuia qua nimia marcescunt vuæ. Ar.. Ar.. Ar.. Vi..

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Contra non vlla &c. Ingreditur laudes olearum quæ nullo labore conseruantur: diutius viuūnt largos & eosdem salubres fructus afferunt: affert præterea & alia arborum commoda: quę ex ordine patebunt. is autem talis est. Contra. id est econtrario: quia scilicet vitibus maxima est nō vlla. id est nulla penitus cultura est oleis: necꝫ illæ h̄ est oleæ expectant. id est desiderant falcē & rastros tenaces. id est id cui incussi sunt donec eruerint ac eradicauerint tenentes quum. id est postq̄ scilicet oleæ hæserunt semel aruis. id est radicate sunt in terra: & tulerunt auras. id est impetus ventorum: Et ipsa tellus quum. id est quando recluditur. i. aperitur: dente vnco. id est ligno incuruo sufficit. id est sufficienter facit & ministrat satis. id est consitis & plantatis arboribus humorem & quum recludit id est sulcatur vomere sufficit a

grauidas.

Contra non vlla est oleis cultura: necꝫ illæ
Procuruā expectant falcem rastrosꝗ tenaces:
Quum semel hæserunt aruis: aurasꝗ tulerunt.
Ipsa satis tellus quum dente recluditur vnco:
Sufficit humorē: & grauidas quū vomere fruges
Hoc pinguem & placitam paci nutritor oliuam.
Poma quocꝫ vt primū truncos censere valentēs:
Et vires habuere suas: ad sydera raptim
a Vi propria nitūtur: o pisꝗ [a] haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit
Sanguineisꝗ inculta rubent auiaria Baccis:
b Tondentur [b] cytisi: tædas sylua alta ministrat.
c Pascunturꝗ ignes nocturni: & [c] lumina fundūt.
Et dubitant hoīes serere atcꝫ impēdere curas?

PIERIVS.

¶ Opisꝗ haud indiga nostræ. In Romano codice opes haud,

✻ absꝗ

SERVIVS.

SER. ¶ Non vlla. id est nulla alij non nulla legunt. id est aliqua: nō vt in vitibis nimis. Necꝫ procuruā expectant falcem: Vt putentur qd' tñ ad curam anniuersariā refert. Nam necesse est. licet tarde oliuam putari. Rastros: ad fodiēdum scilicet. Negligentiā aūt ferunt oleæ cū iam cœperint esse valentiores. Nam adhuc paruæ nimiam curam requirunt. Aurasꝗ tulerunt. ferre auras ꝓprie est assuescere aeris varietati: quæ obest rebus teneris. Ipsa satis tellus: hoc dicit aratum oliuetum & oleis prodest & exinde frumēta gignūtur. Sufficit humorem. scilicet cum subministrat arboribus. Grauidas cū vomere fruges cum abūdat. Nam hoc dicit subministrat fruges vomere. i. per vomerem Ennius. Effundet voces proprio cum pectore sancto. i. proprio pectore. Nā cū vocat. Vrbanus tñ sic accipit. Grauidas cum vomere. i. statim post

✻ aratū oliuē.

...rationem. Hoc: hac re. Nutritur aut pro nutri positum ga... passiui futurū pro præsenti ... Et vires habuere suas: qa b... virgulta solēt religari va... ribus fustibus: sicut supra c... de vitibus: Vitib⁹ enim qua... & cōtemnere ventos Foetu nemus omne grauescit: foetu vtilitate. Nam omnis vtilitas foetus est. Illuc autem tendit laus ista syluarum: vt & probet nō mirum esse si & poma & oliuæ sine cultura præbeātur: & crescat vi tuperatio vitium in quas tantus impenditur labor. Auiaria: secreta nemora quæ aues frequentant. Baccas autē sanguineas accipimus poma syluestria. Tondentur cy. virgulta a Cyto insula vbi abundant nominata.

¶Contra: econtrario. Non vlla. id est nulla: nec aliquo pacto legendum est nonnulla. id est aliqua nā ipsemet Poeta dicit oleas vbi excreuerunt non expectare falcem nec ligones. nam satis humoris recipiunt vel quum vinea effoditur vel cum aratur ager ad segetes: non ergo Ver. id quod nunc ait de primis annis intelligit sed vbi excreuerint: vt dixi nam in primis annis adhibenda est cura. Vnde Cato. cap. xliij. sic ait. Si voles vinea cito crescat & olea quam serueris semel in mense serito sulcos: & circum capita oleagina quot mensibus donec trimæ erunt fodere oportet eodem modo cæteras arbores procurato: & cap. xliiij. ait Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium vernum incipito putare ex eo die dies quadragintaquinq; recte putabis &c. Col. lib. iij. ca. xvij. inquit. Si in olea vnus ramus aliquāto cæteris lætior est: nisi eum recideris arbor tota fiet retorrida: & Ply. lib. xvij. ca. xvij. scri. q si quis quærat quod tempus olæ serendæ sit: agro sic cō per semente agro læto p ver. Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium vernum incipito putare ex eo die dies quadraginta recte putabis. Stirpes leues facito circum oleam autumno ablaqueato & stercus adijcito radices si sursum abibunt crassiores fient & in eo radices vires oleæ abibunt. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra virgiliarum exortum interradi alternis annis melius inuentum: circumfodi autem omnibus annis a solstitio duum cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. His igitur patet etiam vbi excreuerint oliuas requirere aliquam culturam. Poeta tamē nec falce nec rastris vbi excreuerint indigere ait: quod absurdum nō est vidi eī oliueta omnino pene neglecta nihilominus bacchis referta. Expectant: anno quoq; videlicet sicut vites. Tenaces. superius ait. Et duros iactare bidentes. Dente vnco ligone vel rastris. Quū vomere: ordo est: & quū tellus recluditur vomere sufficit. id est subministrat fruges grauidas. Hoc: hac re. Nutritor nutritur & nutricatur pro nutrit & nutricat olim dixere: vt probat Nonius. Poma quoq; ostendit pomaria fieri debere cum nulla fere cura indigeāt. Vires suas: dum enim tenellæ sunt arbores sudibus ligari solent. Interea dum: nostra ope non indiget. Nec minus: q̄ si nostra ope indigeret: eaq; frueretur: Om̄e nemus foetu grauescit: omnis amoena sylua producit: vt castaneas corylos nuces mala cerasia & huiusmodi. inculta auiaria: incultæ syluæ auium stationes. Sanguineis baccis vt arbutis cornis sorbis & similibus. Tondentur: metuntur pro animalibus. De cityso autē frutice latius videto in Tityro Ply. præterea lib. xiij. ait q nec aliud impendij est. Tædas: faces nam Tæda arbor & resinam ferens flammis ac lumine sacrorum etiā grata. Plynius libro decimo sexto. pascuntur a tædis scilicet propter resinam. Dubitant: cum nulla fere cura sit opus. Serere. videlicet quæ in nemore & auiarijs sine aliqua cura foetus producunt item serere citysum & tædas cum sine labore sine cura sine impēdio multum commodi afferant.

✱ absq; particula, q, legit: scriptū vō est, opes, pro, opis, more suo, vti eo loco. sublimes in æthere nisus, pro sublimis, q syllabæ timuerunt post opis, q, vt facere soliti sunt, addidere. Nam lectio venustior absq; ea particula. b ¶Tondentur cytisi. In Ro. codi. versus hic statuitur post eum, pascunturq; ignes, sed non procedit, cytisi, sine adspiratione. c ¶Et lumina fundunt. In antiquo. ac lumina fundunt.

☞ grauidas fruges: & ita non abundat particula quū: nec est præpositio sed aduerbium temporis: Nutritor aūt secūdum cōmentarios & personale est v bū futuri imperatiui vocis deponētalis. p qua nūc actiue dicim⁹ nutrito: si qs aūt impersonaliter cōstruxerit vt sit nutritor. id est homines fere nutrimēto quasi dicat impero & hoīes nutriāt: oporteret impersonali dare accusatiuum sicut præcipitur ab eo qui dixit Matheum legitur: sed huiusmodi locutiones apud idoneos esse negantur. Contra autē q̄ plurima olim in deponentali voce proferebantur quæ nunc actiua sunt dicamus ergo cum Seruio. Nutritor. id est nutri aut nutrito hoc. id est hac re scilicet dicta: hoc est per id aut propter id quod dictum est: oliuam: pinguem & placidam paci. cuius scilicet significatrix est vt per columbam etiam noe patuit. Poma quoq; &c. ingreditur aliarum arborum laudem: accipit autē poma genere neutro hoc est fructum pro arboribus: sed vt in grammatica diximus quæcunq; in um exeunt si non sunt mulierum propria neutri sunt generis vt rhenum scortum &c. Ordo est. Poma quoq;. id est etiam poma: hoc est arbores pomiferæ: vt. id est vbi primum sensere truncos valentes. id est robustos & habuere suas id est debitas: aut proprias vires ita vt non indigeant furcarum fulcimentis: ipsa nituntur. id est eriguntur & tendunt ad sydera. id est coelum versus: vi. id est virtute propria: haud. id est non indiga. id est indigentia nostræ. id est humanæ opis. id est auxilij & potestatis. Nec minus. id est & tantundem omne nemus grauescit. id est grauidum fit ex se interea scilicet dum vitibus tantum laboris impenditur: foetu. id est vtilitate aut fructu quem ex eis exigimus: siue materies siue bacce acinicæ sint: & auiaria. i. auium domicilia: inculta. id est neglecta ab hominibus: rubent baccis. id est fructibus syluestribus sanguineis scilicet colore dum maturæ sunt. Citysi. id est frutices illi pecori gratissimi: tondentur scilicet in vsum pecoris: hoc est metentur: alta sylua ministrat tedas id est faces ex tedis quæ arbores resinose & picis plene sunt quo circa in multis locis in morem candelarum vtuntur in remediū tenebrarum: q pro. id est ignes nocturni pascuntur. id est nutriūtur: iniectis scilicet tedis: ignes fundūt lumina atq; ita duplex bonum est in eis: quia & calore & lumine prosunt. Et dubitant &c. duplex sensus: nam alij accipiunt sicvt propterea q parate sint arbores nulloq; labore indigentes homines dubitent eas serere. id est an serere debeantur cum sponte nascantur: & tunc simpliciter indicat atq; enunciat aut vtitur figurata interrogatione: vt sit & id est attamen dubitant homines serere scilicet huiusmodi arbores vt tedas & cæteras tam vtiles atq; impendere curas vt scilicet conseruentur quasi dicat id non decere: sed eas quoq; arbores serendas esse. Licet enim syluestres arbores sponte sua veniant tamen quia magis q illa nobis vsui est opere precium fuerit illam serere qua maxime indigemus. Similis est locutio. vj. æneid. Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis de qua illic videbimus hic autem priori modo. ¶Ordo est. Et quia scilicet he arbores sponte nascuntur homines dubitant serere scilicet eas & impendere curas scilicet eis. Posteriori sic. Et nōne tamen homines dubitant serere sup. eas: & impendere eis curas quasi dicat eos quidem id facere cum tamen omnes vineas curent: sed perperā: cū illis nunq̄ sit satis laboris exhausti: his aūt nunq̄ nimis parū.

nutritor. Auiaria. ... Tæda. Ordo.

SERVIVS.

SER. ¶Aut ille scilicet salices & genistæ. Multi tñ & Tiliæ legunt vt tria dixerit. s. salices. tilias & genistas. Vndātem buxo spectare cytorū. Cytorus mons est macedoniæ in quo abundat buxus q̄ mota vēto æstus imitat̄ vndarū Naritiæq; picis: a loco in q̄ abūdant piccæ. Nō vlli obnoxia curæ. Non debitricia: nihil labori nr̄o debentia Ipse caucaseo: Caucasus mōs est Scythiæ posit⁹ hic p qbuslibet asperrimis mōtib⁹ Steriles aūt dicit pparatione pomiferarū arborū. Hinc: de syluis scilicet. Nā de cupresso aut de cedro nullus vnq̄ efficit rotas aut radios. Triuere Tornauere cōpo ✱ suere

a Quid maiora sequar: salices humilesq; genistæ a
b Aut illæ pecori frondē. aut pastoribus vmbras b
Sufficiunt: sepemq; satis & pabula melli.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Quid maiora sequar? Docet nullas fere esse arbores quarum nullus sit nobis vsus vt de salice arbore lēta. & fragili genista virgulto hūili. & buxo frutice aut arbuscula sterili & alijs plurib⁹ ostēdit. Sane in descriptione cytori montis notat̄ seruius a beroaldo his vbis. Diximus alias Seruium in rebus his q ad geographiam pertinent parū fuisse curiosum: cum in ipsius cōmentarijs errores emergant manifestarij. qualis est hic. Nā Cytorus nō est in macedonia regione Europea sed i asiatica regione q̄ paphlagonia nuncupat̄: vt auctor est Ply. Fuit aūt cytorū ciuitas a cytoro Phryxi

Beroald. Cytorus

Et iuuat vndantem buxo spectare Cytorum:
Naritiæq; picis lucos: iuuat arua videre:
Non rastris hominum non vlli obnoxia curæ
c Ipsæ caucaseo steriles in vertice syluæ:
Quas animosi Euri assidue franguntq; ferūtq;
Dant alios aliæ foetus: dant vtile lignum:
d Nauigiis pinus: domibus cedrūq; [d] cupressosq;.
Hinc radios triuere rotis. hic timpana plaustris
Agricolæ: & pandas ratibus posuere carinas:
Viminibus salices fœcundæ: frondibus vlmi:
Et myrtus validis hastilibus: & bona bello
g Cornus: itureos [g] taxi torquentur in arcus.
f Nec Tiliæ leues aut torno Rasile buxum [f]
Non formam accipiunt: ferroq; cauantur acuto.
Necnon & torrentē vndā leuis innatat alnus
Missa pado: necnon & apes examina cōdunt
e Corticibusq; cauis vitiosæq; ilicis aluo. [e]
Quid memorandū æq̄ baccheia dona tulerūt?
Bacchus & ad culpā causas dedit: ille furētis
h Centauros [h] læto domuit Rhetūq; Pholūq;:
Et magno Hylæum lapithis cratere minantem

PIERIVS.

a ¶Humilesq; genistæ. Antiquiora omnia exemplaria, genestæ, per, e, in pene vltima legunt, vti etiam superius adnotatum est. b ¶Aut pastoribus vmbram. In veteribus omnibus codicibus scriptum obseruaui, vmbras, numero multitudinis. c ¶Ipsæ caucaseo. In antiquis, caucassio, vt olympius. d ¶Cedrosq; cupressosq;. In Romano, in Mediceo, & aliīs antiquioribus codicibus legitur. Cedrumq;, cupressosq; q̄q; in Longobardico, cupressos, absq; particula enclitica scriptum sit, scriptoris negligentia. e ¶Vitiosæq; ilicis aluo. In Romano, codice legitur: alueo, quod mirifice placet. f ¶Et torno rasile buxum. Signant grammatici dictionem buxum neutro genere dictam a Virgilio, quam fœminino ennius, & pleriq; aliī ex veteribus protulere. Sed enim aliīs buxus arbor est, buxum materia, atq; ita recte etiam alibi dictū, mirata volubile buxum. g ¶Ithyreos taxi curuantur in arcus. Inuenies omnino in aliquot codicibus antiquis, curuantur. Sed in Mediceo, torquentur, habetur. in aliquot, Itureos, per, v, & absq; adspiratione, quam addere nonnulli grammatici commenti sunt, nomen απο του ιθυνω deduci asserentes. Sed enim apud Dionysium & strabonem, in codicibus manu scriptis per, τ, &, ου, nomen scriptum inueni, ιτουραιοι, q̄uis in codicibus aldinis per, θ, notatum sit, errore librariī, τα μεν ουν ορεινα εχουσι παντα ιθουραιοι τε και αραβες, est & vbi, tyræos, legas, sed inemendate. sunt enim in arcadia thyræi, & in isthmo tarentini promontoriī, de ituræis vero sagittariīs habetur in epistola valeriani Imp. ad aurelianū habes sagittarios ituræos trecentos, recitatum a flauio vopisco. h ¶Ille furentes centauros læto domuit rhœtumq; pholumq;. In antiquis aliquot codicibus, centaurus, græco more casu terminato vt in veterum monumentis, sæpissime legas, vixit annus, pro, annos: & pleraq; alia similia. scribendum vero videtur, rhœcum, p, c, ex callimachi commentariīs, quem locum in memoriam mihi redegit petreius zancus, doctissimus adolescens. q̄ si sunt, qui Virgilium volunt nominis eius asperitatem emollire voluisse.

toro Phryxi filio condita & appellata: q̄t Mela strabo q; testant. In mōte cytoro buxus plurima nascebat. vñ a Catullo cytorus buxifer cognominat. Credidit fortassis interpres vergilianus Macedoniā & paphlagoniā candē esse regionē: ob quādam nōis simitudinē: sed ꝑfecto quantum hispanis scythicus a veneto eridano disiungitur. tm̄ macedonia abest a paphlagonia: cū altera sit vt diximus europea regio: altera asiatica. Atqui hoc tā turpe erratū cōmentariīs Seruiī pinde ac deprauatis ascribere malim q̄ Seruio: quē mihi ꝑsuadere nō possum tā negligenter cōmentarios scriptitasse: Hec ille. ¶Ordo aūt est. Quid. i. ad qd sequar. s. ꝑ scribendo: maiora. i. res in q̄bus maior & manifestior est vtilitas q. d. nō opus esse cū etiā minima multo vsui fiāt: nā etiā salices & genistæ humiles. i. breuis staturæ. frutices: ille. q. d. q̄ vilissime reputant. sufficiūt. i. ampliter subministrant: aut pecori frondē. i. pabulū frondeū aut pastoribus vmbras & sufficiunt satis sepē. i. munimē: & melli. i. mellificātibus apibus pabula. i. nutrimēta vñ ęglo. j. hibleis apibus florem depasta salicti & iuuat. i. delectat & vtile est. spectare. cytorꝶ mōtē illū paphlagonię: vndātē. i. abūdantē aut in morē vndarū se habētem buxo. i. illo gñe arbuscularum quarꝶ materies vtilissima est torno laborātibus & lucos. i. arbores feraces picis nariciæ. i. q̄lis plurima est in naricia patria vlixis: vbi plurime sunt piceæ arbores: & iuuat videre arua. i. loca vt arua nobis vtilia nō obnoxia. i. nihil debētia nec obligata rastris. i. dētalibus q̄bus terra raditur cū hæc loca inculta sint & nō obnoxia vlli cure hoīm q̄a negligunt & tm̄ ꝓsunt plurimū. Ipse syluæ steriles in vertice caucaseo. i. etiā arbores i caucaso mōte scythię cuius v̄tex hyeme inaccessibilis est. consite quas scilicet syluas euri. id est vēti illi animosi. id est impetuosi. frangunt & ferunt. id est impellūt assidue dant foetus alie alios. id est diuerse diuersos: quæq; suos nam dāt lignum vtile nauigiīs scilicet pinus & dant lignum vtile domibus scilicet construendis: vt cedrum & cupressos. Agricolæ triuere. id est tornauere hinc. id est ex his syluis aut his hoc est aliq̄bus arboribus harum siluarum rotis. id est ad rotas construēdas: radios. id est ligna quæ sunt inter axem & circunferentiam aut canthos rotarū q radiī dicti q̄ vt radiī a globo solis: ita ab axe deducant: & triuere hinc. i. ex aliīs arborib⁹ harū siluarꝶ plaustris. i vehiculis tympana. i. integumēta: ita vehicula obtegētia: vt etiā tympana coriī obtegunt: & posuere ratibus carinas. i. alnos aut trabes earꝶ infimas pādas. id est incuruas: & salices sunt fœcūde viminibus:

Ordo.

suere torno Tympana: tecta vehiculorꝶ. Pādas. curuas viminibus salices fœcūde legit & fœcundæ frōdibus vlmi. Et myrt⁹ validis hastilibus alibi & pastoralē ꝑfixa cuspide myrtū. & bona bello cornus apta est em̄ etiā cornus hastilib⁹. Itureos taxi torquent in arcus. hoc est in similitudinē arcuū itureorꝶ. Itureos autē dicit ꝑthicos. Nec tiliæ leues ordo est nec non hoc est etiā. Missa pado spēs est ꝑ gñe. Vitiosęq; ilicis aluo: Cariosę: vult aūt ꝓbare etiam putres arbores habere aliquā vtilitatē. Sane hic ꝓ alueo ꝑ synere sim aluo dr̄: Quid memorandū ęq̄. i. qd sitr laudandū. Tulerūt dona liberi: sicut siluę multa spōte ꝓcreātes. Aliī & q̄ legūt vt sit sensus qd dicendū q tulerūt. i. attulerūt. ipa etiā dona baccheia: vt hoc dicat parū est q̄ vites tm̄ laborē requirunt etiā munera earꝶ causas ꝑstant furoris. Ille furētis Cētauros: Atq in æneide ait: Mars perdere gentē immanē lapitū valuit. Sed hoc soluit Hora. dicēs. Nec se melius cū marte cōfundet ꝑlia thyone⁹. Nā reuera licet irarū causas Mars habuerit: lapite tm̄ & centauri in furorē sunt ebrietate cōpulsi. Deinde h̄ loco cētauros ait in furorē actos a libero nō lapythas. Magno hyleū lapithis cratere minantē bonum schema: ita em̄ pingunt q̄si poculis bella tractantes.

¶Et iuuat v. b. s. cytorꝶ: Cytorus est oppidū ponticū fertile buxo nō solū: Sed ꝑcipue. Naritiæq;. p. l. Naricia est oppidū locridos piceis frequens. Iturei: natio est scytharum.

¶Maiora maioris cōmodi: de q̄bus iam dixit & sic ait iam minora quoq; hoibus in multis ꝓdesse. Illæ. salices & genistæ Pabula melli: genista enim vt Ply. lib. xxiiī. capitu. xxxiiī. flores habet apibus gratissimos: & in Tityro poeta dixit Hiblæis apibus florem depasta salicti. Et iuuat. ostendit poeta oblectationē præbere syluestria loca quanto magis igitur culta? Narrat inde syluestrium arborum cōmoda quibus quidem fruuntur homines. Cytorum: is mons est in Paphlagonia teste Plynio libro. vi. ca. iī. Et Strabo libro. xiī. scri. Cytorum vrbem fuisse ipsius Paphlagoniæ Asiæ prouinciæ. a Cytoro Phryxi filio addens q̄ in amastriano agro plurima atq; optima Buxus nascitur: præsertim circa cytorum. Buxo: buxi materies honorata est. est em̄ leuis & solida & quadam duritia ac pallore commendabilis. Buxus pireneis ac cytoro mōtibus plurima ac berecyntho tractu Plynius libro. xvi. capitu. xxix. Naritiæq; naritia ithacæ tellus optatissima & ipsa olim Vlyxis patria vt scribit Dionysius. Ithacha autem insula est in mari Ionio: vt Mela scribit. Picis: picea montes amat atq; frigora. feralis

a feralis arbor & funebri iudicio ad fores posita hæc pluri ... resinam fundit interueniente candida gemma tam simili ... vt mixta visu discerni nō queat & inde fraus sæpissime aliæ ... li.xvj.c.xv. Caucasio vertice. De caucaso vide æglo.v. Eius ... vertices hyeme sunt inaccessibiles: vt Strab. ait lib.xij. Ce ... Mauris plurima arbor cedri & mēsarum insania: sunt au ... cupresso fœminæ etiam nō siluestri similes folio odore cau ... vt Ply.li.xiij.c.xvij. scribit. Theophrastus vero li.iij. edocet ꝙ cedrus est iunipero non absimilis: sed folio maxime distat ei⁹ materies putredinem nullam sentit frutex odoratus. Idem Ply. li.xvj.ca.lv. ait: ꝙ Cedrus in Creta Aphrica Syria laudatissima est: & cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem sentit: iunipero eadem virtus quæ cedro. Ephesiæq́; dianæ templi tectum conuenit esse e cedrinis trabibus. Valuas e cupresso. Est & vticæ templum Apollinis cedrinas trabes habens. Radios corni: lignum non alio pene ꝙ ad radios rotarum vtile aut si quid cuneādum sit in ligno clauisue figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster ac olea quæ cariem vetustatemq́; non sentiunt. Plyñ. li.xvj.ca.lvj. Tympana dicuntur a typanizo: quod est extendo & verbero: sunt enim vasa semispherica: quæ semper bina feruntur in quibus ab vno latere pellis extenditur: & virgula percutiuntur: ijs in sacris. Cibeles vtebantur: hic autem pro operimentis vehiculorum metaphoricos ponuntur. Plaustris vehiculis: de quibus li.j. Georgi. hic autem pro pilentis ponuntur: erat em̄ pilentum contextum rotis quattuor: quibus matronæ olim vtebantur. Vergi. pilentis matres in mollibus. Et pādas ratibus posuere carinas: larix in humore præcipua & alnus nigra non improbatur in aqua & fagus. Ply.li.xvj.c.lvj. Ratibus. Rates vt inquit Festus vocantur ligna colligata: quæ per aquam aguntur: quo vocabulo etiam interdum naues significantur. Pandas curuas. Carinas: nautæ carinam vocāt infimam trabem vbi nauis fundatur: quod quidem Oui. quoq́; videtur asserere: ait enim li. iiij. de ponto. Dum mea puppis erat valida fundata carina. Qui mecum velles currere primus eras: Itureos arcus. Id nomen sine h, scribendum est. Probus autem ait itureos nationem esse scytharum. Stra. vero li.xvij. scribit. Montanam regionem iturei & arabes habent malefici omnes. Ply.li.v.ca.xxiij. in parte syriæ quæ cœli dicitur scribit esse itureorum gentem. Ab illis igitur populis itureos arcus poetam dixisse intelligendum censeo. Tiliæ: de tilia videto li.j. Georgi. Rasile: rasiles calati dicunt̃ quasi rasi nihil extantis aut redundantis plenitudinis. Verg. tamē hoc loco ait rasile buxum quasi rasibile. Corticib⁹ suberis &c. Quid memorandum quid vltra dicendum de siluis & arboribus. Acq̄ eodem modo sicut examina & alia cōmoda iam enumerata vel quid memorandum æque quid similiter laudandum. Tulerunt ipsæ in siluis: namq́; siluestres vites & vuæ in eis sunt. Baccheia dona vites & vuas. Bacchus: & ad superius vites quibus nunq̄ satis opere est damnasse quodammodo visus est: nunc vero earū fructus quibus quidē hominibus furor ingruit. Vel potius nos hortatur facta ecbasi: id est ex cursu enumerando siluarum commoda: vt vites non relinquamus: q̄q̄ multo labore indigeant: cum pro earum fructu potiendo centauri etiam mori non dubitarint. Ad culpam: ad scelus eius enim odore ducti dolium pho lo rapere

Tympana.

Pilentū.

Rates.

Carina.

Rasile.

viminibus: id est vimina dant pro fœtu: ex viminibus autē varia intexuntur vasa agricolis necessaria vanni & corbes: vlmi sunt fœcundæ frondibus quibus & terra pinguior fit vnde & vitibus deliguntur. Et myrtus supple est fœcunda validis hastilibus: & cornus est bona.i. vtilis bello.i. ad bellum quia ex ea hastilia fiunt atq́; alia tela: taxi torquent̃.i. curuātur in arcus itureos.i. in formam arcuum optimorum quales habent iturei populi syriæ: necnon.i. etiam tyliæ læues.i. planæ & non asperæ: & buxum rasile.i. quod faciliter radi potest torno.i. versatili instrumento accipiunt formam.s. vasorum aut instrumentorum nobis vtilium: nam tiliæ iugis faciendis congruunt & buxum pyxidibus lagenis alnisq́; multis vnde addit & cauantur acuto ferro. Necnon.i. etiam alnus arbor illa læuis.i. fragilis præ siccitate si extra solum aut aquas sit aut sic alnus missa pado: id est a quouis flumine in cuius ripis fere nascitur annatat læuis.i. agilis & cita: vndam torrentem.i. præcipitanter fluentem necnō.i. etiam apes condunt.i. abscondunt & locāt examina id est fœtus suos qui dum educuntur examen dicuntur: in corticibus cauis & aluo ilicis.i. illius arboris glādiferæ: vitiosæ.i. putrefactæ. Si ergo vitiosa huic vsui est quanto magis integra in alium cedit? Quid æque memorādum.i. æque dignum quod memoretur & laudetur: tulerunt dona baccheia hoc est a baccho inuētæ vites? quasi dicat nihil: &: id est insuper: bacchus: hoc est inuētum bacchi: videlicet vinum dedit causas: id est occasionem ad culpam: scilicet committendam per ebrietatem. Ille scilicet bacchus per vinum domuit læto id est morte: centauros id est populos illos Thessaliæ furentis scilicet ebrietate aut auiditate vini habendi quod ole fecerant centauros dico vt rhetum & pholum & hyleū minantem lapithis: id est populis illis vicinis: quibus cum centauris sæpe certamen erat: vnde centauri poti (cū scilicet fortiores sibi visi sunt) poculo illis minitabantur magno cratere id est poculo capaci quod inter bibendum in manu habebat. Itaq́; vinum difficulter acquiritur: periculose nascitur & cum periculo absumitur. Cum oleæ aliæq́; multæ arbores sponte fere nascantur nullo labore conseruent̃: & vsum sine periculo p̄stēt.

lo rapere voluerunt. Centauros: historia est vt Diodo. lib.v. edocuit. Pholus centaurus quum domi herculem suscepisset defossum antea vini dolium extulit: verum eius odor ingens ad propinquos centauros delatus ebrios reddidit: vna igitur Pholi domum magno ingressi tumultu ad rapinam versi sunt. Pholus itaq́; timens quum se abscondisset solus Hercules illis obstitit q superior multis eorum peremptis reliquos in fugam vertit. Verum Pholus vt cognatos sepeliret sagitta a quodam euulsa sei psum vulnerauit quo vulnere cū curari nequiret obijt: & ab Hercule magnifice sepultus monti nomē dedit. Centauros. Cētauro stimulo nobis est: inde centauri vt puto. Nam vt scribit Stra. li. ix. de Thessalia cētaurorum natio dura sane agrestisq́; erat quos Home. a perithoo fuisse expulsos a Pelio monte scri. qui filius Isionis lapitharum regis erat. Lapithis lapithæ Thessaliæ po. q in pindo & Othri montibus habuere sedes: vt Plyñ. li.iiij.c.ix. edocet. Est aūt laphitæ non lapitæ dicendum. Græci enim p th, non per ph, scribere soliti.

Pholus.

Cētaur⁹.

Laphitæ

ASCENSIVS.

ASC. ¶O fortunatos &c. Quia varios ostēdit vinitorꝝ labores dubiosq́; nec eos semp faustos fructus ne eos infœlices p hoc censuisse putet̃ atq́; ita rē quā laudare debeat vituperasse culpet̃ cū exclamatione quadā dicit agricolas esse fœlices q tot bona spōte nascētia haberēt licet vitibus magnus sit impēdendus labor & q ab vrbanorꝝ curis lōge grauioribus minusq́; fere salutaribus liberi ac immunes sunt vnde fasces & vestiū ac cæterarū rerum luxus superfluusq́; splēdor nō vera sunt bona sed bona apparentia: vñ ea deesse agricolis p bñficio deputat. ¶Ordo aūt est. O agricolas fortunatos nimium si norint.i. cognouerint sua bona id est cōmoda quæ pcipiscūt ex agricultura & rusticana vita. (Notū est o, tribus casibus iungi: & expressum maiorem habere vim in significādo. Si m̄ scrupulosus & anxius grammaticus verbū

Ordo.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas: qbus ipa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victū iustissima tellus:
Si non ingentem foribus domus alta superbis
a Mane salutantum totis vomit [a] ædibus vndam:
Nec varios inhiant pulchra testitudine postes
b Illusasq́; [b] auro vestes ephyreiaq́; æra:
c Alba nec [c] Assirio fucatur lana veneno:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
d/e At [e] secura quies: & nescia fallere vita [d]:
f Diues opum variarū: & latis ocia [f] fundis
Speluncæ viuiq́; lacus & frigida tempe:
Mugitusq́; boum mollesq́; sub arbore somni
g Non absunt: illic [g] saltus ac lustra ferarum
h Et patiēs operum paruoq́; assueta [h] iuuentus.

SERVIVS.

¶O fortunatos nimiū sua si bona norint Agricolas. Nō est abruptus transitus ad laudem vitę rusticanæ: sed ad superiora pertinet: post vituperationem quippe vini ista quasi consolatio est p quā ostēditur quātas voluptates rusticis natura p̄stiterit. Qđ aūt ait fortunatos nimium non ad fortunā: sed ad fortunæ pertinet quātitatē. Nā hoc dicit quātum in se est maximas eis natura præstitit voluptates quas si nossent essent nō fortunati sicut nūc sunt. Sed nimium fortunati. Procul discordibus armis.i. longe a ciuitatibus plenis iurgio: & rapinis. Iustissima tellus pprie nā si iustus est q & qđ accipit reddit: terra vtiq́; iustissima est quæ maiore fœnore accepta restituit. Si non ingentē foribus domus alta superbis. Mane salutantum totis vomit ædibus vndā: vt etiā in laudem fecit italiæ: nō solū vitā laudat rusticā: sed etiā SER.

Sacra deum sanctiq; patres: extrema per illos
Iustitia excedens terris vestigia fecit.

PIERIVS.

a ¶Totis vomit ædibus vndam. In Mediceo codice, vomat, scriptum, quod nescio quid elegantius sonat. b ¶Illusasq; auro vestes. In codicibus aliquot antiq̃s legere est, inclusasq; auro, quã tamen lectionem improbat Seruius, &, Illusas. In antiquioribus oĩno est. c ¶Alba nec assyrio. In Mediceo, & aliquot aliĩs antiquis, neq; assyrio, legitur. d ¶Et nescia fallere vita. In Romano codice, vitam, legitur: cuius suppositum erit quies. In reliquis tamẽ omnibus exemplaribus habetur, vita, & longe melius. e ¶At secura quies, & at frigida tempe. In Longobardico, ac, vtrobiq; scriptum, sed magis placet At, id vero in Ro. cod. p, d, vt sæpe solet scriptum inuenies. f ¶At latis ocia fundis. Scribendum, otia, per, t, ex Medi. cod. & marmorꝫ consensu, est etiã, ac, pro At, quod nõ æque probaẽ. g ¶Non absunt illis saltus ac lustra ferarum. Vetera omnia exemplaria quotquot habere contingit nõ illis, sed illic legũt: quod mirifice placet, idq; etiã Seruiꝰ agnouisse videẽ: dum q̃ rure queq; in vrbe sunt memorat. h ¶Paruoq; assueta iuuẽtus. In Ro. cod. legiẽ: exiguoq;, adsueta, verũ ideo magis placet. Paruo, vt in reliquis exẽplaribus habeẽ: quia frequẽtissimo auctorum vsu dicitur, contentus paruo.

sed etiam cõtrariam .i. vrbanam vituperat. Nam ista quę de vrbibꝰ dicit opinabilia sunt bona: nõ etiã vera: vt rustica sunt. Multũ enim interest inter verũ & opinatũ malũ seu bonũ. Vnde Iuuena. pauci dignoscere possunt vera bona. Inhiant: habere
Inhio. desiderant: & dicimus inhio illã rem. Pulchra testitudine .i. indica vñ postes ornanẽ vel lectuli. Luca. Foribus testitudinis indæ Terga sedent fuluo maculas distincta smaragdo. Illusasq; auro vestes .i. q̃bus artifex ludens auro aliqua depingit. Male aũt q̃dam Inclusas legũt Ephyreiaq; ęra corinthia: q̃ laudat etiã Cice. Nam ephyre est corinthꝰ. Alba nec assyrio fucatur lana veneno
Assyrij. Assyrij populi sunt adiacentes. Syriæ apud quos primũ vsus inuentus est purpuræ. Veneno: colore. Nec casia liq̃di corrumpiẽ vsus oliui: Casia hærba est qua fit vnguentũ. Mire aũt ait vsus oliui corrumpiẽ. Nã oleũ gñalẽ vsum habet quod cũ in vnguentũ fuerit corruptũ vni rei tantũ esse aptũ incipit. Nescia fallere vita. Aut q̃a innocentes sunt: aut quia immobilis est status vitæ eorꝫ. Vrbanorꝫ em̃ fortuna: aut
Fundus. insidiĩs. aut p̃scriptione variaẽ. Latis ocia fundis. Fundus dicitur ab eo q̃ rerũ oĩm sit fundamentũ. Speluncæ viuiq; lacus .i. bona naturalia nõ sicut in vrbibus quæsita. Vñ Iuue. Et spelũcas dissimiles veris. Frigida tẽpe: Tempe sunt p̃prie loca amœna Thessaliæ abusiue cuiusuis loci amœnitas. Mollesq; sub arbore somni: μολακοι δ᾽ ὑπὸ δενδρεσι μ υπνοι. Illic saltus & lustra ferarũ .i. venationes quæ penitus in vrbibus nõ sunt. Bene aũt lustra ferarũ quia sunt in vrbibus lustra meretricum. Paruoq; assueta .i. nõ vrbana quæ est segnis & prodiga. Sacra deum sanctiq; patres: duo dicit sacra deorꝫ sancta apud illos sunt sancti etiam parentes. Extrema per illos iustitia excedẽs terris vestigia fecit: Hoc & Aratꝰ dicit iustitiam primo in vrbibus post ea tantum in agris fuisse vbi eam inducit loquentem cur abscedat e terris.
PRO. ¶Ephyreiaq; æra corinthia. Ephyra em̃ prius dicta est postea corinthus Frigida tẽpe. Tẽpe sunt loca nemorosa frigida fontana.
MAN. ¶O fortunatos agricolas. Tullius in Catone maiore Catonẽ ipsum illa dicere introducit. Venio nũc ad voluptates agricolarũ quibus ego incredibiliter delector q̃ nec vlla impediunẽ senectute: & mihi ad sapientis vitã videnẽ accedere habent em̃ rõnem cũ terra quæ nunq; recusat imperiũ: nec vnq; sine vsura reddit qđ accepit: sed alias minore plerũq; maiore cũ fœnore. & Seneca epistola prima lib. xiĩ. de Scipione maiore inq̃t. Abluebat corpꝰ laboribus rusticis fessum exercebat em̃ opere se terrãq;. vt mos fuit priscis ipse subigebat. Hora. quoq; scđa ode carminis Epodõ rusticæ vitæ laudes & cõmoda enumerat vti & Maro amplissime. O fortunatos: o nũc interiectio est admirãtis: de qua latius in Tityro. Sua si bona norint. Enumeratis syluarꝫ cõmodis q̃bus agricolæ frui possunt & aliĩ: nũc multo plura cõmemorat. Facilẽ victum: facilẽ cibũ. habent em̃ in agro parata oĩa ad victũ necessaria. Mane salutãtũ. prima secundaq; hora potentes amicos salutabant quod Martialis li. iiĩ. optime docet ibi videlicet. Prima salutãres atq; altera cõtinet hora. Exercet raucos tertia causidicos Inhiant cõcupiscunt: Varios ornatos vti solebat in superbis do-
Postes. mibus apparere. Postes: a post dici videnẽ: q̃ post fores stant Pri-
Testudines. scia. auctor. Testitudine .i. testitudineis laminis q̃bus etiã lectos & repositoria vestiebant: Lucanꝰ foribus testitudinis indæ. Scribit aũt Ply. lib. ix. ca. x. q̃ testudines tantæ magnitudinis indicũ mare emittit: vt singularũ superficiæ habitabiles casas integant atq; inter insulas rubri præcipue maris iĩs nauigent cymbis: Testudinũq; putamina secare in laminas lectosq; & repositoria iĩs vestire. C. Aruilius Pollio instituit. Illusas: depictas. Ephyreiaq;
Ephyra. æra. Ephyra ante postea Corinthus appellata est. Colonia colli
corinthꝰ applicata in isthmo. s. videto Ply. lib. iiĩ. ca. v. vbi de peloponeso loquitur De Corintho etiam Stra. lib. viĩ. plurima scribit inter quæ q̃ ciuitas ipsa corinthiorꝫ amplissima vsq; fuit & opulẽtissima: seu viros innumerabiles ad ciuile regimen peritissimos siue eximias opificum artes animo vertis: erantq; in ea plurima opera ære elaborata. Ephyreia: sunt qui dicant .i. causa metri interpositum sed cum ephyreios a grecis dicatur soluit ei diphthõ
Assyria: gum: vt etiã ibi Priameia v̓go. Assyrio: persiæ iuncta est assyria:
in qua

verbum desiderat habeat: cẽseo aut iudico. vt sit o q̃ fortunatos censeam agricolas si sua bona norint: sed qui nil subaudierit minus ineptus erit: vt em̃ vulgares ita & latine locutiones q̃dam in affectu sunt nec p̃ficiunẽ effectu) q̃bus. s. agricolis ipsa tellus iustissima quia plꝰ reddit q̃ accipit sed nõ q̃ debet: fundit p̃cul .i. longe a discordibus armis neq; in mari: sed humo victũ facilem .i. parabilem & sine difficultate acquisibilem. Si .i. tamet si: domus alta qualis est in vrbibus cum rusticorum sit humiles habitare casas: superbis foribus .i. habẽs superbas hoc est magnificas & superbę ornatas fores: in quibꝰ scilicet spolia hostiũ & ferarum atq; sculpturę varię cõspici solent: vomit totis edibus ingentem .i. sane magnam: vndã .i. multitudinem vndatim proruẽtem salutantũ mane. s. prima hora diei (vnde Martialis. Prima salutantes atq; altera cõtinet hora &c. de qua consuetudine apud iuuenalẽ Satyra prima vbi de sportula loquitur plenius est videre) nec .i. & non & si supple nõ inhiant .i. cũ hiatu ferino se cõcupiscere indicant postes varios .i. ornatos aut forte iaspidios: pulchra testitudine .i. q̃. sunt in pulchra testudine: testudo aũt est circũuolutio & curuata camere vt dicunt in morem testudinis deuexa (vulgus voltã appellat) Mira est in omnibus vrbanis pompis vituperatio & a rustica simplicitate laus. Nam Epithetis singulis res eleuat. atq; damnat: vt postes: quia variĩ sunt: varietas enim ad pompam & prospectum inanem non ad vtilitatem pertinet fores damnat superbiæ: vndam salutantum molestie. quid enim miserius q̃ tot salutantibꝰ aures accõmodare sub primam lucem? Vestes aũt non decenter ornatas: sed illusas auro dicit: es corinthium propter vrbis luxũ & immodestam hoĩm appetitionem taxat. Nam eiusmodi commixtionem eo q̃ noua esset multi pluris q̃ solidum aurum siue argentum faciebant solebantq; ex eo conflare signa præciosissima. Sane es corinthium illud erat quod post deflagrationem corinthi ex variĩs metallis commixtum post incendiũ compertum est. Præterea q̃ lana fucatur oliuum corrumpitur manifestã habet vituperationem: sed ad ordinem redeo. Et si non inhiant vestes illusas .i. ad illusionẽ intextas auro .i. filis auratis & æra ephyreia .i. corinthia varia mixtione ex incẽdio vrbis nata misere placentia. Nec vsus oliui liquidi .i. puri liquoris corrumpitur. s. a rusticis casia .i. admixtione vnguẽti ex casia facti vt fit ab vrbanis. At .i. sed quies secura .i. separata a curis: & vita nescia fallere .i. fallendi ignara: & spelunce .i. antra amœna: & lacus viui .i. fluentes nec arte sed natura comparati & tempe .i. loca amœna & temperata qualia sunt tẽpe in thessalia frigida. s. frigore opaco de quo in buco. hic inter flumina nota. Et fontes sacros frigꝰ captabis opacum. & mugitus boũ gratus. s. pastoribus: & molles .i. sine anxietate somni sub arbore .i. in vmbris arborum: non absunt scilicet a rure: immo adsunt abunde saltus sup. sunt: illic. s. ruri: & lustra .i. latibula & diuersoria ferarum sunt illic: & iuuentus .i. multitudo iuuenum: patiens operum .i. operationum: hoc est laborum non vt vrbana deliciĩs assueta: & assueta paruo. s. sumptui & expensis modicis: sup. est illic & sacra deum .i. deorum rusticorum præcipue sunt illic sancta: & patres sunt illic sancti: & iustitia scilicet virgo astrea excedens terris .i. derelinquens ob scelera hominum terras & in cœlum facessens: fecit extrema vestigia per illos scilicet sanctos patres ruri degentes.

in qua Babylon est: vt Stra. li. xvi. scribit. Veneno colore: intelligit autem purpureum liquorem in Tyro vrbe Phœnicę optimum: Phœnicia enim pars est Syriæ vt scribit Ptolemæus lib. v. Ply. lib. v. ca. xiĩ. Fucatur tingitur coloratur: Phucos em̃ græce latine color dicitur. Casia de hac videto in Alexi: Ocia: voluptates. Fundis: ager q̃ videbatur pecudum ac pecuniæ esse fundamentum fundus est dictus aut q̃ fundat quotãnis multa. Varro auctor. Tempe loca amœna a cœli temperamento dicta vt libro primo theb. inquit Lactantius: Sunt autem proprie loca in Thessalia quinq; milium passuum longitudine & ferme sex latitudine vltra visum hominis attollentibus se dextra læuaq; leniter cõnexis iugis intus sua luce viridante: allabitur Peneus qui
inter

inter Ossam & Olympum nemorosa conualle defluit. Plyn. ... ca. ix. Frigida ꝓpter aquas & vmbras ait. Moises: iucūdi ... siue: quia dicit lustra ferarū per q̄ venationes intelligit. Sa

cra deū sanctiq; patres: figura est syllepsis p genera dicēdo em̄ sacra & patres sancti etiā sacra sancta intelligim̄. Sacrū aūt vocat quicq̄d destinatū est diis Macro. li. Sat. luminia: video egio. iii.

Sacrum.

SERVIVS.

¶ Me vero primum dulces ante omnia musę Accipiant: Diu quæsitum est: vtrū philosophiæ: an rusticitatis vita esset fœlicior. Vñ nunc dicit primā esse philosophiam: post ipsam rusticā vitam. Suā aūt personā ꝓ quacūq; ponit sicut paulo post. Rura mihi placeant: mihi ꝓ cuilibet posuit. Sic in primo. Nō illa quisq; me nocte per altum ire: In. iii. Ne mihi tūc molles sub diuo carpere somnos: & hoc est q̄ dicit Horatius in arte poetica. Hoc amet hoc spernat: ꝓmissi carminis auctor. Quarū sa. fe. poeta em̄ quasi musarum sacerdos est. Cœliq; vias: aut artes vt alibi: inueni germana viā. Aut certe circulos quib⁹ sydera cōtinentur. Defectus so. va. Atq vno mō tm̄ sol nobis deficere videt̄. s. cum prima Luna e regione eius obstiterit radiis: & eos nobis fecerit nō videri. Vñ varios accipim⁹ defectus nō quia varia ratione cōtingunt (Nā ratio vna est vt diximus) sed quia vel variis temporibus fiunt vel varie. Nā interdum duobus. interdum quattuor: interdum pluribus deficit digitis. Lunæq; labores: vel errores quia nō recta incedit: vel defectus contingūt lunæ quoties terræ altitudo interueniens radiis solis eam illuminari non patit̄. A quibus dicitur lumē accipere. Vñ tremor terris. variæ sunt opiniones. nā alii dicunt ventum esse in concauis terræ qui motus etiam terrā mouet: Sal. Venti per caua terrę citari Lucanus. Quærentē rumpere ventū credidit. Alii aquam dicunt genitalem sub terris moueri & eas simul cōcutere: vt vasa aquæ: vt dicit Lucretius. Alii σφονγοειδῆ terrā volunt. cuius plærunq; latentes ruinæ superposita vniuersa cōcutiunt. Qua vi maria alta tume. Obiicibus ruptis. Alii sic accipiūt ꝙ ruptis obiicibus. i. calpe & Athlāte mōtibus Hispaniæ & mauritaniæ Oceanus eruperit. Et ista fecerit maria quod nō ꝓcedit. Si em̄ hoc esset nō diceret tumescant: sed tumuerūt cū erupuerūt. Oceani maria. Vñ æstuaria oceani accipimus q per hispanias & gallias infinitum erumpit cōtempta lege riparū ad quas rursus recurrit. Cur rei opiniones Luca. in primo cōmemorat dicēs. Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet destituatq; ferens: an sydere mota secundo Tethyos vnda vagæ lunaribus æstuat oris: Flammiger an titan vt alētes hauriat vndas. Erigat oceanum fluctusq; ad sydera tollat. Quid ob quam causam Oceano properent se tingere soles Hiberni: circulorum hoc efficit ratio vt etiam in æneid. diximus. Tardis autē noctibus. i. æstiuis noctibus tarde venientibus. Sin has ne possim. i. partes physicæ philosophiæ ex qua sunt illa quæ dixit. Frigidus obstiterit. secundū physicos dicit qui dicunt stultos hoies frigidioris esse sanguinis: prudētes vero calidi. Vñ & senes in quibus friget: & pueri qbus necdū calet minus sapiūt. Inglorius: comparatione. s. philosophiæ sic in æneide: & mutas agitare inglorius artes. non ꝙ nulla gloria medicina esset: sed ꝙ minor q̄ diuinitatis & augurandi quæ ei obtulerat Apollo munera: vt Augurium cytharāq; dabat celeresq; sagittas. Sperchius fluuius Thessaliæ. Taygeta: mons laconū Libero & Bacchis consecratus: Hæmi: montis Thessaliæ in quo etiam sunt tempe.

¶ Defectus solis varios: lunęq; labores: deficit Sol quum eius orbem subit luna & obstat radiis. Lunæ autem defectio fit. quia nō suo lumine lucet: sed eo quod a sole accepit: quum in vmbrā terræ venit. Aestus autem maris ad Lunæ motum: & rōnem fiunt: sed lunæ sunt. v. motus: diurnus: menstruus: annotinus: altitudini ... extremi ad mare pertinent. Terræ aūt tremoris tres causæ

sunt. Nam aut ventis inclusis exitum quærentibus fundamēta quassantur: vt iis labefactis superiora cōtinuant: aut igni: quē inesse terræ ætna docet exusta cum cadunt: quum eis sonu ipsorum subsidit. Aut aquis id quod sustinent: delabi in liquorē patiuntur: sed cōsumptis terris latius constituunt. Quid em̄ oceano properent se tingere soles Hiberni vel quæ tardis mora noctib⁹ obstet bræuem diem facit quum octaua parte maior est ea pars circuli. qua subiecta terris est brumalis & superior eadem minor æquinoctialis circuitus. Sin has ne possim naturæ accedere partes Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis. significat san

Me vero primum dulces ante omnia musæ
a Quarum sacra fero ingenti perculsus[a] amore
Accipiant: cœliq; vias & sydera monstrent.
Defectus Solis varios Lunæq; labores:
b Vñ tremor terris: qua vi maria alta tumescant[b]
Obiicibus ruptis: rursusq; in seipsa residant
c Quid tantū oceano properent se tingere[c] soles
Hiberni: vel quæ tardis more noctibus obstet.
Sin has ne possim naturæ accedere partes:
Frigidus obstiterit circū præcordia sanguis:
d Rura mihi & rigui[d] placeant in vallibus amnes
Flumina amem syluasq; inglorius: o vbi campi
Sparchiusq; & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: o qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat: & ingenti ramorum protegat vmbra.

PIERIVS.

a ¶ Quarum sacra fero ingenti perculsus amore. In cod. Longobardico tantum legitur: percussus. Sed in Ro. in Mediceo, & aliis antiquioribus percussus: prout etiā dicitur, amore saucius, siue quia passim locutiones illæ percussus, & perculsus apud auctores confunduntur. b ¶ Qua vi maria alta tumescant. In Lōgobardico, tumescunt, legitur: sed elegantius est tumescant. c ¶ Oceano properent se tingere soles, tinguere. Vt in veteribus habetur scribendum esse ostendit. distinguo (aiunt veteres grammatici) de quo nemo dubitat: id vero diuersis coloribus tinguere significat, ac perinde secernere, & dissepararе. d ¶ Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes. In Romano codice, rigidi, legitur: sed enim non videtur amnibus cōuenire, vbi agitur de amœnitate, rigor enim glaciei potius congruit, vt ibi glacie riget horrida barba, nisi rigidi pro, gelidi positum sit, sed omnino fuit hic asperitas euitanda.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Me vero &c. Quia tātopere rusticam vitā laudauit: ne illa etiā philosophicæ & contemplatiuę ꝓtulisse videat̄ dicit se quidē præferre rusticanę vitę philosophicam & musarū diuina inuenta: sed si ad ea fœliciter aspirare nequeat: nullā esse in praxi vitā quā rusticanę ꝓtulerit: primas ergo partes diuinarū humanarūq; rerum cōtemplationi: hoc est philosophię attribuit: ꝓximas agriculturæ dicens. Verum pro sed: Ordo. musæ. i. deæ rerum: inuentrices: hoc est diuinarum rerum cōtemplationes: dulces ante oia. i. exercitia humana: quarū ego perculsus. i. affectus ingēti amore fero sacra vt. s. sacerdos accipiat me primū. i. primo & præcipuo loco: quia nihil gratius aut iucundius cōtingat: & monstrent mihi vias. i. cursus aut meatus cœli & sydera. i. syderū virtutem & significationem: & varios defect⁹ i. eclipses solis: & labores. i. eclipses & luminis imminutiones lunæ: & monstrent mihi vñ tremor. s. accidat terris: & qua vi tumescant. i. inflentur & extollant̄ maria alta. i. eleuata: & hoc obiicibus. i. obstaculis vt littoribus: ruptis. i. dissipatis & deiectis: & resident. i. descendant vt locū capiant: rursus in seipsa. i. in ꝓpria receptacula: prioresq; alueos ac ambitus. Et mōstrent quid. i. ad quid soles hyberni. i. qui illucēt tēpore hiberno: hoc est hyemali properent. i. festinent tm̄. i. intm̄ tingere se Oceano. i. magno mari terram ambienti: & id dicit secundum opinionem vulgi credentis solem in Oceanum sui lauandi causa decidere: vel q̄ mora obstet non noctibus hyemalibus: tardis. i. tarde decedentibus sed æstiuis tardis. i. tarde venientibus (eadem in fine primi æneí. reperies) Sin. i. sed si: sanguis frigidus circū præcordia. i. tarditas ingenii ex sanguine frigido circa cor producta (vñ Iuuena. ꝙ læua in parte mamillę. Nil salit archadico iuueni) obstiterit. i. obsistendo effecerit: ne. i. vt non vel quo minus possim accedere. s. intelligendo: has partes naturæ. s. rerum cœlestiū hoc est causas rerum. Rura. i. res rusticanæ: & amnes rigui. i. irrigatiui placeant mihi in vallibus. i. accedam ad delicias rusticanas: & amē flumina. i. amœnitatem fluminum: & syluas existens inglorius. i. sine gloria: quæ causas rerum inuenientibus debetur. O optantis est interiectio scribunt quidam oh. O qui me sistat. i. cōstituat & vt dicunt representet sup. illuc: vbi. s. sunt campi. s. amœni & sperchi⁹ scilicet fluuius thessaliæ ad quem orpheus canticorum sacra peregit: & taygeta (declinat̄ sicut hysmarus hic taygetus: & pluraliter hæc taygeta) mons laconiæ in achaia: bacchata. i. a bacchātibus frequētata: virginibus Lacænis. O qui sistat me in gelidis. i. refrigeratiuis vallibus hemi. illius mōtis thraciæ: & protegat me ingenti vmbra ramor. i. qs dabit vt naturali locor. dictor. ac cōsimilium perfruar amœnitate: q. d. se beatum fore si id contigerit.

 guine circum

guine circũ pcordia ducto aĩum Empedoclis snia. Sperchius thessaliæ fluminẽ. Taygeta laconices: vbi venantur virgines. Lacænæ: lacon enim lacæna facit. Lacedæmonius. Laconice regio est. Lacedæmon oppidum spartæ dicitur: vnde spartanæ sunt eædem virgines.

Lacedæmon.

MAN. ¶ Me vero primum dulces ante oĩa musæ. Quarum sacra fero ingenti perculsus amore. Sin has ne possim naturæ accedere partes &c. pponit rusticæ vitæ philosophicam. Hinc illã optat ad quã si accedere non possit. rusticam degere vitam exoptat. Est aũt ordo. Vero sed primum ante oĩa me dulces musæ accipiant &c. Cœliq; vias motus rationes cursus. Vltimi cœli motus est: vt dicũt astrologi super duas axis extremitates polum. s. arcticũ & antarcticum. ab oriente per occidentẽ in orientẽ iterum rediens: quem motum æquinoctialis circulus per mediũ diuidit & etiã alter inferiorum spherarum motus per obliquum huic oppositus super axes suos distantes a primis. xxiij. gradibus & xxxiij. minutis: sed primus oẽs alias sphæras secũ impetu suo rapit intra diẽ & noctẽ circa terram semel illis tñ cõtranitentibus: hunc aũt scd'm motũ diuidit per mediũ zodiacus sub quo quilibet septẽ planetarum sphærã habet propriã in qua pprio motu differt cõtra cœli vltimi motũ. Defectus solis varios. Quum in plenilunio luna fuerit in capite vel cauda draconis sub puncto directe opposito soli in firmamento tunc terra interponetur soli & lunæ: vñ quũ luna lumen non habeat nisi a sole deficit a lumine. Estq; gñalis eclipsis in oĩ terra si fuerit in capite vel cauda draconis directe: particularis vero eclipsis si fuerit ppe vel infra metas determinatas eclipsi semperq; in plenilunio vel circa cõtingit eclipsis: Quum aũt fuerit luna in capite vel cauda draconis vel prope metas supradictas & in cõiunctiõne cũ sole: tunc lunæ corpus interponet inter aspectum nostrũ & corpus solare: vnde obumbrabit nobis claritatem solis: & ita sol patietur eclipsim nõ qa deficiat lumine: sed deficit nobis ppter interpositionẽ lunæ inter aspectũ nostrum & solem: Eclipso aũt deficio significat: inde eclipsis. i. defectio. Defectus solis va. Vario enim mõ sol eclipsat quod cõtingit ppter diuersitatem respectus in diuersis climatibus. Lunæq; la. i. defectus. Iuue. saty. vj. de mulieribus. Vna laboranti poterit succurrere lunæ. Vñ tre. ter. Babyloniorum placita motus terræ hiatusq; & cætera oĩa vi syderũ existimant fieri vẽtos in causa esse nõ dubiũ reor inquit Ply. lib. ij. cap. lxxj. Neq; eñ vnq; intermiscunt terræ nisi sopito mari cœloq; adeo tranquillo vt volatus auiũ nõ pendeant subtracto oĩ spiritu qui vehit nec vnq; nisi post vẽtos cõditos. s. in venas & cauernas eius occulto afflatu: neq; aliud est in terra tremor q̃ in nube tonitruum nec hiatus aliud q̃ cũ fulmen erumpit incluso spiritu luctante: & ad libertatẽ exire nitẽte. Qua vi ma. al. t. Oceanus Soli. teste quem greci sic noĩant a cæleritate ab occasu solis irrũpens leuo latere Europã radit Aphricã a dextro scissisq; Calpe & Abyla montibus quos dicunt colũnas Herculis inter Mauros funditur & Hispaniam Et Ply. li. ij. inqt. Sed æstus maris accedere & reciprocare maxime mirum est pluribus qbus modis accidit. Verũ causa in sole lunaq;. Id aũt Macro. etiã lib. j. de som. sentit. ait eñ Oceanus quoq; in incremẽto suo hunc numerum tenet. nam primo nascentis lunæ die fit copiosior solito minuit paulisper. ij. minoremq; videt eũ. iij. q̃. ij. & ita decrescendo ad diẽ. vij. peruenit. Rursus. viij. dies manet. vij. par. & ix. fit similis. vj. x. v. & xj. fit. iiij. par. ij. quoq;. xij. & xiij. fit similis. ij. xj. ij. j. Soli. item ait. dubitatur etiã nũc qbus ex causis intumescat Ocea. nec in obscuro est plura pro ingenijs differentiũ potius q̃ pro veritatis fide expressa. Quid tñ ocea. Dierũ & noctiũ inæqualitatis causa obliquitas est Signiferi: teste Ply. lib. ij. cũ pars æqua mundi subterq; terras oĩbus fiat meẽtis: sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucẽ quæ vero obliqua ocyori transeunt spacio. Alñ sic in oĩbus circulis qui sunt ab æqnoctiali vsq; ad tropicõ cãcri & in ipo tropico cãcri maior est arc' diei q̃ noctis. i. arc' sup horizontẽ q̃ sub horizõte. Vñ toto tpe quo sol mouet a principio arietis per cancrũ vsq; ad finẽ vgĩnis crescũt dies supra noctes & tanto plus q̃to magis accedit sol ad cancrum & tanto minus quãto magis recedit. Econuerso autem de diebus & noctibus dum sol est in signis australibus in omnibus alijs circulis quos sol describit inter æquinoctialem & tropicum capricorni maior est circulus sub horizõte & minor supra. vnde arcus diei est minor q̃ arcus noctis: & secundum proportionẽ arcuũ descrescũt dies supra noctes & quãto circuli sunt propinquiores tropico hyemali tanto magis descrescũt dies. Tardis no. tarde venientibus. intelligit enim per id dies æstiuos qui lõgi sunt. Naturæ partes. i. naturalem philosophiam. Sunt enim philosophiæ tres partes: Moralis: & Naturalis: Rationalis: Moralis est quæ docet morum elimatam perfectionem. Naturalis q̃ de diuinis corporibus disputat. Rationalis vero quum de incorporeis sermo est quem mens sola complectitur. Macro. ait lib. ij. de som. Cũ itaq; Maro cœli vias & sydera solis & lunæ defectus terrarum tremorem & Oceani æstuaria dierum & noctium longitudinem & breuitatem complectitur physicæ secreta commemorat: est autem philosophia vt scri. Alcinous affectio sapiẽtiæ quæ soluit ac reducit ad intelligibilia: conuertitq; nos ad ea quę sunt secundum varietatem. Sapientia autem est scientia humanarum diuinarumq; rerum cognitio. Frigidus san. Empedoclis sententia loquitur is enim vt scrib. Cice. lib. j. Tuscu. Animum esse censebat cordi diffusum sanguinem. Calidus autem sanguis maiorem virtutem habet q̃ frigidus. vnde & omnes dextræ partes validiores sunt & debiliores sinistrę: quia has regit calor iecoris qui est concretus sanguis hinc caloris domicilium est. Ille vero contagione frigidi lienis hebetantur: lege Macro. lib. vij. & Ply. lib. xj. ca. xlvj. scrib. ꝙ cordi inest præcipuus calor ꝙq; ibi mens habitat. Tul. etiam in lib. de na. deo. ait. ꝙ omne quod est calidũ & igneum cietur & alitur motu suo: Quod autem alitur & crescit motu quodam vertitur certo & æquabili: qui q̃diu remanet in nobis tandiu sensus & vita remanent: refrigerato autem & extincto calore occidimus ipsi & extinguimur. Præcordia exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membranis: quæ præcordia appellant: ꝙ cordi prætenduntur Plynius libro. xj. Ovbi campi optandi aduerbium. Sperchius: Thessaliæ fluuius: vt scribit Strabo libro. ix. Solinus autem capi. x. scrib. in sperchio promontorio Orpheum siue sacrorum siue cantuum secreta agitasse Taygeta. Taygetus vt Strabo docet libro octauo mons est Laconicæ quæ in Achaia est: Est autem mons super mare non granæis admodum cæterum excelsus & erectus: Cui subijcitur sparta & amyclæ in regione mediterranea. vbi Apollinis templum. Liberi quoq; patris delubrum: Non ab re igitur Lacænis virginibus bacchata: Maro ait. Lacænis. id est Laconicis. Nam teste etiam Probo: Laconica lacænas facit: est autem lacon. g. m. lacæna vero. g. f. Hæmi: Thraciæ mons est cuius excelsitas sex milia passuum continet: vasto iugo procumbens in pontum: vt Plynius libro quarto capitu. xij. scrib. De eodem libro primo Fasto. ait Ouidius. Et quicunq; tuas accolit hæme niues. Est fertilis Thracia inquit Plynius libro. xvij. capitu. quarto. frugum rigore: & æstibus Aphrica & Aegyptus. Sistat: repræsentet. Cicero ad Aticum: Vt te ante Kal'. Ianuarius vbicunq; erimus sistas.

Margin notes: Solis Eclipsis. — terræmotus causa — Oceanus — Dierũ ac noctium inequalitas. — Partes philosophiæ — Sapientia — Præcordia. — Sperchius — Taygeta — Lacænis

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas:
a Atq; metus omnis & inexorabile[a] fatum
Subiecit pedibus: strepitũq; acherontis auari.
Fortunatus & ille: deos qui nouit agrestes.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Felix qui &c. Sicut primũ musis vacare optauit deinde agriculturæ ita docet primam fœlicitatem quæ quidem in terris cõtingere potest: in musis ac philosophia consistere: proxima in re rustica.

Ordo. ¶ Ordo est. Fœlix sup. est qui potuit cognoscere causas rerum quas per musas & philosophiam deprehendimus: atq; qui scilicet subiecit pedibus omnis metus: & id est etiam fatum inexorabile. i. necessitatẽ moriendi: is pfecto fœlix est q vere cũ apostolo dicere põt. Cupio dissolui & esse cũ xpo & q subiecit pedibus strepitũ acherontis. i. fluuij aut pricipis infernalis: auari: qa oĩm auidi. Nam serius aut citius sedem pperamus in vnã hoc est omnes

SERVIVS.

SER. ¶ Fœlix qui potuit: repetitio est superioris coloris. Nam hoc dicit & rustici fœlices sunt: & qui tribuunt operam philosophiæ. Inexorabile fatum: alibi fortuna omnipotens & ineluctabile fatum. Subiecit: calcauit. Fatum. id est fato venientia. Acherontis auari: omnem mundum in mortem trahentis. Deos qui nouit agrestes: qui abstinet a ciuicis malis: & aut rura habitat aut cum suis numinibus rura descripsit. Nymphasq; sorores: non panis sorores: aut syluani: sed inter se sorores: vt æterneos fratres inter se scilicet. Non populi falces. id est honores: qui a populo præstantur: proprie autem locutus est: vt falces populi

Panaq; Siluanūq; senem: nymphasq; sorores
Illum non populi fasces non purpura regum
Flexit: & infidos agitans discordia fratres.
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro.
Non res Romanæ perituraq; regna: nec ille
Aut doluit miserans inopē: aut iuidit habēti.
Quos rami fructus: quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua carpsit. nec ferrea iura
Insanūq; forum: aut populi tabularia vidit.

PIERIVS.

a ¶ Atq; metus omnis & inexorabile fatum Subiecit pedib⁹. In Romano codice legitur, ineluctabile fatū, qđ & alibi positum a Vergi. magis tñ eruditi probant, qđ varium est ad fertilioris facundiæ copiam.

❧ puli regum purpuram dicere. Infidos agitās disco. Discordiā posuit ꝓ auaricia. ab eo qđ ꝓcedit id quod sequitur. Infidos aūt fratres ideo ait: ꝙ auariciæ causa dissentiūt. Aut coniurato descendens dacus ab istro: non enī sollicitat cōiuratio barbarorū. Ister aūt fluuius est scythiæ. Nō res romanæ ꝑituraq; regna. regna. s. barbaroꝝ. Nā duo dicit rusticū nec romanū imperium mouet. i. ad ambitum cogit nec barbarorū regna peritura. Non enī Romano maledixit imperio licet hoc alij dictū velint ex gñali snia venire: ꝙ ois imperij magnitudo periculis subiacet. Vñ etiā Iuuena. ait. Ad generū Cereris sine cæde & sanguine pauci. Descēdūt reges & sicca morte tyranni. Neq; ille aut doluit miserans inopē: aut inuidit habēti. Ci. in tusculanarum li. v. hoc tractat dicens. In quem cadit vna mentis ꝑturbatio posse in eū omnes cadere sicut pōt omni virtute pollere: cui virtus vna cōtigerit: vnde nunc Verg. noluit dare rustico misericordiā: ne ei daret etiam cæteras animi passiones: quas nouimus & a bonis & a malis venire rebus: a bonis opinatis duas. Vnam præsentis tpis vt gaudium. Vnam futuri vt spem: a malis similiter duas. Vnam p̄sentis vt dolorem. Et vnam futuri vt metū: quas passiones esse animi nō dubium est. Nā & ipse ait in sexto. Hinc metuunt cupiuntq; dolent gaudentq;. Sallu. etiam in catilinæ bello ait. Oēs hoīes q de rebus dubijs cōsultant ab odio amicitia ira atq; misericordia vacuos esse decet. Nā animus haud facile verū ꝓuidet: vbi illa officiūt: ergo aut secundum tractatum Ci. hoc dicit: aut qđ absolutius est intelligamus. Ideo rusticū paupertatē nō dolere ꝙ eā malū esse nō credit: sed munus deoꝝ. Luca. de pauꝑtate. Et munera nondū intellecta deū. Est & aliud qđ possumus accipere. Ideo rusticū nec bonis: nec malis alienis moueri: qa ei⁹ non interest: quippe qui ab vrbibus est remotus. Nec ferrea iu. Dura inexorabilia: immutabilia. Insanūq; forū: litigiosum. Populi tabula: vbi actus publici continentur: significat aūt tēplū Saturni: in quo ærariū fuerat: & vbi reponebanť acta: q̄ susceptis liberis faciebāt parētes Iuuenalis. Tollis enī & titulis actorū spargere gaudes. Argumēta viri.

MAN. ¶ Rerū cognoscere causas. Cōmētator li. j. Physicorū ait. Sciētiarum quædam est perfecta: & illa est quæ fit ꝑ causam: q̄dā imꝑfecta: & illa est q̄ est sine causa. Atq; metus ois. Cice. li. iij. officiorum scri. Magnitudinis animi & fortitudinis ꝓprium esse: nil extimescere: oia hūana despicere: nihil qđ hoi accidere possit intolerandum putare: & paulo inferius inquit: fortitudinē esse dolorum laborūq; contemptionē. Inexorabile fatū. i. ex fato veniētia. De fato aūt latius æglo. iiij. videto. Itē Maro lib. vj. inqt. Desine fata deum flecti sperare p̄cādo. Acherontis auari strepitum: hoc est ipsam mortē. Qua mediante animæ immortalitas acquiritur: vt Ci. ait. strepitum aūt dixit ꝓpter animarū oīm illuc tendentium tumultum. Vnde poeta li. vj. de hac eadē re ait. Aeneas miratus enim motusq; tumultu. Dic ait o virgo: qd vult cōcursus ad amnem. Quidve petunt animæ? vel strepitum dixit. Qm̄ ibidē de Acheronte inferno fluuio inquit. Nec ripas datur horrendas nec rauca fluenta Transportare prius q̄ sedibus ossa quierint. Acherōtis: est acheron fluui⁹ in Calabria in pen insula quadam iuxta Cōsentiam: a quo oppidani Acherōtini: vt Ply. lib. iij. scri. Poetæ vero dicūt esse fluuiū in inferno cœno turbidū & æstuantē. Stra. aūt li. viij. docet. Quā acheron amnis fluens ꝑ pylum vrbē achaiæ alpheū intrat acherontiq; ꝓpter inferni ꝓprietatem inditū est vocabulū: qm̄ ea in ora Cereris & Proserpinæ ac Plutonis tēpla magno in honore sunt. Auari: nam inqt Oui. Serius aut citius sedē ꝓperamus ad vnā: ois enī acheron cymba recipit in altera ripā: nec satiať vnq̄: nā oēs auet Deos agrestes: de ijs li. j. Georg. late iam dictū est: quoꝝ etiam hic aliquos poeta noiat. Nouit: ille deos nouit agrestes: qui optimus est. hic fortunati haberi possunt. Sorores: inter seipsas. s. populi fasces. duodecim erant lictores. i. ministri qui cū fascibus virgarum securim cuiq; cōsulum præferebant. Vtq; consulum insignia erāt duodecim fasces ita p̄torum ac p̄sidum sex tantū. Lictor aūt a ligando dictus ꝙ quum magistratus populi Romani virgis quēpiā verberari iussissent: crura eius & manus ligari vincirique a viatore solita sunt. Isq; qui ex collegio viatoꝝ officiū ligādi haberet lictor sit appellat⁹: ita Valgius dixit de lictore: vt refert Gel. li. xvij. c.

Acheron

Acherōtini.

❧ iij. Tyro

☞ omnes descendimus in mortem: si non oēs in infernū: oēs tñ in acheronta: q sine lætacia dicitur fluuius: dum mortis gustamus amara: sed fœlix cuius tā mūda & purgata est ꝑ philosophiā fm illos & fm nos ꝑ gratiā vita: vt nec inferoꝝ cōcutiat metu. Fortunatus sup. est. i. beatus. (Nam fortunare in bonā partē accipitur) & i. etiā ille q nouit. s. per experientiā: deos agrestes. i. agrestiū deoꝝ munera: hoc est q intelligit & cognoscit quātū boni habeat agricolarū parcimonia, atq; cōtinētia: nō enim oia quæ bona sunt cōtinuo ab oibus intelliguntur q ea vidēt: vnde de paupertate Luc. Et munera nōdum. Intellecta deū. Qui inquā nouit: pana deū pastoꝝ: & siluanum senem: deum. s. siluarum, & nymphas. s. montium: fontium: fluminum: aut siluarum: sorores. s. inter se. Ideo aūt fortunatus est qa fasces populi. i. quos ꝑ populū in populū ferunt magistratus: aut honores populares: non sup. flexerunt illum. s. qui deos agrestes nouit: & purpura regum. s. indumentū: non flexit. i. sollicitauit aut attraxit & inclinauit ad se illum. i. animum illius: & discordia. s. ex auaricia aut ambitione nata agitans. i. vexans fratres infidos. i. iniq̄ sua distribuentes: vt qui nec partē posuere suis: quæ plurima turba est aut dacus populus a germanis danubio diuisus descendens ab istro cōiurato. i. ab accolis istri vt dacis getis germanis in romanos conspirantibus & cōiuratis. i. timor illorum: nō flexit sup. Et res romanæ & regna peritura. s. inquit Ser. Barbarorum quasi romana peritura non sint: cum dicturus sit iuppiter in primo æneī. de romanis. His ergo nec metas rerum nec tpa pono. Imperium sine fine dedi: sed diuus Augustinus vt ad dictum locū primi æneī. dicemus. Hunc locum atq; illū de verbis dñi Ser. xxix. argutius capit: dicens ex persona poetæ dictum esse regna peritura & ex persona iouis. quasi fallacis numinis. Imperium sine fine dedi. Non absurdum tñ esset ꝓ sentētia poetæ dicere: & quē res romanæ. i. administrationes rerum quas romani possident: & regna. s. barbarorum peritura. i. a romanis subigenda & ad romanum imperium transferenda. sup. nō flexerunt. Alij enim laborant res partas possidere: alij vt possideant parere. Nec ille. s. agricola qui nouit deos agrestes aut doluit miserans inopem. i. miseratus quidem est inopem: sed non cum dolore. i. animi cruciatu: ita vt paupertatem tanq̄ rem malam misere metuat: cum sit paucis contentus: aut inuidit habenti: hoc est medium in affectionibus tenuit: ita vt neq; turpiter crucietur visis miserijs neq; inuidet visis aliorum diuitijs: sed supple carpsit fructus quos rami tulere sua sponte: quos ipsa rura tulere volētia. i. nō coacta & quia illis contentus erat non doluit miseratus inopem: quia paupertatem non putauit esse malum: & est altera expositio Seruij: nec vidit rura ferrea. i. dura & inflexibilia: nec forum. s. iudiciale: isanum. i. litigiosum: aut tabularia. i. loca vbi tabulæ. i. instrumēta hoc est litteræ publicæ ponunť: vñ dicit ppli. i. q̄ sunt de rebus populi: hoc est de rebus publicis.

❧ iij. Tyro autem Ciceronis libertus lictorem: vel a licio dictū scripsit. Licio enim transuerso: qui magistratibus præministrabant cincti erant: vt inquit autor idem Gellius. Populi ait: quoniam in quē populi suffragia: consularibus habitis comitijs auspicijsq; rite pactis. concurrebant: is erat consul designatus Purpura regum. Trabeā intelligit: erat enim toga ex purpura & albo. Verg. li. vij. de Pico rege. Paruaq; sedebat succinctus trabea. Flexit: mouit: sollicitauit. Infidos: alter enim alteri sublegit. Discordia: auariciam intelligit. Coniurato: actiue dixit: non passiue: vt ille docet. Coniurato autem: qm̄ eius populi omnes quodammodo in Romanos coniurauerant: vt Daci: Sarmate: Germani: concitare aūt & conspicere fere in malum accipiunť quoties in patriam aut in principem coniuratio fit atq; conspiratio. Coniuratio semꝑ in alterius ꝑniciē grassari solet. Dacus diuidūtur Daci a Germanis Danubio: vt scribit Tacitus. Lucius Flor⁹ inquit ꝙ Daci montibus inhærent quotiesq; cōcretus gelu Danubius iunxerat ripas: discurrere solebant: & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submouere. Misso igitur Lentulo vltra vlteriorem reppulit ripam: circa p̄sidia constituit: sic tunc Dacia non victa: summota atq; dilata est Sarmatas quoq; ꝑ eundem Lentulum Danubio ꝓhibuit:

Purpura

cōiurare

cōspirare

quibus tanta barbaries eſt: vt pacem nō intelligant. Germania quoq; magis turpiter amiſſa q̄ glorioſe acquiſita. Hæc ex ſo ro. Tranquillus vero ſcribit Auguſtum Germanos vltra albim ſummouiſſe: ex quibus ſueuos & Sycambros dedētes ſe traduxit in Galliam. Iſtro: Iſter vt Stra. ait lib. ix. orit̃ ab extremis Germaniæ partib⁹. ſuperiores aūt fluminis partes in fontes verſus vſq; ad præcipites eius decurſus: quos catara ctas noīant. Danubiū vocāt: q maxime per Dacoꝝ agrū delabunt̃. Alias v̄o inferiores vſq; in pontū per Getas: Iſtrū vocitant. Cæterū idē Dacoꝝ & Getarum ſermo eſt. Ferrea iura: dura firma immobilia. Inſanum. clamoſum. Forū: locus dicit̃ in quo iudicia ferri ſolēt: vt ſcri. Feſt⁹. Tabularia: loca vbi tabulę. i. ſcripta publica & litteræ ponūtur. greci grāmatophilacia appellāt.

Iſter. Fo. Ta. na

SERVIVS.

SER. ¶Cęca freta: ſubito in tempeſtatem ſurgētia. Penetrant aulas. i. profitētur ſatellitiū. Limina aūt dicit interiorē familiaritatē. Sic Turnus. Stirpē admiſceri phrygiā ſe limine pelli. Hic petit excidijs: vrbē incertū alienā an ſuā. Vt gemma bibit. i. gemmeo poculo nō gēmato. Sarrano oſtro. i. tyria purpura: quę em̄ nunc tyros dicit̃: olim ſarra vocabatur a piſce quodam. qui illic abundat quē lingua ſua ſar appellant. Iuuenalis: Aut picte ſarrana ferentem ex hūeris aulea togæ. Plauſus hyātem per cuneos geminatus em̄ plębiſq; patrumq; Corripuit. Ordo eſt: corripuit em̄ hūc geminat⁹ per cuneos plauſus & plębis & patrū. Exilio: voluntario ſcilicet propter auariciā. Sub alio ſole: ſub alio climate.

ASCENSIVS.

AS. ¶Sollicitāt alij remis fre. Vt plenius ruſticoꝝ quietē & cōtinentiam laudet inuehitur in aliorū cōmotiones & luxū dicens. Alij ſcilicet vrbani rerū & honorum plus q̄ ſat eſt cupidi: ſollicitāt remis freta ceca. i. occulta & latentia: & ruunt. i. præcipites currūt in ferrū. i. in arma: & penetrāt aulas. i. theatra aut regias & limina regū. i. fiunt aulici vt fauore regum emergant. hic. i. quiuis eoꝝ petit. i. adorit̃ vrbem inſidijs. i. per inſidias affectat gubernacula vrbis: & petit miſeros penates i. domeſticos deos aut optima q̄q; miſeroꝝ & penitiſſime cuſtodita ab eis: vt bibat gēma. i. aut poculo gēmato aut (quod plus eſſet) gēmeo: & vt dormiat oſtro ſarrano. i. purpura tyria nam tyros olim ſarra dicta eſt: ea autem purpura præſtat cæteris cum ſit dibapha. i. bis tincta. ſ. vt habeat lectū coopertū purpura tyria aut tapetis purpureis: alius condit i. abſcōdit opes & incubat auro defoſſo. i. incubando inuoluit ſe in aurū quod prius infoſſum vt nunc cōſpiciat defodit. vn̄ hora. ſermone primo cōgeſtis vndiq; ſaccis indormis inhians: & tāq; parcere ſacris. Cogeris aut pictis tanq; gaudere tabellis. hic attonitus. i. ſtupefactus & raptus admiratione indigna: ſtupet roſtris i. magiſtratibus pro roſtris gerendis. Plauſus corripuit. i. totū ad ſe rapuit: hunc. i. aliū: hiantem. i. auiditate glorię captū ita vt more canis ſitibunde vix os occludere poſſet: corripuit dico per cuneos. i. populoꝝ receptacula: em̄ pro: qa geminat⁹. q. d. nec id mirum: quia geminat⁹ (& eſt faceta irriſio: ſicut illa horatij in tygillum Mœſtū ac ſollicitū eſt cantoris morte tigilli. Quippe benignus erat.) plębis & patrū. qui. ſ. magnus & multū appetēdus videtur. Alij ſup. gaudent perfuſi. i. qn̄ perfuſi ſunt ſanguine fratrū & mutāt domos. ſ. paternas & limina dulcia. i. quæ merito dulcia ſint. exilio. i. p dulcibus domibus exulāt vltro vt. ſ. diuitias acquirant aut poſt effuſionē ſanguinis fraterni: vt ſcelerati voti cōpotes fiant: & quærunt patriā iacentē ſub alio ſole. i. ſub alio climate: ſed fœcūdius dicit ſole. Nā ſi in diuerſo climate eſſet idē ſol. i. idē reſpectus & eadē influentia ſolis leuior eſſet mutatio loci: q̄ vbi alius eſt ſol. id eſt diuerſus influxus eius.

Ordo

Sollicitant alii remis freta cæca; ruuntq;
In ferrum: penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis vrbem: miſeroſq; penates
Vt gemma bibat & ſarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius: defoſſoq; incubat auro.
Hic ſtupet attonitus roſtris: hūc plauſus hyantē
a Per cuneos geminatus[a] enim plæbiſq; patrumq;
Corripuit. gaudent perfuſi ſanguine fratrum.
Exilioq; domos & dulcia limina mutant.
Atq; alio patriam quærunt ſub ſole iacentem.

PIERIVS.

a ¶Hunc plauſus hiantem, per cuneos (geminatur enim plæbiſq; patrumq;) corripuit. Romanus codex, Mediceus, Longobardicus, & pleriq; alij, geminatus, legunt: quod etiam approbatur a Seruio.

PRO. ¶Vt gēma bibat &. ſ. d. o. Tyriā purpurā vult intelligi Sarranū oſtrum. Tyrrum autem Sarram appellatam. Home. docet quem etiam Ennius ſequitur autorē: quum dicit penos Sarra oriūdos.

Sarra.

MAN. ¶Cæca freta: latentia momento enim vertuntur: cum tranquilla eſſe videantur. Penetrant aulas: varia vrbanorum vota indicat aliqui enim auaritia ducti nauigant. aliqui faſtu colunt regia tecta: aliqui militiam &c. Aula aule græce latine atriū. Aulos vero tibia. Limina interiora ſcilicet. Penates: domos. vt gemma bibat. Martialis etiam ait. Gemmatum ſythicis vt luceat ignibus aurum. Ah quoties digitos exuit iſte calix. Iuuena. ſaty. v. Trāſfert ad pocula gemmas: Plyni⁹. Nec hoc fuit ſatis: tuba gemmarum potamus. & ſmaragdis teximus calices. Gemmæ autem præcioſi lapides dicuntur: vt aiunt quod inſtar gummi luceant. Sarrano oſtro: id eſt tyria purpura. Tyrus enim ſarra quandoq; dicta eſt: vt Homerus docet quem etiam Ennius ſequitur autorem quum dicit Pœnos ſarra oriundos: vt ſcribit Probus: Tyri autē nobilitas omnis conchylio atq; purpura conſtat: vt Plynius libro quinto capitu. xx. inquit: Strabo autem libro. xvj. ait q̄ poſt ſydonem maxima atq; antiquiſſima phænicum eſt Tyrus: quæ tota inſula eſt continenti tamen aggere coniungitur quem Alexander in obſidione congeſſit. apud Tyrum purpurarum piſcatus hinc Tyria purpura optima oīm perhibetur. Diſtat Tyrus a ſidone nō pluſq; ducentis ſtadijs Poſt Tyrū eſt antiqua Tyr⁹ triginta diſtans ſtadijs Oſtro purpura: ex Oſtreis em̄ piſcibus etiam tingitur. de quibus lib. ſ. Geor. Roſtris: erāt Roſtra in foro locus ad palatinas radices. Vn̄ ad populū loqui plurimū conſueuerāt: & a roſtris nauiū ſic quoq; cognominata: ait em̄ Liuius: Naues antiatū partim in naualia ſubductę: partim incenſę. roſtriſq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit. Hiantem: anhelantem certaminis labore & palma. Eſt autem ordo hunc hiantē corripuit. id eſt mouit ſolicitauit & plębis & patrum plauſus enim certe ſed vacat potius per cuneos geminatus. id eſt ſæpe redditus non enim ſemel tantummodo plaudebatur: ſed iteratis vicibus. Potes etiam exponere hiantem. id eſt honoris cupidū & referre ad graues viros qui in theatris cū plauſu excipiebant̃ ignaui: cum ſibilis. Cuneos. ꝯſeſſus. Gaudent. alij. ſ. Exilio parricidijs enim exulare coguntur. Sub alio ſole: ſub alia regione.

Aula. Aulos. Gemma Sarra. Tyrus. Roſtra

ASCENSIVS.

ASC. ¶Agricola ĩcuruo ter. &c. docet agricolam nō ocioſum eſſe nec ceſſitare ſed lōge letioribus exercitationib⁹ teneri. Quia vbi ſup. ſeu poſt q̄ agricola dimouit. i. cum non in aduerſas partes mouit & diſcidit: terrā aratro incuruo. i. poſtq̄ arauit & coluit vt decet terrā: hinc. i. ex hac re: hoc eſt ex agricultura eſt labor āni. i. toto anno nō diſtinetur alio labore q̄ qui in agros ſit aut ad agrū quodammodo pertineat & ſuſtinet hinc. i. ex hac re: patriam: qa oēs viuunt ex agricultura: fuerunt q; agricolæ ſæpe bellis gerēdis optimi & ſuſtinet. i. ſuſtētat & educat hinc paruos nepotes. i. liberorum ſuoꝝ liberos. & ſuſtinet hinc

Ordo.

Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor. hinc patriā paruoſq; nepotes
Suſtinet: hinc armenta boū meritoſq; iuuēcos:
Nec requies quin aut pomis exhuberet annus
Aut fœtu pecorū: aut cerealis mergite culmi:
Prouentuq; oneret ſulcos: atq; horrea vincat.
Venit hyems: teritur ſicyonia bacca trapetis.
Glande ſues leti redeunt: dant arbuta ſyluæ.
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

SERVIVS.

SER. ¶Hinc anni labor. i. agricultura habet totius anni ſubſtantiam. Hinc patriam ſuſt. Dona. villā intelligit non revera patriā. Meritos iuuencos. Laboris ſui conſortes. Nec requies. i. nunq̄ pōt ruſticus oī ex parte deſtitui. Cerealis mergite culmi. Manipulos ſpicarum mergites dicimus. Sicyonia bacca: oliua a ciuitate laconię ſicyone abundat olea Trapetis: molis oliuaribus: & declinatur trapetum ſicut templum. Terentianus: Quo ſuper inſidēs trapeto ſigna gyris temperat. quod metrum aptū eſt oliuam terentibus. Arbuta poma ſylueſtria. pendent circū oſcuianati. i. non ſolum alijs rebus ſed etiam

merg Trap

a Interea dulces pendent a circum oscula nati.
Casta pudicitiam seruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt: pinguesq; in gramine læto
Inter se aduersis luctantur cornibus hœdi.
Ipse dies agitat festos: fususq; per hærbam:
Ignis vbi in medio: & socii cratera coronant:
Te q; libans Leneæ vocat: pecorisq; magistris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
b Corporaq; agresti nudant b prædura palestra.

etiā filioꝝ aspectu & frequētia gaudent cōtra illud. Exilioq; domos & dulcia limina mutāt. Casta pudicitiā seruat dom⁹: nō vt in vrbib⁹ impudica. Ipse dies agitat: Hic est suspendendū & sic inferēdū festos. Nā hoc dicit oēs dies sic habet: vt festos putes. Alii dicūt festos dies cū religiōe cōcelebrat. Agresti palestra. Rustica luctatiōe. Palestra aūt dicta vel ἀπὸ τῆς πάλης .i. a luctatiōe vel ἀπὸ τοῦ πάλιν hoc est a motu vrinæ. Nā ducti sorte luctanť.

Palestra. ¶Teriť sicyonia bacca trapetis: sicyoniā baccā oliuā dicit. Trapetum torcular est olei.

MAN. ¶Hinc. ex agricultura est. anni labor. hoc est opera totius anni toto siquidē anno ꝓ segete laborādū est. Vñ & Oui. li. j. meta. ait Sternunť segetes & deplorata colonis. Vota iacent: longiq; perit labor irritus anni. Hinc: ex agricultura & labore totius anni. Patriā: villā. Armēta boū meritosq; iuuencos: Varro. li. ij. c. ait. In bubulo gñe etatis grad⁹ dicunť quatuor. pria vituloꝝ: scd'a iuuēcoꝝ: tertia boū nouelloꝝ: quarta vetuloꝝ. Meritos: erga agricolā ipsum. iuuenc⁹ em̄ dr̄ vt Varro docet ab iuuando. quia iam ad agrū colēdū iuuare possit. Sustinet aūt armenta boū & iuuencos ex agricultura serēdo eruū: viciā medicā: & similia. Nec reges

Quin. s. est agricolę. Quin. i. vt ann⁹ aut pomis exuberet. Aut fetu pecorū &c. q sensus aliqualr ēt cōueniret: ꝓpter verba Theophrasti iā iā sequētia. Qd' aūt quin ꝓ vt aliqñ exponať: Gel. ēt li. xvj. c. xiij. edocet Sed vt ꝓ nō apud Maro. li. iij. ibi. Hic tibi ne qua more fuerint dispendia tanti: Quin vatem insanā aspicias. Cerealis mergite culmi. māipulo tritici calami. Prouētuq; oneret sulcos. Theophra. li. viij. inquit. ad incremētū aūt alimētūq; plurimū quidē cœli temperies atq; in: totū anni conditio iuuat: imbrib⁹ em̄ serenitatem oportune secutis: oia feracia per multisq; fœcunda reduntur. quāobrē nō perperā ꝓuerbio diciť. Annus fructificat nō tell⁹. vincat rūpat. Idē li. j. Geor. Ruperūt horrea messes. Sicyonia bacca: oliuā dicit: vt ēt Prob⁹ ait. Sicyon aūt teste Plyn. li. iiij. Achaie oppidū fuit: vtq; Stra. li. viij. inquit: maximā agri. Corinthi partē Sicyoni possessam occupauere; præterq; agrū Si

Trapeta cyonū Asopus perfluit. Trapetis: molis oleariis: trapeta aūt a terēdo dicta: nisi grecū ē: Id Varro docet. Cato aūt. c. cxlv. Trape

Autūn⁹. tos. ait Var. li. j. c. lv. Trapetas: Autūn⁹ dictus: q̄ tūc maxime augeanť hoīm opes coactis agroꝝ fructibus: author Festus. Apricis. soli expositis. quasi aphricis. i. sine frigore: phrice em̄ frigoris horror dr̄. Casta pudicitiā: Iuuena. tñ sat. vj. ait: lāq; eadē summis pariť minimisq; libido. Nec melior pedibus sili cē q̄ cōterit atrū: Quā quæ longoꝝ vehiť ceruice syroꝝ. Ipse agricola. s. Agitat: sępe agit & celebrat: Te libans: legiť ēt in antiqs delibās. Leneæ: videto li. ij. Geor. in principio. Magistratus pastorib⁹ magi

PIERIVS.

a ¶Interea pendent dulces circum oscula nati. Omnes antiqui codices hoc ordine legunt. Interea dulces pendēt. In aliquot etiam codicibus ex antiquioribus. Obscula, quia grammatici osculum, quod ob os petatur, dictum volunt: Sed enim ea b dura nimis est enunciatio. b ¶Corporaq; agresti nudat prædura palestra. In Rom. codice In Mediceo, & antiquissimis aliis. Nudant, numero multitudinis legitur.

net hinc armēta & iuuencos meritos. i. boues aratoris qui meruerūt ex fructu quē pepererūt labori suo sustētari: nec reges. i. intermissio: vlla sup. est: qn. i. quo minus hoc est vt nō: vt sit nūq̄ est qn annus exuberet. i. valde vber & fœcūd⁹ sit aut pomis aut fœtu pecorū aut mergite. i. manipulo: culmi. i. calami: cerealis. i. frumētacei a cerere inuēti & qn ann⁹ oneret sulcos ꝓuentu. i. frugibus abūde ꝓueniētib⁹: aut vicat. i. superet horrea: qd' plus est q̄ si horrea rūpat. Nā vicere horrea dicunť fruges: cū tot sunt vt nulla sit spes in horrea posse ingeri: sed in agro reponuntur: nīpi aūt cū paulo ampliores q̄ capere possent horrea sint: ita vt vi ingeranť. Māci. exponit qn ꝓ vt ac si dicat ne requies est sup. agricole. i. nūq̄ cessat: qn. i. vt annus ante exuberet & c. nō est legendū exuperet: ꝓpter syllabā secundā q̄ corripereť: sed meo iudicio melior sensus ē: vt dicamus agricole quidē requiē esse: q̄uis pri⁹ dictū sit: redit agricolis labor act⁹ in orbem: nam & nunc dixit: At secura quies & nescia fallere vita saltē in aīo: sed nō anno ita vt intermittēte agricola parū p opera suas annus nō intermittat ꝓuentus. Nā sni ę accipiēdę sunt ꝓ locis: qūo aūt agriculturā laudet si dicat agricole nullā esse requiē: nisi dicam⁹ ñ eē requiē i colligēdisq̄ q̄ sit p̄ięndis fructib⁹ & frugib⁹. Venit hiems. i. vbi hyems venit. i. iā accessit (est em̄ p̄teriti tp̄is) bacca sicyonia. i. oliua quę nasciť plurima ad sicyonia achaie oppidū teritur. i. pręmiť trapetis. i. molis oliuariis: & sues. i. porci redeūt lęti. i. pingues glāde: quā. s. sub quercubus rimati sunt: sylue dāt arbuta. i. fruct⁹ arbutoꝝ: & autūnus ponit varios fœtus. is em̄ pomifer ac vinifer dr̄: & vindemia mitis. i. botr⁹ aut vua vindemiāda: coquiť alte i saxis apricis. i. soli expositis. Interea. s. dū foris nascunť fruct⁹ & fruges: dulces nati pendēt circum vbera. s. matrū & dom⁹. i. familia & p̄cipue cōiunx casta: seruat pudicitiā: vaccę demittūt. i. deorsum mittūt iā distēta. vbera lactea. i. lactis plena quasi lactosa: sed id qa insuetius. vitauit: & hœdi pigues luctanť inter se cornib⁹ aduersis. i. ex aduerso obiectis: in gramine lęto. i. pingui. Ipse. s. paterfamilias & princeps domus agricola: agitat dies festos: & fusus. i. ꝓstrat⁹ & recubās per hęrbā. i. pratū hęrbosū. vbi est. s. ī medio ignis ad sacrificiū. s. cremandū: & vbi socii. s. laboris coronāt cratera. i. poculū magnum ampliter poturi: o leneæ. i. o Bacche ipse libās. i. sacrificans: vocat. i. inuocat te. & ponit magistris pecoris. i. primis pastoribus: certamina iaculi velocis. i. sagittaꝝ. hoc est signum qd' sagittis certatim deiiciant in vlmo. i. alta quauis arbore. Et. s. socii nudāt corpa p̄dura. s. sole & vēto indurata palestra. i. luctatiōe agresti. i. rudiū & agrestiū: si legendū ē palestre dic palestre. i. ad palestrā.

Magistrare. Palestra. strare em̄ est moderari: vt docet Fest⁹. i. regere & gubernare Palestre lud⁹ & loc⁹ dr̄: pale lucta: paleo luctor. Palestriō loc⁹ vbi palestra exerceť: palestres luctator: palesma lucta certamē. palestre aūt reptor Mercuri⁹ fuit. vt scri. Dio. li. j. qd' Hora. li. j. ode. x. etiam asserit.

ASCENSIVS.

Hanc olim veteres vitam coluere sabini:
a Hanc remus & frater. sic fortis hetruria a creuit:
b Scilicet & rerum facta est pulcherrima b Roma:
Septemq; vna sibi muro circundedit arces.
Ante etiam sceptrum dictæi regis: & ante
Impia q̄ cæsis gens est epulata iuuencis:
Aureus hanc vitam in terris saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica: necdū
Imposito duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spaciis confecimus æquor:
c Etiam tempus equum fumantia c soluere colla.

ASC. ¶Hanc olim veteres vitam coluere sabini. Laudat agriculturā ab antiquitate & veterum authoritate: omnium enim consensu vetustissimi mores approbatissimi sunt: vnde Phauorin⁹ apd' Aulum Gelliū. libr. primo capitulo decimo. Viue moribus prę

Ordo. teritis: loquere verbis præsentibus. ¶Ordo est. veteres sabini id est populi illi Italie sane antiq. coluere olim hanc vitam scilicet rusticanam: & Remus & frater scilicet Romulus coluere hāc vitam præcipue pastoralem: & hetruria fortis creuit sic: id est per agriculturam: scilicet: id est scire licet quid agricultura potest: quia &. i. etiam Roma pulcherrima facta est scilicet sic. i. p agricolas & pastorales. aut Roma facta est. id est euasit sic: id est per agri-

PIERIVS.

a ¶Sic fortis etruria Creuit. Sūt qui noī adspirēt hetruria, sunt qui etruria

SERVIVS.

¶Sic fortis Hetruria creuit iuxta hystoriam. Nam constat tuscos vsq; ad fretum Siculum omnia possedisse. Ante sceptrum: id est anteq̄ regnaret Iuppiter: qui est in dictæo Crete monte nutritus. Impia q̄ cesis gens est: arati hoc est qui dicit maiores boues comedere nefas putasse. Iuuena. nescierant primi gladios excudere fabri. Iam tempus equum fumantia soluere colla: Allegorice hoc dicit. Debemus fatigato ingenio parcere: & finem facere carmini: Sane non est comparatio sed translatio: sicut in fine primi libri legimus. Et multi volunt ideo dixisse eum hoc loco finē Georgicorum. se esse facturum q̄ duo sequentes libri pastorales sunt non Georgici: vt etiam in prima SER.

prima hui⁹ carminum parte cōmemorauimus.

PRO. ¶ Dicteo regi Ioui a Dicte monte cretæ: in quo educatus creditur.

MAN. ¶ Hanc vitam: rusticam & agrestem: de qua latius vbi de laudibus agriculture. Sabini veteres:

Sabini — Sabini vt quidam existimauere ab religione: & deorū cultu Seuini appellati. Velinos accoluīt lacus roridis collib⁹. Nā amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Infra sabinos Latium est ab latere piscenum tergo Vmbria apœninis iugis sabinos vtrinq; vallantibus: Plynius libro tertio capitulo .xii. Sabinoꝝ autem ager egregie Oliuetis & vinetis præditus est. Glandesq; passim producit: maxime gregibus & armētis student. Est autem gens antiquissima: de qua Strabo libr. v.

Hetruria — Hec & plura. Hetruria. Plynius. libro tertio. capitulo sexto. docet ꝙ primum Hetrurie oppidum. Luna portu nobile. Colonia luna a mari recedens: propiorq; Pisa Hetrurie autem fines ad Tybridis ripam vt ait Strabo: extensi sunt. Septem arces Roma enim septem amplexa est montes: Capitolinum: Auentinum: Cælium: Exquilinum Viminalem:

Septimōtina — Quirinalem: Palatinum. Horum autem etymologiam Varro scribit, docetq; etiam ꝙ dies septimontium nominatus est ab his septem montibus in quibus sita est. Dictei regis. id est Iouis cuius templum erat in dicte monte Crete qui mons ab Ida ad orientem solem mille abest stadijs. vt Strabo libro .x. scribit. In eo mōte Iuppiter educatus creditur: vt ait Probus: Id autem Maro quoq; libro .iiij. Georgic. asseruit: dicens Dicteo cœli regem pauere sub antro. Successit demum Saturno Iuppiter argenteo sæculo. Ante. ante Epanalepsis figura. id est replicatio. Impia gens: Var

Dictei Boues. — ro libro secundo. capitu. v. ait de boue loquens. Hic socius hominum in rustico opere: & cæteris minister ab eo antiqui man⁹ ita abstinere voluerunt vt capite sanxerint si quis occidisset: Plyn. autem libro septimo. docet quod animal occidit: primus Hyperbius Martis filius: prometheus bouem. Aureus Saturnus: q aurea ætate regnauit in Latio: vt supra etiam patuit latius: agriculturamq; ibidem edocuit: de quo maro libro .viij. sic Primus ab ethereis venit Saturnus ab oris: Arma Iouis fugiēs &c. Tu reliqua illic videto; aliqua etiam dixim⁹ æggloga quarta & æglo-

ga sexta

qui ethruria scribunt. Apud veteres ego nulla adspiratione etruria scriptum obseruaui. Imperiū vero etruscorum, vt ait Liuius, fuit ab alpibus, vsq; ad fretum siculum. vnde totum mare, quod a dextera Italici litoris est Tyrrhenum appellaꝰ: atq; hoc est qđ vergilius ait. Sic fortis Etruria creuit.

b ¶ Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma. Sunt antiqui codices, in quibus Pulcerrima, absq; adspiratione inueniatur, de qua scribendi ratione. M. Tullium in hoc nomine solitū fuisse, vel ipsius in oratore testimonio manifestū est: cui quum vnum ratio, alterum consuetudo dictaret, coactū se vsui cedere profitetur. Sed enim quid super hoc Terentius scaurus tradiderit: recitare non pigeat, vt etiam locum in ei⁹ codice mancum resartiamus, aut obscurum nimis adiecta paraphrasi dilucidemus. ait itaq; is. Et pulchrum, ꝙuis in consuetudine adspiretur, nihilominus tamē ratio exiliter & enūtiandum & scribendum persuadet. Ne vna omnino dictio aduersus latini sermonis naturā media adspiretur, ꝙuis alij a Græcis putent esse translatū, quasi pulchrū πολλον κρωμα quippe multum nitoris, & elegantiæ significaret. Sunt tamē non ebetis ingenij viri, qui nomina huiusmodi in Crum, exeuntia, a verbis deduci velint, a Fulcio fulcrum, a sepelio sepulcrum, ita a polio polcrum: mox consuetudine pulcrum.

c ¶ Et iam tempus equum fumantia soluere colla. Sunt veteres cod. in quibus, equom, scribitur. In Romano, & aliquot alijs. Spumantia, legitur. Quam esse cum translatione allegoriam Quintilianus ait in octauo, Et fumantia, habetur apud carisium, vbi de Allegoria.

per agriculturam pulcherrima rerum: quia agricole multū decoris ac roboris attulerunt rebus Romanis: ꝙ pro & Roma circundedit sic &c. aut que scilicet Roma circundedit vna sibi .i. ad decus & ornatum suum septem arces .i. colles: muro. s. vno: hoc est vnis menibus. Saturnus etiā aureus. i. optimus aurea sęcula instituens agebat in terris hanc. id est rusticanam vitā ante septrū id est regnum dictei: id est cretensis regis scilicet Iouis: hoc est antequ Iupiter expulso patre sibi regnum vsurparet: & anteꝙ gens impia. id est scelerata: est epulata id est epulum publicum constituit: iuuencis cesis. id est mactatis quod impium videtur cum sint socij laboris. nunc precipit Ture deum placa vitulum sine crescat aratro. Etiam supple homines necdum. id est non adhuc non audierant adhuc: classica. id est signa bellica vt tubas lituos & cornua inflari scilicet cū hæc vita in honore esset sub Saturno & necdum audierant enses impositos duris incudibus scilicet vt cudantur: crepitare. id est crepitum & sonitum dum percutiebātur dare: sed nos confecimus equor immensum spacijs. id est absoluimus immensam materiam aut nauauimus magnam operā in equore. id est re rustica quæ vt equor plana est. Et tempus est iam soluere. id est a iugo eximere hoc est tempus est soluendi: eximendi colla equum. id est equorum: fumantia scilicet ex diuturno labore: hoc est iam faciend⁹ est finis materię peractę & ad metam perductę.

ga sexta quæ huc quoq; conueniunt. Classica: tubarum sonitus inde nominantur: qa classes ęquitum ordines vocant: q maxime: vtuntur tubis Prisc. author. Tube etiam classica appellantur vt hic inflari classica Ouidi. quoq; libro .j. meta. ait de aureo sæculo. Non tuba directi: non eris cornua flexi: Non galeæ: nō ensis erat sine militis vsu Mollia secure peragebant ocia gentes confecimus equor. id est absoluimus immensam materiam. Est enim Metaphora. id est translatio a currentibus equis ad suum scribendi tenorem. Fabius libro .viij. ostendit esse cum translatione Allegoriam. id est inuersionem: vt aliud verbis aliud sensu ostendat. Erit autem sensus: quæ tractanda fuerant explicuimus. iam congruum est carmen finire. Cla[ssica]

¶ Finis Secundi Georgicorum cum explanationibus eius.

ASC. Teq; pales &c. vt morem institutum obseruem argumenta librorum paucis explanabo priusq; rem aggrediar Ouidiani autem argumenti explanatio huiusmodi est: ꝙ pro & Vates. id est diuin⁹ poeta vergilius monstrauit diuino. id est artificiosissimo carmine: omnia & te o pales: scilicet dea pabulorum hoc est vos pabula: & te sup. pastorū. i. inter pastores memorande. id est digne qui memoreris & prędiceris per orbem hoc est te o Apollo deus pastorum: & cultus. i. custodiam & curā pecorum: & pascua lęta. id est iocūda aspectu & fœcunda gramine: & quis. i. quibus locis armēta. i. maiora animalia qbus armēta stāt: vt boues æqui & asini: habitent. s. stationem suam hoc est vbi pascantur & stabulenꝰ: & qs locis stabulētur agni: Bene agni qui ꝓpter teneritudinē in stabulis aut potius caulis & septis: hoc est ouilibus detinenꝰ noctu cum

armenta

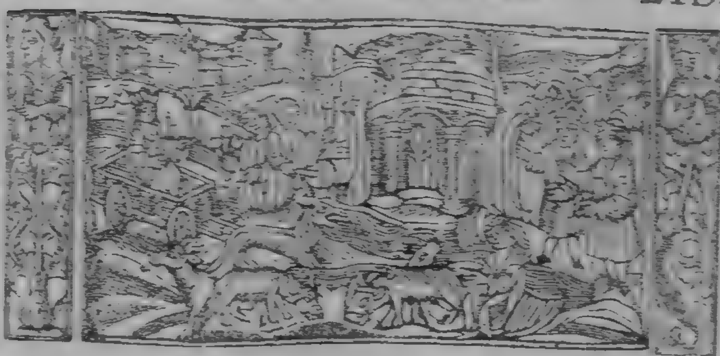
Ouidii in tertiū Georgi. Tetrastichon.

Teq; pales. & pastorū mēorande per orbem
Et pecorum cultus: & gramine pascua læta
Quis habitent armenta locis: stabulenꝰ & agni
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

Antonii Mancinelli Argumentum
Voluminis Tertii Georgi. Vergilii.

Panditur apta boū: vel equū tibi forma notāda:
Post vitulum curam monstrat: curāq; parentum.
Tradit equis aliam. Vim postea pandit amoris.
Curat ouis: Caprasq; simul lactis quoq; lanæ
Mentio. Cura canum: serpentum cura notatur.
Morborum quoq; te causas & signa docebit.
Communemq; luem cunctis animalibus olim.

armenta per prata vagentur sub dio. stabulētur ꝙ. i. in stabulis locenꝰ. Stabulū aūt a stando dictum est: vnde stantib⁹ fere attribuitur. equis bob⁹ & nonnūꝙ ouibus. Mācinelli qui singulas ꝑticulas explicat ex ordine argumentū cōstruitur sic. Apta. i. conueniēs forma boū vel equū. i. equorum: panditur. i. reseratur & manifestaꝰ. s. in hoc. iij. li. notāda tibi. i. cuiuis pastorali cura detēto: & sup. poeta mōstrat post i. postea ex ordine curā vitulū. i. vitulorum: & curā parentum. s. ipsorum & tradit aliā. s. curā eqs & pandit postea vim. i. violentiam amoris: & curat ouis. i. docet curare (Est em̄ accusatiui cas⁹ pluralis numeri) & capras simul & fit mētio: lactis: quoq; ꝑ & lane: & fit cura canum: & notatur cura serpentū & docebit. s. ad finem operis te causas & signa. i. indicia morboꝝ: & luem. i. pestē cōem olim. id est que olim contingit: cunctis animalibus.

P. Verg. Maronis Geor. liber Tertius.

TE quoq; magna pales & te memorande canemus
Pastor ab amphryso vos sylue amnesq; lycæi
a Cætera quæ vacuas tenuissent carmina[a] mentes
b Omnia iam vulgata: quis aut euristhea durũ[b]:
c Aut illaudati[c] nescit Busiridis aras?
Cui non dictus hylas puer: & latonia delos?
Hippodameq; hũeroq; pelos insignis eburno
Acer eqs: Tentãda via est qua me quoq; possim
Tollere humo: victorq; virũ Volitare per ora.

PIERIVS.

a ¶Cætera quæ vacuas tenuissent carmina mẽtes. Oĩa iã vulgata. Quamuis, carmina, nõ improbarim, in codicib⁹ tamẽ aliquot manu scriptis legitur, carmine, septimo casu. Non enim dicit cætera carmina iam vulgata sunt: sed cætera oĩa, quæ versibus pangi potuissent, queq; plurimũ in poetaꝝ argumẽta venire solẽt, mox ea q̃ nã sint, recẽset. b ¶Eurystea durum. Ne quem transuersum agant, qui, dirum malunt ad hoĩs crudelitatem, oñdẽdam: durum, castã esse lectionem, oñdit Val. Flacci parodia. Sed duro sæuæ sub rege Mycenæ. c ¶Aut illaudati nescit Busiridis aras. In Ro. codi. in Mediceo & in Lõgobardico Inlaudati, per in, scriptũ est more veterũ ac de illaudato quidem legas apud Gellium lib. ij. ca. vj. Locum vero hunc no. Marcellus expositur⁹ ait. Laudare significat etiam nominare. Ver. Aut illaudati nescit Busiridis aras id est nec nominandi. Plautus in captiuis. Id vt scias Iouem supremũ testẽ laudo ægio. Sunt qui illaudatum ferũ, & immanem interpretent̃. Non defuerunt olim, qui vergilio vitio verterent, quasi ociosum epitheton immanissimo oĩum Tyranno attribuerit. Sed enim tot inter opiniones, primas obtinere videtur Isocratis oratio dicentis, eum qui Busiridẽ laudare conatus fuerat, id demum effecisse, vt & vituperabilis, & odio magis dignus, ob eam cõmendationem videret̃, Eius vero verba subtexere visum est non importunum. αη ουν νυθι γε τοις υπο σου λεγομενοις ουτως αγανακτησειεν, ωστε μηδεμιας αν αποσχεσθαι τιμωριας. και τοι πως ουκ αισχυνεσθαι μαλλον η σεμνυνεσθαι προσηκει. τον παρα τοις λοιδορουμενοις υπ αυτων μαλλον αγαπωμενον, η παρα τοις εγκωμιαζομενοις. quorum sententia est huiusmodi. Verum enimuero, quæ a te dicta sunt, ea tam indigne ferre debet, ac si nullum inde sit honorem consecutus. cur vero quis non vituperatione se affectum potius q̃ laudatum iudicet, qui propter ea, q̃ in se maledice cõtorta sunt maiorẽ apud hoĩes gratiã cõsequatur, q̃ ꝓpter ea, q̃ fuerint ꝑcipue laudata. Quare si vergiliũ dixerimus, dum Busiridem illaudatũ appellat: locũ hunc Isocratis perstrinxisse, non inepte forsitan locũ interpretati iudicabimur. Alij Ouidio freti, dicunt illaudatum Busiridẽ ca de caussa dici, qa Iuppiter eius sacrificia nunq̃ approbauerit. Sed vereor, ne dũ tam multa sup illaudato, ꝑquirimus, nos quoq; illaudandi iudicem⁹.

ASCENSIVS.

TE quoq; magna pales. In hoc. iij. li. descripturus pascua & pecora inuocat eoꝝ numina: & fere simul inuocat & ꝓponit more grecoꝝ. Nã p metonomiã deoꝝ dearũq; noĩa pro rebus qb⁹ p̃sunt poni solẽt quocirca dicẽs te quoq; &c. duo facit nã inuocat venerabili illa cõpellatione ac affatiõe simulq; ꝓponit: qa nõ numina sed res quib⁹ p̃ise putabant̃ descripturus intelligit̃. ¶Ordo igit̃ est. O magna (qa suũ cuiq; numẽ magnũ ẽ) Pales. i. dea pabuloꝝ nõ canem⁹ i. cũ laude tua describem⁹ carmine. te. i. dona & munera tua hoc ẽ pabula & te o pastor. s. Apollo memorãde. i. denoĩande & memoria digne ab amphryso fluuio illo Thessalie. i. ꝓpterea q̃ illic admeti regis gregẽ pauisse ꝓhiberis: vñ nomios. i. pastorũ de⁹ habit⁹ es: & nos canem⁹ vos o sylue & amnes lycei. i. Archadici: apud q̃s. s. Pan & ceteri pastores plurimũ diuersati sunt. ħ est in hoc ope pascua & pecora. i. rẽ pastoralẽ ptractabim⁹ Cętera q̃ vacuas &c. Ne quis calumniet̃ poetã rẽ vilẽ minusq; delectabilẽ descripturũ q̃ pecoris curã suscipiat: iocundaq; figmenta ac poetarũ fabulamẽta p̃tereat: inuit se hanc rem descripturũ nõ ignobilitate quadam animi sed summa gñositate: qppe qui facilẽ in falcẽ messem immittere nolit nec alioꝝ inuenta sectari: Nã licet hesiodũ imitet̃: eũ tamẽ lõge p̃terit atq; p̃cellit: qa ergo cętera q̃ vacuas tenuissent carmĩa metens omnia iam vulgata tentãda inqt est via q̃ me quoq; possim tollere hũo victor q; & virũ volitare p ora. i. excogitanda est mihi materia non ignobilis aut in re tenui elaborandũ est vt nõ tenuis sit gloria sicut in quarto dicturus est In tenui labor: at tenuis nõ gloria &c. ¶Ordo autẽ est. Cętera carmĩa. i. cętere res carmine describẽde: quę tenuissent i. occupare potuissent mẽtes vacuas. i. securas nec de lodice parãda sollicitas: sed ociosas & liberas: sunt iã oĩa vulgata. i. ipse res sunt vulgo exposite & note: freq̃ẽterq; descripte. Nã q̃s nescit. q̃si dicat nemo: aut euristhea regẽ græcie: hoc est Micenarum & Lacedemõioꝝ: durũ. s. i Herculẽ quẽ ad tot labores implicat⁹ impulit: aut q̃s nescit aras. s. in qb⁹ hospites immolauit. aut arces. i. aulam tyranicam busiridis scilicet regis egypti. illaudati. id est illaudabilis aut nũq; iuste laudati Cui non est dictus: id est narrat⁹ & recitatus carmine: hylas puer scilicet Herculi dilectus: & cui non est dicta delos scilicet insula illa latonia. id est in qua latona Dianam & Apollinem enixa dicitur & cui non est dicta hypodame. s. puella dicta quasi equoꝝ domitrix aut bellicosa: & cui nõ ẽ dictus Pelops. s. fili⁹ Tantali a quo peloponesos dicta est acer. i. strenu⁹ eqs. i. bellator domitor cœnaomai in eqs & sup. insignis i dest clarus & famatus hũero eburno: quẽ. s. illi restituisse dicuntur

SERVIVS.

SER. TE quoq; magna pales &c. Inuocat deã pabuli dicturus de aĩalib⁹ sicut de frumentis & de vitib⁹ dictur⁹ Cererẽ inuocauit & Liberũ Sane nõ est mirãdũ visum esse eũ ꝓhemio q̃ iã est visus in prio. Nã nũc aliud quodãmõ incnoatur⁹ ẽ carmen pastorale. s. post cõpletũ Georg. Deinde ẽt si vnũ iit scimus cõcessum esse scribẽtib⁹ vt iteratione proœmij legentiũ reficiãt interdũ laborẽ. Nã & Liui⁹ freq̃ẽter innouat pricipia: vt incẽsã a Gallis vrbe & cõpletis cõsulib⁹ & Cice. in verrinis qui frumentaria cõciliauit auditoꝝ aĩos iteratione principij. Vt oẽs q alteꝝ iudicant & reliqua. Pales aũt vt dixim⁹ dea est pabuli quã alij vestã alij Matrẽ deũ volũt. hãc aũt Vergil. gñe fœminino appellat alij int̃ q̃s Varro masculino. Vt hic pales huic sacra soluunt̃. xij. kal̃. Maias die q̃ palilia vocãt̃ ab amphryso Amphrysus fluui⁹ ẽ Thessalie. circa quem spoliatus Apollo diuinitate ob occisos cyclopas admeto regi pauisse armẽta dr̃. Vñ eũ nũc inuocat. qui nomi⁹ vocat̃. vel απο της νομης i. a pascuis vel απο του νομων i. a lege cordarũ Sylue amnesq; lycei: κατ εξοχην montẽ Archadiæ posuit: vel qa pecorosa ẽ: vel qa pan illic est rusticũ numẽ. Cętera q̃ vacuas tenuissent carmia mẽtes. Oĩa iã vulgata. i. fabule q̃ delectatiõi eẽ poterãt & occupare mẽtes curis solutas iam descripte a multis in oĩm ore v̄santur Quis aut Euristhea durũ: Euristheus fuit rex græcie. Persei genus: q Iunonis instinctu imperabat Herculi: vt varia mõstra superaret qb⁹ posset perire. Vñ eum durũ appellauit q potuit ad cõplẽdũ odiũ nouercale sufficere. Aut illaudati nescit busiridis aras. Busiris rex fuit ægypti: qui cũ susceptos hospites imolaret ab Hercule interẽptus ẽ: cũ ẽt eũ voluisset occidere. Huius laudẽ scripsit Isocrates. Vñ illaudati participiũ ẽ ꝓ noĩe. vt sit illaudabilis nõ q laudat⁹ nõ sit: sed q laudari nõ meruerit: vt est illud in septimo. Diues in accessos vbi solis filia lucos: p iaccessibiles nõ quos nullus accessit. sed ad quos accedere nullus debeat. Cui non dictus hylas puer. Cui autem id est a quo. Hora. scribens vario fortis & hostium pro a vario. Hylas autem soci⁹ Herculis fuit qui aquatum profectus raptus ẽ a nymphis i. Misia. Latonia delos. insula in qua latona enixa est Appollinem & dianam: quã insulam ante vagam Apollo: vt in. iij. legim⁹: Mycone celsa gyaroq; reuixit vbi fabulã ei⁹ pleni⁹ diximu stabilẽ fecit. Hippodameq;: Greca q̃ in ει exeũt pleruq; ipm ει in ia soluunt: vt hipodame hipodamia. Penolope penolopia. Fabula talis est: hipodame filia fuit cenamai regis ciuitatũ Elidis & Pisæ: hic equos habuit velocissimos vtpote ventoꝝ flatu creatos. Qui ꝑcos ... multos necauit: sub hac conditione prouocatos ad curulæ certamen

Pales. amphrysus. euristhe⁹ Busiris. Hylas. Latonia.

tamen: vt aut vi traderet filiā: aut victos necaret cū postea Pelopē amasset: hippodamia corrupit myrthilū aurigam patris primi coitus pactione qui factis Cereis axibus cum victore Pelopea puella ꝑmissum posceret præmiū: ab eius marito est præcipitatus in mare: cui nomen imposuit: nā ab eius nomine myrtoum dicit̃ pelagus Humeroq; pe. insi. e. Tātalus pater Pelopis volēs deorꝫ tētare diuinitatē eis inuitatis filiū suū epulādum apposuit a quo oēs dii abstinuerūt excepta Cerere: q̄ brachiū eius consumpsit postea dii petēte Tātalo cū voluissent eius filiū reuocare ab inferis. Ceres eburneū brachiū restituit. Qđ ideo fingitur: qa Ceres ipsa est terra q̄ corpora vniuersa cōsumit ossa tm̄ reseruans. Acer equis: victor etiā œnomai. Via: ratio. Me quoq;. i. sicut se alii sustulerunt carminis merito. Victor effector ꝑpositi & voti: sicut paulo post: illi victor ego.

Tātalus.

PRO. TE quoq; magna pales: & te. m. c. pastor ab. a. vos. s. a. q;. l. Pales dea est pastorū: q̄ diem sacrū appellāt parilia trāsposita lrā l, quasi suo loco esset palilia potius diceren̄t: q̄ die natalis est vrbis romæ: q̄ a pastoribus est condita: huius aūt quorus Deæ esset: etiā ritus declarat. Nā & igne trāsiliūt accēsis stramentis more agresti: ibi hūc diem colētes lactē libant: q̄ fructus ex pecore tollit̃. Amphryso: flumē est thessaliæ: quorus regionē quandam molossi icoliūt. Quorꝫ rex fuit Admetus Pheretis fili⁹. quorus pecora & armēta Apollo pauit iussus seruiēdi contumelia. x. annis luere temeritatē: quā cyclopas ꝑdiderat: q̄ fulmē fecerant: qa indignabat̃ eo ꝑcussum Aesclepiū: is ergo inuocat eū cū Pale. Lyceus mons archadiæ regionis q̄ pecorꝫ præcipue est studiosa. Quis aut Eurystheū durū: eurystheus fuit rex: quorus imperio Hercules intolerabilia stipēdia sustinuit: aut il. n. b. aras. Busiris Neptuni filius rex ægyptiorꝫ: fuit aduenas ad aras immolare solitus: quem Hercules interfecit. Quoi. nō. d. hylas. p. e. l. d. Hylas Theiodamātis filius Dryopū regis: quorꝫ gens subiecta ꝑnaso fuit q̄ patre interfecto Herculē secutus studio ei⁹ virtutis ardēs. Quū ex comitatu argonautarū in mysia Hercules recessisset: ad materiā qrēdā remi quē fractū volebat reficere: & hylas ad hauriendā aquā ascanii fluminis vrnā extulisset dū accedit ad ripam adamatus a nymphis est: ꝑpter hunc Hercules comites deseruit nec secutus Iasonē: vt refert Apollonius in argonautis eius fluminis nympha meliæ Eunyce partus est: & Apollonius refert in argonautis. μεσυ ευνικας βαλεσιν. Latonia delos: qa ibi peperit Apollinē & Dianā in ipsa palme & oleæ arbore.

Busiris.
Hylas.

MAN. CAto maior in Cicerone de agricultura loquēs ait: Nec vero segetibus solū & pratis & vineis & arbustis res rusticæ lætæ sunt: sed pomariis etiā & hortis: tū pecudum pastu & apum examinibus florum omnium varietate. Itaq; non iniuria poeta fecisse videt̃ si post segetes atq; vineta & arbusta: de pecudum pastu & apibus scripsit. Te quoq; sicut Cererē & Bacchum cecinimus. Pales vt Naso & Festus aiunt: dicebatur pastorꝫ dea: cuius festa parilia dicebantur pastorꝫ: q; pro partu pecoris eidem sacra fiebant: q̄ dies: vt Prob. ait dies natalis est vrbis Romæ: q̄ a pastoribus est cōdita quo, die & igne transiliebant accēsis stramentis more agresti: & lactes libabāt: q̄ fructus ex pecore tollit̃: de his aūt late Oui. li. iii. Fast. Ply. aūt li. xviii. ca. xxix. scri. Romæ natalem fuisse. xi. kal. Maii. sic etiam Soli. ait. Oui. tñ li. iiii. Fast. xii. kal. Maii fuisse scribit. Sunt qui aliter scribant demū quo die condita fuerit incertū putare debemus: cum etiam & quo tēpore & a quo minime constat: quod quidem late ostendit Dio. lib. i. antiquitatum: vbi maximam refert varietatem. Pastor Apollinem intelligit: quomodo autem Admeti regis armēta apud amphrysum Tessaliæ fluuium pauerit videto æglo. v. Mac. vero li. i. satur. de diuisiōe dierum ait: Nomion Apollona cognominauerunt: non ex officio pastorali vt fabula: per quā fingitur Admeti regis pecora pauisse: sed quia sol pascit omnia: quæ terra ꝑ generat: vnde non vnius generis sed omnium pecorum pastor canitur. Licæi: arcadiæ mōs in quo delubrum iouis licæi quē

Parilia.
Licæus.

pana

dicun̄t dii exeso a cerere ei⁹ ꝑprio cui inquā hæc oīa nō sunt dicta. q. d. nemini: qa oēs norūt. (Sunt q̄ ne vitiosum sit bina epitheta sine cōiunctione vni dedisse dicāt legendū: humeroq; pelops in signis eburno: & Acer equis) qa ergo cætera iā nota sunt & diuulgata: tentāda. i. attētanda est via qua ego possim tollere id est erigere humo. i. a re humili qualis est aliorꝫ: inuētis dātaxat ī nūtū quoq;. i. etiā me sicut cæterarū rerū inuētores se extulerūt: & qua ego victor. i. cōpos voti: possim volitare ꝑ ora virūm id est virorꝫ. i. ꝑstātiū: qa a virib⁹ ac virtute dicun̄t viri: sed pulchrum est a laudatis laudari: vt hector neuianus, inquit: autore etiam Cicerone.

pana volūt intelligi: vt etiā an̄ ostēdimus. Strab. aūt lib. viii. scri. in arcadia fertilia fuisse pecori pascua: ꝑsertim equis atq; asinis equarū suppositoribus. Euristhea durū. Euristheus vt Euse. scri. fuit Mycenarū Lacedemoniorūq; rex: qui teste Dyo. lib. v. Herculi. xii. labores seu certamina perfici mādauit: propterea durum poeta dixit. Illaudati busy. a. legitur etiā arces in antiqs. Macro. lib. sat. vi. exponit illaudati ꝑ illaudabilis. i. nūq; nominandi: nā laudare significat prisca lingua noiare appellareq;. Strab. vero li. xvii. scri. q; nullus Busiris nec rex fuit: nec tyrān⁹ in ægypto. Vnde fabula est: qđ de ipso dr̄. Idem quoq; Dyo. cōfirmat: autem li. ii. in Osiridis veluti frugū ac fructuū repertoris memoriā apud posteros immortalē: boues ruffos q̄m viden̄t colore similes Typhoni: q̄ Osiridē necauit immolari ꝑmissum hoiesq; colore Typhōis antiq̄ reges ad sepulchrū Osiridis sacrificio mactabāt: qua ex causa pauci ruffi ægyptii reperiebant̄: externi plures: hæc res materiā fabulādi græcis dedit Busiridē hospites necasse: sed Osiridis sepulchrū ea crudelitate notādū est. Liuius tñ v. scri. q; Hercules Busiridē ægyptiorꝫ regē in ægypto mactatos aduenas ioui sacrificātē merito affecit supplicio. Euse. ait: q; Busiris Neptuni & lybiæ epaphi filiæ filius apud vicina Nilo loca tyrānidē exercuit: trāseūtes hospites crudeli sceleri interficiēs. Hylas puer: videto æglo. vi. Latonia delos: qa ibi peperit Dianā & Apollinē. Sed ꝑpterea in insula dicuntur nati (vt scri. Macro. li. i. sat.) q; ex mari nobis oriri viden̄t. Et hæc insula ideo delos, vocat̃: qa ortus vocat̃ & quasi partus liminū oia facit dela. i. apta clarescere. Præterea delos manifestus dicit̃. Deloo: manifesto: declaro. Est aūt delos insula in mari egeo sita vbi habēs in plano positā: & Apollinis tēplū habet atq; Larone: q̄ ibi Dianā simul & Apolinē peperit: autor Stra. li. x. Hippodameq;: in Pisa peloponēsi ciuitate (vt Dio. li. v. edocet.) Mars ex ægina Aesopi filia genuit Oenomaū. Is vnicā filiā Hippodamiā appellauit: finē vitæ ab oraculo sciscitāti respōsum est: tūc in fata illā cessurū quū filia nupsisset: decreuit igit̃ filiā ꝑpetua virginitate frui. Multis tandē vxorē sibi illā postulantibus certamē proposuit: quo qui victus esset interficeret: victor virginē despōderet. Equorꝫ ita instituit cursum a Pisa ad arā Neptuni: q̄ erat apud isthmū corinthi. Cursus erat eiusmodi. Oenomaus arietē ioui sacrificabat: q̄ virginē postulabat: quattuor equorꝫ ferebat̃ curru Oenomaus sacris peractis cursu sequebatur præcedente auriga Myrthilo assecutum hasta quā manu gestabat interficiebat: hoc pacto cum plures equorū velocitate peremisset: pelops Tantali filius visa Hippodamia corruptoq; myrthilo illius opera victoria vsus est: primus em̄ ad arā neptuni ꝑuenit: qua ex re dolore actus Oenomaus existimās aduenisse respōsi tp̄s sibi mortē consciuit: pelops aūt sumpta vxore hippodamia Pisæ regnū tenuit hæc ex Dio. Hippodame: dici pōt bellicosa: hippodamos enim bellicosus dicitur: vel equorꝫ domitor. Humeroq; pelops. Ordo est: & pelops acer eqs insignis eburno humero: quo pacto aūt id euenerit illi: videto li. vi. met. Ser. aūt fabulā interpretat̃. Victor voti cōpos virū vo. per o: ait Ply. Iunior li. vi. epi. ad tacitū equidē beatos puto: qbus deorꝫ munere datū est: aut facere scribenda aut scribere legenda: beatissimos puto qbus vtrūq;.

Pal. Eur.
La.
Osi.
Dela
Oen.
Fac. scribe.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Primus ego in pa. &c. Ostēdit qua via speret se victorem fore & humo e ferri posse si videlicet primus Mantuam musas trāsferat eisq; illic edem dicet: qđ se facturum dicit in honorem Aug. Cæsaris: qua occasiōe describit sacrificii concepti pompā & cæsaris triumphalia insignia: cui⁹ etiam egregia facinora se descripturum pollicetur. ¶Ordo igit̃ est. Ego rediens non illinc vbi fuerit corpore sed cōtemplatione & animi exercitatione: deducam vertice aonio. i. ab helico

Ordo.

ne mōte

Primus ego in patriā mecū (mō vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice musas.
Primus idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi campo templum de marmore ponā
Propter aquā: tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius: & tenera pretexit arundine ripas.
In medio mihi cæsar erit templumq; tenebit.

SERVIVS.

SER. ¶Primus ego in patriam: ideo primus q; ante illum nullus mātuanorū poeta fuit: aut qa nullus inde talis emersit. Modo tantummodo Aonio vertice: Bœotio. Aonia ipsa est bœotia: in q̄ est mons Helicon musis dicat⁹. Idumeas: palmas abundantes quales sunt: & quantæ apud idumē ciuitatem phœnicis. Luca. & arbusto palmarum diues idume. In medio mi. cæ. erit tēplūq; te. i. templum ipsi dabo: & verbo vsus est pontificali. Nā q̄n templum dicabat postem tenēs:

Aon.

dare

a Illi[a] victor ego & tyrio conspectus in ostro
Centum quadriiugos agitabo ad flumina curr⁹
Cuncta mihi alpheũ linquens lucosq; molorchi
b Cursibus & crudo[b] decertet græcia cæstu.

PIERIVS.

a ¶Illi victor ego, & tyrio cõspectus in ostro centum quadri-
iugos agitabo ad flumina currus: In Romano: In Mediceo:
& aliquot antiquissimis codicibus. Illic, hoc est Mantuæ, in
patria mea: quo prim⁹ ego musas ab aonia deduxero. In Lõ
gobar. abrasum est, c, imperiti nescio cuius temeritate. Quã
q; nihil prohibet, quin illi, ꝑ illic, accipi possit, vt in secũdo
Aeneid'. illi mea tristitia facta. quod pro illic positum Grã-
b matici veteres obseruarunt. b ¶Et crudo decernet græ-
cia cestu. In Ro. cod. Duro cestu legit̃, sed em̃ in quinto aenei
dos. seu crudo fidit pugnã cõmittere cestu, Præterea in Medi
ceo, in Longo. & aliis quibusdã, Decertet, habet̃: vt alibi cer-
tare palestra: quod vero obiiciunt alii, decernere ferro, id lo-
co suo examinabitur.

dare se dicebat numini q; ab
eo necesse fuerat iam teneri &
ab humano iure discedere. quod
aũt dicit in medio: eius templũ
fore significat. Nam ei semp̃ sa-
cratus numini loc⁹ est: cui⁹ simu
lachrum in medio cõstituit̃: alia
em̃ ad ornatum tantum pertinet
Tyrio cõspectus in ostro: in ha-
bitu põtificis. cuius se officium
dicit in templi ꝯsecratione sum-
pturum. Centũ quadriug. i. vni⁹
diei exhibebo circẽses ludos: vt
Varro dicit in libris de rebus po
puli Ro. olim. xxv. missis exhi-
bebant̃: sed. xxv. dicebat̃ erarius
eo q; ex collatiõe ppl'i exhibebat̃
q desiit esse postq; cõferende pe-
cunie est cõsuetudo sublata: vñ
etiã ꝑmãsit: vt vltimus missus
appellaret̃ erarius. Ergo centũ.
currus secundũ antiquitatẽ di-
xit. sicut etiam ad flumina. olim enim in littore fluminis circen
ses agitabãt̃: i altero later̃ positis gladiis. vt ab vtraq; pte eẽt igna
Circẽses. uie præsens periculum. vñ & circenses dicti sunt: qui exhibebã-
tur in circuitu ensibus positis: licet alii a circũendo dicant circen
ses vocari. Cuncta mi. al. lin. Mihi. i. ad honorem meum. Et hoc
dicit ex aliis agonibus ad me certatura grecorum multitudo con-
uenìet per alpheũ autem Iouis olympici agonem significat. Nã
Alphe⁹. alpheus fluuius est Elidis: que ciuitas iuxta Pisam est in qua co
litur olympic⁹ Iuppiter, Lucosq; mo. id est syluam nemeçã in q̃
celebratur Agon in honorem Archemori cuiusdã pastoris. Mo
Molorcius lorcus aũt pastor fuit: qui Herc. veniẽtẽ ad occidendum Neme-
çum leonem suscepit hospitio: eos autem ludos accipimus ꝑ al
pheum: qui Olympiaci dicũtur. per lucos molorchi eos qui Ne
mçea vocantur Crudo: Duro vt seu crudo fidit pugnam com-
mittere cæstu.

PRO. ¶Primus ego in primã. m. m. u. s. Aonio. r. d. u. m. Primus idu-
meas. r. t. m. p. Terrã quę non bœotia vocatur habuerũt ante Hy
rantes: Leleges Tenices phenices: Aones. vñ adhuc aonia dicit̃.
Est aũt in ea helicon mons sacer musis: in quoius vortice musis
fons expressus dicit̃ vngula pegasi: Quẽ alii aganippen: alii hyp
pocrenẽ vocãt. Inde ergo se decturũ musas dicit: quia post man-
tuanorum carmina scripserit. Idumeas aũt palmas ab Idumeorum gẽ
te. i. iudeorum: quæ regio est in syria palestina. Locũ aũt hunc dixit
nõ q; ibi tm̃ sint palme: sed pręcipue. Vbi flexibilis errat min-
cius: Mincius flumẽ ex Benaco lacu fluẽs: prętexit mantuã. Cun
cta mihi alpheũ. l. l. q;. molorchi Cursibus &. c. d. g. cęstu. Eos si-
gnificat Ludos qui in achaia celebrant̃. v. quoq; anno: & appel
lant̃ olympia: & eos qui in archadia: & dicunt̃ nemeçus. Alphe⁹
em̃ flumẽ est achaie: iuxta quẽ Elis oppidũ: extra qđ olympii Io
uis templũ ibi celebrant̃ quinquẽnalia certamina gymnica. Lu
cos molorchi nemeę adicit. Molorch⁹ fuit Herculis hospes: apđ
quẽ is diuersat⁹ est: quũ ꝓficisceret̃ ad leonẽ nemeçũ necandum
Qui quũ immolaturus esset vnicũ arietẽ quẽ habebat vt Hercu
lẽ. liberali⁹ acciperet. Impetrauit ab eo Hercules: vt eũ seruaret i-
molatur⁹. vel victori tãquã deo vel victo & iterfecto leone quũ
solutus esset vel odio Iunonis ne ei cœlestes honores continge-
rent: vel fatigatus experrectus mira celeritate damnum correxit.
Sumptaq; picea corõa qua honorant̃ qui in nemeça vincũt: sup
uenit. Itaq; & molorcho paranti sacrificiũ manibus vbi & aries
immolaturus erat. Inde nemeça instituta sunt postea Archemo-
ri manibus sunt renouata a septẽ viris: q thebas petebãt: Sed mo
lorchi mentio est apud Callimachũ in ætion libris.

MAN. ¶Aonio vertice in Aonia bœotie parte mõs est helicõ phocidi
Elicon. affinis ex aqloni s ptibus nõ ꝓcul a pernasso distans: q in phoci
Parnass⁹ de est. Parnasso emulus est & altitudine & circuitu. vterq; enim
niuibus pulsatur: & rupes amborum saxea est: hoc aũt loco est cõ-
secrata musis edes fonsq; Caballin⁹: & Libethridũ spelũca nym
pharum

ne monte in Aonia q̃ boetie
pars est. deducã dico primus me
cum musas in patriã. s. meã. hoc
est Mantuã vbi natus & quasi si
id dicã patratus sum modo. i. dũ
modo vita supersit: & o Mantua
ego referam tibi. i. ad te & ad ho
norẽ tuum primus palmas idu-
meas. i. gloriam & laudem qua-
lẽ hñt palmis coronati quarum idu
meę prestantissime habent̃: hoc
est primus merebor nobili pal-
ma coronatus in patriam meã re
dire: Et ego ponã. i. constituã: tẽ
plum. i. edẽ sacrã cõtemplationi
dicatã de marmore. s. constructũ
sup. in cãpo viridi: ꝓpter. i. iuxta
aquam vbi. s. locus purgatior &
amenior esse solet vbi. i. i quo lo
co minci⁹ fluui⁹ ille apud Man-
tuã in padũ incidẽs errat. i. circũ
fluit nõ recto tramite errãti sinis:
tardis flexibus hoc est ipsum tardantibus cuius tarditas in cõmo
dũ acolarum vergit. Nã fluuii pręcipites negant reditũ cũ difficilli
mũ sit aduerso flumine qcq; vehere: & vbi mincius ꝑtexit. i. co-
operit & munit ripas tenera arundine Cęsar. s. Aug. erit mihi. i.
ad votum meum in medio. s. templi quasi princeps eius & tene
bit. s. tanq; rem sibi dicatam templũ. Ego victor. i. voti cõpos.
illi. i. in illius honorẽ. aut conspectus illi. ab illo in ostro tyrio.
i. purpura tyria vt præses ludorum agitabo ad flumina cẽtum cur
rus quadriiugos id est habentes quaternos equos: hoc est exhibe
bo vnius diei ludos circenses: & cuncta græcia. i. pubes græcorum
linquens alpheum. s. amnem elidis ad quem curules ludi fieri so
lebant: & lucos. i. syluas inceduas: molorchi. i. que sunt in Arca-
dia a molorcho denoĩati. certet mihi. i. ad votũ meũ cursibus. s.
equorum vt apud alpheũ solet: & cęstu. i. munimie manuũ quo pu
giles se iuicẽ cedũt crudo. i. ex corio crudo & plõbi pleno facto q̃
mõ apud molorchũ certare solebãt archades in ludis nemeçis.

pharum author ẽ Str. li. ix. Vtq; ꝓb⁹ ait fons ille exꝑssus dr̃ vn
gula pegasi: quẽ alii aganippẽ. alii Hippocrenẽ vocãt. Inde ergo
se decturũ secũ musas ait: q; primus Mantuanorum carmina scri-
psit. Idumeas pal. i. laudẽ & gloriã. palma em̃ ꝓ victorie ꝑmio po Idumæa
nit̃ ex qua laus redundat: de q̃ palma videto li. i. Georg. Idumea
aũt pars est Syrie teste Ply. li. v. c. xiii. Supraq; Idumeã Iudęa lõ-
ge lateq; fundit̃. Dixit aũt idumeas palmas. qm̃ ibi copia maxi-
ma est: nõ q; alibi ẽt nõ fuerit. ptoleme⁹ li. v. scri. idumęã regio-
nẽ totã esse ab occasu Iordanis fluuii in Palestina syrie ꝓuincia.
Str. li. xvi. scri. in Hierico cãpo palmetũ esse spacio stadiorum cẽtũ.
& totũ irriguũ: & habitationib⁹ plenũ vbi & regia ẽ & Balsami
viridariũ. Ply. q̊q; li. v. c. xv. scri. Hiericontẽ palmetis consitã:
fontibus irriguã: ꝓpterea igitur idumeas palmas Maro ait. Hie Hiericus
ricus em̃ oppidũ in Iudea est. Palestine quoq; regione: sicuti idu
mea: est itẽ Iudęa ab occasu iordanis fluuii: sicuti & indumea vt
oñdit Ptolome⁹ li. v. & Ply. li. ẽt. v. q; supra idumeã: iudęa lon-
ge lateq; fundit̃ ergo ob hiericontis cãpũ Idumeas palmas ait ẽ
em̃ ꝓpinqtas eis. Propter: ꝓpe. Mincius: qui mantuã ꝑterfluit.
Tenebit seruabit custodiet. Victor voti cõpos. Tyrio ostro vi-
de i fine. li. ii. Geor. Ostro id ait qm̃ ꝑtor ꝑsidebat ludis circensi-
bus habitu triũphali: qđ ẽt Iuuena. sat. x. innuit. ibi. s. Quid si vi
disset ꝑtorẽ & c. Quadriiugos: hñtes q̃tuor equos iugo. pollicet̃
aũt curules ludos augusto. Agitabo sæpe agã alpheũ: de alpheo
& olympicis ludis videto li. i. Geor. ibi Eliadũ palmas epyros
equarum. Lucosq; mo. eos ludos intelligit authore probo q i arca
dia celebrabant̃ dicebãturq; Nemeça. Molorchus em̃ fuit Her- Nemeça
culis hospes quũ ꝓficisceret̃ ad Leonẽ nemeçũ necãdũ: q̃ quidẽ
necato Nemeça instituta sunt postea archemori manib⁹ sunt re
nouata a septẽ viris q thebas petebant. Molorchi aũt mẽtio est
apud Callimachũ. crudo cęstu. de ludo cęstuũ videto poetã lib.
v. æneí. cęstus aũt a cędẽdo dicit̃.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Ipse caput & c. Ostendit mirifi
ce poeta se super se vehi ac ra-
pi in gloriam ac laudationem
Augusti. vt qui quo illi de-
centius obsequatur sibi orna-
tum omnem vendicet per ima
ginationem ac fantasiam quan
dam quasi ex desiderio obse-
quendi ortam Sed ne cum cõ-
mentariis qui prolixiori sed nõ
superflui

Ipse caput tonsæ foliis ornatus oliuæ
Dona ferã: iam nũc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat cæsosq; videre iuuencos
Vel scæna vt versis discedat frontibus: vtq;
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

SERVIVS.

SER. ¶Tonsę oliuæ. Minutis foliis
compositę: vt tonsisq; ferũt mã
tilia villis: habiturum autem se
coronam tonsilem dicit. Vel scę
na vt versis apud maiores thea
tri gradus tm̃ fuerunt: nam scæ-
na de lignis ad tempus fiebat:
vñ hodieq; cõsuetudo ꝑmansit.
vt cõponãt pegmata a ludorum
theatralium editoribus: Scæna
autem

In foribus pugnam ex auro solidoq; elephanto
Gangaridum faciam:victorisq; arma quirini
Atq; hic vndantem bello magnumq; fluentem:
Nilum:ac nauali surgentes aere columnas.
Addā vrbes asiæ domitas:pulsumq; Nyphatem
Fidentemq; fuga parthum versisq; sagittis.
a Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophea[a]:
Bisq; triumphatas vtroq; ab littore gentes.

PIERIVS.

¶Rapta manu diuerso ex hoste trophæa. In Romano codice, & aliquot alijs antiquioribus, Tropea, absq; vlla scriptum est adspiratione:& id quidem recte.

autem q̃ fiebat:aut versilis erat:aut ductylis:versilis tūc erat cū subito tota machinis quibusdā vertebatur & aliam picture faciem ostendebat. Ductilis tūc cū tractis tabulatis hac atq; illac species picture nudabatur interior. Vnde perite vtrumq; tetigit dicens. versis discedat frontib⁹. singula singulis complectens sermonibus quod Varro & Sueto. cōmemorant. Purpurea intexti tollant hoc: secundum historiā ē locutus. Nam Augustus postq; vicit Britaniam plurimos de captiuis quos adduxerat donauit a ad officia theatralia. Dedit ēt aulea.i. vela inimica in quib⁹ depīxerat victorias suas. Et quēadmodum britāni ab eo donati eadē portarent vela:q̃ reuera portare consuerant. Quam rem mira expressit ambiguitate dicens intexti tollant. Nam in velis ipsi erāt picti:qui ea portabant. Aulęa aūt dicta sunt ab aula Attali regis in qua primū inuēta sunt vela ingētia:postq; is populū Romanū scripsit heredē. Solidoq; elephāto:ex ebore integro nō sectili.

Aulæa.

Gangaridæ. Gangaridū faciam:Gangaridę pp̄li sunt inter Indos & Assyrios habitantes circa Gangen fluuiū:vnde etiā gangaridę dicti sunt. Hos vicit Augustus:vñ etiā Imbellē auertis Romanis arcib⁹ Indum. Gangaridū aūt ꝓ gangaridarū dixit qa hic gangarida facit Quod aūt ait Victoris arma Quirini. Non est contrariū: nā vt etiā ī primū enei. diximus Sueto. Tranquill⁹ hoc de Augusto cōmemorat quodā tpe tres partes pp̄li consentiente senatu obtulisse ei tria noīa. Quirini:Augusti:Cæsaris. Ille ne vnum eligendo alias offenderet ptes. Primo Quirinus est dictus:inde Cęsar post in noīe Augusti pmansit. Vnde eū Verg. oībus his noībus appellat. Nā hic Quirinū Romulū non possumus accipere: qa gāgarides penitus ignorauit. Vndantē bello nilū. Quasi non vndas:sed bella portantē ꝓpter Antonij & Cleopatræ grauissimū prælium. Magnumq; fluentē:pro magne. nomen pro aduerbio: vt toruumq; repente clamat. Ac nauali surgentes ære columnas Augustus victor totius ægypti: quā cæsar pro parte superauit multa de nauali certamine sustulit rostra ęrea: quibus conflatis quatuor effecit columnas:quæ postea a Domitiano in capitolio sunt positę quas hodieq; conspicimus. Vnde ait nauali surgentes ære columnas:nā rostratas Iulius Cæsar posuit victis pœnis nauali certamine. E quibus vnam in rostris alteram ante arcum

Nymphates. videmus a parte ianuarū. Nymphatem:& fluuius est & mons vt Et cimini cum monte lacum Per eum aut populos iuxta habitātes accipimus: nam nec fluuius vnq; nec mons pōt pelli. Fidentemq; fuga parthum bene fidentem. tunc enim melius iaculātur sagittas. Rapta manu trophea:Raptim & sine labore quesita. Diuerso ex hoste id est orientis & occidentis accipim⁹ : vnde & ab vtroq; littore orientis propter gangaridarum occidētis propter britannorum triumphum.

PRO. ¶Purpurea.i.r.a. Britanni plærunq; ludis imperatoris. quas ꝓxime gentes deuicit earū habitū & figurā aulęis intexunt qua sæpius redit egredit̄ memori virtutis:quam populo ostendat. Britannos aūt pro qualibet gente dixit. Gangaridū.f.v.a.q. Ad.v.a d.p.q; nyphatem. Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa. Gangaride dicunt̄ ab indiæ flumine Gange. Cingitur enim caucaso indię flumine & oceano: victorem Romulum significat sic em̄ proculus Iulius persuasit populo. quum Romulus non compareret eum vidisse:ab eoq; in mandatis accepisse vti. P.R. Quirinum se appellaret:quia in numerū deorꝝ esset receptus. Nyphates mons est armeniæ:qui cingitur tigri eufrateq; fluminibus. Est & pars mesopotamię. Hęc autem flumina decurrunt in prassum sinum. Diuerso ex hoste trophæa significat ex orientali & occidentali.

MAN. ¶Ipse:ergo maro ornat⁹ ꝓ victoria.f. folijs oliuę scribit Herodotus lib. viij. olympici certaminis fuisse p̄miū ꝓpositum oleagi-

Oleagia Corona. nam coronā qua donarent̄. non em̄ pecuniarꝝ certamē agitabāt sed virtutis Ply. Item lib. xv. c. iiij. ait. Oleæ honorē romana maiestas magnū p̄buit turmas equitum Idibus Iulijs ex ea coronādo. Item minoribus triūphis ouātes. athenæ quoq; victores olea

Pompa. coronant. Græci vero oleastro olympiæ. Pōpas: dicit̄ pōpa multitudo ipsa ad sacra collecta: & q̃ triumphum sequitur quę item ad funus pargit vox græca est. Delubra: tēpla de quibus Serui⁹.

Scæna. li. ij. ænei. & nos latius ꝓpe finē lib. iiij. Geor. Scęna: id dicitur tētoriū tabernaculū. Scęnoo em̄ habito ꝯtubernor: pono tentoriū Scęnoma habitaculū. Scia vmbra scęna aūt Cassiodoro teste ab

rusticis

superflui sunt opus immensum faciam. Ordo est. Ipse.i. ego Maro. est, enim apud nos triū psonarꝝ sicut αυτος apd̄ grecos ornatus caput.i. habēs caput ornatum folijs.i. frondib⁹ oliuętōse.i. decerpte e frondibus tonsilibus: feram.i. offeram dona.f. Augusto templi ipsius præsidi: iuuat.i. delectat iam nunc.f. etiā ante constitutum templū ducere.i. p fantasiam & imaginationē ducere.f. spōte accedentes: ad delubra.i. templa in qbus sunt deorꝝ sacra pompas solēnes.i. quales ī solennib⁹ sacrificijs duci cōsueuere: & videre.f. aio: iuuencos cęsos.i. mactatos: vel.i. etiā aut vicissim iuuat videre vt.i. quo pacto aut qual'r scena. i. vmbraculum ad ludos scenicos exhibendos extructum: discedat.f. a loco priore: frontib⁹ versis.f. in scena versatili aut ꝟsili de q̃ Valla & Manc. hic q; ꝓ & vt.i. qual'r Britanni.i. qui nunc anglici dicunt̄ intexti.f. in auleis tollant.i. ferant hoc est sic acu picti & intexti auleis vt videant̄ ferre aulea.i. velamenta parietū aularum q̃ si ꝓsternant̄ tapetes dici solēt cū ꝟo pēdēt aulea purpurea.i. ex purpuraceo filo ꝯtexta posset forte dici q; Britanni tollant.i. extendant & erigant cum grandiores sint. Ego faciam in foribus.f. tēpli hoc est in vestibulis ex auro & elephanto.i. dente elephantino solido.i. nō integro sed duro hoc est ex ebore inaurato: pugnam gangaridum pro gangaridarum.i. qua gangaride pp̄li inter indos & assyrios ab Augusto deuicti sunt & faciam.f. ex auro & ebore: arma Quirini.i. Augusti Quirini appellationem populus obtulit victoris.f. Indorum parthorum & reliquorū fere populorum: atq; sup. faciam hic nilum fluuium egypti cuius reginam Cleopatram & .M. Antoniū deuicit August⁹ : vndātem ergo.i. abundantem bello.i. rebus bellicis vt armis & nauibus: & fluentem magnum.i. magne: & faciam columnas surgentes.i. editiores: ex ere nauali.i. rostris nauium victarum detracto. & addam.f. in sculptura: vrbes Asie domitas.f. ab augusto & nymphatem.i. accolam nymphatis fluuij & montis in Armenia pulsum & Parthum fidentē fuga id est in fugiendo & sagittis versis.f. inter fugiendum in hoste. & addam duo trophea.i. spolia quasi opima: rapta manu.f. Cæsaris victoris ex diuerso hoste.f. tā orientali q; occidentali. & gentes triūphatas.i. ī triumphum actas & de quibus triūphatum est bis.f. sub Cæsare & sub Augusto. Ab littore.f. oceani vtroq;.f. tam orientali q; occidentali: & ita raptim augusti triūphos commemorat.

rusticis primum inumbrationis causa cōparata fuit vbi pri⁹ carmina incondita erant: hincq; a nonnullis tabernaculum traductum fuit Veruntamen postq; in vrbem deducta fuit scęna. redactum est nomen ad eam theatri partem quæ ab vno eius cornu ad alterum: cum coopertura ducebatur. fiebat em̄ theatrum in hemicicli formā. Seruius autem sic ait: apud maiores theatri gradus tantum fuerunt. nam scæna de lignis ad tempus fiebat: vnde hodieq; consuetudo permansit: vt componantur pegmata a ludorum theatralium editoribus. Scæna aūt quæ fiebat aut versilis erat aut ductilis. versilis tunc erat quum subito tota machinis quibusdam vertebatur: & aliam picturę partem ostendebat. Ductilis tunc quum tractis tabulatis hac atq; illac species picturæ nudabatur interior. vnde perite vtraq; tetigit dicens versis discedat frontibus: singula singulis complectens sermonib⁹: quod Varro & Sueto. commemorant. vitruuius autem libro. v. ponit tria scęnarum genera Aulęa: picta velamenta: aulęis victarum gentium plærunq; habitum & figuram intexebant: quo sæpius reintegraretur memoria: virtutis quam populo ostendebant. Britānos aūt ꝓ qualibet gente dixit: hęc ait Prob. Qd' autē ait Ser. Augustū vicisse Britanniā adduxisseq; plurimos captiuos secus est. nā Iulius cęsar id egit vti iā ondam. Stra. em̄ lib. iiij. scri. de diuo Cęsare narrās sic. Duabus aūt victorijs cōtra Britannos re bñ gesta cū duos tm̄ militum ordines traiecisset: acceptis obsidib⁹ magnū seruorꝝ numerū ingentēq; p̄dā reportauit: hoc tm̄ tempore qdam eius loci principes legationibus & obseruantijs Augusti cęsaris amicitiā comparantes in capitolio dona dis obtulerunt & vniuersam fere insulam Romanis ꝓpriā familiaremq; instruxerunt: hæc ille. Plutar. etiam scribit. Iulius cęsar ex contingenti galliæ in Britāniam bis adnauigasse maioraq; hostibus damna q; suis emolumenta contulisse ob regionis inopiā at qualem animo conceperat bello finē imposuisse: acceptis aūt

a rege

a rege obsidibus & tributis imparatis ex insula remeasse: hæc omnia cum Strabo conueniunt: itaq; vt dixi qđ Ser. Augu. attribuit diui Cęsaris fuit. Britãni: videto in j Tityro de Britannia. Solidoq; ele. duro ebore. Verg. lib. iij. Geor. de eqs. Et solido grauiter sonat vngula cornu: & li. vj. enei. Solidoq; adamãte columnæ. i. duro. Itaq; solido elephãto. i. ebore integro nõ cõuenit sed duro exponendũ. Gangaridum: gangaridæ: indi dicunť a flumine gange cingiť em̃ Caucaso. india & flumine & Oceano: probus author de gange aũt videto lib. ij. Georg. Solinus scribit gãgaridas extimũ indiæ populũ cuius Rex inquit equites mille elephantes septingentos peditũ. lx. milia in apparatu belli habet. Augustus aũt re vera nunq; cum indis pugnauit vt latius lib. ij. Geor. ostendimus: sed tñ illi ad eius amicitiã petentes legatos cũ muneribus misere. poeta demum cum Indis pugnasse innuit. dixit em̃ li. ij. Geor. Et te maxime cęsar Qui nunc extremis Asiæ iã victor in oris Imbellẽ auertis Romanis arcibus Indũ. Sed intelligas id fuisse qñ in parthos & Armenios bellũ gessit vbi Tyberius tribun⁹ militũ recepit signa q̃. M. Cras. ademerãt Parthi. tũc enim potuerunt cũ medis Armenijs & parthis cõtra Augusti' exercitũ pugnare gangaridę. Quirini. i. Augusti: nam Lucius Florus scribit ob ingentia facta tractatum fuisse in senatu an quia cõdidisset imperium Romulus vocareť: sed sanctius & reuerentius visum est. nomen Augusti. Meminit itẽ Suet. Nilũ nilus incertis oritur fontib⁹ scđ'm quosdã immensos longitudinis spacio ambulãs demũ pluribus in locis & latẽs & exiens. Aphricã ab ęthiopia diuidens medios æthiopes secat longo postea interuallo in ægyptũ mare se euomit. Certis tamen diebus auctu magno p totã spaciatus ægyptum fœcund⁹ innatat terrę. Hęc & plura Plyn. libro. v. cap. x. Vndantem bello: ꝓpter bellum Cleopatræ & Antonij in augustũ ait: q quidẽ vt scri. Plutar. in Antonij vita duxere armatas naues quingentas in augustum tandem pugnando apud actium in Epiro victi sunt fugientesq; Alexãdriã petierunt vbi postea ab Augusto oppressi sibijpsis mortem consciuere. Magnum fluentem: ꝓ valde fluentem: habet em̃ ostia. vij. & exundat: vnde dictum est Aere colũnas. id Serui. ipse aperuit. Sunt autem nostro æuo in diui Iohannis Lateranensis basilica. Vrbes

Solido. Gangaridæ. Nilus.

Vrbes Asiæ domitas intelligit Medos Parthos & Armenios. Nyphatẽs mons in armenia Masio monti orientem versus imminens vt Strabo libro. xi. docuit. Est & fluuius. inde Luca. ait Armeniusq; tenens voluẽtem saxa nymphatẽ. & Iuue. satyra. vj. Quosdam facit isse nyphatem in populos &c. Pulsumq; nympha: locum pro accolis posuit. Parthum de parthis videto in Tityro fidentẽ fuga. scribit Trogus libro. xlj. q; Parthi cominus in acie præliari: aut obsessas expugnare vrbes nesciunt. pugnant itaq; aut procurrentibus equis: aut terga dantib⁹: sępe etiam fugam simulant: vt incautiores aduersum vulnera insequentes habeant plærunq; in ipso ardore certaminis prælia deserunt: ac paulopost pugna ex fuga repetunt. Diuerso ex ho. i. oriẽtali: & occidẽtali vt ait ꝓb. meli⁹ tñ meridiano & septẽtrionali accipimus: nam vt Lucius Florus ostendit sub meridiano Musulanos: atq; Getulos accolas syrtium Cosso duce cõpescuit Marmaridas & Garamanthas Curio subigendas dedit: ad septẽtrionem conuersus compescuit Noricos Illiricos. Pannonios Dalmatas Traces Dacos Sarmatas Germanos. Trophea. Tropæon græci dicunt latini vero Trophæum a Tropi quod est cõuersio. Tropæo verto Tropoo in fugam verto. Qui enim dux hostem fuga conuerterat Trophæum merebatur: qui autem plena victoria consequeretur triumphum sæpe autẽ arbor in qua hostium spolia affigebantur tropheum dicebatur. Vnde Maro libro. xj. æneid. de Aenea qui Mezentium occiderat ait. Ingentem quercum decisis vndiq; ramis Constituit tumulo: fulgentiaq; induit arma Mezenti ducis exuuias tibi magne trophæum Bellipotens apta rorantes sanguine cristas. Telaq; trunca viri &c. & paulo inferius ait Indutosq; iubet truncos hostilibus armis Ipsis ferre duces inimicaq; nomina figi &c. vtroq; ab littore: id est orientali & occidentali: ergo: vti superius expositum est Quadrat: vult enim Maro ostendere totius orbis partes Augustum subegisse. idem Florus scribit q; Augustus ad oriẽtem versus exercitum misit in armenios Medos Parthos qui postea omnes cum indis etiam augusti & Romanorum ditioni paruerunt Sub occasu autem cantabros & aitures &c. superauit: vtq; scribit Sueto. alias nationes male quietas ad obsequium redegit.

Nyphates. Parthi. tropheũ.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Stabunt & parij &c. Eiusdem templi quod animo conceperat exornationem ꝓsequitur poeta: non qui se diuinis carminibus. i. lapidibus construendum putarit dicit ergo & lapides parij id est sculpture ex marmore candido quod in paro ĩsula plurimũ nascitur stabunt. s. ad ornatũ tẽpli in foribus aut alibi apposito rie: signa spirantia: id est quasi spiritum habeant spirare visa. vñ in. vj. credo equidem viuos ducent de marmore vultus: & ꝓles: id est ꝓgenies assaraci illius ꝓcipis troiani: vñ Iulius & Augustus originem traxerunt: stabit sup. ex marmore illo exculpta: q; pro. id est nomina. i. stemmata aut tituli: gentis demisse. i. deductę ab Ioue. scilicet per dardanum & electram (vide mancinellum) & tros parens. scilicet assaraci & ab eo descendentiũ. & cinthius: id est appollo: author: id est fabricator toie cum neptuno: sed phœbum. Apollinem fingit poeta troianis semper propitium fuisse vnde est. phoebe graues troie semper miserate labores dardana qui paridis direxti tela manusq; neptunum autem aduersum & seuum vnde est Neptun⁹ muros magnosq; emota tridenti. Fundamenta quatit &c. quod q̃tum ad appollinem iõ mihi videtur finxisse q; in illius templo Achilles occisus est: & q; postea Augustus eius personam induerat: in eiusdem tutelam se commiserat cui & edem sacrauerat) Inuidia infœlix quia se pl⁹ q; inuisum cruciat metuet furias & amnem seuerum immo implacabilem cociti. i. fluuij illius infernalis a perpetuo luctu denominati: & angues ixionis (Mancine. isionis scripsit): id est q dependent ad rotam ixionis tortos: id est implicitos: & rotam immanem: & saxum. scilicet sisyphi aut quod sisyphus voluit: non exuperabile. id est quod nunq; ad quietem deduci potest. hoc est quisquis inuidia concutietur: ob has Cæsaris laudes eterna sibi supplicia timere debet. aut tanta erit gloria cæsaris vt multi rumpendi sint pre inuidia: qđ apud inferos. eterna manent supplicia: de quibus in sexto eneid. latius & hic Mancinellus abunde.

Stabunt & parii lapides spirantia signa
Assaraci proles: demissæq; ab ioue gentis
Nomĩa: trosq; parens: & troiæ cynthius author.
Inuidia infœlix furias amnemq; seuerum
Coccyti metuet: tortosq; ixionis angues [a].
Immanemq; rotam: & non exuperabile [b] saxum.

PIERIVS.

a ¶Tortosq; ixiõis angues. In Romano codice, Orbes legitur, quod si admittas figura erit ἐν διὰ δυο quia sequitur, immanemq; rotam. In alijs. Tortos angues, quod agnoscit Seruius

b ¶Non exuperabile saxum. In antiquis exemplaribus. Exsuperabile. Iuniores maluerunt in huiusmodi compositis verbis, s, litteram, x, prælecta, excludere.

SERVIVS.

SER. ¶Inuidia infœlix. que inuidentes efficit infœlices. dicit autem se talia scripturum vel facturum que magnitudine sui mereantur inuidiam ipsam tamen inuidiã nihil esse nocituram timore pœnarum. Amnemq; seuerum: tristem contra Teren. Tristis seueritas inest in vultu atq; in verbis fides. tortos ixionis angues: quibus videlicet ixion est relegatus ad rotam post q; illicitos iunonis petiuit amplexus. Et nõ exuperabile saxum quod cõtra mõtem sisyphus voluit: & inexuperabile dixit non quod exuperari non potest sed qđ exupare nõ valet summum montis cacumẽ

PRO. ¶Stabunt & parij lapides spirantia signa Assaraci proles demissæq; ab. i. g. N. Trosq;. p. &. t. cynthius author paros insula est cyclas in ægeo mari: in qua mons est marpessos: vnde marmor exciditur candidum: vt ipse Vergilius. in sexto marpessiam cautẽ vocat. Assarici autem prolem vult accipi Cæsarem: qui deducat progeniem ab ęnea: qui ex anchise patre est. Capys Assarici filius. assaracus autem Trois: Tros ipse. Erichthonij: Erichthoni⁹ ex electra & Ioue nascitur vt scyllos tragicus scriptor sentit. Cinthius est apollo a monte insule Deli cynthio dict⁹: idcirco Troię author dicitur: q; eam munierit sub Laomedonte & Neptunus. Inuidia infœlix. f. a. q. s. cocyti. m. t. q. Ixionis angues: potest videri hic sententia ambigua: quia & angues aliquis interpretari potest rotam. Et non exuperabile saxum Ixionis: Sed nec p rotam & saxum aliud esse supplicium. Sentis em̃ illum a furia: & Perithoum vrgeri epulis regij apparatus: quarum prius incendantur: & motu impendente saxi vrgeri quum ait: Quid memorem lapithas: ixiona: perithoumq;: Quos super atra silex iam iam lapsura cadẽti. Imminet ad similes. Sed significatio horum versuum fere hæc est: Quisquis inuiderit huic operi: debebit timere post accessum vitę supplicia. q̃ pati existimanť defuncti: & furias. Cocytus aũt palus est inferorum & styx. Styga si diceret seuerum intellexerimus eam ob hoc dicit q; eius religio teneat deos. per eam em̃ iurare credunť: sed cocyti amnem dicit: q a luctuosa

Cæsaris genus.

ctuosa voce appellat̃. Seuerũ aũt significat: tristẽ: qđ ꝓpriũ est morti. Interea dryad. siluas. s. q. s. i. hoc est scribamus carmẽ agreste imperatum a Mæcœnate.

MAN. Paros. ¶ Parij lapides: paros insula est vna Cycladum ab delo. xxxviij. milia distans: vt docet Ply. lib. iiij. c. xiij. & Stra. li. x. inqt. Paros lapidẽ producit quẽ parium appellãt: ad marmoreas sculpturas aptissimũ. Spirantia signa appositio est: dicit aũt statuas Troianæ gentis a qua augustus originẽ habuit velle affigere: assaraci ples:

Dardan⁹ dardanus iouis filius Erichthonium genuit huic natus est tros a quo troia dicta troi assaracus. ei Capis ex quo Anchises: ex q; eo & venere æneas troianoꝝ clarissimus: autor Dio. lib. v. ab ænea aũt iulius: ex quo iulia gens qđ latius in Buc. paruit. Cynthius. i. apollo: de quo late æglo. vj. Troiæ autor: ſm fabulas loquitur. Nos aũt aperuimus in fine primi voluminis Georg. Inuidia infœlix: hoꝝ carminum sensus est teste etiã Probo. Quisquis inuiderit huic operi: debebit timere post vitæ excessum supplicia quæ pati existimantur defuncti: & furias.

Inuidia. Inuidia aũt tristis est de alienis bonis ſm Dama. dicebatq; Socrates: vtinam inuidi in oĩbus ciuitatibus oculos & aures haberẽt: vt de oĩbus ꝑfectibus torquerentur: quot enim sunt hoĩm fœliciũ gaudia tot sunt inuidoꝝ gemitus. & Hora. episto. ij. primi voluminis ait. Inuidus alterius marcescit rebus opimis. Inuidia Siculi q̃ nõ inuenere tyranni Maius tormẽtum. merito ergo inuidia infœlix. Oui. aũt li. ij. met. latissime de inuidia scribit. Seuerum amnem: id est tristem: qđ proprium est morti intelligitq; stygem paludem. Cocyti: cocytus fluuius est infernus: interpretaturq; luctus & vlulatus Cocyo & Cocyzo ploro lamentor lugeo: vñ & Macro. li. j. de som. ait q; cocytum aliud esse non asseruerunt q̃ qcqd homines in luctum lachrymasq; compellit. Ixionis: ixion Phlegiæ filius iunonem attentauerat: ea illi nubem in sua forma obiecit: cum qua concũbens Cẽtauros genuit quo se iactãs ab ioue fulminatus apud inferos torquetur sup rota serpentibus circũfusa ligatus perpetua volutione: vnde tibulus ait. Illic iunonẽ tentare ixionis ausi versantur celeri noxia membra rota: & Oui. lib. iiij. Met. Voluitur ixion & se sequiturq; fugitq;. Macro. autem li. j. de som. scri. q; oĩa quæ apud inferos esse credidit fabulosa persuasio in nobismetipsis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt: vnde illos qui radij rotarum districtu pendent nihil aliud intelligi voluerunt q̃ qui nihil consilio præuidentes: nihil ratione moderantes nihil virtutibus explicantes se & actus suos omnes fortunæ permittentes casibus & fortuitis semper rotantur: saxum ingens voluere inefficacibus laboriosisq; conatibus: vitam terentes: & Oui. lib. iiij. meta. ait. Aut petis aut vrges ruiturum sisyphe saxum.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Interea dryadũ &c. Redit ad institutũ suũ qđ est georgicam describere. Nõ modo q̃ est in agricultura sed quæcũq; ea sit dicẽs: interea dum hæc moliar iustoq; apparatu tẽplũ augusto ꝯstituã sequamur siluas dryadũ. i. rem agrestẽ: verũ qa de siluis locut⁹ fuit in. ij. li. bñ adiecit saltusq; sequamur intactos: vt. s. de siluis & saltib⁹ se locutũ significet quatenus ad rem pecuariã & ad pabula ptineãt: aut vt metaphoricos loq innuat: de materia videlicet cõfusa & a latinis scriptoribus adhuc intacta. Noĩat aũt saltus quosdã cuiusmodi sunt cytheron in Boetia ꝓpter boues: taygeta in laconia ꝓpter canes: & epidaurũ inter achaiã & pelopõnesum ꝓpter equos. Notatur

Interea dryadum syluas saltusq; sequamur
Intactos tua mecœnas haud mollia iussa:
Te sine nil altum mens incohat: en age segnes
Rumpe moras: vocat ingẽti clamore cytheron
Taygetiq; canes: domitrixq; epidaur⁹ equorũ:
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Cæsaris: & nomen fama tot ferre per annos:
Tithoni prima quot abest ab origine cæsar.

Beroal. aũt Seruius in descriptione epidauri a Beroaldo his verbis. Quẽadmodũ in Cytori expositione errauit Seruius: vel potius ipsi⁹ adulterata volumina ita in epidauri enarratione turpis est error

Epidaurus. cũ ciuitas fuerit nõ in epyro: sed in pelopõneso: vt Ply. Stra. omnesq; geographi testant̃: & fuit in Saronico sinu epidaurũ oppidũ locatũ esculapij tẽplo celeberrimũ alio noĩe vocat̃ epitaurus: verũ opinor: seruiũ siĩitudine noĩs fuisse deceptũ cũ epidannus

Epidãn⁹ inueniat̃ & epidaurus: de epidauro iã dictũ est epidãnus aũt cuius meminit Plautus in Menechmis. Ciuitas est epiri quam Romani: vt in. iij. scribit Ply. ꝓpter inauspicatũ nomẽ Dyrachium appellauerũt: de cuius cõditoribus ita scribit Appianus Epidãnus rex vrbem condidit quæ ab ipso nomẽ assumpsit: huius ex filia nepos Dyrrachus portũ vrbi adiecit qđ Dyrrachiũ appellatur.

Lucani locus. Epidãni meminit Luca. in. x. ad cãpos Epidãne tuos: quæ dictio in oĩbus fere codicibus deprauata legitur: & pro epidãne passim scriptũ est epidaure: quod nec historiæ: nec lucani sententiæ conuenit. Cũ de sæua centurione loquatur: qui apud Dyrrachium: hoc est epidannũ in partibus cæsaris viriliter dimicauerat: & memorabile facinus quod historici oẽs concelebrant: audacia prope incredibili patrauerat. Hæc ille.

Ordo. ¶ Ordo autẽ est. O mœcenas nos sequamur interea. s. dum cæsari moliar templũ & pompã triumphalẽ: syluas dryadũ. i. dearũ arborũ: hoc est quas ille frequentant. i. versemur in siluis vbi sunt pecorum & quorũdam pabula: vt suum in glandibus & boum in frondibus: & saltus. s. armentorum intactos. i. nõ prius descriptos ab latinis poetis appositorie tua iussa haud mollia. i. non futilia nec paruipendenda: quia mens scilicet nostra nil. i. non aliquid: non inchoat aliquid altũ sine te. i. sine autoritate tua: aut assensu tuo. En age adhortandi aduerbium est age: en vero ad nouos conatus pertinet rumpe moras segnes id est quæ segnes efficiunt. quia citherõ saltus ille in boetia vbi boum ac hedere copia est: & bacchi cum musis ratio vocat scilicet nos ad se describendum ingenti clamore: & canes taygeti id est laconici vocant nos: & epidaurus. s. ciuitas iuxta peloponesum domitrix equorum scilicet præstantium & animosorum (quia aliorum aut inutilis aut facilis est domatio) supple vocat nos: & vox id est sonitus dictorum remugit id est reboat aut resonat ingeminata id est duplicata assensu nemorum: quia nemora resonando & respondendo idem quod acceperunt vident̃

SERVIVS.

SE. ¶ Interea dryadũ siluas. i. donec laudãdi Cæsaris tp̃s adueniãt interim georgicã scribamus. Te sine nil &c. ichoat: acsi diceret nõ meo ingenio: sed tuo fretus imperio ad hoc carmẽ accessi. Vocat ingẽti clamore citherõ. i. hortant̃ ad scribẽdũ nos illi mõtes q aĩalibus sunt referti. Cytherõ autem pars est parnasi. Taygetiq; canes. i. lacones. Nã Taygeta ciuitas Laconiæ: & hoc ideo qa dicturus est. Nec tibi cura canum fuerit postrema. Domitrix epidaurus equoꝝ. Epiri ciuitas est eqs nobilissima. Ingeminata. i. duplicata p echo. alibi non canimus surdis rñdent oĩa siluæ. Mox tñ. i. postq; georgica scripsero. Ardẽtis dicere pugnas Cæsaris. Ardẽtis pugnas legendũ. Nam male qdã ardẽtis Cæsaris accipiũt vt is cõis sit syllaba Tithoni p. q. a. a. o. cæsar. i. facta Cæsaris: tot annis celebrabunt̃: quot anni sunt ab eo vsq; ad mũdi principiũ: & mõ Tythonũ ꝓ sole posuit. i. ꝓ titane. Nã Tythonus Laomedõtis frater fuit quẽ auroza prælianteẽ dilexit & rapuit a quo vsq; ad cæsarẽ nõ valde multum tempus est.

PR. ¶ Vocat ingẽti. cl. Citherõ Tagetiq; ca. &c. Citherõ mõs est boetiæ: ibi arcana Liberi patris sacra celebrant̃. iij. quoq; anno q̃ trieterica dicunt̃. Existimat̃ aũt liber esse cũ musis: & ideo ex hedera frõde eius corona poetis dat̃: quum idcirco vocari se eius sacris vult accipi: qđ & de vitibus p̃ceperit: taygetos canes: dicit laconicos a Taygeto mõte Laconices. Epidaurus est: pelopõnesi: vñ optimi & generosissimi eq exeũt. Mox tñ ardẽtis ac. &c. Pollicet̃ aũt se quoq; Cæsaris Octaui. q postea Augustus cognominatus est scripturũ victoriã. Et qdã putãt eũ ꝓmissis fidem destituisse ignorãtes: nõ qdẽ ꝓegumenos acta ei⁹ scripsisse: sed tñ nõ claudicare quãtũ ad fidei ptinet vinculũ: in. viij. eñ descripsit in clypeo eius pugnã & actiacũ bellũ: qđ est gestũ cũ antonio. Tytonus aũt fuit Laomedõtis filius: frater Priami existimat̃ ab aurora adamatus: vxorẽ eñ eã habuisse. Priami aũt filia Creusa Aeneæ vxor mater Ascanij: a quo gñe ad Cæsarẽ ꝑuenit.

MA. ¶ Interea anteq; tẽplũ de marmore ponã dryadũ videto li. j. geor. Dryadesq; puellæ: Saltus cãpos intactos ab latinis. s. poetis: dicit aũt scribamus carmẽ agreste a Mecœnate iperatũ. Haud mol. sed ardua p Liptoten. Segnis: inutiles: steriles: pigras. Citheron: saltus est ꝓpe thebas in Boetia: vt Soli. & Ply. ait li. iiij. Mela inquit in phocide Delphi & mõs Parnasus in Boetia Thebe & citherõ fabulis carminibusq; celeberrimus. Prob⁹ sic ait. Citheron mons est Boetiæ vbi arcana liberi pr̃is sacra celebrant̃. iij. quoq; ãno: q̃ trieterica dicunt̃: existimat̃ aũt liber esse cũ musis: & ideo ex hederæ frõde eius corona poetis dat̃. Oui. itẽ li. iij. met. ait. Vadit vbi electus faciẽda ad sacra citherõ Cãtibus & clara bacchantũ voce sonabat. Strab. li. ix. scribit q; Citheron ꝓpe Thebas finit̃ penes quẽ asopus currit inferiora eius alluẽs. Videto itẽ ægl. vj. Citheron hũc noĩat qa de bobus scripturus est: vñ Boetia dicta est in qua citherõ hr̃. Taygetiq;. videto in fine. ij. li. geor. Epidaurus vrbs est Pelopõnesi inqt Prob. vñ optimi & gñosissimi eq exeũt. Ptole. etiã li. iij. in Polopõneso ponit epidaurũ. Stra. li. viij. videtur

viij. videt scribere epidaurū esse inter Achaiā & polopone- sum: anteaq; Epithaurū vocatā. Mela aūt scri. epidaurū oppidū e littori appositū. circa finē v° dicti li. viij. Stra. sic ait. Equorū aūt gēs excellit arcadicū: quēadmodū & Argolicū: & epidauri cū. Etholorū pterea & Acarnanū solitudo pascēdis eqs est accom modata nō minus q̄ Thessalia. Ply. aūt li. iiij. scri. Epidaurū op- pidū Aesculapii delubro celebre esse in Achaia. Soli. etiā. c. vij. scri. Epidaurū esse in achaia: atq; decus esse Aesculapij sacellum cui incubātes egritudinū remedia capessunt monitis somniorū. Vox pdictorū. s. locorū. Mox tñ ardētis pollicet Caesaris Octaui q postea August° cognominat° est scripturū victoriā: qđ reuera fe cit: in. viij. em̄ li. aenei. descripsit in clypeo eius pugnā & Actiacū bellū: qđ est gestū cū antonio: vt etiā Pro. ait. Tythoni: Tytho- nus vt Dido. ait lib. v. filius fuit Laomedōtis: & Priami frater q existimat ab aurora adamatus eā vxorē habuisse. Priami aūt fi- lia Creusa Aeneae vxor mater Ascanij: a quo secuta gens quae ad

perūt vident assentire. idē velle atq; iri declamare. Ego tñ ac cingar. i. disponar & habilitabor: mox. i. paulopo. t pa ro. s. hoc ope dicere. i. laudare carminibus meis pugnas caesaris. s. augusti ardētis. i. fulminātes factas in pro marti o ardore & accingar fer re. i. extollere nomē caesaris p tot annos: quot Caesar abest a pri- ma origine tythoni: patrui aut fratris priami: cuius prima origo fm̄ Manci. fuit a dardano & electra: sed & dardan° & electra ori- ginē habuerūt vsq; adeo vt ad primū hoiem fm̄ veritatē recur- rēdū esset. Quocirca fm̄ rigorē verborū: qa nō dicit ab origine: sed a prima origine significat caesarē fuisse i medio tēpore: tm̄q; eius famā duraturā: quātū mūdus durauerit: sed duplex pōt esse expositio illius gtī tithoni actiua. s. qua tithon° caesarē pcreauit & tūc minor est tēpestas: aut passiua qua tithonus pductus est a primis parētibus qđ qa poetā latuit: accipiamus simpl'r vt caete ri cōmētarij tps finitū p infinito positum.

caesarem puenit: qđ item edocet Prob°. A prima origine tythoni. i. ab ipso Dardano Iouis filio: a quo ad Augustum fuerunt anni mille sexcenti vel circa: vt i. ex Eusebio colligi pōt: poeta tñ finitum pro infinito numerum posuit.

SERVIVS.

SER. ¶Seu qs olym. Dictum est de ar mētis & gregibus. Armenta aūt (Armēta.) sunt equorū & boū q; haec aīalia apta sunt armis vt scutis boū co ria eq plio. Greges capellarū & ouiū: sunt ipse paulopost. Hoc satis armētis supat pars altera cu rae. Lanigeros agit are greges hir tasq; capellas. Haec aūt armēta. s. & greges sciēdū q plaerūq; ꝯfun dit auctoritas. Olympiace mira tus pmia palmae. i. studiosus cu rulis certaminis qđ gerit ad pi- sam in honorē iouis olympiaci. Corpora pcipue matrū legat. i. magis matrū p qđ ōndit etiā pa trū corpa esse regrenda. Optima toruae forma bouis: paulopost. Et faciē tauro pprior. i. tauri silis Toruae aūt terribilis. Turpe ca- put. i. magnum vt turpes pascit sub gurgite phocas. Plurima cer uix lōga vt ibi cū se nux pluri- ma siluis induet in florē. Crurū (Tenus.) ten° vsq; ad crura. Et mō ten° est aduerbiū. Nam si esset ppositio abltō cohaereret Palearia aūt sūt (Palearia) pelles depēdētes ex gutture. Ca- (Camerae) muris cornib°. i. curuis vñ & ca merae appellatae sunt: pcipit aūt aures & magnas & hirsutas esse debere. Nec mihi displiceat. Li- ptotes figura est. i. valde placeat: vt Munera nec sperno. Faciem: imaginē & similitudinē totam.

Seu quis olympiacae miratus praemia palmae
Pascit equos: seu quis fortis ad aratra iuuēcos:
Corpora praecipuae matrū legat: optima toruae
Forma bouis. cui turpe caput cui pluria ceruix
a Et crurum tenus [a] a mento palearia pendent.
Tū lōgo nullus lateri modus. oīa magna:
Pes etiam. & camuris hirtae sub cornibus aures:
Nec mihi displiceat maculis insignis & albo
b Aut iuga detractans [b] iterdum quae aspa cornu:
c Et faciem tauro propior [c]. quaeq; ardua tota:
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.

PIERIVS.

a ¶Et crurū tenus a mēto palearia pēdēt. Tenus si ppositio sit abltō casu cohaerere dicit Ser. esseq; hic aduerbiū. Sed em̄ te- nus, cū noīe, qđ sit numero multitudinis, gtō saepius iunctū aīaduerti. Quintilianus Auriū tenus in vsum lingua pcepe- rit. Catullus Nutricū tenus extātes. Ita em̄ is appellat papil- las, qđ inepte sit & inuerecūde qdā legūt, Iā crurū tenus extā b tes. b¶Aut iuga detrectās. In Ro. co. in Medi. & i aliis antiqssi mis vno tm̄ excepto, scriptū inueni detractās, qđ etiā in Ora torū exēplaribus antiqs obseruaui, psertimq; apud Liuium, c & detractāt, & detractare, saepissime. c¶Et faciē tauro pprior. In codi. Longobar. pprior, legit. Sed vulgata lectio, ppior, a ppe, castior est.

ASCENSIVS.

¶Seu qs &c. Haec est pars execu tiua in qua incipiēs determina- re de aīalibus nobis pcipue ꝯdu cētibus: de eqs. s. & bobus docet primū qbus mrībus pcreari de beāt: deinde quo tpe ille habiles sint partui. ¶Ordo est. Seu. i. si- ue qs. i. aliqs miratus. i. cū admi ratōe affectās pmia palmę olym piace. i. q̄ olim dabant eqs victo ribus in achaia iuxta alpheū pa scit equos. s. qb° ea pmia mereat seu qs pascit. s. iuuencos fortis. i. idoneos ad aratra legat. i. deli- gat pcipue corpora matrū. i. p- spiciat pcipue qua mre velit eos pcreari. Forma bouis. i. vaccae toruae. i. obtortae frōtis & immi tis ē sup. optima: cui caput sup. est turpe. i. toruū aut magnū p modulo corporis: cui ceruix est plurima. i. sanc lōga: & cui palea ria. i. pelles laxae: pēdēt a mento tenus crurū. i. vsq; ad crura: tū. i. deinde: cui. s. est lateri lōgo. i. in latere plongo nullus modus. i. mēsura pportionabilis caeteris mēbris: & cui. s. sunt oīa magna etiā pes. q. d. nedū alia membra: aut q breuior in multis placere solet: & aures hirtae. i. hirsutae s ē pilosae sub cornib° camuris. i. incuruis & intortis: nec. i. & nō: & . s. bos insignis. i. notata macu lis & albo. i. albo colore immixtis: non displicebit. i. p liptotem multū placebit: mihi: aut. s. bos aut vacca (loquit em̄ de mre) de tractās. i. refugiēs p toruitate & pteruia: iuga & aspera interdum cornu. i. cornupetēs aliqñ & minitās & ppior. i. vicinior & simi lior tauro. s. q̄ vaccae: hoc est masculo q̄ foemellae faciem. i. facie aut fm̄ faciē p sinedochē hoc est habēs faciē siliorē tauro q̄ vac cae: qq;. i. & q: & sup. ea nō displicebit mihi: q̄ est tota ardua: & q̄ gradiēs. i. ingrediēs verrit. i. delet sicut scopis verrit atrium vesti gia. s. pedum suorum antecedētium cauda ima id est, vsq; ad ter- ram demissa.

MAN. ¶Olympiacae palmae: olympica certamina in achaia prope al- pheū intelligit: de qbus lati° li. j. ge. Eliadū palmas epyros equa rū. Plia. cer. lōgū collū. Palearia: pelles depēdētes sub collo. Ca- muris: curuis: inde camerae tecta recurua. Detractās: male tractās. (Tauri forma.) Et faciē tauro p. i. habēs faciē ppiorē siliorēq; tauro. Ply. li. iij. in tauris in aspectu generositas torua frōte aurib° setosis qbus mi- (Boūq; forma.) nora q̄ bobus cornua tenuioraq;. Ver. ꝟo li. ij. c. v. de bobus scri. q g gregē armētorū emere vult obseruare debet vt sint vaccę bñ cōpositae: vt integris mēbris pilosis oblōgae amplae nigrātibus cornibus: & latis frōtibus: oculis magnis: & nigris pilosis auri- bus pssis malis aptis naribus labris subnigris: cruicib° crassis ac lōgis a collo corpore amplo demisso bñ costato: latis humeris bonis clunibus caudā pfusam vsq; ad calces vt habeat i inferio rē partē frequētib° pilis subcrispis: curib° potius minoribus: re ctis genib°: & cuius vngues sint laeues & pares: coriū attactu nō asperū ac durū: colore potissimū nigro: deinde rubeo: tertio hel uo: quarto albo: molissimus em̄ hic vt durissim° prim°: neq; nō praeterea vt mares foeminis boni sint: quorū & forma est spectāda &c. Col. etiā li. vij. c. j. scri. quō Mago Carthaginēsis pdidit, q pa rādi sunt boues nouelli: quadrati: grādes mēbris cornibus pce- ris ac nigrantibus & robustis: fronte lata & crispa: hirtis aurib°. oculis & labris nigris naribus resimis patulisq;: ceruice longa & torosa: palearibus amplis & pene ad genua pmissis: pectore ma gno armis vastis: capaci & tanq; implente vtero: lateribus por- rectis: lumbis latis: dorso recto planoq;: clunibus rotundis: cru- ribus compactis arrectisq;: sed breuioribus potius q̄ longis: nec genibus improbis: vngulis magnis caudis longissimis & seto- sis pilosisq;: corpore denso breuiq;: colore rubeo vel fusco: tactu corporis molissimo. Capi. vero. xviij. de tauris idem ait se censere probandos tauros maxime membris amplissimis: mori bus placidis media aetate. Cetera fere omnia eadem in his obser- uabimus quae in bobus eligendis. Nec enim alio distat bonus taurus a castrato: nisi q huic torua facies est vegetior aspectus breuiora cornua: torosior ceruix: & ita vasta vt sit maxima por- tio corporis: ventre paulo strictiore. Idem quoq; capi. xix. de for ma vaccae ait q forma vaccae quoq; probantur altissimae formę longae q maximis vteris: frontibus latissimis: oculis nigris & patentibus: cornibus venustis & laeuibus & nigrantibus pilo- sis auribus compressis malis palearibus & caudis amplissimis: vngulis modicis & cruribus. Caetera quoq; fere eadem quae in maribus desiderantur. Ima cauda: huic tantum animali om- nium quibus procerior cauda non statim nato est consumma- tae vt caeteris mensurae: crescit donec ad vestigia ima perueniat. Plynius.

SERVIVS.

SER. ¶Lucinā iustosq; pa.hy. Histe rō ,pterō ante em est hymenæos pati post Lucinā ɔsequit̃. itē hi iteron ,pterō est desinit ante decē post q̃tuor incipit annos. ante em icipit sic desinit. Cætera ętas s. q̄ est vel ante quartū vel post. x. annū. Bene ondit p hęc quoq; tēpora posse qd̄ armētis sed inutiliter ,puenire fœturā. Supat gre. dū. læ. iu. Dū suppetit: & dicit iuuenili eas ætate debere cōcūbere qa cito meliora tpa depereūt. Pecuaria: ab eo qd̄ ē pecuare venit: nā pecua vt ait in pōpeiana Cicero ab eo qd̄ est pecu venit vt genu genua. Suffice ,plem subministra: vnde & suffectos cōsules dicim⁹. Optima qq; dies. Hę snia nō solū ad animalia ptinet: sed gn̄aliter ad oīa. Subeūt morbi tristisq; senect⁹. Naturalē ordinem tenuit dicēs aduenire morbos senectutē mortē. Inclemētia mortis: īexorabilitas & duricies. Semp em̄ refice. Vacat em̄ sane dicit anteueniendū eē: vt anteq̃ pereant reparent̃ armenta. Sobolē armento sortire: substitue subministra: & est verbū iudiciorū. Nā substituti dicunt̃ iudices q occupatorꝝ fungunt̃ officio.

Pecua.

Aetas lucinam iussosq; pati hymenæos
a Desinit[a] ante decē: post quatuor incipit annos.
Cætera nec fœturæ habilis nec fortis aratris.
b Interea superat gregibus dum læta iuuentus[b]
Solue mares: mitte in venerā pecuaria primus.
Atq; aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi. tristisq; senectus:
Et labor: & duræ rapit inclementia mortis.
c Semper erunt quarum mutari corpora mauis[c]
Semper enim refice: ac ne post amissa requiras
d Anteueni: &[d] sobolē armēto sortire quotannis.

PIERIVS.

a ¶Desinit ante decē. In Longob. Desinet, futuro tpe legit̃. In Ro. decim, suo quodam scribēdi more. vt aurea mala decim, qd̄, vt dixim⁹, etiā apd̄ Asprū est. b ¶Læta iuuent⁹. In Mediceo & antiqs plerisq; codi. iuuētas, de quo alibi satis dictū. c ¶Quarū mutari corpora mauis. In ant. cod. malis, est: qd̄ venustius videt̃. Quā lectionē et apd̄ carisiū obseruaui, vbi fieri Solœcismū ait trāsmutatiōe qualitatis ī cōiunctionib⁹, vt eo loco semper erūt, quarꝝ mutari corpa malis, semper enim refice, pro, semp itaq;. d ¶Ante veni: & sobolē armento sortire quotannis. In mediceo, & in Long. absq; &, Ante veni sobolē. In aliquot cod. Anteueni, vnica dictio. In Ro. Mediceo, & quib usdā aliꝭ cod. antiquis. Subolē, passim inuenias: de quo satis alibi disputatum.

ASCENSIVS.

¶Aetas lucinam: Docuit q̄ faciē matres degēde sint ad sufficiēdā ,plē: nūc significat qua ætate ad partū habiles sint dicens. Aetas pati. i. patiēdi aut idonea ad patiendū. lucinā. i. partū: vt sit dea ptus ,p partu: & hymenæos. i. coitus iustos: desinit ante. x. annos: & īcipit ,post quatuor annos: est ergo inter. iiij. & x. annos. Cætera. i. reliqua ætas (dicim⁹ aūt cætera ī fœminino: & cæterū ī neutro ēt singulr̄: sed ceterus aut cæter in masculio nō legit̃) nec ē habilis. i. idonea: fœturę. i. ,ppagatiōi: nec est fortis. i. p defectū fortitudinis nō est cōueniēs aratris i. ad arationē. Interea aūt. i. inter quartū & decimū annū: dū. i. donec: iuuent⁹ ,p iuuēta ætate. superat. i. supstes est gregib⁹. s. boum & equorꝝ. vn̄ Cicero dixit gregē armētorꝝ (est em̄ gn̄ale) solue mares. s. in venerē hoc est ad opus venereū exhibendū: & mitte prim⁹ i. cū primum cōgruerit: nō expectās experimentū ab aliꝭ pecuaria. i. pecora in venerē. i. opus venereū: & suffice. i. substitue: gn̄ando. i. p gn̄ationē pecuariū: ,plem aliam ex alia quod vulgo dicūt vnā ex alia: ita vt p ,ppagationē sit cōseruatio specierꝝ q̄ p indiuidua decedentia esse nō pōt. Nā optima qq; dies. i. tēpe stas ad oīa cōuenientissima: fugit. i. elabit̃ miseris mortalib⁹ etiā cūctis: pria: & morbi subeunt. i. subsequūtur & senect⁹ tristis subit. i. subsequit̃ & labor. s. subsequit̃: & inclemētia. i. rigorosa seuicia & duricia: mortis dure. i. amarissime aut dire. i. crudelis rapit. s. de medio hoc est delet & extinguit em ,p quia: qa semp erunt sup. matres & pcipue vaccę: quarꝝ corpa tu mauis. i. qlibet mauult aut malit mutari. s. in meli⁹: refice. i. reforma ī melius ac repara qd̄ vetustate degeneratū est (Quia pticula em̄ nō suo ordine ponit̃ dicit̃ a Seruio vacare. i. superflua eē sed quo ordine a nobis posita est nō vacet, verū si esset. Semper itē refice minor esset in ɔstructione obscuritas) ac anteueni. i. pueni: & sortire. i. eligere quotannis. i. singulis annis armēto. s. reficiendo: sobolem. i. ,ppagationē nouam ne requiras post. i. postea: amissa. i. gen⁹ bonorꝝ armētorꝝ degn̄ando ad iteritū tēdisse.

PRO. ¶Aetas lucinā. i. q. p. hymenæos Desinit. a. d. p. q. i. a. Ex lucina ptus: ex hymenæo cōcubitus accipimus. Itaq; hoc ait post annum iiij. & intra. x. ad cōcipiendū esse vtiles boues: extra finem hunc parum.

Spadix. Spadices palmæ quo ius iā deficit color. colorē dicit. Siculi em̄ palmā quā græci phœnica appellāt: vocāt Spadica. Spadix color est quē Leucopyrū vocant: hoc est alb⁹ & fuscus

Glaucus Glaucus autem color viridis.

MAN. ¶Lucinā: ex Lucina ptus ex Hymenęo cōcubit⁹ accipim⁹: Itaq; hoc ait post annū. iiij. & intra. x. ad cōcipiendū vtiles esse boues.

Lucina. Probus luna aūt vt varro inquit nascentiū dux est hinc ab iuuādo & luce Iuno Lucina dicta ab latinis. ipsa em̄ mensib⁹ actis in lucē ,pducit infantes.

Hymeneus. Hymenæos: Hymenæus teste Martiano capella Veneris & Bacchi filius dictusq; nuptiarū de⁹ cui⁹ officiū esse dixit psallere in nuptiꝭ cātare ad thalamos & coronare limina sertis: ,p coitu hic ponit̃.

Hymen. Hyemē vero scd̄m græcos & latinos est qdā virginalis pellis q̄ primo coitu abrumpit̃: ponit̃ & ,p hymenæo: hipsiphyle Ouidiana ad Iasonē. Nō ego sum furti tibi cognita: ,pnuba Iuno affuit & sertis tpa vinct⁹ hyemē. Dicūt aliꝭ hymenæū quendā fuisse apud Athenas: q inter bella seuissima ṽgines liberauit: quā ob cām nubētes ei⁹ numē iuocabāt q̄si liberatoris ṽginitatis. Lucinā pu. & hy. hysterō ,pterō. hoc est vltimū pri⁹. nā snia ordine cōmutat̃. Sic ēt est ibi. desinit an̄. x. &c. de Val. li. ij. c. v. ait q̄ nō minores oportet inire q̄ bimas vt trimæ pariant eo meli⁹ si q̄drimę. plærꝗ; pariunt in. x. annos. quedā ēt plures. Maxīe idoneū tp̄s ad cōcipiendū ab Delphini exortu vsq; ad dies. xl. aut paulo plus q̄ em̄ ita cōceperūt tēperatissimo anni tpe pariūt: vaccæ em̄ mēsib⁹. x. sunt pgnantes: mas an fœmina sit ɔcepta significat taur⁹ quū inint siqdē si mas in dexteriorē ptē abiit: si fœmina in sinistriorē ptē: Ply. vo li. viij. c. xlij. scri. q̄ suo tpe anniculæ ad fœcūditatē poscebant̃ tolerāti⁹ m̄ binæ: tauri gn̄ationē quadrimi implēt & singulis denas eodē anno tradūt Cōceptio vnico initu pagit̃ q̄ si forte perrauerit. xx. die post marē fœmina repetit pariūt mense. x. quicqd ante genitū inutile ē. Tauri nō sępi⁹ q̄ bis die ineunt Robur est tauris ingnatu: vita fœminis. xv. annis lōgissima: marib⁹. xx. Fœturæ: genituræ & ,p uētui. Cætera ętas: hoc ē an̄ quartū annū & post decimū: Col. itē li. vij.

li. vij. c. xix. ait quū vaccę excesserūt annos. x. fœtib⁹ inutiles sunt rursus minores bimis inire nō oportet si ante tn̄ conceperit partū earū remoueri placet ac per triduū ne laborent hubera exprimi: postea mulctra ,phiberi. Superat interest imminet. Dum læ. iu. vel iuuenta. i. dū iuuenes sunt vaccæ concipiant repit em̄ senecta cū morbis plurimis. Solue ma. primus quo tpe vaccæ ineunde sint iā dixim⁹. Col. etiā li. vij. c. xxij. scri. q̄ mense Iulio fœminæ maribus plærūq; pmittende vt eo tpe conceptos ,pximo vere adultis iā pabulis edāt: nā. x. mēsib⁹ ventrē pferūt vnumq; marē. xv. vaccis sufficere abūde est. Pecuaria. pecuare pecuaria facit pecu pecua pec⁹ pecudes: pecus hoc pecora. Suffice: subministra: Col. li. vij. c. xx. de vaccis ait: sed & curandū est oīb⁹ annis æque atq; in reliquis gregibus pecoris vt delectus habeatur. Nā & nixæ & vetustate q̄ gignere desierūt submouēdę sunt & vtiq; tauro quæ locum fœcundarum occupant ablegendæ: vel aratro domandę qm̄ laboris & operis nō minus q̄ iuuenci ,ppter vteri sterilitatē patientes sunt. Optima quæq; di. Ouid. quoq; de arte. Cito pede labitur ætas: nec bona tam sequitur q̄ bona pria fuit. In clementia: duricia & crudelitas. Sortire: elige.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Necnō & pecori &c. Postq̄ de boū gn̄atiōe locut⁹ ē ɔsequtur eqnā de q̄ Lādin⁹ sic. Mira inqt varietas: nā in bubulo pecore a matrib⁹: in eqno a patrib⁹ incipit. Sūt aūt hęc tria pecorꝝ gn̄a oībus pcipua.

Bos. Bos em̄ nobis terrā colit sine cuius opa agricultura oīno difficilis esset

Equus. Equus & cōmode nos vehit

Necnon & pecori est idem delectus equino:
a Tu modo quos in spē statuis[a] submittere gētis
Præcipuū iā inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingrediturq;: & mollia crura reponit:

SERVIVS.

SER. ¶Est idē pecori delectus eqno. i. vt habeat matres optimas. In spē statues submittere. i. quos vis ad missarios fieri. Notāda sane exquisita varietas. Nā vt in bob⁹ matres ante describit in eqs admissarios ante cōmemorat. Alti⁹ ingredit̃ cū exultatione quādā incedit. Mollia crura reponit Ennius

Primus & ire Viam:& fluuios tentare minaces
b Audet & ignoto sese committere ponti[b].
c Nec vanos horret strepitus[c]:illi ardua ceruix
Argutumq; caput:breuis aluus:obesaq; terga.
Luxuriatq; toris animosum pectus.honesti
Spadices:glauciq;:color deterrimus albis
Et giluo.tum si qua sonum procul arma dedere
Stare loco nescit:micat auribus & tremit artus
d Collectumq; fremens[d] voluit sub naribus ignem
Densa iuba:& dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina:cauatq;
e Tellurē:& solido grauiter sonat[e] vngula cornu.

PIERIVS.

a ¶Quos in spē statuis submittere gentis:In Ro.cod.& in quibusdā alijs,statues,futuro tpe legit.Ita correctū in Mediceo.
b ¶Et ignoto sese cōmittere pōto.In Ro.cod.in Long.&qbusdā alijs vno cōsensu,Ponti,legit.Quid em eqs cū mari:cū fluminibus vero & pōtib⁹ sæpe negociū.Quāuis i calabriæ & Apuliæ locis equorū gñositatē eo experimēto pbent,si ad mare impulsos,cōtra aduenientes fluct⁹ impauidos aspexerint,ideoq; pullos in natationibus adsuefaciunt:est aūt,pōto,scriptū in cod.Mediceo.
c c ¶Nec vanos horret strepitus.Quintil.lib.viij.ordinē esse dicit.Nec vanos horret strepit⁹ Tum si qua sonū pcul arma dedere stare loco nescit.Cætera vo,q̄ totā eiusmodi equi faciē describūt.Illi ardua ceruix,vsq; ad eū locū.Color deterrimus albis,& giluo.per interpositionem collocata.quare parēthesis vtroq; adlinēda loco est.
d ¶Collectūq; fremens vo.sub na.ignē.In Mediceo codi.correctū est,fremēs,Sed em prius recte,Premēs,scriptū erat,vt
e in alijs emendatorib⁹ habet. e ¶Et solido grauiter sonat vngula cornu.In Ro.Quatit vngula,habet.Sed magis placet sonat,quia dicit, Solido cornu:oīa em solida validius sonāt estq; & Iuuenalis synepeia.Quo tondēte grauis iuueni mihi barba sonabat.nō em ibi(hoc em κατα παρεςγομ'ad demus) grauis barba mihi Iuueni:sed,grauis,pro grauiter sonabat,legendū est,vt sōdat eū neq; quidē artis suæ peritia potuisse adeo ditari,vt patricios iā oēs opibus puocaret:& pōd⁹ habet,Iuueni mihi,cui vel lanugo vel mollior barba,sine stridore abradi potuisset,si,quā pfitebat artē,tonsor calluisset.

Ennius de gruib⁹: Perq; fabrepunt:& mollia crura reponunt.Primus & ire viā:matris p̄ vestigia.Ignoto ponti. Per quē nūq; trāsierat.Argutū breue Luxuriatq; toris animosum pectus.Nodosum: & eminens pulpis.Spadices: phœniceatos vocant.i. pcisos amyrteos.Glauci aūt sunt felineis oculis.i. quodā splēdore pfusis. Deterrimus albis & giluo:Atq alibi ait:qui cādore niues anteirent.Sed aliud ē cādidū eē.i.quadā nitenti luce pfusum aliud albū qđ pallori cōstat essevicinū. Gilu⁹ aūt est melin⁹ color.Multi ita legunt albis & giluo vt nō albū vel giluū sed albogiluū vitupet:qđ si singuli colores vituperādi sunt:q̄to magis mixtus vtroq;.i.albo giluus Tremit artus:Figurate p artub⁹ tremit.Voluit sub naribus ignē flatu indicat magnamitatē suā. At duplex agit p lumbos spina. Aut reuera duplex aut lata .vt alibi.Duplicē gēmis auroq; coronam.item Et duplici aptantur dentalia dorso.

MAN. ¶Idē delectus:vt.s.corpa p̄cipue matrū legat:itē vt quotānis soboles armēto eligat:In spē gentis in fœturā vt sint admissarij. Et mo.cru.re. glomerat apte reducit alterno crurum explicatu. Mollia crura:faciles tibias:non em inepte dure ve ābulat vti plerisq; euenit.Prim⁹ & ire viam. Var.lib.ij.c.vij.inqt.Equi boni futuri signa sunt si cū gregalib⁹ in pabulo cōtēdit i currēdo alia ve q̄ re quo potior sit quū flumē trajciendū est gregi in primis pgredit ac nō respectet alios. Argutūq; caput.i. breue & exiguū. Varro li.ij.c.vij.ait. Eqs debere esse clunibus ac ventribus latis. Equi boni signa. Equos ad admissurā quos velis habere legere oportet amplo corpore:formosos nulla pte corpis inter se nō cōgruenti:caput habeāt nō magnū:nec mēbra cōfusa:sint oculis nigris: narib⁹ nō angustis:aurib⁹ applicatis:nō angusta iuba crebra fusca subcrispa:sub tenuibus setis implicita in dexteriorē partē ceruicis: pectus sit latū:& plenum:humeri lati.venter modic⁹:lumbi deorsum versus pressi.scapulæ latæ spina maxime duplex.si minus nō extans:cauda ampla subcrispa:crura recta æqualia introuersa genua rotunda nec magna vngulę durę:toto corpe ve habeāt venas q̄ aīaduerti possunt.Hęc ex Var.Col.etiā li.vij.sic ait:cum vero natus est pullus cōfestim licet indolē existimare: si hilaris si intrepidus:si neq; cōspectu nouęq; rei auditu terret:si ante gregē pcurrit:si lasciuia & alacritate interdū & cursu certaminis ęq̄lis exupat:si fossam sine cūctatione transilit:pontē flumēq; transcendit:hæc erūt honesti animi documēta:corporis vero forma cōstabit exiguo capite:nigris oculis:naribus apertis : breuibus auriculis & arrectis:ceruice molli lataq; nec longa:densa iuba & p dextrā partē pfusa:lato & musculorū toris numeroso pectore: grādib⁹ armis & rectis.laterib⁹ inflexis:vētre substricto: testib⁹ paribus & exiguis:cauda lōga & secta crispaq; : mollib⁹ atq; altis rectisq; crurib⁹:tereti genu:paruoq; neq; introrsus spectanti rotundis clunib⁹:fœminib⁹ torosis ac numerosis:duris vngulis & altis & cōcauis rotundisq; qbus coronę mediocres suppositę sunt sic vniuersum corp⁹ cōpositū:vt sit grande:sublime erectū ab aspectu q̄q; agile & ex longo quantū figura permittit rotundū.Breuis aluus:modica substricta.Obesaq; terga grādes lati & pingues hūeri.obesus em vt Fest⁹ ait:pinguis dr q̄si ob edēdū ita [illegible].Luxuriat toris:abūdat pulpis debet em esse latū & plenū ac torosum Spadices:phœniceus color seu puniceus:& spadix:idem teste Gel.li.ij.c.xxvj.significat autem exuberantiā splēdorēq; ruboris.Glauciq; cærulei:Glaucus enim color viridis:dicit qđ probus ostēdit:& Gellius dicto loco.Albis:nō candidis: [illegible] sed albis

nos vehit:& in bello auxiliat egregie:& in multis reb⁹ comes est hoī:atq; in vectu[illegible] & veterrimos habem⁹ equos & iumēta.Docilitas maxima est i equo. Amissos luget dños desiderns lachrymas mittit:interfecto Nicomede rege ei⁹ equus inedia vitā finiuit.refert Philarchus Cētaretriū e galathis occiso i pugna antiocho potitū equo ei⁹ illū ascēdisse at equū indignatione ascēsum precipitē i abrupta isse ac se eq̄tēq; pdidisse.Bucephalus Alexādri equ⁹ neminē ornatu regio insignitū p̄ter ipūm Alexandrū accipe voluit. in expugnatione Thebarū vulnerat⁹ Alexādrū in aliū equum trāsire nō est passus Equ⁹ Cęsaris nullū nisi ipm Cęsarē dorso accipe voluit. Hic anteriores pedes humāos habebat. Semiramis equū vsq; in coitum amauit:vt ait iuba. Arist.aūt in li.de aīalibus:Equū equāq; post hoīem reliqs aīalib⁹ salaciorē eē dicit.Addit etiā ipm .xl. dentes habere primores quattuor.xxx. mēse mutare.Anno deinde post binos vtrinq; supne & inferne. Itē alio anno.iiij.Itē alio.iiij.Cōpletis annis.iiij.& mēsib⁹.vj.nō emittit:& tūc idoneū tps ad procreādū habet:refert p̄terea equū oībus & donec viuit coire.Idem facere fœminā.Dicit p̄terea etatē ad.xviij.annū ptendi i eq.Sed ad longū ad.xxx.vsq; pduci : in nōnullis etiā ad qnquagesimū sed minus viuere q domi alunt q̄ gregarij.Albertus aūt cognomēto magn⁹ ait equū biennio inire incipe:sed meliorē esse fœtū post trienniū vsq; ad.xx.q est arctus scđm quē minori cōiunctione iungunt Iuppiter & Saturn⁹.Inire aūt vsq; ad.xxx. annū & equā cōcipe quāuis debiliter vsq;.xl.qđ fere spaciū est suę vitę.quāuis olim inuēt⁹ sit equus.lxx.annorū:ipse aūt albertus refert vidisse se equum ex maiorib⁹ apud militē qui adhuc robustus excesserit annū sexagesimū.Hec ille. ¶Ordo est:necnon.i.et Ordo. idē delectus.i.ad eligendū disqsitio:est pecori eqno.i .circa pec⁹ eqnū :hoc est circa equos:hoc est eadē diligētia hñda est in parētibus boni eq diligendis & quotānnis reficiēdis. Tu impēde iā inde vsq; a teneris.s.annis aut mēbris:laborē p̄cipuū.i. p̄cipuā diligentiā & curā:sup.illis equis quos tu statuis mō.i. pponis & p̄tēdis in.i.ad spē gētis.i.gñis sicut ibi illa de gēte creatos &c.submittere.s.supmittere hoc est admissarios facere.i.q admittant ad gñationē vt aūt a teneris annis generosum eq anim.ī agnoscamus dicit.Pullus gñosi pecoris:ingredit cōtinuo.i.mox vt natus est alti⁹.i .ceruice erecta:ī aruis vbi.s.libere ingredit:& reponit crura mollia.i.molliter more gruū:aut mollia hoc est decenter flexibilia.Et audet ire viā.s.insolitā & periculosam prim⁹ .i. ante alios:nec expectat vt alij periculū faciant seu experiant : & audet tentare fluuios minaces.s. pfunditate aut p̄cipiti cursu: & audet cōmittere se pōto.i.mari ignoto.i.p quē pōtū aut qđ mare nō pri⁹ trāsiuerat.Ego in plurib⁹ legi ponti:atq; ita legendū putē:qa p aqs satis eēt dixisse:fluuios tētare minaces :solēt autē equi meticulosi diffic[illegible]ter primi trāsire pontem.Nec.s.pull⁹ generosi equi.horret.i.cū horrore formidat.strepit⁹ vanos.i.futiles & inanes vt arborū vēto cōcussarū aut sibilum.Ceruix sup. est illi ardua.i.erecta & sublimis & caput argutū.i.breue ac politū:alu⁹ sup.est breuis:& terga sup.sunt obesa.i.pinguia: & pigui immorata:& pect⁹ animosum luxuriat toris.i.abūdat pulpis.Honesti id est pulchri sup .sunt pulli aut eq.spadices.i.punicei seu phœnicei hoc est rubri cū splēdore:& glauci.i.cerulei :hoc est subuirides cum nigro immixto . color deterrimus est albis & giluo.id est qui in albo giluas hoc est buxeas ac subcroceas habent maculas:buxeus autem color est qui in buxo ligno noti coloris:aut

☞ deterrimus color est albis idest pallidulis & giluo id est buxeo & semiluteo. Tum.s.equus non deterrim⁹:sed generosus:nescit stare id est requiescere:loco.s.vno & eodē:si qua arma dedere procul sonum:quia continuo cespitat:micat auribus.i.arrigit & rursum deprimit aures:sicut qui digitis micant.i.diuinandi ludū exercent nunc eos p̄munt nunc erigunt:& tremit artus.i.habet artus trementes:ex vehementia scilicet spiritus atqꝫ animorum:& ipse fremens voluit sub naribus ignem.i.calidū flatū atqꝫ angelitū collectū.s.inspirādo.Iuba sup.est illi densa & recumbit.i.quiescit aut reponit̃ iactata i armo.i.humero:dextro.i.dextri lateris.At.i.sed duplex.i.lata spina:agit̃.i. deducit̃ p lumbos & ipse ingrediēs p̄cipue currendo:cauat tellurē.i.eijcit terrā & vngula.s.eius:cornu solido.i.duro aut integro:nec fisso.i.habēs cornu solidum:sonat grauiter.i.vehementer.

⁂ sed albis.i.pallidulis:Giluo:giluus color est buxe⁹ vt quidā volunt:vulgo giall⁹ appellat⁹:aliq̄ vo p giluū intelligūt flauū qui ex viridi:& ruffo & albo cōcretus est.Seruius Melinū intelligit.Est aūt melinus color candid⁹:optim⁹ in melo insula:i Samo quoqꝫ nascit̃.author est Ply.li.xxxv.c.vi.Aulus Gellius aūt in fine lib.xij.Innuit giluum colorē esse mediū inter nigrū & albū.Scribit enim tria genera esse vini Nigrū albū mediū quod vocant κιῤῥὸς giluū.Micit auribus:arrigit ac deprimit aures. Tremit artus:cōcutit.Collectum ignē:attractā flatus vim & potentiā:Fremēs:& fremens & premēs in antiquis legitur.Erit aūt ordo.Et premens ignem collectum voluit sub naribus:premēs aūt idest non emittens sed retinēs interius hinc sub naribus voluit.Voluit sub naribus.per quod eius vis apparet.est enim magni flatus.Solido duro.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Talis amyclei.Adducit exempla laudatissimorum equorum:quos tamen non semper permāsisse docet in eadem prestātia vt admissarij conuenienter fiant:p quod innuit summā diligentiā adhibendam in diligēdo bono equo admissario:cum etiam laudatissimi degenerent nisi summa cura reficiantur quotannis.

Ordo. ¶Ordo est.Talis scilicet erat cyllarus id est equ⁹ ille nobilis:domitus habenis pollucis fratris.s.Castoris & filij Iouis ex leda:amyclei id est apud amyclas laconū ciuitatem orti sed Seruius vult fratrē pro fratre positum eē hoc est pollucem pro castore:& tales sup.fuerunt illi quorꝫ poete graij.i.græci meminere.id est mentionē fecere.s.eq martis biiuges.i.bini iugū trahentes in curru martis:sūt aūt dimos & phobos secundū Seruium appellati:& talis s.fuit currus.i.equus cursarius:aut potius equi trahentes currū:magni Achillis & ip̄e Saturnus pnix.i.celeriter currēs:aduentu cōiugis.i.cū aduētantem sentiret coniugē opim.s.effudit talis.s.effectus equus iubam.id est comā colli ceruice eqna.i.per ceruicē equinā in quā suā transformauerat ne a coniuge agnosceret̃ rē cū Phyllira habēs:& ip̄e Saturnus fugiens.s.a facie coniugis:impleuit Pelion montē illū Thessalie altū.i.excelsum:hinnitu acuto.i.sonitu eqno in signū ferocis animi ,plato.Abde.i.occulta & segrega ab equab⁹ne coeat:quoqꝫ.i.etiā hunc talem (sicut eneid.ix.hunc ego te euriale aspicio)hoc est licet optimū dū iuuenta & valitudine pręstaret:abde tamen domo id est cōtine domi:vbi.i.quando ipse deficit id est deficitur a viribus:& ipotēs efficitur:aut grauis id est grauatus morbo:aut segnior id est tardior & iacentior annis.i.ānositate:nec id est & non:nō ignosce senecte turpi.i.deformi secūdum iuuenalem cum iuuenta in omnibus placida sit aut ignosce id est indulge senecte non turpi sed debili (sed prior expositio mihi gratior est:licet enim senes non sint turpes in moribus:sunt tamen aspectu quę turpitudo in pecore sat est nam quid ad pec⁹ qꝫ moraliter non turpis senectus per naturam non per animi vitium eueniat?) non ergo ignosce id est ne idulgeas senecte

☞ turpi

Talis amyclei domitus Pollucis habenis
[a] Cyllarus:& quorum graii[a] meminere poetæ
Martis equi biiuges:& magni currus Achillis:
[b] Talis & ipse iubam ceruice effundit[b] equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus:& altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
Hunc quoqꝫ vbi aut morbo grauis aut iam se[c]gnior annis[c]
Deficit:abde domo nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in venerem senior:frustraqꝫ laborem
Ingratum trahit:& si quādo ad prelia ventū est:
[d] Vt quondā in stipulis[d] magnus sine virib⁹ ignis
Incassum furit.ergo animos æuumqꝫ notabis
Præcipuæ.hinc alias artes prolemqꝫ parentum:
Et quis cuiqꝫ dolor victo:quæ gloria palmæ.
[e] Nonne vides cum p̄cipiti certamine[e] campum
Corripuere:ruuntqꝫ effusi carcere currus:
Quū spes arrectæ iuuenū:exultantiaqꝫ haurit
Corda pauor pulsans:illi instant verbere torto.
Et proni dant lora:volat vi feruidus axis.
Iamqꝫ humiles iamqꝫ elati sublime videntur
[f] Aera per vacuum ferri atqꝫ assurgere[f] in auras:
Nec mora nec requies:at fuluæ nimbus harenæ
Tollitur:humescūt spumis flatuqꝫ sequentum:
Tantus amor laudū:tantæ est victoria curæ.

PIERIVS.

[a] ¶Graij meminere.In pluribus codicibus antiquis vnico,i,Grai,scriptum inuenias:ex eorum sentētia,qui,i, inter duas vocales per se plenam & satis sonoram esse iudicabant. ideoqꝫ,Graius,vnico,i,scriptū.Grai in casib⁹ alijs per synæresin facere debere.Quum tamen alij,cuius sententiæ Ciceronem fuisse tradit velius longus,similia per geminatum.ii. pronūtiarent,vt,Maia, graius,vnde graij.Sed & ipsa declinationis proportio expetit,vt,vs,vltimæ syllabæ finales litteræ in genitiuo secundæ abeāt in,i. Eandemqꝫ vocem esse etiā Nominatiui pluralis consentiunt omnes, quare graij, duplicato,i,scribendum fuerit,quum nulla regula,i, priorem consonantis loco positam elidi præceperit, subsecuta vero ætas quum non intelligeret ex duobus.ii.priorem loco consonantis positam,sed pro vocali acciperet,synæresin fecit,atqꝫ hinc,grai,per vnum,i,

[b] ¶Iubam ceruice effudit equina In Romano & quibusdā alijs.Effundit,præsenti tempore legitur.In aliquot alijs,fudit.Sed effudit legendum de preterito ipse narrationis ordo exposcere videt̃,subsequitur enim & ipleuit.Qđ vo sequit̃,oīugis aduētu,qđ i antiqs aliq̄t cod.p,t,notatū est,atuētu, victorin⁹ ait,deīqꝫ nos p,t,scribere.

⁂ ¶Hunc quoqꝫ

SERVIVS.

¶Talis amyclæi &c.atqui Castor domitor equorꝫ fuit sed fratrē pro fratre posuit poetica licētia:vt Quas illi philomella dapes:pro progne:item reuocato a sanguine teucri:pro dardani:aut certe ideo pollucem pro castore posuit quia ambo licenter & castores & polluces vocantur nā & ludi & templum eorum & stellæ castorum vocantur Martis equi:δειμος & φοβος. Et magni curr⁹ Achillis Baliarchus:Xanthus.Coniugis aduentu pernix Saturnus:Dum cum amica Phillyra Saturnus coiret:Ops eius vxor aduenit cuius præsentia veritus se in equum conuertit:qualem potuit numen imitari:exinde natus est Chiron dimidia parte homo dimidia equus:sane ops cū de vxore Saturni dicimus o corripitur vt ops opis: Ops
cū vero de nympha dicim⁹ opis lōga vt Opis ad æthereum pennis aufertur olympum:Pernix Opis
autem ad equum refertur.Nam Saturni stella tardissima est:Pelion:montem Thessaliæ in quo Chiron habitauit.Hunc quoqꝫ licet bonū & tot signis ,pbatum. Vbi aut morbo grauis aut iā segnior annis deficit.Duo sunt qꝫbus minuunt̃ corporis vires:senect⁹ & morb⁹.Vnde mire vtrūqꝫ cōplexus est. Abde domo:in domo.Nam si aduerbialiter vellet loqui domi diceret:Tale est illud in.iiij.Non libyæ nō ante tyro.Nec turpi ignosce senectæ:Cice.in Catone meiore & laudat & vituperat senectutē:vnde dupliciter hunc locū intelligamus aut nec ignosce turpi senectę aut non turpi senectæ ignosce.i.abde & ignosce senectę q̄ turpis nō est qa p naturā venit:Si qn̄ ad p̄lia vētū ē.alibi Nocturnaqꝫ bella Aios æuūqꝫ notabis:p̄cipue ante oīa ætatē & magnanimitatē reqres post cætera parentes & studiū.Et quis cuiqꝫ dolor victo q̄ glo.pal. Vult ,pbare moueri eqs vel amissiōe vel acqsitiōe victoriæ.Nā eo tēdit sequēs iste decursus:vn̄ ē paulo post. Tantus amor laudū tantæ victoria curę Luca.Quantū clamore iuuatur. Flens soni.Ruunt effusi car.cur. vsurpatiue ,p carcerib⁹ q ab arcēdo dicti sunt.Nā carcer est custodia noxiorū.Iuuenū aurigarum vel spectātiū Haurit:ferit:vt Latus haurit apertum Verbere torto frequenti scilicet iteratione.

⁂ Volat

PRO.

c ✲ Volat vi feruidus axis. alibi: Frenaq; feruētesq; rotas. Nā rotæ q̄ axis cursu calescūt.

d ¶ Talis.a.d.pollucis.h.Cyllaros c.q.graīj.m.p.Martis.e.b.e.m.c. amyclæ oppidū est laconices. Vñ refert Home. in catalogo ducum: q ad troiam accesserūt. Pollux aūt & castor lacedæmone nati sunt q existimantur equos accepisse a Iunone muneris nomine xantum & cyllarum: quos ei Neptun⁹ donauerat: Martis eq dicunt dimos & phobos Homero auctore. Achilis Xanthus & Aethon quidam quattuor putāt: & eis adiūgūt podargū & lāpū. Sed eis q duos credūt hæc eorum epitheta esse persuasum est. Talis &.i.i.c.ef.e. Coniugis.a.p.s.e.a. Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto. Saturnus phillyrā oceani: & Thetis filiam existimatur adamasse: & cum ea se mutasset in equam vt eum falleret: ille quoq; in equum transfiguratus: cum ea concubuit: ex quibus natus est Chiron doctissimus centaurus. Pelion est thessaliæ mons Neptuniq; ipsa. ded. orig. gentis. Neptunus Cereri quum vim adferre vellet: ea se in equā trāsfigurauit: nihilominus incepto nō destitit Neptunus. Eāq; ita cōpressit: q genus equorum inde ꝓditur esse.

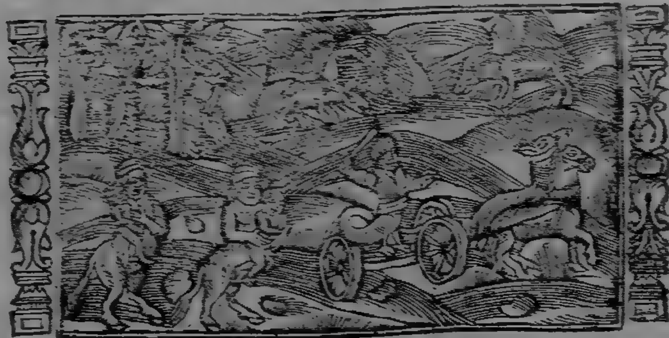
MAN. ¶ Amyclæi pollucis: Pollux & Castor Lacædemone nati q existimantur equos accepisse a Iunone muneris nomine Xanthū & Cyllarum: quos ei Neptunus donauerat. Probus. Amyclæi: amyclæ oppidū est Laconicæ regionis achaiæ: teste Plyñ. li. iiij. fuit autem patria Castoris & pollucis. Stra. li. viij. ait q Taygeto monti subijcit Sparta & amyclæ. Ply. li. iij. scri. amyclas etiā fuisse prope Tarracinam a serpentibus delatas (Amyclæ) Martis equi bijuges. Martis equi traduntur dimos & phobos: Homero autore: vt scribit Probus. (Martis equi.) Achillis vero Xanthus & æthon: quidem quattuor putant: & eis adijciunt podargum & lampum auctor idem Probus. Saturnus: is cum iouem filium quæreret in Thracia cū phyllira Oceani filia in equum versus dicitur concubuisse: & ex ea Chironem centaurum natum artis medicinæ inuentorem q a Phyllira (Chiron Phyllira) Phyllirides dicitur a poetis scribunt Aratum de aduētu vxoris nil scribere. Verg. tamen ostendit vxoris opis aduentu in equum versum esse dum cum illa coiret. Pernix: velox qa equus. Altum pelion. Thessaliæ montem altissimum: teste Ply. li. ij. in quo vt scribit Soli. nuptiale conuiuium thetidis & Pelei celebratum fuit. Nec turpi ignosce senectæ. Ordo est: nec ignosce turpi senectæ: q̄uis enim seniores equi sint: cum modo tamē laborem tolerare valent. Est autem sensus q vbi optimus equ⁹ vel morbo vel senecta deficit: remouendus est ab admissura & in domo retinendus nec parcendum: ostendit enim omnino fatigandum cū modo tamen. Turpi senectæ. Iuue. etiam sat. x. ait. Sed q̄ continuis & quantis longa senectus plena malis deformē & tetrum ante omnia vultum dissimilemq; sui deformem pro cute pellem. Pendētesq; genas & tales adspice rugas &c. q̄uis autem senecta fit a natura omnino quin turpis sit negari non potest: ergo nec ignosce turpi senectæ dicendum. Frigidus &c. hic locus asserit quod dixi verum esse vt scilicet ab admissura senior: in domo teneatur ibiq; fatigetur cum modo: nec penitus ignoscatur ei: generat autem mas ad annos. xxxiij. & ad. xl. durasse traduntur adiutum modo in attollenda priori parte corporis: sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas qua de causa per interualla admissuræ dant: nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. Equæ gignunt annis omnibus ad. xl. vixisse equum. lxx. annos proditur. Plynius auctor li. viij. c. xl. Colu. vero li. vij. capi. xxvj. scribit q putāt minorem trimo non idoneum admissuræ: posse vero vsq; in. xx. annum progenerare fœminam bimam recte concipere vt post. iij. annum enixa fœtum educet: eandemq; post. x. nō esse vtilem. Superiori autem capite dixerat q nec minus q̄. xv. annos nec rursus plures q̄. xx. vnum debet implere. Frustraq; laborem ingratum trahit. Ordo est. & frustra trahit id est ꝓducit ingratum laborem id est ingratum coitum: nam calidissimus quisq; citius venerem perficit: & ei gratior illa fit: senes vero tardiores sunt quia frigent. Quondam: quandoq;. Animos: vt sit hilaris equus & intrepidus &c. vt supra ostendit Colu. Aeuum: Colu. li. vj. capi. xxvij. scribit q annorum notæ cum corpore mutantur: nam dum bimus & sex mensium est medij dentes superiores & inferiores cadunt cum quartum agit ijs qui canini appellantur deiectis alios affert cum sextum deinde annum molares superiores cadunt. Sexto anno quos primos mutauit exæquat: septimo omnes explētur æqualiter: & ex eo cauatos gerit: nec postea quot annorum ☙ sit manifesto comprehendi potest. x. tamen anno tempora cauari incipiunt: & supercilia nonnunq̄ canescere: & dentes prominere: hæc ille. Alias artes: equorum enim alij sunt ad rem militarem idonei alij ad vecturam: alij ad admissuram: alij ad censuram: alij ad prædam. Itaq; non item sunt spectandi atq; habendi. Hinc peritus belli alios eligit atq; alit ac docet: alios quadrigarius &c. Plura Var. lib. ij. c. vij. Prolemq; parentum. Varro pro dicto loco sic ait de stirpe magis interest qua sint: q genera sunt multa: itaq; ad hoc nobiles ab regionibus dicuntur in Græcia Thessalici equi a terra apuli ab rosea roseani. Quæ gloria palmæ. vt cursu certans æquales superare conetur &c. Carcere: repagulis. Currus quadrigæ. Exultantia: salientia: trementiaq;. haurit: eleuat: ferit. Instant imminent equis. Verbere: scutica. Lora: habenas. Vi: violentia. Nimbus: nubes.

✲ ¶ Hunc quoq; vbi aut morbo grauis aut iā segnior annis deficit. In Romano codice, segnior ætas, legitur: sed nitidior est elocutio: vbi deficit aut morbo grauis, aut annis segnior. d ¶ Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis. In Romano codice legitur: in stipula, vnitatis num: intellectionis figura. In alijs plurale est. e ¶ Cum præcipiti certamine campum corripuere ruuntq;. In veteribus aliquot exemplarib⁹, præcipiti conamine, legitur: quæ mihi paraphrasis videtur: & vti veteres scribere cōsuerūt. In ijsdem antiqs notatū est, cōripuere ruōtq;. f ¶ Atq; assurgere in auras. In Romano codi. exsurgere, legitur. In Longobardico & in Oblongo, insurgere. In reliquis tum, assurgere, tum adsurgere, & hoc magis receptum. Sed nullum ego velim improbare, codicum reuerētia. Legas etiam in aliquot & his antiquis, i aures, sed auras, omnino casta lectio.

Nec turpi id est ne sis clæmētior in senectam turpem ita vt dicas fuit admissarius iunior validosq; ꝓcreauit quo circa & senior admittet: ea em̄ stulta est clæmētia: cū nec equo nec reb⁹ tuis cōsulueris: qa senior. i. plus q̄ sat ē senex: est frigidus. i. segnis quasi seorsum ab igni venereo: in venerē. i. ad coitū: & trahit. i. lōgo tractu vix pagit: frustra laborē ingratū. i. inutilē vtrisq; & minus acceptum fœmellæ calenti & si ventū est) qñ. i. aliqñ ad ꝓlia. i. concertamina equorum: ipse furit. i. excādescit incassum. i. inuanū qa nō pōt rebellare aut ^{fa}lrē expugnare vt. i. quēadmodū: ignis magnus furit quōdā. i. aliquando in stipulis id est materia læui: sine viribus. i. qa cum ipsum cōbustibile nō sit capax vehemētis caloris nec habeat vi resistendi cito extinguit & languet ignis: ergo tu notabis. s. in equo admissario hoc est quē admittas ad ꝓcreationem: ꝓcipue aīos. i. aīositatē: & æuū. i. ætatē & notabis hinc. i. deinde & secundo loco: alias artes. s. ad quas eos destines & notabis prolem parentum. i. qualem prolem parentes eius progenuerint olim hoc est: & quis cuiq; dolor supple sit victo id est dum victus est & quæ gloria palmæ id est dū vincit: hoc est qua generositate animi sint: an videlicet gaudeāt victores & doleant victi quod in generosis equis accidit: qui etiā sessore nobili gaudent & animos extollunt: vnde subdit. Nonne vides. quasi dicat videre quidem potes: quum scilicet equi corripuere id est simul rapuere campum id est locum designatū intra metas capacem & amplum certamine scilicet curuli præcipiti id est in quo præcipites currunt & quum id est quando: currus id est ipsi quadrigæ ruunt id est protrahuntur quasi ruant effusi id est fusim emissi: carcere pro carceribus id est loco vbi pri⁹ arcebantur: & quum id est quando spes iuuenum scilicet aurigarum aut spectantium: arrectæ id est attentæ sunt ad victoriam: & pauor id est metus ne vincantur quibus fauent aut præsunt: pulsans id est sollicitans: haurit id est inuadit: corda exultantia scilicet de spe victoriæ: sunt ergo spemq; metumq; inter dubij: exultant de victoria sperata: pauent ob formidatam iacturam illi: scilicet iuuenes aurigæ instant verbere torto id est flagello ex chordis intortis: & proni id est inclinato capite quasi protrahāt equos: graphice effingit gestum & situm aurigarum agitantiū equos suos: dant id est laxant: lora id est habenas: axis feruidus: scilicet ex subito motu volat id est tam præceps fertur: vt volare videatur: vi id est vehementi tractu equorum: & ipsi aurigæ videntur iam humiles & iam elati: situ & animo situ quidē qa volatus auium & cursus equorum fere in morem vndarum ascēdendo & descendendo fit: animo autem quia vt dicit Terentius in hecyra. Profecto hoc sic est vt puto omnibus nobis: vt res dant sese ita magni atq; humiles sumus: ipsi ergo iam elati & iam humiles videntur ferri: sublime id est sublimiter: per aera vacuum id est capacem ac si vacuus sit: atq; assurgere id est erigi in auras: nec mora nec requies est scilicet aurigis & equis: at id est sed nimbus id est globus in morem nubis: harenæ flauæ id est ex harena flaua collectus: tollitur id est erigit a pedibus animosorū equorum excitatus: nam generosi equi est terram profundius carpere & ipsi equi humescunt id est humefiunt & irrigantur spumis scilicet proprij sudoris: & flatu id est anhelitu sequentum id est sequentium equorum: tantus amor id est tanta auiditas laudum est supple equis: & victoria est tantæ curæ: vt scilicet sine intermissione & requie tam præcipites currant vt volare videantur: vnde facile concluditur equos animorum suorum indicia facere.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Primꝰ erichthonius &c. Quia generoſitatem animi exquirendam docuit in certamine curuli docet incidentaliter q̃ primi fuerint equorum domitores rediturus ad inſtitutum quod eſt annos & animos admiſſarij diligẽter annotandos eſſe Erichthoniꝰ autem ſecundum diuum Auguſtinũ in li. de ciuitate dei vt recitat hic Landinus fuit infans inuentus in vulcani mineruæq; tẽplo ſerpente implicatus. qd̃ q̃ illi regnũ portendere iudicatũ eſt: diligenter enutritꝰ & dictorũ hoc eſt vulcani & minerue filiꝰ habitus vñ fabule locus. ¶Ordo eſt. Erichthonius vir ille anguinis pedibꝰ auſus ſup. eſt primus iungere currus & quatuor equos id eſt q̃drigas aut equos quadrijugos: & ipſe victor id eſt voti compos aut victor aliorũ in curuli certamine auſus eſt primus inſiſtere rotis rapidis id eſt raptim procurrentibꝰ. Lapithe populi illi Theſſalie: peletronij id eſt peletronio oppido vicini impoſiti dorſo. ſ. equino aut equũ: dedere ſcilicet equis frena: & gyros id eſt modum ducendi eos in gyros: atq; docuere equitem. id eſt equum (aut reuera equitem, quia directorẽ vt eques dicatur feciſſe quicquid eius imperio equus fecerit) inſultare id eſt inſultũ facere ſolo. i. terræ: ſub armis & glomerare id eſt in gyrum & glomeris formam facere greſſus ſuperbos id eſt ſuperbi & elati animi indices: vterq; labor ſ. docendi inſultũ & ingreſſum: vt inſultꝰ ſit ętatis iuuenilis: ingraſſus ſuperbꝰ animi nobilis iudiciũ. q; ꝓ & magiſtri. ſ. armẽtorum ꝓcreandorum. exquirũt eq̃ id eſt equal'r. iuuenẽ. ſ. equũ calidum annis vnde inſultet: & aciẽ curſibꝰ vt ſciat greſſus glomerare ſuperbos exquirunt autem ad hoc vt admiſſariũ faciant: q̃uis. i. q̃tũuis: ille. ſ. nobilis equꝰ: egerit fuga. i. fugauerit aut egerit in fugam (poteſt em̃ bis cõſtrui ablatiuus fuga) & q̃uis referat epyrũ patriã. i. iactet ſe ortũ in epyro. & q̃uis referat mycenas: fortis vñ. ſ. fortis agamẽnon fuit & vbi argolici eq̃ ſunt fortes & generoſi: & q̃uis deducant gentẽ. i. genꝰ ſuũ ipſa origine neptuni. i. de eo quẽ primũ neptunꝰ produxit ꝑcuſſa tridẽte terra: aut de ꝓcreato ex coitu neptuni in equũ verſi cũ cerere in equã verſa: Aut ſic q̃uis. i. licet ille &c. tñ magiſtri exquirunt eque iuuenẽ & curſibus acrẽ &c. His animaduerſis. Proſequit̃ eandẽ rem dicẽs vbi in equo admiſſario annotauerũt etatem & mores ipſi magiſtri inuento boni animi boneq; etatis equo: ſtudent illi vires addere ſedula accuratiõe. Ordo autem eſt. his. ſ. annis & animis animaduerſis. i. conſideratis & annotatis in equo. i. poſtq; annotauerunt equũ non eſſe nimis annoſum & ſatis animoſum. ipſi magiſtri. ſ. armentorũ inſtant. i. diligenter curant: ſub. i. ante tẽps ſcilicet coitus: & ꝓ. i. impendũt curas. i. curãt: diſtendere. i. farcire & implere, denſo id eſt ſolido & non turgido aut inflato pingui ſup. eum equum: quẽ legere id eſt elegerũt ducẽ id eſt armẽti hoc eſt principem & patrẽ: & quẽ dixere id eſt addixerũt pecori maritũ. & ſecant. i. abſcindũt ei herbas florentis id eſt ſuccoſas adhuc in flore exiſtentes: & miniſtrãt fluuios. i. aquã fluuialẽ q̃ pingues fiant & farra. i. ea frumenta pinguia: ne. i. vt non: vt. ſ. equus admiſſarius: nõ nequeat. i. poſſit: ſupeſſe. i. ſupq̃ ſatis ẽ eſſe hoc eſt ſuſficere labori blãdo. i. venereo q̃ blande impendit & ne nati

Primus Erichthonius currꝰ & quattuor auſus
a Iungere equos: rapidiſq;[a] rotis inſiſtere victor
Frena Peletronii Lapithæ gyroſq; dedere:
Impoſiti dorſo: atq; equitẽ docuere ſub armis
Inſultare ſolo: & greſſus glomerare ſuperbos:
Aequus vterq; labor: æque iuuenemq; magiſtri
Exquirunt: calidumq; annis & curſibus acrem:
Quamuis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes:
Et patriam epyrum referat: fortiſq; mycenas:
b Neptunniq; ipſa deducat origine gentem[b].
His animaduerſis inſtant ſub tempus: & oĩs
Impendunt curas: denſo diſtendere pingui
Quem legere ducem: & pecori dixere maritũ:
c Florentiſq;[c] ſecant hærbas fluuioſq; miniſtrant:
d Farraq;: ne blando nequeat[d] ſupereſſe labori:
Inualidiq; patrum referant ieiunia nati.

PIERIVS.

a ¶Rapidiſq; rotis inſiſtere victor. In Ro. codice legitur. Rapidus, quod & Seruius agnoſcit. b ¶Neptuniq; ipſa deducat origine gentẽ. In Roma. cod. non gentẽ, ſed, nomẽ, legit̃. Quod vero equos vlloſa neptuno deducere dicat originẽ Non qd̃ tridẽtis percuſſione equus exilierit, in quo Seruius falſus eſt corrupto codice Ouidiano, neq; qd̃ ſe ceres i equã mutauerit, ita a Neptuno cõpreſſa, vnde generoſos equos genitos ait Probꝰ, Sed quia Neptunus quorũdã equorũ auctor fuit, vt pegaſi, & alteriꝰ in Tracia ꝑcuſſo ſcopulo. veluti meduſa arionis, ceres odorimi, quem adraſtꝰ habuit.
c ¶Florenteſq; ſecant hęrbas. In cod. aliquot antiquis legere eſt, pubenteſq;, quale babulũ longe delicatius eſt. Nã moderatus equorũ gregibus paſcua mollibus potiꝰ q̃ proceris hęrbis habundantia ꝑcipit eligenda. d ¶Ne blando nequeant ſupereſſe labori. In Roma, & antiquiſſimis aliquot codicibꝰ Nequeat, ſingulari numero legitur, de eo enim loquit̃. Quẽ legere ducem & pecori dixere maritũ.

SERVIVS.

SER. ¶Primus erichthoniꝰ. Vulcanꝰ impetrato a Ioue Mineruæ cõiugio: illa reluctante effectum libidinis piecit in terrã inde natus ẽ puer draconteis pedibus qui appellatus eſt Erichthonius q̃ſi de terra & lite procreatus Nã ἔρις eſt lis & χθὼν terra. hic ad tegendã pedũ fœditatẽ iunctis equis vſus ẽ curru quo tegeret ſui corporis turpitudinem. Rapidꝰ: velox. Victor ꝓpoſiti ſui effector. Frena peletronij: peletroniũ oppidũ eſt Theſſaliæ vbi primum domandorũ equorũ vſus inuentus eſt. Nã cũ quidã theſſalus rex bobus Oeſtro exagitatis ſatellites ſuos ad eos reuocãdos ire iuſſiſſet illiq; curſu non ſufficerent aſcenderũt equos & eorũ velocitate boues ſecuti eos ſtimulis ad tecta reuocauerũt. Sed hi viſi aut cũ irent velociter aut cũ eorum equi circa flumen Peneon potarent capitibꝰ inclinatis locũ fabulę dederunt vt cẽtauri eſſe crederentur cui dicti ſunt centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν τοὺς ταύρους. Alij dicunt cẽtaurorũ fabulã eſſe cõfictam ad exprimendã humanæ vitæ velocitatẽ quia equum cõſtat eſſe velociſſimũ. Bene aũt ait Peletroni q̃ ſunt & alij lapithæ. equidẽ docuere. i. equũ Nã pro equo rectorẽ poſuit. Greſſus glomerare ſu. vt cũ diſciplĩa icederet. Quamuis ſæpe fuga. Ordo eſt. Quãuis ſæpe victor fuerit q̃uis nobili genere ꝓcreatus tñ a magiſtris ętas & magnanimitaſq; requirenda q̃ ſi nõ fuerint: illa nihil ꝓſunt. Neptũniq; ipſa deducat origĩe gentẽ. i. ſi ſit ꝓcreatꝰ ab equo. Neptũni: q̃ editꝰ ẽ tridẽtis ꝑcuſſiõe. His aĩaduerſis: Moribꝰ & ętate dep̃hẽſis. Inſtãt ſub tẽ. Coeũdi. ſ. q̃ eius cura maior adhibet̃. Denſo diſtẽdere pingui: Nõ laxo: qd̃ quibuſdã potionibꝰ agaſones ꝑ fraudẽ facere cõſueuerũt. Vñ ait Denſo pingui. i. viribꝰ pleno. Sane pingue gñis eſt neutri & ita in oĩbꝰ idoneis inuenit̃. Nã nec pinguedo nec pĩguitudo latinũ eſt Florẽteſq; ſecant hęrbas. adultas: maturiores: q̃bꝰ robur acquiritur Ne blando nequeant ſupereſſe labori periphraſis eſt coitus. Ieiunia infirmitatem ex inedia venientem.

¶Erichthoniꝰ: fuit is Vulcani & Terræ filiꝰ q̃ primus dr̃ quadrigis vſus quo decentius celaret pedes ſuos anguineos. Probꝰ auctor & Ply. li. vij. inquit q̃ bigas primũ iunxit phrygũ natio: quadrigas Erichthonius. Euſebiꝰ itẽ ſic ait Erichthonius primꝰ quadrigas iunxit in græcia erãt quippe apud alias nationes: id aũt fuit Danao regnante Argis. Frena pelethronij impoſiti dorſo & inſultat ſolo: carmina ſunt Ennij in Alexandro. vt docet Macro. li. v. Frenos aũt & ſtrata equorũ pelethroniũ iueniſſe ſcribũt pugnare ex equo Theſſalos q̃ centauri appellati ſunt libãtes ſecundũ peliũ montẽ: vt ſcri. Ply. li. vij. & Probꝰ ait pelethroniũ ſubiectũ eſſe pelio monti. Pelethronij lapythæ. i. ex pelethronio oriundi Fræna inuenere: habitãt em̃ Lapythæ plura oppida in ipſa Theſſalia. Equitẽ. i. equũ portantẽ hoĩem oẽs em̃ antiq̃ ſcriptores vt hoĩem equo inſidentẽ ita & equũ quũ portaret hoĩem equitẽ vocauerũt: & equitare non hoĩem tm̃ ſed equũ quoq; dixerunt: auctor eſt Macr. li. vj. in fine. vterq; labor. ſ. docere equi ſaltꝰ & ingreſſus. põt ẽt per Epexegeſim legi vt dicatq;. i. æque magiſtri exquirunt iuuenẽ equũ. Calidũq; animis & curſibus acrem. Quãuis ſenſus eſt eligendũ eſſe equũ iuuenẽ calidũq; animis &

Margin notes: Ordo. — Peletronius — Cẽtauri — Falſa opinio — MAN. Erichthonius — Pelethronij — Equites — Equitare

Menela⁹ neptun⁹ equus

...mis & cursibus acrem quis sæpe cursu victor alioꝝ fuerit ...is optimā patriā referat & optimā stirpē. Egerit: fugauerit. ...yrū: de epyro latius li.j. Georg. Palmas epyros equaꝝ. Fortis ...mycenas: ad agamēnona respexit qui grecoꝝ ductor exercit⁹ ...roiā deleuit vnde alibi ait: Agamenoniasq̃ mycenas Præterea docet Stra. lib. viij. q̃ argos a primordio magis ac magis extitit potentia primariū subinde Mycene ampliora susceperūt incremēta ꝓpter cōmigrātes in illas pelopidas: nā cū oēs ad Atrei filios cōsisterēt Agamēnon natu grādior regnū adept⁹ duce virtute ac pariter fortuna comite regiōis paternā possessionē ampliauit: & myceneo laconicū adiecit imperiū. verū Menela⁹ laconicæ regimē tenuit. At Agamēnon Mycenaꝝ vsq̃ Corynthum ac Sicyonē & Ionū & agialeoꝝ: sic em̄ ea vocabātur ætate: cū posterius achæi dicti sint regnū suscepit. Hæc & plura Stra. Neptuni origine: Neptunus cereri quū vim afferre vellet ea se in equam vertit. neptunus vero eā ita cōpressit: vnde generosi equi ꝓditi esse dicunt̃: auctor Prob⁹ nos aūt lati⁹ de Neptuni eqs li.j. Geor. ibi.s. Tuq̃ o cui prima frementē &c. His videlicet ætate & annis equi. Instant: incūbunt. attendūt. Sub tp̄s ꝓpe tp̄s coeundi.s. cui datur initiū. teste Var li.ij.c.vij. ab æquinoctio verno ad solstitium: Admittere aūt oportet cū tēpus anni venerit: bis die: mane & vespere. Col. etiā lib. vij. capite. xxv. sic ait. vulgaribus eqs passim marib⁹ ac fœminis pasci ꝑmittit̃: nec admissurę certa tēpora seruentur generosis circa vernum æqnoctiū mares iungētur: vt eodem tempore quo cōceperint iam lætis & hærbidis cāpis post anni mēsem paruo cū labore fœtū educent: nā mēse. xij. parum

...nati id est pulli. Iualidi referāt idest representēt ieiunia. i. macilentiā: patrū. i. ꝓgenitoꝝ suoꝝ. Hęc de patribus. Reprehendit̃ a Beroaldo Seruius eo q̃ negat pinguedinē & pinguitudinē di cihis verbis. Si vera est Seruii sententia non latine locut⁹ ē. M. Varro latinoꝝ oīum vt ita dicā latinissimus qui in secūdo de re rustica sic scriptū reliquit. Sus pre pinguedine carnis nō modo surgere nō posset. Idē in tertio. Motus eaꝝ & lux pinguedini inimica. Ply. quoq̃ nō latine si seruiū sequit̃ scripsit q haud dubie latinā linguā locupletauit: cuius verba hęc sunt ex li.xj. In corde summa piguitudo est quedā letis extis: & alibi plerisq̃ aīaliū est pinguitudo sine sensu. Col. in barbaralexin .i. dictionē laps⁹ est scribēs in .xiij. nō sola exprimit̃ amurca: sed & aliquid secum piguitudinis attrahit & alibi. Repulit olei pinguitudo materiā: qualis est gūmi. Et palladius pinguedine inquit sua brachium quoq̃ proximū debilitauerit: quid multa? eruditoꝝ libri scatēt pinguedine: cū quibus equidem malim errare qua cum seruij commentarijs recte sentire. BERO. Pinguedo. Pinguitudo.

parum edūt. Denso pingui: ait ibidē Col. Eoq̃ tp̄e quo vocatur a fœminis: equus. s. roborandus est largo cibo: appropinquāte v̄e hordeo eruoq̃ saginand⁹: vt Veneri supersit quātoq̃ fortior inierit. firmiora semina p̄beat futuræ stirpi. & Varro li.ij. c.v. de bubus sic ait ꝓpter fœturā: Hoc obseruare soleo ante admissurā. mēsem vnū ne cibo & potatione se impleāt: q̃ existimatur facili⁹ macrā concipere: Cōtra tauros duobus mēsibus ante admissurā: hęrba & palea ac fœno facio pleniores: & a fœminis secerno. Blādo labori. id est veneri.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Ipsa aūt macie &c. Postq̃ de cura patrū equoꝝ locutus ē: prosequtur de cura matrum additurus & curam natorum. ¶Ordo aūt est. Ordo. Ipsi sup. magistri armentorum extenuant. id est tenuia faciunt: macie volentes id est voluntarie & scientes & ex deliberatione: ipsa armenta quę fœtus cōcipiāt atq̃ vbi voluptas iam nota id ē antea attētata sollicitat id est ꝓcurat primos concubitus id est vbi primū coire cupiūt ipsi magistri. s. negant frondes: & arcent sup. ea frontib⁹: & quatiūt. i. cōcitant ēt sæpe cursu & fatigāt sole. i. æstu solari: tunc. s. quū area. i. locus aridus triture frugū apt⁹: gemit id est more gementiū pręmitur grauiter. i. moleste frugibus tonsis que tonse & intercise iam sunt non tonsis pro tondendis: hoc est in medio die cū fruges tonse flagellis excuti solēt: & quum palee inanes scilicet frugibus excussis: iactant̃. s. ad purgationē frugū ad zephirū. i. ventum dulcē & calidum surgentem id est flantē mollius. & sup. mastri: faciūt hoc. s. qđ dictū est hoc est extenuāt sic equas ne vsus sit obtusior id est hebetior q̃ decet aruo genitali. id est folliculo matricis aut vulue: nimio luxu. i. propter nimium luxum hoc est superabundantē pinguedinē: & ne luxus. s. oblimet. i. oppleat q̄ si limo: sulcos id est receptacula seminū: inertes id est hebetata & obtusa facta: sed vt sup. aruū illud genitale: hoc ē vulua. rapiat sitiens id est appetens: venerem id est semen: & recōdat interius id est in itimis cellulis. Rursus. i. iterum post susceptū semē: cura patrū incipit cadere. i. deficere: & cura matrum incipit succedere: id est post conceptum habenda est cura præcipua de matrib⁹: vt post partum de pullis. Quum id est quando matres scilicet errāt id est pascuntur ad libitum existentes grauide id est pregnantes mensib⁹

Ipsa autem macie tenuant armenta volentes
Atq̃ vbi concubitus primos iā nota voluptas
a Sollicitat frondesq̃ negant: & fontibus[a] arcent.
Sæpe etiam cursu quatiunt: & sole fatigāt.
b Quū grauiter tonsis[b] gemit area frugib⁹: & quū
Surgentē ad zephyrum paleæ iactantur inanes
Hoc faciunt nimio ne luxu obtusior vsus
Sit genitali aruo: & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens venerē: interiusq̃ recondat.
Rursus cura patrum cadere & succedere matrū
Incipit: exactis grauidæ quum mensibus errant
Non illas grauibus quisq̃ iuga ducere plaustris:
Non saltu superare viam sit passus: & acri
Carpere prata fuga: fluuiosq̃ innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant: & plena secundum
Flumina: muscus vbi: & viridissima gramīe ripa
Speluncæq̃ tegant: & saxea procubet vmbra.
Est lucos Silari circa ilicibusq̃ virentem
c Plurimus Alburnum volitans: cui[c] nomē asilo
Romanum est: œstrum graii vertere vocantes:
Asper: acerba sonans. quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concussus: syluæq̃ & sicci ripa Tanagri.
d Hoc quondā mōstro horribiles[d] exercuit iras
e Inachiæ iuno pestem meditata[e] iuuencæ:
Huncquoq̃ (nā mediis feruoribus acrior istat)
Arcebis grauido pecori: armentaq̃ pasces
Sole recens orto: aut noctem ducentibus astris.

SERVIVS.

SER. ¶Nota voluptas. dicendo nota per transitū rem ab alijs diligenter expressam tetigit. Nam equę puellæ cū primū coeūt si macrę sunt & debilitant̃ & debiles gignunt̃. Post primū aūt partū tenues esse debent. Frōdesq̃ negāt contra illud Flōrentesq̃ secant hęrbas fluuiosq̃ ministrāt Quū grauiter tōsis hoc est die medio hoc autē ad exprimendum dici tempus est positum nō quod eq tempore æstatis coeant: Hoc faciunt nimio ne luxu: Nimio pingui: & bene rem turpem apte a Lucretio tractatam vitauit trāslationibus: quas omnes ab agricultura traxit: vt luxu ꝓpter luxuriem segetū Genitali aruo: ꝓ muliebri folliculo: quam vuluam vocant: vt etiā Plyn. docet. Nā ante folliculus dicebat̃ Sulcos oblimet īertes. Claudat meatus Et hoc similiter ꝑ translationem dixit. Nam legimus supra. Et obducto late tenet omnia limo. Exactis grauidæ quum mēsibus Vicinis partui. Tunc em̄ diligenti⁹ tractādæ sunt: ne abigantur. Non saltu superare viā sit passus: Quod solet fieri cū pascunt pedib⁹ impeditis. Saltib⁹ in vacuis: Magnis Et plena se. ne inclinentur ad potum. Est lucos silari circa illicibusq̃ virentem: Plurimus Alburnū volitās Ordo talis est. Circa lucos silari fluminis Lucanie & alburnum eiusdem montē plurimus volitās. Ac si diceret est multa musca Volitans aūt mō nomē est non participiū. Oestrū graij vertere vocantes. Vertere ex soni similitudine onomatopeiā fecere: nō em̄ possumus accipere ex latina lingua mutauere. Cum constat græcam primā fuisse. Oestrū aūt græcū est latine asilus vulgo tabanus vocatur. Cui nomen asilo romanū est. vt cui remulo cognomen erat. Sicci tanagri: Nō multum valentis. Tanager autē fluuius Follicul⁹

PIERIVS.

a ¶Frondesq̃ negant & frontibus arcent. In cod. aliquot anti quis perperā oīno Frondibus, legitur, sñia frustra req̄ e ita.
b ¶Cum grauiter tunsis gemit area frugibus. In Ro. cod. vbi, n, plerunq̃ videt̃ habundare, tusis, tamen hoc loco scriptum est. In

Tanager ✻ fluuius est Lucaniæ: Et hoc dicit armentorum mugitu cuncta resonare. Hoc quondā mōst. Argumentatur ab exemplo dicens Iunonē œstro se contra pellicē defendisse. Nota autē est fabula. Io inachi filiam ab ipso quidem Ioue Iunonis aduentu conuersam esse in vaccam. Cui iuno immisit œstrum: quo toto orbe fatigata tandem aliquādo venit ad egyptum: & illic in isim conuersa est. Trāsiit autem per mare angustū quod Bosphoron ab eo appellatum est: Nunc Hellespōtus nominatur. Pestem meditata Iu. vel quam pestem ante excogitauerat vel meditata inferēs & exercens accipiamus Horati.

Meditor Horrendaq; cultis diluuium meditatur agris id est infert: exercet nam & in ipsa meditatione exercitium est hunc quoq; arcebis id est etiam hoc malum remoue. Nam mediis feruoribus acrior instat: Tunc est acrior. Et dicendo tempus innuit quemadmodū possit euitari. Arcebis grauido pecor. i. a grauido pecore. Nā arceo a te dicim⁹.

Recens Sole recēs orto stati. Salusti⁹ Coria recēs detracta veluti glutino adolescebant.

✻ est. In quibusdā aliis Tonsis sed eī hic loquitur de tritura, quæ fit in agro Mantuano, & euganea fere omni, circunductis per aream equis, qui spicas pedib⁹ pertundāt. Eiusdē speciei est, quod sequit. Obtusior vsus. Nam in Ro. cod. & quibusdā aliis, obtūsior, habet, vt sup1⁹, obtūsi, p obtusi posuit Qd vo dixit, sit Genitali aruo, metaphora ē ad ornatū, vt parum speciosa dictu honestius proferantur, vt Quintilianus obseruauit.

c ¶Cui nomē asilo Romanum est: œstrū graii vertere vocantes. In antiquis aliquot codic. quoi. Nam hęc quoq; sunt obseruanda quęuis penit⁹ ex vsu recesserint. In Ro. cod. Romanum st, more veterū scriptū habet. facta collisione ex vocali, quæ in, est, repetit. In Long. vertere vocando: id est nomen imponendo per formam gerundii, vt: fingitq; premendo. In nōnullis etiam, œstron, per, O, non indecenter scriptū inuenias: vt ipsa etiā declinatiōis forma sniē corrīdeat.

d ¶Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras. In antiqs cod. horribilis, per vnicū, i, finali syllaba, ex Velii longi sententia. Qd vero in ius fabula recensenda Seruius dicit. Trāsiit autem per mare angustum, qd Bosphoron ab ea appellatum est nunc hellespontus noiatur, vltima illa verba. Nunc hellespontus nominatur, adulterina esse crediderim. Nō eī adduci possum eum ignorasse alium esse Bosphoron, alium hellespontū, atq; alterū ab altero longe distare: quū Bosphorus Thracius, vbi eius bouis transitus fuisse traditur ad fines euxini maris dubio procul sit, inde Propontis late diffusa interiaceat, cui mox subiungitur hellespontus.

e ¶Inachiæ iuno pestem meditata iuuencæ. Apud Horatium eodem significato legitur, diluuiem meditatur agris: quanquā sunt, qui, Minitatur, eo loco legendum autument.

¶ mensibus exactis id est perfectis & partui vicinis: quisq; nō sit passus id est nemo patiatur illas ducere iuga grauibus plaustris & quisq; non sit passus illas superare viam saltu: & carpere id est carptim transire prata acri fuga. i. cursu veloci fugienti simili: & innare fluuios rapaces id est præcipites omnia immissa secum rapientes: sed sup. magistri pascant eas in saltibus vacuis id est campis magnis carentib⁹ obstaculis: & secundum id est prope flumina plena ne se fatigent inclinando ad hauriendum potum vbi scilicet est musc⁹: & vbi est ripa viridissima gramine id est hęrba in ea nascēte: & vbi sup ple spelunce tegāt scilicet equas a sole & vmbra saxea id est a saxis deriuata. pcubet id est longe extēdatur. vt in ea grauide recubent. Est lucos silari &c. Docet cur vmbre delingende sint: vt videlicet vespe & asili arceant dicens. volitās scilicet vermis aut asilus (& est masculini generis: cum volucris sit fœminini teutones quoq; muscas volitantes vocant) plurimus id est frequentissimus: est circa lucos Silari illius fluuii Italie qui veterem campaniam a picentibus diuidit: & circa alburnum Lucaniæ portū virentem ilicibus id est vbi sunt plurimę ilices virentes cui scilicet volitanti: est asilo nomen romanum id est vocabulo romano graii id est greci: vertere scilicet a sono volatus vocātes œstrū auvertere a re quia furorem quem œstron vocant animalibus q̄ persequitur inducit: volitans dico asper. scilicet aculeo aut morsu: & sonans acerba. i. acerbe scilicet volatu quo tota armēta exterrita diffugiunt syluis id est per syluas: ether concussus mugitibus scilicet taurorum & boum aut generaliter omnium armentorum: furit id est furorem illorum resonat. & sylue sup. percusse furunt & ripa tanagri: illius torrentis Lucaniæ: sicci scilicet in æstate: sup. furit. Iuno meditata id est exercens & inferens pestē: id est furorem: iuuencæ: id est iuniori vaccæ. inachie. i. in quam Io inachi argiuorum regis filia in adulterio cum Ioue deprehensa conuersa fingitur: exercuit quondam id est aliquando horribiles iras. s. suas in pellicem: hoc mōstro id est œstro quo vaccā illam persequebatur vsq; in egyptum. Tu arcebis pecori grauido vt eque vacce & cuilibet alii quoq;. i. etiam hunc scilicet volitantem hoc est œstrum aut asilum seu tabanum: & tu pasces armenta sole orto recēs id est recēter. hoc est sub prima luce & astra ducentibus noctem. i. sub crepusculo: nam ipse volitans instat: id est ingruit acrior mediis feruorib⁹: id est sub medio æstu solis qui fere est paulopost meridiem.

PRO. ¶Est lucos silari circa illicibusq;. u. p. l. al. u. c. n. asilo. ro. e. œstrū graii. u. u. Silarum flumen est Lucaniæ portus alburnus. & eiusdem nominis mons ad sextum a primis tabernis. mentionem facit Ducilius hoc versu. Quatuor hinc ad silari flumē: portumq; alburnum. Asilo genus est tabani adeo acer: vt soleat armenta bucera inquietare vocatur græce œstros. Meminit autem hystoriæ hoc loco Vergili⁹ eius quam Ouidi. in primo metamor. exposuit plene referens Inachi filiam Io compressam a Ioue mutatam in vaccam actam esse per orbem terrarum Oestro donec ad flumen Nilum venit: Ibi mitigata Iunone finitus sit eius labor quam Inachiam dicit Verg. Et sicci ripa tanagri: Tanagrus torrens est lucaniæ: qui quum pluuiæ sunt: effusior est: & seuit: quū serenum: siccus est.

MAN. ¶Iam nota voluptas: de equabus intelligit alias enixis. Paleis: quid proprie palea sit li. j. Georg. videto Luxu: copia abundātia Obtusior id est hebes. est enim gradus pro gradu. Vsus vtilitas. Genitali aruo. i. vuluæ & matrici: ibi enim concipitur: ibi educatur & crescit quicquid concipitur: Oblimet obducat cooperiat: claudat limo repleat proprie. Sulcos inertes. vuluæ meatus conceptioni ineptos: si repleti fuerint nimio luxu. Sitiē. vulua ipsa macrior. Venerem equi semen patrum: admissariorum: vbi enim equas impleuerint: eorum cura habetur minima. Exactis mensibus id est perfectis & partui & vicinis: vnde lib. j. Georg. Exactum ad mensem pluuia ventisq; carebunt. Varro lib. ii. capite. vii. ait. Quum conceperint eque videndum ne aut laborent plusculum aut ne frigidis sint locis ꝙ algor maxime pręgnantibus obest. itaq; in stabulis & humore prohibere oportet humū clausa habere ostia ac fenestras: & inter singulas a presepibus in

Lōgorii. teriicere longorios qui eas discernant ne inter se pugnare possint prægnantē neq; implere cibo neq; esurire oportet alternis annis qui admittūt diuturniores equos & meliores pullos fieri dicūt. Grauibus plaustris: innuit anteq; partus vicinus fuerit pregnātes equas etiam fatigari posse leui modo. De plaustris videto li. j. Georg. Saltibus vacuis campis magnis & carentib⁹ saxis & arboribus deiectis. Secundum prope ad potum procumbant. Muscus vbi lanugo viridior que locis humidis & sole carentib⁹ fit muscus dicitur: hic pro hærba tenella seu lanugine: que in equarum superficie nascitur accipitur. Lucos silari.

Silarus. Silarus fluuius est qui veterem campaniam diuidit: picentibus cui quidem fluuio proprium illud inesse traditur: vt in eius aqua demissa virgulta saxificent: forma tamen coloreq; seruato auctor est Strab. libro. v. Probus scribit sylarum lucaniæ fluuium esse. sic etiam Ptolæmeus libro. iii. Alburnum: Alburnus Lucaniæ portus &

Alburn⁹ eiusdem nominis mōs teste Probo. Ply. li. xi. c. xvi. scri. ꝙ nascūtur aliquando in extremis fauis apes grandiores quæ cæteras fugant

Oestrus. Oestrus vocatur hoc malum Theodorus autem interpres

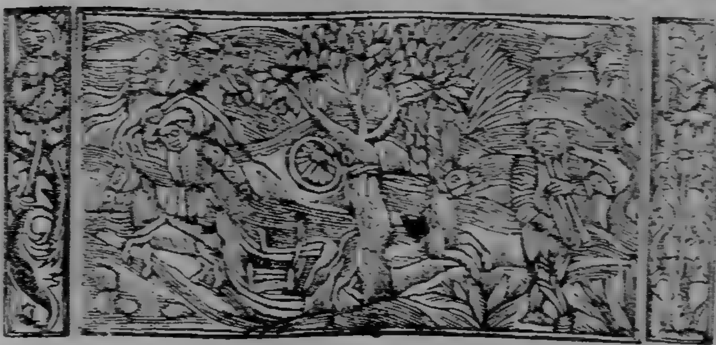
Asilus Aristotelis li. v. de historiis animalium ait: ꝙ asilus latiusculis quibusdā

quibusdam bestiolis: quæ in fluuiis supernatant enascitur quāobrem magna asilorum copia circa aquas vbi id genus bestiarum est. Tabani vero ex ligno nascuntur. Festus vero scribit Ostrum græco vocabulo furorē dici. Preterea Oestreo insanio

Taban. œstreomæ stimulor. sunt qui putent asilum a voce dictum ab latinis. Oestrum quoq; voce græcis. Ego tamen œstrū dictum ab illis puto a furore & ita vertisse vocantes œstrum. latini enim ab voce asilum: illi œstrum a furore vocarunt. Vertitur autem nomen quoties ab proprio in aliud transmutatur. Sic Byrsa cū sit proprie corium: ab re ipsa quoq; dicta est Carthaginis arx. sic & Oestrus cum sit furor ab eodem effectu œstrus dictum est illd animal. Tanagri tanagrus torrens est Lucaniæ qui cum pluuiæ Tanagr.

sunt effusior est & sæuit quum serenum siccus est. Idem Probus Acerba: pro Acerbe. Inachiæ iu. inachus apud argos primus regnauit annis. l. autho. Eusebius eius filia Io ab Ioue in vaccam Iunonis aduentu conuersa est. quam postea Iuno dono accepit tradiditq; seruandum argo pastori suo quo obtruncato ab mercurio irata Iuno in Io œstrum immisit: quo exterrita illa vsq; in ægyptum fugit ibiq; Ioue agente in humanam rediit figuram mutatoq; nomine Isis dicta est. & ab ægyptiis pro dea culta. id autem latius Ouidius narrat libro primo. metamorpho. Hunc quoq;: vltra prædicta arcenda: vitandaq;. Pecori armenta: hic nulla est Synalœpha.

¶Post partum

a Post partum cura in vitulos traducitur[a] oīs.
Continuoq̧ notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habēdo:
b Aut aris seruare sacris[b]: aut scindere terram:
Et campum horrentē: fractis inuertere glebis:
Cætera pascuntur virides armenta per hærbas
c Tu quos ad studiū[c] atq̧ vsum formabis agrestē.
Iam vitulos hortare: viamq̧ insiste domandi.
Dum faciles animi iuuenū: dū mobilis ætas.
Ac primū laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc vbi libera colla
d Seruitio assuerint ipsis e[d] torquibus aptos
Iunge pares: & coge gradum cōferre iuuēcos.
Atq̧ illis iam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram: & summo vestigia puluere signent
Post valido nitens sub pondere faginus axis
e Instrepat: & iunctos[e] temo trahat æreus orbis.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum
f Nec vescas salicum frondes: vluāq̧[f] palustrem
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ
g More patrum niuea implebūt mulctaria[g] vaccæ
Sed tota in dulces consument hubera natos.

PIERIVS.

a ¶Post partum in vitulos cura traducitur omnis. In Romano codice, in Mediceo, in Longobardico, & aliquot alijs versus hoc numero legitur. Post partū cura in vitulos trad. om. Præterea in Oblongo illo codi. quem pomp. lætus delicias suas aiebat, deducitur, pro, traducitur, habetur: sed alterū melius.
b ¶Aut aris seruare sacris aut scindere terrā. In Romano, & in Mediceo codici. sacros, legitur: quod minime displicet. Sane & in Longobardico sacros, prius legebatur. inde abrasa, o, litteræ parte, sacris, legi voluerunt.
c ¶Tu quos ad studium atq̧ vsum formabis agrestem. In Romano codice, legitur, ad studia: sed hoc significato melius, studium, singulare.
d ¶Ipsis e torquibus aptos. In antiquissimo codice Oblongo, de torquibus, legitur. In Longobar. ipsis & torquibus aptos.
e ¶Et iunctos temo trahat æreus orbes. In antiquissimis vinctos, & orbis.
f ¶Vluamq̧ palustrem. In Romano codice, siluam, legitur: sed, vluam, magis acceptum.
g ¶More patrum niueā implebunt mulctralia vaccæ. In Romano codice in Oblongo, & in aliquot alijs, mulctraria, legitur: quãuis in aliquibus deest littera, c, ante, t, quod in Mediceo videtur, inuenimus & in aliquot codici. antiquissimis, mulgaria, qua dictione vsus est Valgi⁹: sed nos. Ante casam tepidi mulgaria lactis. In Longobardico prius erat, multraria, quę dictio abrasa leuiter est, & mulgaria, repositum.

SERVIVS.

SER. ¶Post partū cura i vitulos. Mō & de eqs & bobus accipimus generaliter. Notas caracteres. Pecori submittere Admissarios facere. Campū hor. Ecbasis poetica. Sufficerat eñ dicere: Aut scindere terrā. Cętera pascunt: p hoc intelligimus illa oia q̄ dixit aiaila domi esse seruanda. Tu quos ad stu. Loc⁹ de bob⁹ domādis. Viāq̧ i. do. Institue artē domādi. Circlos. Circ⁹ est pricipale. vñ fit circul⁹: & p syncopā circl⁹ sicut piclū a piculo: sęclū a sęculo. Coge gradum cōferre simul incedere. Rotæ ducant inanes sine pōdere Trahat æreus: Fortis. sic in quinto. Aerea quē obliquū rota transit. Hora inclusam. Danaen turris ahenea Pubi indomitæ: hoc ad iuuencos tm̄ pertinet. Nā de equis paulo post dictur⁹ est: Vt Nāq̧ ante domandum ingētes tollent aios. Nec vescas salicum frōdes: & siccas & teneras. Nam vescū hoc est proprie Vñ & aranearū telæ vescæ vocant. Frumēta manu. i. ēt farraginē eis dabis.

[margin: Iulius Circulus] [margin: Diligentius ꝗ̄ locus interꝑtandus]

MAN. ¶Post par. &c. Var. li. ij. ca. v. ait de vitulis Lactātes cū matrib⁹ ne cubēt. atterūt eñ quū creuerit vituli leuādæ m̄res pabulo viridi obijciendo in p̄sepijs: itē his fere in oibus stabulis lapides sternēdi: vt qd itē ne vngulę putrescāt ab æquinoctio eñ autūnali vna pascunt: cū matribus. Semestribus vitulis obijciūt furfures triticeos & farinā hordeaceā & teneram hærbā: & vt bibant mane & vespere curāt: hæc ex varrone: Palladius item de aprili ait. Hoc mēse vituli nasci solēt quorum matres abundantia pabuli iuuent: vt sufficere possint tributo laboris & lactis. Notas inurunt. Col. lib. xij. ca. ij. loquēs de fine aprilis ait: ꝙ eodē tpe fœt⁹ fœcūdi pecoris signari oportet. Sed de Ianuario scribēs circa ei⁹ finē inquit: His etiā diebus maturi agni: & reliq fœtus pecudū nec min⁹ maiora quadrupedia charactere signari debent. Palladius quoq̧ de aprili ait: Et serotini fœtus hoc mēse signent. Et q̄s aut pecori & oīs cura traducit in illos q̄s & cætera. itelligit aūt admissarios futuros. Cætera pascunt Varrone teste li. ij. pascunt armēta cōmodissime in nemoribus: vbi virgulta & frōs multa hyeme quū hybernāt: scd'm mare æstu abigunt in mōtes frōdosos. Hortare: assuesce: Viāq̧ domādi. Col. li. vij. ca. ij. ait ꝙ vitulos oportet quū adhuc teneri sit cōsuescere manu tractari: ad p̄sepia religari: vt exigu⁹ in domitura labor eoꝝ & minus sit piculi. Verꝰ neq̧ añ tertiū: neq̧ post qntū ān̄i iuuēcos domari placet cū illa ætas adhuc tenera sit hæc iā ꝑdura. Viā rōnē ꝯsuetudine insiste statue frequēta: exerce. Iūge pes: custodiendū ne statura vel viribus impar cū valētiore iungat: nā vtraq̧ res inferiori celeriter affert exitiū. vba sunt Colu. Ipsis e torgbus aptos: ipsis e torquibus. i. ab ipsis circulis iunge pares &c. Aptos aūt e torquibus ait: quia seruitio assueti torquium apti ad domandum effecti sunt.

ASCENSIVS.

ASC ¶Post partū cura in vitulos &c. Postq̧ docuit in generādis vitulis primā curā adhibendā matribus & in generandis pullis equinis pr̄ibus post ꝯceptū aūt vtrorumq̧ matribus nūc docet post partū ꝑcipuā curā adhibendam natis tam vitulis q̄ pullis: & primo vitulis dicēs. Oīs cura traducitur. i. transfert post partū a matribus. s. in vitulos & sup. magistri pecoris aut diligentes custodes aut pastores: inurūt cōtinuo i. vt primū nati sunt notas. i. signa & noia gentis. i. gñis & inurunt notas. i. notāt q̄s. s. vitulos: malint submittere. i. supmittere pecori habēdo. i. ad habendā ꝓlem & ꝓpagationē: aut quos malint seruare. s. intactos: aris sacris i. ad sacrificia aris imponenda: aut sup. quibus malint scindere aut potiꝰ q̄ seruāt scindere. i. ad scindendā & sulcandam terrā. & inuertere glebis fractis. i. dissolutis: cāpū horrentē. i. asperū & herbosum ac tribulosum. Cętera armenta. s. iuniora pascunt per herbas virides. i. in pratis sine cura domationis: sed tu hortare iā vitulos. i. quum adhuc vituli sunt sup. eos q̄s formabis ad studiū. i. exercitiū: & vsum agrestē. i. agrorum colendoꝝ: & insiste. i. institue: viā. i. rōnē domādi dū. i. donec vel q̄diu anni iuuenū. i. iuuencoꝝ sunt faciles. i. flexibiles & dociles ad faciēdum qd' volumus: & dū ætas est mobilis: qd' ad oia aialia etiā ad hoies spectare pōt Ac (vt habeas viā domādi) subnectæ primum ceruici circlos. i. circulos laxos. i. solutos nec dure ꝑmētes. de tenui vimine: vt. s. ceruices assueta haberet vinculis dehinc. i. post modum vbi. i. qñ colla libera. i. nō abluctantia sed domita & libere hoc est vltro se submittētia: assuerit. i. assuefacta fuerint iam seruitio (mire dicit Seruitiū cui assuetus sis libertatē esse: qa nihil seruile qd' libens feceris) iunge iuuēcos pares. i. cōsentiētes ac pariter trahētes equaliū videlicet viriū ac corporꝝ aioꝝq̧ quoad eius fieri pōt: aptos. i. aptatos ex ipsis torqbus. i. circulis: hoc ē ex eo ꝙ pares circulos perpessi sint. aut statim postq̄ circulos deposueris & coge iuuēcos cōferre. i. simul ferre gradū: vt æque velociter ingrediant: qa secus altero ducēte alter cessitaret. Atq̧ rotæ inanes. i. nō onustæ: ducant illis. i. ab illis iā. s. vbi domiti sunt sæpe per terrā & signent vestigia summo puluere. i. discāt celerius incedere: nā q pōdere p̄ssi sunt altiꝰ figunt vestigia firmiusq̧ incedūt sed lōge tardi⁹: vbi aūt celeritatē induerint: firmitudinē iducet pōdus atq̧ on⁹ q̄ ꝑment. Post. i. postea vbi vt dixi celeres effecti sunt axis fagin⁹. i. ex fago fact⁹: nitēs. i. laborās sub valido pōdere: instrepat. i. strepitū ac crepitū validū faciat: & temo ei⁹. i. fortis & ere munit⁹: trahat orbes iūctos. i. rotas sibi ānexas. Interea. s. dū ista molitris: carpes pubi. i. iuuācis idomitæ. i. adhuc domādis. nō tm̄. i. nō solū gramina. i. hærbas vulgo crescētes: nec frondes

❧ Italicā vescas.i.minutas & exiguas: & vluā.i.herbā vilē palustrē.i.q in paludibus nascit: sed carpes sup.etiā frumēta sata manu.i.legumina meliora: vel carpes manu legumina sata nō spōte nascētia hoc est ordea & farra aut farraginē: nec vaccæ foetæ.i.q iā pepererūt: implebūt more patrū.i.sicut patribus hoc est maioribus nris solebāt: q lactis studiosi erāt mulctra.i.vasa in quæ mulgeť: niuea a cādore.s.lactis: hoc est nō mulgebis matres: sed cōsumēt.i.expēdēt tota hubera.i.totū lac huberū suorū in dulces natos.i.vitulos ad aratra destinatos. ¶ Carpiť Seruius in expositione huius vocabuli vescas a Beroaldo his verbis. Vescū quid sit optime intelligemus si eius originē & etymologiā diligēter pscrutati fuerimus. Nā vescū ex ve particula & esca copulatum est vt autor est Gel.li.xv.noctiū atticarū: & cū ve particula tum intēsionē significet tū minutionē ita vescum vtriusq diuersæ significationis vim capit: aliter em̄ Lucretius vescū salē dicit: ex edēdi intētione: aliter lucilius vescū appellat cū edēdi fastidio: vescū itaq id significat: qd' in esca & cibatu appetiť: & id qd' fastidiosum est in altero: hæc particula ve intēdit: i altero minuit. Et ita Verg. appellat vescū papauer ab edēdi intēsione: q videlicet in cibis adhibeať: & vescas salicū frōdes: qm̄.s.escis iuuēcorū sunt accōmodatæ. Festus quoq scri. vescū fastidiosum significare & edacē. Præterea vt aliqd de interioribus lris depromamus: vescus apud priscos p pusillo vsurpabať: qd' declarat Oui. in fastis sic scribēs. Ve grādia farra coloni: q male creuerūt vesca q parua vocāt & vesculi male curati & graciles hoīes nūcupanť nāq antiq ve syllabā rei paruæ pponebāt: vn̄ ve iouis p pusyllo ioue dictus est: quis in alia significatione vt mox docebimus

Bero. Vescum

✤ Acreus: fortis. Pubi indomitæ: vitulis indomitis. Non gramina tm̄. Col.li.vii.c.iii.scri.q si hubertas regionis viride pabulū subministrat, nemo dubitat qn id gen⁹ cibi cæteris anteponēdū sit. Ab idibus tm̄ mēsis aprilis vsq in idus Maias viride pabulū recte ferať: potest enim in kaľ. Iulias frigidioribus locis: idem præstari a quo tempore in kaľ. Nouembris: tota æstate: & deinde autūno satientur fronde: probatur maxime vlmea: post fraxinea: & ab hac populea: vltima sunt iligna & querna & laurea. Vescas frondes.i.minutas: vescum enim teste Nonio hunc etiā locum afferente.minutū & obscurum notat. Festus inqt q vesc⁹ fastidiosus dicitur: & pro pusillo vtebantur Frumenta: farraginem: de qua latius iamiam.

Vesc.

❧ accipiať & vegrādē fabā p minuta vocitauerūt: & apud Ausoniū vegrādes messes legimus p paruis: & a Varro. scriptū est in re rustica. Oues fiūt vegrādes ac imbecille. In hac significatione vt equidē arbitror accipitur apud Ply. qui scribit in.vii. Corpore vescos esse sed eximiis viribus. Seruii autem expositio vt dicam quod sentio: non solum non vera esse videtur: sed etiam sibi ipsi discors: cum vescas salicum frondes interpretatur siccas & teneras cum siccum tenero contrarium esse videatur. Exponamus igitur vescas frondes vel q esca sunt & cibaria iuuencorū: vel vt exponit Nonius Marcellus: q fastidiosæ sunt. Commentatoris officium fuerat diligentius scitiusq vergilianum carmē arbitrari, & super hac dictione vescum cum vetustatē redoleat: & eruditionem reconditam: præ se ferat: copiosius disputare & eruditius. Hæc ille.

SERVIVS.

SER. ¶ Aut alphea rotis p̄labi flumina pisæ: qa vt supra diximus circa ea flumina maxime agitabať curulæ certamen. Inq vicē: frænorū.s.ne adhuc tenera ora lædātur. Et iā inscius æui. Nōdū habēs ab annis fiduciā.

PRO. ¶ Alpheus flu. est achaiæ pisæ oppidū: qd' habuit Oenomaus. Hic vel a.e.m.e.m. cāpi. Eleus cāpus stadiū olympiacū vbi eq quoq certāt. Sythia: regio est septētrionalis. Belgæ natio gallorum.

MAN. Turma. ¶ Sin ad bella magis: iā ad eq̄s trāsit. Turmas: acies: est em̄ turma pprie eqtū: hn̄s eqtes.xxxii. huic q p̄est. Decurio noīatur: vt scri. Modestus. Prælabi rotis.i. iuxta decurrere. Alphea flumina pisæ iouis olympi templū in agro pisano erat: ab elide stadiis minus trecētis: absens ante illud vero lucus agresti vestitus olea surgebat in quo stadiū erat vbi curulæ certamē: autor est Strab. li.viii. Id aūt olympicū certamē & equorū & palæstræ erat: quod hercules ioui patri dedicauerat: eligit aūt optimū græciæ locū ad statuenda certamina cāpos.s. iuxta Alpheū flumē sitos: hæc ex Diodo.li.v.diximus & plura in principio huius tertii libri. Cūcta mihi alpheū linquēs &c. Lituos. erat lituus Augurum baculus aduncus sine nodo: de quo latius in principio. Acro vero docet inter tubam & lituum discre pare. Lituus enim equitum est & incuruus. Tuba autem peditum & directa. Litui acutus sonus est Tubæ grauis. Verg. etiam ait & lituo pugnas insignis obibat & hasta. Gel. lib.v.scri. Tuba a sonitu lituus appellata est. Frænos audire. Varro libro.ii.c.vii. admonet pullos quum stent cum matribus interdum tractandum ne quum sint disiuncti exterreantur: eademq causa ibi frænos suspendendum: vt oculi consuescant & videre eorum faciem & e motu audire crepitus quum iā ad manus accedere consueuerint: interdum interponere bis puerum bis aut ter pronū &c. & hoc cum sit trimus. Sunt qui dicāt post annum & sex menses equulum domari posse: sed melius post trimum a quo tempore farrago dari solet: hæc enim purgatio maxime necessaria equino pecori quod diebus decem facere oportet: nec pati vllum cibum alium gustare: ab vndecimo die vsq ad decimumquartum dando hordeum quotidie adiciendo minutatim: quod quarto die feceris in eo decem diebus proximis manēdum. Ab eo tempore mediocriter exercendum & quum sudauerit: oleo perungendum. Si frigus erit in equili faciendus ignis. Depulsus ab hubere matris. docet Varro dicto loco equinum pullum non prius biennio confecto ab lacte remouendū. Inq vicem scilicet frænorum: ne tenella ora lædantur. Inualidus iamiamq tremens etiā inscius æui. Legitur item: inualidus etiamq tremens: quod nō est absurdum: licet us, breuis sit: nam sæpe in hoc opere & alibi poeta vtitur diastole: quod latius in versilogo ostendimus. Inscius æui: anteq̄ vires habeat.

Lituus Tuba.

Sin ad bella magis studium turmasq ferocis:
Aut alphea rotis prælabi flumina pisæ.
Et Iouis in luco currus agitare volantes.
Primus equi labor est: animos atq arma videre
Bellantum: lituosq pati: tractuq gementem
Ferre rotam: & stabulo frænos audire sonantis.
Tū magis atq magis blādis gaudere magistri
Laudibus: & plausæ sonitum ceruicis amaræ
Atq hæc iā primo depulsus ab hubere matris
Audiat: inq vicem det mollibus ora capistris
a Inualidus iamiamq [a] tremans: etiā inscius æui

PIERIVS.

a ¶ Inualidus etiamq tremens etiam inscius æui. In codicibus nonnullis antiquioribus, & iam, per distinctas dictiones cōiunctionem & aduerbium vtroq loco scriptum obseruaui. Quam quidem lectionem etiam Comminianus scriptor: vt Carisius ait, diligentissimus agnoscit. Nam vbi solœcismū per partes orationis fieri ait, versum hunc citat, eo quo dicebamus modo scriptum. Exponitq iam, pro etiam, nunc coniunctio posita pro aduerbio. Eodem modo illud etiam crediderim accipiendum. viii. æneidos. Aut pingui flumine nilus Cum refluit campis & iam se condidit alueo: de quo loco suo dictum.

ASCENSIVS.

ASC ¶ Sin ad bella magis &c. Docuit q̄ cura sit circa boues generādos educādos & domādos habēda: idq primo loco: eo q agriculturā p̄sertim in italia maxime conducāť magisq agriculturam q̄ bella pbet: nūc tn̄ curā pullorū psequiť q bello aptantur. vn̄ dicturus est anchises ænei. iii. Bello armanť eq bellū terra hospita portas. Sed tn̄ iidē olim curru succedere sueti. Itaq nō nihil ad agriculturā faciūt: cū in multis locis boū munus in arādo expleant. Ordo est. Sin.i.sed si studiū sup. est tibi magis ad bella: q̄ ad turmas.i.acies ferocis.s. hostiles aut studiū est p̄labi.i.celeri cursu p̄uolare: rotis.s.in curuli certamine flumia alphea. i. alpheū fluētū pisæ: illi⁹ ciuitatis elidis. Et p.i.agitare currus volātes.i. celerrime decurrētes in luco Iouis.s.olympi dū olympica agūtur certamina. Primus labor.i. prima exercitatio eq: est videre aīos.i.gestus q aīos bellātū indicāt: atq arma bellātū. i. clāgorē armorū & strepitū cornuum: clamorēq virorū animose bellātiū & pati lituos.i. tubas incuruas: clareq sonātes qbus eqtes accendi solēt: & ferre rotā gemētē tractu.i.dū trahiť: & audire i. stabulo frænos.s.æreos: sonātes.i. crepitātes. Tū.i.deinde.s.studiū est gaudere magis atq magis.i. in dies aut in horas magis blandis laudibus magistri.s.equorū: & amare.i.affectare: sonitū ceruicis plausæ.i.molliter palpitatæ Atq pull⁹.s.audiat hæc.s. dicta depuls⁹ iā a p̄io hubere mr̄is.i. vt primū ab hubere mr̄is depelliť & ablactať: & det inuicē.s.frænorū q̄ dura sunt capistris mollibus.i.nō aspis ora.s.sua existens iā.i.adhuc inualid⁹.s.corpe: & iāq tremēs.s.aīo: etiā insci⁹ æui.i. moris viuēdi vn̄ nō hēat fiduciā quā hn̄t expti qa nihil id facere dubitat qd' se bn̄ didicisse ɔfidit

Ordo

¶ At trib⁹

a At tribus exactis vbi quarta accesserit ætas[a]
Carpere mox gyrū incipiat:gradibusq; sonare
Compositis:sinuetq; alterna volumina crurū:
Sitq; laboranti similis:tū cursibus auras
Prouocet:ac ꝑ aperta volans ceu liber habenis
Aequora:vix summa vestigia ponat harena:
Qualis hyperboreis aqlo quū densus ab oris
Incubuit:scythiæq; hyemes atq; arida differt
Nubila:dum segetes altæ campiq; natantes
Lenibus horrescūt flabris:summeq; sonorem
b Dant syluæ:longiq;[b] vrgēt ad littora fluctus.
Ille volat simul arua fuga simul æquora verrēs.
c Hic[c] vel ad Elæi metas & maxima campi
Sudabit spacia:& spumas aget ore cruētas:
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demū crassa magnū farragine corpus
Crescere iā domitis sinito:namq; añ domandū
Ingentes tollent animos:prænsiq; negabūt
Verbera lenta pati & duris parere lupatis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At trib⁹ exactis vbi quarta accesserit ętas &c. Docet quo pacto tēnio equ⁹ sit instruēdus dicēs. At.i.sed vbi .i. postq̄ q̄rta ætas i.quartus annus (alii æstas legūt sed veri textus habent ætas: nec ab re: nam in quartum vsq; annum esse videtur noua ætas vñ & anniculos: bimulos trimos & quadrimos dicimus nō vltra ꝓcedentes. Anniculi sunt molli⁹ educandi. bimi ablactādi. trimi domandi & instituendi: quadrimi vsibus applicādi) accesserit. i.aduētauerit: tribus exactis.i.expletis & transactis sup. equus incipiat mox.i.statim carpe.i.carptim efficere gyrū .i. gressum in morē gyri & sonare.i. sonitū facere gradibus cōpositis.i. arte factis & decētibus & sinuet.i.voluet in sinū colligat atq; incuruet alterna volumina.i.inflexiones crurū: & sit silis laboranti.i. sic ingrediatur vt laborans: tum.i. deinde equ⁹ ille ꝓuocet.i.lacessat auras cursibus.quasi velit cū ipsis ꝯtendere velocitate cursus: & volans per equora aperta.i.cāpos patētes: ceu.i. tanq; liber habenis ponat vix vestigia sup.in summa harena. vt. s. peruolasse videat̃ qualis sup. peruolat aquilo.i. ventus ille quum.i. qñ ipse dēsus.i.nubilosus & pluuiosus. incubuit.s.mari ac terris ab oris i.regionibus.hyperboreis.i. scythicis sup quas flat boreas (Alii legunt ꝯdensus: vt sit qualis aqlo condensus.i. cōdensatus incubuit ab hyperboreis oris sed qa sequitur non distulit sed differt verior mihi lectio videtur cum densus) vt qualis aquilo volat: cum ipse dēsus incubuit ab oris hyperboreis: & qualis aqlo differt .i.dissipat & i diuersas regiones fert hyemes.i. tēpestates scythiæ atq; nubila arida.i.sine pluuiis aut exiccatiuam vim ꝓpter partes terræstres admixtas habētia. tum.i. deinde segetes alte & campi natātes.i.more natātium diffluentes ventorum inundatione horrescunt.id est cōtremiscunt lenibus.id est equaliter ingruentibus flabris. id est ventis & syluæ summe.id est suprema flagella arborum dant sonorem. id est sonoritatem & crepitum.& fluctus longi. id est in longum tracti: vrgent.id est impellunt sup.sc ad littora: Ille scilicet ventus aquilo videlicet: volat: verrens id est trahens aut equans & quasi scopis purgans simul arua & simul equora. id est (hoc loco) maria. hic scilicet equus qui sic vt aquilo superuolat vel sudabit ad metas & maxima spacia elæi campi. id est in curuli certamine quod in elide fit: & aget ore. id est excutiet cruentas spumas quod signum videlicet est magni roboris atq; animi vel feret. id est trahet. melius q̄ cæteri: aut valde bene: esseda. id est væhicula belgica. id galliæ belgicæ quæ inter sequanam & scaldim est. collo molli. id est non rebelli: domito. Sinito. id est permittito tum demum. id est tunc primum equis sup. domitis iam corpus scilicet eorum magnum crescere farragine. id est nutrimento ex farre facto crassa. id est pingui. dixit iam domitis: namq; ipsi tollent ante domandum. id est priusq̄ domiti fuerint: ingentes. id est valde magnos animos: si sic farragine crassa crescerent: & ipsi prænsi scilicet ad domandum: negabunt. id est nolent pati verbera. id est scuticas & flagella. lenta.id est flexibilia: & parere.id est obtemperare: lupatis. id est frenis a lupinis dentibus denominatis: vocanturq; vulgo morsus asperi: duris. id est asperis & dure tractantibus ora equorum.

SERVIVS.

¶Vbi quarta accesserit ætas .i. quartus annus. Nā ætatē plærūq; generaliter dicimus & ꝓ anno xxx. ꝓ centum pro quouis tēpore. Sitq; laborāti silis: Præparetur ad futurum laborē. Qualis hyperboreis. hyperborei mōtes sunt scythię dictū q; supra eos flat boreas. Dicit autē equus sic currat vt vētus. Arida nubila sine pluuiis. Differt: dissipat. Horrescunt. Cōtremiscūt. Persius. Scis comitem horridulū trita donare lacerna.i.trementē. Ille vollat.s. ventus. Verrēs trahens. Ad elæi metas.i.circi. Elæis nāq; ciuitas est archadiæ in qua agebat̃ curule certamen: & species est pro genere: Spumas aget ore cruentas: quod est signū equi fortissimi: si velut rubras egerit spumas. Belgica esseda. Gallicana væhicula nam belgæ ciuitas est Galliæ in qua huiusmodi vęhiculi vsus repertus est Molli domito: vt & mollia crura reponit. Duris parere lupatis. Frenis asperrimis dicta aūt sunt a lupinis dentib⁹: q inequales sunt. Vñ & eoꝝ morsus væhementer obest.

[Margin: SER. Aetas. Horreo. El Belgæ.]

¶Hic vel a.e.m.e.m.cāpi: Elęus cāpus stadiū olympiacū vbi eq̊ q̄q; certāt. Scythia regio est septētrionalis. Belgæ natio galloꝝ.

[Margin: PRO.]

¶Tribus exactis transactis & p̄teritis tribus ætatibus .i. tribus annis. quo autē tēpore Varro id iubeat iamiam vidim⁹. Aperta equora cāpos amplos. Hyperboreis oris habitant hyperborei supra aqlonis flatū: dicti q; humanæ vitę modū excedant viuēdo vltra centesimū annū: vt scribit Festus. Solinus etiā scribit. q; hyperborei incolūt vltra aquilonē apud quos mundi cardines esse credūt. Domus sunt nemora vel luci: indię Victū arbores subministrant: discordiā nesciūt: ægritudine nō inquietant̃: ad innocētiam oībus æquale votum. Scythięq; niues de scythia late lib. i. Geor. Mūdus vt ad scythiā. Differt in diuersas fert partes ac pellit Nubila dū: legit̃ itē tū: & quū in antiqs. Cāpiq; natantes: exūdāt eīm sata ob ventoꝝ flatus. Horrescunt cōtremiscūt. Lōgiq; vrgent legit̃ lōgeq; vrgēt. Verrēs: trahens. Hic legit̃ & hinc in antiqs. Elęi metas cāpi. Seneca in thyste ait: Alpheus stadio not⁹ olympico. id aūt iamiā apertū est. Metas currēdi terminos. Molli collo.i. domito ac placido. Spumas cruētas: fortissimi equi signū est: si velut rubras egerit spumas. Belgica esse da melius feret.i. aptior erit ad belli currus: qualibus qdē Belgici pugnacissimi vsi sunt. Transalpinā Galliā quidam tris in partes diuisere. Aquitanos: Belgas Celtasq;. Belgas noīabant Oceano cōfines vsq; ad ostia Rheni: & nōnullos rheni & alpium vicinos incolas. E belgis veneti sunt qui aduersus Cæsarē nauali certamine ꝯtenderunt & superati sunt. Vniuersa vero natio quā hæc ætas. inquit Stra. suo æuo Gallicam vel Galliaticam vocat Martis studio & animoꝝ ardet impetu cōferendæ pugnæ alacritate impigra semperq; spectantes in boreā aut oceano propiores conferendis pugnis audaciores. e quibus summos belgas asserūt esse pergentes quindecim diuisos intra Rhenum ac Lygerim vergentes in oceanum Belgarum fortissimos bellouacos esse dicūt post istos Vessiones: hæc ex Stra. lib. iiii. Farragine: de hac paulo superius dictum est ibi scilicet. Frenos audire sonantis. Lenta flexibilia mollia: scuticæ enim & virgæ lentæ & molles sunt Duris lupatis duris frenis a lupinis dentibus dictis. Lupus autem & luparum frenum dicitur. Ouid. in Tri. Et placido duros accipit ore lupos. Et Mar. Mordent Aurea q; lupata cerui.

[Margin: MAN. Hypborei. Galliæ. Belgæ.]

PIERIVS.

a ¶Vbi quarta accesserit ætas. Hæc vtiq; lectio omniū fere codicum antiquorum est, vno illo vetustissimo excepto, quem Romanum appellamus, in quo legitur. Vbi quarta accepit ęstas, cæterum, ætas, agnoscit Seruius, exponitq; quarta ętas, quartus annus, qui velit ętatē accipi multipliciter: neq; ignorat Varronis pręceptum, post annum trinum melius esse pullum domare: mihi vero neq;, accepit, neq; ęstas, displicent, in tam vetusti codicis testimonio, qui fidem apud me eotenus facit, quum integras variat dictiones. in litteris vero nōnunq̄ corruptissimus est, sed vt de Ennio Virgilius profiteri solitus, ex eo stercore aurum plerūq; colligitur. b ¶Longeq; vrgent ad littora fluctus. In codicibus aliquot antiquis cum Mediceo. Longe, legitur: vt sit aduerbium pro valde, vrguēt vero Attiano more adhuc q̄dam scribunt exēplaria. c ¶Hic vel ad elęi metas, & maxima cāpi sudabit spatia. In Logobardico codice, & in altero peruetusto. Hic vel ad, prout vulgata legunt exemplaria legitur. In Romano, hinc & ad elæi, hoc est ex huiusmodi cura emissus ad certamina. In Oblongo etiam est, &, non, vel.

a Sed non vlla magis vires industria firmat.a
Quam venerē & cæci stimulos auertere amoris:
Siue boum siue est cui gratior vsus equorum.
Atq; ideo tauros procul atq; in sola relegant
Pascua post montē oppositū & trās flumina lata:
Aut intus clausos satura ad præsepia seruant
Carpit enim vires paulatim: vritq; videndo
b Fœmia: nec nemorū patit̄ meminisse nec b hærbæ
Dulcibus illa qdē illecebris: & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amātes.
Pascitur in magna sylua formosa iuueca.
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris lauit ater corpora sanguis
Versaq; in obnixos vrgentur cornua vasto
Cū gemitu: reboant siluæq; & magnus olympus.
Nec mos bellātis vna stabulare: sed alter
Victus abit longeq; ignotus exulat oris
Multa gemens ignominiā plagasq; superbi
Victoris: tum quos amisit inultus amores
Et stabulo aspectans: regnis excessit auitis.
Ergo omni cura vires exercet: & inter
c Dura iacet pernix c instrato saxa cubili.
Frondibus hirsutis & carice pastus acuta.
Et tentat sese: atq; irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosq; lacessit
d Ictibus: & d sparsa ad pugnam proludit harena.
Post vbi collectum robur: viresq; receptæ:
Signa mouet: p̄cepsq; oblitum fertur in hostē.
e Fluctus e vti medio cœpit quum albescere pōto
Longius: ex altoq; signum trahit: vtq; volutus
f Atterras immane sonat per saxa: neq; f ipō
Monte minor ꝓcumbit: at ima exæstuat vnda
g Vorticibus g nigramq; alte subiectat harenam

PIERIVS.

a ¶Sed non vlla magis vires industria firmat. In veteribus aliquot codicibus, seruat, legitur: sed longe plures, firmat, habent.
b ¶Meminisse nec hærbæ. In Oblongo codice, neq;: quod mollius videtur.
c ¶Iacet pernox. Cur, pernox, innouari debeat non video, quum veterea omnia exemplaria manu scripta, (de ijs loquor, quorum mihi copia fuerit) vno consensu legant, pernix: idq; tam manifeste agnoscat Seruius, & a pernitendo dictum velit.
d ¶Ictibus & sparsa. Non placet quod in Romano, legitur: aut sparsa.
e ¶Fluctus vt in medio cœpit quum albescere pōto. In Romano, in
Mediceo,

SERVIVS.

SER. ¶Cæci latentis. Amoris cupidinis. Relegāt: remouent. Trās flu. lata. s. ne natat⁹ sit facilis. Videndo: dū videt̄. gerūdij mod⁹ a passiuo. In ma. syl. Alij sila legūt vt sit mons Lucaniæ qd̄ mō nulla necessitas cogit vt in ęnei. Ac velut ingenti sila summove taburno. Vbi vtrunq; speciale est. Reboant syl. resultāt remugiūt. Reboo aūt græcū vbū est: nā apud latinos nullū verbū est: qd̄ añ o finale o habeat excepto inchoo. Qd̄ tñ maiores aliter scribebāt tūc aspirationē iterponētes duabus vocalib⁹: & dicebāt incoho.
Inchoo. Tria em̄ tñ habebāt noīa: qbus c lr̄am sequeret̄ aspiratio: sepulchum orchus: & pulcher: ex qb⁹
Pulcher. pulcher tñ hodie recipit aspirationē. Exulat: extra solū suū habitat. Aspectās Cice. de Catilina Retorquet oculos ꝓfecto sepe ad hanc vrbē quā e suis manib⁹ ereptā luget. Vires ex. ab incultu robur acqrit. Pernix mō pseuerās. Hor. Pernicis vxor appuli: & est tractū pernix a pernitēdo. Carice. a. hærba durissima. Oblitū iā securū ex ante acta victoria. Fluctus vt in me. Sic paulatim taurus mouetur ad prælia. Immane sonat: ꝓ immaniter: & nomē ꝓ aduerbio posuit.
PRO. ¶Carix: hærba quæ nascit̄ in paludibus.
MAN. ¶Cæci amo. Vis magna mentibus blandus atq; aī calor amor
Amor. ē: ingt Seneca i. vij. Est itē amor mētis quædā passio ab exterioribus illata & p sensus corporeos introducta: cęcū vero amorē fingunt vt aduertam⁹ amātes ignorare quo tendant: nulla eoꝝ esse iudicia: nullas rerū distinctiōes sed sola passione duci. Charinus aūt in mercatore plauti. Amorē hæc cūcta vitia sectari solēt: ingt Cura: ęgritudo nimia elegantia insomnia: erūna: error: & fuga. Ineptia: stultitia: temeritas: immodestia: petulantia: cupiditas: maliuolētia: desidia: iiuria: inopia: cōtumelia: dispendiū: multiloquiū: pauciloquiū: ħ iō fit: qa q̄ nihil attigūt ad rē nec sumptus videt. Amoris itē Pathos latius ęglo. viij. oñdimus. Stimulos auertere: Col. li. vij. c. xv. scri. Maxime curandū esse verno tpe anni: vt tā fœminis q̄ admissarijs desiderātib⁹ coeūdi fiat potestas qm̄ id p̄cipue armētū si ꝓhibeas: libidinis extimulat̄ furijs. Vñ etiā veneno inditū est nomē hippomanes: q̄ eqnę cupidini simile mortalibus amorē accēdat. Equos autē p̄ciosos reliquo tpe anni remouere oportet a fœminis ne aut cū volēt ineāt: aut si id facere ꝓhibeāt̄ cupidine sollicitati noxā cōtrahāt. Itaq; vel in lōginqua spacia marē placet ablegari vl̄ ad p̄sepia ꝯtineri. Vidēdo: dū
Illecebrę videt̄. Illecebris: suasionib⁹: voluptatib⁹ blandicijs: sed in malā & bonā partem sunt. Tull. de re pub. lib. vj. suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad verum
decus:

ASCENSIVS.

¶Sed nō nulla magis &c. Apta digressione vim amoꝝ iterserit docēs vires masculorum p̄cipue amoribus dissolui atq; eneruari ideoq; monet a venere arcēdos seruato ordine q̄ in supiorib⁹ ꝓcessit: nā pri⁹ de tauris q̄ cæteris loquit̄ cum boues sint pręcipue agricolis vsui: q & labore & carne & corijs ꝓsunt. Ordo est. Sed vlla industria. i. subtilitas a natura inducta: non firmat. i. roborat magis vires siue boū siue eq̄rū si cui vsus equoꝝ est gratior. i. vtilior. & acceptior q̄ sup. boū (qd̄ quia paucis accidit: q̄si p̄ter opinionē contingat addubitare vr̄) nō vlla dico idustria q̄ auertere. i. amouere p̄ueniendo venerem. i. rē venereā & stimulos cœci i. latentis aut excecantis amoris. vr̄ qbusdā amorē p̄cedere venerēq; sequi: sed nō ab re amorē. i. cupidinē veneris nō patrē sed filiū dixerunt maiores. Nā natura quidē excitat ad actum: sed actus inflāmat: & ita sitit venus ebria semp paritq; vsus insan⁹ amorē: At ideo qa. s. tanta est vis amoris magistri. s. pecoꝝ: relegant. i. remouēt aut potius remittūt & ablegant tauros procul. s. a vaccis: atq; in pascua sola. s. a vaccis vacua post montē oppositū. i. a cōspectu vaccarū & trans flumina lata aut seruāt tauros clausos intus. s. in stabulis ad p̄sepia satura i. plena & ipsos saturantia: Em̄ pro qa: fœmina. s. vacca & queuis alia carpit vires. s. masculoꝝ: paulatim. i. lenta vi amoris: & vrit. i. incēdit aīos mariū: videndo. i. dū videt̄. q. d. solo aspectu: passiuo. i. dū solūmō aspicit̄ nec patit̄. s. masculū vt taurū meminisse nemoꝝ ꝓpter frondes: nec hærbæ. s. in pascuis. Illa quidē. i. certe: aut exceptiua est ꝑticula [illegible] sit illa qdē illecebris &c. sed illi alternātes &c. Illa igit̄. s. fœmella vt vacca: subigit. i. ꝯpellit dulcibus illecebris. i. illectionibus venereis supbos. s. tauros amantes. i. amore iuuēce captos decernere. i. decertare inter se cornib⁹. aut decernere cornib⁹. i. dijudicare & dignoscere p certamē vtri illa cedat. docet aūt quō illa subigat: qa nō vi nec impio sed vidēdo. i. dū vr̄ etiā nescia vñ dicit iuuēca formosa pascitur in magna sylua: secura. s. amoꝝ: illi. s. tauri amātes: alternātes. i. alternatim vim inferētes: multa vi. i. violētia miscēt p̄lia crebris vulnerib⁹ i. se crebro vulnerando: sanguis ater. i. cruor ꝯcret⁹: lauit. i. ificit & ibuit corpa. s. tauroꝝ: & cornua versa. i. obuersa in alterutrū: cū vasto. i. valde āplo gemitu. i. p̄ssura vñ gemit⁹ nasci solet vrgēt̄. i. iprimūt̄ i obnixos. i. obnitētes & obluctātes tauros. syluæ. s. vicię reboāt. i. boatū referūt & mugitū p sonū echo. & olip⁹. s. mōs aut quis ali⁹ vicin⁹: magn⁹ supple reboat. Nec mos. i. ꝯsuetudo: ē sup. pastoralē rē tractātib⁹ stabulare. i. stabulis locare bellātis. i. ꝯtēdē
tes de

...tes de iuuēca taurosvna .i. si ...in eodem videlicet stabulo ...alter .s. tauro℞: victus .i. is q f victus est: abit .i. discedit ꝑ igno minia & exulat .i. extra solū suū g vitā agit in oris ignotis: lōge .s. positis a patria gemens multa .i. multū: aut gemēs multa videlicet ignominiā & plagas .i. vulnera victoris .s. tauri a q̄ vict⁹ ē sup bi .i. elati & ferocictis ꝓpter victoriā: qa geminat victoria vires (Notanter ꝑponit ignominiā plagis qa eā generosus animus in dignius fert) tū .i. deinde ipse aspectans: amores quos amisit inul tus .i. amicā iuuencā quā amisit & nondū vltionē cœpit: & aspe ctans stabula .s. in qbus victor cū illa ɋuersat̃ excessit .i. exit quasi ab excesso aut ꝑterītū ab excedo excessit .i. abijt regnis auitis .i. in qbus maiores sui dñati sunt (Mirus artifex poeta: nāvt Home. in deis hoim vitā edocuit. ita hic in pecore si em̄ pecori dolet igno miniose vinci viresq; recuperat vt cōtumeliā deleat victorq; cua dat. turpe esset hoī si nō idē faceret qđ & ij fecisse legunt̃ q ab Hā nibale interclusi sub iugū missi legūt̃ Romani) Ergo qa .s. impa tiēter fert ignominiā illatā: exercet vires .s. suas oī cura: & ipe per nix .i. ꝑseuerās & quasi pnoctās: iacet inter saxa dura cubili instra to .i. nō strato nec equato: sed aspero: pastus frōdib⁹ hirsutis .i. spi nosis & veprosis: & carice hærba illa acuta .i. aspera: & tētat .i. ex perit̃ sese .i. semetipm: atq; discit irasci in cornua .s. sua obnixus .i. obnitēs & insultās aut impetēs trūco arboris: & lacessit .i. discidit & ꝓuocat ictib⁹ .s. cornuū: vētos .i. auras: & ꝓludit .i. facit ꝓludiū & exordiū ad pugnā: harena sparsa .s. pedib⁹: vñ in Buco. iā cor nupetat: & pedib⁹ q spergat harenā. Post .i. postea vbi .i. q tpe: ro bur collectū sup. est & vires recepte .s. exercitio nō indulgentia q̄ res notatu digna est: ipse mouet signa more videlicet ducis ac pri cipis militiæ & ipse ꝑceps .i. impetuosus fert̃ in hostē oblitū .i. ne gligēter ꝓpter partā victoriā agentē & genio indulgētē vt .i. quē

✠ Mediceo, in Longobar. & quibusdam aliis peruetentibus codicibus legere est, Fluctus vti medio, absq; in. Sed in Ob lōgo suauiori numero legitur, fluctus vti in medio. f ¶ Nec ipso monte minor. In Long. in Med. qđ dulci⁹ est, neq; ipso. g ¶ Vorticibus nigramq; alte subiectat harenam. In Romano, in Mediceo codice. Verticibus, more suo, contra Capri sentē tiam, & quod forte non displiceat, subuectat, in Romano est.

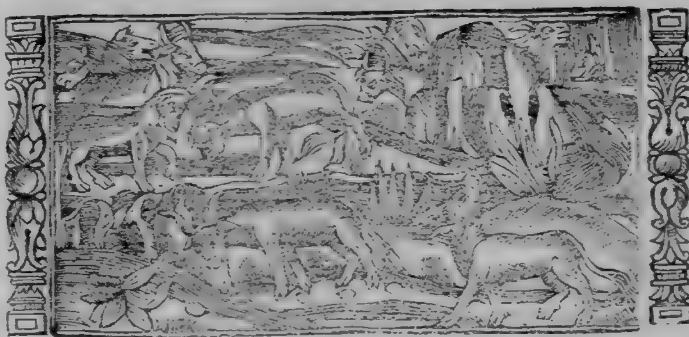
✠ decus: Idē ꝑ M. Cœlio: erāt apud illū illecebræ libidinū mul tæ. & ꝑ Milone qs ignorat maxi mam illecebram esse peccādi im punitatis spem. Subigit: impel lit: cogit. Sylua: sylua in antiqs semp legi. Decernere: certare. La uit a lauo lauis pñs est: lauit aūt inficit: deturpat. Obnixos: cōtrapositos: cōtra nitentes. Reboant resultāt ꝑ echo .s. Magn⁹ olymp⁹ mons est Thessaliæ q excellēti vertice tātus attollit̃. vt tegmina ei⁹ cœlū accolæ vocēt. ara est in cacumine ioui dicata: cui⁹ altarib⁹ si q̄ de extis iserunt̃. nec diffla tur vētosis spiritibus. nec pluuijs diluunt̃. Sed voluēte altero an no. cuiusmodi relicta fuerint: eiusmodi repeiiūtur. Iræ in cinere scriptæ ad alterā anni cerimoniā ꝑmanēt: hæc Solin⁹. c. viij. Mul ta: ꝑ multū. Ignominiā: est em̄ hæc nois nota atq; macula: Aspe ctans ex patho & affectione .s. Pernix ꝑseuerās. Carice: hærba pa lustri: teste Probo. Obnixus: incūbēs: obluctās. Lacessit: ꝓuocat: affligit lacerat. Proluit: imaginē quandā veri ludi & certaminis agit. Viresq; receptæ: legit̃ & refertę. Signa pugnādi .s. vñ a mari sumpsit metaphorā. Nā quū mare i medio albescit: spumas agēs ac paulati vndas eleuat: ide exęstuat maxime. Sic taur⁹ paulatim signa bellādi mouēs in hostē postea irruit. Procūbit: decidit. Olymp⁹

☙ admodū (Est em̄ aduerbiū similitudinis cui⁹ prima corripit̃) flu ctus cū cœpit albescere .i. alb⁹ fieri sup. in medio pōto .i. mari: tra hit signū .i. volubilitatē lōgius & ex alto .s. mari: hoc est vt fluct⁹ excitatus in medio maris leniter paulatimq; ꝑ aquas depellit̃: q; ꝑ & vt .i. postq; volutus sup. est ad terras sonat immane .i. imani ter & nimis impetuose ꝑ saxa: neq; .i. & nō ꝓcūbit nō minor ipso mōte .i. equalis ipsi monti: at vnda ima .i. in imo sita: exæstuat .i. ebullit & efferuet vorticib⁹ .i. gyris & scaturiginib⁹ & subiectat .i. erigit & sursum iactat alte harenā nigrā: qa humidā aut terrę pro funde permixtā.

☙ admodū

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Oē adeo genus in terris &c. Locutus est de amorib⁹ taurorum: nūc eos oībus aīantib⁹ cōem do cet pestē: hoibus: feris syluestri bus: equoreis: terræstrib⁹: & vo lucribus. Priustā de beluis indu cit cū sit beluina voluptas: dein de de hoibus. Ordo est. Adeo .i. Ordo. oino & vsq; advnū oē genus ho minū & fera℞ .i. bruto℞: in terris .i. aīal terrestre: & oē genus equo reum .i. marinū. & pecudes q fe rocitatem nō habēt nec tñ rōnē: & volucres q̄ in aere versant̃. pi ctę .i. pulchre ruunt .i. præcipites currūt in furias & ignē .i. in ignē amor℞ excitantem furorē quen dam: idē amor est oībus .i. omia hæc amant nō tñ videtur oī bus idem vt Māci. vult .i. eodē mō ſe uus & vehemens: Leena nō erra uit campis .i. per cāpos alio tpe .s. q̄ quo amat seuior .i. immanior & ferocior: existēs oblita catulo rum in qua re maxima vis amo ris venerei ostēditur q maternū expellit: nec vrsi informes .i. tur pes & q quasi sine forma in glo bum nascūtur: nō dedere alio tē pore vulgo .i. passim tā multa fu nera & tantā stragē .i. prostratio nem cadauerū ꝑ syluas: ac .s. tpe amor℞ tygris aīal illud pernicis simum & inimicum: est sup. tūc pessima .i. immanissima: heu do lēdis est: male .i. ꝑiculose errat̃ .s. a quouis: tūc .s. cū tygres sunt in amore: in aruis solis .i. desertis li bye: vel poti⁹ errat̃ solis .i. ab ijs qui soli sunt male in aruis libye .i. aphrice. Nōne vides vt tremor scilicet ex amore nat⁹. (Galli vo cant Les fieures blanches) pertē tet .i. afficiat: tota corpora equo rum: si tñ .i. tantummodo: odor scilicet ab eqbus diffusus attulit

Omne adeo genus in terris hoīmq; ferarūq;
Et genus æquoreū: pecudes: pictæq; volucres:
In furias ignēq; ruunt: amor omnibus idem.
Tempore nō alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrsi stragemq; dedere
Per syluas: tum sæuus aper: tum pessima tygris
a Heu male tum libye solis erratur[a] in aruis.
Nōne vides vt tota tremor pertentet equorū
Corpora: si tantum notas odor attulit auras?
Ac neq; eos iam frena virū neq; verbera sæua.
Non scopuli rupesq; cauæ atq; obiecta retardāt
b Flumina: correptosq;[b] vnda torquētia montes
Ipse ruit dentesq; sabellicus exacuit sus:
Et pede prosubigit terrā: fricat arbore costas:
c Atq; hinc atq; illinc humeros[c] ad vulnera durat.

PIERIVS.

a ¶ Heu male tunc lybiæ solis erratur in agris. In antiquissimo codice, versatur, legit̃: quod non placet, nā errare pertinet ad solitudinē, versari ad frequentiam. In Medi. errauit, habetur.

✠ Sed neq;

SERVIVS.

¶ Amor oībus idē .i. in vnoq̄q; gñe vnus est amor .i. silis vt puta in lupis vnus est amor .i. silis. Itē in eqs vn⁹ est amor .i. silis. Alijs q; oībus ꝓ q̄litate gñis sui: sicut alibi ait Sopor suus occupat ar tus .i. ipis aptus. Nā in oībus aīa libus nō est amor vnus atq; idē: sed in singulis generibus ꝓ qua litate naturæ. Oblita catulorum leæna. Causa scilicet nimij amo ris: Leæna aūt græcum est: sicut dracena. Nam nos hic & hæc leo dicimus: læa namq; vsurpatum est quia in o exeuntia fœminina ex se non faciunt: vt fullo latro. Informes vrsi vel magni vel qa tempore quo nascunt̃ carent for ma. dicitur em̄ quædam caro na sci: quā mater lambēdo in mem bra componit. Solis: desertis. Li byæ autem in aruis serpentibus plenis. Vt tota tremor pertentet equorum Corpora: signatis ser monibus vtitur ad vim amoris exaggerandā dicens & tota cor pora & pertentet. id est penitus tentet: cum dicat leuem odorem equarum. Si tantum notas odor attulit auras. Hyppalage est: pro Si auræ notum odorem appor tauerint. Frena virum: virorum fortium. Rupesq; cauæ: ad illud respicit quod supra posuit. Et montem oppositum: & trans flumina lata. Sabellicus sus: sa binus: & est species pro genere. Dicit autem suem domesticum: quem cicurem vocant. Nam de apris supra ait. Tunc sæuus aper Hoc enim vult probare non tan tum feras sed etiam mansueta animalia amore in furorem mo ueri. Et prosubigit terram. id est fodit. & pedibus impellit alternis: quod pugnaturi sues

SER. Leo.

✠ facere

auras

✣ facere cōsueuerūt ad acgrē dū robur:vñ etiā latera &costas terētes durant ea in futura certa mina.Hinc atq; illinc.Et ad pe dū motū & ad tritionē costarū.

PRO. ¶Sabelli:gēs est italiæ cōiuncta mari:vbi maxima copia aprorum est.

MAN. ¶Adeo certe.Amor oībus idē.i. eodē modo sæuus & vehemens.

b ✱Sed neq; id acceptū.b¶Flumina correptos vnda torquētia mōtes.In Medi.in Ro.in Lōgob.& in aliquot aliis veteribus co.legere est, correptosq; vnda.Nā cū dixerit, obiecta retardāt flumina, nō incōgrue alterū participiū subiūgat, qppe Torquētia mōtes correptos vnda,cui particula adiungit copulatiua. c¶Humeros ad vulnera durat.In Ro. in Medi. & aliquot aliis antiqs legere est,Humerosq; ad vulnera:vt illud vno membro concludaƭ.Fricat arbore costas. Atq; hinc atq; illinc.

Leænæ. Leæna:magna leænis libido coitus:& ob hoc maribus ira.Coitū sentit in adultera leo:totaq; vi consurgit in pœnam:quum pro catulis fœta dimicat oculorum aciem traditur defigere in terrā ne venabula expauescat.Ply.li.viij.c.xv.Vulgo:passim informes vrsi:eorum coitus hyemis initio ambobus cubantibus complexisq;:pariūt trigesimo die ac plurimum quinos:hi sunt candida informisq; caro paulo muribus maior:sine oculis:sine pilo:vngues tantum prominent: hāc lambendo paulatim figurant:idem li.viij.Tygris:de tygribus videto æglo.v.Heu male tum libyæ solis erratur,in aruis id est desertis:hoc autem propter varias feras dixit poeta.Nam vt scri. Stra.li.xvij.multa libyæ loca quæ habitari possent non habitantur propter feras:maximaq; mediterraneæ pars & regio circa Oceanum deserta est:multū quoq; torrida zona occupat.Torquētia:voluentia.Montes:ingentes lapides:propter quod ostendit equorum furorem: cum flumina etiam rapidissima tranēt.Sabellicus sus:species est pro genere.Sed de sabellis videto latius li. ij.Georgi.Pubemq; sabellam.Suilli tamē pecoris admissura a Fauonio ad æquinoctium vernū impletur vno coitu.Ply.li.viij.& Var.li.ij.c.iiij.plurima.Prosubigit:effodit.Humeros durat:in luto volutatio suibus gratissima:vt scri.Ply.& Colu.li.viij.

Vrsi.

☛ auras notas.s.eqs q noscunt qñ ab equa appetēte venerē diffundunƭ:ac nōne vides sup. vt neq; fræna virū.i. virorū nedū puerorum:neq; sæua verbera:non scopuli & rupes caue:atq; flumina obiecta.i.iterposita:retardāt i.imoranƭ eos.s.eqs q min⁹ accedāt ad eqs:ꝯ iō āt dictū est de tauris trās flumina lata:nō tā vt nō videāt q; vt nō olfaciāt vaccas nec flumia torquētia.i.voluētia mōtes.i.saxa & scopulos correptos vnda.i.q etiā rupes & saxa ipetu ferūt nō retardāt eos: ipse sus.i.porc⁹ sabellic⁹.i.q plīm⁹ ē in sabinis ruit.i.pceps ferƭ tpe amorum:& exacuit dētes & psubigit.i.porro.i.de lōge subigit & effodit terrā & fricat costas.s.suas arbore.i.ad arborē ī quā trāsuersus currit irat⁹:atq; durat humeros ad.i.cōtra vulnera:hinc atq; illic.i.vtriq;:aut ex diuersis

ASCENSIVS.

ASC. ¶Quid iuuenis magnū &c.Ondit idē in hoībus qd' in feris onsum est:nullā.s.esse pestē:q magis ac citius in furorem rapiat q; amorē insanū:idq; exēplo Leandri quē amor impulit ad amicā Hero tranare sub sæuissima tempestate & aquarū commotione.

Ordo. Quid iuuenis sup.egit:q .d.nōne vides aut nosti qd iuuenis.s. Leāder egit:cui durus.i.ad dura impellens amor:versat.i.excitat & stimulat ignem.s.amoris: magnū in ossibus.i.in medullis:qa vt dr in.iiij.Est mollis flamma medullas:q.d.si nescis: nēpe.i. certe ipe natat.i.tranatat:existēs serus.i.tardus:& post intēpestā noctē:qa nocte cæca.freta turbata:pcellis abruptis:oīa signāter & ad pathos dicta:& qa ser⁹quo lōgā expectationē significat: & etiā desperationē auxilij: & nocte:& ceca.i.caliginosa:& freta: a feruore dicta nō equora:& turbata:nō trāqlla:& pcellis.i. nubibus vēto immmixtis & abruptis.Quia si ppetuo tenore eēnt melius pducat & etiā minus obruāt aut submergant:sup quē.s. iuuenē:ingēs porta cœli.i.catharacta cœli.i.aeris tonat.i.tonitru minaƭ submersionē & equora.i.maria q prius erāt equora illisa scopulis.i.saxis in aqs existētibus:reclamāt.i.magnū sonitū cōtra mittūt: nec parētes miseri pñt reuocare.s.a profectione ad amicā nec virgo.s.hero moritura.s.q postmodū mortua est:aut q decreuerat iā tum mori vt scribit ad eū apud Ouid.sup funere crudeliter illato aut parētib⁹ rebelli & elemētis.Quid sup.dicā q plia dāt lynces variæ.i. maculosæ:bacchi.i.quæ sunt ī tutela bacchi:& q dat acre genus luporū atq; canū.q.d.nō opus est:qa etiā nō amātes feræ sunt: qd dicā q prælia dāt cerui imbelles.s. alias:q.d.notū est:quis sint imbelles:tñ tñ plia gestare. Scilicet.i.scire licet:qa furor equarū est insignis.i.infamis & notat⁹: añ oēs.s.alios amores:& ipsa; ve ☛nus dedit

Quid iuuenis magnū cui versat in ossibus ignē
Durus amor?nempe abruptis turbata pcellis
a Nocte natat cæca serus freta:[a] quē super ingēs
Porta tonat cœli:& scopulis illisa reclamant
Aequora:nec miseri possunt reuocare parētes.
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces bacchi variæ & genus acre luporū:
Atq; canū?quid quæ imbelles dāt plia cerui?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum.
b Et mentem venus ipsa dedit:quo tpe Glauci[b]
Potniades malis mēbra absumpsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans gargara trāsq; sonātem
Ascanium:superant montes:& flumina tranant.
Continuoq; auidis vbi subdita flāma medullis
c Vere magis:quia[c] vere calor redit ossibus:illæ
d Ore omnes versæ in[d] zephyrū stāt rupibus altis:
Exceptātq; læues auras:& sæpe sine vllis
Coniugiis vento grauidæ(mirabile dictu)
Saxa per & scopulos & depressas cōualles
Diffugiunt:non Eure tuos neq; solis ad ortus
e In boreā Caurūq;[e]:aut vñ nigerrimus Auster
f Nascitur:& pluuio contristat frigore[f] cœlum
g Hinc[g] demū(Hippomanes vero,qd' noie dicunt
h Pastores)lentum distillat[h] ab inguine virus
Hippomanes:qd' sæpe malæ legere nouercæ.
i Miscueruntq;[i] hærbas & nō innoxia verba.

PIERIVS.

a ¶Cæca nocte natat serus freta.Ordo numerusq; harū dictionum varius admodum in antiquis exemplaribus inueniƭ. In Romano enim codice,in Mediceo, & in Lōgobardico sic habet:Nocte natat cæca serus freta.Alcmanio numero tetrametro hypercatalectico.In Oblōgo dictiones vltimæ ita variāt, Nocte natat cæca freta serus.Alcmanio tetrametro catalectico numero.Eo vero numero,qui passim habetur in impressis nusq; scriptum obseruaui in antiquis his,quos habere contigit exemplaribus.Sed enim hæc ad eos tantum pertinent,qui figurarum,quæ ex structura fiunt, varietate dele✱ctantur.

SERVIVS.

¶Quid iuuenis:ne forte occurrat illa aīalia carere rōne dicit ēt grauius hoies ī amorē cōmoueri.Fabula talis est.Leāder abydenus & Hero Sestias fuerūt inuicē se amātes:sed Leāder ad Hero noctu ire cōsueuerat p fretū Hellespōticū qd' Seston & Abydō ciuitates interfluit.Cū igiƭ iuuenis oppssi tēpestate: cadauer ad puellā delatū fuisset:illa pcipitauit se e turri.Porta tonat cœli: aer nubib⁹ plenus p quē iter est ad cœlū.Miseri parētes.i. amor parētū.Imbelles licet sint imbelles:tñ mouenƭ ad pliū.Furor est insignis equarū notabilis & pcipuus.Potniades:potnia ciuitas est de qua fuit Glaucus q cū sacra veneris sperneret. Illa irata equabus eius immisit furorē:qbus vtebaƭ ad currū:& eū morsib⁹ dilacerauerūt.Ordo aūt talis est:quo tpe glauci mēbra malis absumpserūt Potniades quadrigæ.Hoc āt ideo fingiƭ: q; eis furorē Venus īmiserit: qa dilaniatus est Glaucus effrænatis nimia cupidine equab⁹:cū eas cohiberet a coitu vt essent velociores.Trās garga.trāsq; sonantem Ascaniū gargara pro qbuslibet mōtibus:sicut ascaniū p qbuslibet fluminibus posuit:q & sequētia indicāt.Superāt mōtes & flumina tranāt ore oēs versæ in zephyrū.Hoc etiā Var. dicit in Hispania vlteriore verno tpe equas nimio ardore cōmotas cōtra frigidiores vētos ora patefacere ad sedādū calorē & eas exinde cōcipere.& edere pullos:licet veloces.diu tñ minime duraturos.Nā breuis admodum vitæ sūt.Exceptāt:frequēter accipiūt. Caurū:p corū:sicut saurex p sorex:caulis p colis.Hinc demum hippomanes:scit lectū esse apud Hesio.hærbā quādā q hippomanes vocaƭ quasi ιπκουμανια: si em eā comederint eq furorē patiunƭ.Vñ nūc adiecit. Vero qd noie dicunt.Nā vult illā hærbā abusiue Hippomanes dictā ab equorum furore & insania:cū possint eq ✣

SER. Leā. Pot. Hip.

✠ sint equi furere & alia quaq; ratione. Re vera autẽ Hippomanes dicit esse virus defluẽs ex equarum inguinibus quo tẽpore ferũtur amoris furore & insania: vt sit Hippomanes virus narum: ἀπὸ τῆς μανίας τῶν ἵππων. Lentum virus: viscidũ glutinosum. Miscuerunt q; herbas. Exprimit argumentum malitiæ. Nouercarum quæ virus hærbis & cantibus hærbarum augmentãt venena.

¶ Quo tẽpore. g. potniades ma lis. m. abs. q. potnia vrbs ẽ Bœotiæ: vbi Glaucus Sisyphi filius: & Meropes: vt Asclepiades i tragodumenon libro. j. ait: habuit equas: quas adsueuerat humana carne alere: quo cupidius in hostem irruerent: & perniciosius. Ipsum autem quum alimẽta defecissent: deuorauerunt in ludis funebribus Peliæ. Quidam autem has equas Diomedis fuisse: quas Hercules ad Eurysthea perduxerit: & ab Euristheo & Sisypho distractas eũq; filio suo dedisse. Hippomanes qđ &c. Hippo nunc significat id quod ex inguinibus defluit equarum quod datum amatorium & furorem facit: si autem intempestiuum est: aut excedit modum. Theodo. hærbam esse dicit quam equi si gustauerint efferantur.

b ✠ ctantur b ¶ Quo tempore glauci potniades malis mẽbra absumpsere quadrigæ. De glauco, præter ea, q̃ a Seruio & a probo referuntur, sunt qui scribant glaucum sisyphi, quum ad inimicum certamen quadrigas duceret, ad vicum Boetiæ potnias applicuisse, fuisse vero ibi fontem sacrum: ex quo q biberent, insanirent, aut furore corriperentur, equas eo potũ a glauco per ignorantiam ductas, a potuq; furore correptas, in ipso certamine curru dominum effudisse, ac moribꝰ dilaniasse. Virgilius pro commodo suo rem furori adscribit venereo. c ¶ Vere magis quia vere calor redit ossibus. In Romano codice. quia vere redit calor, quod parui refert. d ¶ Illæ ore omnes versæ in zephyrum. In Romano codice, quod versæ ad zephyrum legatur, nequaq; displicet, q̃uis non improbem, in zephyrum. e ¶ In boream caurumq;. In Romano codice, chaurum, per, ch, aspiratũ scribitur. In Longobardico, chorum, vt ex, aula, ola: atq; ita sæpe pro vento apud alios etiam auctores, adspiratione tantũ excepta. f ¶ Et pluuio contristat frigore cœlum. In Romano cod. pluuio sidere, legitur: sed hoc loco magis placet, frigore, eruditis, vt cũ eo faciat & agentes frigora ventos. g ¶ Hinc demum hippomanes. In Romano & in Mediceo codice, hic, hoc est, hoc tẽpore destillat. h ¶ Lentum distillat ab inguine virus. In Romano, in Mediceo, in Longobardico, & aliquot aliis codicibus antiquis, destillat, per de, scribitur: a loco enim est motꝰ. i ¶ Miscueruntq; hærbas. In Romano codice, miscuerintq;, scriptum est, subiũctiuo modo: veluti etiam superiore libro, vbi loquitur de malo Medico. sed enim, miscuerunt, doctorum omnium consensu receptum est.

Venus dedit mentem. i. talẽ impetum amoris eo tempore quo quadrigæ. i. æque quadriiuges. potniades. i. in potnia Beotiæ ciuitate a glauco educatæ: absumpsere. i. deuorauerũt: malis. i. maxillis & mordicus: mẽbra glauci scilicet educatoris & domitoris earum: id enim fecerunt incitatæ a venere. Amor ducit. i. fert & impellit: illas. s. eq̃s quaslibet: trans gargara. i. quosuis montes nõ solum misiæ & trans ascanium. i. quemuis fluuiũ: nõ solum ascanium fluuiũ mysiæ: sonantẽ. s. impetu aquarũ: ipse eque superant. i. transcendunt mõtes & tranant flumina cõtinuo. i. statim vbi flãma est subdita. i. subtꝰ data. i. immissa medullis calidis. s. igni amoris. Id aũt magis vere. i. tẽpore verno: quia calor redit ossibus vere. i. tẽpore veris ille. s. eque stant oẽs in altis rupibus verse ore. i. habentes os versum in zephyrũ. i. fauoniũ: ventum illum dulcẽ ex occidẽte tempore verno flantẽ & exceptant. i. cõcipiunt auras leues. i. vẽto motas: & ipse sæpe graui de vento sine vllis coniugiis id est masculorum semine aut commixtione (mirabile dictu. i. que res est mirabilis dictu) diffugiunt. id est celeriter discurrunt per saxa: per scopulos & cõuales depressas. id est humiles: non Eure quia ventus orientalis est ad tuos ortus neq; ad ortus solis: sed sup. in boreã. i. ventũ septentrionalẽ & caurũ. i. corum ventũ occidentalẽ ab occasu solstitiali: aut sup. eo vñ auster nascit᷑ nigerrimus. i. densissimus & caliginosissimus: & cõtristat cœlum. i. aerẽ frigore pluuio. i. ex pluuia aut cũ pluuia nato Demum. id est vt tandem væhementiam & venenum amoris dicam: virus lentum. id est lentæ agens (quod pastores dicunt vero nomine hippomanes quia hippos equus est & eque: mano autem distillo: sed manoꝰ priorem producit cum tamen hippomanes penulti. corripiat. vnde non a mano sed a mania. id est furore deducitur) distillat hinc. id est ex hoc furore libidinis ab inguine. id est pudibundus eque. Hippomanes dicit quod nouerce male: vel quæ male sunt: vel quia omnes male legere. id est collegerunt sæpe & miscuerunt (iterum penul. corri. præter morem) hærbas sup. non innoxias: & verba non innoxia (Regula est vt quoties res sint inanimæ venustæ transferatur adiectiuum ad neutrum genus. Item vt tertium respondeat viciniori.) id est nouerce fecerũt sæpe ex eo quod distillat ab inguine eque cum sint in coitu amatorium virus atq; aliud ad inficiendos priuignos aut alliciendos maritos. vnde Iuue. saty. vj. vt dicet Mancinellus. Hippomanes &c.

MAN. ¶ Quid iuuenis: agit sup. Nocte natat. allusio est ad Leãdrum is autem apud Oui. ad Hero suam scribẽs sic ait. Nox erat incipiẽs (namq; est meminisse voluptas.) Quum foribus patriis egrediebar amans. Nec mora deposita pariter cum veste timore. Iactabã liquido brachia lenta mari. Freta. Hellespontum intelligit: de q̃ Soli. ca. x. inquit ille autem magnus hellespontus stringit᷑ in stadia septem: quibus ab europa Asiaticam plagã vindicat. hic quoq; vrbes duæ Abydos asiæ: & Sestos europæ. Leander aũt abydo discedens Seston per hellespontum ad Hero nauigabat. Hinc ait ipsa. Quid referam quoties do vestibus oscula: quas tu hellespõtiacas ponis iturus aquas. Porta tonat cœli: ianum quidam solẽ demonstrari volunt (vt scri. Macro. lib. sat. j.) & ideo geminum: quasi vtriusq; ianuæ cœlestis potentem qui exoriens aperiat diẽ

Ianus. occidens claudat: Et apud Oui. lib. j. Fast. ipse ianus ait præsideo foribus cœli cum mitibus horis. Et redit officio Iupiter ipse meo Porta itaq; cœli duplex oriens & occidens de quibus lib. Geor. j. sic ait Maro. & boreæ de parte trucis quum fulminat. & cum Euriq; zephyriq; tonat domus omia plenis Rura natant fossis. Illisa impulsa Moritura virgo: Hero Leandro scribens ait. Si tibi non parcis dilectæ parce puellæ. Quæ nunq; nisi te sospite sospes erit Lynces bacchi: videto ęglo. v. in illo versu: daphnis & armenias

Coeũtes auersi. coeunt autem lynces auersi: vt cameli: leones: elephãti: tigres: author est Soli. Genus acre luporum: coeunt lupi toto anno nõ amplius dies. xij. vt Soli. & Ply. scri. Atq; canum: canum iusta ad pariendum annua ætas gerunt in vtero sexagenis diebus: gignunt cæcos: nec vlli præter hoiem memoria maior: Ply. li. viij. Quid.

Ceruí. ordo est quid cerui imbelles quæ prælia dant: vel q; pro &. Cerui a conceptu separant se ceruæ: at mares relicti rabie libidinis sęuiunt: animal est simplex & oim rerũ miraculo stupens. Ply. lib. viij. Furor equarum. videto paulo superius ibi: stimulos auertere amoris: quid ex Colu. dixerim: Mentem: voluptatem & appetitum libidinis. Potniades: nõ longe a thebis. in Bœotia scilicet

Potnia. est & fons Dyrce & potnia. in quibus obuenere: quæ de potnia de glauco fabulæ vulgant: vt illũ potniades discerpserint eque Stra. libro. ix. Prob. vero inquit: q; potnia vrbs est Bœotiæ: vbi Glaucus Sisyphi filius & meropes vti asclæpiades libro. j. ait habuit equas quas assueuerat humana carne alere: quo cupidiꝰ ĩ hostem irruerent ipsum autem cum alimenta defecissent deuorauerunt. In ludis funebribus peliæ. Quadrigæ de iis videto in fine lib. j. Geor. Gargara: de iis Item videto lib. j. Geor. Mirantur gargara messes. Ascanium. Stra. lib. xiiij. scrib. ascanium fluuium ex ascanio Mysiæ lacu defluere. Versæ in zephirum: in fœtura res

Vẽto cõcepi eq. incredibilis est in hispania: sed est vera: q; in Lusitania ad Oceanum quædam e vento certo tempore concipiunt eque: vt hic ✠ gallinæ quoq; solent quarum oua hipenemia appellant sex ex iis qui nati pulli non plus triennium viuunt hæc Varro libro secundo capitu. j. Columella quoq; libro. vij. capitu. xxv. ait Notissimum etiam esse in sacro monte hispaniæ: qui procurrit in occidentem iuxta Oceanum frequenter equas sine coitu ventum pertulisse: fœtumq; educasse: qui tamen inutilis est: q; triẽnio priusq; adolescat: morte absumitur. Caurumq;: Fauonius qui ab græcis zephyrus dicitur ab occasu æquinoctiali flat. corus vero qui argestes aliter dicitur ab occasu solstitiali. Plynius libro secundo capitu. xlix. grandines septentrio importat: & corus: siccus est corus præterq; desinens: antea caurus dictus est: vt aiunt. Auster de hoc superius. Hinc ex furore libidinis: Hippomanes. scrib. Plynius libro octauo equis amoris innasci veneficium: Hippomanes appellatum in fronte: in caricæ magnitudine colore nigro quod statim edito partu deuorat fœta aut partum ad hubera non admittit: si quis præreptum habeat. dicitur autem ab hippon. id est equorum: & mania furia insania. Est item hippomanes virus stillans ab inguine eque libidinis furore extimulatæ. vt hic etiam apparet. Legere nouerce. Iuue. item sati. vj. hippomanes carmenq; loquar: coctumq; venenum: priuignoq; datum.

Fauoniꝰ Corus.

Hippomanes.

SERVIVS.

SER. ¶Singula dum capit: dum speciatim singula describimus. Hirtasq; capellas: setosas: vt hirsutũ q supercilliũ. Hinc labor ad tuẽda imbeciliora animalia. Et angustis hunc addere rebus honorem. i. humilẽ materiam alto sermone decorare. Sic illud i quarto est. in tenui labor at tenuis nõ gloria. Sed me parnassi deserta per ardua: per pnassi ardua Heliconẽ & Citheronẽ montes musis dicatos significat: & h̃ dicit scribendi amor rapit me ad opus ardu. & antea nullo descriptũ qđ per periphrasim & allegoriã poeticam indicat. Iugisp iuga. Qua nulla pri. i. dispono ire ad fontẽ castaliũ per eã viã per quã nullus ante egit orbitã suã. Ordo autem est. Qua nulla priorũ orbita castaliã diuertitur. Molli. cli. i. facili itinere & descẽsione: hic aũt locus totus de Lucre. translat' est Nunc ve. pa. i. dea pabuli inuocanda nunc maxime.

PRO. Castali⁹. ¶Castaliã: Castali⁹ fons est delphis in Apollinis oraculo q abluit ipsam arã Dei: dictus a castalio delphici Apollinis filij nepotis Neptuni. Apollo aũt dr̃ musi getes: qa musis sacrũ existimet̃ vt Lutatius in prio cõis historię ait: qui deorũ curam egerat.

MAN· tpis fuga ¶Fugit irreparabile tps: Ouid. quoq; li. iij. de arte inquit: Ludite eunt anni more fluẽtis aquæ. Nec quæ p̃terijt iterũ reuocabit̃ vnda. Nec q̃ præterijt hora redire põt. Et Seneca ad lucilium epistola prima ait. Oĩa mi Lucili aliena sunt tps tm̃ nostrũ est. Capti amore: ducti voluptate & oblectatione. Hinc egregibus. Labor: subnt. s. ac sequitur. Verbis vincere laudibus extollere. est enim difficile minima laudibus ostendere maxima: quod qui exequuntur probãdi sunt hinc ait li. sequenti de apibus: in tenui labor: at tenuis nõ gloria. Pernassi ardua deserta. Parnassus mons est Phocidis: qui vniuersus cõsecratus exstitit: estq; in eo rupes quædam prerupta fundosam relinquens vallem quæ rupes Cyrphis vocat̃: saxea est: & nubib⁹ pulsatur Stra. lib. ix. Sed me parnassi: sensus est: q̃uis difficile sit angusta laudibus extollere. attamẽ iuuat eum ductũ amore gloriæ talia exequi & Parnassum ascendere per aliã viam. q̃ alij vates ascenderint: hoc est scribendo q̃ alijs non ita tractata fuerant. Iugis: p iuga. i. cacumina parnassi. Qua via supple. Orbita. i. iter vel cursus: est em̃ orbita proprie vestigiũ rotæ ab orbe dicta. Diuertitur: voluit̃: tendit: Molli cliuo facili ascensu. Castaliã: castalia fons est in parnasso: ad fines cuius fontis. delphi vrbs locata erat Strabonis tẽpore: vt ipe docet lib. ix. Prob. ait: q castalius fons est delphis in apollinis oraculo qui abluit ipsam aram dei. Magno ore: res enim minime extollende sunt.

Parnas⁹. Cyrphis Orbita. Castalia Delphi.

Sed fugit interea: fugit irreparabile tempus:
Singula dum capti circũuectamur amore.
Hoc satis armentis. superat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges: hirtasq; capellas.
a Hinc a labor: hinc laudẽ fortes sperate coloni:
Nec sum animi dubius verbis ea vincere magnũ
Quam sit: & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis: qua nulla priorũ
b Castaliam molli diuertitur b orbita cliuo.
Nunc venerãda pales: magno nũc ore sonandũ.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo. ¶Sed fugit & c. Regredit̃ ab amoribus ad aliaq; rerum quæ ad rẽ pastoralẽ faciunt descriptionẽ: dicẽs. sed tẽpus fugit. i. p̃terit interea tps inqt irreparabile: quocirca a prudẽtibus care & anxie expẽdendũ est: fugit interea dũ nos capti amore. s. suscepti operis (Liuius in prefatione. Cæterum aut me amor suscepti nego cij fallit aut & c.) circũuectamur singula. i. vectamur circa singulas res. hoc. s. dictũ est satis armẽtis. i. de maioribus aĩalibus: vt bobus & equis altera pars cure. i. negocij suscepti superat. i. supest ac reliq ẽ aut restat. s. agitare. sup. vbis hoc est describere: greges lanigeros vt oues: & capellas hirtas. i. setosas aut pilosas. hinc. i. ex harum pecudũ cura est sup. aut nascit̃: labor: sed vos o coloni fortes. i. perseuerantes in labore: sperate hinc laudẽ: quia q̃ res factu difficilior est eo maiore cum laude perficitur. si modo bona sit. Nec sum dubi⁹ animi. i. non dubito q̃ magnũ. i. q̃tum difficile sit vincere. i. supare aut extollere verbis: ea. i. eas res exiguas & addere hũc honorem rebus angustijs. i. exiguis: sed dulcis amor. s. suscepti negocij aut gloriæ speratæ. captat me per ardua deserta. s. a poetis latinis loca parnassi. i. montis. illi⁹ in phocide musis consecrati: hoc est trahit me ad contemplãdas res poetico scrutinio & eiusmodi inuẽtiones cuiusmodi se greci in parnasso adeptas gloriant̃: dicit aũt deserta parnassi eo q nullus latinorum poetaq; hãc partem qua de agricultura ageretur attigerit nec quisq; græcorũ: post hesiodum plene de ea locutus sit vnde si in parnasso per fictionẽ quã dam sint oẽs scientiam thesauri cum phæbo & musis reconditi: hæc pars quæ de agricultura est deserta videtur: iuuat. i. delectat igitur (inquit maro) me ire iugis. i. per iuga parnassi montis supple ea parte qua nulla. orbita. i. semita priorum. i. veterum poetarum: diuertitur. id est traducit castaliam. id est ad fontem illũ musis sacrum: moli. id est trito cliuo quia null⁹ ingressus est per eiusmodi cliuum quo circa mollis non est: & quia id per q̃ difficile est rursus inuocat dicens. O palas dea pabulorum: veneranda. id est digna veneratione. sonandum est. i. sonare decet nunc dico scilicet in re tenui & abstrusa: ore magno. id est carmine res paruas extollente aut pales est nunc veneranda.

PIERIVS.

a ¶Hinc labor hinc laudem. In antiquis aliquot codici. legere est, hic labor hinc laudem. quasi dicat, fatemur quidem inesse laborem in ea cura, sed huius laboris præmium sit certa, q̃ subsequitur laus, plura tamẽ exemplaria cum Mediceo, hinc de loco scribunt.

b ¶Castaliam molli diuertitur orbita cliuo. Vetera omnia exemplaria manu scripta, quotquot in manus nostras deuenere, deuertitur, per, de, non per, di, scribunt, hoc est de loco eo vertitur: quod optimæ sententiæ quadrat.

ASCENSIVS.

ASC Ordo. ¶Incipiẽs & c. Incipit ergo quo ordine proposuerat de ouib⁹ loqui dicens. Ego incipiens. s. præcipere aut alti⁹ sonare edico (qđ maiorũ est). i. manifeste & publice præcipio ouis: accusatiu⁹ est. i. oues carpere. i. vt oues carpant in stabulis mollibus. i. temperatis a frigore & stratis: hærbam. i. fœnum dum. i. donec: æstas frõdosa. i. frondibus plena: reducit̃ mox. i. paulopost & edico sternere humum duram subter. s. oues multa stipula. i. straminibus & maniplis pro manipulis. i. fasciculis filicum. i. illaq; hærbarum ne glacies frigida ledat pec⁹ molle. i. tenerũ: & ferat. i. inferat scabiem: &

Incipiens: stabulis edico in mollibus hærbam
Carpere ouis. dũ mox frondosa reducitur æstas
Et multa duram stipula filicumq; maniplis
Sternere subter humũ. glacies ne frigida ledat
Molle pecus: scabiẽq; ferat turpesq; podagras.
Post hinc digressus iubeo frondentia capris.
Arbuta sufficere: & fluuios prebere recentes.
Et stabula ventis hiberno opponere soli
Ad medium conuersa diem. quũ frigidus olim
Iam cadit: extremoq; irrorat aquarius anno.

SERVIVS.

SER. ¶Stabulis in mollibus. Clementioribus & aeris temperati: vel propter plagam australem vel propter suppositas hærbas animalibus. Frondosa reducit̃ æstas id est donec vernum tempus adueniat. Nam vt etiam in primo dixim⁹ ver & æstas sicut hyems & autumnus vnum fuerunt secundum rationem hemisperij. Turpesq; poda. respexit ad curã quæ sine pannis & medicaminibus sordidis non fit. Post hinc: cum hoc feceris & hic vnum vacat sicut primus ibi ante omnes. Fluuios præbere recentes. id est aquam statim haustam. Nam si pigram potauerint: morbũ statim cõtrahũt.

grim cõtrahunt. Stabula a vẽ[tis] figurare.s.vẽtos nõ perferẽtia hiberno soli.i. cõtra plagã meridianã per quã sol currit p hyemen quod explanat dicẽs ad medium cõuersa diẽ. Extremo.a.i. mẽse Ianu.q est penultimus: nã vt etiã in primo diximus: vt primis extemplo a mẽsibus annis. Mar. mẽse incohabat ann⁹ apud maiores. Ergo extremo anno dixit extrema parte anni. Hæc q̊q nõ cura: cũ de capellis loquiẗ figurate neutro vsus est ge. Nã integrũ erat. Hę q̊q nõ cura nobis leuiore tuende. Sane perite quoniam scit palã esse ouiũ vtilitatẽ eam preterit & exaggerat meritũ capellarũ vt dictis in lucẽ ꝓmat rem per se minus patentẽ Milesi a magno Vellera mutenẗ: Lanę p̃ciosissime. Nã miletus ciuitas est Asię vbi tingunẗ lane. Ipse in iiii. Milesia vellera nymphæ Carpebãt. Cice. i Verrẽ. Quid a milesijs lane sustulerit. Magno aũt mutenẗ. Ingentiq p̃cio cõparẽtur. Nam apud maiores oẽ mercimoniũ in ꝑmutatione cõstabat: qđ & Caius Homerico cõfirmat exẽplo. Tyrios incocta rubores: Figurate. i. q̃ coquẽdo Tyriũ traxit ruborẽ. i. migrauit in purpurã. ¶ Aquarius hyemẽ & pisces finiũt ab eis Ver incipit: ħ est ariete.

PRO. MAN. ¶ Stabulis in mollibus. i. mitibus & tẽperatis nõ frigidis. Hinc Var. lib. ij. ca. ij. ait de ouibus. Primũ ꝓuidendũ vt totũ annũ recte pascanẗ intus & foris: stabula idoneo loco vt sint ne vẽtosa: quæ spectẽt magis ad orientẽ q ad meridianũ tp̃s: vbi stent solũ oportet esse eruderatũ & ꝓcliuũ: vt euerti facili possit ac fieri purum: nõ em̃ solũ ea huligo lanã corrũpit ouiũ: sed etiã vngulas ac scabras fieri cogit quũ aliquot dies steterũt: subijcere oportet virgula alia quo moli⁹ requiescãt: purioresq sint: libẽti⁹ em̃ ita pascunẗ: faciendũq septa secreta ab alijs: quo enitentes secludere possis: itẽ quo corpore egro hæc magis ad villaticos greges aiaduertenda cõtra illa quæ in saltibus pascunẗ & a tectis absunt lõge portãt secũ crates aut retia: quibus cohortes in solitudine faciant. Frõdosa æstas: nõ ver intelligit: sed æstatẽ ipsum q̃ quidẽ incipit. vij. idus Maij. Ver aũt. vij. idus Febr. quo tẽpore etiã niues & frigora vigere solẽt: vñ & Var. dicto li. ait q sibi greges in Apulia hibernabãt q in rheatinis mõtibus æstiuabãt. Molle debile: Turpesq podagras: turpes efficiẽtes.

Podagra. Podagra aũt cõponiẗ a podos. i. pedis & agra captura aut p̃da agria vero dolor diciẗ. Poniturr itẽ podagra q̃nq ꝓ laqueo seu pedica q podas. i. pedes: gremi. i. capit

Capræ. Frondẽtia arbuta: capræ potius syluestribus delectantur saltibus q pratis. studiose em̃ de agrestibus fruticib⁹ pascunẗ atq in locis cultis virgulta carpũt. itaq a carpẽdo capræ noiate: sic Var. scri. lib. ij. ca. iij. Meminit & similia fere Col. lib. vij. de capris:

Caprarũ Stabula. Stabula a ventis. s. remota. stabulatur caprinũ pecus molli⁹ ad hibernos exortos. Caprile aũt lapide aut testa substerni oportet quo minus sit vliginosum ac lutulentũ foris quũ est pernoctandũ substernimus virgultis ne oblinanẗ. Var. lib. ij.

Aquari⁹ Aquari⁹ xvij. kal'. Febru. sol in aquariũ transit: & . xv. kal'. Feb. aquarius incipit oriri

a Hæc quoq non cura nobis leuiore tuenda:[a]
Nec minor vsus erit: q̃uis milesia magno
b Vellera mutentur tyrios incocta rubores.[b]

PIERIVS.

a ¶ Hæc quoq non cura nobis leuiore tuenda. In Romano codice. Hæc & tuendæ, legitur: & ita prius erat in codice Mediceo. In Longobardico. Hæ, fœminino genere, vt de capellis intelligat. Seruius tamen mauult poetam vsum neutro genere, locutumq figurate, prout habetur in Romano codice, veteribus enim aiunt fuisse morem, vt neutra fœmininis iungerent. b ¶ Tyrios incocta rubores. In Romano codice, & aliquot alijs peruetertibus, colores, legitur. In Mediceo quidẽ rubores, est, sed supra, co, notatum antiqua manu, figurati⁹ tamen est, rubores, legere.

[hy]biem: & podagras. i. pedum ægritudines turpes. post. i. deinde: ego digressus hinc. i. ab ouiũ p̃ceptione iubeo sufficere. i. abũde subministrare capris: arbuta frondẽtia. i. frondes arbutoꝝ: & prebere fluuios recẽtes: & opponere stabula. i. aperturas eoꝝ soli hyberno a vẽtis. i. habeãt solẽ incumbentẽ & ventum a tergo. hoc est vt a septentrione a vẽto munita sint & meridiei exposita conuersa. s. ad mediũ diẽ. i. ad eũ locum in quo sol nobis videẗ in meridie: tũc. s. quũ aquarius frigidus olim. s. in Ianuario aut circiter: cadit. i. occidit vt ad mediũ Martij: hoc est circa æquinoctiũ vernale tunc em̃ soli in meridie ex directo opponiẗ septẽtrioni: & irrorat. i. rorẽ inducit anno extremo. i. circa principiũ Martij vbi olim erat & principiũ anni: pruineq in locis calidis in rorẽ cõmutanẗ. hæc q̊q. i. etiã hæc pecora videlicet caprina erãt tuenda. i. ꝓtegenda nobis nõ leuiore. i. minore curaq. s. oues nec vsus. i. vtilitas erit minor. s. in capris q in ouibus: q̃uis vellera milesia. s. q̃ ferunt oues iuxta mileton ionie regionis caput: incocta. i. tingẽdo incoctos habẽtia tyrios rubores. i. liquorẽ purpureũ mutenẗ. s. cũ alijs mercib⁹: aut pecunia: sed more antiquo dicit mutenẗ: magno. s. p̃cio: aut aliarum merciũ cumulo: hoc est q̃uis milesia vellera in summo præcio sint: eo q eorum lane molles ad purpuram aptissime sunt: tamẽ non minor est vsus in capris. quod probat sequentibus.

[In]cipit oriri ventus aphricus tẽpestatẽ significat. Nonis feb. medie partes aquarij orinẗ vẽtosa tẽpestas. xv. kal. Martij sol in pisces trãsitũ facit: hinc occidit aquari⁹ autor Col. li. xij. c. ij. Quũ frigid⁹ oli. ordo ẽ: quũ oli frigid⁹ iã cadit: quũ em̃ occidit nõ ita frigid⁹ esse vr̃. est aũt aquari⁹ frigid⁹ & hyemalis vt etiã asserit Ptoleme⁹ li. j. q̃tuor ptiũ hic saturno assignat⁹. Extremo anno: scđm illoꝝ opinionẽ locutus est: q annũ a Martio incipiebãt: hoc em̃ pacto aquarius & pisces in extremo anno esse videnẗ: Olim vero aquarius & pisces vnũ sydus erãt vt scorpius & libra: vel aquarium vltimũ ait: q̃a vel a piscibus incipit in primo mobili: de q̃ etiã Manilius. Hæc q̊q caprina videlicet pecora. Vsus: vtilitas. Milesia vellera: miletos Ioniæ caput Cadmi olim domus: sed ei⁹ qui primus inuenit prose orationis disciplinã. Solinus autor. ca. xxxvij. Stra. vero lib. xiiij. scri. Miletũ a Neleo conditã: q genere Pilius fuit. Erat aũt optima vrbs atq clarissima: ex qua oriundi fuere viri memoratu digni. Miletũ. Thales vnus e septẽ sapiẽtibus q primus physilogiæ ac mathematicæ autor fuit inter græcos. Thales Anaximãder eius discipul⁹ & Anaximãdri Anaximenes: Itẽ Hechathe⁹ q historiã scripsit. Aeschines orator q assumpta nimia erga Pompeium magnũ licẽtia missus est in exiliũ. æschines Magno mutenẗ: grãdi p̃cio mutenẗ alijs. s. mercibus: vt olim fiebat. Milesia vellera: tertiũ lanę locũ milesiæ oues obtinẽt: Ply. scri. li. viij. ca. ix. Tyrios rubores: purpureũ liquorẽ intelligit de quo videto li. ij. Geor. Et sarrano dormiat ostro.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Densior hinc. Docet (vt dixi) vtilitatẽ quã capræ plus q oues afferũt dicẽs eas & fœtu & lactæ p̃stare & tñ ex pilis eaꝝ etiã in tegumenta fieri ꝯtra pluuiã vtilia dei de q̃a minori cura atq custodia pascunẗ æstate: & minori impensa hyeme.

Ordo. ¶ Ordo aũt est. Dẽsior soboles. i. ꝓles aut fœtus est sup. hinc. i. ex capris q̃ binos fere pariũt q ex ouibus q̃ fere singulos. & copia lactis largi est hinc. s. ex capris maior q ex ouib⁹. Et q. i. q̃to magis mulctra. id ẽ vas mulctare i qđ. s. mulgeẗ: spũauerit hubere exhausto. i. emulcto: extracto. s. oi lactæ: sup. tanto magis hubera. s. caꝝ manabũt. i. distillabũt lactę: mãmis p̃ssis. s. palmis exprimẽdo lac: quã rẽ oues nõ patiunẗ vñ dictũ est in buco. Et succus pecori: & lac subduciẗ agnis. Nec minus. i. quinetiã hirci cinyphei tondent. i. tondẽtur barbas. i. habẽt barbas tonsas & id quo

Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis
a Quã[a] magis exhausto spũauerit hubere mulctra[a]
b Leta magis pressis manabũt hubera[b] mãmis.
Nec minus interea barbas incanaq mẽta
c Cinyphei tondẽt hirci[c] setasq comãtes
Vsum in castrorũ: & miseris velamina nautis.
Pascũtur vero syluas & summa Lycæi.
Horrẽtisq rubos & amãtis ardua dumos:
Atq ipsæ memores redeũt in tecta: suosq
Ducũt: & grauido superãt vix hubere limẽ
Ergo oĩ studio glaciem vẽtosq niuales
Quo minor est illis curæ mortalis egestas
Auertes: victumq feres & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

SERVIVS.

SER. ¶ Dẽsior hinc soboles: binos em̃ pariunt capelle plerũq.

Barba. Barbas: sic de quadrupedibus: nã hoim barbam vocamus Incana aũt dicit nimiũ cana Cyniphei hirci: libyes a fluuio cinype. Miseris na. q̃a frequenter patiunẗ ꝑicula. In vsum aũt castroꝝ: ideo dixit. q̃a de cilicijs & poliunẗ loricæ & tegunẗ tabulata turriũ ne iactatis facibus ignis possit adherere. & bñ laudat capellas dicẽs ciliciorum vsum & in mari & in terra ꝓdesse mortalib⁹. hoc est in duobus elemẽtis cõcessis hoibus pascunẗ syluas:

Pascor. Et pasco & pascor illã rẽ dicimus. Summa li. montis Arcadie & est spẽs ꝓ genere. Suosq ducũt: Educãt fœtus proprios & nutriũt vñ & educatos diximus. Quo minor est illis cu. mor. ege. ordo est. oĩ studio auertas ab eis vẽtos & glaciẽ quo egestas mortalis. i. necessitas mortalitatis minor est illis cure hoc est

minus ad ipsarum pertinet curam. Nam hoc dicit quanto sibi ad esse minus pnt: tanto eis a te maior est impendēda diligētia.

PRO. Cinyps. ¶Cinypei tōdēt hirci: secāsque cō Vsum.i.c.e.m.v.n. Cinyps oppidum est & flumen aphricę regionis garamantum. Apud eos hirci villosissimi nascunt: quos tondent ad Cilicia quibus nautę vtuntur.

MAN. ¶Densior hinc soboles. Capræ pariūt& quaternos: sed raro admodū: ferūt.v. mēsibus vt oues capræ pinguedine sterilescūt: trime minus vtiliter generāt & in senecta nō vltra quadrienniū incipiunt.vij. mēse & adhuc lactātes cōcipiunt nouēbri mense vt martio pariant: vita longissima plurimū annis.viij.tradūt & noctu nō min⁹ cernere quam interdiu Ply.li.viij.Col. vero li.itē. viij. ca.vj.de capris sic ait. Parit aūt si est generosa plurimum ples frequēter duos nōnunquam trigeminos. Læta hubera māmis: hic locus ostendit hubera recte deduci ab humeo secundū aliquos vt tubera a tumeo m littera in b cōuersa. loca em arida infœcūda sunt apparetque hubera dici interiora māmarum: māmas vero huberis eminentias. Nec minus interdū inquit capræ & sobolē & copiā lactis pbent hirci etiā cōmoda hoībus tribuūt & in terra & in mari. Cinyphei hirci: Cinyps fluuius est in libya per huberrima arua decidēs vt scri. Mela. Poeta vero ostēdit illic esse hircos tōsili villo: & Ply. lib. viij. ait quod in Cilicia circaque Syriā capræ villo tōsili vestiunt. Tōdēt pro todent hoc loco Priscia. exponit lib. viij. tu videto latius in Tityro ibi tondēti barba cadebat pōt etiā dici tondēt.s. pastores: & sic cinypei hirci gtūs esset singularis. Barbas.i. pilos dicunt mentū vero pilorum locū Incana: valde cana. Vsum in castrorum: Var. lib. ij. ca. vlt. sic ait: Suscipit cossinius vt fructū ouis e lana ad vestimentū: Sic capra pilos administrat ab vsum nauticū & ad bellica tormēta & fabrilia vasa. Neque nō quædā nationes harū pellibus sunt vestite: vt in Getulia & Sardinia. Post inquit quod magnis villis sunt in magna pte Phrygię vn̄ Cilicia & cætera eius gn̄is fieri solēt. Pascunt syluas: videto paulo supius ibi frōdētia arbuta Lycæi: pro quocunque mōte posuit Lyceū Arcadię montē: nā ibi est ouiū & caprarum copia. Dumos: spinas. Suosque ducūt vel secū ducūt pascēdo: vel ducūt pro educant.i. nutriūt ac lactant: quod quamuis sit oīno hubera plena domū referunt Col. lib. viij. ca. vj. scri. quod capella pcipue pbat simillima hirco: si etiā est huberis maximi & lactis abundātissimi. Glaciē. Col. lib. viij. de capris inquit: huic pecudi nocet æstus: sed magis frigus & pcipue fete.i. grauide que in gelicidio hyemis ɔceptū fecit. De caprilli vero superius videto ibi stabula ab vētis. Mortalis egestas: ordo est in hoc carmine. Quo egestas mortalis est minor cure illi.i. minori sunt cure hoc est quāto min⁹ curāt humanā indigentiā necessitate: auxiliū tāto magis eas curare debem⁹. Virgea pabula: arbusculis em frutetisque maxime gaudent capræ: ea sunt arbutus cytisusque

Hubera Tubera.

Ciliciū.

PIERIVS.

a ¶Quam magis exhausto spumauerit vbere mulctra. In Romano cod. & in aliquot alijs peruetustis legitur. Quo magis idque, vt, mihi videtur, eleganter, missas vero facio dictiones quasdam inscitia librarum perperam notatas. b ¶Læta magis pressis manabunt flumina mammis. In Romano codice, in Longobardico, & aliquot alijs sane quam veteribus, non flumina, sed, vbera, legitur. Qui legerant vbere in superiore versu, veriti sunt repetitionem euidem vocabuli ariditatē orationis præ se ferre, ideoque flumina supposuerunt. Sed enim, si animum aduertas, color ille dicendi non modo nō aridus videtur, sed & venustatis plurimū habere, quamquam metaphorica ea hyperbole, flumina loco huic optime conueniat, & incomparabilem exprimat hubertatem. c ¶Cinyphij tondent hirci. In Ro. cod. hircis, legitur, ab eis enim lanicij genus id demit. Sunt etiam codices antiqui, in quibus scriptum est hirquis, vt in bucolicis etiam ostendimus hircum, & hirquum eudē, sed figuram agnoscit Priscianus, tondent pro tondent, quare hirci melius, de Cyniphijs hircis apud herodotum mētio. Aduerte vero scriptionem, quod quamuis in græcis diuersorum auctorum codicibus impressis κινυφιος scriptū sit prima per ιωτα, secunda per, υ, ψιλον, tamē in ijs, qui manu scripti sunt κινυφιος prima per, υ, altera per, ι, habetur.

¶id quo mō Priscia. interpretatur: aut pastores tondent barbas & incana.i. multū cana mēta & setas comātes.i. fructificantes & oblongas hirci cinyphei.i. libyci: sunt em plurimi in libia etiā tōsili villo: videt aūt a nro cinyps scribendū cinypei nā a cinype fieret cinypei penul. long. Nota est insana & friuola cōtrouersia eorum q de lana caprina cōtendūt dicētibus: alijs lanā: alijs villū: alijs pilū alijs setā dici. Sane lana est mollior villus in ouibus villus crispans pilus in leone & qbusdā canibus: seta durus admodū & rigēs pilus vt in porco. Pilus aūt inter setā & lanā medius vt in equo: cane: hoie: atque alijs multis tōdēt dico in vsum castrorum vt.s. fiant in tegumenta cōtra pluuiam & tondēt miseris nautis sup. in velamina.i. cooperimēta & in tegumēta: corporum: yo pro sed capræ.s. & hirci: pascunt siluas & summa.i. verticē & summitatē licei.s. mōtis Arcadię & pascunt rubos.i. vepres horrentis.i. asperos & hirsutos: & dumos amātis.i. appetētes ardua.s. loca: hoc est capræ nō carpunt prata quorum fœnū pciosum sit: sed frōdes q nisi carpserint in nihilum deciderint: itaque nihili ɔstant earum fere pabula: nec molesta est custodia: vn̄ subdit. Atque ipse.s. sine custode aut pastore: memores.s. caprilium suorum redeunt in tecta & ducūt.s. secū in tecta: suos.s. fœt⁹ hoc est hedulos: aut ducūt.i. educāt & vix superāt.i. supertrāsire pnt: hubere grauido.i. lacte distēto & onusto: limē.i. lignū transuersum in introitu. Ergo. qa tāto sunt vsui tu auertes.s. ab eis oī studio.i. conamie & diligētia glaciē & vētos niuales sup. eo diligētius: quo egestas.i. necessitas & labor mortalis.i. mortalitatis & q aut q mortalib⁹ fere comes est: est illis minor cure.i. quanto ad curā. hoc est minori cure sj legat quo min⁹ &c. facilior esset cōstructio. Sēsus aūt est qa capræ sunt sui cult⁹ negligētes: minusque: pinde circa miserias mortaliū: eo diligētius nobis curāde sunt. tu ergo auertes glaciē & vētos niualis i. q cū niuibus decidūt: & tu lætus.i. libēs & bene volēs feres.s. in stabula: victū & p.i. pabula virgea.i. virgarum frōdes aut comas in pabula earum decerptas: nec claudes fœnilia.i. loca i qb⁹ fœnū reponit tota bruma.i. medie hyemis tpe: hoc est nō negabis eis fœnū sal tem deuterū.i. scd'ę sectionis qd' Cordū vocāt secatque in autūno.

susque agrestis nec minus iligni quærnique frutices qui in altitudinem nō psiliunt Col. lib. viij. Fœnilia bruma idē eodē lib. ca. vero. iij. ait de ouibus quod penurie hyemis succurrit obiectis intra tectū per pspepia cibis Alunt autē cōmodissime repositis vlmeis vel ex fraxino frōdibus vel autūnali fœno: qd' cordū vocat: nā id mollius & ob id iocūdius est quam maturū. Cytiso quoque & satiua vicia pulcherrime pascunt hęc ille de ouibus hyeme cibādis: qd' quidē etiā de capris intelligendū est. ait em Var. lib. ij. ca. iij. Nec multo aliter tuendum esse hoc pecus in pastu atque ouilium.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At vero zephyris &c. docuit quo pacto tpe hiberno educandę sint capræ sed & oues fere, eadē postulant nutrimēta: nunc docet quō tpibus reliqs pascēdę sint facturus de varietate pascēdi & de diuersitate cœli nō iniucundā nec ineptam digressionē.

Ordo. ¶Ordo est At vero.i. sed certe cū æstas lęta. scilicet que est in fine Aprilis & in maio: sup. est aut aduenit: tu mittes vtrūque gregē.s. tam ouiū quam caprarum in saltus atque in pascua: & hoc zephyris vocātibus.i. inuitātibus te & gregem. Carpamus.i. carpere cogamus rura frigida.s. nocturno frigore cum primo sydere.i. cum primū apparet sydus luciferi.i. stelle lucem ferentis & solem tempore matutino præcedentis vespertino aūt sequentis: dum.i. est quamdiu mane. id est tēpus matutinum: est nouū & dū. id est

At vero zephyris quum læta vocantibus æstas
In saltus vtrunque gregem atque in pascua mittes.
Luciferi primo cum sydere frigida rura
Carpamus: dū mane nouū dum gramina canēt:
Et ros in tenera pecori gratissimus hærba.
Inde vbi quarta sitim cœli collegerit hora:
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ:
a Ad puteos aut[a] alta greges ad stagna iubeto
b Currentem ilignis[b] potare canalibus vndam:
c Aestibus at[c] mediis vmbrosam exquirere vallē
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos aut sicubi nigrum
Illicibus crebris sacra nemus accubet vmbra

SERVIVS.

SER. ¶Cum læta ęstas: subaudi aduenerit. Dicit aūt ver: quo flare zephyrus icipit: vt Et zephyro putris se gleba resol. Carpam⁹: carpere cogam⁹ aīalia. Et mane pa. per.o. secūdū morē suę puincię nā in aliqbus locis morbū ɔtrahunt nisi iā siccato rore pascant. Dū gra. nocturnis & matutinis lucētes roribus hærbæ: Et cantu qrule rūpent.ar.ci. qrule canore Hora. sub cantu qrule despice tibie. Aut certe qrule propter illā fabulam dicit quod Titonus maritus aurore post optatā longissimam vitā in cicadam dicit cōuersus. Rumpēt nimio.s. clamore. Iuue. Assiduo rupte lectore columne. Persi⁹ Findor vt arcadię pecuaria rudere dicas. Ilignis canalibus: ex ilice factis. Sane & canalis meli⁹ generis fœminini quam masculini pferimus. Sicvbi magna Iouis

a Tũ tenues d dare rursus aquas: & pascere rursus
Solis ad occasum: quum frigidus aera vesper
Temperat: & saltus reficit iam rosida luna:
e Littoraq; alcyonẽ resonãt: & acanthida e dumi.

PIERIVS.

a ¶Ad puteos aut alta greges ad stagna. In Ro. codi. At puteos adq; alta greges at stagna. In plærisq; eñ pcipue ex his antiquis semp ad, ppositio p t, scribit. Sed qd adq;, in eo codice legit apud No. Marcellũ in Libello de indiscretis generibus aut, legit, vt vulgata habẽt exẽplaria: qd vo Virgi. puteos genere masculino dixit. Varro maluit neutro dicere putea, vt maria, vt apud græcos φρέαρ neutri gñis est, eodẽ significato. b ¶Currente ilignis potare canalibus vndã. In Ro. co. lignis, nõ ilignis scriptũ est. Verũ ligneis fuisse prius videt in aliquot codi. in nõnullis, iligneis, est p ei, diphth. vt amiceis sueis, in veterũ monumẽtis: sed eñ vt etiã in Medi. est, ilignis, agnoscit Seruius, & pprietatẽ poeticã refert ea cõpositio. c ¶Aestibus at medijs vmbrosam exqrere vallẽ. In codi. Lõgobar. Aestibus aut medijs, legit: in qbusdã alijs anti. ac medijs. In Lõgobar. adqrere: qd nõ ita placet. Nõ tñ displicet at, vbi aut, habet: vt quattuor sint pcepta vno quoq; die seruãda. Quippe vt mane pascant, hora quarta potum ministremus, meridie sub vmbra cõtineant: vesperi vo iterũ in pascua mittant. d ¶Tũ, tenues dare rursus aquas. In Ro. cod. Tũc tenuis, sed Tũ, multo magis placet. e ¶Resonãt & achãtida dumi. Vel vt alij acanthida. Scio fore, vt multi mihi negociũ facessant, si dixero in antiqs oibus co. quotquot ad manus meas puenere, vno consensu legi, acalanthida dumi. Ita eñ in Roma. ita in Oblongo codicibus antiquissimis, ita in Medi. ita deniq; habetur in plærisq; alijs. Praeterea videt Probus lectionem hanc agnouisse, si modo fidelem codicem nãciscare, dum dicit. Acalanthis ea est quæ græce ἀκανθίς dicta est. Latine carduelis, a carduo. Neq; vo ignari sumus ex Ply. atq; etiã ex Aristotele Acanthin in spinis viuere, odisse asinos ideo q flores spinæ libẽter deuorent.

…gna iouis antiquo robore quercus: q est ioui cõsecrata. Nã quod dicit ioui quercus & illicibus crebris sacra vmbra. Non revera ɔsecratos lucos dicit nos petere debere: sed ita densos: vt sunt illi quos religio defendit. Vñ apparet quercũ iouis & sacrã vmbrã generalia esse nõ specialia epitheta: nam vt diximus & ois quercus ioui est cõsecrata: & omnis lucus Dianæ. Tenues aquas. Epitheton aquarum alibi: ac in aquas tenuis dilapsus abibit. Tẽperat: refrigerat æstatis calorẽ. Reficit recreat. Luna nox. Littora Alcyonẽ. i. quo tẽpore resonat per littora Alcyon auis: cuius fabulã in primo memorauimus. Per dumos vero achantis: quam alij lusiniã esse volunt: alij vero carduelũ quæ spinis & carduis pascitur vt inde etiam apud græcos Achantis dicta sit ab achanthis. i. spinis qbus pascitur.

PRO. ¶Littoraq; alcyonem resonant & a. du. Alcyone fuit filia Aeoli vxor Cæycis: quo in naufragio amisso mutata est in aues alcyonias: quorus partus dũ excludit vij. dieb⁹ mare quietũ est. Achãthis ea est quæ græce acãthis dicta est: latine carduel⁹ a carduo. Dumi vocantur aspera loca & inculta collicosa: alij lusciniam.

MAN. ¶At vero: ordo est. At vero quũ æstas læta: scilicet est vel aduenit zephyris vocantibus mittes in saltus &c. Læta æstas: non de vere sed de ipsa æstate loquitur. Colu. enim li. xij. c. ij. sic ait. Nonis maijs vergiliæ exoriũtur: mane fauonius. vij. Idus Maij æstatis initium fauonius aut corus interdum & pluuiæ. vj. Idus vergiliæ totæ apparent: fauonius aut corus interdum pluuiæ. Ecce hic apparet quomodo æstatem zephyri vocant. Præterea Var. etiam li. ij. c. ij. id apertissime ostendit de æstate non de vere, intelligendum: ait enim de ouibus q æstate cum prima luce exeunt pastum propterea q tũc herba rosida meridiana quæ est aridior iocunditate præstat: sole exorto puro propellunt vt, reintegrantes rursus ad pastum alacriores faciant. Circiter meridianos æstus dum deferuescant sub vmbriferas rupes & arbores patulas subijciunt: quod refrigerato aere vespertino rursus pascant ad solis occasum. Ita pascere pecus oportet: vt aduerso sole agat: caput enim ouis molle maxime est. Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellunt: & rursus pascunt quoad contenebrauit: iterum enim tum iucunditas in hærba reintegrata est: hæc ab vergiliarum exortu ad equinoctium autumnale maxime obseruant. Reliquæ pastiones hyberno ac verno tempore hoc mutant quod pruina iam exhalata propellunt in pabulum: & pascunt diem totum ac meridiano tẽpore semel agere potum satis habent. His igitur patet de æstate intelligi non de vere quæ omnia Var. Maro apposuit hoc loco Col. itẽ li. viij. c. iij. de æstate intelligit. Vtrũq; gregem: ouium & caprarũ

…ι·ς id est q̃diu gramina canẽt: scilicet pruina & dũ ros est gratissimus pecori in tenera herba: & id fm morẽ patriæ suę pcepit poeta inde vbi. i. postq; quarta hora. s. post ortũ solis: collegerit sitim. i. siccitatem: cœli. i. aeris: & cicadæ querulæ rũpẽt. i. diffindent cantu. s. suo: arbusta. i. arbores vicinas: de qbus in. ij. æglo. Sole sub ardẽti, resonãt arbusta cicadis (hyperbole autem est in hoc quod dicit arbusta cantu rũpi: quasi vero tãto impetu emittant crepitus suos vt arbores diffindant: quã imitatus est Iuuena. sat. j. dicens. Frontonis platani conuulsaq; marmora clamãt. Semper: & assiduo ruptæ lectore columnæ) cũ ergo cauma instabit: iubeto potare. i. ad potũ agere greges ad puteos aut alta: id est profunda stagna: ad vndã currentẽ. i. defluentẽ canalib⁹. i. tubis cauatis: ilignis. i. ex ilice factis. At. i. sed iubeto sup. gregẽ exquirere vmbrosam vallẽ medijs æstibus. i. dum medij sunt: æstus sicubi. i. si alicubi magna quercus iouis. i. ioui sacra: tẽdat antiquo robore. i. ex trũco lõgeuo & grandi: ramos ingentis. i. valde amplos & extensos: aut si nemus. i. arboretũ nigrũ. i. caliginosum vmbra sacra. i. tali quali solet esse in lucis sacris: accubet. i. vicinũ iaceat: crebris illicibus. i. illis arboribus condensæ positis: a quibus nascitur vmbra ex aduerso. s. solis: & tu iubebis dare rursus. i. iterũ: tũ. i. tũc dũ se sub vmbrã receperint: aquas. i. potũ aquarũ: & pascere rursus ad occasum solis quum vesper. i. hesperus seu vesperus stella vespertina frigidus. i. frigus nocturnũ afferẽs tẽperat. s. ab æstu aera & luna rosida. i. humore nocturno pfundẽs terrã reficit iam saltus & quũ littora resonãt. i. referũt cantantẽ halcyonẽ auiculã illã quæ in mari in summa trãquillitate nidificare solet: & dumi referunt acãthida, auiculã illã dumis gaudentẽ hoc est cantũ eius quẽ repetit æstu diurno sedato.

caprarũ Luciferi: de hoc iã supra. Canẽt: ppter pruinã. s. Ros de rore itẽ superius. Sitim cœli. i. aeris æstũ. Cicadæ: vide in Alexi. Ilignis canalibus. Col. li. viij. c. iij. ait: nulla esse tã blãda pabula aut etiã pascua, quorũ grã nõ exolescat vsu cõtinuo: nisi pecudũ fastidio occurrerit pbito sale qd veluti ad pabuli cõdimentũ p æstatẽ canalibus ligneis impositũ quũ e pastu redeũt oues lãbũt atq; eo sapore cupidinẽ bibẽdi pascẽdiq; cõcipiũt. Rosida luna humida intelligitq; de vespertina luna: q oia vt iam ostẽdit. Varro quoq; edocuit Alcyonẽ: vide li. j. Geor. ibi dilectæ theti alciones. Acantida: sic legẽdũ est nõ aliter: nam Theocritus in quodã carmine æglo. quæ inscribit Thalisia acãtides ait. Est aũt acanthis auis vario colore & stridula q inter spinas viuit legat igitur carmẽ sic: littoraq; alcyonẽ resonãt & acãthida dumi. Acãthis.

ASC. ASCENSIVS.

¶Quid tibi pastores &c. Quia qualitatẽ aeris obseruandam pastorib⁹ significauit docet diuersa genera pastionum in diuersis esse regionibus: lõgeq; aliter in libya æstu assiduo fere cõcussa: aliterq; in scythia perpetuo frigore horrente pecora esse pascẽda. Significat tñ id nõ apprime necessariũ esse cognitu: cum italici pastores quib⁹ temperatior est regio ad illorũ morẽ non pascant: dicit ergo quid. i. ad quid: prosequar tibi versu. i. decantẽ: aut describã carmie pastores & pascua libyæ & mapalia quę & magalia sed magalia primã producit:

SERVIVS.

SER. ¶Quid tibi pastores libyæ: dicit p qualitate puinciarũ diuersa esse genera pastionũ. Sine vllis hospitijs: sine vllis stabulis. Armẽtarius apher agit: abusiue armẽtarium posuit: nã nunc de gregibus loquit. Tectũq; lareq;. Tẽtoria militũ more ac si casam diceret. Amycleũq;: canẽ laconicũ: & est species p genere. Amyclæ aũt est ciuitas laconiæ: vnde est. Talis amyclei domit⁹ pollucis habenis. Cyllarus. Patriis armis: acer romanus generaliter sibi cõcessis: ac si diceret martijs instituto sub fasce. sub magno onere: vt Ego hoc te fasce leuabo.

Quid tibi pastores libyæ? quid pascua versu
Prosequar? & raris habitata mapalia tectis?

Sæpe diem noctemq; & totũ ex ordine mensem
Pascitur:itq; pecus longa in deserta sine vllis
Hospitiis:tantum campi iacet:omnia secum
a Armentarius apher agit:tectumq;:a laremq;:
Armaq; amycleũq; canẽ crassamq; pharetram
Non secus ac patriis acer romanus in armis
b Iniusto sub fasce viam cum b carpit:& hosti c
Ante expectatũ positis stat in agmine castris.

Magnũ aũt onus dicit propter arma:alimena:vestitũ. Ante expectatũ.i.dicto citius anteq̃ eius expectet̃ aduētus & est vna pars orationis:hoc est aduerbiũ Stat obstat.Nam apheresis est.

PRO. ¶Mapalia:loca deserta punica. Quid tibi pastores libyæ.q.p.v.t.&.r.habitata mapalia.t.Numide mapalia vocãt tecta sua q̃ subductis nauib⁹ suis post Amussum regem Persea inuersa p domicilio habere cœperunt. Amycleũq; canẽ laconicum Cressam cretensem:qa ibi optimi sagitarij sunt.

MAN. ¶Quid tibi oñdit scd'm varias regiones vario mõ & tpe pasci. Pastores libyæ.numidas seu nomadas intelligit scribit eñ Solinus q numidæ incolæ q̃diu errarunt pabulationibus vagabũdi Nomades dicti sunt & Ply.li.v.ca.iiij.sic ait numidæ vero nomades a permutãdis Papilionibus mapalia sua hoc est domos plaustris circunferentes: nomas aũt numidia dicit̃ & pastor nome⁹ pastor nomeo pasco :nome pabulũ pastura. Nomao aũt cũ scd'a littera omega diuido moueo.raris habitata mapalia tectis Mapalia casæ pœnice appellant̃ vt inqt Festus de his vero Sal.in iug.sic Cæterum adhuc edificia Numidarum agræstiũ q̃ mapalia illi vocant oblõga incuruis lateribus tecta quasi nauiũ carinæ sunt. Raris tectis scribit Stra.lib.xvij.q maxima mediterranę Libyæ pars & regio circa Occanũ deserta est. Paruis p̃terea habitationibus & sparsis & ex magna parte pastoralibus distincta est. Ora autẽ q̃ ex aduerso nobis est tota bene habitat̃. Armẽtari⁹ sunt eñ ibi & armenta & greges ppterea armentarius ait tectũq; mapalia.i.domos in plaustris intelligit vt ex Plynij verbis superioribus habet̃. Lareq; larẽ hic intelligo ignem qm tectũ dixit:& Col.lib.xij.de vilico inqt.cõsuescat rusticus circa larem domini focum familiarem semper epulari. Lar etiam quandoq; pro domo ponitur. Oui.lib.j.trist. Quę nostro frustra iuncta fuere lari:ponitur & pro deo ipso familiari qui domi in ipso foco colebatur : nam focus deorum penatium ara est:vt etiam Porphyrius tradit:hæc tamen latius habent̃ ode secunda. Amycleum laconicum de amyclis superius patuit Cressam.in Creta enim optimi calami pro sagittis sunt apud Cydoniam vrbem de qua in fine Buco. Iniusto sub fasse sub ingenti onere. Vegetius enim libro.j.scribit q pondus quoq; baiulare vsq; ad.lx.libras & iter facere gradu militari frequẽtissime cogendi sunt iuniores:quibus in arduis expeditionibus necessitas imminet armorum pariter & arma portãdi:quam rem antiquos milites factitasse Vergilio ipso teste cognosci potest ex hoc loco vt idem ait. Et hosti legitur & hostem in antiquis.

Numidę

Mapalia

Lar.

Ducit:mapalia corripit vt.ũ q autẽ singulari caret.i.casas & humilia domicilia lybi habitata raris tectis.q.d.id inutiliter fa ciam quũ pastoribus Italicis nõ cõducat id nosse. Per transitũ tãgit dicẽs. Pecus pascit̃.s.in lybia sæpe diẽ & noctẽ & totũ mẽsem ex ordine & it.i.errat pascendo in lõga deserta sine vllis hospitijs.i.septis aut caulis seu ouilibus caprilibusve:tm̃ campi.i.tã amplus & capax cãpus iacet.i.requiescit a satione & pascuis exponitur.s.illic: vt sic diuagari permittat̃ pec⁹ armẽtarius.i. custos armẽti:apher.i.ex aphrica vt lybicus:agit.i.ante se impellit oĩa i.oẽs res suas: & tectũ & larẽ.i.rẽ familiarẽ & arma.i.instrumenta sua & canẽ amycleũ.i. laconicũ & pharetrã cressam.i.cretensem: cydonijs sagittis refertã nõ sec⁹,i.nõ aliter.ac.i.q̃ Roman⁹.s.miles:acer.i.strenn⁹ i armis patrijs.i.martijs sup. agit secũ oĩa.cũ.i.qñ carpit viã sub fasce iniusto.i.iniquo hoc est nimis põderoso & stat hosti.i. in perniciẽ & malum hostiũ ante expectatũ.i. añ expectationẽ: hoc est priusq̃ expectat⁹ fuerit.stat dico castris positis in agmine. Serui⁹ vult vnã esse partẽ orationis: sed certe sicut ablatiui impersonaliũ pricipiorum in vsu sunt quũ dr̃. Et dicto citius tumida eq̃ra placat: haud auspicato adueni &c.isperato accidit:ita qd' rarẽter fit accusatiuũ h vsurpare vr̃ Ver.cũ ppositione vt sit ante expectatum.i. priusq̃ expectetur. Et ita per transitum suos laudat poeta.

PIERIVS.

a ¶Omnia secum armentarius afer agit,tectumq; laremq; armaq; amyclæumq; canem. In Romano codice legitur, tectumq; laboremq;,armaq;:vbi quid sibi velit, laborẽ,viderint alij,mihi enim larem,ex antiquæ religionis cultu,summo opere placet. b ¶Iniusto sub fasce viam cum carpit. In Romano codice,quom,hoc loco scriptũ est,prout moris fuit apud veteres:sed enim Victorinus in orthographiæ præceptis ita monet,cum aũt si fuerit aduerbium temporis p,q,&,v,siue vnũ siue duo scribatis,vt quum primum,& qum tacerem. c ¶Et hosti ante expectatum positis stat in agmine castris. Vegeti⁹ primo de re militari, vbi de pondere agit cui se miles debeat assuefacere,locum hunc Virgilianum citans. Et hostem ante expectatum,legit, vtrũq; accusatiuo casu. Vt sit ante expectatum hostem :huiusmodiq; lectionẽ, & in veteri codice apud Ianum Parrhasium,& in vaticana bibliotheca,eo exemplari quem Francisci petrarchæ fuisse aiunt. Quantum vero ad scribendi rationem pertinet,expectatum,absq;,s,littera,ante,p,posita vulgata fere omnia habent exemplaria. Sed enim in Romano codice,exspectatum,legitur,s,adseruata, & ita scribendum monet Terentius Scaurus,ne per detractionem peccetur,si,s,littera submoueatur, quum adiecta præpositione. ait ille,saluum esse initiũ dictionis,quæ subsequitur, debeat ait vero Velius longus quosdam differẽtiam posuisse, vt qñ expecto opperior significat,p x & p,absq; s scribatur. Quãdo vero a specto spectas est,seruet,s,sed neq; veterum monumẽta,neq; totius pene antiquitatis codices huic se regulę submisere,sed in vtroq; significato passim per,x,&,s, exspecto scriptum inuenies. Sane Arusianus messius locum hunc ita interpretatur, vt ante exspectatũ,anteq; exspectatus exponat, Ibiq; pro stat in agmine,scriptum est, stat in ordine. In quo admirabiliorem Romani militis virtutem intuemur :nam cum agmen incondita sæpe sit multitudo,etiam temere contracta, ordo nunq̃ est sine duce, imperatore, præfecto, tribunoue. Quare videtur hic Virgilius summam disciplinæ militaris obseruantiam in Romanis admirari, cum dicit eos hosti obuiam factos,prius q̃ illum aspiciant, expeditissimo opere simul, & vallum fixisse, neq; solum arma corripuisse, sed veluti si nihil aliud negocij intercurrisset, in ordine iam consistere paratum non tam ad vallum defendendum , sed etiam ad ipsam hostium aciem inuadendam:sed quamuis ita legatur apud arusianum, bona tamen veterum codicum pars, agmine, legit:idq; magis eruditorum auribus satisfacere videtur.

a At nõ qua scythiæ gẽtes mœoticaq; a vnda:
Turbidus & torquens flauẽtes ister harenas:
b Quaq; redit b mediũ rhodope porrecta sub axẽ
Illic clausa tenẽt stabulis armẽta:neq; vllæ
Aut hærbæ cãpo apparẽt aut arbore frõdes:
Sed iacet aggeribus niueis informis:& alto
Terra gelu late:septemq; assurgit in vlnas.
c Semper hyems:semper spirãtes frigora cauri. c
Tum sol pallẽtis haud vnq̃ discutit vmbras.
Nec quũ inuectus eqs altũ petit ethera:nec quũ

ASCENSIVS.

ASC ¶At non qua sythiæ gentes &c. Docet diuersum esse pastiõis genus apud scythas : longeq; aliã aeri qualitatẽ & pastoribus viuẽdi formã q̃ in libya. ¶Ordo est At.i.sed nõ.s.sic it pecus in lõga deserta sine vllis hospitijs sicut in aphrica (dependet eñ ordo a superiorib⁹) sup.in ea parte mũdi qua.s.sunt gẽtes scythiæ & vnda meotica .i. meotis palus scythiæ sup. est & qua ister fluuius ille qui suis locis danubius dicitur turbidus & torquens.i. voluens harenas flauẽtes.i.flaui coloris & qua rodopæ mõs aut rupes thraciæ redit.i. rursum tẽdit porrecta.i.extẽta in mediũ axẽ.i. in mediã regionẽ septentrionis. Non dico

Ordo.

SERVIVS.

¶At nõ qua scythiæ gentes:sub audi talis est pastio. Mœotica q; vnda. Mœotis palus est scythiæ frigore congelascens. Ister fluuius est Scythię q & danubi⁹ noiatur. Quaq; redit mediũ rhodope porrecta sub axẽ. Qua rhodope mons Thraciæ portentus in orientalẽ plagam in septẽtrionalem reflectit̃: nã ideo ait redit sub axẽ.nã axis ẽ septẽtrio :q gręca ἅμαξα dicit̃. Informis,niueis superfusione carẽs varietate formarum nullisq; agnoscẽda limitibus: Septẽq; assurgit in vlnas. Crescit in septẽ vlnas. Vlna aũt scd'm alios vtriusq; manus extẽsio est.scd'm alios cubit⁹ qd magis verum est quia græce ... dicitur

Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currũ
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ:
Vndaq́ iam tergo ferratos sustinet orbes:
Pupibus illa prius patulis: nũc hospita plaustris
Aeraq́ dissiliunt vulgo: vestesq́ rigescunt
d Indutæ: cæduntq́ securibus humida[d] vina
e Et totæ solidam in[e] glaciem vertere lacunæ
Stiriaq́ impexis induruit horrida barbis.

PIERIVS.

a ¶ Mæoticaq́ vnda. In Romano, in Mediceo, & aliis plerisq́ codicibus antiquis. Meotiaq́, legi: sed em̃ Stephano λεγεται το κτητικον μαιωτικος μαιωται populi, μαιωτις palus. In Longobardico. Meotica, sed absq́ diphthongo, quam sæpe b negligit. b ¶ Quaq́ radit medium rhodope porrecta sub axem. Radit, quidem in plerisq́ codicibus etiam diligẽter impressis legimus. In antiquissimo tamen codice. Quaq́ redit, legitur, atq́ etiam in Mediceo, & id Seruius agnoscit, ratione etiam adiecta, quod is mons protentus in orientalẽ plagam c in septentrionalẽ mox reflectatur. c ¶ Spirantes frigora cauri. In Romano cod. chauri. In Longobardico, chori, vti supe d rius. d ¶ Ceduntq́ securibus humida vina. Sæpe dictum, in antiquis cod. nõ adspirari huic vocabulo, vmida, contra omnium grammaticorum præcepta, quod vero Seruius hic humida propter immixtam aquam dictum putat, quæ in caussa sit, vt gelascant vina. Quintilianus vult hoc loco humida vina additum esse otiosum epitheton, sicut dentibus albis.
e ¶ Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ. In Romano codice legitur. Et totæ in solidam: sed, solidam in glaciem omnino venustius est.

dicit̃ cubitus. vnde est λευκωλενος ηρη. Pallẽtes haud vnq́ .i. nunq́ nubes dissoluit. Nã pallẽtes vmbras nõ ex nocte sed ex nubibus factas appellat. Cõcrescunt subite currenti in flumine crustæ: aque currẽtes repẽte cõgelascunt: & notandũ q̃ cũ crustã dicimus fœminino genere lapidis aut ligni aut gelu partẽ significamus. Cũ vero crustũ dicim⁹ edulıũ aliquod significam⁹ partem panis vel placẽte. ipse in .vij. Orbem fatalis crusti. Hora. Dãt crustula blãdi doctores. Iuuena. Nos colaphũ incutimus lãbenti crustula seruo. Hospita: facilis vnde & hospitalis homo dicitur hospiti seruiẽs apte. Aeraq́ dissiliunt: crepãt. Vulgo passim: nã tam nimio frigore q̃ calore era rumpũtur. Persius. Findit infantes statuas. Vestesq́ rigescũt: durantur vt frangi potius q̃ scindi posse videantur. Cedũtq́ securibus humida vina: & vina naturaliter calida illic gellant̃. Intelligimus autẽ peregrina: nã illic nõ nascunt̃ vina propter nimiũ frigus & cõtinuũ: sicut ipse paulopost docet dicẽs: Fermẽto atq́ acidis imitant̃ vitea sorbis. Sane volunt physici vinũ nõ gelari. Vñ hoc loco aut hyperbole est aut q̃ dixi humida aquę mixtã intelligim⁹. Ita em̃ gelare dicuntur. Et totę solida in glaciẽ vertere lacune: fosse ad siccãdos agros parate: cum alibi tm̃ incrustent̃. illic vsq́ imũ gelant̃ Stiriaq́ impexis induruit: Stiria .i. gutta. vñ fit diminutiuũ vt dicamus stilla vñ fit stillat & stillicidiũ Sensus aũt duplex est: nã hoc dicit impexis barbis pecudũ pendẽs gutta durat̃. Aut certe de tectis & arboribus gutta horrida induruit in modum barbarum.
¶ Rhodope mons Thracie. Medium axem septentrionem dicit.
PRO. MAN. ¶ At non .s. pecus it longa in deserta. Scythiæ gentes: hic Noma
Nomades des alios pastores q in scythia sunt intelligit de q̃bus Stra. lib. ij. sic ait: Nomades etem̃ tentorijs vtunt̃ centonũ instar pilo cõtextis in plaustris vitã degentes circũq́ tẽtoria pecora comitant̃ a quibus victũ captant & alunt̃ lacte: caseo: carne. Pascua vero sectant̃ loca semper hærbosa permutãtes: hibernis quidẽ tp̃ibus Mæoticis versant̃ in paludibus æstiuis vero per campestria vagant̃ &c.
Mæotis Meotica vnda: Mæotis scythiæ lacus q tanaim recipit vt Stra. docet lib. xj. Ply. quoq́ lib. vij. lacũ dicit idẽ vero Stra. li. viij. Mæotidis paludis ostiũ inq̃t: Ister de hoc videto lib. ij. Geor. ibi Descẽdens Dacus ab istro Rhodope: Thraciæ mons tendens in septentrionẽ vbi axis est de quo supra. Stra. lib. vij. Mysos thraces & getas etiã nomadas vocatos innuit .i. pastores. Informis terra sine forma ꝓpria niue em̃ tecta est. Gelu: Stra. dicto lib. de Mæotica regione ait ꝙ ereæ scindunt̃ hydriæ: quæ vero inter illas sunt cõgelant̃ & pisces in glacie destituti ligonib⁹ effodiunt̃: alue⁹ plaustris deambulat̃. Meminit itẽ plura de glacie Mæotidis lib. ij. Septem vlnas: in septẽ brachia de vlna latius ęglo. iij. Semp hyems de Scythica regione multa q̃ huc etiã cõueniunt dicta sunt lib. j. Geor. ibi mũdus vt ad Scythiã Cauri: in hoc lib. iã de eis dixim⁹. Altũ ethera .i. nec quũ sol ad cancrũ: nec quũ tendit ad capricornum: nã tunc descẽdit rubro equore: qđ rubrũ mare siue ethiopicum appellãt ad austrũ versus effundit̃ ex ea maxime parte qua vasta q̃dam solitudo & inhabitabilis terræ plaga cõspicit̃ ardentibus semper caloribus exusta autor Dio. videto itẽ Ply. lib. vi. ca. xxvij.

¶ Nõ dico sic it pecus: quia pastores tenent illic armẽta clausa stabulis neq́ aut vllę hærbæ apparent sup. in cãpo aut vllę frõdes sup. apparent in arbore. sed terra iacet informis .i. sine ornatu & varietate formarũ aggeribus niueis .i. niue agestis cumulis: & alto gelu late .i. ampliter & in lõgũ ambitũ & assurgit .i. crescit .s. gelu aut glacies seu nix in septẽ vlnas: hyems: sup. est illic semp: & cauri spirãtes .i. efflãtes aut flãdo ꝓducẽtes frigora semper sup. sunt illic. Tũ .i. præterea sol .i. radius solaris haud .i. nõ discutit .i. amouet: vmbras pallentis .i. pallorẽ inducẽtes. q̃a interdiu nõ est caligo mera sed pallida lux ex niue & nube mixtim ꝓducta nec .i. neq́ tũc sup. discutit vmbras: quũ .i. q̃n ipse .s. sol petit altũ ethera .i. orit̃: inuectus .s. in hemisperiũ nostrum equis .s. suis nec sup. tũc quũ lauit .i. tingit (scđm opinionẽ vulgi & est pñtis temporis a lauo lauis lauere) currũ p̃cipitẽ .i. p̃cipitãter currentem: lauit dico equore oceani rubro .i. qđ rubrũ mare seu ethiopicũ appellãt: qđ austrũ versus effundit̃. sed crustę .i. fragmenta glaciei: cõcrescũt .i. cõgelant̃ subite in flumine currẽti: idq́ vt q̃dam sentiũt in fundo vbi minor est aquarũ motus: & vnda sustinet iam tergo .i. in superficie sua: orbes .s. rotarũ: hoc est circũferentias & cãthos ferratos .i. ferro cõtra asperitatẽ & quo firmius currant munitos: illa .s. vnda sup. fuit pri⁹ hospita .i. tranabilis: pupibus patulis .i. amplis & semper patẽtibus: & nũc sup. est hospita .i. transmeabilis aut supermeabilis plaustris .i. væhiculis aut curribus & era .i. instrumẽta erea dissiliũt .i. disrũpunt̃ subita vi frigoris ita vt in diuersa dissiliãt fragmẽta: vulgo .i. passim & in pluribus locis & vestes indutę .i. quas hoĩes induti sunt rigescũt .s. cõgelate & ipsi cedũt .i. secant securibus vina humida .i. aquosa aut vapida: aut vina humida cedũt .i. locũ dant: qđ parũ esset: q̃a vbiq́ cederẽt sed nõ vbiq́ ceduntur securibus vina: & lacunę .i. receptiones aquarũ totę .i. ad fundũ vsq́ vertere sup. se in solidã glaciem .i. vt vnus sit globus glaciei nihil fluide aque permixtũ habens & stiria .i. glacies ex stillis nasi aut halit⁹ cõcreta: induruit .i. cõgelata est horrida .i. aspera: barbis .s. scytharũ impexis .i. horridis & incultis. Id autem potius placet q̃ vt de stirijs tectorum intelligam.

ca. xxvij. & Soli. ca. xlvij. Ferratos or. Stra. lib. ij. scrib. ꝙ in ore paludis mæotice tanta glaciei vis est vt quo in loco missus a Mitridate imperator equestri pugna barbaros in glacie hyeme superauerat illos eosdem nauali prælio soluto per æstatem gelu vicerit. Hospita. id est habilis. Aeraq́ dissiliunt: diximus iamiam ꝙ ereæ scinduntur hydriæ: quæ intra illas sunt congelantur. Vulgo passim. Rigescunt indurescunt ex gelu. Vina: Macro. libro. vij. scrib. ꝙ vina aut nunq́ aut raro congelascunt quia vinum semina quædam in se caloris habet. An aliapiam causa est quam quia ignoro scire cupio inquit. Lacune: lacuna vti. Festus ait est Lacuna.
aquę collectio & ab lacu deriuatur. Impexis barbis de brutis melius intelligendum. Stiria: gutta stilla: interrogatus autem pa Silla.
lemon grammaticus quid inter stillam & guttam interesset gut Gutta.
ta inquit stat & stilla cadit. Euseb. scrib.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Interea &c. Prosequit̃ institutum docẽs qualẽ vitam degant scythæ cæteriq́ frigide zone in septẽtrione vicini: ostendens adhuc vim frigoris ac dicẽs. Interea .s. dum sic congelascunt aque ningit .i. nix cadit nõ secius .i. nõ minus aut segnius cũ tñ in summo frigore alibi nõ ningat toto aere: ita vt tot⁹ niue caliginosus sit pecudes

a Interea toto non secius aere ningit.[a]
Intereunt pecudes: stant circunfusa pruinis
b Corpora magna boũ: confertoq́[b] agmine cerui
Torpẽt mole noua: & summis vix cornib⁹ extãt.
Hos non immissis canibus: non cassibus vllis

SERVIVS.

¶ Non secius non segnius q̃ inchoauerat. Pruinis abusiue ꝓ niuibus. Nam pruina est matutini tẽporis frigus. Cõfertoq́ agmine cerui cõiuncto. Cerui em̃ congregatione gratulant̃. Mole nonimia magnitudine. Cassib⁹: retibus: hic est ꝙ incassum dicitur sine causa quasi sine cassibus: sine quibus inutilis venatio est. SER. Pruina.

c Puniceæve agitant pauidos formidine pennæ[c].
d Sed[d] frustra oppositum trudētes pectore montē
e Cominus obtruncant ferro: grauiterq; rudentes
Cædunt: & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
e Ocia agunt terra: congestaq; robora totas[e]
Aduoluere focis vlmos: ignīq; dedere
Hic noctem ludo ducunt: & pocula læti
Fermento atq; acidis imitantur vitea sorbis.
Talis hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effræna virum riphæo tunditur euro:
f Et pecudum fuluis velantur[f] corpora setis.

Incassū. Rudens — Grauiterq; rudētes Cedunt. rumore suo corripuit: vt in .vij. Et sera sub nocte rudentū. Persi⁹ producit. Findor vt Archadie pecuaria rudere dicas. Ipsi in defossis specubus secura sub alta: Artus fuerat specibus vt fluctibus: qa quarta declinatio i datiuo & ablatiuo pluralibus v in i vertit vt manu manibus: sed quia pinguius sonat & melius specubus dicimus. Vnū tn̄ nomen est qđ aliter non dicimus vt tribubus. Hic noctē ludo ducūt: quasi per petuitatē noctis sub terris locati ludos cōcelebrant. Fermēto atq; acidis potionis genus est qđ feruisia nūcupatur: & cōsequens est vt vinum natura calidum in prouincia frigida non possit creari. Septem subiecta trioni. Tmesis pro septētrioni. Gens effrena: Sequa & rectorem recusans. Riphæo euro: Scythico vēto. Riphæi aūt

Montes Riphæi — mōtes sunt Scythiæ vt iā dixim⁹ a ppetuo vētorū flatu noīati. Nā ῥιφή græce impetus: & ὁρμὴ dicitur ἀπὸ τοῦ ῥιπτεῖν. Pecudū fuluis velanī corpora setis: rhe-

rhenones — nonibus: nam vt dicit Salustius in historijs: vestes de pellib⁹ rhenones vocantur.

PRO — ¶Ripheo tūdit euro Euro significat vēto nō vtiq; eo: qui ab ortu flat: sed eo quē aquilonē vocamus. Ripheos montes quidam putauerunt alpes. sed proprie sunt riphei mōtes. Scythiæ. Scy-

Scythiū — thium quidā interpretanī lupini colore quidam ibiscum.

¶sit pecudes intereunt. i. emoriunī frigore. s. & inedia: & magna corpora boū: stāt. i. rigēt circūfusa pruinis: & cerui torpēt i. pigritanī & cōstringunī frigore noua mole. s. nō corpis. sed niuiū & glaciei & hoc agmine conserto: qa agminatim pasci & vagari cupiūt cerui & extāt. i. eminent & extra niues apparent vix summis cornibus & ipsi scythæ nō agitāt. i. venanī & persequūtur: hos. s. ceruos pauidos. i. naturaliter timidos canib⁹ immissis & nō agitāt hos vllis cassibus. i. retibus ve ꝑ vel: formidine pēne punice. i. rubri coloris quā funibus tēsis affigūt vt cerui territi & in neutrā partē declinātes recta in casses incidant. sed ipsi obtruncant ferro cominus. i. de prope quasi ꝯserta manu: supple ceruos trudētes. i. impellētes pectore. frustra qa ꝓpellere nequeunt montē. i. niuis cumulū oppositū & cedūt. i. occidūt ceruos rudētes grauiter & ipsi læti reportāt eos sup. cū magno clamore: & ipsi. s. q hæc faciūt scythæ: agūt ocia secura sub alta terra in specubus. i. antris & spelūcis defossis: & aduoluere fossis robora. i. trūcos arbor: cōgesta. i. accumulatos: & dedere igni tota. i. itegras vlmos i. arbores illas & ipsi ducūt hic. i. in huiusmodi specubus añ ignē noctē. i. tps caliginosum ludo. i. ludēdo & ipsi lęti imitanī pocula vitea. i. potū quē vitis profert hoc est vina: furmēto atq; sorbis id est fructibus illis acidis. id est habentibus succum acidum saporem vini vtcunq; imitantem. Gens effrena. id est genus siluestre & sine freno honeste conuersationis vagans virum. id est virorum: subiecta septentrioni: hyperboreo. id est super quem boreas flat tunditur talis. id est existens talis vite tunditur. id est feritur & concutitur: euro. id est vento ripheo. id est scythico a ripheis montibus flante: & sup. ipsi (aut quia collectiuum est nomen gens dedit illi plurale) velantur corpora. id est habent corpora non decenter vestita: sed velata & tecta: fetis. id est duris pillis fuluis. id est fului coloris: quales sunt ceruorum. sed dicit pecudum de ouibus intelligens quarum lane subruffe illic sunt: ex niuium aquis corrupto candore: possemus tamen & ceruum pecudem dicere: cum pecus sit quicquid animalium humana caret effigie.

PIERIVS.

a ¶Nō secius aere ningit. In antiquioribus omnibus, ninguit, vnde ninguidus Lucretio, & alijs veterib⁹, capro reclamāte. b ¶Confertoq; agmine cerui. In Ro. codice confertoq; legitur. In Mediceo, & alijs omnibus antiquioribus, conferto, vt sæpe legere est apud historicos: confertum agmen, confertissimos hostes, & confertum opus, quod ita densum est, vt coniunctū videatur. c ¶Formidine pennę. In Romano pinnæ more suo contra Capri sententiam. d ¶Sed frustra oppositum trudentes pectore montem. In Romano cod. Et frustra. e ¶Cōgesta q; robora totas aduoluere focis vlmos. Totas, absq; particula copulatiua in multis veteribus codicibus legitur. Sed in Romano in Mediceo & in Longobardico, totasq;, legitur quæ lectio & eruditior est, & elegantior. Itē in antiquissimo atuoluere, per, t, loco, d, vt pleraq; alia quæ vltro præterim⁹. f ¶Et pecudum fuluis velantur corpora setis. In Romano codice velatur, numero vnitatis habetur, vt cum eo quadret, quod superius est. Tunditur. In altero etiam peruetusto, velatur: legere erat: sed altera inde manu, n, superaddita.

MAN. — ¶Interea dum cōgelascūt aque. Nō secius: non aliter: nō segnius Ningit: est in scythia riphæum iugum regio assiduis obsessa niuibus Sol pruinis: quippe casus cōtinuarum niuium quiddam ibi exprimit. simile pruinarum: Sol. Torpent stupent: frigent: rigent pigri sunt. mole niuium congerie ac pondere. Noua: nix enim continue decidit. Cassibus: pedicis laqueis retibus. punice: rubre: est autem venantium mos pennas tensis funibus affigere quo cerui pauentes in casses decidant. Vnde Ouidius libro. xv. metamorpho. ait. Nec formidatis ceruos includite pennis. Montem niuis cumulum. In defossis specubus: Sytharum interius habitantium inquit Soli. asperior ritus est specus incolant pocula de inimicorum capitibus moliuntur: amant prælia numero cedium honor crescit. Hic noctem legitur & hinc noctem. Fermento fermentum a feruore dici volunt: q; plus vna hora non potest contineri crescendo enim excedit. Plynius libro. xviij. ait q; milij præcipuus ad fermenta vsus e musto subacti in annuum tempus nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur: prius q; ad datur sal ad pultis modum decocta & relicta donec acescat dicunt alij q; propter acorem cum sorbis etiam acidis mixtum fermentum vini quendam saporem reddit. Idem Plynius libro. xiiij. scribit q; fit vinum fictitium e piris malorumq; omnibus generibus e cornis mespulis sorbis moris siccis nucleis pineis &c. libro. xv. ait q; sorbis inest vini sapor quibusdam vero species acri odore & suauitate iucunda. Hyperboreo de hyperboreis vi- deto superius septem subiecta trioni Tmesis figura est caue temesis dicas cum e posit: sed latius video in nostro carmine figurarum Ripheo euro. id est vento: non vtiq; eo qui ab ortu flat: sed eo quem aquilonem vocamus Probus de ripheo iugo iam diximus. fuluis fetis: fuluus color videtur de ruffo atq; viridi mixtus inquit Gellius libro secundo capitu. xxij. in alijs plus viridis in alijs plus rufi habere sic poeta fuluā aquilā dixit & fuluum aurum & arenā fuluā & fuluū leonē. scythiæ aūt vt lustinus lib. ij. docet pellibus tantum ferinis ac murinis vtuntur. — Tmesis — Fuluus color.

ASCENSIVS.

ASC. — ¶Si tibi &c. Redit ad institutū a pastoribus ad rem eorum transiens: ostendens quomodo & plurimam & sane albam lanam habere possint pastores si vellera conseruentur ne vepribus distrahantur & si agnorum generatio a mere candido ariete fiat. deinde docet quomodo copia lactis comparabitur: & quid ex eo facient pastores.

Ordo. — ¶Ordo est si lanicum. id est lana aut villitas & exercitium lanarum est tibi curę primum sylua aspera. id est dentosa & spinosa: vt vepres:

a Sit tibi lanicium[a] curę Primū aspera sylua
Lappæq; tribuliq; absint: fuge pabula læta.

SERVIVS.

SER. Lana. Lanicium — ¶Si tibi lanicū primū & hæc lana diximus & hoc lanicū: sicut fuga & effugiū. Quod autē dicit oues lanæ causa non debere pinguescere phisicum est. Oē enim pingue animal caret pilis quod hirsutum efficit macies. Lappæq; absint a quibus rebus lana decerpitur. Villis lege molli. al. lana em alba præciosior est qppe suscepture alium quēlibet colorē. Quod aūt colorē hic per trāsitū tāgit in alijs plenius legiī mantum pecoris & cornu & vngulis & palato album esse debere. — Lana alba — Aliogn

Continuoq; greges villis lege mollibus albos:
Illum autem q̄uis aries sit candidus ipse:
Nigra subest hudo tantum cui lingua palato
Reiice:ne maculis infuscet vellera pullis.
Nascentum plenoq; alium circūspice campo:
Munere sic niuo lanę (si credere dignum est)
Pan deus arcadiæ captam te luna fefellit:
In nemora alta vocās:nec tu aspernata vocantē.
Ac cui lactis amor cytisum lotosq; frequentes
b Ille[b] manu:salsasq; ferat præsepibus hærbas.
Hinc & amāt fluuios magis:ac magis hubera tēdunt.
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iā excretos ꝓhibēt a matribus hædos
Primaq; ferratis præfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisq; diurnis
Nocte premūt:qđ iā tenebris & sole cadēte
Sub lucē exportāt calathis:adit oppida pastor
Aut parco sale contingunt:hyemiq; reponūt.

Aliogn licet aries sit candidus anis cōstat ex eo pullos etiā nigros creari. Aries sic cādidus debū addidit ipse quasi aut dominus gregis: aut qa antea ꝓ capitali damno dari consueuerat. Nā apud maiores homicidīj pœnā noxius arietis damno luebat qđ in regū legibus legitur. Pullis nigris. Vdo palato:semp humido alibi vdæ vocis iter. Reiice:rei aut quasi monosyllabum ꝓducit licēter aut vt supra diximus qa cum facit reiecit i, ꝓ duplici habetur & reīj efficit longā ideo & in alīȷs modis ꝓsumit sibi ꝓductionē. Munere sic niueo mutat fabulā: nā non Pan: sed Endimion amasse dicit lunā: q spretus pauit pecora candidissima:& sic eā in suos illexit amplexus. Cuius rei mystici volunt quandam secretam esse rationē. Si credere dignū est: tm̄ de luna sacrilegium. Salsasq; ferat præsepibus hærbas: vt & multū potātes reddāt plurimum lactis & ipsum lac nō sit fatuū: sed habeat salis occultū saporē.i. vix intelligibilē:& nō statim apparentē. Excretos: validiores. Ferratis capistris.i. duris. Nocte premunt: cogunt in caseos Calathis: vasis æreis: in quibus lac vel recēs caseus in orbem distrahitur. Aut parco sale contingunt aut modico sale: aut reuera parco.s. seruatorio: quia in quod mittitur seruat. Nam & homo frugi parcus vocatur aut certe parco dixit ꝓ parce vt sit nomē pro aduerbio. Nec tibi cura canum fuerit postrema. Liptotes figura: pro magna tibi cura sit canum. Postrema vilis veloces spartæ: catulos acrēq; molossum & in illis velocitas: in his aūt fortitudo laudatur. Sparta aūt laconiæ est ciuitas. Molossia pars epyri. Pasce sero pingui: aq̄ lactis: quæ pingues efficit canes. Nocturnum furē noctis oportunitatē captantē. Fur aūt a furuo dictus est.i. nigro: nā noctis vtit̄ tpe. Hora. Quā pene vidimus furue regna ꝓserpinæ: aut certe a græco venit: nam fur φωρ vocat̄. Hiberos abactores. Fere em̄ hispani oēs acerrimi abactores sunt. Onagros: agrestes asinos: & est laus canū. Sæpe volutabris siluestribus. Volutabra loca sunt: in qbus se apri volutāt. Siluestribus aūt ideo qa circa casas esse & in ciuitatibus possunt.

Excreti. Sparta. molossia Fur. Hiberi. Onagri. Volutabra.

PIERIVS.

a ¶Si tibi lanicium curæ, primum aspera silua Lappæq; tribuliq; absint. In Romano codi. lanitium, per t, silua, per i, latinum, & triboli, per o, in pene vltima. Neq; præterierim illud, quod laberi⁹ lanitia lanitiæ genere fœminino vsus est. Nihil refert molle, e lanitia attica, an pecore ex hircorum, vestitum geras.
b b¶Lotosq; frequētes ipse manu salsasq; ferat ꝓsepibus hærbas. In Roma. & in Medi. codi. ille manu salsasq; ferat.s. cui lactus amor: q̄uis ipse, maioris esse pōderis, diligētiorisq; curæ videatur.

Capres: spinæ: & lapæ & tribuli.i. herbæ asperæ absint.s. a pascuis ouiū: & fuge pabula læta: id est nimis pinguia aut pigues faciētia & lege cōtinuo.i. statim a prima ætate eoꝝ: aut a prima custodia tua: greges albos villis id est velleribus aut globulis lanarū mollibus: aūt ꝓ sed: reiice: id est repelle illū.s. arietē admissariū cui tm̄.i. tm̄mō lingua sub est.i. occulte est nigra sub palato hudo q̄uis ipse aries.i. exterior facies eius tota sit candidus.i. cū cādore albicās: reiice dico ne infuscet.i. fusca faciat & denigret vellera nascentū.s. agnoꝝ: masculis pullis.i. subnigris: & circūspice.i. circūspiciendo delige aliū.s. arietē: i cāpo pleno vbi.s. ex oī parte eū inspicere potes aut ex pleno grege in cāpo existēte. Vt aūt sciamus quātū pecus albū eligendū sit docet: qa etiā luna ei⁹ capta desiderio pani ꝯsensit: aut vt sciam⁹ q̄ diligēter ispiciēdū sit ne macula subsit docet qa etiā luna q̄ ob arietē albū sui copiā fecerat a pane decepta est: vnde dicit. O luna Pan deus archadiæ fefellit te captā munere lanæ.i. ariete lanigero niueo.i. valde cādido: fefellit dico sic.i. per hoc q̄ suberat macula nigra palato vocās te in alta nemora: vbi.s. tui copiā facias arietē candidū i mercedē receptura: nec tu aspernata es vocantē.i. etiā secuta es si dignū est credere: qđ prudēter addit qa poeticū est figmētū: nec cū decoro lunæ. At.i. sed ille cui amor.i. cupiditas lactis.s. habēdi est ferat ꝓsepibus.i. ad ꝓsepia: cytisum fruticē illū dulcē & succosum: & lotos.i. frōdes loti frequētes.i. frequēter adhibitas: & hærbas salsas.i. sale aspersas qa.s. oues & cæteræ pecudes amāt magis hinc.i. ex sale aut salsis hærbis: fluuios.i. frequētius potāt vn̄ plus lactis habēt: ac tēdūt: id est distendūt magis hubera & referunt in lacte occultū saporē salis: qa lac est sapidius. Multi ꝓhibēt.i. arcēt: hædos excretos.i. maiusculos & validiores vt trimestres: a matribus.i. ablactant eos: & ꝓfigūt prima ora.i. extrema labra capistris ferratis.i. ferro vt clauis munitis vn̄ sugere volētes matrem lædāt: & sup. multi aut pastores ꝓmūt.i. coagulāt & in formā casei cōstringūt quē a forma nōnulli formaginē appellāt: vn̄ est gallicū vocabulum ꝓmūt ergo nocte.i. ante lucē illud.s. lac (vn̄ in Buco. & ꝓssi copia lactis) qđ mulsere.i. mulgendo extraxere: die.i. luce aut sole surgente: & horis diurnis.s. ad meridiē sic vbi ter mulgeāt: & exportant sub.i. an̄ lucem calathis.i. vasculis viminneis in qbus formā casei accepit illud.s. lactis qđ mulsere sup. iā tenebris sup. existētibus aut ingruentibus & sole cadēte: pastor adit oppida.s. vt vēdat: vn̄ in buco. & ingrate ꝓmeret̄ caseus vrbi &c. aut sup. pastores cōtingūt.i. respergūt lac pressum sale parco.i. cōseruatiuo aut modico: & reponūt.i. reseruāt repositū: hyemi.i. ad hyemē aut hibernū tp̄s. in quo nō oēs copiā lactis habēt: vn̄ p excellētiā dicit ille. Lac mihi nō æstate nouū nō frigore defit.

PRO. ¶Munere sic niueo.c.t.l.f. In nemora al. vo. n. tu. Pen Mercurīȷ filius quū lunā cōcupisset: & haberet optimū pecus poscēte ea partē pecoris ꝓ cōcubitu dr̄ pollicitus: & duas partes fecisse gregū: quarū alterā cādidiorē: sed Lanæ crassioris: lunā deceptā cādore deterius pecus abduxisse: vt poeta significat.

MAN ¶Laniciū, lana ipsa vt effugiū ꝓ fuga. Aspera silua. Col. etiā li. viīȷ.c.iīȷ. ait: seq̄ris aūt noualia: nō solū hærbidas sed q̄ olerū q̄ vidua sunt spinis: nā quotidie minuit̄ lana q̄ quāto ꝓlixior in pecore cōcrescit: tāto magis obnoxia est rubis quibus velut hamis inūcata a pascētiū tergoribus auellit̄: molle v̄o pecus etiā velamē quo ꝓtegit̄ amittit atq; id nō paruo sumptu reparat̄. Facit itē vt ait Varro scabras oues. Tribuliq;: de his videto li.j. Geor. Pabula læta pecora em̄ quū pinguia sunt plurimū assumunt nutrimēti: hinc plures pilos habēt & crassiores quū gracilia tenues ab exiguo nutrimēto: siqdē pil⁹ supfluit: est autor Alexāder Aphrodiseus. Greges albos: color em̄ albus: vt scri. Col. li. viīȷ. tū optimus est tū etiam vtilissimus q̄ ex eo plurimi fiūt. Greges albos. Varro li.īȷ.c.īȷ. ait: q̄ ouē esse oportet corpore amplo: q̄ lana multa sit & molli villis altis & dēsis toto corpore maxime circū ceruicē & collū vētrē quoq; vt habeāt pilosum itaq; q̄ id non haberēt maiores nr̄i Apica appellāt esse oportet cruribus humilibus: caudis obseruare vt sint i italia ꝓlixis in syria breuib⁹ vt agnos ꝓcreēt formosos. Nigra subest: idē Varro ibidē ait q̄ arietes sint frōte lata vestiti bn̄ intortis cornibus ꝓnis ad rostrū grauis oculis lana optis auribus amplis: pectore & scapulis & clunibus latis: cauda lata & lōga. Aiaduertendū quoq; lingua ne nigra aut

Ouium forma.

varia sit: q̄ fere qui eam habent: nigros aut varios procreant agnos. Lanæ Pan Mercurīȷ filius cum lunam cōcupisceret & haberet optimū pecus poscente ea partē pecoris ꝓ concubitu dicit̄ pollicitus & duas partes fecisse gregis quarum alterā candidiorē sed lanæ crassioris. Lunā deceptam candore deterius pecus abduxisse poeta significat. Probus autor. Cū itaq; luna album pecus elegerit ostēdit Poeta multo præstantius album laniciū esse omnibus alīȷs. Potest etiam illud accipi q̄ luna candore lanæ ducta arietem album elegerit: deceptaq; fuerit cum illi nigra lingua in esset qua totum postea gregem maculauit. De pane autem lati⁹ in buco. & li.j. Geor. Cytisum latius in buco. Varro autem li.īȷ.c.īȷ. ait q̄ maxime cytisus & medica pingues faciūt facillime & generant lac. Lotosq; frequentes de loto hærba intelligit quæ faba græca appellatur a nostris: vt Ply. docet li.xxiīȷ.c.īȷ. Excretos

hædos: fere ad quattuor menses a mamma non disiungūtur agni: hædi tres. porci duos. Varro libro .ii. prohibet ne lac exhauriatur ab eis. Vnde Columella libro. viii. capitu. iii. ait ꝙ teneri agni dum adhuc hærbæ sunt expertes lanio tradendi quoniam & paruo sumptu deuehuntur: & his summotis fructus lactis a matribus non minor percipitur. Quod surgente die mulgent vere ad caseum faciendum mane: aliis temporibus meridianis horis: tametsi propter loca & pabulum disparile non vsquequaque idem fit. Varro libro secundo. Nocte præmunt: quo pacto caseus præmendus est & saliendus legito latius Columellā libro. viii. capi. viii. Sub lucem: ante lucem. Calathis: in fiscellas aut calathos vel formas transfertur caseus quia maxime refert primo quoque tempore serum percolari & a concreta materia separari. Idem Columella author est. Parco sale. id est mediocri nec nimio: scribit enim Columella ꝙ nimio sale caseus salsus fit & vitio ascribitur. Potest dici etiam parco sale. id est saluatorio: nam vt scrib. Macrobius libro satu. vii. natura siccus & calidus est: & fluxum corporis calore contrahit: humorem vero siccitate vel coercet vel exorbet. Et Varro præterea scrib. libro secundo ꝙ qui aspergi solent sales: melior est fossilis q̄ marinus.

ASCENSIVS.

ASC ¶Nec tibi cura ca. &c. Post boū equorum ouiū & capraꝝ descriptionem trāsit ad canes quos dicit curādos & diligēter nutriendos sunt eñ pastoribus magno vsui. Ordo ¶Ordo est. Nec cura canū fuerit tibi. s. pastori: postrema. i. minima & vltimo loco habēda: sed pasce vna. i. simul veloces catulos sparte. i. Laconię: & molossum. i. canē Epyroticum: acrem. i. strenuum aduersatum & custodiam pecoris pasce sero. id est liquore a caseo aut lacte defluente pingui. i. qua pingues fiunt canes: tu nunq̄ horrebis. id est cum horrore expauebis. illis custodibus. i. custodiētibus pecus tuum non horrebis dico stabulis. id est pecori tuo in stabulis existenti (Est autem datiui casus nam sicut timeo & metuo tibi aduersitatem dicimus ita & horreo) furem nocturnum. id est nocturnum ad orientem & incursus lupoꝝ qui nocte grassantur: aut nunq̄ horrebis a tergo. i. per insidias gregē quem minaueris insequētes iberos. i. illos populos hyspaniæ: impacatos. i. impacabiles: quia abigei & fures nunq̄ pacati sunt: licet dissimulēt: q̄ diu qd' furentur habeas. Tu etiā agitabis canibus cursu. i. sequēdo cū eis onagros. i. asinos siluestres: timidos. s. ex natura: & tu venabere canibus leporem & dāmas: & tu agēs. i. persequens apros. i. porcos syluestres pulsos ex volutabris. i. locis cenosis in qbus obuolui solent syluestribus. turbabis sup. eos ne infestent segetem aut pecus tuum latratu scilicet canum. & premes. id est compelles clamore scilicet tuo cum latratu canum ad retia scilicet tensa: per altos montes ceruum ingentem. id est valde magnum: & ita constat canes perq̄ vtiles non negligenter curandos esse.

Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vna
Veloces spartæ catulos acremque molossum
Pasce sero pingui: nunq̄ custodibus illis
Nocturnum stabulis furem incursusque luporū
Aut impacatos a tergo horrebis iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem: canibus venabere dāmas.
Sæpe volutabris pulsos syluestribus apros
a Latratu turbabis[a] agens: montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

PIERIVS.

a ¶Sępe volutabris pulsos syluestribus apros latratu turbabis agēs. In Romano codice scriptum est. Latratu terrebis: sed eñ turbabis, pleniorem sententiam reddit.

SERVIVS.

SER. ¶Nec tibi cura canum fuerit postrema. Liptotes figura pro magna tibi cura sit canū. Posita hęc est particula cum superiore.

¶Iberi hyspani a flumie Ibero.

PRO MA. ¶Cura canū canes vel in primis mercari tueriq; debet agricola: ꝙ & villam & fructus familiāq; & pecora custodit: nā quis hoim clarius aut tanta vociferatione bestiam vel furem p̄dicat q̄ canis latratu? quis famulus amantior dñi qs fidelior comes qs custos incorruptior qs ex cubitor inueniri pōt vigilātior? quis deniq; vltor aut vindex cōstantior hæc ex Col. lib. vii. Spartę catulos. Var. quoq; laudat lacones & epiroticos: de Sparta vide superius: & de Molossis epyri populis. Pasce sero pingui. Col. li. vii scribit. Canes hordeacea farina cum sero cōmode pasci sine farreo vel triticeo pane admixto tñ liquore cocte fabæ: sed tepido: nam feruens rabiem creat. Impacatos iberos: abigeos intelligit & pecoꝝ fures. posuit enim iberos ob similes mores. Can. Vñ cantabros & vicinas illis gentes latrocinia exercentes Cæsar Augustus oppressit & qui romanoꝝ socioꝝ p̄dones erant postea ꝓ romanis rei militari seruierunt. Coniaci videlicet & q iberi amnis fontes incolūt. Labit̄ aūt iberus a cantabris e meridie ortū habens per magnū campoꝝ spatium: Stra. author lib. iii. de Hyspania vbi etiā scribit ꝙ eandem & iberiam & Hyspaniam noiant: Onagros asinos syluestres. Ona. Onos eñ asinus & asina dicit̄. Agros aūt agrestis immitis ferox: onagri in Phrygia & lyconia præcipui: pullis eorum ceu præstantibus sapore Aphrica gloriatur: quos salsiões appellant Ply. lib. viii. Volutabris: lacunis cænosis vbi se volutant. Agens persequens.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Disce & odoratam &c. Post vtilium animalium educationem & custodiam congrue docet nocentium depulsionem & præcipue serpentum qui pecoribus sępe molesti sunt. Ordo. ¶Ordo est. disce accēdere stabulis cedrum. illam arborem cui⁹ etiam scobe. id est minutissimis particulis q̄ a scobina seu lima aut serra decidunt serpentes fugātur odoratam. id est odoriferam & magnos odores a se demittentem: cuius succo illita a carie conseruantur: disce agitare. id est profligare: chelidros. id est serpentes tam in terris q̄ in aquis versari solitos graues. id est molestos: agitare dico nidore. i. graui & fumoso odore: galbaneo. id est galba in fruticis in syria in amano monte plurimum nascentis: nam aut vipera serpens venenatissimus vi pariens mala. id est nociua tactu. id est dum tangitur: delituit. id est occulta latuit sæpe sub præsepibus immotis. id est sub quib⁹ fimus & immundicie diu iacuerunt immote: & ipsa exterrita scilicet a conspectu hominum aut lucis fugit coelum. id est aerē perspicuū:

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum
a Galbaneoque agitare graues[a] nidore chelidros.
b Sæpe sub immotis[b] præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit: cœlumque exterrita fugit.
Aut tecto assuetus coluber succedere & vmbra
Pestis acerba boum. pecorique aspergere virus:
c Fouit[c] humū: cape saxa manu cape robora pastor
Tollentemque minas & sibilla colla tumentem
Deiice: iamque fuga timidum caput abdidit alte:
Quum medii nexus extremæque agmina caude
Soluūtur: tardosque trahit sinus vltimus orbes.

SERVIVS.

SER ¶Disce & odoratam: pro odoriferam & loquitur de serpentum remedijs q ingressi tecta animalibus nocent. Agitare persequi. grauido. serpentibus scilicet noxio. Galbaneoque: Galbanum est multis aptum medicaminibus. Chelidros: chelidri dicti sunt q̄si chersidri: quia in aquis & in terris morantur: nam χερσον dicimus terram ὕδωρ autem aquam mala tactu vipera quæ etiam tactu nocet est perniciosa dum tāgitur. Vip. Vipera autem species est serpentis. quæ vi parit. Nam corrosis eius lateribus exeunt pulli cū matris interitu. Lucanus: Viperij coeūt abrupto corpore nodi. cœlum exterrita fugit. id est tectis gaudet: vt sūt ἀγαθοὶ δαίμονες: quos latine genios vocāt Fouit humum: amplexa terram est in qua posset latere. Timidū caput: cui timet. Nam vt Ply. dicit serpentis caput etiam si cum duobus euaserit digitis. Nihilo minus viuit. Extremæ agmina caudæ motus. & hoc dicit cæde serpentem donec caudæ volubilitas cōquiescat Cōuoluens sub alto pectore terga. id est erectus quod

quod ad expressionem serpẽ generis posuit. Alij enim repunt toto corpore. Alij erigunt corporis parte: Lucanus: Et contentus iṫ cauda sulcare parias hudo vere madent terræ. Alibi cũ ruit imbriferum ver. Improbus: insatiabilis: Ingluuiem ventris capacitatem Ranis loquacibus: clamosis & loquacib⁹: ideo quia ex hominibus factæ sunt: vt dicit Oui. Asperq; si. Salusti⁹ quod gen⁹ siti magisq; alia re accenditur. Mihi pro cuicunq;. vt non illa quisq; me nocte per altum Ire. Nitidusq; iuenta. pelle enim deposita redit ad priorẽ ætatem. Catulos: abusiue dixit. Nam catuli proprie canum sunt

PRO. ¶Galbani: medicamenti genus Calabria: regio in q̃ Brundusiũ est oppidum.

MAN. ¶Cedrum: de Cedro videto lib. ij. Geor. Præterea Plyn. li. xxiiij. scribit q cedri scobæ serpentes fugari certũ ẽ: itẽ baccis tritis cũ oleo si q punganť Galbaneo ni

galbanũ dore dat Galbanũ syria ĩ Amão mõte sincerũ si vrať fugat nidore serpentes fugiunt & perunctos galbano serpentes oleo & spondilio mixto tactu necat. Ply. lib. xij. & libro xxiiij. Columella autem libro viij. capitu. iiij. ait q muliebrium capillorum aut ceruinorum cornum sæpius vstorum odor non patitur stabulis serpentes cõsistere nidore: odore Chelidros serpen. Chelydris aũt Calabria frequentissima est vt scribit soli. vipera serpẽtũ vipera

Vipera. sola terra dr̃ ꝯdi cętere arboꝝ aut saxorũ cauis ĩ coitu vipere mas caput inserit in os: quod illa ab rodit voluptatis dulcedine: author Ply. libro viij. Aristo. vero in lib. de animalibus ait q serpẽtes vini incontinentes sunt: per inde viperas aliqui vino cum fictilibus ad sepes disposito venantur: ebriæ enim capiuntur.

Est enim ille malus calabris ĩ saltibus anguis:
Squamea conuoluens sublato pectore terga:
Atq; notis longam maculosus grandibus aluũ
Qui dum amnes vlli rũpuntur fontibus: & dũ
d Vere madent hudo terræ ac[d] pluuialibus austri[s]
Stagna colit ripisq; habitans hic piscibus atrã
c Improbus ingluuiẽ ranisq; loquacibus explet[e].
f Postq̃ exhausta[f] palus: terræq; ardore dehiscunt
g Exilit[g] in siccũ. & flammantia lumina torquẽs
Sæuit agris. asperq;. siti atq; exterritus æstu:
Ne mihi tum mollis sub dio carpere somnos:
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per hærbas
Quum positis nouus exuuiis nitidusq; iuuẽta
Voluitur aut catulos tectis aut oua relinquens
Arduus ad solẽ: & linguis micat ore trisulcis.

PIERIVS.

a ¶Galbaneoq; agitare graui nidore chelydros. Lege, grauis, quippe chelydros, ex veterum codicum testimonio, & structuræ ipsius concinnitate. b ¶Sæpe sub immotis præsepibus. In Romano codice, legitur, ignotis: quod nos scilicet ignoramus viperã sub illis delitescere. Sed, immotis, meli⁹. c ¶Fouit humum. In codicibus aliquot manu scriptis, fodit, legitur. Sed fouit Seruius agnoscit, & vetera sic habent exemplaria. d ¶Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus austris. In Romano codice, & pluuialibus. e ¶Ranisq; loquacibus explet, plures ex antiquioribus codici. implet, legunt, Sed plus est, Explet dicere. f ¶Postquam exhausta palus terræq; ardore dehiscunt. In Romano codice in Oblongo, in Longobard. & aliquot alijs non indecenter legitur, Exusta. Sed enim Exhausta proprie dictum videtur, & ita erat in Mediceo, nunc. a. litera inde abrasa est. Sunt quibus magis placeat, Exusta. ardore quippe desiccata: quam sententiam continuat, dum subiungit terræq; ardore dehiscũt, paludes porro exhauriri etiam possunt, absq; calore aeris aut exustione terræ. g ¶Exhilit in siccum. In codice Longobardico, atq; etiam in Mediceo exit, habetur: sed id nimis segniter, concitatius vero mihi videtur, exilit.

¶Aspicuum: aut coluber id est serpens oblongus assuetus succedere: id est locum capere sub tecto & vmbra appositone: exitiẽs pestis boum acerba & sup. assuetus aspergere pecoris virus: fouit humum: id est incubat terram quam amplexus est: o pastor qui talem offendis cape saxa manu cape robora: id est ligna dura & dejce: id est deorsum iaciendo saxum aut deprimendo caput ei⁹ iactu tuo occide supple ipsam viperam aut ipsum colubrum tollentem: id est erigentem iras: id est collum & caput iratum: & tumentem colla: id habentem colla sibila. id est sibilantia tumentia: iamq;: id est & iam quum. id est quando ipse abdidit alte: id est ꝓfunde fuga. id est fuge loco aut dum fugere tẽtat caput timidum. i. cui præcipue timet & cũ medij nexus: id est reuolutiones & collectiões in anulos: & agmina: id est circuli qui inuicẽ aguntur extreme caude soluunť: id est quando caput abditur & media membra dissoluuntur ab extremis & explicando sic membra sua fingit se serpens mortuum & vltimus sinus. id est vltimus anulus aut spira trahit iam extremos orbes ita vt non videatur se amplius moturus: tunc supple dejce caput quod fuga abdidit: quia capite saluo cætera membra facile conglutinauerit. Est etiam ille anguis. id est notissimus & cuius iam meminit. s. chelidrus: malus id est nociuus in saltibus calabris. i. calabrie regionis Italiæ vbi plurimus est conuoluens id est cõplicans terga squamea: id est squamosa pectore sublato. i. erecto atq; maculosis aluum longam id est habens aluum lõgam seu ventrem longũ maculosam seu maculosum grandinibus. notis id est maculis qui scilicet anguis. dum id est q̃diu vlli amnes rumpuntur idest defluunt fontibus id est per fontes: & dum terræ madent vere hudo. i. irriguo & austris id est ventis illis pluuialibus. id est q̃diu riuos & aquas offendit in campis & pratis: colit. id est habitat & frequentat stagna. id est aquas stagnantes aut stantes: & ipse improbus. id est insatiabilis habitans scilicet hic in ripis explet atram ingluuiẽ id est voracitatem gule. scilicet ac ventris capacitatem fedam piscibus & ranis loquacibus id est querulis: vt prius dictum ẽ: sed postq; palus exhausta scilicet calore solis & terræ dehiscũt. id est finduntur & fatiscunt ardore: ipse exilit id est extra paludes & lacus ac stagna salit in siccum: & ipse torquens id est inuoluens lumina flammãtia id est oculos ignitos sæuit id est seuitiam & ferocitatem suam exercet agris existens asper id est irritatus & infestus. siti id est propter situm. atq; exterritus æstu id est vehemẽti ardore ne libeat id ẽ nolim libeat id ẽ libido sit mihi aut cuicunq; alteri carpere: mollis somnos id est securam dormitionẽ: sub dio id est sub ioue id est sub aere aut cœlo: neue iacuisse in dorso id est in margine nemoris in vmbra scilicet per hærbas. Mancinellus tamen vult: nec refragor sic construi: ne libeat mihi iam iacuisse dorso id est super dorsum vt resupinus iaceam per hærbas nemoris: ne libeat inquam iacuisse: tum id est tunc. quum idest quando ipse chelidrus. s. nouus id est innouatus & hoc exuuijs id est vetere pelle positis id est deposita. vnde elegantius. Crudeles diui serpens nouus exuit annos. Formæ non vllã fata dedere moram & quum ipse nitidus iuuenta id est pelli cula nitida & noua qualem habuit in iuuenta voluitur arduus ad solẽ. i. soli expositus & micat id est sine ordine p vices mouetur aut nunc micãtium ludum exercet ore linguis trisulcis. i. in tris sulcos fissis: hoc est nunc exerit nunc inserit linguas sicut micantes nunc erigunt nũc deprimunt digitos: micat dico relinquens tectis catulos id est fœtus suos aut oua scilicet sua vnde fœtus edat. Seruius legit nõ graues nidore: sed graui: verum sic duo sint epitheta graui & galbaneo: itaq; alij legunt graues: & hæc de serpentibus.

Iamq; fu. Ordo est: & iam. id est nunc quum iam medij. nexus id est motus impetus & reuolutiones extremæ caudæ soluuntur ex tenduntur: & vltimus sinus id est curuatura trahit tardos id est pigros orbes id est spheras & reuolutiones. Fuga id est fugæ loco. alte. abdidit timidum cap. demum sensus est q percussus serpens quando dissoluit nodos & elongantur trahitq; ægre vltimas curuaturas loco fuge caput abscondit propter quod innuit

Calabria Maro vt caput ipsum opprimere debeamus. Calabris Calabria Italiæ pars est: in qua Brundusium hidrus mons tum salentini campi: vt mela scribit græci teste Plynio libro tertio. Mesapiã a duce appellauere: & ante Peucetiam a peucetio Oenotri fratre. Anguis de Chelidro intelligit vt dixim⁹. Vere hudo: hoc declaratum est libro primo. Georgico. ibi: Presertim incertis si mensibus amnis abundans exit &c. Atram obscuram seu nigram: vt Nonius ait. Ingluuiẽ: gulã: Improbus id est sæuus: authore etiã

Sub dio. Nonio ne mihi legitur & nec mihi in antiquis. Sub dio: Asconius super librũ tertiũ. Verrinarum ait sub dio id est sub cœlo. Cœlũ græci tũ dia dicũt: ijs igitur patet errare illos: qui sub diuo dicũt cũ u. Molles: iucũdos: Neu dorso: ne libeat inqt resupinũ

Micare. iacuisse p hęrbas nemoris caue. dorso nemoris legas. Micat: Micare ẽ hoc loco p vices sine ordie mouere: vt docet Noni⁹: alibi vero fulgere: vt micat ignibus æther. Quandoq; etiam est sorti ri digitis. M. Tul. libro tertio offi. Dignum esse ducunt qui cum in tenebris mices &c. Linguis trisulcis: lingua non omnibus eodem modo tenuissima serpentibus & trisulca. Ply. libro. xj.

Morborum quoq; te causas & signa docebo.
a Turpis ouis tētat[a] scabies: vbi frigidus imber.
Altius ab viuum persedit: & horrida cano
Bruma gelu. vel quum tonsis illotus adhæsit
Sudor: & hirsuti secuerunt corpora vepres:
Dulcibus iccirco fluuiis pecus omne magistri
Perfundunt: hudisq; aries in gurgite villis
Mersatur: missusq; secūdo defluit amni:
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca:
b Et spumas miscent argenti & sulphura[b] viua:
Idæasq; pices & pinguis vnguine ceras.
Scyllāq; helleborosq; grauis nigrūq; bitumen.
Non tñ vlla magis præsens fortuna laborum est:
Quā si quis ferro potuit rescindere summum
Hulceris os. alitur vitium viuitq; tegendo
Dū medicas adhibere manus ad vulnera pastor
c Abnegat: aut[c] meliora deos sedet oīa poscens.

SERVIVS.

SER. ¶Morborum quoq; te causas & signa doce. Tria dicit signa morborum causas remedia sed non seruat ordinem legitimum. Nā post remedia morborum signa commemorat. Turpis scabies: q̄ asperum & turpe efficit corpus. Altius ad viuū per medullas & ossa penetrat. Illotus adhæsit Sudor lotus vel lautus dicimus: inde est lautum eo. Nam illud ab Horatio satis licenter dictum ē. Ast vbi me fessum sol acrior ire lauatum admonuit. Dulcibus: fluuiis. salsa em̄ aqua magis pruriginem generat. Hudisq; aries i gurgite villis Mersatꝛ. Dicit ducē gregis, quē etiā Varro ita cōmemorat. Huic autem aliquam partem lanæ pastores solent relinquere. Vnde ait hudis villis. nā oues semper tonsę lauantur. Secundo defluit amni: cum aqua. scilicet. Tristi amurca: amaris olei sordibus: hoc autem remedium est contra scabiem: & læsum vepribus corpus. Viuaq; sulphura: Dactylic⁹ versus. Ideasq; pices: Liquidas quæ i ida phrygio mōte nascuntur. Scyllamq; (Helleborus) helleborosq; graues: genera hærbarum sunt. Præsens fortuna. Efficax vtilis profutura. Et dicit incidendum esse vulnus, si medicaminibus emolliri minime potuerit. Summum Hulceris os: Ergo tunc secandum est cum os habuerit. Viuitq; tegendo: dum tegitur. Meliora deos omnia poscens: maiores em̄ expugnantes religionē totum in experientia (Laborandum esse) collocabant. Salusti. Non votis neq; suppliciis muliebribus deorum auxilia comparātur vigilādo laborandoq; prospere omnia cedūt: vbi secordię tetę atq; ignauię tradideris nequicq; deos implores: irati infestiq; sunt.

PRO. ¶Scylla: bulgi genus: vnde inficitur acetum: quod syllites dicitur. Helleborum genus medicamēti: venenati quod interdū mortiferum est.

PIERIVS.

a ¶Turpis oues tentat scabies vbi frigidus imber altius ad viuum. In Romano codice temptat scabies cum frigidus imber altius at viuum. Ex his his non reiecerim, cum, licet, vbi nō displiceat. Nā sequitur, vel cum Tonsis illotus adhesit sudor, addam illud. In romano codice, Illutus, legi. In aliquot plerisq; codicibus. Adlutus, quod non probatur. In aliis dictio est magis corrupta. b ¶Et spumas miscent argēti viuaq; sulfura. In Romano codice scriptum est. argenti & sulpura viua, sulpura quidem, quia græcam esse dictionem arbitrati sunt, & in similibus non adsueuerint adspirationem admittere, vt triumpus, Pilippus, & hypsipile. Quod vero pertinet ad numerum. in Mediceo, atq; etiam in Longobardico codice legitur, & sulphura viua. Sed membrana abrasa, ita tamen. vt duos illos Dactylos, viuaq; sulphura, prius fuisse cōiectes. In Lōgobardico librarius quid faceret ambigu⁹ fuisse, videtur, & vtranq; miscuit, videtur tamen adonium recepisse, & ac, non, &, adscripsit. Argenti ac sulphura viua. Sed enim acquieuerim, Ego Seruio & aliis quibusdā grammaticis antiquis Dactylicū esse versum asserentibus. c ¶Et meliora deos sedet oīa poscens. In Romano codice aut, pro, &, pro omnia, omina, legitur: quod non æque placet.

ASCENSIVS.

¶Morborū quoq; &c. Nūc morbos pecorū eorūq; remedia docet & primo ouiū dicēs. Ego docete. s. quamuis pastorem: cās & signa. i. indicia morborū. i. habituum naturalem incolumitatē deprauantium Scabies turpis: id est turpes efficiēs tentat. id est afficit & molestat atq; īficit oues vbi. i. quoties vel postq̄ imber frigid⁹ p̄sedit. i. p̄fecte sedit a persido. i. locū cepit aut a persideo. i. affixus mansit ad viuum. i. vsq; ad interiora. videlicet ad medulas vsq; penetrās & cū horrida bruma. i. hyēs horrere hoc est frigere faciēs: gelu cano. i. pruina albicāte vel quum sudor illotus i. nō ablut⁹ aut lauādo nō detersus: adhesit ossibus. & cū vepres hirsuti. i. dentati. secuerunt. dilacerauerūt corpa. s. ouium mgr̄i i. periti pastores. idcirco. i. p̄pter hanc contagionē q̄ nascitꝛ ex sudore indeterso: p̄fundunt omne pec⁹ fluuiis dulcib⁹: & aries mersat. i. freq̄nter immergitꝛ ab eis: villis hudis. i. hn̄s villos hudos saltē dū remittitꝛ & ipse aries missus. s. in fluuiū defluit. i. deorsum fluit amni scd'o. i. descendente & nō cōtra impetū eius qa id aries pōdere lanarū p̄ssus neqret. Aut s. mgr̄i ɔtingūt. i. molliter inungūt & fricāt corp⁹. s. ouis tonsum amurca. i. olei fece: tristi. i. dolorē afferēte aut amara & miscēt spumas argenti. s. viui & sulphura viua (Ser. attestatꝛ legēdū esse viuaq; sulphura. nō & sulphura viua) & pisces ideas. i. quales p̄ime nascuntꝛ in ida aut distillāt ex arboribus in ida phrygia nascentibus & miscēt ceras pingues vnguine. i. viscositate quadā sunt q de butyro loq censeant & miscēt scyllā. i. hęrbā illā & elleboros ē hærbas in antycira plurimū nascētes: & bitumē. i. illud genus visci nigrū. qa id cōtra scabiē sicut elleborus niger valet: dicitꝛ autē etiā hoc elleborū seu helborū genere neutro. Tum vlla fortuna laborū. i. vlla medicatio fortuita nō est magis præsens. i. efficatior: hoc ē citi⁹ & meli⁹ curans scabiē q̄ si quis potuit rescindere i. resecare & aperire summū os hulceris. i. putredīs clause & intrisecus inflate. Nā vitiū. i. corruptio alitur. i. fouetꝛ & augmentatꝛ: & viuit. i. vegetatꝛ & crescit tegēdo. i. dū tegitur: dum. s. pastor abnegat adhibere man⁹ medicas. i. medicatrices: ad vulnera. i. hulcera ouiū aut sedet. i. cessat & ocio indulget poscens deos omnia meliora. s. q̄ habeat nec qcq̄ operans: verum dii cooperantꝛ non operantur nobis omnia.

MAN. Morb⁹. ¶Morborum quoq; aduertendum que cuiusq; morbi sit causa queq; signa causarum earum sint: & que queq; morbum curatio sequi debeat: inquit Varro lib. ii. capit. i. morborum: Morb⁹ est habitus cuiusq; corporis contra naturam qui vsum eius facit deteriorem. Gel. lib. iiii. ca. ii. Cice. vero lib. iiii. Tuscu. ait q̄ morbum appellant totius corporis corruptionem. Aegrotationem: morbum cum imbecillitate. Vitium quum partes corporis inter se dissident: ex quo prauitas membrorum: distortio: deformitas. (Scabies.) Scabies: Oues frequentius q̄ vllum aliud animal infestantꝛ scabie quę fere nascitꝛ ex his causis quas Poeta refert: pręcipue tamen exiguitas cibi maciem: macies autem scabiē facit hæc vbi cœperit irrepere sic ītelligitꝛ. Vitiosum locū pecudes: aut, morsu scalpūt: aut cornu: aut vngula tūdūt aut arbori affricāt: parietibus ue detergēt. Huic primo quoq; tempore occurrendum: ne tota p̄genies inficiatꝛ: cū pręcipue oues cōtagione vexentur. Col. li. vii. ca. v. Scabies: est scabies durior cutis rubicunda: ex qua pustulę oriuntꝛ. Quędā humidiores: quedā sicciores. Exit ex quibusdam sanies quo asperior est: quoq; prurit magis eo difficilius tollitur author est Celsus li. v. Dulcibus fluuiis. Colu. ęstiuum sudorem mari vel flumine abluendū censet. Villis: lanas intelligit: q̄ in summa parte arietis tonsi relinqui solent. Secundo amni: auersus em̄ flumini nō aduersus defluit. Amurca: scabiē tollit: si ad fecē & amurcā succūq; decocti lupini misceas portione ęqua detritū albū helleborū. Eidē remedio est: amurca duabus ptib⁹ decocta. Itē vetus hoīs vrina testis candentib⁹ inusta. Prodest etiam sulphuris triti & picis liquide mod⁹ ęqualis igne lēte coctus: author Colu. libro. vii. Tristi amara: De amurca latius supra. Spumas argenti: spuma distat a scoria: quo potest spuma a fece distare alterum purgantis se materię: alterum purgatę vitium ē: spumæ: vis est, siccare, mollire, refrigerare, tēperare, purgare explere hulcerū tumores lenire. Ply. li. xxxiii. c. iiii. Sulphura viua: sulphuris genera sunt quatuor: viuo solo ex omnibus generib⁹ medici vtuntur. Viuum effoditur translucetq; & viret: Ply. lib. xxxv. Diascorides vero ait q̄ viuum sulphur tale est: quale a terra producitur. sulphur autem extinctum seu mortuum est quod artificiose paratur: & in calamis ferreis funditur. Quādo viuum sulphur miscetur cum terebinthea: curat scabiem & ægritudinē cum qua eleuatur cutis. Ideasq; pices: Circa idā in Troade plurimæ sunt: vt scribit Ply. picis aūt duo genera spissum: liq̄dumq;: Spissarum vtilissima medicinæ est brutia: qm̄ pinguissima: & resinosissima: vtraq; præbet vtilitatē: sed magis rutila q̄ cætere. Picis natura est: calefacit: explet, ad scabiē pecorū p̄cipuū remedium

dium

diũ.id ẽ lib.xxiiii. Vnguine: viscositate quadã. Cæras. Cæra in medio est æqualiter calefacientiũ & infrigidantiũ & humectantiũ: & siccãtiũ authore Galleno. Scyllãq;: scyllarũ i medicia alba ẽ q̃ masculꝰ: fœmiẽ nigræ: scylla q̃ cãdidissima fuerit vtilissima erit discutit furfures capitis: & hulcera manãtia: illita ex oleo cocta. Pythagoras scyllã i limĩe q̃q; ianuæ suspẽsam malorꝫ medicamẽtorꝫ itroitũ pellere tradit. Plyn. li.xx.c.xxix. Elleborosq; graues. Ellebori duo pria gñã: cãdidũ & nigrũ. Nigro eq, boues, sues, necantur: itaq; cauent id: cũ candido vescant. Albũ nõ facile colligit: caput enim aggrauat maxime: nisi p̃sumat alliũ & subinde vinũ sorbeat: celeriterq; fodiat. Nigrũ purgat p infera: candidũ vomitione causasq; morborꝫ extrahit: quondã terribile postea tã ꝓmiscuũ vt plerĩq; studiorꝫ grã: ad ꝓuidẽda acriꝰ quæ cõmẽtabant: sæpiꝰ sumptitauerint. Italia Veratrũ vocat. Nigrũ scabieꝫ quadrupedũ cũ ture & cæra vel pice sanat: Ply. li. xxv.c.xii. Graues: aggrauant enĩ maxime caput. Põt etiã exponi noxios, ꝑpter eorꝫ naturã & vires. Nigrũ bitumẽ: de hoc latissime vide æglog.viii. Magis p̃sens. i. p̃stantior. Ferro rescĩdere: resecandũ est hulcus & medicamentis curandũ. Hulceris os: hulcꝰ traxit aspirationẽ ab græco: Illi enĩ helcos dicunt: est aũt hulcꝰ tecta & clausa malignitas. Vulnus vero hiatus patens. Marcellus author. Tegendo: dũ tegit. Deos omnia poscens: dei faciẽtes adiuuant: inqt Var. li.i. de re rustica. Et Sal. i Catilinario ait. Nõ votis neq; supplicijs mũiebribꝰ auxilia deorꝫ parãt: vigilãdo: agendo: bñ ꝯsulendo: ꝓspera oĩa cedũt. Vbi secordiẽ: atq; ignauiæ tete tradideris ne q̃cq̃ deos iplores: irati ĩfestiq; sunt.

Hulcus. Vulnus.

ASCENSIVS.

¶Quinetiã &c. Docet oues non solum scabie sed & febre nonnũq; tentari: datq; signum concepte infirmitatis in oue: facturus transitũ ad grauem pestilentiã q̃ olim fere pecora absumpsit i Italia. ¶Ordo est. Quinetiã id est insuper cũ dolor lapsꝰ ad ima ossa id est ad medullas vsq;: furit: id est debacchatur & seuit: & febris arida id est lenta tabe cõsumẽs & desiccans ossa: depascitur id est absumit: artus id est membra pecoris. tunc sup. profuit id est vtile fuit: auertere id est depellere aut potius expellere: estus scilicet febrium, incensos scilicet in sanguine & medulla: & ferire id est percutere & aperire percutiẽdo: venam salientem id est scatẽtem sanguie inter ima id est plãtã pedis. quo more bisalte id est populi illi in macedonia scythie vicini: & gelonus. s. populꝰ; acer s. ad prẽlia: solent. s. ferire venã vt sanguinẽ hauriant: quum. s. bisalta aut gelonus fugit in rhodopen: montem illum thracie atq; in deserta getarum: illorũ populorum in thracie confinibus & potat lac concretum cum sanguine equino: quo scilicet anhelitum fortiorem habeat. Quam procul &c. Docet q̃uo latentem morbum in pecude deprehendas dicẽs compesce id est comprime aut reseca: ferro id est cultro aut cauterio: culpam scilicet cõtagij futuri nisi auerteris: sup. eius pecudis: quã tu videris sẽpius procul. i. de longe: hoc est extremam in grege incedentem: aut succedere sepius molli vmbra id est sub mollem vmbrã aut quã videris carpentẽm ignauius id est segnius summas herbas: & sequi scilicet gregem: extremam id est vltimam: & decedere solã: nocti sere. i. tarde aduentanti compesce dico culpã tuã continuo priusq; dira contagia. i. infectiones ex contactu nascentes serpãt i. lente diffundantur: per vulgus incautum. i. per ceterum corpꝰ gregis tui cauere secreta nocumẽta nesciẽtis. Nõ eĩ vitãt ouesscabiẽ aut morbũ latẽtẽ: sicut lupũ fugiũt: quẽ natura docet iimicũ.

Quinetiã ima dolor balantũ lapsus ad ossa
Cum fuerit: atq; artus depascitur arida febris:
Profuit incensos æstus auertere: & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.
Bisaltæ quo more solẽt acerq; gelonus:
Quũ fugit in rhodopen atq; in deserta getarũ:
Et lac concretum cum sanguine potat equino:
Quam procul aut molli succedere sæpiꝰ vmbra
a Videris, aut summas carpẽtẽ ignauius[a] hærbas
Extremamq; sequi: aut medio ꝓcumbere campo
b Pascentem: & seræ solam decedere nocti:[b]
c Continuo culpam ferro[c] compesce, priusquam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.

PIERIVS.

a ¶Aut summas carpentẽ ignauiꝰ hærbas. In Ro. cod. segnius
b Sed ignauius agnoscit Seruiꝰ. b Et seræ so. de. nocti. In ant.
c cod. Sera nocte. Sed datiuo melius. c ¶Continuo ferro culpã cõpesce. In Ro. in Mediceo, & quibusdã alijs peruetustis codicibus dictionum ordo est, cõtinuo culpam ferro.

SERVIVS

SER. ¶Artꝰ depascit. Et pasco & pascor illã rẽ dicimꝰ. Arida febris: q̃ arida efficit corpa: tamen sciendũ febrem licet a feruore dicta sit esse etiã frigidã. Vnde modo ad diastolem ait aridam. Incensos æstus. febrem. Salientem sanguine venam id est mobilem. Dicit autem illã venã feriendã esse q̃ super vngulam animalis est tã lata q̃ mobilis. Bisaltæ: populi scytharum qui fugientes equorꝫ sanguine aluntur lacte permixto. Cum fugit: vel re vera fugit: vel pergit celeriter. Carpentem ignauius herbas: negligentiꝰ & sine auiditate: Culpam ferro cõpesce. atqui habere morbum culpe non est: sed hoc dicit occidendo eam tuam culpam compesce id est vita crimen in qđ potes incidere. Si dum vni parcis fuerit totus grex eiꝰ ꝯtagione corruptꝰ. Incautum vulgꝰ: qđ se morbosi pecoris ꝯtagiõe abstiere ñ nouit. Bisaltæ.

PRO. ¶Bisaltæ: genus est thracũ. Geloni: scythæ: & vtriq; a regibꝰ dicti. Iapidia: regio dicta ẽ hystriẽ

MAN. ¶Febris: dicitur febris a feruitate morbi vel mali vt scribit Nonius. Est autem febris genus morbi in toto corpore: de cuius generibus late Celsus libro tertio. Incensos æstus: febris feruores. Ima ferire pedis: febricitantibus ouibus de talo: vel inter duas vngulas sanguinem mitti oportet. Nos etiam sub oculis & de auribus sanguinem detrahimus: verba sunt Columelle libro viii. Bisaltæ: libera gens bisaltæ in macedonia: vt scribit Plyniꝰ libro.iiii. capitu.xi. Gelonus: de gelonis videto librũ secundum Georgico. ibi pictosq; gelonos. Rhodopen: de hoc monte iam superius. Atq; legitur & aut. Deserta getarum. Gætas græci Thraces opinati sunt: qui quidem vtrunq; istri latus incolebant: getæ ad pontum in orientem vergunt: interq; mare ponticum ab istro ad Tyram flumen Gætarum solitudo periacet plana tota & aquarum indiga: Strabo libro.vii. Contagia videto in Tytiro. Ferro: quo scilicet imam pedis venam ferias. Febris. Bisaltæ. Getæ.

ASC. ASCENCIVS.

¶Nõ tam creber agens &c. Docet vt dixi generalem pestilentiam q̃ olim i Italia & etiã Gallia fuisse phibet imitatꝰ vt Mãcinel. dicit Lucretiũ in.vi. ¶Ordo est. Nec turbo. i. ventorꝫ ex diuerso flantiũ cõmotio: agẽs hyemẽ. i. tempestatẽ aut calamitatẽ grandinis: equore. i. in equore. i. mari aut p equor. i. campos: eq̃s ruit tam creber id est crebris grãdinibus: q̃ id est quantum multẽ pestes pecudum supple sunt. Nec morbi corripiunt. id est raptim inuadunt singula corpa: sed inuadũt repẽte tota æstiua. i. omnia pecora estiuãtia i estiuis locis: hoc est vmbrosis in qbꝰ ab ẽstu ptegũt vmbris agũtq; ẽstatẽ (Posuit ergo locũ ꝓ locatis) & corripiũt spẽ scilicet gregis: hoc est agnos

Nõ tã creber agens hyemẽ ruit æquore turbo
Quam multe pecudũ pestes, nec singula morbi
Corpora corripiũt: sed tota æstiua repente
Spẽq; gregẽq; simul iũctãq; ab origine gentem
Tum sciat aerias alpes & norica siquis
a Castella in tumulis & iapidis[a] arua timaui:
Nunc quoq; post tanto videat desertaq; regna
Pãstorum: & longe saltus lateq; vacantes.
Hic quondã morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas: totoq; autumni incanduit æstu.
Et genus omne neciꝰ pecudũ dedit: omne ferarũ
b Corrupitq;[b] lacus: infecit pabula tabo.

SERVIVS.

SER. ¶Tota ẽstiua loca posuit: ꝓ aĩa libꝰ. Aestiua aũt sunt loca vmbrosa in qbꝰ p ẽstatẽ pecora vitãt solis calorẽ. Statiꝰ. Vmbrosi patuere ẽstiua licei. Spẽq; gregẽq;. i. agnos pariter cũ matribus. Aerias alpes sensus hic ẽ: si q scieb at ista loca: q̃lia tũc fuerũt cũ pecoribꝰ erãt referta: nũc q̃q; ea vacantia videat: licet plurimũ a pestentia fluxerit tempus. Aerias alpes: id est Galliam. Et dicẽdo aerias verbum expressit de verbo. Nã gallorũ lingua alti montes alpes vocant. Norica siquis Noricũ ps illyrici. Et Iapidis. i. Venetia: Nã lapidia pars est Venetiæ ab iapido oppido dicta. Salustius primam modo iapidiã ingressus: Huius est fluuiꝰ Timauus: vnde male quidam iapygis legunt.

Nec via mortis erat simplex: sed vbi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros abduxerat artus:
Rursus abūdabat fluuidus liquor: omniaq; in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.

※ legunt: cum Iapygia sit apulia. Hic quōdam morbo. Describit pestilētiā Venetiæ. Galliæ. Illyrici. Nā quondā tpe cū Nylus plus æquo excreuisset: & diu pmāsisset in cāpis & aqua fluminis & calore puinciæ diuersa & plurima in limo aīalia sunt creata: q̄ recedēte in alueos suos Nilo & integra & q̄ semiplena fuerant putrefacta sunt: exinde corrupto aere nata pestilentia est: quā auster flās primo ex egypto ad atticā puinciā pepulit: mox ide tractū Venetiæ & Illyrici vsq; quaq; versum vniuersa vastauit. Hāc autē pestilentiā ordine quo diximus plenissime Lucretius executus est. Miserāda tēpestas: pessima inferēs rē dignam miseratiōe.

PIERIVS.

a ¶Et iapidis arua timaui. Non negarim iapidis legendum, & iapidiam, Venetiæ pximam regionem appellatam, quo vocabulo etiam Salustius sit vsus. Non tamen reijciendum est quod in Romano codice, atq; etiam in Mediceo legitur, iapygis, q̄uis improbetur a Seruio, qui iapygiā ab iapidia scriptione distinguit. Nam Hecatæus duas ponit iapygias, quarum vna sit in Apulia, altera in illyrico, a quarū vtraq; b iapyx, & iapygius deriuetur. b¶Corrupitq; lacus. In Romano, in Mediceo, & anti. alijs codicibus, corrupit, habet.

¶est agnos & hædos: & gregē scilicet parentes & cūctā gentē. i. totā speciē aut totā ppagationē ab origine. i. a primis vsq; ad sūmas. Si qs sup. viderit (Est enim zeugma ab inferiore in tpe) aut vidisset tū. i. tūc cū hæc pestis inciperet: alpes aerias. i. valde altas: hoc est summos montes italiā a Gallijs & Germaniā dirimētes: & castella norica. i. illyrica ī tumulis. i. colliculis sita: & videri(?) aut vidisset tūc arua timaui: scilicet fluuij iapidis. i. q in iapidia regione Venetiæ: vidisset dico tūc: & videat quoq;. i. etiam nūc rāto. i. tā lōgo tpe post. i. q̄uis tantū tpis interlapsum sit vt pecus instaurari potuisset: & videat regna pastorū (q etiā tuguria & septa regna vocāt: vt, Post aliquot mea regna vidēs mirabor aristas) & saltus. i. cāpos in qbus salire possent pecudes vacātes. i. vastos & vacuos mō lōge & late: is sup. sciat qđ dictū est. s. q morbi nō singula sed vniuersa sæpe corripiūt corpora: vñ sequit. Tēpestas. s. pestilētialis miserāda. i. pessima iferēs rē dignā miseratione: coorta. i. simul orta est quondā. i. superioribus temporibus: hic. i. in dictis regionibus: morbo. i. infectione & corruptione: cœli. i. aeris, & ipsa pestis incāduit. i. efferbuit toto æstu: id est incēdio febriū & morborū: autūni. i. quale solet esse in autūno: vt Iuue. attestat: & dedit neci. i. necauit oē genus pecudum. i. aīaliū cicurū pcipue. i. domesticorū: & oē gen⁹ ferarū. i. siluestriū q̄ fera sunt vtplurimum & corrupit lacus. i. pascua tabo. i. corrupto succo. Nec via. i. aditus mortis. i. ad mortē vel qua mors ingruebat & grassabat erat simplex. i. vniformis aut naturalis & sine malo extrinsecus aduenieti: sed vbi sitis ignea. i. ardētissima hoc est tabes aut siccitas penetratissima ex calore generata acta. i. impulsa oībus venis. i. p oēs venas: aut ad oēs venas abduxerat scilicet a pprio & naturali situ hoc est ɔtraxerat miseros artus. i. mēbra miserorū aīaliū liquor fluidus. i. supfluus & corrupt⁹ abūdabat rursus & trahebat oīa ossa collapsa in se minutatim. i. per min utas particulas morbo. i. p violētiā morbi hoc est ex corruptione aeris sanguis & succus bonus desiccabat & in tabē cōtrahebat: sed annitēte naturā (q̄ quātū pōt ad cōseruationē indiuiduorū nitit) & conāte depditū succū instaurare cū nimiū sit inualida: nō solidū succū sed vētorū & supfluū liquorē colligit: vnde post oīa ossa resoluta collabuntur.

Totoq; autūni tpe incāduit æstu. Exarsit prima parte autūni: q̄ semp graue efficit pestilētiā. Vt aūt autūnus abundet morbis facit cōfine frigoris & caloris qđ licet etiā vernū tēpus habeat: caret tñ morbo: quia tunc corpora præcedenti durata sunt frigore: quæ autūnus corrumpit laxiora inueniens post æstatis calorem. Corrupitq; lacus infecit pabula tabo: ordinē secutus est quē & Lucretius tenuit & Salu. i. aerem inde aquā post pabula esse corrupta. Nec via mortis erat simplex: nec moriebātur ex vsu. i. ſm naturalem ordinem: nō tñ fuga animæ: sed etiā corporis resolutione. Est autem Saluiti. qui ait: Nec simplici qdem morte moriebantur. Omnibus acta sitis. Feruidus calor ab eo qđ pcedit id qđ sequit. Fluuidus liquor: humor sordidus. Ossa: ossa etiā & p hypbolē totū hoiem significat.

MAN. ¶Hyemem: grandinem intelligit. Turbo: dicitur turbo ventus qui repentinis flabris prosilit atq; vniuersa perturbat. Vortex ille est: quū torquetur humis arida: & ab infimo erigitur ad summum: autor Apuleius in li. de mundo. Meminit & Ply. li. ij. c. l. Aestiua: loca dicuntur vmbrosa: vbi & pecora & milites solis ardorem vitant. Sueto. in Augusto. Reliquas in hyberna & æstiua circa finitima oppida dimittere assuerat. Reliquas autem cohortes sup. Spemq; agnos: & agnas & fœturam ipsam. Tū præterea. Tum sciat: huius pestilentiæ color totus & liniamenta fere omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ quæ est li. vj. Lucretij descripsit etiam Manilius li. j. sed Oui. li. vj. meta. latissime. Alpes: montes sunt altissimi: qui italiam ab germania submouēt:

Norici. teste Ply. li. iij. Norica castella. Norici incolæ sunt alpium: quōdam Taurisci appellati: his contermini Rheti: & Vindelici omnes in multas ciuitates diuisi: idem li. iij. Iapidis timaui: iapides populi: & Timauus amnis ī venetia regione italiæ sunt: vt scri. idē li. iij. De Timauo aūt latius æglo. viij. Stra. pterea li. vij. scri. q iapides in albio monte siti sunt: q Alpibus posterior est: excelso ad modū. Hinc qdē ad Pānonios: istrūq; ptinētes: hinc aūt ad adriaticū mare: pugnaces qdē: cæterū ab Augusto Cæsare tandē expugnati ad vnū ſm lapides in liburnos est nauigatio. Post tā to tēpore. s. Est aūt sensus: q tāta pestilētia fuit: vt si quis videret ※ illa loca

※ illa loca nūc quoq; deserta aspiceret: q̄uis iādiu id fuerit &c. Morbo cœli: aeris corruptione: quæ postea aut in aquas cadit: aut fruges psedit in ipsas. Aut alios hoīes pastus pecudūq; cibatus. Aut etiā suspēsa manet vis aere in ipso. Et quū spirantes mixtas hinc dicimus auras. Illa quoq; in corpus pariter sorbere necesse est. Lucre. li. vj. tempestas pestilētia. Incāduit: ferbuit. Autūni æstu: tūc em magis corpora lāguore afficiunt aere nō certo: vt etiā Oui. in arte ostendit. Tabo: corruptione.

SERVIVS.

SER. ¶In honore deum: in sacrificijs: vt haud equidē tali me dignor honore. Lanea infula non vitta nam non stat versus si lanea vitta dixeris. Mactauerat ante sacerdos. Eius. s. mortem præueniēs. Neq; impositis ardent altaria fibris: quia vt dicit Ply. morbosa caro non coquitur. Nec responsa potest consultus reddere vates. Colligi enim nisi ex sana victima futura non possunt. Suppositi: sic & in. vj. Supponūt alij cultros. Dicendo autem suppositi feriendi genus ostendit. Nā interdum ab inferiore parte: interdum desuper feriebantur. Sūmaq; ieiuna sanie infuscatur harena: signatis vsus est verbis nimiumq; libratis. Vulgo: vbiq; passim & cateruatim. Lætis aūt herbis: ideo ne eo, fame perisse putaremus. Canibus blandis. Etiam blandis canibus ex pesti ※ lentia

Sæpe in honore deū medio stās hostia ad aram
a Lanea[a] dum niuea circūdatur infula vitta:
b Inter cūctātes cecidit moribūda ministros.[b]
Aut si quam ferro mactauerat ante sacerdos:
Inde neq; impositis ardent altaria fibris:
Nec responsa potest consultus reddere vates.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sæpe in honore deum medio &c. Prosequitur quod instituit docens q miseranda fuerit lues, ac dicens. Hostia. i. pecus mactāda stans in medio honore deū. i. deorum ad aram. s. hoc est parata vt in honorem deorū mactet dum infula lanea. i. fascia in modū diadematis a qua vittæ vtriq; dependent. (Diadema autem erat pāniculus interdum lineus super quem coronæ imponebātur) Iis aūt quæ sacrificari debebant imponebantur vittæ (vnde æneī. ij. Sinon ad victimā expostulatus dicit: mihi sacra parari: & salsæ fruges. & circū tpa vittæ) circūdatur vitta. i. velamine capitis vtrinq; depēdente: niuea id est candidissima: cecidit sæpe moribunda. i. moriens inter ministros. s. sacrificulos: cunctātes: id est immorantes & segnius ferientes. Aut si sacerdos videlicet ※ sacrificulus

Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri.
Summaq; ieiuna sanie infuscatur harena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in hærbis.
Et dulcis animas plæna ad præsepia reddunt:
Hinc canib⁹ blādis rabies venit:& quatit ægros
Tussis anhela sues.ac faucibus angit obesis.
Labitur infœlix studiorum atq; imemor hærbæ
Victor equus.fontisq; auertitur:& pede terram
c Crebra [c] ferit: demissæ aures: incertus ibidem
Sudor:& ille quidem morituris frigidus: aret
d Pellis:& [d] ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit crudescere morbus:
Tum vero ardētes oculi:atq; attractus ab alto
Spiritus interdū gemitu grauis: imaq; longo
Ilia singultu tendunt.it naribus ater
Sanguis:& obsessas fauces p̄mit aspera lingua.

PIERIVS.

a ¶Linea dum niuea circūdat infusa vitta. In Mediceo, in Lōgobar.& qbusdā alijs autiquis cod. Lanea, legitur: qd agnoscit Seruius. b ¶Inter cunct. decid. morib. ministros. In Ro. cod. magistros, legitur, de sacerdote enim loquitur, q ferire cunctaretur. c ¶Crebra ferit. In Long. crebro ferit. Neq; timendū syllabæ, quū Carisius, tertio. Aduerbium p dactylo agnoscat, & sero trochæi dimensione sit apud Statiū. d ¶Et ad Tactū. In Ro. at, vt solet, in Long. & ad tractum.

sacrificulus mactauerat ferro: quā.i. aliquam hostiā, ante.i. priusq; moribunda caderet: hoc est si festinādo puenerat mortē: neq;.i. nō: altaria nō ardēt ide.i. ex tali hostia fibris.s. extor; ipositis.s. ad cremandū: hoc est extalia corruptissima nolebant inflāmari aut incendi: nec vates.s. aruspex: cōsultus.i. interrogatus cōsiliū pōt reddere rīsa ide.i. ex inspectiōe taliū extor;: ac cultri suppositi.s. vt i eos q̄si spōte iret victima: tigunt.i. imbuunt vix sanguine: qa totus lenta tabe ab suptus fuerat: & harena sūma.i. supficialis: infuscat.i. fit fusca sanie.i. corrupto sanguine: ieiuna i. macilēto & modico: hinc.i. ex hac tāta corruptiōe: aut postq; h portēta in sacrificādo visa sunt: vituli.i. iuuēci: moriunt vulgo. i. passim in hærbis letis.i. pigui bus: & reddūt aias.i. vitas dulcis ad p̄sepia plena.s. pabulo;: hinc i. ex hac corruptiōe aut ignea siti rabies venit canibus blādis.i. domino suo blādiri solitis & tussis anhela.i. anhelitum trahens misere, quatit.i. concutit & tremere facit sues.i. porcos ęgros.i. morbo affectos ac angit id est strangulat: faucibus obesis.i. aut pinguibus ne inedia putentur mori: aut sic inflatis vt pingues putentur. Equus victor.i. vincere solitus in curuli certamine: labitur infœlix studiorum.i. certaminum: quæ non ampli⁹ exercebit: sicut o fœlix animi iuuenis aut equ⁹ victor labit infœlix existēs immemor studio; atq; hærbe. sed prior ꝯstructio licet rarior magis tn̄ quadrat cōtextui si em̄ dixeris equ⁹ ifœlix victor: iā duo sunt epitheta sine cōiunctione. Si sic equ⁹ victor labit infœlix imemor studio; atq; hærbę: ite; totidem sunt. At sic: Equ⁹ victor labit infœlix atq; immemor studio;: hærbe: iā deerit cōiunctio genitiuis: nec satis est q̄ pticipiū existēs subaudiri pōt vt sit labit ifelix existēs immemor studio; atq; hærbæ. Quia ergo alibi cōsimiliter loqt: & fœlix cū genitiuo cōstruit maiorq; est significantia dicendo infœlix studiorū q̄ imemor studio;. Nā priore modo significat infeliciter studuisse alios equos vincere: cū iā a fedissimo morbo vi
Auerti. cat: & ipse equus auertit.i. aspernat: & idignat aspicere fontis.i. aquas lympidas & puras: & ferit.i. cōcutit pede terram. crebra.i. crebro: aures.s. equi languētis: demisse sunt: quas validus erigere solebat: & sudor est ibidē.i. interea dū aures demittit incert⁹.i. cui⁹ cā latet cū nō eueniat ex calore aut agitatione seu labore: & ille.s. sudor incertus: qdem.i. certe: est sup. equis morituris frigidus: pellis aret & resistit tractāti existēs dura.i. rigida & aspera ad tactum: id est dum quis attingit ea: quod signum est exhausti succi: vn̄ nō cutē sed pellē dixit: nam habent vt Iuuena. de sene dixit. deformem procute pellem. vnde & Persius Cute pdit⁹ &c. Contra de se Horatius in epistolis. Me pinguem & nitidum bene curata cute vises quum ridere voles epicuri de grege porcum: &.s. equi morituri dant hæc signa primis dieb⁹ an̄ exitiū i. mortē & vite exitū. hoc ē vbi primū incipiūt lāguere: sin.i. sed si morb⁹ cœpit crudescere.i. crudior & seuior fieri in successu.i. cōtinuatiōe tū vo.i. pcipue & ad verū tūc sup. fiunt oculi ardētes atq; spūs grauis.i. molest⁹: attract⁹ sup. est aliqn̄ ab gemitu alto. i. ab alto pectore sumpto & ilia ima.i. intestina interiora tendūt i. tentant singultu longo.i. lōge: tracto aut eq tendunt.i. trahunt ilia longo singultu. Sanguis ater.s. corrupt⁹: it.i. defluit naribus & ligua aspera.i. ex nimia siccitate rigēs p̄mit.i. tentat fauces obsessas.i. conclusas & obstructas.

lentia rabies nascitur. Quatit ægros tussis: ppter nā tussis cōmouet corpa: Faucib⁹ obesi. Tumētib⁹. Angit. bñ angit: Nā angina dicit porco; morb⁹: qui occupat fauces. Plautus: vellē me in anginā verti: vt huic aniculæ fauces p̄occupare. Crebra ferit: Crebra nomē p aduerbio. Incertus sudor: irratiōabilis: sine labore cui⁹ cā nō apparet. Moriturus frigid⁹ aret: frigid⁹ sudor mortis futuræ signū est. Et moritur⁹ frigid⁹ Pleonasmos est. Pellis dura resistit: Rigida est: nec coheret digitis. Cœpit crudescere morb⁹ Validior fieri vt Deiecta crudescit pugna camilla. Et iam dat signa morbi validioris. obsessas clausas. aspa ligua.s. ex nimia siccitate.
Angina

MAN. ¶Lanea īsula. fascia in modū diadematis: a qua vitę ab vtraq; pte pendent: de hac li. iiij. de pōto legit. Ambiat vt fuluas īsula lōga comas. Aut si qua. legit itē: at si quā. Neq; ardent: ppter corruptionē id erat. Fibris: videto li. j. Geor. Ieiuna sane: sanguīe corrupto & desiccato: Hic: ex ignea siti: & fluido liquore ac pestilitate. Vulgo: passim Lætis hærbis: innuit nō pœnuria cibat⁹ id fuisse. Angit: strāgulat: vn̄ & fauciū dolor Angina vocat. vt scri. Festus eo aūt morbo sues maxime crucianl vt aiunt. Auertitur: refugit. Crebra pro crebro Crudescere magis crud⁹ ac dur⁹ fieri.
Angina

ASC. ASCENSIVS.

¶Profuit inserto. Exaggerat pestis quā narrat seuitiā cū nullo medicamine sedari potuerit qn̄ & ea quæ contra pestes valere cō
Ordo. sueuerant cōtra eā inualida fuerint. ¶Ordo est Profuit.s. alias: hoc est in alijs horis & pestilentijs aut potius in principio hui⁹ pestilentię: infundere.s. in pecus languens. cornu inserto.i. ori immisso: hoc est per cornu insertū: latices leneos.i. Bacchicos: hoc ē vinum quod latex dicitur quia in vuis latet, & leneū, quia a bacchio inuentū, & ea salus est visa vna.i. sola morientibus.i. mortalibus aut contra mortem hoc ipsum.s. infundere vinū erat exitio.i. ad exitium.i. mortem: &.s. equi refecti.i. recreati & validiores apparentes: furijs.i. p furorē q vires afferre videtur: sed non diu du

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos: ea visa salus morientibus vna.
Mox erat hoc ipsum exitio: furiisq; refecti
Ardebant: ipsiq; suos iam morte sub ægra
a (Dii meliora piis: erroremq; [a] hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit:& mixtum spumis vomit ore cruorē.
Extremosq; ciet gemitus: it tristis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencū
Atq; operæ in medio defixa reliquit aratra:
b Non vmbræ altorū nemorū: nō mollia [b] possunt

SER. SERVIVS.

¶Profuit īserto latices: Nō semper profuit: sed aliqn̄ nam hoc solum est: quod aut morbo liberat aut commouet in furorem. Mox erat hoc ipsum: Qd saluti esse putabatur. Et hoc est quod paulopost dicturus est. Quæsitæq; nocent artes. Furijsq; refe. Quia languentia corpora in vires quodammodo excitat furor & facit ea in exitium conualescere. Dij meliora pijs: Per parenthesim in execrationem hostium hanc torquet insaniam. Fumās sub vomere taurus: per hoc ostēdit etiam fortes tauros repente morbo cōcidere: Nemo enim pestilentem ad aratra ducit iuuencum. Extremosq; ciet gemitus. Vltimum hoc gemit Sane & ciet modo dat signa: sicut in tertio de andromache Lachrymasq;

Prata mouere animũ:non q̃ p saxa volutus
Purior electro cãpum petit amnis.at ima
Soluuntur latera:atq; oculos stupor vrget iertes
Ad terramq; fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor:aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertisse graues? atq non massica bacchi
Munera:non illis epulæ nocuere repostæ.
c Frondibus & victu^c pascuntur simplicis hærbæ.
Pocula sunt fontes liquidi:atq; exercita cursu
Flumina:nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boues Iunonis:& vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur:& ipsis
Vnguibus infodiũt fruges:montesq; per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.

PIERIVS.

a ¶Erroremq; hostibus illum. In Ro. ardorem. Nam de morbi gñe dictũ est, ardebant. b ¶Non gramina pñt grata, moue re animum. Legendum ex veteribus omnib⁹ codicibus. Nõ mollia possunt prata mouere animũ. quæ lectio maxime ꝓbatur ab eruditis omnibus. c ¶Et victu pascunt̃ simplicis hærbe. In Longo. victum, non ineleganter

Cico. Lachrymasq; ciebat. Cũ ciere proprie sit alteri aliquid commouere. It tristis arat. Morte iuuenci tristẽ dicit agricolam. Fraterna morte: cõsortis interitu. Et ex affectu dictum est rustici mouere animũ. In sui desiderium illicere. Purior electro campũ petit amnis. Nã sicut electrũ defœcatius est metallis omnibus: ita & currens aqua cæteris purior. Ad terrãq; fluit deuexo pondere ceruix. Luca. Lassumq; caput se ferre recusat. Quid labor aut benefacta iuuant qd vomere terras Inuertisse graues. Si neutrum mortẽ repellit: nec corporis exercitiũ nec mentis religio. Nã si generalis est snia secundum Epicureos cõtra religionẽ est. Si aũt ad bouẽ tantũ refert̃ hoc dicit: quid ei ꝓdest labore suo aluisse mortales? Atq nõ massica Bacchi munera: Vina p̃ciosa a Massico mõte Cãpaniæ. Et per transitum tãgit illa: vnde dicũt physici morbos venire ex cibi & pot⁹ nimietate vel mutatione ex nimijs vigilijs: & multa sollicitudine: dicit etiam sine his nasci ægritudinem. Nam in aĩalib⁹ cum nihil horum sit. tamẽ ægritudines pati cernimus. Epulæ re. aut abundãtes: aut variæ. Simplicis hærbæ: ꝓpter varietatẽ epularũ dixit simplicis hærbæ. Nec somnos: abrũpit cura: Ex cura eñ nimia vigiliæ procreant̃. Vris imparibus Bobus agrestib⁹ & ipis in æqualibus. Nam vri agrestes boues sunt vt dixim⁹ supra. Et hoc poetice dixit. Cæterum veritas hæc est cum mos esset sacerdotem Argiuam iunctis bobus ire ad templa Iunonis: & solenni die boues non inuenirent̃ pestilentia enim quę per Atticam vt diximus transierat vniuersa consumpserat: duo sacerdotis filij Cleobis & Biton matrem subeuntes iugo ad templa duxere.

Cleobis. Biton. Tunc Iuno ꝓbans eorum religionẽ obtulit matri id qd' vellet poscere filijs. Illa pia respõsione ait: vt quod sciret vtile dea mortalibus ipsa præstaret: altero itaq; die sacerdotis filij iuuenes reperti sunt mortui. Ex quo probatum est nihil esse morte præstãtius: quod Herodotus apud græcos plenissime cõmemorat in prima historia.

Donaria. Puluinaria. Donaria autem proprie sunt loca in quibus dona reponuntur deorum: abusiue autem templa. Nam ita & puluinaria pro templis ponimus: cum sint proprie lectuli: qui sterni in quibusdam templis consueuerant Aegre. Difficulter. Terram rimantur: in rimas agunt. Vnguibus infodiunt: Hyperbolice pro manibus.

MAN. ¶Profuit: alias. s. tunc vero exitio erat. Inserto ori immisso. Lenæos latices: vinũ De lenæo videto li. ij. Georg. Dij me. totum carmen parenthesin habet. Abiũgens: separans. Reliquit: legitur & relinquit: Electro. Omni auro inest argentum vario pondere alibi dena: alibi nona, alibi octaua pte: vbicũq; qnta argẽti portio est: Electrũ vocat̃.

Electrũ. Electri natura est lucernarum lumina clarius argento splendere: qd' & natiuum: & venena dephendit nãq; discurrunt in calicibus arquus cœlestibus similes cũ igneo stridore. Ply. lib. xxiij. ca. v. vide plura in Buco. Inertes: immobiles. Quid labor: aut benefacta iuuant. Oui. amor: lib. iij. inquit: Scilicet omne sacrum mors importuna profanat. Omnibus obscuras inijcit illa manus. Viue, tamen moriere pius: cole sacra colentem. Mors grauis a templis in caua busta trahet.

Mors. æqua. Atqui non massica: bacchi munera. Certe inquit non potentia vina illis nõ epulæ repostæ id est sæpius appositæ: ac per id copiosæ & varię nocuere: vti quidem hominibus accidere solet: nam clari fontes & flumina viua potum præbebant: frondes & hærbæ simplices pabulum ministrabant. Est itaq; metaphora ab edacib⁹ & ebrijs sumpta: in pestilentia enim maxime obest edendi luxus: hinc iubent medici eo tempore in eadem mensa diuersa cibaria esse nõ debere nec edenda esse: Nam non æqualiter digerunt̃. hinc generantur humores mali ægritudines facientes & pernecantes: vt etiã Auicenna tradit. Seneca etiam in epistolis inquit: ꝙ vbi sunt diuersa cibaria inquinant: non alunt: Pestisq; tempore vt medici aiunt: vina potentia longe obsunt: dulcia item & artificialia.

diu duraturas: ardebãt. i. incendebant̃ maiorib⁹ fumis: suos laniabãt dẽtib⁹ nudis. i. denudatis. id em̃ solẽt eg mordere volẽtes suos. i. ꝓprios artus discissos i. dilaniatos. iam sub morte egra i. egros faciẽte, aut extrema cum nõ ampli⁹ possint. Dij sup. cõcedãt pns. i. bonis & deorꝫ cultoribus meliora. s. oĩa aut culta: & inferãt sup. hostib⁹. s. regiõis & patrię pietatis, illũ errorẽ. i. furorẽ quẽ tũ eg ꝑpessi sunt. Honesta ẽ parẽthesis affectionis plena: & ꝑ aposiopesim vbũ subticẽs vt in pathicis locutionib⁹ solet. Aũt ꝓ sed ecce q̃si de repẽte & ex improuiso taur⁹ cõcidit. i. mortuus cecidit fumãs. i. cũ fumaret & impense laboraret sub duro vomere & vomit ore cruorẽ mixtum spumis: & ciet. i. excitat & ex imo pectore trahit extremos gemit⁹, arator it. i. abit & discedit tristis abiũgẽs. i. separãs & ab iugo dissoluẽs: iuuẽcũ. s. alterꝫ merẽtẽ. i. dolẽtẽ & mestũ morte fraterna. i. cõiugalis sui q̃ q̃si fratre i labore vsus fuerat: atq; arator relinqt ꝙ si legẽdũ est vt fere text⁹ hñt reliqt ordo ẽ. atq;. i. postq; iuuẽc⁹. s. reliqt aratra defixa i medio ope: vmbrę altorum nemorꝫ nõ pñt mouere animum eius & mollia prata nõ pñt mouere aĩm eius & amnis. i. riu⁹ q volut⁹ ꝑ saxa: petit campũ existens purior. i. defecatior electro. i. illo gñe metalli purissimo at. i. sed latera ei⁹ ima i. inferiora soluunt̃. i. labascũt: & stupor. i. hebetudo: vrget. i. obsidet: oculos inertes. i. parũ vidẽtes p̃ stupore & vertigine ex molestato cerebro procreata: ceruix. s. eius q sic stupet fluit. i. circumfertur & voluit̃ in morẽ flumĩs ad terrã pondere. s. corporis aut capitis: deuexo. i. deuoluto: quid labor sup. iuuat? qd bñfacta iuuant. i. ꝓsunt: qd iuuat inuertisse terras graues. i. pingues: vomere. i. ea pte aratri ab eo ꝙ terrã vomit dicta. q. d. nihil At q. i. sed qũo sup. id euenit? q. d. id mirari licet nã mũera Bacchi. i. vina: massica. i. in mãssico mõte Cãpanie crescere solita q̃ fortia sunt & homini nocere sueta: nõ nocuere. illis. s. iuuẽcis aratorijs: & epule repostę. i. abũdãtes & varie: aut sæpe sumpte: aut recocte: non nocuere illis: quia pascuntur frondibus: & victu simplicis hærbe: fontes liqdi sunt illis pocula. i. potus: atq; flumina exercita. i. purificata & vegetata nec torpentia: cursu. i. repẽtino fluxu: nec cura abrumpit somnos salubres: sicut hominibus solet: dicunt. s. seniores aut qui res priscas repetunt: boues quesitas. i. desideratas nec inuentas esse ĩ illis regiõib⁹: ad sacra Iunonis: nõ alio tẽpore q̃. s. hoc quo cuncte perierant: & dicunt currus esse ductos ad donaria. i. sacraria: hoc est repositoria rerum que dijs donant̃: alta. s. in capitolio constituta, vris. i. bobus silueitribus imparibus. id est indomitis & ob id impariter trahentibus: aut reuera imparibus: qa ne vri qdẽ pares tunc reperiri poterant (Alludit quidem pocta ad hystoriam Cleobis & Bitonis: sed non continuo loquitur de eis: nã non fuerãt illis regionibus hoc est in Italia & confinio eius: potuit aũt fieri vt consimili modo Romę sacrificarent Iunoni: cũq; boues deessent vris vterentur) Ergo qa. s. deerant boues aratorij: agricole sup. rimantur. i. sulcant egre. i. cũ difficultate: terram rastris. i. rastellis ligonib⁹ & marris: dentatis: & infodiunt fruges ipsis vnguibus & trahunt per altos mõtes plaustra. i. vehicula stridẽtia: ceruice contenta. i. contracta ꝓpter præssuram.

cialia. Somnos salubres. temperatus enim somnus: & qui nõ ex crapura & ebrietate venit instaurat spiritus in vigilijs resolutos membra labore fessa reparat. calorem stomacho subministrat: mentem purgat. denicq; totum corpus ad agenda omnia renouat. Immoderatus vero somnus corpus desiccat & infrigidat ac superfluitatibus replet flegmaticis. Superfluæq; vigiliæ calorem intendunt, corpus desiccant. Nec abrumpit: vti etiam hominibus accidit. adhuc enim perstat in methaphora. Quæsitas ad sacra boues: Herodotus. v. folio primi voluminis sic ait: Cum dies festus Iunonis apud argiuos esset: oporteretq;

o. miuno

omnino matrē horum (Cleobis videlicet & Bitonis) ad tēplū ferri bobus iunctis: nisq; boues ex agro eius ad horā p̄stō nō erat: tūc iuuenes exclusi tpe: iugū subeūtes: plaustrū ptraxerūt: quo mr̄ vehaẽ & q̄nq; ac quadraginta p stadia ferentes: ad templum peruenerūt. Quibus cū haec fecissent & ab omni coetu cōspectu fuissent: optimus obtigit vitae exit⁹ p quē deus indicauit satius esse homini mori q̄ viuere. Nam cum circūstantes Argiui laudibus tollerent: viri quidē cōsilium filiorū: foeminae vero eorum matrem: q̄ talib⁹ filijs praedita esset. Mater gaudio perfusa: tum liberorū facto: tum fama: ante simulachrum stans precata est deam: vt cleobi & Bitoni filijs suis daret id, qd' optimū esset homini cōtingere: post hanc p̄cationē: vbi sacrificauerūt: epulatiq; sunt quiescentes in ipso delubro: non sunt amplius excitati sed hoc vitae exitu perfuncti: quorū effigies tanq̄ virorum: qui optimi extitissent argiui factas apud Delphos collocauerūt haec ille. Cice. vero lib. j. Tuscu. sic ait: Primum argiae sacerdotis Cleobis & biton filij predicanẽ Nota fabula est: cum enim illā ad solenne & statutum sacrificium curru vehi ius esset satis longe ab oppido ad Fanum: morarenẽq; iumenta tūc iuuenes ij: quos modo nominaui veste posita corpora oleo perunxerunt ad iugum accesserunt. ita aduecta in fanum cum currus esset ductus a filijs. p̄cata a dea dicię. vt illis premiū daret de pietate. qd' maximū homini dari posset a deo post epulatos cū matre adolescentes. somno se dedisse. mane inuētos esse mortuos: hęc Cicero. Et vris imparibus. id poeticū est. Nā & Herodo. & Cice. ostēderūt aliter euenisse. de Vris aūt lati⁹ li. ij. Georg. Donaria. tēpla intelligit. multa em̄ illic dijs donanẽ. Rimanẽ. in rimas & sulcos agūt homines ipsi. Aegre. duriter difficulter. Cleobis Biton. Mors.

ASCENSIVS.

AS. ¶Non lup⁹ insidias. Docuit pecudum id est cicurum seu domesticorum aīaliū per dirā pestem absumptionē: nunc docet ferarū quoq; tam terrestriū q̄ marinarū atq; aeriarū miserabilē stragem atq; luē. Ordo aūt est. Lupus nō

Ordo. explorat. i. nō facit explorando insidias circū ouilia nec ob ambulat id est circum ambulat gregibus id est in pniciem gregum nocturn⁹ id est tempore nocturno. vt solet dū valet. quia acrior cura. s. instātis mortis domat illum. damme timidi & cerui fugaces id est assidue fugientes: & q̄bus tota salus est in fuga. nunc (pro tunc) in hac quam narro tēpestate. & inter canes & circum tecta fluctus proluit. i. p̄uoluit ad littora. aut aspergit supernatantem iā prolem immensi maris: & pro. i. omne genus natantum id est natare solitorū. p̄luit dico in littore extremo ceu corpora naufraga id est post naufragium p̄iecta ad littora. phoce insolite. s. magnitudinis. aut raro vise: sunt aūt vituli marini. fugiunt in flumina. & vipera id est serpēs illa nociua defēsa frustra id est neq̄q̄ latebris curuis vnde extrahi & in quib⁹ occidi nō poterat: iter. s. pestilētia: & hydri. i. serpentes aq̄tici. attoniti. i. stupefacti: squamis astantib⁹. i. erectis & auxiliantib⁹ qdē contra externa si q̄ vim iferrēt: sed non cōtra pestē intrinsecus grassantē Aer est nō equ⁹. i. iniqu⁹ & pestilens: ipsis auib⁹ qb⁹ tn̄ p̄priū est solū. & ille. s. aues p̄cipites. i. p̄cipitanter in terrā decidentes: relīquunt vitā. i. aīam sed aīa interit cū vita: vnde recte vitam dixit non qa derelicta maneret: sed qa quam illic habebāt in terris nō haberent sub alta nube. i. regiōe nubiū. Pręterea. i. est praeter hęc mala: nec refert id est quicq̄ ad rem facit aut rei. id cōmodi fert: pabula iam mutari & artes que site nocent id est officiūt: magistri id est peritissimi medici: hoc ē inuēta eorū: cessere. i. victi sunt a morbo & succubuerūt: chiron s. centaurus ille iustissimus phyllirides id est phillyre ex neptuno filius: & melampus purgator ille praetidum cū furore agitarentur: amythaonius id est amythaonis filius supple cessit. Tisiphone id est furia illa infernalis & penam & cedem inferens: pallida. s. ab effectu: aut quia in

Non lupus insidias explorat ouilia circum
Nec gregibus nocturnus obābulat. acrior illum
Cura domat: timidi dāmae: ceruiq; fugaces
Nunc interq; canes & circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolem & gen⁹ oē natantū.
Littore in extremo ceu naufraga corpa fluctus
a Proluit: insolitae fugiunt in[a] flumina phocae.
Interit & curuis frustra defensa latebris
Vipera: & attoniti squamis astātibus hydri.
Ipsis est aer auibus non aequus: & illae
Praecipites alta vitam sub nube relinquūt.
Praeterea nec iam mutari pabula refert.
Quaesitaeq; nocent artes: cessere magistri
Phylliri des Chiron amythaoniusq; melāpus.
Saeuit & in lucem stygiis emissa tenebris
Pallida Tisiphone morbos agit ante: metumq;:
Inq; dies auidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum & crebris mugitibus amnes
b Arentesq;[b] sonant ripae: collesq; supini.
Iāq; cateruatim dat stragem: atq; aggerat ipsis
In stabulis turpi delapsa cadauera tabo.
c Donec hūo tegere: ac foueis[c] abscōdere discūt
Nam neq; erat coriis vsus: nec viscera quisq̄
Aut vndis abolere potest aut vincere flamma:
Nec tondere quidē morbo illuuieq; peresa
Vellera: nec telas possunt attingere putres.
d Verum[d] etiam inuisos si quis tentarat amyctus:
Ardētes pabulae atq; immundus olētia sudor
Membra seq̄batur: nec longo deinde moranti.
e Tempore cōtractos[e] artus sacer ignis edebat.

PIERIVS.

a ¶Insolitae fugiunt In flumina phocae. In Longobardico legitur, ad flumina. Sed si, in flumina. Intelligimus eas immergi, neq; audere in siccum prodire, si, ad flumina, subaudiendum, a quibus auxilium petere viderentur. b ¶Arentesq; sonant ripae. In Romano codice. Horrentesq;, ob terros, scilicet Mugitus animalium, si, arentes, erit, vt illud Aridus altis montibus audiri fragor. c ¶Ac foueis abscondere discūt. In antiq̄ssimo qdē cod. fossis, legere ē. Sed ad valla & muros pertinent fosse. Hoc tamen loco non toleranda tantum, verum etiam decoris, & dignitatis plurimum habere videtur improprietas huiusmodi, ad cadauerum multitudinem, quae magno numero congregabantur, indicandam, q bus cō

SERVIVS.

¶Nec gre. no. Qd' ait nocturn⁹ figurate rem temporis ad personam transtulit. Obambulat. insidiatur. Cura. s. pestilentiae Timidi dāmae mutauit genus vt vitaret ομοιοτελευτον: Nā Hora. in foeminino gn̄e posuit dicēdo Et supiecto pauide natarūt ęquore dāmae. dicendo dāmas & ceruos errare cum canibus duo oñdit: & hos timoris & illos ferocitatis oblitos. Fugiūt q̄si timētes marinam pestilentiam. Ipsis est aer auidus non ęquus: Suis quodāmodo q̄ alarum velocitate supergredi aerem poterant pestilētem. Phillyrides chiron: medicinae inuentor: Saturni & phillyres filius. Amythaoniusq; Melāpus amythaonis fili⁹ καθαρτης id est purgator. nā Proetides ipe purgauit lustrationib⁹ quas inuenit: & hoc dicit conualescente morbo: nec medicinā prodesse nec religionē posse. Arentesq; sonāt ripae. Vult pestilentiā etiam elemēta sentire: Sicut aeneid. iij. Arebant haerbae & victum seges aegra negabat. nam segetem pro terra posuit. Nā neq; erat corijs vsus. Quippe morbo putrefactis. Nec viscera quisq̄ nec lauari nec coqui poterāt. Caro enim corrupta morbo quendā habet mucorē: qui nō pōt ablui quoniam omne corpus possidet: itē igni supposita. aut putrescit: aut durescit: nā nō coquitur Pabulę carbūculi: Immūd⁹ sudor: morbus pedicularis φθειριασις Sacer ignis: quē graeci ιεραννοσιον vocant. SER. Phillyrides.

MAN. ¶Explorat exq̄rit. p̄meditatur. Proluit aspergit lauat. Obambulat. circumambulat: Fugiunt in flumina tanq̄ haec salubriora essent Phocae: Vituli marini: quos vocant phocas ac dormiūt in terra: moreq; pecudum in eadem pariūt nunq̄ geminis plures educāt māmis foetū: nō ante duodecimū diē deducūt ī mare: ipsis in sono mugit⁹: vñ nomē vituli acceperūt nullūq; aīal p̄mitur grauiore somno: pēnis q̄bus in mari vtunẽ. humi quoq; vice pedū serpūt: Ply. li. ix. Hydri: serpentes aq̄tici: hydas enim hydosq;: & hydor aqua dicitur. Mutari pabula: Columel. libro. viij. cap. v. sic ait Quod si aegrotat vniuersum pecus: est remedium praesens & summum pabula mutare. & aquationes & totius regionis alium quaerere statum Phocae. Hydri.

statum cœli. Cutem vsq; si ex calore: & æstu cōcepta pestis inuasit: vt opaca rura: si inuasit frigore: vt eligāt aprica. Cessere magistri. Nō est in medico sem per releuetur vt æger Interdum docta plus valet arte malū. Oui. li. j. de ponto. Phillyrides thirō.

Chiron. hærbariā & medicamētariam a chyrone Saturni & philiyræ filio inuentas scri. Ply. lib. vij. Et medicinam ab ægyptijs: alij per arabū Babylonis & Apollinis filiū. Melāpus: is teste Homero li. xv. Odyssææ. Fuit amithaonis filius: patria argo q vt ait man tis fuit. i. vates. Vtq; Lactātius scri. li. iij. the. Prœti abantis filij ar giuorum regis insanas filias Melampus curauit: hærbariæ artis peritissimus: latius autem æglo. vj. Tisiphone. Tisis pœna: vltio punitio dicitur. Phone autem ac phonos cædes vel mors fertur. Alecto incestans dici potest. Megera vero a megero quod est odi ac inuideo. Hæ tres furiæ dicuntur. Metum: id est mortem. Inq; dies. i. quotidie magis Stragem: corporum prostrationem & ruinam. Cateruatim: multipliciter congregatim. Tabo: corrupto humore & sanguine. Abolere: purgare ita corrupta erant. Illuuie: squalore: immundicia sorde. Vellera. Varro li. ij. c. vlti. scribit q; lanam demptam ouibus scilicet & conglobatam: alij vellera: alij velumina appellant: ex quorum vocabulo ait: animaduerti licet prius lanarum vulsuram q; tonsuram inuentam. Qui etiam vellunt ante triduo ieiunas habent: q; languidæ minus ægre radices lanæ retinerent. Omnino tonsores in italiam primum venisse ex sicilia dicunt. Olim tonsores non fuisse assignificant antiquorum statuæ: q; plæræq; habent capillum: & barbam magnam: hæc ex Varrone. Attingere telas: p uenire ad telas. Putres: solubiles vti illud. Et zephyro putris se gleba resoluit. Vnde & penelope: vt Home. scri. quod interdiu texebat: noctu dissoluere solita est. Inuisos odiosos malis sequentibus. Ardentes pabulæ: pabularum duo genera sunt: altera est in qua per

Tisiphone. Alecto. Megera

Pabulæ. minimas pustulas cutis exasperatur: & rubet leuiterq; rodit: medium habet pausillo leuius: tarde serpit idq; vitium maxime ro tundum incipit: eadēq; ratione in orbem procedit: altera autem est quam agriam. i. feram græci appellant: in qua similiter quidem sed magis cutis exasperatur: exhulceraturq; ac vehemētius & roditur & rubet: interdū etiā pilos remittit: hæc Celsus lib. v. vbi etiā curationes docet. Contractos: correptos coinquinatos

Sacer ignis. Sacer ignis. i. execrandus. nā vt inquit Celsus li. v. Sacer quoq; ignis malis hulceribus annumerari debet. Eius duæ species sunt alterum est subrubicūdum: aut mixtum rubore atq; pallore: exasperatumq; per pustulas continuas: quarum nulla altera maior est: sed plurimæ perexiguæ in ijs semper fere pus: & sæpe rubor cū calore est: serpitq; id nōnūq; sanescēte eo qd primo vitiatum est: nonnunq; etiam exhulcerato: vbi ruptis pustulis hulcus continuatur: humorq; exit: qui esse inter saniem & pus videri potest fit maxime in pectore aut lateribus aut eminentibus partibus præcipue in plātis: alterum autem est in summę cutis exhulceratione sed sine altitudine latū sublividum: inæqualiter ramē mediumq; sanescit extremis procedentibus ac sæpe id quod iam sanum videbatur iterum exhulceratur: at circa proxima cutis: quæ vitium receptura est: tumidior & durior est: coloremq; habet ex rubro subnigrū hæc Celsus. Igni autem sacro vt Ply. docet li. xxx. medentur vermes terreni ex aceto illiti. Grillus cōtritus in manibus: adeps anseris viperæ caput asseruatum & combustū: deinde ex aceto impositum &c. Plura idem Celsus medicamenta ibidem edocuit. Colu. vero li. vij. c. v. sic ait. Est etiā insanabilis sacer ignis: quā pustulam vocant pastores ea nisi compescitur intra primam pecudem quæ tali morbo correpta est: vniuersum gregem contagione prosternit &c.

¶ Finit liber. III. Georgicon. Cū explanationibus eius.

bus cōdendis capatiore opus esset loco. Nemo vero ignorat fossas amplioribus spacijs produci solere, cum fouea quid angustius significet: vtputa scrobem, vel luporum decipulas, vel quid huiusmodi ad modicos vsus. ¶ Verum etiam inuisos. In Romano codice legitur, quin etiam inuisos.

¶ Contactos artus sacer ignis edebat. Vulgata quædam exemplaria legunt, contractos artus. Sed in Romano legitur mutato etiā numero, cōtactos sacer artus: ac quantum ad cōtactū pertinet, quod de contagiosa vi, pestilentiæ dicitur. Apud Liuium etiam in codicibus antiquis legas: vulgatiq; contactu in hoīes morbi. Qd in ipressis, attactu, non ita pprie hr.

☞ qa in vmbris versata: sæuit id est crudescit & sæua atq; immanis fit: & ipsa emissa tenebris stygijs. i. tristitiæ infernalis: in lucē id est ad regionē nostram agit. s. añ se morbos & metū. i. mortē q ex metu vel cū metu cōspicit: & ipsa surgēs. i. sursum agēs se: effert. i. extollit: caput. s. suū auidā scilicet cedis & sanguinis: i dies altius (bñ addit altius qa in dies & in horas particulā excessiuam expostulāt) hoc est in dies singulos maior est vis diræ pestis a tisiphone excitata: amnes & ripæ arantes. s. æstu aeris corrupti & colles supini. i. editiores hoc est oīa loca in quibus pecora pasci solebāt: sonant. i. resonant balatu pecor: hoc est ouiū: & crebris mugitibus. s. taurorum morientium: &. s. tisiphone dat iā stragē id est cumulum prostratorum ac morientium: cateruatim. i. per cateruas non per singula capita: atq; aggerat. i. accumulat in ipsis stabulis: quia efferri nequeunt præ multitudine: ipsa cadauera delapsa. i. quæ occiderant: turpi tabo donec. s. homines discūt regere. s. cadauera humo. i. inhumare: & abscōdere foueis: discūt autem experiendo quia multa infectio & nulla vtilitas ex cōseruatione cadauerum proueniret. Nam neq; vsus id est vtilitas: erat corijs id est pellibus e quibus coria parantur: nec quisq; potest aut abolere: id est purgare: viscera id est carnes vndis aut vincere id est excoquere: flāma id est igni. Nec scilicet pastores possunt quidem id est saltem tondere vellera peresa morbo & illuuie id est sanie & corruptione illuente id est intrinsecus imbuente nec possunt attingere. i. per laborem peruenire ad hoc vt ex eis habeant telas etiam putres: verūetiam. i. insuper: si quis tentarat id est conatus fuerat facere: amictus inuisos. s. a natura: hoc est quos natura inuidit & negauit mortalibus: pabulæ id est carbūculi & pustulæ ardentes. s. sacro igni: atq; sudor: immundus id est corruptus: sequebatur id est persequebatur & cōficiebat: mēbra olentia scilicet grauiter: hoc est fetida: & ignis sacer id est execrabilis & pestilentialis: edebat id est absumebat deinde tempore non longo id est non longum aut diu moranti: sed statim sub sequenti hoc est paulopost artus contractos. s. ab illis amictibus hoc est qui talibus vestiebantur etiam inficebant. Et hæc de his quæ in tertiū Georgicon adducta volumus.

Carmina Ouidii Nasonis.

PRotinus aerei mellis redolētia regna:
Hyblæas & apes aluorum & cærea tecta
Quiq; alibi flores: examina quæq; legenda
Indicat: humentisq; fauos cœlestia dona.

AN. MAN. Argumentum voluminis quarti.

QVæ sedes apibus: statio ve paranda reponit.
Lāguētū qq; signa docet: medicāq; salutē.
Nascēdiq; modū: Nympharū noīa multa:
Pandit Aristæi luctum: matrisq; fauorem.
Tum vatis Protei patriam: mores: speciesq;
Orpheus Euridicē stigia vt reuocat abvnda.
Examenq; apium tandem reparare docemur.

ASCENSIVS.

PRotin⁹ aerei mellis Tetrastichi Ouidiani. Ordo est: Vates sup. seu poeta Vergilius: īdicat. i. notificat hoc quarto libro: ptinus. i. statim aut ptinus. i. ampliter: regna. i. apum (q regē habent & ita aulā & regna) aluearia mellis aerei. i. ex aere collecti redolētia. i. suauiter fragrātia: & apes hybleas. i. optima mella facientes quales sunt hyblææ in sicilia: & tecta cerea. i. fauos aluorū p alueorū hoc est q sunt in alueis seu aluearibus earū: q; p &: flores q alibi. s. nascūtur q; apud hyblā vbi copia thymi nascit & indicat q examina sint legēda. i. colligēda vt habeātur mella aut reparāda & īdicat fauos humētis. i. melle fluentes dona cœlestia. i. beneficio cœli aut rore cœlesti collecta. ¶ Quæ sedes apibus &c. heptasticorū carminū Manci. vberius ex ordine q toto libro cōtinent explicātiū ordo est. Poeta reponit. i. doct⁹ ac emēdatius scribit: hoc quarto libro: q sedes ve p vel: q statio sit parāda apibus & docet quoq;. i. etiā signa lāguētū. i. lāguētiū apiū. s. & salutē medicā. i. ex medicina cōparādā & modū nascēdi vt. s. sine cōcubitu ore legant natos: & multa noīa nympharū inter quas aristei matrē noīat: & pādit luctum aristei ob demortuas. s. apes & fauorē mris: q cōsilium dederat adoriūdi ptei abs quo reparationē didicit. Tū. i. deinde pandit patriā. s. carpathon ptei vatis. i. diuinatoris ac futura vaticinantis: & mores. i. instituta eius & species: in quas. s. se trāsmutauerat: & pandit vt. i. qualiter orpheus reuocarat Euridicen coniugem suam: ab vnda stigia. i. ifernali quod fecit thraicia fretus cythara: & nos docemur tandem: reparare. i. instaurare examen. i. fetum apium scilicet extinctarum.

P. Virgilii Maronis Georgicon. Liber. IIII.

Rotinus aerei mellis cœlestia dona
Exequar: hanc etiam mecœnas aspice partem.
Admiranda tibi læuium spectacula rerum:
a Magnanimosq; duces totiusq; ex[a] ordie gẽtis.
b Mores & studia & populos & prælia[b] dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria: si quem
Numina læua sinunt auditq; vocatus Apollo.

PIERIVS.

a ¶ Totiusq; ex ordine gẽtis. In Roma. codi. atq; etiã in Medi. legit̃ absq; ex, ꝑpositiua particula, Totiusq; ordine. In alijs antiquis codi. ex, habet̃, in quo animaduertendũ esse synizesin ex duabus vltimis syllabis, in Totius, si lectio ea, Totiusq; ex ordine gẽtis, admiratur. Verum ego crediderim ex, insertum ex Paraphrasi, recteq; legi. Dicam ordine. b ¶ Mores & studia & populos, & prælia dicam. In Ro. prœlia, per œ, & in antiquissimo alio codice vno minus &, legitur q; in vulgatis habeatur exemplaribus, in hũc modũ, Mores & studia populos & prœlia dicam. Voluerũt enim studia suspendere & absq; &, coniunctiuæ particulæ interiectu sententie reliquum subiungere. Sed enim particula illa ter iterata me nihil offendit: & præter id, quod numerosiorem versum facit figuram etiam non inelegantẽ adstruit.

SER. PRotinus aerei mellis cœlestia dona Exequar: rhetorice dicturus: de rebus minimis magna pmittit: vt & leuem materiã subleuet: & attentũ faciat auditorẽ. Sane perite: quoniam scit breue esse opus hoc de apibus & intra paucos versus posse cõsumi: vsus est trãslationibus: ad dilatandã materiã dicẽs apes habere reges ꝑtoria vrbes: & populos. Sane sciendũ vt supra diximus vltimã partẽ huius libri esse mutatã: nam Galli laudes habuit locus ille q nunc orphei cõtinet fabulã q̃ inserta est postq; irato Augusto occisus est Gallus. Protinus: deinceps: exide etiã floridũ agrũ exequar, sicut sum cæteros executus. Et aerei mellis dicit quia mel ex rore colligit̃: q vtiq; ex aere defluit: vñ est & cœlestia dona. i. mun⁹ deoꝝ: antea eñ mel inueniebat̃ in folijs. Vt, Mellaq; decussit folijs. Hãc etiã: sicut supiores. Admirãda tibi. Audies ex rebus leuibus digna stupore esse in apibus proceres & tanta certamina. Mores: qa castæ sũt vt illũ adeo placuisse apibus mirabere morẽ. Et studia: vt tãtus amor floꝝ & generãdi gloria mellis. Et populos. Vt binæ regum facies ita corpora plæbis. Et ꝑlia dicã: vt, Erũpũt portis concurrit̃ æthere in alto. In tenui labor at tenuis nõ gloria. Cõpẽsatio est laboris q magnã dat gloriã si fuerit materia exilis ornata. Numina læua: Prospera: vt alibi: intonuit læuũ. Auditq; vocatus Apollo. Aut quasi poeta Apollinẽ inuocat: aut quasi pastoralẽ deũ: nam Apollo Nomius dicitur.

¶ Attẽde qd dicat Ser.

PRO. PRotinus aerij mellis cœlestia dona Exequar. Quidã dicũt mel i aere nasci. Quidã apes colligere quo tpe in ida Iuppiter nutriebatur tum primum ex aere fluxisse: eoq; ipsum alitum.

MAN. Aristæ⁹. PRotinus aeri mellis &c. Aristæus de quo latius in primo libro Geor. habet̃: primus & apium & mellis vsum & lactis coagula hoĩbus tradidit vt Iusti. li. iij. scri. Diod. quoq; in fine libri quinti cũ Iustino cõuenit: dicit em q nymphis a matre traditus est nutriendus: a quibus cũ lac coagulare mel atq; oleũ conficere didicisset primus ea in vsum hominum traduxit vnde a posteris vt deus cultus est. Quando vero & in qua regione primum natæ sint apes videto Colu. lib. x. capite. ij. Est autem apis res præcipui quæstus quum fauet vt testatur Ply. libro. xxj. Protinus aerei mellis: de protenus: & protinus videto latius in Tityro. Protinus, id est statim continuo vel deinceps præterea: vtrũq; enim cõuenit: nam Caper. scribit protinus per i, aduerbium esse temporale id est statim. & Priscia. libro. xv. scribit esse aduerbium ordinatiuũ: vt deinde, præterea, continuo. Aerei mel. Venit mel ex aere & maxime syderũ ex ortu. Itaq; cũ prima aurora folia arborum melle rosida inueniuntur at si qui matutino sub dio fuere: vnctas liquore vestes capillumq; concretum sentiunt siue ille est cœli sudor: siue quædam syderum saliua: siue purgãtis se aeris succus siue aquæ est & purus ac liquidus ac suæ naturæ quasi defluit. Ply. libro. xj. Hanc aspi. partem attentũ hic mecœnatem reddit rogando vt hæc quoq; aspiciat. Admiranda tibi attentum iterum: reddit promittens se de rebus mirandis verba facturum: exponensq; etiam numero res de quibus dicturus est. Duces apium reges Mores instituta & communes omnium consensus. Studia: occupationes: labores. Populos: progeniem. In tenui labor: est enim difficile minima exornare atq; extollere & contra maxima læue est. Sunt em̃ referta bonis pluribus. Numina læua sinunt. i. aduersa: nã deos quosdã vt ꝓdessent celebrabant: quosdã vt ne obessent placabãt.

ASC. PRotinus aerei mellis. Admirabili artificio rẽ tenuẽ extollit poeta: sic enim de apibus tractat vt res diuinas & heroicas aptissime inserat: diuinas qdẽ vt vbi dicturus est. Esse apibus partem diuinæ mẽtis & haustus. Aethereos heroicas quidẽ: qa admirãda tibi læuiũ spectacula rerũ magnanimosq; duces &c. Ordo ẽ. O mecœnas ego exequar. i. in executione cœpti operis pscribã ꝓtinus. i. statim: vel oĩno: & quasi porro tenus. i. ampliter dona cœlestia. i. bñficio cœli aut in aere collecta mellis aerei. i. qd' rore & floribus in aere vt dixit de apibus colligit̃: aspice. s. fauẽter: etiã hãc partem sicut sup. reliquas aspexisti: qa statim in principio primi libri mecœnatẽ nũcupauit. Aspice in quã: qa ego dicã tibi spectacula rerũ læuiũ vtpote apum q̃ inter aĩalia nobis commoda minima habẽt corpuscula: admiranda. i. digna admiratione: qa admirabere morẽ q nec cõcubitu indulgẽt: itẽ q rege incolumi mẽs oĩbus vna est atq; alia multa: & duces magnanimos qui aĩas ĩ vulnere linquũt: & mores & studia totius gẽtis. i. generis apũ videlicet q̃ more humano instituta & exercitamẽta habẽt: & dicam populos. i. vulgus apũ & ꝑlia q̃ scilicet ab eis committunt̃: qa illis ira modum supra est. Labor sup. erit mihi. s. in tenui. i. in re exili & modica at. i. sed: gloria nõ sup. erit tenuis. i. exilis & modica si numina læua. i. glĩæ humanæ inimica: sinũt quẽ. i. aliquẽ gloriose dicere: hoc est si numina inimica inferoꝝ nõ obstiterint: & si appollo q deus superus est & poetis beniuolus esse solet vocatus in auxiliũ meũ audit. i. exaudit. s. me: hoc est. si aspirat cœptis meis: hæc de mẽte Aulij gellij: vt Beroal. in Ser. annorauit sic scribẽs. Romani antiqtus deos quosdã vt ꝓdessent colebãt quosdã vo ne obessent placabãt. Cũ iouẽ igit̃ & dijouẽ a iuuãdo noĩa essent veiouem appellauerũt dempta atq; detracta iuuãdi facultate: vt autor est Gellius in. v. simulachrũ em̃ veiouis sagittas tenet q̃ sunt videlicet paratæ ad nocendũ quapropter eũ deũ plæriq; Apollinẽ esse dixerũt: ꝑterea Vergiliũ quoq; aiunt multæ antiqtatis hoĩem sine ostentationis odio peritũ: numina læua depcari in his versibus. In tenui labor at tenuis nõ gloria si quẽ Numina læua sinũt: auditq; vocatus Apollo. Significat em̃ quãdam vim esse hmõi deoꝝ in lædẽdo magis q in iuuãdo potentẽ. Et ita fm Gel. autorẽ: q perq; scire & adamussim vergilianã maiestatẽ pẽsitauit. Exponemus potius Numina lædẽtia q iuuãtia. Et qm̃ in Gellij mẽtionẽ incidimus admonẽdi sunt illius scriptoris sectatores: vt locũ emendẽt in eo capite in quo de veioue differit deprauatũ: cũ in oĩbus passim codicibus Gellianis hæc verba legant̃. In his dijs quos placari oportet: vti mala a nobis vel a frugibus natis amoueant̃ arũgus habet̃ & robigus. Mendũ est maximũ in nouissimis trib us verbis qd' nisi emẽdet̃ difficultates pariet inextricabiles: nos vero marte nostro: ita correximus. Auerũcus habet̃ & robigus & ita corrigendũ esse censemus fulti autoritate eruditissimorum: nãq; aueruncus deus est q malorum aduertendorum causa colebatur ab aueruncando nominatus: vt docet. M. Varro in libris de lingua latina: auerunca re autẽ vocabulo antiquo significat auertere atq; depellere quã dictionem vsurpat Liuius sic scribens in. viij. placuit ad aueruncandam deum iram victimas cedi: & in. x. prodigiorum auceruncandorum causa supplicationes in biduum senatus decernit. Cice. ad Atticum in epistolis sic scribit. Certe contra igitur inquis dij aueruncent. Cato quoq; in re rustica vi duertatem inquit vastitudinemq; : calamitates: intemperiasq; prohibesis defendas

Ordo.

Bero.

Auerũc⁹ auerũco.

¶ auerruncescq. Et fest. pacuuianũ dictum amentiam auerruncassent tuam interpretatur id est auertissent. Auerruncum itaq deũ romani colebant & ab eo precabantur vt pericula auerruncaret hoc est auerteret amoliretur atq propulsaret: legatur ergo apud Gellium: Auerruncus non autem arungus. Cum arungus nihil significet: & dictio sit illiterata: Aruuncus apud Plynium accipitur .p. villo q a capellarũ mento dependet. Sed hoc & id genus sexcenta alia quae apud scriptores in latina lingua reperiũtur ptim obscura partim deprauata tractantur ac enodantur a nobis vberiori volumine quod quotidie cudimus: & adhuc sub incude est quod edetur in tempore. in quo omni studio ac vigilia contendimus laboramus enitimur pro virili pte de latine linguae sectatoribus bene mereri. Hec ille. ASCENSIVS.

Aruncus

SERVIUS

SER. ¶ Principio sedes: dicit vbi aluearia ponenda sint: in qua re satis perite & ea q̃ abesse debeant. s. ne noceant apibus & quae debeant adesse Verg. optime commemorat. Sane sciendũ quoniã supra ait Magnanimosq duces: ideo intulit modo sedes statioq quam translationẽ diligenter reseruat. Hœdiq petulci. Lasciui & exultantes: & petulci dicti ab appetendo: vnde & meretrices petulcas vocam⁹. Picti terga lacerti. picta terga hñtes. Pinguib⁹ a stabulis: pleis sicut ẽtiã nes res tenues noiam⁹ ecõtrario. Meropesq aliaeq volucres dicẽdo aliẽ volucres ostendit meropes esse aues. sunt aũt virides & vocanẽ apiastrae quia apes comedũt. Et manib⁹ pgne nomẽ posuit pro noie. Nã phylomela in hyrundinẽ versa est. pro qua pgnem vel quasi sororẽ posuit: vel quasi eã q̃ fuerat illi⁹ sceleris causa. Nam ipsa miserat Tereũ ad ducendã sororem. Dulcem nidis immitibus escã. i. crudelibus pullis qui apum morte nutriuntur.

CONS. Progne. philomela. ¶ Iacobus aũt Constantius phanensis ostendit pgnes & philomelae fabulam variari collectaneorum suorum. c. xxiiij. his verbis. Excuberam olim adolescentulus tetrastichon epitaphiũ in octauiam cleophilum vatem fanensem cum quo ipsas perijsse gratias & musas dixerim adeo lepidos illicibiles. dulces. sonoros versus componebat. In eo prognen posuimus pro luscinia. Qđ statim vt exiuit in publicum a duob⁹: qui in romana academia profitebantur: fuit cum derisu authoris tanquam protritae fabulae parum conscij damnatum. Quapropter vt ei: qui superest (nã alter humanis decessit) ostendam inscitiam suam: atq hoc exemplo doceam alios. quicunq sunt natura propensi ad cauillandũ in alienis rebus non esse de subito iudicium proferendum producere authores statuo: a quibus consilium cœpi cum prognen pro luscinia scripsi. Zenobius in prouerbiorum epitomatibus vbi adagium hoc exponit δαυλίαν κορώνην id est dauliam cornicem prognen ait in aedona. id est lusciniam & philomelam in chelidona. id est hyrundinem fuisse mutatas. Cui suffragatur illud quod in aristophanis in ranas commentario legimus: ityn aedonis filium lugubri eius cantilena defleri & ne quis graece literaturae ignarus confingi haec a nobis fortasse existimet: afferã & Marci varronis in de lingua latina testimonium: q sic scribit. Lusciniola & luctuose canere existimatur atq esse ex attice progne in luctu facta auis. Quin & probus virgilianus interpres in hyrundinem inquit philomela fertur ab alijs non progne versa. Agnoscat igitur errorem suum meorum carminum vellicator & discat domi interdum nostrae meliora nasci q̃ suae.

PRO. Merops ¶ Petulci: lasciuientes hœdi. Aut errans bucula. c. vaccam dicit Meropesq. a. q. v. Meropes dicuntur aues quas in Italia vocant barbaros: quarum vox quia multiplex capit partitionem voces meropes appellantur graece a merismo. quem graeci vocant: nos partitionem vocis: quam idem ὄπα dicũt glossematicos. Et ma-

Progne. nibus progne. p. s. c. Hyrundo quondam progne Pandionis filia. quae cum filium suum Ityn coniugi pro epulis apposuisset. propter quod in auem mutata est: ideo dixit. Et manibus progne. p. s. c. in hirundinem Philomela fertur ab alijs non progne versa.

MAN. ¶ Sedes apibus: sedes apibus collocanda est contra brumalem meridiem procul a tumultu & cœtu hominum ac pecudum nec calido loco nec frigido. nam vtraq infestantur: haec aũt ĩma parte sit vallis. sic enim facilius apes ascendunt quum prodeunt pabulatum. cum onere autem per procliuia non aegre deuolant. Columella libro. x. capitu. v. Hœdiq petulci: hoc epitheto primus lucretius vsus est. dixit enim libro. ij. Praeterea teneri tremulis in vocibus hœdi Corniferas norunt matres agniq petulci. Macrob. libro sexto. Petulci lasciui. Insultent insiliant. Bucula: a boue diminutiuum est. Surgentes crescentes. Squalentia: splendida. Pinguibus: pinguia propter mel ait. Meropesq: hae aues cunabula in terra faciunt: corporis grauitate prohibitae sublime petere genitores suos reconditos pascentes pallido intus colore penarum superne cyaneo: priori subrutilo. Nidificant in specu sex pedum defossa altitudine. Plyn. libro. x. capitu. xxxix. aliter gauli dicuntur vt aiunt vulgo etiam ieuoli. Progne: in hyrundinem philomela fertur ab alijs. non Progne versa. Id autem Varro etiam asserit: dicitur enim Lusciola q lu ctuose canere existimatur: atq esse ex Attica progne in luctu facta auis latius tamẽ de Progne videto librum sextum metamorpho. Pectus signata. occiderat enim itym filium Hinc ait etiam Ouidius. Neq adhuc de pectore caedis Excessere notae: signataq sanguine pluma est.

Principio sedes apibus statioq petenda:
Quo neq sit ventis aditus: nam pabula venti
Ferre domũ phibẽt: neq oues hœdiq petulci
Floribus insultent: aut errans bucula campo
Decutiat rorem: & surgentis atterat haerbas:
Absint & picti squalentia terga lacerti.
Pinguibus a stabulis meropesq[a] aliaeq volucres
Et manibus progne[b] pectus signata cruentis
Omnia nam late vastant ipsasq volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam:

PIERIVS.

a ¶ Meropesq aliaeq volucres. In Mediceo cod. nõ est geminata particula, q. sed merops aliaeq ve, legitur: magis tamen
b placet geminari, vt in alijs codicibus habeẽ. b ¶ Et manib⁹ progne pectus signata. In romano codice & aliquot alijs antiquissimis, progne, scriptum est, veluti greci faciunt πρόκνη Quos & Romani sequuti sunt, vt ex antiquis inscriptionib⁹ quas Romae obseruauimus videre licet. In Quirinali enim haec ita habentur.

P. VALERIVS BASSVS PRAEFECTVS FABRVM ET CAECILIA PROGNE DIANAE VALERIANAE. D. D.

Quod epigramma ideo libuit adnotare quia meminerã Iouianum pontanum litteratissimũ priori aetate virũ solicitũ super hac dictione fuisse, quia prochne per. ch. in apulia scriptum reperisset. Quod vero malunt nunc, progne, per. g. septimam litteram scribi nõ difficulter admiserim, quia. c. cognationem habere cum. g. & saepe eas inuicem succedere alibi demonstratum est.

ASC. ¶ Principio sedes & c. Hec est prima pars executionis in hoc opere in qua vt a Mancinello praenotatum est poeta de sedib⁹ seu stationibus apum disserit dicẽs. Principio id est pro primo praecepto sedes & statio id est habitatio (sed exeuntibus iunioribus videtur statio: ea enim est vbi naues ad tempus stant residentibus autem senioribus sedes est) est petenda. id est, diligenda apibus datiuus est vtilitatis nõ passionis: hoc est nõ ab apibus (nõ enim illis praecipit) sed ab agricolis pro apibus. Quo id est ad quam sedem & stationem aduerbium pro nomine: neq sit adit⁹ id est afflatus ventis (nam venti prohibent. i. impediunt ferre domum pabula: vt thymum & cũ mella) neq oues ve pro vel hœdi petulci. i. petulantes & lasciui cuncta lacessentes insultẽt. id est frequenter insiliant floribus & ita. s. decutiant rorẽ aut neq sup. bucula id est iuuenca aut iunior bos: errans id est pascens vagando: campo id est per campũ decutiat. i. concutiendo deijciat rorem & atterat herbas surgentes quibus. s. pabula atq fauos colligerent apes. Et lacerti picti: terga squalentia: id est lubrica & immunda hoc est habentes terga picta. i. maculis distincta absint a stabulis. i. aluearibus in quibus stationem habent dictũ est apes pinguibus. i. plenis & melle distentis: & meropes volucres ille & alie volucres quae. s. apes deuorant & progne hoc est hirundo in quam versa putatur signata pectus. i. pectus habens signatum: manibus cruentis. s. sanguine filij quem patri epulandum dederat: sup. absint a pinguibus stabulis. Nam huiusmodi vastant omnia late & ferunt ore ipsas volantes scilicet apes appositorie escam vel in escam dulcem immitibus nidis. i. in quibus pulli sunt ex rapina pascendi. posset etiam ordo esse ferunt nidis. id est ad nidos. Item sic & ipsae aues volantes ferunt ipsas. s. apes: quia volando captando apes. sed in idem redit.

¶ Ad liquidi

At liquidi fontes & stagna virentia musco.
Adsint: & tenuis fugiens per gramina riuus:
a Palmaq; vestibulū aut ingens oleaster obūbret[a].
Vt cum prima noui ducent examina reges
Vere suo ludetq; fauis emissa iuuentus:
b Vicina inuitet decedere[b] ripa calori:
Obuiaq; hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium seu stabit iners seu profluat humor
Transuersas salices & grandia coniice saxa.
Pontibus vt crebris possint consistere: & alas
Pandere ad æstiuum solem: si forte morantis
Sparserit: aut pceps neptuno imerserit eurus.
Hæc circum casiæ virides: & olentia late
c Serpilla[c]: & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat: irriguumq; bibant violaria fontem.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At liquidi fontes. Postq; designauit q abesse debeant apibus & aluearijs nunc quæ adesse ve describit dicens. At.i.sed fon- Ordo. tes liquidi.i.puri & lympidi & stagna virentia musco.i.in qb9 crescat muscus viridis & riuus tenuis.i.exilis ne murmure.s.aq̄ impetuose decurrētis offendantur apes fugiens.i.recurrens p gramina adsint.s.ad aluearia & sedē stationemq; apiū & palma.i.arbor illa longissimis frondibus aut oleaster.i.olea siluestris ingens.i.ingentes ramos expādēs obumbret vestibulum.i.paruū stabulum hoc est primū introitū stationis: vt cum.i.qñ reges.i.primores apum regali more viuentes: noui.s.ad nouam pubē regendam electi ducēt.i.educent suo.i.oportuno & debito vere: prima examina.i.primos fœtus apum & iuuentus.i.multitudo iuniorum apū emissa.i.educta tunc primum: ludet fauis.s.a se collectis: ripa vicia inuitet.i.alliciat: decedere calori ad frig9 opacum i ripis: & vt arbos.s.palma aut oleaster obuia.i.obiecta decedere volentib9 teneat.i.imoretur. hospitijs.i.sedib9 frondentibus nup captis frondentibus.i.ramorum frondentium. hoc est vt pter amenitatē riparū alliciant exire aluearijs sed propter amenitatem arboris redeant nec sedes mutent. Seu.i.siue humor.i.aquæ vicina: stabit.i.stagnabit: iners.i.torpens seu pfluat coniice salices transuersas.i.in trāsuersum: & saxa grandia in medium.s.eius hoc est humoris seu aque vt.s.apes possint consistere.i.requiescere crebris pontibus.i.lignis aut lapidibus iniectis quibus vt hoies pontibus vtanē: & possint pandere.i.explicare alas ad solem estiuum: si forte. Eurus ventus ille impetuosus sparserit.i.dispersērit.s.apes morantis.i.tardius redeuntes dum enim incumbentem pluuiam pcipiscunt non solent abire a stabulis longius saltem: & si forte abiuerint præcipites redire. si quæ autem imorate fuerint ne alis humidis immerganē dum aquā peruolare cupiant monet pontes constituere: & si eurus præceps.i.p̄cipitanter flans & ingruens: immerserit neptuno.i.aquis quibus neptunus preest Casiæ.i.hærbe ille odorifere virides floreanē sup. circum hæc.s.dicta loca ac stabula apum: & serpilla olentia late: & copia.i.abundantia & vbertas: thymbre in phrygia abundantis a q̄ apollo thymbreus dictus est spirantis.i.fragrantis grauiter id est potēter: floreat circum hęc & violaria.i.violarum frutices aut copie earum aut loca in quibus nascuntur: bibāt circum hæc: fontem irriguum.i.irrigantem: hoc est habeant etiam hærbas odoriferas in confinio ad pastum & mellificium.

PIERIVS.

a ¶Aut ingens oleaster obumbret. In Romano codice, & in quibusdam alijs peruetustis codicibus, Inumbret, legitur: sed plures, obumbret, habent. b ¶Vicina inuitet decedere ripa calori. In Romano codice. discedere est. Sed decedere magis probatur, & signatissime positum est. c ¶Et olentia late serpilla. In Romano codice. Serpulla. de qua scriptione plura diximus in Alexi.

SERVIVS.

SER. ¶Et tenuis fugiens. Suspendendum est tenuis ne incipiant esse duo epitheta: qđ apđ latinos cōstat esse vitiosum Vere suo: sibi grato & aptissimo. Vicina in. de. ri. ca. vt æstus possint aquarū vicinitate vitare. In mediū. Ordo est in mediū transuersas salices & grā. cō. sa. Pontibus vt crebris Velut pontib9 nam nō sunt pōtes. Si forte morātes tarde remeātes ex pascuis. Neptuno immerserit. Deum pro aqs posuit. Grauiter spi. co. thym. genus est hærbæ abundantis in phrygia. Grauiter aūt mō: bene & multum significat alias male: vt, Aut vbi odor cœni grauis: itē graue olētis auerni. Violaria loca vbi nascuntur violæ.

MAN. ¶At liquidi fontes: Varro etiā lib. iiij. ca. xvj. docet pPe apiariū debere esse loca vbi pabulum sit frequens & aqua pura. Si pabulum naturale deest serenda sunt rosa serpillum apiastrum papauer faba lēs pisum ocymū medica. maxime cytisum quod valen- Citisum. tibus vtilissimū est etem ab æqnoctio verno florere incipit & pmanet ad alterum ęquinoctium autumni: sed vt hoc aptissimum ad sanitatem apiū: sic ad mellificium Tymum. Musco: viridi lanugine Vere suo sibi conuenienti. Fauis: Fauus est quem figunt Fauus multicauatum e cæra cum singula caua sena latera habeant singulis pedes dedit natura. Varro libro. iij. Iuuentus: apium pgenies: Hospitijs. sedibus aquam liquidam. vnde bibāt esse oportet: eamq; propinquam quæ prætersfluat aut in aliquē locū influat: ita ne altitudine ascēdat duos aut tres digitos in q̄ aq̄a iaceant teste aut lapilli ita vt extent paulum vbi assidere & bibere possint: in quo diligenter habenda cura vt aqua sit pura quod ad maleficium bonum vehementer pdest. Varro. li. iij. In medium. Ordo est in medium coniice salices &c. Morantis: dum pabulantur.s. Neptuno aquis ipsis casiæ. de his videto in alexi. Sic etiam de serpillo. Thymbræ hæc aliovo- Thymbra. cabulo satureia dicitē: seritur mense februario. Ply. lib. xix. Colu. vero lib. x. capi. iiij. sic ait: aut etiam thymbræ vel nostratis Cunelæ: quam satureiam rustici vocant. in Ply. autem libro. xx. Cu- Saturei. nilia semper legitur.

Ipsa autem seu corticibus tibi suta cauatis
a Seu lento fuerint aluearia[a] vimine texta:
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems: eademq; calor liq̄facta remittit.
Vtraq; vis apibus pariter metuenda. neq; illæ
Nequicq̄ in tectis certatim tenuia cæra
Spiramenta linunt: fucoq; & floribus oras
b Explent collectumq; hæc ipsa ad munera glutē[b]
Et visco & phrygiæ seruant pice lentius idæ.
Sæpe ēt effossis (si vera est fama) latebris
c Sub terra[c] fodere larem. penitusq; repertæ
d Pumicibusq; cauis exesæq; arboris antro[d]
Tu tamen & læui rimosa cubilia limo
Vnge fouens circū: & raras supiniice frondes.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Ipsa aūt seu corticib9 &c. Docet aluearia cōficere oñdens ex q̄re & q̄ forma fieri debeant. Ordo. ¶Ordo est. aūt p sed ipsa aluearia (si nō scribendū est aluaria: qđ ab aluo formeē sicut ab alueo aluearia dicim9: est cōtractio vocaliū in vnā syllabā: & pnunciandū quasi aluaria).i. domicilia apū seu fuerint tibi suta.i.consuta & cōsuendo formata: sup. ex corticibus cauatis: extractis.s.lignis. seu fuerint texta.i.cōtexta vimie lento.i flexili: sicut ex culmis frumentaceis ēt fiunt ex quacunq; ergo materia formata fuerint: habeāt angustos.i.cōtrictos. adit9 i. accessus. Nā hyems cogit.i.cōstringit & cōtrahit mella frigore qđ.s.p latos adit9 intraret: & calor.s.æstiuus: remittit.i.diffluere facit eadem.s.mella liquefacta id resoluta. & vtraq; vis.i.vio-

lentia

SERVIVS.

SER. ¶Vtraq; vis apibus pariter metuenda. tā caloris q̄ frigoris. Qđ licet vtrunq; æquali modo metuendū sit: tñ dissimiliter nocet. nā calore liquefacta defluūt mella quæ si fuerint frigore condurata constrictas apes interimunt Spiramenta. Exit9 alibi Sæui spiracula ditis. Fucoq; genus est hęrbæ: vnde tinguntur vestes. Fucum aūt & flores p cæra posuit: quā ex his colligunt rebus. Hæc ipsa ad munera: ad officia coangustandaq; cauernaq;. Et visco & phrygię ordo est seruant glutē qđ est lenti9 & visco & phrygiæ idæ pice. Seruāt aūt mire ait. nā apes pilas q̄sdā aluearib9 faciūt de qbus postea cęrea tecta cōponunt. Si v̄a est fama. si credendū est apes posse terrā effodere. Et leui rimosa cubilia limo: alij & lenu legunt. Vnus tñ sensus est: Nā

Neu propius tectis taxum[e] sine: neue rubentis
Vre foco cancros. altæ neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis: aut vbi cõcaua pulsu
Saxa sonant. vocisq; offensa resultat imago.

PIERIVS.

a ¶Seu lento fuerint aluearia vimine texta. Quamuis, aluearia, quinq; syllabarum numero p synizesin dictione integra scribendum esse nonnullorum codicum consensu, & Capri grammatici oseruatione monemur. Pleraq; tamen exempla ria vetera, aluaria, legunt, quã lectionem Flauiuus sosipater agnoscit. vbi dicit, aluaria, neutraliter dicuntur. Vergilius, seu lento fuerint aluaria vimine texta q̄uis Cicero dixerit, apes in alueariũ concesserant, in œconomico, singulariter. Aduertendum vero, nunqd apud sosipatrum codex mendosus sit ea dictione neutraliter dicuntur, pro pluraliter vt respondeat ad illud quod Cicero singulariter protulit. In antiquo sane codice Carisij neutraliter legi, & aluaria quadri syllabum. b ¶Collectumq; hæc ipsa ad munera gluten. Obseruat carisius Gluten a vergilio dictum, quod alij Glutinum dixere: vt apud scaurum legere est, dædalum inuenisse glutinum, & apud Salustium quasi glutino adolescebant c ¶Sub terra fodere larem. Sunt codices, in quibus, sub terrã, sit, In Mediceo, sub terras. Atq; etiam fouere larem, quod satis videbat superiore versu, ac eodem membro dictũ, effossis latebris. d ¶Exesęq; arboris antro. In codicibus nonnullis manu scriptis legere est, Arboris aluo. Sed antro, per hyperbolem longe melius videt, ac figuratius. e ¶Neu propius tectis taxum sine. In Oblongo codice vaticano legere est. Neu propius Taxum tectis sine, propter sibilum vero duorum, ss, credi derim ea transposita.

hoc dicit qd' ille nimio labore pficiant: tu læui iunge rimosa cubilia circumfouens limo & raras frondes supinijce. Qd' ideo fit ne vellim⁹ crepet: vel cauernę aut sole penetrent aut frigore. Taxũ sine: venenatã arborẽ: ipe in Bucolicis. Sic tua cyrneas fugiant examina taxos. Mel ei exi de pessimũ gignitur. Rubentes cãcros. Odore em̄ ipo peunt. Rubentes aũt quum vruntur: nõ q per naturã sint huius coloris: Altę neu crede paludi: ne facile mergantur. Vocisq; offensa: resonat echo repercussa. quam apes vehementer horrere manifestũ est.

MAN. ¶Ipsa aũt. aluearia sunt optima cortice. secunda ferula: tertia vimine Ply. li. xxj. ait: q; alij faciũt aluos ex viminibus: alij e ligno ac corticibus: alij ex arbore caua alij fictiles: alij etiã ex ferulis q̄dratas: longas pedes circiter tres latas pedẽ: hæc oĩa vocãt a mellis alimonia aluos. Aluearia hoc alueare & hoc aluearĩũ: hæc alu⁹ & hic alueus: sic tymus & tymũ Cytisus & cytisum legimus in Var. Colu. & ply. sic etiam satureiam in singulari & satureia in plurali repimus. Angustos aditus. Colu. docet lib. x. aditum fore capacem vnius apis tm̄ modo sed pluresesse debere quo facili⁹ apes intrent exeantq;. Certatim. cum certamine. Tenuia spiramenta rimulas. Linunt inungunt: Circumlini aluearia fimo bubulo vtilissimum inquit Plynius libro xxj. Fucusq;: est fucus rubea hærba q̄ vestes tingũtur phycos em̄ color dicitur. Et flo. flores quoq; latiores aditibus circũstruunt apes: vt Plynius scribit. Oras: fissuras Gluten confectionem quandam: ea autem vt Ply. libro. xj. capitulo. vij. ostendit.

propolis Propolis dicitur ait enim sic propolis crassioris iam materiæ additis floribus nondum tamen cæra: sed fauorum stabilimentũ: q̄ omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur: odore etiam non graui vt qua plæriq; pro galbano vtant. Meminit & Varro. libro. iij. Munera officia. Pice idæ: de hac superius. Sub terra fodere larem: circa Thermodoontem fluuium duo apium genera: aliæ in arboribus mellificant: aliæ sub terra triplici cærarũ ordine huberrimi prouentus Plynius libro. xj. ca. xvij. Penitus cauis: valde cauis. Pumicibus: lapidibus. Antro: cauerna. Limo fimo bubulo inquit Plynius. Cancros: grauis: & tetri odoris. nõ sola virentia. sed & quelibet res prohibeantur: sicuti cancri nidor quum est ignibus adustus: aut odor palustris cœni nec minus vitentur cauæ rupes aut valles argutæ quas græci Ech⁹ vocant: Columella libro. x. capitu. v. Cancros: cancrum odore si qs iuxta coquat apes examinantur Plynius libro. xj. Altæ paludi: aq̄ enim non debet ascendere duos aut tres digitos vt iam ostendimus latius. Offensa repercussa. Vocis imago echo intelligitur: imago vero quasi imitago dicitur. Resultant: inimica apibus echo est resultanti sono q pauidas alterno pulset ictu inimica & nebula. Ply. lib. xj.

lentia aut abũdãtia tã frigoris q̄ caloris est metuenda pariformiter: apib⁹ ne. s. illis officiat Neq; ille. s. apes neqq̄. i. frustra hoc est nõ ab re: sed summa rõne linũt. i. obstruunt cera: certatim. i. cum magno conamine sicut fit vbi p laude certat: in tectis. i. aluearibus: aut aluearijs suis spiramenta. i. rimas p q̄ spũs. i. vent⁹ intret. tenuia. i. q̄uis tenues: & modicas: & explẽt. i. opplent. oras. i. extremas fissuras: fuco. i. hærba illa rubea: & florib⁹. i. cera ex floribus collecta: aut reuera folliolis florum & ipse seruãt gluten. i. genus cõglutinationis collectũ. s. ex floribus & herbis: ad hęc ipsa munera. i. officia hoc est ad obstruendas rimas lentius id est viscosius: & id est simul viscoso & pice idæ phrygiæ. i. quæ colligitur ex arboribus piceis in ida phrygia abũdantib⁹. Apes etiam fodere sępe (si fama est vera: quia non est verissimile apes fodisse) sub terra larẽ. i. foramen aut domũ: & hoc latebris. i. cauernis terræ. effossis. i. fodiendo apertis. & repte. s. sunt sup. in pumicibus. i. lapidibus illis spõgiosis: penitus. i. valde & penetnt⁹: cauis. i. cauatis & ĩ antro arboris exese. s. a carie aut vetustate. hoc ẽ apes summũ qdẽ studiũ adhibent ad obstruẽdas rimas aluea riorum: tñ &. i. etiam tu vnge cubilla rimosa. i. hiantia & rimas ac fissuras habentia limo leui. i. molli & faciliter leuigabili: fouens circum. i. in circuitu: & supinijce raras frondes ne. s. desiccatus lim⁹ dissoluat: neu sine. i. & nõ permittas: taxum arborem illã ĩ corsica frequentẽ & mella deprauãtem ppius. i. vicini⁹ q̄ satis sit: aut valde vicine: tectis. s. aluearium: neue vre. i. vel ne vras foco. i. igni aut in foco. i. loco vbi ignis fouetur cancros. i. pisciculos illos rubentis. s. dum cocti sunt hec autem vetat ne graui odore necẽtur apes neu crede. i. cõmitte. s. apes paludi alte. i. pfunde ne. s. immergantur puolantes: cũ non possint saxa eminẽtia inijci aut ne graui odore exhalante suffocentur: aut ne crede apes sup. illi loco: vbi est odor grauis ceni. i. luti: aut vbi sonent pulsu. i. ex impulsu aquarũ, saxa concaua. i. excauata pulsu. i. pimpetum & impulsum aq̄rum & vbi imago vocis. i. echo referens eandem vocem quam acceperat: resultat. i. repercutitur: offensa. s. ab obstaculo loci concaui: quia vt graui odore ita vehementi sono obtunduntur apes.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Quod supest. docet reliqua ad apes pertinentia quomodo videlicet educant fœtus & quo medicamento retinende sint ne diuagentur.

Ordo. ¶Ordo est respiciens ad id. principio sedes apibus &c. vt sit illud quidem in principio faciendũ est: sed vt quod supest i. quod reliquũ est aut qd' restat: precipiã: vbi. i. postq̄. sol aureus i. rutilus egit sub terras. i. exegit cõspectu suo hyemẽ. i. frigus & pluuias hyemis pulsam. i. exactam. & reclusit. id est aperuit luce æstiua. i. splẽdore æstiuali: ille. s. apes pagrant. i. puolant cõtinuo saltus & syluas & metũt. i. exugũt flores purpureos. i. purpurei coloris aut pulchros v purpura est: & ipse leues. i. agiles & veloces: libant id est degustant aut atiu

Qd' supest: vbi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras: cœlumq; æstiua luce reclusit:
Illæ continuo saltus syluasq; peragrant:
Purpureosq; metunt flores: & flumina libant
Summa leues: hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidosq; fouent: hinc arte recentes
Excudũt cæras: & mella tenacia figunt.
Hinc vbi iam emissum caueis ad sydera cœli
Nare per æstatẽ liquidã suspexeris agmen
Obscuramq; trahi vento mirabere nubem:
Contemplator: aquas dulcis & frondea semper
Tecta petunt. huc tu iussos aspergere sapores.
Trita melisphylla: & cerinthæ ignobile gramen:

SERVIVS.

SER. ¶Pulsam hyemẽ: scd'm physicos q dicũt tpe quo hic hyems ẽ æstatẽ esse sub terris & vsa vice: cũ hic ęstas illic hyemẽ. Quod ẽt Lucre. exequit & trahit argumẽtũ putealẽ aquã quæ æstate frigidissima est: hyeme vero calidissima. Metunt flores: secant: vñ & messores dicti sunt. Sane mero meris pręteritũ facit messui. Hic ex floribus scilicet ex quibus primo mel: mox pullos efficiunt. Nescio qua dulcedine: quadam arcana ratione naturæ. Mella tenacia figunt quia cum inuersi sint faui: mel tamen inde non funditur. Vnde ait tenacia: quæ in resupinatis fauis coherẽt. Caueis: aluearib⁹. Aestatem liqdã p ver serenũ. Contemplator: p intuere: nã tps futuri pro pñti

Tinnitusq; cie & matris qua te cymbala circū.
Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.

...p pñti posuit ab imperati... mō. Aquas dulcis ,ppter hoc ...supra. Et tenuis fugiēs p gra... mina riuus. Trita melisphylla. Varro hāc hærbā apiastrū dicit in iii. li. operis rustici. Cerinthe ignobile. Vile vbiq; nascens. Matris cymbala: q̄ in eius tutela sunt: ideo q̄ similia sunt hemicyclis cœli qbus cingit̃ terra q̄ est mater deorū. More suo naturali rōne cuius cā non redit̃. Quis em̄ nouit cur æris sono redeāt in aluearia: licet ipse paulopost dicat. Crepitantiaq; æra secutæ. Dictæo cœli regē pauere sub antro. Sed & hoc poeticum est.

MAN. ¶Quod supereit: qd' restat docebimus. Vbi pulsam hyemē Alexāder aphrodiseus ,pblematum. Sectione sexta sic ait. Cur putealis aqua in hyeme calida est: in æstate aūt frigida. Respondendum quod contrarium semper fugit: vtpote sibi infestum contrarium. Cum ergo calidum & frigidū inuicem inter se contraria atq; corruptoria sint non dubium quin per æstatem calor aerem ambiat calidum: inq; terræ sinus atq; penetralia fuget frigus & ob hoc aquam frigefaciat. Per hyemem vero frigore dominante in aere calor porro in terræ penitissima diffugiēns aquam calefacit: nam id natura sanxit vt contraria in eodem loco ac per idem tēpus simul non manerent: hæc ille: tamen eadem fere Lucre. quoq; dixit quum ait: Frigidior cur in puteis æstate sit humor. Arescit quia terra calore &c. Ille continuo: hyeme apes condunt̃ ante fabas florentes non exeunt ad

Apiū labor. opera & labores: nullusq; quum per cœlum licuit ocio perit dies: primum itaq; fauos cōstituūt: ceram fingunt hoc est domos cellasq; faciunt deinde sobolem postea mella. Ply. li. xj. Et flumina libant: sine aqua inquit Colu. li. x. neq; faui neq; mella neq; pulli deniq; figurari queunt. Est igitur opus vt aqua sit apibus vicina. Hinc: e floribus & aquis. Dulcedine: dulcis enim est sobo les omnibus fere. Ceras. Celsus ait: vt inquit Colu. li. x. ex floribus ceras fieri: ex matutino rore mella quæ tanto meliorem qualitatem capiunt quanto iocundiore sit materia cæra confecta. Caueis: ab alueis. Aestatem liquidam: ver serenum: ait enim inferius. Ergo vbi ver nactæ sudum. Agmen examen. Quippe talis est apum natura vt pariter quæq; plæbs generetur cum regibus:

Apū reges. qui vbi euolandi vires adepti sunt consortia dedignantur vetustiorū: multoq; magis imperia. Itaq; duces procedunt cum sua iuuentute quæ vno aut altero die in ipso domicilij vestibulo glomerata consistens egressu suo proprie desiderium sedis ostendit &c. Colu. li. x. Contemplator: inspice aduerte. Mellisphilla. Ply. li. xx. sic ait. Apiastrū Hyginus quidem melisphillon appellat.

apiastrū. Melliphyllon. hæc ille: interpretatur autem vt aiunt alij melisses. i. apis Phillon folium: hærba enim est cuius folia mel sapiunt: idem vero Ply. li. xxj. scribit melisphillo siue meliterna si perungantur aluearia non fugient apes: nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillime continentur. Item præsentissimum est contra ictus earum vesperumq; & araneorum: item scorpionū &c.

Cerinthę Cerinthæ: hærba est folio candido incuruo cubitalis: capite concauo mellis succum habente florum eius auidissimæ sunt apes atq; etiam sinapis. Ply. li. xxj. c. xxiiij. Tinnitusq; ciere. Varro lib. iij. scribit quando noua examina volant iaciundo inter apes puluere & circūtinniendo ære perterritas quo voluerit perducet Mellarius: & Ply. li. xj. inquit de apibus. Gaudent plausu atq; tin-

Cymbala. nitu æris: eoq; conuocantur. Matris cymbala: instrumenta erant quibus vtebantur in sacris Cybeles deorum matris. Medicatis sedibus: solent enim mellarij locum aliquem oblinire apiastro: cæterisq; rebus quibus delectantur apes vt vbi considant vbi consederint afferunt aluum prope easdem illitam intus: & prope apposita fumo læui circundato cogunt eas intrare. Varro inquit libro. iij.

PRO. ¶Casiæ virides & olentia late Serpilla: casia hærbæ genus id quod hærbæ est odoratæ. Serpilla: item hærbæ genus: quod a serpendo serpillum cognominat̃. Trita mellisphylla: est hærba: quā plæriq; vocant mellilοton. Cærinthon: est flos luteus cuiusdam hærbæ: quæ copiosissima est in Euboca in qua oppositum est impositum. Tarentū lacedæmonij condiderunt duce Phalanto: q sunt dicti partheniadæ nati cū oppugnaret̃ Messene nō legitimo matrimonio.

☞ aut attingunt flumina summa. i. summitatē fluminū & ipsæ lætæ nescio qua dulcedine. i. delectatiōe naturali fouēt hinc: id est ex floribꝰ & flumine ,pgeniē. i. fœtū & nidos. i. fauos: & excudūt hinc arte. i. artificiose. recētes ceras: & figūt. i. affigunt aut fingūt. i. cōponūt mella tenacia hinc. i. deinde vbi suspexeris. i. suspiciēdo hoc est sursum inspiciēdo videris agmen. i. examen apiū agminatim volātiū: emissum caueis. s. alueis ad sydera cœli. i. in altū aera videris dico nare. s. remigio alarū: hoc est volare: qa sic aere vtit̃ volucris vt natās aqs: p æstatē liqdā. i. ver tepidū & serenū: & mirabere nubem obscurā trahi vēto. i. si tunc vbi emissæ sunt apes oborta fuerit tēpestas nubilosa aut mirabere nubē obscurā trahi vēto: cū non sit nubes: sed examē apiū emissarū: vt aūt scias quo cōsidāt: cōtēplator. i. respice & attēde: qa ipse petūt dulcis aquas & tecta frōdea. s. arbores. i. vmbrosas: asperge tu huc. i. ad hāc rē quā sponte petūt sapores iussos. s. a rei rusticæ p̄ceptoribus: videlicet melisphilla. i. apiastrū qd' apis foliū interptat̃ trita. i. cōtusa vt saporē melis quē cōtinēt edāt & gramē ignobile. i. vile quo ad aliosvsꝰ & vulgo nascēs: cerinthe: illius hærbæ: & cie. i. excita tinnitꝰ. i. crepitus peluiū & quate. i. concutere circū. i. p circuitū cymbala. i. instrumēta sonora mr̄is. s. deū ħ ē cybeles seu cybelis: ipę. s. apes excitæ aut ꝯsitę cōsidēt. i. sedē sibi capient sedibꝰ medicatis. i. dictis hærbis illitis & ipsę. i. spōte sua nō coacte cōdēt. i. recipiēt se suo more. s. naturali in intima cunabula. i. penitissimas cellas suas. Et ita docet quō reuocari possūt quoties serenitate euocant̃.

SERVIVS.

SER. Incessit. ¶Incessit: ingruit: inuasit. Alibi incessit muros ignes ad tecta volare: & incessit regibus figuratū est. Nam incessit reges dicimus. Trepidātia bello. Alacritate pugnādi: nō timore. Alibi exultantiaq; haurit Corda pauor pulsans. Morātis: tarde incedentis. Fractos: collisos. Trepidę coeūt Festinant inter se in aluearibus. Pēnisq; coruscāt: quēadmodum scuta milites cōmouēt. Vocant hostē ,puocāt. Ver nactæ sudū. Serenū post pluuias: vt p sudū rutilare vidēt. Cāposq; patētes. Aerē purū & liquidū non nubibus clausum & ita aer cāpus est apū: vt mare nauiū: hoīm solū. Ipse in qnto dicit. Subtrahiturq; solum. Glomerantur in orbem: more bellantum. Nō densior aere grādo: in alijs enim bellis vīcti tantum pereūt in certamine vero apum etiam victrices. Nā dicturus est. Animasq; in vulnere ponunt. Tantum glādis: erit nominatiuus hæc glans. Ingentes animos angusto in pectore versant. Statius. Maiori exiguo regnabat corpore virtꝰ. Homerus.

Sinaūt ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoq; animos vulgi & trepidantia bello
Corda licet longe præsciscere: nāq; morantis
Martius ille æris rauci canor increpat: & vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Spiculaq; exacuunt rostris aptantq; lacertos:
Et circa regem atq; ipsa ad prætoria densæ
Miscentur: magnisq; vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nactæ sudum camposq; patentes

ASCENSIVS.

¶Sinaūt ad pugnā. Quia docuit apes euocari aliqn̄ serenitate: docet cōsequēter eas etiā ad pugnā excitari & excitatas modicare: vtputa iactu pulueris posse sedari. Ordo est. Sin. i. sed si. sup. apes exierint ad pugnam (nam ne id mireris) discordia incessit. i. irrepsit sæpe duobus regibus. s. apū magno motu. i. cū tumultu populi. s. præsciscere & prædiscere continuo animos vulgi. i. reliquarum apum quæ respectu regū vulgus. i. vilis populus sunt & corda trepidantia bello: lōge scilicet anteq̄ ineāt p̄lia. Nāq; ille. s. notissimus & iclytus canor: id est clangor. Martius. i. bellicꝰ æris. i. litui aut tubæ æreæ: rauci id est rauce sonātis: hoc est murmur & strepitus apum bellicum clāgorē imitās increpat. i. carpit & exprobrat cū crepitu quodam morātis. s. intra cellas aut aluearia sua non statim ,prucētis. (Est aūt actū plurali numeri: exponit quis sit canor dicens) & ,p. i. vox imitata. i. imitans & effingens sonitus tubarum fractos. i. raucitate canentis cum stupore

ASC. Ordo.

Erumpunt portis: concurritur æthere in alto:
Fit sonitus: magnũ mixtæ glomerantur in orbẽ
Præcipitesq; cadunt. non densior aere grando
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis
Ipsi per medias acies insignibus alis
Ingentes animos angusto in pectore versant:
Vsq; adeo obnixi nõ credere: dũ grauis aut hos
a Aut hos versa fuga victor dare terga subegit[a]:
Hi motus animorum atq; hæc certamina tãta
b Pulueris exigui iactu compressa quiescẽt.[b]

auditur. s. inter apes. tum ipse apes coeunt. i. congrediuntur & conuentũ faciunt inter se existẽtes trepide. i. festine cum tremore sicut in bello tumultuario homines solent: & corruscant. i. micant pennis. i. vibrãtibus alis: & exacuũt rostris spicula. i. aculeos suos & aptant suos lacertos ad insultus faciendos & recipiendos & miscent circa regem dense. & ad ipsa prætoria. s. vbi prætor. i. princeps belli & iudex locum habet: hoc est summa cura custodiunt regem & ductorem suum in quare vt dixi Poeta per apes docet quod hominibus faciendum est: quod q; peculiari quadam laude galli hactenus obseruent. & vocant. i. prouocantq; magnis clamoribus hostem aut singularis est pro plurali quia plus significat: aut multo significantius hostem. i. regẽ caput belli & discordie. q. d. vt ad sui regis custodiam feruent: ita in aduersarij perniciem ardẽt

μικρος μεν εην δεμας αλλα μαχητης. Pulueris exigui iactu: quia cum puluerem viderint sperant tempestatem futuram: quæ eis plurimum nocet.

¶ Incessit. inuasit. Aptantq; lacertos. perstat in methaphoris Circa regem. Mira apum circa regẽ obedientia: quum procedit totum examen circa eum conglobatur: cingit, protegit cerni non patitur. Plynius libro vndecimo. Prætoria. dicta quod ibi resideat prætor ad diffiniendum. Nactæ: inuenerunt. Ver. sudũ. i. siccum quasi sine hudo: vt ait festus. Pulueris exigui iactu. Varro lib. iij. sic ait. Quæ crebrius inter se pugnabunt aspergi eas oportet aq̃ mulsa quo facto non modo non desinunt pugna. sed etiã cõferciũt se lingentes &c.

PIERIVS.

a ¶ Victor dare terga coegit. In omnibus ijs codicibus ant. quos habere potuimus. Subegit, scriptũ obseruauimus pro coegit.
b ¶ Pulueris exigui iactu cõpressa quiscent. In Mediceo, & antiquis plerisq; codicibus, quiescunt, præsenti tempore legitur, vt præcepta hæc magis asseuerare videatur.

Ergo: quia. s. nonnunq; ad pugnam exire solent vbi ipse apes. scilicet nactæ supple sunt id est obtinuerunt: ver sudũ. id est seorsum ab vdo hoc est clarum & serenum & campos patentes: vbi scilicet æquo marte pugnent hoc est data oportunitate temporis & loci: ipse erumpunt. id est vi se emittunt portis (allusio ad ciuitates) & concurritur. id est concursus fit scilicet ab vtroq; exercitu: in alto ethere & sonitus scilicet pugnantium fit & ipse mixte glomerantur. id est conuoluuntur in magnum orbem. id est glomus: & cadunt præcipites. scilicet mutuis vulneribus interempte & amissis potissimum spiculis. grando non cadit aut nõ pluit densior aere quam scilicet apes. nec tantum id est tam multum glandis pluit de ilice concussa: quantum scilicet apium cadit ex tali conflictu (& est apta similitudo: nam corpuscula apum grãdinis & glandis fere instar sunt). Ipsi scilicet reges & primi ductores versant in angusto corpore ingẽtes animos (pulchrũ antitheton) obnixi. i. obnitentes & constituentes vsq; adeo. i. omnino non cedere dum. i. donec victor grauis. id est molestus & grauiter vrgens subegit aut hos. hoc est aut vnos aut alteros dare terga versa id est obuersa fuga. i. per fugam: hi scilicet immensi motus animorum atq; hæc tanta certamina scilicet apũ: quiescent. id est sedabuntur compressa iactu. id est per iniectiõem exigui pulueris. credunt enim aut grandinem aut imbrem decidere: & est itetum antitheton tanta. i. tam magna certamina & exigui pulueris &c. Antitheton autem vt sæpe admonui dicitur cõtra positum hoc est contrariorum positio quæ plurimum splendoris habet. vnde ab inanibus causidicis plus iusto affectari solet dicente Persio. Pedius quid? Crimina rasis librat in antithetis: doctas posuisse figuras Laudatur. Sane ex huiusmodi coloribus quibus hic sparsim vtitur poeta liquet in mediocri dicendi charactere etiam exornatiõibus esse locum dummodo non sint affectate nec penitus impertinentes sed ad continuam translationem pertinentes. Quales sunt quibus in hoc potissimum. iiij. li. vtitur Maro noster. Nam nisi metaphoricos loquatur non posset exhibere quod in fronte receperat admirãda tibi leuium spectacula rerum. Opus enim erat in apibus animalium vtiliũ facile minimis res regales immo plus quam heroicas fingere: vnde dicturus est: esse apibus partem diuine mẽtibus & haustus. Aetherios dixere. Vnde nunc reges apum describens reges hominum graphice depingit non minus arguta inuentione quam homerus qui in deorum factis humana perscribit. Artificiosius enim est in minimis animalium summos hominum describere quam in deis homines. Omnia itaq; belli inter reges gerendi officia prescribit. Nam animosi duces non sinunt se castris aut menibus includi: sed statim in hostem prodeunt: quod quia nõ fecerunt troiani eis vitio datur vt est in nono: vocatur eos nõ phryges: sed phrygias muliercularũ enim est includi vnde nũc dicit. Sin autem ad pugnam exierint & discordia magno motu: queras quomodo magno motu cum tantilla sint illis corpuscula? Nempe animorũ quia regibus incessit. Illud autem incessit videtur præsentis temporis. Nam dicitur incesso incessis cum dandi casu vt incessit mihi cupido &c: Animos vulgi. Id quoq; ductorum optimorum est. Vnde ante prælia committenda fere contionem habere inducuntur vt militum animos prenoscant. Trepidantia aut martio furore concussa aut spemq; metũq; inter dubia longe præscissere quia longe dicit: certum est non esse inchoatiuum verbum: non etim longa est inchoatio: sed pro principali ponit dicere etiam potuisset prædiscere. Martius. id est bellicus: aut quali mars suos accendere solet. Multum autem ad bellum posse clãgorem tubarum indicat illud quod in sexto eneid. de Miseno docet. Aere ciere viros: martemq; accendere cantu. Quia vero apes non vtuntur tubis apte dicit vox auditur fractos sonitus imitata tubarum. Vbi miram vim depingendi etiam qui pingi non potest sonitus habet vocabulum fractos: nam subraucum & bellicum sonantis tube sonitum aut militis clamorem tremulum & subaridum indicat. Coruscant pennis vt milites armis. Natura autem hoc omnibus animalibus dedit vt quibus maxime valent minentur anteq; prælium committant. Sic enim canes dentes feles vngues. Tauri & arietes cornua ostẽtant: vt milites hastas suas vibrant: quia vero apes pennis. quæ alarum sunt tibicines plurimum possunt. nam fractis illis & penitus inutiles sint. Nõ ab re eas explicant. spiculaq; exacuunt rostris &c. Et circa regem quippe cuius cura ipsis præcipua est. quia rege incolumi mens omnibus vna est. amisso rupere fidem tota itaq; reipub. salus in regis salute consistit. Ad ipsa prætoria. id est tabernacula & tentoria regis. Nam prætor is est quicunq; in castris ius dicit. siue rex. siue imperator. siue dux. siue consul alioqui sit. Vocant ergo fiduciam pre se ferunt. quod militibus faciendum est. eo quod multi possunt quia posse videntur. Apte etiam dicit hostem nõ hostes aut quia plus sæpe per singularem significamus. aut quia ad totum exercitum hostilem respicit: aut potissimum. quia ad alterius factionis regem. sicut enim in sui cuiq; regis incolumitate salus est. ita in alterius regis nece victoria. Ergo vbi ver nactæ sudum. Ideo serenitatem expectant. quia ventus officit volatui. nec consilio sed nature stimulis ad prælia impelluntur. Sudũ aũt dr̃ seorsum ab hudo aut sine hudo: vñ & Plautus. Quin tu in paludem is. exagitasq; arundinem. qui pertegamus villã dum sudum est. Irrumpunt portis. alludit ad portas castrorum: vnde nullus mihi tam inepte fuerit sciolus vt dicat inepte dictas portas de alueorum rimulis. Nam summo artificio res minimas vt maximas effert. Alludit etiam ad militum bellicosorũ animos qui non expectant donec educantur sed prorumpunt. Ipsi quippe qui magni quia reges. Ipsi enim emphasim habet. Obnixi. id est obnitentes. Possemus plura etiam in sequentem partem: immo in totum opus afferre sed breuitati studentes interdum monuisse contenti sumus multo plura quam a commentarijs afferantur esse ab diligente interprete afferenda. Nos autem ideo breuiores sumus quod culpamur a nonnullis nimis aperti & faciles esse: atq; vtinam id solum sit in nostris vitij: Multa autem argute dicuntur a commentarijs reliquis: e quibus non obscitabundus lector plura discere poterit: vt ex illo Seruiano quod dicturus est ad aliud vela traham: & terris festinem aduertere proram vbi illam (inquit) allegoriam respicit qua est vsus in principio Ades & primi lege littoris oram. Item Pelagoq; volans da vela patenti &c. Traximus quod modo diximus allusiones & metaphoras conuenienter esse continuas.

Antitheton

a Verum vbi ductores acie reuocaueris ambos[a].
Deterior qui visus: eum ne prodigus obsit
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior isignis & ore
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia latamq; trahens inglorius aluum.
Vt binæ regũ facies: ita corpora plæbis.
Namq; aliæ turpes horrent: ceu puluere ab alto
b Quum venit: & terram sicco[b] spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ: & fulgore coruscant
Ardentes auro: & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles: hinc cœli tempore [c]erto
Dulcia mella premes. nec tantum dulcia quãtũ
Et liquida: & durum bacchi domitura saporem.
At quũ incerta volant cœloq; examina ludunt:
Cõtemnuntq; fauos & frigida tecta relinquunt:
Instabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quisq̃ cunctantibus altum
Ire iter aut castris audebit vellere signa.

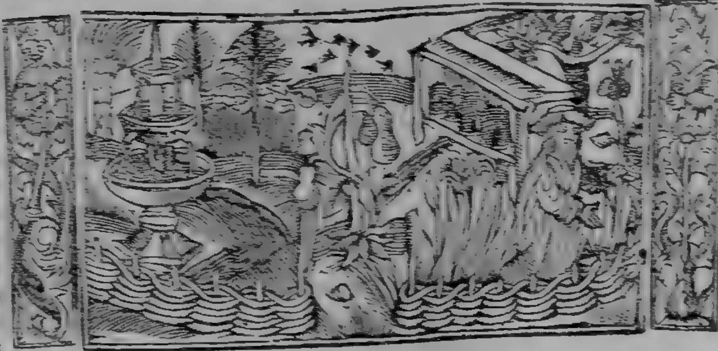
PIERIVS.

a ¶ Verum vbi ductores acie reuocaueris ambos. In antiquis plerisq; codicibus, ambo, per. o. legitur, quam synceram, & emaculatam lectionẽ Sosipater Carisius agnoscit, addita ẽt ratione quod hoc græcos sequuti dicimus, quia illi τους δυο. & τος αμφω dicunt, neq; respuit Terentius eundem hunc modum, vt in andria. Nem charine ambo opportune vos volo, quod vero in adelphis est, vsq; a pueris curaui ambos sedulo. Helenius acron in eadem fabula locum ex Salustij. l. iiij. historiarum citat. Inter me atq; lucullum prope inopia rursus ambos incessit. Verriumq; dicit errare. qui putat hos ambo, dici debere. Indifferenter autem locutos veteres ex multis auctorẽ exẽplis Carisius ostendit. b ¶ Cum venit & terram sicco spuit ore viator. In antiquis aliquot codicibus, & sicco terram spuit.

ASC. ¶ Verum vbi ductores acie &c. Docet duorꝶ regũ p̃stãtiorẽ ẽẽ eli gẽdũ: & signa quibꝰ is dignosci possit: deteriorẽ aũt occidendũ ne pdigꝰ obsit dicẽs. Verũ. i. sed vbi. i. postq̃ tu reuocaueris acie. i. a pugna p iactũ. s. pulueris: ambos ductores. i. principes belli: hoc est reges: dede neci. i. occide eũ q visus sup. fuerit aut q videbit. deterior. i. minꝰ bonꝰ ne ipse pdigus. i. dissipator rerꝶ & exercitus sui obsit. i. noceat reipu. sue & rei tue priuate: & sine. i. pmitte vt sup. melior. i. p̃stantior corꝶ regnet in aula vacua. s. ab hoste q iã occisus fuerit. Bene aũt dr̃ i aula que ppꝛie regia dr̃ licet pro atrio vulgo accipiat̃. Alter. s. regũ hoc est p̃stantior: erit ardẽs. i. coruscans & resplẽdẽs macul̃ sq̃lentibꝰ. i. splendẽtibꝰ more squamarꝶ i piscibꝰ: auro. i. colore fuluo (dico inqt alter: nã duo sunt gña. s. regũ) hic. s. de quo loquit̃ videlicet isignis. i. insignitꝰ & decoratꝰ ore. i. facie. Est aũt diastole. i. positio breuis p lõga iãbus p spondeo i q̃rto pede melior insignis &c. & clarꝰ sq̃mis rutilis. i. micãtibꝰ ĩ morẽ auri: ille alter. s. deterior: horridꝰ desidia. i. segnicie & ẽt ignauia torpẽs: & trahẽs sup. erit inglorꝰ: aluũ latã. i. obesam & oblongã. Vt. i. queadmodũ binæ sup. sunt facies. i. facture & forme corporꝶ regũ: ita sup. bina sunt corpa plebis. i. vulgi: hoc est reliquarꝶ apũ: nãq; alie. i. aliq̃ horrent existẽtes turpes: ceu. i. veluti quũ viator aridꝰ. s. desiccatiõe aut siti: venit ab alto puluere. i. postq̃ pmeauit terrã puluerulentã: & spuit ore sicco. i. per puluerẽ saliue cõcretum exiccato: terrã. i. puluerẽ cũ saliua vt dixi cõcretum: alie. s. apes elucent i. coruscant fulgore: ardentes. i. resplendentes auro. i. fulgore auri fulgorem imitante: & corpora sup. earꝶ lita sup. sunt: paribꝰ guttis. i. macul̃ q̃si guttatiꝰ sparsis: hꝰ. s. posterior soboles ẽ potior. i. potiꝰ eligẽda tu pmes. i. coges hic. i. ex hac posteriorꝶ sobole: certo tpe i. dispone cœli mella dulcia nec tm̃ dulcia quãtũ &. i. parit̃ liqda i. defecata: & domitura durũ saporẽ bacchi. i. acre vinũ faciendo mulsum: hoc est q quidẽ dulcia erũt sed tñ magis liqda & ad mulsum cõficiendũ vtilia. ¶ At quũ incerta volãt tangit tertiũ euolãdi modũ: nã nõ solũ euolãt dũ educunt̃ aut dũ ad pugnã excitant̃: sed ẽt ad ludũ inanẽ quẽ phibere monet dicens. At. i. sed quũ. i. qñ examina. s. apũ volant incerta. i. vagabunda sine certa rõne euolatꝰ & ludũt cœlo. i. in aere: & cõtẽnunt fauos & relinquũt tecta sua. s. figida: vtpote ab operatione cessantes: nã feruet opus redolentq; thymo fragrãtia mella: tu phibebis aĩos. s. apũ instabilis. i. vagos & inconstantes nec ad rẽ intẽtos sup. ab ludo inani: nec magnꝰ labor. i. & nõ magna difficultas est phibere. p co qd̃ ẽ phibẽdi: tu eripe. i. deme regibꝰ alas & sup. phibueris: qa qsq̃. s. de plebe: nõ audebit ire iter altũ. i. euolare per aera: aut vellere signa castris. i. egredi ad pugnã illis. s. regibus cunctantibus. i. immorantibus in tectis.

SER. ¶ Verum vbi ductores acie reuocaueris ambos. Deterior q visus peior a malo dicit̃ deterior a meliore. Ne obsit pdigus nõ mella cõficiens. sed mella consumens ideo regem sol̃ p̃cipit occidendum: quia eo amisso suus dissipatur exercitus. Nam vt binæ regum facies ita corpora plæbis. Squalentibus: splendẽtibus. qd̃ a squammis venit: vt Squãmis auroq; trilicẽ. nã a squalore sordidũ significat: vt Squalẽtẽ barbã. Terrã sicco spuit ore: aut i terram: aut re vera terrã ppter puluerem. Paribꝰ lita corpa guttis: similibꝰ. i. aureis habẽtes distincta corpora. Nã lita illita distincta. Potior soboles: ad mella. s. pcreanda. Cœli tpe certo. Et cum oriuntur pelaides: & cũ occidũt i. verno tpe & autumno. Dulcia mella: nõ est superfluũ epithetõ. Nam ideo dicit dulcia: quia etiã sunt amara: vt corsicana sicut in bucolicis diximꝰ. Liquida. defæcata sine sordibus: nã quæ fluũt mala sunt. Durũ bacci domitura saporẽ: apta mulso. bñ aũt ait saporẽ qa maiores vina asperrima mellis dulcedine tẽperabant. Frigida tecta: mell evacua inoperosa: cõtra feruet opus. Terẽ. Nimirũ hi hoies frigent. Instabiles animos: dissuadens: inanem vagãdi licentiã. Quisq; subaudi militũ: aut quisq; de exercitu. Altũ iter: aut ludendo in altũ volare: aut in bella procedere. Deterior Squalẽs.

MAN. ¶ Prodigus cõsumptor: pdigere enim est ɔsumere: vt docet festus. vacua: altero. s. rege. Aula: ea atriũ dicit̃. aulizo a utem i aula habito. Alter erit maculis. Aristoteles lib. v. sicait. Ducũ apũ duo sunt genera. Alterum fuluũ quod p̃stãtius est: alterũ nigrũ magisq; varium. Magnitudo ẽs dupla q̃ cæteris nec vnus ĩ quoq; examine dux: sed plures. Ply. lib. xj. sic apium rex non vermiculus nascit̃ vt aliæ: sed statim penniger. Reges plures inchoant̃ nec desunt postea ex ijs soboles quũ adulta esse cœpit ɔcordi suffragio teterrimos necat ne distrahant agmina. Duo aũt gña eorꝶ melior niger variusq; omnibus forma semp ægregia: & duplo q̃ cæteris maior pennæ breuiores crura recta. ingressus celsior in fronte macula quodã diademate candicãs: multũ etiam nitore a vulgo differũt illudq; constat imperatorem aculeo nõ vti: si qs alam ei detrũcet nõ fugiet examẽ. Quũ pcessere se q̃q; pximã cupit esse & in officio cõspici gaudet: fessum humeris subleuãt: validius fatigatũ ex toto portant: vbicunq; ille consedit ibi cũctarum castra sunt: tũc offẽta faciunt priuata ac publica vna dependentes in domibus tẽplisue. Sedere in ore infantis Platonis: tũc etiã suauitatẽ illã predulcis eloquij portẽdentes. semp duce phẽso totũ tenet̃ agmẽ amisso dilabit̃: migrãtq; ad alios: esse vtiq; sine rege nõ possunt. Inuitæ aũt interimũt eos quũ plures fuere potiusq; nascentiũ domos dirimũt. Hꝰ Ply. Sq̃lẽtibꝰ: splẽdẽtibꝰ. Ardẽs: lucẽs. Melior isignis ore diastole ẽ. Ore: aspectu & forma. Facies: ẽ facies totius corpis forma dicta facies a factura corpis: vt ait Noniꝰ. Aliæ turpes horrẽt apes: sunt & rusticę syluestresq; horridę aspectu multo iracũdiores: sed ope ac labore p̃stãtes. vrbanarꝶ duo gña optie breues variæq; & in rotundinẽ ɔpactiles. Deteriores lõgę & qbꝰ silitudo vesparꝶ. Etiã deterrimę ex ijs pilosę i ponto sunt q̃dã albę q̃ bis i mẽse mella faciunt. Ply. li. xj. Lita. i. illita ac distincta sunt. Potior: melior. Mella pmes. mellis ɔficiẽdi tpa duo sunt: Ver atq; Autũnus: sed vernũ suauiꝰ candidiꝰ oĩno p̃stãtiꝰ autũnali ẽ: auctor Arist. lib. ix. de aĩalibꝰ. Sicuti aũt duo ɔficiendi tpa ita eximẽdi. Col. aũt li. x. scri. q̃ pacto solstitio vsq; ad ortũ cãiculę: q fere dies. xxx. sunt piter frumenta & faui demerunt̃: a cãicula fere post diẽ. l. arcturꝰ orit̃. Post arcturi exorrũ circa ęqnoctiũ librę fauorꝶ secũda est exẽptio. Var. vo li. iij. scri. eẽ tria tpa eximendorꝶ fauorꝶ de quibꝰ iferiꝰ dicã ibi. s. Duo tpa messis. liquida: pura: Durũ bacchi domitura saporẽ: Aristeus primꝰ oĩm mel miscuit vino suauitate p̃cipua. Fit aũt mulsum e musto cũ gnq; cõgijs austeri musti cõgio mellis & salis cyatho sufferue factis. Ply. li. xiiij. Ludo inani. i. ab ludo phibebis inani. tũc ei nõ mellificãdi gr̃a exeũt. Vellere signa: a militibꝰ sũpta metaphora illi ei digressuri euellũt signa. Quisq;. i. aliq̃ apũ. Nã vt scri. Ply. Si qs aiã regis detrũcet: nõ fugiet examen. Quisq; præterea & masculino & feminino generi iungitur Terentius in Eunucho quando quidem illarum neq; te quisq; nouit: vbi notandũ quisq; pro muliere dictum. Prodigꝰ Apium reges. Facies. Mulsum Quisq;.

Inuitent croceis halantes floribus horti:
Et custos furum atq; auium cum falce saligna
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
Ipse thymum pygnosq; ferens de montib⁹ altis
Tecta ferat late circum cui talia curæ.
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas: & amicos irriget imbres:
Atq; equidem extremo ni iam sub fine laborũ
Vela traham: & terris festinem aduertere prorã:
Forsitan & pinguis hortos quæ cura colendi
Ornaret: canerem: biferiq; rosaria Pæsti:
a Quoq; modo potis gauderent intyba riuis[a]:
Et virides apio ripæ, tortusq; per hærbam
b Cresceret ĩ ventrẽ cucumis: nec sero[b] comantem
Narcissum: aut flexi tacuissem vimen achanti:
Pallẽtesq; hederas: & amantis littora myrthos.

SERVIVS.

SER. ¶Inuitent croceis halantes floribus horti. Tã odoris optimi q; coloris: nõ em̃ dicit illic solum crocum esse debere. Hellespontiaci seruet tutela priapi. Nõ dicit priapũ illic esse debere: sed p̃cipit tales esse hortos: vt mereantur deum habere custodẽ. Hic autem priapus fuit de Lãpsaco ciuitate Hellesponti: de qua pulsus ꝓpter virilis membri magnitudinẽ post in numerum deorꝝ receptus: meruit numen esse hortorum. De hoc Hora. Nam fures dextra coercet: Obscœnoq; ruber porrectus ab inguine palus. Ast importunas volucres in vertice harundo Terret fixa. dicitur aũt præesse hortis propter eorũ fœcũditatem: nam cum alia terra semel creet aliquid, horti nunq̃ sine fructu sunt. Ipse. s. diligens rusticus & cultor agrorꝝ. Irriget: infundat. Imbres aquas. Iuuena. In tenuis plantas facili diffunditur haustu. Vela trahã: ꝓ traherem. Et terris festinem: aduertere proram: illam allegoriam respicit: q̃ est vsus in primo. Ades & primi lege littoris oram. Itẽ pelagoq; volans da vela patenti. Festinẽ: pro festinarem. Pinguis hortos

Pæstum fœcundos. Biferiq; rosaria pęsti: pęstum oppidum est calabrię in quo vno anno bis nascitur rosa.

cucumis Cresceret in ventrem cucumis: ĩ curuaturã ideo autem sic quia per hærbã. Nã rectus crescit si pẽderet: Sane hic cucumis huius cucumis declinaẽ: sicut agilis secũdũ idoneos. Nã neoterici huius cucumeris dixerũt sicut puluis pulueris. Nec sero comãtẽ narcissum. sero florẽ hñtem.

PRO. ¶Et custos furũ atq; auiũ falce saligna. Hellesponthiaci seruet tutela Priapi: in hellesponto est lampsacũ oppidum in quo priapus formosissim⁹ diciẽ esse: quẽ ciues eius colunt vt deum: is autem in horto ponitur: vt auibus formidini sit. Itemq; noctu furib⁹: qđ ĩterdiu custos vr̃ staẽ.

MAN. ¶Hellespontiaci priapi fabulãtur antiq filiũ Dionisij ac veneris priapum fuisse: ducti vero satis simili coniectura: q quivino indulgeant: sunt natura in venerẽ prõptiores. nõ solũ aũt in vrbium tẽplis: sed in agrestib⁹ quoq; locis tanq̃ vinearꝝ atq; hortorũ custos colitur: fructuũ furesca-

Priapus. stigans. huic deo sacra cũ ludo & risu fiebant. Diodo. li. v. priap⁹ itẽ port⁹ & vrbs ad mare hellespõti sita: nomẽ hñs a priapo q apud eos colebaẽ. Hinc ab iunioribus in deũ habit⁹ est. Nã Hesiodus priapũ nõ nouit. Str. li. xiij. Falce saligna Ply. li. xix. c. vij. sic ait hortosq; & foros tm̃ contra inuidentiũ fascinationes dicari vidimus in remedio saturnica signa: hec ille Cur autẽ falx saturno detur lib. ij. Geor. ostendimus & Colu. lib. xiij. de cultu hortorũ sic ait. Sed truncũ forte dolatum. Arboris antique numen venerare Thyphalli Terribilis membri medio q semp in horto Inguinibus puero p̃doni falce mineẽ Diodo. aũt scri. lib. v. q hũc deũ quidam Thyphallũ: alij thyphonẽ noiant. diciẽ aũt præesse hortis: vt ait Ser. ꝓpter eorꝝ fœcunditatẽ. Horti em̃ nũq; sine fru-

Thymũ ctu sunt. Thymũ hortis maxime: aluearia & apes cõueniunt: res

præcipui

PIERIVS.

a ¶Quoq; modo potis gauderẽt intyba riuis. In Lõg. versus ita legiẽ. Quoq; modo positis gauderẽt intyba fibris. q̃ q; fibris, superadditũ eadẽ m̃ manu, & atramẽto nõ dissimili. no. Marcell⁹ in libro de idiscretis gñib⁹, hoc citato versu, riuis, agnoscit. Hic ei loquiẽ de satiuo, nõ nescim⁹ v̾o alibi dictũ, & amaris intyba fibris. Sed ei priascianus, vbi potus p syncopã a potatus meli⁹ dici docet. Vergilij locum hunc citat. Quoq; mõ potis gauderẽt intuba fibris, velut illđ. Huc ip̃i potũ venient p prata iuuẽci. Qđ v̾o Ver. & Ply. intubũ gñe neutro ꝓtulere, lucilli⁹, & pomponi⁹ gñe masculino ponere maluerunt. Sed & illud nõ p̃teribo codices plerosq; ex antiquiorib⁹ legere intuba, p, u, & apđ Plyniũ ĩ vetustis cod. intubũ, passim haberi, & ita dubio ꝓcul scribendũ est apđ latinos, quum intubum, & Dioscoridis, & galeni, & aliorum quorundam auctorum attestatione, sit Romana dictio. Literam vero, y, nequaq̃ esse Romanam manifestum est. Verũ græcos, u, breue prę sertim ex dictiõibus nostris ea littera scribere instituisse. quare qui ιντιβομ apud græcos legerant, vtputa apud Galenum κικωϱιομ το ϱωμαιστι λεγομενομ ιντυβολαχανομ. Apud dioscoridẽ vero ϱωμαιοι ιντυβομ αγϱεστεμ, Et ita apud alios: nihil animaduertentes eam latinam esse dictionem græce scribere maluerunt, q̃ eam Romanæ scriptioni reddere. b ¶Nec sero comantem narcissum. Superius dictum est, crebro, vltima breui positum in Longobardico exemplari, ita etiam hoc loco, sero comantem, tam in eo q̃ etiam in Mediceo codice habetur. Nam & apud statium, sero memor thalami legas, & aduerte etiam apud Seruium legi debere, sero flores habentem. Hoc enim ille tantum dixit, non taciturus quidem, si sera pro sero figuratam elocutionem agnouisset.

ASCENSIVS.

¶Inuitẽt cro. &c. Admõuit subitos tumult⁹ atq; ianis lusus apũ ꝓhibẽdos nũc monet ad mellificationẽ eliciẽdos & croceis floribus inuitãdos factur⁹ digressiunculã de hortorꝝ cultu subiuncturusq; cuiusdã senis fecundã in ea re diligẽtiã. ¶Ordo est. Horti halãtes. i. fragrãtes & spirãtes florib⁹ croceis. i. aut reuera croci aut crocei coloris: inuitẽt. i. alliciãt & attrahãt apes ad se. & custos furũ atq; auiũ. s. importunarꝝ cũ falce saligna. i. q pingi solet cũ arũdine aut falce ex salice facta: hoc est priap⁹ cuius falx Saturno deẽ appositorie tutela. q. d. q custos ẽ & tutela priapi hellespõtiaci. i. ex hellesponto oriũdi & illic sũmopere culti. seruet. s. hortos: aut tales sint vt seruari mereanẽ. ip̃e s. diligẽs rustic⁹ ferẽs. s. ad aluearia: de altis mõtib⁹ thymũ. i. hęrbã illã apib⁹ gratissimã & pręcipue in montib⁹ natã qa dulcior est: & pinos. s. ad ceras ꝯficiendas & thymum ad mella. & is. s. cui talia. s. mella & cere: sunt cure: ferat late circũtecta. s. thymũ & pinos hoc est frondes pinorũ: ip̃e. s. rusticus apũ curator: terat manũ duro labore & ipse, figat. i. affigat humo: plantas feraces: & irriget. i. supfundat: imbres amicos. i. salubres. Atq; equidem. id est ego certe ni id est nisi ego traham iam vela. i. sim iuxta nauationis institute portũ: hoc est sub extremo fine laborꝝ: & nisi festinẽ aduertere terris. i. ad terrã ꝓrã. i. posteriorẽ nauis partẽ. qđ faciũt q ĩ statiõe nõ diu mãsuri sunt: vt enei. vj. Obuertũt pelago ꝓras: ego forsitan canerẽ & . i. simi' q̃ cura colendi. i. ĩ colendo: ornaret hortos pĩguis. i. fecũdos: & rosaria. i. rosarꝝ copiã aut plantaria: pesti. illi⁹ oppidi ĩ calabria biferi. i. bis quotãnis fruct⁹ ferẽtis: quoq; (due sunt voces). i. & q̃ mõ intyba gauderẽt. i. læta eẽnt riuis potis. i. absũptis & imbibitis: & quo mõ ripę virides gauderent apio. i. hærba illa viridi: & cucumis: hærba illa tort⁹. i. implicata p hærbã: cresceret in vẽtrẽ. i. lãtũ ventrẽ accipet: nec tacuissem. i. ẽt cecinissem: narcissũ. i. herbã illã eiusdẽ nois florẽ ferẽtẽ: comantẽ. i. frondẽtẽ aut florẽtẽ sero: id tarde & vimẽ achãti: illius fruticis spinosi: flexi. i. flexil' aut reuera flexi in hortis & hederas pallentes. i. albas: aut pallere facientes. & myrtos amantis littora. i. feliciter nascẽtes in littoribus quare in Veneris quæ nata in mari est dicuntur tutela.

p̃cipui q̃stus quum fauit. harꝝ ergo causa oportet serere thymum apiastrum rosam violas lilium cytisum fabã papauer casiam mellilotũ melisphyllũ cerinthẽ sinapim arbores. itẽ q ꝓxime seri cõuenit q̃ & euolantiũ examina inuitent. neq; longius abire patiãẽ: & genistas circũseri aluearis gratissimũ Ply. li. xxi. c. xxiiij. Thymũ: thymi duo gña. Candidũ radice lignosa in collib⁹ nascẽs: qđ & p̃ferẽ alterum nigrius florisq; nigri præcordijs medetur ex aceto cum melle. quæ potio datur & in alienatione

mentis

mentis ac melācolicis.Ply.li.xxi. Var.aūt li.iij.scri. Thymū aptissimū esse ad mellificiū.ppter hoc siculū mel ingt fert palmā q in thymū bonū & frequēs est.& Col. lib.x.ait q saporis pci= pui mella reddit thymus: Thymo deinde pxima Thymbra ser= pillumq & origanū.Pinosq ferēs: Ceras em ex oīm arbor satiuarumq floribus cōfingūt apes excepta Rumice & Clenopede:herbarum hæc genera.Ply.lib.xi. Atq equidē: excusat si cur de hortis nō scribat. Vela traham. a nautis ducta metaphora: q portui vi= cini aut littori vela cōtrahunt. Aduertere appropinquare. Biferi pesti: in Lucania pestū oppidū ab græcis posidonia appellatum a Dorensibus conditū: vt Ply.li.iij.& Soli.aiūt.Stra.itē lib.v.sic ait.Hoc vo tpe sinus ipse pestanus nūcupat: verū vrbs ipsa posidonia pestū vocat medio in sinu locata: vtq alij dicunt tanta ibi cœli indulgētia viget: q bis in anno fructus quosdā & rosas ipsas pducit: qd quidē hic qq Maro ostendit. In tyba: de is lib.i. Geor. Apio de hoc æglo.vi. Tortus cucumis: Crescūt cucumes q coguntur forma in Italia virides & q minimi in puinciis maximi & citrini aut nigri. si vas cū aqua subnciat a.iiii. digitor intervallo descendūt ante posterū diē at si oleū eodē mō sit in hamos curuant: quū magnitudinē excessere pepones vocant. Prouenīūt & mali cotonei effigie. quos Melopepones vocāt. nō pēdēt n humi rotundant Ply.li.xix. vtq etiā ex lib.xx.colligi pōt. Cucumeres torti dicunt pepones rotūdi: Melopepones melones Narcissum vide latius in Alexi. Sera p sero ac diu. Achāti videto in Palemone Hederas: diximus æglo.vij.

Pestu — Cucumeres. — Pepones

ASCENSIVS.

Asc. ¶Nāq sub œbalie&c. Vt paucis nos inuitet ad hortor culturam ostēdit quantū valeat p senē quēdā q in Italia sterilē locū alioqn cultu diligēti tā fertilē fecerat: vt ex eo sibi victū pararet variosq ornatus haberet: vn̄ dicit. Canerem quidē pdicta: nāq p qa ego

Memini memini.i. memoria repeto: me vidisse (Agretius dicit hūc locū esse mirabilē rarūq inuētu vbi memini apud idoneos cū verbo pteriti tpis cōstruat: cū totus sermo de pterito sit) .i. q viderim aliqn̄: sub altis turrib9 œbalie.i. tarētine vrbis calabrie ab œbalijs hoc est laconib9 extructe: in ea.s. pte qua Galesus fluui9 ille calabrie niger.i. cerule9 aut pfund9: humectat.i. irrigat: culta.s. arua: flauentia.s. ex flaua cerere hoc est segete: vidisse dico senē coryciū. i. cilicem hoc est ex corico cilicię oppido piratā tarētine cum alijs colonū effectum: cui.s. seni erant pauca iugera ruris relicti.i. deserti & ppter sterilitatē anemine occupati nec culti. Illa seges.i. terra nō erat opportuna.i. accōmoda & gratā iuuēcis .i. armētis nō pecori.s. gregario: nec erat cōmoda baccho.i. vitibus tn̄ ille pmēs.i. vi pserēs in dumis holus rarū.i. plātatile & pmēs alba lilia & verbenas.i. herbas qbus in sacris vti solebāt: circū.i. p circuitū holer & papauer vescū.i. imminutū & parue esce accōmodū: aut q vesci posset equabat animis: qa re ipa non potuit: opes.i. diuitias & facultates regū.i. ditissimor: & ipse reuertēs.i. rediens ex illo agro sterili: domū nocte sera.i. supma luce postq totā diē culture imptiuerat: onerabat mēsas.s. suas dapib9.i. escis: inēptis.i. nō emptis sed ex agro suo collectis: qa forte moretū aut alid placēte gen9 ex holerib9 & herbis cōfecerat. Ipse carpere.i. carpebat (Figura historijs apta q infinitiuū p idicatiuo ponim9) prim9 rosam vere.i. tpe verno: atq carpebat prim9 poma autūno.i. tpe autūnali: & cū hyems tristis rūperet etiā nūc.i. ipso pūcto tpis saxa frigore.i. gelu asprimo & frenaret cursus aqrū.i. cōstrigeret aqs currere solitas: glacie ille tondebat.i. metebat iā tū comā.i. recentē frōdē aut summitatē: achāti mollis.i. tenere & eo anno nate. icrepitās.i. cū crepitu exprobrās æstatē serā.i. tarde aduentātē: & zephyros vētos illos dulcis vernā tēpestatē afflare solitos & fauonios latine dictos morātis.i. tardētes venire & flare sua tēpestate.

Namq sub œbalie memini me turribus altis
Qua niger humectat flauentia culta Galesus
Corycium vidisse senem: cui pauca relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis
Nec pecori opportuna seges: nec commoda baccho:
[a] Hic[a] rarū tn̄ in dumis holus: albaq circum
Lilia verbenasq premens vescumq papauer:
Regum æquabat opes animis: seraq reuertēs
Nocte domū dapibus mēsas onerabat inēptis.
Primus vere rosam atq autūno carpere poma
[b] Et cum tristis hyems etiam nunc[b] frigore saxa
Rumperet: & glacie cursus frenaret aquarum:
Ille comam mollis iam tum tondebat achanti
Aestatē increpitans serā: zephyrosq morantis.

PIERIVS.

a ¶Hic rarum tamen in dumis olus. In Lōgobardico codice legere est, hinc, hoc est ex paucis illis iugeribus, quæ nec pabulo, nec segeti, nec vitibus etiam opportuna. In reliquis, hic.

b ¶Et cum tristis hyems etiam nunc. In codicibus nonnullis, etiam num, quæ dictio frequentissima apud Plinium, ex eo, quod Græci ετι και νυν dicunt.

SERVIVS.

SER. ¶Oebaliæ memini me turribus altis Oebalia ipsa est laconia: vnde de Castore & polluce ait Stati. Oebalidæ fratres: Galesus: fluuius Calabriæ: qui iuxta ciuitatem labitur Tarētinam in qua se hortos optimos vidisse commemorat. Oebaliæ autem turres ait quas cōdiderāt hi qui de œbalia venerāt. Nam vt etiam in tertiū ęneidos dicimus Lacōes diu bello attriti ab Atheniensibus & inopiā timentes virorum: pceperunt vt virgines cū quibuscūq concūberent: quo facto cū post victoriā iuuenes de icertis parētibus nati erubescerēt originē suam. nā & partheniatę. (Partheniatę.) i. de virginibus nati appellabantur duce pallanto. viij. ab Hercule nauigijs pfecti venerūt ad oppidum Calabrie qd Taras Neptuni filius condiderat: & id auctum habitauerunt. Coryciū vidisse senē: cilicē: Corycos em ciuitas est cilicie in qua antrum illud famosum pene ab oībus celebratum. (Coricos.) Et hic per transitū tangit historiam memoratā a Sue. Pompeius em victis pyratis cilicibus partim ibidem partim in gręcia: partim in Calabria agros dedit. vnde Luca. an melius fiēt pyrate magne coloni. Male autē quidam corycium proprium esse asserūt cum sit appellatiuum eius: qui more corycio hortos excoluit: quod etiam Ply. testimonio comprobatur. hic ordo est memini improprie vidisse corycium senem. (Memini) Dicimus autem memini videre. Teren. Memini videre quo equior sum pamphilo si se illam in somnis. Relicti: deserti: atq contempti. Quis enim agrum non sperneret nulli rei aptum non vitibus: aut frumentis vel pascuis? Rarum holus. id est plantatile. Vescumq papauer. Quo vescimur. Nam est aliud lethæum quo non vtimur. Nam vescas salicum frondes aliter dictum est. Regum equabat opes animis non potestate: quia regum more cibis non comparatis vtebatur. Frigore saxa. Vnus em̄ est vt diximus effectus caloris & frigoris. Glacie cursus frenaret aquarum: mira varietas. Nam supra ait concrescunt subite currenti flumine crustę. Aestatem increpitans seram: tarde venientem: cum ille eius iam carperet fructus.

PRO. ¶Oebalia: arx ab Oebalo dicitur in lacedemone hoc ipsum oppidum quod preterfluit. Galesus flumē: Pompeius quum oppugnaret piratas remigibus eorum promisit agros si vicisset eorum adiutorio. Quorum proditione victor tarentinorum agros veteranis diuisit. Et quicquid deterrimum fuit: remigibus dedit Cilices autem tunc exercuerūt piraticam. Est autem in Cilicia promontorium corycium: cilicem intelligi vult: hoc est remigem piratarum.

MAN. ¶Oebaliæ turribus. Tarenti intelligit: quod oppidum lacedemonij edificauerunt: duce phalanto: Appollinis oraculo: vt latius Stra. libro. vj. edocuit. Oebalus autem arguli filius laconię rex suo nomine prouinciam dixit: vt scri. di. Cretensis in Troiana hystoria. Galesus: is vt Liuius libro. v. secundo bel. punico dixit Calabrie flumen est Tarento proximum per quinq passuū milia. Niger ceruleus. Corycium senem. Cilicem intelligi vult: vt Probus inquit: hoc est remigem pyratarum. Pompeius enim quum oppugnaret pyratas. remigibus eorum promisit agros: si vicisset eorum auxilio quorum proditione victor Tarentinorum agros diuisit: est autem corycos Mela teste oppidum in cilicia supra quod specus est nomine Corycius. supra q dici possit eximius. Seges. id est terra. Baccho: vitibus. Rarum holus: quia rarum transponitur. Est autem holus (Holus.) vnaqueq hærba qua vescimur. vtq ait Varro ab hola holera dicta: ibi enim decoquebantur. Verbenas: videto in pharmakeutria ægloga. Vescumq papauer: De papauere latius in Alexi ægloga: latissime tamen libro primo Georgicorum ibi. Et cereale papauer. Vescum: id minutum significat teste Nonio: potest tamen hic etiam quo vescimur exponi: vescebantur enim papauere vt superius ostendimus. Opes animis: ait Seneca in animo non in patrimonio putemus esse diuitias. Animus est qui diuites facit. Carpere carpebat. Etiam nunc: hoc est adhuc dicitur item etiam num. (Etiānū.) Seram: tardius venientem cum ipse in hyeme rosas carperet & huiusmodi. Zephyrosq morantis libro. iij. Georgi. diximus zephyros in æstatis principio flare: ibi videlicet at vero zephyris quum leta vocantibus æstas.

ASC. ¶Ergo apibus &c. Ne p̄ter institutū diuagatus culpet' applicat q̄ de sene corycio elocutus est ad ꝓpositā materiā dicēs. Ergo q̄a scilicet diligēs fuerat hortorū cultor idē.s.senex corycius: abūdare.i.abūdabat primus apibus fetis.i.enixis partū atq; multo examine.i.fœtu educēdo: & ipse cogere.i.cogebat hoc est constipabat primus fauis pressis mella spumātia.s.expressura aut ex impetu & vehementi casu: pondus em̄ aquarū & p̄ceps casus spumā ꝓcreat: tilie sup.fuerant illi: atq; pinus huberrima sup.fuerat illi quotq;.i.& quot pomis arbos.i.arbor fertilis induerat.i. ornauerat & vestierat se i flore nouo.i. quot flores ꝓduxerat arbor: ip̄e senex tenebat totidē.s.poma matura in autūno: & ita nullus flos peritū deciderat. Ille.s.idē senex: distulit.i.transtulit & disposuit etiā vlmos seras.i.grādes & diutinas: in versum.i.ordinem & lineā ab qua directe vertat': & pirū edurā.i.valde durā: & spinos ferētes iā pruna hoc est iā fœcundos: Nā Seruius vult gn̄e masculino dici arborē spinū: putat' tm̄ voluisse dicere voce masculina sub vs.s.nō a, & distulit etiā platanū arborē ablatis ramalibus dictā ministrātē potātibus.s.sub ea vmbrā. Nā is p̄cipu' ei' arboris vsus: verū.i.sed ipse.i.ego q̄dē.i.certe exclusus.s.ab hmōi rerū executione iniq̄s.i. inæqualibus: hoc est nimis breuib' & angustis spacijs. i. metis aut vitæ aut carmīs aut alijs negocijs vrgētib' p̄tereo hæc atq; relinquo cōmemorāda.i.recēsenda post.s. hui' opis editionē aut ꝯsummationē: alijs.s.poetis & scriptorib'

Ordo,

Ergo apibus fœtis idem atq; examine multo
Primus abundare: & spumantia cogere pressis
Mella fauis: illi tilie atq; huberrima pinus:
Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbos
Induerat: totidē autūno matura tenebat:
Ille etiam seras in versum distulit vlmos:
Eduramq; pirum: & spinos iam pruna ferentes.
a Iāq; ministrātem platanū potātibus vmbras.[a]
b Verū hæc ipse equidē spaciis exclusus[b] iniquis
c Prætereo atq; aliis post[c] cōmemoranda relinquo.

PIERIVS.

a ¶Iamq; ministrantē platanū potātibus vmbrā. Veteres oēs codi. vmbras, habēt numero multitudinis, forte vt spaciosius aliquid ostendat, quod memoria proditum plures olim turmas sub vna platano condi solitas: de hac autem Varro. Iucunda eius vmbra haud alia lætius operiente toros. Plyn.
b Platanus arbor nulli rei, nisi vmbræ vtilis. b¶ Spatijs discussus iniquis. Veteres om̄es codi. exclusus, habent, quod & Columellæ parodia confirmatur, discludere enim aliud significat.
c c¶ Atq; alijs post commemoranda relinquo. In codi. aliquot legas, post hæc memoranda, sed commemoranda, Longobardicus, & aliquot alij codices habent. Sunt qui post memoranda, legant, vt in Mediceo cod. habetur, quam lectionem videt' agnouisse Columella.

SE ¶Ergo apibus: ne sine causa hortos descripsisse videretur. Illi tilie atq; vberrima pinus: illi scilicet vberrima. Nam per naturā & tilie & pinus steriles esse dicūtur. Seras vlmos. Maiores quod nimiæ difficultatis est. In versum: in ordinem vt triplici pubes quam dardana versu impellunt. Distulit transtulit: nam permutauit præpositionem. Edurā pirum: eduram nimium duram validam. Et spinos iam pruna ferentes: prunorum arbor spin' vocatur gene. mascu. Nam sentes has spinas dicim'. Spatijs exclusus iniquis. Angustis, vt Spacioq; subit sergestus iniquo: & dicit se carminis breuitate constrictū hortos plenius non posse describere. Alijs post cōmemoranda relinquo. Gargiliū Martialē significat. Spi

MA ¶Fœtus: acsi diceret enixis. Abūdare: abundabat. Cogere: cogebat. Illi tilie.s.erant huberrimæ fœmina enim semen fert ac florem teste Ply. Sed de tilia latius li.j. Geor. ibi ceditur & tilia ante iugo læuis. Colu. autem li.x. c.iiij. scri. Tilias esse apibus nocentes. Verg. vero aliter sensisse videtur cum hic apposuerit cū ipsa pinu: cuius quidem floribus: vt cæterarum pomiferarum arborum vescantur apes & paulo inferius ait. Et pinguem tiliam scilicet pascuntur. Et Ply. libro.x. capi.xiij. scribit. q; sorbetur mel optimum: & minime fronde infectum e quercus: tilie: arundinum folijs. Seras: diutinas grādes ingentes. In versum in ordinem. Distulit: transtulit. Eduram: hoc loco robustā & per id grādem. Iam pruna ferentes: per id agelli optimum ingenium ostendit: cum in eo transpositi ingētes trunci: non solum plantulæ optimæ prouenirent: ac crescerent. Iniquis: angustis breuibus: hoc est carminis breuitate compulsus &c. Atq; alijs post commemoranda relinquo: id autē Columella executus est postea vnde ait ipse li.xj. Hortorum quoq; te cultus siluinæ docebo: atq; ea quæ quondam spacijs exclusus iniquis cum caneret lætas segetes: & munera bacchi: & te magna pales: necnon cœlestia mella. Vergi. nobis post se memoranda reliquit. Floruit autem Colu. senecæ tempore ipse namq; lib.iiij.c.iij. de vineis sic ait: his certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fama est illustris: & præcipue quam possidet. Seneca vir excellentis ingenij atq; doctrinæ: cuius in prædijs vinearum iugera &c. columella.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nūc age &c. Ingredit' ergo ad describēdas naturas apū & mores sane mirabiles dicens: Nunc age adhortādi est ad auditorem spectās aut etiā primā ꝑsonā respiciēs: expediā.i. paucis aperiā naturas quas iupiter ipse.s.q maximus est & p̄cipue pōt: addidit scilicet ad priores naturas: & ꝓ qua mercede.i.qd mercedis accepturæ ipsæ secutæ canoros sonitus curetū: illorū ppl'orū cretæ q Iouē in dicteo mōte alēdū susceperāt: & secutæ æra crepitātia id est cū crepitu sonātia dū a curetibus pulsabant' ne Saturn' vagitū iouis pciperet (habuerūt ergo iā tūc apes naturā sequēdi crepitū peluiū: sed addidit: Iuppiter vt sole cōes natos haberēt & vt sine ꝯcubitu ederēt fœtus) q; ergo ipsæ secutæ æra crepitātia: pauere regē cœli videlicet Iouē: sub antro dicteo.i.q in dicte mōte cretēsi abscōditus erat. Incipit ergo narrare naturas supadditas & mores apū dicens. Solę.s.apes habent natos cōis etiā a multis partos & genitos: & habēt tecta vrbis.i.habitationis cōsortia.i. cōia & ad cōem sortē ptinentia: & agitāt æuū sub magnis legib' q̄a sub legibus naturæ: & ipsæ

Ordo,

Nunc age naturas apibus: quas iuppiter ipse
Addidit expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus crepitantiaq; æra secutæ
Dicteo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communis natos: consortia tecta
Vrbis habēt: magnisq; agitāt sub legibus æuum:
a Et[a] patriam solæ & certos nouere penates.
Venturæq; hyemis memores æstate laborem
Experiuntur: & in medium quæsita reponunt.
Namq; aliæ victu inuigilant: & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
b Narcissi lachrymā & lentum[b] de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina: dein de tenacis
Suspendunt cæras: aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant: & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti.
Inq; vicem speculantur aquas: & nubila cœli.
Aut onera accipiunt venientū: aut agmine facto

SERVIVS.

SER ¶Natura apibus quas iuppiter ipse addidit: naturas ꝓ moribus posuit. Aut addedit significat: aut reuera addidit. Necesse em̄ ē eas etiā ante habuisse aliquos mores proprios. Pro qua mercede. Ordo est. Expediā naturas apū: q̄ canoros curetū sonitus crepitātiaq; æra secutæ. Dicteo cœli regem pauere sub antro: ꝓ qua mercede.i. gr̄a: vel labore. Solæ cōis na. Nā vt etiā Dona. dicit tragicū est: & vltra carmē Geor. si accipiamus ꝓ qua mercede exclamationē esse: vt sit ꝓ quanta hoc mercede fecerūt: vt.s. Iouem alerēt: quē Ops Saturni vxor curetibus coribātibus & ideis dactilis custodiēdū dedit in mōte cretæ Dicteo: ne eū Saturnus cōsumeret vt filios om̄es solebat. Qd' ideo fingit': q̄a Saturnus & vt diximus tēporū deus est: quæ in se reuoluunt' in æternū: tunc itaq; apes æris sonū secutæ Iouē melle aluisse dicunt' ꝓ qua re eis postea p̄stitit Iupiter vt haberēt liberos sine vllo cōcubitu. Solæ cōis natos. Plato in libris quos περὶ πολιτείας: id est de repu. scripsit dicit amori reipu. nihil esse præponēdum. Omnes præterea & vxores & liberos: ita nos tāq̄ Satur Co

solæ

cōmunes

Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.

c Feruet opus:redolētq; thymo fragrantia c mella

PIERIVS.

a ¶Et patriam solæ & certos nouere penates. In codicibus aliquot legere est, a patriam solæ, & certos nouere penates: non enim, a, semper dolentis interiectio: sed admirationem interdum significat, scribi vero, a, sine adspiratione ex probo alibi notatum. In Longobardico non est, &, secundo loco legitur vero. Et patriam solæ certos no. pe. sed enim qui dictionē &, hinc auferunt, venustatem etiam omnem a versu auferūt.

b ¶Narcissi lachrymam, & lentum de cortice gluten. In codici. aliquot antiquis & præsertim in Longobardico, lectum, legitur: non lentum, plurimarum enim arborum cortices gluten exsudant, vt resinam & succinum, quibus vtuntur apes, in opere suo construendo ad firmitatem: sed & lentum placet, quod proprium est glutinis epitheton.

c c ¶Redolentq; thymo fragrantia mella. In Longobardico, flagrantia, scriptum est quod non probatur, ex grammaticorum distinctione.

❧cōmunes habere debere: vt castitas sit nō libido cōfusa. Qd̄ præceptum nullū animal dicitur præter apes seruare potuisse. Magnis agitant sub legibus. id est æternis nunq; mutabilibus: ijsdē enī legib⁹ semper vtunt̄: nec eas vt hoīes sepe cōmutant: Nouere penates. Charissimos habent: vt hic iter flumina nota. i. chara. Et in mediū quesita reponūt. Quesita & parta in cōe cōseruant: ipse alibi in mediū q̄rebant. Et victui inuigilant pro victui. Fœdere pacto. s. vt vicissim in aluearibus vel in agris laborēt. Narcissi lachrymā: humorē. Quod aūt narcissi lachrymā: allusit ad fabulam: quia vt dixim⁹ de puero q conuersus est in florē. Prima fauis ponunt fundamina. Græce προπολιμ vocant duriore cera q̄ vix ferro pōt frāgi quā colligunt de gummi arbor: & de rasis lapidibus. vn̄ paulo post dicet. Sæpe etiā duris errando in cotibus alas. Attriuere. Tenaces cæras: Mella retinentes. Adultos educūt fœtus: quos educando adultos faciunt. Cecidit custodia sorti Ex sorte. Nam aduerbium est: quod traxit a militia. Legimus enim Partibus equabat iustis aut sorte trahebat.

MAN. ¶Pro qua mercede: quia Iuppiter eis tales naturas addiderat. Curetes Curetum: Curetes vt Stra. docet li. x. dicti sunt quasi curatores: ij em̄ infantem Iouē curarunt: pulsantes cymbala & sistra: ne pariēs matris Saturn⁹. ter Rhea eiusq; vagitus a Saturno audiretur: qui quidē natos filios illico deuorabat: hæc ex illo. Curetū aūt sonitus apes secute mella intra Iouis ora inserebant: quo illi gratiā referrent nature eis ab ipso tradite. Macro. vero lib. j. sat. de Saturno inqt hūc aiūt filios suos solitū deuorare eosq; rursus euomere. per quod similiter significatur cū tp̄s esse: a quo vicibus cuncta gignantur. absumanturq; & eo denuo renascant̄. Eundē a filio pulsum: qd aliud est: q; senescētia: ab eis q post sunt nata depelli. Dictæo antro. Dicte vt Stra. scri. lib. x. in Creta mons est: vbi Iouis Dictæi templū Sole: ex cunctis aīalibus. s. Cōmunis natos: nihil em̄ nouere nisi cōmune: vt etiam Ply. scri. Consortia tecta: eiusdē sortis: sunt em̄ cōmunia oībus. Tm̄ vt ait Plyn. Regias imperatoribus futuris in vna parte aluei extruunt amplas: magnificas: separatas: tuburculo eminentes: Certos penates: id quidē quod ait Ply. lib. xxj. poeta hic asserit: Nā hostilia vicus alluitur pado huius inquilini pabulo circa deficiente imponūt nauibus aluearia: noctibus ad .v. milia passuū cōtrario amne subeunt egresse luce apes pasteq; ad naues quotidie remeant: mutantesq; locum donec pondere ipso pressis nauib⁹ plena aluearia intelligant̄: euectisq; eximunt̄ mella. Et in Hispania mulis prouehunt simili de causa. Nāq; alie victu quū agmen ad opera processit: aliæ flores aggerunt pedibus: aliæ aquā ore: guttasq; lanugine totius corporis: alie intus operantur: Ply. lib. xj. Narcissi lachrymā. colligūt etiā lachrymas arborum q glutinū pariunt: vt Ply. docet. Glutē: propolim intelligit de qua ibi superius collectūq; hæc ipsa ad munera gluten: Ceras: ex oīm arbor satorūq; floribus cōfingunt cæras: vt scri. Ply. Aristo. vero. lib. v. de aīalibus dicit eas cōstruere fauos e florib⁹. Cerā e lachryma arbor fingere. Mella ex rore aeris syderū exortu potissimū. Educunt: nutriunt: hic em̄ vetus sensus est poete: nā apes gallinarū modo incubāt: vt latius infra dicemus. Stipāt: cōponunt: densant. Liquido: mundo puro. distēdunt: implent. Nectare melle hoc loco. Sed quid ꝑprie dicit̄ videto æglo. v. Sorti: aduerbiū est hoc loco. Noīa em̄ per diuersos casus loco aduerbiorum ponuntur. per noīatiuum: vt sors pro sorte: recens pro recen ❧ter. per

Dicte.

Apes na tubus ve ... cōmu ... lis.

Sorti. Noīa ꝑ aduerbio.

❧sole scilicet inter animantia rationis experta nouere patriā ita vt ad eam redeant: & certos penates. id est lares apd̄ quos nascuntur: & ipse memores. i. prouide venture hyemis: experiuntur laborem estate (nō dicit hic q; sole id faciant: nā & formicis ea natura est) & reponūt quesita. i. parta & accumulata i mediū. i. in cōmune sicut cōmuniter laborant Nāq; alie. i. alique inuigilant victu (datiuus est). i. victui habendo: & exercent̄ agris. i. per agros in agrendo victu: federe pacto. s. inter eas vt nō sibi solis sed oīb⁹ victum quererent: pars. i. alie ponūt intra scepta domor. i. aluearior: lachrymā. i. rorē aut tenuē succū (sed lachrymā signāter dicit q; is flos ex puero lachrymāte prouenit) narcissi illius floris in quē puer flens cōuersus fingitur: & gluten. i. glutinū & viscū: lentum. i. fluidum aut liquidum de cortice scilicet sumptum vt durius sit appositorie prima fundamina. i. que res sint prima fundamenta: fauis quos primū construunt: deinde suspendunt ceras tenacis. i. pinguiores & firmius adherentes: aliæ educunt fœtus adultos appositorie spem gregis. id est in quibus est spes de conseruando grege alie stipant. id est cōdensant: mella purissima & distendunt. id est sic farciunt vt distendi cogātur: cellas. id est fauorum receptacula: nectare. id est melle. liquido. i. puro & pellucente. Sunt sup. alie quibus custodia ad portus. id est excubitie cecidit sorti. id est in sortem: & speculantur inuicem. id est vicissim aquas vt scilicet inde prognostica capiant: & nubila cœli: ne scilicet operarie exeant imminente imbre. Aut accipiunt onera venientum: quia nō eædem stipant: & colligunt mella: aut ipse facto agmine. id est manu conserta: arcent. id est amouent & abigunt: a præsepibus. id est aluearibus suis fucos (appositorie) pecus ignauum. id est nullius gnauitatis hoc est industriæ & laboris: nihil agens & aliena consumens. Sunt enim fuci vespe ignobiles non mellificantes: sed tamen melle vescentes. Opus. id est exercitatio omnium earum: feruet. id est cum feruore fit: & mella fragrantia. id est redolentia & molliter spirantia redolent thymo. id est trahūt odorem thymi vnde collecta sunt & apes paste.

❧ter. per genitiuum. militie pro in militia. per datiuum vt vesperi ruri: sorti Priscianus libro. xv. sorti pro sortem. Custodia: more enim castror: interdiu stationem ad portas seruant. Aquas id ait: quoniam prædiuinant ventos imbresq;: & tunc se continent tectis: vt ait Plynius. Accipiunt: quæ enim flores comparant ab alijs exonerantur: nouissimeq; a fessis: & iā emerite ab inchoatis: primos in opera expetunt: tardantes sine clementia puniunt neq; in opere tantum: sed in fœtu coadiuuant eas: multum ad calorem conferente turba. Fucos. Sunt fuci sine aculeo maiores apibus. Quum mella cœperint maturescere abigūt eos. Multe singulos aggresse trucidant. Nec id genus nisi vere conspicitur: fucus ademptis alis in alueum reiectus: ipse cæteris adimit. Nigri sunt fuci & lata aluo fures maximi inter apes. ita appellati quia furtim deuorant mella. Plynius libro. xj. Ignauum pecus: animal immune sine doctrina: inutile non aptum industriæ nā industrios gnauos dicimus: Præsepibus aluearibus: præsepia enim non tantum quibus iumenta: cæteraq; animalia pabulantur: sed omnia loca clausa & tuta: dicta præsepia: autor est Marcellus. Feruet: frequentatur.

Fuci.

Presepia

SER. SERVIVS.

¶Ac veluti lentis: Comparatio ad festinationem pertinens solā Cecropias. Athenienses a rege Cecrope Atticæ regionis: vbi optima mella nascuntur: Innatus. insitus. Vrget: ꝑmit. Grādeuis oppida cure. Sicut senes muros tuentur nec in bella ꝓrumpūt. Dedala te. ingeniosa: vt Dedala circe. Crocumq; rubentem. Sai. in historijs ait in qua crocū gignitur: genere neutro secundū artem vsus est: hic poetice masculino referens se ad puerū: qui ❧in hunc

Crocus. Crocum

Ac veluti lētis cyclopes fulmina massis

a Cum properant: alii taurinis follibus auras a

Accipiūt redduntq;: alii strindētia tingunt

b Aera lacu: gemit impositis incudibus ethna: b

Illic inter sese magna vi brachia tollūt

Innumerum: versantq; tenaci forcipe ferrum:

Non aliter (si parua licet componere magnis)

Cecropias innatus apes amor vrget habendi

ASC. ASCENSIVS.

¶Ac veluti lentis &c. Facit digressiunculā adducēdo silitudinem sumptā a cyclopibus q ministri vulcani cū eo in antro vulcani dicūtur Ioui arma & fulmina fabricare. qd̄ dicit poeta non maiori cū festinatione nec molimine ac ordine faciūt: atq; si parua licet cōponere magnis hoc est reddendo singula singulis apes ꝓ virili sua melleficio intendūt Nam sicut cyclopū alius flando massam calefacit: alius ferit imo plures feriunt in numeri. i. ❧sed īn

Munere quāq; suo: grandæuis oppida curæ
Et munire fauos: & dedala fingere tecta.
At fesse multa referunt se nocte minores
Crura thymo plenæ: pascūtur & arbuta passim
Et glaucas salices casiamq; crocumq; rubentem:
Et pinguem tiliam & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus vna quies operum: labor oībus vnus:
Mane ruūt portis: nusq̄ mora. rursus easdem
Vesper vbi e pastu tandē decedere campis
Admonuit: tum tecta petūt: tū corpora curant.
Fit sonitus mussantq; oras & limina circum.
Post vbi iam thalamis se cōposuere: siletur
In noctem: fessosq; sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluuia impēdēte recedunt
Longius: aut credūt cœlo aduētantibus euris
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur:
Excursusq; breues tentant: & sæpe lapillos
Vt cymbe instabiles fluctu iactante saburrā
Tollunt: sese per inania nubila librant.

PIERIVS.

a ¶Cū ꝓperant alij taurinis follib⁹ auras accipiūt. In Lon. totū hoc desideratur, alij taurinis follibus auras, q̄ lectio nimis detruncata esset. b ¶Gemit impositis incudibus ætna. In Longobardico, in Medi. & aliquot alijs codicibus antiquissimis non, ætna: sed, antrum, habetur.

secūdū proportionē musicā quā Pythagoras ex ictibus inuenisse dicit᷑ alius extinguit & suo quisq; muneri intētissimus est: ita & apū suū queq; munus summa cū diligētia summoq; conamine nō sine ordie deplet. ¶Ordo. Ordo verboꝝ talis est. Ac veluti.i. quemadmodū quū.i. qn̄ cyclopes.i. ꝑpīi illi olim ī Sicilia vnū oculū habere reperti properāt.i. ꝓperanter fabricant: massis lentis.i. mitigatis & mulcēdo letificatis: fulmina.s. Iouis: alij.i. quidam eoꝝ accipiunt & reddūt auras.i. flatus & reflatus follib⁹ taurinis.i. corio taurino munitis & circunseptis: Alij tingūt.i. extingunt era.i. queuis metalla stridētia.i. q̄ stridorē emittunt & crepitum dum extinguunt᷑ lacu.i. aq̄ cenosa aut reuera lacu cū naturalis fit huiusmodi fabricatio ætna: mons ille Siciliȩ perpetuo ardore æstuans (vn̄ ꝓpter sulphur & ceterā materiā fulminis cuius illic copia est datus est fabulȩ locus vt fulmina Iouis illic fabricare dicant᷑) gemit.i. fatiscit aut resonat quasi gemitū referēs: illi.s. cyclopes: tollūt.i. erigūt inter sese in numerū.i. scd'm ordinem & cōcentū musicū qui ex ꝓportione & apta vicissitudine resultat brachia.s. sua magna vi.i. molimine ingēti: & versant ferrum.s. qd' cudunt: forcipe.i. instrumēto (quā tenelliā quidā vocant. ab eo aut qd' foruū.i. calidū capiat nomē sumpsit) quo calida capi possunt nō aliter.i. cōsimiliter (si licet cōponere.i. cōferre & cōparare parua: quāte sunt apes magnis quāti sunt cyclopes Cōtra in Buco. Sic paruis cōponere magna solebā) amor habendi.s. mel aut mellis & fauoꝝ: innatus.i. ꝯnaturalis & ita nō vitiosus vt est sæpe in hoībus vrget.i. impellit & instigat: apes cecropias.i. atticas q̄ in hymeto mōte attice regionis vbi optimi mellis copia est nate dicunt᷑: aut cecropias quasi palladias & dedalias i. subtiles & operosas in cōtexendis fauis: vrget dico quāq;.i. quālibet apiū: suo.i. proprio munere: qd'.s. ei sorti cecidit. Oppida.i. aluearia operta in q̄bus sunt varia domicilia sunt cure.i. ad curā deputata grandeuis.i. ꝓuectioribus apibus: & munire.s. cōtra frigus: calorē & fures fauos: & fingere.i. ꝯponere: tecta dedala.i. subtilia q̄si a dedalo fabricata eēnt: at.i. sed minores.i. iuniores fesse.s. ex onere & labore: referunt.s. alis suis: se hoc est seipsas cū melle suo: referūt aūt domū: multa nocte.i. cū iā plurima ꝑs noctis trāsacta sit cōputādo noctē respectu aliaꝝ volucrū q̄ an̄ vesperū cōsidunt ad cōcubitū: referūt dico se plene crura.i. habētes crura plena.i. onusta aut onerata: thymo.i. melle ex thymo collecto aut flore ei⁹: &.s. apes pascunt᷑.i. depabulant᷑ passim.i. in plurimis passibus & locis: &.i. etiā arbuta.i. frōdes aut flores arbutoꝝ: & salices glaucas.i. glauci hoc est viridis ac cerulei coloris: hoc est flores salicū: vn̄ in Buco. hybleis apibus florē depasta salicti: & pascūtur casiā herbā illā odoriferā aut florē ei⁹ & crocū rubentū.s. filo floꝝ & tiliā.s. arborē: pinguē.s. in frōde viscosa: & hyacinthos.s. flores ferrugineos.i. ceruleos ac subnigri admixto rubro coloris. Vna q̄es operū.i. ab operatione est oib⁹.i. oēs simul q̄escūt labor est oībus vnus.i. eodē tpe. Ipse ruunt.i. celeriter excurrūt mane portis (Alludit semp ad hoīes gnauos) nusq̄.i. in nulla parte est mora. rursus vbi.i. postq̄ vesper.i. stella vespertina admonuit easdē.s. apes decedere tandē.i. post multā morā: cāpis e pastu. tū.i. tūc. petunt.i. repetūt tecta.i. domos suas: & curāt.i. moliter tractant ac reficiūt corpa.s. sua: sonitus fit & mussant.i. obstrepūt circū oras & limina.s. regni sui q̄si hostē terrētes: post.i. postea vbi ipse cōposuere se thalamis.i. cubilibus: silet᷑.s. ab oībus: in noctē.i. ad cōticinium noctis perficiendū: & suus.i. ꝓprius & cōueniēs sopor.i. ꝓfundior somnus aut dormitio occupat.i. sopit art⁹ fessos.s. ex labore diurno. Nec vero.i. & certe nō recedūt lōgius a stabulis.i. aluearibus suis: pluuia impēdente.i. imminēte q̄ quasi in nubibus pēdeat aut nō credūt.i. nō ꝯmittūt sup. se: aut nō credūt.i. cōfidūt cœlo.i. sereno aeri (vn̄ ad Palinurū in fine quinti. heu nimiū cœlo cōfise sereno) & hoc euris.i. ventis illis pluuiā afflare solitis aduentantibus.i. ingruētibus: sed ipse aquant᷑.i. potant᷑ tute.i. ꝓtecte a pluuia & vēto: circū.i. in circuitu: sub mœnib⁹ vrbis tute.i. defendentis & tutātis eas a pluuia & vēto. (Nā tutū ꝯmuniter dicitur & quod defendit vt locus: & qd' defensum est vt homo) & tentant.i. attentant & cū anxietate faciunt excursus breues & tollunt.i. asportāt sæpe lapillos quibus.s. cōtra impetum ventoꝝ ſe rantur: vt cymbe.i. nauiculæ instabiles. id est mobiles & vento agitabiles

in hunc florē dicit᷑ esse ꝯuersus. Ferrugineos hyacithos. Ferruginei.i. nigri coloris. Tūc corpora curant.i. se reficiūt: vt Fessiq; & equos corpora curāt. Sane curare corpus si de hoibus dicimus & cibo & lauacro intelligimus: aut alterutro. Si de apibus tm̄ cibo accipimus. Sopor suus: ipsis aptus. Aut credunt cœlo.s. suos volatus. Sub mœnibus vrbis aquantur: aquam hauriūt ex vicino. Instabiles: fluctuantes. ¶Cyclopes: Brōtes. Steropes: & Pyragmon: Cyclopes insignes fuere: hos artificiosos fuisse constat: quos Vulcano ignis deo attributos. sub eo Iouis ꝯficere fulmina Volūt de q̄bus lati⁹ Maro ipse li. viij. meminit: Brontesq; steropesq; & Nudus mēbra Pyragmō. Brōtes aūt tonitruus dici pōt: nā brōte tonitruū significat. Steropes v'o fulgur interpretari valet: Astrope em̄ corruscatio dr̄: pyragmō dr̄ quasi ignita incus: Pyr nāq; ignis est: Acmō incus. videto etiā de Cyclopib⁹ li. j. Geor. circa finē. Follibus instrumēta sunt folles ex corio. q̄bus excitādo igni vtuntur fabri ferrarij. Reddūtq;: quū em̄ folles eleuant᷑ aerē ꝯcipiunt: quū vero premunt᷑: emittūt eundē. Aetna de hoc monte videto lib. j. Geor. Circa finē Diodorus scri. lib. vj. ꝙ asserūt nōnulli meat⁹ esse subterraneos ab ęthna ad æolias insulas: sub æolijs aūt cyclopes esse Vulcani ministros poetæ fabulant᷑. In numeꝝ: in ordinē & rationē. Forcipe Forceps dr̄ ꝙ foruū i. candēs capiat ferrū: fornū em̄ calidū significat: inde forn⁹ & fornax Marcellus scribit: Cecropias apes. cecrops edificāde vrbis Athenarū initiū dedit: vt Stra. docet lib. ix. Licet nō oēs id asserūt. Euthronius aūt scripsit: apes Ericthonij tēporibus in monte Hymeto primū natas: vt inq̄t Col. lib. x. ca. ij. Et Ply. li. xj. scri. in Hymeto atticæ mōte mel optimū esse vti in Hybla Siciliæ. Dedala ingeniosa. Dedalos em̄ ingeniosus dr̄: dædalo orno vario. Fingere: ꝯponere. Minores: iuniores. Nā adolescētiores ad opa exeunt seniores intus operant᷑: aliæ em̄ struunt: aliæ suggerūt: aliȩ cibū cōparant: ex eo qd' allatū est. Neq; em̄ separatim vescunt᷑: ne inequalitas operis aut cibi fiat & tpis Ply. lib. xj. Crura thymo plene q̄ flores cōportant: prioribus pedibus fœmina onerant: propter id natura scabra pedes priores rostro totoq; honustæ remeāt sarcina pandate: Ply. Glaucas salices. glaucus color viridis ceruleus dicit᷑: vt Gellius ostēdit lib. ij. ca. xxvj. Tiliā. de hac lati⁹ paulo superius: & etiā lib. ij. Geor. Hyacinthos: de hyacintho videto æglo. iij. Ferrugineos: ferrugineū colorē ferri sifem esse volunt. Verūtamen ferrugineus color cæruleus est. Marcellus autor etiā hunc locū afferēs. Mane ruūt: Noctu quies in matutinum: donec vna excitet oēs gemino aut triplici bombo: vt buccino aliquo. Tūc vniuerse peruolant. si dies mitis futurus est Ply. Vesper videto lib. j. Geor. Fit sonitus: Quū inuesperascit: in alueos strepūt minus ac minus donec vna circūuolet: eodē quo excitauit bōbo seu quietē capere imperās: & hoc castroꝝ more: tūc repēte oēs cōticescunt: Ply. Vrbis.i. Apiarij. Lapillos. tollūt: Gerule secundos flatus captāt: Si cooriat᷑ ꝓcella apphensis pedisculo lapillis selibrant: quidā in hūeros imponi tradūt iuxta v'o terrā volāt: Ply. Cymbe nauiculæ. Saburrā arenā. grauē terrā & onus quo naues stabiles fiunt. Vn̄ Ply. li. xvj. ca. lxvj. scri. cxx. modios lentis ꝑ saburra fuisse naui: qua Obeliscus in vaticano circo statut⁹ ex egypto Caij principis iussu adductus est. De abiete aūt hui⁹ nauis diximus lib. ij. Geor. circa principiū vbi est scriptū. ca. lv. ꝑ. ca. lvj.

agitabiles & fluctuātes: ƀ est minima nauigia tollūt saburrā. arenā & grauē terrā fluctu iactāte. i. huc illuc ipellēte eas: vñ sub uerterent̄ nisi pōdere saburre stabilirent̄: & apes sup. librāt. i. eqs alis firmant & stabiliūt sese his. s. lapillis: p nubila inania. i. p aerē nubilosum & vētosum.

SERVIVS.

SER. Cōcubitu indulgent. p cōcubitui datiuus est. Nā indulgeo illi dicimus. Nec corpa segnes in venerē soluunt. i. in libidinē nō resoluunt̄. Persi. Ille in venerē putris est. nixib⁹: partib⁹ Vñ & enixa dicim⁹. regna refigūt. i. figūt. Sub fasce. sub onere vt iniusto sub fasce viā. d. c. Tātus amor florū. supra de eqs Tātus amor laudū tāte est victoria cure. At gen⁹ immortale manet. s. p successionē. Domus familia vt Da. ppriam tymbre domū. nec ppli pthorū aut medus hydaspes. Fluui⁹ medie. De his aūt gētibus Sal. dicit̄ adeo illis ingenita est sanctitas regis nois: quas gētes tñ apes dicit amore circa regē supare. Ver. Regē obseruāt. Venerant̄: alias obseruare est callide aduertere Terē. Obserues filiū qd agat: qd

Obseruo cū illo cōsiliȷ captet. Cōstructaq; mella diripuere ipse: qn etiā ipe animā colligēdo melli impēdere cōsueuerunt. vt Vltroq; aiam sub fasce dederunt. Stipantq; frequentes q̄si quodā satellitio ambiūt. Attollūt humeris: etate. s. fessum: Pulchrāq; petūt p vulnera mortē: Gloriosam mortē qppe q̄ p rege suscipit̄ Traxit aūt hoc de celtiberoꝝ more: q vt in Sal. legimus se regibus deuouent & post eos vitam refutant.

PRO. ¶Præterea. r. n. s. egypt⁹. & . i. Lydia media nationes in Asia Aut Medus Hydaspes: flumē. Iudeę: Sed Virgili. mediæ dixit flumē hydaspē: qd medi duce Alexandro per eum regem Indorum: & ipsa indiam subegerint.

MAN. ¶Nixibus: partub⁹ conatib⁹ Ipse natos: apes gallinaꝝ mō incubāt. id qd exclusum est primum v̄micul⁹ vr̄ cādidus iacēs trāsuersus adherensq;. ita vt pascere videat̄: Rex statim mellei coloris:

Apū rex vt electo flore ex oī copia factus neq; v̄micul⁹. sed statim pēniger Quirites ac si diceret: ciues & nobiles apud Regē: est em̄ ab vrbibus sūpta metaphora: Sufficiūt: suggerūt: subministrāt. Aulasq; & cęrea regna refigūt: nō pfigūt exponat̄: sed iterū figunt. ait em̄ Pli. li. xi. c. x. Ruētes ceras fulciūt pilarū instar interi⁹ a solo fornicatis. vt sit adit⁹ ad sartiendū At triuere: colligendo inde rorē. Fasce: onere: Septima æstas. Aristoteles li. v. de histo. aialiū scri. vitā apiū annos sex. Nōnullas etiā septē posse cōplere. Regē non sic

ægyptȷ. egyptus egyptȷ ciuilē & mitē vitā degūt. Nā rege cōstituto multitudinē trifariā diuisert: & alios qdē milites alios agricolas alios sacerdotes vocauerūt: & alios sacrorum curatores alios eoꝝ q̄ ad hoiem ptinent alios q̄ ad bellū: alios q̄ ad pacem & terrā: & artes spectāt: ex qbus regi puētus afferebant̄. Sacerdotes philosophiā & astronomiā exercebāt: & cū Regibus diuersabant̄. Stra. li. xvȷ.

Lydia. Lydia: Ea cum Phrygia & Casia & Misia iungitur. Quapropter earum regionum loca difficulter distingui possunt: cū inter sese coeantur: Lydia autē & Mœonia eadem est. Sardis vrbs quidem magna

Illum adeo placuisse apibus mirabere morem:
a Quod nec cōcubitu[a] indulgēt: nec corpa segnes
In venerem soluunt. aut fœtus nixibus edunt.
b Verum ipsæ e foliis natos[b] & suauibus hærbis
Ore legunt. ipsæ regem paruosq; quirites
c Sufficiunt. aulasq; & cerea regna refigunt.[c]
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere: vltroq; animam sub fasce dedere.
Tantus amor florū & generandi gloria mellis.
d Ergo ipsas q̄uis angusti[d] terminus æui
Excipiat (neq; enim plus septima dicitur æstas)
At genus imortale manet. multosq; per annos
Stat fortuna domus: & aui numerantur auorū.
Præterea regem non sic ægyptus: & ingens
e Lydia[e]: nec populi pthorū: aut medus hydaspes
Obseruant. rege incolumi mens oībus vna est:
Amisso rupere fidem: constructaq; mella
Diripuere: ipsæ & crates soluere fauorem.
Ille operū custos illum admirantur: & omnes
Circūstant fremitu denso stipantq; frequentes:
Et sæpe attollunt humeris: & corpora bello
Obiectant: pulchrāq; petūt per vulnera mortē

PIERIVS.

a ¶Quod nec cōcubitu indulgent. In Ro. cod. & aliquot alȷs, neq;. Obseruandū vero est, cōcubitu, casu tertio p abiectionē litteræ vltimæ positū vt alias sæpe, teq; aspectu ne subtrahe nostro, quē casum neq;. M. Tul. aspernat⁹ est, vt eo loco, qb⁹ subito impetu, ac latrocinio parricidarū resistat. Preterea Cęsar in hmōi oībus. i. litterā cēsuit abȷciendā, domina tuq;, ac b ornatu, & ita reliqua esse & scribenda, & pferēda. b ¶Verū ipsæ folȷs natos, & suauibus hærbis. In cod. aliquot mutato nūero legas, ipsæ natos folȷs. In Ro. vero ipsæ e folȷs, nō in c uenuste. c ¶Et cerea regna refigūt. Quid sit refigere nulli puto nō innotuisse, q legerit in Virgiliano carmine, fixit leges p̄cio, atq; refixit. Quare placet qd in Ro. cod. in Medi & quibusdā alȷs anti. exēp. feringūt, legit̄: est em̄ superi⁹, & dædala fingere tecta: quare fortasse, & Seruȷ codex corrigēdus. Aduertendū etiā ex loco desumptū argumentū, qd in Lōgo. exēplari sic habet, aluoꝝ & cerea regna: qd in vulgati, cerea tecta, d legit̄. d ¶Ergo ipsas q̄uis augustus termin⁹ æui. In Ro. cod. in Med. & alȷs oib⁹ codi. quotquot habere potui, vno cōsensu, angusti termin⁹ æui, legit̄. Res em̄ quæ terminat̄ aut angusta, aut lata est. e ¶Et ingens lydia. In Ro. cod. ludia, vt cūba murta, corulus, & similia.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Illū adeo &c. psequit̄ reliquā apū naturā quā pxime ad humana instituta accedētē immo in multis excellentē vt in eo q sine cōcubitu pcreant & regē inuiolata fide semp obseruāt. Ordo est. Tu

Ordo. mirabere. i. mirari poteris & qlibet alius: illū morē quē dicturus est placuisse adeo. i. oīno apibus videlicet q nec indulgēt. i. incūbunt concubitu. i. coitui (Nota est regula qua p̄cipit̄ dtīm nō debere maiorem esse gtō. vñ a gtō anuis & senatuis legitimus dtīs est anui & senatui a gtō aūt anus & senatus: anu & senatu: vñ hic cōcubitu in dandi casu positum volūt: quā formationē Serui⁹ legitimā censet negans obliquos singulares in q̄rta excedere posse noīatiuum peralē. Verum in multis locis vbi dtīm in u formatum interpretes dicūt posse ablatiuus cēseri. vt si hoc loco subaudiatur natis: q nec indulgēt natis cōcubitu. i. per cōcubitū: & illic curruq; volans dat lora secūdo vt subaudiat̄ equis: sic & volans scdo curru dat equis lora: & parce metu p abstine a metu: verum etiā in hoc quarto manifeste dtīm in u reperimus) nec ipse apes segnes. i. torpētes & pigritātes (nā ocia si tollas periere cupidinis artes: seu arcus) soluūt corpora in venerē. i. luxuriā & coitū & q haud. i. nō edūt. i. in lucē pducunt fœtus. s. suos: nixibus. i. partubus & corporū molimine verū ipse legūt. i. colligunt ore natos. i. semen natoꝝ vñ nascant̄ & incubando forment̄ apes e folȷs & hærbis suauib⁹ tam gustu q odoratu. Ipse. s. apes (dicit̄ aūt per emphasim. q. d. nō alieno labore adiute nec aliena autoritate frete: sed vt dicūt per se & proprȷs viribus) sufficiūt. i. sufficiēter faciūt & cōstituunt ac pcreāt regē qui nō nascit̄ vermicul⁹ sed statim penniger & paruos quirites. i. ciues: quales erāt Quirites. i. Romani sub Quirino. i. Romulo qui sibi regem cōstituerunt & refigunt. i. dilētius figunt aulas. i. regias suas & regna cerea. i. in cera cōstituta & quibus mœnia sunt fere cerea: hoc est ex cera facta aut ea munita Apes attriuere etiam sępe alas in duris cotib⁹. i. saxis: & rupibus: & dedere vltro. i. non ab externo sed vi propria impulse: animā. id est vitam sub fasce. i. onere mellis & pabuli qd afferunt: tantus. i. tam magnus (vt scilicet moriantur vltro: aut acclamatio est) amor florum est sup. apibus & tanta gloria. i. cupido glorię mellis generandi. i. quam obtinere sperant in generando melle. Loquitur vt dixi fere ex affectione hominum qui glorię cupidissimi sunt. Ergo. id est quia intantum student proli procreande & regno augendo & ditando: q̄uis terminus angusti. id est breuis & paruo spatio contenti eui: excipiat. id est comprehendat: ipsas scilicet apes: enim pro quia. quia septima æstas ducitur. id est degitur apibus neq; plus. i. & non amplius: at genus

¶at genus.i.pgenies & ppagatio:manet immortale.i.imppetuū & aui auorū numerantur.i.inter apes sil' supstites qd' in hoib⁹ qbus lōgissima est vita raro cōtingit.Præterea ægyptus & igēs lydia nec ppli parthorū aut medusve.p vel hydaspes.i.indus vt sit fluuius p accolis.(Legi in vetusto codice hydaspesue:nā medus nō est hydaspes nisi qa ex india ad medos ptingit:si tñ velimus poetā sentire hydaspē eē medie quoq fluuiū legat sine particula ve,vt nō sit hypmether sic)aut hydaspes medus.i. ad medos vsq ptingēs nō obseruāt.i.venerantur:& custodiūt sic regem vt.s.apes.Nā rege incolumi.i.q̄diu rex est incolumis & sanus: mēs eit oibus vna.i.sil' viuēdi rēpub.augēdi & regi obsequēdi: sed rupere fidē.i.fœdus & cōcordiā rege sup.amisso:& diripuere mella cōstructa.s.sub rege & ipse q.s.collegerāt:soluere.e.dissipauere crates.i.cōtextus fauorū.Ille.s.rex sup.est custos.i. ꝯseruator nō opa:sed autoritate & venerantur illū.s.regē:& oēs circūstāt illū.i.ad illius obsequiū satellitiū pbēt:dēso fremitu.s.indignante si qsq vim inferat aut diligētius se obsequatur & ipsæ frequētes.i. cōdēsæ stipāt.i.arte sepiūt regē:& ipsæ attollūt.i.erigūt & portāt sæpe regē humeris:& obiectāt.i.frequēter obijciūt bello.i.periculis bellicis:corpora.s.sua p rege: & petūt pulchrā.i.gloriosam mortē p vulnera:suscepta.s.p rege:quā laudē Seruius celtiberis cōcedit nec qsq gallis iuste abstulerit.Si qs aūt hæc oia penitiorib⁹ oculis inspicere velit dixerit(qm̄ res romana ad monarchiā iā tūc redacta erat:ipseq maro Augusto volēti rerū administra-

※magna Lydorū:caput fuit.Stra.lib.xiij.Parthorū: de parthis videto in Tityro.Medus Media teste Ply.li.vj.ab ortu parthiæ iūgitur:tu vō latius videto li.ij.Geor.Hydaspes:is fluuius est amplissimus:& ad nauigādi vsum aptissim⁹ i india:vt scribūt Diony.& Stra.li.xv.& Ptole.li.vij.Poeta tñ Medū appellat:& id ppter eius amplitudinē.Obseruāt:custodiūt:hinc ait rege incolumi mēs oibus vna.Et superius ait.Et circa regē dēsæ miscentur &c. Ply.itē li.xj.inqt.Mira apū circa regē obediētia quū pcedit totū agmē circa eū cōglobatur:cingit ptegit cerni nō patitur.Asconi⁹ vō li.ij.verrinarū exponit obseruāt hoc loco p venerantur:sed cōuenit etiā custodiūt:vt patuit Crates:vñ dicantur Crates videto lib. j.Geor.nā hic cōuenit.Attollūt humeris fessum regem humeris subleuāt validius fatigatū ex toto portāt:se q̄q pximā illi cupit esse & in officio cōspici gaudet:Ply.pulchrā mortē:vt illud pulchrūq mori succurrit in armis.Ply.aūt scribit q aculeū apib⁹ natura dedit vētri insertū ad vnū ictū hoc infixo qdā eas stati emori putāt:aliqui nō nisi intantum adacto vt intestinum sæpe assequatur: sed fucos postea esse nec mella nec fauos facere velut castratis viribus.

tionē derelinqre psuaserat nihil melius q̄ vt respub.ab vno regatur:dūmō is princeps bon⁹ sit)poetā inuitare romanos ad augusti obseruationē:cū etiā apes doceāt optimū eē reip.statū:vbi vnus sit rex hoc est monarcha seu solus princeps.

His quidam signis atq hæc exempla secuti:
Esse apibus partem diuinæ mentis & haustus
Aethereos dixere:deum namq ire per omnes
Terrasq tractusq maris cœlumq profundum
Hinc pecudes:armenta:viros.genus oē ferarum
a Quēq sibi tenuis nascentem arcessere[a] vitas.
Scilicet huc reddi deinde:ac resoluta referri
Omnia:nec morti esse locum.sed viua volare
b Syderis in numerum:atq alto succedere[b] cœlo.

PIERIVS.

a ¶Quēq sibi tenues nascētem arcessere vitas.In codicibus aliquot anti.accersere,habetur.Terē.Scaurus vtcūq scribatur,siue accerso,siue arcesso,ad eandē significationē ptinere putat vt alibi dictū. b ¶Syderis in numerū,atq alto succedere cœlo.In Roma.alto se condere cœlo,p succedere.

ASCENSIVS.

ASC. ¶His qdā signis &c.Quia q̃ de apibus dixit beluinā naturā superare videntur maioraq q̄ vt apibus cōueniāt cū sint rōnis expertes:ex secta pythagorica innuit eūdē esse spm in apib⁹ atq hoibus:cū spūs imortalis de corpore in corpus migret:& ex homine in pecus atq ediuerso:præterea ois aios vbicunq sint esse participes diuinæ mētis: accipereq infusionē eius q in oibus ē dei:cū tñ inter phos magna sit q̄stio an deus sit in vniuerso ipm inanimās:an extrinsecus ipsum gubernans:nā vt de fide loquar manifestū est simplicissimū esse deū & añ cūcta creata oia tñ cum vbiq sit cōseruare:sed poeta cēset oim vitā dependere a deo ab ipso originē habere & ad ipsum tēdere:nullāq aīam interire qd' quātū ad fidē spectet erroneū est Nā spūs pecorū cum ipsis extinguitur.

Ordo, ¶Ordo est. Quidā.s.phi aut rerū indagatores his signis.i. propter hæc signa.aut inducti.sup.his signis pdictis:& secuti.i. considerantes hæc exempla id est argumenta in approbationem & declarationem rei dixere partem id est participationem:diuinæ mentis id est magnæ animæ mundi & haustus æthereos id est spiritus ex æthere haustos & sumptos esse apibus:namq supple dixere deum ire id est extendi per omnes terras & tractus maris & cœlum profundum id est aerem qui procul est a fundo & dixere pecudes id est animalia gregaria & armenta & viros id est homines & omne genus ferarum quēq id est quemlibet horum (masculinum enim præponderat)nascentem id est dum nascitur arcessere id est accire & attrahere sibi:hinc id est ex deo aut spiritu diuino per omnia diffuso:animas tenuis id est spiritus vitales & subtiles:quibus etiam secundum organi dispositionem in disquirendo vti possit(secundum mentem videlicet pythagorę quæ nimirum erronea est:sed poetam interpretari non est errorem approbare:cum & ipse varias sectas secutus:nunc hoc nunc illud sequatur)Scilicet id est scire licet quomodo id dixerint qa dixere omnia reddi deinde huc id est in deum & principia sua: (quia vnumquodq compositum probatur ex eo in quod resoluitur:si ergo animus omnis cœlos petit inde sumptus videtur) & omnia resoluta:non dicit mortua aut interempta: sed resoluta per animæ a corpore separationem : referri huc scilicet in deū & æthera:nec locum esse morti id est interitui aut annihilationi spirituum:sed omnia scilicet vitalia volare viua aut sed omnia viua id est principia viuendi hoc est omnis spiritus vitales volare in numerum syderis.i.inter cōparia sydera aut in ordinē syderum:atq succedere alto cœlo.i.ad altū cœlum:pp̄ter differentiam pfundi cœli iam nūc p aere positi cum tñ alti & profundi respectu diuersarū vna sit appellatio:vnde elatū dicitur altū & procul a fundo profundum.

SERVIVS.

SE. ¶His qdā signis atq hæc exempla secuti esse api : partē diuinæ mētis.Sane locū hūc plenius est executus in sexto quē hoc loco breuiter colligit:vt pbet etiam apes partem habere diuinitatis. Nāq oia aīalia ex quattuor elemētis & diuino spū cōstare manifestū est.Trahūt em̄ a terra carnē:ab aqua humorē:ab aere anhelitū:ab igne feruorē:a diuino spū ingeniū qd' qa est in apibus sicut etiā i hoibus:nāq metuūt: cupiūtq dolētq gaudētq.Quæ pbantur ex his q̄ faciūt: dimicant em̄ colligūt flores: puidēt pluuias.Fateamur necesse est etiam apes partem habere diuinitatis. Vt aūt hoc exēplis.i.rebus similibus cōprobaret.Lucretiū secutus est q dicit ea q̄ p se pbare nō possumus a similibus cōprobāda.Ventūq docet esse corporalē nō q eū tenere vel cernere possimus:sed q eius sitis aq̄ effectus est:quā corporalē esse manifestū est.Haustus ethereos:diuinos spūs. Deū nāq ire p oēs Terrasq tractusq maris.Ipse i sexto.Cœlū ac terras cāposq liquētes Spūs intus alit.Luca.Iuppiter est quodcūq vides : quocūq moueris. Hinc.i.ex deo:ex diuino em̄ spū sumūt oia cū nasci ceperint vitā Cæterū corpus ex quattuor elemētis est vt diximus supra. Scilicet huc reddi sine dubio etiā cūcta dissolui incipiūt & redire rursus in originē suā necesse est.Nec esse locū morti.i.pditioni.Nil em̄ est qd' perire funditus possit cū sit τοπαυ.i.oē in qd' redeūt vniuersa resoluta.Res aūt hæc q̄ mors vocatur nō est mors: quippe q̄ nihil perire facit:sed resolutio:Vnde mors a plærisq interitus dicta est quasi interueniēs & mixtarū rerum cōnexionē resoluens.Lucretius.Nam continuo hoc mors est illius quod fuit ante connexio.

¶Haust⁹ æthereos:diuinos spūs.Deū nāq ire p oēs.De⁹ vt etiā Fabius inqt li.vij.spūs est oibus partibus immixtus.At Tulli⁹ li.j.Tuscula.ait.Certe & deum ipsum:& diuinum animum:corpore liberatum cogitatione complecti non possumus.Lactanti⁹ vero li.j.sic.Deus est mēs q̄dā soluta libera & segregata ab oi cōcretione mortali omnia sentiens & omnia mouens.Videto etiā plura æglo.iij.ibi.Ab Ioue principium musæ Iouis omnia plena cœlūq profundū.i.aera:qd' latius declaratū est æglo.iiij.vbi est hoc idē carmen.Hinc pecudes.Deus:q prima causa est:& vocatur(vt Macro.ait li.j.de somnio)vnus omniū:quæq sunt q̄q esse videntur princeps & origo est.Hinc pecudes.Ordo est.Dixere hinc.i.adeo pecudes armēta viros & cætera arcessere sibi tenues vitas.Tenues vitas.i.spiritus & animas.Hippocrates em̄ Macrobio teste li.j.de somnio dixit aīam spiritū esse tenuē p corpus omne dispersum.Epicurus vero speciem ex igne & aere & spiritu mixtam . Scilicet huc reddi deinde:animæ de cœlo in terras meare & de terris in cœlum remeare creduntur : vt etiam Macro.inqt

Mors

Deus

cro.inquit:& Manilius li.iiij.An dubiũ est habitare deũ sub pectore nostro.In cœlumq; redire aĩas:cœloq; venire.Nec morti esse locũ:Sunt q discessum animi a corpe putant esse mortẽ:vnũ q illud erat insitũ priscis illis:quos castos appellat:Enni⁹ esse in morte sensum.Neq; excessu vitæ:sic deleri:hoĩem:vt funditꝰ interiret.Ipsam eñ mortẽ quãdã quasi migrationẽ cõmutationẽq; vite

vite credebãt.Quæ in claris viris & fœminis:dux in cœlũ solet esse in ceteris humi retineret:& pmaneret tñ.Ex hac opinione Romulus in cœlo cũ dijs agit æuũ & Hercules & hmõi.Cice.autor lib.j.Tusculanarũ.Syderis in numerũ:in ordinẽ & rõnẽ:vel inter sydera.Dr aũt sydus autore Macrobio: id qđ in aliquod signum stellarũ pluriũ cõpositione formaꝰ vt aries taur⁹: perseus vel corona. Signum

a Si quando sedem augustam[a] :seruataq; mella
b Thesauris[b] relines:pri⁹ haustus [c] sparsus aquarũ
c Ore foue:fumosq; manu prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus:duo tpa messis
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias:& oceani spretos pede reppulit amnes
Aut eadem sydus fugiens:vbi piscis aquosi
Tristior hybernas cœlo descendit in vndas.
d Illis ira modum supra[d] est.læsæq; venenum
Morsibus inspirant & spicula cæca relinquunt
e Affixa[e] in venis:animasq; in vulnere ponũt.

SERVIVS.

Ser. ¶Si quando sedẽ augustam .i.aluearia. Et proprie augustũ est tectum augurio consecratũ. Abusiue.Augustũ nobile quasi maiestatis plenũ. Thesauris.i.repositionibus.acsi diceret apothecis Haustus sparsus aquarũ p spargens participiũ est p participio Ore foue:ipsos haustus.s.& dicit spargendo aquã imitabere pluuiam . Fumos ptende sequaces: Fumũ etiã profer.s.cum his reb⁹ territæ hinc discesserint impune possis mella colligere alij legũt. Ore faue . Vt sit tace. etiã ipse in quinto Ore fauete omes. Horat. Fauete linguis.Sequaces fumos Quippe apũ persecutores:vt maleæq; sequacibus vndis.Bis grauidos cogũt fœtus.i.gemina est fœcunditas mellis. Duo tẽpora messis:Fructus.Iuuena.Verã deprendere messem si libet.Taygete simul os: Taygete vna ex pleyadibus septẽ. Vt aũt etiã supra diximus. Bis mel præcipit colligendũ oriẽtib⁹ pleiadibus.i.verno tpe: & cũ occidunt autumnali.s.tpe. Oceani spreto pede reppulit amnes.Home.est παροκεα νης ροαωρ.Amnes aũt bene ait: Quia in morẽ fluminis fluẽta reditura prumpunꝰ. Aut eadẽ sydus: australẽ piscem significat: Quia aquarũ vndã ore suscepit: Vñ & aquosi addidit: Tunc eñ piscis hic oriꝰ quo tẽpore pleiades occidunt. Nã ideo ait fugiẽs Tristior:vel pter occasum vel propter ppinquam iam hyemis asperitatem.Illis ira modum supra est.Excedunt in irascendo modum: nam cum suo irascuntur interitu.Spicula cæca:Breuia quæ latere possunt in vulnere ponunt non in suo sed a se illato.Et amphibologicos dictum est:vt alibi.Cum turni iniuria matrem admonuit quam inferebat scilicet non quam patiebatur. Item Salustius:iniuria validiorum scilicet quam inferebant validiores.

PIERIVS.

a ¶Si quando sedem augustam.In Longobardico:&in alijs aliquot codi.legere est angustam:sed enim Seruius, augustam, agnoscit,& nobilem interpretatur. b ¶Thesauris. In Romano codice.Thensauris,de quo dictum in alexi. c ¶Prius haustus sparsus aquarum ore foue.In Romano codice haustu legitur:& in Longobardico priusita fuisse videtur:quia,s,littera alieno est atramento illita . In eodem legitur: ora foue, quod agnoscitur a Seruio,q̃q; haustus accusatiuo casu videatur approbare. d ¶Illis ira modum supra est.In antiquis.aliquot codicibus,modum super est,legitur:sed supra castior lectio. e ¶Affixæ venis animasq; in vulnere ponunt. In perueteri cod.legi, Adfixa venis: quippe spicula, syllabæ enim locus in tritimemeri communis est, vt pectoribus inhiãs, & similia.In Oblongo tamen cod.adnixæ. Præterea in Romano cod.& aliquot alijs legere est.In volnera, quarto casu numero multitudinis,quod nescio qd efficacius habet. Seruius vulnere ablatiuo casu omnino legit.In hanc sententiã Plini⁹ aculeo infixo,aliqui eas mori putãt aliq nõ nisi ita infixo,vt intestini pars adhæserit:sed fucos postea esse,nec mellificare.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Si qñ &c.Ostensa apum natura reddit poeta ad eãr curã & custodiam quæ huius operis principalis est institutio dicẽs . Si tu relines.i.eximes qñ.i.aliqñ:thesauris.i.expositorijs:b est aluearibus sedem augustã.i.quasi augurio cõsecratam regalẽ aut angustam & mella seruata.s.ab apibus tu sparsus.i.spargẽs aut sparsus haustus.i.habẽs haust⁹ aquarum sparsos.s.thesauros.ore.s.in spargendo haustus acceptos : & prætende.i.ante te extẽde manu fumos sequaces .i. persecutores: apum vnde.s.apes enecanꝰ : aut qui se cõtinuo subsequunꝰ: sensus ergo est priusq; eximes mella insperges ore haustus aquarũ vt apes verentes pluuiã se cõtineãt intra aluearia: deinde prætende fumos qbus alique necenꝰ:vt illis suffocatis mella diripias:non enim ablato melle superuiuere oẽs permittunꝰ.nam hyeme inedia intereunt. Apes aũt cogunt. i.congregant ac stipant bis scilicet quot annis:hoc est in vere & autumno:fœtus grauidos.i.mella ponderosa & abundantia : & duo sup.sunt tempora messis.i. colligendi aut eximendi mellis: videlicet simul.i.continuo postq; taygete pleyas.i.vna de pleyadibus ex pleyone& atlante genita & in stellam versa ostẽdit terris os honestum.i.pulchrum nec pudibundum vt conserorris quę mortali nupta se abscondit aut honestum .i. pulchrum propter letitiam : vnde Statius in achilleide:o quantum gaudia forme adijciunt : læti enim videntur pulchriores tristibus vnde statim sequiꝰ. Tristior hybernas &c. hoc est ad nonas maias quando vergilie oriuntur :& quum ipsa reppulit pede.id est conculauit amnes oceani.id est marisfluctus e quibus oriri videtur:spretos cum scilicet ortum magis diligat: Aut sup.tunc tẽpus messis est vbi eadem scilicet taygete fugiens sydus piscis aquosi.id est aquas dum oritur inducentis : descẽdit existens tristior:descendit dico cœlo in vndas hybernas.i.quas a vulgo eo tempore occupare putatur. Docet quare occidebãt aut iterum redit ad naturam earum describendam dicens.Ira est illis supra modum:& ipse lesæ.id est offense:aut lesę ab apibus inimicis:inspirant morsibus venenum . id est vim inflandi : & relinquunt:spicula.id est aculeos:ceca.id est breuia & exilia quæ latere possunt affixa in venis scilicet inimicarum:& ponunt animas id est vitas in vulnere:quia exempto aculeo sæpe necãtur : & ita debent apes langui de reddi fumo sequaci.

PRO ¶Taygete:Vergiliarum ostendit sidus synedochicos vna ex his hoc nomine appellatur.Et qua totum austrũ significatur pleiades:quoniam cum hac Iuppiter concubuit in monte:qui ex euẽtu taygetos dicitur.

MAN. ¶Augustam:Seruius legit augusta per u in antiquis vero angusta legi per n scilicet vtrunq; tamen conuenit tunc enim angusta est quum melle repleta fuerit. Vnde Columella scribit lib.x.semipleni faui differẽdi sunt:sed etiam liquore completi:& superpositis cæris tanq̃; operculis obliti demetantur:quod etiam lib. xij.capi.ij.latius reperit . De augusto autem loco video Festum. Relines eximes:rades:nam duobus ferramentis in eximẽdo melle opus est:altero enim faui succiduntur altero eraduntur de quorum figura legito Columellã libro.x.ca.xv. Thesauris: repositorijs. Thesaurizo enim significat colloco:repono. Prius haustus. Ordo est:prius ore foue id est contine haustus aquarum Sparsus pro spargens in alueos scilicet atq; apes:sic enim fugient pluuiã putantes:fugient & fumis sequentibus. Bis grauidos cogunt fœtus:inquit bis cogunt:stipant conficiunt mella apes bis etiã eximuntur.De hoc autem latius supra videto:ibi scilicet Mella præmes.Messis.id est vindemię & mellationis. Taygete pleias.id est ex Pleione & Athlãte genita.est enim vna septem Pleiadum de quibus late libro.j.Georgi.ibi pleiadasq; hyadas:exoriuntur autem vergiliæ nonis Maijs mane:vt scribit Columella libro.xij. vbi dixit: Tertio Kaꝰ.Iunias ventosa tẽpestas:ait his diebus oportere castrare alueos si sunt pleni atq; operculati faui aliter differẽda mellario . Honestum . pulchrum Pede reppulit: quum enim oriuntur

oriuntur pleiades videnturꝰ e mari exire cum aliter sit. Aut eadem:ordo est.aut vbi eadem Taygete:fugiens sydus aquosi piscis &c. Vergiliæ autem incipiunt occidere solis exortu .xiij. & xij.Kal.Nouembris vt scribit Columella libro.xij.Sydus aquosi piscis.De pisce qui Notius dicitur intelligit:is enim inter hyemalem & antarcticum circulum media regione collocatus . spectare ad exortum videtur inter Capricornum & aquarium : ore excipiens aquam quæ profunditur ab aquario Exoritur autem cum piscibus : author est Hyginus . Varro vero libro tertio sic ait . Eximendorum fauorum primum putant esse tempus Vergiliarum exortum . secundum æstate exacta anteq; totus exoriretur arcturus . Tertium post vergiliarum occasum &c. Spicula relinquunt : hoc latius dictum est iamiam ibi scilicet pulchramq; petunt per vulnera mortem.

Thesaurizo.

a Sin duram metues[a] hyemem: parcesq; futuro
Contusosq; animos: & res miserabere fractas:
b Aut suffice[b] thymo: Cerasq; recidere inanes
c Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit[c]
Stellio: lucifugis congesta cubilia blaptis
Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus:
Aut asper crabro imparibus se miscuit armis:
d Aut dirum[d] tineæ genus: aut inuisa mineruæ
e Laxos in foribus[e] suspendit aranea casses
Quo magis exhaustæ fuerint hoc acrius oẽs
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas.
Complebũtq; foros: & floribus horrea texent.

SERVIUS.

SER. ¶Res miserabere fractas. i. afflictas. Suffire thymo: subfumigare: vt exinde inimica illis aĩalia fugiant. Cerasq; recidere inanes Sine melle. Et sane hoc dicit si nihil habuerint in aluearibus: vel te tollẽte: vel exedẽtibus prauis aĩalibus apibus minutatim incisam cærã ministra. Stelliones ꝗ & cætera thymi fumo ab eis repelle. Ignotus Stellio: ignobilis vel ex improuiso veniẽs. Adedit cõsumpsit. Lucifugis bla. per noctẽ vagantibus. Immunisq; a labore. s. vẽtri tñ indulgẽs. Imparibus ar. inæquali cõsilio. Nã apes laborãt: iste cõsumit alibi. Et querere cõscius arma. i. ꝯsiliũ Inuisa mi. la. in f. s. a. c. Araneã inuisam Mineruæ. ideo dicit ꝙ ab ea in hoc animal puella lyda cõmutata est cũ deã lanificio, puocasset inferior. Sane Verg. qdem cõfundit. Tñ sciendum maiores aĩal ipm masculi. gene. appellasse hic araneus. Retia vero quę faciunt fœminino genere.

Araneus Aranea.

PRO. ¶Inuisa mineruæ. L. i. s. f. aranea Mars deuicta Thracia dr̃ Mineruę donasse regiã puellã: ex captiuis noĩe Arachnẽ: q̃ subtilitate opis lanificij negauit cedere Mineuæ ob hoc in araneam cõuersa est & græce αραχνη vocatur.

MAN. ¶Sin duram metues hyemẽ. Est in eximẽdis fauis necessaria dispensatio: qm̃ inopia cibi despe rant: moriunturq; aut effugiũt. Cõtra copia ignauiã affert. Qui sũt diligẽtiores ex verna vindemia duodecimã partem apibus relinquunt: æstiua aũt mellatione decimam partẽ Thasio Dionysio relinq placet: si pleni fuerint aluei si minus, p rara portione aut inanes oĩno nõ attingi. In mellatione vero q̃ fine vindemię & Vergiliar; occasu Idibus Nouẽbris fere includit: relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet: & semper eas partes fauor; q̃ habeant Erythacẽ: quã alij Sandaracam alij Cerinthũ vocãt hic erit apũ dũ operant̃ cibus: q sæpe inuenit̃ in fauor; inanitatib⁹ sepositꝰ: & ipse amari saporis sed plenus humoris cib⁹. gignit̃ aũt rore verno & arbor; succo gũmi modo. Hęc oĩa Ply. lib. xj. in var rone aũt lib. iij. Rythacẽ legit̃. Aut suffire thymo: Col. li. x. admonet vsq; in autũni æqnoctiũ. x. quoq; die aluos aperiendas esse & fumigandas: quod cũ sit molestũ examinib⁹ saluberrimũ tñ esse cõuenit. Suffitas deinde æstuãtis apes refrigerare oportet cõspersis vacuis partibus aluor; & recẽtissimi rigoris aqua infusa: Præterea vt tineæ si apparuerint euertantur: papilionesq; eruantur q plærunq; inter aluos morantes apibus exitio sunt. Nam & cæras erodunt & stercore suo vermes ꝓgenerant: quos aluor; tineas appellamus. Ergo vergiliar; occasu primo statim cõueniet aperire aluos & purgare quicqd immũdi est diligẽtiusq; curare: qm̃ per tẽpora hyemis nõ expedit mouere aut tepefacere vasa: hæc Col. Var. etiã lib. iij. sic ait verno tpe & æstiuo fere ter in mense mellarius inspicere debet fumigans leniter & a spurcitijs purgare aluũ & vermiculos ejcere Cærasq; recidere inanes. ꝙ pro vel exponẽdum est ꝓpter aut præcedens Hyginius scripsit ari stomachũ existimasse succurrendũ laborantibus hoc modo: primũ vt oẽs vitiosi faui tollantur: & cibus ex integro recens ponatur deinde vt fumigent̃. Col. lib. x. Vbi etiã dicit vacuas cærarũ partes cõputrescere & vitijs paulatim serpẽtibus corpto melle ipsas quoq; interire. Ignotus: vñ em̃ venerit nõ apparet. Vel potius ignotus: qa ✠in aluis

erythace

PIERIUS.

a ¶Sin duram metues hyemem. In codici. aliquot, metuẽs, legitur: participij forma, cui duo supponantur verba, parcesq; futuro, contusosq; animos, & res miserabere fractas, tum ea fuerint peragenda, quæ subiungit, suffire, thymo, cerasq; recidere. Quo vero pacto hæc accipiatur a Prisciano viderint alij. Quandoquidem (ait ille) parcesq; futuro pro parce, & miserabile pro miserator indicatiuis, pro imperatiuis positis exponi debere. mihi quidem non displicet, metues parces, & miserabere, vna continuatione eodem modo & tempore legi. Sane vero in codice Longobardico, mirabere, prius legebatur, mox, se, syllaba secunda superaddita est, quod reliqui habent codices. b ¶Aut suffire thymo. In codici. aliquot anti. at, non, aut, legitur: &, subferre, pro suffire, omnino id corrupte sed enim at, periti plerique viri non expungunt quæ lectio etiã codicis est Medicei. c ¶Nam sæpe fauos ignotus adedit stellio. In Romano codice adhesit, corrupte (vt mea fert opinio) legitur. Nã de his loquitur, quæ de pascendo mel exhauriunt aduertendum vero codices omnes legere subsequentem versum per creticum pedem primo loco, stellio, & lucifugis congesta cubilia blattis. d ¶Aut durum tineæ genus. Sunt codices admodum veteres in quibus legatur. Aut dirum tineæ genus: sed durum magis placet, vt abrodendi vim, quę tinearum propria est, indicet: quis, dirum, non reiecerim omnino sum epitheton, & ijs præcipue omnibus aptum quæ damnũ inferant. Sane quidem in Mediceo codice durum, prius scriptum fuit, mox parte primæ vocalis abrasa, dirum, factũ est. e ¶In foribus laxos suspendit aranea casses. Antiqua oĩa exemplaria, quæ versauimus, hoc numero legunt. Laxos in forib⁹ suspendit aranea casses, superior quidem numerus elegãtior: sed hic alter pressiori stilo, cuiusmodi in didascalico requiritur argumento, magis accommodatus, & ita Nonius Marcellus legisse videtur in libro de discretis generibus, vbi araneã fœminino genere positam a Virgilio ait. Quam Plautus nõ semel virili genere appellarit.

ASCENSIVS.

¶Sin durã &c. Docet in adimendo melle dispositionẽ atq; prudentiã adhibendã: & apibus succurrendũ esse dicens. Sin. i. sed si tu metues durã. i. longã hyemẽ: tu & pces futuro. i. quo in futuro op⁹ erit & miserabere aĩos. s. apũ cõuulsos. i. labefactos & ꝯcussos timore famis & inedie: qs dubitet. q. d. merito nullus: aut suffire. i. subfumigare ꝯtra fures thymo. ꝙ p vel (forte legendũ est ce rasue &c.) recidere. i. resecare ceras inanes. i. vacuas ne illis visis animi apũ cõtundant̃ timore famis ostẽdit cur suffire iussent dicens. nã stellio. i. lacerta stellatis maculis ignot⁹. i. ignobilis: aut reuera latẽs & nõ pceptus ab apibus cũ adoriat̃ ab inferiore parte adedit. i. absumpsit fauos: & cubilia sup. sunt cõgesta. i. ex cõgerie hærbar; aut folior; cõstructa videlicet in aluearibus: blaptis illis vermib⁹ pẽnatis a nocẽdo dictis: lucifugis. i. lucẽ fugiẽtibus & in tenebris alueariũ vbi sæpe gignunt̃ diuersitãtibus & fucus. i. vespa aut apes ignaua sedens. i. residẽs & cessitãs: immunis. i. nõ pticeps opis: & sine munere laboris: ad pabula aliena. i. alieno labore vtpote apũ cõgesta & parta aut crabro etiã vespe genus: asper. i. rigidus & immanis hostis: immiscuit se. s. apib⁹ armis. i. aculeis: imparibus. i. lõge maioribus ꝙ apes habeãt: aut genus tineæ. i. vermis oĩa exedẽtis & ob id dirũ. i. execrabile ga immite sup. adedit fauos aut sedens sup. est immunis ad aliena pabula: aut aranea (respicit ad Arachnẽ puellã lydã vñ fœminino vtit̃ gñe cũ vermiculus araneus dicat̃ gñe masculino. Inde araneolus diminutiuũ quo vtit̃ in culice: Atq; vt araneoli tenuẽ formauimus orsum) aranea igit̃ i. Arachne puella lyda i araneũ versa: inuisa mineruæ. i. palladi ꝓpter emulationẽ in arte texẽdi suspẽdit in foribus. i. ꝓ portis & introitibus atq; egressib⁹ casses laxos. i. rhetia: laxa q̃ laxa suspẽdunt̃ vt fortius implicẽt nã tesa obstant sed nõ irretiunt tã faciliter. Quo. i. quãto magis apes fuerint exhaustæ. i. euacuatæ. recisis fauis ac ceris inanib⁹ & ab aĩalib⁹ nociuis exesis hoc. i. tãto acri⁹ incũbent. i. animent̃ oẽs sarcire. i. instaurare & reparare seu reficere: ruinas. i. iacturã & dãna: gñis lapsi. i. ad interitũ decidẽtis: & cõplebũt foros. i. loca p quæ inferũt mella sua: sicut nautæ per foros inferunt mercimonia hoc est cellas vsq; ad foros: & texent. i. cõficient denuo horrea. i. receptacula mellis fauos: videlicet: floribus id est ex foliolis florum vt dictum est.

✠in aluis latet: & sic mellario ignotus est: ergo ignotus. i. latẽs. Stellio: lacertæ genus a colore dictus est em̃ corpe picto luceñ guttis in modũ stellarũ teste etiam Ouid. ait em̃ lib. v. meta. Lateb rasq; petit aptũq; colori nomẽ habet varijs stellatis corpa guttis Stellio: apes plurimor; aĩalium iniurijs obnoxiæ impugnãt eas naturæ eiusdem degeneres vespæ atq; crabrones: populant̃ hirundines & quædam aliæ aues: insidiant̃ aquantibus ranæ papilio etiam cæras depascit̃ & relinquit excrementa qbus teredines gignunt̃. Nascunt̃ & in ipso ligno teredines: quæ cæras præcipue appetunt. Filis etiã araneus quacunq; incesserit alarum maxime lanugines obtexit: Plynius libro xj. Lucifugis: Blaptas in aluearijs gigni apertum est quæ & ipse pennatæ sunt inquit Aristo ✠lib. v.

Stellio

Blaptæ

lib.v.de aialibus.Dicunť aūt a blapto qđ est noceo nec solū in alucariis gignunť: sed etiā extra: Vn̄ Hora. sati.ii. lib.ii.ait cui stragula vestis Blaptarū ac tinearū epule putrescat in arca. Et Ply. lib.xx.ca.liiij. de Cunilagine herba sic ait. Manipulo q̄q; eius ad fixo etiā a tota domo blaptas ꝯuenire ad eā tradūt. idē quoq;. li. ca.xxvii.ait q̄ tenebrarū alumnæ blaptæ vitā lucēq; fugiūt in balneis maxime humido vapore ꝓgnatæ. Immunis expers sine labore & officio imparib⁹ armis. Crabrones maiori aculeo vtunť vt q̄ scribit Ply.li.xi.ictus eorū haud temere sine febri est. Autho res sunt ter nouenis pūctis interfici hoiem. Tineę paulo superius dictum est. Aranea inuisa Mineruę: Arachne em̄ optima lanifici studio Mineruę nō cedēs cū ea certauit posita tela. Irata inde illius telā dilacerauit eiusdēq; frontē terq; quaterq; radio ꝑcussit suspēdit se dolore mota puella. Pallas v̄o eā tūc miserata leuauit & in vermē araneū vertit hinc stamē remittit: & exercet antiquas telas. Hæc aūt latius li.vi.meta.Oui.habet Araneæ v̄o telas obesse apibus iā dictū est. Casses: rhetia tælas. Exhaustæ ad illud potissimū rettulit. Cæraſq; recidere inanes: nā si ceræ fuerint recisæ in cūbent vt resartianť. Rettulit itē ad apiū ꝓniciē dicēs q̄ magis fuerint exhaustę & ꝯsumptę ab ꝑdictis magis conabunť sarcire gn̄is ruinas. Foros: cellas. Horrea fauos. *Arachne*

ASCENSIVS.

¶Si vero &c. Docet apum morbos morborūq; signa & remedia. Mire aūt dicit in principio. Qm̄ casus apibus quoq; nostros Vita tulit. Quasi vero morbi infirmitates cæteręq; miserię hoi debite: & nō ceteris aiantibus. Sed vt in tertio libro vbi de pestilētia locutus est innuit: hoies fere sibi sunt causa morborū: nam variis & vltra modum sese ingurgitant cibis: pecudes aūt & boues simplici cibo & salubri fere potu tēperantius victitant. Quia igiť apes neq; cibo nimio neq; potu neq; ocio aut torpore: morbū cōtrahūt: videnť merito a morbis immunes fore: ꝑsertim cū tā charę sint ioui vt illis hoc dederit q̄ sine cōcubitu ꝓcreēt. Vita ergo tulit apib⁹ quoq; casus nostros. i. nobis ad immoderatū & variū victum debitos. Est aūt in principio vt signauimus duplex parenthesis: nam illis sublatis sn̄ia, manet integra sic. Si v̄o tristi lāguebunt corpa morbo hic iā galbaneos suadebo incendere odores vt cū ordine repetā. Sane ex hoc loco patet odores nō semp in plurali significare spēs aromaticas odoriferas: nam galbaneos odores ponit pro his q̄ galbano incenso fiunt. Et tn̄ idem ac si dicat galbanum odoriferū inferre canalibus. Quia canalis primā corripit scribendū est vnico n.

Ordo. ¶Ordo aūt est. Si vero tristi languebunt corpora morbo: hic iā galbaneos suadebo icēdere odores. cætera aūt quasi per parēthesim inserta sunt: quę etiā cōstruēdo interserere possumus sic. Vero ꝓ sed si corpa. s. apū languebunt tristi. i. lętali morbo: qm̄ vita. s. lōgior: quæ tn̄ apibus respectu hoim perq̄ breuis est tulit. i. attulit quoq;. i. etiā apibus nostros. i. humanos casus. i. miserias & aduersitates p̄ morbos aduērantes quod. s. corpa apum lāguere tristi morbo: tu poteris cognoscere signis nō dubiis. i. certis nā color alius q̄. s. fuerat sanis est cōtinuo egris macies horrida. i. aspera rugosa & horrorē generās deformat. i. deformē facit vultū. i. os aut faciem apum tum. i. ꝑterea aut post mortem relique apes exportant tectis corpora carentiū luce. i. vita functarū & ducūt tristia funera (semper alludit ad humanos ritus) aut ille. s. morbose & languide: pendent ad limina i. ad introitus: connexe. i. cōplicate & condependentes pedibus aut inter se aut potius ad limina quia si non connecterent sese decidèrent ꝑ languore: aut ipe oēs cunctanť

a Si[a] vero (quoniam casus apibus quoq; nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
(Quod iā nō dubiis poteris cognoscere signis
Continuo est ægris alius color: horrida vultū
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis & tristia funera ducūt.
c Aut[c] illæ pedibus cōnexe ad limina pendent:
Aut intus clausis cunctantur in edibus om̄es:
b Ignauæq;[b] fame & cōtracto frigore pigræ.
Tū sonus auditur grauior: tractimq; susurrant
d Frigidus vt quondā syluis[d] immurmurat auster
e Vt[e] mare sollicitū stridet refluētibus vndis:
Aestuat vt clausis rapidus fornacibus ignis)
f Hic iā galbaneos[f] suadebo incendere odores
Mellaq; arūdineis inferre canalibus: vltro
Hortantē & fessas ad pabula nota vocantē.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem:
Arentesq; rosas: aut igni pinguia multo
Defruta: vel psythia passos de vite racemos:
Cecropiūq; thymū & graue olentia centaurea
Est etiam flos in pratis: cui nomē amello
Fecere agricolæ: facilis quærētibus hærba.
g Nāq; vno ingentem tollit de cespite[g] syluā
Aureus ipse: sed in foliis quæ plurima circū
Funduntur: violæ sublucet purgura nigræ.
Sæpe deum nexis ornatæ torquibus aræ:
Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illū
h Pastores: & curua legunt ꝓpe[h] flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque baccho.
i Pabulaq; in foribus plenis appone[i] canistris.

PIERIVS.

a ¶Si vero (quoniam casus apibus quoq; nostros vita tulit) tristi languebunt corpora morbo. In Oblongo codice, sin, legitur: quod si admittas, superius, si duram, legēdum erit. Nā quum ex duobus causis melli calamitas inferatur, vel q̄a furto pereat, vel quia apes morbo languescant prioris detrimenti remedium, suffire thymo dixit. Ita enim fugari noxia animalia, post hæc ad reparandas exhaustas, opes sufficere ipsarum apum sollicitudinem, & habundantem mellificationē. Quod vero pertinet ad earum morbos, nostrum esse negotiū vt conualescant, vn̄ sequitur, hic iā Galbaneos suadebo incēdere odores: quare, vt hæc omnia connectantur, legere, sin, & secundo loco non displiceat, nam periodus illa quę incipit a si quando sedem, ibi claudi videtur. Animasq; in volnera ponunt, præterea parenthesis quædam longior, & in decem versuum numerum producta, non temere videtur obseruanda, quippe ab eo versu, continuo est ægris alius color, vsq; ad, æstuat vt clausis rapidus fornacibus ignis, ea comprehendiť, estq;

SERVIVS.

SER. ¶Quoniam casus apib⁹ quoq; nostros Vita tulit Vitæ longitudo morborū creatrix: sicut in Buco. Olycidia viui peruenimus. Cōtinuo est ægris alius color. s. pallidus: q̄a dixit supra Ardētes auro & paribus lita corpora guttis: Tristia funera ducunt cū exequiali. s. pompa: & ducere ꝓprie funerū est. Persi. Nerio iam tertia ducitur vxor. Aut ille pedibus cōnexæ ad limina pendent. Hinc multi dictas apes esse volunt: q̄ se pedibus inuicē tenēt. licet crebrior sit illa opinio: q̄ sine pedibus primo esse dicunť vt Trunca pedū primo. Tractim sine intermissione: iugiter. Frigidus vt quōdā syluis immurmurat auster vt mare sollicitū stridet: tres comparationes singulis impletæ versiculis de Homero trāslatæ sunt: quas ille binis versibus posuit. Hinc iā galbaneos suadebo incēdere odores. i. cū iā hic ꝓcesserit morbus galban⁹ incendenda est. nō vt supra thym⁹ mel etiā in alucaria medicatū tn̄ est inferendū: non vt supra cærę inanes. Tunsum gal. s. multipilas cyperissi accipiūt. Est etiam flos in pratis cui nomē a mello. plene hanc hærbā: vt etiā supra arborē fœlicis mali exequiť: nā dicit vbi creať qualis sit: qđ possit. Aureus. i. flos. s. Violæ sublucet purpura nigræ mire ait sublucet vt ostendat purpurei coloris folia quodā nitore esse perfusa. Tōsis in val. nō syluosis. Vn̄ etiā contra intonsi mōtes Prope flumina mellæ: mella fluui⁹ Galliæ est iuxta quē hærba hęc plurima nasciť: vnde & a mella dr̄: sicut populi habitantes iuxta lemannū lacū Alemāni dicuntur: vn̄ Lucanus Deseruere cauo tentoria fixa lemāno. *Ducere.* *Mella.* *A mella* *Alemāni*

MAN. ¶Est ægris alius color min⁹ valentiū signa si sunt pilosæ & horridæ vt puluerulētę nisi opificii eas vrget tp̄s: tunc em̄ propter laborem asperantur & marcescūt: Varro lib.iii. Tractim: cōtinue: Quondam: qn̄q;. Hic tūc Galbaneos odores: galbanus odore comitialibus subuenit & in stomachi defectu Ply. lib.xxiiii. latius tn̄ circa finē lib.iii. Geor. videto Col. vero li.x. sic ait: nec nō etiā ille morbus maxime est conspicuus q̄ horridas contractasq; carpit: quum frequenter aliæ mortuarum corpora domiciliis suis efferunt aliæ intra tecta vt publico luctu mœsto silentio torpent id cum accidit arundinis infusi canalibus offerunt sibi maxime decocti mellis & cum galla vel arida *Galban⁹*

⁂ arida rosa detriti galbanum etiã: vt eius odore medicent̃ incendi cõuenit: passoq; & defruto vetere fessas abstine: optime tamen facit Amelli radix cuiusest frutex luteus purpureus flos ea cũ vetere amineo vino decocta exprimit̃ & ita liquatus eius succus datur hęc ille.

Defruta. Defruta: defrutum dicit̃ si mustũ ex duab⁹ partibus ad tertiã partem redigatur deferuere faciendo: ad mediã vero partem decoctũ Sapa vocatur

Sapa. vti Marcell⁹ scribit. Ply. li. xiiij. oppositum scribit. Sapam nãq; appellat musto vsq; ad tertiam partẽ mensuræ decocto defrutũ vero ad dimidiã partem. li. etiã xxiij. iquit. Vino cognata res sapa est musto decocto donec tertia pars supersit: ex albo hoc melius. galæ saporem tunsum .i. tũsæ gallæ: gallaꝝ aũt sapor stiptĭcus est valde Galleno teste. Vniuersaliter quidẽ administrande sunt ad stipticandũ retinendũ & desiccandum & satis infrigidant fortificant membra fluxa oẽsq; ægritudines ꝓhibent. quæ fiũt ex humorũ dissolutione earũq; etiam fluxus ꝓhibetur. Psythia passos: de his late videto libr. ij. Geor. Cecropium thymũ atticũ est enim optimũ in hymeto mõte: est autem species pro genere. Centaurea: hærba hæc maior & minor est: ambæ tamen calidæ & sicce complectionis in secundo gradu. Maior totum ventrem purgat: minoris elixatura bibita coleram & humores pingues deponit author Diascorides. Plynius etiam multa libr. xxv. Amello pauloante de eius flore & frutice diximus. Violæ sublucet purpura nigræ: purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus in medijs habent faucibus: liquoris id minimi est in cãdida vena. Vnde præciosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Plynius libro. ix. capitu. xxxv. Tonsis: falce messis vel non syluosis inde & contra intonsi montes dicuntur. Flumina mellæ Pomponius mellam describit fluuium esse in thracia & in Aegeum ingredi. Alibi etiam ait in Pamphilia est mellas nauigabilis fluuius: est item alter in Sicilia est & pluribus in locis: Ouidius dixit in meta. Migdoniusq; melas Mellã vero galliæ fluuiũ dicũt.

⁂ estq; ordo. Sin vero tristi languebunt corpora morbo, qđ non iam dubijs poteris cognoscere signis, vt iam præter eam parenthesim alteram (quoniam casus apibus quoq; nostros vita tulit) eo vsq; procurres, hic iam Galbaneos suadebo incendere odores. Quantum vero pertinet ad sententiæ varietatem in hac periodo adnotatur, casus apibus quoq; nostros. In aliquot antiquis codicibus, nostris, quod ad ablandiendum dictum esset, ac nimirum humiliter, castior autẽ lectio, & erectioris sententiæ est legere vt vulgata habent exempla moria, casus nostros, quæ enim humano generi accidunt, mortalium

b liumq; mores, & effectus statim enumerat. b ¶ Ignauæq; fame, legitur: &, ignaua, quæ scilicet aut ignauis accidat, aut

c ignauos reddat. c ¶ Aut illæ pedibus. In codicibus aliquot

d antiquis, atq;, illæ. d ¶ Frigidus vt quondam syluis immurmurat auster. In Lõgobar. siluas, qppe murmurat in siluas.

e ¶ Vt mare solicitum. In Mediceo codice, aut mare, legitur: sed quia sequitur tertium membrum per, Vt, quippe, æstuat vt clausis rapidus fornacibus ignis, magis probatur. Vt ma

f re, particula ea ter repetita. f ¶ Hic iam galbaneos. In Antiquis aliquot codicibus, calbaneos, per, c, propter cognatio

g nem scilicet, vt gortynia, & cortynia. g ¶ Namq; vno ingẽtem tollit de cespite siluam. Vt veteres prætercam codices, in quibus, de vertice, scriptum est, id minime dissimulandum, quod in plerisq; manu scriptis exemplaribus, imo ingentem

h tollit de cespite, scriptum inuenimus. h ¶ Et curua legunt prope flumina mellæ. In Romano codice, per flumina, legitur: est vero mella fluuius in gallia cisalpina brixiæ opulentissimo municipio vicinus emissus ex monte breuno. Quod vero Seruius de lemano fluuio, vnde Alemani populi dicti sint, sibi comminiscitur, lacum non fluuium esse scimus, quẽ magna ex parte heluetij, sequaniq; circundant, populiq;, ad lemanum, vulgo mox allemani vocari cœpti, a quibus id nominis in totam ide germaniam propagatum est, vt apud eosdem Itali a viciniore regione Longobardi omnes nuncu

i pantur. i ¶ Pabulaq; in foribus plenis appone canistris. In Romano codice, & aliquot alijs, expone, legit̃: quod ideo probauerim, quia dixit in foribus, nihilo secius & adpone, idem significabit.

☞ cunctantur. id est immorantur intus in edib⁹ clausis nec etiã non egrediũtur ad opus & ignaue sunt supple. id est sine industria & labore fame. id est propter famem quæ nascitur ex inedia & pigre. id est torpentes rigore contracto ex desidia scilicet & languore: tum id est ad hoc sonus grauior. id est tristior & fractior auditur: & susurrant tractim. id est per longos tractus vt languidi solent qui suspiria ex imo pectore trahunt (non dicam ergo tractim. id est continue: nec iugiter aut sine intermissione. cum verior & conuenientior sit proprius significatus) vt. id est quemadmodum auster frigidus immurmurat. id est longe x tractum resonans murmur facit in syluis: & vt mare solicitum. id est ex solido. id est integro citatũ & commotum itridet. id est stridorem procul stãtibus affert vndis refluentibus: & vt ignis rapidus. id est væhemens æstuat. id est feruet cum sonitu obscuro & concauo fornacibus clausis. id est occlusis & opertis. nam clarior sonus editur ab apertis hic. id est modo cum talia morborũ signa videris: ego suadebo incẽdere odores galbaneos. id est incendendo galbanum dispergere odores eius aut odores posuit ꝓ odoramentis & rebus odoriferis sicut media mittit odores: & ego suadebo te hortantem vltro id est sponte apes: fessas & vo

cantem eas ad pabula nota. id est qualia ipse sibi comparare solent: inferre scilicet in aluearia canalibus arundineis. id est fistulis ex arundine factis mella scilicet in pabulum quæ sunt pabula nota ea autem adhibentur ad instaurãdas vires tum corporum tum animorum: odores aũt ad recreandos spiritus. Proderit. id est vtile erit: & . id est etiam admiscere saporem galle tunsum id est contusam galiam vt magis sapida sit & rosas arentes desiccatas scilicet in sole aut defruta scilicet vina pinguia. multo igni scilicet decocta: & recocta: vel racemos de vite psythia passos. id est vuam passam quæ est ex vite Psythia quæ suauis est & saporem melius referens: & thymũ cecropium. id est atticum & centaurea hærbas calidas & siccas: olentia graue. id est grauiter & multum. Est etiam flos in pratis cui amello agricolæ fecere nomen liceret dicere cui agricolæ fecere nomen amellum. amelli. & forte amellus hærba scilicet quæ eum florem fert. est facilis. id est faciliter reperibilis querentibus. Namq; tollit. id est erigit & extollit & excrescere facit ingentem syluam scilicet foliorum & caulium de vno cespite. id est de radice in vno cespite contenta: ipse scilicet flos est aureus. id est aurei coloris: sed purpura. id est purpureus color violæ nigræ. hoc est ferrugineæ: sublucet. id est parum lucet: quia fuscus est in folijs quæ funduntur plurima circum. id est per circuitum: are deum. id est deorum sæpe sup. sunt ornate torquibus. id est circu lis intortis: nexis. id est complicatis ex huiusmodi floribus & folijs: sapor est asper in ore: pastores legunt. id est colligunt illum scilicet florem in vallibus tonsis. id est apricis & non syluosis & prope flumina curua. id est per littora curua defluentia: Mellæ illius fluenti in Gallia: tu incoque baccho. id est vino odorato. id est forti & odorem magnum exhalante quale est vetus amineum: de quo prius sunt & amineæ vites firmissima vina radices huius scilicet floris aut hærbę & appone scilicet apibus: pabula. id est nutrimenta ex tali decoctiõe: plenis canistris. id est sportellis aut calathis: vasis scilicet vimineis.

ASC. ASCENSIVS.

¶ Sed siquidẽ proles &c. Docet reparandarum apium vbi penitus extincte fuerint modũ. Nam notum est non oĩa aĩalia per ꝓpagationem gigni cũ multa gignant̃ per putrefactionẽ. hoc est ex materia putrefacta per virtutem cœlestẽ & ꝑcipue solis quẽ ideo patrẽ rerum appellauit Homerus. Vt autẽ id doceat latã fabulam ingredietur repetẽdo videlicet quõ Aristeus amissis apibus matrẽ adijt qua authore & cohortãte protea deum marinũ & vatem adijt & in vincula cõie

☞ cit: abs

a Sed si quem[a] proles subito defecerit omnis:

Nec genus vñ nouæ stirpis reuocetur habebit:

SERVIVS.

¶ Sed si quem proles subito defecerit omis. Miro vsus est ordine. Nã primo ait quemadmodũ aĩalia apibus inimica pellenda sint deinde quibus medicaminibus morbo possint carere. Nũc dicit penitus admissæ qua possint rõne reparari. Tẽpus & arcadia me moranda iuuenta magistri. Aristæi: Cæsis iuuẽcis occisis verbe ribus: Bono aũt sermone vsus est. Nã cædi interdũ occidi interdũ verberari significat. Infinctus cruor vitiatus: corruptus: nam ideo verberant̃. vt ex putrefacto

⁂ cruore

cruore vermes creentur: vnde apes sint. Altius omnem. Expediam prima repetēs ab origine famam. Contra in æneI. Sed summa sequar fastigia rerū. Sciendum Ply. dicere de bob⁹ apes: de equis crabrones: de mulis fucos: de asinis vespas ꝓcreari. Nam qua pel. ca. Canopus ciuitas est iuxta Alexādriam quā Alexander a se dictam condidit initar clamydis suæ qui fuit de ciuitate Macedoniæ quæ pella nominatur. Canopus autem dicta est quasi Canobus a canobo Menelai gubernatore illic sepulto. Pictis. ph. Breuibus nauiculis: quibus vtuntur cum stagnauerit Nilus. Nigra fœcun. hare. nouum enim super limum trahit: qui efficit fœcūditatem: vnde & nilus dictus est quasi νεαν ιλυν trahens id est nouū limū. Nā antea nilus latine mello dicebatur. Omnis in hac certam regio iacit arte salutē. Ponit apū reparādarum salutem. Cice. Iacta sunt fundamenta defensionis mee.

Tp̄s & archadii memoranda inuenta magistri
Pandere: quoq; modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insincerus apes tulerit cruor: altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua pellæi gens fortunata canopi
Accolit effuso stagnantem flumine nilum:
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:
Quaq; pharetratæ vicinia persidis vrget:
b Et viridē ægyptum nigra fœcundat harena: b
Et diuersa ruens septem discurrit in ora:
Vsq; coloratis omnis deuexus ab indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.

PIERIVS.

a ¶Sed si quem proles subito defecerit omnis. In Mediceo, & aliquot antiquis codicibus legere est, Sed siquidē proles subito defecerit omnis. b ¶Et viridem ægyptum nigra fœcūdat harena. Versus hic in Romano codi. locū habet post versum, Vsq; coloratis, hoc scilicet ordine.

Quaq; pharetratæ vicinia persidis vrget
Et diuersa ruens septem discurrit in ora.
Vsq; coloratis amnis deuexus ab indis
Et viridem ægyptum nigra fœcundat harena.

PRO. ¶Nam qua pel. g. f. c. Pella est oppidū Macedoniæ patria Alexandri. Omnes autem Alexandrias Alexander constituit. Ergo canopi pellei dicti sunt. Canopus est autem oppidum in ægypto iuxta Alexandriam a gubernatore dictum Menelai. Fortunatam autem dixit gentem ꝓpter agri fertilitatem.

MAN. ¶Sed siquidem proles subito de. docebit iam reparandarum apium modum. Peracti autem solstitij vsq; ad ortum caniculæ tempore progenerari apes posse iuuenco perempto Democritus & Mago: nec minus Vergi. prodiderint. Mago quidem ventribus etiam bubulis idem fieri affirmat. Colu. li. x. Arcadij magistri Aristei: is enim in Arcadia late regnauit: primusq; & apium & mellis vsum hominibus tradidit: vt latius in principio huius voluminis patuit & in principio primi. Pellæi canopus centum ac viginti stadijs distat ab Alexandria pedestri itinere vadentibus dicta de nomine Canobi: qui Menelai classem gubernabat & ibi mortu⁹ est: in ea vero erat Serapidis templum & cultu & religione excellens: e septem præterea Nili ostijs præcipue canopico ostio vtebantur ægyptij tanq; emporio occlusis Alexandriæ portubus. Strabo idem scrib. libro. xvij. Est autem canopus in quadam nili insula teste Solino quam vrbem aiunt ab Alexādro Pellæo ædificatam. i. Macedonico. Pella enim vrbs Macedoniæ est teste Mella quam maxime illustrem alumni effecerunt Philippus græciæ domitor. Alexander etiam Asiæ. Fortunata: dixit propter agri fertilitatem: vt ait Probus. Mella etiam scribit ægyptū miræ fertilitatis esse & hominum aliorumq; animalium perfœcundam genitricem. Dicit item fortunatam Canopi gētem propter ipsum nilum: in quo sita est vrbs: & canopicum ostium quo ægyptij tanq; emporio vtebantur. Stagnantem: videto librū. iij. Georgi. Phaselis naui. Nonius autem ait ꝙ phaselus proprie est nauigium campanum. Stra. li. xvij. scribit ꝙ a septem nili ostijs partes quædam obruptæ in totam insulam diuisæ multos riuulos insulasq; fecerunt: vt tota insula sit nauigabilis: fossis in fossas diuisis: quæ tanta facilitate nauigantur: vt nonnullæ testaceas habeāt. Illa autem insula delta nominatur: quam mare duoq; nili fluenta efficiunt. Delta vero dicitur propter Δ figuræ similitudinem: habet quoniam triangulum. Pharetratæ persidis post carnaniam Persia est: carnania autem indi ostio vltima. Venantur Persæ pila & sagittas ab equis mittentes & funda vtentes. Strabo li. xv. Viridem ægyp. propter sata & vineta & gramina ob nili fœcunditatem: hinc ait nigra harena id est nigro limo: & li. ij. Georgi. diximus optimam esse nigram terram. Coloratis indis id est nigris. Nilus autem originem: vt iuba rex potuit exquirere in monte inferioris Mauritaniæ non procul oceano habet: autor Plyn̄. lib. v. c. x. Deuexus: declinatus: ꝓnus demissus.

CHRI. ¶Arcadij: optimum principium in quo summam captat attentionem. Dicit enim se dicturum non fabulas nec præcepta vulgaria: sed memorāda: nec indocti hoīs: sed magistri: & arcadij: vt sit laus a natione. Nam arcades præualuerunt in omni pecore colendo. Arcadij. s. Aristæi: qui vt meminit Iustinus in archadia regnauit: primusq; lactis coagulandi autor fuit: melq; repperit: & vt ait Plyn̄. primus mel vino miscuit: mulsumq; inuenit. Diod. aūt ait. Aristæū primū baccho contra Saturnū ꝓfecturo tanq; deo sacrificasse. Altius oēm: demōstrauerat se incepta narraturū. Nunc sic narraturū pollicet̄: vt altius exponat. q. d. ita a principio repetam vt res facile intelligi possit. Canopi pellæi. non a Pellæo rege conditi: sed canopi ægyptiaci: in qua ægypto rex Pellæus. i. Alexander sibi regnum constituit: ædificata Alexandria cognominata a Pella vrbe Macedoniæ suæ patriæ. Vnde & Iuue. Vnus Pelleo iuueni vix sufficit orbis. Canopum autē vrbs ægypti: quasi canobum a canobo auriga Menelai illic sepulto.

citabs quo tandem didicerat causam apum interemptarū esse q̄ ipsius petulantia euridice orphei cōiunx & nympharū napearū hoc est flor: in choreis ducēdis socia a serpēte interēpta ad īferos descēderat cū vero ad placandas nymphas iussu mr̄is sacrificaret simul apes recuperauit vt suo loco dicet̄. Ordo est. Sed si ois ꝓles. i. tota ꝓgenies apum defecerit. i. destituerit aut deliq̄rit quē. i. aliquē: subito. i. ex improuiso & subito interitu: nec habebit. s. aliquas apes aut aliud quoduis vn̄ genus nouæ stirpis &. i. ꝓgeniei aut ꝓlis reuocet̄. s. ab interitu tp̄s sup. est pādere. i. manifestare: &. i. simul inuenta magistri Arcadij. s. Aristæi q in archadia regnauit memorāda. i. digna memoratu: aut tp̄s est pādere & memorāda sunt. i. ad memoriam reducēda: quoq;. i. quō cruor insincerus. i. immūdus & corruptus tulerit. i. ꝓduxerit sæpe apes iuuēcis cæsis. i. occisis & in pelle derelictis: & iō sup. inqt poeta ego expediam. i. expedite enarrabo omnē famā. i. qcqd de ea re fama ad nos attulit alti⁹. i. lōgius aut ꝓfundi⁹ repetēs. i. recensens a prima origine. Nā ois regio (vt dicit̄ ibi ois in hac) ab ea sup. parte qua gēs fortunata. i. largas fortunas ac diuitias habens canopi oppidi Pellei. i. ab Alexādro pelleo cōditi in sinu Macedonico ꝯm Soli. aut Pellei id est vicini Alexādriæ pellei videlicet Alexandri regie accolit nilū fluuiū illū ægypti stagnantem. i. inundantē & in cāpos effluentē (vbi ad tp̄s stagna & fertilitatē parit: vn̄ fortunatā gentem dixit) flumie effuso scilicet in agros: & vehit̄ circū sua rura phaselis. i. scaphis pictis. i. ornatis aut picatis: sed etiā testaceis vtunt̄ illic scaphis: quaq;. i. qua scilicet parte amnis. s. nilus vrget vicina Persidis regionis pharetrate. i. cuius incole pharetris & sagittis multum valent: nilus vrget & fœcundat ægyptum viridem scilicet segete aut hærbis post inundationem: harena nigra id est limo nigro quem illic relinquit & ruens diuersa id est in diuersas partes aut ruens: id est defluens discurrit in septem ora id est ostia diuersa amnis dico deuexus id est defluens & deorsum ductus: vsq; ab indis coloratis id est nigris q color fortis est. Ab eo dico parte omnis regio iacit id est constituit & ponit in hac arte: quam scilicet dicturus est certam salutem. s. reparandarum apum. Eam autem artem ex sacrificio pro placandis nymphis instituto inuentā suo loco autor docebit.

SERVIVS.

SER. ¶Ipsos cōtractus ad vsus eligit̄: ad sustinendum tantum & coarctandum bouis cadauer. Augustiq; imbrice tecti. Licet & hic imbrex lectum sit melius: tamē ꝯm Plautum hæc imbrex dicimus: nāq; ait.

Exiguus primum atq; ipsos contractus in vsus
Eligitur locus: hunc angustiq; imbrice tecti
a Parietibusq; a premunt arctis: & quattuor addunt

ASCENSIVS.

ASC. ¶Exiguus primū &c. Exequitur. quā ꝑlibauit materiam dicens. Locus exiguus. i. modicus & angustus atq; contractus. i. constrictus in ipsos vsus. i. ad hanc ipsam vtilitatem vt. s. i eo bos putrescat

Quatuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua frōte
Quæritur: huic gemine nares & spiritus oris
Multa reluctāti obstruitur: plagisq; perempto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem:
Sic positum in clauso linquūt: & ramea costis
b Subiiciūt fragmēta: thymū casiasq; recētes:[b]
Hoc geritur zephiris primū impellētibus vndas
c Ante nouis rubeant q̄ prata coloribus ante[c]
Garrula q̄ tignis nidum suspēdat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat: & visenda modis animalia miris
d Trūca pedū primo: mox & stridētia pennis[d]
Miscentur: tenueq; magis magis aera carpunt:
Donec vt æstiuis effusis nubibus hymber
e Erupere: velut[e] neruo pulsante sagittæ
Prima leues ineunt si quando prelia Parthi.

PIERIVS.

a ¶Parietibusq; premunt arctis. Quantum ad versum pertinet quærunt multi quæ sit huius metrici numeri ratio, parietibus: sed vt aliorum opiniones pręteream, satis nunc fuerit eā posuisse, quam FL. Sosipater Carisius ꝯminiscitur, fieri q̄ppe syllabam positione longam etiam si post breuem vocalem subiuncta sit consonanti vocalis, & correptam vocalem habeat consequentem, vt parietibus textū cœcis iter. b ¶Thymum casiasq; virentes. Antiq̄ omnia exemplaria quotquot legi, recentis habent pro, virentes: puto vero, recentis, paraphrasin fuisse. c ¶Ante nouis rubeant q̄ prata coloribus, ante garrula q̄. In antiquo codice legere est, coloribus, & ante, facta ex, v, &, s, collisione more Veterum, quod apud Virgilium, & in sequentem ætatem inuentu rarissimum, eloquutio hæc præterea absq; vlla copula elegantior erit, nec dignitatis expers. d ¶Mox & stridentia pennis miscentur, tenuemq; magis magis æra carpunt. In antiquis aliquot codicibus, pinnis, vti sæpe dictum reclamante capro: & tenuemq;, magis, ac magis, peonico primo tertia sede posito, emq;, magis vel secundo, quarta, quod in hac eloquutionis figura copula semper interponi consuerit. neq; mirandum alios pedes præter dactylum, & spondeum ingredi versum heroicum, missum enim facio Proceleumaticum, qui ratione temporum cum dactylo, & spondeo consentit. Sed de his loquor qui temporibus quinq; constant, quos Terentianus adnotauit: sed enim hæc locis quæq; suis recitabuntur. Illud quod maioris est momenti referam scriptum esse in antiquis codicibus, æra captant, ꝓ carpunt, vti frigus captabis opacum, & captauit naribus auras: quanq̄ &, auras vitalis carpis, alibi legatur. e ¶Erupere aut vt neruo. In codicibus aliquot antiquis, eripuere, legitur imperfecto sensu. In aliquot aliis, Erupere velut, hoc suauius, illud vero primum numerosius.

☞ trescat elegitur primum ab his .s. qui apes reparare p̄tendunt & ipsi p̄mūt .i. obstringunt: hūc .s. locū imbrice .i. integumēto cōtra imbres tectū anguiti: & parietibus arctis .i. angustis .s. tectū tepidū tenentibus (Est aūt ꝓceleumaticus in primo loco positus) & addunt quattuor fenestras luce obliqua .i. ex obliquo infusa & inter media nō directe aspecta a quatuor ventis .s. principalib⁹ qui forte frigus nō teporem generent si ex directo intrēt. Tū .i. deinde postq̄ locus sic ꝯstitutus est: vitulus curuans iam cornua in fronte bima .i. bienni: hoc est ipse vitulus bim⁹: & ita tener & sanguinis ac succi plenus: queritur .s. ab his q apes reparare volūt. Nares gemine .i. ambe & pares obstruunt̄ sup. huic .s. vitulo & spūs .i. anhelitus oris obstruit̄ huic reluctanti multa .i. multū & viscera .i. carnes oēs: tonsa .i. percussa & cōtusa: soluuntur .i. laxātur huic .s. vitulo perempto plagis .i. fustigatione: soluunt̄ dico per pellem integrā .i. solidam ne spūs aut succus aut sanguis exhaletur & ipsi qui hæc fecerunt linquunt .i. relinquunt .s. vitulum positū sic in clauso .i. occluso loco: & subiiciūt costis .s. vituli ne pellis putrescat: fragmēta ramea .i. ramoꝝ: & thymū & casias recētes .i. statim carptas: hoc .s. qd' dictum est gerit̄ .i. fit zephyris impellētib⁹ primū vndas .i. in principio veris: anq̄ prata rubeāt coloribus nouis .i. nouoꝝ floꝝ: & anq̄ hirūdo garrula suspēdat nidū tignis .i. ad tigna domoꝝ: interea .s. dū zephyri fiant & hirundo nidificat humor .s. vituli tepefactus in ossibus teneris & ętate & fustigatione: æstuat .i. efferuet. & aīalia visenda .i. q̄ postea visunt̄ miscent̄ miris modis existētia primo trunca pedū .i. pedibus carētia: vn̄ apes quidā dictas volūt (Est aūt inusitata grāmatica: trūca pedū) & stridētia mox .i. paulopost pēnis. & carpūt .i. ispirāt magis & magis tenuē aurā .s. vitalem donec erupere .id est vi euolauere ex corio vitulino: vt imber supple erumpit effusis nubibus æstiuis quæ subite & impetuose fere sunt: cum aer purior eas continere non valeat: & velut sagitte supple erumpunt aut potius emittuntur seu eiaculan ☙tur: neruo

☙tur neruo .id est arcu neruis munito pulsante .id est impellēte si parthi .id est populi illi leues scilicet in fuga confidentes. ineūt id est inceptant quādo .id est aliquando prima p̄lia .id est p̄ludia præliorum: tunc enim sagittis quibus multum valēt obnitunt̄.

☙ namq; ait: Fregisti imbrices meas dum te dignam sectaris simiam. Obliqua luce fenestras q̄ ex obliquo lumen infundūt: vt in horreis cernimus. Multa .r. ꝓ multum nomen pro aduerbio. Ramea .f. de ramis fracta .id est ramorum fragmina. dicimus autē hic ramus & hoc ramale: Persi. vt ramale vetus. Casiasq; .r. statim carptas. Teneris te .i. o. h. Vt pote bimi: vituli in quo plurimum feruētis est sanguinis. Modis .v. a. m. & quod ex cadauere nascuntur animalia: & q̄ apes ex vermibus procreantur. Trunca pedum primo .id est sine pedibus. Primo & bene addit primo Nam postea tam pennas q̄ pedes accipiunt. Pennis miscentur inter se pennarum leuitate conueniunt.

¶Imbrice: imbrices tegulæ dicuntur q̄ imbres capiant. Zephyris: hi flare incipiūt septimo Idus Februarij primo scilicet die Veris vti latius libro .j. Georgi. Hirundo: de hac Ouidius in fine libri secundi Fasto. ait: Fallimur an veris prænuncia venit hirundo: & Philosophus libro primo æthic. ait q̄ ver nec vna facit hirundo nec vnus dies. Columella vero libro duodecimo capitulo secundo sic ait .x. Kalend. Martij. leo desinit occidere venti septentrionales qui vocātur Ornithiæ per dies .xxx. esse solent: tū & hirundo aduenit.

SERVIVS.

SER. ¶Extudit: studiose repperit. Ingressus: exordia: nam est accusatiuus pluralis. Noua e. nullo docēte ars per vsum reperta Pastor

Aristeus ari. Aristeus filius fuit Apollinis: & Cyrenes filię Penei fluminis Thessalię. qui cum Euridicē nympham vxorem Orphei viciare voluisset & illa fugiēs a serpente fuisset occisa nympharum iracundia cunctis aīalibus perditis funditus & cunctis apib⁹ matris implorauit auxilium.

Tempe. Tempe: sunt in Thessalia loca amœnissima. Extremi .a. summi: vnde nascitur: & sic dicimus Proh. supreme pater. Mater .c. m. inuidiosum est nomine parentes vocare: vnde paulopost. Et te crudelem nomine dicit. Sic in .xij. in ☙ desperatione.

a Quis deus hāc musæ: qs nobis extudit[a] artem:
Vnde noua ingressus hoīm experiētia cœpit:
Pastor aristeus fugiēs peneia tempe
Amissis (vt fama) apibus morboq; fameq;:
b Tristis ad extremi sacrum[b] caput astitit amnis
Multa querēs: atq; hac affatus voce parentē.
Mater cyrene mater: quæ gurgitis huius
c Ima tenes: quid me preclara stirpe[c] deorū
(Si mō quē phibes pater est thymbræus apollo)
Inuisum fatis genuisti: aut quo tibi nostri
Pulsus amor: quid me cœlū sperare iubebas:

ASCENSIVS.

ASC. ¶Quis deus hanc musæ &c. Apte ingreditur fabulam Aristei: cum enim supra humanas vires videatur inuentum vt ex vitulo putrefacto generentur apes merito confugit ad diuinas. Querit ergo a musis: omnium gnaris & inuentricibus: quis deus camartem primus extuderit: Ad quod quasi musa responderit incipit narrare quo pacto Aristeus apes semel omes amiserat querelasq; apud matrem nympham deposuerat. cuius tandem consilio ꝓthea deum marinum & vatem aggressus hanc artem tandem didicit: sed fabulam multis exornat vt nympharum descriptione & orphei fabula: nunc ergo Aristei lamenta declarabimus ☞ hoc ordine.

En etiam hũc ipsum vitæ mortalis honorem.
d Quẽ mihi vix frugũ & pecudũ d custodia solers
Omnia tẽtanti extuderat: te matre relinquo.
Quin age & ipsa manu fœlices erue syluas:
Fer stabulis inimicũ ignẽ: atq; interfice messes.
Vre sata. & validam in vites molire bipennem.
Tanta meæ si te cœperũt tædia laudis.

PIERIVS.

a ¶Quis deus hanc musæ, quis nobis extudit artem. In codice Longobardico, & in Mediceo, extulit, legitur: sed enim extudit, agnoscit Seruius. Sunt etiam Veteres codices, in quibus b. Quis non geminatur: sed, qui nobis, habetur. b ¶Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis. In codicibus aliquot antiquis legere est, ad extremum, quippe caput. solent enim flumina pluribus esse capitibus prædita: quod vero extremũ est, nomen plerumq; solet incedere, q̃uis idem significat ad caput amnis extremi, quod pluribus est in exemplaribus. c ¶Præclara stirpe deorum. In Romano codice, a stirpe, legiť: d in quodam aliquo, a, cũ circunflexo accentu cerniť. d ¶Quẽ mihi vix frugum & pecudum custodia solers omnia tentanti extuderat. Quattuor dictiones in hoc membro aliter q̃ vulgata habeant exemplaria leguntur. In codicibus antiquis primum est, pecorum, pro pecudum, vt armenta etiam complectatur. Alterum, sollers, duplici, ll, vt plerisq; alijs locis. Tertium, temptanti, inserto, p, ex cuiusdam ętatis consuetudine Quartum exstuderat, s, post, x, apposita, quum verbum ab, s, non incipiat. Id quod Scaurus, & Velius reprehendant: sed, vt alia quæ per abusum inualuere missa faciamus: non est id prætereundum, quod sollers duplici, ll, recte scribi ex eo conijcimus, quod sollum oscum nomen, a quo & arte, deductum nomen fatentur omnes, duplicato, ll, scribi Verrius flaccus ostẽdit, ubi de imolatione quę solitaurilia dicebantur, disputat, cur nomen id tantum ex ijs quæ a sollo veniunt vnico, l, scriptum inueniretur: sed enim eius verba ex antiquo Pom. Festi codice subiunxisse minime videatur importunum: qđ si a sollo & tauris, earum bestiarum ductum est nomen, antiquæ consuetudinis per vnum, l, enuntiari non est mirum: qa nulla tunc geminabatur littera in scribendo. Quam consuetudinem Ennius mutauisse fertur, vtpote græcus græco more vsus, quod illi æque scribentes, ac legentes duplicabant mutas, & semiuocales.

Ordo. ¶hoc ordine. O musæ dicite supple quis deus quis inq̃ deus extudit. i. cum labore & molimine quasi sæpe obtundẽdo caput suum repperit nobis. i. ad vtilitatem nostram cũ deo nullũ sit ex ea cõmodum: hanc artẽ. s. reparãdarũ apũ ex vitulo: vñ. i. a quo: noua experientia hoĩm: cœpit. i. accepit ingressus. i. exordia & principia. Respõdet Aristeus Apollinis ille & Cyrenes nymphe filius: pastor fugiens: hoc est celeriter quasi ex odio deserẽs: tempe amenissima loca thessalię: peneia. i. circum quæ peneus auus illi maternus circumfluit (vbi annotandũ q̃ nihil dulce & amenum sit agricolis sua amittentibus cum Aristeus tempe etiã peneia fugeret) fugiens dico apib⁹ amissis. i. postq̃ apes suas amiserat & morbo & fame (modo qn Fama. re est) vt fama est: quod addit qa fabulam Orphei recitaturus est: astitit tristis ad sacrũ caput amnis scilicet penei: extremi. i. summi videlicet iuxta pindum mõtem vbi ortum habet astitit dico querens. i. conquerens multa. i. multum atq; affatus. i. alloquẽs: parentem. s. matrem: hac voce. i. hac oratiõe. O cyrene mater: mater (dicit) quæ tenes. id ẽ habitas ima. i. profunda huius gurgitis: scilicet penei fluminis: qd. id est ad quid genuisti me inuisum fatis. i. dijs diffauentibus supple de p̃clara stirpe deoꝝ: si modo. i. dico me genitum de præclara stirpe deoꝝ dummõ Apollo thymbreus. i. a copia tymbræ in phrygia vbi p̃cipue coliť dictus quẽ perhibes. i. attestaris & asseris mihi patrẽ: est mihi pater: aut si deorum progenies sum nec fatis inuisus quo. i. ad quem locũ: amor nostri. i. qui sit de nobis: pulsus supple est: tibi. i. a te: qd. i. ad qd iubebas me sperare cœlum. i. q̃ reciperer in deorum numerum: en indignantis est demõstratio ego relinquo. i. amitto quia aliter nõ relinqueret: te matre. id est cum tamen tu mihi mater sis quia de matre nihil ambigitur cum pater sæpe incertus sit: etiam hunc ipsum honorem mortalis vitæ. id est quem inter motales merui: quem scilicet solers. id est diligens & solide. id est plene artis: custodia. id est accuratio. frugũ & pecudum: vix. id est cum summa difficultate extuderat. id est pepererat & parauerat (venit vt opinor ab extũdo extudi. Nam excudo secundam producit: vt ęneid. vj. Excudent alij spirantia mollius era. Et a cudo pręteritum antiquum est cusi: aut vt nunc dicimus cudi priore longa esset ergo contra naturam si excuderat legatur quomodo fere textus habent: sed nunc immutare ausus sum) extuderat igitur mihi: tentanti. id est attentãti & disquirenti omnia. Quin age amara adhortatio eius qui cum minora detestetur ad maiora cohortatur: si tanta tędia mee laudis cœperunt te vt scilicet permittas meis laboribus parta interimi: &. id est etiam: tu quæ cum mater sis mihi fauere debes: erue manu siluas. id est arbores: fœlices. id est fertiles: fert. id est infer: stabulis ignem inimicum. id est sacrum quo pecus inficiatur: aut nocentem quo stabula comburantur: atq; interfice. id est emori procura messes. id est segetem maturam vnde messis fieret. Vre. id est combure. sata scilicet nouella & molire. id est cum molimine infer validam non putatoriam sed incisoriam: bipẽnem. id est cultrum duas pinnas habentem: in vites scilicet meas: hoc est si fœlicitas mea & gloria parta tibi dolori est abole omnia quæ habeo.

❧ desperatione ait. Ruitq; implorans noie turnũ. Gurgitis. h. i. Penei fluminis. Quid me. i. f. g. natus ex dijs inuisus est fatis: sic in. j. ęnei. nos tua p̃genies cœli qb⁹ annuis arcem. Itẽ Quis te nate dea per tãta pericula casus insequitur. Vite mo. h. bene honorẽ ait: qa arare bene aialia pascere: apes etiam habere honor erat. Nã ingenti honore fuit rusticitas: alibi. Non vllus aratro dignus honos. Custodia so. diligens & perita industria. Te. m. r. ac si diceret sub ea p̃do vsum laboris sub qua augere debueram Fœlices si. fertiles. Fer ifer. Interfice. m. secundũ Pythagorã qui aĩam habere dicit cũcta crescẽtia vñ & alibi. Aret ager vitio moriens. Tanta meæ si te cœperunt tædia laudis. Tedium Tędium est angor mẽtis & animi nõ corporis valitudo.

PRO. ¶Pastor Aristęus fugiẽs peneia tempe. Peneus est Thessaliæ flumen: qđ in pindo monte eiusdẽ terræ oritur. Tẽpe aũt sunt loca frigida: opaca: frõdosa: copiosa fontibus vel fluminibus hoc cõmune oĩm eiusmodi locoꝝ est. Et idcirco additũ peneia tempe: qa poterãt & alia intelligi: diciť quidẽ & in eis locis p̃cipue vbi peneus oriť. vt in. j. meta. Ouid. refert dicẽs. Est nemus æmoniæ p̃rupta qđ vndiq; claudit sylua vocãt tẽpe: per q̃ Peneus ab imo effusus pindo spumosis voluiť vndis Insula carpatho dicta quę existimať obiecta peneo.

MAN. ¶Extudit: inuenit. Aristeus: latissime de hoc circa principium primi lib. Geor. Ingressus initia. Peneia tẽ. videto lib. ij. Geor. Extremi summi. Amnis penei qui fluuius est in Thessalia in pindo mõte ortum habẽs Thymbreus Apol. Thymbra. Thybra campus erat antiquo ilio p̃ximus & Thymbre⁹ qui per eũ fluit in scamandrum emittẽs ab Apollinis thymbrei tẽplo quinquaginta stadijs distabat: scri. Stra. lib. xiij. Solers in omni re prudens vt scri. Festus. Omnia tentanti: de his late diximus libro primo Georgi. ibi & cultor nemorum &c. Excuderat parauerat.

CHRI. ¶Quis deus: Captat attentionem ostendens magnitudinem rei cum sine musarum fauore exprimi non possit. Thymbra. Thymbreus tymbra vt ait Diasco. hærba est quæ nascitur locis saxosis & asperis: folia habet similia thymo: Sed molliora & maiora & stiptica & viridia: habet spicam plenam floribus: quorum color tendit ad citrinitatem & viriditatem: eadem hærba dicitur saturea a satyris: qui luxuriosi: salacesq; sunt: quoniam eos qui illa vtuntur in Venerem pronos reddat: hinc dicitur Apollo Thymbræus. Est autem oratio pathetica: & ab animo perturbato proficiscens vnde habet principium vix ab iurgio abstinens: & querelis refertum. Quid me. c. s. i. nam iniuria summa est. vt cui cœlum promittatur is idem humanum honorem tueri non possit: & eũ quidem honorem quem ipse summa cum industria & labore arando: pascendoq; sibi acquisierit. Etenim locus preter spem: vnde summum citatur pathos: q̃ qui iubente matre cœlum speraret: is ab humano honore deciderit. quod eo etiam infœlicius accidit. quia deceptus esse videtur a matre: in qua si spem omnem reposuerat iure reprehendi non poterat: & ita deceptus vt dum maiora promittat: ea quæ suo sudore pepererat: eripiantur. Omnia. t. in quo & corporis extremus labor: & vt aiunt summa industria apparet. Te. m. ex duobus verbis duplex resultat argumentatio. Te scilicet dea: ex quo ostendit quid possit mater & hinc dolet q̃ officium maternum deserat. Quin. a. concessio est color rhetoricus quod fit cum id cõcedimus quod fieri nullo pacto vellemus quo Cõcessio tempore semper aliquid addimus: quo a faciendo deterreamus vt I, sequere Italiam vẽtis pete regna per vndas. Nam deterret ipsum

ab agendo quod cōceditur proposito metu tempestatis: Sic hic proposita calamitate in filium quam non est verisimile: vt mater vllo pacto euenire cupiat. Eruit scilicet vt animus in præceps ex turbatione ferebatur: ita & quæ animum exprimit oratio præcipitetur: necesse est hic abrupta & accisa & magna ex parte sine copulis fluctuat.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
a Sensit[a]: eam circum milesia vellera nymphæ
b Carpebant hyaliq; saturo[b] fucata colore.
c Drymoq;: xantoq;: ligeaq;[c]: philodoceq;
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
d Neseq;: spioq;: thaliaq;: Cymodoceq;[d]
e Cydippe[e]: & flaua lycorias: altera virgo.
Altera tum primos lucinæ experta labores
Clioq;: & boroe soror: oceanitides ambæ:
Ambæ auro pictis incinctæ pellibus ambæ:
f Atq; ephyre: atq; opis: & asia: deiopeia[f]
Et tandem positis velox arethusa sagittis.
g Inter quas curam[g] Clymene narrabat inanem
h Vulcani[h]: martisq; dolos: & dulcia furta.
i Atq;[i] chao densos diuum numerabat amores.
Carmine quo captæ: dum fusis mollia pensa
Deuoluunt: iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi. vitreisq; sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
k Prospiciens: summa flauū caput[k] extulit vnda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tāto
Cyrene soror: ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad vndam
Stat lachrymās: & te crudelem nomine dicit.

SERVIVS.

SER. ¶ At mater sonitū thalamo sub fluminis alti Sensit. Cur nō etiā vocem audiuit scilicet quia in ima fluminis parte erat lanificiis occupata. Milesia: vellera præciosa: Cice. in Verrin. Nam quid a milesiis lanæ publicæ abstulit Hyali saturo fucata colore. Hyali pro hyalino colore. Vitreo viridi nymphis apto. Saturo autē largo abundanti: aut certe tarentino ab oppido Satureio: iuxta tarentum enim sunt baphia: in quibus tingitur lana. Drymoq; xanthoq; &c. hæ sunt: vt multi volūt: de quibus ait Iuno. Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ. Sed magis poetice conficta nomina accipiamus. Sane mira varietate hic vsus est: nā ne cōtinuatio nominum posset creare fastidium in aliis habitū in aliis commemorat virginitatem in aliis pulchritudinem. Auro ambæ pictis incinctæ pellib⁹ ambæ. id est nebridas habentes: sed hic venatricum est habitus quem ideo nymphis dat: quia multas ex eis legimus ex venatricib⁹ factas: vt Et tādem velox positis arethusa sagittis. Notanda autem est figura honestissima facta ex repetitiōe sermonis: vt Oceanitides ambæ: Ambæ auro pictis. incinctæ pellib⁹ ambæ. Curam: inanem. Diffinitio est amoris. Vulcani martisq; secūdum Donatum hic est distinguendum: & sic inferendum: vt dolos ad Vulcanum furta dulcia. id est adulterium referamus ad Martem. Scimus enim q sole indicante Mars cum Venere per artem Vulcani est religatus cathenis. Atq; chao densos diuum numerabat amores. & a Chao narrabat crebros amores deorū. Summa flauū caput extulit vnda: mire per trāsitum veritatem tetigit. Namq; arethusæ fons dulcis aquæ fluēta inter medios seruat fluct⁹. Cyrene soror: propter similitudinem potestatis ait soror. Nam Cyrene Thessaliæ: Arethusa vo dea est elydis. Tua maxima cura: quem tu plurimū diligis. Penei genitoris aut tui genitoris: aut honoris est: vt Tybri pater.

MAN. ¶ Milesia vellera: de iis videto librū tertiū Georgicorū. Carpebant diuellebant nebant: vnde ait inferius. Dum fusis mollia pensa deuoluunt. Hyalos. Hyali. id est vitri cuius color cum aqua conuenit hyalos vitrū dicitur: hyalinos vitreus: hyalurgos vitriarius: hyalurgion officina vitraria. Fucata: depicta tincta colorata: phycos enim color dicitur: Drymoq;: figura est hoc versu Polysyntheton. id est multipliciter coniunctum: huic contraria est Dialyton vel asyntheton. i. sine coniunctionibus. Polysyntheton. Dialytō. Asynthe.

Neseæ

PIERIVS.

a ¶ At mater sonitum thalamo sub fluminis, alti sensit. In codicibus aliquot antiquis, sentit, est, præsenti tempore, quod non ita placet. b ¶ Carpebant hyale saturo fucata colore, satyro, est p, y, in media syllaba scriptione græca. Nam quum non inficietur Seruius Saturum colorem ab oppido satureo, iuxta terentum, nuncupari græci oppidum id σατυριον dicunt ἐστὶ δὲ χώρα πλησίον τάραντος, apud Stephanū. Inde Virgilius saturum, y, in, u, latino more verso, quod græci σατύριον καὶ σατυρηνόν, denominauere. c ¶ Ligeaq;. In Lōgobardico, & in Mediceo, legea, legitur λιγέα tamen per ιῶτα prima syllaba scribitur apud græcos. d ¶ Neseæ spioq; thaliaq; cymodoceq;. in codicibus aliquot totus versus desideratur, qui tamē non sine carminis iniuria demi potest. e ¶ Cydippe & flaua lycorias. In Longobardico, Cydippeq;, & flaua lycor, quæ phrasis est Virgiliana, & figura græcanica, vt illud apud Hesiodum [illegible], & illud, [illegible]. f ¶ Atq; ephyre atq; opis, atq; asia, & deiopea. Qui versum corrigere voluere ita scripserunt. Atq; asia deiopeia, sublato, & . at non aduerterūt ex antiquis codicibus legi debere. Atq; aphyre atq; opis & asia deiopea. In ephyre enim nulla synalepha: sed spondeus est, re at, inde dactylus, q;, opis &, inde alii duo dactyli, cum pede byssillabo finali asia deiopea. g ¶ Inter quas curam clymene narrabat inanem. In antiquo exemplari curas inanis, numero multitudinis h ¶ Vulcani martisq; dolos. In antiquis codicicibus, volcani, pro vt eius exigit etymologia. i ¶ Atq; chao densos diuum numerabat amores. In vetustis aliquot exemplaribus. Atq; legere est. Quod etiam habetur in exemplis arusianis sed enim mihi non satisfacit, cæterū, eque chao, legendum esse colligitur ex Seruio vbi in Bucolicis versum hūc citat in eiusdē eloquutionis argumentū q est egloga septima eq caua resonant examina quercu: ait em eq sacra, & de sacra: vt, eque Chao densos diuum enumerabat amores, id est a chao, vltimum hoc multi postea in contextum recepere. Illud etiā obseruatione

ASCENSIVS.

¶ At mater &c. Priusq; matris mūsum describat graphice describit eius exercitationē. quo studio tenebatur: inter quas nymphas diuersabatur: & quō ad secundos qstus. Aristei vna nympharum excitata caput extulerit. Mirū est vbiq; poete artificiū mirūq; decorum. Nā quia fabellis detētas dixit ad sexū pertinet muliebrē q talibus gaudet: lanificio intentas esse ad conditionē nympharum honestarū quæ non indulgebant ocio sicut nec lucretia illa Romana cū honestissimis matronis apud Romanos decātata: quæ vero de ornatu vario nympharum affert: ad carminis quoq; ornatū & varietatē faciūt sed & asperitatē noīm temperat epithetis: ipsa autē noīa etiam aptū significatum habent: nam vt Sipōtinus docet drymos dicit sylua vñ drymo nympha aquarū quasi per syluas fluens. Xantho autem a colore nam xāthon subrubeū interpretatur: cuius coloris est aqua inter syluarum frondes defluens. Ligea aūt a cantus suauitate dicit: nam ligyros suauis dicit: suauitas aūt talis est in nymphis: vñ in Bucolicis. Nec percussa iuuant fluctu tam littora: nec quæ Saxosas inter decurrunt flumina valles. Phyllodoce a foliis capiendis: nam phyllō folium dicitur & dechome, capio. Neseæ a natando: nam neo cuius futurum est νήσω hoc est neso significat nato. Spio ἀπὸ τῶν σπείων. id est a specubus ppter maris cauernas aut rumpendis fluctibus nā spome significat idē quod rumpo. Talia dicitur virens & læta: aqs enim omnia virent: thallo autē vireo & letor significat: sed l abiicitur in thalia. Cymodoce a recipiendis & sedandis vndis. Nam cyma dicitur vnda vt dixi dechome recipio. Cydippe excellētia & gloria equorum. Nam cydos gloria & hippos equus dicitur. Lycorias a destruendis montibus nam lycoo dicitur destruo & oros mons Clio gloria interpretatur. Boroe a voracitate: nā boro dicitur cibus & vorago: & boros edax: aque autē plurima exedunt. Ephyre etiam corinthi antiquum est nomē ephydatios autem aquaticus dicit. Opis & Asia nympharum nomina primam producūt: vt hic Opis aūt dicit cura & opizo obseruo curo vereor. Asia aūt limus & cenum Deiopeia a contentione vocis. Nam deis dicit pugna & cōtentio: & ops vox. Arethusa a cōpiacendo: nam aresco dicit compiaceo. vñ dicit: ante alias arethusa sorores Prospiciens. Clymene a celeritate. nā clyo celebro significat: vnde bene dicit inter quas clymene curam narrabat inanē

Vulcani

Vulcani &c. Sed ne longius euager. Ordo est. At id est sed mater scilicet cyrene sensit sonitum scilicet lamẽtationum Aristæi: sed nõ vocem: quia vox dicitur prout articulata est: sonus autẽ quia genus soni vocis & nõ vocis quicquid sonat: licet ergo sonum eum audiuit qui & vox erat, tamen audiuit eum vt non vocem: non autem vt vocẽ ideo quia erat sub thalamo alti fluminis. Nymphæ scilicet aquarum seu fluminum quæ paulopost enumerabuntur carpebant circa eam scilicet Cyrenem vellera milesia. i. tam preciosa ac sunt milesia fucata. i. imbuta & tincta colore saturo. i. abundante & saturãte aut tarẽtino: quia Tarentinum oppidum est saturerium vbi & lanæ bonæ sunt: & baphia id est tincturæ loca: colore dicit hyali. i. vitri: hoc est aquarum colori correspondenti: quo nymphæ aquarum gaudent: nymphæ dico drymo & xantho & ligea & phillodocæ effusæ cæsariem nitidam. i. habentes cæsariem. i. comam ventis quibus cedat diffusam nitidam per colla candida qualia sunt fere in locis frigidioribus. Item nesce & spio & thalia & cymodoce & cydippe: & lycorias flaua id est flaui coloris: altera. s. cydippe existens virgo id est adhuc intacta. (Nam hoc loco virgo accipitur non a viridiore: ætate tantum: sic enim lycorias virgo diceretur: sicut pasiphae in Buco. Ah virgo infœlix quæ te dementia cœpit: sed etiam nondum experta virum) altera ergo id est lycorias experta tum: id est tunc hoc est paulo ante illud tempus: primos labores lucinæ: id est quibus præest lucina hoc est partus. Item clio & boroe soror eius existentes ambæ oceanitides pro oceanides id est oceani filiæ & ambæ incinctæ auro & ambæ incinctæ pellibus pictis scilicet hinnulorum quæ nebrides vocantur. Atq; ephyræ & opis & asia & deiopeia & arethusa velox scilicet in cursu dum alpheum fugit: sagittis quibus scilicet in venando vsa fuerat: posita: id est depositis aut repositis tandem id est post longum exercitium. Inter quas scilicet nymphas clymene: narrabat curam id est sollicitudinem de Venere vxore custodienda: vulcani: inanem. i. frustra susceptam & dolos id est furtiuos amores concubitus Martis scilicet cum Venere: & pro id est dulcia furta: & numerabat densos id est frequentes amores diuum a chao id est a mundi initio: vel a primo deorum: quo carmine id est cuius carminis delectatione dũ ipse scilicet nymphæ captæ deuoluũt fusis mollia id est mollis lanæ pensa (dum enim deuoluunt minus attẽtæ sunt q; dũ nẽt) luctus id est lamentatio Aristæi impulit id est percussit iterũ aures maternas. scilicet tãq; magis sollicitas: & omnes scilicet aliæ & ipsa simul: obstupuere in sedilibus vitreis id est vitrei coloris: in quibus sedebant in aquis: scilicet arethusa quæ velox & complacens dicitur ꝓspiciens ante alias sorores id est nymphas extulit caput flauum id est flauis capillis decoratum: vnda summa: & procul id est longe priusq; rediret cum esset adhuc sub medio reditu supple inquit. O Cyrene soror non exterrita frustra tanto gemitu quia ipse Aristæus tristis existens tibi tua maxima cura stat lachrymãs ad vndam penei scilicet fluminis genitoris scilicet tui & aui sui & dicit te nomine id est nominatim: crudelem id est immitem: quod signum amentiæ est per impatientiam ortæ: sicut pius Aeneas amissa coniuge inquit æneí. ij. Quem non incusaui amẽs hominumq; deorumq;? Aut quid in euersa vidi crudelius vrbe? quasi dicat nullum: & nihil. Incusare tamen deos per impatientiam non est hominis sapientis etiã sm̃ stoicos & precipue Epitectum. Et ideo poeta inducit eos qui deos incusant vehementer commotos. Aristæum iuuenem per amissionem rerum a se inueutarũ & Aeneam per amissionẽ coniugis.

Ordo.

Virgo.

Vide seruium.

Servatiõe dignũ qđ enumerabat, nõ inuenuste legit̃ a Seruio, q numerus in hoc genere carminis multũ decoris & venustatis habet. Placet tñ aque chao: vt plæraq; habẽt exẽplaria. k Prospiciens summa placidũ caput extulit vnda. Mirifice placet qđ in plærisq; co. antiquorib9. Flauũ caput, legit̃. Epitheton qdẽ cultui muliebri cõgruũ. Nã placidũ hic ocio sum videret̃. Qđ alibi Neptuno signate est attributũ, ꝓcellosa dispulsa tẽpestate tranquillitatẽ inducturo.

Nesce spioq; thaliaq; cymodoceq;: hoc mõ legẽdum est carmen. Eustachius enim exponit spio & spæon id est speculũ dictam propter maris cæuernas & q; græca scriptura est speio cũ ei diphthongo: quæ in i, longã vertitur est idem carmen in fine libri quinti ænei. legitur etiã niseæ Cymodoce: ea dicta est q; vndas maris cum ventorum spiritu quiescere faciat. Lucinæ labores id est partus: de lucina lau9 libro. iij. Georgi. Oceanitides ambæ id est oceani filiæ nec legendum est oceanides: q; oceanus antepenultimam & penultimam corripit variabitur autem singulariter oceanitis. Ambæ: epanalepsis est id est repetitio: quæ quidem multum venustatis habet & grauitatis. Pellibus nebridibus scilicet: id est damarum & hinnulorum. Nebros enim hinnulus dicitur. Positis sagittis: fuerat enim virgo venatrix. Dianæ comes: de qua late Oui. li. v. meta. Velox: retulit id ad fugam ipsius: fugit enim alpheum. Curam vulcani inanem: frustra enim curiosus erat in venerem illa nãq; cum marte sæpissime concurrebat. Potest etiam intelligi inanẽ curam amorem ipsum Martis dolos id est quos mars a Vulcano recepit: æreis enim cathenis retibus & laqueis ab illo cum Venere codẽ lecto circũdat9 fuit diis cunctis inde aspicientibus: vt li. iiij. meta. Oui. edocet. Atq; chao id est a mundi initio & elementorum segregatione: nam vt Festus ait. Chaos appellauit. Hæsio confusam quondam ab initio vnitatem hyantem patenemq; in profundum Vitreis: vitreo colore: qui aquæ similis est.

SERVIVS.

SER. Noua formidine magna: vt pollio & ipse facit noua carmina. Fas illi limina diuum Tangere: vtroq; enim parẽte deo natus erat. Speluncisq; lacus clausos: lucosq; sonantes: mirans per omnia subaudiemus. Lacus autem dicit fontium & fluuiorum receptacula: hæc autem nõ sunt per poeticam licẽtiam dicta: sed ex ægyptiis tracta sũt sacris. Nã certis diebus nilides pueri de sacris parentibus nati a sacerdotibus nymphis dabantur: qui cũ adoleuissent redditi narrabant lucos esse sub terris: & immensam aquam omnia continentẽ. Ex qua cuncta procreantur: vnde & illud secundum Thaleta. Oceanumq; patrem re. Phasim fluuius Colchidis. Lycum: fluuius Asiæ. Enipheus: Thessaliæ fluui9. Pater ty. Tyberis & anio Italiæ sunt fluuij. Saxosum scilicet & saxosum legendum est nõ saxosus: ne sint duo epitheta: qđ apud latinos vitiosum est. Hypanis: põti fluuius. Mysusq; caicus, qui per mysiam labitur. Eridanus fluuius italiæ qui & padus vocatur: purpureum autem nigrum ex altitudine accipim9: nam padus non in rubrum mare sed

Fluuiorum.

a Hic percussa a noua mentem formidine mater:
Duc age: duc ad nos: fas illi limina diuum
Tangere ait. simul alta iubet discedere late
Flumina qua iuuenis gressus inferret: at illum
Curuata in montis faciem circũstetit vnda:
Accepitq; sinu vasto: misitq; sub amnem:
Iamq; domũ mirans genitricis: & humida regna
Speluncisq; lacus clausos: lucosq; sonantes
Ibat & ingenti motu stupefactus aquarum
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diuersa locis: Phasimq;: Lycumq;:
b Et caput vnde altus primũ b se erupit enipheus.

ASCENSIVS.

ASC. Hic ꝑcussa &c. Docet quomodo susceptus sit in thalamos maternos aristæus vtq; exposita q̃rela eaq; inani itellecta post epulationem oceano libabant. Ordo est. Mater sup. Aristæi videlicet Cyrene percussa mentem noua id est magna aut insolita cũ filio illatenus prospera fuissent omnia: formidine id est habens mentem attonitam & percussam nouo metu: ait scilicet ad arethusam talia nuncianti. age adhortandi est: duc, duc inquit ad nos supple Aristæum: quia fas est illi cum sit de sanguine diuum tãgere limina diuum id est diuorum aut diuarum & simul id est cum hæc diceret: iubet flumina alta id est profunda discedere late: ab ea supple parte qua iuuenis scilicet Aristæus iferret gressus id est ingrederetur: at: id est sed vnda scilicet fluminis circũstetit illum. s. Aristæum curuata in faciẽ. i. similitudinem aut formã montis (qđ reuera Mosi & cæteris israelitis contigit in exitu israel de ægypto) & accepit iuuenem sinu id est receptorio vasto. i. valde amplo & capaci & misit sub amnem & ipse ibat: iam mirans. i. admirans domũ

Ordo.

 & humida

Vnde caput tyberinus:& vnde aniena flueta.
c Saxosumq; sonans hypanis mysusq; caicus:
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus:quo nō alius per pinguia culta
d In mare purpureū violentior influit[d] amnis:
Postq̄ est in thalami pendentia punice tecta
Peruentū:& nati fletus cognouit inanes
Cyrene:manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ:tonsisq; ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerāt mensas:& plena reponūt
Pocula:panchæis adolescūt ignibus aræ.
Et mater:cape mœonii carchesia bacchi
Oceano libemus ait:simul ipsa precatur
Oceanumq; patrē rerū:nymphasq; sorores:
Centū quæ syluas:centū quæ flumina seruāt.
Ter liquido ardentem perfudit nectare vestā:
Ter flāma ad summū tecti subiecta reluxit:
Omine quo firmans animū sic incipit ipsa.

PIERIVS.

a ¶Huic perculsa noua mentem formidine mater. In Medi. & nonnullis alijs codicibus peruetustis, percussa, legit̄: de quo alibi. b ¶Et caput vnde altus primum se erumpit enipeus. In Ro.cod.legere est, primum se rumpit. In Oblong.illo, quē Pomponius lętus delitias suas est appellare solitus, primum erumpit, sine vlla prorsus collisione, & ita erat prius in codice Mediceo, in aliquot alijs, enipheus, est per, φ, sunt enim q, ehiphæa, fiuuij nomē ab Enipeo Troiano viro cuius Homerus mentionem fecerit, hac scriptura distinguant. c ¶Saxosumq; sonans hypanis misusq; caryus. In Romano codice. Saxosus, legitur: quod improbat Seruius, ne duo sint epitheta, quod apud latinos vitiosum est, erat tamen in illo Oblongo perueteri atq; etiam in Mediceo saxosus, aliena inde manu saxosum, est repositum. Sed quod Seruius ait de duobus epithetis videtur, sonans, loco verbi potius q̄ pro epithero positū, neq; huius elocutionis exempla desunt. Quod vero, misus, per ιωτα scribitur in cod. nonnullis. Antiqui aliquot per, y, scribūt, μυσια κα τα χωρα και πολις apud Stephanum reperitur. Quod autem ad denominatiuum pertinet, & mysi, & mysij populi dicuntur, & æolum lingua mysadi. Illud addā in Longobardico pro, hypanis hypanus, per, v, legi vltima syllaba, ita etiam in Mediceo. d ¶In mare purpureum violentior influit amnis. In Ro. & in codi. perueteribus, effluit, legitur: quod veriti sunt, in, geminatum vitiosum esse, quum tamen huiusmodi exempla pleraq; etiam apud oratores inueniantur, quæ longum esset enumerare.

& humida regna genitricis: & lacus clausos: speluncis. id est abditis penetralibus terræ & lucos. id est syluas inceduas & omnium fluminum ac arborum semina atq; elementa: sonantis. s. suo vento subterraneo videlicet & ibat stupefactus ingēti motu aquarum: & spectabat omnia flumina labentia sub magna terra diuersa. id est disticta etiam sub terra locis: & phasim Asię fluuiū qui in cholchidem defertur & lycum fluuium inter asiam & bithyniam & spectabat caput vnde enipheus fluuius ille Thessalię altus. id est profundus: erupit id est extulit se primū & spectabat sup. locum vnde thyberinus scilicet fluuius Italię erupit sup. aut habeat caput. id est ortum & vnde fluentia aniena. i. anienis fluminis Italię in tyberim incidentis. habeant sup. caput & vnde Hypanis fluuius Indiæ apud scythas ortus: & in pontum defluens sonans saxosum. id est saxose. id est vt sonant flumina inter saxa decurrentia & caicus mysus. id est qui per mysiam labit̄ sup. habeant caput atq; ortum: & vnde Eridan⁹. i. padus de quo prius: fluuiorum rex eridan⁹: auratus gemina cornua. i. habēs geminas ripas cornib⁹ persimiles: auratas. i. p̄ciosas aut ꝑpter greges aut potius ꝑpter vrbes: vultu taurino. i. fluxu medio taurinum, mugitum imitante alludit autem ad fabulam acheloi cui ꝑpter fertilitatem cornu copie ablatum ab Herculæ fingitur. q. d. veriorē esse causam in pado seu Eridano cui gemina cornua & ea quidē aurata assignentur: vn̄ subdit: quo. s. eridano non alius annis influit violentior in mare purpureū. i. ferrugineū aut ceruleum per culta pinguia. i. arua & rura pinguia & culta vt & naturę benignitatem & agricolarum industriam & diligentiam laudet. Postq; peruentū est. s. ab Aristeo & comitibus in tecta thalami. s. Cyrenes pendentia. i. pensilia aut suspēsa pumice. i. in saxo cauernoso & aqs corroso: & cyrene cognouit flet⁹ gnati. i. filij sui ianes. i. facile remediabiles: germane. i. sorores dāt ordine. s. ministratorio manib⁹. s. lauādis: fontes liqdos. i. lipidos & dulces salsi em̄ crassiores sunt: & ferūt mātilia villis tonsis. i. quoꝝ villi erāt tonsi: ijs aūt tergebāt man⁹: pars. i. quędā ex eis onerāt mēsas epulis & reponūt. i. iterū ponūt postq; exhausta fuerāt: pocula plena & are adolescūt. i. augent̄ & incēdunt̄ ignib⁹. i. odorib⁹: q̄s ignis excitat pācheis. i. ex ture pāchaico diffusis. & mater ait o fili cape carchesia. i. pocula illa græcis nota: bacchi. i. vini: meonij. i. lidij: qđ bonū est: & libemus. i. sacrificemus oceano. s. deo maris & simul. i. cū hoc diceret ipsa pręcat̄ oceanū patrē rerū. s. oim q̄ augescunt qa ex humore ꝓcreant̄ scđm thaletē & nymphas sorores inter se aut etiā cyrenes: sed poti⁹ inter se qa si Cyrenes: nō tacuisset vni tot sorores fuisse: centū dico nymphas q̄ seruāt. i. habitāt aut cōseruāt syluas vt sunt dryades & centū q̄ seruāt flumina vt sunt naiades seu nereides: & ipsa ꝓfudit ter: qa nūero deus impare gaudet: vestā. i. ignē ardentē. s. victimā nectare. i. vino: liquido. i. purissimo: & flāma. s. vino aucta subiecta. i. sursum iacta & exiliens: reluxit ter ad summū tecti: quod signum erat litationis & accepti sacrificij quo omine. i. indicio suscepti sacrificij & præsentis numinis vt æneı. ii. in flamma qua ascanij lambere visa comas: ipsa scilicet dea perita eius rei: firmās. i. corroborans & confortans animum: incipit sic. i. vt sequitur sup. fari aut sermonem suum.

re: sed iuxta Rauennam in adriaticum cadit & purpureum græcum est epitheton: mare rubrum etiā dixit Home. εις αλα πορφυροεσσαν: vn̄ apparet victorinum hoc loco errasse: q purpureum mare rubrum esse dixit quod est iuxta Indiam. Nati fletus cognouit inanes: bene inanes fletus: his enim mouebatur rebus quarum erat facilis reparatio. dant ordine fontes. rite secundum ordinem epularꝫ. Mantilia quibus manus tergunt̄. Cęterum Plautus huius singulare. Mantellum posuit in captiuis. Nec his sycophantijs nec fucis vllum mantellum obijciam Lucil. autem mātella dicit mappas merumq;. quæ gręci μανδιυα vocant. Plena reponūt Pocula: iterant: sæpe offerūt. Panchęis ignibus: thure arabicis odorib⁹ Adolescunt arę: pro incenduntur κατευφημες μεν ponitur: & adolescunt hic vim habet frequentationis: & panchæis adolescunt. id est panchæis odoribus incenduntur aræ. Mœonij bacchi: lidi vini. Carchesia autem poculorum sunt genera. Oceano libemus ait quasi nympha oceano sacrificat. Oceanumq; patrem rerum: q ex eo omnia gignuntur & originem ducunt secundum Thaleta vt supra diximus Centum. q. s. aut ducentas nymphas asserit aut finitus est numerus pro infinito. Ter liquido ardentem profudit nectare vestē. id est in ignem vinum purissimū fudit post quod quia magis flāma cōualuit: bonum omen ostēdit. ¶Taurino cornua vultu: Eridanus siue padus. Et ideo Taurino vultu: q ei⁹ sonus: vt tauri mugitus: & ripę flexuosę sint vt cornu. ¶Phasimq;: Phasis Asiæ fluui⁹. c. ac. xx. pontibus pertransitur: qui ꝑpter flexiones asper ac violentus in cholchidem defertur. auctus demum exijt in pontum: secus eum vrbs iacet eiusdem nominis. & lacus non procul ipsa vrbs Colchorum emporiū: qđ ex alia parte amni percingit̄ ex alia lacu: ex alia mari. Stra. libro xj. Dioni. scrib. Phasim oriri ex monte armeno: labiq; ex altissimis collibus. Caucasi: cui Colchi adhærent: inde in Euxinum deflecti. Lycumq; Lycus fluuius postea Rhyndacus dictus est oritur in stagno artinia iuxta Miletopolim: recipit mageston & plærosq; alios: Asiam Bithyniamq; disterminans Ply. lib. v. ca. xxxiij. Mela scri. in Antiochia Scynę parte lycum amnem esse. Enipheus: est is Thessaliæ fluuius q in epidannum ælabitur: epidannus vero in Peneum. Strab. lib. ix. edocuit. altus autem enipheus poeta ait. quia ex Othry monte defluit vti aiūt. Tyberinus tyberis antea tybris appellatus: & pri⁹ albula e media fere longitudine apennini profluit: tenuis primo inde. ij. & . xl. fluuijs auctus præcipuis autem nare & aniene qui & ipse nauigabilis in Tyrrhenum dilabitur æquor: Plyn. libro. iij. Aniena fluenta: anio: ex alba decurrens preter latinam Marsorū vrbem & propinquum illi cāpum Tyberim postea intrat. Stra. lib. v. descendit autem per Tybur: Hypanis & Megaros aurum væhūt ditissima omnium flumina: ea em̄ a monte Hemodo primum exorta in oceanum tandem dilabuntur. Soli. quoq; de india scrib. Nypanim nobilissimum flumen: qui Alexandri magni iter terminauit sicuti aræ in ripa eius positæ probant: Mysusq; caicus: supra partem Troadis in Mediterraneo est qui vocatur Teutrania: quam Misi antiquitus tenuere: ibi Caicus amnis oritur: Plynius libr. v. Eridanus: Padus nulli amnium celeritate

inferior

Eridanus. ☙ inferior a græcis dicitur Eridanus: vt scribit Plynius libro tertio.& teste Mela ab imis radicibus. Vesuli montis exort⁹ par uus se primum fontibus colligit mox ita augetur alijs amnibus vt per septem ostia effundat: vnum de ijs magnum padum appellant: inde tam citus prosilit vt discussis fluctibus diu qualem emisit vndam agat: suumq; etiam in mari alueum seruet: donec eum ex aduerso littore istriæ eodem impetu profluens ister amnis accipiat. Auratus cornua: geminas ripas intelligit q̃ cũ tortæ sint fluuiorum cornua appellantur: auratus autem dicit Poeta quoniam vt Plynius refert Padus amnis est Italiæ ditissim⁹ & campos hubertate fœcundat: vel potius auratus ait quoniam inter sydera relatus fertur: habetq; stellas. xiij. vt scribit Hyginius. Taurino vultu. id ait quoniam Eridanus son⁹ vt tauri mugitus sit: & ripæ flexuosæ: vt cornua: Probus. Purpureum ma. Pad⁹ vt Plynius scribit in mare adriaticum fluit: in quod triginta flumina defert: purpureum autem cæruleum intelligim⁹: vnde paulo superius Poeta dixit: violæ sub lucte purpura nigræ: quod ibi lati⁹ apertum est. Aristoteles autem particula.xvj. problematum scribit perflantæ aquilone mare perspectius atq; trãslucidius fieri q̃ austro. particula vero.xvij. scribit austro spirãte cæruleum mare fieri: demũ purpureus color niger; est rubore quodam admixto. De purpureis autem coloribus quomodo varij sunt secundum solis temperiem in diuersis locis, videto latissime Victruuium in penultimo & vltimo capitulo lib. septimi

Purpureus color.

☙ Pumicæ

☙ Pumicæ: saxo vndis corroso Panchæis: ignibus: id est tureis tus enim in panchaia nascitur. Vergilius libro secundo Georgicorum. Totaq; turiferis panchaia pinguis arenis: & superius eodem libro: dixerat. Solis est turea virga sabæis: per quod intelligitur panchaiam in sabæa regione esse: Probus vero persidis regionem scribit esse ab rege Pancheo dictam Adolescunt: augentur: honorantur: incenduntur. Carchesia: est Carchesium poculũ græcis tantummodo notum: procerum & circa mediam partem compressum ansatum mediocriter ansis a summo ad infimum pertingentibus. Macrob. libro quinto. Mœonij: bacchi vini lydij: De lydia autem dictum est paulo superius. Oceanumq; patrem rerum: Diodo. libro primo ait q; humiditatem: oceanum prisci vocitarunt & grecorum nonnulli oceanum generatorem deorum & matrem Tethym prius etiam dixerat q; in humidis calore adhibito fit generatio. Nectare: optio vino: de nectare vero latius superius est. Ardẽtem vestam: ignem ipsum vnde ait Ouidius libro sexto Fasto. Nec tu aliud vestam q; viuam intellige flammam. Cicero autem in libro de na. deo. scribit vestæ nomẽ a græcis esse. Ea enim est quæ ab illis Hestia dicitur: vis autem eius ad aras & focos pertinet: itaq; in ea dea q; est rerum custos intimarum omnis & precatio & sacrificatio extrema est. Dixerat autem paulo superius in omnibus vim habere maximã prima & extrema: & q; principem in sacrificando Ianum esse voluerunt: qđ ab ineundo nomen est dictum: de Vesta etiam plura di ximus in fine lib. j. Geor.

Pãchaia. Carchesium. Vesta.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Est in carpathio &c. In hac parte habet orõ cyrenes ad filium. in qua docet eũ quo pacto amissarum apum recuperationem a proteo ediscat & primo vbi eum inueniat dicens: Proteus deus ille marinus & vates cæruleus. id est marinus est in gurgite carpathio. id est maris carpathij neptũni: id est in quo neptunni pecus custodiat qui: scilicet Prote⁹ metitur. id est tranat magnũ equor piscibus: id est vectus a piscibus & curru equorum bipedum. scilicet marinorum tantum in anteriori parte in qua equis similes sunt pedes habentium, cum i posteriori piscib⁹ similes pedes nõ habeant: iuncto: scilicet ad iugũ hic. s. vates ceruleus reuisit nunc portus emathie. id est, Thessalie aut macedonie, patriam. i. natale solum ipsius. s. protei: huncve neramur & id est etiam nos nymphe: & ipse nereus deus aquarũ oceani & thetyos fili⁹: grandeu⁹ id est secundum orphea antiquissimus diuorum sup. veneratur hunc: nãq; ipse vates nouit oĩa que sint. s. in præsentia. quæ fuerit. s. præterita: & quæ trahantur ventura mox. id est paulo post. Quippe: quia certe ita visum est id est ita placuit Neptũno. id est magno deo nostro. q. d. nescio cur eũ Neptũnus prætulerit sed quia ita visum est deo censendũ est equum esse (quæ sententia sane q; theologica ẽ licet falsis dijs attributa vñ libro. ij. enei. Occidit & peleus iustissimus vnus. Qui fuit in teucris & seruantissimus equi Dijs aliter visum. Et in pricipio tertij. Postq; res asie priamiq; euertere gentem Immeritã visum superis: Sane questionẽ habet quomodo diuinandi; authoritatem neptunno attribuat cum Celeno dicat eneid. tertio. Que phœbo pater omnipotens: mihi phœbus apollo Predixit: vobis furiarum ego maxima pãdo: per quæ omnem diuinam peritiam ab Ioue abs quo fata pendent pendere. & ne Apollinem quidẽ nisi pri⁹ ab Ioue acceperit

Ordo.

☞ diuinare

Est in carpathio neptunni gurgite vates
Cæruleus proteus: magnum q piscibus æquor
Et iuncto bipedũ curru metitur equorum.
Hic nũc æmathiæ portus patriamq; reuisit
Pallenen: hunc & nymphæ veneramur: & ipse
Grandæuus Nereus: nouit namq; omnia vates
Quæ sint q̃ fuerint q̃ mox ventura trahantur:
Quippe ita neptunno visum est; immania cui⁹
Armenta. & turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus vt omnẽ
Expediat morbi causam: euentusq; secundet.
Nã sine vi nõ vlla dabit præcepta: neq; illum
a Orando flectes: [a] vim durã & vincula capto
b Tende: doli circũ hæc demũ [b] frangẽtur inanes.
Ipsa ego te medios quum sol accenderit æstus:
Quũ sitiũt hærbæ: & pecori iã gratior vmbra est
In secreta senis ducam: quo fessus ab vndis
Se recipit: facile vt somno aggrediare iacẽtem.
Verũ vbi correptum manibus vinclisq; tenebis:
c Tum variæ eludent [c] species atq; ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus: atraq; tygris:
Squamosusq; draco & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita viclis
Excidet. aut in aquas tenuis delapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in oĩs:
Tanto nate magis contende tenacia vincla.
Donec talis erit mutato corpore: qualem
Videris incœpto tegeret quum lumina somno.

PIERIVS.

a ¶ Orando flectes. In Mediceo codice, orando vinces, legere est. Alterum ex his paraphrasis omnino fuit. g ¶ Doli demum circum hæc frangentur inanes. In Mediceo dictionum ordo ita habet doli circum hæc demum, meliori numero.

✻ ¶ Tum

SERVIVS.

SER. ¶ Est in Carpathio neptunni gurgite vates Cæruleus protectus. Carpathos insula est cõtra ægyptum: a qua vicinum pelagus Carpathium appellatum est. hic aliquando regnauit. Proteus relicta pallene ciuitate Thessaliæ. ad quam tamen postea reuersus est quod ostendit hoc loco dicens. Patriamq; reuisit. Pallenen. Magnum qui piscibus æquor iuncto bipedum curru metitur equorum æqui enim marini prima parte æqui sunt postrema resoluũtur in pisces Quæ sint quæ fuerint quæ mox ventura trahantur. vt Home. οσηλη τα τεον τα τατε εϖομενα ϖρωτεοντα. Quippe ita. Neptunno visum est vbi deest ratio sic loquitur nam ita & in tertio dixit. Sic visum superis cum præmisisset immeritam. Turpes phocas magnas: vt cui turpe caput. phocæ autem snnt marini boues. Expediat morbi causam euentusq; secundet. duo enim istra requiruntur. in oraculis causa mali & remedium. Nam sine vi nõ dabit præ. ne eum speraret posse præcibus flecti. Doli circum hæc demum frangentur inanes circa vincula nouissime desinẽt doli. id est formarum varietates cuius figmenti physicam volũt esse rationem Namq; homo habet in se libidinem: stultitiam: ferocitatem: dolum quæ cum inuicem in vno vigent. pars illa quæ vnica est diuinitatis id est prudentiæ non apparet: quę tũc potest suas vires tenere cum fuerint illa religata id est cum quis caruerit omnibus vitijs. Vnde sacerdotem hunc dicit tunc posse vaticinari: & suscipe diuinitatem: cum religata in eo fuerit ignea cupiditas: syluestris asperitas: lapsusq; animi aquarũ mobilitati similis. Medios quum sol accenderit æstus. fere enim numina tunc videntur Lucañ. media cum phœb⁹ ĩ arce ẽ. Aut cœlum nox atra tenet. Tunc ipse sacerdos accessum dominumq;

Phocæ. Nota. meridies

✻ timet

timet deprchendere luci. In c
ſecreta ſenis ducā. Fere o͞es dii
marini ſenes ſūt: albēt eorꝫ capi-
ta ſpumis aquarꝫ. Atra. .i. ſęua
Tanto nate. m. Alij legunt Tan
tum nate magis.

PRO. ¶ Hic nunc Emathiæ portus: pa
triāq; reuiſit Pallenē: Emathia
dicitur macedonia ab emathiōe
fratre Mēnonis: vbi eſt vrbs pal
lene: ſed proteus in ægypto natꝰ
eſt. Et ꝓpter crudelitate Buſyri-
dis dicitur Pallenem petijſſe: &
ita redijſſe in ægyptum.

MAN. ¶ Carpathio gur. eſt Carpatꝰ īſu
carparus la excelſa. CC. ſtadia habēs: fuit
q; vrbibus. iiij. pollens: & nomen celebre conſecuta eſt. a quo pe
lago quoq; nomen eſt inditū: Stra. lib. xj. de ſporadibꝰ: & Ply. li
bro. v. capitu. xxxij. ſcri. vnam eſſe de inſulis Rhodiorum: idem
Strabo lib. iij. ait. Carpathium mare eſſe vſq; rhodum Cretamq;
ac Cyprum. Proteus: Diodo. libr. ij. ſic ait defuncto rege poſt. v.
genus: cum Aegyptus rege careret ex dignioribus quidam in re
Proteus. gem aſſumptus eſt. quem ægyptij Cætea græci Proteum appel-
lant: qui iliaco tempore extit: hunc artium peritum fuiſſe tradūt
& in varias ſeſe formas vertere ſolitum vt nunc animal aliqn̄ ar
bor aut ignis aut quod aliud videretur quæ eadem & ſacerdotes
de illo ſcribunt: harum cognitionem continuo ex aſtrologorū
ac ſacerdotum vſu rex eſt aſſecutus: conſuetudo autem regibus
tradita græcis cauſam huiuſmodi tranſmutationis: fingendi p̄-
buit. Nam egyptijs mos erat regibꝰ aut leonis aut draconis prio
rem partem in capite ferre inſignia principatus quandoq; vero
arborē aliquādo ignem quādoq; redolentia ſupra caput vnguē
ta hæc tum ad decorem ſpectabant atq; ornatum tum ſtuporem
ac ſuperſtitionem quandam aſpicientibus inijciebant: hæc ille
teſte vero Heſio. in Theogonia oceani & tethyos filius fuit: fuit
q; vates maximus. De quo quidem & Theocri. ait. Os Proteus
phocas kai theos on eneme: hoc eſt vti Proteus phocas etiā deus
exiſtens pauit. Bipedum equorum marini æqui pria parte equo
rum effigiem habent poſtrema piſcium qua figura etiam in an
tiquis marmoribus cernuntur vt aiunt: Bipedum autem ait: qm̄
vt ſcribit Plynius Pennæ quæ pedum vice datæ ſunt piſcibus
nullis ſupra quatuor qbuſdā ternæ: qbuſdā binæ: aliqbus nullę
&c. Aemathiæ portus. de hac videto ī ſ1. li. j. Georgicorum. Pal
Pallene. lenem Pallene Archadiæ oppidum teſte ply. hic vero intelligit
maro De Pallene vrbe Thraciæ quam habitauit vt apud Lyco
phronem apparet Proteus anteq; in ægyptum tranſiret. Dicta
autem eſt pallene a pallene filia Sytonis vt apud Euita. habetur
Nereus. Nereus: Oceani & Tethyos filius: teſte Heſiod. quem omnium
antiquiſſimum dixit Orpheus argonautica. Neros autem aqua
dicitur. Immania armē. humoris cauſa: vt ſcribit Plynius libro
ix. ſunt in mari animalia maiora. etiam terreſtribus: plurima au
tem & maxima in medio mari. ex quibus balenæ quaternum
Phocæ. iugerum piſtres ducenum cupitorum. Phocas: vitulos marinos
intelligit: qui in terra pariunt pecudum more nūq; geminis plu
res educant mammis fœtum: ipſis in ſono mugitus: vnde nomē
vituli acceperunt. Nullum animal premitur grauiore ſomno:
pennis quibus in mari vtuntur humi quoq; vice pedum ſerpūt
veſtiuntur autem pilis vti piſtris & balena.

¶ Proteus: deus marinus: Oceani & Tetidis filius fuit & vates
CHRI. qui ab agamennone vi coactus ſecundum Home. futura predi-
Proteus. xit: Sunt qui dicant ex pallene fuiſſe: & apud ægyptios regnaſſe:
& ad eum poſt excidium troianum tempeſtate compulſum de-
paris ad ueniſſe Agamennona: ſed Herodo. ſcribit parim rapta Helena
proteo. tempeſtate in egyptum apud canopicum Nili oſtium delatum:
& ab Otone oſtij cuſtode ad proteum deductum eſſe: at proteus
cognita rapina Helenam: reſq; ſuas illam Menelao reſtituendā
retinuit: ac triduo parim abire iuſſit Mene. dcide expugnata tro
ia Helenaq; in ea vrbe non inuenta in ægy. venit: atq; illam a
Phocæ. Prot. recepit. Turpes phocas: phocæ vituli marini dicuntur: ſpi
rant: vt balenæ & delphini ac in terra dormiunt: & profundum
accipiunt ſomnum. præſertim cum multa eſca crapulentur: nō ſquama: ſed corio bubulo teguntur: parit in littore: & lac prebet te
ſte Ariſtotele. qua propter ambiguum hoc animal eſſe id eſt aq̄ticum & terreſtre: idem philoſophus aſſerit.

¶ Tum variæ illudent ſpecies. Hoc loco plurimū variaꝫ. Nā
in Ro. cod. ludent. In Oblong. pueteri, eludūt, p̄nti tpe. In Lō
gobardico, in Mediceo, & plerisq; alijs. eludent, futuro. Ne-
q; vero reticenda ſunt hoc loco, quæ de proteo. Auguſtinus
contra academicos diſputat in hunc modum, proteus enim
ille, vt vos adoleſcentes non penitus poetas a philoſophia
cōtemnendos videatis, in imaginem veritatis inducitur. Ve
ritatis inq; proteus in carminibꝰ oſtētat, ſuſtinetq; pſonam:
quā obtinere nemo pōt, ſi falſis imaginibꝰ deceptus, cōpre
henſionis nodos, vel laxauerit, vel dimiſerit. Sūt ēm iſtę ima
gines, q̄ cōſuetudine rerꝫ corporaliū, p iſtos, quibus ad neceſ
ſaria huis vitæ vtimur, ſenſus ēt quū vitas teneꝫ, & q̄ſi habe
tur in manibus, decipere, atq; illudere moliuntur, hic vides
D. Auguſtinum paraphraſi hac, illudent, agnouiſſe, quod
ſi, ludent, legas non nihil ſententia remittet.

diuinare demōſtrat quō er-
go neptunno ea dē ſit poteſtas:
Verum ſciemus hęc tria numia:
iouē dico neptūnū & Plutonem
triplicem apd̄ gētiles theologos
habere ptātē q in Ioue flumie tri
ſulco: in neptūno tridēte i plutōe
cerbero tricipiti ſignificaꝫ: iōq;
ꝓ plutone Iouē ifernū & ītygiū
dictū legimꝰ. Quapropter nym
pha q̄ ſub ditiōe neptūni ē neptū
nū vt ſummum deorum venera
ta etiam eam poteſtatem ei at-
tribuit quæ Iouis eſt: quaſi vero
vt Iuppiter pro neptunno: ita ne
ptunnus pro Ioue poni poſſit:
cum deus ſit vnus: nomina vero diuerſa: ſed ſub eo nomine co-
latur ſub quo eius poteſtati ſubijcimur aut numine egemꝰ: verꝫ
plus q; conſtitueram diuagor) Eſt ergo ita viſum neptunno qui
nymphis cum oceano ꝓ ſummo numine eſt: cuius. ſ. neptūni il
le paſcit ſub gurgite. ſ. carpathio: armenta immania. i. ita magna
vt tanq; mala terrori ſint & phocas id eſt vitulos marinos: tur-
pes: id eſt torpentes ſomno aut magnas: hic. ſ. vates o nate eſt ca
piendus tibi. i. debet capi a te vinclis. id eſt i vicula: prius. ſ. q; qc
q; ab eo petas: vt ipſe expediat. i. expedite dicat: omnem cauſam
morbi (Quanto prudentius hæc admonuit q; nunc pleriq; faci- Non
mus: qui remedium morborum petimus, nolentes cauſam abo
lere ſcimus enim quia quicquid patimur peccata noſtra merue
runt & tamen qn̄ præcamur finem malorum non facimus finē
peccandi. Quia ergo nympha non potuit dare malorum reme-
dium niſi ceſſaret cauſa propter quam inducta fuerant pruden-
ter admonet filium vt cauſam diſquirat. ea autem fuit mors eu-
rydices quam violare voluerat vt ſuo loco dicetur) & vt ſecun-
det. id eſt ſecundos faciat aut annunciet: euentus: id eſt quæ po-
ſtea eueniant. i. remedia dicimus ergo etiam euentus: q; uis Val-
la euenta dicendum doceat: ad bonum aūt omen pertinet quod
dicit ſecundet: non enim certi ſumus dum præcamur vtrum dij
ſecundent: at ita ſperandum eſt. Nam ſine vi &c. cauſam reddit
cur vinclis prius capiendus ſit: quia videlicet ipſe non dabit vl
la præcepta ſine vi. i. violentia: neq; tu flectes illum orando. i.
per orationem & preces: tende ergo illi capto duram vi. i. violē
tiam: ſine remiſſione & vincla. ſ. ſine relaxatione doli. i. illuſio-
nes eius inanes. i. fruſtra incepti per eum frangentur. i. fruſtrabū
tur demum. i. tandem: circum hæc. i. dum hæc fient: aut circū hęc
vincula. Ipſa. i. egomet ducam te in ſecreta. i. arcanos thalamos.
ſenis. ſ. protei: tūc quum ſol accenderit medios eſtus. i. i meridie
cum herbe ſitiunt. i. deſiccantur calore qui in nobis ſitim gene-
rat. & cum vmbra eſt iam gratior. ſ. q; hærbe pecori in ſecreta di-
cit: quo. i. ad quę ipſe ſenex feſſus ab vndis aut recipit ſe tanq; in
tutiora aut ameniora loca ab vndis: vt tu aggrediare. i. inuadas
facile. i. faciliter ipſum iacentē. ſ. oppreſſum ſomno. i. ſopore. ve
rum. i. ſed: vbi. i. qn̄ tenebis ipſum correptū. i. celeriter & quaſi
ſimul totum raptū: manibus & vinclis ꝓ vinculis tum. i. tūc va
riæ ſpecies: id eſt rerum apparitiones & imagines atq; ora: id eſt
facies & forme ferarum eludent ſcilicet te, enim pro quia ipe fiet
ſubito ſus horridus rigentibꝰ ſcilicet ſetis & ſpumās vt aper. hoc
eſt ſus ſylueſter & fiet tygris atra. i. infeſta & inimica. & draco
ſquamoſus: id eſt ſquamis multis tectus: & leena ceruice fulua.
id eſt rutila: aut dabit acrem ſonitum: id eſt crepitum flamme: id
eſt ignis ardentis ſimilitudinem induet: atq; excidet: id eſt cito
elabitur ſic vinclis: aut abibit delapſus: ſcilicet e vinculis in aq̄s
tenuis: id eſt tranſparentes: ſed o nate: id eſt fili: quanto magis
ille vertet ſe i omnis formas tanto magis: cotende: id eſt cōtrahe
& conſtringe vincla tenacia: id eſt ipſum aſſidue & ſemper tenē
tia: donec ipſe erit: id eſt videbitur talis corpore mutato: id eſt re
ducto in priſtinam figuram qualem videris ipſum cum tegeret
lumina: id eſt ſopiret oculos ſomno incepto: cum ſcilicet ipſum
primum adoriebaris.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Hec ait & liquidū ābroſię dif-
fundit odorē Quo to. &c. Poſtq;
mater Cyrene filium edocuit q
modo ptea adoriri. i. per iſidias
inuadere & cōprehēdere debeat
reddidit eum aptum qui eū & vi
deat &

a Hæc ait: & liquidū ambroſiæ diffundit a odorē.

Quo totum corpus nati perduxit: at illi

SERVIVS.

SER ¶ Hæc ait: & liquidum Ambro
ſiæ diffundit odorem. ideo vn-
xit eum quo poſſit videndi nu-
minis capax eſſe. Habilis. vi. ve-
getabilis Specꝰ: i ſin. nume. hoc
ſpecꝰ: i plurali hi ſpecꝰ dicimus.
Deprenſis:

Deprensis: nautis tegit Te . . . consueuit. nam tunc illic nō . . . Obice: obiectione: & meliꝰ . . . obex q̄ hæc obex dicimus. Auersum. i. paulatim obliquā a lumine. Et sciendum ꝓteum tē poralem accipere diuinitatem. alioquin potuit etiam Aristæū cognoscere latitantem. Iam rapi hic distinguendum ꝓpter duo epitheta. Syrius autem est stella in ore canis per quā nimios æstꝰ accipimus. Sitientis: in populos subsolanos. Caua flu. alta. Luca. Deseruere cauo tentoria fixa lemanno. Vix defes. se. pa. cō. mē. auiditatem exprimit tenere cupientis, Vnde eum contra matris præceptum cito in proteum impetum fecisse dicit per quod incontinentes hominū animos docet poeta.

PRO. ¶Quum proteus consueta petēs e fluctibꝰ antra ibat Proteus deꝰ maris solitus se in omnis figuras conuertere.

MAN. Ambrosia ¶Ambrosię: ambrosia species ē artemisię simplici caule folijs minimis: flores copiosi erumpunt: quum vua matuscit odore non iniucundo. Plyn. libro .xxv. Ex hac autem dij pasti sunt crediti. Vnde ait Ouid. lib. j. de ponto: Nectar & ambrosiam latices epulasq̄ deorum Det mihi formosa grata iuuenta manu: idem autē est ambrosios quod diuinus & immortalis. perduxit perunxit affecit. Dulcis aura. id est ventus sic enim Nonius quoq̄ hunc locum exponit. Vigor. fortitudo firmitas. Deprensis: a tempestate oppressis: Olim: qn̄q̄ Obice oppositione obiectione obices pessuli seræ inquit festus. Rapidus syrilus: Canis maior habet in lingua stellam vnam quę canis appellatur. In capite autē alteram quam isis suo nomīe statuisse existimatur & Syrion appellasse propter flammæ candorem: ꝙ huiusmodi sit: vt p̄ter cæteras lucere videatur. Scribit ita

Syrius. Hyginius Siriao autem luceo & sicco significat. Inde Syrius stella quia autem de natura maris ē: homines nimio solis ardore fatigat. Ply. scri. lib. xviij. capi. xlij. Auem parram oriente syrio ip̄o die non apparere: & donec occidat. Rapidus suo enim ardore cū cta rapiēdo desiccat. Hac etiā rōne superiꝰ diximꝰ rapidum solē appellari: qđ hic locꝰ aptissime indicat ita esse Rorem marinū. s. qui amarꝰ est ply. li. ix. c. xlix. sic ait Libāo is locis putridis & macris ac rosidis seritur radicem habet holusatri. nihil a ture differē tem. Vsus est eius post annū stomacho saluberrimꝰ: quidā eam

Rosmarinus. noīe alio rosmarinū appellant: hæc ille. Ipse velut: ordo est: ip̄e cōsedit scopulo mediꝰ numerū q̄ resencet: cætera ꝑ penthesim claudant. Olim qn̄q̄ Auditi legitur & auditus. Acuunt: instigāt. Recenset: retractat regnoscit. Facultas: copia opportunitas. Manicis vinculis.

b Dulcis compositis spirauit crinibus aura[b].
Atq̄ habilis mēbris venit vigor. est specꝰ ingēs
Exesi latere in montis: quo plurima vento
Cogitur: inq̄ sinus scindit sese vnda reductos:
Deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti proteus tegit obice saxi.
c Hic iuuenē ī latebris auersum a[c] lumīe nympha
d Collocat: ipsa ꝓcul nebulis obscura resistit[d].
e Iam rapidus torrens sitientis syrius[e] indos
Ardebat cœlo. & medium sol igneus orbem
Hauserat. arebant hærbæ: & caua flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant.
Quum proteus cōsueta petens e fluctibꝰ antra
Ibat: eum vasti circum gens humida ponti
f Exultans rorem late dispersit[f] amarum:
g Sternunt se somno diuersæ[g] in littore phocæ.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim
Vesper vbi e pastu vitulos ad tecta reducit:
h Auditiq̄[h] lupos acuunt balatibus agni)
i Consedit[i] scopulo medius: numerūq̄ recenset
Cuius aristeo quoniam est oblata facultas:
Vix defessa senem passus componere membra
Cum clamore ruit magno: manicisq̄ iacentem
Occupat: ille suæ contra non immemor artis
Omnia transformat sese in miracula rerum:
Ignemq̄ horribilemq̄ feram: fluuiūq̄ liquentē.

PIERIVS.

a ¶Hæc ait & liquidum ambrosiæ diffudit odorem. Quo totum nati corpus perduxit. Vtrumq̄ verbum in Romano codice diuersum est, vbi legit̄ depromit odorem, & corpus perfudit. In aliquibus etiam Ambrosia ablatiuo casu, integrū autem lectoribus sit, quā maluerint lectionē admittere, quū neq̄ hæc, neq̄ illa mihi reprehensione digna videat̄. b ¶Spirauit crinibus aura. In Rom. cod. auras, est, quod non placet. c ¶Auersum a lumine nympha collocat. Romanus codex, & pleriq̄ perueteres, auersum lumine, absq̄, a, p̄positione separatiua legūt. In aliq̄t, auersum a limīe, habet̄. d ¶Ipsa ꝓcul nebulis obscura recessit. Vetera oīa exēplaria, quotquot habui, resistit, legunt. Hoc est retro vel in recessu sistit. e ¶Iam rapidus torrens sitientis siriꝰ indos. Sirius, forsitan negociū facessat, quia, serius, in codici. aliquot antiquioribus legitur Sed em̄ id ea de caussa factum, qđ quī [illegible]. Græce per, ει. diphthongū prima syllaba scribat̄. ex latinis alij primam, ex diphthongo alij secundā vocalē acceperint: syllaba tamen nihil imminuta. Quia vo sunt, qui sirium hoc loco importūe insertū a poeta suspicent̄. his responsum facio vergiliū ad antiquoꝶ eruditionē respexisse, siquidē sol & σειρ & [illegible] & σειριος. apud veteres appellabatur quin etiam ibycus poeta lyricus astra omnia siria vocat. f ¶Dispergit amarū. In Mediceo & aliquot alijs, dispersit, p̄terito legit̄. g ¶Sternunt se somno diuerso in littore phocæ. In Romano cod. & aliquot alijs de meliore nota. Diuersæ, quod & venustius, & de ꝓ[illegible]rum sermoni accommodatius videtur. h ¶Auditiq̄ lupos acuunt balatibus agni. Hoc etiam placet, quod in Romano, & in Mediceo codice legitur. Auditis, quippe Balatibus. i ¶Consedit scopulo medius. In Romano codice legere est, Cōsidit, mutatione solita eius manus. Sed quid illud quod in Longobardico: Recensijt, pro recensuit, vtcumq̄ scribere voluerint, versu dactylico reperitur, Aristeo enim statim irruēte iam munus ipse senex suum peregerat, seq̄ tradiderat quieti. Sed em̄, recenset. in probatioribus habetur exemplaribꝰ.

deat & capiat. Nam vt vetus erat superstitio semidei non ipsed dūtaxat qn̄ volebant videbātur a mortalibꝰ vn̄ in Buco. Silenus. Soluite me pueri satis est potuisse videri. Reddit aūt ipsum aptum ambrosia hærba odorifera & suaui ad modū qua dij refecti credunt̄: sed cōicatione diuini cibi credebantur mortales in deoꝶ cōsortium assumi: vn̄ Eolus enei. j. Tu das epulis accumbere diuum. Sane oīa quæ hic habent̄ figmēta ꝓfundissime ethicoꝶ theologie quadrant. Nā ꝙ diuinus ille Homerus protea dicit coactum ab agamennone illi nec aliter futura p̄dixisse. significat ꝙ vates nō sui cōpotes sed a diuino spiritu coacti vera dicāt vt de balaam latissime sacre attestantur litere & de Sibylla Maro noster eneid. vj. Quin & regum historia saulem inuitum inter prophetas raptū attestat̄. Per protea aūt qui ad moralem sensum referunt fere veritatē intelligūt quā oēs philosophi in suis opinionibus ꝗquirunt varijs eludētem figuris. vn̄ tot sunt i oī scientia opiniones inter se q̄ maxime discrepitantes: cum tn̄ veritas veritati semꝑ quadret: sed ea diuersitas at discrepātia est in ingressu dūtaxat: quia ꝑseuerauerit & vinculis manibusq̄. i. toto conamine veris scientijs comprehendendis studuerit: tandem eas in propria forma comprehendet. nam nihil est ipsa veritate fortius vt in sanctis literis legimus: ipsa tādem semꝑ p̄ualet atq̄ oia monstra erroꝶ & mendaciorum deprimit de qua Cicero. O magna Veritas
vis veritatis q̄ contra oīum ingenia: calliditatē solertiā: cōtraq̄ fictas hoīum insidias se per se ipsa defendit. De Proteo autem Proteus.
licet multa iā vidimus addā ex landino hæc. proteus deus marinus Oceani & tethyos filius fuit & vates q ab agamennone vico actus scđm Homeꝶ futura prædixit. Sunt q dicunt ex pallene fuisse & apud egyptios regnasse & ad eum post excidium troianum tēpestate ꝓpulsum deuenisse agamennona. Sed herodotus scribit parim rapta helena: tempestate in egyptum apud canopicum nili ostium delatum & ab othone oīti custode ad ꝓteū deductū esse. at protea cognita rapina helenam menelao restituendā cum rebus eius retinuisse: ac triduo parim abire iussisse Menelaum deinde expugnata troia helenaq̄ in ea vrbe nō inuenta in egyptum venisse atq̄ illam a proteo recepisse hæc ille quæ multum ab his quæ Homerus & Vergilius tradunt discrepant sicut & alia multa inter græcos hystoriographos vnde nō ab re ab iuuenale dictum est. Et quicquid græcia mendax. Audet in hystoria Idem Landinus protea senem dicit: quia nihil antiquius veritate: ad eum ductum aristeū a matre per quam

rationē

rationem intelligit: ratio enim inquit & nō appetitus optima dux est ad veri inquisitionem: eundem in antro latere: quia veritas in obscuro latet. In varias formas mutari: quia decipimur specie recti donec in formam humanam: id est ad verum rationis iudicium per longam inquisitionem quæsitum redire cogimur: sed satis superq; philosophati sumus. Nemo est tam infœcundi ingenij qui in re tam fertili nihil frugis bonæ inuenerit.

Ordo. Ordo igitur est. Supple. Cyrene mater aristæi: ait hæc scilicet quæ dicta sunt: & diffundit odorem ambrosiæ: id est ambrosiā ipsam odoriferam: liquidum: id est fluentem & mundum: quo scilicet odore ipsa perduxit: id est imbuit (tractum ab his qui inaurant. Vnde Persius saty. ij. Auro sacras q̄ ouato perducis facies) totum corpus nati: id est filij videlicet aristæi: at: id est sed dulcis aura id est fragror per auram diffusus aut ventus spirauit illi scilicet aristeo sic perfuso: & hoc crinibus compositis (vt eū deorum prognatum genere significaret filium nec a proteo respueretur aut vt mortalis perciperetur imbuit capillos eius eo odore quo deorum imbui solent: vnde venus æneidos. ij. volēs se dum abiret significare deam ambrosiæ odorem capillis suis dedit: vnde dicitur ibidem. Ambrosiæq; comæ diuinum vertice odorem: Spirauere) Atq; vigor habilis id est vegetus & agilitans deoq; conueniēs. (Nam incessu & agitatione corporis etiā diui apparere solent: vnde æneidos. j. Et vera incessu patuit dea) venit: id est accessit per imbutionem ambrosię membris scilicet aristæi specus: id est antrum ingens est in latere montis exesi scilicet vetustate aut impetu aquarum. (De antro autem chironis dicit statius in achilleide. Pars exhausta manu: partem sua ruperat ætas) quo id est ad quod specus aut quem specum (vtrumq; enim dicitur) plurima vnda cogitur id est impellitur: vento: & ipsa scindit sese id est seipsam in sinus reductos id est refluos ita vt vltra fluere nequeat vnda: vnde addit: quæ supple vnda est aut appositorie: vnda dico existens statio id est locus vbi ad tempus stant naues: tutissima scilicet a periculo procellarum & ventorum: nautis deprensis: id est in ipsa tempestate in mari offensis & ita oppressis olim id est quouis tempore. Deprendere dixit pro deprehendere sicut prendere pro prehendere. Est autem deprehendere: aliquem offendere in ipso facto vt qui adulterum in ipso facto inuenit deprenhit ipsum seu deprehendit ipsum: vnde Horatius primo sermonum. Deprendi miserum est fabio vel iudice vincam. Rescimus autem post factum.

Deprendere. Rescire. Quia ergo naute in ipso facto audaciæ scilicet qua audent cœlo turbido mare ingredi: a tempestatibus opprimuntur aptissime dicuntur deprendi. Proteus tegit se intus id est in ipso antro medio obice: id est obiectione vasti: id est valde ampli saxi. Nympha scilicet cyrene: collocat hic id est hoc loco dicto: iuuenem scilicet aristeum in latebris auersum a lumine id est ab ea parte qua saxum obiectū erat lumini: & ipsa resistit procul nebulis existens obscura hoc est sepsit se & filium nebulis ne a proteo videantur sicut æneid. j. Venus æneam: cum achate nebulis obduxit. Syrius id est stella ardens in ore canis rapidus id est raptim æstuans: ardebat id est ardenter splendebat cœlo id est per cœlum torrens id est inurens: indos id est populos indiæ: sitientis scilicet ex æstu & ariditate: cum sint subsolani & sol igneus id est ardens & rutilans vt ignis: hauserat id est expleuerat: medium orbem id est dimidium cursus sui diurni: hoc est iam transactus erat meridies: quo sol est in medio cœli: hærbæ arebant id est desiccabantur: & radij scilicet solares coquebant id est more eorum quæ coquuntur ebulliebant: flumina caua id est profunda exgaustis aquis caua apparentia: & tepefacta ad limum id est vsq; ad fundum: & faucibus siccis: id est aqua destitutis tunc dico: quum id est quando proteus ibat e fluctibus petens antra consueta gens humida: id est genus animalium hoc est piscium humidorum: ponti vasti id est ampli id est in ponto versari soliti exultans dispersit late circum eum rorem amarum: id est marinum qui amarus est. Phocæ id est vituli marini in quibus profundissimus est sopor: sternunt se somno id est propter somnum quo opprimuntur: in littore: quia tam in terris q̄ in aquis degunt. Ipse scilicet proteus consedit id est locum sedendi cœpit medius scilicet inter pecora sua scopulo id est lapide extante in aquis & recenset id est enumerat & ad sensum redigit aut renouat: numerum scilicet pecorum sibi commissorum: velut custos stabuli id est qui curam habet numerandorum pecorum supple resenset numerum eorū. olim: id est quouis tempore in montibus id est in ijs locis vbi pecus per totam æstatem in montibus contineri solet: tunc dico recenset: vbi id est quando vesper reducit e pastu ad tecta id est stabula vitulos & vbi agni auditi scilicet a lupis: acuunt id est acriori fame irritant lupos: halatibus scilicet suis: hoc est sic sedit proteus ad numerandos vitulos marinos & reliquum pecus sibi neptuno commissum: vt pastores in montibus sedent ad numerandos vitulos & agnos suos. Cuius scilicet ꝓtei: quoniam facultas id est facilitas capiendi & oportunitas est oblata aristæo: ipse supple aristæus vix passus senem componere membra defessa: ruit supple in eum clamore magno. (In qua re seruatur decorum ætatis: iuuenes enim auidiores sunt in principio rerum gerendarum: & ideo prius dixit aristæum iuuenem dicens. Hic iuuenem in latebris &c.) & occupat manicis id est manuum vinculis: iacentem scilicet protea. Ille scilicet proteus non immemor: immo q̄ maxime memor: suæ artis: qua scilicet elabi solebat contra id est ex aduerso obnitendo transformat id est transfigurat sese: in omnia miracula rerum id est in omnes formas mirandas & horrēdas de quibus prius dictum est: sup. & in ignem & feram horribilem & in fluuiū liquētē. i. fluidū: nō q̄ talis esset: sed q̄a talis apparebat.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Verum vbi nulla fugam &c. Ostēdit quomodo proteus constantia & pertinaci oppressione aristæi victus in formam humanam redijt & edocuit cur dij passi sint apes eius interijsse: qd' euenisse dicit ob mortem eurydices coniugis orphei quam dum aristæus opprimere volens persequeretur a serpente morsam & extinctam ad inferos descendisse docet & ab orpheo frustra repetitam: quam rem late exequitur poeta: nam in eam finē operis in quo galli laudes continebantur conuertit.

Reperire. Reperit est hic præsentis nam in præterito solet p, duplici scribi & primā ꝓducere.

Fido confido. Cōfidens & cōfidētia in malā partē accipi solent: fiducia in bonam: confidimus aūt alijs: fidimus in nobis.

Ordo. Ordo est. Verum. i. sed vbi. i. postq̄ nulla fallacia. s. protei: reperit. i. inuenit & obtinet: fugā. i. fugiēdi facultatē: ipse aristæus victus, redit in sese. i. seipsum: atq; ipse locutꝰ. i. loquens tandem ore hominis. i. humano: inquit o confidentissime & maximā cōfidētiā habēs. ita vt nullis mōstris deterrearis quo minus inceptū peragas: nā quis pro quisnam iussit te adire nostras

[a] Verum vbi nulla fugā reperit fallacia[a]: victus
[b] In sese redit: atq; hominis tandem[b] ore locutus.
Nam quis te iuuenum confidentissime nostras
Iussit adire domos? quidve hic petis? inqt: at ille
[c] Scis Proteu[c]: scis ipse. neq; est te fallere cuiq̄
Sed tu desine velle. deum præcepta secuti
[d] Venimus huc[d] lapsis quæsitum oracula rebus.
[e] Tantum[e] effatus: ad hæc vates vi deniq; multa
Ardentis oculos intorsit lumine glauco:
Et grauiter frendens: sic fatis ora resoluit.
Non te nullius exercent numinis iræ

SERVIVS.

SER. ¶ Verum vbi nulla fugam reperit fallacia: victus In sese redit: atq; hominis: ore humana. s. voce.

Nam. Nam quis te iuuenum confidentissime: quisnam: hodie eñ nam, particula postponitur: antea præponebatur. Terentius in Phor. Nam quę est anus a fratre egressa meo. Scis proteu: vocatiuus græcus vt orpheu. Neq; est te fallere cuiq̄: alij quicq̄ legūt: hoc autem dicit cum omnia noueris desine aduentus mei causam velle cognoscere. Deum p̄cepta secuti propter matrē. Grauiter frendens cum ingenti tumultu. Non te nullius exercent numinis iræ: non humilis: sed magni. Magna luis commissa tibi: id est magnorū scelerum est ista persolutio. Et alij ita distinguunt: vt sit a te cōmissa alij. Tibi has. m. o. non humile autē numen dicit Tisiphonē id est mortis vltricem: nam ideo

Tisiphone. Tisiphone dicta est quasi cui cura sit τισιφονου . id est mortis vltio. Haud quaq̄ ob meritum. i. non tales quales mœreris: nā eiꝰ vxoris cā mortis fuisti: inferret autē digna supplicia: nisi fata ꝓhiberēt quibus fauentibus ira numinum maiora infert licet maiora non possit

Magna luis cõmissa: tibi has miserabilis orpheus
Haud quaquam ob meritũ pœnas (ni fata resistant)
Suscitat: & rapta grauiter pro coniuge sæuit.
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta nõ vidit in hærba.
f At chorus æqualis dryadum clamore supremos[f]
Implerunt montes: flerunt rhodopeiæ arces.
g Altaque pangæa: [g] & rhœsi mauortia tellus:
h Atque getæ atque hebrus & attias orythyia[h].
Ipse caua solans ægrum testudine amorem
Te dulcis coniux: te solo in littore secum.
i Te veniente die te decedente[i] canebat.

non possit. Moritura puella ... nõ vidit quippe moritura. Seruantẽ.i.tenentẽ: vt tãtas ser... abat filia sedes. At chorus æqualis dryadũ. Et eurydice quoque dryas: ...bono cõpendio eius pertermisit interitum. Supremos implerunt montes summos: vt pluris supreme iup. Flerũt rhodopeiæ arces. Rhodope mons est thraciæ sicut Pangæa. Rhœsi: mauortia tellus quã postea Rhœsus tenuit: & est prolepsis ex persona poetæ. Quo enim tempore Orpheus fuit: Rhœsus necdũ regnabat in Thracia. Hebrus: fluuius Thraciæ gelidissimus. Attias orythyia. atheniensis nympha quã boreas in suum matrimoniũ rapuit. ipse orpheus Caua t. Periphrasis citharæ: cuius vsus reptus est hoc mõ cũ regrediens Nilus in suos meatus, varia in terris reliquisset aialia relicta etiã testudo est quæ cum putrefacta esset: & nerui eius remansissent extenti intra coriũ percussa a mercurio sonitum dedit. ex cuius imitatione cythara est composita. Aegrum amorẽ Mœstrum deceptum. Solo in littore deserto. in quo sine vxore morabatur.

PRO. ¶ Altaque pangæa & rhœsi mauortia tellus Pangeus mõs est & Rhodope thraciæ. Rhœsi tellus thracia: quæ prius dicta est Aria ab areo rege patre Thracis & Edoniæ: a quo thracia dicta est: & quondã gens est edime: Latine autem interpretatur ansa. matria siue mauortia Mauors autem dicitur magna vertens deus.

MANCINELLVS.

MAN. ¶ Nã quis: pro quisnã. Est cuique. pro datur cuique. Velle. s. fallere. Glauco cæruleo viridi vt latius lib. iij. Geor. probauimus Frendẽs dentibus insonans fatis oraculis sunt enim fata quæ dij fantur de quibus latius supra. Luis per i nõ per e in antiquis legitur. Luis ergo i. purgas: vt ibi. Post mihi nõ similis pœna cõmissa luetis. Luo enim a luce dicitur: vt scri. Varro haud quaquã ob meritũ non secundum meritum maiores enim meritus esses Sæuit. ordo est & pro rapta coniuge sæuit grauiter pro sæuiret ni fata resistant. Pangæa

Pigæus. pangæus thraciæ mons est teste Ply. lib. iiij. componitur autem a pan quod est totum: & gæa terra. Rhœsi tellus Thraciæ partem possedit Rhœsus: vbi m. rs oim deus vt Mela scribit Getæ de his superius. Hebrus video æglo. x. Attias orythya. i. atheniensis nam vt Eusebius scribit Erichthonij Vulcani filij filiam Orythiã Boreas Aristei filius Thrax rapuit quem fabula ventum fingit latius etiam Ouidius libro sexto metamor. scribit in fi. scilicet Hebrus & us atque & breues pro longis more suo: per Diastolem. Atthias: atthis regio in qua erant atthenæ: secundum thabet aspiratum. inde atthias patronymicum. i. Atheniensis. Testudine. i. cheli. Te dulcis cõiux Epanalepsis est. i. replicatio: seu anaphora. i. relatio vel repetitio.

RI. ¶ Nam. Quis: id est quisnam: & est anastrophe in qua præpositio postponitur. vt Transtra per & remos. Confidentissime magna enim est confidentia audere accedere ad Proteum: id est ad difficultatem veri inueniendi. Scis proteu: sola enim veritas

PIERIVS.

a ¶ Verũ vbi nulla fugã reperit fallacia. In aliquot ant. cod. pellacia, scriptũ ẽ. In Med. vtrunque &, pellatia, & fallacia, notatũ ẽ. b ¶ Atque hoĩs tandẽ ore locutus. Nimirũ, est quod in codic. aliquot antiquis post, Tandẽ, habet, ĩportune inculcatum est, quũ huius suppositi, quod ẽ, locutus, verbũ, inquit, tertio sit versu collocatũ. c ¶ Scis proteu scis ipse. Sũt antiq cod. manu scripti, in quibus legitur, proteus, vocatiuo casu. Atticorum idiomate. ω πρωτευ. Sed, proteu. κοινως. receptũ ẽ latinis. d ¶ Deũ præcepta secuti venimus huc lapsis quæsitũ oracula rebus. In Ro. & aliquot alijs codic. antiquioribus, nõ huc sed hinc, legitur: mẽbraque ita disposita sunt, vt deũ præcepta secuti venimus, continenter legatur, mox hypodiastole signata. Hinc lapsis quæsitũ oracula rebus, subiungatur, quãuis i Oblõgo, lassis, legatur, & i aliquot alijs, labsis, p characteristicõ pñtis. Erat et i Mediceo prius, hic, scriptũ aliena inde manu factũ, huc, altera lectiõe abrasa. e ¶ Tãtũ effatur ad hæc vates. Quod i Lõg. legitur, tantus ad hoc fatus vates. In memoriã mihi adduxit Terẽ. Scaurũ super hoc solicitũ fuisse, quo pacto, effatus, scribendũ eẽt, vbi semiuocales ait geminare, iõque effatus, nõ, exfatus, vel ecfatus dicẽdũ. Sane crediderim aliquid huiusmõi fuisse prius i eo cod. Vñ Longob. exscribebatur, dataque inde ansam reliquis subuertẽdi. f ¶ At chorus æqualis dryadũ clamore supremos ĩplerũt mõtes. In Ro. cod. & aliquot alijs, Supremo, legitur, vt clamoris magnitudo declaretur Sed enim, supremos, quippe montes, Serui. agnoscit, vt illud. pro supreme Iuppiter. g ¶ Altaque pangæa & Rhœsi mauortia tellus. In cod. aliquot antiquis, panchai, legitur, vt sit alta tellus panchai, & mauortia tellus Rhœsi. Sed enim παγγαιον, ẽ mõtis nomẽ, casta igitur lectio, pangæa, pãchaia enim pertinet ad arabiã de qua lib. ij. Geor. Totaque thuriferis pãchaia pĩguis harenis h ¶ Atque getæ, atque hebrus, atque actias orithya. Hic quoque versus i cod. oibus antiquis, quos versare potuimus, eodẽ mõ habet, quo superior ille, atque ephyre, atque opis, & asia deiopea: ita ei legitur atque getæ atque hebrus & actias orithyia. nulla i tritimemeri collisione facta, cuius pedes ita discludi debent, atque getæ. atque hebrus & actias orithyia. si cui tñ atque, illud ter repetitum magis placeat, quod ita versus scriptus sit i Val. probi cod. malitque in pentimemeri potius breuem pro longa positam, vt locus ille communis est, non laboro. Orithyiam vero quadrisyllabam esse dictionẽ, ea dimensione, qua pœonicũ quartum a maiori circũscribimus duabus medijs syllabis per diphthongum notatis. Indicant homeri versus. μαιρα και ωρειθυια. & alibi. δυ πλοκαμος ταμαθεια και ωρειθυια. i ¶ Te veniente die, te decedente canebat. In Mediceo, & aliquot alijs antiquis, discedẽte, habetur. Sed enim, decedente receptum est.

... nostras domos. quod ve petis hic. i. in nr̃is domibus: At. i. sed ille. s. Aristeus sup. inquit aut mdit o proteu tu scis ipse inquã. i. tu per te nullo docẽte cum sis vates & tam pñtium quam futurorum: scis: scis s. quid petã neque cuique est sup. permissum aut datum fallere te aut neque est. i. contingit te fallere quocunque. i. in quouis aut cuique. i. cuiuis est fallere te: sed tu desine velle. s. causam aduentus mei ex me cognoscere. scilicet. s. oia per te noscas. Aut tu desine velle supp. fallere me tot monstris & elusionibus hoc est sicut nec falli potes a quoquam ita nec fallere debes quemquam. (Sed quæ res si oia nouit proteus quo mõ non nouit aduentũ aristei & se in vincula ab eo cõnciẽdũ: aut quo mõ deus vinci potuit? Verũ scies quod prius diximus protea diuinandi potestatẽ a se nõ habere: vnde dictum est Quippe ita neptuno visum nec semper diuinandi furore rapi: sed tunc tantũ cũ ira percitus eo quod vinculis detẽtus supra se rapiebatur quo circa vt propheticũ furorẽ cõcipiat cõsuluit mater quæ eius mores nouit ipsum in vincula contraherẽ & adoriri potuit aũt aristeus & quia iuuenis & ille senex. & quia deorum quoque stirpe creatus: & quia vt dictũ est postquam ambrosia perfusus erat habilis membris venit vigor) nos secuti præcepta deũ. id est deorum & potissimũ matris venimus. i. accessimus huc. i. in hunc locũ vbi nũc sumus quesitum. i. ad inquirendũ rebus lapsis. i. deperditis: oracula. id est deorum consilia & responsa per quæ remedium obtineamus. Tantum. id est dumtaxat hoc effatus supple est aristeus (aptum est autem diuinationibus verbũ effatus) vates. scilicet proteus intorsit denique. id est tandem ad hæc. scilicet effata & verba aristei: quia. s. audiuerat deos id velle: intorsit dico multa vi. i. violentia oculos: ardẽtis ex cõmotione animi, lumine glauco i. ceruleo: & frendens grauiter. i. cũ ingenti tumultu: resoluit ora fatis. s. dicẽdis. i. oraculis pronunciandis. i. incepit effari oracula diuũ: tu luis. i. persoluendo purgas magna commissa (sic Mancinellus alij lues legunt vt sit magna lues est cõmissa tibi) orpheus miserabilis. i. dignus miseratione suscitat. i. excitat & procurat tibi continuo ita vt vna pena se data altera exoriatur (hoc enim est suscitare penas) has penas. s. quas dedisti. & dabis ni. i. nisi fata resistãt. i. aliter disponãt haud quaquam. i. nullo pacto ob. i. secundum meritũ quia maiores longe meruisti: & sæuit grauiter pro coniuge. s. eurydice rapta. s. ab inferis postquam ipse retrospexerat (Ego malim dicere eam restrictionem ni fata resistãt respicere ad verbũ suscitat sicut dixi quod orpheus eas penas semper excitaret nisi fata resistãt quam sicut Mancinellus vult vt sit ordo sæuit pro sæuiret nisi fata resistant: quia reuera sæuit: sed si fata obsistant nec quicquam & frustra quia nocere non posset sed potius placari cogeretur) Ostendit cur sæuiat pro coniuge rapta dicens. Illa. scilicet cõiunx orphei eurydice: quidem. i. certe dũ fugeret. i. præcipitanter sine cõsideratione per flumina te insequentem. scilicet vt opprimas eã ipsa

¶ ipsa puella.i.adhuc iuuencula ꝯiunx orphei moritura.i.ꝑperās ad mortē ꝗuis nesciret: nō vidit in alta herba ante pedes.s. suos cum oculos in terre torqueat: hydrū.i.serpētē aquatilē imanē.i.valde magnū & seuū seruantē.i.defendentē ne qs accedat ripas.i.margines fluminū. At.i.sed chor⁹ dryadū: nympharꝫ arborꝫ: equalis.i.coeuus hoc ē nymphe coeue eurydices: implerūt clamore.i.hululatu ob mortē eurydices: mōtes supmos.i. altissimos arces.i.summitates.rhodopeie.i.rhodopes mōtis thracie fleuerunt: & pāgea alta.i.mons thracie fleuerūt (declinaꝶ aūt hic pāge⁹ & plura sr hæc pangea sicut ismarus taygetus dindim⁹ gargar⁹. & alia multa) & tellus mauortia.i. in q̄ mars potissimū dn̄aꝶ: & quam postea rhesus habitauit & tenuit in thracia vbi mars gradiuus dr̄ (qd̄ vocabulū neqꝫ grecū neqꝫ latinū ē. Est ergo vt Seruius dicit ꝓlepsis ex persona poete nā quo tpe nymphe euridices mortem fleuerunt rhesus nondū natus erat qui postea ad bellum troianum venisse dicitur non autem est eiusmodi vitiosa sicut si ex persona loquentium esset) tellus ergo mauortia vn̄.s. mars oriundus dicitur rhesi illius regis qui postea eam partem thracie tenuit supple fleuit. Atqꝫ getæ.i.vicini thracie populi atqꝫ hebrus fluuius thracie & orythia nympha illa attias.i. attica

※ veritas seipsam nouit nec a quocūqꝫ decipitur. Ardētes oculos lumine glauco ardentes: splendētes: ingenii em̄ acumen indicat splendor in oculis idē notat color glaucus in pupillis. hic est qꝫ pallas quæ dea sabine habetur γλαυκῶπις cognomineꝶ: est aūt glaucus color quem latini veteres cesium dixerūt: vnde cesiam glancopiam appellarunt: dicitur autem cesia teste Nigi. de colore Cœli quasi cælia. Orpheus: fabula nota est Orpheum vxorem habuisse Euri: quę dum Ari. fugeret p loca hærbis: floribusqꝫ ornata: latentem serpentem calcauit. cui⁹ venenato morsu extincta ad inferos descendit: est autem Eurydice humana anima quæ dicitur Eurydice id est altum iudicium habens. ꝓpterea qꝫ rōnalis est. hæc nubit Orpheo cū corpori cōiungiꝶ & amatur ab Aristeo.i.ab optimo: illi aūt corpis voluptatib⁹ irretit. id em̄ sunt flores hærbe q̄ terræ sunt pulchritudo optimū qd̄ est. p illa fugit atqꝫ a serpente.i.a peccato quod inter illas voluptates latet interimitur: & ad inferos demergitur: sed conceditur Orpheo vt illam sono citharæ.i.actionum compositione quo maxima harmonia est: vnde virtus exoritur ab inferis reuocet.i.a vitijs liberet sed ea lege ne respiciat.i.ne in vitia relabatur: nam relapsa habitum facit.

seu atheniensis in thraciam a borea rapta: sup. fleuerunt. (Est autem patronymicum a patria deductum attias sicut medea colchis dicitur. & troiane mulieres iliades. Mancinellus sentit scribendum athis quod tortellius negat (Ipse scilicet orpheus: solans: amorem egrum. id est misere affligentem: testudine caua.i.cheli: aut cithara in morem testudinis facta aut ex testudinis imitatione inuenta: o dulcis coniunx scilicet eurydice canebat te: canebat in quam te in littore: id est vbi ipse solus quia sine te erat & ita canebat secum canebat dico te die veniente & canebat te die decedente id est occcidente sole.

SERVIVS

SER. Tænar⁹. ¶ Tænarias: etiam fauces Tænarus. Laconiæ promontorium ē circa finem Maleæ: vbi inferorꝫ dicitur esse descensus. Manesqꝫ adijt regemqꝫ tremendum. Hæc omnia ad laudem pertinent citharæ: qua fretus ista superauit. Nesciaqꝫ humanis præcibus mā suescere corda. Ad exitum futuræ rei respexit non ad principiū nām primo meruit Euridicen. Erebi de sedib⁹ imis. De interioribus tenebris inferorum. Implexæ: inuolutæ: implicitæ ἐμπεπλεγμέναι. Ixionei vento rota de est cum & dicit cum vēto suo rota constitit id est cum causa volubilitatis quieuit.

PRO. ¶ Tænarias etiam fauces. Tænarios est laconię littus: in quo specus est: per quem Hercules existimatur descendisse ad inferos & Orpheus.

MAN. ¶ Tænarias: etiā fauces. Tænarus in laconica ꝓmontorium aduersum aphryicæ: ripa erecta est sacram Neptunni ædem cōstructam continens in luco propinquaqꝫ spelunca est per quam cerberum ab inferis superius reductum ab Hercu. fabulę canūt. Soli. scri. & Stra. libro. viij. Fauces:

Erebus angustos aditus Erebi: dicūt erebum esse terræ profundissimum & absconditum locū: seu inferorū profunditatem atqꝫ recessum erebenos autem græce: latine obscurū significat. Cocyti: videto librū. iiij. Georgi. Styx: latius supra. Tartara iā diximus Eumenides de ijs libro. j. Georgi. Cerberus: is dicitur quasi creoboros id est carnem edens. nam Creas caro est Boros dens de hoc Seneca in Hercule furēte ait: post hæc auari ditis apparet domus: hic sæuus vmbras territat stygi⁹ canis: q ter na vasto capita cōcutiēs sono: regnū tuetur sordidū tabo caput lābunt colubræ: viperis horrent iubæ. Lōgiusqꝫ torta silat cauda draco par ira formę &c.

※ Inhians:

a Tænarias etiam fauces[a] alta ostia Ditis
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus: manesqꝫ adiit regemqꝫ tremendum
Nesciaqꝫ humanis precibus māsuescere corda.
b At cantu[b] commotæ erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues: simulachraqꝫ luce carentū:
c Quam multa in foliis[c] auium se milia condunt
Vesp vbi: aut hibern⁹ agit de mōtib⁹ hymber.
Matres: atqꝫ viri defunctaqꝫ corpora vita
Magnanimū heroū: pueri īnuptæqꝫ puellæ:
Impositiqꝫ rogis iuuenes ante ora parentem
Quos circum limus niger: & deformis arundo
d Cocyti: tardaqꝫ palus inamabilis[d] vnda
e Alligat[e]: & nouies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus: atqꝫ intima Leti
f Tartara: cæruleosqꝫ iplexæ[f] crinibus angues
g Eumenides: tenuitqꝫ ihians[g] tria Cerberus ora:
h Atqꝫ Ixionæi vento[h] rota constitit orbis.

PIERIVS.

a ¶ Tænarias ēt fauces. In ant. aliquot, modo falces mō valles inueni, q̄ cōsulto ꝑtereo, quū oino, fauces, scribendū videaꝶ. b ¶ At cantu cōmotæ herebi de sedibus imis vmbræ. In codi. nōnullis antiquiorib⁹, cantū, legas, nempe qd̄, at cōiunctionē, vel eo modo per, t, scriptam ꝑpositionem esse crediderit. Sed enim, cantu, lectio castior habeꝶ. In mediceo, &, copulatiua erat prius, inde, at factū. c ¶ Quam multa in syluis auium se millia condunt. In antiquis omnibus exemplaribus, quæ versauimus. In folijs, non in syluis legitur, & milia, vnico. l. tam hic, qꝫ in veterum monumentis sæpe legiꝶ. Sūt qui substantiuum, mille, & adiectiuū scriptione distinguāt. Præterea In Romano codice tres versus superhabundant, ex Aeneidos sexto huc iportūe trāsfati, qd̄qꝫ magis indigneris, corruptissime scripti. d ¶ Tardaqꝫ palus inamabilis vnda. Sunt codic. in qbus, innabilis, legaꝶ. Sed em̄ ꝓbationes oēs inamabilis, legunt. Et Alus gellius eandem hāc lectionem, agnoscit, dū dicit vergiliū stygiam paludem inamabilē dixisse κατὰ στέρησιν amoris. Sicut illaudatū, κατὰ τὴν ἐπαίνου στέρησιν. Sed em̄ de hoc dictū loco suo. e ¶ Alligat & nouies. In cod. aliquot manu scriptis, Atligat i alijs, adligat obserues, quā antiquam non esse scriptionē. ex eo possumus ꝯiectare (Neqꝫ em̄ hic antiqtatē itelligo vel ennii, vł Pacuuij

※ temporibus

ASCENSIVS.

¶ Tænarias &c. Prosequitur materiam inceptam ostendens quo modo orpheus ad inferos descēdens coniugem recuperauerat ea lege vt non retrospiceret. quam retrospiciēdo tamen amiserat: quā rē satis modulate Boetius quoqꝫ concinit in de consolatione philosophica: nec difficilis excogitatu est allegoria: si animaduerterimus quid in sanctis litteris sit retrospicere & quid canis reuersus ad vomitū & quid vxor loth cum retrospiceret in salis statuam versa: & id genus alia. Nam si eurydicen animam rationalem dixerim⁹ orpheo. id est carni nuptam & ab aristeo. id est ratione cum in hærbis. id est delitijs ageret insecutam & a serpente. id est peccatis occisam: & modulis ac lachrimis mariti cōfitentis & contriti. s. ad superos. i. in gratie statum reductam ea lege vt non retrospiciat. id est recidat in peccatum: quia tūc essent nouissima peiora prioribus: forte nimis christiani videremur ijs qui negent ethnicos intellexisse animam nostram etiā carni nuptam ab ea in vitia allici & a ratiōe retrahi: & quæ dixi alia. Sed ordinem prosequamur qui talis est. Orpheus ingressus etiam fauces tenarias. i. tenari ꝓmontorij in laconia vnde descensus dicitur ad inferos appositorie: ostia. id est ianuas: alta: id est profundas: ditis: id est plutonis & lucū: i. syluam inceduam hoc est quæ nunqꝫ ceditur nec amputatur: caligantem. id est tenebricantem formidine nigra. i. nigredine formidolosa. adijt & manes. i. aias apud inferos manentes: vnde secūdū veterum theologiā ad nos manāt & regē tremendū, ꝙppe quem nullius miserescit: videlicet plutonē: & corda nescia mansuescere hūanis ꝑcibus. At. i. sed ꝗuis. s. nequeāt flecti præcibus: vmbre tenues quia non corpora sed simulachra corporum defunctorum

...un ferũ: hoc est anime cõ ... cantu. s. orphico ibant de ... sedibus erebi. i. caliginis in ... is: & simulachra. i. effigies ... hoim carẽtũ luce. i. vita idẽt ... ã multa: q̃ milia auiũ ... condunt se in sylvis vbi vesper ... noer hybernus. i. long⁹ & continuus agit. i. impellit eas de montibus in syluas: simulachra ... videlicet matres. i. fœmię at q̃ viri & corpora magnanimũ ... magnanimorum heroũ. i. pri... virorum, defuncta vita. id est munere vitæ. & pueri & puellę innuptę & iuuenes impo... rogis. i. ignibus & pyris incẽsis ante ora parentũ. i. oẽ genus hoium cuiuscũq̃ ętatis sexus aut conditionis fuerint circum quos lim⁹ nger & arundo deformis cocyti id est illius paludis: infernalis & palus innabilis. i. p quã nare nemo potest: vnda tarda. i. propter tardationẽ vnde q̃ immoratur & immergit natare conantes: frequentior tñ & vt puto verior lectio est inamabilis. i. non amabilis: qa nullam cãm cur amet habet: est enim tristis & obscœna: alligat. i. detinet: & stix. i. palus illa tristitię infernalis interfusa nouies. i. per nouẽ circulos (q̃ res sexto eneid. ad vnguẽ ptractanda est) coercet. i. ɔstrigit ne exeãt qn. i. qn imo ipse dom⁹. s. ifernales stupuere. s. ob cãtũ orphei. atq̃ tartara. i. tenebrarum loca intima. i. pfundissima: læti. i. mortis sup. obstupuere: & eumenides. i. furię infernales imple xæ crinibus angues cerul eos. i. habẽtes angues ceruleos implicitos in capillis supple stupuere: & cerber⁹: canis ille infernalis triceps significans vt dixi triplicem plutonis potestatem: celestium terrestrium & infernorum tenuit id est continuit a latratu tria ora: atq̃ rota orbis Ixionei. i. circumuolutionis aut circũferẽtię quã apud iferos voluit Ixiõ vt dr̃. vj. enei. ɔstitit vẽto. i. stetit cũ vẽto nõ opus est itelligere cũ qa ponit̃ i v̾bo ɔstitit. Idẽ em̃ est ɔsto tibi & sto tecum hoc est oẽs pene & oĩa tormenta inferorum cessauerunt ad cantũ orphei ita vt nec aditum nec egressum prohiberet cerberus eurydice. vt in sequentibus latius dicam.

tẽpibus. Sed q̃ circa octaui augusti tpa vigebat) qd̃ Terẽ. Scaur⁹ ãtiq̃s, pelligo, nõ piego. Colligo, ñ cõlligo: alligo, nõ adligo, dixisse asserit, huiusq̃ ̦pnũciatiõis exẽp. alibi ex vergilio desumit. Quare alligat, geminato, ll, scribere deberem⁹.

f ¶ Cæruleosq̃ implexæ crinibus angues. In cod. Longob. & aliquot aliis, amplexæ, legitur. In Oblongo. & altero admodũ cariosõ, implexæ. In Ro. innexæ, quę ptuleris, nõ laboro.

g ¶ Tenuitq̃ inhians tria cerberus ora. In antiquioribus aliq̃t codi. legi, tenuit inhians. nulla interposita pticula copulatiua. Nam & locus semignariæ cõis est, siquis syllabæ timeat & Iniæ concinnitas ipsum quodammodo hiatum represẽtat cui, si, q̃, illud iserueris, fauces ̦ppemodum videberis obstruxisse. Non præteribo etiam, Tenuitq̃ minans, alicubi legi, sed id inemendate.

h ¶ Atq̃ ixionei vento rota constitit orbis. In codicibus aliquot. cantu rota, legitur. Sed agnoscit, vento, Seruius.

Inhians: intentus concupiscens. Tenuit clausit: vt illud intentiq̃ ora tenebant: pro claudebant. pro nec est aliter exponendum quod & hic locus indicat. Ixionei orbis: videto li. iii. Georgi. Vento: quo quidem moueri solebat: cum vento ergo restitit.

CHRI. Tenarus ¶ Tenarus: in laconica regione promontorium est circa finem malei montis: in quo quia hiatus est: & ex eo agẽte spiritu murmura audiuntur inferorum dixere fauces. Consistit: restitit: nõ mota est iãq̃ pedem maxima cõmiseratio q̃ veluti nauis quæ multas euaserit tẽpestates in portu perierit: & est pathos ab eo quod est præter spem.

SERVIVS.

¶ Quum subita incautum demẽtia cœpit amantem: Epitheton amantis est. Ignoscenda quidem scirent si ignoscere manes: participiũ sine verbi origie nõ enim facit ignoscor sicut nec triumphor regnor. Eru dicẽq̃ suam iã: alij legunt iam luce sub ipsa. Victusq̃ animi. sic hoc loco dixit. vt o præstans animi iuuenis. Respexit: ibi omnis Effusus labor atq̃ imitis rupta tyranni fœdera &c. Nam respiciendo commisit in legem sibi datã. Terq̃ fragor auditus auernis: quasi exultarent vmbræ reditu Eurydices. Luca. dicit in orpheo strepitum factũ redeunte Eurydice: ob hoc quia gaudent a luce relictam euridicem iterum sperãtes orphea manes. Iterum crudelia retro fata vocant Ouidius. Bis rapitur vixitq̃ semel. Natãtia. i. in mortem reducta. Inualidas. p. in vmbræ tenuitatẽ redactas. Heu. n. t. quia supra dixit euridicenq̃ suã iam. s. d. p diuersa. Præterea: postea. vt quisq̃ numen iunonis adorat. Pręterea. Nec portitor orci amplius obiectam passus transire paludem mysticum est dicitur enim bis eandem vmbram euocari non licere.

¶ Pone post. Sub ipsa luce prope superas auras. Proserpina hãc plutoni tribuerunt: quoniã terrena vis omnis atq̃ natura. Diti patri dedicata est. qui dictus est apud græcos Pluton: quia & recidunt omnia in terras: & oriantur e terris proserpina autem est ea quæ græce persephone nominatur: quam frugum semen esse volunt absconditamq̃ quæri a matre fingunt: vt ait Cicero in libro de. n. de. Varro tamẽ inquit: quod Epicharmus Ennij lunam ... quoq̃ appellat ... sub terris: nã hæc vt serpens mõ in dexterã modo infini-

Iamq̃ pedem referens. casus euaserat omnes:
Redditaq̃ Eurydice: superas veniebat ad auras
Pone sequẽs (nãq̃ hanc dederat ̦pserpina legẽ)
a Quum subita [a] incautũ dementia cepit amantẽ
Ignoscenda quidẽ: scirent si ignoscere manes:
Restitit. eurydicenq̃ suam iam luce sub ipsa
Immemor heu victusq̃ animi respexit: ibi oĩs
Effusus labor: atq̃ immitis rupta tyranni
b Fœdera: terq̃ fragor stagnis auditus auernis [b].
Illa quis & me inqt miseram & te pdidit orpheu
Quis tantus furor: en iterum crudelia retro.
Fata vocant: conditq̃ natantia lumina somnus:
Iamq̃ vale: feror ingenti circundata nocte:
Inualidasq̃ tibi tendens heu non tua palmas.
Dixit. & ex oculis subito ceu fumus in auras
Commixtus tenuis fugit in diuersa. neq̃ illum
Prensantem nequicq̃ vmbras & multa volẽtem
Dicere præterea vidit. nec portitor orci
Amplius obiectam passus trãsire paludẽ.
c Quid faceret: quo se erepta bis [c] coniuge ferret?
d Quo [d] fletu manes: quo numina voce moueret?
Illa quidem stigia nabat iam frigida cymba.

PIERIVS.

a ¶ Cũ subita incautũ demẽtia cœpit amãtẽ. In Ro. cod. & i aliquot aliis subito, legit̃, qd̾ quidẽ aduerbiũ eo loco nõ displicet.

b ¶ Terq̃ fragor stagnis audit⁹ auernis. In Ro. cod. legitur. Terq̃ fragor stagni est auditus auerni, cæterum in eo literæ omnino aliquot superfluæ. In Medi. auernis, erat, nunc s, vltima litera abrasa est, vt cum Seruio sentiret lectio.

c ¶ Quid faceret quo se rapta bis cõiuge ferret. Nõnulli veteres cod. legunt. Quo se bis rapta cõiuge, vt euitarent vocẽ in continuatione sermonis, quæ communis est: cum, Raptabis a Rapto raptes, sed monosyllabum, bis, plerisyllabicis illis dictionibus iteriectum, modulatius videtur adsonare.

d ¶ Quo fletu manes. Qui numina voce moueret. In Romano codice.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Iamq̃ pedem referens &c. Docet Proteus quomodo Orpheus threicia fretus cythara fidibusq̃ canonis coniugem eduxerat ex inferorum carcere: & quomodo eam iterum amisit contra legem datam per impatientiam amoris retrospiciendo dicẽs. Iamq̃. i.

Ordo. & iam orpheus sup. aut Euridice sed potius orpheus referens pedẽ scilicet ab inferis euaserat omes casus. i. difficultates: quia & canẽ placauerat & cum plutone & cum proserpina: plutonis coniuge ad quem de fœmina magis spectabat: pactus fuerat: & Euridice coniunx. scilicet eius reddita: scilicet ei. veniebat ad auras superas sequens scilicet maritũ: pone: id est prope sed post eum namq̃ proserpina: quæ est inferorum regina cereris filia quam pluto rapuerat: dederat hanc legem vt scilicet post maritum rediret nec ab eo respiceret: veniebat dico iã ad auras supas: quũ subita dementia cœpit. id est inuasit ac vicit amantem incautũ: atq̃ ideo incautũ qa amantem. sunt em̃ amantes ceci & amentes fere. demẽtia dico ignoscenda. i. vt dicũt cõdonanda & remittenda quidẽ. i. certe: qa nõ per prauitatẽ sed per vim amoris legem trãsgressus ẽ. si manes scirẽt ignoscere. i. veniã dare dementia aũt erat: quia restitit. i. immoratus ẽ & ipse immemor (heu condolẽtis est) & victus animi. i. habens animum victum (genitiu⁹ apd̾ Vergilium fere ponitur vbi i patiente est intrinseca actio. vt præstans animi q sibi aium pstat: victus animi q animũ suũ sibi vicit: maturus eui: qui sibi euum maturat: infelix animi qui animum sibi infelicem facit) vict⁹ ergo animi quia ipm p impatiẽtiam amoris vicit: respexit suam s. amantissimam coniugẽ euridicen:

dicen: iã sub ipsa luce.i. vbi iam lucem intrasset cum coniuge si eam non respexisset: nã nõ debebat retrospicere donec ad lucẽ peruenissent (in qua quid aliud innuitur: ꝙ quia vanum est ante lucem surgere.) Sane ſm Seruium duplex est distinctio: nam alii legunt Eurydicenq́ suã iam quasi quæ prius non fuisse eius sed inferorum quam lectionem videtur approbare ipsa Euridice vbi dicit. Iamq́ vale: feror ingenti circũdata nocte inualidasq́ tibi tendens heu non tua palmas: quasi dicat: iam tua eram sed modo nõ sum tua. Alii ponunt particulam iam cum sequentibus: videlicet iam luce sub ipsa. Ibi.i. in ea re aut in eo loco vbi coniugem respexit omnis labor effusus supple est.i. frustratus & perditus: & fœdera.i. pacta immitis tyranni.s. plutonis rupta.i. irrita facta sunt & fragor.s. vocum acclamantium auditus est ter in stagnis auernis.i. infernalibus quia gaudebant manes Euridicen redire vt iterum orphea audirent. (Gaudẽt autem reuera ex sola inuidia multos dãnari: cum tamen non verum gaudium sed incrementum dolorũ inde habeant.) Illa.s. euridice sentiens se trahi ad inferna inquit: o Orpheu quis perdidit me miseram & te quis inquam tãtus furor? q.d. non amantis sed amentis & furentis id esse: en crudelia fata vocant me iterum retro.i. retrorsum: & somnus.s. mortis: cõdit.i. sopit lumina natantia.i. oculos stygio humore sopitos aut madentes. Iamq́.i. & iam aut posthac vale quod discedentis est ego feror.i. auferor abs te circundata ingenti nocte.i. caligine: tẽdens tibi.i. ad te: heu non tua.i. non amplius tui iuris aut in potestate tua palmas.i. manus inualidas.i. in vmbrarum tenuitatẽ redactas: & ob id resistere nequeuntes: dixit.s. euridice & fugit subito ex oculis in auras ceu fumus tenuis commixtus.s. aeri fugit in diuersa id est diuersas partes aeris: ita vt nihil fumi amplius appareat neq́ vidit praeterea id est præter ea (vt dicunt) vicem: hoc est postea: illum scilicet orphea prensantem id est captantẽ: sed non capientem: prensantem ergo id est frequenter prendere conantem ne quicq̃ id est frustra vmbras id est coniugem quæ iam in vmbras diffusa erat: & volentem dicere multa: nec portitor orci id est inferni scilicet charon passus est supple orphea trãsire amplius paludem scilicet stygem obiectam id est interpositam & regionem viuorum ac mortuorum separantem. Quod Seruius dicit mysticum esse id est arcanum sumptum ex superstitione potius ꝙ ex religione prisca qua dicitur bis eandem vmbram euocari non licere. Quasi non Eurydicen sed vmbram eiꝰ euocarit orpheus carminibus & incãtationibus sacris. Sane euocandarum vmbrarum mentio fit etiam in libris regnorum vbi iussu Saulis euocata est vmbra samuelis: de qua quid theologi nostri censeant apud eos & præsertim diuum Augustinum videndum est. Quid faceret (aporesim orphei recitat) hoc est qd putat eum tunc facere debuisse: vel dubitat tũc orpheus quid faceret: & quo ferret se coniuge bis erepta id est vi amissa semel a serpente & semel ab inferis: quo fletu moueret id est qua miseratione afficeret manes id est inferos: & qua voce moueret numina scilicet supera: quidem id est certe illa scilicet propter quam hec dicebat nabat iam frigida id est mortua & exanguis: cymba stygia id est qua traducebatur ꝑ stygẽ paludem: de qua. vj. æneі. plenius dicendum erit.

codi. legere est, Quos fletu manis ꝗ numina voce moueret. Nam illi amplius adeundi non erant, a ꝗbus diutissimæ conditionis leges acceperat. Quamq́ non displiceat, quo fletu & qua voce.

in sinistram partem late mouetur: serpere vero & proserpere idem dicebat: de hac etiam plura li. j. Georgi. Auernis stagnis: in Auerno maiores nostri Homerica defunctorum vaticinia fuisse fabulis edidere. Hanc enim locorum partem plutoni dicatam opinabantur placatisq́ prius per sacrificia diis manibus illuc intrabant: aderant enim qui talibus exponendis ductores essent locorum fructus percipientes. Fons vero ibi fluuialibus scatẽs aquis excurrit in mare: ab eius visu abstinebant omnes stygias opinantes esse aquas eo in loco constructum erat oraculum ex aquarũq́ feruore vicinarũ phlegetontem esse coniecturã factitabant: & ex acherusia: hæc & plura Stra. li. v. videto etiam li. iij. Georg. Præterea postea. Portitor orchi.i. charon. Vergi. li. vj. ænei. Portitor has horrendus aquas & flumina seruat Terribili squalore charon &c. postea inquit. Ipse ratẽ conto subigit velisq́ ministrat: & ferruginea subuectat corpora cymba. Orci: videto li. j. Geor.

¶Reddita quasi reddita. Demẽtia nã vis amoris demẽtia est: incautũ: nihil tã ꝓpriũ amãti: vñ pueris eqparant: & ꝓpterea Proper. Quicũq́ ille fuit puerũ qui pinxit amorem. Nõne putas miras hunc habuisse manus? Is primũ vidit sine sensu viuere amãtes. Et leuibus curis magna perire bona. Ignoscenda: nam si cognosceremus quam misere cupiant amantes visere rem amatã: & ꝙ vehemens sit hæc perturbatio in hac re iudicaremꝰ illis huiuscemodi erratum condonandum. Sed manes propter illorum crudelitatem nullam nouerunt humanitatẽ. Immitis: vnde nulla esset commiseratio speranda. Illa quis & me inquit miseram: & te per. oratio vehementer pathetica. Nã & suũ vehemẽter exprimit dolorem. Demonstrat enim eo deuenisse amantes: vt culpa illius qui nihil minus ꝙ hoc voluisset infœlicissimo ac æterno dissidio separentur. Heu non tua. q.d. quod vtrũq́ miserrimum accidit.

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aeria deserti ad strymonis vndam
a Fleuisse.[a] & gelidis hæc euoluisse sub antris[b]
b Mulcentem tygres & agentem carmine quercus.
c Qualis populea mœrens philomela[c] sub vmbra
Amissos queritur fœtus: quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem: ramoq́ sedens miserabile carmen
Integrat & mœstis late loca questubus implet.
d Nulla venus: nulliq́[d] animum flexere hymenæi.
Solus hyperboreas glacies tanaimq́ niualem
Aruaq́ riphæis nunq̃ viduata pruinis
Lustrabat: raptam eurydicen: atq́ irrita ditis
e Dona querens: spretæ[e] ciconũ quo munere mr̃es
f Inter sacra deum nocturniq́[f] orgia bacchi
Discerptũ late iuuenẽ sparsere per agros.
Tũ quoq́ (marmorea caput a ceruice reuulsum
Gurgite quum medio portans œagrius hebrus
Volueret) eurydicen vox ipsa: & frigida lingua

ASC. ASCENSIVS.

¶Septem illum. Docet quæ deinceps egit orpheus vt iustam ĩ se censeret animaduersionẽ aristeus qui tot malorũ caput erat.
Ordo. Ordo est. Perhibent scilicet poete aut historiographi: illum scilicet orpha fleuisse septem menses totos id est integros ex ordine id est sine intermissione sub rupe aeria id est alta ad id est iuxta vndã id est fluentum aut lacum strimonis illius fluuij thraciæ: deserti scilicet ab hominibꝰ cum latas paludes faciat: quas grues habitant: vnde dictũ est. Strimoniæq́ grues &c. & perhibẽt eum euoluisse hæc scilicet ꝗ de eurydice dicta sunt sub gelidis antris eum dico mulcentem carmine id est dulcedine cantus tygres id est ferocissima animalia & quercus id est rigidissimas arbores: quam fabulam Hora. in arte sic explicat. Syluestres homines sacer interpresq́ deorum Cædibꝰ & victu fœdo deterruit orpheus Dictus ob hoc lenire tygres rabidosq́ leones. Perhibẽt dico fleuisse talem qualis philomela auis illa dulciter querula. (vnde licet species pro genere.i. ea pro quauis aue ponatur: tamen videtur quidam delectus esse cum ea ob iniuriam illatam potissimum

SERVIVS.

¶Ex ordine: sine intermissione. Deserti stry. asperi inculti. Strymon autem est fluuius Thraciæ circa quem ad extinguendum amoris calorẽ morabatur. Hæc euoluisse: talia qualia commemorat. Philomela pro quauis aue: nam speciem pro genere posuit. Flet no. Iugi nocte: cõtinuo fletu. Tanaim niualem fluuium scythiæ. Nunq́. v. p. semper niuibꝰ plena. Spretæ. c. q. m. m. nuptiali. s. cicones autem sunt thraces mulieres quę ab orpheo spretæ discerpsere eum per liberi sacra simulata. Marmorea caput a cer. r. i. pulchra sane alludit ad id quod dicit Ouid. quia cũ caput eius delatũ ad ripas serpẽs mordere voluisset: est conuersus in lapidem. Oeagrius hebrus. Oeagrius fluuius est pater orphei: de quo hebrus nascitur vnde eũ appellauit œagrium.
¶Spretæ ciconum quo munere matres. Cicones natio Thraciæ: qua oppidum est Ismaros. Et faciles venerare napeas. Napeæ sunt nymphæ.
¶Oeagrius: refert Dio. sicu. bacchum insidias Lycurgi thracensium regis admonitu theropis viri thracis vitasse: ac paulo post victor lycurgũ regno spoliasse. illudq́

Ah miseram eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

PIERIVS.

a ¶Septē illū totos phibēt ex ordine mēses. Rupe sub aeria deserti ad strimonis vndā Fleuisse. In Ro.codi. legere est, fleuisse sibi, q̄ppe solitariū deserti ad strimonis vndā: nō amp. ad manis, Deosue inferos exorādos, nō ad cōtrahendas feras, & supuolātes aues: nō ad agrestiū hoim fœra corda mitiganda, moresq; cōponēdos, expoñdoq;. Sed sibi, sed ad calamitatis suæ lamētationē, sed ad inferor. duriciē incusandā, Flesse sibi, vt tāti doloris lenimētū aliquot inueniret musarū bñficio, cū qbus ortas ait Hesio. ... b ¶Et gelidis hæc euoluisse sub antris. In Roma.codi. & aliquot aliis, sub astris, legit. Astra nimirū gelida appellat Septētrionalia: sequit em, Solus hyperboreas glacies tanaimq; niualē. Aruaq; ripheis nunq̄ viduata pruinis Lustrabat. Quæ oia loca in septētriōes deflexa sunt. c ¶Qualis populea mœrēs philomela sub vmbra. Philomelā Seruius p aue qualibet positā ait. Sed cur nō pprie de Luscinia intelligamus: cui a lugubri cantu nomē inditū: eadēq; flet noctē: nisi ea de cā dictū a Seruio qsq; opinet: qa nōnulli volunt ex duabus sororibus procnem in lusciniā, Philomelā in Hirundinē esse cōuersam, vt eo loco habet. Et manibus procne pectus signata cruētis, qd etiā tradit Varro. d ¶Nulla venus nulliq; aim flexere hymenei. In Ro.codi. in Medi. & aliquot aliis anti. legere est, Nulla venus nōvlli aim. e ¶Spretæ cicōnū quo munere matres. Aliquot antiq codi. spreto, legūt, vt sit, spretus ab orpheo nuptiis. Seruius mauult, spretæ matres. f ¶Nocturnaq; orgia bacchi. In cod. aliquot anti. nocturniq; legitur per hypallagen: q̄uis nōnulli ex peritioribus, nocturna, receperint: qua lectione nulla fiet collisio in, nocturnaq; orgia. Sane vero in Medi. nocturni, scriptū est.

...iadeq; bñficii memor thero... moriens: Oeagrū... a quo & fluuii denoiatus ē... ēdē religt. Ex Oeagro āt nat⁹ Orpheus dicit Oeagrū fuisse ... atlātis ex alcione vna ... atlantis: de Orpheo ... alio loco diximus: eadem ... q; fuit & eiusdē nois poeta in ... adia: & alius crotoniās q cū Pisistrato atheniēsiū tyrāno vixit: sunt q etiā sex orpheos nominēt: hūc autē quē pcio habemus ... Lybiā & ægyptū pagrasse & Trimegisti Mercurii doctrinā imbibisse. Quāq; teste Cice. Aristo. docet Orpheū poetā nūq̄ fuisse: & hoc orphicū carmen Pythagorei ferūt cuiusdā fuisse Cercōis.

¶Strimonis li.j. Geor. diximus. Mulcētē ti. p id sua eloquētia feros hoies & rapaces reuocasse in māsuetudinē & humanitatē orphea intelligim⁹. Et agē.c. quercus: per id obstinatæ opinionis hoies intelligi⁹, q non nisi p elo quētiæ vires queūt a sua ptinacia remoueri. Philomela: luscinia hoc loco: alibi hirūdo: vt latius supra ostēdimus. Philon āit amās dr̄. Mela vero mala poma seu oues miserabile carmē integrat. Ply. lib. x. scribit q̄ luscinia diebus ac noctibus cōtinuis qndecim garrulus sine intermissu cātus: densante se frōdiū germine in qua vna aue pfecta musicę scīa modulatus edit sonus: & nūc cōtinuo spū trahit in lōgū: nūc variet in flexo: nūc distinguit cōcluso: copulat intorto: pmittit reuocat. Plura tn̄ ibidē leges mirāda qdē hymenæi: nulla coniugia: vide to li.iij. Geor. Hyp boreas li.iij. Geor. latius videas. Tanaim: tanais fluuius europā ab asia disiungit, atq; ambor. fines vtrinq; plabēs: in Boreā versus p sauromaras in scythiā vsq; atq; in mœotidis paludē ptēdit: orit āut ex indiæ mōtibus. Diony. scri. & Stra. li.vij. & li. ix. Ripheis. Vide li.j. Geor. Ciconū matres circa hebrū thraciæ fluuiū Cicones habitāt teste Mela. horū mulieres teste quoq; Oui. li. xj. met. Orpheū eo q fœmineū amorē in puerorum venerē trāstulisset: & pptērea eas sperneret furialiter laniarūt: post v° lyrā & caput eius in hebrum iecerūt. Orgia bacchi: in Rodope thraciæ mōte orpheus sonare cātareq; solitus erat: & ibi sacra liberi pr̄is Orpheo primū initiāte celebrabant: vt scri. Mela. Orgia bacchi. Stra. li. x. sic ait: plurimi igit græcorū totū cerimoniale negociū qd orgia vocāt bacchanaleq; & coricū & sacror. mysteria libero patri attribuerunt & Apollini & Hecatæ & musis & Cereri propter hæc Strabonis verba optime Ser. dixisse videt li.iiij. æneī. vbi ait: orgia apud grecos sacra oia ※dicuntur ※dicunt sicut apud latinos Cerimoniæ. Sed iā abusiue sacra liberi patris orgia vocant: pterea orge ira dr̄. Orgao: cōcito: cōcupio. Orgiazo: orgia celebro orgizomæ irascor. Oeagrius hebrus œagros vir siue fluuius orphei pater vt ipse in argonauticis ait. Dio. itē li.v. asserit orpheū œagri filiū & doctrina & melodia ac poesi excessisse oēs quor. extet memoria: de hebro superius patuit. Ser. āūt ait: ex œagro fluuio natum hebrum. Oeagros

¶potissimū qrāt mœrēs. i. tristata sub vmbra ... rit a pore ... quas ... fecerat ... voce ... ... cum ... amisso ... arator durus ... matrē quo cibū afferret detraxit nido implumes. s. priusq; volare scirent: at. i. sed illa. s. philomela flet noctē. i. totā & sedēs ramo vbi nidus ablatus est integrat. i. sæpe repetit & ex integro canit carmē miserabile & implet loca vicina: late q̄stibus. i. q̄relis: mœstis. i. mœstitiā indicantibus: & nulla venus. i. appetitus coeūdi & nulli hymenei. i. noue nuptię flexere aim. s. philomelæ & etiā orphei: & orpheus solus lustrabat. i. circuibat solus glacies hyperboreas. i. q fere sunt circa mōtes hypboreos sup quos. s. boreas flat & tanaim fluuiū europā ab asia dirimētē niualē. i. niuib⁹ tectū: & arua nūq̄ viduata. i. priuata: pruinis. i. gelu cōcreto: ripheis. i. in ripheis mōtibus existētibus q̄rēs. i. cōquerēs Eurydicen raptā: atq; dona ditis q donauerat vt in lucē rediret si non respexerit eā irrita. i. frustrata p respectionē quo munere. i. quo officio q̄rēdi cū orpheus vitupera ret: mr̄es ciconū pplor. thraciæ spretæ. s. ab orpheo q nequiens aim ad nouos amores applicare fœminas detestatus: fingit ad amores puerorum se trāstulisse: sparsere iuuenē. s. orpheū adhuc iuuenē & ita amabilē: p agros discerptū late inter sacra deū. i. deor. & orgia. i. festa a cōcitatis celebrari solita bacchi nocturni. i. noctu coli soliti: quū. i. qn̄ hebrus eagrius. i. ex eagro pr̄e orphei nascens: aut ab orpheo eagrio dictus eagrius portās caput. s. orphei reuulsum. s. per mulieres: a ceruice marmorea. i. cādida & tereti: volueret ipm medio gurgite. i. fluminehebri vox ipsa & lingua frigida. i. mori būda vocabat quoq;. i. etiā: tū. i. tnuc. Eurydicen vocabat dico aīa fugiente sub vmbras. s. p indignationē eo q violēta esset mors: ripæ referebant. i. resonabant toto flumine Euridicen. i. nomen eius ab eo morien te sæpe repetitum.

SERVIVS.

SER. ¶Hæc pteus. Subaudi dixit. At n.c. deest territa est qd ex sequētibus dat intelligi. Pacē. p. pacē bñficiū & beniuolentiā. Faciles em̄ exorabiles nymphas: & ad ignoscēdū paratas. Sane sciendū easdē esse Napeas q̄ & dryades sunt. Nā supra ait. At chor⁹ equalis dryadū. Intacta cer. i. indomita & dicit ita aialiū sacrificiū esse faciēdū vt non tm̄ occi dant hostiæ. sed cædant. Orphi drūs gręcus est. Lethęq; papauera. i. aggrestia. Placatā. c. v. v. c. hypallage p veneratā placabis. Præcepta facessit. i. facit & est frequētatiuū p principali: aut certe ideo facessit: qa plures hostias immolauit ... res em̄ hæc ex ipro... venit: vt apes ex bobus erū perent ... pcepta cyrenes tm̄ ad ... numina ptinebāt. Nota ... sane q̄ ex hoc euētu illa ars ※inuenta

Hæc proteus & se iactu dedit æquor in altum:
Quaq; dedit spumantem vndā sub vertice torsit.
At non Cyrene: namq; vltro affata timentem.
Nate licet tristis animo deponere curas:
Hæc oīs morbi causa: hinc miserabile nymphæ
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis
Exitium misere apibus: tu munera supplex
Tende petens pacē: & faciles venerare napæas
Namq; dabunt veniam votis: irasq; remittent.
Sed modus orādo qui sit prius ordine dicam.
a Quattuor eximios[a] pstanti corpore tauros
Qui tibi nunc viridis depascūt summa lycæi
b Delige[b]: & intacta totidem ceruice iuuencas.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hæc pteus & c. Enarratis q̄ cōpulsus erat enarrare a diuino spiritu pteus sese in vndas deiecit tāq; q iuuenē cōfidentē abs quo iniuriā passus erat ignoratione remedii punire vellet cū causam malor. edocuisset: quocirca artificiose pstructū est a poeta vt cyrene cœpta nebulis adesset oiaq; intelligeret: q intelligens nymphas placādas & sciēs quo sacrificio apū instaurādarū modū inuenit: qa ex vitulis mactatis & in nonū diē derelictis subortæ sūt. Ordo est. Hæc pteus sup. dixit quaq;. i. & qua: & dedit se iactu: id est impetu magno in altū eq̄r & torsit sub vertice aut capitis: qa se pcipitē dedit aut sub vertice. i. reuolutione aquarū vndā spumātē sup: in eā parte qua dedit se i altū. At. i. sed cyrene nō. s. dedit se in altū: hoc est nō aufugit licet Ordo.

q

Quattuor iis aras alta ad delubra dearum
Constitue:& sacrum iugulis demitte cruorem
Corporaq; ipsa boum frondoso desere luco.
Post vbi nona suos aurora ostẽderit ortus
c Inferias Orphi[c] lethæa papauera mittes:
Et nigram mactabis ouem:lucumq; reuises
Placatam eurydicen vitula venerabere cæsa.
Haud mora:continuo matris præcepta facessit
Ad delubra venit:monstratas excitat aras.
Quattuor eximios pstanti corpore tauros
Ducit:& intacta totidem ceruice iuuencas.
Post vbi nona suos aurora iduxerat ortus
Inferias orphi mittit lucumq; reuisit:
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt:liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero:& ruptis efferuere costis:
Immensasq; trahi nubes:iamq; arbore summa
Confluere:& lentis vuam demittere ramis.

¶git licet esset nympha aquatilis dereliquens filiũ incõsultũ & dubiũ sicut pteus(& ita malim dicere q̃ ꝙ nõ timuit)nãq; ipsa est affata vltro (qđ lõge abest vt aufugeret)timẽtẽ.s.aristeũ o nate licet.i.licitũ est deponere aĩo curas tristis.i.quæ te tristem reddũt:hæc.s.quã pteus dixit:ẽ ois causa morbi:& nymphe cũ qbus illa.s.eurydice:agitabat choros.i.choreas & festiuitates.in altis lucis.i.syluis sacris & incedunis:misere.i.imiserunt(media longa.est em verbum pteriti pfecti tpis)hinc.i.ex hac causa apibus.s.tuis exitiũ.i.iternecionẽ miserabile.i.miseratione dignã:tu supplex petẽs pacẽ.s.a nymphis & eurydicẽ:tende.i.ptende offer munera.i.sacrificia:& venerare.s.mũeribus:napeas.i.florũ & virgultorũ nymphas faciles.i.cito exorabiles & qđ pceris faciẽtes: nãq; dabũt veniam:votis.i.propter vota:sed ego dicã prius:q̃ oraueris.s.eas:q sit modus orãdi. delige.i.de.mltis elige q̃tuor tauros eximios.i.ex aliis exemptos (sed pprie porci dicunt eximii) secundum Donatum & tauri intacti vt bibẽtes lecte)pstanti corpore.i.hñtes pstãs corpus: & delige totidẽ iuuencas: ceruice itacta.s.a iugo.i.q̃ nunq; iugũ traxerunt:q depascũt.i. carpũt tibi nũc summa.i.summitatẽ lycei.s. mõtis archadie:viridis.i.herbosi:p qđ ostẽdit vernã esse tẽpestatẽ q̃ apes ita instaurandas prius docuit & constitue iis.s.dictis quatuor aras ad.i.iuxta alta delubra i.templa dearũ. (In qbus.s.earũ simulachra vt qdam dicunt de corticata sunt)& demitte.i.extra he deorsum:iugulis.i.ex anteriori parte colli:cruorẽ sacrũ.s.deabus & desere ipa corpora boũ.s. cũ pellibus:i luco frõdoso:vt.s. locus sit tepidus & tectus qualẽ supra descripsit & post.i.postea vbi aurora nona.i.noni diei (is em ẽt tũc obseruabat in funebribus rebus & sacrificiis) ostẽderit suos ortus.i.illuxerit tu mittes orphei.p orpheo iferias.i.sacrificia q̃ manibus apđ iferos cõpetũt.s. papauera lethea.i.obliuionẽ inducẽtia : seruius dicit agreitia:cũ sint ẽt vesca.i.qbus vescimur(pðsset orphi legi in datiuo a nõ orphes itẽ orphei in gtõ vt sit diphthõgus græca sicut eus in ntõ &ordo est.mittes lethea papauera appositorie inferias orphei)& tu mactabis ouẽ nigrã iferis.s.gratã,& tu reuises lucũ vbi boues derelicti erũt:& tu venerabere eurydicẽ placatã.i.quã tibi pollice or sic placandam:vitula cesa.i.mactata.Haud mora significat matrem abiisse aut cõticuisse illis dictis:haud.i.nõ mora sup. fit:& aristeus facessit.i.factũ it:cõtinuo.i.ilico & euestigio: pcepta matris:& venit.i.accedit ad delubra & excitat.i.innouat aras mõstratas.s.a matre:& ducit.s.ad eas: quatuor tauros eximios pstãti corpore & totidẽ.i.ẽt quatuor iuuencas ceruice intacta: & post vbi aurora nona iuduxerat suos ortus mittit orphi.i.orpheo inferias.i.sacrificia inferis apta.& reuisit lucũ in quo.s. dereliquerat boues:vo.p sed aristeus.s.& q aderãt vt sacrificulus aspiciunt hic.i.in hoc loco & tpe.s.nona die:monstrum subitum.i. subito exortũ & mirabile dictu.i.dũ dr:videlicet apes stridere p viscera boũ liqfacta.i.resoluta & putrefactã toto vtero & efferuere.i.feruentẽ euolare costis ruptis(efferuere & stridere tertiæ sũt, ifflexionis ab efferuo & strido)& nubes immensas.i.valde magnas:hoc est examina apiũ in morem nubis volãtium trahi.i.contrahi:& confluere.i.cõfluxum facere iam sup.in arborem summã: & demittere ramis lentis i.pondere vibrãtibus.id est depẽdere in ramis lentis:vuam:id est examen apum in morem racemorũ condependentium.

PIERIVS.

a ¶Quatuor eximios præstanti corpore tauros.In Romano codice legit,eximio præstantis corpore,quod tantundem est.

b ¶Delige & intacta totidem ceruice iuuencos.In Longobardico,dilige,legitur:quod etiam superius habuimus eodem significato.Sed & intactas,quippe iuuencas,per syllepsim legitur in Ro.codice sermone magis poetico. Quanq; & illud venuste dictum.Intacta ceruice, quod agnoscit Seruius.

c ¶Inferias orphei lethea papauera mittes.In Romano tantũ cod.orpheo.latino declinatu scriptũ est.quod per synixesin, accipietur,vt aluearia,& ferreiq; eumenidũ thalami. In aliis tamen,orphei,per diphthongũ est,vt græce ορφει,cuiusmodi illud etiam apud Catullum. Qualis adest thetidi, qualis concordia pelei.Subsequitur inde versus.

Placatam euridicen vitula venerabere cesa. Post hunc,
Et nigram mactabis ouem,lucumq; reuises.

Hoc ordine habent in codice Longobardico,& ita disponẽdos esse nemo nõ videt,quum psertim hæc rite pfecta, quo præceptum fuerat ordine,cognosci possit ex eo versu,qui totam periodum complectitur.

Inferias orphei mittit,lucumq; reuisit.
Quatuor eximios præstanti corpore Tauros.
Delige & intacta totidem ceruice iuuencos.

Eodẽ modo quo superius.Eximio pstãtis,& intactas,& ita inferias Orpheo. In Rom.codice.

inuenta est quam supra memorauit:& melior facta per industriam.Stridere.a.v.& ru.e.c. hæc verba secũdæ sunt coniugationis & tertiæ nunc tñ tertiæ Lentis.v.d.in modũ vuæ.i.botrionis defluere.qđ græci βοτρυδὸν dicunt.

¶Sub vertice:est vertex contorta in se aqua vel quicquid aliud similiter vertitur.inde propter fluxum capillorum pars summa capitis ex hoc inquam in montibus eminentissimum:recte dixeris hæc oia vertices.pprie tñ vertinitium & Fab.lib. vii. qui etiã libro.i.scrib.Vorsus & vortices dixerunt antiqui q̃ primo Scipio aphricanus in e litterã secundã vertice dicitur.& Caper inqt Vertex capitis est : vortex fluminis.At nõ cyrene supple timuit refert em ad illud.Nãq; vltro affata timẽ.Faciles mites placabiles.Napeas nymphę sunt pprie quę virgultis & floribus delectatur.vt Oreades q̃ mõtibus.Lactã. tin.iiii.Delubra. Varro libr.vii. rerum diuinarum. Delubrum ait alios æstimare in quo præter ædem sit area assumpta deũ causa:vt est in circo flaminio Iouis statoris:alios in quo loco dei simulachrum dedicatũ sit & adiecit:sicut locũ in q̃ figerẽt cãdelã candelabrũ appellatũ ita in quo deum ponerẽt nominatũ delubrum.His a Var.præscriptis possumus intelligere id potissimũ ab eo probatum:quod ex sua consuetudine in vltimo posuit: vt a dei dedicato simulachro delubrũ cœperit nuncupari:hæc Macrobius lib.iii.satu. Orphei:melius orphi legemus:vt in Buco. Orphi calliopeia: De quo ibi lactius Lethea pa.iã supra ostẽdimus Vuam:Iuuena.etiã ait.Examẽq; apiũ longa consederit vua.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hęc sup ar.&c.Perorans poeta operæ a se tũc cõpositorũ meminit vtus forte(qđ plerisq; aliis cõtigit) aut sua aliis aut aliẽa sibi ascribi posse:simlr q; cũ sũma modestia studium suũ augusti studio cõparat:dicẽs ociũ suũ.i.exercitium poeticũ qđ i ocio & qete atq; in vmbris fit ignobile:nõ qdem simplr sed respecu bellicę gł'ie:quæ romanis sũma visa est ¶vnde

Hæc super aruorũ cultu:pecorũq; canebã
Et super arboribus:Cæsar dũ magnus ad altum
Fulminat euphratẽ bello:victorq; volẽtis
Per populos dat iura:viamq; affectat olympo:
a Illo vergilium[a] me tempore dulcis alebat
Parthenope studiis florentem ignobilis oci.

SERVIVS.

¶Hęc sup ar.p aruorũ cultũ primũ librũ significat p pecora autẽ tertium & quartum:quia & apes pecora sunt:per arbores secundũ & hoc dicit. Hæc ego.id est Georgica scripsi dum Cæsar in oriente pugnaret Fulminat : fortiter facit vi ctor. v. P.p.d.i. Vnum virtutis est:alterũ iustitiæ:Nam vincere virtutis : Volentibus nõ inuitis imperare iustitiæ est. Viamq;

Carmina qui lusi pastorū: audaxq; iuuenta
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

PIERIVS.

a ¶ Illo virgiliū, me tempore dulcis alebat Parthenope. Non
alienū fuerit, a suscepti operis negotio, si quo mō virgilij no
men sit scribendum, ipse quoq; cū tot alijs, qui argumētum
hmōi amplexi sunt, quæsiero. I. siquidē, an, e, potius sit hui⁹
nois vocalis prima, litteratissimis illis, qui supiori ætate cla
ruere viris, haud parum negotij facessit. Atq; illud in primis
non ierim inficias. i Ro. cod. passim Vergiliū, & Vergilij, p
e, vocalē secundā scribi. Sed em̄ id ea ego de caussa factū credi
derim, qđ mutatio litteræ. I. in, e, atq; itidē, e, in. I. sit toto eo
codice frequentissima: vt sublimes in æthere Nisus. pro sub
limis. Quiq; nouas alites, p alitis. aut Phyllides ignes, pro
phyllidis. Tum Regidas motare cacumina quercus, pro ri=
gidas, fuerunt em̄ sæcula, q̄. I. litterā odio quodā modo, pseq
visa sunt. cōtra, q̄ libētius, e, p. I. litterā proferre mallent. hic
mirciri⁹, ab antiquis dictus, Varrone teste, qui nunc mercu
rius: & ex eadē originatione cōmircia illi per. I. secunda syl=
laba, qđ nos cōmercia p, e, libentius enuntiare volumus.
Quid qđ, eliganter. secunda syllaba per. I. scribendū p̄cipit
Caper, qđ ab eligo descēdat. Nemo vn⁹ tñ dictionem ita pro
ferre nunc auderet. Pari modo idē auctor, exinterauit, qđ ex
interiorib⁹ verbū emanarit, & scribendū, & pnunciandum
monet, quū nos tamen Ἰα ευ Ἰερα dictionem græcam agno=
scamus, vnde verbū id cōformauerimus. Et ne tediū afferat
singulorum nomēclatura, sexcenta hmōi p̄teribim⁹: vt mi=
nus me moueat, qđ in pandectis quoq; illis, q̄ nunc floren=
tiæ publice asseruant, libro ipsò Iustiniani principis, vt cre=
ditur. archetypo, nō aliter q̄ p e nomē id notetur, sint cōmē
taria Tiberij donati grandiorib⁹ notata characteribus. Sint
codices alij, atq; alij huius, vel illius auctoris, in qb⁹: Vergi
lius, p e scriptū inueniatur: ætatis quippe id consuetudine,
nō ratione factū contenderim, tot alijs noibus, qđ ad has lit
teras ptinet, pro tempor varietate variantibus. Qđ si aliq̄
reperiantur monumenta, in quibus Vergilij nomē p e no=
tatum sit certe longe plura sunt, in quibus Virgilius, per. I.
legaт. Et ne de marone dictū dubitemus, visebaт in foro tra=
iani pximis his annis monumentū id, qđ Honn. Impp. in
claudiani Poetæ luculentissimi memoriā erexerant, in quo
p̄ter latinā inscriptionē, quæ facti consiliū, & claudiani me=
ritum indicaret, græce insuper κατεπιτομιμ incisum disti
chon legebatur huiusmodi.

ΕΙΝ ΕΝΙ ΒΙΡΓΙΛΙΟΙΟ ΝΟΟΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΑΝ ΟΜΗΡΟΥ,
ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΝ ΡΩΜΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΕΘΕΣΑΝ.

Ex quo manifestum est Virgilij Maronis nomen in monu=
mentis publicis p. I. notatū fuisse. An v̄o memorē grecos co=
dices in quibus Virgilij nomen habeaт. Sane apud Stepha=
nū in dictione Μαντυα nomen hoc p ιωτα legitur non p ε
ψιλο. μεξ αυτης ην βιργιλιος ο ποιητης. Sed hæc pquirere
nō est cōsiliū. Nā obijcient in suidæ collectāeis Vergilij Ma
ronis nomen p e legi in dictione αρριανοσ. q Virgilij Geor=
gicon metaphrasin fecit. Sed id magis absurdū. qđ in eodem
loco Vergillius ll geminato legitur, βεργιλλιοσ. vti etiam ī
antiquis aliquot monumentis non negarim inueniri, quā
quam id ea ratione factum est (de vocali tantum loquor) q
Virgilium a virga plerīq; dictum agnoscebant. id scilicet a
matris somnio desumptum: virgam v̄o recentiora illa tpa p
e vt nunc quoq; vulgo dicit, vergam, prīo dicere, inde Ver=
gilium eadē stribiligine scribere cœperūt. Sed enim si ab ety
mo nois huius rationem petamus Virgilio nomen a virgi=
nali facie, vel modestia inditum, interpretes affirmant, cūq;
Partheniata vocatū, tam veterum scripta q̄ inscriptiones li
brorum eius ostendunt, in quibus tot codicibus vetustis no
tatum inspicitur.

P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS

Accedit huc epigramma græcum, quo Dido quæri videtur,
alienum quid Virgilium a sui nominis significatione fecis
se, quum pudicissimæ fœminę tam fœdas i pudi[illegible] notas
inussit. ad id enim adludit finis ille.

πιεριδες τι μοι αγνομ εφωπλισασθαι μαρωνα
τοια[illegible] καθ ημετερης ψευσα το σωφροσυνης.

Quare siue etymon a virga, siue a virginali specie. Vnde
illi tam celebre nomen, Virgilius, per. I. scribi debere videт
Quod vero apud Romanos in antiquorum monumētis no
men id per e nōnunquam notatum inueniatur, vt apud An
gelum colotium in eius hortis.

✱ C. Vergilius

Viamq; af. o. Preparat sibi
[illegible]nos honores. Dulcis. a. P. i.
[illegible]lis: q primo ex corpe vni⁹
[illegible]nis illic sepultæ parthenope
appellata. Studijs florētē igno=
[illegible] oci. i. artis poeticæ: quam
[illegible]um ignobile appellauit: ne=
[illegible] se videreт arrogāter dicere
Carmina qui lusi: Quin etiā Bu
[illegible] scripsi. Audaxq; iuuenta. Ae=
tate iuuenili: nā vt diximus su=
pra xxviij. annorum erat cū Bu=
co scripsit & bene breuiter a se
scriptarum rerum executus est ti
tulos.

¶ Hæc sup ar. cul. Peroratio ē: cu
mulū qdā: cōclusionē alij vocāt
quidā enumerationē: breuit em̄
repetit totā simul cām atq; mate
riam decurrēdo p capita. De hac
ēt Fab. li. vj. latius scribit. Ad al
tū euphratē: armeniā maiorē in=
telligit: i qua Euphrates orit: vt
Stra. scr. li. xj. atq; xvj. Cæsar aūt
Augustus: vt Florus scri. ad oriē
tē versus exercitū misit in arme=
nios Medos: pros q postea oēs cū
indis ēt Augusti & Romanor di
tioni paruerūt. Volētis po. augu
stus v̄tutis moderatiōisq; fama
indos ēt atq; scythas pellexit ad
amicitiā suā ppl'iq; Romani vl=
tro p legatos petendā vt scri. Sue
tonius. Florus ēt & Eusebi⁹ q̄ oīa
latius supra patuerunt. Viāq; af
fectat olympo. Oui. quoq; li. j.
Fast. ait. Sic petit cœlū. p labores
s. & virtutē vitiorūq; fugā. affe=
ctare inqt Festus: est pnū aium
ad faciēdū aliqd habere: affectat
ergo viam. i. p̄parat Olympo ad
diuinos honores. Illo Verg. Ver
gilius Maro i pago q dicebaт an
des haud pcul a Mantua natus
Pompeio & Crasso cōsulib⁹. Cre
monæ studijs erudit⁹: sumpta to
ga Mediolanum trāsgressus est:
post breue tp̄s Romā pręxit: vt
scribit Eusebius. alij v̄o scribūt
Vergiliū ab Mediolano Neapo
lim iuisse: qđ & ipsemet hoc lo=
co indicat vbi añ alios & græce
& latine eruditior factus. se in vr
bem cōtulit. Ostendit aūt hic Ge
orgica Neapoli: æneida vero p=
tim i Sicilia partim in Cāpania
xj. annis confecisse. Bucolica aūt
triēnio pfecisse aiunt: annos na=
tū: vt Probus asserit. xxviij. inde
inquit inferius: Audaxq; iuuēta
&c. Parthenope ab tumulo Syre
nus appellata est vt scribit ply.
li. iij. hanc Augustus postea Nea
polim esse maluit: vt Solin⁹ ait
Neapolis vero idē est qđ noua
ciuitas: vt etiā Stra. docet in lib.
v. Var. tamē scribit: q ab ea græ
ca voce Neapolis noua polis ab
antiquis nostris vocitata est. Str.
libro. v. ait: q Neapolis dicta est
i. noua ciuitas: quam postea &
Chalcidicēses incoluerunt: & ex
pithecusis athenisq; veniētes vbi
parthenopes vni⁹ e syrenib⁹ se=
pulchrū ostēditur. Neapoli aūt
quinquēnalis sacer ille musicus
& gymnic⁹ cōplures per dies ce
lebrabaт Agon. Habet & Neapo
lis calidar aquar scatebras: &
apparatissima balnea nulla ex
pte Baianis inferiora. Plurimi
✱ vero e Roma

[illegible] vñ cū rome forū vasto specu
hiaret nec alio q̄ q̄ plurimū ro=
ma ppl's posset: oppleri posse va
tes canerēt fertur (inqt Liuius ad
pricipiū septimi li. decadis prie)
tū Marcū curtiū iuuenem bello
egregiū castigasse dubitātes an
vllū maius romanis bonū q̄ ar
ma v̄tusq; eēt. Silentioq; facto tē
pla deor imortaliū q̄ foro imi=
nēt capitoliūq; intuētē & man⁹
nūc i cœlū nūc in patētes t̄re hia
tus ad deos manes porrigentem
se deuouisse: eq̄ deinde q̄ poterat
maxie exornato isidētē, armatū
se i specū imisisse. hęc illic q̄ circa
& Maro nr̄ li. vj. Tu regere ipe=
rio ppl'm romāe memēto He ti=
bi erūt artes: paciq; iponere mo=
rē Parcere subiectis & debellare
supbos. Et qa sūmā gloriam in
armis cōstituit prius arma q̄ vi
rū p̄libat dicēs. Arma virūq; ca=
no cū tñ virū prius exequat: vñ
& arma descripturus i septio in=
qt Maius op⁹ moueo &c. Respe=
ctu ergo bellorū ab augusto ge=
stor: ociū l'rariū ignobile censet
sicut & medicine peritū igloriū
appellat dicēs enei. xij. Scire ptā=
tes herbar vsūq; medēdi Maluit
& muras agitare inglori⁹ artes.
Quia igit studiū poetar trāqlli
tatē amat: iō ociū vocat: qa v̄o in
laudē augusti cēset gloriosi⁹ esse
bñ agere q̄ bñ scribere: qa q be=
de agūt dū ēt viuūt nobiles fiūt
q vero bñ scribūt plerumq; post
obitū dūtaxat noscitant: cū viuē
tes studio dediti lateāt aut iuidia
obruant. Sed de hac re satis. ¶ Or
do igit est. Ego Vergili⁹ sup. ca=
nebā hęc. s. q̄ p̄missa sunt: sup. i.
de cultu aruor vt i prīo lib. & pe
cor vt in tertio: & sup arborib⁹
vt i scđo (& qđ nō op⁹ est dicere
nunc de apibus q̄ ēt pecora sunt)
canebā inqt sup. tūc dū Cæsar. s.
Auxust⁹ magnus. s. p̄ter ceteros:
fulminat bello. i. vt fulmē pster
nit obstantes: ad euphratē. s. flu=
uiū armenię maioris altū. i. pfun
dū & ipse victor. i. voti compos
dat iura per ppl'os volētis. i. vl=
tro se legibus eius submittentes
& affectat viam. i. iter hoc loco:
olympo. i. cœlo: hoc est ad diui=
uinos honores (Est aūt datiu[illegible] lo
calis: quē nōnulli octauū vocāt
casum resolubilis in accusatiuū
mediante ad vel in) vt affectat
olympo. i. ad olympū (olympū
aūt p cœlo vsurpari alibi dictū
est) Parthenope. i. neapolis hoc
est ciuitas noua dicta partheno=
pe a syrene illic sepulta: dulcis. i.
amena & grata propter studium
alebat illo tempore quo. s. Cęsar
ad euphratem fulminaret: me. s.
Vergilium authorē huius ope=
ris: florentem studijs oci [illegible]:
hoc est vacationis ignobilis. s.
dum fit: aut respectu glorie belli
ce quam Cæsar meretur. qui. s.
Vergilius: lusi id est graciliter &
facili stilo scripsi: carmina pasto
rum: id est bucolica & q audax
iuuenta id est iuuenili ætate: q̄
minus periculi sentiens. & mi=
nus mali experta audacior esse so
[illegible] let: cecini

Marginal notes: Parthenope. — Vergilij patria. — Parthenope. — Neapol. — M. curti⁹ — Ordo.

✱ vero e Roma Neapoli sese sum facientes victū graecanico ritu perducebāt: aut qetis & ocij grā: p̄sertim qui erudiitiōi dabāt operam autq̄ remissioris vitae desiderio maxime quos senect⁹ affligebat: vel aduersa valitudo haec & plura Strabo. Ignobilis oci: Iſtam laboris & studij.i.poetices. hic ēt ouid. lib.iiij. de ponto ait de Dionysio: Ille Syracusia modo formidatus in vrbe Vix humili duram repulit arte famem. docuit em̄ corinthi. Idem quoq̄ lib.iiij. de tristi. inquit. Saepe pater dixit. studium quid inutile tētas. Moeonides nullas ipse reliqt opes. Lusi: scripsi: de quo latius tibi in Tityro Ludere q̄ vellem. Carmina pastor̄ bucolica intelligit: qd' per Epexegesim sequēti carmine suo more apertius innuit. Audaxq̄ iuuenta. Homer⁹ in odyssea inquit. Tu tñ intrato metuens nihil oibus audens in rebus melior Turn⁹ item libr.x. aenei. ad suos: Audentis fortuna iuuat. Et socrates in Gorgia Platonis censet. Animam recte institutam tria potissimū habere debere. Scientiā prio. Deinde opinionem prudentis scilicet atq̄ beniuoli. Tertio audaciam. Vtq̄ victorinus ait: audax est qui in prosperis temere aliquid aggredit̄: audax item est ille qui prouisis rōib⁹ fortiter aliqd incipit: Itaq̄ & ad malū & ad bonū audax referri pōt. Temerari⁹ vo semp ad malū Vtq̄ Fest⁹ innuit audacia ab auide.i.cupide agendo est dicta. Audaxq̄ iuuenta id ex calore pcedit: calidus enim sanguis maiorem virtutē habet q̄ frigidus vt in senibus apparet de quo latius lib.iij. Georgico.

Audax.

✱ C. VERGILLIVS MARTANVS COLONVS.

Hos, aequo aliquo dato iudice: percunctari velim, si tantum illis monumentis tribuunt, vt quicquid in illis inspexerit, pro lege habeant, cur non & reliqua eodem modo scribenda censent, quo singula eodē marmore scripta sunt, qppe. Vergillius ll geminato, bone, & care. absq̄ diphothongo in acquisitiuo casu cur, quia in alio marmore peruetusto Romae, q. Bergilius, legitur, non itidem praecipiunt, Bergilius, per b mutam non per v digammon scribendum esse. Nam quod alibi legatur.

M. VERGILIVS NARCISSVS VIXIT ANN. XIIII.

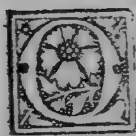
Non magis me mouerit q̄ verginia, & verginius, praeter analogiae rationem per e quodam in monumento scriptum. Pari sententia, hodie haud quaq̄ ego deana scripserim, quod ad. D. Eustachij legerim. Deanae. D.D. Neq̄ menerua, leber, & Mageiter, quae per e protulisse veteres Fabius attestatur. Neq̄ ioue datiuo casu. tam & si aquilae intra aedē sancti Secundi notatum sit.

IOVE OPTVMO MAXVMO T. PETTIVS. T. F.

Neq̄ itidem die. & victore, pro dij, & victori. quae idem apud veteres. Quintilianus agnoscit. Verum ego plurima, quae super hoc dici possent, de induitria pretermitto. Qui certo sciam clarissimos litteratura viros, quorum lucubrationes propediem in lucem spero prodituras, satis supq̄ ijs, qui e litteram in eo nomine adamarunt, respondisse. Nos lucubrationibus nostris in Bucolica, atq̄ Georgica modū imponemus, si duo tantum ex antiquis codicibus addiderim⁹. Oti, in aliquibus legi. In Romano hoc tantum loco, Oci. Sed super hoc ecloga prima disputatum, est & illud. Tityre te patulae cecinit sub tegmie fagi. mutato ordine, verbiq̄ persona in codicib⁹ aliquot antiquis haberi Tityre te cecini patulae sub tegmine fagi, De se enim totum hoc loqui poetam, id ostēdit, quod superius dixerat. Illo virgiliū me tpe dulcis alebat parthenope. let: cecini te o tityre recubantem sup. sub tegmie fagi patule vt in primo bucolico carmine patuit. cecinit: & Cecini & cecinit in antiquis legim⁹ vtrūq̄ cōuenit.

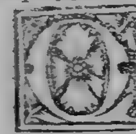
P. Vergilii Maronis poetarū clarissimi Bucolicorū & Georgicorum: cum Seruii Mauri honorati Probi grammatici: Antonii Mancinelli veliterni Et Iodoci Badii Ascensii commentaiis. FINIS.

¶ Iodocus Badius Ascensius Laodislao & Clementi Alexandrinis: Ioanni confluentino & Ioanni paruo ingenuis optimorum bibliopolarum liberis. S.D.

Vemadmodū Marc⁹ Fabi⁹ Quintilian⁹ Oratorias institutiōes suas bibliopolis qdē nūcupauit: filio tamen suo: q̄ adhuc ipubi orbat⁹ est, destinauit: ita existimare licet pgenitores vestros: pueri indulgentissimi: librorum elucidamēta quę multo aere multaq̄ vigilātia ꝯparant oib⁹ qdē studiosis exponere. sed tñ i vobis p ea erudiendis p̄cipuā spē reponere. Quocirca hāc opellā nostrā vobis & nūcupatā & destinatā dociles beniuoliq̄ suscipietis: curabitisq̄ ne frustra tm̄ operamq̄ spei vobis & de vobis suscepisse videamur. Qd' abūde efficietis si cū litteris cultiorib⁹ honestos q̄q̄ mores sanctāq̄ v̄tutē coletis. Ad q̄ oia haec Maroniana opuscula facili vos tramite pducēt. Quicqd em̄ in eis fuerat immūdū sine auctoris iactura reicim⁹. Nā vt sequētia Angeli politiani docebūt testimōia obscoenū illd' de Priapo carmē Vergilianū nō est. Hoc tm̄ vos admonitos volui. Valete & me cū optimis p̄rib⁹ v̄ris: Ioanne Alexādro. Ioanne Confluētino. & Ioanne paruo redamate Ex officina nr̄a litteraria Parrhisijs. v. Idus Mar. Anno pro calculis Ro. M.D.I.

¶ Nō Vergilium: sed Ouidiū videri priapeij carminis authorem: Tum versiculum illum qui sit apud Martialē Ride si sapis o puella ride Nasonis esse pcul dubio: sed ex epigrammatis potiusq̄ aut ex artibus aut ex tragoedia Medea videri citatum: moxq̄ nouum quippiam & mirum de Medea Nasonis adscriptum.

Vae priapeia vocant̄ epigrāmata Vergilio plerīq̄ tribuūt: iter quos ēt est vt arbitror Serui⁹. Cęterum ego ī Senecae libris illis q iā diu delituerāt, nuper ī lucē q̄q̄ admodū isynceri pdiere: qbusq̄ oratorum & rhetorum snias diuisiones colores suasoriarumq̄ cōplectit̄: nisi forte mēdosum credam⁹ qd' habet̄ exēplar vnicū: subdititia eē nec Vergilij sed Ouidij: dephēdo. Sīqdē illi⁹ ī volumīe scd'o v̄ba ita sunt. Hoc genus sensus memini quēdā p̄toriū dicere: cū declamaret ꝯtrouersiā de illa: q̄ egit cū viro male tractationis: qd' v̄go esset & dānata. Postea petijt sacerdotiū. Nouim⁹ inqt istā meritorum abstinentiā: q ēt si primā v̄ginib⁹ timidis remisere noctē. vicinis tñ locis ludūt. Audiebat illū Scaur⁹ nō tm̄ disertissim⁹ homo: sed venustissimus qui nullius vnq̄ impunitā stultitiā transire passus ē: Statim Ouidianū. Dū timet alteri⁹ vuln⁹ iepta loci. Et ille excidit nec vltra dixit. Huc vsq̄ Seneca. Nouim⁹ aūt hūc esse v̄sculū i priapeio epigrāmate: cui⁹ pricipiū est. Obscure poterā tibi dicere. Sed & stil⁹ ipe, ni fallor: & prsus Ouidiana q̄piā in eis v̄sib⁹ germana lasciuia. Quatenus aūt sit huic authoritati fidēdū legētiū sit iudiciū. Nos vt nō p vano scripsim⁹ hoc: ita nec p cōfesso. Certe sic Ouidio cōuenit ēt i cęteris obscoenior: sic Vergiliū cōtra dedecet a v̄ginea q̄q̄ verecūdia Partheniā vocatū: titul⁹ isti⁹ opis: vt q̄libet iniurato testi & suspecto pudeat tñ pfecto nō credere. Sane illd' i cōfesso scripsisse epigrāmata q̄q̄ alia Nasonē: de qs v̄siculū citat hic Priscian⁹. Larte ferox coelo Corp⁹ opima tulit. Et apd' eūdē ludentē legerat sane. Quintilian⁹ istud. Cur ego non dicam furia te furiā. Nec alibi certe crediderim q̄ fuisse i epigrāmatis quē citat hendecasyllabū phaletiū martialis Ride si sapis o puella ride. Nā qd' p̄ceptū respicit aliqd' ex artib⁹ Domitiū id vtiq̄ vel authoritate refutat martiani Capellae: q videlicet i satyra p v̄siculo Nasonis eū nō p Martialis agnoscit. Audiui ēt q crederēt de tragoedia eisse Medea quā Tacit⁹: quā laudat Quintilian⁹: & quā fuisse (qd' miror) pene Vergilianis cōsutā v̄sib⁹ author Tertulian⁹ ē: & nos in nutricesi gnificauim⁹. Sed hoc mihi nō fit v̄isile. Quis ei vel i gręca v̄spiā: vel i tragoedia latina phaletios legit: aut qd oino tragicū sapit hic v̄sicul⁹ a tetrica illa grauitate resiliēs penitus atq̄ abhorrēs. An vo nō & Martianus ipe negat ppe modū clare de tragoedia hūc eē: si v̄ba mō ipsi⁹ fidelr recitata diligēter q̄q̄ expendant̄. An nō ille satyrā suā q̄ austera & cēsoria: q̄q̄ nimiū tragici supcilij lusus castigauerat q̄si repcutiens & ad frontē: qd' dr̄: exporrigēdā inuitans: Pelignī inqt de caetero iuuenis v̄siculo resipisce: & ni tragicū corrugaris. Ride: si sapis: o puella ride. Ni tragicū inqt corrugaris. i. nisi frontē capreas tragica seueritudine. Qd' significat rugarū tristitia & squalore asperas. Igit̄ si de tragoedia sit ipse versiculus quo reuocare vno maxime satyrā suā poeta hic ab austeritate illa tragica molitur: sane ioc⁹ hic vt arbitror: Frigid⁹ hibernas cana niue conspuet alpes. iam si quis de sinceritate lectionis istius ambigat: libros velim Martiani vetustissimos inspiciat e publica medicae gentis Florentiae bibliotheca: sic enim profecto fidem nostram credo sua diligentia adiuuabit.

ASCENSIVS.

ASC. Lusimus, Octaui. Sicut in pfatione siluarũ suarũ attestat̃ papinius: & Homerus & Maro fecerunt q̃dam quasi ingenij sui pludia: inter q̃ culicẽ expsse cõmemorat opus, pfecto le uidũ & in re tenui nõ tenuẽ gloriã meritũ. Inter animãtia enim vix quicq̃ minus culice: at tñ. de eo rẽ arduã & ex medullis philosophiæ haustã cõfecit: insequẽs pupue paradoxon pythagoricũ asserẽs videlicet etiã culicis manes ac vmbras post morte extare. Docebat em̃ pythagoras vt ĩ lib. pythagoræ latius declaratũ ñ sumus vnũ eũdẽq; esse in hoĩbus & in brutis aĩm vsq; adeo vt de vnius corpore vicissim in alterius corpus migret: vñ oritur Culicis deploratio: cuius ad inferos cogent̃ manes descendere: immo iã coacti erãt: recipi tamẽ nõdũ potuerũt: cũ viderent̃ adhuc corpori obnoxij: qa nõdum obtinuerat legitimã sepulturam Quã rẽ tãgit Verg. æneid. vj. ex ægyptiorũ dogmate dicẽs. Nec ripas datur horrẽdas: nec rauca flueta. Trãsportare prius q̃ sedibus ossa qeũt. Cẽtũ errãt annos volitãtq; hæc litora circũ. Tum demũ admissi stagna exoptata reuisunt. Inducitur ergo in hoc ope spũs Culicis a pastore interfecti ab inferis eo q̃ insepultus esset rediẽs: munusq; sepulturæ ab eo implorãs: eiusq; occasione multa q̃ iã apud inferos pcul viderat recitãs. Reliqua argumẽti satis a Calderino explicantur.

Ordo. ¶Ordo igit̃ est. o Octaui. s. augu ste: quẽ vulgus octauianũ appel lat: nos lusimus. i. tenuiter descri psimus opus nõ magni põderis & hoc thalia. i. musa nr̃a: modulãte. i. modulate dictãte. Atq; formauimus orsum. i. cõtextum: tenuẽ. i. modicũ: vt araneoli. i. parui aranei. Nam vermis araneus dr̃ tela vero pprie aranea: sed cõfundunt̃. Ordit̃ aũt tã textor q̃ scriptor: vñ. Ordimur telas: ordimur verba loquẽdo. Lusimus inquit: & hæc pp̃ter. i. pp̃terea: hæc carmina sunt dicta culicis. i. de culice cõposita vt oĩs ordo. i. cõtextus historiæ cõsonet p ludum (quo vbo dicẽdis fidẽ adhibiturũ negat.) Notitiæq; ducũ voces & vt voces notitiæ ducũ cõsonẽt ludo voces sunt notitiæ ducũ: qa vt dicit Hora. Paulũ sepulte distat inertiæ celata virtus. Et ali bi: neq;

DOMITIVS.

DOMI. Argumẽtum. Pastor oues de more ad vmbrã cõpellẽs ad fontẽ platanis & aliis arboribus inumbratũ peruenit huius aquã serpẽs bibere solit⁹ illuc peruenit: pastorẽ q obdormierat reperit & mortu impetere nitebat̃. Culex pastorẽ mordens excitauit: pastor cu licẽ manu captũ interemit: & indignatus postea q̃ culicẽ suæ salutis causam interemerat: iterũ obdormiuit: culicẽ in quiete videt ei oẽm inferorũ curã mõstrãtem: excitatus deniq; somno ei sepulchrũ miro instruit ornatu.

Musæ. ¶Thalia: musas Iouis & Memoriæ: filias poetæ trãdũt alij thespidis ac Iouis: alij terræ ac cœli. Quidã tris esse senserũt Homer⁹ ix. esse asserit. Hesiodus noĩa recenset: videlicet Clio. Euterpe. Thalia: Melpomene: Terpsichore: Erato: Polymnia: Vrania: Calliope. Diodorus harũ noib⁹ proprietatem ponit vt κλειω. i. clio propter gloriã q̃ ex poetarũ laudibus orit̃. ευτερπη. i. euterpe ob voluptatẽ pceptã ab audiẽtibus θαλεια. i. thalia: qm̃ poetarũ laus longo tpe viret θαλλειν dr̃ virere. μελπομενη. i. melopomene a melodia qua demulceãt audiẽtes: μελπω em̃ mulceo dicit̃. τερψιχορη terpsichore. i. oblectatio ob doctrinæ bona ερατω erato ab amore quẽ erota vocãt q̃ docti ament hoĩes poetas. πολυμνια polymnia quasi multa laus & memoriæ immortalitas. ουρανια. vrania ob cõcẽtus suauitatẽ & gloriã q̃ viros doctos ad cœlũ tollat gl̃ia. ουρανος em̃ cœlũ est καλλιοπη. i. calliope. i. pulchra vox: q̃ cantus suauitate cæteros antecedẽtes magis ab auditoribus estimentur.

P. Vergi. Maronis ad Octauium Culex.

Lusimus Octaui gracili modulãte Thalia:
Atq; vt araneoli tenuem formauimus orsum.
Lusimus: hæc pp̃ter culicis sunt carmina dicta
Omnis vt historiæ per ludum consonet ordo:
Notitiæq; ducum voces licet inuidus adsit:
Quisq; erit culpare iocos musamq; paratus
Pondere vel culicis læuior: famaq; feretur.
Posterius grauiore sono tibi musa loquetur
Nostra: dabũt cũ securos mihi tẽpora fructus.

bi: neq; Si chartæ sileãt qđ bñ feceris mercedẽ tuleris &c. (Alij legũt: Nutricesq; ducũ: alij Nutrite) voces igit̃ sunt notitiæ aut nutrices ducũ licet inuidus adsit. Quisqs erit paratus culpare iocos. s. meos & musam: feretur. i. habebitur læuior: vel. i. etiã pondere Culicis & fama. Nostra musa loquetur tibi posterius. i. post modum sono grauiore: cum tempora dabunt fructus securos. i. sine cura possiđeda ocia: aut forte significat se nec dũ agrorũ suorum fructus secure percipere.

DOMITIVS.

DOMI. Phœbus Diana ¶Phœbus erit: phœbus & Diana latone & Iouis filij phœbum lyrã a Mercurio accepisse ait Higinius. Alma chimereo: nõ procul a carmileso monte lyciæ est

Chimera cõuallis q̃dã noĩe chimera a litore porrecta i mediterranea hic finxerũt de mõstro chimera: qđ occidit bellerophõ: fabula tñ est

Xanthus Xanthus flumẽ quẽ priores sirbin vocabãt ad decẽ stadia lẽbis nauigati est latonæ tẽplũ vltra qđ ad sexaginta stadia est Xanthus inter lycias vrbes maxima. Fama est olim Latonam cũ filis deuenisse & vt sitim sedaret con cedisse ppe paruũ lacũ: q & sub chimera est. Est aũt chimera lyciæ mons qui flãmas vomit ab eo labitur Xanthus qui descẽdit in phrygiam: in radice montis

Latona. spaciosum facit lacũ: ad quẽ peruenit Latona cũ filijs æstiuo tẽpore: vt sitim sedaret. Rustici id ægre ferentes lacum intrãtes turbauerunt aquam qui statim demutati sunt in ranas. Siue educat illum. Luna legi voluit non al ma vt

Vt tibi dignato poliãtur carmina sensu:
Latonæ: magniq; decus Iouis: aurea proles
Phœbus erit nostri princeps: & carminis autor
Et recinente lyra fautor siue educat illum
Alma chimereo Xãthi perfusa liquore:
Seu decus astrigeri: seu qua parnassia rupes:
Hinc atq; hinc patula prepandit cornua fronte
Castaliæq; sonãs liquido prælabitur vnda.
Quare pierii laticis decus ite sorores
Naiades: & celebrate deum ludente chorea:
Et tu sancta pales ad quã ventura recurrunt
Agrestum bona: secure sit cura canentis
Aerios nemorum saltus feror inter & astra.
Et tu cui meritis oritur fiducia chartis
Octaui venerãde meis allabere cœptis
Sancte puer. tibi nãq; canit non pagina bellum

ASCENSIVS.

ASC. ¶Vt tibi dignato. Post pp̃ositionẽ faciẽs aliqualẽ inuocatiõnẽ dicit cũ fiducia: q̃ phœb⁹ erit carminis autor: ea aũt sumpta ẽ ex meritis Augusti: cui Apollo summe fauisse legit̃ vt in bello actiaco: de quo in fine. viij. ẽnei. Actius hæc cernẽs arcũ intendebat apollo. Rogat aũt musas vt festiue apollinẽ celebrẽt.

Ordo. ¶Ordo aũt est. O auguste vt carmina. s. nr̃a polianẽ. i. exornent̃ tibi. i. ad tuã laudẽ sensu dignato: scilicet ab apolline. i. digno habito: capit̃ em̃ passiue: vt æneid. iij. Coniugio anchisa veneris dignate supbo. Phœbus decus latone & pl̃es aurea magni Iouis erit princeps & autor nostri carminis: & erit fautor lyra. i. cythara recinẽte. i. iterũ atq; iterũ mecũ canẽte: siue alma. s. luna siue soror alij legũt luna: alij intelligũt de latona: & alma legũt: siue igitur alma. s. altrix seu luna: pfusa liquore chimereo. i. iuxta chimeram lyciæ montem vbi latona tẽplũ habet præterfluente xãthi:

 scilicet

Phlegra gygãteo sparsa est quo sanguine tellus:
Nec centauræos lapithas compellit in enses:
Vrit erichthonias oriens non ignibus arces:
Non perfossus athos: nec magno vincula ponto
Lecta meo querent iam sera volumine famam:
Non hellespontus pedibus pulsatus equorum
Grecia cum timuit venientis vndiq; persas:
Mollia sed tenui pede currere carmina versu
Viribus apta suis phœbo duce ludere gaudet.
Hoc tibi sancte puer mortalibus & tibi: certet
Gloria perpetuum lucens mansura per æuum.
Et tibi sede pia maneat locus: & tibi sospes
Debita fœlices memoretur vita per annos:
Grata bonis liceat: sed nos ad cœpta feramur.

scilicet flumis educat.i. enu-
trit eũ: hoc est siue cõuersat nunc
in matris tẽplo lycia: seu.i .siue
sup.est decus astrigeri scilicet cœ
li.hoc est siue est in cœlis (Calde
rinus tamen intelligit sic seu de-
cus astrigeri scilicet cœli: hoc est
Iuppiter educat illũ : nos tñ ali-
ter accipim⁹) seu sup.ẽ ea parte q̃
rupes pnassia .i.parnassi montis
apollini sacri : præpãdit cornua
frõte patula hic atq; hic.i.ab vtro
q; vtice: ẽ em̃ biceps. & vnda ca-
stalie scilicet fontis musis sacri:
a quo sepe castalides dicuntur so
nans prælabitur liquido.s.riuo:
hoc est vbicunq; nunc est apol-
lo erit carminis nostri author &
princeps: quare.i.quãobrẽ: o na-
iades.i.deæ fontiũ: decus laticis
i.fontis pierij: quia in pierio an
tro ex ioue & mnemosyne.i.me
moria genite sunt sorores.s.inter
vos ite & celebrate.i.celebrem &
festiuum reddite: deũ.s.apollinem: chorea: ludente.i. tripudiãte
circa eũ: & tu o sancta pales.i.dea pabulorũ: ad quam bona agre-
stum ꝑ agrestiũ: hoc est agricolarum. recurrunt. i .recursum spe
impetrandi auxilij habẽt: ventura.i.vt ventura sint: tu inquam
pales fac sup. Aut legamus te.i.per te: aut tibi.i.ad tuum honorẽ
fac. vt cura canentis sit secure.i.sine cura. Queras quid fieri pos-
sit: sed ad diuersa referamus vt sit cura.i.sollicitudo canẽtis sine
cura nõ canendi.sed sine timore errandi. Ego feror.i.tollor & eri
gor inter saltus aerios nemorũ.i.syluarũ & astra i. versor in me-
diocri re: vt in media regione aeris existens inter cœlum & terrã
de re em̃ humili satis sublimit᷑ locuturus est. Et tu octaui venerã
de: cui fiducia oritur charthis meritis.s.de te: quia in tuam grãm
scriptis oplete sunt: allabere scilicet per fauore.meis ceptis octa-
ui (inquit) o sancte puer (falsum est ergo q̃d nephas erat puerum
appellari) allabere ceptis meis nãq; pagina.s.nostra.i.codex cõ-
pactus nõ canit tibi bellũ quo tellus phlegra.i. thessalica ab ar-
dẽdo dicta: vbi bellũ giganteũ cõmissum est sparsa est sanguine
gyganteo: nec pagina nostra: cõpellit.i.recitat cõpelli lapithas
pplos thessalie ab Ixione & nube genitos: in enses centaureos.i.
centaurorũ vicinorũ qui eos occiderunt in nuptijs pirithoi. Ori-
ens.s.sol: nõ vrit.i.nõ narrat᷑ vrere ignib⁹: arces erichthonias.i.
troianas. Nã erichthoni⁹ fili⁹ Dardani & pr̃ trois auus aũt lao-
medontis qui pater priami: summopere auxit troianas opes: vt
homer⁹ quoq; attestat᷑. Vnde merito arces ab eo erichthonie di-
cunt᷑ Fuit & alius erichthonius per litẽ ex Vulcano & terra geni
tus anguinis pedibus quã feditatem vt tegeret aurigandi offm̃
primus inijt vnde in Geor. Primus erichthonius: currus & quat
tuor ausus iungere eq̊s rapidisq; rotis insistere victor &c. Athos
s.mons xersis persarũ regis exercitu demolit⁹ & solo equatus nec
vincula.s .inflicta magno ponto.i.mari: non querent iam sera.
i.sero: postq; multi græci de is scripserũt famam: lecta.i. cum le-
cta fuerint meo volumine. & hellespontus pulsatus pedibus eq̊
rum: postq; xerses sup eum pontem extrui fecerat: cum grecia ti
muit persas venientes vndiq;: tantus em̃ exercitus vt dinumera
ri non posset sed flumina ebiberet vnde Iuuenalis. Epotaq; flu-
mina medo Prandente. non supple queret famam lecto meo vo
lumine: sed supple mea thalia gaudet carmina mollia currere in
versu tenui pede. & gaudet ludere.i.faciliter cõficere phœbo du
ce.i.ducente carmina apta suis viribus. o sancte puer.s. auguste
ex deorũ ꝓgenie: gloria lucens perpetuum mansura per æuum:
certet tibi & mortalib⁹, certet inquam tibi: hoc id est per hoc car
men nostrum aut in hoc carmine nostro: id est faciam inter te & mortales sit concertatio: an deorum an mortalium numero ascribẽ
dus sis. Et locus maneat tibi supple in sede pia aut in cœtu deorũ: aut in imperio ꝑpio: & vita sospes: id est incolumis debita tibi me
moret᷑ p annos felices: & liceat vt sup. memoret᷑ grata id est vtilis & accepta bonis. Bene dicit bonis qa malis displicẽt probi & iusti
principes: sed nos feramur. id est dirigamur ad cepta scilicet nostra.

ma vt hoc sit q; diana præ-
buit se fieri obstetricẽ. Seu decus
astrigeri.id est Iuppiter qui edu-
cauit bacchũ. Nam liber pater &
apollo: idẽ est vt ipse ait in Geor
gi. Liber & alma ceres: id est sol
& luna. Seu qua parnassia rupes
hinc in parnasso Bœotie mons ẽ
vasta rupes hec vel numinis ma
iestate vel situ horrorẽ visenti-
bus generat. vndiq; fere preceps
in forma theatri recessus: quo so
nitus vocesq; multiplices audiã
tur hic est Apollinis delphici tẽ
plum: hic fons castallius musis
dicat⁹. has oras pieres natio threi
cia habitauere: vnde pierius fos
& pierides musæ: nec Ouidio as-
sentiamus: q dicit hoc nomẽ a fi
liabus Pieri: cum eis certantib⁹
& deuictis in picas mutatis mu
sas accepisse Phlegra gigantheo
phlegra sylua & vallis est in thes
salia: vbi oẽs gygantes contra Io
uem pugnauerũt: & fulminati a Ioue occisi sunt cuius in fidem
faces saxaq; adhuc ibi cernunt᷑, Solinus meminit. Alia phlegra ẽ
in Italia no lõge a Cumis. Nec centaureos la. Lapithus Apolli-
nis & Scilbiæ penei filius circa peneum flu. thessalie imperauit a
quo illi populi lapithe appellati sunt hic ex Ciriõe phorbantẽ:
& periphantẽ liberos suscepit. Periphas ex astigea octo liberos
genuit natu maior Anxion ex Ayclace Ixione procreauit q cũ
proiecisset socerũ in ardentẽ foueam a Ioue purgatus est tandẽ
ausus interpellare Iunonẽ de stupro interposita a Ioue in forma
Iunonis nube ex ea centauros procreauit. Hos ferunt tanq; pyri
thoi cognatos: ab eo regni paterni partem petijsse. Q̃d renuenti
bellum a Centauris illatũ est: quo sedato quum Pyrithous Hip
podamiam despondisset Theseo ad nuptias ac centauris vocatis
in humo ebrij fœminis quæ in nuptijs erant stuprum inferre vo
luere: qua iniuria permotus Theseus & lapithe multis centauris
peremptis reliquos ex ciuitate expulerunt: hanc ob causam cen-
tauri vna aduersus lapithas ꝓfecti plures interfecere. Qui cedi
superfuere partim in pholon archadie profecti sunt partim i ma
lea habitauerunt. Perfossus athos xerxes persarum rex bellũ con
tra græcos & præsertim Athenienses gessit: cumq; persica classis
ad eleuntem cheronensi stationem haberet: ne per desidiam tor
pesceret iussu regis montem athon perfodere cœpit adiuuanti-
bus & accolis. præpositi operi fuere Arthases arthasis fili⁹ & bu-
bares Megateri filius: est mons athos ingens ad mare pertingit:
desinẽs in pen insule effigie: cũ isthmo duodecim stadiorũ: in q̊
est vrbs: sana noie. Fossa fiebat iuxta sanam retro limitẽ: latitudi
nẽ fosse due triremes implebant: Strymon fluuius cuius ostia ꝓ
pe sunt: ponthus iunctus fuit. Non helespontus. Herodo. libro.
viij. pons in hellespõtho abidon vsq; & ceston .vij. stadij spacio
factus tempestate primum delapsus est mare. indignatus xerses
iussit helesponthum trecentis verberibus pcuti & stigmata & co
laphos incuti cũ barbara execratione quasi disiecti põtis pœnas
daret opis ꝓpositis caput precidit: aduocati alij. treremes biremes
& triremes simul. CCCLX. versus euxinum pontum ab altero
latere. CCCXIIII. põnto transuersum hæ anchoris vastissimis te
nebantur relicto spacio inter ordinẽ nauigiorũ vt esset transitus
nauib⁹ in pontũ. Continenti Machinamenta lignea annexa fue
re funibus lino & scyrpo: superiniecte postea trabes fuere: super
quas imposuere materiam facto hinc inde aggere ne aspectu ma
ris animalia trãseuntia terrerent᷑ octo dies cõsumpsere trãseũdo.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Igneus &c. Incipit narrare sic. Sol igneus penetrarat iam in ar
ces ethereas: & quatiebat lumina aut limina candida curru aura
Ordo. to. id est fulgenti: & aurora fugabat crinibus roseis: id est radijs
suis tenebras scilicet nocturnas & sup. aut dum pastor ꝓtulit: id est
eduxit capellas e stabulis scilicet caprilib⁹: ad pabula læta: & pe
tiuit summa iuga excelsi montis: qua sup. parte gramina lurida
id est pinguia & lubrica velabant colles patulos. id est semper
apertos & patentes Capelle vage. id est errantes pascendo: abdũt
id est abscondunt iam corpora sylvis dumis & vallibus & iam
etiã ipse celeres vagantes ex omni parte tondebant tenero mor
su gra-

Igneus æthereas iam sol penetrarat in arces.
Candidaq; aurato quatiebat lumina curru:
Crinibus & roseis tenebras aurora fugabat.
Protulit e stabulis ad pabula leta capellas
Pastor. & excelsi montis iuga summa petiuit:
Lurida qua patulos velabant gramina colles:
Iam syluis

Iam syluis: dumisq; vagæ: iam vallibus abdunt
Corpora: iamq; omni celeres e parte vagantes
Tondebant tenero viridantia gramina morsu.
Scrupea desertas herebant ad caua rupes
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis.
Densaq; virgultis auide labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit capente cacumina morsu:
Hæc salicis lentæ: vel quæ noua nascitur alnus
Hæc teneros fruticum sentes rimatur. at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.
O bona pastoris: si quis non pauperis vsum
Mente prius docta fastidiat: & probet: illi
Omnia luxuriæ preciis incognita: curis
Quæ lacerant auidas inimico pectore mētes:
Si non assyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis opibus data vellera. si nitor auri
Sublaqueare domos animum nō angit auarum:
Picturæq; decus lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referunt bœtiq; toreuma nec indi
Conchea bacca maris precio est a pectore puro:
Sæpe super tenero procumbunt gramine corpus:
Florida cum tellus gemmantis; picta per hærbas
Vere notat pulcris distincta coloribus arua:
Atq; illum thalamos lætum retinente palustri:
Ociaq;: inuidia degentem; ac fraude remota:
Pollentemq; sibi viridi cum palmite lucens
Mollia pampineo subter coma velat amictu.
Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ.
Et venus: & fœcunda pales: & vallibus imis
Semper opaca nouis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat esse beatior æuo:
Quā qui mente procul puras. sensusq; probando
Non auidas agnouit opes: nec tristia bella:
Nec funesta tenet valide certamina classis
Quo spoliis dum sancta deum fulgentibus ornet
Templa: nec euectus finē transcendit habendi:
Auersum sociis vltro caput hostibus offert.

su gramina viridantia & herebant ad scrupea. i. lapidosa: caua. i. concaua seu concauitate: appositione rupes desertas. Scrupi autem inquit Festus sunt aspera saxa & distantia a tractu vmbre: vñ scrupulosam rem eā dicimus que aliquid in se habet asperi & arbuta pendula carpuntur ramis proiectis: id est porro extensis: & labrusca: id est fructus syluestres vt vuæ syluestres in labris noualium aut vinearum crescentes. (Sed in Bucoli. dicitur hæc labrusca. ce. Siluestris raris sparsit labrusca racemis) dense virgultis petuntur auide. s. a capris. hæc scilicet capra rapit morsu carpente: cacumina. s. virgultorum existens suspensa: aut existentia suspensa. id est pendula in precipiti. hec dico petit morsu cacumina salicis lente. id est flexibilis: vel supple alni: quæ alnus nascitur noua: id est quæ minus anosa est & ideo magis tenera. hæc rimat. id est exquirit sentes. id est spinas teneros. i. recentes at. id est sed illa. id est alia capra imminet in vndam riui imaginis præstantis. O bona pastoris: si quis mente prius docta: id est habens mentem prius doctam & eruditā: nō fastidiat vsum pauperis: & id est insuper probet. i. approbet vsum pauperis. Omnia sunt illi scilicet pastori & ceteris agrestibus incognita præciis luxurie. s. curis quæ lacerāt mentes auidas pectore inimico. s. sibi: hoc est se torquente curis. Si id est tametsi vellera data. id est addita opibus attalicis. qui primus vestes auro intexere docuit: nō fuerint bis lauta. id est tincta: hoc est dibapha colore assyrio. id est purpura tyria, & si nitor auri sublaqueare domos. id est domus: non angit animum auarum: q; pro & si decus picture non angit animum: nec fulgor lapidum. s. præciosorum: manet cognitus in nulla vtilitate nec pocula referunt gratum toreuma. id est sculpturā aut celaturam alconis & beti: illorum artificū laudatissimorum: nec bacca. id est gemma conchea. id est conchis decerpta: a quibus e rore cōcipitur. maris indi id est indici: est precio. id est estimat magni a pectore puro. s. ab ambitione & luxu. Pastores procumbunt corpus. i. habent corpus procūbēs sæpe sup gramine tenero (more suo ablatiuo dat super) tūc sup. cum tellus florida picta per hærbas gemmantis. i. gemmas emittentes notat. i. signat: vere. i. tempore verno arua distincta pulchris coloribus: Atq; coma. s. arborum cum viridi palmite: lucens. i. resplendens. celat mollia. i. molliter super amictu pāpineo. i. fronde vitium redimito: velat inquit illum lætum thalamo. idest cubili palustri: & degentem ocia. i. ociose inuidia ac fraude remota & pollentem sibi. id est ad suā vtilitatem. Capelle rorātes: id est distillantes lacte sunt grate illi scilicet pastori: & venus scilicet creatrix rerū & pales dea pabulorum fœcunda. i. fecunditatē afferens & antra apoca in vallibus imis manantia semper nouis fontibus sunt illi grata. Quis queat esse beatior euo optato magis: q; qui procul scilicet a cupiditate probādo sensus agnouit mente opes puras & nō auidas: nec tenet potius timet bella tristia: nec certamina funesta classis valide. i. naualis pugne. Quo nec euectus. i. vltra se vectus transcendit finem habendi quæ flaccus in primo sermone perscribit dum ornet sancta templa deum. i. deorum: armis fulgentibus: offert vltra caput auersum. i. amotum oppugnandis ostibus sociis.

DOMITIVS.

¶ Assyrio co. babylon assyrie diuerso colore intexuit. sed aurū attalus intexere inuenit. vnde attalicum & attalice vestes & babylonice. Bis lauta. i. in colore pluries immersa: de cis Tibullus: sola puellarū digna est cui mollia charis: Vellera det succis bis madefacta tyros. Domos genitiuo casu positū est. nā Sueto. authore Octauius Augustus solitus est pnunciare domos p domus in gtō casu & senius & sinuus & pro stulto batedium & pro pullo pulelatiū Verg. vt Octauio gratificaret eodem mō casum primum pronunciauit. Alconis referēt bœtiq; to. Toreumata sunt opera magnifice sculpta. Sallu. in Catili. Cū tabulas signa toreumata emunt. Conchea bac. m. Margaritas maxime indus oceanus fert vt Plyn. meminit: Margarita genus conchilij est. Bœtiq; toreuma. Ply. lib. xxxiiij. dicit pximos a mērore fuisse bœtū Agragāta & Mem. quorum oīm extant opera ī insula Rodiorum: bœtus apud lydiā Mineruā ī tēplo agragas ī tēplo liberi pris in ipsa rhodo bacchas centaurosq; celatos ī scyphis. Nec pocula gratum Alconis: Alcona: Oui. meminit in meta. notum argentarium qui eneæ pateram celauerat: crateram eneæ quem fabricauerat Alcon. Hileus & longo celauerat argumento.

DOMI.
gtūs ī os
Alcon.

ASC.
Ordo.

ASCENSIVS.

¶ Illi falce. Pergit hoc ordie: deus supple cum falce scilicet priapus colitur illi non pollitus arte sed rudis supple ille. s. pastor colit lucos: thura panthaia. id est quę pcipua in panchea, nascūtur cū in Georgi. dicat solis est thurea virga sabeis: adsunt illi sup. cum floribus variantibus. i. varie ornātibus hærbas agrestes. Requies dulcis adest illi vt voluptas pu-

Illi falce deus colitur non arte politus.
Ille colit lucos. illi panchaia thura
Floribus agrestes hærbas variantibus adsunt.
Illi dulcis adest requies: & pura voluptas
Libera simplicibus curis. huic imminet omnis
Dirigit huc sensus: hæc cura est subdita cordi:

DOMITIVS.

¶ Illi falce de. coli. Ad priapum alludit de quo sic ī obscœno carmine non me praxiteles scopas ve fecit. Nec sum phidiaca manu politus. Sed lignum rude vilicus dolauit. Et dixit mihi tu priapus esto. Filius fuit Veneris & Dionisij. Aegyptij autem dicūt de priapo scribentes. Isidem cū ceteras Osiridis corporis ptes a tiranibus dilaniati reperisse præ-

DOMI.
Priapus.

Qualibet vt requie motus contemptor abūdet
Iocundoq; locet languentia corpora somno.
O pecus: o pēnes: atq; o gratissima tempe.
Fontis hamadryadum quarum nō diuite cultu
Aemulus ascræo pastor sibi quisq; poetæ
Securam placido traducit pectore curam.
Talibus in studiis baculo dum nixus apricas
Pastor agit curas: & dum non arte canora
Compacta solidum modulatur arundine carmē
Tendit & euectus radios hyperionis ardor.
Lucidaq; æthereo ponit discrimina mūdo:
Dum iacit oceanum flammas in vtrūq; capaces
Et iam compellente vagæ pastore capellæ.
Ima susurantis repetebant ad vada lymphæ:
Quæ subter viridem residebant cærula muscū.

❧ ter pudēda q̄ illi in flumē iecerant præcepisse sacerdotib⁹ ꝑ deo coli in tēploq; ea suspēdi iussit: & vt Diony. meminit nō mō in ciuitatū templis numen sed ī agrestibus locis vinear & hortor custos coli meruit fructuum fures falce castigans cui sacra cū ludo fiūt: appellaf etiā Ithyphallus & typhō Ilie. c. l. il. p. thura: præter arabiā null⁹: vt Ply. meminit ac ne. Arabie quidē vniuerse sed mea tm̄ regiōe q̄ Saba appellatur significare græci mysterium volūt in hac est panchaia regiūcula quedā: spectat em̄ saba ortus solis æstiui vndiq; ī vicis pario⁹: & a dextera maris: scopulis icisa id solū e rubro lacteū tradiē. Alex. magno in pueritia sine persimonia thura aris ingerēti pedagog⁹ Leonides dixerat. vt illo mō cū deuixisset turiferas gentes sacrificaret: at ille arabia potitus thure onustā nauim misit ei: large exortatus vt deos adoraret. O pec⁹ o panes &c. inter ossam & olympū nemorosa planicies & conuallis est in thessalia: tpe vocanē montibus circundata olim palus. sed postea quum Hercules fracto mōte dedit alueū nihil amœnius atq; delectabilius, secat em̄ planiciē peneus fluuius semꝑ liquid⁹: cui⁹ ripe arboribus inūbrate ab ea similitudine poetæ vt meminit Prob⁹ loca oīa amœna & delectabilia tēpe appellauerūt. penæ⁹ aūt qn q; milia passuū longitudine & ferme sex latitudine vltra visum hoīs attolētib⁹ se dextera leuaq; leuiter cōuexis iugis inter iua lu ce viridāte allabiē viridis calculo amœnus circa ripas gramine, canor⁹ auiū ꝯcentu. Solū non adeo ferax allicitatq; iucundū aspectu vt vi visentes ipsa amœnitas alliciat & inuitet. Fontis hama. drys Ply. referente nō q̄rc⁹ dr̄: sed robur: q̄ arbor ē & species q̄rcuū: durior tñ Hamadryades non quercuū: sed robor dee & sacerdotes gallici q vaticiabanē ī roborib⁹ druyde appellati sūt Aemui⁹ ascreo pastor. s. q. poetæ. i. Hesiodo: q pastor fuit & pecu ❧ des pauit

Tus.
Ithyphalus.
Tempe.
Hamadryades.
Druydæ
Regina.

☞ ra videlicet libera curis simplicibus. i. nihil vtilitatis habentibus. Ois sensus imminet huc. i. in hoc studium. & dirigit huc. i. ad hoc studiū. hęc cura est fixa cordi vt ipse cōtemptor mot⁹ id est turbationis abūdet qualibet reqe: & locet. i. reponat iocūdo somno: corpora. i. mēbra languentia. i. defessa. O pec⁹ o panes i. dij pastor: o tempe. id est tēperamenta gratissima fontis hamadryadū. i. nympharū arborum: quar cultu nō diuite. i. faciliter parabilis: quisq; pastor emul⁹. i. innitens poetæ ascreo. i. hesiodo traducit sibi pectore placido vitā securā: Dū pastor. s. de q̄ hic loq̄tur nix⁹. i. inittēs baculo. s. pastorali: agit curas ī talib⁹ studijs: & dū modulaē carmen solidū. i. itegrum non arte canora. i. incōditum modulatur inquā arūdine. i. fistula ꝯpacta Ardor hipionis i. solis euect⁹. s. ad mediū cœli tēdit. i. extendit radios. s. suos & ponit mūdo ethereo. i. supo ī quo nos sum⁹: discrimia lucida. i. differētias rer ꝑ lucē apparentium & dū iacit. i. ꝓijcit flāmas capaces. i. amplas. in vtrunq; oceanū: hoc est dū est in medio cœli nostri: capelle vage: repetebāt. s. vada ima & hoc pastore cōpellente eas ad ima vada lymphe. i. aq̄ limpide susurrantis. i. cū susurro & murmure defluentis: quæ. s. vada residebāt. i. sita erāt circa muscū viridē. i. erant iuxta fontes muscosos quos etiam in Buco. muscosos appellat.

❧ des pauit. Ouid. ꝫ. de arte docet. Pascēti pecudes vallib⁹ ascratuis. Radios hipio Regina quę ēt ob prudentiā & ꝩtutē magna mr̄ appellata ē titheæ & cœli filia ex frē suo hipiore in virū assūpto lunā & solē genuit. Poetæ tm̄ vsurpauere vt pr̄is nomē ꝑ filio ponereē. In vtrūq; oceanū indicū q ab oriēte & athlāticū q terras ob occidēte, ꝯtingit vt mela ait: Flāmas capaces: nam sol dū est in medio cursus spacio vtrunq; complectitur oceanum & iō flammas capaces.

Iam medias operum partes euectus erat sol:
Cum densas pastor pecudes cogebat ī vmbras:
Et procul aspexit luco residere virenti:
Delia diua tuo: quo quondam victa furore
Venit nyctileum fugiens cadmeis agaue
Infandas scelerata manus & cæde cruenta.
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro.
Posterius pœnā nati se morte futuram
Hic etiam viridi ludētes Panes in hærba:
Et satyri dryadesq; choros egere puellæ
Naiadū cœtu: tantum non orpheus hebrum
Restantem tenuit ripis: syluasq; canendo
Quantum te peneu remorantem diue choreæ
Multa tuo lete fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro
Quis dabat & molli fessas refouebat in antro
Nam primum prona surgebant valle patentes
Aeriæ platanus: inter quas impia lothos:
Impia quæ socios itaci mœrentis abegit:
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos
At quibus insigni curru ꝓiectus equorum
Ambustos phaethon luctu mutauerat artus:

ASCENSIVS.

ASC
Ordo.

¶ Iam medias &c. ¶ Ordo ē. Sol erat iam euect⁹, medias ptes operū. i. peregerat iā mediū cursum diei cū pastor cogebat pecudes densas. i. stipatas ī vmbras. & respexit ꝓcul eas residere ī luco virēti o diua Delia. i. Diana: tuo. s. luco virēti: quo. i. ad qualē agaue. s. mater penthei: cadmeis. i. cadmi thebanor regis filia. victa quondā furore. s. a Baccho imisso venit fugiēs nyctilenū. i. Bacc hū nocturnū: scelerata manus infandas. i. habēs man⁹ sceleratas & cruētas. i. habēs cruētatas cede. s. filij sui q̄ baccata. i. bacchico furore vagata iugis gelidis requieuit. i. reclinauit in antro se futurā pœnā posterius morte nati. i. postq; filiū occiderat. Panes i. dij pastor syluestres ludebant hic etiā in hærba viridi: & satyri. s. dij syluestres: & puelle. i. nymphe dryades. i. robor deæ: egere i. duxere: choros, i. choreas sup. in cetu naiadū Orpheus nō ꝯtenuit canēdo. i. per cantū tm̄. i. intm̄ hebrū fluuiū illū Thracie restantē. i. imorātē ripis: & syluas quātū o penu flumē Thessalie diue. i. diuie sup. tenuerūt te remorātē choreæ lete fundētes multa gaudia tuo vultu qs. i. qb⁹ ipā natura loci dabat domū. i. māsionē susurro resonāte: & refouebat fessas. s. choreas: ī antro molli. nā platan⁹ ꝙ q̄rte declinatiōis ꝯ arbores ☞ ille late

DOMITIVS.

¶ Luco residere virenti delia diua tuo luc⁹ erat sub cytherōe mōte ī quo erat garaphius fons ea q̄ sunt Thessalica tēpe: vbi se cum nymphis Diana lauabat: sed cū Actheō voluisset videre qd esset ī fonte vidit Dianā nudā: iō ab eadē Actheō est mutat⁹ in ceruū & suis canib⁹ dilaniat⁹ atq; laceratus est: Oui. ī ibin. Quiq; verecūde speculātē labra Diane: idē de pōto in. v. Inscius Actheō vidit sine veste Dianā Preda fuit canibus non min⁹ ipē suis. idē etiam in ope meta. Diana delia dicta a delo īsula: in q̄ nata ē: Venit em̄ Nictili⁹ Bacchus dr̄. qa ei⁹ sacricia noctu fiebant q̄ ex Asia pri⁹ ī gręcia e gręcia ī Italiā translata. Agaue Cadmi filia pentheū ex echione filiū sacra Bacchi spernentē furore & Baccho instigata interemit: vbi ad se redit ꝑnia ducta ꝑ dolorē ī antrū recessit sub citherone vbi luc⁹ est diane Orphe⁹ œagri fili⁹ sono lyre sistebat flumina mōtes & syluas mouebat Hebrū: hebr⁹ Thracie fluui⁹: Peneu: peneus Thessalie fluui⁹ ꝑ tēpe discurrēs. Aerie platanus: platanus arbor durat ī multū tpis spaciū: vt Ply. docet: ... est delphica platan⁹ agamēnonis manu sata: & altera gargaphiæ arcadie luco in aul... ab apanica itur in phryg... ditur platanus ex qua ...

Do.
Luc.
Nict.
Aga.
Heb.
Pla.

❧ Mallia

Heliades teneris amplexæ brachia trũcis:
Candida fundebãt lentis velamina ramis:
Posterius cui Demophoon æterna reliquit
Perfidia lamentandi mala perfida multis
Perfide demophoon & nunc defende puellã.
Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus ante datæ cereris q̃ semina vitæ.
Illas triptolemi mutauit sulcus aristis
Hic magnum argiuæ naui decus edita pinus
Proceras decorat syluas:hyrsuta per artus
Appetit aereis contingere montibus astra.

Marsias victus ab Apolline ... iam cũ magnitudine effœta ... arbor enim est solum ad vm bram voluptatis causa cõparata ... lothos:lothos arbor i quã ... nõie nympha. Neptuni filia fugiens priapum dicit cõuersa: quam Ply. laudat est alia q̃ Romæ añ domos ad vmbrarũ amœnitatem ponebaẽ: vbi sic eadẽ & nunc appellaẽ amarenus quæ cerasia habet acria in obsoniis dulcia. Sillius inqt. Quos succo nobilis arbor & dulcis poscit lotos minus hospita baccha. Diximus & de arbore lotho in vltimo de põto: quã aphrica gignit. nã Vlysses: e cyconibus tẽpestate delatus est in aphricã vñ vix abduxit socios q gustauerant fructũ lothi: in quã etiã cõuersos fabulantur. Vñ Oui. iiij. de tristibus. Sic noua dulychio lothos gustata palato illo quo nocuit grata sapore fuit. heliades solis filię dictę sunt. Heliõ græci nos solem dicimus: inde. heliades hæ cũ Phaetontẽ fratrẽ (q antea Eridanus vocabaẽ: & iõ padus in quẽ fluuiũ cecidit fulminatus. Eridanus dict⁹ est) deplorassent in populos cõuersę sunt: siue vt in Buc. idẽ asseruerat in alnos dicens. Atq; solo proceras erigit alnos: Phaethõ eñ Clymenes & solis filius cũ affectatũ paternũ currũ regere nõ posset mundũq; incẽdisset a ioue fulminatus est: & in padũ deiect⁹. Perfide Demophoõ & nũc defende puellã. Phyllis Lycurgi Thracię regis filia Demophoonta Thesei Atheniẽsis filiũ fere naufragũ e bello Troiano redeuntẽ excepit hospitio fouit & classes eius amore capta reparauit: & data de cõiugio fide Demophoon a puella patriã reuisere vno mense rediturus impetrauit: & cũ ꝓmisso tpe nõ rediisset puella tã diu fleuit donec lachryme maturuerũt & in arborẽ demutata est: pleriq; amygdalũ esse volũt. Ply. ait puellã sei amygdalo sine frõdibus suspẽdisse & sternutio autore arborẽ tum de= mum

Heliades

Ille late extense: aerie. i. alte: surgebant primũ patẽtes sup. in valle: inter quas. s. arbores. sup. est lothos alia arbor impia quia socios vlyxis impie tractauit: impia inquit quæ abegit. s. a rõne: socios ithaci. i. ithacensis vlyxis merentis. i. dolentis ob casum sociorũ: dum ipsa hospita tenuit socios Ithaci captos nimia dulcedine: at. i. sed populi sup. aut ali. ni qbus. i. in quas phaetnõ. i. eridanus proiect⁹ insigni curru equorum. s. solis mutauerat artus ambustos luctu. i. p̃ dolore heliades i. solis filię Phaethontis sorores amplexe brachia teneris truncis fundebant velamina candida. i. cortices albicãtes ramis lentis. i. flexilibus. Posterius supple erat arbor phillidos cui demophoon rex athe. reliqt perfidia. i. perfidiã eterna mala lamentandi mala dicit perfidia multis modis o perfide demophoon defende & i. etiã nũc puellã. s. Phillida: quã comitabanẽ quercus carmina fatalia; s. in dodona dantes quercus date ante vitę. i. victui q̃ semina cereris: sulc⁹ triptolemi. i. q̃s ille fecit mutauit: illas. s. quercus aristis pinus magnũ decus naui argiuę. s. argoe edita seu adddita his decorat proceras syluas hirsuta per artus appetit contingere montibus aeriis astra.

mum viruisse cũ reuersi Demophoõtis cõiugis sensit amplexum: amplexu cognito flores simul ac frõdes emisisse licet Ply. dicat nunq; virere arborẽ: ex qua Phillis se suspẽdit: Quercus añ datæ. Ceres vt Ply. est autor frumẽti vsum dedit & leges prima adiuenit: iõ legifera est dicta antea eñ rudis mortalitas glãdib⁹ vescebaẽ: Triptolem⁹ vt idẽ ẽ autor bouẽ & aratrũ reperit vt alii volũt briges Atheniẽsis: Oui. i. iiij. de põto ait: Quis mel aristeo qs baccho vina salerna: Triptolemo fruges poma dat alcinoo. Ceres.

Ilicis & nigræ species: & leta cupressus:
Vmbroseq; manẽt fagus: hederæq; ligantes
Brachia: fraternos plãgat ne populus artus:
Ipsæq; excedũt ad summa cacumina lentæ.
Pingũtq; aureolos viridi pallore corymbos.
Quis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cãtus.
His suberat gelidis manãs e fontibus vnda
Quę leuibus placidũ riuis sonet orta liquorem
Et q̃q̃ geminas auium vox obstrepit aures
Hãc querule referunt voces: quis nãtia limo
Corpora lympha fouet: sonitus alit aeris echo
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
Et circa passim fessæ cubuere capellæ.
Excelsiq; super dumis: quæ leniter afflãs
Aura susurrãtis possit confundere venti.
Pastor vt ad fontes densa requieuit in vmbra:
Mitem concepit proiectus membra soporẽ.
Anxius insidiis nullis: sed lentus in hærbis
Securo pressos somno mãdauerat artus:
Stratus humi dulcẽ capiebat corde quietem:
Ni fors incertos iussisset ducere casus.

ASCENSIVS.

¶Ilicis & nigre. Eandẽ rem ꝓsequiẽ describẽs videlicet variũ ornatũ ex arborib⁹ additurus symphoniã & cõcentũ auiũ & fontiũ iucũda murmura grataq; tẽperię. Bene aũt dicit ramis patulis. qã patulũ dr̃ q̄ semper patet aut pandiẽ: vt rami arborũ q nũq̄ claudunẽ. patẽs aũt qđ ad tp̃s patet vt docuit Seruius ad illud Tityre tu patule recubãs sub tegmine fagi. Excelsisq; sup dumis More suo super vbi nõ est motus cũ ablatiuo cõstruit: vt in Buc. Tu tñ hac mecũ poteris requiescere nocte fronde super viridi. Idẽ tñ in ęnei. i. dixit fama sup ethera notus. Qđ nos sequimur. ¶Ordo aũt est species ilicis nigre: & cup̃ssus lęta. i. letitiæ affectrix & fag⁹ vmbrosę qa ramosę: & hedere ligantes brachia. i. ramos ne pp̃ls. s. arbor in quã sorores Phætõtis transformatę sunt plãgat art⁹ fraternos. i. phaetõtis fratris & ipse. s. hedere lẽte excedũt ad summa cacumina: & pingũt viridi palore: corymbos. i. fructus suos aureolos. i. sublucidos qs. i. qbus adderat myrth⁹ nõ nescia. i. cõscia fati. i. mortis. At. i. sed volucres residẽtes sup. i ramis patulis edũt i. exprimũt dulcia carmina resonãtia p varios cãtus. i. canẽdi modulos. Vnda manãs e fontibus gelidis. i. sub frigidis: suberat his i. erat sub his auibus in dumis residẽtibus q̃ orta riuis lenibus sonat. i. sonãdo indicat liquorẽ placidũ. Et q̃q̃ vox auiũ obstrepit. i. strepitu cõcutit geminas aures: voces q̃rule. i. q̃renti sile referunt hanc. s. vndã aut strepitũ eius: qs. i. qbus fontib⁹ lympha fouet corpa pisciũ natantia limo. i. sup limũ & echo alit sonit⁹ aeris & cuncta. s. loca fremũt cicadis argutis. i. stridulis & sonoris ardore. i. ꝓpter ardorẽ vt in Buco. sole sub ardẽti resonãt arbusta cicadis. Et capelle fesse cubuere passim. circa. s. pastorẽ aut in circuitu & sup dumis excelsis q̃. s. oia aura vẽti susurrãtis. i. obmurmurantis & sonantis leniter afflans. i. spirans leniter. possit cõfundere. i commiscere vt. i. postq; pastor requieuit ad fontes in densa vmbra proiectus membra. i. habens membra proiecta cõcepit soporem mitem. i. tranquillum. Nullis. i. non vllis. i. non anxius vllis insidiis: sed lentus: in hærbis: mandauerat artus pressos securo somno: & stratus humi capiebat. id est cœpisset corde. id est etiã animo quietem dulcem. i. placidam ni. i. nisi fors. i. fortuna hoc est euentus fortuitus iussisset ducem. s. ad eum casus incertos. ASC. Ordo.

DOMITIVS.

¶Ilicis & nigræ: Ilex arbor duplex: sed hæc de qua poeta loquiẽ a grecis smilaces folia habet siña oleæ: glandẽ paruã. Myrt⁹ nõ nescia veteris fati: myrtus in tumulũ adhibebaẽ: & prio visa vt meminit Theophrast⁹ in tumulo Elpenoris naui Vlyssis gubernatoris: & ideo Ver. in Polidori tumulo eam natã dixit Ply. aũt refert in veliterno myrtus est conspicue magnitudinis manu prioris aphricani sata: subest specus in quo manes eius custodire draco traditur: & ideo myrtus non est nescia fati. id est mortis. DOMI Ilex. Myrtus.

ASC. Ordo.

¶Nã folitũ &c. Docet q̃s caſus fortuitus requiẽ paſtoris turba=
uit p̱ interuentũ.ſ.ſerpẽtis.¶Ordo eſt.Nã ſerpẽs immanis macu
latus corpore vario.i.p̱ corpus variũ:& voluẽs ſup.ſe ad tp̃s ſoli
tum.i.cõſuetũ ſup.in iiſdẽ tractib⁹ in q̃bus.ſ.paſtor cubabat dor
miẽs vt.i.p̃m q̃ ipſe merſus in limo ſub magno æſtu ſyderis.ſ.ca
niculæ:aut ſolis ardẽtis:& grauis.i.magnus:aut moleſtus.i.car=
pẽs lingua vibrãti:obuia.i.q̃cũq̃ obiecta videlicet aera(vt ſit p̱
appoſitionẽ dictũ:nã aera.i.obuia grãmatica nõ patiť) torq̃bat
motibus.i.volutationibus(aut mõtibus.i.a mõtibus:ſed ſi in li
mo quõ in mõtibus)late.i.p̱ latum orbes.i.anulos ſuos & ſpiras
ſquamoſos. Auræ tollebãt.i.erigebãt & vires dabãt ſup.eũ & ei
ad oia vehemẽtis niſus.i.p̱tinẽtia ad vehemẽtẽ niſum aut nixũ:
& ita ipſe voluẽs iã magis atq̃ magis.ſ.ſic adiutus ab auris: cor=
pus reuolubile:attollit pectus fulgoribus nitidis.i habẽs fulgo=
res nitidos & caput attollit ſe ſublimi ceruice:cui.ſ.capiti criſta
edita.i.eminẽs & extãs ſup̱ne.i.deſuper maculať.ſ.lubricitate lu
cẽs amictu purpureo.i.ſanguinolẽto:& lumina flãmãtia.i.oculi
igniti micãt aſpectu toruo:& ſup.ſerpẽs metabat.i.demetiebať ſi
cut caſtramentare volẽs loca circũ.i.in circuitu:tũ.i.deinde: ipſe
ingẽs videt ducẽ gregis.i.paſtorẽ recubare aduerſum.i.in aduer
ſa regione & inſtat acrior:& ipſe diffundẽs.i.diſp̱gens lumina.i.
viſum:intẽdere.i.intẽdebat ſup.ea aut eũ & arripiẽs ſæpius ob=
uia toruo.ſ.aſpectu infrẽdere.i.infrẽdebat aut ifrẽdere cœpit q̃.i.
q̃a q̃ſq̃ veniſſet ad ſua vada:& cõparat arma naturæ.ſ. venenũ:
aut dẽtes vñ ardet mẽte:furit ſtridoribus:intonat ore:& torqueť
flexibus.i.reuolutibus aut anulis orbis.i.gyri corporis verſis.i.
circũactis:guttæ ſanguineæ manãt.i.diſtillãt vndiq̃ p̱ tractus.i.
vbi corpus lubricũ trahebat:& rũpit fauces ſpiritibus.i. crebris
& magnis flatibus quo.ſ.ſerpẽte parãti cũcta.ſ.naturæ arma ad=
uerſus paſtorẽ:alũnus paruulus.i.culex quẽ paſtor alere ſolebat
flatu & ſanguine:ꝓpior humeros.i.ens valde ꝓpe humeros:cõ=
terret hũc.ſ.paſtorẽ & monet vitare mortẽ:nãq̃ qua ſup.parte lu
mina deducta p̱ culmina.i.oculi apti p̱ ſummitates pandebãt.i.
aperiebãt genas.i.receptacula lachrymarũ & ſinus oculoꝝ:gem
mis.i.pupillis oculoꝝ in morẽ gẽmarũ relucẽtibus & formatis:
ac ꝓ.i.qua papula.i.pupilla naturæ ſenioris erat icta.i.p̱cuſſa læ
ui telo.i.modico aculeo culicis:tũ.i.tũc:ipſe paſtor furibũdus ꝓ
ſiluit : & miſit morti.i.ad mortẽ illũ.ſ.culicẽ paruulũ obtritũ.ſ.
digitis aut palma cui ſpũs.ſ.vitalis diſſitus.i.reſolut⁹ exceſſit oĩs
ſenſus tũ.i.deinde:paſtor ſup.reſpexit cominus.i.de ꝓpe ſerpen
tẽ tenẽtẽ lumina.ſ.firma vt noceat inde.i.deinde ipſe impiger.i.
ſtrẽnuus & ſup.exanimus vix cõpos.ſ.ſui mẽte.i.aĩo efugi.ſ.a ſer
pẽte & detraxit ab ore ſerpẽtis dextra.ſ.ſua trũcũ validũ.ſ.quẽ ſer
pẽs ferociẽs arripuerat.Qui.i.q̃s aut qualis caſus ve ꝓ vel qđ nu
mẽ deoꝝ voluit dubiũ ſup.eſſe ꝓdere.i.manifeſtare:ſed voluit:
ſcilicet caſus aut deus:tales.ſ.hoĩes ſimplices vt paſtores vincere
horrida mẽbra voluẽtia:i.volubilia draconis ſquamoſi:aut vol
uẽtis.i.agitãtis ſe atq̃ reluctãtis crebris ictibus:& petẽtis.i.inua=
dẽtis paſtorẽ.ſ.fede.i.immaniter:ictibus feris.i.ferocientis beluę
ſimilibus aut feri.ſ.draconis ferociẽtis.Qua.i.ea parte ſup.peten
tis qua criſte cingũt tp̃a.i.partes medij capitis inter verticẽ & au
rẽ & q̃.i.q̃a ipſe ſerpẽs erat tardus oĩ lãguore remoto.i.de natura
ſua ſine lãguore extrinſeco aut egritudine extrinſecus ꝓueniẽte:
aſpiciẽs neſcius.i.quaſi ignarus & imbellis ac repugnare neſci⁹:
q̃a.ſ.timor obcæcauerat.i.hebetauerat artus hoc.i.tãto minus im
plicuit mẽtẽ.ſ.paſtoris formidine dira.i.deoꝝ ira ꝓueniẽte: hoc
eſt tãto aĩoſior erat paſtor quãto ſerpẽs hebetior & tardior effect⁹
quẽ.ſ.ſerpẽtẽ cæſum poſtq̃ paſtor ſup.vidit lãgueſcere.i. defice=
re lãguore mortis:ipſe ſedit.i.ceſſauit & requieuit.

Nã ſolitum voluens ad tẽpus tractibus iiſdem
Immanis vario maculatus corpore ſerpens,
Merſus vt in limo magno ſub ſyderis æſtu:
Obuia vibranti carpens grauis aera lingua:
Squamoſos late torquebat motibus orbes,
Tollebant auræ vehementis ad omnia niſus,
Iam magis atq̃ magis corpus reuolubile voluens
Attollit pectus nitidis fulgoribus:& ſe
Sublimi ceruice caput:cui criſta ſuperne
Edita purpureo lucens maculatur amictu:
Aſpectuq̃ micant flammantia lumina toruo:
Metabat ſeſe circum loca:tum videt ingens
Aduerſum recubare ducem gregis:acrior inſtat
Lumina diffundens intendere:& obuia toruo
Sæpius arripiens infrendere:q̃ ſua quiſq̃
Ad vada veniſſet naturæ comparat arma:
Ardet mente:furit ſtridoribus:intonat ore,
Flexibus & verſis torquetur corporis orbis:
Manant ſanguineæ per tractus vndiq̃ guttæ
Spiritibus rumpit fauces:quo cuncta paranti
Paruulus hunc propior humeros cõterret alũnus
Et mortem vitare monet,per culmina namq̃
Qua deducta genas ponebant lumina gẽmis
Ac ſenioris erat naturæ pabula:telo
Icta læui tum proſiluit furibundus:& illum
Obtritum morti miſit:cui diſſitus omnis
Spiritus exceſſit ſenſus:tum torua tenentem
Lumina reſpexit ſerpentem cominus,inde
Impiger exanimus vix compos mente refugit
Et validum dextra truncum detraxit ab ore:
Qui caſus ſociaret opem numenve deorum
Prodere ſic dubium voluit:ſed vincere tales
Horrida ſquamoſi voluentia membra draconis
Atq̃ reluctantis crebris fœdæq̃ petentis
Ictibus oſſa feris cingunt:qua tempora criſtæ,
Et quod erat tardus omni languore remoto,
Neſcius aſpiciens timor obcæcauerat artus
Hoc minus implicuit dira formidine mentem
Quem poſtq̃ vidit ceſum langueſcere:ſedit,

DOMITIVS.

DOMI. Echo.

¶Corpora lympha fouet ſoni.alit.ec.Echo vocalis nympha gar
rula ad modũ de multis verbis id habet vt nouiſſima tm̃ referat:
Iuno cũ poſſet multas nymphas cũ Ioue dep̃hẽdere iſtius ſæpi⁹
loquacitatẽ dũ fugerẽt nymphæ retardata:qđ aĩaduertẽs Iuno
fecit vt cũ in fine loquẽdi voces ĩgeminaret audita verba repor
tet.Hæc em̃ Narciſſum Lyropes & Cephiſi filium tũ.xvj. annũ
agentẽ adamauit.cui cũ vagareť forte p̱ deuia rura ſæpe loq̃ cona
ta:natura repugnãte deſtitit:expectabat em̃ vt ille prius emitte=
ret vocẽ:tãdẽ ſeductus a fidis comitibus exclamauit puer ecquis
adeſt:idẽ rñdet echo:ſtupet hic & cõuerſus in oẽs partes iterũ huc
veni inq̃t:nõ minus illa iterat:tandẽ puer hic coeamus.i. conue
niamus dixit:libentius reſponſura nulli immo coeamus retulit
Echo:& egreſſa e ſiluis eĩt vt inijceret manus ſperato collo. Fu=
giens puer cõplexum. Ante ait emoriar q̃ ſit tibi copia nr̃i & ſic
qđ fuerit

quod fuerit ſpreta pudibunda tecta frondibus in ſiluis latet
& antris:& dolore macieq̃ conſumpto corpore:ex ea tamẽ vox
ſuperfuit:oſſa vero in ſaxa conuerſa ſunt.Succus corporis ĩ aera.
Tollebant auræ vehementis. Tollere eſt inferre vel eleuare. Ver
gi.iij.Georgicorum. Tollentemq̃ minas & cærula colla tumen=
tem.& in primo æneid.Et mulcere dedit fluctus & tollere ven=
to : auræ enim vires inferebant & eum ad omnia agilem fa=
ciebant.

DOMITIVS.

DOMI. Equi noctis diei ſolis lunæ.

¶Iã quatit : & biiugis oriens ere
bo cit equos nox: eq̃ noctis ſunt
nigri:diei cãdidi:ſolis ruffi : lu=
næ alter niger alter albus. Põp.
autẽ nullos lunã hr̃e dixit. Nox
eſt vmbra

Iam quatit:& biiugis oriẽs erebo cit equos nox
Et piger aurato veſper procedit ab œta:
Cum grege cõpulſo paſtor duplicãtibus vmbris

ASCENSIVS.

ASC.

¶Iã quatit &c.Recitat quõ irruẽ
te nocte paſtor iterũ ſopore ob=
rutus eſt atq̃ illi ſpũs culicis mi
rũ in modum plãgẽtis apparuit
atq̃ oñdit ſibi mortẽ ꝓ bñficio
vitæ

Vadit:& infessos requiem dare cōparat artus:
Cuius vt intrauit leuior per corpora somnus:
Languidaqꝫ effuso requierūt membra sopore:
Effigies ad eum culicis deuenit:& illi
Tristis ab euentu cecinit conuicia mortis.
Inquit:quid meritis ad quæ dilatus acerbas
Cogor inire vices:tua dum me charior ipso
Vita fuit:vita rapior per inania ventis.
Tu lentus refoues iucunda membra quiete
Ereptus tetris e cladibus:at mea manes
Viscera letheas cogunt tranare per vndas.
Præda charōtis agor:vidi vt flagrātia tædis
Lumina collucent infernis omnia templis
Obuia tisiphone serpentibus vndiqꝫ compta:
Et flāmas:& sæua quatit mihi verbera pœna
Cerberus:& diris flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc atqꝫ hinc arēt cui colla reflexis:
Sanguineūqꝫ micant ardorē luminis orbes.

Ordo. ⁋ vire illatā. ¶Ordo est. Nox orēs.i.nascēs erebo.i.a tenebris infernis quatit equos bijugis.i. binos iugū ducētes & cit.i.excitat eos.i.iā nox appropinquauit & vesper piger.i.serus & tardus: qa erat tpe quo dies lōgi sunt & vesper.i.hesperus seu stella venens tardius apparet tunc em̄ culices pcipue mordent procedit ab oeta mōte thessaliæ aurato.i.aureis radijs circunfuso:cum.i. qn̄ pastor vadit.s.in requiem suam & hoc grege cōpulso.s.ad septa seu ouilia sua & vmbris duplicantibus.s.se. vn̄ in Buc. Maioresqꝫ cadūt altis de mōtibus vmbræ. & cōparat.i. simul parat hoc est ptendit dare.i.immittere requiē in artus fessos per cuius corpora i.mēbra vt.i.postqꝫ.somnus læuior.i.aliqꝫtulū tenuis & modicus vt solet esse egrotis & difficulter requiescētibus:qbus videlicet varia apparent fantasmata qꝫ p.i.membra languida requierunt sopore effuso.i. super ipsa: effigies.i.simulachrū culicis deuenit ad eū:& ipsa tristis ab euētu mortis.i. qa ob beneficiū interemptus erat:culex cecinit illi.s.pastori conuicia.i.opprobria & cōtumelias:& sup.inqt qd meritis sup.rependit̄:aut qd meritus sup.sum:sed syllaba licēter poneret̄ dicēdo meritus: ad q̄.s.mala:ego dilatus.i.reseruatus cogor inire acerbas vices.s.inferoꝶ: dū tua vita fuit charior me ipso.i. qꝫ vita mea:ego rapior.i.eripior vita.s.mea ventis.i.a ventis:per inania.s.loca aeris quæ vulgus inania putat. Tu lentus.i.ociosus & prostratus refoues mēbra quiete iucūda.i.placida & delectabili ereptus.i.liberat⁹ per me e cladib⁹ tetris.i.diris.s.infernalibus qbus immersus fuisses: at.i.sed manes.i.inferi cogunt mea viscera.i.simulachrū corporis mei tranare per vndas letheas.i.ipsius lethes:fluuij obliuionis apud inferos:per quē intrātes anime ad inferos secundū gentiles obliuiscuntur oim quæ dulcia erant apud superos & redeuntes ad nos obliuiscunt̄ oium quæ passe sunt aut viderūt apud inferos. Ego agor.i.impellor existens prēda Charontis.i.portitoris sic dicti qui cymba sutili traducit animas vt dictū est in sexto ex superstitione ægyptioꝶ.vidi:qa apud charōta fuerat:sed nō poterat trajci qa sepultura carebat vn̄ in.vj.de talibus dictum est. Centum errant annos volitantqꝫ hęc littora circū: vidi ergo: vt.i.qualiter oia lumina collucēt tēplis infernis (sic enim calderinus legit:cū alij scribant infeitis) flagrantia.i.ardentia tedis.i.quicunqꝫ visunt̄ apud inferos habēt oculos ardētes fumoso igni & a teda pcedit: tisiphone.i. furia illa infernalis vltrix & ab vltione dicta:compta vndiqꝫ serpentibus.i.habens p comis serpentes & p crinibus angues quatit mihi.i.ad terrorem meum & flammas & sæua verbera: & cerberus sup.est pœna & ora.s.ei⁹: quia tria habet:flagrant.i.ardent diris latratibus: cui scilicet cerbero cani tricipiti colla arēt. aut horrent hinc atqꝫ hinc.id est vtrinqꝫ anguibus reflexis & orbes luminis. id est pupille oculorum micant.id est micando emittunt:ardorem sanguineum.id est sanguinei coloris.

⁂ est vmbra terræ: nā cū terra opponit̄ soli nox est. Et nisi interueniat sol vt catull⁹ dixit nox est. Et p.a.v.p. ab oeta: oeta thessaliæ mons q mare attingit versus Atticā regionē in quo cōbustus Hærcules fuit a quo sol orit̄ occidēte em̄ sole stellas credunt oriri sicut mane sol exoriri v̄r ab ida troadis mōte vt Lucr. ait. Oeta.
Vesper: vt meminit. M. Varr. a plauto vesperugo dr̄ vt vespere vesperugo vespere vergiliæ occidunt. A Pacuuio lucifer iubar qꝫ ꝙ iubata sit stella. Tp̄s īvtrūqꝫ vesperū. & luciferū volūt tp̄s esse noctis: sed Catullus docebat oēs tenebras noiare noctē. erept⁹ tetris e cladibus: at mea manes: manes dij inferi dicunt̄ ab eo ꝙ dicebāt antiq manō hoc est bonum nō ꝙ boni sint: sed qa bonos putabāt qbus aias cōmēdabant: & manes appellauerūt: hic immane nō bonū.i.horrendū & asperū dr̄. Dehīc etiā mane dici principiū dr̄: qd̄. M. Var. approbat & ab eo ꝙ cū manat ab oriēte dies ab eo & hoies dictu sūt nā a luce & mane apud romanos dicti sunt & Lucij & Manij. Lumina collucent infernis: templum tribus modis dicit̄: vt. M. Varr. asserit ab natura ab auspicijs ab similitudine natura in cœlo ab auspicijs in terra. ab similitudine sub terra in cœlo tēplū dr̄ vt in Hecuba magna templa cœli tum cōmixta stellis splēdidis. In terra vt in periboea scrupea saxa Bacchi templi prope egrediuntur. Sub terra vt in andromacha acherusia tēpla alta orci saluete infera. Quod cœli est quattuor partibus dicitur sinistra ab oriēte: dextera ab occasu: antica ad meridiem postica ad septentrionem: Sub terra templum a terendo circa cœlum qua tuemur dictum est templum.
Vesper. Iubar. Manes.

Heu quid ab officio digressa est gratia? cum te
Restitui superis læti iam limine ab ipso
Præmia sunt pietatis vbi? pietatis honores
In vanas abiere vices:& rure recessit
Iustitiæ prior illa fides:instantia vidi
Alterius sine respectu mea fata relinquēs:
Ad pariles agor euentus:fit pœna merenti.
Pœna fit exitiū:modo sit cū grata volūtas
Existat par officium:feror auia carpens:
Auia cimerios inter distantia lucos:
Quē circa tristes densentur in oīa pœnæ.
Nam victus sedet immanis serpentibus othos
Deuictum mœstus procul aspiciens ephialten:
Conati quondam cū sint incendere mundum
Et tityos latona tuas memor anxius iras
Implacabilis ira iacet viui alitis esca.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Heu qd ab officio. Grauis conquestus culicis dolētis bn̄ficiū a se collatū in perniciē versum cū ad inferos cogat̄ traduci. ex paradoxo vt dixi Pythagore asserentis vnū eūdē spm̄ in hois ac bruti aialis corpe vicissim esse. spūs culicis recēset eos quos apud inferos se inuenturū noscit. Tangēs plurimas hystorias quas qa calderinus nō negligēter explicat erimus ordine & explanatu cōtēti q talis est.
Ordo. Heu dolētis vox qd.i.ad qd & quo: est gr̄a.i. gr̄arum actio aut gratitudo digressa ab officio. Nā vt Cice. docet officiū grati animi est imitari agros feraces qui plus reddunt qꝫ acceperint vn̄ longe discedit ab officio q pro beneficio summam iniuriam reponit cū.i.qn̄quidem: ego restitui te.s.existentē in ipso limine leti.i.mortis.i.cū parum abesses ab interitu per morsum serpētis: restitui te superis.i.auris vitalibus hoc est huic mūdo q respectu inferoꝶ supus est: vbi sunt præmia pietatis.s.meę Honores pietatis abiere in vices va ⁋ nas.i.

DOMITIVS.

¶Auia cymerios: int.d. lucos cymerium fuit vetustissimū oppidum ppe cumas ad acherusiā paludem vbi est descensus ad inferos. ideo cymerios lucos p infernо vsurpauit: Habitauere & illic ppli Cymerij ingredientes cauernas & nō egredientes: nisi nocturno tpe: erant hi sacerdotes dātes oracula deleti a Campano rege cum semel essent mētiti oraculum: Deuict⁹ mœstus pcul aspiciens ephialtē. Aloeus Titanis filius ex vxore Iphimeride violata a neptuno duos pueros gn̄auit Ephialtem & othon hi singulis diebus crescebāt digitū. vn̄ superbia moti Iouē ad pugnam interpellauerūt quare Iuppiter indignatus apud inferos deiectos perpetuis affecit cruciatib⁹: Ver. vj. Aeneid. Vidi & aloidas geminos immania vidi corpora. qui manibus magnum rescindere cœlum Aggressi superisqꝫ Iouem detrudere regnis. Et tityos latona: Tityus Iouis filius ex helcro ocromeni: quia interpellarat Latonam de stupro ad
DOMI. cymeriū Aloeus. Othos. ephialtes Tityus

⁂ actus

Terreor a tantis insistere terreor vmbris:
Ad stygias reuocatus aquas vix vltimus amni
Restat nectareas diuum qui prodidit escas:
Gutturis arenti reuolutus in omnia sensu.
Quid saxum ꝓcul aduerso: qui mōte reuoluit?
Contēpsisse dolor quē numina: vincit acerbus
Ocia quærentes frustra sub lite puellæ
Ite quibus tædas accendit tristis erynnis:
Sic hymen prefata dedit connubia mortis?
Atq; alias alio densat super agmine turmas
Impietate fera: cum cernam colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis.
Iam pandionias miserandas prole puellas:
Quarū vox querula est: supat q; bistonius rex
Orbus epops mœret volucres euectus in auras.
At discordantes cadmæo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt: infestaq; lumina corpus
Alter in alterius iamq; aduersatus vterq;
Impia germani manat q; sanguine dextra.

☙ a ctus ad inferos ab Appolline dat pœnas: nā eius semꝑ cōsumptum renascens iecur vultures diripiunt. Ad stigias reuocatus aquas Tantalus Iouis filius rex paphlagonię Ioui: Mercurio & Cereri hospitio acceptis filiū Pelopem epulandū dedit. Abstinuere dij. Ceres brachiū quod deuorauerat restituit eburnum: patrem dij apud inferos hoc affecere supplicio vt sitiens aquā quā habet ad mentū nō possit degustare & esuriens poma supra ceruicē pendētia excerpere nō possit. Alij volunt iō dare pœnā Tantalum q; admissus ad deorꝝ secreta: & mistica sacra ea vulgarit. Quid saxum ꝓcul aduerso q mōte reuoluit. Sisyphus Corinthi q̄ tunc ephyre dicebaṫ rex æoli filius: & Creōtis pater hospites coactos cū illi pedes lauarēt nacto tp̄e in eo opere p̄cipitabat in mare. quare apud inferos saxū a mōtis vertice ad radices p̄ceps cōtinuo: deinde & ī sublime euoluere coactus est. hūc Theseus vicit. Ocia q̄rentem fru. sub li. pu. Danaus Beli filius .i. filias ægypti fratris totidē filijs cōiuges dare negās ex ægypto pulsus primo magna naui argos nauigauit: & Steneleo pulso argis p̄fuit. ęgyptus filijs inseq iussit ac ne rediret nisi interempto fratre. Danaus vt se liberaret promisit nuptias: admonuit vero filias: vt noctu maritos trucidarent: omnes efficiunt præter Hypermestrem quę lino siue linceo pepercit. Sic hymen præfata: hymen Bacchi & veneris filius vt Capella tradit desperans puellæ connubia per littora solus vagabatur: piratæ qui ad sacra eleusinæ Cereris proficiscentes virgines rapuerant: capiunṫ & puellæ liberantur in primis Hymen Athenas veniēs hoc detulit. & nuptias ob beneficium a matre puellæ impetrat quam ob fœlicitatem vt in nuptijs Iunonis in memoriam Hymen vocarent Athenienses constituere vt apud Romanos Thalassio Anxia sollicitis meditantem vulnera natis: Medea Otæ regis colchorum ex Perse filia: q; Iason eius vir creusam Creontis regis corynthiorum filiam in vxorem acceperat: sese spretā ægre ferens viro coram duos natos Dyndimum & Thessandrum interemit relicto thessalo: a quo Thessalia dicta est: Hinc euecta draconibus ad Aegeum fugit. Iam pandionias miseranda &c. Pandion Athenarum rex filiam Prognem Thereo Thraciæ regi seu Megare vxorem dedit hic alteram eius sororem stuprauit: qua re cognita Progne vna cum Phylomela sorore Ithin filium epulādum patri Thereo posuerunt: quærit Ithin pater sæpius inter cœnandum. Progne ait quē petis intus habes. Philomela vero pueri cruentum caput offert: & repulsa mensa ambas ense insequitur & sic sese præcipitantes præ dolore Progne in hyrundinem: Philomela in auem lusciolam Ithis in carduellum seu fasianū. Thereus in cristatam auem: quæ regum decus ostentat vertitur nomine epops. vnde Ouidius meta. lib. vj. Vertitur in volucrem cui stant in vertice cristæ. Prominet in modicum pro longa cuspidē rostrum Nomen epops volucri facies armata videtur. At discordantes. Laius Cadmi pronepos Aedipodem generat Aedipodes Etheoclem & Polinicem ex Iocasta propria matre eos reliquit: vt alternis regnarent annis. Etheocles polinici regnum non restituit: sed exulem facit confugit ad adrastum argiuorum regem & accepta filia argia in vxorem conspirantibus cum eo Thideo Parthenopeo Adrasto amphiarao. Hippomedonte: & Capaneo regibus: qui pari fato occubuere præter senem Adrastum: Polinices autem mutuis vulneribus cum Etheocle: fratre occubuit in duello. mansitq; defunctis discordia. Nam cum cremarentur pyra sese in duas diuisit partes.

Tātalus. Sisyph⁹. Ephyre. Danaus. Egyptus Belides. Hymen. thalassio Medea Thessal⁹ Pandiō. Progne. philomela. Tereus Ithis. Epops. Laius Aedipodes. polinices. Aetheocles.

☞ nas.i. oīs pietas euanuit & in nihilū redacta est & illa prior i. prisca fides iustitiæ. s. astreæ q̄ erat apud antiquos tp̄e Saturni recessit rure: qa vt dicit Oui. vltima cœlestū terras astrea reliq. qđ & in Georg. testaṫ poeta ego vidi. i. consideraui: fata. i. mortē alterius: instātia. i. imminētia. re linquens mea fata sine respectu. i. cōsideratione. i. nō habēs respectū ad mortē quę p hoc mihi immineret. Ego agor nūc ad euētus pariles. i. cōsilēs q illi nō euenerunt sed euenissent: pœna. i. supplicium fit merēti. s. beneficiū & pœna fit exitiū. i. redact⁹ sum in exitiū. i. exitū vite per pœnā quā ꝓ bñfacto rependo: cū. i. q̄nquidem volūtas grata sit mihi. i. cū libens & volens beneficiū impēderim: existat sup. p̄cor: aut par est vt existat officiū par. i. cōsimile: vt. s. liberer ab interitu: ego feror. i. auferor: carpēs auia. i. loca inaccessa sine via auia dicit distātia inter lucos cimerios. i. cumanos vbi ad īferos accessus est aut lucos inferos ad quos p cimeriū perueniṫ circa quē. s. me pene tristes denseṅt. i. accumulanṫ & stupanṫ in oīa. s. circūiacentia. nam othos fili⁹ aloei immanis. i. horrendę magnitudinis & crudelis sedet victus serpentibus. Bene sedet quasi non abiturus. vnde in. vj. sedet eternumq; sedebit infœlix theseus: sedet dico mœstus aspiciēs procul ephialtem fratrem suum deuictum. i. etiam victum. Cum. i. quandoquidem ipsi sint conati quondam incendere mundum & tityos. i. alumnus terræ o latona mater Apollinis: memor. id est memorās tuas iras vt sit græca locutio existēs anxius iacet scilicet prostratus vnde in. vj. per tota nouem cui iugera corpus Porrigitur existens esca alitus viui scilicet vulturis inde fatigabilis quia ira sup. tua est implacabilis: aut iacet ira tua implacabilis. Ego terreor insistere. i. progredi terreor, inquit a tantis vmbris. Vix ille qui prodidit escas nectareas. i. cum nectare sumendas: diuum. i. diuorum scilicet Tāltal⁹ reuocat⁹ ad aquas stygias. i. stygis paludis infernalis de qua in. vj. satis dictum est. vix restat amni infernali quem mento tenus habet reuolutus in omnia. i. in omnem partem: sensu gutturis arenti. i. desiccato: quid sup. dicam de illo scilicet sisipho qui reuoluit procul saxū scilicet de monte aduerso quem dolor acerbus. i. stimulus conscientię: vincit. i. conuincit & accusat contempsisse numina. i. deos. O puellę scilicet bellides querentes frustra ocia. id est cessationem ab infundendis aquis sub lite. id est contentione quibus tristis erynnis. id est furor accendit tedas scilicet maritales. id est acuit furorē in maritos quos occidistis: ite. id est discedite a me quasi dicat triste est vos videre. Sic. i. sic ne hymen scilicet deus legitimarum nuptiarum dedit cōnubia mortis præfata. id est fatalia: atq; densat. i. accumulat alias turmas. i. copias quinquaginta fratrum vno dempto super alio agmine. id est aggerendo agmen super agmen: impietate fera. id est beluina aut ferοci: cum ego cernam colchida. id est medeam colchorum regis filiam. & est patronymicum a patria matrem meditantem natis. id est filijs suis Dyndimo & Thessandro sollicitis. i. anxijs. vulnera anxia & cum cernam iam puellas pandionias scilicet prognem & Philomelam: miserandas prole scilicet Ithi aut Ithylo: quarum vox est querula q;. id est quia rex Bistonius. id est thracius scilicet thereus superat. id est superuiuit existens orbus scilicet filio quem comedit: & ipse epops. id est effectus talis auis mœret. id est queritur aut dolet euectus in auras volucres. id est velociter transibiles & cedentes. at. id est sed fratres cadmeo sanguine. id est propagati a cadmo rege Thebarum scilicet Etheocles & polinices discordantes. id est qui discordes vixerunt: ferunt iam. id est in morte lumina truculenta & infesta. id est oculos diros & infensos existens iam vterq; aduersarius alter in corpus alteri⁹: q;. id est quia dextera impia manat. id est distillat sanguine germani. s. fratris altera alterius.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Eheu mutandus nunq; labor. Terret culicis simulachrū eterna apud inferos detentio ac immorandi necessitas: quo magis nos arguendi simus si eas res nos nō cōmoueat recitatq; q̄ ordine fere ī sexto ꝓcessit heroidas. i. mulieres nobiles ceterosq; q impatiēter ☞ amauerunt

Eheu mutandus nunq̄ labor: auferor vltra
In diuersa magis distantia limina cerno:
Elysiam tranandus agor delatus ad vndam.

Obuia

Obuia tisiphone comites heroidas vrget
Aduersum perferre faces. alcestis ab omni
Inuiolata vacat cura: q̄ seua mariti
Hic calcedonias admeti cura morata est.
Ecce ithaci coniunx semp̱ decus vna charontis
Fœmineū cōcepta decus manet: & ꝓcul illam
Turba ferox iuuenum telis confixa procorū:
Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit:
Pœnaq̄ respectus: & nunc manet orpheus in te:
Audax ille quidem qui mitem cerberon vnq̄
Credidit: aut vlli ditis placabile numen.
Nec timuit phlegetōta furentē ardētibus vndis
Nec mœsta obtentu Ditis ferrugine regna.
Defossasq̄ domos: ac tartara nocte cruenta
Obsita: nec faciles ditis sine iudice sedes:
Iudice: qui vitæ post mortem iudicat acta.
Sed fortuna valens audacem fecerat orphea.
Iam rapidi steterant amnes & turba ferarum
Blanda voce sequax regionē insederat orphei:
Iamq̄ vnam viridi radicem mouerat alta
Quercus humo: steterant amnes: syluæq̄ sonoræ
Spōte sua cantus rapiebāt cortice amara
Labentes biiuges & iam per sydera luna
Pressit equos: & tu currentis menstrua virgo
Auditura lyram tenuisti nocte relicta.
Hæc eadem potuit ditis te vincere coniunx
Eurydicenq̄ vltro ducendam reddere: nam fas
Non erat inuitam: nec diuæ exorabile mortis.
Illa quidem nimium manes experta seueros
Præceptum signabat iter: nec rettulit inter
Limina nec diuæ corrupit limina lingua:
Sed tu crudelis: crudelis tu magis orpheu
Oscula chara petens rupisti iussa deorum:
Dignus amor venia gratum si tartara nossent
Peccatū meminisse graue: & vos sede piorum
Vos manet heroū contra manus. hic & vterq̄
Aeacides: peleus namq̄ & telamonia virtus
Per secura patris locitantur numina: quorum
Connubiis venus: & virtus iniunxit honorem:
Hunc rapuit feritas: illum nereis amauit.
Assidet ac iuuenis sociatæ gloria sortis.
Alter in excessum referens a nauibus ignis
Argolicis phrygios torua feritate repulsos.

DOMITIVS.

¶ Aduersum perferre faces alcestis ab omni: alcestis seu alceste. Perilei filia nupsit admeto phereorum regi ex quo genuit Eumelum: qui in bello Troiano fuit. hæc contingentem marito mortem ex oraculo cū alii ex propinquis recusarent. spōte subiit. Hic calcedonias admeti. calcedon Megarensiū vrbs est proprie con-

stātinopolim

amauerunt esse fere in primo ordine apud inferos vñ varias tangit & fabulas & hystorias quas cū calderinus graphice ac dilucide satis explicet. ¶ Ordo est. Eheu dolētis interiectio q̄ absolute. i. sine casu ponit̃. vt Eheu qd volui misero mihi. Et eheu q̄ pingui macer est mihi taurus in aruo labor. s. apud inferos nunc mutādus. s. in requiē ego auferor vltra in diuersa. s. loca: & cerno lumina. i. oculos aut potius limina magis distātia. & agor tranādus. i. transuehēdus nauigio: delatus ad vndā elysiā. i. p quā trancitur ad elysios cāpos qui beatorꝝ sunt thisiphone obuia. i. occurrens mihi vrget heroidas. i. nobiles vt dixi & q̄ pene immortalitatem meruerūt puellas ac mulieres amatrices comites. i. q̄ ipsam comitant̃. vrget dico pferre faces. i. tedas amorū aut maritales pferre aduersum. i. ex aduerso: vt earꝝ semp recordarent̃ ac inde torqueant̃: qa cure nō ipa in morte relinquūt vt dictū est in. vi. eneī. Alcestis. s. vxor Admeti regis Thessaliæ inuiolata. i. incorrupta: qa plenā fidē seruauit & legitime amauit: vacat ab oi cura q̄. i. qa seua. i. væhemens cura mariti admeti. i. necessitas moriēdi aut ipsi aut alicui ꝓ ipso: morata. i. imorata est hic calcedonias. i. megarēses q̄ nō idē fecerūt vt scyllā quę Niso patri nō vitā seruauit sed ademit: aut saltē ipm in auē mutari coegit. Ecce cōiunx ithaci. i. ithaceñ. Vlyxis existens vna. i. pcipua: semp decus charontis. s. portitoris: manet concepta decus fœmineū. Et ꝓcul illa. i. ab illa sup. manet aut ꝓcul illā sup. sequit̃ ferox turba iuuenū ꝓcorū. i. ipsam ad cōiugiū expetentiū: cōfixa telis. s. cupidinis seu amoris aut curarū nūc apud inferos. Quin. i. qnetiā eurydice. i. cōiunx illa orphei de qua ad finē quarti Geor. plene dictū est misera. i. miseratione digna qa ad castitatē seruandā fugiēs Aristeū in anguē incidit vñ vulnerata interiit recessit sup. a tanto: q̄tū. s. habuerat hic: & o Orpheus vt sit licētiosa declinatio: vctūs ꝓ ntō: aut legatur in genitiuo orpheos vt o eurydice pena respect⁹ orpheos mariti tui: manet &. i. etiā nūc in te. Quidē. i. certe. ille sup. fuit audax q credidit Cerberon. i. canē illū tricipitē infernalē p quē intelligitur triplex potestas Plutonis. mitē. i. benignū & placabilē vnq̄ sicut orpheus videt̃ credidisse cū cōiugē ab inferis repeteret aut q credit numē ditis. i. plutonis: placabile vlli nec timuit phlegetōta: lacum aut fluuiū infernalē ab ardore dictū vñ addit furentē. i. æstuantē vndis ardētibus nec timuit regna mesta ferrugine. i. obscuritate: obtentu. i. in possessione ditis & domos. i. habitationes seu mansiones defossas. i. subterraneas: quasi sub terra fossas: ac tartara obsita: nocte cruenta. i. sanguinolēta & noxia: nec. i. & nō: sedes ditis nō sup. sunt faciles. s. aditu aut abitu: sine iudice qa vt dicit̃ in. vi. nec vero he sine sorte date: sine iudice sedes. Quesitor minos vrnā mouet &c. Sine iudice inqt q vindicat post mortem acta vite. i. q̄ quisq̄ egit in vita sed fortuna. i. prosper successus fecerat orphea audacē. quia amnes. s. inferorꝝ aut ad inferos ducētes rapidi. s. prius steterāt iam. s. ad cantū orphei: & turba ferarum sequax blanda voce. i. ꝓpter blandā vocē: insederat. i. occupauerat regionē orphei. i. qua ipse transire vellet. iāq̄. i. & iā quercus alta mouerat imam radicē sup. in aut ab humo viridi. Nō staret versus si dicat̃ iam orphe⁹ mouerat imam radicē alte quercus qa sic quercus cum sit genitiui casus in us productū exiret & amnes steterant: & syluę sonore: rapiebant iam sua sponte cantus. s. orphei: cortice amara. i. per corticem amarā sic in Buco. Circūdat amare corticis: cum potius masculinū sit vt raptus de subere cortex. Luna pressit. i. repressit & a cursu retinuit etiā equos biiuges. i. bigas trahentes: labentes. s. prius: per sydera. i. signa cœlestia in zodiaco Et tu o virgo menstrua. i. menses distinguens. s. luna: auditura lyram. i. vt audias lyrā Orphei: tenuisti currētis. s. equos: nocte. i. gubernatione noctis relicta: o cōiunx ditis. s. Proserpina: hęc eadē. s. lyra potuit vincere te: & reddere. i. vincere vt cogat reddere vltro eurydicē. s. cōiugē Orphei ducendā. i. abducendā. Nā nō erat fas: nō erat inquā abducere iuitā: & supple numē diue mortis. i. q̄ habet dominiū mortis: videlicet Proserpine: nō erat exorabile. s. p̄cibus sed tñ supabile dulcedine cātus. Illa. s. eurydice: experta manes. i. inferos nimiū seueros. i. rigidos & sequaces veri: signabat iter p̄ceptū. s. a ꝓserpina vt pgeret nec retrospiceret: nec rettulit supple pedē inter limina nec corrupit limina diue lingua. i. nihil gustauit apud inferos: qđ tñ alibi aliter dr̄. Sed tu o Orpheu crudelis. s. p impatientiā amoris q cōiugē osculaturus respexisti: tu inquā magis crudelis petēs oscula chara cōiugis. i. cōiugis chare: rupisti iussa deorꝝ: q. s. iusserūt ne retrospiceres: amor. s. tuus in cōiugē: dignus supple erat venia: si tartara. i. manes nossent gratū. i. grati animi vices: vñ in q̄rto Geor. Ignoscēda qdē scirēt si ignoscere manes. Graue. i. molestū ē supple vobis: meminisse. i. recordari peccatū: qa torquent̃ necessaria recordatione ꝯmissorꝝ: vñ in vi. nimiū meminisse necesse est: & man⁹. i. multitudo q̄ manib⁹ valuit: vtpote heroū manet supple in sede piorꝝ. i. innocētiū: manet dico cōtra vos. i. ex opposito in aduersa regiōe: vterq̄ eacides manet supple hic dicit aūt vterq̄ eacides. i. eaci fili⁹: nāq̄ Pele⁹. s. pater: Achillis alter eacidarꝝ & v̄t⁹ thelamonia. i. ipe thelamō pa

ter Aiacis

Ordo.

Aiacis mater.

Præter Aiacis locitanſ hic p numina patris.ſ.eaci:ſecura.i.facien
tia eos ſecuros:quo&ƺ cōnubijs venus & virtus iūxit honorē: nā
feritas.ſ.bellica:rapuit hūc.ſ.thelamona q primus muros Troia
nos ſub laomedōte trāſcēdit & ob id heſionā laomedōtis filiā &
Priami ſororē meruit: ex qua Teucrū genuit: & ex tribia alcati
Athenieñ. Aiacē. Nereis.i.nympha marina.ſ.thetis:amauit illū
ſcilicet Pelea qui ex ea Achillem genuit. Ac pro &. Iuuenis.ſ. fi=
lius pelei:appoſitorie gloria fortis ſociatæ.i. cōſimilis aſſidet.i.
iuxta ſedet: & alter ſupple iuuenis videlicet Aiax referēs in exceſ
ſum.i.exceſſiue:aut in exceſſu:ignis phrygios.i.troianos ab her=
cule immiſſos:repulſos a nauibus argolicis aut referens a naui=
bus argolicis ignis phrygios repulſos torua.i. immani feritate:
ſup.aſſidet. Et ideo deſcriptionem minime rei: videlicet necis
culicis auget rebus maximis: vtpote geſtis in excidio troianæ vr
bis: per quod oſtendit poeta fertilitatem ingenij ſui: qui res mi=
nimas dilatare & maximas contrahere nouit. Nec tamen imper
tinentes ſi receperimus paradoxon pythagoricum de animorū
in aliena corporis tranſmigratione.

ſtantinopolim fatis condita ſed ſterili loco Calcedonij cæci
appellati q̄ neglexerūt locū fertilē & amœniſſimū: vbi Bizātiū
poſtea cōditū. Ecce ithaci cōiūx ſemp decus vna charōtis: pene=
lope icari ſeu icariōtis filia errātē vlixē cōiugē p decēniū ſumma
caſtitate expectās pcos oēs quos habebat multos & pſerum En
damāta ſumma vna cōitāt ia reppulit. Dicimus icarion & icari=
noiandi caſu. Quin miſera euridice tāto. Eurydice talionis filia
vxor Orphei icta ab angue cū iā inſeqret ariſtæus perijt. Orpheo
dolēti a pſerpina cōceſſa eſt culpa eius ablata: quapropter Eury
dice ad cāpos Elyſios trāſlata eſt & Orpheus apud inferos p ea
dat pœnas. Alter in exceſſum referens a nauibus ignis argolicis
phrygios. Hector pgreſſus ad naues ignē in prā iacere ac ſæuire
incēdijs cœperat: territi græci reſiſtere nō poterāt. Aduoluti oēs
ad genua a Gallis auxilia īplorātes. Hoc tpe rediēs. Aiax e phry
gia ſæuiētē reſpexit. Hectorē primo impetu hoſtē nauibus repu=
lit: & extincto igni ipſum Hectorē ictu ſaxi turbauit: pſtratū eri
puere manibus aiacis Troiani: & ſemianimē tulerunt intra mu=
ros: aiax victor fugiētes inſequebaſ nō ſine magna ſtrage.

O quis non referat talis diuortia belli:
Quæ troiæ videre viri: videreq́ʒ graii
Teucria cum magno manaret ſanguine tellus
Et ſymois: xanthiq́ʒ liquor: ſygeaq́ʒ præter
Littora: cum troas ſæui vos hectoris ira
Viderit in claſſes inimica mente pelaſgas
Vulnera: tela: neces: ignes inferre paratos:
Ipſa magis: nāq́ʒ ida potens feritatis: & ipſa
Datq́ʒ faces altrix cupidis præbebat alumnis
Omnis vt in cineres rhetei littoris ora
Claſſibus ambuſtis flāma lachrymāte daretur.
Hinc erat oppoſitus cōtra telamonius heros
Obiectoq́ʒ dabat clypeo certamina: & illinc
Hector erat troiæ ſummum decus: acer vterq́ʒ
Fulminibus cœlo veluti fragor editur: enſe
Tegminibus: teliſq́ʒ ſuper: ſygeaq́ʒ præter
Eriperet reditus: alter vulcania ferro
Vulnera proiectus depellere nauibus inſtat
Hoc erat æacides vultu lætatus honore:
Dardaniæq́ʒ alter fuſo q̄ ſanguine campis
Hectora luſtrauit victor de corpore: troia
Rurſus acerba fremit: paris hunc q̄ letat: & huius
Alta dolis ithaci virtus q̄ concidit icta:
Hinc gerit euerſos proles laertia currus.
Et iā ſtrymonii rhœſi: victorq́ʒ dolonis
Pallade iā lætatur ouās rurſuſq́ʒ tremiſcit
Pamoicon: aſiāq́ʒ horret leſtrygonas atrox:
Illum ſcylla rapax canibus ſuccincta moloſſis
Aethneuſq́ʒ cyclops illum: metuenda charybdis
Palleteſq́ʒ lacus: & ſquallida tartara terrent.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo.

¶O qs nō referat &c. Quia mentionē fecerat belli troiani facit
digreſſionē p acclamationē dicēs. O qs nō referat.i.nō recēſeat di
uortia.i.diſſenſiones & lites ac certamina aut diluuia a vortice:
talis belli: quæ.ſ.diuortia viri Troiæ videre.i.viderūt & graij.i.
græci videre cum.i.qñ tellus teucria.i.troiana manaret.i.difflue
ret magno ſanguine: & ſymois fluuius ille troianus & liquor xā
ti alterius fluuij iliū pfluētis ſup.manarēt magno ſanguine pter
littora ſigæa.i.maris ſigei in qđ incidunt quū.i.qñ ira Hectoris
ſæui viderit vos Troas paratos inferre mente inimica.i. hoſtili
aio: in claſſes pelaſgas.i.græcanicas vulnera: tela: neces: & ignes
eo ſup.magis: nāq́ʒ ipſa ida.ſ.ſilua pinifera ilio vicina: potēs feri
tatis.i.quæ potuit ſufficere & ſubminiſtrare feritati arma: & ipa
altrix.ſ.tedarū & pinoꝝ: pbebat alūnis cupidis.ſ.incēdij cōmittē
di: faces.ſ.in naues immittēdas: vt oīs ora littoris rhetei: illius p
mōtorij Troiani ad qđ ſtabāt naues græcoꝝ: dareſ in cineres &
hoc claſſibus ambuſtis.i.circūuſtis & flāma lachrymāte.i.aquas
admixtas ligno guttatim ejiciēte. Heros thelamonius.ſ.aiax the
lamonis filius oppoſitus erat cōtra.i.ex aduerſo: hinc.i.ex altera
parte.ſ.græcoꝝ: & dabat certamina clypeo obiecto.ſ.cōtra faces
& tela: & Hector ſummū decus troiæ erat illinc.i.ex altera parte:
ſcilicet Troianoꝝ: vterq́ʒ acer.i.ſtrēnuus ſup.erat: veluti fragor
editur cœlo.i.in aere fulminibus.i.dū fulminat & tonat: ita ſup.
editur fragor tegminibus.ſ.domoꝝ: hoc eſt tegulis: aut in tegmi
nibus.ſ.capitum hoc eſt galeis editur dico enſe & telis ſuper & p
ter ſygea ſup.littora vt ſup. Hector eriperet redit⁹.i.faceret ne re
dirēt ambuſtis nauibus & alter.ſ.aiax proiectus.i.propulſus: in
ſtat depellere nauibus.ſ.græcorum ferro i.per arma ſua: vulnera
vulcania.i.quæ vulcanus hoc eſt ignis inferebat videlicet am=
buſtionē. Aeacides.i.æaci nepos.ſ.aiax: lætatus erat vultu.i.præ
ſe ferebat vultum lætum: hoc honore.i.propter hunc honorem
q̄ hectorem pellere & claſſem defendere potuit & alter ſup. æaci
des videlicet achilles lætus ſup.erat hoc honore q̄ ipſe victor de
corpore: qa animū vincere nequiuit luſtrauit.i.circūtraxit hecto
ra: campis.i.p cāpos: dardaniæ.i.phrygiæ & hoc ſanguine.ſ.eius
fuſo. Troia fremit rurſus.i.ediuerſo acerba.i.acerbe: q̄.i. qa pa=
ris lætat.i.vulnerat.ſ.telis lætalibus hoc eſt mortiferis: hunc.ſ.
Achillem in templo Apollinis: vnde dictum eſt in. vj. Phœbe
graues troiæ ſemper miſeratæ labores Dardana qui paridis dire
xti tela manuſq́ʒ Corpus in æacide: & q̄.i.quia alta virtus huius
ſcilicet paridis: concidit icta dolis ithaci.i.ithaceñ. Vlixis: hinc.i.
hac de cauſa proles laertia.i. Vlixes Laertæ filius: gerit currus
euerſos.ſ.e quibus hoſtes deiecerat: & ipſe iam victor rhœſi ſtry=
monij id eſt regis thraciæ: de quibus primo æneí. dictum eſt: il=
lic videlicet. Nec procul hinc rhœſi niueis tentoria velis Agno=
ſcit lachrymans: prima quæ prodita ſomno. Titydes multa va=
ſtabat cæde cruentus. Ardenteſq́ʒ auertit equos in caſtra: priuſq́ʒ
Pabula guſtaſſent troiæ xanthumq́ʒ bibiſſent: & victor dolonis
Troiani illius qui ad græcos explorator miſſus ab Vlixe inter=
ceptus eſt lætatus iam ouans: pallade id eſt palladio ſurrepto: vt
in ſecundo æneí. dictum eſt & ipſe atrox rurſus id eſt viciſſim &
econuerſo tremiſcit: pamoicon & horret aſiam: vbi ſcilicet peri=
cula paſſus eſt: & leſtrigonas qui carnibus humanis veſcebanſ:
& in quos incidit ſcylla id eſt vorago maris ſiculi: aut per fabu=
lam monſtrum illud marinum rapax id eſt aſſidue miſeros nau
tas cum nauibus ad ſe rapiens ſuccincta canibus moloſſis: id eſt
multum latrantibus quaſi moloſſis: id eſt epyroticis: & cyclops:
ſcilicet polyphemus: ethneus id eſt qui in ethna monte Siciliæ
ipſum deprehendit: & charybdis aliud periculum eiuſdem ma=
ris: metuenda ſcilicet nautis: & lacus pallentes ſcilicet inferni &
tartara ſqualida: id eſt obſcena: terrēt illum ſcilicet Vlyxem qui
tot terruit & inſidijs excepit.

DOMITIVS.

¶Sygæaq́ʒ pter. ſygeū vrbs fuit in littore etiā Auguſti tpe diru
ta in ea nauale achiuoꝝ & portus & achaica caſtra ppe etiā lacus
erat. Ida mons Troadis. Rhetæi littoris ora. Ply. ait mille qngen
tis paſſib⁹ remotū a portu iliū eſt immune: nā oīs rerum claritas
apud poetas extra ſinū ſunt Rhetea littora habitata his oppidis
rheteo: dardania: ariſbe. Etiā ſtrymonij. ſtrymō fluuius thraciæ
eius oſtia ſunt ad radices Athimōtis: rhœſi: rhœſus rex Iouis fi=
lius affinitate iūctus erat priamo: tū mercede conductus auxiliū
ferebat: & prius q̄ copias auxiliares ilio inferret interfectus fuit.
Nā pauloante captus erat Dolon vir troianus: q tort⁹ ab Vlyxe
cōfeſſus eſt affuturū Rhœſum: & oraculo nūciatū ſi eius eq bibiſ
ſent Xāthi aquā fore Troiā æternā & nō poſſe expugnari.

¶Hic &

Hic & tantaleæ generæacus amplus atrida
Assidet argiuum lumen: quo flamma regente
Oris ericthonias prostrauit funditus arces.
Reddidit heu grauius pœnas tibi troia: furenti
Hellespontiacis: obituris reddidit vndis:
Illa vices hominū testata est copia quondam:
Ne quisq̄ propriæ fortunæ munere diues
Iret in æternum cœlū super omne: propinquo
Frangitur inuidiæ telo decus ibat in altum:
Bis repetens argo patriam: ditataq̄ præda
Arcis ericthoniæ: comes huic erat aura secunda
Per placidum cursu pelagus nereis ad vndas
Signa dabat: pars inflexis superata carinis.
Cum seu cœlesti fato: seu syderis ortu
Vndiq̄ mutatur cœli nitor: omnia ventis:
Omnia turbinibus sunt anxia: iam maris vnda
Syderibus certat consurgere: iamq̄ superne
Corripere: & sol: & iā sydera cuncta minantur:
Ac venit in terras cœli fragor: hic modo læta
Copia nunc miseris circundatur anxia fatis.
Immoriturq̄ super fluctu: & saxa capharei
Euboicas: & per cautas cæcaq̄ late
Littora cū phrigiæ passim vaga præda peracta:
Fluctuat æquoreo nunc oīs naufraga fluctu.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hic & tantaleæ gener eacus amplus atrida Assidet &c. Cōmemorat cæterā græcorum nobilitatē apud inferos esse. Ordo. ¶Ordo autem est. Gener tantaleæ.s.domus aut gener Tantalius.s. amphiō niobes maritus assidet sup.hic: Aeacus amplus.i.cū tota ꝓgenie sua assidet hic & atrida lumē argiuū.i.argiuorū.s.agamēnon assidet hic: quo regente.i.imperante aut dirigente flamma oris.s.ei⁹ i.vis imperandi: ꝓstrauit funditus arces ericthonias.i. Troianas Nam Ericthonius fuit filius Dardani & pater trois: auus Laomedontis qui pater Priami: attestante Ouidio his verbis Huius Ericthonius: tros est generatus ab illo. Is autē Ericthonius summopere auxit res Troianas vt & Homerus meminit quo circa Ericthonias arces appellat. (Ericthonius.) Heu o atrida: Troia reddidit tibi penas grauius.i.multum grauiter reddidit dicit tibi furenti.i.insanienti martio furore: & reddidit obituris.i.oībus qui obituri erāt vndis hellespontiacis.i.ad capharea montem euboie insule ad hellespontum prospectantem. Illa copia.i.multitudo hominū armatorum: testata est quondam.s.tempore belli Troiani: vices.i.vicissitudines hominum: ne quisq̄ diues.i.reputās se diuitem: munere.i.beneficio proprie fortunæ: iret in cœlum æternum super omne.i.in cōtinua prosperitate super omnia ferretur: ipse atrida seu atrides frangitur telo inuidie propinquo.i.de proximo oib⁹ eufortunatis imminēte. Argo nauis illa oblonga qua argonaute in colchos vecti sunt & redeuntes Troiam sub laomedōte expugnauerant ibat in altū decus: repetens bis patriam.i. iam secūdo: quasi eadem fuerit nauis (Sunt tñ textus habētes ergo: sic bis ergo: sed sic syllaba bis: contra naturam producatur: nihil aūt est toto opere mendosius: ita vt opus sit reuera cōmento qui sententiam indipisci voluerit) repetens dico patriam bis & ditata p̄da arcis ericthoniæ.i.troiane bis: quia bis Troiam spoliauerāt græci aura secunda.i.prospera & a tergo flans erat huic.s.naui: & Nereis.i.dea maris.dabat cursu.i.cursui.aut per cursum: signa ad vndas per pelag⁹ placidū & pars.s.maris erat superata: carinis inflexis.i.curuis: cū nitor cœli mutat̄ vndiq̄ seu.i.siue fato cœlesti.i. cœlestiū p̄definito statuto: seu ortu syderis.s.tempestatē excitantis. Tangit hystoriā quę sic narrat̄. (Caphareus.) Ad radices capharei mōtis cū peruenissent græci victores Troie vel ira Mineruæ (vt in principio primi æneı.tangit̄ ibi & furias aiacis oilei: fingitur em̄ irata Pallas ob stuprū in tēplo suo ab Aiace oileio commissum tempestatem illic excitasse.vñ fato cœlesti nunc partim deputat) vel fraude Naupli regis in euboia regnātis & cupientis vlcisci mortem Palamedis filij dolo vlyxis apud Troiam interempti. argiuorum classis duris casibus agitata fuit. Nam nocte laborantib⁹ tēpestate gręcis facem rex in capharco accēdit: qua illi portū ꝓximū existimātes in asperrimos scopulos delati: naufragiū plurimum dedere: vnde in.xj.ænei.scit triste Mineruę sydus.& euboicę cautes vltorq̄ caphareus &c. Oīa sunt anxia.i.angētia & angūt: vētis & turbinibus: vnda maris certat.i.cōtendit consurgere syderibus.i.ad sydera: vñ alibi & rorantia vidimus astra est aūt hyperbole poetica. Iam & sol & sydera.s.minora minant̄ superne.i.desuper: corripere cuncta.s.quæ erant in terris & aquis. Ac.i.simul fragor cœli.i.sonitus ille prius auditus in aere: venit in terras: hic.i.hoc tempore: copia læta.i.exercitus ille lætus: modo.i.pauloante circundat̄ existens nunc anxia miseris fatis: cōmiscet vtramq̄ opinionē vbiq̄ vt & naturalem & fatalem fuisse tempestatē censeat: & immorit̄ super fluctus & saxa capharei.s. montis & ꝑ.i. per cautes euboicas.i. scopulos euboici maris & ꝑ.i. late per littora ceca: cū.i. qñ p̄da phygiæ.i.ex phrygia ablata: vaga.s.fluctibus agitata passim.i. quasi per singulos passus: peracta.i.consummata & plene obtēta: fluctuat iam oīs naufraga.i.per naufragium in fluctu equoreo.i. marino: & ita ostendit instabilitatem fortunæ ex maris similitudine quod & Seneca facit: quia nihil mutabilius ipso mari: quod ex tranquillitate subito commouetur in turbinem: sicut status rerum lætus in summam tristitiam.

Hic alii sidunt pariles virtutis honore
Heroes: mediisq̄ siti sunt sedibus omnes:
Omnis roma decus magni quos suscipit orbis
Hic fabii deciiq̄: hic est oratia virtus.
Hic & fama vetus nunq̄ moritura per æuum
Curtius: & mediis quē quondā sedibus vrbis
Deuotum bellis consumpsit gurges in vnda:
Mutius & prudens ardorem corpore passus:
Legitime cessit cui fracta potentia regis:
Hic curius claræ socios virtutis: & ille
Flamminius deuota dedit q̄ corpora flammis
Iure igitur talis sedes pietatis honores
Istic scipiadasq̄ duces deuota triūphis
Mœnia quos rapidos libycæ carthaginis horrēt
Illi laude sua vigeant: ego ditis opacos

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hic alij sidunt. Dicit etiam Romanos principes ac nobilitatis proceres in elysijs esse de quibus & eoꝝ hystorijs abunde dictum est ad illud Georg.ij. Hæc.genus acre virum marsos pubemq̄ sabellam. Assuetumq̄ malo ligurem. volscosq̄ verutos. Extulit: hæc decios: marios. magnosq̄ camillos Scipiadas duros bello: & & te maxime cæsar &c. Ordo. ¶Ordo igit̄ est. Alij heroes pariles.i.equales honore virtutis: sidunt.i.cōsidunt & sedent hic scilicet in elysijs campis.& omnes sunt siti.i.positi in sedibus medijs tanq̄ honorabilioribus cum inferioris meriti circūstent: quos.s. heroas: omnis Roma decus magni orbis suscipit.s. in numerū principū suorum. hic sup. sunt fabij scilicet fabius maximus & cæteri de fabiorum a fabis dicta familia: & hic sunt decij scilicet pater & fili⁹ qui se ꝓ repu. vt Liuius docet deuouerunt: & hic est virtus horatia.i.horatij illi ter gemini: quorū vnus contra albanos curatios victoriam obtinuit cum patrie libertate: & hic est curtius scilicet (Curtius.) marcus de quo Liuius libro.vij. decadis prime. Eodem anno seu motu terræ seu qua vi alia forum medium ferme specu vasto collapsum in immensam altitudinem dicitur. nec eam voraginem coniectu terræ: cum pro se quisq̄ gereret: expleri potuisse priusq̄ deum monitu queri ceptum quo plurimum populus Romanus posset id enim illi loco dicandum vates canebant si rempub. Romanam perpetuam esse vellent. tum. M. Curtium iuuenem bello egregium castigasse ferunt dubitātes an vllum magis Romanū bonum q̄ arma virtusq̄ esset. Silentio facto templa deorum immortalium quæ foro imminent capitoliūq̄ intuentem & man⁹ nunc in cœlū nunc in patētes terræ hyatus ad deos manes porri-

gentem

gentem se deuouisse: equo deinde ꝙ poterat maxime exornato insidentem armatum se in specum immisisse: donaq; ac fruges super eum a multitudine virorum ac mulierum congestas lacūq; Curtium ab hoc appellatum non ab antiquo curtio. Hæc ille. vnde poeta. Hic est curtius appositorie vetus fama nunq̃ moritura per curum: & hic est curtius quem deuotum bellis .i. destinatum propria deuotione morti in bello vt animo conceperat obeundam: quia erat præstanti animo æques: gurges .i. vorago & hyatus vorans consumpsit quondam in vnda .i. hyatu aque vndantis simili in medijs sedibus vrbis .s. Rome. Et hic est mutius .s. Sceuola prudens .i. prouidens rei exitus: passus ardorem corpore .i. in manu sua: cui potentia regis .s. porsene fracta .i. deuicta legitime .i. vt decuit: cessit: in locum & veniam dedit. vnde dicit Liui⁹ lib. ij. decadis prime de obsidione vrbis Rome a porsena hetruscorum rege post exactos tarquinios facta obsidio erat & frumenti cum summa charitate inopia sedendoq; expugnaturum se vrbē spem Porsena habebat. Cum. C. Mutius adolescēs nobilis cui indignum videbatur populum Romanum seruientem: cum sub regibus esset nullo bello nec ab hostibus vllis obsessum: esse liberum eundem populum ab ijsdem hetruscis obsideri quorum sæpe exercitus fuderit. Itaq; magno audaci aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus primo sua sponte penetrare in hostium castra constituit: deinde metuens ne si cōsulum iniussu & omnibus ignaris iret forte deprehensus a custodibus Romanis retraheretur vt transfuga: fortuna tum vrbis crimen affirmāte senatum adijt. Transire inquit tyberim patres: & intrare si possim castra volo: non prædo nec populationum inuicem vltor: maius: si dij iuuant in animo est facinus: approbant patres: abdito intra vestem ferro proficiscitur vbi eo venit in confertissima turba prope regium tribunal constitit: ibi cum stipendium forte militibus daretur & scriba cū rege sedens pari fere ornatu multa ageret: cum milites vulgo adirent timentes sciscitari vter porsena esset ne ignorando regem semetipse aperiret quis esset quo temere traxit fortuna facinus: scribam pro rege obtruncat: vadētem inde per trepidam turbam cruento mucrone sibi ipse fecerat viam cum concursu ad clamorem facto: compræhensumq; regij satellites traxissent ante tribunal regis destitutus: tum quoq; inter tantas fortunę minas metuēdus magis ꝙ metuens Romanus sum inquit ciuis. G. Mutium vocant: hostis hostem occidere volui: nec ad mortem minus animi est: ꝙ ad cædem fuit & facere & pati fortia Romanum est: nec vnus ego in te hos animos gessi: lōgus post me ordo est idem petentium decus proinde in hoc discrimē: si iuuat accingere: vt in singulas horas capite dimices tuo ferrum hostemq; in vestibulo habeas regie: hoc tibi iuuētus Romana indicimus bellum: nullam aciem: nullum prelium timueris: vni tibi & cum singulis res erit. Cū rex simul ira incensus periculoq; conterritus circundari ignis minitabundus iuberet nisi expromeret propere quas insidiarum minas per ambages iaceret: en tibi: inquit: vt sentias ꝙ vile corpus sit his qui magnā gloriam petunt: dexterāq; accenso ad sacrificium foculo inijcit: quā cum velut alienato ab sensu torreret animo prope attonitus miraculo rex cum ab se de sua prosiluisset amoueriq; ab altarib⁹ iuuenem iussisset: tu vero abi inquit: ne in te magis ꝙ in me hostilia auso iuberem macte virtute esse si pro mea patria ista virt⁹ staret: nunc iure belli liberum te intactum inuiolatūq; hinc dimitto. Tunc Mutius quasi remunerans meritum. Quandoquidē inquit: est apud te virtuti honos vt beneficio tuleris a me quod minis nequisti .ccc. cōiurauimus principes iuuentutis Romanę: vt in te hac via grassaremur: mea prima sors fuit: cæteri vtcunq; ceciderit: primi quoad te oportunum iter fortuna dederit: suo quisq; tempore aderunt. Mutiū dimissum cui postea sceuole a clade dextre manus cognomentum inditū: legati a Porsena Romam secuti sunt (adeo mouerat eū & primi periculi casus: quo nihil præter errorem insidiatoris texisset: & subeunda dimicatio toties: quot coniurati superessent) vt pacis conditiones vltro ferrent Romanis. Hæc ille. Hic supple manet curius .s. dentatus socius clare virtutis .s. fortitudinis & continentie. Nā Marcus curius detentatus qui de samnitibus triumphauit & de sabinis & tertio de Lucanis pyrrhum epirotam ex Italia pepulit: legatis samnitū aurū offerētibus cum ipse in foco rapas torreret: malo hæc inquit in fictilibus meis esse (.i. comedere) & aurum habentibus imperare. vnde Iuue. Qui curios simulant & bacchanalia viuūt. Et hic manet ille flamminius .i. Lucius metellus a flamma denoiatus: qui dedit corpora deuota flammis. Nam. vj. fast. legit ꝙ signū cœleste minerue armigere quod in Troiā conciderat Romā deductum fuerat: seruabaturq; in templo veste quod cū arderet ministreq; attonite flerent. Lucius metellus homo practicus & pontifex Haurit aquas tolē... manus: ignoscite dixit. Sacra vir intrabo nō adeūda viro. Si scelus est in me cōmissi pena redundet Sic capitis damno Roma soluta mei. Dixit & arripuit: factū dea rapta probauit.

Pontificisq;

Curius.

palladiū

Lucius Metell⁹.

Cogor adire lacus viduos a lumine phœbi:
Et vastum phlegetonta pati: quos maxima minos
Conscelerata pia discernit vincula sede.
Ergo quam causam mortis: quam dicere vitæ:
Verberibus sæuæ cogunt ab iudice pœnæ:
Cum mihi tu sis causa mali: ne cōscius adsis.
Sed tolerabilibus curis hæc immemor audis.
Et tamen in vanis demittes somnia ventis.
Digredior nunq̃ rediturus: tu cole fontes:
Et virides nemorum syluas: & pascua lætus:
Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.

Pontificisq; sui munere tuta fuit: Hæc Oui. adde quæ Plutar. dicit de comparationibus: & quæ Ply. lib. vij. cap. xlvj. vbi dicit metellum orbam luminibus exegisse senectam amissis incendio cum palladium raperet ex ede veste. De huius sanctitate est illud quoq; Iuue. saty. iij. Da testem Rome tam sanctum ꝙ fuit hospes. Numinis idæi: procedat vel Numa vel qui Seruauit trepidā flagranti ex ede mineruā. Protinus ad censum: de moribus vltima fiet. Questio &c. Sed ad authorem redeo. Igitur sedes talis pietatis sunt sup. iure honores .i. iure & legitime obtinent honorem p tali pietate. Istic sup. videas aut vidi scipiadas .i. scipiones duces .i. ductores clarissimos: quos mœnia carthaginis libyce .i. quę fuit in libya parte africe deuota .i. fataliter destinata triumphis .i. vt de illis triumpharent. Nam scipionum alter carthaginem tributariam fecit: alter deleuit: quos inquam rapidos .i. quasi fulminātes: mœnia carthaginis libyce deuota triumphis: horrēt .i. exhorrent. De his ne nihil dicam addam Ply. de viris illustribus verba quæ hæc sunt. Puplius Scipio ex virtutibus noiatus Aphrican⁹ Iouis filius est creditus. Nam anteq̃ cōciperetur serpens in lecto matris ei⁹ apparuit. & ipo paruulo draco circūfusus nihil nocuit In capitolium intempesta nocte euntē nunq̃ canes latrauerunt: nec hic quicq̃ pri⁹ cœpit ꝙ in sella iouis diutissime sedisset quasi diuinam mentē accepisset. decem & octo annorum patrem apud Ticinum singulari virtute seruauit. Clade canensi nobilissimos iuuenes Italiam deserere cupiētes sua authoritate compescuit: reliquos incolumes per media hostium castra canusium perduxit. xxiiij. annorum pretor in hyspaniam missus Carthaginē qua die venit cœpit: virginē pulcherrimā ad cuius aspectū concurrebat. ad se vetuit adduci: patriq; eius sponsor astitit. Hasdrubalem magonemq; fratres hannibalis hyspania expulit. amicitiam cum siphace maurorum rege coniunxit. masinissam in societatem recepit. victor domū egressus consul ante annos factus cōcedente collega in aphricā classe traiecit hasdrusbalis & syphacis castra vna nocte perrupit reuocatum ex Italia hannibalē superauit. Victis carthaginēsibus leges imposuit. bello antiochi legat⁹ fratri fuit: captum filium gratis recepit: A petilio tri. ple. repetundarū accusatus librum rationū in cōspectu populi scidit. Hac die inqt Carthaginē vici quasi bonum factū in capitolium eamus: & dijs supplicemus. inde in voluntariū exiliū concessit: vbi reliquam egit ætatem. moriens ab vxore petijt ne corpus suū romā referret. Idē de publio Scipione Aemyliano dicit sic: Publius Scipio Aemylianus macedonici filius a Scipione aphrycano adoptat⁹ in macedonia cum patre agens victum per sematā pertinaciter persecutus est vt media nocte in castra redierit. Lucullo in hyspania legatus apud itereaciam oppidum prouocatorem singulari prelio vicit. muros hostiles ciuitatis primus ascēdit. Tribunus in aphrica sub tito manlio imperatore octo cohortes obsidione vallatas cōsilio & virtute seruauit: a quibus corona obsidionali aurea donatus: cum edilitatem peteret cōsul ante annos vltro fact⁹ carthaginem intra sex mēses deleuit. Numantiam in hyspania correcta prius militum disciplina fame vicit. hinc numantinus: Caio lelio plurimum vsus ad reges adeūdos missus deos secū pter eum seruos duxit. Ob res gestas superbus gracchum iure occisum videri rīdit: Cēsor mummio collega segniore in senatu ait. Vtinā mihi collegā aut dedisseris aut nō dedisseris. Suscepta agrariorū causa domi repēte exanimis inuēt⁹ obuoluto capite clar⁹ ne liuor in ore appareret: hui⁹ pr̄imoniū tā exiguū fuit: vt. xxxij. libras argenti: duas & semilibram auri reliquerit. Hæc ille. Vt vero tandē ad ordinē reuertamur pergit culex misere plangens atq; lamentans vt eius lamentatione nos cōmoneat ingeniosus poeta. Isti .s. dicti principes tam greci ꝙ romani: vigeant .i. sint semper in vigore sua laude .i. propter laudem quā meruerunt: ego aūt sup.

cogor

cogor adire lacꝰ opacos.i.vmbrosos & obscuros: ditis.i. pluti: viduos.i.expoliatos & expertes: a lumine phoebi.s.nři: & qui libet luminis apud tartara dānatorꝝ videlicet carcerē: scđm hūc poetā in e vsiis cāpis est aliud genus luminis: solēq; suum sua sidera norunt. Et ego cogor pati phlegetōta fluuiū illū inferiorem ab ardore dictū (declinat aūt hic phlegetō huius phlegetōtis vel tos: vñ est accusatiuus hūc phlegetōta) vastū.i. valde amplum & capacē: quos.s.lacus oēs sunt em̄ qnq; styx. lethe. acherō. cocytos: & phlegeton: minos.s. iudex inferorꝝ filius iouis & rex crete qui ob iustitiā quā in terris exercuit habitus est iudex inferorꝝ. vñ Hora. quarto carminū: Cū semel occideris & de te splēdida minos. Fecerit arbitria: discernit.i. seiūgit maxima vincula.i. tanq̄ maxima vincula cōscelerata.i. consceleratorꝝ: p q̄ vincula arceantur noxij apud inferos ne illinc exiliāt. vñ in. vj. Et nouies styx interfusa coercet: sunt em̄ circuli quidā palustres inferos cingentes: & in locutione est quedā species appositionis quos maxima vincula scelerata: minos discernit sup. a sede pia.i. piorꝝ q sūt in elysiis cāpis: de qbus in. vj. & pauci læta arua tenemus: Ergo q.s. ad inferos ire cōpellor & rationē vitę ac mortis reddere: quā causam mortis & quā causam vitę.s.meę: sęue pœnę ab iudice.s. illatæ aut minis pposite verberibus.i. flagellis: cogēt sup. me dicere: cū tu sis mihi causa mali.i. mortis meę & nō exactæ neq; explete vitę: oēs em̄ q violēter moriunť secundū hunc poetā inuiti ad inferos accedūt. vñ de Turno in fine æneí. Vitaq; cū gemitu fugit indignata sub vmbras: ne.i. caue sis ne tu cōscius.s. mortis mee adsis. q.d. ego em̄ oēm culpā in te reijciā: sed tu immemor i. ingratus: audis hæc curis tolerabilibus. id est modicis & transitorijs cum meę sint intolerabiles qa eterne. Et tamen.i. nihilominus q̄uis curis sollicíteris: vel & tandē demittes somnia.i. visionem hanc & hæc insomnia: ventis vanis.i. inanibus & mēdacibus nihil eorꝝ q̄ acceperint reddētibus. Ego digredior.s. a te: nunq̄ rediturus: vt q nunq̄ redeā: durū quidē v̄bum sed in culice ridiculū. tu cole cōcessiuus modus sed cōcedendi forma vim prohibitiuā habēs: nā vult dicere nō iustū esse vt ille colat: fontes & virides syluas nemorꝝ: & pascua existēs letus: & mea dicta.i. monita & lamēta: rapianť per auras diffusas.i. dispersas.i. irrita sint & non mereanť saltē supremū hoc est sepulture honorē. sine quo vt dixi putabāt prisci gētiles se in suas sedes apud inferos nō posse recipi. Quia v̄o ceterorꝝ meminimꝰ citauimusq; q̄ a bonis authoribus collecta inuenimus: cōstitui & de Fabijs ac Decijs nō nihil adducere. Fuerūt aūt multi Fabij. vñ Verg. in. vj. Quo fessum rapitis fabij. De morte aūt fabie gentis dicit Ply. iunior sic: Romani cū aduersus veientes bellarēt: eos sibi hostes familia Fabiorum priuato noīe deposcit: & pfecti trecēti sex duce Fabio cōsule fuerūt. Cū sæpe victores extitissent apud cremerā fluuium castra posuerūt. veiētes ad dolos cōuersi pecora ex aduerso in cōspectu illorꝝ posuerūt ad q̄ pgressi Fabij in insidias delapsi ad vnū occisione perierūt. Dies in quo id factū est inter nephastos relatus porta qua pfecti erant scelerata est appellata: vnus ex ea gēte propter impuberē ætatē domi relictus genus ppagauit ad. Q. Fabiū maximū q Hannibalē mora fregit. cūctator ab obtrectatoribꝰ dictus. De. Q. Fabio sic. Quintus Fabius rutilianus primus ex ea familia ob virtutē maximus magister equitū a papyrio securi pene percussus primū de apulis & nucerinis: Iterū de samnitibꝰ tertio de gallis vmbris marsis atq; thuscis triūphauit. Cēsor libertinos tribu amouit. Iterū cēsor fieri noluit. dicēs nō eē ex vsu reip. eosdē cēsores sepius fieri: hic primus instituit vt eqtes Romani Idibus qntilibus ab ede honoris eqs insidētes in capitoliū transirent: mortuo huic tm̄ eris ppli liberalitate ɔgestū: vt inde filius viscerationē & epulas publice daret. Idē de quinto Fabio maximo sic. Quintus Fabius maximꝰ cūctator vt verucosus a veruca in labris. ita Ouicula a clemētia morū: cōsul de liguribꝰ triūphauit: Hannibalē mora fregit. Minutiū magistrū equitū imperio equari sibi passus est & nihilominus periclitāti subuenit. Hannibalem in agro falerno inclusit. Manliū statiliū trāsfugere ad hostes volentē equo & armis donatis retinuit & Lucano cuidā fortissimo ob amorē mulieris in frequēti eandē emptā dono dedit. Tarentū ab hostibus recepit: Herculis signū inde translatū in capitolio dedicauit: de redēptione captiuorꝝ cū hostibꝰ pepigit: qđ pactū cū a senatu improbareť: fundū ducētis milibꝰ vēdidit & fidei satisfecit. Idē de Decijs scripsit de publio quidē Decio pře sic. Hic bello samnitico seu Valerio Coruino & Cornelio cosso cōsulibus tribunus militū exercitu in angustijs Gauri montis insidijs hostiū clauso accepto qđ postulauerat p̄sidio in superiorem locū euasit: hostes terruit. Ipe intēpesta nocte p medias custodias somno oppressas incolumis euasit. Ob hoc ab exercitu ciuica corona de quercu quæ dabať ei qui ciues in bello seruasset: & obsidionali.s. aurea quæ dabať ei qui obsidione ciues liberasset: donatus est. Consul bello latino collega Manlio Torquato positis apud veserim fluuiū castris cū vtriq; consuli somnio obuenisset eos victores futuros: quorꝝ dux in p̄lio cecidisset cū collato cum collega somnio cōuenisset: vt cuiꝰ cornu in acie laboraret ijs dijs se manibus voueret inclināte sua parte secū hostes per Valerium pōtificē dijs manibus deuouit. Impetu in hostes facto victoriam suis reliqt. De Publio aūt Decio filio sic. Publius Deciꝰ Decij filius prio cōsul de samnitibus triūphauit spolia de ijs Cereri cōsecrauit. Iterum & tertio cōsul multa domi militięq; gessit. Quarto cōsulatu cū Fabio maximo: cū galli: samnites: vmbri: tusci cōtra Romanos cōspirassent: ibi exercitu in aciē ducto & cornu inclināte exemplum patris imitatus aduocato. M. Liuio pōtifice haste insistens & solennia verba respondens se & hostes dijs manibus deuouit. Impetu in hostes facto victoriam suis reliquit. Corpus a collega laudatum magnifice sepultum est. Hæc ille.

Fabiorū mors.

Q. Fabiꝰ Rutilianus.

Q. Fabiꝰ maximꝰ.

Deciꝰ pater.

Dixit: & extrema tristis cū voce recessit.
Hunc vbi sollicitū dimisit inertia vitæ:
Interius grauiter mentē æger: nec tulit vltra
Sensibus infusum culicis de morte dolorem:
Quantūcūq; sibi vires tribuere seniles:
Quis tamen infestum pugnans deuicerat hostem
Riuum propter aquæ viridi sub fronde latentem
Confirmare locum capit impiger hunc & in orbē
Destinat: ac ferri cupidum repetiuit in vsum
Gramineam viridi foderet de cespite terram.
Iam memor inceptū peragens sibi cura laborem:
Congestū cumulauit opus: iāq; aggere multo
Telluris tumulus formatū creuit in orbem:
Quem circū lapidem læui de marmore formans
Conserit assidue curæ memor: hic & achanthos:
Et rosa purpureo crescit rubicunda colore:
Et violæ omne genus: hic est & spartica myrtus
Atq; hyacynthus & hic cilico crocus editus aruo
Laurus item phœbi decus exurgens rhododaphne

ASCENSIVS.

ASC. ¶Dixit &c. Graphice docet abscessum culicis quē mœstū abscessisse dicit: aut vt pastorē ad cōmiseratione & sepulchrū instruendum excitaret: aut qa ad inferos abire cogereť vbi vt dixit: Nūq; mutandus labor. Recitat pręterea quæ post eius abcessum egerat pastor vtq; epitaphiū culicis sepulchro inscripsit quo opus suū clausurus est poeta.

Ordo. ¶Ordo aūt est. Dixit.s. culex aut simulachrū eius: & recessit tristis cū extrema voce.i. simul extremā vocē emisit vbi.i. quo tēpore inertia vitę.i. qa vitā traduxerat sine arte & ita in modica re multū turbatus erat dimisit hunc.s. pastorē sollicitum. Nec ipse eger grauiter mentē interius.i. habens mentē intrinsecus grauiter egrā: tulit.i. perpessus est vltra.i. diutius: dolorem infusum sensibus de morte culicis. Et ipse impiger.i. strēnuꝰ capit.i. incipit aut constituit confirmare locū.s. vbi sepulchrum extrueret: capit dico: quantumcunq; vires seniles.i. quas ipse senior habebat: tribuere sibi vires dicit seniles: tñ sup. tales: quis.i. quibus seu qualibus ipse pugnans deuixerat hostem infestum.i. vim inferentem.s. serpentem aut anguem latētem sub fronde viridi: propter.i. iuxta & prope riuum.i. decursum aque. Et ipse destinat.i. animo format: hunc.s. locum quē cœperat: in orbē.i. circulum aut figuram rotundam: ac repetiuit.i. redegit in vsum ferri.i. fossorij ferrati cupidum.i. celerem ac rapidum vt sup. foderet de cespite viridi terram gramineā. Cespes em̄ est terra cū hærbis & radicibus auulsa: Cura.i. accuratio & studium seu opera: iā memor paragens laborem inceptum sibi cumulauit.i. in cumulum & tumulū erexit: opus congestum.i. accumulatum atq; tumulus telluris.i. tūba in terra extructa: creuit iam multo aggere.i. cumulo: telluris.i. terræ in orbē formatum.i. tumbam orbicularis forme: circum quem.s. orbem ac tumulum: ipse formans lapidem.i. sarcophagum: de marmore leui.i. polito: conferit sup. ipsum varijs hærbis & odoribus existens memor assidue cure.i. sollicitudinis: hic sup. crescit &.i. simul achantos: virgultum illud odoriferum: seu frutex semper in egypto frondens sic dictus q spinis est plenus. dictum tamen est in Buco. Et molli circum est ansas am-

 plexus

☞ plexus acantho. ppterea autem q; semper frondet bene additur tumulo. Putauerunt enim id vmbris & manibus gratum. vnde Persius: Nunc non e tumulo fortunataq; fauilla. Nascentur viole: Et Iuuenalis. Dii maiorum vmbris tenuē & sine pondere terram. Spirantesq; crocos & in vrna perpetuum ver &c. & rosa rubicunda colore purpureo: quē propter sanguinis cōformitatem anime appetunt: vnde in sexto æneI. Purpureos spargam flores: aiamq; nepotis: His saltem accumulem donis &c. & omne genus viole quia sunt & nigre & purpuree. vnde: Et nigre viole sunt & vaccinia nigra: sup. est hic aut crescit hic & myrtus spartica quæ plurima aut præstantissima crescit in sparta: est hic: & hyacinth⁹ scilicet flos de quo in Buco. & suaue rubens hyacynthus est sup. hic & crocus editus. s. primum: aruo cilico. i. in Cilicia est sup. hic Item lauri appositorie decus phœbi: propter daphnē in eas versam. vnde in Buc. Phœbo sua semper apud me Munera sunt lauri &c. & rododaphne exurgens. s. hic. Est autē rododaphne frutex qui & rododendius dicitur: in ponto crebro nascens: & lilia supple sunt hic: quorum color propter lactis similitudinem gratus putatur. Ver. in sexto. Manibus date lilia plenis Purpureos spargam &c. & cura nouania. i. quæ nouano est rorismarini: est sup. hic: & hærba turis. i. turifera: imitata priscis sabinis opes. i. diuitias: & chrysanthus ab auro dictus & nitor hedere. i. hedera nitida corymbo. i. fructu eius: pallente. i. subalbo: laudatur enim alba. vnde in Buco. Hedera formosior alba. vnde in eodem opere diffusos hedera vestit pallente corymbos: & memor Bacchi regis libyę qui libyam deuicit & inde hedera coronatus rediit. hic supple est aut crescit amaranthus. s. arbor & bumasthus frutex a mamillarum bouis similitudine dictus: virens scilicet perpetuo & pinus semper florida & narcissus scilicet flos aut herba eius in quam puer versus dicitur non abest illinc: sed adest illic: cui scilicet narcisso puero gloria pprie forme: exarsit igne cupidineo. i amoris in pprios artus. id est in propria membra: & flores quoscunq; tempora vernantia. id est verna aut ver reducentia nouant. id est innouant non absunt sup. illinc: tumulus inserit. id est spargitur super. id est desuper: his floribus & virgultis dictis: tum. id est deinde elogium. id est epitaphium continens titulū defuncti & causam necis: locat in fronte. id est prima parte mar- ❧ moris

Liliaq; & roris nouania cura marini:
Hærbaq; thuris opes priscis imitata sabinis:
Chrysantusq;. hederæq; nitor pallēte corymbo:
Et bacchi libyæ regis memor. hic amarāthus
Bumastusq; virens: & semper florida pinus.
Non illinc narcissus abest: cui gloria formæ
Igne cupidineo proprios exarsit in artus.
Et quoscūq; nouant vernantia tēpora flores:
His tumulus super inseritur: tum fronte locatur
Elogium: tacita quod firmat littera voce:
Parue culex: custos pecudū nil tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddo.

❧ moris sarcophagi (sunt tamen qui legant in fronde. id est inter frondes aut quia olim in foliis palmarum vt sybille scribebant: aut quia frondes & flores superponebantur: sed potius legerem in fronte: quia in fronte tituli inscribi solent) quod scilicet elogium: littera. id scriptura firmat. id est confirmat: voce tacita. id est non expressa: sed scripta. Epitaphii autem ordo est. O parue culex: ego custos pecudum: aut culex existens custos pecudum quia pastorem seruauit: ego reddo sup. pro munere. id est dono & officio vitę scilicet saluate officium funeris. i. funebre & exequiale: reddo inquit sup. tibi: nil. id est non aliquid non merenti aliquid tale quia non mortis: sed vitę beneficium meruit. Donatus autem legit tibi tale merenti: & reddit vt sit custos pecudum reddit tibi merenti tale officium funeris pro munere vitę.

P. Vergilii Maronis Diræ: id est carmen Execratorium in battarum.

Battare cygneas repetamus carmine voces:
Diuisas iter sedes: & rura canam⁹
Dura: quibus diras indixim⁹ impia vota.
Ante lupos rapiēt hœdi: vituli ante leones:
Delphini fugient pisces: aquile ante columbas:
Et conuersa retro rerum discordia gliscet
Multa prius: fuerit: q̄ nō mea libera auena.
Montibus & syluis dicā tua fata Lycurge
Impia: trinacriæ sterilescant gaudia nobis.
Nec fœcunda senis nostri fœlicia rura
Semina parturiant segetes: nō pascua colles:
Non arbusta nouas fruges: nō pāpinus vuas.
Ipse nō syluæ frondes: non flumina montes
Rursus: & hoc iterū repetamus battare carmē.

ASC. Ordo.

ASCENSIVS.

Battare. Quandoquidem oīa quæ ad principia dici solēt graphice a calderino explanata sunt: Nos ordinē prosequemur qui talis est. O battare. s. arbor in agro meo sita sub qua olim recubui. repetam⁹ carmine. i. iterū canamus quia iam de culice cecinerat aut qa pri⁹ cecinerat anteq; ager restitut⁹ erat: & iterum nunc qn̄ ab arrio occupatus est: quæ res in meri declarata est voces cygneas. i. mœstas nam Cātator cygnus funeris ipse sui. Canamus sedes iterū diuisas scilicet a possessoribus seiunctas: aut militibus diuisas iterū: & canamus rura dura quibus indiximus diras. i. imprecationes amaras: hoc est impia. i. execrabilia vota. Hedi rapient ante. id est prius lupos: cōtra naturā vtrorūq;. vituli rapient ante leones & delphini (a nominatiuo delphinus) fugient pisces scilicet reliquos: aquile fugient ante colūbas & discordia rerū conuersa retro. i. retrorsum: gliscet. i. crescet multa. i. multum cū secundum Sal. concordia res parue crescant & discordia etiā magne dilabantur. Non staret versus si legatur multo & ita nō cōstruetur cum prius sed cū crescet. Crescet ergo multa. i. multū & id pri⁹ q; mea auena. i. fistula rustica non sit libera. i. q; non imprecer libere q̄ volo. O Lycurge rex thraciæ infelix & dire. ego dicā. i. memorabo & cōsilia imprecabor tua impia fata. i. exitū tuū montibus & syluis. ita est vbiq; in agro meo ☞ id est

DOMITIVS.

Battare cygneas: sūma opusculi huius est talis. Quum bello ciuili inter. M. Antonium & Augustū habito cremonenses. M. Antonio fauissent victoria potius Augustus cum in eos vltione puniēdos animum direxisset: Arrium cēturionē misisse traditur ad diuidēdos inter milites cremonenses ppli agros sed cū nō suffecissent. & vicinorum mantuanorum agros diuisit. quocirca Vergilii agri inter alios militibus dati sunt qd' ægre ferens Maro: nō solum ppter deperditos agros. verū etiā ppter amicā lydiam in mantua derelictā hoc opusculū scripsit Vergi. & diras appellauit hoc est male fortunæ imprecationes in hostes factas. Dirigit aūt ad Battarum nō viscum vt aliqui male sentiunt: sed sicut pōt ex verbis Verg. colligi battarus arbor erat in agro vergiliano: itaq; fagū de qua in Buco. scribit intelligimus. Repetamus: qa scripserat mortē in culicis lachrymabilē. Cygn⁹: holor etiā appellatur auis est alba & cū ad mortē peruenit maximo dolore angitur: adeo vt flere videatur hinc Oui. in Fast. de Arione loquens veluti canētia dura. Traiectus penna tempora cantat holor. significat igitur hoc loco lachrymabiles voces se repetiturū de amissione agri sui quales culex supra egerat. Sedes: rura mea diuisa inter milites. Quib⁹ agris Indiximus deuouimus. Diras: imprecationes. Ant. lu. oīa īma: contrariū quod est impossibile. ❧ Gliscet

Glifcet: crefcet. Auena: p ftilo poetico & fcribẽdi charactere capit. Eft em̃ hærba inter frumẽta nafcẽs & a crefcẽdi auiditate auena appellata eft. Mõtibus & fil.ga & circũdabat arua. Vergi. tamen in Buco. Frigus captabis op. & alibi. Qua fe fubducere colles incipiũt mollicꝫ iugũ demittere cliuo. Lycurge: rex traciæ q cũ facra bacchi fperneret falce genu fubfecuit fuũ: dicit ergo tale omen arrio fe dicturũ: & milienũ rorꝫ noĩabãt eũ in quo ager cõgerat Vergilianus Trinacriæ: dicit poftq̃ fibi ablati funt agri talis eos fequaẽ fterilitas: qualẽ habuerũt ficuli: cũ inde Proferpina a plutone fuiffet rapta. Senis noftri: patris mei Vergilij: qui dicebatur Rufacus rex.

id eft imprecabor vindemiatoribus vineæ meæ quod tibi accidit. Gaudia trinacria: id eft apum hiblearum: de quibus in Buco. Hibleis api. flo. de. fal. fterilefcant nobis nec cura fecunda id eft fertilia noftri fenis: de quo in eodem. Fortunate fenex er. tua ru. ma. nec fegetes parturient fœlicia femina colles nõ parturiant pafcua: fcilicet caprarum: arbufta non parturiant nouas fruges pampinus id eft vitis pampinofa: non parturiat vuas: id eft racemos aut botros: ipfæ filuæ non parturiant frondes: ipfi fupple montes non parturiant flumina: fcilicet amnium aut fontium. Repetamus rurfus & iterum o battare hoc carmen: fcilicet execratorium.

Effœtas cereris fulci condatis auenas.
Pallida flauefcant æftu fitientia prata.
Immatura cadant ramis pendentia mala:
Defint & filuis frondes: & fontibus humor:
Nec defit noftris deuotum carmen auenis.
Hæc veneris vario florentia ferta decore
Purpureos campos quæ pingit auena calore.
Hinc auræ dulces: hinc fuauis fpiritus agri
Mutent peftiferos æftus: & tetra venena.
Dulcia non oculis: non auribus vlla ferantur.
Sic precor: & noftris fuperẽt hæc carmina votis
Ludimus: & multum noftris cantata libellis
Optima filuarum formofis danfa viretis:
Tondemus virides vmbras: nec læta comãtes
Iactabis mollis ramos inflãtibus auris
Nec mihi fæpe meum refonabit battare carmen:
Militis impia cum fuccedet dextera ferro
Formofæcꝫ cadent vmbræ: formofior illis
Ipfa cades: iterum domini fœlicia ligna
Nequicq̃ noftris potius deuota libellis
Ignibus æthereis flagrabit Iuppiter ipfe:
Iuppiter hãc aluit: cinis hæc tibi fiat oportet.
Thracis cum boreæ fpirent immania vires
Eurus agat mixtam fuluacꝫ caligine nubem
Aphricus: immineat nymbis nutãtibus hymber:
Cum tua cyaneo refplendens æthere filua
Non iterum dicens erebo tua lydia dixit
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine vites
Pafcantur fegetes diffufis ignibus auræ:
Tranfuolet arboribus: coniungat & arbor ariftas
Pertica: quæ noftros metata eft impia agellos.
Qua noftri fines olim: cinis omnia fiãt:
Sic precor: & nr̃is fuperent hæc carmina votis.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo. ¶Effœtas cereris. Ordo eft. O fulci cereris. i. facti ad cererem hoc eft frugem ferendam: condatis. i. abfcondatis & foueatis loco cereris: auenas effœtas. i. fteriles. vnde alibi. Grãdia fæpe quib⁹ mãdauimus ordea fulcis. Infœlix lolium & fteriles dominanẽ auenæ. Prata pallida. i. languidas & pallidas herbas producentia: fitientia æftu: id eft præ calore deficcata: flauefcant id eft fiant flaua. Mala id eft fructus arborum vt poma: pendentia ramis cadantꝗ: id eft decidant immatura. i. ante maturitatem: & frondes defint filuis & humor defit fontib⁹ nec carmen deuotũ. i. deuoriuum & imprecatiuum feu execratoriũ defit noftris auenis. i. calamis rufticis quibus hæc canimus. Hæc ferta veneris. i. tam pulchra & odorifera vt veneris dicas florẽtia vario colore aure dulces. i. fuaues: hinc. i. procedentes ab his fertis: & fpiritus agri. i. flatus & odor diffufus per agrum hinc. i. ex his fertis mutent. i. p immutationem producant eftus peftiferos & venena tetra. i. diras infectiones & peftilẽtias: vlla dulcia. i. vllæ res dulces nõ feranẽ oculis. i. ad oculos: & vlla dulcia. i. vllæ res dulces nõ feranẽ auribus. i. ad aures: ego p̃cor fic: & hæc carmina fuperent. i. maiora fint noftris votis. i. propter vota noftra vel q̃ fint vota noftra.

¶Deinde ad lydiam amicam rufticam quam derelinquere coactus eft cõuerfus: inqt. Nos ludimus. i. carmina amatoria cõficimus: & tu o battare optima filuarũ. i. p̃ftantiffima inter arbores cãtata multũ nr̃is libellis. f. bucolicis vbi fagũ defcribit: dẽfa viretis. i. virgultis virẽtibus formofis: nos tõdemus. i. amputamus vmbras. f. tuas virides nec tu læta. i. luxurians frondibus & lætitiam afferens iactabis ramos comantes. i. frondentes mollis. i. flexilis & lentos aut lenta fi fit nti cafus & hoc auris inflãtibus nec o battare meum carmen refonabit fæpe mihi: ficut prius: vnde in tityro. Formofam refonare doces amaryllida filuas. cum. i. qñ dextera impia militis impij. f. arrij barbari & immitis: fuccedet ferro. i. ad ferrum applicabitur. q; pro &: hoc eft fimul formofæ vmbræ fcilicet tuæ cadent: & ipfa. i. tu (alij tñ ipfe legunt fed arboris nomen rectius fœmininum ponitur ficut prius optima filuarum) appofitorie ligna domini iterũ fœlicia ne quicq̃. i. fruftra: & potius deuota. i. exitio addicta: noftris libellis. i. per libellos noftros. Ipfe iuppiter. i. aer: flagrabit. i. ardebit ignibus æthereis. i. cœleftibus aut qui funt fub globo lunæ. Iuppiter. i. aer tẽperatus: aluit hanc fcilicet arborem battarũ quæ fagus eft: oportet: vt fupple hæc fcilicet arbor fiat tibi o battare cinis id eft refoluatur in cinerem: & vires boreæ thracis id eft illius venti flantis ex thracia id eft a feptẽtrione: fpirent tum id eft tunc cum hæc ardebit: immania id eft immaniter nomen pro aduerbio. Aphricus fcilicet ventus: hoc eft meridionalis: purus id eft fine nube: agat id eft impellat: nubem mixtam caligine fulua: & hymber: id eft pluuia immineat nymbis mutantibus id eft diuerfificantibus fe: aut nutantibus id eft vacillantibus: cum filua tua: id eft ex te facta. Sic fere legitur: malim tamen legere. Eurus id eft ventus orientalis agat nubem mixtã caligine fulua. Et imber aphricus id eft meridionalis immineat nymbis nutantibus: vt taceat fauonium quia falutarem: refplendens æthere cyaneo: id eft frequenter mobili ficut petræ cyaneæ iuxta pontum dicuntur moueri: non dicens iterum erebo: id eft deo inferorum lydia tua fcilicet amica dixit flammæ vicinæ rapiant vites ex ordine: id eft confumant per ordinem & fegetes pafcantur: id eft deuorentur & abfumantur: ignibus auræ: id eft aeris aut venti vrentis: diffufis fcilicet per omnia rmpia. Et fecundum Calderinum: arbor pertica id eft virga lignea impia id eft ad impios vfus redacta q̃ metata id eft menfa eft quondam noftros agellos ab ea: fcilicet paret qua fupple funt fines noftri: tranfuolet id eft eripiatur & eradicetur arboribus & fupple omnia fiant cinis: & precor fic: & hæc carmina fuperẽt. i. maiora fint noftris votis. i. defiderijs aut deuotionibus: ficut prius expofitum eft.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Sulci. vos fulci agri abfcondatis. Effœtas: vacuas. Cereris frumenti. Aeftu: in æftate fint omnia peftifera. Oculis: necꝫ videantur necꝫ audiantur aliqua dulcia. Optima tu battare. Viretũ: virgultũ. Dextera militis Arrij. Iuppiter aer. Boreę thracis: quia boreas flat ex thracia quæ eft in feptentrione. Immania: immaniter Fulua cali. refpicit puluerem qui folet agente vento caligare oculos. Tua filua: ex te arbore facta Cyaneo: non a calore cœlefti: ficut quidam interpretati funt dixit: fed a Cyaneis petris in regione ponti frequenter fe mouentibus epythetum traduxit: vt ita ex motu aeris & ventorum ipfius arboris rami huc atcꝫ illuc traherentur & impellerẽtur veluti cyanæ infulæ. Lydia: lydiam enim amicam. Verg. non nomine proprio fed placabilem notare voluit. Nufq̃ enim meretrices placabiliores q̃ in lydia reperiuntur: vt non tam a futuroribus precia non exigant q̃ omnino illis perfoluant. Pafcantur: deuorentur. Auræ: ventorum. Tranfuolet: eripiatur & eradicetur. Metata: menfurata & quæ metam facit. Pertica: lignea.

Vnde: quæ nostris pulsatis littora lymphis:
Littora quæ dulcis auras diffunditis agris:
Accipite has voces: migret neptūnus in arua
Fluctibus & spissa campos perfundat harena:
Qua vulcanus agros pastos iouis ignibus arcet
Barbara dicatur libycæ soror altera syrtis.
Tristius hoc memini reuocasti battare carmen.
Nigro multa mari dicunt portenta natare:
Monstra repentinis terrentia sæpe figuris:
Cum subito emersere furenti corpora pōto
Hæc agat infesto neptūnus cæca tridenti:
Attum conuertens æstum maris: vndiq; ventis.
Et fuscum cinerē canis exhauriat vndis:
Dicantur mea rura: ferum mare: nauta caueto
Rura: quibus diras induximus impia vota.
Si minus heu neptūne tuis infundimus aris:
Battare fluminibus tu nostros trade dolores.
Nam tibi sunt fontes: tibi flumina semper amica.
Nil est quod perdam vlterius merita omnia dixi
Flectite currentes lymphas vaga flumina retro
Flectite & aduersis cursum diffundite campis.
Incurrant amnes passim remeantibus vndis:
Nec nostros exire sinant erroribus agros:
Dulcius hoc memini: reuocasti battare carmen

ASCENSIVS.

ASC. ¶Vn̄ q̄ nr̄is &c. Addit cōtinuo nouas imp̄cationes: in oīa videlicet q̄ in agro suo bona norat & qbus bn̄ vellet si sua essent: vt ex ordine patebit, q talis est. Ordo. O vnde. s. mintij fluminis q̄ pulsatis littora. i. ripas: nr̄is lymphis. i. aqs ex nr̄o fundo defluētibus: & q̄ diffunditis agris. i. i. agros dulcis aura. i. tēperatū aera accipite. i. intelligite has voces. i. imp̄catiōes meas. Neptūnus. i. aqua maris seu similis migret. i. traducat se fluctibus. i. p fluctus in arua. s. sata: & pfundat. i. obducat: campos harena spissa. i. densa. Et qua. s. parte vulcanus arcet ignibus Iouis. i. ab ardore aeris aut fulmine agros. s. nostros: dicat sup. esse barbara. i. aspera & inculta altera soror syrtis libyce. i. q̄ i libya est: raro tn̄ singulariter reperitur. O Battare ego memini q. s. reuocasti hoc carmē tristi⁹. Dicūt scilicet homines fere omnes multa portenta. i. monstra: natare mari. s. existente nigro. i. turbato portēta dicit. i. monstra terrētia sæpe figuris repentinis: quū. i. qn̄ corpa emersere subito pōto furēti subito. neptūn⁹ agat id est impellat: hæc cæca. i. incerta & dubij odij tridenti. s. baculo regali: infesto alij referētes ad fuscinā fecerūt infesta. s. fuscina tridēti conuertēs, æstū. i. feruorem maris. i. fluuiorū vndiq; ventos: cōuertēs atrū æstū maris exhauriat. i. absumat aut desiccet & exhauriat vndis canis. i. albicantibus: cinerem fuscū. i. subnigrū. Mea rura dicantur mare ferum nauta caueto rura. s. mea iam aqs obruta: qbus indixim⁹. i. imprecati sumus diras appositorie impia vota. O neptūne si nos infundimus minus tuis aris. i. non satis sacrificamus nec damus vt tale beneficiū mereamur tu o battare trade fluminib⁹. s. mintio & pado nostros dolores. i. quæ ex doloribus illis optamus. Nā fontes sunt tibi semp sup. amici: & flumina sunt tibi semp amica. Nil est qd' perdā vlterius: qa dixi oīa merita. i. p demerito. q. d. Nō imprecor vltra q̄ meritū sit & hoc dicit ne quis reprehēdat q sua ita execret: dicit em̄ nihil suū esse: cū nihil sit qd' vlterius perdat. O flumina vaga flectite retro id est retrorsum lymphas. i. aquas currētes flectite inquam & vos aduersi. i. oppositi & contra cursum naturalē versi diffundite cursum. i. fluxū vestrū cāpis. i. in cāpos. Amnes. s. de mōtibus cadentes incurrant. s. in cāpos nostros passim & hoc vndis remeantibus. i. sese in gyrū vertētibus & ita voraginē in agro meo faciētibus nec sinat. i. nō pmittāt nec concedant erroribus exire meos agros. i. faciāt vt errores semp sint in agris meis: sic Calderinus. Aut sic: nec sināt agros nr̄os exire. i. exui erroribus: aut nec sināt: supple quē exire nr̄os agros erroribus. i. pp̄ter gyros & vortices q errorē inducūt. Ego memini o battare q reuocasti hoc carmen dulcius. s. q̄ equum est.

DOMITIVS.

¶Vnde: aquas mintij: fluuij declarauit, & littus non solum maris verum & fluminis dici posse. Accipite: audite. Neptūnus: mare ipsum transeat in arua mea. Pastos: consumptos. Barbara: silua dicitur barbara & syrtes loca esse affricæ fines ægyptū versus periculosissima a σειριυ dicta quod est trahere. Est enim inæqualitas maris & terræ magna & in vno loco profundissima in alio vero satis vadosa spirāteq; vento cumulus harenæ qui supra mare fuerat in profundissimas residet valles & q deprimebatur mox sup aquas aggerit & sunt syrtes maiores & minores & spacio passuū ducentorū quinquagita miliū separant. Minor a chartagine trecētis milib⁹ passuum distat & totidē ambitus: maior vero quadringētis. xxv. milibus passuū. Ser. vero vbicūq; harenosa in mari sunt loca syrtes asserit vocitari. Barbara aspera inculta & altera syrtis. i. tota harenosa. Dicūt hoīes portenta nasci tumēte mari. Nigro: turbato & procelloso. Agat. h. faciat hæc portenta. Neptūnus a nando. Fuscū. c. terram nigram. Dicantur mea rura videantur esse quoddam mare turbidum. Minus: si minus damus o Neptūne tuis altaribus q̄ debeam⁹ fac tu o Battare q fontes tui spargant per arua mea vt videantur mare retro currētibus vndis. Sināt e. id est faciant q semper sint in meis agris errores: id est inundationes fontium.

Emanent subito sicca tellure paludes.
Et metat hinc miles spicas vbi legimus olim:
Occupet arguti grylli caua garrula rana:
Tristius hoc rursum dicat mea fistula carmen.
Præcipitent altis fumantes mōtibus hymbres.
Et late teneant diffusos gurgite campos.
Quis dn̄is infesta minātes stagna relinquant.
Vnde elapsa meos agros peruenerit vnda
Piscetur nostris in finibus aduena arator:
Aduena ciuili: qui semper crimine creuit.
O male deuoti pratorum crimina agelli
Tuq; inimica tui semper discordia ciuis
Exul ego indemnatus egens mea rura reliqui
Miles vt accipiat funesti præmia belli.
Hinc ego de tumulo mea rura nouissima visam.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo. ¶Emanent subito. Prosequitur institutum ponendo imprecationes dirissimas etiam contra nature cursum dicens. Paludes. i. aquæ palustres emanent subito tellure sicca. i. vbi nunc terra sicca & arida arationi apta & miles. s. arrius metat. s. fœnum hinc. i. ab hac parte agri: vbi nos collegimus olim spicas. i. fruges maturas rana garrula occupet caua. i. concauitatem & antra caua grylli arguti. i. vbi stabat prius gryllus argutus. Mea fistula dicat rursum hoc carmen tristius. Hymbres fumantes. i. nebulosi & ob id pestiferi præcipitent se supple aut præcipites decidant altis montibus & teneant late campos diffusos gurgite. i. impetu aquarū: quis. i. quibus campis minantes. s. milites agrorum occupatores & incubatores: vt arrius & reliqui: relinquāt dominis. i. proprijs possessoribus stagna infesta dominis. vnde id est e quibus stagnis: vnda elapsa id est effluens peruenerit agros meos id est venerit per agros meos. Arator aduena id est peregrinus & extern⁹ piscetur in nostris finibus: aduena inquit qui semper creuit crimine ciuili id est bello intestino quod per ciuium crimen orit. O crimina agelli deuoti male id est multum & cum summo malo: & tu o discordia semper inimica tui ciuis: vnde in tityro. En quo discordia ciues perduxit miseros. Ego exul indēnatus. i. non condemnatus propter crimen: sed tamen non indemnis: reliqui mea rura egens id est existens egenus in terra aliena vt miles scilicet barbarus accipiat præmia belli funesti id est qd' funeris causa est aut detestandi quia ciuilis. Ego visam hinc id est ab hoc loco de tumulo id est colliculo vbi erat sepulchrum ocni bianoris

mea

Hinc ibo

Hinc ibo in siluas: obstabũt iam mihi colles:
Obstabunt montes: campos nec adire licebit:
Dulcia rura valete & lydia dulcior illis:
Et casti fontes: & fœlix nomen agelli.
Tardius ah miseræ descendite monte capellæ:
Mollia non iterum carpetis pabula nota.
Tuq; resiste pater: & prima nouissima nobis
Intueor campos: longum manet hostis in illis.
Rura valete iterum: tuq; optima lydia salue:
Siue eris: & si non mecum morieris: vtrũq;.
Extremum carmen reuocemus battare auena.

DOMITIVS.

¶Caua: cõcauitatẽ. Gryllus. i. sit rana in eo loco vbi stabãt gryl‑ DOMI.
li. Minãtes. i. milites q minãtes nobis terreanꝫ talib⁹ hymbrib⁹: & cogãꝫ relinq̃re meos agros. Belli inter. M. Anto. & Aug. Tumulo: tumulũ hũc in buc. Ver. optime declarauit cũ inqt. Iãq; sepulchrũ incipit apparere bianoris: hic em̃ bianor amnis tusci & Mãthus Thyresiæ fili⁹ fuit a qua mãtua denoĩata est: huius sororẽ Lydiã fuisse dixere a qua & denoĩari potuit amica Vergilij: pr̃ Vergilij dicebaꝫ Vergilius rusacus.

Dulcia amara prius fient: & molia dura.
Candida nigra oculi cernent: & dextera læua.
Migrabunt casus aliena in corpora rerum:
Quã tua de nostris emigret cura medulis.
Gaudia semper enim tua me meminisse licebit.
Inuideo vobis agri: formosaq; prata:
Hoc formosa: magis mea q; formosa puella
Est vobis: tacite vestri suspirat amorem.
Vos nunc illa videt: vobis mea lydia ludit.
Vos nunc alloquitur: vobis arridet ocellis.
Et mea summissa meditatur carmina voce.
Cantat & interea: mihi quæ cantauit in aurem.
Inuideo vobis agri. discetis amare.
O fortunati nimium multumq; beati:
In quibus illa pedis niuei vestigia ponet:
Aut roseis digitis viridem decerpserit vuam:
Dulci nãq; tumet nondum viticula baccho.
Aut inter varios veneris stipendia flores
Membra reclinarit: teneràq; illæserit hærbam.
Et secreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebunt syluæ gaudebunt mollia prata:
Et gelidi fontes: auiumq; silentia fient.
Tardabunt riui. labentes currite lymphæ.
Dum mea iucundas exponat cura querelas:
Inuideo vobis agri mea gaudia habetis.
Et vobis nũc est: mea quæ fuit ante voluptas.
Hei male tabescunt morientia mẽbra dolore:
Et calor infuso decepit frigore mortis.
Quod mea nõ mecũ domina est: non vlla puella
Doctior in terris fuit ac formosior: ac si
Fabula non vana est tauro ioue digna vel auro
Iuppiter auertas: auro mea digna puella est:

☞ mea rura nouissima id est extremos fines eorum aut visam nouissima: id est nouissime aut nouissimo de tumulo mea rura: & ibo hinc in siluas & colles obstabunt: id est contra stabunt dũ in siluas abire volam: & montes obstabunt: nec licebit adire cãpos id est loca plana & campestria: & ita quia non dabitur aufugiendi locus neq; per plana neq; per aspera: dulcia rura valete: & o lydia scilicet amica rustica: dulcior illis scilicet aruis meis & fontes casti puri id est & lympidi ac sacri & nomen agelli fœlix id est beatum a multis prædicatum: aut fœlix ꝓ fœlicis agelli. Ah misere capelle descendite tardius montibus quia non carpetis iterum pabula mollia: nota id est assueta vobis quasi dicat vt primum descenderitis insidetis in manus militũ qui vos absument. Et tu pater scilicet rusacemaro: resiste scilicet militibus: & ego intueor id est inspicio (pro quo quidam intuor dicũt) nouissima: id est vltimo loco: campos prima id est primũ: hoc est præcipue: nobis scilicet debitos: hostis manet in illis longum: id est per longum tempus: sic enim fere de tempore dicitur longum sicut de loco longe: vt in Buco. Et longum formose vale: vale inquit iola. Rura valete iterũ tuq; optima lydia salue vtrũq; id est vtroq; modo siue eris mecum scilicet vsq; ad mortẽ (sed in re læta noluit meminisse mortis propter omen malum euitandum) siue non morieris mecum scilicet non eris mecum vsq; ad mortem: quam in dissidio nominat quasi innuat longum velle viuere secum: & paruifacere eius mortem si cum alio fuerit. Battare reuocemus id est repetamus auena carmen extremum: id est de re amatoria de qua extremo loco dicturus sum.

ASCENSIVS.

¶Dulcia amara prius &c. Ordo est. Dulcia fient prius amara & mollia fiẽt prius dura: & oculi cernẽt prius cãdida nigra. s. effecta aut vt nigra: & cernẽt dextera. i. q̃ dextera sunt læua. i. sinistra: casus. i. euẽta fortuita migrabũt prius in aliena corpora rerũ. i. oĩa prius in cõtrariũ & p̄ter naturã eueniẽt: q; cura tua. i. de te suscepta (staret snĩa si diceret tui: sed versus nõ patiꝫ) emigret. i. trãsferaꝫ de nr̃is medullis: licebit em̃ me meminisse semp tua gaudia: & ideo. O agri & formosa prata ego inuideo vobis: hoc. i. eo aut tãto magis: q; mea formosa puella est vobis. i. apud vos: & q; ipsa tacite suspiret. i. suspirio indicet amorẽ vr̃i. i. quẽ de vobis habet: qa dulcis amor pr̃iæ est: illa videt nũc vos & mea lydia ludit nũc vobis quasi ad delectationẽ vestrã cũ ego absim. Ipsa alloquiꝫ nũc vos & arridet sup. vobis: nũc ocellis. i. oculis p lasciuiã cõtractis: & meditaꝫ. i. exercet & cãtat voce summissa carmina mea. i. a me vel de me cõposita: & cãtat interea ea q̃ cãtauit mihi in aurẽ quasi secreta & nõ ꝓdẽda: qa celari vult sua furta ven⁹ O agri ego iuideo vobis qa discetis amare. s. a lydia q̃ amores canit & amatoria carmĩa. O agri fortũati & btĩ nimiũ: in qb⁹ illa. s. tã formosa puella: ponet vestigia niuei pedis: aut in qbus decerpserit digitis roseis. i. rubicũdulis & odoriferis: vuã viridẽ. i. adhuc immaturã. Nã vitecula (quasi a ntõ vites: qd' si legaꝫ vt in multis viticula: ti, syllaba ꝓduciꝫ sicut a satyrico in cuticula) viticula igiꝫ. i. parua & tenella vitis: nõdum tumet dulci baccho. i. maturo vino: aut succo: aut sup. in qbus illa. s. lydia reclinarit. i. reclinauerit mẽbra inter varios flores appositorie stipẽdia veneris. i. qualẽ reclinationẽ dat venus: ꝓ stipẽdijs & illeserit. s. concũbẽdo & reclinãdo se hærbã tenerã. Et ipsa secreta. i. separata ab arbitris & in locis solis existẽs narrabit furtim. i. furtiue & clãculũ meos amores: syluę audiẽtes. s. eos gaudebũt: & prata mollia gaudebũt & fõtes gelidi. i. subfrigidi gaudebũt & silẽtia auiũ fiẽt. i. aues reticebũt & cõtinebũt cãtus suos: vt audiãt cãtilenas lydiæ riui tardabũt sup. se: & ideo o lymphe q̃ nõdũ illuc vsq; ꝑcurristis: currite labẽtes. s. cõtinue dũ. i. donec mea cura. i. amor meus seu amica mea q̃ mihi curæ est lydia exponit querelas iucũdas. i. amatorias. O agri ego inuideo vobis: qa habetis mea gaudia & ea voluptas q̃ fuit añ mea est: nũc vobis. i. vr̃a. Hei mihi mẽbra scilicet mea moriẽtia. s. igne amoris tabescũt. i. lẽte absumunꝫ corrupta tabe: dolore. i. præ dolore: & calor. s. naturalis decepit. s. me aut defecit frigore mortis. i. mortali aut mortifero: infuso: q;. i. qa mea dña (sic em̃ p̄cipua amica vulgo dr̃ & coniunx etiã a græcis dña vocaꝫ vt helena a deiphœbo in. vj. æneı. & hi dominã ditis &c) nõ est mecũ: vlla puella nõ fuit doctior ac formosior in terris: ac si fabula nõ est vana. s. re. i. inanis & friuola nihil de historia cõtinẽs hoc est si vera est fabula q̃ de europa & danae narraꝫ ipsa puella mea est digna ioue tauro. i. vt in taurũ eam auecturus muteꝫ: sicut mutatus est dũ europã agenoris filiã auexit: vel ioue auro. i. in aurũ hoc est aureũ hymbrẽ sicut in eunucho recitaꝫ: verso: o Iuppiter auertas sup. te ab ea ne capiaris: qa mea puella est auro digna.

DOMITIVS.

¶Casus euẽtus & fortuna. Emigret: discedat: suspiret lydia videt DOMI.
vos fontes & alloquitur & cãtat vobis discetis vos fontes agriq; mei amare a lydia: viticula: parua vitis. Illeserit cõcũbẽdo. Cur‑

rite lymphæ currite dum ego exponā eas querimonias. Tau
Europa. ro ioue: europam respicit filiam agenoris regis phœniciæ q̄ cū armentis delectaretur: & sæpe supra ascēdere cōsueuisset: iuppiter in formosissimū taurum conuersus eam assumptam in hos
Danae. locos detulit quibus nomen europæ inditū est. Auro: ad Danaē Acrisij filiam retulit quæ in turri ænea clausa erat: ne qs eam stupraret propter oraculum quod erat vt filius maior parēte nasceretur: quare iuppiter in pluuium aurum conuersus gremio puellæ exceptus fuit: sicq; eam compressit: & ex ea Perseus natus fuit. Auertas. a. m. d. p. e. ne capiaris eius amore.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Fœlix taure pater magni gregis. Conqueritur suam conditionem esse deteriorem q̄ tauri qui cum vaccis semper versatur cū ipse ab amica longe exulet.
Ordo. Ordo est. O taure pater decus magni gregis id est armenti fœlix supple es. Nam vaccula. i. iuuenca captans secreta cubilia ad te non patitur vnq̄ (& ita leges: non autem nōnunq̄) te mugire frustra supple in siluis: dolore. i. præ dolore: & o pater hædorum. i. hæde aut caper si non dicitur a capiendo: fœlix & semper beate: quia siue petis montes præruptos pererrans saxa siue libet tibi fastidire in siluis noua pabula siue libet fastidire: id est vsq; ad fastidium sumere noua pabula campis scilicet iacentibus: tua capella est semper tecum læta. Et quocunq; supple loco est mas id est masculus illi id est illic est sua fœmina: vel sic. Et quicūq; mas id est masculus alius est: illi est sua fœmina iuncta: & ideo nunq̄ plorauit amores interpellatos: id est impeditos ac per tempus interruptos cur natura non fuisset. i. esse potuisset: & id est etiam nobis scilicet hominibus: non solis pecoribus: facilis id est indulgens & benigna & ad generationē non laboriosa. Cur ego patior tam sæpe crudelem dolorem cum id est quando sydera pallida id est subalba redeunt per mūdum viridem scilicet ad ortus & in orbes suos & o phœbe excurrēs in uicem id est vicissim atq; id est sicut orbis aureus id est globus solis: excurrit supple luna tua scilicet soror aut amica est tecum: cur & id est etiam mea luna id est amica mea non est mecum quasi dicat quocūq; sol percurrat semper habet amicam sororem sequentem: cur ergo & mea me non sequitur. o phœbe tu nosti quid sit dolor scilicet amoris impatientis (quia daphnē impatiēter amauit) miserere igitur dolentis: & gerens laurus in te. i. ad honorem tuum: hoc est sacerdos tuus & poeta tibi sacratus celebrabit amorem scilicet tuum: & is supple quem pompa deum id est deorum hoc est pomposus cœtus deorum: & non quē fama locuta est supple in siluis. (Omnia sunt tam inuersa vt difficile sit sententiam bonam comminisci: referimus autem hæc ad suum cuiusq; iudiciū.) Vos. s. phœb⁹ & phœbe: hoc est sol & luna estis oīa. i. oīa tenetis aut omnium estis causæ & id per parenthesim videtur insertum hoc est phœbus quem pompa deorum extollit nō qui in siluis. i. rerum corruptibilium & generabilium regione versatur vt nos mortales gestat secum semper sua gaudia atq; videt ea inspersa mundo: q̄. s. gaudia longum est dicere: loquitur aūt de daphnide. i. lauro quam secum ferre dicitur & quam in terris videt; aut de luna sorore quam amat quæ in cœlo luna: in terris diana: & apud inferos proserpina dicitur: aut de concētu atq; symphonia cœlesti: vnde & lyram gestat. Quinetiam cum sæcula voluebantur. i. per sydcrum benignam reuolutionem erāt aurea: & cū hæc conditio. s. nostra. i. humana: foret. i. esset mortalibus. s. nobis: similis illis. s. mortalibus: quia nymphæ tunc errabant per siluas: & non minus dij q̄ mortales amabant: vnde Iuuenalis saty. vj. Viderunt primos argentea sæcula mechos. Præterea astrum minoidis: id est ariadnes minois filiæ hoc est corona aurea: quam ariadne a baccho corrupta meruit & quæ in cœlum translata est: est notum scilicet cunctis & virgo quæ secuta est virum: scilicet bacchum: aut prius dedalum sicut captiua: scilicet ariadne: nota supple est hoc est manifestum & deos amasse vt phœbum: bacchum: iouem martē &c. Asserere tñ vt Ply. sentit deorū cōnubia: aut adulteria ꝓxime accedit ad demētiā cū igit̄ mortales cū dijs amarēt & amarent̄: o cœlicole: qd. i. in quo nostra ætas. i. fragilis mortalitas potuit lædere vos. q. d. in nullo: & tñ q̄ cōditio vitæ esset. i. eē posset nobis durior: supple q̄ hæc quam nobis quasi æmuli confertis: cū amare cogitis nec amatis potiri sinitis. q. d. nulla & ita plangit inquiam sortem.

Fœlix taure pater magni gregis & decus: ad te
Vaccula non vnq̄ secreta cubilia captans
Frustra te patitur siluis mugire dolore.
Et pater hædorum fœlix semperq; beate
Siue petis montes præruptos saxa pererrans
Siue tibi siluis noua pabula fastidire
Siue libet campis: tecum tua læta capella est.
Et mas quocūq; est: illi sua fœmina iuncta
Interpellatos nunq̄ plorauit amores.
Cur non & nobis facilis natura fuisset?
Cur ego crudelem patior tam sæpe dolorem?
Sydera per viridem redeunt cum pallida mundum
Inq; vicem phœbe excurrens: atq; aureus orbis
Luna tua est tecum: cur non est & mea mecum
Luna: dolor nostri quid sit: miserere dolentis:
Phœbe gerens in te laurus celebrabit amorem.
Et quem pompa deum non siluis fama locuta est.
Omnia vos estis: secum sua gaudia gestat.
Aut inspersa videt mundo: quæ dicere lōgum est
Aurea quinetiam cum sæcula voluebantur:
Conditio similisq; foret mortalibus illis
Hæc quoq;: præterea notum minoidis astrum
Quæq; virum virgo sicut captiua secuta est.
Lædere cœlicolæ potuit vos nostra quid ætas?
Conditio nobis vitæ quæ durior esset?

DOMITIVS.

¶ Vacula: parua vacca. Pr̄. h. hirc⁹. Interpellatos: aīalia nūq̄ plorāt amores impeditos: īterruptos: sicut ergo sydera semꝑ redeūt in vices suas: sed ego nō possum redire ad meos agros. Tui orbis Oia vos estis vos. s. luna & phœbe est. o. oīa tenetis. Voluebant̄: erāt. Similis. c. nā aureo sæculo nymphæ securæ errabāt ꝑ siluas & loca Minoidis: tāgit ariadnē filiā Minois quā in littore a theseo derelictā bacchus rapuit & in cœlo ductā in sydus conuertit: & coronā astronomi eā appellāt. Verg. j. Geor. Gnosiaq; ardentis decedat stella coronæ. Numina aūt vt plurimū suas amicas cœlo consecrabāt.

DOM. Ariad.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Ausus ego primus &c. Defendit culpā suā ab exēplo deorū: ob quā rem diuus Augustinus detestatur comedias vt eunuchū Terentij & cæteras q̄ deorū adulteria quasi ad iuuenū corruptelā ꝓponūt exempla. Ordo aūt est.
Ordo. Ausus ne sup. sum ego primus violare castos pudores. q. d. non cū & dij & hoīes id sæpe fecerint. Et ausus sum ego: primus tētare id est sollicitare ad corruptionē: aut attingere vittam. i. signū virginitatis quod in capite ferebat sacratam. s. veste aut virginitati puellæ. i. amicæ meæ. q. d. nō. Et ausus sum ego primus soluere

facta

Ausus ego primus castos violare pudores:
Sacratamq; meæ vittam tentare puellæ?
Immatura meæ quoq; noxæ soluere facta?
Istius atq; vtinam facti mea culpa magistra
Prima foret: læto mihi vita diutius esset.
Nam mea non vllo moreretur tempore fama:
Dulcia cum veneris furatus gaudia primum
Diceret: atq; ex me dulcis foret orta voluptas
Nam mihi non tantum rubuerunt impia vota:
Autor vt occulti noster foret error amoris

DOMITIVS.

DOM. Vitta. ¶ Vittam: quia omnes virgines in signum castitatis signum gerebant: hoc est lineas fascias in signum ligatæ virginitatis & zonam afferebant qua cingebantur. vt etiam Catullus in primo passeris ostendit dum inquit: q̄ zonam soluit diu ligatam. Meæ noxæ q̄ concubuerim cum Lydia. Iuppiter ante sui priusq̄ factus est coniunx quæ diceretur: quasi dicat habuit coitum cum Iunone priusq̄ esset coniunx. Opus: rhetia. Illi mœsto vulcano Aurora amauit Titonum: ipsa enim nunq̄ habuit talē infœlicitatem qualem ego. Aurea

quasi

Iuppiter ante sui semper mendacia factus
Cum iunone: prius coniunx q̄ dictus vterq; est
Gaudia libauit dulcē furatus amorem.
Et mecū tenera gauisa est ludere in hærba.
Purpureos flores quos insuper accūbebat.
Grandia formoso supponēs gaudia collo.
Tum credo fuerat mauors distentus in armis:
Nam certe vulcanus opus faciebat: & illi
Tristi turbabatq; mala fuligine barbam
Non aurora nouos etiam plorauit amores
Atq; rubens oculos roseo celauit amictu?
Talia cœlicolæ nunquid minus aurea promo:
Ergo quod deus atq; heros cur non minor ætas?
Infœlix ego non illo qui tempore natus
Quo facilis natura fuit: sors o mea læua
Nascendi miserumq; genus quo sera libido est.
Tanta meæ vitæ cordis fecere rapinam.
Vt maneā: ꝙ vix oculis cognoscere possis.

Facta meæ noxæ .i. cōcubit⁹ ... dia mea immatura .i. nōdū ... enda .i. aperiēda & ꝑdēda. q. minime atq; vtinam primus ... rupissem puellas: nec alius ... llā meā sollicitasset: qa vita ... et mihi diutius læto .i. diuti⁹ ... uerē in fama hoim ꝙ essem in morte. Nā mea fama nō morere ... r vllo tpe: quum .i. qn̄quidem ego dicerer furat⁹ primū dulcia gaudia veneris .i. ꝯcubitus: atq; dulcis voluptas: foret orta ex me. Nā vota impia .i. aut nefanda de ... deria aut diræ imprecationes: nō tm̄ .i. nō intm̄: rubuerūt .i. eru buerūt hoc est pudore affecta sūt ob culpā vt error noster foret .i. esset: autor .i. inceptor amoris oc culti .i. libidinis furtiuæ. Iuppiter factus semp mēdacia sui .i. de secū iunone .s. sorore: & cōiuge: id est factus mēdax: & aliā de se expectationē & aliū exhibēs esse cū anteq; vterq; .s. tam ipse ꝙ iu no dictus est cōiūx: libauit .i. degustauit gaudia .i. voluptatē furatus amorē dulcē: & ideo præcipue dulcē qa furtiuū: qa vt etiā in ꝓuerbijs salomonis dr̄. Aquę furtiuæ dulciores sunt: & panis absconditus suauior: cuius rei causa videt̃ qa nitimur in vetitum semp cupimusq; negata: vn̄ cōmercia veneris dicunt̃ furta: vnde est celari vult sua furta ven⁹. Quo circa aīaduertit in cynicos diuus augustinus q in ꝓpatulo voluerūt habere venerē argumētantes nihil turpe qđ idē naturale. Sensus aūt est iouē cū tm̄ frater esset iunonis & nondū coniunx habuisset cōmerciū cū ea: vt ostēdat multū abesse vt ipse primus dicatur qui virginalē violauerit pudorem: qa vt ex iuuenale diximus. Viderūt primos argentea sæcula mechos. Verū culpa nō ideo minor ꝙ antiqua & in multis est sicut nō minus ſm Augustinū ardebūt qui cū multis ardebūt. Et sup. puella mea lydia gauisa est ludere mecum in hærba: ergo non oppressit inuitā supponēs collo formoso: grandia gaudia .i. res voluptatis .s. flores purpureos: insuper quos: vacat in ipsa: accūbebat: spondaicus versus accūbētis languorē indicans: vt vero culpam suam quam fatetur palliet: innititur deorum auctoritatibus dicens: ego credo ꝙ mauors .i. mars deus belli qui cū venere in adulterio deprehēsus est: fuerat distētus .s. a venere in armis: & id ꝑ ironiā. Nā certe vulcanus maritus veneris faciebat opus .s. fabrile: & turpabat illi barbā fuligine .i. nigredine ex fumo facta: tristi atq; mala .i. nociua & nō ad voluptatē vt

est ea q̄: vt autor est Iuuena. molles supercilia depingūt. Nō id est nunqd: & id ꝑ ironiā: nam vult dicere ꝙ maxime ita aurora .s. tithoni coniūx & mater mēnonis: plorauit etiā amores nouos atq; ipsa rubēs celauit .i. occultauit oculos amictu roseo .i. rosei coloris. Cœlicolæ .i. dij cœlestes talia sup. egerūt aut gesserūt & est honesta eclypsis: sicut talia ꝑ lauū: sup. gerebant̃. Nunquid ego promo minus aurea .i. honesta & aureo sæculo digna: q.d. nō qa deos arguere nefas duxit. Ergo cur ætas minor .i. fragilis & mortalis videlicet humana conditio: non sup. faciat: qđ deus sup. fecit q erat in aureo sæculo atq; heros q erat in ereo sæculo .i. qđ & hi qui ꝓ dijs habiti sunt: & q ꝓxime ad deorū vitam accessisse putant̃ vt heroes fecerunt: nam iuppiter neptūnus & pluto summi illi dei virginum raptores leguntur: & achilles & hercules & paris & sexcenti alij. Ergo vt dixi: diuus Augustinus merito reprehendit eos qui deos suæ turpitudinis citāt autores. Ego supple sum infœlix qui non sum natus illo tēpore quo natura fuit facilis: qa vt amasius poeta dicit: tribus violis puellam comparabant. O mea sors nascēdi .fuit sup. læua .i. inimica mihi sicut dextrum secūdum & fauorabile dicimus: & o miserum genus (modestius tamen secundum vallam & cum minore excandescentia supprimitur ꝙ exprimatur o, cum accusatiuo) quo id est in quo libido est sero id est nimis tarda: qa tunc primum exæstuans cum negatur quod petiuerat vnde vult dicere se iam primum impatienter lydiam amare quando eo carendum est. Id autem secundum veterem superstitionem quæ in multis hodie vsq; perdurat fato: id nascendi sorti imputat.) Vitæ meæ fecere tantam rapinam cordis .i. tm̄ abstulerūt a corde meo: vt ego maneā supple illud quod vix possis cognoscere oculis .i. tāta miseria cōfectus & macie exhaustus per impatientiam vt tu .i. quicūq; (nā secundam personam pro qualibet posuit) vix possis me cognoscere oculis .i. visu ꝙuis per loquelā aut alia indicia facile agnosci possit. Et hæc in diras quāta potuimus cōmoditate.

quasi dicat deberē ego etiā habere ætatem auream: qualem habuerunt dei. Læua sors: aduersa. Tanta mala mihi fuere: vt ita maneā ꝙ me vix posses cognoscere.

P. Vergilii Maronis æthna: quæ tñ a qbusdā Cornelio Seuero tribuitur.

Ethna mihi ruptiq; cauis fornacibus ignes:
Et quæ tam fortes voluant incendia causæ?
Quod fremat imperium qđ raucos torqueat æstus.

DOMI. DOMITIVS.

HOc Vergilianū esse opus plærique ex autoribus testātur: & Sene. in episto. adeo vt Nasonem nō ob aliam causam opus de æthna dimisisse affirmet: nisi propter Vergiliū: quem iam scripsisse compertum habebat. Cornelius seuerus etiā ob eādem causam deterritus traditur: summa tamē opera est vt causam æthnæi incendij referet: non qualem vulgatores poetæ asserunt: sed quæ a summis philosophis atq; poetis exposita sit. Quis enim ignoret Aethnā flagrantem adeo vt niues nequaq; cadere auctores existimauerint atq; Ad quinquagena & cētena milia passuum arenas flammarum globos eructaret? Ardet autem noctibus semper: & miraculum est igneam materiam tanto æuo sufficere. Patet crater eius ambitu stadiorum .xx. fauillam Tauromininum & Catinum vsq; peruenire affirmant. Fragorem vero ad Maronem & Gemellos colles. Quocūq; modo tantum

per noctē

ASC. ASCENSIVS.

AEthna mihi. Quia cætera a Calderino satis explicant̃. Ordo est. Aethna mons ille siciliæ ꝑpetuis ignib⁹ flagrans: & ignes rupti .i. erūpentes aut eructati cauis .i. concauis aut excauatis fornacibus: & quę causæ tam fortes .i. tam efficaces voluant incendia .s. tanta & tam continua qđ imperium premat & quod imperium aut quid .i. q̄ res torqueat æstus raucos .i. rauce crepitantes erit mihi carmen: vel carmen erit mihi æthna .i. canam de æthna & ignibus eius: & o apollo tu sup. eris mihi autor carminis dexter .i. prosper & fauorabilis seu .i. siue dodone: silua illa epiri vaticinio nobilis (declinatur autem hoc loco: hæc dodone huius dodones) supple erit tibi potior .i. eligibilior ꝙ q̄sq; alius locus & phaselis mōs ille liciæ ardens vt æthna est tecum seu cynthos mons aut potius insula inter cyclades: habet te seu delos est gratior illa .s. cyntho insula .i. vbicūq; es eris mihi Ordo.

 carminis

Carmen erit: dexter mihi carminis autor apollo
Seu tibi dodone potior: tecumq́ phaselis
Seu te cynthos habet: seu delos gratior illa:
In noua pierio properent a fonte sorores
Vota: per insolitum phœbo duce tutius itur.
Aurea securi quis nescit sæcula regis
Cum domitis nemo cererem iactaret in aruis?
Venturisq́ malas prohiberet frugibus hærbas:
Annua sed sacræ complerent horrea messes.
Ipse suo flueret bacchus pede. mellaq́ lentis
Penderent foliis: & pingui pallas oliua
Secretos amnes ageret: cum gratia ruris
Non cessit cuiq̄ melius sua tempora nosse.
Vltima quis tacuit iuuenum certamina colchos?
Quis nō argolico defleuit pergamon igni
Impositam? & tristi natorum funere matrem?
Auersumve diem: sparsumve in semine dentem?
Quis non periure doluit mēdacia puppis?
Desertam vacuo minoida littore questus?
Quicquid in antiquum iactata est fabula carmen
Fortius ignotas molimur pectore curas.
Qui tanto motus operi: quæ causa perennis.
Explicet in densum flammas & ructet ab imo
Ingenti sonitu moles: & proxima quæq́
Ignibus irriguis vrat mens carminis hæc est.

☞ carminis autor: & sorores. s. musæ iouis & Mnemosynes filiæ properent. i. properanter veniant a fonte pierio in noua vota. s. mea qa itur. s. ab oibus poetis phœbo duce. i. ducēte aut ductu phœbi: tutius per insolitum scilicet iter: aut per rem insolitā & nouam. Quare autem rem nouam scribere tentet docet sicut i Georgi. quia cætera quæ vacuas tenuissent carmina mentes omnia iam vulgata: quis aut eurysthea durum: aut illaudati nescit busiridis aras &c. & hic. Quis nescit aurea sæcula regis securi: id est quæ fuerunt sub rege securo: scilicet sub saturno: ideo autem securi: quia regnātis: cum nemo iactaret cererem id est frumentū in aruis domitis: id est cultis: & cum nemo prohiberet frugibus venturis id est a futuro frumento: hærbas malas id est nociuas: sed cū sacræ messes id est fruges deorum dono: aut beneficio naturæ sponte nascentes complerent annua id est annue aut annuatim vt sit nomen pro aduerbio: aut figurate tempus rei accommodat vt sint horrea annua id est quotannis replenda & cū bacchus id est vinum flueret suo pede id est sponte nascens nō calcatum pedibus vindemiatorū: & cum mella: penderent folijs lētis: propter pondus & liquorē: vnde de ioue in Georgi. Mellaq́ decussit folijs &c. & cum palas: scilicet inuentrix oleæ minerua ageret: id est duceret riuos secretos id est secrete & tacite fluentes oliua. s. arbore pingui propter oleum aut oliuum: cum gratia ruris non cessit cuiq́ nosse sua. i. oportuna tempora melius scilicet q̄ alteri id est cum omnes indifferenter scirent tempora q̄ messor quæ curuus arator haberet. Quis tacuit. i. non descripsit quasi dicat nemo fere poeta: colchos appositorie vltima. i. pessima & grauissima certamina iuuenum scilicet argonautarum qui e colchis redeuntes troiam deleuerunt. Quis nō defleuit pergamō. i. troiā (declinatur hæc pergamos & pluraliter hæc pergama) positam igni argolico id est græco seu argolicorum manu iniecto & quis non defleuit matrem scilicet medeam tristem funere id est ꝑpter necem natorum id est filiorum quos interemerat (vt dictum est æglo. viij. ad illud. Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem Commaculare manus) ve pro vel: diem auersum. s. a cæna thieste: vt declaratum est a Seruio ad illud ænei. j. Nec tam auersus equos tyria sol iungit ab vrbe. Aut dentem. s. draconis: sparsum. s. a cadmo: in semine. i. loco seminis: vnde nati sunt armati qui se mutuis vulneribus interemerunt. Quis non doluit id est ☙ dolenter

❊ per noctem lucere & splendentem apparere affirmauere a cacumine. Nā interdiu fumo & caligine obsidet. Dodona. Dodona Epyri silua in qua oracula per columbas reddebantur: licet Herodotus mulierem quādam reddidisse affirmet. Phaselis in lycia mons est vt Aethna quam Plynius appellat phasem. ibidē sicut & in Patara Apollo oracula reddebat. Hinc lycias sortes alibi poetā appellasse affirmāt. Cynthos mons est vbi Apollo etiam colebatur. Alibi insulam vnam esse cycladum legimus. Delos insula in ægeo mari dicta q dela. i. manifesta Apollinis responsa illic præberentur. Securi regis. i. Saturni. Amnes secretos: quia tacite fluit oleum: & matrē intellige medeam. Diē auersum Tangit fabulam Atrei & Thiestis Sparsum in semine. Tangit cadmum qui dentes seminauit draconis. Vnde nati sunt homines armati. Posset etiam intelligi de iasone. Quis non periure. Tangit Thesea qui Phedram sororem Ariadnes elegit vxorem: licet ipsi Ariadne iureiurādo se eam in vxorem ducturum promisisset. Minoida: filiā minois Ariadnem.

Phase. Lycia. Cynth. Delos. Thie. Cadm. Phe. Ari.

☙ dolenter descripsit mēdacia puppis periure id est quam theseus periurus e creta vexit cū phedra & ariadne relinquēs ariadnē cui fidem iurauerat i insula dia: & quis non questus sup. est. i. elegit descripsit. (Nā versibus impariter iunctis querimonia primū &c.) minoida. i. minois filiā ariadnen desertam. i. derelictam supple in littore vacuo: quia sine marito & cultoribus. q. d. nemo non questus est quicquid: id est qualitercūq́ fabula est: iactata est in antiquum carmen. Sed nos molimur. i. cum molimine agitamus pectore: fortius. i. accuratius: causas ignotas: videlicet qui motus supple sint tanto operi scilicet æstus æthnei perpetuo durantis: & mens carminis est hæc inquirere quæ causa explicet. i. emittat in densum. i. dense flāmas perennis. i totum annum immo totum tempus durantes: & ructet. i. eructet supple cum ingenti sonitu: moles. i. magna saxa ab imo: scilicet fundo. vnde. iij. ænei. Horrificis iuxta sonat æthna ruinis. Interdumq́ atram prorumpit ad æthera nubem. Turbine fumantem piceo & candente fauilla. Attollitq́ globos flāmarum & sydera lambit. Interdū scopulos: auulsaq́ viscera montis. Cum gemitu glomerat fundoq́ exæstuat imo & quæ causa vrat proxima quæq́. i. omnia propinqua ignibus irriguis. i. irrigantibus quia sulphuratis & pinguibus.

DOMITIVS.

DOMI. ¶ Principio: in narrationis huius principio dicit se neq́ executurum poetica figmenta: sed tantum res phisicas: ac causas veras ignium spirantium ex ipsa æthna. Resonare cauernis: in secessu & remotione Aethnæ subterranei sunt meatus ad ieram vsq́ in

Vulcan⁹ sulam vbi Vulcanus cum alijs suis fabris fulmina fabricare dicit: hinc ictibus loca omnia resonant. Vnde Vergil. Insula sicanum iuxta latus æoliamq́ Erigitur lyparen fumātibus ardua saxis. Quam subter specus & cyclopū exesa caminis Antra æthnæa tonant: validiq́ incudibus ictus. Sine pignore carmē id est sine ratione. Proxima id est tertia Phlægæi: cāpi phlægæi ideo ❊ dicti

Principio: ne quem capiat fallacia vatum
Sedes esse dei: tumidisq́ e faucibus ignem
Vulcani ruere: & clausis resonare cauernis
Festinantis opus: non est tam sordida diuis
Cura: neq́ extremas ius est dimittere in artes
Sydera seducto regnant sublimia cœlo:
Illa neq́ artificum curāt tractare laborem.
Discrepat a prima facies hæc altera vatum.
Illis cyclopas memorant fornacibus vsos.
Cum super incudem numerosa in verbera fortes

ASCENSIVS.

ASC ¶ Principio ne quem &c. Hoc vnum verbum mihi fidem fecerit Vergilianum nō esse hoc carmen. Quippe qui in Georgi. dicet. Me verum dulces capiant ante omnia musæ. Quarum sacra fero ingenti percussus amore. Et qui ad musas in septimo æneid. dicet. Et meministis enim diuæ & memorare potestis non hic tā seuere in poetas animaduertens loquitur tamen quisquis est autor de futilibus & non de grauibus poetis: verūtamen nō in tā excellenti opere (de æneide loquor) fabulam secutus esset de æthna si id vitio dandum censuisset. Præterea vt taceam stilū non congruere cum Vergilianis musis: nam multum ab illis

☞ ingen

Horrendū magno quaterent sub pondere fulmē
Armarentq̧ iouē. turpe est sine pignore carmē.
Proxima viuaces æthnei verticis ignis
Impia sollicitat phlægæis fabula campis:
Tentauere nephas olim detrudere mundo
Sydera: captiuiq̧ iouis transferre gygantes
Imperium: & victo leges imponere cœlo.
His natura suos aluo tenus ima per orbes
Squameus intortos sinuat vestigia serpens.
Cōstruitur magnis ad p̄lia montibus agger:
Pelion ossa creat: summus p̄mit' ossan olympus.
Iam coaceruatas nituntur scandere moles:
Impius & miles metuentia cominus astra
Prouocat infestus cunctos ad prælia diuos.
Iuppiter e cœlo metuens: dextraq̧ coruscam
Armatus flammam renouat caligine mundū
Incursant vasto primum clamore gygantes.
Hic magno tonat ore pater geminatq̧ fauentes
Vndiq̧ discordes comitū simul agmine vētos
Densa per attonitas rumpuntur fulmina nubes
Atq̧ in arma ruit quæcūq̧ potentia diuum
Et mars sæuus erat iam & cætera turba deorū.

friget: etiam hoc testimonio tetrastichon hic per septē iugera porrectū videmus: & in. vi. ęnei. per. ix. Sed vt institutū peragam ¶Ordo est. Principio. s. dico aut admoneo: ne fallacia vatū. i. poetarum: capiat. i. decipiat quem. i. aliquē persuadēdo videlicet. Sedes dei. s. Vulcani vt. viij. ęnei. dicet esse supple ibi. & ignē ruere. i. p̄cipitē ferri e faucibus vulcani: & op⁹ dei festinātis resonare sup. in cauernis clausis. i. antro vulcani. nō dicit capiat: qa principio monet: q̧ cura nō est diuis tā sordida. i. de tam sordidis rebus: nec̄ius est dimittere. s. deos in artes extremas. i. vilissimas. & id scd'm Epicurū. scd'm quem dicit flaccus primo sermonum credat iudeus appella. Nō ego. namq̧ deos didici securū agere euū nec si qd miri faciat natura deos id tristes ex alto cœli demittere tecto &c. Sydera. i. dij cœlestes i sydera trāslati aut quoꝝ sydera lāpades & faces p̄eunt es putant' regnāt sublimia. i. in sublimi: cœlo seducto. i. seorsum a cetu mortaliū ducto. vñ Persius. Quę nisi seductis nequeas ꝯmittere diuis qd' quidā perperā exponūt seductis. i. deceptis: Illa. s. sydera: hoc est dij cœlestes neq̧ curant tractare laborē artificū. s. mechanicoꝝ: hoc est nō exercēt artē fabrilem sicut poetę vulcano imponūt. altera. i. scd'a facies. i. species vatum discrepat. i. dissentit a prima. s. facie & specie: qui sup. vates memorant cyclopas. s. fabros ac pastores vnum oculū in fronte habentes vñ a cyclo cyclopes dicti sunt. sicut de polyphemo dictum est æneí. iij. telo lumen terebramus acuto. Ingens qd' torua solū sub fronte latebat. Argolici clypei aut phebee lampadis instar: dicūt ergo cyclopes vsos illis fornacibus: qa dicunt' ministri vulcani: vñ ænei. viij. Insula sicanū iuxta latus eoliāq̧. Erigitur lyparē fumantibus ardua saxis. Quā subter specus & cyclopū exesa caminis Antra ethnea sonāt & paulo post. Hoc tunc igni potēs coelo descendit ab alto. Ferrū exercebant vasto cyclopes in antro: Brontesq̧ steropesq̧ & nudus mēbra pyracmon. Cū. i. qñ ipsi. s. cyclopes fortes quaterent in verbera numerosa. i. secundum numerū facta. vñ pythagoras dr̄ rationem musicā inuenisse. quaterent dico super incudem sub magno pondere fulmen horrendū: & armarēt Iouem quia telū Iouis dicitur fulmen trisulcum: quo gygantes vicerat. carmen sup. tale est turpe quia sine pignore. i. fide quā nō adhibemus rebus dubijs & ignotis sine pignore: aut fideiussore: aut sic carmē. s. quoduis sine pignore: est turpe. Fabula proxima. i. tertia impia. i. detestāda & deos falso incusans sollicitat. i. sollicite ponit sup. in campis phlegeis. sic ab ardore dictis. vñ Stra. lib. v. Superioribus annis fortunatus erat & campus noīe phlegeus in quo res a gygantibus gestas fabulę diuulgant: nullam aliam ob causam vt credi fas est q̧

ꝯq terra

dicti quia ibi erant in copia maxima ignes. His natura: secūdum multos authores loquor q dicunt Gygantes pedes habuisse serpentinos: Sinuat curuat. Coaceruatas: accumulatas.

ꝯq terra ipsa suapte virtute p̄liorum concitatrix est: hæc ille. sollicitet dico ignes verticis ethnei viuaces. i. quasi viuaces perdurantes. Gygantes. s. terræ filij tentauere olim nephas. i. rem illicitam & nephandā. s. detrudere &c. vt sit appositio aut nephas. i nephandum vt sit interiectio: sicut ęneid. j. Nauibus infandum amissis &c. detrudere dico mundo. s. cœlesti: sydera. i. deos cœlestes: & transferre imperiū. Iouis captiui. i. quem captiuum facere prętendebant & imponere cœlo victo. i. cœlicolis victis: leges. Natura est his scilicet gygātib⁹: tenus aluo. i. vsq̧ ad aluum serpens squameus. i. squamosus & squamis tectus: qui sup. sinuat. i. incuruat vestigia ima. i. pedes p orbes suos. i. anulos & reuolutiones. i. secundum quosdam habēt pedes serpentinos a natura illis datos. Agger. i. accumulatio & aggestio cōstruit'. s. ab his ad p̄lia scilicet cōtra deos sup. ex mōtibus magnis: ossa mōs ille thessaliæ: creat. id est substituit: pelion scilicet montem vicinum: olympus qui est in confinio macedoniæ: summus scilicet montium ita vt venti eius verticem non perflent præmit ossan. i. ponitur super ossan (per regulā rectus in a græci facit an quarto breuiari) Ipsi sup. gygantes nituntur iam scādere moles scilicet mōtium coaceruatas. i. accumulatas. & miles impius prouocat cominus. id est de prope quasi conserta manu astra metuentia. s. detendi hoc est deos metuentes & ipse infestus prouocat cūctos diuos ad prælia. Iuppiter metuens & armatus dextra. i. habens in dextra pro armis: flammam coruscam. i. fulmen: renouate cœlo. i. desuper: mundum caligine scilicet nubium e quibus fulmen mitti solet. gygantes incursant primum. id est in primo impetu atq̧ insultu vt temerarij solent supple cum vasto clamore. Pater scilicet deorum & hominum Iuppiter tonat hic magno ore & geminat ventos fauentes. id est auxiliantes discordes vndiq̧ simul. id est cum agmine comitum. id est facit prius discordes fauentes: aut facit vt venti per discordiam ex diuerso flantes: nunc in vnum conspirent contra gygantes fulmina disijcientes. fulmina densa rumpuntur per nubes attonitas. id est tonitru scissas & percussas. Atq̧ quæcunq̧ potentia diuum pro diuorum. id est quicquid potentiæ est diuis ruit in arma. Et mars erat iam sæuus & cætera turba deorum erat iam sæua quæ alias mitis esse solebat. Sane nulla fit synalepha cum dicitur Atq̧ in arma ruit &c.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Materq̧ iacentis impellens victos scilicet gygantes: dicitur autem terra. Mater quia dicūtur filij terræ gygantes. Sub terris audent: poetæ ex scientia non solū rerum humanarum, verumetiā diuinarum. ponit autem carmina pro ipsis poetis. Mētiri: quia non habent rem manifestam. Tityus. His tityus. Tityus titani & eiaræ filius latone vim inferre voluit: licet Vergilius terræ filium esse significet aut potius ab ea nutritum dicens æneid. vj. Necnon & tityum terræ omnipotentis. alumnū tāte em̄ magnitudinis fuit vt vix eum. iij. iugera agri caperent fœdum lasciuum. Sollicitāt magna. t. c. tan. pœna:

ꝯ quia

Stant vtrinq̧ metus: validos tū Iuppiter ignes
Increpat: & iacto perturbat fulmine montes.
Illic deuectæ verterunt terga ruinæ
Infectæ diuis acies: atq̧ impius hostis
Præceps cum castris agitur: materq̧ iacentis
Impellens victos: tum pax est reddita mundo
Tum liber celsi venit per sydera cœli:
Defensiq̧ decus mundi nunc redditur astris:
Gurgite trinacrio morientem iuppiter æthna:
Obruit enceladum: vasti quoq̧ pōdere montis
Aestuat: & petulans expirat faucibus ignes.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Stant vtrinq̧ metus. Prosequitur reliquā partē fabule de bello gygāteo: nō quam approbet sed quā damnet vt nō verā causam incendij ethnei. Ordo. Ordo aūt est Metus. i. timores: stāt. i. circunsistūt: vtrinq̧. i. ab vtraq̧ parte tum. i. deinde: iuppiter increpat. i. rep̄hendit tarditatis: aut cum crepitu demittit validos ignes. s. fulminis & perturbat montes. s. cōgestos: fulmine iacto. s. i eos. Ruinæ scilicet montium & gygantū deuectæ. i. cū impetu deorsum vectæ. hoc est montes & gygātes deuecti: verterunt terga scilicet in fugam versi: & acies. s. gygantū infectæ. i. destructæ supple sunt diuis. id est ab ipsis diuis. & ita est

datiuus

Hæc est mendosæ vulgata licentia famæ.
Vatib⁹ ingenium est: hanc auget nobile carmen
Plurima pars scœnæ rerū est fallacia vates
Sub terris nigros viderunt carmina manes
Atq; inter cineres ditis pallentia regna
Mentiti vates stygias vndasq; canentes.
Hi tityon septem strauere in iugera fœdum:
Sollicitant magna te circum tantale pœna:
Sollicitātq; scinim: minos tuaq; æace in vmbris
Iura canunt: iidēq; rotant Ixionis orbem:
Quicquid & interius falsi sibi conscia terra.
Nō est terra satis: speculantur numina diuum.
Nec metuunt oculos alieno admittere cœlo.
Norunt bella deum: norunt abscondita nobis
Coniugia: & falsa quotiens sub imagine peccēt:
Taurus in europen: in ledam candidus ales:
Iuppiter in danaen pciosus fluxerit hymber.

☞ datiuus agentis: nō patiētis iacturi. atq; hostis impi⁹. s. gygātū exercitus q deos contemnebāt agit præceps cū castris. s. in mōtibus metatis: & mater. s. terra irata vñ in vltionē phamā genuisse dr enei. iiij. Illā terra parens ira irritata deorū Progenuit &c. Impellens victos iacētis. i. pstratos agit sup. pceps cū castris. Tum. i. deinde liber. s. bacchus quē Iuppiter euhion. i. bonū filiū in bello gyganteo sæpe appellauit venit p sydera cœli: & ipe dec⁹. i. columē & ornamētū: mūdi defēsi reddit nūc astris. i. donat cœlo. Iuppiter obruit enceladū. s. gygantē morientē gurgite trinacrio i. siculo. nā sicilia trinacria & triquetra dicit a trib⁹ pmontorijs sup. i. æthna. quoq; p & ipse enceladus æstuat. i. efferuet pondere vasti mōtis quē habet supse: vñ enei. iij. fama est enceladi semustum fulmine corpus. Mole hac torqri &c. Et ipse petulans. i. frequenter se mouens expirat ignes scilicet æthneos faucibus hæc. i. huiusmodi licentia famæ mēdose. i. fabulæ hoc est hæc ē tertia assertio de causa incendij. Nā prima dicit vulcanū illic habere officinā & fabricare fulmia Ioui. Secūda dicit: cyclopes illic fabrilē artē exercere. Tertia dicit enceladū cū fulmine quo deiectus erat illic sepultū & flammā dum se moratur emittere: aut petulanti⁹ eructare. Ingeniū est vatib⁹. s. talis famę excogitande: & carmē nobile. i. nobilis poete vt homeri aut alteri⁹ auget hāc. s. famam. Plurima pars scene. i. rerum quę aguntur. in vmbraculo comicorū & tragicorū: est: vates. i. poeta hoc est poete inuētio: appositorie fallacia. i. mēdacium rerū aut pluria ps rerū scœne est fallacia vatis & sic poti⁹ legerē nisi scriptum inuenissem vates: ab ijs forte q cū sequentibus putant construendum vt sit vates viderunt carmine &c. Sed calderinus legit carmia vt sit. Carmia. i. poete canētes. Viderūt manes nigros sub terris. i. etiā de iferis & propter ea de incognitis audent loq. vnde Maro in. vj. veniā præcatur dicens. Dij quibus imperium est animarum: vmbreq; silentes. Et chaos & phlegeton: loca nocte silentia late. Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro pandere res alta terra & caligine mersas: atq; viderunt regna ditis: id est Plutonis: pallētia inter cineres scilicet ignis infernalis. Et vates mētiti sup. sūt canētes vndas stygias. i. stygis paludis tristitie īfernalis dij cuius iurare timent & fallere numē. hi. s. vates strauere. i. extenderunt tityon. s. terræ alumnū: fedū. i. deformem aut pter incōtinentiā aut pter magnitudinē: sicut in georgicis turpes phoce dicuntur in septem iugera: immo in nouem secundū illud enei. vj. Nec non & tytion terræ omnipotentis alumnum. Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus. Porrigitur. Vñ credā huius carminis esse alium authoremq; ipsum Vergilium licet in diuersis operibus diuersa interdum sequi liceat. Et vates sollicitant: Sirim: sic deprauata habet lectio & librorum corruptio q mihi non soli nec semel imposuit: difficile eī est in oib⁹ ☞ syncerā

☞ quia habet aqs & poma nec tñ esuriēs cōtingere pōt: dānat⁹ ēm ad inferos qa deorū facta reuelarat. Oui. Quærit aquas in aqs & poma fugacia carpit. Tātalus: hoc illi garrula lingua dedit: & hoc in libro de fine titulo. Alibi tñ pter Pelopē filiū inter epulas deorū appositū ad hmōi pœnas dānatū legim⁹ Sollicitantq; scinim. Minos: eac⁹ & Rhadamātus p poetas iudices inferorū tradunt. Iidēq; rotāt: Ixiō Iouis scriba ac vn⁹ ex cētauris: q cū de Iunonis cōcubitu se iactaret a Ioue fulmiat⁹: & ad iferos dānat⁹ voluit rota: vñ Tibulus: Illic Iunonem tentare Ixionis ausi Versant celeri noxia mēbra rota. Alter Ixiō legit apud Porphirionē q socerum suū pdidit facta ignis fouea vt nō solū dotē verū cuncta ipsius possideret. Hora. Taurus in europen. i. Iuppiter mutatus in taurum. In ledam candid⁹ qm mutat⁹ fuit in cygnū & mutatus deuenit in Danaen Acrisij filiā in pluuium aurum.

☞ syncerā restituere: hūc aūt locū restituit Despauteri⁹ noster niniuita qui in versificatoria sua docet. Scinim legendū. Est aūt Scinis latro immanissimus qui isthmū obsidens (vt in quinto refert Diodorus) duas pinus flectebat atq; illis hominis deprehēsi brachia alligabat: remittensq; sursum pin⁹ miserabili cruciatu dissecabat. Hic aūt a poetis maxime sollicitat⁹. Oui. vij. meta. Occidit ille scinis magnis male viribus vsus. Qui poterat curuare trabes: & agebat ab alto. Ad terrā late sparsuras corpa pin⁹. Propter. Arboreasq; cruces scinis & nō hospita graijs Saxa: & curuatas in sua fata trabes. Sollicitant ergo Scinim tyrannū illū immanē: nō sinentes eius immanitatem latere. & o minos ipsi canunt tua iura in vmbris & o eace ipsi canūt tua iura in vmbris. i. q habetis apd inferos vbi iudices estis. Et ijdem. s. vates. rotant. i. versant hoc est carminibus suis describunt rotatum orbē Ixiōis qui cum Iunone concūbere voluit vt eneid. vj. late paruit. & supple canunt aut speculant quicquid terra conscia sibi interi⁹ falsi supple habet aut cōtinet: & terra nō est satis: quia speculantur numina diuum id est diuorum. Nec metuunt. i. & non verētur admittere oculos. scilicet suos: cœlo alieno id est sibi negato: quasi dicat cœlum cœli domino terrā aūt dedit filijs hominum. Ipsi norunt. i. noscunt bella deū: & norūt coniugia scilicet deorum abscondita nobis: & quotiens. s. dij peccent. i. per adulteriū sub imagine falsa. i. transformati in alienā speciē: que oīa secundū Plynium proxime ad dementiam accedunt. vt quoties Iuppiter peccet taurus: id est sub imagine tauri in europen. quam scilicet auexit in specie candidi tauri: & ales candidus: id est cygnus aut olor peccet in ledam scilicet tyndari vxorem ex qua helenam & pollucem genuit. vt ipse Iuppiter fluxerit existens hymber præciosus: id est aureus in danaem scilicet acrisij argiuorum filiā inclusam turri propter oraculum vt fingunt poetę.

ASCENSIVS.

Debita carminibus libertas ista: sed omnis
In vero mihi cura: canam quo feruida motus
Aestuet æthna: nouosq; rapax sibi congerat ignes
Quacunq; immensus se terræ porrigit orbis
Extremiq; maris curuis agitatur ab vndis
Nō totū est solidū: desit nāq; omnis hyatu
Secta est omnis humus: penitusq; cauata latebris
Exiles suspensa vias: igiturq; animantis
Per tota errantes percurrunt corpora venæ.
Ad vitam sanguisq; omnis qua comoueat idem
Terra voraginibus coceptas digerit auras:

ASC. Ordo, ¶ Debita carminibus &c. ¶ Ordo est. Ista libertas. s. fingendi cās inanes & friuolas incendij ethnei. est debita. id est concessa & permissa carminibus. id est poematis aut poetis sed omnis cura est mihi i vero: id est vera causa: canā scilicet vere: quo motu æstuat id est efferueat: æthna feruida. & quo motu ipsa rapax congerat id est accumulet sibi nouos: id est recentes semper ignes. Non totum scilicet illud spacium: quacunq; id est per quācunq; partem immensus orbis. id est globus terræ porrigit: id est extendit se: & quacunq; orbis maris extremi: id est oceani agitat ab vndis curuis. est solidum. id est integrum & plenum sine cōcauitate nāq; omnis humus: id est terra: desit: id est fatiscit & deest hyatu: id est vbi hyatus est: & omnis humus est secta. scilicet in rimas & fissuras. & ipsa scilicet cauata penitus. i. pene intus & omnino intrinsecus latebris. i. per latebras: est supple suspensa. i. habens suspensas vias exiles id est valde modicas & occultas igit vene animātis. i. animalis errantes. id est diuagantes percurrunt per tota corpora. i. per singulas partes corporis & omnis sanguis est idem qua cōmeat. i. coit ad vitam. i. ad sustentationem vite id est sicut per diuersas venas commeat idem sanguis qui vitam sustentat ☞ nam sine

Scilicet

Scilicet haud olim diuiso corpore mundi
In maria ac terras: & sydera: sors data cœlo
Prima: secuta maris: desedit& infima tellus:
Sed totis rimosa cauis & qualis aceruus
Exeat imparibus iactis ex tempore saxis:
Vt crebro intorsus spatio vacuata corymbos
Pendeat in sese simili quoq; terra figura
In tenues laxata vias: non omnis in arctum
Nec stipata coit: siue illi causa vetusta est:
Nec nata est facies: seu liber spiritus intra
Effugiens molitur iter: seu lympha perenni
Edit humũ limo: furtũq; obstantia molis
Haud etiã inclusi solidum videre vapores
Atq; igni quæsita via est: siue omnia certis
Pugnauere locis non est hic causa dolendi:
Dum stet opus causæ. quis em̃ non viderit illic
Esse sinus? penitus tantos emergere fontes
Cũ videt? ac torrentẽ imo se emergere hyatu?
Non ille ex tenui: voceq; agat acta necesse est
Confluuia errãtes arcessant: vndiq; ab vndis:
Et trahat ex pleno q̃ fontẽ contrahat amne.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Corymbos: hedera habet racemos inęquales sicut terra quę est inæqualis. Edit consumit deuorat. Obstantia molis: molem obstantem. Vapores: ventorum furores. Omnia elemẽta. Sinus curuitates. Tenui. ex re minima. Confluuia in aquas fluentes.

Flumina quinetiam latis currentia riuis
Occasus habuere suos: aut illa vorago
Direpta in præceps fatali cõdidit ore:
Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis
Atq; inopinatos referũt procul edita cursus.
Quod si diuersas emittat terra canales:
Hospitiũ fluuiorũ: aut semita nulla profecto
Fontibus: & riuis constet via: pigraq; tellus
Conserta in solidũ segnis sub pondere cesset.
Quod si præcipiti conduntur flumina terræ:
Cõdita si redeunt: si qua etiã incondita surgunt:
Haud mirum clausis etiam si libera ventis
Spiramẽta latent: certis tibi pignora rebus:
Atq; oculis hæsura vias dabit ordine tellus:
Immensum plærũq; sinus: & iugera pessum
Intercepta leget: denseq; abscõdita nocti
Prospectare procul chaos ac sine fine ruinæ
Cernis & in syluis spacioq; cubilia retro:
Antraq; demissis pedibus fodisse latebris:
Incõperta via est operũ: tantũ infuit intra
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modo subtiles animo duce percipe curas
Occultamq; fidem manifestis abstrue rebus:

☞ nam sine sanguine viuere nemo potest vnde exangues mortuos vocamus. ii quædam vene & quidam spiritus sunt in terra vnde incendia illa perpetuo sustentantur. Terra digerit. i. coquit & in aliam naturam vertit: auras. i. tenues ventos conceptas voraginibus. i. per voragines & hyatus terræ. Scilicet. i. scire licet quõ id fiat q̃a corpore mũdi diuiso haud olim. i. non modico ante hac diuiso dicit in maria ac terras & sydera. i. cœlũ sors prima est data cœlo. i. cœlũ sortitũ est primũ locũ: & sors maris secuta est quia sc̃d'a erat: vñ sc̃d'm a sequendo dic̃tũ volunt: & tellus desedit. i. deorsum locũ cœpit existens infima. sed desedit totis cauis. i. habẽs integras cauernas: & talis qualis exeat. i. emergat aceruus. s. lapidũ & noc saxis imparibus. i. inequalib⁹. i. minime quadrantibus inter se iactis extẽptore. i. subito & ex improuiso. i. sic globus terræ cõsolidatus est vt aceruus lapidũ subito accumulatus: in quo nimirũ multe manerent cõcauitates: sicut & in terra. vt. i. quẽadmodũ corymbos. i. fructus hedere pendet supple vacuata crebro spatio: ita vt nõ sit continuus fructus ipsa terra quoq;. i. etiam coit in sese. i. in seipsam simili figura laxata in tenues vias. i. subtiles poros & venas. Non oĩs. s. terra nec coit. i. cõglutinatur in arc̃tũ. i. cõpressum & cõdensum: nec ipsa stipata. i. cõpressa coit. i. consolidat̃: siue causa est illi. s. terræ vetusta nec facies. i. talis factura aut spẽs est nata. i. natiua & cõnaturalis: seu. i. siue: spũs. i. ventus: liber. i. nõ cõpressus effugiẽs intra. i. intrinsecus. molit̃. i. cum mole perficit iter. i. meatũ seu lympha. i. aqua: edit. i. absumit sc̃d'm Calderinũ sed illud edo habet primã breuẽ & potius coniugat̃ edo es est. vñ hic mallẽ dicere edit. i. editiorẽ hoc est altiorẽ facit dum ipsa edit. i. erigit humũ limo perenni. i. per totũ annum perdurante: nisi sequeret̃ furtũq; obstãtia molis sup. edit. i. absumit. etiã vapores inclusi. s. in cauernis ęthne nõ videre solidũ. i. integrũ & plenũ. atq; via est quesita igni. i. ab igne vt stet passiue aut ad cõmodũ eius: vt stet possessiue: siue oĩa pugnauere locis certis: causa dolẽdi nõ est hic. i. in hac re. dũmodo opus causę stet. i. paratũ sit. Em̃ pro quia quis nõ viderit illic esse sinus. i. curuaturas cõcauas & cũ videt tãtos fontes emergere penitus: ac videt tñ torrentẽ emergere se penit⁹ sup. ab hyatu imo. i. p̃fundo. ille. s. torrẽs: nõ. s. est aut orit̃. ex tenui. i. modica causa: & necesse est vt sup. terra ac̃ta agat. i. emittat vocẽ & vt errantes. s. aquæ arcessant. i. arceant cõfluuia. i. quę in mare confluunt & trahat vndiq; ab vndis q̃ trahat ex pleno & q̃ contrahat fontẽ amne pleno. id est perenni & indeficiente.

ASCENSIVS.

¶Flumina quinetiam &c. Eandem rem prosequitur vnde ordo est. Quinetiam flumina currẽtia latis riuis habuere suos occasus. i. receptacula: aut illa vorago direpta in præceps. i. exesa per p̃cipitationem aquarum: cõdidit sup. se: ore fatali. i. necessitate quã fatum instituit in initio naturæ: aut cõdidit. i. abscõdit se in pręceps fatali ore: aut flumina fluũt occulta adoperta tectis: atq; edita cauernis referunt procul cursus inopinatos: quod de arethusa & nilo dicit̃. vel sic fluunt occulta cauernis tectis. i. per cauernas tectas & ita adoperta: atq; edita scilicet ex cauernis rursus in lucẽ data referunt procul cursus inopinatos scilicet p̃ter hominũ opinionem ortos: q̃ si terra emittat diuersas canales. i. meatus aquarum per quos vt fontes per canales fluant: appositorie hospitiũ. i. receptaculũ fluuiorũ: aut nulla sup. sit p̃fecto. i. reuera semita. i. angusta via & quasi semi iter & via. s. nulla constet riuis: & tell⁹ pigra conserta. i. constricta in solidum. i. durũ & densum sine vacuo aut meatu: & ipsa segnis. i. inoperosa: cesset. s. oĩ operatione: sub pondere. s. molis sue aut aquarum. Quod si flumina conduntur terræ p̃cipiti. i. præcipitanti ea & si flumina condita. i. abscondita redeunt & si qua. i. aliqua etiã incondita. i. quę prius nõ exierant nec rursus recepta sunt surgunt. i. oriunt̃ primũ: haud. i. non mirum sup. est: si spiramenta. i. meatus & aperture q̃bus expirẽt: latent ventis clausis. s. in terra priusq̃ tales exhalationes emittantur: tellus dabit tibi pignora scilicet fidei & credulitatis certis rebus: & ipsa hesura oculis: dabit ordine. i. per ordinẽ vias. s. ad cognoscendum: aut per quas talia fiant. Nam ipsa leget. i. ex ordine oculis obijciet: sinus. s. aquarum: interceptos sup. plerunq;. id est plurimum: immensum. id est immense aut immenso modo hoc est sane magnos: & leget iugera intercepta pessum. id est deorsum in præceps: & abscondita dense nocti. id est a caligine quasi nocturna. Tu cernis chaos. id est voraginem nigram hoc est barathrum prospectare procul ac sine fine. id est termino: ruine. id est præcipitij & cernis sup. feras fodisse in syluis cubilia: spacio retro scilicet relic̃to. aut retro & fodisse antra scilicet noua: demissis latebris scilicet prioribus: via operum. id est quomodo tales cauernas operate sint: est incomperta. id est nondum cognita. tantum. id est solummodo infuit intra. id est introrsum intenditur: quæ supple res: dabunt vera argumenta. id est veras approbationes profundi ignoti. id est incogniti hoc est per ea antra quæ aperiuntur in syluis a feris: cum videmus

ASC. Ordo.

☞ aperturas

☞ aperturas valde profundas & maiores ꝙ̄ vt a feris excauare putentur: facile cognoscimus: ꝙ latebras terræ ignorauimus. Tu percipe modo aio duce: curas. i. inuestigationes subtiles: & abstrue. i. absco̅de scd'm Calderinū: reb⁹ manifestis: fidē occultā aut astrue. i. assere: reb⁹ manifestis: fidem. i. crudelitatē occultā. i. latentē. Nā quo. i. quāto ignis est liberior: quoq;. i. & quo (sunt em̄ duę ꝑticulę) est aiosior inclusus semꝑ & nō vect⁹. s. foras: sup. eo est seuior. i. maior & vehemētior ira. i. indignatio aut incendiū est. s. igni: sub terra: & mouens penit⁹. i. pene int⁹ aut oino: necesse est vt sup. plura. i. plures res: soluāt hoc. i. tanto magis vincla pro vincula. & pellāt hæc. i. tāto magis obstātia. hoc est ignis qui in visceribus terræ quanto magis abstrusus est: tanto vehementius exedit & cauat terrā: nec tm̄ flamma cōtenta. s. in terris: exit in canales rigidas. i. nō exiccat venas fontiū: sed vis aie. i. vēti latentis: auertit flammā: qua. s. vi: ꝓxima cedūt. & secat obliquū. i. in obliquū. qua. i. ꝑ quā causa tenerrima. i. minima est visa. Nam hinc. i. ex hac causa: quia. s. sunt ignes & venti ac aquæ sub terris: & venti erumpere cōtendūt. terra tremit tibi motu. i. ꝑ motum: & spūs densus. i. ventus grossus aut vehemēs: exagitat. i. expellit hyatu. s. suo: venas. s. aquarū & flāmarū: & vrget cessantia. i. nō cito cedentia. ꝙ si tell⁹ foret spissa. i. si non haberet illas concauitates: & instaret solido. i. integro & pleno: inani. i. spacio medio: sine ventis & flammis ac aquis: ipsa nulla. i. nō vlla: nō daret vlla miracula sui. i. de se. & ipsa esset pigra. i. ociosa ac torpens & esset mobilis in pondus. s. scd'm totum globū tantū cum nunc etiam in parte moueatur per ventos inclusos. Aut in pondus id est deorsum quo scilicet id est grauitas deprimit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Sed summis &c. Proseqt̄ institutū indagans ex physicis principijs cās incēdij æthnei. ¶ Ordo est. Sed si tu putas. i. ꝑtendis forte
Ordo. cōcredere. i. cōmittere summis. i. cœlestib⁹ causis tm op⁹ quātū est ꝑpetuū incendiū æthne: & cetera q̄ in terris fiunt mira: & si tu putas cōcredere sūmis virib⁹ alimētū oris. s. æthnei hoc est orificij & foraminis vn̄ incēdiū euoluit̄ (alij legunt ori. i. montis sed græcū est & o corripit̄ vt in oreste patet) tu fallere. i. falleris sup. in ijs q̄ tu cernis i promptu valida & validos recessus sup. esse. i. quæ tu putas v̄as & occultas causas. sed hęc nondū sup. sunt tibi certa. i. ꝑspecta lumine recto. i. cognitione ꝑfecta. Nāq; qđ cunq; vacat. i. excauatū est illic: id sup. ois spec⁹ soluit hyatu: & res soluunt. i. aperiunt itroitu & aditu patēti: & vires cōuerse. s. ad se lāguēt & remittūt aios. Quippe. i. vtpote q̄ ignorāt: vbi. s. spec⁹ cōtineat ventos: & qua. s. ꝑte aut vi: q̄q;. s. vēti morantes desint. i. deficianti vacuo. s. subterraneo. & tm ꝓfundi. i. ꝓfunditatis cessat. i. ociosum est. & explicat sup. ventos errātes: & tardat. i. imorat̄ in ipso limine. i. sub exitu: op⁹ est illos. s. vētos: turbare. i. turbinem excitare: in angustis faucibus qn̄. s. erumpere volūt nec pn̄t opus feruet & venti densi ꝑmunt. i. vrgent. vt. s. exeant & ruina ꝑmit̄. i. vrget̄ & festinat̄: hinc borea atq; noto. i. diuersis ventis septētrionali & meridionali: furtim. i. in occulto: qa nondū exierunt: nunc. s. post congressus vterq;. s. ventus boreas & notus est vnus: quia materia ventoꝝ cōgrobat̄. hinc. i. deinceps post exitum: aut ex hac agitatione ventorum subterraneorum: est rabies venti: & hinc. i. ex hac agitatione: quassat. s. terrā seuo: id est valde magno & terribili hyatu: fundamenta scilicet edificiorum trepidant solo: & vrbes caduce trepidant solo. Omen veracius. i. verax indicium antiquam faciem: id est speciē hoc est chaos antiquum venturam supple esse mundo: inde. id est ex hac agitatione ventorum qui omnia confundent neq; est aliud. s. quod antiquam faciem reducat: si fas est credere scilicet antiquam faciem venturam mundo: hęc primo species iterum: alij legunt hęc prima species rerum: nec est mendosus v̄sus quia prima producat̄ positione: apertaq; erit cōpositio: si tamen legatur primo: ordo est: hec species primo. i. quæ primo fuit: iterum sup. erit. & natura terræ trahit vndiq; venas solo cessante introrsus. Aethna est manifesta fides. i. attestatio & probatio sui. i. eoꝝ quæ de se sentire facit: & est ꝓxima vero. i. vero simillima. Tu non scrutabere illic. s. in æthna: me duce. i. ducēte me aut ductu meo: causas occultas sed sup. manifestas: quia ipse cause occurrent oculis. s. tuis & cogent fateri. s. verum esse quod de eis prędicatur. Namq; plurima miracula patent illi monti. Vasti. id est valde ampli & profundi aditus. i. accessus terrent hic. i. in vna parte & mergunt profundo. i. profunda voragine maris. Arctus. s. locus. i. strictus & angust⁹: corrigit. i. simul dirigit. hic. id est alia parte: quod exigit id est extendit aut expellit penitus. vltra: hinc id est ex vna parte rupes spisse obstāt scilicet adire volentib⁹ aut ne fiat exactio lapidum inflammatorum: & discordia: id est ea quæ sunt discrepantia inter se: internectunt. id est impediunt: ingens opus varium & coercent medium: pars. id est partim rupes domite sup. sunt: igni. i. absumuntur & mollificātur ab igne: & pars coacte

☞ sunt ferre

Nam quo liberior. quoq; est animosior ignis
Semp: & inclusus nec vectus: sæuior ira est
Sub terra: penitusq; mouēs hoc plura necesse est.
Vincla magis soluant: magis hoc obstantia pellant
Nec tamen in rigidas exit contenta canales
Vis animæ flammam auertit: qua proxima cedunt:
Obliquumq; secat: qua visa tenerrima causa est.
Hinc tibi terra tremit motu: hic tibi densus hyat⁹
Spiritus exagitat venas: cessantiaq; vrget:
Quam si spissa foret: solidoq; instaret inani
Nulla daret miranda sui spectacula tellus.
Pigraq;: & in pondus confestim mobilis esset.

DOMITIVS.

¶ Occasus: fines suos. Pigra: decisa. Cesset: det locū. Abstrue: abscōde. Sæuior: sub terra maior est si qua obstantia ipsi ignes obstant & impellunt. Hinc ex hac causa: id est igne & ventis fiunt terræmotus. Spissa: si non haberet illas concauitates.

Sed summis si forte putas concredere causis
Tantum opus. & summis alimentū viribus oris
Quæ valida in promptu cernis: validosq; recessus
Fallere: sed nondū tibi certa hæc lumine recto.
Namq; illic quodcūq; vacat specus ois hyatu:
Et res introitu soluunt: aditusq; patenti
Conuersæ languent vires: animosq; remittunt.
Quippe vbi contineat vētos: qua q̄q; morantes
In vacuo desint: cessat: tantūq; profundi
Explicat errantes: & in ipso limine tardat.
Angustis opus est turbare in faucibus illos:
Feruet opus: densiq; premūt: ꝑmiturq; ruina
Hinc furtim borea atq; noto: nunc vnus vterq; est
Hinc venti rabies: hinc sæuo quassat hyatu.
Fundamenta solo trepidant. vrbesq; caducæ
Inde (neq; est aliud) si fas est credere: mundo
Venturam antiquam faciem: veracius omen.
Hæc primo species iterum: naturaq; terræ
Introrsus cessante solo trahit vndiq; venas:
Aethna sui manifesta fides: & ꝓxima vero est.
Non illic duce me occultas scrutabere causas
Occurrent oculis ipsæ: cogentq; fateri.
Plurima namq; patent illi miracula monti:
Hic vasti terrent aditus: merguntq; profundo
Corrigit hic arctus: penitusq; qđ exigit vltra
Hinc spissæ rupes obstant: discordiaq; ingens
Inter opus nectunt varium: mediumq; coercent.
Pars igni domite: pars ignes ferre coacte.
Vt maior species æthnæ succurrat inanis.
Hæc illis sedes tantarumq; area rerum est.

DOMITIVS.

¶ Faciem antiquam: in chaos antiquū. Aethna est fides: æthna enim facit testimonium: quod est verisimile. Duce me: nō potero te edocere: si nolueris perscrutari. Vasti: profundi Euomit quia æthna euomit & emittit saxa combusta in mare. Hic vasti

[...]cupit exponere miracula mõtis ęthnę ac dicit terribiles cauer[...] [...] introitus mari mersos esse. Mergunt exeunt. Exigit: vltra [...]tendit. Spissæ duræ & frequentes. Discordia. quoniam non [...]mittunt rupes vltra extendi ignes. Domitæ: pars æthnę ardet pars consumpta est incendio.

[...] sũt ferre.i.emittere ignes.ita vt maior species ęthnę succurrat s.in ruentib⁹ inanis.i.exhausta hæc.s.æthna est sedes illis.s.miraculis dictis. Et hæc est area.i.campus tantarum rerum.i. in qua tãte res fiunt. & est quædam acclamatio.

Nunc opus artificem incẽdit: causasq̧ reposcit.
Non illos parui aut tenuis discriminis ignes.
Mille sub exiguo ponam tibi tẽpore veras
Res: oculiq̧ docẽt: certas res credere cogunt.
Quinetiam tactu moneant contingere toto
Si liceat prohibẽt flãme: custodiaq̧ ignis
Illi operum est: arcent aditu: diuinaq̧ rerum
Cura sine arbitrio est eadẽ ꝓcul omnia cernis.
Nec tñ est dubiũ penitus quis torqueat æthna:
Aut quis mirandus tantæ faber imperet arti.
Pellitur exustæ glomeratus nymbus harenæ.
Flagrantes ꝓperant moles: voluunť ab imo
Fundamẽta: fragor tota nunc rumpiť æthna.
Nunc fusca pallent incẽdia mixta ruina.
Ipse procul magnos mirať Iuppiter ignes:
Neve sepulta noui surgant in bella gygantes
Neu ditem pudeat regni: neu tartara cœlo
Vertat in occulto: tantũ premit omnia dextra
Congeries operis: saxorum & putris harena.
(Quæ nec sponte sua faciunt: nec corporis vlli
Sustentata cadunt: robustis viribus) omnis
Exigitur: vertit vasa omnia vertice sæuo
In densum cõgesta rotant: voluũtq̧ profundo
Nec causa expectata: ruunt incẽdia montis.
Spiritus inflatis nomẽ languẽtibus aer:
Nam prope naturæ par est violẽtia semper
Ingenium velox illi motusq̧ perẽnis.
Verũ opus auxilio: interpellat corpore nullus
Impetus est ipsi: qua spiritus imperat audit
Nũc princeps magnusq̧ sub hoc duce militat ignis.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo. ¶Nũc opus ꝑgit q̃ incipit hoc ordine. Opus.s.incœptũ accẽdit.i. inflãmat studio ꝑficiendi: artifem.i.autorẽ suũ & reposcit.i.iterũ poscit causas.s.tãti incẽdij. Ego nõ ponã illos ignes parui aut tenuis.i.exilis discriminis: sed sup.maximi.vñ ponam tibi sub exiguo tpe mille res veras: qa oculi docẽt & cogũt credere res certas quinetiã sup.res ipse: hoc est ignes moneãt tactu toto si liceat cõtingere: sed nõ licet qa flãme ꝓhibẽt: & custodia ignis.i.ignis custos est illi operũ.hoc est illi operi: & sup.flãme arcẽt.i. abstinent aditu.i.ab accessu ne qs accẽdat: & diuina cura.i. accuratio & administratio rerũ: est sine arbitrio.i. sine opera aut cõsilio alteri⁹: tu cernis eadẽ oĩa ꝓcul.i.de lõge: qa flãme vetãt accedere: Nec tñ est dubiũ penitus: qs: qa de⁹ aut natura torqueat.s.saxa ęthna i illo mõte: aut qs faber mirãdus.s. qcunq̧ est: imperet.i. ꝑsit tãte arti. Nymbus.i.multitudo ac glob⁹: harene exuste glomerat⁹.i. in glomus aut glomũ collect⁹: pelliť.i.expelliť.& moles flagrãtes.i. põderosa saxa ardẽtia ꝓperãt.i.festinãter emittunť: fundamẽta.s æthne voluunť ab imo.i.ꝓfundo.& fragor rũpiť.i.rũpendo ediť nũc.i.aliqñ tota æthna: & incẽdia pallẽt nũc.i.aliqñ mixta ruina fusca.i.subnigra: qa fumosa aut puluerulẽta. Ipse Iuppiter mirať ꝓcul magnos ignes qa in occulto est. neue.i.vel ne hoc est an: noui gygãtes surgãt in bella sepulta.i.sedata & qeta neu.i.neue.hoc est vel an pudeat ditẽ.i.plutonẽ fratrẽ Iouis: regni.s.inferoꝝ: neu i.neue pluto sup.vertat tartara cœlo.i.in cœlũ.aut cõmutare velit tartara cœlo tm̃.i.dũtaxat: qa in occulto est & cãm incẽdij nescit: ipse ꝑmit.i.coercet oĩa dextra.i.potẽtia sua: oĩs cõgeries opis & putris harena saxoꝝ exigiť.i.extra pellitur: q̃ res nec faciũt.i.facescũt & loca mutãt spõte sua.i.suapte natura: nec sustẽtata viribus robustis vlli ꝓ vlli⁹ corpis: cadũt.i.decidũt ex aere: vertit.s. Iuppiter: oĩa vasa.i.saxa cauata: sæuo v̄tice.s.æthne flagrãtis: incendia mõtis cõgesta.i.accumulata in dẽsum.i.dẽse rotãt & voluunt.s.saxa: ꝓfundo.i.ab imo: & ruũt.i.eruũt ea: nec causa sup. ẽ expectata.i.cognita & extrinsec⁹ inspecta. Nomẽ est inflatis.s.incẽdijs.i.dũ inflanť spũs: qa a spirãdo dř spũs: & languẽtibus.i.dũ lãguẽt est sup.nomẽ aer. Nã violẽtia est semꝑ ꝓpe.i.q̃si par.i. equalens naturę.i.cũ nullũ violentũ sit ꝑpetuũ: in ęthna violẽta vř habere vim naturę: nã ingeniũ velox est illi & mot⁹ perẽnis: verum.i.sed: op⁹ sup.est auxilio null⁹ impet⁹ interpellat corpe sup. ea pte: qua spũs.s.mũdi iperat: audit nũc priceps.i.ꝑdominãs: & magnus ignis militat sub hoc duce.i.spũ: q vt æneí.vj.dř: oĩa intus alit.hoc est quia spũs diuinus diffusus est per oĩa: regit incendia & excitat ignes atq̧ extinguit in æthna prout vult.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Cogũt: qa q̃ videm⁹ oculis cogimur credere. Arcẽt: ab introitu Nymb⁹: multitudo Imo fundo ęthnę Sepulta: qeta. Enchelad⁹ caput suũ sepultũ habet sub ęthna. Ditẽ: Plutonẽ: nã si apireť ęthna viderenť tartara. Dextra: potẽtia. Exigiť: cogiť emittere. vasa: appellat vasa illa saxa pumicea: qa sunt cõcaua. Rotãt voluũt. Par: qa semp eadẽ est violentia in æthna: non em̃ magis æstuat vno tempore q̃ alio. Duce spiritu ventorum. Militat: ardet.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Subsequar: narrabo cãm: quia ignis silet. Pecudũ: nõ solũ hęc videbunť miranda hoĩb⁹ verũetiã reb⁹ inanimatis. Capiti cœlũ.i. caput cœlo: Sęcula. per oĩa tempora. Aeterno: quia machina huius incendij in æthna semper duratura est. Orbita rotũditas. Annuus: sol per annum suũ cursum facit. Incondita: incomposita vices: alternationem & vicissitudinem. Phœbe: luna. Senescit. tres partes sunt ęstatis: est noua adulta & pręceps. Axem.i.polum arcticũ quæ elice a graijs nauigãtibus petiť: cynosura vero a tirijs: q̃ est in polo antarctico. Cometẽ q̃m mutationẽ indicat regnorũ: marisq̧ ꝓcellas & tẽpestatẽ nauigãtibus. Bootes: arctophylax: q̃ si boũ agitator: nãq̧ est vltimus septẽ stellaꝝ: iõ Bootes appellať Tenax: pugnax: Pugnax: q̃ stella martis denotat bellũ. Oriõ: stella q̃ ortu suo indicat pluuias: iõ alibi i ęnei. Cũ su.a.fl.n.o. Index tẽpestatis.

[...]rina.

Huic quoniã in prõptu est operi natura: soliq̧
Vna ipsi vẽti quæ res incẽdia pascit
Cum subito cohibetur: inest quæ causa silẽti
Subsequar immẽsus labor est: sed fertilis idẽ
Digna laboranti respondẽt præmia curis.
Non oculis solũ pecudũ mirãda fuere
More: nec effusis in humũ graue pascere corpus
Nosse fidẽ rebus: dubiasq̧ exquirere causas
Sacra perurgentẽ: capitiq̧ attollere cœlũ:
Scire quot: & quæ sint: cur magno talia mundo
Principia occasus metuũt ac sæcula pergũt:
Et firma æterno religata est machina mũdo
Solis scire modũ: & quãto minor orbita lunæ est
Cur illi breuior: cur isti peruolet orbis
Annuus: ille monet quæ certo sydera currãt
Ordine: quæq̧ suo carcãt incõdita cura.
Scire vices etiam signorum: & tradita iura

ASCENSIVS.

ASC. ¶Huic qm̃ &c. Docet hoiem ad rerũ indagationẽ natũ esse iuxta qđ est illud philosophicũ in pricipio methaphysices: oẽs hoies natura scire desiderant. Docetq̧ qđ idẽ philosoph⁹ ait ex admiratione philosophiã inuẽtã q̃ causas rerũ ingrit. Ordo. Ordo aũt est. Qm̃ natura est huic opi in prõptu.i. manifesta: & natura soli.i.terræ est vna.s.ipi vẽti: ego subsequar i.subsequẽter dicã: q̃ res pascit incẽdia: & q̃ causa inest silẽti.i. cõquiescenti.s.ęthne: cũ.i.qñ: cohibeť.s.vis vẽtoꝝ: subito.i.de repẽte. labor est immẽsus: sed idẽ.s. labor est fertilis.i.vtilis: qa ꝑmia digna curis.i.q̃ sint ope ꝑcia rñdent laboranti.i.inuestigãti.hęc supple nõ fuere mirãda.s.nobis: solum oculis.i.solo visu sine inquisitione causaꝝ: more pecudũ quæ.s.stupent & nihil indagant nec pascere corpus graue.i.terrenum: effusis scilicet oculis in humum. (Vnde Oui. meta. primo.

[...]

Pronaq; cũ spectent anima lia cetera terras. Os homini sublime dedit. cœlũq; videre iussit: & erectos ad cœlũ tollere vult⁹) Sed vt dicet̃ in fine huius pticule. diuini est animi ac iucũda voluptas nosse fidẽ: id est certã cãm reb⁹: & exquirere causas dubias: & purgentẽ scilicet hominẽ: hoc est instanter & vrgenter ad finẽ vsq; vitæ curantem: sacra. i. res sacras & religiosas. attollere cœlũ capiti: aut hypallage est pro eo qḋ est caput cœlo: aut sic dictũ vt illud. Adueniat nobis regnũ tuũ non adueniamus regno tuo Scire quot & quæ & cur sint talia principia magno mundo & cur sæcula metuunt occasus: id est finem: at pergunt id est semp tamen ꝓcedunt. Alij textus habent ad: vt sit: & pergunt. i. ꝓcedunt ad secula. i. in eternũ: quãtũ secula erũt. & quę firma machia religata est mundo ęterno: quia vt dicit Horati⁹ in odis damna tamẽ celeres reparãt cœlestia lunę. Nos vbi decidimus itaq; res singule dilabuntur sed vniuersum manet: & scire modũ. i. mensurã solis & cursus eius: & quanto orbita. i. via orbis: hoc est reuolutio lunę est minor. s. q̃ solis cur breuior orbita ꝑuolet illi. s. lunę cui ꝑuolet isti. s. soli: quæ ille annuus orbis monet q̃ sydera currãt certo ordĩe. s. oĩa pter planetas: q̃q;. i. & quę sydera careãt suo. s. ordine: existẽtia incõdita. i. errãtia sed cura. i. per summã accurationẽ qa Ply. dicit nihil illis q̃ erratica vocamus minus errare. Sunt tñ q legãt nõ cura sed cursu vt sit & q̃ careant suo cursu. s. certo sed nõ ꝓcedit: aut suo. i. ꝓprio vt sunt i firmamẽto q̃ motu rapt⁹ ferunt̃: sed veri⁹ legit̃ cura. Et scire etiã vices. i. vicissitudines signoꝶ. s. zodiaci: & iura tradita. i. vires & influentias eaꝶ: cur. s. planeta aliqs aut signum denunciet cœlo nubila: & terræ himbres quo igni phœbe. i. luna rubeat: cũ naturaliter pallidior sit & q̃ igni palleat frater. s. phœbes: hoc est phœb⁹ q̃ solẽ: & cui⁹ natura ẽ rubere pot⁹. Cur tẽpora anni variãt sup. se: aut cur anni variãt tpa: & cur ver preit æstatẽ prima iuuenta. i. prima pte sui. cur ipsa æstas senescit. i. ad seniũ hoc ẽ finẽ tẽdit. & cur hyẽs obrepit. i. tacite succedit autumno & recurrit i orbe. i. gyro & circulo. (Quia vt dicit̃ in Geor. Redit agricolis labor actus in orbe Atq; in se sua p vestigia voluit ann⁹. vñ de hac tpoꝶ vicissitudine dicit Hora. iiij. carminũ sic. Immortalia ne speres monet annus & almũ. Quæ rapit hora diẽ. Frigora mitescunt zephyris: ver ꝓterit æstas Pomifer autũn⁹ fruges effuderit. & mox Bruma recurret iners: hęc ille) Itẽ scire axẽ elices. i. vrsę maioris. Nam elice fuit nomẽ oppidi cuiusdã achiuoꝶ in pelopõneso: vt dicit Iginius i quo calisto nata fert̃: & ab eo elice denoĩari postq̃ i vrsam maiorẽ ꝓuersa fuerat. Minor aũt vrsa cynosura vocat̃. Et nosse cometẽ. i. syd⁹ crinitũ tristẽ. i. tristitie idicẽ: vñ i Geor. Nec toties diri arsere comete. Prætẽdere eñ dicũt aut regnoꝶ aut ꝓegũ iteritũ. Itẽ nosse vñ lucifer. i. stella matutia: micet: ve ꝑ vel: q. s. luce hesper⁹. i. stella vesptina micet. i. resplẽdeat: vñ bootes qa ad plaustrũ ẽ: sup. micet: cur stella. i. syd⁹ Saturni sit tenax cur stella. i. sydus martia. i. ipi⁹ Martis sit pugnax. i. ad pugnas icitãs: q̃ sydere. i. cui⁹ syderis ortu naute rapiãt. i. cõtrahãt: litea. s. vela: & q̃ sydere: tẽdãt. i. extendãt & pãdãt litea. Itẽ scire vias maris & ꝓdicere cursus cœli. i. cœlestiũ quo oryõ. s. nymbosus volet. i. ꝓceps ferat̃: q̃ ipse sæu⁹ index. s. pluuie: icubet. i. occidat: qa idicat tã in orto q̃ occasu ventos & pluuiã: & quecũq; miracula iacẽt. s. ignota: tanto mũdo: nõ pati sup. ea: digesta. i. vt digesta cibaria dilitescere: nec cõdita. i. abscõdita esse aceruo reꝶ: sed disponere singula manifesta: notis. i. p notas sup. incerta sede. i. dispositione. est animi diuini & voluptas iucunda.

Nubila cur cœlo: terræ denunciet hymbres:
Quo rubeat phœbe: quo frater palleat igni:
Tempore cur variant anni: primaq; iuuenta
Ver præit æstatem: cur æstas ipsa senescit
Autumnoq; obrepit hyems: & in orbe recurrit.
Axem scire elices: & tristem nosse cometẽ.
Lucifer vnde micet: qua ve hesperus: vñ bootes
Saturni cur stella tenax: cur martia pugnax:
Quo rapiant nautæ: quo sydere lintea tendant
Scire vias maris: & cœli prædicere cursus
Quo volet orion: quo sæuus & incubet index
Et quecunq; iacent tanto miracula mundo.
Non digesta pati: nec aceruo condita rerum:
Sed manifesta notis certa disponere sede:
Singula diuini est animi: ac iucunda voluptas.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo. Sed prior hæc &c. Vocat hominẽ terrenum ad cognitionẽ terrę. q. d. altiora te ne quesieris. Est aũt duplex expositio primorũ verborum: altera hæc: sed hæc cura est prior. i. altior & excellẽtior vt deorum cura hominũ est cognoscere terrã. Altera sic: sed hæc prior pro prima cura hominum est cognoscere terram: & notare miranda quæ natura nunc tulit hæc. s. natura terræ magna: quia affinis cœlestib⁹ astris (quia necesse est hũc mundum supiorib⁹ lationib⁹ esse contiguũ vt tota eius virtus inde gubernet̃) ẽ sup. nobis. s. cõcessa. nã quę species mortalis quasi dicat temeraria: q̃ amentia maior sup. est q̃ velle inquirere errantẽ. s. planetã: in regno Iouis. i. in cœlo & transire tantũ opus. s. terræ: positũ ante pedes & nos segnes perdere. i. negligere tantũ opus. i. tãte operis inquisitionẽ: nos miseri torquemur in paruis. s. reb⁹ & præmimur labantes. i. in errorẽ cadẽtes: dum. i. dũmodo species mortales redimant sese. s. ab inertia: precio. s. talis studij: & ꝓfesse. s. sunt verum tũ demũ. i. tunc præcipue taceant viles & relicte inopes. i. q̃ viles sint & inopes relicte. Coloni festinãt arua: noctes atq; dies manus. s. nostre: callent. i. callũ induunt rure. i. exercitio rurali: & experiuntur vsu. i. attrectatione glebarum: quia hæc. s. terra est fertilis segeti: & altera est feracior viti hæc hum⁹ est dignissima: id est conuenientissima platanis: hęc tellus est dignissima hærbis: quã rem in Geor. latius ꝓsequit̃ poeta ibi diuise arboribus terræ: sola india nigrum fert hebenum &c. hæc scilicet tellus est melior. i. cõuenientior: pecori diti. i. diuitem facienti: & hec est fidelis syluis quia fœliciter producit arbores: olee tenent aridiora scilicet loca tellus sup. successor id est pinguior est grata vlmis: cause leues. i. modice cruciãt aĩos & corpora: vti. i. vt saturent. i. repleant horrea & vt dolia tumeant musto. i. recenti vino: & vt fenilia. i. repositoria feni surgãt plena cãpo desecto. i. demesso a fenisecis (sic eñ a Persio appellant̃ incisores feni). Sic. s. colõi sp auidi. i. cupidi sunt (vñ: vt q̃uis auidis parerẽt arua colonis: grata op⁹ agricolis) ei⁹ sup. qḋ visum est istis cari⁹. i. ꝓciosi⁹ ceteris Quisq; ẽ iplend⁹ sibi. i. a se bonis artibus: qa qlibet studia sua insequit̃. & id optimũ putat qḋ maxime scit. Fruges sũt illis. s. colonis: animi. id est delitię & conatus hæc merces est illis maxĩa rerum videlicet scire quid terra coercet. id est amouet occulto. id est secreta vi naturę nullum opus fallere supple eos. id est a nullo opere falli: hoc est omnia opera scire. Nõ multis. id est paucis est merces

Sed prior hæc hoĩm cura est cognoscere terram.
Et quæ nunc miranda tulit natura notare.
Hec nobis magna affinis cœlestibus astris
Nam quæ mortalis species: quæ amentia maior
In Iouis errantem regno perquirere velle:
Tantum opus ante pedes transire: & ꝑdere segnes
Torquemur miseri in paruis: ꝑmimurq; labantes
Dum sese precio: redimant: verumq; professe
Tum demum viles taceant: inopesq; relicte.
Noctes atq; dies: festinant arua coloni.
Callent rure manus glebarum vsu experiuntur
Fertilis hæc segetiq; feracior: altera viti.
Hæc platanis humus: hæc hærbis dignissima tell⁹:
Hæc diti melior pecori: syluisq; fidelis.
Aridiora tenent oleæ: successior vlmis
Grata: leues cruciant animos: & corpora causæ.
Horrea vti saturent: tumeant & dolia musto.
Plenaq; desecto surgant fœnilia campo.
Sic auidi semper quod visum est carius istis:
Implendus sibi quisq; bonis est artibus: illis
Sunt animi fruges: hec rerum maxima merces:
Scire quid occulto naturæ terra coercet.

Nullum

Nullā fallere opus:non multis cernere sacros
Aethnei montis fremitus animumq̧ furētis
Non subito pallere sono:non credere:subter
Scrutamur rimas :euertimus omne ꝓfundū
Quæritur argenti semen nunc aurea vena:
Torquentur flamma terræ:ferroq̧ domantur
Cœlesti:migrasse minas ad tartara mundi.
Nosse quid impediat ventos:qd nutriat ignes.
Vnde repente quies & multo fœdere pax sit.
Concrescāt animæ penitus seu forte cauernæ:
Introitusq̧ ipsi seruent:seu terra minutis
Rara foraminibus:siue in sese abstrahat auras
Plenius:hæc etiam rigido qua vertice surgit.
Illinc infestus:atq̧ hinc obnoxius intus
Vndiq̧ diuersas admittere cogitat auras:
Et coniuratis addit concordia vires
Siue introrsus agunt nubes:& nubilus auster
Seu forsan flexere caput:tergoq̧ feruntur
Precipites:delecta sono premit vna fugato.
Torrentesq̧ aures:pulsataq̧ corpora densat.
Nam veluti sonitura diu tritone canoro
Pellit opes collectus aquæ:victusq̧ mouere
Spiritus:& longas emugit buccina voces.
Carmineq̧ irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis:
Que tenuem impellens animam subremigat vndā.
Haud aliter summota furēs torrentibus aura
Pugnat in angusto & magnū commurmurat æthna

☞ merces.i.studiū & voluptas:cernere sacros fremitus & animū.i.vim æthnei montis furentis non pallere subito sono : nō credere.i.cōsiderare:nos scrutamur rimas.i.fissuras subter.i. q̄ subtus sunt:& euertimus.i.euertendo inquirimus omnē profundū. Semen.i.minera:ac vena argenti querit̄.s.a nobis nūc.i.aliqn̄.s. causa auaricie & non scientie:atq̧ aurea vena querit̄ nunc:terræ torquētur flamma.s.in fornacib⁹:& domantur.i.aperiunt̄ & scindunter ferro cœlesti aiunt sup.minas mundi.i.gygantes migrasse ad tartara:vbi sunt ditis thesauri.Non multus etiā est merces: nosse qd īpediat vētos.q̄ exire nequeāt:qd nutriat ignes vn̄ qes sit repēte & pax sit repēte sup.cū multo federe.s.inter ignes & vētos:& nosse vnde anime.i.venti:concrescant:seu.i.siue : cauerne seruent forte sibi.s.ventos penitus.i.pene intus:& ipsi introitus i.prima receptacula terrę seruent sibi ventos seu terra rara foraminibus minutis.i.habēs multos porros : siue abstrahat in sese aures.i.ventos tenues:plenius.Etiā qua sup.parte hęc.s.terra aut æthna.surgit.i.erigitur vertice rigēdo vent⁹ sup. infestus istinc i.ab vna parte atq̧ obnoxius hinc.i.ab alia parte intus id est intrinsecus:cogitat admittere vndi diuersas auras & concordia.s. ventorum admissorum addit vires:quia ad hoc concordātes vt ignem & saxa expellāt fortiores sunt q̧ si singuli sint siue nubes & auster nubilus agant.scilicet auras introrsus seu sup.aure & vēti flexere forte caput vt sponte intrent.& ferunt̄ p̄cipites tergo.i. ꝑ tergū vna scilicet aura:delecta.id est de multis lecta & cōflata premit aures terrentes.id est inundantes:sono fugato:id est expulso:& dēsat.id est dense verberat corpora pulsata. Nam veluti buccina.id est tuba:sonitura diu tritone : id est deo marino q concha canere dicitur:canoro.id est frequenter canenti vn̄ emulus interemit misenum:spiritus collectus & victus.id est coact⁹ mouere:pellit opes aque.i.procellas agit:& emugit.id est quasi mugiens emittit:voces longas.i.diu duraturas: & veluti cortina.i.secretior pars templi aut antri Apollinis vnde oracula prodibant canit carmine irriguo:existens numerosa modis imparibus & arte regentis.i.dirigentis:que ars impellens animam.i.flatū tenuē:subremigat.i.percutit more remigantiū vndā:haud .i. nō aliter aura submota.i.propulsata:pugnat.i.obstrepit:torrentibus:ꝑ torrentes:in angusto .i.arcto inclusa:& æthna commurmurat magnum.i.magnopere:nomen pro aduerbio.

DOMITIVS.

¶Notis signis.Cognoscere hoīes prius volunt cognoscere terrestria q̧ cœlestia.Noctes sine lucro sunt noctes: qa nō sunt exercite.Callent:habēt duritiē & tumiditatem duram in manibus aut alia parte membroꝝ:Viti:ad vinū ꝓducendū. Diti pingui horrea vbi reponuntur frumenta.Defecto.falce secto & inciso. Nullum fallere opus.i.scire omnia opera.Vertim⁹:vertendo exquirimus.Minas:quia gygantes q voluerūt expellere Iouem cœlo: missi sunt sub tartara.Anime flatus ipsius æthne . Seruent stent in ipso introitu.Coniuratis:simul flantibus:Corpora pulsata.i.aerem:& hoc pacto fiunt nubes.Sonoro:tibicine Tritone Opē: copias aquaꝝ:Cortina secretior locus templi dicebat̄ vbi corvatis intumescebat : & extendebatur ad carmina ex oracula dicenda & similiter locus velatus in theatro ex quo egrediuntur recitatores mimi dici potest.Modis sonis.animam flatum. DOMI. Cortina.

Credendum etiam ventorum existere causas:
Sub terris similes harum quas cernimus extra
Vt condensa crement inter se corpora turba
Elisa in vacuum fugiant:& proxima secum
Nomina tota trahant tutaq̧ in sede resistant.
Qd' si forte mihi quedam discordia tecum est:
Principiis q ab his credas consurgere ventos:
Non dubium rupes aliquas penitusq̧ cauernas
Prouehere ingenti sonitu casuq̧ propinquas
Diffugere impelliq̧ aīas:hinc cernere ventos:
Aut humore etiam nebulas effundere largo:
Aut campis:agrisq̧ solent:quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aer.
Flumina pua ferūt auras:vis proxima vento est.
Eminus aspirat fortis:& verberat humor.
Atq̧ hoc in vacuos si tanta potentia rerum est
Hoc plura effici ant:introclusisq̧ necesse est:
His agitur causis extra penitusq̧ coactis
Exagitat ventos pugnant in faucibus ante
Pugnantes suffocant intus vt vnda profundo
Terq̧ quaterq̧ exusta graues vbi perbibit euros
Ingeminat fluctus & primos vltimus vrget.
Haud secus astrictus certamine tangitur ictu
Spiritus inuoluensq̧ suo sibi pondere vires.
Densa per ardentes exercent corpora neruos.
Et quacunq̧ iter est ꝓperat transitq̧ morantem
Donec confluuio reuolutus & estibus amnis
Exilit atq̧ furens tota vomit igneus æthna.
Quod si forte putas iisdem decurrere ventos
Faucibus:atq̧ iisdem pulsos remeare : notandas
Res oculis locus ipse dabit:cogetq̧ negare
Quamuis ceruleo siccus sic frigeat æther:
Purpureoq̧ rubens surgat iubar aureus ostro
Illinc obscura semper caligine nubes:
Pigraq̧ defuso circunstrepat humida vultu:
Prospectat sublimis opus:vastosq̧ recessus

Non illā

ASCENSIVS.

A SC. ¶Credēdū est etiā: varijs ambagib⁹ & vboꝝ inuolucris rē ꝓseq
tur affectās vboꝝ apparatu rē in
Ordo. miraculū trahere vn̄ dicit creden
dum etiā causas ventoꝝ existere
sub terris: silēs harū.s.causaꝝ(bn̄
gtō vtit̄ qa substātiā respicit: vt
nō est sīsis tui i dījs dn̄e)quas cer
nimus extra.s.terrā: aut extrinse-
cus: vt cremēt.i.cōburāt inter se
corpora cōdēsa: & fugiant in vacuū.i.aerē: turba elisa.i.euicta & expulsa & ꝓxima trahāt secū tota noia.i.cōfundāt noia ventoꝝ: qa nō pōt intelligi q vēti sint & exeāt: & resistāt in sede tuta.i.extra turbā posita: ꝙ si q̄dā discordia est mihi tecū o lector sup.ꝙ.i. qa credas vētos cōsurgere ab his principijs: nō dubiū sup. est aliquas rupes & cauernas ꝓuehere.i.porro vehere & ducere ventos sup. cū ingēti sonitu & aias.i.vētos: diffugere & ipelli ꝓpinquas casu.i.ad casum: dtūs antiqu⁹: & nō dubiū est vētos cernere hic.i. ex hoc diffugio & īpulsu: aut sup. aiæ & aurę: solēt etiā effundere nebulas largo humore.i.hn̄tes largū humorē admixtū: aut cāpis & agris.i.p cāpos & agros quos.s.cāpos & agros amnis obruit.i. irrigat & aer nubilus exoriēs vallib⁹.i.exhalatus ex cōualle: caligat.i.obtenebrat. Parua flumina: ferūt.i.afferūt auras vis.i.potētia ꝓxima est vēto: & aspirat emin⁹.i.de lōge fortis.s.auras: & humor.s.ꝓductus verberat.s.obstātia: atꝗ hoc sup. fit in vacuos.s. vētos aeri expositos: cui⁹ regionē vulgus vacuā putat: sed si tāta potētia rerum est.s.vētis externis necesse est vt introclusi efficiāt plura hoc.s.iā dicto: vel hoc.i.tanto plura. Aethna igit̄ his causis extra.i.exteriorib⁹: & coactus penitus.i.interiorib⁹: & exagitat.i. expellit vētos.i.vēti.s.exacti: pugnāt.i.obstāt aut certati erūpūt: pugnātes.s.in faucib⁹.s.antri ethnei: ante.s.ꝗ exeāt: & pugnātes suffocāt.i.claudūt iter vt.i.sicut vnda.i.inūdatio exusta terꝗ q̄-
terꝗ.i.

Non illā videt æthna: nec vllo intercipit æstu
Obsequitur quacūꝗ iubet læuis aura: reditꝗ
Placantes etiam cœlestia numina thure
Summo cerne iugo: vel qua liberrimus æthna
Improspectus hiat tātarum semina rerum
Si nihil irritet flammas: stupetꝗ profundum.

DOMITIVS.

¶Noia tota: qa nō pn̄t intelligi q vēti sint & exeāt. Aias ventos humore: pluuijs q̄ ex vētis creāt. Oblinit circūlauat. Vis potētia: qa aura est leuior vēto. Vacuos vētos. Suffocāt claudūt iter. Vacuos: vires igniū ardētes ꝯñuūt. fluctuū copia. Recess⁹ remotionē terraꝝ. Hiat: apit. Irritet ꝯmoueat.

terꝗ.i. frequēter: aut ad ꝑfectū vbi.i.postꝗ ꝑbibit.i.absumpsit euros.i.vētos illos graues.i.vehemētes: ingeminat.i.multiplicat: fluct⁹: & vltim⁹.s.fluct⁹ vrget.i.p̄mit primos: haud secus.i. nō aīr spūs.i.vētus astrictus.i.oppssus certamine tāgit̄ ictu.i.ab alijs illato: inuoluēs sibi vires suo pōdere.i.mole sua. Corpa densa exercēt.s.se p neruos ardētes.i.p vires flagrātes: & spūs ꝓperat & trāsit moratē.s.aliū vētū: quacūꝗ.s.pte: aut via aut rōne ē iter donec amnis.i.inūdatio vētoꝝ: reuolutus cū fluuio.i.abūdātia fluuioꝝ & æstibus exilit.i.extra salit: atꝗ ipse furens vomit tota æthna.s.ignes existēs igne⁹. Qđ si tu putas forte vētos decurrere ījsdē faucib⁹ atꝗ vētos pulsos remeare ījsdē.s.faucib⁹: ipse loc⁹ dabit res notādas oculis: & coget negare.s.qđ prius putabas: ꝗuis æther siccus frigeat sic ceruleo.i.marino colore: & ꝗuis iubar aureus (Plaut⁹ etiā iubarē genere masculino dixit: sed & gutturē & papauerē) surgat.i.oriat̄ rubēs: ostro.i.colore purpureo: & ꝗuis nubes nigra circūstrepat illic semp caligie obscura: & ipsa hūda circūstrepat vultu defuso: ipse tn̄ sublimis ꝓspectat op⁹ & recessus vastos.i.remotionē terrarū valde āplā æthna nō videt.s.nubē: nec intercipit vllo æstu: obsequit̄.i.inseruit obsequēdo: quacūꝗ læuis aura iubet: & redit. Cerne etiā placātes numina cœlestia thure: sūmo iugo.i.in altissimo loco: vel qua.s.pte liberrim⁹ īprospect⁹ hiat.i.apit: semina tātarū rerū: si nihil irritet.i.commoueat flāmas & stupcat ꝓfundum.

Huic igitur credis torrens vt spiritus ille
Qui rupes terramꝗ vorat qui fulminat ignes:
Cur exit vires: & præceps flexit habenas
Præsertim ipsa suo decliuia pondere nunq̄
Corpora deripiant: varioꝗ absolueret arcu.
Quod nisi fallor adest species tantusꝗ ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus:
Nec leuitas tantos igitur ferit arua: mouetꝗ.
Sparsa liquore manus sacros vbi ventilat ignes
Verberat or e tamen: pulsataꝗ corpora nostra
Incursant: adeo tenuis vim causa repellit.
Non cinerem stipulamve leuem: non arida sorbet
Gramina: non tenuis plantis humor exit eisdē:
Surgit adoratis sublimis fumus ab aris.
Tanta quies illi est: & pax innoxia rapti
Siue peregrinis agitur propriisꝗ potentis
Coniurant anime causis: ille impetus ignis
Et montis partes atras subuertit harena.
Vastaꝗ concursu trepidantia saxa fragoris
Ardentesꝗ simul flammas ac fulmina rumpunt.
Haud aliter q̄ cum prono iacuere sub austro:
Aut aquilone fremunt siluæ dant brachia nodo
Implicite: hæc serpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi
Exhaustos cessare sinus: dare tempora rursus:
Vt rapiāt

Vt rapiant vires: repetantꝗ in prælia victi:
Pelle nefas animo: mendacemꝗ exue famam.
Non est diuinis tam sordida rebus egestas.
Nec paruo mendicat opes: nec congregat auras.
Præsto sunt opere ventorum: examina semper.
Causa late querunt pariter: coguntꝗ morari
Sæpe premit fauces magnis exhausta ruinis
Congeries: clauditꝗ vias luctamine ab vno:
Et scisso veluti tecto sub pondere præsto est.
Haud secus ac teneros cum sicco frigida monti
Desudat tutoꝗ licet discedere montes.
Post vbi continuere morem velocius vrgent:
Pellunt oppositas moles: ac vincula rumpunt
Quicquid in obliquum est frangunt iter acrior ictu
Impetus exoritur: magnis operata rapinis
Flamma micat: latosꝗ ruens exundat in agros.
Si cessant a rure ferunt spectacula venti.
Nunc superant quecūꝗ regunt incendia siluæ
Quæ flammis alimenta vocent: quid nutriat æthna
Incendi poterunt illis vernacula causis
Materia oppositūꝗ igni genus vtile terrent:
Vritur assidue calidus nūc sulphuris humor.
Nunc spissus crebro prebetur vimine succus
Pingue bitumen adest: & qcqd cōminus atras
Irritat flammas illius corporis æthna est.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Arcū curuitatē. Rūpūt erūpūt. Nefas opinionē nefandam ex aio. Egestas: miseria. Præsto: paratæ sunt flāmę. Teneros paruos ignes. Tuto sine fractione. Exūdat: diffundit̄. Vernacula: vulgaris & familiaris & vt dixero mt̄na. Bitumē: genus cretæ qđ si qn̄ accēdit̄ extingui nō pōt: & de natura sulphuris est.

ASCENSIVS.

¶Huic igit̄ credis torrēs &c. Ordo est. Igit̄ tu credis huic vt spūs ille torrēs: q vorat rupes & terrā: & q fulminat ignes: cur ... res.s.domitas & flexit habenas existens præceps: præsertim ipsa corpora decliuia suo pōdere nunꝗ diripiant suo pōdere.i.p ... pōdus: & absolueret vario arcu.i.curuitate ꝙ nisi fallor species
adest ruinis

...adest ruinis:& tantus impetus trāsfugit:ictus attentos oculos... nec lenitas sup. transfugit tātos.s.ictus:igit aura ferit & mo... vos manu ipsa sa ligre veniat ignes sacros:tū.i. nihilominus ...erat ore:& nostra corpora pulsata incursant:adeo .i. intan... ...tenuis repellit vim & nō sorbet cinerē vel stipulā leuē: nō sorbet gramina arida & hūor(si vera est lectio:licentiosius ...versus:nā humor primā ꝓducit)tenuis nō exit eisdē plātis & ...mus sublimis.i.in sublime volans surgit ab aris odoratis.i. ...entibus:hoc est rebus odoriferis perfusis tāta.i.tā magna quies ...& pax rapti est innoxia:siue agitur peregrinis potentus ꝓ ...entijs:siue proprijs:animę.i.venti coniurāt causas.i.cū causis ...impetus ignis & arena subuertit atras partes montis:& saxa ...trepidantia concursu fragoris rumpunt.i.irrumpunt simł ...flammas ardentes ac fulmina(alij legūt flumina)haud. i.nō aliť ...cū fulmina iacuere sub austro prono.i .inclinato ad propellā ...aut cū sylue tremunt:aquilone:vento septētrionali:& ipe ...sylue implicite nodo.s.ex mutuo occursu dū se inuicē flagellant ...brachia.i.flagella & ramalia.nodo.i.i nodū hęc incēdia.i.inū... ...ones syluarū more aquarum bullientiū:concussarū:serpunt ramis iunctis.Nec mendacia stolidi vulgi decipiant te:dicentis sinus ethne cessare.s.ab incendio & emissione flāmarum exhau... ...os.i.materia ignis euacuatos:& tempora dare.i.cōcedere rur... sus vt capiant vires & ipsi victi.i.effoeti & elanguentes repetant. s.vires in ꝑlia:Pelle nefas.i. nefandā opinionē animo & exue fa... mam mendacē quia nō est tā sordida egestas vt.s.vicissitudine & intercapedine tꝑis opus sit reb[9] diuinis.i.a deo institutis.Nec mendicat.s. deus aut natura:opes.i .facilitates & auxilia .& vt dicunt

dicunt elemosynas paruo.i.a paruo vt pote a re caduca:nec cōgregat auras quibus.s.postea ad incendiū vtatur:opere.i.ope rationes ventoꝝ:sunt praesto.i.parate.quasi praestantes ad iussa obeunda & querunt semper pariter examina.i.eruptiones agmi narum more apū factas & cogūt morari.i.immorari pariter.i.ad libitū nunc pariter erumpunt nūc pariter immoranť: sed quare id faciant causa latet:congeries.s.saxoꝝ & alteri[9] materie exhau sta.s.ab igne magnis ruinis premit saepe fauces & claudit vias ab vno.i.vniformi iactamie & est praesto.i.parata supponere.s.sub eundo veluti tecto scisso.i.cooperimento interrupto.haud.i.nō secus.i.aliter ac cum frigida.s.cōgeries desudat monte sicco tene ros.s.ignes hoc est paruos:& cū licet montes discedere tuto.i.si ne interruptione.Post:id est postmodū vbi.s.ignes & flamme continuere moram vrgent velocius:pellunt moles oppositas ac rūpunt vincula & frangunt quicquid est in oppositum iter:im petus acrior exoritur ictu id est ex ipso impulsu:flamma operata id est exercita magnis rapinis micat: & ruens exundat in latos agros:si venti cessant a rure ferunt spectacula.i.res inspectatione dignas nunc superant incendia quecunqꝫ sylue regunt q̄ vocent flammis alimenta:& quid aethna nutriat:poterūt incēdi illis cau sis materia vernacula.i.familiaris materna & gen[9] vtile oppositū igni terrēt.s.incēdiū:& tū vriť assidue & ita nūc hūor sulphuris calid[9] ꝑbeť nūc succ[9].i.nutrimētū spiss[9] .i.dēsum crebro vimie. i.virgulto tenui:ꝑbeť.s.icēdio & bitumē gen[9] crete & terre tenacis de natura sulphuris:vñ dicit pigue adest.i. ꝑsto ē & qcqd irritat. i.ꝓuocat:cominus.i.de ꝓpe flāmas atras.i. fumosas & obscuras aethna est illi[9].i.illiusmodi:corporis vt.s.talem materiam ꝑbeat.

Atqꝫ hanc materiā penitus discurrere:fontes
Infecte erumpunt & aque:radice sub ipsa.
Pars oculis manifesta iacet:rubet ipsaqꝫ dura est
Ac lapis:in pingui feruent incendia succo.
Quinetiam vario quedam sunt vimine saxa
Toto monte liquant:illis custodia flammae
Vera tenaxqꝫ data est:sed maxia qppe molaris
Illius incendi lapidis sic vindicat aethnam:
Quem si forte manu teneas & robore cernas
Nec seruare putes ignem:nec spargere posse:
Sed simul ac ferro queras:respondet & ictu
Scintillat calor:hunc multis circundare flammis:
Et potes extorquere animos.atqꝫ exue robur
Fundetur ferro citius:nam nobilis illi
Et metuens natura mali est:vbi cogitur igni
Sed simul atqꝫ hausit flammas:nō tutior hausti
Vlla domus seruans aciem:duramqꝫ tenaci
Septa fides tutum est illi :patientia Victo.

Vix vnq̄ redit in vires:atqꝫ euomit ignem
Totus enim denso stipatur robore:tarda
Per tenues admissa vias incendia nutrit.
Conctanterqꝫ eadē:& pigre accepta remittit.
Nec tamē hoc vno q̄ montis plurima pars est
Vincit & incendi causam tenet:illa profecto
Miranda est lapidū viuax animosaqꝫ virtus.
Cetera materies quecūqꝫ est fertilis igni
Vt semel accensa est:moritur:nec restat in illa
Quod repetas tātum cinis:& sine semie terra est.
Hic semel atqꝫ iterū patiēs ac mille perhaustus
Ignibus instaurat vires nec desinit antē
Quam leuis excocto defecit robore pumex.
In cinerem putresqꝫ iacet delapsus harenas.
Cerne locis etiam similes arsisse cauernas
Illic materiae nascentis copia maior:
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris
Quam nullas adiunxit opes:& languit ignis.

ASCENSIVS.

¶Atqꝫ hanc materiā penitus discurrere &c.prosequiť intentum. ¶Ordo est.Atqꝫ sup.iubet discurrere hanc materiam penitus.i. omnino:fontes & aque infecte.s.graui odore ex sulphure erūpūt sub ipsa radice.Pars iacet manifesta oculis:ipsa rubet & est dura ac.i.sicut lapis:& incēdia feruent in succo.i.alimento humido & pingui:Quinetiam quedā saxa sunt vario vimine.i.quae habēt quasi vimen ad incendiū aptū q̄ sup.liquant.i.diffluunt:toto mō te:custodia flamme vera & tenax.i.perpetua est data illis:sed qp pe.i.certe maxia.s.custodia illi[9] icēdi ꝓ incēdij lapidis molaris.i. q̄ molaris vidicat.i.defendit sic ęthnā:quē.s.molarē situ teneas forte manu & cernas robore.i.i globo aut corpe eius:tu putes nec posse.i.q̄ nec posset seruare ignē nec spargere ignē cū tū vtrun qꝫ faciat:sed simul ac.i.statim postq̄:tu queras.i . inquiras ferro hoc e.i percutias saxū ipsum calybe respondet.s.votis tuis:& ca lor.s.ignitus scintillat.i.per scintillas exilit:tu potes hinc.i.post q̄ scintillauerit circundare.s.lapidē flammis adhibendo videli cet stupam atqꝫ arida circū nutrimenta & extorquere animos.i. spiritus ignitos:atqꝫ exue.i.dissolue:robur ipsum fundeť citius ferro nam natura est illi mobilis(alij legunt nobilis)& metuēs mali.i.

DOMITIVS.

¶Molaris lapidis.Incēdij ꝓ Incēdij Queras ferro:ꝑcutias saxū fer ro:subito emittit ignē Aciem:splēdorē quasi dicat nihil est splē didius.Stipatur.circundatur.Vias:venas ipsius lapidis:mirāda q̄ emittat ignem.Coloris quia ipse lapis est niger quasi combu stus ab igne. DOMI.

mali.i.nociui & incōmodi vbi.i.qn̄ cogiť igni.i.per ignē dis solui:sed simul atqꝫ.i.immediate postq̄ hausit flammas.i.incen sum est:non vlla dom[9] est tutior seruās aciē.i. splēdorē hausti.s. ignis durā.i.tenacē & perdurantē.Fides est illi tenaci.i.dū tenax est septa.i.circūdata tutā.i.tute & patientia est illi victo.i.dū vin citur ab igne quia vix redit vnqꝫ in vires.i.vix reparet. aut re cuperat aut instaurat vnqꝫ vires atqꝫ euomit ignem: stipatur em̄ id est circundať totus denso robore & nititur tarda incendia ad missa per tenues vias.i.venas lapidis: & remittit eadem.s.incen dia accepta cunctāter.i.lente ac cum mora & pro . i. tarde:nec tū vicit hoc vno.i.hac vna ratione.q̄ est plurima pars montis & q̄ tenet cām icēdi ꝓ incendij.Profecto illa viuax & aiosa virtus la pidūqꝫ.s.flammā emittāt.est mirāda:Cetera materies q̄cunqꝫ est fertilis

☞ fertilis igni.i.põt ꝑducere ignẽ vt.i.poſtq̃ eſt ſemel incẽſa ipſa moritur.i.extinguit̃ & cõſumit̃ nec reſtat in illa qđ repetes.i.repetere poſſis:& eſt tñ cinis & terra ſine ſemine.i.vigore alterius ꝑducendi.Sed ſup.hic lapis patiẽs.ſ.ardorẽ ſemel atq̃ iterũ i.freq̃ter ac perhauſtus millie ignibus:inſtaurat.i.reparat vires nec deſinit anteq̃ pumex leuis defecit robore excocto.i.abſum⸗ ❧pro per

❧pro p coctionem:& anteq̃ iacet delapſus in cineres & putres arenas.Cerne etiã ſimiles cauernas aliis locis.ſ.aliis maior.i.aliquantulum magna copia materie naſcentis eſt illic.ſcilicet in aliis locis.ſed genus hoc lapidis dat ſupple certiſſima ſigna celoris.ſcilicet nigri quaſi ſit exuſtus ab igne:q̃.i.quia ignis nullas.id eſt non vllas non adiunxit vllas opes:id eſt nutrimenta ad incendium:& languit.id eſt ſubinde extinctus fuit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Dicit̃ inſidiis Recitat alia loca quę incendio ſed nõ ꝑpetuo flagrauerunt:adducẽs enariã de qua quia Calderinus ſatis diſſerit.

Ordo. ¶Ordo eſt Aenaria inſula dicitur flagrans ſup.fuiſſe quondã inſidiis.ſ.immiſſo igne per iſidias:nũc dicit̃ extincta ſup tectis.i.ſupficiebus.Et ſup.eſt loc⁹ inter cumas & neapolin at.i.ſed frigidus iam multis annis q̃uis ſulphur pingueſcat.i.pingue creſcat illic ęternũ.i.ęterne ab vbere.ſ.materno.i.q̃uis nõ deſit ei loco copia ſulphuris vñ videt̃ incendiũ poſſe continuari qđ ſup.ſulphur legit̃.i.colligit̃ illic in mercem.i.ad mercimonium faciendũ æthna inſula eſt tanto fecundior q̃.ſ.enaria:quia perpetuum eſt æthne incendiũ:cui.ſ.æthne ipſa facies rotunda dedit nomen quia cũ ſit exuſta in rotũdũ ab incendio æthna vocat̃:æthno em̃ eſt incẽdo.Enim ꝑ quia ſulphur ſolũ non eſt ſup.illic:nec terra obeſa.i.circũeſa & abſumpta cacumine.i.in ſummitate:& lapis acretus.i.qui accreuit exiſtẽs aptus ignibus retegendis ſed fumat raro qui vix ſuccendit̃.i.etiam par̃ incendit̃ & ſup.ardet:q̃.i.q̃a copia nutrit flãmas mortales in breue.i.ad breue.ſ.tempus inſula durata.ſ.perpetua exuſtione eſt ſacra noĩe.i.ſub nũcupatione vulcani:quia vulcan⁹ dicitur illic habere antrum. Tamen maior pars incendi pro incendii effrixit.i.frigida facta eſt:& recipit claſſes iactatas alto.ſ.mari & tuetur.i.ꝓtegit eas portu.Pars ſup.quæ reſtat eſt minor & terra diues ab vbere.i.fœcũditate:ſed nõ ſup.talis:quę conferat.id eſt compararet vires.ſ.ſuas illis æthneis.ſcilicet virib⁹:atq̃ hæc ipſa.ſcilicet pars fuiſſet iam quondam.id eſt olim iam extincta ni.id eſt niſi humor generet furtim callibus.i.viis aut venis ſecretis materiam & ſuam ſyluam.i.fomentum incendii(vnde quia pro eodem ſumit materiam & ſyluam patet ſyluã ab hyle deductã)& ageret vẽtos huc illuc canali preſſo.i.ſtricta via & anguſto meatu & paſceret ignes:ſed res ipſa eſt melius nota.i.ſignum ſui:& ſpectata occurrit veris ſignis:nec tẽtat fallere peſtẽ.i.incẽdiũ aut conſumptionem.Nã efflat lapides candẽtes.i.ſemiuſtos & quaſi in cinerem verſos circum latera & in imis radicibus æthnæ.& ſaxa diſiecta intereunt venis.i.eunt inter venas aut moriuntur & abſumuntur in venis.vt poſſis credere manifeſto.i.manifeſte lapidẽ molarem eſſe cãm ardendi.i.incẽdii:aut cur ardeat cui⁹.ſ.lapidis defect⁹.i.fragmenta ignis ieiunus.i.auid⁹ & famelicus colligit illę.ſ.ignis vbi.i.poſtq̃ collegit.ſcilicet ex fragmẽtis illis flammas.id eſt vim incendii iacit.id eſt proiicit ſupple eas & accendit ſimul materiam ictu.i.eiciẽdo eam:& cogit ſecum liqueſcere:quia dum materia liquefacta deficit ignis quoq̃ extinguitur.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Aenaria:inſula in ſinu puteolano:quam Ply.dicit a ſtatione nauium Aenæ fuiſſe denominatam quia etiam ibi ſunt incendia.eſt enim locus inter neapolin & cumas vbi olim erat incendiũ dedit nomẽ æthnæ nam æthno:id eſt comburo.Effrixit:frigida facta eſt.Alto:mari.Preſſo canali ſtricta via.Nota.i.ſignũ.Peſtem conſumptionem.Ieiunus auidus.

Dicitur inſidiis flagrans ænaria quondam
Nunc extincta ſuptectiſq̃.neapolin inter
Et cumas locus a multis iam frigidus annis
Quamuis æternũ pingueſcat ab vbere ſulphur
In mercem legitur:tanto eſt fœcundior æthna
Inſula cui nomen facies dedit ipſa rotunda.
Sulphur cẽ ſolum:nec obeſa cacumine terra eſt.
Et lapis accretus retegendis ignibus aptus.
Sed raro fumat:qui vix ſuccenditur ardet
In breue mortales flammas quod copia nutrit
Inſula durata eſt vulcani nomine ſacra:
Pars tamen incendi maior effrixit & alto
Iactatas recipit claſſes portuq̃ tuetur
Que reſtat minor eſt:& diues ab vbere terra eſt
Sed non æthneis vires quæ conferat illis
Atq̃ hæc ipſa tñ iam quondam extincta fuiſſet
Ni furtim generet ſecretis calidus humor
Materiam:ſyluamq̃ ſuam ꝑſſoq̃ canali
Huc illuc ageret ventos:& poſceret ignes.
Sed melius res ipſa nota eſt ſpectataq̃ veris
Occurrit ſignis nec tentat fallere peſtem.
Nam circa latera:atq̃ imis radicibus æthnæ
Candentes efflant lapides:diſiectaq̃ ſaxa
Intereunt venis manifeſto vt credere poſſis
Pabula:& ardendi cauſam lapidem eſſe molarem
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas iacit & ſimul ictu
Materiam accendit:cogitq̃ liqueſcere ſecum.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Haud equidem:Preſtat in inſtituto pluribus verbis pauca explicans vt a maroniana phraſi multum frigere dũ de æthna ſcribit agnoſcas ſed quia inſtituim⁹ ordinẽ proſequamur.

Ordo. ¶Et quidẽ id eſt certe(vel hoc vocabulũ monſtrat non eſſe Vergilianũ op⁹ ſemper enim equidem prime perſone accõmodat authore Seruio vt ſit ego quidem)haud.id eſt non mirũ factu ſup.eit id qđ cernim⁹ extra.i.exterius ſi opus lenit̃.i.mitigat̃ & remittit̃ aut intermittit̃:reſtat & vrit̃ magis illic.ſ.vbi leniebat̃ & ſaxũ ſollicitat magis incendia vicina:& ꝑmittit certa pignora.i.auctoramẽta aut corroboramẽta:flamme venture.Nam ſimul atq̃ mouet ſup.ſe curis.i.anxietate deficiendi & minut⁹.i.diminutus diffugit turbã trahit exẽplo.i.illico:ſolũ.i.fundũ aut terrã ſolidam & trahit icta.i.ꝑcuſſa ramis.i.ignib⁹ lateralib⁹:& demõſtrat ſub terra graue murmur & ignes ſup.graues tũ.i.tunc ſpeculaberis.i.videbis ſup.quẽlibet pauidum fugere & decedere rebus ſacris.i.timendis quaſi execrabilib⁹ aut diis cõſecratis:& ſpeculaberis oĩa parere colli tuto.ſ.ab acceſſu q̃a nemo accedit collem.i.verticem æthne ſic incenſum.Nã ſubito efferuent incendia oneroſa.i.moleſta:raptis.i.correptis.ſ.his q nõ aufugerint:& molles accenſe ſubeunt.i.ſubſequunt̃ & ruine trũce.i.abtruncate & abrupte.Et arene voluũt examina.i.copias flãmarũ:atra & ſonant.i.ſimul ſonitũ edunt nec mons recipit.i.capere & continere põt flãmas:q̃a ſup.defeſſus hinc.i.poſtmodũ anhelat atq̃.i.ſimul ac hoſtis. ☞ ſ.ignis

Haud equidem mirũ factu quod cernimus extra
Si lenitur opus reſtat magis:vritur illic:
Sollicitatq̃ magis vicina incẽdia ſaxum:
Certaq̃ venturæ ꝑmittit pignora flammæ
Nam ſimul atq̃ mouet curis turbãq̃ minutus
Diffugit extemploq̃ ſolum trahit ictaq̃ ramis:
Et graue ſub terra murmur demonſtrat:& ignes
Tum pauidum fugere:& ſacris decedere rebus
Parere:& tuto ſpeculaberis omnia colli
Nam ſubito efferuent oneroſa incendia ruptis
Accenſæ ſubeunt molles truncæq̃ ruinæ
Et voluunt:atq̃ aſtra ſonant examina harenæ.
Nec recipit flammas:mons hinc defeſſus anhelat
Atq̃ aperit ſe hoſtis:decreſcit ſpiritus illic.

Prona iacet

Haud aliter q̃ cum læto deuicta trophæo
Prona iacet campis acies & castra sub ipſa.
Tum ſi quis lapidum ſummo pertabuit igni
Aſperior ſobaris & quædam ſordida fax eſt:
Qualem purgato cernes diſcedere ferro.
Verum vbi paulatim exiluit ſublata caduci
Congeries ſaxi anguſto e vertice ſurgunt.
Sic veluti in fornace lapis torretur: & omnis
Exuitur penitus venis: ſubit altius humor
Amiſſis opibus læuis ſine pondere pumex
Excutitur liquor ille magis ſeruare: magiſq̃
Fluminis in ſpeciem mitis procedere tandẽ
Incipit: & primis dimittit collibus vndas.
Ille paulatim bis ſena in milia pergunt
Quippe nihil reuocat: curtis nihil ignibus obſtat
Nulla tenet fruſtra moles: ſimul omnia purgãs
Nunc ſyluas rupeſq̃ vorat hæc tela ſolumq̃
Ipſa adiurat opes facileſq̃ ſibi induit annos.
Quod ſi forte cauis cunctatus vaſibus hæſit
Vt pote inæquales voluens perpaſcitur agros:
Ingeminat fluctus: & ſtantibus increpat vndis
Sicut cum curuo rapidum mare cernitur æſtu
Ac primum tenuis ſinus agit vlteriores:
Progrediens late diffunditur: & ſuccernens
Flumina conſiſtunt ripis ac frigore durant:
Paulatimq̃ ignes coeunt ac flammea meſſis
Exuitur facies tunc prima: vt quęq̃ rigeſcit
Effumat moles: atq̃ ipſo pondere tracta
Voluitur ingenti ſtrepitu præcepſq̃ ſonanti.
Cum ſolido inflexa eſt pulſantes diſſipat ictus.
Et quia diſcluſa eſt candenti robore fulget:
Et micat examen plagis ardentia ſaxa.
Scintillat procul eſſe fide procul eſſe ruentes
Incolumi feruore cadunt. verum impetus ignes
Si fumant quondam vt ripas traiecerit amnis
Vix iunctis quiſq̃ fixo dimouerit illas:
Vigenos per ſæpe dies: iacet obruta moles.

Sed fruſtra certis diſponere ſingula cauſis
Tentamus: ſi firma manet tibi fabula mendax
Materiam ve aliam credas furere igne fauillam
Plurima proprietate ſimul concreſcere: ſiq̃
Commixtum vento flagrare bitumine ſulphur
Nam poſt exuſtam cretam quoq̃ robore fundit
Et figulos huic eſſe fidem dehinc frigoris vſu
Duriciem reuocare ſuam: & cõſtringere venas
Sed ſignum commune leue eſt: atq̃ irrita cauſa
Quæ trepidat: verum vbi certo pignore conſtat:
Nam velut argutæ naturæ eſt æreus ignis.

Condomitus

☞ ſcilicet ignis aperit ſe ſpiritus decreſcit illic haud. i. nõ aliter q̃ cum acies iacet ꝓna id eſt proſtrata: campis deuicta trophæo læto. ſ. victori campis dicit & ſub. i. ante ipſa caſtra: quaſi inclinata ad caſtra: nã dicere potuiſſet caſtriſq̃ ſub ipſis. Tũ. i. deinde ſi q̃s lapidũ. i. ſi q̃s lapis ꝑtabuit. i. mollificat⁹ emarcuit igni ſũmo aſperior ſobaris. i. vehementibus ignibus & quedam fax eſt ſordida. i. immunda (ſic Calderinus legit: fere tamen textus habent ſopita: non ſobaris vt ſit: & quedam fax ſopita & ſordida eſt) q̃lem cernes diſcedere. i. abſtrahi: ferro purgato. id eſt poſtq̃ ferrum purgatum eſt: verum. id eſt ſed vbi. i. poſtq̃ congeries exiluit paulatim ſublata ſaxis caducis tunc ſurgunt e vertice anguſto ſic veluti lapis torreť in fornace: dum. ſ. calx efficiť & omnis humor exuitur pœnit⁹ venis & pumex. i. lapis talis leuis. i. planus & ſine pondere quia opibus amiſſis. id eſt ſucco deperdito & abſumpto ſubit altius: ille liquor. ſ. pinguis excutitur magis & incipit magis ſeruare ſupple ſe. Et incipit tandem procedere magis mitis quia in morem fluminis & dimittit vndas. ſ. liquoris ſupple ſcilicet in primis collibus ille. ſcilicet vnde pergunt paulatim in biſſena. i. duodecim milia. ſ. paſſuum quippe. id eſt vt pote quas aut quia certe nihil reuocat: nil obſtat ignibus curtis id eſt correptis nulla moles id eſt reparatio aut moderatio tenet fruſtra id eſt conať tenere & hæc vnda ignis: purgans ſimul omnia vorat nunc ſyluas & rupes: & vorat hæc tela id eſt ſaxa & ſolum id eſt terram: & ipſa adiurat: id eſt adiurando aſciſcit opes id eſt auxilia & copias & induit ſibi annos faciles. ſcilicet ad durationem. Quod ſi forte cunctatus hæſit vaſibus (alij ſinibus legũt nam vaſa vaſorum dicimus verum olim dicebatur vaſum vaſi: quo Cato apud. A. Gellium vtitur & ita poſſet pluraliter vtrunq̃ dici vaſibus a noĩatiuo ſingulari vas: & vaſis a vaſum: ſicut euẽt⁹ & euẽta legim⁹. Poſſet ẽt vaſis legi: vt ſit ſpõdaic⁹ v̈ſus) id eſt ſaxis cauis vtpote qui voluens inequales agros perpaſcitur ſup. eos & qui ingeminat fluctus & increpat id eſt crepitum facit vndis ſtantibus id eſt ſtagnis: ſicut cum mare lapidũ id eſt marmorum aut abundantia illoꝝ ſaxoꝝ cerniť curuo ęſtu id eſt inũdatiõe lapidum: ac agit primum tenuis ſinus progrediens ac ſuccernens id eſt occulte cernens vlteriores diffunditur late: flumina conſiſtunt ripis ac durãt ſupple ſe frigore. i. cõgelanť & ignes ac meſſis flammea. i. copia flammarum coeunt. i. congregantur paulatim. tunc prima facies exuitur: & vt queq̃ rigeſcit. i. rigida fit moles effumat. i. per fumum diſſoluitur atq̃ tractat ipſo pondere voluitur ꝑceps ſup. cũ ſtrepitu ingenti atq̃ ſonanti & cũ inflexa eſt ſolido. i. ab integro diſſipat. i. in ventos diffundit ictus pulſantes. Et quia diſcluſa eſt robore. i. duritia candẽti fulget & examen. id eſt multitudo ſaxorum ex antris: more apium ex aluearijs eductarum: efflatorum examen dico per appoſitionem: ſaxa ardentia plagis. i. vulneribus: hoc eſt ambuſtionibus: micat: ſcintillat: ꝓcul eſſe fide ꝓcul eſſe ruentes ignes cadunt incolumi⁹ feruore verum ſi fumant quondam vt impetus traiecerit ripas amnis vix quiſq̃ dimouerit illas: ſcilicet ripas iunctis id eſt adherentibus fixo. i. firmo & ſtabili: moles iacet ſæpe obruta vigenos dies.

DOMITIVS.

¶Sobaris: ſobaros vehemens dicitur. Vnde ſobaris vehementibus ignibus. Amiſſis opibus: ſucco. Mitis: quia deſcendit in ſimiltudinem fluminis. Molles: reparatio: Quod ſi forte cauis cõtactus vaſib⁹ hæſit: nunc vaſis dicimus. Alij ſinibus legunt nã ſinum prima longa ſignificat vas. Verg. in Buco. ſinum lactis & hæc tibi liba priapæ quot annis. Meſſis flammea: copia flammarum. Robore: duritia. Examen multitudo ſaxorum. DOMI.

ASCENSIVS.

¶Sed fruſtra &c. Si inquit firmiter credis id quod fabula aſſerit fruſtra tentamus diſponere ſingula certis. i. veris & non fictitijs cauſis non q̃ lectoris fides quicq̃ faciat ad cauſam rei: ſed q̃ fruſtra ſcripſeris quæ nemo ſit crediturus: quia oportet diſcentẽ credere ſed vt cætera quoq̃ pateant. Ordo eſt. Sed nos tentamus fruſtra diſponere cuncta certis cauſis: ſi fabula mendax manet tibi firma id eſt firmiter tibi perſuaſum eſt qđ fabula aſſerit: ve ꝓuť ſi tu credas aliam materiam ſupple eſſe incendio: & fauillã id eſt tenuem flammam furere igne: & plurima concreſcere ſimul proprietate: & ſi credas ſulphur commixtum bitumine id eſt terra pingui & ſulphurea: flagrare id eſt ardere vento. Nam fundit quoq̃ robore. id eſt duricia ſua poſt cretam exutam. i. poſtq̃ bitumen exuit: & figulos eſſe fidem. i. præbere approbationẽ huic rei dehinc ſi credas reuocare ſuam duriciem. i. robur vſu frigoris ſ. condenſantis & conſtringere venas. ſ. in quibus ignis regnat ſed ſignũ cõe eſt leue. i. inane: atq̃ cauſa eſt irrita: quæ trepidat. i. vacillat & periclitať: vbi verum conſtat certo pignore. i. approbatione. Nam velut ignis æreus. i. in maſſa erea aut ferrea candẽti: condomitus. id eſt victus & non excedat: eſt naturæ argutæ. i.

ASC.

Ordo.

subtilis aut stridule & eadem scilicet natura constat:& id est etiam robur saluo vltra ꝙ possis cognoscere portam id est apertionem eris.haud id est non aliter ille lapis tenet seu effluit forte in venas madentes:seu sit securus ab illis:& conseruat notas. id est splendorem suum nec perdidit ignes vultu.Quinetiā ipse color resoluit multis extremam scilicet naturam non odor aut ætas putris magis ille scilicet color magisq; scilicet resoluit:vna facies est operis:& eadem terra est per omnia.Nec tamē inficior id est non inficias eo hoc est non nego tamen certos lapides ardescere & furere accensos interius hæc est illis supple propria virt⁹. Quin id est quinetiam siculi id est populi sicilienses imposuere ipsis saxis quedam cognomina:& signant etiam fricas.id est frigidas petras ipso nomine.id est ipsa appellatione:& signant notas esse fusilium:scilicet saxorum tamen illa: scilicet quæ fusilia dicuntur nunq̄ liquescunt:q̄uis materies succosior foueat scilicet ignes intus.id est intrinsecus:nec furit commissa penitus venę molari.id est molaris lapidis ꝙ si quis miratur robur fusile lapidis cogitet verissima dicta libelli obscuri: scilicet ab obscuro authore editi.& dicet nihil gigni insuperabile vero omnia semina quæ rarū.id est raro ꝯtingunt iacta sup.esse natura.i.p naturā aut a natura:sed nimium mirum supple est ꝙ nos tamen compescimus sæpe igni corpora densissima & vicina solido.i. quasi dura & solida.Non id est nonne cernis animos eris succumbere flammis.id est es mitigari flammas.q.d.frequentissime. Non id est nonne exuit scilicet flamma : lenticiem . id est molliciem & debilitatem plumbi:& ipsa materies ferri q̄uis supple prædura sit tamen subuertitur.scilicet a duricie.hoc est mulcetur igni: & saxa aurea.id est dilucida propter ignem spissa.id est densa & solida:exundant.id est dulciter emittunt precium fornacibus suspensis.scilicet in vertice æthne quedam iacent sorte incomperta.id est abstrusa profundo id est in imo fundo:&obnoxia.id est deuincta simili sorte: quia etiam illa sunt splendida:nec loc⁹ est ingenio.id est scrutationi mentis:oculi vincent.id est quod volunt probabunt te iudice.id est potius adherebis rei visę:q̄ rationi quam mente concipias.Nam ille lapis: perculsus riget. id est inuenitur durus & obstat ignibus:si tu velis torrere.scilicet ip̄m paruis scilicet ignibus quia a magnis superatus inceditur.Age dum adhortandi aduerbium:coerce sup.ipsum lapidem candentem cœlo.id est aere patenti & pressum fornace ipse nec potes sufferre scilicet vim ignis nec durat.in id est contra hostem sæuum. id est ignem vehementem & ita vincitur & soluit.id est relaxat vires & captus.s.ab igne liquescit.id est resoluitur in cinerem.

Condomitus:cōstat eadem q;:& robore saluo
Vltra q̄ possis æris cognoscere portam:
Haud aliter lapis ille tenet seu forte madentes
Effluit in flammas:seu sit securus ab illis
Conseruat q; notas:nec vultu perdidit ignes:
Quinetiam extremam multis color ipse resoluit
Non odor aut ætas putris:magis ille,magisq;
Vna operis facies eadem perq; omnia terra est:
Nec tamen inficior lapides ardescere certos:
Interius furere accensos:hæc propria virtus
Quin ipsis quedam siculi cognomina saxis
Imposuere fricas etiam ip̄o nomine signant
Fusilium esse notas:nunq̄ tamē illa liquescunt
Quamuis materies foueat succosior intus
Nec penitus venæ fuerit commissa molari.
Quam si quis lapidis miratur fusile robur:
Cogitet obscuri verissima dicta libelli
Et dicet vero nihil insuperabile gigni.
Omnia quæ rarum natura semina iacta:
Sed nimium hæc mirū dēsissima corpora sæpe
Et solido vicina:tamen compescimus igni.
Non animos æris flammis succumbere cernis?
Lentitiem plumbi non exuit:ipsa q; ferri
Materies prædura tamē subuertitur igni.
Spissa q; suspensis fornacibus aurea saxa
Exudant precium:quædam fortasse profundo
Incomperta iacent:similiq; obnoxia sorte.
Nec locus ingenio est:oculi te iudice vincent
Nam lapis ille riget pculsus:& ignibus obstat
Si paruis torrere velis cœloq; patenti.
Cādentem pressum q;:agedum fornace coerce
Nec sufferre pōt nec sæuum durat in hostem:
Vincitur:& soluit vires captusq; liquescit.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Venas in quibus regnat ignis Pignore promissione: Portam apertionem.Conseruat no.splendorem suum.Fricas id est frigidas phrico significat frigeo.Solido: quasi dura . Animos vires ipsius ferri. Lentitiem: debilitatē.Aurea splendida propter ignē Obnoxia:quia etiam illa sunt splendida. Patenti cœlo:in aere. Sæuum hostem:ignem.

DOMITIVS.

DOMI: ¶Vsu nō:est talis ignis quo vtimur nos p vsu.sed q̄li vtit̄ Iuppiter in fabricādis fulminibus. Folles instr̄a quibus ignis creat̄. Instigāt:sollicitant.Fratres zoetū & Amphionē: nō em̄ Etheoclem & pollinicem hoc loco itelligere debem⁹.Ille impiger videlicet zoetus.Ille canor⁹ Amphiō Eurotas fluuius est Thessalie iuxta quē Apollo pauit armenta ad neti.Raptū pfun.:Amphiaraum.Lycurgi Sparsa genua. Lycurg⁹ rex Thracie:q genu sibi abscidit dū Bacchi sacra contemneret.Victrici: quia vicit Neptunum in imponendo noīe Athenis.orta em̄ fuit contentio inter Neptunum & Mineruā de imponendo noie,cōtractūq; vt nomē imponeret q signum vtili⁹ ostēderet pcussa terra. Neptun⁹ effudit equum animal bello aptum. Mineruavero oleā arborē pacis: q bello præstat : iō athena [illegible] nomē imposuit. Thesea:notat patrē Thesei egea [illegible] iecisse se in fluctus:nomenq;

mari

Quæ maiora putas autē tormēta moueri
Posse manu:quæ tanta putas incendia nostris
Sustētari opibus tātis fornacibus æthna
Vritur:& sacro nunq̄ nō fertilis igne.
Sed nō qui nostro feruet moderatior vsu
Sed cœlo propior:vel quali iuppiter ip̄e
Armatus flāma est.his viribus additus ingens:
Spiritus astrictis elisis faucibus:vt cum
Fabriles operas rudibus cōtendere massis
Festinant ignes quatiunt:follesq; tremētes
Exanimāt:pressosq; instigāt agmine vētos
Hæc operis fama est:sic nobilis vritur æthna:
Terra foraminibus vires trahit: vrget in arcum
Spiritus:incedit viuus per maxima saxa.
Magnificas laudes operasq; vincere templa
Diuitiis hominum aut sacra memorare,vetusta
Traduce materia terris per proxima fatis

ASCENSIVS.

¶Que maiora putas aūt tormēta moueri. Trahit vt inceperat omnia in admirationem:docetq; se q̄q; de aliis reb⁹ ac fabulamentis posse scribere cū notas habeat plurimas q̄s tāgit historias. ¶Ordo est. Aūt p sed q̄ maiora tormēta putas posse moueri manu.i.artificio & ministerio manuū:q̄.s. moueant̄:ab incēdio & occulta vi æthne.q.d.nulla que tanta incendia putas sustētari.s.posse nostris.i.humanis opibus.i.facultatibus aut potētiis:quasi dicat etiā nulla.Nā æthna vrit̄ tantis fornacibus & nunq̄ est nō fertilis.i. & semp est fertilis igne sacro.s.Iouis:qui inde fulmia habet aut verendo nobis sed nō tali sup.qui feruet moderatior.i.temperatior nostro vsu sed qui sup.feruet propior cœlo.i.igni elementari:vel quali flamma Iuppiter ip̄e est armat⁹.i.in fulmen ꝯflata. Ingens spiritus est additus his viribus & hoc faucib⁹.s.fornacis.aut crateris astrictis.i.angustis:elisis.i.attritis aut absumptis: vt cū.i. quando

Currimus atq; auidi ueteris mendacia famæ
Eruimus cunctasq; libet percurrere gentes.
Nunc iuuat ogygĳs circũdata mœnia thebis
Cernere: quod fratres ille impiger: ille canorus
Condere fœlices aliena: interserit æuo
Inuitata priis nunc carmine saxa lyraq;
Nunc geminata ex vno fumantia saxa uapore
Miramur: septemq; duces raptumq; profundo
Detinet eurotas illic: & sparsa lycurgi:
Et sacer in bellum numerus sua turba recenti.
Nunc hic cecropiæ uariis spectantur æthnæ
Carminibus: gaudent q; sua uictrice minerua.
Excidit hic reduci quondam tibi perfide theseu
Candida sollicito premittere uela parenti.
Tu quoq; athenarum carmen tam nobile sidus
Erigone sedes uestra amphiona canoris
Euocat in syluis: & tu soror hospita tectis
Acciperis. solis Tereus ferus exulat agris
Miramur Troiæ cineres: & flebile uictis
Pergamũ extinctosq; suos phrygas hectora puũ
Cõspicimus magni tumulũ ducis. hic & achiles
Impiger: & uictus magni iacet hectoris ultor
Quinetiam graiæ fixas timuere tabellas.
Signaq; nũc paphię rorantes arte capillos.
Sub cruce nunc parui ludunt dioclide nati
Nunc tristes circa subiecta altaria seruæ
Velatusq; pater: nũc gloria uiua minoris.
Quinetiã illa manus operum turbæq; minaces.

... fabri festinant cõtẽdere.i. ... exercere opas fabriles.i. ... fabrorũ: massis rudib⁹ ... formis iformib⁹ hoc ẽ nõdũ for... api q̃tiũt.i. ꝯmouẽt ignes ... animãt.i. euacuãt aia.i. vẽ... folles tremẽtes & ĩstigãt ag... agmiati expellũt vẽtos pẽ ... follib⁹ Hęc.s. dicta ẽ fama ... s.icẽdĳ ęthnei: ęthna nobi... multũ nota p tale incẽdiũ ... sic terra trahit vias forami... p foramina hoc ẽ poros. Spũs.i. vis vẽtorũ ac igniũ vr... i arcũ.i. fornicẽ & curuaturã ... cedit.i. diffũdit viu⁹.i. actiu⁹ & agilis p maxĩa saxa. Possem⁹ supp. dicere magnificas laudes hoim & tẽpla opposa.i. opose ela borata diuitĳs hoim aut memo rare saxa vetusta.i. ãtiq̃ edificia sed currimus materia traduce.i. nos traducẽte: terris.i. ĩ terris p pxia fatis.i. reb⁹ fato peũtibus atq; nos auidi eruim⁹.i. euelli m⁹ ex aio lectoris mẽdacia vete ris fame.i. opiniõis de incẽdio ęthne q̃ erat mẽdax & erronea: & libet pcurrere cũctas gẽtes.i. oẽs hystorias ĩsignes diuersarũ gẽtiũ. Iuuat.i. delectat nos nũc.i. aliqñ: cernere mœnia circũda ta thebis ogygĳs.i. ab ogyge cõ ditis & iuuat cernere qd' fratres sup. fecere: ille ĩpiger.i. acer ve nator Zet⁹: ille.s. ãphiõ cano rus.i. music⁹ lyra canere solit⁹. fœlices condere.i. ad ꝯdẽda alie na.s. opera: qa dr̃ ãphiõ theba ne ꝯditor arcis saxa mouere so no testudinis &c. vñ ipe interse rit ęuo.i. facit memoriã pdura re: saxa iuitata pĳs carmie & ly ra & miramur nũc gemia saxa fumãtia ex vno vapore vr̃ de. Etheocle & . Polinice loq̃ q dũ viuerẽt i mortali odio se q̃uis fr̃es eẽnt ꝓseq̃bãt̃ q ꝓpẽ cũ sil' oc cisi vno rogo ponerẽt̃ dñr eorũ corpa adhuc odiũ retiuisse: nec simul cremari voluisse vñ disiluisse dicũt atq; ita gemina saxa fumãtia.i. vrne aut sarcophagi orta ex vno vapore.i. rogo va poroso: & miramur septẽ duces.s. Thebarũ & raptũ.i. ab sorptũ ꝓfundo.s. hyatu hoc ẽ Amphi araũ vatẽ vt Stati⁹ in Thebaide docet. Eurotas.s. fluui⁹ thessalie detine.s. nos admiratione sui & spsa.s. genua Licurgi.s. regis Tracie q dũ vites ãputare vellet ge nua icidit atq; dispsa' dereliq̃t: & numer⁹ sacer.i. deuot⁹ in bellũ hoc est oim q bello absumpti sunt: si legat̃ ĩ bellũ posset de be lidis & belidib⁹ ĩtelligi: appositorie: turba sua.i. ꝓpria & debi ta recẽti.s. bello aut cedi multa supplere & intelligi oportet qa oia obscura & inuersa sunt. Aethne cecropię.i. a cecrope rege fũ date spectant̃ nũc hic.i. in alia parte varĳsq; carminib⁹: & gau dẽt sua minerua victrice.s. Neptuni: qa rem vtiliorẽ ꝓducendo meruit ciuitati nomẽ dare. Nã ab Athena (sic em̃ Pallas seu mi nerua gręce dr̃) Dictę sunt Atene. O theseu pfide.s. i patrẽ ac ari adnẽ: excidit: hoc ẽ extra memoriã cecidit tibi reduci.i. reuertẽti hoc est oblit⁹ es hic.s. apud athenas p̃mittere patri.s. Aegeo sol licito.s. de tua salute: vela cãdida.s. in signum ĩcolumitatis tuæ nã cũ nigra videns te extinctũ putaret se p̃cipitẽ in mare dedit: tu quoq; O Erigone filia Icari sydus.i. cõuersa in sydus quia in virginẽ es sup. tã nobile carmen Athenarũ vestra.s. tua & canis tui sedes: euocat Amphiona ĩ syluis canoris.i. fecit vt amphiõ de vobis scriberet in syluis cãoris: & tu soror.s. Progne in hyrũ dinẽ versa accipis tectis.i. ĩtra tecta domorũ hospita.i. hospitio: There⁹.s. rex pater ei⁹ effect⁹ vt pupa aut epops: exulata a regia sua agris solis.i. desertis. Nos miramur cineres troię.s. exuste & pergamõ.i. ilion: flebile victis.s. troianis: sed nõ victoribus gręcis: dicit̃ aũt & hæc pgamos sicut hęc ilios ab . Horatio verum hoc loco neutrũ posuit: & miramur suos.ꝓ ei⁹ phrygas.i. phrygios Troię habitatores extinctos: & hectora (vt more suo si vir gili⁹ est author aut vergiliano: si ali⁹ ducẽ ab exercitu separet) & cõspicimus puũ tumultũ magni ducis .s. Hectoris vt Calde.

declarat (Idem tñ de Alexãdro magno tydeo & alĳs multis dici põt: sed nõ erãt Thoię vt Hector) Achilles ipiger.i. pnix & velocib⁹ plãtis p̃ditus vt Homer⁹ & Stati⁹ attestãtur: iacẽt etiã hic.s. apud Troiã: ĩ retheo littore: & vltor magni Hectoris.s. pa ris q Achillẽ interemit (vnde ęnei. vj. Phœbe graues Troię sem p miserate labores Dardana q paridis direxti tela manusq; Corpus in eacide) iacet hic vict⁹.s. a pyrrho. Quinetiã graiæ.s. Athe ne timuere tabellas fixas.s. leges Solonis continẽtes: & timue re nũc signa appositorie capillos paphię.s. Venereris ab appel le depicte rorãtes.i. madidos: arte.i. artificiose addito hũore. Na ti Dioclide.i. Dioclei filia (vt dicit calderin⁹) ludũt nũc sub cru ce.s. futura: qa Diocle⁹ chretona & Orsilochum genuit quos vt Homer⁹ ait p̃stãtissimos viros magnanim⁹ Aeneas vni⁹ hore momẽto interemit corã ipso Agamẽnone: nunc .i. post modũ sup. sunt serue tristes q̃ ꝓ iseris occidunt̃ sup. sunt nũc circa alta ria subiecta (Alĳ legũt colchide vt de medeę natis ĩtelligas. alĳ ceruevt de cerua ꝓ iphigenia oblata accipias alĳ alid' sed oia tã inuersa atq; obscura sunt vt difficile verũ exitũ iuenias) & pr̃.s. Diocleus velatus sup. est pullis vestib⁹ ĩ signũ meroris: & glia minoris.s. natorũ est nũc viua: quia Diocleos dicitur Iouis glia quam meruerunt fortiter moriendo. Quinetiã sup. cernunt̃ illa man⁹.i. mltitudo operũ & ille sup. turbe minaces .s. xerxis que Athenienfib⁹ terrorẽ icusserũt: & cũ illi ĩ muris ligneis spẽ suã sitã ĩtelligẽtes nauib⁹ aufugissent vrbẽ cõbusserũt: bñ aũt di cunt̃ turbe: quia tant⁹ erat exercit⁹ vt dinumerari nõ possit.

mari dedisse: dũ Thesea re deũtẽ a Minotauro iterfecto ex pectaret cui mandarat: vt si vi ctor eẽt vela nauiũ alba ferrẽt: si vict⁹ nigra. verũ oblitis nau tis mutare vela nigra relata sũt Sicq; credẽs filiũ a minotauro absumptũ excidit i mare. Perfi de inq̃t ꝓpter ariadnem ab ipo Theseo derelictã i littore. Syd⁹ tãgit fabulã Icari quẽ cũ agrico lę merũ potasset illi ebrĳ vene nũ potasse existimãtes pemerũt Canis vero q eũ comitarat redĳt ad Erigonẽ sororem: siue vt alĳ dicunt filiam: q̃ cũ minime re deuntem Icarũ videret sibi fidis simam & omnia loca perquisis set ab oraculo habuit in alieno elemento queritaret sic in aere pq̃siuit sacris adhibitis q̃ oscil la vocitãt̃ de qb⁹ Ver. i Georg. Oscilla ex alta suspẽdũt mollia pinu. Athenarũ qa Icarus athe nieñ. fuit. Amphiõa Iouis fili⁹ ex ãthiopa cãtu & cythara adeo erudit⁹: vt eo pulsãte lapides se ꝯponerẽt i ędificiũ sicq; Theba na mœnia scribunt̃ fuisse ꝯstru cta Hora. i arte poetica. Dict⁹ & Amphiõ thebane ꝯditor arcis Saxa mouere sono testudinis & p̃ce blãda Ducere q̃ vellet. Soro res. Philomelã dicit acceptã a Progne sororẽ dũ a Thereo fuis set violata. Hospita aũt tectu. di cit qa ĩ parietib⁹ nidificãt hirũ dines. Fer⁹ there⁹: vt pupa. Hector em̃ vt tradit Dares phrygi⁹ puæ staturæ fuit Magni ducis: achillisq sepl't⁹ fuit i sigęo ꝓmõ torio adquẽ tumulũ quũ venis set Alexãder magn⁹ o fortuna tę iq̃t tu iuuenis q tuę v'tutis Homerũ habuisti p̃conẽ. Impiger: ita em̃ ex natura Achilles erat vñ Hora. Scriptor honoratũ si forte reponis Achillẽ: Impiger iracũd⁹: i exorabilis: Acer. Vict⁹ vltor: Paridẽ dicit: q vltor fuit Hectoris ĩ iterficiẽdo Achille sahitta ab Apolline directa & ipe tñ a Pyrrho vict⁹ fuit atq; iterẽpt⁹. Graię. Athenas dicit. Leges Solonis Paphię Veneris quã Appelles depixit Athenis. dioclyde nati ex filia Dioclei q fuit fili⁹ Orsilochi: vt est apud Homerũ. Dioclei ide appellãt̃ oẽs postea q diuinã gloriam ha bent. Minacẽ xersem: q ꝯbussit Athenas hominib⁹ vacuas.

Icarus.

amphiõ

Hector.

Achil lis sepul chrum.

Alexan dri ma gni v'bũ

Hæc uisenda puta terræ dubiusq; marisq;
Artificis naturæ ingens opus aspice: nulla
Cum tanta humanis phœbus spectacula cernet
Præcipueq; uigil feruens cum sirius ardens.
Insequitur miranda tamen sua fabula montem
Nec minus ille pio q̄ sorte est nobilis ignis.
Nam quando ruptis excanduit æthna cauernis
Et uelut euersis penitus fornacibus ignes
Et uecta in longum rapidis feruoribus unda:
Haud aliter sæuo q̄ cum Ioue fulgurat æther.
Et nitidum obscura cœlū caligine torquet.
Ardebant aruis segetes: & milia culta.
Iugera cum dominis: syluæ: collesq; uirentes
Vix dum castra putant hostē mouisse tremebant
Et iam finitimæ portas euaserat urbis:
Tum uero ut cuiq; est animus uiresq; rapinæ
Tutari conantur opes: gemit ille sub auro:
Colligit ille arma: & stulta ceruice reponit:
Defectum raptis illum sua carmina tardant:
Hic uelox nimium properat sub pondere pauper
Et quod cuiq; fuit chari fugit ipse sub illo.
Sed non incolumis dominū sua præda secuta est.
Cunctantes uorat ignis: & undiq; torret auaros.
Consequitur fugisse ratos & præmia captis
Increpat: ac nullis parsura incendia pascunt:
Vel solis parsura dies: namq; optima proles
Amphion fraterq; pari sub munere fortes:
Cum iam uicinis streperent incendia tectis
Accipiunt pigrumq; patrem matremq; senilē
Eheu defessos: posuissent lumine membra:
Parcite auara manus dicens attollere prædas
Illis diuitiæ sole materq; paterq;
Hanc rapies prædam mediūq; exire per ignem
Ipso dante fidem properato maxima rerum
Et merito pietas homini tutissima uirtus
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ
Et quacumq; ferunt illi uestigia cedunt.
Fœlix illa dies: lux illa innoxia terræ
Dextera sæua tenent leuaq; incendia feruent.
Ille per obliquos sinus fraterq; triumphans.
Tutus uterq; pio sub pondera sufficit illa.
Et circa geminos auidus sibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem: & sua numina secum:
Salua ferunt: illos mirantur carmina uatum.
Illeq; se posuit claro sub nomine ditis.
Nec sanctos iuuenes attingunt sordida fata
Sed iure his cessere domus: & iura piorum.

ASCENSIVS

ASC. ¶Hęc visenda. Per figuratā iussionē q̄ vim ꝓhibēdi habet monet author nō admirēda eē talıū rer̄ figmēta relictis miraculis naturę vñ reuocat nos ad cōsiderationē ęthnę atq; oppidi i ea icēdio deleti: cū fabula de amphiōe & zeto q cū thebani sint mirū: vñ hęc fabula nata nisi de aliis loquat̄. ¶Sed ordo ē.

Ordo. Tu dubi⁹ terræ & maris. i. nesci⁹ rerū q̄ in terra aut mari a natura fiūt puta. i. existima hęc. s. supradicta visenda. i. digna q̄ visant̄ et cōteplent̄. q. d. id factū nō decere. vñ addit: aspice igēs op⁹ naturę artificis. i. effectricis phœb⁹ cū sup. ē feruēs existēs p̄cipue vigil i. diutissime sup orizontē nr̄m apparēs qa tūc vigilare & nocte dormire a vulgo putat̄. & cū syri⁹. i. stella vicina caniculę ē ardēs. i. qñ est i solstitio ęstiuali & lōgissimi sūt dies & ita lōgissimū facit q̄tū ad nos circuitū: nulla cernet tāta spectacula sup. i reb⁹ humanis: vt sup. sūt i reb⁹ naturalib⁹ vt i ꝑpetuo incēdio ęthnę. Tñ mōtē sua fabula mirāda inseq̄t̄. i. cōsequit̄: hoc est de monte ęthna & ei⁹ vrbis q̄ in ea fuit icēdio: est mirāda fabula. Nec ille. s. mōs ē minus nobilis pio. i. pietate: q̄ sorte ignis. Nā qñ ęthna. s. mōs aut poti⁹ vrbs i ea sita: excāduit. i. exarsit cauernis ruptis. i. apertis foraminibus cauernarū p eruptionē ignis: & ignes sup. excāduerūt velut fornacib⁹ penit⁹ euersis & vnda s. flāmar̄ vecta sup. est in lōgū feruorib⁹. i. a feruorib⁹ rapidis: haud. i. nō al'r q̄ cū ęther fulgurat: ioue existēte sæuo. i. irato aut succēso: & cū torq̄t cœlū nitidū. s. pri⁹ caligine obscura. Segetes ardebāt sub. in aruis: & milia iugera culta ardebāt cū dñis. s. cultorib⁹: syluę & colles virētes dū vix putāt hostē. s. ignē mouisse castra. i. ꝓcessisse: tremebāt. s. prę timore: & iā. s. hostis ignis (aut vt Calderin⁹ vult is q iuerat ad vidēdā æthnā vrbē i mōte) euaserat iā portas vrbis finitime. i. ꝓxie & i cōfinio sitę. Tū v̾o. i. & tūc maxie aut ad ver̄ conant̄. s. oēs tutari opes rapinę. i. quas ex icēdio rapere poterāt (graphice aūt describit ppl'i trepidatione icēsa vrbe) vt. i. scd'm qd' aīus ē & vires sup. sūt cuiq;: ille. i. vn⁹ fugiētiū gemit sub auro qd' asportare conat̄: ille colligit arma. i. vtēsilia sua aut arma bellica & reponit stulta ceruice qa stulte sumunt̄ arma cōtra ignē. illū defectū. i. deficiētē raptis. i. rapinis tardāt sua carmia. i. sola carmia sua asportare molit̄ h̄ i. ali⁹ paup ꝓperat nimiū velox sub pōder̄ parū aut nihil asportās & sub illo chari. i. sub illa re chara: q fuit cuiq;: fugit ip̄e sed p̄da nō est secuta icolumis. i. illęsa suū dñm: qa ignis vorat cunctātes. i. imorātes & torret auaros vndiq; & int⁹ & foris: cōseq̄t̄ s. ignis ratos. i. arbitrātes fugisse. i. iā euasisse: & icrepat. i. improperat captis p̄mia. s. auaricię: hoc ē exustionē ac incēdia parsura nullis pascūt. i. deuorāt. s. oēs & oīa p̄sura dicit nullis vel parsura solis deis: nāq; optima ꝓles. s. Amphiō & fr̄. s. zœtus: fortes sub pari munere. i. offō pietatis cū iā incēdia streperēt tectis vicinis aspiciūt patrē pigrū. s. senio & matrē senilē eheu ꝯdolētis vox aut exp̄ssiua doloris filior̄: defessos. i. defatigatos ita vt nō ampli⁹ possent ꝓgredi: q sup. posuissent mēbra i prio limine: qa aufugere nō potuissent (qa v̾o Amphiōi Thebano & fratri Iuppiter dicit̄ pr̄: & qa hic de ęthna loquit̄: oportet de alio amphiōe ęthneo videlicet itelliger̄) posuissēt dico mēbra nisi sup. fuisset vox dicēs. O auara man⁹. i. multitudo auaror̄ parcite attollere. s. i hūeros p̄das. s. q̄ vos opprimāt diuitię sup. sūt illis. s. āphioni: & fr̄i: sole mr̄ & pr̄: tu q̄sq̄s es rapies hāc. i. cōsimilē p̄dā. s. patrē & matrē: et ꝓperato exire p mediū ignē: ipso. s. igne dāte fidē. i. fiduciā. Pietas ē merito hoī maxia rerū & tutissima v̾t⁹: flāmę. i. incēdiȷ: erubuere. i. verite sūt attigere pios iuuenes & cadūt q̄cūq; illi ferūt vestigia. s. sua. Illa dies fuit fœlix: & illa lux fuit inoxia terræ: qa licet excussit vrbē dedit documētū pietatis colēdę qd' ꝓ dāno repositū vult icēdia sęua tenēt. i. occupāt dextera. s. loca aut dexteras ptes: aut si legit̄ dextra. i. i dextra & feruēt lęua. i. i sinistra pte. Ille. s. āphiō cū fr̄e triūphās p sinus obliq̊s. i. p diffugia incurua (Pri⁹ ēt sin⁹ pria lōga posuit dicēs ac primū tenuis sin⁹ agit vlteriores: qa tñ sin⁹ nisi capiat̄ ꝓ vase priorē corripere solet q̄dā legūt signis: sed difficilis ē cōpositio) vterq; tut⁹ sub pio pōdere. i. onere pr̄is & mr̄is: sufficit. i. sustinet illa. s. icēdia & ignis auid⁹ tēperat sibi circa gemīos. s. fr̄es & ita ip̄i abeūt tādē icolumes: & ferūt secū sua numīa. s. parētes & deos cū parētib⁹ salua. i. illesa ab icēdio: carmia vatū mirāt̄ i. admirationē trahūt illos. s. fr̄es gemīos: & ille. s. āphiō posuit se sub claro noīe aut numīe: ditis. i. Plutonis. i. clarus ad iferos tādē descēdit: nec fata sordida. i. mors obscura & ignobile letū: attingunt iuuenes scōs ꝓpter pietatē: qa ꝑpetuo illustres erūt i memoria ac ore hoīm sed dom⁹. i. māsiones: & iura piorū. i. q̄ debent̄ pȷs in elisȷs cāpis: cessere. i. cōcessa & attributa sunt iure. i. merito: his. s. dictis fratribus pȷs. Et hæc in æthnam.

DOMITIVS

¶Visenda & longe magis debes æstimare q̄ miracula æthnę tanto magis sunt visenda. Excāduit. extra cādorē & ardorē exarsit Sęuo Ioue. fulmina mittēte: Euaserat: ille q iuerat ad vidēdā ęthnā quę est vrbs in ipso monte & exusta fuit. Pascūt: deuorāt. Amphiō: frater Zœtus: pios: id est dum illi vadunt ad arripiēdos patres ab incēdio flammæ non illis nocent: sed cędunt ignes: Ditis: Plutonis. Piorum: iuerunt ad loca beatorum.

P. Verg. Maronis Cyris ad Messalam.

ET si me uario iactatum laudis amore:
Irritaq; expertum fallacis præmia uulgi.
Cecropius suaues expirãs hortulus auras.
Florentes uiridis sophiæ cõplectitur umbras
Num mea quæret eo dignũ sibi querere carmẽ:
Longe aliud studiũq; alioſq; accincta labores
Altius ad magni suspendit sydera mundi:
Et placitum multis ausa est ascendere collem.
Non tamen absistam cœptum detexere munus
In quo iure meas utinam requiescere musas:
Et leuiter blandum liceat deponere morem.
Quod si mirificũ pferre ualent genus omnes
Mirificum sæcli: modo sit tibi uelle libido:
Si me iam summa sapientia pãgeret arte
Quatuor antiquis q̃ heredibus est data cõsors:
Vnde hominũ errorem longe: lateq; per orbem
Despicere: atq; humiles possem cõtẽnere curas:
Non ego te talem uenerarer munere tali:
Nõ equidẽ q̃uis interdum ludere nobis
Et gracilem molli liceat pede claudere uersum:
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo
Qualis erictæis olim portatur athenis:
Debita cum castæ soluuntur dona mineruæ:
Tarda ue confecto redeunt quinquatria lustro
Cum læuis alterno zephirus cõcrebuit euro
Et prono graui dum prouexit pondere cursum.

ASCENSIVS.

ET si me uario &c. Carmẽ hoc Vergilianũ esse tota attestat phrasis. Nam plurima ex hoc i alia opa trãstulisse con stat: vt sicut de culice diximus hoc opusculũ q̃si sui igenij tẽtamẽ atq; periculũ prælusisse credere par sit. Titulus opis est. Cyris vergilij ad Messalã i quo et intentio poetæ expressa videt. Nã cyris præconiũ dicit. intendit videt p̃coniũ & sibi &. messalã mereri. Farrago aũt siue argumẽtũ carmis ẽ fabula de scyllæ trãformatione quã miris modis psequit. Libellus est vnus. Qualitas carminis est hexametra heroice nõ absilis sed in me diocri stilo uersata. ¶ Ordo aũt & explanatio est huiusmodi. Et si. i. q̃q̃ hortulus cecropius. i. athe niẽsis: hoc est cœtus philosopho rũ aut studiũ philosophiæ expirãs suaues auras & sup. vmbras florentes sophię. i. sapientię: viridis. i. i vigore existẽtis ꝯplectitur. i. detinet me iactatũ vario amore id est desiderio laudis & exptũ prẽmia vulgi fallacis. i. istabilis & nõ pro merito p̃miã tis sup. esse irrita. i. friuola & vana & p nihilo habẽda. Nũ id ẽ nũquid mea. s. sophia q̃ret. i. conabitur querere. i. deligere: sibi carmen dignũ eo. s. vulgo. q. d. minime vnde addit ipa accincta id est cõplectẽs longe aliud studiũ & lõge alios labores: suspẽdit sup. me altius ad sydera magni mũdi. i. ad ꝯtẽplationẽ syderum & rerũ cœlestium & ausa ẽ ascendre collẽ. i. apicẽ philosophiæ placitũ multis & si inquã tali laude philosophię iactatus sum: nõ tñ absistã. i. nõ desistã ppter studiũ philosophię: detexere. i. perfecte texere (sicut i Buco. viminibus mollią; paras detexere iũco.) munus. s. poeticũ ceptũ. i. inceptũ in quo. s. munere tibi incepto: vtinã liceat meas musas. i. vires poeticas requiescere. i. reponi: iure. i. vt iustũ est & liceat deponere leuiter. i. facilit morẽ blãdũ. i. poeticum & facetũ scribẽdi genus. Quod si oẽs. s. musę aut artes valẽt pferre mirificũ videlicet genus scribẽdi scribã sup. aut dicã mirificũ secli. i. ętatis nrę. mõ. i. dũmõ libido sit tibi velle. s. tale genus. i. dũ mõ tibi gratũ & acceptũ fuerit. Si sapiẽtia pãgeret. i. ꝯpigeret et cõponeret me (Calderinus dicit cãtaret sed incõgrua vr̃ expositio) summa arte. i. sũmo artificio ornaret q̃. s. sapia ẽ data ꝯsors. i. i cõsimilẽ sortẽ q̃tuor antiq̃s heredibus. s. p̃cipuis philosophis. Pythagore: Platoni: Aristoteli: & Epicuro: vñ. i. ex q̃ sapientia ego possem despicere. i. cõtẽnere q̃si i altiori & honestiori loco positus: qa despicere pprie ẽ deorsum ispicere errores hoim lõge & late p orbẽ. s. dispsor: & possem ꝯtẽnere curas humiles. i. de rebus terrenis. Si inquã tali arte me pãgeret sapiẽtia: ego nõ venerarer te talẽ. i. tã excellentẽ virũ tali munere. i. tã hũili & i cõdito carmine. Equidẽ. i. ego qdẽ nõ sup. possum qd volo aut nõ valeã te qcq; dignũ afferre: aut qd sit e qd honeste p̃termittit ne se vituperet p̃ter equũ: q̃uis liceat nobis iterdũ ludere. i. faciles & de rebus hũilibus versiculos facere: vñ in buc. Ludere q̃ vellẽ calamo pmisit agresti. & Oui. Ille ego q fuerã tenerorũ lusor amorũ. Ingenio perij naso poeta meo: & q̃uis liceat nobis i terdũ claudere v̈sũ pede gracili. i. tenui & humili stilo. nõ dicit venerarer te tali munere sed venerarer te itexẽs v̈su magno (si fas est dicere: quia nefas videtur diuinos honores palladi debitos mortali accommodare aut sibi tm̃ sumere: vt speret posse quicq; palladis peplo dignum contexere) peplo id est velo: quod palladi offerri ab Atheniensibus solebat. Qualis scilicet versus inscriptus peplo: portatur olim subaudi iam vt sit iam olim (quod & carmẽ pateretur) Athenis erycthe is id est ab Erycheo rege sic denominatis: sup. tũc cũ dona debita soluunt. i. p soluunt Mineruæ caste: qa perpetue virgini: & cum q̃nquatria aut q̃nquennia. i. ludi q̃nquennales: redeunt tarda: qa lustro. i. q̃nq; annorũ spacio quo a Romanis lustrũ fiebat: cõfecto. i. cõplero: hoc est q̃nto quoq; anno: in mẽse Maio: cũ zephyrus leuis id est terrã leuẽ faciẽs: vnde i Geor. & zephyro putris se glœba resoluit: cõcrebuit. i. creber factus est euro alterno. i. alternatim flante: & puexit cursum grauidũ id est onerosum: & tardũ: põdere pno. i. inclinato ad pręcipitium.

DOMITIVS.

ET si me vario. Opusculum hoc ver. ad messalã dirigit qui. Augusti tempore magnis in rebus & p̃sertim militaribus exercebatur eratq; præterea orator nõ idignus & poeta. Cupiebat igitur maro beniuolẽtissimũ illũ sibi efficere: cumq; nonnulla ad. Mæcenatem & Octauiũ scripsisset: Cyrim ad ipsum Messalam direxit. i quo libro ostendit famę atq; glorię gratia semp se fuisse accẽsum libroſq; græcos nõ solum poeticos verũ etiam philosophicos euoluisse. Nũc quoq; nec ipam poeticã reliquere affirmat laudis eiusdem gratia: ideoq; nõ imerito Cyrim opus appellat: nã cyriso p̃conizo est & cyris præconium: licet aũt quandã esse videatur Ver. ostẽdere. Sophię Philosophiæ. Fallacis incõstãtis. Nũ mea. s. philosophia. Eo vulgo. Alioſq; poeticos: nam tũc dabat operam philosophię nunc intendit dare operam carminibus. Collem locum difficilem. Absistam. desistam. Munus poeticũ. In quo munere poetico. Morem scribendi omnes artes vel musæ. Pangeret: cãtaret Cõsors scilicet philosophia est data hæredibus Pythagorã hoc loco platonẽ Epycurum: & aristotelem intellexerit qui præcipue de philosophia bene meriti fuerũt & scripserunt. Vnde ex qua philophia: quasi dicat possum p philosophiam reprehendere mores hominum ea enim nos impellit ad bñ beateq; viuẽdũ. Humiles terrestres curas & diuina considerare atq; cœlestia. Peplum velum appellamus quo maxime vestales vtebant: sed etiam dicitur insigne ex serico factũ i quo depigit aliquid aut scribit. vt ppso apparere cõsueuit. Qualis v̈sus. Erictheis: qa Ericteus fuit rex Atheniẽsiũ Dona: sacra Mineruę: quę cœlebrant ab Atheniẽsibus ac nomẽ imposuit suũ ipa em̃ Athena dicebatur. Quinquatria: sacra singulis quinq; annis fiebant & p̃sertim in quinq; diebus. Vnde quinquatria Mineruæ appellata sunt. Zephyrus: describit tempus in quo fiebant sacra mineruę videlicet in reditu zephiri in primo vere.

DOMI. Argumẽtum. Messala

Cyris.

Peplũ

Quinq̃tria.

ASCENSIVS

ASC. ¶Fœlix ille dies. Progredif ad q̄nq̄triorꝫ ludorꝫ fœlicitatē describēdā reditur⁹ ad rerꝫ suarꝫ modeſtā extenuationē: p quā impetrata venia ad narrationē accigeť. ¶Ordo igiť ē. Fœlix sup. ē ille dies: q̄ peplū offerť: & annus dr̄ fœlix: & fœlices sup. dicunť q̄ videre talē annū & diē. Ergo q̄a. s. i honorē Palladis oīa fiūt pugnę palladiæ. i. quas pallas (q̄ & armorꝫ & sapiētiæ: sine q̄b⁹ bella recte geri nequeūt dea) cū diuersis gessit: texunť. s. i peplo in ordine. i. p ordinē: q̄a magna pepla: ornanť tropheis gyganteis. i. spoliis de gygātibus p Palladē detractis. Et prælia horrida: q̄a cruēta: pinguńť. s. acu cocco sanguieo. i. colore rubro sanguinē imitātē: & addiť. s. cęteris gygātibus typho. s. gygas egregius & cęterorꝫ: ductor: cuspide deaurata. i. hn̄s cuspidē auratā: aut pingiť sup. cū cuspide aurata quam in manu tenebat. q. s. typho cōsternēs prius. s. q̄ a Pallade ꝓsterneret æthera. i. summū aerē: saxis ossæis. i. ossæ mōtis Thessaliæ pelio iposīti: duplicabat olympū. s. mōtē in cōfinio thessaliæ & macedoniæ: celsum i. sublimē: (vsq̄ adeo eīn sublimis est vt vētivverticē ei⁹ nō attigāt: vn̄ ꝓ cœlo habeť) vertice emathio. i. thessalico Athenieñ. sup. portāt deę tale. i. taliter depictū velū: in tp̄e solēni. s. ludorꝫ q̄nquatriū. O doctissime iuuenū. s. messala: ego vellē itexere tali ritu. i. mō: te magis chartis naturę rerū. i. cōscriptis de rerū naturis: intexere dicit te inter soles purpureos. i. rubicūdos: & iter cādida sydera lunę: pulsantia orbē. s. sphærā suā signis cæruleis i. nigrescētibus. Et si sup. possem q̄d vellē: nostra pagina. i. cōpacta tabella: hoc est scriptura: loquereť carmine. i. metrice. senibus seclis. i. iā senescētib⁹ & æuo cōfectis: tuū nomē: cōiūctū æternū. i. vt dicūt æternalr̄: sophiæ. i. philosophiæ quā describerē. Sed q̄m nos nascimur nūc primum. ad tātas artes. s. poeticas philosophicis reb⁹ locupletatas: q̄a vt dicit Flacc⁹ in arte. Rē tibi socraticę poterūt oñdere chartæ: & firmamus nūc primū robore. i. fortitudīe: neruos teneros. i. vires graciles: subaudi: nō audem⁹ adhuc rē tātā attētare: sed id vt pri⁹ dixi prudēter omittit. Tn̄. i. nihilominus accipe iterea hęc q̄ possum⁹: in q̄bus exegim⁹ prima rudimēta. i. primordia & primas eruditiones æui: i. vitę nr̄ę: & prios annos. Accipe inq̄ dona vigilata. i. cū vigilia & lucubratiōe edita carmina: multū nostro labore. i. opera & accipe exordia non magna: id est exigua: ꝓmissa tamen tuis rebus. Et hæc loco proemii dicta sunt.

Ordo.

Fœlix ille dies & fœlix dicitur annus:
Fœlices qui talem annum uidere: diemq̄.
Ergo palladiæ texuntur in ordine pugnæ.
Magna gyganteis ornantur pepla trophæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco.
Additur aurata delectus cuspide typho:
Qui prius osseis consternens æthera: saxis
Aemathio celsum duplicabat uertice olympū
Tale deæ uelum solenni in tempore portant.
Tali te uellem iuuenum doctissime ritu
Purpureos inter soles. & candida lunæ
Sydera cæruleis orbem pulsantia signis
Naturæ rerum magnis intexere chartis.
Aeternum sophiæ coniunctum carmine nomē
Nostra tuæ senibus loqueretur pagina sæclis.
Sed q̄m ad tantas nunc primū nascimur artes:
Nūc primū teneros firmamus robore neruos:
Hæc tn̄ interea quæ possumus: in quibus æui
Prima rudimenta: & primos exigimus annos
Accipe dona meo multum uigilata labore:
Et promissa tuis non magna exordia rebus.

DOMITIVS

¶Texunť ī peplo pugnæ palladię gesta cōtra gygātes. Cocco: colore rubro. Typho: addiť etiā typho in peplo q etiā fuit vn⁹ ex gygātibus dux p̄cipuus. Osseis: ossę montis. Aemathio vertice. i. pelio mōte Thessaliæ: nā æmathia Thessalia diciť a rege post Deucalionem. Deæ: Palladi solēni: in festis quinquatriis. Doctissime o Messala poeta sicut ostendit Tibulus in carmine. Te messala canam. Intexere: depingere. Naturæ. inte naturales. Senibus. futuris ætatibus. Nascimur: incipimus Rebus: gestis.

DOMITIVS

DOMI. ¶Impia scylla nūc ꝓponit q̄d dicturus. Scylla Nisi filia Minois amorꝫ capta: patrē suū ꝓdidit crinēq̄ aureū q̄ durāte fatū erat vt regnū sibi ꝑpetuū esset subsecuit: sed tādē spreta a Minoe cū nauigaret ī auē ferť ꝯuersa: sed infra lati⁹ declarabim⁹. Cęruleis: nigrescētib⁹. Vrbe: megarēsi. Nisus ei pr̄ regnabat megaræ quæ diruta fuit a Minoe. Amāt illā scyllā nā crebro scribūt de scylla. Polyhymnia: musa. Scyllęū: mōstrū vocitať sed nota varias eē opiniōes: q̄dā dicūt scyllam. Nisi in mōstrū siue saxū scyllęū cōuersam alii dicūt Phorci & crateidos filiam spreto Tritone adamasse Neptūnū ex q̄ Tritō irat⁹ acceptis a Circe venenis locū maris in q̄ Scylla lauare se cōsueuerat infecit: quē cū itrasset pulla mox mutata ē i mōstrū: & ei⁹ iguina canes videbanť latrātes: hero. Scd̄m q̄sdā hui⁹ formā Ver. iii. ęn̄. describit dicēs: Prima hoīes facies & pulchro pectore v̄go Pubeten⁹ postrema imani corpe pistrix Delphiniū caudas vtero cōmissa luporꝫ. Home. quoq̄ pedes. xii. habuisse & colla sex caputq̄ ī singulis terribile: e nauiq̄ auferre hoim corpa solitā sicut sex accepit e naui Vlyxis. Quidā dicunt ab āphitrite mare fuisse infectū irata Scyllā amari a Neptūno Oui. v̄o asserit amatā a glauco quē cū circe ad suū amorē di uertere

Scylla.

Scyllęū mōstrū.

Impia prodigiis ut quondam exercuit amplis
Scylla nouos auium sublimis in aere cœtus
Viderit: & tenui cōscendens sydera penna
Cæruleis sua tecta superuolitauerit alis.
Hanc pro purpureo pœnā scelerata capillo:
Proq̄ patris soluens excisa funditus urbe.
Complures illam & magni messala poetæ:
(Nam uerum fateamur: amat polyhymnia uerū)
Longe alia perhibent mutatam membra figura
Scylæum monstra in saxum conuersa uocari
Illam esse erumnis quam sæpe legamus ulyssi
Cādida succinctā latrantibus inguina monstris
Dulichias uexasse rates: & gurgite in alto
Deprensos nautas: canibus lacerasse marinis.
Sed neq̄ mœoniæ hæc patiūtur credere chartæ
Nec malus istorum dubiis erroribus auctor:
Namq̄ alias alii uulgo finxere puellas:
Quæ colophoniaco scyllæ dicuntur homero:
Ipse cratē matrē sed siue hanc siue erythei:
Siue illam monstro genuit grandeua biformi:
Siue est neutra parēs: atq̄ hoc in carmine toto
Inguinis id uitium ueneris descripta libido:
Siue etiam exactis speciem mutata uenenis
Infœlix uirgo: quid enim commiserat illa?

ASCENSIVS

¶Impia ꝓdigiis. Aggrediť isti tutū q̄d est fabulā Scyllę: ī mōstra mutare ꝑcurrere q̄ varię explicari solet nā diuersę sūt scyllę sed poetę hn̄t hoc de more vt oīa a cognominib⁹ gesta q̄si ab vno gesta recitēt: vt de his glouis: Bacchi: Mercurii: Herculis: Venerisq̄ nomē sortiti sūt. vn̄ ī Buco. fabulā cōfūdit dicēs. q̄d loquaraut scyllā nisi: quā fama secuta ē. Cādida succīctā latrātibus īguina mōstris Dulychias vexasse rates: & gurgite in alto Ah timidos nautas canib⁹ lacerasse marinis & c. vbi tn̄ q̄dā legūt: Quid loq̄r aut scyllā nisi: aut quā fama & c. Et ita ego q̄q̄ poti⁹ legerē. Nā aut ve vel ne nec & filia nō ponūť ī pricipio nisi ponāť et ī medio. hic tn̄ diuersas recitat opiniones. Vnde ¶Ordo ē: vt. i. quēadmodū scylla ipia. s. in patrē Nisum: Megarēsiū regē: exercuit quondā nouos cet⁹ auiū: factarꝫ. s. ex hoīb⁹ existēs sublimis ī aere: q̄a & ipa ī auē mutata ē & vt ipa viderit nouos cet⁹ auiū: & cōscēdēs sydera. i. cœlū petēs tenui. i. recētnata penna: volitauerit sup sua tecta. i. sup regiā paternā alis cęruleis. i. cerulei coloris. Soluēs scelerata. i. scelere contaminata hāc penā ꝓ capillo purpureo: quē. s. pr̄ ei⁹ sic habebat cōsecratū vt regnū nō amitteret tamdiu dū illū haberet: sed scylla capta amore

amore Minois q̃ tunc vrbē obsidebat cū patri dormiēti ab stulit ad amatū trāstulit:ita quo circa in auē v̄sa est:niso aui qui nisus pr̄ ei⁹ cōuersus est perpetuo odio inimicā & ꝓvrbe patria.i.paterna:excisa fundit⁹ euersa & vastata O messala cō plures et magni poetę phibēt il la mutatā mēbra.i. hīc mēbra mutata:lōge alia figura qa di citur quā in mōstrū marinū ver sam:q̄ꝯ plures de scylla phorci predicāt phibēt dico mutatā sic vocari mōstra cōuersa in saxū scylleū(nā nos fateamur verū: ni polyhymnia .s. musa amat venit.Calderin⁹ legit amant vt sit poetæ amāt.sed nō ꝓcedit q̄ uis liceat dicere o polyhymnia fateamur verū:nā plures poetę amant de scylla scribere:Sed vt puto appositū eius nominatiui poetæ est perhibēt quidā legūt polymnia.& ita fere dicit̄:sed qa primā corripit & cōponit̄ a poly & hymno:q̄si multę lau dis posset dici polyhymnia si cut in primo carmine apud ho ratiū.Euterpe cohibet nec polymnia Lesboū refugit tēdere bar bitō.)Aĺia πολυ & μνεια.i.memoria deducūt & ita polymnia diceret̄ sed merito vltima lōga) & phibēt illā esse quā nos le gamus.i.legere possim⁹ sępe esse vlyxi erūnis.i.ad erūnas:qa ex socijs eius nōnullos deuorauit:et quā legamus succinctā in guina cādida.i.habētē inguina cādida succincta mōstris latrā tibus.i.canib⁹ qd̄ fingit̄ qa vñ cōfracte inter saxa scyllea quasi latratū edūt:vexasse.i.vehemēter agitasse(Docet em̄ Gelli⁹ ver bū eē vehemētiæ & lacerasse canib⁹ marinis:nautas depresos.s. a tēpestate(qd̄ ꝓprie de ipsis dicit̄ vñ in Geor. Depresis oli sta tio tutissima nautis i gurgite alto.i.mari:sed dicendo alto:epi theto tapinosim.i.humilē sermonē leuat.Sed neq; chartę meo nię.i.homericę patiūt̄ credere hęc:ut.s.scylla nisi dicat̄ i mōstrū marinū v̄sa:nō mal⁹.i.falsus auctor sup.faciet credere erroꝝ⁹ dubijs.i.p errores icertos istoꝝ.s.viliū q̄ talia asserūt.Nāq; alij finxerūt vulgo.i.passim & ipune:alias puellas q̄ dicunt̄ scyllę homero.i.ab homero colophoniaco.i.q̄ colophonis dr̄ ciuis: septē em̄ vrbes vt Gelli⁹ recitat:certāt de patria isignis homeri Ipse.s.homer⁹ sup.dixit matrē cratē.sed siue dixit hāc siue sup. mr̄ fuit eryćthei.i.athenieñ.regis filia siue grādeua.s.parēs ge nuit illā mōstro biformi.i.vt fieret mōstrū biforme:siue neu tra.i.nec creatis nec athis est parēs.i.mr̄ atq; id vitium iguinis. i.qd̄ dicit̄ pubeten⁹ i mōstrū v̄sa:ē libido veneris descripta in toto carmie qd̄.s.de scylla a diuersis scripta est:siue etiā mutata sup.ē speciē.i.habuit speciē hoc ē formā seu figurā mutatā : ve nenis exactis.i.ductis ad hoc aut exactis.i.petitis & q̄ q̄ fontēve neni ifecit ad hoc exegit:hoc ē vtcūq; in mōstrū v̄sa sit.est sup. infelix virgo.em̄ ꝓ qa qd illa ꝯmiserat.i.peccauerat.q.d.nihil sed ipse pr̄.s.neptūnus cōplexus.s.scyllā timidā.s.stuprari sup. in harena sęua:qa maris:aut in aqua ꝓfugere & effugere nō po terat:violauerat cōiugiū.i.fidē matrimonialē: amphitrites.s. cōiugis(Et declinat̄ hæc amphitrite hui⁹ tes & est spōdaic⁹ ver sus)chare.s.aut pri⁹ aut postea nō tūc cū fidē violaret:attñ exe git pœnas.s.a scylla:lōgo tpe post.vt cū scylla veheret̄ alto.s. ❧ mari aut

Ipse pater timidam sæua complexus harena
Coniugium charæ uiolauerat amphitrites:
Attamen exegit longo post tempore pœnas.
Vt cum cura suæ ueheretur coniugis alto
Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum.
Seu uero:ut perhibēt:forma cōuinceret omnes:
Et cupidos quæstu passim spoliaret amantes:
Piscibus & canibus rabidis uallata repente est.
Horribiles circū uidit sibi sistere formas.
Heu quoties mirata nouos expaluit artus
Ipsa suos:quoties heu pertimuisse latratus
Ausa q̄ est mulier numē fraudare deorum
Edictam ueneri uotorum uertere pœnam:
Quam mala multiplici iuuenū q̄ septa caterua
Dixerat:atq; animo meretrix iactata ferarum
Infamem tali meritorum more fuisse
Docta palepaphiæ testatur uoce pachynnus.

❧ uertere negret:venenis suis mare infecit:dicebat em̄ Glauc⁹ pri⁹ i mari frōdes nascituras & in mōtib⁹ algas q̄ i littorib⁹ na scunt̄ q̄ obliuisci scyllæ posset amoris q̄ a ūt hic poeta scylleū saxū dicit tāgit historiā:nam te ste Solino saxū est i mari siculo plures sub se hñs resectos scopu los & cū fluct⁹ maris igredit̄ la tratū canū repsentat. Erūnis:ca lamitatib⁹ Vlyxis Dulichium: oppi. Vlyxis i regno laertis.ea dē fere carmia i buc.sūt. Mœo nię Homeri q̄ dicit filiam fuisse Phorci nō Nisi:Vulgo: vbiq;. Colophoniaco:qm̄ Home . Co lophonis ciuis habet̄.q̄ vrbs ē mœonię: vbi Apollo maxime celebrat̄ & ē ab oppido clari⁹ appellat̄ Cratinei:qa vt dixim⁹ phorci & Crateidos nymphę fi lia fuit.Eryctei.Nā qdā dicunt ipsā eryctei filiā regis athenieñ. nōnulli athidos filiā q̄ filia cra tinęi fuit q̄ ē athenis teste Stra bo.iperaut . Neutra:Nec Cra teis nec Athis Toto carmie ē li bido Veneris in scyllā: Exactis ductis venenis.Pr̄ : Meptūnus:Amphitrites:vxor fuit Neptū ni. Trucē:tēpestuosum.Sāguine:qm̄ fecit illā scyllā mutari in mōstrū sparso prius ei⁹ sanguine.Quęstu:lucro: Nā ob ꝑdam amantū fuit cōuersa in mōstrū. Vallata circūdata : Numē: qa qñ numia maris ibāt volebat ea defraudare:Edictā veneri ve n⁹ ei affecit Scyllā hac pœna qm̄ spoliabat amātes cū gratis eis fuire debuisset pachin⁹ : ꝓmōtoriū siciliæ.Palepaphię:veneris. | Scyllæū saxum. | Colo phon. | cratine⁹

❧ mari aut thalamo charæ ꝯiugis:ipa.s.āphitritæ auctoritate mariti:misceret pōthū trucē.i.mare tēpestuosū mlto sanguie.s. scyllę q̄ effuso pri⁹ sanguie i mōstrū v̄sa est.seu.i.siue vo.i.ꝓ cer to:vt phibēt.i.dicūt poetę:ipa cōuiceret.i.superaret oēs forma.i. formositate & ita i se iuidiā excitaret:& spoliaret passim q̄stu: s.meretricio hoc est lucro amātes.i.amatores cupidos.s.cōcubi tus aut copię ei⁹:hoc est siue ꝑ odiū amphitrites:siue ꝑ inuidiā oīm nympharū cū oēs forma superaret siue ꝓpter ī stū meretri ciū qa amātes spoliauit cōuersa est i mōstrū.i.ꝑa vallata.i.circū data repente piscib⁹ & canibus rapidis q̄ vterū ei⁹ intrauerunt: vidit formas horribiles sibi circūsistere.i.circūstare:Heu:cōdo lentis vox:quoties ipsa mirata seu mutata.s.in mōstrū nondū amissa penitus rōne:expaluit.s.præ timore suos artus nouos.i. q̄s iā induerat:quasi dicat frequētissime.Heu quoties pertimuisse ꝓ pertimuerat aut pertimuisse dicit̄ latratus suos:q̄.i.qa ipsa mulier.i.mortalis.sicut ī æneid.Mixta deo mulier:ausa est frau dare numē deorū.s.marinorū quos secū rem habere cupientes defraudauit.et q̄ ausa est vertere.i.inuertere & immutare pœnā votorū.i.quā amatores ex voto debuerant edictā.i.expresse ad dictā veneri si.s.faceret eius copiā amatoribus qua.s.scyllā Pa chynnus.s.promōtoriū siciliæ:docta.i.iformatū.voce palepa phię. s. veneris testatur fuisse infamē tali more meritorum q̄.i. qa ipsa septa.i.circūdata multiplici caterua iuuenū dixerat ma la:id est conuicia & execrationes aut imprecatiōes.aut malefi ca carmina:existēs meretrix iactata aio ferar̄.i.ferino aut belui no.Atq; ita multiplex est opinio q̄ Scylla & cur in mōstrū ver sa sit.vnde sequitur.

DOMITIVS

DOMI. ¶Quicquid oīa sunt ibi q̄ decā tata sunt poetis.Notescere:cla rā fieri: Diua ven⁹. Meditanti. Nā scylla semp meditabat̄ de cipe amātes: croc⁹:alta narcis sus hyacinth⁹ flores.Pādionijs: pandiō em̄ rex fuit athenarū & pr̄ Nisi q̄ habuit scyllā: Actęos atheniēses. Tēsa vrbs i pelopō neso est plurali tm̄ nūero decli nata sicut arthaxata & nō lōge est a pilo: Latex: aqua. Quarū: cōcharū.Attei ipsi⁹ Athis. De phœbus: Hoc dicit ꝓpter nym phā Alchatoē megarēsem q̄ ab Appolline amata fuit & q̄ de dit nomē cuidā arci megarēsiū ❧ in quam | Tensa. | Arthaxata. | Alchato.

Quicquid & ut quisquis tale de clade locutus
Omnia sunt:potius liceat notescere crini:
Atq; unam ex multis scyllam non esse puellis:
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos
Magna nimis cupidis tribuisti prēmia diua:
Pierides quarum custos altaria postes
Munere sæpe meo inficiunt foribusq; hyacinthi
Deponunt flores:aut suaue rubens narcissus:
Aut crocus alterna coniungens lilia calta:
Sparsaq; liminibus floret rosa:nunc age diuæ
Præcipue nostro nunc aspirate labori:

ASCENSIVS

¶Quicquid &c. Dimissis varijs opiniōib⁹ poti⁹ assentiri videt̄ eis q̄ de scylla megareñ:regis fi lia fabulā scripserūt:quā iuoca tis vtpote ad rē obscurā & diffi cilē musis:ꝓsequit̄ describēsprio megareñ.vrbē.¶Ordo aūt est. Quicqd.s.hęc oīa sūt.i.siue vēa siue falsa sūt q̄ de scylla dicunt̄. & vt.i.q̄lr q̄sq̄s locut⁹ ē de tali clade.i.calamitate scyllæ liceat sup.eā notescere.i.clarā fieri po ti⁹ crini.i.ꝑpt capillos pr̄is cō secratos q̄s abstulit atq; licet no tescere.i.patere ñ vnā eē scyllā ex multis puellis:sed sup.varias Quare o diua.s.ven⁹:&q̄.i.q̄lia ❧ pmia | ASC. | Ordo.

Atq; nouum æterno ptexite honore uolumē.
Sunt pandioniis uicinæ ſedibus urbes
Acteos inter colles & candida Theſei
Purpureis late ridentia littora conchis:
Quarum non ulli fama concedere digna
Stat megara attæi quondam mutata labore
Archadio phœboq; decus: namq; affuit illi
Vnde etiam citharæ uoces imitatur acutas.
Sæpe lapis recrepat cyllenia munera pulſus:
Vt ueterem ſonitu phœbi teſtetur honorem
Hanc urbem ante alios q̄ tum florebat in armis
Fecerat infeſtam populator remige minos:
Hoſpitioq; ſeni fuit hyppolidoſaq; uicto
Carpathium fugiens & flumina cerathæa
Texerat hunc: bello: repetens cortinius heros
Attica cretæa ſternebat rura ſagitta.

p̄mia nimis magna tribuiſti ſup. ſcyllę: meditāti.i. cogitāti: mittere cupidis. ſ. amatorib⁹ certos cāt⁹. i. carmia amatoria: q. d. ſæuiſſima ſūt q̄dē p̄mia: q̄a i tale mōſtrū formoſiſſimā mutari. vñ magni crimis p̄miū vt cōe vocabulū tā ī bonā q̄ ī malā ptē ſumēdū credamus: ſed tñ īcerta ē cā: vñ iuocat muſas dicēs o pierides. i. muſę q̄r altaria i. dona oblatitia īficiūt. i. ībuūt ſępe meo mūere: poſtes caſtos. i. tolos in tēplo vr̄o ſuſpēſos. i. q b⁹ ſępe ſacrificio & q̄b⁹ ſāguie poſtes reſpgo (nā muſar ſacerdotē ſe fatet in Geor. dicēs. Me primū dulces tenēāt añ oia muſę. Quar ſacra fero igēti pculſ⁹ amore) et q̄r forib⁹. ſ. tēpli hyacinthi. ſ. pueri ſiſes illi q ī florē hyacithū v̄ſ⁹ dr̄: & narciſſ⁹ ali⁹ puer ī ſui nois florē v̄ſus rubēs ſuaue. i. cū ſuauitate aut crocus cōiūgēs. i. ꝯſerēs lilia calta. i. flore luteolo (vt in Bucco. Mollia luteola pigit vaccinia calta) alterna. i. alternati poſito cū liliis deponunt ſępe flores. ſ. ſuos aut ſe: nā & croc⁹ puer fuiſſe dr̄: & ī quar liminib⁹. ſ. tēpli: floret roſa ſparſa: age (adhortādi vox ſed ꝯ Vallā q vult age ſingulari tm̄ cōuenire vt ī eū dicim⁹) o diue aſpirate. i. fauete nūc pcipue nr̄o labori atq; ptexite. i. ornate volumē. i. libellū nouū ęterno honore: Hacten⁹ iuocatio: nūc opus auſpicat̄ dicēs. Vrbes ſunt vicine ſedib⁹ pādioniis. i. atheniēſib⁹ q̄r pādiō rex fuit: int̄ colles atteos. i. atticos: & īter littora cādida theſei. ſ. regis athenarū ridētia late cōchis. i. ꝯchilib⁹ purpureis. i. vñ purpure⁹ color extrahit̄. Quarū. ſ. vrbiū vicinar athenis ſtat megara. ſ. vrbs: nō digna ꝯcedere vlli. ſ. vrbi. fama. i. famoſitate. hoc ē q̄tū ad famā nulli cedat mutata. i. reparata ī meli⁹ quōdā labore attei. ſ. regis (Calderinus legit latex: ſed malus eſt verſus & inepta conſtructio: præterea dicit quarū. ſ. conchar. ſed melius puto quarum vrbiū. ſed ſuus cuiq; captus eſt vtrūuis ſequere) exiſtēs decus archadio. ſ. mercurio & phœbo propter cytharam. Namq; affuit id eſt ornamento fuit illi: vnde etiam imitatur acutas voces cythare id eſt lyre. illic ab apolline depoſite: lapis pulſus recrepat. i.

in quā ipſa ſcylla aſcēdere conſueuerat vt ſpectaret littora maris. Diciturq; Apollo in ipſis arcis mœnibus cytharā recēdiſſe acceptā a mercurio Cyllenio ab cyllene mōte archadiæ dicto. Quocirca quoties arcis lapides moueo ant̄. ſonitū reddebat cythara: vñ modulādi rōnē accepiſſe mortales. Oui. li. vii. refert Regia turris. i. vo. am. In. q. auratā ples latonia fert̄: Depoſuiſſe lyrā ſaxo ſon⁹ ei⁹ inheſit. Sępe illuc ſolita eſt aſcēdere filia Niſi. & petere exiguo reſonātia ſaxa capillo q̄d̄ idē hoc loco poeta cōmemorat. Hāc vrbē añ ali. tāgit quēadmodū Minos venit ꝯtra megarē. Remige bello nauali. Hippolydoſa ab eqs fœtida dicit̄: ꝯponiturq; ab hippos q̄d̄ eſt equ⁹: & lydoſa quaſi lydora. i. fœtida & maledica interdū. Hippolydoſa igit̄ erat megara propter mortes Carpathiū carpathos inſula eſt Rhodiorū & oppidū in creta: ſed ab inſula carpathiū mare eſt appellatū: Cerathus: fluui⁹ cretæ apd̄ gnoſū ciuitatē. Heros: minos attica rura Athenas. ſagitta cretea q̄a ī creta & pcipue apd̄ gnoſū ſagittis aptiſſimi calami naſcunt̄

crepat. i. ſonare facit: munera cyllenia. i. a mercurio cyllenio accepta: vt teſtet̄ ſonitu. i. ſonando veterē honorē phœbi. i. aut quē pheb⁹ a mercurio accepit: aut quē illi attribuit illic lyrā deponēdo. Minos. ſ. rex cretēſiū q florebat tū ī armis añ alios. ſ. reges. i. pcipue fecerat hāc vrbē īfeſtā. i. infeſtauerat & vexauerat hāc vrbē remige. i. remigio appulſ⁹: ppl̄ator. i. dep̄dator & fuit ſeni. ſ. niſo regi hoſpitio. ſ. dū floreret. & hyppolydoſa. i. fœtida ab eq̄r cadauerib⁹ victo. i. poſtq; deuict⁹ erat. Heros cortini. ſ. cretēſis. i. minos: vñ in Buco. Perducēt alique ſtabula ad cortinia vacce. fugiēs carpathiū. ſ. mare & flumia cerathea. i. cerathi fluēta apud gnoſum ciuitatē cretēſem. & eſt v̄ſus ſpōdaic⁹. texerat. i. obtexerat & obſederat hunc. ſ. ſenē regē: bello. & repetēs. i. expetēs hunc bello ſternebat rura attica. i. atheniēſia ſagitta cretea quia preſtantes in creta fiunt ſagittæ:

Sed neq; tūc ciues: neq; tunc rex ípſe ueretur
Infeſto ad muros uolitantes agmine turmas
Ducere & indomita uirtute retundere mentes
Reſponſum quoniā ſatis eſt meminiſſe deorū
Nam capite a ſummo regis (mirabile dictu)
Candida cæſaries: florebant tempora lauro
Et roſeus medio fulgebat uertice crinis.
Cuius q̄ ſeruata diu natura fuiſſet
Tam patriam incolumē Niſi regnūq; futurū
Concordes ſtabili firmarunt numine parcæ.
Ergo omnis cano reſidebat cura capillo:
Aurea ſolenni comptum quoq; fibula ritu
Corſellæ tereti nectebat dente cicadæ.
Nec uero hæc uobis cuſtodia uana fuiſſet:
Nec fuerat niſi ſcylla nouo concepta furore.
Scylla patris miſeri patriæq; inuenta ſepulchrum
O nimium cupidis ſi non inhyaſſet ocellis.
Sed malus ille puer quē nec ſua flectere mater
Iratum potuit: quē nec pater: atq; auus idem
Iuppiter ille etiam pœnos domitare leones:
Et ualidas docuit uictas manſueſcere tygres:

Ille etiam

Ille etiam diuos homines: ſed dicere magnum eſt
Idem cum ſuperis acuebat paruulus iras:
Iunonis magnæ (cuius periuria diuæ:
O lim ſe meminiſſe diu periura puellæ:
Non ulli liceat) uiolauerat inſcia ſedem
Dum ſacris operata deæ laſciuit: & extra
Procedit longe matrum comitumq; cateruam
Suſpenſam gaudens in corpore ludere ueſtem:
Et tumidos agitante ſinus aquilone relaxans:
Necdum etiam caſtos agitauerat ignis honores
Nec dum ſolenni lympha ferfuſa ſacerdos
Pallentis foliis caput exornarat oliuæ
Cum lapſa e manibus fugit pila: cumq; relaxe.
Procurrit uirgo quo uti ne prodita ludo
Aurea iam gracili ſoluiſſet corpore palla:
Omnia quæ retinere gradum curſumq; morari
Poſſent: o tecum uellem tua ſemper haberes
Non unq̄ uiolata manu ſacraria: diuæ
Iurando infœlix nequicq̄ iura piaſſes:
Et ſi quis nocuiſſe tibi periuria credat;
Cauſa pia eſt: timuit fratri te oſtendere Iuno.

At leuis

ASCENSIVS.

sed neq; tūc ciues:neq; tūc rex Nisus ob fiducia securitate regis. ppter capilli fatalē psecratione vt po quo saluo regnū amittere nō poterat. ¶Ordo aūt est. Sed rex hostes. s. nisus neq; vereē tūc. s. cū minos obsideret: ciues .i. bella intestina aut seditiones ciuium neq; vereē tūc turmas volitātes ad muros infesto. i. vim inferē te agmine. s. hostili. ducere. i. ducebat & retūdere. i. retūdebat mē tes indomita vtute. i. licet indomita virtute pdite essent hostiū milites:tñ nihil ducebat & retūdebat eas fatali securitate muni tus. Aut sic Nec sup. curat ducere. s. cōtra hostē nec retūdere mē tes idomita virtute:qm̄ satis est meminisse rñsum deoꝝ. Nā ce sarics cādida(mirabile dictu. i. q̄ res est mirabilis dictu)sup. erat a summo capite regis: & tpa. i. medie capitis partes: florebāt lau ro. i. coronā laureā gerebāt & crinis. i. capillus roseꝰ: aut coloris aut odoris rosei: fulgebat medio vertice: cuiꝰ. s. crinis: q̄diu na tura fuisset seruata: tā sup. diu parce cōcordes stabili numine. i. volūtate & nutu diuino: firmarūt p firmauerūt. i. stabiliuerūt & firmiter cōstituerūt patriā Nisi sup. futurā esse incolumē: & regnū Nisi futurū sup. icolume. Ergo ois cura. s. Nisi residebat i. sita erat: sup. in capillo cano. i. cani capitis quē cōptū solēni ri tu fibula aurea nectebat tereti dēte cicade corselle. i. q̄lis ē apđ corsellā ciuitatē aphrice freq̄ns: hoc est elephātis: dēte igit̄ ebur no. Nec vo hæc custodia. s. capilli fuisset nec fuerat vobis. s. me garēsibꝰ: vana nisi. i. si nō scylla. s. filia Nisi cōcepta. i. correpta nouo furore. i. amore in hostē: scylla dicit inuēta sepulchrū. i. ex cedrū patris miseri & patriæ sup. miseræ: si nō inhiasset. i. cupi ditatē inhiādo indicasset: ocellis. i. imminutis p appetitū libi dinosum oculis o nimiū cupidis: sed ille puer. s. cupido deꝰ amo ris: malꝰ. i. pniciosus sup. fuit: quē nec sua mr̄. s. venꝰ q̄ sæpe im patienter: amauit: potuit flectere iratū. i. q̄ties irascebat̄ quē nec pr̄ atq; auꝰ. i. Iuppiter qa Iuppiter eū ex filia genuit sup. potuit flectere: vñ in prio æneī. venꝰ ad cupidinē Nate meę vires mea magna potētia solꝰ. Nate patris summi q tela typhoea tēnis il le. s. amor seu cupido deꝰ amoꝝ. potuit domitare etiā leones pe nos. i. punicos: q feroces & iubati sunt. & docuit tygres validas s. pnicitate & feritate etiā mās̄uescere victas. s. amore. Ille ēt do cuit mās̄uescere diuos hoīes. i. iter hoīes vsantes aut ex hoībꝰ fa ctos: sed magnū ē dicere. i. enarrare diuoꝝ amores. Idē paruulꝰ: id cū adhuc eēt paruulꝰ acuebat iras. i. litē fouebat & acriter cō tēdebat cū superis. Scylla inscia. i. ignara: violauerat sedē. i. tē plū magnę iunonis cuiꝰ diue piuria nō liceat vlli puellæ se me minisse diu piura. i. licite(licet p nephas meminerit) violauerat dicit sedē iunōis dū opata. i. exercita sacris deę. i. dū postq̄ sacrifi cauerat lasciuit & pcedit lōge extra caterua. i. cetū matrū & co

mitū gau

At leuis ille deus cui semper adolescentum
Queritur ex omni uerborum iniuria dicto.
Aurea fulgenti depromens tela pharetra
Heu nimium tereti: nimium tirynthia iussu:
Virginis interea defixerat omnia mente.

DOMITIVS.

¶Rñsum: reddit cām cur Nisus nō timebat bellū & pugnā Mi nois & hoc ppter crinē fatalē q̄ durāte nō poterāt mœnia vrbis deuastari. Fibula: nectebat cri nē Nisi. Corsellæ. ex ebore fa ctæ corsellæ in aphrica opi. est vbi sunt elephātes inde corsel læ eburne. Furore amore minois qa Scylla patri Niso & patrię fuit. Malus puer: nūc dānat cupidinē: qa fuit cā tāti mali. Auus idē: q ex venere natꝰ q̄ erat filia Iouis: licet plures cupidines enar rent: aliꝰ em̄ ex mercurio & diana: & aliꝰ ex marte. Ille: etiā nūc docet potētiā cupidinis. Magnū: ē dicēdū de superis. s. Iunonis puer em̄ Iunonē turētē fecit ipsa inscia: Scylla deæ: Iunonis. Su spēsam pēdētē: qa q̄n mulier ic edit habet vestē laxā: q̄ videt̄ lu dere. Ignis: amor Pallētis: sic in Buc. Pallēti cedit oliuę. Pila ne sciebat ludere pila quēadmodū puellę furētes solēt. Diuę. Iuno nis qa eā mulieres colebāt p quā etiā iurabāt Iuue. p iunonē iu rante ministro. Adolescentum q ex minimis dictis patiunt̄ in iuriā. Fortia tela. qualibus Hercules tirynthius fuit vsus Thy rins in pelopōneso vrbs insignis mœnibus fuit: & quidā dixe runt coli ibidē cupidinē. Virginis: scyllæ.

DOMI

mitū gaudēs vestē suspēsā. i. pēdētē ludere i corpe & relaxās sinꝰ. s. vestiū tumidos. i. inflatos aq̄lone agitāte. i. ipellēte ignis. s. amoris necdum. i. nō adhuc agitauerat. i. expulerat: honores ca stos. i. castitatis & v̄ginitatis necdū. i. nō adhuc. & sacerdos. s. p nuba pfusa. i. aspsa lympha solēni. i. solēnitati nuptiali apta nō exornarat adhuc caput. s. v̄ginis folijs oliuę pallētis q̄bus orna bant̄ nubētes cū pila fugit lapsa e manibꝰ. i. cū adhuc nesciuit ludere pila: cūq; ipa v̄go pcurrit relaxe. i. dissolute q̄ ludo vti. i. vtebat̄ ne pdita. i. manifestata esset q̄ vagaret̄ ipudēter. palla aurea soluisset. i. laxasset iā gracili corpe: oia q̄ possent retinere gradū & imorari cursū o optāti vox: ego vellē vt sup. haberes semp tecū tua sacraria: nō violata vnq; manu(si dixeris tua ma nu nō stabit rō metri) qa infœlix ne qcq̄. i. nullo mō piasses. i. polluisses vñ piaculū res expiatiōe digna(Nā piare & piū face re ac pie colere & piaculū cōmittere significat) iurādo. i. p iuno nē p quā pprīū ē vxoribꝰ iurare. Et si q̄s credat piuria nocuisse tibi cā est pia: qa Iuno timuit te oñdere fratri. s. Ioui. at. i. sed ille deꝰ. s. Iuppiter ē sup. leuis. i. leuiter irascēs cui q̄rit̄ iiuria ex omi dicto v̄boꝝ adolescētū(& tñ dr̄ q̄ piuria ridet amātū. verū sūt q dicāt ille deꝰ. s. cupido leuis: qa alatꝰ vñ seq̄t̄) depromēs tela aurea sup. ex pharetra fulgēti: heu nimiū tereti. i. rotūda & oblō ga. s. pharetra & tela nimiū tirynthia. i. herculea: hoc ē fortia q̄li bus hercules tirynthiꝰ vti solebat defixerat iterea oia. s. tela mē te. i. i pectore virginis. s. scyllæ: iussu. s. veneris aut Iunonis lesę.

Pío.

ASCENSIVS

¶Que simul ac venis hausit sitiēti & c. Recitat q̄ō scylla capta amore Minois debacchata ē. Ordo aūt est. Quæ. s. scylla: simul ac. i. statim postq̄ hausit ignē. s. amoris venis sitiētibꝰ. i. cupidi nis & cōcepit in ossa. i. ad medullas vsq; penitꝰ aut amorē peni tus. i. oīno validū ipsa virgo infœlix bacchat̄. i. amore bacchā tiū vagat̄ in tota vrbe: velut bistonis. i. mulier threissa ad bisto nē lacū thracię habitās sup. bacchat̄ sæua. i. incēsa ore. i. cātu ty biæ sithonū. s. populoꝝ thraciæ: ve pvel vt sup. bacchat̄ anti stita cybeles. i. sacerdotissa icta. i. stimulata buxo barbarico. i. fistula a barbaris inuēta: nō picta. i. nō hñs pictos capillos sto race ideo. i. vnguēto ex storace arbore in ida plurimū crescēte. Nō cognita. s. p generosum incessum: aut nō cōdita. i. incōposi ta teneris pedibꝰ seruatis sic oia. s. ornamēta incōdita aut inco gnita & nō retinēs collo niueo: monilia bacchata. i. bacchis hoc est gēmis ornata vestigia. i. pedes: trepidāt illi multū. cursu in certo. i. incōstāti. Ipsa redit sępe pdita. i. accusata & manifestata ascēdere. s. voluisse: muros patrios & facit cām. i. occasionē se vi sere. i. visum ire: turres aerias. i. sane altas: voluēs. i. agitans aio etiā sæpe in nocte q̄relas tristes. i. tristitię indices: speculat̄ ex al tis sedibꝰ cœli. i. aeris: amorē. i. amatū minoa. aut speculat̄ amo rē cœli. i. significat se speculari sydera ob amorē cœli & pspe ctat. i. porro aspectat etiā castra. s. inimicoꝝ lucētia crebris flam mis nulla. i. nō mouit colū. i. nō neuit nec respicit aurū charū. s. priꝰ. i. nō intertexerit ampliꝰ aurū: psalteria. s. instra psallēdi ar guta. i. stridula & sonora priꝰ: nō sonāt amplius corda tenui. i. subtili tele molles. i. ex molli lana nō claudūt̄. i. texunt̄ ampliꝰ pectine libyco. i. eburno quali vtunt̄ tym in libya telā ad pur purā texētes: Nullꝰ rubor est sup. ampliꝰ in ore em̄ pvbi rubor obstat amori: atq; vbi reperit. i. iuenit: nulla solatia. i. remedia tātis malis & videt mortē turbidulā. i. aliquātulū turbidā labi p viscera. s. sua ipsa fert̄ sup. eo quo dolor vocat ire & quo fata subigūt tēdere & ipsa pceps impellit̄ horribili estro. i. stimulo

furoris

ASC. Ordo.

¶Quæ simul ac uenis hausit sitientibus ignem:
Et ualidū penitus concepit in ossa furorem:
Sæua uelut gelidi sithonum bistonis ore
Icta ue barbarico cybeles antistita buxo
Infœlix uirgo tota bacchatur in urbe.
Non storace ideo flagrantes picta capillos
Cognita non teneris pedibus: sic omnia seruans
Non niueo retinens bacchata monilia collo:
Multum illi incerto trepidant uestigia cursu:
Sæpe redit patrios ascendere prodita muros:
Aereasq; facit causam se uisere turres
Sæpe etiam tristes uoluens in nocte querelas
Sedibus ex altis cœli speculatur amorem:
Castraq; prospectat crebris lucentia flammis:
Nulla colum mouit: charum nec respicit aurum
Non arguta sonant: tenuit psalteria chorda
Non libyco moles clauduntur pectine tele:
Nullus in ore rubor. ubi em̄ rubor obstat amori
Atq; ubi nulla malis reperit solatia tantis
Turbidulamq; uidet labi per uiscera mortem

☞ furoris ficut aĩalia estro ahvt ip̃a demẽs ferret.i.auferret crinẽ pa⸗tris atq; mitteret ip̃m detõſum.i.abraſũ:furtĩ.i.clãculũ:hoſti arguto.i.callido & vafro:Nãq; hęc vna.i.ſola cõditio:de crine cõſecrato opponiť raptori.ſ.minoi:Siue illa.ſ.ſcylla ſup.fecerit ignorãs:nã qs bon⁹.i.pi⁹ nõ malit credere oĩa q̃ dãnare puellã tãti ſceleris.ſ.paricidñ aut ꝓditionis p̃rne:Heu.cõdolẽtis vox tñ.i.nihilomin⁹ q̃uis ignorãs ip̃a ſup.ẽ ifœlix qd em̃ O Niſe p̃r ip̃rudẽtia.ſ.filię ꝓdeſt.ſ.tibi:.q.d.nihil cũ q̊.ſ.p̃re ip̃a vna.i.ſola vixerat ſup ſedes ĩ altis turrib⁹.i.mutata ĩ auẽ & hoc vrbe rapta crudelr.ſ.ab ĩpio amatore vbi tu o p̃r exñs feſſ⁹ poſſis cõſcẽdere:nido extructo.tu q̊q;.i.ẽt tu o p̃r moriere auis:qa v̓teris ĩ auẽ tui nõis.filia dabit tibi penas.quia ęterno odio ꝓſeq̃ris eã.o volucres.ſ.vos ãbo gaudere iã effectu volucres celeres q̃ ſubnixe altis nubib⁹ incolitis mare virides ſyluas & lucos ſonãtes gaudete dico vage & blãde volucres vſq; adeo.i.oĩno mutate.i.hñtes mutatos artus hũani corp̃is.o puellę dauliades ꝓgne & philomella vis fatorꝶ ẽ ſup.crudel: crudele.ſ.fatũ veit:qa cyris.i.ſcylla chariſſima nobis venit augẽs reges cognatos q ĩ aues mutati ſũt & nũerũ ſuorꝶ.ſ.maiorꝶ:& ip̃e p̃r.ſ.Niſus venit vos o pulcherrĩa quõdã corp̃a:p̃uertite.i.anteit nubes ceruleas ĩ ęthera.i.ad aera volãtes:q̃ chalchei⁹.i.auri com⁹ rex.ſ.niſus:aſcẽdat ad ſedes ſuperũ ꝓ ſuporꝶ.i.primũ aſcẽdat ęthera:et q̃ cyris.ſ.ſcylla:cyris a ꝯdẽdo dcã.aſcẽdat honores ꝯceſſos.ſ.a dñs q eã ĩ auẽ mutatã voluerũt.

Quo uocat ire dolor:ſubigũt quo tẽdere fata
Fertur:& horribili preceps impellitur œſtro
Vt patris ah demens crinem de uertice ferret
Furtim argutoq; detonſum mitteret hoſti
Namq; hæc conditio raptori opponitur una
Siue illa ignorans:quis nõ bonus oĩa malit
Credere q̃ tanti ſceleris damnare puellam:
Heu tñ infœlix:quid em̃ imprudẽtia prodeſt
Niſe pater?cum quo.rapta crudeliter urbe
Vixerat una:ſuper ſedes in turribus altis
Feſſus ubi extructo poſſis cõſcendere nido
Tu quoq; auis moriere:dabit tibi filia pœnas
Gaudete o celeres ſubnixe nubibus altis
Quæ mare q̃ uirides ſyluas lucoſq; ſonãtes
Incolitis:gaudete uagæ blandeq; uolucres.
Vtq; adeo humani mutatæ corporis artus
Vix o crudelis fatorum lege puellæ
Dauliades crudele uenit chariſſima uobis
Cognatos augens reges numerũq; ſuorum
Cyris & ip̃e pater uos o pulcherrima quõdã
Corpora cæruleas p̃uertite in æthera nubes:
Qua nouus ad ſuperũ ſedes calcheius:& qua
Candida conceſſos aſcendat Cyris honore.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Biſtonis:ẽ lac⁹ ĩ thracia iuxta quẽ ex buxo tibiã iuenerũt q̃ phrygñ vſi ſunt Antiſtita:ſacerdotiſſa:Sithonũ ſithõ ciuitas eſt thraciæ:vñ ſithones ppl̃i thracię.Storacę:ſtorax gen⁹ arboris ex q̃ odoriferũ fiebat vnguẽtũ:& q̃ capillos aſp̃gebãt.bacchata gẽmis ornata.Cœli ſimilabat:ſe videre ſydera cœli & ſpeculari.Sed ſolũ faciebat vt poſſet ſpectare regẽ Minoẽ amatũ.Pſalteria gen⁹ ĩſtrĩ muſici Libyco:eburneo.Rubor:qa pallẽtes ſũt amãtes:lege Ouid.ĩ amorib⁹.Pręceps ſine reſpectu ſalutis.Oſtro.veſte ex oſtro ĩ q̃ mitteret hoſti nunc p̃rnũ crinẽ.Rapto: capillo niſi p̃ris.Quis bon⁹.poeta excuſat puellã q̧ qſq; iudex optim⁹ exiſtimaret puellã nõ rapuiſſe crinẽ p̃rnũ dedita op̃a:ſed poti⁹ ex ignorãtia & caſu q̊dã.Celeres aues veloces.Hũani.qa ex hũano corp̃e factę ſũt aues.Dauliades ꝓgne et philomela q̃ fuerũt de daulia oppido thracię chariſſima ſcylla.Cognatos qa niſ⁹ p̃r ſcyllę fr̃ erat philomelę et ꝓgnes ex pãdione parẽte rege athenarũ. Cyris.i.ſcylla q̃ cyris etiã denominata eſt:qa capillũ patris ſecuit.Cyris em̃ græce etiã tõdeo ſignificat idq; vna ab authoribus denominatio ipſius declaratur.Præuertite: ite ante oẽs nubes:Chalcheius:chalcis oppidũ eſt locrorũ & in eubœa eſt.ſed nõ ꝓpterea Niſus megarẽſium rex chalcheius nomiat⁹ eſt.ſed poti⁹ ab aureo capillo:nã chalchos æs & metalũ ſignificat.

Sithon. Storax. Dauliades. Cyris. Chalcis.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Iãq; adeo:deſcribit tp̃s q̊ Scylla rapuit crinẽ.Niſo parẽti.Primis pedib⁹.i.pũctis pedũ vt ita dicã.Furta rapiẽdo crinẽ: Altũ alte Mundi:qeti & ſereni.Charme puella filia cuiuſdã ogigñ.i.thebani Phœnicis.hic ẽ nomen ꝓpriũ cuiuſdã ceſerani. Charme nutrix ipſius ſcyllę.Alũna: v̓ba charmes ad ſcyllã ei⁹ alũnã:Pote potẽs. Qd̓.i.ſed. Rhanuſia:dea idignatiõis dr̃ & nemeſis a qbuſdã noiať rhãnuſia a rhãni op.de q̊ Luca.in euboia denoĩata eſt.i qua etiã ciuitate fortuna colebať Luca. Et timidis ifeſta colit qua numia rhãnis & Ouid.Exiget ad diras vltrix rhãnuſia pœnas.Itaq; male qdã ꝓ fortuna iterp̃tanť. Pocula nec veniſti ad bibẽdũ nec comedẽdũ:Flumia curſ⁹ talis ſenſus ẽ ĩ Buc.Et mutata ſuos reqerũt flumia curſ⁹.Myrrha: cynare cypriorꝶ regis filia q̃ parẽtis ꝯcubitũ affectauit:ex q̊ Adonis nat⁹ tradiť:Adraſtea ip̃a rhãnuſia vl̃ Nemeſis dicta qa circa circũ Adraſt⁹ rex ille tẽplũ ꝯdidiſſe prodiť.Amathũtia appellať ab amathũte ĩſula ĩ mari egeo: q̃ veneri ſacra fuit.Facit g̊ deriuatiuũ amat⁹ amatũti⁹ a.ũ.amatũte⁹ a.ũ.Amatũtia ſcylla:tã rudis es o Scylla q̧ vnico ſigno poſſũ cognoſcere furores tuos. ergo nõ eſt qd̓ te iactes.i.mihi aliqd dicas de amore tuo.Dyctynna: diana cretenſis denominata eſt quia virgo quædam

cretẽſis

Rhannuſia. adraſtea amathũtia. Dictina

Iamq; adeo dulci deuinctus lumina ſomno
Niſus erat:uigilumq; procul cuſtodia primis
Excubias foribus ſtudio iactabat inani:
Cum furtim tacito deſcendens ſcylla cubili
Auribus arrectis nocturna ſilentia tentat:
Et primum tenuem ſingultibus aera captat:
Tum ſuſpenſa leuans digitis ueſtigia primis
Egreditur:ferroq; manus armata bidenti
Euolat:ac demptæ ſubita in formidine uires.
Cæruleas ſua furta prius teſtatur ad umbras:
Nam qua ſe ad patrium tendebat ſemita limen.
Veſtibulo in thalami paulũ remoratur:& altum
Suſpicit ad cœli nutantia ſydera mundi:
Non accepta p̃ñs promittens munera diuis:
Quam ſimul ogigñ phœnicis filia carme
Surgere ſenſit anus(ſonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus ſtridens in limine cardo)
Corripit extemplo feſſam languore puellam:
Et ſimul o nobis ſacrum caput inquit alumna.
Non tibi nequicq; uiridis per uiſcera pallor
Aegroto tenuis ſuffudit ſanguine uenas
Nec leuis hoc faceret:neq; em̃ pote cura ſubegit
Haud fallor q̧ te potius rhamnuſia fallar
Nam qua te cauſa nec dulcis pocula bacchi

ASCENSIVS.

¶Iamq; adeo.Docet qũo ſcylla tẽtata p̃ris capillũ detondere a charme nutrice dep̃hẽſa fuit & qdnã p̃tẽderet iterrogata.¶Ordo ẽ.Iãq; & iã adeo.i.oĩno aut penit⁹ Niſus erat deuĩct⁹ lumia.i.habuit oculos deuĩctos dulci ſõno & cuſtodia vigilũ exñs ꝓcul iactabat inani ſtudio excubias.i.vigilias extra cubilia exiſtẽtes vtpote ĩ primis forib⁹ cũ.i.qñ ſcylla cũ deſcẽdẽs cubili tacito.i.ip̃a tacita:aut nõ ſtrepẽte furtĩ.i. furtiue:tẽtat aurib⁹ arrectis more ferarꝶ nocturna ſilẽtia & captat primũ ſingultib⁹.ſ.rep̃ſſis aerẽ tenuẽ.i.exilẽ tũ.i.deide ip̃a leuãs veſtigia ſuſpẽſa primis digitis.i.anteriorib⁹ pedũ p̃tib⁹ egrediť.ſ.cubili & armata man⁹.i.hñs man⁹ armatas ferro bidẽti.i.forcipe ĩciſorio:euolat.ſ.e cubili:at.i.ſed vires dempte ſup.ſũt ĩ formidĩe ſubita:teitať pri⁹.ſ.q̄ aggrediať ſua furta.i.furtiuos cõat⁹ de rapiẽdo crine p̃rno:ad vmbras ceruleas.i.ſubnigras aut ad mare verſa.Nã remorať paulũ.i.modicũ in veſtibulo.i.parua ſtatiõe:hoc eſt in ĩtroitu thalami ſup.ea p̃te qua ſemita.i.parua via tẽdebat ad limẽ patriũ.i.paterni cubiculi.et ipſã ſuſpicit.i.ſurſum aſpicit altũ.ſ.mař:aut altũ.i.alte:ad ſydera celi mũdi.i.puri et ſereni nutãtia.i.ſcyntillãtia:p̃mittẽs munera.i.vota faciẽs nõ accepta.i.diſplicẽtia diuis p̃ñs.i.nolẽtib⁹ ad paricidiũ aut nephas ai ad

☞ patrocinan

Nec grauidos cereris dicam cōtingere fœtus?
Qua causa ad patriū solam vigilare cubile
Tempore quo fessas mortalia pectora curas:
Quo rapidos etiā requiescunt flumina cursus
Dic age nunc miseræ saltē quod sæpe peteti
Iurabas nihil esse mihi: cum mœsta parētis
Formosos circum virgo remorare capillos?
Hei mihi ne furor ille tuos inuaserit artus
Ille arabis myrrhæ quondā qui cœpit ocellos
Vt scelere infando quod nec sinit: adrastea
Lædere vtrunq; vna studeas errore parentē
Quod si alio quouis animo iactaris amore
Nam te iactari non est amatuntia nostra
Tam rudis vt nullo possim cognoscere signo.
Sin confessus amor noto te macerat igne.
Per tibi dictynnæ præsentia numina iuro
Prima deum dulcem mihi q̄ te donat alumnā
Omnia me potius digna atq; indigna laturam:
Milia visuram q̄ te tam tristibus istis
Sordibus: & scoria patiar tabescere tali.

patrocinari: vñ vt Augusti- ... docet delirant christia... qui peccarū graue cū periculo ... illum se cruce muniūt. Quā. ... lā: simul ac.i. statim postq; ... me nutrix ei⁹ charme appel ... filia phenicis ogigni.i. ex the ... orūdi: anus.i. vetula: sen ... surgere (nā cardo.s. ostij erat⁹. ... munitus stridens in limine marmoreo fecerat illi sonitum) ... compit extemplo.i. ilico puellā scyllā: fessam languore.s. amo- ris. Et ingt simul o alūna.i. quā ... filia caput sacrū nobis: pal- lor viridis.i. subliuidus: nō ne- quicq;.i. nō fruitra: aut p̄ nihilo vt dicunt: suffundit tibi tenuis venas sanguine egroto.i. lāguē ti per viscera.i. carnes tuas. nec le uis cura subegit sup. te: neq; em̄ faceret h̄ neq; pote.i. potens esset hoc facere. haud.i. nō fallor q̄.i. seu mamnusia.i. dea indignatio nis fallar potius te.i. q̄ tu.i. ve- lim q̄ fallar & falso opiner te gra ui causa subactam. Nā qua causa dicā te sup. subigi. q.d. nescio qa nec dicā te cōtingere pocula dul cis bacchi.i. vini.i. nō surrexisti vt dulce vinū bibas nec dicā te cōtingere grauidos fœtus.i. fru- ges cereris.i. panem aut cur absti nes victu nisi q̄ ames. Qua cau- sa sup. dicā te vigilare solā ad patriū cubile: eo sup. tpe quo mor- talia pectora: reqescūt.i. qescēdo euacuāt curas fessas: q̄ etiā flumi na reqescūt.i. retinēt aut remissius faciūt rapidos cursus. Dic nūc salt: mihi misere qd' iurabas sæpe mihi misere sæpe petenti: qd.s. esset qd' iurabas esse nihil: cū.s. ita sit q̄ tu o v̄go remorere.i. mo- ram facias circū formosos capillos parētis.i. pr̄is tui Nisi: hei mi- hi: vereor sup. ne ille furor.i. illicitus amor inuaserit tuos artus il le inquā furor q cœpit quōdā ocellos myrrhe arabis q̄ cynare re- gis cypriorꝫ postq; cū patre circūuēto rem habuerat: in arabia in

arborē

cretēsis: suā virginitatē Dyanæ dicans: a Minoe cū opprime retur: & fugæ via nulla daretr: in mare se p̄cipitē dedit: postea ei⁹ cadauer rhete cōpertū fuit quod græce diction dicit. sed cū patria peste laboraret: respōsum habue runt vt Dianæ ædē cōsecrarent: quod ipsi faciētes Dianā ipsam dictynnā vocauere: vñ Tibull⁹ Perq; suas impune sinit Dictyn na sagittas. Scoria: scoriā metal- lorꝫ squamam & purgationē de nominauit. Scoria.id est cura & ingenti passione.

arborē sui nois vt graphice describit i Metamorphosi Oui. versa est vt studeas ledere vtrūq; parentē.s. patrē & matrē: vno.i. eodē errore & vno infando.i. de testabili scelere qd' nec adrastea.i. rhānusia ab adrasto culta olim sinit.i. patit & p̄mittit. q̄.i. sed si iactaris.i. agitaris & vacillas aio quis alio amore. (Nā amathun- tia.i. venus aut gr̄a nostra nō est tā rudis vt nullo.i. nō vllo. non possim cognoscere vllo signo.s. te iactari amore.i. q iacteris & agi teris aliq̄ amore) sin.i. sed si amor cōfessus.i. cōfitēdus & licit⁹: aut amor cōcessus: aut quē cōfiteris neq; dissimulas: macerat te igne noto. Oui. etiā macero prima lōga posuit dicēs: Maceror interdū q̄ sim tibi cā doloris. Ego iuro p̄ numina dictynne.i. diane p̄sen tia.i. fauorabilia & auxiliatiua sæpe tibi q̄.s. dictynna hoc est dia na venātiū dea: donat prima mihi te alūnā dulcē: ego iuro inquā me laturā. (Rarū est inuētu vbi latur⁹ primā corripiat).i. toleratu ram poti⁹ oīa digna atq; indigna (legendū putē relatu vt sit Iuro me poti⁹ visurā oīa milia digna atq; indigna relatu sed vt accipi mus ordo p̄ficit) & iuro me visurā potius milia.s. digna atq; in- digna q̄ ego patiar te tabescere.i. lēta tabe cōsumi: istis tā tristib⁹ sordibus: & tali scoria.i. immūdicia cutis quæ te exedit.

Hæc loquitur molliq; vt se velauit amictu
Frigidulam iniecta circundat veste puellam.
Quæ prius vt tenui steterat succincta corona
Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens
Persequitur misere causas exquirere tales,
Nec tn̄ ante vlla patitur sibi reddere voces
Marmoreū tremebunda pedē q̄ rettulit intra
Illa aūt quid nunc me inquit nutricula torques?
Quid tantū p̄peras nostros nouisse furores?
Non ego consueto mortalibus vror amore.
Nec mihi notorū deflectunt lumina vultus.
Nec genitor cordi est. vltro nāq; odimus oēs.
Nil amat hic animus nutrix qd' oportet amari:
In quo falsa tamen lateat pietatis imago
Sed media ex acie: mediis ex hostibus: heu heu
Quid dicā: quo ve ipsa malū hoc exordiar ore?
Dicā equidē: quoniā qd me tibi dicere nutrix
Nō finis: extremū hoc munus moriētis habeto.
Ille vides nostris qui mœnibus assidet hostis:
Quem pater ipse deū sceptri donauit honore:
Cui parcæ & tribuunt nullo q̄ vulnere lædi.
Dicendum frustra circunuehor oīa verbis.

ASCENSIVS.

Hæc loquit. Confitetur scylla crimen tentatum & amorē in mi noa. Ordo autem est. Nutrix scyllæ.s. charme loquitur hæc & vt.i. postq; ipsa velauit.i. cooperuit se amictu molli.i. laneo aut pel- liceo circundat puellam frigidulam.i. aliqualiter frigidam veste intacta.i. mūda & noua quæ puella vt steterat prius succincta te- nui corona.i. postq; cinxerat eā molli corona deinde figēs genis rorantibus.s. lachrymis oscula dulcia persequit.i. perseuerat exq rere tales causas misere.i. cur tā misere periret nec tn̄ patitur sup. puellā ante reddere sibi vllas voces q̄ ipsa moribunda rettulit pe dem intra marmoreū.s. thalamū: aut q̄ rettulit pedē marmoreū.i. candidū intra.i. intro. Aūt pro sed puella scylla inquit.s. intro- gressa: o nutricula blanda diminutio: quid.i. ad qd torques nunc me: quid properas.i. festinas tm̄.i. intantum nouisse.i. cognouis se (a noui imperfecto verbo) nostros furores.i. insanos amores. Ego nō vror amore consueto mortalibus: qa mortales nō solent capitales hostes amare. Nec vultus notorum.i. eorꝫ quos noui de flectunt.i. incuruāt & attrahunt mihi lumina.i. oculos. Nec geni tor est cordi.i. ad cor hoc est non ardeo amore patris vt myrrha. namq; nos odimus vltro.i. insuper omes.s. notos. hic.i. meus ani mus o nutrix nihil amat quod oportet. id est decet amari in quo lateat tamen.i. saltem falsa imago.i. species pietatis sed sup. amo ex media acie scilicet inimicorꝫ & ex mediis hostibus: eheu: inter iectio dolentis quid dicam: quo ore ipsa.i. ego exordiar.i. narra- re incipiam hoc malum.i. hūc amorē meū perniciosum. Equidē.i. ego certe dicā q̄m o nutrix quid nō finis.i. non permittis me di- cere tibi. q.d. nihil non finis. hoc est oīa cum sis fidissima & p̄ssi ma finis me dicere tibi habeto hoc munus extremum morientis scilicet alumne tue (sic & in Bucoli. dixit) hoc est priusq; moriar pro beneficio reuelabo tibi secreta cordis mei. ille hostis vides sup. ne eum qui assidet nostris mœnibus quem ipse pater deum.s. iuppiter donauit honore sceptri.i. regali honore & cui parcæ. id ē deę fatales tribuunt q̄ nullo vulnere ledi sup. possit. At quia tur- pe est hostis præconia dicere videtur a cōscientia vt taceat admo nita sed victa amore addit. dicendum. id est fatendum est ego cir cunuehor frustra omia verbis. id est frustra facio insinuationes &

loquor

loquor per ambages. Ille ir quā ille idē minos: videlicet qui mœnibus assidet: oppugnat mea pcordia.i.intimam cordis affectionem. Quod.i. quecirca ego obtestor te p crebros amores diuum.i.diuo⁊ & p pectus tuū memoris.s.mei. Haustū i. suctū & potū mihi alūne.i.a me alumna tua vt si potes me seruare. serues sup.nec malis.i.& nō magis velis pdere.s.q̄ seruare aūt p sed sin.i.si spes salutis optate est incisa.i.remota.ne o nutricula inuideas mihi mortē quā merui vt.s.mihi inferrē q̄ mihi tm̄ furorē incussi: nā si o optima charme.s.nutrix: si malus o mal⁹ casus ve p vel deus tulisset.i. abstulisset te nobis añ hūc.i. meū cōspectū ferro h (aperit ferrū.s.incisoriū qd' latebat.s.prius veste.i.sub veste) aut ego dēpsissem.i.abstulissem. hoc ferro v̄ tice.i. de capite patris.s. Nisi crinem purpureum: aut peperissem.i.pcurassem & cōsciuissem mihi lætum.i.mortē vulnere p̄senti.i.cito enecātι.

Ille mea ille idē oppugnat p̄cordia Minos.
Quod te per diuū crebros obtestor amores
Perq; tuum memoris haustū mihi pectus alūnæ
Vt me si seruare potes: nec perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa salutis:
Ne mihi quā merui inuides nutricula mortē
Nam si te nobis malus o malus optima charme
Ante hunc conspectum casusve deusve tulisset
Aut ferro hoc(aperit ferrū qd' veste latebat)
Purpureū patris dempsissem vertice crinem:
Aut mihi p̄nti peperissem vulnere letum.

DOMITIVS.

DOMI. ¶ Marmoreum: album illa autē responsio Scyllæ. Cōsueto. quo mortales vti solent: sed potius diuino. Cordi nō sum capta amore paterno. Heu: heu: quoniam amor meus est in medijs hostibus Non dicere nō sinit: omnia permittit dicere & aperire tibi. Pater deum: Iuppiter donauit sceptri honore quia fecit ipsum regem. Haustum: potum a me quia gustaui & bibi lac tuum. Incisa remota quasi dicat si nulla habetur spes peperissem lætum: mortua essem.

ASCENSIVS.

ASC. Ordo. ¶ Vix hæc ediderat. Recitat nutricis cognito furore eiulationem & miseriam. Sed Ordo est Vix.s.scylla: ediderat.i.elocuta erat hęc s.supra dicta: cū charme.s.nutrix exterrita tristi clade.i.calamitate v̄ginis deturpat.i.fedat multo puluere aut vulnere.i.dilaceratione.crines intonsos.i.oblōgos & cōplorat grauiter questu.i.q̄rimonia & eiulatu: anili.i.qualē anus.i.vetule emittere solēt. minos reddite.i.q redditus hoc est effectus es nūc iterū mihi crudelis: o minos iterum inimice nostre senecte: semper & aut olim nata sup.est Scylla O pp̄ter te eundē vt.s.eam quoq; persequaris aut vt cōiugē habeas aut amor portauit alumne.s.scyllæ insane.i.furenti luctū. Nequiui ne.i.ita ne dijs placitū est vt ego capta tā lōge.s.a patria q̄ erat phenissa: & euecta tā longe nequiuerim effugere tam graue seruitiū.s.tuum o minos ego obsistā.s. votis tuis existens exitiū crudele meo⁊.q̄ faciam in te propter qd' meos in exitiū dabis. Iamiā (apta minātibus & desperātibus vox vt ęnei. iiij. Iamiā nec maxima Iuno. Nec saturnius hæc oculis pater aspicit equis Cice. Iamiā dolobella me &c.) ea copia viuendi vllum genus vitę q̄.s.dat̄ senioribus non sup.est aut datur nobis aut qd ego amās sup.dico hęc oīa.q.d.frustra.o britomartis virgo.s.quā minos persequebat̄ spes sepulchri.i.vt ab aliqua mihi chara sepeliar est mihi vana te erepta: o britomartis potui pducere diem vite te erepta.q.d.impiū fuisse. Atq; vtinā. O virgo britomartis grata cereri (alij legunt veneri) nec tm̄ diane.s.castitatis & venatiōis deæ esses sectata venatus.i.venationes viro⁊ cōtendens spicula gnosia.i.sagittas cretēses: cornu.i.arcu naupacto.i.quali vsi sunt naupactoi in etholia: tu ageres.i.cōpelleres capellas dicteas.i. cretenses ad gramina nota: nunq̄.i.& non vnq̄ fugeres tam obnixe amores minoos aut minois.s.regis tu isses.i. iuisses ad minoa p̄ceps de specula.s.de aerijs montibus: vn̄ alij ferūt.i.dicūt te fugisse. & assignāt sup.tibi numina.i.diuinitatē virginis phore.i.phoree hoc est illius loci alij quo.i.iō vt esses notior dixere lunam.i. dianam: dictynnam de tuo noie.i.causa aut facto. Sin.i. sed si ego velim hæc vera sup.esse o nata tu perisses mihi.i. ad remediū huius mali mei. ego nunq̄ cōspiciā te vocitantē in summo vertice montis inter comites hircanos.i.armenios venatores & agmen ferarū: nec ego amplexa tenebo te redeuntē verū hæc fuere nobis tum.i.tunc grauia atq; indigna: tum dico o luna.i.diana: cū mea spes tui.i.quā habebam de te maneret integra: & ista vox.s.quam scylla protulit: nondū violauerat meas aures. Ne.i.an o alumna sup.fortuna crudelis ademit mihi etiā te: te ne inquā ademit mihi o sola causa.i.q̄ sola causa viuendi es: meę senecte. ego capta sæpe nequicq̄.i.frustra tuo dulci sopore.i. cū tecum dormirem: cū natura p̄meret.i.grauaret me senio & instanti morte ego te negaui me velle mori vt glomerarem.i.in glomus ad texturam colligerem flammea.id est indumenta nuptialia luto.id est eo genere coloris crocei.vnde in Buco.croceo mutabit vellera luto & ideo dicit coritio.id est croceo: a corito ciuitate siciliæ vbi copia est suauissimi croci.

Vix hæc ediderat: cum clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat puluere crines:
Et grauiter q̄stu charme cōplorat anili.
O mihi nunc iterū crudelis reddite Minos.
O iterū nostræ Minos inimice senectæ
Semper: & aut olim nata: o te pp̄ter eundē
Aut amor insanæ luctum portauit alumnæ:
Te ne ego tam longe capta atq; euecta nequiui
Tam graue seruitiū: tam duros passa labores
Effugere? obsistam exitium crudele meorum
Iamiam nec nobis ea q̄ senioribus vllum
Copia viuēdi vitæ genus: aut qd ego amens
Te erepta britomartis spes est vna sepulchri
Te britomarti diē potui pducere vitæ.
Atq; vtinam Cereri: nec tantum grata Diane
Venatus esses virgo sectata virorum.
Gnosia naupacto contēdēs spicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
Nunq̄ tam obnixe fugeres Minoos amores
Præceps aerei specula de montibus isses
Vnde alii fugisse ferunt: & numina phoræ
Virginis assignant: alii quo notior esses:
Dictynnam dixere tuo de nomine lunam.
Sin hæc vera velim: mihi certe nata perisses.
Nunq̄ ego te summo volitantē in vertice mōtis
Hircanos inter comites agmēq; ferarum
Cōspiciam: nec te redeuntē amplexa tenebo.
Verū hæc tū nobis grauia atq; indigna fuere
Tum mea luna tui cum spes integra maneret
Et vox ista meas nondum violauerat aures:
Te ne etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Te ne o sola meæ viuēdi causa senectæ?
Sæpe tuo dulci nequicq̄ capta sopore
Cum p̄meret natura: mori me velle negaui.
Vt tibi coritio glomerarem flammea luto.

DOMITIVS.

DOMI. ¶ Turpauit crinem audita oratione scyllæ illico charme crines terra maculauit. Seruitium tuum o minos. Quæ sup.datur senioribus. Quid ego sup.dico hæc oīa Britomartis: virgo illa dicta fuit quam Minos vt virginitate spoliaret persequebatur Naupacto Liuius ciuitatē æthòliæ fuisse ostendit in bello macedonico vbi meleager versabatur sagittis in venatibus vtens. Cornu ergo naupacto.id est arcu quali naupactoi vtebantur. Dictæus a dicte nympha vel a dicte monte cretæo. Obnixe. certatim & magno conatu Phoræ: a loco.i. virginis phore & Alij pœtæ Tuo

c* nomine

ĩe noĩe: tua causa. Hyrcanos: hyrcania armenię sylua in qua ser pentes abundãt. Vñ comites hyrcanos. i. sæuos. Negaui mori ꝑ quãs nature cursus prope esset Corit⁹: ciuitas Sicilię croci abũ dantissima

dantissima & quidẽ suauis. Flãmea: vela tenuissima qbus vir gines ĩpõse quũ ad maritũ ducebantur terent teg̃di pudoris gra tia. Vñ Claudia. flãmea sollicitũ præuellatura pudorem.

Quo nũc me infelix: aut q̃ me numina seruãt?
An nescis qua lege patris de vertice canos
Edita candentes pretexat purpura crines:
Quæ tenui patrio pressit suspensa capillo:
Si nescis aliquam possum sperare salutẽ.
Inscia q̃nquidem scelus es conata nefandũ
Sin est quod metuo: ꝑ me mea alumna tuũq;
Expertum multis miseræ mihi rebus amorẽ
Perdere sæua p̄cor per flumina sacra ilythiæ
Ne tantũ in facinus tam molli mente sequaris:
Non ego te incœpto (fieri qđ nõ pote) conor
Flectere amor: neq; sit cũ diis contẽdere nostrũ
Sed patris incolumi potius te nubere regno.
Atq; aliquos tñ esse velis tibi alumna penates
Hoc vnum exitio docta atq; experta monebo
Quod si non alia poteris ratione parentẽ
Flectere (sed poteris: qđ enim non vnica possis)
Tunc potius tamẽ ipsa pio cum iure licebit.
Cum facti causam tẽpusq; doloris habebis
Tunc potius conata tuo atq; incœpta referto
Meq; deosq; tibi comites mea alũna futuros,
Polliceor: nihil est qđ texat in ordine longũ
Hic vbi sollicitos animi releuauerat æstus
Vocibus & blanda pectus spe vicerat ægrum
Paulatim tremebunda genis obducere vestẽ
Virginis & placidã tenebris captare quietẽ
Inuerso bibulum restringẽs lumẽ oliuo
Incipit ad crebros insani pectoris ictus
Ferre manũ: assiduis mulcẽs p̄cordia palmis.
Noctẽ illam sic mœsta sup morietis alumnæ
Frigidulos cubito subnixa pepẽdit ocellos.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Quo nũc me infelix. Cõtinuat eiulatũ suũ anus ad negociũ re diens ac dicens. Quo. i. in quã partẽ ego infelix vertã sup. nũc me aut q̃ numina seruant nũc me. i. vitã meã An o alũna nescis qua lege. s. fatali. Ordo. purpura edita de vertice patris p̄texat. i. cooperiat crines canos candẽtes. i. rutilãtes: q̃ suspẽsa: tenui capillo p̄ssit. i. cõpressit. s. canos. Si nescis. i. si tu ignorans periculũ attentasti tñ nephas: ego possum sperare aliquã salutẽ q̃nquidem tu inscia. i. ignara mali: conata es nephandum scelus sin. i. sed si eit sup. illud qđ metuo. i. si conata es patrẽ perdere vt amato cõplaceas: o mea alumna: ego p̄cor. i. obsecro per me & per tuũ amorẽ expertũ mi hi misere in multis reb⁹ & per flumina sacra ilythię. i. dianę syl uarum deę sęua perdere. i. ad perdendũ adiuratos si nõ obtẽperent: p̄cor inqt ne sequaris: mẽte tã molli. i. lasciua aut incõsitanti in tñ. i. tã magnũ & sceleratũ facinus. O amor. i. cupido ego non conor te flectere. i. reuocare ab incepto qđ non pote sup. est. i. qđ nõ põt fieri: neq; sit nostrum cõtendere cũ dns: sed potius velis: o alũna te nubere: regno p̄ris existẽte incolumi: atq; velis tñ. i. licet nubas aliquos penates. i. maiorũ tuorũ deos esse. i. superesse tibi: ego docta atq; experta exitio. i. ad exitũ meũ qa si rerum oium pe nitus ignara fuisset nõ fuisset nutrix regię puellæ effecta: monebo hoc vnũ. i. solum. Qđ si nõ poteris flectere parentẽ alia rõne. i. via & mõ (sed poteris sup. alia rõne flectere: quid em̃ non possis vnica. i. cũ sis vnica eius filia. q. d. nihil ergo oia potes) tñ referto i. enarrato potius tũc cũ licebit cũ pio iure: qa nondũ qcq; impie in patrẽ gesseris referto inqt potius tuo. s. patri conata atq; incœpta. s. adhuc dubia cũ qd tentare audeas adhuc dubitet: cum tu habebis causam facti. i. occasionẽ faciẽdi qa recusauerit pater & tp̄s doloris: Et ego o mea alũna polliceor & me & deos futuros tibi comites. i. intercessores apud patrẽ. nihil est qđ. s. p̄r texat longũ in ordine. i. qđ differat facere pro te. hic. i. hoc tp̄e vbi. i. postq; re leuauerat. i. imminuerat & sedauerat ęstus sollicitos animi. i. amores: qa res est solliciti plena timoris amor. & vicerat. i. affecerat & cõuenerat pectus egrũ. i. sauciũ & languẽs amore vocibus. s. blandis. & spe. s. blãda. ipsa tremebũda incipit paulatim obducere genis virginis vestem. i. cooperire lumẽ eius & captare q̃etẽ placidam tenebris. i. inducere somnũ per tenebras: restringẽs. i. reprimens lumẽ. s. lãpadis aut lucerne bibulũ. i. cõsumptiuum olei & hoc oliuo. i. oleo inuerso. i. in contrariũ vso ab eo quo solet vertidũ accẽdere volumus. Nã incendiũ per oleũ significat Hora. dicens: oleũ adde camino & incipit ferre. i. ducere manũ ad crebros ictus insani pectoris. s. virginis amore furentis mulcens p̄cordia assiduis palmis. Et ipsa charme nutrix mœsta pependit sic illam noctẽ. s. totam subnixa cubito sup ocellos, i. oculos paruos frigidulos: quia alumne morientis. i. grauiter amore languentis.

DOMITIVS.

DOM ¶Lege fatali scilicet. Ilythiæ: Ilythea Diana est appellata qa dea syluarum est. Ily enim sylua est & thea dea: vnde. Ilythea syluarum dea Molli: lasciua Pote: potest fieri. Quid enim quasi dicat omnia poteris apud parentem tuum cum sis vnica referto. narrabis patri. Futuros habebis & me & deos hominesq; fauentes Virginis: Scyllæ. Bibulum: quia lumen bibit oleum. id est ardẽdo consumit.

DOMITIVS.

DOMI. ¶Oeta mons inter macedoniã & thessaliã in quo primus solis ortus græcis apparet. Optant fugiunt: qa puellæ fugiunt & cupiunt videri: vt in Buc. Et fugit ad salices & se cupit ante videri Patriæ aures cohortabantur patrem ad pacẽ cũ Minoe Incepto: vel virgineo quia virgines nesciunt loqui. vel incœpto propter furorem: vt Vergi. Incipit affari mediaq; in voce resistit. Mendacia: omnia dicebant & simulabant patri vt fieret pax vates scylla corrupit vates vt dicerent faciendam pacem cum Minoe. Extis animalium. Ancipites dubias Ter nouena. xxvij. filia vt in Bucolicis. Ter licia. Generata: scylla filia. Idæis: troianis faciebant enim sacra Ioui numẽ cognita troianis & græcis. Thallum: hærbam verbenam.

Postera lux: vbi læta diẽ mortalibus almũ
Et gelido veniẽs mani quatiebat ab œta
Quẽ pauidæ alternis fugitant optãtq; puellæ
Hesperium vitant: optant ardescere solẽ
Præceptis paret virgo nutricis: & oẽs
Vndiq; conquirit nubẽdi sedula causas.
Tentant patriæ summissis vocibus aures:
Laudanturq; bonæ pacis bona: multus inepto
Virginis insolitæ sermo nouus errat in ore.
Nunc tremere instantis belli certamina dicit.
Cõmunẽq; timere deum nunc regis amicos
(Namq; ipso verita est orbari mœsta parente)
Cum Ioue cões qui quondã habuere nepotes

ASCENSIVS.

ASC. ¶Postera lux. Docet quõ postri die eius diei p̄rem sollicitare acceperunt de pace iucunda & nuptijs cõtrahẽdis cũ minoe. Ordo. ¶Ordo autẽ est. Vbi. i. postq; lux postera. i. postridiana læta. i. letificans aios mortaliũ quatiebat. i. efferebat cũ quadam cõcussione luminis diẽ almũ. quasi alimentum p̄bentẽ mortalib⁹ & lux veniens mani gelido. i. tp̄e matutino frigidulo semp. (Offendi veniente mane. sed duo sunt vitia qa mane primã ꝑducit & scđam corripit. Persius. Iã clarũ mane fenestras &c. Posse autẽ mani in abltõ dici author est seruius sup quintũ æneі. dicens q aduerbia cũ in nomina migrant declinari possunt vt apud Plautũ a mani vsq; ad vesperam &c.) quatiebat scilicet diem ab œta. s. monte in cõfinio macedoniæ vnde grecis

dies

Nunc etiam confecta dolo mendacia turpi
Inuenit:& diuum terret formidine ciues:
Nunc alia ex aliis nec desunt omnia quærunt.
Quinetiam castros ausa est corrumpere vates:
Et cum cæsa pio cecidisset victima ferro:
Vt sint qui generum Minoa auctoribus extis
Iungere:& ancipites suaderēt tollere pugnas:
At nutrix patula componens sulphura testa
Narcissum casiaq͏̄ hærbas incēdit olentes:
Terq͏̄ nouena ligat triplici diuersa colore
Fila:ter in gremiū circum inquit despue virgo
Despue ter:virgo numero deus impare gaudet:
Hinc magno generata Ioui frigidula sacra
Sacra nec Idæis auibus:nec cognita graiis
Pergit amyclæo spargens altaria thallo]
Regis Iolchiacis animum defigere votis:
Verū vbi nulla mouet stabulis fallacia Nisum
Nec possunt hoīes:nec possunt flectere diui:
Tanta est in paruo fiducia crine cauendi:
Rursus ad incœptū sociā se adiungit alumnæ
Purpureūq͏̄ parat rursus tondere capillū.
Cum longo quoniam captat succurrere amori
Non minus illa tñ reuehi q͏̄ mœnia crescāt
Gaudeat:& cineris patriæ est iucūda sepulchro.

dies oriunt̄ quā.s.dic̄:puellę auide fugiunt & optant alternis s.votis: fugiunt.s.ꝓpter laborē & optant ꝓpter curas euitandas aut qa naturaliter noctu timent fantasma & laruas:siue deuirginationē vñ pauide dicunt̄ Vitāt. s.puellæ hesperū.s.sydus.i. vesperum seu hesperū:quia sub noctem cura recursat: & optant solem ardescere.i.splendere cū ardore.Postq͏̄ igit̄ poiterus sol ortus est virgo paret.i.obedit p̄ceptis.i.monitis nutricis:& ipsa sedula.i.solerter diligēs: coquirit vndiq͏̄ oēs causas nubendi. Aures patrię.i.paterne tentātur vocibus summissis.i.humilibus & summisso vultu ꝓlatis & bona bone pacis laudant̄.i.cōmendātur.(Dicēdo bone pacis bona depingit̄ muliebris sermo) mult⁹ sermo nouus erat in ore inepto. i.minus idoneo qa virginis insolite.s.talia pr̄i suadere.Ipsa dicit nunc.i. aliqñ supple se tremere certamina belli instātis & dicit se timere deum cōem.s.martē nūc dicit se timere amicos regis. s.Minois q habuere quondā nepotes cōes cum Ioue: qa ex eadē origine descendētes dicit se timere:nā mœsta.i.simulās mœstitiā verita est.i.simulauit severitam orbari ipso parēte.i.patre.Nūc.i interdū etiā inuenit.i. excogitat mendacia cōferta turpi dolo: & terret ciues formidine.i.minatione diuū.nūc ipsa & nutrix: q̄rūt nūc alia.s.mendacia ex aliis: nec desunt oia qnetiā ausa est corrūpere vates castos.s.alioq & ita veridicos esse solitos vt quorꝫ mētes dii habitare consueuerint:&.i.etiā cū victima cecidisset cesa.i. mactata pio ferro.i.sacrificiis apto cultro vt sint q suaderēt extis authorib⁹:i.approbātibus(rarū est author cū neutro gñe cōiungi:sed substātiue accipit̄ sicut testis cū dr̄ & sydera testes) Iūgere. s.decere minoa generū.s.Niso.i.maritū filię eius. & qui suaderēt tollere pugnas ancipites.i.dubias & dubii exit⁹ licet cōsecratū haberet pilū. At.i.sed nutrix ꝯponēs sulphura testa patula incendit narcissum & casiā appositorie hærbas olētes & ligat ter nouena. i.xxvii.fila.i.licia diuersa.i.distincta triplici colore. & id ad magicā artē ptinere putatū est vt in Buco.visum est & inqt.O vgo despue.i.deorsum spue:ter circū.i.ꝑ circuitū in gremiū.s.tuū vgo inquit

benā. Amiclæo.i. spartano amyclæ em̄ est ciuitas sparte. Iolchiacis:q̄libus vsa e. Medea in iolcho q̄ est ciuitas thessaliæ vbi regnū erat Pelię & Aesonis pr̄is ipsi⁹ Iasonis:q ad iuuentā reuocatus fuit Auxilio Medeæ. erant p̄terea veneficæ multæ in thessalia:& herbę veneficiis aptissime. Stabulis.i.ab aula sua.nā stabulum apud antiquos erat prior & p̄stantior pars domus. Tondere secare:Reuehi:reduci. Coma capillus aureus.

inqt despue ter: qa de⁹ gaudet nūero ipare ꝓ ipari vt dicit Serui⁹ i Buc.vbi eadē sunt v̄ba.Hic i.deinde:gñata.i.filia Nisi scylla scd'm calderinum sed cōtinuatior erit cōtextus sic. Charme frigidula.s.timore(sed p̄ter naturā scd'am ꝓduxit)pergit.i.pficit & pagit sacra gñata.i.nata Ioui magno sacra inquā :nec cognita senibus.i. phrygibus nec graiis.i. grecis spgēs altaria thallo.i.herba v̄bena:amycleo.i.sptano seu laconico defigere.i.vt defigat & dissoluat:aīam regis.s. Nisi votis iolchiacis.i.q̄libus vsa est medea in iolcho ciuitate thessalię reuocādo esona patrē iasonis ad iuuentā:verū.i.sed:vbi nulla fallacia mouet Nisum,stabulis.i.ab aula sua(sic em̄ Calderin⁹ legit: alii text⁹ habēt stabilē.i.firmū & cōstantē aut persistentē in ꝓposito suo) nec hoīes possunt flectere.s.ab instituto:nec diui.i.deorꝫ indicia & portēta ꝑ vates enūciata:tanta fiducia cauēdi.s.mali aut excidii est in crine paruo. & id per acclamationē dicit:estq͏̄ antitheton. Tāta.i.tā magna in paruo &c.vbi inquā vidit q͏̄ nulla mouet fallacia Nisum ipsa adiūgit se rursus alūne.s.scyllę:sociā ad incœptū.s.facinus (Hic locus indicat qd' prius dixi mentē poete esse q͏̄ charme thallo vsa sit nō generata.i.filia Nisi scylla) Posset tñ dici alūne.i.nutrici aut altrici. qa sequit̄ & parat.s.scylla potius q͏̄ charme tōdere rursus capillum purpureū.i.purpura irretitū:cū.i.qñ quoniam captat succurrere longo amori illa nō minus gaudeat reuehi .i. reduci q͏̄.i. qm̄ mœnia crescant.& est iucunda sepulchro cineris patrię.i.si videat cinerem patriæ sepultum hoc est patriam in cinerem resolutam:ita vt amatum videat votorum compotem.

Ergo metu capiti sylla est inimica paterno:
Tum coma sidonio florēs succiditur ostro
Tum capit̄ megara:& diuū respōsa probātur.
Tūc suspēsa nouo ritu de nauibus altis
Per mare cæruleum trahitur Niseia virgo:
Cum plures illam nymphæ mirātur in vndis:
Miratur pater oceanus:& cādida Tethys:
Et cupidas secum rapiēs galathea sorores.
Illa etiam iūctis magnum quæ piscibus æquor
Et glauco bipedum curru metitur equorū
Leucothoe:paruusq͏̄ dea cū matre palæmon
Illi etiā æternas sortiti viuere luces
Chara Iouis soboles:magnū Iouis incrementū
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus:
Has adeo voces:atq͏̄ hæc lamēta per auras

DOMITIVS.

DOMI. ¶Ostro sydonio.i. purpureo nā sydon ciuitas vbi nascit̄ murex ex cuius sanguine tingit̄ ostrum Glauco:viridi. Matre.ino. Palemon: Learchus nota est fabula apud Ouidiū in fastis Chara Iouis soboles: de Polluce & Castore intelligit̄. Has adeo voces: cōcludit queadmodū ipsa Scylla conquesta fuerat & de Minoe: q͏̄ non merita secundū spem suā fuisset cōsecuta. Lumina oculos. Arcebant: constat em̄ postea q͏̄ parentē Scylla ꝑdidit. & ad Minoē venit sperans connubio ipsius iungi ad ꝓram nauis suspēdi iussa. Quanq͏̄ nil testibus illis:eadē verba ferme sunt in Buco. Mantina.id est thracia : nam mantinæ populi thraciæ sunt: qbus imperauit. Thereus Prognes marit⁹. Cognato sanguine quia sum filia Nisi fratris philomellæ & prognes quæ fuit vxor therei. Pollentis: splēdentis imperio. Vincta :ligata ad proram nauis

ASCENSIVS.

¶Ergo metu capiti scylla est &c. ASC. Paucis edocet scyllā capillū desecuisse desectū ad minoa misisse: quo habito & vrbe capta ad eū migrasse nec ꝓ cōiuge susceptā: sed ꝓ perfida habitā & naui alligatā miserandos quos recitat deposuisse quæstus.¶Ordo aūt est Ergo qa placuit succūbere amori scylla est inimica.s. effecta capiti paterno. qa ablato crine illi exitiū imminere sciebat & tñ abstulit metu . qa metuit nō aliter posse dilecto cōplacere . Tum.i. deide post talē deliberationē. coma.s.Nisi fiorēs ostro sidonio.i. purpure tyrie similis:aut indusa ostro tyrio succidit̄.i.clā detōdetur a scylla megara.s. vrbs capitur.tum.i.deinde.s.a minoe & responsa diuina ꝓbant̄.s. veridica:quia dixerant ablato capillo vrbem capiēdam nec prius. Virgo Niseia.i.scylla nisi filia tum i.demum capta vrbe suspensa de altis nauibus.i. ad gubernaculū nauis

Fluctibus in mediis, questu voluebat inani
Ad cœlum infœlix ardētia lumina tollēs:
Lumina: nā teneras arcebāt vincula palmas:
Supprimite: o paulum turbata o flamina venti
Dū queror: & diuos q̄q̄ nil testibus illis
Profeci: extrema moriens tamen alloquor hora
Vos ego: vos adeo venti testabor & auræ
Vos o mantina si qui de gente venitis:
Cernitis illa ego sum cognato sanguine vobis
Scylla: quod ah salua liceat tibi dicere progne:
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
Certatim ex omni petiit quam græcia regno:
Qua curuus terras amplectitur hellespontus
Illa ego sum Minos sacrato fœdere coniunx
Dicta tibi tamen hæc: & si non accipis audis
Vincta ne tam magni tranabo gurgitis vndas?
Vincta tot assiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidē me alio possum contendere dignā
Supplicio: q̄q̄ patriam charosq̄ penates
Hostibus immitiq̄ addixi ignara tyranno.
Verum est hæc Minos: illos scelerata putaui.
Si nostra ante aliquis nudasset fœdera casus:
Facturos quorū direptis mœnibus vrbis:
O ego crudelis flamma delubra petiui.
Te vero victore prius vel sydera cursus
Mutatura suos: q̄ te mihi talia captæ
Facturum metui: iamiam scelus omnia vincit.
Ten ego plus patrio dilexi perdita regno:
Ten ego: nec mirū vultu decepta puella
Vt vidi: vt perii: vt me malus abstulit error.
Non equidē ex isto speraui corpore posse
Tale malum nasci: forma vel sydere fallor.

¶ nauis nouo ritu.i.mō trahit̄ [per] mare ceruleū. Cōplures nym[phæ] mirant̄ illā i vndis & ocean[us] [pat]er.s.rex: sc̄dm milesiū Thale[tem] qui dicit oīa ex humore p̄crea[ri] vn̄ ē illud Geo.iiij. Oceanūq̄ [pat]rē rex: v̄ pater p̄cipue nym[pha]rū) supp. mirat̄ eā & tethys.s. [vx]or oceani cādida.s. dea mirat̄ [e]ā & galathea.s. nympha ra[pie]ns secum sorores.i. alias nym[phas] maris cupidas.s. talis specta[cu]li videndi, sup. miratur & etiā [inu]a.s. leucothoe q̄ metit̄ magnū æquor piscibus.s. delphinibus iū[c]tis.s. ad iugū & quæ metit̄: eq̄r [cu]rru glauco.i. viridi aut mari[ni] coloris: equorum bipedū.i. bi[n]os dūtaxat pedes habētiū sup. mirat̄ & palemon.s. deus maris paruus.i. q puer deus maris effe[c]tus ē mirat̄ sup. cū matre.s. ino: dea.s. maris. Illi ēt tindaride.s. castor & pollux gemini (q a nautis inuocari solent vt Hora. in .j. carminū declarat in carmine cuius principium est. Sic te diua potēs cypri sic fratres helene lucida sydera &c.) sortiti.i. q sortiti sūt alternatim viuēdo & moriēdo viuere luces æternas: appositorie: chara soboles Iouis & magnū incremētū Iouis (hemistichiū hoc in buco. habet̄ nam illic dicitur Chara deū soboles qd̄ hic mutatum est: sed q̄ras si Iouis soboles sunt q̄ūo tindaride dicant̄. verū mānifesta est solutio qa denoīant̄ a patre putatiuo sicut & helenā tyndarida vocat cum Iouis sit filia: sed ex leda tyndari vxore: ex qua Iuppiter in specie cygni cōcubuit. vn̄ vt dicit̄ illa duo oua cōcepit cōmixto semine tyndarinā ex altero ouo nat[us] dr̄ pollux imortalis ex altero castor mortalis: vn̄ p̄mo Sermonū Hor. Ouo p̄gnatus eodē &c. Simil'r Hercules Iouis ex alcmena amphitrionis cōiuge fili[us] dicitur a Vergi. Amphitrioniades) tyndaride in q̄ mirant̄ niueos artus virginis. Infelix.s. scylla voluebat.i. emittebat: inani quæstu.i. querela p auras in mediis fluctibus adeo.i. penitus: has.i. huiusmodi voces atq̄ hec lamēta: tollens.i. arrigens extollens lumina ardentia.i. oculos ex indignatione ardentes ad cœlum lumina inq̄t nā vincula arcebāt teneras palmas.i. manus. Idē v̄siculus positus est in secundo enei. de cassandra Verba igit̄ scyllę sunt. O o inquit vēti: supprimite paulum.i. modicū flamīa turbata.i. flatus vestros nos turbantes: dū.i. donec queror & dum moriens alloquor diuos hora extrema.i. vltima parte vitę: q̄q̄ nil.i. nihl p̄feci illis testibus.i. licet eos in testimonium aduocauerim tn̄: scilicet alloquor. Idē versus est in Buco. O venti & o auræ ego testabor.i. testes faciam adeo.i. omnino vos: vos inquit vos o venti si qui.i. aliqui venitis de gente mantina.i. thracia. quia vos cernitis.s. quæ patior. aut sic Si vos qui venitis.i. originem ducitis de gente mantina.i. thracia: vt boreas: cernitis supp. hæc. Ego sum illa scylla sanguine cognato vobis.i. quæ originē traxi ex progenie vestra qd̄ o progne liceat dicere tibi salua.s. te: aut lege poti[us]: liceat te salua.s. existēte q̄ nūc te cōuersa ī auē. Ego sum illa.s. notissima: filia Nisi regis megareñ. pollētis.i. potētis quōdā quā.s. scyllā: græcia.i. nobilitas græca petiit.s. in matrimoniū: ex om-

ni regno

¶ nauis. Verum est: o Minos q̄ prodidi patriam q̄ sum digna tali supplicio. Quorum direptis quasi dicat ego existimaui eos vituros iniuriā a me patrie illatam.

¶ ni regno supp'. ex ea parte q̄ hellespōtus currus.i. mare hellespōticū amplectit̄ terras. Est aūt versus spondaicus rerū ponderi aptus. O minos ego sum illa coniunx dicta.i. addicta & pacta tibi fœdere sacrato.i. sacramēto iusiurandi firmato. Et si.i. id est q̄q̄: non accipis.i. rata non habes & grata hæc.s. dicta mea. tn̄ tu audis sup. ea ne pro an: an ego vincta.i. alligata naui tranabo vndas magni gurgitis: id est maris tapinosim. em̄ epitheto leuat. pēdebo ne supple vincta tot luces.i. dies assiduas: id est continuas ex ordine id sine intermissione? Equidem id est ego quidem nō possum contendere me dignam alio supplitio.s. q̄ hoc quo me afficis: q̄q̄ ego ignara addixi hostibus & immiti tyranno patriā & penates.i. deos penes nos natos & domesticos: charos.i. qui chari esse debebant. O minos verum est id est fateor ego scelerata putaui illos quorum mœnibus vrbis direptis & o ego crudelis petiui delubra flāma id est quorum templa incendenda curaui: hoc ē ciues nostros facturos hęc scilicet quæ tu in me facis si aliquis casus nudasset id reuelasset tāte.i. priusq̄ res effectum sortita esset nostra fœdera.i. pacta de tradendo capillo paterno: quo tradito vrbs caperetur. vero pro sed ego metui id est metuissem pri[us] vel id est etiam sydera mutatura suos cursus q̄ te (te victore.i. cū esses victor & voti cōpos) facturū captæ mihi talia qualia scilicet facis: sed iāiam id est præcipue scelus vincit id est exuperat omnia scilicet genera malorum quę inferre possis. Ten.i. tene. hoc est an ne ego perdita dilexi te plus patrio regno ten ego inq̄ plus dilexi? quasi dicat feci qdem sed non debui: feci aūt: nec mirum quia puella decepta vultu: qui scilicet amorem & benignitatē p̄ se ferebat: vt id est statim post q̄ vidi sup. te vt id est qualiter quasi dicat dij boni q̄ misere: vt in buco. ostendimus vbi idem habetur versiculus vt id est qualiter error malus: id est furor amoris abstulit scilicet a rationis vsu: me? q.d. miserrime & longissime alienauit equidem id est ego quidem nō speraui p̄ non sum verita aut non timui (Sicut enei. iiij. Hunc ego si potui tantū sperare dolorem. Et perferre soror potero. & est acyrologia) tale malum id est tantam perfidiā aut talem cruciatum: posse nasci ex isto scilicet tuo tam formoso corpore: ego fallor forma id est specie & pulchritudine tua quæ aliud præ se fert q̄ faciat vel sydere id fatali necessitate quæ facit vt vultus tuus mihi alius appareat q̄ sit vt deciperer. Moris em̄ est amantibus fatis imputare furorem: vt in heroidibus Ouidianis late patet. verum caste loquitur poeta & sub disiūctione. neutrum affirmans: qd̄ tamen ex persona impatienter amantis affirmatum poetę vitio dari non posset: sed vt instituti nostri rationem habeamus: breuitati nobis studendum est.

ASCENSIVS

¶ Non me delitijs &c. Prosequitur querelā suam scylla dicens. Regia tua diues delitijs.i. diuitijs delitias afferentibus non commouit.i. non affecit me non inquit mouit me coralio.s. lapide

fragili

Non me delitiis commouit regia diues
Coralio fagili: & lachrymoso mouit electro.
Me non florentes æquali corpore nymphæ.

DOMITIVS.

¶ Delitijs: nō sum capta diuitijs tuis: nec coralio: nec electro Lachrymoso. quia ex lachrymis arboris populi defluit. Incensam: inflammatam: nullum habui respectum deorum dummodo te DOMI.

t amarem

Non metus incensam potuit retinere deorum.
Omnia vincit amor: quid enī nō vinceret ille?
Non mihi iam pingui sudabunt tpa myrrha:
Pronuba nec castos accendet pinus odores:
Non libys assyrio sternetur lectulus ostro.
Magna q̄ror: nec vt illa quidē cōmunis alūno
Omnibus iniecta tellus tumulabit harena
Me ne inter comites: ancillarumq; cateruas
Mœnalias inter famularum munere fungi
Coniugis atq; tuæ quæcūq; erit illa beata
Non licuit grauidos penso deuoluere fusos?
At belli saltem: captiuam lege necasses.
Iam fessæ tandē fugiunt de corpore vires
Et caput inflexa lentū ceruice recumbit.
Marmorea adductisq; labascunt brachia nodis.
Aequoreæ pestes immania corpora ponti
Vndiq; cōueniunt: & glauco in gurgite circum
Verbere caudarū atq; oris minitantur hyatu:
Iam tādem casus hoīm: iam respice minos.
Sit satis hoc: tantum solam vidisse malorum
Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis:
Vel casu incepto merita vel deniq; culpa
Omnia nam potius q̄ te læsisse putabo.
Labitur interea reuoluta ab littore classis.
Magna repentino sinuantur littora coro:
Flectitur in viridi remus sale: languida fessæ
Virginis incursu moritur querimonia longo.
Deserit angustis inclusum faucibus isthmon
Cypselidæ magni florentia regna corinthi
Præterit abruptas scyronis protinus arces:
Infestumq; suis diræ testudinis exit
Spelæum mutoq; cruentas hospite cautes.

☞ fragili .i. faciliter frangibili respectu adamantis aut parū potenti quantū ad amorem: nō electro specie illa succini quā ex arboribus fluere crediderūt prisci: lachrymoso .i. quod ex lachrymis sororum phaetōtis in alnos aut populos versarꝫ distillare putatur. Nymphę .i. virgines nubiles aut deę: florentes: corpe equali sup. mecū .i. iuuenili. non sup. potuerūt retinere me incēsam .s. amore. metus deorꝫ nō potuit retinere me q̄a amor vincit oia vñ ī Buc. Oia vincit amor & nos cedamus amori: qd enim .i. nā qd ille non vinceret? q.d. nihil cum etiā deos vicerit. Tempora non sudabunt .i. pinguescent & distillabūt mihi iam .i. post hoc myrrha pingui: vt nubentibus solēt nec pinus pronuba .i. quæ p̄fert nubētibus nō accēdet mihi odores castos .i. castitatis matrimoniales indices. lectulus libys .i. libycus: hoc est qualis aquirit ex libya videlicet eburneus nō sternetur mihi ostro assyrio .i. purpura. Ego queror magna .i. magnas res nec illa quidem .i. & ne illa quidem .s. tellus alūna .i. altrix cōmunis oībus .s. in terris viuētibus tumulabit .i. tumulo cōdet sup. me. (Notū ergo q̄a alūna etiā p alente accipit) harena iniecta .i. superiecta .i. nō sepeliar sed fluctibus obruar. Mene .i. an ne nō licuit me fungi munere famularꝫ inter comites .s. coniugis tue atq; inter cateruas menalias. i. archadicas ancillarꝫ: atq; nō licuit deuoluere penso fusos grauidos cōiugis tue q̄cūq; illa btā erit .s. cōiunx tua. at .i. nihilominus si hoc nō licuit saltē necasses captiuā lege .i. iure belli quo licet captos occidere vnde serui dicti sunt quia seruati cum occidi potuissent vires fesse tandem .i. post longissimū laborē fugiunt tandem de corpore .s. meo: & caput lentum recumbit ceruice inflexa .i. inclinata: & brachia marmorea .i. alba & lucida vt pariū mamor: labascūt nodis adductis .i. contractis in nodū neruis. Pestes equoree .i. monstra marina: videlicet immania corpora pōti i. maris vt cete & balene: cōueniunt vndiq; .i. ex oī parte & mirātur in gurgite glauco .i. marino. circū .i. per circuitū: verbere caudarum atq; hyatu immanis oris (Alij textus habēt verbera & hyatum) O minos respice iā tandē casus hoīm. q.d. memineris te q̄q; esse hoīem & in similē casum posse incidere sit satis hoc .s. me solā

vidisse

amarem. Pronuba q̄a facea pineæ fieri solēt q̄ accendunt in nuptijs. Libys: eburneus quia in libya sunt elephātes ex quib9 est ebur. Mænalias archadias. Captiui: oēs captiui in bello mācipantur. Marmorea: alba. Adductis curuatis. Classis Minois: describit recessum minois a megara. Solo: mari. Isthmos: strictura illa terrę appellat inter Ionium & ægeum mare. Luca. Qualiter vndas. Qui secat & geminū medi9 mare separat isthmos: Nec patit cōferre fretum si terra recedat Ionium ægeo franget mare. Cypselidæ: a Cypselo Ixionis & iade filio dicti sunt corintij: & enī fuerat oraculū primum corinthiorꝫ tyrānum fuisse: cui successit Periander filius: & nomē habuit a mēsuræ frumētariæ gn̄e qd Cypselam noīauit q̄ppe eū q̄rentibus corinthijs interficere in mēsura frumētaria mater proditur cōdidisse. Scyronis: scyrō in megarę montibus habitasse tradit. atq; appellentes hospites interficere solitum & p̄dari: inde scyronia saxa denominata sunt. Spelæum: cepulā significat: sed portus eīt sub saxis scyronijs infaustus olim minoi. & ī de rupes Minoia vocitata.

vidisse tm̄ malorꝫ vel hęc pestis .i. tribulatio fuerit debita nobis fato .i. violētia fatali: vel casu .i. fortuna: vl' deniq; culpa merita .i. ob demeritū nam putabo oia potius q̄ te lesisse .i. peccasse in me vel q̄ te maledicto & conuitio ledā hacten9 Scylla. vñ addit poeta. Classis reuoluta ab littore labit interea .i. dū Scylla sic querit & littora magna sinuant. i. incuruant & in sinū excauātur interea coro .i. vēto illo q & caurus dr̄ repētino .i. subito obruēte remus flectit .i. incuruat in sale .i. mari: viridi .i. vitrei coloris q̄rimonia id q̄rela v̄ginis fesse & ita lāguida .i. lāguida effecta & habita: morit .i. desinit in cursu lōgo Ipsa aūt sic tracta deserit isthmō .i. stricturā terrę & angulū inclusum angustis faucibus .s. maris & p̄terit regna corinthi florētia .s. tūc tp̄is regna inq; cypseli filij magni .s. olim & p̄terit p̄tinus arces abruptas scyronis .s. tyrāni: q; p .i. exit speleū .i. antrū testudinis .i. fornicis aut crepidinis in morem testudinis inuolute dire .i. diri tyrāni: infestū .i. vim inferētis suis: & cautes cruētas: id aspersas cruore multo hospite seu mutuo .s. iā extincto: hospite .s. scyrone illuc appulso.

DOMITIVS.

DOMI. Pyrræū. ¶Pyrræum: pyrræum locū forum Atheniensem significat pariter & portū eiusdem noīs fuisse tradūt. Cycladas: insulas in mari ægeo. Strophades. Strophades: similiter insulæ appellatæ sunt a cōuersiōe quā fecerūt zœtus & Calais: Beroe & Orythię filij depulsis harpyis a mensis pinei & plotæ antea dicebantur: Hermima: ciuitas est in ɔspectu maris ægei. Delos notissima īsula origine phœbi & Dianæ. Paros. Cynth9: ciuitas. Paros & donysa: insulæ cycladum clarissimæ marmorib9 Aeginū Seryph9. seryphū etiā clarissimas insulas nō magnitudine: sed q; ad eas cō sueuit damnat9 aliquis dimitti.

Aegina

Iamq; adeo tutum longe pyrræum cernit.
Et notas secum heu frustra respectat athenas:
Iam procul e fluctu minoia respicit arua:
Florētesq; videt iā cycladas: hinc strophadasq;
Hinc sinus: hinc statio: cōtra patet hermiona
Linquitur ante alias longe gratissima delos
Nereidum matri: & neptunnio ægeo
Prospicit incinctā spumāti littore cynthum:
Marmoreāq; paron: viridēq; allapsa donysam
Aegināq; simul: semēti ferāq; seriphum

ASCENSIVS.

¶Iamq; adeo &c. Docet quomodo tandem in auem mutata fuit quam Cyrim appellat. Ordo autem est. Iamq; .i. & iam adeo .i. penitus cernit longe .i. procul pyrreum: scilicet portum Atheniēn. tutum scilicet ab effectu quia tutos facit & respectat secum .i. respiciendo cōsiderat athenas: heu (interdolētis vox) notas frustra aut respectat frustra quia nō potuit illic tuta esse: & respicit iam procul e fluctu arua minoia id q̄ minos cretēsium rex possidebat & videt iam cycladas scilicet insulas in mari egeo florentes & respicit hinc .i. deinde strophadas scilicet insulas a conuersione di-

☞ ctas vt

Fertur: & incertis iactatur ad omnia ventis
Cymba velut magnas sequit̃ cū paruula classes
Apher & hiberno baccatur in æquore turbo.
Donec tale decus formæ vexauerit ægram.
Non tulit: ac miseros mutauit virginis artus
Cæruleo pollens coniunx neptunnia regno.
Sed tamen externa squammis vestire puellam:
Infidosq; inter teneram cōmittere pisces
Nō statuit: nimirum est auidū pec⁹ amphitrites
Aeriis potius sublimen sustulit alis
Esset vt in terris facti de noīe cyris.
Cyris amycleo formosior ansere ledæ.
Hic velut in niueo tenere cū ꝓtinus ouo
Effigies animantur & internodia mēbris
Imperfecta nouo fluitant cōcreta colore.
Sic liquido scyllæ circumfusum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndiq; mutabant: atq; vndiq; mutabatur
Oris honos primū multis optata labella.
Et patulæ frontis species cōcrescere in vnum
Cœpere: & gracili mentum producere rostro.
Tum qua se mediū capitis discrimen agebat
Ecce repēte velut patrios imitat̃ honores
Purpuream concussit apex in vertice cristam:
At mēbris varios intexens pluma colores
Mansurū volucri vestiuit tegmine corpus:
Lentaq; ꝑpetuas fuderūt brachia pennas
Inde alias partes: minioq; infecta rubenti
Crura: nouamq; aciem obduxit squalida pellis
Et pedibus teneris vngues confixit acutos.

...ctas vt visum est ad illd' ters... enei. Strophades graiæ istāt no... ne dicte. Hinc. i. deinde: patet ...ra. i. ex aduerso sinus. i. maris ...ruario: hinc patet statio id ē ...i naues ad tēpus stare solent. ... hermiona. s. ciuitas in ægeo mari patet cōtra. i. ex aduerso: & ...eos. s. insula gratissima longe inter alias. s. insulas matri nerei... ...n. i. nympharū marinaꝝ: hoc est doridi. & ægeo neptūno (Sic in tertio enei. Sacra mari medio colit̃ gratissima tellus Nereidū matri & neptuno ægeo) & ipa al lapsa. i. allabens prospicit. i. porro seu procul inspicit. s. ciuitatē incinctā. i. circundatā littore spumanti a crebro vndarum ictu: & pharō. s. insulā vnā ex cycladib⁹ marmoreā. i. cādido marmore isignitā & donysam aliā int̃ cycla des isulā viridē q.a. syluosam: & sic ꝓspicit (i q̊ significat̃ celeritas nauigantiū) eginā & seriphū insulā i quam noxij ablegari solebant sementiferam. i. afferre soli tā copiā sementis. Ipsa aūt has insulas ꝓspiciēs fert̃. s. impetu & iactat̃ ventis incertis. i. mutabilib⁹ ad oia. s. dicta loca nūc huc nūc illuc: velut cū cymba. i. scapha paruula. i. nauicula: sequitur classes magnas: & turbo apher. i. vent⁹ aphric⁹ turbinē facere solit⁹: baccat̃ in equore hiberno. i. hyemali tpe donec tale dec⁹ forme. i. specimē & spectaculū rerū: vexauerit egrā. i. scyllā q̄ sic vexaretur egre ferente. Coniunx neptūnia. i. amphitrite: pollens. i. valens & potens regno cæruleo. i. mari cęrulei coloris: nō tulit. s. tales dolores ac mutauit miseros art⁹ virginis. s. scylle. Sed tū non statuit id est non cōstituit: puellā externam. i. non in mari sed in terris ortam vestire squāmis. s. piscium & committere ipsam tenerā inter pisces infidos quia deuorant quicquid iniicit̃ & aufugere nesciunt dūmodo comestibile sit: quia pecus amphitrites. i. dee maris hoc est marinū. est nimium auidum. i. vorax: sed sustulit. i. sursum tulit potius ipsam sublimen alis aereis. i. quib⁹ in aere vtat̃: vt esset. i. appellaret̃ in terris cyris. i. auis sic dicta de nomine facti. i. tracto vocabulo a facto: Cyris inquit formosior ansere amycleo. i. cygno in quem Iuppiter conuersus dr̃ apd' amyclas cum ledarem habiturus: vñ duo oua sustulit: vnde addit ansere ledæ: qui candidissimus erat: sed cygnus non anser. Hic. i. hoc loco & tēpore vbi & quando Cyris mutata est: velut cum effigies. s. auium tenere: quia nondum ad plenum

Aegina vero in peloponneso est: vbi eadē est hermiōe & dicta est teste Ouidio a matre Aeaci: ait enī Aeacus æginā genitricis noie dixit: est em in epidauri cōspectu. Coniunx nep. Amphitrite vxor Neptunni: verum ponitur ꝓ omni mari quod circuit terrā in oceano. Alis aeriis: quia conuersa est in auē. Ansere: Cygno qui habuit rē cū leda sed idē Iuppiter erat. Honos reuerentia oris & fortuna suorū: quia post illa tempora nūq̄ petijt oras megarenses. — Amphitrite.

plenum formate: animantur protinus in ouo niueo. i. albissimo & internodia. i. connexiones vt genuum & cubitorum in homine: imperfecta. i. nondū perfecta fluitant sup. in membris: cōcreta: id est constipata colore nouo: quia imutato ouo in alium colorem: sic corp⁹ Scylle circunfusum equore liqdo. i. aqua marina & artus etiam semiferi. i. ad dimidium in feram versi partibus incertis. i. nōdum in formā auinam dispositis: mutabāt sup. se vndiq; atq; ipsa mutabat̃. vndiq; (Bonus est versus spōdaic⁹: quia languorē præ se fert immutande puelle) honos. i. decor & pulchritudo oris videlicet labella optata multis & species. i. decor spectabilis. frontis patulæ. i. ampliter semp patētis & extense q̄d & dec⁹ est mulieri, cepere cōcrescere in vnū scilicet formā rostri: & ꝓ id est ꝓducere: id est extendere mentū: id est inferiorem partem oris: rostro gracili: tum id est deinde: ecce sup. ab ea pte: qua discrimen capitis: id est capillorum agebat se medium id est diuidebatur dum puella eēt in geminas tricas: imitatur repēte velut honores patrios. id est accipit cristā in morem capilli paterni & apex id summitas cōcussit in v̄tice cristam purpureā: id est purpurei coloris vt fuerat capillus patris: at pluma intexens membris varios colores: vestiuit corpus mansurum. i. no immutandum amplius: tegmine volucri: id plumeo integumento: & brachia lenta fuderunt perpetuas id est non auferendas pennas. Inde id est deinde: infecta. i. infectas: hoc est tinctas habens alias partes minio: id est terra rubenti: pellis squalida: obduxit id est cooperuit crura & nouam faciem: scilicet oculorum & confixit pedib⁹: teneris id est ad pedes dum puelle essent teneros vngues acutos: quales scilicet nunc Scylla in auem versa habet.

Et tamen hoc demū miseræ succurrere pacto
Vix fuerat placida neptunni coniuge dignum.
Nunq̄ illam posthac oculi videre suorum
Purpureas saluo retinentem vertice vittas
Non thalamus tyrio fragrās accepit amomo
Nullæ illam sedes: quid enim iā sedibus illis:
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox
Cum sonitu ad cœlū stridentibus extulit alis
Et multum late dispersit in æquore rorem
Infœlix virgo nequicq̄ morte recepta
Incultum solis in rupibus exigit æuum:
Rupibus

ASCENSIVS

¶Et tū hoc demum &c. Cōclusurus opus docet quō sic immutata, Scylla in aerem se sustulit: in scopulis & rupibus habitatura a Niso pr̃e in auem sui nois v̄sa ꝑpetua inimicitia ꝓsequenda — ASC.

¶Ordo est. Et tū. i. licet miserū hoc fuerat solatium tū vix fuerat dignū cōiuge Neptūni. s. amphitrite placida. i. benigna: succurrere demū. i. tandem post ꝓlixos questus misere. s. Scylle: hoc pacto. i. modo imutādo. s. i auem. Nunq̄. i. nō vnq̄ illam oculi suorū scilicet notorum & familiarium nunq̄ videre post hac. id est post illud tp̄s. (Construit̃ a. t̄ūs illā ante suoꝝ ꝓpter relationem) nō viderūt inquam illam retinentē: vertice saluo: vittas purpureas. i. purpurpurei coloris in morē capilli paterni Thalamus. s. nuptialis. fragrans amomo tyrio aut syrio (Nam in Buco. legit̃. Assyrium vulgo nascetur amomum) non accepit sup. illam postea Nulle sedes supple acceperunt eam postea: quid enim: id est nam quid iam supple. opus habet sedibus illis regalibus in quibus prius fuerat quasi dicat nihil. Quæ scilicet Scylla simul vt. i. postq̄ ipsa velox. id est volucris effecta: extulit sese: de gurgite cano. id est. ꝓ aquis albicanti ad cœlum id est aerem cum sonitu — Ordo.

scilicet cōcomitante: & hoc alis stridentibus & dispersit late multum rorem.i.aspergine aque marine in equore: ipsa virgo in felix recepta.i.dempta & erepta: nequicq̄.i.frustra: morte: qa ad huc multis laboribus erat fatiganda aut morte recepta.i.suscepta nequicq̄.i.nequaq̄ exigit.i. transigit euū incultū.i. reliquā vitā incultam in mōtibus solis.i. desertis in rupibus & scopulis & in littoribus desertis. (Iterum spondaicus versus languorem indicans & molem curarum.) Nec tn̄ hoc scilicet facit aut fit illi sine pœna: immo cum maxima pœna quam patri pendere cogit̄. Nā rex deum.i. deorꝫ scilicet Iuppiter qui versat imperio.i.regit & gubernat oīa milia.i.spacia terrarꝫ cōmotus.i.egre ferens puellā talē scilicet quæ parricidium perpetrauerat volitare ad superos cū pater sup.eius.videlicet Nisus: extinctus.i. mortuus lateret sub nocte.i.caligine obliuionis cœca.i.ignorata: reddidit illi ꝓ sua scilicet nisi pietate (Nā nisus supplex resperserat sæpe aras scilicet Ioui extructas sanguine taurorꝫ: nitentū.i.candidorꝫ & decorarat.i. decorauerat sæpe sedes deum pro deorꝫ.i. templa & edes deorum aut phana: munere.i.dono oblatitio: largo) reddidit ergo illi vitam optatam scilicet vt de filia vltionem faceret. & hoc corpore mutato: in auem scilicet Scyllę inimicam quia fecit vt esset halyetus ales.i.auis de genere aquilarum in terris quippe.i. quia certe. ille deus scilicet Iuppiter gaudet semper aquilis coruscis.i. coruscantibus plumis. Hoc autem dicit assentando Romanis imperatoribus quibus pro insigni aquile sunt a Romulo in cōdenda vrbe pro augurio vise: dicuntur autem in tutela Iouis quia in bello gyganteo Ioui fulmina ministrabant: quod fictū est quia fulmine negantur tangi. alij legunt: ille deus coruscus.i.coruscans scilicet fulgure. gaudet semper aquilis: quod potius approbem: quia aquile nō sunt corusce. Vero pro sed: Iuppiter sup. apposuit huic misere scilicet Scyllæ odium crudele parētis scilicet nisi in auem versi qui & halyetus & nisus dicitur infesti.i. persecutoris eius & illi vim inferētis: qm̄ sup. ipsa fuisset iam ante.i.antea nata iudicio deorꝫ: & nati & ꝯiugis.i.totius cœtus deorꝫ ipsam ad hoc iudicantis. Nā veluti scorpius scilicet signū ꝑstans munere ethereo signorum.i.inter signa cœlestia quē ego vidi vnū.i.solum duplici sydere stellarꝫ (de qua re abūde dictum est circa principiū primi Georg. ad illos versus. Qua locus erygonē inter chelasq̄ sequētes panditur: ipse tibi iam brachia cōtrahit ardens Scorpius & cœli iusta plus parte reliqt) veluti inq̄ scorpius: fugit orionē clarum.i. sydus orionis. (Est aūt versus spondaicus. nā orion debet habere primā lōgam licet in primo ęneid. corripiat̄ vbi dicit: Cū subito assurgens fluctu nymbosus oriō. Ideoq̄ cū nullus sit ordo nō est legendū fugiāt) alternis.s.vicibus (sed raro aut nunq̄ eā particulam apud doctos numeralibus æditā inuenias: vn̄ nō dices bina vice: sed bis sic alternis.i.alternatim) sic alyetus.s.auis in quā nisus versus dicitur & Cyris scilicet auis in quam Scylla transformata legitur seruant inter sese ad secula .id est imperpetuum: iras tristis.i.odia vera (Bene addit tristis: quia amantium ire reintegratio amoris est. Sunt enim grate nonnunq̄ inter amantes proteruitates & zelationes atq̄ ire ex amore procedentes vnde etiam in Buco. dicit. Nōne fuit satius tristis amaryllidis iras atq̄ superba pati fastigia &c.) seruant igitur iras tristis: fato memori (sicut primo æneid. Memorem Iunonis ob iram. Et ponitur memor in neutro genere: sicut etiam in.iiij. ænei. Iustumq̄ memorq̄ præcatur.) Quacunq̄ illa leuem &c. eadem carmina alibi posita inue-

nimus.

Rupibus: & scopulis & littoribus desertis.
Nec tamen hoc iterū pœna sine: nāq̄ deū rex
Omnia qui imperio terrarum milia versat
Cōmotus talem ad superos volitare puellam:
Cum pater extinctus cœca sub nocte lateret
Illi pro pietate sua (nam sæpe nitentum
Sanguine taurorum supplex resperserat aras
Sæpe deum largo decorarat munere sedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam.
Fecit & in terris halyetos ales vt esset.
Quippe aquilis semper gaudet deus ille coruscis
Huic vero miseræ (quoniā iam nata deorum
Iudicio natiq̄ & coniugis ante fuisset)
Infesti apposuitq̄ odiū crudele parentis.
Iam veluti æthereo signorum munere ꝑstans
Vnū quem duplici stellarū sydere vidi
Scorpius alternis clarū fugit orionem
Sic inter sese tristis halyetus in iras
Et cyris memori seruant ad sæcula fato.
Quacūq̄ illa leuem fugiens secat æthera pennis
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pēnis

DOMITIVS.

¶Exigit: ꝑterit ætatem suam in scopulis & rupibus. Halyetos de genere aquilarꝫ quæ talē habēt naturā: vt nō proprio gn̄is sui cōcubitu nascant̄: sed ex diuersis aquilis fœtus quos noscūt generosos cogēdo eos intueri in dies seu radios solares pascunt. Infesti: quia pater Nisus est inimicus huic aui. Atrox: pater Nisus.

Animus. Ordo est. Quacunq̄ illa scilicet Scylla aut Cyris fugiens scilicet nisum patrem aut halyetum secat. id est diuidit & transuolat pennis ethera. id est aerem leuem. id est facile cedentem: ecce. quasi dicat de repente præter expectationem Scyllę: inimicus atrox. id est ferox in filiam propter facinus nephandum: insequitur per auras sup. cum magno stridore & qua. id est quacunq̄ scilicet via aut parte nisus fert se ad auras: illa fugiens scilicet Nisum: raptim. id est celeriter secat ethera leuem pennis scilicet alarum suarum. ¶Et hæc in cyrim.

ASCENSIVS.

ASC. IAm nox hibernas &c. hoc Publij Verg. Maronis Opusculum Moretum ab eo inscriptū est a pastili seu placente ac crusti genere ex pane & hærbis cōfecto. In quo describendo ingenij hubertatem abūde aperit dum in re tam tenui tamq̄ (vt ita dicam) nulla tam graphice & diserte rusticanam diligentiam & continētiam & parsimoniam præscribit subinferens hortiferacis cōmoda. Primo describit patrisfamilias diligentiam insurgendo ante lucem præsertim tempore hiberno. Computat aūt horas more patriæ suę: nam illic prima hora est in occasu solis cū ergo sol occidat tempore brumali fere hora decima noctis hora erit secūdum nos quarta: qua & rustici fere ad opus suum surgunt.

Ordo. ¶Ordo igitur est nox peregerat iam bis quinq̄.i.decem horas hibernas.i quæ erant tempore hyemali: & ales scilicet gallus excubitor.i. excubias curans prædixerat.i.annunciauerat priusq̄ venerat: diē id est lucem quum.i.quando similus cultor horti exigui.i.modici metuens ieiunia tristia.i. tristitiam afferentia: lucis venture.i. diei appropinquantis: leuat.i. erigit sensim.i.paulatim: mēbra scilicet sua demissa scilicet prius.i.deorsum missa & prostrata grabato.i.strato & lecto vili: & explorat.i. exquirit tenebras inertes. i.ad nullam artem vtiles manu sollicita.i.sollicite palpitanti: & vestigat.i. inquirit focum.i. locum vbi ignis fouebatur. quem ipse lesus scilicet ab igne sensit.i.percepit sensu tactus: deniq̄.i.tādem. Nam supple. fumus paruulus remanebat stipite exusto alij

legunt

Publii Vergilii Maronis Moretum.

IAm nox hibernas bis quinq̄ pergerat horas
Excubitorq̄ diē cantu ꝑdixerat ales
Similus exigui cultor cum rusticus horti

Tristia

Triſtia venture metuens ieiunia lucis
Membra leuat vili ſenſim demiſſa grabato.
Sollicitaq; manu tenebras explorat inertes:
Veſtigatq; focum:læſus quem deniq; ſenſit.
Paruulus ex vſto remanebat ſtipite fumus
Et cinis obducte celabat lumina prunæ.
Admouet his pronā ſubmiſſa fronte lucernā.
Et producit acu ſtuppas humore carētes:
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebre fulgore recedũt:
Oppoſitaq; manu lumen defendit ab aura.
Et reſerat clauſa quæ preuidet oſtia claui.
Fuſus erat terra frumenti pauper aceruus:
Hinc ſibi depromit quantum menſura petebat.
Quæ bis in octenas excurrit pondere libras.
Inde abit:aſſiſtitq; molæ:paruaq; tabella
Quam fixam paries illos ſeruabat in vſus
Lumina fida locat:geminos tunc veſte lacertos
Liberat:& cinctus villoſæ tegmine capræ
Peruertit caudaq; cauum gremiumq; molarum.

Aduocat inde manus operi partitus vtranq;
Leua miniſterio:dextera eſt intenta labori
Hæc rotat aſſiduis gyris:& concitat orbem
Trita ceres ſilicum rapido decurrit ab ictu
Interdum feſſe ſuccedit leua ſorori:
Alternat.q; vices:mō ruſtica carmina cantat:
Agreſtiq; ſuum ſolatur voce laborem.
Interdum clamat cybalen:erat vnica cuſtos
Aphra genus tota patriam teſtāte figura
Torta comam:labroq; tumens:& fuſca colore.
Pectora lata iacent mammis compreſſior aluo
Cruribus exilis:ſpacioſa prodiga planta.
Continuis rimis calcanea ſciſſa rigebant.
Hanc vocat:atq; arſura focis imponere ligna
Imperat:& flāma gelidos adolere liquores:
Sed poſtq̄ impleuit iuſtum verſatile finem
Transfert inde manu fuſas in cribra farinas:
Et quatit:ac remanēt ſummo purgamina dorſo
Subſidit ſyncera:foraminibuſq; liquatur
Emendata ceres:leui tum protinus illam
Componit tabula:tepidas ſuperingerit vndas.
Contrahit admixtas tum frondes:atq; farinas
Transuerſat durata manu liquidoq; coactu
Interdum grumos ſpargit ſale:iamq; ſubactum
Leuat opus palmiſq; ſuum dilatat in orbem.
Et notat impreſſis æquo diſcrimine quadris
Infert inde foco:cybale mundauerat aptum
Ante locum teſtiſq; tegens ſuperaggerat ignes.

☞ legũt manabat & ex vſto duabus dictionibus vt ſit fumus paruulus.i.modicus manabat ex ſtipite vſto & cinis celabat.i. occultabat & ſopiebat lumina.id eſt ſplendorem prune.id eſt carbonis obducte.id eſt cooperte.Ipſe ſimulꝰ admouet.i. applicat:his ſcilicet cineri & prunæ:lucernā pronā.id eſt ad recipiendum lumen debite reflexam:aut ipſe ꝓnus:admouet frōte ſubmiſſa.i.ſurſum miſſa ne a fumo lederet̃:& producit acu.i. ferro acuto:alij legunt acus ſtuppaſq; vt ſit & producit acus.i. ſtramēta aut vt dicũt paleas & ſtuppas carentes humore.i.aridas & excitat ignem languentem flatibus.i.ſufflationibus crebris.Tenebre recedunt tandē & hoc fulgore.ſ.ignis cōcepto.ſ. a ſtuppa aut lucerna & defendit lumen ab aura.i.vento ne extinguatur: defendit:autem oppoſita.i.contra poſita:& reſerat oſtia clauſa claui quæ præuidet ſcilicet an clauſa ſint.Pauper.i.modicꝰ aceruus frumēti erat fuſus terra.i.per terram & depromit ſibi hinc.i. ex hoc aceruo:ſup.tantum quantum menſura.ſ.moreti faciendi petebat id eſt exigebat:alij tamen legunt patebat:quæ excurrit pondere in libras bis octenas:id eſt ſedecim.Inde ſcilicet iam de prompto frumento abit & aſſiſtit mole:id eſt ad molam & locat lumina fida ſup.in tabella parua:quam paries ſeruabat fixam in illos vſus tunc id eſt deinde depoſita cādela aut lucerna ad tabellam:ipſe liberat id eſt expedit denudando: veſte lacertos geminos id eſt ambo brachia:& ipſe cinctus tegmine capre villoſe peruertit:id eſt in toto vertit cauum:id eſt concauum. & pro id eſt gremium id eſt receptaculum molarum: hoc eſt diſponit ad molendum.

ASCENSIVS

¶ Aduocat inde manus.Pergit hoc ordine.Similus aduocat.i. aſciſcit & applicat tanq̄ auxiliatrices inde.i.deinde manus: partitus.i.impartiens vtranq; operi:leua.ſ. manus eſt intenta miniſterio quia adminiſtrat far:aut frumentũ aliud molendũ dextera eſt intenta labori:quia circumagit molam:hęc.ſ. dextera rotat & concitat orbem.i.molarem aſſiduis gyris.i.circumuolutionibus ceres trita ab rapido ictu ſilicum.i. molarium lapidũ decurrit.i.deorſum currit.Leua ſuccedit interdum ſorori.i.dextre feſſe.i.fatigate:& alternat vices.i.alternatim & viciſſim rotat.& cantat.ſ.ſimilus modo.i.interdum carmina ruſtica.& ſolatur voce agreſti.i.cantilena ruſtica laborem & clamat interdum cybalen.ſ.ancillam:quæ ſup.erat vnica cuſtos.ſ.domus & horti aphra.i.ex aphrica genus.i.origine & ſcd'm genus & hoc tota figura.ſ.eius corporis teſtante patriam.i. approbante aphrā eſſe: torta comam.i.habēs comam intortam & criſpam i morem lane villoſe:tumens labro.i.habens labra inflata & ſpiſſa & fuſca colore vt mauri ſunt.Pectora iacent lata mammis.i. habent mammas latas iacētes in pectore & aluus ſup.iacet compreſſior qd' cōtra venuſtatem eſt:nam amatur venter & pectus tumens in muliere ſtrictis tñ mamillis:alij habent compreſſior aluo vt ſit exiſtens compreſſior aluo.i.habens aluum compreſſiorem: & exilis.i.gracillis:cruribus:& prodiga.i.vltra modum abũdans plāta.ſ.pedis ſpacioſa:calcanea.i.calces pedum:rigebant ſciſſa cōtinuis rimis:vocat ergo hanc.i.talē atq; imperat imponere focis ligna arſura & adolere.i.temperare:liquores gelidos.i. aquas frigidas flāma.ſ.ignis:ſed poſtq; verſatile.ſ. molendinum impleuit iuſtum finē.i.perfecit munus ſuum ipſe transfert inde.i.deinde farinas fuſas manu in cribra:& quatit.i.excutit:ac purgamina.ſ.furfuris remanent in ſummo dorſo.ſ.cribri.Ceres emendata.i.flos farine ſubſidit.i.ad ima tendit exiſtens ſincera & liquat̃ i.colat̃:vñ colat̃ quidā contra artem legunt foraminibus.i.per foramina cribri.tũ.i.deinde ipſe ſimilus componit illā.ſ.cererem purgatam tabula leui.i.polita & leuigata & ſuperingerit vndas tepidas quas cybale temperauerat.tum.i.deinde contrahit frondes.ſ.hęrbaꝵ atq; farinas admixtas atq; tranſuerſat ſup.iam dicta durata.i.duriora effecta manu & coactu.i.coagulo liquido & ſpargit interdũ grumos.i.globulos ſale.i.de ſale & leuat.i. leuigat (nā primā ꝓducit) & polit iam opus ſubactum.i.extenſum & erectũ & dilatat palmis in ſuũ.i.iuſtũ & debitũ orbem & notat.i.diſtinguit notis:quadris impreſſis diſcrimine equo.i.equali diſtantia & infert inde.i.deinde foco.i.in focum quia cybale mũdauerat ante.i.prius locũ aptum.i.couenientē coctioni:& tegēs.ſ.moretum:teſtis:ſuperagerat ignes id eſt.carbones ardentes: & dũ vulcanꝰ.i.ignis groſſior & veſta.i.ignis purior pagit ſuas partes.i.coqt:ſimilꝰ non ceſſat interea:hora vacua.ſ.negocio: verũ q̄rit ſibi aliā opē.i.aliud ſubſidiũ cōtra famē:qa cōparat: id acqrit eſcas quas iũgat.ſ.cereri decocte ne ceres ſola.i. ſine hærbis & obſonio:ſit nō grata palato.i.inſipida.Terga ſuis.i. porci durati.ſ.cōtra putredinē ſale:nō vacabāt.i.ſupñuebant illi ſuſpenſa focis iuxta carnaria.i.loca vbi carnes ſaſſe cōdunt̃ & tricici.ſ.ſuis ſale durati nō vacabāt illi ſuſpēſi focis:ſed caſeus traiectus medium orbē.i.habens mediũ orbē traiectũ ſparto.i.illo lini gñe & fa

☞ fcis.i.manipulus vetus.i.inueteratus anethi illi⁹ herbę:aſtrictu.i.cōtractu aut ſole aut vetuſtate.Ergo qa carnaria nō habebat ipſe heros.i.paterfamilias princeps domus ſue molit.i. cū molimine cōparat ſibi aliā opē Hort⁹ erat iūctus caſule.i.tugurio: quē vimina.i.lenta virgulta ſalicū aut ſilerū & arundo redimita leui.i.non ponderoſo calamo.i.fiſtula & canna munibat pro muniebat ſcilicet ab ingreſſu beſtiarum exiſtens exiguus ſpatio ſed fertilis hærbis.Illud quod vſus.i.vtilitas & indigentia pauperis exigit nō deerat illi.Locuples.i.plura loca habens & diues terrar: petebat interdum plura a paupere.nec illud opus erat ſumptus.i.expenſe.i.non curabat ad ſumptum:ſed erat regula cure. id eſt ſollicitudinis:ſi quando ve.id eſt vel pluuie ve.i.vel :lux feſta.i.feſtiua tenebāt eum caſula.i.in tugurio vacuum ſcilicet ab opere alio in agro faciendo: & ſi labor aratri ceſſabat forte illud erat opus horti.id eſt tunc vacabat horto.Ipſe norat diſponere varias plantas:& committere ſemina terræ occulte.i. ocultatim ſemina ſibi credita:& ſummittere.i.clam ſupermittere:apte i.decenter cura.i. cum ſollicitudine:riuos vicinos.i.ex vicino monte ſcaturientes: hic ſup.virebat holus & bete illud genus holeris fundentes.id eſt effuſim extendentes brachia .id eſt caules aut frondes late : & rumex ſcilicet hærba fœcundus.i.fœcunde creſcens & malue & inule virebant hic:cicer illud genus leguminis ſup.virebat hic:& cepe(quidam ſcripſerunt porra)debentia nomē capiti:quia cephale & cephalis dicitur caput.Hic etiā ſup. virebat papauer nocuū. id eſt nociuum capiti & gelidum.id eſt frigidum ab effectu vnde ſomnium inducit:& lactuca grata requies.id eſt intermiſſio ciborum nobilium cum ſcilicet præ ſatietate illos faſtidit ſtomachus & cucurbita genus hærbæ cuius fructu vaſa potoria fieri ſolent (nam cucumis alius eſt ꝗꝗ imperiti pro eodem accipiunt) grauis quia ventroſa dimiſſa.id eſt extenſa : in ventrem latum ſup. virebat hic.

ASC.

ASCENSIVS.

¶ Verum hic non domini &c. Proſequitur intentum oſtendens commoditatem horti & parſimoniam ſimili. Vnde redit ad confectionem moreti:poſtꝗ narrat opus diurnum ſimili quod erat arare terram aut interdum res venales ad vrbem deferre. ¶ Ordo autem eſt.hic non erat prouentus domini.id eſt viri aliis dominari volentis & pompoſe viuentes.(Enim pro quia:quis erat contractior.i. minus dilatus & extenſus quantum ad pompas mundanas illo.id eſt ꝗ ille .q.d. nullus) ſed erat prouentus populi.i. plebeius & popularis & portabat diebus notis.id eſt ſtatutis quibus ſciebat mercatum eſſe :faſces holerum venales in vrbem : & redibat inde domum leuis.id eſt deoneratus ceruice & grauis. id eſt oneratus ere (Contra in Buc.ꝗuis multa meis exiret victima ſeptis Pinguis & ingrate præmeretur caſeus vrbi. Non vnꝗ grauis ere domum mihi dextra redibat)redibat dico domum grauis ere:comitatus vix vnꝗ.id eſt rariſſime merce.id eſt re venali macelli vrbani:quæ in macello vrbano venditur: hoc eſt carne aut alio obſonio delicatiore.Cepta rubens:quæ maior ſed vilior eſt ꝗ alba:& area porri ſecti.id eſt ſectilis (quia etiam capitatum eſt ſed ſectile vilius)hoc eſt porrum ipſum domat.id eſt ſedat & non penitus extinguit famen ſcilicet ſimili ruſtici.Queꝗ.id eſt & naſturcia hærbę amare & aceroſe:quæ trahunt vultus acri morſu & intyba ſcilicet hærbę fibroſe:& eruca ſcilicet hærba ſalax reuocās venerem morantem.id eſt excitans appetitum coeundi:ſup. domant famen eius.Similus intrauerat hortum meditans aliqd tale.i.aut vt venundet aut vt fame domet:intrauerat tum quoꝗ.i. etiam tunc:aut meditans tum quoꝗ aliquid tale intrauerat hortum ſcilicet ſuum:ac educit primum tellure.i.terra refoſſa.i. aperta per foſſionem:leuiter.i.modice quattuor allia cum fibris.i.filis quibuſdam:ſpiſſis.i.ſpiſſe ad caput adherentibus.Inde.i. deinde vellit.i.carpit comas graciles apii:& rutam rigentem alii legūt virentem quia ſemper viridis eſt:eſt tñ & rigens.i. firma & ſolida hærba:& vellit coriandra.i.grana coriandri trementia exiguo filo ſcilicet cui affixa erant: vbi id poſtꝗ ipſe collegit hęc:ſcilicet ante dicta genera hærbarum ipſe conſedit ad ignem lætum.i.letificantem & poſcit famulam.ſ.cybalem.i.a famula ſua :mortaria. i.vas in quo hærbas illas contundebat:poſcit dico voce clara:& nudat.i.decorticat tunc.i.deinde ſingula capitum.i.ſingula capita vt alii ceparum:cortice numeroſo.i. multiplici & ſpoliat coriis i.pelliculis ſummis.i.extremis & ſpargit humi.i. ſuper humum: paſſim contempta.i.reprobata a moreti condimento(humi genitiuus fere ponitur etiam vbi accuſatiui ſignificatum videtur vt deiecit oculos humi.i.in humum) atꝗ abicit ſcilicet contempta (alii textus habent adicit vt referantur ad ſequentia ſcilicet adicit bulbum ſed verbum eius eſt tingit. Siue autem abicit ſiue adicit legitur per ſincopam ſcribetur ablato altero.i.quia prima corripitur)& tingit aqua bulbum ſeruatum ſup.cum gramine.Eſt aūt bulbus ſpecies hærbę capitate cuius cū multa ſint genera vnum eſt quod epimenidum dicitur.optimi in aphrica ſaporis . Incitat

Ordo.

Bulbus

☞ autem

Dumꝗ ſuas peragit vulcanus:veſtaꝗ partes:
Similus interea vacua non ceſſat in hora:
Verum aliam ſibi quærit opem:ne ſola palato
Sit non grata ceres:quas iungat cōparat eſcas.
Non illi ſuſpenſa focis carnaria iuxta
Durati ſale terga ſuis:trunciꝗ vocabant.
Traiectus medium ſparto ſed caſeus orbem
Et vetus aſtricti facis pendebat anethi.
Ergo aliam molitur opem ſibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus caſulæ:quē vimina pauca
Et calamo redimita leui munibat arundo.
Exiguus ſpatio:variis ſed fertilis hærbis.
Non illi deerat:quod pauperis exigit vſus.
Interdum locuples a paupere plura petebat:
Nec ſumptus erat illud opus ſed regula curæ
Si quando vacuum caſula pluuiæ ve tenebant:
Feſta ve lux:ſi forte labor ceſſabat aratri
Horti opus illud erat:varias diſponere plantas
Norat:& occultæ cōmittere ſemina terræ:
Vicinoſꝗ apte cura ſummittere riuos.
Hic holus hic late fundentes brachia betæ
Fœcunduſꝗ rumex:maluæꝗ inulæꝗ virebāt
Hic cicer:& capiti nomen debentia cæpe:
Hic etiam nocuū capiti gelidumꝗ papauer:
Grataꝗ nobiliū requies lactuca ciborum
Et grauis in latum dimiſſa cucurbita ventrē.

Verū hic nō domini(quis eñ cōtractior illo)
Sed populi prouentus erat:notiſꝗ diebus
Venales holerum faſces portabat in vrbem.
Inde domū ceruice leuis:grauis ære redibat:
Vix vnꝗ vrbani comitatus merce macelli
Cæpa rubens ſectiꝗ famē domat area porri:
Quæꝗ trahunt acri vultus naſturcia morſu
Intybaꝗ:& venerē reuocans eruca morantē
Tunc quoꝗ tale aliquid meditās intrauerat hortū
Ac primū leuiter digitis tellure refoſſa
Quattuor educit cum ſpicis allia fibris.
Inde comas apii graciles:rutāꝗ rigentem
Vellit:& exiguo coriandra trementia filo
Hæc vbi collegit:lætum conſedit ad ignem
Et clara famulam poſcit mortaria voce.
Singula tum capitū numeroſo cortice nudat
Et ſummis ſpoliat coriis:contēpaꝗ paſſim
Spargit humi atꝗ abicit:ſeruatū gramine bulbū
Tingit aqua lapidiſꝗ cauū demittit in orbē:
Hic ſalis inſpergit micas:ſale durus aduſto
Caſeus adiicitur:dictas ſuper inſerit hærbas:
Et læua veſtem ſetoſa ſub inguina fulcit.
Dextera piſtillo primum fragrātia mollit
Allia:tum pariter mixto terit omnia ſucco:
It manus in gyrum:paulatim ſingula vires
Deperdunt proprias:color eſt e pluribus vnus.

Nec totus

Nec totus viridis:quia lactea frustra repugnant:
Nec de lacte nitens:quia tot variatur ab hærbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus:& summo damnat sua prandia vultu:
Sæpe manu summa lachrymantia lumina tergit.
Immeritoq; furens dicit conuicia fumo.
Procedebat opus:non iam salebrosus vt ante:
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbes
Ergo palladii guttas instillat oliui
Exiguiq; super vires infundit aceti:
Atq; iterū commiscet opus:mixtumq; retractat.
Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit:inq; globum distantia contrait vnum:
Constet vt effecti species nomenq; moreti.
Exuit interea cybale quoq; sedula panem:
Quem recipit lotis manibus pulsoq; timore:
Hinc famis:inq; diem securus similus illam
Ambit crura ocreis paribus:tectusq; galero:
Sub iuga parentes cogit lorata iuuencos:
Atq; agit in segetes:& terræ condit aratrum.

P. Vergilii Maronis Hortulus.
Carmen iambicū trimetrū senarim.

Adeste musæ maximi ꝓles Iouis
Laudem feracis prædicemus hortuli.
Hortus salubres præbet corpori cibos:
Variosq; cult⁹ sæpe cultori refert
Holus suaue:multiplex hærbe genus
Vuas nitentes:atq; foetus arborum.
Non desit hortis & voluptas maxima:
Multisq; commixta modis iucunditas:
Aquæ strepentis vitreus ambit liquor.
Sulcoq; ductus irrigat riuus sata:
Flores nitescunt discolore gramine
Pinguntq; terras gemmeis honoribus.
Apes susurro murmurant gratæ leui.
Cum summa florum vel nouos rores legūt.
Foecunda vitis coniuges vlmos grauat
Textas:vt inumbrat pampinus arundines
Opaca præbent arbores vmbracula:

☞ aūt venerē vn̄ Martialis in distichis cū sint tibi mortua mēbra. Nil aliud bulbis q̄ satur esse potes.q.d.non angeris per eos: & demittit in orbē lapidis.s.molaris cauū.i.excauatū & inspergit hic.i.modo aut hinc.i.deinde micas salis:& caseus dur⁹ aduito sale:adncit (hic scribet duplici n qa pducit prima positione) & super inserit hærbas dictas.s.sic cōrusas:& fulcit.i.subnectit leua.i.sinistra manu vestem sub.i.vsq; ad inguina setosa.i.pilosa. sed qa rustici duros piloshabēt maluit setosa q̄ pilosa dicere:dextera.s.man⁹:mollit.i.mollificat & cōtundit primū pistillo.i.instrumēto pinscendi:hoc est cōtundendi & frangēdi:allia fragrātia.i.multū olentia:tum.i.deinde terit.i.cōtundit oīa pariter succo mixto.Manus.s.eius it i gyrū.s.mortarii:& singula deperdūt paulatim proprias vires:quia accipiunt saporē mixtum:vnde etiā per admixtionē liquidi corrūpitur vsus oliui:& vn⁹ color est.i.fit.e pluribus.s.coloribus.s.nec totus viridis quia frustra.i. fragmēta lactea:vt alij porri & cepe repugnant:nec nitens.i.non penit⁹ album de lacte.s.infuso:aut de frustis lacteis:qa.s.lac aut cōfectio illa variatur a tot herbis.Spiritus.i.odor diffusus.acer.i. vehemens:iaculat.i.in morē iaculi ferit acriter:nares viri apertas:patulas potius diceret:& damnat sua prandia.i.escā prandij sui vultu summo.i.oculis flentib⁹ ꝓpter cepe:aut naso cōtracto ꝓpter allium & tergit sæpe manu.s.sua lumina lachrymantia.i. oculos lachrymas emittentes quas cepe vt dixi excitat:& ipse furens.i.insaniens per impatientiā:dicit conuicia.i.contumelias: fumo immerito:quia nō ꝓpter fumū sed ꝓpter cepe lachrymabat.Opus ꝓcedebat.s.ad speciē moreti:&pistillus.s.quo herbas cōtundit:non ibat iam salebrosus.i.asper plenus salebris:vt ante.i.prius sup.fuerat:sed ipse grauior ibat in orbes lentos.i.tardātes & cōglutinantes globos hærbaꝝ ergo quia.s.videt opus ꝓcedere & fere cōfectum ipse instillat guttas vbi persimonia ei⁹ ondītur qui non effundit sed guttatim instillat guttas:oliui.i.olei palladij.i.a Pallade inuenti &producta primū cum olea:dum.s. contenderet cum Neptunno de noīe Athenaꝝ:&lis ad hoc deducta esset vt is daret qui fetū vtiliorem reip.produceret.Nā cū ille equū ꝓduceret animal belligerū:hæc oleā paciferam ꝓferens victrix effecta vrbi nomē dedit:nā grece athena dr̄.Et superinfudit vires exigui.i.modici aceti:atq; cōmiscet iterū opus & retractat mixtū & circuit tū demū.i.tūc tandem mortaria duobus digitis: & cōtrahit distantia in vnū globū:vt nomē & species constet.i. resultet moreti effecti:aut vt nomē & species effecti constet moreti.Cybale.s.ancilla:sedula.i.diligens exuit quoq;.i.etiā operosa interea panē quē simil⁹ recipit manib⁹ lotis & timore famis pulso:hinc.i.deinde & securus.i.seorsum a cura & sollicitudine victus in illā diē.i.pro tota illa die:ambit crura ocreis.i.peronibus paribus.i.vtriq; cruri aptis:aut equalib⁹ & tectus galero.i.pileo rustico cogit iuuencos parentes:sub iuga lorata.i.loris fulta:atq; agit.i.impellit eos in segetes.i.terras satiles:vnde est. Quid faciat lætas segetes &c.& condit terræ.i.in terram aratrum. id est arat. ¶Et hæc in moretū.

ASCENSIVS.

ADeste musæ &c. Opusculum hoc de laude hortuli q̄uis epigrama sit & congrue inter sequētia epigramata collocari possit:tamen quia in moreto mlta de herbis & feracitate hortuli dicta sunt ad hæc conformia. nō inepte illi cohereat.Est aūt qualitas carminis iambica trimetra senaria Iambica ab iābico prædomināte trimetra quia ternas mēsuras continet: mensura autem binos pedes qa em iābus (vt Flaccus dicit in arte)pes citus est:ideo bini pedes pro vno metro.i.vna mēsura cōputantur est tn̄ senaria.i.senis pedibus constans.Recipere autem pōt iambū locis oibus:sicut in primo carmine iambū habet in primo secundo quarto & sexto locis.Recipit & dactylum ac tribachū locis omnibus præterq̄ nouissimo spōdeum vero & anapestū locis præcipue imparib⁹:sed & sexto loco spondeū & eius loco trocheū admittit.Intētio est describere laudes hortuli.¶Ordo est.O musæ appositorie proles maximi Iouis ex mnemosyne videlicet vt dictur⁹ sum in epigramate de musaꝝ inuētis:adeste id est auxilio sitis vt sup.prædicem⁹ laudē hortuli feracis.Hort⁹ ꝓbet corpori cibos salubres & refert sæpe cultori varios culus & refert holus suaue.s.ad vescendum:& multiplex genus herbe:& vuas nitentes:atq; foet⁹.i.fructus arboꝝ vt poma & nuces:&.i. etiā voluptas maxima non desit.i. deest(sic in Buco.Lac mihi non æstate nouū:non frigore desit)& iocunditas cōmixta multis modis non desit hortis:liquor vitreus.i.vitrei coloris & trāsparentie:aquæ strepentis.i.cū murmure decurrētis ambit.s.hortulum.& riuus ductus sulco irrigat sata flores nitescūt in gramine discolore.i.diuersorū coloꝝ:& pigūt terras gēmeis honorib⁹ s.hærbaꝝ & florū:honores aūt ꝓ venustatibus accipi solēt:apes grate.i.vtiles murmurant leui susurro:cū.i.qn̄ legūt.i.colligunt summa.i.summitates floꝝ:vl̄ nouos.i.recētes rores:vitis foecūda grauat vlmos cōiuges:qa illis i Italia maritant̄. Est aūt deli

Prohibent q; ☞ tiose dicti

[G]tiose dictum: vt pro vel pampinus. id est frons vitium inum
brat arundines textas scilicet circumquaque: arbores præbent vm
bracula vmbrosa: & prohibent solem feruidū comis. id est fron=
dibus densis. Aues garrule fundunt sonos canoros: & mulcent
semper aures suis cantibus. hortus itaque oblectat auocat a curis &
vitijs pascit scilicet holeribus tenet scilicet oblectamento: & de=
mit animo mœsto languores graues & reddit membris vigorem
& capit visus: & refert labori pleniorem gratiam: quam scilicet ac=
cepit vt Cicero in officijs dicit: & tribui colenti gaudium mul=
tiforme.

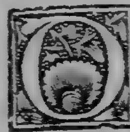
Prohibentque densis feruidum solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos.
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus: auocat: pascit: tenet:
Animoque mœsto demittit languores graues.
Membris vigorem reddit: & visus capit:
Refert labori pleniorem gratiam.
Tribuit colenti multiforme gaudium.

FINIS.

¶ Domitij Calderini Veronensis Commentarij in de Mecœna=
tis obitu Elegiam.

DOMI. Deflerā iuuenis tristi modo carmine fata. Nō cōpertū habe
mus cuius hæc elegia fuerit: neque em̄ Vergilio ascribi pōt
ex dicēdi charactere nec est alter author quem ea tēpestate
existimemus scripsisse: verū nō desunt q Lactātij Firmani op⁹ di
cant. Eo em̄ stilo vsari vr̄: quo & eius viri scripta vident̄: summa
tn̄ oīs est: Mecœnatē laudet: pariterque filij ipsius mortē defleat. Iu=
uenis filij mei q immatura morte perēptus fuit. Seni merēti q iā
diē suū obierat. Vt sicut. Iuuenis: filiū mecœnatis. Auo annoso: i
gn̄e dixit neque em̄ mecœnatis auus lōgo vixisse tpe tradit̄: vn̄ quē
Rates. piam aliū lōgioris vitę hoīem notauit. Annoso: antiqssimo. Ra=
tis: rates trabes inculte appellant̄ nauigo postea accōmodate sūt:
Carina. & p nauibus ponunt̄. Ratis: acherontis. Carina appellatur trabs
illa in fundo nauis quam circum tabulæ tanque brachia affigunt̄:
etiam pro naui ponuntur. Lacus vastos fluminis lethei per quod
Charon animas transfert. Amici illius: quoniam habuit consue=
tudinem. tecum o Mecœnas: non habui familiaritatem illius fi=
lij tui. Opus: si habet per hanc epistolam de obitu filij Mecœnatis
eidem se factum amicum. Regis ethrusci: quia Mecœnas nat⁹ erat
ex nobili stirpe ac regia aretinorum. Vnde & Horatius Mœcenas
atauis edite regibus. vrbis eras custos. Quoniam Cęsare in bella
concedente Mecœnatem vrbis Romane custodem & gubernato
rem reliquisse cōstat. Posse nocere. cōmendat ex animi tranquil=
litate & māsuetudine: quia de nemine vlcisci voluit. pallade: de
Mecœnatis genus signat Mecœnatem artibus liberalibus præstantissimū: hinc lit=
teratos semper coluit pariter rem militarem amauit: cuius artis
& dea Pallas est: vincis vulgares. ostendit doctrina Mecœnatē:
& rerum peritia non sanguinis claritate principatum adeptum
fuisse: atque alijs præstantissimis prælatum. vulgares: populares.
Arenas in extremo littore dicit Mecœnatem sapientem superare
omnes gemmas & lapides præciosos qui nascuntur in mari Ex=
tremo oriente Oui. Induitis collo lapides oriente petitos. Discin
ctus ostendit Mœcenatem molli ac effeminato fuisse corpore ve
rum magnanimitate & simplicitate vitę præstantissimum: qua=
lis fuisse traditur & diluuij tempestate: in qua pro tempore & ne=
cessitate quisque ad ville cultum: nitebatur & oportunitatem: Di=
scincti enim homines laxi ac molles & minime apti appellantur
hortensi. discinctum hominem & vt nepotem & luxuriosum ap=
pellauit: contra cinctos illustres & omnibus laboribus exercitos
atque expeditos intelligimus. Animo tuo id est magnitudine ani
mi tui. Diluuij: qualis simplicitas fuit tempore diluuij. Sic vixe=
re laudat ipsum a iustitia. virgo iustitia quæ vna cum pudicitia
nequitiam mundi reliquisse prodita est non cum fide vt multi scribunt dicente Iuuenale in satyra: Credo pudicitiam Saturno rege
moratā Postque ad supos astrea recessit: hac comite atque due pariter fugere sorores: & hoc cū ad pudicitiā loqueret̄. Pręcinctos illustres.

Elegia in Mecœnatis obitu.

Defleram iuuenis tristi modo carmine fata.
Sunt etiā merito carmina danda seni.
Vt iuuenis deflendus erat: tā candius: & tā
Longius annoso viuere dignus auo.
Irreligata ratis nunque defessa carina
It redit in vastos semper onusta lacus.
Illa rapit iuuenes prima florente iuuenta.
Non oblita rapit sed tamen illa senes
Nec mihi mecœnas tecum fuit vsus amici
Illius. hoc ergo conciliauit opus.
Fidus eras nobis. nam propter cæsaris arma
Cæsaris: & similem propter in arma fidem
Regis eras genus hetrusci: tu cæsaris almi
Dextera: romanæ tu vigil vrbis eras.
Omnia cum posses: tanto tam charus amico:
Te sensit nemo posse nocere tamen.
Pallade cum docta phœbus donauerat artes
Tu decus: & laudes huius & huius eras.
Vincis vulgares vincisque peritus harenas:
Littore in extremo quas simul vnda mouet.
Quod discinctus eras: animo quoque carpitur vno
Diluuii ac nimia simplicitate tua:
Sic illi vixere quibus fuit aurea virgo:
Quæ bn̄ præcinctos post modo pulsa fugit:

Inuide quid tandem tunice nocuere solutæ?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?
Num minus vrbis erat custos: & cæsaris obses
Num tibi non tutas fecit in vrbe vias?
Nocte sub obscura: quis te spoliauit amantem:
Quis tetigit ferro durior ipse latus?
Maius erat potuisse tamen: nec velle triūphos
Maiores: maius abstinuisse fuit.
Maluit vmbrosam quercū: nymphasque canētes
Paucaque pomposi iugera certa soli.
Pierides phœbumque colēs in mollibus hortis:
Sederat argutas garrulus inter aues.

Marmora mœonii vincunt monumenta libelli:
Viuitur ingenio: cetera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat: comes impiger idē
Miles & augusti fortiter vsque pius.
Illum piscosi uiderunt saxa pelori
Ignibus hostiles reddere ligna rates.
Puluere in æmathio fortem videre philippi:
Quā tener ille fuit: tam grauis hostis erat.
Cem freta niliace texerunt lata carinæ.
Fortis erat circum: fortis & ante ducem.
Militis æoi fugientis: terga secutus
Tertius ad nili dum fugit ille caput:

Vix erat:hæc illos laxarunt ocia cultus.
Omnia victores marte sedente decent.
Actius ipse lyram plectro percussit eburno
Postq̄ victrices conticuere tubæ:
Hic modo miles erat:ne posset fœmina romam
Dotalem stupri turpis habere sui.
Hic tela in profugos (tantū curuauerat arcum)
Misit ad extremos exorientis equos.
Bacche coloratos postq̄ deuicimus indos.
Potasti galea dulce iuuante merum.
Et tibi securo tunicæ fluxere solutæ
Te puto purpureas tunc habuisse duas.
Sum memor:& certe memini sic ducere thyrsos
Bacchica purpurea candidiora niue.
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus:& auro.
Serpentes hederæ vix habuere locum.
Argentata tuos etiam sandalia talos
Vinxerunt:certe:nec puto bacche negas.
Mollius ex solito mecum tum multa locutus:
Et tibi consulto verba fuere noua.

¶Inuide:arguit inuidos q criminabanť ex corporis mollicie: ac dicit illā animi prudētia cōpescitā sicq̧ nihil offuisse. Solute aut tibi vētosi:notat vestiū tenuitatē:q̄ vētos faciunt. Dicit tpe quo gubernator vrbis relictus est ab Augusto Siciliā petēte vrbē oī impedimēto liberā fuisse. Quis spoliauit.q.d.nemo te spoliauit amantē. Ipsæ solēt dictiones nōnūq̄ vacare teste Seruio:qn̄ enim Verg.inquit:Nūc dextera ingeminās nūc ille sinistra ille abundat. Maius erat:laudat Mecœnatē qa nō erat ambitiosus in desiderādis triūphis cū potuisset habere tū ab illis se abstinuit: quod qdē maius fuit. Nymphas musas. Iugera:habuit em̄ hæc iugera in esquilijs:& his cōtētus ab hora:fuisse phibetur:nisi q in edificioꝶ mole reprehēdiť:ex qua exulans in sabinis & ipsius horatij agrum spectare poterat. Pierides phe.colēs ipse Mecœnas musas studiosissime venerabať poetas:vt Vergilium:Horatiū:Propertiū. Argutas sonoras q̄ aues erāt in tuis hortis:vel aues poetas intelligit.q.d. Mecœnatē esse numerādū inter sonoros poetas Meonij:cōmēdat Mecœnatē a poetica. Meonij.i.Homeri: nam variæ fuerunt sniæ de ipsius patria. Ephorus em̄ cumeū dixit Pindarus smyrneū & chium. Antimachus & Nicāder Colophonium. Aristarchus & Dionysius Atheniēsem. Aristoteles hietē:nōnulli:salaminiū:alij argiuū cōtēdūt. Oui. Meoniū:vn̄ est: Aspice meonidē a quo ceu fonte perēni Vatū pierijs ora riganť aquis Marmora:marmorea. Faceret facere poterat. Defunctus:emeritus. Pius: pij dicunť q maiores suos excolūt. Illū piscosi. Octauius vicit Sextū Pōpeiū bello nauali,ī mari siculo. Piscosi. Asperi. Pelori:pelorus summus est ex pmōtorijs siciliæ aduersus italiam. Rates.s. Sexti Pōpeij. Puluere ī ema.emathia appellať thessalia ab Aemathione filio Deucalionis. Saxa.p.notat Mecœnatē fuisse secutū Augustū in bello cōtra Sextū Pōpeiū p agrippā & fratrē & commissa pugna nō lōge a charibdi & scylla ea parte qua pelorus italiā respicit. Piscosi.a.dicit qa circa ipsum pmōtoriū pter aspera saxa optimi sunt pisces. Illū Mecœnatē. Ignibus.i.incēdere naues inimicoꝶ. Philippi:cāpi thessaliæ a Philippo rege denotati. Puluere.e.i.certamine:nā & contra Cassiū & Brutū Mecœnas. Octauiū secutus est. Tener fuit fm Senecā q eū mollissimū dixit corpore etiā effeminato:niliace carinæ:significat & illū fuisse secutū. Aug.ad bellū actiacū habitū tn̄ cōtra Antoniū & Cleopatrā quā nauigia sequebanť ægyptiaca vn̄ niliace dixit. Circū:qn̄ erat & ante & circū. Aug.erat semp fortis secutus. Octauius victoria potitus est de Antonio & Cleopatra quā idē Antonius imperio vrbis ornare pollicitus fuerat in stupri præmiū verū deuict9 est & Cleopatra alexādriā vsq̧ ad nili caput aufugit. Aeoi autē militis qa ex oriēte ipsam plures sunt secuti & herodes rex iudeorum:& Amathus arabiæ:& Polemō ex pōto & bessi & Philadelph9 ex paphlagonia &glices qn̄ Mithridates ex comagena amyntas Lycaonius ex mauritania:& pene totus oriēs. Ipse mecœnas: qa exactis bellis dedit operā musice & poetice hic mecœnas Fœmina turpis cleopatra meretrix Dotalē:qa ī cōuiuijs & crapulis Antoni9 pmiserat imperiū vrbis:sic Mecœ.in pfusos ægyptios fugientes quos pepulit vsq̧ ad orientē Bacche vertit sermonem ad bacchū & colligere hinc possumus ex poetæ verbis qui victoriæ & triūpho ipsius dei interfuisse:se dicit:Gallum poetā opus hoc scripsisse:quippe in cuius corpus euphorbi & Pithagoræ ac Home.& Ennij animos intrasse probat: verum fuerit sic vel ne incertum habeo:quicūq̧ ille sit nihil omnino refert coloratos: nigros factos colore solis. Alibi Verg.in geor.iiij. Vsq̧ coloratis amnis deuexus ab indis. Tunicæ:vestes longæ:duas.s.vestes habuisse eo tpe Thyrsos hastas pāpinis inuolutas:in qbus in sacris Bacchi & choreis vtebanť. Purpura etiā reperiť alba cū pprie sit rubra. Tibi con.o bacche:vix habuere:tygres vix habebant locū propter multitudinem gemmarum seu serpentum. Sandalia: genus calceamentorum alborum: quibus magni viri vtebantur. Sandalia
Noua:non militaria sed dulcia & amori apta.

Impiger alcide multo defuncte labore.
Sic memorant curas te posuisse tuas.
Sic te cum tenera lætum lusisse puella
Oblitum nemeæ iamq̧ erymante tui.
Vltra num quid erat:torsisti pollice fusos
Lenisti morsu læuia fila parum.
Percussit crebra te propter lydia nodos:
Te propter dura stamina rupta manu:
Lydia te tunicas iussit lasciua fluentes
Inter lanificas ducere sæpe suas.
Claua torosa tibi pariter cum pelle iacebat
Quam pede suspenso percutiebat amor.
Quis fore credebat cū iā pmit impiger infans
Hydros ingentes vix capiente manu:
Tunc ne renascentem tereret velociter hydram.
Frangeret immanes vel Diomedis equos?
Vel tribus aduersis communem fratribus aluum
Et sex aduersas solus in arma manus:
Fudit & æolidas postq̄ dominator olympi
Dicitur in nitidum procubuisse bouem:
Atq̧ aquilam misisse suam:quæ quæreret ecquis
Posset amaturo vina referre Ioui.
Valle sub idea:dum te formose sacerdos
Inuenit:& presso molliter vngue rapit.
Sic est.victor amet.victor potiatur in vmbra.
Victor odorata dormiat inq̧ rosa.
Victorem victus metuat:metus imperet illi.
Membra nec in strata cernere discat humo.
Tempora dispensant vsus.& tempora cultus:
Hæc hoīes:pecudes:hæc moderantur aues.
Lux est:taurus arat:nox est:requiescit arator.
Liberat e merito feruida colla boui.
Conglatiantur aquæ.scopulis se condit hirūdo
Verberat & gellidos garrula vere lacus.
Cæsar amicus erat:poterat vixisse solute
Cum iam cæsarides quod cupiebat:erat.

Fudit Indulsit

Indulsit merito: non est temerarius ille.
Vicimus augusto iudice dignus erat.

ASC. ¶Impiger alcide. vertit sermonem ad herculem. Defuncte. i. qui euasisti a multis laboribus. Puella tenera qa habebat Omphale: cui ſm oraculi respōsum parere coactus erat. Dū nauigans in aphricā a quorūdā ex amicis suis spōte esset venūdatus. Illa enim Iordane Meoniorꝝ. i. lydiorꝝ reginæ filia fuit Nemeei laboris habito i silua Nemea ꝓpter mortē leonis circa mōtē tritonē & etiā i apro erymātheo arcadiæ agros deuastātis: & mādatū erat vt eū viuū afferret. Morsu: nā mulieres filādo solent mordere fila. Nodos: qa Omphale faciebat multos nodos causa tua ó Hercules: qm̄ & tu idē faciebas. Torosa mēbrosa ex duro amore versus omphalē. Pede su. qa Hercules suspēdebat pedē suū sup pedē aiacis: sicut sæpius nos fecimus: renascentē ꝓpter fœcūditatem capitis. Equos: equos Threicij Diomedis humana carne vescētes interemit Hercules tribus fra. geryonē tāgit q in isula erythrea existēs tria corpora habebat: & sic sex manus Aluū: ventrem Aeolidas: rhetū & ephialtē æoli filios. Dn̄ator: Iuppiter Nitidū claro diē: hoc ſm morē Thraciæ q quietos dies & fœlices candido lapillo denotabāt. Referre Ioui: qa voluit habere Ganymedē. Sacerdos fecit em̄ ipsum sacerdotem in ida silua formose: o Ganymede. Potiatᷣ Mecœnas amica. In vmbra. i. hortis suis. Rosa pensam maioris odoris ſm morē antiquū. Lectos & anaclyteria ex rosarū folijs cōficiebat ad suauitatē spirādā vt & de principe Antonio helius Lāpridius refert. Dispēsant: diuidūt & ordināt: oia fieri solēt ſm seriē tpis. Cæsar amicus erat: cōcludit in laudē Mecœnatis nil fuisse qđ a Cæsare impetrare nequisset. Amicus: Mecœnati erat paratus ad oia eius vota. Indulsit. i. gessit morē ei. Saxa parēs Iason legit. i. nauigat: de Iasone loquor Oetas rex cholchorꝝ filiā habuit Medeā. Oethas dicitᷣ ab Oetha. Theophrastus ponit hærbā in ægypto qua reuiuiscunt hoies. Iuba historicus tradit succis hærbarū: reuocari hoies ad vitā. Xāthus primo historiarū ait draconis. Catulū reuocatū ad vitā hærba quadā quā balim appellāt Colchidos medea in formā vetulæ mutata intrauit Iolchon regiā Peliæ regis Thessaliæ testās se missam ab hypboreis cū quibusdā medicaminibus vt faceret iuuenē peliā: & vt fidē darēt verbis suis experimēto ꝓbauit: mactauit enim arietē: & in aheno coxit: & inde restituit in vitā: pelias senex phanaticus cupiens iuuenescere properauit vt id fieret: & sic a medea cesus fuit.

Ergo saxa parens postq̄ scylleia legit
  Cyaneosq; metus iam religanda ratis:
Viscera disiecti mutauit arietis agni
  Oetias: & succis omne perita suis.
His te mecœnas iuuenescere posse decebat.
  Hæc vtinam nobis colchidos hærba foret.
Redditur arboribus florens reuirentibus æstas.
  Ergo non homini qđ fuit ante redit?
Viuacesq; magis ceruos decet esse pauentes:
  Si quorum in torua cornua fronte rigent:
Viuere cornices multos dicuntur in annos.
  Cur nos angusta conditione sumus?
Pascitur auroræ tithonus nectare coniunx:
  Atq; ita iam tremulo nulla senecta nocet.
Vt tibi vita foret semper medicamine sacro:
  Te vellem auroræ cōplacuisse virum.
Illius aptus eras croceo recubare cubili.
  Te dare purpurea lora regenda manu.
Tum mulcere iubam: tum iā torsisset habenas
  Procedente die respiciētis equi.
Quæsiuere tori iuuenem: sic hesperon illum
  Quem nexum medio soluit in igne venus.
Quem nūc in fuscis placida sub nocte nitentē
  Luciferum contra currere cernis equis.
Hic tibi coritium. casias hic donat olentis:
  Hic & palmiferis balsama missa iugis.
Nunc precium candoris habes: nunc reddit vmbris
  Veh sumus obliti decubuisse senem.
Ter pyliū fleuere sui: ter nestora canum:
  Dicebant tamen hunc non satis esse senem.
Nestoris annosi vicisses sæcula: si me
  Dispensante tibi stamina nempe forēt.
Nunc ego quid possum? tellus læuis ossa teneto.
  Pendula librato pondus & ipsa tuum.

Semper serta tibi dabimus: tibi semp odores
  Non vnq̄ sitiens florida semper eris.
Sic est mecœnas fato viuente locutus
  Frigidus & iamiam tum moriturus erat.
Me ne inquit iuuenis primæui turpiter ante
  Angustam Bruti non cecidisse fidem?
Pectore maturo fuerat puer: integer æuo
  Et magnū magni cæsaris illud opus.
Diffidio vellemq; prius non omnia dici
  Inciditq; pudor quæ prope dixit amor:
Sed manifestus erat moriēs: quærebat amatæ
  Coniugis amplexus: oscula: verba: manus.
Si tamen hoc satis est: vixi te cæsare amico
  Et morior dixit dum moriorq; satis.
Mollibus ex oculis aliquis ꝓcederet humor
  Cum dicar subita voce fuisse tibi.
Hoc tibi contingat: iaceam tellure sub æqua:
  Nec tamen hoc vltra me potuisse velim.
Sed meminisse velim: viuam sermonibus: illic
  Semper ero: semper si meminisse voles.
Et decet: & certe viuam tibi semper amore:
  Nec tibi qui moritur desinit esse tuus.
Ipse ego quicquid ero cineres interq; fauillas
  Tunc ego non potero non memor esse tui.
Exemplum vixi te propter molle beate
  Vnus mecœnas teq; ego propter eram:
Arbiter ipse fui: voluit quod contigit esse
  Pectus eram vere pectoris ipse tui.
Viue diu mi chare senex: pete sydera sero.
  Est opus hoc terris: te quoq; velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis cæsare digni:
  Sed tardant porro cæsaris vsq; genus.
Et tibi securo quod primum liuia coniūx
  Expleat amissi munera rupta gener.

Semper   Cū deus

Cum deus in terris diuis insignis auitis
Te venus in patrio collocet ipsa sinu.

ASC. [illegible]go saxa. laudat & ipsum Ia[illegible] comparatione: & Aesonis [illegible]iuuẽtutẽ reuocati: ac dicit eo [illegible] reuocari ad iuuentutem de[illegible]isse Mecoenatem: parẽs. Medea mater ob filios quos habuerat [illegible] Iasone. Cyaneos metus: symphlegadas ita enim denominant [illegible]ra ponti intra se scopuli concurrentes. Arietis significat Me[illegible] postq̃ ad Iolchon vrbẽ Peliæ regis peruenit: vt suam do[illegible]nam atq; artem ostenderet: mactasse arietem & in aheno deco[illegible] mox in agnum restituisse: quod cũ pelias optaret iuuenescẽ[illegible] gratia atq; id faceret a Medea cesus fuit per eius filias: vt Oui. [illegible]tatur. Oetas: Medea filia Oetæ regis & p synęresim prima bre[illegible] & secũda longa in vnam conuertitur syllabam lõgã. Omne: ad omne fuerat perita. Oui. Medeæ faciũt ad scelus omne man⁹. Herba. Ply. ex Theophrasto & ex multis aliis testatur in ægypto hærbam qua homines reuiuiscunt. Quidam hanc moly: nõnul[illegible]li ba. in: cuius succo draconis catulos ad vitam reuocasse quidã Xanthus dixit: huiusmodi hærbam Medeam vsam poeta osten[illegible]dit. Quod fuit: si hærbæ reuiuiscunt tanto magis debent homi[illegible]nes reuiuiscere. Cerui viuaces: cerui teste Ply. Exuperãt. c. annos & mutatis cornibus iuuenescũt. Angusta quia ita cito nos mori[illegible]mur. Cornices: nongentos annos viuere produnt: vnde & Oui. Ora capitq; nouem cornicis sæcula passæ. Auroræ ti. aurora tita nis & terræ filia fuit: dictaq; ab eo q ab igne solis vt auro aure[illegible]scit. Tithonus filius Laomedontis priami patris relicto fratre ex phrygia in assyriã se contulit: breui in re militari præstantissim⁹ fuit. Regi gratus duxit vxorẽ filiam regis æthiopum: ex qua ge[illegible]nuit Memnonem ea tempestate Priamus vexabatur bello Teu[illegible]trani regis capadociæ: regnum phrygiæ tunc subditum erat regi bus assyriorum Tithonus qui præfectus erat assyriorum misit Memnonem filium cum decem milibus æthiopum totidẽq; su[illegible]sianis: & cum ducentis curribus vt Priamo auxilium ferret. Alii volunt Tithonos fuisse duos & phrygem & assyrium: & scribũt vnum peonis. Alterum Mennonis patrẽ: sed alterum imperasse phrygiæ & lydiæ: & ex vxore dindimenæ genuisse Cybellẽ: Ti[illegible]thoni de Tithono Auroræ marito plurima scripta sunt. Itaq; sa[illegible]tis est intelligere illũ senẽ: delectatione tñ cõiugis iuuenescẽtem quotidie & Mennonẽ filiũ in troianorꝫ auxiliũ quõdã missum ex vltima plaga orientis. Vt tibi vita foret: vt fieres maritus Au

roræ. Iubã: crines. Tori: vult cõparare cũ Hespero Athlãtis filio. Tori spõsæ. Hesperon illum Hesperus filius fuit Athlãtis: cũ ascendisset montẽ athlantẽ nũq; amplius visus fuit crediderunt incolæ imperiti ascendisse coelum & esse stellam: quæ eadem mane dicitur lucifer. Alii volũt Venerẽ adeo perditam fuisse amore hesperi formosi iuuenis: vt eius nomen sumpserit: & venus est q̃ dicitur hesperus & lucifer: hic vero hesperus filius fuit Auroræ & Cephali: hoc aũt ideo qa pythagorei eandẽ inuenere esse stellã q̃ sero hesperus ni mane lucifer appellatur. Igne amore. Hic lucifer Coritium: crocũ intelligit: qui plurimum in coryco ciliciæ antro abũdat Casias. Iugis palmife. palmifer inter assyriam & phoeni[illegible]ciam locus est palmarũ abundantissimus: ex quo etiã loco balsa ma aduehi ꝓdunt ex arbore modica: & hoc nõ lõge ab hierosoly mis Candoris: virtutis. Nestora canũ: qa Nestor vixit tres æta[illegible]tes: fuitq; Nelei filius. Neleus in Messania regione cõdidit oppi[illegible]dum Pilon: vnde Nestor pilius. Pili tres sunt in pelopõneso: in pisæa regione & hæc pilos cõdita ab Emathonte: tertio in Messa nia patria Nestoris. Tellus: o tellus. Librato pro libres. Serta. i. semp ponam coronã sup tumulum tuũ: & sacrificabo. Angustã breuem in Cęsarem. q. d. voluissem mori ante bella ciuilia. Illud opus. Fuerat enim nutritus a Cæsare. Dissidio Quæ fuit inter augustum Cassium & Brutum. Amor cogit me vlterius loqui: manifestus moriens: determinata erat ei mors. Si tñ hoc satis mecoe nas incipit alloqui Augustum. Humor lachryma. Sub æqua: nõ ponderosa. Potuisse vltra. i. iacere nõ desidero i meliore tellure q̃ tu. Eram pectus pectoris: erã cor cordis tui. Te quoq; velle decet: videlicet diu viuere in terris: ob commoditatem mortalium. Cęsare: hoc dicit propter Tyberium adoptatũ ab Augusto: & Ger[illegible]manicum ab ipso Tyberio. Quin & drusum Tyberii fratrem: vt enim Suetonius tradit ex Scribonia Iulia nata est ex Liuia infans qui conceptus fuerat immaturus fuit editus Iulia marcello Au[illegible]gusti iunxit: deinde. M. agrippe: ex quo tres nepotes Caium & Titum & Lucium. Agripinam & Iuliã neptes de quibus late apud Sueto. traduntur ꝓducãt: & amplificẽt: munera ruptæ qa in partu filius obiit. Patrio sinu. i. in Cæsaris sinu. i. faciet te deũ. Cæsa[illegible]ris vsq; genus: semper sint ex genere tuo. Liuia cõiunx. s. perdidit quia Liuia Drusilla fecit abortiuum ex augusto.

Hesper⁹.
Nestor.
Pilos.

DOMITIVS.

DOMI. Vir bonus. Sermo de viro bono hic habetur: ĩ quo Maro noster non minus alios sapiẽtes: q̃ se in numero sapiẽtum esse declarat: qui tam recte interpretatur hominem bonum & sapiẽtẽ. Et merito Apollini cõparandus videt: qui Socratem sapientem solum iudicauit. Iudex ipse sui: qui iudicat seipsum ad vnguem. i. perfectionẽ nam est metaphora a marmoriis sumpta: qui vnguem super marmora elaborata: & plana facta ducunt. Quin & possumus deducere de his qui magna diligẽtia & consideratione aliquid faciunt: & in ipsa recogitanda vngues mordẽt. Persius nec demorsos sapit vngues. Secur⁹. Sapiẽs non quærit quid faciant proceres & cæteri homines. Rotũdus. Omnis res rotũda perfectior est. Læuia: polita & ornata. Ille: sapiens. Cancri. Cãcer est signum coeleste ad quod. xv. kalẽ. Iulias sol accedit: per quod æstatem designat Capricorno. Capricorn⁹ signum coeleste est coelo sacratũ propter memoriam Amaltheæ capræ: quæ Iouem aluisse & lactasse ꝓducitur. Ad hoc signum sol accedit. xv. kaleñ. Ianuarias. Tropico. Tropicũ dicitur a trope: q est conuersio: eo em̃ tpe sol se conuertit & retrograditur. Se examine pẽsat. Examen dicitur quod est in medio spacio libræ. Hyet: vltro apiat se. Coeat: vult vir sapiens vt vita sua sit æq̃ ex

Cancer.

omni

P. Vergilii Maronis epigrammatum opus.
Et primo opusculum de viro bono.

Vir bonus & sapiens (qualem vix
repperit vllum
Milibus e cunctis hominum cõ[illegible]
sultus apollo)
Iudex ipse sui: totum se explorat
ad vnguem.
Quid proceres vaniq; læuis quid opinio vulgi
Securus: mundi instar habens teres atq; rotũdus
Externæ ne quid labis per læuia sidat.
Ille diem q̃ longus erit sub sydere cancri:
Quantaq; nox tropico se porrigit in capricorno
Cogitat: & iusto trutinæ se examine pensat
Ne quid hyet: ne quis perturbet se angulus: æqs
Partibus vt coeat: nil vt deliret amussis:
Sit solidum quodcũq; subest: nec inania subtus
Iudicet amotus: digitis palantibus: ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum:
Omnia q̃ longi reputauerit acta diei.
Quo ꝑtergressus: qd gestũ in tpe. quid nõ.
Cur isti facto decus affuit. aut ratio illi:
Quid mihi præteritum: cur hæc sententia sedit

ASCENSIVS.

ASC. Vir bonus & sapiẽs. Quisquis inquit vir bonus est & sapiens. Iudex ipse sui: hoc est seipsum iudicat. Quisqs aũt iuste rẽ q̃uis iudicet: ipsam iusta lance pẽsitet atq; disqrat: sanoq; iudicio sit oportet. Sed qs mortaliũ miseriarꝫ suarũ põdus recte examinabit: nec aios sum[illegible]mittens sese humilẽ ꝓfitebitur. Vt vero fragilitatẽ nostrã cõspiciamus. Ply. in. i. c. vii. naturalis hystoriæ verba repetere lubeat: quæ hmõi sunt. Cum oia exequi humanus nequeat animus principiũ iure tribuet hoi: cuius causa videt cũcta alia genuisse natura: magna & sæua mercede contra tãta sua munera: vt non sit satis æstimare: parẽs ne melior homini an tristior nouerca fuerit. Ante oia vnũ animãtiũ cũctorꝫ alienis velat opibus: cæteris varia regumẽta tribuit: testas coria spinas: villos: setas: pilos, plumam: pennas: squãmas: vellera. Trũcos etiã arboresq; cortice: interdũ gemino a frigoribus & caloribus tutata est. Hoiem tñ: nudum & in nuda humo natali die abiicit ad vagitus statim & plo ratũ solũq; tot animalium ad lachrymas & has protinus a vitæ principio. At hercule risus ꝑcox illi & celerrimus ante quadragesimã diẽ nulli dat. Ab hoc lucis rudimẽto: q ne feras quidem inter nos genitas vincula excipiũt & omnium membrorum nexus. Atq; infoeliciter natũ: iacet

humana fragilitas.

manib⁹

tuus ſuus noſter & veſter. Quādo ergo aliquid poſſideo nō
dicam mei ſed meum: vt liber meus non mei: ſimiliter quando
qd ago vt amor meus i te: id eſt quo ego amo te. Bene ergo dictū
eſt iudex ſui. Totum ſe explorat. Totum ſe.i.oēm partem ſui: to-
Totū ſe. tum enim magnitudinem reſpicit: vt totum cœlum: omne ve-
ro multitudinem vt omnes homines. Confunduntur tamen vt
iiij. æneí. Tonitru cœlum omne ciebo.i.totum. Explorare eſt in
Explorare. quirere & ſcrutari: vnde exploratores: ſi tamē ad originem reſpe
xeris affectare hic poſitum videbis. Componitur enim ab ex ſiue
extra & ploro: quaſi ſit plorando in amaritudine animæ vitam
ante actam recogitare: quæ prima pœnitētiæ pars eſt altera quæ
Pniæ partes, confeſſio: ſequitur ſaltem tacita ibi. Non prius in dulcē &c. Ter-
tia quæ ſatiſfatio dicitur habetur ibi. Offenſus prauis. Comple-
mentum vero & vltima pars: quæ eſt perſeuerātia in virtute cō
ſequitur. Dat palmam & præmia rectis. Nullus enim niſi vſq; in
finem legitime certauerit coronabitur: nam palma & præmia cō
ſummationi debentur. Itaq; a viro ante chriſtum defuncto chri-
ſtianæ religionis forma præſcribitur. Ad vnguē.i.ad perfectio-
Ad vnguē nem: quæ res ſatis a Calderino deducitur. Quod autem hic meta
phora a marmorarijs fiat: patet: nam ſequetur: nec inania ſubtus
iudicet &c. Quid proceres. Quid (vt omia iam dicam) & omnia
Quid, eius compoſita: vt quicquid: aliquid: nequid: ſiquid: ecquid: nū
quid: quilibet: quicq; &c. ſubſtantiua ſunt: ideoq; cum adiectiuo
eiuſdem caſus: aut cum ſubſtantiuo genitiui caſus conſtruuntur
vt quicquid honeſtum: quicquid lucri: non autem quicquid lu-
crum ſeu quodcūq; lucrum. Quod enim & omnia eius compoſi
ta adiectiuum eſt: & vult ſubſtantiuum eiuſdem caſus: vt aliqd'
animal: refugit autem adiectiuum niſi ſubſtantiue ponatur: vt
quodcūq; honeſtum &c. De compoſitis vero a quis & qui & eo-
rum declinatione ſcies. Quis duobus modis componi. Primo vt
ponatur in ſecunda parte compoſitionis: & hoc cum his quinq;
particulis: ec vt ecquis: ne vt nequis. Nū vt nunquis: ſi vt ſiqs:
alius vt aliquis: & hoc modo in nominatiuo ſingulari fœmini-
ni generis: & nominatiuo & accuſatiuo pluralibus neutri gene-
ris inuenies qua: non quæ: vt ſi qua cauſa: ſi qua fata non ſi quę.
Secundo vt eſt prior pars componens & ſubduntur hæ particu-
læ: q;, vt quiſq;: q;, vt quiſq;: piam, vt quiſpiam: putas, vt qſpu-
tas: & ipſum quis: vt quiſquis: quod raros caſus habet: vt docet
Valla: vt quiſquis: quicquid: quēquem: quoquo: quaqua: quo-
quo: quoſquos: q̄q̄: quibuſquibus & reliquos addere poſſis. Et
cum his particulis nō ponitur qui: ſed cum dam, vt quidam: uis,
vt quiuis: cūq;, vt quicūq;: libet, vt quilibet: & tam compoſita a
quis, q; a qui, habent in illis caſibus dictis quando in priori par-
te ponuntur non qua, ſed quæ, vt quædam mulier, non quadā:
quædam poma, non quadam. Optima quæq; dies non optima
quaq;. Quiſq; autem caret genitiuo plurali: ſed ꝓ eo vtimur ſin-
gulari: autore Valla. Et licet omnia relatiua & interrogatiua ge-
minata poſteriorem partem in cūq;, reſoluant: autore Priſciano
vt quantuſquantus: quantuſcūq;: vbiubi: vbicūq;. Quiſquis tñ
non fit quiſcūq; nec quicquid quidcūq;: ſed illud fit quicūq; hoc
quodcūq;: propterea quodcūq; ponitur cum qui non cum quis.
ſed quod deflectitur a qui non a quis. Quæ ſic differunt q; qui:
& quod ponuntur ſæpe relatiue: quis autem & quid nunq; relati
ue: ſed vel indefinite: vt neſcio quis ſis vel quid agas: vel interro
gatiue: vt quis es: quid agis: ſimiliter & ablatiuus a quid: vt qui
Proceres ſcis hoc.i.quomodo. Proceres. Proprie ſunt capita trabium emi
nentia in muris & pondus edificij ſuſtinētia a quibus primores
Vaniq;. ciuitatis proceres appellantur. Vaniq; leuis &c. Bonum eſt adie
ctiuum vulgi: nihil enim eo vanius: vnde in .ij. æneí. Scinditur
incertum ſtudia in contraria vulgus: verūtamē vt docet. A. Gel-
lius: vani: ſunt non (vt vulgus putat) deſipiētes aut hebetes aut
inepti: ſed vt veterum doctiſſimi dixerunt mendaces & infidi: &
læuia inaniaq; ꝓ grauibus & veris aſtutiſſime componētes &c.
ſic in .ij. æneí. Nec ſi miſerum fortuna ſinonem finxit: vanū etiā
mendacemq; improba finget. Læuis opinio. Veriſimile eſt vt va
Læuis opinio. ni vulgi ſit læuis opinio. Læuis autem priori breui ſignificat ſi-
ne pondere: quæ res faciliter vento huc illuc agitatur: vnde fit
tranſlatio vt leuis dicatur inconſtans facilis in verbis factis: aut
moribus. Sed quando habet priorem longam ſignificat politū
non aſperum: vt paulopoſt. Per læuia ſi dat. Bene autem dat vul
go opinionem quæ falſorum eſſe poteſt: non autem ſcientiam q̄
Vulgi. verorum dūtaxat eſt: ſed neceſſariorum. Vulgus dicitur quaſi vi
lis grex: & eſt incerti generis: aliquando maſculini: vt in .ij. æneí.
Hinc ſpargere voces i vulgum ambiguas. Sæpiſſime neutri (qd'
Seruius tamē contra artem eſſe docet) vt .j. æneí. Sæuitq; animis
Securus, ignobile vulgus. Securus. Ordo eſt. Vir bonus & ſapiens eſt ſecu
rus.i.non curans quid proceres ſup. gerant & quid læuis opinio
vulgi agat. Docet autem Valla in orationibus nonnunq; verba
deeſſe quod tunc etiam (licet pathos non eſt) licite contingit qñ
generale verbum intelligitur: vnde ſubſtantiuum verbum pri-
ſciano

ſciano teſte facillimæ intellectionis eſt: vt nunc fama mino-
res italiam dixiſſe de nomine gentem. Nunc fama ſubaudi eſt. Si
militer .ix. æneí. Talia per latium: faciliter intelligitur geruntur
vnde pulchram eclipſim eſſe cenſet Seruius: ſic hoc loco facile
me intelliges gerant faciant vel agant: vt apud Ply. iuniorē. Stu
des an piſcaris: an venaris: an ſimul omnia: ſubauditur facis. Pa
thicis autem orationibus legitima eſt eclipſis quæ in alijs quoq;
admittitur ſi obſcuritatem non faciat. Securus dicitur qui eſt ſe
orſum a cura ne quicq; ſollicitus: neq; eſt idem quod tutus. Nā ſi
inter mille pericula ignarus gaudia ducis: ſecurus es: non tutus.
Contra: vbi nullus eſt hoſtis ſi multos inſtare formidas tutus es
ſecurus non es. Eſt ergo vir bonus non implicitus negocijs nihil
ad ſalutem facientibus: talia enim non curat: quoniam tales cu
ræ dehortarētur a perfecta ſapientia: vnde Flaccus in epiſtola ad
florum. Quod ſi frigida curarum fomēta relinquere poſſes. Quo
te cœleſtis ſapiētia duceret: ires. Hoc opus hoc ſtudium parui pro
peremus & ampli. Si patriæ volumus ſi nobis viuere chari. Mū
di inſtar habens. Mundus dicitur ornamentū: vnde mundus mu
liebris complectitur quicquid ad muliebrem ornatum ſpectat.
Totius etiam vniuerſi congeries propter varios ornatus mūdus
appellatur. Legitur etiam vt meminit. A. G. præcipue in priori ſi
gnificato hoc mundum. De mundo ſic in naturali hiſtoria Ply.
Mūdum & hoc qd' alio noīe cœlum appellari libuit: cuius circū
plexu teguntur cuncta numen eſſe credi par eſt: æternum immē
ſum: neq; genitum: neq; interiturum vnq;. Huius extera indaga
re: nec intereſt hoim: nec capit humanæ coniectura mentis: ſacer
eſt æternus immenſus: totus in toto: immo vero ipſe totum: infi
nitus ac finito ſimilis: omnium rerum certus & ſimilis incerto:
extra intra cuncta complexus in ſe: idēq; rerū naturæ opus & rerū
ipſa natura: furor eſt menſuram eius animo quoſdā agitaſſe atq;
prodere auſos &c. Hactenus ille. Recte igitur Vergilius dicit ſa
pientem habere inſtar mundi. Quia ſicut mundus vndiq; ſui ple
nus eſt & ſolidus vſq; adeo vt plæriq; philoſophi omnia vnum
eſſe dixerint. Et ſicut extra mundum nihil eſſe conſtat: ita virtus
& ſapiēs quicquid deſideret (nihil enim in hac mortalitate citra
virtutem & bonam doctrinam quærit) i ſe habet. Vnde nota eſt
Biantis ſententia. Sapientē omnia ſua ſecum ferre. Stoici quoq;
dicunt. In quo virtus eſt ei nihil deeſſe. Solumq; ſapientem eſſe
diuitem: prius ſic Cicero cōfirmat. Quāobrem vt improbo ſtul
to & inerti nemini bene eſſe poteſt. Sic bonus vir & ſapiēs & for
tis miſer eſſe nemo pōt. Nec vero cuius virtus moreſq; laudandi
ſunt nō laudāda vita eſt. Neq; porro fugiēda vita eſt quæ laudā-
da eſt. Eſſet aūt fugiēda ſi eſſet miſera: q̄obrem qcqd eſt laudabi-
le: idē & beatū & florens & expediendū videri debet: ſecūdum pa
radoxum ſic fundatur. Contētum eſſe ſuis rebus maximæ ſunt &
certiſſimæ diuitiæ: ſed ſolum ſapientem cōſtat eſſe ſuis rebus cō
tentum: ergo ſoli ſapienti maximæ ſunt diuitiæ: maior eſt Cice-
ronis in paradoxis: minor eſt poetæ noſtri q dicit Sapiētē eſſe te-
retem atq; rotundum. De ſapiente idem ſentit Hora. in epiſtolis
vbi inquit. Ad ſummam ſapiēs vno minor eſt ioue: diues Liber
honoratus: pulcher rex deniq; regum. Inſtar nomē indeclinabile
eſt ſignificans vt docet Valla hoc cōplexū ad equiparationē: vel
ad menſuram. Cōſtruiturq; cū genitiuo nec ꝑponit̄ ꝑpoſitio ad,
vt īſtar mōtis.i.ad magnitudinē mōtis. Nō ergo dices ad inſtar
mōtis vt vetuſtiores: nec expones inſtar mōtis.i.ad ſimilitudinē
vt Seruius ineptius ſi valle ſuffragandū eſt. Verum hoc loco me
lius dixeris inſtar mūdi.i.ad ſimilitudinē & formā mundi: q̄ ad
eqparationē: qs em̄ equiparet mūdum? & licet Valla dicat ſe nō
audere dicere tabulam depictam eſſe inſtar orbis terrarum. Ver
gilius tamē dicit ſapientē habere inſtar mundi. Videtur autē dic
quaſi in ſtatum & figuram: vnde inſtauro quod eſt in ſtatū prio
rem reddo. In, autem hoc modo cum accuſatiuo conſtructum ſi
gnificat ad ſimilitudinem vt in ſexto. Euboice latus ingens ru
pis in antrum.i.in ſimilitudinem antri. Teres atq; rotundus. Te
res dicitur longus & rotundus qualis interdum haſta: rotunda fi
gura eſt orbicularis & ſpherica qualis pile qua ludimus. Eſt ergo
vir fortis vndiq; plenus habens omnes dimēſiones ſolidas: qui
enim rotūdus eſt illi nil deeſt nec ab ante nec a retro: nec a dextra
nec a ſiniſtra. Quod vero teretem habet formam illi nihil deeſt
inter ſurſum & deorſum: oblongum enim eſt. Ideo autem teres
atq; rotundus eſt. Externe ne quid labis per læuia ſi dat. Res exter
na eſt extrinſecus adueniens. Labes dicitur vitium quod in dete
riorem cōditionem nos cogit dilabi. Honeſtus autem ſermo eſt
quoties adiectiuum partitionem ſonat: ponatur potius in neu
tro genere & ſubſtantiuum in genitiuo q; ambo in eodem caſu:
vt libentius dixero aliquid vini q; aliquod vinum: ſic hic ne qd
externæ labis q; ne qua externa labes. Læuia vt iā dixi polita ſūt
& nō aſpera: qualia oīa molliter tāgi poſſunt: vt læuis facies q;
barba no uveſtit. Si ergo ſapiens habet inſtar mūdi neceſſe eſt vt
ſit læuis. Quia vt docet Philoſoph⁹ ſi vltimi mobilis cōnexū ſit
rugoſum

... rugosum: asperum aut angulosum: necesse esset vt extra ipm esset locus in quem sese reciperent anguli extantes: dũ ipsum mouetur quod maxime inficias it. Si vero læuis sit hoc est nihil extã habens: tñ non satis est ne quid per læuia sidat: qñ possit esse rimosus aut fistulosus: atq; ita fatiscẽs rimis externam labem accipere. Quocirca dicetur paulopost sit solidum quodcũq; subest ... Sidat. Sidere proprie est descẽdere ad capiendam sedem & in ea requiem: vnde aues dum repositorium captant sidere dicunt: vnde in. vj. æneí. Gemina super arbore sidunt. Item profugi in quas terras migrant considere dicuntur: vt. j. æneí. Vultis & his mecum pariter considere regnis. Præterea feces & limus sidere siue subsidere dicuntur dum ad ima descendunt fundoq; incubãt. Proprie ergo: & affectare & omnia dicta, dum labem sidere teſta tur: quasi admoneat tametsi sordes leniter subsidant: difficulter tñ expurgari posset. Habet vt monet Valleñ. hoc verbum in præterito sedi, sicut sedeo tametsi creditum est carere præterito. Hæc aũt oĩa quæ maro de viro bono & sapiente dicit. Horatius in sermonibus habet vbi inquit sic. Quisnam igitur liber: sapiens sibi qui imperiosus. Quem neq; pauperies: neq; mors: neq; vincula terrent. Responsare cupidinibus: contemnere honores Fortis: & in seipso totus teres atq; rotundus. Externis ne quid valeat per leue morari. In quem manca ruit semper fortuna &c. Ille diem: quia virum bonum ociosum esse non decet. Virtutis enim (inqt Cicero in offi.) Laus in actione consistit. Nec virum sapientem versari in pecunia cumulanda quã (vt inquit Salu.) Nemo vnq; sapiẽs desiderauit. Et de qua Cicero. Nihil (inquit) est tam angusti animi tamq; parui ꝙ amare diuitias. Idcirco optimus poeta ostendit munus viri boni & sapientis: dicens. Ille diem &c. Similí modo Hora. sermonem & studium viri boni describit in Satyris dicens. Sermo oritur non de domibus villisve alienis. Num male necne lepos saltet: sed quod magis ad nos pertinet & nescire malum est agitamus. Vtrum ne diuitijs homines an sint virtute beati. Quidve ad amicitias: vsus rectum ne trahat nos: & quæ sit natura boni summumq; quid eius &c. Vergilius autem dicet sapientem oportere astrorum esse peritũ: nec vacat ratione: quoniam si ipsorum ignari fuerimus possent nos in laqueos illicere. Sapiens autem dominabitur astris. Dies naturalis vigintiquat-

Dies. tuor horas complectitur quibus sol duodecim signa zodiaci circũit. Initium diei: alij ab initio lucis: alij a medio lucis: alij ab ini-

... partes tio noctis: alij a medio eius faciũt. Vt enim recitat Macrobius in Saturnalib⁹. Marcus Varro in. ij. li. rerum humanarum ait. Qui ex media nocte ad ꝓximam mediam noctem nati sunt: vno die nati dicuntur. Item dicit ab occasu ad occasum solis Athenienses diem finire. Babylonios ab ortu ad ortum. Vmbros a meridie ad meridiem. Prima igitur pars diei more Romano erit statim post mediam noctem. Deinde dicitur gallicinium quo galli canunt: tum conticinium quo omnia tacent: tum diluculum quãdo lux primum a tenebris dignoscitur. Deinde aurora: quando aura incipit rubescere: tum manente id est oriente sole mane dici-

Mane. tur vel a mano qđ significat profluo & tacite diffũdo: vel a manibus: quoniam ab inferis sol manat: vel a mano nomine quod significat bonum: cui contrarium immanis crudelis & perniciosus dicitur. Consuetudinis autem erat vt matutino tempore salutarent dicerentq; mane. i. bene sit tibi: vnde mansit mane pro tẽpore illo. Paulopost dicitur prima lux sole iam lucente: tum dicitur meridies quasi medius dies. Reliquum temporis occiduum dicitur: ab occasu solis qui occidere incipit. Sole iã vicino ad occasum dicitur suprema tempestas. Vnde in. xij. tabulis solis occa-

Vesper sus suprema tempestas esto. Oriente autem vespere seu vespero (nam vtrũq; legitur & hoc vesper in tertia declinatiõe: vt hic orto a vespere: & hic vesper in secunda declinatione: vt Geor. j. De niq; quid vesper serus vehat: dicitur etiam vesperus. Item & hesperus) denominatur vespera vespere: a quo flectit vesperna ne, conuiuium qđ non nisi labẽte die inibãt prisci: vnde est. Iamq; eadẽ labẽte die cõuiuia quærit. Post vesperã est nox cõcubia: quæ nos ad cubandũ inuitat. Nouissimo est nox intẽpesta: quæ nulli agẽdo tẽpestiua est. Et hæc de partibus diei. Solet autẽ dupliciter accipi: aliqñ generaliter pro omni tempestate tam noctis ꝙ lucis neq; xxiiij. solũmodo: verũetiam quotuis horarũ: & tũc autori-

De gene bus oĩbus Seruio: Donato: Nonio: Marcello: Laurentio vallẽsi:

re dies. Peroto: &c. fœminini dũtaxat generis est. vt. v. æneí. Quã nec lõga dies pietas neq; mitigat vlla. Longa dies. i. longum tẽpus. Sic dicimus: multa dies dat magnã hoĩbus rerũ experientiam. Qñq; aũt accipitur specialiter vt qñ pro die. xxiiij. horarum: aut ꝓ tpe lucis dũtaxat sumitur: & tũc frequẽtius est generis masculini: vt latine magis dixeris die dñico: die crastino. Reperitur tñ etiã in fœminino: vnde est postera cũ primo stellas oriẽte fugarat clara dies. In plurali aũt numero volũt dũtaxat masculinũ esse: qa tũc semper specialiter accipitur: vnde signandũ est illud Tybuli. Venit post multas vna serena dies. Bene ergo hic dicit. Q; longus in masculino

genere & est ꝙ lõgus quantũ longus: ꝙ eñ tri- Qꝫ.

pliciter sumitur. Aliqñ ꝓ quantũ & id semp cũ positiuo: qđ fit qñ significamus nos admirari: vt ꝙ bonus: dei boni: plato fuit aut dubitare: vt nescio ꝙ bonus fuerit: aut interrogare: vt ꝙ bonus fuit plato: aut sciscitari: vt videro ꝙ bonus fuerit. Itẽ qñ ꝯparamus: vt tã doctus fuit Aristoteles: ꝙ Alexãder potens. Secũdo accipitur sed raro ꝓ quãto vt ꝙ magis illa fremẽs tãto magis effera flãmis: ꝙ magis. i. quãto magis. Tertio accipit̃ pro valde & id vbi assertiue sine figura loq̃mur: habetq; semp superlatiuũ: vt plato fuit ꝙ optimus. i. valde bonus. Caue dixeris in exponẽdo valde optimus: nã valde: sane, ꝓ, perq; oppido: apprime: in primis: inter primos: præter cæteros præ alijs: multũ: parũ: modicũ: minimũ & alia oĩa q̃ superlationẽ cõnotãt positiuo nõ superlatiuo quadrãt: vt ꝓ bonus nõ per optimus. Sapiẽs ergo vir cogitat diẽ ꝙ longus erit sub sydere cancri. i. in solstitio æstiuali qñ lõgissimus est. Est aũt imitatio græca. Cogitat diẽ ꝙ longus erit: græci enim sæpe anteriori verbo dant quod sequentis est: vnde Comici: scis me quid velim: pro eo quod est scis quid ego velim: & hic cogitat diẽ &c. ꝓ eo qđ est cogitat ꝙ longus dies erit. Sub syde-

re. i. in ipso sydere cancri. Sub enim vtriusq; casus præpositio est Sub.

Et vt omnes sciunt quando motum ad locum connotat accusatiuum: & quando quietem aut motum in loco sine eius mutatione importat ablatiuum desiderat. Quod pari modo verũ est de tempore quando enim significat quid vergere seu tendere in tẽpus accusatiuum requirit: vt in Geor. Sub lucem exportant calathis. i. pauloante lucem: hoc est tendente tempore ad lucẽ. & iiij. æneí. Sub noctem cura recursat. i. pauloante noctem. Quãdo vero notat quid esse vel fuisse vel futurum esse in tpe ablatiuũ habet: vt in principio Sermonum. Hora. Sub galli cantu cõsultor vbi hostia pulsat. Et hic sub sydere cancri: hoc est dum sol erit in cancro: quo tempore dies longissimus est: quia est solstitiũ æstiuale. Solstitium autem dicitur a solis statu: quod quidem dixi verum quo ad ascensum & descensum non quo ad circularem motum. In æstiuali enim solstitio eo altitudinis peruenit quo altius venire non potest: & in hyemali quæ bruma dicitur tantum descendit: vt nõ sit quo amplius seruato suo motu descendat. Quãtaq; nox tropico se porrigit ĩ capricorno: vide Calderinum porrigit id est extendit: componitur enim a porro & rego: tunc eñ nox maxime porrigitur: hanc rem sic primo æneí. consequitur. Quid tantum oceano properent se tingere soles Hyberni: vel q̃

tardis mora noctibus obstet. Cogitat frequentatiuum est a cogo Cogito.

quod componitur a co & ago: & est cogere in vnum locum compellere: vt Tityre coge pecus: inde sumitur cogitare: qđ est omnes ingenij intelligentiæq; vires in vnum compellere: ad ꝙuis rem intelligendam. Cogitat ergo vir sapiens: quippe qui externis rebus occupatus non est. Et iusto trutine se examine pensat. Hoc est (meo quidem iudicio.) Postq; astrorũ concitationes exceperit: videbit quo ab illis magis trahatur fortemq; se illorum violentiæ obijciet: ita vt in neutram partem flectatur sed lances

ipsius trutinæ æqualiter sese habeant. Trutina est qua res pensi- Trutiña.

tantur & trutinantur. vocaturq; alio nomine statera. Examen est Examẽ.

illud quo examinatur: id est exquiritur rerum positarum in lancibus pondus. Est etiam fœtus apum eductarum: vt Iuuenalis. Examenq; apium longa consederit vua. Pensat frequentatiuum est a pẽdo. Et quia ante pecuniam signatam olim omnis solutio

fiebat pendendo: pendere accipitur pro satisfacere. Quia vero pẽ- Pẽdo.

dendo pondus vt valor rerum discernitur. Pensitare accipitur ꝓ æstimare. Vnde transsumitur ad significandum explorare & de homine inerti dicimus ꝙ nihil pensi id est firmi: rati & explorati habeat. Nunquid hiet &c. Ostẽdit causam quare vir bonus se pensat simulq; ostẽdit fidelitatem trutinæ. Potest enim dari globus auri aut argenti qui teres sit atq; rotundus. & tamen externã labem admittat: si intus inanis & concauus sit quam rem nõ videndo non tangendo. sed pẽsitando deprehẽdis. Non ergo satis est vt vir sapiẽs foris hoc est in oculis hominum plenus sit: & cõtentus suis opibus. Verum oportet vt intus quoq;. Hoc est in iudicio conscientiæ suæ totus plenus & solidus sit. Pensat ergo se. Ne quid hiet id est ne aliqua fissura aut rima seu concauitas sit alterius rei capax. Præterea vt de primo mobili diximus: necesse est nullus sit angulus in viro sapiẽte: quia si fuerit angulus: hoc est q̃uis pars eleuata eminens atq; extans: necesse est vt inane sit: qa sicut mons non apparet si non esset vallis sic nec angulorũ asperitas nisi assit pars depressior dicit ergo. Ne quis angulus perturbet se: qbus verbis excludit inanitatem externam: sicut superioribus internam. Aequis partibus vt coeat: alia via idem ostẽdit. Potest enim fieri vt aliquod corpus plenum sit neq; angulosum sed ex vna parte maius ꝙ alia vt videre est in ouo: & tale facile externum in partem minorem admittit: ideoq; dicit: vt coeat: id est cõsolidetur equis id est æqualibus partibus. Nil vt deliret

amussis. Amussus vt notat Calderi. est norma seu regula qua fa- Amussis

bri in

Sancta probis pax est: irasci desine victus
Nullus vbiq; potest fœlici ludere dextra
Initio furiis ego sum tribus addita quarta.
Plecte truces animos: vt vere ludere possis
Ponas mature bellum præcor: iraq; cesset.

☞ tie molles. Hæc ille. Quoniã
igitur inquã tã nociua auaricia
Romano imperio fuit. Nihil di
rius Romani poetę (q semper rei
publice ꝓdesse studuerunt) exe-
crati sunt. Hinc illa exclamatio
in .iij. ęnei. Quid nõ mortalia pe
ctora cogis Auri sacra fames. Hic
in sexto apud tartarũ dãnatos di
cit. Aut q diuitijs soli incubuere repertis. Nec partẽ posuere suis:
quæ maxima turba est. Et paulopost de ijs qui auro iustitiã pol-
luerunt Discite iustitiã moniti & nõ tẽnere diuos Vẽdidit hic au
ro patriã dominũq; potentem Imposuit: fixit leges ꝑcio atq; refi
xit. Hinc tota Horatij excandescentia qui vbicũq; põt in auaritiã
insurgit. atq; insanissimos auaros esse docet. & plurime purgatio
nis (quã per helleborꝫ intelligit cuius copia in anticyra ꝓuenit)
indigere. Vñ ait in sermonibus noie stoicorꝫ. Dãda est hellebori
multo pars maxima auaris. Nescio an anticyram ratio illis desti
net oẽm. hoc est nescio an auaris oĩ helleboro opus sit vt purgen
tur. omnis eñ peccati spẽs ex mala cupiditate (q̃ auaricia gñali-
ter dici põt) nascit̃. Sunt autẽ tria huius pestis ꝑcipua capita. Aut
enim mala cupidine ductus per phas & nephas acquirit: & ꝓprie
Auarus. dicitur auarus ab auendo .i. cupiendo. vnde & auidus dicit̃. Aut
res vtcũq; acquisitas illiberaliter amat semper secũ seruat & dicit̃
Sordid9. tenax. Aut nulli vsui expendit. & dicitur proprie sordidus sicut
Lautus. contra qui nitidũ rerum suarꝫ vsum habẽt Lautos vocamus. Vñ
Iuuenalis. Atticus eximie sic cenat lautus habetur. Habet aũt aua
rus hoc dementie: ꝙ vt dicitur in primo Sermonũ Hora. semper
inuidia cruciatur. Vñ ait. Quodq; aliena capella gerat distincti9
vber Tabescat habet & illud. ꝙ rebus partis nescit vti. Vñ idem
ibidẽ: Congestis vndiq; saccis Indormis inhyans & tanq̃ parce-
re sacris Cogeris. Adde ꝙ auaricie vitium tanto plus virium ha-
bet quãto nos imbeciliores efficimur. Est eñ senibus cõmune vi
tium ꝙ (vt inquit comicus) oẽs ad rẽ auidiores sunt. Hinc illud
Horatij in de arte poetica. Multa senem circũueniunt incommo-
da vel ꝙ Querit & inuentis miser abstinet & timet vti &c. habet
& hoc mali ꝙ cætera vitia multo vsu displicent. qualis superbia
exterior. qualis luxuries. & reliquę pestes. Auaritia vero nec co-
pia nec inopia minuitur. Vnde Iuuenalis. Crescit amor nummi
q̃tum ipsa pecunia crescit. Est ad hoc execrabile malum ꝙ cętera
vitia quandam apparentem dulcedinem insipientibus pariunt.
Auaris vero tanto minus quietis aut dulcis fruitionis quãto ma
gis rerum. vt enim inquit Seneca. Tã deest auaro quod habet q̃
quod non habet. Est ad summum auarus odiosus oĩbus: nemini
amicus. non deo: non sibi: non proximo. Non sibi quia parcit &
inuentis miser abstinet. Vnde in sermonibus de homine auaro.
Vix credere possis q̃ sibi nõ sit amicus. Nõ deo. Vñ est in eisdem
sermoni. dijs inimice senex custodis ne tibi desit. Non deniq; pro
ximis quia multa si potest congerit. nec vlli impartit̃ quicq̃. Qñ
igitur tm̃ est auaritie malum vt quod misericordie maxime offi
cit. seuerissime a poeta nostro nũc improbatur. Dices forte nihil
video seueritatis. Nempe hoc est maximum. ꝙ ita auaritiã dam-
nat. vt ne vitam nostram polluat: etiam a ludo: qui recreãdi ani-
mi gratia fieri solet. nobis abstinendum dicat. Vtitur ergo argu-
mento a verisimiliori. Nam si ne ludere quidem lucri causa pos-
sumus. certum est a malis quæstibus abstinendum esse.

Idem. SPerne lucrum. non dicit Sperne ludum quoniam nec versus
id pateretur nec sententia. non versus quia ludus primã lon-
gam habet. Non sententia. quia interdum ludendum est. Nã
& sacri ludi sunt vt Apollinares. Loquitur tamẽ de ludo alee aut
Vexo. pile aut alterius rei vnde lucellum exquiritur. Vexat mentes ve
sana libido. Vexare verbum est magne violentie vt docet Au-
lus Gellius. Est eñ frequentatiuum a veho: sed qui vehitur alte-
rius viribus impellitur. Qui vero vexatur nunc huc nunc illuc
agitatur. Quando enim quis per idem spacium sæpe violẽter ra-
pitur atq; retrahitur tunc proprie non vehitur quod semel fit sed
vexatur. Vesana ergo libido vexat mentes. hoc est impotentes vi
rium agitat & cogit sub alio sole q̃rere merces. Hinc plurimi poe
tarum loci. Horatius in primo carminum. Nequicq; deus absci-
dit prudens oceano dissociabili Terras: si tamen impie Nõ tan-
Ve. genda rates transiliunt vada. Et multis alijs in locis. Vesana. Ve
particula aliquando auget. vt vehemens. aliquando minuit. vt
vestibulum: aliquando contrarium inducit: vt vecors sine cor-
de & animo virili. vel certe praui cordis. sic vesanus malesanus.
Libido. Libido vt plurimum in malam partẽ accipitur. semel apud Sal-
lustiũ in bonam. refertur autem ad ambitionem vt est libido do
minandi. & ad concupiscentiam. vt est libido carnis. item ad
quamuis malam cupiditatem. vnde nonnulli codices habent
hoc loco vexat mentes vesana cupido. Fraude carete graues: igna
Tria tri- ri credite doctus. Tribus vite nostre partibus poeta consulit pri-
me quæ

☞ me quæ iniens ætas dicitur
cũ ait Ignari credite doctus. Me
die cum dixerat. sperne lucrum.
ea enim ætate ludis incũbunt.
supreme autem dicens. Fraude
carete graues. Et sunt sane salu-
bria precepta. Quid & enim ado
lescentibus salubri9 q̃ vt discãt
Oportet autem (inquit philoso-
phus) discentem credere: Neq; tñ vult: vt nimium creduli simus
sed vt doctis & expertis dumtaxat fidem habeamus: que res si na-
te seruetur nihil in republi. vtilius contigeret. Quot & eñ igna
ri sumus, quoniã ab ignaris & indoctis doceri sperabam9. & mi
seri nostri parentes: si doctos præceptores nobis comparassent
non nequitie: sed litteris nunc incumberemus. Quid item ado-
lescentie & virili etati decentius conueniret: q̃ vt ludo & libidi
ne abstineamus? Quid deniq; Senecte nostre iucundius aut pul
chrius contingat: q̃ vt fides nobis habeatur quod nõ dubie fiat
si fraude vacaremus: Inquit ergo bene: fraude carete graues hoc
est maturi eui. Inari credite doctus. de hac re sic Cicero vbi adole-
scentiæ officia præscribit. Est igitur adolescentis maiores natu
vereri: ex hisq; eligere optimos & probatissimos quorum consi
lio atq; auctoritate nitatur. Ineuntis enim ætatis inscitia senum
constituenda & regenda prudentia est. Maxime autem hæc ætas
libidinibus arçenda est: exercendaq; in labore patientiaq; & ani
mi & corporis: vt eorum & imbecillis: & ciuilib9 officijs vigeat
industria. Atq; etiam cum relaxare animos & dare se iucunditati
volent: caueãt intemperantiam meminerint verecundie: quod
erit facilius si eiusmodi quoq; rebus: maiores natu interesse ve-
lint. Hæc ille. Et si vt sequenti capite docet: senũ interest: vt ami
cos: & iuuentutem & maxime rempublicam consilio & pruden
tia q̃plurimum adiuuent &c. ante omnia opus est vt sine frau-
de inueniantur. nam vt iam dixi nihil profecerimus docendo. si
doctrine nr̃e ꝓpter fraudem in nobis compertã fides desit. quid
enim profuit cassandre prognosticon de qua sic Vergilius. Tũc
etiam fatis aperit cassandra futuris. Ora dei iussu non vnq̃ credi
ta teucris. Lusuri &c. Ordo est lusuri: quod est quicunq; ludere
parant. debẽt ponere nummos: quoq;. id est etiam animos. hoc
est tametsi amiserint nummos: non tamen irascentur. Irasci me-
mini victos. gerit præceptoris partes. Quocirca vult sibi creda-
tur tanq̃ experto. memini inquit. hoc est memoria complector
ex ijs que vidi victor irasci. Placet optime frater &c. Facete lo-
quitur. solent enim qui moralia præcipiũt ad liberos suos vt po
te ad charissima pignora scribere. sic Marcus Cicero ad Marcum
filium officia scribit: & opus illud morale. Cum animaduerterẽ
etiam ad filium destinatur. debent enim præceptores vt memi-
nit Iuuenalis haberi parentis loco: sed Vergilius modestie gra-
tia optime frater dixit: quomodo & apostoli nostri ad suos scri-
pserunt. Dicitur autem frater quasi fere alter. Ludant secure: Hu-
ius sensum potes dicere a contrario sensu eliciendum esse. vt Sit
quia nulli semꝑ satis ęris in arca est. Nulli ludãt. vel ĩtelliges sim
pliciter sic. Ludant prædiuites si qui sensum & thesaurum exhau
stum habent. Tu vero optime frater. hoc est qui meæ conditio-
nis ęs a ludo abstineas. Aes æris species metalli est: sed pro pecu-
nia accipitur: nam primi nummi ærei non aurei aut argẽtei fue
re. Ouid. de fastis Aera dabant olim melius nunc omen in auro
est. Victaq; concessit prisca moneta nouæ. Hinc pecuniam debi
tam æs alienum dicimus. Et ærarium repositorium publicæ pe
cuniæ. Seruius Tullus primus fertur æs signasse. nam antea ru-
di vtebantur. Signatumq; aiunt nota pecudum: vnde pecu-
nia dicta. Nam argenteus nummus primum signatus est anno
vrbis. CCCCCLXXXVI. Deinde. lxij. ãno signatus est aureus
Alij aliam appellande pecuniæ rationẽ dant. Dicũt olim omne
commercium fuisse in commutandis pecudibus in quibus præ
cipuas diuitias sitas putabant quod vbiære & auro argentoq;
fieri cepit pecunia (ꝙ in pecudum locum successit) appellata est.
Sunt qui dicant extare nummos ęreos signatos sub Iano antiq-
simo Italiæ rege quorum alterius partis nota est nauis qua sa-
turnus in italiam vectus erat. Alterius Ianus biceps: propter re-
rum experientiam & prudentiam. Certum autem est ęs accipi so
litum pro pecunia. Vnde in bucolicis. Non vnq̃ grauis ære do
mum mihi dextra redibat Arca dicitur ab arcendo ꝙ arceat ho-
mines a rebus quas arcanas: id est secretas & occultas esse volu-
mus. Si quis habet nũmos &c. Conformiter ad priorem senten-
tiam qua diximus: nullis ludendum quia nullis es semper in ar-
ca est. Nam si quis habet nummos veniens exibit inanis. Inanis
dicimus cui pecunia non est propter inanem crumenam. sic ...
culos erarios inanes. vnde & vacuus dicitur. Iuuenalis Cantabit
vacuus coram latrone viator: Nummos a numeris dictos ...
inuento enim nummo hoc est signato ære: orta est numeratio in
☞ fauti a ...

satisfactione. Antea enim era pendebantur. Vnde hodie pendere satisfacere significat vt sexto enei. Tum pendere penas Cecrôpidae iussi. hinc etiam est ꝙ hodie quoq; talentum auri. librā & argenti dicimus: tametsi non pondere: sed numero satisfacimus. Lusori cupido &c. Causa est ꝙ cecus cupidine lucri: ludendi peritiam non habet. Exitus grauis. At qui dictum est eximi manis. Sed dic grauis .i. molestus & tristis: vt apud Iuuena. Quo tōdēte grauis iuueni mihi barba cadebat. nō em̄ iuuenibꝰ grauis .i. ponderosa barba est. sed molesta. Exitꝰ ē finis vt, Exitus acta probat: & secūdo enei. Hæc finis fatorum. hic exitus: sed pulcherrime hic ponit: alludit em̄ ad exitū lusoris a taberna lusoria.

Sancta probis pax est. Hactenus auaritiam criminatus est. nunc pulchro moderamine iram retinendam Docet. Et verum plena laus contrariorum vituperationem habet: ita & vera vituperatio vnius contrariorꝝ laude cumulatur. Cōmēdat igitur pacem. Quam christiano viro author & saluator humani generis satis commendatam fecit: quando eam vt rem praeciosissimam charissimis legauit. Omnibus vero mortalibus per se laudata esse poterit quando & fere in suo genere eam seruent. Nam de publica pace quid boni habet, non dicto opus est videntibꝰ quod & quanta sint belli mala. Quod vero Iuuenalis ait. Nunc patimur longe pacis mala non pacem criminatur: sed ocium & desidiam quam ingrati ignauiq; animi subiere. dicit ergo Sancta probis pax est. Quorum verborum ordo est. Pax sancta. id est inuiolabilis est probi. id est probi habent pacem quæ sancta est. vel sic Pax est ꝓbis sancta. id est pax est habita & estimata sancta a probis: vel sic Pax est sancta. id est sancita & introducta a ꝓbis. Vnde est illud Horatianum in arte. Syluestres homines sacer interpresq; deorum Cedibus & victu fedo deterruit orpheus &c. Vtrumutrum autem dicatur sensus erit ꝙ magne probitatis indicium est seruare pacem. Nihil enim moribus honestis tam obest ꝙ lites & iurgia: vnde notum verbum poetæ. Lis est de paupere regno. Sanctum dici volunt de quo sancitum est pœna sanguinis ne quis violet vnde sancta sepulchra. sancta menia rome &c. Irasci desine victus. Vide ꝙ moderate præcipiat. Quia enim ira, quæ subita sanguinis inflammatiōe circa cor nascitur in nostra potestate non est. Nec omnis ira mala est. vt enim docent peripatetici ira multum ad fortitudinē facit. & in diuinis eloquijs dicitur. Irascimini & nolite peccare. Idcirco poeta non dicit noli irasci: sed irasci desine victus. & paulo post dicet iraq; cesset: Iram quando importat primum animi motum in nostra potestate nō esse docet Flaccus in sermonibus dicens. Deniq; quatinus excidit penitus vitium ire. Cetera item nequeunt stultis herentia &c. Et propterea idem in epistolis non vult iram omnino expelli: sed contineri: vbi inquit qui non moderabitur ire Infectum volet esse dolor quod suaserit. & mens Dum penas odio per vim festinat inulto. Ira furor breuis est. animum rege: qui nisi paret. Imperat. hunc frenis hunc tu compesce catena. Nullus vbi ꝙ potest fœlici ludere dextra. Prouerbium est quod in re communi multum gratie habet. Solent autem tali deuerbio qui victi sunt se consolari Nihil est ex omni parte beatum. cōmune em̄ malum tolerabilius est. Initio furijs &c. Ordo satis obscurus est ego ira sum addita quarta furia furijs initio tribus. id est quæ ab initio non nisi tres erant. Sunt tamen qui sic legant. Initio furijs ira est tribus addita quarta: & sic ordo facilis est: & meo iudicio magis quadrans. Furię apud inferos tres dicuntur. Alecto: megera: & Tisiphone quas acherontis filias esse dicunt ex nocte. nec ab re. Acheron enim interpretatur absq; leticia nam a priuatiua est particula. & χαρα dicitur leticia. & nox est cecitas quedam & priuatio luminis. quando ergo mens nostra tristitia afficitur ob iniuriam illatam nec habet lumen rationis quo refrenetur statim in furorem rapitur. Itaq; ira potest esse quarta furiarū. Quia ira furor breuis. Aesiodus in theogonia aliud dicit: sed non omnia referre in vnum locum possumus. Hoc tamen non prætereibo poetas solere: ad notum rerum numerum adijciendum aliqd esse attestari. Sic quia duo Catones insigni virtute fuerunt Iuuenalis allusit: habeat nunc iam Roma pudorem. Tertius e cœlo cecidit Cato. Sic horatius ad septem sapientes in græcia nobilissimos respiciens inquit in sermonibus Hęc mihi Sertinius sapiētum octauus amico Arma dedit. Sic sapho decima pieridum dicta est: Sic & hic ira quarta furiarum nuncupatur. Plecte truces animos vt vere ludere possis. Qui & enim spe lucri rapitur non ludos sed solicita feria ducit. Plecte ergo hoc est rigide flecte & castiga truces. id est feroces & truculentos animos. Plectere est affi cere tormentis vt in epistolis Horatij. Quicquid delirant reges plectūtur achiui. Ponas mature bellum præcor: Ponas. id est depones mature. id est tempestiue. Nam id maturum dicitur quod neq; serius: neq; citius solis beneficio decoctum est. Inuitat ergo ad temperantiam. Nam certum est lusorem vbi amiserit quouis modo irasci. Vnde Horatius in epistolis. Ludus enim genuit trepidum certamen & iram. Ira truces inimicitias & funebre bellū. Iraq; cesset: quia vt dixi fieri non potest: vt vir acer & strenuus omnino ira vacet: id em̄ imbecillis animi est. idcirco dicit cesset ira. id est placetur tēpestiue.

P. Vergi. de Liuore seu Inuidia carmen Hendecasyllabum.

Liuor tabificū malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas
Et totū bibit artubus cruorem
Qđ quisq; furit: inuidetq; sorti
(Vt debet) sibi pœna semper ipse est.
Testatur gemitu graues dolores:
Suspirat: gemit: incutitq; dentes:
Sudatq; figidus intuens quod odit.
Effundit mala lingua virus atrum:
Pallor terribilis genas colorat:

ASCENSIVS.

Liuor tabificum &c. mōstratum est auaritiam & iram infestissima esse vitia auaritiam quidem reipublice. Iram vero proximis. Auarus siquidem omnia venalia habet vt pecuniam accumulet iracundus quo tempore ira parcitus est sanguinis & vindicte sitiens debacchatur: nihilq; tam exoptat ꝗ quo inimicum vlciscatur. Nunc autem poeta noster ingeniosissimus ostendit inuidiam ꝑniciosissimam esse illi cui inest. Efficit enim ipsum Liuidum. Tabidū Macilentum: atq; omnis letitiæ & boni expertē. Vnde Horatius in epistolis. Inuidus alterius rebus macrescit opimis. Inuidia siculi non inuenere tyranni. Maiꝰ tormentum &c. Neq; vsq; adeo mirum est hanc tā dirā esse pestē Nam si vti quisq; summam charitatem habet: ita perfectissimus est: cōsequit̄: vt qui maxima inuidia laboret infelicissimus sit. Nihil enim vsq; adeo fraterne charitati atq; inuidia officit. nā inuidus is demum dicit̄: qui nō pōt bonis oculis videre salutem alterius quam optimus quisq; non minus ac suam desiderat. Possumus ergo miseros despicere hoc est nolle aspicere ex cōtemptu sed fœlicibꝰ dūtaxat inuidemus. vnde Martialis. Omnibus inuideas. Liuide nemo tibi hoc & enim pacto omnes præter Liuidum fœlices forent. qui certe fœlicitate indignꝰ est quo circa dici solet nihil iustius esse inuidia. Notus etiam est author: q inuidos omnibus in locis habere oculum desiderauit. Credo equidem vt tantis hominum bonis cruciatus aliquando (siquidem fieri posset) ipsum sui miserescat Pestiferam autem inuidi mentē pulcherrime aperit. Aesopꝰ phrygius ille fabulator ingeniosissimus in apologo in quo ostēdit Auaro atq; inuido oblatā a deo conditionem: vt quamcunq; rē peterent eam impetratam abducerent. Cum igitur inuido vt peteret iussit auarus. ille renuit timens auarum posse aliquid accumulatius petiturum esse. Iussus autem auarus postulare. non immemor sui. nec a natura discedens: petijt vt quācunq; rem inuidus exoraret: eam geminatam haberet. Quod cum inuidus audiret: tabescēs ꝙ illi cumulatius & geminū bonū foret: oculum sibi erui petijt. quo alteri vterq; occecaretur. Itaq; inuidus non tā sibi prodesse ꝗ alteri nocere conatur. Veruntamen vt plurimū auaritia inuidiam generat. non semper aūt. Nā nōnūq; alteri inuidemus. qđ nos ipsi habere noluerimus. Sed de hac nihil pulchrius ꝗ poeta adduci pōt quo

circa ad

Infœlix macies renudat ossa.
Non lux:non cibus est suauis illi:
Non potus iuuat:aut sapor lyæi:
Nec si pocula Iuppiter propinet:
Atq; hæc porrigat & ministret Hebe:
Aut tradat Ganymedes ipse nectar.
Non somnum capit aut quiescit vnꝗ
Torquet viscera carnifex cruentus
Vesanos tacitus mouet furores:
Intentans animo faces erinnis
Est talis Tityiq; vultur intus
Qui semper lacerat iecur comesti.
Viuit pectore sub dolente vulnus
Quod chironia nec manus leuaret
Nec phœbus:sobolesue clara phœbi.

circa ad ipsum accedam⁹. Liuor tabificū &c. Carmen hoc en decasyllabon .i. vndecim syllabarū: constat spōdeo: dactylo: & tribus trocheis q̄uis in vltimo loco ꝓpterea ꝙ vltima syllaba indifferēs est. etiā spōdeus ponatur. Prim⁹ v̄sus sic metit̄. Liuor. sponde⁹ tabifi. dactylus. cū ma. trocheus. lis ve trocheus. nenū. trocheus. Pari modo & reliqua scādens. Liuor existēs tabificū. i. gn̄atiuū tabis venenū vorat deuorat abglutit medullas ītactis i. nō tactis ossibus.

Liuor. Liuor est macula subnigra q̄ ex cōtractu & cūpressu corpoꝝ īducit̄. Iuue. Vua q; cōspecta liuorē ducit ab vua. Tibullus. Tum succos herbasq; dedi quis liuor abiret. Quē facit īpresso mutua dente venus. Et qm̄ inuidia similē maculā gn̄at & obscenum aspectum efficit: a multis liuor vocat̄ vt hic. Nā sicut

Cādidus candidus dicit̄: q om̄ia bono oculo aspicit nulliq; inuidet aut detrahit: sic e contrario Liuidus dicitur qui vbi alterius dexteritatem videt lenta tabe medullit⁹ exedit̄. & exhausto: q in candido homine est naturali succo totus liuescit. Vnde vocat liuorē tabificum venenum. Venenum enim dicitur ꝙ veniat. i. fluat per venas & medullas.

Tabes Tabes autem dicitur sanguis exudante puriore succo corruptus. talem autem liuor generat. vnde dicit̄ tabificum venenum. Additur autem notanter malis: nō tam ꝙ præcipue mali sunt qui alterius bona videre non possunt. q̄ ꝙ hoc venenum malis hoc est inuidis duntaxat nociuum est. Nā luxuria luxurioso delectationē affert. & colluxurioso labem. Superbia miseris quos fastidim⁹ molesta est auaritia oībus odiosa: ira offendenti damnosa gula heredib⁹ iniq̄. Accidia q̄uis desidibus dulcis: bonis tn̄ operationibus: quas aut deo aut sanctis: aut parentibus. aut liberis. aut patrie. aut reipu. debemus summopere nociua est. Inuidia vero inuidum duntaxat cruciat. nā inuisus semper beatus est: aut talis iudicatur. quia ergo inuidia exedit inuidum bene dixit tabificum malis: neq; vero erit tam ineptus interpres: qui dicat tabificū. i. tabē faciēs malis. i. maxillis tametsi liuor edax dicat̄. quia oportet vt prior syllaba breuis sit quæ in dictione malis semper nisi adiectiuum fuerit producitur. Nec obijciendum est ꝙ inuidus alijs sæpe molestus est. qm̄ sibi dumtaxat per īuidiam nocet: alijs vero quia præter inuidiā alia q̄q; peccata habet: sunt em̄ multa familiaritate deuincta inter se. Et totum bibit artubus cruorem. Ex hac aūt re vt dixi fit liuor. Quod quisq; furit &c. ratio est quare cruorem ebibat. Qd' i. quia quisq;. i. quicunq; furit. i. insanit & irascitur & inuidet sorti alterius ipse est semper sibi pœna. Hoc est seipsum crucians: vt debet quia dicitur Iustius inuidia nihil. est quæ crimine non

Sors. dū perfecto authorem cruciat ꝓprio ense reflexo. Sors dicitur qcquid sortimur. i. accipimus ab aliquo vt illi fenus faciamus. Dicunt autem Iouem vnicuiq; nascenti dare partem boni & partē mali: illud ergo quod a deo accepim⁹ vt bene operemur sors dicitur. Illud etiā quod a fortuna nobis obijcitur. sors dr̄. vnde Hora. in principio sermo. Qui fit mœcenas vt nemo quā sibi sortē: seu ratio dederit seu sors obiecerit: illa contentus viuat. Dicitur præterea sors pecunie illa quam vsurarius fenerat hoc est fenori

Fenus. dat qd' a iurisperitis capitale dicit̄. Fenus aūt est lucrum qd' præter sortem rei redditur. Deniq; quicquid sortimur. i. quadā sorte obtinemus id sors dicitur. Sudat frigidus. pulchra compositio qua ostendit sudorem non esse naturalem. qualis est qui ex vehementi calore apertis poris generat̄. Intuens quod odit.

Odit. Odit p̄ntis temporis significationem habet p̄teriti tn̄ est secundum declinationem. Nā odio (licet semel in de oratore apud Ciceronē odias legeris) rarissimum inuentu est. & si inueniatur corripere primam sicut odium nomen. hic autem longa debet esse prior syllaba: quanta est in præterito bisyllabo paucis demptis. Effundit mala lingua virus atru. mala lingua nominatiui sunt suppositales illi verbo effundit. nam si legas liuor effundit mala līgua id est per malam linguam. vt septimi casus sint versus nō staret.

Virus Virus venenum nunc tantum tres casus habet olim etiam viri in genitiuo repertum est. Pallor terribilis: hoc est obscenus aspe

Gene. ctu. Genas colorat. Gene sunt quasi vestes quibus oculus tegit̄ cum conniuit. id est aperitur. & clauditur: quæ vt dicit Ply. olim cilia dicebantur: Pulchrum ergo est ꝙ inuidus in ea parte liue-

scit qua

scit q̄ peccat. infœlix macies renudat ossa: signate dicit̄ infœlix macies qa pōt eē fœlix. vt ē q̄ maturo consilio per abstinentiā & ieiuniū contraximus ꝓ salute animæ aut corpis. vtraq; em̄ offi cit crapula. Renudat hoc est aperit & ostentat ossa exhausto sanguine: cōsumptis carnib⁹ & eua porato succo naturali. Non lux &c. Nihil est sanis iucundius luce. vnde de Didone insaniēte ex amore dicit̄. lucemq; refugit. qd vicine mortis indicium est. Nō cibus est suauis illi. Exhausto ei sanguine. iminuta est virtus degestiua: q̄ sine nullus cibus suauis est. vt patet in egrotis: suauis hic trisyllabum est. Non pot⁹ iuuat qui alias curas expellit. vn̄ ē assit leticie bacch⁹ dator. Nec sapor lyei. i. bacchi q lye⁹ dicitur eo ꝙ soluit hominē curis λυω ei est soluo vn̄ mirandū est: ꝙ qui nos liberos & solutos omnibus curis reddere solet non iuuet inuidum: mirabilius ꝙ nec sopor ipse iucundus sit. Mirabili⁹ multo ꝙ potus suauissimus non iuuet etiam si pocula Iuppiter ipse ꝓpinet abs quo quia hospitalitatis deus est tute sumi possent. Maxime autem mirandum est ꝙ nec hebe deorum pincerna & iuuenum dea. nec ganymedes oīum mortalium pulcherrimus puer. non posset tā delicate pocula dulcia a Ioue ꝓpinata ministrare vt inuidum iuuent.

Hebe Note sunt fabule. hebe filia iunonis pincerna deoꝝ est: quæ dū incautior pocula ministraret & casu pudenda renudauit: ob quam rem iratus Iuppiter Ganymedem pulcherrimū puerū Trois phrygū regis filiū dū in Ida sylua venerat̄ rapuit. raptūq; in hebes locum suffecit. Vn̄ est illud. j. enei. Et rapti ganymedis honores. Quantū aūt ad gratiam poculorū faciant m̄ūdicie pincernaꝝ ostēdit Iuuena. vbi de misera clientum cenula conquerit̄ dicens: tibi pocula cursor. Getulus dabit aut nigri manus ossea mauri. & paulopost de rege cōuiui. Flos asie ante ipsum præcio maiore parat⁹. Quā fuit & Tulli census pugnacis & Anci.

Nec Nectar est potus deorum sicut ambrosia dapes significat ipsorum. Neq; vero dicitur a nectando: volunt ei dictum nectar ꝙ linguam nectat. grecum enim est Τουεκταρ του νεκταρεος &c. Non somnum capit. Quod tamen munus deoꝝ est: vt. ij. enei. Tempus erat quo prima quies mortalibus egris. Incipit: & dono diuum gratissima serpit Aut quiescit vnꝗ. Plus est non quiescere q̄ non capere somnum quia sæpe animi quietem capimus: nec tamen dormimus. Vnde de didone infeliciter amante. At non infœlix animi phenissa nec vnq; Soluit̄ in somnos oculis ve aut pectore noctem Accipit. Quare vero non gescat inuidus est qa Torquet viscera carnifex cruentus. Liuor cruētus. i. plen⁹ cruoris torquet viscera: & io est carnifex.

Vis Viscus eris secundū Seruiū significat omnē carnē intra pellem contentā. Viscum autem secunde declinationis significat illud quo aues viscantur gluten. Sunt qui in singulari solum ablatiuum viscere vsitatum dicant. Donatus super illud in Andria Vix sum apud me: ita animus commotus est: metu spe gaudio. Duo inquit carnifices futurarum rerum sunt spes & metus &c. quibus verbis accipit carnifices sicut nunc Vergi. Vesanos tacitus &c. hoc em̄ differt liuor ab ira: ꝙ ille tacitus ad præcodia incubat. ira vero manifeste in offensorem insurgit.

Tac Tacitus vtroq; modo accipitur vt docet Valla. Nunc actiue vt si velis hic. liuor tacitus id est tacens mouet vesanos furores. quia in liuidum debacchatur quē dilacerat. Nūc passiue vt apud Senecam. Quod tacitum esse vis nemini dixeris: & apud sextum enei. Quis te magne Cato tacitū aut te Cosse reliquat: sic pōt h̄ accipi. liuor tacit⁹. i. occultat⁹ & cōditus intra viscera liuidi mouet vesanos furores: quasi diceret intestinos. Intentās animo &c. Interpretatur quos furores moueat est inquit intentans. id est intensiores faciens vel augmentans animo faces. id est flammas erynnis. id est cōtētiosi furoris eris enim contentio dicitur. Est talis. id est ordo est. quia & talis vultur est intus. id est intra viscera Inuidi. qui. id est qualis lacerat semper iecur tityi comesti. i. exesi quo ad iecoris fibras vt sit totum pro parte vel leges comestum.

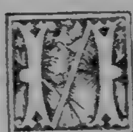
Tit De Tityo sic. sexto enei. Nec non & tityon terræ omni parentis alumnum. Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus. Porrigitur rostroq; immanis vultur adunco Immortale iecur tundens: fœcundaq; penis Viscera rimaturq; epulis: habitatq; sub alto Pectore: nec fibris requies

datur

datur vlla requies &c. Intelligitur autem per Tityum luxuriosus. Amauit enim latonā apollinis & Dianę matrē: ob quā confixus iaculis phœbi damnatus est apud inferos ea pena vt viscera eius vultur immanis exedat q̃ tametsi continue absumuntur nunq̃ tamen deficiunt quia semper renascuntur. Quod ideo fingitur: quoniam credunt morientium animas eo affectione eoq̃ mentis habitu permansuras qua corpora linquunt. Vnde de amantibus in eodē sexto Curæ non ipsa in morte relinquūt Et paulopost de aliis studiis. Quæ gratia curruum. Armorumq̃ fuit viuis: quæ cura nitentes Pascere equos: eadem sequitur tellure repostos. Quia itaq̃ amantes nimiis curis agitantur in vita bene fingitur Tityus quem Horatius incontinentem appellat: perpetuis griphibus seu vulturibus exedi. Simili autem modo tantisper dum viuit inuidus torquet: quasi dicat ipsum hic infernales penas luere. Et non longe abest. nam sicut in inferno semper cruciantur: neq̃ tamen culpa purgat aut offensio remittitur sic inuidus continua pœna afficitur. nec tñ melior euadit. Vultur olim dicebatur hic vulturis. vnde Ennius. Vulturis in syluis miserum mandebat homonem. Viuit pectore sub dolente: vulnus

vulnus viuit. id est semper recens est: sicut aqua semper fluens viua dicitur. vt secundo enei. Donec me flumine viuo abluero. Quod quidem vulnus manus chironia. i. ipse chirō philyrides iustissimus centaurorum leuaret. i. curaret. Nec phœbus leuaret. Nec clara soboles phœbi. id est. Aesculapius leuaret. hoc est habet incurabile vulnus Chiron vt dixi phillirides. id est philyre Chiron.
nymphe & neptuni in equum conuersi filius fuit: pater thetidis & auus achillis: qui plurima medicine adiumenta inuenit quorum quedam adhuc extant Maxime peritus fuit eius quam chirurgiam vocant vt nonnulli putāt a chirone denominatam. vel potius a manu que χειρ dicitur. Docuit achillem vt dicit Stati9 in achilleide curationem vulnerum vt de thelepho nobilis recitatur leuatio: quem ferrugine eius ferri quo ipsum vulnerauerat sanum reddidit. vnde est in remedio amoris Vulneris auxilium pelias hasta tulit. Phœbus autem vt dixi solis est peculiare Phœbus
epitheton. fingitur autem phœbus siue apollo medicine peritus quoniam omnes herbarū virtutes solis radiis pcoquūtur. Aesculapius aūt pter oēs mortales in hac re doctus fuit: abs quo Vergi. virbiū a morte reuocatū dicit. Et quia tantum in medicina potuit apollinis filius dicitur.

P. Verg. Carmen de Venere & Vino contra luxuriam & ebrietatem.

HEc veneris nec tu vini capieris amore.
Vno nāq̃ modo vina venusq̃ nocēt.
Vt venus eneruat vires: sic copia vini
Et tentat gressus debilitatq̃ pedes:
Multos cœcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpe petit ferus exitiale cupido.
Sæpe manus itidem bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo troiam ven9 improba bello
Et lapythas bello perdis iacche graui.
Deniq̃ cum mentes hominum furiarit vterq̃:
Et pudor & probitas & metus omnis abest.
Compedibus venerē: vinclis constringe lyeum:
Ne te muneribus lædat vterq̃ suis.
Vina sitim sedant: natis venus alma creandis
Seruit: finem horum transiluisse nocet.

ASCENSIVS.

ASC. NEc veneris &c. Si penitioribus oculis virgilianam dicendi formam cōspexeris non interrogato opus esset q̃ vitia magis fugienda sint. Cum etenim superbiam damnaret vidisti quāta diligentia nos ad misere humane memoriam vocitauit. Cū auaritiam pniciosum illud mōstrū vilipēderet vehementi verbo vsus est dicens. Sperne lucrū &c. At de ira q̃ ad acrimoniā facit. parcius inquit Iraq̃ cesset. Cū vero liuorē monstrū nulla virtute redemptum ad partes vocaret: quasi excandescēs inqt Liuor tabificum malis venenū &c. Nunc vero de venere & vino locuturus: quorū abusus nō vsus mal9 est: inquit Nec veneris nec tu vini capieris amore.
Luxuria. venus. Non & em̄ venus mala: nec vinum malum: sed amor & nimia indulgentia vtriusq̃ detestanda est. Non ergo dicit non tu capieris amore luxuriei. ois em̄ luxuries damnanda est: nō omnis autem venus. Similiter non dicit. Non capieris amore ebrietatis. ois etem ebrietas mala: non itidem omne vinum. Tametsi autem venerem pro cōcubitu per metonymiam ponimus vt sine Cerere & Baccho friget venus: non tamen pro omni. sed pro eo dūtaxat qui naturalis est nec incestuosus: nam cestus est zona veneris dictus a castitate qua le-
Veneres gitime nubentes cinguntur. Verūtñ ponunt tres veneres: vnam ex cœlo patre & die matre natam apud priscos. Et hanc honeste rei pręesse volunt. Alteram ex viribus cœli & spuma maris: & huic inconcessos cōcubit9 iputāt. Tertia Iouis & diones filiam ex qua Aeneas natus dicitur. Sciemus tamen q̃uis multe enumerent veneres: multi Ioues mlti Mercurij &c. Poetæ tñ opa sic cōfundūt vt omnium vni addicant. siue q̃ vnam cœlestem naturā putent omnium effectuum causam tametsi p diuersos fiant: siue q̃ omnia in admirationem trahere volunt. Volunt aūt venerē dictam q̃ per eā oīa veniant & oriant. Et quia generatio rerum nō sine virili semine fit: Ideo veneri vtriusq̃ sexus participationē dedere Nā vt recitat Macrobi9 in Cypro est barbate veneris simulachrum. Quocirca Verg. loquēs de venere ait. Descēdo ac ducente deo. & Caluus Pollētemq̃ deū venerē. & Aristophanes philosophus aphroditon genere masculino appellat & Leuinus ait. Venerem igitur almum adorans siue fœmina siue mas ē &c. De veneris aūt vtute sic. Lucre. Aeneadū genitrix hominū diuūq̃ voluptas. Alma venus cœli subter labentia signa. Que mare nauigerū quæ terras frugiferentes Cōcelebras: p te qn̄ genus oē animātum Concipit: visitq̃ exortum lumina solis: hæc ille. Propter hāc rē dicit: natis venus alma creādis seruit. Certū est ergo q̄ conuersatione humane ceterorumq̃ animantium nature veneris vsu opus esse qui si legitie fiat iure matrimoniali laudād9 est. Econtrario nemini dubium est q̃tum noceat transiluisse finem. vsq̃ adeo vt nulla sit labes qua homo a diuina mentis cōtemplatione ad corporis sordes citius auocet. nulla propter quā plura bella fiant nulla q̃ citius & plures in turpem egestatē ruāt. Nam Plaut9 pauptatem luxurie filiam nūcupat: nulla item q̃ omi honesto studio magis inimica sit: nā hominem totum effetū reddit: ac deide tardū & segnē. vsq̃ adeo: vt sæpe tardū p luxurioso poete ponant. Nocet igit & aīe & corpori & vtriq̃ plurimū. De vino quoq̃ nihil ignotum dicam nā oēs scimus si teperate sumat humano ingenio adiumento esse. Vñ illud Hora. in eplīs. Prisco si credis Mœcenas docte Cratio. Nulla placere diu nec viuere carmia pñt. Quæ scribuntur aque potoribus: vt male sanos Adscripsit liber satyris faunisq̃ poetas. Vina fere dulces oluerunt mane camenę Laudibus arguitur vini vinosus Homerus Ennius ipse pater nūq̃ nisi pot9 ad arma Prosiliit dicenda: & reliqua quæ cōmētarij p irrisionem dicta putant. nemo tamen mihi inficias ibit vinum modice sum- Vinum.
ptum acuere ingenium. At q̃tū ebrietas detestanda sit facillime Ebrietas
cōstabit si hoiem potū ispexeris: qui iam omne id (loquor de rōne & virtute) quo a beluis ferisq̃ differimus exuit: & sui immundo q̃ homini similior luto inuoluitur. facilis ad iram: facilis ad seditionem: facilis ad luxuriā facilis ad blasphemiam deorumq̃ contumeliā: facilis ad secreta reuelanda. ad amicos pdendos: & ad omnia deniq̃ mala facienda contra ad nullā v̄tutem paratus. Quocirca si ita decesserit: iā de eius salute actum esse dixeris: sed redeo ad poetam. Nec veneris nec tu vini capieris amore. Capere multa videtur significare se- Capere.
cundum q̃ varia sunt q̃ capiuntur. Aliquando enim est in se cōtinere: vt atrium meum capit mille viros. Aliqñ est intelligere. vt capio te. i. sensum tuū. Aliqñ auferre. vt qñ capimus rem: qua capta quis ea ppetuum priuat. vnde captus oculis dicit priuatus Verg. j. Georgi. Aut oculis capti fodere cubilia talpe. Sic caper dicit qui captus est coleis. i. genitalibus. vt docet Aulus Gel. Aliqñ est vestalem suscipere cui rei peculiare erat vbū: Aliqñ est cōprendere & in carcerem conijcere. vnde captiui dicuntur. Aliqñ inescare fallere aut decipere: vñ dicim9 hoiem captū amore captū vino: vt h̄ Nec capieris. i. nō illaq̃aberis amore veneris: nec etiam amore vini. ratio est. Vno namq̃ modo vina venusq̃ nocent. Vt venus eneruat vires &c. Eneruare est dissoluere: neruis enim consolidamur. vnde est ossibus & neruis compegisti me. Copia.
Sic copia vini. Copia dicitur abundantia & plenus vsus rerum: vt meretrix facit omnibus copiam sui. sic copia vini est abundātia vini. Non tamen dices de exemplari instrumento q̃ sit copia sed poteris dicere fac mihi copiam istius instrumenti: hoc est fac vt vsum eius habeam. In plurali aūt copias: copiosum exercitū vocamus & apud poetas necessitudine versus aliquando etiam in singulari numero idem significat. vt. ij. Aeneid. Respicio & q̃

 Et tit me

☞sit me circum copia lustro. Et tentat gressus &c. i. titubare facit: vt Cremes in eunucho. Terē. Vicit me vinum quod ego bibi At dum accumbebā: ꝗ̄ videbar mihi eē pulchre sobrius: postꝗ̄ surrexi: neq; pes neq; mens satis suum officium facit. In .ij. Geor. Verg. tenuisq; lageos Tentatura pedes olim vincturaq; linguā. multos cecus amor cogit secreta fateri. Cuius rei medea & Ariadna testes sunt & in sanctis litteris Sanson. Cecus amor .i. cecos faciens. pingitur tamen amor seu cupido puer alatus oculis velatis habens in altera manu iacula: in altera flammas. Cecum autē vocamus nunc quod non videt vt hoīem cecū: nūc qđ nō vr̄: vt saxa occulta ceca dicim⁹ nūc qđ nō sinit nos videre. vt cecā noctē cecā auaritiā. cecum amorem & reliqua quę nos aut mētis aut corporis lumine priuant. Archanū demens detegit ebrietas Hora. in epistolis. Quid non ebrietas designat? operta recludit Spes iubet esse ratas: ad prelia trudit inermem. Sollicitis animis onus eximit &c. & in sermonibus. Condita cum verax aperit præcordia liber. Arcanum dicit̄ ab arca qua arcetur .i. tegit̄. Demēs. Bonum est adiectiuum ebrietatis. Nam demens dicitur non qui sine mente est (quia is amens vocatur) sed qui peruersam & deprauatam mentem habet: qualem ebrietas efficit. Bellū sępe petit ferus exitiale cupido. Ponit exemplum de amore paridis in helenam pro qua destructa est Troia: exempla aūt sine numero sunt Vnde Horatius in sermone. Nam fuit ante Helenam cunnus deterrima belli Causa: sed ignotis perierūt mortibus illi: Quos venerem incertam rapientes more ferarum Viribus editior cedebat &c. Bellum. per antiphrasim. id est contrarium sensum dici putant: eo ꝙ nihil belli .i. boni aut pulchri habeat. Alij a beluis Exitiale dicitur quod ad exitum vitæ pertinet: Ferus cupido tēporale epitheton. nam est etiam placidus amor vnde est in .iiij. placido ne etiam pugnabis amori. Solent autem amantes infœliciter cupidinem feritatis arguere: vt in Buco. Nec lachrymis crudelis amor: nec gramina riuis: nec cytiso saturantur apes. Et alio loco Seuus amor docuit natorum sanguine matrem Commaculare manus. Et Tibullus. Semper vt inducat blādos offers mihi vultus: Post tamen es misero tristis & apser amor Cupido genere masculino deum amoris: significat filium veneris. Genere fœminino cupiditatem ipsam. Venus improba etiam temporale epitheton: quia dicturus est Alma venus &c. Sæpe man⁹ itidem bacchus ad arma vocat Dat exemplum. Et lapythas bello perdis iacche graui. Itidem .i. eodem modo: bacchus & iacchus nomina sunt liberi patris qui deus vini. Sed per metonymiam: nomina deorum pro rebus quibus præsunt ponimus: tunc præcipue quando rebus actionem damus vt perdere & mouere manus: De hac re dicitur in Geor. Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentis Centauros leto domuit rhetumq; pholumq;. Et magno hyleum lapythis cratere minantem &c. lapythe populi sunt thessaliæ ex lapytha secundum Isidorum Apollinis filia geniti. At centauri dicuntur esse Ixionis filij. Ixion enim cū dēs cū Iunone ꝯcubere cū ei⁹ simulachro ex nube facto rē habuit vnde nati sunt Centauri quorum superne partes humane inferne equine erant. quæ res ficta est, quoniā vt docet Plynius primi pugnare in eqs inuenerūt. visi ḡ a longe semi hoīes & semi eq putati sunt. hi ebrij effectu & martio furore pciti lapythas occiderūt. Deniq; cum mentes hominum &c. deniq; particula est: qua vtimur dum quæ particulatim dicere icipiebamus: generaliter absoluimus vt hic. Deniq; inquit quando mentes hominum alterius furore percite sunt & pudor & probitas & metus omnis abest quibus tribus humana natura ne effera vagetur maxime reprimitur. Pudore qui in mulieribus & adolescentibus maxime commendatur. Amissa namq; pudicitia nihil in muliere commendandum est. Cicero in epistolis. Qui semel verecūdie fines transierit: eum bene & grauiter oportet esse impudentem. qđ Dido nondum illecebris amorum capta sentiens ait: sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat: vel pater omnipotēs adigat me fulmine ad vmbras Pallentes vmbras erebi noctemq; profundam Ante pudor ꝗ̄ te violem aut tua iura resoluā. De adolescentibus Terentius: Erubuit salua res est: est enim pudor quo nos pudet turpis facinoris per quem viri magni etiā sæpe ad forma facta inuitati sunt: vnde de Hectore dicit Homerus ꝙ veritus a polydamante culpari multa ausus est. Probitas autem est qua viri probi & probati ne infamiam incurrāt omnia quæ contra bonos mores & honestatem facere possent euitant: Metus vero duplex est: alter filialis quo filius veretur patrem offendere: de eo timore dicitur Initium sapiētiæ timor domini: eo em̄ pacto omni quiq; verentur peccare ne offensam dei incurrant. Est & seruilis timor quo verbera serui timent potius ꝗ̄ dominorum indignationem. & de illo dicit Horatius. Oderūt peccare mali formidine pene. Quando autem quis aut veneris amore capt⁹: aut bacchi furore tactus est nullis vinculis cohibetur. Compedibus venerem &c. affectate dictum. Nam venus a veniendo dicit̄: recte ergo ne nimium veniat præcipit vt constringatur compedibus. Compedes enim sunt impedimentum pedum. Lyeus autem dicitur vt diximus a soluendo: quia solutos nos facit quamobrem vinculis constringendus est. Ne te muneribus &c. Non inficias id munera vtriusq; nisi abusio fiat nobis vtilia esse sed cauendum esse ne nos ledat vterq;: quod nimirum fiet nisi & legitime & temperate vtamur. Quæ autem munera sint declarat: ca Vina sitim sedant. Valent inquit vina ad restringendam sitim. Natis venus alma creandis seruit. Venus seruit: id est vtilis est natis creandis: id est ad prolem procreandam: quæ res apprime necessarie sunt. Sed transiluisse finem horum hoc est indulgere veneri ob nimium luxum: & vino vsq; ab ebrietatem: nocet. Alma dicitur venus ab alendo quia eius præsidio alitur omnium animantium genus.

Marginal notes: Cecus. — Ebrietas — Arcanū. — Demens — Bellum. — Cupido. — Nomīa. deorꝝ pro rebus. — Lapythe

ASCENSIVS.

P. Vergilii Maronis de littera y. Carmen

Ittera pythagoræ discrimine secta bicorni.
Humanæ vitæ spēm præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem.
Difficilemq; aditum primum spectātib⁹ offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta.
Præcipitat captos: voluitq; per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit. ille sibi laudemq; decusq; parabit.
At qui desidiam: luxumq; sequetur inertem:
Dum fugit oppositos incauta mente labores.
Turpis inops q; simul miserabile transigit æuū.

ASC. Littera pythagore &c. Propulsauimus quanta maxima potuimus diligētia sex morbos q singli singulis vītutib⁹ officiūt. Nūc exagitāda ē pestis: omni virtuti contraria: quā nūc desidiam: nunc pigriciem: nunc segnitiem: nunc accidiam: nunc inertiam nunc ignauiā: ad summam omissionem omnis boni vocare potes. Qua quidē egritudine quicunq; cōficiuntur ingratitudinis vitio (quod sane detestandum est) conuinci possunt Si etenim consyderare voluerimus: ꝗ̄tum optimo maximo deo nostro debeamus qppe abs quo quicquid boni nobis est aut erit aut cepimus aut suscepturi sum⁹ fatebimur quidem egregie: nullum esse desidie locum: nihilq; iacentibus animis esse dānosius Nam quandoquidē finis vniuscuiusq; rei ē optima ei⁹ operatio videbimur (nisi bona operemur) finem nostrum attingere nolle. Enimuero turpe est hominum animalium facile principi deesse: quod in ceteris creaturis tam copiose cōspicimus: cœli enim cœlorumq; ornamenta) quas stellas & sydera vocamus) continua volubilitate munera explere non cessant. Elementa rerum mira commigratione temperamentū vt iussa sunt seruant. animantium quoq; nullum præter hominem sibi deesse videmus. Auiculę em̄ fragillimo corpore frete. fere multa seuitia indomite. Belue marine indulgētia nimia ad ignauiā inuitate: ad generationem tamen & conseruationem prolis nunꝗ̄ defatigantur quin qua quicq; eorum maxime valet arte: pro ingenij hoc est naturalis indolentie benignitate semper in opere cōspicitur. Adde ꝙ & ipsi homines ad iniq agenda multo vigilatiores sunt ꝗ̄ ad bona. Quam rem Horati⁹ sic in epistolis conqueritur. Vt iugulent homines surgūt de nocte latrones. Vt te ipm̄ serues nō expgisceris &c. Quia igitur non satis est vitia fugitasse: nisi bene egeris Scriptum enim est a diuino poeta Declina a malo & fac bonū. ideo maro volens desidiā proscribere: nos ad bene operādū pulcherrime allicit. Nā si (vt stoicorꝝ est paradoxum) omnes mali stulti sunt: stulti vero & insipientes profundissime platonicorum doctrine minime capaces opere præcium erat indoctū stolidumq; vulgus rudi ac anormi minerua viam virtutis docere. Et quasi signis illitteratos erudire. ad quam rem nihil accōmodatius est ꝗ̄ littera pythagore in qua totam humanam vitam & diuersę vitæ exitum videre licet: idcirco Vergilius eam instituto suo accommodat & dicit littera pythagore &c. Pythagoras ex samo insula philosophus in Italiā venit Tarquinij filio regnum obtinente cui cognomentum superbus fuit. Is multa doctrina & virtute

virtute claruit.primum musice studuit in qua egregiā lau
dem assecutus est.deinde philosophiæ naturali.mox & ethice.i.
morali operā nauauit & ppsm conatus ab insolentia ad cultiorē
vitam vocare.virtutis amorem aīs mortalibus instillare satage
ret qd' quia philosophicis rōnibus non potuit.signis & indicijs
efficit:nouāq; viam cōmentus est.Sciuit em̄ esu carnium multā
feritatem in animis nostris innasci:multūq; nos ad libidinē im
pelli:quo circa p̄cepit (vt meminit i trāsformatis Ouidius .)vt
ab omni carne sicut ab humana abstineremus: turpe enim puta
bat in viscere viscera condi assignans inauditam rationē: q aię
nostrę quoniam immortales essent e corporibus nostris in alia
corpora migrarent:neq; in humana solum: sed etiā in ferina.ita
q fieri posse vt receptaculum auitę aut paternę aię absumerem⁹
si quauis carne vescamur.id autem alij eum sensisse putāt:alij ita
præcepisse dumtaxat quo luxum carnis vetaret.Oui.i.xv.meta.
inducit ip̄m sic loquentem Parcite mortales dapibus temerare
nephandis.Corpus:sunt fruges:sunt deducentia ramos Ponde
re poma &c.Et iterum Prodiga diuitias alimentaq; mitia tellus
Suggerit:atq; epulas sine cede & sanguine p̄bet.Carne fere sedāt
ieiunia.& rursum.Heu quantum scelus est in viscere viscera cō
di.Congestoq; auidum pinguescere corpore corpus.Item quis
quis fuit ille deorum Corporeasq; dapes auidam demersit i aluū
Fecit iter sceleri &c.Idem apud eundē immortalitatē & cōmigra
tionem animę in diuersa corpora sic docet Morte carent aīe:sem
perq; priore relicta.Sede.nouis domibus viuunt habitantq; re
cepte.Et paulopost Oīa mutant̄ nihil interit errat & illinc.Huc
venit hinc illuc & quoslibet occupat artus. Spiritus eq; feris hu
mana in corpora transit.Inq; feras noster:nec tempore deperit vl
lo.Item parcite vaticinor cognatas cede nephāda Exturbare ani
mas,ne sanguine sanguis alatur.Ceterum vt ad virtutem nos al
liceret & a vitijs absterreret:docuit virtutum quidem semitā vi
deri primum difficilem sed incredibilem animi quietē atq; iucū
ditatem parere.Contra vitiorum latas vias faciles omnibus pa
tere:sed in miseros animi remordente conscientia cruciatus im
pellere:neq; quicq̄ pręter poenitentiam pducere.Et quo id rudi
bus oculis manifestius obijceret ο ψυλομ hoc est y tenue ipsis ita
figurari monstrauit vt in ipso omnem humanam vitā discere
possent habet enim talē figuram vt basis seu fundamentū qd ad
discrimē bicorne sese extēdit: acta īfantię nrę q̄ neq; bōa neq; ma
la sunt significet.deinde vbi ad biuium puenerimus hoc est ad
verum discrimen boni ac mali:dicebat nos libere ex libero arbi
trio nostro in vtramuis partem voluerimus pgredi posse:si qui
dem in dexterā q̄ virtutis est tendere voluerimus summis opib⁹
primū enitendū esse:sed ad amena loca nos puentū ire.sin ad si
nistram q̄ vitiorum est declinauerim⁹ facilem qdē aditum esse:
Li. py thagore. sed durissimū instare exitum.Si qs v̄ba ipsius pythagore græca
lingua habere volet qbus ītegritatē arbitrij cū fatoꝝ necessitudi
ne consistere docuit:petat Aulum Gel.li.vj.ca.ij. Nos interp̄ta
tionem gellianā posuisse satis putamus q̄ hæc est. Nosces hoīes
spontaneas haurire calamitates cū detrimenta singulis a seipsis
fiant:& suo īpetu delinquāt & in incōmoda ruāt:sua voluptate
atq; pposito: ppterea negat oportere fieri:audire hoīes aut neq;
aut ignauos & nocētes & audaces:q cū culpa & maleficio reuicti
sunt.pfugiunt ad fati necessitatē:tanq̄ in aliqd' phaniasylū:& q̄
pessime fecerunt ea:non sue temeritati:sed fato esse attribuenda
dicunt.Hæc Gellius interpres . Et paulopost.Primus aūt sapien
tissimus & antiqssimus poetarū dixit hoc trib⁹ versib⁹:quos illic
subdit quorūq; hæc p Gelliū interp̄tatio est & loquunt̄ vt intel
ligas numina seu dei ipsi.Hei mihi qd damnāt mortales numia
coeli.Esse aiunt etem̄ per nos mala cum tn̄ ipsis Vecordi præter
fatū sint mente dolores.Difficultatis aūt quæ in dextero calle est
cām ita ex philosophoꝝ documentis habere possumus. nā licet
christiani nihil ambigimus:q scimus originalis criminis fomi
tē extinctum qdem esse in fonte baptismatis: sed incitamēto tn̄
quiddā derelictū esse quo ad peccādū proni sumus. quid hoc ad
hunc locū:in quo poeta non christianus loquit̄.Neq; tn̄ respuē
da propterea est doctrina philosophorum si modo cū christiana
v̄itate consentiat.Dicemus philosophicas opiniones nihil a fi
de sanctissima degenerantes.dicunt itaq; pythagorā & deīde Pla
tonem secuti:aīas a singulis elemētis passionē contraxisse.similr
& a singulis planetis.Planetarū autem congeriem vt memora
uimus:syluam vocauerant:ppterea q; dicebant difficile esse te
nere dexterum callem:& venire ad aureum ramum de quo Ver
gilius in sexto:per quem aliud non intelligit q̄ ramum huius
litterę dexterum per quem virtus significatur.quo circa Aeneas
per quem omnis vir sapiens significatur iussus querere aureum
ramum aspectans syluam immensam hoc est tot celoꝝ influen
tias nos ad vitia trahentes:sic præcatur. Si nūc se nobis ille au
reus arbore ramus ostendat nemore in tanto &c.vbi signate di
citur se ostendat nobis: quia putabant plurimi nisi virtus nos
sponte

sponte ad se vocarit:difficillime posse eam contingere quo
circa dixit Sybilla.neminem aureum illum ramum posse carpe
re nisi fata ipsum vocent.Videtur tamen admittere humanam
diligentiam quocirca id visa est dicere.Si non es prædestinatus
p̄care vt prædestineris.ad quid enim nostra opus esset diligen
tia si credidissent etiam philosophi(nam de theologis certum est
q rectius sentiunt)omnia fatorum necessitudine contingere.
Verba Sybille ad Aeneam in sexto sunt hæc. Ergo alte vestiga
oculis:& rite repertum Carpe manu namq; ipse volens facilisq;
sequetur.Si te fata vocant aliter non viribus vllis.Vincere:nec
duro poteris conuellere ferro.Quibus verbis cū dicit vestigia
alte oculis videtur vt dictum est nos inuitare ad diligentiam in
quirende virtutis quę difficillima inuentu est.quocirca Aeneas
illum aureum ramum non inuenit propria inquisitione sed ma
ternis auibus monstrantibus.quo non aliud significatur q̄ eos
qui ad egregiam virtutem euadūt adiutos oportere benigniore
nascendi hora. Vnde & illud Iuue.Plus etenim fati valet hora
benigni q̄ si te veneris commēdet epistola Marti. Verum vt ad
rem redeamus tametsi dexterum illud iter arduum & difficile ab
alijs facilius petatur vtpote a bene natis ab alijs difficillius vtpo
te ab infelicius natis:ab omnibus tamen sine discrimine virtus
acquiri potest.Nam quanto magis infirmus ad scandendū fue
rit:tanto maior scandenti gloria continget neq; deerit si vt Ae
neas deum præcemur:qui conanti ascendere manum porriget:
sed ad rem.Littera dicitur secundum plures quasi legitera eo q Littera
legatur.vel quasi litura:quia cum olim in ceratis tabellis scripti
tarent:sæpe lita est.Itaq; volunt vno t debere scribi: sed quia pri
ma deberet corripi (tametsi quidā a p̄terito deducere moliunt̄)
cepit tt duplici scribi:sicut quattuor cū quater & quaternus & si
milia quæ corripiuntur vno t scribant̄.Similiter quottidie secū
dum multos tt duplici non alia ratione q̄ vt significetur prima
longa scribitur:quotus em̄ prima breui vno t contentum est. Si
gnificat ergo litera elementum lecturę:hoc est minimum quod
legi potest.vt a vel b.& hic litera pythagore hoc est y aliquando
significat manum seu formam scribentis.Vnde ad Atticū Cice
ro.Nam alexidis manum amabam: q tam prope accedebat ad
similitudinem tuę literę.In plurali autem etiam significat epi
stolam:sed quum ep̄lam significare volumus addemus nume
ralia distributiua:quæ congrue adduntur carentibus singulari
numero.quando vero elementa hoc est singulas litteras signifi
camus addenda sunt cardinalia.vt si dicis vnā literam ad te de
di significas te dedisse vnum elementum vtputa a vel b.Si vero
dicis te dedisse vnas litteras idem est ac si diceres vnā ep̄lam.& si
duas litteras.perinde est ac si diceres duo elementa.vt a & b. vel
alia queuis duo.Sed si binas litteras te misisse dicis non aliud est
q̄ si diceres duas epistolas misi.Pythagore:nō quam pythago
ras inuenit sed qua vitam humanam figuratam docuit vt supra
ostendimus & nunc per Vergilium videbimus.Erat vt dixi py Pythagoras.
thagoras Samius philosophus:primusq; vt perhibent eo nomi
ne nuncupatus.Nam cum antea sophi.i.sapientes vocarentur p
cūctatus an sophus esset dixit se philosophum hoc est studiosum
& amatorem sapientię Discrimine secta bicorni.i. diuisa in duo
cornua dexterum quod anterius est:& sinistrum quod idem po
sterius.Discrimen dicitur a discernendo.est enim discernere di discrimē
gnoscere.vñ discreti qui rem bene discernūt: sciūtq; diuidere bo
num a malo.Secta.i.diuisa participium est a secor secaris:videt̄ Secta.
autem affectare vsus hoc loco.nam secare pertinet ad itineris di
scrimen vt in fine sexti Aenei.Ille viam secat ad naues:& signi
ficat quasi tenere.Inde secta philosophorum qua alij ab alijs di
uiduntur.tenentes suam quisq; opinionem.sic hoc loco alij secāt
dexterū iter hoc est tenent meli⁹ esse virtutem per labores acqui
rere q̄ voluptatibus molliter indulgere: Bicorne dicitur quod Bicorne.
habet duo cornua.& declinatur hic & hæc bicornis & hoc bicor
ne.habent aūt virgule huius littere se quasi sint cornua. Vnde
dixit discrimine bicorni.Species dicitur a speciendo hoc est vi Species.
dendo.licet specio in simplici quidem in vsu non sit. Dicitur
autem species quicquid oculis cōspicitur.hoc est forma & dispo
sitio ipsa coloris.vnde speciem aliquando accipimus pro pul
chritudine Vnde Speciosus.Est ergo idem quod forma & ima
go.videtur itaq; littera pythagore preferre:id est per dispositio
nem figurę suę indicare speciem:id est imaginem humanę vitæ.
Præferre est quibusdam signis & indicijs aliquid certo signifi
care.Sic enim homo cuius seuerus videtur vultus omnibus eum
aspicientibus:dicitur præ se ferre seueritatem.Nam via virtutis
&c.Ordo est.Nam via virtutis existens ardua petit dextrum cal Prę se ferre.
lem hoc est dexteram virgulam in ipsa littera:& offert spectan
tibus primum difficilem aditum:id est accessum:sed præbet fes
sis requiem:id est locum quietis in summo vertice.id est in altis
simis fastigijs.Via lata.quæ in sinistram tendit ostentat molle
iter &c.omnia faciliora sunt q̄ vt exponantur.Dicam tamen na

turam vocabulorum & subinde sententias aliorũ: Via act⁹
Iter. & iter apud iuridicos distinguuntur. Iter enim est ius eundi am-
Actus. bulantis hominis non agendi iumentum vel vehiculum. Act⁹
est ius eundi ambulantis hominis & agendi iumentum. non au
Via. tem vehiculum: Via est ius eundi: agendi iumentum & ducendi
vehiculum. qui ergo viam habet: habet actum & iter. Qui actum
habet etiam iter: sed non viam habet. Qui vero iter habet solũ
ius eundi possidet. nam iter ab eundo dicit̃. & est quasi itio. Vn-
de facere iter non est aliud q̃ ire quasi facere itionem seu ꝓfectio
nem. habere iter est debere ire vt si ignarus vie: crederẽ Romam
ire quo mihi eundum est & Venetias eo: tunc vere possum dice
re: habeo iter Romam: non autem facio iter Romam: e diuerso fa
cio iter Venetias non autẽ habeo iter Venetias. Est ergo iter ipa
itio: sed via est spacium per quod itur: ita facere viam ẽ ipsam re
Semita. ficere. Dicebatur antiquitus etiam ita vnde semita quasi semi. i.
Callis. dimidiata & parua ita Callis vero est locus callo pedum tritus:
Callus. Callus vero est ille vortex seu illa duricies in manibus & pedi-
Calleo. bus: quam ex frequenti agitatione contraximus. Vnde fit Calle
re quod per translationem significat callide scire: nam in qua re
facunda nobis induruit callus: eam iampridem experti sumus.
Vnde illud in epistolis Flacci. Dicenda tacendaq; calles. Inde ẽt
Callidus. a. um. i. vafer & ex multo vsu cautior factus. Difficilẽ-
q; aditum facilis & difficilis communis significationis sunt. Nã
facilis is dicitur aliquando qui cito facit quod volumus: id est
exorabilis vt faciles dei sunt exorabiles. Vnde in Buco. Vergi.
Sed faciles nymphe risere sacello. hinc ẽt dicim⁹ facultatẽ q̃si faci
Facile. litatẽ faciũdi. Facile etiã dr̃ qđ cito fit. vt facilis doctria q̃ cito cõ
p̃hẽdit̃: facile op⁹: qđ facile fit. i. sine difficultate. Faciles ẽt mores
dicimus q leues & incõstãtes sunt vn̄q facile. i. sine disquisitiõe fa
ciant: Contra difficiles vocamus inexorabiles & morosos: q ni-
hil faciunt: nisi exacta ad vnguẽ ratione: quales sunt scđm Cice-
Difficile ronem senes. vocatur etiam quid difficile quod cum difficulta-
Aditus. te fit: vt difficilẽ aditum. quo non facile est adire &c. Aditus tus
tui quarte declinationis & masculini generis verbale est a ver-
Aditum bo adeo adis & significat aditionem siue accessum. Sed aditum
ti secunde declinationis & neutri generis contrarium sonat: est
em̃ locus secretior in quo res sacras reponimus: nulli præter sa-
cerdotem accessibilis. Dictus ab α priuatiua ꝑticula & δύω quod
est sub eo quasi sine accessu. Spectantibus a verbo specto partici
Specto. pium est. Specto autem frequentatiuum est verbi inusitati spe-
cio quod significat video: vnde plurima composita aspicio cõ-
spicio &c. significat autem specto frequenter aspicio Inde expe-
cto quasi extra specto ad illum q memoratur vel quem obseruo.
Optime autem vsus est hic frequentatiuo quo pigritantẽ aĩum
depingit. Piger em̃ dum quid laboriosum videt sibi faciendũ.
iterũ atq; iterũ aspicit: qđ vir strennu⁹ q̃primũ aggredit̃. Spectã
tibus ergo animo languido virtus nimiꝶ difficilis & ardua vr̃
q̃ tamen si scanderimus pulchritudine atq; dulcedine sua omnẽ
laborem leniret scriptũ em̃ est Iugum meũ suaue: & onus meum
leue: qđ quidem verũ ijs qui iãpridem ip̄m subeunt. nã spectan
tibus primum etiam arduum videt̃: oportet ergo rem aggredia
mur: & operemur si deos auxiliatores habere voluerim⁹. vñ. M.
portius Cato apud Sallustium ĩ orõne de bello Catilinario. Sci-
licet res aspera est: sed vos eam non timetis. Immo vero maxime
sed inertia & mollicia animi alius alium expectantes cunctami-
ni: velut deis immortalibus confisi: qui hanc rempublicam sæ-
pe in maximis ꝑiculis seruau ere. Non votis neq; supplicijs mu
liebribus auxilia deorum parantur: vigilando: agendo: bene cõ
sulendo ꝓspere oĩa cedunt. Vbi secordie te atq; ignauie tradide
ris: nequicq; deos implores: irati infestiq; sunt. Hæc ille. Horati⁹
quoq; bene speranti animo rem aggrediendam monet in episto
lis dicens. Nam cur Quæ ledunt oculos festinas demere: si
quod. Est animum differs curandi tempus in annum? Dimidiũ
facti qui bene cepit habet: sapere aude Incipe viuendi qui recte
ꝓrogat annum Rusticus expectat dum defluat amnis &c. Cur in
quit differs curare quod est. i. consumit animum hoc est vitium
animum obtenebrans: cum tamen si ĩceperis facile purgari pos-
set. Vt em̃ dicitur in principio digestoꝶ vniuscuiusq; rei sum-
ma pars est principium. Audendum ergo est. Neq; desperãdum
ꝓpterea q; difficile est ad summam virtutem ꝑuenire. nã vt in
eadem prima ep̃la Horatius dicit. Qui ad summã virtutẽ ꝑueni
re non põt. conari tamen debet vt q̃proxime possit accedat. vñ
ait: nõ possis oculo q̃tum cõtẽdere linceus. Non tamen idcirco
contemnas lippus inungi. Nec quia desperes inuicti mẽbra gly
conis: Nodosa corpus nolis prohibere chiragra. Est quodam ꝓ
Ob. dire tenus: si non datur vltra. Offert: tanq̃ improuidus Compo
Vertex. sita em̃ ex ob præpositione deseruiunt venientibus præter spem
vt obijcio: obuenio: offero: oppono &c. Vertex dicitur a verten
do: & est summum cuiuslibet rei fastigium. quod vbi attigeri-
mus vertendum nobis est si ꝓgredi volumus vnde vertex in ca
pite vnde pili vertuntur dicitur. & vertex montis est summita
eius. neq;

eius. neq; vero propter summitatem vertex dr̃. Nã in aquis
vbi propter profunditatem non profluunt: sed in gyrum reuer-
tuntur vorticem dicimus: antiqui enim familiariter vtebantur
o. vbi nos e: vt dĳ bene vortant. vbi nos dĳ bene vertant. Videa
mus ergo quanti momẽti hæc vna dictio hoc loco sit. Dicit via
virtutis præbet requiem in vertice. per quod expresse vult per-
seuerandum esse vsq; in finem: nam non prius verticem attige-
ris. Deinde ostẽdit perfectionem dextri itineris: quia qui per vo
luptatem & carnis delitias viã leuam calcauerit vbi iam in ver-
tice est: nisi per amaritudinem animę: & per laborem corporis re
uersus fuerit præceps ĩ ęterna supplicia profecto delabitur. Qui
vero per laborem: per ieiunium: per excubias ceterasq; pœniten
tię partes virtutem conscenderit: neq; defatigatus fuerit dũ ver-
ticem auidis manibus prensitauerit illic nimirum coronabitur:
neq; ipsi qua via venerit redeundum erit. vnde est quod dicit fes
sis requiem præbet in vertice summo. ¶ Molle ostentat iter Via
lata. Etiam in sanctis litteris dicitur. quod lata sit via quæ ducit
ad perditionem hæc autem ostendit molle. i. facile & delicatum
iter: sed vltima meta: hoc est extremum tempus vitæ præcipitat.
i. deijcit (vt ad euangelium accedam) in tenebras exteriores vbi
est fletus & stridor dentium & voluit per ardua sua per quam rẽ
ęternitatem pœnarum conspicere possumus. ideo enim philoso
phi cœlum perpetuo motum iri dicebãt: q; voluatur hoc est cir
culari motu impellatur. si enim directo motu ageretur: quando
spacium infinitum non est aliquando terminum contingeret.
voluit ergo hoc est circumuolutat. neq; satis est semel per saxa ce
cidisse. Hoc discrimen dextre & sinistre etiam in euangelio de ex
tremo iudicio videre possumus. sed quoniam recipi poetarum &
philosophorum dicta adducere: totam hanc littere pythagorice
descriptionem in sexto enei. videre possumus. vbi etiam apud
inferos he gemine vie discernuntur. Nam postq̃ descripta sunt
loca in quibus erant infantes insontes. senes deliri: amantes mõ
strosa omnia & imperfecta: quorum opera per insipientiam aut
furorem patrata: neq; bona omnino neq; mala censeri possunt:
ideoq; in basi huius littere locanda progreditur ad biuium. vñ
ait. Hic locus est partes vbi se via findit in ambas Dextera: quæ Dũ
ditis magni sub mœnia tendit. Hac iter elisium nobis. At leua
malorum. Exercet pœnas & ad impia tartara mittit &c. De hoc
malorum carcere: sic idem Cato Bene & composite. C. Cesar pau
lo ante in hoc ordine de vita & morte disseruit: credo falsa existi
mans ea quæ de inferis memorantur diuerso itinere malos a bo
nis loca tetra inculta feda. atq; formidolosa habere &c. Huius itẽ
rei sic meminit Persius. Et tibi quæ samios diduxit littera ramos
Surgentem dextro monstrauit limite callem. Quisquis enim du
ros casus &c. Nunc poeta commendat virtutem: & ecõtrario vi
tia damnat. Vtitur autem simili fere verbo eius quod apud Au
lum Gellium lib. xv. Capite primo comperies. vbi sic ait. Ado-
lescentuli cum etiam tum in scholis essemus ενθυμηματιον. i. cõ
mentatiunculum hoc græcum quod apposui dictum esse a Mu-
sonio philosopho audiebamus. Et quoniam vere atq; luculen-
ter dictum verbisq; est breuibus & rotundis iunctum: perq; li-
benter memineramus αντιπραξησ μετα πονου ομευπονος οιχε
ται: τοδε καλον μενει. αντιποιησης αισχρομ μετα ηδονης τομε
νηδυ οιχεται τοδε αισχρον μενει. id est Si ꝑ laborem honeste q̃p-
piam egeris: laborabit. honestum manet. Si per voluptatem tur
pe feceris quippiam. Quod suaue est abit: quod turpe est manet
Postea (inquit) istam ipsam sententiam in Catonis oratiõe quã
dixit Numantie apud equites positam legimus: quæ & si laxio-
ribus paulo longioribusq; verbis comprehensa est præterq̃
illud græcum quod diximus: quoniam tamen prior tempore an
tiquiorq; est: venerabilior videri debet. verba ex oratione hæc
sunt. Cogitate cũ animis vestris si quid vos per laborem recte fe
ceritis: labor ille a vobis cito recedet: benefactum a vobis dum
viuetis: non abscedet. Sed si qua per voluptatem nequiter fece-
ritis: voluptas cito abibit: nequiter factum illud apud vos sem
per manebit. Hæc ille. Xenophon quoq; in eo libello quem scri
psit de dictis & factis Socratis memoratu dignis: dicit Herculi ĩ
infantia suprema voluptatem & virtutem habitu muliebri ob-
latas qui cum vtriusq; cohortationem audiuisset: virtutisq; ar-
duum iter optatum receptaculum habere didicisset: contraq; vo
luptatis aditum perq̃ facilem sed finem sane amarum grauibus
verbis voluptatem & nequitiam aspernatus: virtutem per labo
res & sudores in dexteram insecutus est. De hac re sic dicit Ci-
cero in pri. offi. Namq; Herculem prodicus dicit vt est apud Xe
nophontem: cum primum pubesceret (quod tempus a natura ad
diligendum quam quisq; viam viuendi sit ingressurus datũ est)
exisse in solitudinem atq; ibi sedentem diu secum multumq; du
bitasse: cum duas cerneret vias: vnam voluptatis alteram virtu
tis: vtram ingredi melius esset: Hæc Cicero. Aristoteles autem di
cebat studiorum liberalium amaras esse radices fructus vero dul
ces: simile est de virtute quod sic dicit Vergilius. Quisquis em̃
&c. Ordo

&c.Ordo est eñ ꝑ quia quisquis:id est quicũq; vicerit amo
virtutis:duros casus.i.omnia aduersa iubenti animo perpes=
siuerit.Ille.i.is parabit.i.cõparabit sibi laudem &decus: At.i.
...sup.qui sequitur desidiam &luxũ inertem:dũ fugit.i.fuge
...conatur incauta mente labores oppositos.i.obiectos sibi.ipse
...pis inopsq; simul transiget æuum.i.vitã miserabile.i.miserã
...detestabilem.Dicit notanter virtutis amore.qa si ambitios⁹.
...vana gloria &popularibus auris bene egeris:operã ludis.Vñ
...Cice.de somno Scipionis.Igitur alte spectare si voles atq; hanc se
...dem & æternã domũ cõtueri: neq; te sermonibus vulgi dederis
nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum suis te ille
cebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus &c. De hac re ẽ
diuina illa Persij vbi contra desides loquitur sententia . Magne
pater diuum sæuos punire tyrãnos:Haud alia ratione velis,cum
dira libido Mouerit ingenium feruenti tincta veneno. Virtutẽ
vt videant:intabescãtq; relicta: Anne magis siculi gemuerũt era
iuuenci.Et magis auratis pendẽs laqaribus ensis.Purpureas sub
ter ceruices terruit:imus Imus ꝑcipites:q; si sibi dicat & itus Pal
leat infœlix qđ ꝓxima nesciat vxor. Aulus Gellius in noctibus
atticis Capite.i.xvij.libri refert Stoicos dicere Maliciam fatis eẽ
ad summam miseriã. Virtutẽ e diuerso ad summũ bonũ.pipate=
ticos aũt consentire militiam qdem summã miseriã conficere:
negare tñ summũ bonũ virtute sola pfici posse:nisi & nature &
fortune bona accesserint.Idem ipse Gellius lib.xj.sic inquit.Phi
losophũ noie pegrinum virũ grauẽ cui postea cognomentũ ꝓ=
teus factum est audiuim⁹.Qui virũ quidẽ sapientẽ nõ peccatu=
rũ esse dicebat:etiã si peccasse eũ dei atq; hoies ignoraturi essent.
non eñ pœne metu nõ esse peccandũ: sed iusti honestiq; studio
& officio &c.Iuxta qđ iã adduxi Horatij illud.Oderunt peccare
boni virtutis amore.Oderunt peccare mali formidine pœne.Du
ros casus.Casus dr̃ a cadẽdo:itaq; quia in malũ cadere dicimur&
in mortem.sæpe in malã partẽ accipit̃.verumtñ ꝓ euentu poni
tur vsq; adeo:vt ẽt ĩ bonam partẽ accipiat̃ .quocirca dicit duros
casus.i.duros euent⁹.& duros labores.Sicut.j.eneid. vbi hæc lit
tera allegoricos describit̃ cũ dicitur.Per varios casus: per tot di=
scrimina rerũ. Tendimus in latiũ: sedes vbi fata quietas. Oñdũt
illic phas regna resurgere troiæ.Durate & vosmet rebus seruate
secũdis &c.Quid eñ aliud est tendere in, latium nisi in patriam ꝓ
missionis:in quã nimirum per dexterum hunc callem tendim⁹:
vt enim monstratum eit ille in v̾tice summo fessis requiem pre
bet: iuxta

P. Vergi.Maronis Coppa.

COPpa syrisca caput graia redimita mitella.
Crispũ sub crotalo docta mouere latus:
Ebria famosa saltat lasciua taberna:
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid iuuat æstiuo defessum puluere abesse:
Quã potius bibulo decubuisse toro?
Sunt coppæ calices:cyati:rosa:tybia:chordæ
Triclinia vmbrosis frigida harundinibus.
Est & mœnalio quæ garrit dulce sub antro:
Rustica pastoris fistula more sonat.
Est & vappa cado nuper diffusa picato:
Est strepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ.
Sertaq; purpurea lutea mixta rosa.
Et quæ virgineo libata achelois ab amne:
Lilia vimineis attulit in chalatis.
Sunt & caseoli.quos iuncea fiscina siccat:
Sunt autumnali cærea pruna die.
Castaneæq; nuces & suaue rubentia mala.
Est hic munda ceres:est Amor:est Bromius.
Sunt & mora cruenta:& lentis vua racemis:
Et pendet iunco cæruleus cucumis.
Est tuguri custos armatus falce saligna.
Sed non & vasto est inguine terribilis.
Huc Alybida veni:fessus iam sudat asellus:
Parce illi:vestri delitium est asinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ
Nunc vere in gelida sede lacerta sedet.

bet:iuxta qđ dr̃ sedes vbi fata quietas &c.Sed nõ nisi in sum
mo vertice.vnde est.Durate & vosmet rebus seruare secundis.
Atq; desidiam.Hic manifeste desidiã vt oium virtutũ hostẽ ex= Desidia.
agitat .Virtutis eñ(inquit Cicero)laus omnis in actione cõsi=
tit &c.Ocia vero nos ad oia mala concitant ꝑcipue ad luxuriam
Vñ Oui.in de remedio amoris.Querit̃ egist⁹ quare sit fact⁹adul
ter? in promptu causa est: desidiosus erat.Et alibi.Ocia si tollas
periere cupidinis arcus.Et Iuue.Nũc patimur lõge pacis mala se
uior armis.Luxuria incubuit &c.Dicit aũt bñ luxũ inertem .qa
oino segnes & inertes.i.sine arte nos facit:priuatq; diuinarũ rerũ
contemplatione:qđ significat̃.n enei . vbi Aeneas deos videre
nõ potuit tantisper dũ venus adesset:quos ea absente continuo
vidit Summope aũt prisci illi Romani inertiam fugerunt . Vñ
Sallusti⁹.Prudentissimus quisq; maxime negociosus erat . Inge
niũ nemo sine corpore exercebat.Optimus qsq; facere q; dicere:
sua ab alijs bñfacta laudari.q; ipse alioꝝ narrare malebat.Igitur
domi militie boni mores colebant̃ &c.Quia igitur boni & sapiẽ
tis viri est non modo sapere verũetiam agere. Affrani⁹ (vt reci=
tat Gelius)egregie sapientiam sic describit. Vsus me genuit : mr̃ Sapiẽtia.
peperit memoria Sophiã vocant me graij vos sapiẽtiã. Pacuui⁹
quoq; eodẽ Gellio teste:ad sapientẽ vt bene agat ptinere sic do=
cet Ego odi hoies ignaua opa:& philosopha sententia.Nihil eñ
indignius fieri posse neq; intolerãtius dicebat q; q hoies ignaui
ac desides: operti barba & pallio mores & emolumenta philoso
phiæ:in lingue v̾boruq; artes conuerterẽt : vt vitia facũdissime
accusarẽt:intercutibus ipsi vitijs madentes Hæc illi.Hinc Iuue.
Vltra sauromatas fugere hinc libet & glacialẽ Oceanũ: quoties
aliquid de moribus audent.Qui curios simulant & bacchanalia
viuunt &c.Dum fugit &c.i.dũ fugere tentat non etenim euitat:
sed dum incautus requiem nancisci sperat. senex rebus paternis
consumptis:& corpore omni indulgentia deprauato miser in=
ops & turpis omnibus modis laborat.Dicit notanter ĩ cauta mẽ
te:quia si sapiens esset:non ita fugeret laborem. Est autem quod
dicit in sermonibus Hora.Dum vitant stulti vitia in contraria
currunt.& in de arte poetica.In vitium ducit culpe fuga si caret
arte. Affectate autem videtur Vergili⁹ tempora diuersa ponere:
cum de bono dicit per verbum de futuro laudemq; decusq; pa=
rabit.non eñ bonus vir cõtinuo laudat̃.licet sibi tacite gaude=
re põt.Nã sæpe post fata hoc est post corpis mortẽ:primum gl̃ia
dat̃. Vñ Propertius. At mihi quod viuo detraxerit inuida turba
Post obitum duplici fenore reddet honos.

DOMITIVS.

Coppa syrisca.Omnis huius opusculi summa est vt hortet̃ DOMI.
Mœcenatem & socios ad voluptatem insinuatione qua=
dam vtens coppe mœcenatis liberte: quæ a loco sic nomi
nata græce apud orchomenon Boetie sunt enim Coppe iuxta ce
phisum amnem qui lacum facit copaidem nominatum:syrisca
quæ venerat ex syria.Graia mittella: fuit eñ mitra ornamentũ
capitis primũ apud Meonios.deinde egyptij & syri vsi sunt: te=
ste Hero.Verg.Meonia mentum mitra crinesq; madente. Crota Crotalũ.
lo:crotalum instrumentum musicum quo egyptij in deoꝝ ceri
monijs vtebant̃:& quidã a cruo quod est pulso denominarunt
nonnulli græcoꝝ pro plaustro resonante posuerunt. Alij annu
lum ex ere factum qui secreto baculo percutiebatur ad sonitum
reddendum intellexerunt.Calamos:phystulas quas ipsa pulsa=
bat.Raucos:sonoros: Ad cubitum.id est quietem. Bibulo nam
qui dormiunt videntur bibere susurando in somno . Coppe:
vasa vinaria . Chorde:cythare Triclinia lecti erant:vel tricli=
nia in quibus veteres comedebant.Harundinib⁹:quæ solebant
apponi ad voluptates.Menalio archadico.idest quales solent eẽ
in monte archadio vbi solebant pastores:& etiam potest refer=
ri ad euandrum qui venerat ex archadia:vbi erat palanteum: &
palatiũ condiderat. Vappa vinũ asperũ & fetidum & vappa dr̃ Vappa.
vinum euaporatum.i.qđ amisit saporem.Picato:nigro vel a pi
ce.Lege Martia.Chorolle:dicuntur:a choro & sic a chorona.Ce
cropio apud Himetum montem Atheniensem solẽt adesse apes
Luthea rubicunda apud Buco.Mollia lutheola Achelois nym=
pha fuit acheloi:filie eñ Acheloi dñr syrenes: vt idem Vergil.
alibi Syrenum cantus varios acheloia proles Fiscina canistrum
& calathus.Bromius:cognomen bacchi est a bromo qđ est con=
summo:vino eñ moderate sumpto oẽs humores repellunt̃. Tu
guri casa pastoralis.Custos:priappus saligna ex salice fact⁹. Aly
bida:priape ab alybidib⁹ apud quos in veneratiõe est.Illi. Asel Alybida
lo Vr̃i.i.qđ habet̃ ex vobis. Vitro:cyato vitreo.Aestiuo. Opti
mo & apto tpe æstatis.Strophium:coronã.Decerpes.capies.Pri
sca pereant:illi qui seruant grauitatẽ vt prisci nostri habuere.Ci
neri ingrato:nihil sentienti alibi idem Verg.in.vj.enei.Flebant
& cineri ingrato suprema ferebant solebãt eñ sepulchra vnguẽ
tis & floribus odoriferis spargere antiqui qđ testatur Tibullus
dicens:illic quas mittit diues panchaia merces Aeoiq; arabes di
ues &

[illegible]ues & assyria.Pone:pare & funde vinum. Curat: qui seruat voluptatem ad diem crastinum.

ASCENSIVS.

ASC. Coppa syrisca.Carmen hoc elegiacum quod Vergilio ab omnibus ascribitur facile quidem est expositu:sed non minus delitiosum q̄ quę ab epigrammatistis ac elegiacis scribi solet vt sciamus & elegiacum Maroni non fuisse penitus negatum.Inuitat autem mœcenatem ad voluptatem:sic tamen vt prudentes potius ab ea retrahat.Nam conclusurus opus sic.Pone merum & talos:pereat qui crastina curat.Addit Mors aurem vellens viuite ait venio.Pro quo quidam mendose legũt. mors autem veniens Vellere vero aurem accipi solet pro eo quod est admonere:admonentes enim id facere solebant nam auris memorie dicata est:vt in Buco.Cynthius aurẽ Vellit & admonuit quia vero omnia manifestaria sunt finem facio:hoc solum monuisse contentus.

DOMITIVS.

DOMI. Ver erat. Opusculum: Vergilij de Rosa:in quo virgines hortatur ad voluptatem percipiendam : & pariter viros intelligere possumus erudiri ad ætatis sue commoda percipienda:ita enim pulchritudo & virginum decus præterit: & breue tempus sortite sunt:sicut rosa quæ mane aperta & viuacitatem ostendens peracto die languida & fragilis vero rubore deperdito apparet Ver:tempus veris quo omnia florent.Reuecta: reducta Croceo:purpureo propter aurore ruborem Strictior qa noctes sunt breuiores.Anticipare ante capere.Quadrua quadrata.riguis.aspersis Vegetare:viuaciorem me esse. Pruinas rores Gramina:hærbas.Guttas:congelatas.Grauidas: caules oppressos pruinis.Pestum oppidum in campania abundantissimum rosarum.vnde Biferiq; rosaria pesti.Lucifero:stella matutina. Canebat:albescebat.Rosida:plena rore ad prīos radios quia quādo sol oritur rosa liquescit Duorum:aurore& floris color vnus: Ille color floris dea venus dea floris & stelle. Murex: conchile. quo tingitur purpura hæc rosa.Galero:appellat gallerum illa folia.quibus vestitur rosa.Obeliscus:amianus Marcellinus dicit Obeliscꝰ obeliscum lapidem asperrimum in figura mete cuiusdam sensim a proceritate in celsum consurgentem esse:& vt radium imitetur paulatim gracilescentem:ipseq; quadrata in verticem productum angustum manuq; artificis leuigatum:ad cuius similitudinem rose ipsius tumorem:noster hic poeta obeliscum appellat:rosa videtur obeliscus anteq̄ aperiatur.Mucronem:cuspidē. Illa:alia rosa.Exinuabat:explicabat amictus folia:quæ sunt tāq̄ amictus.Meditans cogitans.Rosa quando est aperta vt calathus ridens:id est lætus.Rutilauerat splenduerat:sed facta est pallida. Punica:rubicunda:Rubore:rosarum.Nouatus nouationes.Iuncta:coniuncta & vicina.Aeuum:suum quia rosa viuit longo tēpore:nomine & fama atq; gloria.Ouid.in amoribus : Venture memores iam nunc estote senecte.Sic nullum vobis tempus abibit iners.

ASCENSIVS.

ASC. Ver erat.Hoc quoq; carmine poeta(siue is Maro:siue vt vir doctissimus Hieronymus aleander asserit ausonius est) nos ad voluptatem inuitare videtur:sed prudētes magis deterret ab eius illecebris.Nam si vt Iob dicit Homo quasi flos egreditur & conteritur & fugit velut vmbra:stultus erit quisq; in hac tam fragili vita beatitudinem suam constituerit & voluptati inhyauerit:vnde poeta concludens opus his verbis.Collige virgo rosas dum flos nouus & noua pubes. Et memor esto æuum sic properare tuum:non tam ad voluptatem q̄ ad laudabilia opera faciēda cohortatur.Cęterum cum omnia facilia sint paucissima præter Calderinum elucidabimus. Blando morsu quia sunt frigora brumalia quæ ledant:vnde in Bucolicis ah ne te frigora ledant : sunt & estiua quæ delectent:vt in eisdem.frigus captabis opacum.Croceo mane id est matutino tempore. Plautus tamen declinauit dicens a mani secundum Seruium iugales eoos:id est equos solis ab oriente venientes Rara gemma grossus ab euangelista vocatur in vitæ nodus vnde pampinus exit sic hic vnde rosa.Venus est domina:qa lucifer & hesperꝰ stella est veneris.Forsan & vnus odos.id est odor vnde devenere in primo eneid.Ambrosieq; come diuinum vertice odorem.Spirauere.dea paphiæ.paphos ciuitas cypri vbi venus quæ paphia inde dicitur præcipue colitur vnde eneid.primo Ipsa paphum sublimis abit sedesq; reuisit Lęta suas &c. Conquerimur natura ordo est.o natura nos conquerimur q; gratia florum est breuis &c. heous.i.sol.anum.i.vetulam.

Si sapis æstiuo recubans nunc prolue vitro:
Seu vis crystallo ferre nouos calices.
Eia age pampinea fessus requiesce sub vmbra:
Et grauidum roseo necte caput strophio.
Formosus tenere decerpes ora puellæ
Ah pereant cui sunt prisca supercilia.
Quid cineri ingrato seruās bene olentia serta,
An ne coronato vis lapide ista tegi?
Pone merum & talos:pereat qui crastina curat:
Mors aurem vellens:viuite ait:venio.

P. Verg.Maro.aut potius Ausonii Rosæ.

Er erat:& blādo mordētia frigora morsu
Spirabat croceo mane reuecta dies.
Strictior eoos præcesserat aura iugales
Aestiferum suades anticipare diem:
Errabam riguis per quadrua compita in herbis
Maturo cupiens me vegetare die:
Vidi concretas per gramina flexa pruinas
Pendere aut holerum stare cacuminibus:
Caulibus:& patulis teretes colludere guttas:
Et cœlestis aquæ pondere tunc grauidas
Vidi pestano gaudere rosaria cultu
Exoriente nouo rosida lucifero.
Rara pruinosis canebat gemma frutetis
Ad primos radios interitura die.
Ambigeres raperet ne rosis aurora ruborem
An daret:& flores tingeret orta dies.
Ros vnus:color vnus:& vnum mane duorum
Syderis & floris est domina vna venus:
Forsan & vnus odor:sed celsior ille per auras
Difflatur:spirat proximus iste magis.
Communis paphiæ dea syderis & dea floris
Præcipit vnius muricis esse habitum.
Momentum intererat:quo se nascentia florū.
Germina comparibus diuiderent spatiis.
Hæc viret angusto foliorum tecta galero.
Hanc tenui folio purpura rubra notat.
Hæc peperit prima fastigia celsa obelisci
Mucronem absoluens purpurei capitis.
Vertice collectos illa exinuabat amictus:
Iam meditans foliis se numerare suis.
Nec mora ridentis calathi patefecit honorem
Prodens inclusi semina densa croci.
Hæc modo quæ toto rutilauerat igne comarum:
Pallida collapsis deseritur foliis.
Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam:
Et dum nascuntur consenuisse rosas.
Ecce & defluxit rutili coma punica floris
Dum loquor:& tellus tecta rubore micat.
Tot species:tantosq; ortus:variosq; nouatus
Ipsa dies aperit:conficit ipsa dies.
Conquerimur natura:breuis q; gratia florū est:
Ostentata oculis ilico dona rapis.
Quam longa vna dies:ætas tam longa rosarum:
Quas pubescentes iuncta senecta premit.
Quam modo nascentem rutilus conspexit hoeus:
Hanc rediens sero vespere vidit anum.
Sed bene q; paucis licet interitura diebus
Succedens æuum prorogat ipsa suum.
Collige virgo rosas:dū flos nouus:& noua pubes
Et memor esto æuum sic properare tuum.

P. Vergi. Maronis est:& non.

ESt & non cuncti monosyllaba nota frequẽ
tant:
His demptis nihil est hominum quod ser
mo volutet.
Omnia in his:& ab his sunt omnia:siue negoci
Siue oci quicq̃ est:seu turbida:siue quietis.
Alterutro:pariter nonnunq̃ sæpe seorsis
Obsistunt dubiis:vt mores ingeniumq;:
Et faciles:vel difficiles contentio nacta est.
Si consentitur.mora nulla:interuenit est:est.
Si dissentitur dissensio subiciet:non.
Hincfora dissultant clamoribus:hinc furiosi
Iurgia sunt circi:cuneati hinc lata theatri
Seditio:& talis agitat quoq; curia lites.
Verba ferunt studiis:salua pietate loquentes
Hinc etiam placidis schola consona disciplinis
Dogmaticas agitat placido certamine lites.
Hinc omnis certat dialectica turba sophorũ
Est lux:est ne dies ergo?non conuenit istuc:
Nam facibus multis:aut fulguribus quoties lux
Est nocturna,homini:non est lux ista diei.
Est & non igitur quoties lucem esse fatendũ est:
Sed nõ esse diem mille hinc certamina surgunt.
Hinc pauci multi quoq; talia commeditantes:
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt:
Qualis vita hoim:duo quã monosyllaba versant.

DOMITIVS.

ESt & nõ.Deridet dialecticos& sophistas:quorũ ois scietia nugax & vana est nec aliud cõtinet q̃ est & nõ Fatemur hmõi disputationibus ingeniũ reddi acutius sed tñ barbarius fieri inprimis aũt effectũ eorũ exponit.inde hypotethicũ quendã syllogismũ adducit Cũcti mortales.Illorũ.dialecticorũ hoim.Oci.qetis Alterutro vnũ dicimus.Obsistũt:aduersant.Seorsis:a se remotis & incognitis vt mores sunt illorũ sic & disputãt.Si cõsentit ab aduersario.Subiiciat:subiũgat:& dicat aduersarius nõ est verum subit fiunt cõtrouersie.Cuneati,ad similitudinẽ cunei facti.Cõiugia:maritus & vxor agitãt hæc est & nõ: sic & nati faciunt cũ pribus.Cõsona:cõueniens agitat mouet lites.Dogmaticas:dogma significat decretum & iudiciũ atq; deliberationem . Sophorũ:sapientium.Est lux exemplum ponit hipotethicorum syllogismorum quorum species sunt quinq; syllogismorum dialecticorum octo & decem traduntur. Est lux:fateris esse lucem : ergo est dies.Nõ est dies:nõ videtur dies.Certamina disputationes.Qualis vita:exclamatio poetæ qui miratur q; semper vita hominum versatur in his monosyllabis est & non.

ASCENSIVS.

ESt & non.Deridet inquit Calderinus dialecticos.Mihi quoq; deflere videtur miseram mortaliũ sortẽ sub tanta ignoratione degentiũ:vt nihil certo sciant qđ magni viri asseruisse legunt.Est lux.Argumentum sophisticũ.Qñcunq; lux est:dies est:Noctu dum faces accenduntur lux est:ergo dies est. ASC.

De ætatibus animalium.

Er binos deciesq; nouem superexit
in annos
Iusta senescentum quos implet vita
virorum.
Hos nouies superat viuendo garru
la cornix:
Et quater egreditur cornicis sæcula ceruus:
Alipedem ceruum ter vincit coruus:& illum
Multiplicat nouies phenix reparabilis ales.
Quam nos perpetuo decies præuertimur æuo.
Nymphæ & hamadryades : quarum longissima vi
ta est.
Hæc cohibet finis viuacia fata animantum.
Cætera secreti nouit deus arbiter æui.

ASCENSIVS.

PEr binos.sunt qui hos versiculos præponant Tris annos sepes:& tris sepes canis explet: Tresq; canes beneuiuit equus: sed equos homo ternos . Per binos &c. id est per. xcij.annos hoc est per tres cursus. Saturninos viuit homo ad iustam senectã pertingens.Sunt enim qui quartum addunt: sed meliore luto cõditi aut regimine præditi.Hos nouies scilicet viros Phenix reparabilis ales dicitur enim sola auis esse : & ad vltimum vite ligna colligere & odoribus ac calore solis flatu alarum adiuto incendere incensaq; intrare : & ex cineribus ac rore cœli nouam renasci. De ætatibus autem cornicis:cerui:& corui Plynium legito Hamadryades sunt nymphę syluarum quas cum syluis oriri & interire dicunt:vnde prisci semideos diu quidem viuere:sed aliquãdo mori dicebant. ASC. Phenix.

Monostica de erumnis Herculis.

PRima cleonæi tolerata erumna leonis:
Proxima lernæam ferro : face contudit hy
dram
Mox erymanthæum vis tertia pertulit aprum.
Aeripedis quarto tulit aurea cornua cerui.
Simphalidas pepulit volucres discrimine quinto.
Threiciam sexto spoliauit amazona baltheo.

Septima in argeis stabulis impensa laboris.
Octauo expulso numeratur adorea tauro.
In diomedeis victoria nona quadrigis:
Gerione extincto decimā dat hyberia palmā.
Vndecimum mala hesperidū distracta triūphū.
Cerberus extremi suprema est meta laboris.

ASC.

ASCENSIVS.

Prima cleoni &c. Monostichis. id est singulis carminibus describit erumnas atq; labores herculis. quos varii varie referunt: sed & multi memorātur Hercules: vsq; adeo vt omnes viros fortes Hercules cœperint nūcupare. verum poetę suo more ascribunt vni Iouis ex alcmena amphitrionis coniuge filio omnia quæ Hercules gessisse dicitur facinora: quorum Maro binis epigrammatis duodecim enumerat: sed non eodem ordine: vt in explanatione videbimus quæ cum ordine talis est. Prima erumna. id est calamitas & persecutio eurysthei mycenarum regis (Nam. xlv. annos illic regnauit & Herculem Iunonis instinctu ad varia monstra domāda misit eo quidem animo vt tandem succumbat verum gloriosior inde semper emersit vnde Hercules dictus quasi ηρασκλεος. id est Iunonis gloria) tolerata scilicet ab hercule est supple. leonis cleonei. id est iuxta cleonas oppidum in sylua nemea interfecti vnde statius. Illius in speciem quæ per teumesia tempe Amphitrioniades factum iuuenilibus armis. Ante cleonei vestitur prælia monstri. Hic leo vt recitat sipontinus in cœlum dicitur translatus a Ioue patre vt Herculis glorie consuleret q eum in erumnis occiderat & q hæc prima Herculis adolescentis certatio fuerat Eius simulachrum virgini proximum est. Nigidius hunc leonem tradit a luna iussu Iunonis in terra arcadica & regione nemee educatum: & deinde in exitium Herculis dimissum quem Hercules iussu Eurysthei claua quam a Molorcho hospite acceperat interfecit. Itaq; post ea claua pro gladio: pelle leonis pro scuto vsum Herculem fuisse. leonem vero a Iunone inter sydera relatum qui ad occasum spectans: supra caput hydre constitutus: dictus est & nemeeus leo a nemea silua inter cleonas & phliuntem: in qua argiui ob Herculis memoriam nemeea sacra celebrare consueuerūt Sunt autem cleone oppidum in via situm quæ ex argo corinthū ducit: distatq; ab argo stadiis. cxx. a corintho vero. lxxx. vnde hic cleonei leonis & apud Lucanum. Ille cleonei proiecit terga leonis. Proxima scilicet erumna. id est secunda quę est proxima a prima hoc est hercules in secunda erumna: contudit ferro & face. id est igni. hydram scilicet serpentem aquatilem larneā. id est in lerna lacu versari solitam quam hercules cum totam regionem deuastaret primo claua percussit: sed cum amputato vno capite continuo bina renascerentur cōgesta lignorum strue: in cauernis abditam igni excussit atq; deleuit: vnde Maro noster alibi. Quinquaginta atris immanis hyatibus hydra: & Seneca. Quid sęua lerne monstra numerosum malum: Num igne demum vicit & docuit mori? hoc ideo fictum quidam existimant: quia cum lerne palus frequēter siccaretur ac denuo impleretur aquis Hercules deprehendit venas terræ incendio posse præcludi: atq; ideo postq; exhausit eam ignem adhibuit: & si qua vnda prorumpebat obstruxit: hinc monstro hydre nomen fabulę imposuerunt quoniā hydor aquam significat Mox. id est paulo post vis tertia scilicet herculi facta. id est violentia aut vis. id est virtus tertia: perculit (a percello). id est percussit aprum. id est suem siluestrem, erymātheum. id est arcadicum ab erymantheo sylua archadie denominatum hercules enim aprū mire magnitudinis arcadicum agrū vastantem occidit. vel vt quidam volunt viuum cœpit & detulit Eurystheo. Sene. Solitumq; densis hispidum erymanthi iugis arcadica querere nemora menalium suem. Dictus est hic aper menalius a menalio arcadie monte q̄uis & oppidum sit eiusdem nominis: quod & menala dicitur. Et supple hercules tulit. id est abstulit quarto scilicet loco: aut quarto labore cornua aurea cerui aeripedis. id est aerios: hoc est veloces pedes habentis vt per apheresim aut synerésim eripedis pro aeripedis dictum sit: vt æneidos. vi. fixerit eripedem ceruam licet aut erymanthi. Erat enim illic dicit cerua vt hic ceruus aureis cornibus & pedibus vt quidam dicunt ereis vtalii aereis. id est velocissimis: quam vel quem hercules cursu superauit in menalo monte arcadie & spoliauit. Et pepulit scilicet a sedibus suis volucres. id est aues aquaticas: stymphalidas. id est in stymphalo lacu arcadie immorantes. dicuntur autem fuisse tante magnitudinis vt solis radios obumbrarent: omnem arcadiam deuastantes. Est autem stymphalus arcadie lacus ex quo erasinus fluuius erumpit in eginam terram quondam vero exitum non habebat: vrbs autem vicina stymphalum dicitur pepulit dico discrimine scilicet periculo & labore quinto. & spoliauit amazona. id est reginam amazonum threiciam. id est iuxta thraciam & scythas regnantem spoliauit dico baltheo scilicet aureo quem ad eurystheum reportauit Sen. non vicit illum celibis semper tori regina gentis vidua thermodontie. Dicitur autem amazon quasi sine mamilla eo q alteram inurunt vt alibi satis dictum est: spoliauit autem: sexto scilicet discrimine aut periculo. ¶Septima impensa laboris: est supple in stabulis argeis. id est argiuis vbi ferocientem taurum interfecit. ¶Octaua adorea. id est octaua laus bellica. Sic enim interpretatur adorea ab acrone eo quod victores adorentur a victis. vnde & festus: adoreum laudem dicebant gloriam & gloriosum putabant esse qui farris copia abundabat. Plini. autem gloriam deniq; ipsam a farris honore adoreum appellabant. Ergo octaua adorea. id est laus numeratur tauro expulso: alii legunt numeratur octauo vt sit discrimine aut labore: Et loquitur de tauro atticam regionem deuastante. Sene. Taurumq; centum non leuem populis metum. ¶Victoria nona supple. numeratur. in quadrigis. id est equis quadriiugalibus diomedis. id est quos humanis carnibus aluerat diomedes bistonius. vnde sipontinus. Præterea Hercules Diomedem thracie regem dirum ac sanguinariū hominem qui equos suos aduenarum carne in tyrida Thracie oppido pascebat: occidit eumq; iumentis suis epulandum apposuit. Seneca: Quid stabula memorem diri bistonii regis. Nam bistonis stagnum & regio Thracie a Bistone rege denominatur. ¶Hiberia. id est hispania dat decimam palmam. Gerione scilicet rege hispaniorum tricorpore: extincto. id est interempto: cuius & boues abstulit e quibus cacus nonnullos furatus in Italia ab eodem occisus est vt æneidos. viii. late scribitur: dicitur autem tricorpor quia tribus insulis præfuit. ¶Mala hesperidum. id est atlantidum puellarum quæ aurea mala. id est poma habuerunt: distracta scilicet per Herculem occiso peruigili dracone supple dant vndecimum triumphum: vnde Lucanus: abstulit arboribus præcium memoriq; laborem Alcides passusq; inopes sine pondere ramos. Pertulit argolico fulgentia poma tyranno scilicet Eurystheo. Sunt qui per poma oues intelligant quia græce mela & poma & oues significant & per draconem pastorem earum custodem. ¶Cerberus canis triceps triplicem Plutonis potestatem significans apud inferos: est suprema. id est vltima meta extremi laboris. Nam cum perithous ad inferos detrusus esset accessit eo cum Theseo & Cerberum canem tricipitem ad superos traxit: e cuius vrina intercotes sparsa aconitum natum fingitur. Sunt autem plures alii labores Herculis vt de antheo & busiri acheloo & caco: sed nos quoq; his contenti sumus.

Ordo. Herculis erumne.

Leo.

Hydra.

erimāth9 Aper. Menali9

Alia eiusdem de eiusdem Herculis laboribus.

Compressit nemeæ primū virtute leonē.
Extincta est anguis q̄ pullulat hydra secundo.
Terti9 euict9 sus est erymāthius ingēs.
Cornibus auratis ceruū necat ordine quarto.
Deiicit horrisono quinto stimphalidas arcu.
Abstulit hippolyte sexto sua vincula vitæ.
Septimus argei stabulum labor egerit vndis.
Octauo domuit magno luctamine taurum.

ASC.

ASCENSIVS.

Compressit &c. (si modo idem est author) aliis prosequitur verbis. quo circa quia fabulas satis aperuimus erimus ordine cōtenti qui talis est. Hercules sup. compressit primū leonem nemeæ. s. syluæ virtute scilicet sua verumtn̄ dicitur adhuc in cunis posit9: serpētes fraude Iunonis immissos strangulasse: vn̄ non dicemus hunc primū laborem fuisse: sed primum narratum: nisi dicamus additū esse virtute ad discretionē eorū quæ gessit nō virtute sed diuino auxilio adiutus. non em̄ vero sīle est infantem angues potuisse necare nisi Iuppiter pater auxilio fuisset hydra anguis: quæ pullulat: qa amputato vno capite bina renascebantur. Sus. i. aper erymanthius ingēs. i. valde magn9 euictus est tertius scilicet ordine. Et necat ordine quarto ceruum auratis cornibus. i. habentē cornua aurata. Et deiicit stymphalidas. s. volucres arcu horrisono. i. horribiliter sonāte: qnto. s. ordine (Prius sed'am) corripuit dicens Stymphalidas pepulit volucres Eādē tn̄ ħ pducit sicut & Martia lis dicēs: Auripedē syluis ceruā: Et stymphalidas

Stymphalidas vndis abstu-
lerit in sexto ceruã cũ Martia
habuit hic & pri⁹ ceruũ sed cor
... ceruo cõgruunt: Abstulit.s.
Hercules hippolite .s. amazonũ
regine victe.s.a se: sua vincula.i.
... ca qb⁹ vinciebat. Septim⁹
labor egerit vndis stabulũ. Argei.s.tyrãni. Et Hercules domuit
... .s.discrimine aut labore taurũ.s.ferocientẽ & atticã regio
nem deuastantẽ: domuit inqt magno luctamine. Tũ.i. deinde .s.
nono sup. labore aut luctamine sup.domuit: equos Diomedis.s.
Thracii: q humanis carnib⁹ ab eo pascebant: cũ rege.s. Diomede
perempto.s.a se. Et vicit decimo.s.labore Gerionẽ.s.regẽ hispania
rum: cum

Tum diomedis equos nono cũ rege perempto.
Geryonẽ decimo triplici cum corpore vicit.
Vndecimo abstractus vidit noua cerberus astra.
Postremo hesperidum victor tulit aurea mala.

rum: cum triplici corpore.i.
habentẽ triplex corpus & id p oe
tice: aut cũ triplici cor.i.cũ tripli
ci exercitu ex trib⁹ insulis colle-
cto Cerberus.i. canis infernalis:
abstract⁹.s. ab inferis vidit astra
noua.i.quæ nõ prius viderat: cũ
tñ apud inferos astra testetur in sexto dicens: solẽq suum sua sy-
dera norunt. Vndecimo.s. labore prius autem dixit vltimo: vn-
de non obseruat ordinem rei gestę. Et Hercules victor: tulit po-
stremo scilicet labore. id est per postremum laborem quem vn-
decimum prius posuit: mala.id est poma aurea hesperidum scili-
cet puellarum in hesperia minore degentium.

ASCENSIVS.

Clio gesta canens &c. Opu
sculũ hoc de musar̃ inuẽ-
tis inscribit. Quo circa de
musis q̃ collegimus alias paucis
repetã. Musa scd'm nõnullos dr̃
a μυω qd' est instruo & in sacris
initio Hesiod⁹ in theogonia ait
musas Iouis & Mnemosynes fi-
lias in pierio mõte ex eadẽ nouẽ
noctibus genitas quar̃ noia sic
ponit. κλειω τε ευτερπε τε θαλεια
τε μελπομενη τε. τερψιχορη τε
ερατω τε πολυμνια τουρανιη τε.
καλλιοπη. id ẽ Clio te euterpe te
(sed p collisionẽ pfert p te euter
pe teuterpe: te aũt est apd' grecos
id qd' q apud nos) thalia temelle
pomene te. Terpsicore te erato te
polimnia te vranie te calliopæ.
quod sic dices. Et clio & euterpe
&c. Clio aũt dr̃ qa cleos gl̃ia est.
Et poetæ ex laudib⁹ quas aliis tri
buunt & sibi & illis maximã glo
riam parant hæc hic dr̃ historias
inuenisse vñ ordo est. Clio canẽs gesta.i.res gestas reddit tpa trãs-
actis.s.rebus.i.reducit ad memoriã res trãsactas memorãs qbus tẽ
poribus acte sunt. & paulo post Clio historias inuenit Melpome
ne (vt sequar ordine poetę) pclamat.i.porro exclamat: boatu tra
gico.i.quali tragici vtunt dũ tragœdias agũt: existẽs mœsta.i. p
se ferens mœstitiã dũ res mœstas agit. Et paulo post Melpomene
tragœdias sup.inuenit dr̃ aũt a cantus suauitate. Nã μελπομαι &
μελπω.i. Melpome & melpo dr̃ cãto Thalia.s.musa: comica (qa
thalia comedias sup.inuenit) gaudet sermone lasciuo.i. amãrib⁹
& parasitis

P.Vergilii Maronis de musarum inuentis.

Clio gesta canẽs transactis tẽpora reddit
Melpomene tragico proclamat mœsta
boatu.
Comica lasciuo gaudet s̃mone Thalia.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget:
Terpsicore affectus citharis mouet: ĩperat auget
Plectra gerẽs Erato saltat pede: carmine: vultu.
Carmina Calliope libris heroica mandat.
Vrania ipsa poli motus scrutatur & astra.
Signat cuncta manu loquiturq Polymnia gestu
Mentis apollineæ vis has mouet vndiq musas
In medio residẽs cõplectitur omnia phœbus:
Clio historias inuenit: Melpomene tragœdias
Thalia comœdias: Euterpe tibias: Terpsicore
Psalteriũ: Erato geometriã: Calliopæ litteras.
Vrania astrologiã: Polymnia rhetoricam.

& parasitis ac seruis nequam
apto dr̃ aũt απο του θαλλειν .i.
a thalim qd' est florere. Per eã em̃
poetę diu florẽt Euterpe.s. musa — Euterpe
vrget.i.inflat: chalamos.i.fistu-
las & tibias: flatib⁹ dulciloqs: qa
euterpe tibias sup.inuenit. Euter
pe vero dr̃ a iocũditate. nã euter
peos dr̃ iocũdus: Terpsicore mo — terpsico-
uet affectus cytharis & imperat. — re.
s.affectibus & auget.s. eos. Ter-
psicore psalteriũ sup.inuenit. Et
dicit a delectando nã terpo signi
ficat delecto: & terpome delector
& terpsis delectatio. Erato.s.mu- — Erato.
sa gerẽs plectra.i.instrumẽta mu
sica q̃ plectunt.i.feriuntur: saltat
pede carmine vultu. Erato sup.
inuenit geometriã: & dictam vo
lunt ab amore quẽ erota vocant
græci. Calliope.s. musa mãdat li — Calliope
bris carmina heroica. Calliope
sup.inuenit litteras: dicta aũt est
a pulchra voce. Vrania.s. musa — Vrania.
scrutat motus poli.i.cœli & astra.s.cœlestia. Vrania sup. inuenit
astrologiã vñ a cœlo nã græce ουρανος vranos dr̃ nomẽ accepit.
Polymnia.s.musa signat.i. indicat cũcta manu & loquit gestu.i. — Polym-nia.
p gestũ: vñ rhetoricã iuenit q̃ docet cũ honesto & decẽti gestu ora
re dicta aũt est a multa memoria aut multa laude. Vis mẽtis apol
lineæ.i.apollinis.i.solis mouet vndiq has musas: qa phœbus.s.
Apollo residẽs ĩ medio cõplectit oĩa.s.musar̃ inuẽta & conamina
Est em̃ medi⁹ planetar̃: sed p musas philosophi syrenas ĩtelligũt
q̃s singl'is orbib⁹ aut spheris cœlestib⁹ p̃sidere ẽt Plato asserit: vñ
mirabilẽ cõcẽtũ ĩ cœlis põit sed satis supq de his dictũ putam⁹.

De cantu syrenarum.

Syrenes varios cantus acheloia proles
Et solis: miseros ore ciere modos.
Illarum voces: illarũ musa mouebat:
Oia quæ thymele carmina dulcis habet.

Quod tuba: qd' litui: qd' cornua rauca fuerunt
Quodq foraminibus tibia mille sonat.
Quodq leues calami qd' suauis cãtat & ædon:
Quod lyra: qd' cythare: qd' moribũdus holor:
Illectos nautas dulci modulamine vocis.
Mergebant aui de fluctibus ioniis.
Sanguine sisiphio generatus vectus Vlysses:
Et tutos solida præstitit arte suos.
Illeuit cæra sociorũ callidus aures:
Atq suas vinclis præbuit ipse manus.
Transiluit scopulos & inhospita littora classis:
Illi præcipites dissiluere freto.
Sic blandas vocis notas: ac carmina vicit.
Sic tandẽ exitio monstra canora dedit.

ASCENSIVS.

Syrenes. Quę reliqua sunt Vergiliana opuscula tã facilia sunt
vt explanationis nõ egeãt. ne tñ nihil dicã interdũ vocabula
explanabo. Syrenes solis ex Acheloo amne filie: tres legunt
parthenope a quo Neapolis olim dicta erat. leucosia & lygia di-
cte ab eo quod est: σιρειν .i.connectere & retinere: mutata aspi-
ratione in s fuerunt inquit Seruius in parte virgines in parte
volucres. Acheloi & Calliopes musę filię: harum vna voce: alte
ra tibiis: alia lyra canebat: & primo iuxta pelorum post in ca-
preis insula habitarũt: q̃ illectos suo cãtu in naufragiũ deducebãt
Scd'm veritatẽ meretrices fuerũt q̃ trãseũtes qm̃ deducebãt ad ege
statẽ his ficte sunt inferre naufragia. has Vlysses cõtẽnẽdo dedu-
xit ad
Obstruxit enim socior̃ aures & se alligari ad
xit ad mortẽ hęc ille.
malũ p̃cepit donec eos ptrãsierat. Carminis car̃ pricipiũ est apud
Cice. O dec⁹ Argolicũ qn puppim flectis Vlysse. Miseros modos
cantus ad miseriã deducẽtes. Legendum tñ putẽ muros Thymele
dr̃ pulpitũ & cœna vñ fictũ est nomẽ vxoris mimi cuiusdã latini
noie apud Iuuenalẽ saty.pria. Litui sunt tube clarisone Aedo mu
sici nomẽ Moribũd⁹ olor: Mar. Cãtator cign⁹ funeris ipse sui. San
guine sisiphio. hoc illi apud Ouidiũ improperat: nã Sisiph⁹ eius
matrẽ cũ ad laertẽ duceret stuprasse dr̃ & Vlyssem genuisse. Ille-
uit.i.obstruxit Callid⁹.s.Vlysses nõ circe. Prębuit man⁹ vinculis
qa se ligari fecit ne captus dulcedine cantus eas sequeretur.

Eiusdem de die festo.

CLarus in offenso radiabat lumine titan.
Lætificusq; dies erat oibus ethere puro.
Vosq; simul iuuenes aïs & voce fauētes
Concelebrate diē votis fœlicibus almum.
Prosper vt is semper redeat natiq; quotannis
Asinenidæ referant alacres sua mantua vati.

De fortuna.

FOrtuna omnipotens insipiētibus.
Tantū iuris atrox quæ tibi vendicas:
Euertensq; bonos eligis improbos
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit
Iustos illa viros pauperie grauat.
Indignos eadem diuitiis beat.
Hæc aufert iuuenes: & retinet senes
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit transit ad impios.
Nec discrimen habet: rectaq; iudicat:
Inconstans fragilis perfida lubrica.
Nec quos clarificat perpetuo fouet.

ASC. CLarus in offenso. Festiuā lucē p̄riæ suę carmine celebrat. In offenso.i.nō offenso Titā sol letificus lętos faciēs aios & voce Alibi aïs linguisq; fauete quotānis singulis ānis sua mātua: alij mœnia: alij munera legūt vtcūq; certū est corruptū esse.

ASC. FOrtuna oipotēs. hoc q̄q; carmē mutilū inuenim⁹: pōt tn̄ sic perfici. Fortuna oipotēs insipiētibus qa vt dicit Iuue. Nullū numē habes si sit prudētia sed te: Nos facim⁹ fortuna deā cœloq; locam⁹. Gen⁹ carminis est lyricū asclepiadeū ꝯstans spōdeo dactylo & cesura hoc est syllaba abūdante & duob⁹ dactylis.

Threicius

P. Vergilii Maronis de speculo.

REddit effigies: liqdaq; tuētis in vnda
Qualis in aduerso speculorū cernit orbe
Formā pura refert oculis spectātib⁹ vnda:
Quales obiecti speculi fulgore videntur.
Fontis aquæ referunt simulachra imitātia verū:
Qualia leue refert speculi cū cernimus equor.
Exprimit oppositas immobilis vnda figuras:
Leuati quales speculi nitor ipse remittit.
Apparet mendax in limi fonte figura.
Qualem reiectat speculi nitidissimus orbis.
Vnda quieta refert alto de gurgite formas:

Ac veluti

Mira Vergi. versus experiētia de glacie.

QVa ratis egit iter iuncto boue plaustra trahuntur
Postq̄ tristis hyems frigore iunxit aquas
Sustinet vnda rotā patule mō puia puppi:
Vt concreta gelu marmoris instar habet.

Nec quos deseruit perpetuo premit.

De Orpheo.

THreicius quondam vates
Fide creditur canora
Mouisse sensus trium fratrum
Atq; amnes tenuisse vagos.
Et surda cantu concitasse saxa
Suaui sono testudinis
Arbores secute vmbram ferunt præbuisse vati:
Sed placidis hominum dictis
Fera corda mitigauit:
Doctaq; vitam voce temperauit.
Iustitiam docuit. cœtu quoq; congregauit vno
Moresq; agrestes expoliauit Orpheus.

De seipso aut alius eius nomine.

MEllifluū quisqs romanū nescit homerū
Me legat: & lectū credat vtrunq; sibi.
Illius immensos miratur græcia cāpos.
At minor est nobis: sed bene cultus ager.
Non miles: pastor: curuus non desit arator:
Hæc graiis constant singula: trina mihi.

THreici⁹ quōdā vates. Fabula Orphei in .iiij. Geor. explicata est satis late hāc aūt interp̄tat Hora. sic Syluestres hoies sacer interpresq; deoꝝ. Cedib⁹ & victu fœdo deterruit Orphe⁹ Dictus ob hoc lenire tygres: rabidosq; leones.

MEllifluū qsqs. Aut de se loqt poeta: aut qs ali⁹ noie poete vr̄ aūt phrasis esse Ouidiana: Cōparat aūt se Homero ceterisq; gręcis: atq; id cū sui p̄latione qd Vergiliane modestie nō quadrat: vn̄ in Culice Vtq; araneoli tenuē formauim⁹ orsum Minor ager.i.libroꝝ copia. Nō miles vt Aeneas pastor vt nō Buc. i arator curu⁹ vt i Geo. desit.i. deficit mihi. hęc graijs ꝯstāt singula. Miles Homero ī Iliade. Pastor Theocri. & Arator Hesiodo.

Ac veluti speculum nitido splēdore coruscās.
Spectantis faciem mundissimus assimulat fons
Sicut in opposito speculi solet æquore cerni.
Forma repercussus liquidarum fingit aquarū.
Qualis purifico speculorum ex orbe reducit.
Fontibus in liquidis: simplex generatur imago.
Vt solet e speculo facies splendente referri.
Effigies liquido respondet ab æquore fontis.
Qualis & a speculo simulatrix vnda resultat.
Effingit species purissimus ardor aquarum.
Palma velut speculi viuas imitantia formas.
Fonte repulsatur depicta tuentis imago:
Ceu leui in speculo solet apparere figura.

ASC. REddit effigies. Eādē rē varijs modis cōsequit atq; exprimit quo & ingenij sui hubertatē & in v̄sib⁹ effingēdis experientiam demōstrat. Summa aut hæc est: ita in aqs reddi effigiē vt in speculo. Fontis aq̄ ordo est: Aq̄ fontis referūt simulachra.i. effigies: imitātia.i.q̄ imitant & rep̄sentant: verū.i. rē cui⁹ sunt qualia.s. simulachra: refert.i. rep̄sentat eq̄r leue.i. spaciū planū & non asperū speculi. Forma repercussus.i. reuerberatiōis. Ab eq̄re.i. eq̄litate & planicie fontis.s. trāqlli. Purissim⁹ ardor.i. splēdor aquarum. Binis vbiq; v̄sibus sn̄iam cōcludit. Tuētis.i. inspiciētis imago.

Quas mō plaustra p̄mūt vndas: ratis an̄ secabat
Postq̄ brumali diriguere gelu.
Vnda rotā patitur: celerē nūc passa carinā:
In glaciem soli dam versus vt amnis abit.
Quæ solita est ferre vnda rates: fit puia plaustris
Vt stetit in glaciē marmore versa nouo.

Semita

Semita fit plaustro: qua puppis vecta cucurrit
Postq̃ frigoribus bruma coegit aquas.
Orbita signat iter: mó qua citus alueus exit:
Strinxit aquas tenuis vt glacialis hyems.
Amnis iter plaustro dat q dedit ante carinæ:
Duruit vt ventis vnda fit apta rotis:

ASCENSIVS.

Qua ratis egit iter. Eadẽ facilitate eodẽq; artificio cõstrictio nẽ aquarũ in glaciẽ vt rotis curruũ iter p̃beant describit vn decim pedib⁹ sẽp ꝯcludẽs. Est em̃ carmẽ elegiacũ hexame tro & p̃tametro ꝯstans. Qua ratis .i. nauis. Mõ .i. paulo añ: peruia & penetrãbilis. Instar in formã & statũ seu duriciẽ marmoris. Diri guere .i. cõgelate sunt & in glaciẽ ꝯcrete. Nouo marmore .i. specie marmoris .i. cristallini. Qua puppis vecta. Sunt q legãt auecta: sed aucto primã ꝓducit Bruma .i. tẽpestas breuissima. h̃ est hyems ac appẽdo tp̃s ꝓ q̃litate ei⁹. Coegit .i. coagulauit cõdẽsauit ꝯstrinxit seu cõgelauit. Orbita .i. circũferẽtia rote: signat iter: qua alueus ci tus .i.

Plaustra boues ducũt qua remis acta carina est:
Postq̃ diriguit crassus in amne liquor.
Vnda capax ratiũ plaustris iter algida præbet:
Frigoribus sæuis vt stetit amnis iners.
Plaustra viã carpunt qua puppes ire solebant:
Frigidus vt boreas obstupefecit aquas.

tus .i. fluentũ rapidũ exit ꝓ exijt: modo .i. paulo ante. Vt .i. post q̃ hyems glacialis strinxit aquas tenuis .i. fluxibiles & cito coge lari se permittẽtes. Amnis iter plaustro dat .s. mõ. Duruit vt vẽtis .i. postq̃ indurata est boreali p̃sertim frigore. Crassus liquor .i. aq̃ cõmixta terrestribus q̃ facili⁹ cõgelat̃. Vnda capax ratiũ .i. nauiũ sup. paulo ante: algida .i. cõgelata: p̃bet iter plaustris. Iners amnis frigore pigro torpẽs. Obstupefecit .i. torpere affecit aquas. Et aũt noue & artificiose dictũ: vñ Flaccus dixeris egregie notũ si calli da verbum reddiderit iunctura nouum. Vt .i. postq̃ boreas: frigi dus: aut Cum frigus boreas pro boreæ legendũ est.

Mira Vergi. experientia de Iri.

Thaumantis proles variãti veste figuras
Multicolor picto p nubila deuolat arcu
Iris & insigni decorat curuamine cœlum
Cum sol ardentes radios in nubila iecit.
Cumq; colorifico nymbos fulgore repleuit
Apparet varii radiis distincta coloris
Clara sub æthereis fulgens thaumantia proles
Nubibus: vt radiis pluuiũ sol attigit hymbrẽ:
Et picturato cœlum velamine cingit
Discolor æthereis apparet nubibus iris.
Postq̃ flammiferi rapuerunt lumina solis:
Et cœlum variis miranda coloribus ornat.
Vmbriferas nubes radiis vbi contigerit sol
Luce sub aduersa varios iacit vnda colores.
Dicitur hæc iris picto spectantibus arcu.
Dum nubes radiis fulgentibus attigit atras.
Phœbus & aduerso lumẽ resplenduit hymbri:
Tunc iacit insignes per nubila densa colores.

ASCENSIVS.

Thaumãtis ꝓles: Sitimõ arcũ cœlestẽ .i. irim describit q̃ thau mãtis filia dr̃. Vñ Tortelli⁹ Thaumãtias vocata est iris ab θαυμα qđ est miraculũ seu admirabile. Nã sic q̃q; apđ mor tales is diuersoꝝ coloꝝ aspect⁹ visus est: & iõ thaumãtis .i. mira culi filia dicta est vñ thaumãtis diriuatũ est. Ver. ęnei .ix. Ad quẽ sicroseo thaumãtias ore locuta est. hęc ille. Verũ απο του θαυμα τος .i. a gtõ thaumatos q fit a noĩatiuo thauma nõ fieret patrony micũ thaumãtias: vñ vident̃ poetæ finxisse viri nomẽ thaumas thaumãtis: nullũ em̃ gręcũ exit in ns sed multa in as recipiũt n in obliqs vt gygas gygãtis. calchas calchãtis. Taumãtis igit̃ ꝓles .i. iris isigni curumine .i. arcu varijs colorib⁹ isignito. aduerso lumẽ resplẽduit

Mirifico nubes ambit thaumante creata:
Quas cũ ex aduerso tetigit rota fulgida solis
Tunc iris vario circundat nubila cinctu.
Nuncia Iunonis vario decorata colore
Aethera nubificum complectitur orbe decoro
Cum phoebus radios in nubem iecit aquosam:
Nubila cum phœbus perfudit numine claro:
Tunc fit vt humor aquæ suffulgeat atq; colores
Sub varia specie iaciat mirabilis arcus.
Tum radiis hymbres: & aquarũ pẽdulus humor
Frangitur: existit: quam grecia nominat iris
Multorum insignis vario splendore colorum.
Iris habet varios subiecta luce colores:
Quam sol hymbrifera fulgens de luce creauit
Cum pepulit radiis obstantia nubila claris.
Luce repentina tum sol impleuit aquosus
Aduersas nubes effulget protinus iris
Picta veste decens: & multi coloribus alis.

resplẽduit hymbri. Semper em̃ ex aduerso solis nascit̃ iris: vñ idẽ. Maro Mille trahit varios aduerso sole colores. Nuncia Iuno nis: vñ alibi Irim de cœlo misit saturnia Iuno. Est em̃ Iuno dea ae ris in quo iris apparet. & q colorib⁹ cã est vñ & pauo rutcle Iuno nis ascribit̃: ꝙ varietas coloꝝ ci⁹ aeri obnoxia est: sed iris etiã a Io ue missa legit̃. humor pẽdulus ꝑiphrasis nubis. Quã gręcia noiat iris: alij legũt irim & id quidẽ magis elegãter magisq; latine: cũ su perius magis grãmatice dicat̃. Quã sol hymbrifera fulgẽs de luce creauit de hymbrifera luce aut fulgẽs aut vtrũq; dicam⁹ Sol aquo sus .i. aqs intermedijs obtenebrat⁹. Picta veste decẽs & multicolo rib⁹ alis. Nimiũ festiue atq; lepide dictũ principio corñdẽs variã ti veste figuras. Multicolor. &c.

De quatuor temporibus anni.

Ver q; nouũ stabat cinctum florẽte corona.
Stabat nuda æstas: & spicea serta gerebat
Stabat & autũnus calcatis corbibus vuis.
Et glacialis hyems canos hirsuta capillos.
Ver e sinum tellus aperit: floresq; ministrat.

Tẽpore solis ager messis fert pinguis opimas.
Fœcundos autumne lacus de vitibus imples:
Vis hyemis glacie currentis alligat vndas.
Frigoribus pulsis nitidũ ver æthera mulcet.
Scindit agros æstus phœbæis ignibus ardens
Autumno dat hyems mixtum vicina teporem.
Albentes hæc durat aquas: & flumina nectit:
Ver pingit vario gemmantia prata colore.
Ignea vestit agros culmis cerealibus æstas.
Vitibus autumnus turgentes detrahit vuas.
Frigidus hyberno grauidus niue nubilus æther
Vere venus gaudet florentibus aurea sertis.
Flaua ceres æstatis habet sua tempore regna.
Vinifero autumno summa est tibi bacche potestas.
Imperiũ sæuis hiberno tempore ventis.

Vere grauis fundit tellus cũ floribus hærbas
Frugiferas agris fert æstas torrida messes.
Pomifer autumnus tenero dat palmite fructũ:
Mox humus hibernis albescit operta pruinis.
Vere nouo lætis decorantur floribus arua.
Et riget æstiuis hyrsutus campus aristis.
Labra per autumnum musto spumantia feruent.
Et ponunt frondes hyemali frigore siluæ.
Ver placidum vario nectit de flore corona.
Spicea serta gerit calidissima solibus æstas.
Temporaq; autumnus cingi tua bacche racemis.
Tristis hyems montes niueo velamine vestit.
Ver agrum nitidum gemmis stellantibus ornat.
Et feruens æstas pinguissima frugibus arua.
Mox autumnali redolet vindemia fœtu.
Fronde nemus male nudat hyẽs: amnesq; rigescunt

VErq; nouũ. Eandẽ experientiã suã docet in tpibus anni describẽdis: q̃ vt q̃tuor sunt q̃ternis canit v̄sib⁹: singula q̃dẽ singulis. vr̄ aũt abũdareq; in principio cũ dr̄ verq; nouũ stabat vñ sunt q scriptũ asserãt. Ver mustũ stabat sicut Plaut⁹ mustam. i. recentẽ v̄ginẽ dixit. Florẽte corona. i. ex florib⁹ facta vnde sũt pleboei v̄siculi. Ver p̄bet flores ęstas ꝑ vomere fruges. Poma dat autũnus frigore torpet hyems. Nuda æstas q̃a nudos facit vñ in Geo. Nud⁹ ara sere nud⁹ Serta spicea. i. ex spicis ꝓpt̃ serta verna q̃ ex florib⁹ sunt. Calcatis corbib⁹. i. in corbib⁹ vuis: sunt q sordibus legãt sed min⁹ diligẽter. Canos capillos ꝓpter niues. Sinum aperit. vt in Geor. Vere nouo gelidus canis cũ mõtib⁹ humor Liquit̃: & putris Zephyro se glæba resoluit. Opimas messis. i. frugis actũs est: sicut currẽtis cũ dr̄ currẽtis alligat vndas. Phœbeis ignibus. i. solarib⁹. Teporẽ mixtũ: q̃a est autũnus inter æstatẽ & hyemẽ vtriusq; particeps. Albẽtes. s. niue gelu: & pruina. oĩa em̃ q̃ a frigore ꝑducunt̃ albescũt q̃ a caumate nigrescũt. nectit flumina. i. ꝯstringit gelu. Prata gẽmãtia. i. florꝝ nodis exuberãtia. Vuas turgẽtes

Purpureos flores humus effert vere comanti.
Et certis donis horrescunt arua per æstum.
Bacche tuo tempus fluit autumniq; liquore.
Obtegitur tellus per frigora veste niuali.
Vere tepet picto zephyris spirantibus aer.
Decrescũt celeres æstiuis ignibus amnes.
Temperies autumne fluit tua nectare dulci:
Perq; hyemem lẽtus cœlo niuis aduolat imber.
Veris honos tepidi floret: vere omnia rident.
Arua sub æstiuis nudant torrentia labris.
Vite coronatas autumnus degrauat vlmos:
Decutit ipse rigor syluis hyemalis honorem.
Flore solum vario depingit odoriferum ver.
Falciferamq; deam messes remorantur in æstu.
Dat musto grauidas autumnus pomifer vuas.
Scythonia glacialis hyems niue cana senescit.

turgẽtes. s. vino. Aether est sup. frigid⁹ hiberno. s. tpe: & grauidus niue & nubil⁹. i. nubib⁹ cinct⁹. Ven⁹ aurea. i. pulchra. sua tpe. Ordo est ceres flaua habet sua regna tpe ęstatis. Imperiũ subaudi est. Mox hum⁹. i. terra albescit hibernis pruinis. Cãpus hirsutus ꝓpter spicas hirsutas. i. asperas & barbaras. Labra p autũnum Labra sunt vasa magna q̃bus vinũ effundit̃: vel labra torculariũ Tpaq; autũno. Ordo est. O Bacche autũnus cingit tua tpa. i. coronam capitis tui: racemis. Gẽmis stellãtib⁹. i. florib⁹ rutilãtib⁹. Autũnali fœtu. i. vino. Male. i. cũ malo & dãno q̃a tũc nudant̃ arbores qñ deberẽt vestiri. Comãti. i. comas hoc est frõdes & flores ꝓducenti. Bacche. Ordo est. O Bache tp̄s fluit liquore tuo & autũni. i. vino. Vbi apte cõiunctio diuersos casus copulat. vere oĩa rident: vñ in Buco. Nũc ridẽt syluę nũc formosissimus ann⁹. Decutit. Ordo est rigor hyemalis decutit honorẽ syluis. i. frõdes & flores. Scythonia. Ordo est. hyems glacialis senescit. i. senij indiciũ p se fert existẽs cana niue scythonia. i. Tracia quia iuxta Thraciã & Scythiã perpetue sunt niues.

P. V. Maronis de ortu solis.

AVrora oceanũ croceo velamine fulgens
Liq̃rat: & biiugis vecta rubebat eq̃s
Luce polũ nitida perfundit cãdidus orbis
Et clarum emicuit sole oriente iubar.
Rosida puniceo palãtis exit amictu
Astrigerum inficiens luce oriente polum.
Sol insigne caput radiorum ardente corona
Promit ab æquoreis Tethyos ortus aquis.
Extulit oceano caput aureus igniferum sol
Fugerunt toto protinus astra polo.
Concessere deo tenebre rebusq; colores
Lux iterum cunctis reddidit alma suis.
Tithoni coniunx roseo sub lumine iubar
Inficit: & cœlum luthea sydereum.
Tum sol igniferos currus e gurgite magno
Sustulit & claris astra fugauit equis.
Nox abit astrifero velamine cincta micanti:
Et retegit stellas: exoriturq; dies.
Emicat oceano phœbi rota clara relicto.

Illustrata nitent lumine cuncta suo.
Aurea fulgebat roseis aurora capillis:
Et matutino rore madebat humus.
Tethyos vndiuago cum prosilit æquore tita
Flãmiferos vultus ore micante ferens:
Exoritur phœbus perfudens luce nitenti
Et maria: & terras: stelliferumq; polũ.
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis:
Et nox sydereas occulit astra faces.
Sol oriens cursusq; suos e gurgite tollens
Oceano: claro reddidit orbe diem.
Flammiferũq; iubar: terræq;: poloq; reduxit:
Et pepulit radiis astra repente suis.
Mẽnonis vt genitrix infecerat humida cœlum
Et roseis manibus sydera dispulerat:
Phœbus athlanteis e fluctibus aureus orbem
Sustulit igniferum: luxq;: diesq; redit.
Præuia flammiferi cursus aurora rubebat
Extuleratq; alto gurgite phœbus equos:
Noctiuagosq; simul radiis vagantibus ignes
Depulerat cœlo reddideratq; dies:
Vix aurora suo rubefecerat æthera curru
Summaq; canebat roribus hærba nouis:
Prosilit e mediis candens rota Tethyos vndis:
Et vaga cesserunt sydera solis equis.
Surgit ab oceano tithoni fulgida coniunx:
Et veste ambrosea subruit ipsa pedes.
Tum phœbus radiis nitidum fulgẽtibus orbẽ
Depulit e tenebris: noxq; peracta fuit.

AVrora &c. Eandem peritiam suam in solis ortu describendo varijs modis eruditissimus poeta ostēdit: velamine croceo .i. luthei coloris. Bijugis equis: cū sol quadriiugis vehatur. Candidus orbis .i. globus solaris: candens vbi paulo ascenderit aut vbi in ortu sudum est: vnde addit. Et clarū... sole oriente iubar: quia pluuia impendente rubet orbis... Palantias hic pro aurora ponitur. rosida .i. rore perfusa amictu puniceo .i. roseo. Promit ab ęquoreis thetyos ortus aquis. Sol ...us ab aquis æquoreis tethyos .i. magne maris oceani vxoris. ...omodo primam & interdum secundam nominatiui produ... vt in Geor. Teq sibi generum tethys emat oibus vndis. Thetis autem mater Achillis aliter scribitur & vtranq corripit. Sæpe poetæ alludentes ad opinionem vulgi dicunt solem in oceanum occidere & rursus inde oriri: vt ęnei .j. Quid tantum oceano properent se tingere soles Hiberni &c. Fugeruntvel quantum ad apparentiam: quia maius lumen offuscat minus: vel quātum ad opinionem vulgi negantis interdiu sydera in cœlo nostro esse. Rebusq colores quia sine luce colores non discernuntur. Ipse alibi. Et rebus nox abstulit atra colorem. Tithoni coniunx .s. aurora. Erat autem Tithonus frater Laomedontis qui senio in cicadā mutatus fingitur: vnde Flaccus in carminibus. Nihil est ab omni parte

parte beatum abstulit clarum cita mors Achillem. Longa tithonum minuit senectus. De hac re Ver. in ęnei. sic Tithoni croceum linquens aurora cubile &c. Sub lumine iubar: si vera est lectio præter morem iubar prima longa posuit. Nam prius dixit: sole oriente iubar. Et alibi. Iam iubare exorto iam rebus luce repertis. Legi pōt phœbum aut solem: aut mundum: aut quid sile. Iubar.
Luthea crocei coloris a lutho coloris genere. Velamine astrifero micanti distinguenda sunt epitheta. Retegit stellas .i. iterū tegit. Aut retegit .i. aperit terras legendū est. Thetyos vndiuago. Ordo est: cum .i. qn̄ titan .i. sol: prosilit .i. porro exilit: æquore thetyos .i. maris oceani equis aquis vndiuago .i. vndis vagāte &c. Est ergo legendū vna dictione vndiuago. nō vndavago. Crinibus aureis sineresis quā & alibi sæpe facit. Et nox .s. atra: oculi faces sydereas Cursusq suos: alij currus legūt & p equis intelligunt. Loquit aūt secundū opinionē vulgi: vt iam tetigimus. Nā credit vulgus solem in occasu descendere ad mare oceanū vt illic refocillet. Memnonis vt genitrix .i. aurora. Roseis manib⁹ .i. radijs suis Athlāteis .i. hesperijs aut mauritanicis in qb⁹ Athlas olim regnauerat. Et veste ambrosea .i. ambrosei odoris: vt .j. ęnei. Ambroseeq come diuinū vertice odorē. Spirauere. dr̄ aūt cibus deorū: sicut nectar potus. Tū phœbus: bn̄ cōmiscet epitheta cū substātiuis .s. radijs fulgentibus & orbē nitidū. Sed finis nobis faciendus est.

P.V.M. De signis cœlestibus.

PRimus adest aries taurusq insignibus auro
Cornibus: & fratres: & cancer aquatile signum
Tum leo terribilis veniens: atq innuba virgo.
Libra subit: caudaq animal quod dirigit ictum:
Armatusq arcu chiron: & corniger hircus:
Fusor aquæ simul: & fulgenti piscis in auro.
Proditor est helles & proditor europæus:
Et gemini iuuenes. & pressus ab hercule cancer:
Horrendusq leo sequitur cum virgine sancta
Libraq lance pari: & violētus acumine caudæ.
Inde sagittiferi facies senis: & capricornus:
Et qui portat aquā puer vrniger & duo pisces.
Signorum princeps aries & taurus: & vna
Tyndaridæ iuuenes: & feruida brachia cancri:
Herculeusq leo: nemeæ pauor: almaq virgo:
Libra iugo æquali pendens & scorpius acer:
Centaurusq senex chiron: & cornua capri:
Et iuuenis gestator aquæ: piscesq supremi.
Corniger astrorū ductor: taurusq secundus:
Tum sydus geminum: & cancri repentis imago
Truxq leo & virgo quæ spicea munera gestat.
Et libram quam cæsar habet chælasq minaces.
Atq arcu pollens: & salsi gurgitis hircus.
Vrnaq nymbiferi: piscisq nouissima forma.
Dux aries: & frons tauri metuenda minacis.
Et ledæ soboles: & cancri torridus ignis:
Terribilisq leo: speciesq virginis almæ.
Momentūq sequēs: caudaq timēdus adūca.
Hinc tendēs arcū. liqdi caper æquoris inde.
Troianusq puer. geminiq sub æthere pisces.
Nubigenæ iuuenis vector: tauriq trucis frons
Et proles duplex Iouis: & nepa torrida flāmis
Aestifer inde leo mixta cum virgine fulgens.
Quam sequitur libra: & violenta cuspide sæuus.
Semiuir arcupotēs: subit & capricornus aquosus
Et cui nomen aquæ faciunt piscesq gemelli.
Corniger in primis aries: & corniger alter
Taurus itē: gemini: sequitur quos cancer adustus
Terribilisq feræ species: & iusta puella:
Libra simul: nigrumq ferens in acumine virus:
Centaurusq biformis adest: pelagiq puella:
Atq amnem fundens: & pisces sydus aquosum.
Corniferi ductor gregis: europe quoq vector
Et duo tyndaridæ: tum cancer sole perustus.
Herculeaq manu pressus leo: & optima virgo:
Hinc trutinæ species: venit armatusq veneno
Scorpius: atq sagittifer: æquoreiq capri frons:
Quiq vrnā gerit: & pisces duo signa sub vno.
Principiū signis ouium sator: inde iuuencus.
Progenies duplex: & aquarū cancer alūnus.
Pressa sub herculeis manibus fera. iustaq virgo.
Libra subest: caudaq ferens letale venenum:
Tum geminus chiron: & corniger æquoris alti:
Dilectusq Ioui puer: & duo sydera pisces.
Dux gregis & placidū pendēs super æthera taur⁹.
Germaniq pares: & cancro iam comes æstus:
Atq leo primus labor herculis: & pia virgo.
Libra comes sequitur: minitans & scorpius ictu.
Et qui tela gerit centaurus: & æquoris hircus.
Deucalionis aquæ: & pisces extrema figura.
Velleris aurati fulget pecus aurea cœlo
Lætus & amphion: cancriq figura calentis
Insequitur leo sæuus: & almæ virginis astram.
Hinc æquale iugum: caudaq venenifer vnca.
Centaurusq minax arcu: & neptūnia proles:
Quiq refudit aquas: & pisces: vltimus ordo.
Finis speciminis ac miræ experientiæ
Vergilianæ in versibus componendis.

ASCENSIVS.

PRimus adest aries. Eadē varietate describit duodecim Zodiaci signa de qbus in Geor. Per duodena regit mūdū sol aure⁹ astra. Sunt aūt noībus fere aīaliū designata & eorū figuras situ stellarū rep̄sentantia quorū: inqt. Primus adest aries. Hūc autē quidā arietē volūt esse illū aureo vellere in quo phryxus trāsuectus est: qdam eū quē Bacchus in libya vidit in harena fontē demonstrantē cū siti cōsiceret: quē & Iouē patrē esse putauit: in cuius gratiā templū Ammonis .i. Iouis arenarij illic extruxit volēs aūt vtriq cōfundere in principio nō dat illi epitheton: postea tñ manifeste loquit de Helleo seu Phryxe dicēs: Proditor est helles. Item

Itē Velleris aurati fulget pecus aurea cœlū: vbi pecus etiā de masculo dr̄: qa de ariete. Taurusq .i. & taur⁹ corn[...]⁹ insignib⁹ .i. habēs cornua insignia & insignita auro: q̄ honesta est locutio: licet Ser. magis grāmatice dictū cēseat: taur⁹ insigniū cornuū. Hūc quidā cēsent eū in quē Iuppiter vsus europā Agenoris filiā auexit: Alij eū quē Hercules domuit. Sed auctor hic manifeste loquit de europes vectore dicēs: & p̄ditor europæus. Aut & portitor est Europes. Itē Europe q̄q vector. Et fratres .s. gemini Pollux & Castor quorū alter ex Ioue alter ex Tyndaro nat⁹ dicit. vterq aūt ex Leda. Cum vero Castor diem obierat rogauit Pollux patrem vt pro fratre alternis vicibus obiret: quod concessit. vnde Eneidos sexto Taurus. Gemini.

dos sexto. Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Itq; redit
q; viam toties &c. Author tamen hic vtrunq; filium Iouis censet
vbi dicit: Et proles duplex Iouis. Hoc autem fictum volũt quod
tam latum est geminorum signum: vt dum alter oritur alter oc-
Cancer. cidat. Et cancer. hũc mire magnitudinis a Iunone dum Hercules
cum hydra pugnaret immissum dicunt qui hydre suppetias fer-
ret. Hic pedem Herculis mordicus apprehẽdit cuius vulneris do-
lore permotus Hercules cãcrum interfecit: quem deinde Iuno in
cœlum transtulisse dicitur. Et cancer igitur signũ aquatile: prius
in aquis versari solitum: cum sole existente in cancro torrida sit
Leo. æitas. Tum leo terribilis veniens: de hoc in erumnis Herculis di
Virgo. ctum est. Atq; virgo innuba quæ ad nuptias nõ peruenit vt Ery
gone Icari filia: de qua ad illud Buco. Iam redit & virgo satis di-
Libra. ctum est. Libra subit. i. subsequitur inter signa. Et animal qđ diri
Scorpi9. git ictum cauda. i. scorpius. Et chiron: scilicet sagittarius: iustissi-
Sagitta-rius mus centaurorum armatus arcu. Et hircus corniger. i. capricorn9
& fusor aque. i. aquarius simul: & piscis in auro fulgẽti. Creditor
capricor-nus. est helles: senis versibus eãdem rem prosequitur. Creditor est hel
les: id est aries: qui hellen transuehendam suscepit sed nõ retinuit
Aquari9 vnde creditor dict9 est. Et proditor europeus. id est taurus in quẽ
Pisces. Iuppiter versus europeus prodidit: spondaicus est versus: legen-
dus sic: Creditor est helles & proditor est europes: pro quo mẽdo
se legitur cicropeus: sed verior lectio est proditor est helles. Et p-
ditor europeus: quia aries hellen & taurus europen trãsuexit. Vio
lentus acumine caude: scorpius. Tyndaride iuuenes: gemini Al-
maq; virgo erigone. Chelasq; minaces: quæ brachia scorpij sunt.
Læde soboles: gemini: species q; virginis: q; cõmunis est syllaba
sic æneid. iij. Liminaq; laurusq; dei totusq; moueri. Troianusq;
Aquari9 puer: aquarius scilicet Ganymedes trois troianorum regis fi-
lius quem iuppiter forma eius captus ab aquila in cœlũ raptum
ministrũ suũ i loco hebes fecit. raptus aũt dicit cũ vrna qua aquã
afferre parabat: alij tñ deucaliona putant propter diluuiũ sub eo
factum: aliĩ cecropẽ q ante viniv sum regnauit quo tẽpore aqua
in sacrificiis vtebant. Momentumq; sequens. i. libra amussim iu-
uenis vector. aries phryxi. Proles Iouis gemini. Nepa. cancer. ex
loco: multi tñ contendunt scorpiũ nepam dici. violãta cuspide iu-
uus: scorpius in cauda venenũ gestans. Semiuir centaurus. lenta
equus chirõ sagittarius. Terribilisq; fere: leonis. Nigrum...
in acumine vir9. Scorpius Sane animal scorpi9: flagelli ... scor
pio recte dicitur. Puella virgo Corrigeri ductor gregis aries. ouium
Europe vector. taurus. Trutine: libre. Iuuencus: taurus. Caudaq;
ferenis letale. i. mortiferum venenũ: scorpius: Tum geminus chi
ron biformis: quia partim homo partim equus. Germani fratres
gemini. Iam comes estus. quia olim in aqs erat. Deucalionis aq...
nunc sequitur secundã de aquario opinionẽ. Aequale iugum li-
bre Neptunia proles: hircus equoreus. Et pisces appositorię: vlti
mus ordo. Quod verbũ nescio quo euentu etiã vltimo loco inter
opuscula vergiliana posuimus. Nã quæ sequent fragmenta non
sapiunt Vergilianã phrasin: pter primũ fortassis monostichõ cu
ius sise fecerat distichon. Nocte pluit tota &c. Senex ex his varie-
tatibus patet quãta fuerit poetæ nostro in carminibus faciendis
dexteritas: quãtaq; ingenij hubertas: qui vnã rem tot modis expli
care valuit: atq; ita explicare vt nescias qs oĩm sit optimus: nam
malus nullus est. Quocirca eundũ mihi videt in illorũ sñiam qui
poetã nasci dicũt: sic tñ vt (quod Hora. sentit) studiũ nõ defuerit:
nã hmõi varietate vsus videt nõ tam ad ostentandũ q; ad pendi
tandum ingenium suum poeta. Sed finem facio.

Monostichon Vergilii.

Iuppiter in cœlis: Cæsar regit omnia terris.

Distichon.

Tarpeio quondam consedit culmine cornix
Est bene non potuit dicere: dixit erit.

Aliud.

Litera rem gestam loquitur: res ipsa medullam
Verbi: quam viuax mens videt: intus habet.

Mors trium animalium.

Sus. iuuenis. serpens. casu venere sub vno:
Sus iacet ex ictu: serpens pede: & ille veneno

Idem aliter.

Anguis. aper. iuuenis. pereunt vi. vulnere. morsu:
Hic fremit: ille gemit: sibilat hic moriens.

Idem Adhuc aliter.

Sus. serpens. iuuenis pariter periere vicissim.
Dente perit iuuenis: serpẽs pede: porcus ab ictu.

Finis Opusculorum.

¶Iuppiter &c. Versiculi hi cuiuscunq; sunt authoris non multa eget explanatione. Primus sensum tenet quem Donatus in vita authoris explicat cum his. Nocte pluit tota redeũt spectacula mane Diuisum imperium cum Ioue cæsar habet. Tarpeio quondã hoc Vergilianum non esse docet Sueto. in Cæsarum vitis. Litera rem gestam. Hæc autem phrasis se Vergilianam negat. Sus iuuenis &c. sed ne hoc quidem Vergilianã venam sapit. Argumẽtum autem est Iuuenis videns suem siluestrem ipsum cuspide citus petijt: sed inter inuadendum serpentem pedibus offendit simulq; aprum percussit: & a serpente percussus est: atq; in ipsum cadens eundem occidit: quocirca tres simul periere. Non puto tamẽ vergilianum: sicut nec obscœnum carmen vergilianum est: vt in facie huius angeli politiani attestantur eruditissima testimonia: nos itaq; his contenti exoptatum portum intramus.

Τελος.

Habes igitur iuuentus optima Vergiliana fere opera familiariter explanata: Nã Priapeium: obscœnum illud epigramma: non Vergilianum: sed Ouidianũ esse in facie huius voluminis seu libelli vltimi pnotauimus Authore Politiano cum sint qui non vnius authoris esse velint: cuiuscunq; autem est: indignũ est quod christianis: id est castis auribus exponatur. Catalecton vero non vergilio sed puerorum lectioni sine iactura subtraximus. Impressa sunt hæc omnia Lugduni ab Iacobo Mareschal. M.DXXVII.

AENEIS VERGILIANA

AENEIS VERGILIANA CVM SERVII HONORATI Grammatici hubertimis commentariis: cum Philippi Beroaldi viri clarissimi doctissimis in eosdem annotationibus suis locis positis: Cũ Donati argutissimis subinde sententiarũ pſertim enodationib⁹ Cum Augustini Dathi oratoris Seneñ. luculẽtissima introductione. Cumq; familiarissima Iodoci Badii Ascensii elucidatione: atq; ordinis cõtextu. Accessit ad hoc Mapphei Veggii liber addititius: cum Ascensianis annotationibus. Addita præterea sunt ipsius poetæ: ac operum eius illustrium virorum præconia. Aeneidos argumenta: & quædam nostri poetæ epitaphia.

Elucent præterea in toto ipsius Aeneidos opere (qñquidẽ μικτον. i. mixtim poematis stili genus referat) interlocutiones marginẽ congrue occupantes: Hactenusq; nullibi Visæ.

Adiecimus hac editione castigationes, & varietates Maronianæ lectionis: ex veterum codicum collatione per diligentissimum virum Ioannem Pierium Valerianum non minus accurate, q̃ docte excerptas.

Ne quis calũnietur Interpretum huiusce præstantissimi, & apud Latinos oium maximi poetæ nos enarrationes cõfudisse, pmonitos velimus candidos lectores, Interpretationib⁹ Seruij Mauri Grammatici perdiligentis id signi ✲ præpositum esse Ioannis Pierij Valeriani castigatiões, & varietates hoc asterisco * Cõtextũ vero Iodoci Badij Ascensij tali signo ☞ facile cognosces.

M. D. XXVII.

ALTO LOCO: CLARISSIMIS NATALIBVS: ET SVMMA GENEROSITATE NA
TO OPTIMA INDOLE: ET PRESTANTISSIMO INGENIO PRAEDITO.
LAVDATIS AD HOC MORIBVS: ET CVLTIORIBVS LITTERIS
CVM PRIMIS ORNATO; ADOLESCENTI INDVLGENTISSI
MO LODOVICO DE FLANDRIA DOMINO SVO IN
TER PRIMOS HONORANDO IODOCVS BA
DIVS ASCENSIVS CVM OMNI VE
NERATIONE SALVTEM.

Vſpicaturo mihi familiarem hanc in Maronianam Aeneida interpretationem: occurrit prima excellēs tua Lo
douice generoſiſſime prȩſtantia: cui noſtras: quantulæ ſunt lucubratiunculas: & nuncupem & dedicem. Facētu
rus enim mihi videbar operæprecium ſicut iuratus ſum: cuiuſq; maioribus plurima debeo: & grati animi ſigni
ficationē: & modeſtam ad heroicas virtutes cohortationem fecero. Sic & enim rem tua laudatiſſima indole: ſum
maq; generoſitate dignam: & ſubditijs tuis vtiliſſimam procurauero: Meminiſſe igitur in primis: adoleſcens
ſummo loco nate: tuorum te velim natalium: maiorumq; tuorum claritudinis: non qui ad inanem gloriatio
nem: ſed qui ad ſanctam illorum imitationem te cohorter. Eam ſiquidem ob rem: priſci illi Romani quorū nō
Iuuenalis ſatyra viij. ꝙ ſatis laudata cenſentur inſtituta: maiorum ſuorum ſtemmata domi ſuȩ habuerunt: vt per eorū imagines ge
ſtorum quoq; inſignium cōmonerentur. Non vt inaniter gloriarētur: vt tamē nō pauci ſolent: in quos eſt illa
nobilis Satyrici inclamatio.

Stemmata quid faciunt: quid prodeſt pontice longo
Sanguine cenſeri: pictoſq; oſtendere vultus
Maiorum? & ſtantes in curribus æmilianos?
Et curios iam dimidios? naſumq; minorem
Coruini? & Galbam auriculis naſoq; carentem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Famoſos equitum cum detractore magiſtro?
Si coram lepidis male viuitur: effigies quo
Tot bellatorum? ſi luditur alea pernox?
Ante Numantinos ſi dormire incipis ortus
Luciferi: quo ſigna duces & caſtra mouebant? Et quæ ſequuntur.

Quāuis aūt nō ſint forte tibi: adoleſcens generoſiſſime. vt Romanis illis erant: expreſſi cæra vultus qui ſingulis: authore Plynio:
diſponebanť armarijs: vt eſſent imagines quȩ comitarentur gentilitia funera extant tamen clariſſima quæ te amoneant parentum
tuorum monumenta. In primis ſiquidem vt te ex primaria Flandorum comitum domo progenitum noſcas: de Flandria familiæ
tuæ peculiare cognomentum obtines: illiuſq; verus heres atq; ſucceſſor cōprobaris: qui primus Flandriæ comitatum accepit. Nā
Balduinum qui ex nobiliſſima Francorum regis filia & laudatiſſima Anglorum regis derelicta: non ab re Iudith appellata: ſpecta
bili atq; legitimo matrimonio genus tuum propagauit Galli foreſtarium appellitāt: ꝙ foreſta eis ſit: quæ nobis vvoſta atq; vvo
ſtina: cuius tu hodie quoq; perpetua ſucceſſione conſpiceris dominus: Ea aūt fuit maiorū tuorū claritas: vt cum primogenitus ali
bi ſibi conſtituerit comitatus domum: iſta tamen nobilitatis vocaretur altera: quod nomē ei loco vbi ſūt gētis cunabula noſtrȩ ha
ctenus permanſit. Nihil igiť eſt natalib⁹ tuis: dulce decus noſtrū: clarius nihilq; vel proximis parētibus tuis (ſit ſolius principis ma
ieſtas prælata) in tota Flandria aut nobilius. aut honeſti⁹: Habuiſti ſiquidem patrem dominū Lodouicū de Flandria. equitem au
ratū: in primis ſtrēnuū: & inclytiſſimo principi noſtro Archiduci non ignobili conſanguinitate coniunctum cuius prȩclara i bel
licis rebus facinora te nimirum ad horrentia martis īuitant arma. Habes & matrem īcōparabili probitate: dulcis Ioci: & dulciū mo
rum generoſiſſimam dominam: rarum dico & excellens omnis honeſtatis columen ac ſpecimen. Quæ cum eſſet prȩter ceteras ma
tronas ſpecioſa: & ſupra multas diues. maritumq; illum patrem tuum ſpectabiliſſimū ah in primo ætatis flore: ſuperis inuidentib⁹
mundo tantum decus amiſiſſet: non tamen & ſi a nobiliſſimo quoq; expeteretur: ad ſecundas traduci voluit nuptias: ſed cœlibem
inter veſtales ſanctaſq; moniales elegit vitam degere: vbi tibi clariſſima præfulget luce: clarumq; non tam ad arma ꝙ ad virū oſtē
tat iter: adhibito videlicet laudatiſſimo ꝑceptore Fratre Petro etiam cognomento Ludimagiſtro: ex inſigni illa fratrum diui Hie
ronymi apud Gandauos domo: in quam omnis probitatis & vere eruditionis opes pleno effudit copia cornu. Itaq; vt vtriuſq; pa
rentum tuorum quam ſimillimus efficiare: ſimulq; cum armis virtutem colas: teq; primum litteris: deinde claris facinorib⁹ exor
nes (Ea em̄ ſola & Alexandro magno: & Caio Iulio Cæſari ꝑpetuo dictatori: & incōparabili imperatori fuit ad gloriā immortali
tatemq; via) nō inutilem neq; impertinentē cenſuerim⁹ æneidos Vergilianæ lectionē. In ea ſiquidem ſi patrem imitabere: habe
bis clariſſima Aeneæ facinora: atq; inclyta bella: in quib⁹ tā egregiā dn̄s pater tuus Lodouicus meruit laudē: Sed vti eſt apud Ho
ratiū: nihil eſt ex omni parte beatū Abſtulit clarū cita mors Achillem. Quin adeo vt vti Homerus auctor eſt. Thetidē ab Ioue offe
rente aut longæue: ſed ignobilis: aut præclarȩ: ſed breuis admodum vitȩ cōditionē: glorioſum licet breuē vitam Achilli ſuo exo
raſſe: ita & patri tuo veroſimile eſt: honeſtiſſimā genitricē ei⁹ dn̄am Lodouicā dn̄o de Gruuthuſa germanam: ab optimo maximo
deo noſtro nō longam ſed ꝑclaram ampliſſimis ſuis meritis impetraſſe vitam. Sin matrē poti⁹ quā imiteris inſpicies: quæ (vt di
ximus) cordatiſſima eſt virago: & pluſq; heroica prædita ꝟtute habebis virum heroica virtute cōſummatū: in cuius deſcriptione
oēs numeri glorioſæ & ſanctæ vitæ deſignantur: omneq; officiū & qui tecū: & qui cū alijs viuas præſcribitur. Nam veluti Zeno
Beroal. de laude Maronis phonta dicūt ita Syrū deſcripſiſſe: nō vt q̄lis ille fuerit: ſed q̄lē eſſe decuit: decernat ita Maronē arbitror Aeneā nobis: licet talis ada
muſſim fuerit: tanq; ſpeculum atq; exemplar ꝑfecti viri ꝓpoſuiſſe. Quocirca ſi cum bonis inſtitutis etiā litteras cultiores: vt facis:
adipiſci voles: nullus eſt ad eā rē hoc poetaꝝ togatoꝝ facile principe magis idoneus: De cuius laude atq; vtilitate q̄m in rem nr̄am
id videť placet eruditiſſimi viri Philippi Beroaldi adducere q̄ hæc ſunt verba: Queadmodū apud græcos ab Homero oīs eloquē
tiæ fontes: omnis eruditionis riui: oīs poeticȩ fluēta: ꝑinde ac ab oceano defluxerunt. ita apud latinos alter ingeniorum fons: alter
eloquētiæ torrēs. Verg. Maro auſpicatiſſimū poeticæ dedit exordiū: eidemq; abſolutiſſime ſummū impoſuit faſtigium. Qui Ho
merū in poematis ſcribendis archetypon: hoc eſt exemplar habens illum adeo ſcite effinxit: adeo facunde repreſentauit adeo pru
denter æmulatus eſt: vt a celeberrimis ſcriptoribus: Mantuanus Homer⁹ haud īmerito nuncupeť. Et em̄ Maronis ſacrū poema oī
eſt eruditione om̄i facundia: om̄i diſciplina: om̄i deniq; poetica arte refertiſſimū: inſtructiſſimū: ornatiſſimū. Qui ipſemet de ope
ris ſui multiplici variaq; doctrina ita ſcribit Auguſto. De Aenea quidē meo ſi me hercule iam dignū auribus haberē tuis libenter
mitterem. ſed tāta inchoata res eſt: vt pene vitio mentis tm̄ opus ingreſſus mihi videar: cū præſertim (vt ſcis) alia quoq; ſtudia ad
id opus multoq; potiora impertiar. Nec profecto his Vergilij verbis copia rerū diſſonat: facundia vero multiplex & multiformis
in eo eſt ac dicendi genus omne cōplectitur: nec minus orator ꝙ poeta habendus eſſe cenſetur. Hæc ille. Hūc aūt poetā familiariter
exponere cōſtitui. vt quibus præceptoꝝ deeſt copia: habeant ex nobis facilē ad eum viā. eaq; ingreſſi ad pleniorē eruditionem ipſi
(ſi quidē induſtrij: gnaui: atq; ſolertes ſunt) per ſe ſuaq; ſtudia pertingant. In qua re ſi non oim expectationi ſatiſfecerim: vſq; adeo
vt merito verear non defore qui in me dicant Horatianum illud in arte: Parturiunt montes: naſcetur ridiculus mus. Boni tm̄ equi
cōſulent: animaduertentes operis immenſitatē: ſi omnibus quibus etiā a nobis elucidari potuiſſet: annotamentis excreuiſſet: ſcien
teſq; iudicio fortaſſe nō inepto multa a nobis ꝑtermiſſa: ne bonis ꝑceptorib⁹ interpretandi ꝓuinciam ꝑriperem: neue ſtudioſis
diſcipulis meliorum excogitandi diligentiam demerē. Audio em̄ iāpridem a quibuſdā male: ꝙ nimis ſim familiaris: cauſantib⁹
videlicet fructum eruditionis præreptū: cū quæ cum labore diſcanť: & tenacius hæreant & dulciora ſint. Quibus dum talia audio
rīdere ſoleo: habentibus præceptorem non deeſſe nudos textus: quos cum labore addiſcant: ſi meos miſſos faciant: non habenti
bus vero noſtros ꝙ plurimum ꝓdeſſe: ipſiſq; ꝑceptoribus aut noſtrorum carpendi (vt hodie ſumus inuiduli) aut meliorum exco
gitandi aut ſaltem audendi facultatem minime præreptam. Vtcunq; autem alij cenſebunt tua Lodouice indulgentiſſime: humani
tas: lucernulam ac lucubratiūculam hanc tuo fauſtiſſimo nomini dicatam: in partem accipiat bonam rogamus. Hæc ſumma eſt.
& voti: & præfationis. Vale. Ex officina noſtra litteraria in nobiliſſimo Parrhiſiorū gymnaſio Ad decimum Calendas Februarii:
anno iuxta Romanam ſupputationem. Milleſimo quingenteſimo primo. Et nunc iterum (neq; enim cœpti pœnitet) ad Calēdas
Nouembris. M.D.VII.

¶RERVM ET VERBORVM INDEX.

¶De littera.A.

¶De littera.B.

¶De littera.C.

¶De littera.D.

FINIS.

VITA MORES ET OPERA MARONIS.

PVBLII VERGILII MARONIS VITA: QVAE A DONATO DICITVR EDITA CVM TAMEN VT VALLA NOTAVIT: IN RECIPROCATIONEM QVAM SAEPISSIME PECCET. NEC PHRASIM EIVS REDOLEAT.

De noie vita & moribus poetæ. Annus & locus vergilio natalis. Infantia Maronis Adolescētia eiusdē Neapoli doct⁹ est,

Ergilius Maro parentib⁹ modicis fuit: & pcipue patre Marone: quē qdā opificē figulū: plures magi cuiusdā viatoris initio mercenariū: mox ob industriā generū tradiderūt: quē cū agriculationi reiq; rustice: & gregib⁹ pręesset socer syluis coemūdis: & apib⁹ curandis reculā auxit. ¶ Natus est Cn. Pompeio magno: & M. Licinio Crasso primū conss. Iduū Octobriū die in pago q Andes dr: q est a Mātua nō procul: Pregnās eo mater Maia somniauit pnixā se laureū ramū: quē cōtacta terra cōfestim cerneret coaluisse: & excreuisse ilico in speciē maturę arboris refertē varijs pomis & florib⁹: ac sequēti luce cum marito rus propinquū petēs: ex itinere diuertit: atq; in subiecta fossa partu leuata est. ¶ Ferūt infantē vt fuit edit⁹: nec euagisse: & a deo miti vultu fuisse: vt haud dubiā spē prosperioris geniturę iā tū indicaret. Et accessit aliud psagiū. Siqdē vga populea more regionis in puerperijs eodē stati loco depacta ita breui coaluit vt multo an satas populos adequasset. Quæ arbor Vergilij ex eo dicta atq; cōsecrata est summa grauidarū & fœtarū religiōe suscipiētiū ibi & soluētiū vota. Initia ætatis. i. vsq; ad septimū annū Cremon egit: & xvij. anno virilē togā cœpit illis cōsulibus iterū qb⁹ nat⁹ erat. Euenitq; vt eo ipo die Lucreti⁹ poeta decederet: sed Vergili⁹ a Cremōa Mediolanū: & inde paulopost Neapolim trāsijt. vbi cū litteris & grecis & latinis vehemētissimam operā dedisset. tandē oī cura: oiq; studio idulsit medicinę & mathematicis. Quib⁹ reb⁹ cū an alios eruditior peritiorq; esset: se ivrbē cōtulit Statimq; magistri stabuli equorū Augusti amicitiā nactus: multos variosq; morbos incidētes eqs curauit. At Aug. ipse in mercedē singulis dieb⁹ panes Vergilio: vt vni ex stabularijs dari iussit. Interea a Crotoniatis pull⁹ equi mire pulchritudis Cesari dono fuit miss⁹ qui omniū iudicio spē portēdebat virtutis & celeritatis imēsæ. Hunc cū aspexisset Maro. magistro stabuli dixit natū esse ex morbosa equa: & nec virib⁹ valiturū: nec celeritate. Idq; verū fuisse inuentū est: qd cū magister stabuli Augusto recitasset: dupplicari ipsi in mercedem panes iussit. ¶ Cū itē ex Hispania Augusto canes duo mitterētur: & parētes eorū dixit Vergili⁹ & animū celeritatēq; futurā. Quo cognito mādat iterū augmētari Vergilio panes. Dubitauit Augu. Octauij ne fili⁹ esset an alteri⁹: Idq; Maronē aperire posse arbitrat⁹ est: qa canū & eq naturā: parētesq; cognorat. Amotis igit oib⁹ arbitris: illū in penitiorē partē domus vocat: & solū rogat: an sciat quisnam esset: & quā ad fœlicitādos hoies facultatē haberet. Noui iqt Maro te Cæsarē Augustū: & ferme equā cū dijs imortalib⁹ potestatē habere: vt quēvis fœlicē facias. Eo aio sū respōdit Cesar: vt si verū p rogatu dixeris: beatū fœlicēq; te reddā. Vtinā (ait Maro) interroganti tibi vera dicere queā. Tūc August⁹. Putāt alij me natū Octauio: quidā suspicāt alio me genitū viro: Maro subridēs: facile (inqt) si ipune licēterq; q sentio loq iubes id dicā. Affirmat Cæsar iureiurādo nullū eius dictū egre laturū: imo nō nisi donatū ab eo discessurū. Ad hæc oculos oculis Augusti ifigēs Maro facili⁹ ait in cęteris aialib⁹ qlitates parētū mathematicis & philosophia cognosci possunt in hoie nequaq; possibile est. sed de te coiecturā habeo similē veri: vt qd exercuerit pater tu⁹ scire possim. Attēte expectabat Augustus

Faceta responsio.

qd nā diceret. At ille: quātū ego rē itelligere possum: pistoris fili⁹ es inqt. Obstupuerat Cæsar: & stati quonā pacto fieri potuerit: aio voluebat. interrūpēs Vergilius: audi inqt quo pacto id cōijcio. Cū quedā enūciauerim pdixerimq; q intelligi sciriq; nō nisi ab eruditissimis summisq; viris potuisset: Tu priceps orbis iterū & iterū panes i mercedē dari iussisti: qd qdē aut pistoris: aut nati pistore indiciū erat. At deiceps inqt Cæsar: nō a pistore: sed a rege magnanimo dona feres. Placuit Cęsari facetia: illūq; plurimi fecit: & Pollioni cōmēdauit. ¶ Corpore & statura fuit grādi: aqlino colore: facie rusticana: valitudine varia. Nā plerūq; ab stomacho & faucib⁹ ac dolore capitis laborabat sanguinē etiā sepi⁹ eiecit. cibi vniq; minimi. Fama est eū libidinis pnioris in pueros fuisse. sed boni ita eū pueros amasse putauerūt: vt Socrates Alcibiadē: & Plato suos pueros. Verū iter oēs maxie dilexit. Cebetē: & alexādrū: quē secunda bucolicorū ęgloga Alexī appellat. Donatū sibi ab Asinio Pollione vtrūq; nō ieruditū dimisit. Nā Alexādrū grāmaticū: Cebetē vero & poetā. Vulgatū est cōsueuisse eū cū Plotia Hieria: sed Asconi⁹ Pedian⁹ affirmat ipsum postea maiorib⁹ natu narrare solitū inuitatā quidē se a Varo ad cōmunionē mulieris: verū ptinatissime recusasse cetera sane vita & ore & aio tā probū fuisse constat: vt Neapoli parthenias appellaret vulgo. Ac si qn Romę q rarissime comeabat viseret in publico sectantes demōstrantesq; se subterfugeret in pximū tectū. Bona aūt cuiusdam exultātis offerēte Augusto nō sustinuit accipe. Possedit ppe cēties sestertiū ex liberalitatibus amicorū: habuitq; domū Rome i exqlijs iuxta hortos Mecenatis: q̄q; secessu Cāpanię Sicilięq; plimū vteretur. Quæcumq; ab Augusto peteret: repulsam nunq; habuit. Parentib⁹ quotannis aurū ad abūdantē alitū mittebat: q̄s iam grādis amisit: ex quib⁹ patrē oculis captū: & duos fres germanos: Silonē impuberē: Flaccū iam adultū: cuius exitum sub noie Daphnidis deflet. Inter cetera studia: vt supra dixim⁹: medicinę q̄q; ac maxime mathematice operā dedit. Egit & causam vnā oino: nec amplius q̄ semel. Sermone tardissimū: ac pene indocto similē fuisse Melisius tradidit. ¶ Poeticam puer adhuc auspicatus in Balistam ludi magistrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus distichon fecit.

Figura & valitudo eius. Nota vergilij,

Parthenias est appellatus.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus.

¶ Nocte die tutum carpe viator iter.

Alij: Nocte dieq; tuum &c.

distichō i balistā.

¶ Deinde Cathalectō & Moretum: & priapeiā: & epigrāmata: & diras: & culicē cū esset annorū. xxv. cuius materia talis est. Pastor fatigat⁹ ęstu: cū sub arbore obdormisset: & serpēs ad illū preperet: e palude culex prouolauit: atq; iter duo tpa acul eū fixit pastori. At ille ɔtinuo culicē ɔtriuit: & visā serpētē intemit ac sepulchrū culici statuit. & distichō fecit. Parue culex pecudū custos tibi tale merēti Funeris officiū vitę p munere reddit. Scripsit ēt: de qua ābigit: ętnā: & mox quū res Romanas ichoasset: offens⁹ materia: & noim asperitate: ad Bucolica transijt: maxime vt Asiniū Pollionē Alphenū: varū & corneliū Gallū celebraret: qa in distributione agrorū q post Philippensem victoriā veteranis triūuirorū iussu trans Padū diuidebant: indēnem se pstitissent. Deinde Georgica i honorē Mecenatis edidit cū sibi vix dū noto opē tulisset aduersus Claudij veterani militis: vel vt alij putāt: Arij cēturionis violētiā: a quo in altercatiōe litis agrarie parū absfuit quin occideret. Nouissime autē ęneidē aggressus est argumentū variū & multiplex. & quasi amborū Homeri carminū instar. Pręterea noib⁹ ac rebus gręcis latinisq; cōe: & i q qd maxie studebat: Romanę simul vrbis & Augusti origo cōtineret. Cū Georgica scriberet: tradit quotide mediatos mane plurimos v̄sus dictare solitū: ac p totū diē retractādo ad paucissimos redigere nō absurde carmē se vrse more parere dicēs: & lābendo demū effingere. Aeneida psaica prius orone formatā: digestāq; i duodecim libros particulati ɔponere istituit: vt qdā tradūt. Alij eius sentētię fūt: vt existimēt eū si diuti⁹ vixisset: quatuor & viginti libros vsq; ad Augusti tpa scripturū: atq; alia qdē pcussurū. Augusti vero gesta diligētissime executurū: qppe q dū scriberet: neqd impetū moraret quædā impfecta reliqt. Alia leuissimis v̄sibus scripsit: q̄s p iocū p tigillis vel tibicib⁹ iterponi a se dicebat ad sustinēdū opus: donec solide colūne adueniret Bucolica triennio Asinij Pollionis suasu pfecit. Hic transpadanā puinciā regebat: cuius fauore cū veteranis Augusti militibus Cremonēsiū & mātuanorū agri distribuerent: suos v̄gilius non amisit. Facta em distributiōe suos Claudio seu Arrio datos recupauit. Hūc Pollionē maxime amauit Maro: & ab eo magna munera tulit. Quippe q inuitat⁹ ad cenā capt⁹ pulchritudine & diligētia alexādri Pollionis pueri eum dono accepit. Huius pollionis filiū. C. Asiniū Corneliū oratorē clarū & poetā nō mediocrē miro amore dilexit v̄gi. Is transtulit euphorionē in latinū & libris q̄tuor amores suos de Cyteri descripsit. Hic primo in amicitia Cęsaris augusti fuit: ē postea in suspitionē cōiurationis ɔtra illū duct⁹ occis⁹. verū vsq; adeo hūc Gallū v̄gil. amarat: vt q̄rtus Georgicorū a medio vsq; ad finē eius laudē cōtineret: quē postea iubente Augusto in aristei fabulā cōmutauit. Georgica septēnio Neapoli Aeneida parti in Cicilia parti in Cāpania. xij. annis cōfecit. Bucolica eo successu edidit: vt in scena q̄q; p cantores crebra pnūciatione recitarent. At cū Cicero q̄sdā v̄s⁹ audisset: et stati acri iudicio itell exisset nō cōi vena auditos iussit ab initio totam ęglogā recitari: quā cū accurate pnotasset in fine ait. Magne spes altera Rome: q̄si ipse lingue latine spes pria fuisset: & Maro futur⁹ eēt scda: q v̄ba postea ęneidi ipse āuit. Georgica reuerso ab Actiatica victoria augusto Atq; reficiēdarū viriū cā Atelle ɔmorāti p cōtinuū q̄triduū legit suscipiēte Mecenate legēdi vicē: q̄tiēs intepellaret ipe vocis offensione. Pronūciauit aūt maxia cū suauitate & lenocinijs miris. Seneca tradidit iuliū Mōtanū solitū dicere vi ablaturū se q̄dam v̄gilio: si & vocē posset: & os: & hypocrisim. Eosdē em versus eo pnūtiante hn̄ sonare. Sine illo inanescere. quasi mutos. Aeneidos vix dū cepte tāta extitit fama: vt Sextus Propertius non dubitarit sic prędicare. Cedite Romani scriptores: cedite graij.

Opa vgilij. argumentum culicis. Bucolici argumētum.

Aeneis scribēdi cōsuetudo.

Alexis. Vergiliana. Iudiciū cicerōis de Marone Seneca. Propti⁹.

Nescio quid maius nascitur Iliade.

Augustus vero quũ iam forte expeditiõe Cantabrica abesset:& supplicib⁹ atq; minacib⁹ p iocũ lr̃is efflagitaret:vt sibi de ęnei
¶ Augustus vero ... de vt ipsius verba sunt:vel prima carminis hypographa:vel quodlibet colum mitteret:negauit se facturũ ṽgili⁹.Cui tñ mlto post
p̃fecta demũ materia:tris oĩno libros recitauit:scd̃m videlicet q̃rtũ:& sextũ.Sed hunc p̃cipue ob Octauiã:q̃ cũ recitationi interesset
ad illos de filio suo versus.Tu Marcellus eris defecisse fertur:atq; egre refocilata dena sestertia p singulo ṽsu Vergil.dari iussit.Re
citauit & p̃l̃ibus:sed neq; freq̃nter & ferme illa de quib⁹ ambigebat:q̃ magis iudiciũ hoĩm experiretur. Erotẽ librariũ & libertũ e.⁹
exacte iam senectutis tradunt referre solitũ quõdã in recitando eum duos dimidiatos versus cõplesse ex tp̃e.Misenõ Aeolidẽ adiecis
se:q̃ non p̃stantior alter.Item huic:Aere ciere viros:simili calore iactatũ subiunxisse:matreq; accendere cantu.Statimq; sibi iperas
se vt vtrumq; volumini ascriberet.¶ Bucolica Georgicaq; emẽdauit.Anno vero.lij.vt vltimã manũ æneidi imponeret.Statuit ĩ
græciam & asiã secedere:trienniocq; cõtinuo oẽm operã limitationi dare:vt in reliqua vita tm̃ philosophię vacaret.Sed cũ aggress⁹
iter Athenis occurrisset Augusto ab oriente Romã reuertenti:vna cũ Cęsare redire destinauit.At cum Megara vicinũ Athenis op
pidũ visendi gr̃a peteret:lãguorẽ nactus est:quẽ nõ intermissa nauigatio auxit.Ita vt grauior indies:tandẽ Brũdusium aduentarit:
vbi diebus paucis obijt.x.Calen.Octob.Cn.Plantio.Q.Lucretio cõsulibus:q cum grauari morbo sese sentiret scrinia sepe & ma
gna instantia petiuit crematur⁹ ęneida:qbus negatis testõ comburi iussit:vt rem inemendatã imp̃fectãq;.Verũ Tucca & Varrus
monuerunt id Augustũ.nõ permissurũ.Tunc eidẽ Varro ac simul Tucce scripta sub ea cõditione legauit:ne qd ederent qđ a se edi
tum non esset:& versus ẽt imp̃fectos:si qui erant relinq̃rent.Voluit etiã eius ossa Neapolim trãsferri:vbi diu & suauissime vixerat
ac extrema valitudine hoc ipse sibi epitaphiũ fecit distichõ.Translata igr̃ iussu Augusti ossa prout statuerat Neapoli fuere sepul
taq; via Puteolana intra lapidẽ scd̃m:suoq; sepulchro id distichõ qđ fecerat inscriptũ est.Mantua me genuit:calabri rapuere tenet
nunc Parthenope:cecini pascua rura duces.¶ Heredes fecit ex dimidia parte Valeriũ Proculũ fratrẽ ex alio patre.ex quarta Augu
stum & xij.Mecenatẽ.ex reliqua.L.Varum.& Plotium Tuccam.qui eius æneida post obitum.prout petiuerat iussu Cæsaris emen
darunt.Nam nullius omnino snĩa crematu æneis digna visa fuit:de q̃ re Sulpitij Carthaginẽsis extant huiuscemodi versus.

¶ Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis.
Vergilius:phrygium quę cecinere ducem.
Tucca vetat.Varusq; simul:tu maxime Cæsar
Non sinis:& Latiæ consulis historiæ.
Infoelix gemino cecidit prope Pergamos Igni:
Et pene est alio Troia cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi:quorum initium ita est.

¶ Ergo ne supremis potuit vox improba verbis.
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignis?
Magnaq; docti loqui morietur musa Maronis?

Et paulo post.

¶ Sed legum seruanda fides:supræma voluntas
Quod mandat fieriq; iubet parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas.
Quã tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit vna dies.Et quæ sequuntur.Nihil igitur actore Augusto Varus edidit.Quod & Maro p̃ceperat:sed summatim emẽdauit
vt qui versus etiam imp̃fectos si qui erant reliquit.Hos multi mox supplere conati:nõ perinde valuerunt ob difficultatem:q̃ oĩa
fere apud eum emistichia præter illud quẽ tibi iã Troia peperit:sensum videntur habere prefectum Nisus grammaticus audisse se
a senioribus dicebat Varum duorum librorum ordinem commutasse:& qui tum secundus erat:in tertium locum transtulisse:etiã
primi libri correxisse principium his demptis versibus.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen:& egressus siluis vicina coegi.
Vt q̃uis auido parerent arua colono
Gratum opus agricolis:at nunc horrentia Martis.
Arma virumq; cano.

¶ Nec vergilius q columẽ linguę latinę fuit:caruit obtrectatoribus.In bucolicis eñ duas Aeglogas:sed insulsissime Paro quidam
deridet:& sic deridendo incipit.¶ Tityre si toga calda tibi est:quo tegmine fagi? Sequẽtis.Dic mihi Dameta cuium pecus:an ne la
tinum? Nõ verum Aegonis:nr̃i sic rure loquuntur.Alius recitante eo ex Georgicis.Nudus ara:sere nudus:subiecit:hẽbis frigore
febrẽ.Est & aduersus Aeneida liber Carbilij pictoris titulo eneidomastyx.M.Viprani⁹ eũ a Mecenate suppositũ appellabat noue
Cacozelie reptorẽ neq; timidũ neq; exilẽ.sed cõib⁹ verbis opus illud cõfecisse.Herẽni⁹ vitia ei⁹ tm̃ cõtraxit.Perili⁹ Faustin⁹ furta.
Sunt & Quinti Octauij Auiti voluia:qb⁹ ãnotanť q̃s & vñ versus trãstulerit.Asconi⁹ Pedian⁹ libro quẽ cõtra obtrectatores Vergi
lij scripsit pauca admodũ ei obiecta p̃ponit:& potissimũ q̃ nõ recte historiã cõtexuit:& q̃ pleraq; ab Homero sũpsit:sed hoc crimẽ
sic defendere assuetũ ait.Cur nõ illi quoq; eadẽ furta tentarẽt.Verũ itellecturos facili⁹ esse Herculi clauã q̃ Homero ṽsum surripe
& tñ destinasse succedere vt oĩa ad satietatẽ maliuolorũ decideret.Refert ẽt Pedian⁹ benignũ cl̃toreq; oĩm bonorũ atq; eruditiorũ fuis
se:& vsq; adeo inuidia expertẽ fuisse:vt siqd erudite dictũ ispiceret alteri⁹ nõ min⁹ gauderet ac si suũ fuisset:neminẽ vitupare:lau
dare bonos:ea humanitate eẽ:vt nisi puersus maxĩe q̃sq; illũ nõ diligeret mõ:sed ẽt amaret:Nil p̃prij habere videbať Eius biblio
theca nõ min⁹ alijs doctis patebat ac ipsi.Illudq; Euripedis antiquũ sepe vsurpabat.Ϡα τῶν φιλῶν κοινα.Cõia amicorũ esse oĩa.Qua
re coeuos oẽs poetas ita adiunctos habuit:vt cũ iter se plurimũ iuidia arderẽt:illũ vna oẽs colerẽt.Var⁹ Tucca:Horati⁹:Gall⁹:Prop
tius.Anser.ṽo qm̃ Antonij partes secut⁹ est illũ nõ obseruasse dicit.Cornifici⁹ ob puersam naturã illũ nõ tulit.Glorię vero cõtem
ptor fuit vt cũ qdã ṽsus q̃sdã sibi ascriberẽt:eaq; re docti hẽrenť:nõ mõ egre nõ ferebat:imo voluptuosũ id erat.Cũ eñ distichõ qđ
laudẽ foelicitatemq;.Augusti continebat fecisset.Valuisq; non nominato auctore infixisset:id erat huiusmodi.

Nocte pluit tota:redeunt spectacula mane.
Diuisum imperium cum ioue Cęsar habet.

Diu q̃ritãs August⁹ cuiusnã hi ṽsus eẽnt:eorũ auctorẽ nõ iueniebat:Batill⁹ ṽo Poeta qdã mediocris tacẽtib⁹ alijs sibi adscripsit.
Quãobrẽ donat⁹ honoratusq; a Cæsare fuit:qđ ęquo aĩo non ferens Vergilius ijsdem valuis affixit quater hoc p̃cipium.Sic vos
non vobis:postulabat Augustus vt hi versus complerentur:quod cum frustra aliqui conati essent.
Vergilius præposito disticho sic subiunxit.

Hos ego versiculos feci:tulit alter honores.
¶ Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
¶ Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis:fertis aratra boues.

¶ Quo cognito aliquãdiu Batylus Romę fabula fuit:Maro vero exaltatior.Cũ is aliq̃ñ Enniũ in manu haberet:rogareturq; qdnã
faceret.Rñdit se aurũ colligere de stercore Ennij.Habet eñ poeta ille egregias sententias sub verbis non multũ ornatis.Interrogã
ti Augusto q̃ pacto ciuitas foeliciter gubernareť.Si prudentiores inqt temonẽ tenuerint:& boni malis p̃ponanť.Itaq; optimi suos
habeant honores.nulli tñ aliorũ iniusti qcq; fiat.At Mecenas qd inqt Vergilij satietatẽ hoĩ nõ affert.Oĩm rerũ r̃ndit.aut silitudo aut
mltitudo stomachũ facit p̃ter intelligere.Itẽ Interrogauit q̃ pacto qs altã foeliceq; fortunã suã seruare posset.Cui Maro Si quantum
honore ac diuitijs alijs p̃stantior sit tanto liberalitate & iustitia alios superare nitatur.Solitus erat dicere nullã virtutẽ cõmodiorẽ
hoĩ esse patientia.ac nullã asperã adeo esse fortunã quã prudenter patiendo vir fortis nõ vincat. Quã sententiã in.v.æneidos inse
ruit.Nate dea quo fata trahant retrahantq; sequamur.Quicquid erit superanda oĩs fortuna ferendo est.¶ Cũ quidã eius amic⁹ Cor
nificij in eũ maledicta:& inimicitias ipsi narraret.Quã putas inqt esse huiusce rei maleuolentię cãm.Nam neq; vnq̃ Cornificiũ of
fendi:& eum amo.an inqt Hesiodi snĩe non meministi.vbi ait.Architectum architecto inuidere.Poetã poetæ.De malis inqt gręc⁹.

ille intellexit. Nã boni erudiriores amant. Sed magna cũ mea laude & glĩa vindictam in manu habeo: maiore em̃ cura virtuti
intẽdam atq; q̃ elegantior ego fiam. eo magis inuidia rũpet̃. ¶ Erat Augusto familiaris Filistus quidam orator & poesim mediocriter
doctus. cui multiplex variũq; ingenium erat. q oĩm oia dicta rephendere conabat̃: nõ vt verꝝ dignosceret: qđ Socrates facere cõsue
uit: sed vt eruditior videret̃. Hic Vergiliũ vbicũq; conuenire dabat̃ maledictis salibusq; vexabat. Quare ille sæpe tacibũdus discedebat:
& suffusus pudore tacebat. Verꝝ cũ Augusto audiente elinguẽ illũ diceret: & cãm ẽt suã si linguã hẽret defendere negre. Tace
inqt tabula. nã hæc mea taciturnitas defensorẽ cãrũ mearꝝ Augustũ fecit & Mecenatẽ: & ea tuba cũ volo loquor: q̃ vbiq; diutissime
audietur. Tu loqcitate: nõ mõ aures hoim: sed muros rũpis. Augustus vero Filistũ graui vultu increpauit. Tũc Maro si tps Cæsar
inqt tacẽdi hic sciret. raro loqret̃. Tacẽdũ em̃ semp est nisi cũ taciturnitas tibi noceat: aut oro alijs psit. Nã q cõtendit & an cõtentionis
finis vtilis sit. nõ nouit. stultis illũ ãnũerãdum sapiẽtes putãt. ¶ Posteaq; Aug. sũma rerꝝ oĩm potitꝰ ẽ. vẽit ĩ mẽtẽ an cõduceret tyrã
nidẽ dimittere. & oẽm ptãtẽ ãnuis cõsulibꝰ. & senatui rẽpu. reddere. ĩ q̃ re diuersę sẽtẽtię cõsultos habuit Mecenatẽ & Agrippã. Agrip
pa ei vtile ipi fore ẽt si hoestũ nõ eẽt relĩqre tyrãnidẽ lõga orone cõtẽdit. q̃ Mecenas dehortari magnopere conabat̃. qre Aug. aius
& hinc ferebat̃ & illinc. Erãt ei diuersę sniẹ varijs rõnibꝰ firmatę. Rogauit igit̃ Maronẽ an cõferat priuato hoi sei sua repu. tyrãnũ fa
Platoni cũ fuisse. cere. Tũ ille: oibꝰ fermeĩ qt rẽpu. occupãtibꝰ molesta ipa tyrãnis fuit & ciuibꝰ qa necesse erat ꝓpter odia subditorꝝ aut eorum iniusti
tiã magna suspitiõe magnoq; timore viuere. sed si ciues iustũ aliquẽ scirẽt. quẽ amarẽt psimũ. ciuitati id vtile foret: si in eo vno ois
ptãs eẽt: Quare si iusticiã. q̃ mõ facis oibꝰ. ĩ futurũ nullo hoim fẽtã cõpositiõe distribues dñari te & tibi cõducet & orbi. Bẽniuolẽtiã
bucolica em̃ habes. vt deũ te & adorẽt & credãt. Eiꝰ sniã secutꝰ Cęsar pricipatũ tenuit. ¶ Audiuit a Silone pcepta Epicuri cuius doctrię sociũ ha
buit Varũ. q̃uis diuersorũ philosophorꝝ opiniones libris suis iseruisse de aio maxie videat̃. ipe tñ fuit academicꝰ. Nã Platonis sen
tẽtias oibꝰ alijs ptulit. ¶ Nũc qm̃ de auctore sũmatĩ diximꝰ de ipo iã carmie dicẽdũ vr: q̃ bifariã tractari solet. h̃ ẽ & añ opꝰ & ĩ ipo ope
Añ opꝰ titulꝰ. cã. itẽtio. Titulꝰ ĩ q̃ qrit̃ cuiꝰ sit & qre h̃ potissimũ sibi adscribẽdũ poeta psupserit. Intẽrio ĩ q̃ cognoscit̃ qd efficere cone
tur poeta. In ipo ope sane tria spectãt̃: nũerus. ordo. explanatio. ¶ Q̃uis igit̃ multa ψευδογραφη. i. falsa inscriptione sub alieno noie
sũt plata: vt Thyestis tragedia huiꝰ poetę quã Varꝰ edidit ꝓ sua: & alia hmõi: tñ Bucolica liqdo Verg. eẽ mime dubitãdũ ẽ pserti cũ
ipe poeta tãq; hoc metuẽs pricipiũ huiꝰ opis & ĩ pricipio æneĩ. & ĩ alio carmie suũ eẽ testatꝰ sit sic dicẽs: Ille ego q quõdã gracili mo
dulatꝰ auẽa & reliq. Et carmia q lusi pastorꝝ audaxq; iuuẽta. Tityre te patule cecini sub tegmie fagi. Bucolica aũt & dici & appellari:
vel hoc solũ iudiciũ suffecerat: q̃ hoc eodẽ noie apđ Theocritũ cẽseat̃. Verꝝ rõ q̃q; demõstrãda ẽ. Tria sũt pastorꝝ gña: q̃ dignitatem
ĩ bucolicis hñt: qrũ q minimi sũt αιπολοι dicũt̃ a grecis: ĳdẽ a nobis capranĳ. Paulo honoratiores q ποιμενες. i. opiliões dicũt̃ hões
stissimi: & maximi βουκολοι: q̃s bubulcos dicimꝰ. Vñ igit̃ magis decuit pastorali carmi nomẽ iponi: q̃ ab eo gradu q apđ pastores
excellẽtissimꝰ iuenit̃. Cã dupplicit̃ ispici solet de origie carmis: & a volũtate scribẽtis. Originẽ aũt bucolici carmis alĳ ob aliã cãm fe
rũt. Sũt. n. q a lacedemõĳs pastoribꝰ diane primũ carmẽ h̃ redditũ dicãt: cũ eidẽ dee pp bellũ qđ toti gręcię illo tpe Perse iferebãt ex
hiberi pꝰgines de more sacra nõ possẽt. Alĳ ab Oreste circa siciliã vago id gẽꝰ carmis. Diane redditũ loquunt̃ p ipm atq; pastores:
q̃ tpe de scythia cũ pylade fugerat surrepto numis simulachro & lato ĩ fasce lignorꝝ: vñ fascelidẽ Dianã phibẽt nũcupatã apđ cuius
aras Orestes p sacerdotẽ eiusdẽ numis Iphigeniã sororẽ suã a pꝛicidio fuerat expiatꝰ. Alĳ Appollini Nomio pastorali. s. deo q̃ tẽpe
state admeti boues pauerat. Alĳ libero nympharꝝ. s. & satyrorꝝ: & id gẽꝰ numinũ pricipi: qbꝰ placet rusticũ carmẽ. Alĳ mercurio da
phnidis pri pastorũ oium pricipi: & apud Theocritũ: & apđ hũc ipm poetã: Alĳ ĩ honorẽ Panos scribi putãt peculiariter pastoralis
dei. Itẽ. Sileni Siluãi: atq; Faunorꝝ. Quę cũ oia dicãt̃: illud erit ꝓbatissimũ bucolicũ carmẽ originẽ ducere a priscis tpibꝰ: qbꝰ vita pa
storalis exercita ẽ. Et iõ veluti aurei sęculi spẽm ĩ hmõi psonarũ siplicitate cognosci & merito Vergiliũ ꝓcessurũ ad alia carmia nõ
aliũde cœpisse: nisi ab ea vita: q̃ pria ĩ terris fuit Nã postea rura culta: & ad postremũ p cultis & feracibꝰ terris bella suscepta: qđ videt̃
Vergiliꝰ ĩ ipo ordie opũ suorꝝ voluisse mõstrare cũ pastores prio deiñ agricolas & ad vltimũ bellatores scribat. Restat vt q̃ cã volũ
tatẽ attulerit poete bucolica potissimũ scribẽdi cõsideremꝰ. Aut em̃ dulcedie carmis Theocriti: & admiratiõe eiꝰ illectꝰ ẽ aut ordinẽ
tẽporũ ẽ secutꝰ erga vitã hũanã: vt supra diximꝰ: Aut tris modos elocutionũ: q̃s χαρακτηρας gręci vocãt ... q tenuis αδρους va
lidꝰ μεσον. q moderatꝰ itelligit̃. Credibile erat vergiliũ q ĩ oi gñe pualuerit: Bucolica primũ: Georgica s̃m Aeneida tertiũ voluisse
cõscribere: aut iõ potiꝰ prio Bucolica scripsit: vt ĩ eiusmodi carmi ne q̃ & paulo liberiꝰ & magis validũ q̃ cetera est: facultatẽ hẽret ca
ptandę Cæsaris indulgẽtię: reparandiq; agri quem amiserat. Ob hanc causam die tertio iduum martiarum. C. Cęsare interfecto cum
Augustũ Cæsarem pene puerum Veterani milites non abnuente senatu sibi ducem constituissent: Exorto ciuili bello cremonẽses
cũ ceteris eiusdẽ studĳ aduersarios Augu. Cęsaris adiuuerũt: Vñ fctm̃ est: vt cũ victor Augustus in eorum agros veteranos deduci
iussisset nõ sufficiẽte agro cremonẽsiũ: Mantuani quoq; ĩ qbus erat Vergilianꝰ maximam partẽ suorum finiũ pdiderũt: eo q̃ vici
ni cremonensibus fuerãt: Sed Vergiliꝰ Augusti familiaritate: suoq; carmie fretus centurioni Ario obsistere ausus est. Ille statim vt
miles ad gladiũ manũ admouit. Cũq; se in fugam ꝓripuisset poeta. Nõ priꝰ psequẽdi finis fuit q̃ se ĩ fluuiũ Vergiliꝰ cõiecisset: sed
postea a mecenate & Pollione ipso Augusto fauẽtibꝰ agros suos recepit. Intẽrio libri: quã σκοπον graeci vocant imitatiõe Theo
criti poete cõstituit̃: q syculꝰ et syracusanꝰ fuit. Est itentio ẽt ĩ laudẽ Cęsaris & pricipũ cęterorꝝ: p q̃s ĩ sedes suas redĳt. Vñ vt & dele
ctationẽ & vtilitatẽ finis cõtineret scđm precepta cuncta confecit. Queri solet cur nõ plures q̃ decem ęglogas conscripserit: qđ ne
Aeglogarũ nũerꝰ. quaq̃ mirandum: videbitur ei qui consyderauerit etatem scenarum pastoralium: quæ vltra hunc numerum non potest proferri:
psertim cum ipse poeta circunspectior Theocrito vt ipsa res indicat: videatur metuere: ne illa æglogа quæ pollioni inscribitur
minus rustica videatur. cum ipsam præstruat ipse dicens. Sicelides muse paulo maiora canamus. & item similiter in alĳs dua
bus facit. illud tenendum eẽ p̃dicimus in bucolicis Vergilĳ: neq; nusq̃ neq; vbiq; aliquid figurate dici hoc est per allegoriam. Vix
enim propter laudem. Cęsaris & amissos agros hec Vergilio cõcedent̃: cũ Theocritꝰ. quẽ hic noster toto studio imitari conat̃: sim
pliciter oino cõscripserit. Qđ aũt in ipso carmine tractari solet: est numerꝰ. ordo. explanatio. Numerꝰ ęglogarũ manifestus est: Nã
decẽ sunt ex qbus ꝓprie buccolice septem esse credunt̃. Nã tres vltime ꝓprie bucolice dici nõ debẽt. Pollio. s. Silenus: & Gallus. Pri
ma igit̃ continet q̃onem publicam: & priuatã gratulationẽ de agro: & dicit̃ Tityrus: scđa amorẽ pueri: & dr̃ Alexis. Tertia certamẽ
Aeglogarũ nomina. pastorꝝ: & dr̃ Palemon. Quarta genethiacũ. & dicit̃ Pollio. Quinta epithaphion. & dicit̃ Daphnis. Sexta metamorphosim: & dicit̃
Varus: & Silenus. Septima parmakeutria. Octaua amores diuersorum sexuum: & dicitur Damon. Nona continet conquestionem
de amisso agro: & dicitur Meris. Decima desiderium Galli. & dicitur Gallus. Quod ad originem spectat istud scire debemus. in
prima tantum & in vltima egloga poetam voluisse ordinem seruare. quoniam altera principium constituit. vt in Georgicis
ait Tityre te patule cecini sub tegmine fagi. In altera ostendit finem quipppe qui dicat Extremum hunc arethusa mihi concede la
borẽ. Verũ inter ipsas ęglogas pastoralẽ cõscriptũq; ordinẽ nullũ esse certissimũ est. Sed sunt q dicunt initiũ Bucolici carminis non
Tityre. sed prima syracusio dignata est ludere vsu. Supest explanatio ad quã antequã veniamus: illud dixerim tenue esse bucolicũ
Carmis qualitas. carmẽ. & vsq; adeo ab heroico charactere distare. vt vsus q̃q; huiꝰ carminis suas quasdã cesuras habeãt: & suis legibꝰ distiguant̃. Nã
cũ tribꝰ ꝓbet̃ metrũ cesura. scansiõe. moderatiõe. nõ erit bucolicꝰ vsus. nisi ĩ quo & pes primꝰ partẽ oratiõis absoluerit. & tertiꝰ tro
cheꝰ fuerit. ẽt cesura & quartus pes dactilus magisq; spõdeus partẽ orõnis terminauerit. Quintꝰ & Sextꝰ pes ex integris dictionibꝰ
fuerit. qđ Vergiliꝰ a Theocrito sępe seruatũ victꝰ opis difficultate neglexit ĩ solo pricipio icertũ idustria an casu has cesuras seruaue
rit Nã tityre dactylꝰ partẽ oratiõis absoluit. tu patule recu. tertiũ trocheũ: q̃uis de cõposita dictiõe cõclusit. bans sub. qrtũ spondeũ
Genera poemati ꝓ dactylo. cũ subiunxit tegmine fagi. Terminatis partibꝰ orationis integrũ cõma pfecit. Cuius rei diligẽtiã licet ĩ Theocriti ferme
oibus versibꝰ admirari. Qui vero supradicta acri iudicio diligenterq; cõsiderarit. facile intelliget quę in Georgicis intẽtio qui q; ĩ
nis fuerit. nec minꝰ etiã in Aeneide. ¶ Poematis stili genera tria sunt. aut em̃ actiuũ vel imitatiuũ qđ greci δραματικον appellãt in
quo psonę loquẽtes introducunt̃ sine poete interlocutiõe. vt sunt tragediæ & comediæ δραιν em̃ græce agere dicit̃ quo genere scri
pta est prima Tityre. & quo te meri pedes. aut ernaratiuũ. qđ græci διηγηματικον appellãt in quo poeta ipse loqtur sine iterpositiõe p
sonę. vt tres primi georgicon libri. Itẽ Lucretĳ carmina. aut commune. vel mixtũ quod greci μικτον appellant. vbi & poeta ipse
loqtur & introductę psonę. vt Vergilĳ ęneis.

¶SERVII MAVRI HONORATI GRAMMATICI IN P. VERGILII MARONIS AENEIDEM COMMENTARIORVM LIBER .I.

IN exponendis auctoribus hæc confyderanda sunt: poetæ vita. Titulus operis. Qualitas carminis: Scribentis intentio: Numerꝰ librorum: explanatio. Vergilij vita est hæc. Ortus fuit patre Vergilio. Matre vero maia: fuit ciuis Mantuanus: quæ ciuitas est Venetiæ. Diuersis in locis literis operam dedit Nam & cremonæ & mediolani & Neapoli studuit: adeo autem verecundissimus fuit: vt ex moribus cognomen acciperet. Nam dictus est parthenias omni vita probatus. Vno tamen morbo laborabat. Nam impatiens libidinis fuit: primum a Verg. hoc distithon factum est in balistam latronem Monte sub hoc lapidum tegitur balista sepultꝰ Nocte dieq; tutū carpe viator iter: Scripsit etiam octo libros hos: Cirinam. Aetnā Culicem. Priapeiam: Catalecton: Epigrammata: Copam: Diras. Postea ortis ciuilibus bellis inter Antoniū & Augustum: Aug. victor cremonensium agros qui pro Anto. senserant: dedit militibus suis qui cum non sufficerent: his addidit agros mantuanos sublatos non propter ciuium culpam sed propter vicinitatē cremonensium. Vnde ipse in Buco. Mantua ve miseræ nimiū vicina cremonæ. Amissis ergo agris Romā venit: & vsus patrocinio Pollionis & Mecœnatis solus agrum quem amiserat recipere meruit: tunc ei proposuit Pollio vt carmē bucolicum scriberet: ꝙ eum constat triennio scripsisse & emendasse: Item proposuit Mecœnas Geor. quæ scripsit & emēdauit septē annis. Postea ab Augusto æneidem propositam scripsit annis. xj. sed non emēdauit necedidit: vnde eam moriens præcepit incendi: Augustus vero ne tantum opus periret: Tuccā & Varrum hac lege iussit emēdare: vt superflua demerent nil adderent tamen: vnde & semiplenos inuenimus eius versiculos. vt hic currus fuit. & aliquos detractos vt in principio: Nam ab armis non incœpit Sed sic.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen: & egressus syluis vicina coegi.
Vt quis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at nūc horrentia Martis
Arma virumq; cano.

Et in secundo cōstat hos versus esse detractos
Aut ignibus ægra dedere.
Iamq; adeo super vnus eram cum limina Vestæ
Seruantem & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti: passimq; oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob pergama teucros
Et Danaum pœnam. & deserti coniugis iras
Permetuens troiæ & patriæ communis erynnis
Abdiderat sese atq; aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
Vlcisci patriam: & sceleratas sumere pœnas:
Scilicet hæc spartā incolumis: pa̅triasq; micœnas
Aspiciet: partoq; ibit regina triumpho?
Coniugiūq; domūq; patres natosq; videbit:
Iliadum turba & phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro priamus: Troia arserit igni?
Dardanium totiens sudarit sanguine littus?
Non ita: nāq; & si nullū memorabile nomen
Fœminea in pœna est: nec habet victoria laudē
Extinxisse nefas: tamen & sumpsisse merentis

Laudabor

¶IODOCI BADII ASCENSII IN P. V. MARONIS AENEIDA PERQVAM FAMILIARES COMMEMTARII.

QVandoquidē poetę vita notior ē tum ex Donati: tū ex Seruij: tū ex Mancinelli: tū ex nostris in Bucolica cōmentarijs q̄ vt iterū notificet: ne quē crambe toties apposita enecet expositis supersedero. Verum tametsi titulus quoq; manifestiorꝰ: tn̄ quia rudi adhuc pubi nihil satis expositū: sciet litterature tirūculus: titulū.i. subscriptionē solere sumi a nobiliori & principaliori: vn̄ hic ab ænea deductus est eo ꝙ in rebus gerendis primas nimirū partes obtinet: poetęq; intentioni maxime cōducit eum q̄ gloriosissimum efficere vt iam iam dicemꝰ. Formari aūt solēt noia librorū vt patronymica fœminina eo ꝙ libri pater videt̄ qui res præclaras q̄ in eo describunt̄ patrauit: verū qa libro & viro vnū esset nomen licet varia inflexio si æneas inscriberet̄ sicut ilias: non formauit ipsum a noiatiuo latino æneas: vn̄ patronymicū masculinum æneadas vt æneade duri &c. a quo per ablationē de syllabe fieret hæc æneas huiꝰ ęneados: sed a noiatiuo græco æneus. vn̄ fit hic ęnides cōtrahēdo. s. diphthongū ei in i longū vt hæc satis ęnide. &c. a quo rursus per ablationē de syllabe & resolutionē ei diphthongi in ei diuisas syllabas fit hæc ęneis nomē libri huiꝰ: cuius accusatiuū hāc ęneida qui putāt esse pluralem dicūt in libris ęneidorū. &c. Sicut ergo a theseus fit hæc theseis. & ab achilleus (sic em̄ græce dr̄) hæc achilleis ita ab ęneus hęc ęneis. Qualitas carminis est heroica exametra & ob id grādiloqua. Intentio auctoris quā potissimū p̄notare intendo & quę cæteris fere datur est nimirū vt & reipublicę & sibi q̄ plurimū p huiꝰ operis editionē prosit. quā & fœliciter & abūde cōsecutus est. Nam constituisse videtur siml' & iocūda & idonea dicere vitæ. Quia em̄ nouit nihil reipublice esse vtiliꝰ q̄ & clemētē & prudētē & fortem & temperatū & iustū & cæteris v̄tutibꝰ p̄ditū habere pricipē: talē in ænea. Augusto imitandū depinxit forte vt Zenophō de cyro fecisse perhibet̄: nō semper qualis fuit sed qualē fuisse decuit pscribens. Inijciens p hoc Augusto magnā eius imitādi necessitatē cū ab eo qui summe pius: iustus fortis temperatꝰ &c. fuisse p hibetur originem traxerit: turpeq; sit a maiorū honestis institutis & v̄tutibus degenerare. Quinadeo quia (vt ad sextum huius dicturus est Seruius) nouit nullū opus Romanis acceptum ꝙ bonis moribus & reipublicę incolumitati nihil cōferret: in ipso sexto & sontibus pœnas & iustis præmia tā sancte constituit: vt Paulo nr̄o nō indigna q̄ scribit plęraq; censeri mereantur. Sibi quoq; nec parum profuit q tantum in rempublicam contulit q q; honesto studio immortalem gloriā meruit. Et hæc cōmunis est omnibus bona & bene scribentibus intentio. Sed & speciales atq; peculiares videntur auctori nostro fuisse plurime. Quarum vna est vt sicut in buco. humile genus scribendi prime agrestiū ætati q̄ pastoralis est cōpetens attigit: & in georgicis mediocre medie illorum ætati hoc est agricolaric cōgruum cōsecutus est: ita hic sublime genus consummate: sed non decrepite ætati hoc est bellice virtuti debitum consequatur. Altera vt sicut in buco. theocritum & in georgicis Hesiodum equiparauerit ita hic principem poetarum & fontem ingeniorum Homerum equiparet: seq; fecunditate ingenij: illi prestare demonstret. Nam quod ille vigenisquaternis libris: hoc poeta noster senis effecit in sex siquidem prioribus libris odysseam hoc est virum expressit: in reliquis sex iliada hoc est arma consecutus. Sicut ergo Homero propositum videtur: vt & vitam cōtemplatiuam quæ in Vlysse significata est: & actiuā quæ in bello troiano prudenter gesto expressa est explicet. ita & poetę nostro vt vtrāq; vitam sed in vno (quod gloriosius est) homine nobis depingat Quocirca vt Homerus in Hectore tracto substitit: calamumq; repressit: ne progressus eius ignobilem interitum cogeretur meminisse ita Maro noster in turno deuicto constitit: ne: Aeneæ quoq; submersionem tristem deflere cogeretur: q etenim quēuis summopere laudare contendit: in summa eiꝰ laude calamum sistet: vt ille in Hectore tracto & hic in turno deuicto. Errant ergo misere qui poetā vltro, progressurum somniant ni morte præuentus fuisset: cum iam operis finem sed non castigationem attigerit. Tertia est vt in viro totam vitam humanam depingat: infantiam quæ periculis subiecta est in primo vbi naufragia & ventorum procelle. Pueritiam quæ præceptorum ferulis multisq; infirmitatum flagellis subiacet in secundo vbi excidium troiæ declaratur. Adolescentiam cuius Salomone teste via incertissima est: in tertio vbi errorum æneæ narratur compendium. Iuuentam quæ perditis sæpe amoribus obrui tur. vt misera Dido in quarto. Virilitatem quæ gloriæ studet: vt qui in quinto in anniuersario anchise ce-

lebrant

lebrāt ludos. Senectā q̄ mortis admonet: vt q in .vj. descēdit ad inferos: totū q̄ inferorū cōtēplat̄ statū vñ rediisse nō iepte fingit aīo siq̄dē nōdū a corpore sepato sed p cōtēplationē abstracto descēdit. De qua re pulchre disputat Philelph⁹ prio epistolarum ad cyriacū: Addere possum⁹: q̄ oēs fere libros termiat exituvitæ Est ei morsvltia linea rerū: vt primū morte priami & Hectoris vbi inducit Dido multa sup priamo rogitās sup hectore multa: Secūdū morte creusę Tertiū anchisę. Quartū didonis. Quītū palinuri. Sextū caiete. Quietiā totū opus morte turni claudit: ī qua sūma erat æneæ gl'ia iā cōsūmata. Neq̄ vo min⁹ ē in .vj. reliqs libris artificij: vbi videlicet deorū hoīmq̄ grauissime & plurie habet̄ cōciones: varia belloꝝ euēta: mi stāde strages: rerū ātiqssimarū cōmēorationes. Obsessorū trepidatiōes: securorū necē: & multa id gen⁹ alia tū artificiose tū difficilia dicta: vsq̄ adeo vt arma prosecuturus dixerit maius opus moueo &c.

Laudabor pœnas: animūq̄ explesse iuuabit
Vltricis flammæ: & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam & furiata mente ferebat:
Cum mihi se non ante alias. &c.

¶ Perijt autē Tarēti in Apuliæ ciuitate. Nā dū Metapōtū cupit videre valitud: nē ex solis ardore cōtraxit. Sepult⁹ aūt Neapoli cui⁹ tumulo ab ipō cōpositū ē tale distichō: Mātua me genuit calabri rapuere: tenet nunc Parthenope: cecini pascua: rura duces.
¶ Titulus ē æneis deriuatū nomē ab Aenea vt a Theseo Theseis sic Iuue. Vexatus totiēs rauci Theseide codri. Qualitas carminis patet: nam est metrum heroicū & actus mixtus vbi & poeta loq̄ & alios īducit loquētes: ē aūt heroicū q̄ cōstat ex diuinis humanisq̄ psonis cōtinēs vera cū fictis. Nā Aeneā ad Italiā venisse manifestū est: Venerē vo locutā cū Ioue: missū ve Mercuriū cōstat eē cōpositū. Est aūt stil⁹ grādiloqu⁹ qui cōstat alto sermone magnisq̄ sententijs: Scim⁹ ei tria esse genera dicēdi: humile: mediū: grādiloquū. Intētio Ver. hæc est Homerū imitari: & aug. laudare a parentib⁹ Nāq̄ eēt fili⁹ attiæ q̄ nata ē de iulia sorore Cæsaris: Iulius aūt ab iulo filio ænee originē ducit: vt cōfirmat ipse Verg. dicēs a magno demissū nomen iulo: De numero librorū hic nulla questio est licet in alijs inueniat̄ auctorib⁹ Nā Plautū alij dicūt scripsisse fabulas .xxj alij .xl. alij cētū. Ordo quoq̄ manifest⁹ ē: licet q̄dā supflue dicāt secūdū primū eē: tertiū secūdū & primū tertiū. Ideo q̄ a primo iliū cōcidit: post errauit æneas: īde ad Didonis regna puenit: nesciētes hāc eē artē poeticā: vt a medijs īcipientes p narrationē primā redeam⁹: & nōnūq̄ futura poccupem⁹: vt p vaticinationē. Quod & Hora. sic præcipit in arte poetica dicēs: vt iā nūc dicat: iam nūc debētia dici Plæraq̄ differat: & p̄sēs in tp̄s omittat. Vñ cōstat perite fecisse verg. sola supest explanatio q̄ ī sequēti expositione pbabit: hęc q̄tū ad ęneidē ptinēt dixisse sufficiat. Nā ī buco. & Georgicis alia rō ē licet eadē sit obsuatio. Sciēdū pterea q̄ sicut nūc dictūri thēa pponim⁹: ita veteres īcipiebāt carmē a titulo carmīs sui vt pote. Arma virūq̄ ca. Lu. bella p ęma. Stat. Fratnas acies altnaq̄ re.

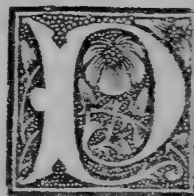
Ascensij Argumētū totius operis.

Rim⁹ habet libycā &c. Vt iuxta morā in superiorib⁹ obseruatū argumēta explicē toti⁹ operis hæc summa est: Aeneas anchise & veneris filius: gener priami: qa narit⁹ creuse q̄ priami filia erat: & pater iulij Ascanij vñ domus iulia rome capta troia & illo incenso idam tenuit: vbi collecta manu ad exiliū parata antandrū petijt: Ibiq̄ fabricatis nauibus in thraciam cōcessit: inde prodigijs actus ī delū peruenit: vñ dijs monētibus in cretā p errorē patris anchisę appulsus est: atq̄ inde peste fatigatus ex responso pœnatū venit ad strophadas insulas: vbi harpyis vexatus est: inde maritima græcię pretuectus in epirū pfect⁹ heleni qui priami fili⁹ & vates erat hospitio susceptus est. Ab epiro venit in calabriā illincq̄ aduētu diomedis territus nauigauit ad Scyllā & charybdim quæ æthne vicinę sunt: atq̄ circuita magna sicilię parte drepanū venit vbi secundum poetam perdidit patrem: inde venit ad elyssam quę & dido dicitur: inde ab Ioue per Mercurium reuocatus in Italiam prius tamen ad siciliam repulsus patri anniuersarium celebrauit quo peracto in italiam ad cumas appulsus duce sybilla ad īferos descendit patrem visurus a quo genus suum didicit. inde ad Italiam a dijs promissam recta perueniens per ceruam ab iulo occisam Iuno discordiam excitauit cum latino cui & Turn⁹ lauinie procus & a matre amata nomine: maritus destinatus suppetias tulit: quapropter Aeneas ad Euandrum qui tūc eas oras vbi nūc roma est tenuit concessit. Vnde pallante filio adiutus ad vrbem nouam quam in italia condiderat: & in qua Ascanius cum cætera pube obsidebatur festinat: cum iam eam Turnus inuasisset vi tamen repulsus erat. Postea cum Mezentio & comitibus eius bella gessit quibus superatis rutulos cum camilla deuicit: & tandē Turno occiso voti compos secundum Maronem Lauiniam Latini filiam obtinuit vxorem. Et hic est ordo rerum gestarum autem quæ pro gestis a poeta recitant̄ verū alius longe ordo a poeta obseruatur: Nam vt dicunt versiculi: primus liber habet: vt i. qualiter troes veniant in vrbem libycam videlicet Carthaginem quod contigit septimo anno. Secundus edocet excidium & cladem Troię narrante. s. Aenea & audiente Didone: Tertius. s. lib. canit teucros. i. troianos vectos equore a troia. Quartus narrat item id est consimiliter duo vulnera. s. amoris & gladij quo se occidit elise. id est didonis miserę: honores. s. funebres & anniuersarij celebrantur in quinto. s. libro manibus. s. anchise: ad tumulum supple eius in sicilia Sextus memorat: id est recitat Aeneam visentem tartara. i. inferna. Septimus armat iam bello. s. suscepto: italiam. i. italos in. i. contra phrygas. id est Troianos: Octauus dat Aeneæ simul socios. s. arcadas & arma. s. a vulcano fabricata. Daunius. id est dauni filius Turnus expugnat nono sup. libro: noua mœnia troię: hoc est mœnia nouę troię quam in primo aduentu condiderat Aeneas. Decimus exponit pugnas thuscorum. i. ethruscorum: vt Mezentij & sociorum in littore. i. ad littus. Rutuli qui populi Turni erant superantur vndecimo supple libro: morte Camillę virginis bellatricis: vltim⁹. s. liber imponit finem bello nece. i. per necem Turni in primo libro vt recitant versiculi satis protriti & expositi: Aeneas septimo erro-

rum suoꝝ

Quæ contineant duodecim Aeneidos libri: Monostichis sequētibus explicatur.

Rimus habet lybicam veniāt vt troes in vrbem.
Edocet excidium troiæ cladēmq̄ secūdus.
Tertius a Troia vectos canit æquore teucros.
Quartus item miseræ duo vulnera narrat Elissæ.
Manibus ad tumulū quinto celebrantur honores.
Aeneam memorat visentem tartara sextus.
In phrygas Italiam bello iam septimus armat.
Dat simul Aeneæ socios octauus: & arma.
Daunius expugnat nono noua mœnia troiæ.
Exponit decimus tuscorum in littore pugnas.
Vndecimo rutuli superantur morte Camillæ:
Vltimus imponit bello turni nece finem.

Quæ primo æneidos libro contineantur.
Aeneas primo libyes appellitur oris
Vir magnus bello nulli pietate secundus.

Modestini iurisconsulti Carmen

Eneas odiis Iunonis p̄ssus iniquæ
Italiā quærēs siculis errauit ī vndis
Iactat⁹ tandē lybiæ puenit ad oras:
Ignarusq̄ loci fido comitat⁹ achate
Indicio mr̄is regnū cognouit Elissæ.
Quinetiam nebula septus peruenit ad vrbem:
Arreptosq̄ vndis socios cum classe recepit:
Hospitioq̄ vsus Didonis cuncta benigno
Excidium troiæ iussus narrare parabat.

[..]rum suorum anno sperans ex Sicilia in Italiam peruenire iunone inuidente ventis ad libyam repulsus est: vbi refectis sociis dis[..]quirit q̄ eā regionē teneāt cui mater media sese tulit obuia sylua: edocuitq; elyssam ea regna tenere: nouasq; sedes illic locasse: verū [..]terea dum Aeneas hæc a matre incognita disquirit Dido quæ nouam classem appulsam audierat verita hostes esse eam expugnare [..]uerat: vnde Ilioneus vir inter primos facundus: questū venerat quum Aeneas septus a matre nebulis non visus adesset: qui tan[..]dem apparens benigno suscipitur hospitio: & ab elyssa rogatus troianum excidium narrare parat: quod in secundo exequitur vt il[..]lic videbimus.

Ille ego qui quondā &c. Proponit (inquit Donatus) diuidit. & sese cōmendat poeta. Proponit q̄dem quia dicit se horrentia martis arma virūq; descripturū: in qua re etiam diuidit: quia arma sex posterioribus & virū sex prioribus libris descripturus est sed alio ordine proponit: alio ꝓsequitur: eo forte ꝙ id vsu venire solet: vt quæ prima sunt in intentione vltima sint in executione: sed arma fuisse prima a poeta intenta ex multis cōiicere licet: tū quia in Buc. dixit. Cū canerē reges & prælia &c. quasi iam tunc ꝓposuerit reges & p̄lia describere: tum q̄a armorū opus maius vocabit in septimo vbi dicturus est. Maius opus moueo tum quia in armis æneę a vulcano fabrefactis cesaris gesta ꝑcursurus est: qđ facturus nō erat: si vt q̄dam volunt augusti quoq; gesta ꝑscribere cōstituisset: ad q̄ quidē arma alludere poetam dubium nō est: dicente donato arma. i. scutū & reliqua quæ ęneę fabricauit vulcanus. Veruntn̄ per arma res bellicas quæ in armis gerunt potiꝰ intellexero: nec tn̄ accedo ad eorū errorē qui exponunt arma virumq;. i. armatum virum cū res distinctę sint nam & virū & arma eius seorsum describit. Cōmendat autē sese inq̄t donatꝰ ꝙ nec ludicra nec turpia: sed spectacula elegerit. Ex hac aūt sui atq; a se scribendorum cōmendatione reddit auditorem seu mauis lectorem beniuolū: & attentū ex pondere rerum. acclamaturus em̄ est: Tante molis erat romanā cōdere gentē. Docilem aūt ex rerū diuisione. Principiū auctore seruio fecerat poeta quale nos suscepimus Ille ego qui quondā. In quo poeta tria principalia opera sua triplici stilo nobis depingit: nam bucolica que gracili stilo descripsit gracilibus verbis commemorat: georgica quæ mediocri mediocribus: & æneida quam sublimi: sublimibus vsq; adeo vt sint qui spumosum & cortice pingui censeant vt apud Persium plenius executi sumus. Nihil enim videtur gracilius q̄ꝫ Ille ego qui quondam gracili modulatus auena Carmen. omnia enim sunt aperta & protrita. Nihil mediocri stilo consonantius q̄ꝫ & egressus syluis vicina coegi. Vt q̄uis auido parerent arua colono. Gratum opus agricolis: nam & schematis mediocris stili hoc est figuratis & translatitiis locutionibꝰ vtitur. Nihil vero sublimius q̄ꝫ: at nunc horrentia martis Arma virumq; cano: qđ tn̄ non inflatū sed solidū ac firmū est: vt ramale vetus ve grandi subere coctum. Hoc aūt modo auspicatū reor poetam vt (sicut in finē georgi. diximus) operū suorū se auctorē ostenderet: & alienorū minime cupidum: simulq; vt triplici stilo tria opa suscepisse significet: vtq; ab humili exordio in sublimē desinat exitum: iuxta qđ legimus apud Horatiū in de arte poetica ꝙ Homerus & quis consultus poeta. Non fumum ex fulgore sed ex fumo dare lucem cogitat: quia tn̄ hoc exordiū humilius visum est. Tucce & Varro q̄ꝫ vt tanti maiestati carminis congruat: dempserunt vsq; ad arma virumq; cano: qđ nos tn̄ & explanare & in ordinem redigere constituimus. Ille ego Vtrumq; ꝓnomen emphasim habet. Nam ille (vt in Buco. docuimꝰ) ad nobilitatem & gloriam pertinet: vt alexāder ille magnus. Plato ph̄s ille diuinus. Ille ego. igit̄ idē est ac si dicat iā notissimꝰ poeta q̄si qui obtinuerit qđ in Georg. iii. sic dixit. Tentanda via est q̄ me quoq; possim Tollere humo victorq; virū volitare ꝑ ora. Ego aūt. cōfirmat & excludit. q. d. nō alius sed ille idē Sicut: Ipse ego cana legam tenera lanugine mala. Ille ego qui quondam modulatus & egressus coegi: euocatio est. Quōdā sicut olim triū est tēporū: Gracili auena: q̄a pastorale hoc est bucolicum carmen: vt latius declaratum est ibi Siluestrem tenui musam me. aue. Carmē a canēdo dr̄ non ꝙ vocis lenocinio cani velit: sed quia modulis constet: & egressus siluis. Alii distinguunt siluis vicina: vt sit & egressus carmē hoc est carminis gracili auena modulandi materiā coegi vicina syluis. i. arua sed in idem redit nam & latinitas: & s̄nia vtroq; modo constat. Latinitas quidem: quia egredior ablatiuo frequenter iungitur. vt in. ii. huius. Est vrbe egressis tumulus. S̄nia vero q̄a syluas ingredi significauit cum dixit: Siluestrē tenui musam. me. aue. Vn̄ georgica descripturus egressus siluis vī. Secūdo etiam modo stat latinitas & s̄nia: nā arua sunt vicina siluis. Vnde flaccus sermonū secūdo. Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus Hortus vbi: & tecto vicinꝰ iugis aquæ fons. Et paulum sylue super his foret &c. Sylua ab hyle scribitur per y a silendo per i q̄uis alii exponunt vt sit q̄tumuis: alii q̄uis ꝑ [..] ita duplicē faciūt ordinē priores sic. vt arua parerēt colono q̄uis. i. q̄tumuis auido: hoc est etiā auidissimo. Posteriores

q̄ vero

Subtilissimi ac Fidissimi poetarum interpretis Augustini Dathi Senensis Lectio prima quum Vergilii Aeneidem publice explanare cœpisset.

ROIA capta (vt planc Historicorū grauissimus testatur Liuius.) cū in cæteros sæuitū Troianos esset duo seruati sunt: Anthenor: & Anchisæ ac veneris filius: ad Simeonta fluuiū natꝰ: æneas ac de Anthenore q̄dem oportuniore loco agendū erit. æneas autem dux bello clarus: atq; insignis Hæros cū multa sępiꝰ cū hoste cōgressus fecisset egregie ad extremū domo ꝓfugꝰ (vt idē ꝓdit Liuiꝰ) seruatus Italię (vt dicit Homerꝰ) sumptis diis penatibꝰ quos sibi Hector ꝑ quietē cōmendauerat: assumpto & patre sene: ac ꝑuulo filio ascanio: comitante vxore Creusa: Matre dea mōstrante viā cū nauibꝰ. xx. mare īgressꝰ est: Italiā fato: lauinaq; littora petiturus. Traiecit primū in Thraciā vbi Polydori monitu: cuius tumulū reperisset: aufugit auarū littꝰ: cōdita prius ciuitate: quam de suo noīe vocauit Aeneam. Eā ipsam etiā historici memorant: & Thessalonię ꝓpinquā: fuisse ꝑhibent. Rursum nauim conscēdens in Cretam venit: vbi cum aliquādiu cōstitisset: nō satis recte oracula interpretatꝰ: pestilentia inde pulsus est. Cogitās dein de Italiā: in Chaoniā transmisit: futuraq; ab heleno vate instructus. Siciliā petiit apud Drepanum (vt Maroni placet) patrē anchisen ꝑdidit. Porro cū Sicilia soluisset: aduersa tēpestate: ī aphricā delatus est: inq; ea regiōe a Didone regina honorifice exceptꝰ est: (& si fabulis credimꝰ) etiā ardēter amatꝰ. Increpitus tn̄ Deorū iussu aphricā reliquit atq; iterū Siciliā repetiuit. Ibi tum ludis & anniuersaria in honorem p̄ris celebrato: Acesta posita ciuitate: & suorū ibidē ꝑte relicta: dū italiā pergit: Palinurū gubernatorē classis amisit. Exinde Baias appulit: & Cumea Sybilla duce ad inferos descendit ad: Elysios cāpos: vsq; penetrauit cognita anchise referente: suæ posteritatis serie: ad superos rediens persoluit Miseno inferias. Mox Caietam venit: & nutrice amissa eiꝰ noīs vrbē condidit. Postremo ad Ostia Tyberis ꝑuenit. Itaq; ad destinatū locū: se venisse ratꝰ: finē vlteriꝰ nauigandi fecit. Lauiniam Latini Regis filiā: antea Turno pactā iuxta oraculi vocē: accepit vxorē. Quā ob cām a Turno bello lacessitus est: adiutus potissimū Euandri archadis auxilio: ac diu conflictatus maximarū rerum: & amplissimi: ac florentissimi regni dedit initiū: Ac postmodum excedens rebus humanis in numerū Deorum (vt fabulantur) translatus est: & deꝰ habitus. De quo Liuius hæc memoriæ prodidit. Huic secundum cum Latinis prœlium vltimū operū mortalium fuit. Eumq; situm super Numicum flumē: Iouem indigetē appellarunt. Cumq; ab ænea Troianorum duce. res romana ꝑfectura esset: & ea quidē vrbs: q̄ totiꝰ orbis assequeret̄ imperium: nō sine causa cōmentus est: & elegantissimus vates: ęneā ꝓgenitorem eorū: qui vrbē Romā cōdituri essent ꝑfectū soluisse asia delatum in aphricā ad Didonis regna ꝑuenisse: tandē attigisse Europā: vt ꝑ eiusmodi lustrationē totiꝰ mūdi ꝑtiū: terrarum oīum atq; vniuersi orbis auspicaretur imperiū. Hoc igitur præclaro carmine: argumentum ingens cępit Vergilius Maro & adiecit latio eximiū decus: Videlicet Poetę magnus: oīumq; præclarissimus atq; optimus: vt Aurelius Augustinus ait. & Homerū imitatus. q̄ achillem cecinerat: hic Aeneæ errorem primū: tū bellum cantauit: quod cum Turno gessit Aeneas: Reliquum est vt præstantissimus præceptor: & optimus auūculus: partes suas prosequatur. Dixi. DAT.

¶ Hæc hactenus recensuit Petrus Fundius. Tum primam Aeneidos lectionem legit Augustinus Dathus.

Atis superq; præclari carminis argumentum: exposuit Petrus Fundius Sororis filius: sed in litteris mihi atq; eruditione genitus: prosequar ipse egregii poematis explicationem non reiectis quatuor versiculis: quos: Tucca detraxit & Varus: cum sint: mea q̄dem sententia: cognitione dignissimi. Ille ego qui &c.

¶ Hos

¶Hos versus Verg. Maro ediderat Aeneidos initium: sed eos postea: detraxere Varus: & Tucca Virgilii: & Horatii (vt Cæsariensis Eusebius inquit contubernales atq; illustres Poetæ q̃bus ab Augusto Cæsare emendanda Aeneis tradita est ea lege vt nihil prorsus adderent. Exile em̃ & fere ieiunitatis plenum videbatur initium tam alti: tamq; p̄clari operis. Nihil namq; est: inter Latinorum Poetarum carmina: neq; maius Aeneide: nec p̄stabili⁹ Sed in his quatuor versibus illud artificiosum ac præclarum videri debet. Nam quemadmodum tria carmina: bucolicum: georgicũ: æneidaq; commemorat. ita & elegãter: ac perdocte triplicẽ dicendi figurã seruauit: & priorẽ quidẽ versum: attenuate ac demisse: & gracili quadam: tenuiq; figura: & subtili: atq; venusto charactere dicendi inceptauit di. Ille ego: q vero ad rura: culturãq; agrorum versus pertinerent. eos ita composuit vt humili nõ tamen infima verbor: dignitate: & moderato quodã atq; amœno dicendi genere personarent: qđ diligenti & studioso homini (si legat accuratius) plane erit manifestum. Et egressus syluis &c. Tum grauis: valida: & vberẽ quandã dignitatem. atq; amplitudinem continens figura cõtexitur: cum tuba terribili sonitu: & clangore vehementer intonat. At nunc horrentia Martis arma: Virumq; cano. Quibus verbis quid sublimius quid magnificẽtius: dici poterat? Bene itaq;: qui in vergiliũ cõmentarios ediderunt: humili oratione Bucolica: grauissima æneidẽ: mediavero Georgica fuisse cõscripta a Poeta insigni: ac Mantuano vate: testati sunt. Quatuor vero his versibus: profitetur Vergi. pastorale carmẽ cecinisse: tum tradidisse de agricolatione præcepta. Iam vero subiturum sese aduentum æneæ in italiam diuturnumq; errorem: resq; eius ducis belli gestas.

☞ vero sic: vt q̃uis arua parerent colono auido tamẽ opus est gratum agricolis. sed priores magis condependentem contextũ faciunt. At aduersatiua est p̃ticula: initiis apta quibus res a prioribus contrarias incipimus vt illud in fine tertii huius fatoq; hic fine quieuit: sequitur in principio. iiii. At regina grauis iamdudum saucia cura Vulnus alit venis &c. Cetera cũ sequentibus declarabimus. ¶Ordo autem huius est. Ille ego. i. iam notissimus poeta. P. V. Maro: qui modulatus. i. ad modulos consecutus quõdam. s. vt in fine Geor. dicit in iuuenta carmen. s. bucolicũ: auena i. calamo: seu culmo ex auena: gracili. i. tenui stilo & carmine cõgruenti: & egressus syluis id est rebus siluestribus hoc est carmine pastorali: coegi: id est in p̄cepta redegi vicina syluis. i. Georg. hoc est aruorum quadruplicium argumenta: appositorie opus gratum agricolis: vt arua parerent. i. obedirẽt ex præceptis meis colono. i. agricolę: q̃uis. i. q̃tumuis auido. i. cupido: hoc est etiã auidissimo: aut sic: & egressus coegi vicina siluis: Vt. i. vtpote q scirem ꝙ q̃uis arua parerent. i. obedirent colono auido. i. rerum cupido hoc est impensis rusticorum de quibus in Geor. late dictũ est: tamen opus esset sup. aut foret gratũ agricolis. i. agricolę tam auidi sunt vt omnia ad nutũ cedere velint: sed vt dixi prior sententia magis placet: Quin etiam constructio quadrantior esset sic. Ille ego qui modulatus sup. sum quondam gracili auena carmen: coegi &. i. etiam vicina syluis gratum opus agricolis egressus. s. syluis ideo vt arua parerent &c. At cano nunc arma &c.

Gracilis auena. Gracili auena. Est humili stilo. Eadem em̃ q̃ a Cicerone extenuata figura: quæ a Donato: & Seruio tenuis nominaẽ: ab. A. Gellio: gracilis dicta est: quem græci dicendi characterẽ ισχνον vocant. Modulatus: modulari & canere ad musicos: ac poetas pertinet Musici enim quondam Vates, ac sapientes iidem iudicari consueuerunt idq; ipsum pulcherrime Fabius. Quintilianus on̄dit: atq; ei numero Orpheum ante alios: Linũq; ascribit: vtrumq; (vt est in fabulis) Diis genitum: quor alterũ ꝙ rudes atq; agrestes animas Threicia fretus cithara: fidibusq; canoris: & disciplinæ poeticæ modulis demulceret: nõ feras mõ: sed saxa quoq;: & syluas duxisse p̄hibent: quæ res vel musicæ peritiæ: vel poeticæ disciplinæ potestatem: vimq; demonstrat. Recte igitur Virgi. quasi quidam Latinorum Homerus carmen se modulatum dicit: qđ est: versibus cecinisse. Arua sunt terra quã ad percipiendas fruges excolimus. Terra igitur (vt. M. Cato imprimis: & Cicero testes sunt) nunq; sine vsura reddit: quod accepit: sed plerumq; maiore cum fœnore: videlicet si ager ipse diligenter fuerit excultus: interdũ vero minore: quũ fuerit a colonis neglectus. Parent igitur: atq; obtemperant arua colono: quum multo plus afferunt agri. q; acceperunt: sed tum parent auido colono: quando mensuram longe cumulatissimã reddũt: magnamq;: atq; auidissimam agricolę ipsius cupiditatem explent. Itaq; Verg. de colendis agris dicit: se eiusmodi artem: atq; p̄cepta tradidisse: q̃ si colonus seruet: q̃tũlibet auidus sit: facillime erit sui voti compos: ac fauente Georgico carmine: multas congeret in horreum fruges. Quamuis: Non q̃q; in hoc loco: sed q̃tumuis significat: sicut & quãlibet. Posset & q̃uis exponi pro q̃q;: sed id prę ter eruditissimos nemo prorsus itelligat: pulcherrimaq; ea est loquendi figura. Horrentia martis arma. Erudite Ver. bellũ his v̓bis expressit: cui veteres Martem præesse testanẽ. Nam quemadmodũ Mars ipse ferus existimatur: ita & q̃bus præest: opera horrentia sũt quæ vtiq; bella putamus. Quare &. M. Cicero. vi. de repu. libro. quum cœlestes orbes: globosq; describit: Martem his verbis commemorat tum rutilus: horribilisq; terris: quem Martium dicitis. Noster igitur Orator Martem horribilem: sapiens: Vates horrentia arma martis: non absurde posuit. Martem ferunt inter septem illa errantia sydera: tertium orbem: globumq; esse sortitum: & bienni curriculo Zodiacum circum pererrare: plurimum autem obesse: nisi eius infestiorem vim: Iouis ac Veneris: qui salutares planetæ sunt: commercium: ac vicinitas moderetur. Stella est (vt Astrologi tradunt) quæ plurimum habet caliditatis: ac siccitatis: atq; ob eã rem. præliis: cõtentionibusq; dicitur præesse. Nam vterq; tum calor: tum etiam siccitas: magnam ad inflammandos hominum animos vim habere physicis rationibus declaratur.

Modulor. Arua. Quãuis. Martis.

¶Finis Præfationum.

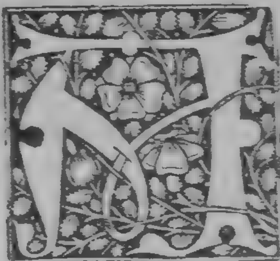
P. Vergilii Maronis Aeneidos Liber primus.

Ille ego qui quondā gracili modulatus auena [a]
Carmen:& egressus syluis:vicina coegi:
(Vt q̄uis auido parerēt arua colono)
Gratum opus agircolis:at nunc horrentia Martis:

ASCENSIVS.

ARMA virūq; cano. Ordo vt dixi depēdet a superiori carmine. at nūc horrenta Martis arma virūq; cano quo ... nō eā in Donati sentētiam ... dicit arma.i.scutum & reliqua quę Aenee fabricauit vulcanus: Nā martis nō vulcani arma di... intelligens nō arma ipsa sed bella in armis martio furore gesta: Horrētia aūt dicit ab effectu qa horrorē inducūt. vñ Flaccus primo carminum. Multos castra iuuant:& lituo tube Permixtus sonitus bellaq; matrib⁹ detestata. Signanter aūt Martis arma dicit:quasi a viris martiis.i.bellicosis gesta ne ab iis gesta putentur ad quos dicet. O vere phrigię:neq; enim phryges: & tympana vos buxusq; iuuant berecynthia matris ideæ &c. quasi vero iam tūc mars gentē illā fouerit cuius au...tor futurus erat dicēte Liuio in pfatione. Si cui pplo licere oportet consecrare origines suas & ad deos referre authores. ea belli gl'ia est pplo Romano vt cū suū cōditorisq; sui parentē martē potissimum ferat:tam hoc gētes humane patiant̄ equo aīo:q̄ patiūtur imperium. Virūq;. vir dicit̄ secundū Cice. a virtute:veruntñ vt grāmatici dicūt:vir notat etatem vir sexū & ,pprietatē:hic vero nō etatē notat: nec (vt Donatus dicit) sexū: sed excellētiam q̄ ad ,pprietatē pertinet. Ergo inqt Donatus virū q talia arma & tā pulchra & habere & gerere potuerit:q Romani imperij auctor esse meruerit:q Iunonis inimicitias & reliquo℞ deo℞ factiones superauerit:q tot aduersa mari ppessus tolerādo trāsmiserit. Hęc donatus. Diximus cur ,pponēdo arma p̄miserit: verū est etiā altera ratio:nā cū de viro ,psequi cōstituerit durū fuisset (etiā si per metrum potuisset) Virū & arma cano Troiæ q primus ab oris. Nā relatiua advicinius antecedēs referri solent. Cano.inqt Seruius est polysemus sermo i.multa significās. Nā græce πολυσημαν... ... i.polysemāto & polysemos latine dicit̄ plura seu multa significās. Cano tñ vnū per se qđ & notū est significat sed ex cōsequēti plura: nā qa insignia viro℞ facinora decātari solent & decārando laudari: accipit̄ p laudo sed carmine: & ita p eo qđ est describo carmine: sicut quia dicim⁹ ex arte: quoties ... autem

ARMA: virumq; cano:Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus: lauinia [b] venit
[b] Littora: multum ille & terris iactatus & alto
[c] Vi superum [c]: sæuæ memorem Iunonis ob iram:
Multa quoq; & bello passus dum conderet vrbē:
Inferretq; deos Latio: genus vnde latinum:
Albaniq; patres: atq; altæ mœnia Romæ.

PIERIVS.

[a] ILLE EGO QVI QVONDAM gracili modulat⁹ auena In nobilissima, maximeq; celebri Poematis Virgiliani pte nō otiose pleriq; omnes q̄runt, sit ne inde exordiendū, a quattuor illis versibus, quos veterum quorundam censura cōstat esse detractos, an illis præteritis ab eo loco incipiendū. Arma virūq; cano. Sane quantū ad antiq̄ pertinet exēplaria manu scripta, nullū adhuc inueni, vbi principiū Aeneidos a quattuor illis v̄sibus desumeret̄, verū separatim in cod. aliq̄t præscripti habentur. In plerisq; vero, iisdem antiquioribus, ne inueniuntur quidem, sed fuerint sane tuccæ Varriq; censura sublati, eo tamen consilio fuerūt a Virgilio præpositi, vt legerent̄, id quod in aliis etiam operibus non incuriose factitasse deprehenditur, dum in Bucolicis Eglogarum quas pri⁹ edidisset, mentionem facit, vt in Daphnide, hæc nos. Formosum Corydon ardebat Alexin. Hæc eadem docuit, cuium pecus, an Meliboei? Et quum Georgicon libris finem imponeret, Bucolica a se scripta citauit, carmina qui lusi pastorū, audaxq; iuuenta. Tityre te cecini patulę sub tegmine fagi. Et ne cui de nomine quoq; ambigendum esset, id in carmine curauit inserendum. Illo Virgilium me tēpore dulcis alebat Parthenope. Nam nisi ea fuisset cura, satis erat dixisse. Illo me tēpore dulcis alebat Parthenope. Pari v̄o ratione visum est illi tertium hunc ingenij felicissimi conatum duobus illis prioribus adnectere, vt vnū quasi corpus insolubili vinculo colligatum cū nominis sui æternitate a furacitatis iniuria, quæ tunc nimium impudenter in aliorum labores grassabat̄, incolume seruaretur, visum tamen est posteritati, cōfirmata iam tanti Poetæ fama, in Tuccæ Varriq; sententiam descendere, bonaq; hominū pars nimirum. Arma virum, Aeneidos principium agnoscunt, eo potissimū argumento, quod citaturus Persius Poeta Virgilianam Aeneida dixerit. Arma virū, nōne hoc spumosum. Quodq; Val. Martialis, protinus Italiā cōcepit & Arma virumq;. Quod Sex. Propertius, qui nunc Aeneæ Troiani suscitat arma, multa illi præter hæc ex aliorum poetarum tam græco℞ q̄ latinorum parodia afferre solēt, vt Virgiliū in exordiendo, nō tam Veteres imitatum ostendāt, q̄ alios etiā imitatores habuisse, sed em̄ fuerit ea persij sententia, intellexerit illud Aeneidos esse principiū Valerius Martialis, censuerint eos versus quattuor tollēdos, Augusti Octauiani tēporibus eruditi viri, magis tñ ego vnius Virgilij iudicium æstimarim, q̄ critico℞ oīm cēsuras quantūlibet acris quum is præsertim ex eruditorū p̄ceptis, nō fumū ex fulgore sed ex fumo dare lucē cogitauerit. Adde, quod versus illi a persio & Martiale citati nō sunt idonei, qui tale esse principium indicent. Sex vero propertium quis nō videt, dum is scriberet. Qui nunc Aeneæ Troiani suscitat arma, ad coniunctum illud Virgilianū carmen respexisse, qđ iisdē pœne verbis est.

✱ At nunc

SERVIVS.

ARMA. Oēs fatent̄ aliud fuisse principiū hui⁹ operis: vt in vita eius demōstratum est. Arma.i. bellū p Metonymiam: qñ illis in bello vtimur: vt toga ,p pace. Cice. Cedāt arma togę.i. cedāt bella paci. Arma virūq;: nō rn̄det vt ,pponit. Nā primo virū.i. errores Aeneę: deide Arma.i. bella narrat. Hac figura etiā in prosa vtimur Cic. in verrinis: Nam sine vllo sumptu nr̄o coriis tunicis frumētoq; suppeditato maximos exercitus nr̄os vestiuit: aluit: armauit. Virum nō dicit quē. sed ex circūstātiis ostēdit eū esse Aeneā. Cano sermo polysemus: Nā al's laudo al's diuino: al's cāto: vt hic: Nam canunt̄ carmina troię. Hęc regio in Asia est: & in ea ilium ciuitas poetæ tñ plęrūq; & regionē & ,puinciā ,p vrbe ponūt: Iuue. Flāmis Asiā ferroq; cadentē. Prim⁹ atq paulopost Antenorē pri⁹ venisse ostēdet sed cū illi venerunt Venetia vbi Anthenor vrbē cōdidit: Italię pars nō erat: sed Galliæ: cū Italia rubiconē fluuiū nōdum trāsiret: qua ,ppter Lucan⁹ Gallica certus limes ab ausoniis disterminat arua colonis: Vl' excludit anthenorē: cum addiderit lauina littora. sed prima expositio melior est. Italiā. Ars exigit vt ciuitatū noīb⁹ p̄positionē nō ponamus. Reliqs aūt ponamus. Sed plærūq; vsurpant scriptores cōtrariū. Nā & Cice. Eo die Verres ad messanā vētur⁹ erat: dixit & hic Maro Italiā & nō ad Italiā Italia europę pars ab Italo siculię rege: qui iuxta tyberim sedes posuit dicta est. Ver. Siculi gētesq; sicanæ & alibi & gētes venere sicanæ. Fato: ad id qđ fugit: & ad id qđ fugit i Italiā: venit ne aut criminis cā patriā deseruisse: aut imperādi cupiditate in Italiā venisse videatur. Profugos eos esse certū est q ,pcul a sedibus suis vagantur: quasi porro fugatos. Falsum v̄o est qđ multi dicūt: ,pfugos esse qui necessitate exclusi de suis sedibus vagant̄. Exules v̄o q iā sibi sedes inuenerūt. Nā & Lucanus ,pfugos appellat q iā sibi sedes inuenerūt: vt ,pfugiq; a gēte vetusta. Gallo℞ celte miscētes nomē hiberis: & Salu. adhuc vagantes exules noīat: Lauina: tria habuit noīa hæc vrbs. Prius em̄ Lauinū dictum a Lauino Latini fratre: Deinde laurētum a lauro a Latino inuenta dum mortuo

SER. Arma.
Cano.
Troia.
Illium.
Italia.
Noia locorum.
Italia.
Profug⁹
Lauina.

✱ fratre

✳ fratre vrbē auget. Postremo
Lauiniū a Lauinia latini filia. er
go lauina littora & non lauinia.
Littora atq lauinū octo milibus
distat a mari. sed littus terra est q̄
cunq; mari vicina. Ipse enim in.
Littus. iiij. Cui littus arandū: Ille: vacat
Ille. sed positū: vt stet versus nāq; pri
mus ad oīa referł: sic alibi: Nunc
dextra ingeminat ictus nunc ille
sinistra. Terris vt in thracia mō
struoso sanguine e tumulo poly
dori. i Creta pestilētia apud stro
phadas harpyis. Alto modo pro
mari ꝓpter varias tēpestates: cæ
terum superiorē & inferiorē alti
tudinem significat: nā mensuræ
nomē est altitudo. Iactatus: iacta
Iactari. ri in mari dicił: defatigari vero ī
defatiga terris. Vi superum. i. violentia.
ri. Nam & Home. deos Troianos a
iunone cōcitatos scribit Defen
dit ergo troianos ꝙ non suo me
rito sed iunonis impulsu perse
cuti eos sint dij. Sæuę putāt mul
ti epithetum esse temporale cū a
iuuando dicta sit: quia sęua esset
in troianos: Sed sæuus pro ma
Sæuus. gno ponił. Enni. induta fuit sæ
ua stola. i. magna & ipse de Aenea quē pium semper inducit ma
Memor. ternis sæuus in armis. i. magnus. Memorē: inuenies sæpe pro acti
uis passiua posita: vt pictis bellanł Amazones armis. aut contra.
vt populatq; ingentē faris aceruū. Hęc varietas vel potius cōtra
rietas reperił in alijs partibus orōnis: vt sit nomē ꝓ aduerbio: vt
est: hoc tūc ignipotens cœlo. d. ab. a. pro huc: sic in participio vt
Et qua vectus abas. i. qua vehebatur. & in noīe: hic memorē: non
quæ meminerit: sed quæ in memoria erat. Hęc nos imitamur sed
noua ad illoꝝ exēpla nō formamus. Quoq; & duas coniunctio
nes separatas naturaliter nō cōiungimus nisi metri necessitate: er
go vna vacat. sic alibi dixitq; & p̄lia voce diremit. Bello quod cō
tra Turnum gessit. Dum cōderet vrbem aut troiā intelligit quā
veniens in littore cōdidit: de qua Liuius & Cato in originib' me
Ply. alił minit. Aut lauro lauinū: & tunc est: dum. i. donec. q. d. donec tur
& solin' nus occumberet: & tempus cōdendæ ciuitatis. veniret vel Romā
Melius. intelligit & est dum. i. dummodo. Latiū duplex est. Vnū a tyberi
Liuius & fundos vsq; ad vulturnum fluuiū dictūq; in eo Saturnus Iouem
Strabo. fugiens latuerit. Latio. i, latiū datiuus est ꝓ actō cū præpositione
sic alibi. It clamor cœlo, Hoc frequenter ipse facit. Genus vn. la.
Atqui prius latium & latini fuerant. Ergo a loco & nō a persona
erit. Vn̄. i. a quo latio vel dicas secundū Catonē in origi. Venisse
ante Aeneā ad ppl'os aborigenes deinde aduentu Aeneę phryges
aborigenesq; vno noīe latinos esse dictos. vel rectius victis lati
nis debebat nomē imponi eoꝝ qui vicerāt & appellari phryges
sed dono Aeneæ remansit nomen priscum tam latinis q̄ phrygi
bus: ergo dat Aeneæ quod in ipso fuit: vt periret Hinc in præca
tione Iunonis dixit: nec cū se sub leges pacis iniquæ: nam iniqua
ꝓpterea lex fuit ꝙ victoribus nomen est adeptum & victus reser
uatum & in lib. xij. rogat iuno ne pereat nomē latinum. Albani.
Alba. Alba ab Ascanio condita siue Creusæ ille fuerit: siue lauiniæ fi
Ordo vr lius. Nam de hoc etiā Liui. dubitat. Hac a Tullio hostilio euersa
bium. oēs nobiles familiæ Romā migrarunt Semper aūt seruat Ver. vt
primo latinoꝝ: deinde albanoꝝ: postremo Romanoꝝ memine
rit Sic in. v. priscos docuit celebrare latinos Albani docuere suos
nūc maxima porro accepit Roma. Item in. vij. Mos erat hesperio
in latio quem protinus vrbes Albanæ coluere sacrum: Nūc ma
xima rerū Roma colit. Altæ. vel propter gloriā vel propter ædi
ficia: vel quia in montibus est collocata.

Dath. ARma virūq; cano: duo ꝓponit Ver, quoꝝ vtrūq; & Titus
Liuius hystoria cōplexus est. i. li. ab vrbe condita. Nam de
Aeneæ ipsius paruagatione atq; in Italia aductu deq; ei'
rebus gestis non solū poetæ fabulanł sed etiā loquunł historici:
Virū Aeneā intelligi duo argumēta sunt: sed in primis carminis
p̄notatio. Etem̄ opus vniuersum Aeneis inscripta est: qd' ab ęnea
nomē inflectił. Nam quēadmodū odyssea ꝙ de Vlisse. ilias ꝙ de
ilio: Thebais q; de thebis. Achilleis ꝙ de Achille: Theseis ꝙ de
theseo: Metamorphosis: ꝙ de transformationibus scripta sit: nū
patur: ita & Aeneis ꝙ in ea ducis æneæ gesta edisseranł hoc noīe
appellata est. Quin etiā adhibitæ circūstantiæ æneā manifestant
Quid em̄ refert vel ęneam ꝓponere vel eū virum: qui ex troiano
solo fatoꝝ volūtate primus ad Italiæ partem: Lauina littora ve
✳ nit cum

b ✳ At nunc horrentia martis arma virūq; cano. b ¶ Italiā fa
to profug', lauinaq; venit littora. Anxie quidē, ac diutissime
q̄siui, vbi nā gētiū antiqssim' ille codex delitesceret, in q̄ La
uinia venit littora, pleriq; nō illitterati viri scriptū asseuera
runt, citato ex Vaticana Bibliotheca vetustissimo, q nusq; in
uenił, cod. regula etiā adinuēta, qua denoīatiuū ea forma de
ducere necessariū putēt: sed em̄, vt multa p̄tereā, q̄ cōtra ogge
ri possent, ad ei' regulæ infirmitatē coarguendā, cur Lauina,
dimēsione brachij legendū sit, nō contēnendā mihi rōnē Ser
uius videł attulisse, nā qd' apud Dionysiū alicarnasseū lega
mus ppl'os tris Lauiniēses, Laurentes, & lauiniatas, nequaq;
ostēdit Virgiliū, lauinia, nō lauina, formare debuisse, nō em̄
græcitatis vsu nostroꝝ, q̄ esse cū decoro pōt, licētia coarctał.
Quid vero, qd' apud Sex. Propertiū, lauinis, dimensione Mo
lossi positū videmus, eo versu, iactaq; lauinis mœnia littori
bus, nisi qs factā ibi synæresin dicat, ex lauinijs, qd' in lauina
alterius formæ casu fieri nō possit, sed qm̄ hæc aqua hęrent, si
vetusti codices ambiguitatē ipsam firmare pn̄t, nullū ego ne
q; in intima Bibliotheca Vaticana, neq; in ea, q̄ oīm ꝯmodo
patescit: neq; in alijs, quos alibi viderim, codicē inueni, q le
ctionem eiusmodi cōtineret: in oībus vero, quotquot enāci
sci potui atq; etiā in Ti. Claudij Donati cōmentarijs antiqs,
lauinaq; venit, eodē exēplo scriptū inspexi. Addā & illud, li
tus, vnico, t, in antiqoribus plerisq; cod. haberi, vt etiā in Ve
c terum monumētis inspicił, de quo lib. vij. plura. c ¶ Vi su
perum sæuæ memorē iunonis ob iram. Vulgati pleriq; cod.
&, particulā inserunt. Vi superū & sęuæ, antiquiores absq; &
legunt, quod longe venustius, & grauius videtur.

☞ autem artē adhibemus [...]
laudamus (Nam in vituper[...]
vno nisi alterū laudem[...]
fructus cōsequamur) [...]
cipił ꝓ eo quod est laudare. [...]
Flaccus. Prima dicta mihi sum[...]
ma dicēde camena. Hinc [...]
le vulgaris versiculus. Laudo [...]
no: describo: cano dic & can[...]
to. Troiæ q primus ab oris [...]
Quia nihil sentētiosius est [...]
to non possum eius v̄ba p̄ter[...]
dicit autē hoc loco sic. Altera [...]
propositione diuisio: vt oīt [...]
quid Aeneas fatali rōne cōpul
sus: & qd extra fatū perpessus [...]
Fati em̄ fuit vt relicta Troia Ita
liam peteret. Ergo crimine dese
te patriæ absoluił. Nō potuit de
fendi q̄ fato interitura erat. Sed
neq; pena fuit ꝙ sit Asia pulsus
sed glīa. Nā minori detrimento
affectus maius est emolumentū
ꝯsecutus. s. vt Romanū imperiū
cōderet. nō ergo malo fatoꝝ pa
triā ꝑdidit sed ne ab ea detineał
Aeneas q Romano imperio cō
stituendo dign' auctor parabał
Lauina littora: cū alij an Aeneā
in Italiā venerint: ille tn̄ prim' venit ad eā partē vbi deinde fue
runt littora, lauina. Hæc Donatus. Per q̄ soluił quæstio quā Ser
uius ꝓponit quō scilicet Aeneas dicatur primus venisse in Italiā
qn̄ quidem ante eū (vt dicet venus) Anthenor potuit medijs ela
psus achiuis Illiricos penetrare sinus atq; intima tutus Regna li
burnoꝝ & fontē superare timaui &c. vbi patauiū vt ibi cōsequē
ter dicitur locauit: quia ille quidē venit primus in Italiā sed non
in eam partē vbi lauina sunt littora: vt. s. q; ponatur expositiue vt
sit venit Italiam q; pro. i. lauina littora: aut potius nō copulatiue
sed copulatim: vt sit venit primus in Italiam & in lauina littora
post excidium Troianum. Sicut christus primus venit in lymbū
patrum & spoliauit: nō tn̄ primus venit in lymbū. Aut si anthe
nor quoq; in Italiā ꝓfugus venit: nō tn̄ fato quia fata nō censue
runt Troianū imperiū per Anthenora: sed per Aeneā auspican
dum. Itaq; nō deoꝝ fauore ꝓfugus factus est. Anthenor vt ęneas
Aldus manutius asserit lauinia legendū idq; in bibliotheca sum
mi pōtificis compertū. Venit p̄teriti est temporis. Littora poeti
co more appellatiuo p̄positionē detraxit Multū ille & artificio
se v̄sum difficilē in quo & cōsonans & vocalis absumił: & mono
syllaba nō ponił cōfecit vt rei molē depingat sicut Flaccus. o &
p̄sidiū & dulce decus meū. Altū mare dicił ꝓfundum: quia super
ficies aque ꝓfunde multum erigitur a fundo sed ꝓprie altū dicił
mare in medio qa corpus sphericū in medio sui altius est tota aq̄
naturaliter est altior terra. Vi superū: ergo non ob demerita: nec
in perniciem vt dicit Donatus sed in gloriā qa ex leuiore damno
maius emolumentū cōsecutus est nisi em̄ Troia decidisset: nūq̄
roma exorta fuisset. Vis inquit donatus est cū fit aliquid cōtra le
ges. i. cōtra fatum: vt aūt ostēdat nihil tale de superis meruisse æ
neā addit. Sæue memorē iunonis ob irā. Ergo nō ꝓpter culpam
ænee fecerūt superi: sed vt obseq̄renł iunoni oīm reginæ purgał
igitur ęneas & deformał Iuno aduersaria. Sæuæ. i. crudelis: q̄ per
sequił innocentē vt q deoꝝ oīm atq; ipsius etiā cultor sit. Onerat
aūt eū ꝙ inimicitias nulla ęnee culpa susceptas diutissime: tena
citerq; retineret cū ne id quidē etiā si iuste sint inimicitię facere ꝓ
bis cōueniat. Hæc latius in quinto sic. Iunonis grauis ira: nec ex
turabile pectus. Quā nec longa dies: pietas nec mitigat vlla: Hæc
donatus q fictionē poetæ argutissime declarat. Sed cā fingēdi cū
multiplex esse potuerit hæc mihi nūc potissima v̄r. Quia secutus
Homerū poeta Iouem deoꝝ & iunonē deaꝝ summā ponit. In iu
nonis quidē potestate sunt regna: honor aūt vt homerus inqt ab
ioue est. qa ergo in oī sexu vir prepollet: nihilq; est ꝓximius vi
ro q̄ eiusdem sexus femeila ideo Romani imperij Iouē assertorē
asserit. Carthaginis aūt rome in primis emule iunonē: q̄ vt Car
thago tandē deleta est: tandē succubuisse fingił. In gloriā aūt re
gnantiū effictum est deos his aut illis aut deoꝝ alios alijs fauisse
quia & gloriosum est eos qui a dijs tutanł vicisse: & minus cōtu
meliosum ab eo cui potentius numē fauet victū esse. Ceterū quia
vt homer': ex deoꝝ descriptione hoīm vitā describit: innuit mu
lierum cōsilio probos multa passos: sed tn̄ vicisse tandē [...]
deret vrbem. Donatus Exaggerat inqt ꝙ eneam bello [...]
cum conderet vrbē & deos imperio publico profuturos [...]
☞ quā

quod si iuno obtinuisset nec latinū genus nec albani princi-
pes nec romanū imperiū fuisset futurū nec cęsar imperij culmen
tenuisset: indoluit eñ cum moliri iā tecta videret iam fidere ter
re: bellū per furiam excitauit: Per allecto .f. vt dicet in .vi. Pro-
positione aūt ita nō solū quę dicturus sit ostēdit: sed multiformi
diuersionis vtitur cōmendat carmē: Aeneā a culpa liberat:
Iunonem multa variaq; inuidia obruit. Caput carminis ab inuo
catione musę aggredit᷑ cui nisi lectoris instruēdi causa thema prę
posuisset laboris gratiā perdidisset: cū quid lecturus esset nesciret.
qui cuncta non impleuit morti immature attribuendū est. Nā q̄
cingit dicēdo Albaniq; patres atq; alte mœnia rome nō scripsit.
acutissimus donatus quor ei refragant᷑ alij ꝙ sentit eū al-
banos pres atq; mœnia rome asr ꝙ̄ scripserit descripturum. nā in
propositione nō dicit poeta descripturū mœnia rome. sed virū
gen⁹ vñ latinū albaniq; patres atq; alte mœnia rome. Taxat etiā
beroaldus Seruiū in descriptione latij: & in eo quod dicit qa vi-
cti victor nomē accipiunt verūtñ in hoc secundo qa Seruius qd
poeta sentiret potius ꝙ̄ quid historie fides haberet explanare cō-
stituit minus a Beroaldo reprehendit᷑ scit eñ ꝙ Vergilius cēsuit
eos latinos prius dictos ꝙ̄ ęneas in Italiā veniret q eos latinos per
dici permisit. Verba Beroaldi sunt. A Seruio dissentit Ply. scri. in
iij. na. hi. lib. latiū antiquū tyberi vsq; Circeios fuisse seruatū dei-
de vsq; ad lirim fluuiū ꝓcessisse quod etiā refert Solinus in colle
ctaneis Serui. Genus vñ latinū. Nouimus ꝙ victi victor nomen
accipiunt &c. Melius & verius locū Vergilianū declarant verba
Liuij ita scribentis. Aeneas aduersus tanti belli terrorē vt aīos ab
origenum sibi cōciliaret ne sub eodē iure solum: sed etiā noīe oēs
essent: latinos vtrāq; gentē appellauit hoc idē a Strabone in quin
to refertur: & iustinus quoq; in .xxx. sic inquit. Quid latinos po-
pulos qui ab ænea cōditi vident᷑. Ex his manifestissime apparet
cur poeta dixerit Genus vñ latinum nō inficior tñ a virgilio lati
nos pp̄sos appellari tanq̄ ita nuncuparent᷑ ante aduentū Aenee:
cuius rei vel ille versus argumēto sit: Nec vetus indigenas nomē
mutare latinos. quod si verum .i. quod Liuius Iustinus: ac Strabo
memorant apparet non latinos ante æneā fuisse nuncupatos: sed
aborigines ac laurētes quos postea æneas latinos nūcupauerit p̄
terea apud scriptores idones nō memini legisse ꝙ victores victus
noīa immutarent id quisq; secū poterit pensitare: & sequi quod
ꝓbabilius iudicabit Hęc ille. ¶ Ordo aūt est. At .i. sed ego cano .i.
carmine hieroico describo & id in laudē arma martis .i. q̄lia mars
tractat aut martis .i. belli per metonymiā qua deus pro re cui p̄est
poni solet horrentia .i. horrorē incutientia & virum .f. æneā talia
tractare solitū qui ꝓfugus fato .i. ꝓpter culpā aut crimen: sed deo
ita volente (qui cōstituerat per destructionē troiæ tandem Romā
extruere: quia destructio vnius fere generatio est alterius) venit
primus fato .i. per fatum hoc est deor p̄ordinationem: ab oris .i.
regionibus troiæ ilius ꝓuincię aut ciuitatis in phrygia nam pro
ilio aliqñ acipitur: vt quis troiæ nesciat vrbem sub. ad aut in Ita
liam .i. regionē illā p̄claram in europa. & pro .i. aut vt dixi copu-
latum venit primus in Italiā & littora lauina .i. tūc sic denomina
ta & postea lauinia Multū ille &c. secundum Seruiū ille vacat &
reuera sine eo posset plena esse cōstructio: sed metri causa interpo
nitur: & quia vt dixi pondus & difficultatem rei ostendit durior
Scansio carminis. Ille igit᷑ .f. nobilis & præclarus vir quē cano: ia
ctatus sup. est: multum .i. abunde: & .i. simul: terris iterum subtra
ct p̄positionē .i. in terris vt in thracia: Creta. Sicilia. Aphrica. &
tandem in Italia & scilicet Mari .i. profundo vt dicetur ibi Vix e
conspectu sicule telluris in altum Vela dabant læti &c. vi .i. vio-
lentia superum pro superorum scilicet deorum qui tamen bona
conferre debeant: cum inferri noceant: sed videntur superi illi ad
uersum æneam fuisse qui de iunonis factione erāt aut reuera etiā
fautes ænee superi permiserunt eum iactari vt ex aduersitate ma
iorem gloriam naciscatur: vtq; clarior sit Romana gēs de qua di-
cit: Tante molis erat Romanam condere gentem & ob iram me-
morem Iunonis sęuæ .i. immitis & implacabilis pro Iunonis me
moria: aut ob iram memorem .i. vltricem & implacabilem quæ
ignoscere nunq̄ voluit: Iunonis sæuæ. id est vt dixi crudelis aut
magne quæ statim de se dicet: Ast ego quæ diuum incedo Regi-
na iouisq;. Et soror & coniunx. & ille sup. passus sup. est quoq; .i.
etiam multa. id est multum bello. id est per bellum in Italia ge-
stum: dum cōderet. id est extrueret vrbem. id est oppidum. in Ita
lia non tamē suo tempore Romam quam Romulus multo post
condidit: sed Troiam aut lauro lauinium: veruntamen quia ro-
mam præcipue spectabat: & eius fundamenta iecit in filio suo:
vult Datiuus de roma intelligendum & dum inferret latio. id est
in latium. (Est autem datiuus localis frequens apud hunc aucto-
rem: quem nonnulli octauum vocant) deos: vnde. id est vt Ser-
uius sentit a quo latio: sed cum id in laudem viri quem canere cō
stituit non cedat dicemus a quo viro: genus latinum .i. qui nunc
latini vocantur sup. denominationem aut confirmationem no-
minis

nit cum is certæ ęneas fuerit. Cano Cantare poetas nemo du Canere.
bitat eor: qui & disciplinæ Musicæ rōnem & eruditissimor ve- poetas.
terum scripta cognouerūt. Nā (vt etiam Aug. Aurelius tradit: &
nemo ignorat) oīpotentia canēdi musis tributa est. Hæ vero poe
ticæ p̄sunt vt apud Platonem in phędro ostēdit Socrates. Musas
aūt esse cantū: etiā rustici nouerunt: vt ait Macro. quare easdē &
camœnas quasi a canēdo ausi sunt appellare Et theologi nouem
musas octo Spherar musicos cātus & vnā maximā cōtinentiā q̄ Musica.
cū fit ex oībus esse voluerūt. Quocirca & canere cœlū cōprobant
ob camq; causam etiā sonos musicos sacrificijs adhibebant. Scite
igitur: Aurelius Augustinus primo libror: quos de musica arte
cōposuit musicā finit bene modulandi scientiam: id aūt est bene
cōcinendi. Nā canere: & modulari: ad poetas pertinēt: vt supra iā
patefactum est. Hinc Ver. Gracili modulatus auena: Carme. Mo
dulari vero & canere vtrūq; cantare significat. At cantant poetæ
& musicū studiū est plerūq; poeticum. Hinc illud apud terentiū
in Heautōtimerumeno. Tum ꝙ maliuolus verus poeta dictat:
repente ad studiū se applicasse hunc musicū. Rursum in Hecyra.
Ita poetam restitui in locū prope iam remotū iniuria aduersariū
a studio atq; a labore: & ab arte musica. Et iterū eodē in loco. No
lite sinere per vos artē musicā recidere ad paucos De poetico nā-
q; studio loquebat᷑. Demū in phormione eadē sententia rectissi-
me confirmat᷑: quū dicit calliopius: in medio oībus palmam esse
positā: qui attrectant musicā. Itaq; ne in hac explanatione diuti⁹
immorer: poetar officiū est canere aut modulari: opus vero car-
men vel poema. Hinc homerus poetar facile princeps ad musicā
cōuersus: q̄ cātui precesset: Iliada scripturus in hūc modū profatus
est μηνιν αειδε θεα quem vergilius in plærisq; imitatus inquit.
Arma virumq; cano: & alio in loco: Cecini pascua: rura duces qd'
est cātaui in primis tria carmina: Pastorale rusticū: & Heroicum
de Aenea: Canere vero cantare intelligi oportere: idē poeta ma-
nifestat: qui in Buco. de Hesiodo. ita locutus est: Hos tibi dant ca
lamos: en accipe: musæ. Ascreo quos ad te seni: qbus ille solebat
Cantādo rigidas deducere mōtibus ornos. Quare nō indocte qs-
quis ita exorsus est quod est apud Flaccū. Fortunā Priami cātabo
& nobile bellum. Et Boetius Seuerinus: Vir scientia & doctrina
oīm pœnę p̄stantissimus: & canendi & modulādi: & cantandi de
niq; exempla suppeditat testificans ea oīa esse poetar acvatū mu
nera. De philosophia eñ quā loquentē inducit & versibus sæpe
ludentē: ita ait: Hæc cū philosophia dignitate vultus: & oris gra
uitate seruata: leniter: suauiterq; cecinisset. Et rursum. Iam cātum
illa finierat: cū me audiēdi auidum: stupentēq;: arrectis adhuc au
ribus: carminis mulcedo defixerat. Ac paulopost. Canēdi etiā iu
cunditate refouisti. Cūq; philosophia q̄ secum alloqueret᷑ versus
allatura esset ac simul inqt. Ita modulata est. Deniq; & alio in lo
co hæc verba subiecit: Quare necesse erit humanū genus: vti pau
lo añ cātabas. Et alia: sed infinitū sit eiusmodi exempla colligere
Hęc aūt idcirco attulimus ad eor sñiam refellendā: qui imperiti
harum rerū: ac prorsus ignari illepide atq; imperite: canere apud
poetas volunt esse describere nec verbi ipsius aut vim aut elegā-
tiam cōplecti aīo pñt. Troiæ q primus ab oris. Italiā fato ꝓfugus
Lauinaq; venit Littora. Primū dicit Aeneā in Italiā venisse: qua
in re plæriq; viri etiā eruditissimi dubitare ꝯsueuerūt: ꝙ nō mul
to post idē poeta ꝓfectū anthenorē in eā Italiæ partem: q iampri Anthe-
dem Venetia dicebat᷑: & Patauiū cōdidisse perhibeat idq; multis nor
etiā annis ante: ꝙ̄ Italiā attigisset Aeneas. Nā & ipsi quoq; histo-
riarum scriptores primū venisse anthenorē: cū multitudine hene
tum tum æneā nō obscure declarant. Quæ res dubitationē plane
difficilimā videtur afferre: Verū r̄ndent nōnulli: & hi quidē non
illiterati: asserūtq; nouitatem errorem eiusmodi peperisse. fuisse
quondā nō tā latos ipsius Italiæ fines: sed longe angustiores: nec Italiæ fi-
nisi ad rubiconē vsq; flumē ꝓduci ac recēti memoria vsq; ad al- nes.
pes fuisse ꝓtractos: testē ꝓducunt in mediū Lucanum Corduben
sem Poetā nequaq̄ ignobilē q hac de re ita locutus est Sed Galli-
ca certus limes ab Ausonijs disterminat arua colonis. Hanc ego
sñiam nec satis ꝓbo nec plane rejcio. Habet eñ auctores viros cer
te ꝓbatissimos Alij nō totā Italiā cōmemorari volūt. sed ei⁹ par-
tem quāpiam: vbi Italia & laurētes agri modico atq; angusto fre
to ab Sicilia diuidunt᷑. Quare & eidē versui ab erudito poeta ac-
cessio facta est Lauinaq; venit littora. Et eñ nō ad lauina littora
Anthenor: sed in infimū maris adriatici sinū venisse dicit᷑. Hæc
vero sñia & poetæ verbis conuenit & ab historicor veritate ne-
quaq̄ abhorret Sed longe acutius ac multo verius sensere q nup
exorti sunt & poetā Vergiliū cauisse profitent᷑: vt vlla esset pror-
sus in tā splēdido poemate dubitatio: quin facile dissolui queat.
Venit itaq; anthenor in eas terras: q̄ mō Italia nuncupat᷑: venit
etiam multo anteq̄ aduētaret æneas. At primus venit Aeneas in
Italiā fato nunquid fatum frustra adhibuit sapiētissimus Vates? Cura adī
Sed plæriq; nō tā ipsi perspicaces: ꝙ̄ alior explanatione cōtenti: dit fato.
neq; fatū aīaduertunt: neq; quid sit fatū ipsum plane intelligunt.

 Qui si

Qui si hunc historiam legissent: sua profecto sñia: atq; errore destiterent. Nam anthenorem quidem ipsum cum multitudine Henetum venisse atq; in intimum maris adriatici sinum ac tenuisse terras: quæ inter mare alpisq; sitæ erant. pulsis Euganeis. Aeneam vero a simili clade domo profugum: sed ad maiora rerum initia: ducentibus fatis primo in Macedoniam venisse: deinde in siciliam quærentem sedes delatum: postremo laurentem agrum tenuisse narrat. Mira hæc historici poetæq; concordia. Fato cantat Vates primum in Italiam æneam venisse eundem scriptor historiarum nobilissimus: orbem pererrare tradit ducentibus fatis: Vterq; vero non incallide profugum Aeneam vocant Neq; enim suæ spontis erat: nec suo arbitrio ducebatur: & quod creditu difficile quibusdam videri solet: nesciebat Aeneas troiani q; vbi fas esset regna resurgere troiæ. Vago cursu ducebantur multosq; per annos errabant acti fatis maria omnia circum. Nũ igitur deorum iussu æquæ dicetur venisse anthenor Patauiũ cõditurus atq; Aeneas qui erat totius orbis constituturus imperiũ? Neq; enim fuit vlla vnq; respu. aut bonis artibus ditior aut præstabilior imperij magnitudine: ac Romana ciuitas tantum alias inter caput extulit vrbes: quantum lenta solent inter viburna cupressi. Bene igitur Aeneã ac tantæ: tamq; augustæ vrbis primordia fata ducebant: & ne de Fato pluribus modo philosophari videamur fatum cum Platone dei iussionem ac voluntatem interpretamur. Quare & cum apud Didonem æneas ipso primo Vergilij commento diuersaretur: iussus est amoribus cedere ac fatis obsequi. Itaq; & quarto eiusdẽ carminis libro a ioue missus Mercurius æneã his versibus affatur. Tu nunc Carthaginis altæ: Fundamenta locas: pulchramq; vxorius vrbem Extruis? heu regni: rerumq; oblite tuarum. Ipse deum tibi me claro demittit olympo regnator cœlum & terras qui numine torquet: Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras. Quid struis: aut qua spe libycis teris ocia terris? Si te nulla mouet tãtarum gloria rerum: Nec super ipse tua moliris laude laborem: Ascanium surgentem: & spes hæredis Iuli respice. cui regnum Italiæ: Romanaq; tellus. Debentur. Quæ cum accepisset Aeneas auebat abire fuga dulcesq; relinquere terras. Attonitus tanto monitu imperioq; deorum. Et rursum de eodem ænea paulopost. Ille iouis monitis immota tenebat lumina: & obnixus curam sub corde præmebat. Itaq; postrema hæc sententia: vt elegantia subtilitateq; superiores illas: ita & veritate longissime antecelli. Vi superum: sæue memorem iunonis ob iram Contra epicureorum & Stoicorum sententiam: versum hunc posuit vergilius. Quorum epicurei deos omnino ociosos constituebant negabantq; vllam prorsus habere humanarũ rerum procurationem: atq; ita nec gratiam in eos ad benefaciendum: nec iram ad nocendum cadere: alteri vero gratiam dijs immortalibus tribuebant: sed iram a diuinitate penitus censebant alienam esse: q; non diuinæ maiestatis. sed terrenæ fragilitatis sit concitari. perturbari. insanire. quæ omnia in solo atq; æstu iratæ mentis inesse creduntur. Sed sapiens fortasse vates: vt falsos & cõmentitios deos a veræ diuinitatis maiestate seiungeret. etiam diuorum reginam & maximam omniũ (vt stulti veteres putabãt) deam irasci: perturbari. & ægritudinum agitari fluctibus profitetur. Et ne iram quispiam intelligeret. quæ etiam solet in deos cadere: sæuam & immitem iunonem vocitauit. cũ tamen nihil magis a diuinitatis natura abhorreat: q; sæuitia: atq; crudelitas. q; si q sçuam iunonem magnã interpretantur: ij fortasse boni viri fuerint. sed profecto non satis eruditi Dum conderet vrbem. Quam vrbem intelligi poeta velit. magna apud nonnullos disceptatio est. Multi enim non tam exponendarum rerum q; ostentandi ingenij gratia vnam eandemq; cuiuspiam libri partem in varias distrahunt sententias quid contingit ijs: qui vrbem hoc in loco vel Lauinium: vel longam Albam: vel romam intelligi posse arbitrantur. Sed nos optimis subnixi rationibus Romanam dũtaxat vrbem interpretamur. Primum enim si ad magna quædam rerũ initia & ad augustissimæ vrbis primordia Aeneam Troianorũ ducem fata ducebant qua ratione vel Lauinium: vel longam albam suspicabimur. cum vtriusq; & augusti fines extiterint. & per breue tempus durarit imperium? Eiusmodi igitur imperia dij immortales moliebantur. Has vrbes Iuppiter sæpe pollicebat? Sed longe erat Carthago maior: ac pręstabilior: aptiorq;: in qua cum Didone regnaret Aeneas. Heccine erat tantarum gloria rerũ hoc præclarum Italię regnum Ridicule igitur in hoc loco alterutram nominatarum vrbium commemorant. Quod si hanc rationem ob ingenij tarditatem perspicere nequeunt: audiant poetam ipsum: qui perspicue: ac dilucide Romanam vrbem explicauit: asserens Aeneam ducem: ac cæteros Troianos Græcorum reliquias iactatos æquore toto: & per varias maris ipsius oras vagari. Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Illud quoq; spectandũ est: q; vrbem etiam vulgata consuetudine: nisi illud adiectiuum fuerit: Romam significari credimus: ob eius magnitudinem: atq;

præstantiam:

Fatum.

Epicurei Stoici.

Vrbs ab ænea cõdita.

[illegible] minis traxerunt: nam vtramq; gẽtem scilicet aboriginum & troianorum latinos appellauit aut si aborigines prius quoq; appellati fuerant latini vt semper ita appellentur censuit & [illegible] nominis auctor extitit & vnde scilicet orti sunt patres. id est principes & reges albani. id est qui in Alba ciuitate ab alba sue denominata regnarunt & Romuli ac Remi multorumq; aliorum Romanorum patres ac progenitores fuerunt. Nã auus Romuli Numitor albanorum rex erat: & cum alba ab romanis dirueretur plurimi propter originem in ciuitatem recepti sunt: & vnde sup[illegible] originem traxerunt mœnia alte Rome non q; ab ænea extructa fuerant. sed quia qui ea extruxerunt ab eo originem traxerunt. Verum nimium prolixus fierem si singula exequi velim quib9 [illegible] postea locus. De albanis tamen ne nihil dicam dicit Strab. lib. [illegible] sic albani romanis initio in vnum conspirabant cum & latini & eiusdem lingue simul essent: vterq; vero per se suum obtinebat imperium. Nec minus tamen connubia sacraq; communia erãt: & reliqua iura ciuilia. Posteriori deinde tempore conflato inter eos bello alba diruta est: templo duntaxat excepto. Albani vero Romana ciuitate donati sunt &c.

præstantiam: vt oratores. Demosthenem & Ciceronem: Poetas Homerum & Vergiliũ. Genus vnde latinum Liuius author optimus nusq; latinos commemorat: neq; id nominis in sua historia meminit: donec ab Aenea ipso aboriginibus Troianisq; impositum est. Gens enim cui latinus imperitabat: Aborigenes vocabantur: quos vero æneas duxerat. Troiani. Sed postq; Mezentius Hetruscorum rex: Turno Rutulisq; iam diffisis rebus socia arma iunxit. æneas ea tempestate aduersus tanti belli terrorẽ: vt animos aboriginum sibi cõciliaret: ne sub eodem iure solum sed etiam nomine omnes essent latinos vtramq; gentem appellauit. Qua quidem re effectum est: vt aborigines Troianis studio ac fide erga regem Aeneam nequaq; cederent. Bene igitur a Mantuano Vate traditur Latinum genus ab ænea deductum. Albaniq; patres. Ascanius: cui cognomentum etiam iulo erat queq; Iulia gens auctorem nominis sui nuncupat: incertum si Creusa: an Lauinia genitus: sed proculdubio ænea natus: post patris obitũ Lauinio vrbe relicta. nouam aliam sub albano monte condidit: quæ a situ: vt ait Liuius: porrectæ in dorso vrbis Longa alba appellata est: Liquido ex his constat albanos patres ab ænea profectos. altæ mœnia Romę. Compertum est mihi apud historiarum scriptores: non latinos solum. sed etiam græcos quicunq; veritatis nobilitate præstant. Romanam vrbem. auctores habuisse Remum ac Romulum fratres. sed eorum quoq; genus (si altius initia repetantur) ab ænea sumpsit exordium. Ita enim origo antiquior. & quasi genealogia contexitur. æneas namq; genuit ascanium. qui (vt diximus paulo ante) & longam albam condidit. & in ea regnauit. ascanius genuit æneam Siluium: æneas Sylui9 Latinum Siluium. Latinus genuit albam. alba genuit athẽ. athis genuit Capem Capis capetum. capetus genuit Tyberinum. Tyberinus genuit agrippam. agrippa genuit Romulum Siluium. Hic vero fulmine ictus Auentino regnum per manus tradidit. huic deinceps Proca successit in regnum. qui Numitorem atq; amulium procreauit. Numitor Rheam Siluiam genuit. ex qua a Marte compressa (vt plæriq; fabulantur) geminus partus editus est. natiq; Remus & Romulus. qui Romanæ vrbis incunabula quædam primordiaq; iecerunt. Non absurde igitur dictum. & mœnia initiaq; Romani populi ab ænea fluxisse. Mœnia. PlærIq; hanc particulam vnde ducta sit ignorant. Vulgus autem grãmaticorum mœnia appellari dicit veluti munimina q; totius vrbis munimẽta sint. Verum turba imperitorum hominum ita arbitrantur. nescientes mœuium extitisse qui mœnia primus excogitarit. ac mœnia post ab ipso inuentore Mœnio sumpsisse nomen. Romæ. Sunt q ambigant. quã ob rẽ Roma appellata est & q̄rentes. vñ nomen id ductũ sit in cõtrarias opiniones distrahunt. Quidã arbitrant primũ eã Romę appellationẽ ab Euãdro inditã qui cum oppidum ibi offendisset. quod extructum antea Valentiam dixerat latina iuuentus: ne prioris nominis significationẽ mutaret Romam græce Valentiam appellauit: Nos autem Græcorum volumina perscrutantes. animaduertimus ῥώμην robur significare. Nuper vero apud isocratem: virum apud Græcos magna gloria excellentem id nomen repperimus: vbi de robore & corporis viribus locutus est. Eadem autẽ apud Græcos dictio: fœminino genere ω littera & dasea: quæ crassi spiritus nota est. perscripta modo robur. modo Romam vrbem significat. Quod si Græcos imitemur: prima eius particulæ syllaba aspirationem admittat: cum nusq; in vetustissimis codicibus Romam aut audiuerim aut legerim: fuere nõnulli: in quibus & Heraclides auctor etiam celeberrimus: qui Rhomam a nobilissima quadã muliere & captiua originem traxisse velint. Dicunt enim Troia capta:

Achiuorum

Achiuorum quosdam per Tyberim amnem in ea loca ven-
isse vbi autem Rhoma sita est. Suasu autem romæ quę vna in
captiuas plurimum corporis forma & vultus decore ac venu
state præstabat: sedes inibi locauisse atq; mœnia instruxisse noui
oppidi: quod ab illius nomine romã appellarint. Alij vero quo-
rum in primis fuit Agathocles: eãdem vrbem a nomine rhomes
vocatã ferunt: sed fuit rhome, Ascanij (vt ipsi perhibent) filia &
neptis Aenæ: quam ob præclara virtutum muliebrium meri
ta dignam existimarunt: cuius appellationem rhomana ciuitas
sortiretur. Sed hæc forsitan cæteris omnibus quasi similia veri:
ac probabilia videri possint. Sed nos Liuium in plærisq; auctorẽ
secuti romam a cõditoris noie appellatam credimus. Nam romu
lus ipse post fratris interitum ac cædem turpissimam solus poti-
tus imperio vrbem perfecit: & de suo nomine Romam vocauit.

ASCENSIVS.

¶ Musa mihi causas mẽora &c.
Poetæ heroici quia res supra hu
manas vires se pertractare signi-
ficant inuocant: greci quidem si
mul & proponunt latini vero ꝓ
ponunt & deinde inuocant. vn-
de Homerus in iliade μηνιν αειδε
θεα &c. iram pande mihi dea:
& in odyssea ανδρα &c. i. vt Ho
ratius transtulit dic mihi musa
virum capte post tempora troię
qui mores hominũ multorũ vi-
dit & vrbes: vt autẽ Philelphus
sic. Callentem dic musa virum
q mœnia sacre Diruta post troię

Musa mihi causas memora: quo numine læso
Quid ve dolẽs regina deũ: tot voluere casus.
Insignem pietate virum: tot adire labores
ᵃ Impulerit: ᵃ tantæ ne animis cœlestibus iræ?

PIERIVS.

a ¶ Tot adire labores impulerit. In Ro. codice, impulerat, indi-
candi modo, & exacta specie legitur. Quasi iam hinc ad conci
liationem, quę iouis præcibus subsecuta est, Poeta respexerit.
sed enim codices reliqui tam veteres, q; recentiores, impule-
rit, legunt: hac tñ forma pleraq; alia sic mutata reperiemus.

multumq; diuq; pererrans Et mẽtes hominum multoꝝ vidit &
vrbes. Poeta ergo prius proposuit: vt quid lecturi sumus nosca-
mus deinde quasi minime potens ea exequi inuocat dicens. Mu-
sa mihi causas memora: quasi dicat scio quidem virum insignem
pietate & armis multa passum ob iram Iunonis. at ignoro causas
irarum: & ita illud quo numine lęso non accipiam generaliter de
quocunq; numine quia præmisit iunonem esse lesam: sed in iu-
none cum varia sint numina. id est potestates quibus ad nutũ fa-
cit: dubitat quod in ea lesum sit q virum bonum ad tot mala im
pulerit: de qua re Donatus sic. ¶ Musa. ab inuocatiõe muse quod
erat scripturus incepit: quam cum dea sit nihil latere oportet In-
terrogat ergo vt cum nulla in ænea culpa inueniatur: confirmet
iunonis sęuitiam. Hæc Donatus. Nihil musas latere innuit au-
ctor dicens ænei. septimo. Et meministis enim diue: & memora-
re potestis. Dicte enim sunt muse vel a verbo μυω quod est quero
sunt enim rerum indagatrices: vel a μυεω quod est instruo & in
sacris initio iuxta quod dictum est Georgicorum secundo Me ve
ro primum dulces ante omnia muse. Quarum sacra fero ingenti
perculsus amore. Accipiant cœliq; vias & sydera monstrẽt. Quot
autem sint & quomodo dicte aperuimus in opusculo de musarũ
inuentis. Quid ue dolens Regina deum. Magna laus ænee. cuius
virtus ac gloria a fatis illi prædestinata Regine deum dolori esse
potuit: cum ergo id humanum captum excedat bene musam con
sulit. Tot voluere casus Seruius hypallagem cẽset. i. actiuum pro
passiuo: vt sit dictum pro eo quod est insignem pietate virũ vol
ui a tot casibus. sed longe maior laus est ænee: quem nõ casus vol
uerunt: sed qui casus voluit: fuit enim in omnibus victor quia
infracto animo itaq; casus voluit qui pusillanimos & inconstan
tes voluere solent Donatus sic.
¶ Insignem pietate virum. id est deorum cultorem & spectate vi-
te: quid ergo delinquẽti fecisset cum ita insectetur innoxium. Er-
go collige. Nam cũ irascendi causa non sit: & non possit satiari in
numeris tormẽtis & grauissimis casibus probat illam esse sęuam
His dictis instruit homines ad bonam viuendi rationem. Bonũ
enim virum iustus dolor mouerat & tamen non erat in vltione
immoderatus: nec iustas iras diutius retinebat. Vnde Sallustius.
Et iniuria accepta ignoscere q; persequi malebant. Tante ne ani-
mis cœlestibus ire. Admiratur hoc poeta cum dij lenes esse soleãt
& misericordes q reprehẽdatur in eis: quod in hominibus displi
cet: Hæc Donatus. ¶ Ordo est. O musa. i. dea rerum occultarum
inuentrix: & doctrix aut hystoriarum perita videlicet clio: aut he
roici carminis præses vt calliope memora. id est recense & ad me
moriam reduc: mihi causas scilicet cur multum ille & terris iacta
tus & alto quo numine. i. qua parte diuinitatis aut qua potestate
iunonis (nam vt dixi: si exponeretur quo numine. id est quo deo
iam quereret quod ipse prædixerat: dictum em̃ est quia sæue me-
morem iunonis ob iram sed cum multe sint iunonis potestates
est enim regnorum & partus præses: deorumq; regina: & soror &
coniunx iouis querit in quo sit offensa) lesa. id est offensa: ab Ae
nea scilicet ve pro vel si in nullo lesa est ab eo: quid regina deum
id est deorum iuno dolens. id est egreferens (nam inuidia nõ sem
per ab iniuria aut lesione nascitur: vt qui ad iustum regnũ a deo
exaltatur multis inuidiosus at nulli iniurius est) impulerit. id est
coegerit virum insignem. id est illustrem & præter cæteros præ-
ditum pietate. id est religiosa obseruatione in deos & in parentes
voluere. id est tractare circumagere tot casus. id est erumnas & ad
uersitates. cũ tamen ab eis volutus non sit quia victus nõ fuit: &
impulerit

SERVIVS.

¶ Musa: proponũt. inuocant. ac SER.
tertio loco narrant poetæ. Luca. Inuocan
tamen peruertit. Nam proponit dum qñ.
deinde narrat. postremo iuocat.
Non est tñ inuocandũ nisi quip
piam supra humanas vires regri
mus hinc Horat. in arte poetica.
Nec deus intersit nisi dign⁹ vin
dice nodus Inciderit. vt hic nam
nõ poterat per se irã iunonis nos Iunonis
se. Item in nono nisi adderet iu- numina.
no vires aĩmq; ministrat qs cre-
deret turnum euasisse de castris?
Quo numine læso: quo: in quo.
id est in qua re: vel quo numine
id est qua potestate: nam multa habet numina iuno. Est enim cu-
retis quæ vtitur curru & hasta: vt hic illius arma Hic currus fuit.
præest parientibus: hinc Teren. Iuno Lucina fer opem: est regina
deorum ergo dubitat quod numen in ea læserit. Alij separant: vt
non dubitet de odio iunonis: sed quod aliud numen. id est deum
læserit. Tot volue. ca. hapallage est. id est permutatio. id est volui hypalla-
a tot casibus: intelliguntur enim verba per contrarium: vt alibi ge.
dare classibus austros. id est dare austris classes. Insignem pietate.
nam patrem patriosq; deos ab incendio liberauit. Ostẽdit igitur
merito inuocasse musam: nam si pius cur odio deorum laborat?
Tantę non de qualitate: sed de quantitate queritur. Nimia enim
ira est quæ non habet pietatis rationem. Stoice autem loquitur:
nam Epicurei dicunt deos humana non curare: & est exclamatio
admirantis. Animis cœlestibus: qui oĩbus perturbationibus. ca-
rere consueuerunt nam apud inferos est ira cum assint furiæ.
¶ Musa mihi causas memora. Mos est poetis cũ bonis votisq; & DAT.
præcationibus deorum dearumq; carmina exordiri: sed plærun- Musæ.
q; musas inuocare: quæ vt iam supra ex Platonis sententia osten Inuocan
sum est. Poeticæ præsunt: quippe quæ poetarum ac vatum incœ di mod⁹.
ptis aspirare dicantur & plærumq; quidem musam vnam inuo-
cant: aliquando autem Musarum chorum comprecantur Vnam
alloquitur: Homerus. Vnam rursus in Odissea. Surculus itẽ Sta-
tius in Achilleide. Magnanimum Aeaciden. formidatamq; to-
nanti Progeniẽ & vetitam patrio succedere cœlo Diua refer. Scyl
lius quoq; Italicus vnam inuocat. Da musa decus memorare la-
borum. Antiquæ hesperię quantosq; ad bella crearit: Et quot Ro
maviros sacri quum perfida pacti Gens Cadmea super regno. cer
tamina mouit. Plures alloquitur in Thebaide Statius. Fraternas
acies: alternaq; regna profanis. Decertata odijs: fontesq; euoluere
Thebas Pierius menti calor incidit vnde iubetis ire deæ? Hesio-
dum imitatus est: cuius operis primordium nõ illæpide: quispiã
de nostris in Latinum conuertit. Huc ex pierio' resonantes verti-
ce musæ. Ferte pedem: & cantu vestrum celebrate parentem Nõ-
nunq; deum & deam poetæ inuocant: quale est illud in Georgi.
Vos o clarissima mundi: Lumina labentem cœlo quę ducitis an
num: Liber & alma Ceres. Adhibet & alios post deos deasq; quos
orabat vt præsentes: ac propicij forent. Interdum nullius dei pro
pitium nomen adijcitur sed omnes simul inuocantur: quale est
apud Ouidium in Metamor. li. Dij ceptis aspirate meis. Vna dea
nonnunq; contenti sunt. cuius ope vtantur. Id. T. Lucretio cõtin
git ita exordienti: Aeneadum genitrix hominum: diuumq; vo-
luptas: Alma venus. Sed illud in his præcationibus aptissimum
videri debet: si qui ei rei: de qua agendum sit præfuerint. ij a poe-
tis dij deæq; inuocabuntur. Recte igitur agricolationis præcepta
canenti: Rustica numina inuocantur: & inferorum res quispiam
agat commodissime ei Dis pater & Dij manes adsunt quale apud
Claudianum poetam insignem inueniri licet. Dij quibus in nu-
merum vacui famulentur auerni. Vulgus iners opibus. quorum
donatur auaris. Quicquid in orbe perit: quos styx liuẽtibus am
bit Interfusa vadis: & quos spumantia torquens. Aequora gurgi
tibus Phegetõ perlustrat anhelis Vos mihi sacrarum penetralia
pandite rerum. Hoc apud Vergilium non infrequens est. Sed il-
lud peroportunum. quo in sexto Aeneidos libro vsus est dicens.
Dij quibus imperium est animarum: vmbræq; silẽtes. Et chaos:
& Phlegeton loca nocte silentia late. Sit mihi fas audita loqui sit
numine vestro: Pandere res alta terra: & caligine mersas. Magni
enim refert: quem deum quamq; deam poeta inuocet: Calliopẽ
modo

Quo modo præcatur vates: cuius munere atq; ope vtendum esset. Nouem enim musæ sunt: & suo quæq; officio fungitur. Insignē pietate virum. Pium hominem quæq; sit pietas virtus: plærią;

Pietas. ignorant: atq; ob eam ignorationem. Aenee pietatem perperam indocta atq; imperita grammaticorum cohors interpretatur. Sæpe Aeneam Vergilius commemorans insignem pietate virum fuisse testatur. M. Cicero in Rhetoricis libris pietatem a religione seiunxit: ac finiuit eam virtutem esse: per quam sanguine coniunctis: patriæq; beniuolis officium & diligens tribuitur cultura. Hāc ego diffinitionē considerans: vereor ne hi libri sint: qui inchoati ac rudes a Cicerone puero adhuc atq; adolescētulo exciderūt: qd' ad. Q. Fratrem scribit. Neq; em̄ ea pietatis ratio: vt pietate in sanguine coniunctos: vtendum sit: sed (vt veteres existimabant) in deos immortales (vt nos rectius arbitramur) in principem vnum atq; omnipotentem deum. Nimis tum Cicero familiaribus negocijs impediebatur. Sed cum post acrius philosophari cœpit: non inconsiderate pietatem diffiniuit: sed eius noīe rectissime vsus est. Nam in libris quos scripsit de natura deorū: persæpe pietatem ad deorū cultum retulit: ac differēs contra eos: qui oīno nullam habere censerent rerum humanarum procurationem deos. cōtinuo horum inquit. Si vera sententia est quę pōt esse pietas: quæ sanctitas: quę religio. Et rursum. In specie ficte simulationis: sicut reliquę virtutes: ita pietas inesse nō pōt: cum qua simul sanctitatem & religionem tolli necesse est: Et in alio loco idē. Cultus deorū est optimus: idemq; castissimus atq; sanctissimus plenissimusq; pietatis: vt eos semper pura: integra: incorrupta & mēte & voce veneremur. Sed quid multa. Inest in pietate ingens quedam: ac præcipuus amor: cum quadā veluti veneratione ac cultu: quæ cum dijs immortalibus potissimū debeantur: erit pietas (si quis proprie & sana mente loqui velit) ad diuinum cultū referenda pietatem vero habendam in deos immortales cū alij testes sunt. tum in primis Aurelius Augustinus in libro: qd' ευγχειριδιον appellauit eandē dicit apud latinos esse pietatē: quā apud græcos θεοσεβιαν quem bonū cultum merito interpretatur. Et qui Iob librum transtulere vbi apud græcos in eo volumine θεοσεβιαν repererunt: & σοφιαν conuerterunt pietatem & sapientiam Nam ad hominem dictum est. Ecce pietas est sapientia. ευσεβια autem quid sit: probe ostendit Hermes vir admirabili sciētia prę ditus: diffiniēs his verbis. η γαρ ευσεβια inquit γνωσις εστι του θεου: Pietas est dei cognitio. De eadem vero in alio loco μια φιλακη ευσεβι ευσεβους γαρ ανθρωπους ουτε δαιμων κακος ουτε

Eusebia. ειμαρμενη κρατει Et paulopost το γαρ εν και μονον εν ανθρωποις εστιν αγαθον ευσεβια. Vbiq; viri eruditissimi: & qui vtrāq; linguam callent ευσεβιαν pietatem interpretantur: quod si ευσεβια ad diuinum cultum & dei cognitionem pertinet: eodē spectabit & pietas. Quocirca bene Cicero: ac multo etiam rectius: q̄ in Rhetoricis libris in sexto de Republica: pijs omnibus retinendus est animus. in custodia corporis: nec iniussu eius: a quo ille est vobis datus: ex hominum vita migrandum est: ne munus humanum assignatum a deo effugisse videamini. Ostendit pios esse qui & dei legibus parent: & religionis iura non violant. Nā (vt in Tusculanis quæstionibus dictum est) vetat dominans ille in nobis deus iniussu hinc nos suo demigrare. Vnde & in eodem libro de Republica hortatur Paulus Aemilius Scipionem filium ad iustitiam colendam: ac pietatem quæq; ea cum magna in parentibus & propinquis: tum in patria maxima sit: Dicit pietatē potissimum esse erga patriam seruandam: quia nihil est illi principi deo: qui omnem mundum regit: quod quidem in terris fiat acceptius, q̄ concilia: cœtusq; hominum iure sociari. quæ ciuitates appellantur. Est igitur hæc causa: quare pietas erga patriam maxima est: & ad diuinū cultum nihilominus referri debet: Ne igitur plura de pietate dicam: præcipua est in deo: magna in patria: non mediocris in parentibus: non adeo in bene conuenientibus propinquis manifesta: non nulla deinceps in amicis: de qua etiā Cicero ad CN. Lentulum. Ego omni officio: ac potius pietate erga tè cæteris satisfacio omnibus. Sed ea pietas non satis proprie dicta est. quam Platonici etiam iusticiæ partē esse voluerunt: de qua etiam religio nata est. His igitur ita explicatis ostendendum

Pius. censeo quamobrem pius sit appellatus Aeneas: ac putant plærīq; dici ob eam causam insignem pietate virum: q̄ patrē miro semper amore coluerit: præstiteritq; obsequentium liberorum officio: freti forsitan Vergilij ipsius verbis in plærisq; locis: quibus patrem Anchisen pius alloquitur Aeneas. Ergo age chare pater ceruici imponere nostræ. Ipse subito humeris: nec me labor iste grauabit. Quo res cumq; cadet: vnum ac commune periclū Vna salus ambobus erit. Atq; iterum. Latos humeros: subiectaq; colla veste super fuluiq; instemor pelle leonis. Succedoq; oneri. Et alio in loco Amphrisiam vatem præcatur idem æneas. Vnum oro (quando hic inferni ianua regis. Dicitur & tenebrosa palus Ache

ronte

(Cur) impulerit adire (quod fortis animi est qui terribilia constanter sed & prudenter aggreditur) tot labores signanter & [illegible] ferte dictum. vir enim prudens adit labores: quippe per [illegible] virtutem itur: & qui ipsi mali non sunt non autem adit [illegible] adeuntes voluit. obluctando enim vincit eos. vnde di[illegible] superanda omnis fortuna ferendo est. Ne. id est tantę sunt [illegible] irę animis cœlestibus. id est habent ne animi cœlestes tantas iras vt etiam in virum insignem virtute odia exercere valeant. quasi dicat id perspicere non possum: Itaq; musa mihi causas memora.

(F)ronte refuso) Ire ad conspectum chari genitoris & ora Contingat doceas iter: & sacra ostia pādas. Illum ego per flammas & mille sequentia tela Eripui his humeris: medioq; ex hoste recepi. Sed & mortuo quoq; iusta semper Aeneas patri officia psoluit. Hinc est illud in quinto eiusdem carminis libro. Dardanidæ magni genus alto a sanguine diuum Annuus exactis completur mensibus orbis. Ex quo reliquias diuiniq; ossa parentis Condidimus terra: mœstasq; sacrauimus aras. Iamq; dies (nisi fallor) adest: quem semper acerbum: Semper honoratum (sic dij voluistis) habebo, His igitur fortasse argumentis freti pium Aeneam plæriq; in patrem: & suos omnis fuisse arbitrantur: nulla religionis mentione habita: quam diligentissime semper Aeneas seruauit. Qui multum & fatigatus terris & mari iactatus est. dum conderet vrbem. Inferretq; deos latio. Quam rem molestissime ferens iuno apud Aeolum quæsta hæc dicit. Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor. Ilium in Italiam portans victosq; penates. Et patria decedens Aeneas ante omnia pietatis ac religionis memor patrē hortatur. Tu genitor cape sacra manu patriosq; penates. Ac ne sacra violaret. ne ve aliquid contra religionis iura ac sanctiones pontificiorum rituum efficere videretur. subiunxit: Me bello ex tanto digressum: & cæde recenti. Attrectare nefas. donec me flumine viuo abluero. Quare & cū Cumas venisset. & alij sese Troianorum advaria accingunt munera tamen Troianę pubis pars densa ferarum Tecta rapit syluas. inuentaq; flumina monstrat. quibus se abluere Aeneas posset. qui cerimoniarum semper ac sacrorum rituum vnus omnium extitit diligentissimus. vt merito ab insigni poeta pius plærumq; nuncupatus sit. Nam quę sit pietas virtus. satis multis verbis patefactum est. Tantæ ne animis cœlestibus iræ. Admirari sese ostendit poeta iunonis insectationes. atq; inimicitias. quas aduersus Aeneam: hominem pijssimū exercere videretur. Negant Epicurei atq; Stoici simul cadere in deum iram: quod fœdum sit diuinitatis Maiestati pollui iræ ardoribus: atq; vllis perturbationum fluctibus commoueri. Et q̄q; de fictis atq; commentitijs Deis sermonem poeta intulit. operepræcium tamen erit. clarissimorum hominum ac sapientum hac de re nosse sententiam Nostram autem explanationem omnem non ad falsorum Deorum vanitatem. sed ad veri ac summi dei veritatem referri volumus. Irasci deum & ratio ipsa suadet. & scripturarum testimonia comprobant. Sed cum: irasci Ira dei.

deum dicimus. id ita intelligendum est. vt nulla prorsum perturbatione concitetur. Hoc autem verbum (vt eruditissime Aurelius augustinus differit) vindictæ vsurpauit effectus. non illius turbulentus affectus. Nam & si quædam operum similitudo in deo ad punienda hominum scelera inesse videatur. nulla tamen affectionum humanarum infirmitas cadere in deum potest. Lactantius autem Firmianus. cuius incertum est. vtra fuerit: aut eruditio maior: aut facundia dulcior pulcherrime hunc locum differuit. cum in alijs libris. tum in his maxime. quos de ira dei ad Donatum scripsit. Nam cum de gratia paucula esset locutus. tandem de ira dei in hunc modum argumentatus est. Complures sunt inquit. facinorosi & nefarij qui omnia libidinibus polluant. cædibus vexent. fraudent: rapiant: peierent: nec consanguineis nec parentibus parcant: leges & etiam deum ipsum negligant. Ex quibus infert habere iram in deo materiam. Neq; enim fas est eum. cum talia fieri videat. non moueri: & insurgere ad vltionem sceleratorum: & pestiferos nocentesq; delere vt bonis omnibus consulat. Quidam vero cum intelligerent plærosq; affectus non cadere in deum. vt libidinem. timorem. auariciam. mœrorem. inuidiam. omni prorsus affectu vacare crediderunt. Sed cum affectus duplices sint. alteri vitiorum. vt quos modo nominauimus. alteri virtutis. vt ira aduersum improbos. charitas erga integros. miseratio in afflictos. priores a deo longissime abhorrent. posteriores vero diuina potestas. proprios iustos. veros habet. hisq; ipsis diuina iustitia plurimum illustratur. Sapiens igitur vates non admiratur. si cadit ira in deos immortales. sed quod tantæ essent animis cœlestibus irę. Ac paucis verbis explicata a nobis quæstio est. quæ forsitā librorum volumina postulare videretur.

Vrbs ab

SERVIVS.

¶Vrbs: ab orbe: quia antiquitꝰ in orbem fiebant vrbes: vel ab vrbo parte aratri: nam sulco aratro designabantur. Antiqua. s. nã ante. lxx. annos vrbis Romæ cõdita erat: quam Scipio deleuit: nam quę nunc est a Romanis cõdita fuit. Ergo antiqua comparatione eius quæ nunc est: & Roma antiquior. Tyrij te. deest quã. sic alibi: Est locus. Italiã graij cognomine dicunt. i. quam dicunt Coloni cultores aduenę sunt. Italiam contra: quoniam tria habet latera. s. maris superi: inferi: & alpium: vt discerneret addidit tyberinaꝗ littora. Longe: valde Sal. Longe alia mihi mẽs est. Diues op. absolute antiq dicebant diuites nunc iungunt cuius rei: vt diues equum diues pictai vestis & auri. Studijs belli: qđ miraculum est cum ociosa sit semp opulentia: Studijs & non studio Ter enim rebellauit contra Romanos. Vult iuno istis regna forti. Fertur dicitur & artificiose i rebus fabulosis denegat suam fidem poeta. Post habita: non neglecta: sed habita in secundis partibus amoris: amabat enim Samum genitale solum: sed magis carthaginem. Hic pro illic & est figura crebro in vsu: Arma: nam armatam alibi iducit: vt fero accincta vocat: Currꝰ: aut vere currus quo ipsa in cœlo vtitur: vel thensa quæ dicitur a θειος. i. a re diuina: & est qua deorum simulacra portantur. Fuit. quotiens sunt diuersorum numerorꝫ noĩa verbum respondet vicinori: ergo si esset hic illius currus: hic arma dixisset fuerunt & non fuit: si sint noĩa diuersorꝫ generũ adiectiuum respondet vicino: vt vir mulierꝗ magna & non magnus: nisi transeat ad pluralem: nam tunc erit masculinũ. vt vir mulierꝗ magni. Qua vacat me tri causa: vt gẽtium locorum & tandem. iam tum. i. ab ipso ædificationis principio. Tenditꝗ fouetꝗ. i. tendit & fouet vt regnũ esse possit. Duci. i. ductum iri: vt sit pñs tẽpus pro futuro. Audierat a Ioue vel a fatis: nã non oẽs dij futura sciunt. Quapropter & Apollo ꝙꝗ vates est a ioue accepit. vt Quæ phœbo pater oĩpotens mihi phœbus Apollo prædixit: & perite audierat dixit. nã apud Enni. iuppiter Romanis ꝑmittit excidiũ carthaginis. Tyrias: carthaginenses a tyrijs conditas. Olim: in futurũ: sed & pñs & ꝑteritũ significat. Superbum: nobilẽ. Excidio ad excidiũ nota figura. Libyæ: regionẽ pro vrbe Dicta autem est libya quia inde flat libs ventus vel vt ait Varro qsi λειπουσα. i. egens pluuijs Hinc Sallu. Cœlo terra pœnuria aquarum. Voluere: a filo duxit. Vna em̃ loquitur: Altera scribit. Tertia fila reducit. Dicunt eẽ parcę per antiphrasim. i. ꝯtrariũ sermonem quia nemini parcant. Sic lucus cũ nõ luceat: Bellũ ꝙ nulla

⁂ res bella

Vrbs antiqua fuit: tyrii tenuere coloni:
Carthago: Italiam contra: Tyberinaꝗ longe
Ostia: diues opum: studiisꝗ asperrima belli:
Quam iuno fertur terris magis oĩbus vnam.
Post habita coluisse Samo: hic illius arma
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse:
(Si qua fata sinant:) iam tum tenditꝗ: fouetꝗ:
Progeniem sed enim troiano a sanguine duci
a Audierat: Tyrias olim quæ verteret[a] arces.
Hinc populum late regem: belloꝗ superbum
Venturum excidio Libyæ: sic voluere parcas.
Id metuens: veterisꝗ memor Saturnia belli
Prima quod ad Troiã ꝓ charis gesserat Argis:
b (Necdum etiam causæ[b] irarum: sæuiꝗ dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum
Iudicium Paridis: spretæꝗ iniuria formæ:
c Et genꝰ inuisum: & rapti Ganymedis[c] honores)
His accensa super: iactatos æquore toto
d Troas: relliquias[d] Danaũ atꝗ immitis Achilli:
Arcebat longe Latio: multosꝗ per annos
Errabant acti fatis: maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

PIERIVS.

a ¶Tyrias olim quæ verteret arces. Antiqui aliquot cod. euerteret, legunt, quod nonnulli aiunt maiorem præ se ferre conatum, sed enim Ti. Donatus vertere, eam habere intellectus expressam rationem dicit, vt nihil post excidiũ supersit, huicꝗ illud simile subiungit. Quæ te genitor sentẽtia vertit, hoc est sic mutauit, vt nihil pietatis remanserit in sensibus iouis. Additꝗ etiam illud ex alio loco, tum vero om. mi. vi. con. in ig. Ilium, & ex imo verti neptunia Troia, quoniã (ait Donatus) constabat nihil eius remansisse post flãmas, ideoꝗ hæc principalis fuerat caussa, quę etiam si sola existeret, sola posset aduersus Troianos animum Iunonis vrguere. b ¶Nec dum etiam causæ irarum sæuiꝗ, dolores exciderant animo. Superfluum videtur veterum monumenta in testimonium afferre ꝯsuesse priscos, caussam, duplicato, ss, passim scriptitare, quũ tot Romæ marmora spectemus, quæ dictionẽ eam per, ss, geminatum notatam ostentent, scriptionis vero huiusmodi rationem hãc afferri solitam ait Ter. Scaurus, ꝙ caussa dicta sit a cauillationibus, vel a cauendo cauissa, deinde κατα συγκοπην, caussa, ita, s, litteram geminandam putauerunt, vt appareret originatio, aliter tamen ipse sentit, qui dicat, s, litteram non solere geminari, nisi præcedente vocali correpta, quare, causam, vnico, s, scribi mauult. Nos tamẽ libẽtius, s, in caussa, geminamus, quia sic Virgilij & Ciceronis manu scriptum asserit Quintilianus. Vbi vero, sæuiꝗ dolores: legitur in vulgatis codi. Vetera exemplaria quædam cum Longo. labores, habent, quos scilicet cõtra Troianos antea susceperat, toto eo decennali bello. Nam quod sequitur, manet alta in mente repostum iudicium paridis, & quæ sequuntur, ad exaggerationem posita sunt. Sed neꝗ illud dissimulandum est, emendatiores codices, alta mente, absꝗ, in, præpositione legere. Quã quidem particulam Virgilius libenter præterire solet. Quod vero ad, dolores, pertinet. In veteribus plerisꝗ cod. altera illa sublata lectione, dolores, superinductum est, nõ omnino male, si quę sequunt̃ inspicias, q dolendi caussam daret. c ¶Rapti ganymedis honores. Quod in codi. aliquot antiquis duo illa verba. Rapti ganymedis, per lineolas alio atꝗ alio loco ductas, distingui videntur. Nempe in aliquot ante, & post dictionem Ganymedis, hoc pacto. Rapti Ganymedis honores In aliquot inter particulã copulatiuã & participiũ. Rapti, hoc modo, & Rapti Ganymedis honores, in memoriã suggerit varias itidẽ huius hemistichij sententias apud interpretes esse Nonius enim Marcellꝰ, honores, pro integritate & pudicitia vult hoc loco intelligi, quare, Rapti honores, legere videtur

⁂ hoc est

ASCENSIVS. ASC.

¶Vrbs antiqua fuit &c. Hæc est pars executiua in qua velut musa narrante recitant̃ primũ diuerse causę irarum. Non em̃ (vt quidam censent) potuit ꝗuis vnam satis efficacem cõminisci ad tantas iras iunonis in Aeneam sicut ecõtrario Homero satis visa est vna causa irarum Achilis in agamennona. raptus videlicet bresedos indulgẽtissime atꝗ amãtissime puellæ Nihil em̃ mortalis aĩos tam concitat ꝙ amorꝫ occupatio: verũ aliæ fuerunt Iunoni irascendi causæ: sed si propius inspiciant̃ ad hanc vnam redeũt quam postea sic Iuno dictura est Vincor ab Aenea & quã hic sic dicet Me ne incœpto desistere victam: nec posse Italia Teucrorũ auertere regẽ: Quippe vetor fatis. vna ergo fuit irascendi causa ꝙ fatis iuuãtibus ab Aenea vincebatur. Suscepti aũt furoris atꝗ odij causæ due fuerunt: altera ꝙ Paris iudicium pro venere contra Iunonem & Pallada dederat altera ꝙ Hebe Iunonis filia repudiata erat postꝗ Ganymedes puer Troianus & Trois regis filius ab Ioue raptus in eiꝰ locum suffectus erat in quarum secũda duplex est iniuria: quia & hebe prælatus est in officio pincernæ: & iunoni: quia raptus est ad stuprum. Ex tũc ergo iuno semper conata erat gentẽ troianã penitꝰ delere: egerrime ferens ꝙ in fatis esset eam aliqñ rerum potiturã: ad quod impediendum in bello ꝯtra troianos a græcis gesto summa fuit græcorꝫ adiutrix si forte totam gentem delere posset. Carthaginem etiã summopere fouit vt quam Italiæ vbi imperiũ tandem constituẽdum a troianis in fatis erat maximo incommodo futuram præuiderat. Verum cũ reliquias troiani generis supesse videret: nec eas fatis obsistentibus submergere posset: orauit vt saltem dispergantur: quia quod inuiti videremus si penitus abolere nequimus differre conamur Itaꝗ cũ iam post longos errores accederent ad portũ Italiæ a ventorum deo tempestate exorta iterum in carthaginem redire com pulsis sperans aut regnum suũ illic cõstituere aut Romanum qđ futurum norat impedire. Sed cũ inde auocaret̃ æneas & iterũ suborta tempestate i siciliã redierat curauit Iuno vt classes cõburerẽtur quibus in Italiã traijcerentur sed tñ abfuit vt voti cõpos per id facta sit: vt etiã suis votis ꝑ id obstiterit: nã matres & inualidi propterea dũtaxat in sicilia mãserant verũtamen cũ in Italiã venisse videret & vrbẽ iam cõdere acrior dolore mota causas belli per allecto furiam ifernalẽ inuenit: Turnũꝗ & Amatam latini cõiugem in æneam concitauit: tandẽ tñ fatis victa concessit: qđ significat vt dixi: carthaginem aliqñ a romanis delendam: verum cur Iuno regnorꝫ dea dicat̃: Iuno.

 ☞ quidã

quidam volunt quod inferiorem significat aerem : ac faciem terræ. Iuppiter autem eam partem vbi tonitrua fiunt & nubes: vnde in Georgicis coniugis in gremium late descendit: quãdo imber in terram decidit: sup terram autem omnia geruntur regna. Sed hæc secundum suum cuiq; captum exposita sint: deligat sibi quisq; quam sequi velit sentnetiam. Sed audiamus Donatum. Post inuocationẽ in adiumentum carminis & in fauorem suscepti sui operis positam: causas enumerat quibus lector in initio auertat: & Iunonem sæuam: & deos malo studio Iunonis motos : & æneam non sua culpa hæc esse passum . Vrbs antiqua. Primam odiorum Iunonis causam qua æneam insectatur dicit quoniam ab eo gens oritura erat quæ imperium qđ ipa carthagini seruari cupiebat præreptura esset. volebat ergo si posset illum extingui. Igitur hęc sola causa satis erat ad odia excitanda : verum alie quoq; enumerantur vt cum sint procul a culpa æneę & ipse purgetur & Iunonis factum iniquissimum cognoscatur. Laudat multipliciter carthago vt ostendat illa Romanum imperiũ opprimere potuisse maxime annitẽte Iunone. Antiqua nõ magna vt multi dicũt sed plapsi tẽporibus vt annositate corroborata imperiũ Romanum nascens longeuis viribus pmeret. Coloni : vt pter incolas etiã aucta sit colonis. Italiã cõtra la⁹, est a situ. Diues a fortuna: studijsq; a natura: & a morib⁹: ergo omis erat occasio Iunonis fauor locorum proximitas: substantia rei familiaris: bellatorꝝ numer⁹: fiducia naturalis: & innatum studium dimicandi Posthabita coluisse samo. Tanta obstinatione cõtra romanorꝝ imperiũ niteba tur pro carthaginis opib⁹: vt oibus terris: & ipsi loco genitali illam præposuerit & insignia sui

Dona.

Antiq

Laus carthaginis

hoc est rapta pudicitia honores alij p dignatione, qua fuerit Ganymedes honestatus, exponunt, quippe quod mithologi eum dicunt in zodiaco sedẽ sortitũ esse, qđ quidẽ dictu fœdum ait Donatus, Seruius, qui honores Ganymedi habitos interpretatur Rapti, hoc est stuprati exponit, vt Rapta Garamantide Nympha. Cui Ouidij etiã subscribit parodia vt, Fastorum, caussa duplex iræ, rapto Ganymede dolebam, forma quoq; iõ iudice victa mea est, sed hæc alij viderint. d ¶ Troas relliquias danaum atq; immitis Achilli. Sunt qui ex poetarũ veterum exẽplis, reliquias, vnico, l, recte scribi cõtendant, vt in bona codicũ antiquorꝝ parte notatũ inuenit. Aiunt enim, re, particulã pro cõmuni habitã a Veteribus, hinc apud Oui. Quod in ipsum recidat opto, quã tñ Valerius Probus semp breuẽ dicit, vbicũq; loquelaris sit, ideoq; iuniores, ll, geminari cẽsuere. Quam quidẽ quæstionẽ ita Cominianus absoluit vt in noie, relliquias, Barbarismũ esse dicat adiectione litteræ, perinde ac. Italiã fato, tẽporis adiectione. Nam Italiã Probus quoq; primã correptã habere cõtendit, & vitiũ in eo noie spatio factũ, ait Quintilianus. Quare in altero cõsonantẽ geminare necesse est, alterũ vi quodãmodo sua crassescit, nulla parenthesi. Vt vero præterea, qđ minime placet, atq; ex hoc versu sublatũ aliquot in codi. vt sine copula legaẽ, relliquias danaum immitis Achilli, prout apud catullũ. Iuppiter vt calybum oẽ genus pereat & apud tibullũ cimmeriũ etiã obscuras accessit ad oras, quo nonnulli offensi, cimmeriũ obscuras etiã cõcessit ad oras, legendũ censuere, alterũ vero locũ grȩce scribendũ curauere, hoc tñ loco, si quis eã coniunctionẽ, quæ est, atq; demat, venustatẽ carminis demere videaẽ, est & illud varie tam in veteribus q̃ in recentioribus exẽplaribus positum, immitis Achilli, nam Achillei, in Oblõgo habeẽ codice, quo declinatu vsus est Horati⁹, matronisq; phrygũ classis Achillei, atq; alibi, heu peruicacis ad pedes Achillei, sicut etiã Vlyssei, idem, laboriosa nec cohors Vlyssei, q̃ quidẽ forma grȩcanica est, & noĩatiuũ habet in, eus, vt Achille⁹, odysseus, orpheus. Vt in veterũ monumẽtis. M. Valerius Achilleus lictor. Inde aũt putãt Achilli factũ κατα συναιρεσιν. Seruius detractã, s, litterã ad ὁμοιοτελευτον euitandũ putat, pluraq; demũ exẽplaria ita scriptũ ostẽdunt. Quidã datiuũ p gtõ positũ aiunt, more veterũ, noĩa quædã agnoscit probus in arte, q̃ in genitiuo casu num. sing. in vno vocabulo suo duab⁹ his formis finiaẽ, i, &, is, vt puta hui⁹ Achilli, & hui⁹ Achillis. Carisius inueniri ait apud veteres ex noĩbus in, es, rectum efferẽtibus, quę sine rõne genitiuũ faciant per i vt apud Sall. in prima historia, bellũ persi macedonicũ. Itẽ apud Virg. immitis Achilli, & alio loco, fallacis vlyssi. Priscian⁹ veteres ait frequentissime datiuũ p gtõ ptulisse aristoteli, demosthenI, thucididi, eurypidi p aristotelis, demosthenis, thucididis, eurypidis, desumitq; sibi ex Virgilio exẽpla. Nũc acris oronti, & Immitis Achilli, & miles vlyssi. itẽ ex Terẽtio arconidi filiã, p arconidis, ex Ci. in. ij. Verr. in timarchidi potestate, q ea dem voce vsus est etiã in datiuo. Neq; in psentia timarchidi qd rñderet, habuit, ne aliã qs esse declinationẽ putet, & Achilli, absq; s, sciant oẽs præter vsum non esse.

res bella in eo sit. Id metuẽs: de futuro timor ẽ. Odiũ de pteritis. Metuebat ergo carthagini. Odiũ aũt habebat pter causas sequẽtes: & eit de vtroq; exẽplũ. Cõueniunt qbus aut odiũ crudele tyrãni: Aut met⁹ acer erat. Veteris bel. quantũ ad Ver. pertinet antiq. Si ad Iunonẽ referas diu gesti. Tunc aũt ad psonã referendũ est: cũ ipsa loquiẽ: q si nulla psona sit: ad poctã referẽ. Nunc ergo veteris ex psona poetæ intelligẽdum est: sicut ipse alibi Mirãtur dona æneæ: miranẽ iulũ flagrantisq; dei vultus: Partẽ ad se retulit: partẽ ad tyrios. q deũ esse nesciebant. Saturnia: antonomasia est: nõ epitheton: q fit quoties pprio noie poniẽ: qđ põt esse cũ pprio noie: & epithetõ dici. Prima: atq Hercules prior cõtra troianos pugnauit : vñ mõ prima princeps accipiendũ est. Nã plerũq; poeta significationẽ noim dat participijs. Vel ecõtra. vt voluentibus annis : significat enim volubilib⁹: Hac licẽtia & in nomine vsus est vt prima p principe poneret. Ad Troiam: & ad & apud accusatiuæ sunt ppositiones: sed apud semp in loco signi ficat ad & in loco & ad locũ : vt Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est: Cice. in verrinis Decẽ fiscos ad senatorẽ quẽdã relictos. Itẽ. ad Marcũ Leccã te habitare velle dixisti. Charis argis: illic eñ eã coli oibus notũ est. Argos aũt i numero singulari neutri generis est. Vt Hora. Aptum dicet eqs Argos: in plurali vero masculini: vt hi argi . Cæterũ deriuatio nois argiuos facit nõ argos. Causæ irarũ: nũc de pteritis loquiẽ. Manet alta mẽte repostũ iudiciũ paridis: in quo pvenere Alexãder ɔtra Iunonẽ. Mineruã q iudicauit. Alta mẽte: secreta recõdita. Repostũ aũt syncopa est. Vnã eñ e medio litterã vel syllabã tollit: sed cũ oẽs sermones aut integri sint. aut pathos habeant: hi qui pathos habent ita vt lecti

numinis & quicquid potuit in ea collocauerit. Tyrias olim quę verteret arces . verteret eã habet significationẽ vt nihil post excidium supersit vnde alibi. Quæ te genitor sententia vertit: id est penitus ita imutauerit vt nihil in illo pietatis relictum sit : Item. Et omnis humo verti neptunia troia &c . Id metuens : vt firmet primam fuisse principalem causam incipit dicere alias. Timet ergo ne troiani ab excidio liberati vel vires aduersus græcos reparent: vel in Italia cõsistentes carthagini officiant . Artificiose deinde aliam causam addit iudicium Paridis: & vnam iniuriam facit duplicem scilicet q offensa sit in eo iudicio q minori sit postposita: & q sit spreta forma sua quia in pomo scriptum erat Pulchriori detur Hoc maxime vexat mulieres . Hanc igitur partem faciat Vergilius : cum dicit manet alta mente repostum iudicium paridis : spretęq; iniuria forme : Vt non tantum irascatur q victa est . quantum q forma sua sit spreta . Manet : ergo ad omnia pertinet . Repostum . autem ad iudicium paridis . Iudicium scilicet corruptum libidinis præmio. Paridis. to coniuiũ sit non hominis nomen scilicet quasi abiecti. venalis . vulgaris: & inhonesti. Falluntur autem qui referunt iniuria forme ad antigonen. Vnde addit. Et genus inuisum: vt ad principalem causam gentis æstus reduceret Ganymedis . Qui turpiter amatus est a Ioue. Est autem fœdum hoc loco aliquid intelligere de zodiaco: in quo Ganymedes dicitur collocatus. ne infames inter sancta sydera sint collocari & sentiamus id quod poeta non dixit. Ostẽdit omnes has causas esse alienas ab Aenea . Atq; vt posterius dictas ostenderet incidentes ait. His ac. su. i. super illam quæ fuit ob excidium

Paris.

sunt debẽt poni qđ etiã Maro facit. Nã repostus & porgite de Ennio trãstulit: integris aũt & ipsis vtimur & eorꝝ exẽplo alijs. Spretæq; iniuria for. epexegesis est: hoc eñ fuit iudiciũ paridis vt q particula vacet: sicut alio loco: dixitq; & plia voce diremit: Licet nonnulli separẽt dicẽtes aliud esse. Nusq; eñ cõiunctio poniẽ nisi inter duas res: & spretæ formæ referũt ad Antigonẽ Laomedõtis filiam: quã a Iunone pter formȩ arrogantiã in ciconiã cõstat esse cõuersam. Et gen⁹ inuisum: pter Dardanũ Electrȩ pellicis filiũ Electra pellex fuit Ioui: ex qua Dardan⁹ natus est: a quo Troiani ducũt originẽ. Rapti: stuprati: vt est Rapta garamãtide nympha. Itẽ & raptas sine more sabinas. Ganymedis honores. Trois regis troianorꝝ filij. Honores aũt dixit vel pter ministeriũ poculorũ ad qđ recept⁹ est remota Hebe Iunonis filia: q Ioui bibere ministrabat: vel ob hoc q inter sydera collocat⁹ aquarij nomẽ accepit His accẽsa sup: iactatos ęqre toto: sup his: aut de his. aut sup metũ carthaginis his qq; accẽsa: Relliqas vt stet vsus geminauit l: nã in psa reliqas dicim⁹. Atq; immitis achilli. bñ scdm Home. segregauit ducẽ a pplo. Sic ęneas i scdo post oim casum Priami sepauit: teritũ vt Forsitã & Priami fuerint q fata reqras. immitẽ aũt dixit etiã circa extinctũ Hectorẽ crudelẽ. Achilli pter ὁμοιοτελευτον fed detraxit. s. litterã. q plerũq; p sibilo habeẽ nõ solũ necessitatis: sed etiã euphoniæ causa: vt Sal. a principio vrbis ad bellũ Persi macedonicum. Detrahitur aũt s tertiæ declinationis genitiuo . Acti fatis: sed hoc ipsum Iunonis odio Iunonis quomodo acti fatis: sed hoc ipsum Iunonis odium fatale est Laborat enim Vergilius. nil troianum meritis: sed omnia fatis ascribere. Est & alter sensus . Nam fatum voluntatem

luntatem legimus: vt Fatis Iunonis iniquæ: vt hic intelligamus agebātur fatis iunonis.i. voluntate. Maria oia circum: In ĩe accentũ ponimus cõtra morem latinorum: sed corruptio hoc facit. Nã ꝑpositio postposita corrupta est sine dubio. Tãte molis erat. difficultatis. Romanã condere gentem latẽter oñdit hinc odiũ Iunonis æneã pertulisse ꝙ romanæ gentis auctor extabat. ¶Tyrĳ tenuere coloni. Alĳ sunt colõi: quos meminit supra singulari numero. Vt ꝗuis auido parerent arua colono. Alĳ q modo positi sunt Cartagini nem tenuisse. Ac secundum posteriorem hanc significantiam: sæpe apud Historicos lectum est in ciuitates Colonias deductas: & ad locum quempiã Colonias missas q vero coloni mittendi essent: ĩi nomina dabant in eam vrbẽ atq; in id oppidum: quo migrandũ erat Tyberina. a Tyberi inflexũ nomen Tyberis autem non a Græco sermone venit: vt quidam arbitrati sunt. i. ἀπὸ τῆς ὕβρεως: quę iniuriam significat: propter regẽ Tyberinũ qui in eis locis latrocinaretur: ac prætereuntib⁹ iniuriam inferret: Sed a Rege ipso potius nomẽ deduxit: qui (vt ait Liuius) in traiecto. Albulæ amnis submersus celebre ad posteros nomen flumini dedit. Hic vero fluuius prius Albula: mox Tyberis appellatus Hetruscis Latinisq; finis erat. Ostia. Ostia fluminũ exitus atq; ora appellari neminem latet: cui antiquitas nota est & qui Vergi. in hoc loco accuratius inspicit: & ob hanc nominis huius significantiam: quam vrbem Ancus Martius Rex. iiij. Romanorum in ore Tyberis condidit: merito iure Ostiam appellauit. Diues opum studĳsq; asperrima belli. Duo de carthagine dicit Vergilius ꝙ opulenta: ꝙ bellicosa esset. Nam plærunq; eæ ciuitates: quæ opibus præpollent ad gerenda bella propensiores sunt. Sunt enim opes: quæ vel ampliores diuitias significant vel potentiam belli non minus incitabula ꝙ subsidia. Nõ hæc est magna Cartaginis laus: quoniam illa ciuitas plurimum laudatur: quæ iure sociatam ciuium multitudinem cõtinet: abũdantem agris: & sufficienter pecunĳs affluentem non ad studia bellorum sed ad tuendam pacem atq; (vt Aristoteles ait) ad bene viuendum. Aptissime igitur & callidissime Cartaginem vituperat olim futuram infestissimam Romano nomini. Samo. Hæc fuit & insula & ciuitas in ea: ex qua fuit Pythagoras oriundus: quamq; postea reliquit cum Polychratis tyrannyde teneretur. Hanc Italiæ partem extitisse falso nonnulli argumentantur. Nam quia philosophiæ genus: qđ primus instituit Pythagoras Italicum appellatum est: Italum Pythagorã & Samũ: vnde nat⁹ est Italiæ partẽ esse arbitrati sunt. Nescientes iõ Italicum dici: ꝙ eius auctor Pythagoras plurimum in Italia philosophatus est. Hic illius arma: hic currus fuit. Non poterat audere Iuno: vt ait Lactantius. Aut Cartaginem defendere: nisi quia illic arma eius & currus fuit aut Romanis nocere: nisi quia ꝓgeniem. Troiano a sanguine duci audierat. Tyrias olim q̃ verteret arces. Has sibi iuno causas prætexebat. Quapropter tam infesto animo Aeneã ac reliquos Troianos ĩsectaretur. Si qua fata sinant. Fata tria esse scđm veterum figmenta omnib⁹ exploratum est: sed quid fatũ sit. ex intimis phĩæ penetralibus petendũ est. Nam tria esse fata ꝓpterea dicunt: quia tria sunt tpa: quæ oia fato subiacent. Nec solum Poetæ fata prædicãt: qbus ois hoĩm vita gubernet: sed & multi quoq;: & hi quidẽ illustres Philosophi: in quis. Democritus Heraclitus Empedocles Aristoteles censuerũt omnia fato ita fieri: vt id fatum vim necessitatis afferret: vt pro eoꝝ sententia fides mulieribus adhibenda sit dicẽtib⁹: vt ait Socrates: fatũ a nemine oĩno vitari posse. Fatum est aũt: vt dicebat Plato. dei iussio qđ & Statius cõfirmare visus est: Fata appellãs: q̃ Dĳ Fant. Stoici. Fatũ vocant qđ ex oĩ ęternitate sp veꝝ fuerit. At Chrysippus Stoic⁹ acutissimo vir ingenio. Fatũ est inqt: sempiterna q̃dã & indeclinabil̃ series reꝝ & catena voluẽs semetipãm sese & implicãs ꝑ æternos cõsequentiæ ordines: ex qb⁹ apta cõnexaq; est. Tãdẽ Boeti⁹ Seuerin⁹ optim⁹ haꝝ reꝝ iudex. Fatũ a ꝓuidẽtia secernit. & diuersa eẽ finitionib⁹ mõstrat. Nã ꝓuidẽtia ẽ q̃dã diuina rõ ĩ summo oĩum pricipe cõstituta. q̃ cũcta disponit. fatũ ỽo ihærẽs reb⁹ mobilib⁹ dispositio est ꝑ quã ꝓuidẽtia suis quæq; nectit ordinib⁹. Quo circa ꝓuidẽtia oĩa simul ꝗꝗ diuersa sunt atq; infinita complectit̃. Fatũ ỽo singula quæq; in motum digerit locis formis ac temporibus distributa. Omnis hæc igit̃ temporalis ordinis explicatio diuinę mẽtis velut quodã adunata ꝓspectu ꝓuidentia est: eadem ỽo adunatio digesta atq; explicata temporibus fatum vocatur. Exẽplo est artifex: qui fingendæ rei formam mẽte perspiciens mouet operis effectum. Verum quod simpliciter ac præsenti quodam conspectu fuerat intuitus: id per temporales ordines ducit. & qui doctor multa allaturus est & per tempororum ordines expositurus: ea ipsa secũ vno veluti intuitu ac simplici ꝓspectu cernit. Modus igitur regendarum rerum quum in intelligentia diuina cõspicit̃: prouidentia nuncupatur: cũ vero ad ea refertur: quæ ipsa mouet: ac disponit fatum est a veteribus appellatum. Ex his non incommode elici potest: eos falsos non eẽ: qui fatũ

excidium carthaginis Iactaros equore: hæc oia ad exprimendam Iunonis iniquitatem pertinent vt ostẽdat excidium carthaginis solã causam fuisse. ne ipsa misereretur. nec desereret intẽtionem suam quæ cognoscens non posse expugnare fata. cupiebat saltem illos arcere quos ad plenum superare non poterat. Non miserabatur igitur vt iactatos toto equore: & eos qui ex infinito numero ad paucos redacti essent quos e manibus seuissimorum hostiũ fortuna seruauerat. insidĳs assiduis obtereret. Reliquĳs danaum. Magna crudelitas quæ nullis cladibus satiari poterat. Laus autem Aeneæ magna quod de solis reliquĳs troianorum imperium Romanum cõdere potuerit. Ergo ni fata obstitissent patriam integris opibus defendisset. cum in aliena terra imperium condiderit. Acti fatis id est ipsi qui fatis agebantur in Italia errabant iunonis inimicitĳs. Tante molis. Non fiunt sine magno labore magna. Laudatur autem æneas: qui nullo labore nulla diuturnitate erroris desistebat ab incepto. Hec Donatus. quibus nihil disertius. Addere potes ꝙ colonus is dicitur qui a quouis imperio mittitur ad occupanda arua aut oppida expulsis hostibus vacantia: ne scilicet ab inimicis occupentur: aut vt qui illic reliqui sunt in fide permaneant. vt autem ordinem & constructionem textus faciliter capiat puer. meminerit tria. Primum ꝙ hæc verba tanq̃ a musa dicta causas quas poeta exquisiuerat recitant. Secundum, quia moris est Vergiliani prius ꝗ ad quesitum respondeat locum in quo res super qua queritur facta sit describere. Sicut in buco. vrbem quam dicunt romam &c. & in hoc primo. Est in secessu longo locus &c. Tertium: ꝙ poeta sæpe relatiuum subricet vt hic vrbs antiqua fuit: tyrĳ tenuere: subaudit quam & in dicto loco. Est in secessu subaudit quem &c. ASC.

¶Ordo autem est. Fuit vrbs antiqua. id est longiusculo tempore corroborata & ditata priusq; romanum imperium ortum erat scilicet carthago (Constructio sumenda est interdum ex consuetudine loquendi. nam vt secundum grammaticorum regulas dicam: vrbs antiqua fuit carthago: aut carthago fuit antiqua vrbs omnino non placet. aufert enim & verbis dignitatem & sententiæ podus) Fuit ergo vrbs antiqua. s. carthago. aut vrbs antiqua scilicet carthago fuit. scilicet superioribus temporibus. nam tempore poete deleta fuerat illa antiqua carthago. subaudi quam coloni id est aduenę cultores præter incolas. tyrĳ: id est a tyro missi seu profecti tenuere: id est possederunt: & ita laus est eius a multitudine inhabitãtium: contra italiam id est ex aduerso italie. laus a situ. quasi vero iuno elegerit eam eo ꝙ cum sit contra Italiam sita. ei plurimum officere posset. quia affines contra affines pugnare semper incommodum fuit & longe id est longo tractu vt sine multa manu ostia obsidere posset cum procul esset roman⁹ contra ostia id est receptacula fluuiorum quæ quasi ora & ostia mariũ sunt qbus .s. aquas ingurgitãt: tyberina. i. ꝑ quæ tyberis in mare defluit. Tyberis autẽ romã ꝑfluit: vñ carthago plurimũ romanis obesse potuit obsidendo ostia tyberina: diues opum: id est fortunarum: laus a fortunis & asperrima laus a natura qua si dicatur acerrima: studĳs belli: laus ab arte & exercitio (Hæc tota laus in gloriam Romanorum cedit qui talem ciuitatem delere potuerunt sicut in gloriam ęneæ turnus vbiq; fortis & valens inducitur vt in laudem achillis hector ab Homero: de qua re sic dicit Horatius Ser. libri primi: satyra septima. Hoc etenim sunt omnes iure molesti. Quo fortes quibus aduersum bellum incidit: inter Hectora priami dem animosum atq; inter achillem Ira fuit capitalis vt vltima diuideret mors. Non aliam ob causam nisi ꝙ virtus in vtroq;. Summa fuit: duo si discordia vexet inertes. Aut si disparibus bellũ incidat vt diomedi Cum lyceo gauco. discedat pigrior vltro Muneribus missis &c.) Quam vnã scilicet vrbem dicta Iuno fertur: id est dicitur coluisse magis omnibus terris (Non tamen eam solam coluit sed magis omnibus alĳs terris eam vnam coluit: vnde potius dixero. Quam vnam Iuno fertur coluisse ꝗ sic: quam iuno fertur coluisse vnam magis omnibus terris) & hoc etiam Samo id est patria Iunonis hoc est in qua nata dr̃ posthabita. i. scđo loco habita & min⁹ culta: arma. id est insignia: illius. s. Iunonis aut reuera arma quibus cum sit regnorum dea etiam vtitur: vnde in secundo huius. Hic iuno sceas seuissima portas. Prima tenet: sociumq; furens a nauibus agmen. Ferro accincta vocat supple fuerunt. (Est enim zeugma ab inferiore) hic: id est in hac de qua loquor vrbe: aut hic pro illic: & currus illius fuit hic: currus autem quo aut bellatrix vtitur aut simulachrum eius vehitur. Et ipsa dea. id est cum sit dea quasi auctoritate diuina vnde in vocabulo pondus est: tendit: id est prætendit animos & fouet: id est adiuuat ope & adiumento: iam tum: id est a tunc: hoc est primordĳs vrbis & a prima edificatione: hoc: id est hanc vrbem esse gentibus. scilicet omnibus regnum id est caput monarchię & principatus totius mundi si fata sinant: id est permittant qua: id est quauis via aut ratione.

Non vacat

Marginalia: Samos. Italica. Fatum. Prouidẽtia. — Ordo. — Laus carthaginis & ei⁹ cã.

☞ Non vacat meo iudicio licet seruius id velit particula qua
Qua. sed summam vim habet. q.d. nihil prætermittat Iuno. si qua.
id est q̄cunq; via aut aliqua via fata sinant. vñ ipsa in. vij. Flecte
re si nequeo superos acherōta mouebo. Est aũt ablatiui aut septi
mi casus: vt & metrum indicat & fœminini generis: nō dices er-
go si qua. id est aliqua fata: sed si fata sinent qua id est aliqua via
aut ratione: sicut in Buco. Et si non aliqua nocuisses mortuus es
ses. Præterea quæ Seruius vacare docet vt gentium & locorum
tandem: non sic vacãt quin aliquid ad vim sententiæ adijciant
vt licet satis fuerit dicere nusq; est tñ & attentius dictum videt
nusq; gentium sicut vbiq; locorum q̄ vbiq;: & quousq; tandem
catilina: q̄ quousq; catilina. Potius dicerem p̄ticulam enim va
care cum dicit sed enim nisi vna sit pars orationis posita pro eo
quod est sed certe: aut nisi perficiatur sic sed sup. nouit fata non
sinere: audierat enim progeniem duci vbi nullo modo dicerem
Duci. duci positum pro eo qđ est ductum iri: non tam ꝙ fatis omnia
præsentia sunt: vnde quæ nobis futura sunt ipsa iam tunc ducũt
q̄ ꝙ multo magis vrgeat: Iunonem ꝙ audierat progeniem du-
ci. id est iam ortam produci vsq; ad eũ qui tyrias olim arces ver-
teret: vt scilicet in æneam grauius excandescat verita ne is sit a
quo progenies ducat. Sed em̄. id est certe: audierat. s. ex fatoꝝ re-
uelatione (Ridiculum autem est quod Seruius dicit: ꝙ apud En
nium Iuppiter romanis ꝓmittit excidium carthaginis: non em̄
id audierat sed forte auditura erat: sed Ennius id vaticinio tali ꝓ
nunciat quo Maro multa. post factum scilicet) progeniem duci
id est de duci & protrahi a sanguine troiano: quæ verteret. i. fun
ditus deleret: olim id est quouis tempore futuro: arces tyrias id
est carthaginenses quas tyrij coloni tunc tenebãt: & audierat po
pulum regem id est regentem late. id est ample: & superbum. i.
nobilem aut elatum bello id est gloria bellica aut re militari vē
turum hinc. i. ex hac troianorum progenie excidio. id est in exci
dium & euersiōem. libie. i. carthaginis quæ caput erat libie (Alij
sic construunt Audierat populum venturum hinc late: & audie
rat regem superbum bello venturum hinc &c.) & audierat par-
cas. id est deas fatales (quę quia nemini parcunt aut a partu dictæ
sunt. de quibus in Buco. late dictum est) voluere. s. fila aut sta-
mina sua. sic. i. ad talem exitum rerum. Et ipsa saturnia. s. iuno sa
turni filia, metuens id. s. excidium carthaginis per genus troianũ
imminere: & memor belli veteris. i. iam diu gesti: quod ipsa ges
serat prima. id præcipua aut principalis: ad. i. iuxta troiam: pro
argis. i. argiuis. i. græcis charis. i. dilectis: eo ꝙ troianis inimica-
rentur. Necdum id est & non adhuc: & causæ irarum. i. ob quas
primũ troianis irasci ceperat: & sæui dolores quos tunc cum pri
mum lederet passa erat: non exciderant etiam adhuc animo. s. iu
nonis hoc est cum ira renouabat cãs irarũ vñ iudiciũ paridis qđ
pro venere cōtra Iunonem & pallada seu minernam dederat ob
mercedem helenes a venere promisse: manet repostũ. i. repositũ
& reseruatum: alta. i. profunda mente. s. iunonis (Tracta meta-
phora a vasis ac alijs repositorijs altis: e quibus reposita non tã
facile excidũt vt quæ in superficie rei minus profunde locãtur)
& iniuria formæ. i. pulchritudinis spretæ id est contemptæ a pari
de qui venerē formosissimam iudicauit sup. manet reposta &c.
Forma. Donatus in Teren. formam non a morphe græco sed a formo
vocabulo latino qđ calidũ significat deducit. eo ꝙ sanguis cali
dus formositatem parit. Fabula de iudicio paridis notissima est:
dicũt em̄ bellonã ac martem ꝙ a nuptijs thetidis exclusi essent ꝑ
mercuriũ pomum misisse i quo scriptũ erat detur pulchriori aut
pulcherrie cũ ergo tres summe deæ: iuno pallas & venus de ea
re contenderent & quelibet pomum vendicaret: tandem ad pa-
rin qui in ida pastor tunc erat retulerũt qui ꝓposito a singulis p̄
mio a iunone regno a pallade sapiētia: & a venere pulcherrima
puella: veneri concessit & pomũ adiudicauit: hinc ergo irate deę
qua fabula significatur parin plus veneri id est luxurie q̄ regno
rũ glorię ac sapientiæ studuisse: quo circa regnum troianum ex
cidiũ tulit. Et genus. s. troianum: inuisum. iunoni videlicet pro
pter Dardanum iouis ex electra iunonis pellice filium: sed iuno
ni maxime inuisi erãt pellicum filij: vnde & Herculē persecuta
est: & phryxum & hellem: supp. manet repostum: & honores. s.
quos habuit p̄latus hebe. ganymedis pueri troiani: rapti. s. ab io
ue ad stuprũ: sup. manent reposti: pro repositi per syncopam &
hæc quasi per parenthesim dicta sunt & ipsa iuno accensa super
his. i. de his rebus: aut accensa his, scilicet dictis iã causis: supp. id
est vltra illã prius dictam de excidio carthaginis: arcebat: id est
distinebat & amouebat lōge latio. i. ab Italia troas. id est troia-
nos (ꝓprium pro absoluto. sicut & teucri & dardani dicũtur. Est
aũt accusatiuus pluralis tertię decli. a nominatiuo troes cuiꝰ sin
gularis est tros trois sicut minos. is. & heros. is) iactatos toto equo
re. i. ꝑ diuersa maria appositorie. reliqas. i. residuos & derelictos
danaum ꝓ danaorum. i. græcorum atq; achilli pro achillis: im
mitis id est sæui qui in troiulum & hectora sæuit: separat
☞ autem

☙ qui fatũ diuinã voluntatē significare perhibent. Sed hac de
re alio in loco opportuniꝰ dissereť. Fata ea sunt: q̄ q̄m ineuitabi-
lia atq; ineluctabilia censerent: nulla arte: nullo ingenio poterãt
euitari: & hęc ipsa quoq; iuno Regina Deoꝝ iouisq; & soror & co
iunx metuere videbať. idq; Poeta eo fecit: vt vim fatorum neces
sitatēq; oñderet. Belloq;. Plæriq; cũ ignorant vñ nomē qđpiam
Bellum. ductũ sit continuo ad Antiphrasim confugiũt. & ꝑ cōtrarium di
ci volunt: qualia sunt hæc vocabula. Manes Officiũ Lucus ociũ
Parcæ. Bellum. sed de Cæteris ařs. Nunc de Bello. Bellũ (vt alij
sentiunt) eo appellatum est κατ ἀντίφρασιν. ꝙ bellum. i. bonũ
nullo modo sit. Nos aũt omittamus. ꝙ bella quedam mala non
sunt. Bellũ certe a beluis dictum arbitramur. quarum bella pro-
pria sunt. & non nisi ob ferinos flagitiosoꝝ hominum mores ad
hoĩes trãslata. Hominũ nãq; genus suopte ingenio iustitiæ p̄si-
dio & linguæ ac verborum cōtentiōe contentum esse debet. Hãc
vero nominis huius deductionem facillime probet. qui veterũ
scripta studiosius legerit. Sed Ciceronis imprimis præsto ē au-
ctoritas. q in primo de Officijs libro nostram sententiam pluri-
mum firmat. Nã cum sint inquit. duo genera decertandi. Vnum
per disceptationem. alteꝝ ꝑ vim. cumq; illud proprium sit hoĩs.
hoc belluarum. cōfugiendũ est ad posterius. si vti non licet supe
riore. Quibus verbis ostendit suum esse belluarum. vt bella ge-
rant. q̄ homines suscipere non nisi inuitos decet. Bello superbũ
pp̄lm Romanum futurum dicit in cuius ditionem. non Cartha
go solum sed maxima totius orbis pars redigenda erat Libyæ.
Libyam eandem vocat & Aphricã. Vñ & idē ventus Aphricus
& Libs nuncupatur. Libyam autē Carthaginem vocat ꝙ regio-
num nomina sæpe apud Poetas ꝓ ciuitatibus vsurpanť. Aut po
tius Libyam dixit. vt non solum Carthaginis atq; vnius vrbis
cladē. sed etiam totius regionis vastationem complecteret. Sic
voluere Parcas. Fata tria sunt. quas Parcas veteres appellabant
quibus non modo homines. sed etiam Dij (vt dicebant veteres)
parere cogantur. Harum enim instituta ac leges indeclinabiles
sunt quibus etiam iuno. & quod amplius est. iuppiter pareat. cũ
tamen in solenni præcatione optimus maximus nominetur. De
his idem poeta in bucolicis. Talia sæcla suis dixerunt currite fu
sis Concordes stabili fatorum numine Parcæ. Sunt autem earũ Parcæ.
nomina Cloto. Lachesis. Atropos. Prima significat p̄teritum
tempus. quod fuso inuolutum est. Secunda præsens. quod inuē
tis adhuc digitis continetur. Tertia futurum quod in lana & co
lo superest. Has plæriq; parcas κατ ἀντίφρασιν dictas opinanť.
ꝙ nemini omnino parcant. Nos libenter antiphrasim in ducen
dis nominibus aspernamur. Quod si vim Parci perspexerimus
& vnde Parcus originem traxerit. repente & parcæ ipsæ. i. fata i
promptu erunt C. Bassus libro de Origine verborum & vocabu
lorum dicit. ꝙ Parcus composito vocabulo est. quasi par arcæ. ꝙ
arcæ parcus homo merito comparari debeat. Quemadmodum
enim in arca omnia reconduntur. eiusq; custodia seruantur. &
continentur. ita homo tenax paruoq; contentus omnia custodi
ta & recondita habet veluti in arca. & sic parcus quasi par arcæ
nominatus est. alij a pecunia & arceo nomen ipsius confabrica-
tur. ꝙ pecunias consumi atq; impendi arceat. quasi pecuniarcus
Sed vtrunq; commentum molestum est atq; odiosum. ac bene &
commode Fauorinus philosophus harum rerum censor non in Parcus.
callidus. vt est apud. A. Gellium. Parcus inquit. neq; ab arca ne-
q; ab arceo. sed ab eo quod est paruum & parum denominatus
est. idq; & Simplicius arbitrabatur & verius. Quod si parcus vt
ad propositum redeamꝰ. a paruo ducitur: quid erit verius: quid
aptius: q̄ Fata ipsa parcas appellare: quæ vt duræ inexorabiles
ac tenaces sunt: ita parce & ferme exiliter tenuiterq; vitam: cui
præsunt hominibus partiuntur? Nasci autem & mori Stoici Fa
tis tribuunt media vitæ tempora fortunæ: sed nimis parce ac du
riter sese Parcæ & fata gerunt: de quibus pręclare Tragicus poe
ta. Dum fata sinunt Viuite læti: Properat cursu vita citato:
volucriq; die Rota præcipitis vertitur anni. Duræ peragunt
pensa sorores. Nec sua retro fila reuoluunt. At gens homi-
num fertur rapidis obuia fatis inerta sui Stygias vltro queri-
mus Vndas: parcæ parcissime nobis vitam tribuunt: atq; an-
gustis temporis momentis duraturam. Quid enim tam circũ-
cisum: vt scribit Plynius: quid tam breue: vt hominis vita lon
gissima? Et noster Hieronymus Tempus inquit: breue est:
etiam si noningentis annis viueremus vt antiqui homi-
nes: tamen breue putandum esset: quod haberet aliquan-
do finem: & esse cessaret. Hæc aduersus Iouinianum. Sed
& ad Paulum senem quum scribit: humanæ vitæ osten-
dit angustias asserēs eã in breue tempus contractum. Quotiens
enim quisq; aut centenariam transgreditur ætatem: aut non
ad eam sic peruenit vt peruenisse pœniteat? Atq; & Hippo-
crates in Aphorismis humanæ vitæ breuitatem deplorat: si-
cut & poeta: q dicit. Tempora labunť. tacitisq; senescimꝰ annis.
☙ Et cum

Et currit freno non remorante dies. Quam igitur parum est vel vitæ vel mortalis lucis: quod Parcæ nominibus tribuunt. Vt intelligamus a persimonia earum atq; duritia ita appellatas. Nec ipsum hominum vitam angustis finibus terminari volunt: sed & nihil omnino in terris nimis diuturnum esse pannuntur. Quamobrem & ruituram Cartaginem: vbi Iunonis arma & currus fuit. Iuno ipsa præuiderat. Quod idem excidium omnibus & magnificis tectis & altis vrbibus sæpe haud longo expleto annorum curriculo euenire consueuit. Quibus omnibus patet & stabile atq; ineluctabile esse fatorum numen: & Parcas nequaq; per contrarium ita appellatas esse. Illud tamen prætereundum non est: postq; fit de fato mentio: fato pium hominem neutiq; subiacere. Nam vt ait Hermes vir insignis discipliinæ. ei qui pie ac religiose vixerit: neq; fatum nocere potest: neq; Dæmon malus. ipsius autem hæc verba sunt. ευσεβοις γαραμ φωσφορου γε λαιμωμ κακος ουτε ειμαρμενη. Nam Emarmenem: græci fatum vocant. Id metuens. Ludit poeta gentilium Deos deasq;: eorumq; indicat vanitatem. quum ostendit humanis eos morbis laborare: & modo ira excandescere: modo dolere frangi: sæpe etiam metu expauescere. Id autem vt ego arbitror: non fecit incaute Vergilius: qui vtiq; falsos Deos non ignorabat. sed verum ac mundi principem nesciebat. Nam solent ipsi quoq; Poetæ. cum de dijs loquuntur: eam asserere Deorum naturam. quæ nullis perturbationibus concitetur: & perfruatur perpetuis voluptatibus. Huius rei testis locuples est Terentius qui in Andria hæc dicentem Pamphilum inducit. Ego vitam Deorum propterea sempiternam esse arbitror: q voluptates eorum propriæ sunt id est perpetuæ: & quibus nulla itercedit ægritudo. Necdum etiam causæ irarum: seuiq; dolores. Exciderant animo. Pergit Vergilius dilucide aperire: quænam esset ea ira: qua iuno afficiebatur. Aequiuoce enim ira dicta est: quæ in deũ cadit & quæ hominem inflammat: & in illa quidem nulla est perturbationis turbulenta tempestas: hæc vero magnis incendijs summisq; ardoribus agitatur. Quod autem ira Iunonis sit perinde: vt quæ manat ab humanis morbis: nosse pulcherrimum est In iræ namq; affectione quemadmodum & in reliquis eiusmodi perturbationibus tria: vt philosophi tradunt: spectanda sunt quorum est vnum quod materiam attingit: vt feruor atq; inflammatio sanguinis iuxta cor: quod tangit Vergilius in eo loco. His accensa super. Et paulo post. Talia flammato secum dea corde volutans. Alterum est: quod efficientis vim habet: vt qd̃ floccipendi se quisquam arbitretur. Idcirco enim quis irasci solet: si se despici & contemni ducat. Id tangit poeta in eo præcipue loco: vbi querens Iuno inducta est. Ego quæ diuum incedo regina: Iouisq; Et soror & coniunx vna cum gente tot annos Bella gero: & quisquam numen Iunonis adoret: Præterea haud supplex aris imponat honorem. Tertium est: quod finis habet rationem: vt appetitus vindictæ: vel (vt dicit. M. Tullius) quæ eadem est diffinitio: vlciscendi libido. Hoc non obscurum est de iunone: quæ vltionem præcatur: & supplex Aeolum alloquitur ventorum Regem: oratq;. vt de Troianis dignum sumat supplicium dicens: Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor. Ilium in italiam portans victosq; penates: Incute vim ventis: submersasq; obrue puppes: Aut age diuersas: & disijce corpora ponto. Ex his igitur tribus: quæ posita sunt: iræ terminus & diffinitio in hunc modum colligitur. Ira est sanguis feruor ab opinione contemptus manans in vlciscendi libidinem. quæ haud ambigue Iunoni conueniant. Neq; enim vel quid ira esset: vel quæuis alia ex animi perturbationibus Vergilius ignorauit. Animo manet alta mente repostum. Qui animum & mentẽ idẽ esse arbitrantur: manifesto falluntur errore. Animus altera pars est: qua homo ipse constat: sed mens animi pars purior atq; sincerior. In hac enim insitæ sunt & quasi consignatæ rerum notiones: quas Græci εννοιας vocant: & Platonici: vt inter animum ac mentem discrimen esse demonstrarent: Dicebant fabulosis plærumq; vtendum esse: cum vel de anima vel de aereis at q; æthereis potestatibus vel de reliquis Dijs loquuntur: ijdem fabulosa quæq; omittenda esse iudicabant quotiens de summo ac principe omnium deo aut de mente ipsa originales rerum species: quæ sunt. ιδεαι continente sermo habendus esset: & mẽtem Deo potissimum tribuant quam νουν vocant adeo sincerã ac simplicem incorruptamq; mentem arbitrabant. Et Aristoteles in primo libro Polliticorum de animo ac mente locutus est: & animum quidem ad corpus mentem ad appetitum comparauit dicens. Animum in corpus dominicum habere imperium: mentem vero in appetitum regium ac ciuile: sed multi ac præcipue Poetæ duo hæc sæpe confundunt. Iudicium Paridis. Quatuor sunt: quæ habere iudicem bonum conuenit: si & veras sententias & rectas ferre velit: iudicandi auctoritatem:

Deorum natura.

In quid

Animus Mens.

autem ducem a populo & exercitu: nam & achilles danaus dicitur generaliter sumpto vocabulo: geminatur quoq; l in dictione reliquias metri causa & aufertur s littera in achilli: concẽtus gratia ne is syllaba sibilum pariat quidam a nominatiuo achilleus deductum volunt. Danaum vero per syncopam dixit pro danaorum. Dicuntur autem græci a Vergilio his fere nominibus. danai. pelasgi. argi. argiui. achiui. Troiani autem troes teucri: dardani de: phryges. laomedontiade. & sup. troes acti id est impulsi fatis quæ non dabant alias sedes q vnde iuno arcebat vnde dicturus est in hoc primo æneas: Per casus varios per tot discrimina rerum Tendimus in latinum. sedes vbi fata quietas ostendunt. illic fas regna resurgere troie: acti ergo fatis. errabant per multos annos. quia per septem circum omnia maria. vnde acclamat poeta. Tante id est tam magne molis id est difficultatis & tanti moliminis erat. condere. id est constituere gentem romanam. vnde quia tam difficilem habeant ortum. innuit poeta Romanorum præstantiam. quia vt dicit donatus Non fiunt sine magno labore magna. Que autem difficulter fiunt: difficulter quoq; destruuntur. Est quoq; laus æneæ vt in donato vidimus. Sane non placet quod Dathus dicit nescisse Aeneam quo ageretur cum manifeste dicat se italiam querere patriam.

ritatem: Legum ac iuris scientiam: Peritiam rerum humanarum: Voluntatis ac mentis integritatem: quæ cum plæraq; Paridem Troianum deficerent: idoneus ac iustus iudex esse nõ poterat: atq; ideo nec dignus: qui de dearũ controuersia iudicaret. Nam dum amoribus potius ac libidinibus obsequitur: q sententiæ ac iudicij veritati studet. Helenam rapiens magnum atq; etiam extremum patriæ induxit periculum. Spreteq; iniuria formæ. Et genus inuisum. Quanti æstimanda est dea: cuius forma mortalium cuiq; & ei quidem non satis ad sententiam ferendam apto iudicanda committitur: Qualis rursum dea putanda est: quæ infensa tanto odio Troianos insectaretur: Et verus quidem deus: cui ingenita clæmentia atq; insita est: etiam scelerosam atq; perditissimam ciuitatem seruet: si vel. x. soli in ea iusti viri reperiantur: ne iustum atq; impiũ pari supplicio prosequatur. Iuno autem vt fictum numen ostenderet: ob paucorum hominum noxas totius Troianæ gentis ac nationis moliebatur interitum. Et rapti Ganymedis honores. Iuppiter regium puerum: quem vel Ganymedem: vel Cathamitum vocant: ad stuprum rapuit. Parum enim videbatur (vt ait Lactantius) si in expugnanda fœminarum pudicitia maculosus esset ac turpis: nisi etiam sexui suo faceret iniuriam. Illud autem est verum adulterium: quod fit contra naturam. Hic vero Ganymedes est: qui (vt idem Vergilius testatur) raptus ab Alite sacra miscet amatori pocula grata suo. Sed primus Homerus Ganymedem ait: adijt raptum propter formam: vt ioui bibere ministraret. Quod tamen fictum ab Homero dicit. M. Tullius: quod neq; ambrosia Dij aut nectare nec iuuentute pocula ministrante lætentur. Sed id ferunt tam molestum iunoni fuisse. vt sæuam propter eã causam in Troianum genus iram conceperit: Quæ eadem (vt quidam tradunt) quo tempore cum Carthaginensibus bellum gerebatur Varroni Consuli irata est: q formosum puerum in mensa iouis ad exuuias tenendas collocauerat: & ob hanc causam Romanum nomen apud Cannas pene fuisse deletum. Puerum em̃ illum iuno quasi alterum Ganymedem verebatur: Troias reliquias Danaum. Reliquias Græcorum dicit: vt paucitatem Troianorum: qui supererant demonstraret. Nam constat (vt etiam Liuij testatur historia) Troia capta in cæteros sæuitum esse Troianos duobus Aeneæ. Anthenoriq; & vetusti iure hospitij: & quia pacis reddendæq; Helenæ semper auctores fuerãt: omne ius belli Achiuos abstinuisse: quare & minor erat eorũ numerus: qui superarant Troianorum: q Anthenor abesset: Immitis. Achilli Plerumq; iracundiam sæuitia comitatur: & qui vehementius ira concitantur eos esse immites & crudeles constat. At iracundũ Achillem extitisse etiam Flaccus ostendit: qui de eo inquit. Impiger iracundus inexorabilis acer. Bene igitur cum in alio loco de iunone mentio incidisset: sæua & irata iuno a Vergi. comprobatur. Quippe quæ Troianis irata sæuitiam cohibere non poterat. Achilli: pro Achillis vsurpatum est. nec mirum apd̃ latinos bifariam terminari huius nominis patrium casum. Cum apud græcos idem ipse trifariam exeat: & latini inflectũt. Achillis vel Achilli. græci vero αχιλλεος communiter αχιλληος per η secũdum Ionicos. αχιλλεως per ω secundum Atticos: quod idẽ & reliqua nomina apud græcos patiuntur: quæ in ευς per diphthongum exeunt. Maria omnia circum. Tot maria intrauit Aeneas: tam varias oras adijt: vt eius errorem prope immensum. T. Liuius appellare sit ausus.

Ganymedes.

Nectar & Ambrosia. Fictitia.

Achilli.

Vix e conspectu siculæ telluris in altum
Vela dabant læti:& spumas salis ære ruebant
Cum iuno æternum seruans sub pectore vuln⁹
Hæc secũ:¶Me ne incepto desistere victã: Iu.
Nec posse italia teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis:Pallas'ne exurere classem
Argiuum:atq ipsos potuit submergere ponto
a Vnius ob noxam:& furias [a] aiacis oilei?
Ipsa iouis rapidum iaculata e nubibus ignem:
Disiecitq rates:euertitq æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
b Turbine corripuit:scopuloq infixit [b] acuto.
Ast ego quæ diuum incedo regina:iouisq
c Et soror & coniunx [c] vna cum gente tot annos
d Bella gero:& [d] quisq̃ numen iunonis adoret
Præterea:aut supplex aris imponat honorem?

SERVIVS.

SER. ¶Vix: hoc loco mox significat. E cõspectu:vt adhuc e sicilia possent videri. Letu:vel alacres & veloces:vt ẽ lætus eois currus eqs
Lætus. Itẽ & virgea læt⁹ pabula festin⁹ Et cum oĩ intẽtione. Vel reuera læti:q̃q incõgruũ sit post Anchisæ mortẽ:Sed & interitus senũ minus dolet: & magis lætos intelligendũ est.vt sit Iunoni cã maioris iracũdiæ.Sic em̃ & in se primo irascit vbi lætũ æneã siculo pspexit abusq Pachynno.Salis:maris scd'm Home. Salẽ aũt
Sal quo vtimur singulari nũero tm̃ dicim⁹:cũ iocos significam⁹ pluralem tm̃ ponimus numerũ secũdũ Lucanũ:q ait. Non soliti lusere sales. Aliqñ aũt & vrbanitatẽ p singularẽ numerũ significam⁹ vt Terẽ. Qui habet salẽ qd' ĩ te ẽ i.q̃ res ĩ te ẽ masculini ei gñis ẽ ñ neutri:& neutra triptota sũt:nec ab hoc accusatiuo noĩatiuus esse põt h sale. Cũ Iuno ęter. ser. sub. pe.vul. De pterito dolorẽ dixit: de futuro metũ:ad vtrũq vuln⁹ retulit. Hæc secũ subaudi locuta deest em̃ & hoc fictum est:vt superi⁹ dixim⁹:vnde em̃ hoc sciret poeta? bñ aũt impatientiã doloris ostendit detrahẽdo ei solatia: vt in quarto solã inducit Didonẽ:En qd ago? rursus ne pcos irrisa priores. Me ne:ne nõ vacat: significat em̃ ergo: & est cõiunctio rõnalis. Incepto desistere:tolerabilius est em̃ nõ inchoare q̃ icepta deserer̃. Nec posse ita.teu. auer.regẽ.Sic.in. vij. Vincor ab ęnea: & detraxit more suo puĩcię ppositionẽ: nõ ei dixit de Italia. sed Italia. Quippe vetor fa. reuera ĩquit fata me phibent: g Iuno ignorat vim fator:sed hoc non possumus dicere quia superi⁹ lectum est. Si q̃ fata sinant. Et pgenie troiano a sãguĩe duci. Audierat h g ẽ oẽs res hoĩm aut ex nr̃a volũtate descẽdũt:vt puta sedere surgere aut ex fati necessitate vt puta nasci mori:aut ex deor volũtate:vt puta nauigare:vel honorib⁹ frui. Nũc de nauigatione agit & bñ ĩuidiose:q̃si ẽt hui⁹ rei potestarẽ ei possint fata detrahere. Est & alter latẽs sensus: vt speret reginã cõtra exulis fata posse aliqd:si Minerua numẽ inferius
Pallas. valuit cõtra fata victor. Pallas ne:minerua απο του παλλειν το δορυ.id est ab hastæ concussione:vel q pallantem gygantẽ occiderit. Classem ad inuidiam posuit:vt pro vna naui classem dicat. Sic venus nauibus infandum amissis: cum Orontis sola perijsset. Aut reuera vnã nauem significat. vt Hora. Me vel extremos numidarum in argos Classe releget. Classis enim dicta est απο των καλων.id est a lignis: vnde & calones dicuntur qui militibus ligna portant: & καλοποδια. Potuit:ad illud refertur qd' supradixit. Nec posse. Vni⁹ ob noxam:in istis sermonibus vnius illius ipsius naturaliter media producitur syllaba:sed cum opus est corripitur: hac excusatione. q quotiens vocalem longã vocalis sequitur ei vires detrahit.

PIERIVS.

a ¶Vnius ob noxã & furias aiacis oilei. In Oblon.cod. sane q̃ vetusto, furijs, legit, casu septio, qd' nõ æque placet, vtrũq ei
b cadit sub pposítiuã particulam, ob. b ¶Scopuloq infixit acuto. Sunt qui legãt, inflixit, ad maiorẽ quandã vltionẽ oñdendã, qd' ego nusq̃ in veterib⁹ cod. obseruaui. Sane vo Ti. Donatus, Infixit agnoscit, dũ ait, figi em̃ non potuit, nisi vrgente turbine:cũ põdere, atq magno ictu saxo fuisset illisus, & inferius. Hic ẽt illud intelligi põt, idcirco eum infixũ scopulo, ne delat⁹ fortassis ad lit⁹ sepulturę saltẽ beneficium reperiret. verũ hęc & alia ei⁹ scripta ĩ impssis codicib⁹ passim
c mutilata, laceraq & maiori sui parte deprauata sunt. c ¶Et soror & cõiunx. In plerisq veteribus exẽplaribus, coniux, absq, n, lr̃a in vltima syllaba legit, sicuti Scaur⁹ meli⁹ putat dici, & scribi, & a Sosipatro carisio, cõiux, inter ea noĩa recẽsetur, q̃, ux. litteris finiunt, vt nux, pollux. Neq vo hic vete rũ ĩscriptiões recensebo, quũ in nulla pene dictione variata
d magis scribendi rõ q̃ in hoc nomine reperiat. d ¶Et quisq̃ numẽ Iunonis adoret. In cod. Long. & aliquot alijs antiquiorib⁹. Aut quisq, legit: Quã lectionẽ Seruius agnoscit, est aũt græcor imitatio qui το η disiunctiuã, & interrogatiuã pticulam vsurpant. In aliquot alijs ecquisq. In alijs. Aut quis iam. Quæ lectio sit ex his castior iudicanda, aliorum iudicio relinquimus. Idq potius dicemus, Adorat, præsenti tpe indicatiui modi tã in Rom. q̃ in codicibus aliquot antiquis haberi. Et qd' subsequit. Aut supplex aris imponat honorẽ. In eodem Ro. codice, imponet futuri temporis esse, alij quidã codices non cõtẽnendi, imponit, legunt, eadem synchronia, q̃ lectũ: ẽ adorat, vtriusq verbi lectio eodem tempore Donato agnita, qui totũ hoc de Troianis dictum putat. eos. s. idcirco Iunonis numẽ non adorare, aut aris eius nõ imponere sacrificia, quod se sperarent eã renitendo superaturos. Neq tñ cõtẽnenda ẽ vulgara lectio, adoret, & imponat, figura loquẽdi græcanica & elegãti, magis em̃ indignationem exaggerat si ad nationes reliquas referat, qppe nisi suppliciũ de Troianis sumat, nisi eos pdat, aut vlciscat, futurum vt numẽ suum apud oẽs gentes & nationes despicatissimum habeatur.

ASCENSIVS.

¶Vix e cõspectu &c. Ostensis irarũ causis docet qũo Iuno in Troianos seuit & quid in eos molita eit: dicens q cum iam septimum agerent troiani in erroribus annum & ex sicilia (quæ proxima Italiæ est vsq adeo vt cõtinens aliqñ fuisse perhibeat) vbi eneas patrẽ sepeliuerat classem ad Italiam appellerent. & cum vix in altum vela darent lęti cum Iuno ęternũ &c. hęc secũ sup. ait. Quæ oro muliebrem aĩm perq graphice exprimit. nihil em̃ mulieri molesti⁹ q̃ inceptis etiam prauis cogi desistere: & cum id omnibus doleat multo magis Iunoni dolere potuit: quæ diuum regina & soror & coniunx Iouis: psertim cum pallas minus offensa plura potuerit. Nã offensa tñ fuit ab aiace qui per impatientiã amoris cassandram filiã Priami & vatem in templo palladis oppressit: Sunt tñ qui non oppssam sed solũmodo a tẽplo abstractam dicant iuxta illud scd'i huius. Ecce trahebatur passis priameia virgo Crinib⁹ a tẽplo cassandra aditisq mineruæ. Ad cœlũ tendẽs ardẽtia lumina frustra Ob hãc ergo iniuriã polluti aut violati tẽpli irata dea ad radices capharei mõtis in euboia insula altissimi disiecit atq pstrauit obruitq plurimas græcorũ naues vnde diomedes. xj. huius. Scit tristę mineruę Sid⁹:& Euboice cautes vltorq caphareus: vbi tñ ad vtrãq opinionẽ alludit. Nã plurimi dicũt nõ ppter violationẽ tẽpli mineruę sed ppter necẽ palamedis filij naupli regis euboię quẽ p inuidiã & factionẽ vlysses (vt ad pricipium scd'i hui⁹ dicet) occidi curauerat illic gręcos naufragia passos: nã cũ post troianũ excidiũ argiuor classis ad euboiam appulsa eẽt: intelligeretq nauplus eã tempestate laborare volẽs vlcisci mortẽ filij facẽ ĩ caphareo mõte cui⁹ radices asperimis cautib⁹ & scopulis oppletę erãt accendi iussit: qua visa græci sperãtes portũ aut stationem illic tutã eẽ: oẽs eo cõtenderũt vẽtis & velis atq ita plurimi naufragiũ fecerũt vñ qa tempestate pri⁹ exorta id cõtigit iõ deę ascribit & qa p fraudẽ naupli ẽt nauplo. ver poeta opiniões pposito suo cõducẽtes tãgit. bñ aũt hic dr̃ aiacis oilei: qa erat & aiax thelamoni⁹ seu thelamonis fili⁹ q maior eo q eẽt fortior & pstãtior dictus ẽ: sed ẽt furore rapt⁹ ppter pdita achillis arma seipm interemit & ĩ florẽ iacithũ scd'm Ouid. li. xiij. transformat⁹ est hic aũt oilei fili⁹ minor appellatus pnix admodũ fuit ĩ cursu & vibrandę hastę pitissimus vt attestat Homer. iliados. ij. Verũ ne ĩ imẽsum crescat opus audiam⁹ argutissimũ donatum cui⁹ vba sũt. Vix e cõspectu. A septio ãno incipit narrationẽ vt priora reseruet ad cõuiuiũ Didonis. Vix lęti. vtrũq tẽperat. Nã læti erãt q essent propinqui Italiæ: Sed morte Anchise contristati vix erãt læti. Cum Iuno æternum ser. s. p. v. aduertens

Aiax. Oile.

Aiax maior.

Dona.

[R]euertens Iuno troianos de proximitate italie laborare recrudescebat vuln⁹.& exclusa ab inuentione nocēdi:& a loco & a tēpore iis suos dolores intimis sensibus numerat. Mene: cōponit summa arte quales habere debuerit cogitationes carens inuentione ad nocendum:& inducto qualitatis statu per exempla aliena inuenta consilia enumerat:& comparat personam suam cum persona minerue & troianorum & græcorum & inimicitiarum causas. Mene: emphasim habet pronomen:& magnum dicendi pondus:quod infra aperuit cū dicit. Ast ego quæ diuum incedo Regina iouisq; & soror & coniunx. Inceptis desistere victam incepta sunt animorum destinationes. Sal. Nam talia incepta non consultorem vertissent rerum pestem factura. Dolet igitur intentionem suam sine effectu defecisse nec supesse nocendi consiliū vel tp̄s:& q̄a bonorum est incepta deserere: si aut prece flectātur aut sponte ignoscāt: ōndit vtrāq; occasionē perdidisse:& incidisse in ludibrium. Vt scilicet superata discederet. Regem id est si perdere non potuit debui superare Theucrorum regem. Italia id est ab italia. Sic alibi Bellum ingens geret italia: ergo si non poterat perdere saltem disiungere ab Italia:& si non omnes perirent saltem id obtineret iuxta vnum eneam:cuius stirpi deberi sciebat imperium Romanū. Quippe vetor fatis ergo magis debuit vetari Minerua fatis Græcorum. Pallas ne:quæ non esset tanti meriti aut potestatis. Exurere classem. Comparatio penarū. Minerua potuit naues græcorum & ipsos exurere:vrere est aliquid ledere incendio exurere est penitus abolere incendio. cōfirmat aūt poeta soli eneæ deberi imperium:cū de ipso solo laboret iuno. Illum expirantem:illa ꝓpter vnum plurimos perdidit:ego a plurimis offensa vnum ab Italia arcere non possum:& qđ auget dolorem ostendit Mineruam minorem deam Iouis fulmine vti potuisse:& in pœna delicti defendit authorem. Si ergo iniuste grauissimū pertulit supplicium:multo magis eius socij. Defendit autē culpam in amorem rejciens.& vtitur veniali statu Factum em̄ quod manifestum est non purgatur: nisi dicatur nō erat sue mentis nec sui consilij aiax:sed furore amoris trahebat̄. Nam quicquid fit per pathos: nō ascribitur homini Disiecitq; rates. Ne si alicui contigisset euadere: haberet nauigandi subsidiū Euertitq; equora ventis:alieno est vsa imperio nam Iouis fulmē arripuit:& neptunni imperium. habuit em̄ potestatem in ventos qui alieno subiecti sunt imperio. Illum: emphasim pronomen habet quasi temerariū:consyderatū sacrilegum prophanū qui in templo deæ virginis ante aras in cōspectu numinis regiā sacerdotem intactam violauit. Pectore:quo vulnus omnino letale esset. Turbine corripuit:nā aliter infigi non poterat & ostendit vim ire in tanto impulsu. Voluit infigi scopulo:ne ad litt⁹ deueniens saltem sepulturam acquireret. Ast ego que diuum incedo regina Iouisq; Et soror & coniunx. Declarat quid illud sit Ast ego scilicet quæ in omni genere rerum Mineruam supero. Sum em̄ regina. Sum soror & coniunx Iouis. Vnde deberem ab eo qui frater est & maritus omnia impetrare. Vna cum gente tot annos cum Minerua vno ictu potuerit. Præterea: in medio posuit & bis est repetēda: hęc Donatus: quibus addamus quę in Seruium sic dicit Beroaldus Apud eruditos & idoneos scriptores noxa pro culpa reperitur frequētius q̄ pro pœna: qđ iuriscōsul. apertissime ostendit scribens de verbo. sig. Noxe appellatione omne delictum contineri: inde noxales actiones nominantur a noxa: hoc est maleficio & peccato seruorum. Quin. in declamationibus inquit manifestissima quaq; noxa: id est delicto. Ouid. Inuidiam noxe detrahit illa meę: id est culpe. Liui. Ob quā meā noxam. id est delictum: & ita passim apud eruditos noxa accipit̄ vnde Vergil. proprie locutus est Vnius ob noxam: id est culpā: nec exponendum est pro vt exponit Seruius noxam pro noxiā quinetiam noxa significat damnum & periculum ac detrimentum in qua significatione sæpissime apud priscos reperitur. Ouidius. Nocte nocēt poetę sine noxa luce bibuntur Colu. nebulas ac pruinam sine noxa perfert: & alibi omnem iniuriam sine noxa patitur Sueto. Sine vlla sua noxa adessent idus Martie. Noxia vero sepius adiectiuum est q̄ substantiuum & significat nocentem: cuius rei plena sunt omnia & noxij sontes nuncupātur. Curiosus profecto lector ex frequenti antiquorum lectione compenet id verissimum esse qđ a nobis traditur: & differentiam illā Seruij vtpote futilem ac prærancidam esse repudiādam. hęc ille.

¶Ordo est. Troes sup. seu eneade: hoc est æneas cum socijs: lęti. s. propter vicinitatem Italie quam septennio quesiuerant: & immores anchise forsan q̄ in discessu lętius accepti fuerant ab aceste siculorum rege: qui etiam abeuntibus vina dederat. vnde statim dicetur: Vina bonus quæ deinde cadis onerarat acestes Litore trinacrio dederatq; abeūtib⁹ heros. Diuidit. Nō ī decore ergo post opipare epulum qđ acestā dedisse verosimile est lętos dicit poeta ingeniosissimus: hoc innuens quia fere extremum gaudij luctus occupat. ipsi ergo læti & vicinitate Italie & baccho ex hilarati

hilarati trahit: vt est isulę Ionio in magno. Et sub ilio alto: & ob hoc mutat accētū: i latino em̄ sermone cū penultima corripit: antepenultima habet accētū vt hoc loco: vni⁹ ob noxiā: & cōtra nauib⁹ infandū amissis vnius ob irā ꝓdimur. Noxam: ꝓ noxiā & hoc interest inter noxā & noxiā: q̄ noxia culpa est. s. peccatum, noxa aūt pœna. Et furias aiacis oilei: amorē: vt in Buco. Seu quicūq; furor. Oili: non vacat. Nā & duo aiaces fuerunt: & ambo furuerūt sed ira Telamonius: hic amore: & est græca figura vt si dicamus æneas Anchisæ: & subaudiam⁹ filius. Hac autem figura vtimur circa patres & circa maritos tm̄: vt Verg. Deiphobe glauci. i. filia. Itē hectoris andromache. i. vxor ipsa: bene: dulcis est em̄ propria manu q̄sita vindicta. vnde plus dolet Iuno alienis virib⁹ se vti: vt Aeoli: vt inferorum: sicut ipsa flectere si nequeo superos acheronta mouebo. Rapidū: velocem vt est. Cū rapid⁹ sol nondū hyemē cōtingit equis: iā p̄terit estas. Itē rapidi ve potētia solis iaculata: in libris ethruscoꝝ lectū est: iactus fulminū manubias dici: & certa esse numina possidentia fulminū iactus: vt Iouē Vulcanū & Mineruā: Vn̄ cauendū est: ne alijs hęc numinib⁹ demus. Et nubibus: scđm physicos: qui dicūt collisione nubiū fulmē creari. Rates: abusiue naues. nā ꝓprie rates sunt cōnexe inuicem trabes. Illū: authorē. s. criminis. Expirantē flāmas: non aīam dicit flāmas: sed cū aīa fulminis flāmas euomentē: vt superi⁹ Pleno nomini adiecit opū. i. diues opū. Sic huic v̄bo cū plenū sit expirat addit flāmas vt alio loco. Cōfixi expirāt animas. Turbine volubilitate ventorum. Scopulo saxo eminenti. scopul⁹ aūt aut a speculādo dictus est: aut a tegmento nauiū απο ϛους κεπαξειν. Cōtigerunt aūt ista circa chaphareū montē euboię. At ergo. nūc cōparat singula: & ne leue esset qđ dixerat ego: addidit deorum regina. Sic Sal. nos aūt hoc est popul⁹ roma. Incedo: incedere proprię est nobiliū personarū. Iouis & soror & coniunx: physici Iouē ætherē. i. ignem volunt intelligi: iunonē vero aerē. Et quoniā tenuitate hęc elementa paria sunt: dixerūt esse germana. Sed quoniā iuno hoc est aer subiect⁹ est igni. i. Ioui iure superposito elemento mariti traditū nomen est: Iouem autem a iuuando dixerunt. Nulla enim res sic fouet omnia quēadmodum calor. Tot annos. Licenter in istis locutionib⁹ & accusatiuo vtimur & ablatiuo. Dicim⁹ em̄ & tota nocte legi: & totā noctem legi. Honestior autem locutio, est per accusatiuum. Et quisq;: non troianoꝝ sed omnium generaliter. Præterea: postea vt præterea vidit nec portitor orci. Amplius obiectam passus trāsire paludem.

Accent⁹.

Noxa ꝓ culpa reperit̄ cōtra Seru.

Manubiæ

Fulmen quoꝝ sit

Rates

Scopul⁹.

Incedere

Iuppiter vno.

Actūs. tēporis

¶Vix e cōspectu Sicule telluris in altū. Vela dabāt læti: Alia in narrandis rebus Historicorū: alia Poetarum lex est: & Historicis quidē mos est: vt a rerū initio ordiant̄: & continuā narrationē ad finē vsq; ꝑducant. Poetica aūt disciplina & lex est eiusmodi: vt a rerū medio initiū sumat & ad ip̄m post initiū reuertat̄. Id seruauit Verg. diligēter: cū ad principiū ac ianuā narrationis venisset. Qui cū primo versu polliceret̄ ꝑducturū sese de Troianis littorib⁹ Aeneā. Troie q primus ab oris: Italiam fato ꝓfug⁹ Lauinaq; venit littora: Narrationem postea exorsus Aeneæ ipsius classem nō de Sicilia ꝑducit Vix e cōspectu Sicule telluris in altum Vela dabant læti. Homerū imitatus est: qui Vlyssis errorē nō a Troiano littore describit: sed facit primo nauigantē ex īsula Calipsonis: & ex persona sua ꝑducit ad Pheacas. illic vero in conuiuio Alcinoi Regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calipsonem vsq; ꝑuenerit. Post Pheacas vero rursus Vlyssis nauigationem ad Itacem vsq; ex persona propria Poeta describit. Et Verg. Aeneā de Sicilia ꝑducit: cuius nauigationem describendo (vt etiam ait Macrobius) ꝑducit ad Libyam: vbi in Didonis conuiuio ipse narrat Aeneas vsq; ad Siciliā de Troia nauigationem suam. Et addit vno versu quod iam copiose poeta descripserat. Hinc me digressum vr̄is Deus appullit oris Post aphricam quoq; rursus Poeta ex persona sua iter classis vsq; ad ipsam descripsit Italiam. Interea mediū Aeneas iam classe petebat: Certus iter. Sed hæc hodie (si ita certum est vobis) satis. Habes optime Andreocci pater. q̄ in prima æneidos lectione a nobis exposita sunt: queq; tuo iussu scriptis quoq; mandata. Vbi si quid erratum perspexeris: feceris humaniter si pro tuo arbitrio emendare volueris. vale ac tibi persuade tuam plurimum apud me authoritatem valere.

DAT.

Perlecto dathi.

hilarati dabant vix e cōspectu sicule telluris vela in altum. s. mare. i. vix verum fuit dicere q̄ ab in sicilie portu stantib⁹ non amplius videri possent: veruntamen fuit: Donatus argute construit vix cum nomine læti: vt sint non plane læti sed vix læti at ego (quia vbiq; troiani Italiam læti aspiciebant: vt in tertio Italiā læto socij clamore salutāt: neq; ab re cū vnumqđq; naturaliter ī locū natiuū ac vnde originē traxit reddeat) malim dicere plane lætos ꝓpter cās dictas & ruebāt. i. ꝓruebant scđo & pleno cursu: spumas salis. i. maris salsi quas p̄cipiti sulcatione faciebāt: ere. i. rostris eratis: hoc est ere munitis iam tūc sup. cū. id est

quando

quando: Iuno seruans sub pectore vulnus.i.fomitem iracundie quo vulnerabat̃: eternum.i.implacabilem: ait supple aut meditata est hæc: quæ sequuntur: secum.i.ĩ animo suo: Mene.i.nunquid equum aut decens aut tolerabile est me.s.quæ vt dicit diuũ incedo regina &c.(Quia secum & incẽsa furore loquit̃ dea: apta vtitur Eclipsi) desistere incepto quod tristius & turpius est ꝙ nõ incepisse.incepit autem genus troianum extinguere & carthaginem ad monarchiam sublimare: victam: quod tristi⁹ est ꝙ si spõte: mutato consilio desistat: sicut factura est tandem vt pollicet̃ Iuppiter dicens paulo inferius Quin aspera Iuno que mare nunc terrasq; metu cœlum q; fatigat. Consilia in melius referet: mecũ q; fouebit Romanos rerum dominos gentemq; togatã: nec posse quod tristius est ꝙ nolle auertere Italia quod indignius est ꝙ si vetatur occidere solum virtute autem præpositionis construitur cum ablatiuo aut subauditur ab vt vult Donatus vt sit ab Italia.q.d.non a toto mundo sed ab Italia dumtaxat quæ nihil ad eum pertineat regem teucrorum: nõ dicit Dardanidarum qppe qui inde originem traxerunt ne sit eis iustum redeundi desiderium: vocat autem æneam regem in gloriam iulie domus qa gloriosum est ab hoste laudari.vnde Dido ad finem huius primi ipse hostis teucros isigni laude ferebat Quippe.i.quia certe: aut ironia est: cum pallas contra fatum maiora fecerit: nam in fatis erat grecos victores in patriam reuersuros: quod paucissimis datum est: sed satisfactum tamẽ fatis: quæ a protheo cassandra & calchante de troiano excidio prodita fuerant. Innuit ergo se fatis non astringi licet fata obstent: nam frustra tenderet atq; foueret imperium carthaginense si sciret fata obstare: nec vinci posse. Cum ergo dictum sit. Si qua fata sinant iam tum tenditq; fouetq;: certum est ꝙ sciuit fata obstare sed sperauit ea contrarijs fatis vincere posse. Nam vt maiora numina minoribus præiudicant ita secundum æthnicos fata fatis. Probat ergo se posse fata vincere: nam si pallas inferior dea maiora contrafata (vt videt̃) potuit: quis negabit Iunonem superiorem in minora posse (dicit ergo) Pallas ne.q.d. nonne verum est ꝙ pallas potuit exurere.i. funditus vrere: classem.i.confluxum nauium argiuum: ꝓ argiuorum atq; submergere.ipsos.s.argiuos ponto.i.mari euboico iuxta capharea montem: ob.i. propter noxam.i.culpam: & ꝓ.i. furias.i.insanos amores propter quos cassandram vitiauit aut a templo minerue abstraxit: vnius.s.hominis: videlicet aiacis: oilei sup.filij aut ob noxam & furias vnius.i.soli⁹ aiacis oilei.q.d. maxime: cũ ego offensa a multis nõ possim vnũ auertere ab Itala.iuita est ergo Iunonis q̃rela: cũ ipsa maior sit & min⁹ petat: minus enim est auertere ꝙ submergere & exurere: & minus auertere teucros ab Italia q̃ ad eos nihil pertinet ꝙ argiuos ab argis (Scribit̃ aũt oilei & ꝓfert̃ oili: est em̃ ei diphthõgus græca, ꝓ qua græci i ꝓferunt. Et si quis dicat: submergere aut obruere classem non pertinere ad Iunonẽ quæ non maris sed aeris inferioris aut terrarũ dea est. Rñdet ꝙ pallas non suis sed Iouis & neptunni freta est opibus. Nã vt physice.i.naturaliter loquamur pallas significat æthera.i.supremũ & purissimũ aerẽ vñ e cerebro Iouis nata fingit̃ & dea sapiẽtie. Iuppiter aũt aerem mediũ in quo fulmina & tonitrua exercent̃: Iuno vt dixi inferiorẽ aerem: & ideo quia fulmina potissimũ in media regione fiunt & raro ad suprema ascendũt: ideo minerua dicit̃ vsa fulmine Iouis: quia vero generant̃ in terris sulphuratis & pinguib⁹ qualis est æthna & vbi vulcanus Iouis fulmina fabricare fingit̃: ideo faber iouis fingit̃ & quia venti nõ ascẽdũt vltra mediã regionẽ: vñ quia non attingunt verticẽ olympi mõtis in thessalia vbi cineres holocaustorum ventis nõ aguntur: nã annũ totũ immoti manent: sed in media regione aeris postq; ex terra exhalauerunt potissimũ exercent̃: iõ dicet eolus ad iunonẽ Nymborũq; facis tempestatũq; potentẽ: dicit ergo in augmentũ rei) Ipsa.s.pallas non implorans alia numina quorũ interesset. sed vt dicunt ipsamet & in propria persona: qđ vindicte cupidis dulcissimum est. Iaculata.i.iaculans aut deijciens e nubibus rapidũ ignẽ iouis.i.fulmen ad iouẽ pertinẽs qui & frater & cõiunx: disiecit.i.prostrauit aut dispersit q;.i.simt̃ rates.i.naues (hoc loco) q; pro & euertit.i.ab imo sursum vertit: equora.i.maria prius ęqua.i.tranquilla: & corripuit.i.celeriter rapuit turbine.i.volubilitate ventorũ: illũ.s.qui caput inimicitie aut iratum erat aiacem videlicet: expirantẽ.i.animã efflantẽ: & hoc pectore transfixo (Ideo aũt prius corripuit eũ turbine vt turbatum & exanimatũ faceret: quia fulmina scđm Plyn. nõ ꝓsternũt nisi metu exanimatos) & infixit.i.illisit scopulo acuto (Scopulus est saxũ in aquis eminens (Ast.i.sed ego quæ incedo regina diuũ.i.diuorũ: & soror & coniunx iouis: gero bella tot annos.s.cõtinuo eos ꝓsequẽdo: vbi minerua vno ipetu de suis aduersarijs vltionẽ sumpserit: cũ vna gente.s.troiana vbi pallas multã græcorũ gentẽ disiecerit: &.i.& putas ꝙ quisq;.i. quiuis mortaliũ adorat.i.adorabit p̃terea.i.postea.post hac aut ampli⁹: numẽ.i.diuinã ꝑtãtem iunonis: quia ad nutum aliđ gerere putabit.q.d.minime: qa vbi cõstabit iunonẽ (hoc est me: loquit̃ em̃ iuno) nõ posse iã paruã rem cũ maxime velit: quis ei diuinã ꝑtãtẽ cõcedat: aut qs supplex.i.supplicãs & se humiliãs imponit ꝓ iponet (quidã legunt adoret & iponat) p̃terea.i.post hac: aut p̃ter hãc vicẽ aris.s.iunonis (hoc est meis inq̃t iuno) honorẽ.s.dijs debitũ q̃si dicat null⁹ qa credat nil posse si hoc nõ potero. & ita vilis & abiecta habebor apud omnis mortales.

SERVIVS.

SER. ¶Talia flammato. Qđ superius itermiserat: nunc reddit. Nam dixerat superius hæc secũ: & modo ait Volutãs.i.cogitãs. Nymborũ: Nymbi. Nymbi nũc vẽtos significãt plerũq; nubes: & pluuias: ergo ꝓ ut locus fuerit intelligendũ est: ꝓprie tamen dicunt̃ nymbi repẽtine & præcipites pluuie. Nã pluuias vocamus lentas & iuges Loca fœta. Nunc plena: vt alio loco: Fœta armis. Foeta. Sciendũ est autẽ dicit fœtã & grauidã & partu liberatã: vt fecerat & viridi Fœtã mauortis in antro: Enixã aũt eã fuisse: Lac qđ pueris p̃bebat oñdit. Itẽ fœtã in illo loco grauidã oñdit: Non insueta grauis tẽtabunt pabula fœtas Ergo quia fœta medius sermo est: Bñ hoc loco epithero discernit: dicens grauis fœtas vt bonũ facinus & malum facinus dicimus: & bonum venenum & malum venenũ. Austris: figura est celebrata apud Ver. vt eĩt spẽs pro genere. Legerat apud ennium furentib⁹ ventis. Sed quasi asperũ fugit: Et posuit austris ꝓ vẽtis. Aeoliã venit Nouẽ insulæ quæ sunt post fretũ Sicilie appellant̃ æolie ab æolo Rege hippote filio: licet & habeãt ꝓpria noia. vñ Verg. ait Aeoliam liparim: Poetę quidẽ fingũt hunc esse regẽ ventorum. Sed vt Varro dixit rex fuit insularum: ex quarum nebulis & fumo vulcanie insule prædicens futura flabra ventorum ab iperitis visus est vẽtos sua ꝑtãte retinere. Hic illic: vt superi⁹: hic currus fuit. Vasto antro: Physica ratione hoc fingit poeta. Naturale enim est: vt loca concaua plena sint vẽtis: Luctantes: elaborantes

Oẽs geographi ꝯ Ser. sentiunt.

Talia flammato secum dea corde volutãs Po.
Nymborũ ĩ patriã loca fœta furientibus austris
Aeoliã venit: hic vasto rex Aeolus antro
Luctantes ventos tempestatesq; sonoras
Imperio premit: ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circũ claustra fremunt: celsa sedet Aeolus arce
Scæptra tenens: mollitq; animos: & tẽperat iras.
Ni faciat: maria ac terras cœlumq; profundum
Quippe ferãt rapidi secũ: verrantq; per auras
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris
Hoc metuens: molẽq; & montes insuper altos
Imposuit: regemq; dedit: qui fœdere certo
Et premere: & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quẽ tum Iuno supplex his vocibus vsa est.

ASCENSIVS.

¶Talia flãmato &c. Bene inq̃t ASC. flãmato: quia plus est inflãmatũ esse ꝙ accẽsum: pri⁹ em̃ accenditur aut incendit̃ rogus aut pyra q̃3 inflammat̃ qa non põt flãmã emittere qđ incensum nõ est: vñ in.iiij.eneid. his dictis incensum aĩm inflãmauit amore: prius ergo ꝓpter iniurias illatas incensa aut accensa erat Iuno: vñ dictũ ẽ his accẽsa sup: nũc aũt vbi aiad uertit ẽt cõtumeliã q̃ sibi orirez si incepto cogeret̃ desistere: inflãmata dr̃. Sed hæc & alia multa ingeniose explicat Donatus: cuius Donat. verba sunt. Flãmato: superius dicit accensa sed plus est flãmato. p. Vt ostendat quantum accreuerat ira ex comparatione Minerue nocendi autem consilium de Minerue exemplo cœpit præsertim cum troianos videret nauigãtes. Nymborũ in patriam habet rationem persone non regine: sed irate quæ occasionem nolit amittere loci & temporis. Nã si rationem regine haberet: mitteret aliquẽ: qui eolo iuberet. sed quia mandata: nisi ipsa adesset poterãt aut negligentius agi aut differri: & sic p̃teriret nocẽdi occasio: ommisit personã regine: & sic monet poeta ꝓ nosipsos agẽdũ qđ rectius curari volum⁹ & inferiori persone exhibendũ honorẽ: si illa indigemus. Nã gratat̃ sibi a potiore esse delatũ: Cætera significãt vẽtos cauis terræ oriri. Supplex: nõ qa supplicãs ṽba sit locuta: sed qa venit: hęc Donat⁹. ꝓ nos aũt negocia nr̃a recti⁹ fieri ꝙ ꝓ alios docet graphice apđ Aulũ Gel. esop⁹. c.xxix. li. ij. vbi habet̃ apolog⁹ de cassita auicula: quæ pullos non transferendos

rendos docuit donec ipſe dn̄s meſſis minatus erat falcem in
ſegetem ſuam mittere. vt illic quiuis videre pōt huc aūt deducā
verba Beroaldi in Seruiū quæ huiuſmodi ſunt. Geographi om
nes ſcribunt inſulas eolias eſſe numero ſeptem: non nouem: qua
rū noia hæc ſunt. lipara: hiera: ſtrongyle: didyme: eriphuſa: phe-
nicuſa: & nouiſſima euonymos. Strabo in ſexto: Plyn. in tertio.
Solinus Mella de eolijs que alijs nominibus vulcanie: liparie:
ephestiade nuncupant̄ ſcribentes numero tantūmodo ſeptem
eſſe dixerunt: quibus vtpote orbis ſitum deſcribentibus crede-
re malim. ꝙ ſeruio grāmatici ꝑtes vſurpanti. hęc Beroald⁹. ¶ Or
do eſt. Dea. ſ. Iuno volutās. i. agitās & verſans ſecum talia. i. tales
iniurias & contumelias corde flammato. i. in flāmis flagrante
venit. i. proficiſcitur in eoliā patriam. i. quæ eſt patria nymbor̄.
id eſt ventorum cum nubibus ortorum: aut commixtorū: ap-
poſitorie loca feta: id eſt referta: aut fœcunda auſtris: id eſt qui-
buſuis ventis nymboſis. furentibus: id eſt indignantibus ꝙ in-
cluſi eſſent aut furentibus dum erumpunt fœcunda in quā ven-
tis: id eſt materia ventorum ſcd'm phyſicam rationem: ſed ſecū-
dum poeticam fictionē etiā ventis ipſis qui finguntur in terris
incluſi ab eolo contineri. (Elegit tamen doctiſſimus poeta voca
bulum naturæ conueniens. Nam fœta dicuntur loca ventis quę
fœtus continent ventorum licet nondum mereantur dici ven-
ti: ſicut mulier fœta quæ embrionem concepit licet necdum ho
mo ſit) Aeolus rex ſcilicet ventorum: premit hic. i. in hac dicta re
gione videlicet eolia: antro vaſto. i. valde amplo & capaci ven-
tos luctantes. i. erumpere nitentes: & tempeſtates ſonoras. i. quæ
cū ſonitu emittuntur: aut quæ etiam illic ſonore ſunt: vnde di-
ctum eſt in. iiij. Geor. aquas eſſe ſub terris lucoſq; ſonantes. præ-
mit dico: imperio. i. maieſtate imperiali. (Creditur eolus ventis
imperare: ꝙ cum ſyluam cederet quæ in promontorio erat eos
mari immiſiſſe viſus ſit: quos illinc renata ſylua rurſus excluſit:
aut quia inſulas ventoſas & vix aliud poſſideret dictus eſt ven
torum rex in deriſionem. vnde Neptunus ſtatim dicet. Illa ſe
iactet in aula Aeolus & clauſo ventorum carcere regnet) & fre-
nat ventos vinclis & carcere: inde ergo furere dicūtur vnde ſub
dit illi. ſ. venti: indignantes. i. indigne ferentes. ſ. claudi & vinci-
ri fremunt circum clauſtra: cum magno murmure montis. i. qd'
naſcitur nō a mōte: ſed ex relatione aut repcuſſione montis aut a
ventis in ipſo monte ſub quo includunt̄: eolus. ſ. rex ſedet in cel
ſa arce tenens ſceptra id eſt inſignia regalia & mollit. i. mitigat &
mollificat animos. ſ. ventorum: & temperat id eſt moderat̄ iras
(hoc ergo officium eſt boni regis duram gentem gubernantis:
quippe. i. quia certe ni. i. niſi ſup. eolus faciat. ſ. qd' dictū eſt. i. ni-
ſi temperet iras ventorum: ipſi rapidi: ferant. i. propellant ſecum
& verrāt. i. trahant per auras: maria ac terras & cœlū profundum
i. aerem: hoc eſt oīa elementa ad quæ ꝑuenire poſſunt nā ignem
elementarē nō attingunt: Sed pater oīpotens. i. Iuppiter ſumm⁹
deus: qui ad ceteros dicit Celicole mea membra dei ipſe enim ca
put eſt abdidit. i. occluſit. ſ. vētos: ſpeluncis atris id eſt caligino-
ſis: metuēs hoc. i. ꝙ oīa ſecum traherent ſi ad libitum emitterent̄
& impoſuit inſuper molem & altos montes. i. molē altor̄ mon
tium (Licet hoc poeticum ſit certum eſt tamen patrem omnipo-
tentem deū ipſum verū & maria & ventos ſuis limitibus conti
nere

borantes egredi. Sonoras: grauiſonas: & eſt tēpeſtatis epithe
ton. Ordo aūt Aeolus luctātes: vētos & tēpeſtates ſonoras vaſto
antro premit. Ac vinclis & carcere frenat: Trāſlatio eſt ꝑ poeti-
cam licentiā facta. Carcere: carcer eſt vn̄ cunq; ꝓhibemur exire: di Carcer.
ctus quaſi acer ab arcendo. Locum aūt in quo ſeruant̄ noxij carce
rē diximus nūero tantum ſingulari. Vn̄ vero erūpunt quadrige
carceres dicim⁹ nūero trn̄ plurali. Licet pler ūq; vſurpet poeta: vt
eſt Ruunt q̄ effuſi carcere currus. Illi indignantes: Hic oſtēdit qd
ſit luctātes. Magno cū murmure mōtis non circum mōtis clau-
ſtra: ſed cum magno montis murmure fremebāt: Sic fremebāt vt
etiā antra poſſent ſonare. Celſa arce ſecundū qd' ſuperi⁹ diximus
Venti em̄ melius deprehendunt̄ ex alto. Sedet: nō ociatur: ſed cu Sedere.
rat apud antiquos em̄ ſedet conſyderat ſignificabat. vt alio loco
ait Turnus ſecreta valle ſedebat: Mollitq; aīos. i. vētos ἀπὸ τῶν
ἀνέμων: vt alibi. Quantū ignes aīeq; valent: Et Hora. impellūt
anime linthea Thracie. Molit aūt ideo dixit. vt per trāſitū oñde-
ret vitia naturæ nulla ratione mutari. Sed mitigari aliquatenus
poſſe. Maria ac terras cœlūq; profundū: at qui quatuor elemen-
ta ſunt: terra: mare: aer: ether: ſed hoc loco rite prætermiſit etherē:
qa venti non turbant ſuperiora vt ait Lucanus pacem ſumma te
nent ſed aut terras: aut maria: aut aerē. Nā cœlū hoc loco ꝓ aere Cœlum.
poſuit: Vt Lucretius in hoc cœlo q dicitur aer. Ferant. i. auferant
& eſt aphereſis. Rapidi veloces: vt ſupra. Verrātq;: Verrere ē tra
here a rete qd' verriculū dr̄. Eſt aūt principalitas verbi verro ver Verro.
ris ꝑteritū verſi. Vnde fit participiū verſus. Hinc alibi: Et verſa
puluis inſcribit̄ haſta. i. tracta. Hoc metuens. Timens ergo Iuppi
ter Timet non ſibi ſed elementis: ne turbent̄ eruptione ventor̄:
vt ſi dicas Bellorū tempore virū fortem Timere: nō ſibi ſed libe
ris ſuis. Molemq; & montes. id eſt molem montis: Et eſt figura:
Vt vna res in duas diuidat̄ metri cauſa interpoſita cōiunctione
vt alibi: pateris libam⁹ & auro id eſt pateris aureis. Fœdere. Mo
do lege alias pace quæ fit inter dimicantes: Fœdus aūt dictū vel Fœdu.
a fecialibus: id eſt ſacerdotibus per quos fiunt fœdera: vel a por
ca fœde lacerata id eſt lapidibus ceſa: vt ipſe alibi: Et ceſa iunge
bat fœdera porca. Et præmere & laxas ſciret dare iuſſus habenas
Permanſit in tranſlatione. Iuſſus autem ob hoc poſuit quia ſuo
nihil facit imperio. Nā tolle hoc & maior eſt oibus dijs ſi ad ei⁹
voluntatē poſſint elementa confundi vt ipſe æolus mihi iuſſa
capeſſere fas eſt. Simul & ventor̄ oñdit̄ vis. Quib⁹ parū fuerat
montē ſuperponi: niſi & regem acciperent: qui ipſe quoq; alie-
no pareret imperio. Ad quem pro apud quem. vt ſupra.

nere. q aliter vniuerſam terrā obruerent) & oīpotēs pater Iup
piter. ſ. dedit. ſ. vētis regē videlicet eolū. q ſciret & . i. ſimul ꝑmere.
i. arctius cōſtringere ventos. ſ. fœdere. i. pacto certo. i. a deo cōſti-
tuto & ſciret dare iuſſus. i. qn̄ a deo aut Iunone hoc eſt a ſuperio-
re numine mandatum haberet. habenas laxas: id eſt liberā eru-
ptionē metaphora ſumpta ab equis qui laxis habenis excurrunt
Ad quē. ſ. regē aut deū ventor̄. Iuno ſupplex: id eſt ſupplici ſilīs
cū nō ipſam venire decebat ſed quēuis ad eolum mittere aut fin
gēs ſe ſupplicē vt copioſi⁹ īpetraret ſupplex q̄ exegiſſet imperio
ſa: vſa ē tū. ſ. vbi ad eū venerat. aut cū eolū i tali imperio videret
his vocibus. i. hac orone ſequēte.

Aeole (nāq; tibi diuū pater atq; hominū rex
Et mulcere dedit fluctus: & tollere vento.)
Gēs inimica mihi tyrrhenū nauigat æquor:
Illium in Italiam portans: victoſq; penates:
a Incute vim ventis: ſubmerſaſq;[a] obrue puppes:
b Aut age diuerſas[b]: & diſiice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptē præſtāti corpore nymphæ
Quarum: quæ forma pulcherrima: Deiopeiam
c Connubio iungam ſtabili: propriāq; dicabo[c]:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat: & pulchra faciat te prole parentem.

SERVIVS.

hoc ꝑpta ¶ Aeole: nāq; tibi diuū pater at-
q; hoīum rex (Et mulcere dedit
&c. Rhethoricū eſt in omni peti-
tione hoc obſeruare: vt poſſit ꝑ-
ſtari quod petitur. i. vt ſit poſſi-
bilitas: & ſit res iuſta vt habeat
modum petitio: vt ſequat̄ remu
neratio. Et ſciendum ſecundum
hūc ordinem omnes petitiones
formare Vergil'. vt in hoc loco
poſſibilitas eſt & mulcere dedit
fluctus & tollere vento iuſta pe
titio eſt Gens inimica mihi. Om
ne em̄ qd' cōtra inimicos petim⁹
iuſtū eſt. Mod⁹ eſt petitionis: &
diſiice corpora pōto. Remunera-
tio. Sūt mihi bis ſeptē. Ordo eſt
æole incute vim vētis & eſt figu
ra parentheſis: inter parētheſim
& eclypſim hoc intereſt: qa parē
theſis eſt quotiens remota de me
dio ſnia integer ſermo perdurat.
Plenum namq; eſt. æole incute
vim ventis. Item æneas rapidū
ad naues præmittit achatē Ecly
pſis autem eſt quotiens remotis
interpoſitis

PIERIVS.

a ¶ Incute vim vētis, ſūmerſaſq; ob. pup. Sūt q, ſubuerſas, legē
dū autumēt, ne ordo in ſenſu ſit ꝯfuſ⁹, obrui ei pri⁹ accidit q̄
īmergi. Mihi tn̄ diſplicere nō pt, qd' i antiqs oib⁹ exēplarib⁹
q̄ verſauim⁹, legit̄, tū, ſummerſas, tum ſubmerſas, qd' etiam
ſi non accipiam⁹ pro ſubmergendas, vt grammatici nōnulli
interꝑtant̄, certe Poetarū mos ē hæc de induſtria ſæpe ꝯfūdere
¶ Aut age

ASCENSIVS.

¶ Aeole namq; &c. Plena artifi- ASC.
cij eſt hæc oratio nihil enim præ
termittit iuno quod ad eam rem
quam exorare vult facere poſſet
Cum em̄ poſſet imperare rogat:
& in beniuolentie ſignum pro-
prio nomine compellat: nec ſe
dominam eoli: ſed amicam ge-
rit: captans per hoc beniuolen-
tiam eius quæ prima is qui ali-
quid impetrare volunt captan-
da: cum oportunitate quam ca-
ptaſſe innuitur in ſuperiori ver
ſiculo vbi dictum eſt: ad quem
tum Iuno: quaſi tūc quum opti-
mum erat: deinde vt Seruius do
cet oſtendit quod petit fieri poſ
ſe atq; in eius a quo petit eſſe po
teſtate dicēs: tibi diuum pater at
q; hominum rex: & mulcere de-
dit fluctus & tollere vento: oſtē-
dit iuſtum eſſe quia contra gen-
tē inimicā ꝯ quā iuſtā petat vltio
nē: oñdit modū q̄ fieri poſſet di-
cens ſubmerſaſq; obrue puppes
&c. ꝑmittēs q̄ potiſſimum velit
& deſcendens

b & descendens ad ea quę prio
ribus negatis velit quasi dicat si
submergere nō dat: saltē puppes
age diuersas & disiice corpa pon
to. Et postremo addit præmium
seu remunerationem dicens. Sūt
mihi bis septem prestanti corpo
re nymphę. Quarum quę forma
pulcherrima deiopeiam &c. hęc
aūt in omnibus petitionibus ri- c
te obseruanda docet Serui9 Mul
Donat9. ta etiam arguta addit Donatus
cuius verba sunt. Aeole omnia
in hac oratiōe sociata sunt sum-
mo artificio. Incipit a nomine quod nec iunonem humilem fa-
cit: & Aeolo gratum est. Ostendit enim illi beniuolentiam cum
norit nomen & ipse letatur se potiori notum: perindeq; acceptū
atq; carum. ergo captat beniuolētiam Iuno facit item attentum
Cum idem coniiciat eolus officium Iunoni esse necessarium cū
subtiliter intellexisset habere inventos plenissimam potestatem
Diuum pater: ne arrogantem faceret iunonem: si dixisset mari-
tus & frater vt supra cum locuta est secum: ergo hic satius fuit id
intelligi posse q̄ dici: ne autem prolixior esset futura oratio: ipsa
occulte sibi proponit: quæ excusationis causa potuisset eolus op
ponere & illis respondet ne vlterius accedi possit: & negaret eo-
lus ventos esse in potestate sua præuenit ostendens plenam illū
a Ioue in eos habere potestatem. Gens inimica: hic non nomina
uit æneam ne responderet eolus non audeo in nepotem Iouis a
quo imperium sumpsi. Speciale igitur subtraxit: generale posuit
Inimica: non dicit se genti inimicam: sed gentem sibi quasi infe
riores potiorem prouocent: quæ res etiam eolo indignationem
moueat vt Iunoni auxiliaretur. Mihi: quasi dicat regine & iouis
sorori & coniugi quod ne arrogans videretur subtraxit. Tyrrhe
num quod & facilius concitatur & italię vicinius est. Illum. q. d.
omnes opes suas si amisisset non esset facultas recuperādi. Ne au
tem excusaret eolus deorum causam addidit. Victosq; penates.
Nam q̄uis dī sint tamen quia victi contemnēdi. Incute vim vē
tis: Expressit pathos propter quod non explicat rem ordine. Di-
xit ergo q̄ cupiebat. sed ꝓpter perturbationem sine ordine: qui
erat incute. v. v. sub. q;. o. p. & disiice corpora ponto quod necesse
erat fieri nauibus submersis. Deinde ponere: aut age diuersas vt
si non posset prouenire primum proueniat secundum: quoniam
sparsi ne quicq; audere: nec ad Italiam peruenire poterant. Sunt.
m. addit munus vt expliceť ardor cupiditatis ei9. Et ex obliquo
pulsat veneris munus in paridem quæ dedit mulierem quæ nō
erat in potestate sua: vnde contra Iuno hic dicit. Sunt. m. nec he-
lena esse propria vxor nec inde creari legitima potest soboles. er
go acute dixit sunt. m. Et connubio iungam sta. pro. q;. d. o. vt. t.
m. p. t. a. Ex. &. p. f. t. p. quarum rerum nulla fuit in Helena. non
ēm erat veneris: ergo non potuit dare stabilem nec legitime col
locare. Faciat te prole. p. nā ex legitimo & stabili cōnubio hæc ꝓ
les erat speranda. Extollit etiam munus primum a numero bis se
ptem deinde a qualitate. prętanti corpore: omnes pulchræ sunt:
quod difficile est: ipsa aūt omnium pulcherrima: in Paride autē
non erāt talia quia ex adulterio non potest dici pater nec legiti-
ma est proles: ergo non pulchra. Nam pulchritudinem hanc nō
in corpore ponit: sed in honestate natalium. sic alibi. Nascetur
pulchra troianus origine Cæsar. Ostendit autem poeta debere
nos dare ea quæ magna sunt apud nos vt voto potiamur. hæc
Ordo. ille. ¶ Ordo est. Aeole gens inimica mihi nauigat equor tyr-
rhenum. id est mare superum denominatum tyrrheno lydorum
qui in etruriam venerunt & illic sedes posuerunt duce: portans
ilium. id est nouam troiam: aut gentem superbam & luxurio-
sam quales erant ilienses: aut ilium: q; pro. id est penates victos:
Vndæ Hector. ij. huius. Sacra suosq; tibi commendat troia pena
tes: hos cape fatorum comites: Bene autem addit victos ne durū
videatur eolo contra penates deos tempestatem excitare: Incute
igitur. ventis. s. suis qui sub imperio tuo sunt: vim. id est impe-
rium aut vires vt is freti violentius exeant: nam vis subditorum
fere in principe est. incute inquam: namq; pater diuum. i. diuoꝝ
Iuppiter: & rex. i. dn̄s & rector hoīm (Apte iouē deoꝝ p̄rem & ho
minū regē dicit) dedit tibi. i. fecit tibi p̄tāte aut cōcessit tibi &. i. si
mul mulcere. id est sedare fluctus. s. turbatos & commotos: & tol
lere. id est excitare & commouere prius tranquillos: vento. id est
impetu ventorum: ergo incute namq; potes & iustum est quia
gens inimica: & obrue: id est obuolue aquis & arenis & sepeli:
puppes submersas: id est prius immersas aquis: aut (si id non da
tur propter fata quod tamen prudenter tacet: quia orator non de
bet dicere ea quæ sibi obesse possent) age: id est impelle puppes
diuersas: id est in diuersas partes: ne videlicet collecta manu
Italiam

b ¶ Aut age diuersas, & disiice corpora pōto. In antiquis
omnibus exemplaribus de meliore nota, diuersos, legitur,
virili genere, vt de Troianis intelligatur. Quā lectionem ap
te Donatus etiam agnoscit, vbi super ordine hoc plurima di
sputat, q̄ in vulgatis codicibus non habenť. Ideo vero ait cu
pere Iunonem: Troianos diuersos agi, quoniam sparsi nihil
audere posterius poterūt, nec ad Italiam peruenire, & inferi9
Aut age diuersos, impleri non posset nisi venti vt supra di-
ctum est, impugnantes sese, discretos Troianos per diuersa
distraherent. c ¶ Quarum quæ forma pulcherrima deio-
peiam. In Ro. codice, in Oblongo, ī Mediceo, & aliquot aliis
antiquis, deiopea, nominandi casu scriptum est, pulcherri-
ma elocutiōis figura. Nā alibi etiam virgili9 vtit antiptosi.

interpositis deest aliqd: vt
Quos ego deest ēm affligam Di
uum pater atq; hominum rex pe
riphrasis est. i. circumlocutio. Et
mulcere dedit Alterum ex altero
pendet. Nam qui mulcere valet
valet & erigere. Gēs potes ad na-
tionem Troianorum & familiā
ænę referre. Nam vtrumq; signi
ficat Tirrhenum vel quia Tyr-
rheniam. i. Tusciam alluit: vel a
nautis Tyrrhenis qui in hoc ma Tyr-
re se pręcipites dederunt. Hic ēm ni.
bacchum in littore dormientē
in nauem sustulerunt. Mox illi expergefacto & quo nauigarent
interroganti responderunt quo vellet. At ille naxum tendite in-
quit verum cum alio vela tenderent iratus tygrides sibi sacras
eorum visibus obiecit: quibus perterrefacti sese in mare precipi
tarunt. Aequor id est per equor: græca locutio: sic alibi. Terram
mare sydera iuro. id est per sydera. Cum autem tyrrhenum di-
xit: ostendit iam illos Italie vicinos esse. Illium: inuidiose quasi
si ipsam vrbem aspexerit cū troianos aspicit. Victos. ergo quos
contemnas. Incute: iniice & ventis erit datiui casus vel incute: id
est fac ventis: id est cum ventis Submersasq;. o. p. ordo est, confu
sus. Ante enim est vt obruantur fluctibus deinde mergantur.
Corpora non virorum solum sed nauium: alibi de nauibus: Et
toto descendit corpore pestis. Est autem ex arte vt minora cu-
piens maiora poscat. Ergo cum sciat nō posse obstare fatis: vult
arcere ab Italia: Bis septem: iure habet nymphas in potestate Iu
no. Aer enim est de quo nubes creantur. Vnde atq; in nubes co
gitur aer: & ex nubibus aquę quæ nymphæ sunt. Pollicetur au-
tem nymphas eolo quia ventorum rex est qui aque motu crean
tur. Bene ergo illi iungitur origo ventorum. Notāt autem cri-
tici Vergiliū qui marito iungit vxorem quod excusat regum Conn
licentia: nam ait Salustius. Denas alii: alii plures habent. Sed re-
ges eo amplius. Præstanti. c. laudat cęteras vt maior appareat in
deiopeia pulchritudo: cum superet laudatas sic alibi laudat Tur
num victum ad gloriam victoris æneæ: Harum autem nomina
Georgicorum. iiii. inueniuntur. Connubio iun, connubium est Conn
ius legitimi matrimonii: ergo connubio: vt ab aliis separetur bio.
quæ a regibus sine lege habentur ipsi enim inter plures vni dāt
præcipuum nomen vxoris: in connubio nu, syllabam corripuit
per sistolam cum in nubo vnde nascitur producatur. alibi vero
legem secutus dixit pyrrhim connubia seruas. Item cuiq; loci le
ges dedimus connubia nostra repulit. Sciendum tamen q̄ in cō
positione, vel deriuatione principalitatis interdum natura cor-
rumpitur: ergo per connubium legitimam ostendit: cum ait ita
bili diuturnam concordiam: & quæ diuortio careat promittit.
Propriam Remouet adulterii suspitionem. Dicabo obsequentē
futuram demonstrat. Nam dicatus deo sacerdos illi obsequens
est. Meritis præstitis sic alibi. Nec te regina negabo promeritā.
Alterum enim est ex altero. Meritum enim ex præstantis be-
nefio manat. Pulchra: positus est per figuram septimus casus ꝓ
genitiuo: id est pulchre prolis. Nec dixit propter canacem & ma
chareum turpissimos inter se fratres. Nam illi alterius æoli filii
fuerunt.

Italiam inuadant: quia sperauit iuno si pauci Italiam inua-
sissent expulsum iri: & disiice: id est in diuersa iace & impelle cor
pora scilicet tam nauium q; hominum: & ignominiose corpora
quasi mera corpora: cum in nauibus nihil præter simulachra sit
(diuinitatis: nec in hominibus boni animi. ponto: id est per pō
tum qui in tua ditione quodāmodo est. Et si hoc feceris Bis septē
id est quatuordecim nymphæ (quas quidā ad finem quarti Ge
orgic. nominatas volunt) præstanti corpore. i. habentes corpus
p̄stans hoc dicit quia nouit iudicium paridis veneri fauisse pro
pter præstantiā puelle a venere ꝓmisse) sunt mihi: id est ego ha
beo eas: quarum vnam sup. scilicet Deiopeiam quæ pulcherri-
ma sup. est forma. i. formositate aut forma corpis. Est aūt pul-
cherrima nominatiui casus: & forma ablatiui: iungam. i. coniun
gam tibi stabili. i. firmo & indissolubili connubio non ad tem
pus quale fuit paridis cum helena & dicabo: id est sacrabo tibi ꝓ
priam cū helena menelai fuerit & etiam deiophobo paridis seu
alexandri fratri nupserit vt ipsa exigat id est extra agat hoc est cō
plete & ad extremum vsq; vitæ agat tecum: omnes annos. s. vitę
ꝓ talibus meritis: que scilicet de me merueris: & vt faciat te pa-
rentem pulchra prole quod dulcissimum est in matrimonio bo
num. Sane quia iuno est aer in quo nubes generantur: & nym-
phæ sunt quasi nymbi: aut nubes in flumina aut maria resolutæ
ideo physice Iuno nympharum domina fingitur.

¶ Aeolus

a Aeolus hæc cōtra: tuus o regina quid optes
Explorare labor: mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi quodcūq; (hoc regni) tu sceptra: iouemq;
Concilias: tu das epulis accūbere diuum.
Nymborumq; facis: tempestatumq; potentem.
Hæc vbi dicta: cauū cōuersa cuspide mōtē
Impulit in latus: ac venti velut agmine facto
Qua data porta ruunt: & terras turbine perflant:
Incubuere mari: totumq; a sedibus imis
Vna Eurusq; Notusq; ruunt: creberq; procellis
Aphricus & vastos voluunt ad littora fluctus
Insequitur clamorq; virum: stridorq; rudentum
Eripiunt subito nubes cœlumq; diemq;
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli & crebris micat ignibus æther:
Præsentemq; viris intentant omnia mortem.

PIERIVS.

a ¶Tuus o regina quid optes. Et si placet quid, indefinitum. In plærisq; tamen codicibus vetustis quod, habetur: idq; alicubi per t, finale non vt numerum significet, sed quia t, & d, indifferenter poni tam in tabulis æneis, q̄ in marmorū monumētis apud veteres obseruatum.

ASCENSIVS.

¶Aeolus hæc contra. Ponit responsionem æoli quam donatus argutissime declarat: dicēs quō cōtra dicta Iunonis responderit: nā mutuis beneficijs certant: cū enī iuno dixerit æolum tenere regnum ventorū: & accepisse ab iove: fatetur se id æolus ab iunone obtinuisse & cū illa præmiū pro meritis promittere: hic se obnoxiū fatetur vt cui nihil p̄mij debeatur cū debitum dūtaxat psoluat. habēt aūt ambo rationē loci & tpis: nā cū modicū maris esset transfretandum ne longa oratio ne oportunitatē nocendi perderet. Breuiter proposuit Iuno: sed breuius respōdet æolus. Sed hęc omnia a Donato completius audies: cui⁹ verba sunt. Aeolus hęc cōtra: nō cōtra voluntatē iunonis sed cōtra verba: nō enim ad præmia respōdet: ne videat̃ moueri libidine vt paris. Reddit beniuolam cum dicit discernendo officia. Tuū est iubere. Meū complere iussa. Fas est: licebit facere etiam si illicita iusseris. Respondet contra velut si dicat etiam si victi non sint penates licebit facere. Nam cum qui potestatē habet iubet illicita fiunt licita inferiori. Vel dixit cōtra qa iuno dixit illum habere imperium a ioue hic respōdet habere ab ipsa iunone: & vt videatur memor beneficiorū addit: tu sceptra: iouēq; Tu mihi quodcūq;: vult esse iunonis: quæ iuno illū a ioue accepisse memorauit. Das epu. superius beneficiū humanitatis accumulatur: si conuiuium cum potiore misceatur. Tertio si cum potioribus plurimis: quarto si inferior persona non sedeat vt fieri solet: sed accūbat: posuit in fine hoc quod desideratissimum est. Personarum igitur in vtraq; oratione rationē habuit. s. Iunonis: æoli troianorū: penatium victorum Veneris Helenæ Paridis & Deiopeiæ. Itē loci ꝓpter mobilitatē tyrrheni maris & ꝓximitatem italiæ. Itē tpis nam & Iuno breuiter orauit: & Aeolus breui⁹ rñdit ne longitudine tp̄s nocēdi subtraheret̃: hæc vbi post vtriusq; orationē: cœpit æolus iussa cōplere. Emisit plurimos ac cōtrarios ventos: vt cōfligentibus inter se fluctibus regendis nauibus cōsilium non suppeteret & deficiente industria facilius mergerētur & mersis nauibus corpora disijcerentur: & vt cōplerentur iussa iunonis accessit ad violentiā maris aliorū quoq; elementotum perturbatio: nam nox eripuit cœlū ac lucē: vt esset eadem facies maris & terræ ne contra mala consiliū suscipi posset neue scirent gubernatores in quam partem mitterentur. Mittebantur tonitrua & fulgura: vt multiplici metu troiani desperātes nihil aliud q̄ mortē expectarent. ¶Ordo est. Aeolus sup. respōdit cōtra hæc: scilicet prius dicta a iunone: aut æolus respōdit hæc cōtra. i. econtrario vel ex aduerso regina (bene ꝭm Seruiū dicit nō o iuno: sed o regina: qa minores compellāt maiores suos noīe dignitatis: & maiores inferiorem noīe proprio. Vnde prius iuno. Aeole nāq; &c. Qñ aūt cōtra fit indignationis signū est. vñ Aristeus in. iiij. Geor: Cyrene mater: cinere: quia matri succēsus ꝓpriū nomē expresse tulit & matris supressit: qđ patet: qa arethusa paulopost dicit ad eā & te crudelē noīe dicit) tuus labor. i. tuæ partes tuū officium sup. est explorare. i. indagare & inqrere: qd optes. i. optare & iubere debeas: & fas est mihi: immo nefas est non capessere. i. suscipere & captū ire: iussa. s. tua. Nā tu mihi sup. das & confers: aut cōcilias: hoc quodcūq;. i. qcqd regni sup. est: tu sup. cōfers sceptra. i. insignia regalia: q; ꝓ &: tu cōcilias. i. cōfœderas mihi iouē pro eo quod est me ioui: nam minores conciliantur maioribus: tu das accumbere (quod plus est q̄ assidere aut astare: nam accumbunt principes mensarum) epulis diuum. i. diuorum & facis me potentem

potentem. i. compotem nymborum. i. nubium ventis immixtarum & tempestatum quas. s. aut excitat aut sedat æolus potēs hic in nomen migrat & ita genitiuum regit. Vbi. i. vt primum: hæc. s. pauca verba: dicta sup. fuerunt ipse eolus impulit in latus montem cauum. s. ab ore antri & disiecit in latus alterum montē cauum: quia dictum est molemq; & montes insuper altos imposuit aut impulit: id est impellendo infregit latus & aperuit mōtē cauum: in cuius. s. cauernis erant venti: ac venti: ruunt. i. erūpunt sup. ea qua porta sup. est data. i. exitus est datus hoc est quacūq; ꝑmittebantur exilire (qua est ablatiui casus poniturq; pro aduerbio per locum: data porta nominatiui casus rectio verbo est sub intellecta) & perflant terras turbine. i. gyro ex diuersis ventis orto & oīa cōturbante: incubuere mari. s. venti. i. alienum elementum occupauere. Vnde incubatores dicuntur tyranni & eurus & notus & aphricus. s. ventus creber procellus. i. crebras ꝓcellas excitare solitus ruunt. i. euertūt vna. i. simul & quasi dicas vna vice aut vna manu: totū. s. mare & voluūt ad littora fluctus vastos. i. valde magnos. Et clamor virum. i. virorū: & stridor. i. strepitus: aut fragor: rudentū. i. chordarū aut funiū qbus vela ad malos ligabantur: insequitur. s. impetum ventorū mire insequitur dicit: nam non præcedit stridor rudentum: nec multopost sequit̃: sed quasi in ipso impetu ventorū. Nubes eripiunt subdito ex oculis teucrorum. i. troianorum a teucro oriundorum: & cœlū & diē. i. claritatem diurnam: nox atra. i. caligo qualis noctu esset solet incubat pōto. i. occupat mare: poli. i. cardines cœlorum: intonuere id est multum tonuere æther. i. aer superior: micat. i. resplendet & coruscat aut nunc videtur nunc absconditur sicut digiti micātiū crebris ignibus. i. fulgoribus & coruscationibus: & omnia. s. elementa ignis. aer & aqua cum terra desit aut omnia quæ fiunt: intentant. i. minantur: aut prætendunt viris. s. troianis: mortē præsentem. i. instantem & vrgentem.

SERVIVS.

¶Tu mihi quodcūq;: physice exprimit motū aeris. i. iunonis vētos creare. Quodcūq;. Vel vt vitet arrogantiam sua extenuat. Vel latēter iocatur poeta. Quis enim posset ventos rem inanem tenere. Iouem concilias. Hysteron proteron in sensu. Nam nō iuppiter sibi sed ipse ioui: qa superior est ꝯciliatur. Cōciliamur aūt nouis. Recōciliamur antiqs. Epulis: tu me deum facis: nā & dearū cōnubio & deorū cōuiuio dij efficiunt̃. Vnde in Buc. Nec deus hunc mēsa: dea nec dignata cubili est. In latus. q. d. in rem quæ facili cedat ictui. Sic alibi: in latus inq; feri curuā compagibus aluum. Agmine: impetu: vt illi agmine facto Laocoonta petunt: vel multitudine: vt vocat agmina sæua sororum: quin & exercitum incedentē agmen vocamus. Porta oīs exitus est: qua importari vel exportari aliquid pōt Eurus: quattuor cardinales vētos ponit: nūc tres paulopost quartū q aqlo est. Procella hæc vis ventorū est cū pluuia q̄ oīa ꝓcellat. Insequit̃. s. p̄cedētē ventorū sonū: quē etiā clamorē possumus appellare. Stridor: q proprie in funibus dicit̃. Teucrorū ex ocu. qa nunq; totū cœlū nubibus oppletur. Sed qua vēti flant Diem: ad videntiū oculos retulit nō ad naturā. Nox: dicit̃: quia oculis noceat. Incubat: quia alienū tēpus inuasit: incubare em̄ est ꝑ vim aliena detinere. Poli: extremæ partes cœli. Aether: ꝓ aere posuit in quo nubes & fulmina creantur. Poeta aūt sæpe ista duo confundit. Intentant: minantur.

SER. Cōcilior Reconcilior. Agmen. Nox.

SERVIVS.

¶Extēplo statim. Nam templū est locus quem augures ī aere signant: quo facto illico capiunt auguria. Aeneæ. τοπρεπον vt vltimum æneam territum ponat. Frigore. i. timore & est mutua translatio cōtra Teren. vxorem tuā

Extemplo æneæ soluūtur frigore membra:
Ingemit & duplices tendens ad sydera palmas
Talia voce refert. o terq; quaterq; beati:

ASCENSIVS.

¶Extemplo æneæ soluuntur frigore membra &c. Mirandā ostēdit vim tēpestatis q̄ etiā æneam mœtu cōcussit: sed ꝭm Ser. seruat Toprepon. i. ipsum decorū: nam eum vltimum territū ponit: qa de cæteris dictum est. Inse quitur clamorq;

ASC.

B

a Quis[a] ante ora patrum troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere.o danaum fortissime gentis
Tytide:me ne iliacis occumbere campis
Non potuisse:tuaq; animā hanc effundere dextra
b Sæuus[b] vbi æacide telo iacet Hector:vbi ingens
Sarpedon:vbi tot simois correpta sub vndis
Scuta virum,galeasq; & fortia corpora voluit:

PIERIVS.

a ¶Quis añ ora patrū. Valerius Prob⁹ versum hūc citās queis, iābū esse dicit:passimq; dtō & abltō casu ꝓ iābo accipi debere. Quare nō alienus sum ab eorꝫ opinione, q queis, ꝑ ei, scribēdū cēsent, vt aliquot habēt marmora, sed hoc loco cadit in b vnā syllabā: κατα συνίζησιν. b ¶Sæuus vbi æacidæ telo iacet hector vbi ingēs sarpedon vbi tot simois correpta sub vndis. Vt p̄tereā sæuos, ꝑ o, & conrepta, p̄positione incolumi, veteribus in aliquot exēplarib⁹ notata, q scaurus ferre nō pōt. Id attungā, qđ in antiqori quodā cod. legere est: hector & ingēs, ꝓ vbi ingēs. Nēpe qđ satis illis visum sit repetere bis tm̄ aduerbiū, vbi: ne, si ter ꝓlatū sit, oīo loco tā mœsto lasciuire videat̃. Mihi v̄o pplacet ea triplicata repetitio, quippe q̄ maiorē quādā vim ad excitādū pathos habeat. Et bona antiquorꝫ codicū pars. Vbi, ter ponit: & in antiqs Prisciani codi. ita citatos versus inueni, dicente eo. Vbi, relatiuū grauari debere, vt hoc loco est. Vbi æacide, vbi igēs, vbi tot simois.

¶Clamorq; virum &c. Verum
Dona. Donatus interpretat̃ frigore nō timore sed naturali frigore: verba eius sunt. Extēplo æneæ: exprimit quale & animi & corporis senserit pathos. Frigore nō ꝓ timore posuit: nā derogaret̃ eius virtuti: ergo frigus dixit ꝓprie qđ oriebat̃ nō ex casu euidētissimæ mortis: sed ex tot aduersis q̄ corporis calorē extinxerūt: quia cruciabat̃ aius viri fortis q maluisset gl'iosius in cāpo occūbere q; ignobiliter in fluctibus interire. O terq;. q.i. multipharia. Quis añ o. de polyte ex his q̄ in ij. dicunt̃ intelligemus: qui cede Pyrrhi ī cōspectu prīs occubuit. Altis. q.d. integra adhuc ciuitate: ipse em̄ æneas nō troiā altam sed cāpos, vbi troia fuit reliquit: & in fluctibus periclitaturus est. O danaū fortissimæ gētis. Ex illo ad aliud raptus eit: existimās se infœlicē q & hunc exitū vitæ sortiat̃: & ignobili morte periturus. Me ne iliacis: ex his se infœlicē existimās q hūc exitū vitæ nō habuerit: sed vir fortis in pelago esset moriturus. Nō potuit aūt explere rōnē interueniēte fluctu. Esset aūt vitiū poetæ: si finitis q̄relis fluct⁹ interuenisset. Semp ergo impfectas reliqt q̄relas: vt hæc dū Dardanio æneæ mirāda vident̃. Et alibi. Talia fundebat lachymās. Beroaldus aūt dicit vtrūq;: nā Dona. id etiā dicit
Bero. sic. Eruditis auribus nō satisfacit Seruij interp̄tatio ꝑinde ac vulgaris & frigidiuscula. Elegātius & eruditius vergilianū carmen interp̄tatus est Macro. q in primo in somniū scipionis cū septenariū numerū esse pfectissimū docuisset: deq; ei⁹ vi ac ptāte multa disseruisset: ita subiūxit: vñ Verg. nullius disciplinæ expers, & ꝑ oīa btōs exprimere volēs ait. O terq; quaterq; bti. hacten⁹ Macro. cui⁹ sñiæ adstipulat̃ Tibullus illo versu. O mihi fœlicē terq;
Terq; quaterq; quaterq; diē: q qdē versiculus nō secus a Tibullo ꝓnūciatus est: q; a Verg. o terq; quaterq; btī: qđ æmulatus est vt opinor Silius sic scribēs. Felix o terq; quaterq; frater. Nō me p̄terit Strab. enarrantē illud Home. cū terq; die reuomit scribere q; talis suplatio ab oībus vsurpat̃: vñ Home. ait ter btī danai ter exorabiles & ter q; quaterq; btī. ¶Hæc ille. Ordo est. mēbra æneæ vt gtī casus: pōt
Ordo. tñ & dtī casus esse vt si dicat̃. Mēbra soluunt̃ æneæ: sed s̄m Donati mentē melius dicet̃ gtī casus: vt nō ab ænea ne in æneæ vitupeiū: sed a natura solui intelligit̃ soluunt̃ extēplo. i. illico & subito ꝓpter periculū: vt Seruius vult. Frigore. i. horore ꝓpter mœtū: nā qa mœtu p̄cordia laborāt eoq; totus sanguis succurrit frigent naturaliter timētes nec eit cōtra decorꝫ æneæ q; timēs inducatur qa etiā Iuno timuisse legit̃ nec timuit æneas mortē sed gen⁹ mortis tam ignobile: nihil aūt timere nō fortis sed temerarij esset: potuit ergo timere æneas qui etiā gubernādæ nauis peritus pericula intellexit: vnde sibi mortē ignobilē instare veritus btōs dicit qui gloriose apud troiā occiderint. Qui tñ cū Donato frig⁹ æneę fuisse dicet: qa in aquis versanti: & inter nubes ac imbres: nihil a me qdē dānabit̃: quia tñ addidit extēplo: qđ potius ad timorem q; ad frigus naturale ptinet cōcederē Seruio: soluunt̃ ergo frigore. i. horore q & a frigore & a timore nascit̃. Ingemit. i. in aīo gemit nō ꝓpter mortē sed mortis genus: & tēdēs ad sydera palmas duplices. i. cōplicatas & cōpressas: refert voce. i. eloquitur: (nam animo prius voluisse significat verbū ingemit) talia. s. qualia sequuntur. O terq; quaterq;. i. pfecte & consummate quia perfectio septenario numero significatur beati: quis. i. quibus: cōtigit. i. cū difficultate a dijs cōcessum est (sicut de polyte in. ij. dicet̃ s̄m Donatum qui mortuus est ante ora parentum sed intra mœnia non sub mœnibus) operere. s. terram mordicus: nā ne cadētes vocem viro indignam emitterent opetierunt ore terram eamq; momorderunt: vnde est & humum semel ore momordit & hoc eit oppetendo terrā occidere & necari ante ora parentū: quasi dulce sit filijs pro patria & parentibus ante eorꝫ conspectū mori. Vnde Hora. dulce & decorum est ꝓ patria mori: idq; lacenæ mulieres plurimæ ostenderunt: sub mœnibus troiæ: altis. i. adhuc stātibus & ab occidentibus defensis. O tydide pro tytide. i. o Dyomedes vel diomede: fortissime gentis danaum pro danaorum i. græcorum (habuerat em̄ cū ænea congressum dyomedes. Vnde dicturus est de ænea li. xj. stetimus tela aspera cōtra. Contulimusq; manus: experto credite quāt⁹ In clypeū assurgat: quo turbine torqueat hastā. Si duo p̄terea tales idea tulisset Terra viros: vltro inachias venisset ad vrbes Dardanus &c. Laudāt ergo se mutuo vt vtriq; gloriosum sit neutrum succubuisse) mene. i. ita ne dijs visum est aut ita nec decuit: me nō potuisse occūbuere. i. obire mortē occūbendo sup. in cāpis iliacis. i. troianis & me nō potuisse effundere tua. q.d. viri fortissimi dextra hāc. i. meā animā. i. sanguinē meū qui sedes aīæ. i. vitæ est. Gloriosum videt̃ a viro forti occidi. Vñ in. xj. quasi iuideat tā ignobili tā nobilē mortē dicit dea ad arūtē Tu ne etiā telis moriere Dianæ: cāpis dico iliacis. vbi. i. in qbus Hector sæuus: id est terribilis aut magnanimus dum viueret: nisi hyperbolicos dixerit etiam mortuum terribilem aspectu fuisse iacet. s. prostratus: telo. i. hasta: qa eminus adortus est eum: æacide. i. Achillis nepotis æaci: vbi scilicet iacet ingens: id est valde magnus: sarpedon vir ille troianus cæsus a patroclo socio achillis: & vbi. i. sub quibus mœnibus: symois fluuius ille troianus (declinatur autem huius simoentis huic simoenti & hunc simoenta) voluit sub vndis tot scuta virum pro virorum. s. fortium correpta id est, simul rapta cum corporibus quia non proiecerūt scuta: vnde addit & galeas id est integmenta capitum: cassides scilicet & fortia corpora: id est fortium virorum qui occisi cū armis ab hostibus in simoenta vt a suis viderentur proiecti erant: & ita neq; arma neq; locum deseruerant sed opetierant pro patria: quorum similem se optat. Aeneas vir quidem: vt a Vergilio virorum similem se optat. Aeneas vir quidem: vt a Vergilio inducitur: plus q; heroica virtute præditus. Qui videt̃ voluisse plura dixisse: sed fluctibus impeditus sermonē non absoluit. Vnde ait poeta quæ sequuntur.

¶Lactanti:

¶[...]rē tuā pauitare aiunt. i. frigescere vtrūq; enim i vnum ... cadit: vt de calore & frigore ... re dicimus. Vt aut boreæ penetrabile frigus adurat. Ingemit nō ꝓpter mortē: sed ꝓpter mortis genus: Nam s̄m Home. graue est perire naufragio. Nam aīa ignea extingui videt̃: Vt igneus est ollis vigor. Duplices: duas: antiqui enim duplices & binos duos dicebāt. Terq; quaterq;. i. sæpius. Finitus em̄ numerus est ꝓ infinito. Quis & qbus ꝓ dtō est. Nā ab eo qđ est a qui in bus mittit: & ab eo qđ est a quo in is sed a tertia declinatione in vsu sunt dtī & abltī plurales: licet antiqui oībus vsi sint casibus. Cato in originibus. Ques sunt po. ro. Dixit em̄ ques quium vt pupes pupium. Altis ꝓpter pergama q̄ altissima fuerūt. Ex quib⁹ teste æschillo om̄ia alta ædificia pergama vocant̃. Oppetere: ore terrā petere. i. mori: ergo dicim⁹ oppetit & mortē oppetit: vt expirat & aīam expirat. Gentis: atqui superlatiuū exigit pluralem sed gens collectiuū nomē pluralitatem continet: sic Salu. Romani generis disertissimus: sed quare fortissimū dixit cū tertius sit post achillē & aiacē. Ergo fortissimum qa venerē vulnerauit & Martē: vel ad genus referas. Nam achilles thessalus fuit: aiax græcus. Dyomedes danaus: alij ad excusationem æneæ dictum volunt: nā ipse ab eo vulneratus est. ¶Tytide vocatiuus græcus: nā cū patronymica ma. primæ declinationis sint apud latinos esset O tytida. Hanc: cum dolore profert. q.d. quæ ad laborem nata est. Effundere. Secūdum eos q eam sanguinem dicunt esse. Vt alibi ipse purpuream vomit ille animam. Alibi sequitur eos qui aīam spiritū ponūt: vt atq; in ventos vita recessit. Sæuus: magnus. Optime aūt delegit cū quibus periret: ipse enim & fortis est & deorꝫ ꝓles. Sarpedon: si sarpedōtis facit: habebit circūflexū in vltima. Si sarpedonis habebit accentum in penultima: sed sarpedontis vsurpauit: naturalis enim declinatio sarpedonis vt mēnonis syndonis. Genitiuus autē in dontis a nominatiuo circūflexo est: vt demophoon demophoōtis. Sarpedon filius fuit Iouis & Laodamiæ cæsus a patroclo. Simois integrum ad nos transit: vnde suo accentu est proferēdum. Nam si latinum esset in antepenultima haberet accentum: qa secunda a fine breuis est. Sub vndis. s. voluit: legitur & sub vndas: & tunc erit correpta sub vndas. Fortia corpora. i. virorum fortiū. Nam in cadauere nulla est fortitudo.

Talia iactanti: stridens aquilone procella
Velum aduersa ferit: fluctusq; ad sydera tollit.
a Franguntur remi tum prora [a] auertit: & vndis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mōs.
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscēs
Terram inter fluctus aperit: furit æstus harenis.
Tris notus arreptas in saxa latentia torquet:
(Saxa vocant itali mediis quæ in fluctibus aras)
Dorsum immane mari summo: tris eurus ab alto
b In breuia & syrtes vrget [b] miserabile visu:
Illiditq; vadis: atq; aggere cingit harenæ:
Vnam que lycios fidumq; vehebat Orontem:
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronusq; magister
Voluitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
c Torq̄t agēs circū: & rapid⁹ vorat equore vortex [c]
Apparent rari nantes in gurgite vasto.
Arma virum tabulæq; & troia gaza per vndas.
Iam validam ilioni nauem: iam fortis Achatæ:
Et qua vectus Abas: & qua grādeuus Alethes
Vicit hyems: laxis laterū compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem: rimisq; fatiscūt.

PIERIVS.

a ¶Tum prora auertit. In Ro. codi. prorā, legit, Accusatiuo casu: cuius suppositū erit procella. Quāq; Seruius lōga disputatione, auertit, pro auertitur, legendum censet. Quare itidem prora, casu recto ponendum: quæ quidem magis poetica elo-
b cutio est. b ¶In breuia & syrtes vrget. In antiquis plærisq; codici. vrguet, est v, post g, addita, Attiano more. Et hoc loco syrtis, in accusatiuo plurali tantum fieri docet Priscia. sicut & alpis, propterea quod græce declinata ει, diphthongū habeant: eius vero sonum apud Latinos esse per i, longum. Est & Velij Longi sententia, vt syrtis, per i, scribat citato versu. Et vastas aperit syrtis. Nostra autem ætate Litterati pene omnes diphthongum græcam recepere, atq; ita dictionis huius casum syrteis, per ei, vt plæraq; alia scriptitant, quod in codicibus antiquis inuentu rarissimum: quodq; superuacuū esse, q̄ i, tam longæ, q̄ breuis naturam habet, tum incōmodum aliquādo iudicat Quintilianus. Sed de hoc genere plu-
c ra alibi recitantur. c ¶Vorat æquore vortex. Mirum est q̄ sæpe inuenias vortex, & vertex, indifferenter scribi in antiquis codicibus, quod idem esse vult Arusianus Messus. Capro tamen non temere vorticem, per o, vocalem quartam in prima syllaba a vertice, per e, vocalem secundam distinguēte. Præterea Sos. Carisius, vertex, a vertendo, vortex a vorāndo dicta putat. Vult aūt Ply. verticē, immanē vim impetus habere: vt, Ingens a vertice pontus. Vorticē vero circūactionem vndæ esse: vt, Rapidus vorat æquore vortex.

SERVIVS.

¶Iactanti: inaniter loquenti. Sic alibi. voces dū iactat inanes: Aquilone. ab aquilone. Aduersa: contraria. Est enī in Italiam nauigāti contrarius aquilo. Remi: vel gubernacula: vel reuera remi quia antiqui remis velisq; nauigabāt. Auertit pro auertit̄. vt, Et iā nox humida cœlo præcipitat: p̄ præcipitatur: ea aūt verba inuicē ponuntur: quę actiua & passiua esse possunt: vt auerto & auertor: p̄cipito & præcipitor. Dat lat⁹: inclinat̄. Cumulo: altitudine. Præruptus. in altū eleuat⁹. Dehiscēs valde hiscens. De enī auget. Vt deamo te scire. Aperit ostendit: Sall. Caput aperire solitus. i. nudare & ostendere. Arenis. i. ab arenis. i. ab imo vel cū arenis vt in tēpestate solet. Tris. quotiens genitiu⁹ in ium facit: accusatiu⁹ in is exit: vt puppiū puppis. Si vero in um in es. vt patrū patres. Latentia propter tēpestatē. Hæc saxa iter aphricā & sardiniā sunt & Itali aras appellāt q̄ ibi aphri & Romani fœdus inierūt. Quæ aræ a Sisenna propitię dicuntur. Est aūt ordo quæ saxa in medijs fluctibus itali aras vocant. Dorsum: eminens altū secundū Homerum. Summo vel in summo. In breuia & Syrtes. in breuia syrtium: vt molemq; & montes in-super altos. Breuia vadosa: per q̄ possumus vadere Syrtium autē sinus duo sunt pares natura: impares magnitudine: vt ait Sal. Lycios: hi sub pādaro Troianis auxilio fuerūt: sed eo mortuo ęneā secuti sunt. Vñ in secūdo ait. Comitum iafluxisse nouorum. Fidum: idem & fidelem. Ante oculos: ad maiorē dolorē. Vnde alibi. Quęq; ipse miserrima vidi. Ingens: pontus magna pars ponti: & ē synecdoche. A vertice: a puppi quæ vertex nauis est. Vel ab aquilone q flat a mundi vertice. i. septentrione. Vñ in Geor. Hic vertex nobis semp sublimis. In puppim fe. magister hic Leucaspis vocabat̄ ipse in sexto. Leucaspin & licie ductorē classis orontem. Ter: sæpius: crebros enī fluctus facit aquilo: Sal. Crebritate fluctuum vt aquilo solet. Apparent: videntur vt apparet liquido sublimis in aere nisus. Parere autem obedire: vt paret amor dictis. Rari. vel propter maris magnitudinem: vel quia vna perierat nauis. Nantes ab eo quod est No nas: vt nare per æstatem liquidam: habetq; primam longam inde nato natas & corripit primam. Arma instrumenta sunt cuiuscūq; artis. Gurgite: omnem congeriem aquarum significat: ergo tapinosis est: id est humilitas in sermone: sed auget epitheto cum dicat vasto. Troia: possessiuum est. Troius troia troium: id est troiana: & habet primā longam. Troia primitiuum duarum syllabarum est. Gaza: persicus sermo est: & significat diuitias: id est omne quod possidemus. Frustra ergo quæritur quomodo aurum natare potuerit. Ilioni: pro ilionei. Antiprosis est: vt hæret pedes pes pro pedi: & posuit datiuum græcum pro genitiuo latino. Sic orphi calliopeia. Vectus. i. qua vehebatur: nam nos a præsenti passiuo participio caremus. Hyems hybernū tempus significat: sed etiam ponitur p vi ventorum vt hic imbrem omnē humorem dicimus. Lucre. Ex igni terra atq; aquæ nascunt̄ & imbri. Fatiscunt: affatim. i. abundanter: vnde affatim: & hiscunt aperiuntur.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Talia iactāti &c. Etiā hoc participiū approbat seruianā sententiam prius timore frixisse æneā nō ideo dicitur iactasse talia hoc est quasi inutilia furiuisse q̄ timore captus esset: sicut se amētia captū ppter amissam coniugem attestatur in .ij. sic. Quē nō incusaui aut amēs hoimq; deorumq;. Stridēs aqlone: hic quarti venti principalis fit mētio nam supra aliorū trium meminit. Procella aūt dicit̄ vnda vētis immixta a pcellēdo dicta. Tū prora auertit alij legūt proram: vt sit procella auertit prorā nauis & dat latus: q̄ si prora legendū est erit prora auertit p auertit̄: aut auertit supple se. Sed diligenter Seruium & Donatū pspiciētes vocabula facile intelligēt: Dona. donati verba sunt Iactādi adhuc loquēti interuenit vis fluctus. Nec pmisit explicare. Fœlices qui in troia perierūt. Se infœlicē q in fluctibus sit periturus: hi summo in. s. fluctibus vario motu veniētibus: aliæ erigebantur tumore fluctuū: aliæ deprimebant̄. Ab alto: peritus locorū. Eurū dixit ducere in syrtes ab alto. i. pelago. Aliter enī nō posset cū flat⁹ habeat ab oriētis partibus in qbus sunt syrtes eo nauigia cogere: vñ potuit reuocare. Sex igit̄ naues alienatæ sunt a cæteris vna turbata p̄mit̄ vbi erat æneas. Nunc casus octaue describitur. Apparent. r. n. vt cōpleatur: id submersasq; obruere. Perijt ergo amicus & fidus & in eius cōspectu. excusatur Orontes: qui nō imprudētia: sed vi tēpestatis perierit. In puppim ferit hos specialiter cum eorū noibus ponit qui in ijs potiores nauigabant: & vno casu ferebant̄. Oēs accipiunt inimicū imbrē. i. vna omnium causa ac similis fortuna fuit. ¶Ordo autē est. Aeneas Ordo. sup. iactanti. i. dū æneas iactaret. i. inaniter ac ne quicq̄ effutiret talia: qualia. s. premissa sunt procella. i. vnda & impetus aquarū: stridens aquilone. i. vēto illo ferit aduersa. i. ex aduerso vt sit nomen pro aduerbio: aut ferit existens aduersa. i. ex aduerso & opposito veniēs. distinguēda autē sunt epitheta. ita vt alterū añ verbum & alterū postponat̄: cū a vitiosum esset duo epitheta sine cōiunctione media vni ab vna parte adijci & tollit. i. erigit & subleuat fluctus ad sydera hyperbolicos. i. q̄ altissime pōt: remi quib⁹ scilicet aduersantibus vētis strictis velis incūbebant: frangūtur scilicet a scopulis: tū. i. deinde: prora. i. prior pars nauis a proruendis aquis dicta auertit supple se aut auertit pro auertitur: & dat latus. s. nauis vndis. i. in vndas: mons aquæ. i. globus aquarū præruptus s. vi vētorū ab alijs aquis intercisus insequitur cumulo. i. impulsu magno: hi. i. aliqui eorū pendent. i. suspēduntur in summo fluctu. i. maxime exaltato & vnda dehiscens. i. magnū hiatū faciens his. i. alijs aut aperit. i. aperire facit: his. i. alijs terram inter fluctus: æstus. i. ebulitio & feruor aquarū furit. i. cōcitat̄ in morē furiētis: harenis. i. inter harenas: notus. i. vētus ille: vrget. i. torq̄t & impellit: tris sup. naues arreptas. s. a se aut abreptas ab alijs ī saxa latētia. i. occulta: q̄ saxa sup. existētia in medijs fluctibus: itali vocāt aras. s. ppria appositorie immane. i. valde magnū & terribile dorsum. i. eminentē scopulū sup. in mari summo. Eurus. i. alius vētus ab oriēte flans vrget. i. impellit tris. s. alias naues alio

 Kē scilicet

¶ scilicet pelago: in breuia & syrtes. i. in breuia vada syrtiũ: q̃ breuia dicunt̃ qa breui spacio hic ꝓfunda: illic harenosa illic scopulosa sunt miserabile visu. i. q̃ res est miserabilis. i. miseratione digna visu. i. dũ vr̃: & Eurus illidit vadis. s. breuib⁹ illis: atq̃ cingit aggere harenæ cõcitæ. s. qa dictũ est furit æstus harenis vnam sup. nauẽ septimam videlicet: q̃ vehebat lycios socios. s. pandari olim & orontẽ fidũ. s. æneæ: ante oculos ipsius. s. æneæ: & ingens põtus. i. val de magna pars põti: & est totũ ꝓ parte ferit. i. incutit in puppim. i. posteriorẽ partẽ nauis a vertice. i. ab aqlone q a vertice flat. Magister. i. director nauis. s. Leucaspis excutit̃. s. e naui: & voluit̃ ꝓnus. i. ꝑceps in caput: ast. i. sed fluctus. i. impetus vndarum: torq̃t. i. impingit: illã. s. nauẽ leucaspis ter. i. frequẽter agẽs. i. impellãs & versans circũ. i. ꝑ circuitũ: & vortex. i. gyrus: vertigo aut reuolutio aquarũ: rapidus. i. oĩa secũ rapiẽs & attrahẽs: vorat id est ingurgitat illã. Nantes. i. natãtes in gurgite. i. impetu aquarum: vasto. i. valde amplo: apparẽt. i. eminẽt & vident̃ rari: ideo rari: qa in vasto gurgite nã multũ & paucũ: magnũ & paruũ s̃m ꝑhm per respectũ ad aliquid dicunt̃. Arma. i. instrumẽta: virum pro virorũ & tabulæ: super quas sedebãt aut qbus nauis cõoperta fuerat: & gaza troia. i. troiana: hoc est opes aut diuitiæ troianæ & vestes & cõsimilia. (Est aũt trissyllabum & adiectiuum troius troia troium: cum troia substantiuum dissyllabum sit: estq̃ i substantiuo i, duplex consonum: in adiectiuo vocale: & tñ prima ꝓducitur: quia etiam troes primam producit) supple apparent aut dguntur per vndas: hyems. i. tempestas pluuiosa: vicit. i. superauit: & a cursu suo eiecit: iam validam nauem ilioni pro ilionei (aut scribendũ est ilionei vt sit diphthongus græca) illius oratoris qui ad finem primi orationem ad didonem habebit: & vicit iam nauem achate illius viri fortis quod forte ad differentiã fidi dicitur: vt dicetur ibi defessi æneadæ &c. & supple vicit eam nauem: qua abas vir ille troianus (scribitur vno b, quia priorem corripit & facit huius abantis) vectus supple illucusq̃ fuerat: ait qua vectus pro qua vehebatur secundum Seruium. Ego tamen quoties salua sententia proprius potest haberi sermo: nollem figuratum dici) & supple eam qua alethes vir ille grandeuus id est grandis æui: hoc est senex supple vectus erat pro vehebatur: aut illucusq̃ vectus erat (cum iam oppressa eos non amplius veheret: quod enim quiescit proprie non vehit licet sustineat: tunc autem illisa scopulis sisti potuit: omnes scilicet naues accipiunt: id est admittunt ad se: & capiunt imbrem inimicum: id est aquam marinam insilientem: ideo autem dicit inimicum quia non desuper incumbẽtem sed a latere ad orientem: nam vt Seruius per Lucretium probat: omnis humor imber dici potest: verũtamen est cur in illo lucretiano imber ponatur ratio: vt attendenti facaliter apparere potest sicut & hic. Nam in morem imbris: quia aliquando a nautis vt aquam dulcem habeant colligitur aqua guttatim intrabat: & ita erat species imbris sed inimici: quia imber cœlestis qui ab eis colligitur amicus est & commodus) omnes ergo accipiunt imbrem inimicum id est incommodum & molestum: & hoc compagibus id est iuncturis compactis: laterum: laxis. i. dissolutis ita vt per rimas aqua influeret: & fatiscunt. i. affatim hoc est abũde hiscunt. i. hiant & aperiuntur: rimis. i. p rimas: & ita nisi paulopost: sedata fuisset tempestas omnes submersæ fuissent quapropter sequitur. Interea &c.

Interea magno misceri murmure pontum
Emissamq̃ hyemem sensit neptũn⁹: & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus & alto
Prospiciẽs summa placidum caput extulit vnda
Disiectam æneæ toto videt æquore classem:
a Fluctibus oppressos troas: cœliq̃ ruina. a
Nec latuere doli fratrem iunonis & iræ.
Eurum ad se zephyrũ vocat: dehinc talia fatur.
Tanta ne vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cœlum terramq̃ meo sine numine: venti:
Miscere: & tantas audetis tollere molles?
Quos ego. sed motos ꝑstat cõponere fluctus.
Post mihi non simili pœna cõmissa luetis:
Maturate fugam: regiq̃ hæc dicite vestro:
Non illi imperium pelagi: sæuumq̃ tridentem
Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa
Vestras Eure domos: illa se iactet in aula
Aeolus: & clauso ventorũ carcere regnet.

SERVIVS.

SER. ¶ Imis: propterea non cognouit nisi post factam tẽpestatem. Stagna: aquæ stantes sunt: sed hic ꝓ ipso fundo: quod nisi magna tẽpestate non mouetur. Ergo stagna & imis vadis refusa aliud pẽdet ex alio: qa immobilis aqua in imo maris tantummodo est. Alto prospiciens: e mari caput tollens prospicit. Vel alto. i. ipsi mari prospicit. i. consulit. Placidum. s. Troianis: q̃uis ventis sit iratus. Vno autem epitheto suo more: habitum futuræ oratiõis significat. Ruina tonitrib⁹: quorum sonus similis est ruinæ. Iunonis: aut doli iunonis: aut fratrem Iunonis. Eurum ad se: per hos reliquos intelligit. Generis: quia ex Astreo vno ex titanib⁹ qui aduersus deos arma sumpserunt & aurora nati sunt venti. Fiducia: pro confidentia. Nam fiducia in bonis. Confidentia in malis dicit̃. Iam cœlum: cur de cœlo & terris quæritur & nõ de sola aqua. Quoniam hęc tria numina licet habeãt imperia diuisa: tamen totius regni videntur habere potestatem. Nam & ipsa tria elemẽta physica quadã rõne iungunt̃ vt & ipsorũ numinum sceptra significant. Iouis em̃ fulmen trifidũ est. Neptũnus tridẽte vtitur & Pluto tricipiti Cerbero. Quos ego: mens turbata verbũ reliquit. s. puniã sic supra. Me ne incepto desistere victã. & Teren. Quẽ qdẽ ego si sensero. Sed motos: prudentis enim est potius innocentibus succurrere q̃ nocentes punire. Præstat melius est. Est autem plenum & tum acusatiuo tum septimo iungit̃: vt ꝑstat illũ & ꝑstat illo. Non simili pœna: nõ ea qua troianos affecistis: vel mihi nõ simili. i. nõ tam vehemẽter irato. Luetis: solu etis, nã apud priscos oẽs pœnæ pecuniariæ erant. Maturate: cum maturitate. i. trãquillitate discedite. Perniciosum em̃ esset Troianis si accelerarent. Dicimus em̃ matura iracũdiã tuã. Sæuũ, magnũ: vel sæuũ: in vẽtos. Sorte: ac si diceret potuisse etiã cœlũ tenere. Aeolũ aũt bñficio carceris regnũ tenere. Immania: aspera. Manũ em̃ bonũ antiq dicebãt. Hinc mane. Quid em̃ melius: & ꝑ antiphrasim manes inferi: qa nõ sint boni. Eure: iralcẽtis est ꝓprio vti noĩe: sic Teren. Ego in pristinũ te Daue dedã: vel cõtra eurũ solũ irascit̃: qa primus egressus est: qd̃ autem dixit

Vẽtorũ genus.

Fiducia.

Ternæ trium numinum ꝑtãtes.

Magis macrobio credẽdũ est.

PIERIVS.

a ¶ Fluctibus oppressos troas cœliq̃ ruina. In Ro. qdẽ codi. ruinã, legit̃ p m, finalẽ lr̃am, vt sit, Videt neptunus, oppressos troas, cœliq̃ ruinã. Seruius tñ ruina, latino casu vna cũ fluctibus agnoscit: & ita veterũ codicũ bona pars legit. Nã & imbres, & tẽpestas ea, vẽto, tonitru, & crebris ignibus horrẽda cœlitus incubuerant.

ASCENSIVS.

¶ Interea mag. m. m. p. e. q. h. sensit neptũnus &c. In figmẽtis poeticis quibus plurimum delectat Maro & tantundem prodest (nã prudentis principis officium ad vnguem depingit) aut ad historiam alludit aut rem physicam: historiam quidem hic respicit q̃ æneam in Italiam venisse dicit nec ab ea horret q̃ in syrtes incidisse dicit verum: physica ratio docet quõ neptũnus ventos fugauerit: post pluuias enim sedari solẽt quo circa vis aquarum q̃ per neptũnũ intelligitur ventos sedat atq̃ ita neptũnus mare placatũ reddidit: sed quia q̃ ad sẽtẽtiam pertinent donatus erudite exequitur quæ vero ad sermonẽ Seruius sane q̃ diserte: satis videor instituto meo fecisse si post Donati verba & Beroaldi i Seruium annotationẽ ordinẽ cũ facili explanatione subiũxero. Donati itaq̃ verba sunt. Interea neptũno datur occasio: ne penitus Iunonis iussa implerentur. Nec latuere. Fratrẽ sororis studia nõ latebant. Ergo vocatis vẽtis orationẽ habuit patheticã: vtpote cõmoti animi. Abscissam. i. nec cõtinuã nec cõpositam. Fuit breuis: qa subuenientis in hoc casu non erat multa loqui. Tanta ne: hoc genus inuectionis nõ habet principium & crimẽ exaggerat: ostẽdẽs illos nõ tñ suã sed hæreditariã sectari temeritatẽ: qd̃ vitiũ: qa naturale est nõ põt emendari. Sunt em̃ vẽti a gygãtibus qui bellum dijs inferre ausi sunt: sed pœnas reddidere. Ostendit igitur eorũ esse crimen qd̃ emiserant: esse etiam originale sanguinis. Generis. Nõ maculãt filios pr̃na celera: polluunt̃ tñ si illa sectant̃. Iã cœlũ: obscura breuis oratio: & qa iratus erat & ad succurrendũ ꝓperabat. Deniq̃ trãsit ab aliorũ elemẽtorũ iniuria a qbus erat alienũ & venit ad ꝓpriã. Meo. q. d. me cõtẽpto. Vẽti: abiecte ꝓnũciandũ vt cõuicii sit nõ nomẽ. Tãtas moles: mira ꝓbatio criminis vt nõ solũ asserat verbis: sed ipsis aspectibus subdat. Quos e. duo ꝓnoia cũ põdere maximo. Quos. s. sceleratos & ex pessimis ortos: & q similes intelligi possunt. Ego. s. imperator loci & de potioribus dijs. Nõ vlcisci tur sed nõ dimittit eos sine mœtu futuræ pœnæ ne se inualidũ demõstraret. Sed motos. p. addit causam dilatæ pœnæ. Post mihi si ¶ quid deinceps

quid deinceps ausi fueritis re nõ verbis puniam. Maturate: celerius remeate. Regi inijcit & regi conuicia deformans regni ipsius potestatem & personam asserens non habere regnum sed saxa non aulam sed esse custodem carceris. Beroaldi annotatio est. Iniulia mediustidius: hæc est expositio tanq̃ maturitas significet tranquillitatem: & mature tranquillum facere magis: itaq; Macrobio credendum est: qui in sexto saturnalium illud Vergilianum declarans sic scribit. Maturum est quod neq; citius neq; serius: sed medium quiddam & temperatum est: & paulopost: sic ergo & Vergilius inducit Neptũnum discessum ventis imperãtem vt & tam cito discedant: & tñ fiandi mediocritatem in regressu teneant: tanq̃ mature. i. temperate abeuntes: apud Gellium caput est & elegantissimum quo quid mature & maturare significet: abunde monstratur. Cuius verba mutuatus est Macrobi9. Ordo autem est. Neptũnus: deus maris: sensit. i. percepit: interea scilicet dum venti ita sæuiebant & naues disijciebant pontum. i. mare (est autem græcum vocabulum) misceri. i. turbari & cõfundi sup. cum magno murmure. i. sonoritate: & sensit hyemem. i. tẽpestatem nymbosam emissam. s. ex antris & cauernis terræ: & sensit stagna. i. stantes aquas hoc est quæ prius steterant (nam in precipitijs & ꝓfundissimis antris maris aquæ interclusæ neq; fluũt neq; refluunt: cum etiam in fluuijs minor fiat commotio ad fundum vbi glacies tempore hyberno congelari solet) refusa. i. emissa sicut prius fuerant infusa vadis imis. i. præcipitijs breuium vadorum quæ in illis locis sunt: qui sup. cõmotus grauiter aut multum aut potius vt virum grauem decet qui commouetur dũ bonis iniuriam inferri videt. Vnde dicetur. Tum pietate grauem ac meritis &c. Et prospiciens. i. porro aspiciẽs: alto. i. aut ex alto mari aut in altum aut per altum mare: extulit caput suum placidum (Quæres quõ placidum si grauiter commotus erat. Sed vt dixi grauiter exponi potest pro eo quod est cum grauitate decẽti: aut commotus fuit in ventos & placidus respectu æneæ: aut potissimum placidus quia dum commotus ventis obstat eis: placidum redditur mare: vnde in Buco. Cum placidum ventis staret mare placidum ergo quia mare placaturum: q̃uis a placeo nõ a placo deducatur) extulit dico summa vnda & videt classem æneæ (hoc dicitur ex persona poetæ qui nouit classem æneæ fuisse: aut etiã quia neptũno notus erat æneas: qui e mari oriundus erat: nã Venus e mari genita fingitur. Vnde ipse ad eam ad finẽ quinti. Fas omne est cytherea meis te fidere regnis. Vnde gen9 ducis merui quoq; sæpe furores. Compressi: & rabiem tantam cœliq; marisq; quod illic non diceret: hoc est quod illic non induceretur dicere nisi hic poeta vellet eum nosse classem esse æneæ) disiectam. i. dispersam iactu procellarum: toto æquore. i. per totum mare quod post sedationem ventorum æquor fiebat: & videt Troas oppressos fluctibus. s. marinis: & ruina cœli. i. præcipitatione imbrium de cœlo: id est aere. Nec doli & iræ iunonis latuere: id est celatæ sunt fratrem iunonis scilicet neptũnum: & supple ipe cognoscẽs dolos & iras iunonis vocat ad se (quod signum principantis est) eurum & zephyrum ventos scilicet inter se contrarios & ita mare plurimum turbantes: & fatur dehinc scilicet postq̃ aderant talia scilicet verba qualia sequuntur (dehinc hic monosyllabum profertur. Et secundum mentem Donati quæ mihi placet: nõ cõstrueretur sic vt venti sit vocandi casus. Ne pro an o venti: sed sic) ne pro an fiducia vestri generis: id est qui fiditis in genus vestrum pernitiosum: tenuit vos tãta: id est tam magna: vt scilicet

haec audeatis.

autem dixit vestrã domum de Plauti pseudulo est. Nisi carcerem effregeritis vestram domum. Aula: per irrisionẽ: nam nihil tam contrarium est aulæ q̃ carcer. Clauso: quia nõ ipsius: sed iubentis est emittere ventos. Carcere regnet: ex affectu possidentis carcerem regnum dixit: sic alibi de rure. Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

hæc audeatis. Vnde subdit. Audetis supple ne vos vẽti: id est qui nihil nisi vẽti estis: & humilibus natalibus orti: audetis iam sine meo numine id est nutu id est voluntate: aut mea autoritate non annuente: miscere id est turbare iam cœlum & terram: & audetis tollere id est excitare & erigere tãtas: id est tam magnas moles scilicet globos aquarum fluctuum: quia dictum est: ingens a vertice pontus In puppim ferit. Vos dico venti: quos ego supple sic puniam vt exemplo omnibus sitis: aut quid simile (quod intelligendum reliquit per aposiopisim: id est reticentiam secundum Ciceronem: aut obticentiam secundum Celsum: aut interruptionem secũdum quosdam: authore Quintiliano quæ iratis conuenientissima est (potissimum dum aut se reprimũt ne quid indignum viro probo imprecentur: aut tempus cõminandi deesse videtur: vt hic nam sequitur) sed motos præstat componere fluctus: quod verbum Seruius docte interpretatur: sed præstat: id est melius est: componere: id est ꝙ componam fluctus motos: id est excitatos & disruptos: vos autem luetis: id est purgabitis: pœna: id est pœnam dando seu persoluendo. post: id est posthac: aut postq̃ composuero fluctus: mihi non simili: id est non sicut nunc irato: sed temperato animo: commissa: id est crimina supple vestra. In hoc autem verbo docet poeta virum prudentem non statim vlcisci donec ad tranquillitatem redierit. Vnde consultum aiunt. Augusto vt quoties ira percitus excandesceret nihil aut dicat aut faciat priusq̃ vigintiquattuor litteras græcas ex ordine pronunciauerit: & ita sancta est sentẽtia & cæteris quadrans: aut simili non erit datiui casus: sed ablatiui vt sit: luetis mihi non simili pœna: quali nunc afficimini quæ videlicet in verbis minosis consistit: sed acriore quæ cum effectu erit: quia supplicijs affligemini. Maturate: scilicet nunc: id est facite cum maturitate & temperamento ita vt neq; citius neq; serius q̃ vtile dispersis nauibus fiat fugam: & dicite hæc scilicet quæ dicam vestro regi: quasi dicat tantum abest vt vos timeam vt ne regem quidem vestrum verear: dicite ergo regi vestro: imperium pelagi: & tridentem sæuum: id est magnificum (habet enim neptunnus pro sceptro fuscinam tridentem qua significatur triplex eius potestas.) Quia vero dens & pes masculini sunt generis: etiam in eo substantiuantur. vt tripes: tridens: bidens: nisi intelligatur ouis: esse datum mihi sorte: id est per sortem qua Ioui cœlum aut ignis cum superiore aere: Iunoni aer inferior. Neptunno mare: & Plutoni inferna obuenerunt: ille scilicet rex vester: tenet saxa immania: id est vasta & valde ampla nec cuiq; bonum afferentia aut cedentia: o eure vestras domos: hoc est tenet saxa: appositorie: vestras domos. Aeolus ergo rex vester: iactet se in illa aula: id est regia: scilicet saxorum (& id ironicos) & regnet carcere ventorum clauso: id est postq̃ occluserit carcerem ventorum: quasi dicat eam illic tyrannidem potius q̃ regnum habere: nec indignos qui nobili rege subijciantur: sed in ventos. Itaq; Neptũnus egre ferens in suo regno quicq̃ præter autoritatem suam gestum contumelijs afficit ventos.

SERVIVS.

¶ Dicto citius id est citius q̃ dici posset. Placat: physice: nam Neptũnus mare est: hoc dixit commotum: nũc inducit placatum. Collectas: aut quas colligit & deinde fugat: aut ante a ventis collectas fugat & dissoluit. Cymothoe conueniens nomen nymphæ κυμα em̃ fluctus est & θειμ currere quasi fluctus currẽs. Elemẽta enim antiqui deos esse voluere. Triton deus marinus Neptũni & salatiæ a salsa aqua dictæ nymphæ filius. Annixus antiquum est. Iuniores annisus & nisus dicunt sed & alia vsus contra antiquitatem ĩduxit. Illi em̃ pasi nos pepci: illi succepi nos suscepi. vt, Succepitq; ignemq;. f. Leuat: leues & nauigabiles facit. Accommodat autem tempori orationem: nam hic quia periclitantibus subueniendum erat

breuiter

Sic ait: & dicto citius tumida æquora placat:
Collectasq; fugat nubes: solemq; reducit
Cymothoe simul & Triton annixus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti
Et vastas aperit syrtes: & temperat æquor:
a Atq; rotis summas leuibus perlabitur[a] vndas:
Ac veluti magno in populo cũ sæpe coorta est
Seditio: sæuitq; animis ignobile vulgus:
Iamq; faces & saxa volant: furor arma ministrat.
Tum pietate grauẽ: ac meritis si forte virũ quem
Conspexere silent: arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora postq̃

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Sic ait &c. Docet quantum potuit neptũni grauiter locuti authoritas doces id cæteros potentatus posse: dummodo decẽtem grauitatem teneant: sed priusq̃ ordinem ponam præmittã Donati verba quæ hæc sunt. Dicto citius: effectus statim apparet obiurgationis & dilatæ pœnæ vt dicto citius placidum fiat mare, & oĩum elementorum remouet iniuriam: ac veluti hac comparatione datur occasio: vt ostendat cuius meriti & grauitatis debet esse qui in ciuitate sua princeps est. Nam cum vẽtum est ad furorem si virum præstantẽ meriti audiunt: eius dictis acquiescunt. Seditio vt populus furens motus grauitate viri quiescit: sic mare authoritate rectoris quieuit. Cœlo aperto qa dixerat eripiũt subito cœlum. Liberauit igitur

Dona.

a repētare

Prospiciens genitor cœloq; inuectus aperto
b Flectit equos: curruq; b volans dat lora secundo.

PIERIVS.

a ¶Atq; rotis summas leuibus perlabitur vndas. Non temere pellabitur, in codi. aliquot antiquis legitur: siquidem ex Velij Longi sententia per, præpositio omnibus integra præponitur: nisi cum incidit in l, litteram. Malle enim elegãtioris sermonis viros in præpositione per, geminare l, litterã (ait ille) q̃ r, exprimere: vt quum pellabor, malunt dicere, q̃ perlabor, ita enim in emendatis eius auctoris codicibus habet.

b ¶Curruq; volans dat lora secundo. In Romano codice & aliquot alijs legere est, fluctuq; volans, vt sit fluctu secundo: sed curru, magis placet eruditorum auribus, vt figuratũ magis.

a tempestate Troianos. Neptũnus sed eurus aliud attulit. Nã illos in libyẽ terrã inimicæ Iunonis detulit. Ergo in casum deteriorem deuecti sunt. Hæc ille. Ordo est. Neptunnus sup. ait sic. vt præmissum est & placat. i. sedat æquora tumida. i. inflata & procellosa: citius dicto. i. q̃ dici posset: & fugat nubes collectas. s. a ventis: vt tempestatẽ cietẽt: & inducit solem. i. solis aspectum amotis. s. nubibus. Cymothoe. i. nympha significãs fluxũ currentem: & triton deus ille marinus annixus. i. annitens simul detrudunt scopulo super quẽ. s. sedebãt naues. s. troianorũ: ipse per emphasim. q. d. & deus & rex leuat. i. erigit. s. naues, tridẽti. i. tridẽte sceptro & aperit syrtes vastas. i. capaces & valde amplas: & tẽperat. i. tẽperatũ & tranquillũ reddit: æquor: atq; perlabitur. i. molliter pcurrit summas vndas: id est summitatem vndarũ rotis leuibus. i. more rerũ leuium celeriter motis. Ac pro &: veluti. i. quẽadmodũ quũ. i. qñ seditio est coorta sæpe. i. quod sæpe fieri solet: in magno populo. Et vulgus ignobile quasi sine noĩe & incognitum: sæuit. i. sæuitiã & ferocitatem suam ostẽdit: animis. i. volũtatibus aut animositatibus: & faces volant iam: & saxa volant iam. i. præcipitanter iaciuntur: furor. i. vehemens animorũ motus ministrat arma. i. id sibi qsq; assumebat qd' furor accipere suadebat: & ita furorem omnia arma propria visa sunt per tũ. i. tunc si. s. populi conspexere forte: quem. i. aliquem aut quẽuis virum grauem pietate. i. religione & obseruantia in deum ac meritis: si dico conspexere talem virum: ipsi silent: & astant auribus arrectis. s. ad audiẽdum. Ille. s. vir grauis regit dictis. i. ordinatione animos. s. vulgi & mulcet pectora sic. i. eodem modo cunctus fragor. i. vehemens crepitus generat⁹ ex fractione vndarum pelagi. i. maris cecidit. i. sedatus est & resedit: postq; genitor. s. Neptũnus. (quẽ patrem vocat aut venerationis causa: aut quia omniũ pater a physicis dicitur: sicut in Geor. iiij. dixit. Oceanumq; patrem rerum: & pcipue in mari pr̃ vocat) pspiciens. i. pcul inspiciẽs æquora. i. maria: & inuectus. i. q inuehebatur: cœlo aperto: amotis. s. nubibus flectit equos. s. marinos
& volans

Ordo.

breuiter loquitur. in. v. autem vbi nullum est periculum latius placat mare. Neptunnus. Perlabitur vnd. labitur per vndas. Antiqui enim præpositionẽ nomini subtracto verbo addebant: vt percurro forum. Ac veluti hic populum commotũ comparat tempestati. Cicero autem populo tempestatem: vt p Milone. Equidem cæteras tempestates & procellas in illius dũtaxat fluctibus contionum. Magno: quia vbi frequẽs est ibi crebra seditio. Ignobile: stultũ: vt nobilẽ aium prudentẽ dicimus. Vñ paulopost: arrectis auribus sumpsit trãslationẽ a brutis. Sic Teren. Arrige aures Pamphile. Vulgus neutri generis est. Inuenitur etiam masculini vt sparge re voces in vulgum ambiguas. Regula est vt sit masculini. Nam nomẽ in us, secũdæ declinationis masculini generis est: sed vsurpatum est ad formam nominis græci pelagus quod in secũda declinatione neutrum est. Furor arma ministrat. Sic alibi. Rimanti telum ira facit. Grauem: venerabilẽ: vt contra leuem contemnẽdum. Dat aũt ei iustitiam & peritiam dicẽdi. Genitor: veneratio nis est vt Tybri pater. Cœloq; inuectus aperto: inuectus per maria cœlo iam existente aperto. i. sereno. Curru: nõ est, p currui: per apocopen. Sed ars antiqua volebat q; ntũs pluralis regat genitiuum singularem: vt hæ musæ: huius musæ: hi docti: huius docti & dtũs singularis regatur a gtõ singulari: vt huius docti huic docto. Ergo hic currus huius currus facit & huic curru. Hinc est. Curruq; abscisa duorũ suspẽdit capita. Scd'o troianis obsequenti. Tractus sermo a sequẽtibus seruis. i. pedissequis. Hinc secũda fortuna qa s̃m nos. i. prope nos sit.

& volãs. i. celerrime percurrẽs curru secũdo. i. secũdo flumine & psperе & cõmode currente dat. s. equis lora. i. habenas ex corio s̃m Ser. qui vult curru esse dti casus: ordo esset: & volans dat lora secundo curru: id est secundum eũ troianis obsequenti: vt sit metaphora a pedissequis: aut vt dixi commodo quia secundum fluctus currenti.

SERVIVS.

SER. ¶Aeneade: nũc Troiani aliqñ Romani: vt Aeneade in ferrum p libertate ruebãt. Cursu vel datiui est, p cursui: vt sit, pxima cursui: vel cõtẽdũt cũ cursu. Vertuntur: ab italia est em̃ topothesia. i. ficta loci descriptio. Hic em̃ loc⁹ in africa nusq; est: sed apud aliã Carthaginẽ: quæ est i Hispania. Ergo similitudo noĩs facit rẽ congruã. Topographia aũt est vera loci descriptio. Secessu: sinu secreto. Locus subaudi quẽ. Cũ aũt, p nomen in medio duorũ noium quorũ vnũ, ppriũ sit: id, pnomẽ sequitur genus, pprij noĩs: sic Salu. Est locus in carcere qd' tullianum appellat. Si aũt vtrũq; nomẽ appellatiuũ sit licet cui volumus respondemus. Inq; sinus diuidit se vnda in sin⁹ reductos: id est replicabiles. Gemini pares similes: aliqñ duo. Minant eminent. Sub vertice: circa radices: q ad rectã lineã suspiciũt verticem Syluis coruscis. i. syluarũ co. casus em̃ septimus est, p gtõ. Coruscis. i. crispãtibus. Iuue. Lõga coruscat saraco veniẽte abies. Scæna inũbratio dicta απο της σκηνης. Antiquus em̃ theatralis scæna parietes non habebat: sed de frondibus vmbracula qrebant. Postea tabulata cõposuerunt in modũ parietis. Horrenti: mõ ad odiũ refert: modo ad venerationem: vt hic: sic Luca. Arboribus suus horror inest. Antrũ tropus
est: per

topothesia.

topographia.

Relatiuũ i medio positũ.

Horror.

Defessi æneade quæ proxima littora cursu
Contendunt petere: & libye vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum: quibus oĩs ab alto
Frangitur: inq; sinus scindit sese vnda reductos.
a Hinc atq; hinc vastæ rupes: geminiq; a minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice late
Aequora tuta silent: tum siluis scæna coruscis
Desuper: horrẽtiq; atrũ nemus imminet vmbra:
Fronte sub aduersa scopulis pẽdentibus antrũ.
Intus aquæ dulces: viuoq; sedilia saxo
Nympharũ domus: hic fessas nõ vincula naues
Vlla tenent: vnco nõ alligat anchora morsu.
Huc septem æneas collectis nauibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore

ASCENSIVS.

ASC ¶Defessi æneade &c. Describit portũ in quẽ sese receperũt Troiani: potissimũ q æneæ tũc coniũcti erãt. Nã cæteri ita dispersi erant vt nesciret æneas viuerent necne: sicut & illi de ipso dubitabãt. Fecit aũt aptã digressionẽ in descriptione portus seu statiõis vt vero similes sit naues Aeneæ potuisse illic abscondi: dũ naues Ilionei ac sociorũ a tyrijs igne peterent. Sane accuratius annotandũ est: q naues cũ ænea receptæ fuerant. Donatus dicit septẽ quas Vergilius recepras dicit fuisse vnã in qua ipse æneas erat & tres de saxis & tres de syrtibus ereptas: de qbus videlicet dictũ est. Tris notus arreptas i saxa latentia torquet: tris eurus ab alto In breuia & syrtes vrget. Sed incidit quæstio de Achate qui hic æneæ comes dat: & tñ nõ erat in illis nauibus: nã dictũ est. Iã validã ilionei nauẽ: iã fortis achate Vicit hyems &c. vnde aut dicendum est nõ eas septẽ fuisse quas Donatus cõmemorat: aut duos esse achatas: alterũ quẽ fortẽ appellat: alterũ quẽ fidũ vt sint epitheta discretiua: nã videt ille fortis achates fuisse i comitatu ilionei gyecloanti: cayci & orontis. Sed audiamus Dona. cuius verba sunt. Defessi: licet fessi nitebantur, pximã terrã attingere: ne inter ea aliqs casus emergeret. Contendũt: ostẽdit cursus difficultatem quẽ

Dona.

Egressi:optata potiuntur troes harena:
Et sale tabentes artus in littore ponunt.
b Ac primum silicis scintillam excudit[b] achates:
Suscepitq; ignem foliis:atq; arida circum
Nutrimenta dedit:rapuitq; in fomite flāmam:
Tūc cererem corruptam vndis:cerealiaq; arma
Expediunt fessi rerum:frugesq; receptas
Et torrere parant flammis:& frāgere saxo.

PIERIVS.

a ¶Geminiq; minanť in cœlū scopuli. Seruius exponit gemini, pares. Sed cur nō duo, quū p̄sertim in hac descriptiōe Vergilius Homerū sequať, apud quem legere est, δυο δε προβλῆ-
b τες ἐμ αυτω ακται. b ¶Ac primū silicis scintillam excudit achates. Arusianus Messus in Virgilianarum elocutionum exemplis Excudit, huic dtō casu elegāter dici, carmine hoc ex Verg. citato, contendit approbare: &, silici, a poeta scriptum agnoscit: & ita habeť in eo codi. vbi integra Ti. Donati commētaria leguntť. Sed & excussit, p̄terito tpe positū est, vt cum altero suscepit, quadret in synchroniā. Ea vero dictio Suscepit, in veteribus aliquot codici. succepit, geminato cc, scripta est, vt succūbo, succedo, sed em̄ oino ex sub & capio, succipio prius fuit: inde alterū c, in s, abijt, cōsuetudine ꝓnūciationē hmōi magis adprobante.

tem quē fessi complere nitebanť: maxime qa in aqua difficilior gressus est, ꝓperātib⁹ cursum. Secessu: loci hæc descriptio negotio necessaria ē. Placiditas em̄ fuerat pelagi ꝓcurāda ꝓpter corruptas naues. Hāc p̄bebat obiectus laterū. Secretū vero proficiebat: qa cauendū erat ꝓpter regiones icognitas. Hoc dabat lōgitudo secessus. Nympharū domus aquarū copiā p̄stat. Sunt & defensacula aduersus solē antrū & nemus. Tātaq; erat oportunitas loci vt naues anchoris non egerent retinēdæ. Ab alto a mari. Mira igiť breuitas quæ cōtineat oia necessaria. Cū aūt locus cōtineatur quattuor partibus ponit duo latera & ingressum. Quartā deinde partē posuit. Fronde sub aduersa. Semp aūt loca sic poeta describit: vt ingrediens: sic facit Salust. Quæ oia mutabunť si vt recedēs scribat. Addit aūt descriptioni duos altos scopulos: vt sit. Vn̄ latus ꝓspectus in pelag⁹ appareat ad ingrendas naues ab ænea separatas. Opacitas aūt vt minus ab externis cōspiciať facit. Septē. Vna in qua ip̄e erat: tres de saxis: tres de syrtibus ereptæ. Optata: qa cōtrariā in ꝑturbatione pelagi viderāt cū nauigia ad imū vsq; deprimerenť. Tabētes sale a cōtrario. Sal em̄ cōseruat. Sed inuentus est casus vt tabescat sale qd' seruari ꝯuenit. Aqua em̄ maris q̄uis salsa admittit corruptionē. Achates ignē fieri curabat vt madidas fruges torreret vt sic siccatæ frāgi possent. Nō ergo est p̄postera ordinatio. Neq; dixit coquere: sed torrere. Nā meminerat dixisse. Oēs accipiunt inimicum imbrē. Ordo est. Aeneade.i. Troiani sub Aenea principe italiā petētes & ab eo denoīati: defessi.i. multū fessi & defatigati ex lōga cōtra vētos & ꝓcellas reluctatione: contēdūt: petere cursu.i. ꝑ cursum (quo verbo ostēdiť quā sperata sit terra nautis deprehēsis: vt etiā defessi currere faciāt naues. Sane mallē cursu ablatiui q̄ dti casus cēsere: atq; ita nō dicā q̄ ꝓxima cursu) ea sup. littora q̄ sup. erāt ꝓxima.i. vicinissima: qa nullo discrimine habito q̄ prima occurrerēt cōstituerāt petere: & vertunť ad oras.i. extremas regiones lybiæ.s. ad eam partē vbi carthago. Locus est in lōgo secessu.i. tractu ad quē licet secedere.i. seorsum ab alijs incedere: sup. quē aut de quo insula: quæ illic intersita iacet: efficit portum.i. spēm portus: obiectu.i. ex obiectione seu oppositione laterum.i. qa duo latera habet oportune opposita: qbus.s. lateribus: ois vnda.i. impetus aquaꝝ frāgiť.i. separať: ab alto.i. ꝓfundo seu medio maris (illic em̄ ꝓfundū est) & scindit.i. diuidit se in sinus: id est angulos littoꝝ: reductos.i. replicabiles: qa non ꝓgrediunť aquæ ꝓpter latera: & qa vastæ.i. valde amplæ rupes: q; ꝑ.i. scopuli gemini.i. duo saxa æqualiter eminentia in aquis: minanť.i. minas hoc est eminētias suas extēdūt in cœlū.i. cœlū versus: aut si hyperbole est: in cœlum vsq; hinc & hinc.i. ab vtraq; parte: aut gemini scopuli minanť in cœlū.i. qa tā alte ꝓtendunť videnť minari se casuros in suspicientes: nā his q altissimos scopulos suspiciūt:: vidētur summitates eoꝝ mutare & casum minari sub quorum.s. scopuloꝝ vertice.i. summitate reflexa & ꝓminēte: hoc est in radice & pede scopuloꝝ: vbi ab impetu aquarū partim exhaustæ sunt q; vertex sup incūbere videať his q ad radicem sunt: sub vertice ergo scopuloꝝ: silēt æquora tuta.s. ab incursu vētoꝝ & ꝓcellarū: qa venti accedere nequeāt: & ois aquarū impetus priusq; eo ꝑueniant frangiť: tum.i. insuper aut præterea scena.i. vmbraculum aut inumbratio coruscis siluis.i. habens siluas coruscas.i. crispantes: imminet.i. incūbit desuper: & nemus atrum vmbra horrenti.i. contrementi leni agitatione ventorum: aut horrenti: id est placida vt sentit Seruius appositorie antrum.i. qd' antrum nemus est & quasi antrum imminet sub fronte aduersa.i. opposita: & hoc scopulis pendentibus.s. in morem antri. Intus.i. in medio scopulorum: sunt sup. aquæ dulces: & sedilia saxo viuo.i. naturali: appositorie domus nympharum.i. quam nimphæ habitant: aut tam amena vt digna sit a nymphis habitari. Vlla vincula non tenent hic.i. hoc loco naues fessas quia sponte tenentur & vlla anchora.i. instrumentum vncis dentibus quo in terra non saxosa naues fessas: aut fluctu agitatas nautæ alligant: nō alligat sup. eas morsu vnco.i. dente incuruo qui terram dū extrahit erodit & quodammodo mordet. Aeneas subit huc.i. ad hunc locum

aut portū

aut portum: septem nauibus collectis ex oī numero: & troes egressi magno amore telluris: id est terræ potiuntur harena optata: id est quam in periculo tanto optauerant: & ponunt: id est reponunt in littore artus scilicet suos: tabentes sale: id est aspergine aquæ salsæ: ac Achates vir ille fidus (alludit tamen ad lapidem) excudit primum: id est vbi primum in terram descenderat scintillam silicis: id est particulam ignis quæ erat in silice aut in venis silicis: & suscepit.i. lēte cœpit aut sursum cœpit (vis em̄ ignis semper ascendit) ignem folijs scilicet desiccatis: atq; dedit circum arida nutrimenta: id est combustilia sicca: & rapuit flammam.i. rapidam fecit flammam: in fomite: id est quæ vt dicitur radicaliter & originaliter erat in fomite: aut rapuit in fomite: hoc est in illo quo ignis fouebatur flammam ad se (& neutro modo est solecophanes: nam non rapuit in fomitem: sed eam quæ erat in fomite rapuit ad se) tum: id est deinde Aeneade scilicet (nō æneas) quia vile est ministerium (fessi rerum scilicet multitudine aut aduersitate: aut rerum pro rebus. sicut fœlix animi) expediunt.i. expedite efferunt: cererem: id est frumentum aut panem: corruptā vndis: & arma: id est instrumenta: cerealia: id est quibus ceres: id frumentum tractatur aut quibus ceres: id est panis fit: & parant torrere: id est desiccare flammis scilicet ab achate exceptis: & frangere saxo.i. pinsere aut molere quodammodo non tamē proprie quia mole vsum non habebant.

est: ꝑ antrū nigrū: ꝑ nigrum vmbrosum ꝑ vmbrosum frōdibus dēsum. Viuo naturali: vt viuo p̄teruehor ostia saxo. Nympharū domus: aut verū dicit vt sit historia: aut ꝑtinet ad laudē loci: vt talis sit: vt nympharum domus credi possit. Hic: ꝓ illic. Ancora: a græco est: & cū ibi nō aspireť nō aspiramus. Cū in cæteris potius aspirationem remoueamus vbi adest q̄ addam⁹ vbi nō est. Morsu: sic alibi. Tūdente tenaci Anchora fundabat naues. Amore: nō oēs in tēpestate amāt terrā. Vn̄ paulopost. Optata potiunť troes harena. Posuit autē tellurē quæ dea terræ est ꝓ ipsa terra q̄ est elementum: vt Vulcanū ꝓ igne. Harena: si ab ariditate: nō aspirať: si ab hærēdo aspirať: ait Varro. Melior tn̄ prima snīa. Sale: aspergine. Silicis. Bene ponit spēm: qa in certis lapidibus inueniť ignis. Excudit: feriendo elicit. Nā cudere est ferire. Inde incus qa illic aliqd cudamus. Achates allusit ad nomen Lapidis em̄ spēs est Achates. Facit illum æneæ comitē: qa vt refert Ply. Hic lapis si anulo gerať gratiosior ille videtur. Succepit: pro suscepit. Rapuit in fomite: pene Solecophanes est. Nam verbo mutationem significāti dat ablatiuum. Sed fuit antiqua circa cōes præpositiones licētia. Vt est conditus in nubem. Contra vero Nota condunť in aluo. Itē sæua sedens super arma. Cicero. Quod ille in capite ab hostiū duce acceperat: aut rapuit raptim fecit in fomite. Cerealia: vt vilia fugiat ad generalia transit. Rem ergo vilem auget honestate sermonis: sic alibi: ne lucernam diceret scripsit. Testa cum ardente videret.s.o. Iudice aūt euphonia dicimus cerealea: & cerealia: cæsareus: & cæsarius: & typhoea: & typhoia. Fessi: rerum pœnuria fatigati. Dicimus fessus animo: vt ter fessus in valle resedit. Itē corpore quod magis est ꝓprium. Item rebus fortunæ. Fruges errant qui frumēta a frugibus discernūt. Cice. Olei & frugum minutarum de leguminibus intelligens: ergo frumēta & fruges vocantur. Fruges autem sunt a frumine quæ pars est eminens gutturis sub mento Receptas liberatas: vt Medioq; ex hoste recepti. Et torrere.p.f.& fr.s. non est histeron proteron. Nā hodie videmus ante siccari fruges: deinde frangi saxo. Nam apud priscos molarū vsus non erat: fruges ante torrebant: & eas in pilas missas pinsebant: & hoc erat genus molendi: vnde pinsores dicti sunt qui nunc pistores vocantur. Pinsere id teste Persio dicitur: vt, O iane a tergo quem nulla ciconia pinsit. Aeneam aūt & in hoc loco & vbiq; & maxime in. vj. a vilioribus officijs segregat vbi ait. At pius æneas arcē qbus altus apollo præsidet: nisi pia sit causa vt ad humādum socium. Nā tunc pius æneas opera inter talia primus hortatur socios.

Ancora.

Tellus

Harena.

Solecophanes

Præpositiones.

Fessus.

Fruges.

Pinsores Pistores.

Aeneas scopulum interea conscendit:& omnem
a Prospectũ late pelago petit:antea:si quẽ[a]
Iactatum vento videat:phrygiasq́ biremes:
Aut capyn:aut celsis in pupibus arma caici.
Nauem in conspectu nullam:tris littore ceruos
b Prospicit errantes:hos[b] tota armenta sequuntur
c A tergo[c]:& lõgum per valles pascitur agmen.
Constitit hic:arcumq́ manu:celeresq́ sagittas
Corripuit:fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoresq́ ipsos primum capita alta ferentes
Cornibus arboreis sternit:tũ vulgus:& omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbã.
Nec prius absistit:q̃ septem ingentia victor
d Corpa fundat humi:[d]& numerũ cũ nauib⁹ æquat
Hinc portum petit:& socios partitur in omnes.
e Vina bonus q̃ deinde cadis onerarat[e] acestes
Littore trinacrio:dederatq́ abeuntibus heros
Diuidit:& dictis mœrentia pectora mulcet.

PIERIVS.

a ¶Antea si qua iactatũ vento videat. In lõgobardico, in Medi. & aliquot aliis antiqs exẽplari. si quem, legimus. Qđ elocutionis genus aliorum etiam poetarum testimonio Seruius agnoscit:sed & si qua, in veteribus codi. aliquot scriptũ animaduerti:eamq́ lectionem a veteribus grãmaticis defendi. Aitq́ Sosipater quosdam ita legere, antea si qua iactatũ vento videat, quẽadmodum legit̃, si qua fata sinant, pro si quo, aliquo modo. Aliud autem esse in illo, si qua fata aspera rũpas, Tu marcellus eris:q̃q́ & ibi, si quo modo, sit audiendũ.
b ¶Hos tota armẽta sequunt̃. Vetera aliquot exempla. quos tota, legunt:a nemine tamen, quod sciam, adhuc recepta lectio:perinde ac illud etiam quod antiqui codices nonnulli, tot armenta, scriptum habent:siue ea olim fuerit apostrophe, qua Latinos etiam aliquando vsos monumenta plurima declarant:siue tot, numerale nomen ratione communis loci producatur:sed tota, passim agnoscitur a Grammaticis.
c ¶A tergo:& longum per valles pascitur agmen. Errare eos Ti. Donatus ait, qui comã statuũt, Sequuntur a tergo, quum absq́ vllo interiecto pũcto legendũ sit vno eodẽq́ mẽbro. A tergo & totum per vallis pascitur agmen. vt sit, Longum agmen a tergo pascitur per vallis:cuius elocutionis exẽpla ponit. Testilis & rapido fessis messoribus æstu. Item, Puppibus & læti nautæ imposuere coronas. Item, Subito cum tabida mẽbris, hoc est, cũ subito.
d ¶Corpora fundat humi. In Ro. codi. in Oblõgo, & aliquot aliis minime malis humo, legitur dãdi casu:sed humi, aduerbialiter positũ magis placet nostri tpis eruditis viris:veluti etiã in. v. Fusus humi. Quãq́ & ibi quoq́ variã esse lectionẽ apud veteres ostẽdimus.
e ¶Vina bonus q̃ deinde cadis onerarat acestes Littore trinacrio, dederatq́ abeũtibus heros Diuidit. Sunt q magis approbẽt lectionẽ illã, Deinde bonus q̃ vina cadis onerarat, cuius qdẽ appositi verbum est, diuidit, nõ, partit̃, vt Ser. putat. Sed em̃ illam aduerbii trãspositionẽ in primũ locũ nusq́ in codicibus antiquis obseruaui. Agnitã vero Donato lectionẽ eã, q̃ vulgo habetur, inde patet, qđ in ordinãdo sensu ita scribit. Deinde diuidit vina, quæ bonus acestes onerauerat cadis littore trinacrio, atq́ abeũtibus dederat. Est p̃terea in codi. Medi. pro heros, positũ hospes. Dederatq́ abeũtib⁹ hospes. vt muneri cõditio accrescat, ꝙ hospitale fuerit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Aeneas scopulũ &c. Postq̃ ceterorum ministeria descripsit tractat officiũ ducis. s. Aeneæ q de salute sociorum quos in summo periculo dereliquerat sollicitus veriusq́ ne aut submersi sint aut in manus hostiũ inciderint:scopulũ cõscẽdit:vñ cũ naues ꝓspicere non posset:videret tñ ceruos:cõuertit se ad eos capiẽdos vt sociis receptis epulũ dare eorũq́ & aĩos & corpora reficeret. De qua re audiamus Donatũ:cuius verba sunt:reliq igitur seipsos curabãt. Aeneas aũt anxius de salute sociorum labori non pepercit:sed altitudinẽ scopuli ascẽdit:nõ ergo tãtũ ad ꝓspectũ descripta altitudo scopuli quantũ ad laudem æneæ. Qui aut nõ ꝓspexit vim pelagi aut de refectione corporis nõ curauit:& vt salutẽ sociorũ ꝓcuraret nullo victus labore tãtã altitudinẽ ascẽdit. Prospicit bis accipe:vt nauẽ nullã ꝓspicit sed tñ prospicit ceruos. Gerebat:vel tũc p̃sens vel portabat Aeneas tela q̃ Achates intẽtus igni excitãdo reliq̃rat. Nõ vidit naues:sed euẽtus ostendit ceruos q̃ res nõ ad venãdi voluptatẽ:sed ad victus necessitatẽ recepta est. Septem ergo maiores strauit in q̃bus alimoniæ maior esset copia Multos deinde paruulos interemit. Reprehẽdũt aũt temerarii ꝙ poeta dixit. A tergo sequunt̃. Error est interpretantiũ. Nam tres ceruos errãtes in littore sequebãtur armenta:alii ꝑ valles a tergo pascebant̃. Ita ergo legit̃. Prospicit tres ceruos & hos sequunt̃ tota armenta. A tergo vero totum agmẽ pascit̃. Ergo illi errabant:hi pascebant̃. Neq́ em̃ oẽs errabãt aut oẽs pascebant̃. Sed alii errant subiecti oculis eius:alii fuerãt post ipsum. Siĩs aũt versus est. Thestilis & rapido fessis messoribus & hoc est & thestylis:itẽ puppibus & læti nauim. c. i. puppibus. Ipsi quoq́ numeri gregũ diuersitatẽ significãt. De errantibus em̃ pluraliter dixit de pascẽtibus v̄o ait:a tergo & lõgũ per valles pascit̃ agmẽ. Ergo in littore positos pluraliter dixit. In vallibus v̄o pascit̃ agmen. Huc accedit ꝙ q pascit̃ nõ errat:& q errat nõ pascit̃. Hinc por. pe. ꝑ acta ceruorũ strage q̃ Troianis satis sit remeat ad naues. Bonus:bonus ciuis & bonus largitor. Cadis p̃termisso cadorum numero. Ostendit̃ vini copia. Onerarat:ostẽditur nõ quãtũ voluerit largitor datũ:sed quantũ Troiani ferre potuerũt. Abeuntibus. q. d. p̃ter id qđ manẽtib⁹ dederat. Dictis nõ poterãt ĩ maximo merore cibũ cape. Ergo adhibẽda ꝯsolatio erat. Verũ a ꝑsona aliena a mœrore:sed hæc in solitudine nõ reperiebat. Hanc igit̃ subit Aeneas q animi p̃stantia mœrorẽ vincere poterat. Hic ita se gerit vt neq́ se satis tristẽ ostẽderet ne a cõsolatiõe illos deiiceret neq́ oĩno doloribus immunẽ. Ne in sua causa oĩno alienus videret̃. Mulcet. Nã grauissime inflictus meror penitus remoueri nõ poterat. Sũpto aũt cibo & vino more humani ingenii sperat̃ animorum vẽtura relaxatio. Si aũt hæc cõsolatio ab alieno sit posset rñderi Terẽtianũ illud. Tu si hic sis aliter sentias. Cũ autẽ a socio malorum p̃ot attẽte audiri. Hæc ille. Quibus addamus q̃ in Seruii de plærisq́ & heroe interpretationẽ annotauit Beroal. dicens. Isthæc morosa nimis seruii distinctio Terentia verba obscurat & ex apertis facit operta:ex nitidis sordida:ex manifestis ambigua:nam modus loquendi est apud eruditos:vt ita dicant plærisq́ omnes

Dona.

SERVIVS.

¶Late petit:in quãtũ p̃ot. Pelago:in pelagus. Antea. Ordo est Ascẽdit scopulũ reqsiturus antea. Capin. Caveã si quẽ videat sic Terẽ. Qđ plærisq́ oẽs faciũt adolescẽtuli. Ordo est qđ oẽs faciũt adolescẽtuli:vt aĩum ad aliquod studium adiũgãt plærisq́ equos alere. Vel quem vacat:vt alibi. Phæbe diu res si qua diu mortalibus vlla est. Nemo em̃ dicit si qua vlla. Biremes. Naues q̃ duplicẽ habẽt ordinẽ remorũ. Puppibus arma:milites em̃ nauigãtes puppibus arma religabant. Sic alibi. Pacẽ orare manu p̃figere puppibus arma. Errãtes pascẽtes. Sic in Buc. Mille meæ siculis errãt in montibus agnæ. Ceruos:hi dicti sunt παρα τῶν κεράτων. i. a cornibus. Nã & latina noĩa aliqñ a græcis sunt:sed q̃q́uis in ꝓuincia cõsulari in quã venit cerui nõ sint:tñ aut finxit more poetico:vel qa heroicis tẽporibus vbiq́ oĩa nascebantur:vt ipse. Oĩs feret oĩa tellus. Tota armẽta differt ab oĩ. Totum est vnius corporis plenitudo:vt totum auditoriũ. i. integrũ auditoriũ:oẽ de vniuersis dicimus:vt oẽ auditoriũ. i. vniuersa auditoria. Ergo hic tota. i. oĩa:alibi cõtra:vt oẽmq́ reuerti per troiam. Agmẽ ꝓprie est ordinata multitudo vt est ambulãtis exercitus. Nõ ergo stãs dicit̃ nisi vsurpatiue. Vnde lõgũ:vt incedẽs illud ostẽderet. Corripuit:aut de pharetra aut ab Achate:intelligim⁹ em̃ eũ esse subsecutũ:vt ĩ illo loco. Ni iã p̃missus achates afforet Gerebat:aut tũc:aut q̃ gerere cõsueuerat. Cornibus:aut sit ꝓ cornuum:aut intellige cũ:vt, Atq́ ixioni vẽto rota cõstitit. i. cũ vẽto:& hoc melius. Vulgus:nã ductores iam interempti erant. Miscet:perturbat:circũagit:insequitur. Frondea:pro frondosa. Frondeum enim totũ est de frõdibus vt torus frõdeus. Frõdosum frõdibus ornatum. Septem:finiuit numerũ. Nã necessitatis erat hęc venatio nõ voluptatis. Victor propositi compos:vt atq́ rotis insistere victor. Humi:per humum aduerbialiter vt pressit humi nitens. Cũ nauibus:cacephaton in sermone. Nam post cum sequitur na. Hinc pro inde. Partitur. & partit inuenit̃ in eadem significatione. Salu. Prouincias inter se partiuerãt:vt punio punior:fabrico fabricor:sunt ergo verba in actiua & passiua voce actionẽ significantia. Sunt indẽ q̃ in actiua voce passionẽ significẽt:vt vapulo. Rursus q̃ ĩ passiua actionẽ vt loquor. Trinacrio:siculo. Trinacria em̃ dr̃ sicilia ꝓpter tria ἄκρια. i. ꝓmõtoria lilybeũ pachynũ & pelorum:latine aũt triquetra dr̃. Heros:vir fortis. Semideus plus ab hoĩe habẽs:vt ait Hesio.

pro vna parte orationis: quod diligenter animaduertit Donatus apud Terentium: & curiosis auribus demonstrauit: scribēs ꝙ plærięꝙ oēs pro vna parte orationis dixerunt veteres: vt plus ius allegatq; illud neuianum: plærięꝙ omnes subigunt sub suū iudicium: hoc locutionis genus vsurpant locupletissimi scriptores: inter quos haud dubie numeratur Gellius qui ita scriptum reliquit in primo: versus istos ex Georg. plærięꝙ omnes sic legunt: & alibi plæraq; omnia veterum litterarū quæsita: & Macrobius vultis ne diem sequentem: quem plærięꝙ omnes abaco & latrunculis conterunt. Item nimis concisus est Seruius in explanatione heroum: nec absolutam expressit rem in non parua significatione: audiatur itaq; copiosissime docēs qui sint heroes Augustinus lib. x. de ciuitate dei his verbis. Nomen heroum a Iunone dicitur tractum ꝙ græce Iuno hera appellatur: & ideo nescio quis filius eius secundum græcorum fabulas: heros fuit nuncupatus: hoc videlicet mysticum significante fabula: quod aer Iunoni deputet̃: vbi volunt cum demonibus heroas habitare: quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorum. Idem in. vij. inter lunę gyrum & nymborum ac ventorum cacumina aerias esse animas sed eas animo nō oculis videri & vocari heroas & lares & genios ex his liquido patet qui sint heroes: & vnde nomen sortiātur. Trimegistus quoq; author est heroas habitare inter aeris purissimā partem supra nos & terram vbi nullus est nebulis locus. Minime prætereundum est id quod Martianus capella tradit. in nuptijs philologie heroas videlicet ab hera: quæ terra dicitur esse nuncupatos: ista curioso interpreti fuerant vestiganda & enarranda: nisi forte Seruius existimauit satis superq; esse id qd' tractabat mutilatum tradere atq; concisum: cum boni tamen grammatici officium sit etymologias verborum significataq; vbertim explicare Hæc ille. ¶Ordo autem est. Aeneas conscendit interea scilicet dū Aeneadę fruges parabant & cerealibus rebus intendebant & petit. id est dirigit late. id est in latum aut per latum omnem prospectum. id est totam virtutem prospiciendi: pelago. id est in pelag⁹ (vt sit datiuus ad locū vt etiam Seruius sentit qui antea vult esse accusatiui casus a nominatiuo anteus. Erat enim Anteus etiā vn⁹ ex troianis: sunt tamen qui velint esse aduerbiū sicut postea quæ quia composita sunt ex pronominibus retinēt quantitatem hoc est vltimam corripiunt: nam nomina dum aduerbia fiunt quantitatem seruant vt antea hodie transuersa crebra &c. Vel sic petit omnem prospectum si videat quem iactatum antea pelago. i. per pelagus. vento. i. a vento: sed prior constructio mihi conformior videtur. sicut & sequentium hæc) ideo petit si videat. id est vt forte videat: aut vt experiatur si videat quem. i. aliquem iactatū antea. id est paulo ante vento. i. a vento: & si videat biremes sup. naues quæ duorum remigum ordine impelluntur: phrygias. id est Troianas aut Troianorum: aut capyn aut arma. i. insignia Cayci illius troiani: in celsis. id est sublimibus: puppibus. i. posterioribus partibus nauium in quibus directores quos patronos nūc vocant considunt: suntq; altiores cæteris: vt in. iij. dicitur. Stans celsa in puppi (Seruius autem censet particulam quem vacare: & antea nomen esse sic. Si videat antea iactatum pelago: & biremes phrygias iactatas pelago. Aut capyn aut arma Cayci i celsis puppibus scilicet fixa) Nullam. i. non vllam. Aeneas sup. non prospicit vllam nauem in conspectu: sed sup. prospicit tris ceruos errantes. i. libere pascentes errantium more nunc procedendo nunc retrocedendo: nunc in transuersum diuertendo in littore (Elegā- ter omisit particulā sed: nam nō dices. Nullā nauem ꝓspicit sed tris ceruos prospicit: verū sic: nullam nauem ꝓspicit. sed tris ceruos. Aut sic. nauem non ꝓspicit: tris ceruos ꝓspicit) tota armēta scilicet ceruorum reliquoꝝ (quia gaudent gregatim pasci & errare vsq; adeo vt authore diuo Augustino dū flumina transeunt onera cornuū sequentiū præcedentes vicissim supportent: sequūtur ergo a tergo. i. directo tramite ita vt nō a latere: nā sequi non possent licet nō præcise a tergo: vidimus tm̄ donatū aliter sentire qui nō vult a tergo dicant̃ sequi: sed agmen pasci a tergo per valles (Queres aūt quomodo illic ceruos dicat poeta: cū secundū Herodotum ceruis & apris oīs libya careat cum tm̄ habeat leones elephantes vrsos serpentes & asinos cornua habentes. Ad hoc autē responde vt Seruius: aut in superiori libya ceruos nō esse: in citeriore vero in qua Carthago est non deesse) & longū agmen scilicet ceruoꝝ pascit̃ per valles a tergo scilicet triū ductoꝝ. nam ductor & agmen correlatiua sunt: nam agmen ab agendo dicit̃ agit̃ enim sed a duce: hoc est ab eo cui ducendi animus esse debet licet agat: duces quoq; p̄rij fere sunt: actores aūt sequentes. Queri posset quō dicatur sequi & pasci: sed notū est quia pascentes incedūt vnde & pasci & insequi ijdem possent dici. Aeneas constitit. i. firmauit & repssit incessum: hic. i. vbi vidit ceruos & corripuit manu arcum & sagittas celeres. i. quas celeriter emittere peritus erat & Achates solebat: quæ tela. i. quas sagittas. (Eleganter em̄ sequēti non p̄cedenti conformatur relatiuū) Achates fidus scilicet comes: qui nusq; Aeneā dereliquit (vn̄ intelligendum est ꝙ postq; ignem excuderat relictus alijs ad humiliora ministeria deputatis Aeneam secutus sit: ad quod innuendū additū est primū: vt scilicet in primo ingressu excuderit ignem & postea Aeneā secut⁹ sit sicut etiā post refectionē corporis Aeneæ comes ibit in disquirendis locis: quia vero dicit eū celeres sagittas gestare solitum posset idem intelligi hic fidus qui supra fortis dictus est vt eius nauis prius dispersa sed postea collecta intelligat̃ inter eas de quibus dictum est. Huc septē Aeneas collectis nauib⁹ oī ex numero subit) & sternit. i. ꝓsternit primū ipsos ductores ferentes capita alta cornibus arboreis. i. ramosis: tum. i. deinde: miscet. i. mixtim persequtur aut reuera miscet: vt ad acies alludat q̄ cęso ductore misceri & confundi solent nec in suo ordine persistere: miscet ergo. i. cōfundit vulgus scilicet ceruoꝝ & oēm turbam. i. turbatam multitudinem: agens. i. persequēs. s. eam telis. i. sagittis: inter nemora frōdea pro eo qd' est frōdosa. i. inter syluas aut arboreta: nec absistit. s. a ꝓsecutione prius q̄ ipse victor. i. voti cōpos: fundat: ꝓ fuderit humi. i. per humū septē ingētia. i. valde magna: corpora. s. ceruoꝝ & equet. i. equauerit: aut equaret. i. equalē fecerit numerū. s. ceruorū ꝓstratoꝝ: cū nauibus: quas septē collectas supra meminit poeta. Hinc. i. ab hoc loco aut facto: ipse Aeneas. s. petit portū vbi videlicet socij erāt & partit̃. s. ceruos in oēs socios: & diuidit deinde vina q̄ acestes. s. sicilię rex: bon⁹. i. bn̄fic⁹: onerarat cadis. i. ꝑ cados: hoc est vasa vinaria qbus onerauit naues: qa quantū oneris poterant portare tm̄ vini dederat: & q̄ ipse heros. i. princeps magnificus & heroica ꝟtute p̄ditus: dederat. i. donauerat abeūtib⁹. i. discedētib⁹ littore trinacrio. i. siciliēsi: & hꝰ mō littore trinacrio regit̃ a dictiōe abeūtib⁹ ꝟtute p̄positiōis: aut si ordo est dederat littore trinacrio more poetico subtraxit appellatiuo p̄positionē. Sicut ibi littore ahena locāt alij: & ipse mulcet. i. mitigat & solat̃ pectora. s. socioꝝ merētia. i. mœsta ob casum cōsocioꝝ dictis. i. sermone sequēti: de qua re sicut de alijs multis subtilissime locut⁹ est Donatus vt iā vidimus.

Asinī cornuti.

a O socii (neq; enim ignari sumus ante malorū[a]
O passi grauiora: dabit deus his quoq; finem:
Vos & scyllæam rabiem: penitusq; sonantes
b Accestis scopulos: vos & cyclopea[b] saxa
Experti) reuocate animos mœstūq; timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus: per tot discrimina rerum
c Tendimus in latium: sedes vbi fata quietas[c]
Ostendunt: illic fas regna resurgere troiæ.
Durate: & vosmet rebus seruate secundis.

SERVIVS.

¶O socij reuocate animos: dixit autem socios: vt se illis æquaret Ignari imemores. A cyrologia est. Ignarus enim est qui ignorat. Immemor qui oblitus est Ante malorum υφεμ est: vt cœli subter labentia signa: ante em̄ hic ad solam pertinet cōiunctionem: & plenitudinem versus. O passi grauiora artificiose demonstrat præterita grauiora vt præsentia facilius tolerent: His sicut & grauioribus. Scylleam: exempla pro negocij qualitate ponenda sunt. Ergo in maximis periculis ponit tempestatis exempla Penitus: valde: Accestis. pro accesistis: aut valde sonantes: aut valde accessistis: quia non passi sunt hæc: sed his fuerunt vicini. Cyclopea: aut quæ Cyclops in Vlyssem iecit: aut siciliam in qua Cyclopes

PIERIVS.

a ¶Neq; enim ignari sumus ante malorum. In veteribus omnibus exemplaribus distinctas inueni dictiones, in nonnullis puncto etiam interiecto, ante, malorum, quæ quidem græca est figura, τωρ περιρ κακωρ. Vt illud, τωρ ν. ναν. ωτωρ, sub intelligitur quidem in hoc, q̄ passi sumus ante, in illo, ον των qui nūc

ASCENSIVS.

¶O socij (Neq; em̄) Oratio hæc consolatoria in genere deliberatiuo constituta grauitatis & prudentiæ virū talē: qualis Aeneas est decētis plena est. Nihil enim prætermittitur quod a prudenti & eloquenti viro dici debeat vt ex Donato discere possum⁹. Cuius verba sunt. O socij. s. laborū. Mira arte loquit̃. Norat eī odiosum illud esse laborātibus. vtpote cuius causa vniuersi trahebantur per tot & tā diuturnas calamitates. Ponit ergo præmiū. o socij laboꝝ. q. d. qui nil sine me passi estis: ergo debetis audire quæ dicam. Ignari. Mira consolatio: nā cum odiosa sit infortuniorum dura commemoratio exulcerās eorum corda: qui passi sunt adiungit poeta commemorationi comparationem: vt dicta ipsa potius medicine sint q̄ exulcera tioni.

ASC.

Dona.

tioni. Nam enumeratio p̄te
ritorꝝ malorꝝ ac grauiorum: ōn=
dit ferenda esse p̄sentia. Addit: &
sustinēdi consuetudinē nutrisse
patientiam. Grauiora: vt incom
modorꝝ nouitas grauiꝰ p̲uertit:
sic ferendi cōsuetudo q̲cq̲d acci=
derit facilius tolerat. Dabit de. s.
vltro respondit si quererent qn̄
hæc mala inuenient finem & post
cōparationē grauat p̄terita: & le
uat p̄sentia & a generali ad spe=
Scylla. cialē rationē venit: Scylleam: in
mari siculo est locꝰ horrendis sa
xis obsessus. Nō aūt mulier vsq̃
ad pubē humani corporis: infe=
rius vero canibus armata. Acce
stis: Ostēdit fortune suffragio ex
intima saxorꝝ p̲te liberatos. For=
san & hæc delectabit nos cum ad
p̲spera venerimꝰ etiā hæc inter
Olim. mala enumerare. Olim tria tem
pora significat præteritum præ=
sens & futurū. Durate, qn̄ p̲ ma=
la ad bona transeundum est: spe
bonorum toleranda sunt aduer=
sa, p̄sertim vbi spondet̃ p̲ breuis
simū tp̄s ociū sempiternū. Fata
ergo parendū est nā illis obsisti
nō pōt. Illic fas: & euadēdi & per
ueniendi spē pollicetur & asserit
Italiā solā esse q̄ digna sit in qua
Troiæ imperiū resurgat. Hæc il
læ. ¶Ordo est. O socij. s. errorꝝ &
Ordo. laborum per quā appellationē
sibi illos cōciliat vt q̲ se illis pa=
rē existimet: ordo aūt sic conserē
dus est. o socij reuocate animos

*qui nunc sunt: cuiusmodi sexcenta in singulis græcorum
libris iuenias. Quod si quis subunionem magis adamet, vt
apud catullum: postphasellus, & in pandectis. Postdomus,
non laboro. Non enim institutum est nostrum aliorum im
probare sententias, nisi error manifestus occurrat, Sed varias
codicum veterum lectiones recitare. Cuiusmodi ea etiam est
quæ. Neq̃ enim immemores sumus, scriptum ostēdit in co=
dice Mediceo, nimirum ex paraphrasi seruiana desumpta, ac
b aliena etiam manu inculcata lectio. b ¶Vos & cyclopea
saxa. Antiqui pleriq̃ codices. Cyclopeia pentasyllabum le=
gunt, sed repugnante syllaba: quæ non tantū ω μεγα est, sed
etiam ex altera vocali coalita in crasin, quæ non nisi in lon=
gam fieri potest. Quod si quis etiā Syncopen malit. κυκλοω
πες, κυκλωπες. o itidem paruū, vt pote minus validum, eli=
detur. ωψ vero ω πος Grammatici notant per ω μεγα, p̲ fa=
cie, & oculo, οπος vero per. o. paruum, si vocem significet.
Sunt tamen qui nomē originationi reddi posse putent. ωψ
enim. παρα το οπτω. Cuius futurum οψω, vnde οψ απο=
βολη του. ω. alterum vero illud ωψ, κατ αυξησιν factum, vl'
ω μεγα. In ο μικρον secundum dores, quos latini bona sermo
nis parte sunt imitati, mutari posse dicant: eademq̃ propor=
tione, qua pene vltimam in αιθιοπα, & αιθοπα οινον corri=
pimus ex eodem fonte haustis, ita licere etiā in cyclopeia fie
ri, dictione maxime in denominatiuum excrescente. In hoc
autem ad exempla confugiendum duxerim, quorum nullū
hactenus ex antiquis auctoribus reperi, qui cyclopa pene vl
tima longa non poneret. Quidam tamen ex recētioribus ma
gni omnino viri, quorum auctoritas pro ratione sufficiat, ī
differentem protulere: rationes nimirum, quas supra memo
c rauimus, secuti. c ¶Sedes vbi fata quietas ostendunt. In p̲=
ueteri codice legere est, quietis, quippe nobis. Nam, sedes, p̲
se plenū est ad otium indicādū, etiam sine alio epitheto. Sed
em̄ grāmatici plurium codicū veterū cōsensu. Sedes quietas
agnoscunt, & poetarū est, ita res epithetis exornare. Sunt etiā
codices, qui legāt. Sedes ibi fata quietas ōndūt, veluti etiam
sequit̃, Illic indicatiue. Sed em̄ magis receptum ab omnibus
est, vt relatiue positum sit, vbi.

*Cyclopes fuere Vel ætnam
intelligit. Nam ipse in. iij. ait no
ctem illam tecti syluis immania
monstra perferimus. Mœstum
qui mœstos facit: vt mors palli
da. Mittite omittite: ē apheresis
vt tēnite pro contemnite. For
san: fortasse fortassis: & fors idem
significant. Olim in futurum.
Meminisse & accusatiuum & ge
nitiuum regit. Nam obliuiscor
quod illius contrarium est idem
facit. Iuuabit: anomalon verbū
est nā cum prima cōiugatio aut
ī aui vt amaui: aut ī vi solutā vt
sonui: hoc facit ī uui vt iuui. Per
varios casus Argumentum a cō
pensatiōe. Quietas Nam habue
runt sedes in Thracia & in Cre
ta: sed nō quietas. Fas illic. Ergo
alibi nephas. Occurrit autem co
gitationibus sociorum ne fatiga
ti malis quascunq̃ requirerent se
des. Hoc idem facit in. v. incen=
sis nauibus. Durate. duri estote.
Vosmet παρελκον. Hæc enim
particulæ met piam pte vt ego=
met quispiam suopte: ornatus cā
ponūtur. Aduerbia autem sunt
Nam quicquid ab illis septem
partibꝰ recesserit fit aduerbiū.

membra: iuuabit. s. animos.
i. delectabit & iucūdum erit for
san olim. id est tempore futuro
vbi omnibus periculis defuncti
erimus: meminisse. i. aut memo
rare. id est recitare: aut recordari: & id est etiam hæc scilicet præ=
sentia mala: quia iuuat euasisse mala: plus q̃ non incidisse: vn=
de in tertio. Iuuat euasisse tot vrbes. Argicolas: mediosq̃ viam
tenuisse per hostes. Nos tendimus in latium: id est in patriā no
bis fatalem vnde originem traximus & vbi Saturnus latuisse
perhibetur: per varios casus, & tot discrimina: id est pericula re=
rum: Fas est: id est a fatis permissum: regna troiæ resurgere: id
est reparari & renasci illic: scilicet in latio non in creta: non in de
lo non in sicilia: vbi fata. id deorum præordinationes & volun
tates nobis p̄fata id est vaticinio significate: ostendit: id est in=
dicant vaticinio multorum: vt in tertio dicetur: sedes quietas:
id est immutandas: quales non erant in creta de quibus in tertio
Mutande sedes non hæc tibi littora suasit Delius &c. Durate id
est perdurate: aut durate animos vestros contra mala: & sitis du
ri ad tolerandos labores donec obtinueritis: sedes q̲etas iuxta
oracula penatum qui vobis dixerunt: vt recitabitur in tertio hu
ius Dardanide duri quæ vos a stirpe parentum. Prima tulit tel=
lus: eadem vos vbere leto Accipiet reduces: antiquam exquire=
rite matrem) & seruate, vosmet id est vosipsos: rebus secundis id
est prosperis: post aduersas quæ nunc vos præmunt: & est sen=
tentia sane moralis: & cuius facile esset ad allegoriam transferre:
vt per latium patriam cœlestem intelligat. ad quam per casus
varios per tot discrimina rerum tendimus: & sedes vbi fata quie
tas ostendunt.

&c. nā cetera p̲ parenthesim inserta sunt. q. d. vt socij estis in ad=
uersitate volo socij sitis in magnanimitate tolerando aduersa ne
q̃ em̄ sumꝰ. i. nā certe nos nō sumꝰ ignari. i. īmemores scd'm Ser=
uiū vt sit acyrologia. i. īproprietas sermonis: sed meo iudicio sic
dicit vt Dido dicet. Non ignara mali miseris succurrere disco.
Ignarꝰ ei ē malorꝝ q̲ nūq̃ ea passus est: nō sumꝰ ergo ignari. i. ne
scij: an̄ malorꝝ: vna est perticula. i. malorꝝ p̄teritorꝝ & q̲ ante hac
passi sumꝰ. O passi grauiora. s. mala: quorꝝ deꝰ finē dedit: q̲a alit̃
nō dicerent̃ passi sed adhuc pati: vn̄ subinfert: deus dabit quoq̃.
i. ēt: his. s. malis minꝰ grauibꝰ: finē. i. exitū & terminū ac desitionē
q̲ āt grauiora passi sint, p̲bat dicēs: vos &. i. sil' accestis: p̲ accessi
stis: rabiē Scilleā. i. q̄ inter Scyllā & charybdim est ī mari siculo
cuius dextrū scylla latꝰ leuū īplacata charybdis obsidet: & sco=
pulos sonātes penitus. i. valde & quasi pene intꝰ: & hoc ē cur scyl
leā rabiē dixit: q̲a sonitu aquarꝝ imitant̃ scopuli latratū canū ra=
biosorū: vos &. i. simul experti æstis: saxa cyclopeia. i. a cyclopi=
bus ī sicilia obsessa. O socij igit̃ q̲a nō ignari an̄ malorꝝ & grauio
ra passi. (Est aūt orō ītricata q̄si a turbato animo p̲lata: q̄lis erit
in scd'o huius vbi socios ad arma cohortabit̃. atq̃ summū artifi
ciū est vbi ab īperitis minus artis censet̃) reuocate aīos quibus. s.
grauiora tulistis vt & hæc feratis & mittite. i. deponite & reijcite
ac omittite: timorem mestum: qui vos mestos facit: aut mestum
ī. detestabilem: cū sit timor approbandus qualis erat dū in pericu
lo fuerant: vnde dictum est. Ex templo Aeneæ soluunt̃ frigore
membra

SERVIVS.
¶Voce: pleonasmos est. Fit aūt
SER. q̊ties adduntur sup̲flua vt alibi
vocēq̃ his auribus hausi. Teren.
His oculis egomet Vidi. Curis
Cura cura dicta q̲ cor vrat. Aeger: &
Aeger. tristis: & male valens significat.
Aegrotꝰ Aegrotus aut ægrotans maleva
lens tantum Spem lætitiam. Si=
gnificatur autem ab eo quod p̄=
cedit id qd' sequitur. hac figura
crebro vtitur poeta. Lætitia em̄
spem sequitur: & in vultu vide
tur. Spes vero non videtur. Cō=
tra aliquando significatur id
quod præcedit ab eo quod sequi
tur vt meritæq̃ expectent p̄mia
palmæ. Palmam em̄ pro virtute
posuit

Talia voce refert: curisq̃ ingentibus æger
a Spem vultu simulat: premit altū[a] corde dolorē.
Illi se prædæ accingunt: dapibusq̃ futuris
Tergora diripiunt costis: & viscera nudant.
b Pars in frusta secant: verubusq̃ [b] tremētia figūt:
Littore ahena locant alii: flammasq̃ ministrant.
Tum victu reuocant vires: fusiq̃ per hærbam
Implentur veteris bacchi pinguisq̃ ferinæ:
Postq̄ exempta fames epulis: mensæq̃ remotæ:
Amissos longo socios sermone requirunt

ASCENSIVS.
¶Talia voce refert. Post conso= ASC.
lationem verbalem additur sola
tium epularū & vini quo & ani
mus & corpus refici solet. Seruiꝰ
censet pleonasmon esse id est su=
perfluitatem illius particule voce:
sat em̄ fuerat dixisse talia refert.
Verumtn̄ mihi nequaq̄ super=
fluum videtur: sed discretiuum
vt sit refert quidem voce sed iō=
ge aliter referebat & reuoluebat
casus suorum animo vt ex ordi=
ne patebit quem priusq̄ posue=
ro Donati verba subijciam quæ
sunt. Curisq̃ ingē. eger: persuasio
ris erat. vt metum dissimularet
cum spem persuadere tentaret
& regis

Spemq́ metumq́ inter dubii: seu viuere credāt:
Siue extrema pati: nec iam exaudire vocatos:
c Praecipue pius æneas: nunc acris Oronti[c]
Nunc Amyci casum gemit: & crudelia secū
Fata lyci: fortemq́ gyan: fortemq́ cloanthū.

...& regis erat afferre cōsolatio nem vtrumq́ ergo præstitit ne... q̄ oportebat illum in sua causa sine cura esse. Illi ostēditur q̄d potuerit consolatio. Nā nisi me ror sublatus fuisset refectionem aliquam non quesisset. Tergora diripiunt: diuiditur per officia procuratio epularum neq́ delitiose dapes aut irritamenta gule erant nūc paranda: qui naufragio & inedia laborauerant. Tergora: eodem tempore alij detrahebant coria. Alij anteq̄ tota corpora apparerent resecabant partes: & vt plenam properationem ostendat addit Verubusq́ tremētia figunt. Hoc est quibus adhuc aliquid spiritus teneretur: Ahena aquam imponebant igni vt elixam facerent carnem. Hęc coquēdis visceribus celeritatem præstant. Deniq́ epulis paratis vires labore & fame perditas reuocant. Fusiq́ per. adeo aduersariorum obliti erant vt fusi per hærbam plus cibi ingererent q̄ refectio postulabat. Hoc autem præstitit persuasio consulti regis. Ferina: p̄ se suauis caro est hæc sed additur pinguedo vt suauior animos appetentium irritet. Vino autem accesserat gratia a tempore qualitate & quantitate. Nam & vetus & optimum & abundās fuerat. Hinc dixit implentur veteris Bacchi. Postq̄ exempta. Fame & lassitudine oppressos nullius cura tangebat. Refectis vero venit in mentem recordatio sociorum quorum cum de morte incerti essent erant inter spē vitę & metum mortis. Aenee autem maior ponitur virtus qui nec cibum sumpsit nec dissimulare a perditis potuit. nec eorum curam posuit: qui nec superesse poterant. Secum: Nam apud alios spem vultu simulat. Ordo est. Aeneas sup. refert. i. recitat & exprimit talia voce. i. sermone vocali: cū alia lōge referret sermone mentali & ipse eger. i. saucius & dolore affectus ingētibus. i. valde magnis curis. i. sollicitudinibus cor eius vrentibus: simulat. i. fingit (non enim omnis simulatio vitiosa est: vnde & saluator finxit se longius ire) & per similitudinem indicat & præ se fert vultu. i. dispositione facieī: qua voluntas prodi solet: spem scilicet melioris euentus aut rerum recuperādarum & præmit corde. i. in pectore: altum. i. profundum dolorē Illi scilicet socij eius sic consolati. accingunt. i. apparant se præde. id est ad prædam parandam & diripiunt. id est rapti distrahūt: costis scilicet ceruorum ab ænea occisorum: futuris dapibus. id est ad futuras dapes aut appositorie quæ erant future dapes: tergora id est pelles aut cutes tergorum: & pro. i. nudant viscera. i. carnes interiores: videtur tamen laniorum partes expressisse poeta nam tergora. id est quibus terga teguntur: diripiunt. i. vno tractu abstrahunt: sed pelles quibus viscera. i. intestina obteguntur: non tam faciliter abstrahunt: vnde nudant dixit: Pars scilicet sociorū id est partim socij: secant. i. incidunt carnes: in frustra. i. particulas & figunt verubus (alij veribus legunt sed plures verubus) frusta sup. trementia. id est adhuc palpitātia & spiritu vitali mota. Alij locant scilicet ad lauandas carnes ahena sup. vasa. i. lcbetes aut cacabos ex ere factos: littore pro in littore & ministrant. id est subijciunt flammas: quas scilicet ex cōbustibilibus excitāt: tum. id est deinde peracto scilicet officio coquendi: ipsi reuocant. i. reparant & in loca pristina alliciunt: vires scilicet suas victu. id est cibo & fusi. id est prostrati per hærbam: quia sedilia nō habebant nec toros extructos. implentur bacchi. id est vini: veteris quod præstātius ab omnibus censeri solet. & ferine scilicet carnis: hoc est carnis ceruine: pinguis scilicet quia septem ingentia corpora fuderat humi (Sicut plenus genitiuo & ablatiuo iungitur & verba a pleo composita vt hic implentur veteris bacchi.) Postq̄ fames est exempta. id est fugata & perempta epulis. i. epulando & men✤se. id est

PIERIVS.

a ¶ Spem vultu simulat præmit altum corde dolorem. In Oblongo codice Peruetere & aliquot alijs manu scriptis, præmit alto corde, legitur: quæ quidem lectio non admodum aliena est ab donatiana paraphrasi. Nam angebatur, inquit, dolore q̄ maximo, & hūc altis sensibus retinebat abstrusum.

b ¶ Verubusq́ trementia figunt. Est vbi, verubus, neq́ vno quidem codice per v in pœnevltima legatur, neq́ desunt litterati qui lectionem eiusmodi probent. Quam tamen per i vocalē tertiam scribi debere, tam vetustiorum grammaticorum auctoritas, q̄ inscriptio quædam in termino areæ illius, quam Domitianus post Neronianum incendiū dedicauit, in. D. Petri Basilica paucis añ ānis, oculis nr̄is inspexim⁹, ita em̄ incipit.

HAEC AREA INTRA HANC DEFINITIONEM CIPPORVM CLAVSA VERIBVS.

Et quæ sequuntur, grammatici sane de huius nominis pene vltima solliciti fuere, quum nollent, verubus, ex quorūdam abusu per v admittere. Nam quum veteres omnino, veru. ossu. & genu. dicerent, in nūero multitudinis, verua & ossua proferebant, vt genua. Neq́ desunt veterum monumenta in quibus adhuc, ossua, scriptū legatur, quod ab ossu agnoscit Asper. inde, verubus, genubus, faciebant: sed em̄ FL. Sosipater, vera, dicendum, non, verua, & verum, & verubus, contēdit. citata etiam Plinij sententia ex dubij sermonis libro sexto dicentis manifestum esse, veribus, genibus, ossibus, dici per i in pœne vltima.

c ¶ Nunc acris oronti. Seruius pro orontis positum ait, nempe ad cacophoniam declinandam, orontis: tamen habetur in antiquis aliquot exemplaribus. Sed oīno suauior est lectio Seruiana. Sosipater Carisi⁹ declinat orōtes orontæ, vt achates achatæ, apud græcos enim Ὀρόντου, vt Ἀχάτου, cuius nominis incusatiuum ait in, am, desinere: si rectus oronta latine reformetur, nisi vero reformetur, orontē posse nos dicere, vt Virgilius, fidumq́ vehebat orontem, vt etiam, præmittit achatem.

✤ posuit quæ præmium meretur & palmā post accipit Prædę ad prædam Accingunt: studiose separant: sic alibi accingunt operi. Accinctos em̄ industrios dicimus. Hora. Altius ac nos p̄cincti. Cōtra negligentes discinctos vocam⁹: vt discinctos mulciber afros. Dapibus: ambitiose de ceruis dixit dapibus. Tergora: tergus tergoris corium: tergū tergi dorsum. Viscera: non intestina tātum: sed omnis caro sub tergore est. Vnde in albano latinis visceratio dabatur. id est caro Nominatiuus est hoc viscus: Lucre. Viscus gigni sanguenq́ creari Sanguē autem dixit: vnde fit sanguinis in gtō. Nam a noīatiuo sanguis fit huius sanguis. Verubus: Ex ijs est quæ in singulari indeclinabilia sunt: vt cornu & genu. Trementia. palpitantia Ahena: quibus lauabant carnes non elixabant. Nam heroicis tēporibus non vescebantur elixis. Antiqui ahenum sic aspirabant Victu cibo. inde conuictor. Hora. Nam quia sim tibi Mecœnas conuictor Fusi: discumbentes. Alias autem fugati: & occisi Veteris bac. huic verbo & genitiuū damus. Cicero Squaloris plen⁹ ac pulueris & Teren. Plenus rimarum sum & ablatiuum. Iuue. Lectica mathonis plena ipso. Ferinę. feræ dicunt̄: vel q̄ oī corpe ferant̄: vel q̄ naturali vtūt̄ libertate & p̄ desiderio suo ferūt̄. Exēpta. i. fugata vt sufficiētia nō autem affluentia quæsita sint: mensæ duę enim apponebantur vna carnis altera pomorū. Amissos: non reuera: sed quos putabant missos: Vocatos: vel subaudi deos vt sit conquestio illos p̄cibus non flecti. Vel intelligit non solum perijsse: sed nec sepulturam habere ad quam vocentur. Vnde est manesq́ vocabat hectoreum ad tumulum: & est figura ab eo quod præcedit id quod sequitur: quia post facta sepulchra manes vocantur. Præcipue: quia pius. Oronti pro orontis: vt immitis Achilli. Secum: quia aliter apud socios simulabat.

Tergum

Viscera.

Sanguē

Feræ.

✤ se. i. ferculorum aut obsoniorum duo genera quæ mensis. i. cū mensuris apponebantur aut in quadris aut in lancibus (vnde de quadris dicetur in tertio. Ambesas subigat malis absumere mensas: & in septimo. En etiam mensas consumpsimus inquit Iulus. Nam quadram ex crusto panis facere solebant. Non ergo loquitur in ijs locis de tabulis super quas cenatur) & postq́ igitur mense. id est quadre aut lances cibis onuste: remore supple. erant ipsi requirunt longo sermone socios amissos existentes dubij inter: spem & metum: seu credant viuere quod scilicet sperabant: siue pati extrema: supple fata. id est mortem: quod metuebant: nec. id est & non: & credant eos vocatos scilicet a socijs ad tumulos non exaudire. id est responderevt scirent defunctos esse: aut sic: nec exaudire. id est non exaudiebant iam vocatos ad tumulum scilicet vt sit infinitiuus modus pro indicatiuo: vel potius sic: siue credant eos extrema pati nec vocatos. id est licet vocentur exaudire iam. id est amplius: aut deinceps cum mortui sint. Præcipuæ. id est præter cæteros & plus q̄ cęteri: æneas pius: aut æneas præcipue pius: sed melius: Aeneas quia pius gemit præcipue: nunc casum oronti pro orontis: acris. id est strennui qui cum leucaspe submersus erat & amyci. id est illius troiani etiam acris: & nunc gemit secum. id est animo suo: quia spem vultu simulat: crudelia. id est immitia & sæua fata. id est mortem lyci. id est aut illi⁹ viri: aut populi lycij: quia dixit supra submersam esse vnam quæ lycios fidumq́ vehebat orōtem & gemit gyam virum illum fortem & cloanthum fortem. id est casus eorum qui tamen non erant submersi vt patebit in quinto vbi nauium directores erunt.

SERVIVS.

SER.

¶Finis: vel fabularū vel diei. Sequitur em̄ per noctem plurima voluēs. Non em̄ semp ortū vel occasum ponit. Sed vel intellectui relinquit vt hic: vel negocij tempus significat. Est autē poeticę pulchritudis nō oīa exprimere. Home. autē ista contemnens tpa oīa describit: Cum Iuppiter Oeconomiā secundū mathesim ordinauit nā Ioue in altitudine sua cū venere posito significaẗ fœlicitas per mulierem ventura & Aeneas a Didone in partē regni receptus est: pervenerem vero tristiorē exitum vxoris infœlicem futurum norat: Mercuri⁹ vo a Ioue ad occasū.i.ad ima terrarū defluens significat amicitiā futurā: Sed nō diuturnā. Addūt etiā mathematici Venere in virgine posita misericordē nasci fœminā: hinc Maro in habitu virginis venatricis venerē illi occurrētē facit: ꝙ & misericordē regina inuenit: & illi in venatione admixtus est Aethere summo. Nā oībus elementis superius est

despicio. Dispicio. Deduco. Diduco.

Despiciēs deorsum aspiciēs. Dispiciens aūt diligēter inquirens. Sic deduco deorsum duco. Diduco vero diuido. Veliuolū: qđ velis volaẗ. Alias qđ velis volet Ennius naues veliuolas. Est aūt reciproca trāslatio nauiū & auiū

Nare volare.

Vñ est & velorū pandim⁹ alas: & de apibus Nare p æstatem liquidā: Nā nare nauiū: volatus auiū Trāslatio ergo aut reciproca est aut partis vni⁹: Iacētes: vel ī longum expositas vel stabiles. Hoc em̄ terræ est cū reliqua elementa mobilia sint vñ & bruta dicitur Vel inferius positas. Nā elemētorū infimū est terra Sic id est vt a ista consplceret. Et libyę œconomia.i.dispositio carminis. vituperabile em̄ fuerat si ex abrupto transitum faceret: vt in nono. Atq; ea diuersa penitus dum parte geruntur: Sed excusatur vno sermone. Atq; ea.id est eodem tēpore. Nunc vero bene transit: quia inducit Iouem & de rebus humanis cogitantem & aphricam intuentem. Vnde honestus color est: vt venus timens ne Iuppiter Romana fata Carthagini cōcedat eum adeat. Nam fœlix euentus est locis: quæ Iuppiter conspicit: vnde in .ij. aspice nos hoc tantum cōtra alibi. Atq; oculos rutilorū reijcit aruis. Tales de rebus humanis. Iactātem pect. cur. loquiẗ stoice. Ii.em̄ dicunt deos humana curare. Alias secundū Epicureos qui negāt deos curare humana. Vñ illud, Nec curare deū credis mortalia quemq̃. Tristior: comparatiuum pro positiuo. Qñ enim tristis est venus vt nunc tristior dicatur Oculos suffusa: oculos suffusos habēs: dicēdo aūt nitētes expressit nimiam in lachrymis pulchritudinem: sicut in eurialo Lachrymæq; decoræ. Imperijs & fulmine: errant qui primum ad deos secundum ad hoīes referūt: sed maioris potestatis est: idem posse circa deos quod circa hoīes. Terres, nā fulminum alia terrent alia afflant vt

fulminū Species.

Fulminis afflauit vētis: alia puniunt: vt vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras: alia præsagiunt vt de cœlo tactas memini p.q. Quid meus, subaudi filius vt aiacis oilei. In te, contra te: alias pro vt benignum accipit in teucros animum. Quid argumentum ab impossibili: & plus valet non posse q̃ nolle. Troes cuius nominatiuus est tros. Omnia autem græca monosyllaba in latinū transeuntia sunt tertiæ declinationis: gręceq; & latine declinanẗ: vt Tros trois & troos: pan panis & panos. Cūctus ob Italiam: ne ad Italiā perueniant nusq̃ consistere pmittūtur. Nam etiā in aphrica hospitio ꝓhibentur harenæ. Certe hinc r. & si hoc nusq̃ legim⁹: tñ p silētiū ītelligim⁹ vt de Iunone superius audierat. Voluētibus.i.volubilib⁹. Voluēs em̄ voluit: volubilis voluiẗ Anni aūt voluūẗ: vt atq; in se sua p vestigia voluiẗ annus. Dicēdo aūt reuocato: oñdit Italiā vñ Dardanus fuit. Teucri ꝓ dardano posuit. Ille em̄ venit de italia: Teucer de creta. Mutāt em̄ poete noīa ꝓpiqua vt domitis pollucis habēis.i.Castoris itē

Et Iā finis erat: cū Iuppiter æthere summo
Despiciens mare veliuolum: terrasq; iacentes,
Littoraq; & latos populos: sic vertice cœli
Constitit: & libyæ defixit lumina regnis.
Atq; illum tales iactantem pectore curas
Tristior & lachrymis oculos suffusa nitentis
Alloquitur Venus. ¶o qui res hominūq; deūq;
Aeternis regis imperiis: & fulmine terres:
Quid meus æneas in te committere tantum?
Quid troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob italiam terrarum clauditur orbis.
Certe hinc romanos olim voluentibus annis
a Hic fore ductores: reuocato a [a] sanguine teucri.
Qui mare: qui terras omni ditione tenerent:
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum troiæ: tristisq; ruinas
Solabar: fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quē das finem rex magne laborū?

PIERIVS.

a ¶Reuocato a sanguine teucri. In Mediceo codice, & aliquot alijs antiquis absq; præpositiua particula legitur. Reuocato sanguine.

ASCENSIVS.

¶Et iam finis erat: postq; mortales quod poterant effecerant nec erat reuocandorum sociorum vlla spes reliqua: apte inducitur diuinum auxilium quod suos in necessitatibus non deserit. verum Seruius argute docet rem physicam esse: & ex visceribus astrologiæ fictionem hanc excerptam: nam dum Iuppiter venerem beniuole aspicit significat ei qui eos in horoscopo habet bonum per mulierem euenturum. ¶Donati autem verba sunt. Finis epularum vel fabularum. vel lucis. Despiciens Iuppiter ex alto actus hominum considerabat. Venus autem arrepta occasione eum alloquitur. Tristior: q̃ antea lachrymis: ille est maximus dolor qui ante vocis exortum lachrymis præcedētibus nunciatur. Tales: res plena subtili arte: vbi personarum non solum: sed & rerum habetur ratio. Loquitur venus ad Iouem si priuata filia ad patrem. si publica inferior dea apud summū deorum. Vicit autem quod publicum fuit. Concitat subtilem inuidiā: ꝙ Iuppiter: cuius sit iuste curare quid dij. quid homines agant: omiserit. verum in Aeneam iudicium & innoxium tot tormentis dissimulans vexari sinat: preponitur ergo publica persona & subnectitur priuata: apud enim patrem non potuit conqueri de dijs sed apud deorum regem. Dijs autem applicauit ęternis regis imperijs. Et hominib⁹ fulmine terres. Aeternis. ergo non sunt contemnenda veluti ea quæ ad tempus sunt quasi dicat non veniunt dij contra fata. Quid. freta innocentia Troianorum: querit nomen delicti quo non inuento constet eos immeritos pati. Aeneas: speciale ponit nomen atq; inde transit ad genus. In te. regem. d. & h. qui omnia habes in potestate Auum suum: promissorem noui imperij: quem omnes dij suspiciunt & homines fulmine territi venerantur. Meus scilicet filius tuus nepos Tantum: bis repete quid tantum eneas: & quid tantum troes. Tantum: tam immane. Cunctus: ad id redigitur vt nec alibi stare: nec in Italiam venire possit: Ergo restat vt in fluctibus semper exagitetur. Pollicitus conuenit ex veteris promissi immo pollicitationis fide. Turpe enim est decedere de fide: turpissimum cuiuis mutare sententiam. Quid ergo tāto deo pręsertim vbi filię nepotisq; vertatur incommodum: Genitor ponit post publicam personam patrem, vt appareat neutram illarum ducere perfidia traduci Vertit: cum vas vertitur: omne quod habet effunditur. Ergo ostendit ꝙ iuppiter inimica persuasione ita sit versus vt nihil pietatis sit in eo relictum. Quam integram filię præstare debuit. Genitor multum valet hæc persona in promissis: quæ non liberis solum verum & posteris sint profutura. Quę sententia quasi dicat quis te potior est qui te possit vertere. Hoc equidem. dissimulandum est damnum si quod amissum est alterius commodi ratione pensatur: vnde compensatio dicitur velut si in altera lance damno posito in altera commodum par vel maius ponatur. Occasum troiæ: ostendit rem maximam permisse. Casus enim parue rei est vel persone inferioris. Occasus diuinę rei vel persone superioris. Nam solem lunamq; occidere & viros præclaros occidisse dicimus. Rependens. comparans & exequās mala fata bonis. Nūc eadē. nō solū nō veniūt bona sed manēt mala. Quē das f. qa Iuppiter potest postulata cōplere & potuit efficere ne aliqñ acciderent. potest & sic intelligi Quem das finem

* Et manibus

finem.i.quando Troiani venient in Italiam aut qñ carebũt his malis. Ordo autẽ est. Et iam erat finis: scilicet sermonis longi quo socios amissos requisiuerant. ac diei quia non est verisimile vna luce potuisse eos iam tempestatem passos in terrã descendisse ignem excudisse frugem desicasse. Aeneã tot ceruos fudisse. socios cõsolatum esse. vina dedisse: escule nta a socijs parata esse. cenatum & cõquestum esse. Aeneam loca explorasse: ad Didonem aduenisse. quę tunc datura ius ad forum cõscenderat. quod mane fieri solet. Vñ persius Hismane edictum post prandia calliroẽdo Et vt Martialis dicit hora tertia diei. Nã exercet raucos tertia causidicos: Ipso ergo die quo appulsi erãt in ea nympharum domo. i.amœnissimo loco quem prius descripsit poeta. manserant vbi nunc cœnati erant cum finis esset sermonis & diei. postridie autẽ æneas loca disquirebat vñ dicetur. Vt primum lux alma data est exire locosq́. Explorare nouos. Non est ergo dubium diẽ fuisse exactum cum vesperi cenare soleant. & cum manifeste dicat Aeneam exorta luce explorasse nouos locos. finis igitur erat tam lõgi sermonis q̃ diei: cum .i. qñ. Iuppiter. despiciens. i. deorsum inspiciens de ethere summo. mare veliuolum. i. in quo vela volant. aut qđ velis peruoluatur aut voluitur: & terras iacẽtes. i. humiles & prostratas: & littora & populos latos. i. late habitantes: cõstitit sic. i. in tali affectione quę dicetur sup. in vertice cœli & defixit lumina. i. oculos deorsum iniecit regnis .i. ad regna libye illius. s. partis in qua ęneas tunc erat. Atq; pro & venus (scilicet illi occurrens inuẽta oportunitate) tristior. s. q̃ decuit: aut valde tristis (qđ & Valla sentit: Nã vt cũ Lãdino secundum Priscianum subtristẽ & parum tristem dicas non placet: nõ enim parum tristis censeri põt lachrymis oculos suffusa nitentes) & suffusa oculos nitentes. i. habens oculos nitẽtes suffusos. i. parum superfusos: lachrymis alloquitur illum. s. iouem: iactantem pectore. i. versantem: tales. i. humanarum rerum: curas. Alloquit̃ aũt sic. O scilicet. Iuppiter hoc est iuuans pater & rex magne: qui regis ęternis imperijs cum mortalia facta pereant: vñ in Geor. perituraq; regna res hoĩm & deumq; pro deoꝝ: alij legunt deorum vt sit hypermeter versus: q hic vitiosus non esset: quia syllaba abundans absumi põt per vocalem sequẽtem: & qui terres res hoĩm & deoꝝ fulmine. s. tuo trisulco: quod etiam superi timent: vñ venus ad cupidinem in hoc primo. solus Nate patris summi q tela typhoia tẽnis: quid æneas meus scilicet filius & tuus nepos: potuit sup. cõmittere. i. cõmereri & peccare tm̃. i. tam magnum scelus: in te. i. cõtra te: & qd troes potuere cõmittere in te. q. d. nihil. Plus aũt est nõ potuisse cõmittere q̃ cõmisisse: troes dico: qbus passis tot funera. i. mortes suoꝝ nã vero simile est neminẽ superstitũ esse q neminẽ suoꝝ in bello troiano amiserit: cũctus orbis terraꝝ: quia nusq; cõsistere a Iunone permittunt̃: id ergo inuidiose in Iunonẽ dicit: sed tacite dictura expresse si coniunx nõ esset claudit̃. s. ab introitu: ob Italiã. i. vt arceantur ab Italia. Certe tu pollicitus sup. es cũ troiam perire permisimus. Romanos fore. i. futuros esse: hinc: hinc dico .id est ex hoc ænea aut ex his troianis: annis voluentibus. s. vices rerũ: aut voluentibus:

Et manibus progne. p. s. c. pro philomelæ ditione: potestate i. pace legibus bello. Pollicitus: pollicemur sponte: pmittimus rogati. Quæ snĩa: verecũde agit nec em̃ conueniebat vt aperte cõtra vxorem ageret apud maritum. Sic etiam respondet Iuppiter. Nec me sententia vertit. Hoc: hac re. Respondens: recompensans: Translatio a pecunia quæ antea pendebatur. Eadem qualis antea: vt longitudo temporis nihil Troianis prodesse videatur: Finem non regnorum: sed laborum finem. polliceor promitto

voluentibus: scilicet se aut volubilibus: olim. i. aliquãdo sed tempore futuro .a sanguine teucri reuocato: cuius verbi duplex est expositio. nam Seruius qui vult teucrũ pro dardano poni ita exponit a sanguine teucri pro dardani reuocato. i. iterum in Italiam vocato: nam dardanus ex Italia oriundus erat non teucer: vnde dictum est Dardanide duri antiquam exquirere matrem: Ego vero qui quod proprie dictum tueri possum nihil per acyrologiam accipiã dixero a sanguine teucri reuocato. i. reiecto. i. post q̃ sanguinem teucri reuocauerat & reiecerat: dardani autẽ sublimauerat & ad imperium orbis p̃ destinauerat: nam troiani partim a teucro cretensi: partim a dardano italo originẽ traxerũt: & visus est iuppiter aliquando teucros in imperium vocasse nunc vero assumptis dardanidis reuocare. i. reijcere sicut reuocamus & recantamus quod perperam aut vocauimus aut cantauimus (tu lector delige vtram voles snĩam. Nam sunt qui non legant reuocato a sanguine sed reuocato sanguine teucri) qui scilicet Romani aut ductores ex troianis oriundi: tenerent. i. possiderent mare: & qui tenerent. i. possiderent terras oĩ ditione. i. potestate vt pace bello & legibus: o genitor quæ snĩa vertit .i. a proposito vi abduxit te id in iunonem latenter dicit: sed vide q̃ subtiliter ingrediatur venus. Prius em̃ vt ostendat eum quæ promiserit aut pollicitus sit posse exequi dixit: o qui res hominumq; deorumq; &c. nunc vero vt ostendat eum debere id velle pro suis præsertim inquit: quæ te genitor snĩa vertit: vt turpe sit regẽ hoĩm & deorum a proposito ac promisso verti: & impiũ patrem a filia & auum a nepote abduci. Equidem. i. ego quidem quæ de te opinionẽ bonam habebam solabar. i. pro solatio tolerabam: occasum. i. excidium: troię: hoc. i. ex hac re. i. hac pollicitatione: qa pollicitus eras ex occasu troię Romã oriri. q. d. si quis mihi obijciebat q permiseram troiam meã occidere: quæ res mihi tristitie esse debebat ego solabar hoc. i. hac re: q sciui te pollicitum esse Troianos aliquando in Italia rerum potituros: rependens. i. recompensans fata cõtraria fatis. id est modeste tolerans fata quæ erant de excidio troię. ob fata de institutione Romę. Nunc. q. d. multum abest vt pro aduersis lęta obtineant troiani quia eadem fortuna scilicet persecutrix & inimica insequitur nunc. id est hactenus viros actos tot casibus. id est ruinis erumnis & aduersitatibus: o rex magne qui & potes & velle debes: quem finem laborum das. quasi dicat vt regna promissa omittam (quod alibi dictura est) quem finem laborum das. q. d. nullum. cum indies magis laborent.

SERVIVS.

¶Antenor: cur hunc solum nominat cum a Troia capys campaniam: Helenus macedoniam alij sardiniam secundum Sall. occuparint quia si proditionis argueretur: poneretur similis persona: antenor enim & Aeneas teste Liuio: patriam prodidisse dicuntur quod Vergili⁹ tãgit ibi. Se quoq; principibus permixtũ a. a. Hora. tamen excusans ait: ardentem sine fraude. id est sine ꝑditione. Nemo autẽ excusat nisi rem plenam suspitione. Sisenna tamen dicit solum antenorẽ prodidisse. Quod arguitur quia legatos Helenã repetẽtes hospitio accepit & Vlyssem sub mendici habitu cognitum non prodidit & si sic est: augemus exemplum. Si proditor regnat cur non pius. Illyricos penetrare sin⁹: antenor non illyricum nec liburniam tenuit: sed Venetiam. Sed inde venit quidã Henetus: a quo denominata est henetia deinde Venetia: Tutus: cum liburni sint rhętii videlicet sæuissimi populi ab amazonibus originẽ teste Horatio ducẽtes. Hos supauit Drusus Dictum

Antenor potuit mediis elapsus achiuis
Illyricos penetrare sinus: atq; intima tutus
Regna lyburnorũ & fontem superare Tymaui:
Vnde per ora nouẽ vasto cũ murmure montis
It mare proruptũ: & pelago p̃mit arua sonãti.
a Hic tamen ille vrbem patauiª: sedesq; locauit
Teucrorum: & genti nomẽ dedit: armaq; fixit
Troia: nunc placida cõpostus pace quescit:
Nos tua progenies: cœli quibus annuis arcẽ:
Nauibus infandum amissis. vnius ob iram
Prodimur: atq; italis longe disiungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in scæptra reponis?

PIERIVS.

a ¶Hic tamen ille vrbem pataui. Variæ quidẽ fuere olim Grãmaticorum snĩæ super eius genitiui scriptione, qui declinationis secundæ rõne in, ĩ, geminatũ enuntiari debet. Neq; ipsos tm̃ grãmaticos diuersa ĩ hoc sentire, sed alias atq; alias æta tes mõ simplici, mõ geminato scriptitasse cõperio. Sane Priscianus ait Veteres in hmõi genitiuis geminãtibus, ĩ, frequẽter solitos alterũ ex ijs subtrahere, Virgiliano hic exẽplo citato. Hic tñ ille vrbẽ pataui, ꝑinde ac illa ẽt, nec cura peculi neq; nõ; pau

ASCENSIVS.

¶Antenor potuit &c. Quia antenori cõcessit Iuppiter vt in Italiam let⁹ perueniret sedesq; locaret: videt̃ id & ænee debere cõcedere. Nõ aũt placet mihi qđ seruius dicit vtrũq; proditorẽ fuisse idq; auctoritate Liuiana. nam liuius id nõ asserit: cuius verba in principio operis sunt. Iam primum oĩni satis ꝯstat troia capta in cæteros: sæui tũ esse troianos. duobus ænea antenoreq; & vetusti iure hospitij. & qa pacis reddendeq; helene semper auctores fuerũt oẽ ius belli achiuos abstinuisse. Casibus deinde varijs antenorẽ cũ multitudine henetũ q seditione e paphlagonia pulsi & sedes & ducẽ rege philemene ad troiam amisso quærebant venisse in intimũ maris adriatici sinũ euganeisq; qui inter mare alpesq; incolebant pulsis henetos troianosq; eas tenuisse: & in quẽ primum egressi sunt locũ troia vocatur. pagoq; ide troiano nomẽ est. gens vniuersa veneti appellati. Aeneã ab simili clade domo ꝓfugum sed ad maiora rerũ initia ducẽtibus fatis: primũ in macedoniam ASC. Liuius.

donia venisse. inde in siciliā grentē sedes delatū. A sicilia classe laurētē agrū tenuisse. Troia & huic loco nomē ē. Hęc ille q̄ nullā ꝑditionē. Aenea aut antenore asserit vn̄ licet succincti⁹ castiꝰ tn̄ rem tractat Donatus cui⁹ v̄ba sunt. Antenor ꝑ cōparatiōe a minore ad maius exaggerat mero rē antenor ergo alienus a necessitudine tua ho & hūilis & depssꝰ manus hostium potuit effugere.

Dona.

Illiricos penetrare voluit demōstrare difficultatē pueniēdi. & ad hostiles partes penetrādi q̄ oia facit dictis posteriꝰ ānexis. Penetrare em̄ est penitꝰ itrare. & sinus sūt recessus terrarū penitꝰ remotar̄. quibus clausis nō potuisset euadere si pericula extitissent. & miro v̄bo vsa est transire qḋ est sine molestia vel ipedimēto q̄ vis puenire. Et q̄a fontē superare difficultatē non demonstrat addit. Vn̄ p ora nouē & cetera: & cōmemorat tāte illū fontē v̄tutis eē. vt p nouem illius ora tutꝰ trāsiret. Vaito cū. m. m. it. m. pr. vt fons solo vocabulo reuera sui abūdātia in terris pelagi faciem ōnderet. Repete ḡ. potuit hostes euadere potuit penetrare. si ille potuit superare. f. t. Hic. s. i regionibꝰ & p oēs difficultates. Ergo vnū ad uerbiū & ꝑnomē graue pondus doloris adiecit: ille minoris dignitatis cur tātū fœlicitatis adeptus est vt tutus trāsierit: tutꝰ ꝑuenerit: tutꝰ vrbē suis cōdiderit tutꝰ noie Troiano vocitari indigenas fecerit: tutꝰ arma Troiana i. victa in eor̄ ptibꝰ fixerit: quos nō cōstat victores fuisse. Nos: trāsit ad ꝑparatiōe Tua ꝑgenies iterpretatio est. Tua: q deos & homines tn ptāte habes. Apud quē priuilegiū primi gradus habere debemus. Di spe ꝑmissor̄ ducimur naues amisimꝰ. & ꝑmissam Italiā tenere nō possumꝰ. Vniꝰ ob. id optie ad finē oñoni reseruauit. ne si inter initia dixisset offensus iuppiter sororis & coniugis iniuria alienaret̄ nec etiā nomē iunonis posuit: vt sine offensa ad iniuriarū numerū pueniret. Hęc ille. Beroaldꝰ v̄o in Seruiū dicit sic. Admiror Seruiū in tā manifestariū errorē incidisse. idq̄ scripsisse: qḋ a nullo historicor̄ traditū sit cū oēs idonei scriptores cōsono ore cōscribāt in paphlagonia regione asiatica fuisse populos henetos noiatos: a qbus in italia oriundi sint cognomines eor̄ veneti: hoc Liuꝰ i. s. Ply. in. vj. Cornelius nepos & Qu. curtiꝰ mēorie ꝑdiderūt. Strabo v̄o opinat̄ venetos italicos a venetis gallię ppl̄is coloniā fuisse deductos: istor̄ oium vt arbitror merito Seruij ē explosa sn̄ia. Ordo aūt est. Antenor vir ille Troianus elapsus. i. subtiliter liberatꝰ & ereptꝰ: medijs achiuis. i. graecis: hoc ē e medio inimicor̄ potuit penetrare. i. penitꝰ itrare: sinꝰ Illiricos. i. illyrice ore āgustias: atq̄ potuit tutꝰ. s. ab insidijs hostiū & odijs iunōis penetrare intia regna liburnor̄: i. illor̄ pplor̄ ad mare ionicū. Sinꝰ aūt ionicꝰ adriatici maris pars ē. cuiꝰ a dextera ps illyriā facit cui liburnia vicīa ē: & potuit supare fontē timaui i. tymauū fluuiū Venerięq̄: aut fontē. i. ipetū aqrū q̄ effundunt̄ vn̄ mare ꝑruptū aut proruptū. it. i. ꝑiuit p nouē ora. i. magna ostia cū magno murmure montis. s. vicini. & premit. i. cōcutit: arua. s. vicina pelago. i. abūdātia aquarū q̄si pelagus. i. mare cōstituentiū: sonāte. i. cū murmure & sonitu erūpēti: tn̄. i. tametsi tantꝰ sit ipetus aquar̄ ille. s. antenor respectu eneae humilis & abiectꝰ: lo

Penetrare.

BERO.

Heneti.

Ordo.

non, pauperis & Tuguri. citat idē alibi per q̄ nęresin. Fata lyci, pro lycij, & vrbem pataui, pro patauij. Sed enim Quod priscianus poetarum tantum innititur exemplis multa veterum inscriptionum exempla cōmemorare possem, quibus appareat oratores etiam eandem scriptionis rationem secutos eē Scriptores vero indifferenter, nunc vnum, nunc geminatum in iisdem nominibus posuisse, vt illud apud lucretium. Nec ratio remedij communis certa dabatur. Apud ouidium ad cottā. Antiquo codice, qui apud me est. Sacrificij genus est, sic instituere priores, idq̄ ea caussa factum, qḋ quum tres sint figurae. quae syllabam ex duabus vnam conficiunt, crasis, synęresis, atq̄ Synizesis. Decq̄ his duae crasis, & Synęresis vnam scribant vel vocalem, vel diphthongum, syllabamq̄ vnam enūtient. synizesis vero, duas quidem vocales ipsasq̄ distinctas scribat, sed vnam tantum dimensioni pedum imputet: cuiusmodi exempla apud lucretium & virgilium sexcenta inueniūtur: quorum bona pars locis suis indicabitur: alij synizesim vt recta declinationis forma appareret adamarunt, alij crasin, aut synaeresin, vt, quae minus offensionis in versuum enunciatione prae se ferrent, sequi maluerūt. Inde factum vt in veterum monumentis vnico i, pleraq̄ scripta iueniantur cuiusmodi vnū hic tantum apposuisse sufficiat.

INTER DVOS

PARIETES

AMBITVS PRIVAT.

FLAVI SABINI.

¶ Quam quidē inscriptionē proximis hisce diebus vir opt. atq̄ litteratissimꝰ Iacobus Sadoletus Carpent. Episcopus i hortis suis, quos habet in Quirinali effodit. Templo etiam gentis Flauiae adiuncto, & signo palladis, quē Domitianus dedicauerat. oia haec in alta semita. Fuit vero hic ille Flauiꝰ sabinꝰ vespasiani frater maior, facūdia nobilis. qui praefecturā vrbis ānos. xij. obtinuit, penes quē ante vespasiani principatū decus Flauiae gētis erat. Sed vt inscriptionibus, quae innumerae sunt i hūc modū, p̄teritis ad virgilij locū reuertamur. Carisiꝰ q gtm̄ numero syllabar̄ minorē eē ntō nō posse cōtēdit, magis eos denotatos ait, q malurunt per vnum, i, imperij, ingeni dicere, q̄ secūdū regulā Imperij, ingenij, geminata, i, littera. Neq̄ tn̄ inficiat̄ placuisse virgilio, p vnū, i, scribere. Ille vrbē pataui. Quare ita demū inferiꝰ ait. Plus in hac rōne geminādi in masculinis animaduertimus vt, hic Aemiliꝰ huiꝰ Aemilij. Atq̄, vt eorū interim opiniones dissimulemꝰ q nō geniti uos tm̄ verum ēt vocatiuos, o Antonij. o Iulij. geminato, ii, enūtiari debere scriptis ꝑdidere. Quaeq̄ de p̄terito, Perij. aut Peri, & plura id genus, in tytiro recitauimꝰ. Nos, vrbē Pataui. Ex recepta iā cōsuetudine, & plurimis veterum inscriptionum exemplis, vnico, i, scribamus.

Dictum est ergo ad argumentū p tutus etiā inte. ia ... Fontē ty. ... pe poetae vt dicat arcē ... butroto: sic hic Fontē ty. ... uo. & paulopost. Vrbē pataui ... patauio. Nouē mu. ti septē ... q̄ si incerta fides est erit numer ... terminatꝰ ꝑ i determinato. Cum murmure mōtis. Nā tāta vi ... in mare, vt vicinꝰ mons resonet. Mare historiā tangit. Nā ... hunc ab incolis mare vocari ait Varr. Proruptū. i. effusum huis & meliꝰ est q̄ ꝑruptū. Bn̄ aūt ... finiuit q̄ largꝰ fons sit solutum mare. Pelago: aquarū abūdātia. Premit: populat̄. Hic: in difficili loco. Pataui: Patauiū vel a padi vicinitate quasi padauiū vel a graeco πετεσθαι. i. volare q̄ capto augurio sit ꝑditū: vel q̄ vbē ibi codiderit vbi auē telo petiuerit: Sedesq̄ locauit: ex votis suis mouet inuidiā q̄ id successum Antenori qḋ ipsa desiderat & genti nomē dedit. qḋ victori Aeneae nō cōcedit̄ ꝑhibente iunone: cōtra quā oblique loquit̄ respectu mariti. Hi aūt primis tēporibꝰ a duce antenoridae dicti sunt. Arma fixit: Nā finita militia siue gladiatura templis arma suspendebant. Hor. Veraniꝰ armis Herculis ad postem fixis. Cōpostus: cōpositus p syncopē Nos: tāq̄ vna de troianis loquit̄ Tua ꝑgēies: epexegesis est: Vt: ast ego q diuū in. re. Annuis: q nutu ꝑmittit. Infandū: ꝑnfandē: vt miserū septena quotannis & toruū repente clamat. Figura haec in qua nomē ꝑ aduerbio ponit̄ poetica est: Oratores nō vtuntur. Infandū tn̄ hic pōt esse iteriectio dolētis. Prodimur: porro damur alias multa significat. Ergo vt qḋ ꝑdimur h̄ significet explanaret addit: Disiungimur italis oris. Hic. i. talis vt hunc te euryale aspicio. Honos: secundū artē est honor arbor: lepor: & est o breuis. poetae aūt mutant i os longā. Sall. etiā pene vbiq̄ labos posuit. Melius est seruire regulae. Sic: hoc est ꝑ naufragia. In sceptra. r. ad iperia reseruas: aut antiqua licentia ē cōmuniū praepositionum.

Patauii

Infandū

Labos.

cauit hic. i. hoc loco quē dico (ingt venꝰ) tā difficili: vrbē pataui. i. patauiū q̄ nūc a pado padua vulgo dr̄: & sedes teucror̄. i. Troianor̄ a teucro oriundor̄: & dedit genti nomē. s. suū q̄a ante noridas primū vocauit. Sicut ęneas ingt i. iij. eneadasq̄ meo nomē de noie fingo: & fixit arma troia q̄ victricia: i signū pacatae possessiōis: nos ꝑgenies tua qbus annuis. i. nutu cōcedis: arcē. i. sublimitatē cœli: ꝑdimur. i. porro damur: aut in manꝰ hostiū videlicet carthaginen̄. tradimur: ob irā nō ob culpā: vnius non dicit cuiꝰ: itelligit tn̄ Iunonē: & hoc nauibꝰ amissis infandū. i. q̄ res infanda & detestāda ac idigna vt dicat̄ est: nō erat tamē nisi vna amissa: vt Ser. recte exponit: atq̄ disiungimur lōge (qḋ em̄ nr̄is fit liberis id nobis fieri censemꝰ) ōndit qḋ voluit significare cū dixit ꝑdimur atq̄ igit̄ ꝑ. i. nos disiūgimur longe, oris. i. regionibus extremis: Italis ꝑ italicis: aut italie. Et sup. hic. hmōi. i. honos pietati. i. q̄ debet̄ pietati. i. pio cultui deor̄: in q̄ eneae p̄cipue laus est: reponis. i. restituis ne sic. i. p exiliū & ꝑhibitionē: nos in sceptra. i. regna amissa vt i noua recipiamur. q. d. non eque id fieri: & hoc dicto quasi dolore & impatientia victa obticuit venꝰ. Vnde sequitur.

cauit hic

SERVIVS.

SER. Olli.

¶ Olli: modo tunc: pronomē em̄ non ponitur cū noie: sed pro nomine alia: olli ꝑ illi est: vt olli dura quies. o. & f. u. somnus. Subridens: laetus erat & qualis solet esset cum facit serenum.

Dant

Olli subridens hominum sator atq̄ deorum:
Vultu quo coelum tempestatesq̄ serenat:
Oscula libauit natae: dehinc talia fatur.

ASCENSIVS.

ASC.

¶ Olli subridēs hominum sator atq̄ deorum. Ponit responsionē iouis ostendens ex circunstantia vultus eius qualis futura sit. quia vultu sereno & hilari beniuola solet reddi responsio: de qua

Parce metu cytheræa:manent:immota tuorũ
Fata tibi:cernes vrbem & promissa Lauini
Mœnia:sublimemq; feres ad sydera cœli
Magnanimũ æneam:neq; me sententia vertit.
Hic(tibi fabor enĩ qñ hæc te cura remordet:
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret italia:populosq; feroces
Contundet:moresq; viris:& mœnia ponet:
Tertia dum latio regnantem viderit æstas:
Ternaq; transierint rutulis hyberna subactis.

...dogma re vt de cæteris argu... Donat⁹ dicẽs. Olli sub... venus lachrymis anteq; loq; ...significauit dolorẽ internũ ...quid dictura esset. Sic Iuppiter ...statim debuit hilaritate vult⁹ & ...osculo & prima parte orationis demere angorem filię: nec opor... eã circuitione deferri. Subri... sensuvritur vt eam exhilararet ...subrisit vt maiestatẽ seruaret ex modestia. Nam fateri hoĩm & deorũ turpis erat plenus risus: Subrisit: vt partẽ daret Troianorũ casibus partem reseruaret illis q̃ erat promissurus. Vultu quo cœlum: tali qualem habet cũ elemẽ ta tranquillat. Oscula: signũ optimum cum beniuolentiã suam osculo publicat. Dehinc: ostendit signa ista nõ frustra fuisse præmissa: quæ veneris metus leuarent. Parce: Si solũ hoc dixisset abũde suffecerat ad demulcendũ animũ: Reddit eñ securã & se nihil immutatũ esse demõstrat. Dat aũt huic poeta personam regis nõ patris. De futuris eñ non nisi deus loquit̃. Ergo cytherea. dixit & non filia: & tuorum & nõ nostrorũ. Manent tibi fata. hoc sat erat sed vt satiaret quod asserebat addidit immota. Deinde enumerat specialiter quod generaliter clauserat. Respondet etiã querimonijs Veneris. Nã cum illa dixisset. Cunctus ob Italiã terrarũ clauditur orbis. Hic Cernes vrbẽ. Et ad id cœli. q.a.a. ponit: Magnanimum Aeneã sublimẽ feres ad sydera cœli. Vt aũt apertiorẽ faceret gñalitatem addit fatorũ dispositionem. Tangit aũt gesta ab ænea ad cæsarem & tẽpora cæsaris. Quæ scribenda cũ proposuisset: morte pũentus nõ impleuit: breui igitur oratione securam facit venerẽ longo deinde ordine futura explicat. Nõ enim ociose audisset Venus q̃ pertinerent ad gaudiũ: nisi prius amotus esset metus. Sic Terẽ. Vbi inueniam pamphilum vt metũ in quo nũc est adimã atq; expleam aĩm gaudio. Fabor enim arcana fatorum quæ nulli fas est nosse: cõmendat sensibus filię & se illicite facere demonstrat vt cognoscat illa beniuolũ studium patris Tibi. qa filia es: quia sollicita: qa nolo te vexari angoribus Tu docta tuorum fata letaberis. Bellum: proponit curam belli sed bona ventura promittit. Mortem aũt Aenee quod erat triste subticet. Hæc ille. Ordo autem est. Sator. i. productor & genitor hominum atq; deorũ scilicet Iuppiter qui solus & deos & homines progenuisse dicitur cum cæteri aut deos tantum aut hoĩes tm̃ progenuisse fingantur: libauit. i. modice tangendo præbuit: nate. i. filie. videlicet Veneri: oscula subridens. i. modice sed blande arridens olli. i. illi: aut secundum Seruium ordo est. sator hominum atq; deorũ subridens olli. i. illi tunc & illo tempore libauit nate oscula. nam certe olli nate vtrunq; exprimendo non dicemus. & fatur dehinc id est postq; oscula libauerat. talia qualia sequuntur. q; autem dictum est dedisse oscula nõ Veneri sed nate pendet a persona poetæ. nam iuppiter vt argutissime docuit Donatus hic personã regis fatorum non patris gerit. vnde fatur talia. O cytherea. id est o Venus sic a cytheris dicta. parce. id est abstine & super sede metu. id est a timore. Sunt tamen qui putent metu pro metui esse. sed si noui ingenium poete non diceret parce metui etiam si versus pateretur. fata tuorum scilicet Troianorũ vt Aenee filij tui & Ascanij cæterorumq; tibi charorum manent tibi. id est ad tuum commodum aut placitum immota. id est immutata. sicut prius erant constituta. tu cernes vrbem scilicet promissam a fatis: hoc est Romam. & mœnia lauini. pro lauinij. quæ priora condentur sed posteriora intenduntur. quæ autẽ prima sunt ĩ intentione pręponi solent vt diximus ibi: Arma virũq; cano q̃uis vltima sint in executione. & tu feres magnanimum æneam filium tuum sublimẽ. i. excelsum & gloriosum. ad sydera cœli: quia fiet deus indiges. ❧neq;

❧ Dant enĩ poetæ elementorũ habitũ numinib⁹ vt supra de neptũno dictũ est. Serenat caret prima persona: vt fulmino pluo & similia nisi loquat̃ qui põt tale aliquid: vt si iuppiter dicat: ego sereno. Libauit: leniter tetigit. Est aũt osculũ religionis: suauiũ voluptatis. Terẽ. O Thais meũ suauium. Parce metu: Cũ arguimur in causis: prio nos purgari oportet & sic ad actionẽ descẽdere: Ergo ante obiecta purgat iuppiter deinde ꝓmittit. Parce metu: dimitte metũ: vt parce verbis. Cytherea q̃ græce ei diphthongum habent. Latine in e productũ cõuertuntur. Ergo κυθέρεια cytherea μήδεια Medea. Quæ aũt dicit iuppiter ad absolutionẽ antedictorũ pertinẽt: ergo qm̃ dixerat tristior nũc dicit. Parce metu. Immota: qa dixerat. Quæ te sñia vertit. Et stoice per transitum ponit nõ mutari fata. Nã fati immobilis ratio est. Tuorũ. Troianorũ vel Romanorũ. Tibi nõ ꝓpter te. Sed vacat. vel tibi quasi q̃ tua sunt. Vrbẽ aut mœnia. Lauini: aut romam. Quia cũ proprietatem detrahimus: quod magnũ est intelligimus: Vt si dicam Lego oratorem: intelligo ciceronem. Et ne sit longa expectatio adijcit & p.l.m. Sublimen: ad sydera cœli propter illud cœli. q.a.a. Aeneas enim secundum quosdam in numicum flumen cecidit: Quid autem in cœlum raptum asserit. est q; Iuppiter indiges dictus. Hic ordo est. hic geret ingẽs. b.in.i. Fabor enim excusat quæstionem futuram. Et quasi dolenti. Veneri vera dicit. Sed aliter loquetur cęteris dijs præsentibus in decimo. Abnueram bello Italiam concurrere teucris. Remordet: sollicitat Teren. par pari refero quod illam remordeat. Arcana: secreta. Vnde arca & arx quasi res secretæ. Italia: in Italia. Sic non ante tyro despectus iarbas. i. in tyro. Nã si aduerbialiter dixisset posuisset tyri. Contundet: incongrue consolabatur bella prædicens nisi victoriam poneret. Leges & mœnia. Hysteron proterõ Primo enim ciuitas deinde mores ponuntur. Mores: leges. Tertia rhetorice ne breue esset si trienniũ diceret tẽpora diuisit in speciẽ.

❧neq; sententia vertit me. quod tamen p̃supposuit venus querens quæ te genitor sñia vertit. Hic scilicet de quo loquor æneas (fabor eñ tibi. hoc est quia volo tibi secreta pãdere & te nihil celare qñ. i. qñquidẽ. hæc cura scilicet de ænea & eius futuro regno remordet. i. sollicitat te. & ego voluens. i. reuoluens & repetens lõgius. i. per longũ rerum gerendarũ tractũ. mouebo. i. excitabo aut monebo arcana. i. abscondita & secreta fatorũ. hoc est dicam tibi quid fata de ipso Aenea cõstituerunt) hic ingẽ geret Italia. i. in Italia: bellũ ingens. i. valde magnum & quasi extra genus bellorum solitorũ. & contundet quasi malleo conteret. & pessundabit populos feroces. i. acres ne parum glorie sit imbelles vicisse & immites. ne impiũ sit humanos suppeditasse: & ponet viris. i. ijs quibus ob virtutem parcet: mores. i. leges & instituta: & mœnia. id est vrbes nouas: vnde Horatius in arte: fuit hæc sapientia quondam oppida moliri: leges incidere ligno. Ponet dico mœnia: aut potius tu feres eum in cœlum dum tertia æstas viderit ipsum regnantem latio. i. in latio hoc est in Italia aut dominantem latio. id est Italię: & dum terna. id est tria hyberna scilicet tempora transierint rutulis subactis. id est postq; rutulos subegerit: hoc est post triennium transferetur in cœlum: sed maluit vt argute Seruius docet in duas partes distinguere annum q̃ triennium solum dicere. Fides quoq; historica vt idem recitat longe alia est. Nec dicere. Fides quoq; historica vt idem recitat longe alia est. Nec dicit eum tunc moriturum. sed Ascanium illi successurum quod tamen sine eius decessu fieri non posset. Vnde addit At puer Ascanius &c. vt in sequentibus declarabimus.

ASC. ASCENSIVS.

¶At puer ascanius &c. Prosequitur q̃d inceperat Iuppiter historiam tangens vsq; ad augusti tẽpora. Vñ dixerat alti⁹ & voluẽs fatorũ arcana &c. Quod quia facit nõ videt̃ mihi instituisse res augusti persequi: licet Donatus id velit: cuius v̄ba sunt. At puer ostendit quod̃ optabile est Aenee: non externum: sed filium successurum eo fœliciorem vt non triennio: vt ipse sed triginta annos sit regnaturus. Hic iam tercentum post triennium enee. K̃ xxx. Asca-

At puer ascanius (cui nunc cognomen iulo
Additur: ilus erat dum res stetit ilia regno)
a Triginta magnos voluendis mensibus orbes[a]
b Imperio explebit. regnumq; a[b] sede lauini
Transferet: & longam multa vi muniet albam
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub hectorea: donec regina sacerdos
Marte grauis: geminã partu dabit ilia prolem:

SERVIVS. SER.

¶At puer. Prudenter exitum Aeneæ ostendit: & tacuit dicendo filium postea regnaturum. Cui nunc co. ait Cato Aeneam cum patre ad Italiam venisse: & propter inuasos agros contra Latinum & Turnum pugnasse: & eo bello perisse Latinum. Turnum autem exilio mezentij bellum renouasse in quo æneas turnusq; pariter rapti sunt. Migrasseq; in Ascanium & Mezẽtium: eosq; singulari certamine cõcurrisse: victoq; Mezentio Ascaniũ ❧esse cœptum

Margin notes: Sereno. Osculũ suauiũ.

Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem. & mauortia condet
Mœnia: romanosq́ꝫ suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum: nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi: quin aspera Iuno
c Quæ mare nunc[c] terrasq́ꝫ metu cœlumq́ꝫ fatigat:
Consilia in melius referet: mecumq́ꝫ fouebit
Romanos rerum dños gentemq́ꝫ togatam.
d Sic placitum: veniet[d] lustris labentibus ætas
Cum domus assaraci phthiam clarasq́ꝫ mycenas
e Seruitio præmet. & victis[e] dominabitur argis.

PIERIVS.

a ¶Triginta magnos voluẽdis mensibus orbes. In codice Lõgobardico non, orbes, sed annos, scriptum inueni, quam puto fuisse paraphrasim, nisi quis magnum annum solarem velit appellare, Lunaris anni ratione habita, eaq́ꝫ de cã interiectũ ẽẽ voluẽdis mẽsib⁹ vt distinctio appareret. Orbes tñ docti oẽs vt castiorem lectionẽ admittunt. b ¶Regnũq́ꝫ a sede lauini transferet. Leue hoc, sed eruditis auribus nõ ingratum, in Romano codice scriptum esse, ab sede. (Eiusdem iudicij est, quod statim subsequitur. Et longam multa vi muniet albam, variat numerus in his codicibus antiquis, quatuor vltimis pedibus solutis in hunc modum. Et longam vi multa muniet albã. Sed em̃ tetrametri tome venustior est. c ¶Quę mare nunc terrasq́ꝫ metu, vetera quædam exemplaria legũt Quæ mare, quæ terrasq́ꝫ metu, multi vulgatam lectionem magis approbant. d ¶Sic placitum veniet. Vetustissimi quidam cod. Placitum est, habent, quæ pars mihi videť a paraphraste adiecta: Nam absq́ꝫ substantiuo verbo hic oratio omnino grauior & augustior quodãmodo videtur. e ¶Ac victis dominabitur argis. In antiquis aliquot exemplaribus Cunctis, pro victis est, quod mihi ridiculum videtur.

※ esse cœptũ Iulũ vocari a prima barbæ lanugine q̃ victoriæ tpe ille nascebať. Nam Ascanius ab ascanio phrygiæ flumine dictus est. Deinde Ilus ab ilo rege: ab hac hystoria ita discedit poeta: vt sese õndat poetice & non ꝑ ignorantiã discedere: Sic & cum dicit de Anchise: Quo magis Italia mecũ lætere reperta: Nã amphibolice õndit Anchisem ad Italiam venisse. Eodẽ pacto etiam fingit Aeneam venisse carthaginẽ: cũ septuaginta annos añ vrbẽ condita sit: & inter excidium Troiæ & ortum romæ. ccc. xl. anni intersint. Cognomen: magis

Nota latinitatẽ.

ꝓprie dixisset agnomẽ. Sed ad familiã q̃ inde Iulia dicta est respexit. Dicim⁹ aũt nomen est mihi Cicero. Terẽ. Ecyra nomẽ ẽ huic fabulæ: & Ciceronis: Sal. Cui nomẽ obliuionis cõdiderãt. & Ciceroni vt cui remulo cognomẽ erat, & Ciceronẽ vt Aeneadasq́ꝫ meo nomẽ de noĩe fingo. Recti⁹ tñ vtimur dtõ: Magnos o. tres

Anni triplices.

sunt anni. lunaris. xxx. dierꝫ. Solaris. xij. mensium. Et magnus q̃ scd'm Ciceronẽ in Hortensio. xij milia annorꝫ & q̃ngentos quinquaginta q̃tuor cõtinet. Sed hoc loco dicit magnũ cõparatiõe lunaris vt alibi. Interea magnũ sol circũuoluiť annũ. Ann⁹ dr q̃si annus. i. ãnul⁹: q̃a ĩ se redeat. Vt atq́ꝫ ĩ se sua ꝑ vestigia voluiť ann⁹.

Annus.

Vel ab ανανεουσθαι. i. ab innouatione. Voluendis: volubilib⁹ A sede lauini: vitãs enim nouercalem inuidiã deserto lauino: albam longam condidit ab alba porca & situ longo dictam. Vi: Nunc virtute. alias multa significat. Hic iam tercentum: vsq́ꝫ ad ortũ vrbis romæ. Nam ipsa q̃dringentos regnauit. Hinc dixit Donec regina sacerdos: ipsa aũt ad regnũ hostilij peruenit: a quo est diruta Totos. sine intermissione. Sacerdos Amulius & numitor fratres fuerunt sed Amuli⁹

Remus. Romul⁹

fratrem regno pepulit. Filium interfecit. Filiam vero Iliam Vestę sacerdotem fecit. Ex hac Mars geminos romum & remum suscepit. Amulius eos cum matre in tyberim deijci iussit. & Ilia Fluminis vxor facta est. Hinc Hora. Vxorius amnis dixit. Pueros Faustulus pastor sustulit. & accæ Laurentiæ nutriendos dedit.

Lupæ. Lupanaria. Roma.

Sed cum hæc meretrix esset: finguň a lupa nutriti. Quia illæ lupæ vocanť & loca illarum lupanaria. Vel quia lupa Marti consecrata est. vnde Martius a stabulis rapuit lupus. Hi cæso amulio regnum auo restituerunt. ac Romam condiderunt a Romo qui deinde blandimenti causa Romulus dictus est nominatam. Viderat prior Remus sex vultures. Romus autem posterior sed duodecim. Quæ res Bellum creauit: & Remus extinctus est. Regina regis Filia: sic de pasiphae Magnum reginæ. s. n. m. a. Grauis. Grauida. vt nõ insueta grauis. t. p. f. Fuluo tegmine: vtebatur pellæ lupæ more pastorum: cur autem nutricis pelle vtebatur. Vel ad imitationem iouis: q̃ amaltheæ capræ nutricis suæ pelle vtebať Vel excusatur falsitate fabulæ. Excipiet gentẽ. cæso remo cuius cæde cum pestilentia exorta esset fuit oraculum placandos esse suos manes. Ergo agenti aliquid Romulo semper sella curulis vacua cum reliquis insignibus regis iuxta apponebať; vt pariter imperare videretur. Romanos non romam. Vrbis em̃ illius verum nomen nemo vel in sacris enunciat. vnde tri. ple. vt ait Varro. id ausus noĩare in crucẽ sublatus est: Hoc nec Hyginius de situ vrbis loquens exprimit. Metas: ad terras metas: Ad tpa aũt annos retulit. Nam sine lauino & albæ dato Romanis ęternitatem tribuit. Quin minus est. Plenum autem esset quinetiã Aspera iuno. tolerabilius maritus vxorem criminatur q̃ alius. Metu. nam supra id metuens: Terras cœlumq́ꝫ fatigat: Sic alibi Assumptæ in teucros vires cœli. q. m. Consilia: quia bello punico secundo Romanis placata fauere cœpit. Gentemq́ꝫ togatam:

Toga. Recin⁹.

bene quia omnis sexus & conditio toga vtebatur. Nam illas fœminas habuisse cycladum & recini vsus ostendit. Recinus ex eo dicitur ꝙ post terga reijcitur vulgo mauorte appellatur. Placitũ vel fatis vel mihi Lustris: quinquennarijs. Numerat autem ab

※ olympiadibus

☞ xxx. Ascanio: &. ccc. Hectoreæ genti dať. Regina quæ ꝑuis geminos pariat: ad vnum romulum imperium puerorum redit: & ꝑricidiũ occultat & romanos a romo appellatũ iri: q̃ tanta sint fœlicitate regnaturi vt nulli alternorꝫ regum tporũ terminis claudanť. Aspera iu. apertę ponit quod venus vni⁹ ob iram dixit ergo tanta fœlicitate polliceťur: vt acerrima inimica posito odio amica futura sit. Cum domus assa. extremus cumulus leticiæ: vt q̃ ad tempus victores erant ijs quos vicerant seruituri essent qd' est plus q̃ antenorẽ inter victores populos consedisse: & per medios achiuos ꝓlapsum esse. Verum hæc q̃a in honorem Cæsaris scribebat aperuit qd' in posteriorib⁹ fuisset scriptur⁹: nisi mors ꝓuenisset. Nã post mortem Turni sequebantur. xxx. ac. ccc. annorꝫ gesta: ac deinceps vsq́ꝫ ad Cæsaris tempora facta. Et cesarem ita amplificaturꝫ Romanũ imperiũ vt nihil relinqueret qd' non a se subactum fateť. Hæc ille. ¶Ordo est. At. i. sed ascani⁹ puer. i. adhuc impubis: cui Iulo addiť nunc cognomen. i. qd' trãsijt in cognomen. i. cognationis nomen. nã domus Iulia Inde dicta est. Sane norit lector in externis noĩbus i in principio dictionis cum vocali sequenti diuisas facere syllabas vt Iulus trissyllabum Iason Ioseph⁹. Iasius Iesus (Iambus quoq́ꝫ sed ei⁹ est alia ratio) Iacobus iacinthus Iolas. Io &c. In latinis solere cõiungi vt Ianus Iulius: Iustinus. Iuturna, Iouinianus. Notũ etiã est & pueris latine dici cui nunc cognomen Iulo & Iulus & Iuli: sed ad ordinẽ redeo. Puer ergo Ascanius a fluuio sic denominatus cui Iulo additur cognomen nũc quia erat ilus dum res ilia. i. iliensis hoc est Troiana stetit regno. i. in dignitate & maiestate regali. Sunt qui putent ordinem esse: at puer. Ascanius cui cognomen sup. ẽ Iulo nunc: nam sup. ilus erat dũ res ilia stetit regno additur. s. patri ꝑ successionem: sed tunc verbo explebit deerit suppositum melior est ergo constructio sic: puer Ascanius explebit ita: vt cætera quasi per parenthesim dicta habeanť (Puer igiť Ascanius qui & ilus & iulus agnominatus est explebit imperio. i. regnãdo triginta magnos orbes. s. solares: hoc est triginta annos mẽsib⁹ voluendis. i. volubilib⁹. aut qui voluentur: & transferet regnum a sede lauini ꝓ lauinij) de qua re sic habet Liui⁹ in primo Ambigam hiccine (scilicet lauinie filius) fuerit: Ascanius (scilicet qui post mortẽ Aeneæ rerũ potitus est) an maior q̃ hic creusa matre ilio incolumi natus: comesq́ꝫ inde paterne fuge quem iulum eũdem iulia gẽs auctorem nominis sui nuncupat. Is ascanius vbicunq́ꝫ & quacũq́ꝫ matre genit⁹ (certe natum aenea constat) abundante lauinij multitudine florentem iam (vt tum res erant) atq́ꝫ opulentam vrbẽ matri seu nouercę reliquit: nouam ipse aliam sub albano monte condidit quæ ab situ porrectę in dorso vrbis longa alba appellata inter Lauinium & albam longam coloniã deductam triginta fere interfuere anni: tantum tamen opes creuerant maxime fusis ethruscis vt ne morte q̃dem eneæ nec deide inter muliebrẽ tutelam rudimentumq́ꝫ primum puerilis regni mouere arma: aut mezentius ethruscíq́ꝫ: aut vlli alij accole ausi sint. Pax ita conuenerat vt ethruscis latinisq́ꝫ fluuius albula quẽ nunc tyberim vocant. finis esset: Hęc Liuius: qui dubitabat vter ascani⁹ an creuse an lauinie filius regnauerit. cuius dubij ratio si non alia hæc vna potuit fuisse. quia si lauinie filiũ regnare affirmaret iã inaniter gloriaretur domus Iulia ab iulo hereditario iure in regnum successisse. si in creuse. incubatorẽ illũ atq́ꝫ iniquũ fuisse. Verum poeta noster q̃ in laudẽ iulie domus hanc operam assumpsit incũctanter creuse filium asserit lauinij quasi moderatorem fuisse. quod quia iuste obtinere non posset dereliq̃t albã q́ꝫ condidit. eo q̃ cum præstaret virtute imperiũ transtulit verũ tamen successio regum albanorum videtur ab ascanio lauinie deducta: nam is siluius dictus est. eo ꝙ post mortem patris mater

☞ de co

de eo grauida in syluas ascanium creuse fugisset. Vnde sex-
tus Siluius albanum nomē tua posthuma, ples: huic quoq;
Ascanio natus est filius Silui⁹ a quo ceteri reges albani oēs silui
sunt dicti. quo circa si concedendū est (qd hic dicitur) ascanium
creuse albam condidisse illicq; regnasse dicendū etiam erit post
mortem illius Ascanium minorē lauinie videlicet filiū cum to
ta ple vsq; ad romulū vrbis conditorē regnasse. Sed opiniones
varias recitat Landinus cuius v̄ba sunt. Refert Liuius albam lon
gam nomē sumpsisse: ab alba porca cuius omine cōdita est. & a
situ vrbis, qm̄ in montis iugo in longitudinē porrecta sit & cōdi
tam esse ab Ascanio Aeneę filio: Sed vtrum ab eo quem ex Creu
sa in phrygia. an ab alio quem ex lauinia in italia genuerat am-
bigit. Tamē ita prosequitur. Is ascanius. quacūq; sit matre natus
abundante Lauinij multitudine albam cōdidit. atq; inter Laui-
nium & Albam triginta interfuere anni. Siluius deinde regnat
Ascanij filius casu quodam in siluis natus. is Aeneam Siluium
creat: inde latinū Siluiū a quo aliqt colonie deducte prisci latini
sunt appellati. Māsit deinceps Siluius oibus cognomen. alba ex
latino ortus & ex alba Atis ex ate Capis ex Capi Capetus ex Ca-
peto Tyberinus qui in traiectu albule submersus nomen suum
flumini reliqt. Ex tyberino orit̄ agrippa: & ex agrippa Romul⁹
q fulmīe ict⁹ perijt ex quo est auentin⁹. a q̄ mōs auentinus qa in
illo sepultus est nomen sumpsit. Auētini filius Procas: est q nu-
mitorem creat & amulium. Amulius Numitorē cui regnū lega-
tum erat. qm̄ grādior esset natu pellit filiumq; interimit: & filiā
vestalem v̄ginem facit. quæ grauida facta martem siue q̄ ita cre
deret. siue vt quia deus auctor culpe honestior esset patrem nun
cupat eius partu natus est Romulus & Remus. Hęc Liui. Diony.
aūt halycarnaseus refert ascanium Creuse filium q antea Eury-
leon vocabat̄. albam cōdidisse. Erat æneę & alter filius. sed ex La
uinia. hic Siluius vocabatur qm̄ mater ilia metuens priuignum
illū clanculum in siluis alendū curauerat tradens illū tyrrheno
pastori: quem latino sciebat fuisse acceptū. Mortuo autem asca-
nio certabant de regno hic siluius. & iulus ascanij filius. Sed po
pulus litem diremit. Siluiūq; regnare iussit. iulo aūt regni loco
sacram quandā potestatem attribuit honorē piculis imperij va-
cantem. Quem idē Diony. scribit in domo iulioꝝ ad suam vsq;
etatem durasse. in qua Cęsar mirifice floruit. Regnauit aūt sylui⁹
vndetriginta annis: Aeneas siluius. xxxj. Latinus. lj. Alb. xl. Ca
pis. xxviij. Post hunc ponit Dionysius regnasse Capetum annos
xiij. Tyberiū octo. agrippā trigitatres. Post hūc loco romuli po-
nit alladium tyrannica violentia virum qui deos cōtēnens ful-
minum & tonitruum imitationibus se deum credi cupiebat ve
rum imbribus & fulminibus in eius domum cadentibus: & la-
cu iuxta quem habitabat in eius domum exundante cum tota
domo absorptus est. Auentinus regnauit annos trigintaseptem.
Procas vigintitres. Amulius qui fratri regnum eripuit duos &
quadraginta regnauit annos. Eusebius ait ascanium albam cō-
didisse anno mundi vicesimoseptimo supra quattuor milia: &
regnasse annos. xxxviij. Deinde siluium posthumum. xxix. Ae-
neam Siluium. xxxj. Latinum. l. albam. xxxix. Atim siue egyptū
xxiiij. Capim. xxviij. Capetum. xiij. Tyberium. viij. Agrippam.
xl. aremulum quem alibi remulū vel romulum. xxxix. Auenti-
num. xxxvij. Procam. xxiij. Amulium. xliiij. Hæc ille. ¶ Nos ad
ordinem redimus qui talis est. transferet ergo ascanius Iulus re-
gnum a sede Lauini (q̄uis Dionysius dicat nō regnum sed sacrā
potestatem filiū obtinuisse) & muniet multa vi. i. potestate aut
munimine: albā longā: quæ alba a porca alba dicta est: & longa
a situ vt vidimus in Liuio. Regnabitur (impersonal' loquitur
prudenter: ne iulio aut regnum mendaciter addicat aut turpiter
auferat: regnabitur ergo siue a creuse siue a lauinie stirpe) hic. i.
albe ter centum annos totos. i. integros sub gente hectorea. i. tro-
iana & animosa atq; bellicosa vti erat hector: donec sacerdos. s.
ilia rhea virgo vestalis: regina quia regis. s. numitoris filia vni-
ca interfecto videlicet fratre lauso: grauis. i. prægnans & grauida
effecta marte: De qua re Liuius sic. Procas numitorem atq; amu-
lium procreat numitori qui stirpis maximus erat regnum vetu
stum syluie gentis legat. plus tamen vis potuit q̄ voluntas pa-
tris aut verecundia ętatis: pulso fratre amulius regnat: addit sce-
leri scelus: stirpem fratris virilem interimit fratris filie rheæ
syluie per speciem honoris cum vestalem eam legisset per-
petua virgitate spem partus adimit: Sed debebatur (vt opi-
nor) fatis tante origo vrbis: maximiq; secundum deorum opes
imperij principium. vt compressa vestalis cum geminum partū
edidisset, seu ita rata: seu quia deus auctor culpe honestior erat
martem incerte stirpis patrem nuncupat. Sed nec dij nec homi-
nes aut ipsam aut stirpem a crudelitate regia vindicāt. Sacerdos
vincta in custodiam datur pueros in profluentem aquam mitti
iubet: Hæc ille qui persequitur quomodo gemelli in littore di-
missi: a lupa nutriti donec a faustulo reperti & laurentie educan
di traditi

olympiadibus quia nundum erat roma & consules. Lustrū autem dictum est q̄ post quinquennium vnaquæq; vrbs lustra- batur. Domus: familia Troiana. Assaracus eīn capym: capis a- nchisen. & ille Aeneam genuit. Vnde romani ex quibus Mummius Achaiam vicit. Phthiam: Achillis est patria. Claras mycenas. p pter Agamennonem cuius fuit patria. Lustrum

di traditi sint. vbi addit. Sunt qui laurentiam vulgato corpo
re lupam vocatam inter pastores putent ita locum fabulæ atq;
miraculo datum &c. Sane priusq̄ ad ordinē redeam prænotabo
trienniū imperij eneæ diligenter excogitatum a poeta: nam ter-
narius numer⁹: qui prim⁹ impar & ex primo pari atq; vnitate cō
stat pfectissimus habet̄: denarius aūt consummatissimus: vt su-
pra quem non sit nisi priores repetant̄: itaq; ternarium eneæ de-
narijs binis multiplicat quorum priorem dat lauinio posterio-
rem albe: vt tertium p quem infinitum imperium innuit rome
recipiat. Tris igitur ānos regnare pmittit eneam: decies ter asca
niū: qa trigita ānos & decies triginta hoc ē trecentū ānos albanū
duraturū regnū: & si cōsili pportione pcedat̄ decies ter cētum. i.
tria milia annoꝝ quibus īfinitum significatur imperium: roma
nos regnaturos: qui numerus nondum completus est: cum iam
imperium i germanos translatum videamus. Verū certiora de
pteritis q̄ de futuris inducunt poetæ vaticinia. Nam mentitus
est Iuppiter dicens imperium sine fine dedi de qua re diuus Au-
gustinus de v̄bis domini ser. xxix. ita loquitur Habent mutatio
nes regna. Veniet ille de quo dictum est. Et regni eius non erit fi
nis. Qui hoc regnis terrenis promiserunt nō v̄itate ducti: sed adu
latione mentiti sunt. Poeta illorum quidam induxit iouem &
ait de Romanis. His ego non metas rerum nec tpa pono. impe-
rium sine fine dedi. Non plane ita respondet veritas. Regnū hoc
quod sine fine dedisti in terra est an in cœlo? Vtiq; in terra. Et si
esset in cœlo. cœlum & terra transient. Transient quæ fecit ipse
deus: quanto citius quod condidit romulus. Forte si velimus hic
exagitare virgilium & insultare quare hoc dixerit: in parte tol-
leret nos & diceret nobis. Et ego scio. Sed quid facerem qui ro-
manis verba vendebam: nisi hac adulatione aliquid pmitterē
quod falsum erat? Et tamen in hoc cautus fui quando dixi impe
riū sine fine: iouē ipsoꝝ induxi qui hoc diceret: nō ex psona mea
dixerim falsa: sed ioui imposui falsitatis psonam. Sicut deus fal
sus erat ita vates mendax erat. Nā vultis nosse quia ista nouerā:
alio loco quando nō iouem lapidem induxi loquentem: sed ex
psona mea locutus sum dixi. Non rex romanæ: peritura q; regna
videte qa dixi pitura regna Dixit pitura regna: nō tacuit pitura
v̄itate nō tacuit: semp māsura adulatiōe pmisit. Nō ḡ deficiam⁹
frēs finis erit terrenis oībus regnis. Nunc si finis ē: de⁹ videt &c.
Hæc ille. Nos ad ordinem reuertimur qui talis est. Regnabitur
hic. in alba longa: sub gente hectorea. i. troiana: tercentum. i. ter-
centos annos totos. i. continuos & sine interruptione: nam romę
fuerunt sæpe inter regna. regnabitur dico tantisper donec sacer-
dos regina. i. regis filia: videlicet Ilia numitoris filia & virgo ve
stalis: quam monialem nostri vocant: ea autem veste quæ dea Vestales
ignis purioris hoc est flamme est: dicate ppetuam virginitatē cō
seruabant: aut pollute defodiebantur viuæ: grauis. i. grauida ef-
fecta marti. i. deo bellorum. quia bellicosam genuit prolem: aut
forte quia a viro belligero compressa: dabit partu. s. vno: plem
geminā. s. Romum: & Remum fratres gemellos. (Tam Donatus
q̄ Seruius pnunciant romum: a quo Roma deducitur: blandi-
menti autem causa Romulum vocatum vult Seruius: verumta
men blandimenta solent esse temporanea & loco congruentia
non perpetua) Inde. i. post partum Ilie: romulus alter e gemellis
lætus: quia martius iam tum animus in eo erat: vt se facile mar
tis filium pbaret: tegmīe fuluo. i. rutilo quasi leonino. lupe nu
tricis. s. sue: a qua primum nutritus erat (sed argutissime rem ape
rit poeta: nam quota quæq; lupa fulua est. At meretrices vt au-
ctor est in Teren. Donat⁹ fuluo īducunt̄ amictu auaritia notate
pter fuluū auri colorē) excipiet. i. extra alios capiet vt extra for
tē fraternā: aut extra picula. & latronū insult⁹ cū & eoꝝ plurimi
latrones fuerint & cōdet mœnia mauortia. s. romana quæ se mar
tem iactent habere auctorem vt Liuius in pfatione attestat̄: & di
cet. i. nuncupabit romanos de suo nomie quod in consolationē
eneæ dicitur cui id negatum erat. cum tamen dictum sit q̄ An-
thenor genti nomen dedit. Ego inquit iuppiter: habet autem em
phasim pnomen. q. d. fatorum cōditor: & qui res hominum &
deorum eternis imperijs rego: nec pono. i. cōstituo his: romanis:
metas: id est terminos rerum. quia erit aliqn̄ iulius imperio
oceano famam qui terminet astris: & si dicas. Oceanum saltem
esse terminum imperij. dicemus romanos etiam mari domina-
tos. sed si tunc extremum oceanum terminum voces: dicam illū
a natura non a fatis positum: q̄ si maior esset mūdus: maius fuis
set secundum iouis promissionem romanorum imperium: nec

☞ dicit se non ponere metas imperij sed metas rerum: quia sem
per res plures acquirere poterant romani cum quotidie noue pro
ducantur: & si non aliud saltem gloriam augere poterant) Ego
igitur nec pono his metas rerum: nec tempora quibus eas possi-
deant: sicut Albanis iam terminum statui: sed dedi scilicet dum
fata conderem: imperium sine fine (ita enim tunc erat in spe: sic-
q; visum poetæ: qui si aliter sensisset non id etiam ex persona Io-
uis dixisset) nam poeta non minus iouem q̃ se falsidicum negas
set (vidimus tamen quid Augustinus sentiat) quin. id est quin-
etiam: Iuno aspera. id est inaccessibilis troianis & ita implacabi
lis) tractum a spinis & rupib9 asperis quę inaccessibiles sunt: qui
vero aditum negant placari noluit: incusat ergo Iunonem vt ve-
nus dictura in quinto. Quam nec longa dies. pietas neq; mitigat
vlla) quæ fatigat mare metu. quasi dicat inani cum fata moue-
re nequeat mare & terras. id est regiones omnes hominibus con-
cessas & cœlum. id est aerem: aut reuera cœlum quia etiam supe-
ros sollicitat aut cœlum propter eolum dixit: nam venti in aere
dominantur: referet. id est reducet consilia scilicet sua: in melius.
id est in meliorem sententiam: quia tandem placabitur: & foue-
bit mecum romanos dominos rerum scilicet omnium: & gētem
togatam. id est latinam potissimum romanam: quę in togis tem
pore pacis versari solet. ¶Sic placitum. Confirmat Iuppiter fata
veneri

veneri promissa dicens ea deorum placito stabilita: addit tro
ianos non solum in latio regnaturos. sed etiam græcis domina
turos: quod respicit ad illud. hoc equidem occasum troiæ tristis
q; ruinas solabar fatis contraria fata rependens. Nam vbi venus
dixerat se solatam de occasu regni troiani per hoc q̄ nouerat ro-
manum oriturum: & ita rependens fata contraria fatis: non q̄ in
ter fata sit repugnantia: sed quia respectu diuersorum promittūt
contraria: nam vinci & vincere regnare & seruitio premi quo-
dammodo contraria sunt. In fatis autem erat troianos in troia
vinci: sed rursus in Italia regnare. cum ergo contenta fuerit vide
re romanum imperium addit Iuppiter etiam in græcos vltionē
vt par pari referre videantur troiani quo nihil dulcius veneri cō
tingere posset: dicit ergo. Sic placitum supple. est deorum conci-
lio: ætas. id est euum quoddam veniet lustris labentibus. id est
lapsu & successu temporum: quæ lustris. id est quinquennijs
computabuntur cum. id est quando aut qua ætate seu quo euo,
domus assaraci. id est ænea ab assaraco deducta premet seruitio
scilicet subiugabit phthiam. i. patriam achillis euersoris troiæ &
mycenas patriam agamennonis. claras scilicet tanta prole: & do
minabitur argis victis. i. dominiū exercebit in Argos. i. argiuos
seu græcos victos & subactos: qui nunc victores sunt. Vnde in se
cundo huius: ferus omnia Iuppiter argos transtulit.

Nascetur pulchra troianus origine Cæsar
Imperiū Oceano: famam qui terminet astris.
Iulius a magno demissum nomen Iulo:
Hunc tu olim cœlo spoliis orientis honustum
Accipies secura: vocabitur hic quoq; votis.
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis.
Cana fides: & Vesta Remo cum fratre Quirinus
a Iura dabunt: dire ferro: & compagibus arctis:[a]
Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæua sedēs super arma: & centū vinctus ahenis
Post tergum nodis: fremet horridus ore cruēto.

PIERIVS.

a ¶Compagibus arctis. In veteribus pene omnibus codicibus
non Virgilianis tantum sed aliorum etiam auctorum plerū-
q; inuenias, artis, adiectiuum nomen absq; c scribi. Sane ve-
ro Valerius Probus artus pro angusto, & artus pro membris
sola internoscit declinatione. Iuniores tamen in altero c ad-
ditum voluere, vt appareret originatio ab arcendo.

SERVIVS.

SER. ¶Nascetur. Contra illud Certe
hinc ro. Et oīs intentio poetæ ad
Augusti laudē tendit: vt in sexti
Catalogo & in Clypeo apparet:
Iuppiter aūt & obiecta purgat &
Plutar- aliquid pollicetur pulchra: Al-
chi9 & alij lusit ad Venerem. Cæsar. C. Iuli9
a pre dis- Cęsar: Et cęsar dicitur q̄ cęso ma
sentiūt a tris ventre natus est. Vel q̄ auus
seruio. eius manu sua in aphrica elephā
tem: qui punica lingua. Cęsar ap
pellatur: cecidit. Imperium ocea.
ad laudem dixit. Vel historia est
Nam & Britannos qui in ocea-
no sunt vicit. Et cum post mortē
ludi funebres ab Augusto ado-
ptiuo filio celebrarent stella me
dio die visa est. Vñ. Ecce Dionei
processit cæsaris astrum Iulius a
magno: Sicut Alexander & Pō-
peius. Cœlo. in cœlū Spolijs orie
tis: Victo pharnace Mithridatis
filio. Hic in oriēte est. Nam ægy
ptus in qua vicit Ptolemeū me-
ridiana est regio. Honustū: one-
ratus est quocunq; pōdere p̄ssus
Honust9 ab onere. Honustus autem is est
cui on9 honori est ab honore di-
ctus. Accipies: Nam post mortem Cæsar meruit aram Fastigium
Flaminem. Hic quoq; vel sicut Romulus: vel melius sicut ęneas:
Quoq;.. Quoq; enim ad similitudinem ponitur: vt tu quoq; littorib9 no
stris ęnei. nutrix. Aeternum moriens. n. c. d. Votis: ad vota: vel in
Iani tem votis Tunc: cæsare consecrato regnante Augusto. Templum au
plum. tem hoc ter est clausum. Primū regnante Numa. deinde post Bel
lum punicum secūdum. Tertium post bella actiaca ab Augusto
gesta. Quo tamen tempore flagrauerūt bella ciuilia. Vnde ait fu-
ror impius intus: Aperiendi autem vel claudendi ratio fuit hæc.
Romulo contra sabinos pugnante cum iam vincerentur Roma-
ni calidam aquam ex eo loco scaturisse dicunt: qua Sabini fugati
sunt. Hinc ergo mos deductus: vt pugnaturi templum aperiēt in
eo loco constitutum ad spem pristini auxilij Alij dicunt Romulū
& Tatium hoc templum icto iam fœdere ædificasse: proptereaq;
Ianum duas habere facies: Quasi ostentat duorum regum coitio
nem. Vel q̄ ad bellum ituri debēt de pace cogitare: vel quod me
Fides ca- lius est q̄ ad prælium ituri optent reuersionem. Cana fides vel q̄
na. in canis hoībus inuenitur: vel q̄ manu albo panno inuoluta illi
sacrificatur: vt ostendatur fidem debere esse secretam Hora. & al-
Vesta. bo rara fides colitur velata panno. Vesta aūt religionem signifi
cat. Quia nullum sacrificium fit sine igne. Vñ ipsa & ianus omni
bus sacrificijs inuocātur. Vesta aūt dicitur vel a απο της εστιας
addito digamma vt ęnetus venetus: q̄ varijs sit vestita rebus. Est
enim terra: quam ignem habere non dubiū est. Remo cum fratre
multi intelligunt id quod diximus. Romulum post cęsum fratrē
omnibus geminis vsum esse: vnde est Videndum vt geminę stēt
verticæ cristæ. Sed esset aut iteratio supradictorum aut ordo præ
posterus. si post Cæsarem Romulum repetit. Constat pręterea Ia
ni templum patuisse sub Romulo. Alij volunt per hos romanos
intelligi

ASCENSIVS.

¶Nascet̄ pulchra Troianus ori- ASC.
gine cęsar Pergit Iuppiter perue
niens ad id quod maxime dictū
voluit poeta: non enim vt sæpe
iam diximus: constituerat aliud
dici q̄ dixerit: sed suis locis iulij
& Augusti laudes inserit: vt hic
in vaticinio Iouis. in sexto in p
phetia anchise & in octauo in cly
peo vulcani itaq; non recipitur
a melioribus sentētia donati sen
tientis cōstituisse res albanas &
romanas vsq; ad Augustum per Don.
scribere. Donati autē verba hæc
sunt. Pulchra optima & honesta
vt non corporis sit: sed originis.
Iulius Cæsar trahens nomen de-
missum in tantum aūt domitu-
rum omes gentes vt existētibus
triumphis eius. pax dehinc. & fi-
des perpetua pmaneret. Iura da
būt. i. leges Romuli perdurabūt
Et deniq; cessura oīa mala felici-
tate Cæsaris dixit furorē. s. & bel
landi necessitatem. Hæc ille. Be- Berol.
roaldus aūt in Seruium dicit sic.
Celeberrimi scriptores & potis-
simū tranquillus ac Plutarchus
scribunt cæsarem matri Aureliæ olim dixisse. mater aut pontifi- Cæsar
cem aut exulem filium hodie videbis: eadem laudatur q̄ nurum
semper obseruauerit. & singulari pudicitia fuerit prædita atq; vi
xerit: florueritq; viuente atq; florente filio cæsare. præterea nō ip
se iulius cęsar dictator apud romanos primus hoc noīe decoratus
est: sed Scipio Affricanus: vt author est Plynius cuius verba hæc
sunt ex li. vij. Auspicatius enecta parente gignuntur sicut Scipio
affricanus prior natus: primusq; cæsar a cæso matris vtero dictus
Solinus idem scribens Plynij verba corroborat. Hoc in loco me
morandum est id quod a spartiano de cæsarum nomine refertur:
qui in Elio Vero imperatore tradidit eum qui primus cæsar ap-
pellatus sit hoc nomē esse sortitum ab elephāto: qui lingua mau
rorum cæsar dicitur: in prælio cæso vel quia mortua matre cæso
ventre sit natus vel cum magnis crinibus sit vtero parentis effu
sis vel q̄ oculos cęsios habuerit &c. Quæ vero in eundem de de-
clinatione huius nominis compago & de nominibus Augusto Cōp
oblatis annotauit hæc sunt. Sententiam Seruij refellit Manili9 in
primo astronomicon scribens. Interdum equali laterum compa
gine ductus. Item in eodem aeriam in nebulam clara compagine
versus. Et Oui. in primo metamorphoseos. Atq; ita dispari9 ca-
lamis compagine cere. & Seneca in. xiiij. epistolarū ad Lucilium:
cuius hæc verba sunt: siue flammarū violentia compaginem so-
li rupit siue vetustas. Inde compaginatio & compaginatus deri-
uantur: qua dictione vtitur sepius Hieronymus Augustinus: &
Iosephi interpres ruffinus. ¶Item cum talia in commentarijs. Ser
uij lego in eam sententiam pedibus vado: vt existimē eos fuisse
adulteratos: & in plurimis locis corruptos: mutilatos: inuersos:
etenim Suetonius nusq; hoc refert. Cæterum sic scribit in augu-
sto infanti cognomē thurino inditum fuisse: postea Caij cęsaris
deinde

deinde Augusti cognomē assumpsisse: alterū testamēto ma-
ioris auunculi: alterū Numatij planci snīa cū quibusdā censenti
bus Romulū appellari oportere: quasi & ipm cōditorem vrbis
ꝑualuisse: vt Augustus potius vocaretur. Thurin⁹ aūt vocat⁹ fue
rat a pago thurino: nulla mentio: nullum vbū a Suetonio fit: ꝙ
Quirinus fuerit noīatus: nisi fortassis credere velimus in alijs a
tranquillo scriptis opusculis huiusce rei habitā esse mentionem
quod existimare ridiculum est: nāq; in cōmentarijs Seruij etiam
Plynius sepissime allegatur: sed perperā: de his rebus quarū nulla
penitus apud Plynium fit mentio quēadmodū de lycisca scri-
bens Seruius ait. Lycisce sunt vt etiā Plynius dicit canes nati ex
lupis & canibus: hoc nusq; apud Plynium reperitur: nusq; i Ply
nio lectum est qui quidē refert canes in gallia e lupis concipi: si
cut apud indos e tigribus: sed appellari lyciscas minime tradit.
Idem Crocutas nuncupat ex cane lupoq; conceptos. quinetiam
dicit Seruius a Plynio in na. mentionem fieri de lauandis cada
ueribus & conclamandis: cum apud Plyniū nullū super hoc ver
bum sit scribentem de his qui dicti sunt reuixisse. libuit hæc duo
exempli causa ponere: cum sæpissime vt diximus. Plynium fal
so citet Seruius: qui Ouidij quoq; allegat metamorphosim refe-
rens fabulam phyllidis. cuius rei nulla penitus mētio in eo ope
facta reperitur. & his itaq; ego coniecto aut mutilatos fuisse Ser-
uij commentarios: aut non fidelr exscriptos: nō eīm ausim affir
mare tm alioqn virum tam puerilr delirasse: nisi fortassis idem
Seruio crimini damus qd Senece dat Quintilianus: videlicet ꝙ
his quibus inquirenda quedam mandabat deceptus fuerit nos
ad ꝓpositum institutū redeam⁹. Hæc ille. Cæterum vt perpetuo
tenore ordinē ponam addam⁹ & Landini verba de portis belli
clausis que hæc sunt. Scribit Piso in annalibus edificatum tem-
plum a Numa Pōpilio inter romanū boariūq; forū Iano gemi-
no fuisse & ab eo institutum vt eius porta clausa pacem: aperta
bellum significaret. Clausa est ter Primo suo tempore. Secundo
in primo bello punico a Luctatio finito. Tertio sub augusto fi-
nitis bellis ciuilibus. Ianus vt refert Macrobius: siue sol: siue mū
dus puteī ab eundo dicitur: quia mund⁹ semp est in motu. Ap-
pellaturq; Ianus. Itē pater geminus. Itē Iunonius quia Kalenda-
rū est princeps quæ iunoni dicate sunt. Vnde illi vt ait Var. duo
decim are pro duodecim mensib⁹ dicate erāt. Dicit cōsiuius a cō
serendo. s. ꝓpaginē gn̄is humani. item Quirinus: quia belli sit
potius. Dicit Patulcius & Clausi⁹: qa bello value eius pateant:
& pace claudantur. Volebant romani in bello sabino qd raptis
virginibus gestū est portā q̄ erat in radicib⁹ collis viminalis. de
inde ab euentu ianualem vocatam claudere. Sed cum ter clausis
sent. & toties sua sponte pateret armati ingressum custodiebant
mox cum audirent ab alia parte suos a Tatio fugatos fuga arre-
pta custodiam deseruerunt. Erant irrupturi sabini: cum ex tem-
plo p hanc portam magna vis torrentium scatētibus vndis eru
pit & multas cateruas hostium aut feruentibus vstas aut vasta
voragine deuoratas ferunt. Hinc mos mansit Iani ianuam ī bel
lo ad auxilium patere. Hæc ille. Ceterū Sueto. de Iano ab augu-
sto clauso dicit sic. Ianum Quirinum semel atq; iterum a condi-
ta vrbe ante memoriā suā clausum ī multo breuiore tēporis spa
cio terra mariq; pace pta ter clausit Hęc ille vbi Bero. Numa secū
dus romanorum rex iani templum ad infimum argiletum ex-
truxit qui index pacis foret & belli: vt apertus in armis. clausus
in pace ciuitatē esse significaret. Semel ab ipso numa clausus fuit
iterum post primum punicum pfectum bellum: tertio post bel-
lum actiacū ab imparore cesare augusto pace mari terraq; parta:
quod nostrę inquit Liuius ętati dij dederunt vt viderem⁹ ad qd
allusit Vergi. in illo versu. Claudentur belli porte. Sed diligen-
ter aiaduerte tranquillum scripsisse ianū ter clausum fuisse ab au
gusto ꝓpter historiam quam viri alioquin eruditi parum dili-
genter obseruauerunt. Scito igitur Augustum cesarem ab orien
te post antonium cleopatramq; deuictos: cum victoria redeuntē
tum primum clausisse iani portas quo die primum August⁹ cō
salutatus est. Mox ꝓfecturus in hispanias cum exercitu aduersus
cantabros aperuit belli portas: quas iterum claustro cohibuit in
honorem cantabrice victorie. Deinde cum ab oriente in occidē-
tem: a septentrione in meridiem ac per totum oceani circulum
cuncte gentes vna pace composite forent, iani portas tertio au-
gustus clausit: & ita clausus est ianus quinquies. Semel a numa
pompilio: iterum tito manlio cōsule: & ter p augustum cæsarem
multo breuiore tempore: ꝙ bis clausum fuisset a superioribus.
historia traditur explicate ab horosio libro sexto historiarum:
cuius auctoritate subnixi censem⁹ legendum esse ter clausit sicut
emendati codices habent: & quadrat historie cuius incuriosi le-
gunt tertio clausit: existimantes nihil aliud esse subintelligendū
q̄ ꝙ tertio loco augustus clauserit ianum. in sacris veteres roma
ni inuocabant ianum quirinum. ianum patulcium & clausium
quirinum autem cognominabant quasi bellorum potētem: ab
hasta

intelligi sed si Quirinus August⁹ est pro remo erit agrippa
qui sororem Augusti duxit vxorem & cum eo pariter bella tra-
ctauit: vnde est. Parte alia ventis: & dijs Agrippa secundis. Nam
per adulationem tria nomina Octauiano obtulit populus Ro-
ma. Quirinum Cæsarem augustum. Ille autem ne vno accepto
partem quæ aliud offerret læderet: omnibus diuerso tempore
vsus est: vt ait Sueto. & Vergi. in Georgi. cum de gangaridis po
pulis iuxta gangem ab Augusto victis intelligeret: dixit Victo
risq; arma quirini. Nam Remum pro Agrippa ponens poetico
vsus est more: vt nomen ex vicino sumeret. Dicit ergo cum cœ-
perit iulius Cæsar cœlum tenere patratis omnibus bellis iura da
bunt. Augustus & agrippa. Romulus autem Quirinus dict⁹ est
ꝙ hasta vtebatur: quæ lingua sabina curis dicitur. & est telum
longum: vnde est securis quasi semicuris: vel quia græce κοίρανος
rex dicitur: Constat autem græcos fuisse romanos vel ꝓpter
generis nobilitatem. Mars enim cum sæuit gradiuus: cum tran-
quillus Quirinus dicitur. Vnde duo habet exempla: alterum in
vrbe quod quirini est. aliud extra vrbē in appia via prope portā
quasi bellatoris & gradiui. Diræ: cum apertæ sunt. Compagib⁹
compages & ambages antiquitus est in nominatiuo. Vnde ge-
nitiuus Ambagis & Compagis. Nam Cōpago & Ambago vsur
patur. Vnde non est ambaginis & Compaginis. Furor impius
Propter bella ciuilia contra Brutum & Cassium in philippis &
contra Sex. Pompeium in Sicilia. Super arma: Secundum anti-
quam licentiam. Hodie tantum In & sub communes sunt. subter
vero & Super accusatiuæ sunt: Sic clam & post prius communes
naturam mutarunt: Nodis: non centum nodis: sed cathenis: q̄s
circumlocutione significauit. Nam cathenæ plures nodi sunt.

Adulte-rati sunt aut iueri Ser. commentarij

Curis.
Securis.
Mars.
Manli⁹.
Ouid. & alij Ser. refellunt.
In & sub.
Super.
Clam.

hasta quam sabini curim vocant: patulcium & clausium. qa
bello porte eius patent. pace clauduntur. Hæc ille. Cur autē bel-
lo aperiantur aperuit Landinus: quia videlicet ab eo auxilium
sperabant. Hic autem consimili rōne dictus est romulus qua &
ianus. Quirinus. sed si singula psequar longe ꝓlixior q̄ consti-
tuerā fiā. ¶ Ordo igit ē. Cæsar. s. troian⁹ pulchra origine. i. p pul
chrā originē. aut qa a pulchra venere scdm Ser. deducta. aut hone
stā. q alegitimā vt sentit Dona. sicut ibi & pulchra faciat te prole
parentem: nascetur. s. lustris labentibus. & temporis successu: q.
i. tanq; is qui. aut. i. vt is sit q terminet. i. claudat: imperiū. s. roma
num oceano. i. orbe terrarum que mare oceanū ambit. & qui ter
minet: famam astris. Vnde in Buco. Daphnis ego in syluis hinc
vsq; ad sydera not⁹ quinetiā inter sydera: vn̄ dictum: Ecce Dio-
nei ꝓcessit cęsaris astrū. cesar dico iuli⁹. Appositorie nomē aut
qd nomē demissum sup. ē. i. deductū ab iulo. s. ascanio magno. s.
sine pari. sicut & Alexāder & Pōpei⁹ magni dicti sunt: vt Cæsari
etiam ab origine ostendatur deberi quod Pompeio concessum
est: tu secura: id est sine cura: aut seorsum a cura (nam dictum est
quando hæc te cura remordet) accipies. s. in cetum deorum. olim
id est tempore futuro. cœlo. id est in cœlum & in numerum cœ-
lestium. hunc. s. iulium cæsarem: honestum. id est honeste one-
ratum: spolijs orientis. i. quæ ex oriente victo pharnace mitrida
tis filio retulit. & hic. s. iuli⁹ cęsar: vocabit. i. inuocabit. q̄q;. i. ēt ne
dum æneas votis. i. ad vota suscipienda vel in votis faciendis.
Sæcula aspera. id est dura & tristia ꝓpter bella tum ciuilia tū ex-
terna: mitescent. id est fient mitia. tū: id est deinde regnante. s. iā
augusto. & hoc bellis. s. omnibus. de quibus iam per Beroaldum
mentio facta est. positis. id est depositis aut sedatis & pacatis. fi-
des cana. id est antiqua & candida. i. simplex & sine fuco ac liuo
re & vesta. i. casta religio. & quirinus. id est virtus bellica per qri
num significata: aut romulus ipse primus rex & senatus legum
q; creator. cum remo fratre. id est cum auctoritate fraterna. licet
interemptus erat sicut Seruius recitat. (Aut allegoricos intelli-
gemus vt sicut per intestinam emulationem & fraternum odiū
romulus fratrem occidens semina belli vsq; ad ea tempora de-
dit. ita reconciliatis iam eorum manibus gentes cuncte in gra-
tiam pacis coeant. vnde sequitur) dabunt iura. id est leges & in-
stitura. dire porte belli. id est templi iani quæ apertæ bellum si-
gnificabant. claudentur ferro. id est ferreis repagulis. & compa-
gibus arctis: id est arcte cōpingentibus (vbi dicit dire porte clau
dentur ferro. propter repetitionem littere. quam caninam & irri
tatiuam vocant etiam in vocabulis ipsis est quidam terror ac di
ritas depicta. sicut in illis ennianis. postq; discordia terra Belli
ferratos postes portasq; refregit. in quibus vt inquit flaccus. in-
uenies etiam disiecti membra poete) furor scilicet bellicus. im-
pius. quia intestinus: aut impietatem procreans. vt templorum
prophanationem. deuirginationes. stupra homicidia. rapinas.
& id genus alia sedens intus. id est in ipso templo iani conclu-
sus. super arma seua. id est bellica quæ cum eo concludentur. &
ipse vinctus post tergum. id est habens manus post tergum vin
ctas. centum supple cathenis. nodis ahenis. id est ereis. hoc est du

Ordo.

 ris. qa

ris.quia es non tam facile frangitur aut rubigine absumitur vt ferrum.licet ferrum durius sit.fremet cruento ore.horridus id est existens horridus & cruentus atq; egre ferens tandiu includi. Nam vt recitauit Beroaldus ter clausit augustus templum iani & reuera tertio longa pace orbem moderatus.sub cuius imperio venit auctor pacis in mundum.quia tunc exijt edictum a Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis.vt Lucas nos docet.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hæc ait. Post consolationem veneris misit iuppiter mercuriũ deorũ nunciũ ad cõciliãdos animos mortaliũ & p̃cipue Didonis cũ troianis: de quo sic ait Do-
Dona. natus. Hæc ait.&.m. Exposita futurorum p̃missione prouideri securitas debuit ne naufragi in terris alienis: & in q̃bus inimica regnabat Iuno.aliquã violentiam paterẽtur. Procurat̃ aũt troianis securitas per duos quorum alter auus: alter affinis erat. Nam Maia mercurij mater Troianorũ generi nectebat̃. Debuit ergo ad effectus implendos talis mitti persona: quæ p̃ceptorũ auctoritate duplici ratione deducta celerius maturaret alarum iuuãte subsidio. Noue quia. nouitas regni cũcta habet suspecta.vt ipsa. Res dura & regni nouitas.m.t.c.m. Vel lege: vt terræ carthaginis & nouitas edificiorũ pateat teucris. solus aũt Iuppiter ministro Mercurio potuit p̃stare: vt inimicos suos carthago susciperet: sed oĩa cũ celeritate erant agenda: quam breui sermone est amplexus. Terras aũt dixit: ne in regionibus carthaginis aut in littoribus a gentibus vexarentur Nouas ar. Etiã sic accipimus: ne carthaginẽ incogniti venientes aduersa paterentur. Remigio alarũ: aliter enĩ volare non potuisset. Et iã iussa. Fructum executiõis implere posuit. Ponunt ferocia corda. Natura ferox in lenitatem mutatur. Volente deo nam nisi dei.id est Iouis.vel Mercurij iussus intercessisset: natura ferox immutari nõ potuit: & quia regine partes in secundo loco posuit. correxit dicẽdo in primis. Nam ipsa fuit leniẽda: quæ vel incitare illos posset vel violentiam comprimere. Et q̃m fieri non poterat vt eodẽ temporis puncto ferocitatem ponerent & amarent librauit verba: & nõ dixit amant sed ponũt corda ferocia. ¶Ordo est. Iuppiter sup.
Ordo. ait. Hæc quæ scilicet dicta sunt: & demittit.i.deorsum mittit: ab alto scilicet cœlo: genitum maiæ aut maia.i.mercuriũ filiũ maię vt terræ carthaginis: & vt noue arces carthaginis pateant teucris hospitio.i.in hospitiũ cum tamen noue arces soleant paucis patere cum multis inuise sint: vnde Dido postea reddens rationẽ quare iusserit classem troianã exurere dicet. Res dura: & regni nouitas me talia cogunt Moliri: & late fines custode tueri: ne Dido nescia fati.i.quæ nesciuit: q̃ fato in Italiã profugere cõstituerit & veritase ab eis expelli: aut nescia fatale esse æneam regnã troiana reparaturum aliq̃n arceret.i. prohiberet: troianos: finibus.i.limitibus regni sui. Ille scilicet mercurius maiæ filius volat per aera magnum scilicet respectu terræ: centuplo enĩ maior est: remigio.id est fretus auxilio vt naues feruntur in aquis remigio: alarum: ac ipse citus.id est festinus: astitit oris.id est regionibus extremis: lybiæ: in ea scilicet parte in qua carthago erat. Et facit iam iussa.i. mandata Iouis: hoc est conciliat teucris animos penorum & peni.id est populi punici.hoc est carthaginenses: ponunt.id est deponunt deo scilicet Ioue aut Mercurio: volente.id est inspirante & persuadente: corda ferocia.id est alioquin ferocia vnde ferus Hannibal dictus est: & reuera natio illa ferox est: & regina in primis.id est inter primos aut pręcipue: accipit scilicet ab inspiratione mercurij: animum quietum.id est pacatum: in.id est erga teucros & mentem.id est affectionem benignam.id est clementẽ.

& reuera

a Hæc ait: & Maiæ genitũ demittit[a] ab alto.
b Vt terræ: vtq;[b] nouæ pateant Carthaginis arces
Hospitio: teucris: ne fati nescia Dido
c Finibus arceret: volat ille per aera[c] magnum
Remigio alarum: ac lybiæ citus astitit oris.
Et iam iussa facit: ponuntq; ferocia pœni
Corda volente deo: in primis regina quietum
Accipit in teucros animum: mentẽq; benignã.

SERVIVS.

¶Maiæ: Mercuriũ per circũlocutionẽ. Cic. in libro de natura deorũ plures ponit Mercurios: Sed in deorũ ratione fabulæ sequendæ sunt. Nam veritas ignoratur Simul etiã allusit poeta.q̃a p caduceatores.i.internũcios pax fieri solet. Vt terræ: p̃pter illud hospitio p̃hibemur harene. Pateãt propter illud Cunctus ob Italiã terrarũ clauditur orbis. Hospitio ad hospitium. Fati: nõ sui. Si enĩ exitum suũ sciret magis vetaret: sed fati.i. voluntatis Iouis: vt fatis Iunonis iniquæ. Vel fati troianorum qui non sponte: sed necessitate aphricam tenuerant. Ergo vt discat Dido troianos ad Italiam tendere. Sed quare se æneæ iunxit? verum illud fuit furoris non consilij. Nam nec sacerdotibus hæc dicentibus credidit Vnde est. Quid vota furentem. Quid delubra iuuant? Citus: Nam velox est in cursu. Mercurius. Pœni: Quasi phœni per antisticon. Deo: Mercurio: vel Ioue.

PIERIVS.

a ¶Et maia genitum demittit ab alto. In Romano codice, maiæ, legitur: quare nonnulli, gnatum, non, genitum, legere volebant. eã ego lectionem nusq̃ in antiquis cod. obseruaui. Dimittit, vero per, di, fere passim, quod verbum est nuntios delegantiũ vt ibi, equidem per littora certos dimittam. In quo forte diligentiam interpretum desideres, qui di, vacare dicunt. b ¶Vt terræ vtq;, nouæ pateant. In antiquioribus aliquot exemplaribus legere est, atq;, nouæ. Sed lõge venustius est, vtq;. c ¶Volat ille per aera magnum. In codice Mediceo, per æthera, legitur: sed aera, magis receptum.

se ab eis

SERVIVS.

SER. ¶Per noctem. decet enim pro cũctis regem sollicitum esse. Alma quia alat. Sic & alma ceres. Nam dicunt physici oĩa per diem crescere. Nam quod alibi dicit. Exigua tantum gelidus ros nocte reponit: pro miraculo dixit vt etiã
Loci. Plynius sentit. Locos. in plurali masculini & neutri generis est.i singulari masculini tantum. sic etiã iocus iocos & ioca facit. Accesserit: præpositio detracta nomini datur verbo. & est hysterologia. vt hic accesserit oras. Cum autem mutatur figura est. vt Cumarum allabitur oris pro oras. Qui teneant: iure dubitat. Nam cernit inculta. Exacta. exquisita. In conuexo. pro œconomia. vt non teneat̃ veluti classis Ilionei. Conuexo. concauo. Vñ cõuexũ

dicimus

At pius Aeneas per noctẽ plurima voluens
Vt primum lux alma data est: exire: locosq;
Explorare nouos: quas vento accesserit oras:
Qui teneant (nã inculta videt) hoĩesne feræne
a Quærere constituit: sociisq;[a] exacta referre.
Classem in conuexo nemorum sub rupe cauata
Arboribus clausam circũ: atq; horrẽtibus vmbris
Occulit: ipse vno graditur comitatus achate:
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia sylua
Virginis os: habitũq; gerens: & virginis arma
Spartane: vel qualis equos threissa fatigat

ASCENSIVS.

ASC. ¶At pius æneas &c. vt poeta inquit. Turpe duci totã somno perducere noctẽ: licet ergo dea mater deusq; auus pro filio & nepote solliciti essent: non tñ sibi prouidus heros defuit. quippe q nouit: q dormitantibus dij auxiliatores nõ sint ipse noctu p̃uidit quid postridie faciendum esset: atq; ita prima luce egreditur exploraturus regionem illicq; matrem obuiã habuit in media syl ua: quæ fictio astrologica ratione nõ vacat. nam innuit venerẽ fuisse æneę in medio horoscopi & dominã cœli in natiuitate eius. Vñ veneris filius existimatus est. Ad quod accedit quod dicit obuenisse in media sylua: nam sylua ab hyle quæ est rerum omnium congeries & prima materia dedu-

¶ria deductam plurimi atte-
stantur. Per syluā igitur signifi-
catur nobis diuersitas influētia-
rum: i qua difficile est illū aureū
ramū de quo in sexto mētio fiet
inuenire. Que ergo a poetis fin-
guntur altioris sapientiæ medu
las continent. Sed queres si ideo
veneris filius sit æneas φ eam ī
horoscopo dominam habuerit.
nō sine matre fuerat æneas. quę
enim alia sit non proditur ibi di
cam sic æneam esse veneris filiū
vt romulum martis. quia enim
non constabat de patre eius. & p̄
se ferret virtutē martiam. mater
q; assereret se a viro bellicoso. i.
martio oppssam: credit⁹ est mar
tis fili⁹. sic quia anchises ęneam
ex ignota aut illegitima matre
genuit: idq; veneris incitatione
isq; genitus per venerem gratiā
in oculis multorum habuerit di
ctus est filius veneris. vt fortune
filium dicunt cui fortuna fauet.
Sed ne in immensum crescat op⁹
audiamus donatum sic dissere̅tē
¶At pius ęneas: interposita nar
rationi fuerant verba Veneris &
Iouis in luctu troianorum: nunc
ad narrationem redit eo vnde di
gressus fuerat. s. Et iam finis erat
Exacta proposuerat plura in ma
sculino & fœminino. Hæc autē
vt complecteret: posuit neutrū
Classem in conuexo. exiturus cū
solo achate. nec omnīo inermis
fuit vt temerarius: nec omnino
armat⁹ vt timidus: cum solis igi
tur inquit hastalibus & vno so-
cio. in solitudinem em̄ iturus de
bebat esse expeditus propter re-
quisitionem celerem & maturū
reditum. Ad omnia circūspect⁹
socios omni cautela occultat.
Cui rei inseruit descriptio port⁹
Classem in conuexo nemorum.
Quanta ergo diligentia fuit qui
non antea profect⁹ q̄ sociorum
saluti consuluisset. Et cum vno
ad incertum pergit. Additur ad
laudē a loco tempore & psona. Nā cum sese fœmina ad fallendū
cōposita sola in sylua obtulisset motus libidine nō est: quis vir
ginitas pulchritudo & vestitus accenderet. Accedebat ad castita
tem cōgeries calamitatū q̄ etiam libidinosos coercet. vn̄ Teren.
Nulla adeo ex re istud fit nisi ex nimio ocio. Debuit: ven⁹ offer
re loquendi fiduciam ne improbum videretur: φ cum virgine
cum sola tunc esse putaretur: misceret colloquiū sed & ad fallen
dū quoq; ptinebat: vt non solū specie: sed etiā sermone imprudē
tes traduceret. vt ad interrogandi necessitatem venire potuisset.
Monstrate: interrogatio est breuissima quæ tamen necessaria ad
fallendum cōtinet Dixit & signa vestit⁹ & habitū expressit. Bre-
Ordo. uius autem respondet Aeneas: nec t̄n a propositis oberrat. ¶Or-
do est. At. i. sed eneas pius: voluēs id est agitans & reputans secū:
plurima id est plurimas res: p noctem constituit querere. i. inda-
gare explorare aut inquirere: vt primū. i. vbi primū aut cum pri
mū lux alma id est quæ cūctos p laborē alit: data. i. a diis cōcessa
est tpe. s. matutino: exire. i. ad exeūdū. & explorare. i. ad explorā-
dum locos nouos. i. quos recenter accesserint (hinc patere potest:
locos terræ etiā dici: licet prius dixerit: loca feta furētib⁹ austris)
cōstituit dico querere quas oras. i. regiones accesserit (non spon
te quia stultum fuisset petere locos ignotos: sed) vento. i. vi ven
toꝝ impellentium: & qui teneant. i. possideant sup. eas oras: ne p
an homines: ne pro an fere. i. belue syluestres quod ideo querere
cōstituit. nam videt inculta id est locos incultos: nō em̄ ita dudū
Dido in eam regionē venerat: & constituit referre id est recitare
& vt dicunt reportare: sociis. s. suis exacta. i. exquisita aut reperta:
& occulit (sci⁹ fraudis hūane) classem sup. suā: ī cōuexo nemoꝝ
sub rupe cauata clausam circū. i. p circūitū. hoc ē occlusam aut se
ptā arboribus: atq; vmbris horrentib⁹: aut vt pri⁹ dixit placidis
aut

Harpalice: volucremq; fuga præuertitur hebrū.
Namq; humeris de more habilē suspēderat arcū
b Venatrix: dederatq; comā[b] diffundere ventis.
Nuda genu: nodoq; sinus collecta fluentis
Ac prior. ¶heus (inqt) iuuenes mōstrate: mearū
Vidistis si quam hic errantem forte sororum
c Succictā pharetrā[c]: & maculose tegmine lyncis
Aut spumātis apri cursum clamore p̄mentem?

PIERIVS.

a ¶Sociisq; exacta referre. Non placet, quod i Longobardico, & aliquot aliis legitur, Sociis exacta, absq; copulatiua particula, quæ necessario hic expetitur. Membra enim hæc ita colligata sunt, vt particula copulatiua sit pro redditione caussæ. Ideo enim exit, vt exploret. ideo quærit quas vento b accesserit oras, & qui teneāt, vt sociis exacta referat. b ¶Dederatq; comas diffundere ventis. In veteribus omnibus exēplaribus, quotquot habere potui, comam, vnitatis numero scriptum animaduerti. In plerisq; etiam, defundere Sed id vitio temporum. Porro suspendere arcum, & comam ventis dare virginum esse speciem Donatus ait, si quis, quod sit c virginis os, qui habitus, quæsierit. c ¶Succinctam pharetra & maculose tegmine lyncis. Inueniebā quidem codices aliquot antiquos, in quibus, Pharetram, loco hoc, accusandi casu scriptum esset. Sed vulgatorum pene omnium turba oppressus vt me temporibus accōmodarem, ne verbum quidem vlterius facturus eram. Sed quū prisciani grāmatici multorum opinione non indiligentis neq; imperiti sententia memoriæ succurrisset, ne cuipiam eum auctorem neglexisse viderer, quid ille super hoc sensisset adnotare visum est: vbi em̄ copulatiuarum esse ait, casus eosdem sociare, quædam tamen apud auctores his constructionibus contraria, tradit inueniri: Cuius exempli virgilianum hinc citat carmen. Succinctam pharetram & maculosę tegmine lyncis. Neq; tamen inficiatur, melius in quibusdam codicibus absq;, m, Pharetra ablatiuo casu inueniri: Alibi enim ab eodem virgilio, dictū Pala succicta cruēta. Quo v̄o accusatiuū alii tueantur exemplum esse magicas inuitam accingier artis. eam vero esse varietatis in constructione caussam ait, φ succingor hanc rem, & hac re succingor dicimus: Sæpeq; hoc de industria fieri ab auctoribus, vbi anceps sit constructio dictionū. Addit etiam, quosdā lyncis cursum a cōmuni accipere: vt sit prementem lyncis cursum, aut spumantis apri. Sed hæc nos indicare nunc instituimus, non iudicare.

dicimus coelum & intellige
loco: vt castrorum & cāpi medio
s. hospitio. Rupe cauata: spelun-
ca per periphrasim. Arborib⁹ at
q; vmbris. i. vmbris arborum.
Achate: multi multa dicūt: qua
re comes sit achates: melius tamē
est vt sit a græca etymologia: ¶Ven⁹
αχος enim cura est quæ semper
comes est regum Bina: si ad vtrū
q; referas bene dictum est bina.
Si ad æneam bina: id est duo: si-
cuti duplices palmas. Lato ferro
id est lati ferri. Sylua υλην dicūt
id est elementorum congeriem
vnde omnia creantur. Multi vo
lunt æneam in Horoscopo virgi
nem habuisse. Bene igitur sylua
virginis in media habitu vene-
rem facit occurrere: quia venere
in virgine constituta misericor
des procreantur fœminæ: & viri
per illas fœlicitatem consequun
tur. Os habitum: faciem & ami-
ctum. Spartanæ. nam sparta ha-
bet venatrices virgines. Treissa.
Thracia: & est solutio: nam thres
sa facit sicut cressa: vt cressa gen⁹
pholoe. Sunt autem ab eo quod
est thres & cres. Sed threissa: quia
per ei diphthongū scribitur: ha-
bet dissolutionem. Cressa v̄o q̄a
scribitur per η non habet dissolu
tionem Harpalice. Hæc collecta Harpali.
multitudine patrem suum a ge-
tis captum celerius liberauit φ
de fœmina possit credi: Vn̄ flu-
uiū dicit̄ cū celeritate transisse.
Præuertit̄: transit: & p̄uertit dici
tur. Arcū vt credat̄ venatrix. Ha Nota lo
bilē: aptū sexui. Vnusquisq; em̄ cutionē.
habet arcū p viri b⁹ suis. Diffun
dere: vt diffunderet̄: & est græca
figura sic est. magnum dat ferre
talentū inde da bibere vsus obti
nuit: qd' facere non debemus vt
duo v̄ba iūgantur nisi in poema
te. Sin⁹ collecta vt oculos suffu
sa nitentes. Heus vocantis est ad
uerbium. alias interiectio dolen
tis: vt Heus etiam mensas consu
mimus inquit Iulus. Errantem: inuestigantem. Succinctam. in-
structam. vel secundū alios in cingulo habentem pharetram &
pellem. Lyncis: fuit rex thraciæ Lynx. Hic triptolemum vt ho- Lynx.
minibus frumēta monstraret a Cerere missum suscepit hospitio
ac mox: vt gloria in se migraret occidere tentauit. At Ceres irata
illum in lyncem feram variæ pellis conuertit: vt ipse variæ mē
tis fuerat. Cursum clamore præmētem. Plærunq; duo diuersa in
vnū exitum cadunt: vt hic. Vidisti etiam ad vocem refertur qd'
ex æneæ responsione patet. Orsus: nunc incepit. alias finiuit: vt
sic Iuppiter orsus: & proprie posuit. Hic vero vsurpatum est: prę
teritum enim participium est.

aut horrorē pter solitudinē inducētib⁹: ipse: comitat⁹ vno.
i. solo achate: viro illo fido: sed ad lapillū vt pri⁹ dictū ē respicit
gradit̄. i. ingredit̄: crispās. i. vibrās (distinctim aūt cōstruent̄ epi
theta alterū an̄ v̄bū & alterū post ip̄m: ne ab vna parte duo sint
sine cōiunctione media) manu sup. sua videlicet altera bina ha-
stilia. i. iacula: lato ferro. i. hn̄tia latū ferrū vt hn̄t venabula. i. cu
spides venatorie. Cui. s. eneæ: mater. s. venus obuia. i. obuiā ve-
niens. tulit se. i. ingressa est media sylua. i. p mediam syluā: gerēs.
i. p̄ se ferens: os. i. aspectū & pudorē aut habitū virginis. & arma.
i. instrumēta venatoria: virginis spartanæ. i. laconice. Nā ex in-
stituto & præcepto licurgi mulieres spartanæ cogebant̄ virilib⁹
officiis exerceri: Vnde & parthenos mons in laconia dictus est φ
in eo virgines venari soleant. parthenice em̄ virgo est. vn̄ Pro-
pertius. Multa tue sparte miramur iura palestre. Sed mage virgi
nei: tot bona gymnasii: de hoc monte latius in Georgic. ibi pthe
nios canibus circundare saltus. Virginis ergo spartanæ. i. lacene
venatricis. vel sup. existens talis qualis harpalice: filia vt qdam

 volunt

volunt boreę: certe regis thracię: vñ subdit: threissa. i. thressa hoc est ex thracia: fatigat equos: dũ. s. patrē agetis liberatura eos insequebaf: & pueriſ. i. ancedit: fuga. i. cursu: aut puertiſ hebrũ. i fluuiũ illũ thracie rapidissimũ. vñ addit volucrē fuga. i. quasi volantē pcipiti cursu: defluit em ex mõtibus niuibusq; auctus celer rime ferf. Ideo aũt erat sifis harpalice aut spartane ṽgini nāq; pro quia: suspēderat humeris arcũ habilē. i. aptũ virgini: vñ addit de more. i. vt illis moris erat: existēs venatrix. i. tanq; venatrix: & de derat vētis diffundere. i. dispergere comã: aut dederat comã diffundere. i. vt coma diffunderef: vētis. i. per vētos: hoc est exposuit comam vētis diffundendã: existēs nuda genu. i. habens genu nudũ: & collecta sinus fluētis. i. habēs sinus fluētes collectos: nodo. i. in nodũ. at ipsa prior inqt heus (qđ reuocãdi est aduerbiũ) iuuenes quod beniuole viro a muliere dicif cũ iã ęneas puerta esse mõstrate. i. indicate si vidistis forte quã. i. aliquã meaꝝ sororꝝ. i. filii studio intentarũ aut reuera sororꝝ (id aũt percunctaf venus vt nõ agnosceref: nã volunt effingere morē virginũ ac ceteroꝝ meticulosoꝝ q dũ in nemore dephenduf etiã si nullã habeãt societatem aut comitiuã pcũctanf: an ne viderint comites: vt minor sit inuadēdi audacia) vidistis ne ergo aliquã meaꝝ sororꝝ quasi dicat multas habeat: errantē hic. i. in hoc nemore discurrentē post feras & succinctã pharetra & tegmine. i. pelle. lyncis. i. illiꝰ fere: maculose. i. variis maculis insperse: quã ferebãt q eã detraxerãt: aut prementem. i. retinentem & immorantē clamore. s. valido: cursum apri. i. porci syluestris: spumãtis. i. spumã emittētis exagitatione & irapcitiꝰ q. d. se tales habere in vicino sorores q & lyncē & aprũ inuadere audeant.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sic venus. Ostēdit quã estimationem de venere nõ agnita habuerit æneas: quidq; illi rñderit vt Donatus explanat his verbis

Dona. O quã te memorē. Cõpleto rñso explicat seriē estimationis: quã de ea habuit. O dea: cũ hoc pnũciatum sit: sequaf certe an phœbi soror. Quæcũq; siue Diana: siue nympha. Hæc aũt æneæ daf sciētia religionũ: non em posset aliquid diuinũ intelligere in hominis forma nisi qa pollebat oĩ scientia sacroꝝ. Hæc ille.

Ordo. ¶Ordo est. Venus sup. locuta est sic: & filius veneris. s. æneas orsus est. i. incepit loqui. contra. i. vicissim aut rñdendo. Nulla tuaꝝ sororꝝ sup. est audita aut visa mihi. i. a me: debebat dicere reuerētie causa aut dea aut virgo aut domina nã ineptũ est nulla dignitatis cõpellatione queuis dignitate pditum cõpellare: sed excusat ignorantiã suã: quia videlicet nescit qualem cõpellet dicens. O quasi addere vellet dea aut virgo: sed dubitans ait: quã. i. qualem secũdum nõnullos memorē. i. cõpellem te: alii dicũt q. i. quantũ ego memorē. i. tui memoriã celebrē: sed inuertunt filium & contextũ verboꝝ: dicamus ergo simpliciter: o virgo quã memorem. i. cõpellem te: hoc est an deã an mortalemꝰ q. d. videris q dē virgo vt de illo nõ dubitē: sed nescio an mortalē an immortalē cēseã nãq; vultus est sup. tibi: haud. i. nõ mortalis. i. qualis mortali cõpetat: nec vox sonat. i. repsentat hoiem. i. humanũ sermonē (quo cognito licet more venatricis incesserit: cõcludit deã esse. dicēs) o certe dea. sed licet nesciã an soror phœbi. i. diana q venatrix est. an vna sanguinis. i. de sanguine nymphaꝝ: tũ sis fœlix. i. auxiliatrix: aut reuera fœlix. i. beata (vt duo optet & illi bñ esse & sibi) sis ergo fœlix: & leues nostrũ laborē. s. indagande regionis huiꝰ qcunq; sup. es seu phœbi soror seu alia dea leues dicit nostrũ laborē: & p. i. doceas sub quo cœlo. i. in quo climate: & in quibus oris. i. regionibus orbis: quia non de parte sed de vniuerso vt maior sit commiseratio dubitare se significat: & si reuera dubitat excusatur: qa ceca caligine illuc appulsus: cum tamē syderum peritus esset. nos iactemur tandem. i. post tot naufragia & errores nostros: nos em erramus ignari hominum & locorum (Hypermeter est versus: in quo syllaba abundans sequenti vocali absumitur) acti. id est impulsi huc vento & vastis fluctibus. id est procellis: multa hostia id est plurimum sacrificii: cadet tibi. id est in honorem tuum: ante aras: nostra dextra. id est cum a nobis mactabitur & aris tibi extructis imponetur & ita nihil dubitat Aeneas eam esse deam: quã peritiam habere potuit secũdum Donatum vt vidimus eo q heros dea matre genitus.

a ¶Sic venus: & a veneris cõtra sic filius orsus.
Nulla tuarum audita mihi: neq; visa sororum.
¶O quã te memorē virgo? nãq; haud tibi vultus
Mortalis: nec vox hominē sonat: o dea certe:
b An b phœbi soror: an nympharũ sanguinis vna:
Sis felix: nostrumq; leues quæcunq; laborem.
Et quo sub cœlo: tandē: quibus orbis in oris
Iactemur doceas: ignari hominũq; locorũq;
c Erramus: vento huc c vastis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

PIERIVS.

a ¶Sic venus at veneris contra sic filius. Antiqui sane omnes codices, quos inspeximus, & veneris, non, at, habet. b ¶An phœbi soror an nympharum sanguinis vna. Vetera quędam exemplaria legunt, aut phœbi soror aut nympharum: sed an interpretes agnoscunt. Insuper Donatus ait, o dea, clausulam esse superioris membri. Nam quum pronuntiatum fuerit, o dea, sic debet dici vt ille tradit, Certe an phœbi soror, an nympharum sanguinis vna, sis fœlix. c ¶Erramus vēto huc vastis & fluctibus acti. Hic quoq; numerus in Romano codice, atq; etiam in aliquot aliis antiquis timetro clauditur. Erramus vento huc &, altero inde timetro soluto, vastis fluctibus acti. Quod maiorem præ se fert contationem in rei magnæ relatione percommodam, dum singulis dictionibus, quæ vna pedem claudant, ea interiicitur mora.

SERVIVS.

¶O quã te. non dubitat esse deã sed quæ dea sit. Nec vox hoiem sonat græca figura est. O dea cõclusio syllogismi qui constat ex propositione assumptione: & cõclusione. Nã si nec vox nec vultꝰ mortalis est: restat vt dea sit. An phœbi soror. a loco & ab habitu putat esse Dianam. quę in syluis venaf. Sanguinis. i. generis. Felix. propitia. Nam & qui dat: & qui recipit fœlicitatem fœlix dicitur. Sic in Buc. Sis bonus o fœlixq; tuis. Et in septimo. Quę potui infelix. i. aduersa troianis. Leues. leuem facias. Quæcunq; seu Diana seu nympha. Quo sub cœlo: sub qua parte cœli. Vel secundum Epicurũ qui plures posuit mundos. Tandem: vacat ad ornatum enim ponuntur. Tãdem. Quidem puta. enim. dum: gentium locorum terrarum. Locorũq;: hypermetrus versus vna em syllaba abundat. qui quotiēs fit debet sequens a vocali incipere vt hic. Sic etiam. Omina Mercurio similis vocemq; coloremq; & crines: nisi in fine fiat synęresis: vt Nec cura peculi pro peculii. Hostia sacrificium quod fit cum itur in hostes. Victima autem quod fit post victoriam. Tamen licenter hæc confundit auctoritas.

SERVIVS.

SER. ¶Honore. id est sacrificio: & aut vult probare se non esse numen sed hominem: aut quia paphiæ veneri: quę in cypro colitur. thure tãtum & floribus sacrificatur. Dignor: dignam iudico: vt Cõiugio anchisa veneris dignate superbo. i. digne habite.

Cothurnus. purpureo pulchro aut rosei coloris Cothurno: calcei species est venatorii: quo etiã sura vincitur: & aptꝰ vtriq; pedi vnde singulari vsus est. Punica regna vides. attentũ facit.

Agenor. Agenoris. quã fecerũt agenoride. Agenor rex phœnicum fuit sic illud Euboicis. c. al. oris. i. cumis quas ædificarunt: ii qui de chalcide euboie venerunt. Libyci:

¶Tũ venus. ¶haud eqdē tali me dignor honore.
Virginibus tyriis mos est gestare pharetram:
Purpureoq; alte suras vincire Cothurno.
Punica regna vides: tyrios & Agenoris vrbē.
a Sed fines Libyci: genus intractabile a bello.
Imperium Dido tyria regit vrbe profecta
Germanum fugiens: longa est iniuria: longæ
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sichæus erat ditissimus agri
Phœnicum: & magno miseræ dilectus amore:

ASCENSIVS.

¶Tum venus &c. Vt quæ vellet conuenientius indicare filio noluit se deã fateri: itaq; illi primũ occurrit vt argute docet Donatus his verbis. Haud equidem Cogebat non ad interrogata rñdere: quia & ipsa ignorantes cupiebat instruere: sed primo non primis: sed nouissimis occurrit. Nam si oblationem sacrificii in extremo positam tacendo accepisset confirmasset se deam: qđ confutare festinat. Tali: nam si honorificentiã mereor talis erit quæ homini præstanda nõ deo exhibenda sit. Virginibus tyriis poterat q quia venus suspicari putabant bus signis illi deam se putabant Idcirco

Cui pater intactam dederat: primisq́ iugarat
Omnibus: sed regna tyri germanus habebat
Pygmalion: scelere ante alios immanior om̄es:
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras atq́ auri cæcus amore
Clam: ferro incautū superat: securus amorum
Germane: factumq́ diu cælauit: & ægram
b Multa malus simulans vana [b] spe lusit amantem
c Ipsa sed in somnis [c] inhumati venit imago
Coniugis ora modis attollens pallida miris.
Crudelis aras: traiectaq́ pectora ferro
Nudauit: cæcuq́ domus scelus omne retexit:
d Tum celerare fugā: patriaq́ [d] excedere suadet:
e Auxiliumq́ [e] viæ veteres tellure recludit
f Thesauros [f]: ignotum argenti pondus & auri.

PIERIVS.

a ¶Genus intractabile bello. In cod. aliquot antiqs. Insupabile, legit. Id apud Seruiū paraphrasis est, apud Donatum contextus. Sed qa subiūgit, meminerat em̄ virg. se ex p̄sona sua dixisse. Studijsq́ asperrima belli. Hic aūt nō ē repetitio eiusdē rei, qm̄ & dici necesse fuit, & ex alterius p̄sona nūc dictū ē. Qd' si donat⁹ eandē rē vtroq́ loco agnoscit, nēpe asperrimū
b & intractabile magis erūt silia, q́ insuperabile. b ¶Et ęgrā multa mal⁹ simulās vana spe lusit amantē. In antiqssimo q̊dam exēplari, vna spe lusit, scriptū est, q̄ lectio forsan acutiorib⁹ īgenijs nō displiceat, vbi cōsideratū fuerit Pygmalionē quū tā diu factū occultasset multaq́ simulasset, amantē sola tm̄ spe deludere potuisse. Nā q̄ cupim⁹, facile credim⁹. Poterat v̄o Dido frīs igeniū & p̄fidiā a teneris vnguiculis explorasse: ac p̄inde figmentis, q̄ multa ille cōminiscebatur, dū ea de cōiuge, vbi nā ēēt, p̄contaret̄ nullā adhibuisse fidē, dū v̄o Pygmaliō eū, & viuere, & vēturū breui polliceret̄ idq́ vnū p̄cipue Dido cōcupisceret, hac vna spe decepta est. Si v̄o, vana, cuipiā magis placeat, itegrū vnicuiq́ sit, quā malit lectio
c nē sequi. c ¶Ipsa sed in sōnis. Friuola plęriq́ dicūt, q̄ de geminādis aut simpl'r scribēdis l'ris disputent̄: veteres tn̄ grammatici nō incuriosam in hmōi vel leuib⁹ obseruatiōib⁹ operā insumpsere: qd'q́ ad hunc locū attinet: Sosipater carisi⁹ armaria armarijs duplici, ii, scribendū obseruat. Quęri v̄o ait de insomnijs, qm̄ apud virgiliū nō geminat̄. Insomnis, vt
d ex hoc nescio qd, qd' Serui⁹ ēt ambigit, videris. d ¶Patriaq́ excedere suadet. In antiqssimis aliquot exēplarib⁹ patriā, incusandi casu legere ē, verba em̄ motū significantia, vbi p̄positionem de loco sibi vēdicauerit: sui q̄si cuiusdā iuris facta, solēt sibi adiūgere actm̄: vt quū dicim⁹ ex domo eo, mox ex eo domū. q́q́ & domo. Ita illud comicū: caue ex istoc excessis loco, nō inelegāter dixeris, caue hūc excedas locū. Sic apd'
e virgiliū ē exire tela. e ¶Auxiliūq́ viæ. In Med. cod. Auxilio, legit̄, acqsitiuo casu, vt sit snīa. Recludit thesauros, q futuri
f essent auxilio viæ. f ¶Veteres tellure recludit thesauros. Plæriq́ nō virgiliani tm̄ cod. antiqui, verū ēt Terētiani, thēsauros, p, n, scriptū ōndunt, fuitq́ Serui⁹ super ea scriptione sollicit⁹, & ex veteribus quidā alij. Quo em̄ mō hic, thensauros, legit̄, ita & in antiquo Terētij cod. vaticanæ bibliothecę scriptū est, atq́, in thensauro scripsit caussam dicere vn̄ esset thensaurus sibi, clamat Seruius nomen hoc, n, literā non habere, sicut nec atlas, gigas, abas, pallas, licet in obliquis casibus inueniatur. Atlantis, gigantis, abantis, pallantis. Sicut nec formosus, quia deriuatiuū est a forma, vt a specie speciosus. Sed em̄ q̄ plurima de hmōi scriptionis rōne dicere hic institueram⁹, explicata sunt ī Alexi, versu p̄io. Hic id tm̄ monere voluim⁹, si thensauros, p, n, scriptum iuenias, id olim eruditis etiam viris negocium facessere solitum.

Idcirco illa conatur auertere. Habitus em̄ quo me deam suspicarini non me⁹ est inqt: sed omnium tyriarum virginum: quæ in his regionibus sunt. Ergo patrius mos pharetram & cothurnos præbet. Hoc autem facile poterat illa persuadere: quia æneas se regiones ac homines ignorare dixerat. Punica r. vi. breuis & cōcinna narratio. Non em̄ debuit æneas sub incerto diutius teneri & ipsa idem volebat. Rn̄det aūt eo ordine quo interrogatur. Ille em̄ quo sub cœlo & q. o. i. o. hęc: punica regna vides & designato loco dicit p̄sonas tyrios inqt & addit supioris conditoris nomē. Fines lybici: illic em̄ occurrente pelago aphrice termini claudun tur. Insuperabile: meminerat em̄ ex persona sua dixisse. Studijsq́ asperrima belli. Nec est hic repetitio eiusdē rei quoniā & dici necesse fuit & ex alteri⁹ persona dictū est. Imperiū d. mira breuitas sed quæ multa cōplectat̄. Præteritū em̄ & p̄ns ponit: & quæ vocaret̄ & qd ageret quæ illic imperabat. Cōpendij vero cā fuit ne interrogādo rn̄dendoq́ longū fieret: qd' mature debuit fieri. Germanū fugiēs: potuit em̄ queri q̄ cā impulsa fuerit vt relicta patria mulier: qd' difficile est longinq̄ sectaret̄. Lōga est in hoc addit qa incredibile fuerat tantā interuenisse cām quæ cogeret germanā dura sectari relinquentē eū quē amare debebat. Sed sūma se. Artificiosa narratio. Nā multa prætermissurā se simulat: vt spe breuitatis attentius audiret̄. huic cōiunx: amoris inter coniuges honestas inserit cās Amabat inquit hominē secuta iudiciū patris & diuitē & probū intactam multū em̄ differt inter affectū virginis & eius quæ scd'o nupsit primis nullis alijs sed solis Sed regna tyri: ex quo intelligit̄ habuisse spē faciendi: & factū defendendi: qa rex immanior scelere: nō em̄ est intelligendū qd' furor medi⁹ inter Sicheū & Pygmalionē venit. Nā sic defendi posset Pygmalionis factū si nō voluntate sed furore peccauit: & furens fuisset Siche⁹. ergo pares. Quapropter ita p̄nunciandū: vt Sicheus fuerit inoxius pygmalion vero omnibus alijs sceleratior quos in facinus impulit furor. Ergo alij si in crimina inciderunt furor causa fuit. aut insania: aut animi dolor & possunt habere veniam facti. Pygmalion vero aliorum cōparatiōe sceleratior ostenditur qa voluntate non casu: aut necessitate scelus admisit Cecus amore vnam causam ponit a vitio nature p̄fectam. Sed cui alia crimina adnectuntur. Nam Sallu. ait Auaritia fidem probitatem ceterasq́ bonas artes subuertit. Pro ijs superbiam crudelitatē: deos negligere & oīa venalia hr̄e edocuit Auaritię ergo crudelitas comes perfidiaq́ coniuncta. Non em̄ pōt voto potiri nisi ad id p scelus venerit. habemus exēpla apud poetam hic Pygmalionis In tertio polymnestoris. In sexto q auro patriam p̄diderat. Nihil aūt in prima narrationis parte frustra positū est Ditissimus

Auaritia

a. imitat̄

a. imitat̄ pessima natura opulentiā. Et magno m. d. a. hic grauatur factum vt charissimum sorori virum necarit. Cui pater: vt contra iudicium patris fecerit. Clam. grauat factum: Nullus em̄ clam facit: nisi illicitū esse sciat. vel clam. Ne si palam innocens defendi posset Ergo clam vt lateret author. Quis em̄ crederet sororis virum innoxium amabilē nullis interuenientibus inimi

byci: dubie dicta aperit. Nā & tyrij alibi esse potuerūt. Intractabile: insuperabile: asperum sęuum. Germanū fugiens: hoc stupuit æneas. Vnde sue auditati præscribit venus dicens: longa ē iniuria: lon. am. Iniuria: id est cā ab eo quod sequitur id quod pręcedit. Ambages: circuitus. Fastigia: primordia. scit enim historiam Carthaginis longā. Sic Sallustius. de Carthagine silere melius puto q́ parum dicere. Huic coniunx. cum nomina a versib⁹ abhorrentia inuenit poeta: aut ea mutat: aut aliquid inde mutilat: nam hic Sicarbas dictus est. Belus Didonis pater dictus est Methres Carthago a cartha: vt lectum est in historia pœnorum, Sichæus primam natura corripit: sed hic ectasim facit licentia: quæ in proprijs nominibus est. in quibus licet in quauis parte syllabę mutare naturam: idē euenit etiam i appellatiuis: si a proprijs sunt vt Sicano prætenta sinu quæ a Sicono rege est. Miserę datiui est Omnibus: Augurijs secundū Romanos qui nihil sine augurijs agebant. Lucanus contentiq́ auspice bruto. Tyri: aduerbium. Ante alios: quos inter medius ve. fu. quasi dicat Atreo & Tyeste: vel Ereocle. & Polinice. Sicheum: si hic secundum naturam est. Ante aras. probat cur impius: quia ante aras. Securus. Contemnens vt securi pelagi atq́ mei: id est comptores: aut securus erat de amore germane erga maritum: ob quem post mortem Sichei interempturam se putabat. Nā nisi & ipsa periret auro ille potiri non poterat. Amores in plurali numero ad voluptatem: in singulari ad religionem pertinent. Aegram: mœstā Multa malus simulans: sed quomodo hoc: cum alibi sit. quis fallere possit amantem. Sed ostenditur nimia illius malitia q etiā amantem fefellerit. Vana spe dicebat em̄ illū reuersum. In somnis, si ab insomnio est erit synęresis: vt peculi. Si a somno erit in somnis. id est dum somnos caperet. Crudeles. Epitheton de causa est. Nam are pie sunt. Retexit: ostendit quid sit nudat. Suadet: secundum naturam duę sunt syllabæ. Multi vero trisyllabū putant: quod si inueniatur dissolutio est vt dicimus æna: & ahena. Hoc autem solū huiusmodi verbum in latino inuenitur. Ignotum: aut quod ignorabat Dido: vel tantum quantum nullus vnq́ nouit.

Sicarbas

Methres. Cartha. propria nomina.

Securus.

Amores.

Pa citijs ab eo cesum. Ante aras: occidit ꝑpter solā auariciā: cum rex nulla inopia vrgeret̃ occidit innoxiū: incautū sororis virum Ergo virtute oratoria vnū admissum quātis criminū generibus aggrauat poeta & partes cōis loci ingressus: q̃ȝ late discussit non omissa breuitate q̄ æneæ necessaria erat: ꝑpter tot calamitates festinātī. Ille de quo nihil tale sperabat̃. Ille quē nulla vrgebat inopia. q germanā viro priuare nō debebat: q affinē seruare debuit. Qui cōtra naturę religionē faceret. Cōtra iudiciū patris rupto humanitatis & affinitatis vinculo. Ante aras: vt sceleri sacrilegium adderet. Ante aras. i. dijs spectātibus quos humana cede funestare nō debuit. Auri cecus: a cupiditate em̄ impeditus nō cōsiderauit vbi quid cur & in quē faceret: Factū celauit. Duplici de causa. Prima ne manifesta cede ad autorē aliqua via iret̃. Scd'a ne re patefacta potiendi auri occasione priuaret̃. Ipsa sed in. qm̄ neq̧ suspitio in Pygmalionē duci ꝑpter affinitatē poterat nec testis extabat posita est imago Inhumati: vn̄ auget̃ crudelitas ꝙ cesum sepultura priuauerit. Palētia vt iā illū cesum intelligat addit̃. Crudeles aras hoc per verba. Traiecta: hoc per visum nudat̃. Cecūq̧. d. strictim ponit q̄ supra diffusius dicta fuerāt. Suadet aūt fugā qm̄ neq̧ vlcisci valet neq̧ apud sceleratū tuta esse pōt. Auxiliūq̧. v. proposita fuga addit facilitatē in tanta thesauroꝝ copia hæc ille. Si qua nos adiecta volemus in ordine ponent̃ qui talis est. Ven⁹ sup. inquit

Ordo. aut r̄ndit: tum. i. tunc quū talia audiret: equidē. i. ego quidē haud i. non dignor. i. dignā censeo aut facio (nō negat tn̄ se dignā esse: sed dicit se nō dignā reputare pro tunc ꝓcipue cui a filio sacrificetur: itaq̧ obscurus vera inuoluit: nō em̄ mentitur nec falsum dicit) me tali honore. i. sacrificio dijs & deabus debito: non tn̄ vt dixi se deam negat: sed an putet̃ dea (noluit em̄ agnosci ne fili⁹ agnita matre diutius immoret̃: nec socijs vt ilioneo & ceteris corā Didone agentibus subueniat) docet ideo nō debere deā censeri ꝙ in venatricis habitu conspicit̃ dicens. Mos est virginibus tyrijs. i. a tyro ꝓfectis: aut reuera tyrijs: gestare pharetrā. i. thecā sagittaꝝ: & vincire alte suras. i. posteriora tibiaꝝ sub poplitibus: hoc est accipiendo a parte totū crura genuū tenus: cothurno. i. altissimo calceamento vtriq̧ pedi apto: quali cōtra: vepres venatores ac venatrices vtunt̃: purpureo. i. purpurei coloris qui ad ornatū adhibet̃. q. d. non ideo me deā putes ꝙ hoc habitu incedo: nā mos virginū in hac patria est: sed vt ad interrogata tua respondeā. tu vides regna punica. i. penoꝝ quæ sunt in aphrica: erāt em̄ nō ꝓcul a carthagine: & tu vides tyrios. i. ppl'os a tyro ꝓfectos: quia dictū est.

Agenor. Vrbs antiqua fuit (tyri tenuere coloni) Carthago. & vrbē agenoris. i. quā fecerūt agenoride. i. ab agenore rege phœnicum deducti populi (Cuius genus sic deducit Lādinus: Ex ioue inqt natus est epaphus. ex epapho belus prisc⁹: ex belo agenor: ex agenore phœnix: ex phœnice belus secundus q & methres est appellat⁹: ex quo Pigmalion & Dido seu elissa & Anna. Dido aūt eā vrbē cōdidit secundū poetā quā nunc videre poterat. Ad claritatē ergo vrbis vocat eā agenoris vrbē nō ꝙ agenor eā cōdiderit aut in eis locis regnauerit: sed qa dido q̄ ab eo descēdit cū ijs populis quoꝝ maiores aliqn̄ sub agenore fuerāt eā cōdidit. Eiusdē (inquit idē Landi-

Sicarbas nus) phœnicis filius fuit philistenes ex quo natus Sicarbas (quē

Belidæ. poeta sicheū vocat) q patri in sacerdotio successit & elyssam q̄ Dido a marone appellatur vxorē accepit. Est ab eodē belo prisco & alia successio: fuerūt em̄ ei filij Danaus & ęgyptus. Aegyptus linceum genuit q pulso siue ceso patruo suo danao argis regnauit: reliquitq̧ abantē filiū (q̧uis sint q hunc a prisco belo genitū scribant: abas genuit Iasiū & iasius amphionē q orcomeni & pili regnauit: item Thalaonē ex quo natus est adrastus. Ex eodem belo agenor est: huius filius fuit cylix: ex cylice pygmalion orit̃: q cylicum manu cyprū occupauit & paphū genuit: q oppidū de suo noīe nuncupatū & in eo veneris templū cōdidit cynarāq̧ filium reliquit q ex myrrha filia: ab ea tn̄ deceptus adonē genuit) Sed fines. i. extremitates autore huius regionis sup. sunt: libyci. i. a lybycis populis habitate: appositorie: genus sup. populi intractabile i. durum: & asperū qd' a nullo tractari debeat (quod addit venus ne mentē inducat æneas ꝓgrediēdi: & vt poti⁹ apud Didonē maneat donec abeūdi facultas esset nā idcirco vt in hoc primo videbimus: diuinū afflauit honorē) bello. i. per bellū. Dido profecta. i. quæ descēdit & migrauit vrbe tyria. i. a tyrio: tenuit imperiū. i. regnū hui⁹ regionis: profecta aūt fugiens. i. quia fugit germanū. i. fratrē. s. Pygmalionē: iniuria. s. quæ ei illata est: est longa. i. lōgo sermone recitanda (Opus aūt erat aliquid dicere: qa statim occurrebat quæstio cur soror germanū fugerat. nā id nō faceret nisi aut impia aut impiū nec tn̄ expediuit pro tēpore multa dicere: vn̄ addit) ambages. i. inuolucra rerū & verboꝝ quæ aperiri deberēt ijs qui velint rem a primordio intelligere: sunt lōge: sed ego sequar i. tenebo: summa fastigia. i. capita rerū scilicet gestarū cur & quomodo fugerat. Cōiunx erat huic. s. Didoni sicheus noīe (vocabat̃ tamen sicarbas. Seruius autē dicit mutatū esse vocabulū propter asperitatem sed difficile est videre quid asperitatis sit in eo quod

reiecit

reiecit plus q̧ in quod assumpsit. Quocirca iubet mihi aliam rationem comminisci. Nam si sicarbam dixisset: plane coniungi potuisset de ignoratione temporis: nam elyssam sicarbe coniugi longe postea tempora natam constat. quod si quis poetæ obiiceret: dicere posset & aliam fuisse quæ prima carthaginis fundamenta iecerat & sicheo nupserat. Nisi potius dixerim⁹ etiam poetam in tota historia de Didone dormitasse excusatū: tamen quia opus castigare morte præuentus non potuit) sicheus inquā ditissimus phœnicum. id est inter phœnices agri. id est agrorum possessione (Si grammatici petant duos genitiuos a superlatiuo alterum virtute propria hoc est virtute gradus: alterum virtute vocabuli rectos possint hi dari: nam phœnicum regitur virtute gradus agri virtute vocabuli: dicimus enim diuitem agri non phœnicum in hoc quidem sensu) erat vt dixi: coniunx huic & dilectus misere scilicet amanti quia amans semper misere cruciatur. & potest esse nomen & aduerbium: sed potius censuero cum Seruio nomē: vt miseram dicat quia dilecto coniuge viduatam indigne. dilectus ergo misere Didoni: hoc est miseratione digne: & est datiuus resolubilis in ablatiuum. id est a misera Didone magno amore: qa primo (primus autem quisq̧ amor maximus esse solet. vnde ipsa in quarto. Ille meos primus qui me subiunxit amores Abstulit: ille habeat secum seruetq̧ pulchro) Cui scilicet sicheo: pater scilicet methres aut belus secundus: dederat sup. eam nuptui: intactam. i. virginem inuiolatam & iugarat. id est cōiugauerat: primis ominibus. id est auspicijs: vel augurijs. Sed pygmalion germanus ei⁹ immanior. id est sæuior & inhumanior: scelere. id est propter scelus comissum ante omnis alios scilicet fratres inter quos venit furor medius. id est qui per furorem mediantem inter se fuerunt sæui: cuiusmodi fuerūt atreus & thyestes: eteocles & polinices quorum posteriorum sæuitiam statius describit: sed pygmalion non furore percitus sed auri cecus amore rē patrauit: hic ergo pygmalion: habebat dum Dido sic coniugem suum sicheū amabat aut dum ei a patre coniungeretur: regna tyri: quia masculus & maximus natu ille scilicet pygmalion existens impius: quia violator templi & affinitatis deorum autoritate contracte: & cecus amore auri: superat. i. adoritur & vincit ferro. i. sicca aut mucrone: clam. id est ex insidijs & incautum ante aras scilicet deorum omnibus modis purgat sicheum ab ignauia & imbecillitate: ne forte ęneæ viro forti displiceat Dido si prius imbelli nupta fuisset. Si enim æneas dixerit quomodo superauit vir virum tam faciliter: respōdet quia clam & ferro. q. d. si prouisus fuisset aut armatum inuasisset vbi inermen adortus est: non ita superasset eum. At si nunc dixerit non prouidi esse viri solum. i. sine custode & inermen incedere: purgat hoc quia ante aras: rebus enim diuinis intentū nō decuit armari. vnde in secundo huius. Tu genitor cape sacra manu patriosq̧ penates Me bello ex tanto digressum & cede recenti Attrectare nephas donec me flumine viuo Abluero) superat insquam securus amorum. i. nihil curans de amoribus germane: hoc est nulla pietate motus in germanam licet sciret eam misere cōiugem deperire: aut securus. i. certus amorum germane. id est sororis suę: & ita sperans eam per impatientiam amoris etiam obituram: quod sperabat vt solus rerum potiretur: quod tamen nō obtinuit vnde dicetur portantur auari pygmalionis opes pelago: non quæ eius erant: sed quas suas esset sperabat ac iam tum ducebat: & ipse germanus scilicet pygmalion celauit. id est occultum & ignotum tenuit factum. id est parricidium (nam fratricidium non dicimus) & ipse malus. i. iniquus: simulans. i. fingens: multa id est multas causas de absentia sichei. lusit. i. illusit: amantem scilicet Didonem: egram scilicet animo. i. misere pereūtem vana spe quia dicebat eum propediem affore querens occasionem obtinēdi thesauri: quem vi auferre non audebat: aut nolebat sperans se id propediem sine tumultu inuēta opportunitate facturū. Sed ipsa imago cōiugis. s. sichei occisi: inhumati: aut nō humati: qa honore sepulture & exequijs funebribus nōdū affecti: aut multū humati. i. humo tecti: ne cadauer ei⁹ iueniret̃. sed cū Donato dixerim nondū humati saltē rite: venit in somnis. i. apparuit p insomnia aut dū somno tenebat̃: attollēs vt. s. videant̃: ora pallida. s. pallore mortis: miris modis. i. mirabiliter & nudauit. i. apperuit & signis īdicauit: aras crudelis. i. an̄ q̄s crudeliter occisus est: vel quæ dij id crudeliter ꝑmiserant aut iā nō vlciscebant̃: & pectora. s. sua: traiecta ferro: & retexit. i. reuelauit & apuit seu on̄dit scelus cecū. i. occultū: domus. s. ei⁹: hoc est qd' domi ei⁹ patratū erat: oē. i. totū hoc est signis qbusdā significauit didoni quō a fratre ei⁹ pygmalione an̄ aras occisus erat & vbi sepult⁹ & suadet tū. i. deinde: celerare. i. celeriter facere fugā & excedere p̄ria. i. licet p̄ria q̄ chara oībus est. Nā nō q̄uis regio sed ea dūtaxat ī q̄ nat⁹ est: sua cuiq̧ p̄ria est: & recludit. i. apit & recludere docet: tellure. i. e terra auxiliū vie i. viaticū. s. veteres thesauros: appositorie pōd⁹ auri & argēti ignotū. i. aut qd' dido ignorauerat illic eē aut ipm dū viueret possedisse: aut tā magnū vt null⁹ vnq̧ tn̄ nouerit sicut rē sine pari inauditam dicimus.

His commota fugam dido sociosq; parabat.
Conueniunt: quibus aut odium crudele tyranni:
Aut mœtus acer erat. naues que forte paratæ
Corripiunt: onerantq; auro. portantur auari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Deuenere locos: vbi nunc ingentia cernes
Mœnia: surgentemq; nouæ carthaginis arcem
Mercatiq; solum facti de nomine Byrsam
Taurino quantum possent circūdare tergo
a Sed vos qui tādem? quibus aut venistis[a] ab oris?
Quove tenetis iter? ¶ quærenti talibus ille
Suspirans: imoq; trahens a pectore vocem.

PIERIVS.

a ¶Quibus aut venistis ab oris. Vulgati omes codices excussi formis, aut venistis, per disiunctiuā particulam legunt, neq; desunt codices aliquot manu scripti: in quibus eadem lectio habeatur. Sed in Romano in Oblōgo in Mediceo, & aliquot aliis, quibus aduenistis, legitur: neutram ego lectionem improbarim: sed, cum particula disiunctiua, figuratiorem esse dixerim, aduenistis, vero candidiorem. Non enim in hac interrogatione quicq; disiungitur, sed ea tria simul queruntur. Qui sint, vnde ad ea loca venerint, quo tendant.

ASCENSIVS.

¶His cōmota fugā dido &c. Per git venus docēs paucis quō di do in eā regionē venerat ciuitatisq; fundamenta illic iecerat vt graphice declarat Donatus his verbis. Odiū: eorum q nōnullis viribus potuissent resistere. Mœtus: eorum q aliqd crudelitatis expectarent. Ergo alii fauebant didoni: ne ille occupato auro fieret fortior. Alii ꝓpter mœtū qbus ferebat occasio vt carerēt sæuissimi hois dñatione. Paratæ. Si em aliquid innouassent in nauigiis dabatur aperta suspitio. Onerāt auro: aurum oē & argentū iusserat tolli sicheus. Sed isti quia maior nauiū copia ad oē tollēdū opus fuisset: id tulerūt qd naues capere possent. Ergo auro id quidem preciosius est & nō argēto. Onerāt vt plus etiā q naues ferre possent impositū esse videat. Quanta ergo fuit thesaurorū copia cū relicto argento ne totū qdē aurū naues ferre possent. Auari pygmalionis oē illuc tēdit: vt ꝓbet qd dictū est. Sed quo modo pygmalionis. Qua illas suas futuras aio cōceperat ꝓpter qd sibi ereptas inique ferret. Dux fœmina ad insultationem pygmalionis dictum: vt ea duce ꝑdiderit qua assecuturum se putabat. Deuenere locos: ordina sic: deuenere locos. Mercatiq; solum. v.n.in.c.m. Nam ædificiū institui non potuit nisi prius empto solo. Taurino quātum: alii dicunt pecuniā tunc ex corio bubulo fuisse: & pecuniam dictam q ex pecore originem duceret: tantumq; fuisse in precio loci: quantum bouis corium conficere potuisset: alii fraudem emptoris ponunt qui tantum mercatus sit quantum corio bouis possit circūdari: at venditor nihil tale suspicans arbitratus est tantum dedisse quantū integrum corium posset occupare. Emptores vero in tenuem corigiā illud secantes plusq; deberent occupantes sed fabulosa sunt oia: nam si attendatur magnitudo vrbis: & quāta a Verg. describitur non poterat: nisi latioribus locis condi: licet poeta hoc credibile faciat dicendo facti de nomine byrsam: quod & lingua græca vnde fuit Dido: & punica.i. ipsius regionis in qua res gesta: corium significat. Sed vos mira breuitas interrogantis: nec fraude caret. Nam conatur ostendere se non esse deam: sed non fallit æneam. Nam cum magna animi laceratione respōdet. Hæc ille. ¶Ordo est. Dido commota his.i. ostentis ac visis nocturnis parabat fugā.i. oportunitatem fugiendi: & socios.i. comites fugæ: aut reuera socios: qui tyrannum fugere volebant etiam sua nō solius Didonis causa: nam sequitur: conueniunt.s. socii qbus erat aut odiū tyranni crudele.i. incrudelem tyrannum. (Si quis tamen proprie & sine hypallage interpretari volet sensus erit. Odium fuisse crudele.i. acre & crudeliter crucians quia īuidia & liuor torquet eos in quibus est) aut mœtus acer.i. vehemens & vehemēter affligēs vt consimili ratione dictum sit: odium crudele: quia acre: vt dixi hoc est omnes conueniebant & qui eum oderūt propter iniuriā iam tum illatam: & qui acriter metuebant ne cōsimilem inferat: quia vt dicit Hora. Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet. Et ipsi corripiunt.i. simul rapiunt naues quæ paratæ supple erant forte.i. a fortuna: & onerant sup. eas auro: hoc est tātum auri ingesserunt quantū naues ferre possent opes pygmalionis auari.i. & quas pygmalion iam suas putabat: portātur pelago.i. trāsuehuntur pelagus: fœmina.s. Dido sup. est dux.i. ductrix & princeps: facti.s. tam insignis quia pulchrum est vlcisci auarum & scelestum hominem: id autem dicit ad isultationem pygmalionis & in execrationem auariciæ eius: & in laudem Didonis quā æneæ conciliare: iamdudum venus eius rei perita parat. Ipsi ergo nauibus aurum auehentes: deuenere locos.i. venerunt ad locos seu loca: vbi: id est in quibus: tu cernes nūc id est statim: mœnia ingentia: id est valde magna: & arcem id est propugnacula & castella quæ in ciuitatibus esse solent: alludit ad arcem capitolinam: carthaginis nouæ.i. cuius pauloante fundamenta primum erant iacta: surgentem.s. opera extruentium eam: deuenere dico locos & mercati sunt solum.i. terram aut fundum solidum ī quo arcem & mœnia extruerent: appositorie byrsam.i. corium (secundum Donatum) de nomine facti.i. a facto denominatam: nā mercati sunt solum tantum quantum possent circundare tergo pro tergore.i. corio tergi: taurino.i. a tauro detracto. Sed supple dicite tandem: vos qui sup. estis aut a quibus oris venistisve prove quo tenetis iter: id est quo tenditis. Ille scilicet æneas: suspirās & trahens vocem a pectore imo: vt faciunt qui cū mœrore loquuntur: supple respondit talibus quærenti scilicet veneri quam tamen non agnoscebat: respondit autem quæ sequuntur: sed verbum respondit aut dixit per eclypsim honestam omittitur: honesta autem est: quoties quod subauditur facile est intellectu: qualia sunt generalia verba: vt sunt gero: facio: vt nūc fama minores Italiam dixisse: fama supple est: naues quæ forte paratæ: subaudi erant. Talia per latium: subaudi gerebantur. Piscaris an venaris an studes an simul omnia: subaudi facis. Item verba ad loquelam spectantia nunc ponuntur sine suppositis: vt vrbē quā dicunt romam mœlibe putaui. Extremam vt perhibent: ita aiūt &c. nunc supposita sine ipsis vt sic venus: & hic quærenti talib9 vbi talibus potest regi & a participio quærenti & a verbo respōdit subintellecto: & quærenti pōt esse septimi casus in designatione sequelæ positi vt sit quærenti sup. venere.i. dum venus quæreret: sicut talia iactanti.i. dum æneas talia iactaret: & datiui vt regatur a verbo subintellecto.

SERVIVS.

¶Quibus aut. Oderāt læsi: metuebāt lædēdi: nō ergo volūtate sed odio & mœtu abibāt ꝓpter hoc in.iiii. dixit. Quos ergo sidonia vix vrbe reuelli. Crudele.i. crudelis tyrāni per hypallagen. Nā in tyrannū iuitū est odium pygmalionis.i. quas suas putabat. Hinc in.iiii. Vlta virū. Nā q maior potuit esse pœna: q aurum ꝓpter qd peccauerat ꝑdere aliter falsum est vlta virū. Paratis: nā phœnices a rege pecuniā accipiebant vt de peregrinis frumēta coemerent. Naues igit ad hoc paratas accipit dido quā cū a fratre missi insequerentur: illa aurum in mare deiecit: qd illi videntes reuersi sunt. Surgentē: erigētē se. Noue. Carthago lingua pœnorum noua est ciuitas. Vt docet Liuius. Mercatiq; solū. pellebatur ex libya ab Iarba dido: ita q callide emit tantū soli quātū posset bubulo corio teneri. Verum corium in tenuissimas corrigias sectum tetēdit: occupauitq; stadia.xxii. hoc breuiter tāgit cū dicit nō tegere: sed circūdare. Facti de n. de causæ qualitate. Tandem: vacat. Et est naturalis interrogatio qui estis vnde & quo sic in octauo licet mutato ordine. Quo tenditis: & qui genus: vnde domo trahens a.p.v. Subaudi dixit: nam quoties longe respondet: parēthesis est: quoties nusq; eclysis.

SER.

¶Poe.

carthago

Byrsa.

Dido.

SERVIVS.

¶O deo: ita ꝑseuerat: in opiniōe sua: vt illi tñ qnq; cōcedat. Si vestras forte ꝑ au.tr.n.iit. vel illud est quod superius dixit an nympharum san.v. Quæ nō omnia sciunt: & moriuntur ſm Aristotelem. vt fauni & panes. Ab origine: a raptu Helenæ. Pergam: perseuerem id est vniuersa dicā. Annales. Historia est eorum tēporum quæ

¶O dea si prima repetens ab origine pergam:
a Et vacet annales nostrorum audire laborum:[a]
b Ante diem clauso componet[b] vesper olympo.
Nos troia antiqua (vestras si forte per aures
c Troie nomen iit) diuersa per æquora vectos[c]
Forte sua libycis tempestas apulit oris.

ASCENSIVS.

¶O dea &c. hæc est respōsio Aeneæ miseratione excitantis & ad singula interrogata veneris breuiter sed non eo ordine quo interrogauerat respondentis quod autem dicit. Sum pius æneas argute defenditur ab arrogantia ꝑ Seruium: nam quod de pietate dicit indicium inquit est: vnde sciemus Aeneam tam insigni pietate

SER.

ASC.

¶Aeñ.

Sum pius æneas:raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum:fama super æthera notus.
d Italiam quæro patriam & gen⁹ ab ioue summo d
Bis denis phrygium conscendi nauibus æquor.
Matre dea monstrante viam:data fata secutus.
e Vix septem conuulsæ e vndis:Euroq; supersunt.
Ipse ignotus:egens libyæ deserta per agros
Europa atq; asia pulsus? nec plura quærentem:
Passa venus medio sic interfata dolore est.

pietate fuisse vt vulgo pius agnominaret. Itaq; dicẽdo sum pius æneas:non arrogat sibi sed indicat qs sit: hoc est dicit se eũ esse q vulgo pius æneas appellatur:de fama aũt qua dicit se sup æthera notũ: dicere possum⁹ cũ Seruio ꝙ cũ heros esset debebat vera fateri cum & Vlyxes apud Homerũ dicat famã suã ad cœlũ vsq; venisse:aut de pietate intelligendũ esse:quã & in deos q super æthera sunt & hoĩes exercuisset. Aut reuera decere interdũ se collaudare. Nã si rex ignotus in ciderit in manus ppl'i q ipsi regi parcerẽt cũ priuato obessent decenter se regẽ fatereť. Cum ergo æneas audisset qđ dixerat ven⁹. Sed fines libyci genus intractabile bello:ne forte ignotus intercipiať potuit dignitatẽ suã ostẽdere:pſertim corã ea a qua bñficium acceperat:vt significaret se nõ indignũ esse cui virgo rñderit tã beniuole. Sed de his audiẽdus est Donatus dicẽs sic. O dea.

Dona.

Duo dicit impedire. Vnũ qa nõ vacat. Alterum qa breuitas tpis narrationẽ expleri nõ patiť ,ppe rat redire ad suos a qbus in locis desertis noctu separari non debuit. Beniuolã aũt facit & honorificam cum deam appellat. Et attentam cum multitudinẽ calamitatum suarum ,pponit & nõ tñ oẽs se dicturum. Respõdet ad omnia sed nõ ordine. Primo em̃ respõdet secũde. Quibus aut venistis ab oris. Et ꝙuis narratione totius diei nõ posse expleri calamitates dixerit: tñ breuitate mirãda labores omnium cõclusit annoꝝ. Nã dicẽdo nos troia antiqua:primã tpis partem posuit. Dum aũt diuersa per.e.v.tãgit mediam:& forte sua libycis ponit postremam:& simul ostẽdit ꝙ violẽtia fluctuum illuc appulerit:& qa cum dea putabat se loqui: commendat personã suã dicendo. Raptos q.e.h.p.c.v.m. fama medie posuit nec dixit q̃ fama nã & multi mala fama noti sunt sed qua fama ĩtelligat ponit cum illum religione in deos fama super æthera notus dicit. Cũ enim laboribus meis essem notus toti orbi fama noĩs mei sine fine decurrẽs ad cœlum venit Italiã q̃ro.ad id Quoue tenetis iter:& ornaturus gen⁹ addit: qđ non q̃situ fuerat. Et genus a Ioue summo Matre dea libẽter audiť ꝙ gratias agat matri quasi absenti data fata:ergo nõ voluntario a patria discesserat. Sic pterita strictim tãgit:& in pſenti immoratur:vt maiorẽ moueat misericordiã. Bis d.ostẽdit magnũ numerũ. Sunt aũt si dolẽtis aĩm excutere volumus separatim singula cogitãda:vix ostẽdit quãta difficultate euasit. Ignot⁹: summa in humanis miseria:in alienis terris nullius habere noticiã. Augetur aũt si sit egẽs. Nã si nõ egeret:nõ esset ei cuiusq; noticia necessaria:ad hæc duo mala ignotus & egens addiť tertiũ solitudo: vt nihil ad victum suppeteret:nec inueniret q daret. Europa atq; asia.tacuit de aphrica:quia in ipsa erat. Venus aũt sermonem interrupit:vel quia norat cũcta:vel quia nõ libenter audiebat:vel quia maturandũ:qm ante nocte via mõstranda erat. Hæc ille. Beroaldus aũt dicit in Seruium sic. Etsi Seruio in hac re Isidorus li. j.etymologiarũ suffragať:tñ apud me pluris est autoritas ciceronis & Gellij qui vt opinor & Seruio & Isidoro doctiores extiterunt. Etenim Gellius in quinto illos arguens: qui de historia & annalibus idem quod Seruius tradiderunt: inquit annales omnino id esse quod historiæ sint:historias non omnino id esse qđ annales sint tanq; alterum speciale nomen sit:alterum generale:

Bero.

Historia
Annales

itaq; historia

PIERIVS.

a ¶ Et vacet annales nostroꝝ audire laboꝝ. In peueteri codi.manu scripto,annales nostroꝝ audire parentum,legiť:qđ forte nõ,displiceat:si quãtum interrogationi cõgruat respõsum ,ppenderimus. Tria em̃ percontata fuerat venus. Qui nã essent. vnde degressi in libyã aduenissent. Et quo demũ essent ,pfecturi. Cuius interrogationis pars prima,sed vos qui nã estis, duplicẽ requirebat respõsionẽ,a genere,vel a specie, nã,quo quis celebris habeať:aut maioꝝ nobilitas: aut virtus ,ppria debet efficere. Aeneas vero qui se hmõi distinctioni obligatum intelligit,angustia tpis circũsæptus videt longũ & importunũ esse maioꝝ suoꝝ gloriã recẽsere,festinãduq; esse ad speciẽ,& ad indiuiduũ:vt qđ nũc instat,interrogatẽ sibi cõciliet. Itaq; prudẽter ea,q̃ ad maiores suos ptinẽt,nolle se recitare p occupationẽ dicit,fuisse vero nobiles eo cõprobat argumẽto,qđ tot & tã magnæ sint a maioribus suis gestæ res (id enim significant annales)vt vix dies narrãti sit suffectura. Reliqua vero respõsa quũ manifesta sit prætereo, vt minime ad cõmemorandũ necessaria. Donatus tñ cũ alijs codi. laborum,non parẽtũ,videtur agnoscere,dũ ita exponit. Quia narrationẽ maloꝝ vnius anni,diei tps expleri non patiť. Ita em̃ annales,videť interpretari,& maloꝝ, paraphrastice pro laborũ,posuisse:ea tñ curta sunt in vulgatis exemplaribus.

b ¶ Ante diẽ clauso cõponet vesper olympo. In codicibus ali-
c quot antiquis nõ inuenuste cõponat,habeť. c ¶ Diuersa per æquora vectos. In perueteri quodã codi.iactos,legi:qđ ,p iactatos intelligi oporteret,vt illud. Quo primũ iactati vndis. Sed maior pars veterũ codicũ vectos,habet:idq; oĩno meli⁹.

d ¶ Et genus ab ioue summo. In Ro.codi.ab ioue magno, legitur. Vtruq; epitheton iouis est,siue olympus:siue æther ,p io-
e ue intelligať. e ¶ Vix septẽ cõuulsæ vndis. In Romano codi. & aliquot alijs pueteristis ꝯuolsæ,p o,syllaba media:ita reuolsus ita auolsumq; humeris caput,& siĩa. Præterea Victorin⁹ comuulsus,per m,litteram scribi præcipit,qui v, digammõ eandem habere vim censeat:quam habeat b,muta:pariq; ratione, si præcedat n,ex aliqua cõpositione,i n,m,mutari: sed hæc viderint alij. Illud ego potius referam, notari ab Donato vix septẽ,quasi ,p nihilo positũ:& quũ numerũ nauium diceret. Ambitiosum fuisse dicere bis denis, longe magis ꝙ si viginti,dixisset. Versus em̃ nihilo secı⁹ stetisset:si viginti phrygium con.nauibus æquor,posuisset.

rum quæ vidimus:aut videre potuim⁹ dicta ab ...
videre. Annales sunt eoꝝ annorum & tẽpoꝝ: quæ nostra ætas ...
nõ vidit. Sed cõfunduť vt hic ...
vbi annales ,p historia ponunť. Clauso: ſm poetas q dicũt nocte claudi: die aperiri cœlũ. Componet: finiet. Antiqua: nobili: vt Terra antiqua. i. nobililis: nec em̃ poterat esse noua. Forte sua: casu suo.i.quo solent:est aũt nomẽ a ntõ fors. Teren. Fors fiat. Libycis:hoc iã audierat. Oris: datiũ est ,p actõ: vt supra. Pius: nõ arrogantia: sed indiciũ est: nõ em̃ sciẽtibus: sed nesciẽtib⁹ de se loquiť vł vt heroes loqť qb⁹ ꝙ mẽtiri turpe erat:tam vera reticere. Deniq; Vlysses quoq; in Homero ait suam famam vsq; ad cœlũ venisse. Hoste: optima elocutio plusq; significat de plurali ad singularẽ trãsire. Hora. Et hĩc multa cane apros in obstãtis plagas trudit. Patriã distinguit ab italia:nã ,puincia nõ patria est: sed ciuitas:licet Salu.scribat Hispaniã antiquã sibi patriã esse sed illic ad laudẽ ptinet:nõ ad veritatẽ. Tria ergo quærit ,puiciam.s. italiam:patriã corynthũ. Vnde dardanus fuit. Genus.s. quia ex ioue & Electra Dardanus natus troianę gentis author:Phrygiũ hellẽspontũ. Conscendi: bñ dictum qa terra:vt aiũt physici inferius est elemẽtũ aqua. Nã continens supra contentũ est Matre dea:tãgit historiã:quam poetice scribẽs nõ potest aperte ponere. Propterea Luca. nõ meruit esse in numero poetarũ: qa historiã & nõ poema videť componere. Nã Varro in.ij. rerũ diuinarum ait:ex eo quo a Troia est profectus Aeneas Veneris p diẽ stellã semp vidisse:donec in laurentũ agrũ veniret:vbi nõ est ampli⁹ visa:quare cognouit terras esse fatales. Ergo & alibi. Nusq; abero. Et iamq; iugis summæ surgebat Lucifer idæ. Data fata: a loue. Conuulsæ:aut supersunt vndis euroq; cõuulsæ:aut conuulsæ vndis & euro:qa supra est laxis laterũ cõpagibus. Ignotus: deest quasi. Nã cõtrariũ dicit. Fama sup æthera notus. Subtrahit em̃ alias hãc dictionẽ: vt medias inter exultat amazon:nã volsca fuit. Europa atq; asia: aut orbẽ in tres partes diuisit:& absolutum est. Aut si Europã tm̃ & asiam intelligimus inuidiose loquiť: vt Venus. Cũctus ob.i.t.c.o. quasi dicat per troiã asia careo per italiã. Europa. Passa ve: vel ,ppter suum vel ,ppter filij dolorem.

Po...
Luca.
Venus stella
Dece...

itaq; historia erit rerũ gestarũ expositio. Annales vero libri sunt id quod factum quoq; anno gestum ve sit continentes: historia quo consilio qua ratione res gestæ sint: demõstrat habet affectus:auditorem commouet. Annales aũt nudi sunt nihil habent incitamẽti:nec commouere quicq; possunt:simpliciter sine vllis ornamentis:sine fuco:sine affectibus res gestas continentes: de quibus annalibus ita scribit Cicero libro.ij.de ora. Erat historia annalium confectio res omnes singulorum annorum mãdabat litteris pontifex maximus:efferebatq; in album & proponebat tabulam domi potestas vt esset populo cognoscendi: hiq; annales maximi nominanť. Vergilius itaq; oĩm rerum peritissimus ex persona æneæ tanq; pontificis dixit in primo. Et vacet annales nostroꝝ audire laboꝝ:nam cũ põtifex annales cõficiat: & æneas a poeta perinde ac pontifex inducatur:merito annales appellat historiam rerũ suarũ:& hic Maronianus versus a Macrobio cũ diligentia

gentia lectus est & eruditissime expositus enucleatusq;: a Seruio aūt parū curiose examinatus pensitatusq;. ¶Ordo aūt est. O dea (fatet̃ em̄ adhuc deā licet illa dissimulauerat: nō em̄ plane negauerat se deā) si ego repetēs a prima origine pgā.i.peragā.i.ad finē vsq; dirigā filū & cōtextū historiæ quā interrogas: & si vacet id est vacās velis audire annales.i.recitationē quasi ex annalibꝰ: id est libris quotannis scriptam laborꝝ nostrorꝝ: hoc est si & mihi dicēdi & tibi audiēdi ociū sit: vesper.i.stella vespertina: q̄ cum venens sit veneri grate nūcupat̃: cōponet.i.claudet & finiet: ante.i. prius q̄ peregero sermonē inceptū: diē.i.lucē diurnā & hoc olympo.i.cœlo clauso: qa noctu s̄m poetas clauditur: aut si de monte intelligatur & hoc olympo clauso.i.obtruso ita vt videri nō possit postq; rebus nox abstulit atra colorē. Tēpestas apulit sua forte.i.fortuna & casu inopinato: bene vtitur verbo actiuo cum ac tusatiuo: errant enim qui dicunt nauis illius aut ille apulit heri aut applicuit: cum dicendum sit nauis appulsa aut applicita est: quam hic aut ille apulit aut applicuit: appulit ergo nos vectos p diuersa equora sup.a troia antiqua.i.nobili: aut si de illo loquit̃ troia antiqua: qua dictum est: surgentemq; nouæ carthaginis arcem.q.d.non mirum si surgat quia noua: sed in secundo dicitur. Vrbs antiqua ruit multos dominata per ānos: aut ideo antiquā dicit vt notam significet (de qua re tn̄ ex more se dubitare significans: propterea ꝙ ea loca inculta essent: vnde exiuerat exploraturus loca ea. Qui teneant (nam inculta videt) homines ne fere ne (addit ergo: si forte nomē troiæ: ijt per vestras aures.i.si qd vnq; de troia audiuistis in istis locis loqui. Nec est contra præceptum grammaticum ꝙ pluraliter loquitur dicens non tuas sed vestras nam licet ad vnam loquitur: tamen de pluribus loquitur hoc est de omnibus tyrijs qui ea loca iam tenebant. Sicut prius ad Eurū vestras eure domos: non enim de solius euri sed de omnium vētorum domibus loquens vestras dixit. Quod aūt dicit forte sua ex persona sua dicit æneas qui nesciuit factione Iunonis id factū aut si reuera cum heros esset id scire poterat: tamen dissimulandū erat cum iam in regione Iunoni charissima esset: quod vero addit libycis oris ex eo pendet: qd̕ dixerat venus. Sed fines libyci: nam nisi id iam ab ea didicisset incongrue dixisset cū sicut prius visum est ipse cum achate exiuerit exploraturus quas vēto accesserit oras: vnde ipse pauloante hunc locum ad venerem. Et quo sub cœlo: tandem & quibus orbis in oris iactemur doceas: ignari hoīmq;

ri hominūq; locorumq; Erramus. Est ergo ac si dicat appulit nos vt audio oris libycis.i.ad oras libycas: est em̄ datiuus ad locum & per hoc responsum est ad illud: qbus aut venistis ab oris. Nunc respondens ad id. Sed vos qui: dicit. Sum pius æneas qui veho mecū classe penates.i.deos domesticos & quasi penes nos natos: vt sunt dij proprij ciuitatis troiæ: raptos.i.ereptos: ab hoste.i.e manu aut occupatione hostiū: existēs notus fama.s. huius pietatis: sup æthera.q d.etiam in consilijs deorum: aut hyperbole est. Ad id aūt qd̕ quæsitū est: quove tenetis iter: respōdet. Ego quæro italiam patriam.i.vnde originem traxi. Seruius vult non appositionē esse vt italiā intelligamus esse patriā æneæ: sed distiguendū esse: quotiens em̄ multa & diuersa copulare volumus: satis est coniunctionē ante vltimū ponere: vt Ioānes Petrus & Iacobus in trāsfiguratione dn̄ica fuerunt: dicetur ergo ego quæro italiam.s.promissam a dijs & patriam.s.corythū: & genus a ioue summo: sup.q̄ro: hoc est q̄ro cunabula gentiliū meorꝝ q ab ioue deducti sunt: nā dicet̃ in tertio de italia antiquā exquirere matrē: & corythū terrasq; reqrit Ausonias: & hinc Dardanus ortus Iasiusq; pater aut ego existens genus.i.ꝓgenies deducta a Ioue summo conscēdi æquor phrygium.s.hellespontū: bis denis.i.viginti nauibus: secutus.i.sequēs fata data.i.cōcessa mihi a dijs vt fati sit ereptū esse & non ꝑditionis: & hoc matre dea.s. venere (cum qua iam ignota loquitur & ita gratū se ostēdit matri qd̕ illi acceptum est) mōstrāte viā. Septem sup.naues ex illis.xx.nec integre sed conuulsæ vndis & Euro.i.ꝓcellis supersunt.i.reliquiæ mihi sunt: vix.i.qd̕ cū summa difficultate mihi cōtigit: aut vix super sunt: qa nō totæ: cū remi facti sint & mali. Ipse.i.ego: ignotus in his locis q̄quis sim fama sup æthera notus: peragro deserta libyæ quæ.s.dicis esse libyæ: egens.i.qui egeo (vnde Dido dictura est in exprobrationē eius. Nusq; tuta fides eiectū & littore egentem Excepi: & regni demens in parte locaui. Amissam classem sociosq; a morte reduxi) & sup.pulsus europa.s.ad quā tendere parabat & asia.s.a qua profugus fato venerat: in aphricam vento pulsus: volebat autem plura dicere: nec.i.& non: & venus non passa q̄rētem.i.quæri aut conqueri volentem plura: inter fata est sic vt.s. sequitur medio: quia nondum absoluto sermone: dixisset em̄ casus suos quos iam in mari passus erat: qui quia dicti sunt incongrue repeterentur: vnde subtiliter inducit venerem interrupisse sermonem eius.

SERVIVS.

¶Quisqs es: audierat: Sum p.æ. sed qsqs es.q.d.etiam si hæc in te nō sint sic infra. Quisqs es amissos.i.n.o.g. Hoc est quacūq; rōne cōtra nos pugnaueris. Haud inuisus: liptote est.i.carus. Cœlestibus: s̄m pythagorā & Plato. qui affirmant viuos supis: mortuos vero inferis caros esse. Vn̄ de Pallante. Nil iam mortalibus vllis debentem. Cōtra vero vos o mihi manes este boni.q.s. a.v. Vitales: qbus viuimus. Nā reciprocus spiritus vita est. Hinc iuppiter quo cōstāt oīa dicitur. ζευς απο της ζωης.i.a vita. Tyriā: a colonis. Adueneris.v. Hysterologia. Perge modo.q.d.hęc tibi sola sit cura. Nam naues liberatæ sunt. Reduces hi sunt qui pericula euadunt. Versis: nam q italiam tēdentibus aduersi erāt: nauigātibus in Aphricam fiunt ꝓsperi. Ni frustra vt cōfirmaret æneæ errorem ne diuināđo dea crederetur. Est autem vani parētes.i.vanum auguriū p hyppalagen: vel vani parētes qui res falsas & vanas docēt: & sic ostēdit multos decipere auguria. Alij dicunt ad nimiū affectū parētū ptinere quo etiā vana docēt filios. Cygnos: hos nauibus: aqlā tēpestati cōpara. in augurijs aūt non solū aues cōsiderant̃: sed volatꝰ in prepetibus: & cantus in oscinibus: quia non omnes nec omnibus dant auguria. Columbæ non nisi regibus quia nunq; singulæ volant: vt reges nunq; soli sunt. Vnde in sexto posuit regis auguriū. Cygni dāt solū nautis vt apparet in ornythogonia. Cygnus in augurijs nautis gratissimus ales. Hūc optāt semp: qa nunq;

¶Quisqs es: haud credo: inuisus cœlestibꝰ auras
Vitales carpis: tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo: atq; hinc te reginæ ad limina pfer
Namq; tibi reduces socios: classemq; relatam
Nuncio: & in tutum versis aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parētes.
Aspice bissenos lætantes agmine cygnos:
Aetherea quos lapsa plaga iouis ales aperto.
a Turbabat[a] cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere: aut captas iam despectare videntur
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis
Et cœtu cinxere polum: cantusq; dedere:
Haud aliter puppesq; tuæ: pubesq; tuorum
Aut portum tenet: aut pleno subit ostia velo.
b Perge modo: & qua te ducit[b] via dirige gressum.

PIERIVS.

a ¶Iouis ales aperto turbabat cœlo. In antiquis aliquot codi. turbarat, exacta specie legitur: sed turbabat, imperfecto præterito magis placet: vt res iam tum oculis subiecta videatur.

b ¶Et qua te ducit via. In codi. Longobardico legere est, Quo te ducet, per verbum futuri temporis, & aduerbiū ad locum, vulgata tamen lectio castior habetur.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Venꝰ

¶Quisqs es haud credo &c. Nūc qua gr̄a venerat exequit̃ venus docet em̄ socios fere cū classe saluos esse recipiēdos: mouetq;. Didonē accedāt. Qd̕ v̄o dicit. Quisquis es nō derogat fidem æneæ: sed auget fidē dicēdis. Nā sensus est: id qd̕ dictura sum: non ideo dicā: qa dicis te piū Aeneā: fama sup æthera notū: sed qa augurij perita certissime nosco te dijs acceptū: q post tantā tēpestatē incolumis classem recipies: sed ne dicta dicā audiamus Donatū: cuiꝰ verba sunt. Quisqs es: adhuc veluti cū ignoto loquit̃ haud equidem oportet te dijs charum esse: qm̄ carthaginē veneris hæc verba oīm spōdebāt effectū de qbꝰ cōquestus erat. Nā & noticiā sui & celebritatē & humanitatē pollicet̃. Perge hortat̃ ne redeat ad suos vt ꝓposuerat: sed eat carthaginē. Nāq; tibi: demit sollicitudinē de socijs salutē illorꝝ augurio nunciās. Ni frustra.a.v.d.p. ordina sic: ni vani fuere parētes: id est maiores nr̄i & frustra nos docuerūt. Bissenos: numero nauiū coæquant̃: quas æneas putabat oppressas. Aetherea: quos vt cygni post ꝑturbationē illatam ab aqla liberati suo ordine læti volātes terrā captā petūt: sic tui a tēpestate erepti tuti sūt. Et qua t.v.ne ille diceret nō noui iter. Ordo aūt est. Quisqs.i.quicūq; es: hoc est etiā si non sis ille pius æneas quem te prædicas & te esse fatis credo: tamen ex solo augurio & rerum euentu edocta ego credo ꝙ sup.tu haud.i.non inuisus: immo charus cœlestibus.i. dijs superis: carpis auras vitalis.i.quibus respirando viuitur: qui ad ueneris

Dona.

Ordo.

¶ ueneris.i.ꝓpterea ꝙ aduenisti vrbē.Tyriā.s.carthaginem.i. hoc solū ꝙ dñ voluerūt appulsum ad vrbē tyriā vbi aduētus tu⁹ gratus & acceptus erit significat te nō inuisum superis:qa si tibi superi inuiderēt nō tm̄ boni sub specie incōmodi contulissent & ita cohortat̄ eū subtiliter vt ad Didonē eat:vñ subdit.Perge.i.ꝑfice iter tuū modo.i.solūmō.q.d.nihil aliud cures:nā si mō pueneris ad hāc vrbē oīa tibi ꝓspere cedēt:pge ergo atq; ꝑfer te hinc: id est ab hac silua ad limina reginæ:nam ego nūcio.i.ꝑdico & significo socios.s.tuos reduces.i.reductos & saluos:& classē.s. quā amissam cēses:receptā.s.ex periculis ad tutiora loca : vñ receptui canūt q ex ꝓlio in castra cōuocāt & nūcio classem tuā actā.i. impulsam aqlonibus.i.vētis contra aphricā & ex aduerso aphricæ flātibus in tutū.i.locū vbi tuta sit:ni.i.nisi parentes.s.mei.(Inqt venus sub specie virginis venatricis)vani.i.mēdaces & futiles: docuere frustra.i.ne qcq̄ & in vanū auguriū.i.artē augurādi. Et ne id cōsidētius sine rōne dixisse putet̄:addit aspice.q.d.si tu etiā augurij peritus es poteris ꝓspicere an q̄ dixerim vera sint: aspice em̄ bissenos.i.duodecim.(Tot em̄ naues fuerāt quas amissas æneas verebat̄ cū saluæ essent. Nā dixit se viginti habuisse quarum vnā perire vidit añ oculos suos & septē ipse in portū ꝑduxit: vñ restabāt.xij.)cygnos.i.holores q qa non submergunt̄ & in aquis versant̄ nautis ꝓ augurio sunt:lætātes agmine.i.cœtu aut cōuolatu agminatim ꝓcedēte cū prius turbati dispersi auolarēt:quos scilicet cygnos:ales iouis.i.aqla lapsa.i.q̄ descēdit plaga.i. regione aut ora æetherea.i.cœlesti aut aeria turbabat.s. pauloante aut dū naues tuæ paterent̄:cœlo apto.i.sereno apparēti:q sup.(Aut est græca locutio qua viciniori damus qđ alterius est : vt apud Comicos scis me qđ velim:ꝓ eo qđ est scis qđ ego velim:ita aspice bissenos cygnos aut capere aut captas iā despectare vident̄ pro eo qđ nūc q; mergit̄ vndis.Lætātes:post periculū.Agmine:impetu volādi.Iouis ales:aqla q̄ dicit̄ dimicāti illi cōtra gygātes fulmina ministrasse:hoc fingit̄ qa natura nimij est caloris:adeo vt oua qbus incubat possit coquere nisi admoueat gagaton lapidē frigidissimū:hinc Luca.Fœta tepefacta subalite saxa.Capere: eligere. Stridētibus a.Signū augurij est. Cœtu aues colli longioris teste Ply.aut recto ordine volāt:vt sequēs pōdus capitis cauda præcedentis sustētet:vñ sæpe prima laborās relicto loco efficit̄ postrema:aut in cœtu se oēs inuicē sustinēt.Hoc volatu litteras quasdā imitant̄ Luca.Et turbata perit dispersis littera pēnis. Cātus:allusit ad nautas. Puppes:naues ꝑ sinechochē:Ostia:ꝓ portu posuit sed ꝓprie exitus fluuiorum sunt.

eo quod est aspice bisseni cygni &c.)videntur nunc aut capere.i.diligere ad considendum terras longo ordine.Nam plus cuslo interuallo:aut despectare.i.frequēter aspicere:captas.i.electas scilicet terras:vt.i.queadmodū illi.s.cygni reduces.i.reducti aut reuersi a persecutione aquilæ:ludunt.i.læticiam suam indicant: alis stridentibus:& cinxere polum.i.cœlum:cœtu.i.cōuolatu: & dederunt cantus.s.in signum haud aliter.i.codē modo & puppes tuæ:& pubes.i.iuuētus pubescēs tuoꝝ.s.amicoꝝ:aut tenet(zeugma ab inferiore:qđ sic perficitur & puppes aut tenent portū aut subeūt ostia plena velo:aut pubes tenet)portū:aut subit ostia.i. aperturā & ingressum portus pleno.i.passo & extenso velo : qđ non extenditur totū ventis quoties quicq; periculi timet̄:cōcludit ergo dicens.Perge.i.perfice iter tuū modo.i.solūmodo:&si dicat æneas quo pergā cū nesciā viā: addit: & dirige gressum ea qua via te ducit.i.sequere viam quæ ducet in vrbē : sicut tactū est in Buco.Quo te meri pedes:an quo via du.&c.

SERVIVS.

SER. ¶ Auertēs:se.i.cum auerteret̄: vt Tū ꝓra auertit. Rosea : pulchra. Ambrosiæ:aut diuinæ:aut ambrosia oblitæ.Spirauere: exhalauere.Defluxit:qa dixerat. Sinus collecta fluētis.Vera:optime de qua dubitabat̄.Fugiētē:celeriter discedētem.Totiēs:aut κατατοσιωπωμενον intelligim⁹sepe eū esse delusum.Vel ſm poetā: qui ait in.ij.Cū mihi se nō añ oculis tā clara vidēda.Multi tñ dicunt sæpe in hoc loco vt in habitu:in interrogatione:in missione: & in augurijs. Tu quoq; sicut iuno & ceteri dij nobis inimici.Cur dextrā.Maioꝝ fuit hæc salutatio:cuius causam dicit Varro.Callimachū secutus asserēs oēm eoꝝ honorē dexterarū cōstitisse virtute. Ob quā rem hac se venerabātur corporis parte. Veras audire & reddere voces:sunt multæ reciprocæ locutiones:vt hic.Multæ q; vnius partis vtriq; sufficiētes vt tenemur amicitijs supfluūq; est dicere mutuis . Nā amicitijs vtrūq; significat:vt Froto testatur. Aliæ sunt quarum vna pars plena est:at cōuersæ habēt aliqđ supfluū.Salu.in tugurio mulieris ancillæ:nā si dicis ācillæ mulieris supfluū est mulieris: qa ancilla sexū & cōditionē ponit.Incusat:superioris est.Teren.pr̄ ad filiū. Quid me icusas clitiphō: accusare est vel parē vel inferiorē:vt in eodē loco vxor.Quā ob causam accuser nescio. Proprietate aūt Teren.omnibus præponitur comicis licet in cæteris sit inferior. Obscuro aere : nebula: cuius diffinitio est.Circū dea fudit:circūfundit. Tmesis est:cum secto v̄bo aliqđ interponim⁹:vt Septē subiecta Trioni:sed in cōpositiōe recte.In simplicibus nimis est asperū:antiquitas tamen fecit.Vt saxo cere cōminuit brū. Aut. v. ex. c. ne sæpe narrando crebrum

Dextra.

Supflua postposita.

Falsa & inanis dria. Teren.

¶ Dixit & auertēs:rosea ceruice refulsit:
Ambrosiæq; comæ diuinum vertice odorē
Spirauere:pedes vestis defluxit ad imos.
Et vera incessu patuit dea.ille vbi matrem
a Agnouit:tali fugientem[a] est voce secutus.
¶ Quid natū toties crudelis tu quoq; falsis
Ludis imaginibus?cur dextræ iungere dextram
b Non datur:ac veras audire:& reddere[b] voces?
¶ Talibus incusat:gressumq; ad mœnia tendit:
At venus obscuro gradientis aere sepsit
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos:neu quis contingere possit:
c Molirive moram:& veniendi exquirere[c] causas.
d Ipsa paphum sublimis abit:[d] sedesq; reuisit
Læta suas:vbi templum illi:centumq; sabæo
e Thure[e] calent aræ:sertisq; recentibus halant.

PIERIVS.

a ¶ Agnouit tali fugiētē est voce secutus.In Lōgobar.exēplari mutato numero legit̄,fugiētē tali est vo.se.sed prior numer⁹ ex tetrametro lōge magis placet:qa nō ita lāguidus. b ¶ Audire & reddere voces.In co.aliquot vetustioribus redere,vnico d,scribit̄:sed em̄ geminatū d,in eo verbo Velius Longus asserit:nō ita aūt in reducere.Qđ ideo fuit adnotādū:qa sūt hodie'q clamitēt ex publicis cathedris,redo,simplici d,scribēdū. c ¶ Aut veniēdi exposcere causas.In aliqbus anti.co.exqrere,legit̄:qđ maiori diligētia qrere significat. In Lōgobar. & aliquot alijs,discere.In Ro.in Medi.& antiqoribus plærisq;,poscere,habet̄:qđ magis placet.Porro q exqrere, fecerūt: id ex Donatiana paraphrasi desumpsere. Vbi est. Vel certe veniēdi causas exqrēs ꝓperātibus moras afferret. d ¶ Ipsa paphū sublimis abit. Vetera qđā exēpla.& paphon,& adit, scribūt:sed vt paphon, non reiecerim:ita adit, nunc q; scripserim. e ¶ Thure calēt aræ sertisq; recētibus halāt. Thus,multi nūc cū adspiratiōe scribūt:sed Fl. Sosipater tus, a tūdēdo dictū vult: ideoq; adspirationē nō admittere:quis Iulius Modestus απο του θυειν:qđ est rē sacrā facere nomē deduci velit. Habēt præterea plærīq; codices manu scripti, alant, absq; adspiratione: sed hoc imperite:quū natura ei verbo insit adspiratio.

ASCENSIVS.

¶ Dixit & auertēs.Docet quō venus abiēs agnita est qđ oportunum fuit vt dictis fidem habeat æneas vtq; ab ea nebulis septus sit:cui⁹rei assignat quattuor causas Donatus cui⁹ verba sunt. Et vera incessu.p.d. cōpletis q̄ voluit dimisit lætū & instructū: & plīmis signis se manifestauit & splēdore & odore & defluxu vestis. Ambrosiæq; co.sic ei⁹ comę se effuderāt vt putarent̄ ambrosia:quā mulieres in vnguētis admiscēt ꝓfuse. Voce:qñ gradiēdo vel currēdo nō potuit.Quid: incusatio nō cōtumeliosa:sed ex affectu & religione ꝓcedēs. Ergo mr̄ nomē tuū ꝯfiteri noluisti: & quasi aliena locuta mecū maternis verbis miserias meas non leuasti:nec semel hoc fecisti:sed sæpe.Cōstabat em̄ inter ipsos multa & varia fuisse colloquia in qbus ille vultu habitu & collogo mr̄is falsus est.Debuit aūt incusatio ad abeūtē nō esse lōgior:q; vt ad celeriter fugiētis aures puenire posset. Obscuro aere.Nō satis fuit verbis instruxisse filium licet sciret oīa eadē composuisse Mercurium:sed quattuor de causis texit:ne viderent̄ ne tāgerent̄ ne interrogationibus varijs detinerent̄:vel veniēdi causas qrentes eos q añ noctem venire debebāt detinerent. Beroaldi aūt i Seruiū verba sunt hæc. Quis nō videt falsam ac penitus inanē esse differentiā quā Seruius nobis ꝑsuadere contēdit:nemo fere eruditoꝝ in latina lingua ita loquitur nemo hāc drīam obseruat qn immo sæpissime secus legit̄. Cæsar in primo cōmētario oim ordinum adhibitis ad id consilium centurionibus vehementer eos incusauit.Certe cæsar militibus suis maior est nō minor: & tñ cōtra Seruij disciplinā dicit se illos incusasse : & profecto latinissime locutus

me locutus est: incusare em̄ significat rep̄hēdere: vel culpare sine aliquo discrimine: hinc Cor. tacit⁹ inq̄t: in tēperiē cœli incusantes: & apud Diomedē legit̄ incusante cicerone Catilina cōiuratus ei: q͛d q͛dē exēplū de maiore in minorē dici nemo inficiat̄: cū cōsul Cicero fuerit: & Catilina priuatus. Accusare v͛o ab autoribus idoneis vsurpat̄ nusq̄: obseruata setutina illa & rācida Seruii obseruatiōe: qua de re exēpla ideo ponere supsedeo: q̄a talib⁹ scatēt scriptoꝝ cūcta volumina. ¶Ordo est. Dixit. s. venus. i. finiuit sermonē suū: & auertēs sup. se: refulsit. i. resplēduit ceruice rosea. i. pulchra aspectu qualis est rosa: & comæ ambrosiæ. i. ambrosia ībutæ: spirauere. i. emiserūt & diffuderūt: aut exhalauerūt quasi spirādo: diuinū. i. diuinitatis aut qualē dii & deæ diffundere solent odorem vestis. s. eius de qua dictū est: nodoq̄ sinus collecta fluētis: defluxit ad imos pedes & paruit incessu. i. incedēdo vera dea cū prius de ea aliquātulū dubitasset (hæc aūt sunt signa diuinitatis: de q̄bus etiā in. v. dicit: diuini signa decoris Ardētesq̄ notate oculos q̄s spūs illi: q̄s vultus vocisve son⁹ vel gressus eūti) ille. s. æneas vbi agnouit matrē. s. esse nō solū q̄uis deā: secutus est sup. eā fugiētē: tali voce. i. sermone: nā pedibus nō potuit eā asseq. Quid o mr̄ tu quoq̄. i. etiā tu crudelis. i. imitis (nā ex īpatiētia oīa crudelia vocam⁹. Vñ in buc. Atq̄ deos atq̄ astra vocat crudelia mr̄. Itē o crudelis Alexi. Itē amasius poeta crudeles diui serpēs nonus exuit annos Formæ nō vllā fata dedere morā) ludis. i. illudis natū. i. filiū. s. me toties: falsis. i. fictitiis & aliud q̄ sit simulātibus imaginibus. i. speciebus: cur nō dat̄. i. negat̄ & nō cōcedit̄ mihi: iūgere dextræ sup. tuæ: dextrā sup. meā (cū etiā osculū dare filio licere videat̄) & audire & reddere voces veras. i. nō sub aliena psona occultatas: hoc est matris & filii vt a mr̄e & a filio: æneas incu- sat supple

crebrū patiat̄ dolorē. Paphū: cypri est ciuitas sublimis. Diuino incessu. Læta. Veneris p̄priū epitheton. Sabeo. arabico. Tres sunt arabiæ: Inferior. Petrodes & Eudæmon: in qua sunt sabæi apud quos nascit̄ thus dictū απο του σεβεσθαι. i. venerari: q̄ dii eoꝝ thure venerent̄. Thure. c. a. s. q. r. h. p̄pter q͛d dixi haud eq̄dē t. m. d. h. Recētibus: laus loci qui semper flore vestitur. Sertis: serrum in neutro simpliciter ponitur: si aūt sertā dicimus: intelligimus coronā: si sertos addo flores: vt piscinalis locus: & piscinale.

sat sup. matrē talibus. s. dictis & tēdit. i. dirigit gressum ad mœnia. s. Carthaginēsia: aut carthaginiēsia (vtrūq̄ em̄ reperit̄.) At. i. sed venus sepsit. i. circūdedit gradientis. s. æneam cū achate. (Est aūt accusatiui casus pluralis numeri) aere obscuro. i. dēso & opaco & dea. i. ipsa quæ potuit cum sit dea circūfudit supple eos multo amictu. i. tegmento nebulæ: ne quis possit cernere eos: neu: id est neue quis posset contingere eos: ve: pro vel: moliri: cum molimine & molestia facere morā. i. detinere eos & exquirere causas veniendi. Ipsa. s. venus hoc facto: abiit sublimis. i. sublata: vl' per altum volans in signum læticiæ pro bene actis rebus: paphū. i. ad ciuitatem illam cypri: & ipsa læta reuisit suas sedes. i. vbi præcipue quiescit ac colitur. (Sed ingeniose alludit poeta ad historiā nam venus dicitur fuisse regina cypri quæ corpus suū diuulgabat: & quæ illic sepulta est: sedes autē pro sepulchro accipi solet: vt in sexto. Sedibus hūc refer ante suis) vbi templum supple est illi. s. veneri: & vbi centum aræ calent illi thure sabæo. i. quod in saba nascitur: nam solis est thurea virga sabæis & halant. i. spirāt & fragrant sertis. s. florum recentibus. i. recenter appositis a puellis quæ eas frequenter innouant.

SERVIVS.

¶Viā. i. officiū eundi. Nō enim via corripit̄. Plurimus. i. lōgus. Vt cum se nux plurima siluis. Aspectat: dat sensum rei insensatæ. Molem: ad ipsum refert̄. Magalia: ad poetā: nā hoc non orat æneas. Est aūt antistichon p̄ magaria. Magar em̄ lingua punica villā significat. Ardētes: multū festinātes: vel ingeniosi. Vñ cōtrariū dicimus segnē: quasi sine igni. Vnde Catus ingeniosus est απο του καιεσται. Ducere: edificare. Moliri: molib⁹ factis extollere. Optare: eligere: vt tuus o regina quid optes. Sulco: fossa. Ciuitas enim non domus circūdat̄ sulco: sic, Ausim vel tenui vitē cōmittere sulco. Iura magistratusq̄ legunt. Eligunt. Portus effodiunt. i. Cothona faciunt. Alta: hinc futura magnitudo ostēditur. Apes. Tertiæ declinationis genitiuus in um & ium exit. Sed tum nostro arbitrio cū nominatiuus singularis sit in n, & s. vt amans amantium & amātum dicimus: si aūt fuerit in r, & in ur, vt pater & murmur tm̄ in um. Cætera noīa autoritate firmamus: vt apis apiū vel apum. Noua: q̄a etiā adulta & p̄ceps inuenit̄. Florea: pro florida. Rura a græco p aphæresin: illi em̄ αρουρα. Exercet: fatigat. Sub sole: ī sole: vt infra sub ingēti tēplo. Gentis fœt⁹: ad laudē apiū p̄tinet vt latius patet ī Geor. Liquētia: defecata & pura. Nam dura mella meliora sunt. Stipāt: dēsant: trāslatio est a nauib⁹ in q̄bus stupa interponit̄ vasis: quam stipam dicunt. Distendunt: implent: vt Denso. d. p. Nectare: melle: propter suauitatis similitudinē abusio facta est. Cellas: pro fauorum cauernis. Traxit a reponendi similitudine: vel a celādo. Vnde cellam appellarunt. Ignauum: sine industria. Nam gnauū industriū appellam⁹. Fucos s̄m Ply. Apum

Corripuere viā interea: qua semina monstrat
Iamq̄ ascendebant collem: qui plurimus vrbi
Imminet: aduersasq̄ aspectat desuper arces.
Miratur molem æneas magalia quondam.
Miratur portas: strepitumq̄: & strata viarum.
Instant ardentes tyrii: pars ducere muros:
Moliriq̄ arcem: & manibus subuoluere saxa:
a Pars optare locum tecto:[a] & concludere sulco
Iura magistratusq̄ legunt: sanctumq̄ senatum.
b Hic portus[b] alii effodiunt: hic alta theatri[c]
Fundamenta locant alii: immanesq̄ columnas:
Rupibus excidunt scænis decora alta futuris
Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor: cum gentis adultos
Educunt fœtus: aut cum liquentia mella
Stipant: & dulci distendunt nectare cellas
Aut onera accipiunt veniētum: aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.
d Feruet opus redolētq̄ thymo fragrantia[d] mella.
O fortunati: quorum iam mœnia surgunt:
Aeneas ait: & fastigia suspicit vrbis:
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
e Per medios: miscetq̄[e] viris: neq̄ cernitur vlli.

PIERIVS.

a ¶Pars aptare locum tecto. In veteribus fere omnibus exemplaribus legi, aptare locum. τουτεστι το αρμοζειν. tam & si Seruius agnoscit, optare. b ¶Hic portus alii effodiunt. In Lōgobardico & aliquot aliis co. anti. legere est, hic portas alii effodiūt, sed em̄ portus, magis placet. Q͛d ad salutem salutisq̄ subsidiū p̄tinere Dona. ait. Seu q̄a Vergi. alludat ad portum: quē effodere Carthaginēses intra muros obsessi ab Romanis diuisoq̄ repēte muro subitaria eruptione romanos fugauere. c ¶Hic alta theatri Fundamēta locāt alii. Nō displicet q͛d ī Ro. codi. & in q̄busdam aliis p̄uetustis legit̄, hic alta theatris, eo mō quo

ASCENSIVS.

¶Corripuere viā in. &c. Docet ingressum æneę: nihil aūt in sententiis dubiū occurrit q͛d nō a Donato explicet̄: cuius verba sunt. Mirat̄: ponit generaliter ꝙ omnes viæ & portæ feruebāt: & strepitus agentiū p̄sonabāt. Instant itur iā p̄ spēs laudant̄ aūt ꝙ non īuiti agebāt. Pars ducere primo curabāt q̄ aduersus hostes fuerāt necessaria. Locum tecto: priuata ædificia curabant̄. Iura disponit leges & honores curiales. Port⁹ & hoc ad salutis subsidium. Alta theatri: postea q̄ ad salutem & honorē p̄tinēt p̄spicit voluptatibus p̄pter scenas q͛d nō fit nisi in occiosa ciuitate q͛d æneæ erat necessariū. Colūnas vt nō solum theatri gesta: verū aspectus operis iuuaret. Ponit apū cōparationē. Quæ & industria & labore & equitate operis & cōcordia excellētes sunt & q̄ fucos aīal nō solū iners: verūetiā vorax a sedibus pellāt. O fortunati non inuidet alienæ fœlicitati: sed p̄sequitur laude. q. d. qñ ego ad hāc fœlicitatem perueniā: an vrbe an vmbra nil refert. ¶Ordo aūt est. Aeneas sup. & achates corripuere. i. rapuere simul viam. i. iter suum aut corripuere. i. carpsere raptim viam. s. monstratā interea dū venus paphū abiret: ea sup. qua semita. i. semis ita. i. dimiditata via (nam in siluis erant & vrbs adhuc noua erat quo circa nōdum amplæ & tritæ viæ ad eā e siluis ducebant) mōstrat. i. indicat eūdum esse iuxta monitum matris & ipsi ascendebant iam collem: qui. s. collis existens plurimus. i. longissimus: imminet vrbi. i. tēdit aut vergit in vrbē. aut q̄ imminet in vrbē plurimus. i. p̄ plurima parte. Et aspectat desuper. i. ab alto & editiore loco arces aduersas. i. ex aduerso sitas. Aeneas miratur molem: id est magnitudinem nouæ vrbis: quod omen erat

ASC. Dona.

Ordo.

¶ erat futuræ di[illegible]cultatis i ea a romanis expugnãda: apposito d ne: quodã.i. aliqñ.s. añ aduẽtum Didonis magalia.i. humiles ca= sas q̃ & mapalia dicunt: & miraẽ e portas & strepitũ.s. ingredientiũ: & strata.i. pauimẽta viarũ.s. pu= blicarũ q̃ lata erant. Tyrij.i. pp̃li illi a tyro cũ Didone pfecti: ardẽtes.i. festinãtes: instãt.i. instãter incũbũt opi pars sup. instat aut instãt ducere.i. pducere & extẽde re: muros.s. cõtra insultum hostiũ: & moliri.i. cum molimine & mole magna extruere: arcẽ.i. munitionẽ pcipuã vrbis: & subuol uere.i. sursum: hoc est sursum voluere saxa manibus.s. suis: cũ nõ dũ arma oĩa ad hoc idonea haberẽt. Pars sup. instãt (nisi dicamus infinitiuos p impfectis indicatiui: vt ducere p ducebat: & moli ri p moliebaẽ & subuoluere p subuoluebat: & optare p optabat & cõcludere p concludebat &c.) optare.i. deligere aut eligere: te= cto.i. ad tectũ extruẽdũ locũ: & cõcludere.s. ambitũ vrbis: sulco.s. aratro circũducto (nã q primũ vrbẽ extruebãt circũarabãt: sulcũ= q̃ p circuitũ faciebãt p primis fossis nisi vbi portã extruẽdã cẽse bãt: illic em aratrũ portabãt: vñ portam a portando dictã volũt. Varro tñ ab importãdis rebus. Et ediuerso q̃ ciuitatem funditus destruere volebãt eãq̃ euertebãt tãdẽ aratrũ immiserũt. Vñ i. iij. Thraces arãt vbi troia fuit. Quinetiã Seruius vrbẽ ab vrbo par= te aratri dictã vult.) Et sup. pars aut alij legũt.i. eligũt iura.i. iuri= dicos viros penes quos leges & iura essent in noua ciuitate & ma gistratus.i. vt dicũt nũc officiarios.i. q aliquo magistratu funge= renẽ: & senatũ sanctũ.i. inuiolabilẽ. (Alludit aũt ad Romanũ sta tum.) Alij effodiũt hic.i. hoc loco q̃ inter mare & ciuitatẽ erat por tus.i. effodiẽdo aptãt portus & alij locãt.i. iaciunt hic.i. alio loco: alta fundamẽta theatri.s. p ludis & spectaculis exhibendis: & alij excidunt rupibus.s. vicinis in colle iã dicto: colũnas immanes.i. valde magnas: ita vt immanes videanẽ: appositorie: alta decora id est ornamẽta scænis futuris.i. ad extruẽdas scænas i amphitea= tro. Scænæ aũt sunt vmbracula e qbus pdibãt acturi fabulas. Ta les sup. instãt aut talis fuit eorũ labor qualis labor exercet sub so le apes in noua æstate.i. in fine veris aut in principio æstatis: per rura florea.i. florida cũ.i. qñ ipsæ apes educũt adultos.i. maturos ✠ & puectioris

✠ mõ quo inferiꝰ posuit, scænis decora alta futuris, sed & p locãt, codi. nõnulli petũt, habẽt: qđ æq̃ placet. d ¶ Redolẽt= q̃ thymo fragrãtia mella. In Ro. codi. & aliquot alijs antiqs, flagrãtia, legiẽ: & in Geor. codẽ mõ. Grãmatici tñ vtriusq̃ ver bi significata distinguũt. e ¶ Per medios miscetq̃ viris. Sunt q̃ legunt vnico mẽbro Per medios miscetq̃ viros, q̃ tñ lectio neq̃ a veteribus neq̃ a iunioribus qđ sciã recepta.

✠ Apũ multa sunt gña. Ape= tñ oriunẽ de bobus. Fuci de equ[is]. Crabrones de mulis. Vespæ de asinis. Fucus fm Marcũ Aemi= liũ maior est ape. Pecus oẽ aĩal ẽ p[ræter] qđ humana lingua & effigie ca= ret. Hora. Oẽ cũ ptheus pecꝰ egit a.v.m. Præsepibus alucaris. Fer uet cũ celebraẽ. Cõtra friget cũ cessat dicimus. Fragrãtia: cũ incen diũ significat p l, scribiẽ qa est a flatu vel flãma: cũ odorẽ: qa fra= ctã re maior est p r. Pœnorũ ergo labor opi apũ custodia littorũ expulsioni fucorũ cõparanẽ. O fortunati q̃ iã faciunt qđ ipse desi derat. Suspicit: miraẽ: vt despicit cõtẽnit: vel alta aspicit. Per me figura est: nã planũ fuerat. Medijs se insert.

✠ & puectioris ætatis fœtus: gẽtis.i. gñis sui.i. qñ examina e fœ tura sua educũt: aut quũ.i. qñ ipsæ apes stipãt.i. cõdẽsant mella li quẽtia.i. defecata & pura (vt in. iiij. Geor. exposiũ est) & distẽdũt id est vsq̃ ad distentionem farciũt cellas.s. fauorum: nectare dul ci.i. melle purissimo. Vnde mulsum nectare reum fieri posse vi= detur: aut quum accipiunt onera venientum.s. apum euolare so= litarum: nam non eædem colligunt & stipant mella aut extruũt fauos: aut cum ipsi arcent.i. prohibent & depellunt fucos.i. apes degeneres: appositorie pecus ignauum.i. sine gnauitate.i. opero sitate solerti a præsepibus.s. suis.i. pabuli sui receptaculis & hoc agmine facto: quia non possent singule singulis obsistere quum longe minores sint q̃ fuci: tum supple opus.i. exercitatio apum: aut reuera opus.i. id quod operantur feruet.i. cum feruore fit: & mella fragrãtia.i. odorifera: redolẽt.i. suauiter respirãt: thymo vn de collecta sunt saltẽ fundamina fauorũ. Cũ ergo hæc videret Ae neas ait: o fortunati sup. sunt: quorum mœnia surgunt iam.i. in præsentia: & suspicit.i. sursum aspicit: fastigia.i. sublimitatem vr bis.s. Carthaginis: & infert se per medios existens septus.i. circun datus nebula: & miscet se viris: neq̃.i. & tamen non cernitur vl= li.i. ab vllo: quod quia mirandum est: præmisit per parenthesim mirabile dictu.i. quæ res est mirabilis dictu. hoc est dum dicitur: quocirca prudens poeta id veneris ope factum prædixit: cum hu mana id fieri posse haud credibile videatur.

SERVIVS.

SER. Lucus. ¶ Lucus: vbicunq̃ lucum ponit Verg. sequitur consecratio. In se xto. Nulli certa domus lu. h. o. di citur lucus q̃ non luceat: & non q̃ ibi sint lumina causa religio= nis. Vmbra: vel septimus casus est vel fm Probũ genitiuus. Si= cut Salu. Frugum pabuli lætus ager. Quo primũ: quo simul: nã secundo ad africam nõ venerũt.

Historia. Effodere: historiam per transitũ tangit. Dido per insulam quan= dam Iunonis transiens accepit oraculum: & sacerdotem secum abduxit parum illi credens Car thaginem promittenti. Quo cũ venisset sacerdos effoso loco ca= put bouis iuenit: hoc displicuit: qa bos semp subiugatus est: alio loco effoso caput eq̃ inuenit qđ placuit. Nam q̃uis subiugetur: tamẽ bellicosum animal est: ita vt quia cõcordes iugũ subeunt sit spes pacis: illic igitur templũ iunonis factum ergo fertilis p= pter bouis omen: & bellicosa p= pter equum futura erat: mõstra= rat: mõstro dederat. Facilẽ victu per bouem: hic templũ sidonia. Tyria: donis & numine diuæ: aut numen pro simulachro qđ aureum velit fuisse: vel ostẽdit plenum fuisse præsentia numi= nis templũ ærea: vel qđ æs ma= gis in vsu haberent veteres: vel q̃ religioni magis esset aptum.

Aerea. Nam flamen dialis æreis cultris tondebatur vel significat sæcu la ærea: quæ hoc tempore vt ait

Fores. Hesiodus fuerunt. Foribus. Fo res sunt quæ foras aperiuntur: a ✠ vt erant

Lucus in vrbe fuit media lætissimus vmbra:
Quo primum iactati vndis & turbine pœni
Effodere loco signum: quod regia Iuno
a b Monstrarat: caput [a] acris equi: sic nã [b] fore bello
Egregiam: & facilẽ victu per sæcula gẽtem.
Hic tẽplum iunoni ingens: sidonia dido
Condebat donis opulentum: & numine diuæ
Aerea cui gradibus surgebãt limina: nexæq̃
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis:
Hoc primum in luco noua res oblata timorem
c Leniit: hic [c] primum æneas sperare salutem
Ausus: & afflictis melius confidere rebus.
Namq̃ sub ingenti: lustrat dum singula: tẽplo
Reginam operiens: dum quæ fortuna sit vrbi
Artificumq̃ manus inter se: operũq̃ labores
Miratur: videt iliacas ex ordine pugnas:
Bellaq̃ iam fama totum vulgata per orbẽ:
d Atridas: priamũq̃, & sæuũ ambobus achillen: d
Constitit: & lachrymãs. [e] qs iã locꝰ (inqt) achate
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi.
Sunt lachrymæ rerum: & mentẽ mortalia tangũt.
Solue metus: feret hæc aliquã tibi fama salutẽ.

PIERIVS.

¶ Caput acris e. Ne leuis adeo culpiã obseruatio videaẽ. In ve.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Lucus in vrbe fuit. Describit vrbẽ & auspicium eius poeta de quo subtilissime vt de cæteris re

Don. bus disqrit Dona. q̃ qa vocabu= la nõ semp exponit ac historias ptritas nõ repetit: imperitis fri= gidus videẽ cũ nihil sit eo dilig? tius aut ferueñtius in argutijs sen= tẽtiarũ disqrẽdis: verba eiꝰ sunt. Quo primũ vt supra p cygnos demonstrata fuerat fœlicitas sic nunc p penos q̃ tẽpestate vexati huc incolumes venerãt & funda mẽta fodientes caput eq̃ inuene rãt: signũ habuerũt vt i bellicis copijs essent futuri copiosi. Hic: oportuit em deã in eo loco habe re honestissimã sedẽ: in quo vir= tutẽ suæ maiestatis ostẽderat. Et cũ nondũ pfectũ esset: tãta reuerẽ tia colebaẽ: vt & donis copiosũ esset: & dea ipsa p̃sens esse crede= reẽ. Hoc primũ ppositionis ge= nus est. Dicturus est em qd vide rit. Vñ sit leni tus metus. Nam totus eradi nõ potuit. Noua vel cõtra spem: cũ paulo ante vidisset oĩa deserta: vel noua: qa videbat troiana cer tamina depicta. Nãq̃: reddit rõ= nem qd sit qđ leniebat metũ & spem inopinã pmittebat. Regi= nã op. nõ leuibus picturis tene= baẽ: sed qđ necessariũ erat regi= nam operiebaẽ. Ergo ad sui excu sationem hoc dixit. Circũspecta bat etiã veluti & ipse nouã vrbẽ cõditurus vt aduerteret quãto id labore cõstaret. Artificũ. q. m. a. omnes pariter vna gratia & vna subtilitate certabant: vt intuẽtis ☞ nullam

…nullā alijs p̄ferre potuisset. Descripta autē magnitudine & fortitudine trāsit ad ornatum picturæ. Sæuūq;: cōparatiōis spēs vt sit sæuior fuit Achilles Agamēnone & Menelao. Constitit: mōre dolebat de aduersis suis importerīq; troiani calamitatibus & suorū interitu factas esse fabulas quas loquerent: & oblectatiōis causa pingerēt. Sic tñ̄ ita dolēda vt partes etiā cōsolationis inferrēt. Feret hæc aliquā. t. s. s. Nā calamitas citat cōmiserationē. En nō tm̄ demōstrātis est: verū etiā dolētis. q. d. ecce ad quā infœlicitatē pductus est Priamus. Exponit iā suos dolores: quos ex psona potētissimi regis senis & foecū sumebat. Sunt. h. e. s. p. l. & hæc ppositio. Dicturus est em̄ q̄ laudāda & q̄ dolēda. Mortalia: q̄cūq; aduersa mortalibus acciderit. Ordo est. Lucus. i. silua icedua. i. q̄ ppter religionē nūq; cedit aut amputat a luce diuina: aut quia minime lucet cū sit dēsissima silua: fuit in media vrbe lætissimus. i. amœnissimus vmbra. i. propter vmbrā: bene dicit in media vrbe fuisse lucū: cū em̄ ppter insultum hostiū primū mœnia extruxerint: nondū eruerāt siluas q̄ erāt in medio vrbis quo. s. luco peni. i. populi punici iactati vndis & turbine: sicut nūc æneade fodere signum loco. i. ad locum capiendum: nisi malis dicere quo loco effodere signum. s. consistendi qđ. s. signum Iuno regia: qa regina deorū: aut qa regnorū distributrix mōstrarat. s. ipsis cū oracula cōsulerent: aut mōstrarat p mōstro dederat illud signū videlicet caput acris equi: nam supple signū erat gentē fore. i. futurā esse sic. i. p tale portentum si illic vrbē extruerent vbi tale signū inuenirent egregiam. i. excellentem bello. i. arte bellica & re militari & facilē victu. i. p victu habēdo: p sæcula. i. aut in æternū aut p plurima tpa: sed melius p plurima tpa: nā tādē victi sunt & carthago deleta: ideo autem vtrūq; portēdebat equus: quia vt dicetur in tertio. Bello armant equi: vnde significabat caput equi egregiam fore bello. Et tamē ijdem olim curru succedere sueti: vnde significabat facilem victu per sæcula gentem. Dido sydonia. i. a sydone vrbe tyri oriunda: condebat. i. extruebat hic. i. hoc loco vbi inuentū est caput acris equi. Iunoni. i. in honorem iunonis præmonstratricis ac indicis ingens. i. valde magnum templum: decenter: didonem rebus diuinis intentam dicit: cum cæteri humanis videlicet vrbī extruēdæ distinerentur: condebat dico templum: opulentum donis. i. qđ donis opulentum efficit: & opulentum numine diuæ. s. Iunonis: quæ sua præsentia illud decorabat: quia dictum est: hic illi9 arma hic currus fuit. Cui. s. templo limina ærea. i. ex ære fabricata: surgebant. i. in altum extruebantur: gradibus. i. per gradus & trabes sup. erāt connexæ: ære. i. clauis ereis quæ a rubigine min9 læduntur q̄ ferrei. (Est autem versus hypermeter seu hypermetrus: sed quæ syllaba abundans absumitur a vocali sequente: sequitur enim ere trabes &c. (Cardo. i. quasi cor ianue quo mouet: stridebat. i. crepitabat ac stridorem dabat: foribus. i. valuis ahenis. i. æreis. Res noua oblata in hoc luco lenijt. i. mitigauit imminuendo: primū. i. primo loco timorem. s. æneæ qui non tam sibi q̄ suis timuit: vnde timor pro loco & reb9 etiam fortibus datur: vt diximus ibi. Extemplo æneæ soluuntur frigore membra. Aeneas ausus est hic. i. hoc loco sperare primum. i. vt dicunt primit9 salutem. (Bene dicit sperare non optare: nam semper optare possumus & debemus salutem: sed tunc tantum speramus: cum causam habemus cur id faciamus) & ausus est: considere rebus afflictis. i. aduersitate concussis melius. s. q̄ prius aut satis bene. Nāq; pro quia dū ipse lustrat. i. circunspicit singula. i. singulas res sub templo. s. iunonis: ingenti. i. valde magno: opperiens. i. expectās reginam. s. didonem: quam eo venturam ex indicijs certis noscebat (Seruius legit. Reginam expectans. Donatus opperiēs: & puto Seruium mutilatū & vbi vtrūq; posuerat videlicet opperiēs: id est expectans: expositorium tantum mansisse. Vult itē sub tēplo. i. in templo exponendum esse: sed cum ingens fuerit templū videtur æneas sub templo fuisse ita vt altiores se contemplaret: non tamē id omnino inaniter q̄uis dicturus est poeta. (Atq; animum pictura pascit inani: quia propter aduentū reginæ illic immorari debebat: & quia etiam ciuitatem conditurus erat non indecenter formam eius vrbis inspiciebat: non autem videtur ingressus

gressus templum: quia rei sacræ ab eo factæ nō meminit poeta: quocirca non in templo sed sub templo vt foris stetisse putetur: suspectās templum) & dum ipse miratur: quæ fortuna: id est qualis fœlicitas & prosperitas perficiendi sit vrbi: scilicet nouæ: hoc est Carthagini: & manus artificum & labores operum inter se: id est certo ordine aut iusta & æquali proportione operantiū: ita vt inter se consentirent & opera iustis proportionibus dispartirentur: dum ergo hæc miratur: videt pugnas iliacas: id est quæ apud ilium gestæ erant ex ordine: scilicet quo gestæ erant: & videt bella vulgata iam fama. id est per famam per totum orbem: quod ex eo argumentabatur quia si ad eum vsq; locum qui tam incultus erat diuulgata iam fuerant: vero simile erat ad alia loca diuersis populis habitata peruenisse bellorum famam: & videt atridas: id est Agamēnona & Menelaon Atrei filios saltem putatiuos. vt tam a græcis q̄ latinis prædicantur: licet Seruius philistenis filios dicat: & videt Priamum & Achillem sæuum ambobus: id est respectu amborum. Donatus enim vult comparationem esse: vt sit sæuum ambobus: id est sæuiorem ambobus: nec id cōtra naturam sermonis. Nam quia magnum & paruum comparatiue dicuntur: res non dicitur mihi: id est respectu mei magna nisi sit maior me. Si ergo Achilles est sæuus ambobus: scilicet Atridis: id est respectu amborum: ipse est sæuior ambobus. Seruius aūt vult q̄ sæuior sit ambobus. s. Atridis & Priamo: vt atridæ sint pro vna parte & priamus pro altera. Nā reuera fuit sæuus & atridis & priamo: & id siue sæuū magni animi siue ferocis dicas. Atridis quidem: quia ira percitus ppter raptam Briseida vtriq; contumelias dixit: nec prece: nec minis: nec donis potuit in Troianos ante mortem patrocli excitari: vt Homerus in principio iliados docet. Priamo aūt quia Hectora troilūq; interemerat.) Cum ergo videret sic Achillem ferocem & ab Atridis hinc orari: vt in bellum pdeat: hinc a priamo vt corpus exangue Hectoris saltem vendat: constitit. i. firmauit gressum. & lachrymans inquit o Achate: quæ regio sup. est in terris nō plena. i. quæ nō sit plena nostri laboris. q. d. nulla. En cōmiserantis est hoc est ex cōmiseratione ostendentis. Priamus sup. hic in sua dignitate depingitur sua. i. iusta præmia: sunt etiam hic. i. vbi feri habitant populi: laudi. s. merite p virtutē: hoc est virtuti. q. d. qđ Valerius. iiij

q̄ magno.

pene oībus exēplaribus, capud, p d, scriptū esse: sciendū eā esse inter d, & t, cognationē: vt plærūq; sibi inuicē succedāt. Et Carisius vbi ad, nōnūq; p at, positū citat in hmōi noib9: aut dictionibus vocali sequente suauius per d, proferri putat. Est & quot, relatiuum per t, sæpissime tam in libris q̄ in marmoribus notatum. Quot regia iuno. & in venustula quadam inscriptione Romæ in ædicula diui Basilij: quæ ad Horologium Augusti sita est, quot, ita scriptum inspexi.

APVSVLENA GERIA VIXI AN. XXII.
QVOT QVISQVE VESTRVM OPTAVERIT MIHI ILLI SEMPER EVENIAT VIVO ET MORTVO.

b ¶Sic nā fore bello egregiā. Qđ nōnulli legūt, signū fore, dictionē ego illam in abrasis tm̄ codicib9 suppositam aīaduerti. In integris autem, sic nam, quam lectionem vt castiorem Pontanus etiam agnoscit: vbi ait in poeticis numeris dictiones monosyllabas binas simul: maxime post dactylicam aliquā pperationē numerosas esse in medio collocatas: vt Vergi. Mōstrarat caput acris eq sic nā fore bello. c¶ Hic primū æneas sperare salutē Ausus. In Lōgobardico legit hoc, vt sit repetitio illius pnois demōstratiui hoc, primū in luco. Hoc primū æneas: magis tñ placet hic, aduerbiū. d¶ Et sæuū ambobus achillē. Scribēdū est Achillen, p n, finalē: vt Prob9 in arte monet. Dissimulabo nūc sæuom, p o, ambobus hic pro vtrisq; positū ait Arusianus. Donatus vō ipēm esse cōparationis putat: vt sit, sæuior fuit achilles Agamēnone & Menelao

vt erāt olim. Valuæ: vt ait Varro: q̄ reuoluunt: & se velāt. Ianua est primus domus ingressus: qm̄ iano oē principiū consecratum est. Cætera intra ianuam ostia vocantur generaliter: siue valuæ sint siue fores. Vsus tamē corrūpit. Cardo. quasi cor ianuę quo mouet. Stridebat. a. ad sua retrulit tpa. Nā post pditū a tarpeia capitoliū ærei cardines instituti sunt vt stridore apta ostia indicarent. Primū: nā & alia secuta sunt q̄ detraxerūt formidinē. Timorē: cur post visam matrem timuit. Quia non penitus putarat matrē: cuius nulla verba secuta sunt. Sed dic verius: q̄ Venus nil de aphrorū moribus. Vnde nūc formidat: dixerat. Tñ in Vergilio aliqñ validiora sūt obiecta purgatis: vt hic. Ausus: qa inter incerta satis audacter salus speratur. Afflictis: de afflictis non em̄ pōt esse septimus casus. Sub tēplo. i. in tēplo: vt exercet sub sole labor. Expectans: vel ex pperatione artificū venturā cōcipiebat: vel videndæ reginæ occasionē requirens. Fortuna: fœlicitas. Inter se. i. habebat artificū cōparationē. Ex ordine: oīs ergo pugna picta erat: sed ea tm̄ dicit quæ Achilles vel Diomedes gesserat: vt excusetur Aeneas si est a fortibus victus. Totū or. qa Europa intulit: asia passa est: africa pinxit. Attridas: vsurpatum est. Nā philistenis filij fuerunt Agamēnon & Menelaus. Ambobus. s. attridis: quos pro vna parte capit & priamo. Plena la. melius genitiuo iungitur. Teren. Plenus rimarum sum. En pria. laus picturæ per quam non imago: sed ipse ostenditur. Sua præmia: omnis æneæ sollicitudo de morib9 afrorum fuerat: quam nūc deponit propter picturam. Nam qui pingunt virtutem diligunt: & miserentur. Sua. i. ɔgrua: vt strueremq; suis al. d. Laudi: virtuti: vt primam merui qui laude coronam. Mortalia: aduersa: q̄bus mortales subiacent. Feret: afferet.

Valuæ.

Ianua.

Ostium.

Cardo.

Notatur Vergili9

Attridæ.

En.

☞ q magno vbiq; p̄cio virtus æstimat̃. Nã & priamus sic depi
ctus erat vt ob virtutē eius cõmiserti videant̃ peni: & lachrymæ
rerũ.i. de rebus miseris sunt.i. cõspiciuntur in pictura hac: hoc est
res miseræ priami lachrymis afficiunt̃ & mortalia.i. miserabiles
casus mortaliũ: tangũt.i. afficiũt mentē i. p̄cordia eorũ q hæc pin
xerunt aut pingere fecerunt qa deflēt miserabilē fortunã priami:
sic enim depictus erat vt qui eum aspiciebant lachrymis made-
rent quasi fortunam eius deflentes. Solue.i. dissolue metus
quos.s. de ferocitate penorum habes: & loquitur ad Achatē aut
forte ad se: hæc fama quæ.s. de priami laude est: feret.i. afferet tibi
hoc facit cur potius dicam Aeneam ad se loqui q̃ ad Achatem:
nam sibi potius q̃ Achate ex ea re salutem sperabat: feret ergo ti
bi o Aenea aliquam salutē: quia si virtus troianorũ hic in precio
est & nota: cũ & tua nota sit miserebunt̃ & tui.

SERVIVS.

SER. ¶Inani: epitheton picturæ: vel
qa caret corpore qđ imitat̃ vel
qa nullius est vtilitatis. Hume-
ctat: tapinosis est: nã largo flumi
ne est fluere.i. fluxu ipso. Perga-
ma. Abusiue. Nõ eñ circa perga
ma sed circa troiam pugnabãt.
Troiana iuuẽtus: diffinitio He-
ctoris: vt Catill⁹ acerq; coras ar-
giua iuuẽtus. Nam Home. pene
vbiq; exercitũ Achilli & Hecto-
ri cedentem scribit. Phryges dat
troianis nomen p qualitate rei:
cũ enim timidos inducit: phry-
ges appellat: vt hic & alibi. O ve
re phrygiæ neq; eñ phryges. Cũ
generosos dardanidas dicit: vt
dardanidæ magni gen⁹. a.a.s.d.
Laomedõtiadas pfidos: vt Lao
medonteæ sentis periuria gentis.
Nota. Troas: hectoreosq; fortes. Crista
tus. Nã Home. in eius cristis qd
dam terribile scribit fuisse. Rhœ
Rhœsus. sus: rex Thraciæ in auxilium ve
nit Troianis & clausis iã portis
in littore tetēdit: pdenteq; dolo
ne troiano speculatore misso ab
Vlixe & Dyomede interfectus
est. Nã & ipsi speculatũ venerãt:
abductiq; sunt eius equi: quibus
pēdebãt fata troiana. Primo sõ.
prima parte noctis: vt libra die
somni.q.p.v.f.h. Tytides Dio-
medes: celat autem vlixē ppter
Aeneam vt iam diximus: vt qa
sm Home. occidēte Diomede ca
dauera vlixes trahebat. Ardētes
candidos & veloces: vt pernici-
bus ignea plãtis.i. velox troilus.
Torili mors. Achilles Troili amore capt⁹ pa-
lũbes qbus ille delectabat̃ ei ob
iecit: quas cũ vellet tenere capt⁹
ab Achille in eius amplexib⁹ pe
rijt. Sed veluti indignũ mutauit
poeta. Fugiēs: fugere volens. Ac
impar.q.d. etiam si puer nõ esset
Achilli: cõgredior tibi & pugno
tibi antiq dixerũt hodie tecũ di-
cimus. Curru. Curribus falcatis
vsos antiquos Liui. & Salu. do-
cent. Inani sine rectore. Tñ: q̃q̃
mortuus. Versa: tracta ab eo qđ
est verro. Inscribitur: dilacerat̃.
Plau. Corpus tuũ virgis inscri-
bam. Hasta: quã ab ea trãsfixus
trahebat. Non æque inique. Li-
ptote est: vt & vacuis clanius nõ
æquus acerris. Passis: ab eo qđ
est pãdo. Nõ aũt facit pansus: qa
plærũq; n, qđ in præsenti fuit:
nõ est i participio præteriti. De
qua re indicat euphonia. A tun-
do tũsus est & tusus. Quãuis aũt
reliqua mutēt. Nactus tñ & pas-
Peplum. sus nunq; n, accipiũt. Peplũ. Pal
la picta fœminea Mineruæ con-
secrata. Plau. Nunq; ad ciuitatē
venio: nisi cum infertur peplũ.
Hodie tñ abutuntur hoc nomi-
ne. Suppliciter: bene additum:
quia & per iracũdiam & per gra
Tristes uitatem etiam tristes sumus. Ad
uersa

Sic ait: atq; animum pictura pascit inani:
Multa gemens: largoq; humectat flumine vultũ
Namq; videbat vti bellantes pergama circum
Hac fugerent graii. pmeret troiana iuuentus.
Hac friges: instaret curru cristat⁹ Achilles
Nec procul hinc Rhœsi niueis tentoria velis
Agnoscit lachrymans: primo q̃ pdita somno
Tytides multa vastabat cæde cruentus.
Ardentesq; auertit equos in castra priusq̃
Pabula gustassent troiæ: Xanthũq; bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troiulus armis
Infœlix puer. atq; impar congressus Achilli.
Fertur equis: curruq; hæret resupinus inani.
Lora tenēs[a] tñ: huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram: & versa puluis inscribitur hasta
Interea ad templum non æque palladis ibant
Crinibus iliades passis[b]: peplumq; ferebãt
Suppliciter tristes: & tunsæ pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
Ter circum iliacos raptauerat Hectora muros:
Exanimumq; auro corpus vendebat achilles.
Tum vero ingētem gemitum dat pectore ab imo
Vt spolia: vt currum: ipsumq; vt corpus amici:
Tendentēq; manus Priamũ conspexit inermes:
Se quoq; principibus pmixtũ[c] agnouit achiuis:
Aeoasq; acies: & nigri mēnonis arma.
Ducit amazonidũ lunatis agmina peltis
Penthesilea furens: mediisq; in milibus ardet:
Aurea subnectens exertæ[d] cingula mãmæ
Bellatrix: audetq; viris cõcurrere virgo.

PIERIVS.

a ¶Lora tenēs tñ. In codi. aliquot, tenet, est: sed tenens, partici-
piũ castior est lectio: quã etiam agnoscit Fab. Quintilianus.
b ¶Crinibus iliades passis. Vetusti aliquot cod. sparsis, habēt:
sed ea forte paraphrasis fuit: quũ passis, in emēdatioribus ha-
beat̃. Quãq; etiã in Liuiano codi. veteri. L. vij. pr. Dec. crini-
c bus sparsis, legit̃ p passis: vt in vulgatis habet̃. c¶Se quoq;
principibus pmixtũ agnouit achiuis. Inualuit iãpridē vsus:
vt mistus, p st, scribat̃: quũ tñ in codicibus oĩbus antiqs vno
cõsensu p xt, scriptũ inueniat̃, permixtũ. Præterea in Ro. co.
agnoscit, est p̃nti tpe, qđ nõ displicet: qa spectaculũ est i actu.
Qđ vero Seruius pditionē ex hoc latēter tãgi putat. Oēs na-
ris emũctioris viri eã reijciũt opinionē. Quippe qđ honesti⁹
& magnificētius est intelligere, æneã se quoq; agnoscere pmi
xtũ, in acie vel in pugna, in cõflictu pcul a suis in medio græ
corũ globo. Quã sñiam Ti. Donat⁹ seq videt̃ dũ ait, versum
hũc ad illã ppositionē ptinere qua dixit. Sũt h̃ etiã sua p̃mia
laudi. Nã q ita se pictũ aduertit, vt principib⁹ Græcis mixtũ
esse cõstaret, vtiq; gl̃iosum fuit cateruas hostiũ, & cõfertos pri
morũ cuneos nõ timuisse. Verũ hæc in vulgatis codi. impro-
d be detrũcata sunt. d¶Aurea subnectēs exertæ cigula mãmę.
Vidi ego codi. anti. in qbus nõ exertæ, sed exsectę, scriptũ sit:
aliena

ASCENSIVS.

¶Sic ait. Atq; aim pictura pascit Al
inani. Multa gemēs. Pius æneas
q̃ ab alijs vtpote externis vide
lachrymis donata: nõ potuit sic
eis oculis cũ ad se ptinerēt inspi
cere. Itaq; pascebat aim: qa & ali
os commiserãtes cõspiciebat: &
largo humectat flumine vultũ:
qa nõ potuit fortunã suã & suo-
rũ sine lachrymis inspicere. Qđ
Dona. sic explicat. Multa gemēs Don
a.p.p.i. pposítio. Mõstrat q̃ res
in pictura animũ reficiat: & quę
dolorē afferat. Vtrũq; tñ animũ
cõsiderantis ducebat ad lachry-
mas. Nãq; videbat: ostēdit vn-
de lætitiã caperet.s. hac fugerent
graij: & vñ dolorē.s. hac phryges
Priusq; p.a.g.t.a.x.q.b. Voluit
ostēdere celerē exitũ & finē eius
tētoria vt ostendat plures fuisse
mactatos. Nõ eñ solus in tento
rijs fuisset infœlix qa puer & im
par ei cõgressus est: quē iuuenis
superare nõ potuisset. Est aũt de
scriptio eius q supinus ferebat̃.
Peplũ: genus vestis pertinentis Peplum
ad ritũ secretorũ. Mineruæ. Alij
scutum modicum dicũt. Oculos
auersa.i. quod faciunt irati ne vi
deãt qđ oderũt. Achillis autem
actio nõ solũ dolorē cõsiderãtis
sed etiã crudelitatē agentis expri
mit & auariciã. Nõ eñ odiũ vl-
tra mortem pcedere debet. Ter:
augetur crudelitas q non semel
& q circa eos muros quos defen
derat. Gemuit ergo primo fortu
nam tanti viri. Deinde q de eo
triumphus actus est: & qđ peius
erat sub ipsis mœnibus: vt ciui-
tas defensorē suũ in ea calamita-
te cerneret. Trahebat̃ ergo extin
ctus ante eos muros: quos tanta
fortitudine defenderat: & toties
circũducebat̃ ne qs ab ea cogni-
tione subtraheret̃: tãtaq; fuit im
manitas: vt patri orbitatē suam
vēderet. Est aũt p dolore in pro
nunciando extollendũ Hectoris
nomē & Achillis deprimendũ.
Quis enim mortuum vendidit
nisi impius. Quis in regno posi
tus: ideoq; diues aurum deside-
rat nisi auarus: ergo impi⁹ & aua
rus Achilles. Tũ vero ex hoc os̃
dit aliquot animi doloribus p-
gressus hũc maiorē esse. Nã dixe
rat. Constitit & lachrymãs. Item
multa gemēs. Item agnoscit la-
chrymans. Hic aũt addit ingen-
tē.g.d.p. ab imo: multiplici acer
bitate percussus. Vidit eñ spo-
lia erepta viro forti: & ciui opti
mo. Amici etiã corpus. En pria-
mus in eius noĩe latissimũ dedit
intelligēdi tractum.s. qui fuerit
grauioris ætatis potestatis regię
& diu fœlix. Dolebat in eo socer
rum suum & tot perditorum pa
trem atq; auum eo redactum: vt
in summa orbitate hostē rogare
☞ cogeret

cogeretur sine regijs insigni
bus. Nam qui rogatum venerat
oibus inferiorem se mōstrare de
bebat. Se quoq;: honorificū fue≈
rat cōfertos hostes non timuisse
¶ Ordo est. Sic ait. s. Aeneas & pa
scit. i. fouet: & vt dicunt cōfortat
animum pictura inani. i. quę nō
res sed similitudines rerum exhi
bet gemens multa. i. multum vt sit nomē pro aduerbio. aut mul
ta. i. multas res: & humectat vultum. i. faciem suam: largo flumi≈
ne scilicet lachrymarum more fluminis decurrētium. Namq; vi≈
debat vti. i. quēadmodum graij: bellantes circum pergama. i. mœ
nia troiana fugerent hac. i. per hanc partem aut viā. & ita non so≈
lum victorie sed & fuge græcorum depicte erant vnde iustos pe≈
norum in teucros animos iudicabat sup. cum iuuentus troiana. i.
multitudo iuuenum aut Hector præmeret. i. opprimeret scilicet
græcos fugientes: & videbat vti phryges. i. troiani hac sup. fuge≈
rent sup. cum achilles cristatus. i. cristas in galea ferens: instaret. i.
instanter persequeretur Troianos fugientes curru scilicet quo ve
hebatur: nam tunc viri fortes de curru pugnabant & præliaban≈
tur quocirca vt aurigandi periti essent instituti sunt ludi curules
Nec. i. & non & ipse lachrymans propter miserum casum quē Ser
uius narrat: agnoscit: non procul hinc. i. ab hoc loco vbi Priam⁹
cum Atridis & Achille depictus erat tentoria Rhœsi illius regis
Thracie: niueis velis. i. quæ ipse per simplicitatem fecerat ex ni≈
ueis. i. valde albis velis: cum his quibus clam incedendum est &
noctu: nigra magis oportuna sint quæ tentoria ergo niueis velis
cum his quæ in eis erant Tydides autem euphoniæ gratia Tyti≈
des hoc est Diomedes tydei filius: cruentus. i. sanguinolētus: va≈
stabat. i. prosternebat & vacta faciebat loca in quibus antea fixa
erāt: prodita. i. indicata proditiose ab Vlyxe: primo somno. i. pri
ma parte noctis: aut sicut de troię captione dicet tempus erat cum
prima quies mortalibus ęgris incipit & dono diuum gratissima
serpit. Tunc em̄ profundior est sopor & facilior adorientibus via
& auertit. i. violenter abegit. (Abigunt em̄ clam vn̄ sunt abigei
fures pecoris aut armenti: auertunt aūt raptores. Vn̄ statim dicet
ilioneus. Nō nos aut libycos ferro populare penates Venimus:
aut raptas ad littora vertere prædas) equos ardentes. i. candore re
lucentes: vt Seruius dicit: aut feroces aut indignātes a dn̄o auerti
& ita ira. feruidos in castra. s. sua: priusq; gustassent pabula Troię
aut bibissent xāthum fluuiū illum: qui troiā perfluit. Troilus fi≈
lius ille Priami indulgētissimus. fugiēs alia parte scilicet picture
amissis armis. i. nō fugitur⁹ si adhuc arma habuisset: existēs puer
infœlix. i. infortunatus atq; pro quia: quia cōgressus Achilli. i. cū
Achille: impar. i. cū esset tn̄ impar: quia imbecillior & inermis. Et
si verū est quod Seruius dicit quia in amplexibus Achillis perijt:
res obscœna tangit honeste a poeta cū dicit: atq; impar cōgressus
Nota est etiā grāmaticorū regula: ꝙ verba ad pugnam aut certa≈
men spectantia apud hunc poetā sæpe cū datiuo ponunt & apud
alios in ablatiuo mediante cū: vt montibus in nr̄is solus tibi cer
tat amyntas. Placido ne etiā pugnabis amori. vbi alij dicerēt cer≈
tat tecū & pugnabis cū amore) fert. i. auehitur equis & hęret. i. pē
det resupinus. i. erecto pectore quasi retrorsum casurus: curru exi≈
stente inani: cū ipse fere extra currū penderet: aut hæret curru pro
currui: inani. i. sine rectore cū ipse fere exciderit: tenens tn̄. i. q̄uis
mortuus secundū Seruiū (Vn̄ duplex est sensus: aut vt dicam⁹ ip
sum Troilum sic ab equis tractū cum mortuus esset & ab Achille
occisus & lora tenere mortuū quæ tenebat moriēs, sicut in aquis
submersi quicqd viui arripuerint vix mortui dimittunt: aut di≈
camus morientē ita ferri quod mihi quidē magis placet quia di≈
cit eū fugere. Vnde dicam) aut tenens tn̄. i. tametsi ita præceps fer
retur: lora. i. habenas ex corio factas: ceruix & come trahunt huic
per terrā: quia auersus & resupinus inclinato capite ad terrā vsq;
trahebatur: & puluis inscribitur. i. sulcatur & dilaceratur: hasta. s.
qua traiectus erat nam dictū est ꝙ fugit amissis armis: versa. i. tra
cta & ducta in longum: a verror nō a vertor. (Sane maluit poeta
syllabe quantitate licentiose abuti puluis em̄ vltimam corripere
debet quam hic producit: q̄ situm naturalē cōiunctionis mutare
nam dicere potuisset: Per terrā versa puluisq; inscribit hasta: sed
non tam venuste. Sæpe aūt etiam in Georgicis figuris vtit in cor
reptione aut productione syllabarū) Iliades. i. mulieres ac virgi≈
nes: & potius virgines quia ad templū Palladis: sunt aūt filie ilij
dicte sicut in sanctis litteris filie sion dicunt: passis crinibus. i. ha
bentes crines passos a pandor aut pateo. i. dispersos: ibant interea
dum. s. ita Troilus vinceretur ad templū Palladis. i. minerue. nō
æque. i. iniq: in Troianos vt ipsis visum est: quia religiose ab eis
colebatur: & tn̄ græcis fauebat: vnde addit: ibant inquam tristes
i. mœste suppliciter. i. non ex ira aut indignatione: sed ex animi
summissione: & tunse pectora. i. habentes pectora tunsa. i. percussa
palmis

palmis scilicet suis: & ferebant peplum. i. vestem aut pallā pal
ladi dicatam & propriam: ideo aūt iniqua erat: diua. i. dea Pallas
quia auersa. i. indignata & irata in Troianas ita vt eas aspicere de
dignaretur: tenebat oculos fixos solo: hoc est despiciebat terram
nec aspexit supplicantes iliadas. Et sup. cum hæc fierent Achilles
raptauerat (quod in picturis fuisse Seruius negat nam ter rapi se≈
mel depingi nō potuit raptauerat ergo pauloante) ter Hectora. i.
corpus hectoris: circum muros iliacos. i. ilij oppidi pcipui in Tro
ia: & vendebat auro corpus exanimum. i. demortuū ipsius Hecto
ris. Ex qua pictura spem capit de tyrijs Aeneas nam cū tantā tur≈
pitudinem Achillis depinxerint: notum erat ꝙ nō plus grecis q̄
troianis fauerent: cū de troianis nihil turpe: sed multa miseratio≈
ne digna depicta videret: cuiusmodi sunt Rhœsi per isidias mors
Troili raptus: Hectoris tractus: & eius corporis venditio: & pria
mi hæc oia cernentis & aurū offerentis misera contemplatio. Vn̄
sequitur. Tum vero. i. præcipue tunc: Aeneas sup. dat ingentē ge
mitum ab imo pectore. vt. i. postq; conspexit spolia aut quib⁹ He
ctor pauloante alios spoliauerat: legitur em̄ dum exuuias regi de
traheret ab Achille dolo intercept⁹ cū sint qui Achillē ab Hecto≈
re occisum dicant: aut quibus Hector spoliabat ab Achille quasi
paria faciente nam pauloante redierat Hector eius spolijs indut⁹
Vn̄ dicitur i scd'o. Hei mihi qualis erat quantū mutatus ab illo
Hectore: qui redit exuuias indutus Achillis: & vt cōspexit currū
& corpus amici. s. Hectoris: nam propter affinitatē (duxerat enim
sororem eius Creusam: ppter paria studia & parem virtutē in bel
lo erat Aeneas Hectori pcipua amicitia deuinctus) & vt cōspexit
Priamū tendentem &. i. protendentē & prębentē manus inermes
dum. s. aurū pro corpore hectoris daret. Et Aeneas agnouit: q̄q;. i
etiam se permixtū. i. implicitū: principibus. s. viris achiuis. i. græ
cis quibus cū ꝯgredi solebat: & agnoscit acies eoas. i. orientales a
tithono & aurora cū Mēnone missas: & arma. s. a Vulcano fabri≈
cata Mēnonis nigri: quia ex æthiopia vbi nigri generant hoies:
Penthesilea regina illa amazonidū: furens. s. martio furore & fœ Amazo
minea ira: ducit. s. in alia parte picture: agmina amazonidū. i. il≈ nes.
larum mulierū. De qbus Landinus dicit sic. Hoc genus mulierū
apud Thermodontē Fluuiū fuisse testatur Diodorus: quæ simul
cum viris bellicas artes tractabant: itaq; quædā ex his regia pote
state potita robore aūt insignis exercitū mulierū instruxit & mul
tas gentes debellauit. Qua fortuna elata se e Marte genitā dixit:
legeq; tulit vt viri muliebria: mulieres virilia exercerent. Ipsosq;
viros vt imbelles redderet cruribus brachijsq; inutiles reddidit.
Mulieribus autem dextrā mammillam vt in pugna expeditiores
D essent

aliena vero manu exertæ factum, sed enim vulgatā lectio
nem agnoscit Seruius, & exponit nudaræ. Eandem sententiā
Ti. Donatus latius interpretatur: quę, quoniam in impressis
codicibus curta sunt, recitare nō pigeat. ait enim tanta autem
fiducia venire videbatur tn̄q; ardere in bellum, vt quod se≈
cretum esse Virginibus solet, illa offerret videntibus scilicet.
Quum exerta papilla pugnaret. pertinet hoc etiā ad pliantis
audaciā, vt pugnaret fœmina, nec munimine tegeret armorū.

uersa irata: nec enim poterat
cōuertere se simulachrum sic Ta
lia dicentem iamdudum auersa
tuetur: quomodo auersa nisi ira
tam intelligas? Ter ad sensum re
feras. Nam in pictura tertiū tra≈
ctum inspicere nō possumus. Sic
illud Mulcere alterno &. c. f. l. Ra
ptauerat. Frequentatiuo ostēdit
quod numero dixerat. Exanimū: exanimis & exanimus dicit: & Exani≈
significat mortuū. Exanimatus vero timidū. Vendebat summo mis.
artificio vtit. Nā quod pingi potuit vēdebat dixit quod non po Exaniat⁹
tuit in pterito dixit raptauerat & nō raptabat. Tum vero. Lachry
mauerat superius. Nūc viso Hectore grauiter gemuit. Currū quo
tractus est. Amici: pl⁹ est q̄ hectoris. Inermes: aut sine sceptro: aut
duplices vt dextras tendamus inermes. Nā cū victi se dedūt iner≈ Inermis.
mes supplicant: aut tunc inermis: quia cōtra pyrrhū processit ar≈
matus. Constat aūt priamū tentoriū Achillis ingressum qm̄ dor
mientē inuenerat excitasse vt pro filij corpore pcaret: cum eū pos
set occidere. Homerus hoc ppter Achillis turpitudinē supprimit
Se quoq;: aut latēter pditionē tangit: at fortitudinē qua inter ho
stium tela versabat. Sic Sal. Catilina lōge a suis inter hostiū cada
uera repertus est. Aeoas prima naturalr longa est. Pōt tn̄ corripi:
quia sequit vocalis: vt primo surgebat eoo. Mēnonis: Tithonus
priami frater raptus ab aurora Mēnonē quē ex illa genuit Troia Tithon⁹
nis misit auxiliū. Nigri: quia ex æthyopia. Arma q̄ sibi vulcan⁹
fabricauit: vt ipse Te potuit lachrymis tithonia flectere cōiunx.
Amazonidū pro amazonū: vt scipiadas duros bello. i. Scipiões.
Home. hæc oia tacuit q̄ sunt facta post mortē Hectoris. Amazo≈
nes dicte sunt vel quia simul viuāt sine viris quasi αμαζοειμ: vel Amazo≈
quia vnā mammā exustā habent quasi ανευμαζομ. Has aūt iam nes.
nō esse cōstat. Sed extinctas partim ab Hercule partim ab Achil≈
le. Peltis: scutis breuissimis in modū lunæ iam medię. Furens per
transitum tangit ꝙ sororem in venatione cōfixit simulans se cer Peltæ.
uam videre. Cum furor bellicus intelligatur Aurea: amphibolo Penthesi
gia vel ipsa vel cingula. Exertæ: nudatę: quia adusta erat. Virgo: leę furor
ætatem & sexum ostendit.

☞ essent inuti iussit. A qua re amazones appellate sunt. Vrbem quoq; Themiscyrã iuxta Thermodontis ostia cõdiderũt. Fuitq; florentissimũ illarũ imperiũ donec tandẽ Hercules ab Euristheo missus & vt Baltheum illarũ regine referret iussus illas collatis signis superauit: Hippolytẽq; reginã captiuã abduxit. Quo cõflictu ita extenuate earũ vires sunt vt a vicinis deinde populis vexate pœne ad nihilũ redierint. Paucis tñ annis post victoriã Herculis Penthesilea quæ earũ reliquie erant regina cõsanguinea cede polluta exulãs pro troianis pugnans ab Achille interfecta est.

Penthesilea.

Hæc Diodo. Herodotus autẽ scribit victas amazonas nauibus a græcis impositas: Verũ illas cũ altum tenuissent viros a qbus ducebantur interfecisse & in scythia nauigãdi ad fontes vsq; meotidis delatas primũ ad scythas liberos: deinde ad mangones peruenisse cũ qb⁹ post prælia coiere: & cũ maritis tanaim trãsiere: atq; inde natos fuisse sauromatas quorũ mulieres ex instituto parentum bellica exercent. Amazones aũt a scythis dicte sunt eorpare. i. viricide. Nã eorũ lingua eor virũ & pata interficere significat. Longũ aũt esset scribere q̃ a strabone dicunt. Qui aũt gesta Alexandri scribunt illũ cũ Talestria amazonũ regina cõcubuisse volunt. Hæc ille. Ducit dico agmina amazonidũ. i. amazonibus progenitarũ: peltis. i. scutis breuibus: lunatis: aut lunis depictis aut in formã lunę cõcisis: & ipsa ardet. i. ardẽter irruit aut fulminat: in medijs milibus. s. gręcorũ subnectens bellatrix. i. cũ esset bellatrix mãme exerte. i. intercise: ab ex & sero fit exero: vñ frequẽtatiuum exerto. sed s deponit qa x p̃cedit: cingula aurea. i. baltheũ pulchrũ aut reuera aureũ: & audet virgo. i. cũ sit iuuencula & fœmina cõcurrere viris. hoc aũt pinxisse putari possunt tyrij in gratulationem regine suę: de qua dictum est: Dux fœmina facti.

SERVIVS.

SER. ¶ Obtutu. id est aspectu. In vno: in vnoquoq;. i. singula admirãtur. Stipante caterua: ad hoc enĩ sequens pertinet cõparatio. Nã comparationes parabolæ & exẽpla non semper vsq;quaq; congruunt: sed modo per oĩa modo per aliquam partẽ Eurotæ: in laconia fluuius est. Cynthi mons in delo in q̃ nata est Diana. Exercet. d. c. Euagatio est poetica: nã ad comparationem nõ pertinet. Mille: finitus numerus pro infinito. Nam de nympharũ numero nõ constat. Oreades nymphæ montium sunt vt Dryades syluarum. Quæ vero cũ syluis nascuntur hamadryades. Naiades fontiũ: vel napeæ: Nereides maris. Tacitum: maior taciturnitas est affectus. Teren. Vt mecũ tacita gaudeam. Pertẽtant: vehemẽter tentant: alibi leuiter: vt blanda vicissim gaudia pertẽtant mẽtem. Multa enim pro locis intelligũtur: vt impotens: Satis: Minus Regnisq; futuris. Renaturæ Carthagini. Tum. q. d. præcipue Magno enim studio & labore fores templi fiebant: quas quibusdam hystorijs insignibant: vt i. vj. in foribus lætum androgeo. Et in Geor. In foribus pugnã ex auro. Aliqui legunt forib⁹ diuæ media testudine templi: vt vnũ intelligas tectum templi & fores Et sic sub medio recto sunt fores sed primũ melius. Testitudine: Camera incurua. Hoc secũdum eos qui de ratione templorũ scribunt fit vt cœli imago reddatur quod conuexum est. Armis. s. satellitum. Solio Solium est armarium vno ligno factũ in quo reges tutelæ causa sedebant: dictũ quasi solidũ abusiue sella regia dicitur. Alte. q. d. in tribunali. Iura: generale est. Leges: species est ad Didonis aũt pertinet laudem Trahebat: educebat. Cõcursu. s. aphrorũ: quod formidat ęneas incertus qua mente veniant. Penitus: longe a regina remotos quęres etiam insolentes custodes littorum facit. Lętitia ꝓpter socios liberatos. Metu ꝓpter cõcursum ardebant: cupiebant: & regit accusatiuũ & ablatiuũ. Res incog. qua affectione essent pœni. Dissimulamus aũt nota Simulamus ignota. Sal. Cuiuslibet rei simulator & dissimulator. Lecti: ne penitus oẽs intelligeremus. Si aũt lectis nauibus legatur. Hypallage erit. Veniam pacem. pacem ☙ propter

Eurotæ. Cynthi.

Oreades

Verba p locis accipienda.

Solium.

Dissimulamus. Simulamus.

Hæc dum dardanio æneæ miranda videntur
Dum stupet: obtutuq; hæret defixus in vno:
Regina ad templum forma pulcherrima dido
a Incessit magna iuuenum stipante[a] caterua:
Qualis in eurotæ ripis: aut per iuga Cynthi
Exercet diana choros: quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerant oreades: illa pharetrã
b Fert humero: gradiẽsq; deas[b] supereminet oẽs.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat dido: talem se læta ferebat
Per medios instans operi: regnisq; futuris:
Tum foribus diuæ: media testudine templi
c Septa armis: solioq; alte[c] subnixa resedit.
Iura dabat: legesq; viris: operumq; laborem
Partibus æquabat iustis: aut sorte trahebat:
Cum subito æneas concursu accedere magno
Antea: sergestumq; videt fortemq; cloantum
Teucrorumq; alios ater quos æquore turbo
d Dispulerat: penitusq; alias aduexerat[d] oras:
e Obstupuitq;[e] simul ipse: simul perculsus achates
Lætitia metuq; auidi coniungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant: & nube caua speculantur amicti
Quæ fortuna viris classem quo littore linquant:
f Quid veniant: cuncti[f] nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam & templum clamore petebant.

PIERIVS.

a ¶ Magna iuuenum stipante caterua. In Romano codice legit comitante, non ita in alijs. plus tamen est, stipante, quia maiorem indicat comitum frequentiam. b ¶ Gradiensq; deas supereminet omnes. In Romano codice & nonnullis alijs antiquis legere est, dea supereminet omnis, vt dea sit κατ᾽ ἐξοχήν. Nam ipse locus syllabam omnino communem reddit, cæterũ hoc in medio sit. c ¶ Solioq; alte subnixa resedit. Vetera ✳ quædam

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Hæc dum dardanio æneæ &c. Dictum est ꝙ reginam operibat atq; expectabat æneas quam vẽturam certis ĩdicijs norat aut qa solium eius ornari: aut mũdum muliebrem afferri viderat: nunc igitur describitur aduentus regine quæ ad templum venerat ius datura: cuius dicendi conueniẽs videtur hora: quia dictũ est Aeneam abijsse a suis vt primũ lux alma data est: eũdo autem & loquendo cum venere & ingrediẽdo ciuitatem templũq; cõspiciẽdo forte tres horas absumpserãt. Et si quis dicat nõ verisimile nõ plus spacij fuisse inter naues Aeneę & vrbem: cum nihil de cavi derent. dicere possum⁹ ad hoc dictum esse collem fuisse medium qui plurim⁹ vrbi imminet: quẽ Aeneas superare debuit priusq; vrbem videret. Et si qs dicat aliquanto plus more fuisse priusq; dido aduenerit id nõ magnopere inficias iero: dummodo satis tẽporis quo ea q̃ postea facta sunt fierent cõcedat. Sed audiam⁹ Donatum cuius verba sunt. Hęc dũ non sola hæc fuerãt picta. Sed aduentus regine interrupit ne reliqua considerare posset. Est autẽ vna res q̃drupertito posita breuissime dicta. Nam vt est summi oratoris res breues late differere: ita & latitudinem coercere. Regina ad templũ: & quia regina. i. ꝓcuratrix negocij publici & qa ad templum accedebat meretur excusationẽ ꝙ publice mulier iuuenis se viris admisceret. Religio ergo & necessitas impulit. Vt tẽpli opera inspiceret. ad maturandum artifices cogeret. Latone: tacitum: Occasione comparatiõis expressit poeta quam lęti sint parentes successibus filiorũ. Instãs: vna cura testabatur religionem perficiẽdi templi. Altera temperantis iustitiam ostendebat. Læ tam: ex successu rerum. Tum foribus. d. m. t. t. Septa ar. Nisi ordinato sensu queratur intellectus: nõ poterit cõprehendi. Erit satis ĩcertum quid poeta descripserit. Nesciret quippe vbi sederit. Dido & vbi armis sæpta sit. Ordinamus ergo sic. Tum foribus diuæ sæpta armis media testudine tẽpli solioq; alte subnixa resedit Quomodo est iudiciorum oĩm consuetudo. Ducuntur iudices vsq; ad fores secretarij ibidemq; officiũ remanet. Illi vero ingressi solium ascẽdunt: & sedẽt. Oẽs ☞ igitur

Don.

Igitur qui progredi ẽtem comitabantur reginã inermes erãt & armati ante fores remanserũt. Illa ingressa vbi ad mediã testudinem.i.ad mediam aram peruenit ascendit solium: & alte sedit. Iura dabat meritum reginę. Nõ d enim tot viri fœmine paruissent nisi quia ægregie in ea virtutes essent sed specialiter ponit. Iura e dabat legesq; viris. Quod nõ est exponendum imperat: sed cõstituebat iura. Præcipua ergo laus cũ scriberet leges & iura quia acquiescebant viri iussis fœmine. f Cum aũt a publicis consultis ad operam veniebat ostendebat eqtatem suã & in cõsulendo prudẽtiã. Partibus æquabat iustis aut forte trahebat: quæ æstimatione iustitię equari poterãt distribuebat. Quæ autem natura sua ad plenum equari non poterant sortis iudicio dabat vt qui grauius onus subiret: fortunam suã non reginam accusaret. Antea sergestum. Est adimpletum quod mater de saluis socijs dixerat. Dissimulant: consilium prudentię vt euentum rei spectarent. Quæ fortuna: quam euaserant & quam essent accepturi. Cuncti nõ absolute. Nam cum venissent lecti nõ omnes venerant: sed cuncti qui venerant. Orantes veniam & tẽplum clamore petebant non conueniunt. Nam orare est pcibus petere. Clamare est in verecundo strepitu vocem maiorem emittere. Conijciebant igitur clamoribus magna illos vrgeri necessitate. Hos effundebant antea q̃ Didonem orare possent. Ergo iusta causa & nõ seditione clamabant. Nam cũ nullus nunciaret Didoni: quæ intus erat nõ poterat nisi clamore rem percipere Dido Sed postq; intus fuere: seruatum est decorꝛ in verbis cum facta sit copia Didonis. Ordo est. Dum hæc scilicet quæ depicta dixit. Videntur Aeneæ Dardanio.i.magnanimo & Dardano simili mirãda.id est admiratione digna: dum stupet & hæret defixus in vno obtutu.i.aspectu (quod illi indecorum nõ fuit: quia nouit se non videri ab alijs. vnde dicetur Dissimulant & nube caua speculanť amicti) Dido regina pulcherrima forma.i.per formam (est enim pulcherrima nominatiui casus & forma ablatiui) incessit ad templum & hoc magna caterua.i.magno cœtu: iuuenum stipante.i. condense comitãte. Qualis Diana exercet choros.i.choreas in ripis eurotæ: fluuij illius in laconia aut per iuga.i. partes illas sub vertice cynthi.i. illius montis in delo vbi nata & vnde cynthia dicta est: quam scilicet Dyanam venatricum deam mille oreades id est montium nymphæ: secute.i.insequentes glomerantur.i.in morem glomeris circumeunt hinc atq; hinc.i. vtrinq;. Illa scilicet dea: fert humero pharetram.i. sagittarum quibus in feras vtitur thecam. & gradiens.i.incedens supereminet omnes deas sup. reliquas: gaudia.i. letitiæ intrinsece: pertentant.i. afficiunt titillatu quodam pectus tacitum.i.intima præcordia. Latone.i.illius deæ matris Apollinis seu phœbi & Dyanæ. Talis erat Dido (posset ordo incipi sic. Dido erat talis qualis diana exercet &c. tacitũ autem pectus dicit aut tacẽs aut occultum quia intimum) & ipsa læta ferebat instans operi se talẽ.i.longe supereminentem: per medios: aut instans operi per medios quasi oĩum manibus operans & instãs regnis futuris.i.regijs domibus aut ciuitati cæteris olim dominaturæ. Tum.i.deinde postq; per trãsitum cohortata est ad opus perficiendum ipsa sæpta.i.circundata armis scilicet satellitum: resedit.i.locum sedendi cœpit in sup. foribus.i.vestibulis diuæ.i.templi Iunonis: in media testudine.i.conuexitate tẽpli: hoc est camera incurua quę erat in medio templi. Sed quęstio est quomodo dicatur cõsedisse in foribus & in medio templi: verũ multiplex est constructio: Nam Donatus sic distinguit: tum ipsa sæpta armis in foribus diuæ.id est armatis stãtibus in foribus diuę (non enim armati ingrediuntur templa aut fora vbi iura dicuntur: sed foris instãt) resedit in media testudine templi: subnixa alte solio Seruius autem vult duplicem esse constructionem: priorem sic: instat operi: instat regnis futuris tum.i.pręcipue instat foribus diuæ.q.d.cum operi & regnis futuris: tum foribus diuæ instabat (sed quomodo media testudine templi resedit: si nondum essent fores perfecte) posteriorem sic: foribus diuæ.i. media testudine templi: vt vnum intelligas tectum templi & fores: sed primum inquit Seruius est melius vbi diceret Valla prius est meliꝰ aut prior constructio melior. verum vt ad sententiam respiciam iudicio meo bona est sententia donati. Posset tamen sic dici vt intra templum vbi populi contemplabantur: vnde testudinatum fiebat vt cœlum representaret: essent fores diuę: hoc est sacelli aut aditi diuę & vt dido pro foribus diuæ in media testudine templi resederit

quædam exẽplaria, alto, legunt, vt in vndecimo solio rex infit ab alto. In codicibus tamen probatioribus Mediceo & aliquot alijs alte, aduerbium est, quam lectionem interpretes agnoscunt, præcipueq; Donatus, qui ait, Vbi ad mediã testudinem templi, hoc est ad mediam aream, peruenit, ascẽdit solium, quod ipsius causa fuerat collocatum, & primum alte cõsurgens, sedit. d ¶Penitusq; alias aduexerat oras. Vt missum faciam, adduxerat, quod in vno tantum codice repertum minime placet. Mediceus, & reliqua fere oĩa exemplaria, quæ tractaui abuexerat aut auexerat, vno consensu legunt, erant enim.s. Troiani, qui fuerant, in diuersum abacti. e ¶Obstupuit simul ipse simul perculsus achates. In Oblongo codice & quibusdam alijs obstipuit, habetur, ita superius dum stipei & passim eodem modo, quod verbum a stipite nonnulli deductum volunt, mutato tamen tempore, vsu vero cessisse i in u vt ex contimaci contumax factũ, & huiusmodi pleraq;. Sed & percussus. In Romano in Mediceo & plerisq; alijs codicibus antiquis, & hic & alibi semper habetur, q̃uis grammatici differentiam inter perculsum & percussum statuant. f ¶Cũctis nam lecti nauibus ibant. In Romano codice & in Mediceo, cuncti nominatiuo casu legitur eamq; lectionẽ interpretes agnoscunt Seruius & Donatus.

ppter incendiũ nauiũ: & ppriæ est verbũ põtificale. Vñ tu mõ posce deos veniã. & paulo post paceq; p aras exqrunt Dicta aũt venia ad eliciendũ misericordiã. Nã si qď licet innocẽs petat mereť beniuolentiã numinũ.

resederit & quasi dea authore in conspectu eius ius dixerit stãtibus in templo: cum satellites in vestibulis starent: & forte circũ solium formidulose enim sunt mulieres: & præcipue timendum erat Didoni: quæ & Iarbam quem defraudauerat & in cuius ditione noua regna moliretur & fratrem Pigmaliona: & populi inconstantiam vereri poterat. Dicamus ergo sic. Tum.i.deinde regina sæpta armis scilicet satellitum stantium circum ipsam resedit alte vt ab oĩbus conspici posset: ĩ solio.i.sede regia sic dicta ꝙ ex solido.i.ĩtegro ligno aut lapide fieret ne quis insidias moliretur eamq; tyranni inuenirent: resedit dico in media testudine tẽpli in foribus diuæ. Aut nouissimo loco dici potest poetam voluisse seruasse ordinem quo ingressa est. Nam primo ingressa est fores diuæ.i.totius templi: secundo peruenit ad mediam testudinem templi: & tertio illic resedit alte in solio: ita vt solium intelligatur in templo fuisse & templum penitus q̃ fores quæ quia foris sunt dicuntur. Et dabat.i.pronunciabat & dicebat iura & leges viris scilicet cum ipsa esset mulier quod summopere in eius laudem vergebat & equabat.i.equaliter condiuidebat laborem operum scilicet publicorum iustis partibus.i. proportionibus quas quemq; iustum erat acceptare & gerere aut si partibus diuidendis dubium erat: cum viri & merita eorum equalia censeri possent: & labores inequales trahebat sorte.i. faciebat eos per sortem partes laborꝛ acceptare ne cui iniuria sit: dabat inq̃ leges & iura tum quum.i.quando Aeneas videt Antea virum illum (vnde Seruiꝰ prius exposuit illud. Antea si quem iactum vento videat: de hoc viro non inepte) & serestum & cloanthum: & alios teucrorum.i. alios teucros ergo & hi teucri erant: quos ater.i.caliginosus: turbo.i.motus & conturbatus seu conturbatio ventorum. Dispulerat.i.in diuersas partes pepulerat: toto equore: & quos turbo aduexerat (tñ vt videre est reduxerat: aut ipsi se) penitus alias oras.i. regiones: ipse scilicet Aeneas princeps: obstupuit (ꝙ eos quos sic dispergi viderat videre potuit: quocirca licet superius matrẽ appellauit fugientem non sciuit tamen certo matrem esse: quia dictum est. Et vera incessu patuit dea: non tamen patuit omnino venus: sed Aeneas suspicabatur Venerem: quod quia non certo sciebat adhuc timuisse dicitur: nec in ea quęstione fortiora sunt obiecta purgatis quod tamen illic Seruius sentit: & hic obstipuit Aeneas qui si matrem omnino credidisset quæ se augurij peritam significauerat & socios reduces nunciauerat: modo non stupuisset quod prius futurum certo sciuisset. Attendẽdus est ergo animus poetæ nec temere cẽsendus) simul.i.pariter: & Achates comes eiꝰ obstupuit simul.i.vno impetu: quia tanto miraculo fuit res vt simul obstuperẽt: sed dicitur Achates perculsus.i.attonitus aut perculsus stupore: quod Aeneæ non competit: qui vir prudens & aduersa sine animi perculsione tolerare potuit: & lęta cõspicere. Nã non minus exanimasse leguntť lęta q̃ aduersa: sed illa pcipue mulieres hæc viros: obstupuit ergo Achates perculsus & lætitia: propter eorum liberationem ac salutem & metu: propter concursum qui aliquid mali præ se ferebat: ipsi aũt ambo auidi.i.cupidi coniungere dextras ardebant.i. vehementer cupiebant: sic tamen vt affectioni seu passioni dominarentur: vnde sequitur: sed res incognita.i.quia nesciebant quid sibi ille concursus vellet: & cur sic concurrerent: turbat animos.s. Aeneæ & Achate: & ideo dissimulant.id est simulant se non vidisse socios. & ipsi amicti nube caua id est aere circumsepto speculantur.i.quasi e specula.id est altiore loco vnde tute prospicere possint: prospiciunt: quæ fortuna sup. sit viris scilicet sic cõcurrentibus: quo littore linquant pro liquerant classem: aut linquant.id est liquisse velint: quid.id est ad qd veniant pro veniebant. aut se venisse velint: nam cuncti ibant lecti.id est delecti aut ex ordine nauibus scilicet suis subauditur de more poetico: orantes.id est implorantes veniam. id est gratiã &

misericordiam vt liceat in aliena terra antisper consistere dū classem reficiant ac dominum querant & petebant templum scilicet Iunonis a Didone constructū clamore scilicet magno. Posset intelligi cum comitantiam notans: vt sit petebant templum cum clamore. id est simul clamabant: sed magis propria est significantia & vehementior si casus instrumentalis intelligatur vt sit petebant

petebant templum clamore: quia clamorem præmittebant qui templum concuteret vehementia aeris percussi priusq; adessent: nam verbum a verberando dictum volunt ꝙ ex aere percusso ictu lingue generatur. Itaq; & pedibus & clamore petebant templum. de qua re satis subtiliter differit Donatus: vt visum est.

SERVIVS.

SER. ¶ Maximus. rebus oibus. Nam nihil addit. Dat aūt ei eloquentiam: quia Homerus Mercuriū fauentē in pugna phorbanti patri inducit. Placido p. more suo vno sermone habitū futurę orationis exprimit. O regina: oratorie id ei dat quod impetrare desiderat: Nam eam per laudē beniuolam reddit Iustitia: considerauit sexum: Necem virtutem dicere poterat. Frenare. Sic contra. Et numidę infreni cingunt Miseri: ne ad populationem venisse crederet more latrocinandi qui tunc vigebat: Maria: per maria. Vecti. vt ostendat nō sponte venisse Pio generi: rhetoricum est: vt quoties p̄sentes personæ sint ad alias confugiatur. Propi⁹: vicinius. vt tanq; victi consideremur. nō vt veluti Paris qui iuit raptum Helenā. sic enim veritas historiæ est. propterea q; a marito recipi meruit. Vn̄ Vergilius alibi Me duce Dardanius spartā expugnauit adulter. Populare: populo & populor antiqui dixerunt: vt populatq; ingentē farris aceruū: nunc deponenti vtimur Non ea vis. i. possibilitas: argumentum ab impossibili. Est lo-

Hesperia cus: hespe. cōparatione orbis totius Italia locus est: hesperię duę sunt. Vna hispania: Altera Italia: cum autem simpliciter dicit̄ hesperia Italia est: si additur vltima est hispania quæ in occidentis fine est. Hora. Qui nūc hesperia sospes ab vltima. Et est dicta hæc ab hespero stella occidentali. Italia vero dicitur hesperia ab hespero fratre Atlantis: qui pulsus a germano Italiam tenuit eiq; nomen pristinæ regionis imposuit ait Hygini⁹. Antiqua. nobilis Vbere vbertate. Laudat fertilitatem & potentiam Italię: ne africā petisse videant̄: Oenotrij: colu. deest quam Oenotria autē vel a vino optimo. quod in Italia nascit̄ dicta est: vel vt placet Varroni ab Oenotro rege sabinorum. Fama: subintelligēdum est: est: Minores: maiores & minores cum de genere dicim⁹ sin-

talus. gulari carent. Italiam: Italus rex Siciliæ vbi regnauit Turnus venit: & a suo noīe apellauit: vnde est. fines super vsq; sicanos Oriō Oenopius filijs carens a ioue Neptunno & Mercurio: quos hospitio acceperat: petijt: vt sibi filios cōcederent. Illi vrina intra coriū bouis sibi immolari iusserūt vt obrutum terra completis maternis mensibus solueret. Inuētu'q; puer qui ab vrina ούριων est appellat⁹: & dorica lingua factum est vt ου diphthongon in o verteretur. Et q̄uis o naturaliter sit longa: inuenit̄ aliquādo breuis vt hic quia detrahitur υ, & o breuis remanet. Orion igitur venator factus dum vellet cū Diana concumbere eius sagittis secundum Horatium.

Postq̄ introgressi & coram data copia fandi:
a Maximus [a]Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina: nouam cui condere Iuppiter vrbē
Iustitiaq; dedit gentes frenare superbas:
Troes te miseri ventis maria omnia vecti
Oramus: prohibe infandos a nauibus ignes.
Parce pio generi: & ꝓpius res aspice nostras.
Non nos aut ferro libycos populare penates
b Venimus aut raptas ad littora [b]vertere p̄das.
Non ea vis animo: nec tanta superbia victis.
Est locus: hesperiam graii cognomine dicunt
Terra antiqua potens armis: atq; vbere glebæ
c Oenotrii [c]coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem
d Huc [d]cursus fuit.
Cum subito assurgens fluctu nymbosus orion
In vada cæca tulit: penitusq; ꝓcacibus austris
Perq; vndas superante salo: perq; inuia saxa
e Dispulit: huc pauci vestris adnauimus [e]oris
Qd' genus hoc hoīm: q̄ ve hūc tā barbara morem
Permittit patria: hospitio ꝓhibemur harenæ.
Bella cient: primaq; vetant cōsistere terra.
f Si genus humanū & [f]mortalia temnitis arma:
At sperate deos memores fandi atq; nefandi.

PIERIVS.

a ¶ Maximus ilioneus, pl. s. pe. cœ. Dicerem scribendum maxumus ex antiquis codicibus, & Augusti Octauiani consuetudine, nisi nunc mos adeo inualuisset, Vt iam oēs malint huiusmodi noīm pene vltimā enūtiare per i vocalē tertiā. Hic vero aīaduertendū est quod Seruius ait, Mercuriū, eloquētiæ deum, phorbanti ilionei patri plurimū fauisse, nō intelligas tn̄ hunc eundē esse ilionea, qui phorbātis filius ab homero celebratur, sed ab ea eloquētiæ cōmendatione fictā hic esse psonam a Virgilio, quū satis cōstet ilionea phorbātis a peneleo peremptū in bello Troiano, vt apud homerū legere est, ιλο ξ.

b ¶ Aut raptas ad littora vertere prædas. In antiquis aliquot codicibus a litore legitur, hoc est ab ora litorali in naues. Sed minime displicet ad litora, quia per continentē fieri solēt excursiones, indeq; prædā ad litus vertūt.

c ¶ Oenotrij coluere viri. In antiquis codi. fere oībus. Oenotri, per synæresim scribitur, qa syllaba media est, ω, μεγα οινωτριος, hui⁹ modi vero synęreses soluta etiam oratione fieri sæpius in antiquis inscriptionib⁹ obseruaui, vt illud Romæ iuxta ædē. D. Basilij, Vinicia primigenia mater filis suis.

d ¶ Huc cursus fuit. Nequaq; placet, qd' in cod. aliq̄t legit̄ hic cursus fuit, hoc est, hęc nauigatio, nā finis desideraret, ad quē locū.

e ¶ Vestris adnauim⁹ oris. Frigidū & exile est, qd' in plerisq; cod. antiqs aduenimus legit̄ sed in verbo adnauim⁹ difficultas, calamitas, & clades apparēt, q̄ miseratione cōmoueāt.

f ¶ Si genus humanum & mortalia tēnitis arma. Vetera quædā exēplaria legūt absq; copulatiua particula, si genus humanū, mortalia p appositionē: venustate tn̄ haud quaq; pari cū priori lectione.

ASCENSIVS.

¶ Postq; introgressi &c. In hac parte habetur oratio ilionei sane diserta & elegās vt Donatus intelligentibus adamussim probat: quę ilioneo competit ꝙ phorbāti patri eius. Mercurius qui deus facundie est (vn̄ Hora. Mercuri facūde nepos atlantis & cætera) in bello troiano fauisse ab Homero dicit̄. Verba Donati sunt. O regina magna omino arte scribit. Primo pricipia summa breuitate subiungit quæ tamen plurima necessaria cōtinent: primo personam didonis laudat Subtilem obiurgationē non omittit: & ipsa obiurgatione beniuolam reddit: inhumanitatem & superbiam reijcit in alios. Ipsam iustā dicit: ne eam ledat a qua auxiliū postulat. Veniebat igitur incognitus ad incognitā vn̄ ignarus oim coniectura rimatur quomodo aliqua laude illam sibi beniuolam faciat. Suspitione aūt debuit duci: cū hoies impij essent ipsam quoq; quę imperaret ijsdē moribus esse: sed de illis aperte dixit: Partem vero huius meliore ratione argumentandi correxit: tamen illā oblique tangit ex aliena. i. ex suorū reprehensione confusam. Collectis igitur contrarijs omnibus cōponit̄ duob⁹ versibus plena laudatio. O regina: a difficultate laus. Difficile ē enim fœminam regnare. nouā cui ꝯdere: alia magna laus ꝙ fœmina faciat: quod difficulter viris euenire solet: duo ergo miracula. Primum regnat mulier. Secundum condit vrbem: Addit tertiū: vt regat hoies: quibus natura parēdi studium denegauit. Et sic ostendit plenam afrorum feritatem. Mali aūt hoies nō paribus: sed contrarijs superant̄ humanitate scilicet regentis & voluntate. Quas in Didone fuisse colligit. Ilioneus qui vituperando incolas immanitatis laudat eam. quam ostendit humanitate complere id ad quod alij impositis frenis impellūtur. Troes te miseri. collecta ratiōe principiorum qbus mores incolarū vituperat: & reginam laudat. purgat troianos ne violentiā iuste passi esse videantur. Ergo q̄ cito & q̄ euidēter expressit personā & fortunā. Miseri. per hoc ostendit miseros nihil audere posse. vel potuisse cōtra Didonē. Ventis vecti ergo nō sponte venerāt. phibe simili breuitate summā petitionis ponit iustā & sine p̄stantis detrimēto. quibus vel durissimus flectat̄ Posita autē sunt tria ne incēderent̄ naues. voluntatē & necessitatē abeūdi & casu venisse. Pio generi. re⁹ erit. q pio nocebit. & maior nostra est pietas ꝙ illā natura sanguinis ducti nō cōstricti lege seruamus. Propius res aspice nostras. tertia petitio generalis. vt quicqd ad commodum nostrum

[...]dum nostrum spectat præstes. Quam rem honestius nõ ponẽ
[...] species amplexus est. Est locus. & locorum & hoīm Cartha
[...] plena deformatio. sed non aperta. Dicit ergo Tendebamus
[...] italiā fertilē terrā & potentem fortibus viris & bonis. Itaq; nõ
venissemus ad solitudines has: & ad feros hoīes: nisi tẽpestate co
[...]. Ergo nõ est studium in nobis violentię inferẽdę. Descriptio
[...] naufragij mouet misericordiam & cum oīa violẽtiæ q̃ obijci
possent purgarit retorquet inuidiam in calumniantes vsus anti-
qua tegoria. Dicit em̃ non nos fecimus: sed tui in innoxios violẽ
ti fuerunt pauci: & misericordiam captat: & suspitionem violen
tię remouet. Quod genus sub querelis & accusatione tyrioꝝ suā
tenet laudem: nam qui alienos mores grauiter reprehẽdit: ab ijs
se alienum demonstrat: adeo aũt displicent mores: vt mores non
inueniat. Oẽs em̃ feros immanitate vicerunt tyrij. Quæve. h. cu-
ius regionis est tam sęua barbaries ꝙ est tue. Nomẽ ergo qui eos
appellaret nõ inuenit. Exemplũ non reperit: quod erat grauius:
potuissent em̃ defendi a similitudine alterius gentis Hospitio ha
renę: quid ergo facerẽt si humano more tectoꝝ peteremus hospi-
tium. Bella. c. non patiuntur: sed inferunt: nec leuiter prohibent:
sed bellantium more vtunt armis. Prima terra: vel q̃ prima nau-
fragos cœperat post naufragium: & captat misericordiā. Vel pri
ma. i. littus quæ terra prima est e mari egressis: vt societ illud ho-
spitio prohibemur harenę. Cum aũt de tyrijs cõquerit etiam con
querit de Didone quæ illos regit. Deinde relicta hac subtilitate.
aperte Didonem taxat dum dicit Tẽnitis & sperate: & nõ tẽnunt
& sperant. Ordo est. Postq; sup. Troiani illi de quibus iam dictũ
est Anteus scilicet Sergestus Cloanthus & reliqui introgressi sci
licet sunt ad Didonem vñ pater Aeneā adhuc foris stetisse: sed in
gressus est post eos vt finẽ rei videret: & copia. i. facultas fandi. i.
loquendi: coram. i. in p̄sentia regine: data. i. concessa. est Ilioneus
maximus orator inter eos: non maior tñ in cæteris saltem Aenea
cœpit sup. orare sic pectore placido. i. summisso & humili quale
est placidis. O regina cui iuppiter dedit. i. concessit. q. d. quod no
bis promissum ab eo speramus duntaxat: cõdere vrbem: & frena
re iustitia gentes superbas: non em̃ potuit de eis iuste cõqueri nisi
eas iniustas criminaret: nec a didone salutẽ & maloꝝ remedium
sperare nisi eam iustam p̄dicaret. prudenter ergo vtrunq; dicit &
eos iniustos qui naufragos tam inhumaniter tractarent & eā iu-
stam quæ eos iustitia frenaret. nos troes miseri vecti. i. transuecti:
aut vecti sup. per oīa maria: vt nõ ex instituto aut deliberato aīo
illuc venisse: sed violenter appulsos esse intelligat oramus te pro
hibe ignes infandos. i. detestabiles & nepharios: a nauibꝰ. s. nr̃is
parce generi sup. nostro pio. i. qui etiam a genere pij sumꝰ: & aspi
ce res nostras propius. i. circunspectius & cum maiore attentione
ac commiseratione quæ ex p̄cordijs procedit: vñ misericordia di
cta est. Aspice inquam res nostras. i. institutũ & occeptũ nostrum
quia nos nõ venimus (p̄teriti est temporis prima longa & secun
da breui: cum cõtra in pñti sit) aut populare. i. ad populandũ aut
poplatum hoc est ad spoliãdum populatim: hoc est per singulos
populos. penates. i. deos domesticos & thesauros: libycos. i. liby
corum populoꝝ: hoc est supellectilẽ & thesauros eoꝝ ferro. i. vio
lentia armorum ac grassatione: aut vertere. i. vt auertamus p̄das
scilicet pecoris & armentoꝝ: raptas. s. a dominis suis: ad littora. s.
maris e quibus impellant in naues vt auehant. Ea vis. i. violen-
tia non sup. est aīo sup. nostro nec tanta superbia est victis. i. no-
bis qui victi & profugi sumus verũ vt scias quid p̄tendamus aut
quo profecti simus. Est locus sup. quem aut quam graij dicũt he-
speriam: cognomine. i. per cognomentũ ab hespero duce aut etiā
a stella Veneris (quasi iuste innuat eam patriā ad Veneris proge
niem pertinere) Est inquam locus in hesperia quæ est terra anti-
qua. i. nobilis: cum noua esse nõ possit: nam oīs terra antiqua est:
vñ addit potens armis atq; vbere. i. fœcunditate glebe. i. terrę pin
guis. (habet ergo ea quæ caput acris equi in carthagine fore por-
tendit vt visum est) Oenotrij. i. viri ab Oenotro rege qui ex arca
dia in Italiam venit (vñ Landinus. Ex arcadia decem & feptẽ ęta
tibus ante Troiā obsessam nauigauit Oenotrus Lycaonis filius:
qui qntus erat ab Aegeo & phoroneo qui primi in pelopõnesso
regnarunt. & venit cum suis in Italiam nõ satisfaciẽte sibi in græ
cia portione: Nam cum essent Lycaoni viginti duo filij in totidẽ
partes diuisa erat arcadia: venit & cum eo Peucetius vnus ex fra
tribus: sed Peucetius sedes supra montes iapigios cõstituit: ab eo
ꝙ Peucetij sunt noiati. Oenotrus aũt cum maiori exercitu in sinũ
qui ex accolis ausonijs auson dicebatur enauigās: oram multam
occupauit: eamq; Oenotriam vocauit: & populos enotrios vt ap
paret in sophoclis tragœdia Triptolemo. Si autem aboriginibꝰ
populis græca origo fuit sicuti Catoni & Sempronio placet: Oe-
notri progeniem fuisse arbitrabor: Hæc ait Dionysius Halycar-
naseus: qui Oenotri progeniem sic ponit. Aegeus & Phoroneus
primi in peloponnesso regnarunt: Phoronea filia fuit niobe. hęc
ex ioue Pelasgum peperit. Aegeo autem filius fuit Lycaon: &
Lycaonis

Horatium. secundum vero Lucanum immisso scorpione pe
rijt. Verisimilius est scorpione interemptum: quo oriẽte occidit.
& quia sua magnitudine pluribꝰ diebus oritur. proptereaq; etiā
apud peritos incerta eius tempestas est. Dictus est cũ subito assur
gens: vt excusetur non præuisa tempestas. Frustra autem quæri-
tur cur commemoretur Orion. cum a iunone sit mota tempestas
Nam Ilioneus ista non nouit quę poeta per musam cognouit: &
constat numina nisi mutata occasione nocere non posse: qđ Ver
gi. vbiq; obseruat. Cæca. incognita: latentia. Procacibus: perseue Procax
rantibus. procax petax est. Procare enim petere: vnde proci. supe
rante scilicet eleuato & in vndas diuiso. Salo: est enim salum sali.
Inuia aspera & immania: vnde & Dido quæ vis immanibus. a.
o. Nam nõ suos: sed naturam littoris culpat. Quod genus. rheto-
rice mores vituperaturus non ad Didonem loquitur: sed ad ter-
tiam se confert personā. Hospitio. p. a. Vt alibi Littusq; rogamus
Occupantis est enim possessio: littoris: vnde ostenduntur crude-
les qui etiam a communibus prohibent. Prima. i. in littore: vt tu
ꝙ o cui prima ferentem. F. e. t. Mortalia. a. mortalem possibilita- Vltio deorum.
tem. Arma etiam cõsilia significant. Sperate: abusiue timere. Me
mores. nam si non statim puniunt sunt tamen memores: Hora-
tius Raro antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo.

Lycaonis dyanira ex eavero & Pelasgo alter Lycaon qui Oe-
notrium genuit Sola autẽ Oenotria vt ait Strabo Italia olim ap-
pellata est: hæc ille. Licet ergo græci vinum dicant œnon melius
tamen ab œnotro œnotriam dictam putabimus) œnotrij igitur
viri ab Oenotro producti coluere supp. hanc terram: nunc fama
sup. est: minores. i. posteriores dixisse. i. denominasse: gentem Ita
liam. i. Italicam: aut denominasse Italiam & gentem scilicet Itali
cam: aut Italos: de nomine ducis scilicet Itali: cursus fuit sup. no-
bis institutus: huc. i. ad hanc regionem: hoc est ad Italiam (nõ igi
tur fuit Didoni iusta quęrela cum Troiani illinc abirent: quia id
prædixerant) fuit inquam cursus nobis huc. i. in hanc quam me-
moraui regionem: sup. tunc cum. i. quando: orion. i. sydus orio-
nis: nymbosus. i. nubilosus & nubes colligens: assurgens fluctu
subito. i. ex improuiso nobis oborto tulit nos in vada cęca. i. quę
videri non poterant. (Id autem dicit nescius quid a iunone actũ
esset vt sentit Seruius: aut quia non congrueret etiam si sciret id
in templo iunonis dicere: de orione quoq; sic dicit Landinus. De
orione iam audistis Seruium. Alij tamẽ dicunt cum Diane se co- Orion.
mitem in venatione dedisset & cum omnem feram superare au-
deret. terra eum scorpio immisso interemit. Diana in sydus cœle
ste transtulit & canem suum syrum Seruius alibi ait hunc Oeno
pionis filium habitum virum immensę staturę & venatorẽ. Ve
rum cum oenopionis filiam violare vellet ab eo luminibus pri
uatum qui inde ab oraculo accepit si lumina recuperare vellet p
mare ita ad orientem tenderet vt sinus oculorum soli semper op
poneret: sic ergo duce sene ad cyclopas accessit: & ab vno eorum
humeris impositus iussa oraculi peregit & lumina recuperauit.
Theodontius ait eum Oenopionis sicilię regis fuisse filium & a
venere per quietem admonitum vt eius quę sibi prima obuiam
fieret mulieris concubitum peteret: Surrexisseq; ex antro ac soro
rem Candiopeiam quæ & ipsa venatrix esset obuiam factam cõ-
pressisse: ex ipsaq; Hypologum genuisse. Hic idem mox ob hoc
exul factus iubente oraculo vt in orientem tenderet cum candio
pe & filio in Thraciam enauigauit: Ibiq; subactis incolis Neptũ
ni filius habitus est. Higi. autem de configuratione syderum ait
illum ab inundatione aquarum græce Orionem dici: ꝙ eius tẽ-
pore hyems habeat ortum & mare ac terras tempestatibus turbet
Latini eum iugulam dicunt ꝙ sit vt gladius armatorum fulgore
stellarum terribilis qui si fulget serenitatem. si obscuratur tempe
statem portendit. Hesiodus illum Neptunni filium ait: a quo ac
cepit. vt mare ita vt terram perambulare posset. Hunc Oenopius
ob vitiatam filiam Meropem excęcauit ille in lemnum profectꝰ
& a vulcano caballo accepto ad ortus solis perrexit. ac ab eo lu-
men recepit: voluit vlcisci. Oenopium: sed cum ille a ciuibꝰ suis
occultaretur in cretam profectus est verum cum nullam se feram
relicturum minaretur. tellꝰ indignata scorpium extulit qui eum
interemit: sed a ioue ob virtutem suam in astra relatus est. Habet
autem has stellas: in capite tres sed media est cæteris splendidior.
in singulis humeris singulas claras in dextro cubito obscuram
vnam: in eadem manu vnam in zona tres: in gladio quem ma-
nu tenet tres: in singulis genibus singulas. Hæc ille. Cum igitur
orion nymbosus. id est sydus orionis nymbos excitans assurgẽs
subito fluctu tulit nos in vada cęca: & dispulit nos austris peni-
tus. id est omnino procacibus. id est pertinacibus & improbe per
seuerantibus q;. id est simul per vndas. & hoc salo. id est mari su-
perante. id est se erigentem: & per saxa inuia. id est inter quæ nul-
li paret via. Quod, id est quale est hoc genus hominum ve pro
vel quæ patria tam barbara permittit hunc morem scilicet nau-

 fragos

fragos persequendi: nos prohibemur hospitio harenę. id est non permittimur in harena quę omnibus communis esse debet habere stationem & modicum hospitari: sup. ij. populi: cient. id est excitant & prouocant bella: Ob cōsimilem enim rem dicitur troia prius deleta: quia scilicet herculi appulso cum argonautis aquam recentem negassent: & vetant cōsistere terra prima. id est proxima mari: Si vos temnitis. id est contemnitis & vilipendi tis genus humanum. id est etiam si neminem mortalium formi detis: & si temnitis arma mortalia. id est a mortalibus illata quæ fragilia sunt: at. id est saltem sperate. id est timete: sicut etiam a Iuuenale ponitur: aut reuera quia duo dicit: quorum alterum sperandum est bonis alterum timendum malis. & in talibus meliori respondemus potius. dixit sperate q̄ timete: nam boni debent sperare deos memores esse fandi. id est liciti & digni de quo plura dicantur. & mali timere deos memores esse nefandi: sed quia potius voluit vt Dido pro fando. id est licito: præmia speret: q̄ pro nefando. id est illicito punitionem dixit: sperate deos memores esse fandi atq; nefandi vt sit dare cōceptionem nedum in accidentibus sed etiam in rebus significatis: ideo autem minatur deos vltores: quia vt sequitur rex erat Aeneas nobis qui scilicet deorum sanguine cretus & eorum obseruantissimus semper est habitus.

Rex erat Aeneas nobis: quo iustior alter
Nec pietate fuit: nec bello maior & armis.
Quem si fata virum seruant: si vescitur aura
a Aetherea: neq;[a] adhuc crudelib⁹ occubat vmbris
b Non[b] metus: officio nec te certasse priorem
Pœniteat. sunt & siculis regionibus vrbes:
Armaq;: troianoq; a sanguine clarus Acestes:
Quassatam ventis liceat subducere classem.
Et syluis aptare trabes: & stringere remos.
Si datur italiam sociis & rege recepto
Tendere: Vt italiam læti: latiumq; petamus:
Sin absumpta salus: & te pater optime teucrū
Pontus habet libyæ: nec spes iam restat Iuli:
At freta sicaniæ saltem: sedesq; paratas
Vnde huc aduecti: regemq; petamus Acestem
Talibus Ilioneus cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ.

PIERIVS.

a ¶Aetherea nec adhuc. In bona codicum antiquorū parte neq; adhuc, legitur quod nescio quid mollius & suauius sonat.

b ¶Nō metus officio nec te certasse. Mediceus codex & aliquot alij, nec metus, legunt: sed omnino, non, acceptius.

SERVIVS.

SER. ¶Rex erat Aeneas: pietas pars iustitiæ: sed natural'. Nūc ergo dicit qua parte sit iustus. i. pietate. Bene aūt laudat & pietatē quā a Didone impetrare intēdit & virtutem qua vult timeri. Bello & ar. Nō est iteratio. Nā bellum & consiliū habet. Arma tm̄ in actu sunt. Nō metus. vult eā nō timere ne hæc inaniter præstet. Pœniteat: nō parū videat prima beneficia p̄stitisse cū possis maiora recipere. Troiano a sanguine cum Laomedon ꝓmissam murorum mercedē Neptunno & Apollini denegasset Neptunnus iratus cetos Troiā immisit quo eā vastaret. Apollo aūt consultus & ipse iratus perperā respōdit obijcien das bestiæ nobiles puellas. Qđ cū fieret timens Hippotes quidā nobilis filiæ segestæ cū Laomedontis regis Hesiona iā orta seditione esset mōstro exposita imposuit eā naui ac misit quo sors ferret: Hæc ad siciliā delata a crinosio fluuio quē crinisum Ver. licētia poetica vocat cōuerso in vrsum vel in canē cōpressa edidit Acestē. q ex matris noīe Segestam vrbē cōdidit. Subducere. i. terrā trahere. Deducere autem in mare mittere vt deducunt naues socij. Aptare: aptas legere: Stringere aut defrondare: vt agricolę stringunt frōdes: aut fractos colligare. Socijs & rege recepto: syllepsis per numeros vt hic illius arma Hic cur. fuit. Salus Aeneas qui salus nostra est. Spes recte propter ætatem. Sedesq; paratas propter Acestis cognationem Regē: qui nobis est futurus rex: aut qui rex est. Ore: nam & armis fit fremitus. Ore ergo consentiebant.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Rex erat Aeneas nobis &c. Docet vt dixi Ilioneus cur minatus sit deos vltores fore: quia. s. regē tam piū habuerāt vt dij vltionē ꝓ eo sumpturi sint si sublat⁹ fuerit: & tam potentē vt si superuixerit ipse vltionē facere possit de iniurijs & p̄mia referre ꝓ beneficio: quod idē & Acestē posse clā innuit. Sed donatū audiam⁹ dissērentē sic.

Dona. Rex erat. In hoc virtutes animi laudat. s. iustitiā & pietatem & corporis. s. fortitudinē: quæ est in exercitatione bellādi. Vult em̄ pro benefactis cōsimilē vicē promittere q̄ est a iustitia & pietate & pro iniuria vltionē q̄ est a fortitudine. Quē si fa. vi. q̄ pulchre variando. Idē est si viuit tripliciter ꝓfert. Magna aūt arte parua petit & magnā remunerationē promittit & audientē terret nam cū demonstramus posse multū ꝓdesse intelligit asserere posse & multū nocere si res exigat. hoc modo si Aeneas viuit: nihil nobis est metuendū. sin cōtra habemus Acestē regē magnū & opulentū viris armis diuitijs. His ergo proponit spē & ingerit metum. Quassatā ventis: ingerit summā petitionis nō onerosam dāti. s. vt liceat in syluis resarcire cōuulsas naues vt possit si viuit Aeneas in Italiā tendere. Sin aūt nō viuit in siciliā. Si te pater: ex apostrophe captat ꝯmiserationem Didonis.

Ordo. ¶Ordo est. Rex erat nobis Aeneas. s. noīe nec. i. & nō: quo alter non fuit. s. dum hic viueret: iustior pietate. i. quantum ad pietatem in superos & parentem q̄uis forte iustitia distributiua quæ suum cuiq; ius adiudicat alter maior fuerit: nec alter fuit maior bello. i. rebus bellicis vt consilio & prudentia: & armis. i. exercitio bellandi. Si quis tm̄ Hectorem meliorē dicat armis fuisse q̄ Aeneam: possent oīa copulatim legi: vt sit propositio cathegorica de copulato extremo nō copulatiua: nā licet inueniēdus sit maior iusticia vn̄ ipse Aeneas dicturus est in secundo. Occidit & peleus iustissimus vnus Qui fuit in teucris & seruātissimus equi: & maior bello & armis vn̄ idem in eodem ad Hectorem. O lux dardanię spes o fidissima teucrū &c. vbi hector Si pergama dextra defendi possent etiā hac defensa fuissent: tm̄ nō est dandus qui maior fuerit simul & iustitia & bello & armis hoc est qui in his tribus Aeneā superet: Quē virum si fata seruant sup. nobis aut imperio illi ꝓmisso: si vescit aura ætherea. i. si viuit adhuc respirādo in æthere hoc est regione nostra nec occubat. i. iacet obuolut⁹ vmbris crudelibus. i. ipsum crudeliter & impie detinētibus cum nobis tam necessarius sit an crudelibus. i. inexorabilibus (legendum aūt est occubat nō occupat. nam occupo accusatiuū efflagitaret cū sit actiuum verbū. occubo aūt absolutum est & primę cōiugationis quod tertię fieret si susciperet m litterā vt occumbere) nō metus sup. sit nobis. nec pœniteat. i. parum videatur: aut doleat: te certasse. i. prouocasse nos propter eum: priorem. i. priusq̄ aliquid mereremur: officio scilicet pietatis aut beneficentię. hoc est beneficio: sed humanitatem & beneficentiam exhibere profligatis cum in reliquis beneficium dicatur: potest in regibus officium vocari: cum illis id ꝓprium sit munus. Et si Dido fortasse dicat si ita est vt prædicatis rex vester perierit: quis ergo beneficium rependat aut vim repellat: dicit Ilioneus. Sunt &. i. etiam siculis regionibus vrbes. id est etiam siculę regiones habent vrbes nobis fautrices: & arma sunt supple etiam siculis regionibus: & Acestes clarus a Troiano sanguine. vt sicut per vrbes & arma ostēditur posse auxiliari: ita per necessitudinem sanguinis doceatur velle debere: liceat igitur subducere. i. sursum ducere: & in littus siccum trahere: classem quassatam ventis & aptare trabes scilicet classi idoneas syluis scilicet desertis: & a nemine adhuc occupatis: siquidem id Ilioneus iam perceperit vt potuit & liceat stringere remos. i. stringēdo ramalia aut minores arbores facere remos: stringere autē & defrōdare & corticem detrahere: vt si datur tendere Italiam: pro in italiam: rege recepto & socijs sup. receptis: nos petamus læti: quia socijs & rege recepto & classe instaurata (Semper autem ad bonum omen læti petebant Italiam: vt vix e conspectu sicule telluris in altum vela dabant læti: & in tertio. Italiam læto socij clamore salutant. Et in sexto Anchises ad Aeneam. Quo magis Italia mecū lętere reperta) Italiam & pro. i. latium. i. potissimum eam partem vbi latium est. i. regio in qua Saturnus latuit: Sin. i. sed si sal⁹ est assumpta. i. ablata ablato eo a quo salus nostra dependet: & pontus libyę. i. mare libycū habet te o optime pater teucrum: ꝓ teucrorum hoc est te o Aenea qui ob pietatem & paternam affectionem in tuos pater potius q̄ rex merebaris dici (vnde alludit poeta ad statum Romanum qui sua tempestate erat: nam gaudebāt dici principes. i. primi patrum: aut patres: patriæ non reges non domini qui primi erant in rep. vt consules ac imperatores summi: per apostrophen autem. i. conuersionem sermonis ad absentem captat commiserationem vt Donatus edocuit) nec spes iuli id est de iulo restat reliqua aut superstes: hoc est si etiam iulus extinctus

Po. Acis. deduc. Latiū Italia.

☞ extinctus est cui regnum debebatur (vnde est Et spē surgen-
tis Iuli Quem regno hesperio fraudo) At.id est certe petamus sal
tem (si no aliud datur: tractumq; est a se dedentibus qui cū aliud
petere non auderent salutem petunt: sed per syncopam corruptū
vocabulum in aduerbium migrauit) freta.id est maria sicaniæ.
id est siciliæ: & Acestem regem siciliȩ qui & nobis rex futurus est
Ilioneus supple orabat (nam vt ipse fremuisse dicatur non pla-
cet: eo ꝙ

cet: eo ꝙ præmissum est placido sic pectore cœpit) Ilioneus
igitur orabat & dixit talibus supple verbis: & cuncti dardanide.
id est Troiani a dardano oriundi & eius imitatores hoc est
fortes & magnanimi : fremebant simul ore : indignati scili-
cet talem vim inferri cum nihil mali prætenderent nihilq; tu-
lerint. Sane ilioneus hic quadrasyllabum est desinens in eus
diphthongon.

SERVIVS.

¶Breuiter: at qui non breuiter.
Sed longum & breue: magnum
& paruum perfectum nihil ha-
bent sed per comparationem in
telliguntur. Ergo breuiter minus
qua ilioneus. Notandum aūt re
gum esse breuiloquentiā: fœmi
narum verecundiā. Qua ꝑpter
vtrūq; dat Didoni Soluite: sicut
supra Iouis oratio obiecta pur-
gat & petita permittit: Cum pe-
tuntur aut promittuntur a vali-
dissimis est inchoandū: vt hic &
arguit a necessario. Secludite: ite
ratio ad augmentum beniuolē-
tiæ. Secludite. pro recludite: qđ
fit aut ꝑpter hiatum aut propter
suauitatem: vt Ah silice in nuda
cōnixa reliquit ꝑ enixa. Res du.
vicinos barbaros & fratrē formi
dat. Regni nouitas q̄ semper ha-
bet timorē. Moliri: & non facere
vt terroris sit: & nō crudelitatis.
Aeneadum satis propere: sed in
opere inemēdato nō mirandum
Troiæ vr. aut ilium quod in tro
ia ꝓuincia est: aut troiæ vrbē vt
vrbem pataui. Incendia.b.i.vi.
semper enim diluuio & incēdio
cōparat bellum: vt In segetē ve-
luti cum flāma furentibus au. In
cidit.a.r.m.f.t. Nō obtusa adeo:
aut adeo .i.mltū. Te. Adolescētē
adeo nobilē: vel in tātum vt di-
cis. Obtusa. non stulta: sed crude
lia. Nec tam auersus equos ty.s.
iun.ab vr. fabula est. Atreum &
Tyestem germanos cū in dissen
sione sibi nocere nō possent in si
mulatam gratiā redisse: hac occa
sione Tyestes cū fratris vxore cō
cubuit Atreus v͛o illi filios epu-
landos apposuit quæ sol ne pol-
lueret̄ effugit: sed v͛itas est Atreū
apud Mycenenses primum ecly
psim solis inuenisse: cui inuidēs
frater ex vrbe discessit tempore
quo eius probata sunt dicta. He-
speriam.m. μεγαλη enim ελλας
appellata est. in qua a tarēto vsq;
cumas oēs vrbes cōdiderunt grȩ
ci. Eryx. Veneris & Butæ filius
fuit: qui occisus ab Hercule mō-
ti ex sepultura nomen dedit in q̊
matri fecerat teplū quod Aeneæ
ascribit poeta: in hoc monte dici
tur etiā Anchises sepultus. licet
Cato in Italiā venisse scribat. Vr
bem pro vrbs per antiptosin: vt
multi volunt Melius tñ vultis
bis repetendum. vt vultis consi-
dere mecum & vultis Vrbē quā
statuo. vt eruet ille agros.a.q.m.
Ipsumq; æaci. subaudis ille nam
alter Mycenas expugnauit alter
vicit Pyrrhum. Agetur: regetur
Noto aut simpliciter provento:
aut vere noto. q de syrtibus Car
thaginem impellit. Afforet .ad-
ueniat temporis futuri. Equidē.
semper apud Verg. ego quidem
Alibi etiam tantum Persi. Non
equidē

Tum breuiter Dido vultū demissa profatur.
a ¶Soluite corde metū[a] teucri secludite curas
Res dura: & regni nouitas me talia cogunt
Moliri. & late fines custode tueri.
Quis genus æneadū? quis troiæ nesciat vrbem?
b Virtutesq; virosq;: aut[b] tanti incendia belli?
c Non obtusa[c] adeo gestamus pectora pœni:
Nec tam auersus equos tyria sol iungit ab vrbe.
Seu vos hesperiam magnā saturniaq; arua:
Siue Erycis fines: regemq; optatis Acestem:
Auxilio tutos dimittam: opibusq; iuuabo.
d Vultis & his mecū pariter cōsistere[d] regnis?
Vrbē quā statuo: vestra est: subducite naues
Tros tyriusq; mihi nullo discrimine agetur.
Atq; vtinam rex ipse noto cōpulsus eodem
Afforet Aeneas. equidem per littora certos
Dimittam: & libyæ lustrare extrema iubebo:
Si quibus eiectus syluis: aut vrbibus errat:

PIERIVS.

a ¶Soluite corde metum teucri secludite curas. In antiquis ple-
risq; codicibus, metus, legitur numero multitudinis, & in lō-
ge plurib⁹ Seducite curas, tamen secludite agnoscit Seruius.
b ¶Virosq; & tanti incendia belli. Antiqui pleriq; codices aut
c tanti, legunt. c ¶Non obtusa adeo gestamus pectora pœni
Nec tam auersus equos tyria sol iungit ab vrbe. Vt id præter-
eam, quod in Romano codi. obtunsa, scriptum est more suo,
n, littera superflua. Quodq; in Lon. & aliquot alijs aduersus,
non auersus legitur cōtra peritioꝝ oīm sententiam, id me ma
gis mouet, quod ad explicationē sn̄iæ, hæc mihi videntur cō
sideranda. Quȩ gerantur in aliqua orbis parte, triplici potissi
mum de caussa solemus ignorare. Aut quia res ipsæ, vel earū
auctores, ob humilitatem, non satis digni sint, de quibus ali-
quis solicitus esse debeat. Aut quia tam stupido & obtuso in-
genio simus, vt nos mortalia nō tangant, & res gestas magna
quantūlibet admiratione dignas negligamus. Aut ꝑpter lo-
corum longinquitatē, vnde fiat, vt ad nos fama nōdū perue-
nire potuerit, his oībus occurrit Dido, quum dicat neminem
iam esse qui genus Aeneadū qui Troiæ nesciat vrbē, quātaq;
virtute viri illi præditi fuerint, & ꝙ late belli eius incēdiū se
diffuderit, mox subiungit, se corde præstare, & eo valere inge
nio, vt res mortaliū perpendere potuerit, idq; illud est. Nō ob
tusa adeo gestamus pectora pœni. Quod vero tertio loco ex-
petitur, de locoꝝ intercapedine, addit tyrum, vbi se postea de
Troianis audisse dicet, teucro narrāte, nō esse ita in extremis
terrȩ partibus sitam, nec tā a circulo, quē sol ambit, vel a Tro
iano parallello sepositā, vt propter immēsa locoꝝ interualla
fama tantaꝝ rerū eo peruenire nequiuerit, eoq; spectat versus
ille, nec tam auersus equos tyria sol iungit ab vrbe, hęc meni.
M. Antonium Sabellicū præceptorē meū ex veneta cathedra
docuisse, ne tñ, & si ea placeant, Serūj sn̄iam rejciamus. Oui-
dij monet parodia, q in eādē sn̄iam dixerit in amoribus, auer
sumq; diē mensis furialibus atrei. Quē em̄ diem posuit Oui-
d dius, Maro solē apertius noīauit. d ¶Vultis & his mecū pari
ter cōsidere regnis. Missum facio cōsistere. In cod. aliquot an
tiquis scriptū, quod parū est in tātis pollicitationibus. Nā cō
sidere, oīno qđ lōge maius pollicet̄. Id potius adnotandū qđ
in Ro.cod. nō regnis, sed terris legit̄: nēpe qđ nōnulli pertina
cius defendūt, ad asperitatē euitandā, q̄ est in cōcursu, re, syl-
labæ geminatæ. Sed hoc etiā parū esset, qa potius viderent̄ in
seruitutē addicti, neq; ille concursus vniformiū syllabarū In
re, præsertim

ASCENSIVS.

¶Tū breuiter Dido &c. Hic ha- ASC.
betur placida respōsio Didonis
de qua Donatus sic. Breuiter po Dona.
test intelligi ꝑpter personā locu ¶dido.
ture mulieris & sermonē facture
ad viros incognitos Vultum.d.
nō solum ꝑpter verecundiā mu
liebrem verum etiā ꝑpter obie-
cta & eo magis erubescebat ꝙ nec
barbara fuit Artificiose aūt non
negat q̄ manifesta sunt: sed pur-
gat Soluite paucis securos reddit
vt cætera libentius audiant. Re-
gni no. errant qui rem duram &
nouitatem regni vnum putant:
Nā rem durā interitū mariti &
metū fratris intelligit: ne regnū
adhuc infirmū inuaderet: sed nec
expressit ne narrando quod teu-
cros latebat: vulnus antiquū re-
fricaret: & scelus domus detege-
ret. Cōsulit etiam poeta negocio
suo: ne quod per Venerem narra
uerat: iterum ponat. Cogunt ex-
primit quæ fecisset esse a sua na-
tura aliena vt custodia littorum
nō ad inferendā iniuriam: quod
conquerit̄ ilioneus: sed ad ꝓpul
sandā posita videat̄. Quis genus
ęneȩ. ostēdit beniuolentiā vt cre
dat̄ vera dixisse: vt turbatos con
grue honorificentiæ rōne cōpo-
neret. Nouimus inquit virtutes
vestras & aduersam troiæ fortu-
nam: quæ cū dicit humanitatis
spē præbet. Facile em̄ ijs succurri
tur quoꝝ aduersa nota sint. Nō
obtusa adeo: non sunt corda no
stra ab humanitate aliena nec sic
viuim⁹ vt solis equitas a nobis
auertat cursus suos ꝑpter facin⁹:
quod videat Seu vos hic prose-
quitur summā beneficioꝝ suoꝝ
& propositis respōdet: vt quocū
q; ire voluerint auxilio ꝓsequa-
tur. Vultis: ecce plena beniuolē-
tia: vt in societatem regni eos vo
cet. q oīa desperarint. Vestra est.
auget studium beniuolētiȩ offe-
rens plenam facultatē possidēde
vrbis. Lege aūt ne sit error. Quā
statui vrbē vestra est. Tros ty. Mi
re tēperauit dicens Troianos cū
incolis vno futuros affectu vt ho
norifica iuxta hospites nō illos
postponeret ne ve rursus deijci-
ens suos qui ex tyro illam secuti
erant inter populos inimicitias
excitaret. Atq; vtinā: quia vide-
rat troianos anxios de rege op-
tat aduentū & offert inquisitio-
nis auxiliū vt & sociaret oblati
bn̄ficij gratiā addit. Libyæ.l.ex.
iu. & in hoc loco ostēdit verg. nō
solū Carthaginē: sed mltas alias
ciuitates esse sub Didone. Ordo Ordo.
est. Tum.i. deinde postq; perora
uerat Ilioneus dido demissa vul
tum.i. habēs vultū demissum.i.
deorsum missum in signū pudi
ciciæ matronalis: profat̄. breui-
ter.i. sine cunctatione: vt quæ de

☞ creuerat

crevcrat oĩno eis succurrere. nec obstat ꝙ pluscula sunt v ba quia nõ ideo breuiter dicit ꝓfa- ta quia paucis . sed quia incun- ctanter & sine mora & si ideo bre uiter dicat quia breuibus adhuc nihil mentiret poeta qa vt Mar. dicit Nõ sunt longa qbus nihil est quod demere possis. O teucri

re, praesertim litteris duobus vltimis pedibus declinatur a poetis vt auertere regem, toto certatum est corpore regni, lo- ricamq; manu valida lacerare reuulsam. Neq; em̃ numero cõ prendere refert: & sexcenta hmõi. Dicẽdo vo Regnis societatẽ pollicet, vt ꝓcliui9 eos alliciat ꝓmissoꝝ magnitudine. Nã & Iarbas iferi9 lamẽtabit sua ꝯnubia repudiata, ac dñm Aeneã in regna receptũ: & ipsa etiã obnciet Dido eiectũ, litore egẽtẽ suscepi & regni demẽs in pte locaui. Quare oĩno, cõsidere re- gnis, legendum.

equidem hoc dubites ambo rum fœdere. c. c. d. Certos vel ve loces: vel fideles. Vtrumq; em̃ hoc loco significat. Item iustinos Sallu. Apud latera certos locaue rat. Item deliberatiui iudi... Eie ctus naufragus. vt eiectum & li tore egentem.

solute. i. dissoluite & amouete: corde sup. vestro metũ secludite. i. seorsum claudite quasi ad alia negocia vtiles aut excludite & secludite a corde vestro: curas. i. sol licitudines de saluãdis nauibus. Res dura. s. fratris odiũ & auari- cia aut metus quẽ de eo habeo: sed nõ expressit: qa dedecuit eos id scire aut illã dicere: & prius per Venerẽ declaratũ est Aeneç & nouitas regni: ꝙ in terra aliena summopere suspecta est: maxime cũ dolose solũ emptũ sit ab Iarba qui se etiã littus dedisse dicet in iiij. sic Fœmina ꝙ nostris errans in finibus vrbẽ Exiguã ꝑcio po suit: cui littus arandũ Cuiq; loci leges dedimus: cõnubia nostra reppulit. Quia ergo etiã si Aeneas nõ venisset decreuerat cõnnu bium Iarbe repellere: quia dicet de æn... solus hic inflexit sensus animũq; labantẽ Impulit & historia habet ipsam ne Iarbe nube ret se in ignẽ deiecisse: bñ timuit regno suo adhuc nouo: iõq; oẽs aduentantes suspectos habuit. res ergo dura ꝓpter fratrẽ: & noui tas regni ꝓpter Iarbam & cæteros principes vicinos qbus inui- dit sit nouũ regnum: cogunt me molliri. i. cũ mole quasi inuitã facere: talia. s. qualia cõquesti estis vobis fieri & tueri. i. ꝓtegere & cõseruare: fines. i. limites regni mei: late. i. per latũ & ampliter: custode. s. Plurimo: Plus aũt est ꝙ si diceret custodibus: Quis ne sciat genus æneadum pro ęneadaꝝ. q. d. nemo: approbans quod Aeneas dixerat Sum pius Aeneas fama super æthera notus: sane cũ de Aenea incerta esset laudẽ rettulit ad æneadas (Corripit aũt scd'a in noie æneades ꝙ in æneas producit) & qs nesciat vrbem Troiæ. s. ꝓuinciæ hoc est iliũ: aut vrbẽ Troiæ. i. Troiã: sicut vr- bem Pataui: ꝓ eo quod est Patauiũ dixit. q. d. etiã nemo: aut qs nesciat virtutes & viros. s. Troiæ: hoc est virtutes viroꝝ aut vi- ros studiosos & virtute prȩditos: aut incẽdia. i. cõflagrationẽ tã ti belli. q. d. nemo: & si qui sint tales nõ tñ nos: quia nos peni nõ gestamus pect... adeo obtusa. i. hebetia & ignaua vt. s. ꝙ oĩbus manifestissima sunt ignoremus: nec sol iungit equos suos tã ad- uersus. i. p indignationẽ in aliã partẽ versus ab vrbe tyria. i. Car thagine. vt. s. tam frigido pectore simus: vt hæc nõ percipiscam9 & ita potius in eã sniam Landini dicẽtis: placet fabula Atrei quã s. Seruius narrat vt sit. sol nõ auertit se ab vrbe nostra ꝓpter sce- lus & immanitatẽ nostrã sicut aduersus dicitur a Mycenis: Sed physici ostendũt regiones frigidiores efficatiores hoies ꝓducere cõsueuisse: hæc ille. vñ & Seruius alibi dicit in regionibus cali- dis hoies astutiores sed timidiores qa pericula noscunt nasci: vt in aphrica, vbi vafri & versipelles sunt: meo aũt iudicio quia for te fabulã atrei ignorasse didonẽ vero similius est ꝙ ad eam respe xisse: dicerẽ ex deuerbio id eã ꝓtulisse: nã quia sol vbi vicin9 est beniuola sua irradione sanguinẽ circa ꝑcordia calefacit qui inge nium bonũ scd'm Empedoclẽ facit: vñ dictũ est in Georg. Frigi- dus obstiterit circũ ꝑcordia sanguis. ideo ex deuerbio dicebat so lem longe ab illius patria auersum ꝙ obtuso esset ingenio quasi frigidus obstiterit ei quoq; sanguis Idẽ ergo bis dicit: nõ obtusa adeo gestamus pectora peni. & nec tam auersus. Legendũ est aũt auersus nõ aduersus: sicut diua solo fixos oculos auersa tenebat: vñ & Statius. Quid nota recõdis. Scim9 ait nec sic auersum fama mycenis Vertit iter: Seu. i. siue vos optatis hesperiã magnã. i. Ita liam. Italia em̃ hesperia magna dicta est ad differentiã hispaniç & secundum

secundũ Seruiũ μεγαλη ελλας. i. magna græcia & arua Satur nia id est in quibus Saturnus latuit: hoc est latium siue fines ery cis. i. siciliam vbi Eryx frater æneç & Veneris filius in Eryce mõ te sepultus est qui mons nõ longe a drepano est (De genere Ery cis dicit sic Lãdinus. Neptunus Amycũ genuit ex muliere nym pha. Hic a poluce arte pugili separatus: cęsusq; est relicto filio q. butes vocatus est: Fuit aũt rex bebriace quæ post Bithyniam est. Butes aũt post mortem patris ab argonautis domo pulsus depra num in siciliam venit Vbi a Lycaste nobili meretrice quia for- mosus corpore esset adamatus: ex ea Erycem genuit: Veium cũ Lycaste propter pulchritudinẽ Venus appellaret. Veneris filiũ Erycem dixerũt: Hic & diuitijs matris & viribus patris insolen- tior factus. ab Hercule ex hispania reuertente occisus: & in mon te propinquo qui ab eo Eryx dicitur sepultus est. Dio. aũt sic ait Buten regem siciliç fuisse: & ex venere Erycem sustulisse: qui ob genus maternum in maxima gloria habitus est. Vrbẽq; in alto loco a se denoĩatam condidit: atq; in arce templum matri posuit Cuius famam non vt alia pleraq; vetustas minuit: sed in dies au xit. Vnde & Aeneas in Italiam veniens vehementer honorauit: Idem fecerunt Carthaginenses magna parte insulç potiti Multo autem magis Romani: Nam. xvij. ex fidelissimis vrbibus huic templo aurum pendere iusserunt: & milites qui illud custodirẽt posuerunt.) Siue ergo optatis fines Erycis & regem Acestẽ: ego dimittam vos tutos auxilio. s. nostro: & iuuabo opibus. i. faculta tibus meis: & si vultis cõsidere aut cõsistere pariter. i. pariformi- ter mecum. i. quo iure ego cõstiti: his regnis: scilicet meis: & vul- tis vrbẽ quam statuo: ea sup. est vestra: subducite. i. sursum in ter ram trahite naues (nã licet aqua altior sit terra ꝑcipue in medio cum sit sphęrice figurę: tñ ad littus inferior est) tros. i. troianus & tyrius: agetur. i. reget mihi. i. a me: nullo discrimine. i. nulla diffe rentia: quia eadem beniuolentia vtrisq; præfuero: dicit aũt aget quia dux: vnde dictum est dux fœmina facti. Atq; vtinã ipse Ae neas rex. s. vester afforet. i. adesset nobis: compulsus eodem noto. i. vento illo nymboso quo vos compulsi estis: equidem. i. ego q dem hoc est ego certe dimittam certos. i. fideles: qui fideliter mu nus expleant. aut veloces qui id certe. i. incunctãter faciant vt cur ti. i. deliberati: per littora. i. qui querãt eum per littora. & iubebo lustrare. id est circuneundo indagare extrema libyæ: si ipse eie ctus scilicet mari errat quibus. id est aliquibus sylvis: aut vrbi- bus. Ex hoc infert Donatus Vergilium sentire non solum Car thaginem sed etiam alias multas ciuitates esse sub Didone: ve- rumtamen ex ijs quæ per Venerem narrata sunt verosimilius est eam solam tunc tenuisse: nam dictum est deuenere locos vbi nunc ingentia cernes Menia: surgentẽq; noue Carthaginis arcẽ. Nam si prima arx adhuc surgebat nõ videt aliam cõdidisse: nec cũ illuc non ita dudum aduenerit potuisse alias occupasse aut cõ mercio quouis obtinuisse quas si obtinuerit nõ diceret Res dura & regni nouitas me talia cogũt moliri: Nec Iarbas diceret in ꝗr- to Cui littus arandũ dedimus: si & vrbes dedisset: cũ beneficium illi exprobet: Dicemus ergo eũ potuisse dimittere certos. i. itine- ris peritos & fidos per vrbes alienas ipm̃ disquisituros.

SERVIVS.

SER. Iamdudum: olim. aliquan- do. cito. vt iamdudum sumite pœnas. Surgit: oritur & est trãs- latio corporis ad animum: vt alibi Stat conferre manum. Vi- dimus. ante doloris fuerat. Nũc est consolationis: quia cæteri erepti sunt. Respondent. con- sentiunt. nam illa dixerat. Nam ꝙ tibi reduces socios. Nubes

Nũ varij nec etiam dicitur nubs ꝙuis trabs dicatur & trabes. stirps & stirpes præcipes. & præceps plebs & plebes. Sunt enim po- nenda quæ legimus. Nam non sunt artis. sed vsurpationis qua poetæ metri causa vtuntur au- gendo vel minuendo noĩatiuũ. Inde est

His animũ arrecti dictis: & fortis achates
a Et pater Aeneas iamdudum erumpere a nubem

ASCENSIVS.

His animum arrecti dictis &c. Docet quæ reliqua ꝯsecuta sunt: & quomodo Aeneas apparuit: De qua re Donatus sic. His ani mum Cum iam omnia tuta esse explorassent statuunt se offerre ne illa inquirẽdi negocium assu mat. Nate dea. Quia inferior nõ proprio nomine appellat: sed honorifico. Et ꝙuis prior lo- quatur nihil iubet aut consulit. Sic enim æneæ prudentia in- ferior fuisset & ille arrogans: sed interrogat tanꝗ prudentio- rem. Omnia tuta vides ne pro- lixitate moram offerret: & per ꝙ breuiter oĩa transit. Sc... nubes: nõ ipsi ex nube progressi sunt.

Ardebant: prior Aeneam cōpellat Achates.
¶ Nate dea quæ nūc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides: classem sociosq́ʒ receptos.
Vnus abest medio in fluctu quē vidimus ipsi
Submersum: dictis respōdēt cætera matris.
¶ Vix ea fatus erat: cū circumfusa repente
Scindit se nubes: & in æthera purgat apertum.
Restitit Aeneas: claraq́ʒ in luce refulsit.
Os humerosq́ʒ deo similis. namq́ʒ ipsa decorā
b Cæsariem nato genitrix b: lumenq́ʒ iuuentæ
Purpureum: & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addūt ebori decus: aut vbi flauo
Argentum: pariusve lapis circundatur auro.

sunt. sed nubes discessit vt oñ dicatur rerū natura cōmodis. Aeneæ inseruire: Ergo tādiu fuit te ctus. q̄diu opus fuit. Deinde discessit nubes. Claraq́ʒ: dicit Aeneā splēdore suo lucē diei fecisse meliorē. Cōstitit vt dictū est sed pulchrior q̄ fuit. Nā hoc curauit mater propter Iunonia auspicia. Cōparat auro & argēto: q̄ cū p se splēdeāt arte tñ meliora fiūt. Cōparat deo qa nepos Iouis ē & Veneris filiꝰ: & cęsaris pi de affinis: quem oi occasione poeta laudat: Viroꝝ autē forma & splēdor corporis iungunt fortitudini. Pulchritudo em̄ sola plurimorū ob fuit famæ. Nāq́ʒ ipsa decorā. c. ad pulchritudinē ptinet. Humeros: ad fortitudinē. ¶ Ordo autē est. Ipsi. s. &. i. simul fortis Achates & pater Aeneas (queres cur priuatū regi p̄posuerit. Sed scies moris esse summis poetis virum quem egregiū significare volunt post a gregem ponere: vt relliquias dānaū atq́ʒ immitis achilli. Itē paulo ante: socijs & rege recepto: Hic q̄q́ʒ & illud dici pōt q̄ q̄uis in rebus pijs & religiosis honorificis b q̄ Aeneas primus fuerit habitus vnde in sexto Opera inter talia primus: tñ i alijs q̄ dignitati eius nō consulūt: sed necessitatis aut affectionis duntaxat hūanæ sunt cæteri p̄cedebant. Erat ergo hoc loco impatientior more & ardētior Achates q̄ æneas quo circa potuit eum priorem ponere poeta. sed non semper seruatur ordo dignitatis in nominandis psonis. Patet autē hic manifeste eūdem esse quē prius fidū & fortem dixit) arrecti animū. i. habentes animū arrectū: his dictis. s. Didonis ardebant. i. ardēter cupiebāt iamdudū id est iam & paulo ante: ab eo scilicet momēto quo primum audiebant Soluite corde metum teucri &c. erūpere nubē. i. rūpēdo nubē emergere ex ea Achates qa ardētior: ꝯpellat. i. alloquitur prior scilicet q̄ Aeneas loqueretur cōpellat autem his verbis. O nate dea quasi dicat quid adhuc hesites cum natus sis dea & ea quæ tibi quosuis mulierū animos cōciliare pōt (Est ergo poeta diligentissimus non segniter legendus: nam multa quę ab ignaris censent præter rationē quasi ex libito poetę dicta: maxime sunt apud peritos significantiæ. vt hic quasi dicere velit. Achates Meminisse debes: quia natus es ea dea quæ mulierum animos cū benigne influit. conciliare pōt. cum igitur iamdudū benignam videas Didonē: cum matrem veridicam perspicias: ad quod subdit. Omnia tuta vides. quæ nunc animo sentētia surgit quasi dicat si non alia q̄ mihi: certe disrupta nube erumpendū nobis est. Ceterꝫ quia maiorē nouit in Aenea q̄ in se prudentiam. noluit fidus comes. & idem vir haud tardo ingenio sententiā suam ingere. sed modeste tñ significare. illius sentētiam efflagitando. Sicut Mopsus puer ille in Bucolico. dicens tu maior. tibi me est equum parere menalca Siue sub incertas zephyris motantibus vmbras: siue antro potius succedimus. Sed ad ordinem redeamus) quæ sententia surgit id est oritur nūc animo id est qd nobis nunc faciēdum censes. tu vides omnia tuta. vides classem sup. receptam. & socios receptos. s. ex periculo in locum tutū. vnde natū est receptui canere (Significat ergo recipere multa. nūc se iterum in tutum reducere. nunc quum cætera demus aliqd peculiariter excipere hoc est quod dicunt reseruare. vt excepta cōiuge quam mihi recepi. omnia amicis cōicaui. Nūc polliceri vt sicut nūc dicere recepi id est pollicitus sum. quasi cum alibi dicere potuissem in hunc locum seruauerim. Nunc & id quidem principaliter significat iterum capere vt recepi debitum: & accepi donū sed quia re particula sæpe vacat ideo recipio pro capio nonnunq̄ ponitur: vt recepi litteras tuas: vbi semel tamen acceperim libentius dixero accepi: sed & mihi receptui canendum est: ne in immensum progrediar) vnus scilicet orōtes & eius gubernator leucaspis cum cæteris lycijs (sed vnus hic dicitur deesse & sub mersus

recipere

mersus ante ipsorum oculos ad eorundem consolationem imminuendo rem: cum vnus videlicet princeps: pro multis cōputetur: sicut contra ad augendum dolorem dictum est a venere Nauibus infandum amissis) abest: id est desideratur. quem nos ipsi vidimus submersum in medio fluctu. hoc nunc ad consolationem quoq́ʒ pertinet. quasi dicat is tātum submersus est. quem submersum certo sciuimus cum id viderimus. cetera respondent dictis matris. quam nunc matrem fuisse probata fide eius incunctanter censet dixerat autem venus: Namq́ʒ tibi reduces socios. classemq́ʒ relatā. Nuncio: & in tutum versis aquilonibus actam. Achates vix fatus erat ea cum nubes circumfusa scindit. id est diuidit se repente. id est subito: & purgat se. id est euanescit in æthera apertum. id est aerem clarum. ita vt nihil nebulæ restaret. sed Aeneas restitit. scilicet absumpta nube. & refulsit. id est resplenduit i clara luce silis deo os. i. scd'm vultū qd' ad decorē pertinet. & hūeros qd' ad fortitudinē & robur. est autē nota figura silis os id est habens os simile &c. Namq́ʒ genitrix ipsa aut quæ magna eīt. aut quæ id præcipue potest vt sit excellentia. aut ipsa. id est vt dicunt in propria persona & per se ita vt alteri id muneris non commiserit. ipsa ergo genitrix scilicet venus afflarat nato. id est filio suo Aeneæ. cæsariem. id est comam aut ventis expositam. aut qualem tonsores incidendo facere solent. & afflarat lumen purpureum id est floridum & subridens vt flores ridere dicuntur. iuuentæ id est qualis in iuuēta esse solet. & honores. id est ornatus lætos. id est lętificantes eum qui inspexerit aut qui ex lætitia prouenire solet. vnde Statius in achilleide. O quantum gaudia formæ adijciunt. dicimus autem honestum pro pulchro & pulchrum pro honesto. vt aut pulchrum est digito monstrari. & honorem pro pulchritudine. & econuerso. vnde Terentius. honesta facie dicit puellam pro formosa ac pulchra. afflarat inquā tale decus quale decꝰ addunt manus. s. artificis. ebori. aut sup. argento & lapidi pario id est marmori cādidissimo vbi. id est quādo supple aut ebur aut argentum. aut lapis parius. id est in paro insula natus circundatur auro flauo. id est inauratur aut obducitur auro quod flauum est ac fuluum.

Inde est supellex & supellectilis. Claraq́ʒ in luce refulsit. Laꝰ pulchritudinis cui ne lucis quidē claritas derogauit Ipsa, aut genitrix aut pulchritudinis dea. Decoram. vt ostendat etiam naturalem pulchritudinē fuisse in ęnea Ergo pars æneæ relinquit Pars fauori matris tribuit: hoc sequēs indicat comparatio vt hora. Fortes creantur fortibus. Nā artificiose: nec eruditioni nec natalibus derogat. Iuuentæ: iuuentus multitudo iuuenum. Iuuentas dea: vt libertas. Iuuenta ætas: sed hęc confundunt a poetis. Purpureū: pulchrū & floridum. Horatius. Purpureus ales oloribus. Lętos. non terribiles: vt solent esse in viris fortibus. Manus vel artificis. vel ars ipsa Ebur a barro: id est elephāto. Horatius Quid tibi vis mlier nigris dignissima barris: non seruat autem naturā nominis nec obliq casus: nec deriuatio eboris em̄ & eburnus facit non eburis: sicut murmuris. Parius cādidissimꝰ est lapis lygdiꝰ nomine: & nascitur in paro insula.

¶ Ach
¶ Poe.
Inuentꝰ.
Inuentas
Inuenta.
Barri.
Pariꝰ la.

PIERIVS.

¶ Iamdudū erūpere nubē. In codi. aliquot antiqs abrūpere legit. Sed qa cōsiliū est ex obscuro, clausoq́ʒ loco i apertum, & claꝝ pdire, magis place, erūpere, vt in Medi. & plerisq́ʒ alijs Signāt ṽo grāmatici elocutiōis genꝰ, quū actūs iungit ṽbo cui sit coalita p̄positio, quę ablatiuū seiūcta sibi deposcebat. ¶ Cæsariē nato genitrix. In Ro. cod. genetrix media syllaba per, e, passim scriptū iuenias, eādē scribēdi rōnē i titulis antiquoꝝ, marmoreisq́ʒ monumentis nō semel obseruaui, qn ēt in nūmis, qui fuerint eruditis adhuc sæculis cussi vtpote Iuliæ piæ. vbi venus est leua hastæ innixa, dextera exporrecta cū inscriptione venꝰ genetrix. Romani enim genꝰ a venere propter Aeneā eius filiū se ducere asseuerabant, & Iulia gens cōdēte, dicāteq́ʒ Iulio Cæs. templū erexit veneri genetrici. qd' ply. & tranquillꝰ tradidere. vidimus aūt Romæ scriptū genetrix, p, e, nō vno loco, i eo ṽo monumēto maxie placuit, qd' i hortis Caroli stallæ habet vnicūq́ʒ mutilatū: cuiꝰ quidē eam ptē tm̄, q̄ ad rē, qua de loquimur, facit hic iseruisse sufficiat.

FRATER MEI ET GENETRIX GERMANA ORO ATQ. O
DESINITE LVCTV QVESTV LACRVMAS FVNDERE
SEI IN VITA IVCVNDA VOBEIS VOLVPTATEI FVEI
VIRO ATQVE AMEICEIS NOTEISQVE OMNIBVS.

Ne vero quis huiusmodi scriptiones vt iam obsoletas exigat, animaduertendum est Probū grāmaticū nō temere obseruasse. Genitor, per, i, & genetrix, per, e, scribi, nō ita aūt in monitor & monitrix, quorū vtrunq́ʒ per, i, scribi constet.

Tūc sic reginam alloquitur: cunctisq; repente
Improuisus ait: ¶ coram quem quæritis adsum
Troyus æneas libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos troiæ miserata labores
Quæ nos relliquias danaum terræq; marisq;
Omnibus exhaustos iam casibus oīm egenos
Vrbe: domo: socias: grates psoluere dignas:
Non opis est nostræ dido: nec qcquid vbiq; est
Gentis dardaniæ magnū quæ sparsa p orbem.
Dii tibi si qua pios respectant numina: si quid
Vsq; iustitiæ est. & mens sibi conscia recti:
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Sæcula: qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuii current: dū mōtibus vmbræ
a Lustrabunt: conuexa[a] polus dum sydera pascet:
Semper honos: nomenq; tuū: laudesq; manebūt
Quæ me cunq; vocant terræ. ¶ sic fatus amicum
b Ilionea petit dextra: læuaq; Serestum[b].
Post alios: fortemq; Gyan. fortemq; Cloanthū.

PIERIVS.

a ¶ Dum montibus vmbræ lustrabunt cōuexa polus dū sidera pascet. Sæpe etiā accidit, vt & comæ, & puncta alia sententiā nō parū immutent huc vel illuc trāslata, quare siqñ circa hæc quoq;, vbi vsu veniat, īmoremur, nihil ab īstituto alienū fecisse videamur. In Oblon. itaq; codice, & ī aliquot alijs antiquis, post dictionē, Cōuexa, pūctus est: vt legas, Dū vmbræ lustrabūt ea q̄ sunt cōuexa montibus, montiū qppe ambitus, tuberositas em̄ illa conuexa in mōtibus vmbrā efficit Quare ita separatim membrū alterū accipiendū. Polus dū sidera pascet, q̄ lectio quadrat cū Ti. Donati snīa dicētis. Quā diu fluuij currendo miscebuntur fluctib⁹ maris, q; diu stabit cū sideribus cœlū, q; diu Solis vmbra vel Lunæ cōuexa lustrauerit mōtiū. Iam&, conuexa, per, m, añ, u, digāmon scribendū esset, ex victorini pceptione, nisi obstaret consuetudo

b ¶ Ilionea petit dextra leuaq; serestū. In Longobardico cod. p serestū, sergestū scriptū est. Nā superius antea, sergestū, fortēq; cloanthū viderat. Qđ si admittas, vel erit versus Scazōtis hemistichi⁹, more veterū, qui varios interdū nūeros alieniq; generis ỽsus heroicis immiscebant: vel creticus sede qnta statuet. Neq; quidē exēpla desunt psertim ex lucretio, q pe dē hmōi qnto loco posuerit, vt. li. iij. Præter em̄ q; qđ morbis quom corp⁹ egrotat, peritiores em̄ nōnulli egrotare, eadem analogia, eodemq; mō cū noīe, æger primā producere syllabam aiunt, quā alij quidam cōem statuūt in verbo egroto, eodē h ipso citato carmine. Poterā & ex. vj. eiusdē exemplū p ferre. An cœlū nobis intra natura corruptū, quod in antiquis habet exemplarib⁹. Sed obstabunt aliqui, vel detritā vnam ex geminatis cōsonantibus, & corruptum factū, vel adhuc nō constare dicent, quia vulgatis in exemplaribus versus sex spondeorū dimensione legat an cœlū nobis natura vltro corruptū. Non secus ac Ennianū illud, quod circūfert, ciues Romani tūc facti sunt cāpani. Quæ fuit rudis adhuc sæculi licentia. Sed vt ad virgiliū reuertamur, posset quidē legi spondaico ỽsu. Ilionea petit dextra, læua sergestū, quū in eo cod. Longob. quæ, particula sæpe supflua reperiat. Quā lectionē ne quis superstititiosam nimis arbitret, in Ti. Donati cōmentarijs, sergestum, nō serestū, scriptū animaduerti. sed em̄ aliorum codicū auctoritas facit, vt vulgata sequamur exemplaria. In quibus læuaq; serestū, habetur, qui & ipse Primores inter enumeratur vt. li. ix. conueniunt Teucri mnestheus acerq; serestus: & eodē libro superius. Instāt mnestheus acerq; serestus. Quos pater Aeneas, siquando aduersa vocarent. Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros. Ad reginam em̄ cuncti delecti nauibus adcurrerant.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Tunc sic. reginā alloquitur. cūctisq; repente Improuisus ait &c. Hic habet oratio artificiosa Aeneæ ad Didonem qua illius animum quod venus maxime optabat sibi Aeneas fortius deuinxit cū ea & honestatē esset. & decenter prolata & a viro cui venus omnis charitates ac gratias afflauerat. Primum aūt significat se omnia audisse ne repetenda sint. & ita vult reginā leuare ab onere sui īquirendi. deinde gratias agit didoni eamq; summopere laudat

Donat⁹. Tum socijs dextrā prębet: de quare disserit donatus sic. Tum sic. debuit loqui prior, vt & se indicaret & ageret gratias & vt ostenderet se affuisse. Coram. vno versu omnibus respōdet, vt properaret ad gratias agendas. O sola infandos. summa arte loquitur & habet rationē loci. temporis & personę. loquebatur Carthagine vrbe inimica propter Iunonem & in templo ipsius apud eam q̄ summā teneret imperij, & eo tpe quo post naufragium terras cupiebat. Ergo nihil de Iunonis factione cōquest⁹ est. Gratias agit nullū culpans. Sola. laudat factū quod fit sine exemplo & occulte mirat inuentā ibi requiē, vnde periculum fuisset timendum cās aduētus qa Ilioneus dixerat præterit. Quæ nos scilicet relliquias danaū relliquias terrę relliquias maris. Demū quia infiniti perierāt & vrbs ceciderat. Terræ casib⁹ exhaustas dicit propter pestem Cretensem qua multi perierant. Maris. quia naufragio orontes perierat. Vrbe domo. currit per amplificationem extollens præstitū in maius. vt nō solū in hospitium suscepti sint. sed etiā ī societatis federa vocati. Casib⁹ exaustos. ostendit inopiā non esse originalē: q̄ si abiectę psonę sed fortunæ violentia puenisse. Docet q̄ sunt curāda in laudibus nā imparē se in reciprocis beneficijs vt debuit demōstrat. Inuenit tñ in hoc occasionē a laudis officio nō alienā: qua multitudinē quoq; Troianoꝝ laudaret. qui p orbem sparsi exigui ī numero Carthagine erāt. Dij tibi quoniā beneficijs tuis singularibus & in ęternū pferendis humana vox respōdere non potest. Dij pro nobis q̄ mereris exoluant. Quæ te tam læta tul. Sæcula quis dicat cur tu sola talis & nō alij similes his sæculis nati sunt: vt supra O sola infandos & occulte innuit sæculoꝝ esse vt aut boni aut mali nascant: Querit igit sæcula qbus Dido talis potuit nasci. quia per totum orbem iactati Troiani solā beniuolā & liberalem illā inuenerūt. Qui tāti qa nascendi ratio p parētes puenit. Horū est fœlicitas: si precipuos suscipiant liberos. Querunt sæcula: q̄ runtur parentes. Dido sola in toto orbe iustissima memorat vt qđ summū est: ēt totū suū sit nec habeat parē. Dij. t. ne oēm reciprocā vicē referendę gratię omittat deos rogat: vt qđ ipe nō pōt illi pstent: qđ aūt ipse potest non tacebit. In freta. Ostendit omnium rerū finē futurū: cum illius honos nō stabit. Simile illud. Dum domus Aeneæ capitolij immobile saxū Accolet imperiūq; pater Roman⁹ habebit. Me. Subtilr se nec cessaturū dixit: nec est pollicit⁹ abiturū: ne Didonē lęderet vrbis societatē offerētē. Amicum: qđ pbauit amici absentis cām defendēdo. Hæc ille.

¶ Ordo aūt ē. Eneas alloquit tūc postq;. s. dissoluta nube restiterat: sic. i. ī antedicto decore os hūerosq; deo sīlis reginā. s. Didonē & ipse īprouis⁹ cūctis. i. a nemine puisus ait repēte. Ego Aeneas troi⁹. i. troian⁹ quē q̄ritis adsum corā. i. ī ꝯspectu vrō: erept⁹ ab vndis libycis. i. maris libici O Dido sola miserata. i. q̄ sola miserata es infandos. i. tā magnos vt enunciari nō possint aut tā indigne illatos vt enūcian īdigni sint labores. i. casus & miserias: troiæ. i. troianorum

SERVIVS.

¶ Sic: sua gratia & matris auxilio ppotēs: Coram q. q. a. distinguēdum: nam si vnum esset diceret adest. O sola propter Polymnestorē qui fidem violauit. Miseratā dēm est misereor & miseror sed alterum genitiuum regit alterum accusatiuum. Relliquias. d. vel Troianos dicit simpliciter vel se quia auxilio Neptuni euasit Achillem: Terræ: propter Cretēsem pestē: Maris: porpter Orōtis casum. Egenos: honestius genitiuo q; ablatiuo iungitur egeo. Vrbe domo id est publico & priuato hospitio recipis. Opis possibilitatis. Vbiq; est. multi enim post excidiū Troiæ orbis diuersa tenuerunt. Helenus epyrum. Antenor Venetiam. Alij sardinam secundum Sallu. Alij syrtibus vicina loca secundum Luca. Portusq; quietos ostendit libyæ phrygio placuisse magistro. Si q̄ siquidem. Hora. Si qua tñ impię non tangenda rates trāsiliunt vada. Nec em̄ congruit optare dubitantem: aut ad se retulit. q pius tamen laborat. Si. q. v. iu. valet apud homines iustitia. Et mens sibi conscia recti. Stoice. hi enim dicunt virtutem esse pro pmio: & si nulla sint præmia. Tam læta: alibi nati melioribus annis. Fœlicitas em̄ temporum ex nascentium meritis comprobatur. Parentes. rhetorice parentes q̊s ignorat laudat ex liberis. Seruata autem sunt omnia laudis præcepta. Nam ab ipsa laudauit & a parentibus. In freta: in maria: nā pprie fretum mare est naturaliter mobile ab vndarum feruore Fretum. Conuexa: alij intelligunt inclinata montis latera: ergo vmbræ lustrabunt. i. flexibus circūibunt conuexa latera: vt Lustrat auentini montem aut lustrabūt inūbrabunt. Vnde lustra ferarum & lupanaria per contrarium dicimus qa parum lustrātur. Alij cōuexa sydera: id est pendentia planetasq; intelligunt: qui non sunt fixi: pasci autem aquis marinis cœlestes ignes physici dicunt. Luca. Atq; vndæ plus q; quod digerat aer.

troianorum q̄ socias vrbe.s.cōi.& domo.s.regia & priuata: sed plus ē sociare q̄ hospitio suscipere:nā eos & ciuitate & regni iure donat sociando.i.in societatē regni eos accipiendo socias er go vrbe & domo.i.socios facis in vrbe & domo:nos relliqas da naum:p danaorum.id est græcorum id est nos qui relicti sum⁹ a danais & græcis.exhaustos:id est effetos aut attenuatos.omni bus casibus id est omnis generis:casibus id est erumnis & aduer sitatibus terræ & maris:& egenos omnium scilicet rerum : o di do inquam quæ hæc facis ego ingenue fateor.s.q̄ persoluere gra tes id est referre gratias dignas.i.equales meritis tuis:non ē opis: id est facultatis :nostrę id est nostrum qui hic sumus:nec sup.ei⁹ gentis dardanię:quicquid gentis dardaniæ vbiq̄.i.in quocun q̄ loco est:vt sit vbiq̄ pro vbicunq̄:aut quicquid gentis darda niæ ē vbiq̄.i.iam fere ī omni regione:q̄ gens dardania.id est tro iana:est sparsa per magnum orbem:hoc est etiam si omnes troia ni adessemus & anniteremur dignas referre gratias id non posse mus:quanto minus igitur nos qui tam pauci sum⁹ respectu vbi q̄ dispersorum:Verum quia nos referre non possumus.Dīj ferāt tibi præmia digna si qua numina id est si qui dīj respectant.i. mi sericorditer & id frequenter respiciunt : pios. i. eos qui erga pios pīj sunt:& si quid.i.aliquid:iustitiæ est vsq̄ id est in aliquo loco & mens est sibi conscia erecti.id est equitatis & iustitiæ aut recta acti.Est autem diuersus intellectus.Nam alīj sic intelligunt. Dīj ferant tibi digna præmia si qui in nos iusti sunt. nam videtur iniustos censere deos qui pios ita persecuti sunt:vnde Iunonem præcipue iniquam censet:alīj rectius intelligunt: vt ad vitandā arrogantiam additum sit . Nam quia dixit : si qua pios respe ctant numina: posset videri confidentius se & suos pios dixisse nisi adderet:si quid vsq̄ iustitiæ est per quod videtur hoc di cere:videmur quidem nobis pīj:sed vix quicq̄ iustitiæ est apud mortales:quod in conspectu deorum satis pium ac iustum cen seatur:mens tamen nobis conscia recti est : Seruius autem illud ad Didonem retorquet vt pro præmio illi sit:quia mens sibi cō scia recti sit.Postq̄ itaq̄ gratias egit æneas progreditur in laudē Didonis addens quæ id est qualia sæcula: tam læta tulerunt id est produxerunt te:qui tanti id est tam magni parentes qui tantū boni produxerunt mundo:progenuerunt te talem id est tot vir tutibus præditam præcipue iustitia & misericordia.q.d.fuerunt nimirum maximi meriti parentes qui talem meruerunt produ cere prolem:Et id eo dum id est donec fluuīj:currēt id est defluēt in freta id est in maria:& dum vmbrę lustrabunt id est lustratio nem hoc est circuitum facient aut lustra feris facient:in montib⁹ quia vt sol circumfertur:ita & vmbrę lustrant id est circumuol uuntur & dum polus pascet id est sustinebit sydera cōuexa id est in cœlo conuexo existentia(q̄uis sint qui cōstruant sic dum vm bræ lustrabunt id est circuibunt in montibus conuexa : scilicet montium)hoc est donec cœlorum & elementorum permanebit natura:honos id est honor & nomen tuum:& laudes tuę mane bunt semper scilicet in memoria:q̄cūq̄ terræ vocent id est voca uerint me id est vbicunq̄ fuero,sic te prædicabo vt illic perpe tua sit tui memoria:non autem sensus est q̄ semper maneat me moria apud æneam:quia sic se semper superstitem fore iactanti⁹ diceret.Ipse æneas fat⁹ sic petit dextra ilionea amicum scilicet vi rum qui tam facundæ æneam cōmendauerat & rebus troianis consuluerat:& petit leua.i.tangit sinistra manu serestum scilicet amicū & post.i.postea sup.petit alios:& fortem gyam & fortem cloanthum.

ASCENSIVS.

¶Obstupuit primo &c. Hic ponit honorifica m̄sio Didonis p̄missio futuri & iam pene incepti amoris indicio.Nā q̄ primū aspectu viri obstupuit significat cū ad pulchritudinem eius intē disse aīum qđ amantium est.De hac re disserit Donatus sic. Obstupuit visa eius forma & cum casum eius vehementer miraret̄ quomodo liberari potuerit : & ad ipsam nulli visus peruenire. Quis te nate dea:ex his v̄bis ostē dit aliquam sui generis notitiā habere & q̄uis hoc apud æneam possit esse mirabile : ait indigne illum pati:vt dea genitus tempe state ad regiones seuas delatus sit Per tanta.p.miratur p̄icula in eo quē potentia numinis tueri de buit Atq̄ equidē: Exponit q̄uo hæc scierit:quare .s. cum videa tis vos nō esse incognitos:& mo rē esse familię meę.vt venientes excipiat vt teucer a patre suscept⁹ est Me quoq̄:Quam nunc vide tis fœlicem: aliquando fortuna depressit vt nō pudeat calamita tum quæ sunt equo animo feren de hęc ille.¶Ordo est.Dido sido nia.i.ex sidōe ꝓfecta : obstupuit primo.i.primum seu primo lo co:aspectu viri.s. ęneæ cui ven⁹ a diuinos afflarat honores & deīde tāto casu viri & locuta est sic ore quia prius obstupendo multa se cum locuta fuerat mente(non est ergo pleonasmos : nec vacat particula ore vt sentit seruius)O nate dea scilicet venere quod ex teucro didicerat:quis id est qualis casus:id est aduersitas:insequi tur id est instanter persequitur:te per tanta pericula, quasi dicat: cum sis natus dea deberes ab ea casibus eripi: nisi forte maioris numinis vis obstaret:iuxta quod(licet id nescījt Dido sed veri tas veritati quadrat)poeta vi seue memorem Iunonis ob iram addit ergo quæ:id est qualis vis.id est violentia adplicat:id est appellit te oris īmanibus id est sęuis cuiusmodi sunt lybice vbi syrtes & breuia sunt. Tu ne supple!es(quod non interrogatiuæ sed admiratiuæ nunc dicit) ille.s.nobilissim⁹ ęneas:quem alma venus genuit anchisæ Dardanio.i.magnanimo & a dardano or to:ad id est iuxta vndam symeontis illius fluuīj:phrygīj.i. Tro iani: Atq̄ equidem id est ego certe memini id est memora teneo:teucrum venire. i.vt teucer fili⁹ thelamonis:venerit(vt Agreti⁹ do cet memini v̄bū p̄ntis tp̄is efflagitat:vt memini dicere:memini videre:memini venire:nō dixisse venisse: nisi rarius)sidona id est

Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido:
Casu deinde viri tanto:& sic ore locuta est.
¶Quis te nate dea per tanta pericula casus
Insequitur:quæ vis immanibus applicat oris:
a Tu ne ille Aeneas:quem Dardanio Anchisæ a
Alma Venus Phrygii genuit simeōtis ad vndā:
Atq̄ equidē Teucrū memini Sidona venire
Finibus expulsum patriis:noua regna petentē
Auxilio Beli:genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum:& victor ditione tenebat.
Tēpore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troianæ:nomenq̄ tuum:regesq̄ pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.
Seq̄ ortum antiqua Teucrum a stirpe volebat.
Quare agite o tectis iuuenes succedite nostris.
Me quoq̄ per multos similis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali:miseris succurrere disco.

PIERIVS.

¶Quem dardanio anchisæ . Alma venus phrygīj genuit simoentis ad vndam.Sunt qui Anchise ,casu septio legāt , ve rū antiq̄ exēplaria, Anchisæ,scriptū habēt acq̄sitiuo casu.

SERVIVS.

SER. ¶Obstupuit:quod signū est futuri amoris.Aspectu :pulchritu dine Casu:miseratione Ore.pleo nasmos est.Quis qualis & est ad mirantis & non interrogātis: vt qs globus o ciues:non enim in terrogat qui nunciat. Norat au tem hæc Dido ex teucro:vt post ea dicet:Quæ: qualis . Immani bus.sic Sallustius . Mare sæuum & importuosum. Adplicat : nūc per d pria syllaba scribitur. Anti quitus autem prępositio vltimā litteram in vicinam mutabat.Se cūdum vero Euphoniam per a tantum:præpositio enim in cō positione aut suam vim retinet vt iduco:aut mutat vltimam vt sufficio:aut perdit vt coeo . Anchisæ:bene addidit anchisæ;.nā cum multis concubuit Venus: fuit autem pastor Anchises & cū eo amato concubuit venus vnde æneas circa Simoim fluuium natus est.Deæ em̄ vel nymphæ enituntur iuxta flumina vel nemora:quod cum iactaret Anchises afflatus fulmine oculisq̄ priuatus est.Sidona:hercules ī cholcos ꝓficiscēs perdito Hyla post peragratā misiā nauibus troiā venit a cuius portu cum ipsum Laomedon prohiberet occisus ē: & eius filia Hesiona Telamoni q prim⁹ ascēderat murū tradita est.Inde natus teucer: nam Aiax ex alia fuit: Hercules aūt Priamū redemptum a vicinis hostib⁹ in regno collocauit. Vnde priamus dict⁹ est quia πριαμαι emo significat.Quæ autem de liberata Hesiona dicunt̄:fabulosa sunt Teucer aūt sine fratre.qui per furorem ꝓpter perdita Achillis arma se interemerat salamina reuersus:a patre pulsus Sidona venit ex quo hæc cuncta Dido cognouit.Aiax autem achillis patruelis fuit:quia Telamon & Pele⁹ frēs fuerūt. Vastabat cyprū:quā subactam Teucro concessit.Casus ruinæ & nō fortunæ:Ipse hostis:magna laus quæ ab hoste venit: Teucrorum astir.ꝓpter genus maternum. Volebat:plus est q̄ si materno gaudens paternū refutaret genus.Tectis ad conuiuium vocat.Non ignara. quare nō disco quia non sum ignara.Bis em̄ intelligimus non.

¶ dido

Simoim

Cōtra dicit ipse ī secūdo.

Teucer

Telamō

in eam

¶in eam vrbē tyri cuias erat Dido expulsum finibus patrijs: id est patriæ suæ a qua per patrē q sine fratre redierat exclusus est & petentem noua regna auxilio Beli. s. patris mei: nā Belus genitor meus. vastabat. i. vastam & desolatam faciebat tunc cyprū insulā illā veneri sacrā opimam. i. pinguem: & ipse victor tenebat supple eam ditiōe supple sua; concessit autem teucro: casus. i. euersio vrbis troianæ est cognitus mihi ex illo tempore. i. post illud tempus: & nomen tuū sup. est mihi cognitum: & reges pelasgi vt diomedes & alij cum quib⁹ congressus es sup. sunt cogniti mihi Ipse. s. teucer hostis. i. cū esset hostis: ferebat. i. extolebat teucros insigni laude hostis autem erat ex parte patris: sed ex matris parte natura inuitabat eum ad beniuolentiam nā mater eius soror priami fuit: quæ forte effecit vt teucer vocaret a teucro illo antiq̊ q ex Creta troiā venerat: ipse ergo teucer hostis q̄tū ad genus paternū qd' in gestis exteriorib⁹ p̄ferre cōgruit cū in græcia natus sit: ferebat teucros vñ per matrē oriund⁹ erat: laude insigni. i. rara & excellenti: & volebat. i. libēter ferebat & tolerabat se ortum. id est oriundū a stirpe antiqua teucrorum quare agite. adhortādi aduerbiū: o iuuenes: succedite nostris tectis. i. intretis tecta nostra. Sifis. i. aduersa: fortuna voluit quoq. i. etiam me iactatā per multos labores (posset legi p multos sifis labores nec essent duo epitheta qa multum non est plenū epithetū licet em̄ dicere multi boni viri id cōsuluerūt) cōsistere demū hac terra: ego nō disco ignara. i. vt faciūt ignari mali. i. icōmodi aut aduersitatis succurrere miseris. i. didici p meipsam succurrere miseris qa id qsq facile miserat̄ i alio: qd' se passum difficulter meminit nō ergo discit ignara qa neq ignara ē neq didicit: subaudiri ergo vt tanq ignara: aut veluti ignara: vt sit nō disco tāq ignara essem: aut veluti ignara discere deberem.

¶Sic memorat: simul æneam ī regia ducit
Tecta: simul diuum templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros: magnorum horrentia centum
Terga suum pingues: centū cū matribus agnos
a Munera: lætitiamq dei[a].
At domus interior regali splendida luxu:
Instruitur: mediisq parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes ostroq superbo:
Ingens argentum mensis: cœlataq in auro
Fortia facta patrum: series longissima rerum:
b Per tot ducta viros: antiquæ[b] ab origine gentis

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sic memorat. Post orationem Didonis docet magnificentiam eius in troianos & apparatū conuiuij æneæ & socijs exhibiti: vnde Donatus sic. Et quoniam nō præsentibus solum consulendū erat: mittit ad absentes; munera:

Dona. Laudat a magnitudine: q tauri & a numero q viginti. Si enim boues dixisset imminuisset gratiam. pingues: & ergo pingues erant: & ducenta ostendit capita. Munera lætitiamq dei: vinum quod sufficeret omnibus. Ad lit. scilicet ad illos quos reliquerat æneas & ad illos quos ilioneus. At domus ostendit q cum hospites recipim⁹, domus pro eorum meritis est componenda. Ergo cum accipiendus esset æneas tantus vir domum regali luxu per se splendidam: tamē additis multis repentinis ornauit. Ergo legēdum Domus splendida regali luxu: & interiecta mora dicamus instruitur Interior quia interim in exteriorem partem troianos induxerat. interior meli⁹ solito ornabatur. Medijs tectis nam cum multa turba esset accipienda alibi tot triclinia sterni non poterant. Omnia conuiuia vehemēter splendebant sed fuit in apparatu diuersitas propter distantiā personarum. Nam hospites cum regina recepti sunt in ostro superbo. Tyrij vero tanq minoris dignitatis in vestibus pictis vt in textu videbis. Argentum. m. adiecit mēsis vt ostenderet escariū argēteum: ne putaretur in ea specie esse quæ lōge esset ab vsu mēsarum. Est multiplex argenti laudatio. Nam fuit magnum insignitum auro: & miro artificio vt ars cū ipsius precio certaret Sculptura autem gesta maiorum cōtinebat: quorum contemplatione meruit longissimum tempus cōseruari.

Ordo. ¶Ordo est. Dido sup. memorat. i. recitat sic. i. hoc mopo vt præmissum est: & ducit simul æneā in tecta regia & indicit simul honorem. id est festiuitatē templis diuum pro diuorū: hoc est iubet obletum aduentum & salutem troianorum diem festum agere & ferias seu vacationes facere: nec minus: id est & tamen etiam ipsa mittit interea socijs: scilicet æneæ ad littora. id est quos in littore dereliquerat æneas: eis enim succurrēdum fuit ne turpiter eorum immemor fact⁹ culpetur qui ob eorum salutem exierat: viginti tauros & cētum terga suum. id est porcorū magnorū horrētia. i. horrorē est īducētia: aut aspera sale: & centū agnos pingues cū matrib⁹: a qb⁹ nutriri adhuc diuti⁹ poterāt: nā decreuerat æneā plusculos dies apud se detinere donec classem refecerit: nōdū em̄ de cōiugio ei⁹ cogitauit: sicut post recitationē de bello troiano: & mittit mūera & lætitiā dei. s. bacchi: hoc est vinū: quod lætitiā ¶con...

PIERIVS.

a ¶Munera lætitiāq dei. Minime mirū, si tot Auctores diuersi abeunt in hemistichij huius interpretatione: quum veteres quoq codices; diuersissimi reperiantur. Quorum quippe alij Die, alij, Dei, alij dij, legunt Quod quidē, quū neq ab Aulo Gellio neq a Seruio, neq ab alio quopiam adhuc determinatū esset, litē ego, quoq sub iudice relictur⁹ erā, nisi exēplaria fere oia vetustiora reclamassent, dei legendum esse attestātia. Vitemq, ī sacris mystico sensu lætitiam significare sacerdotes Aegyptij submōuissent, vt non insulsa sit interp̄tatio. Munera dei quippe lætitiam, cui⁹ paulo post Bacchus dator appellabit̄, quæ quidē absq vino frigidiuscula fuisset. Verum de hoc latius in sacris Aegyptiorū litteris. Huic porro sententiæ subscribit Ti. Donat⁹: apud quē in integris eius commētarijs ita scriptum inueni. Munera lætitiamq dei: in vino tantum esse missum debemus intelligere q̄tum congrueret cæteris, quæ speciatim numerata sunt. ordinatio sensus melius intellectū patefaciet, quæ talis est, nec minus interea socijs ad littora mittit Munera, & dicit quæ sint ipsa munera, viginti inquit Tauros, Magnorum horrentia cētum terga suum, pingues centum cum matribus agnos. Lætitiamq dei, scribe vero, lætitiam, per, t, syllaba pene vltima non per, c, qd' & ætatis eruditioris marmora, & ipsa nomismata declarant, in Faustinæ em̄ Augustæ nummo lætitia, per, t, scriptum obseruauimus in Imp. Cæsa. Lu. pertinacis Augu. lætitia temporum: & eodem modo in plærisq alijs.

b ¶Antiquæ ab origine gentis. In Longobardico exemplari & in Mediceo, antiqua, legitur. quod & in alijs aliquot animaduerti: idq forsitan non inepte. Malunt tamen multi, antiquæ gentis, legere, neq id indecenter.

SERVIVS.

¶Indicit ho. iussit fieri supplicationes & bene indicit: qa troiani inopinato venerant. Feriæ autē aut legitimæ sunt aut indictæ Indici vero dicuntur: quia prisca paupertas ex collatione sacrificabat de bonis damnatorum. Vnde supplicia dicuntur supplicationes: quia sunt & de bonis supplicia pastorum. Salu. in supplicijs deorum magnifici: hic sacrū & venerabile & execrandum dicim⁹: quia sacræ res de bonis execrandorum fiebant. Dei id est vinum vel legas; die. i. diei vt supradicta sufficiant multorū dierum vsui. Intelligamus & aliq missa etiam ad vsum diei Luxu abundātia hic alibi luxuria. Dat autem semper poeta abundātiā exteris gentibus. Romanis vero frugalitatem qui duobus tātum cibis vtebant̄ & in atrijs edebāt sedentes. Iuuena. Quis fercula septē Secreto cœnauit auus. & Vergi. Perpetuis soliti dapibus consīdere mēsis Laboratæ: labore perfectæ vt laboratasq præmunt ad pectora cæras: & est sermo in cōpendium coactus vt Rapuitq in fomite flammam. i. raptim fecit. Ingens argētum. vel subaudi exponunt: vel mensas argenteas intellige. Celata: sculpta. Cœlū em̄ ferrum est quo operantur argentarij & producitur. In deriuatiōe autem mutat̄ diphthongus. Series: ordo connexus. Per tot ducta vi. A Belo primo assyriorum rege vt ab antiquo durantia cynnama belo: vsq ad belum patrē Didonis: nec caret ratiōe hoc nomen. Nā omnes in illis partibus solem colunt q ipsorum lingua hel dicitur vnde est helios: ergo addita digammo & in fine facta detractione Belum dicunt.

[...]cor hominis:aut dic ꝓ diei:festi.f.vt & illi q in littore erant [...]tos cõuiuas agerent aut vt Aulus Gellius legit dñ ꝓ diei eadẽ de causa:ea aũt munera sunt vina sine qbus lęti esse nequeant ni si acceperit ab ænea eos adhuc vini sat habere quia vina bonus q̃ deinde cadis onerat acestes. Misisse aũt videtur ad vtrosq̨ tan ad septem naues cum ænea appulsas ꝗ̃ ad alias vnde viginti tau ros misit.licet vna nauiũ perierit At.i.sed:domus interior.i.au la seu regia:splendida luxu.i.abundanti ornatu regali.i.regiam maiestatem decente:instruitur:& parant cõuiuia in medijs tectis i.aut intra tecta vt sub dio in area inter tecta cõuixisse intelligan tur vnde dicturus est æneas suadentq̨ cadentia sydera somnos: quod non apte intra tecta dixerit.potest autẽ ordo esse vt sit mi nistri tyrij parant tectis medijs conuiuia:vt vero depingeret ce leritatem operantium subticuit verba in sequentibus locutioni bus quę

bus quę sic supplebuntur:vestes laborate arte.i.artificiose fa ctę vt sit laus ab artificio & ostro superbo:id est purpura magni fica:vt sit laus a materia & colore.supple extenduntur & argen tum ingens supple:exponitur mensis:& fortia facta patrum ce lata in auro & series longissima rerum scilicet gestarum ducta ꝑ tot viros ab origine antique gentis supple exponuntur mensis. & hoc modo verbo parant deerit suppositum:& multis supposi tis sequentibus verbum.aut ordo sit nihil subaudiendo talis Ve stes laborate arte & superbo ostro:parant:id est ornant cõuiuia in medijs tectis.& ingens argentum.id est ingentia vasa ex argẽ to facta.& fortia facta patrũ.i.maiorꝝ a belo primo vsq̨ ad Belũ Didonis patrem:celata in auro.i.vasis aut toreumatis aureis.ap positorie series reꝝ longissima ducta ab origine antiq̨ gentis per tot viros:parãt cõuiuia mẽsis.i.exhibẽt apparatũ cõuiualẽ ꝗ̃tũ ad mẽsas.Vt aulea pietes ornabãt.

ASCENSIVS.

¶Aeneas &c. Vt paterne ꝑsone decorum quoq̨ describat:& iuli quem præcipue laudare ob Iu liũ cæsarem constituit:honorifi cam mentionẽ faciat poeta. do cet quã circa illũ habuerit æneas curam.Vtq̨ regalibus donis ma gnifice munificentiæ didonis re sponderit. Verba Donati de hac re sunt. Præmittit. non quia eẽt securus nec intelligiť ꝑrapidũ mittit.Sed ꝑmittit.i. ante pran dium mittit.vt maturius vide ret filium.& vt afferrenť mune ra.quæ Didoni dare volens in ter epulandũ cõmodissime dabã tur.Maior em̃ erat futura conui uij voluptas & præsentia Ascanij & oblatione munerum.Oĩs in a. Nam reliq̃ curæ iã semote erant Munera:hæc cõuiuiũ grati⁹ fa ctura erant & poterant ostende re quanta vrbis fuisset fœlicitas Erepta de magnis & plurimi scre dendum est meliora rapuisse Ar giue h.Hãc adeo formosam fuis se dicunt vt eius forma redacto maximo peritissimorum pictoꝝ in vnum nũero ꝓpositis etiam formosissimaꝝ mulierum nudis corpibus pingi negerit:ergo q̃ cunq̨ erat formosa ab ea appellabatur helena.Sed Vergi.argiuę dixit:vt de illa sola intelligeretur.Extulerat nam cum esset regis vxor & locupletissima: & iret ad troiam has vt præcipuas secũ abstulit non rediturã se sperans propter admissum adulteriũ propterea addidit inconcessos hymeneos.Ledæ mirabile. Vt tã pulchra nisi a matre donari nõ potuissent:& cũ donarẽtur mira tos esse qui viderẽt Adduxit autem vt his vteretur quoties adul tero formosior videri volebat. Ergo superabant formam quæ pingi non potuit:pulchrioremq̨ reddebant Maxima solent in religiosi parentes:quæ habent optima filijs deferre maioribus. Baccatum:neq̨ hęc dissimilia esse debebant quæ optimus pater & ditissimus maxime ille dederat.Hæc celerans:laudat hominis diligentiam.¶Ordo est.Eneas præmittit.id est anteq̃ cena cum apparatu suo totaliter extructa esset. aut priusq̃ Dido socijs ad littora misit viginti tauros &c.& id potius placet:ꝗ̃ vt cum Ser uio dicam misit prærapidum & non præmisit quia ipse secutus non est.Nam licet ipse secutus non est alij tamen qui dona Di donis attulerunt subsecuti sunt premittiť ergo anteq̃ Dido suos mitteret rapidum achatem ad naues scilicet quas ipse in littore dereliquerat: præmittit dico licet paulopost abituros eos scie bat ministros Didonis enim pro quia:quia amor patrius:id est paternus non est passus mentem.f.eneæ:consistere:id est quiesce re & tranquillam esse.tractum a mari:cui sæpe fluctuatio mentis comparatur:præmittit dico:supple vt(quæ particula honeste re ticeri solet)ferat:id est afferat:aut nunciet & dicat: Ascanio. scili cet filio suo Iulo:hæc:scilicet quæ dicta & facta sunt: quasi vero ipsum iam tunc ad imperium destinatum consiliorum suorum comitem effecerit.& vt ducat ipsum ad mœnia:scilicet carthagi nensia.Nam supple omnis cura parentis chari:id est redamati a filio stat.i.cõsistit in ascanio.præterea ipse iubet ferre:id est affer re munera:id est:præciosam supellectilem vnde munera faciat: erepta ruinis iliacis.cum iam in manus hostium ventura essent id autem dicit ne a suis iniuste abstulisse.aut a græcis ob ꝓditio nem ea accepisse damneť.munera dico videlicet pallam.i. chla mydem

Aeneas(neq̨ enim patrius consistere mentem.
Passus amor)rapidũ ad naues ꝑmittit achatem
Ascanio ferat hæc:ipsumq̨ ad mœnia ducat.
Omnis in ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea iliacis erepta ruinis
Ferre iubet:pallam signis auroq̨ rigentẽ:
Et circum textum croceo velamen achanto:
Ornatus argiuæ helenæ:quos illa mycenis
a Pergama cũ peteret:incõcessosq̨ hymenæos[a]
Extulerat:matris ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum Ilione quod gesserat olim:
Maxima natarum priami:colloq̨ monile
Baccatũ:& duplicem gemmis:auroq̨ coronam.
Hæc celerans iter ad naues tendebat Achates.

PIERIVS.

a ¶Inconcessosq̨ hymenęos. Historia de hymanęo adolescẽte atheniense qui raptas a piratis virgines in libertatem vin dicauerit. In antiquis plærisq̨ Seruij codicib⁹ manu scriptis non reperiť,quare vereor,ne illa sint adulterina.

SERVIVS.

¶Rapidum præmittit: non præ mittit:nã ipse non sequitur: sed prærapidum mittit:qđ ex affe ctu patris potius q̃ ex achatæ ve locitate intellige:Dixit ꝑrapidũ vt Teren.Per pol:nã pol iuran tis est:cui ꝓpositio separata nun q̃ coheret:Ferat:afferat:nunciet. Stat:est alibi horret.vt stant lu mina flãma:& stabat acuta silex Plenum esse. Iam puluere cœlũ Stare vident:Item positum esse Stant manibus aræ:Item placet. Stat conferre manus.Erepta r.cõ mendat a difficultate.vt nec tu ta in valle reperti. Item ex perso na.Ornatus argiuæ helenæ: sic hoc priami gestamen erat com mendatur & a lõgitudine:vt Te ren.ex Aethiopia ẽ vsq̨ hæc.Ere pta conatur defendere nõ esse ab ænea proditam patriã:quam cũ Antenore prodidisse manifestũ est.Si ornatus helenæ ex incen dio abstulit nõ ꝑmium ꝓditiõis accepit.Signis auroq̨.signis au reis.Rigentem.iflexibilẽ. ꝓpter aurũ.significat tunicæ pallium. qđ scđm Varro. palla dicta est ab irrigatione & mobilitate que est circa finem huiusmodi vestiũ ἀπὸ τοῦ πάλλειν.Velamẽ cycladẽ Achanto. Virgultum flexuo sum herbacãthũ vulgo dictũ Cui⁹ imitatiõe vestis ornať. Argiuę a vicinitate.sic etiã mycenis.Nã spartana fuit. Est aũt omen fu turæ infœlicitatis.cũ Dido adultere suscipit munera Incõcessos. fato & legibus Hymenæos.Est hymenæus deus nuptiarũ. vel q dã iuuenis fuit qui die nuptiarũ oppssus ẽ ruina. Vñ expiatiõis cã noiatur in nuptijs.sed falsum est.Nã vitari debuit nomen ex tincti.Ergo hymenæus vir fuit atheniensis.q inter bella sæuissi ma ꝟgines liberauit.ꝓpterea nomen ei⁹ in nuptijs iuuocať q̃si li beratoris virginitatis.sic Thalassio apud romanos.Nam cũ ple beius in raptu sabinarũ virginẽ pulchrã duceret ne ei auferretur ab alijs Talassionis eã ducis esse simulauit.cuius noĩe fuit puellę tuta virginitas.Ledæ.vel qđ ipsa filiæ.vel qđ ei Iuppiter dedit Sceptrũ ilione.Munera.offert apta ꝓsonæ sicut latino in septio. Maxima:antiqtus ẽt fœmiæ regnabãt.ꝓsertim primogenitę. vñ ait maxia.Hęc vxor Polymnestoris fuit.Monile: qđ & segmẽtũ dř.Iuue.Segmenta & longos habit⁹.licet segmentatas vestes di camus.vt ipse & segmẽtatus dormisset paruula cunis Baccatum. ornatũ margaritis.Dř aũt hoc margaritũ & hæc margarita & hęc margaris vt hęc nais.Sunt q separant gemmas & margaritas.Ci ce.Nullam gemmã aut margaritã.Et gemmas dicunt diuersi co loris margaritas ꝟo albas.vel gẽmas integras. Margaritas pertu sas.Duplicem. vel latam.vel duplicem gemmis & auro Hæc ce lerans celeriter facere cupiens.

SER. Stare. Palla. Herbacãthum. Hymeneus. Talassio Gemmæ Margaritæ.

mydem muliebrem:rigentem: id est vix plicabilem. signis aureis .& velamen:id est cycladem achanto croceo:id est flexuo sum in morem achanti & crocei coloris:circũtextũ:id est qđ cir textũ erat in fimbrijs palle:appositio ornatus helenæ argiuę po tius diceret spartanæ.sed argi spartis vicini sunt quos.f.ornatus. illa.f.helena.extulerat mycenis:ꝑ amyclis.cum. i. quando ipsa peteret pergama.i.troiã.& hymenæos.i.thalamos matrimonia les incõcessos.i.negatos a dijs & legib⁹.qa alteri nupserat.extule rat dico ꝑ aliã appositionẽ.donum mirabile.i. admiratione di gnum.

☞ gnũ. mr̃is ledæ. i. qđ a leda mr̃e aliq̃n dono accepat & iõvt rẽ charissimã & p̃ciosissimã relictis ceteris extulerat eam pallã. p̃terea. i. insup sup. ferre iubet sceptrũ. i. regalẽ virgã. qđ. s. sceptrum ilione maxima natarũ priami q̃. s. iter filias se reginã gereret ges= ❧ serat olim

❧ serat olim. s. cũ troia vigeret: & vt ferat monile. baccatũ. i. baccis hoc ẽ vnionib⁹ siue margaritis ornatũ. collo. i. qđ iliõe collo gesserat & vt ferat coronã duplicẽ gẽmis & auro. i. q̃ ex duobus ꝯstabat ex auro. s. & gẽmis. i. lapillis p̃ciosis. Achates celereans. i. celerĩ pagẽs hæc tendebat iter ad naues.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At cytherea nouas artes &c. Interea inquit dũ ꝑ Ascanio omissus accelerat Achates Venus verita ne dido a iunone sollicitata quicq̃ mali eneæ moliatur vult eã capere amore eneæ quo circa cupidinem deũ amoris qui se in mille formas transmutare nouit qui & filius veneris est. rogat vt pro Ascanio ad Didonẽ ductus illi occultum inspiret amorem. qđ & factum est. Vnde dicet̃ alibi. Ardet amans Dido. Donat⁹ Dona. dicit hoc loco sic. At cytherea. id est dum hęc gererent̃: Necessari a metuẽtis veneris deliberatio cuius estus augebat cõsideratio loci temporis & personæ. Erant ab achate perficienda iussa. Et periculosum credere nepotem eidem piculo in quo erat æneas: ne tota simul progenies interiret. Nã q̃uis troiani essent humanæ suscepti metuebat̃ fallax natura Tirioꝝ & stimulus iunonis ne ipsa opportunitatẽ loci & occasionẽ tp̃is nacta terra opprimeret quos mari extinguere nõ poterat. Artes ergo noue. i. cõsilia elaborata exquiruntur: vt Ascanius nõ pergeret: & tamẽ achates iussa faceret: fallit ergo omnes & p̃fert eneæ amorem sibi cõcilians Didonem: nam neq̃ æneas irate resistere potuisset exigua substantiá. Neq̃ cõuulsis nauibus & in hyeme effugere. Nate: breuiter oĩa consilia sua exprimit & q̃uo fieri posset ostẽdit: & honestũ facile & necessariũ demõstrat. Meę vi. vendicat sibi necessitudo parentum q̃cq̃d liberi p̃nt. Et docet int̃ filios & parẽtes tale debere eẽ volẽdi & nolẽdi studiũ: vt i multis licet corporibus volũtas vna & necessitudinis vinculũ indistinctum integrumq̃ perduret. Tela. ty. facile ostendit esse qđ petit quod enim potuit iouis fulmen contemnere: facilius poterit fœminę mentem possidere ergo ita dixit. ne ille excusaret propter iunonem. Fecit ergo beniuolum filium dicendo nate. itẽ quod potior esset ioue: & q̃ esset potentia sua. Ad te. q. d. non est alter qui tantum: aut debeat aut possit Supplex: admonuit pietatis vt filiũ: rogauit vt deũ: quid igit̃ accessit oneris. cũ est rogat⁹ ab ea q̃ auctoritate parẽtis iubere poterat. Frater vt æ. fecit beniuolũ & attẽtũ nũc facit docilẽ subiũcta narratiõe toti⁹ negocij: dixit frater tuus vt appareat operã nõ in extraneo exponẽdã. sed in fratre esse necessariam. Ergo honestum & pium. vt frater pro fratre laboret: præsertim in causa salutis. Adiungit labores vt moueat commiserationem. & ostendit iniuste pati. & deformat personam aduersarie: quæ persequatur innoxium. Nota ti. hoc ad laudem cupidinis pertinet. maximũ eñ crimen esset eius si fratris periculum nesciret. Doluisti. Si p̃terita doluit. debet cauere ne rursus dolenda succedant. Dido tenet. ostendit facilitatem petitionis: nam si iam ęneæ affecta est. non est opus initio amoris in quo magna est difficultas. sed augmento. desideratur autem augmentum: quia timetur iuno a qua amor talis posset abrumpi. ergo opus erat tali amore. qui non posset abrumpi a iunone Cardine hic fidem facit. cum fores clauduntur. & tribuit firmimitatem. Ergo dixit Tãto cessabit c. r. Erat enim in potestate ab ❧ soluere

❧ soluere amorem. quem voluntate susceperat: sed diuitus impactus non posset humano arbitrio summoueri: asserit ergo necessarium remedium quo omnis illa factio succumbat. Mecum: tanto amore amet quanto mater amat filium cuius amor nullius violentia numinis valet abrumpi. Capere ante. ostendit melius esse ventura propulsare: q̃ ijs quæ venerint remedia ☞ querere

At cytherea nouas artes: noua pectore versat
Consilia: vt faciem mutans & ora: cupido
Pro dulci Ascanio veniat: donisq̃ furentem
Incendat reginam: atq̃ ossibus implicet ignem
Quippe domũ timet ãbiguã: tyriosq̃ bilingues
Vrit atrox Iuno: & sub noctẽ cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur amorem
¶Nate meæ vires: mea magna potentia: solus
Nate patris summi qui tela typhoea temnis:
Ad te confugio: & supplex tua numina: posco.
Frater vt Aeneas pellago tuus omnia circum
a Littora iactetur[a] odiis Iunonis iniquæ
Nota tibi: & nostro doluisti sæpe dolore.
a Hunc[b] phœnissa tenet Dido: blandisq̃ morat̃
Vocibus: & vereor quo se Iunonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis: & cingere flamma
Reginam meditor: ne quo se numine mutet:
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.

PIERIVS.

a ¶Frater vt æneas pelago tuus oĩa circum littora iactet̃ odijs Iunonis iniquæ. Oĩa prĩus exẽplaria manu scripta, q̃ hacten⁹ legerim, scriptũ oñdunt. Iacteturq̃ Odijs, ꝑticula, quæ, tñ ad sustinendum versum interiecta, vt plærũq̃ alias. Nã quod aiunt quidam ita ordinem explicandum, vt dicamus: nota tibi vt tuus frater Aeneas iactet̃ pelago, iactet̃q̃ circũ omnia litora, nimium tortuosa mihi videtur oratio. Quare oĩa circum littora, ampliationẽ poti⁹ esse dixerim, qđ parũ erat, pelago dixisse. Iactet̃ v̓o absq̃ particula, quæ, libẽter legerim. Nã p̃timemer eos locus omnĩo cõis est, cui tñ isti passim ita consultum voluere vt nullã pene reliquerint, cui nõ particulam eam obtruderent. Nisi dicamus figurã esse breuitatis ꝑ detractionẽ, quã alio loco Quintilianus adnotauit ab aposiopesi diuersam. quũ. s. vnũ tñ silet̃ v̓bũ, idq̃ manifestũ, ita hic detractũ fit. Erret q̃ppe pelago, circũ oĩa litora, iacteturq̃ odijs Iunonis, qđ codicũ antiquoꝝ reuerentię ꝯcedam⁹. Demũ qđ in alijs legit̃ Iunonis iniq̃, i Lõg. legere est. Iunonis acerbæ, q̃si dicat iplacabilis, q̃ nulla possit rõne mitescere. Sed eñ id admittendũ, quod in pluribus & minus corruptis exẽplarib⁹ habet̃, iniq̃, cui lectioni Ouidij etiã congruit pa= b rodia. dira lues ꝑpis ira Iunonis iniquæ. b ¶Hunc phœnissa tenet Dido. In cod. plærisq̃ Antiquiorib⁹, nũc, legit̃ q̃ minime displicet, p̃sertim quũ Ti. Donat⁹ exponat, iã tenet.

SERVIVS.

¶Cytherea: ab insula q̃ in plurali declinat̃: vt sunt alta cythera. Artes mediũ vocabulum est. Nã & bonas artes & malas dicimus. Faciẽ & ora: Perisologia ẽ. Furentẽ incendat & furere faciat Ambiguam. i. quã habitat mutabilis fœmina vt suspectas habuisse domos carthaginis altæ Bilingues. Fallaces ad mẽtem & non ad linquam retulit. Sub noctẽ Circa noctem & cum tempus significat accusatiuo seruit vt Aut vbi sub lucẽ densa inter nubila sese. d. r. r. Amorẽ: latini dũ cupidinem appellant eo q̃ facit amorem: sed hic imitat̃ græcos: qui eodem nomine vtrunq̃ vocãt. Distinxit tñ epitheto. Pingit̃ puer q̃a turpidinis ẽ stulta cupiditas vt iter quas curã Climene narrabat inanem: itẽ q̃a imperfectus est in amantib⁹ sermo vt incipit assari mediaq̃ in voce resistit. Itẽ alatus q̃a nihil amantib⁹ leui⁹ vel mutabilius: vt ipsa oñdit Dido. Sagittæ dant̃: vel quia ipsæ icertæ velocesq̃ sint. Et hoc ratio in reliqs numinib⁹ ꝑ potestatũ qualitate format. Meæ vir Quia venerea voluptas exerceri sine amore nõ põt: vel scđm Symonidẽ q dicit cupidinẽ ex sola venere natũ Alij tñ ex ipã & Marte. Alij ex Vulcano. Alij Chai & primæ rerũ naturæ filiũ dicunt. Patris summi. i. Iouis. Typhœa Multi Typheia legunt vt Cerealia & cerealea: Non aũt dicit quibus Typhœus vsus est. Sed qb⁹ Iuppiter in Typhœum: a spolijs & virtute: vt Scipio aphricanus Hoc aũt agit facile eũ posse cõtẽnere Iunonẽ qui cõtemnit Iouẽ. Numina: possibilitatem vn⁹ autem deus plura habet numina. Frater conciliatio a qualitate personæ: Iacteturq̃: vacatq̃ O dijs: iusta causa petitionis ostenditur odium primam corripit. Odi vero verbum producit: sic liquor & liquitur Nostro doluisti sæpe dolore aut eo quo & ego. aut doluisti: quia me dolore vidisti. Quo: id est in quam partem: Iunonia: carthaginensia vbi colit̃ iuno: aut hoc vereor q̃ eneæ carthago in Hospitium patuit: vt est timeo Danaos & dona ferentes. tantum: aut ne in tantum quidem: id est breui occasione cessabit: aut non poterit in tanta rerum oportunitate cessare: vt sit notum prouerbium res in cardine est: id est articulo. Quo: vel vacat: vel pronomen est. Supprimit autem recte nomen Iunonis: ne illius frequenti commemoratione cupidinem terreat: Vel sit aduerbium quo: id est in aliquam partem. Mecum. id est cum officio venereo nec potest intelligi queadmodũ ego. Nam aliter a matre. aliter a Didone amatur Aeneas.

¶quærere. Pueri .p. ostendit incõmutationẽ formæ ætatis com mutationẽ non fore difficilẽ. Maxima cu. nolebat mittere ascanium ne duorũ sollicitudine frãgeret: vel is mitteret qui exoriẽte tumultu sibi p ætatem cauere nõ posset. ¶Ordo est. At .i. sed Cytherea .i. venus versat .i. agitat pectore .s. suo artes nouas .i. quales p ænea nõdũ exercuerat: & noua cõsilia: vt videlicet cupido mutatus faciẽ .i. totius corporis facturã: & ora .i. eã ptẽ q vulgo facies dr̃: hñs mutata .i. in silitudinẽ ascanij trãsfigurata aut transforma ta veniat p ascanio dulci .i. loco ascanij qui ęneæ dulcis est & vt incendat donis reginam furẽtem .i. alioq captã vehementi amo re. dictũ em̃ est obstupuit primo aspectu sydonia. Dido. vult ãt incendi donis q̃ Achates allaturus est: & vt iplicet ignẽ .s. amoris: ossibus .i. medullis: quia dicet̃ in quarto. Est mollis flãma medullas interea & tacitũ viuit sub pectore vulnus. Quippe .i. quia certe ipsa timet domũ ambiguã .i. cuius est ambigua fides: qa a fœmina regit̃: sed vt in quarto dicet̃ variũ & mutabile semp fœmina & tyrios bilingues .i. fallaces aliud mẽte aliud ore continẽtes: sunt em̃ bilingues .i. aliud hic & aliud illic dicẽtes fraudulẽti quasi serpentinis linguis q̃ trisulcæ sunt appropiãtes: Iuno atrox .s. in troianos: vrit .i. incendit curis: & cura .s. veneris recursat .i. redit celeriter in aim veneris: sub noctẽ .i. paulo ante noctem id em̃ ex more facit cura: vt quoꝗ̃pe alij se quieti dant sollicitį se crucięt. Ergo quia id ea de causa constituerat ipsa alloquit̃ amorẽ aligerũ .i. alas gerentẽ: & velocẽ: his dictis .i. v̈bis sequẽtibus. vñ nomen est hic dictũ & nõ participiũ: o nate .s. cupido fili: meæ vires & mea magna potẽtia: qa sine amore parũ faceret venus: & o nate qui solus tẽnis .i. cõtẽnis: tela pr̃is summi .i. iouis typhoea aut typhoia .i. q̃ Iuppiter in typhoea gigantẽ iniecerat hoc est fulmina q̃ cupido cũ ipse ignis sit non timet: alitur em̃ nõ ledit̃ talib⁹ telis (Sane a ntõ typheus deduci deb et typheeus: qđ fortassis & hic scribẽdũ est: aut id mutauit poeta ꝓpter frequẽtiã vocaliũ: & diphthõgum resoluit aut more latino qui oe scribunt & e ꝓferunt vt sit typhoeus in principali & typheus in deriuatiuo: aut more græco qui oi scribũt & i ꝓferunt: vt sit typhoius trissyllabũ in primitiuo: & tetrasyllabũ in deriuatiuo: priscian⁹ sentit typhoea ꝑ typhoeia positũ: in multis tñ non vitauit poeta hmõi vocalium concursum: vnde tegeæ & eeeꝗ insula circes &c. Præterea si possessiuum in primitiuũ resoluat̃ erit licentiosa locutio quia duo gti diuersa significãtes vni sine coniunctione dabunt̃ vt sit tela typhoei patris summi: non em̃ typhe⁹ pr̃ summ⁹ est: sed dici põt tela typhei qa passus est: & tela iouis q ea intulit: vñ meli⁹ p possessiuũ locutus ẽ licet nõ frequẽs sit tale loquẽdi genus quale, esset lego commentarios vergilianos seruij: id est quos seruius edidit in Vergilium) ego scilicet dea & mater tua confugio ad te: & posco supplex cum imperare possem: tua numina .id est opes numinum tuoꝝ. Nota sunt supple tibi: aut nota sup. res est tibi: hoc est tu nosti aut nota recito tibi. vt .i. qualiter æneas frater tu⁹ iactetur pelago circum omnia littora: odijs id est propter odia iunonis iniquæ (Secundum seruium legitur iacteturq̧ quomodo non alia de causa adderetur q̧ q̃ vt syllaba tur producatur nam ea licentia qua in principio tertij pedis q̃ties sit vltima dictionis recentiores crebro vtuntur: maiores parcius vsi sunt: qui non omnino vacare velit posset & sic construere: q̧ pro et. & nota sup. sunt: aut res est nota tibi: vt frater tu⁹ Eneas &c. & .id est simul doluisti sæpe nostro dolore .i. quo nos .i. ego & filius meus doluimus hoc est condoluisti nobis & ꝓpter nos: Dido phœnissa .q. d. de genere penoꝝ qui versipelles sunt & id calli de facit: cum enim a specie & persona ipsa accusare non possumus: ad genus recurrimus: sicut contra in purgatione dixerat Ilioneus Parce pio generi: Dido ergo phœnissa .i. ex phœnicia profecta: tenet .i. quasi in potestate habet nunc hunc .s. fratrẽ tuũ Eneam: & morat̃: id est detinet blandis vocibus quibus parum fidei adhibendum est. Nam tunc præcipue blandiuntur mulieres dum decipere volunt: & vereor quo: id est in quem exitum vertant se hospitia Iunonia .id est carthaginensia quibus Iuno p̃sidet: ipsa enim haud id est non cessabit tantum: id est tantũ aut tantisper dum Eneas illinc abitum parabit: cardine: id est ab institutione principali rerum .id est nõ desinet Iuno agere qđ instituit etiam tantillo tempore: & ita legendum est vt Seruius, tantum non tanto vel legendo tanto ordo erit. ipsa Iuno (quam ꝓpter odium non nominat: aut quia dixerat odijs Iunonis iniquæ: & quo se Iunonia vertant hospitia: frustra repeteret) haud .i. non cessabit: tanto cardine rerum .i. cum res ad tantum cardinẽ ꝑduxerit: id est cum iam caput toti⁹ odij sui in ciuitatem suã impulerit: quasi soricem in muscipulam illexerit. Donatus tamen ad Didonẽ referre videt̃ vt patuit. vt sit Dido non cessabit amare tanto cardine .i. tanta firmitate & fide rerum quæ quasi in cardine voluuntur: quocirca .i. quia vereor quo se iunonia vertant hospitia ego meditor .i. concipio animo: capere reginã .s. didonẽ dolis .i. arte cupidinea: & cingere .i. irretire flamma .s. amoris: ante .i. priusq̧ a iunone sup. in odium Eneæ vertat̃ & in eius perniciem quicq̧ faciat: ne mutet se quo .i. quouis numine: potissimũ tamen de iunonis veretur: sed teneatur mecũ .i. vti ego: magno amore eneæ .i. indissolubili amore amet æneã vt ego quæ eius mater sum: ita vt iunonis inspiratio non tantum possit quantũ vis cæci amoris: & p hanc fictionem docet poeta nullum esse tantum mortalium animis furorem ac venerei amoris: Verum Seruius vult vt sit mecum non meo amore nec quo ego amo: sed meo hoc est veneris commercio. Nam non idem amor in amica & in matre est: sed nihil tam lasciuos amores conciliat q̧ venus.

SERVIVS.

¶Qua facere .i. q̃uo. Accipe: audi vt ecõtra. Da .i. dic vt da Tityre nobis: da non indebita posco. Mentẽ: dispositionem, consiliũ. Accitu: Euocatione, & est quartę declinationis. Vrbem sido. quã tenent sidonij. Mea maxima cu. & æneas cura est: sed Ascanius maxima cui regnum Italiæ romanaq̧ tellus debentur: & vbi ascanius maxima cura Veneris introducitur: vt veneris iustissima cura. Item hunc tegere & dire valeam subducere pugnæ: Sopitum somno: vnũ quidẽ ẽ sopor & somnus: sed mõ sopitũ irrigatum intelligimus. Idalium: cypri nemus est: in quo oppidum breue: & paulopost: Idalię lucos item idaliumq̧ nemus. Sacrata sede: vel templi: vel oppidi. Ne qua: qua vacat. Medius: importunus: incongruus. Et faciem illius. Faciem pro vultu posuit. Nullus enim potest accipere faciem alteri⁹ sed vultum. qui pro mẽtis q̃litate format̃. Nõ ampli⁹ v. Artis est nõ oia dicere: nec em̃ dictu⁹ est discessum cupidinis: neq̧ accessum Ascanij. Pueri puer arguit a facili Regales: nã i illa intemperantia facilis amori est adit⁹. Hic Teren. Sine cerere & baccho friget venus Latex: qđ est ꝓpriẽ quæ intra venas lateat. sed hic ꝓ vino qđ latet intra vuam: At lyæum pro lyæiũ dixit. Occultum: diffinitio amoris est: ignis occultus.

a Quaᵃ facere id possis: nostrã nũc accipe mẽtẽ.
Regius accitu chari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat mea maxima cura
Dona ferens pelago: & flammis restantia troiæ:
Hunc ego sopitum somno super alta cythera
Aut super Idalium sacrata sede recondam.
Ne qua scire dolos: medius ve occurrere possit
Tu faciem illius: noctem non amplius vnam:
Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus,
Vt cum te gremio accipiet lætissima Dido
Regales inter mensas: laticemq̧ lyæum:
Et dabit amplexus: atq̧ oscula dulcia figet:
Occultum inspires ignem: fallasq̧ veneno.

PIERIVS.

a ¶Quo facere id possis. Seruius legit qua, id est quo modo. In veteribus tamen exemplaribus plærisq̧, quo, habetur. In Mediceo, qua, vt agnitum a Seruio. Quod vero posses. In Romano codice est, vitium id familiare.

ASCENSIVS.

¶Qua facere id possis: nostram nunc accipe mentem. Eandẽ rem prosequitur Venus: cui⁹ orationis est hæc prosecutio: in qua docet viam qua cupido quod petit peragere posset: vtitur ergo omni artificio ad persuadendum: nam ostendit honestum esse vt pro fratre contra iunonem iniquam & vtile vt scilicet fratris saluti consulat: & facile: quia viam docet: & ne forte cupido se iouis, vltionem timere excuset: præmissum est q̧ solus tela patris summi contemnere potest. Rogat ergo vt pro Ascanio quem ipsa tãtisper in locis sibi sacris molliter fotura est ad didonem deducive lit & ad eam deductus arte sua illam in Eneam inflammare. Donatus sic. Hunc ego: ne diceret cupido quid fiet de Ascanio, si ibo. Sopitum: nam illa ętas multum ꝓfundeq̧ dormit: ergo erit sat tẽporis ad capiendos mulieris animos. Designat etiã tp̃s & locum amoribus aptum. Noctem enim erat spacium breue: sed erat ꝓperandum. ne longi temporis opera esset necessaria: quia Ascanius longiori somno teneri non potuit. ¶Ordo est. Accipe .i. intellige sicut da .i. dic: nostram mentem .i. conceptum nostrum: qua scilicet via & ratione (non dices qua mente: nã qua plenũ est: intelligitur tamen via aut ratio ne sicut Si qua fata sinãt &c.) tu possis facere id. scilicet quod me velle dixi

velle dixi: Puer regi9.i.filius regis: cui regnum hesperie debetur parat ire ad vrbem Sidoniam(hic secunda corripitur quæ fere producitur vt Teucrum memini sidona venire: & sidonia dido).i.carthaginē a didone sidonia conditā: accitu.i.aduocatu & citatione: genitoris id est patris Eneæ chari id est q illi char9 est. puer dico regius: appositorie: mea maxima cura quia scit illi regnum vt dixi a fatis promissum(vnde iuppiter At puer Ascanius &c.)parat ire ad vrbem sidoniam ferens id est afferens secū dona.restantia.i.quæ reliqua sunt pelago.i.post iacturam factā in pelago.quia dictum est. Arma virum tabulæq; & troia gaza per vndas & flammis troiæ.i.post incendium troiæ Iliacis erepta ruinis ego recondam.i.abscondā & reponā: hunc.s.puerum regium sopitum.i.irrigatū & immersum: somno.s.profundo: recondam dico in sede sacrata.s.veneri: aut super alta cythera insulam vicinam Lacedemoni contra spartam: in qua Veneri tēplum a Phœnicibus conditum dicunt: aut super idalium nem9 illud in cypro: vbi etiam templum habuit venus. sed antiquissimum in ascalone vrbe Syriæ: ne qua.i.ne aliqua ratione possit scire id est percipere dolos.i.fraudem nostram: ve pro vel possit occurrere medius.i.importunus. Est aūt duplex sensus: aut enim ideo non vult puerum scire dolos: ne imitet: quia vt dicit Iuuenalis: nec tu pueri contempseris annos. Sed tibi peccaturo obsistat paruulus infans: aut melius iō ne puer nesciat celare si scierit &ita occurreret forsan medius ita vt visis geminis ascanijs Dido fraudem depræhenderet. Tu mutatus faciem: id est vultu illius.scilicet pueri Ascanij: hoc est habens per transmutationem vultum & similitudinem faciei illius: vnam noctem: id est per spacium vnius noctis (Omnia enim verba actiū & abiunctiū temporis regunt: sed accusatiuū præcipue: dū respondent potest ad q̄diu aut q̄dudum.& cum sit tempus continuum. vtcunq; Valla reclamet)non amplius.s.q; per vnam noctem: & ponitur absolute. falle scilicet didonem: dolo: id deceptione: & tu puer. habent enim Cupido & Bacchus perpetuam iuuentam. indue vultus pueri scilicet Ascanij: notos tibi quia cum esset fratri filius potuit eum satis nosse. Vt cum: id est quando Dido letissima, propter dona & aduentum tanti hospitis & pulchritudinē pueri. accipiet te gremio. id est in gremium suum (id autem est inter femora sicut sinus inter brachia: Vnde iocunda est poete fictio: quia illic nascitur fere mulieribus cupido)accipiet dico te gremio inter mensas regales: id est regali luxu splendidas & opiparas quæ certissimum cupidini aditum parare solent: & inter laticem: id est liquorem latētem in vuis: lyeum .p lyeium: id est bacchicum: hoc est inter vina & cum supple dabit amplexus & figet: id est firmiter imprimet oscula dulcia: id est suauia: tu inspires sup. tūc amorē occultū & fallas veneno.i.incēdio amoris qd p venas vt venenū diffluit. vñ est in quarto principio. Vulnus alit venis & ceco carpitur igni.

¶Paret Amor dictis charæ genitricis: & alas
Exuit: & gressu gaudens incedit Iuli.
a At Venus Ascanio placidam[a] p membra qetem
Irrigat: & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos: vbi mollis Amaracus illum
Floribus: & dulci aspirans complectitur vmbra.
Iamq; ibat dicto parens: & dona Cupido
Regia portabat tyriis duce lætus Achate:
Quum venit aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.

PIERIVS.

a ¶Placidam per mēbra quietem. Est vbi, Placitam, legatur, quod non æque placet: placida em̄ proprium est, quietis epitheton.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Paret amor dictis. Nullo dato responso nisi fortassis solo nutu cupido matris præcepta obiuit in qua re docentur filij parentū præceptis obtemperare debere: vsq; adeo vt parentes solo nutu certiores fiant vt qd iusserint facturi sint. docet ergo quō se cupido in vultum Ascanij transformauit. de qua re Donatus sic. Dona. Paret: non respondet. quid em̄ persone matris vel maxie in tali cā rideret.& tps facta non fabulas exigebat. Ergo se officiosum matri præstat. Gaudens. velut filiū exprimeret ad patrem euntem. vel quia plena voluntate iussa matris implebat. At ven9 natura puerorum tangitur q securius & diu dormiunt. si etiam accedant alia oblectamēta. vt secessus. flores. & odores: & mollicies Opacitasq; vmbrarum. Duce achate. ergo hunc fallebat. & lætus portabat dona. Quia non frangebat onere munerum nec tedio viarum. Cum venit executus est iussa mature. quia præuenit conuiuium. & venit cum iam discumberent in aptissimo tempore. Mediam nam is locus potior apud veteres fuit. Nam Sallusti. ita sertorij conuiuium describit. vt ipm quia potior fuit collocasset in medio. Beroal. Beroaldus autem in Seruium quantum ad diffinitionem triclinij dicit sic. Errauit ergo Tricli- nium. Quintilianus qui in vndecimo triclinium pro cenatione & cōclaui posuit sic scribens. Vix eo limen egresso triclinium illud supra conuiuas corruit. his verbis haud dubie Quintilianus triclinium appellat id quod Cice. conclaue nominauit in scd'o de oratore: vbi idem quod Quintilianus exemplum referens inqt: hoc interim spacio conclaue illud vbi epularetur Scopas concidisse. In eodem quoq; exēplo enarrando Valerius maximus ita scribit eo momento temporis triclinium in quo Scopas epulabatur collapsum est. vbi triclinium pro cenatiōe apertissime ponitur q; si vera est opinio Seruij errauit etiam Vitruuius architectus qui in sexto docet quemadmodum triclinia partim estiua partim hyberna sint edificanda & in quam cœli partem vertenda. In expositione itaq; triclinij Seruio in parte suffragor namq; in eo q; ait triclinium Sterni solitum fuisse: quoniam antiqui tribus stratis lectis epulabantur homini assentior. Vnde & apud Ply. legimus triclinia Rome fuisse argentea: quæ proculdubio pro ipsis lectis discubitorijs ac tricliniaribus accipiuntur. Nam & Liuius idem ferens: ait lectos eratos ab exercitu asiatico romā adductos. q; autem inficiatur Seruius nusq; triclinium pro cenatione reperiri: in hoc ab eo apertissime dissentio: & vt dissentirē monuit me vetustissimorum scriptorum authoritas: quos testes citaui: quibus magis profecto credendum est q; seruio. Tricli- nium. Tricliniū itaq; vt breuiter concludam: ipsos lectos discubituros significat & ipsam cenationem: & in vtraq; significatione eleganter & erudite vsurpabimus. hæc & ille. Ordo. ¶Ordo est Amor.i. cupido deus amoris: paret.i. obtemperat & obedit dictis.i. mandatis quia tamen dixerat. supple tua numina posco: potius dictis q̄ iussis dicit poeta: genitricis chare: vel q̄ illi præcipue chara est vel quia sua cuiq; genitrix chara esse debet: vt sit generale epitheton Vnde vis quoq; est in vocabulo genitrix vt ideo merito chara sit quia genitrix & exuit alas: pingitur em̄ alatus: & ipse gaudens i.lætus incedit.i.ingreditur: cum volare soleat gressu.i. incessu Iuli.i.quo Iulus ingredi solet: nā dijs peculiaris est incessus: Vñ prius: & vera incessu patuit dea. At.i.sed venus irrigat.i. infundit p vapores Ascanio.i.in ascanium quietē placidā.i. nō vehementem quæ illi officiet sed qua recreentur membra.s. singula:

SERVIVS.

¶Paret Amor. vt supra p cupidine amorē posuit. Et alas exuit Laus magna Ascanij per transitum. Si cupido alis tantum depositis ascanius fuit. Placidam. Epitheton eius est: vel ad discretionem eius quietis: q̄ in somnijs pturbatur. Fotum: sublatum a fouendo. Amaracus. hic puer regi9 vnguētarius fuit qui casu laps9 dum ferret vnguenta maiorem confusione odorem creauit. Vnde optima vnguenta amaracina dicuntur. Hic postea in hærbam Sampsucum conuersus est: Quā nunc amaracū dixit. Iāq; ibat: cū vix venus ista dixisset. Sane: nec festinantibus personis: neq; minoribus est respōdendi facultas vt hoc loco cupidini: vt Mercurio supra: idem in quarto: vt in septimo furiæ: Cum venit: aut p eum veniret: aut cum sit aduerbium temporis pro dum: Nec enim potest coniunctiui modi pticula iungi indicatiuo. Sane sciendum cum & dum malo errore a romanis esse cōfusa. Auleis: vel pictis q̄ ideo aulæa dicta sunt: q; primum in aula Attali regis asiæ: qui populum romanū scripsit hæredem inuenta sunt. Ideo etiam in domibus tendebantur aulæa: vt imitatio tentoriorum fieret. Sub quibus bellantes semper habitauere maiores: vnde in thalamis hoc fieri hodie conspicimus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendū puluerem: Quia vsus camere ignorabatur. Horatius inter ea suspensa grauis aulæa ruinas in patinas fecere. t.p.a. Quantum non a.c.ex.a. Cum vero a nomine græco desinente in η fiat deriuatio conuertitur in æa: vt αυλη aulæa αιθνη æthnæa Superbis nobilibus. Aurea: si Dido pulchra sponda est septimus casus. Fitq; syneresis: & est spondæus. Sponda: stipadia antiqui non habebant sed stratis tribus lectis epulabantur. Vnde triclinum sterni dicitur. Cicero. Strui triclinia: & in foro sterni iubebat. Errant ergo qui triclinium dicunt ipsam basilicam vel cœnationem. Mediā qui maioris locus est. Salu. Igitur discubuere sertorius inferior i medio: super eum. T. Fabi. hispaniensis senator. Ex proscriptis i summo Antonius. Et in fra. scriba sertorij versius & alter scriba. Mœcenas: in imo: Medius inter Tarquinium & Deatium. Perpenna.

☞ & dea.i.cũ esset dea tollit.i.in sublime fert sup.ipsum fotũ.i. ... iter cõplexũ:gremio.s.suo in altos lucos Idaliç.s.sylue: vbi amaracus.i.hærba in quã amaracus puer conuersus est mollis.s. ... tu & aspirãs floribus & dulci vmbra.i.suauiter fragrãti: cõ ... ctitur illum.s.puerum ascaniũ.Cupido ibat iam parẽs.i.obe ... iens dicto.i.mandato aut æneç aut veneris:& ipse lætus porta bat dona regia:aut regalia:aut ad regẽ pertinẽtia:tyrijs.i. ad ty nos & hoc achate duce.i.ducẽte:aut lætus achate duce . Cũ.i.qñ venit.i.aduenit:aut cũ.i.qñ venit.i.adest cũ muneribus: regina aurea.i.pulcherrima aut auro vestita(Vix em̃ patiť versus vt cõ struať aurea sponda.nã ablatiuus primæ in a productũ desinit: ☙qđ hic ☙qđ h corripiť nisi forte synereſis fiat)cõposuit iã se supbis.i. magnificis & p̃ciosis auleis.i.ornamẽtis parietũ ĩ aula attali primũ inuẽtis q̃ vulgo tapeta dicunť:cũ ea sint q̃ substernunť scabellis aut sedib⁹ & locauit se mediã spõda.i.ĩ triclinio:cũ eẽt dña ꝯuiuij:is ei loc⁹ regi ꝯuiuij debeť.Quia v̄o ñ dixit mediã spõdaq; locauit:sed spõda mediãq; locauit:& qa alibi sępe syneresim facit poeta:vt ereis & ferreis dissillaba ponẽdo:ego auderẽ ꝯstrueř sic regia ꝯposuit.i.cõposuerat iã se aurea spõda.i.sup spondã aureã (qa discũbebãt sup lectos discubituros.vñ tricliniũ dictũ de q̃ Ho.ĩ prio ſmonũ. Sepe trib⁹ videas lectis cęnare q̃ternos)sup.ĩ auleis supbis.i.nobilibus aut magnifice ornatis:& locauit se mediã.s.ĩ aurea illa spõda & toto triclinio.

SERVIVS.

¶Pater: Religiosus: quia pater omnium deorum epitheton est vt ostendit Verg. Vbiq;. Ostro: vnde tingitur purpura:& ꝓ purpura posuit.Dant famuli:Humilis character ισχνον dicitur. Tõsis minutis vel villosis Maiores enim mappas habuere villosas. Mantillia a manibus ante lotis dicta:vt Torale a toro.Nã Hora per apocopen dixit:ne turpe.Toral.Ordine: dispositione:nã Cice.in œconomicis.Quid vbi ponendum sit:Nec enim debẽt vniuersa confundi:Penum differt a cellario. Cellarium paucorũ dierum est:Vnde & in cellam imperatum frumentum dicunt.Penũ vero longi tẽporis. penus in masculino & fœminino inuenitur quartę declinationis . In neutro tertiæ veluti pecus pecoris. Horatius.Portet frumenta penusq;. Et Plautus in masculino dixit. Nisi mihi annuus penus datur. Et Lucillius in fœminino : vt & vxori legata penus . Persius aũt ostendit quartæ esse declinationis.Vt in locuplete pœnu defensis pinguibus vmbris : Struere: componere:vnde structores epularum dicũtur: Adolere : colere: sed adolere proprie est augere:in sacris autem adolere per bonum omen dicitur.Nã in aris nõ adoletur quicq; sed crematur . Pares non in nũero:sed in ætatis parilitate est admiratio.Dapibus : hæ regum sunt. Epulę priuatorum Ponant.ſm antiquum loquitur morem iulum:ad cõuiuas refert Dei:ad poetã Simulata.Cõposita in ascanij similitudinẽ: Infœlix propter casum futurum.Tuẽdo:dum intueť.Omnis autẽ gerundij mod⁹ ab actiuo:siue a passiuo sit similiter ꝓfertur:vt cantando tu illũ.i.dum cantas:Et frigidus in pratis cantando rumpitur anguis: id est dũ incantatur Vbi postq;:interdũ quando interdum in quo loco . Magnum: arduũ:Difficile est em̃ immitari filij affectum.Petit:petere est:nõ solum adire:verũ etiam insidiari:& sic nunc intellige.Fouet sustine.Insideat:legitur etiam insidat.Matris:id est eius preceptoꝝ Acidalię.ven⁹ iniicit curas αχος em̃ cura: vel ab acidalio fonte q est in orcomeno boetiæ vrbe.in quo se gratiæ lauãt:q̃ Veneri sacrę sunt:ipsius em̃ & liberi filiæ sunt & iure.Nam gratiæ fere per horum numinũ munera cõciliãtur.Sunt autem nudæ:quia gratiæ sine fuco esse debent:ideo cõnexæ quia insolubiles esse oporꝫ ☙ tet.Hora

Iam pater æneas:& iam troiana iuuentus
a Conueniunt: stratoq;[a] super discũbitur ostro.
b Dãt mãibus famuli lymphas[b]:cererẽq; canistris
c Expediunt:tonsisq; ferunt mantilia[c] villis.
d Quinquaginta intus famulæ q̃bus ordĩe lõgo[d]
Cura penũ struere.& flãmis adolere penates:
Centumq; aliæ:toti dẽq; pares ætate ministri.
e Qui dapibus mensas onerẽt: & pocula ponãt[e]:
Necnon & tyrii per limina læta frequẽtes
Conuenere:toris iussi discumbere pictis:
Mirantur dona Aeneæ:mirantur Iulum
Flagrantisq; dei vultus:simulataq; verba:
Pallamq; & pictum croceo:velamen achanto
Precipue infœlix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit:ardescitq; tuendo
f Phœnissa:& puero pariter[f] donisq; mouetur:
Ille vbi complexu æneæ colloq; pependit:
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem
Reginam petit:hæc oculis:hæc pectore toto
Heret.& interdum gremio fouet inscia dido:
g Insideat[g] quantus miseræ deus:at memor ille
Matris acidaliæ:paulatim abolere sicheũ
h Incipit:& viuo tentat præuertere amore[h]
Iam pridem resides animos:desuetaq; corda

PIERIVS.

a ¶Stratoq; sup discũbiť ostro. Apud.C.Iuliũ Ro.vbi de p̃positionib⁹ agiť,q̃ a Suetonio trãquillo in ordinẽ digestæ fuerint,v̄sus citatur ex Marone,ita scriptus.Structoq; sup discũbitur ostro.Nã extruimusq; toros alibi dictũ, & instruimus mẽsas.Quãq; Strato,minime displiceat,qđ de tapetis intelligendũ est. b ¶Dant famuli manib⁹ lymphas.In Rom.in Long.& aliquot alijs cod. antiquis transportatis dictionib⁹ legere est, dant manib⁹ famuli lymphas.Sed isti lãbdacismũ euitare voluerunt,qum tñ auctores plærũq; hmõi syllabaꝝ cõcursum venustati ducãt. c ¶Tonsisq; ferunt mantilia villis.Roman⁹ codex & hic & in Geor.mãtelia,p,e,tertia a fine syllaba legit,ac ne quis putet ex familiari quodã scribẽdi more:quo plurima toto ope in eo cod.i,in,e,mutãt,ita hoc ẽt loco factũ esse.sciẽdũ ĩ alijs q̊q; veterib⁹ plerisq; cod. mantelia scriptũ eẽ.Nã in oblõgo apparet id manifeste.In Longo.v̄o abrasa dictio ẽ,sed em̃ mãtelia,oino pri⁹ scriptũ fuisse discerniť.sane,mantellũ,apud Plautũ,& apud Luciliũ mãtella legiť,mappas mãtella,merũq;,atq; ita mãtelia. d ¶Quib⁹ ordine longo cura penũ struere.Est & vbi Longã penũ, legas, dictũ em̃ lõgã penũ a virgilio Fl.Sosipater auctor est, Penũ porro fœminino gñe Lucilliũ quoq; dixisse ꝯstat,eo carmĩe. Magna pen⁹ paruo spacio ꝯsumpta peribit. Eodẽ gñe vsos Põponiũ & Nęuiũ ait Noni⁹,q nõ ꝓbari ait auctoritatẽ eoꝝ q neutro gñe dixerint,q̃uis fest⁹ penora ponat.Quãtũ v̄o ptinet ad vulgatiorem lectionẽ,q̃ est lõgo ordine,ea in plib⁹ ex vetustis exẽplaribus habetur & agnoscitur a Donato.

✱Qui dapibus

ASCENSIVS.

¶Iam pater æneas Describit cõuiuiũ apparatũq; eius splẽdidissimũ de quo Donat⁹ sic.Iam pater æneas.Discerniť ipse & troiani sedibus purpureis . Dant: describit familiæ ordinẽ.Canistris mos apud veteres ferť fuisse : vt panis nõ argenteis:sed vimineis vasculis inferretur. Lõgo ordĩe: vbi fuerant quinquaginta ad q̃rũ curã pertinebat procuratio cellarij & deorũ penatũ cultus:illas sine dubio vicissitudo longo ordine tangebat: Centum aliæ eleganter atq; breuiter diuitias expressit laudauitq;. Voluit em̃ demonstrare ducentos & sexum & ætatem discernere: Numerus autem non est res magna ĩ rege sed parilitas ætatis quæ ostẽdit quãta illi seruorum esset multitudo ex qua ducẽti pari ætate eligi potuerint digni:qui curarent supra dicta.Necnõ supra ostrum troiani qui magis essent honorandi sederũt.Tyrij vero in vestib⁹ pictis.Miranť: p hoc ostendiť regina:q̃q; ditissima viri vxor fuisset talia nunq̃ habuisse cum hæc ipsa & sui Tyrij mirenť.Alius intellectus est Miranť dona ęneę.i. mirantur talia æneã vel habere vel donare potuisse . Miranť ergo substantiam animi largiẽtis. Ardescitq; tuendo : contrarium posuit.Nam consideratiõi intẽta fastidium ĩcurrere debuit.Falsi:magna res vt etiam pater deceptus sit.Insideat quãt⁹.Tãto libẽtius ĩprudens cõplectebať.Quãtũ nesciebat qualẽ deũ amplecteretť.Infœlix:Quia benignũ aĩm exhibebat:quẽ deberet inimicũ exhibere:cum ex eo parareť sibi mors Abolere:prius em̃ debebat amouere amorẽ pristini viri & paulatim qa cũ vehementer hereret:non poterat vno impulsu dimoueri:iccirco autẽ Didonẽ castam:diuitem pulchrã : deceptã inducit per cupidinẽ vt non solũ didonis verum etiã eneæ existimationem ostenderet. Ne illum ignobilis fœminę proiecti pudoris sponte amasse:aut prouocata munerib⁹ videatur. Aut ille malis submersus innumeris de amoribus illicitis cogitasse.Bero.aũt notat Seruium in eo q penũ aridius describit sic. Conueniebat erudito grãmatico diffinire qd sit penus:deinde differentiã peni & cellarij demõstrare enimuero ex verbis Seruij nemo intelligit qd significet pen⁹.qđ ꝓfecto interpretatione dignissimum est: cũ in eo nõ pauci per inscitiam a

ASC. Dona. Beroal.

veritate deerrauerint quaq; ei
dem in re eādem castigationem
meretur seruius: qua apud Gel-
lium quispiam insolens ac osten
tator grammaticus taxatur q de
varijs generibus penoris varijsq;
declinationibus insolenter disse
rens a phauorino interrogat⁹ qd f
esset pen⁹ mussitabat atq; hallu-
cinabatur: quo circa cū serui⁹ qd
Penus penus sit nō dixerit: nec satis eru
dite a cellario distinxerit. existi-
maui me facturū opere precium
si illa quæ de penu legi: quæ di g
ci: quę vigilando deprehendi:
quę a Seruio nō tradunt: in me h
diū afferrē & his cōmētarijs itexe
rē ad adiuuādā studiosor; scho-
lasticor; eruditionē. Est itaq; pe-
nus vt Cice. in secūdo de natura
deorum elegantissime docet om
ne quo vescuntur homines Cui
suffragat. Fœstus scribens penora dici res necessarias ad victum
quotidianum. Penarium vero vt inquit Varro appellarunt lo-
Penariū cū in quo penus seruabatur. Ciceronis ac Festi authoritatem cor
roborant v̄ba Sceuolę iuriscōsulti qui ad demonstrandā penum
ita scripsit: penus est inquit qd esculentū aut potulentū est. Cæ-
terū vnde ipm penoris nomen deducatur commodissime decla
rat Phauorinus apud Gelliū his verbis. Quæ longe vsionis gra
tia contrahunt & reconduntur: ex eo q nō in prōptu sint: sed in
tus & pœnitus habeantur penus dicta sunt & apud iuriscōsultos
titulus est de penu legata vbi quæ appellatione penus intelligā
tur: copiosissime disputatur. Præterea officiū fuerat diligētis cō-
mentatoris illud quod a grāmaticis ac litteratoribus q̄ri solet de
Vergiliano v̄su non tacere. vtrum. s. legendum sit quibus ordi-
ne longo Cura penum struere: vel longā penū: vtrunq; em legi
solitū est: huc adde q cellariū vix vnq; in ea significatione quā
tradit Seruius: reperit: videtur em cellariū illa figura dici q pa-
narium granarium penariū: vt pro cella ac repositorio potius ac
cipiatur q p ipsis rebus recōditis: queadmodū inquit Varro. pa
nariū dr vbi panis seruatur. granariū vbi granū recondit: & pe-
nariū vbi penora custodiuntur. hoc ita esse docet donat⁹ scribēs
Cellariū Cellariū dici a ponendis celandisq; reb⁹ esculentis & potulētis:
Quin & iuriscōsultus digestis de legatis apertissime ostēdit Cel
lariū ipsum esse locū nō res: Cuius v̄ba hæc sunt. Itē Cellariū iū-
ctū eidem diete ab hęrede meo ei concedi volo: apud Collu. titu
lus est queadmodū villica tractare debeat penora siue cellaria: q
quidē inscriptio: si non est subdititia īdicat Cellaria idē esse qd
penus & fere congruit cū significatu Seruij Cellari⁹ vero mascu
lino genere dr is qui pręest cellario & penoribus recondendis: de
quo videtur intellexisse Plautus inqens: Sū pronius cōdus pro-
curator peni: de hoc Martialis: hinc cellari⁹ experit artes: & Col.
in. xiij. quibus inqt studiū fuit pistoris & coci non minus cellari
diligētiā suis præceptis instituere: & alibi: vt cibus inquit & po
Ordo tio sine fraude a cellarijs prębeat. ¶Ordo est. Pater æneas & iuuē
tus troiana: cōueniūt. i. simul veniunt iā ad cōuiuiū. s. didonis &
discūbit ab oīb⁹ ipis sup ostro. i. purpura strato. s. sup tapeta (nā
Super, sup nūc actō iungit apud hūc authorē tn̄ etiā abltō vt frōde sup
viridi: & gemina sup arbore scindūt) Famuli dant manib⁹ lym
phas. i. aquas lympidas & puras: & expediūt. i. expedite ministrāt
canistris. i. accipiendo e canistris cererē. i. panē per metonymiā:
& ferūt. i. afferūt: mātillia: quibus man⁹ tergerent: villis tonsis.
i. quibus villi erāt tōsi: vt prōptius tergerent: famulæ: i. ancillę
aut ministrę erant intus: quinquaginta. s. numero qbus erat: cu-
ra struere. i. istruere & dispōere lōgo ordie. penū. i. vt dicūt victua
lia: & annuā prouisionē & adolere. i. collere penates. i. intimos la
res flammis. i. ignibus (Si proprie accipiuntur penates sensus est
q illis officium erat flāmis hoc est ignibus sacris incensis: colere
& venerari deos domesticos: sed si per metonymiam penates ac
cipiuntur pro reb⁹ domesticis quib⁹ pręsunt: sensus est eas flam-
mis purgare penates: ne aut a carie aut tineis alijsue vermibus cō
sumantur ita vt & eduliorum ne corrumpant: & vestium ac si-
milium rerum ne absumant curā habeant. Verum quia de præ-
senti ministerio loquitur sensus ver⁹ est quinquaginta illas
famulas disposuisse vt ex cellarijs ac penu edulia debite proman
tur: & vt penates. i. edes flammis illustrentur: vt noctem funalia
vincant) Centum aliæ sup. famulæ & totidem ministri. i. famuli
pares ætate sup. qui. i. ideo vt: onerent mensas dapibus. i. cibarijs
regalibus & ponāt. i. propinēt: pocula. i. potum aut ponant. i. di-
sponant pocula. i. vasa potoria. Necnon. i. insuper: &. i. etiam ty
rij frequentes cōuenere per limina læta. i. lætitiam indicantia &
splēdida: iussi discumberet oris. i. lætis: pictis: non erāt ergo tāti
præcij nec tantę dignitatis quanti & quantę tori in qbus discum
bebant troiani de qbus dictum est. Stratoq; super discūbit ostro
& ipsi tyrij: mirantur dona æneæ & mirantur Iuliū. i. cupidinem
quem putabant esse iulum: & id dicit ex persona tyriorum: & mi
rant vultus flagrantis. i. ardentis ac resplendentis dei (potest aūt
flagrantis dici accusatiui casus vt coniungatur cū vultus: & ge-
nitiui cum dei: sed hoc ex psona sua dicit poeta qui norat deum
esse) & verba simulata. i. per simulationē licet ipsi ignorabant p
lata (nam si sciuissent simulata esse non fuissent mirati) & mirā
tur pallā. i. indumentū muliebre Didoni datū & velamē pictum
achanto croceo. i. figuram quidē achanti habens sed colorē vnde
erat auri. Præcipue. i. principaliter phœnissa. i. phœnicū regis fi
lia dido: infœlix: quia deuota. i. destinata & addicta (Sæpe enim
malo addicti deuoti dicuntur vt morti aut exitio: sed etiā pro bo De
no vt p reip. salute deuoti dicuntur: vt decij pater & fili⁹. Et qa
xp̄o deuoti sumus vt pro ei⁹ fide mori velimus: ideo nō inepte
xpiani nominis pfessores deuoti dicti sunt quasi martyrio. i. cō
fessione ad mortē addicti) pesti futuræ. i. pestifero amori: q me-
dullas eius exedit & ad mortē eā impulit: nequit expleri mentē.
i. habere mentē expletam: hoc est satiatam: & ardescit. i. ardore in
cendit tuendo. i. inspiciendo: & id actiuæ: & mouet. i. excitat ad
amandū pariter puero. i. eo quē puerum esse putabat donis. ille.
s. cupido in forma & specie ascanij pueri: vbi. i. quando pependit
sup. in collo & complexu æneæ & impleuit. i. plenis indicijs si-
gnificauit amorem falsi. i. simulati genitoris: nō em erat genitor
sed frater petit. i. oritur & p insidias visus aggreditur reginam:
ad hęc. s. regīa: hęret. i. affixa est & cglutinata illi oculis & toto pe
ctore: & ipsa dido inscia. i. haud sciēs q cupido esset: fouet inter-
dū gremio. hoc ē sentit illic vim amoris: qd honesta fictiōe poe
ta (vt dixit) īuoluit. Quāt⁹ q magn⁹ putas de⁹ amoris īsidiat aut
īsidat misere. s. didoni. q. d. nō dubiū qn maxim⁹ cū ad hoc eo ve
nerit: at. i. sed ille. s. de⁹ amoris. s. cupido mēor mr̄is acidalię. i. ve
neris. h̄ est mandator; ei⁹: incipit abolere. i. delere & in desuetudi
nē ferre: sicheū. i. mēoriā ac amorē sichei prioris cōiugis: & tētat. i.
conat p̄uertere. i. p̄occupare aut a desidia & ignauia auertere: amo
re viuo: aut de viuēte aut vehemēti: qa dicet ī q̄rto. Est mollis flā
ma medullas. Interea & tacitū viuit sub pectore vuln⁹: aīos resi
des. i. segnes & iacētes nulloq; amore excitatos iā pridē. i. iam a
plusculo tpe. s. a morte Sichei: & corda desueta. s. ab offō amoris
h̄ est īcipit amouere amorē defuncti: q eā segnē faciebat: & iserere
amorem æneæ viuentis qui eam agilem faciat & acriter instiget
nec torpere sinat.

¶Qui dapibus mēsas onerēt & pocula ponāt. In Ro. cod.
& plærisq; alijs peruetustis, legere est vtrūq; v̄bum indicādi
mō, numero et variato. s. hoc pacto. Qui dapibus onerāt mē
sas & pocula ponunt. qd nescio quid picturatius habet, quū
res ipsa ita geri videatur: qd in priori illo indefinito mō si-
gnificaret tm̄ paratos eos esse ad onerandas mensas, & ponē-
da pocula. Vnicuiq; tn̄ integrū sit, quam maluerit lectionē
sequi. f ¶Et puero pariter donisq; mouetur. In antiquis
plærisq; omnibus exemplaribus legere est, hoc dictionum
ordine. & pariter puero donisq; mouetur. mouebatur v̄o
puero, q iam animo agitare cœpisset, posse se talem cōcipere
ex Aenea, donis: qa mr̄ebre gen⁹ pcliui⁹ ē ī auaritiā: ē em̄ ma
gis infirmum, ac perinde magis opum appetens, & auxilij.
¶Insideat quant⁹ miserę deus, sunt qui, Insidat, trisyllabum
legant, & ita apud Ti. Donatū scriptū est. Id ego nusq; alibi
neq; in veteribus codi. inueni. h ¶Et viuo tentat præuer
tere amore. In Ro. cod. amorem, legitur: quod minime placet
Solet vero ea littera in fine ibi sæpius habundare: tam & si ī
veterū monumentis tale aliquid sæpe legas, vt in æde lateranensi. Antiquo monumēto p salutē
Imperatoris. Quod in memoriam redigit diomedis dictum, gauisos non nunq; veteres quædā
p barbarismā proferre, hoc autem loco omnino, amore, legas.

tet. Hora. Segnesq; nodū re
soluere gratiæ. q vero vna auer
sa pingitur due autem nos respi
cientes: est quia profecta a nobis
gratia duplex solet reuerti: Vn
de illd. Nec te certasse priorē pœ
niteat. Abolere ordo est natura-
lis vt primo vellamus herentia:
deinde inferamus noua. Sic Te-
rē. vt metū in quo nunc est adi-
mam: atq; expleam animū gau
dio Viuo: aut viui hominis: aut
vehementi. Pręuertere: prœoccu-
pare propter iunonem. Resides:
pigros ad amandū. iurauerat em̄
nulli esse nupturā. Cōtra v̄o qui
instant industrios dicimus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Postq; prima quies epulis. Oñ
dit morem exterarū gentiū & cæ
tera quæ in conuiuio dicta & fa-
cta sunt de quibus Donatus dis-
Dona. serit sic. Postq; prima. q. conuiuij
prolixi mos describit. Nā confe
ctis epulis

Postq̄ prima quies epulis mensæq; remotæ:
Crateras magnos statuunt: & vina coronant
a Fit strepitus tectis: vocēq; per ampla a volutant

SERVIVS.

¶Postq; prima quies. Propter re
galē affluentiam. Contra supra.
Postq; exempta. f. Mense sub ex-
terna persona morem ponit ro-
manorum: apud quos duæ men
se erant: altera epularum altera
pomor;

Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Insensi: & noctem flammis: funalia vincunt:
Hic regina grauem gemmis auroq; poposcit:
Impleuitq; mero pateră: quă Belus & omnes
b A Belo soliti: tum[b] facta silentia tectis.
¶ Iuppiter (hospitibus nă te dare iura loquunt)
Hunc lætum tyriisq; diem troiaq; profectis
Esse velis. nostrosq; huius meminisse minores.
c Adsit[c] lætitiæ Bacchus dator: & bona Iuno.
Et vos o cœtum tyrii celebrate fauētes.
d ¶ Dixit: & in mensa[d] laticū libauit honorem.
Primaq; libato summo tenus attigit ore
Tū Bitiæ dedit increpitās. ille impiger hausit
e Spumantē pateram: & pleno se proluit auro[e].
Post alii proceres: cithara crinitus Iopas
f Personat aurata: docuit quæ maximus atlas[f].
g Hic[g] canit errantem lunam: solisq; labores:
Vñ hoīm genus & pecudes: vñ imber: & ignes:
h Arcturū[h]: pluuiasq; hyadas: geminosq; triones.
i Quid tantū oceano properent se tingere[i] soles
Hiberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.

PIERIVS.

a ¶ Vocemq;, per ampla volutant atria. Nonnulli codices antiqui, perampla, vnica dictione legunt. Sed in Lōg. & aliquot aliis, per alta legit̄ vt in. iiii. Aeneidos. It clamor ad alta atria vulgata tñ lectio receptior. b ¶ Tum facta silentia, In Lōg. dum: sed, tum, melius. c ¶ Adsis lætitiæ Bacchus Dator antiqua omnia exemplaria quæ versamus, adsit vel assit, persona tertia legunt. d ¶ Dixit & in mensa laticum libauit honorem. In Oblōgo cod. quē Pomponii læti delitias fuisse dicunt, Immensum, legitur. idem in Longo. & aliquot aliis per uetustis. In Ro. in Mediceo & nōnullis emendatiorib⁹, In mēsam, habetur accusatiuo casu, vt ĩ octauo eadem elocutiōe dictum. In mensam læti libant: eandemq; lectionem videt̄ Ti. Donatus agnouisse, dū in cōuiuiis, cū hmōi honorificentia numinibus exhibetur, pro ara mensam succedere dicit. Sed ei volgata exēplaria Donati, loco hoc valde corrupta habent̄. De libatione vero hmōi lege apud Macrobium. iii. Saturnalium. e ¶ Et pleno se ꝓluit auro. In cod. aliquot antiq̄s, pleno se ꝓluit ore, legit̄, nō auro. Ti. Donat⁹ sup hoc ait, Bitiam iō se etiā ꝑfudisse q̄ auide biberet: & tm̄ infunderet q̄tū fauces ei⁹ trāsmittere nō possent. f ¶ Docuit q̄ maximus atlas. In Ro. cod. & quibusdā aliis legere est. docuit quē maxumus Atlans. sed cur atlans. dictū superius, vbi de thensauro disputatum. Qđ vero legit̄, docuit quē, mos est poetis pręstantis aliqua doctrina viros a Diis vel ab heroibus doctos asseuerare. In quinto talis elocutio, tritonia pallas quem Docuit Ti. Donatus quæ legit, ait em̄ videamus qualia canebat, docuit, inq̄t quæ maxim⁹ atlans, hoc est nō turpia, aut obscena, sed venientia ex philosophiæ fonte, q̄ docuerat Atlans maximus, plenusq; virtutum. g ¶ Hic canit errantē. Scripsere nōnulli. is canit, verum illi decepti sunt ex paraphrasi, si quidē hoc loco Sosipater Carisius in solœcismo præpositiuā ꝑticulā ꝓ cōiunctiua ꝓnunciatam ait. Hic quidē, pro is. h ¶ Vnde hoīum gen⁹ & pecudes vnde imber & ignes. In Mediceo cod. legere est, vñ hoge. & pecudes genus vnde ferarū. Sed cū vulgaris exemplaribus veteres plærīq; codices cōueniunt. i ¶ Se tingere soles. In antiquis dubio procul fere oībus tinguere, legit̄, u, inter, g, & e, litteras medias sita. ex instituto Attii, neq; grāmatici plærīq; ab hoc vbo, u, litterā reiiciunt, quū in vrgeo, & vngo eā neq̄q; admittāt vt apud velium longū est. Aduersus tñ cuius sñiam stat omnis pene veteris scriptionis consuetudo.

[* pomo]R: Crateras est hic crater græcū nomen. Latine hęc cratera dicit̄ Persius si tibi crateras. Vina pro poculis per synecdochē. Coronāt. aut implēt vsq; ad marginē: aut q̄a antiq̄ pocula coronabāt. Vñ est & magnū cratera corona induit. Tectis. i. ad tecta. Legit̄ etiā Fit strepitus tectis Atria romani duabus tantū epulis in atrio vescebāt̄. Vñ ꝑ cōtrariū Iuuenalis. Quis fercula septē secreto cœnauit auus. & ibi pecunias habebāt. Vnde qui honoratiores serui erant liminū custodibus adhibebātur. Hinc q̄ Dardanio Anchisæ armiger ante fuit. Fidusq; ad limina custos: ibi & culina: vñ atriū. Quia esset atrū ex fumo. Lychni: Græco verbo vtitur ne vile aliquid afferret: a lychno aūt lucerna dicta est: Vñ lu, corripit̄. Horatius. Non quo fraudatis immūdus nata lucernis. Si cm̄ a luce nō staret versus. Laquearibus: lacus principale. Lucilius: Resultant edesq;. lacusq;. Per diminutionem lucanar facit Horatius. Nec mea renidet ĩ ede lucanar. Inde per aliā diminutionē lacanariū & ꝑ antistichon laqueariū. Funalia a funib⁹ qui intra cerā sunt. Hos ante vsum papyri cera circūdatos habebant. Vñ funera dicta. quia funes incēsi illa præcedebant. Belus prim⁹ assyriorū rex: quē constat Saturnū quē & solem dicūt iunonēq; coluisse. Quę numia postea apđ aphros culta sunt vñ lingua punica bel dr̄ de⁹ apud assyrios hel quadā sacrorū ratione & saturn⁹ & sol hospitibus in exēplo iouis q̄a lycaōe suscept⁹ ip̄m: q̄a hospitē mactarat: tn lupū ꝯuertit. Profectis: noluit profugis dicere. Velis: ex trusca disciplina: qui dicūt volens propitiusq; sis. Adsit. alii adsis legunt vñ bacchus aut per antiptosin est: aut antiqu⁹ est vocatiu⁹: vt socer arma latin⁹ habeto: Bene aūt addidit dator lętitię Quia est & dator furoris. Bona vel propitia & nō irata troianis vel bona: id est cœlestis. Est em̄ & inferna: vt iunoni inferne dictus sacer. In mensa: tangit morē romanorū: qui paniceas sacratasq; mēsas habebant: in quib⁹ libabant vt heus etiam mensas consumimus inquit iulus. Summo tenus & verecundiam reginæ & morem romanū tangit: Nā apđ antiquos nostros: Fœminæ non vtebant̄ vino: nisi sacrorum cãcertis diebus. Deniq; fœmina q̄ sub Romulo vinum bibit occisa est a marito. Macenni⁹ autem maritus absolutus est: sic Grani⁹ Lucianus cœne sue. Bitię: per trāsitū pœnorū ducū noīa introducit: nā Bitias classis punicæ fuit præfectus: ait Liuius: Iopas vero rex aphrorū: vnus de procis Didonis: vt est in punica historia. Increpitans: inclamans vt ęstatē increpitans: aut familiariter arguens segniciem tarde capientis paterā: vt esset auidus in bibendo. Hausit: mō accepit: vt intelligat: bibit: Cū sequatur Et pleno se ꝓluit auro. al's vidit Vt hausit a cęlū mentēq; recepit: Alibi audiuit: vt vocēq; his aurib⁹ hausi. alibi vulnerat: Et latus haurit apertū: & multa alia pro loco significat

[* fa]ctis epulis studiū bibendi ꝓsequuntur. Funalia: Faces ex funibus procreate. Grauē laudat a pōdere & a materia. Deīde q; maiores Didonis vsi sint & durante te merito transierit ad Didonē. Facta silētia rem diuinā actura silentiū indixit. Iuppiter: rogat iouē & eius virtutē narrat. vt oñ dat pleno voto troianos excepisse. Cū initam societatē testimonio hospitalis iouis cōfirmet. Cū aūt ipsa esset sidonia quasi mortis sue præsagio: Tyriorū solum & troianorum meminit: & merito diei meminit quo cōfirmabat societatē per sacra & ꝯuiuiū. Triste aūt fuit tenebras nomīare vel noctē vel maxime quia cōtinuationē diei nocti cōiūxerat: nondū itum erat ad requiē. Nostrosq; huius: & sic factū: vt etiā nunc duret de actibus Didonis fabula Bacchus. vinū sine quo læticia ĩ conuiuiis esse nō pōt. Nam si alibi est: Bacchus & ad culpā causas dedit: id nō vini vitiū ē: sed hoīs vino vti nescientis. Bona iuno: nā norat illam inimicā troianis ergo vt sit bona & beniuola tyriis ne esset aliqua incolarū aduersus peregrinos emulatio. In mensa: in conuiuiis em̄ cū huiusmodi honorificentia numinib⁹: exhibetur pro ara mensa succedit. Prima: vel q̄a libabat vel quia potior omnibus fuit: vtpote regina: Sūmo ten⁹: summis labris vt religionis & nō vini cupidā demonstraret. Increpitans: clara voce exhortans. hunc aūt elegit quia sciebat eum vini amatorē. Vnde sequitur ille impiger hausit. Et pleno s. p. & paterā inq̄t vacuā fecit: & cum auide biberet. & tantum infunderet quātum fauces trāsmittere nō possent: perfudit etiā se. Post intellige ritū exe cuti sunt post acta conuiuia post cōsecrationē fœderū. Ludorū autem fit descriptio: quibus reges per voluptatem ad producendā potationē vtuntur. Ludi aūt didonis nihil turpefactu: nihil obscenū dictu habuerūt. Nā citharę artem inter honestas numerari constat per hanc Orpheus plurimum potuit. Hāc graues & prudentes amant. Hāc diligūt musæ quibus tradentibus in vsum hominum venit. Hæc in agonibus id est in sacris certaminibus coronatur Ars ergo honesta: Conuiuium quoq; non dissimile. ¶ Ordo est. Postq; prima quies supp. facta erat epulis: & mense scilicet priores: hoc est lances: aut quadre priores erant sup. remotę: ip̄i conuiuę sup. statuūt. s. ante se crateras. i. vasa potoria magnos. i. valde capacia: & coronāt vina. i. coronā imponunt poculis iam vini plenis. Strepitus. i. vehemēs sonitus pedum fit tectis. i. ꝑ tecta ab his qui ministrādo cursitabāt & vina afferebant: & ipsi volutāt. i. iactāt: vocē. s. lætitię significatricem: vt fit in epiphania domini dū reges bibūt: ꝑ atria ampla. i. magna: & sunt quas vulgo salas vocāt: lychni. i. lucernę ardētes aut lāpades: incēsi pēdēt laquearibus aureis qđ plus est q̄ si aurata diceret & est hic synęresis qualē dixim⁹ illic. Aurea cō[*] posuit

¶ dido

¶ Poe.

Cytharę vsus.

Ordo.

posuit spōda: laquearia aūt sunt connexiones trabium in cameris cenatorijs sæpe inaurari solite: lychni igitur incēsi dependent a laquearib⁹ aureis: & funalia.i.funes seu chorde ceratæ & incense: vincunt flāmis.i.lumine suo: noctem.i.tenebras & caliginē noctis depellunt: Regina.s.Dido poposcit hic.i.hoc tpe: quo sic oēs indulgebant genio suo: abūdantius potādo: paterā.i.vas potoriū patulum vulgo tarsia dicit: graue gemmis & auro qa gēme erāt auro incluse (quē morē romanos accepisse dicit Iuue. sic. Nā vitro vt multi gemmas ad pocula transfert A digitis) & impleuit mero id est puro vino: quā.s.paterā Belus.s.magnus ille assyriorū rex: & omnes.s.descendentes a Belo.videlicet vsq ad patrē Didonis q ēt Belus dictus est: soliti supple sunt implere sic tum.i.deinde silentia facta sup.sunt tectis (nisi sint nominatiui casus in designatione sequele pro ablatiuis positi: quo mō sæpe ab ecclesiasticis positi leguntur) vt sit facta silētia ꝑ factis silentijs: aut dicamus vt sup.facta sunt silentia tectis.i.p tecta: dido dixit o iuppiter: nā.i.qñquidem: loquuntur.s.omnes mortales diuinarū rerum periti: te dare.i.q tu das: hospitib⁹.i.recipientib⁹ & receptis hospitio: iura.s.hospitalitatis Unde lycaona perfidū in lupum vertit: qa ergo tu das iura hospitibus.i.quib⁹ hospites inter se amicitiam colant & fidē seruēt: & se mutuo accipiāt: præcamur.s.vt velis hūc.i.pręsentem diem esse lætum.i.hylarē & fœlicē boniq ominis atq candido lapillo notandū: tyrijs.s.meis q si recipientibus hospitio: & profectis troia.i.troianis (sed forte religiosum visum est dicere troianis: quasi iuppiter cū illis regnū auferre ꝓmiserit in illos iratus sit: vnde maluit dicere profectis troia.q.d.si locū illū odio ꝑsequeris: iā hi amoti sunt: & si hos ꝑsecutus esses odio: non essent troia ꝓfecti sed illic cū tam multis milib⁹ extincti): & velis nostros minores.i.posteros nostros: meminisse.s.ob magnum bonū qđ ex hac hospitalitate ciuitati obuenturū spero huius.s.diei adsit bacch⁹ dator lætitiæ.i.vini qđ letificat cor hoīs: & adsit iuno bona.i.placata & benigna & vos o tyrij celebrate cetū.i.cōuiuiū: & conuentum ac coitionē amicitiæ.i.cū fauore seclusa inuidia quasi in partē regni recipiant troiani dixit inquam dido. & libauit.i.obtulit & dicauit in mensa ne putetur derelicto cōuiuio ad sacellū aut templū abscessisse: honorem laticum.i.vinū qđ principatū inter latices omnes obtinet & ipsa attigit prima tanq sacerdos & regina: sicut tunc ijdem summi pontifices & reges multi erant attigit dico libato.i.postq libauerat (vt sit ablatiuus ab impersonali in designatione sequele positus: nisi dicam⁹ attingo etiam datiuo posse construi) tenus summo ore.i.ad summa vsq labella: tum.i.deinde ipsa increpitans.i.cum increpatione arguēs morā aut segnitiā illi⁹ & id tm̄ læto: vt fit: animo dedit bitiæ pricipi.s.familiæ suę aut præcipuo vini amatori: sup.paterā: ille.s.bitias sic admonit⁹: hausit.i.auide accepit existens impiger.i.strēnu⁹ & celer: hausit dico paterā spumātē.s.ex vino infuso ad plenū vsq: & pluit.i.porro inuoluit se: hoc est totā faciē suā auro pleno.s.vini: sed vinū ebibit & ita paterā aureā super faciē suā inuertit: depingit ergo morem auide bibētis: & alij ꝓceres.i.primores & pricipes ciuitatis. (Ergo & bitias vnus ex ꝓceribus erat) post.i.postea ex ordine sup.idē fecerūt.i.ebiberūt paterā illā: Iopas: citharedus ille: crinitus: aut lōgis crinib⁹ aut multis psona cithara aurata.s.ea q atlas: astrologus ille maxim⁹ docuit.s.postq inuenerat astrorū cursum & rursus iudicia certa cōstituerat: hoc est cecinit res graues & nō ludicras: vti tali cōuiuio ꝯueniebat. hic igit canit: lunā errantē.i.ob

❧liquæ

❧gnificat. Proceres: q̄ & bitias vn⁹ erat de ꝓcerib⁹ ħ a ꝓ nomen ntm in vsu nō habet. Sicut nec ditio cuius in cōpositū ē dicit condicio. Proceres aūt teste Varrone principes ciuitatis ... dicuntur. Quia eminēt in ea: sicut in edificijs mutuli quidā hoc ē capita trabiū q ꝓceres nominanf. Crinit⁹: qa imitabat apollinis formā: cui⁹ etiā artis erat imitator. Personat aura docuit q non. quē docuit: Nā nō potuit docere hūc: qui tpe Didonis non fuit: sed quæ docuit herculē. Vñ dicit cœlū ab athlāte suscepisse fertur nuisse ꝓpter cœli scientiā traditā. Cōstat em Herculē fuisse philosophū. Her. Et est rō cur mōstra illa vicisse dicaf Sane atlas grecū est: sicut & Nilus: quē Niliū Ennius melonē vocat athlanta vero Telamonē. Recte aūt in cōuiuio reginæ adhuc castæ iducit carmē philosophicū. Inter nymphas ꝯo Vulcani martisq dolos & dulcia furta. Errantē qa obliquo incedit cursu nō recto vt sol: ne incidat in cētrū terræ: & frequenter patiaf eclypsim. Solisq labores. Planetæ septē sunt ex quibus quinq ferunt contra mundū. Sed & cum mundo quando sunt retrogradi. Sol vero & luna semp contra mūdū. iō dixit labores solis nitētis cōtra volubilitatē sphęræ. Nam q Home. eū appellat ακαμαντα nō dixit nō laborātē sed labores non sentientē. Hoīum genus si fabulose a ꝓmetheo: vel Deucalione & pyrrha: Si physice varia ē opinio. Alij em de humore: alij de igne alij de atomis: alij de quatuor elementis hoies natos dicunt. Imber De nubibus quæ scđm Lucre. nascuntur de terre anhelitu. A quo sunt nebulæ q alti⁹ eleuatæ: & aut solis calore resolute aut vi vētorū cōpresse mittunt pluuias ignes.s.ex nubiū collisione. Nā oīm rerū collisio ignē creat Arcturū: Stella ē post caudā maioris vrse posita in signo boote & dr arcturos.i.αρκτου ουρα.i.vrse cauda: Arctur. Hyadas: stellę sunt in frōte tauri: quarū ortus pluuias inducit. vñ hyadas απο του υειν qđ pluere ē dici creditur. Hya. Latine succule a succo Alij dicunt dictas ab y littera: vel ab υος.i.a sue: in cuius formatæ sunt faciē. Fuerūt vel atlantis filiæ vel liberi nutrices. Geminosq triones: Septentriōes: Triōes sūt boues aratorij: Recte ergo dixit: qa a nōnullis appellanf plaustra Quid rō ħ facit hemisphęrij: qa hyeme breuiore sol vtif circulo. Tingere demergere. Soles.i.dies: vt Tris adeo erram⁹ cæca.c.soles. Tardis: æstiuis tarde venientibus: Vel enim disiunctiua est Nec patif bis eandem rem dici. Ergo dicit quæ causa est longorū dierum: sed & hæc ratio hemisphęrij est.

❧liquæ incedentē & subinde eclipsantē & nos varietate sua illudētē: & labores.i.defectus & eclypses solis & canit vñ gen⁹ hominū sup.primū ꝓcessit de quo qđ gētiles sentiāt i sileno visum est: qđ fides habeat in genesi videndū est. vñ sup.sint pecudes: & vñ imber: & vñ ignes.i.fulgura & coruscationes cętereq impressiones igneę aut ignitę: & canit arcturū syd⁹ illđ pluuias excitās & hyadas supp.stellas pluuias.i.pluuiosas: & excitatiuas pluuię: & triōes.i.boues plaustra trahētes gemios.i.duos q i septentriōe sunt vbi & axis. & canit qđ.i.ad qđ soles hyberni.i.hyberno tpe lucentes ꝓperēt.i.festinēt: tm̄.i.intm̄: tingere se oceano.i.magno mari totū orbē circūfluente in qđ sol incidere rusticis vr id eū facere arbitrātib⁹ vt se in vndis ab estu diurno releuet: hoc est igit cur tā cito occidat sol tpe hyberno: & quæ mora.i.q cā tātę morę obstet noctibus tardis.i.estiuis tarde venientibus cum dies tantum perdurent aut si de noctibus hybernis loquitur dic noctib⁹ tardis.id est tarde decedentibus cum vix tertiam partem temporis soli concedat.

SER. SERVIUS.

¶Ingemināt: nō eī pegrini auderēt nisi īcepissent. Ciues Bibebat allusit ad ꝯuiuiū: Sup ꝓ de. Quib⁹: qa Vulcani⁹ fuerat armis: Diomedis equi.qs Rheso sustulit. Quales an sic feroces vt ij a q b⁹ habuerūt originē Diomedes ei rex thracū habuit eqs q humanis carnib⁹ vescebanf. hos. Hercules occiso crudeli Tyranno abduxisse phibef: a qb⁹ hi originē ducūt. Immo age. cum specialia cito finiri possent: contulit se ad ḡnalitatē: A prima.s. raptu Helenę. sed hoc eneas excusat. Dicitq se ruinā Troiæ breuiter eē dicturū: Insidias: ne troiani virtute superati videanf: Casus: vt euentu non fati necessitate troia ruisse videatur. Erroresq tuos: eodem ordine respondet æneas Nā primo dicit ruinā troiæ. postea suos errores: septimā æstas. septem annos intellige: septē aūt annos Dido cognouit ex Teucro.

a Ingeminant plausum a tyrii: troesq sequuntur:
Necnon & vario noctem sermone trahebat
Infœlix dido: longumq bibebat amorem:
Multa sup Priamo rogitās: sup hectore multa.
Nunc quibus Auroræ venisset filius armis:
Nunc quales diomedis eq: nūc quātus Achilles
¶Immo age & a pria dic hospes origīe nobis
Insidias (inquit) danaum: casusq tuorum:
Erroresq tuos: nam te iam septima portat
b Omnibus errantem terris: & fluctibus b æstas.

PIERIUS.

a ¶Ingeminant plausum tyrij. in Ro.codi. in Med. & aliquot alijs antiquissimis plausu legif casu septimo: qđ nequaq displicet. b ¶Omnib⁹ errātē terris: & fluctibus. In anti. aliquot exēplarib⁹ legere est. Oibus errantem & terris & fluctibus, quod sententiam reddit huberiorem.

ASC. ASCENSIUS.

¶Ingemināt tyrij &c. Factur⁹ finē huius libri aperit ingressum sequenti: facit em didonē multa sup priamo & hectore rogitantē vt ex ordine patebit: Sed Donatus pręmittendus est dicēs sic. (Dona.) In gemināt: Troiani em nesciētes regine cōsuetudinē nihil debuerūt priores efficere: Ne in aliquo displicerent Sed sequi eos qui ex more faciebant. Non fuit temerariū: Uniuersi interea occupati fuerāt cātādo plaudēdo bibēdo. Regina aūt quæ æneę ꝯspectu satiari nō poterat: Maiorē tēporis morā desiderabat: Et alijs porātibus vinum ipsa bibebat amorē. Et superflue qrebat q vel a Teucro audierat vel picta viderat: sed morā vt dixit qrebat Immo age breuis ꝓpositio sed q nō breuem narrationem esset habitura Respondet ergo primis duabus

propositioni-

propositiõibus in scd'o li. q̃ sunt Insidię danaũ causasq; tuo rũ in tertio erroribus suis q̃q; & quedã de suis etiã ibi. hæc ille. ¶Ordo est. Tyrij ingeminãt hoc est multiplicant: plausum.i.ap plausum & vocẽ cõgratulantiũ & lętantiũ vna cũ manuũ iacta tione: & troes: quibus verecũdia & pudor cõgruebat eo q̃ exter ni & aduenę essent sequunt̃.i. insequunt̃: tyrios: hoc est post ty rios plaudũt q̃q; troiani: Necnõ.i. et: dido infoelix: ꝓpter fut urã ifœlicitatẽ: trahebat.i. ꝓtrahebat noctẽ. ita vt priusq; ęneas narra re inciperet suaderent iã cadẽtia sydera somnos: & bibebat.i. ibi bebat q̃si pestẽ & cõtagionẽ: vnde paulo ante pesti deuota futu re: Sed iucundissime alludit ad bibẽtes q̃si dicat cæteri quidẽ vi na bibebãt: at Dido infoelix: bibebat amorẽ longũ.i. diu duratu rũ: qa ad extremũ vsq; vitæ: ita vt per impatiẽtiã amoris cũ se de sertã videret sibi vitã adimeret: bibebat dico longũ amorẽ: rogi tans.i. interrogãs multa super.i. de priamo: & rogitans.i. interro gãs multa sup hectore.i. de gestis & facinorib⁹ clarissimis hecto ris & sup. rogitãs aut rogat nũc.i. aliqñ: qb⁹ armis: qa rumor erat armis a Vulcano fabricatis: vt dictũ est in pictura illic: & nigri mẽnonis arma: qa ergo pingere fecerat arma mẽnonis: bñ inter rogabat quibus armis: filius aurore.s. mennon fili⁹ Tithoni & aurorę venisset sup. troiam: aut rogitãs nũc.i. aliqñ: q̃les sup. fue rint: eq diomedis: aut q̃s a rheso abstulit: vt dictũ est: aut eq dio medis bistonij.i. thracũ regis vñ illi originẽ traxerunt q̃s diome des rex etholie tydei & theophile fili⁹ abstulit rheso thracũ regi priusq; pabula gustassent troię xãtũq; bibissent. & rogitãs nunc q̃tus sup. fuerat achilles: imo age (inq̃t) o hospes dic nobis a pria origine insidias danaũ: ꝓ danaoꝝ.i. græcoꝝ: & casus.i. miseram ruinã & excidiũ tuoꝝ: Bene significat poeta mulierẽ amatricem loq: nã de achille nouissimo loco meminit: & rogitat q̃ fortis & aiosus fuerit: sed quantus vt molẽ corpis nõ robur animi in eo mirari significaret: & nõ dicit gl'iosam victoriã aut triũphos da naũ sed isidias: nec dãnat ignauiã aut inertiã troianoꝝ: sed dolet casus eoꝝ: q nõ v̾tute minores: sed dolo: & ĩsi dijs circũuẽti cecide rũt & dic tuos errores: quos in.iij.lib. enarratur⁹ ẽ: nã septia estas portat.i. adducit nobis tecũ ipsa iã primũ aduẽniat: iã igit̃: hoc ẽ cũ aduentu suo. te errantẽ oĩbus terris & fluctibus: qd' partim ex teucro didicerat partim ex ipso ænea q dixerat: oĩbus exhaustos iam casibus &c. sed quomodo non nisi septima sit estas docebi mus in quintum huius.

ASCENSIVS.

Onticuere oẽs. Sicut ho mer⁹ iducit vlyxẽ ad alci noum pheacũ regẽ appul sum & ab eo benigne susceptum hospitio: eidemq; casus & erro res suos intercenandum narran tẽ: ita maro noster ęneã hic indu cit simile facientẽ: quã rem exco gitarunt diligẽtes poetę vt opor tuit: ne quæ vellent breuiter dicta pcurrãt Nã vt ad hũc poetã respi ciã: nõ est instituti ei⁹ excidium troiæ ad vnguẽ pscribere: sed Ro manę vrbis originẽ cũ cæsarum vt dictũ est laude: altius repetere Quia igit̃ qd' flaccus in de arte inq̃t. Ordinis hæc v̾tus est & ve nus. Vt iã nũc dicat iã nũc debẽ tia dici Pleraq; differat: & p̃sens in tp̃s omittat. Ideo cõgrue poe ta ad hũc locũ recepit narrationẽ de excidio troię. Nã ingruẽte no ctẽ nõ potuit ꝓlixi⁹ narrari. Et re uera nisi reginã ni mis affectã ad audiendas res troianas p̃misisset poeta: videretur recitatio lõgior q̃ q̃ cõuiuio ꝯgrueret: nã q̃ graui tate ab ænea ꝓlatã decuit: multaꝝ horaꝝ spacio op⁹ esset Cęte rũ vt argumentoꝝ: quoq; explanationẽ p̃mittã monstichi. Ordo est poeta narrat secd'o lib. funera.i. stragẽ dardanię: ꝓ dardanida rũ: aut funera.i. excidiũ sed id abusiue dardaniæ.i. troiæ quã dar danus olim tenuit & nobilẽ fecit: & fletus dardaniæ.i. quos aut dardanidæ capti faciebãt: aut quos de dardania vastata fieri de cebat: æneasq; factur⁹ est: dictur⁹ O lux dardaniæ. Et o patria o di uum dom⁹ Iliũ: & inclyta troiæ menia &c. Maioris argumenti ordo est. Oẽs.s. tam tyrij q̃ phryges conticuere id est simul tacue runt & heros fortissimus scilicet ęneas recẽsebat.i. enarrabat cũ quadã cęsura gestoꝝ: fata.i. fatale excidiũ troiæ & casus.i. aduersitatẽ aut cedẽ suorum.s. amicoꝝ necessarioꝝ & familiariũ ac sub ditoꝝ: & recẽsebat graios.i. gręcos fallaces: q dolo & nõ vi troiã expugnauerãt: & dona mineruę simulata.i. equũ: quẽ mineruę se vouisse simulabant & tã magnũ fecerãt vt intromitti nisi ruptis portis nõ posset: & penam laocoontis.s. sacerdotis a serpẽte cũ filijs interẽpti. (Sed scribendũ aut legendũ est lacontis vt bis fiat ti neresis.i. ꝯtractio duaꝝ vocaliũ in vnã syllabã: licet postea dictu rus sit poeta Laocoõta petit: sed hi v̾sus poetę nõ sunt) & recense bat sinonẽ: perfidũ illum hoiem ad h̾ subornatũ vt claustra eq la xaret: & armatos q̃ i eo erãt emit teret: & recẽsebat atrũ.i. funestũ & tristẽ somnũ.i. insõniũ: q̃ acce perat monit⁹.i. admonitiões he ctoris: Nã heu fuge nate dea teq; his ait eripe flãmis: & iam recẽsebat.s. flãmas cœli: vñ dicet̃ de cœ lo lapsa ꝑ vmbras Stella facẽ ducẽs multa cũ luce cucurrit: & rui nas troũ & patriæ.s. troiæ: & patrẽ.s. achisen ipositũ collo & asca niũ filiũ p̃hensum.i. arreptũ vt sequeret̃ patrẽ: dextra.i. ꝑ dextrã: vñ dicet̃ Dextre se paruus Iul⁹ implicuit: sequit̃q; patrẽ nõ passi bus eqs & h̾ creusa.s. ꝯiuge ei⁹ h̾ ẽ ænẹ q hęc recẽsebat. comitãte. i. isequẽte tergũ.s. ęneę qa dicet̃ pone subit ꝯiũx: frustra qa erepta erat vñ recẽsebat hãc.s. creusã ereptã fato aut morte aut dijs ita vo lẽtib⁹ vt nouũ ꝯiugiũ pareret ęneę: & socios reptos ĩ mõte.s. i ida vñ dictur⁹ ẽ: & sublato mõte genitore petiui.

Monosticon libri secũdi.

Funera dardaniæ narrat: fletusq; secundo

Modestini iurisconsulti argu. Aeneid. II.

Onticuere omnes, tunc sic fortissi mus heros
Fata recẽsebat troiæ: casusq; suorũ
Fallaces graios: simulataq; dona Mineruæ:
I acontis pœnam: & laxãtẽ claustra Sinonem.
Somnum quo monitus acceperat hectoris atrũ
Iam flãmas cœli: troum: patriæq; ruinas.
Et regis Priami fatum miserabile semper:
Impositumq; patrẽ collo: dextraq; prǽhensum
Ascanium: frustra tergum comitante Creusa.
Ereptam hanc fato: socios in monte repertos.

SERVIVS.

Onticuere: pro conticue rũt. neq; est dualis numeri quia apud latinos nõ inue nitur. Oẽs: poterant em̃ nonnul li: sed oino oẽs tacuere. Intentiq; ora te. Aut intuebant̃ ora loquẽ tis: aut imobiles vult⁹ habebãt: vt Tenuitq; inhians tria cerber⁹ ora.i. immobilia habuit: aut te nebant. id est habant ꝑ figurã.i. hora intenta habebant. Terẽti⁹. Nam illi andriç nomen erat: te neo: & hoc iccirco addidit: quia potest q̃s tacere & nõ aduertere. Inde: deide: & est apheresis. Alto summus enim semper est ponti ficalis locus: & Aeneas vbiq; q̃ si sacratus inducitur. Torus autẽ a tortis hærbis est dictus. Infan dum: dolor enim & pudor est vi ro forti victum se dicere. Iubes: vis: aliter enim hoc verbũ ęneæ personã non recipit. Troianas o sic Hor.

P. V. Maronis Aeneidos Lib. II.

Onticuere omnes: intentiq; ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.
Infandum regina iubes renouare dolorem

ASCENSIVS

Onticuere oẽs. Opportune quidẽ post strepitum & cythare crepitum indicat silentiũ factũ: in quo vtriusq; & reginę & æneæ demõstrat digna tionem & authoritatem. Nã vt reginę rogitanti multa sup pria mo &c. morẽ gererẽt: & vt æneã dignum quem audirent se cense re significarent. Conticuere: ve rum priusq; verboꝝ poetę ordi nem posuero præmittam verba Donati quæ hæc sunt Conticue re: quia dixerat. Fit strepit⁹ tectis & cytha.c.i. personat aurata: & i geminant plausum tyrij. Conti cuere partim propter eius hono rificentiam: partim quia mens hominis cupida est audiendi no uas res & regina indicerat silen tium. Intẽti desiderio inducebã tur audiendi. Incipiã in hoc prin cipio

ASC. Don. Aen.

cipio narrationis loci . temporis & personarum memor est æneas. Ergo ꝓposita retinet:sed ostendit esse ꝓlixa:& multa nec tempori:nec loco nec ꝑsonis cõgrua:sed quia cupiebat id regina: cuius voluntas ꝓ ratione esset recurrit ad breuitatẽ : vt neq; ipse multa dura narrando in dolores incurreret:nec Didonẽ multum vigilare cogeret.hoc loco docet ꝙ ꝙuis omnis narratio breuis eẽ debeat tamen illa breuissima:cũ propria mala narrantur:nisi necessitas cogat.Ergo cõtra erit : cũ narrant̃ bona:Nam ꝓspera& referre iuuant:& exigũt audientẽ. Infandum quoniam grauissima erant in conuiuio lętissimo narranda:& nõ aliena mala: sed sua narrabat Troianas.q.d.magnas Danai:abiecte legendum: quasi imbelles Pars magna: qa ꝑdidit regnum. Vidit miserandã Priami & Polyte mortẽ. Amisit vxorem:& deniq; patrem:Certe neq; Dido deberet audire:ꝙ mala sua fleret Quis ta. queris me narrare

Troianas vt opes:& lamentabile regnum
Eruerint Danai:quæq; ipse miserrima vidi:
Et quorum pars magna fui:quis talia fando
Myrmidonũ:dolopũve:aut duri miles vlyxi
Temperet a lachrymis:& iã nox humida cœlo
Precipitat:suadentq; cadentia sydera somnos.
a Sed si tantus amor casus cognoscere[a] nostros:
Et breuiter troiæ supremũ audire laborem:
c Quãq̃ aĩus meminisse horrẽt:luctuq;[c] refugit:

sic Hora. Aut pinguis phrygiæ:aut mygdonias opes Lamẽtabile:magnũ quasi dignũ nimi ra lamentatione : vt hi multum fleti ad superos. Danai : argiui a danao rege.nã græci ꝓprie sunt Thessali a græco rege. Pars. maxima propter amissam coniugẽ & hoc se cõmendat:vt infra.aut quid in euersa vi d.i.c. v. Fando dum dico: alibi dum dicitur vt Fando aliqd si forte.t.per.ad au. Myrmidonum:isti achillis sunt socij.Dolopes . Pyrrhi qui eum de sciro secuti sunt.Myrmidones autẽ dicti sunt a formicis quę appellantur μυρμηκες. Nam Aeacus cum ob pestem populũ amisisset:orauit Iouem patrẽ vt tot sibi socij adessent:quot in arbore fici formicas vidisset:& statim formicę sunt in homines versæ. Hoc fabulæ.Erat hosthenes autem ait Myrmidonas a Myrmidone rege dictos.Duri:Crudeles Vergilius enim pro negociorũ qualitate epitheta ponit cũ Homerus eadem etiam in contrarijs

Græc. Dolopes. Myrmidones.

PIERIVS.

a ¶Si tantus amor casus cognoscere nostros. In exemplaribus aliquot antiquis,agnoscere,legitur.Sed cognoscere Seruius agnoscit,neq; non Donat⁹,& reliqua litteratorum collegia.
b ¶Sic orsus ab alto.In Mediceo codice vna plus dictione scriptum est,ab alto est.Sed magis virgilianum est,vt verbum
c id subintelligatur potius:ꝙ adscribatur. c ¶Luctuq; refugit.In codicibus nonnullis sane ꝙ vetustis,luctum,habetur qđ ego factum credebam ob notam ꝓductæ syllabæ signũ, quæ fuisset antiquitus supra syllabam vltimam deiecta:Sed animaduerti Ti.Donatum quoq; luctum legere quarto casu & apud Carisiũ,vbi versus is citatur,luctus,scriptũ esse.

quæ etiam hostis:si audiret nõ abstineret a lachrymis. Ibi enim fuit vnus ex græcis Achemenides quem fleturum dicit. Nox.h. c.præcipitat somnos:Non præcipitat pro præcipitatur:sed lege Nox humida cœlo præcipitat somnos:suadentq; cadentia sydera.Nox.h.c.p.hoc voluit dicere . Iam media nox absumpta est. Siquidem aura humida iam cœpit.& sydera in occasum labuntur.hæc enim non fiunt nisi maxima parte noctis transacta.hæc ille.

Ordo. ¶Ordo est.Omnes scilicet tam tyrij ꝙ phryges:qui plausum strepitum & cythare crepitum prius fecerant:conticuere id est simul tacuerunt:& ipsi intenti:id est auidi ad audiendum res nouas tenebant:id est continebãt ora ne scilicet quicq; screat⁹ aut sternutationis emitterent:vnde plus est ꝙ tenebant ora:ꝙ ꝙ cõticuerunt &bene habet rationem temporis poeta quia continuo tenebant ora ꝙdiu scilicet ille loquebatur:Inde.i. deinde æneas pater scilicet ab honore & principatu vnde pro maiestate eius libentius conticuerunt & ora tenebãt:orsus est:id est ex ordine cœpit:ab alto toro scilicet in quo discumbebat:nam & altior ei locus ꝙ cęteris congruebat:sic id est in hunc modũ subsequentem.O regina tu iubes id est vis aut modestiæ gratia quia reginam appellat etiam iubere dicit renouare id est vt renouem & q̃si refricem vlcus vetus(non autem dixit iubes mihi aut me:ne per hoc superbam aut arrogantem innueret reginam quæ maiori iuberet:Et ita honestius sæpe multa subaudiuntur ꝙ exprimantur)dolorem infandum id est quasi ineffabilem.aut q indignus est quem vir fortis enunciet.s.vt id est qualiter danai id est argiui & græci eruerint.id est euerterint eruẽdo thesauros obstrusos opes id est diuitias & facultates troianas:&regnum lamentabile id est lamentatione dignum:cũ diu virtute defensum : tandẽ dolo captum sit:& iubes renouare miserrima quę ipse.id est ego vidi (vnde quæq; duę sunt partes)& quorum ego fui magna pars propter socerum patriam& coniugem amissam:quis mirmidonum:id est durissimorum hostium:quales sunt myrmidones populi thessaliæ & socij immitis achilli:ve pro vel:quis dolopum id est sociorum pyrrhi filij achillis truculentissimi:qppe q priamũ& liberos eius interemit:aut quis miles.id est stipendiarius duri vlyxi pro vlyxis aut vlyxi pro vlyxei(nã quia græce dicit̃ odisseus latine declinatur aliquando vlyxeus aut vlysseus vnde vlyssei in genitiuo)ideo autem potius vlixi ꝙ vlixis dixit vt vitaret frequentiam s litere quæ sibilum pareret:quis inquam horum:temperet.id est abstinere possit & temperare se:a lachrymis:fando talia:id est dum talia quis fetur : vt fando sit gerundium ab impersonali:quasi dicat nullus: & si hostis non posset non flere:quanto minus ipse:qui eorum pars magna fuit. Et id est insuper aut preterea nox humida pręcipitat supple se:aut præcipitat pro ꝑcipitatur:aut absolute: pręcipitat.i.pręceps ruit cœlo:sicut in bucolicis dictũ est.Maioresq; cadũt altis de montib⁹ vmbræ

obseruet.Quod autem Asinius pollio de Achimenide socio vlyxis dictum refert caret ratione:Myrmidones vero &dolopas pręsentes esse acceptos ab Heleno.sed vt tanq; de ipsis æneam intelligamus dixisse:ne eos quidem posse calamitates troiæ sine lachrymis referre.Sed si sic intelligamus frangitur dicti dignitas. Præcipitat,pro præcipitatur.Cadentia:Epithetum syderum est quæ semper cadunt:& oriuntur.aut maiorem noctis partẽ vult esse transactam.Casus co.casuum cognoscendorum: & est græca figura.Et breuiter præscribit:quia Dido dixerat Prima dic hos. ori.n.ꝙꝙ.melius præsenti tempori iungitur vt ꝙꝙ scio.Horret meminisse:propter defectiuum verbum non potuit dicere meminere.Hæc autem odi:noui:cœpi:& memini ad omnia tempora quæ inueniuntur & suo & aliorum funguntur officio.Terentius.memini videre quo æquior sum Pãphilo: vbi præteritum præsens significat.Item memini me turribus altis Corytium vidisse senem.Hoc quandoq; fit in integris verbis:vt iuuat euasisse tot vrbes.Ergo magis in corruptis.Refugit.propter metum p̃teritum non pro præsenti.

Græca figura. Memini

vmbræ(Sed si nox est vmbra terræ:videt̃ potius ascẽdere:ꝙ descẽdere nisi vt donatus sentit summam noctem significet:quę cœlo præceps ruit:cũ etiã suprema regio aeris caligine vincatur: & tunc quoq; sydera præcipue cadunt:quando medium orbem transgressa sunt quæ cum nocte primum orta fuerant . Et si cui indecorum videatur quod vltra mediam noctem recitatio perdurauerit:dicatq; poetam significare principium noctis dicendo:& iam nox humida cœlo p̃cipitat:quasi dicat iamprimũ cadere.& suadẽtq; cadẽtia sydera somnos.s.cũ sole aut circiter eius ortũ orta:vt hesper⁹ & cætera in p̃io crepusculo tñ apparentia dicã vt p̃missum est.i.õ decorũ seruatũ:qa id dido summopere ẽt flagitabat:regibusq; voluptate ẽ a vulgo dissentire ẽt morib⁹ vt videlicet noctu agãt q̃ vulg⁹ interdiu:at nõ principium noctis fuisse:docet qđ p̃missum ẽ in fine primi:& noctẽ funalia vincũt Iã em tũc lychnis & funalibus caliginẽ diutius expulerat: dicamus ergo iõ additũ esse epithetũ qđ est hũida:vt significetur nõ pria pars noctis q̃ adhuc æstu diurno aridior est:sed plena nox q̃ hũida& sydera cadẽtia.i.q̃ iã plus ꝙ mediũ orbẽ pegerũt:suadẽt somnos sup.inire.Sed si tãtus amor sup.est tibi.i.tm̃ desyderium cognoscere ꝓ cognoscẽdi:casus nr̃os:& audire breuiter(.q.d.nã vt ab origine dicã tps nõ patit̃)supremũ laborẽ.i.excidiũ troiæ ego icipiã sup.dicere ꝙꝙ anim⁹.s.me⁹ horret meminisse.i. recordari:& refugit.i.vitauit aut recusauit.s.ab eo tpe q̃ id petitũ est. (Est ei refugit p̃teriti tpis qa mediã ꝓducit)refugit g̃.i.significauit se refugere:aut ãn hac sæpe refugit: luctu.i.lugẽdo:aut ꝓpter luctũ qa sine luctu meminisse nequeã hoc aũt dicto.Incipit dicẽs Fracti bello:vt in sequentibus patebit vnde verbum incipiam huc acciri debet.

SER. SERVIVS.

¶Incipiã.Fracti bello. Duplex ĩ hoc libro intentio est.Ne vel troiæ ꝙ victa est:vel æneæ turpe videat̃ ꝙ confugit.Fatis : quæ tria

Fata troiana fuerunt secũdũ Plau.vita troili: Palladij

Incipiam.Fracti bello:fatisq; repulsi.
Ductores danaum:tot iam labentibus annis

ASC. ASCENSIVS.

¶Fracti &c.Hoc si ordinẽ rerum gestarum attenderimus est toti⁹ æneidos.id est huius operis initium.Nam prius capta est troia ꝙ æneas ꝓfugit &septem annos erraut

Instar montis equum diuina palladis arte
Aedificant:sectaq; intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant:ea fama vagatur
Huc delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt cœco lateri:penitusq; cauernas
Ingenteis:vterumq; armato milite complent.
a Est in conspectu Tenedos[a] notissima fama
Insula:diues opum:Priami dũ regna manebãt.
Nunc tantũ sinus:& statio male fida carinis.
b Huc se prouecti[b] deserto in litore condunt.
Nos abiisse ra ti:& vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se teucria luctu.
Panduntur portæ:iuuat ire:& Dorica castra
Desertosq; videre locos:littusq; relictum.

PIERIVS.

a ¶Est in cõspectu tenedos.Quamuis noĩa græca, p̃sertim locorũ ,ppria,multũ in carmine venustatis habere,suo idiomatæ posita,nõ ignorem⁹:eaq; de cã vulgatos pene oẽs codi.tenedos, scriptitare cœpisse.In ãtiquis tñ aliquot,p̃sertimq; in Romano scriptũ est,tenedus latina voce. Et in antiqssimis. M.Tullij cod.manu scriptis,tenedus,legi eodẽ mõ.vt in verrinis,qđ ad hunc locũ facit,lib.iij.Tenem ipsum, qui apud tenedios sanctissimus deus habetur,qui vrbẽ dr̃ condidisse, cuius ex noĩe tenedus noĩatur.Cæterum in reliquis exempla
b ribus.Tenedos,plurimũ habetur. b ¶Huc se ,puecti deserto in littore cõdunt.In antiquo exẽplari Long.proiecti,legitur,qui mos est sese occultantium,& in insidijs latitantium. Sed melius de nauibus intelligere,quum in alijs plerisq; omnibus codicibus prouecti,legatur.

[N]erauit verũ (vt dixi) ea poe
[...]virtus est vt ab vltimis(sicut
Hom.a.x.anno belli troiani. &
poeta nũc a septimo anno errorũ
æneæ:aut a medijs sicut in come
dijs videre est)inchoantes ad pri
ma redeant quæ dicta velint q̃
oportunissime:quia igitur p trã
situ voluit poeta describere tro
iæ excidiũ: & per compendium
colligere æneæ errores id aptissi
me hoc loco facit.vbi vt Ser.be
ne annotauit.duo intendit & tro
iæ excidiũ & æneæ errores ab in
famia purgare:nam si fatale fuit
troiã decidere.& fata semper viã
inueniũt.Et nihil inuitis fas quẽ
q̃ fidere diuis : quis vitio det
q victa est: Et si æneas dijs au
thoribus multorumq; monitis
pfugit:nõ illi dedecori esse pote
ritq; data fata secutus : mr̃e dea
mõstrante viam Italiam fato p
fugus lauinia venit littora. Inci
pit ergo hystoriam non belli tro
iani:sed captionis troianæ: de q̃
Tene. re præmittemus verba Donati
quæ huiusmodi sunt Fracti bel
lo.Subtilis narratio hominis vi
cti & eius qui patriæ. adesse neq
uerit.Cuius auxiliũ Didoni oĩa
metuẽti videri debeat necessariũ
Quod in spẽ certã venire nõ po
tuit:nisi æneas prius personam
suam iusta defensione purgaret:
qđ ab occasione temporis & pso
nę sumit.Non nos strenui:sed ĩ
belles vicerũt.Argumentum er
go a persona.Fracti bello : null⁹
bello frangitur nisi imbellis . & nisi fortis sit qui resistit.At ipsi
tot iam labẽtibus annis tamdiu restitimus q̃diu fata imperium
stare cõsenserũt.Instar.m.e.Fracti bello se ad insidias cõuerterũt
Palladis:quo possent ab insidiarum suspitione abduci.Equum
Maxime insidiæ:nã qđ abscondere non potuerũt spe religionis
cõtexerunt.Delecta:non ergo plębea:& est ad excusationem tro
Delecta patria. ianorũ.Elegerunt ex ducibus plurimos & quoniam periculosa
non possunt sponte appeti:sors dedit plurib⁹ fortib⁹ quos equ⁹
caperet.ostendit aũt poeta paucorum periculo prouidendũ om
nibus:neq; debere homines refugere mortẽ pro salute patriæ Ca
uernas:loca quæ p̃ter vterum caua essent.vt circa armos & collũ
& Ilia.Est in con.locus est q hostiles insidias facile celaret.in con
spectu erat sed insula quo non facilis esset transitus & mare inter
iectũ occultabat insidias Malefida.ergo credendum illos enaui
gasse.Nos abijsse:cum & littus reliquissent & malefida esset sta
tio nõ mirum si crediderũt abijsse.Ergo oĩs:moralitas plena mõ
Ordo. straẽ.Vbi em̃ creditũ est bellũ amotũ:solutus est ei longi tp̃is lu
ctus.¶Ordo est.Ductores id est principes belli & qui cæteris p̃fi
ciebantur vt agamemnõ Menelaus Diomedes. Nestor Vlyxes
Pyrrhus & consimiles: danaũ.i.argiuorũ & cæterorum : fracti.i.
labefacti.& effœti ita vt amplius nõ possent:bello.i. v̄tute belli
ca quã in troianis ostenderãt:& repulsi fatis.i.qa perficere non
poterant quæ facta oportuit ante troiæ excidiũ(de quib⁹ Seruiũ
videto)& hoc tot annis:quia decem:labentibus.i.celeriter tran
sactis:aut tacite pertransitis:quia re adhuc infecta:ipsi edificant.
i.construunt.(Nam si proprie accipiatur edificare est edes facere
sicut equitare equum cui insidetur agere:& tamen dicimur edi
ficare naues & machinas:& equitare mulos & asinos immo ho
ra.dicit equitare in harũdine longa:sed pueri harundinem equũ
vocant)equum id est statuam equi: diuina arte id est maximo
artificio palladis aut quia Pallas tunc troianis inimica ita factũ
voluit:aut quia docuit:instar id est in statum aut staturã & ma
gnitudinem montis:hoc est tam magnum vt mole sua montem
equipararet:& intexunt costas scilicet equi:abiete id est illa arbo
re de genere sapinorum quæ in montibus libenter nascitur secta
id est fissa:finditur enim faciliter:& simulant supple equum vo
tum id est voto promissum:pro reditu:& ita votum erit partici
pium:aut si nomen est simulãt votum id est q equus ille habeat
rationem voti pro reditu quia sicut sinon dicet:simulabãt se nõ
posse redire donec Pallas placetur:ea fama vagatur scilicet per
vrbem:hoc est vulgo dicunt illum equum Palladi votũ:& ita
si Sinoni

Paladij conseruatio Laome
dontis sepulchrum integrũ qđ
in scæa porta fuit.vt in bacchidi
bus lectũ est.Secundũ alios plu
ra:vt quod de Aeaci gente aliqs
interesset vñ Pyrrh⁹ adhuc puer
vocatus ad bellũ est vnde neo
ptolemus dictus est:vt Rhœsi eq
tollerentur:vt herculis intereẽnt
sagittę:quas misit philoctetes cũ
ipse morte præuentus nõ potuis
set afferre. Ductores : Sonantius Ductor.
est q̃ dux.sic alibi.regnatorẽ asię
pro rege. Labentibus id est cele
ribus:nam cursu velocior est la
psus.Instar: indeclinabile : licet
Probus instaris dixerit:& caret
p̃positione vt per egre:q̃uis sere
nus lyricus ad instar dixerit: in
star ad similitudinem : vnde nõ
restaurata:sed instaurata dicun instaurata.
tur ædificia ad antiquam simili
tudinẽ facta vt ergo instaurem⁹
Polydoro funus.Equũ:secundũ Equus.
Hygi. machinamentũ fuit belli troianus
cum:Vnde aut hæc in nostros fa
bricata est machina muros .Alij
portã quã illis aperuit Antenor
equum pictum habuisse: vel an
tenoris domũ:quo posset agno
sci vel equestri prælio victa ẽ tro
ia.Aut absconderũt se post mõtẽ
hippium:vel fuit quod ver.seq
tur.Palladis arte:aut ingeniose:
aut dolose quasi dicat cõsilio ira
tæ deæ.Aedificant.Translatio a
nauib⁹.Cice.Nauẽ tibi ædifica Aedificare.
tã esse messanæ. Intexunt vt Bis
denas Italo texamus robore na
ues.Abiete:ponit Abietem:nam fulminata interitũ dñe signifi Abies.
cat:& troia p fœminam perijt:Acer vero in tutela stuporis est:& Abies.
viso equo stupuere troiani:vt Pars stupet innuptę.d.ex.mi. Pi
nus in tutela est matris deum:sed & fraudis:qa eius poma cadẽ
tia p fraudẽ interimunt & hic equus plenus insidiarum est abie
te solutio spondei nũc in ,pceleumaticũ:al's in dactylũ:vt arma Pinus.
virũ tabulæq; & troia gaza per vndas.al's in anapestũ:vt fluuio
rum rex erydanus.Verg.tñ in hac solutiõe semper seruat sibi ex
cusationẽ synalœphæ:qđ alij contemnunt. Fama excusat ne re⁹
sit conscientiæ:Sortiti:contraria sunt sortiri & eligere:sed elege
runt plures ac deinde de illis sortiti sunt quos includerent Cęco
obscuro:& in quo nõ videtur.Cæcũ autem hoiem dicimus non
videntẽ.Ingentis:Epitheto leuauit tapinosim:Vterũ: vterus est
mulierũ:quẽ modo dixit quia dicturus erat fœta armis. Aluus ẽ
quo defluunt sordes.Sal.Simulans aluum purgare.Venter vero
q videẽ Iuuena.Montani quoq; venter adest abdomine tardus.
Tenedos:tenes qdã ĩfamatus q cũ nouerca cõcubuisset:isulã va
cuã cultorib⁹ tenuit inde tenedos dicta.Hic dixit notissima fama
Cice.in verrinis Tenẽ ipsum cuius ex nomine tenedos noĩatur.
Statio .in qua ad tp̃s stant naues.Portus aũt vbi hyemant.Ma Portus.
lefida aut minus fida ,ppter piculũ nauiũ:quã plagiã dicũt aut
fida græcis.male.i.in nostrã pniciẽ.Luca.de syrtib⁹. Sic male de
seruit:sed hæc siginficatio raro inueniẽ.Male fidus minus fidus
Male em̃ minuit:nõ negat.Omnis teucria subaudi gens & abso
luta est locutio.Dorica ca.mala est compositio ab ea syllaba in
cipere qua superior finitus est sermo:Nam plærunq; cacephatõ Cacephaton.
facit vt hic.Dori a doro sunt Neptunni filio.

si Sinoni id affirmanti fides habita est:non sunt propterea le
ues & improuidi dicendi Troiani:& ipsi sortiti.(Nam tantum
timebant oẽs piculũ,illđ obire vt nec p̃cio ,nec p̃ce,nec minis,
nec alia quauis ratione quisq; ad hoc induci potuerit præterq;
sorte in qua cum equa sit omnibus & summis & infimis condi
tio:omnes se sacramento astringunt priusq; sortes trahanẽ:id se
facturos quod sortes significauerint:nec potuerunt imperio ad
hoc astringi nam vbi in manus hostium peruenissent inuiti po
tuissent rem indicãdo sibi salutem comparasse. Est ergo laus ob
sessorum q non nisi sortiti poterant includi) sortiti inquam id
est mittendo sortes.quibus sciant qui id periculum obire debeãt
corpora virum pro virorum.delecta id est de toto numero lecta
huc id est ad hoc munus:quia delegerant plurimos ne pauci cõ

ditionem sortium refellerent: & deinde sortiti sunt ea corpora prius delecta: & sortiti includunt ea furtim. i. per insidias. lateri. s. equi: cæco: id est tenebroso ita vt in eo nihil videatur: & cõplent cauernas penitus id est valde ingentes: aut complent penitus id est pene intus: cauernas: id est latebras ingentes & vterum i. aluum totã milite armato. i. multis militib9 armatis Insula tenedos. s. aut tenedos appositoriæ insula notissima fama id est p famã est in cõspectu. i. ꝓspectu troiæ: diues opũ. i. diuitiarꝝ plena dũ regna Priami manebãt: nunc aũt sup. est tñ. i. dũtaxat: aut tantũmodo: sinus. i. angulus maris: & statio. i. receptaculum vbi naues ad tempus stant: malefida id est non satis tuta: carinis id est nauibus aut ventribus earum quę illic illiduntur. Supple du ductores danaum aut omnes danai prouecti id est porro vecti p naues. s. (nam vt ꝑfecti legatꝰ vix patitur versus) huc. i. in hãc quã dixi insulã: ipsi condunt. i. abscondunt: se in littore deserto: quia cũ regio esset vastata: nulli eam colebant. nos sup. sumus rati. i. arbitrabamur sup. eos abiisse scilicet penitus & in patriã suã rediisse: vnde sequitur: & pro id est petiisse mycænas: patriam. s. agamẽnonis vento. s. impulsore. Ergo quia scilicet id rati sumus omnis teucria. i. regio teucrorum: hoc est tota troia: soluit. i. liberat & expedit se luctu longo. i. tristitia decennali. Portę panduntur. i reserantꝰ quæ tpe belli clausę erãt: iuuat. i. delectat. s. plurios ire id est egredi: & videre castra dorica. i. dororum hoc est græcorum: hoc est q̃ dori illic dereliquerant: aut si castra abstulerant (Sunt aũt castra in quibus milites degunt in tẽtoriis: interdum vallo munita loca) q̃ pro. i. locos desertos. i. quos græci deseruerant: & littus relictum a græcis.

SERVIVS.

SER. ¶ Tẽdebat tẽtoria habebat: vt & latis tẽdebat in aruis. Sæuus: propter hectorẽ tractũ. Classis ad equites debem9 magis referre: vt ordine classes. Vñ & classica dicuntur. Acies legitꝰ & acie. Innuptæ: q̃ nunq̃ nubit. Exitiale: quantũ ad Troianos. Tymœtes. ait Euphorion Priam9 ex Arisba filiũ vatem suscepit: qui cũ dixisset q̃dã die nasci puerum p quẽ Troia euerteretꝰ peperũt simꝰ Tymœtæ vxor & Hecuba. at Priam9 filiũ vxorẽq̃ Tymœtæ iussit occidi. Ergo siue dolo qa iustã cãm ꝓditionis habuisse vr̃. Alii dolo volunt q̃ oẽs decepti sunt. Fata ferebant: vt ẽt ciues cõtra patriã sentirẽt. Capys: nõ pater Anchisę. Bene aũt nec se nec patrẽ huic ꝯsilio admiscet: q̃ patria euersa ẽ. q̃q̃ Aeneas tãq̃ obtrectator Priami nõ affit vt ait Homer9 Anchises vero propter cęcitatem: vt ait Theocritus. Subiectisq̃. q̃ ꝓ vel

q̃ ꝓ vel. vt saxum ingẽs voluũt alii radiis q̃ rotarꝝ. q̃ ꝓ vel posuit tãq̃ sonanti9. Incertũ: instabile vulg9

Vulgus. melius masculini generis est q̃ neutrum quia in us exeũtia neutra in ris faciunt: vt funus funeris. Excepto pelag9 quod in hoc creauit errorem. Ante. o. aut perissologia est primus & ante omnis aut ante omnis videntibus omnibus. Laocoon: oĩa in on exeuntia tertiæ sunt declinationis. Insania. insanorũ est cõtra se sentire. Sic notus Vlyxes: qa vt ait Home. voluntate verberatus: & sub habitu mẽdici Troiã igress9 explorauit vniuersa. In ligno: q̃si dissuasor & nõ in simulachro

Suadere. in suadẽdo ei & disuadẽdo non sensus solũ sed ꝟba attenduntꝰ. Error dol9. vt Inextricabilis error.

Quadrupes. Feri: q̃drupedis eo q̃ toto corpore se ferat. Aluũ: Plaut9 in masculino posuit q̃ nõ vtimur. Percussus aũt est iter ventrẽ & lat9. Re

Fœtus. Aluus. cusso ꝓ concusso. Cauæ. c. figura græca est: vt viuere vitã Fata: ꝑ

Leua deorum. ticipiũ. i. q̃ dii loquuntꝰ. Stati. & vocẽ fata sequuntꝰ. Læua: contraria: nam de humanis rebus idꝰ significat: de diuinis vero prospe rum: vt intonuit læuum: quia sinistra numinum intuentibus dextra sunt. Fœdare lacerare nam fœdum tam apud hunc q̃ apud Sallustium. non turpe sed crudele significat: vt Sanguine fœdantem quos. i. s. i. Sallustius. Fœdi oculi. Stares apostrophe est: nam si staret legeris: maneres sequitur propter ὁμοιοτέλευτον.

Hic dolopũ manus: hic sæuus tẽdebat Achilles:
a Classibus hic locus: hic acies[a] certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ:
Et molem mirantur equi: primusq̃ Tymœtes:
Duci intra muros hortatur & arce locari:
Siue dolo: seu iam troiæ sic fata ferebant.
At Capys: & quorum melior sententia menti:
Aut pelago danaum insidias suspectaq̃ dona
Præcipitare iubent: subiectisq̃ vrere flammis
Aut terebrare cauas vteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
b Primus ibi ante oĩs[b] magna comitante caterua
Laocoon ardens summa decurrit ab arce.
Et procul. ¶ o miseri quæ tanta insania ciues?
Creditis auectos hostes? aut illa putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Vlyxes?
Aut hoc inclusi ligno occultantur achiui:
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros:
Inspectura domos: ventura q̃ desuper vrbi:
c Aut aliquis latet error: equo ne credite[c] teucri.
Quicquid id est: timeo danaos & dona ferẽtes.
¶ Sic fatus validis ingentem viribus hastam
In latus: inq̃ feri curuam compagibus aluum
Contorsit: stetit illa tremens: vteroq̃ recusso.
Insonuere cauæ: gemitumq̃ dedere cauernæ.
Et si fata deum: si mens non leua fuisset:
Impulerat ferro argolicas fœdare latebras:
d Troiaq̃ nũc stares: Priamiq̃ arx alta maneres[d].

PIERIVS.

a ¶ Hic acies certare solebant. Nõ displicet, quod in Romano codice Acie certare solebant, legitur: quæ quidem elocutio apud Cæsarem frequentissima est, sicuti apud liuiũ Acie cõfligere, vt

ASCENSIVS.

¶ Hic dolopũ ma. &c. Cõtinuat narrationem suam docetq̃ quid viderint egressi iã patefactis portis Troiani. vñ Donat9 dicit sic. At capis: sentẽtia tymœtę suspitiose tracta est Capis aũt sententia non nunc melior: sed post factum cognita est. Scinditur: nam cum totum suspitionibus ageretur nihil potuit recte firmari Primus vbi nõ erat Laocoon inter ambigentes: sed descendit ab arce excitus contrarietate sententiarũ: & cupiebat ꝑuenire ne quid i ꝑniciem reipu. decerneretꝰ Ardẽs vel ingenio vigilãs: aut vehemẽter ꝓ statu publico cõmotus. Et procul. nisi adderet verba donec aduentaret distulisset. O miseri: inuectio ardentis animi nõ cõtumeliosa in ciues: sed ꝓ statu publico necessaria. Miseri: q ea querũt qbus efficiantꝰ miseri. Auectos qui per tot annos bellũ gesserunt. Aut: aut vlla. q. d. creditis id tutũ quod reliq̃rit hostes: aut aliud qppiã: quod beniuolẽtiæ simulatione afferãt. Danaum q̃si callidorũ & versutorꝝ. Vlyxes q̃si si non essent dolosi ab h̃ magistro addiscere potuerunt. Hoc oportebat oñdere si i cõtraria iã raptos auertere a ꝓposito volebat: ergo notissima fraude vnius vniuersam gentẽ vituperat. Eq: qa originẽ ducit a fraudulentis hostibus. qui tunc maxime timẽdi sunt cũ beniuolentiam simulãt. Sic fat9: non ꝟbis solũ sed re voluit affirmare sñiam. Fata deorũ voluntatem accipere debem9 q. d. nisi dii auertissent intentionem nostram: statim isidias has cognouissemus: Nunc sicuti stetisti añ has insidias. ¶ Ordo autẽ est Manus. i. exercitus dolopũ. i. sociorum pyrrhi sup. tendebat h̃ id est hoc loco. Achilles seuus. i. immanis qui troilum tam immaniter occidit: & Hectora tam crudeliter traxit tendebat. i. tentoria habebat: hic. id est alio loco: hic locus supple erat classib9 id est ordinib9 equitum in classes quas liuius qnq̃ enumerat distributorꝝ: hoc est hic exercebantꝰ equites: & acies. s. ꝑliantiũ. solebant certare hic: aut ipi solebant certare hic acie id est ꝑlio in aciẽ instructo in omnib9 autem subaudiendum videtur: dum troiã obsidebant: aut quid simile: qa aliter potius diceret: tetẽderat q̃ tendebat: tum enim non tendebat cum iam mortu9 esset Achilles. Pars. s. troianorum egressorum stupet.

ASC. Don. ¶ Laocoon. Ordo. ¶ Ac.

¶stupet.i.cum stupore aspicit: donū exitiale.i.equum tam magnum quē ad exitiū Troiæ simulabant grçci se velle dare mineruæ innuptæ: perpetuę.s.virgini: quæ nūq̄ nupsit. Significat em̄ puriorem ignem: cuius non est commixtio nec pollutio: ideoq̄ ex cerebro Iouis.i.ętheris nata dicitur: & pro.i. mirantur molem equi (moris est vergiliani præcedentia sequentibus declarare) & Tymetes ille vir Troianus: hortatur primus sup.equū duci.intra muros & locari supp.in arce.i.summo templo Palladis quod in ilio erat: hortabatur dico siue dolo: quia conscius fraudis & doli græcoꝝ: siue quia fata troiæ.i.quæ erant de excidio troiæ tunc vē turo: ferebant.i. cōstituebant sic.i. vt id hortaretur etiam bonus ciuis: in perniciem suam & suoꝝ. At.i.sed Capys & alij quoꝝ mē ti sup.erat sn̄ia melior.i.quæ postea melior comprobata est cum tñ ignoraretur: iubent aut præcipitare pelago.i. in pelagus: hoc est submergere insidias danaum & pro.i.dona suspecta.i. quæ suspecta erant de dolo: quia a dolosis & fraudulentis hostibus offerenda: q̄ pro vel (potuisset tñ posuisse ve vñ opinor poetā accepisseq̄ ꝑ & vt sit diuisio bimembris: vt videlicet alij iusserint oīno delere & id aqua & igni vt prius cremetur & cineres cū reliqs in pelagus p̄cipitent̄: alij nō delere: sed aperire voluerīt ad experiendum si quid in eo doli esset) q̄ igit̄ ꝑ vel: vt sentit serui⁹ aut ꝑ & iubent vrere.s.dona suspecta flām̄is subiectis quia vis ignis ascendit: aut si oīno delere nolint: iubent terebrare.i.perforare: & tentare.i.experiri penitus: cauas latebras vteri.i.alui equine Vulgus incertum.i.instabile aut potius dubium & anceps in sententijs: quia ignarum & imperitum scinditur.i.diuiditur: in contraria studia: Laocoon: sacerdos ille Neptūni: ardēs scilicet zelo patriæ defendende: decurrit.i.deorsum currit.ab arce summa: ibi.i. eo tempore dum nonnulli censerent equum in arce locandū esse decurrit dico primus ante omnis.i. coram omnibus & hoc magna caterua scilicet populi comitante scilicet eū: q̄ videlicet idē sentiebant: aut causam decursus eius videre volebant. Et procul i.cum adhuc procul esset sup.dixit: o miseri ciues quæ tanta insania sup.est vobis.sed impræcipitanter agēti honesta est eclypsis. Creditis hostes auectos: aut putatis vlla dona danaum carere dolis.id est fraudibus & insidijs quasi dicat si id facitis deliratis omnes. Vlyxes est notus sic. id est vt audeatis eius dona ruptis muris vestris immittere in arcem. quasi dicat. Ex sola calliditate & fraude illius viri satis nosse deberetis: equum non esse accipiendum: quia aut achiui occultantur occlusi in hoc ligno.i. ligneo equo & non dicit voto aut dono: ne id irreligiose facere censeatur: aut hæc machina fabricata est in nostros muros. id est ad perniciem nostrorum murorum: hoc est vt muri nostri rumpantur & postea euertantur: inspectura.id est vt inspiciat per eos qui in ea latent: domos scilicet nostras: & ventura desuper.i. per grassationem aut duram dominationem vrbi scilicet nostræ: aut aliquis error.id est dolus sup.alius: latet scilicet in hoc equo: & ideo o teucri ne credite.i.ne confidatis equo: quicquid.i. siue equus si

ue machina:

✳fligere, vt obiter locum apud eum ex veteri codice recognoscamus li.iij.de.ij.bel.pu.cum sex cōsularibus exercitibus acie cōflixisse. b ¶Primus ibi ante omnis. In vetustis aliquot codicibus, ante alios, legitur: sed omnis, agnoscit Seruius. c ¶Aut aliquis latet error, equo ne credite teucri. Vulgata omnia exemplaria Seruio adstipulata ita legunt, vt sententia sit, equo non credēdum. ideoq̄ ante dictionem, equo, puncta adlinunt. Ti. Donat⁹ distinguēdum monet ne credite, ab dictione, equo, legendumq̄ autumat. Aliquis latet error equo, neq̄ hoc tantum distinguit, verum etiam suspendit particulam. Aut vtpote qui asserat Laocoonta euidenter dixisse, quid primo & secundo loco sentiret, qppe aut græcos eo ligno inclusos occultari, aut eam machinam in Troianos muros fabricatam esse, tertio vero dixisse, aut & quū non suppeteret sequens dictum, confugisse ad generalem suspitionem, dixisseq̄. Aliquis latet error equo, quod quum ita sit, separandum est, aut & sic dicēdum. Aliquis latet error equo, vt de eo quod fuit incertius iudicasse videatur, quo genere firmauit quicquid illud fuisset, esse debere suspectum, quia originem ducebat ab hostibus. Ex quibus Donati verbis illud etiam colligitur, nę credite, affirmatiue legendū. Nę em̄ hic non prohibentis sed intensionis particulam esse. Illud quoq̄ mini me dissimulandum, licet paucissimos habeat fautores, quod apud probum in arte, vbi agitur de, ne, particula: pro, ne credite teucri quicquid.i scriptum habetur, neq̄ quidem id semel, ne credite veri quicqd. id est. Idne errore factum sit, an quia ita legeret Probus, mihi nō constat id magis apertum, quod, ne, acuto accentu scribendum monet. d ¶Troiaq̄ nūc stares priamiq̄ arx alta maneret. In antiquis oībus codi. quotquot habui, maneres, persona secunda legi, q̄q̄ Seruius timet το ομκοτελευτομ quare nōnulli, staret, potius legunt, & maneres, in fine malunt: sed enim præter antiqua vti diximus, exemplaria. quæ vtrunq̄ persona secunda legendū exhibent, apostropham hic, & cum ingenti dolore animi factam Donatus ait.

ue machina: siue donū cēseri debeat: ego timeo. id est formido danaos.i.græcos: &.i.etiam dona ferentes.i. nō solū dum nos hostiliter oppugnabāt: sed etiam nūc cū dona se offerre simulant Laocoon fatus.i.locutus sic: cōtorsit validis viribus ingentē hastam in latus & in aluū curuā cōpagibus feri.s.equi quadrupedis Illa.s.hasta: stetit tremēs.i.micās aut vacillans & cauę.i.loca caua insonuere & cauernę dedere gemitū: aut sic cauernę cauę insonuere & dedere gemitū.s. vtero recusso.s. ab armatis q intus cōcutiebant postq̄ vterus foris cōcussus fuerat. Et si fata deū nō fuissent leua.i.sinistra & inimica troianis & si mēs.s.ei⁹ q sonitū percepe rat nō fuisset leua ipsa impulerat.i.impulisset laocoonta: fœdare i.fœde dilacerare: ferro.s.haste: aut etiā bipenni iam audito sono armoꝝ: latebras argolicas.i.in q̄bus argolici latitabant. & o Troia: si sup.hoc fecisset: tu stares.s.incolumis & alta arx Priami maneret sup. adhuc: aut & tu o alta arx Priami maneres.s.adhuc. Cōtra qđ dicturus est Panthus Fuimus troes fuit ilium.

SERVIVS.

¶Trahebant. cum festinatione adducebant. Et pertinet ad desiderium dicentium & Sinonis simulationē. Quis: ꝑ quibus vel qui in noiatiuo Strueret: confirmaret periuria & doloꝝ semina & respexit adı superiora. Fidens animi: sic O præstans animi iuuenis & est nomen & desinit esse participiū: qa genitiuo casui cohæret: & pōt recipere cōparationem. Participiū autē accusatiuo cohæret & nō recipit cōparationem: In ad Versare dolo.i.euertere: & subaudi Troianos: aut dolos versare.i.exercere. Visendi viso frequentatiuū verbum est: vt verso & facesso: licet rarū sit. Nā in to exit frequentatiuū Circū.f. r.i.ruit & circūfusa est per hypallagen. Capto: nam illudo tibi vt hic & te: vt verbis virtutem illude superbis. Crimine.i.causa: vt crimen amor vestrū & est sequēs ꝑ āncedēti. Si ei; itelligas simpliciter: de negocio ad p̄sonā vitiosū trāsitū facis. Alij legūt danaū insidias & crimē. Turbatus: quasi turbatus. vt exultat amazon

quasi

Ecce manus iuuenē interea post terga reiunctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus vltro:
Hoc ip̄m vt strueret: troiāq̄ aperiret achiuis:
a Obtulerat fidens animi: [a] atq̄ in vtrūq̄ paratus:
b Seu versare dolos: [b] seu certe occūbere morti.
Vndiq̄ visendi studio troiana iuuentus
c Circunfusa ruit: certantq̄ [c] illudere capto.
d Accipe nunc danaū insidias: & crimine [d] ab vno
Disce omnes.
Namq̄ vt cōspectu in medio turbatus inermis
Cōstitit: atq̄ oculis phrygia agmina circūspexit
¶Heu q̄ nūc tellus (inqt) q̄ me equora possunt
Accipere: aut qd iā misero mihi deniq̄ restat:
e Cui neq̄ apud danaos vsq̄ locus: insuper [e] ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cū sanguine poscūt.

PIERIVS.

a ¶Fidens animi. In Romano quidem codi. animo, legitur: sed

✳animi,

ASCENSIVS.

¶Ecce manus &c. Ad hanc vulgi dubitationem & incertā sententiam accessit fraus Sinonis q vnus e græcis ad hoc subornat⁹ in manus pastorum scilicet Troianoꝝ qui cum pecore in agros vacuos se receperant inciderat vt troiam ductus cohortaret̄ ad suscipiendum equum illum ille sum patefactis portis: ad quod etiam troianos induxit: non tamen tam facile induxisse nisi & dij inimica portenta adiecissent: nam Laocoon sacerdos qui hastam in equum intulerat cum liberis suis ante aras absumptus est: creditumq̄ est id in vltionem læsi doni deam intulisse. Miro ergo artificio omnia pertractat poeta. Nam Troianos principes vsq̄ ad pœnitentiam clementes inducit: citra tamē insipientiam & improuidentiam: quæ virtus summopere in iulio cęsare & in augusto: quos author

p̄cipue a

ASC.

¶Sinō

præcipue a genere eorum laudare prætendit: a Plynio & Suetonio alijsque multis commendatur. Simulque semper ad hoc tendit ut ostendat troiam fato deletam ut ex reliquijs Roma cõstitueretur olim. Nã nihil potuissent mortalium fraudes in prudentiã troianorum: nisi deorum inimica portẽta accessissent dijs aũt iubentibus aut certis indicijs voluntatẽ suã significãtibus: pij animi nõ quarere id velint aut iubeant inquirunt sed quod velle intelligũt facessunt. sed audiamus Donatũ. Ecce: semper ponit ecce Vergi. ubi significat aliquod malum repẽtinũ. Dũ igit illa disputãt aliud interuenit quod ab equi tentatu auerteret. Primus aũt aduentus efficit: ut res in præsentia omitteret: simulata deinde oratio penitus religione nos astrinxit: ne Mineruę dona fœdaremus. Accedente maxime violatoris morte Ecce rẽ improuisam exoriri ostẽdit: quę magis mouet pręsertim cum assint signa nocẽtis. Qui se consilium sinonis fuit præueniret: ne equi fraudes auerterentur.

Dona. Ecce.

animi, agnoscit Seruius & elocutionis figura huiusmodi apud auctores frequens. b ¶Seu versare dolos seu certe occũbere morti. In Long. cod. legere est, dolo, casu septimo, quod Seruius non improbat, subaudiendumque ait Troianos. In eodem codice, ubi raræ admodum diphthongi sunt, hoc loco certæ, cum diphthongo scriptum est, ut morti adcommodetur, ergo firmæ, & destinatæ: alij tamen certe, aduerbium malunt. c ¶Circumfusa ruit, certantque illudere capto. In Ro. codice, certat, est, unitatis numero, veluti ruit. Alij tamen figuram malunt. d ¶Accipe nũc danaum insidias: & crimine ab uno Disce oẽs. Facile quidem adduci possim, ut ex Ti. Donati sñia crimen legendum credam, quam lectionem oĩno Seruius respuere nõ videt, licet priorẽ magis approbet, dũ exponit crimine ab uno, hoc est causa, ut crimen amor vestrũ. Pręter vero seruianam hmõi interpretationem pleraque oĩa venerandæ vetustatis exemplaria quæ in manus nostras deuenere uno exẽplo legunt, crimine ab uno disce oĩs: sed eñ quia litteratissimi plerique viri ultro in Donati sñiam eunt. libuit ex ijs, quæ ille super hoc cõmẽtatus est, quod in vulgatis codicibus desideratur, adponere. Accipe nũc danaum insidias & crimẽ, duplici genere criminationis gręcos aspergit ex persona captiui, atque, ut satiaret addidit, ab uno disce oĩs: unũ quippe notabile vult esse in viro forti, ut nõ cõgressu sed insidijs certet. ostensurus aũt sinonẽ mendacẽ, periurũ, sacrilegũ, ait, crimen ut nõ Sinon solus sed qualis esset, tales esse oẽs græcos asseret. In hanc sñiam nõnulli trahũt Catullianũ illud ex antiq codicis lectione, vatiniana meus crimina caluus explicasset, hoc est poema in vatinij crimina. e ¶Insuper ipsi dardanidæ infensi. In Ro. cod. & plerisque alijs antiqs legere est & super ipsi. Quæ lectio est codicis etiã Donatiani, neque non Medicei. In nonnullis utraque lectio habetur, una plus syllaba versu corrupto.

quasi amazon: Heu una syllaba est. Aliquãdo fiunt duę metri causa ut Eheu quam pingui macer est mihi taurus in aruo: ibi ut prænhendit & scdm Plyn. multa sunt alia. Tellus. æ. bene cõciliat miserationem de communibus duobus exclusis elementis. Tellus noĩa in us quæ pducunt penultimam genitiui habẽt us lõgam ut senectus: iuuentus: salus virtus: seruitus: incus: thus: rus: mus: pus: si in grõ tis vel ris est. Nam palus quę est in dis breuis nõnũque inuenit: Hora. sterilisque diu palus aptaque remis. Aequora: ab æqualitate & modo capos modo maria quia æqualia sunt significant. Denique: vel vacat: vel nouissime significat. Ipsi quibus sum præstiturus salutem. Infensi: infensus est plus quam inimicus. Pœnas cum sanguine. Tormenta & mortem.

Hoc ipsum paratus etiã mortem subire: nam nõ fit facinus magnũ sine magno periculo. Undique. v. expssit hoĩm morẽ quis eñ non cupiat hostem suũ captũ videre accipere destruxit græcorum personam oĩ occasione & defendit tuã. Nam totã rem in deorum aduersum studiũ reuocat: ut ostẽdat græcos: tum insidijs tum deorum iniusto fauore victoriã obtinuisse. Ordo est. Ecce. q. d. ex improuiso cũ proceres sic dubitarent cũ plębe an equus inducendus sit q pro portis stetisse videtur: nam & priamus ipsum inspiciebat: id nõ facturus decore si tam distaret a portis ut quisque insidias moliri posset: pastores dardanidæ. (Quęres quõ pastores hic dicant dardanidæ. cum gloriosi & incliti soleant dardanidæ dici: verũ dicemus etiã plęboeios dardanidas vocatos si modo dardani virtutem imitati sint dicemus etiã interẽptis pastoribus rusticis urbanos pastorum munus obijsse q tunc pecus diu intra ciuitatis muros inclusum eduxerant. Nã & nobilissimi quique pastores habiti sunt ut alexander seu paris: vñ Statius Soluerat œbalio classem de littore pastor Dardanus incautas blãde populatus amyclas: & Anchises qui pastor cũ Venere ad symoenta coiuit dũ Aeneã genuit) Pastores igit dardanidæ aut urbani: aut q dardani virtutem diu patriã ptegendo imitati fuerant: trahebãt interea. s. dum hęc fierẽt sup. cũ magno clamore: iuuenẽ. s. Sinonẽ reuinctũ. i. iterum atque iterũ vinctũ ne forte elaberet: nõ ergo vacat re: sed significat diligentiã rusticorum qui securi nõ sunt etiã si semel vinctus fuerit hostis: manus. i. habentẽ manus vinctas post terga: q fidẽs animi. i. habens aim cõfidentẽ: atque paratus in utrũque. i. ad utraque fortunã. seu versare. i. euertere dolo. i. per dolũ. s. Troiã: aut legendo dolos versare. i. versute pertractare & exequi: dolos. s. cœptos seu occumbere. i. submittere se morti certe. i. dubitãde obtulerat ultro. i. spõte & nõ exquisitus: nec per insidias captus: veniẽtibus i. quos ad se capiendũ venire puiderat: obtulerat dico se ignotũ. i. quẽ nõ nouerant esse græcũ: aut qui bene latuisset vel aufugisset si voluisset: sed obtulerat se ultro ut strueret hoc ipsum. i. ut caperetur & captus aperiret achiuis. i. græcis Troiã. s. per immissionẽ equi. Iuuentus troiana. i. multitudo iuuenũ troianorum: ruit. i. celeriter accurrit: undique. i. ex oĩ parte: circumfusa. i. per circuitum cõfuse dispersa: studio visendi. i. ut videret eũ: & certant. i. certatim cõtendunt (. s. iuuenes troiani: mutat aũt numerum: quia iuuentus collectiuũ est) illudere. i. illusionẽ & contumeliã facere capto. s. Sinoni iuueni: ad hoc aũt iuuenẽ potius quam virũ subornarunt græci quia sciebãt ætati iuuenili citius ignoscere atque indulgere solere mortales quam viri: verũ pueri improbi sunt per ætatẽ) Accipe. i. intellige nunc insidias danaũ. i. danaorum hoc est græcorum & p. i. disce oẽs insidias danaum ab uno crimine. i. audi hoc crimen diligentius: quia eo intellecto noris etiam cętera a gręcis per insidias acta. Nam ut. i. postque ipse turbatus & inermis stetit in medio conspectu scilicet Priami & cæterorum principum ei astantium: atque postque circunspexit oculis: hoc est circũgerendo & obuertendo egerrime oculos aspexit (non ergo vacat oculis: quia & mente rem circũspicere possumus: & non semper oculorum motu inspicimus. Fecit autem spondaicũ versum poeta ut significaret animum languidum & merore grauem) Circumspexit ergo oculis agmina phrygia. i. phrygum agminatim circunstantium: & inquit: heu (optandi aduerbium in malum sicut o & si in bonum) quæ tellus. i. terra: & quæ equora. i. maria possent accipere. i. immergere & deuorare me. q. d. utinã aut terra aut mare me ingurgitet: aut si sup. neutrum datur: quid restat denique mihi misero. q. d. nihil nisi miserrima queque: vel sic: aut si id optare nõ debeam quid restat denique mihi misero. q. d. (minus optandum) cui scilicet mihi misero: neque locus est usque saltem tutus aut ubi viuere permittar apud danaos: insuper ipsi dardanidæ. s. apud quos spem meam reposueram: infensi. i. quos nunque offendi: aut infensi. id est infesti quasi multum offensi: poscunt pœnas cum sanguine: quod nunc vulgo dicitur confiscationem vitę & rerũ hoc est summum & extremum supplicium.

Ordo.

ASCENSIUS.

ASC. ¶Quo gemitu conuersi animi &c. Dat troianis (ut dixi) ubique pietatem & clementiam quasi illam ab origine traxerit domus Iulia quæ usque ad pœnitentiam clemens prædicatur: dat autem græcis artificiosam perfidiam: ut minus sit dedecus circunuentis & maius circunuenientibus. Dona. Sed Donatum audiamus ita differentem. Quo gemitu bonitatem Troianorum ostendit qui pro supplicio ultimo quod sperabat solo gemitu eius pro pœna contenti sunt. Hortamur fari vim propositionis habet & tria proponit: ad q Sinonem respondere cõ-

¶Quo gemitu conuersi animi: cõpressus & oĩs
Impetus. hortamur fari quo sanguine cretus:
Quid ue ferat: memoret quæ sit fiducia capto.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur:
a ¶Cũcta equidẽ tibi rex (fuerit[a] qd'cũque) fatebor
Vera (inquit) neque me argolica de gẽte negabo
Hoc primũ: nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit: vanũ etiã mendacẽque improba finget.
Fando aliquid: si forte tuas peruenit ad aures

SERUIUS.

SER ¶Sanguine parentibus: nã grecũ esse constabat. Memoret quæ sit fiducia capto: aut dicat quę tãta sit captiuo fiducia: ut audeat dicere insuper ipsi: aut memoret id est meminerit in captiuo veriloquium fiducia esse vitę. Unde respondet fatebor vera. Alij memorem legunt. id est hortabamur ad loquendum memorem id est qui suæ fictionis meminerat. Quodcũque: quicũque casus sequatur me: Primum: maximum apud me verum dicere. Sinõ autolicus quidã fur fuit: qui se varias formabat in species. Habuit autẽ filium Sisiphum unde natus est

Belidæ nomen palamedis:& indyta fama
Gloria:quem falsa sub proditione pelasgi
Insontem infando indicio:quia bella vetabat
Demisere neci:nunc cassum lumine lugent.
Illi me comitem & consanguinitate ꝓpinquum
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
b Dum stabat regno incolumis:regnūq[b] vigebat
Consiliis:& nos aliquod nomenq decusq
c Gessimus:inuidia postq pellacis[c] Vlyxi
d (Haud ignota loquor)superis cōcessit[d] ab oris:
Afflictus vitam in tenebris luctuq trahebam:
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens:& me fors si qua tulisset:
Si patrios vnq remeassem victor ad argos:
Promisi vltorem:& verbis odia aspera moui:
Hinc mihi prima mali labes:hinc semp Vlyxes
Criminibus terrere nouis:hinc spargere voces
e In vulgū[e] ambiguas:& quærere conscius arma.
Nec requieuit enim donec chalcante ministro.
f Sed quid ego hæc aūt nequicq[f] ingrata reuoluo:
Quidve moror?si oēs vno ordine hētis achiuos
Idq audire sat est:iamdudum sumite pœnas.
Hoc ithacus velit:& magno mercentur atridæ.

PIERIVS.

a ¶Cūcta equidem tibi rex fuerint quęcunq fatebor vera. Nōnullis in cod. peruetustis legere est, fuerit quodcūq, singulari numero, ꝙq nō sum nescius plurimos esse, qui priori faueāt lectioni. quia. s. cuncta ꝓpositum est nomē multitudinis: sed em̄ Seruius, fuerit quodcūq: videt agnouisse, dum exponit, quicūq me sequatur euentus. Cum Seruio est Donatus, qui aperte fuerit quodcūq interpretat, hoc modo, cuncta inqt, & quicquid fuerit fatebor, vt fatebor, bis accipiat, ne fiat p numeros vitiū, vt sit fatebor cūcta, itē fatebor quodcūq fuerit In Med. cod. cuncta quidē legit: sed equidē ex coꝝ snia est, qui primam personā ei inesse aduerbio volunt, vt sit equidē ego quidē, quum tn̄ Cato apud Sallustiū dicat. Quare vanū equidem hoc cōsiliū est, nisi & Sallustiani qq codi. corrupti sunt.
b ¶Regnūq vigebat cōsiliis. Sunt q regū cōciliis, legendū autument. Sed id licet ego nusq in his veteribus legerim exem. inueni tn̄ apud Ti. Donatū, regū, interpretatū, hoc mō, deferebatur em̄ patri meo, qa i nūero regū fuit, & plurimū viguit. Hæc nobilitas generis idcirco cōposita est, vt Troianoꝝ misericordiā de ꝑterita, & ꝓsenti fortuna ꝓuocaret ad lenitatem.
c ¶Inuidia postq pellacis vlyssi. In Long. & in aliquot aliis antiquis cod. fallacis, legit, quā ego paraphrasin fuisse puto, ꝙuis ita etiā scriptū sit in cod. Carisiano, quē Longo. characteribus scriptū Ianus Parrhasius mihi legendū cōmodauit, versu eo loco citato, vbi de noib9 in, e, q̄ sine rōne gtm̄ in, l, faciunt differit. Nā codicū referre varietates sup hmōi terminatione iā superuacuū est: sed ꝙtū ptinet ad epithetō vtrū qppe pellacis an fallacis legendū sit, Velius Lōgus exēplū citat ex Virgilio, pellacis vlyxis. Vbi ex ꝓpositione, p, r, litterā, in, l, abire dicit, q̄ties, l, altera subsequit, neq, aliter vnq legi apud Lucilium affirmat, ꝙ pellicere, qd̓ est inducere.
d ¶Superis concessit ab oris. In codice longobardico, excessit: sed ꝯcessit Donato agnoscitur, apud quem habes. Non dixit, mortuus est, sed concessit, vt memoria eius digna esset, quæ post hominis finem viuere mereretur.
e ¶In vulgū ambiguas. Sane volgum ea quippe scribendi ratione, qua vsos veteres nemo inficiatur, non in Virgilianis tantum codicibus per, o, prima syllaba notatum inueni, verum etiam in liuianis manu scriptis, hisq ꝓuetustis vt. li. iii. de. ii. bel. pu. Huic nō apd̓ volgū modo fides fuit. Quod v̓o super nois gn̄e disputat, Virgiliū, Sisennā, Attiū, & Varronē volgū masculino genere posuisse, neutro Lucilium, atq eo loco Virgiliū, ignobile volgus.
*Sosipater

...nis est Sinon:& Auctoliam vt Vlyxes: cōsobrini ergo sunt nec immerito illi dat & fallaciā & proditionis officium: ne mul rum discedat a fabula:nam secūdum Euphorionē Vlyxes: hoc fecit: Finxit: cōposuit. Est autem ois eius oratio dyasyrtica: nā & negocium exprimit:& Troianorum insultat stulticiæ vt hic finxit. Vanum fallacem:& vanum etiam qui sine vtilitate mentitur Mendax qui tantū ad decipiendum. Vanus apud idoneos stultus inuenitur. Iuuena. Sic libitū vano qui nos distinxit othoni. Fando aliqd: artificiose præmittit vera vt subiungat falsa. verū em̄ de palamede dicit. De se autē falsum. Ex hac historia partim dicit partim supprimit partim itelligētibus relinqt. Palamedes enim vt ait Apollonius septim9 a Belo cum delectū per græciam ageret: simulantem insaniā Vlyxem duxit inuitum: ferebat ille salem iunctis diuersæ naturę aialibus: vt Palamedes obiecit illi filium. Sustulit aratrum Vlyxes ne eum lęderet: hoc argumento illum nō insanum ostēdit: & ad bellum ductus habuit iustā causam doloris: missus deinde i Thraciam vlyxes nihil aduexit frumēti. Increpitātiq palamedi respōdit nō sua negligētia id euenisse. neq illum si illuc proficiscat qc ꝙ aduecturum: profect9 palamedes plurimum frumenti aduexit vlyxes inuidia motus adulterinam priami noie epistolam scripsit in qua agebat palamedi proditionis gratiā & cōmemorabat secretum auri pondus esse transmissum deditq captiuo ferendā eoq cęso epistola ad regē est portata: corruptisq seruis aurum in tentoriū inuexit: Citatus est palamedes: epistola in cōspectu prīcipum lecta. Simulabat reo adesse vlyxes suadebatq vt aurū in tētorio si esset inquireret. Reperto autē auro palamedes lapidibus obrutus est. Hic prudens fuit: nā & tabulam lusoriā ad cōprimendas ociosi exercitus seditiones teste Varrone inuenit: secundum quosdā inuenit literas. Certū aūt cōstat inuenisse eum. X. i. c. cum. h. Gloria propter delectū & frumenta. Falsa. p. falso crimine ꝓditionis & rem notam per transitum dicit. Sciēdum sane factū hoc & troianos scisse. sed Sinon callide quasi ignorantibus quæ vera sunt dicit vt fidem sequentibus faciat. Infando propter aurum clam suppositum. Vetabat hoc falsum sed ad commēdationem Sinonis. Cassum. priuatum vacuum. Pauper hæc fuerat causa militandi. Terenti. Cum hinc egens profugiet aliquo militatum regnum: nam vnus de regibus fuit. Nos: pro ego ad euitandum iactantiam dixit. Nomen gloriam. Inuidia propter aduectum frumentū. Pellacis: p blanditias decipiētis. Pellicere enim blandiendo elicere. Mecum intellige

dere conueniret. Cuncta promittit oia vera dicturū qui nulla in parte fuerat veritatē detracturus. Tibi rex assumit fiduciā cōfitendi apud eū qui & cognoscēdi facultatem haberet. Commendat aūt se ꝙ vera pollicetur & ꝙ regem appellat: captat beniuolētiam. Fatebor aliud est ꝙ referā. Fateri.
Referimus cum dicim9 aliquid Referre.
simplex & pōt proferri sine tormentoꝝ metu. Fatemur autē cū prodimus id quod sit contrariū confitenti: & possit tormentis exprimi e pectore negantis: & repetebis fatebor cuncta & fatebor quodcunq erit Argolica: de gēte: ad id quo sanguine cret9. Græcus sum. Ac si dicat hostis sum. Nec si. m. f. s. F. v. e. m. q. i. f. Potuit eripere mihi fortuna priorē fœlicitatem. At non poterit me mēdacem fingere. Hoc argumēto persuasit vt Troiani crederēt reliqua: & ne videatur incredibile ꝙ ipse solus ex oībus gręcis remanserit: ad hanc partem ducit ex alto principiū: & narrat rē oibus notam & magna ex parte veram qua exposita subiungit falsa. Palamedis: eadem dicit quæ Seruius de palamede. Et nos aliquod: de præterita eius florenti fortuna: & de præsenti miseria sibi comparat beniuolentiā. Commendat etiā Palamedis memoriam dicendo quia bella vetabat vt amico vi viuenti præstarent qd̓ defuncto non poterant. Superis c. a. o. non dixit mortuus est: ne eius memoria digna post hoīm finem viuere minoraretur. Vitā in te. vt illi qui cupiunt mori & nō viuere. Idq aut sat est vbi ad cardinē venit in quo mendaciorum constitit affectus: negauit se dicturum ne vltro oia referendo daret suspitionē falsitatis. ait igitur cum sciat se periturum meli9 esse ne secreta Græcoꝝ prodat. Neq em̄ propter vnū hoiem debeo oēs meos prodere. qd ve moror: cur differo pœnas meas post relationis beneficiū ꝯtinuo moriturus: Vlyxes em̄ oē malū videbit intulisse: qui me quolibet pacto quęrebat occidere. Hæc ille: cætera ex ordine patebūt qui talis est. Ordo.
Quo. s. Sinonis gemitu: animi. s. troianoꝝ conuersi sup. sunt ad commiseratione. s. & ois impetus. i. molestatio: illusio & insultus cōpressus sup. est) nos. s. primores & ꝓceres (In opere em̄ pio personam suam cōmiscet: q hæc oia loquitur Aeneas. in illusione aūt tm iuuentutis troiane meminit) hortamur fari. i. dam9 animum vt fetur: quo sanguine cretus sit: ve pro vel: quid ferat. i. afferat & memoret quæ fiducia sit capto. i. cum captus sit quid fiduciæ habeat ꝙ spem suam apud troianos reposuisse videat (eosq incuset crudelitatis ꝙ pœnas cum sanguine poscant. Ille fatur formidine deposita. id est quam se simulabat deponere tādem. id est post aliquantulum more: quasi nō posset animum resumpsisse

resumpsisse cum tamē dictū sit q̄ erat in vtrunq̄ paratus seu versare dolos seu certe occumbere morti: Fatur igitur & inquit o rex. Equidem .i. ego quidem: fatebor tibi cuncta scilicet quæ dicam vera: quodcunq̄ fuerit siue pro me siue cōtra me neq̄ (quod primū contra est) negabo me de gente argolica .i. græca: sed hoc primum sup. scire & credere te velim nec .i. & non & si .i. q̄q̄ fortuna finxit .i. effecit sinonē hoc est me qui ad te loquor: miserum .i. iniqua sorte & cōditione affectū & ita miseratione dignum: tamen ipsa improba .i. quantūuis improba: quæ bonis mala & malis bona retribuit: nunq̄ finget .i. efficiet etiam vanūq̄ pro .i. mendacē quia in res suas .i. quas cōferre pōt: habet fortuna imperiū: sed non est in animos nostros animiq̄ vires: quocirca nemo cogitur esse vitiosus nemo vanus nemo mendax & si mori cogātur multi & egestatem ferre plurimi. Incipit ergo fari & rem detegere & a veris incipit eaq̄ quasi ignorantibus recitat: cū certissime sciat Troianos ea scire. vt per ea inducantur ad credenda quę postea illaturus est falsa: moris ē̄ est quoties audimus vera enunciare ab eo qui nescit nos ea scire: bonam opinionem de fide illius in his quę nescimus habeamus. dicit igitur. Si fando aliquid .i. cum aliqua re loqueremini .q.d. puto q̄ cū troiani scitis parum audistis de hoc hoīe: sed si fando aliquid .i. de aliqua re: nomen & inclyta gloria (hoc nimiū subtiliter addit: quasi se illi viro bene adhuc optare significaret q̄ pacē persuadere nisus sit: quam cum acceptare nollent gręci ad hoc de decus omnes peruenerint vt re infecta turpiter redire cogerent) palamedis belide .i. de genere beli qui septimus ab eo fuit peruenit forte ad vestras aures .q.d. tunc potestis scire an vera dicā quē scilicet palamedem pelasgi .i. gręci: demisere .i. demiserunt neci .i. ad necem depresserunt insontem .i. licet esset insons: sed sub proditione falsa .i. dissimulata: dicebant enim eū proditorē: indicio .i. testimonio proditionis eius infando .i. detestādo: quia scilicet vetabat bella: hoc est ideo quia dehortabatur a bello & cohortabatur ad pacem: Vlyxes accusauit eum proditionis sicq̄ damnatus est. & quem lugent nunc cassum .i. priuatū lumine .i. aura vitali aut supera regione aut visu qui nō nisi viuentibus est & per cōsequens vita. Pater .s. meus .q.d. nō odio troianorū sed paupertate coactus: misit me huc .i. ad hanc ciuitatem debellandam. in arma gerenda ab annis primis ne aut ipse ꝓprio odio venisse putetur. misit inquam me comitem illi propinquū consanguinitate: per quod cōciliat sibi Troianos quibus nomen Palamedis gratum non dubitabat cum Vlyxi inuidiosum esset. misit aūt tunc dum pater aut Palamedes stabat incolumis regno .s. græcorū non suo: & dum regnum scilicet græcorū vigebat cōsilijs .i. per consilia bonorum & prudentiū virorum: & nos scilicet græca iuuētus gessimus aliquod nomen & decus: quasi id oē amissum nunc doleat. Postq̄ ipse sup. palamedes cōcessit .s. ad regionē mortuorū ad inferos: ab oris .i. regionibus superis inuidia .i. per inuidiā: vlyxis pellacis .i. quoslibet vt vult in perniciem & fraudem & in assensum tam nefandi facinoris pellicientis: haud .i. non: loquor ignota .q.d. ne putetis me forsan mentiri aut ex inuidia contra vlyxē loqui (quod dicit propter ea quæ postea ab vlyxe passus est: aut quia significauit iam se consanguineum palamedis) ego loquor non ignota: quia oēs gręci id nunc scimus & possem id per omnes gręcos attestari (non aūt dicit id troianos scire: quia frustra prius dubitasset fando aliquid si forte tuas peruenit ad aures Belide nomen palamedis) Ego afflictus scilicet casu amici consanguinei & ductoris: trahebam vitam in tenebris & indignabar .i. egre ferebam: mecum .i. in animo meo: nam publice nō audebat casum .i. mortem amici insontis .i. innocentis. Nec ego demens .i. fact⁹ postea demens ex impatientia aut dolore: tacui .i. non semper tacui q̄uis primum mecum dumtaxat indignabar: & promisi .i. minatus sum sicut minari est aliquando superbe promittere me vltorem scilicet fore: si qua .i. aliqua fors .i. fortuna aut casus tulisset .i. attulisset scilicet occasionem & oportunitatem: & si ego victor .i. voti compos cum reliquis: remeassem vsq̄ .i. quouis tempore futuro ad argos patrios .i. quæ mihi patria est (Declinatur autē hoc argos & pluraliter hi argi argorum) & moui scilicet in vlyxem: aspera odia scilicet contra me verbis .i. contumelijs aut minis. Prima labes .i. occasio mali est sup. aut ꝓuenit mihi hinc .i. ex hac re: & vlyxes sup. cœpit: aut terrere .i. terrebat semper hinc .i. ex hac re aut post hanc rē: nouis .i. magnis aut inauditis: criminibus .i. criminationib⁹: & spargere .i. spargebat. aut cœpit spargere hinc voces ambiguas .i. dubias: quia nondum audebat manifeste mortē

minari.

minari .q.d. quasi etiam ipse Sinon in p̄cio fuerit propter virtutem & fidem suam apud græcos. Et spargebat voces ambiguas non in proceres qui factionem eius noscitabant: sed in vulgum .i. vilem popellum (aut latine locutus est apud quos noīa secūdæ in us neutra non sunt præter pelagus græcum vocabulum. nam & alij vulgum dixerūt: aut more plautino imperitum dat sermonem ei q a primis annis armis inseruierat: sicut plautini serui iubarem papauerem gutturem pronunciant. Alij dicūt poetam in vulgus protulisse. & s litteram assumpsisse quomodo m absumitur qui modus apud Ennium: Lucretiū: Lucillium: cæterosq̄ vetustiores nimium frequens est: sed Seruius & alij grammatici id in poetam corrigentes immutauerunt: sicut vbi scriptum (inquiunt) erat hic specus horrendus scripserunt horrendum. & vbi erat inter se coijsse viros & decernere ferro: scripserunt cernere. Sed hęc controuersia grammaticorum nihil de sententia poetę immutat & ipse conscius scilicet mali facti quęrere .i. quærebat aut quęrere cœpit arma scilicet sibi solita: hoc est fraudes quib⁹ me quoq̄ deleret: nec enim requieuit donec compositam rupit vocem. & me destinat are (quod hic non dicit frustraq̄ se dicturum innuit: vt nō videatur id velle dicere aut ideo venisse vt id dicat: sed vt auidiores redderet troianos sciendi cum dicere nollet: quod etiā effecit) calchante vate illo diuino quo plurima gesserant gręci: nam & Achillem vt Statius docet per eū in aula Lycomedis regis scyri inuenerunt inter puellas latitantem: ministro .i. illi ad hoc qđ volebat obsequente: volebat addere destinauit me are: sed quasi id frustra diceret renuit dicere. Sed quid ego aūt reuoluo .i. commemoro hæc scilicet mala mea & infortunia: ne quicq̄ .i. in nullo aut nullo modo ingrata hoc est ipsis qui ea libenter audiunt: cum mala nostra soleamus libenter recitare his quos speram⁹ nobis cōdolituros: ve ꝓ vel quid .i. ad qđ moror .i. demoror & differo pœnas & mortem meam: si habetis .id est reputatis omnes achiuos .id est græcos vno ordine .id est æquali affectione: hoc est capitali odio: & si sat .id est satis est vobis audire id scilicet quod dixi: nec aliud commiserātes facturi estis: sumite iamdudum .id est quam primum: aut ab eo tempore quo iam primū audiuistis me græcum esse: pœnas .id est supplicia de me. Itachus .id est itachensis vlyxes: sæuissimus hostis vester: velit hoc scilicet vt sumatis de me pœnas & atridę qui illi suffragant. mercentur .i. emant magno scilicet præcio: aut ideo ne vt seruius sentit piaculum sit victimam postq̄ aufugerat superuiuere cōtra morem sacrorū. Erat autem Sinon destinatus are vt dicetur: aut ideo ne quæ dicturus est Sinō troianis dicat: dicturus enim est quomodo per susceptionem equi minerua placet & troia incolumis maneret: & per eius violationem periret: ne ergo equum beniuole suscipiant cognita per Sinonem re oī optarent atridæ vt quam primum de eo sumerent troiani vltionem. Et licet troiani non intelligant cur id dicat: intelligunt tamen eum significare sibi cōmodam fore Sinonis vitam cum eius mortē tantopere cupiant hostes. Hoc autē dicto subiicit quasi qui se verebatur frustra plura locuturum.

¶Tum vero

Sosipater ex veterū grāmaticorū opinione ait, volgus masculini generis potiusq̄ neutralis, quia nullū neutrale bissyllabum, us, litteris terminatū genitiuo in i vltima exit syllaba, sic ille. ¶Nequicq̄ ingrata. In cod. aliquot antiquis & hic & alibi. Nequiq̄ scribitur absq̄ vlla alia cōsonante inter i & q. Sed em̄ Victorini præceptum est in hæc verba, quidq̄ & quidquid, & quodq̄, prima syllaba quoties habuerint, d, id vos producite, & supponite, c, ne duæ partes integræ esse videant: ex hoc p̄cepto volūt, neqdq̄, itē iectio, c, notari. Sed q scriptionib⁹ antiqs fauēt, nequicq̄ aduerbiū a casu abltō desumūt veluti etiā nequacq̄, atq̄ ita vtrūq̄ eodē, mō sine, c, scribunt, frigida hæc oīno vel Fab. Quintilian⁹ esse dicat, sed hoc tpibus eruditis, nūc corrupta adeo loquēdi scribendiq̄ rōne, minime vitio detur, si quis etiam talia perquirat.

Intellige a principio tacuisse. Postea impatientia doloris erupisse. Si qua quia est bona & mala. Promisi: per cōtrariū .i. minatus sum. Minamur mala promittimus bona: cōtra Hora. At qui vultus erat multa: & p̄clara minantis. Prima. Nam secuta sunt oracula: & Calcantis ascita factio. Labes: ruina a lapsu Criminibus: causis: vt supra spergere voces. Cice. Spargere venena dicerūt. Ambiguas: ne si aperte ageret: accusatio videret. Cōsci⁹ aut peracti sceleris: aut dolorū vt in .iij. Oblitusue sui est ithacus. Arma: fraudes. Sunt enim arma instrumenta cuiuslibet rei. Ergo insidiantis arma fraudes sunt. Enim aut vacat: aut pendet sensus ex posterioribus. Donec calcante ministro: arte vtitur semiplena dicendo: vt cogat interrogare auidos audire troianos: & intelligitur. Destinat aræ per aposiopisim. Ingrata: nec vobis placitura nec mihi gratiam conciliatura. Omnes .q.d. etiam eos qui vobis prodesse disponunt. Vno ordine. vno reatu ex antiqua tractum scientia: quia in ordine dicebantur causæ propter multitudinem: vel tumultum cum erat annus. litium. Iuuenalis Expectandus erit qui lites incohet ann⁹ Iamdudum: q̄ primum. Hoc ithacus: callide vitā impetrat ostendens mortem suam hostibus eorum gratam. Mercentur: quia sacrorum est vt victima fugiens vbicunq̄ inuenta fuerit occidatur ne piaculum committatur: Ithacus: pro ithacensis: principale pro diriuatiuo.

¶Tum vero ardemus ſcitari:& quærere cauſas
Ignari ſcelerum tantorum:artiſq; pelaſgæ.
Proſequitur pauitans:& ficto pectore fatur
¶Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri:& longo feſſi diſcedere bello.
(Feciſſentq; vtinam) ſæpe illos aſpera ponti
Interclusit hyems:& terruit auſter euntes.
Præcipue cū iam hic trabibus cōtextus acernis.
Staret equus:toto ſonuerunt æthere nimbi.
a Suſpenſi eurypilum ſcitatum[a] oracula phœbi
Mittimus:iſq; adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſa:
Cum primum iliacas Danai veniſtis ad oras.
b Sanguine quærendi reditus:animaq;[b] litandū
Argolica.vulgi quæ vox vt venit ad aures:
Obſtupuere animi:gelidusq; per ima cucurrit
Oſſa tremor.cui fata parēt:quē poſcat Apollo
Hic ithacus vatem magno calchanta tumultu
Protrahit in medios:quæ ſint ea numina diuū
Flagitat:& multi mihi iam crudele canebant
Artificis ſcelus:& taciti ventura videbant.

PIERIVS.

a ¶Scitatum oracula phœbi mittimus.In Longobardico codice,ſcitātem,legimus,quod agnoſcit Seruius, & participium pro participio poſitum ait,quippe pro ſcitaturum.Sed enim Soſipater Cariſius,ſcitatum,legit in ſolœciſmo, proq; ſciſcitatum poſitum ait. b ¶Animaq; litandum argolica. In codice Lōgobardico legere eſt quarto caſu, animamq; litandū argolicam,quod alij viderint.Nam hęc per ſeptimum caſum proferri potius cōſuerunt.Eſt etiam in Mediceo vna plus dictione,litandum eſt, quod quidem verbum etiam cum decoro reticetur.

ASCENSIVS.

¶Tum vero ardemus &c.Notū eſt poetæ verbum Nitimur in vetitum ſemper cupimuſq; negata:quo circa cum ſe Sinon ſignificaret nolle dicere:aut nō optare id qđ occeperat perdicere cū ſe fruſtra dicturum vereatur ardebant troiani fraudis & doli ignari rem omnem peraudire: & quod innuitur ſed nō dicitur admonebant Sinonem vt pergeret.ſed priuſq; nos pergam⁹ Donati verba recitemus q̄ hæc ſunt Tum vero: hoc cōſilium noſtrā cupiditatem audiendi accendit. Ignari : nam noſtra ſimplici natura pendentes græcos illum vera dicere putabam⁹. Sed illi oēs ſunt doloſi : vnde ſociauit illud & crimine ab vno diſce oēs. Pauitans aut pauorem ſimulās aut pauitans ne lingua titubante incurſu inſidiarum detectio naſceretur quam iam videbat in tuto eſſe.Sæpe fugam: cū hoc falſum eſſet:parat cauſam qua ſit credibile ſcilicet bello feſſi Feciſſentq; vtinā recte optare ſimulat.Nā & troianos placabat & ſibi commiſerationem captabat Sæpe illos.a.non conſiliū facto ſed euētus voluntati defuit. Sanguine verū dicit de Iphigenia Falſum addit de præcepto Apollinis miſcet ergo vera vt credantur falſa Argolica:ne credatur potuiſſe litari alienigena.Nec q̄renda erat virgo cum exercitus fœminis careret.Vulgi quæ vox cum enim generalitatē propoſuiſſet: q̄a res incerta erat vnuſquiſq; timebat ſibi.excuſat aūt calchantem qui falſa dixerit.Nam oſtendit vim eſſe paſſum. Remouet a ſe odiū: quia græci aſſenſcre de eo : non qm̄ odiſſent : ſed vt ipſi interitu qui incertus erat liberent̄. Ordo eſt.Nos ardemus.i.ardenter cupimus tum vero.i. maxime tunc: quaſi cum prius negligenter & ſimulanter tum adverū ardemus ſcitari.i.ſciſcitari:& quærere.i.inquirere cauſas.ſ. ob quas ithac⁹ velit & atride magno mercentur mortem eius. Nos inq̄ ardem⁹ id ſcitari & inquirere ex ſiſtentes ignari tantorum ſcelerum.i.qui neſciuimus tantum ſcelus poſſe in quemq̄ cadere vt tantum mali ſub tali ſpecie prætēderet:& ignari artis pelaſgę.i.gręcanice: cuius eſt mentiri & fallere Ipſe ergo admonitus aut vidēs eos id percipere proſequitur pauitans.i.pauitanti ſilis:tremens.ſ.ac palpitans & fatur pectore ficto.i.ſimulato:quia videbatur pectore anxio & meroris pleno & ab Intimo pectore loqui cum omnia fingeret nō ergo dicam ficto pectore pro fictis verbis : nā verba nō erant ficta ſed vera licet falſum cōtinerent:pectus aut ſimulatum aliud p̄tendens q̄ erat .Fatur ergo ſic .danai.i.græci cupiere ſæpe moliri.i.cum mole & difficultate attentare fugam .i. turpē aditū & ita moliri quia ſuperbis animis & generoſis turpe eſt fugā facere:& hoc troia relicta:& ipſi feſſi longo bello cupiere diſcedere longo bello aut troia:& vtinā feciſſent.q.d .tunc eñ nec ipſis tm̄ dedecoris nec mihi tantum mali obueniſſe:ſed hyēs.i. tempeſtas aſpera.i.incōmoda & procelloſa:ponti.i.maris interclusit.i. coercuit ab ingreſſu maris:illos ſcilicet danaos & auſter.i.ventus impetuoſus terruit eos euntes.i.ire volentes:aut iam ire incipientes Præcipue iam cum hic equus contextus trabibus acernis.i.ex acere arbore aſſumptis:ſtaret.i.erectus eſſet tunc enim nymbi.i.nubes ventoſe ſonuerunt toto æthere.i.aere ſuperiore aliquāto quę res ſæuā tempeſtatē futuram indicat: Callide aūt inducit mentionem equi:vt Priamus interrogaret cur extructus eſſet.Nos ſuſpēſi.i. dubij & ſolliciti : mittimus euripylū vatē illum & augurem Herculis & gaſiopes filium qui troiam venit Homero teſte:inferior tamen calchante fuiſſe dicitur.ſcitatum.i.inquiſitum oracula phœbi.i.reſponſa Apollinis.& is reportat adytis.i.oraculis & ſecretis locis dei quæ nemini præter q̄ ſacerdoti adire licet hæc

dicta.

dicta.i.miſſa:triſtia.ſ.tūc oībus græcis & poſtea p̄cipue Sinoni (Refert aūt verba in forma quoq; hiſtoriā tangit Seruius.Iuuenal. tm̄ & Hora.reuera cęſam atteſtant̄ iphigeniā)O danai vos placaſtis.i.ſedaſtis vētos placatis dijs q eos excitauerāt :aut dea.ſ. Diana ſanguine.i.effuſione ſanguinis.ſ.iphigenię & vgine.ſ. iphigenia cæſa.i.occiſa aut reuera aut ſimulatione quadā:occiſa.ſ.loco eius cerua reditus ſunt q̄rendi.i.acquirēdi vobis ſanguine:& litandū eſt.i. oportet litare .i. optatum a dijs impetrare : anima argolica. id eſt oblatione animæ aut vitæ alicuius græci:hoc eſt ſicut non

potuiſtis

SERVIVS.

¶Ardemus.feſtinamus. Cauſas propter quas eius interitus a grecis expectatur. Pelaſgæ.quia artis medium eſt. Pauitans quaſi pauens.Ficto.p.fictis verbis.Nā nunq̄ fingitur pect⁹.Sępe.ſ. hoc ſecundum Homerum verum eſt Feſſi fauorem conciliat:cum dicit illos feſſos virtute troianorū pōti:recte:nam hyems etiam tēporis eſt.Euntes:ire cupiētes: vt Cum canerem reges . Habet̄ eñ ſtatuiſſe aliquid pro inchoatione.Præcipue:contra illud ne dicerent numina eſſe plicata. æthere:pro aere.Suſpenſi:ſolliciti: vt noſtroq; in limine pendēs: quia nec tēpeſtas poſt dona mutabat̄: aut ad nimbos refert̄ diſtinctione mutata:Scitantem:pro ſciſcitaturum alij ſcitatum legūt. Oracula templa de quibus dant̄ oracula: Adytū: eſt locus templi ſecretior:ad quem nulli eſt aditus niſi ſacerdoti. Sanguine. p.v.&. v.cæſa Cum primum Hic diſtinguendum quia & ſemel ad troiā ventum eſt:& anteq̄ ad eam veniretur de iphigenia eſt ſacrificatum: Cum enim græci ad Aulidem veniſſent.Agamēnon Dianæ ceruum ignarus occidit . Dea vero irata flatum ventorum remouit.Cum igitur nec nauigare poſſent: & peſtilentiam ſuſtinerent oracula cōſulta deam Agamēnonio ſanguine placandam dixerunt.ergo cum abvlyſſe per nuptiarum ſimulationem adducta Iphigenia in eo eſſet vt immolaretur numinis miſeratione ſubrepta ē:& cerua ſuppoſita ipſa in tauricam regionem ad regē Thoantem tranſlata: ſacerdoſq; Dianæ dictinæ facta: cum deam ſecundum morem ſanguine humano placaret : agnouit Oreſtē fratrem:qui carendi furoris cauſa cum amico Pylade cholcos petierat:& cum his occiſo Thoante ſimulachrum ſuſtulit abſconditum faſce lignorum . Vnde & Faſcelis dicitur non tantum a face cum qua pingitur propter quod & lucifera dicitur: & aritiam detulit ſed cum poſtea romanis crudelitas diſpliceret: q̄q̄ ſerui immolarentur ad laconas ex diana tranſlata: vbi ſacrificij conſuetudo adoleſcentulorum verberibus ſeruatur qui appellantur Bomonicæ. quia aris ſuperpoſiti contendebant qui plura poſſent verbera ſuſtinere Oreſtis oſſa ab aritia Romam tranſlata ſunt: & condita ante templum Saturni:quod eſt ante cliuum capitolinū iuxta concordiæ templum Virgine cæſa non vere ſed vt videbatur:& ſciendum in ſacris ſimulata pro veris accipi.Vnde cum de animalibus quæ difficile inueniuntur eſt ſacrificandum : de pane:vel de cæra fiunt & pro veris accipiuntur . Hinc eſt etiam illud ſparſerat & latices ſimulatos fontis auerni:nam & in templo Iſidis aqua ſparſa de nilo eſſe dicebatur. Argolica:quia occurrebat occidi potuiſſe captiuum Cui fata parent:cui preparent mortem. Magno tumultu ad factionem tegendam.Numina diuum: pro oraculis poſuit:& quærit modo non quid dicant : nam planum eſt:ſed quis debeat immolari.Multi crudele canebant: multi bis intelligendum.id eſt multi videbant taciti:multi etiam dicebant ne ſit contrarium canebant taciti.

Marginal notes: SER. Poe. ¶Sinō Adytū. Iphigenia. Bomonicæ. do.

☞ potuistis præ sęuitia tempestatũ classem appellere troiã. donec virginẽ Diane mactastis: ita nec redibitis priusq̃ hoiem græcum obtuleritis: q̃ vox. i. quæ sñia oracu li: vt. i. postq̃ peruenit. i. increpuit & allata est ad aures vulgi (quia ꝓceres parũ verebãtur cum queuis aĩa satis foret) animi. s. vulgi obstupuere: & sanguis gelidus. i. timore frigefactus: aut potius mẽbra gelida & pallida relinquẽs: cucurrit per ossa ima. i. interiora circum p̃cordia: verebant̃ em̃: cui fata parent. i. destinent aut p̃parent mortem: & quẽ Apollo poscat: hic. i. hoc loco aut hoc tẽpore: sed poti⁹ hoc tẽpore nisi locus ꝓ tẽpore accipiat̃. Itachus. i. itachẽsis Vlysses ꝓtrahit calchãta vatẽ. i. diuinatorẽ & secretoꝝ diuinoꝝ interpretẽ ac futuroꝝ prophetã: ꝓtrahit dico in medio sup. cum magno tumultu: ne videlicet aliqd insusurrare sed oĩa palã agere videatur quæ circũstantia rei fidẽ facit: quia oẽs intelligunt id eũ astu fecisse quẽ astutia cęteros anteire noscunt & flagitat. i. cũ flagitatione & murmure valido rogat: q̃ sint ea numina. i. oracula: aut volũtas diuũ. i. quid aut quẽ sibi dij per talia oracula poscãt: & multi canebant. i. aperte annunciabãt: scelus mihi crudele. i. factionẽ artificis. s. Vlyssis: hoc est multi addicebãt mihi mortẽ ex factione Vlyssis: qa cognoscebant vbi ad vlyssem res relata esset: cum ille mihi inimicissimus esset ꝙ ego is essem qui morti addiceretur & sup. multi taciti. i. tacentes videbant ventura. i. quæ euenirent: & ita scd'm Seruium repetendũ est vocabulum multi. Ego tñ potius sic exposuero vt canere nõ sit vocale sed mentale: hoc est prædicere aĩo. tracta metaphora a vaticinijs quæ carmine edũtur. Vñ Horatius in arte: dicte per carmina sortes & cantor Apollo: vt sit ordo: multi canebant. i. vaticinabant̃ aĩo suo mihi iam crudele scelus. i. facinus: artificis. s. vlyssis & ꝓ. i. ipsi taciti. i. nihil dicentes: videbant. i. considerabant: ventura. id est q̃ euenirent. ❧(Sed priusq̃

❧(Sed priusq̃ reliqua construamus præmittam quæ de calchante collegit Landinus: ea autem hæc sunt. Hic vates fuit Testoris filius sic dictus) vt græci grammatici volunt. ἀπὸ τῆς κα[illegible] id autem est πορφυρα πως φυρειν autem est μεριμνᾶν. id est accurate excogitare. Quoniam hic accurate futura excogitaret. Hic apud troiam ex numero passerum a serpẽte voratorum quot annorum obsidio troiæ futura esse prædixit. Post vero troianum bellum aiunt illum cum amphilocho Amphirai filio terrestri itinere colophonem quę vrbs cariæ est peruenisse: & cum apud phanum clarij Apollinis: quod ante eam vrbem est in mopsum augurem præstantissimum incidisset: præ merore mortuum esse. Hesiodus scribit Calchãtem Mopso proposuisse vt diceret quot ficus ea quæ adderat caprificus ferret: ac Mopsum dixisse decies mile vnaq̃ amplius ac cum vera de numero dixisset: Continuo calchantem e vita migrasse: Pherecides autem scribit prægnante sue oblata calchantem interrogasse Mopsum quot illa porculos in vtero gereret: & mopsum respondisse tres atq̃ ex illis vnã fœminam & cum vera dixisset: illum prę dolore mortuum. Sunt qui dicunt calchantem suem proposuisse: & Mopsum Caprificum ac mopsum vera dixisse: Calchantem vero minime: & præ merore mortuum & Sophocles in quodam loco scribit cum Helena reposceretur. tunc calchanti fata mortem decreuerunt. cum præstantiorem augurem offendisset. Sed hic calchantis mortem transfert in Ciliciam. Refert præterea Strabo ꝙ in agro saunio q non procul a ponte est. Circa tumulum quem Drion vocant Basilice duę monstrantur. vna quidem calchantis in summo vertice cui petentes oracula nigrantem sacrificant arietem & strata in pelle dormiunt. Altera podalyrij in infima montis radice posita.

Bisquinos silet ille dies: tectusq̃ recusat
Prodere voce sua quemq̃: aut opponere morti.
Vix tandem magnis itachi clamoribus actus
a Composito [a] rupit vocem: & me destinat aræ.
Assensere omnes: & quæ sibi quisq̃ timebat:
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iamq̃ dies infanda aderat. mihi sacra parari
Et salsæ fruges: & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) læto me: & vincula rupi.
Limosoq̃ lacu per noctẽ obscurus in vlua
Delitui: dum vela darent: si forte dedissent.
Nec mihi iam patriã antiquã spes vlla videndi:
Nec dulces natos: exoptatumq̃ parentem
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcẽt
Effugia: & culpã hanc miserorũ morte piabunt.
Quod te per superos & conscia numina veri.
Per (si qua est quæ restat adhuc mortalibus vsq̃
Intemerata fides) oro: miserere laborum
Tantorum: miserere animi nõ digna ferentis.

SERVIVS.

SER. ¶Bisquinos dies: bisquinis etiã diebus silet dicimus: Tectus: aut multitudini se substrahens: aut tegens cõsilium suũ vix tandem aut iunge & vacat tandem aut separa & est exaggeratio a synonymis vt abijt excessit. Composito ex pacto Rupit vo. erupit in vocem dictum per contrarium: Nã (Rũpere silentiũ.) rumpere silentium est loqui: vt quid me alta silentia cogis rumpere. Rumpere em̃ vocem est tacere. (Rũpere vocem.) Et quæ. s. q. t. Assensere ergo nõ quia mihi essent inuisi. Parari: infinitus modus pro indicatiuo: & est figura propria historicorum vt Sallu. Equitari iaculari: vt poetaꝝ est Nuda genu: & toruum clamat Nam quod ait Cice. Bellicũ canit nõ est figura: Nam est soni nomẽ. Salsæ. s. Sall. (Mola.) Et far quod dicit̃ mola salsa: qua & frons victimæ & foci aspergebantur & cultri. Fit aũt ex horna fruge & horno sale. Hora. Et horna fruge. Vittæ quibus victimæ coronantur. Lęto. non sacrificio inuidiose locut⁹ est. Vincula rupi: atqui solutæ sunt hostię cum piaculũ sit aliquid in sacrificio esse ligatum. Vñ vnum exuta pedem vinclisq̃ in veste recinctis. Ergo vincla religionis intellige vt & vinclis innaret chlœlia ruptis. scilicet fœderis. Sed dices: vnde iste ligatus fuerit: non em̃ troiani ligauerunt cum vltro se obtulerit. Vnde intelligendum est a græcis magis ligatũ. Quia & consuetudo illa quam supra diximus erat in ipso tempore sacrificiorum. Antea enim ligabantur. Iuuenalis. Sed procul extensum petulans quatit hostia funem. Limosoq̃ lacu: Vtitur circunstantijs quibus fuga verisimilis fiat. Sæpe autem sub aliorum personis poeta causas exequitur nobilium: vt hic Marij: (Marius.) infra autem Pompej. vt iacet ingens littore truncus. Per no. o. rem temporis ad personam transfert: vt matutinus venit & est honesta locutio. Si forte dedissent. nec negat nec affirmat eos nauigasse ne aut eis det securitatem: aut ne falsum sit quod dixerat non posse nauigare Græcos nisi homine immolato. vt illorum sit quicquid elegerint. Et artis est in an❧ gustijs

PIERIVS.

a ¶Composito rupit vocem. In codice Longobardico compositam, legas: sed enim composito aduerbium eruditis magis auribus satisfacit. In Mediceo, rumpit, præsenti tempore est, quæ forma narrationi congruit.

ASCENSIVS.

¶Bisquinos silet ille dies. Prosequitur reliqua de se acta Sinõ. (ASC.) de quibus Donatus sic. Fugi nõ (Dona.) culpã criminis. sed innocens crudelissimam mortem Ne ea gauderet inimicus. & ne quis quęrat quomodo potuerit fugere. addit vĩcula rupi. Limosoq̃ la. limus em̃ & lacus suffragabant̃ ne possent insequentes intrare. Posuit & noctem nam & tenebrę adiuuabant In vlua timiditatem maximã simulat. vt cũ in loco esset ad quem nulli esset aditus: tñ in eo quęreret latebras. Vluã dicũt rem quam vulgus budã: vocant sed nihil interest quæ species sit hęrbæ modo illũ occultare posset. Vela darent. vt ostendat suos plusq̃ troianos timuisse. Nec mihi ponit consultationẽ quam in lacu habuit. Hinc em̃ nisi nauigarent erat periculum vitæ. si nauigassent priuabatur antiqua. i. magna patria vel antiqua. id est cuius affectum diuturnitas temporis accumulauerat & filijs. & parente. & singula singulis dedit patriam dixit antiquam. natos dulcis expectatum patrem in q̃bus rebus occurrũt peiora ꝙ gręci illos essent occisuri ꝓpter suã fugam piandam. quod erat necessarium. Hæc autem omnia dicta sunt vt faceret verisimilia q̃ fingebat. Per superos. quos non latet veritas. Per si qua est quæ. r. sciebat apud se non esse fidem. vnde arbitrabatur apud nullos esse. Et cum persona sua esset odiosa quia hostis mouet misericordiam a suis calamitatibus Priamus autem vt omnia vera eliceret deposita regia auctoritate vt amicus cum hoste locutus est. ¶Ordo est. ille scilicet Calchas silet dies bisquinos. id est de(Ordo.)cem & ipse tectus. id est secretus: recusat. id est renuit: prodere. id est perdendum pronunciare: aut indicare quemq̃. id est quemuis vnum sua voce (id autem callide fecit ne si statim pronunciasset factio vlyssis apparuisset: sed diu recusando significauit se nullum morti addicturum: nisi præmonitus sit a dijs. Aut egit ex conscientia cum nollet Si nomen quem bonum & insontem sciebat licet eum Vlysses odio prosequeretur addicere

☞ retur addicere

retur addicere morti : & id ita eſſe intelligendū manifeſtat ſequens verſus: vbi dicitur: nō ſua ſpōte: ſed actus magnis clamoribus Itachi rupiſſe vocem. Callide ergo hoc recitat a Sinone in commendationē ſui cum etiam Calchas tam diu veritus ſit eum prodere. licet Vlyſſes maximopere efflagitaret) aut opponere.i. obiicere morti: & ipſe actus.i.impulſus: tandem.i.poſt longā dilationem & multā vlyſſis expectationē : vix.i. cum difficultate: actus tñ: magnis clamoribus.i.flagitationibus Itachi.i.Itacheñ. vlyſſis rupit vocem: qui enim cum pudore aut remordente conſcientia loquunt: raucefcunt ita vt vocem rumpere videantur & effractam efferre aut dicamus cū ſeruio: rupit.i. erupit vocem ſilentium rumpendo: cōpoſito.i.ex induſtria aut pacto: aut factione præcompoſita: & deſtinat.i.deuouet & adiudicat me are.i. ſacrificio faciendo diane: oēs ſcilicet gręci: aſſenſere.i.aſſenſum prębuerunt: & tulere.i.libenter paſſi ſunt ſup.ea quę quiſq; timebat ſcilicet in ſe poſſe conuerti.conuerſa ſup. eſſe : in exitium vnius miſeri ſcilicet mei qui miſer ſum. non ergo lætabantur de malo ſinonis: ſed de liberatione propria. Et iam dies infanda.i.deteſtāda quo per proditionem & factionem litari ſperauerant: ſacra parari.i.parabantur mihi.i.in perniciem meam: aut de me: niſi ſint ſacra.i.præparatoria ad ſacrificium parabantur mihi: &.i.ſimul fruges ſalſe.i. mola ex farina & ſale facta & vitte.i. tenuia ſerta: ſup.parabantur mihi circum tempora.i. ambitū capitis inter auriculas & verticem. Ego fateor.i.licet piaculum videatur niſi factioſe contra me proceſſum ſit tamen verū dicam: ego eripui me eto.i.exitio & morti.non dicit ſacrificio quaſi non verum ſit ſacrificium quod ex factione inſtitutū eſt : & rupi vincula : & ego obſcurus delitui per noctem obſcurā: aut quia rebus nox abſtulit atra colorem oīaq; noctu fuſca videntur: ego quoq; obſcurus. i.ſuffuſcus & in obſcuro verſatus delitui per noctē: in lacu limoſo.i.cęnoſo: in vlua.i.hęrba illa paluſtri: ad quam nemo acceſſit: quia fundus limoſus erat: delitui inquit.i.multū latui aut deorſum latui tantiſper ſup . dum darent vela : ſi forte dediſſent vela quod addit : quia dubitabat an nondum placato numine vela dare poſſent. Nec vlla ſpes eſt mihi iam videndi patriam antiquam.id eſt charam: nec dulces natos.id eſt liberos: & parētem exoptatum quem ſuperſtitem eſſe veriſimile fecit poeta dum iuuenem dicebat. Quos ſcilicet patrem & liberos meos illi ſcilicet infenſi danai repoſcent.id eſt exigent ad pœnas.id eſt ad ſupplicia: quia forte mactabunt patrem aut liberos loco mei: ob noſtra effugia.id eſt quia nos effugimus : & piabunt . id eſt purgabunt hanc.id eſt meam culpam quæ tamen culpa non eſt : morte miſerorum.id eſt innocentium & miſeratione dignorum : q;. id eſt quocirca aut propter quod. ego oro te ſcilicet o rex: qui etiam liberos habes & ſentire potes quæ ſit affectio in eos per ſuperos .id eſt per deos cœleſtes obſecro . & per numina conſcia veri . id eſt per deos auctores & conſcios veritatis quam nūc profiteor: quia auctores veritatis deberent veridicum tueri. & oro te per ſupple fidem intemeratam.id eſt adhuc integram & inuiolatam: ſi qua. id eſt aliqua fides eſt quę reſtat mortalibus adhuc.i.vſq;.id eſt in quouis loco: intemerata.i. obſecro & obteſtor per omnia hęc miſerere animi ſcilicet mei: ferentis.id eſt patientis. nō digna.i.indigna.q.d. ſi noris q; fidelem & integrum habeam in troianos animum poſtq; tantum fraudis mihi a græcis illatum eſt. dares vtiq; dextram : meiq; miſereris. & quia de factis nihil adducere potuit oratorie ad animum.i.voluntatem confugit. Donatus autē intelligit ſi qua fides.i.credulitas eſt vſq; quam ſciebat ſibi non adhiberi. ego tamen mallem de fidelitate intelligere.

gustijs argumentorum vti incertis ſermonibus. Antiquam: charam: Commemorat autem liberos & parentes: vt oſtēdat nō ſe deſeruiſſe: vt vilem ſed mortis fugiſſe terrore. Fors & pœ. forte & pœnas. Alij iungunt forte &: vt ſit forſan . Elicit miſericordiā oſtendens non habere cauſam redeundi poſt mortem ſuoꝝ. Effugia nam fuga & effugium dicimus ſicut lana & lanitium : vt ſit tibi la.cu. Piabunt: expiabunt. & μεσον eſt. Nam plærumq; impiare ſignificat. Per ſi qua: dyaſirtice irridet : Non digna : indigno luctu affecta.

His lachrymis vitā damus: & miſereſcim⁹ vltro
a Ipſe vero primus manicas atq; arcta[a] leuari
Vincla iubet Priamus: dictiſq; ita fatur amicis.
Quiſquis es amiſſos hinc iā obliuiſcere graios
Noſter eris: mihiq; hæc ediſſere vera roganti
Quo molē hāc immanis eq ſtatuere: qs auctor:
Quid ve petūt: q̄ religio: aut q̄ machina belli:
Dixerat. ille dolis inſtructus & arte pelaſga
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.
Vos æterni ignes: & non violabile veſtrum
Teſtor numen (ait) vos aræ enſeſq; nefandi:
b Quos fugi: vittæq; deum[b] quas hoſtia geſſi:
Fas mihi graiorum ſacrata reſoluere iura.
Fas odiſſe viros: atq; omnia ferre ſub auras:
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modo promiſſis maneas ſeruataq; ſerues
c Troia fidem: ſi vera feram: ſi magna rependā.[c]

SERVIVS.

Miſereſcimus vltro. aut per ſe plenum eſt. aut cohæret ſequentibus quia nō poteſt primis. Dicimus em̄ miſeror illam rem . & illius rei miſereor. non autem illi. Vltro nō ſponte .nam iam rogauerat. ſed inſuper ab vltra . qa pluſq; rogauerat p̄ſtiterunt: Manicas.a.a. aut epexegeſis ē arctas manicas aut vtrūq; habuit. Quiſquis es. licet hoſtis ſis. & ſunt. vt habemus in Liuio. verba imperatoris tranſfugam recipiētis in fidem. Quiſquis es noſter eris. item vigilas ne deum gens verba ſunt quibus pontifex maximus vtitur in puluinaribus qa variam ſentētiam ſuo inſerit carmini. Hinc iam aut ex hoc tēpore aut ex hac oratiōe aut ex eo q; te dicis vlyſſis factione laboraſſe. Ediſſere ve. hic diſtinguendū vera em̄ audire deſiderat . Quo: qua cauſa quæ in coniecturali ſtatu ſæpe quæritur cui reſpondet ne recipiatur portis. Quis auctor reſpondet Calchas attollere iuſſit. Quid ve. petunt vt placetur Minerua . Ignes aut ararum quas fugit. Vt ſit execratio propter poſteriora. Vos aræ. Aut ſolem & lunam ſignificat. Execratio autem eſt aduerſorum deprecatio : iuſiurandum vero optare proſpera . Teſtor : modo iuro : alibi Teſtificor : vt Teſtor in occaſu veſtro Veſtrum numen: ſydera enim ſecūdum philoſophos dicuntur elementa & habere proprias poteſtates . Enſes: inuidioſe aut pluralem tranſtulit: Terē. Nō perpeti meretricum cōtumelias. Vitte : vel quæ habentur in honorem deorum aut quæ

PIERIVS.

a Atq; arcta leuari vincla. Antiq pleriq; cod. atra habēt abſq; c. Curq; id ita fieri ſolitū, grāmaticoꝝ veterum dictata alibi citauimus.

ASCENSIVS.

His lachrymis vitam damus. Oſtendit vt dixi ſummā clementiam in troianis principib⁹ fuiſſe: quaſi eam ex ea traxerit dom⁹ Iulia: quō proditor ille in gratiā ſuſceptus ſit: vtq; q̄ maxime interrogari optabat interrogatus ſit a Priamo de eq cauſa : de qua re Donatus ſic. Noſter eris aperta beniuolentia cū recipiat eum pro ciue Mihi.ſ. regi qui poſſem tormentis inquirere veritatē & ſimpliciter quęro. Mihi: q te ſeruaui: & in meoꝝ numerum recepi. Quo molem. Breuiſſima propoſitio ſed perfecta. Quæſitū eſt cur equus eſſet factus. Cur tantę magnitudinis. Quo auctore vtrū religionis an belli cauſa. Ille dolis. q.d. natura ſua & arte pelaſga & mandatis ſuoꝝ & oſtēdit nullum gręcū carere dolis. Vos eter. iurauit ſed ſubtiliter: nam troianos fallit: & nō ꝓdit arcana ſuorum adhibuit iuſiurādum quia non videbatur veriſimile illum ſuoꝝ ſecreta ſine tormentis prodere. Teſtatus eſt igit non ꝓpter narrationis veritatem. ſed ꝓpter licentiam quaſi proditionis. Fas mihi graiorum quaſi iam ipſe græcus non eſſet. vel illi eius ſocij nō fuiſſent. Et liceat eos odiſſe: qui ciues mei eſſe noluerunt. Teneor patriæ. plus eſt voluntate quam legibus retineri alterū eſt ex ſtudio pure mentis. alterū ex neceſſitate. Tu modo pro tu troia conſeruatori tuo fidem ſerua. Rependam: quaſi dicat tantū recipiat quantum dederat. id eſt vt ſalutem mereretur ſalutis auctor. Hæc ille. Ordo eſt. Nos dam⁹ his.i. huiuſmodi

ASC. Dona. Aen. Pria. Aen. Sinō Ordo.

☞modi sic simulatis lachry-
mis veniam.id est salutem & mi
serescimus.id est misericordiam
facimus:vltro.id est insuper ab
vltra aut ingenua clemētia: aut
ipse Priamus iubet vltro.id est
non requisitus a quoq; nostrum
q̄uis oēs consentiremus:iubet dico Priamus.manicas.i. ligatu-
ras manuum:& vincula arcta.i.cōstricta & arcte ligata: leuari.i.
dissolui:viro.i.ei qui viriliter locutus erat.& fatur ita dictis ami
cis.i.beniuolis. Quisquis.i. quicunq; es obliuiscere iā graios tu
eris hinc.i.ex hoc tempore noster.i.in cliētela nostra.&edissere.i.
discute eloquere mihi roganti.i. Interroganti hæc q̄ sequent̄ ve-
ra.i.veraciter:vt sit aduerbiū pro noīe:aut sint duo accusatiui di
uisim cōstruendi:non enim voluit dicere ꝙ ea quæ interrogaret
essent vera sed ꝙ ad ea vere aut vera responderet. sensus ergo est
edissere hæc vera.i.veraciter.aut edisserendo hæc dic ea vera.hęc
dico videlicet.quo.i.ad quid.& ad quē finē sup.Danai statuere.i
construxerunt hanc molem.i.ingentē magnitudinē equi imma
nis.i.tam magni vt immanis.i.inimicus & ferox videatur:sicut
in quinto dicent̄ immania cete.immane aūt est quod nō est ma-
gnum.i.bonū:qualia videntur quęvi aut mole sua oīa opprime
re possunt:quis auctor sup.est immanis equi.ve ꝓ vel.quid pe-
tunt.i.p̄tendunt per eum quę religio.i. religiosa oblatio aut quę
machina belli est supp. in eo equo.hoc est an religionis an belli
causa factus sit.dixerat scilicet Priamus ille scilicet sinon instru-
ctus.i.institutus atq; armat⁹ dolis & arte pelasga.i.fraudulosa pe
lasgis propria.sustulit.i.sursum tulit &extendit atq; erexit ad sy-
dera palmas exutas.i.exēptas vinclis.i.manicis.&sup.ait o ignes
ęterni.i.lumina cœlestia.hoc est sydera.& vos are & enses nephā
di.i.cultri nefarie mihi destinati quos fugi.i.vitaui: & vitte deū
i.deorum quas gessi hostia.i.destinatus ad sacrificiū vt essem ho
stia.ego testor.i.obtestor vestrum numen nōviolabile.i.potesta
tes vestras diuinas quas peierando violare nephas est:ego obte-
stor ꝙ fas est mihi resoluere.i. aperire & reuelare iura graiorum.i
græcorum sacrata scilicet sacramento iuramenti: ideo aūt fas di-
xit quia nephas moliti erant aut ideo fas quia in hostium pote-
☙statem

☙statem venerat: & ab eis libertate ac ciuitate donatus omni
græcorum iuri vale dixerat: fas supple est odisse viros qui scili-
cet factiose mihi mortem parauerunt: & fas est ferre sub auras.
id est promulgare & omnibus patefacere .si qua.id est aliqua te-
gunt.id est occulunt nec teneor vllis legibus patriæ: quia neq;
spes neq; voluntas est eam repetendi.modo. id est dummodo tu
Troia: quam scilicet mihi nunc pro patria elegi.hoc est tu gens
Troiana: maneas promissis. id est non recedas a promissa mihi
salute. & tu troia seruata scilicet ab excidio per ea quæ dicturus
sum serues fidem. id est fidelitatem mihi.si feram. id est afferam
aut dicam vera.& rependam.id est reponam pro salute mihi im
pensa.magna scilicet beneficia. incipit ergo narrare vt credeba-
tur secreta græcorum dicens.

b ✳citauim⁹. b ¶Vittæq; deū quas hostia gessi.In antiq̄s ali
q̄t exēplaribus pūctū obseruaui añ,deū, vt sit: quas gessi deū
c hostia.Seruius tn̄ deū vittas mauult legere. c ¶Si magna re-
pendā.Sunt antiq cod.in q̄bus,repādā,scriptū,inueni, sed id
poti⁹ inscitia librarij q̄ ꝓ manifestare sit positū.Nā magna rę
pēdere pollicet̄ sinō,q iā vitę,ac libertatis p̄mia sit ꝯsequut⁹.

☙✳aut quæ habent ipsa simula
chra vt virgineas ausi diuæ con
tingere vittas. Gessi.pene gessi.
Fas petit veniam a dijs ne videa
tur proditor. Tacuit autem hæc
anteq; audiret noster eris. Si em̄
voluntate proditor esset:occur-
rebat illud Cice.Nemo vnq̄; sapiens proditori credendum puta
uit Sacrata.i.iu.ne incidat in sacramēti pœnam. Sunt enim tria
militiæ genera.Plęrumq; enim euocati dicuntur.& non sunt mi
lites sed pro milite. Sallustius. Neu quis miles siue pro milite:
item ipse ab ijs omnes euocatos & centuriones: plęrumq; tumul
tuarij hoc est qui ad vnum militent bellum:plærumq; sacramen
to rogati:quia post electionem in tempu.iurāt: & hi sunt qui ha
bent plenam militiam nam quinq;: & viginti annis tenentur:
hæc tria genera tangit Vergili.sacramenti in hoc loco. Tumul-
tuarij vt simul omne tumultu coniurat trepido latium: Euoca-
tionis Mittitur & magni venulus Diomedis ad vrbem. Odisse
viros:& hoc diasirtice:nam & ad græcos & ad Troianos potest
referri.Si qua tegunt.propter ea quæ latent in equo.Legibus vl-
lis scilicet græcorum propter illud noster eris. Si Troianorum
quia græcus. Troia: nam quod rex promittit: videtur resp.pro
mittere.

SERVIVS.

SER. ¶Omnis spes danaū.a veris inci
pit more suo: nam fauit græcis
Minerua: & ereptum erat palla-
dium. Sed enim histeron prote-
ron:sed enim ex quo impius Ty
tides. Nam & histerologia vni⁹
est sermonis: vt transtra per & re
mos. Impius propter vulnerata
numina Inuētor sce.propter Pa-
lamedem occisum sua factione.
Auellere: inuitum ostendit esse
sublatum. Helenus apud arisbā
captus a græcis indicauit ꝑ vim
Palladiū fata troiana:in quibus erat Pal-
ladium: Vnde dicitur a pyrrho
regna meruisse. q̄q; præstiterit
pyrrho vt rediret per terram prę
dices græcorum naufragiū. Tūc
Diomedes & Vlysses seu cunicu
lis seu cloaclis ascenderunt arcē:
& occisis custodibus sustulerūt
simulacrum. Datur autē his hoc
negocium quia fuerūt cultores
Mineruę. Hoc deinde habēs dio
medes vt Verg.tangit:& Varro
describit: credens sibi nō esse ap
tum ꝓpter sua pericula transeun
ti Aeneæ offerre conatus est: sed
cum se ille velato capite sacrifi-
cans cōuertisset nautes quidā ac
cepit:vnde nō iuliorum sed nau
tiorū familia sacra mineruæ ha-
buit. Vnde in.v.[vnum Trito-
nia pallas quem docuit. Alij di-
cūt hoc simulachrum a troianis
esse absconditum intra extructū
Oēs ido- parietem postq̄; troiam perituram agnouerunt: & deinde in bel
nei aucto lo Mitridatico a fimbria quodam romano indicatum romā aue
res cōtra ctum esse.Et cum responsum esset ibi imperium futurum vbi &
Seruium palladiū adhibito mamurio fabro multa similia facta sunt. sed
scribunt. verum agnoscitur hastæ oculorumq; mobilitate. vnde & arsere
coruscæ luminibus flammæ:sed ab vno tantum sacerdote agno
☙✳scitur:

simulacrum gradatim vētum. Visum nefariorum oculis & pol-
lutis humano sanguine manibus tactum neq; solum corpus:sed
vult⁹ & virginales vittas:quas in capite gestabat:incestare sunt
ausi.Ex illo fluere:Nam supra dixerat Palladis auxilijs semp ste
tit:cum irata esset cœpit fluere. Aduersa: diuorum sceleratorum
cōmissoribus irata est. Vix positum:signa sunt quibus ostendit
☞iram.

Omnis spes danaum & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit:impius ex quo
Tytides sed enim scelerumq; inuentor Vlysses
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium:cæsis summæ custodibus arcis:
Corripuere sacram effigiē:manibusq; cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas:
Ex illo fluere:ac retro sublapsa referri
Spes danaum:fractæ vires:auersa deæ mens:
Nec dubiis ea signa dedit tritonia monstris.
Vix positum castris simulachrū:arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis:salsusq; per artus
Sudor iit:terq; ipsa solo(mirabile dictu)
Emicuit:parmāq; ferens hastamq; trementem.
Extēplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse argolicis excindi pergama telis.
Omnia ni repetant argis:numēq; reducant:
a Quod pelago & curuis secū aduexere[a] carinis.

PIERIVS.

a ¶Secum aduexere carinis.In Mediceo codice & aliquot alijs,
auexere,legitur: vt sit ex eodem loco,vnde digressi prius au-
guria cœperant.

ASCENSIVS.

¶Omnis spes danaum.Iterum a ASC.
veris incipit vt a Seruio diligen
ter annotatum est]. de hac autem
re differit Donatus sic. Oīs spes. Don.
respondet vltimę parti: vt fallē-
di promptior pateret occasio: &
primo vnius criminis inuidiam
pluribus criminib⁹ maculat in
vlysse:& ostendit Mineruā gra-
uiter iratam sacrilegis: Inuentor
sce.qui nunq̄; inuenit quod pro
bari potuisset. Fatale ag.sacrato
a tēplo: in singulis singula sunt
genera sacrilegij.Fatale i quo sta
ret fatum gręcorum Dixerat em̄
palladis auxilijs.Auellere: vt cū
sacrilegio esset crimen violētiæ.
Palladium:cum pondere ꝓnun
ciandum:in ipso enim noīe ma-
gnitudo numinis exprimitur.
Quod vero de Mamurio dicunt
quidam nusq̄; in Palladio legit̄:
sed in ancili cœlitus delapso de
quo suo loco dicemus. Cęsis ad
sacrilegium accedit homicidiū
cū illi humanitatis causa: & nu-
minis veneratione ne leui qui-
dem iniuria contingi debebant
augetur homicidium ex merito
personarum: quia custodes neq;
essent electi custodes: nisi proba
tę vitę. Vide autem exaggeratio
nem criminis: aggressi sunt tem
plum sacratū: quod ingredi quā
doq; sine veneratione nefas esset
Custodes cęsi: & vsq; ad ipsum

Piram. Primum flammæ in oculis inanimatis. Sudor: secundum signum. Non potest ex simulacro fluere nisi portendit malum. idem dicas de motu simulacri. Parmam. s. h. q. t. manifestū signum se hostem profiteri deam. hæc Donatus. ¶ Ordo est. Omnis spes danaum & omnis fiducia belli cepti. i. quod Danai inceperant: stetit. i. locata & reposita est semper sup. in auxilijs palladis. i. mineruæ scilicet quæ dea sapientiæ est: qua tamen posthabita Paris pro venere sententiam protulerat: per quod videtur significari: q Troiani non essent inferiores græcis opibus aut viribus sed prudentia & astutia qua græci præstabant. Vnde omnis eorum spes in auxilijs palladis stetit: sed spes danaum fluere sup. cœpit aut fluebat & referri sup. cœpit aut referebatur: sublapsa. i. clam lapsa retro. i. retrorsum hoc est nullū habuit successum nullamq; prosperitatem ex illo sup. tempore. i. post illud tempus ex quo Titides. i. diomedes Tydei filius (legitur tamen etiam tydides) impius. i. violator numinis sed em̄. i. sed etiā ex quo vlysses inuentor scelerum. i. sceleratissimorum facinorum: & nullius bone artis aggressi. i. attentantes auertere templo sacrato. i. deę cōsecrato: palladium. i. simulacrum palladis: fatale. i. de quo in fatis erat non posse troiā capi tantisper dum illud haberet: aggressi dicit custodibus summe arcis in qua tēplum hoc erat cęsis. i. trucidatis: ipsi corripuere scilicet pollutis & sanguinolentis manibus quod nefas erat (vnde Aeneas de sacris troianis & dijs penatibus dicturus est. Me bello ex tanto digressum & cede recenti. Attrectare nefas donec me flumine viuo abuero) effigiē sacram. i. simulacrum diuæ hoc est palladium: corripuere dico ausi contingere. i. contaminare manibus cruentis (quas etiam si impollutę essent: quia viriles nefas erat attrectare virgineas vittas vñ exaggerat scelus) vittas virgineas. i. virginales: diuæ. i. quas diua virgo pallas scilicet in capite quę honestissima eius corporis pars est gerebat: ex illo inquam tempore cœpit res danaum retro ferri: & vires sup. danaum fractę sunt sup. & mens. i. fauor & beniuolentia deæ: est auersa scilicet a danais, cum eis succensa & indignata esset nec tritonia. i. Pallas a tritone aphrice palude apud quam vt in de ciuitate dei diuus Augustinus scribit: regnante ogygio apparuit Herodotus autem scribit tritonem fluuium esse in aphrica ex quo fit tritonis palus ex qua dicunt Neptunnum Mineruā suscepisse: sed cum pater illi aliquando succensuisset se Ioui adoptādam dedisse: Cui virgines singulis annis sacra facientes in duas acies diuidunt lapidibus fustibusq; inter se decertantes: & si qua in pugna occubuerit ea pseudo parthenos. i. non vera virgo nominatur. Cretenses tamen in creta tritonem fluuium esse dicūt & apud illius fontem ex Ioue natam affirmant ibiq; eius templum ostendunt: Diodorus autem siculus Mineruam in tritone flumine natam ab Ammone coniuge rhee aduersus illam custodē positam filio quem ex amalthea susceperat. ipsamq; perpetuam virginitatem seruasse: & propter animi solertiam multas artes inuenisse & in bello plurimum valuisse. Aegyptij vero Mineruam etheram esse interpretantur & iouis filiam ac virginem volunt: quia ether naturam semper habet incorruptam. ¶ Nec igitur tritonia. i. pallas dedit ea signa: scilicet indignationis & auersionis suę monstris. i. portētis aut demonstrationibus seu indicijs: dubijs. i. incertis: immo certis & manifestis quia non dubiū certum est. q autem nō dubijs monstris ea signa dederit probat: quia simulacrum sup. erat (nisi dicamus nominatiuos in designatione sequele pro ablatiuis positos) vix positum castris scilicet græcoꝵ ablatum per Vlyssem & Diomedē ab ilio. & sup. aut dum flammæ. s. oculoꝵ diuæ: corusce. i. coruscantes & micantes & quasi scintilantes quod signū ferociētis animi etiam in beluis est: arsere. i. ardoris indicia emisere: luminibꝰ. i. oculis arrectis. s. ad firmiter inspiciendum: & sudor salsus. i. amarus ijt. i. defluit: per artus. s. simulachri. quasi ex indignatione laboraret: & ipsa. s. dea nō solum eius simulacrum emicuit. i. resplendens apparuit ter solo. i. per terram mirabile dictu. i. quæ res mirabilis est dictu. i. dum dicit emicuit dico ferens parmam. i. scutum breue. & hastā trementem: quia vibratam & quassam ab irata & minitante dea: Calchas. s. princeps augurij: videns indignationē deæ canit. i. vaticinatur extēplo. i. ilico euestigio: equora esse tentanda fuga. i. fugiendū esse græcis per equora: nec. i. & non & canit pergama. i. mœnia troiana non posse excindi. i. disrumpi telis. i. armis inuasiuis præcipue quę de longe iaciuntur: argolicis. i. græcis: ni. i. nisi repetant. i. iteꝵ petāt argis. i. apud argos: omina aut oīa. s. auspicia & alia ad bellū faciētia. & nisi reducant. i. reconcilient: scd'm Seruiū: aut nisi reducant scilicet

scilicet in locum suum numen. i. simulachrum diuæ quod aduexere secum pelago & curuis carinis. ephiteton est carinarum. i. aluorum nauium: sed videtur abundare: & nam ordo esse pōt qd' aduexerant secum carinis curuis: pelago. i. per pelagus: sed si volumus intelligere quod etiam verum est pelagus etiam vexisse: nam nisi aque ferrent nauem: nō possit nauis ferre aut vehere quę in ea sunt: quod ergo aduexerunt secū pelago: & curuis carinis. i. adminiculo & auxilio aquaꝵ & nauiū. Et ita dat intelligere græcos etiam aduexisse secum simulachrum aliquot ex argis quo numinis præsentiam in auxiliū belli haberent. nam si intelligendū esset de Palladio quod ex Ilio Iam sustulerant nō diceret aduexisse troiam sed auexisse: præterea cum hæc dicerent nondū aduexerant palladiū in tenedon. Sed priusq; pergamus addemus quę in Seruiū annotauit Beroaldus: & quæ addidit Landinus. Beroaldi verba sunt. Nemo scriptor idoneus. quod equidem sciam tradit hoc. immo oēs consono ore. referūt peltam de cœlo lapsam in nume manus decidisse: ad cuius similitudinem & formā vndecim alias peltas hoc est breuiora scuta Mammurius inter opifices solertissimus fecit tanta arte: vt vera pelta vix dignosceret: hoc scribit Pluthar. in numa. hoc Oui. in fastis: hoc Diony. halycarnasseus in scd'o. hæc fuerunt illa celebratissima Ancilia quæ per vrbem a tripudiantibus salijs ad honorem Martis circum gestabantur: atq; id Seruius ipse cōfinxit: ipse peperit: ipse solus excogitauit: nulla fretus authoritate: quod de Palladijs a Mamurio factis fabulatur. Landini aūt verba sunt. Quo tempore Ilus Trois filiꝰ Ilium cōdidit: qd' fuit anno fere septimo supra tria milia & octingentos post mundi initium aiunt Breue scutum de cœlo lapsum in templū quod in arce condebat idq; palladium esse vocatum: & elegisse sibi locum in media ede: cui adhuc superinductę tegulę non erant: id signum ligneū fuisse multi tradiderunt: hoc igitur allecto per illecebras Theano custode Antenorem accepisse volunt: & græcis tradidisse: Callistratus autē de samothracia scribens & satyrus: vt refert Dionysi. dicunt crysantem pallantis filiam cum nuberet Dardano attulisse palladis munera. Hæc autem fecisse palladium & magnorum deorum simulachra. Deinde dardanum diluuium fugientem arcadia profectum tulisse in samothraciam: ibiq; illis templum struxisse. Mox cum maiorem partem populi transuexisset in asiam sacrificia ac cerimonias samothracibus reliquisse. Palladia vero & deorum imagines secum aduexisse & ex oraculo accepisse vrbem illam duraturam: in qua hæc permanerent: ac propterea vrbem condidisse: & a se denominasse & in ea collocasse. Condito deinde ab eius posteris ilio esse translata. Postea vero capta vrbe inferiore Sicam dominum arcis factum sustulisse ex adytis sacra & quod supererat palladium. Nam alterum Vlysses & Diomedes furtim vrbem ingressi abstulerant. Aretinus eodem Dionysio teste scribit palladium a Ioue Dardano datum. & locatum in loco inaccessibili: Sed fabricatum aliud ad eius similitudinem & positum palam & hoc eripuisse græcos: illud accepisse Aeneam. Alij scribunt palladium absconsum ab ilionensibus in cauernis: ne hostes eriperent: & post multas ætates ab fimbria; questore cum Ilium expugnasset: ablatum ac Romam peruectum: Seruabatur autem in templo vestę: quod erat inter capitolium & palatium: quo incenso. L. Gellius Metellus illud liberauit: ipse ignis ardore cæcus euasit Siluius autem scribit cum Diomedes in vrbe quam in apulia cōdebat palladium collocare vellet monitum esse a dea nocturna quiete: Vt in latium vbi vera erat numinis sedes: illud deportare. Detulit Diomedes & palladium tradidit.

tritonia

Beroald9

Ancile.

Palladiū

Antenor

Dn samothracū: & Palladiū

SERVIVS.

¶ Arma: Artificiose inijcit de futuro metum: vt præsentem firmet securitatem. Improuisi aderunt: sicut factum est. Digerit. o. interpretatur numinis commotionem.

Et nuncq; patrias vento petiere Mycenas.

Arma deosq; parant comites: pelagoq; remenso

ASCENSIVS.

¶ Et nunc q patrias. Fingit se reuelare arcana græcorum etiam quæ contra Troianos sunt: vt probet quod præsumpsit Cūcta equidem tibi rex (fuerit quodcunq;) fatebor

ASC.

☞ fatebor vera: nam talibus inſidiis periuriq; arte Sinonis Credita res De qua Donatus ſic Ar-
Dona. ma.q.d.hoc cõtra Troianos: vt reliqua faciat veriſimilia. Capti. q.d. Nõ poterat obiici Troianis cur ita creduli fuiſſent. Quia iurauit & quia lachrymas veras credidimus eſſe Ergo non virtute. Non numero hominum. Non diuturnitate belli: ſed inſidiis victi ſumus. Ordo eſt. Et ꝙ nũc pe-
Ordo. tiere vento mycenas patrias (id falſum eſt: quia adhuc in tenedo latebãt: ſed dixerat Aeneas Nos abiiſſe rati & vento petiiſſe mycenas) ſup. id ideo fecerunt: quia parant arma & deos comites: qa numen quod ſecum aduexerant eo ꝙ eſſet leſum erat reducẽdum vt reconcilietur ſicut dictum eſt & ipſi aderunt improuiſi (quod etiam euenit ſecundũ poetam id autem callide dicit perfidus Sinon: & vt reuelare putetur arcana græcorum: & ſi forte in cuſtodia tentus fuiſſet donec periculũ feciſſent Troiani: vt per hoc euadere potuiſſet: quia p̃monuiſſet etiam ſi milites in equo occultatos deprehendiſſent quia dicere potuiſſet id ſe neciſſe: cum veriſimile ſit incluſos in equo iuraſſe aut promiſiſſe ſe eũ purgaturos vt cõfidentius negocium peragat) Calchas digerit. i. interpretatur ſic oĩa. ſ. numinis commotionem & portenta: & ita legit Seruius: & eſt præſentis temporis a digero digeris: alii tñ legunt degerit a dego quod cõpoſitum eſt a de & ago: vt ſit præteriti tẽporis & exponatur pro eo quod eſt perfecte egit & diiudicauit faciẽda oĩa ſic: & ipſi moniti. ſ. a Calchante: ſtatuere. i. erexerunt. vnde ſtatuę dictæ quę ſtatuuntur & ſtant hanc effigiem. ſ. equi pro palladio & numine lęſo: quę piaret. i. purgaret nefas triſte. i. pro quo triſtes effecti ſunt: tñ calchas iuſſit attollere hanc molem immenſam. i. ſane magnam: ita vt menſurã receptaculi portarum excederet textis. i. cõtextis roboribus & iuſſit educere hanc molẽ cœlo. i. in cœlum vſq;. neu. i. vel ne poſſit recipi portis. i. per portas: aut poſſit duci in mœnia: neu. i. vel ideo ne poſſet tueri. i. p̃tegere populum. ſ. Troianum: religione antiqua. i. priſtino fauore quem pro religione olim rependebat dea: hoc eſt ideo facere iuſſit tam magnam vt quia in menia duci ſaluis portis non poſſet recuſaretis eam recipere: qua recepta dea potius vobis more antiquo faueret q̃ græcis a quibus recenter & grauiter offenſa eſt. Nã ſi manus veſtra violaſſet dona Mineruæ. (q.d. vt feciſſet niſi adueniſſem) tunc ſup. degerit aut cecinit magnũ exitiũ futurum imperio Priami & phrygibus. i. pplo Troiano. qđ omen. ſ. excidii dii pri⁹ i. potius cõuertant in ipſum. ſ. calchanta μαντικακῶν vatẽ malorum (ſed loquit̃ dyaſirtice: nã poſſet ſic ſcđm mentẽ Sinonis cõſtrui: quod. ſ. excidiũ dii cõuertant prius in ipſum omẽ. i. dii faciãt quod ominor. i. excidiũ eueniat Troianis) ſin. i. ſed ſi. ſup. effigies equi: aſcẽdiſſet in vrbẽ veſtris manib⁹. i. auxilio manuũ veſtrarum ☙ ſupple ☙ ſup. cecinit: aſiam. i. aſiaticã gentẽ hoc eſt Troianam venturã vltro. i. inſuper: aut ſine obſiſtẽtia magno bello. i. virtute bellica auxiliante Pallade: ad menia Pelopea. i. argiua: legendũ autẽ eſt Pelopea aut ſi pellopeia nõ niſi tetraſſyllabũ erit: & ea fata manere noſtros nepotes. i. futura eſſe etiã noſtris nepotibus (Cæterum vt duplicia ſunt fata. ſ. bona victoribus & mala victis: ita duplices nepotes. i. minores: ſi ergo ſe nunc Troianũ cõputat ſenſus eſt: ea fata q̃ de victoribus Troianis eſſent manere & noſtros nepotes. i. poſteros troianos vt ſemper victores ſint: ſin ſe adhuc gręcũ cẽſet vt eſt natione quidẽ: ſenſus eſt fata bona troianorum manere. i. ingruere: in p̃petuũ in noſtros nepotes. i. in poſteros gręcos vt ſemper vincant̃ a Troianis: nã manere ſæpe mala dicunt̃. vt Stati⁹ in achilleide. Quid maneat pp̃los: vbi tãta iniuria primo degraſſata duces.) Res. ſ. de introducẽdo equo: eſt credita talibus inſidiis & arte Sinonis periuri &c. ii. ſup. capti ſunt dolis & lachrymis coactis. i. vi exp̃ſſis (alii coacti legũt) quos neq; tytides nec Achilles laryſſeus. i. theſſalus: ſed ex phthia nõ ex lariſſa oriũdus: (p̃ponit aũt tytidẽ ſicut & prius o Danaũ fortiſſime gẽtis tytide: eo ꝙ cõgreſſum cũ eo habuerat) & anni decem & mile carine. i. naues (tot em̃ ab Homero q̊q; enumerant̃ licet poſſet dici nũerus certus pro incerto) nõ domuere. i. domuerũt. Id q̊q; imaginẽ habet laudum Iulii. Eum ſi quidẽ nec Romana nec externa v̾tus: nec Põpei⁹ magnus nec Cato cęteriq; ꝯiurati bello domare potuerũt: quẽ fraus cõiuratorum extinxit.

Improuiſi aderũt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro palladio moniti: pro numine læſo.
Effigiem ſtatuere: nefas quæ triſte piaret:
a Hanc tñ[a] immẽſam Calchas attollere molem
Roboribus textis: cœloq; educere iuſſit:
Neu recipi portis: aut duci in mœnia poſſit:
Neu populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Mineruæ
Tum magnũ exitiũ (qđ dii prius omen in ipſum
b Cõuertant) Priami imperio phrygibuſq;[b] futurũ:
Sin manibus veſtris veſtrã aſcẽdiſſet in vrbem:
Vltro aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturã. & noſtros ea fata manere nepotes.
¶ Talibus inſidiis periuriq; arte Sinonis
c Credita res: captiq; dolis lachrymiſq; coactis:[c]
Quos neq; Tytides: nec laryſſeus Achilles:
Non anni domuere decẽ: non mille carinæ.

☙ tionem. Antiqua re. fauore priſtino. Nam ſi veſtra. m. occurrebat enim exurẽdum equum ſi intro inferri non poſſet. Aſiam: aſiaticos. Pelopeia: argiua: a Pelope. Noſtros ne. quaſi Troian⁹ loquitur dyaſirtice tamẽ. Periuri in verbo. r. remouetur Peiero enim dicim⁹. Credita. r. aut ſide habita aut ei cõmiſſa res. p. Dolis: fuit ergo turpius græcis viciſſe dolis q̃ Troianis vinci. Coactis: Sic Teren. Vna me hercle falſa lachrymula: quam oculos terendo miſere vix vi expreſſerit Laryſſeus Achilles: a vicinitate: Nam phthius fuit: Vtraq; tamẽ in theſſalia eſt.

PIERIVS.

a ¶ Hanc tñ immenſam. In Mediceo. Hanc adeo immenſam legitur, ſed tamen receptũ magis. PIE.
b ¶ Priami imperio phrygibuſq; futurum. In codi. aliquot antiquis, phrygis, legit̃: ſed phrygibus emendatior oĩno lectio eſt.
c ¶ Captiq; dolis lacrimiſq; coacti. Serui⁹ coactis legit, rẽq; Terẽtii teſtimonio ſuffulcit. Nuſq̃ tamẽ in veteribus exemplaribus id inueni, q̃q; in Mediceo neſcio quid huiuſmodi abraſum in eius dictionis fine diſcernitur. Quam vero Ouidii Synepeiam huc nonnulli citant, oculi lachrymis maduere coactis, longe diuerſa eſt a virgiliana ſententia. Nam ibi Ouidius de procne loquitur, quæ inſpecto Ity filio coacta ſit maternæ pietatis impulſu lachrymare, fœdæ immanitatis, quam in eum parabat, ſibi conſcia, atq; ideo dicit. Inuitiq; oculi lachrymis maduere coactis. In Sinone vero, quum lachrymæ dubio procul fictæ eſſent, ideo cogi eas neceſſe fuit, quia neq; dolor, neq; affectus vllus erat, qui ſponte ſoleat lachrymas ciere: ſed & Ti. Donatus coactis legit, ſi modo codex fidelis eſt. Vtcunq; tamen alii, atq; alii ſenſerint, minime abſurdum mihi videtur, ſi legamus capti dolis, & coacti lachrymis, quo etiam modo ſi legas apud Donatũ, nihil quicq̃ eius ſententiam immutaueris.

SERVIVS.

SER. ¶ Hic: tunc. Maius. m. m. Nam apud antiquos ab iiſdem incipere vitioſum nõ erat vt & ſale ſalſa ſonabant: & caſus Caſſandra canebat. Laocoon. Vt ait Euphorion poſt aduentum Græcorum ſacerdos Neptunni lapidibus occiſus eſt quia ſacrificiis non prædixit eorum aduẽtum. Poſtea diſcendentibus græcis cũ vellent ſacrificare. Neptunno Laocoon Tymbræi Apollinis ſacerdos ſorte ductus eſt: vt ſolet fieri cũ certus deeſt. Hic piaculum commiſit ante ſimulachrum numi- ☙ nis cũ

Hic aliud maius miſeris multoq; tremendum
O biicitur magis atq; improuida pectora turbat
Laocoon ductus Neptunno ſorte ſacerdos
Solennes taurum ingẽtem mactabat ad aras.
Ecce autẽ gemini a Tenedo trãquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago: pariterq; ad littora tendũt.
Pectora quorum inter fluctus arrecta: iubæq;

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Hic aliud maius miſeris multoq; tremendum. Ne indecorum videatur vni hoĩ in tanta re fidem habitam: & vt nõ improuidi ſed pii deorum cultores cenſeant̃ troiani addit poeta deę portẽtum qđ acceſſit etiam ideo vt fato deletã troiam (vt ſæpe dictũ eſt) cõprobet. Vnde Donatus dicit ſic. Hic
DON. aliud maius: nam vehemẽter dolos poterat confirmare hoc monſtrum. Sorte: in qua fuerat arbitrium diuinum. Ergo debuit niſi fuiſſet futurum exitium publicum ſeruare ſacerdotem diuina ☞ voluntate

a Sanguineæ ſuperant vndas[a]: pars cætera pontū
b Pone legit: ſinuatq; [b] immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: iamq; arua tenebant:
Ardenteſq; oculos ſuffecti ſanguine & igni
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt & primum parua duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus vterq;
Implicat: & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem: ac tela ferentem
Corripiunt: ſpiriſq; ligant ingentibus: & iam
Bis medium amplexi: bis collo ſquamea circū
Terga dati ſuperant capite & ceruicibus altis.
c Ille ſimul manibus tendit diuellere[c] nodos:
Perfuſus ſanie vittas atroq; veneno:
Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit.
d Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram[d]
Taurus: & incertam excuſſit ceruice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt: ſæuæq; petunt Tritonidis arcē.
Sub pedibuſq; deæ: clypeiq; ſub orbe teguntur.

PIERIVS.

a ¶ Iubæq; ſanguineę exuperāt vndas. In veteribꝰ aliq̄t exēpla. legere eſt ſuperāt vndis. In Med. ſuperāt vndas. Sed em̄ exſuperāt lōge maius q̄ddā oſtētat. b ¶ Sinuatq; immēſa volumine terga. In cod. pleriſq; peruetuſtis legit̄ ſinuāt pluralitatis numero. Quippe angues toti, q̄ lectio carminis etiā tonū reddit canorꝝ magis. c ¶ Tēdit diuellere nodos. Vetera q̄dā exēpla. deuellere habēt, ſed id vitio tporꝝ. d ¶ Fugit cū ſaucius aras. Antiq cod. pene oēs cū Medi. aram vnitatis numero legunt, quæ quidem lectio mihi caſtior videtur.

¶ voluntate ductum non arbitrio humano mactātem taurum ingentem. i. excellētem hoſtiam Ecce aūt: per hoc ſignificabatur hoſtes venturos a tenedo. Ecce: ſemper ponitur vbi res horrēda & repētina ſignificatur. Feſtinatio autem & oculi ardentes & linguę mobilitas demonſtrabāt alicui illos laturos interitū. Agmine: agmen dicitur actus ſerpentū Curſus em̄ & iter pedum eſt quibus carent ſerpentes. Laocoonta exprimitur deorum impietas. Sacerdos enim in ipſo ſacrificio petitur: ſed primo in eius cōſpectu filij crudeliſſime interficiuntur paruuli & inſontes: Cętera ſerpētum deſcriptio crudelitatem deſignat: Qualis mu. alluſit ad taurū quia ſacrificabatur taurus. Tollit bis accipe: tollit Laocoon: tollit taurus. Arte: nō inertia ſua decepti ſunt a Sinone: ſed iniquo deorum ſtudio pręſertim Mineruæ. Petitus eſt Laocoon q equū vulnerauerat: & dracones ad ſimulachrum deę refugerāt. ¶ Ordo eſt aliud. ſ. portentum aut facinus: maius & tremendum. i. in tremore & timore excipiendum magis multo q̄ illud priꝰ obijcit̄ hic. i. hoc tpe: hoc eſt paulo poſt miſeris. ſ. Troianis: & turbat. i. commouet pectora improuida ſcilicet contra deorum inſidias: nam vt ait Statius: Quis diuum fraudibus obſtet: Laocoon ductus ſorte. i. per ſortem nuncupatus Neptūno ſacerdos: nam qui ante eum erat obierat: elegerant ergo quodammodo (ſi liceat pphana ſanctis comparare) ſic ſacerdotem vt apoſtoli coapoſtolum: ſorte videlicet ſed ſors cecidit dijs ita volētibus. (Vnde non hoīes: ſed dij euertiſſe Troiā dicuntur in principio tertij huius vbi dicit̄. Poſtq; res aſie Priamiq; euertere gentem Immeritam viſum ſuperis) ſuper eum qui ſimulachrum percuſſurus erat: vt ſequens portentū in eo daretur: Laocoon ergo ductus ſorte Neptunno ſacerdos mactabat. i. ſacrificabat mactādo quod aptum eſt ſacrificijs verbum deductum a magis & augeo quaſi magis aucto: taurū ingentem ad aras ſolennes: nihil ergo in ſacrificio prætermiſſum ne ob id pœnas dediſſe putetur: autē pro ſed: ecce quaſi ex improuiſo: gemini angues immenſis orbibus. i. habentes orbes & giros ſeu annulos valde magnos ſup. venientes a tenedo per alta ſcilicet maria: tranquilla: vt dij eis facilem tranationem præſtare putentur: incumbunt. i. ſe toto conamine ingerunt pelago. i. mari & tendunt pariter. i. pari modo: ad littora vbi ſcilicet Neptūno qui deus maris eſt ſacrificabatur: quorum pectora arrecta inter fluctus & iubę. i. criſtę ſanguineæ. i. ſanguinei coloris: aut dire: aut ſanguinolente: ſuperant. i. excedunt: vndas. ita vt extra vndas eminerent: cætera pars legit. i. molliter tranat pone. i. continuo: ſed a tergo pōtum. i. mare. & ſinuat. i. in ſinus & annulos ſeu ſpiras colligit. volumine. i. inuolutione: terga immenſa. i. valde magna. & modum ſeu menſuram iuſtam excedentia. Sonitus ſcilicet aquarum fit. ſ. ex celeri annatatu anguium: & hoc dicit ſalo. i. mari ſpumante. i. ſpumas faciente aut emittente & ſup. angues: tenebant iam arua. i. terram aridam & arabilem: & ipſi ſuffecti. i. ſubinfecti oculos ardentes. i. habentes oculos ardentes ſuffectos ſanguine & igni. i. partim colore igneo: partim ſanguineo lambebant linguis vibrantibus. i. micantibus & in varias partes iactis ora ſibila pro eo quod eſt ſibilantia: aut lambebant. i. lambendo edebant ſibila: & hoc linguis vibrantibus. i. ferientibus ora. Nos. ſ. id vidētes. diffugimus. i. in diuerſas partes fugimus: exangues. i. mortui aut moriētes ſed melius exangues: quia ſanguis ad pcordia timentiū conuolutus reddit eorꝝ facies exangues. i. ſine ſanguine viſu. i. ſolo aſpectu: illi ſcilicet ſerpentes petunt. i. hoſtiliter aggrediuntur agmine. i. impetu certo. i. deliberato vt ſignificent ſe non ad alium q̄ ad eū & tius liberos miſſos Laocoonta ſcilicet ſacerdotem quem nō per-

acto

nis cum vxore coeūdo & ob hoc immiſſis draconibus cum filijs interēptus eſt. Sed poeta hāc rem interpretatur ad Troianorꝝ excuſationem. Solennes aras: anniuerſario ſacrificio religioſas. Solēnes. dicimus ſacrificiū ſolēne & aras ſolēnes. vt apricum & hoīem & locum. Perſi. Apricos meminiſſe ſenes. Hora. Cur apricum oderit campum. Apricus. Ingentem vt alio loco iam cornu petat: in ſacrificijs enim certis numinibus certę ętatis animalia mactantur. Gemini duo vel ſiles. Angues. Angues aquarum ſunt: Serpentes terrarū Angues. Serpētes. Dracones templorum: vt in hoc Dracōes. loco apparet. Sed nō obſeruatur ſemper. Iubæ criſtæ aut barbæ. Sanguinei: ſanguinei coloris: legit: tranſit: vt littora epiri legimus. Sinuat. in ſinū curuat. Suffecti: pro infecti vt connixa pro enixa. Sibila ſibilantia: & participium eſt. Nam nomen ſibilus dicitur. Vibrantibus: mobilibꝰ. Nullum enim animal tanta celeritate linguam mouet: vt triplicem habere videatur. Spiris: nodis: vnde & baſes columnarum ſpiras dicunt. Spira proprie volubilitas funium. Squamea. pro ſquamoſa Atro vt pallida mors triſtiſq; ſenectus. Qualis mugitꝰ i. tollit: Facta autem comparatio eſt propter ſacerdotis perſonam. Incertā. dubie illiſam: quę nō haberet mortis effectum. Lapſu. labi proprie ſerpentū eſt. Delubra delubrum dicit̄ quod vno tecto Delubrū. plura amplectit̄ numina q a vno tecto diluitur. vt capitolium in quo eſt Iuppiter. Iuno & Minerua. Alij dicunt delubrū eſſe locū ante templū vbi aqua currit a diluendo: Eſt aūt ſinecdoche. i. a parte totum: Sęuæ. fortis aut nobilis. Sub pedibus maioris ſimulachri quod ab omnibus videtur. nam quod colitur & breue eſt & latet ſicut palladium fuerat Clypeiq; ſub. o. vt maxima pars in ſpiram collecta ſit ante pedes. Colla. vero cum capitibus erectis poſt Clypeum. i. inter ſcutum & ſimulachrum habebant vt eſt in templo vrbis Romæ.

acto ſacrificio nephas & piaculum fuiſſet fugere & vterq; ſerpens amplexus primum parua corpora natorꝝ. ſ. Laocoontis implicat ſup. ea. i. inuoluit: & depaſcitur. i. paſcendo abſumit: morſu i. mordicus miſeros artus. ſ. eorꝝ. & corripiunt. i. ſimul rapiunt & inuadunt: poſt. i. poſtea. ipm. ſ. Laocoonta quaſi caput culpę: ſubeuntem auxilio. ſ. natis: & ferētem tela quibus. ſ. angues feriat aut depellat. & ligant. i. circumplicant & inuoluunt ipſum. ingentibus ſpiris. i. annulis ſeu nodis. & ipſi iam amplexi ipſum mediū. & dati terga ſquamea. i. ſquamoſa. hoc eſt habētes terga ſquamoſa data. collo. ſ. eius circum. i. per circuitum ſuperant. i. eminent aut emicant: capite ceruicibus altis. i. in altum erectis. ille ſcilicet ſacerdos perfuſus vittas. i. habēs vittas perfuſas ſanie. i. corrupto ſanguine & atro. id eſt tetro & inimico veneno: tendit. id eſt conatur ſimul diuellere manibus ſcilicet ſuis: nodos. id eſt ſpiras & complicationes anguium: & tollit. id eſt iactat ſimul clamores horrendos ad ſydera. id eſt ad cœlum ſup. tales qualis. id eſt quales mugitus ſup. tollit taurus: cum ipſe ſaucius. id eſt vulneratus a volente eum mactare. fugit aram & excuſſit ceruice ſecurim incertam. id eſt dubie incuſſam: nec quam volebat partem ferientem. At. id eſt ſed dracones gemini. id eſt duo aut pares effugiūt lapſu. id eſt celeri motu. ad ſumma delubra. id eſt templa Palladis: & pro. id eſt petunt arcem Tritonidis. id eſt Palladis ex Tritone genite ſecundum vnam opinionum prius dictarum. & teguntur ſub pedibus deæ: & ſub orbe. id eſt vmbone clypei ipſius quem tenet ſic vt ad pedes vſq; demittatur: quia ergo ad deam quaſi ad protectricem fugerunt: ſignificauerunt ſe ab eo quaſi in vltionem Laocoontis violatoris equi miſſos. vt ſequentia indicabunt.

ASCENSIVS.

AC8. ¶Tum vero &c. Plus inqt pauoris ex portēto illo q̄ ex Sinonis arte stuporis obuenerat troianis qui putātes Laocoonta meritas dedisse pœnas: vno ore conclamāt simulachrū iuxta sniam Sinonis & tymete in vrbē inducēdum: qd̄ & factū docet poeta: vñ Dona. dicit sic. Tū vero: tū magis

Donat⁹. nā supra dixerat horresco referēs Et scelus: nā ex hac cōiectura argumentū ducebāt. Ducendū ad sedes: eadē oīm ex cede Laocoontis fuit snia: & cōcordi voce clamabāt. Diuidim⁹ muros: plena describit troianor̄ demētia. Nā quo tpe bellū nec positū fuerat nec sopitum muros diuidebant Oēs: Ne qs a nefario ope abesset Pedib⁹. q. r. Quærebat̄ celeritas: vt q̄ primū immitteret̄ interit⁹. Nos delubra: tāta amētia fuit vt quo exitiū imminebat letis frōdibus tēpla nō coronarem⁹ solū sed tegerem⁹. Deor̄ q vna nobiscum perituri erāt. Hæc ille. Ordo

Ordo. aūt est Pauor nouus. i. magn⁹ & insolit⁹ insinuat. i. se implicat & q̄si p sinus illabit̄ cūctis tū vero. i. pcipue tūc aut tūc ad verū. p pectora tremefacta. i. tremore ɔcussa: & ferūt. i. dicūt. s. oēs Laocoonta merentē. i. q meruit expēdisse. i. psoluisse aut expiasse p mortē scel⁹. i. impietatē cōmissam in cōcutiēdo equo q. i. vtpote q læserit. i. violauerit aut lędere voluerit cuspide. i. hasta: robur sacrū. i. rē fortē & sacrā qa deæ destinatā & q intorserit. i. violēter impulerit: hastā sceleratā. i. q ipe scelest⁹ abusus est: tergo. i. in tergū eq: & ɔclamāt simlachrū ducēdū sup. eē: ad sedes. s. tēpli: ad q̄s destinatum erat: & numina diuę. s. Palladis: orāda. i. supplicationibus & orōnibus placāda sup. esse. Nos igit̄. h̄ est Troiani q̄uis ipe Aeneas. nō īterfuerit: diuidim⁹ muros: & pādimus mœnia vrbis. i. patentē viā & trāsitū p ea facim⁹ oēs accingūt sup. se. i. dispōnūt & pparant se opi. i. ad opus: hoc est ad equū inducēdū: & subiiciūt. i. substernūt pedib⁹. s. eq lapsus rotarū. i. rotulas per quas faciliter

Tum vero tremefacta nouus p pectora cunctis
Insinuat pauor: & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt: sacrum qui cuspide robur
Læserit: & tergo sceleratam intorserit hastam
Ducendū ad sedes simulachrū: orandaq̄ diuæ:
Numina conclamant.
Diuidimus muros: & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi: pedibusq̄ rotarum
Subiiciunt lapsus: & stupea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros
Fœta armis: pueri circum innuptæq̄ puellæ
Sacra canūt: funeq̄ manu contigere gaudent.
Illa subit mediæq̄ minans illabitur vrbi.
O patria o diuū domus iliū: & inclyta bello
Mœnia dardanidū: quater ipso in limine portæ
Substitit: atq̄ vtero sonitū quater arma dedere.
Instamus tamen immemores cæciq̄ furore.
Et monstrum infœlix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris:
a O ra dei iussu[a] non vnq̄ credita teucris.
Nos delubra deū miseri: quibus vltimus esset
Ille dies: festa velamus fronde per vrbem.

SERVIVS.

¶Nouus: magnus: vt Pollio. & SER. i. f. n. c. Insinuat: p insinuat. Scelus: suppliciū: antecedens pro cōsequenti. Expendisse tracta a pecunia: Nam apud antiquos oēs pœnę pecuniariæ erant. Sedes p hoc ostendit domum Mineruæ. Oranda: placanda: Muros: super positos portæ sceę. Mœnia. p. patefacta porta: vel diruta interiora vrbis sunt nudata. Accingunt operi. præparant se ad opus. Intēdunt: Ligant vt intenduntq̄ locum sertis: Sacra. c. Hymnos dicunt. Minas: Eminens vel minitans. O patria: exclamatio qd̄ tāta fuerit vis ɔsecrationis: vt etiā post pphanationē hostes ab ingressu vetaret. Nā sepulchro Laomedontis supra portam scæam collocato tuta erant fata Troiana. Inclyta bello. Quia mysiam totā superauerat. Quater: Sepi⁹. Immemores: improuidi: aut nō memores oraculor̄. Tūc etiam: Nam sępe alias & Helena venięte prędixerat. Dei: Apollinis qui sub spe coitus diuinitatem dedit deinde deceptus fidem vera dicēti sustulit: Festa. Quę festos indu cat dies: vt laurus: oliua: hedera. Velamus vt Victori velatū auro vitusq̄ iuuencum.

PIERIVS.

a ¶Tunc etiam fatis aperit cassandra futuris. Ora dei iussu nō vnq̄ credita teucris. In Oblōgo codice peruetēri iusso legitur, a recto iussum, vt illud, & iā iussa facit. Sed iussu magis placet, vt suaue magis. Est vero illud animaduersione dignum, quod in codicibus aliquot antiquis oratio eo loco pūctis dissita est, aperit cassandra futuris ora dei iussu Vt sit ordo, cassandra non vnq̄ credita teucris. Tūc iussu dei aperit ora futuris fatis, nō aūt illud. Nō vnq̄ credita teucris iussu dei cuius rei caussam Seruius ex cōmodo suo cōminiscitur, & Donatus ait, responsa Cassandræ Apollinis iussione fuisse dānata. At qui magis pium est dicere deū semper cōsulere humanis rebus q̄ diuinationē mortalibus elargitus est vt mala cauere possemus: cūq̄ ea lectione legere, iussisse deos, vt Cassandra tūc vaticinaret̄. Præterea snia hæc ita explicata rē auget, & fator̄ vim maiorē ostēdit, quū dicat neq̄ quidē deorū admonitu fieri potuisse, vt quæ fata decreuerant infortunia, vel sciētes potuerint euitare.

labat̄. i. molliter pmoueat̄: & ipsi intendūt. i. alligant: collo. s. eq ad ptrahendū: vincula stupea. i. funes ex stupa & canabe contortos: & machina fatalis. i. exitialis aut in qua suprema fata Troianorum cōsistebant: scādit muros. s. Troianos. hoc est altior ingreditur existens feta. i. pgnans & grauida (alludit ad equā) armis. i. armatis viris. pueri. s. impuberes & puellę innuptæ. i. adhuc intactæ: canunt circum. i. per circuitū. sacra. i. hymnos deæ sacratos & gaudent cōtingere funē. s. quo machina fatalis trahebat̄ manu. s. sua (Est ergo pathos ad miserationē excitandā: vt in aīm cadat q̄ misera sit mortaliū cōditio q etiā dum pietatē colunt tēporaliter affligunt̄) illa. s. machina: subit. i. paulatim infert̄ & pro. i. illabit̄ medię vrbi. i. in mediā vrbē minans. i. scd'm seruiū eminens aut ex motu caput cōcutiens & ita quasi minās: quā rem negens sine dolore cōminisci exclamat Aeneas. O pria. s. dulcis & nobilis: o iliū domus diuū. i. diuor̄ & o mœnia dardanidū. p dardanidar̄ inclyta. i. gl'iosa & nobilis: bello. i. virtute bellica ipse: sup. equ⁹: substitit. i. subsistere coactus est: quater in ipso limine. i. in primo egressu porte & arma dedere quater sonitū vtero (cū em equus ob staculum inueniēs & subsistere coactus cōcuteret̄ arma dederunt sonitū: sed postea aiaduersum est sonitum armor̄ fuisse: cū tunc forte a trahētibus equū putatus sit sonitus ferramentor̄ machine) nos tñ immemores. s. salutis nostrę: aut fraudis græcor̄: & cęci furore: aut immisso a diis. aut a gaudio ob fugam græcor̄: instamus. i. instāter laboramus introducere equū: & sistimus. i. constituimus: monstrū infœlix. i. infœlicitatē & exitiū nobis afferēs sede sacrata. i. in tēplo. Cassandra filia priami: & vates: aperit etiā tunc cū sępe prius idē fecisset: ora fatis: futuris. i. loquēdo de fatis futuris: hoc est de excidio Troiæ: aperit dico ora nō credita vnq̄ teucris. i. Troianis: iussu. i. volūtate dei. s. Apollinis: q qd̄ pmiserat donū vaticinandi illi cōtulit: sed qa ab ea stupro cōpromisso fraudatus erat credulitatē & fidē abstulit vaticinio ei⁹: vt licet vera diceret ei nō crederet: Nos miseri: vtpote qb⁹ ille dies esset vltim⁹ velam⁹ delubra deū. i. tēpla deor̄ frōde festa p vrbē. i. die festo p vrbē suspēsa. hoc est diē festū agim⁹: q nobis vltim⁹ erat: quo qd aliud catholico viro depingit̄ ab ethnico: q̄ q̄ extremū gaudii luct⁹ occupat: & q̄ ducūt in bonis dies suos & in pūcto ad inferna descendūt.

SERVIVS.

SER. ¶Vertitur in aliam speciem cōmutatur. Alias semper vertitur cœlum. Ruit: nascitur de oceano ideo ruit: quia altius est mare q̄ terra.

Vertitur interea cœlū: & ruit O ceano nox.
Inuoluens vmbra magna terramq̄ polumq̄:

ASCENSIVS.

¶Vertitur &c. Post introductū AS. equum docet excidium troiæ: de quo Donatus sic. Vertitur versa De. re aliqua funditur q̄d in ea erat. ¶Ergo

Myrmidonũq; dolos:fusi per mœnia teucri
Conticuere:sopor fessos complectitur artus.
a Etiam Argiua phalans instructis nauibus ibat[a]
A tenedo tacitæ per amica silentia lunæ:
Littora nota petens:flãmas cum regia puppis
Extulerat:fatisq; deum defensus iniquis
Inclusos vtero Danaos:& pinea furtim
Laxat claustra sinon:illos patefactus ad auras
b Reddit equus:lætiq; cauo se robore promunt[b]:
c d Thersãdrus[d] sthenelusq; duces:& dirus [c] vlysses
e Demissum lapsi p funẽ:athamasq;:[e]thoasq;:
Pelidesq; neoptolemus:primusq; Machaon
Et Menelaus:& ipse doli fabricator Epæus.
Inuadunt vrbem somno vinoq; sepultam.
Cæduntur vigiles:portisq; patentibus omnes
Accipiunt socios:atq; agmina conscia iungunt.

PIERIVS.

a ¶Etiam argiua phalanx instructis nauibus ibat. Vetera quędam exemplaria ibant, legunt, numero multitudinis, quam lectionem agnoscas apud Ti. Donatum, si in integra eius incidas commentaria. Ita enim illic habetur. Iter per terram dicimus fieri. Hoc tamen loco, ibant, inquit, hoc est nauibus ferebant: quoniam insulam dixerat Tenedum: ne, si nauium non fecisset mẽtionem, putaretur immemor sui, vt terram poneret, quam fm descriptionem superiorem nullam esse constabat. b ¶Lætiq; cauo se robore promunt. In Longobardico codi. produnt, legitur: quod minime displicet. Sed enim p mere de his dicitur, quæ condita fuerint, de his autem superius dictum est. Nota condunt i aluo. c ¶Et dirus vlyxes. In codice Longobardi. Durus vlyxes, legitur: quem Horatius patientem. Homerus πολυτλαντα vocant: id vero duri hominis, vt, Durum a stirpe genus. &, Dardanidæ duri. Inferius vero omnino legitur dirus, videturq; proprium epitheton apud Maronem dirus vlysses, vt immitis, & sæuus Achilles. Sunt etiam antiqui codices: in quibus diuus, habeatur: nempe quia toties apud Homerum legere est διος οδυσσευς, και θειος. Sed enim in hostili persona vbi præsertim improbatur res gesta, non congruit epitheton illud honorificum. Quãuis Fl. Sosipater, vbi de tropis agit, hæc ita. Epitheton dictio est vocabulo adiecta ornandi, aut destruendi, aut indicandi causa. Ornat, sicut Dius vlyxes. Ita enim in veteribus Sosipatri codicibus habetur. In aliquot & diuus, destruit, sicut, Scelerumq; inuentor vlyxes. Indicat, sicut Larissæus Achilles. Sed hoc exemplum ita positum, loco non citato, non mihi tãti est, vt propterea lectionem dirus, loco hoc immutare velim. Carisius enim ad id respexit, quod vti diximus Homerus vlyxem θειον vocat. d ¶Thersandrus sthenelusq; duces. Quidam codices ex proximioribus editionibus tisandrus, legunt: quum tamen passim apud græcos celebre sit Thersandri Polynicis filij nomen. In Romano codice vaticanæ bibliothecæ desiderantur paginæ versusq; omnes a captura Sinonis, vsq; ad versum, qui libro quarto incipit. Instauratq; choros mixtiq; altaria circum. e ¶Athamasq; thoasq;. In longobardico, in Mediceo, & quibusdam alijs codicibus antiquis legere est acamas. Quod quidem nomen inter græcorum proceres censeri apud Quintum Smyrneum inuenias, qui τα παρ ομηρου scripsit. Fuit & Acamas Thesei. F. a quo Demosthenes agnoscit tribum Acamantida εν τω προς βοιωτον περι του ονοματος: quod obseruat Harpocration.

¶Ergo versato cœlo qđ p̃bebat lucẽ tenebrę ex eo ceciderũt. Inuoluũt: nã q̃ iuoluta sunt non videntur. Fusi. p. m. t. c. & labore trahẽdi eq & tpe nocturno inciderunt in somnum. Ibat: impro prie dixit: de nauigatione sed adiũxit nauibus. Tacite p amica. s. l. nullum est scriptoris vitiũ q nũc dicat silentia lunæ & supra meminerit tenebrarũ: nã elegerũt eã noctẽ q̃ partim tenebrosa occultaret insidias partim adueniente luna illustris esset: vt sine errore venirent. Ergo & noticia littoris & luna suffragabat̃. Flãmas: quo signo aduentũ Græcorũ cognoscẽs. Si nõ rem ageret. Reddit vsus est bono verbo: nã quos occultãdos tenebris acceperat: reddit aeri. Vlysses: & ipse dux intelligit̃. Inuadũt. Ordo est. Ceduntur vi. po. q. p. o. Accipiũt. s. a. a. c. iu. & deide inuadũt vrbẽ. s. v. q. s. Ne sit vitiũ: vt primũ inuadãt vrbẽ & postea recipiãt socios p portã. Primo enim patefactus est equus deinde vigiles occisi: & postremo p vrbem sparsi sunt: & potuerunt ciues latere q duplici malo essent affecti vino & pfundo somno. Ordo est. Cœlũ. s. lucidũ lumine solis vertit̃. i. obuertitur occidẽte sole interea. s. dũ hæc fierẽt dũ oẽs festiuitati indulgerent & lætũ diẽ agerẽt: vñ factũ est vt fatigati & vino exhilarati pfundius dormirẽt: & nox ruit. i. terrã obruit: aut (qa aqua maris altior est terra) præcipitatur oceano. i. a mari oceano p̃cipue orientali: inuoluẽs terrã & polũ: sed prius terrã: vnde etiã priorẽ posuit: magna vmbra. i. caligine sua: hoc est noctis: & inuoluens. i. occultãs etiã dolos myrmidonum. i. thessalorum & reliquorũ græcorũ: teucri fusi. i. pstrati & recubãtes sopiti p mœnia. i. passim p ciuitatem: conticuerũt. i. omnes simul tacuerunt & sopor. i. profundus somnus: complectitur artus fessos. i. fatigatos ex labore inducẽdi equi & forte choreæ ducendæ & delubrorum exornandorum ramis. Etiam phalanx. i. acies vt sit species p genere: argiua. i. arguiorum ibat. i. veniebat troiã a tenedo insula illa in qua occultabantur: nauibus instructis. s. more militari: per silentia amica. i. fauorabilia: lunæ tacitæ. i. silentis & celãtis cum minime luceret: quasi in fauorem græcorũ lumina sua occultaret: statim p politianum latius aperiemus: ibat dico petẽs littora nota: vbi decennium fere iam steterat: cũ id est quando puppis regia. i. in qua rex erat extulerat flammas: in signum aduentus (id enim signum dederant sinoni: vt subtili breuitate innuit poeta) & quum sinon defensus fatis: id est volũtatibus & prædestinationibus deum: id est deorum: iniquis (scilicet quantum ad iudicium hominum: quia videbãtur prijs mortem & impio salutem ferre) laxat: id est dissoluit danaos inclusos vtero scilicet equi & laxat furtim: id est secrete: claustra: pinea: id est clausuras equi ex pinu factas. (Erant ergo in equo abies acer & pinus: de quibus Seruius prius argute disseruit) equus patefactus: id est apertus reddit: id est edit quasi partu (dictũ est em de machina

de machina q esset feta armis) illos ad auras: id est in lucem & ipsi læti scilicet quia tanto periculo eriperentur promunt: id est proferunt se robore: id est robusta mole equi: cauo id est concauo. Thersandrus & stelenus duces: & vlysses dirus (qui se tali periculo non commisisset nisi sortitus: vnde prudenter prius dictum est huc delecta virum sortiti corpora &c.) lapsi: id est descẽdentes per funem demissum: id est deorsum missum: & athamas & thoas & pelides: id est pelei nepos pyrrhus: neoptolemus: id est nouus miles dictus: & machaon primus scilicet in ordine suo

terra. Vmbra. s. terræ: & est diffinitio noctis. Myrmidonũq;: a generalibus ad specialia venire vitiosum est. nisi redeat ad causam: vt hic: p mœnia: per domos: vt, Et mœnia pãdimus vrbis. Phalanx: lingua macedonica legio est: & est a parte totũ. i. synecdoche. Ibat: veniebat. Lunæ: septima luna capta est troia: cuius simulachrum apud argos est constitutum. Hinc est q dicit oblati per lunam: & alibi per cæcam noctẽ. Tacitæ lunæ: aut noctis: aut phisice: quia cum septẽ sint circuli: & supremi. s. Saturni vehemẽter sonent: & reliqui fm ordinẽ: luna quæ vltima est minus sonat. Hoc idem videmus in chordis cytharæ. Fatis iniquis: voluntate numinum nobis iniqua. Reddit: q̃si debitor: vt redditus his terris. Et Hora. Nauis quæ tibi creditum debes. Vergilium finib' atticis Reddas. Thersandrus: polynicis & Argiæ fi. Stenelus: capanei & euadnes filius. Vlysses: Laertis & Anthiclíæ: Neoptolemus: sic vocatus quia ad bellum ductus est puer: dictus prius Pyrrhus a qualitate capillorũ. Achilis & deidamiæ filius Pelei & Thetidis nepos ex patre: ex matre vero Lycomedis regis syriæ insulæ. Primusq; machaon aut princeps aut numeri sui. Nam per numeros distinxit. Vrbem. i. ciues. Cædunt̃ vigiles non actus: sed officij nomen est. Vigiles em̃ capitolij significat. Nã paulopost. Vix primi p̃lia tentant Portarum vigiles. Conscia: coniurata.

Copiosi' narrare debuerat Ser. Hic quoq; nõ placet.

Thersandrus. Sthenel' Vlysses.

rum: &

rum: & menelaus: & ipse epeus fabricator: id est opifex & effector doli id est equi dolosi: nam dolum: id est fraudem magis vlysses excogitasse videtur: inuadunt vrbem: scilicet troiam sepultam: id est sopitam & obrutam (vnde videtur accipere vrbē pro ciuitate: nam oppidum & vrbs neq; dormit neq; bibit) somno & vino: vigiles scilicet ab officio non ab opere: quia non vigilantes sed vigilare debentes & vigiliæ deputati cedūtur id est occiduntur ab his qui ex equo descenderant: & ipsi qui eos occiderant: accipiūt oēs socios portis bipatentibus .i. vtrinq; & intus & foris patentibus tam ingredientibus q̄ egredientibus: & iungunt agmina socia: id est iam sociata: & ita collectā manu adoriūtur omnes: & regiam inuadunt vt postea dicetur. Donatus (vt vidimus) vult ordinem esse. Ceduntur vigiles & accipiunt portis bipatentibus omnes socios & iungunt socia agmina & inuadūt vrbem somno vinoq; sepultam: qui ordo necessario tenebitur: si intelligamus omnes iam collecta manu inuasisse vrbem. Sed si poeta vult dicere eos qui in equo erant inuasisse primum & vrbem cucurrisse per omnes vicos explorantes an quos offenderēt poterit ordo quem posuimus teneri: vero simile tamē est primū ad portas accessisse & suos accepisse: & deinde vrbem inuasisse.

Bero. Phalanx

Beroaldus in Seruium vbi dicit q; phalanx est lingua macedonum legio dicit sic. Diligens & curiosus commentator in enarratione phalangis copiosius enarrare debuerat & eruditius: cū phalanx ab omnibus dicatur: a paucissimis quid sit intelligatur: nāq; phalangem prisci scriptores vt mihi magistra lectione compertum est: appellarunt non proprie legionem vt autumat Seruius sed cuneum militarem: quando scilicet pes pedi: clypeus clypeo vir viro in acie conserebantur & hoc peculiare fuit Macedonum institutum: vt auctor est Liuius. & meminit Curtius. cuius hæc sunt verba. Macedones phalangem vocant peditum stabile agmen. Vir viro armis arma conserta sunt: idem traditur a cæsare: qui in primo commentario refert heluetios fecisse phalangem: hoc est clypeorum connexionem: quæ etiam testudo nuncupat̄ a doctis: idem Cæsar paulopost inquit milites nostri e loco superiori pilis missis facile hostium phalangem perfregerunt: vbi p̄culdubio accipitur phalanx pro armorum connexione atq; testudine: hinc per metaphoram a satyrico poeta dictum est. Iunctoq; vmbone phalanges: & phalangari appellati sunt milites q erant in phalange: quales habuit ad imitationem Alexandri magni. Alexander syrus Romanus imperator: vt autor est lampridius.

Phalangia.

Phalangia vero sunt ex genere aranearum: vt alibi docuim⁹ ex auctoritate Plinij: Celsi & Aristotelis. Hoc in loco potissimum referendum est illud: quod a Plinio traditur li. vij. phalāgas etiā significare fustes: quibus aphri prælium contra egyptios primi fecerunt. Nonius scribit phalangas dici fustes teretes qui nauib⁹ subijciuntur.

Politia. Tacita luna.

Angelus autem Politianus dicit in eūdem sic. Vergilius æneí .ij. Tacite inquit per amica silentia lunæ. Seruius igitur: sciendum autem est ait septima luna captam esse troiam: cuius simulachrum apud argos est constitutū: hinc est q; dicit. Oblati per lunam. & alibi. Per cæcam noctem tacitæ lunæ: aut more poetico noctem significat: aut phisica ratione dixit: nam circuli septem sunt. Saturni: Iouis: Martis: Solis: Veneris: Mercurij: Lunæ. Et primus hoc est Saturni vehementer sonat: reliqui secundū ordinem minus. Sicut audimus in cythara cuius vltima chorda minus sonat: hactenus Seruius. libenter igitur ab eo quæsierim: cur amica luna: latere ac fallere conantibus: aut nū lunam quoq; silentem apud. M. Catonem: & item apud Plynium ad eandem referat armoniam planctarum: quod autem cytharæ vltimam chordā sonare ait minus: hoc ita deniq; procedet si vltimam non iam pro ima sed pro summa capiat: quæ græce hypate vocatur: vnde grauior excitatur sonus. Sicuti ab extima altera & tenuissima: quam equidem libentius vltimam dixerim acuta vox profertur: quæ plus sonare ob id videtur: quia prorsum tenditur: vt in libro de musica .ij. scribere ait Theophrastum Porphirius in commentarijs illis: quos in armonica Ptolemei scriptos reliquit. Sicuti grauis ob id inquit minus auditur: quia circa diffunditur. Quod autem & apud Macrobiū legimus: & item apud alios Saturni orbem cuius conuersio sit concitatior edere acutissimum sonum: minime hoc arbitror a Platone vel in tymeo vel in republica probabitur: qui tardissimum scribit esse Saturni orbem q̄q; hoc fortasse ad longiorem sui cursus ambitum referet: sed Aristoteles certe in libro secundo de cœlo tardiores ob id ait esse superiores orbes: q; impetu stelliferi octaui orbis magis retardentur: vt ergo vel Alexandri vel Simplicij: vel item iuniorum de eo opinionem prætermittam si veram plane Macrobij sententiam vis colligere: ad cursum referas diurnum qui sine dubio celerrimus in supremis & concitatissimus inuenietur: sed nos hac ablegata commentitia: vt arbitror: Seruij minimeq; necessaria subtilitate: potius accipimus tacitæ lunæ silentia lunam ipsam quam vocant silentem: hoc est minime: tum quidem lucentem vt latere insidiæ magis possent pulchra nimium & elegāti translatione ab auribus ad oculos: nam sicuti silentio nihil auditur: ita nihil tenebris cernitur. Ply. igit̄ li. naturalis historiæ sextodecimo. Diem inquit coitus lunæ ab alijs silētis lunę: ab alijs interluniū appellari. Tum idē li. duodeuigesimo: & hoc ait silēte luna seri iubent. M. Cato etiam in libro de re rustica. Nūc stercus euehi luna silenti: nunc item silente luna: ficos: oleas: malos: piros inseri. Postremo etiam prata primo vere iubet eadem luna silēte stercorari: ridiculum autem fuerit aut hæc Catoniana: plynianaq; referre ad syderum musicam: aut in vetustissima vsuq; receptissima locutione desiderare istiusmodi ambages: equidem lunam hic silentem: vt dixi pro minime tum lucente acceperim: fuerat tempus græcis obseruandum. Neq; ita tamen interpretor: vt ad viuum resecem atq; ipsum deniq; lunæ coitum plane intelligā: cum nox tota tenebricosa: nam hoc vtiq; refellitur: quoniā poeta mox ait. Oblati per lunam. Nondum igitur luna lucebat: cum illi a Tenedo sub vesperam nauigabant sed lucere tum cœpit: cum iam vrbem occupauerant. Nō igitur aut sera fuerit: aut pernox luna tum: nec lunæ quidem omnino coitus: sed tempus arbitror potius q̄ diu illa non luceret. Etenim plura sæpe q̄ videatur nox apud poetas aliqua cōplectitur. Ob hoc igitur illud in nostro rustico. Quidq; silens moneat quidq; inter menstrua phœbe. Nec absurde tamen præter epitheti rationem temporariam lunæ acceperis amica silentia q̄m in auspicijs quoq; silētiū vocari Cicero scribit: quod omni vitio caret: iam apud Acronē q̄ pulchrum: q̄ ingeniosum: qui enarrans Horatij locum libro carminum .ij. Dum capitolium Scandet cum tacita virgine pontifex. Tacitam virginem intellexit: quasi claram sacerdotij nobilitate: & vt hoc ineptis p̄suadeat: auctoritate etiam abutitur Maronis: qui dixerit. Tacitæ p̄ amica silētia lunæ. Cæterū tacita luna sit hic etiā p̄ clara accipiēda: videlicet non & apud Dionysiū saltē romanæ historiæ auctorē: & apud Plutarchū aliosq; p̄multos Acro legerat ignorari prorsus ab omnibus quib⁹ deniq; vel sacris vel simulachris Vestales virgines tuendis præforēt: vt ob hoc ipsum q; præstabat silentium tacita vocetur virgo Troianā soli cui fas vidisse Mineruam.

ASC.

ASCENSIVS.

¶ Tempus erat &c. Docet quomodo ab Hectore excitatus sit & ad fugam faciendam admonit⁹: in qua re ingeniosus poeta miro vtitur artificio: nam sic æneā a proditione purgat vt & fugā illi gloriosam faciat. Purgatur quidem a proditione q; cum cæteris eadem fraude deceptus somno īdulgebat: & si quæratur cur non etiam cum cæteris perierit: respondet quia ab Hectore admonitus exurrexit & virtute q̄ plurimum potuit: præcipue ducente deo: per tela per hostes euasit. Fugam autem inclytam facit quia solus ad hoc a dijs elect⁹ est vt deos & sacra per fugam seruet vnde dicet Hector. Sacra suosq; tibi commendat troia penates. Hos cape fatorum comites, his moenia

Tp̄s erat: quo prima quies mortalibus ægris
Incipit: & dono diuum gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector

SER.

SERVIUS.

¶ Tempus erat: describit noctis initium. Alibi totam noctem vt in quarto. Nox erat & placidum carpebant cuncta quietem Corpora per terras. Descriptiōes autem pro rerum qualitate vel extenduntur vel corripiuntur. Illo enim loco protensio ad inuidiam Didonis pertinet vt vigiliarum. Sunt autem noctis partes secūdum Varronem. Vespera conticinium intempestas gallicinium lucifer. Diei: mane: ortus: meridies occasus. De crepusculo vero quod est dubia lux. Nam creperum dubium significat quæritur: & licet vtriq; tempori possit iungi vsus tamen obtinuit vt matutino iungatur: licet Lucanus dixerit. Longa repercusso nituere crepuscula phœbo Mane

c ※ Mane vero a mano est. Nam manum veteres bonum dixerũt. Serpit. Latenter membris infunditur. In somnis: p somnos: aut pro insomniis per synæresim. Ecce: ponitur hæc dictio cũ aliqd repentinũ significatur. Ecce manus iuuenem in.p.t.r. Visus: nã insomnia videntur & non sunt. Quod paulopost dicit. Effert penetralibus ignem confirmantis est: nam illud fuisse verum contendit. Raptatus: frequentatiuo vtitur vt supra. Ter circum iliacos.r.h.m. Bigis: secundum artẽ locutus: nã quæ de pluribus cõstant pluraliter proferuntur: vt bigæ mappæ. Hora. tamẽ dixit. Ne sordida mappa. Item Stati⁹. Rorifera placidum tenuauerat aera biga. Traiectus. l. Traiecta lora habens. Hei mi. versus Ennii Exuuias. Celauit mortem patrocli ad laudis argumẽtũ. Phrygios ignes: quibus protesilai nauis incensa est. Barba: in singulari numero hominum est in plurali brutorum. Vnde dubitatur de quibus dixerit. Stiriaq; impexis induruit horrida barbis. Plurima ait Home. in extinctum hectorẽ omnes tela iacere more maiorum. Vnde est: & bis sex thoraca petitum perfossumq; locis: ꝓpter duodecim populos tusciæ. Duodecim enim lucomones q lingua etrusca reges sunt tulsci habebant. vnde est. Gens illi triplex: populi sub gẽte quaterni. Vltro. Nam ratio postulabat vt loquereretur qui venerat. Spes fi. spes semper est fida: sed in Hectore fidissima. Expectate: ꝓ expectatus antiptosis est. Fœdauit cruentauit: vt Sanguine fœdantem: & mansit in translatione. Nam supra dixerat. O lux ideo & serenos: & Salustius. De nubibus fœdantem lumen. Ille nihil scilicet ad interrogata. Vana: falsa. Gemitus: nec enim paruus dolor est viro forti: fugã forti suadere. Sunt autem omnes hic partes suasoriæ. Fuge: ꝓpositio est. His er. f. Vtile. Stat. p. honestum nam nemo potest contra fata. Hac scilicet tua: vt & participem gloriæ faciat æneam: & ipse vitet superbiam. Sacra suosq; tibi commendat troia pe. Necessariũ sacrilegum enim nõ liberare cõmendatos deos. Fatorum comites: possibile qa occurrebat. Hostis habet muros: & ideo dat comites deos. Pererrato: hoc verbo ostendit erroris longinquitatẽ.

a Visus adesse mihi: largosq; effundere[a] fletus:
Raptatus bigis: vt quondam: aterq; cruento
Puluere: perq; pedes traiectus lora tumentes:
Hei mihi qualis erat: quantum mutatus ab illo
b Hectore: qui redit exuuias indutus Achilli:[b]
Vel Danaũ phrygios iaculatus puppibus ignes
Squalentẽ barbam: & concretos sanguine crines:
Vulneraq; illa gerẽs: quæ circũ plurima muros
Accepit patrios: vltro flens ipse videbar
Cõpellare virum: & mœstas expromere voces:
c d O lux Dardaniæ:[c] spes o fidissima[d] teucrum:
Quæ tãtæ tenuere moræ? quibus hector ab oris
Expectate venis: vt te post multa tuorum
Funera: post varios hominumq; vrbisq; labores
Defessi aspicimus: quæ causa indigna serenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens.
¶Heu fuge nate dea: teq; his: ait: eripe flammis.
e Hostis habet muros: ruit alto a[e] culmine Troia.
Sat patriæ: Priamoq; datum: si pergama dextra
Defendi possent: etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosq; tibi commendat Troia penates.
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære
f Magna: pererrato statues quæ[f] deniq; ponto.

PIERIVS.

a ¶Largosq; effundere fletus. In Mediceo codice refundere, legitur: sed effundere acceptius. Quinetiam nonnulli codices fluctus, habent: sed nulli fletus, non castior lectio videtur.

b ¶Exuuias indutus achilli. In antiqs exemplaribus achillis, habetur, recta declinatione: non enim hic ομοιοτελευτον, illud seruianum timendum est. Suntq; aliquot exemplaria, in quibus exuuiis, legatur septimo casu: vtrũq; latinum est: sed exuuias, quarto casu placere magis video eruditis viris. Demum & inductus, ab induco in peruetustis aliquot exemplaribus habetur. Sane scriptum ab Augusto Tranquillus ait. Si mane sibi sinister calceus pro dextro induceret: & apud Plynium. Diuus Augustus prodidit sibi calceum præposte re inductum: placet tamẽ indutus, ab induo: vt vulgo habet.

c ¶O lux dardaniæ. In antiquis aliquot codicibus legere est dardanidum. Tam etsi non nescimus ex Mnasea Dardaniam regionem appellatam: quæ teucris prius vocabatur. Dardanus porro Troadis oppidum est Stephano. d ¶Spes o fidissima. Vt præteream quod in antiquis codicibus scriptum est ex instituto Augusti, Spes o fidissuma. Illud me magis mouet: quod in vetustissimo quodam codice litteris propter vetustatem caducis difficile est discernere vtrum fortissima, an firmissima sit adscriptum. Sed enim vt firmissima non improbarim, ita fortissima, nunquam admiserim: decenter enim spes aut firma, aut fida ponitur. e ¶Ruit alto a culmine troia. In Mediceo codice nõ est a, præpositio: sed supra alto, ab κατα παραφρασις notatum. Vulgata tamen lectio, quæ est alto a culmine, satis pluribus facere videtur. f ¶Pererrato statues quæ deniq; ponto. In codice Longobardico & aliquot aliis, qui, non quæ legitur, vt sit. Qui deniq; statues ea magna pererrato põto: sed enim magis placet, quod in vulgatis habet exemplaribus, quæ mœnia.

☞ mœnia q̃re magna &c. Donatus autem dicit sic. Prima ges excusatur æneas si somnũ ea hora capiebat qua omnia animantia reficit somnus: cui⁹ initia tãtum ponderis habent: & tanta vi mentes opprimunt: vt omni cura submota altius soporentur & cum munus deorum sit somnus ad refectionem nobis datum: crimen non est si concesso tempore dormiatur. Visus adesse: ostẽdit poeta non vera: sed verisimiles imagines videri cũ dormientibus afferuntur. Ex merore autem & squalore imaginis etiam si nihil verbis nunciasset coniectura colligeretur funesta portẽdere. Videbar: & hic ostẽdit imagines non esse veras. O lux: errorem describit dormientis vt q̃d optime norat quasi nescius interrogaret. Heu fuge viro forti: fugam suadet quam non suaderet si superesset aliqd cui posset subueniri. Mox subnectit causam q̃ omnem vim desperationis continet. Heu fuge: icipit recte a doloris signo. Dolebat enim ꝙ q debebat hortari ad auxilium fugam suaderet viro forti. Et ꝙ sic intericrat tota res: vt nihil superesset quod auxilio fulciri posset. Hostis ha. m. secunda desperatio Muros: quibus se tutari potuissent. Ruit al. a. c. t. tertia desperatio: id est concidit iam cui potestas subuenerat. Sat patriæ. p. q. d. vt priamo venisse interitum denotaret. Si pergama d. quasi dicat contra tantã vim nihil valere humanam virtutem & probat ꝙ si possent defendi: defensa fuissent hac scilicet mea. Sacra: quasi dicat non est ergo flagitiũ ꝙ fugiat: cum patria suos deos fuga liberandos velit. Nimium etiam religiosum probare voluit: cum ipsis religionibus conseruandis sit aptissimus aut etiã diis potiorem. Nullus enim cõmendatur inferiori. De his diis meminit in themate. Inferretq; deos latio. Omni ergo culpa vacat fugiturus: si fugã suadet imago viri fortis & patria concedit fugam: & deorũ sacrorumq; societas. Fatorum co. adiuuabunt tua fata: cum tui comites fuerint Quid enim potuit Aeneas: si dii ipsi non potuerunt. Magna: qa magni sunt dii: & ꝓponit spem futuri temporis vt sit toleratio præsentis calamitatis. Pererrato ponto: vt ostenderet se vera insinuare: prædixit prospera: & his laboriosa addit. Ordo est. Tempus erat: scilicet cum vrbem inuaderẽt græci: quo prima quies id est quieta dormitio incipit mortalibus ægris: id est imbecillibus qui continuas vigilias perferre non possunt sed alterna requie refocillandi sunt: & serpit: id est molliter diffunditur p mẽbra dono id est beneficio diuũ: id est deorum: existens gratissima: id est commodissima & acceptissima & ecce quasi dicat ex insperato & improuiso: vtpote in somnis: id est dum dormirem & somnum caperem. Hector mestissimus visus est adesse mihi ante oculos: & effundere largos fletus raptatus: id est frequenter tractus bigis: id est curru biiugis eqs du

Dona. Sõni vires.

¶Hec.

Ordo.

...cto: vt quondam: id est dudum aut pauloante raptus fuerat. (In ea enim specie apparent: qui nosci cupiunt in qua notissimi sunt. Sed etiam ad rem physicam alludit: quia terribilia ac dira aspectu in somnis occurrere solent & terrore quodam excutere: quos prius exterruerant) raptatus ergo bigis vt quōdam: & ater puluere cruento: id est perfusus puluere intermixto atro cruore: & traiectus lora: id est habens lora traiecta: per pedes tumentes. i. inflatos propter lora. Hei mihi: dolentis est: qualis erat scilicet hector tunc: & quantum mutatus ab illo Hectore: id est a specie illius hectoris: vnus enim erat q rediit indutus exuuias: id est manubias aut superiora indumēta quæ tunice armorum hoc est insignium vulgo dicuntur achillis (non tamen quibus achillem: sed quibus patroclum exuerat quod tacet poeta ex præcepto rhetorico quo præcipimur ea quæ ad laudem sunt dicere supprimētes quæ laudem nostram imminuant. Hoc autem teste Homero habet historia: cum græci ingentia spolia diuiderent & agamēnoni chryseis filia sacerdotis apollinis obueniret: & achilli briseis venit ad agamēnona in sacerdotali habitu pater filiam deo auctore repetens: quam negatam primum: postea immissa pestilentia coactus est restituere quidem agamēnō: sed briseida achilli præcipuo eius violentie auctori abstulit sibi: quo facto indignat⁹ abstinuit bello eoq; cessante græci passim fusi sunt nec ausi sunt cum troianis concurrere præcipue cum Hectore: donec patroclus socius & amicus Achillis qui cum eo sub chirone eruditus fuerat impetratis armis Achillis hectori iampridem notissimis troianam pubem fugaret quasi iam achilles iterum in bellū redierit: quo viso Hector eo animo quo in achillem sæpe concurrerat insilit: & victum spoliat: spoliisq; quasi sæuissimi hostis indutus ingreditur in ciuitatem vbi miro applausu ab omnibus exceptus est: eo autem facto summopere indignatus achilles nō potuit noctem illam quiescere appetens vindictæ: sed grauiter conquestus postridie in arma prosilit: vnde Iuuena. patitur noctem lugentis amicum pelide. Legendum autem videtur mihi q dem: qui exuuias rediit indutus achillis: nam legendo qui redit exuuias ponitur tempus pro tempore: & legendo qui exuuias rediit indutus: ꝑducitur vltima in verbo rediit syncope gratia (vt qui rediit iaculatus: id est postq; iaculatus erat: ignes phrygios: id est troianos: puppibus: id est in puppes. Danaum id est græcorum præcipue protesilai qui primus in littus phrygium descendit: & interfectus est ab Hectore eiusq; nauis incensa: & si tunc hector in cæteras perrexisset totam classem exussisset) gerens barbā squalentem id est situ obsitam & immundam: & crines id est capillos concretos sanguine: & gerens illa vulnera quæ accepit pro acceperat: plurima circum muros patrios: id est patriæ suæ troiæ videlicet. Ipse id est ego flens videbar (ergo visio non res gesta) vltro id est priusq; me alloqueretur: compellare id est alloqui cū quadam dignitate: virum: id est quem viuentem putabam: vnde illud ad somniantem refertur: & expromere id est proferre ex pectore voces mœstas id est mœstitiæ indices: o lux Dardaniæ. i. troiæ a dardano nobilitate: o fidissima spes teucrum: id est teucrorum hoc est a teucro ortorum: quæ tantæ moræ tenuere supple te: o hector expectate: id est diu desiderate & expectate: ab quibus oris: id est regionibus venis: vt nos defessi aspicimus te post multa funera tuorum & post varios labores hominum & vrbis quæ causa indigna scilicet viro forti & bono: fedauit id est deturpauit vultus serenos: id est alloq serenos: aut cur cerno hæc vulnera. (Loquitur ergo quasi somnians & immemor eorum quæ

sciuerat

sciuerat: nā nonnunq; mortui occurrunt somniantibus quasi viuerent: quod ergo prius dixit vulneraq; illa gerens &c. nunc quærit vnde sint ea vulnera: non est contrarium: nam prius dixit hectora talem occurrisse qualem ante somnum & post somnū nouerat: nunc vero recitat qualem fantasiam somnians de eo habuerat: oblitus scilicet mortis & vulnerum eius.) Ille scilicet hector: nihil supple respondit ad hæc nec moratur me quærentem vana: hoc est quæ non somnians noram: sed ipse ducēs grauiter gemitus de imo pectore (quia vt dicetur in sexto eadem affectio manet defunctis quæ fuerat viuis: vnde dicit quæ gratia curuū. Armorumq; fuit viuis quæ cura nitentis Pascere equos: eadem sequitur tellure repostos) ait heu o nate dea fuge & eripe te his flāmis: hostis habet muros: troia ruit: id est ꝑceps cadit ab alto culmine: sat patriæ datum supple est Priamo: quasi dicat noli sollicitus esse vt priamo patriam salues quia parum victurus est: ea enim nocte interimendus erat: occurrit ergo ei quod dicere potuisset æneas: at qui: vis ne fugiam & socerum deseram patriāq; prostituam? ad quod hector: sat patriæ datum est priamo: qui iam moriturus est: noli ergo sollicitus esse: quia fata vetant: noluntq; patriam defendi. Quia tamen hoc ordine dixisset poeta. Satq; datum patriæ priamo est: ordo videtur melior vt sit Sat datum: id est indultum est a nobis patriæ & priamo. Nam si pergama: id est mœnia troiana possent defendi dextra: id est virtute bellica viri fortis: fuissent defensa etiam hac: id est mea: non solū tua: & ita participem gloriæ facit æneam quod Aeneas quasi ab alio prolatum citra arrogantiam recitat: non dicam tamen: hac: id est tua: quia hic hæc hoc ad primam personam spectant: etiam melior est sententia: propter coniunctionem etiam quia ergo defendi non possunt nolentibus fatis: nec est te præstantior alter: troia commendat tibi: id est fidei tuæ: sua sacra & suos penates. i. deos domesticos & peculiares: cape hos comites fatorum: id est adiutores rerum per fata tibi receptarum: & quære his scilicet penatibus magna mœnia quæ in Italia constituit: quæ tu statues deniq;: id est tandem (per quod innuit longos eius errores) ponto: id est mari pererrato: quia dictum est maria omnia circumerrantes &c. De penatibus autē dicit Landinus sic. Suos recte suos. Nam si illos ex samothracia in phrygiam transportauit Dardanus: & vt addam aliquid ad ea quæ in superioribus dixi de penatibus: refert Dio. Penates qui in græcam linguā transferūt alios patrios: alios genethlios: alios ethesios: alios mychios: quasi arcanos: alios ercios fortasse q in occulto conclusi essent appellasse. De figura autem & forma eorum refert Timeus historicus lituos ferreos & æneos & troianum vas quoddam fictile esse ea quæ in occultis & reconditis lauini iacent sacra. Dionysius autem scribit se romæ vidisse templum apprime tenebrosum: neq; tamen magnum: in quo sitæ sunt deorum troianorum simulacra: quæ inscriptionem habebāt. d. penates. Sunt autem duo adolescentes qui sedent pila tenentes militari habitu. Refert idem Diony. constructa iam alba trāslatos fuisse lauinio albam deos ipsos quos æneas ex troia aduectos illic collocarat. Verū sequenti nocte q̄uis clauso templo ad suas lauinias sedes redisse atq; secundo albam reportatos secūdo quoq; lauiniū redisse. Quapropter illos illic relinq placuit missis alba sexcētis cū duce Egesto q lauinii habitātes sacra curarēt. Beroal. aūt in Seruiū dicit sic. Auctoritatē seruii eruditorꝫ refellit autoritas: nāq; barba quadrupedū in singulari numero apud idoneos reperitur: Hora. in primo sermonū. Vtq; lupi barbā variæ cū dēte colubræ &c. Penat

SERVIVS.

SER. ¶ Vestam: deamq; ignis quæ terra est. Diuerso: pro œco nomia qua demonstret æneam proditorem non fuisse: sed longinquitate domus & tardius bella cognouisse & facilius euitasse discrimē. Magis a. m. augmentum quasi maxime sic minus atq; minus: id est minime: & vtut: id est vtcūq;. Anchisæ: nam vbicūq; dum viuit Anchises sibi vniuersa cōcedit: religiose ergo arborib⁹. q. o. laus domus. Recessit: a frequētia se remouit: est autem pulchra trāslatio quoties rei mobilis ad immobilem vel contra transfertur officium. Ingruit: inuadit: vt ingruit Aeneas italis. Excutior somno: vt appareat terroris esse & nō satietatis. Arrectis aurib⁹. Translatio a brutis: sic Terētius Arrige aures Pamphile. Flumine: fluxu.

¶ Aeñ.

¶ Sic ait: & manibus vittas vestāq; potentem:
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu.
Et magis: atq; magis: q̄uis secreta parentis
Anchisæ domus arboribusq; obtecta recessit:
a Clarescunt a sonitus: armorumq; ingruit horror.
Excutior somno: & summi fastigia tecti
Ascensu supero: atq; arrectis auribus asto:
In segetem veluti cū flāma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros: sternit sata læta boumq; labores:
Præcipitesq; trahit syluas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Sic ait &c. Docet quæ reliqua subsecuta sint: & quomodo excussus somno in arma ruit: vnde Dona. Excutior: non dicit expergiscor quod esset aut ex satietate somni aut animi tranquillitate. Quos ergo dormientis abrupta est. Et summi fa. t. as. supero: vt posset vel videndo per flāmas vel audiendo cuncta percipere. Iā deiphobi: narratis quæ audierat: ponit q̄ videbat. Exoritur. c. q. v. eo pertinet quia dixit. Tum vero manifesta fides. d. q. p. ins. quātus autem fuit affectus æneæ: q nec somnio hectoris ad monitus: neq; manifesta captiuitate vrbis deterritus arma cœpit. Amens oibus aduersis mente turbata non in fugam: sed in arma conuertitur & quærit manum sociorum: quib⁹ arcē amissiam Dona

sis iam

Tum vero manifesta fides:Danaūq; patescunt
Insidiæ:iam deiphobi dedit ampla ruinam
b Vulcano superante domus:iā proximus[b] ardet
Vcalegon sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorq; virum:clangorq; tubarum.
Arma amens capio:nec sat rationis in armis.
Sed glomerare manū bello:& cōcurrere in arcē
Cum sociis ardent animi:furor iraq; mentem
Præcipitāt:pulchrūq; mori succurrit in armis.

PIERIVS.

a ¶Clarescunt sonitus.In antiquissimo codice legere est cōcrescunt sonitus,superaddita etiam paraphrasi,spissantur. Crescere enim & concrescere de sonitu non sine horrore dici pōt. Hic vero non clamores tantum:sed & armorum concursationes,& corruentium ædium fragores audiebātur.Vt opus esse b videatur verbo plenius aliquid resonante. b¶Iam ꝓximus ardet vcalegō.Ne quis dicat nos super antiqua scriptione curiosos nimis,si proxumus in ant.cod.scribi dixerimus.Apud Carisium quoq; ita scriptum inuenim⁹ antiquo codice. Vbi locum citat Crispi ex.iij. vnde Virgilius locum desumpserit, nō tu scis,si quas ædis ignis cœpit acriter, haud facile sunt defensu,quin & comburantur proxumæ.

¶sis iam mœnibus defendat. Furor itaq;: optime posuit:quicquid eñ præcipitanter vrgeт nō quo animus voluit:sed in eā partem cadit in quam ruine pōdus adduxit Pulchrumq;.m. nō erat spes victoriç:sed armatus q̄ inermis pulchram mortem ignominiose vitç præponebat. ¶Ordo est.hector ait sic:& effert manib⁹ s.suis vittas.i. ridimicula criniū deæ:& vestam.s.deam potētem. q; pro.i. effert æternum ignē qa vesta est purus & inextinguibilis ignis: adytis .i. sacrarijs sine aditu & accessu: penetralibus.i. penitus intrabilibus a sacerdote summo:aut quæ adytas pri⁹ nūc penetralia fiebāt. Mœnia miscent interea diuerso luctu & sonitus clarescunt .i. clarius audiri incipiunt magis & magis:& horror .i.horribilis cōcussio armoꝝ: ingruit.i.increpat aurib⁹ meis magis atq; magis: q̄uis domus anchisæ parentis.i.patris mei:recessit.i.longe posita sit:secreta.i. in secreto loco.& obtecta arborib⁹ q̄ res efficit vt nō tam cito obrueretur æneas: sed haberet se armādi & patrē exportandi cū filio & cōiuge spacium:ego excutior.i.violenter deturbor somno : quārem res incōmoda sequi solet:& supero ascensu fastigia.i.culmina summi tecti:atq; asto aurib⁹ arrectis: vt melius.s. audiam qd' a feris tractū est:& sup.accipio sonitum veluti cū flamma incidit in segetem scilicet maturā:austris.i.ventis illis violentis:furentibus.i.magnū impetum vt furiosi solent:facientibus: aut cū torrens rapidus.i.oīa secum rapiens flumine mōtano.i.amne de mōte præcipitanter defluente sternit agros & sternit sata.i.lçtas hærbas habentia & agricolā ob spem ample messis lçtificantia: & labores boum.i.fructus multi cultus & laboris:& trahit siluas p̄cipites.i.prçcipitanter cum impetu detractas:ipse inscius.i.nescius causç:quia nec ignem nouit immissum:nec amnem ita auctū:cū pluuia vehemens sæpe in vicino fiat atq; apud nos nulla:ipse ergo inscius vñ talis sonitus generet stupet:accipiēs sonitū de vertice saxi.i.rupis aut scopuli Fides.i.fidelitas Danaum.i. græcoꝝ quæ nulla est:hoc est perfidia eoꝝ est manifesta.s.mihi: tum vero.i.p̄cipue tunc cū iam periculū videret : sed in aīm integrū nō potuit prius tm̄ fraudis cadere:& pro.i.insidiç danaū patescūt.i. per se patefiunt tunc p̄cipue : domus deiphobi : filij Priami cui helena nupserat & ita domus eius fere prima petita est : ampla.i. magnifica dedit iā ruinā vulcano.i.igni superante.i.vincente & inuoluente eā:& vcalegon ꝓximus.i. domus vcalegonis q̄ ꝓxima erat ardet iam.s.cū domus deiphobi ceciderat:freta.i. maria sigea.i.in quæ sigeū ꝓmontoriū declinat relucent lata.i.late: aut relucendo apparēt lata:igni.i.per ignē:& clamor virū & clāgor tubarū exoritur:&ego amens.i.sine mēte &prudētia qui sperabam armis posse quicq; cōmodi afferre:capio arma:nec sat rationis in armis sup.erat mihi hoc est ex amētia quadā cœpi arma nec cū iam armatus essem adhuc furorem deposueram:sed animi ardent.i.ardenter cupiūt glomerare.i.cōferere manū bello.& cōcurrere in arcē.s.vbi res sacrç erant:cum socijs aut domesticis aut quos illuc cōcurrisse nō dubitabat aut cōcurrere e vicino videbat:furor.& ira p̄cipitant.i.præcipitanter obruunt:mentē.i.exardesco furore martio& succurrit.i.in mentē venit:pulchrū sup.esse mori in armis.i.in ip̄a pugna &bellico actu.Donatus tamē legit quasi sit inermis hoc ordine: & succurrit : inermis mori.i. etiam inermes mori pulchrum esse:malem tm̄ legere in armis diuisis dictionibus:iuxta quod dictū est in primo huius .O terq; quaterq; beati:qs añ ora patrū troiç sub mœnibus altis.Cōtigit oppetere.

ne:fluxu:Et humectat flumine vultum. Torrens:fluuius qui çstate siccatur a torrendo dictus. Torrens
Cōtra græci a tēpore quo crescit χειμαρρον appellāt sicut equinoctium ισημεριον.Insci⁹:nō ignarus:nam videt:sed qui nō valde sit causarū peritus quasi simplex Saxi montis.cōtra in sexto.Prensantemq; vncis manibus capita aspera montis.i. saxi. Manifesta fides nō somnij:sed fraudis græcorum.vñ Danaūq;.p.i.Deiphobi:qui post mortē Paridis Hele. duxit vxorē. Vcalegon :rem domus ad hoiem transtulit.Sygea. duo sunt troiæ ꝓmontoria Rhœteum & Sygeum quod dictū est Sygeū.
quia Hercules hospitio prohibitus simulauit discessum :& hinc cōtra troiā venit cū silentio qd' σιγη dicit.Relucent:magnitudinem incēdij denotat: Lata :quia illic ponti angustiæ se dilatant. Clāgor:grçcū est illi em̄ κλαγγη Tangit aūt morē quia vrbes plerumq; a sono tubarū diruunt : sicut albā Hostilius Tullius iussit euerti . Amens quia nec somnio nec rebus aspectis credidi. Furor ira.q.m.pōt specialiter accipi qa furore:atq; ira p̄ceps ferebatur:vel gñaliter.Nam furor & ira mētes humanas præcipitant:vnde nō mirū si arma cœpi.

SERVIVS.

¶Arcis.p.q.s. aut quia subrogatus esset:aut ex more romano.In capitolio enim omnium deorum simulachra colebantur.Sacra victosq; de. hoc est propter quod supra ait Sacra suosq; .t.c. t.p. victos qui egebant sacerdotis auxilio . Et simul excusatur ęneç discessus.Ip̄e trahit:septima syllepsis:nam q̄uis ad nepotem solum spectet : tamen ad omnia superiora refertur.Cursu: & cursum legitur.Ad limina: Aeneæ & religio laudat & virtus. Quo res summa loco admirantis est non interrogantis Panthu : vocatiuus est . Res summa : res publica. Quam prendimus arcem: cum tu.hanc relinquas nō enim plures erant arces . Vnde admirantis & notanda simul orationis breuitas quæ in periculis cōgruit dardaniæ : aut a Dardano Iouis & Electre filio : aut secundum Sallusti.a Mida dardaniorum rege qui phrygiam tenuit. Fœtus summe necessitatis est.cū etiam sacerdos conuitia in deos iacit.

Ecce autem telis panthus elapsus Achiuum:
Panthus Othriades arcis phœbiq; sacerdos.
Sacra manu victosq; deos paruumq; nepotem
a Ipse trahit:cursuq; amens ad limina[a] tendit.
Quo res summa loco pāthu?quā prēdimus arcē
Vix ea fatus eram:gemitu cum talia reddit.
¶Venit summa dies:& ineluctabile tempus

ASCENSIVS.

¶Ecce aūt telis &c.Describit occursum sacerdotis ex arce decurrentis abs quo & sacra recepit & vrbē captā veri⁹ didicit.De quare differit Donatus sic.Ecce autē aduētu penthei spem cōceptā arcis defendēde amittit. At ille nō metu hostili deterrit⁹ erat: vt nō ferret secū qcqd deoꝝ in arce colebat.Portabat eñ sacra: & deos victos vt ostēderet humanū auxiliū aduersus eā vim non fuisse necessariū:cui ipsi q̄q; dij resistere ꝑ se nō potuerant. Amēs a tutis exclusus ad intuta fugiēs ostēdebat plenā amentiam.Quo res summa interrogatio breuis pro ratione tēporis sumpta. Quçsita etiam pro persona fugientis & pro eius qui licet aduersa maturet tamē scire cupiebat . Summa rerum est bonoꝝ & maloꝝ Concinna diffinitio qua celerius exprimi possint aduersa vel ꝓspera.Quā.p.ar.arx.est sc̄d'a defensio vt euīctis muris ipsa succedat Recte ergo quæsitum quā prendimus arcem. Intelligebat enim ex fuga

ASC. Dona. ¶Pēth.

☞ ex fuga penthei arcem captā neq; aliam præterea esse. Vix ea fa. prædicanda artificiosa subtilitas poetę in respondendo: Hisdem enim verbis: & eadem breuitate instruxit inscium: & quæ summa esset rerum perdocuit. Il le. em Quo .r. sum. l. p. hic venit summa dies & ineluctabile. Qđ luctando superari non poteſt. In gens gloria teucrorum. Perijt q͡c quid apud nos floruit dardaniæ f. perijt quicquid apud nos erat Ferus: nā in aduersis etiam deos male tractamus. Ferus: quia omnibus ad græcos traductis nihil nobis reliqui fecit Argos nō ad argos. id est græcos: sed in eam vrbem Dominantur: non pugnant: sed ardente vrbe securi de victoria domi nātur. Fundit. Nā q̃uis iam fudisset: tamen ex perturbatione animi adhuc equum fundere armatos putabat. Insultans: refert gratias nam interuentu eius troiani certabant illudere capto. Portis bip. ostēdit vnā portam quæ ingredientibus atq; regredientibus in muris præparata fuerat Altera quæ dirutis muris fuerat patefacta: vt equi moles immensa posset induci. Per has portas dixerat poeta immissos hostes: vt omēs accipiūt soci. a. a. c. m. Verum panthus eadem ratione adhuc immiti dicit obsedere causa ponitur cur æneas & panthus fugere nō possent.

Dardaniæ: fuimus troes: fuit ilium: & ingens
Gloria Teucrorū: ferꝰ omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos medis in mœnibus astans
Fundit equus: victorq; sinon incendia miscet
Insultans: portis alii bipatentibus adsunt:
Milia quot magis nunq̃ venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
b Oppositi b: stat ferri acies c mucrone corusco
Stricta: parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles: & ceco marte resistunt.

☙ iacit. Ferus ergo qui equus omnibus esse solet: vt Rex Iuppiter omnibus idem Astans: prothesis est. Miscet scilicet cædibus: Bipatētibꝰ: duæ enim sunt. Milia: subaudi tot: Est enim ανακολυτον Dixit enim quot cum non præmiserit tot Angusta viarum Vicos: Stricta: Nuda Cæco: vel nocturno vel epithethon est Martis cuius exitus incertus est.

PIERIVS.

a ¶Cursuq; amens ad litora tendit. In oblongo codice pueteri, & in Mediceo, & plerisq; alijs ad limina legitur. Quam lectionē Seruius agnoscit attenendaq; est Aeneæ virtus, ad quem sacerdos cū sacris & nepote paruulo confugeret, eadem lectione sententia diuersa, Donatꝰ ait, Cursuq; amens ad limina tendit: tutis exclusus ad intuta confugiens plenam testabatur amentiam, quum eo fugiens, curreret, vbi cum ipsis dijs potuisset incendi. b ¶Obsedere alij telis angusta viarum oppositi. In codicibus antiquis Mediceo, & aliquot alijs legere est, oppositis quippe telis: & ita etiam est in Donatiano codice. Inuenio tamen, s, litteram superfluam sæpe alicuius dictionis fini adiectam, si præsertim dictio sequens ab eadem incipiat dictantium celeritate librarijs deceptis, verum hic nihil est, quod offendat, si oppositis telis legere, antiquis magna ex parte codicibus adstipulantibus cuiquam visum fuerit. c ¶Stat ferri Acies mucrone corusco stricta. Sunt cod. In quibus legere est. Stat pernicies mucrone corusco, q quia nonnullis alienum a virgiliana phrasi videbatur, eram dissimulaturus, verum vbi in Ti. Donati commentaria incidi, animaduerti hominem lectionem hanc agnouisse, longa etiam adiecta paraphrasi. ita enim est. Stat pernicies, omnia aduersa sunt, & in eum desperationis cardinē ducta, vt nec consistere in patria quisq; sine pernicie possit, nec saluti fugiendo cōsulere. Sed enī longe magis placet. Stat ferri acies, vt agnoscit Seruius, & aures adprobant eruditæ.

Ordo. ¶Ordo est autem ꝑ sed: ecce. q. d. preter spem dum ad arcem defendendam accederem panthus sacerdos ille (quod nomen vltimam producit diphthongo græca) elapsus telis achiuum: id est græcorum. panthus dico otriades: id est otrij filius sacerdos arcis & phebi. id est templi phebi quod erat in arce: ecce in quam ipse id est ipsemet non per ministros: trahit manu nepotem paruum & sacra & deosq; victos: merito ridet hoc diuus Augustinus: nam si dij quomodo victi verumtñ gentiles posuerunt superiora & inferiora numina: deosq; etiam simulacra vocabant: quæ quia transferenda erat victa dicit poeta: & paruum nepotem: Seruius dixit septimā esse syllepsim. i. ꝯceptionē q̃ reuera in accidentibꝰ nō ē: sed ĩ sensu: nō trahebat sacra nec deos: sed ferebat deos manu qua paruum nepotē post se trahebat: & ipse amens: id est sine mēte perplexus & attonitus: tendit ad limina. s. mea per quod ostēditur æneas omnium cōsensu vir optimus habitus cū ad eum & mortui & viui sacra troiana referrent & sup. inquā (sed vt rē præcipitem depingeret poeta: verbum reticet: etiam in interrogatione) o panthu quo loco. i. quo statu: aut reuera: quo loco est supp. res summa. i. sacra & diuina. q. d. quo fugis dimissa re diuia: quā arcē prendimꝰ. s. hāc deserimus. q. d. hanc potiꝰ tutādā. Vix fatꝰ erā ea. s. pauca v̄ba: cū sup. pāthus reddit. i. r̄ndet talia gemitu. i. gemēdo aut cū gemitu: Sūma. i. nouissima aut vltia dies. i. tēpestas dardaniæ. i. regni troiani: venit. i. transacta est. & tempus. s. ☙ fatale: ☙ fatale: ieluctabile. i. nulla lucta supabile vēit: nos troes fuimꝰ i. actū est de nobis: quia nō āplius futuri fumus: & Iliū. i. p̄cipua vrbs in troia fuit: & ingens gl'ia teucrorꝫ fuit Iuppiter ferꝰ. s. in troianos: q etiā ꝓgeniē suā nō defendit: transtulit oīa. i. oēs res. s. imperiū ac regnū argis. i. argos: Danai dn̄antur in vrbe incēsa: equus. s. palladi destinatus: astans in medijs mœnibus fundit. i. abūde emittit armatos. & sinon. s. ꝑfidus ille cui vita data est: victor. i. voti cōpos: miscet incēdia: q dixerat seruataq; serues troia fidē: nec satis est q miscet. i. mixtim facit sine discrimine incēdia sed id facit insultās. s. in nos victos: q̃ res indignissima est adsūt dico. Alij adsunt portis bipatētibꝰ. i. vtriq; patētibꝰ. i. ꝑ portas bipatētes recepti sup. ad tot milia q̄t milia nūq; venerē magnis mycenis qđ dicit qa ita visū ē: aut qa nūq; tot apparuerūt bellaturi quot nūc vrbē depopulaturi: aut vt æneam a ꝯgressu deterreret alij oppositi. s. ijs qui ad defensionē forte occurrere tētarēt: obsedere telis q̄bus eminꝰ inuadere possent: & q̃ cū nox esset euitari nequirēt vñ demētię esset moliri ĩ eos cōgressum obsedere dico. i. obsederūt (Est ei p̄teriti ꝑfecti tp̄is: & ita obsedere nō obsidere legēdū) angusta. i. angustias viarꝫ acies ferri stat. i. horret: stricta. i. nudata & parata neci. i. ad necādū aut ad necē inferēdā: & vix primi vigiles portarꝫ. s. aliarꝫ nō earꝫ ꝑ q̄s igressi erāt greci (de illis ei dictū est. Ceduntˀ vigiles nec tñ intelligā ꝓpter hūc locū illud dictū eē de vigilibꝰ arcis vt Ser. illic) Vix tētāt ꝓlia: & resistūt marte. i. bello cæco. i. nocturno: aut furore martio q excæcat: cū demētię sit tam paucos cū tot cōcurrere.

SERVIVS.

SER. ¶Numine scilicet tali quasi dicat iuijciente mala desideria. Erinnys. impatientia animi hic. Alibi significat furiam. Adglomerant: adglomerantur. Mygdonides. patronymicum est. Nam si gentis esset Mygdonius diceretur. Hūc Euphorion stultum inducit. Vnde Vergil. illi dat: dolus an virtus quis in hoste requiret cum sit turpissima dolo quæsita victoria. Gener non qui esset: sed qui cupiebat esse. sic & alibi. Quos ego sum totiens iā dedignata maritos furentis. vaticinātis. Incipio super his. id est his incipio super. quia iam audebāt Est autem ordo. O iuuenes fortissima pectora frustra succurritis ☙ vrbi

Chorebꝰ

¶Talibus Otriadæ dictis & numine diuum
Inflāmas & in arma feror: quo tristis erinnys:
Quo fremitꝰ vocat: & sublatus ad æthera clamor.
a Addunt se socios Ripheus & maximus armis a
Ephitus oblati per lunam: hypanisq; dymasq;
Et lateri adglomerāt nostro: iuuenisq; chorebus
b Mygdonides: illis quib ad Troiā forte diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore.
Et gener auxiliū priamo: phrygibus q; ferebat.
Infœlix qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat.

ASCENSIVS.

¶Talibus otriade &c. Docet æneas quomodo dictis panthi quasi numine quodam accensus in flammas & in arma ruit: vtq; socios troianos quos offenderat cohortatus est. In qua cohortatione mirus artifex poeta animum furore raptum prorsus depingit ita vt non series sed furor in verbis conspicetur: neq; ea verborum implicitas & confusio vitio sed summe laudi danda est poetę: Solent enim peritissimi talem cuiq; sermonem dare qualis ipse qui loquitur est: vnde flaccus in de arte. Format enim natura prius nos intus ad omnem fortunarꝫ habitum iuuat aut impellit ad irā Aut ad humū mœrore ☞ graui

giaui deducit & angit: Post effert animi motus interprete lingua. Quia ergo æneas animum furore percitum & non sat rationis in armis habuit bene datur illi sermo implicitus & intricatus. de quo Donat⁹ dicit sic. Numine diuum: nam sic sum accensus verbis Panthi: quasi deorum numine sim afflatus. Clamor ergo ibi maior erat cedes vñ mors facilior. Addunt se so. ne narratio multorum nominum ex similitudine fiat odiosa mirifice distinguit interpositione verborum sed ordina. A.s.so. & la. ag. n. oblati per lunam Riph. Epi. hipa. dy. chorebus. per lunam. Nã principiũ huius noctis luna caruit. Sequentia habuerunt Iuuenes ordo est iuuenes fortissima pectora. Quæ.s.r.f.v. Ex omnes adyt. ar. q͂. r. Dĳ. q. i. hoc ste. fru. suc. v. Si vobis audendi ex. c.e. Moriamur & in. m. ar. r. Vna sa. v.n.s.s. ergo iuuenes fortes estis. & prompti: sed auxilium vestrũ incense vrbe quid proderit: sed vna est salus victis: si salutem quam tueri non possent desperãdo contemnant Inde lupi. c. mira comparatio Lupus em improbus & sæuus est & in prædam intentus presertim cum catulos habet: cui quidem aptissime tenebre sint ad complendas insidias sic & nos auxilio vnico noctis in hostes ferebamur. Oblati. p. l. Nam luna iam exorta erat: sed quomodo paulo. infra: nox atra caua circunuolat vmbra intelli ge debere cõuenire in luporum comparatione etiam noctis similitudinem: sed hic accipiam⁹ perseuerare lunam: sed fumo ex incendio proueniente obscuratum eius lumen esse. ¶ Ordo est. Ego (inquit æneas) feror. id est impetu trahor in flammas & arma scilicet vrbis incense & hostium incendentium: talibus dictis otriade scilicet panthi otrĳ filĳ. & numine diuum supple tali: hoc est inĳciente mala desideria: vel tãq͂ numine: eo quo erinnys tristis. id est impatientia animi & fremitus & clamor sublatus. id est sursum latus: ad ethera: vocat. scilicet me. Ripheus & ephitus (alĳ tamen iphitus legunt) maximus armis. id est aut rebus bellicis aut cum armatus esset: oblati per lunam quę tunc exorta erat sed parum lucebat propter fumũ & puluerem ac vmbras murorum adhuc extantum addunt se socios: & etiam hypanis & dymas: & adglomerant supple se. id est associãtur nostro lateri: & chorebus iuuenis mygdonides. id est mygdonis filius: qui venerat illis diebus. id est pauloante forte ad troiam: incensus insano. id est valde magno amore. Cassandræ: filiæ priami & vatis & gener. id est vt gener esset aut tanq͂ gener quia gener esse cupiebat: ferebat auxilium Priamo & phrygibus scilicet reliquis: sed more suo separat ducem ab exercitu & regem a populo: existens infœlix qui. id est vtpote qui non audierat (audierat quidem sed non crediderat vera esse). id est non perfecerat obediendo: præcepta: sponse scilicet cassandræ: furentis. id est vaticinantis: nam vaticinantes eo q͂ spiritus in eis prædominaretur furore rapiebãtur furore autem diuino percita præcepit vt in patriam rediret eo q͂ troia propediem peritura esset: sed non credidit: quia vt dictũ est appollo fidem vaticinio Cassandræ abstulerat: quos scilicet viros dictos vbi ego vidi consertos. id est instructos in prælia: audere. id est audentes esse: incipio his scilicet verbis sequentibus super. id est insuper: & vltra audentiam eorum: O iuuenes appositorie fortissima pectora vos succurritis frustra vrbi incense: quia omnes dĳ quibus imperium hoc steterat. id est autores & conseruatores imperĳ nostri excessere adytis. id est sacrarĳs arcanis: & aris relictis scilicet a se & numine suo (quasi dicat non opus est eos euocare: quia sponte sua exierunt: id autem nouerat ab hectore & pantho. Moris autem erat vt docet Liuius ĳs qui vrbem aliquam expugnare volebant: deos in quorum tutela ea vrbs esset prius euocare huiuscemodi carmine. Si deus si dea est cui populus ciuitasq͂. N. est in tutela: teq͂ maxime ille qui vrbis huius populiq͂ tutelam recepisti præcor: veneror: veniamq͂ a vobis peto vt vos populum: ciuitatemq͂. N. deseratis: loca templa sacrã: vrbemq͂ eorum relinquatis: atq͂ ab ĳs abeatis eiq͂ populo ciuitatiq͂ metum: formidinem: obliuionem inĳciatis: proditeq͂. N. ad me vosq͂ veniatis nostraq͂ vobis loca: templa: sacra vrbs acceptior probatiorq͂ sit Mihiq͂ po. N. militibusq͂ meis præpositi sitis vt sciamus intelligamusq͂. Si ita feceritis voueo vobis templum ludosq͂ facturum. hoc autem carmen conditum erat in euocatione deorum carthagineñ. a romanis vnde pro. N. potest poni carthagineñ. & roma.) excessere ergo omnes dĳ a dytis & aris relictis: sed si certa cupido audendi (sic Donatus legit) extrema scilicet pericula mortis: aut si certa. id est omnino deliberata cupido. id est cupiditas est vobis sequi: me audentem extrema. id est summa pericula: nihilominus videtis quæ fortuna sit rebus (quasi dicat pessima: quia dĳ excessere adytis: sed si vobis ea cupido est: moriamur & ruamus in media arma scilicet hostium. id est irruamus in hostes armatos moritu ri: vna salus est victis: hoc est id solum nobis saluti esse poterit nullam sperare salutem. id est si vt desperantes de salute & certi de morte audacissime irruamus in hostes. Furor inquit æneas additus est: sic. id est per talem cohortationem meam: animis iuuenum: qui cohortandi sunt: & nos vadimus inde. id est deinde in mortem haud. id est non dubiam. id est certam per tela per hostes: & tenem⁹ iter mediæ vrbis vbi plurimos hostes offendere sperabamus: & nox atra scilicet fumo & nubibus: circunuolat: vmbra caua: aut domorum cauatarum incendio cũ soli muri aut parietes lapidei extarent: aut quæ semper caua est cum corpus non habeat licet a corpore producatur. vadimus inquam inde ceu. tanq͂ essemus: aut sicut vadunt lupi raptores. id est prędatores in atra nebula: quos cęcos. i. excęcatos furore: rabies ventris i. fames: improba. i. inducẽs ad dira & improbanda facinora: exegit. i. extra lustra & latebras suas expulit: q͂ pro &: quos catuli relicti expectant siccis. i. sitibundis aut esurientibus faucibus. id est quos catuli famelici expectant: & est aptissima comparatio.

c Quos vbi consertos [c] audere in prælia vidi:
Incipio super his: iuuenes: fortissima frustra
d Pectora: si vobis audentem [d] extrema cupido est
Certa sequi: quæ sit rebus fortuna videtis.
Excessere omnes adytis: arisq͂ relictis
Dĳ q̃bus imperiũ hoc steterat: succurritis vrbi
Incense: moriamur: & in media arma ruamus.
Vna salus victis nullam sperare salutem.
Sic animus iuuenũ furor additus: inde lupi ceu
Raptores atra in nebula: quos improba vẽtris
Exegit cæcos rabies: catuliq͂ relicti
Faucibus expectant siccis: per tela per hostes
Vadimus haud dubiã in mortẽ: mediæq͂ tenem⁹
Vrbis iter: nox atra caua circũuolat vmbra.

❧ vrbi incense: quia excesserunt adytis dĳ omnes &c. vnde si vobis certa cupido est me seq audentem extrema moriamur & in media arma ruamus. Obscuritatem autem facit synthesis. i. hyperbati longa cõfusio & falsa lectio. Nam multi audendi legũt: multi audenti: sed audentem legendum est Excessere: quia ante expugnationem euocabãtur ab hostibus propter euitanda sacrilegia. Vna sa. v. n. spe. s. Plerumq͂ enim desperatione augetur robur. Stati. Est vbi dat vires nimius timor. & captiuitatis remedium est mors. Ergo aut desperatione vincant aut vitetur morte captiuitas. Salus nunc remediũ: Lupi ad ferocitatem pertinet: nebula ad noctẽ: catuli ad liberos referantur. Exegit exclusit de latebris. Terenti. Spectande an exigende vobis sint. Caua: nam oẽ concauum obscurum est.

PIERIVS.

a ¶ Et maximus armis Iphytus. In codicibus omnino plerisq͂, armis, legitur. In aliquot vero alĳs maximus, annis: habetur quod inferiori sententiæ respondet. Quorum Iphytus æuo iam grauior. In nõnullis etiam ex his Antiquioribus & hic & inferius, epytus, scriptum est, per, e, prima syllaba: & absq͂ aspiratione. In aliquot ephytus cum aspiratione: sed Iphytus receptum magis. b ¶ Illis qui ad Troiam forte diebus venerat. In Mediceo & codicibus antiquis plerisq͂ omnibus, absq͂ relatiuo, qui, legere est. Illis ad Troiam forte diebus venerat: quæ loquendi figura etiam alibi est apud Virgilium, relatiuo præterito, vt Vrbs antiqua fuit, tyrĳ tenuere coloni: subintelligitur, quam scilicet tyrĳ coloni tenuere. c ¶ Quos vbi confertos, quamuis, consertos. In codicibus aliquot antiquis habeatur. Ex codice tamen Mediceo, & ex Longobardico, atq͂ ex aliquot alĳs neq͂ non ex Donatiano exemplari, & Arusiano, confertos, legerim, eo significato, quo apud Sallustium legitur. Catilina memor generis, atq͂ pristinæ suę dignitatis in cõfertissimos hostes incurrit, & ita apud alios frequentissime. d ¶ Si vobis audentẽ extrema cupido est certa sequi. Donatus, audendi extrema, videtur agnoscere, & in ordinatione sensus ita digerit structuram. Si vobis audendi extrema cupido certa sequi. Sed enim exemplaria vetera pene omnia, audentem, legunt: vt animositatis laus Aeneæ præcipue deferatur. audentem, quidem prius etiam in Mediceo scriptum fuit, inde aliena manu & atramento, audendi gerundĳ voce factum.

SERVIVS.

SER. ¶Quis etiam græcorum: vt qs talia fando. Lachrimis æ.l.i. lachrymas laboribus per hypallagen. Antiqua vel nobilis: vel quia duobus milibus & octingentis annis regnasse dicitur. Inertia: aut non repugnantia vt inertia pecora: vel inertia dum occiduntur: vt Imbellem auertis romanis arcibus indum. id est auertendo reddis imbellem. Religiosa: gradatim ascendit: religio autem metri causa geminat. l. Redit in. p. u. non obstat q Hor. cõtradicat: nec vera virtus cum semel excidit curat reponi deterioribus: nam sententiæ mutantur pro negociorum & temporum qualitate. Victores: generaliter dictum. Plurima ima. vel diffinitio mortis est vel varietas mortis ostenditur. Androgeos: & græca & attica declinatio: vnde est ĩ foribus lętum androgeo. n. Facit ο ανδρογεως του ανδρογεω Viri increpitantis: Sera: quæ seros facit Pergama. εμφατικος vt Ilium ĩ italiam portans. Itis: venitis. contra Terent. nisi ego ad mercatum venio: id est eo. Fida vt ostendat symbolũ quo vtebãtur ĩ bello. Medios: mãifestos vt medioq ex hoste recepi. Aspris: pro asperis per synæresim. Abibat: recte imperfecto vsus & non abijt: Ignaros: his circũstãtijs facit credibile plures a paucis cesos Aspirat: fauet vt aspirant auræ ĩ noctem. Vnde aura fauor est: vt gaudens popularibus auris. Successu: fœlicitate: Quod est stultitiæ. Humi: per humũ aduerbiũ est. Nitens: incedens. Clypeos: maiora scuta. Insignia arma oĩa arma: distigue vt sit ĩterrogãtis. Comantẽ: aut cristatã: quia de caudis animalibus habebant cristas vt Cristaq hirsutus equina aut comas habentem Sta. Non ego in terga comantes ab antiadas. Insigne: ornamentum & deorum adiectiuum est. ne sint duo epitheta quod apud latinos vitiosum est. Fecit tamen Vergili⁹ paucis versibus: qui tamen emẽdati sunt: vt Lenta quibus torno facili superaddita vitis. Nã pri⁹ erat facilis. Induitur: multa sunt in scuto lora quibus manum inserebant: vt Clypeoq sinistram insertabam aptans. Hoc pe. multi distinguunt vt sit hoc ipse Aeneas.

Eo & venio.

Aspiro Aura.

Quis cladem illius noctis: quis funera fando
Explicet: aut possit lachrymis æquare labores:
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.
Plurima perq vias sternuntur inertia passim
Corpora: perq domos: & religiosa deorum
Limina: nec soli pœnas dant sanguine teucri:
Quondam etiã victis redit in precordia virtus:
Victoresq cadunt Danai: crudelis vbiq
a Luctus: vbiq pauor: & plurima mortis [a] imago.
Primus se Danaum magna comitante caterua
b Androgeos [b] offert nobis: socia agmina credẽs
Inscius: atq vltro verbis compellat amicis.
¶Festinate viri: nam quæ tam sera moratur
Segnicies: alii rapiunt incensa feruntq
Pergama: vos celsis nunc primũ a nauibus itis.
¶Dixit: & extẽplo (neq eñ respõsa dabantur
c Fida satis) sensit medios delapsus in hostes [c].
Obstupuit: retroq pedem cum voce repressit:
Improuisum aspris veluti q sentibus anguem
Pressit humi nitens: trepidusq repente refugit
Atollentem iras: & cærula colla tumentem:
Haud secus ãdrogeos visu tremefactus abibat.
d Irruimus: densis & circunfundimur [d] armis:
Ignarosq loci passim: & formidine captos
Sternimus: aspirat primo fortuna labori.
e Atq hic successu exultans [e] animisq chorebus
¶O socii qua prima (inquit) fortuna salutis
Monstrat iter: quaq oñdit sed extra sequamur.
f Mutemus clypeos [f]: danaumq insignia nobis
g Aptemus: dolus an virtus qs in [g] hoste requirat?
¶Arma dabunt ipsi sic fatus deinde comantem
h i Androgeo [h] galeam: clypeiq insigne decorum [i]
Induitur. lateriq argiuum accommodat ensem.
Hoc ripheus hoc ipse dymas: omnisq iuuentus
Læta facit: spoliis se quisq recentibus armat.

PIERIVS.

a ¶Et plurima mortis imago. Veteres aliquot codices, noctis imago legunt. Sed mortis, omnino melius iudicio doctorũ habetur. b ¶Androgeos offert nobis. Vetera exemplaria pleraq cum Mediceo androgeus. Idiomatæ latino scribunt, In quo tritimemeris obseruanda, vt pectoribus inhians spirantia consulit exta. Qui vero syllabæ timuerũt androgeos per, ω, magnum atticorum more scribere maluerunt: quod etiam nulla cogente necessitate inferius factum, haud secus androgeo visu tremefact⁹ abibat. Alij satis imperite, se, pronomen intrusere superfluum, Androgeus se offert nobis, obliti pronomen id paulo supra positum. Non nullis autem tanta fuit græcitatis cura, vt alibi genitiuum etiam eadem atticorum scriptione scribẽdum curarent, vt eo loco comantem androgeo galeam Sosipatro Carisio reclamante. de quo loco suo dicetur. Nam parua hæc, ne plenius disputata fastidium faciant, pluribus locis dispescere melius visum, q̃q quam recte multi dicunt, quæ faciant ad institutionem, eo vtiliora esse, quo pluries repetita. c ¶Sensit medios dilapsus in hostes. Vt missam faciam lectionem dilabsus. ad, hostis, quæ minime placet. In antiquis Prisciani codicibus hoc non vno loco citato versu legere est, medios illapsus in hostis, pro, se illapsum esse, quod ideo placet: quia dilapsus cõtrarium habere significatũ videretur, qppe aut effugere, aut ĩ diuersas partis labi. Sũt, qui per, e, delapsus, legant non sane improprie, vt in Carisiano habetur codice, dicente eo solœcismum hic esse transmutatione per casum in participijs. Nam & is nominatiuum agnoscit pro accusatiuo.

ASCENSIVS.

¶Quis cladem &c. Recitat cladẽ & stragem quam & ipsi iuuenes sic incensi ederant & græci victores vt videbimus ex ordine sed præmittamus Donatum qui ita disserit. Quis cladem il. no. vt supra. Quis talia f. m. d. v. aut d. m. v. Vrs anti. dolet q perijt patria Antiquam nobilem & maximi meriti veteres posuerunt. Cõparat ergo tempus q fœlicitas tot annorum vnius noctis spacio absumpta est. ergo cum perdita gemeret: vehementer mouebat tam longum spaciũ vna nocte absumptum Adiecit miseranda: quorum alia significabant indignitatem rerum Alia crudelitatem hostium. Alia sacrilegia ĩ deos Indignitatem q cesi opplerent vias q proprias domos: q per templa quod pertinet ad sacrilegium. Ergo eo processerunt troianorum mala: vt qui hostiarum sanguine deos placare consueuerant. ij suo cruore eorum tẽpla fedarent. Nec scilicet excusantur troiani: hoc tamen ad victoriam non poterat esse. sed erat ad solatium Alij rap. im. obseruat militarem disciplinam quæ est vt primum victoria gloriaq obtineatur. Deinde in prædã eatur. Ait igitur androgeos iam bellũ confecimus nos qui prędam egimus de hostibus victis. Recentibus quia nuper erãt detracta mactatis: hæc ille. ¶Ordo est. Quis explicet: id est explicare, & consequi posset fando id est loquendo. hoc est verbis cladem & funera illius noctis quasi dicat nullus quantauis eloquentia præditus: aut quis posset equare: id est ad equitatem vt meriti sunt prosequi: labores: id est miserias & erumnas illius noctis: lachrymis: id est plorando & lachrymãdo: quasi dicat q etiam null⁹ qa vrbs antiqua. i. nobilis & dominata per multos ãnos: quia secũdum Seruiũ per bis mille & octigẽtos annos: fuerat tamen paulo ante eam tempestatem capta ab argonautis: ruit. s. in excidiũ & desolationẽ & pluria corpora inertia. i. inertiũ nullã virtutem bellicã habentiũ: vt senũ femellarũ & impuberũ: sternunt passim. i. quasi p singulos passus: p vias. s. publicas hoc est p plateas q incẽsis domibus coacti sunt ef fugere: & p domos q̃s p̄daturi inuaserãt priusq incenderent: & p limina deorũ: religiosa. s. phrygib⁹ olim sed nũc a græcis pphanata: Solent eñ dũ vrbs capit etiã nũc imbelles ad templa ɔfugere. nec soli teucri dãt penas. i. plectũtur sanguie. i. effundẽdo sanguinẽ: qa v̄tus redit quondã. i. aliqñ aut subĩde: in p̄cordia. i. ad sedes aiorũ ẽt victis: aut v̄tus redit ẽt victis quondã. i. aliqñ pri⁹ ... est vicissim vincũt & vincunt troiani & Danai. i. græci: victores. i. qui erãt de exercitu victorũ: licet non ijdẽ simł & semel vicere & vinci poterãt: sed qa victoria adiudicaturus

*Densis

caturijs qui summo loco voti cōpotes sunt:& locū tutantur licet plures ex suis amiserint græci ergo victores si ad totam aleā belli respexeris: cadunt scilicet per quosdam ex suis: luctus crudelis supple fit vbiqꝫ.& pauor & plurima imago mortis supple est vbiqꝫ. Androgeos primus Danaum:id est danaorum hoc est græcorum offert se nobis.magna caterua:id est magno agmine Danaum(potest enim bis construi)comitante id est insequente eū credens supple nos esse: aut agmina nostra esse agmina socia:id est sociorum existens inscius id est ignarus rerū:vel atqꝫ ipse inscius compellat id est alloquitur nos vltro.id est insuper verbis amicis.id est quibus alloquatur amicos. O viri festinate.id est festinanter accedite ad diripiendā vrbē: nāqꝫ segnicies.i. pigricies & desidia: tam sera.id est tam tarda morat̄.id est detinet vos alij scilicet græci socij nostri: rapiunt & ferunt:id est asportant pergama id est res troianorum incensa.id est quorum vrbs incensa est: vos itis.id est venitis nunc primum a celsis nauibus: dixit scilicet androgeos(vel androgeus sed vt syllabam ꝓducat maluit androgeos dicere)& ipse delapsus in medios hostes sensit ex templo id est illico: enim pro quia: qa neqꝫ id est non fida satis id est quibus confidere posset responsa dabant̄ ei:& ideo obstupuit:& repressit.i.traxit retro.i.retrorsum prædēdo pedem cū voce: Veluti:id est quemadmodum is qui nitens:id est figens pedem: humi:id est per terram præssit anguem sentibus aspris pro asperis causa metri : id est habentem sentes asperos:hoc est spinas asperas & acutas:& qui trepidus:id est festinus cum tremore refugit repente id est euestigio supple anguem attollentem:id est attollendo caput præ se ferentem & colligentem iras & tumentem:id est habentem tumentia: colla cerulei coloris: haud.id est non secus:id est aliter: ergo eodē modo: androgeos tremefactus visu id est dum nos videret hostes. abibat id est abire parabat : sed nos irruimus scilicet in eum & circunfundimur densis armis scilicet caterue eum comitantis& nos sternim⁹ eos passim ignaros loci & captos formidine: fortuna aspirat id est fauet & annuit atqꝫ arridet primo labori atqꝫ id quidem fortuna solet in eos quos perdere vult atqꝫ Chorebus scilicet iuuenis captus amore exultans hic id est hoc loco & tempore.i.in hoc facto successu & animis scilicet ex successu ceptis: inquit o socij sequamur supple ea qua prima fortuna monstrat.iter salutis:& qua dextra.id virtus nostra bellica ostendit se: ea enim duo ad victoriam necessaria sunt: fortuna & virtus: Mutemus clypeos id est scuta nostra: & aptemus nobis insignia id est arma certis indicijs insignita & nobilitata Danaum id est græcorum iam interfectorum: aut qui reiectis clypeis aufugerāt & si quis dicat id nō esse virtutis sed doli respondet quis requirat id est discutiat: in hoste id est in facto qd̄ fit contra hostem dolus supple sit an virtus: quasi dicat null⁹(Et id dicit vt iuuenis & cęcus amore: vnde male merentur de poeta qui hanc sententiam de mente eius dictam censent: quia vt prius dixi sententiæ dandæ sunt secundum affectionem loquentium non ipsius poetæ: qui loquentes inducit)ipsi scilicet Danai dabunt arma scilicet contra se aut quibus eos inuademus:& ipse fatus id est locutus sic induitur galeam androgeo(secundum atticam linguam genitiuus est vt attestatur Ser. etiam in.vj.ad illud in foribus lætum angrogeo)latine androgei : comantem. id est cristis aut coma ornatam:& induit̄ insigne.id est ornamentum decorum clypei.id est clypeum decore insignitum:& accommo- dat lateri

* d ¶Densis & circumfundimur armis. In codic. plærisqꝫ veteribus legas, Circunfundimus, qd̄ minime displicet, quū præsertim legerim apud Ti. Donatum, irruimus inquit, densis & circūfundimus armis, hoc est in circulū fundimus, atqꝫ vniuersos occidimus. e ¶Atqꝫ hic Exultans successu, animisqꝫ coroebus. In Medi. & antiquis codi. pene oībus ordo numerusqꝫ dictionū ita habet, Atqꝫ hic successu exultās animisqꝫ coroeb⁹. vtrūqꝫ iudicio meo æque aurib⁹ adblandit̄. f ¶Mutemus clypeos, varium modo gen⁹, mō diuersa scribēdi ratio. In hoc noīe clypeus grāmaticos semper diuersos egit. Nam ex veterib⁹ cod. aliquot per, y, clypeos, aliquot per, i, clipeos, nonnulli per, v, Clupeos, scribunt. Sed enim inter clipeum per, i, & clupeum per, v, differentiam ponit cornelius fronto. Clupeūqꝫ, per, v, imaginis esse dicit: per, i, v̄o armorum. Quare si frontonis admittenda sit differentia, quū subsequat̄ danaumqꝫ insignia nobis aptemus, ad imaginem respexisse videtur, nam & Seruius ait in græcorū clypeis neptunum, in troianorum mineruā pictā fuisse, hic clypeos vel clupeos, (idem enim est) scribendum non ægre consenserim Sed enim alij sunt qui genus nō scriptionē differentiā facere putent, ait enim labien⁹ clypeum neutro genere imaginē significare, virili v̄o inter arma poni a quo diuersus est pōponius dubij Sermonis li.ij. vbi clipeus & clipeum indistincto genere dici ait sed littera differre. vt pugnatoriū per, i, clipeum dicamus imaginē vero per, v, clupeū: vt etiam ex cornelio dicebamus. Erāt v̄o huiusmodi imagines, quales ad alicui⁹ rei memoriā exculpi cōsuerūt. Eā v̄o drīā iprobat carisius cū clipe⁹ per, i, & clupeus per, v, non alia ratione dicat̄ ꝙ maxim⁹ & maxum⁹, & optimus ac optumus ꝑpter cōmunionē, i, &, v, literarū, quum itaqꝫ inter se ita veteres altercent̄, resqꝫ parui sit momēti, & maiora nos interpellent, hoc nos interim in medio relinquem⁹. g ¶Dol⁹ an virtus quis in hoste requirat. In codicibus aliquot antiquis legere est. Quis ab hoste, sed melius, in hoste, est & requiret. Sed lōge magis placet, requirat, vt in Mediceo & aliquot a'ijs emēdatiorib⁹ exēplaribus habet̄. h ¶Androgei galeā, vetera illa exēplaria, q androgeos i recto posuere, paternū casum eodē hic idiomate scribūt androgeo. Sed em̄ Sosipater, qui scriptum asserit a virgilio lib. vj. In foribus lætū androgeo. Loco tn̄ hoc vt in Mediceo etiam est agnoscit androgei, cuius hæc sunt v̄ba. Si fuerit nominatiuus androgeos genitiuus erit androgeo, vt apud virg. In foribus lætū androgeo. Sed apud eundē inuenimus androgei galeā, sed nō ex eodē noīe. Nam si fuerit hic Androgeus androgei facit gtō, vt idē virgilius penelei dextra diuæ armipotentis ad arā, quū tn̄ huius noīs peneleos noīatiuus sit apud græcos. βοιωτῶν μὲν πηνέλεως. i ¶Clypeiqꝫ insigne decorum: Sunt qui, decori scribāt vt sit clypei decori. Sed longe melius insigne decorum, vt agnoscit Seruius.

dat lateri ensem argiuū.i.græcanicū: ripheus facit hoc.i.ꝓsil'e & ipse sup. facio hoc: scd̄m quosdā sed videtur indecorū. vñ licet dicturus est vadim⁹ immixti Danais haud numine nr̄o:& licet martio furore se percitū dixerit. nec sat rationis in armis: tn̄ non dicerē eo dolo tn̄ virū vti voluisse: Vñ nō distinguā sed ꝯstruā sic:& ipse dymas facit hoc:& oīs iuuent⁹(p qd̄ se satis excludit) læta.i.exultās successu: facit hoc.i. accōmodat sibi arma græcoꝝ. hoc est quisqꝫ armat se spolijs recentibus.i.armis quibus recenter hostem spoliauerat.

SERVIUS.

¶Immixti: inuacat. Numīe em̄. vel dijs contrarijs: quia in scutis græcorum Neptunus: in troianorū minerua erat depicta fida scilicet sibi. Turpi: epitheton est timoris. Sallu. Carbo turpi formidine italiā atqꝫ exercitū deseruit. In al. nūdum eunt: sed cum venerint idcirco in aluo & nō in aluum dixit: vt est cōditus in nubem Heu.n.i.f.q. Sequitur enim Cassandræ captiuitas sacerdotio fidentis & armorum patefactio. Priameia: patronimicū: sed species possessiui. Priamis vero tantum patronimicū sicut priamides. Frustra. secundū Epicurum Furiata: furiosus a quo furor nūꝙ recedit. Furiatus qui furit ex causa. Peritur⁹: meli⁹ vt ad effectum eius referatur sicut de Tarconte. Et medios fertur moriturus in hostes. ꝙuis vicerit culmine: tecto quod ante culmis tegebat̄

Vadimus immixti Danais haud numīe nostro.
Multaqꝫ per cæcam congressi prælia noctem
Cōserimus: multos Danaum demittimus orco:
Diffugiunt alii ad naues:& littora cursu
Fida petunt pars ingentem formidine turpi

ASCENSIVS.

ASC. ¶Vadimus immixti. Narrat reliquam fortunæ aleam docetqꝫ nihil inuitis fas quemqꝫ fidere diuis:& quesitas artes atqꝫ astutiam obfuisse iuuenibus qui & a suis & ab hostibus qui sua arma agnoscebant obrueban̄t Vñ donatus. Dona. Diffugiunt. a. nā qui non penitus turbati erant fugiebant ad littora qui aūt erant amentes timore scandebāt rursus equum. Heu nihil fauebat nobis noster dolus: sed inefficax reddit̄ qui qc ꝙ humana idustria aduersus dei voluntatē molitur: qd̄ ostendit̄ in Cassandra: sed singula notentur verba. Ecce id est dum bene ac prospere nostra certamina ꝓcederēt repente apparuit ꝙ multiplici indignitate & scelere nostros actus turbaret. Trahebat̄ ꝑ publicum quæ paterno merito ac suo necū honestis quidem officijs multorum decuit offerri.

Crinibus

Scandūt rursus equū:& nota conduntur i aluo.
Hu nihil inuitis fas quenꝗ fidere Diuis.
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo cassandra:adytisꝗ mineruæ:
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina(nā tenebras arcebant vincula palmas)
Non tulit hanc speciē furiata mēte Chorebus:
a Et sese medium iniecit moriturus[a] in agmen.
Cōsequimur cūcti:& densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Obruimur nostrorū: oriturꝗ miserrima cædes
Armorum facie:& graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu atꝗ ereptæ virginis ira
Vndiꝗ collecti inuadunt:acerrimus aiax:
b Et gemini atridæ:dolopūꝗ[b] exercitus omnis:
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt:zephirusꝗ notusꝗ & lætus heois
Eurus equis:stridunt syluæ:sæuitꝗ tridenti
Spumeus:atꝗ imo Nereus ciet æquora fundo.
c Illi etiam:si quos obscura nocte per [c]vmbram
Fudimus insidiis:totaꝗ agitauimus vrbe.
d Apparent primi:clypeos[d] mentitaꝗ tela
Agnoscunt:atꝗ ora sono discordia signant.

☞Crinibus scilicet quod fuit virginalis verecundiæ factū inimicum trahebatur virgo virorꝫ plurimorum manibus trahebat̄ sacerdos manibus impiorū: trahebatur a templo & ab ipsius deę penetralibus rapta & manibus post terga constrictis:& ꝙuis hęc perferret tēdebat ad cœlum oculos:cū non posset manus qđ faciebat frustra:quęrebat enim in cœlo vltores deos quibus aduersantibus imperium ciciderat: & eos quorum cum domꝰ esset iliū templis suis prodesse noluerunt aut non potuerūt. Collige ergo in Cassandrā crimia ꝙ regalis ꝙ virgo ꝙ passis crinibus quos habuit ad ornatū ꝙ per publicum ꝙ peruīcta ꝙ a plurimis. In deos vero ꝙ a templo ꝙ sacerdos ꝙ a conspectibus deæ. Horum alterū affinitatis causa:alterum religionis quia antistes esset deorū mouere debebat æneam. Nō tulit ēt Chorebus & reliqui illi morituro succurrūt. Hinc error armorꝫ ꝗ ante iuuabat nocere cepit: nā a suis putati græci telis.i. lapidibus & similibus cedebantur. Tū d. compendiū adhibet: vt nō tm̄ ereptam virginem diceret: verū etiam multos hostes ob eam rem occisos & connexuit pręcipuorꝫ noīa:& aliorum numerum generaliter posuit. Illi etiam alia calamitas vt ab hostibus cognoscerentur qui acrius etiam ꝙ hostes mouebantur quia se deceptos viderāt. hæc ille. ¶Ordo est. Nos vadimꝰ immixti.i. multū & quasi in medio eorū mixti Danais.i. græcis:numine.i. voluntate & nutu deorum:haud.i. nō nostro id est nobis propitio aut fauorabili sed inimico:aut numen pro commodo posuit ꝙ numina afferre solent:nos congressi per cæcam:id est tenebrosam & nos excecantem noctem id est caliginē fumi & vmbrarum: conserimus id est conserendo manus conficimus:multa prælia:& demittimus id est deorsum mittimus orco id est ad orcum id est infernum omnia vrgentem: multos danaum.id est danaorum:hoc est ex danais quia plures restabāt. vnde potius multos Danaum ꝙ multos danaos dixit. Aliꝗ.i.p̄tim qui.s.non occidebantur: diffugiunt ad naues & petunt cursu littora fida.i. in quibus plus ꝙ in armis confidebant & pars: id est partim scandunt rursum.i. denuo equū ingentē(quod mirum est:quia dictum est ꝙ qui in eo erant demissi essent p̄ funē: quo circa non videtur quō conscendere poterant:sed illius dicti non immemor adiecit ingentem:vt sit licet difficilis esset assensu quia ingens:tamen ascendebant)turpi formidine.i. propterea ꝙ turpi formidine essent capti:nec scirent quo se reciperent aut diffugere possent:& conduntur.id est absconduntur in aluo nota.i. in qua prius fuerant occulti. Heu dolentis est interiectio: nihil.i. nō aliqđ fas nō est queꝗ fidere scilicet sibi aut fortunis suis aliquid diuis.i. diꝗs aut numinibus inuitis.i. nolētibus aut refragantibus. Ecce.q.d.id exemplo nostro ostendam:nam dū sic diffugerent græci recollecti sunt per planctū Cassandrę:ecce enim ꝗ ex insperato:v̄go priameia.i. filia priami cassandra: trahebatur a templo & adytis.i. penitioribus locis quæ quia regis filia & vates in suprema saltem necessitate adire permittebat̄:crinibꝰ i. capillis. passis id est diffusis:hoc est aut per crines passos quod impium est:aut habens crines passos:eo ꝙ sic ad templum confugerat iuxta quod dictum est in primo. Interea ad templum nō eque palladis ibant Crinibus iliades passis peplūꝗ ferebāt:aut quia reluctando illi crines passi erant:trahebatur dico tendens. id est extendens & dirigens frustra(quia diꝗ non miserebantur: vnde in eodem primo Diua solo fixos oculos auersa tenebat. Frustra ergo inuocabat deorum auxilium qui eam cum troia pe perire volebant saltem morte corporali)lumina ardentia id est resplendentia aut micantia ob iram & indignitatem facti ad cœ

✤los:vbi

✤los:vbi scilicet diꝗ quorum auxilium implorabat erant: lumina inquit:nam vincula id est manice aut ligę:arcebant id est constringebant:& impediebant ne extenderentur:palmas id est manus teneras:quia puellares. Chorebus scilicet procus aut spōsus eius:mente furiata id est furore capta : non tulit id est non perpessus est:hanc speciem id est hoc tam triste spectaculum:aut speciem id est decorem virginis tam miserabiliter tractē:& ipse periturus id est certus mori:iniecit se in medium agmen id est cetum hostium. nos cuncti id est omnes simul consequimur scilicet chorebum:& incurrimus densis armis id est in densa arma hostium:vt sit octauus casus datiuus localis:aut per densa arma nostra vt sit septimus casus instrumentalis videlicet. sed prior expositio præstat. Nos obruimur hic id est loco vbi incurreramꝰ primum ex alto culmine id est pinnaculo delubri id est templi vnde trahebatur virgo telis nostrorum scilicet amicorum hoc est contreianorum & cędes id est occisio & prostratio ac strages miserrima id est miseratione dignissima oritur facie id est imagine & specie hoc est propter apparentiam armorum quę nos indicabant græcos esse(erant enim induti arma græcorum vt præmissum est)& pro id est errore iubarum id est cristarum graiarum:id est græcorum hoc est quæ in clypeis græcorum erant. Tum id est insuper aut deinde Danai collecti vndiꝗ id est ex omni parte gemitu & ira virginis ereptę id est quam chorebus eripuerat aut potius ereptę ex templo quæ gemebat & conuicia batur(quia enim gemitus erat in virgine & ipsius virginis debet & ira eius dici vt per iram iratæ verba id est conuicia intelligamus)ipsi inquam collecti vndiꝗ inuadunt supple nos videlicet aiax acerrimus & atride gemini.id est duo qui fratres non tamen gemelli erant scilicet agamennon & menelaus:& oīs exercitꝰ dolopum.id est sociorum pyrrhi : inuadunt dicit ceu.id est velutivēti aduersi.id est ex aduerso cōcitati:videlicet zephirꝰ & notus & eurus.id est ventꝰ ille oriētalis:lætus equis heois.id est oriētalibꝰ qbꝰ aduehi fingit̄:ꝯfligūt quōdā.i. quis tp̄e: turbie.i. ipetu aut globo ventorꝫ:rupto.i. dissoluto sylue stridunt.s.post

☞ dissolutione

✤tegebatur Miserrima:quia inter ciues. Gemini: duo & excusatur quia fratres: nam proprie gemini sunt eodē partu nati. Exercitus.o. excusatio vitii. Aduersi. i. econtrario flantes. heois:corripuit eam quæ longa est:quia sequitur vocalis. Hoc raro fit quia nec ꝓpriū vt diana nec cōpositū vt sudibusve prẹustis. Stridunt. s. excursus poetæ q vltra tres versus ꝓcedere nō debet nisi sit vitiosus. Spumeus: spumosus. Obscura.n.p.v.i.p̄ vmbrā obscuræ noctis. Fudimus fugauimꝰ:alibi interemimus. Mentita quæ nos græcos esse mentiebantur & sensum rei inanimatæ dedit. Signāt designāt aut per vocē:aut p̄ symbolū quo vtebatur exercitus.

PIERIVS.

a ¶Sese medium iniecit moriturus in agmen. In Mediceo & plerisꝗ aliꝗs veteribus codicibus Periturus, habetur: dū vero hæc publicari cœpta essent, Camillꝰ porcius, Antistes Aprutinus Romanæ decus eloquentiæ codicē veterem mihi obtulit, In quo tū alia vulgatis a lectionibus diuersa, tum hoc ipsum, Periturꝰ, scriptum est. Nā perire omnino plꝰ est, ꝙ mori. b ¶Dolopūꝗ exercitꝰ. Exemplaria quædam antiqua Dolopūue, legunt: & ita apud Ti. Donatum habet̄, quū tamen, quæ, nihil offendat. c ¶Si quos obscura nocte p̄ vmbrā fudimus insidꝗs totaꝗ agitauimus vrbe. Antiqui aliquot codices sub vmbrā, legunt sed mihi non displicet, per vmbram in Longobardico etiam, legere est Totaꝗ, agitauimus vrbem: vt sit fudimus per vmbrā & agitauimus per totam vrbem. Sed enim vulgata lectio magis recepta est totaꝗ agitauimus vrbe. d ¶Apparent primi clipeos. In codicibus aliquot antiquis, eodem membro legas. Adparent primi, disiunctim inde, clipeos mentitaꝗ tela adgnoscunt. Donatus mauult primi clipeos, mentitaꝗ tela agnoscunt.

Ordo.

PIE.

dissolutionē: & nereus.i.deus aquarum: spumeus.i.spumosus & spumis aspersus: sæuit tridenti.i.fuscina sceptro neptunni: & ciet.i.concitat & cōmouet equora.i.aquas maris prius æqs imo fundo.i.ab ipso fundo qui imus est. Illi etiam quos nos fudimus.i.disiunximus & dirupimus: si quos fudimus insidijs per vmbram noctc obscura: & agitauimus tota vrbe. apparent primi.s.inter nos inuadentes (quia alij hesitabant an hostes essent eo q a suis quoq obruebant) & sup. agnoscūt clypeos.s.suos aut mētitos (ergo mendaciū etiā in facto est: qd & Augustinus asserit. Vñ in Bucoli. Nec varios discet mentiri lana colores) & tela mentita.i.quæ nos græcos esse mētiebant (vt Serui⁹ interpretatur: & ita sensum rei inaīate dedit: & accepit actiue: vt nūc fere capit aut quæ nos mētiti eramus: hoc est mēdaciter assumpseramus & id passiue: qd qa rarū est cōcedamus Seruio) & signāt i.designāt aut notāt p symbolū.i.per cōem (vt dicunt) clamorē græcis oibus & solis notum quia vigilibus & conflicturis consignari solet: aut signāt ex clamore bellantiū ora discordia sono i.idiomate aut loquela: aut modo clamandi q qbuslibet nationibus ppri⁹ est. Legendū Obruimur nostror: ne syllabā mendosam ponamus. & licet Seruius innuat ibi. Et lætus eois diphthōgon corripi: credidero tamen scribendum esse heois: nam græce εωοσ dr̄ matutinus & orientalis & primam corripit: cū eois eadē producat: tam apud græcos q nostros.

SERVIVS.

¶Vnus precipuus. Aequi: æquitatis. Dijs al. v. magna idignatio sed nihil sacrilegum æneæ datur Testor. testificor. & deest vos. Vices: pugnas: quia per vicissitudines pugnabatur: vt docet Sallusti. Item pœnas. Horatius vicesq superbę. Te maneāt ip̄m. Meruisse m.i.fortiter dimicasse: hi em̄ merentur occidi. Bene autem fatis imputat q euaserit. cum tam tenex tam debilis occisis iuuenib⁹ secum euaserant. Ingentem.p.qa in domo Regia maior spes præderat Acta applicata Postesq.s.i. Si circa portam in postibus si circa fenestras sub postes Ad tela: contra tela. Tecta: participiū est: vel eādem rem bis dixit. His: propter quę punabatur Luca. in pugnam fregere rates Decora: ab eo quod est decus. Obsedere: mō pro præsidio tenebant.

a Ilicet [a] obruimur numero: primusq Chorebus
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & ripheus iustissimus vnus
Qui fuit in teucris: & seruantissimus æqui:
Diis aliter visum: pereunt hypanisq dimasq
Confixi a socis: nec te tua plurima panthu
Labentem pietas nec appollinis infula texit.
Illiaci cineres & flamma extrema meorum
Testor in occasu vestro: nec tela nec vllas
Vitauisse vices Danaum: & si fata fuissent
Vt caderem: meruisse manu. diuellimur inde
Iphitus & pelias mecum: quorum Iphitus æuo
Iam grauior: pelias & vulnere tardus Vlyxi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam: ceu cætera nusq
Bella forent: nulli tota morerentur in vrbe:
Sic martē indomitū: danaosq ad tecta ruentes
Cernimus: obsessumq acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ: postesq sub ipsos
b Nituntur gradibus: clypeosq ad [b] tela sinistris
Protecti obiiciunt: prænsant fastigia dextris.
c Dardanidæ contra: turres ac [c] tecta domorum
Culmina conuellunt: his se (qn̄ vltima cernunt)
Extrema iam in morte parant defendere telis.
d e Aurataſq [d] trabes veterum decora alta [e] parentū
f Deuoluunt: alii strictis mucronibus imas [f]
Obsedere fores: has seruant agmine denso:

PIERIVS.

a ¶Ilicet obruimur nūero, Male multi scribūt, Illicet, geminato, ll, qd ex, ire licet, contendant r, litteram in, l, abire vocali, e, de detrita. ait vero martius salutaris, q citatur a carisio, Illicet loco hoc interiectionē esse grauiter ingemiscentis & ita accipiendum illud ex eunuco Terētij, actū est ilicet peristi. nā & hic nō est in loco, aut statim, cōtinuo. Sed p eo qd est. Hem, vt sit, hem peristi, libro vero Aen. xj. ilicet in muros tota discurrit vrbe, celsus ait pro ilico vel statim positū, Antiqs p eas licet posuisse, pro nunc, Affranium i materteris, an tu eloqns ilicet, id est subito, aut extemplo b ¶Clypeosq ad tela sinistris protecti obijciunt. Vetera aliquot exēplaria ac tela, legunt. Sed ad tela agnoscit Seruius, dum exponit contra tela, sunt & codices antiqui. In quibus ad tecta, scriptū sit. Sed tela oino castior est lectio A iaduersum em̄ est in oppidorū expugnationibus milites dum scalas scandūt sinistra manu ad tela clipeū obiectare dextera vo vti ad apprēdendū idq ipse poeta graphice describit dum addit prēsant fastigia dextris. c ¶Dardanidæ contra turres ac tecta domorum. In antiquis aliquot codicibus turres & tecta, legas. Sed hoc parui est momenti. Illud potius dicēdum: quod in Mediceo codice tota domorum culmina legitur, quanq Seruius tecta, agnoscit. d ¶Aurataſq trabes. Sunt antiqui codices, in quib⁹, æratasq trabes, legitur. Sed auratas magis virgilianum videtur, libenter enim poeta noster oia solet auro decorare, vt illud pendent lychni laquearibus aureis. & Barbarico postes auro, alia vero rōne alibi nexas ære Trabes legas, porro hic patho est a rei præciosæ perditione. e ¶DECORA ALTA PARENTVM DEVOLVVNT. In cod. aliqt antiqs. Decora illa
✱legitur

ASCENSIVS.

¶Ilicet obruimur numero. Docet magnitudinem stragis quæ subsecuta est: & qui in eo conflictu perierant. purgatq se q cum alijs non occubuerit: fatis ipsum alio recipientib⁹ id est ad maiora reseruantibus. Vnde Donat⁹ dicit sic. Ilicet: vbicunq ponitur ilicet: extrema omnia occidere: vel occidisse significatur. Chorebus deniq primus insidiarū author primus interficitur: & ante ipsius mineruæ aram occubuit propter cuius sacerdotem defendendam eramus collecti. Iustissimus vnus perierunt Innoxij: & scæleratis ius vincendi datum ē. Visum: vbi ponitur hoc non iustum iudicium: sed prauæ volūtatis studium & libido significatur. Confixa.a.s. augetur commiseratio Interfici enim durum est: sed durius a suis interfici: exaggeratur quod dixerat Heu nihil inuitis. f. q. f. d. Nec te tua. p. p. Seruauit. in fine deos tātum fuisse a troianis alienos vt etiam pāthus occumberet vir pius grauis religiosus cum ipsis insignibus sacerdotis. Iliaci. quia videbat vł crimini vel esse posse dedecori q tot tantisq cadentibus euaserit iurandi religionem vltro ante obiectum qd metuebat opposuit. habet em̄ maiorem fidē qd anteq exigatur offertur. habet & bonæ constantiæ firmū testimonium nō exorta: sed oblata purgatio. Et si fata fuissent vt caderē q.d. si fata pmisissent interitum meum. Meruisse. m.i. ita sine aliquo respectu me salutis pugnasse vt meruerim ab hostib⁹ iterimi. Diuellimur: īuiti necessitate adacti īpellimur abire: ondit autē meruisse manu mori cum prius cū paucis: nūc vero solus pugnaret. Clamore: non spāliter ab aliquo: sed clamore pugnantium q indicabatur esse opus auxilio ad defendēdā regiā. apud quā acri⁹ pugnabatur propter gloriā & pdā. His se ad excusationē qre pulchra destruerēt. Scale: nō solū qa in pl'ali declinant: sed quia plures essent hec ille. ¶Ordo ē. Ilicet i. pcipue illic: obruimur numero. i. multitudine ingruētiū: aut nūro. i. nō singl'i: sed ml'ti sil': sed prior snia ē couenietior & honorabilior: vt nō vtute sed nūero iferiores censeant troiani: & chorebus iuuenis ille procūbit. i. grauiter cadit: ad arā diue armipotētis. i. palladis in cui⁹ manu bella sunt & victoriæ: procumbit dico ictus supple dextera penelei illius græci; cuius nominis
expressio

ASC. Ilicet.
Donat⁹.
Visum ē
Ordo.

☞ expressio fidem rei facit: quasi certe loquatur poeta & ripheus iustissimus vnus id est præcipuus aut vnus iustissimorum quod metri causa dicere non potuit vt multi sint iustissimi .i. in equali & eodem summo gradu iustitiæ. aut vnus .i. solus iustissimus qui fuit in teucris & seruantissimus . i. obseruantissimus equi .i. equitatis & iustitiæ & id sup. secundum iudicium hominū: sed dijs aliter visum sup. est quia cadit .i. succumbit & terram oppetit: quasi vero dij iustum permisissent occubuisse si eis talis visus fuisset (quod quidem in laudem æneæ vergit qui quia a dijs iustus approbatus est. etiam seruatus est. Vnde venus in primo haud credo inuisus cœlestibus auras vitalis carpis. verū cum fide non consonat: quia deus permittit etiam iustissimos temporaliter affligi reponens eis coronam æternam: sed nos hic poetā interpretamur non diuinas litteras) & hypanis & dymas pereūt cōfixia socijs. s. de culmine tela iacientibus: nec o panthu (more græco vocatiuos abstulit) tua pietas .i. religiosus & pius cultus ī deos: plurima .i. qui tibi plurimus fuit: & infula appollinis .i. q̄ caput tuum qui sacerdos appollinis eras redimebatur texit id est protexit & defendit te: quia etiam perijsti obrutus telis tuorum aut nostrorum: loquitur enim æneas: qui vnus ex troianis est: & quia forsitan occurrebat nunc tacitis animis dubitatio quomodo igitur æneas euaserit: addit. o cineres iliaci id est troiani: & o flāma extrema meorum id est quæ extremo loco meos absumpsisti: quia cum extremis pugnauerat æneas: ego testor id est protestor aut deos aut vos qui quod dico testificari potestis: me nec vitauisse tela nec vllas vices id est pugnas aut ictus qui vicissim dantur: Danaum id est græcorum id est quas vices a Danais expectabam. hoc est testor vos quia intulerim me in omnia tela: & obiuerim omnes vices ictuum & si fata id est deorum voluntates: tulissent id est ita ordinassent aut voluissent: vt caderem id est perirē aut occiderer: testor me meruisse manu id est tantam stragem dedisse manu mea. vt dij visi essent mihi paria fecisse si percuti me quoq; iussissent quasi dicat equum videri vt q gladio ferit gladio pereat. Sensus ergo est: tametsi euasi nō id ideo effectum est ꝙ preterfugerim aut græcos non offenderim: sed qa fata noluerint me tunc interire. Nos diuellimur inde id est ex ea pugna. Iphitus (Sunt qui supra legunt Ephitus: sed alius esse potest) & pelias supple diuelluntur mecum (Sunt tamen qui conceptionem casuum esse velint: vt sit Iphitus & pelias mecū diuellimur: pro eo quod est ego & Iphitus & pelias diuellimur inde. Sed rarum est id genus conceptionis. Nam Horatius in arte dixit Tu qd ego & populus mecum desiderat audi: non: quid desideramus atq; ita mallem quasi zeugmatice construere: vt sit nos diuellimur inde; & Iphitus & pelias mecum supple diuellūtur) quorū Iphitus supple erat iam grauior æuo id est ætate: hoc est senior & ❧ pelias

✳ legitur, quod emphasim habet, alibi vero, scenis decora alta lectum, quod quidem epitheton longe quid sublimius ostendit f ¶ Imas obsedere fores. In antiquis aliquot exemplaribus, vnas legitur, hoc est solas, vt qui putarent non aliunde ingressum dari, imas tamen, hoc est interiores magis placet, de quibus inferius dictum Armatosq; vident stantis in limine primo, postea q Priami & veterum penetralia regum apparuere.

❧ pelias erat tardus id est tardus effectus & īpeditus. vulnere vlyxi id est ab vlyxe illato quasi dicat si qui adhuc mihi comites superfuissent quibus cū bellassem nō fuissem digressus: nec digressi sumus in fugam sed vocati protinus clamore ad sedes priami id est ad regiam: Vero pro sed nos cernimus hic: aut nos cernimus vero id est præcipue & quasi ad verum hic id est in regia Priami pugnam ingentem id est valde magnam ceu id est veluti: cætera bella nusquam id est non vsq; non forent id est essent vsquam id est acsi nunquam alibi bella fierent a cæteris: & nulli morerētur in tota vrbe preterq; ad sedes Priami. Cernimus enim sic martem indomitum. id est impetum belli ab indomitis fieri. & danaos ruentes ad tecta: & cernimus limen id est ingressum regiæ obsessum scilicet græcis: testudine id est phalange: hoc est ex scutis protectione contra tela & lapides acta id est facta in morem testudinis: quę est species muri circumuexi aut circumuoluti i morem testudinis: quæ testam desuper habet circumlatam scalę (qa plures erant) hærent id affixe sunt parietibus: & nituntur. s. ascendentes: gradibus. id est per gradus: aut gradatim: sub. i. tendētes ab īferiore pte ad ipsos postes: & ipsi ptecti obijciūt sinistris. i. p sinistras manus clypeos ad tela .i. ꝯtra tela & prensant. i. prendere frequenter tentant: fastigia. i. culmina aut summitatem murorū dextris. s. manibus. Dardanidę. i. troiani. contra. i. repugnantes & contra græcorum conatus molientes: conuellūt. i. abstrahunt vt dejciant turres. i. materiam turrium: & culmina id est summitates domorum aut turrium tecta. i. cooperta tegulis aut lapidibus (est ego hic participium) & parant se defendere his. i. hmōi ppter quæ pugnabatur telis: quia ea pījciebant in hostes quę hostes possidere affectabāt: qn̄. i. qn̄quidem. cernunt vltima. i. excidiū aut exitium. iam in morte extrema. i. q̄ pxime imminente. & deuoluunt. i. deorsum voluunt in hostes ascendentes. trabes auratas. i. auro tectas & obductas appositorie: alta. id est sublimia & superba decora. i. ornamenta: parentum veterū. i. maiorum & priscorum regum troianorum. Alij obsedere. s. custodientes imas fores: ne ruptis illis irruerent Danai mucronibus. i. ensibus acutis. strictis. id est euaginatis & denudatis: & ipsi seruant. id est custodiunt has: scilicet fores imas agmine denso. id est dense constructo aduersus irrupturos.

SERVIVS.

SER. ¶ Instaurata animi regis succurrere tectis Auxilioq; le. vi. Leuare: iuuare. Vim: virtutē. Victis. Qui vincebantur: vt Qua vectus ab. Limen: per posticū ingressus est. Nā fores anteriores obsessæ erāt. Est aūt posticū neutri gn̄is. Hora. Atria seruantē postico falle clientē. Nā antica & postica in fœminino gn̄e augurale est: Cæcæ: non oībus notæ. Vsus: est verbum iurisconsulticum: via actus: vsus. Dum donec trahebat: quia puer: vt paruūq; nepotem Ipsa trahit. Euado id est vado & euacat: vt emortuus. Iactabant: quasi spargebant nihil pfutura: Pręcipiti: alto: vnde quis pręceps dari potest. Castra vbi exercitus sit ibi castra dicuntur. Vnde & nos castra mouemus. Summa extrema vt supremum summum dicimus. Labantes: faciles ad resolutionem: & est ordo turrim conuellimus impulimusq;. Telorum. g.

Telum, telū em̄ dicitur απο του τηλοθειν quicquid longe iaci potest: q̄q̄ legimus de gladio. at non hoc telum mea quod vi dextera versat & sequitur consurgit in ensem Dicitur autem a lōgitudine: vnde & Mustellam dicimus.

Vestibulum. Vestibulum: vestibulum dicitur prima ianuę pars. dictum autem vel ꝙ ianuā

Instaurati animi regis succurrere tectis:
Auxilioq; leuare viros: vimq; addere victis.
Limen erat. cæcæq; fores: & peruius vsus
Tectorum inter se Priami: postesq; relicti
A tergo infœlix qua se dum regna manebant
a Sæpius[a] andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros: & auo puerū astyanacta trahebat
Euado ad summi fastigia culminis: vnde
Tela manu miseri iactabant irrita teucri:
b Turrim[b] in præcipiti stātem: summisq; sub astra
Eductam tectis: vnde omnis troia videri
c Et Danaum solitæ naues: & achaica[c] castra:
Agressi ferro circum qua summa labantes
Iuncturas tabulata dabant: conuellimus altis
d Sedibus: impulimusq;: ea lapsa[d] repente ruinā
Cum sonitu trahit: & danaū sup agmina late
Incidit: ast alii subeunt: nec saxa nec vllum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulū ante ipsum: prioq; in limine pyrrhus
e Exultat telis & luce coruscus ahena[e].

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Instaurati &c. Recitat Aeneas quō etiā p socero hoc est rege Priamo pugnauerit vtq; pyrrhus regiam expugnauerit interea dum ex alia parte irruentibus obstaret & in eos turrim dejceret de q re quia in negocijs plusq; in verbis consistit Donatus pauca dicit q̄ hæc sunt. primoq; in limine pyrrhus. Ferocem naturā huius oñdit & qui plene victorię fiduciam cerneret. Qualis vbi descripturus hostē natura ferū æta te īsolentē: successu supbū & īpetu æneas hostilem animum in aduersarium gerens huic animali illum comparandum putauit. Seuiebat vt serpēs qui vomit venena: qui nescit aliquando misereri: q captat tempora qbus pcedat aut lateat. Hac igitur comparatione pyrrhum deformat. Nā vt serpens non virtute sed veneno confidit: ita huic nō arma sed insidię ad victoriam profuerunt nec vnq̄ in p̄lijs visus est: nisi cū alienis dolis procurata est victoria. Dura limina quæ facile superari non possent. Potest tamen videri dixisse duram bipennem. i. idoneam quæ frangere potuerit firmitatem eratorum postium allusit autē de ostio ad fenestrā. Sed debuit dicere cauernam fa-

☞ ctam a

Qualis vbi in lucē coluber mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidū quē bruma tegebat.
Nunc positis nouus exuuiis: nitidus ꝗ iuuenta
f Lubrica conuoluit sublato pectore terga[f]
Arduus ad solē: & linguis micat ore trisulcis.
Vna ingēs periphas: & equorū agitator Achillis
Armiger automedon: vna omnis scyria pubes
Succedūt tecto & flāmas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni:
Limina perrumpit: postesq́ꝫ a cardine vellit
g Aeratos: iamq́ꝫ excisa trabe firma cauauit g
Robora: & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus: & atria longa patescūt.
Apparent priami: & veterū penetralia regum:
Armatosq́ꝫ vident stantes in limine primo.

PIERIVS.

a ¶Sæpius andromache. Sosipater Carisius ait Solœcismū esse transmutatione qualitatis in aduerbijs. Sæpius pro sæpe, hoc
b citato versu. b ¶Turrim in pręcipiti stantem. Ridebunt fortasse nonnulli, qui stomacho sunt admodum delicato si vtrū turrim per, i, an turrem per, e, loco hoc scribendum sit quæsierim: sed vtcūq́ꝫ illi ægre ferant se doceri, nos quorundā ex veteribus eruditissimorū hoīm vestigijs inhærentes, nihil qua liceat, prætexituri sumus quod ad minimorꝫ etiam vitiorum quæ vsq́ꝫ inoleuerint, emendationem faciat. Vt loco hoc nullum ego exemplar ex vulgatis aspexi, in quo nō, turrim, per, i, vocalem tertiam scriptum esset. Et causatiuū casum in, im, semper mittere Puppim, Sitim, Securim, Turrim Sosipater ait, obseruasse tamen se, turrem, apud Virgilium per, e, vocalem secundam, libro secundo, turrem in præcipiti stantē. Hoc tam & si haud magni alicuius momenti est, tam diligentis tamen scriptoris obseruatio ostendit multa adeo esse, q̄ in hunc
c modum librariorꝫ incuria lancinarit. c ¶Et achaica castra. Aduerte κακκανισμον in opprobrium poni, veluti etiam superius dorica castra. In cod. tn̄ aliquot antiquis, achaia castra, legimus dissoluta diphthongo, αχαια, απο της γαρ αχαιας το εθνικον αχαιος. Nā & in Med. cod. eo versu, qui est in gnato o miseras quas nō manus inquit achaica bello, scriptū est
d achaia, nō tn̄ hæc efficiūt, vt achaica mutemus. d ¶Ea lapsa repente. In plerisq́ꝫ cod. absq́ꝫ pronoie vllo legit̄, elapsa: qđ nequaq́ꝫ placet, de littera vero, b, in eo participio dictum alibi.
e ¶Et luce coruscus ahena. Notat Gellius vidisse se mirandę vetustatis codicem, qui quidem ipsius Virgilij fuisse credebatur, in quo, loco hoc, æna, scriptū esset h, littera supra addita, quum absq́ꝫ adspirationis nota prius scriptum esset. sic eo quoq́ꝫ loco vndam tepidi despumat æni, verba Gellij nonnulli aliter interpretantur.
f f ¶Lubrica conuoluit sublato pectore terga. In perueteri quodā codice scriptum animaduerti sublato pectora tergo: sed
g longe melius, lubrica terga, quod Seruius etiam agnoscit. g ¶Iamq́ꝫ excisa trabe firma cauauit robora. In perueteri codice Longobardico cauabat, habetur: neq́ꝫ obstat quod præteritū subsequatur, ostendit enim hoc celeritatem in conficiendo negocio, consentiunt tamen omnes in, cauauit.

iam in ostio per quam non ingrederet̄ sed videret interiora. Ergo videbantur intus armati. Intercepta autem spe clausa ante domus nūc protinus patuit. Sic ille. Ordo est. Animi sup. nostri sunt sup. īstaurati.i.ī statū pristinū reducti: succurrere.i. sed succurrēdum tectis regis.i. regie aut aule priami: & leuare scilicet ab onere & præssura viros.i. viriliter obsistentes: auxilio.s. nostro & addere vim.i. virtutem aut vires: victis.i. his qui vincebantur aut qui alioquin victi erant. Limen.i. introitus per posticum.i. posteriores fores q̄s hostes ignorabant. Vnde addit: & fores cęcę.i. occultę & ab hostibus nō visę nec notę: & vsus peruius.i. transitus per quem via media erat q̄ vsui cedebat: tectorum.i. domorum priami inter se. vt ab altera in alteram transire liceret: & erāt postes.s. domorum: hoc est alia edificia: relicti a tergo.i. segregata a regia: & domicilio ipsius regis: aut postes relicti.i. cōmunes & nōdum occupati: in quos singulis ius esset cū iter per eos haberent saltem permittēte rege id filio & nurui. sup. qua.i. per quā viā: andromache quæ erat vxor Hectoris infœlix. aut ꝓpter euētum hoc est propter mortē hectoris: aut quia non potuit exorare quod orabat. Orasse enim videtur vt pater filium intra mœnia contineret: & ne id Hector resciretibat incomitata: vn̄ dicit, solebat incomitata ferre sepius ad soceros.s. suos se & trahebat.i. trahēdo (cum paruus adhuc & imbecilis esset nec tātum sequi posset erat em̄ lōgissima) ducebat auo i. ad auum eius Priamum: astyanacta puerum.i. filium suum & Hectoris adhuc puerum (declinatur autem hic astyanax huius ctos. huic cti. hunc cta. &c.) trahebat dico puerum & solebat ferre se: dum regna Priami manebāt. Ego euado.s. e telis hostium per hūc paruum aditum: ad fastigia i. sublimitatē summi culminis.i tecti: aut præcipue arcis. Vnde.i. de quo: miseri teucri iactabāt tela irrita.i. nihil profutura: cū arx defendi neqret: nos aggressi ferro.i. instrumentis ferreis circū.i. per circuitū: sup. ea parte qua summa tabulata.i. connexiones tabularum (solaria vulgus appellat) dabant iuncturas labātes aut vetustate aut ad lapsum dependētes: aut vt Serui⁹ dicit faciles ad resolutionē: conuellimus.i. simul diuellimus: altis sedibus.i. iuncturis suis q̄ in alto erant: turrim stantem in præcipiti.i. præcipitio & loco alto vnde quis præceps dari posset: nec haberet quod offenderet pręter humum: & eductā sub astra.i. ad astra.i. aut fere vsq́ꝫ ad astra vt suspicientibus ab humo videri solebat: summis tectis.i. culmine quod in summo erat: cōuellimus dico: & impulimus sup. in hostes. ea.s. turris lapsa.i. dissoluta a sedib⁹ suis: trahit repente ruinam.i. casum cū sonitu.s. vehementi: & incidit late super agmina Danaum. ast.i. sed alij.s. Danai subeunt.i. subintrant locum & munus oppressorum: nec saxa sup. cessant interea: nec vllum genus telorꝫ sup. aliorꝫ: cessat interea scilicet dum sic alij subirent. Pyrrhus filius Achillis exultat telis & coruscus.i. resplendēs luce ahena.i. fulgore armorꝫ ereorum: ante ipsum vestibulum.i. introitum regie & pro.i. ipso limine scilicet regie: exultat sup. existens talis: qualis coluber vbi.i. postq̄: ipse pastus mala.i. perniciosa alijs gramina. quia venenū generātia exultat sup. in lucem.i. ad lucem & solē egressus quē sup. colubrū bruma frigida.i.

gida.i. hyems tegebat sub terra: existentem: tumidum.i. inflatum veneno.s. & sup. qui nouus nunc.i. innouatus: exuuijs.i. vetere pelle positis.i. deposita inflatus enim veneno & deinde per arctum foramen cōstringens se pellem deponit: & q nitidus iuuenta.i. cute iuuente apta conuoluit arduus.i. erectus ad solē: terga lubrica.i. pingui lubrico perfusa (quale in angulis & serpentibus est qui propterea cōtineri vix possunt (vn̄ & via lubrica dicitur in qua ꝓpter pinguem humorem superfusum pes difficulter cōsistat) & hoc pectore sublato.i. sursum lato & erecto: & micat.i. more micantiū crebrum & incertū motū facit: ore.s. suo linguis trisulcis: nō re vera in tris partes sulcatis & fissis. sed potius ita celeriter motis vt trisulce videant̄ (Est aūt micare digitis celerrime motis a diuersis diuinare numerū erectorꝫ ab vtrisq́ꝫ aut oībus si plures sunt quod cū fit nunc singuli nunc bini nūc plures in vna manu erecti cōspiciūtur: vnde similitudinem lingue per rictum colubri celerrime mote sumpsit) Periphas græcus ille: ingens.i. valde magnus: & automedō armiger.i. minister arma gerens in vsum dn̄i: agitator.i. auriga qui olim agitator erat: equorum achillis: quibus.s. currus de quo ipse depugnabat. trahi solebat: & oīs pubes scyria.i. quæ ex scyro insula cū pyrrho venerat.

ꝙ ianuam vestiat: vt videmus cameram duabus sustentatam columnis: vel qm̄ Veste cōsecratum est: Vn̄ nubētes puellę limē nō tangunt ne numini dicatum locum calcantes sacrilegium committant. Luca. Trāslataq́ꝫ vetat cōtingere planta. Singula em̄ domus sacrata sunt dijs vt Culmina dijs pœnatibus Maceries: quæ ambit domū hercæo Ioui. Pyrrhus. pyrrhus dict⁹ a colore come. qui latine byrrus dicitur a colore quo tingebat̄. Gramina pa. legimus & sylua past⁹ arundinea: nam aliud est pascūtur vero syluas: sed sciendū est ꝙ licet hoc in vsu sit: rarum tamen est apud antiquos. Pastus aūt ꝓ qui pascebatur: quia vt supra diximus in hoc latinitas defecit. Bruma.i. hyems dicta quasi βρα χειαημερα.i. breuis dies: est autē vt hic indicat locus ge. fœ. numeri singularis. Lubrica ter. Lubricum dicit̄: & quod labit̄ dum tenetur: vt piscis serpens: & loc⁹ in quo labimur vt sese opposuit salio per lubrica surgēs. Periphas: nec vltima accentū habet: ne fœmininum sit: nec prima quia vltima longa est: ergo media habebit accentū. Armiger automedō pyrrhi. Nā achillis auriga fuit. Scyria. p. scyros vna est ex Cycladibus in qua Licomedes pater Deidamiæ regnauit. Succedunt tecto: pro sub tectum cedunt: & est figura: qa mutat⁹ est casus. Bipenni: hoc nomē seruauit antiq̄tatem. Nam veteres pennas dicebāt & nō pinnas. Vellit: nō dejicit: nam sequitur paulopost. Labat ariete cre. sed mouet: vt cynthius aurē vellit & admonuit. Ingentē lato dedit ore fenestrā. Epitheto auget tapinosim vt solet. Armatosq́ꝫ vident stātes: Vt supra. Strictis mucronib⁹ imas obsedere fores.

Domuū sacratio.

☞ Erat eñ pyrrhus filius deidamię filię lycomedis regis. scyri: quam vt statius in achilleide docet: achilles cõpresserat noctu in bachanalibus sub spẽ puellari lycomedi credit⁹ a thetide matre: ois ergo pubes. i. iuuentus scyria quia ipse pyrrhus iã pubescens erat: succedunt vna. i. pariter: qđ in vituperiũ pyrrhi dicit̃ qui vt pater nõ nisi in prius ab alijs victos insultũ fecerat: tecto. i. ad tectũ: & iactãt flãmas ad culmina. i. summitatẽ tectorũ. Ipse. s. sęuus hostis sic exultãs ꝓrumpit inter primos. i. cũ primis: limina. i. obstacula in primo ingressu: dura quia ex ligno veteri & diu indurato: & hoc bipẽni correpta. i. celeriter aut vtraq; manu rapta: ꝙ pro & vellit. i. dimouit postes eratos. i. ęre munitos fores su[...] it inẽtes: a cardine. i. ab angulo vbi est quasi cor ianue: & cauauit. i. perforauit iã robora firma. s. prius: aut fortia: & hoc trabe excisa. s. bipenni: & dedit ingentẽ fenestrã. i. aperturã in medio ianuę in sīsitudinẽ fenestre: ore. i. hiatu: lato. i. habẽte latũ os & hyatum Domus. s. regia apparet intus: & atria longa patescũt: & penetralia priami & veterũ regũ. i. q̃ soli priami & cęteris regibus troianis penetrare olim licebat: apparent. i. cõspiciunt̃ & patere incipiunt hostibus: & vident armatos stantes in primo limine: & cũ eos solos videret instat vi patria pyrrhus &c. vt in sequentibus videbimus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ At domus interior. Ad excitãdam commiserationem recenset muliebrem vlulatum quẽ tunc vero simile est factum cum facta tali fenestra hostes cõspicerẽtur. vnde Donatus.
Dona. Plangebant fœmine & summis vlulatibus prodebant hostibus suam formidinem qua augebatur illis spes: ergo instat vi patria. p. Quis enim non prouocaretur audiendo talia. descriptio aũt regie auget nobilitatem & amplitudinẽ fœlicitatemq; priami. Veterũ regum: vt ostenderet regnum priamo a maioribus suis ꝑuenisse. Quantus aũt dolor vt vna nocte cõciderit qđ per infinitos reges multis etiam sęculis seruatum fuerat Nec ipsi custodes vigiles: de q̃bus dixerat imas obsedere fores possumus etiam custodes ipsos postes intelligere quoniã custodes a custodiendo appellant̃ cũ igitur omnia deficerent. Fit via vi: vis inquit ianuam patefecit: vis aditum ad interiora tenẽda reclusit. Vidi. h. & reliqua: Rñdet ad id quæq; ipse miserrima vidi fuit ergo cędis eorum hoĩm spectator: quos venerat defensurus. Qua deficit ignis oĩa ignis occupauerat: sed cũ cõsumptis rebus ignis extinguat̃ danai occupabant ea loca in quibus nõ dixit nõ fuit ignis sed iam deficiebat. Superbi ornatu artis & materia.
Ordo. Ordo est. At. i. sed: domus interior: vbi. s. fœminę & infantes erant miscetur. i. cõfundit̃ gemitu & misero tumultu & edes cauę. i. tecta camerata: vlulant. i. vlulatum dant penitus. i. pœne intus in penetralibus: plãgoribus fœmineis. i. fœmininis & mulieribus clamor ferit sydera aurea micantia. Ser. dicit stultos q ad sydera in laquearibus depicta referunt: sed nõ penitus absurdũ est nam in cameris solet cœlũ depingi supra verticem verũ mallem ad sydera cœlestia referre: vt clamor sublat⁹ ad æthera ad hostesq; peruenisse dicat̃: tum. i. deinde matres pauide: nõ solum pauentes: sed naturaliter pauide errant. i. discurrunt palantes. i. errantes: ingentibus tectis. i. per ingentia tecta: & amplexe postes: tenent sup. eos atq; figũt oscula: vti rei chare quam derelinquere cogũtur mulieres solent. Pyrrhus instat vi. i. violentia: patria. i. paterna qua pater eius achilles in tali successu instare solebat: nec claustra nec ipsi custodes valẽt sufferre. i. sustinere vim & impetum eius: ianua labat. i. ꝓcumbit: ariete. i. machina bellica cornuta fronte in morem arietis facta crebro. i. frequenter impulsa: & postes procumbunt emoti cardine. i. ex loco in quo fixi erant via. i. transitus aut accessus fit vi. i. violentia: inuitis troianis: & ipsi danai immissi rumpunt. i. rũpendo obstacula faciunt aditus. i. accessus & trucidãt primos. i. quos primos offendunt obitãtes ☞

At domus interior gemitu miseroq; tumultu
Miscetur: penitusq; cauæ plangoribus ædes
Fœmineis vlulant: ferit aurea sydera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant:
a Amplexæq; tenent postes: [a] atq; oscula figunt.
Instat vi patria pyrrhus: nec claustra nec ipsi
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
b Ianua & emoti [b] procumbunt cardine postes:
Fit via vi: rumpunt aditus: primosq; trucidant.
Immissi danai: & late loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cũ spumeus amnis
Exiit: oppositasq; euicit gurgite molles:
Fertur in arua furens cumulo: cãposq; per oẽs
Cum stabulis armenta trahit: vidi ipse furentem
Cæde neoptolemũ: geminosq; in limine atridas
Vidi Hecubã centũq; nurus: priamũq; per aras.
Sanguine fœdantẽ quos ipse sacrauerat ignes.
c Quinquaginta illi thalami spes tanta [c] nepotũ.
Barbarico postes auro spoliisq; superbi
Procubuere: tenent Danai qua deficit ignis.

SERVIVS.

¶ At dom⁹ interior. De albano excidio locus est. Tumultus quasi timor multus dicitur. Misero: bene additũ quia est etiã terribilis. Miscetur: ꝑturbatur. Cauæ ædes: tecta camerata. in singulari templũ tm̃ significat: in plurali templũ & domũ. Ferit: secundum philosophos qui dicũt vocem corpus esse. Aurea sy. Multi stulte ad laquearia referunt. Pauidæ: pro pauentes. Pauidus eñ qui semper timet pauens qui ex causa. Amplexe. q. t. p. Ex appollonio qui inducit Medeã parẽ salutasse: dũ domũ reliqt Vi patria: Est testimoniũ generis sui: vt de Hercule Salue vera Iouis proles. Non sic: grauius vastata est troia ꝙ agri fluuiorum eruptione vastentur. Cumulo augmento. Vidi: vt Quæq; ipse miserrima vidi. Geminos duos. Nã eodem partu nati proprie gemini sunt. Vidi Hecubam centum aut numer⁹ pro numero est: aut qa Barbari nõ singulas sed plures habebant vxores Aut nurus i. fœminas. Luc. cultus gessere decoros: vix nurib⁹ rapuere mares. Quos ipse sacrauerat ignes. Latenter ostendit: nil prodesse religionem Quinquaginta thala. Illi celebrati ab Home. & bene: de thalamis verum expressit numerum. Potest enim vnus thalamus plures habere cõiuges. Barbarico aut multo aut vere Barbarico: barbarorum enim est copia Spolijsq; superbi: Hic enim erat antiquorum mos. vnde ait in septimo. Captiui pendent currus: curuæq; secures.

PIERIVS.

a ¶ Amplexæq; tenent postes. Hoc autem loco, postis, plurimũ in antiquis exẽplaribus, inuenitur. Varie vero semper disputatum ab auctoribus, vtrum casus plu. huiusmodi nominũ tertię declinationis per, is, an per, es, enuntiari debeant. Nam ex veteribus grammaticis non desunt qui super hoc casu præceptum hoc obseruandum esse sentiant, vt quando genitiuus casus numeri plur. um. litteris ante consonantem cõcluditur, tunc accusatiuus casus numeri plur. es, litteris definiatur, vt puta horum parietum hos parietes. At vero tunc accusatiuus casus numeri plu. is, litteris concludatur quum genitiuus casus nume. plu. ium, litteris definitur, vtputa hos talis, quoniam horum talium facere demonstratur. Quod præceptum vt imperite datum redarguit Probus in arte. Quando quidem sunt nomina, quæ genitiuo casu numeri plu. ium, litteris definiantur & accusatiuo casu nume. plu. es, litteris concludantur. Vtputa harum nubium (ait ille) num quidem has nubis. Sed has nubes facere pronuntiatur. Item sunt nomina quæ genitiuo casu nume. plu. um, litteris ante consonantem cõcluduntur, & accusatiuo casu nume. plur. is, litteris concludantur, vtputa horum parentum hos parentis. Quo sono Sallu. per liberos atq; parentis vestros sciuit esse pronuntiandum. Item sunt nomina, quæ genitiuo casu num̃. plu. ium, litteris definiantur & accusatiuo casu nume. plu. es, & is, litteris cõcludant̃, vtputa horum postium, hos postes, & hos postis, qua ratione præcipuus maro eosdem postes ex vtroq; sono pronuntiauit, amplexæq; tenent postes, item, postisq;, sub ipsos nituntur gradibus. Sane quidem in Mediceo casus huiusmodi plurimum per, is, scribuntur, hoc
b vero loco postes, scriptum est, ex Probi sententia. b ¶ Emoti procumbũt cardine postes. No. Marcellus, emoto, agnoscit, vbi hoc versu teste Virgilium cardinem virili genere protulisse dicit. Nulla enim alia dictio est, ex qua genus apparere possit. Nam ex veteribus sunt, qui hanc car-
c dinem dixerint, vt illud sonat impulsa regia cardo. c ¶ Spes tanta nepotum. Sunt qui dicant in codicibus aliquot antiquis scriptum esse spes illa nepotum, ego lectionem eam nusq; in exemplaribus quæ mihi versare contigit, inueni: sed tanta, fere passim, quam lectionẽ Donatus agnoscit, in vno tantum, quanta, per exclamationem habetur: & ampla. scriptum In Mediceo codice vetusto, tanta tamen melius.

dunt obstãtes & cõplent loca late milite.i.agminatim irrũunt. Amnis spume⁹.i.spumosus nõ fert sic.i.tãvioleter in arua furẽs cumulo.i.impetu multo aquar̃:cũ.i.qñ trahit armẽta.i.pe cora magna:cũ stabulis per oẽs cãpos:& hoc cũ.i.postq̃ exijt.s.al ueum suũ:aggerib⁹.i.reb⁹aggestis:ruptis.i.dissipatis &cũ euicit gurgite.i.impetu aquar̃:moles oppositas.i.obices:non dico sic fert vt græci ferebant in aulã Priami.Ipse.i. ego vidi neoptolemum.i.nouũ militẽ pyrrhũ furentẽ cede.i.occisione quã exultãs victoria & improbus annis faciebat:vñ signãter neoptolemum hic dicit:& vidi geminos atridas.s. agamẽnonẽ & menelaũ sup. furẽtes cede.i.in limine.i.in primo ingressu obuios.s. quosq̃ trucidantes. Vidi etiã hecubã Priami cõiugẽ:&cẽtũ.i.plurimas nurus.i.cõiuges filior̃ ei⁹:& vidi Priamũ fœdantẽ.i.imbuentẽ sanguine.s.sacrificior̃:per aras.i.sup ipsas aras:ignes : quos ipse sacrauerat.Quinquaginta thalami.i.camere nuptiales in qb⁹nu rus erãt:erãt sup.illi:(quẽ numerũ etiã Home.celebrat) & tãta.i. tã magna,spes nepotũ erat sup.illi.aut ordo est: qnquaginta tha lami:appositorie spes tanta nepotũ ꝓcubuere illi.i.in damnũ & dolorẽ illi⁹& postes superbi.i.superbe extructi & magnifice deco rati:auro barbarico.i.a barbaris ablato:& spolijs.s.barbaror̃ illis affixis:ꝓcubuere.i.ꝓcubuerũt Danai tenẽt.i.occupãt sup.ab ea parte qua ignis deficit.i.deest aut ꝓpter obstaculũ ampli⁹cremare nequit.

SERVIVS.

¶Forsitan & p.bono vsus est or dine:vt primo reipu. deinde regis.postremo priuati.i.sua narra ret fata.De morte aũt priami va ria traduntur.Alij enim dicũt q̃ a pyrrho in domo captus sed in de in sigæum tractus ad tumulũ Achillis cęsus est.Nam in rheteo sepult⁹ est Aiax. Tũc eius caput conto affixũ Pyrrhus circuntulit. Alij iuxta aram hercæi Iouis extinctum tradunt:hinc Luc.her cæas monstrator ait nõ respicis aras.Hanc opinionem prosequi tur poeta : sed & illam prælibat. vt suo loco dicetur.Medium ho. hypallage .i. in medijs ædibus: Nam si medijs legeris nõ stat ver sus nisi elisos vt inter se coijsse vi ros & decernere ferro. Recte autẽ non armat Priamũ nisi in extremis periculis. Aeuo :nõ timore. Circũdat non em̃ apte cohærent sed oneri sunt inutile: ipse inuti lis.Nam ferrum est de his quæ a cõiunctis sumunt epitheta vt ve nenum sub axe:sub dio. qđ impluuium dicit̃. Axis aũt est plau strum septentrionale aut pars se ptentrionis aut spũs quo mundus mouetur:vt docet Luca. Ve terrima vsurpatum est Ergo hoc tantum vti licet:si necesse sit.Ne quicq̃ aut secundum Epicureos aut ꝓpter vim bellicam. Altaria Superor̃ sunt:aræ inferor̃ ara. απο ϑησ αρασ dicit̃.i.a p̃sepibus Vnde cõtra imprecatio κα ϑαρα dicitur.Dira modo ꝓprie . Dira em̃ est deor̃ ira.Ergo q̃ mens dira.i.infusa ex deor̃ ira.Ruis :aut festinas aut incedis seniliter.Ore abũdat. Vulnere. bonũ schema vuln⁹ ꝓ telo.Cum sanguine :ex opinione eorum qui sanguinẽ sedem vitæ volũt alibi sequitur eos qui ipsum sanguinem vitã volunt. Vt purpuream vomit ille animam.

Forsitan & priami fuerint quæ fata requiras.
Vrbs vbi captæ casum conuulsaq̃ vidit
a Limina tectorũ:& mediũ ᵃin penetralibus hostẽ
Arma diu senior desueta trementibus æuo
Circũdat nequicq̃ humeris & inutile ferrum
b Cingitur:& densos fertur moriturus in hostes ᵇ
Aedibus in mediis nudoq̃ sub ætheris axe
Ingens ara fuit:iuxtaq̃ veterrima laurus
Incumbens aræ:atq̃ vmbra cõplexa penates.
Hic Hecuba:& natæ nequicq̃ altaria circum
Præcipites:atra ceu tempestate columbæ
c Cõdensæ:& diuũ amplexæ simulachra tenebãt. ᶜ
d Ipsum aũt sumptis priamũ iuuenilibus ᵈarmis
Vt vidit ¶ quæ mens tam dira miserrime cõiunx
Impulit his cingi telis?aut quo ruis?(inquit)
Non tali auxilio nec defensoribus istis
Tẽpus eget:nõ si ipse meus nũc afforet hector.
Huc tandem concede.hæc ara tuebitur omnes:
Aut moriere simul. ¶ sic ore effata recepit
Ad sese:& sacra longæuum in sede locauit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde polytes
Vnus natorum Priami:per tela:per hostes
Porticibus longis fugit:& vacua atria lustrat:
e Saucius:illum ardens infesto ᵉvulnere Pyrrhus
Insequitur iã:iamq̃ manu tenet:& p̃mit hasta.
f Vt tandem ante ᶠoculos euasit:& ora parentum
g Concidit:ac vitam multo cum sanguine fudit. ᵍ

ASCENSIVS.

¶Forsitan &c.Post excidiũ mul torum troianor̃ & captionem re gie Priami: affectabat vt verosi mile est dido audire exitũ Priami:quem nũc recitaturus est:vñ Donatus dicit sic.Forsitã & Pria mi :bono compendio vtitur vt vltro suggerat quod interrogari poterat. Debebat em̃ eo tẽpore quod omnibus quietem desti nauerat vti breuitate. Exponit igitur quomodo sanguine aras fœdauerat . Vrbs v.ca.cum iam nihil esset reliqui de vrbe Regia q̃ sua: nullaq̃ omnino spes resta ret:statuit sapiẽs: & forti animo rex quacunq̃ morte captiuitatẽ fugere Arma capit:non vt peteret victoriam:sed vt in armis po situs viriliter occumberet:ponit autem & hoĩem &arma inutilia qm̃ ipse senex iam diu arma nõ sumpserat.Vñ illa rubigine con tabuerãt & inutilia reddita erãt His armis:autorem mortis quæ rit:non amentia sed sapientia vt morte captiuitatem fugiat ergo sapiẽtissimus poeta decorum in hoc rege seruauit.Dedit & cõuenientem naturam mulieri & reginę & vxori.Recepit. quam im bellis esset ex eo apparet q̃ mulier anus:eum ab incepto seuoca uit.Ecce autem el. Voluit mori Priamus:vetuit vxor:at casus at tulit sibi quod cupiebat. ¶Ordo est. Tu reqras.i. requirere possis forsitan&.i.etiam quę fuerint fa ta Priami : & incipit narrare dicens. Vbi.i. postq̃ priamus sup. vidit casum.i.ruinã & excidium vrbis.s.troiæ captę.s.a græcis: & vidit limina tector̃ cõuulsa.i. a sedib⁹ suis simul auulsa & vidit hostem mediũ pro in medijs: pe netralibus ipse senior circundat nequicq̃.i.frustra &ad nihil cõmodi:humeris tremẽtibus: euo. i.præ senio nõ præ timore:arma desueta.i.desita diu &cingit̃ ferrum inutile.i.quo tũc ꝓspere vti nequiret : & fertur moriturus in densos hostes. Ingens ara fuit in medijs edibus : & sub nudo axe ætheris.i.sub dio :in proambula cro regię: sicut ĩ claustris religio sorum conspicimus aream circũ septam porticu:& laurus veterri ma.i.vetustissima (ab antiquo: nam veter dicebatur vñ abusiue veteri in ablatiuo fit)erat iuxta. i.ꝓpe aram incũbens are.i. infle xa supra arã & cõplexa penates vmbra.s.sua.Hecuba & natę.i.fi lię & nurus sup.erant hic nequic q̃.i.frustra circũ altaria :conden se.i.cõpresse quod timoris indicium est.&ipẽ amplexe.i.ample

ASC.

Dona.

Ordo.

¶Hec.

¶Aeñ.

PIERIVS.

a ¶Et medium in penetralibus hostem . Quia pluribus in codi. antiquis legere erat medijs in pe netralibus,ea elocutione, quę se se etiã inferius offert. Medijs hostem in penetralibus,grammati ci vt staret versus,medium quip pe hostem correxere.Quod si qs versus quosdã exleges vel anapęsticos potius, alteriusq̃ generis insertos Virgilio nolit condonare,aut elisionem.s.litteræ cum vocali applicita non admittat habebit is codices venerabilis antiquitatis Mediceum, & alios in quibus, medijs penetralibus, absq̃,in,præpositione legatur,elocutione Virgilio admodum familiari. Neq̃ tamen hoc ita dicimus vt lectionem vulgatam improbemus,quæ recte & ipsa procedit, hoc modo. Mediũ, in pe netralibus hostem. b ¶Densos fertur moriturus in hostes. In antiquis aliquot exemplarib⁹ ad hostis,legitur non inepte,cui quidem lectioni adstipulatur etiam codex ille peruetus,in quo sem per,at præpositio per,t,notatur,in eo enim,at hostes,legitur, agnoscit tamen Ti. Donatus vulgatam lectionem,in hostis. c ¶Et diuom amplexæ simulacra tenebant . Mediceus & antiqui

fere omnes

 ctentes

centes tenebant: hoc est amplexu suo tenebant: simulachra diuû. s. penatium: ceu. i. veluti columbę sup. cõuolant pręcipites sup. in aut sub tempestate atra. i. nymbosa & ipsis inimica. Autẽ pro sed vt. i. postq̃. Hecuba sup. videt Priamû iam senem armis iuuenilibus sumptis. i. postq̃ sumpserat arma iuuenilia: inquit o miserrime cõiunx. i. marite: quę mens tam dira. i. saluti tue tam aduersa aut tam furiata: nam dirę etiam furię sunt: impulit te cingi: his. i. iuuenilibus & tibi inutilibus telis: aut quo ruis. i. p̃ceps abis: Tempus. s. præsens. i. status rerum præsentium: nõ eget tali auxilio quale. s. tu afferre potes: nec istis. i. inutilibus & decrepitis cuiusmodi tu es defensoribus sed sup. longe præstantiore & p̃stantioribus nõ si ipse Hector meus scilicet filius: afforet. i. adesset sup. egeret tali præsidio quale ipse præstare possit: cum serum sit. Concede tandem. i. post diuturnã amentiam tuam huc. i. ad me: hæc ara tuebitur. i. proteget oẽs sup. nos aut moriere simul. i. nobiscum: ipsa effata. i. elocuta sic: orc. i. etiam gestu oris & nõ solis indicijs: vt vecordes mulieres quæ in tali casu eloqui nesciunt: solent (aut vacat ore) recepit ad sese & locauit longeuum. i. longi cui maritum: in sede sacrata in qua. s. summus pontifex sedere solebat. Alludit ad primores Rome qui dum vrbs a gallis caperet in insignibus suis pro foribus sedebant. Aût pro sed ecce. q. d. p̃ter spem & cõmodû. polytes vnus natorum. i. filiorũ Priami: elapsus de cæde Pyrrhi. quã. i. pyrrhus faciebat in alios & in hûc facere parabat: fugit per tela per hostes longis porticibus. i. per porticus longas: & ipse saucius. id est vulneratus: lustrat. i. oculis circunspicit: atria vacua. i. in quibus iam nullus remanserat ad quem se reciperet. Pyrrhus ardens insequitur illum vulnere. id est telo quo vulnus faciat infesto. id est vim illaturo & tenet manu iam iamq̃. id est in proximo est vt teneat & vix quicq̃ interest: & pręmit hasta scilicet infesta: vt. id est postq̃ sup. Polytes euasit tandem ante oculos & ora parentum scilicet Priami & Hecube concidit: & fudit vitam cum multo sanguine in quo sedes animæ atq̃ vitæ a nonnullis creditur.

fere omnes codices, sedebant, habent: quod est Mulierũ proprium, vt apud Homerũ sępe, pauloq̃ infra Hecuba Priamũ ad sese recipit & longeuũ in sede locat. d ¶Iuuenilibus armis. Maiorum codicum, & auctoris testimonio, iuuenalib⁹, per, a, media syllaba legendum, alibi indicauimus. e ¶Illum ardens infesto vulnere pyrrhus insequitur. In peruetери codice oblongo legere est infesto in vulnere. Saucius enim erat polytes. Sed em̃ Seruius schema laudat, vulnere pro telo, & absq̃, in, in alijs codi. habet. f ¶Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum. In quibusdã veteribus codicibus est. Ante oculos euasit & ante parẽtum. Sed omnino corrupte, inde autem emanauit error, quod ea præpositio addita legitur. In plerisq̃ codicibus superne pro paraphrasi. g ¶Vitam cum sanguine fudit. In antiquis plerisq̃ codi. fundit habet, res em̃ huiusmodi per tp̃s p̃sens enarratæ, magis mouẽt.

SERVIVS.

SER. ¶Hic nũc. Media: manifesta. Si qua est: epicurice vel desperat qa apud aram respicit cedem. Curet vlciscatur. Grates medium est vt præmium. Cernere. de spectaculo nõ de morte queritur. Funere
Funus. cadauere. Funus enim est iam ardens cadauer: quod dum portaẽ
Exequiæ exequias dicimus Crematum reliquias & bustum. Conditũ iam sepultũ. In hoste: aut archaismos pro in hostẽ aut in hoste cũ hostẽ gereret cũ ipse hostis esset. Iura: fidemq̃: quia (quod Home. mutat & celat propter turpitudinẽ Achillis) dicitur Priamus duce Mercurio ingressus Achillis tentorium cũ excitatũ rogasse quẽ dormientem posset occidere. iura vero quod a rege rogabatur. Remisit: quia comitatus vsq̃ ad Troiam est. Nequicq̃: nõ Referes. sarcosmos locus cũ amaritudine: vt En agros & quam bello Troiane petisti hesperiam. Astismos aût est vrbanitas sine iracũdia: vt atq̃ idem iungat vulpes & mulgeat hyrcos. Altaria vnde sperabat auxilium. Coruscum: si ornatum. gẽmis caput Regis accipis: sensus est. Sublato capite gladium invagina recõdit: quæ lateri semper cohęret. Si coruscũ gladiũ Priami infixũ accipe & p̃ silentium caput postea esse sublatum. Finis omnia noia in anis simplicia a verbo nõ venientia
Nis finita. in nis syllabã terminata masculina sunt: in anis propter canis. Simplicia p̃pter bipennis: aver bo non venientia propter finis dictum est. Ergo teste Iuuena. ad terram tremulo descendunt clune puellę. Hora. non tectę. q̃ pulchræ clunes. Sorte: fatali necessitate. Troiam incensam: propter
pergama ilium: Pergama: quæ troianę arces sunt. Sed κατ᾽ ἐξοχήν omnes arces pergama dicuntur: vt cum poetã dicimus intelligimus Vergilium. Asiæ: quia imperauerat phrygiæ & mygdoniæ. Littore. t. Pompeij tangit hystoriam: qđ dixit littore tãgit id quod in Pacuuij tragoedia continetur. Non recte

Hic Priamus q̃q̃ in media iam morte tenetur:
Non tamẽ abstinuit. nec voci ireq̃ pepercit.
¶At tibi pro scelere (exclamat) p̃ talibus ausis
Dii si qua est cœlo pietas: quæ talia curet:
Persoluant grates dignas: & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lætum
Fecisti: & patrias fœdasti funere vultus.
At non ille: satum quo te mentiris: Achilles
Talis in hoste fuit priamo: sed iura fidemq̃
a Supplicis erubuit: corpusq̃[a] exangue sepulchro
Reddidit Hectoreũ: meq̃ in mea regna remisit.
¶Sic fatus senior: telumq̃ imbelle sine ictu
b Coniecit: rauco quod protinus ære repulsum.[b]
Et summo clypei nequicq̃ vmbone pependit.
Cui Pyrrhus ¶referes ergo hæc & nuncius ibis
c Pelidæ genitori: illi[c] mea tristia facta.
Degenereq̃ Neoptolemũ narrare memento:
d Nũc morere. ¶hoc[d] dicẽs altaria ad ipsa trementẽ
Traxit: & in multo lapsantem sanguine nati
Implicuitq̃ comam læua: dextraq̃ coruscum
Extulit: ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
e Hæc finis[e] Priami fatorum: hic exitus illum
f Sorte tulit troiam incensam: & p̃lapsa[f] videntẽ
Pergama: tot quondã populis terrisq̃ superbũ
Regnatorẽ asiæ: iacet ingens littore truncus:
Auulsumq̃ humeris caput & sine noie corpus.

PIERIVS.

a ¶Corpusq̃ exangue sepulcro. In aliquot ex antiquioribus codicibus corpus exangue legitur absq̃ particula quæ. Sed em̃ ipsa versus dignitas eam particulã hoc loco videtur expetere.
b ¶Rauco quod protinus ęre repulsum est. In antiquis aliquot codicib⁹ sepultum est, legitur. In aliquot, sepultum, absq̃ est, quod id videtur innuere, quod ad viuum nõ peruenerit. Sed in summo clipei nulla efficacia pependerit. Sane vero, sepultum, ab ijs repositum est, qui olim quęstionem faciebant, nõ posse pẽdere, quod repellitur, aduersus quos ita Donatus. Nã & repulsum est & pependit. Missum enim telum constabat, quod

ASCENSIVS.

¶Hic priamus &c. Docet finem & exitum vitę Priami alludens subinde ad res Romanas vñ Donatus. Hic pri. voluit fortuna vt mors polyte e[?]set in p̃spectu suo vt inde mors sua oriretur. Dij. s. præsentes ad quorũ se suffragiũ cõtulerat: & si est in cœlo aliqua pietas quæ nefaria cõmissa vindicet. Qui nati. Non culpat Pyrrhum q̃ occiderit: sed q̃ cædẽ in cõspectum paternum reseruauerit: nam stulte reprehenderet: qđ iure belli licebat. At non ille: conatur priuare eum omi gloria & nobili genere q̃ nõ sit fili⁹ Achillis: quod probat q̃ in se nõ seruauerit iura quæ seruauerat Achilles. Reddidit corpus: quod iniuste retinuisset. Sola enim aia debetur hosti. Corpus autẽ quoniã in nullius est potestate: dimittiẽ sepulturæ. Reddidit ergo qm̃ cõtra humanitatis iura id tenebat. Sic fatus est desideriũ manifestũ mortis q̃ post cõtumeliam etiã armis iuuenem senex prouocet. Telum imbelle: cõfirmat quod dixit inutile ferrum. Sine ictu. p̃bat humeris tremẽtibus euo. Pependit stulte dicunt nõ posse pẽdere quod repellitur: hęc ille. Ordo est. Priamus hic. i. hoc tempore q̃q̃ teneẽ iam in media morte i. q̃tumcunq̃ certam mortẽ cõspicit: tamen non abstinuit scilicet a conuicijs: nec pepercit voci scilicet cõtumeliose & exprobrãti: & ire vñ illa processit: at. i. sed exclamat (audetur potius particula at Priamo: habet em̃ nescio quid minanti aptum: exclamat ergo) at dij (si qua pietas est cœlo quæ curet talia) persoluant tibi grates dignas & reddant pręmia debita tibi pro scelere & pro talibus ausis qui fecisti me scilicet regem & longeuũ & parentẽ cernere coram. i. in conspectu meo letum. i. mortem: nati. i. filij mei & fœdasti. i. cõtaminasti: funere sup. nati vultus patrios. i. paternos. At ille achilles scilicet quo p̃genitore mentiris te satum. i. p̃genitum: quia eius mores nõ obtines sententia

sententia quoque christiana est. negat enim christus filios Abrahæ qui eius opera non faciunt)non fuit talis in hoste Priamo.i.i tractando me qui hostis erā sed erubuit .i. cum rubore excepit iura & fidem supplicis.i.supplicatu & suppliciter venientis pro redimendo corpore Hectoris: videns enī Achilles in priamo qđ Saul in dauide: quia cū dormiētem interficere potuisset: nec tamē quicq̄ molestie intulerit qa supplex venerat erubuit iura: qbus potuit hostem quouis modo adoriri & fidem qua noluit: qa supplex venerat: erubuit aūt propterea quia indecorum est sic dormiuisse. Achillem vt improuido adesset improuisus hostis: & reddidit corpus Hectoreū exāgue.i.mortuū: hic nō dicit Priamus q vendiderit: quia si id diceret iam probaret patrem nō minus turpem q̄ filium : cuius contrarium astruere vult & remisit me in mea regna: quæ verba sonarent quasi per pudorem Pyrrhum a cede coercere vellet: nisi facinus inimicum subsequeretur. Priamus ergo senior fatus supp. est sic & coniecit telum imbelle quia sine ictu .i. impetu forti quod scilicet telum repulsum .i. repercussum protinus.i. statim: ere rauco .i. parum sonantibus armis aut vmbone ereo parum sonante eo q sine viribus impulsum esset: pependit ne quicq̄.i. frustra infixum est in summo vmbone.i. curuatura clypei hoc est mansit quidē herens in superficie vmbonis: & ita pependit sed nō penetrauit totum clypeum & ideo repulsum est non tamen reiectū quia mansit herens. Cui Pyrrhus sup. respondit. Ergo quia dicis patrem meum non tali animo sed longe generosiorem fuisse: tu referes .i. recitabis hæc scilicet facinora mea & ibis nuncius genitori meo pelide.i. pelei filio: memento narrare illi mea facta tristia. id est turpia ob quæ ille tristetur: & me Neoptolemum. id est nouum militem degenerem.id est ab eius virtute & generositate degenerantem morere (imperandi verbum) nunc scilicet vt nuncius eas: & ipse dicens hæc traxit Priamum trementem scilicet euo ad ipsa altaria: quæ constructa ab ipso erant in honorem deorum trementē dico & lapsantem.i. titubantem aut iam iamq̄ labantem in multo sanguine nati scilicet polyte & implicuit comam leua.i. inuoluit leuam manum suam coma. Priami & extulit .i. extraxit vno ictu in altum: dextera scilicet manu: ensem coruscum.i. refulgentem: & abdidit lateri.i. in latere Priami: tenus capulo.i. vsq̄ ad capulum.i. manubrium quo capitur hæc sup. erat finis.i. exitus fatorum Priami hic.id est huiusmodi: tam infœlix exitus: tulit illum sorte.i. per sortem.i. hunc exitum ille sortitus est: non enim pro meritis eum habuit: illum dico videntem Troiam incēsam: & pergama.i. arces troianas: prolapsa illum dico regnatorē Asiæ superbum.i. elatum & glorificatum: quondam populis & terris: qui supp. iacet nunc ingens truncus in littore: qua Troia deleta non nisi littus maris visum est (sed ad Pompeiū alludit vt Seruius recitat) & caput auulsum.i. amputatum humeris: & corpus sine nomine.i. ignobile dicitur sine nomine: aut ad sui cognitionem mortales inuitat: vt cognoscant: quia ablato capite etiā regis corpus sit sine nomine: non enim agnoscitur.

*quod vetustatis vitio fuisset hebetatum, quod vigorē perdidisset illius temporis quo in vsu Priami fuit, quum adhuc iuuenis esset, nunc emissum ab eo, qui omne virtutis robur cum ipsis iuuentæ temporibus amisisset. Talis ergo teli effectus plenus esse potuit, vt perforato penitus scuto ad hois corpus, & exitium perueniret. nec tamen in totum inefficax fuit, repulsum est enim resistente ære, sic tamen, vt pendens inhæreret, penetrato scilicet aliqua ex parte scuti contextu legamus itaque cum Donato, rauco quod protinus ęre repulsum est. c ¶Illi mea tristia facta. Illi hic pro ibi: aduerbium positum dicit Donatus interpres Terentianus, in Adelphis. Vt ego illi maxumam partem feram, & in Ecyra: nam illi non licebat nisi præfinito loqui. d ¶Hæc dicens. Antiqua fere oia exemplaria, hoc dicens, legunt, quippe, nunc morere, quod, maiorem quandam habet illusionis efficaciam. e ¶Hæc finis priami fatorum. Seruius velle videtur finis fœminini tantum esse generis, quum tamen virilis etiam passim inueniatur Virgilius Quē das finem rex magne laborum: &, Hic finis fandi: quod agnoscit Nonius. Præterea Probus in arte quærit cur hoc loco finis fœminino genere positum fuerit a Virgilio, quum veterum grāmaticorum regulæ nomen id masculini generis esse velint. Poetamq̄ ait metro consuluisse, ita enim plerunq̄ rationem musicam appellat. Sane vero Comminianus solœcismum hic esse per genera nominum asseuerat, hæc finis priami, pro, hic finis. f ¶Prolapsa. Non temere quidem in antiquissimo quodam codice participia hæc a labor laberis per thematis characteristicon scribūtur prolabsa illabsus labsantem. Nam Probus huiusmodi participia per, b, non, p, scribi debere præcipit.

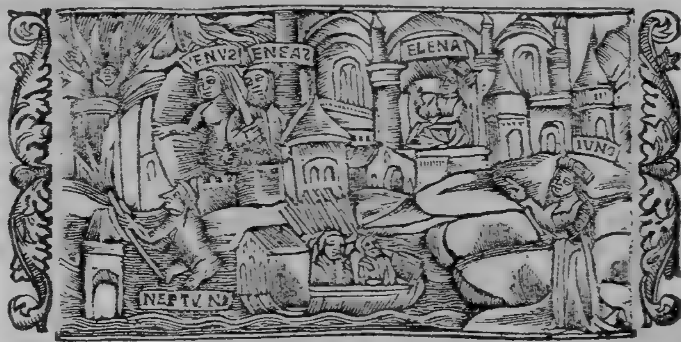
*recte sensit. Donatus littus esse locum ante aram a litando dictum. Nam litto primam breuem habet littus vero longam. Sine nomine: sine agnitione.

SERVIVS.

¶Sæuus: quia est & bonus vt ięctusq̄ per artus horror iit Exhalantem: secundum eos qui vitā ventum volunt. Direpta pro diripiēda. Copia improprie dixit. Nā pro exercitu in plurali dicimus copias: Copia vero aliarum rerum est.

PIERIVS.

a ¶Subiit deserta creusa & direpta domus. In Mediceo, & antiquis aliquot aliis exemplaribus legere est, subit & deserta, neq̄ dicendum vltimam in subit, ex synęresi longā esse, qui viderimus superius eiusdem formæ præteritum correptum. Hectore q redit exuuias indutus Achillis, ibi enim pro rediit, dubio pcul positum est bissyllabum redit. est vero venustas aliqua in ea repetitione copulæ. Et deserta creusa & direpta domus, q̄q̄ neq̄ illud inuenuitū, quod absq̄, & subiit. Trisyllabum in plerisq̄ habetur exemplaribus. Habemus vero In antiquis aliquot codicibus lectionem aliam, vt direpta domus, hoc est venit in memoriam domus vt direpta ea quippe specie, qua direpta esset tali eam imagine concepi. Aliquot alii codices & deserta, legunt. Sed hoc parum in tanta calamitate. Quare lōge melius direpta. Loquitur vero hic ex epicuri sententia, qui omniū rerum, quæ nostræ insiderēt cogitationi, simulacra cōfingebāt *ad eaq̄

At me tum primum sæuus circūstetit horror.
Obstupui: subiit cari genitoris imago:
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
a Vitam exhalantem: subiit[a] deserta Creusa:
Et direpta domus: & parui casus iuli.
Respicio: & q̄ sit me circum copia lustro.
Deseruere omnes defessi: & corpora saltu
Ad terram misere: aut ignibus ægra dedere.
b Iamq̄ adeo super vnus eram: [b] cū limina vestæ
Seruantem: & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incēdia lucem
Erranti passimq̄ oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob pergama teucros:
Et pœnas danaum & deserti coniugis iras

ASCENSIVS.

¶At me tum primum sæuus &c. Hunc locum nō interpretatur Seruius nisi in pricipio: & nusq̄ Donatus quia ab eis qui resecādum hoc opus acceperant hęc pars abscisa: vtpote quæ rem ignobilē & indignam tam Troianis cęteris q̄ Aenea cōtineat. Troianis quidem quia turpe erat q deseruere omes defessi & corpora saltu ad terram misere: aut ignibus egra dedere &c. Aenea vero: qui in fœminam se succensum dicit quod in conspectu Didonis ineptum visum & indecorum: prudenter ablatum est quia tamē rursus incertum: ponam & eius ordinē qui talis est. At.i. sed: sæuus.i. vehemens & dirus horror circūstetit.i. circundedit me: nō tamē inuasit: quia victus nō erat: vñ signanter dicit circunstetit: quasi ne horror quidem inuadere auderet eum. circunstetit tamen: tū i. tunc primū: & obstupui: nō qa mihi timerē: sed quia imago chari genitoris.i. patris Anchise subiit.i. in mentē venit mihi: vt.i. postq̄ vel cū primū vidi regem equeuum.i. coeuum seu equalis eui videlicet Priamum coeuum Anchise: exhalantem.i. violēter efflantē aiam.i. spiritum vitalē: Creusa scilicet coiunx deserta.i. derelicta domi: subiit.i. in mentē venit: quādo scilicet Hecuba vidit: & domus direpta subiit: & casus parui Iuli. subiit: qui astya-

ASC.

Dona.

 nacti

nacti cocuus erat: Respicio & lustro quæ copia sit circũ me: an scilicet sufficere posset ad resistendum hostibus: omnes. s. socij defessi. i. ad extremũ fatigati & fessi deseruere me & misere. i. miserunt corpora saltu ad terram. i. pcipitauerunt se aut dedere corpora ęgra. i. saucia aut tędio vitę affecta ignibus. i. precipitauerũt se in ignes. Iamq;. i. & iam & ego supereram. i. restabam iam adeo i. omninovnus. i. solus: quum. i. quando ego aspicio: tyndarida i. tyndari filiam saltem putatiuã videlicet Helenam quæ Iouis filia dicit̃ ex leda tyndari cõiuge: seruãtem: limina vestę. i. templi in quo vesta colebatur: & latentem tacitã aut tacentẽ aut occultam in sede secreta. i. abstrusa: qa tamen si secreta in sede erat & tacita quęri posset quomodo ergo aspexerit addit incendia clara. i. penetralia clarificãtia dant sup. mihi erranti. i. vaganti per diuersa loca & ferenti oculos passim p cuncta sup. loca: lucem. i. claritatem: illa. s. tyndaris hoc est Helena per metuẽs. i. multũ metuens teucros ifestos sibi ob pergama. i. mœnia Troiana: euersa & permetuens pœnas danaum. i. quas Danai ab ea exigere possent & iras coniugis deserti. i. derelicti cũ parim seu paridẽ sequeret̃ & permetuẽs erymnis. i. furores & Furias Troiæ communis. i. totius patrię: non sue: sed Troianorũ abdiderat. i. occultauerat sese: atq; sedebat inuisa. i. nõ visa sed occultata: aris. i. iuxta aras vestę: & est dictio aris ablatiuus localis: inuisa aũt videtur accipi pro inuisibili: quia visa erat ab Aenea: sed sedebat vt nõ videretur. sicut Diues inaccessos vbi solis filia lucos &c. Ignes. i. incẽdia irarum exarsere animo scilicet meo: ira subit. i. incessit mihi: vlcisci patriam cadentem & sumere pœnas sceleratas aut cum dedecore: Scilicet. i. scire licet. q. d. dixi eñ me cum scilicet hæc scilicet quæ caput & origo mali est: aspiciet incolumis: spartam scilicet regionem: & mycenas patrias quæ in patria eius erant: & ibit regina. i. quasi regina triumpho parto. i. acquisito de Troianis: & videbit coniugium. id est coniugem suum suscepta in pristinum coniugium quod cum ea Menelaus contraxerat: & videbit domum scilicet vnde egressa est: & patres id est parentes aut proceres: & natos scilicet eorum. aut si quos habuit suos. comitata turba. i. multitudine iliadum. i. virginum Troianarũ: & ministris phrygijs. i. Troianis: postq; supp. Priamus occiderit. i. succubuerit: & occisus sit ferro. i. ense ferreo: & Troia arserit igni: & littus Dardanium sudarit. i. irrigatum sit toties sanguine scilicet phrygio: hæc autem omnia cum indignatione quærit vnde addit quasi respondens sibi. Non ita sup. fiet namq; & si. id est q̃q; nullum nomen memorabile. id est memoria dignum: est in pœna fœmina. i. quam de fœmina sumã: nec victoria scilicet in fœminã. habet laudem: & q̃q; nefas est extinxisse scilicet fœminã: tamen ego laudabor sumpsisse & i. etiã pœnas. i. merentis de ea quæ bene meruit: hoc est q̃uis nõ deceat me eam occidere: tamen non decet eam viuere: & iuuabit. i. delectabit explesse. i. expleuisse animum flammę vltricis. i. vltionis ex incendio irarum sumptę & satiasse. i. ad satietatẽ cõtentos fecisse: cineres: meorum. i. manes interfectorũ troianorum qui erant appetentes vindictę. Hæc vt dixi indecora visa sunt: sed purgantur quia amens factus erat: vnde sequitur.

Permetuẽs troiæ & patriæ cõmunis erymnis.
Abdiderat sese: atq; aris inuisa sedebat:
Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
Vlcisci patriam: & sceleratas sumere pœnas:
Scilicet hæc spartã incolumis patriasq; mycenas
Aspiciet? partoq; ibit regina triumpho?
Coniugiũq; domũq; patres natosq; videbit:
Iliadũ turba & phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus: troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita: namq; & si nullũ memorabile nomen
Fœminea in pœna est. nec habet victoria laudẽ:
Extinxisse nefas: tamen & sumpsisse merẽtis
Laudabor pœnas: animũq; explesse iuuabit
Vltricis flammæ: & cineres satiasse meorum.

eaq; ad cerebrum volitantia species offerre, quibus prædita essent, memoriamq; & excogitationem non aliũde in nobis esse. Quæ lectio si faciat satis, nõ erit dicendum participium esse pro participio, & direpta positum pro diripienda vt grammatici cõmunisci coguntur. b Iamq; adeo super vnus eram. Duo illa & viginti carmina, quæ detracta esse constat, in nullo ex ijs veteribus codicibus, quos versauimus, habentur, placuit tamẽ nonnullis impressoribus ea publicare. Donatus porro ita ea dissimulauit, vt sententiæ continuationẽ longe aliter acceperit, q̃ fecerint alij. Ea quippe de causa Aeneã dextra prehensum a matre contentũ esse, ne ipse sibi, quod in extrema ea rerum desperatione pleriq; fecerant, mortem cõsciseret, quo loco auctoris ipsius verba ponere non pigeat, vbi versus hos interpretatur. Deseruere omnes defessio, & corpora saltu Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere Tum mihi se, nõ ante oculis tã clara, videndam Obtulit, & pura per noctẽ in luce refulsit Alma parens, confessa deam, qualisq; videri Cœlicolis, & quãta solet, dextraq; prehensum Continuit, roseoq; hæc insuper addidit ore. Dixit omnes deseruisse quod agebant, quum defenderent domum Priami, & id frustra facerent. Ipse quo modo recesserit dicit, ne videatur etiam ipse operis labore fatigatus recessisse. Omnes inquit laborando fessi, & sine aliqua vtilitate certando debiles redditi tedio aduersarum rerum mori maluerunt, & duplicem voluntariæ mortis occasionem nacti, cum altitudo non deesset & incendia dominarentur, aut præcipites dederant se se, aut petierant flammas, ne & ipse alterum facerem, aut quod supererat tertium, hostis occideret remanentem, mater mea non vt facere solebat, dubia, aut incerta: sed manifestior veniens, me ab ipsis inefficacissimis actibus reuocauit.

SERVIUS.

SER. Dextra: qua ictum helenæ minabatur. Sunt enim hic subtracti versus in quibus voluit helenã occidere. Primo quia turpe erat viro forti in fœminã rapi. Deinde contrarium est q̃ sit in domo Priami: cum in sexto dicat illam fuisse in domo Deiphobi. Nõ tibi tyndaridis: declarant hæcverba versus illos esse sublatos Insuper: super quod cõtinuerat. Indomitas: magnas. Quid fu. Furor enim est virum fortem ruere in muliere. Nostri genitiuus pluralis est. Facit aũt se vnam de familia Aeneę. Puer: filius: Hor. dicã & Alcydem puerosq; lœde. Hauserit: percusserit. vt Latus haurit apertum. Aut vorauerit. Tyndaridis: ita de Helena dicitur vt de Hercule amphitrioniades nã de Leda & Ioue fuit Helena & Pollux: de Tyndaro & Clytẽnestra castor qui sol⁹ mortalis fuit: Sed pollux secum partit⁹ est immortalitatem. De Helenæ autem immor talitate

Tyndaridæ.

Talia iactabam: & furiata mente ferebar
Cum mihi se non ante oculis tam clara vidẽdam
Obtulit: & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens confessa deam: qualisq; videri
Cœlicolis & quanta solet: dextraq; prehensum
Continuit: roseoq; hæc insuper addidit ore.
a Nate qs indomitas tãtus furor[a] excitat iras?
Quid furis? aut quonã nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicias vbi fessum ætate parentem
b Liqueris Anchisen: superet[b] cõiunx ne Creusa:
Ascaniusq; puer: quos omnes vndiq; graiæ
Circumerrant acies: & ni mea cura resistat:
c Iam flammæ tulerint: inimicus &[c] hauserit ensis
Non tibi tyndaridis facies inuisa lacænæ:
d Culpatus ve Paris: verum[d] inclæmẽtia diuum

ASCENSIVS.

ASC. Talia &c. De hac quoq; re cũ manifestaria sit Donat⁹ (nisi cõmentarij eius mutilati sint) perpauca dicit ea aũt hæc sunt. Neptunnus cũ deos inimicos troianis enumerasset ponit iouẽ. Ipse pater quasi qui nos contra alios cũ maioris sit potestatis defendere debuit ergo hoc destituti auxilio cum simus: cedendum est nobis. Eripe nate fugam: quia sciebat non facile posse suaderi fugã Aeneæ idcirco dixerat tu ne quã parentis iussa time neu pceptis parere recusa. Quapropter cedendum erat: cũ qui potest omnia & fauere debebat contrarius esset Nusq; abero. Nam sine suo auxilio cum esset flammis telisq; hostilibus circundatus quo modo fugere potuisset? Ordo aũt & explanatio textus est. Ego ia. tabã. i. inaniter mecum dicebam talia scilicet friuola & indecora verba & pro quia ferebar. i. concitabar aut protrahebar: mente furiata. id est

Has euertit opes:sternitq́ a culmine troiã.
Aspice(namq́ oẽm quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi:& humida circũ
Caligat:nubem eripiam)tu ne qua parentis
Iussa time:neu præceptis parere recusa.
Hic vbi disiectas moles:auulsaq́ saxis
Saxa vides:mixto q́ vndantem puluere fumũ:
Neptũnus muros magnoq́ emota tridenti
Fundamenta quatit:totamq́ a sedibus vrbẽ
Eruit:hic iuno scæas sæuissima portas
Prima tenet:sociumq́ furens a nauibus agmẽ
Ferro accincta vocat.
Iam summas arces tritonia(respice)pallas
Insedit:nymbo effulgens & Gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos viresq́ secundas
Sufficit:ipse deos in dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam:finemq́ impone labori:
Nusq̃ abero:& tutum patrio te limine sistam.

PIERIVS.

a ¶Quis indomitas tantus furor excitat iras. In cod. aliquot antiquis cum Mediceo legere est tantus dolor, non autem furor Quid enim oportuisset statim subiũgere, quid furis. Sane dolor agnoscit Donatus: & in paraphrasi ait, quid tm̃ doles, irasceris, furis? b ¶Superet coniux ne creusa. Est quidẽ hic superet, vt captæ superauimus vrbi. In Lõgo. tñ cod. super est legitur, elegãtia haud quaq́ pari. illud etiã aĩaduerti in aliquot ex anti. cod. primã litteram, quæ est in noĩe coniux inuersam esse hoc modo, Ɔõiux, ea quippe nota qua, Ɔõlib. hoc est, Cõliberta. In monumentorꝫ titulis passim cernitur. Inuerti vero ita litteras, in mulierum noĩbus indicãdis, plurimũ mos fuit. c ¶Inimicusq́ hauserit ensis. In antiquis plerisq́ cod. legere est d inimicus & hauserit ensis. d ¶Verum inclementia diuũ has euertit opes. Antiqua pleraq́ exẽp. habẽt sed enim inclemẽtia Aliquot vero alia, & ea quidẽ castigatiora legunt venustissima repetitione, diuom inclemẽtia diuom has euertit opes. Vt illud Pallas te hoc volnere Pallas imolat. In Prisciani etiam cod. anti. manu scriptis, hoc citato versu, eodẽ exẽplo passim geminari dictionẽ diuũ obseruaui. Atq́ eandẽ hanc lectionẽ Ti. Donatus agnoscit. Et vt in ea persisteret sñia, qua superius dixerat Aeneã a venere ꝓhibitũ, ne tentaret extrema, ita causam Helenæ cõplectit̃. Probatio huiꝰ rei fuerat necessaria, vt hoc ipm verũ esse doceret. Hoc em̃ gñe potuit ihibere viri fortis impetũ, & incitatos aĩos frãgere, inania vacuaq́ sectantes, fecit hoc Venus etiam ꝓpter se. Nouerat em̃ dici sibi posse. Vt hęc pateremur, tu fecisti: ergo nõ immerito dixit. Nõ tibi tyndaridis facies inuisa lacenæ culpatꝰ ve paris, diuũ inclemẽtia diuũ has euertit opes. Est etiã hęc eadẽ geminatio ĩ cod. Med.

id est temporaneo furore ca[illegible] cum: quũ.i.qñ: alma pa[illegible] scilicet Venꝰ: obtulit se mi[illegible] videndam oculis quæ sup. nõ obtulerat se videndã oculis existens tam clara ante .i. prius aut sic cũ mater non ante.i. nõ prius tam clara.i. clarior q̃ vnq̃ prius fuerat: obtulit se videndã mihi: oculis .s. corporalibus cum aĩo aut visu eã sæpe viderit & refulsit in pura luce per noctẽ cõfessa sup. se deã & existens sup. talis & tanta: qualis & quanta solet vide[illegible] cœlicolis .i. ab ipsis cœlestibꝰ cœlum habitãtibus: & cõtinuit me prehensum dextra.i. per dexteram meã qua parabam irruere in Helenam: & addidit insuper: hæc.s. verba: ore roseo.i. fragrãti & pulchro in morẽ rosę: natę.i.o fili qs tãtus furor excitat iras indomitas.i. nullo freno cohibitas: vt etiam in mulierẽ sęuias: q in viros pius esse soles: quid furis.i. furore raperis & insanis: aut quonã.i. in quã partẽ cura nostri .i. quam de me & meis habere debes. recessit tibi.i.a te: ita vt quã Paridi pro meritis eiꝰ tradidi interficere tentes: & quia sciuit venus Aeneã nõ alia ratione citius auelli posse q̃ pietate in patrem cõiugem & liberos: addidit. Nõ aspicias.id est debeas ne aspicere prius.i. potius; vbi.i. in quo loco & quo statu liqueris.i. derelinqueris Anchisen parentẽ fessum ętate.q.d. id quidẽ debeas: ne.i. an supp. an putas q̃ Creusa scilicet cõiunx tua superet .i. voti cõpos fiat: aut superet ingruentes forte hostes: q̃ pro & Ascaniꝰ.s. filius tuus: puer.s. adhuc: circum quos omnes acies graiæ.i. græcanice errant.i. diuagant̃ quærẽtes prædã: in abstrusis locis post expugnatam regiã vel quos oẽs s. Anchisen Creusam & Ascaniũ graię acies circumerrant: & ni.i. nisi: mea cura resistat flammę tulerint.i. abstulerint & absumpserint iam sup. eos omnes: & ensis inimicus.i. ab inimicis illatus: hauserit.i. occiderit eos: facies.i. pulchritudo faciei Tyndaridis. i. Helenæ lacenę.i. laconicæ: aut spartanę: inuisa.i. odiosa tibi eo q̃ ob eam Troiam euersam putas: & paris culpatus.i. qui dicitur in culpa esse: verum inclemẽtia.i. sæuitia diuum.i. deorꝫ euertit has opes.i. diuitias & facultates nostras loquit̃ em̃ quasi vna ex Troianis: sicut in primo. Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem &c.(Est aũt euertit pręsentis temporis sicut ꝓsternit) & ꝓsternit Troiã a culmine.s. iperij. Aspice.q.d. videre potes an vera dicam: nõ tamen vidit numina: nisi amota Venere per qd significatur mentem rei venere ob noxiam diuinis contemplandis inutilem esse. Aspice ergo: namq́ ego eripiam tibi oẽm nubẽ i. offuscationem & perturbationem mentis: quę obducta.i. in obstaculum superducta: tibi tuenti.i. intueri volenti: hebetat.i. obtundit mortales visus: & caligat circum.i. per circuitum: existens humida aut circum humida .i. virtutem visiuam quæ in humido radicali est: aspice ergo .s. postq́ abiero: vñ addit tu ne qua.i. nõ aliqua nõ time aliqua iussa parentis. hoc est mea dicit venus quæ parens sum: neu.i. neue: recusa.i. renue: parere.i. obedire pręceptis parentis: præcepta aũt sunt: eripe nate fugam finemq́ impone labori: q̃ quia inhonesta vident̃. ponit primum necessitatẽ fugiendi dicens. Vbi.i. postq́ tu vides hic .i. in hac ciuitate moles disiectas: & saxa auulsa saxis: ita vt ne lapis quidem super lapidem remansurus sit & vides fumum vndantem.i. abũde exur-
gentem

gentem puluere mixto.i. admixto ei: & vbi vides q̃ sup. Neptunnus quatit.i. concutit euertendo muros scilicet troianos: & fundamenta scilicet murorum & reliquorum edificiorꝫ. emota. i. e loco suo mota: magno tridenti scilicet sceptro suo tris dentes habenti: videlicet fuscina. & eruit totam vrbem a sedibus.i. compagibus & iũcturis aut sitibus & positionibus suis: & vbi vides q̃ iuno sæuissima.i. in troiam immitissima & ferocissima: tenet hic.i. in hac parte prima.i. tanq́ princeps & author expugnationis sicut in primo dictum est veterisq́ memor Saturnia belli Prima quod ad troiã pro charis gesserat argis) portas scęas.i. ad scæũ promontorium vergentes & ipsa furens vocat agmen socium.i. associabile aut vt priori associet̃ (& per hoc significat adhuc multo plures superuenturos gręcos ne qua resistẽdi spes Aeneę esset) vocat dico existens accincta ferro.i. armis ferreis (Sunt enim iunoni arma de quibus in primo hic illius arma: hic currus fuit: cõstruẽda autem sunt diuisim epitheta ne vitiose vni ab vna parte

mortalitate apparet: nã fratres cũ argonautis profecti sunt quorꝫ filij cum Thebanis dimicauerunt: deinde nepotes cũ troianis. Ergo non durasset helena per tot sæcula nisi imortalis fuisset. Non est error prius a Theseo rapta in egypto proteo cõmẽdata est. Lacæna a laconia ꝓuincia & est minor deriuatio principalitate: quod rarum est. Aspice: de Homero tractũ qui inducit Mineruam ꝓstantem ista Diomedi Nubẽ. Ordo est. oẽm tibi nube eripiam: quæ humida circũ caligat & hebetat mortales visus: dicitur nebula orta de terris obesse nostris visibus: vñ aquila quia supra nebulas plus videt. Vel qa ignorantes vsum venereũ dicũtur videre numina. Ergo merito illa videt Aeneas post Veneris Venꝰ oc cæcat.
discessum. Obducta: superinducta. Ne ꝓhibentis est & imperatiuo iungitur. Neptũnus. aiunt Neptunnũ cum Apolline troię fabricatũ esse muros Verũ constat Laomedontẽ his dijs certam vouisse pecuniã ad sacra faciẽda quam deinde transtulit ad fabricam murorꝫ: vnde dij fecisse muros & offensi esse dicuntur. Facit aũt eos opera sua euertere. Nam iuno portarꝫ dea est: portã em̃ luminis nascentibus ꝓbet: Minerua arces cõdidit: vt Pallas quas Porta.
cõdidit arces ipsa colat. Neptunno aũt fundamenta sunt cõsecrata: cuius arbitrio mouentur: Vñ ενος ιχθων dicitur.i. terram mouens aquæ concussione: vt terrę motus cõtinent opiniones. Arx. Fundamẽta.
Tridenti: dictiões in ens si noĩa sint in e faciunt ablatiuum. Si participia in e & i. Quod si participiũ efficitur nomen in e tm̃ vt amãte Vergilius ergo affectauit nouitatem cum deberet dicere tridente. Sicq̃ ex appellatiuis faciẽtibus in i efficiunt̃ ꝓpria exeunt in e: vt liberalis fœlix: Iuuenal̃. Furens: irascens. tritonia pallas duo antonomasia: sine noĩe proprio. Nymbo: nube diuina Alij limbo legunt q̃ est pars vestis extrema quæ instita dicitur. Hora. Quarum subsuta talos tegit instita veste. Pater qui oĩbus idem esse cõsueuit: vt rex Iuppiter oĩbus idem. Ergo honesta causa fugiendi est. Aeneæ Secundas: Nam & in Troianis fuerunt sed nõ ꝓspere. Eripe: raptim fac. Nusq́ abero: necessariũ erat illi numinis auxiliũ: si tenent danai qua deficit ignis. Limine.i. in limine.

☞ dentur: per hoc vero ꝙ ferro accincta videtur se inimicã declarat) Respice Pallas tritonia: a tritone lacu aphricę sic dicta: insedit. i. occupauit. iam arces summas. i. in quibus res summę erãt & summa spes resistendi ꝗ illis occupatis nulla restabat insedit (dicit) fulgens nimbo. i. nube diuina circũradiante: aut limbo. i. chlamyde militari: & Gorgone sęua. i. capite Gorgonis. s. medusę quod in egide. i. scuto suo habet Ipse pater. s. Iuppiter: qui per excellentiam pater oĩm dicit: & qui peculiariter mihi pater & tibi auus est: sufficit. i. abunde ministrat & subinfert danais. i. græcis animos

animos & vires secundas. i. faustas & efficaces sequente effectu conatum: & ipse suscitat deos. s. reliquos. in. i. cõtra: arma dardania. i. vires aut resistentiam troianã: aut contra insignia troiana vbi ergo hæc omnia vides: o nate: eripe. i. raptim aut te eripiendo fac celeriter fugam: & impone labori. i. conatui tuo inutili finem: & ne fugiendo ꝙ resistendo plus periculi obire vereař addit venus. Nusꝗ abero (vñ in primo: matre dea monstrante viã vbi seruium respicito) & sistam. id est statuam stare faciam te tutum sup. in limine patrio. id est domus paternę.

SERVIVS.

SER. ¶ Apparent dirę fa. secundũ Mathesim post abscessum Veneris dira dicunř apparuisse: cuius numina pñtes Radij interuenientes anæretricos temperant. Tum ve. nam antea & ab Hectore audierat. & per se viderat euerti Troiã sed non oẽm ferro & bi. Tantologia est. Minař: aut eminet aut mouetur Ruinam: aliarꝫ arborꝫ. Deo: secundum eos qui dicunt vtriusꝗ sexus participationem habere numina. Caluus. Pollentemꝗ deum venerẽ: item Verg. Venus deus. Nec dextræ erranti deus abfuit: cum aũt Iuno aut a lecto fuerit. Est etiam in Cypro barbatæ veneris simulachrũ. Antiquas: cantiquũ. aras aliud pẽdet ex alio. Nihil em̃ interest carum dicas an charitatis causam. Domos aũt ambitiose dixit. Primũ p̃cipuum. Vos o obliqua oratio est. Nã aperte quidem hoc agit: vtq relinquař: latenter vero aliud per quod nimia Aeneæ ostendiř pietas: qui nec iustis causis moueř: vt patrem relinquat. Integer ęui: sanguis: plenam ętatẽ significat ex sanguine qui nõ est integer nisi iuuenib⁹. Nã dicũt physici minui sanguinem per ætatẽ: vñ in senibus tremor est. Suo robore. i. proprio sine alterius auxilio quo eget Anchises. Cœlicolæ: ad quos nostra pertinet vita: vt haud credo inuisus cœlestibus auras Vitalis carpis: & nos iuuenẽ exanimũ & nil iam cœlestibus vllis. Debentem: & igneus est ollis vigor & cœlestis origo. Aĩa em̃ cœli pars est vmbra inferorꝫ: ideo ergo nõ posuit gñale deorꝫ nomẽ: & addidit cœlestibus: ne crederenř inferni dij qui datores vitę nõ sunt Satis superꝗ: ad augmentũ superꝗ addidit. Est aũt Tmesis. Sane sciendũ est esse aliqua quæ augmentũ nõ recipiunt: ne minus significent: vt satis perfectus. Nã qritur vtrũ perfectior possit facere: ne incipiat perfectus: min⁹ significare. Vna excidia: sub Laomedonte vnũ excidium viderat sed emphaticos dixit excidia. Sic o: sic positũ affati. d. c. sensus talis est p̃stare vos mihi funebre solatium. i. affamini me. vt dici mortuis solet Vale vale vale: vnde Et magna supremum voce ciemus: mortem aũt ego manu hostis inueniam. Nam hic ordo est Ego inueniam mortem manu hostis. Ille miserebitur & petet exuuias. Miserebitur vero dixit affectu eius qui cupiebat interimi vt hostis quasi miseratus occideret: sic in octauo mater Euryali. Aut tu summe pater diuum miserere tuoꝗ Inuisum hoc de-

¶ Dixerat: & spissis noctis se cõdidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaꝗ troiæ
Numina magna deum.
Tum vero omnẽ mihi visum cõsidere in ignes
Ilium & ex imo vertit Neptunnia troia.
Ac veluti summis antiquã in mõtibus ornum
Cum ferro accisam: crebrisꝗ bipẽnibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa vsꝗ minatur.
Et tremefacta comam cõcusso vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim euicta supremũ
Congemuit: traxitꝗ iugis auulsa ruinam.
a Descẽdo: ac ducẽte deo [a] flãmam inter & hostes
Expedior: dant tela locum flammæꝗ recedũt.
b Ast [b] vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis:
Antiquasꝗ domos: genitor quẽ tollere in altos
Optabam primum montes: primũꝗ petebã
Abnegat: excisa vitam producere Troia.
Exiliumꝗ pati: ¶ vos o quibus integer æui
Sanguis (ait) solidæꝗ suo stant robore vires:
Vos agitate fugam.
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam:
Has mihi seruassent sedes: satis vna superꝗ
Vidimus excidia: & captæ superauimus vrbi.
Sic o sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortẽ inueniã: miserebitur hostis:
c Exuuiasꝗ petet: facilis iactura sepulchri est. [c]
Iampridem inuisus diuis & inutilis annos
Demoror: ex quo me diuũ pater atꝗ hoĩm rex
Fulminis afflauit ventis: & contigit igni.

PIERIVS.

a ¶ Descendo ac ducente deo. Nõ sum nescius quot ea sint, quæ Seruius cõgerit, vt cõmune gen⁹ esse dijs, ostẽdat. In veterib⁹ tñ aliquot cod. ducẽte dea legiř. In Donatiano descẽdo adducente dea, mox ita. In domo em̃ Priami se dixerat fuisse cõstitutum, & in summa eius parte, vñ se aut p̃cipites dederãt, aut tradiderant flammis, idcirco iratus dixit descendo adducente dea, voluntate matris adductus, & persuasione receptus.

✳ ¶ Ast vbi

ASCENSIVS.

¶ Dixerat. & spissis no. &c. Post abscessum veneris vidit ęnas numina magna deum in qua re Seruius prius moralem annotauit sententiam: quia videlicet ignorantes vsum venereum dicũtur videre numina nunc naturalem quia secundum Mathesim inqt radij Veneris temperant anereticos. i. exitiosos. Visis ergo numinibus iratis descẽdit ad domum paternam. Vñ Donatus dicit sic. Flammã inter & hostes expedior debuit hoc p̃stare venus: & quia mater: & quia dixerat Nusꝗ abero. Me si cœlicolę. aperta cõiectura me inuisum superis. Satis vna scelus est patriã vidisse: & dolor immẽsus ꝙ adhuc post eius interitum viuimus & adhuc de viuẽdo cogitamus. Corpus: nõ dixit viuũ hoiem: sed corpus. s. eius q nõ viuendi sed moriẽdi cupidus esset. Ipse ma. m. respõdet oĩbus quæ possunt obijci. Ordo est. Dixerat. s. alma parens venus & cõdidit. i. occultauit & inuoluit se spissis. i. densis: vmbris noctis: facies dire. i. terribiles ex deorꝫ ira & magna numina deũ pro deorꝫ inimica troiæ apparent sup. mihi post abscessum matris. Tum vero. i. p̃cipue tunc aut tunc primum ad verum oẽ. i. totũ: iliũ. i. illud oppidũ troianũ visum est mihi. i. a me: considere. i. resolui decidẽdo: in ignes. s. in carbones ignitos: & troia Neptunnia. i. a Neptũno fabricata: visa est sup. verti ex imo. s. fundo. funditus euerti: ac sup. trahere sic ruinam: veluti quũ. i. qñ agricolæ instãt certatim. i. cũ certamine: eruere in summis montibus ornũ. i. arborem sic dictã: antiquã & ergo bene radicatã sed accisam. i. in exteriorib⁹ excisam ferro & crebris bipẽnibus: hoc est crebris bipennibus ferreis: aut ferro crebrarũ bipenniũ: illa. s. ornus minař. s. ruinã. quia eminet: vsꝗ. i. continuo & nutat. i. vacillat & agitař huc illuc: tremefacta comã. i. habens comam tremefactã: vertice cõcusso. i. ex ictu ad radicẽ facto: nutat dico donec ipsa euicta. i. superata paulatim vulnerib⁹. i. crebris ictibus ferri: congemuit supremum. i. dedit supremũ gemitum: sicut animalia expirant & ipsa auulsa iugis traxit ruinã & suam & aliarum arborꝫ secum. Ego igitur videns sic troiã cõsidere: descẽdo. s. ex loco periculoso: ac expedior. i. expedit⁹ ingredior inter flammam & hostes & hoc deo scilicet Venere secundũ Seruium (secũdum quem tamẽ non liceret dicere cõiunctim deo Venere: licet enim in deo intel- ☞ ligatur

ligatur venere. sicut in hoīe b mulier: tñ raro cōiunguntur deus c venus & homo mulier: vnde q̄ dī subaudire licet potius q̄ ex primere. Ad Seruiū addendū di cit Landinus ex Macrobio q̄ simulachrum illud barbatum vestē tamen muliebrē habebat & sceptrū virile quia eandem marem ac fœminā putarent. Aristophanes quoq̄ poeta illam aphrodi ton in masculino genere appellat: & Leuinus ait. Venerē igitur almum adorans siue fœmina siue mas est: ita vti alma nocticu la. Philocrus eandem putat esse lunam: illiq̄ sacrificare viros ve ste muliebri & mulieres virili q̄ & mas estimetur & fœmina. Var ro aūt affirmat sub regib⁹ apud romanos nullū veneris neq̄ grę cū neq̄ latinū nomē fuisse. Hæc ille.) deo igitur videlicet venere ducente. Tela dant locū & flāmę recedūt (quia ergo dignus deo vindice nodus incidit: interest & deus iuxta præceptū. Horatianū. Nec deus intersit nisi dignus vindice nod⁹ Inciderit. Nodus aūt difficultatis est quia nō est verisimile nisi proditor esset per hostes & flāmas euasisse nisi deo ducente) Ast. i. sed vbi. i. postq̄ peruentū sup. est a me & matre. s. ad limina sedis id est habitationis patriæ. i. patris mei Anchisę: q̄ pro. i. domos antiquas: quod in earum laudē dicitur: quasi marmore fuerint quæ diu durare poterant: genitor. s. Anchises: quē ego petebā id est optabam pri mum tollere id est exportare in altos montes: abnegat. i. renuit pducere: i. āpli⁹ ducere vitā: hoc ē diuti⁹ supuiuere troia excisa. i. postq̄ troia excisa esset: & abnegat pati exilium: & ait vos o vos quibus sanguis eui. s. s. florentis: est integer. i. non minutus & quibus vires stant soli de. i. plene suo. i. proprio & cōueniente robore: vos inquam agitate fugam. Si celicole. i. dīj superi voluissent me ducere. i. vt ego diuti⁹ ducam vitam. i. me supuiuere. ipsi seruassent mihi has sedes. i. hanc habitationē. Nos vidimus satis superq̄. i. plus quæ satis: vna excidia. i. vnam exterminationē seu vnum exterminiū vrbis (vbi animaduertes q̄ licet excidium rite dicatur tñ quia plurime res simul exciderunt: id est extra existē tiam ceciderunt & in nihilum redacte sunt: pluraliter tamen dixit vna excidia cū tamen vnus. na. nū. tūc tm̄ plurale esse debeat cū substantiuum singulari caret. Viderat aūt primā expugnationem vrbis troianę in laomedontem ab hercule factam & qa iam secundam vidit: coniunctim legendū) & superauimus. id est superstites mansimus vrbi capte. q. d. licet iam secundum excidiū viderimus. tñ nō superimus vrbi capte cū etiam excidere malimus dixerat aūt id raptus vehementi zelo: vt q destinauerat mori quo circa si forte dicat pius Eneas non ita pater. Nā nō discedā abs te prius q̄ conclamauero & funebre officium p̄stitero, addit vos affati corpus positum. i. situm suis sedibus sic o sic. id est cū tali animo & zelo discedite. Et si tum dicat quomodo ponetur corpus tuum pater, ante te interficies? Respondet ipse id est egomet inueniam mortem manu. s. mea id est sic irruam in hostes vt me interficiant

✻ ¶ Ast vbi iam patriæ. In Medi. codice, atq̄ vbi, legitur, qđ suauius est. c ¶ Facilis iactura sepulchri est. In omnibus ījs codicibus, quos præ manibus habui, sepulchri, absq̄ verbo, est scriptum animaduerti.

✻ hoc detrude caput sub tartara telo. Exuuiasq̄ petet: quasi obiectio: sed expoliatū linq̄t cadauer: & responsio. Facilis iactura sepulchri aut secundum Epicureos qui dicunt nil superesse post mortem aut facilis sepulturę iactura est quā potest ruina præstare. Annos demoror: quasi festinātes diu viuēdo detineo. Fulmis affla. ven. & cō. i. Tria sunt fulminum genera: est quod affiat quod incendit: quod scindit. De hoc autem siluit: fulminatus est Anchises: quia se cum venere concubuisse iactabat.

interficiant aut meipsum interficiam, quod non placet, quia alludit ad factum Priami qui manu sua mortē inuenit, prætere a sequitur miserebitur hostis, cuius sensus est, etiam si tam inualida sit manus vt neminem offendere valeā tamen hostis videns me appetere mortem miserebitur, & interficiet me forte immeritum & si non miseratione ductus, tñ petet exuuias. i. spolia mea quæ in tropheum ducet quo v̄bo Anchises sibi etiā nomē & gloriam asserit: Seruius tñ accipit quasi p obiectionem dicat: dices forte q̄ hostis exuuias petet & sic nudus in ignota solusq̄ relinquar harena: ad hoc respondet iactura sepulchri est facilis. id est debet faciliter tolerari: verum hoc tenore cōtinuari pōt. Satis est vidisse excidium vrbis semel & superuixisse: quia amplius supuiuere nolo: quocirca affamini exequialibus verbis corpus meū positū: id est pstratum sic: id est cum tali affectione & animo nec dubitetis qūo psternetur: quia ipse manu mortem inueniam: & si fortasse imbecilior sit q̄ quæ hostē puocare possit miserebitur hostis & si nihil miserationis ex hoste sperandū: tñ exuuias petet sed dicas ergo spoliatus: derelīquar insepult⁹ verū id paruificaciā quia iactura. i. amissio in necessitate (sicut iactura pprie est amissio mercium quæ pro saluāda vita in mare proiciuntur: quemadmodum p saluādo decoro vitæ & inclito noīe sepultura amittitur) iactura ergo: id est necessaria aut expediens amissio sepulchri ē facilis id est debet facile tolerari vnde Seneca. Nihil refert humi ne an sublimi putrescam q̄ autem mori fuerit decorum p bat quia ego demoror. id est detineo & extendo iāpridē. i. iā a plu sculo tpe annos. s. statutos mihi existens inuisus diuis quia cū venere dearum pulcherrima concubuerat. & inutilis. s. hominibus quo ad opa: q̄uis adhuc vtilis esset consilio. demoror dicit iāpridē: quia ex eo tpe. i. post illud tp̄s ex quo. i. post qđ. pr̄ hoīm atq̄ rex diuum. s. Iuppiter: afflauit. i. leuiter contigit me ventis fulmis. i. leui, ɔtactu: ita vt neq̄ excecaret neq̄ mutilaret memorem tamen faceret non esse gloriandum nec iactandum de veneris cō mercio. Excecatum autem non fuisse probat illud quod statim dicetur: genitorq̄ per vmbram prospiciens: nate exclamat: fuge nate & postq̄ supple contigit me igni fulminis: non tamen prostrauit nec penetrauit.

S. SERVIVS.

¶ Nos contra præpositiones vel aduerbia in a exeuntia modo producunt vltimam litteram excepto puta & ita & quia quæ apud Ennium & Pacuui. breuia sunt: hinc est quod etiam numerorum nomina indeclinabilia a pducunt: vt triginta magnos voluendis mensibus orbes. Alia vero quæ declinantur breuia sunt secundum rationem nominum in a exeuntium. Omnisq̄ do. modo familia: vel domicilium. Interdum reuera domus. Mortem miser. op. contra fatorum vim & matris auxilium Me ne probate pietatis filium: nam pronomia habent vim suam nonnunq̄ & emphasim: vt Cantando tu illum posse plus est q̄ velle: Excidit bene excusat patrem dicendo excidit & nō pōt quia non præcedit nomē Natum ante ora patris. his reb⁹ terret eum qui non potest mortem timere. Obtruncat: obtruncare cōsueuit. Arma viri. f. a. notāt hoc critici: quia sæpius arma ri aliquos dicit cum exarmatos nusq̄ ostendat qui nesciunt nō omnia a poeta. vt supra dixim⁹ dici de

Numera ... quā ...

¶ Talia perstabat memorans fixusq̄ manebat
Nos contra effusi lachrymis: cōiūxq̄ Creusa
Ascaniusq̄: omnisq̄ domus: ne vertere secum
Cuncta pater fatoq̄ vrgenti incumbere vellet.
Abnegat inceptoq̄ & sedibus heret in iisdem:
Rursus in arma feror: mortēq̄ miserimus opto:
a Nam quod consilium: aut q̄ iā[a] fortuna dabat?
Me ne efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? tantumq̄ nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui:
Et sedet hoc animo: perituræq̄ addere Troiæ
b Teq̄ tuosq̄ iuuat: patet isti[b] ianua leto.
d Iāq̄ aderit multo[d] Priamide sanguīe Pyrrhus:
e Natū[c] añ ora patris: patrē q[e] obtrucat ad aras.
f Hoc[f] erat alma parens. q̄ me per tela per ignes
Eripis: vt mediis hostem in penetralibus: vtq̄
Ascaniumq̄ patremq̄ meum iuxtaq̄ Creusam

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Talia perstabat &c. Docet quo modo ab instituto reuocari nequiuerat Anchises vtq̄ ipse id videns rursus in arma irruerit: docturus in sequentibus quomodo viso ostento ignis in fugam concesserit eandem Anchises: de hac autem re dicit Donatus sic. Fixus: imobilis sentētia Nos contra quia fuga esset salus petenda: & sine ipso fuga nō erat orabamus ne vniuersam domū dum negat se fugiturum perderet Ergo omnia ex illius voluntate pendebant Me ne inuidiosa dictio sed quæ plena esset pietatis & ex affectu religioso profecta. Habet autem grauissimum pondus ex pronominibus me & te: me scilicet filium tuum: cui⁹ pietatem officia religionemq̄ optime comprobasti. Te: qui sis pater meus: & probe nosti quid patres liberis ac patribus liberi debeant. Te qui senectute & morbo grauis sis & quem ita relinquere scit scelus hoc tempore & hoc loco vbi hostes sint & flamma. Potuisti ergo loq̄ q̄ me faceret parricidiam. Si nihil artificiosa oratio. nā esset causa interitus

¶ Aeñ.

Donat⁹.

Alterum in alterius mactatos sanguine cernã?
Arma viri ferte arma: vocat lux vltima victos.
Reddite me danais: sinite instaurata reuisam
g Prælia: nunq̃ omnes hodie moriemur inulti:
h Hinc ferro accingor rursus: clypeoq́ꝫ sinistram
Insertabam aptans: meq́ꝫ extra tecta ferebam.
Ecce aũt complexa pedes in limine coniunx
Hærebat: paruumq́ꝫ patri tendebat Iulum:
¶ Si periturus abis: & nos rape in omnia tecum.
Sin aliquã expertus sumptis spẽ ponis in armis:
Hanc primum tutare domũ: cui paruus Iulus:
Cui pr̃ & cõiunx quõdã tua dicta: relinquor.

PIERIVS.

a ¶ Aut quæ iam fortuna dabatur. In antiquis aliquot codici
b bus legere est, aut mihi quæ fortuna. Sed prior lectio magis recepta. b ¶ Patet isti ianua læto. In Mediceo codice, & aliquot alijs antiquis legere est. Istic aduerbialiter, vt dicat non esse alio discedendum, si omnes velit perdere. Quia iam aderit Pyrrhus, qui eum voti compotem reddet.
c Qui natum ante ora patris, patrem qui ad aras obtruncabit. c ¶ Natum ante ora patris. In antiquis pene omnibus exemplaribus gnatum: cum, g, littera prępposita legas, & ita veteres scribere solitos ostendit Victorinus, dum dicit, Nos quædam paucioribus litteris scribimus, q̃ꝫ antiqui scribebãt, vt narus, nat⁹, nauus, nosco. Nã illi has voces & similes istis, g, interposita scribebant.
d cuius rei vestigia nos retinemus, cum scribimus ignarus, cognatus, ignau⁹, cognosco. d ¶ Iamq́ꝫ aderit multo priami de sanguine. In codicibus aliquot antiquis mutato numero legitur, Iamq́ꝫ aderit priami multo de sanguine. Sed vulgata lectio longe venustior habetur ijs, qui dactylum
e & spondeum alternos amant. e ¶ Patrem qui obtruncat ad aras. Vetera quædam exemplaria legunt patrem quæ obtruncat. Sed pronomen illud relatiuum maioris omnino ponderis est.
f ¶ Hoc erat alma parens. Prima huius carminis dictio nouos & veteres grãmaticos varie torquere consueuit. Priscianus in hunc locum, reliquis quoq́ꝫ casibus vetustissimi addebant eandem, ce, syllabam, vt Hicce. Hęcce. Hocce. Vnde vocali quoq́ꝫ sequente ablata per synalephen manẽtibus duabus, cc, solebant producere. Virgilius. Hocc erat alma parens. Sed scriptorum negligentia prætermisit vnum, c. Dixerat vero prius idem hoc Velius longus, qui dubitat versum esse acephalum, si Hoc vnico, c, scribatur. Sed enim nullum ego ex antiquis codicibus adhuc inueni, in quo sit, Hocc, duplici, cc, notatum. Passim vero. Hoc erat, quo æquior sum Terentiano & Probo c. finalem in pronominibus producendi vim asserentibus habere, vt alio loco commodius disputatum est. Nam & Sosipater Carisius vltimũ positionis modum ait, quum dictio desinit in consonantem, c, qua pars orationis finitur, & excipitur a vocali, vt Hoc erat alma parẽs. Ne vero mirum sit quæri a grammaticis vtrum Hoc, an Hocc, an Hocce, apud poetam sit dicendum, quærit quid huiusmodi in Cicerone fabius. Quippe cur Hosce potius q̃ꝫ Hos eo loco dixerit, neminem vestrum ignorare arbitror iudices hunc per hosce dies sermonem vulgi, atq́ꝫ hanc opinio
g nem populi Romani fuisse. g ¶ Nunquam omnes hodie moriemur inulti. In Mediceo & codicibus aliquot antiquis, Nusquam, habetur, hoc est quocunq́ꝫ loco cadere contigerit, haud quaq̃ꝫ inulti moriemur. Sed nunquam Donatus agnoscere videtur. Huius vero sententiæ similitudo locum memoriæ subijcit apud Liuium, aliqua dignum animaduersione. Libro quinto de. ij. bello pu. vtrum præsenti torpore pecorum modo inulti trucidentur. Quod in veteri codice le
h gitur. vtrum præbentes corpora pecorum modo, inulti trucidentur. h ¶ Hic ferro accingor rursus, clipeoq́ꝫ sinistram insertabam. In antiquis exemplaribus legere est Hinc ferro adcingor, & clupeo per, v, Sed per, i, potius, ex Cornelij frontonis sententia scribendum videtur. De armis enim est sermo. Sed enim hæc leuia, illud me potius moueat, quod antiquissimi quidam codices legunt clipeumq́ꝫ sinistræ insertabam, pro, clipeoq́ꝫ sinistram insertabam. Donatiana præsertim paraphrasi cum antiqua lectione faciente. Ita enim est, iam induebã scutũ humero meo.

¶ interitus oĩum & exẽplo oñdit affuturũ q filiũ nepotẽq́ꝫ in suo cõspectu interimat cũ iã ea crudelitate vsus in polyte sit q nunq̃ꝫ patrẽ interẽpturus sit nisi pri⁹ cæso filio. Hoc erat alma pa rẽs oñdit materna bñficia cõuerti in perniciẽ. Cernẽ. ad omnia ptinet & ꝓpterea nõ semel accipiẽdũ est. Arma viri ferte. conabat̃ flectere prẽm in suã sñiam cũ filij periculũ cerneret. Vocat lux. v. vt intelligat non sumi arma ad salutẽ sed ad mortem nec inde aliud sperari q̃ꝫ aliquã vltionem Hic ferro accin. qm̃ ne his quidẽ dictis mot⁹ erat. Patri: nõ dixit mihi sed patri: vt si maritũ non flecteret saltẽ patriũ affectũ moueret. Quondã tua: nã si discedã nõ potero eẽ deinceps tua. ¶ Ordo ẽ. Pater Anchises sup. memorans. i. enuncians talia qualia p̃missa sunt pstabat. i. pseuerabat (& ita non leges p̃stabat) & ꝑ. i. manebat fixus inherens & firm⁹ in ꝓposito suo. Nos & creusa cõiunx & ascani⁹ sup. fili⁹: & omĩs domus. i. tota familia effusi. i. effluẽtes lachrymis contra sup. instamus aut facim⁹ aut pręcamur ne pater vellet vertere. i. euertere & destruere cuncta secũ: & incũbere fato vrgenti. i. ipsum ad pñtem mortẽ impellẽti sed sup. ipse abnegat. i. renuit sup. dictis aut p̃cibus nr̃is acqescere. (Sed pulchra breuitas est & negocio aptissima) & hęret ĩcepto & ijsdẽ sedib⁹. i. firmis sententijs & placitis (Nã sedere est placere, vnde paulo inferius, & sedet hoc anio &c.) Ego feror. i. trahor & excitor rursus in arma, & ego miserrim⁹ opto mortẽ: Nã qd̃ cõsilium dabat̃. q. d. nullũ, aut q̃ fortuna supple dabat̃. q. d. etiã nulla hoc est neq́ꝫ cõsilio neq́ꝫ casu aut audaci facto posse euadere sperabã cum nolẽ patre moriente superuiuere vñ addit. O genitor spasti ne me posse. i. ꝙ ego possem efferre pedẽ. s. e domo ista te relicto. i. post q̃ꝫ te reliq̃rim aut & te relinquã: excidit ne tm̃ nephas ore patrio i. paterno vt id de me sentias: Si nihil. i. nõ aliqd si nõ placet superis aliqd relinqui ex tãta vrbe: & si hoc. s. nihil relinqui sedet aĩo. i. firmiter decretũ est tibi & placet & si iuuat. i. delectat te addere troiæ piture te & tuos: ianua. i. adit⁹ & modus: patet isti. s. tam ignobili quod tamen affectas: leto id ẽ mortis generi quo deleamur & e via & e memoria viuẽtium vñ affectanter lætum dixit patet ergo isti læto. i. ad istud lætum. Nã pyrrhus aderit iam. i. statim sup. veniẽs de multo sanguine priami. i. de multi sanguinis priami effusione: qui obtruncat. i. obtrũcare consueuit & cuius peculiare facinus est obtruncare aut qui iam nunc obtruncat: natum. s. politem ante ora patris. s. priami & patrem. s. priamum ad aras. s. Iouishercei. O alma parens erat hoc id est prætendit ne hoc sibi: quod eripis me per tela per ignes vt scilicet cernam: hostem scilicet qui iam aderit: in medijs penetralibus, silicet domus paterne: & vt cernam ascanium scilicet filiũ meum & patrem. s. anchisen mactatos alterũ sup. mactatũ in sanguine alterius (Est enim prolepsis) q́ꝫ ꝑ &: hoc est etiã iuxta Creusam. s. coniugem meam: matrem Ascanij & nurum tuam. O viri ferte inquit id est afferte arma vltima lux id est vltimum tempus vitę: non em̃ tunc luxerat vocat id est experit ad mortem victos. s. nos: hoc est video fatis vrgẽtibus nos ad mortem impelli. Reddite me danais: quibus. s. mater me eripuit. sinite (quia ipsum retinere volebant) id est permittite: vt supple reuisam: id est iterũ visum eam: aut iterũ videam pręlia instaurata: id est in pristinum statum concerta: nunq́ꝫ omnes: id est non omnes, (sed plus est nunq̃ꝫ q̃ꝫ non moriemur hodie iuulti: hoc autẽ de se dici. q. d. nõ interficiar) priusq̃ꝫ interfecero complures: hic: id est hoc tempore, rebus sic se habentibus ego accingor rursus ferreo, insertabam sinistram supple manum clipeo aptans scilicet eam loris & retinaculis clypei: & ferebam me extra tecta: autem pro sed ecce quasi dicat præter spem: coniunx scilicet Creusa: complexa. id est complectens pedes silicet meos: prostrata videlicet. herebat in limine & tendebat. id est. porrigebat patri scilicet mihi iulum scilicet filium paruum & supple vociferauit: si tu ab is periturus. id est eo animo vt pereas cape &. id est etiam: nos tecum in omnia: hoc est in mortem sin. id est sed si tu expertus: id est peritus armorum: ponis. id est collocas aliquam. spem scilicet salutis. in armis sumptis. id est per arma sumpta obtinende tutare primum hanc id est nostram domum: cui scilicet domui iulus: scilicet paruus: ergo qui se seruare nesciat: supple relinquitur & cui pater supple relinquitur & cui ego dicta quondam tua coniunx dum: scilicet mecum viuere constituisti: relinquor scilicet a te abeunte in mortem certam aut aliena defensurus.

dici debere nam & diem describit nocte non præmissa. Superflue enim dicuntur ea quæ necesse est fieri. Quis enim domum ingressus non arma deponat. Reddite me da: qbus me sustulit mater: Tẽdebat. offerebat. Si peritu. Argumentum dilemma. i. complexio quæ aduersarium ab vtraq́ꝫ parte concludit. Cui pa: & interrogat: & epitheto commẽdat ætatem. Quondam aut aliquando: & quasi nunc non sit quæ relinquitur vel quondã: id est semper: Sic in Georgi. vt quondam in stipulis magni sine viribus ignis: & est sensus quã semper cõiugem non nominasti habetur enim quæuis nominari quia nõ nisi nobilis.

Ordo.

¶ Inter mu

SERVIVS.

¶inter mutauit accentū: cum sit po[s]posita: significat aūt aliquā per. Fuit inter manus parentū. i. inter cōplexus. Nō em̄ portatū dicemus eo tpe qui post septem annos & venatus est & pugnauit. Monstrū mediū est a mōstrādo dictū: & refert ad præsens ei⁹ significatio. Prodigiū aūt est qd̓ in longū tp̄s prodigit significationem. Apex proprie dicitur in summo flaminis pileo virga lanata. i. cuius extremitati modica lana est: qd̓ primū constat apud Albā Ascaniū constituisse: mō p summitate pilei intelligimus. Tangit aūt latenter historiā: hoc q̧ de igne ad Seruiū tullum pertinet: nā cū orticlanā vrbe cœpisset Tarquinius prisc⁹ ex serua dominatus est Ser. Tullus: cui dormienti flamma caput corripuit quam cū vellet restinguere Tanaquil regis vxor auguriorū perita phibuit: flāma puerū cum somno deseruit: vnde intellexit eū clarū fore. Lucem: perite dixit & non vt in. vij. Tum fumida lumine fuluo: nā & illic splendor cum fumo est: qui semper causa lachrymarum est. In Ascanio autem solus oñditur splēdor. Pasci crescere: vt sacrū tibi pascere crinē. ponit aūt historice infita p indicatiuis. Sanctos: nō quos tunc sciebam sanctos: sed postea probarunt. Oculos contra opinionem Theocriti qui cæcatū fuisse cōmemorat. Si flecteris: aut secū dum Stoicos qui fati asserūt necessitatem: aut secundum Epicureos qui dicūt deos nō curare humana Aspice: nam intuentes dij iuuāt: Vnde est. Atq̧ oculos rutilorū. r. a. a. & Diua solo fixos. o. a. t. Oīa fir. nā nō sufficit Romano more vnum vidisse auguriū. nisi firmet̃ ex simili: nā ex dissimilibus posterioribus dissoluūtur priora: vñ est Quantū chaonias aquila veniēte colūbas. Nā ea illis plus potest. Læuū psperū est qa cœleste: sinistrū aūt quantum ad auguria a sinēdo est: qd̓ nos agere aliqd sinat. Multa cū luce: scd̓m theologica rōnem: q̄ asserit flāmarū tract⁹ nimbū esse descendētis numīs: alibi s̄m physicā vt vēto īpendēte videbis Flāmarū lōgos a tergo albescere tractus. Facē: lumen qd̓ vtiq̧ ex facibus nascit̃. Idæa. s. p qd̓ significatur troianos Apud Aeneā cōgregatos petituros idā. Cū lu. oñdit claros: scintillæ relictę significantī varijs locis remāsuros: de locis lōgus limes: errorē p sulcū longum maris æquor arandum prę significat: Sulphure. s. diuini ignis odor ē. Ex fumo mors Anchisæ ostenditur. Cedo equidem q. d. & si moriturus sim. Victus: a suo proposito discedēs. Se tol. augurum verbum qui viso augurio surgebant ex templo. Vestroq̧ i nu. in vobis habeo Troiam: Comes: tantum ad solatium itineris: nam moriturus erat.

a ¶Talia vociferans gemitu tectū oē replebat[a]:
b Cum subitum[b] dictuq̧ oritur mirabile monstrū.
Namq̧ manus inter mœstorūq̧ ora parentum:
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
c Fundere lumen apex: tactuq̧ innoxia molli[c]
Lambere flamma comas: & circū tpa pasci.
Nos pauidi trepidare metu: crinēq̧ flagrantem
Excutere: & sctōs restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sydera lætus
d Extulit: & cœlo palmas cum voce[d] tetendit
¶Iuppiter omnipotens p̄cib⁹ si flecteris vllis:
Aspice nos: hoc tantum & si pietate meremur:
Da deinde auxilium pater: atq̧ hæc oīa firma.
¶Vix ea fatus erat senior: subitoq̧ fragore
Intonuit læuum: & de cœlo lapsa per vmbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti:
Cernimus idæa claram se condere sylua.
e Signantemq̧ vias. tum longo limite[e] sulcus
Dat lucem: & late circum loca sulphure fumant.
f Hic vero victus genitor se tollit in[f] auras.
Affaturq̧ deos: & sanctum sydus adorat.
g ¶Iāiā nulla mora ē: sequor: & q̄[g] ducitis adsum
Dii patrii seruate domum: seruate nepotem.
Vestrū hoc auguriū: vestroq̧ in numīe troia est.
Cedo equidem: nec nate tibi comes ire recuso.

PIERIVS.

a ¶Tectū oē replebat. Veteres aliq̄t cod. Repleuit, legunt. Sed replebat meli⁹ esse iudicāt eruditi. b ¶Quū subitū dictuq̧ orit̃ mirabile mōstrū. Veteres aliq̄t codic. subito, habēt. Sed subitū, interp̄tes agnoscunt. c ¶Tactuq̧ innoxia molli lambere flāma comas. In ant. aliquot cod. mollis, legitur. Vt vel mollis comas dicas, vel mollis flāma, tactu inoxia. Sed ei Donatus i paraphrasi sua pueriles ait comas, pindeq̧ mollis ac teneras, cū Donato ē codex ver⁹ Camilli Porcij, i q̂ molles oino legit̃. d ¶Et cœlo palmas cū voce tetēdit. In cod. aliquot ant. ad cœlū palmas, legit̃. Vt illud, Ad cœlū tendēs ardentia lumīa. Preterea nō nihil decoris habere videt̃ repetitio illa. Oculos ad sidera, ad cœlū palmas. Si cui tm̄ placeat, qd̓ i Me. cod. ē, cœlo, octau⁹ casus, vt figuratior elocutio, nō laboro. e ¶Tū lōgo limite sulc⁹. In plærisq̧ veterib⁹ cod. lumie, p limite suppositū est, sed pbatiora oīa exemplaria limite, hñt. f ¶Genitor se tollit in auras. In cod. aliquot ant. qppe Medi. & aliquot alijs legere est, ad auras. In alijs quibusdam, ad aras, vt est etiam in Donatiano, quod forte non displiceat, quia sequitur. Adfaturq̧ deos. Sed & in auras, veteres habent codices aliquot. g ¶Et qua ducitis adsum. In aliquot antiquis codicibus, quo legas. Sed in pluribus, qua, interpretibus præsertim eam lectionem agnoscentibus.

ASCENSIVS.

¶Talia vociferās. &c. Memorat quomodo viso monstro circum capillos iuli anchises diuinarū rerū peritus id boni exitus indiciū agnoscēs & se suosq̧ i exiliū a fatis vocari parat⁹ sit sequi. De ea aūt face quę in seruiū dicat Beroaldus videbim⁹ post ordinem antequē ponemus hæc. Donati verba. Vociferans: non solū verbis: verū etiam gemitu ostendēs Cū sibi: talis est locus iste qualis est Talia iactanti stridēs aqlone pcella. Itē hæc cū dardanio eneę mirāda vident̃ &c. Itē Talia fundebat lachrymās lōgosq̧ ciebat. In cassum fletus: nā incerta & insperata innectit. nō expectans verbosum finē. Mirabile: nā fiebant multa cōtra naturā: vt flāma q̄ tangebat ea nō vreret. Pater Anchises: apud quē cœlestiū rerum scia erat. Vix ea fatus erat ostendit̃ ex hoc magnum anchisæ meritū. Sequor & qua. d. ad. primū est ducerē scd̓m sequi: sed ordiato sensu corrigitur vt sit qua me ducitis sequor. vestrū hoc au. qa vestrū est auguriū, vestrū est tueri: quod agim⁹. Cedo. scilicet potioribus. ¶Ordo est. Creusa sup. vociferans talia qualia iam recitauit replebat omne tectū. i. totā domū gemitu: sup. tūc: quū. i. qñ monstrum subitū & mirabile dictu. i. dū dicit̃ aut vt dicatur: orit̃ i. ostentat̃. nāq̧ p quia. ecce leuis apex. i. globulus in summitate pilei visus est fundere de summo vertice iuli lumen. i. radios quosdā aut globulos ignis inter manus & ora mestorū parentū dū. s. mater filiū patri portenderet: & flāma innoxia. i. non nocens nec inurens: molli tactu. i. quia molliter tangebat: supple visa est lābere comas & pasci. i. foueri & nutriri circū tempora. s. capitis Iuli nos pauidi. i. pauentes: trepidare sup. cœpim⁹: aut trepidare p trepidabamus: metu. i. pre timore: & excutere sup. cœpimus: aut excutiebamus: crinē flagrantē. i. ardentē: hoc est ignem capiti inherentē: & restinguere. i. abolere: fōtibus. i. aquis mūdis ignes sanctos: id est quos postea sanctos didicimus fuisse. at. i. sed anchises pater. s. meus rerū diuinarum perit⁹: lætus. s. ex tali portēto: extulit oculos ad sydera: & tetēdit cœlo id est ad cœlum: palmas cū voce. i. cū orone sequente. O iuppiter oīpotēs. s. pr̄ aut de⁹: si tu flecteris vllis p̄cibus aspice nos: & si nos meremur: hoc tm̄. i. tā magnum bonum quod nobis portendit̃: pietate. i. p pietatem nostrā: o pater da deinde. i. insuper & vltra meritum auxiliū & firma. i. cōfirma: & stabili hæc oīa i. portenta visa sup. per aliud portētū Senior. s. Anchises. vix erat fatus ea sup. verba iam dicta: & leuum. i. ps leua quo ad suspicientem in cœlū q̄ tn̄ dijs dextera est aut leuum: id est pars septētrionalis q̄ prospera prędicatur intonuit fragore subito. i. repēte orto vt miracl̓ose ñ naturalr̃ euenisse

☞ cognoscatur

ASC. Dona. ¶Aen. ¶Anc. Ordo. ¶Aen. ¶Anc.

☞ cognoscatur: & stella.id est similitudo stellę ducens facem. s.cœlestem: lapsa.i.labens de cœlo.i.summo aere per vmbras.scilicet nocturnas: cucurrit:id est celeriter tracta est per cœlum:cũ multa luce nos cerminus illam.s.stellam aut facem: labentem.i. decidentem super summa culmina tecti.s.domus nostræ condere se claram.i.lucidam sup.in sylua idea.i.idę sylue Troianę & signantem vias.scilicet per quas nobis fugiendum erat tum.id est prætera aut deide postq̃:maior illa fax auolauerat: sulcus : id est oblongus tractus, dat lõgo limite lucem:id est claritatem & loca fumant circum.id est per circuitum late.i.in latum: sulphure.i. odore sulphureo qui secundum Seruium mortem Anchise portendebat: vo pro sed: genitor.s.pater meus anchises victus id est reuocatus ab instituto per deorum portenta; tollit se in auras & affatur deos & adorat sydus sanctum: id est a dijs missum aut rei bone significatiuum: aut supple inquit: Iam iam nulla mora est supple. in me: o nate: ego sequor supple te cui talia portendunt & adsum supple ea qua ducitis. o patrij dij seruate domũ: id est familiam vestram: & seruate nepotem.s.Eneam aut ascanium hoc augurium est vestrum.i.a vobis significatum & troia est in vestro numine.i.protectione & potestate equidem.id est ego quidẽ cedo.scilicet a proposito meo reuocatus in sententiam filij: nec o nate ego recuso.i.& ego non renuo ire comes tibi id est tecum & in comitatu tuo

Beroal. Beroaldi in Seruium quæ dixi verba sunt hæc. Facessat procul tam futilis & inanis interpretatio, nam Vergil. de face cœlesti sensit. Et quo apertius sensus poetici versus intelligatur, adscribemus verba Plynij ad hanc rem pertinentia qui ita scribit in secundo, Emicant & faces non nisi cum decidũt visæ, qualis germanico cæsare gladiatorum spectaculum edente præter ora populi meridiano transcurrit. duo genera earum: lampades vocant plane faces, alterum bolidas, quale mutinensibus malis visum est, distant q̃ faces vestigia longa faciunt priore ardente parte. Hactenus Plynius, cuius verbis haud dubiæ declaratur quid sibi uelit Maronianus versus. Stella facẽ ducens multa cum luce cucurrit, & in eodem loco parum diligenter parumq̃ curiose introspexisse videtur Seruius vergilianam maiestatẽ, quando a poeta dicitur. Intonuit leuum, est em̃ id totum ex arcana augurum disciplina translatum, & a nobis diligentius exponendum ad iuuandam studiosorum eruditionem. Ethrusci cœlum in.xvj.partes diuiserunt, ex quibus octo ab exortu sinistras totidem econtrario appellauere dextras, hinc omnia fulmina leua existimantur esse prospera, quoniam leua parte mundi ortus est, vt author est Plynius, & vt scribit Cicero in secundo de diuinatione, optimum auspicium habebatur apud Romanos si sinistrum fuerat, verum cum romani sinistra meliora existimarent, græcis & barbaris dextra videbantur auspicatiora, vnde apud Homerum Aiax sic loquitur, prospera Iuppiter his dextris fulgoribus edit. Vergilius itaq̃ omnis antiquitatis consultissimus ex ritu romani augurij dixit intonuisse leuum hoc est sinistrum, q̃ fœlicitatem portendere credebatur & imitatus videtur esse. Ennium sic scribentem, cum intonuit leuum bene tempestate serena. Non omittendum est a latinis omnia quæ bona sint sinistra nuncupari etiam si dextra sint. (Leua cœl.) (Sinis.)

¶Dixerat ille: & iam p mœnia clarior ignis
Auditur: propiusq̃ æstus incendia voluunt.
Ergo age care pater ceruici imponere nostræ:
Ipse subibo hũeris: nec me labor iste grauabit.
a Quo res cunq̃ cadent[a]: vnũ & cõmune periclũ
b Vna salus ambobus erit: mihi paruus[b] Iulus
Sit comes: & longe seruet vestigia coniunx.
Vos famuli quæ dicã animis aduertite vestris.
Est vrbe egressis tumulus: templumq̃ vetustum
Desertæ cereris: iuxtaq̃ antiqua cupressus:
Religione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu: patriosq̃ penates.
c Me bello ex[c] tanto digressum & cæde recenti
d Attrectare[d] nefas: donec me flumine viuo
Abluero.
e Hæc fatus: latos humeros: subiectaq̃[e] colla
Veste super: fuluiq̃ insternor pelle leonis:
Succedoq̃ oneri. dextræ se paruus Iulus
Implicuit: sequturq̃ patrem nõ passibus æquis.
Pone subit coniunx: ferimur per opaca locorũ:
Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela: neq̃ aduerso glomerati ex agmine graii:
Nunc omnes terrent auræ: sonus excitat omnis
Suspensum: & pariter comitiq̃ oneriq̃ timentẽ.

SERVIVS.

SER. ¶Etiam.s.dum negat dũ oñdun

In errata mãifesta lapsus Seruius

tur auspicia. Ergo q̃a assensisti & incẽdia appropinquãt. Age aduerbiũ hortãtis est adeo vt sæpe plurali iungat̃: vt age facite hoc. Ceruix in singulari nũero collũ ĩ plurali superbiã significat. Lõge valde. nã sequit̃ Pone subit cõiunx. Vrbe ablatiuũ dat: sic Hora.

egredior

egressum magna me excepit aritia Roma Sal. accusatiuũ dat. raro egressa suos fines. Tumulus nũc terra tumẽs alias sepulchrũ. Recte aũt turbatis dat plura p̃cepta: scit em̃ ẽẽ timoris comitẽ obliuionẽ. Cereris: optime ponit̃ hui⁹ deæ templũ ante vrbẽ. nam est dea rusticorũ. Librate aũt Cereris tẽplũ & vetustũ dixit. Nam illic vt putabãt hostes nõ erat viris adytus & Aeneas sciebat esse p̃fanatũ: nec p̃de spe duci hostes poterant. Desertæ. an a sacerdote qui i.vj. inducit̃ extinctus: vt Cererisq̃ sacrũ poli: an p̃pter decẽnalẽ obsidionẽ. an a filia desertę vt Nec repetita sequi. c.p.m. Relligiõe: timore. sic Terẽ. Nã mihi

Metus & religio.

nihil esse religio est dicere. i.timor. & est reciprocũ. vnde Ver. Multosq̃ metu seruata p an. Cõnexa enim sunt timor & religio Stati. Primus in orbe deos fecit timor, Cape. Non dat sed hortat̃ nã ipse ait sibi ne fas esse tangere cum sit cæde pollutus: scit enim græcos ex pollutiõe palladij piaculũ commisisse. Viuo semper fluenti: id est naturali vt viuoq̃ sedilia saxo. Est autem augurale verbũ. Latos. aut more heroum se laudat aut sternendo latos facit. Succedo oneri figura est. Implicuit. puerilem expressit timorem. Pone aduerbium & habet accentum in vltima. Opaca. Nã dixerat. arboribusq̃ obtecta. r. & est op. loco. veluti strata viarũ. Et me. naturalia plus timet vir fortis & non bellica arma. Vnde sequit̃ Comitiq̃ oneriq̃ timentem. Excitat. consternat subito.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Dixerat ille. In hac parte recitat æneas vt pietatis officio erga patrem functus sit, eumq̃ in humeris extulerit, & Ascanium per manum attraxerit. sequente quidem sed non persequente coniuge quæ dijs ita volentibus inuia sublata est, ostendit etiã se summa religione deos obseruasse q̃ p̃ pe quos ne attrectare quidem audebat: sed patri pio & impolluto efferendos committebat. De q̃ re dicit Donatus sic. Ergo a. Nã

Don.

cum impetrassem paternum assensum qd̃ difficillimum fuit arripui subitã occasionẽ: & oĩbus difficultatibus quas obijcere potuisset anchises occurrit. Nam se illum senem & impeditũ laturũ pollicetur & omnia cõia ipsius futura ostendit: quia nusq̃ illũ deseret & ne querat quid de filio & de vxore faciat iuuabo inquit filium auxilio dextrę: & vxor vestigia mea sectabitur: quod vero ait solus Iulus sit co. Et longe.s. v.c. Fuit consilium vt tutior fieret fuga. Nam si plures fuissent congregati non facile latuissent Implicuit: exprimit causam & factum. nam puer patris fugientis equare passus nõ poterat. Exprimit etiam laborẽ suum q̃ in tãta celeritate patrem ferret: filium traheret. ¶Ordo est. Ille.s.pater

Ord.

anchises: dixerat.i.finiuerat sermonem: & ignis.i.crepitus & fragor ab igne p̃cedens: auditur iã clarior quia vicinior erat: & incendia voluunt: id est aduoluũt propius: id est vicinius ad nos: æstus.i.calores ex incendijs prouenientes: aut æstus voluunt incendia p̃pius: quia ex æstu fiunt incẽdia: p̃parantur em̃ materiæ ad incendia: & incendia augent æstus. Ergo age adhortandi ẽ aduerbium: o chare pater imponere.i.fine vt imponaris (est enim imperatiui modi verbi passiui) ceruici nostræ.i.in ceruicem nostram. ip̃e.i.ego subibo humeris i.p humeros meos: nec iste.id est

☞ quem

PIERIVS.

a ¶Quo res cunq̃ cadent. Vetera quædam exẽplaria. Quo res cumq̃ cadant, habẽt, non inuenuste. b ¶Mihi paruus Iulus sit comes. In Donatiano codice scriptũ est. Mihi solus Iul⁹ sit comes, consiliũq̃ esse Donatus ait, vt tutior fieret fuga. si em̃ plures cõgregarent̃, non facile latere potuissent. Idq̃ præcipue ea de caussa placet, ne tã paucis versibus, ter paruos Iul⁹ repetat̃, paulo enim ante, Cui paruos Iulus, dixerat, & paulo post dictur⁹ est, Dextrę se paruos Iul⁹ implicuit. Videm⁹ em̃ Virg. impẽdio euitasse illd̃ Home. τομ διαπαμειβομενοσ.

✻ ¶Me bello

quem tibi impendam labor: grauabit me: id est molest⁹ fuerit mihi. Quocunq; (est enim Tmesis: id est intercisio) .i. in quã cunq; partem aut euentum res cadent vnum & commune periculum pro periculum: & vna salus erit ambobus. s. nobis paruus Iulus sit comes mihi .i. comittetur me comprehensus dextera: & coniunx seruet vestigia longe: ne cumulo prodantur oẽs: vos famuli aduertite aĩs vestris. supple ea quæ dicam. tumulus: id est colliculus: quidam est egressis: id est offenditur ab ĩs qui egressi sunt vrbe scilicet nostra hoc est troia: & templum vetustum Cereris desertæ: id est neglecte cum agricole decennio pulsi fuerint: & cupressus antiqua: seruata. id est obseruata & venerata multa religione patrum .i. maiorum nostrorum: est iuxta. s. hunc tumulum & hoc templum. Nos veniemus ex diuerso. id diuersis partibus in hanc vnam sedem: id est cõueniemus in huncvnum locum: tu genitor cape: id est accipe sacra: quæ æneę pantus contulerat ante cedem factam per eum manu. s. tua: quasi ea æneas alio q̃ manu porrigeret: autem potius ostenderet solum: & cape penates pĩos manu: quia nephas est me digressum ex tanto bello & recenti cæde: id est occisione multorum: attrectare: id est contingere supple ea & eos donec ego abluero .i. piauero, me flumine viuo: id est semper fluenti Ego fatus .i. elocutus hæc. s. prædicta insternor latos humeros .i. lati humeri ĩsternunt mihi. (Nec est arrogantia q sibi latos hũeros det, quia significat se eos dilatasse ex transuerso eos porrigendo) & insternor colla subiecta, i. quæ patri subieci, super. id est desuper veste & pelle fului leonis, & succedo oneri .i. suscipio patrẽ in humeros super pellem & vestem illam, Iulus. s. filius paruus implicuit .i. inseruit se dextre scilicet mee, id autem pueri erat timi naturaliter & p noctem ituri, & sequitur patrem passibus non equis. s. inequalibus, quia lõge breuioribus. sed pluribus & crebrioribus, aliter patrem dimisisset, coniunx subit pone .i. a tergo sed satis prope, nos ferimur: id est trahimur impetu horroris per opaca .i. opacitatem locorũ, & oẽs aure terrent tunc me quẽ vlla tela iniecta dudũ neq; graĩ id est græci glomerati .i. in formã glomeris circum me collecti ex agmine aduerso non mouebant dudum (Mira ex cõtrariĩs declamatio, quia prius tela & graĩ non mouebant, & nunc aure q bus nihil imbellius terrent Per quod significatur id deos fecisse vt Creusam auferant) & omnis sonus excitat. s. ad fugam aut ad horrorem me suspensum. id est perplexum, & timentem pariter comiti. scilicet iulo, & oneri. s. patri (Notum est q timeo tibi est timeo pro te ne quid tibi mali eueniat) Beroaldus in Seruiũ dicentem q ceruix in numero singulari dr̃ collum &c. dicit sic Mi[rror in]

✳c ¶ Me bello e tanto digressum. Aliquot exẽplaria vetera habent, ex tanto aliqua sine vlla præpositione, bello tanto, legunt d ¶ Attrectare nefas. Mediceus & vetera alia exemplaria legunt Adtractare, neq; desunt Liuiani codices ita scripti, vt primæ decadis, libro. v. Quod in signum more Etrusco, nisi certæ gentis sacerdos adtractare nõ esset solitus, qd' ea de caussa potissimũ adnotaui. Vt admonerem lectorem, vulgata exemplaria more vetusto, scriptum habere, quod in veteri codice Iani Parrhasiĩ, quũ is Romæ summo doctorũ applausu bonas litteras ꝓfiteret. More etrusco, legi. e ¶ Subiectaq; colla. In antiquis aliquot exemplaribus, proiecta, legitur. Sed enim, subiecta, magis videtur inseruire sententiæ.

[Mi]rror in errata tam manifesta tam turpia lapsum esse Seruium alioquin eruditum, vix em̃ talia efellenda sunt, cum seipsa refellant, ac sibiĩpsis sint repugnantia & contra v̓itatem reluctentur namq; vetustissimi illi scriptores pluraliter ceruices appellabãt ꝓ parte colli, nusq; ceruicem primus autem Hortensius creditur dixisse ceruicem singulari numero, vt authores sunt Quintilianus & Varro: si vera fuerit Seruiĩ sñia in solœcismũ incidisse dicentur prisci scriptores: qui ceruices sæpissime: Ceruicem non tã sæpe vsurparũt: in solœcismũ incidit Cicero scribẽs in vatiniũ inflato collo: tumidis ceruicibus intulisti. & alibi fregeris in carcere ceruices: vbi sine controuersia ceruices. pro membro hominis accipiuntur. errauit etiam Cato cuius verba hæc sunt: si caput aut ceruices dolent: ea lotio calido lauito. errauit Celsus dicens. Cucurbicule ceruicibus admouendo. & alio in loco. In ceruicibus blandule posite. qd multa? veteres pluraliter tm̃ ceruices dixerũt. vt testis est Quintillianus in. viĩ. ꝑterea exemplum Ciceronis. qd' pro se allegat Seruius contra ipsum facit. nam scribit cicero Verrem multorum fregisse ceruices. cum iuberet eos decollari. non autem superbiã vt Seruius opinatur. Quinimmo ceruix in singulari pro superbia sæpe ponitur. vnde dicitur homo dure ceruicis. & a btõ Hieronymo in interpretatione instrumenti veteris dictum est. Popul⁹ iste dure ceruicis est. huc adde q ceruix non significat collum. sed partẽ colli posteriorẽ: quæ exterior est. vt docet Aristoteles in primo de aĩalibus: vt authorest Ply. in. xĩ. multis vertebratisq; orbiculatim ossibus flexibilis ad circunspectum articulorum nodis iungitur. & vt refert Celsus in. viĩ. septem vertebre in ceruice sunt qnin etiam ceruix non solum dicitur de animalibus sed etiam de rebus aliĩs Pompo. mella. Sedet in ceruice peninsula cyzicum. Ceruix.

SERVIUS.

¶ Creber ad au. hysterologia Nate. singula ꝓnũciada sunt: qa perturbatis nõ dat iugis oratio. Propinquãt nõ dicit q ꝓpter sequentẽ de coribãtib⁹ œconomiã. Cerno: q alti⁹ intuent Aeneæ dant Male amicũ. Nã nõ cũ mea vtilitate fauerũt vxori illã i ministrã deorũ matris adducentes. Mentẽ: memoriam vt paulo post. Nec pri⁹ amissam respexi. Fato ne erepta. Ordo ẽ. Fato erepta Creusa substitit ne errauit ne viã: nõ em̃ dubitat fato ne esset sublata: cũ audierit: nõ hęc sine numine diuũ eueniunt. Reddita: nã postea vmbram vidit nõ ipsam. Natũ: q maxime illã p ętatem debebat desiderare. Deorũq;: hypermeter v̓sus Vidi. cre. bñ se his versib⁹ cõmẽdat futur⁹ marit⁹. Vallere. oñdit iã nimia multitudo. Stat. placet. Obscura: aut p obscuram noctẽ: aut posticũ intellige. Retro: obseruat seq. rel ego mea vestigia. Lumie lustro: oclos circũfero. Ipa: q̃ nõ debẽt ꝑcipue iter hostes: sed vt dixi naturalib⁹ tm̃ cedit. Si forte: iteratio auget dubitationem. Irruerant: quos Ven⁹ cohibuerat. Ilicet confestim & ilico sed metri necessitate variatur Vento. Qui auget flammas. Fastigia: modo de summitate alibi de imo: vt forsitan & scrobib⁹ q̃ sint fastigia q̃res.

Iamq; propinquabam portis: omnemq; videbar
Euasisse viam: subito cum creber ad aures
Visus adesse pedũ sonitus: genitorq; p vmbram
ꝓspiciẽs ¶ nate (exclamat) fuge nate: ꝓpinquant
Ardentes clypeos: atq; æra micantia cerno.
¶ Hic mihi nescio qd' trepido male numẽ amicũ
Confusam eripuit mentem. namq; auia cursu
Dum sequor: & nota excedo regione viarum:
Heu misero coniunx fato ne erepta creusa
Substitit: errauit ne via seu lassa resedit:
Incertum: nec post oculis est reddita nostris
Nec prius amissam respexi: animũq; reflexi:

ASCENIUS

¶ Iamq; propinquabam. Docet ereptam esse fatis volẽtib⁹ Creusam. vtq; illam quęsiuerit p oĩa inaccessa troiæ in qua re duo facit. purgat em̃ se ne coniugem deseruisse culpetur: & cõciliat sibi animum didonis. quæ iamdudũ vulnus alit venis & cęco carpitur igni. Ereptam autem fingit a corybantibus .i. matris deum Cybelis sacerdotib⁹ ab ea ad hoc missis. vt ipsa postea manifestabit. occurrens in vmbris Eneæ. Donatus dicit sic male amicum. amicum nõ potest dici: quia nõ seruauit vniuersos. Nec rursus inimicum quia præstitit inimicum. Ipse vrbem ostendit affectum puri matrimoniĩ. ¶ Ordo est. Ego propinquabam iamq; portis (vnde pathos est quia in portu hoc est in loco salutis iacturam fecerit: idem de Orpheo dictum Georgi. iiĩ.) & videbar euasisse omnem viam scilicet periculosam iam dico cũ .i. quando creber sonitus. id est strepitus pedum: visus est adesse subito & genitor .i. pater prospiciens .i. porro aspiciẽs per vmbrã exclamat o nate fuge: fuge inquã nate: ꝓpinquant supple hostes (nõ em̃ in tali tumultu dicimus qui cũ non aliĩ q hostes putãdi sint nõ tm̃ erant (& ego cerno) vel Anchise v̓bum vel æneę post anchise admonitionẽ: sed Seruius ad iudicat

ASC.
Donat⁹.
Ordo.
¶ Anc.
¶ Aen.

Quam tumulum antiq̃ Cereris: sedemq́ sacratã
Venimus: hic demũ collectis omnibus vna
Defuit: & comites natumq́ virumq́ fefellit.
Quẽ non incusaui amens hoĩmq́ deorumq́?
Aut quid in euersa vidi crudelius vrbe?
¶ Ascaniũ Anchisenq́ patrem teucrosq́ penates
Commendo sociis: & curua valle recondo.
Ipse vrbem repeto: & cingor fulgentibus armis.
a Stat casus renouare[a] omnes: omnemq́ reuerti
Per troiam: & rursus caput obiectare periclis.
Principio muros obscuraq́ limina portæ
Qua gressum extulerã repeto: & vestigia retro
Obseruata sequor: p noctem & lumine lustro.
Horror vbiq́ animos simul ipsa silentia terrẽt:
Inde domũ si forte pedem si forte tulisset:
Me refero: irruerãt danai: & tectũ oẽ tenebant:
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur: exuperant flãmæ: furit æstus ad auras.

PIERIVS.

a ¶Stat casus renouare omnes. Antiqui nonnnulli codices, renouasse, præterito legunt tempore, alij quidã, reuocare. Sed omnes magis approbant renouare.

iudicat eneæ qđ & mihi placet: quia illis visis erepta est illi mẽs) ego igit̃ æneas cerno clypeos ardentes. s. corybanthum & æra micantia. i. resplẽdẽtia: qualia assumpserãt nõ vt noceãt: sed vt terrorẽ incutiãt: Hic. i. hoc loco: aut tpe: nescio qđ numen. i. qs deus: male. i. nõ satis amicũ. i. fauorabile eripuit mihi trepido mentẽ confusam. i. attonitam & multis pplexã. Nam dũ sequor cursu. i. currẽdo: auia. i. loca inaccessa vbi non erat via: saltem trita & cũctis patens: & dum excedo. i. añ eo insequẽtes: regiõe viarũ nota. i. ppterea q̃ regionẽ noram & currere poteram vbi alij vix inuenissent viam. heu dolentis interiectio: incertũ sup. est mihi ne pro an Creusa coniunx erepta est mihi misero.. i. eam misere amanti: fato. i. voluntate deorum: ne pro an: substitit. i. mãsit stans: an errauit via. i. p viam illi incognitam seu resedit. i. remãsit sedẽs lassa. i. defatigata. icertũ inquã ẽ: nec ẽ reddita post. i. post illa aut postea nr̃is oculis: nisi. s. in vmbris vt dicet̃: in quibus eã pprie non vidit nec contingere potuit, sed audiuit, dũtaxat. Vñ ipsa nõ est reddita, quia non in ppria persona sed ĩ vmbris occurrit. Vnde non est cõtrarium qđ sequitur. Nec respexi. i. retrospiciẽdo annotaui prius & percepi, amissam. i. q̃ amissa esset nec reflexi, scilicet ab instituto currendi ad tumulum vt patrem & filium saluem, animum scilicet ereptũ a numine male amico vt dictũ est, prius dicit q̃ nos venim⁹ sup. ad tumulum antiquæ cereris & sedem sacratam, hoc est ad tẽplum. Ipsa vna. i. sola (vt deorum voluntate id factũ censeat̃) defuit hic. i. hoc loco, oĩbus sup. alijs collectis. demũ. i. tãdẽ: quia ex diuerso conuenerant, & ipsa vna fefellit comites & natum & virũ, qa si affuisset omnes simul aufugissemus, q̃ nunc sui inq̃rendæ morã nobis fecit. Ego amens. i. factus sine mente aut ppter impatientiã

patientiã amisse cõiugis: aut quia erepta fuerat quẽ hoĩum & quẽ deorũ non incusaui. i. criminatus sum. q. d. nullum nõ incusaui: ergo incusaui: oẽs hoĩes & oẽs deos: quia cõiugẽ amiseram: aut qd vidi crudelius. i. mihi tristius in vrbe euersa. q. d. etiã nihil. quo dicto conciliat sibi summopere animũ didonis cũ se tantopere coniugem amasse significet: Ego cõmendo socijs ascaniũ. s. filium meũ & anchisen: & teucros. i. troianos penates: & recondo sup. eos in valle curua: ne ab hostib⁹ inuadant̃. Ipse. i. ego sol⁹ repeto vrbem: & cingor armis fulgentibus: quod amentis erat: nisi aut mori affectasset qđ non placet aut aspici & agnosci a coniuge. Stat. i. placet & decretũ est mihi renouare oĩes casus quos pri⁹ obiuerã: & reuerti p omnem troiam: & obiectare. i. frequẽter obijcere: rursus caput pĩclis. ppiculis. Ego repeto principio. i. inprimis muros & limia porte obscure. i. occulte & secrete nec oĩbus note: aut caliginose. qua. i. p quã extulerã gressum. i. egressus fuerã: & seq̃r retro. i. retrorsum: vestigia obseruata. i. obseruãdo vestigia mea quæ feceram egrediendo: & lustro. i. circunspicio per noctem: lumine. s. oculorum horror sup. est vbiq́: vel horror & ipsa silentia terrent simul vbiq́ animos sup. meos. Ego refero me inde. i. ab eo loco domũ sup. meam: si sup. Creusa: si dico forte tulisset pedẽ sup. domũ. i. si forte eo redisset: & sup. cum illuc venerã: danai irruerant: quos venus prius cohibuerat: aut qa tunc primũ extrema loca peruagati erant & tenebant omne tectum: Bene mutat tempus: quia pri⁹ irruerant. sed adhuc tenebant. Ilicet. i. illico: aut confestim ignis edax. i. consumptiuus voluitur ad summa fastigia. i. culmina domus: flamme exuperãt. i. euincunt domũ: estus. i. flagror: furit. i. vehementer crepitat & exilit ad auras: per quod significatur magnifica domus,

SERVIVS.

SER. ¶Priami: patris eius: arcem: ne vel illuc confugisset. Vacuis: magnis: nam illic erant omnia. Asylum Asylo: templo vnde nullus posset extrahi dictum asylum quasi asyrum. Hoc non erat omnibus templis nisi quibus consecrationis lege id esset cõcessum. Primo aũt apud Athenienses statutum est ab Herculis filijs quos insequebantur ij qui erãt a patre oppressi sicut docet in. vij. Sta. Fama est defensos acie post busta pateni. Numinis Herculeos sedẽ fundasse nepotes. Hos Romulus imitatus est: vnde est Quem Romulus acera sylum Rettulit: & nõ statuit. Phœnix Gaza. Phœnix: Achillis magister. Huc. pro illuc. Gaxa. census ligua persica: & caret. p. n. Captiua ve. id est captiuorum. Longo or. longa multitudine. sic in vij. vnde omnes longo or. p. Nã ordine linquit: Voces iacta. nã in tenebris visus nõ valebat: sed ↄtrariæ erãt latere cupienti. Tectis: per tecta antiptosis est. Infœlis mihi & non sibi per simulachrum aut apotheosim oñdit. simulachra em̃ deorũ sunt: vmbrę iferorũ. sic Vly. Apđ Homerum vmbrã Herculis cernit. Maior: qa vmbra maior est in corpore.

Quid. t.

a Procedo[a] ad Priami sedes: arcemq́ reuiso.
Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo
b Custodes lecti Phœnix & dirus[b] Vlysses
Prædam asseruabant: huc vndiq́ troia gaza
Incensis erepta adytis: mensæq́ deorum
Cratereśq́ auro solidi: captiuaq́ vestis
Congeritur: pueri & pauidæ longo ordĩe mr̃es
Stãt circũ: & tacitis implent mugitibus aures
Ausus quinetiam voces iactare per vmbram
Impleui clamore vias: mœstusq́ Creusam
Nequicq́ ingeminans iterumq́: iterumq́ vocaui.
Quærenti & tectis vrbis sine fine furenti,
Infœlix simulachrum: atq́ ipsius vmbra creusæ
Visa mihi ante oculos: & nota maior imago.
c Obstupui: [c]steterũtq́ comæ: & vox faucib⁹ hæsit:
d Tunc[d] sic affari & curas his demere dictis.
¶ Quid tantum insano iuuat indulgere labori
O dulcis coniunx? non hæc sine numine diuũ

ASCENSIVS.

¶Procedo &c. Eandem rem prosequitur æneas: vt scilicet Creusam coniugem suam per alia loca disquisiuerit, narrans subinde quæ illic viderit & vt vmbram Creuse tãdem offenderit: de quare dicit Donatus sic. Dardanis: laus communis a genere. Veneris nu. Laus propria ipsius Sum ego liberata ab hominum infirmorum seruitute: & ei dee collocata: ex qua se ortos oĩes dij gloriantur & habitabo in locis originalibus. Magna ergo consolatio: qui vxorem nec captiuã nec occisam inuenit: sed detẽtam voluntate eius deę qua nulla est potior. Nati cõis: nã & illo poterit leuare vxoris amissionẽ: & etiã admonet propter nouercæ suspitionem vt magis indulgeat filio. Ac propterea hoc nouissimũ collocauit: vt magis pectori infixum relinqueret nõ tamen apertius hoc dixit ne si aliter sentire videretur: recessuri animum lederet. ¶Ordo est. Ego procedo ad sedes: id est regiam Priami & reuiso arcem: quia prius eam viserat: & iã phœnix & dirus vlysses lecti: id est electi custodes scilicet prædarum asseruabant prædam supple in porticibus vacuis

& asylo

e Eueniunt:nec te hinc[e] comitē asportare creusam
Fas:haud ille sinit superi regnator olympi.
Longa tibi exilia:& vastū maris æquor arandū
f Ad[f] terram hesperiam venies:vbi lydius arua
g Inter opima virum leni[g] fluit agmine tybris:
Illic res lætæ,regnumq;& regia coniunx
Parta tibi:lachrymas dilectæ pelle Creusæ.
Nō ego myrmidonū sedes:dolopū ve superbas
Aspiciam:aut graiis seruitum matribus ibo
Dardanis:& diuæ Veneris nurus.
h Sed me magna deum genitrix[h] his detinet oris
Iamq; vale:& nati serua cōmunis amorem.

PIERIVS.

a ¶Protinus ad priami sedes. In veteribus aliquot exēplarib⁹ Protinus,oīno habet:plura tamen ex illis, Procedo ad priami sedes,legunt. In Long. lectio est hmōi. procedo & priami sedes arcemq; reuiso. & ita habet i Med. & i Porcio & aliquot aliis antiquis. Quā lectionē etiā Ti. Donatus agnoscit. Ait ei ꝓcedo,hoc est ꝓgredior,vel vlteri⁹ accedo, & priami sedes arcēq; reuiso,ne illa ad domum patris sui, aut ad munitū ali
b quem locū se contulisset. b ¶Phœnix & dirus vlyxes p̄dā asseruabāt. Hoc etiā loco nōnulli codices manu scripti legunt,durus vlyxes. Sed em̄ iā,dirum vlyxem,esse virgilio diximus,vt immitē achillē. Preterea, obseruabant, cū Porcio aliquot aliis habent codices,q̄ lectio variat etiā apud Liuium vt li. vii. de. ii. bel. pu. Pu. scipio quū obseruari numidā iussisset. Nā & asseruari,aliq̄t hn̄t cod. Neq; me fugit qd d̄riæ statuāt grāmatici iter adseruare & obseruare,quā tn̄ ego nō adeo
c acceptā ab auctoribus inuenio. c ¶Obstupui,steterūtq; comæ. Iā sæpe dictū, Obstupui,semp haberi in codi. antiqs. Sed & steterāt,exacta specie,aliquot habēt exēplaria. quū tamen
d Probus, steterunt,agnoscat. d ¶Dum sic effari. In ant. codi.
e tunc,habet,vtrunq; idem significat. e ¶Non hęc sine numine diuom eueniunt,nec te comitē hinc asportare creusam fas. Quia repererat Ser. comitem hinc asportare,quā varie v̄sus a multis corrigat repetit. At esse sane versus aliquot,qui scandendi ratione tritā in grāmaticorū scolis non admittant inficias non ierim. Inueni tamen in codicibus aliquot antiquis. Nec te comitem asportare creusam fas. Nam asportare etiam absq; aduerbio locali hinc,per se plenum satis esse videt. In Medic. & in Porcio,comitem hinc portare,legitur:neq; desunt ingenia eorū,qui comitem hinc asportare,recte legi contendant,versumq; esse pentametrum choriambicum hypercatalecticū,choriambum enim habere prima & quinta sede,tertia anapæstum,paribus duobus locis spondæum. Sed em̄ de numeris & variis metrorum generibus,q̄ versum heroicū ingrediunt,alibi disserēdū erit.
f Hoc loco malunt peritiores versum exlegem esse. f ¶Ad terrā hesperiā venies. In vetustis aliq̄t
g exemplaribus, Ti. & terrā,legit:& ita etiam habetur apud Donatum. g ¶Leni fluit agmine tybris. In codicibus aliquot peruetustis pro leni,Læto habetur: sed Ti. Donatus omnino,leni, agnoscit. ait enim,laus interea fluminis illa est,quod copiosus,quod lenis,q in ipso aquarum re
h dundanti tractu per agros vbertim fluens nihil lędat. h ¶Magna deum genitrix. Ex antiquis plærisq; codicibus & ex nomismatis,genetrix,per e scribendum,vt alibi ostendimus.

☙& asylo id est loco immuni & præstanti a quo neminem abstrahere licebat. Iunonis. id est quæ erat in tutela iunonis. porticus autē sunt quos nōnulli ambitus vocant:gaza troia. i. troiana. (Est enim trissyllabum Troia.) hoc est thesaur⁹ Troianus aut opes Troianæ erepta adytis id ē locis sacrariis quæ nulli preterq; summo sacerdoti adire olim licebat:nunc incensis:gaza dico videlicet mense deorū: vt tripodes: & crateres. i. pocula sacrificatoria solidi auro. i. facta ex solido auro:& vestis captiua. i. exuuiæ & spolia opima diis consecrata: cōgeritur huc. i. in hūc locum: hoc est in porticū & asylum Iunonis vndiq;:id est ex omni parte pueri & matres pauide stant circū. i. in circuitu,longo ordine:& implent aures. s. meas aut auras:sed melius aures:qa mugitib⁹. i. ploratibus & vlulatib⁹ tacitis. i. summissis:qd' qa fieri vix potuit alii deleuerunt & tacitis &c. Quinētiā. i. insuper ego ausus sup. existens iactare voces. i. clamare ꝑ vmbrā temeritatis em̄ fuisset:si visus clamasset:impleui vias clamore:& ego mœstus ingeminans iterum atq; iterū vocaui nequicq;. i. frustra. Creusam. s. repetendo illud vocabulum. Simulacrum infœlix. i. infœliciter mihi raptum & vmbra ipsius Creuse:visa est mihi quęrenti sup. eam:& furenti sine fine. i. mō aut mensura:sup. in tectis vrbis visa inquam est an̄ oculos vmbra ei⁹:& imago eius maior nota. i. q̄ ea esset quā norā hoc est maior erat imago eius q̄ ea ipsa cui⁹ imago erat. Ego sup. obstupui:& come. id est capilli steterunt:& vox hęsit. i. adhęsit faucib⁹. (Corripit hic & alibi in v̄bo steterunt mediā vt subitum horrorē depingeret:sicut dixim⁹ in Bucolic. illic Matri longa decem tulerunt fastidia menses:& in Georgicis illic: Miscueruntq; herbas & non innoxia verba.) Tunc supple Creusa aut imago eius:affari sup. cœpit aut affabat sic & demere sup. cœpit:aut demebat curas his dictis. O dulcis cōiunx. i. marite:qd. i. ad qd. iuuat. i. delectat te:indulgere. i. indulgenter operam dare: labori insano:id est aut magno aut frustra suscepto:Hec nō eueniunt sine numine. i. nutu & voluntate diuum:nec fas est te asportare. i. abducere hinc creusam comitem. i. sociam itineris tui:aut ille. s. magnus regnator olympi videlicet Iuppiter qui fata cōdit:sup. nō sinit. i. ꝑmittit (Alii haud legūt:vt sit haud ille sinit verū alibi q̄ q; positū leges aut secundo loco vbi congrueret nec: vt repetat negatio prius posita) Longa exilia sup. restant tibi:& vastum. i. amplum equor. i. campus equus:maris est arandū. i. sulcandum sed nauibus non aratro tibi. tu venies ad terram hesperiam. i. Italicam:vbi tybris lydius. i. tuscanus aut tyrrhen⁹ cuius acole a lydia ꝓfecti sunt:fluit leni agmine. i. fluxu aquarū qd' in bonū & commodum accolarum vergit quia vbi impetus vehemens est vt in rhodano vix possunt naues retrahi: additur & alia laus qa fluit inter opima. i. pinguia arua:non ignauorum: sed virū pro ☙virorum. quæ tertia laus est:Res læte & regnum & coniunx regia est parata tibi illic id est ad tyberim in Italia:pelle. id est depelle igit lachrymas Creuse dilecte:id est quas effundis ob amorem mei quæ sum tibi dilecta:ego non aspiciam superbas sedes myrmidonum. id est illorum Thessalorum sociorum Achyllis ve pro vel dolopum sociorum scilicet pyrrhi:& ego dardanis id est dardani neptis & ab illo inclyto viro iouis filio oriunda:& nurus diue Veneris:non ibo seruitum matribus graiis. id est nō abducar captiua:sed magna genitrix deum me detinet his oris: id est regionibus. Iamq; vale & serua amorem communis nati: scilicet Iuli Ascanii. quem commendat affectione materna sed in gratiam Iulie domus quasi diis volentibus regnum etiam in Italia vbi & aliam coniugem & alios liberos habiturus est æneas Ascanio debeatur.

☙Quid. t. consolatio est:sequitur & diuinatio quæ animis a corpore liberatis datur. Insano magno vt insani feriant sine litora fluctus Numine di. fati necessitate. Nam vt ait Sta. sunt quæ dii fantur vel quæ indubitanter eueniūt. Nec te hinc comitem as. cr. caret scansione. Vnde multi demunt hinc:multi as. Si autē vis fide seruata scandere fit conuersio. vt eueniunt nec te hinc comitem:& scanditur per synalœphā aliter nec eclypsim:nec synalœpham:nec hiatum recipit. Arandū:hoc dixit:quia legimus subtrahiturq; solum. Hesperiam. v. ly. quia & hispania hesperia dicitur:per sequentia Italiam ostēdit. Lydius ethruscus:nam Lyd⁹ & Tyrrhenus duo fratres fuerūt qui cum ambos ꝓuincia non ferret:sortibus cōmiserunt vt alter cum parte populi ad nouas sedes quærendas exiret. Euenit ergo Tyrrheno:qui de suo noīe thuscos Tyrrhenos vocauit. Lydia autem dicta in qua frater remansit. Vnde nunc Lydi⁹ dixit: Thusci autem dicti sunt propter frequentiam sacrificiorum ab eo q est θυειν. Ibi enim a tage est aruspicina reperta. Hinc Lucanus. Sed conditor artis Finxerit ista tages. Lachrymas. quia captiua non sum nō autem quia habeas vxorem paratam. Seruitum. vt seruiam. Modus gerundiuus est. Dardanis. laus a maiorib⁹. Nurus laus a cognatiōe. His:in qb⁹ colitur. Iamq; vale: recedentis significatio est. Vnde de mortuis dicitur:vt salue maxie palla; eter nūq; vale. Serua. propter futurā nouercam.

Nota. Lydus. Tusci. Seruitū. Vale.

SERVIVS.

¶Effugit imago. teneri enim non potest imago. Nam quod in. vi. dixit: Da dexteram misero. Auxilium significat. Somno:sic & Cicer. simillimum deo ☙iudico.

¶Hec vbi dicta dedit lachrymātē & m̄lta volātē
Dicere deseruit:tenuesq; recessit in auras.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Aen̄.

¶Hæc vbi dicta &c. Concludit hoc loco hunc secundum in quo insidias dixit danaū. casusq; suorum. & præcipue Priami & nūc Creuse mortē quia vt dixi i sin☞gulis

Dona. ☞gulis sex prioribus libris ad finem operis mortẽ alicuius memorat. Donati q̃ singula poetæ dicta diligenter pensitat verba sunnt hæc. Hæc vbi dicta. ingratum facin⁹ fuisset. nisi demõstrasset & plura se fuisse dicturũ. & ad illius dicta responsurum. ac diutius eã retenturũ, nisi ipsa decessisset Ter conatus. demõstrat ↓p prie volentẽ amplecti. qđ corporale non fuerat. Conatus: ibi em̃ ponit conatus vbi effectus non sequitur. Ingentem nume. prẹter eos quos dimiserat inuenit aduenisse multos alios. Hoc aũt dictũ ne solus patriã deseruisse videaẽ Lucifer idẹ. noua descriptiõe vs⁹ est diei nascentis. Nam ante ip̃m exoritur lucifer. hũc sequitur lux q̃ diem plenũ cõfirmat. ergo nõ tantum nuncius venientis diei est. sed sidus certusq; productor. Danaiq; obsessa tenebant limĩa po. hoc signum erat illos potitos esse victoria & lux contraria saluti suẹ & suorum erat. Ergo spoliatus omni spe. Cessi veluti necessitate coactus per Laocoontis exitium per diligentiam matris quæ mihi deos potius q̃ græcos inimicos ostendit per incendiũ ex filij mei vertice. per hortationẽ patris & religiosas voces vxoris. Cessi. potioribus neq; debui niti. qui toties repugnantib⁹ dijs frustra certaui.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum.
a Ter frustra comprensa[a] manus effugit imago
b Par leuibus ventis: volucriq; simillima somno[b].
Sic demum socios consumpta nocte reuiso:
Atq; hic ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio: admirans numerũ: matresq; virosq;:
Collectam exilio pubem: miserabile vulgus:
Vndiq; conuenere animis opibusq; parati:
In quascunq; velim pelago deducere terras:
Iamq; iugis summæ surgebat lucifer Idæ:
Ducebatq; diem: danaiq; obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes opis vlla dabatur:
c Cessi: & sublato montem[c] genitore petiui.

❧ iudicio. Nam somni debuit dicere. Demum nouissime. Admirans: cum inuenissem admiratus sum. Exilio: ad exilium: nam donatus cõtra metrum sensit dicens ex Ilio: nam ilium habet primam longam. Vulgus: magnũ est quod addidit, vulgus. idæ. nã sic Troianis videtur: sic alibi: Tibi deserit hesper⁹ œtam. Inde eñ vel oriri vel occidere sydera dicimus: vnde videri aut incipiunt aut desinũt. Ducebatq; diem: q̃a lucis est præuius. Cessi. deest igitur: Montem scilicet idã: vt apparet in nono.

PIERIVS.

a ¶Ter frustra comprensa man⁹ effugit imago. In vetustissimis aliquot exemplaribus vaticinæ bibliothecæ & nonnullis alijs p̃cipueq; in Longobardico & in Mediceo. Compressa, legitur: & ita etiam legere est apud Donatum, facile vero crediderim antiquorum more, compresa, sicilico, geminationis nota, super imposito fuisse prius, vnde comprensa emanarit eorum errore, qui sicilicon pro, n, littera, vt plærunq; alias, accepere. Neq; illud dissimularim esse veteres codices, in quibus compressa manu effugit, absq; synalephæ legatur. Sed enim hoc non æque placet, quia versus ita nimium elanguesceret. b ¶Par leuibus ventis volucriq; simillima somno. Non prætereunda fuit lectio Medicei codicis, Par leuibus pennis volucriq; simillima vẽto. licet somno dubio procul castior lectio sit & agnita Seruio: & leuibus ventis, alia fere omnia habeant exemplaria. c ¶Et sublato montem Genitore petiui, sunt qui montis, plurali numero legendum adserant, eam lectionẽ ex antiquis codicibus. In Mediceo tantum inueni. In alijs, montem, vnitatis numero scriptum obseruaui. Sed in contextu etiam Donatiano, montis, est numero multitudinis.

Ordo. ¶Ordo est. Vbi id est postq; supple. Creusa dedit hæc dicta ipsa deseruit q̃a ablata a ministris deæ supple me lachrymantem & volentem dicere multa & recessit. id est euanuit. in auras tenues id est vix palpabiles ego supple sum conatus ibi id est eo tempore quo aufugeret. ter dare collo supple eius brachia. circum id est per circuitum circumplectendo ea. sed imago comprensa frustra quia contineri nequibat. effugit ter manus supple meas. existẽs par. i. similis. & comparabilis. ventis leuibus & simillima. somno id est deo insomniorũ aut fantasmati. volucri: id est cito & aduolanti & auolanti. Et ego reuiso id est iterum viso socios. s. quos in monte ida dereliqueram in valle reconditos. seu vt historiam habere volunt. post habitam Troiam habitauit in idæ mõtibus vbi Scepsin vrbem habuerat. donec crescente multitudine græcis formidolosus factus aufugere conatus est. vt autem fatalem fugam oñderet Vergilius non vi humana. sed dijs iubentibus eam factam, docet. reuiso inquam demum. id est tandem aut nouissime post longam expectationem sic: id est certior factus quia coniugem amissam & a dea abreptam recuperare non possem. & hoc nocte consumpta: id est peracta Atq; ego inuenio hic: id est hoc loco vbi meos dereliqueram. aut hic: id est modo: ingentem: id est valde magnum numerum: comitum nouorum id est recentium. affluxisse: id est ex omni parte in morem fluctuum aduenisse; inuenio inquam admirans. s. postq; inuenerã vnde tot sal❧ui euasisse poterant. ingentem dico numerũ: appositorie matres: i. matronas & viros, s. eorum maritos & pubem collectã exilio. i. ad exilium obeundum mecum. vulgus miserabile. i. miseratione dignum qđ persoluit quæ non rapuit. aut imbelle & inerme: & ita purgatur Aeneas. si quis obijciat quia si ingentẽ numerũ inuenerat debuisse collecta manu redijsse ad defendẽdã patriam. ad qđ dicit multos quidem fuisse. sed miserabile vulgus. nec qui animo bellandi aut defendende patrie conuenerant. sed collectã exilio pubẽ. Ipsi sup. cõuenere vndiq;. i. ex oĩ parte. parati animis & opib⁹. i. facultatibus, suis. sup. sequi i quascũq; terras ego velim deducere sup. ipsos. pelago. i. p pelag⁹. Iãq;. i. & iã lucifer. i. stella matutina lucẽ ferens surgebat. i. oriebaẽ. iugis. i. super verticẽ. idæ summe. i. mõtis siluosi in phrygia. vbi vt dixi Aeneas primas sedes habuisse perhibeẽ. & ducebat. i. ferebat diem. danai. i. græci tenebãt limina portaꝝ obsessa. ne. s. q aufugerãt collecta manu ingrediaẽ ciuitatẽ vĩdicaturi. per hoc aũt purgatur etiã Aeneas quia significatur fecisse periculũ & explorasse quidnã græci agerent. sed cõpertũ habuisse q̃a nec vlla spes opis. i. auxilij contra græcos aut opis recuperande: dabaẽ. & ideo subdit cessi. i. locum dedi fatis & tot monitis de quibus docte locutus est Donatus. & petiui montem. s. idam quo difficilis sit græcis ascensus & hoc genitore. i. patre meo Anchisa. sublato. i. sursum lato. i. & in humeris meis rursus portato: aut potius a ministris cũ iã ministri adessent. nec vlla vis vrgeret. ab alijs sursum lato.

¶Et hæc in secundum huius dicta sufficiant.

ASCENSIVS.

ASC. Post euersa phrygũ regna &c. Iuxta morem in superioribus obseruatũ. anteq; ad insequentis libri explanationem progrediamur præmittemus argumentoꝝ ordinẽ atq; elucidationem. Ordo itaq; monostichi. i. illius solius versus materiã totius tertij complectentis est hmõi. Tertius sup. liber eneidos canit teucros. i. Troianos vectos equore. i. pelago cum & per terras sed vehiculis auehi possent vectos dico a troia: cuius. s. euersionem in secundo recitauit Aeneas. Reliquoꝝ aũt versuum qui distinctius argumentum exprimunt ordo & explanatio talis est. Aeneas sup. enarrat post regna phrygum. i. Troianorum euersa i. penitus destructa & e fundamentis versa. q̃a dictum est Neptũnus muros magnoq; emota tridenti Fundamenta quatit. enarrat dico vt. i. qualiter (quæ particula ab imperitis ablata inserenda est. quia aliter versus non staret nec sententia cohereret. quam prius positam indicat copulatiua coniunctio cum dicitur vtq; sit &c.) fuga supple sit cepta. i. incepta moueri. i. p motũ fieri. hoc est qualiter fugere ceperit. de quo Seruium ad principium tertij videbimus. q; pro & enarrat sup. vt. i. qualiter ipse supple sit deuectus primo in Thracen. i. in Thraciam (declinatur autem hæc

☞ thrace

Monostichon in tertium æneí.

Tertius a troia vectos canit æquore teucros.

Quæ tertio æneidos libro contineantur. Per modestinum Iureconsultum.

Post euersa phrygum regna: vt fuga cœpta moueri:
Vtq; sit in thracen primo deuectus: ibiq;
Mœnia condiderit polydori cæde piata.
Regis & hospitiũ: vt phœbi responsa canebant
Cœptum iter in cretẽ: rursus noua fata repta:
Naufragio vt fuerit strophadũ cõpulsus ad vndas:

Inde

Inde fugam atq; iterũ enarret psæcepta Celenus:
Liquerit vtq; Helenum præceptis ordine fatis:
Supplicem achemenidem polyphemo vrgẽte re-
cepit.
Amissumq; patrẽ drepani:atq; hic deinde qeuit.

thrace thraces:& hæc thracia thraciæ:& dicit signanter deue- ctus:quia prius antandrum pe- tiuit q̃ thraciam:sed non est in eã mox deuectus nauibus sicut in thra- ciam)q; pro &. vt sup.ipse cõdi- derit ibi.i.i thracia:mœnia scili- cet cuiusdam oppidi & hoc cæde.i.oc- cisione polydori:illius filij pria- mi quem polymnestor thraciæ rex occiderat auri cæcus amore:piata.i.purgata exequijs celebra- tis. Vnde dicetur. Ergo instauramus polydoro funus &c.& enar rat hospitium.s.polymnestoris regis: de quo dicetur. Omnibus idem animus scelerata excedere terra. Linquere pollutum hospi- tium &c.& sup.enarrat: vt.i.qualiter responsa phœbi canebãt.i. vaticinabantur & indicabant quo fugere deberent canẽdo Dar- danidæ duri:quæ vos a stirpe parentum Prima tulit tellus. eadẽ vos vbere læto Accipiet reduces: antiquã exquirite matrem. & sup.enarrat:iter cœptum in cretem:aut vt iter cœptum est in cre- tem:cœptum aũt erat errore anchisæ:qui animaduertens teucrũ ex creta oriundum putauit illuc redeũdum esse:cum oracula ita- liam significarent dicendo:dardanidæ duri &c. Illinc enim Dar danus ortus. Iterum autem græce declinauit creten a ntõ crete : q latinis creta est:& enarrat sup.noua facta.i. incommoda fatalia: hoc est miserandã luẽ;ac pestilentiã esse repta rursus in creta.s.aut enarrat vt noua fata reperta sint rursus in creta:& vt.i.qualiter ip se fuerit cõpulsus:naufragio.i.tẽpestate naufragiũ faciẽte ad vn- das strophadũ illarũ insularum in q̃bus harpyas offendit(sunt q legãt strophadas ꝑ strophodicas nisi sit dura appositio: q̃a stro- phades non sunt vnde:legaẽ ergo potius strophadũ)& enar- rat fugã iterũ inde.i.a strophadũ vndis factã atq; enarrat p̃cepta celenus: q̃ est vna harpiarũ dictu ra. Quæ phœbo pater oĩpotens: mihi phœbus apollo p̃dixit:vo bis furiarũ ego maxima pando &c. Declinatur autẽ hæc celeno huius celenus : sicut sappho sap phus:quę apud Oui. An nisi legisses autoris nomina sapphus.& clio clius. Vnde Oui. Nõ mihi sunt visæ clio:cliusq; sorores &c. & ideo legendum est præcepta celenus:non celeno:non enim ce leno enarrat hæc omnia sed Aeneas:& enarrat vt id est qualiter ipse æneas liquerit helenum filium priami in epiro regnantem: & hoc fatis:id est rebus fataliter venturis:præceptis: id est prius acceptis & intellectis:narrante scilicet heleno vate:ordine : id est per ordinem:& supple narrat vt recepit achemenidem comitẽ in fœlicis vlyssi q ab vlysse iuxta antra polyphemi derelictus erat: supplicem id est suppliciter orãtem:recepit dico:id est in locum tutum hoc est in nauem suam suscepit:polyphemo cyclope scili cet vrgente:id est impellente eos ad fugam : ideo enim suscepit cum:quia cauendum significauit a polyphemo : vnde dicturus est Aeneas. Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto. Sup- plice sic merito &c.q;:pro &:narrat patrẽ scilicet anchisen:amis- sum:id est defunctum & mortuum drepani:id est in illo oppido siciliæ:vnde dicturus est. Hinc drepani me portus & illetabilis ora. Accipit &c.atq; quieuit: deinde hic.i.in hac re.s.in morte pa- tris: Vnde dicet poeta: factoq; hic fine quieuit.

SERVIVS.

POstq̃ res Asiæ. Secundum interrogationem Didonis post insidias græcorum & casus suorum proprios errores narrat: quos pertulit anteq̃ ad aphricam perueniret. Fuga sua hæc est: linquens ilium idam tẽ- dit: inde Antandrum vrbem: iu xta quam cõditis nauigijs Thra ciam tenuit: vbi Aeneũ cõdidit Hinc ĩ Delũ ꝓdigijs territus ve nit: a Delo aũt errore patris cir- ca auguria venit in Cretam: atq; inde peste fatigatus ex responso penatum venit ad strophadas in de p̃teruentus maritima græciæ in Epirum profectus Heleni ho spitio suscipitur. Ab epiro venit in Calabriam : illincq; aduentu Diomedis territus nauigauit ad scyllam: & charybdim: q̃ æthnę vicinę sunt: atq; circuita magna siciliæ parte drepanũ venit vbi ẜm poetam perdidit patrem: in de venit ad Didonẽ. Postq̃ hac dictione sequentia dictis conne- ctũtur vt postq̃ altos tetigit flu- ctus: sic enim dictis sequentia co pulanẽ. Res imperia: vt res aga- mẽnonias Asiæ. q.d. tertiæ par- tis orbis. Nã phrygia in asia est & iliũ in phrygia minore. Pria- miq;: nõ est iteratio: nam potuit alterũ esse sine altero: vt vel tota phrygia euertereẽ vel solũ iliũ. Immeritã: nã Laomedontis pari disq; culpa tota gẽs perire nõ de buit. Superis: laus Ilij qđ nõ nisi dij subuertere potuerint. Quoti- ens aũt nõ apparet rõ sic visum interponiẽ. Hora. Sic visum ve- neri cũ amorẽ ostẽderet non esse pulchritudinis: & accusatio in deos habet aliquã venerationẽ: aliter sacrilegiũ esset. Superbum nobile. Vergi. in neutro ponit. Hora. in fœminino: non semel Ilios vexata. Est ãt ciuitas: troia vo ꝓuincia in qua est Ilion: sed poniẽ ꝓ vrbe: vt, Et cãpos vbi troia

P. Vergi. Maronis Aeneidos Liber. III.

POstq̃ res asiæ: priamiq; euertere gentem
Immeritam visum superis: cecidit q; superbum
Ilium: & omnis humo fumat neptũnia troia:
a Diuersa exilia: & desertas[a] quærere terras
Auguriis agimur Diuum: classemq; sub ipsa
b Antandro: &[b] Phrygiæ molimur mõtibus Idæ.
Incerti quo fata ferant: vbi sistere detur.
Cõtrahimusq; viros: vix prima inceperat æstas
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat:
Littora cũ patriæ lachrymãs: portusq; relinquo
Et campos vbi Troia fuit: feror exul in altum
c Cum sociis: natoq;[c]: penatibus: & magnis diis.

PIERIVS.

a ¶ Diuersa exilia & desertas q̃rere terras Augurijs agimur di- uom. In codi. aliquot manu scriptis & vetustate ipsa venera- bilibus legere est, Diuersa exilia & diuersas q̃rere terras, sed desertas. Ti. Dona. agnoscit, vt in integris eius in Virgilium cõmẽtarijs legimus. Ex hisq; duo pessima æneæ ꝓposita di- cit. Auellebanẽ q̃ppe a cineribus patriæ, diuersa exilia & ter- rarũ solitudies petituri: hoc em mõ desertas terras interp̃taẽ.

Seruius

ASCENSIVS.

ASC. POstq̃ res asiæ. Enarraturus errores suos quos Dido se- cundo loco petierat ne ꝓli xiuscula naratiõe de excidio tro iæ satiati lõgã de erroribꝰ recita tionem auditores fastidirẽt: exci tat eorꝝ aĩos magnifica ꝓponen do: facit itaq; magnificum exor dium: in quo vt Dona. argutissi me declarat quattuor egregia de cidisse aut euersa esse paucis con queritur: & totidem mala futu- ra esse: vt ex eodem dic re possu mus: cuius verba sunt. Narratu rus errores suos optime incepit ab recedendi de troia necessitate. Non tamẽ omittit excusationẽ suam qua vult esse firmatum nã tam græcis: sed dijs aduersantibꝰ ob nullam culpam perisse impe rium troiæ. Postq; res asiæ : po- nit quattuor aduersa pręterita q bus affligebatur: & totidem fu- tura vt spes acerba futurorũ au- geret mala præterita. Præterea sunt interitus iliensis imperij. Euersio familiæ priami qđ ma- xime dolet propter vxorem quę filia Priami fuit. Cum vero di- cit visum superis: ostendit non meritis troianorum sed deorum intolerabili prauitate euenisse: vt regnũ funditus interiret. Su- perbum nobile: vt nõ læuis res videretur cuius interitum dole- bat. Omnes: esset enim solatium si aliquid semiustum & semidi- rutum relinquereẽ. Fumat: ostẽ- dit omnia fuisse consumpta. Nã omnibus incendio absumptis: solum fumum respirat terra. Er- go repete sic: postq; res asię: post q; visum superis : postq; cecidit superbum ilium. Postq; omnis humo f.n.t. Atq; habes quattu- or præterita: futura autem sunt alia quattuor & q; auellerentur a patrio solo: q; quærerent deser tas terras: & q; essent incerti quo irent: & vbi possent sistere. Nam Dona.

hoc ipsum

¶ hoc ipsum incertũ pœna est cũ laborũ finis nusq̃ appareat. Vix:nã fugitiui maturũ tps expectare nõ possunt:& qa definita loca nõ habuimus nauigauimus quo fata ducebant. Littora nã patria perierat:& cõmuto terrã locũ stabilẽ & certũ:& sequor incerta maris. Et cãpos:non sine summo dolore videt latitudinẽ camporum:in qua mœnia diruta iacebant & tria posuit:q̃ p natură suã nõ potuerũt perire:litt⁹ portũ cãpũ. Cum socijs n.q.p.& m.d. Tacuit patrẽ:qa iã eũ noĩauerat. ¶Ordo est. Postq̃ visum sup.est.s.bonũ:hoc est placuit superis euertere res asiæ.i.imperiũ qd troiani in asia habuerant:& postq̃ visum est superis euertere gẽtẽ.i.pgeniẽ & domũ priami immeritã.i.q̃ nõ meruisse videbat hoibus quia pia & religiosa fuerat aut reuera immeritã:sed ideo euersam vt romana ex ea oriat(vñ venus in.j.ad Iouem. Certe hinc romanos olim voluẽtibus annis:hinc fore ductores reuocato sanguine teucri. Qui mare:q terras oi ditione tenerẽt Pollicitus:q̃ te genitor sñia vertit:hoc eqdẽ occasum troiæ tristisq̃ ruinas Solabar fatis cõtraria fata repẽdens.Quia ergo romana gens exoriri tam gloriosa nõ poterat nisi troiana occuberet:nõ em pstãtiorẽ potuit habere originem:nec poterãt duæ simul esse monarchiæ & summa rerũ imperia:visum est superis equũ:priami euertere gentẽ immeritam:vt romana exurgeret. Nec pptera iniusti fuerũt q excidiũ tãta glĩa extulerũt:cũ etiã fm poetæ sniam mori malũ nõ sit saltẽ culpæ:vñ illud est.Vsq̃ adeo ne mori miserũ est.Nec si catholice loq volumus iniust⁹ est deus q iustos interdũ tpaliter affligi finit:verũ qa nõ potuit alia via cõmode oriri gẽs romana:q̃ immeritæ gẽtis euersiõe & egregij pietate viri innumeris laboribus acclamatũ est in.j.Tãtæ molis erat romanã ɔdere gẽtẽ)& postq̃ Iliũ.i.pcipuũ oppidũ ĩ troia supbũ.i.magnifice & supbe extructũ:aut glĩosum seu inclytũ:cecidit.i.corruit in cineres:& oĩs troia neptunia.i.a neptũno fabricata(fumat vt qdã volũt p fumauit:sed meli⁹ est vt sit fumat).s.adhuc:qa post casum pdurauit fum⁹ cũ primũ fuga ex ida moliret æneas:fumat aũt nõ ad auras e fumarijs:sed hũo.i.in terra aut poti⁹ de terra vñ fum⁹ oriebaẽ(qa si ĩ terra vellet dicere diceret hũi sed significãtius dixit humo vt sit p aduerbio de loco quo significat natura fumi:cui⁹ est ascẽdere & vltima ruina troiæ:cuius fumus ab hũo exurgebat)postq̃ inqt hæc cõtigerũt:nos agimur.i.impellimur augurijs diuũ.i.portẽtis deorũ(vt q̃ p crinẽ flagrãtẽ iuli & p stellã q face ducebat portẽdebant:itẽ p monita hectoris & creusæ:q̃ illi a dijs acceperãt.Præterea p oracula deorũ nõ recte intellecta:p respõsa heleni:p harpiarũ minas & p alia multa:q̃ q dẽ licet iã cũ quũ fugere incipet futura erãt:nũc tñ quũ ea narrat pterita sunt:nã nisi ad futura respiceret nõ diceret:diuersa exilia:cũ neq̃ dij neq̃ hoies hacten⁹ diuersa exilia pnũciauerit) agimur aũt dicit ne vltro patriam deseruisse culpet:agimur: ergo quærere diuersa exilia.i.in quibus exules & extorres degamus:& terras desertas.i.quas postea deseruimus:vt thraciam:cretã:siciliã &c. (nec placet vt de italia a dardano deserta cum Seruio intelligam tuncenim non diuersa exilia sed solam italiam intelligeret se iussum petere:verum cum fugam obirent troiani incerti erant quo fata ferant.Nam hector dixerat quidem fugiendum sed non quo dicens solum perrato statues quæ deniq̃ ponto.Creusa võ dixerat etiam locum sed dubie quia lydium tybrim a colonis nominauit:cum lydia longe sit ab italia:cassandra võ anchisæ expresse significauerat italiam petendam.Vnde dicet in hoc tertio. So la mihi tales casus cassandra canebat.Et sæpe italiam: sæpe itala regna vocare.Sed quis ad hesperie venturos littora teucros Crederet:

Ordo.

Seruius võ quũ videret terras æneæ fatis debitas, hoĩm robore, & frequẽtia,& hubere glebę cõmẽdari,cõmẽtus est,nõ solitudinarias aut incultas:sed a dardano desertas interpretari q̃ sñia si cui magis adrideat,nõ laboro.Sane võ sunt qui respexisse Virg.dicãt,ad primã vrbis romæ ædificationẽ:quã Strab.dicat,nõ apto,neq̃ idoneo loco positã,solo neq̃ feraci,neq̃ agro satis ad alẽdũ spacioso,sed quẽ Romul⁹ & Rem⁹ necessitate coacti potius q̃ volũtate coluerint:ita em̃ Strabo κτισαι την ρωμην εν τοποις ου προς αιρεσιν μαλλον,η προς αναγκην επιτηδειοις.ουτε γαρ ερυμνον το εδαφος,ουτε χωραν οικειαν εχον την περιξ οση πολις προσφορος.In superioribus aũt qd vulgata legũt exẽplaria visum superis, vetera qdã habẽt visum est superis,substãtiuo verbo interiecto:qd quis versum numerosiorẽ faciat:absq̃ eo tñ structura videt elegãtior.Missa võ sint,q̃ multa sup fumat,disputãt grãmatici.Si dixero Cõminianũ asserere fumat,hoc loco solœcismũ esse p tps.

b ¶Classemq̃ sub ipsa antãdro & phry.mo.mon.idæ.In exẽpla.aliquot anti.absq̃ &,particula copulatiua legit.Sub ipsa antãdro phrygiæ molimur montib⁹ idæ.Verũ ea particula nimirũ loco hoc & necessaria est,& ad venustatẽ facere videt.Quãtũ võ ptinet ad antãdrũ,Põp.Mella in altero inqt latere antãdrũ:duplex causa nõis iactat:Alij Ascaniũ filiũ æneæ,quũ ibi regnaret,captũ a Pelasgis ea se redemisse cõmemorãt,vñ nomẽ quasi αντι ανδρος.Alij ab ijs putãt cõditã,quos ex andro insula vis & seditio exegerat.Hinc antandrũ,quasi p andro.Stephanus,ab antãdro æolũ duce appellatã autumat.Eã Aristo.prius edonida nũcupatã ait,quã Cimerij cẽtũ annos incoluerint.Quæ sup hoc Ser.recitat de Polydoro ea insula redẽpto,deq̃ eodẽ lapidibus obruto,vel in mare pcipitato,partim ex Euripide sunt,quẽ hic Virg.sequitur,partim ex alijs.De eo sane lõge aliter habet apud Home. q eũ in bello ab achile pilo cõfossum ait his versibus.

αυταρ ο βη συν δουρι μεταντιθεον πολυδωρον
πριαμιδην.τον γουτι πατηρ ειασκε μαχεσθαι,
ουνεκα οι μετα παισι νεωτατος εσκε γονοιο.
τον βαλε μεσσον ακοντι ποδαρκης διος αχιλλευς.

Quos versus p ijs q græce nesciũt ita fere ad verbũ interptati sumus,

Priamidem a telo Polydorum inuadit acuto
Ora deo similem,genitor quem in bella vetabat
Ire,satus qm̃ natorum hic vltimus esset.
Hunc medium ipse acer pilo transfixit achilles.

c ¶Cũ socijs natoq̃ pe.& ma.dijs.In anti.aliquot co.gnato,cũ g,an n,putveteres scriptitasse Victorin⁹ autor est:& dis,vni co 1,κατα κρασιν.Prob⁹ tñ mauult dijs,p duas ij,lras scribi.

troia fuit.Humo:ab humo:& significat solũ quoq̃ patriæ arsisse:quõ aũt dixit fumat & cecidit:qa aut poetice tps p tpe posuit:vt meminisse horret luctuq̃ refugit:aut certe naturã rerum expressit:nam ruina in breui fit. Fumus vero lõgo pmanet tpe. Nã qd ait Probus circũflectẽda syllabã:vt sit fumat p fumauit nõ pcedit:qa pone tñ ĩ vltima habet accentũ vt significet retro. Diuersa exilia:nõ refertur ad id qd gens troiana sit sparsa per diuersum orbẽ.Sed ad diuersa loca q̃ actus augurijs adijt æneas. Desertas a dardano intellige:nã vbiq̃ fertiles demonstrant. Augurijs:vt fuit flãma ĩ capite ascanij:stella currẽs:& creusæ verba:quæ dixit ad terram hesperiã venies sub ipsa antandro:iuxta antandrũ:est autẽ ciuitas phrygiæ dicta antandros vel q de andro insula eam condiderunt coloni quasi αντιανδρου.Vel qa græci venientes per Thraciam cœpere Polydorũ:p cuius precio hanc a Priamo vrbẽ acceperunt quæ ex facto nomen accepit q̃uis huic opinioni non assentiat Vir.Fert tñ q post acceptũ preciũ græci occisum post dirutam Troiã & in mare præcipitatum:cuius viso cadauere mater dum captiua abducit flẽdo in canem cõuersa est:hoc fingit q nimio dolore græcis inaniter conuiciabat phrygiæ idæ ad discretionẽ cretẽsis.Molimur paramus & bene petit loca in gbus & lateret & nauigia ppararet.Incerti quo fata fe.qa nihil incertius est nauigatiõe q̃uis locũ certũ nobis pponamus.Cõtrahim⁹:cõgregamus ex diuersis ppsis q auxilio venerãt.Vix mox:vt vix e cõspectu siculæ telluris in al.Ve.da. Prima:aut vernũ tps:aut qa est etiã adulta:& pceps.Anchises:seruat ppon.Cũ socijs duo diuia posuit:& duo humana.Nõ meminit pris:qa fm Verg.nõ venit in italiã.Penatibus & m.d.Varro eosdẽ dicit penates & magnos deos.Nã in basi scribebat:magni dij.Vel honoris causa dixit.Nã dij magni sunt Iuppiter:Minerua:& Mercurius q Romæ colebant.Penates aũt apud laurolauinum.Vnde apparet nõ esse vnum.

Fum.

Pro.

antan.

Hecuba incan.

Penat. Magni dij.

deret:aut quem tunc vates cassandra moueret:Dij præterea penates pauloante dixerant.Est locus hesperiam &c.Quæ verba Ilioneus in primo repetijt:sed quæ hic dicentur gesta sunt ante ea quæ in primo dicta sunt:loquitur ergo nunc æneas de ea sciẽtia quam habebat cum fugam inciperet:per quam cum nesciret quo fata ferant vbi sistere detur:coactus est diuersa exilia & terras desertas quærere)& nos molimur.i.cum mole & difficultate paramus classem.i.collectionem nauium:sub ipsa antandro vrbe illa phrygiæ:declinatur autem hæc antandros.Nã in um neutra sunt:& sub montibus idæ phrygiæ:quia etiam ida ĩ creta est:sed classem parabat inter antandrum & idam mõtem mollimur dico existentes incerti:quo fata ferant.i.auehant nos:& ideo molestum & difficile erat parare classem cum etiã incerti essent vbi detur sistere.i.subducere classem & finire errores.& nos contrahimus.i.congregamus viros:quorũ in primo meminit.Ilioneum:cloãthum:sergestum:gyan:leucaspim achaten atq̃ alios.Prima æstas.i.verna temperies vix inceperat:&.i.iam:vel & tamen iã:(habet enim elegantiã hoc loco particula &)anchises pater.(Seruat decorum patri q̃diu vixerat gubernacula tribuens)iubebat dare vela fatis.i.fm fata:aut vt fata indicabant quũ.i.quãdo ego lachrymãs(ergo inuitus decessit)relinquo littora patriæ:& portus patriæ & relinquo campos scilicet arabiles (quia iam ignis omnia exederat)vbi troia fuit.Et ego feror exul in altum scilicet mare:cum socijs:cum nato:cum penatibus & magnis dijs.De gbus Seruium vidimus.

¶Procul.

Terra procul vastis colitur mauortia campis:
Thraces arant: acri quondam regnata lycurgo:
a Hospitium antiquum[a] troiæ: sociiq; penates
Dum fortuna fuit: feror huc: & littore curuo
Mœnia prima loco: fatis ingressus iniquis:
b Aeneadasq;[b] meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dioneæ matri diuisq; ferebam
Auspicibus cœptorũ operũ: superoq; nitentem
Cœlicolum regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus: quo cornea summo
Virgulta: & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi: viridemq; ab humo conuellere syluam
Conatus: ramis tegerem vt frondentibus aras:
c Horrendum & dictu video mirabile[c] monstrum:
d Nam quæ prima[d] solo ruptis radicibus arbor
Vellitur: hinc atro liquuntur sanguine guttæ:
Et terram tabo maculant: mihi frigidus horror
Mẽbra quatit gelidusq; coit formidine sangnis.
Rursus & alterius lentum conuellere vimen
Insequor: & causas penitus tentare latentes:
e Alter[e] & alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa mouẽs aio nymphas venerabar agrestes
Gradiuumq; patrem geticis qui præsidet aruis:
Rite secundarent visus: omenq; leuarent.

SERVIVS.

¶Procul. porro ab oculis: & potest longe significare & non valde vt in gnto. Est pcul in pelago saxũ: qd nõ erat longe. Sed & nũc eadẽ põt esse significatio. Breuis est em̃ hellespõti trãsit⁹. Vastis: vastatis vl' magnis. Acri sæuo: vel cruẽto. Hic dũ bacchũ cõtẽnẽs vites amputare parat sibi crura amputauit. Sed constat abstemiũ fuisse: & hi sunt acrioris naturæ: vt de demosthene legit. Antiquũ vetustũ: vel carũ: Ilioneæ em̃ Priami filia polymnestori nupserat & illi priamus Polydorũ paruũ filium dederat alẽdũ. Dũ fortuna. s. bona. Nã si absolute ponit̃ intelligit̃ fœlix: ide fortunatos. i. fœlices. Curuo: pperuũ est littorꝝ epitheton. Nã qd' dixit in sexto. Recto fert littore significat eũ ita nauigasse vt nõ relinquerẽt littus. Prima nã in creta alia locauit: intelligit autẽ ænũ. Salu. Aenũ marmoreãq; & viã militarẽ q̃cq; Home. dicat inde auxilia ad troiã venisse: euphorion & callimachus a socio Vlyxis dictũ volũt illic sepulto quo tpe missus fuerat ad frumẽta portãda. Iniqs: qd' scit futurũ præoccupat æneadas: nec Verg. æneũ dicit. Dioneæ: a matre veneris: bñ aũt dispẽsat vt si sequãtur aduersa: Dioneã venerem dicat. Si pspera erit nauigatio: illã e mari ortã dicat. Nõ tñ semp obseruat. Auspicibus: Ioui q aeris deus est: & Apollini propter auguria. Libero causa libertatis. Sin vo alij dij inuocent̃: ad priuatã ptinẽt causam. Vñ de didone Iunoni añ alios cui vincla. i. c. Nã q̃uis causa publica simularet: erat tamẽ ppria didonis. Sic æneas sacrificat veneri vt placeat matri. Liberum dixit vt sit signũ liberę ciuitati. Nã apud maiores aut stipẽdiariæ erãt aut cõfœderatæ: aut liberæ. Sed ĩ liberis ciuitatibus simulachrũ erat marsiæ: q in tutela liberi patris est. Mactabã: cõtra rationẽ Taurũ mactat Ioui. Vñ putãt hic sub secutũ pdigiũ. Ioui em̃ iuuẽcus vbiq; mactat̃: vt statuã añ aras aurata frõte iuuẽcũ. Itẽ iã cornu petat. & [illegible]q. s. har. & iuue. Qui vexat nascẽti robora cornu. Nã in victimis ætas est cõsiderãda. Tumulus: & collẽ & sepulchrũ fuisse significat. Cornea & myrtea. Nã hæ aptæ hastilibus sunt vt & bona bello cornus: item & pastoralẽ pfixit cuspide myrtũ. Cornus aũt de arbore dicit̃ vt ficus. Nã de aĩali indeclinabile est cornu. Luca. tñ vsurpauit genitiuũ. Vt cornus tibi cura sinistri Et Cice. in arato huius genus dixit: ipse aũt accessit ad myrthum quæ inter verbenas est: & marti cui sacrificabat sacra. Siluã bene variat modo siluam: modo virgulta: modo vimina dicens. Mõstrum: recte. Nam statim apparuit quid id esset & hoc proprie: q̃uis als abutatur. Liquũtur: in verbo prima syllaba longa est ✱ sic alibi.

ASCENSIVS.

¶Terra pcul vastis co. ma. &c. Thraces arãt &c. Docet quõ coactus sit diuersa querere exilia qa videlicet nõ pmittebat̃ consistere nec in thracia vbi primas sedes & ænũ oppidũ locauit: nec ĩ creta: nec in sicilia. Recitat ergo primo quõ in thraciam delatus illic oppidum ædificauerit: & abire coactus sit pter scelus cõmissum ĩ polydorum filiũ priami. De qua re dicit sic Donatus. Dona. Terra procul: optime ignoranti Didoni terram exponit: in qua situs loci & incolarum persona & oportunitas: cum propter ppinquitatem laborem lõgioris itineris leuaret: & propter fertilitatem indigentibus posset opitulari. Qm̃ aũt thraces amiserãt Lycurgum regem videbatur q nullus aduersarius venientes phibere posset. Firmabat autem spem religio fœderis diuturnitate temporis roborata. Feror: nã non suo consilio venit. Fatis iniquis: hoc exitus rerum non initia docuerunt. Sacra: primo inuocabam auxilium maternum. Deinde aliorum deorum qui auspicio nouorum fundamentorꝝ essent necessarij. ¶Ordo est. Ordo. Terra mauortia. i. bellicosa & patria mauortis seu martis qui thracũ lingua gradiuus dicitur. s. thracia: colitur procul. i. late aut longiuscule a troia: campis vastis. i. valde amplis: thraces arant (ergo thraciam significauit) regnata. i. ea quæ regno gubernata sũt quondam. i. olim sup. ab lycurgo thracum rege acri. i. strennuo & bellicoso: & ita regnata erit accusatiui casus pluralis numeri & neutri generis aut sic poti⁹. Terra mauortia regnata quondam acri lycurgo collitur quod vulgo dicit̃ cultiuat̃ hoc est subigit̃ & aptat̃ sationi ab agricolis: procul in vastis campis sup. quã terram (Moris enim vergiliani est reticere relatiuum in descriptione locorũ: sicut, Vrbs antiqua fuit tyrij tenuere coloni. Est in secessu lõgo locus &c. Est locus hesperiam grai cognomine dicũt &c.) Thraces arant dictio aũt regnata videtur potius fœminina & nominatiui casus: quia cæt era nominatiui casus sunt: dic ergo: terra inquam regnata acri lycurgo appositorie: hospitiũ antiquum troiæ. i. troianorũ q iure hospitalitatis olim a thracib⁹ accipiebantur: & eos vicissim accipiebant (vti moris erat apud veteres apud quos pauciores q̃ nũc sunt erant caupone. i. diuersoria mercenaria) & penates socij. i. cõfœderati & amici: dũ fortuna. s. prospera fuit (quo verbo mortaliũ fidẽ taxat) ego feror. s. augurijs actus diuum: aut vi vẽtorum huc. i. in hanc terram: hoc est in thraciã: & loco prima mœnia. s. æni oppidi in littore curuo. i. qd semp curuũ est: loco dicit. i. statuo ingressus. i. auspicatus aut incipiens: fatis iniquis. i.

PIERIVS.

a ¶Hospitiũ antiquũ troiæ. In antiquo admodũ co. legere est anticũ, & ita inferius. Terra antica, p c, eadẽ pportione, qua posticũ dicimus. Ait tñ Velius Lõgus in vno ex his v, insertũ esse. In altero minime: ne qs nouã hanc esse q̃stionẽ putet.
b ¶Aeneadasq; meo nomẽ de noĩe fingo. Adnotat Ser. Aeneadas nõ ænos a Virg. dictũ, qppe qd' cõstet ænum añ troiana bella celebrẽ fuisse vrbẽ. Homerusq; ιλ. δ. Ductorẽ thracũ ex ænovenisse dicit ὃς γὰρ αἰνόθεν εἰληλούθει. Is vo forte ad sua tpa respexit. Qd' & Virgil. eo loco fecit. Portusq; regre velinos. Nã Ply. oĩno ænos oppidũ thraciæ memorat. Vbi polydori tumulus, & ab ænea cõditũ, cui sacrificiũ quot annis, vt cõditori fieret, etiã apud Liuiũ legas his verbis ex antiquo codi. desumptis. Proficiscunt̃ ab thessalonica ænũ ad statũ sacrificiũ qd' æneæ cõditori cũ magna cerimonia quotannis faciũt. Addã etiã illud paulo supra, corrigendũ in eadẽ liuiana pagina. Paris abominatus mẽtionẽ tã fœdi facinoris ad ænõ deportaturꝝ eos dixit. Qd' in co. vulgatis atheneo legit̃, & nõ nulli praue atheneũ corrigere tẽtarũt. Apud Harpocrationẽ tñ legi, Euphorꝝ tradere vrbẽ eã primũ a græcis vulpinariũ insularũ accolis habitatã: postremo vo ex mitylene & cumis coloniã eo traductã. Oppidũ sane id absynthon alio noĩe vocatũ ait Stephanus, de quo si qs plura q̃sierit, Strobonis septimũ legat
c ¶Video mi. mõ. In co. aliquot manu scriptis, miserabile, legit̃. Sed mirabile id fuisse Ti. Dona. ait, q sanguis ex ligno flueret.
d ¶Nã q̃ prima solo ruptis radicibus arbor vellit̃ huic atro liquunt̃ sanguine guttę. In antiquo ad modũ codice scriptum erat. Nãq; vbi prima, & pro huic atro: hinc ✱ atro

 ☞ malignis

malignis & mihi nõs faucti bus vt illic maneam aut inīqs.i. mihi nõ cõcessis cū alio vocarer & ego fingo nomen æneadas.i. voco ppl̃os illius ciuitatis æneadas de meo noīe. Ego ferebā.i. offerebam mr̃i.s. veneri: dioneæ.i. ex dione nympha genitæ: & diuis auspicio⁹.i. autorib⁹ & p̃sidibus: operū cœptorꝝ.i. inchoatorꝝ sacra.i. sacrificia illis apta: & mactabā supero.i. cœlesti aut supremo regi cœlicolū.p cœlicolarū: hoc est ioui in littore taurū nitentē.i. cādidū cū vitulus illi mactādus sit: verū qa nitentē dicit põt significari intactus & vitulus licet mas sit: nec peccatū esse in sacrificio: nec ideo pulsum æneam sed qa vocabat in italiā. Itaqꝫ nusq̃ p̃sistere p̄mittebat qđ tandē cognouit. Vn̄ ipse in primo. Per tot discrimina rerū tēdimus in latiū: sedes vbi fata qetas ostēdūt illic fas regna resurgere troiæ. Tumulus.i. sepulchrū in colliculo erat forte.i. a casu iuxta.i. ppe eū locū vbi mactabāt: erat em̄ casuale illic p̄cise mactasse vbi sepulchrū erat: quo.i. in quo.s. tumulo hoc est colliculo summo.i. in cuius vertice sup. erāt virgulta cornea.i. corni arboris: & myrtus horrida.i. aspera dēsis hastilib⁹.i. virgultis vn̄ facile hastilia fierēt. Ego accessi.s. tumulū: & conat⁹ cõuellere ab humo.i. fundi tus: silua viridē.i. dēsa illa hastilia virētia: vt tegerem aras: ramis frōdētibus: ego video mõstrū.i. portētū aut p̄digiū horrendū & mirabile dictu.i. dū dr̄. Nā guttæ atro sanguine.i. atri sanguinis aut ab atro sanguine distillātes liquunt.i. defluūt huic sup. arbori q̃ arbor vellit.i. euellit: prima solo.i. terra in qua sustētabat: & hoc radicibus ruptis & sup. guttæ maculāt.i. cõtamināt terrā: tabe.i. sanguie atro & corrupto: horror frigidus.i. me frigere faciēs q̃tatit.i. cõcutit & tremere facit mihi mēbra: & sanguis.s. me⁹: gelidus.i. quasi cõgelatus coit.i. cõcrescit & cõstringit formidine.i. ❧ pre timore

✠ atro, vt aduerbiū aduerbio rñderet: recēti v̄o emēdatione repositū id, qđ in vulgatis habet exēpla, pro liquunt, autem sunt vetera exēplaria, quæ linquunt, habēt. Sed enim liquūtur, magis oĩno placet, qđ etiā agnoscit Seruius. e ¶ Ater & alterius sequitur de cortice sanguis. In cod. antiquis plærisq̃ alter, non ater, habet. Aiaduerti v̄o in aliquot exemplaribus l, litteram abrasam esse. In aliquot additam aliena manu, vt in Mediceo discernitur.

✠ sic alibi. Canis cū mõrbus humor liquit. Liquor aūt nomi primā breuē habet. Quanc causa: pēdet ex causa. Timorem sanguinē gelat q̃ coactus gignit: ingus lētum molle & flexuosum. Vn̄ & victos curuos dicimus p senectutē. Multa mouens. Quæ illa sint indicat ex sequentibus. Nā putabat esse amadryadas q̃ cū arboribus nascunt: & intereūt qđ demõstrat Oui. cū Eresicthon arborē incidit: vn̄ sanguis primo deinde vlulatus exijt: & Stati. nec amplexæ dimittūt robora nymphæ Gradiuū patrē θου . . . ουρηα .i. exilentē in p̄lia. Geticis: thracijs. Getæ em̄ ppli sunt mysiæ. q̃ cū lata sit multas cõtinet gētes. Rite: recte. Secūdarēt: p̄speros facerēt. Visus: pro visa posuit. Nā visus est quo videmus. Visa sunt q̃ videmus. Silia sunt nuncius & nūciū auditus & auditū. Leuarēt: bonū ac leue facerēt.

❧ pre timore. Ego insequor.i. insequēter conor rursus ɔuellere &.i. etiā vimē.i. virgultū: lētū.i. tenue & flexibile: alterius.s. arboris: & tētare.i. tētādo scrutari causas latētes.i. ignotas mihi penit⁹ id est oĩno: & alter sanguis sequit de cortice alteri⁹.s. virgulti aut viminis: ego mouēs.i. agitans multa.i. multas res aio venerabar nymphas agrestes p̄cipue amadriades.i. nymphas arborꝝ q̃ cum arborib⁹ nascunt & intereūt (ideo ergo venerabat eas: ne forte q̃uis illarū arborib⁹ piūcta esset) & venerabar patrē gradiuū.i. marte q̃ p̄sidet aruis geticis.i. getarū pplorꝝ bellicosorꝝ: qa vt alibi dicet. Mortē cõtēnūt laudato vulnere getæ. Et ideo dr̄ mars illis p̄sidere & toti thraciæ: quocirca ne forte succēseat æneæ q̃ se eo cõtulerit venerabar inqt gradiuū patrē & nymphas sup. vt secūdarēt.i. p̄speros facerēt: visus.i. visiones: & leuarēt.i. in mitiorē partē cõuerteret omen.i. portētū illud qđ nō faustū videbatur.

SERVIVS.

SER. ¶ Eloquar: an sileā: ad miraculū posita parēthesis. Gemit⁹: lachrymabilis põt esse & irascētis. Reddita p data. Reddit qcqd ad nos p alterū trāsit: & hic possum⁹ intelligere q̃ ad eū vox missa p tumulum est. Sepulto iacēti: vt, In uadūt vrbē somno vinoq̃ sepultā: quasi sine pulsu: nā sepultus nõ erat cū sepultura nõ esset rite facta. Pias: etiam q ledit excusat æneā. Qđ pietatis magnū testimonium est. Scelerare: polluere. Plautinus sermo hodie nõ ī vsu. Nõ externū: nam ciuis erat & cognatus. Nā polidorus ego: vel distingue: vel subintellige sum. Increuit: reuiruit. Tractum ex historia. Nā romulus captato augurio hastā ex auentino colle in palatiū iecit: q̃ fixa frōduit: & arborē fecit. Vituperabile em̄ est poetā aliqd fingere: qđ penitus discedat a veritate: deniq̃ obijcit Vergilio q̃ in nymphas naues mutasset: & q̃ p aureū ramū descēsit ad inferos: & q̃ iris Didoni comā secuerit. Sed hoc purgatur exēplo Euripidis: q de Alceste h̃ dixit: cū subiret fatū mariti. Infœlix: vel qa iā esse cœperat: vel cui etiā p̄ulsa nocuerūt. Mandarat: commēdarat: vel emādarat. apheresis est. Threicio a loco auget crudelitatē. Ex qua Diomedes Lycurg⁹ & Tere⁹ sunt. Threicio p thracio: vt supra Threissa. Nam solutio est ionicæ linguæ. Cū em̄ sit θρᾷξ iones dicūt θρήϊξ. & eius solutio facit Threicius: vel Treissa. Cingi vrbē videret apparari obsidionē. Nā post obsessam vrbē nõ potuisset. Fortuna.s. melior. Victricia: verbalia in trix fœminina sunt: & tñ ī plurali neutrū h̄nt. Fas oē: & affinitatis & hospitalitatis. Obtrūcat: ✠ Cedit

Scelerare

vergilio obiecta.

Threici⁹

a Tertia sed postq̃ maiore hastilia nixu[a]
Aggredior: genibusq̃ aduersæ obluctor harenæ
(Eloquar: an sileā) gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo: & vox reddita fert ad aures.
b ¶ Quid miserū ænea laceras: iā pce sepulto[b].
Parce pias scelerare manus: non me tibi troia
c d Externū[c] tulit: aut[d] cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudelis terras: fuge littus auarum.
Nam polydorus ego: hic confixū ferrea texit
e Telorum seges: & iaculis increuit[e] acutis.
¶ Tū vero ancipiti mentē formidine pressus
f Obstupui: steterūtq̃[f] come & vox faucib⁹ hesit.
Hūc Polydorū auri quōdā cū pōdere magno:
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi: cum iam diffideret armis
Dardaniæ: cingiq̃ vrbem obsidione videret.
g Ille vt opes fractæ teucrum: &[g] fortuna recessit:
Res agamemnonias: victriciaq̃ arma secutus:
Fas omne abrūpit: polydorū obtrūcat: & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames: postq̃ pauor ossa reliquit:
h Delectos populi ad proceres: primūq̃ parētem[h]
Monstra deum refero: & que sit sentētia posco.
Omnibus idē animus scelerata excedere terra:
Linq pollutū hospitiū: & dare classibus austros.
Ergo instauramus polydoro funus: & ingens
Aggeritur tumulo tellus. stant manibus aræ
i Cæruleis mœstæ vitis: atraq̃ cupresso[i]:
k Et circum Illiades crinem[k] de more solutæ.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Tertia &c. Docet quō agnouit polydorū illic sepultū postq̃ a polymnestore rege thraciæ p̄fido occisus fuerat vtq̃ illic exequias peregerit & terrā reliqrit: vn̄ Dona. dicit sic. Gemitus: moraliter primo gemit⁹ deinde voces auditæ sunt. Quid miserum ænea, artificiosa res. Si em̄ æneas loqret diceret feci: & absoluta qualitate sese defenderet: qa nescius fecerat: sed poeta eū īducit defensorē: q accusator eē debuit. Ideoq̃ acerbitatē latius extēdit: & ex vno crimine multa posse exoriri euidenter ostendit sed instruit: & nõ arguit primū crimē est sepulchrū violatū & hoc rōne loci tpis & p̄sonarum. Addit miseriā q̃ sub leuatione: & non oppressione digna est. Aenea ex noīe p̄prio apparet notū nõ noto loq. Pias: manus: cur parce si iam patrata res fuerat. Quia & ignorās fecerat merebat veniā. Non aūt meret qđ deīde esset facturus. Sic si mihi parces tecrimine solues. Nō me tibi t. peccares em̄ in hoīem: in miserū: in defunctū: in ciuē: in tuū. Ergo non tulit me tibi Troia externū.i. nõ solū ciuē sed affinē. Frater enim creusæ erat. De stipite manat p̄sonarū & tpis posuerat partes: nūc põit loci. Crudeles terras demõstrat hoc esse vitiū terræ parētis: vt p hoc oēs eodē vitio laborare, significaret. Ergo & ab aliis poterat eādem iniuriā expectare atq̃ etiā nõ decebat etiā si tutus p̄māsisset: piū inter impios versari. Fuge fuge: ex duplicatione verbi necessitatē ostēdit fugiendi. Tū v̄o: qa supra dixerat. Mihi frigidus horror Membra quatit. Nā ad illū horrorē q̃ fuit ex sanguine: accedēs vox lamētabilis polydori

Dona.

¶ Po.

¶ Ae.

Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.
Sanguinis & ſacri pateras: animãq; ſepulchro
Condimus. & magna ſupremũ voce ciemus.

PIERIVS.

a ¶Tertia ſed poſtq; maiore haſtilia nixu adgredior. Niſu vnico ſ, ſcribi placere Valerio Probo, q nomen appellatiuũ niſus, nihil differre ait ſcriptiõe a noie ꝓprio niſus, & plura ita exẽplaria vetuſta cõuenire dictũ. Maioris illud mom̃eti, qđ Soſipater Cariſius, vbi de aduerbijs ꝑ ordinem agit: verſum hũc citãs agnoſcit tertio, aduerbiũ. Cuius vt ſtet ſnĩa: vel Creticus Heroico cõdonãdus, vel manifeſta ſynizeſis admittenda: vel o breue fuerit ea rõne qđ aiũt grãmatici o, finalẽ ſæpe corripi, qñ in aduerbiũ trãſeat, vt cito, ſero, modo. Stati⁹. Sero memor thalami. Martia. accipe quõ das. Sed em̃ vix tanti fuerint grammatici veteres, vt tertia haſtilia, cuiq; diſplicere poſſit. Sit ſane locus aduerbij, vt tertia ꝓ tertio poſitũ ſit: nomẽ ꝓ aduerbio poſitũ ſæpe apud auctores omnes reperimus.
b ¶Iã parce ſepulto. Sunt codices antiq vbi ſepulchro, legaẽ. Quã lectionẽ Ti. Dona. agnoſcit, niſi ter eadẽ pagina eodem verbo pctm̃ eſt. c ¶Nõ me tibi troia externũ tulit. Sunt codices nõnulli, in qbus extremũ, ſcriptũ eſt. Sed em̃ Seruius cur externũ, legendũ ſit rationẽ adijcit, Polydorꝫ ciuẽ & cognatũ æneæ fuiſſe. Eadẽ apud Liuiũ ſnĩa, vbi Scipio milites ad Ilergetũ excidiũ ferociter accẽdit. Nõ ei eos, ait, eẽ neq; natos ĩ eadẽ terra, nec vlla ſecũ ſocietate cõiũctos. Et eruditus ille vir q Virgiliũ in ædibus Aldi tertio editũ emendauit. In recognitione Externũ, ſubiecit. Quæ dicta volui quia nõnullos eſſe ſcio, q lectionẽ extremũ, amẽt, referriq; ad nobilitatem generis dicãt. Clamãte. ſ. Polydoro ſe nõ extremo loco natũ, quo debeat ita cõtẽptui & iniuriæ expoſitus eſſe: qđ ridiculũ eſt.
d ¶Aut cruor hic de ſtip. ma. In antiqs aliquot codi. Haud, legitur puncto firmo præfixo. In multis vero obſerues aſpirationẽ abraſam. Quo qdẽ loco aut, ꝓ neq;, poſitũ ait Priſcia. de cõſtructione. e ¶Iaculis increuit acutis. In codicibus aliquot anti. impleuit, habeẽ, paraphraſi etiã adiecta, abũdauit. Ti. Donatus: vt in integris eius cõmẽtarijs habeẽ, verbum id exponit, crebro ꝑcuſſit, accipiendũq; eſſe vt nõ remãſerit locus immunis a vulnere: & paulo ſuperius dixerat ad illius funus accumulato ferro multitudinẽ ſæuã cõfluxiſſe. Tu q̃ Seruius de haſta Romuli dicat, videris. f ¶Obſtupui ſteterũtq; comæ. In anti. aliquot codi. legere eſt obſtipui ſteterãtq;, ſed em̃ ſteterũt, & receptũ eſt a doctis viris, & agnoſciẽ a Valerio Probo. De ſyllaba ṽo q̃ pene vltimã ꝓcedit, in obſtipui, ſatis alibi dictum, ne toties eadem repetamus. g ¶Ille vt opes fractæ teucrũ & fortuna receſſit. In codi. aliquot anti. nõ habetur &, copulatiua particula, q̃ qdẽ nõ ſine læſione tã numeri q̃ elegãtiæ iudicio meo ex hoc verſu detrahi põt. h ¶Primũq; parẽtẽ. Vetera quædã exẽplaria parẽtũ, legũt: hoc ẽ primũ ex pr̃ibus, aut ex ſenioribus: ſed parentẽ, magis oĩno placet.
i ¶Atraq; cupſſo. In anti. plæriſq; co. cupreſſu, eſt: Nõ tã, quia nomẽ quartæ olim fuerit declinationis, q̃ quod multa hmõi paſſim reperiunẽ apud veteres o, in u, mutaſſe: ꝓut multi adhuc loquunẽ ppl̃i, maximeq; a Piceno in brutios vſq;. Teſtimonio ṽo ſunt monumẽta plæraq;, in qbus antiqua ſcribendi rõ ſeſe fidelius q̃ in libris oſtentat. Vidi ego Spoleti extra portã diui Petri deiectũ ad ripã fluminis lapidẽ in quo ſcriptum erat pulcherrimis characterib⁹.

IN FRONT
P. XIIX
IN AGRV
P. AIIX

In mõte ṽo tarpeio, ãtiqſſimo ſane monumẽto legiẽ. Hercules inuicte cauti⁹ h̃ tuo donu, ꝓ dono. Quid qđ annus, ꝓ annos, Romæ pluribus locis legas. In æde diuæ Sabinæ, Iuxta quæ bixit annus. l. mẽſis v. dies. xx. Et alibi. Nicephorus pitinnus qui vixſit annus duo. In quo illud etiã adnotatiõe dignũ, qđ ĩ Vixſit ſ, l̃ra adiecta eſt poſt x, veluti ſæpe alibi auxiliũ maxſumus, & hmõi plæraq; reperiunẽ codẽ mõ ſcripta. Sed vt ad Virgilianã lectionẽ redeamus, in Medi. prius cupreſſo ꝑ o, ſcriptũ erat: nũc ea abraſa vocalis v, ſupaddita eſt aliena manu. k ¶Iliades crinẽ de more ſolutæ. In anti. aliquot co. crinis, legiẽ numero multitudĩs: ſed magis poeticũ eſt crinẽ, ꝑ figurã ĩtellectiõis.

lis polydori mẽtẽ in hebetitudinẽ cõuertit. Et vox in ſilẽtiũ trãiit: hũc ea rõne miſit priam⁹ vt cũ ſe in ſummis periculis cerneret ſaltẽ poſteritas ſua in hoc filio remaneret: & auri vim magnã dedit: vt eſſet quo viueret: & ex ſe naturã polymneſtoris cõiectãs tutũ filiũ apud veterẽ amicũ credidit: infœlix ergo q dũ filiũ in tuto collocare putat: eũ ꝑdidit. Ergo priamus nec incaut⁹ nec imprudẽs: nec in filij cã indiligẽs fuiſſe demonſtraẽ. Dederat em̃ vicino: affini: amico veteri: dederat cũ diuitijs: dederat regi. Ille. ſ. q ſperareẽ human⁹ cuius fidei cõmiſſus fuerat q diues: q ex plurimis delect⁹: q ſuſceperat innocẽtẽ amici filiũ: notaẽ hic pſona. ſ. auara. Itẽ locus. Nã mare interpoſitũ erat inter ſe & troiã: itẽ tp̃s. ſ. in quo perierat imperiũ vt nõ timeret vltionẽ. Oſtẽdit prætera poeta in rebus aduerſis: ne amicis qdẽ fidẽdũ. Dãnat auariciã tãq; q ad oĩa ſcelera impellat. Primũq;. p. Qui iudicare de mõſtris poſſet: & ad ꝓceres: qa qđ facto opus eſſe debuit oĩm diffiniri ſnĩa. Idẽ ſolet decerni quod maiori parti placet: ſed hic tã manifeſtũ ſcelus fuit vt oẽs fugiẽdũ cẽſerẽt inde: vbi ꝑ ſcelus fuerat ſoluta amicitia q̃ fœdere deuincta erat. Nõ ergo vtile illic morari. Nec religioſum cũ ſanguine pueri pollutus eſſet locus. Cõdimus erãt placãdi manes læſi ꝑ ſertim illius q ciuis & affinis & regis filius erat & qui recte monuerat troianos vt ſceleratã terrã relinq̃rent. Docet aũt poeta q̃ poſſint curare q̃ male ſint geſta tẽ curãda. ¶Ordo eſt. Sed poſtq; ego aggredior maiore nixu. i. conatu auellendi: tertia haſtilia. i. tertiũ virgultũ: niſi forte plura ſil' auellerit atq; ita ꝓprie dixerit tertia haſtilia: & ego obluctor. i. incũbo genib⁹ harenæ. i. terræ q̃ in littore harenoſo eſſe ſolet aduerſe. i. mihi deſup incũbẽti oppoſitæ. (Eloquar an ſileã hoc ꝑ parẽtheſim dicit: ad dubitans an dicere debeat rẽ q̃ fide admirabilior ſit credulitatẽq; vix mereaẽ) Gemitus lachrymabilis. i. quaſi ab lachrymãte editus: audiẽ ſup. a me de tumulo imo. i. ꝓfundo: & vox reddita. i. data facto iam trãſitu ferẽ ad aures. ſ. meas: vox autẽ fuit hæc. O ænea qd laceras miſerũ. i. miſeratione & non tali laceratione dignũ parce iã ſepulto. i. iacẽti & ꝓſtrato: parce. i. caue ſcelerare man⁹ tuas pias. i. inſontes: & ignorãter in me peccãtes. Troia tulit me tibi nõ externũ aut ꝑ liptotẽ: troia nõ tulit. i. ꝓduxit me externũ tibi: ſed ſup. affinẽ: aut cruor hic ſup. non manat. i. diſtillat de ſtipite: ſicut videris opiari venerãdo amadryadas (ſunt q legãt haud: ſed vt dixi poſita ſemel negatione ante particulã vel & aut intelligiẽ repeti: vt nõ ſum q tua furari velim: aut deſtruere) heu dolẽtis eſt: fuge terras crudeles. i. in quibus impium facinus commiſſum eſt: fuge litt⁹ auarũ. i. in quo auarus rex imperiũ tenet. Nam (ſup ſi neſcis) ego ſup. ſum polydorus filius ille priami quẽ noſti depoſitum eſſe & creditũ polymneſtori: quocirca nõ plura dixit æneæ rẽ cognoſcẽti ſed æneas reliqua dicturus eſt tyrijs ignorãtib⁹: ferrea ſeges

Cedit. Proprie tamẽ ſignificat caput amputare. Poniẽ: ex his verbis eſt q̃ miſcẽt cõiugationẽ. Nã tertiæ licet ſit: facit tñ poniri Sic & fio ꝓ fire facit fieri. Sacra: execrabilis: tractũ ex more gallorũ. Nã cũ maſſilẽſes peſte laborabãt: vnus ſe ex pauperibus offerebat alẽdũ anno integro publicis & puriorib⁹ cibis poſtea verbenis veſtibuſq; ſacris ornatus circũducebaẽ ꝑ vrbẽ cum execrationibus: vt in eũ inciderent oĩa mala ciuitatis: & ſic ꝓijciebatur. Hoc aũt in petronio lectũ eſt. Latẽter aũt tentat æneas ex ſimilitudine calamitatis troianos Didoni cõmẽdare: nã & eius marito cauſa auri frater intulit necẽ. Idem pluſq; ſi diceret ſimilis. Scelerat. i. ſceleratorũ: vt captiuaq; veſtis. i. captiuorꝫ. Claſſib⁹ auſtros: hypallage eſt. Funus mõ ſepulchrũ: qđ haſtas auellendo diruerat. Nã funus ꝓprie incẽſum eſt cadauer. Stãt: poſitę ſunt. Manes aĩæ ſunt q̃ egreſſæ corporib⁹ nõ dũ alia intrãt corpora. Sunt autẽ maxime: & dicuntur ꝑ antiphraſim: nã manum bonũ: vñ & mane dictũ: vt Eumenidas: parcas bellum: lucũ. Alij manes dicunt a manando. Nã aĩab⁹ plena ſunt loca inter lunarẽ circulum & terrã vñ defluunt. Alij manes deos infernales putãt. Atra: nigra: funeſta: qa inferis cõſecrata q̃ ceſa nõ reuireſcit. Romæ aũt ramum cupreſſi ante domũ funeſtã ponebãt: ne qſq; põtifex ꝑ ignorantiam ingreſſus pollueretur. Hora. nec ꝓter inuiſam cupreſſum Vlla breuẽ dñm ſequenẽ. Atra: q̃ atratos homĩes ſignificet. De more. ſ. gentis. Vel de more plangentium. Tepido: ſtatim mulſo. Cymbia: pocula in modũ cymbæ. Sacri: de victimis ſumpti. Bene aũt lacte & ſanguine aĩa ad ſepulchrum elicitur. Lacte em̃ corpus nutriẽ poſt aĩæ coniũctionẽ & anima ſine ſanguine nũq; eſt. Nam illo effuſo recedit. Et qa inſepultorum animæ vagæ ſunt: & hic non fuerat legitime ſepultus rite reddita legitima ſepultura reddit anima ad quietẽ ſepulchri quam ſtoici medium ſequẽtes tam diu aĩam durare dicunt: q̃ diu durat & corpus. Vñ ægyptij condita cadauera diuti⁹ ſeruant: vt multũ duret aĩa: & corpori ſit obnoxia ne cito ad alia trãſeat. Romani cõtra comburebant corpora: vt ſtatim in ſuam naturã rediret anima. Ergo hic obnoxiam facit animam corpori: quod antea horrebat: quaſi ꝑ vim extorta. Plato ꝑpetuã dicit animã & ad diuerſa corpora ſtatim tranſire ꝓ meritis vitæ prioris. Pythagoras ṽo nõ μετεμψυχωσιν. Sed παλιγγενεσιαν. i. redire: ſed poſt tẽpus dicit. Supremũ: aduerbiũ vt toruum clamat Ciemus: dicebant enim Vale nos te omnes ordine quo natura ꝑmiſerit cuncti ſequemur.

Manes.
Sacrum.
Vale ſupremũ.

telo. s. qbus cōfossus eram texit. i. sepeliuit & occultauit me hic: & increuit. i. reuiruit: acutis iaculis. i. in hastilia ista acuta q̄ auellis: ego pressus mētē. i. habēs mētē oppressam: tū vo. i. pcipue tūc: aut quasi tūc ad verū: formidine ancipiti. i. me ancipitē & dubiū qd facerē reddēte: obstupui & comæ. i. capilli: steterūt. i. obriguerūt. (iterum mediam corripit sicut in secūdo dictū est) & vox hęsit. i. inhęsit faucibus ita vt eloqui nescirem: qa vero non oia vt dixi nota erant Didoni & cæteris audientibus: explicat ea dicens. Priamus infœlix. s. propter casum qui post euenit: mandarat quondam cū magno pōdere auri hunc polydorum alendum furtim. i. secrete: regi threicio. i. thracio. s. polymnestori: tunc sup. cum ipse diffideret. i. male confideret: armis. i. potētijs Dardaniæ id est troiæ. i. qn̄ inceperat desperare de salute troianorū ac etiam troiæ: & cum videret vrbē cingi obsidione: qđ signum erat: qa iam inferiores essent atq; impares troiani quippe qui non poterant hostem propellere: ideo aūt alendum dederat vt aliquis superesset suæ generatiōis q troianis olim recollectis præsit. Ille. s. rex thracius polymnestor: vt. i. postq; res teucrum. i. teucrorū: fractæ sup. erant: & fortuna recessit sup. ab eis: secutus. i. insequēs: res agamēnonias. i. partes agamēnonis imperatoris exercitus græcorum: & arma victricia. i. victorum græcorum quos victores fere coniecturis colligebat abrumpit omne fas. s. deorum & hominū ius hospitalitatis violando: & obtruncat polydorum. i. caput eius amputat & potitur vi. i. violentia. auro. s. deposito cum polydoro: o sacra. i. execrabilis fames. i. cupido & auiditas auri: quid. i. ad quid non cogis. q. d. ad nihil non cogis: sed ad omne nephas cogis mortalia pectora: qđ recte in gratiam didonis dicit æneas qui audierat a mr̄e: licet id dido eum scire nesciebat: pygmalionis auariciam & scelus in sicheum eius cōiugem. Postq; pauor. i. ille stupor reliqt ossa ego refero. i. in consultationem porto monstra. i. portēta deū (qui curarūt vt ad polydori tumulum hastilia auellerem & eius vocem haurirem) ad delectos proceres. i. primores & principes populi: & primum. i. præcipue ad parentem: scilicet Anchisen: refero inquit & pro i. posco quæ sententia sit. i. quid sentiant faciendū. idem. i. vniformis animus erat omnibus excedere. i. vt excederemus: terra scelerata. i. scelere tanto polluta & hospitium pollutum linqui sup. debere: aut linquere hospitiū pollutum. i. violatum & fœdatum tali scelere: & dare austros classibus: hypallage. i. classes austris. i. ventis. Ergo quia abire decreuimus instauramus. i. instar prioris facimus: polydoro funus. i. sepulchrum aut totum officium funebre qđ prætermissum erat facimus & ingens tellus id est magna moles terræ: aggeritur. i. accumulatur & apportatur ab omnibus scilicet vnde per impersonale loquitur: tumulo. i. ad tumulum extruendum: aræ stant: id est erectæ aut positæ sunt: mœstæ. i. lugubres: quia manibus. i. animis quæ a corpore manarunt: sed nondum in sedes debitas receptæ sunt s̄m æthnicos: aut quæ a lunari globo in corpora manāt (sed vtrūq; reprobatū a fide: quæ infundendo creatas & creādo infusas p̄dicans: statim vt exutæ sunt corporibus in loca merita recipi affirmat: quæ tn̄ varia legunt̄) aut manibus. i. dijs inferis: vittis. i. sertis appositis: ceruleis aut marinis & i littore lectis: aut subnigris & cupresso atra. i. funesta: & iliades. i. mulieres troianæ: sup. stant circum. i. in circuitu: solutæ crinem. i. habētes crinem passum & solutum: de more. s. patriæ: aut exequiarum. Nos inferimus. s. in tumulum: cymbia. i. pocula in morem nauium: hoc est cymbarum facta: spumantia. i. abunde repleta: lacte tepido. i. recens mulso & pateras sanguis sacri. i. ex sacrificio collecti: & cōdimus. i. cōsepelimus aīam. s. polydori: q̄ lacte & sanguine q bus maxime viuit̄: corpori couniri ab æthnicis credebat̄: & ciemus. i. clamamus magna voce supremum. i. vltimo loco: aut sup̄mū. i. vltimū vale: vn̄ pacto oī officio exeqali dicit̄ cōclamatum esse: quid aūt clamabatur iā docuit Seruius.

SERVIVS.

SER. ¶Lenis crepitans: duo epitheta posuit vitiose. Fecit autem hoc prope in decem versibus. Auster pro omni vento. Recedunt: nam videtur nauigantibus q̄ nō ipse a terris: sed ab ipsis terræ recedāt Mari: ordina: i medio mari ęgeo Nereidum matri. i. doridi. Fabula est. Iuppiter vitiata. Latona etiam asteriem sororem vitiare voluit: illa autem rogans a dijs vt in auem verteretur: coturnix effecta est. Sed cum mare transfretaret: afflatione in saxum cōuersa sub aquis mersa est inde supplicante ioui Latona supernatauit: ac primo Neptūno & doridi consecrata est. Deinde cum iuno Latonam immisso Phytone insectaretur littori adhæsit sororēq; excluso serpente intra mare recepit. In hac insula ipsa Dianam ac Apollinem peperit. Sed Diana iam nata p obstetrice se marti Phœbum parienti præbuit. Vnde q̄uis virgo: a parientibus inuocatur. Apollo vt primū natus est Phytone sagittis interempto matrem est vltus. Et terram in qua duo numina sint nata errare nō sunt passi isti dij: sed duabus insulis religauerunt. Veritas est q̄ cum insula terremotu laboraret: consuluerunt oraculū Apollinis: cuius respōsum fuit: ne mortuos ibi sepelirent & sacra q̄dam facerent: postea e gyaro myconeq; vicinis insulis venerunt qui eam habitarunt. Dicunt Dianam primo natam qa nox primo fuit. Dicta est insula primo ortygia: qa græce ὄρτυξ dicitur coturnix: & quia postea emergens apparuit: delos. Nam δῆλον manifestum dicunt. Vel quia Apollinis oracula: quæ alibi obscura sunt illic manifesta dantur. Delos & ciuitas & insula. Vn̄

(margin: Latona. — Diana.)

Inde vbi prima fides pelago: placataq; venti
a Dāt maria: & lenis[a] crepitās vocat auster in altū
Deducunt socii naues: & littora complent.
Prouehimur portu: terræq; vrbesq; recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
b Nereidum matri: & neptunio[b] ægeo:
c Quā pius[c] arcitenens oras & littora circū
d Errantem: myconē celsa gyaroq;[d] reuinxit.
Immotāq; coli dedit: & contemnere ventos
Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
e Accipit. egressi[e] veneramur appollinis vrbem:
Rex Anius rex idē hominū phœbiq; sacerdos:
Vittis & sacra redimitus tempora lauro
f Occurit[f]: veterem anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras: & tecta subimus.
g Templa dei saxo venerabar[g] structa vetusto.
Da propriā tymbræ domum. da mœnia fessis:
Et genus & mansurā vrbē: serua altera troiæ
Pergam a: relliquias danaū atq; īmitis achilli.

ASCENSIVS.

¶Inde vbi pria. Docet igit̄ quō derelicta thracia in delon pfecti sunt vtq; illic suscepti hospitio honorifico ab Anio rege: oracula cōsuluerūt de qua re dicit Donatus sic. Deducunt quas: miseri subduxerāt. Occurrit magna beniuolētia: vt rex & sacerdos non expectauerit peregrinos ad se venire: sed vltro occurrerit. Veterē amicum. q. d. illū talem tunc habuit amicum qualē habebat stāte troianorū fœlicitate: neq; secutus est fortunā vt polymnestor & tantum habuit amicum quantus fuit: non quantus veniebat. Sacra: vt ostenderet vittas & laurūm non esse signa lætitiæ: q̄ tristitiæ troianorū nō cōueniebat: sed sacerdotij. Magna aūt exempla posuit malæ bonæq; amicitiæ polymnestorē & aniū q nos ad bonū hortent̄: & a malo reuocent. Propriā nā incerti hactenus vagabant̄ vt incerti quo fata ferant vbi sistere detur. Est aūt precatio breuis: & quæ oīa ptineat. Nā petit & mouet cōmiserationem. Da. i. ostende. Da pater augurīū. Paterno aīo infunde animis nostris aperta & perspicua oracula. Vsus est aūt imperatiuo da & illabere: qđ est deprecātis ex fiducia in apollinē q troianis fauebat. ¶Ordo est. inde. i. deinde postq; officiū funebre peregimus vbi. i. qn̄: prima fides. i. credulitas & cōfidēdi ratio sup. est facta pelago. i. vbi primū potuimus satis cōfidere pelago: & vēti dāt. i. cōcedunt & pmittunt quiescendo: maria placata. i. tranquilla & auster. i. quiuis ventus: lenis. i. tenuis & leniter flans vocat sup. nos: in altū sup. mare crepitans. i. crepitando: aut cū crepitu: & ita diuisim construendo epitheta non erit vitiosum vni bina

(margin: ASC. — Don. — Amicitiæ exempla — Ordo)

Quē seqmur:quo ve ire iubes:vbi pōere sedes
Da pater auguriū:atq; animis illabere nostris.

PIERIVS.

a ¶Et lenis crepitās vocat auster. In codicibus aliquot antiquo
ribus, sene crepitans, qđ quidē & placeret, & erudite positum
videreť, nisi lenis, agnoscerent interpretes: quoꝝ hæc para-
phrasis. Nam tempus fiduciam dabat, quo & mare placidū
fuerat, & flatus ita temperati, vt lenitate sua, etiā inuitos hor
b tari potuissent ad nauigandū. b¶Nereidum matri & neptu
no ægæo. Vt missas faciā varias multoꝝ lectiones & senten
tias in hoc versu, quum alij neptunio, legendum velint. Alij
ægæo; vt in codi. Longobardico est Neptuno ægæo, absq;
synalephe, veluti etiam matri & ad græcorum imitationem
c posita non inerudite docti oēs arbitrantur. c¶Quā prius ar-
citenens oras & littora circum errantem. Antiqui aliquot co
dices prius, legunt: vt sit prius errantē. Sed magis placet pi⁹,
vt ostēdat apollinē eo beneficio insulā promeruisse, ob offi-
cium matri suæ toto orbe erranti præstitum: cuiusmodi pie-
d tas filiū addeceat. d¶Errātē mycone celsa gyaroq; reuinxit.
Antiqui codi. plæriq; oēs hoc dictionum ordine versum le-
gunt, Errātē gyaro celsa myconeq; reuixit. Gyaron eñ gene-
re mulicbri dici. Auctor Stephanus. Neq; vō tacendū gyaro
nomē aptoton esse Probo grāmatico Hæc, gyaro, huius gya
ro declināti. Cuiusmodi esse etiā Celeno tradit. Illud sane sci-
tu dignum, qđ Antigonus Caristius esse in ea insula mures
tradit, q ferrū abrodāt. Pro micone aūt mycono, passim in ve
teribus exēplaribus inueni, ita quidē græce scribiť. και μυκο
νος λεγεται μια των κυκλαδων. Et eo casu qppe in os, fini-
tū nomē apud Strabo. & Thucididē reperiť. Qđ vō gigantes
illos, quos postremo hercules cōfecerit, in ea positos fabulā-
tur, vt apud Stra. li. x. legere est. Aīaduertēdū est codices etiā
græcos variare. In aliqb⁹ eñ legiť των γιγα των τους υστα
τους, qđ nimirū postremos significaret. Sed in aliquot alijs
τους υγιεινοτατους legas, hoc est validissimos. Vnde forte sit prouerbio locus. Omnia sub vnā
myconum, quum superfuisse adhuc aliquid longe difficilius ad expugnandum innuamus. Vel
id deniq; confectum esse, quod se nostris conatibus difficillimum obiecisset. Neq; vero hæc a me
dicuntur, vt alterius cuiuspiam sententiam improbē: sed quia non temere scriptum crediderim
e validissimos gigantum in ea positos. e ¶Egressi veneramur apollinis vrbem. Sunt ant. cod. in
quibus eggressi, g, littera geminata scriptum inuenias, quod verbi compositio sit ab extra & gra
dior, non ab, e, & gradior, ideoq; sit ea littera geminanda, vt ex composi tę dictionis singulis par
tib⁹ aliqd appareat, e, quippe &, c, quod in, x, duplici littera latitabat. Ecgressi, inde, c, ob cogna
tionem in, g, abeunte eggressi. Ita olim exfatus, mox ecfatus, tactū a Ter. Scauro, & omniū deniq;
f vsu, effatus, receptum. f ¶Occurrit veterem anchisem agnoscit amicum. In antiquissimo cod.
obcurrit ꝑpositione incolumi scriptum est, quod improbat Scaurus. Eodē modo adgnoscit, quā
uis in Mediceo, & in plerisq; alijs adgnouit pterito tempore positum est, quæ quodammodo re-
ditio caussæ videtur esse, cur occurrerit. Sane pręteritum agnouit hoc loco Pontanus etiam agno
g uisse videtur. g ¶Templa dei saxo venerabar structa vetusto. In plerisq; codicibus antiquis
veneramur numero plurium habetur. Sed multi supra bar vltimam syllabam mur notatum ha-
bent, non tam variandæ lectionis caussa, q̄ paraphraseos. Quippe vt venerabar pro veneraba-
mur positum innuant, quia verba reliqua eadem periodo contenta sunt in pluralitatis numero,
iungimus, subimus: sed enim quia subsequuntur præces in persona Aeneæ nuncupatę, mihi nō
displicet, venerabar, vnitatis numero. Nam etiam in. vj. reliquis hoc vel illud procurantibus,
Pius Aeneas arces quibus altus Apollo præsidet, horrendęq; procul secreta Sibyllæ antrum im
mane petit. Quod vero saxum vetustum appellauit, id redigit in memoriam mihi, quod apud
M. Tullium in verrinis legere est, vbi de hac insula loquitur, & Apollinis templo, est eñ tanta
apud eos eius fani religio, atq; antiquitas, vt in eo loco ipsum apollinem natū esse arbitrentur.

bina dedisse: quia ex diuer-
sis partibus: socij (quia vile mini
iter. i. est nō d cit se id fecisse) de
ducūt. i. deorsum ducūt ab litto-
re quo eas subduxerāt: naues: &
cōplēt littora: aut portū si de na
uib⁹ loqť: aut reuera littora si de
socijs eūtib⁹ & redeūtib⁹ & sarci-
nulas suas igerētib⁹ intelligēdū
est: nos ꝓuehimur. i. porro aue-
himur portu: & terræ: & vrbes re
cedunt. i. videntur abeuntib⁹ re
cedere cum ipsi recedāt: nā id ve
ctis accidit & ita male merebitur
de poeta qui hyppallagē dixerit
tellus sacra. s. delos: existens gra-
tissima matri nereidū. i. doridi
nympharum matri: & neptūnio
sup. patri. i. nereo aut ipsi neptū-
no ſm Seruiū: coliť sup. in me-
dio mari ęgeo: quā sup. tellurem
seu terrā: errantem. i. vagantem
& fluctuantem circum oras & lit
tora: arcitenēs. s. apollo pius. s. in
matrem: cuius iniurias vltus est
reuinxit. i. colligauit mycone. i.
cū illa insula celsa. i. sublimi &
cum sup. gyaro illa quoq; insu-
la in mari ęgeo: & dedit. i. cōces-
sit eam colli immotam. i. quietā
habitari: & contemnere. i. vilipē
dere & nihil curare ventos vnde
prius agitabať. (Quia dicit my-
cone celsa: necesse est vt sit abla-
tiui casus & declinetur hæc my-
cone mycones sicut crete cretes:
regitur autem virtute instrumē
ti: vt sit reuinxit p illas duas in-
sulas quas ita affixit vt mouere
nequiret: aut intelligitur præpo
sitio cum significans comitātiā
vt sit reuinxit. i. colligauit eam
cum mycone & gyaro. i. colliga
uit eas simul) Ego feror huc. i. in
hanc terram: videlicet delō: hæc
existēs placidissima accipit nos
fessos placido portu: nos egressi
veneramur vrbem apollinis. s.
genitoris (de qua per Lādinum
ad finē huius particulę plura di-
centur) Anius rex & idem rex ho
minum & sacerdos phœbi: redi
mitus tēpora. i. habens tēpora re
dimita. i. cincta cū ornatu: vittis
quia sacerdos: & lauro sacra: qa
rex occurrit sup. nobis. & agno-
scit Anchisen veterem amicum
sup. suum: nos iūgimus dextras
hospitalitatis: & subim⁹. i. intra
mus tecta scilicet regia: hoc est regiam ipsam: & ego venerabar tē
pla dei. s. apollinis: structa sup. in aut ex saxo vetusto & sup. dico.
O tymbreæ. s. apollo quia a tymbra hęrba quæ circa eius templū
in phrygia abundat sic dictus est da. i. dic & significa aut assigna
& ostende nobis domum. i. habitationem & sedem propriam. i.
nobis debitā & in qua permanere possimus da fessis. s. nobis aut
nostris mœnia. s. qbus ab hostibus & aduersarijs tutari possemus
da genus. i. propagationem generis & vrbem mensuram. i. perdu
raturam vt troia perijt serua. s. indicando mansuram vrbem alte-
ra pergama troię. i. serua nos qui sumus altera pergama. i. mœnia
hoc est tutamina troiæ: quæ nisi nos extaremus penitus perierit:
vnde dicit appositoriæ altera pergama troiæ. s. nos reliquias da-
naum pro danaorum atq; achilli immittis. i. sęui & crudelis. O pa
ter scilicet apollo: da augurium. i. oraculum: atq; illabere nostris
animis. i. significa nobis: illabendo nostris animis ita vt & intel
ligere & credere valeamus. quem sequimur (non dicit sequamur
aut sequemur: vt se paratissimum significet quo iusserit sequi: ita
vt non secuturus sed iam sequi censeatur ob quam rem pro futu
ro interdum præteritum ponimus: vt si hūc animum habueritis
vicistis) ve pro vel quo iubes ire & vbi iubes ponere sedes: q. d.
nihil cunctabimur vbi iusseris. De delo aūt & templo apollinis
genitoris

genitoris collegit Landinus hæc. Tellus. Delon insulam in- Delon.
telligit: de qua Ply. ipsa quoq; clarissima cycladum media & tem
plo apollinis & mercatu celebrata: quæ diu fluctuata: vt prodiť:
sola motum terræ non sensit. Ad. M. Varronis ętatem mutianus
prodidit bis cōcussam Hāc Aristoteles ita appellatam putat: qm̄
repente apparuerit enata. Eglathosthenes cynthiam: alij ortygiā
asteriam: lagiam: mydiam: cynetum: pyrpilem igne ibi primū
reperto. Herodo. aūt ita scribit. Ferunt autem delij post discessum
Dectis Xerxis pręfecti delō se mouisse primo: atq; postremo vsq;
in mea tempora. Strabo ait: in ęgeo mari magis delos eminet &
circunstantes illi cyclades & ipsi incumbentes sporades. i. sparse.
Delos vrbē habet & apollinis latoneq; templū & cynthus mons
sublimis & asper incumbit vrbi. Pyndarus quoq; illam olim er- Delos
rabundam fuisse. Sed aduentante partu Latone quatuor terrestri
bus e truncis columnę dura in petra solido ex adamante cōtinue
runt. Saxo vetusto. Credunt aliqui dictum quia insula saxum sit
in quod asteria iam coturnix: versa est. Cloatius aūt verius: refe-
rente Macro. scribit in delo aram esse apollinis genitoris in qua
nullum animal sacrificatur quam pythagoram veluti inuiolatā Apollo
adorauisse ferunt. Hanc igitur Verg. esse ab ænea adoratā: demō- genitor
strat siquidem nullo acto sacrificio præces incohat: & vt genito-

la. Vnde interdum recipit ꝑ
positionem. Pius: quia vltus est
matrem. Coli. a vicinis. Ventos
propter terremotum. Sacerdos:
nam apud maiores rex erat sacer
dos & pontifex. Sic hodie impe-
ratores pōtifices dicimus. Ami-
cum: per silentium intelligim⁹.
Hospitio id est iure hospitalita-
tis. Nam ad hospitium non po-
test intelligi: cum iam esset ami-
cus. Propriam: perpetuam. Sic ꝓ
priamq; dicabo. Nam quam cō
diderat nō fuerat propria. Tym
breæ: ab agro troiæ vicino: qui
tymbra plenus fuit in quo eius
est & nemus & templum: in quo
Achilles a Paride fuit interfect⁹
θυμβρη græce. vnde η, i æ diph-
thongon vt διρκη dircæus. Do
mum: familiam. Mansurā: duo
petit vrbem & perpetuitatem &
hoc vel propter Troiam vel ꝓ-
pter eam quam in thracia condi
dit. Pater: venerationis est. Vn-
de & dijs datur. Quidve pater ne
ptūne paras. Et montibus: vt pa
ter apenninus: & fluuijs vt tym-
bre pater. Augurium: pro oracu
lo posuit. Illabere: nam q̄uis ob
scura sint: tamen semp vera sunt
Apollinis oracula. Ergo postu-
lat illud oraculū intelligere.

ris arā demōstraret dixit. Da pater: at mox cū taurum mactat apud aliā arā intelligimus. Vnde hic patrē qđ ipsi proprium est ibi apollinem noīat. Cato de liberis educādis ita ait. Nutrix hæc oīa faciebat in verbenis & tubis sine hostia: vt deli est ara apollinis genitoris. Qđ ait saxo vetusto: dicit Epaphus delphis quondam euenisse: vt templum antea religiosum & intactum spoliatum: incensumq; sit & addit multas circa corynthum vrbes insulasq; proximas terræ metu haustas. Delon neq; antea nec postea hoc incōmodo

hoc incommodo vexatam sed semper eodem manere saxo. Thucidides aūt in tertio historiarum scribit nō mirū ergo si præsidio religionis tutam insulam semper ostenderit: & reuerētiam locorum sibi accessisse dicit continua saxi eiusdem. s. insulæ firmitate. Anius Apollinis filius fuit: qui habuit andrum filiū. Arcitenens. Ex neuio qui in secūdo libro bellipuni. ait. Deinde pollens sagittis indutus arcitenens & ab Homero est a quo Apollo dicitur ἀργυρότοξος.

Vix ea fatus erā. tremere omnia visa repente:
a Liminaq;[a] laurusq; dei: totusq; moueri
Mons circum: & mugire adytis cortina reclusis.
b Summissi petim⁹ terram: & vox fertur ad aures:[b]
c ¶ Dardanidæ duri: quæ vos a[c] stirpe parentum
Prima tulit tellus: eadem vos vbere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem:
Hic domus æneæ cunctis dominabitur oris.
Et nati natorum & qui nascentur ab illis.
¶ Hæc phœbus: mixtoq; ingēs exorta tumultu
Lætitia: & cuncti quæ sint ea mœnia quærunt:
Quo phœbus vocet errantes: iubeatve reuerti
Tum genitor veterū voluēs monumēta virorum
¶ Audite o pceres (ait) & spes discite vestras.
d Creta Iouis magni medio iacet insula ponto.[d]
Mons Idæus vbi: & gentis cunabula nostræ.
Centū vrbes habitāt magnas: vberrima regna.
Maximus vnde pater (si rite audita recordor)
e Teucrus[e] rhœteas primū est aduectus in oras:
Optauitq; locū regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ steterant: habitabant vallibus imis.
f Hinc mater[f] cultrix cybele: coribantiaq; æra:
Idæumq; nemus: hinc fida silentia sacris:
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite: & diuum ducunt qua iussa sequamur.
Placemus ventos: & gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu: modo iuppiter adsit:
Tertia lux classem cretæis sistet in oris.

SERVIVS.

SER. ¶ Visa stoice & academice: q dicunt q̄ sunt cōtra naturā nō fieri sed fieri videri: vnde magica oīs exclusa est: vt ait Ply. Liminaq;: q;, breuis pro longa posita est. Defenditur autem vel quia monosyllaba ad artem non ptinēt: vel particula q;, quæ sui substantiam non habet membrum putatur superioris orationis. Vnde liminaq; vna erit dictio: & q;, finalitatis gratia produci & corripi potest. Mons cynthius. Cortina: (Cortina.) locus vnde oraculum exit. Vel quia Apollinis tripos corio pythonis tectus est. Vel qa ibi sint certa responsa quasi certina: vel quod est verius: quia illic corvatis tenetur. Nam cauerna in templo fuit ad quam phœbas rapta vaticinabatur. Summissi: inclinati: p qualitate enim numinū orātes iterdū sūma iterdū ima respiciebāt. Cū potestates aliæ cœlestes sint: aliæ terrenæ: aliæ permixtæ. Terram nunc petunt qa Apollo & Sol & Liber pater est qui iferos petit Horatius. Te vidit insons cerberus. Petunt terram. Vnde ad eos responsa perueniunt: & quia Apollo est inferis notus. Dardanidæ: obscura sunt: sed tamen vera. Nam Dardanus ab Italia venit. Nā si cretam significaret Teucridæ diceret. Duri. Vel propter futurum laborem. Vel eorum arguit insipientiam. (Stirps.) A stirpe: in genere fœminino genus significat: vt heu stirpem inuisam: in masculino arborem: vt, Sed stirpem teucri nullo discrimine sacrum. Hora. contra regulam dixit stirpesq; raptas & pecus & domos. Prima t. italia vnde Dardanus venit. Nā Teucer postea de Creta. Matrem terram: tractum de historia Bruti. Nā cū filij Tarquinij ab apolline accepissent qui primus matrē oscularet eū imperio potiturū. (Brutus.) Brutus e naui egressus fingēs casum terrā osculatus est. Dom⁹ ad illud. Da propriam tymbreæ domū. Et nati na. ad illud & māsurā vrbē. Hic versus ex Home. est quē ille ex Orpheo sustulit: & Orphe⁹ ex oraculo apollinis hyperborei. Mire hoc ostendit poeta dicendo. Hæc phœb⁹. Tumultu. Quia dixit exquirite. Vrās: vt senex loquitur: aut quia scit se esse moriturum. (Dardan⁹) Creta. Dardanus iouis filius & electræ profectus de coritho vrbe thusciæ primus venit ad troiā: & illic parua ędificia collocauit. Post cui⁹ obitū teucer venit: & arces & mœnia cōstituit. Errat ergo anchises arguēs ab ida: q mons etiā in creta est. (Iuppiter) Creta iouis: ibi natus fingit: qa cretēses teste Salustio primo

religionē

PIERIVS.

a ¶ Liminaq; laurusq; dei. Illud ego sane præteriturus eram inueniri codices manu scriptos, in quibus Leimina, per ei, prima syllaba scriptum sit, & ita alibi, vt in ij, leimen erat, nisi Probus grammaticus interpellasset, nomina esse dicens, quę plenitudinem patiuntur, hoc est quæ e, littera plus scribant: vtputa limen leimen. In carisij sane codice, quem lectitaui, vbi ex. C. Iulij Ro. sententia, laurus hoc loco numero multitudinis positū asserit, animaduerti numinaq; laurusq;, citatum esse, non limina, quod quidem memoriæ lapsu factum crediderim a librario, donec quid magis fide dignum inuenero: quū limina, castior oīno lectio videat, quā tot veteres cod. ondāt, Quintilianus agnoscat. Et Val. Probus octauum positionis modum obseruet in liminaq; laurusq; dei, sicuti septimum in eo versu. Omnia vincit amor: & nos cedamus

b amori. b ¶ Et vox fertur ad aures. Codices antiq oēs hiq aures admittūt, auris, per i, scribūt ex Velij snia. Sed sunt etiam vetera quædam exemplaria, in qbus ad auras, scriptū inueni

c tur, qđ qdē nō ita placet. c ¶ Quæ vos a stirpe parentū prima tulit tellus. In codicibus aliquot anti. legere est de stirpe,

d sed a stirpe, iā oēs recipiūt. d ¶ Creta iouis magni medio iacet insula ponto. Nō temere quærit Seruius: cur medio ponto, dixerit Virgi. Neq; insulse dubitationem soluit, dum tot

maria

ASCENSIVS.

¶ Vix ea fatus erā. Docet qđ subsecutū est oraculū. Vtq; illo delusus Anchises eo q; geminæ essent troianis origines cohortat⁹ est in cretā vñ teucer oriūdus cōcedere: cū tñ deus admoneret potius in italiā pficiscendū vnde dardanus ortus dicēdo dardanidæ duri: verū is quoq; error fatalis erat: nā cassandra eū sæpe pdixerat: vñ ipsum agnoscēs anchises postea dicturus est. Sola mihi tales cas⁹ cassandra canebat. Nūc repeto hæc generi portēdere debita nr̄o. De hac aūt re dicit Dona. sic. Vix ea fatus erā: motio earū rerū p̄sentiā dei ostēdit. Summissi pauore nimio vestigijs firmis stare nō potuim⁹: sed ad terrā demissi sumus. Quæ vos a. st. p. nihil breuius aut eminentius hoc rn̄so. Nā & in fine verborū cōsulētis platū est: & incertos securos reddidit. Ostēdit em̄ troianos apud Iliū peregrinos fuisse. Nūc originalib⁹ terris a suis parētibus reddi: qđ bn̄ficiū & non iniuria est p̄sertim cū vrbē ppetuā pmittat & troianos maxima incremēta sumpturos. Mixtoq; in. e. t. læti oēs erāt sed q̄rebāt nomē loci. Nam antiqua memoria ignorabat. Sed anchises oīm vetustissimus rem agressus est: fuit aūt pulchrum ac religiosum his terris reddi q̄ parētes ab origine retulerūt & ne timerent ne a melioribus ad deteriora pgerēt addidit vbere læto. Vbere allusit ad id qđ terrā lętā appellauit. Reduces: ne timeāt se futuros oneri his terris q̄ nō aduenas: sed suos reciperēt. Creta io. m. dixit & nomen & ad quē deū ipsa maxime ptineret q cū magnus sit magnū possit incolis p̄stare fauorē. Medio p. vt vndiq; fluctibus clausa aduersus hostes esset tuta. Iacet p hoc eius immēsam magnitudinē ostēdit. Mons Ideus: ponit signa specialia. Centum. v. Exponit quod dixit iacet: & ostendit magnitudine & vbertate præcipuum regnum: vt & intimet qđ dixit gentis in n. ponit teucrum. Maximus: vbi deest nomen consanguinitatis dicimus maiores: & patres. Ergo maximus est pater ipsorum maiorum. Hinc mater cybele: ab obseruatiōe sacrorum arguit eos esse maiores suos. Diuum qua iussa se. Nam non amplius sunt incerti quo fata ferāt. Placemus v. nō quia tūc essent asperi: sed vt deinceps illis prosperis vtantur. Facit aūt rem facilē a breuitate nauigationis. Iuppiter. Temerariū em̄ est polliceri aliqd de futuro: cuius sumus icerti: nisi de⁹ faueat. Ordo ē. Ego vix erā fatus ea: q̄ añ dicta

sunt

funt:sup.cũ oĩa visa sunt repente tremere & limina.s.templi & laurus dei.s. Apollinis.i.q̃ in tutela & honore eius est:eo q̄ daphne puella ab eo adamata in eã conuersa fingitur vñ est in buc. Phœbo sua semper apud me Munera sunt lauri & quæ iuxta templum eius stabat: & totus mons visus est moueri circũ.i.in circuitu & cortina loc⁹ secretior corio tectus vñ oraculũ exit : sup. visa est:mugire.i.mugitũ edere adytis.i.secretioribus penetralib⁹:q̃ adire non licet:reclusis.i.apertis & patefactis.Nos summissi.i.humiliati:petimus terrã:vt ab adytis perfecte vocẽ acciperem⁹:vt q̄ oraculis bona nunciarent̃ : & vox fert̃ ad aures.i. audimus vocem dicentẽ. O Dardanide duri.i.fortes & perdurantes & infrangibiles aduersitate: eadẽ tellus q̃ tulit.i.extulit vos prima a stirpe i.radice & origine parentũ accipiet vos reduces.i.redeuntes:accipiet dico læto vbere.i. fœcunditate & vbertate exhilarante intuentes:alludit aũt ad matrẽ quę vbera porrigit: vñ subdit exquirite matrem.i.terrã quæ vos primatulit (loquit autẽ vt dixi de italia vbi Dardanus ort⁹ sed nõ intellexerũt tunc id troiani) domus.i.familia ęneę ab Iulo tñ denoiata: videlicet dom⁹ iulia dñabitur hic.i. apud antiquã matrẽ vestrã cunctis oris.i.regionibus Et nati natorꝝ & qui nascent̃ ab illis.s.natis natorꝝ.i. oẽs in infinitum succedentes sup. dñabuntur hic cunctis oris. Hęc phoebus sup. effatus est : & ingens læticia exorta est tumultu .i. strepitu & murmure vehementi:mixto.i.admixto : & cuncti .s. Dardanide quærunt.i.percunctant̃ quæ sint ea mœnia:quo.i.ad q̃ phœbus.i.Apollo vocet eos errantes ve pro vel quo iubeat sup. eos reuerti. Tum.i.tunc genitor .s.anchises voluens.i.repetẽs aioq̄ agitãs aut cõplectens monumenta.i.testimonia & indicia quæ nos admonere possent veterum virorꝝ.i. maiorum nostrorꝝ vnde originem traximus ait.o proceres audite & discite vestras spes.i.vñ requiem vicinã sperare potestis.Creta existens insula magni Iouis.i.in qua magnus iuppiter natus dicitur iacet in medio põto. i.mari vbi.i.in qua insula est sup.mons ideus sicut est in troia:& vbi sup.sunt cunabula(donat⁹ legit incunabula quõ is absumatur).i.cunarum receptacula hoc est primę origines nostrę gẽtis. i.generis & originis & vbi sup.cretenses aut populi habitant cẽtum magnas vrbes appositoriæ vberrima regna vnde .i. de qua insula maximus pater.i.primus author generis nostri.s. teucrus est aduectus primũ in oras rheteas.i.phrygias vbi est rheteũ promõtorium fallitur aũt in ea re anchises quia ante teucrũ venerat Dardanus & ita licet verum sit eũ primũ e creta in phrygiam venisse nõ tñ erat oĩno maximus pater quocirca cũ nollet incertũ penitus affirmare honestã subiunxit statim parenthesim dicẽs si i.siquidẽ ego recordor rite.i. vt decet audita.i.ea quę a maiorib⁹ meis audiuerim.& ipse teucer optauit.i.elegit locũ regno.i.ad regiam extruendã quia Iliũ.i.oppidum p̃cipuum troię & arces pergameæ.i.troianæ nondũ steterant.i.erectę erant: quia sup. indigene habitabant tunc imis vallibus .i. cauernis & locis humilibus in conuallibus.Hinc.i.ex hac dicta insula supp.est mater scilicet deum cybele(declinat̃ cybele cybeles . aut cybelles cybellis aliq̃ñ)cultrix.i.exornatrix regionis nostrę & hinc supp.adducta sunt era corybantia.i. quæ a corybantibus pulsantur de quibus in.iiij.Geor.dictum est:& nemus ideum sup. denominatum est: & forte cõsitum est: hinc.i.ad similitudinem idei nemoris in creta:& fida silentia sup.cœpta sunt:hinc.i.ex more huius regionis sacris.i.sacrificijs aut rebus sacris agendis: quæ vt Diodorus Siculus refert nefas erat aperire aut notificare non initiatis eiusmodi sacris & leones iuncti.id est subiugati:subiere hinc.id est ex imitatione huius gentis: currum domine.id est deæ domitricis scilicet cybeles hoc est hinc tractus est mos vt currus cybeles a leonibus traheretur.

maria enumerat, quæ cretam insulam adluunt . Dicamus itaq̄ medio põto.i.ambiguo.Hic enim est latinitatis modus, vt ea in medio esse dicamus, quæ nulli adhuc parti sint adiudicata.Sed in Virgilianam hanc sñiam nemo procliuius iuit q̄ solinus. Ait enim is, pronius est cretam dicere, q̄ absoluere in quo mari iaceat. Ita enim circũfluui illius græci, noĩa permiscuerunt, vt dum alia alijs ingerunt, pene oblimauerint vniuersa. e ¶Teucrus rhœteas primum est aduectus ad oras. In cod. aliquot antiquis teucros idiomate gręco scriptum est. In Longo. teucer. Sed enim Sosipater Cari. ex Aurelij sententia, noĩa quæ apud græcos aut per ϱος, aut per τϱος, aut per δϱος aut per κϱος, efferuntur, ea oĩa omissa græca extremitate, per, er, apud nos efferri, & per secundam decl. declinari docet, vt, ἀγϱος, ager agri, ἀντίπατϱος antipater antipatri, μενανδϱος. Menander menandri, τευκϱος. Teucer teucri. Quanq̄ ait ille, Virgilius teucrus, & euandrus extulerit. Pręterea duo tantum noĩa designat, quæ semper in suo statu permaneant, codrus & gongrus, nõ enim dicitur coder, neq̄ gonger. Priscianus etiam hoc citato versu Virgilium ait teucrus & euandrus protulisse. Quod vero vulgata plurimum exemplaria legunt ad oras. Antiqui plerıq̄ codices cum Med. in oras habẽt sed etiam, ad, reperitur. f ¶Hinc mater cultrix cybele corybãtiaq̄ æra. Quia varia litterarũ versura totus hic versus in antiquis codici. deluxatus est, ĩlectio ea nonnullis magis adridet hinc matris cultricis cybeles, vt adludatur ad euirãdi ritus, quũ p̃sertim sequat̃ ad sacrificij supplementũ corybãtiaq̄ æra. Alij legũt cultrix cybeli, q̃.s.cybelũ phrygiæ montẽ incoleret, a q̃ dea sit cybele cognominata, porro cybelũ Ti. Donat⁹ agnoscit i.xj.locũ, ĩ q̃ cybele colebat̃. Sane κυβέλην Phœniciç oppidũ agnoscit Herodian⁹, kybellavo oppidũ aiũt phrygię, & κιβέλλον sacellũ, a q̃ rhea sit cybele appellata, neq̄ nõ κυβεληγενής & κυβέλις, vt prisander in.x. Quantũ v̓o ptinet ad, l, litterã in eo noĩe nũc simplicẽ, nũc geminatã, poetę id ex cõmodo suo factitare solẽt, nõ q̃d ea scriptiõe phrygię oppidũ ab altero phœniciæ discernat̃. Legamus itaq̄ hinc mater cultrix cybeli. Quã lectionẽ Seruius etiã videtur agnouisse. Est autem colere, inter alia significata, locum aliquem præsentia sua honorabilẽ reddere, vt eo loco, posthabita coluisse samo, & Pallas quas cõdidit arces ipsa colat. Et apud Liuiũ, vos ceres mater, ac proserpina p̃cor, cæteri superni inferniq̄ di, qui hanc vrbem, hos sacratos lacus, lucosq̄ colitis.

religionẽ inuenerunt:dicũt aũt Saturnum cum a Themide accepisset se a filio pulsum iri regno . vorare omnes filios quos de Rhea vxore gigneret.Sed nati Iouis pulchritudine delectata clam illum sustulit: & nymphis in monte dictæo commendauit qui ab apibus nutritus est: & adhibiti curetes & corybantes. qui tynnitu ęris prohiberent audiri pueri vagitum.Vñ ipsi sunt matris deum ministri.Fingitur hoc quia saturnus æternitatis & sæculorum deus. Sæcula annos in se reuoluunt.Vnde gręce κρονος quasi χϱονος.i.tempus dicit̃.Medio ponto vel secundũ Sallu.pocula continenti.Vel si pateretur latinitas in medio pontorꝝ.Cosmographi enim dubitãt in quo mari creta sit.Nã partim lybicũ partim Ioniũ partim ægyptum. partim achaicũ respicit.Cunabula:origines.Nã in cunabulis iacent infantes.Latẽter dat gloriã troianis dicẽs: se a dijs originem ducere. Vñ est a ioue principiũ generis: vbi & de dardano & de teucro intelligit.Habitabãt:subintellige cretẽses : vel habitabãt p habitabantur: vt insinuat pauor pro insinuat̃. Cretenses primo habuerũt centũ ciuitates. inde vigintiquatuor inde duas.s. gnoson & hierapidnam. Vberrima re. decipitur qui audiuit vbere glebæ. Maximus: fallitur: nã prior dardanus venit Si rite: dubitatione excusat̃ error. Rhæteas ei in e lõgã mutauit:nã ϱοίτειον est græce. Sic μήδεια & αἰνείας Medea & æneas. Optauit: elegit. Habitabant: hi sunt qui cũ dardano venerãt. Mater cultrix:cybele:montis phrygiæ a quo dicta est. Alij dicunt cybelũ fuisse primũ eius sacerdotem. vnde nomẽ ipsa sumpsit:alij cultrix cybeles legunt: vt sit quasi cybeleia. Alij cybelem ἀπὸ τοῦ κυβεσθαι τὴν κεφαλὴν.i.a capitis rõne: quod propriũ est eius sacerdotũ. Corybantia corybãtes ministri cybele dæmones.i. δαήμονες.i. totum scientes. Fida.s. Hinc inquit inuentum est seruare sacris fidele silentiũ. Dñæ dñas deas dicũt: vt dñam ditis thalamo deducere adorti. Fabula est ex scheono vrbe Athlãta fuit adeo pręcpotens cursu: vt sponsos puocaret victosq̄ occideret Hippomanes aũt venerẽ: vt sibi adesset rogauit. A qua cum accepisset de hortis hesperidum tria mala aurea: prouocauit puellam & singula cœpit iacere. at illa cupiditate legendorꝝ malorum retenta superata est. At Hippomanes cum illa in luco matris deum cõcubuit. vnde irata dea eos in leones conuertit & suo currui subiugauit : præcepitq̄ vt nunq̄ inter se coirent . Nam Plynius ait leonem cum pardali & pardum cum leæna concumbere . ideo autem vehi mater deum curru dicitur : quia terra est quæ in aere pendet. Sustinetur rotis quia mundus rotatur & volubilis est. Leones sibi subijciuntur : quia materna pietas omnia potest superare. Corybantes sui ministri cum gladijs finguntur : quia omnes pro terra sua debent pugnare : turrita corona ostendit oppida superposita terris . Gnosia: a gnoso oppido crete. Iuppiter: aer. quasi dicat modo sit serenum Horatius. Manet sub Ioue frigido venator : vel Iuppiter qui præest insule quam petunt Creteis: Quia κρήτη.

Cybele.

Hyppomanes.

bus traheretur . Ergo agite (adhortandi aduerbium) & sequamur qua iussa diuum . id est deorum (vt opinabatur) dicunt . Placemus ventos . id est deos ventorum sacrificio facto: & petamus regna gnosia . id est cretensia : a gnoso, seu gnoso oppido præcipuo in creta nec supple ea regna distant longo cursu. id est spacio ad quod percurrẽdum opus sit longo cursu: quia tertia lux. id est tertius dies: sistet . id est exponet nos oris. id est regionibus creteis . id est cretensibus (sed a crete nominatiuo græco deduxit) modo. id est dummodo: aut si modo Iuppiter adsit. id est nobis auxilio sit & faueat.

SERVIVS.

SER. Hostiæ. ¶Taurum. hostiæ eñ immolantur aut pro qualitate numinis vt Nigra pecus hyemi: & zephyris fœlicibus alba. aut per cõtrariũ vt porcus cereri: quia nocet frugibus. Caper baccho quia nocet vitibus. Neptunno propter futuram nauigationem. Apollini propter oraculum. Nigram hyemi: bono vsus est ordine: vt pri⁹ auertat mala deinde cõciliet bona. Idome≈neus Idomenea: idomeneus Troia rediens vouit in tempestate se sacrificaturum de re quæ prius occurrisset: cũ ergo filius illi occurrisset & illũ aut imolasset aut imolare voluisset puls⁹ a ciuib⁹ pelago salentinũ calabriẹ ꝓmõtoriũ tenuit: & ciuitatẽ ꝯdidit: vt & salentinos obsedit milite cãpos Lyctius idomeneus. Hæc ratio troianos impulit: nam aliter ad hostis regnum ire non potuerunt. Græce linguæ. Idomenea: qnq; sunt Grẹce linguæ æolica: Ionica: dorica: attica. communis, vnde fit in eodem nomine variatio. Bacchatãq; iugis na. aut vitibus. cõsitã: aut celebratam bacchis: aut vbi bacchus ex dijs egit triumphum: nam vt supra diximus ipsi consecrata est quæ & dia dicitur. Dia. Viridẽq; do. a colore marmoris lacedemonij. Olearõ. Non adijcit epitheton cã varietatis. Niueam propter marmor candidum: vt parius ve lapis circundatur auro. Sparsasq; per æquor, cycladas cyclades sed & hæ quas dixit cyclades sũt Sparsas quia nullo ordine continentur: non autem dictæ sunt cyclades: quia in circuitu sint: sed ꝙ longo ordine eas circuire necesse est: vel ꝓpter promontoria vel quia naturale est vt concitatiora sint maria vicinitate terrarum quæ anhelitum ex se emittunt: vnde in quinto nauigaturus Eryci sacrificat. Lego. Legimus: p̃terimus: tractum a nautis qui funes legendo id est colligẽdo aspera loca prætereunt. Hortanꝰ. celeuma est & bene vtitur metro celeumatico. i. anepęstico trimetro hypercatalectico: Celeuma celeuma ẽ quasi pręceptũ vñ Sal. Impediebant iussa nautarũ. Surgẽs: flans contra non flans ponens dicitur vt cum venti posuere omnisq; repente resedit flatus. Curetum: curetes sunt primi cultores cretæ. Pergameam. v. xeugma a superioribus. hoc est vrbem. Gentem sociorum multitudinem lætam autem propter pergama restituta. Amare fo. sacrificia celebrare. Arcemq;: periphrasis: id est domos ædificare. Nam ars est in ciuitate munitus locus. Operata: perfecit sacrificia propter connubia & nouas sedes. Quia neq; coniunx dici: neq; ager coli sine sacrificijs poterat. Operari. Operari: sacrificare: vt Lætis operatus in hærbis. Corrupto cœli tractu. Ordo hic est pestilentiæ vt docet Lucretius primo aeris corruptio: post aquarum & terrarũ mox anima

ꝯ lium.

¶Sic fatus meritos aris mactauit honores:
Taurum neptunno: taurũ tibi pulcher Apollo.
Nigrã hyemi pecudẽ: zephyris fœlicibus albã.
Fama volat pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem: deserta q; littora cretæ:
a Hoste vacare domos[a]: sedesq; astare relictas:
Linquimus ortygiæ portus: pelagoq; volamus:
b Baccatamq; iugis naxon: viridẽq; donysam[b]
c d Olearon[c]: niueamq; paron[d]: sparsasq; ꝑ æquor
e Cycladas: & crebris legimus freta cõcita terris[e].
f Nauticus exoritur vario certamine [f]clamor.
Hortantur socii: cretam proauosq; petamus:
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes.
Et tandem antiquis curetum alabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis.
g Pergameãq; voco: lætam[g] cognomine gentem.
Hortor amare focos: arcemq; attollere tectis.
h Iamq; fere sicco[h] subductæ littore puppes.
Connubiis aruisq; nouis operata iuuentus:
Iura domosq; dabã: subito cũ tabida membris
Corrupto cœli tractu: miserandaq; venit
Arboribusq; satisq; lues: & lætifer annus.
i Linquebant dulces animas: aut ægra trahebãt[i]
Corpora: tum steriles exurere syrius agros.
Arebant hærbæ: & victum seges ægra negabat.
k Rursus ad oraclũ[k] ortygiæ phœbũq; remẽso
Hortatur pater ire mari: veniamq; præcari:
l Quem[l] fessis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat: quo vertere cursus.

PIERIVS.

a ¶Hoste vacare domos. In exemplarib⁹ admodum vetustis domum legi numero vnitatis. Sed plenius est domos dicere quod satis vniuersę facit multitudini, commodumq; ita omnibus hospitium pollicetur. b ¶Baccatamq; iugis naxõ viridemq; donysam. In codicib⁹ aliquot antiquis donusam per, v, latinam vocalem in penultima scriptum legas, nõ hic quia vt Verrio flacco placet, eadem apud nos, v, littera sit, quæ apud græcos, υ, psilon. Sed quia insula ea διον ουσιμ, gręcis est κατα παρα φθοραμ ex Dionysia, quippe ꝙ Bacchus in eam ex naxo traiecerit ariadnam, quam minos pater insequebatur, est & donusam legere in antiquo Taciti codice ijs libris, quos Leo decimus Pont. op. Max. ab interitu vindicauit pro hac eadem insula. Nason vero in codicibus aliquot per, s, notatum inuenies, græci tamen per, ξ, nomen

hoc scripti≈

ASCENSIVS.

¶Sic fatus. Docet sacrificio peracto in cretam profectos & inde pestilẽtia rursus pulsos. vñ dicit Donatus sic. Merito conuenientes Neptunno propter ingruentem nauigationem: Apollini ꝓpter acceptũ oraculũ. Fama vo. oportunitatẽ cõuenientẽ oblatã ondit. Fauebat ergo troianis locus: qa sc̃dm anchisen fata creta portendebãt: itẽ tpis: qa regnum vacabat. Erãtq; dom⁹ parate ne essent cũ magno labore ædificãde Volamus. õdit ex ꝓspera nauigatione q̃tum valuerint obseqa sacrificiorꝫ. Sparsasq;. p. post spãlia transit ad generalitatẽ. Nã cũ dixisset noĩa aliquarũ insularũ addit crebris legimus. f. c. t. qa nec cognitionem habere. Eneas oĩm vocabulorꝫ potuit & odiosum fuit relationẽ ipsam facere longiorẽ. Legere aũt est nauticũ v̾bũ: cũ colligunt funes: cũ pelagi ꝓlixa trãsmittunt. Et ꝑtinet ad oẽs insulas & ad freta ꝑtinet. Clamor: vel morem nautarum exꝓssit vel eorꝫ gaudium q suffragantibus vẽtis ꝓspera sperabãt. Vario. c. nã varia officia sunt & oĩa cũ certamine & labore. Tandem non ꝓlixe nauigationis fuit. sed cupiditatis nauigantium. Nam cupienti oĩa tarda sunt & si summope ꝓperenꝰ. Auidus: nõ auarus: sed q̃si ocij cupid⁹. Focos: vt haberẽt cũ larib⁹ nouis affectus. Arcẽq;: q̃ p̃cipue amauit in troia hæc repare cupiebat. Sicco: nam vdum etiã est littus. Cõnubijs aruisq;. Quæ res ostendebat magnã fiduciã manẽdi. Iura domoq;. Leges viuendi & domos: aut ipsarum domorum iura. i. dños a legibus deputans. Subito. c. t. m. securis ac dispositis omnibus subita pestilentia coorta est ex aeris corruptione non hominibus solum: sed & arboribus & satis victus causa. Supra enim dixerat. Aruis operata iuuentus. Languore autem corporis lætũ effugere non poterant. Linquebant: ex principali malo hæc ꝓueniebant: aut moriebantur homines aut corporibus tabe dissolutis trahebant miserabilem vitam. Exurere sy. Ergo qui spem euadendi habebant fame perituri videbantur: cum syrius exurendo oĩa sterilia redderet. Rursus: pater: q prudentiæ alios p̃ibat prim⁹ sensit aliqd factũ contra pręcepta Apollinis hæc ille. ¶Ordo est. Supple anchises: fat⁹ sic: mactauit aris. i. ad aras honores meritos. i. conueniẽtes aut debitos dijs qbus aras extruxerat appositorie: taurum neptũno. s. mactauit & mactauit tibi o apollo etiam taurũ: & mactauit hyemi. i. deo tẽpestatũ pecudẽ nigrã quia infaustus est deus & mactauit zephiris fœlicibus: albã sup. pecudem, fama volat. id est velociter circũfertur: idomenea ducem. s. creteñ. hoc est principem terræ siue is rex siue dux dicẽdus (Nã dux sępe officij ñ dignitatis

nomen

nomē est: vt de achate duce achate.de didone.dux fœmina facti &c. Declinatur autē hic idomeneus: vñ præter consilium noim morē penultimā accusatiui producit) Pulsum.s. quia filium immolare voluit: cessisse.i. excessisse regnis paternis vñ pelli nō debuit nisi ob detestabile facinus & littora crete deserta.s. a duce & illo & alio cū filius iunior esset q̄ qui p̄esset: vñ prius nō immerito dixit desertas querere terras.& domos.s. cretenses vacare.i.vacuas esse:hoste.i. inimico & sedes relictas.s.a duce ꝓfugo:astare.i.paratas esse Et ideo nos linquimus port⁹ ortygię.i.deli:a coturnice dictę: & volamus.i.celerrime nauigam⁹ pelago.i.per pelagus & legimus i.ordine suo pertransimus nauigādo:aut potius linquim⁹ naxō insulam illā:bacchatā.i. bacchis hoc est sacerdotibus bacchi habitatam aut baccho sacram aut bacchico munere.i. vitib⁹ amatā & ita scribitur per ch.nam a bachis scilicet fructibus syluestrib⁹ aut vnionibus bacchatā diceremus: iugis.i.in collibus aut mōtibus suis & donysam viridē a colore marmoris quod & lacedemoniū dicit̄:& olearon:& parō niueam ꝓpter marmor candidissimū:& cycladas supp. alias.i. insulas in circuitu in morē cycladis vestis iacentes & vt Ply.asserit circa delon ī orbē sitas sparsas per equor scilicet egeū & legimus.i.pernauigamus suo ordine:equora cōcita.i.cōmota (vt sit hypallage pro eo qd̓ est terras cōcitas equoribus) aut cōsita.i.contermina: crebris terris clamor nauticus.i. celeuma nautarum exorit̄ vario certamine:quia cū secundo vterentur vento certatim incumbebant veloci nauigationi vñ præmissum est. Pelagoq; volamus. Socij hortant̄ vt sup.petam⁹ cretam & ꝓauos.i.maiores nostros Ventus surgēs.i.flans:a puppi.i. a posteriore parte nauis & ita a tergo:ꝓsequitur nos euntes.i.ꝓficiscētes:& nos allabimur(Præsentis est tēporis ab allabor allaberis) tandē:post.s.longa desideria:licet parū esset more oris.i.regionibus antiqs.i.charis nobis: aut vñ antiquā originē traximus:euretū.i. illoꝝ populoꝝ in creta:qui primi cultores eius fuerūt. Ergo ego auidus molior.i. cū mole extruo:muros vrbis optate.i.desiderate:& voto pergameā scilicet vrbē:& hortor gentem lętā cognomine.s.vrbis:amare focos.i.dijs laribus sacrificia celebrare:aut nouas domos libēter incolere:& attollere arcē tectis.i.ędificare domos aut reuera arcē:& iam puppes sup.erant fere subductę.i.sursum ductę: in littore sicco & iuuentus sup.erat fere operata.i.sacrificia expleuerat(.Nam facere & operari qñ per se ponuntur rem sacrā cōnotant vt cum faciam vitula ꝓ frugibus ipse venito:& hęrbis operata iuuētus) operata ergo cōnubijs.i.ꝓpter cōnubia:& aruis nouis.i.propter arua noua iam primū arata ab eis & ego dabā eis iura.s.ciuitatis: & domos.s.priuatas:iam dicit:quū.i.qñ:lues.i.infectio:tabida.i tabi plena & miseranda.i.miserandos nos faciēs:venit.i.suborta est subito:& hoc tractu.i.regione aut climate illo cœli.i. aeris vicini: corrupto:venit dico membris.s.hoim & arboribus & satis:& annus lætifer.i.mortifer hoc est mortem per pestem afferēs venit. Corpora linquebant animas dulces scilicet sanis: hoc est vitam suam:aut ipsa ægra.i.saucia & infirma:trahebant sup.eas videlicet animas:hoc est anhelitū & spm̄ vitalem tum.i.insuper syrius.i.sydus illud ardēs in ore canis exurere sup. cœpit aut exurebat.agros steriles.i.quos exurēdo steriles.i.effecit : nō qui de se steriles erant nam dictū est:Centū vrbes habitant magnas vberrima regna:hærbę arebant.i.aridę fiebāt:hoc est desiccabant̄: & seges.i.terra:ægra.i.languida ꝓpter intemperiē cœli : aut reuera seges frumenti:q̄ inanis erat:negabat sup.nobis victū:pater hortatur ire rursus ad oraculū ꝓ ad oraculū ortygię.i.deli & ad phœbum.i.apollinē:hoc est ad oraculū apollinis in ortygia seu delo dari solitū:& hoc mari remenso.i.renauigato:& p̄cari veniam.i. hanc gratiam vt dicat quē finem ferat.i.dicat aut cōstituat:fessis scilicet nobis:& vñ.i.a qua re:aut a quo genere piaculi aut sacrificij. iubeat tentare.i.attentando obtinere auxiliū:& quo iubeat vertere cursus sup.nostros.Nam ex infortunio sensit nō in cretā confidendum fuisse cum dij placati in malū non impellant.

hoc scriptitare solent.Eodem hoc modo apud Liuiū in captiuitate syracusarum corrigendus locus ex veteri codice,epicides ab insula ,quam ipsi naxon vocant.Nam Nason per,s, in impressis codicibus habetur. Sed vt ad naxō alterā, qua de nunc agitur,redeam,illud minime præterierim, traditum ab asclepiade,naxias mulieres solas hominum octimestrem fœtum vitalem parere.Siue quod bacchus sibi iunonem conciliauerit siue quod eo temporis spatio sit ipse natus , cuius rei memoriam ita voluerit illustriorem fieri. c ¶Olearon.In antiquis aliquot exēplaribus oliaron secunda vocali per ιωτα scriptum inuenias,vti etiā scribitur apud græcos , de qua ita traditur.ωλιαρος νησος των κυκλαδων μια.solent tamē latini ιωτα libenter in,e,vertere,vocali alia præcipue subsequente,vt in nomine æthereus . Fuit vero oliaros sidoniorū colonia,vt ponticus heraclides tradit, in libro de insulis . Ea vero a paro distat octo & .l. stadia. d ¶Niueamq; paron. In codicibus aliquot anti.parum idiomate latino scriptū inueni.Sed enim propria nomina græce declinata, plerunq; nescio quid venustius sonare videntur, sic paron magis placet. Ita etiam apud historicos,vt in ant.Liuij cod.corinthon legi. & clam cypron profugit , & alia huiusmodi pene innumera. e ¶Crebris legimus freta cōcita terris.In codicibus aliquot manu scriptis legi freta concita remis,frequenti quippe nauigatione solicitata,quod quidem fieri in multarum insulaꝝ, earundemq; passim habitatarum,vicinitate,par est: sed neq; displicet terris, vt freta dicat crebris incursationibus tam frequētium insulaꝝ concitari. f ¶Nauticus exoritur vario certamine clamor.Sunt naris admodum emunctę viri,qui pro certamine legendum autument hortamine,sustinerïq; versum adspirationis vi contendant. Eam ego lectionem nusq; in antiquis codicibus inueni.Legi vero apud Ti.Donatum,in nauivaria esse officia, & tamen omnia cum certamine & labore.Quare quam is lectionē agnouerit, meridiana luce clarius apparet. g ¶Pergameamq; voco lætam cognomine gentem.In pluribus antiquis exēplaribus versus hic in duo membra dispescitur,cum superiori enim versu, Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,hemistichiū adiungunt,pergameāq;,voco. coma mox interiecta subiungūt,,& lætam cogn.gentem hortor amare focos.Pontanus versu pro vnico membro citat,non tacitur⁹, si,& illud insertum agnouisset. h ¶Iamq; fere sicco subductæ littore puppes. Tria in hoc versu nomina geminatis consonantibus notata.In antiquis codicibus simpliciter scribuntur sico,litore,& pupes,siue ita deposcat analogia,siue quia,vt Victorinus ait,antiqui consonantes geminare non consuerunt,vt in his annus Lucullus,Memmius,& his similibus,supra vero consonantē quā geminari oportebat,sicilicon imponebāt,cuius figura hæc.ͻ.est Victorino,anͻus,luculͻus, memͻius . Idq; signū geminādi apparere in multis veteribus adhuc scriptis libris attestat̄:sed em de litore cur vnico omnino,t,scribi debeat,in.vij.disputatum. i ¶Linquebant dulces animas aut egra trahebant corpora. In codicibus aliquot antiquis vna eademq; periodo concluduntur. Et lætifer annus linquebat dulces animas, aut ægra trahebat corpora, vt lætifer annus sit subiectum.In alijs tamen exemplaribus cariosioribus legi Linquebant animas dulcis aut ægra trahebant corpora,quæ lectio recepta. k ¶Rursus ad oraclum ortygiæ.In antiquis plerisq; cod.oraculum integra dictione scriptum inuenias.In quo forte putabant,a, secundam syllabam a principio corripi posse ratione polisyllabicæ dictionis , quod aiunt quidam in huiusmodi vocabulis medias plerunq; ad placitum poni,vt sidonia dido,& sidoniam picto.Sed enim omnes iam probant oraclum,κατα συγκοπην. l ¶Quem fessus finem.In antiquis aliquot codicibus quā legitur.f.g.vt hoc loco no. Marcellus agnoscit,q̄uis alibi dictum sit a Virg.Hic finis fandi.finem porro.f.g.proferre maluerunt Varro.Cassius.Cæcilius.Atius.& Lucretius.

lium. Apolline autem offenso creatur pestilentia. Hoc ostendit Home. cum eū armatum sagittis describit:vñ Apollo dicit̄ απο του απολλειν. Si contra cytharam tenet mitis est.Hora. Cōdito mitis placidusq; telo Supplices audi pueros Apollo.Linquebant:nam aīa secundum eos qui dicunt illam immortalē relinquitur & non relinquit & ad diuersa corpora trāsit: vt & cum frigida mors anima seduxerit artus.Sic enim nos relinquit quorum nihil præter corpus est. Vñ palinurus.Nunc me fluctus habet:hoc est corpus qd̓ solū mecū est.Syrius:stella in ore canis quę orit̄ circa.viij.Kal̄.Iulij q̄ orta plerunq; pestilentiā toto anno facit plerūq; paucis dieb⁹ interdū innoxia nascit̄.Creat pestilentiā:si in hanc rē etiā cæteroꝝ cōsentiat astroꝝ cursus.Seges:terra. Apollo

SERVIVS.

¶Visi astare non astabant : sed videbantur.Insomnis.id est vigilantis: vt vna sit pars : Vel insomnis pro insomnijs per apocopē:vt peculi pro peculij.Multo lumi.cum nymbo suo. Inseratas:aut clatratas:aut non feratas vt sit pro inseratas : vt asprosq;

molares

Nox erat:& terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ Diuum:phrygiiq; penates:
Quos mecū a Troia mediisq; ex ignibus vrbis
Extuleram:visi ante oculos astare iacentis

ASCENSIVS.

ASC. ¶Nox erat. Docet quomodo in sequēti nocte postea q̄ anchises decreuerat rursum in delon mittere dij penates cohortati sunt in Italiam proficisci:docentes eam esse terram eamq; matrem quā phœbus significauerat . De qua re dicit Donatus sic . Nox erat. Dona.

virtutes

Insomnis multo manifesto lumine: qua se
Plena per incertas fundebat luna fenestras:
Tum sic affari: & curas his demere dictis
¶Qđ tibi delato ortygiam dicturus apollo est
Hic canit: & tua nos en vltro ad limina mittit.
Nos te Dardania incensa: tuaq; arma secuti:
Nos tumidũ sub te pmensi classibus æquor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes:
Imperiumq; vrbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para: longũq; fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: nõ hæc tibi littora suasit
a Delius: aut[a] cretæ iussit considere Apollo.
Est locus: hæsperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua potens armis: atq; vbere glœbe:
b O enotrii[b] coluere viri: nunc fama minores
c Italiam duxisse[c] ducis de nomine gentem:
Hæ nobis ꝓpriæ sedes: hinc Dardanus ortus:
Iasiusq; pater: genus a quo principe nostrum.
Surge age: & hæc letus longæuo dicta parenti
d Haud dubitanda refer: coritum terrasq; reqre[d]
Ausonias: dictæa negat tibi Iuppiter arua.

¶ virtutes animi sui & meritũ & gratiã deoꝝ cõmendat & oñdit ꝙ cæteris dormientibus ipse acriter rebus publicis inuigilabat. Qua se. ple. voluit demõstrare q̃uo in nocte videre potuit. s. p radios lunæ: tunc sic ne vlterius recurrentib⁹ curis frangeret. Qđ tibi dela. ne geminet̃ labor redeundo apollo facit vt hæc referẽtib⁹ nobis hic audias q̃ apud eũ esses auditur⁹. Magnus ergo numinis fauor: non rogat̃ & fauet. Nõ nauigas neq; domo egrederis & dei iussa famulantibus dijs ad tuas aures veniũt. Nos te: ad hoĩem errore iã a patre imbutũ debuit mitti persona cui⁹ authoritate ac meritis etiã incredibilia credi possint. Dij ergo penates huiuscemodi erãt q p̃terita memorãdo futura meliora pollicerent̃ Artis est igit̃ excludere ante sollicitudinẽ primã & liberato angorib⁹ aĩo alteri⁹ nauigationis labores in gñe ac mõstrarit: nõ cas sedes oñdisse Apollinẽ describit nec eũ mõstrasse locũ. Hinc Dardanus ortus: oñdit cũ Apollo dixit. Quę vos a stirpe parẽtũ Priã tulit tell⁹: ñ de creta: & de teucro sed de italia & dardão eẽ ĩtelligẽdũ Lõgeuo. occulte corripit ipm senẽ de origĩe suoꝝ nõ debuisse falli. Iuppiter: q crete peculiaris amator est. Surge. oñdit̃ p somnũ hoc vidisse: ꝗuis aliqui exponãt insomnis. i. vigilãtis. Hęc ille. ¶Ordo est. Nox erat: & sõnus habebat. i. occupabat aĩalia cum sup. effigies sacrę diuũ & penates phrygij. i. troiani: quos ego extuleram mecũ troia ex medijs ignib⁹ vrbis: visi sup. sunt astare añ oculos sup. meos: iacẽtis. i. cubãtis: ĩsomnis. i. ex sõnis & vigilijs: & h̃ sup. cũ multo lumine manifesto i. mihi visibilr̃ apparẽti: sup. ea q̃ luna plena fundebat. i. infundebat aut inspergebat lumẽ suũ. p fenestras ĩsertas. i. nõ seratas sed aptas: aut nõ cõsertas. i. coclusas: sed reseratas parũ (nã Landinus vult hypallagẽ esse vt sint fenestrę. insertę: ꝓ luna inserta) Tũ. i. deinde postq; mihi manifesto lumine visi erãt: affari sup. cœperũt: aut affabant̃: & demere. i. demebãt curas his dictis. Apollo canit tibi hic quod dicturus est tibi delato. i. postq; delatus fueris ortygiam id est in delon & en. i. ecce mittit nos inq; quibus fidẽ habere debes: quia nos secuti sumus te & tua arma id est tuam ꝓtectionem aut dexteritatẽ in bello & hoc dardania: id est regione quam Dardanus incoluit incensa: nos permensi: id est perfecte mensi sumus classibus id est pernauigauimus sub te id est sub ductu tuo. equor tumidum. id est procellosum & nos ijdem tollemus: id est extollemus in astra propter cæsarem id dicit: de quo ĩ buco. illic. Ecce Dionei processit cæsaris astrũ: dictum est nepotes venturos id est posteros tuos & dabimus vrbi scilicet quam nobis statues imperium quod cæsar perpetuum vsurpauit: tu para (nõ dicit extrue: sed para id est prepara quia non ipse sed posteri eius id fecerũt) dijs qui in capitolio Romæ colebantur: magna mœnia scilicet romæ: septem colles complectentis: & ne linque pro ne derelinquas longum id est diuturnum laborem fuge. Sedes id est mansiones aut habitationes sunt mutãde. Delius Apollo: nõ suasit tibi hæc littora: aut. i. vel nõ iussit considere cretę. i. ĩ creta. Est loc⁹ sup. quẽ aut quã: sed more suo subticet relatiuũ in descriptione

Ordo.

descriptiõe loci graij dicũt. i. appellant hesperiã cognomine locus dico existẽs terra antiqua. i. quæ diu regnauit & ita nobilis potẽs armis atq; vbere. i. fertilitate glebę. i. terræ piguis. Viri enotrij de qb⁹ ĩ prios ĩ orone Ilionei dictũ ẽ: coluere sup. eã: fama sup. ẽ nũc miores. i. posteros. dixisse. i. appellasse Italiã de noĩe ducis: q. s. ital⁹ vocabat̃. He sedes. s. hesperia aut Italia sup. sunt: ꝓprię: nobis: aut nobis ꝓprie Dardan⁹ ẽ ort⁹ hic. i. ex his regiõib⁹ Italię: Et iasi⁹ pr̃: ẽ ort⁹ hic. i. ex Italia a q̃ prĩcipe. i. a quoꝝ priore & prĩcipe viro Dardano videlicet: est nostrũ. s. troianoꝝ genus. Age: ad hortandi aduerbiũ surge & tu l̃ lætus refer. i. rerecẽse & enũcia hæc dicta. i. q̃ tibi dixim⁹ parẽti lõgæuo. s. Anchisæ haud. i. nõ dubitãda. i. certissima & verissima: reqre corytũ ciuitatẽ Italiæ. vñ Dardanus venit: & terras ausonias id est Italicas in eam regionem quam ausonij olim coluerunt: Iuppiter negat tibi aura dictæa: id est cretensia: a parte totum.

moiares pro asperos. Orygiam id est ad ortygiam. En: demonstrantis est: vt fidem faciat: ne somnium videatur. Dardania: deriuatiuũ ab authore. Tua arma quasi dicat tuas partes. Nepotes significat. C. Cæsarem qui primus inter deos relatus est: & cuius sydus apparuit vt ecce Dionæi processit cæsaris astrum: Oenotrij: vel a rege vel a vino: nã vitem serere italis ostendit Saturn⁹. Propriæ ꝑpetuæ. Dardanus & Iasius fratres fuerunt Electræ filij: sed Dardanus de ioue: Iasius de Corito: a quo mons & vrbs nomen accepit. Postea Dardanus dicitur Iasium occidisse. A quo. Dardano. Nostrũ: ergo deos penates quasi troianos intelligas. Potest & ad ritum referri: nam labeo in libro de animalibus ait esse quædam sacra quibus humanæ animæ vertuntur in deos: qui dicuntur animales ꝙ de animalibus fiãt: & sunt dij penates & vitales. Haud dubitãda quia aut dubitaret de cõsilio anchisæ: aut ne propter somniũ non crederet. Dictæa: est mons Cretæ dictus a dicte nympha: in quo nutritus dicitur Iuppiter. Iuppiter quia ipsis cretensibus præest.

PIERIVS.

a ¶Aut cretæ iussit considere Apollo. In codicibus aliquot ant. replicata negatione legit̃, haud cretæ, vti prius etiã erat in codice Med. qđ interpretes non admittunt. Sunt etiã codices in quibus consistere legatur. Sed considere magis placet, vt illud, Vultis & his mecum pariter considere regnis. Qđ vero cretæ aduerbialiter vt vrbium propria nomina positum sit, ne quis carminis id necessitati condonandum dicat. Oratores etiã eadẽ vsos elocutione scimus, apud Varronem. lib, primo de agricultura, itaq; crætæ ad cortinam dicitur Platanus esse, quæ folia hyeme nõ mutat.

b ¶Oenotrij coluere viri. In antiquis plærisq; codicibus Oenotri vnico, i, scriptum est, vt in primo diximus. Quanquam etiam si Oenotrij scribatur, ij, geminato, duo illa, ij, vnica pro syllaba per eam, quæ frequentissima est apud veteres poetas, figuram sinizesin, accipientur. Non aliter ac dij vnica syllaba grammatici quidam veteres enuntiari iubent, duabus quantumuis scriptũ vocalibus, quæ minime coire in diphthõgum possint. In monumentis autem veterum sæpe videas eam litteram geminari Attiano more. pro vnica vero proferri, vt illud Romę. Libertis libertabusq;, suijs, Quã tñ dictionẽ (liceat hæc in Doctorum quorundam gratiã inserere) etiam per, ei scriptam ex instituto Lucilli non semel inuenias. Vt illud. Monumentum fecit & sibi & sueis, eãdem porro scribẽdi varietatem in nominatiuo plurali masculini generis a pronomine is, ea, id, obseruaui. Nam in arcu aquæductus, qui est in Celio monte, scriptum est. P. Cornelius. p. f. dolabela, & quæ sequuntur. Faciundum curauerunt, eidemq; probarerunt. Attiano ṽo more in arcu quodam legitur inter Auentinum & tyberim. p. Lentulus. c. n. c. Scipio. T. Quint⁹ Crispin⁹, Valerianus, cos. r. s. c. faciundum curauere: ijdemq; cõprobauere. Vt ex hoc etiam terminationes illas curauerunt, & curauere, probauerũt, & probauere, eodem accipi significato videamus, quum alteram in, re, scilicet exeuntem, nonnulli dualis esse numeri, voluerint.

c ¶Dixisse ducis de nomine gentem. Quod in codicibus aliquot antiquis Duxisse legatur, librariorum omnino negligentia factum puto. Nam tota hæc sententia super nominis nũcupatione versatur.

d ¶Coritum terrasq; require. In codicibus aliquot antiquis, requiras legitur. Sed plura sunt exemplaria manu scripta, quæ cum Mediceo & eo, quem mihi Camillus Porcius legendum dedit, requirat tertia persona legant. ad anchisen enim hæc referenda sunt, & eius acquiescendum est sententiæ. Quam lectionem Ti. Donatus etiam agnouisse videtur.

¶Talibus

ASCENSIVS.

¶Talibus attonitus. Docet quō peracto sacrificio patrē de rebus visis & auditis certiorem fecerit: hisq; auditis illis errorem agnouerit. vnde Donatus sic. Attonitus: duo erant mirāda & deos videre: & optata loquentes audire. Nec sopor: nō em pleno somno viderat: aut audiuerat. Nam nec plene vigilabat nec plene dormiebat. Gelidus sudor: & hoc cōfirmat deos vidisse æneam. Corripio e stratis: ostendit prope vigilantem. Nam posuisset expergefactus sum si dormisset. Exprimit autem festinantem. Munera quæ sunt vinū & thus. Certum quia primę interpretationis vitio reddebatur incertus. Ostēdit aūt poeta diuinas admonitiōes referendas nō esse nisi primo patri sacrorum. & præcis obsequia sunt vt prosperentur quæ bona sunt quæ aūt mala vertantur in melius. Deceptus aūt fuerat Anchises: qa memoria Dardani antiquior erat q̄ teucri & propterea obscurior. Apollo aūt cum dixisset antiquam: ostēdit fuisse recentiorem. Norat em̄ & primam esse & secūdam. Fatis iliacis: nō proprio fato laborabat. Excusat igitur & laborem irrite nauigationis ad cretam fatis adnectit: vt inuidiam qua afficiebatur q̄ illi frustra laborassent purget ex cusatione: cum factū negari non possit. Sola mihi: vni em̄ Cassandre credendū nō fuit. Deinde nō videbatur verisīle tam longinquas sedes esse petendas. Hęc ille

a ¶Talibus attonitus visis: ac[a] voce deorum:
Nec sopor illud erat: sed corā agnoscere vultus
Velatasq; comas præsentiaq; ora videbat
Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
b Corripio e[b] stratis corpus: tendoq; supinas
Ad cœlum cum voce manus: & munera libo
Intemerata focis: perfecto lætus honore
Achisen facio certū rēq; ordine pando
Agnouit prolē ambiguā: geminosq; parentes.
c Seq; nouo veterum deceptum[c] errore locorū.
Tum memorat ¶nate Iliacis exercite fatis.
Sola mihi tales casus Cassandra canebat:
Nūc repeto: hæc gñi portēdere debita nostro:
Et sæpe hesperiam: sæpe Itala regna vocare:
Sed quis ad hesperiæ venturos littora teucros
d Crederet? aut quē tūc vates cassandra moueret?[d]
Cedamus phœbo: & moniti meliora sequamur.

PIERIVS.

a ¶Visis ac voce deorum. In antiquis plerisq; cod. & voce legitur: prout etiam est in Donatiano codice, verum ac minime
b displicet. b ¶Corripio e stratis corpus. Antiqua aliquot exēplaria corripio stratis absq; præpositione separatiua legūt, vt
c haud segnis strato surgit pal. c ¶Seq; nouo veterū deceptū errore locorū. In antiquis aliquot codi. errore parentum legit̄. Sed quia sermo est de sedibus fato præmōstratis, locorum. In multis etiam reperitur, atq; ea lectio plurimū subditicia prio
d ri abrasa, quæ parentum fuerat. d ¶Cassandra moueret. In codicibus aliquot antiquis moneret scriptum est. Magis vero placet moueret, vt sit, cui nam hoc ea persuasisset, Troianis rebus tunc adeo florentibus.

SERVIVS.

¶Visis: deorum vultibus. Attonitus: stupefactus. pprie is attonitus dicitur cui casus vicini fulminis & sonitus tonitruum dāt stuporem. Velatas: vittatasq;. vt victori velatum auro vittisq; iuuencum. Nam dij qui erāt apud laurum lauinium non habebāt caput velatum. Corripio: nequs tierate videatur reliquisse somnum. Quotiens autem ex abrupto somnus aufugerit: omen infœlix significat. nam hic tempestas sequitur: & in secundo Excutior somno & sequitur excidium vrbis: nec sine ratione: nā si somnus munus deorum est: vt dono diuum gratissima serpit. Nō sine infœlicitate munus deorum discedit. Tendoq;. s. honesta locutio cum vno sermone respondemus duobus: vt interea fessos vētus cum sole reliquit. Intemerata: rite facta: vt si leniter vinū infundendum sit: & mola inijciēda: sic fiant vt ratio sacrificij exigit aliter temerata sunt sacra: vñ Helen[9] Ne q̄ inter sanctos ignes in honore deorꝝ. Hostilis facies occurrat & oīa turbet. Focis: & nō aris. qa penatib[9] sacrificabāt: Ambiguā: duplicē & nō incertā Geminos: duos. Nouo aut p cōtrarietatē sermonū declamauit: aut nouū. i. magnū. Exercite: defatigate: exercitatus aūt peritus. Casus ca s. c. hęc cōpositio antiqs placuit: quæ iam vitiosa est: vt anchisen agnouit amicū. Portēdere deberi. Crederet: propter lōgitudinem spacij.

¶Ordo est. Ego inquit æneas attonitus. i. stupefactus quasi tonitru percussus: talibus visis. s. deorum vultibus aut visis pro visionibus: & voce deorꝝ sup. tali audita scilicet Nec illud erat sopor. i. pfunda dormitio: hoc est non videbā per insomnia: sed videbar. s. mihi (Ergo vt Donatus dicit nec plene etiā vigilabat: quia nō asserit se vidisse: sed visum esse q̄ viderit) agnoscere coram. i. in cōspectu meo vultus. s. deorꝝ & comas velatas scilicet vittis aut velo: & ora præsentia: tū. i. in super aut postea gelidus sudor qui violentiā indicabat & stuporem: manabat toto corpore sup. meo. i. de toto corpore meo ego corripio. i. celeriter & violenter (quod signū futuri incommodi per tempestatē Seruius indicat) rapio: corpus e stratis. s. lectis & tendo manus supinas. i. sursum erectas ad cœlum. s. cum voce. i. prece sequenti: & libo. i. offero munera. s. thus: & vinum intemerata. i. rite facta: focis. i. aris deorꝝ penatium ego lęt[9] honore. i. honorifico sacrificio perfecto. facio Anchisen. s. patrem certū (Orator secundum quosdam diceret certiorem quia elegantius id dicitur: verum metri causa coactus certum dixit poeta. Sunt tamē qui penitus vim vocabulorꝝ inspicientes dicant modestię & honorificentię tantum gratia inuentū esse vt certiorem & certū facere dicant oratores: nam certiorem facio eum qui non penitus ignorabat rem: certum qui penitus: ne ergo turpe sit quicq; oino ignorasse dicunt certiorem fieri: hic vero quia res non humanitus sed diuinitus reuelata penitus anchisen latet: recte dicit facio certum: sed nolumus in istis argutiores videri) q̄ pro & pando. id est facio: rem ordine. i. quo ordine dicta & facta sint omnia eodem recito patri. Pater sup. Anchises: agnouit prolem scilicet gētem troianam ambiguam. id est incertam quo parente. Dardano ne an teucro dicatur orta (Seruius tamen maluit geminam & duplicem q̄ incertam dici) & se deceptum nouo. id est insolito errore veterum locorꝝ: & est antithesis: aut nouo scilicet magno errore: tum. id est deinde: memorat. i. quod memoria tenebat eloquitur dicens o nate exercite. i. fatigate fatis Iliacis. i. troianis debitis sola Cassandra scilicet filia priami & vates de qua in secundo huius dictum est canebat mihi tales casus. i. euētus miseros vt scilicet diu erremus Italiam quærentes ego repeto. i. memoria repetens agnosco fata portendere. i. q̄ fata portendebant hæc debita nostro generi. i. q̄ hęc fataliter portenta sunt nostro generi (vt etiam errores ne ob culpā putentur fatales censeantur hoc finxit poeta) & repeto fata portendere genus nostrum vocare. i. vocaturum aut vocare debere hoc est exoptare sępe hesperiam & sępe regna itala. i. italica sed quis crederet teucros (id potius dixit q̄ dardanos cum etiam dardani sint vt errorem suum purgaret cum tamen oracula dardanidę duri &c. dixerint) venturos ad littora hesperię. i. Italię vnde tantum distent. q. d. nemo aut quem Cassandra moueret. id est incitaret ad credulitatem tum. i. tūc cum obsidione præmebatur vrbs nostra: & impatientia forsitan rapta credebatur: vnde etiam addita est particula tunc in secundo vbi dictum est. tunc etiam fatis aperit. Cassandra futuris Ora dei iussu non vnq̄ credita teucris. Cedamus phœbo. i. monitis phœbeis: quæ Italiam significabant cum dicerent Dardanidę duri: & quę etiam a cassandra pandebantur & nūc a dijs penatibus significata sunt. Nā dixerant. Quod tibi delato ortigyam dicturus Apollo est: Hic canit &c. & nos moniti sequamur meliora scilicet hic q̄ nacti sumus vnde dira peste propellimur.

SERVIVS.

¶Hanc quoq;: vt troiam & thraciam: & cum dolore dixit. Caua trabe: periphrasis. i. naue. Supra caput: perniciosus. Noctem hyemem pluuiam cum obscuritate. Vasto: epitheto auxit tapinosim. Nox. h. nube caliginosa. Cæcis: incertis quia sydera non apparebant. Ipse. i. nauigandi peritus. ※ Emphasis

¶Sic ait: & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoq; deserimus sedē: paucisq; relictis
Vela damus: vastūq; caua trabe currimus æquor:
Postq̄ altū tenuere rates: nec iam amplius vlle

ASCENSIVS.

¶Sic ait &c. Docet vt agnito errore a creta discesserunt vtq; sub orta tēpestate durissima in Strophadas insulas depulsi sint. vbi harphyas offenderunt sęuissima monstra: de quibus omnibus dicit Donatus sic. Dicto: vel apollinis vel anchise. Ouātes: & ppter ereptum laborē iterum in delū ☞ enauiga idi:

Apparent terræ: cœlum vndiq; & vndiq; pontus.
Tum mihi cæruleus supra caput astitit hymber
Noctem hyememq; ferens: & inhorruit vmbra tenebris.
Continuo venti voluunt mare: magnaq; surgũt
Aequora: dispersi iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nymbi: & nox humida cœlum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu: & cæcis erramus in vndis.
Ipse diem noctemq; negat discernere cœlo:
Nec meminisse viæ media palinurus in vnda.
a Tris adeo incertos cæca caligine soles[a]
b Erramus pelago: &[b] totidem sine sydere noctes.
Quarto terra die primũ se attollere tandem.
c Visa: aperire procul montes: ac voluere[c] fumum.
Vela cadũt: remis insurgim⁹. haud mora nautæ
Adnixi torquent spumas: & cærula verrunt.
Seruatũ ex vndis strophadum me litora primũ
d Excipiunt[d]: strophades graio stant noïe dictæ.
Insulæ Ionio in mago: quas dira Celeno
Harpyæq; colunt aliæ: Phineia postq̃
Clausa domus: mensasq; metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum: nec sæuior vlla
Pestis: & ira deum stygiis sese extulit vndis
Virginei volucrum vultus: fœdissima ventris
Proluuies: vncæq; manus: & pallida semper
Ora fame.

¶ renauigandi: & propter magnam spem propositam. Est autem hæc descriptio nauigatiõis: in qua eadem res sepius dicitur diuersa & splendida compositione verborum. Tempestas autem egregiæ descripta est: cum vno pulsu omnia simul elementa turbantur. In hoc & initium posuit vt Ceruleus supra caput. a. i. Et augmentum vt noctem hyemẽq; ferens. Et quæ solent consequi ex huiuscemodi reb⁹ vt inhorruit vmbra tenebris: & cõtinuo voluunt fluctus mare & reliqua quę maximam ostendunt violentiã vt q̃uis multum laborarent tamen a cursu detorti quo volebãt non peruenirent. Ipse maximum habet intellectum. i. qui peritissimus esset gubernator qui nauigandi arte pollebat: q viã in fluctibus obseruatione syderũ norat. Descriptis autem omnibus q̃ orta tempestas & cuncta perfecerat: vt finẽ ostẽdat addit. Vela cadũt: verum contraria videnť: q cum dixerit diem noctẽq; negat discernere cœlo: deide addat tris adeo incertos cęca caligine soles Qũo em̃ hæc scire potuit: si nulla erat distinctio noctis & diei: Sed responde voluisse poetã obscuritatem aeris nimis satiare. Nam qui fieri potuit sic accidere tenebras: vt inter ipsas & verã noctem nihil interesset: vel intellige dierum & noctuum numerũ distinxisse crebris coruscationibus quæ vel stellas vel solem ostẽdere potuerũt. Seruatum ex vndis: nõ perseuerauit mala fortuna: Sed nec in totum prospera prouenit. Nam in litt⁹ fertile venerunt quod fuisset fœlicissimũ nisi harpyis esset occupatũ. Tristius haud: non potest ab inferis tristius quicq; excitari q̃ sint harpyie Virginei. v. nõ eẽt hoc mõstruosum: si cætera essent similia Proluuies: nihil intestinis morari patiuntur: sed statim effundũt Ergo non solum non satiabantur: sed semper famescebant. Indeq; erat pallor sic ille. & plura q̃ Seruius citat vtpote de harpyis q inuulnerabiles essent quia styge nate: vnde apparet donati cõmentarios mutilos esse. ¶Ordo

Ordo. est. Anchises supple ait sic: & nos cuncti paremus ouãtes. i. mediocri lætitia exultãtes dicto (sic em̃ legit Donatus) aut dictis. i. monitis eius aut deorum: & deserimus quoq;. i. etiam (quia prius thraciam deseruerant) hanc sedẽ. s. ciuitatẽ increta iã extructã & damus vela sup. ventis & hoc paucis: relictis qui. s. ciuitatem pergameam incollerent & currim⁹ vastum equor: id est mare: trabe caua: id est naui. Postq̃ rates: id est naues tenuere altum: id est pfundũ mare vti est in medio nec vlle terræ apparent iam amplius & supple cœlum apparet vndiq;: & pontus appet vndiq;. i. ab omni loco non ab omni parte tum. i. deinde aut paulopost: imber ceruleus. i. nubes cerulei coloris densa & subnigra ferens noctem. i. caliginem nocturnã & hyemẽ. i. tempestatẽ pluuiosam qualis hyberno tpe eẽ solet: astitit mihi supra caput: bene mihi ad id. s. cum prouidus esset heros

aĩaduertenti

PIERIVS.

a ¶Tris adeo incertos cæca caligine soles. Vetera quædã exemplaria ad Kappacismum declinandum dictionum ordinem ita disponunt. Tris adeo cæca incertos caligine solis. Serui⁹ tamen cacephaton illud videtur agnouisse.
b ¶Erramus pelago totidem sine sydere noctes. In codicibus aliquot antiquis & totidem. In aliquot totidem & sine. Sed enim magis placet si particula ea penit⁹ submoueatur, quæ lectio est etiã codicis Medicei.
c ¶Ac voluere fumum. In Mediceo codice ac ducere fumum legitur, proprium tamen est fumi tertuo se volui ob crassitudinem, dum cum aere colluctatur.
d ¶Me littora primum accipiunt. In veteribus aliquot exemplaribus excipiunt legitur. Quia dixit Seruatum ex vndis. Sed enim & accipere in hoc significato non impropriũ, vt Hic drepani me port⁹ & inlętabilis vnda accipit.

※ Emphasis hoc significat. Incertos soles bene incertos: quia q̃uis sit obscuritas: tamen noctis est manifesta discretio. Frustra ergo quęrunt quomodo tres dies cognoscere potuerunt. Cęca cali. cacephaton est. Attollere: nã cũ appropinquamus: surgere videtur terra & fumum emittere. Seruatum ex vn. ac si diceret ex periculis in grauiora pericula incidisse. Strophadum me littora primum Excipiunt: strophades graio stant nomine dictę & c. Phineus rex arcadiæ liberis nouercam supe: duxit eosq; illius instictu excecauit. Ob quam rem irati dij ei oculos sustulerunt: & immiserunt harpyas: quę illi diu cibum abriperent: hic Iasonem cũ argonautis velus aureum petentem suscepit hospitio & deductorem dedit. Hoc beneficio argonaute zetum & calaim boreæ filios & Orytie alatos iuuenes ad pellendas harpyas miserunt ille ex Arcadia armatos iuuenes fugientes ad insulas plotas peruenerunt. Et cum vltra tendere vellent ab iride admoniti vt a Iouis canibus abstinerent: cõuerterũt suos volatus. hæc conuersio id est strophe nomen insulis dedit: quod Apolloni⁹ late exequitur Dicuntur canes Iouis quia furię habenť Vñ epulas dicunť abripere: reliqd' est furiarum: vt & manib⁹ prohibet cõtingere mensas. Vñ & auari fingunť furias pati. Item furias esse idẽ paulopost testatur dicens Vobis furiarum ego maxima pando. Furias autem canes dici & Lucanus testať. vt Stygias q canes in luce supna Destituũt & in sexto Vergil. Visęq; canes vlulare per vmbram aduentante dea. Sane apud inferos furię dicuntur & canes: apud superos diræ & manes: vt ipse in. xij. ostendit. In medio vero harpye dicuntur: Vnde duplex ĩ his effigies inuenitur. Has Vergilius tres dicit Aello: Occypetẽ & Celeno. Apollonius duas quem Vergil. i. xij. sequitur: vt sunt gemine pestes: Ionio in magno Nam sinus ionius magnus est ab Ionia ad siciliam. Huius partes sunt adriaticũ: acchaicum: & epiroticũ ĩ magno ergo ĩ quo & alia maria sunt Stygijs: nõ dicit has apud iferos natas: sed peiores esse omnib⁹ in de pcreatis. Proluuies: fordium effusio. Vncæq;. m. pro vnguibus posuit. i. κατα ονυχας. Fame quam nõ inopia: sed auaritia inferebat.

Phin
Harp
Strop
Furie
Canes
Diræ

※ animaduertẽti & vnda inhorruit. i. facta est horrida tenebris. i. propter tenebras. Venti voluunt continuo. i. perpetuo mouent mare: & equora magna. i. integre conuolutiones aquarũ: surgũt id est oriuntur & eriguntur & nos dispersi iactamur vasto gurgite. i. impetu & ingurgitatione aut inuolutione aquarum maris. Nymbi: id est nubes pluuiose: inuoluere. i. implicuerũt & inuo

¶ lutum

☞ lutum tenuerunt: diem .i. claritatem diurnam aut solem: & nox humida .i. caligo pluuiosa abstulit .s. ab oculis nostris: cœlū .i. aspectum cœli: ignes .i. coruscationes & fulgura: ingeminant .i. multiplicant sup. se nubibus abruptis: ex quarꝝ ruptura producti volunt tonitrua: Nos excutimur cursu scilicet instituto: erramus in vndis cęcis .i. tenebrosis in quibus nulli patebat certa via Ipse palinurus: nautarꝝ videlicet peritissimus negat sup. se posse: discernere cœlo .i. per inspectionē cœli ꝗuis aliquo indicio aut duratione adhuc nosset: discernere diem & noctem: nec sup. nouit meminisse vię in media vnda. Nos erramus sup. in pelago .i. mari: Tris soles .i. tantum temporis quantum tres soles super hemisphærium nostrum apparere solent adeo .i. oīno incertos .i. dubios an lucerent necne hoc est an dies an nox esset sed postea nouerunt tris abijsse dies: incertos dicit: cęca calagine .i. propter caliginem. & erramus totidem .i. etiam tris noctes: sine sydere .i. apparitione cuiusuis syderis. Terra visa est attolere se tandem quarto die & aperire .i. denudare & ostendere procul mōtes: ac voluere fumum: Vnde in Bucoli. Et iam summa procul villarum culmina fumant. Vela cadunt: postꝗ scilicet stricta erant: nos insurgimus .i. incumbimus & innitimur remis vt ad terrā appellamur: haud .i. non sup. fit mora: & naute annixi .i. annitentes: torquent spumas: ex celeri cursu excitas: & verrunt cerula verrunt aūt caudis hoc est gubernaculis nauium: littora strophadum .i. illarum insularum quæ duę sunt non longe ab asteria: excipiunt me primum .i. id est primo tempore: & ante alias terras seruatum ex vndis .i. id est a submersione: strophades inquit stant dictæ: nomine .i. id est vocabulo graio .i. id est græco: nam στροφη dicitur reuolutio seu reuersio vt sentit Seruius & στροφας hoc est strophas strophados conuersio & vertigo a verbo strophao quod est verto. stant dicit existentes insule in magno sinu Ionij maris (Insule vltimam corripit non abijcit. corripit autem propter vocalem sequentem: nam ionio quadrasyllabum est) quas supple insulas celeno dira .i. id est execrabilis & fera pestis: & alie harpyie: ergo & ipsa harpyia ab αρπαζω harpazo quod est rapio: postꝗ domus phineia .i. id est phinei regis arcadie est clausa supp. harpyis per xetum & calim vt Seruius recitat: & postꝗ ipse liquere metu. nō ergo sponte: priores mensas scilicet regis phinei quas prius polluerant: monstrum tristius .i. id est dirius & execrabilius illis .i. id est ꝗ ille hoc est ꝗ harpyie sint: haud .i. id est non extulit sevndis stygijs .i. infernalis illius lacus: nec vlla sęuior pestis: nec vlla ira deum. id est dira: nam Seruius supra dixit ꝙ dira sit deorum ira: aut ira. id est furia aut pestis a deo irato producta sęuior sup. illis: non extulit sevndis stygijs. Vultus volucrum scilicet harpyiarum sunt virginei .i. id est quales virgines habent: sed proluuies ventris .i. id est lata aluus aut sordidum effusio est fœdissima illis: & manus .i. vngues sup. sunt vnce .i. incurui: & ora sunt semper pallida fame .i. voracitate: quam quia nimiam habēt pallent auiditate nō inedia. Vnde molestissime tulerunt vaccas suas a troianis cęsas esse.

SERVIVS.

¶ Delati: necessitate: Nam volūtate nō deferimur: sed venimus. Læta pinguia. Caprigenum: satis noue & affectate dixit. Per he. per cāpos in hęrbis. Ipsum: deorum regē aut prædatorem .i. cui de præda debetur aliquid. Nam Romani bella gesturi de parte ꝑ de aliqd numinibus pollicebantur: vnde Rome templū fuit iouis prædatoris nō ꝙ pręsit prædę: sed quia ex præda aliquid ei debetur: In partem prædamꝗ .i. partem prædę. Dapibus: dapes deorꝝ: epule hoīm sunt ergo recte vtrumꝗ posuit: nam sacrificio & cōuiuio indulgebant. Harpyie. vi. gręca diphthōgus est: nā latine v nō habemus. Clangoribus .i. cum clangoribus: vt Atꝗ ixioni vento rota cōstitit orbis. i. cum vento. Aliter acyrologia est: si clangorem dixit strepitum alarum. Tum ꝑterea & deest erat Rursum ad id solum ꝙ instituimus mensas. Nam ante in spelūcis nō fuerant. Interdum autē sic ponitur hęc particula: vt iteratū aliquid significet: vt Veni ad te mane Rursus venio: interdum sine iteratione vt fui: rursum veniam. Nō em̄ ideo dicis rursum: quia etiam primo venisti: sed qa illic fuisti. Reponimus ignē: fit aūt iteratio hæc scd'm rationem sacrorꝝ: Nam displicuisse prima ex prodigijs iudicat. Sunt aūt hę animales hostiæ quæ tm̄ immolantur: alibi sanguinem tantum in aram fundi significat vt Sanguinis & sacri pateras: alibi partem corpis: vt extaꝗ salsos Porriciam in fluctus alibi integram victimam: vt Et sollida imponit taurorum viscera flāmis. Ex diuerso cœli: ex secreto mōtis & subaudi in loco. Turba at tres sunt sed per emphasim retulit ad sęuitiam earum: & turbam propterea dicit: & allusit ad furias: de qbus alibi: Vocat agmina sæua sororꝝ. Prædā aut circū prędā volat vncis pedib⁹: aut intra volam amplectit ꝑdam: vñ & inuolare dicim⁹ intra volā tenere: vñ & pira

Huc vbi delati portus intrauimus: ecce
Læta boum passim campis armenta videmus:
a Caprigenūꝗ pecus nullo custode per hærbam: [a]
Irruimus ferro: & diuos ipsumꝗ vocamus
b In prædam: partemꝗ [b] iouē: tum littore curuo
Extruimusꝗ toros dapibusꝗ epulamur opimis.
At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt
c Harpyiæ & magnis quatiunt clangoribus [c] alas.
Diripiuntꝗ dapes: contactuꝗ omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorē.
d Rursum [d] in secessu longo: sub rupe cauata
Arboribus clausi circū: atꝗ horrētibus vmbris:
Instruimus mensas: arisꝗ reponimus ignem.
Rursum ex diuerso cœli: cæcisꝗ latebris
e Turba sonans prædā [e] pedibus circūuolat vncis.
Polluit ore dapes: sociis tunc arma capescant
Edico: & dira bellum cum gente gerēdum.
f Haud secus ac iussi faciunt: tectosꝗ per hærbā [f]
Disponunt enses: & scuta latentia condunt.
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedere
Littora. dat signum specula misenus ab alta
Aere cauo: inuadūt socii: & noua prælia tentant
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neꝗ vim plumis vllam: nec vulnera tergo
Accipiunt celeriꝗ fuga sub sydera lapsæ.
Semesam prædam: & vestigia fœda relinquunt.

PIERIVS.

a ¶ Nullo custode per hærbam. In antiquis aliquot codicibus per hęrbas numero multitudinis legitur, quod parui tamen momenti est. b ¶ Vocamus in prædam partemꝗ iouem. In plerisꝗ peruetustis cod. dictionum ordo mutatus est in hunc modum, in partem prædamꝗ. Et hanc lectionem agnoscit Seruius. c ¶ Quatiunt clangoribus alas. Antiqui nonnulli codices plangoribus legunt, hoc est alarꝝ quassationibus strepitum cientibus. Nā clangor diuersum qd significat, nisi velimus intelligere additas etiā voces horribiles alarꝝ strepitui, vt vtroꝗ mō territarent. Quod tm̄ aliorꝝ iudicio relinquim⁹.

¶ Rursum

ASCENSIVS.

¶ Huc vbi &c. Docet quō ab harpyis infestati fuerant: & quō illas primū armis depellere: & tandem nequicꝗ flectere parauerāt: de quo dicit Donatus sic. Ecce læta boū. Oīa cōuenerant: quibus illa inuadere cuperemus. Diuersitas generis abundātia pinguedo ex copia hęrbarꝝ. Et diuos vt qđ fiebat illicitū esset nobis cōe cū dijs. Tū li. c. tacuit de aparatu epularꝝ quē descripsit in primo de ceruis. Ibi em̄ nulla necessitas exigebat breuitatē hic aūt qa ꝓposuerat: Et breuiter troiæ. s. a. l. & ꝓpter noctis tēpus in quo auditores quęrebant quietē erat ꝓperādum. Extruimus: in primo dixit fusiꝗ per hærbā: quia lassitudine & fame naufragij vrgebātur. hic dicit Extruimusꝗ. t. quia in magna copia hærbarꝝ nō fuit magnū cōgeries cespitū struere: quibus discumbi posset. & non magna ꝓperandi ad epulas necessitas vrgebat. At subito: res oīno abominabilis insult⁹ improuisus. Sonitus alarum: vñ met⁹: cōtactus fœdus: odor teter fugiēdas faciebat. Rursum antrū & rami volatū harpyiarū impedire poterāt. Ibi igit securiores dapes & sacrificū restaurarunt. Sed frustra: nam per insperatas cœli partes & occultas latebras venerunt & cibum rapuerunt: & quicquid reliquerant: ore polluerūt. Ergo defficiente industria fuit necessitas vt ad vim recurrerem⁹. Cū dira gente: excusat crimen violētię quā celeno faciens pro causa sua plenissime exequit. Iussi verbū est nō participiū: Disponunt enses Breuissima fuit narratio in q̄ solum videt: & bellum esse gerēdum: & propterea arma capiunt At illi ꝗꝗ nō iusserat: industria sua capta arma occultarūt: Sapiētibus em̄ locutus fuerat. Hęc ille ASC. Dona.

¶ Ordo est. Vbi .i. postꝗ nos delati .s. necessitate: huc .i. in has harpyiarum insulas: intrauim⁹ portus: ecce quasi de repente & ex insperato. nos videmus armenta boū læta .i. id est pinguia errare .i. Ordo.

☞ errando

¶errando pasci: passim.i. vbi libebat quia impugne & per singulos passus: & pecus caprigenū (vt sit caprigenus na. nū. aut caprigenū ꝓ caprigenarum.i.a capris genitoꝝ. hoc est caprorum & caprarū sed plurimi cēsent singulare esse sicut & alienigenū & aduenū olim dicebant: nec est in quit Lādinus: vocabulū fictum a Vergilio cū apud acciū in phi locſtete legatur. Caprigenum trita vngulis (sed illic gtūs videt) videmus dico errare per hærbā .i. per pascua nullo custode.i. custodiēte: aut nullo existente custode. Nos irruimus .s. in gregē & armēta ferro.i. telis ferreis aut ferratis: & vocam⁹ diuos & ipm Ioue in prædā.i. prædationē & partē.i. participationem p̄dę: aut in prædā & partē: ꝓ eo qđ est in partem p̄dę. Moris em̄ erat Romanis exituris ad prædā vt Ioui prædatori partē vouerēt vt Liuius docet & Seruius recitat: tunc.i. deinde obtenta p̄da: nosq̨.i. simul extruimus toros.i. lætos discubitorios forte ex intortis hęrbis: & epularū opimis dapib⁹. At harpyie assūt subite lapsu horrificio.i. labētes horrifice de mōtib⁹ aut adsūt de mōtib⁹ cū horrifico lapsu & q̄tiūt alas sup. cū magnis clāgorib⁹ ħ est ꝯcitātib⁹ clangorib⁹: & diripiunt.i.i diuersū trahētes rapiūt: dapes.s. nostras: & fedant omnia immūdo contactu: tum.i. deinde sup. auditur vox dira intra terrū odorē & ita qnq̨ sensus nostros offendebāt: visum qa erat eis immūdus attract⁹ auditū qa vox dira. olfactum: quia teter odor gustū quia oīa fedant vt ampli⁹ nō gustemus: tactum qa cōtactu fedant. Nos clausi circū.i. per circuitum arborib⁹ atq̨ vmbris horrētib⁹ aut dēsis q̄ alijs horrorē incutiāt aut ex horridis hoc est hirsutis & spinosis ramis ꝓdeuntibus instruimus rursum mensas in secessu lōgo.i. loco secreto in quē secedere.i. seorsum a ꝯspectu alioꝝ cedere potuimus: sub rupe cauata: ita vt non pateret adit⁹ nisi p introitum quē arboribus & ramis obstruxerunt: & nos reponimus aris ignem.i. rursus libam⁹ & sacrificamus dijs quos in partem prædę inuocaueramus & turba.s. harpyiarum volans.s. cum turbie & impetu rursum.i. iterū ex diuerso.i. diuersis partib⁹. cœli.i. aeris: latebris cęcis.i. obscuris: circūuolat.i. aut vola circūplectit̄: pedib⁹.i. vnguib⁹ vncis.i.i curuis: aut volat per circuitum & sup. polluit dapes ore. Ego edico: id est Impero socijs tunc vt sup. capessant arma: & edico.i. significo eis bellum gerendum sup. esse cum gente dira.i. genere animantium feroci & crudeli: & supple socij faciunt haud: id est non secus: id est aliter: ac: id est q̄ ego iussi secundum donatum. alij

d ¶Rursum in secessu longo. Qđ in cod. plerisq̨ veterib⁹ legere est Rursus in secessu, & ita interius rursus ex diuerso, nō ita absurdū est, vt nō suos fautores habeat: alijq̨ pedē amphimacrū quo etiā alibi vsus sit poeta noster, esse ꝯtendunt: alij collisionē ex, v, &, s, fieri, vt alias nonnūq̨. tā&sī nō sum nescius veteres quosdā grāmaticos negare rursus, p, s, dici, sed rursum, p, m, vt iterū ꝓferri debere, cui quidē opinioni ita adherescūt, vt illud etiam, Rursus ad oraculū, superi⁹ habitū rursum, absq̨ ecthlipsi legi cōtendant. Sed video apud doctos hæc iā ex vsu recessisse, paucissimosq̨ esse, qui veterum huiusmodi figuras ferre possint. e ¶Turba sonans prædam pedib⁹ circūuolat vncis. In ant. aliq̄t exemp. sublata dictiōe prædā, legere est, turba sonans pedib⁹ subito circūuolat vncis, qđ itidē superi⁹ dixerat. Sed em̄ mihi magis placet legere p̄dā, vt & rē, qua dolebāt, tangat, & varietur versus, ne in homericū Ἰουλιατωχιειβομενος recidat. f ¶Tectosq̨ per hærbam. In antiquis aliquot exemplaribus, per hærbas, legitur plurali numero. Sed hoc parui est momenti.

& pira quædā volema dicū tur. Tectos per hærbā Disponū disponūt & tectos faciūt: sic & ... ta condendo latere faciunt. Misscenus: optime tybicen dicit̄: nā Aeoli filius est vt misenū æolidem. Et sonus omnis ex vento ē. Noua: mira vt pollio & ipse facit noua carmina. Nouum enim non est cuius constat exemplū. Nam Hercules in stimphalo mōte vicit Stimphalidas. vel ideo noua: quia vulnerari non poterant. Obscenas: eas aues dicunt q̄ cantu aduersa prædicunt. Pelagi quia dicuntur ponti & terræ filiæ. Vnde insulas colunt partē maris & partē terræ tenētes. Alij dicunt. Neptunni filias: q pater ꝓdigioꝝ est: nā scđm Thaletem milesiū oīa sunt ex humore. In de Occeanumq̨ patrē rerū. Ergo quoties parētes desunt redim⁹ ad illū tāq̨ ad gen⁹: alij dicūt harpyias filias taumantis & electrę. Vim plumis naturale est: vt eludat ictus plumarū leuitas. Nam non probatur donati sententia q̨ fuerint inuulnerabiles: quia sint nate de styge.

alij dicunt q̨ iussi sup. erant: q̨ pro &: hoc est & insuper vltra id qđ iusserā: ipsi disponunt: per hærbam enses tectos. id est abstrusos vt adoriantur: & condunt: id est abscondunt hærbis: scuta latentia: id est occulta & quæ occultando latere faciebant. Ergo vbi harpyie supple delapse. id est deorsum lapse de rupe videlicet: dedere sonitum per curua littora Misenus tubicem ille peritissim⁹ vt in. vj. dicetur ere ciere viros cantuq̨ accendere martē: dat signum. scilicet bellicū aut ineundi belli cauo ere id est tuba aut lituo: ab alta specula. id est loco editiore vnde speculabatur oportunitatem inuadendi: socij inuadūt: scilicet harpyias & tentant noua: id est insolita prælia scilicet fedare ferro: id est trucidare aut dilacerare obscenas volucres pelagi: id est circa pelag⁹ versari solitas: sed neq̨ accipiunt vllam vim plumis: neq̨ accipiūt vulnera tergo (Donatus causam assignans dicit inuulnerabiles fuisse quia nate sunt de styge & imbute aquis stygis dicunt em̄ stygis: aquas eam virtutem habere: quod in Achileide Statiana thetis docet quę filium suum Achillem inuulnerabilem reddidit præterq̨ in plantis quibus eum tenuit dum intingeret: Seruius tamen dicit donati sniam non approbari) & ipse lapse.i. labentes sub sydera.i. in sublime fuga celeri.i. celeriter aufugiēdo relinquūt prædam semesam.i. semiuoratā: & vestigia.i. indicia vnguium suorū: feda.i. obsena & turpia.

SERVIVS.

SER. ¶Infœlix. v. nūcia infœlicitatis Home. μαντιπαπων. Rupit vocum indignatione loquitur: vt quid me alta silentia cogis Rumpere: Laomedontiadæ: nati ex rege qui deos fefellit. Patrio. r. neptunno. Accipite: vt futuram famem iam nunc timere possitis. Quæ phœbo pater. addit authoritatem: & simul ostendit quę dicit Apolinem a Ioue accipere. Phœbus Phœbus. purus & impollutus & solius Apollinis epithetum est. Furiarum maxima. ideo sunt furie & idem epitheton habent: nā & de Tisiphone ait furiarum maxima accubat & manibus. p. c. m. quod & iste faciunt inferentes. Troianis famem & prænunciātes. Italiam petitis: ex his quę norunt fidem dicendis accommodat. Quam vos dira fam. hoc oraculum teste Varrone in secundo diuinarum a Dodoneo Ioue acceperunt. Quapropter colorate tangit historiam: cum dicit. Quę phœbo pater omnipotens. Mensæ. Nostræq̨ mentitur: fatalis enim est troiāis fames. Ambesas: vndiq̨ esas. id est rotundas. Maiores em̄ has habebant in honore deorum paniceas

Vna in precelsa concedit rupe Celeno
Infœlix vates: rupitq̨ hanc pectore vocem.
¶Bellū etiā pro cæde houm: stratisq̨ iuuencis:
a Laomedontiadæ bellum ne[a] inferre paratis?
Et patrio harpyias insontes pellere regno?
Accipite ergo animis: atq̨ hæc mea figite dicta:
Quæ phœbo pr̄ oīpotēs: mihi phœbus apollo
b Prædixit. vobis furiarum ego[b] maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisq̨ vocatis:
Ibitis Italiam: portusq̨ intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem:
Quam vos dira fames: nostræq̨ iniuria cædis
Ambesas subigat malis absumere mensas.
c ¶Dixit: & in syuas[c] pennis ablata refugit.
At subita sociis gelidus formidine sanguis.
Diriguit: cecidere animi: nec iā amplius armis:
Sed votis precibusq̨ iubent exposcere pacem:
Siue deæ: seu sint diræ obscœneq̨ volucres.

ASCENSIVS.

¶Vna in &c. Recitat quæ subsecuta sunt reliqua vaticinium videlicet dirum celenus harpyie & furie ac vatis futuram famem denunciantis vt primum in Italiā peruenerint. De quo dicit Donatus sic precelsa rupe quia viderat parari vehementiam belli Bellū inuectio quam non oportuit habere principia fuit enim irascentis. Fuit breuis inuectio sed omnia continet: nam asserit personam suam innoxiam deformauit aduersam appellando Laomedontiadas. Dixit causam iuuencos stratos & proposuit inuasionis crimen. Dixit criminis augmentum vt poit violentiam i armenta addit q̨ de expugnatione dominarum cogitauerint. Dixit insontes: Dixit factum non tamen factum fuit sed pro facto tenet quod facere cogitarūt. Nā inuadere greges Armare iuuentutem eo tendit vt eriperent alicnum imperium. Non male quęsitum sed relictum a parentibus vltio autem est q̨ diu expectent quod metuāt Figite: id est quæ infixa vos vulnerent. Dat autem orationi authoritatem cū veluti ex pcepto

PIERIVS.

a ¶Bellum ne inferre paratis. In ant. aliquot exemplaribus af firmatiue non interrogatiue legitur, bellumq; inferre paratis, elocutione eleganter continuãte cũ, &, qđ subsequit, & patrio Harpyias. Diximus enĩ alias Home. & oium apud græcos p̄stantiũ Auctorum esse post τε addere και. Quod & diligenter & frequẽter admodũ Virgili⁹ imitatur. Quãuis nõ negarim in interrogatione plus esse ponderis, & maiorem obiurgationis vim, q̃ minas etiam tacite secum trahat, & cõfessionẽ criminis. Quare lectionem eam, Bellũne, nequaq; imutarim. Quod vero in vulgatis habeť exemplaribus, & patrio insontes harpyias, vt leue p̄terijssem, nisi multorum veterum codicum consensu monitus essem ad vocalitatẽ facere, quod ĩ eis alio dictionũ ordine legitur. Et patrio harpyias isontis pellere regno. Illud autem minime dissimulandũ, qđ in harpyiæ nomine scribẽdo variant librarij, multi siquidẽ Seruium secuti, pene vltimã diphthongũ ponunt impropriã, vt apud græcos scribiť ἅρπυιαι. Quorum a sententia longe diuersus est Sosipater Carisius qui negat, i, litteram coalitã in diphthongum esse, v, litteræ præcedenti. Sed pro consonante accipi debere. Syllabã enĩ eo ẽt inquit mõ positione longã fieri, si vocalem breuem sequaľ, i, vice cõsonantis posita, vt Harpyiæ. Quare si diligentissimo grãmatico credim⁹ in eo noie, iæ, vltima syllaba per tris litteras erit enuntianda, quã alij in vnã tñ diphthongũ purã abire ɔtendunt. b ¶Vobis furiarum ego maxima pando. In plerisq; veteribus exemplarib⁹ nõ est p̄nomẽ in cõtextu. Sed ita legitur furiarũ maxuma pando. Sed p̄nomen illď & emphasim habere, & sententiam adiuuare, & numerum vocaliorẽ efficere videtur. c ¶Dixit & in syluam. In codicibus plærisq; vetustioribus in syluas legitur numero multitudinis, vtcũq; parui hoc refert.

¶panice as. Refugit: non metu: nam minantibus nõ cõgruit: sed ne possit placari. Armis scilicet vsi sunt nec potest esse zeugma Vt illic. Troiugena iterpres diuum qui numina phœbi. Qui tripodas &c. sed plærumq; aliqđ subintelligiť vt illud: Disce puer virtutem ex me: verumq; laborem. Fortunam ex alijs: Subaudi opta: nam fortuna non discitur. Votis: præcibusq;. Nam duob⁹ placantur numina: votis & præcibus. Vnde est Iunonis magne primum prece numen adora. Itẽ Iunoni cane vota libens Iubent volunt vt infandum regina iubes renouare dolorem Deæ: qa diuinant. Volucres: quia in illis ventris cernebant proluuiem: & etiam si aues erant placande propter pessima omnia.

[...]e precepto iouis illa diceret [...]etret & Apollinis iussu: & [...]aiquã tribuit p̄tãtem: cũ di[...]riarum maxima. Nam pro[...] hoc digna videtur propter [...] tristia nunciarentur. Italiam [...] posuit: vt ex ijs faceret fidem sequentibus. Sed non ante datã: o tenditq; necessitati famis nõ li cito remedio sed sacrilegio esset subuenturi: Nã mensas dicit quæ ex frumento confecte dijs penatibus consecrantur & ne hoc gen⁹ pene ab vltione harpyiarum dilcretum videatur: addit nostræq; iniuria cedis. Cecidere qui spe prosperorum fuerant in sublime p̄ducti. Siue dee. q. d. nõ erat respiciendum an deæ essent: an monstruose volucres dũmodo fieret ea quibus imminentia mala remoueri possent. ¶Ordo est. Vna harpyiarũ: celeno. s. nomine cõ sedit in rupe p̄cęlsa. i. valde alta: existens vates infœlix. i. nuncia infœlicitatis: & rupit. i. violẽter expressit: pectore. s. suo hãc vocem. i. hanc orationẽ O Laomedontiadæ. i. perfidi a perfido rege denominati & instituti: pro bellum ne inferre bellum: bellũ dicit p̄cede boum. i. qa occidistis boues nostros: & p̄ iuuẽcis stratis. i. qa p̄strauistis inuẽcos nostros q. d. vbi veniã p̄cari deberẽt & damnũ reponere: iniuriam maiorẽ inferũt: & paratis ne pellere harpyias insontes. id est quæ vobis priusq; boues nostros auferretis nihil nocuim⁹ regno patrio. i. paterno: hoc est p̄ris nostri Neptunni videlicet. Ergo qa hoc p̄tenditis accipite & figite hæc mea dicta animis sup. vestris: hoc ẽ intelligite & intellecta memoriæ cõmendate. vt cũ aduenerit meminieritis. Ego existens maxima furiarum. i. dirarum: pando. i. manifesto vobis sup. ea: q̃ pater omnipotens. i. summus deorum Iuppiter p̄dixit phœbo (Ergo nec phœbus futura scit nisi a deo prædiceret) & quæ apollo phœbus. i. pur⁹ & impollutus (qđ epithetõ qa p̄ excellentiã Apollini ɔpetit: p̄ se p̄ illo poniť) incipit aũt a notis vt fidẽ habeat ignotis: Vos petitis Italiã cursu. i. festina licet sæpe impedita nauigatiõe: & vẽtis vocatis. i. iuocatis in auxilium vr̃m

liũ vr̃m vos ibitis italiã. i. p̄uenietis qdẽ ĩ Italiã: & licebit. i. licitũ erit: intrare portus sup. Italicos: sed vos non cingetis añ. i. pri⁹ vrbẽ datã. i. cõcessam vobis a dijs: nõ cingetis dico menibus prius q̃ dira fames & iniuria cedis nr̃e. i. in boues & iuuẽcos nostros illate. subigat. i. ɔpellat vos: absumere malis. i. manibulis: hoc ẽ comesse aut deuorare dẽtib⁹: mẽsas. i. q̃dras panis a metiẽdo dictas: qa sup. illas poniť obsoniũ ambesas. i. circumrosas: Id aũt euenieť i. vij. vt paulopost p̄icipiũ illic narrabiť. Dixit. s. celeno: & ipsa ablata p̄enis. s. alarum suarum refugit ĩ syluas ne plura ab ea re peterenť aut vt se iratã significaret. At. i. sed sanguis gelid⁹ diriguit. i. rigid⁹ & cõcret⁹ fact⁹ ẽ socijs subita formidie. i. p̄pter subitã & insperatam formidinẽ: animi. s. sociorum. cecidere. i. labefacti sunt: nec iã amplius sup. vsi sunt aut contenderunt: armis sed iubent. i. volunt exposcere pacẽ. i. veniã votis & præcibus siue sint deæ: seu sint dire & obscene volucres. i. quecũq; essent quæ futura præsciebant & prædicabant.

SERVIVS.

¶Passis: solutis. Magna. Iouem Mineruam: & Mercuriũ scd'm samothracas. Meritos congruos. i. expiatorios. Vnde sequiť dij prohibere minas. Casum: bñ etiã si contingat casum esse credit non vltionẽ. Pios: p̄pter facta ab eis sacrificia. Vocabãt poterat & in singulari poni: sed honestior in plurali est. locutio zacynthos insulæ græciæ sunt Same cephaleniæ ẽ. Nã samos in asia ẽ. Laertia regna: irrisoriæ cũ p̄miserit scopulos Vt immania saxa Vestras eure domos. Leucas autem mõs est altissimus in p̄montorio Epiri iuxta ambrasiam: quã Augustus nicopolim appellauit victis illic Antonio & Cleopatra. & tẽplum Apollini in p̄montorio a̅ctiaco condidit: & ludos instituit a̅ctiacos Poeta aũt i honorẽ augusti ea quæ fecit dat eius origini. Dicit enĩ Aeneã ibi ludos celebrasse: & alibi inducit illum p̄mittentem templũ Apollini: qđ fecit augustus vt Tum phœbo & triuie solido de marmore templum Constituam Formidatus: vel quia ibi loca saxosa erãt vel vt quidã putant: quia moris erat aliquem de nautis ei immolare. Fessi propter hoc ergo formidatum petimus. Parue v. am bratiæ.

At pater Anchises passis de littore palmis
Numina magna vocat: meritosq; ĩdicit honores
b ¶Dii prohibete minas[b]: dii talẽ auertite casum.
Et placidi seruare pios ¶tum littore funem
Diripere: excussosq; iubet laxare rudentes.
a Tendũt vela noti: fugimus[a] spumãtibus vndis.
c Qua cursum ventusq; gubernatorq; vocabant[c].
d Iã medio apparet fluctu nemorosa zacynthos[d]
e Dulychiumq;: sameq;[e]: & neritos ardua saxis.
f Effugimus scopulos ithacæ[f] laertia regna:
g Et terram altricem sæui execramur vlyxis[g].
Mox & Leucatæ nymbosa cacumina montis:

ASCENIVS

ASC. ¶At pater &c. Seruato decoro vbi socij rerum imperiti diris illis vota & preces destinabãt Anchises magnis numinibus meritos indicit hores: sciens q̃ q̃ Iuppiter p̄miserat minora numina impedire nõ possent. Peracto autem sacrificio mox nauẽ cõscenderunt & per varias greciæ insulas præteruecti apud leucatẽ mõtẽ in promõtorio epiri ludos celebrabant de qua re dicit Donatus in hunc modũ. Dona. At pater Anchises: huic semper dat partes cõsiliorũ & scientiã sacrorum sic ĩ flãmã ascanij: sic ĩ piaculo polydori. ergo & hic omisso errore aliorũ nõ rogat harpyiam: quam cõstat esse mõstruosam & aliorum iussiones p̄tulisse profiteť. ¶Anc. sed magna numina. ¶Aeñ. Ipsa enĩ placanda fuerãt a quibus diri nuncij esset origo. Obscenas: aliqui putãt dici obscenũ ex ob & cenũ & dici a græco verbo κοινῶ. i. sordidum reddo vnde nos dicimus inquino. obscenũ Ergo per œ diphthongũ scribẽdũ esset. Alij volunt ex ob & cano: & tunc careret diphthongo: Varro tamen ait ex ob & scena: & sic haberet diphthõ. æ. Alij dicunt obscenos dici ab oscis: q essent populi malis morib⁹. Meritos: pro magnitudine petitionis con

Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi:& paruę succedimus vrbi.
Anchora de prora iacitur:stant littore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti:
Lustramurq́ Ioui:votisq́ incendimus aras:
h Actiaq́h iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palestras
Nudati socii:iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas:mediosq́ fugā tenuisse per hostes.

¶ nis cōuenięntes: vel meritos secundū interiorē sacrorū scientiam. Dij phibete poterant hæc esse vera & non vera hocq́ cognoscebat Anchises: qđ ex verbis eius apparet. Nā cū dicit Dij phibete minas: oñdit nihil fuisse depositū sed phiete inquit minas ne oriret̃ fauor diuin⁹. Auertite ca. vt si vere esset casus eiusmodi qui potuisset existere auerteret̃. Ergo singula singulis dedit supra dixit phibere hic auertire vt phiberet̃ nasci qđ nō erat. Auerteret̃ aūt qđ credebatur ingruere. Formidatus: nō fugerūt quia fessi indigebāt refectiōe: & fuit occasio vt ludos celebrarēt in honorem eius dei cui tantum debebant. Ergo nō luxus fuit cā ludorum egentibus & peregrinātibus: sed gratulatio seruatę salutis. Hæc ille. ¶ Ordo est. At. i. sed

Ordo.

anchises pater. s. meus sed honorificētius dicit pater absolute q̄ si dicat pater meus quia honoris gratia videt̃ totius classis pater ac patronus: vñ semper omnia ad eū referunt̃: vocat. i. iuocat de littore: in quo. s. erant magna numina: nō ergo harpyias: qđ inde corū fuisset: & hoc palmis. i. manib⁹: passis. i. extēsis & solutis: & indicit honores Meritos. i. congruos & expiatorios: aut qui mereantur expiationē: & sup. dicit aut vocat dicens: dij phibete minas. i. ne eueniant quæ minat̃ dira Celeno: O dij auertite talē casum. i. tā dirā famē: & vox placidi seruate pios. i. religiosos & vestri cultores hoc est Troianos: tū i. deinde: post sacrificia & pręces iubet diripere funē. i. retinacula nauium sup. ab littore: & laxare. i. explicare vētis rudētes. i. funes velorū & antennarum excussos. i. i. extēsos: noti. i. vēti illi tēdūt & iplēt vela: nos fugim⁹. i. celerit̃ auehimur vndis spumātib⁹. s. ex sulcatiōe celeri. fugim⁹ dicit ea qua ventus & gubernator vocabant cursum zacinthos illa græcię isula nemorosa. i. syluosa: apparet iam sup. e medio fluctu: & dulichiū & same & neritos ardua saxis quæ sunt insulæ gręciæ: e quibus Vlyxes socios in bellū Troianū adduxerat: sup. apparēt: nos effugimus scopulos ithacæ regionis illius appositorie ad cōtemptū: (Nā appositio tribus de causis fieri solet: tollende videlicet equiuocationis gratia: aut specificationis: aut proprietatis attribuendę: ea aūt nūc laudē nūc vituperiū habet) regna laertia i. in quibus regnabat Laertes pater Vlyxis: & execramur. id est vt vulgo dicunt maledicimus & detestamur cum imprecatiōe malorū: terrā altricē. i. nutricē aut alumnā seui vlyxis Mox &. i. etiā cacumina. i. summitates nymbosa. i. in quibus iugiter sunt nymbi. i. nubes & venti: leucate montis cādentis saxis (e quibus q se p̄cipitē in mare dederit fert̃ liberari a nimio amore: Vnde sapho Ouidiana. Cur nūc nō ignibus equis Vreris? Ambrachiæ terra petenda tibi est Phœbus ab excelso quātum pater aspicit equor Actēū populi leucatiūq́ vocant. hinc se deucaliō pyrrhe succensus amore Misit & illeso corpore pręssit aquas. Nec mora iussus amor tetigit letissima pyrrhe Pectora deucalion igne leuat⁹ erat Declinatur autem leucas leucatis: & leucates seu leucata leucate) cacumina

Apposi-tio.

Leucate rupes.

cacumina inquam leucate sup. aperiunt̃: i. apparent mox per zeugma ab inferiore: & Apollo formidatus. i. templum apollinis formidatū nautis: qa periculosum est eo propter scopulos accedere: aut templum Apollinis formidati nautis quia ei de nautis illic sacrificiū fiebat: aperitur. id est clare videtur nos fessi. i. defatigati: petimus hunc: id est tēplū huius apollinis etiā formidati: & succedim⁹ pue vrbi. i. ī puā vrbē. s. Ambrachiā. ancora iacit̃ de prora puppes stant littore. id est ad littus: quia obuertunt pelago proras qui in terram non tutam adueniunt: & nos potiti tandem tellure insperata. i. qua non sperabam⁹ potiri: lustramur i. expiamur Ioui. i. in honorem Iouis & incendimus aras votis & celebram⁹ littora actiaca ludis iliacis. i. Troicis: quos illic augustus postea celebrauit in cuius gratia hæc finxit poeta. Socij nudati exercent palestras patrias. i. quales in patria exercere solebāt: & hoc oleo labente. id est eos lubricos faciente aut defluente: vngebantur enim priusq́ palestram inirent: & contra ventos & vt lubrici elaberentur nec comprenderentur: iuuat: id est delectat eos euasisse tot vrbes argolicas. id est græcas: & tenuisse fugam p medios hostes scilicet græcos.

bratiæ. Potiti: ablatiuus ei datur sed figurate etiam gtīs. Terentius autem in accusatiuo dixit Patria potitur commoda. Lustramurq́ Ioui: purgamur vt Ioui sacrificemus vel expiamur. Piaculum em̄ commissum fuerat in thracia imolato tauro nā q̄uis multa essent secuta. sacrificia tamen intelligebat̃ iratū numen non cessantibus malis Piaculo autem cōmisso celebrabantur ludi. Nā cum iracundia matris deum Romani laborarēt. & eam nec sacris nec ludis placare possint quidam senex statutis ludis circensib⁹ saltauit quæ sola fuit causa placationis. Vnde prouerbium est ad omnia secunda: saltat senex. Actia: ppter Augustum dicit q vt dixit: illic ludos statuit agonales Patrias palestra maxime apud Athenienses celebratur. Sed Troiani præter Dardanum & teucrum etiā ab Atheniensibus originē trahunt: proptereaq́ Mineruam colunt. Hic dixit Neu populum ātiqua sub re. t. Antiqua. i. ab atheniēsibus tradita. Fugā. t. fœliciter euasisse. Tenere est implere: vt Ni teneāt cursus. i. impleant: & potest intelligi secundum cōmunē sensum ob hoc lustratos. i. expiatos sacrificasse & ludos celebrasse: qa hostiles terras prospera nauigatione transissent.

PIERIVS.

a ¶ Fugimus spumantib⁹ vndis. In cod. aliquot antiquis, ferimur, legit̃. Interpretes v̄o, fugimus, agnoscūt, qđ festinationi apte cōgruit b ¶ Dij prohibete minas, di talē auertite casum. Anti aliquot codices, prohibete nefas, &, auertite pestē legunt. Cuiusmodi hemistichiū habemus inferius de cyclope. Sed minas & casum, vt in Mediceo, & in vulgatis codicibus legitur, omnino melius est. c ¶ Gubernatorq́, vocabāt Verbum id nūero plurali fere passim habet̃ in vulgatis cod. Sed in antiquis aliquot, vocabat, vt ppinquiori adhęreat. d ¶ Nemorosa zacynthos. Vulgata pleraq́ oia exemplaria zacynthos idiomate græco scribunt. Sed in antiquis nōnullis, zacynthus, latino casu scriptū est: delectat tñ casus ille græcus in proprijs p̄sertim noībus. p̄terea Probus in arte, eo capite quo agit de noībus fœm. gen. i, os, rectū terminātib⁹, & ablatiuū in, o, in exemplum ponit nomen hoc zacynthos. e ¶ Dulichiumq́ sameq́ & neritos. Sunt codic. aliquot antiq in quibus Samosq́ legit̃. Sed same alia, alia v̄o samos Seruio est. apud Homerū tñ, qua de nūc agit̃, Samos scribitur. σαμοιοτε πεπαλοεσσησ, οδ, δ, Et in catalogo de ijs qui vlyssem f secuti sūt. ιδοισαμον αμφενεμοντο. itaq́ samos recte. e ¶ Ef fugimus ithacæ scopulos. In antiquis fere oībus legas, effugimus scopulos ithace, nēpe quia tritimemeri timuerunt. At qui, nisi cesuræ suā velimus auctoritatem esse incolumem, certe ιωτα vt græci tradūt, & latini, vel in principio dictionis, etiam pro vocali collocata, vim habet producendi præcedentē syllabam natura breuem. cuius rei exemplū ponūt ex. ιλ. ξ. Νεστορα δουκελαθεμ ιαχη πινοντα περ εμπησ. ita illud, de quo supra, apđ nos volunt, pectoribus inhians spirantia consulit exta. Sed vtcūq́ hæc accipiantur passim tamē obseruamus tā græcos q̄ latinos auctores cesuris plurimū tribuisse. In Med. aūt codi. non tm̄ est Scopulos ithacæ, verū vna plus dictione legitur, & laertia regna, magis tñ placet appositiue po g situm, absq́ & copulatiua. g ¶ Diri execramur vlyssis. In Mediceo codice. vlyxei, vt aiacis oilei. h ¶ Actiaq́ iliacis. In plerisq́ veterū exemplariū co. Accia, duplici, cc, notatū inueni, & ita nomē p priū, accius, qđ Victorinus per duo, tt, attium, vt vettium, & hmōdi, quędā alia scribi debere cōtendit. Sed em̄ loco hoc actius & actiacus per, ct, scribendum. In nummo em̄ augusti diui, f, q̄ parte Apollo cū lyra spectatur cū. litteris a lateribus Impe. x. sub pedibus dei, act. hoc est actiacus legitur. De ludis vero actijs harpocration ait, actia antiquos esse ludos, de quibus callimachus meminerit in libro de certaminibus.

SERVIVS.

SER.

¶ Magnum sol. Erat annus trigīta dierum s. lunaris. Vnde inuenitur in aliquibus vita noningētorum annorum. s. lunariū. Postea repertus est annus solaris: q est. xij. mensium: post quem annum esse magnū voluerunt oibus pla-

Anni.

Interea magnum sol circumuoluitur annum:
Et glacialis hyems aquilonibus asperat vndas
Aere cauo clypeum magni gestamen Abantis:
Postibus aduersis figo: & rem carmine signo.

ASCENSIVS.

¶ Interea mag. Docet quomodo ab ambrachia in butrotum peruenerunt: illicq́ Helenum filiū Priami regnantē cum andromache hectoris olim cōiuge inuenerunt: Vnde dicit Donatus sic magnum deest per. Aeneas hęc. Breuis titu-

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.
¶Linqre tū port⁹ iubeo.& cōsidere trāstris.
Certatim socii feriunt mare:& æquora verrunt.
Protinus aerias phæacum abscōdimus arces:
a Littoraq; epiri legimus:portuq;ᵃ subimus
b Chaonio:& celsam Butroti ascēdimusᵇ vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auras.
Priamiden Helenum graias regnare per vrbes.
Coniugio æacidæ pyrrhi:scæptrisq; potitum:
Et patrio Andromachen iterū cessisse marito.
c Obstupui:ᶜmiroq; incensum pectus amore:
Compellare virum:& casus cognoscere tātos:
Progredior portu:classes & littora linquens.
Solennes tum forte dapes:& tristia dona
Ante vrbem in luco falsi Simeontis ad vndam
Libabat cineri andromache:manesq; vocabat
Hectoreū ad tumulū:viridi quē cespite inanē:
Et geminas causam lachrymās sacrauerat aras.
Vt me conspexit venientem:& troia circum
Arma amēs vidit:magnis exterrita monstris
Diriguit visu in medio.calor ossa reliquit.
Labitur:& longo vix tandem tempore fatur.

PIERIVS.

a ¶Portuq; subimus chaonio. Valerius Probus legit portusq; subimus chaonio, per, ω, mega genetiuo casu, vt androgeo, quum tamen non inficietur esse etiam qui legant portusq; subimus chaonios, vtrūq; accusatiuo casu. Sed enim Seruiana sententia minime displicet, quæ cum veteribus exemplarib⁹ portu chaonio lectionem agnoscit: vt subeunt muro. b ¶Butroti ascendimus vrbem. Vetera pleraq; omnia exēplaria accedimus legunt, nondum enim portu progressi sunt. Dixerat tamen celsam vrbem, atq; ita ascendimus, non improprie.
c ¶Obstupui miroq; incensum pectus amore. vt missum faciā obstipui, de quo sæpe dictum, codices nōnulli admodum vetusti legunt incensum est pectus: sed forte illud ex paraphrasi huc insertum.

¶uis titulus vberem continet ...udinem. Aeneas posuit: Ae... scripsit. Nam fuit memorabile ad illa eū loca venire potuisse tutūq; fuisse: vbi erat periculum manifestum habuisse arma sublata victoribus & in ipsorū sedibus ostentationis causa posuisse addidisse quoq; epigramma quod & suam gloriam testaretur. Et illorū qui victores recesserant ludibria: fecit fortune beneficio: vt apud victores arma ipsis erepta publice locaret Priamiden Helenum: mira res a persona q̄ frater paridis vict⁹ regnaret inter victores a loco: vt troianus in græcia a numero non per vnam vrbē: sed per plures: a fortuna vt regnaret potitus Pyrrhi coniugio ac sceptro. Ergo incredibile vxorem Pyrrhi euersiōis troię hoiem ex priami genere habere: & cum Pyrrhus vita cessisset andromachen iterum patrio marito cessisse. Ergo obstupuit æneas potiusq; miratus sit Monstris Monstrū fuit vt quo tempore manibus parētaret æneas appareret: vt & ipse mortuus putari posset Calor ossa.r. Nam turbata mente recedit calor. Est aūt sapiens cōsilium poetę tractātis personam mulieris soluentis inferias mortuo & illius amorem retinentis ex confusione aūt mētis: quia perfecte videre non potuit incidit ī errorē ne esset mortuus Prior vidit mulier prior loquitur Aeneæ verecundia intemerata reseruat. ¶Ordo est. Sol circunuoluit interea.s. dum ludis intenti erāt socij sup. per magnum annum: hoc est per circulū ac orbē anni solaris & hyems i. tempestas: glacialis. i. glaciem cōgelans: exasperat vndas: aquilonibus. i. ventis illis frigidissimis. Ego. s. abitur⁹: figo clypeū cauo ere aut qui erat ex cauo ere: eo q̄ incuruus esset aut cū clangore tube ex cauo ere facte: clypeum dico gestamen magni abātis greci: non aūt troiani de quo dictū est in primo. Et qua vect⁹ abas quod ex titulo patebit: figo inquit postib⁹ aduersis. i. cōtra nos positis: & signo rē carmine. i. titulo vnius versus. qui sic perficit. Ego æneas fixi aut cōsecraui istic hæc arma rapta de danais victoribus troię Aut æneas fixit hic & cōsecrauit hæc arma rapta de danais victoribus. i. qui se victores gloriantur: sed dictū est victoresq; cadunt danai: victus aūt videt cum androgeo. Ego iubeo tum. i. deinde linquere portus & cōsidere transtris. i. per transtra vt remis incūbant: Vn̄ sequit socij feriunt mare certatim. i. cū certamine: & verrunt. i. in uertunt equora remis. s. suis: nos abscōdimus prætereundo. s. protinus arces aerias. i. altas: pheacū. i. corcyrā insulā inter epirū & calabriam vbi Alcinous rex pheacū qui Vlyxē hospitio susceperat regnabat: & legimus. i. ex ordine pernauigamus. littora epiri & subimus. i. subintramus regionē illā portu chaonio. i. per portum chaoniū: alij legunt: portusq; subimus chaonios. & ita absumitur s litera cū vocali quo more m absumi solet q̄ absumptio frequētissima est apud Enniū Luciliū lucretiū & ceteros antiq̄s: nec rara videt fuisse apud vergiliū: sed mutata a grāmaticis aut poetis illis qui opus castigandū susceperant: & ascēdimus celsam vrbē Butroti. i. butrotū ipsum: q̄ vrbs celsa est (Ordo tñ esse pōt subimus & ascēdimus vrbē butroti portu chaonio q est in chaonia pte

¶bus planetis in eundē recurrentibus locū qui scd'm Ciceronis Hortensiū cōtinet. xij. milia noningētos quinquaginta quatuor annos: sed de hoc varia est opinio & Mētoris & Eudoxi & Ptolemei. Quin idē Cice. in lib. de na. deo. eum putat esse triū milium annorū. Hic ergo dixit Magnum vt excluderet lunarē: & solis: vt excluderet magnū. Abantis hunc cū Androgeo occisum intelligamus. Victorib⁹ irrisio est vt Victoresq; cadunt danai. Arma: subaudi cōsecrauit. Pheacum: Corcyrā dicit insulā inter Epirum & calabriā vbi regnauit Alcinous. Abscōdimus. Nauticus sermo: & mira est vsus celeritate: vt ante absconditā q̄ visam dicat. Qua cursum qui fugit nullum sibi locū proponit: sed sequtur ventū & gubernatorē qui vēto obtemperat Chaonio: vt subeunt muro. Nā si chaonios legeris difficilis est scansio nō elisos Vrbē butroti. Vt fontē timaui. Est hæc vrbs in Epiro. Cui⁹ pars est chaonia ante Molossia aq̄pellata. Incredibilis fama. i. rerū incredibiliū. Patrio ma. atq thebana fuit: Sed aut posuit ꝓuinciā pro patria: vt Italiā quero patriā & Sall. Hispaniā sibi patriā esse. Patria. Vel scd'm ius loquit. Nā vxor domiciliū viri sequit. Nā & cessisse de iure verbū est. Cedi enim hereditas dicit. Fuit aūt mos regum legitimā vxorē nō habentium vt aliquā captiuā pro legitima haberēt. Sic & Pyrrhus hāc habuit: & ex ea Molosum sustulit. Deinde cū Hermionē Menelai & Helene filiā iam Oresti desponsatā ducere vxorē vellet: in tēplo Delphici Apollinis occisus est. Sed moriens præcepit: vt Andromache Heleno daretur propter supradictū beneficium. Molosa aūt hæc deinde ab heleno chaonia dicta est a Chaone fratre suo: quem ipse imprudens in venatione īteremit. Linquēs: finitus est versus participio qd' raro fit apud latinos. Apud græcos vero est vitiosissimū. Solennes: legitimas āniuersarias. Tristia dona: tale est illud. quē semper acerbū: Semper honoratum sic dij voluistis habebo In luco nunc ponit sine religione: Nam in ipsis habitant manes piorum qui lares viales sunt sic in sexto dicitur. Nulli certa domus lucis habitamus opacis. Falsi simulati. Ad tumulū: ad cœnothaphiū Viridi herboso: Geminas vnam marito: alteram filio aut geminas: quia inferi pari gaudent numero: Monstris rebus insperatis Diriguit. v. in. m: dum me cernit obstupuit. Calor ossa re. Extimuit: vt Soluuntur frigore membra.

¶nia parte epiri que olim molossia dicta est) Fama rerū incredibilis. i. difficilis creditu q̄a rerū incredibiliū. occupat aures. i. increpuit auribus nostris: hic. i. cū essemus in hoc portu: videlicet helenū Priamidē. i. priami filium regnare per vrbes graias. i. græcas cōiugio. i. per cōiugiū Pyrrhi eacidæ. i. ꝓnepotis eaci: q̄a æacus genuit Peleū: Peleus Achillem: Achilles Pyrrhū: & potitum sup. esse sceptris. i. regalibus ditionibus in diuersis vrbibus quæ per sceptra significant & Andromachē: hectoris olim cōiugem cessisse. i. iure aduenisse & concessam esse: marito patrio. i. q erat de patria prioris mariti: aut de patria mea (vt ad Aeneā refe(ratur)

ratur) ista aũt visa sunt incredibilia: & ideo obstupui: & pectus sup. meũ incensum est miro amore. i. desiderio & affectu: cõpellare pro cõpellandi. i. alloquendi virũ. s. Helenũ & cognoscere pro cognoscẽdi tantos casus. i. fortuita rerũ euenta: egò progredior portu. i. de portu: linquẽs classes & littora. i. classes ad littora appulsas. Andromache: libabat. i. sacrificabat ad placandum forte. tunc. s. cũ aduenirẽ: quia fortuitũ erat nõ ꝙ libabat sed ꝙ tunc libabat dapes solẽnes. i. legitimas & anniuersarias: & dona tristia i. funebria & ad luctũ pertinẽtia: grata itaq; sed nõ iocunda. libabat dico cineri videlicet Hectoris nõ vero: qa illic sepultus non erat sed simulato: res aũt simulata i sacris qñ vera haberi nõ põt pro vera habeẽ: & vocabat manes. i. vmbras Hectoris vagantes scd'm superstitionẽ æthnicoꝝ ꝓpter illegitimã sepulturã aut violentã mortẽ: quia nondũ tp̃s vite in quo in corpore tanq; in carcere cõtineri debebant expleuerãt. i. iuxta tumulũ Hectoreũ quẽ ipsa sacrauerat. i. cũ sacrificatione extruxerat inanẽ. i. sine corpore

sup. de

sup. de cespite viridi. vt virore anima oblectaretᷣ & ipsa sacrauerat geminas aras hectori. s. marito & astyanacti filio: lachrymans. i. deflens causam: quia. s. duo charissima pignora amiserat. Quæ sup. (nam relatiuũ sæpe in hoc poeta subauditur) vt. i. postꝗ conspexit me venientem & vidit arma troia. i. troiana (trisyllabum est troia a troius troia troiũ) circũ. i. in circuitu ipsa exterrita magnis monstris: quia mirabile erat ꝙ tunc arma. i. insignia Troianoꝝ cõspiceret cũ inferis sacrificaret: & inferias celebraret Troianis: Vñ nesciuit an viuus an defunctus esset Aeneas qui ea ferebat: Nam defunctus potuisset in simulacro aparuisse vt illis creditum est. diriguit. i. obstupescens quasi rigida & immobilis facta est: in medio visu. i. vt me ad mediũ satietatis inspexerat tantum adhuc visura quantum viderat nisi diriguisset: calor reliqt ossa & descendit ad præcordia ipsa labitur. i. concidit amens. & fatur tandem vix. id est cum difficultate longo tempore subaudi post. Quid autem dixit: sequentia ostendent.

SERVIVS.

SER. ¶ Viuis ne: Ex affectu muliebri loquitur: & bene inferis sacrificans: & in Luco vbi manes habitant addubitare videtur. Hector vbi est. ad Aeneę pertinet gloriã qui ab Hectore nusq; discessisse videatur. Si igitur in sacris videntur vmbræ: cur non magis eoꝝ quibus sacrificatur. Furenti: inconsolabiliter dolẽti. Hisco: hio nec loqui possum. Viuo: ac si dicat si vita est infœliciter viuere. Excipit: signate loquitur: qa deiectam dixerat: excipiũtur enim quæ cadunt. Digna: Congrua & priori cõueniens. Andromache si Andromache sequentibus iũge: si Andromacha superiorib⁹. Seruas tenes: vt & nũc seruat honos sedem tuus ossaq; nomẽ. Demissa: humili. O fœlix: recte virginitatem laudat & mortẽ: vt se inuitam Pyrrhi cõiugem fuisse ostẽdat Priameia. Polixena. hãc Achilles circa troiana mœnia cõspiciens adamauit. Et cõditione pacis in matrimoniũ postulauit Subdole aũt ꝓmiserunt troiani. Quapropter cũ ad Fœdus Achilles in templum Apollinis Tymbrei venisset. Paris post simulachrum dei latens: Sagitta vulnerauit: itaq; moriẽs achilles iussit vt polixena diruta troia ad suũ sepulchrũ immolareẽ: quod Pyrrhus perfecit Hostilem ad tumulum: nam magnum mortis solatium est promissus hostis interitus. Heri. parũ erat nisi victoris adderet fastum. Attigit: & non ascendit. Nec genialem lectũ dixit. Sed cubile. Fastus. Quando superbiam significat quartę declinationis est quando vero librum in quo est computatio dierum est secũde. Ergo abusus est Lucanus cum dixit. Nec me⁹ eudoxi vincetur fastibus annus. Enixe tul. pertulimus donec in seruitio eniteremur. Vtitur plurali ad excusandum pudorem. Ledæam: Ledæ neptem. Lacedæmonios: Cum ingenti felle. ac si diceret infœlices. Maritis: vt Paridi & Deiphobo. Transmisit: Heri voluntate & non cõiugij vnde & habendam dixit. Scelerum. Matricidij. Excipit dolo: intercipit. Patrias: Achilleas: Nam pyrrhus in patriã reuersus quia pater in templo Apollinis tymbrei cęsus erat i insultationẽ

dei in

Ser. falso accusat Lucanũ.

¶ And. ¶ Vera ne te facies: verus mihi nuncius affers
Nate dea? viuis ne? aut si lux alma recessit:
Hector vbi est? ¶ Aen. ¶ dixit: lachrymasq; effudit & oẽm
Impleuit clamore locum: vix pauca furenti
Subiicio: & raris turbatus vocibus hisco.
Viuo equidẽ: & vitã extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna reuisit?
a Hectoris andromache pyrrhin[a] cõnubia seruas
Deiecit vultum: & demissa voce locuta est.
¶ And. b ¶ O fœlix vna ante alias[b] Priameia virgo:
Hostilẽ ad tumulũ troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori: quæ sortitus non pertulit vllos:
Nec victoris heri tetigit captiua cubile:
Nos patria incensa diuersa per æquora vectæ:
c Stirpis achilleæ fastus iuuenemq; superbum
Seruitio enixæ tulimus: qui deinde secutus
Ledæã hermionẽ: lacedæmoniosq; hymenos:
d Me famulo famulãq;[d] heleno trãsmisit habendã.
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis: & scelerum furiis agitatus orestes
e Excipit incautum: patriasq;[e] obtrũcat ad aras.
Morte neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars heleno: q chaonios cognomine campos:
Chaoniamq; omnem troiano a chaone dixit:
Pergamaq; iliacamq; iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti: quæ fata dedere?
f Aut quis te[f] ignarũ nostris deus appulit oris?
g Quid puer Ascanius? superat ne? & vescit aura?[g]
h Quem tibi iam Troia.[h]
i Ecquæ[i] nam puero est amissæ cura parentis:
Ecquid in antiquam virtutẽ: animosq; viriles
Et pater Aeneas: & auũculus excitat Hector?

PIERIVS.

a ¶ Pyrrhin connubia seruas. In antiquis aliquot codicibus legere est pyrrhi an conubia seruas. Vt sit Andromache

seruas

ASCENSIVS.

¶ Vera &c. In hac parte habetur sermo andromaches ad Aeneam aduentantem & æneæ ad illam: de quo dicit Donatus sic. Vera ne te facies. & quia armatus & qa die in qua non solẽt videri mortui apparuit: existimauit viuum ex occasione autem loci & parẽtationis causa putabat mortuũ Lachrymasq; effudit: hęc omnia prouenerunt ex mariti recordatione: Nec debuit de alio ꝗ de marito in tanto dolore quærere pauca vel quia plura turbat⁹ nõ possem vel quia ipsa ex dolore non fuisset plura auditura. Heu & ipse incipit a gemitu ꝓpter hectoris recordationem. Hectoris an. cum laude hæc duo noĩa extollenda sunt. Pyrrhin: cum depressione qm̃ hostis erat & patris achillis qui hectorem occiderat: memoria fuerat odiosa. Deiecit vul. Mota pudore: & qm̃ factum negare nõ poterat summisse vocis purgatione defendit O fœlix Ex comparatione ostẽdit miserrimam esse fœlicem ꝯparatione sui quæ pudorem amiserit quando mors in illa exclusit violentiam pudoris. Et cũ illa solã fœlicem dicit: non se solã ostendit in causa turpi. Virgo ergo perijt salua castitate. Ad tumulũ: & nõ ad cubile. Vnde nulla voluptas potuit peruenire ad mortuũ. Captiua cubile, nouissimam posuit qua maxime pręmebatur causa. Heri vt qui inimicus fuerat esset dñs. Cubile: nõ ad honestatẽ. sed ad ludibriũ est inuita perducta. Nos patria: cõclusa cõparatiõis parte qua se purgauit redit ad se & opponit sua his quæ euenerãt Cassandre: illa incolumẽ patriã reliqt. Nos incensam: illi⁹ funus solũ patriũ tenet. Nos per diuersa maria sumus tractæ: ꝓtulimus natũ ex achille qui nulla miseratione mouebaẽ. Superbus: ex victoria seruitiũ aũt nimis põderosum fuisse ex eo ostendit ꝙ dixit tulimus enixe. Qui deinde: Ostẽdit necessitate Pyrrho necessitate etiã Heleno fuisse cõiunctam: Hæc ille. Ordo est. O nate dea. s. venere: qđ in laudẽ ei⁹ ꝟgit qa a notis talis ꝑdicaẽ: vt pri⁹ ab achate & alibi etiã a sibylla: ne ꝑ ante an facies. i. spẽs & ꝑsentatio: vera sup. affert te & an tu existẽs ver⁹ i nõ fict⁹: nec simulat⁹ neq; idum

ASC.

Ord.

corpore

corpore tuo vmbra:sed reuera cuius effigiem præ te fers ænea afers.i.præsentas mihi te.i.te ipsum non vmbram nec similitudinē corporis tui. Dubitabat enim an ipse quoq; ab inferis veniret petiturus funeris obsequiū sicubi insepultus remāserit: aut si lux alma.i.vitalis quæ alit viuētes:recessit supple a te: hoc est aut si non verus nuncius tui es: sed vmbra ab inferis descēdens dic sup.(sed id qa imperiosum omisit)vbi est hector.s.maritus meus cui hæc sacrificia libo: & tamen tecum non comparet. Dixit sup. Andromache.i.conclusit orationem suam: aut sermonem suum & effudit lachrymas: quæ causa erat cur non plura diceret & impleuit clamore.i.eiulatu omnem locum.i.omnē partem loci aut totum locum. Ego subijcio.i.subsequenter adijcio vix.i.cū difficultate pauca sup. verba:& ego turbatus.s.commiseratione & affectione in Andromachen quam lachrymare vidi: hisco.i.os aperio & loquor vocibus raris.i.per interualla prolatis,Equidem.i.ego certe viuo: & duco vitam per oia extrema.i. ad extrema fata tendētia:hoc est in extremis miserijs vltra quas mortalitas plures sufferre nequiret:& videtur extrema pro positiuo:hoc est absolute poni nam si superlatiuum esset potius diceret:per extrema quæq;:ne dubita pro ne dubites.Nam vides vera.i.res veras vt verum vultum & verum hoc est viuum hominem nō simulato corpore. Heu dolentis est:quis.i.qualis casus excipit te deiectam.i.ad inferiorē cōditionē iactā de cōiuge.i.de marito tanto quantus.s.erat hector.q.d.indignissimus est cū cōiuncta fueris matrimonio ei qui socerum tuum interemit & cui⁹ pater maritū tuū interfecit. Aut quę.i.qualis fortuna satis digna scilicet virtute & meritis tuis reuisit.i.iterū visit seu visitauit te cū iterū sis prio coniuncta marito videlicet heleno. Pyrrhin.i. pyrrhi ne & ne p an:an tu andromache Hectoris sup.cōiunx seruas cōnubia Pyrrhi.i.eius cuius pater hectorē occidit.q.d.id indignissimū est.Ipsa deiecit vultū & locuta est voce demissa.i.deorsum missa hoc est summissa & ima.O fœlix sup.est virgo priamea.id est priami filia Polixena vna.i.pcipua aut sola ante alias scilicet virgines iussa.s.a pyrrho mori sub altis mœnib⁹ troiæ ad tumultū hostilem.i.achillis hostis.Quo dicto & formā & pudicitiā suā cōmēdat Andromache.Formā qdē(qa ea captus est Pyrrhus & non Polyxenæ:qua tū pater eius captus erat pudicitiam vero:quia maluerit vt illa occisa fuisse q̄ illi placēs nupsisse)q̄.s. virgo nō pertulit.i.nō perpessa est vllos sortitus.i.vllas sortitiones.i.q̄ nūq; in sortē venit modo vni mō alteri sicut ego primo hectori:deinde pyrrho & rursus heleno nec.i.& q̄ nō tetigit captiua.i.existēs serua & captiua cubile.i.thalamū heri victoris & ita superbi nos vectæ.i.ego vecta(de se em̄ pluraliter loquit̄)p diuersa æquora & hoc patria.s.mariti mei hoc est troia incēsa.i.cremata igni tulimus.i.perpessæ sumus enixæ.i.enitēdo & cū multo labore fastus.i.superbiā:stirpis achilleæ.i.Pyrrhi:q; p.i.iuuenē supbū:videlicet Pyrrhū:q secutus deinde.s.postq; me sortitus erat.Hermionē Ledeā.i.ledæ neptē(nā Menelai & Helenæ quæ est filia Ledæ filia fuit quæ Oresti patrueli nupsit:sed postea occiso agamēnone & fugato Oreste a Pyrrho rapta est quo interēpto & Oreste a furore purgato priori marito restituta est) & hymeneos.i.thalamos aut nuptias per metonymiam. Lacedemonios.q.d.& ergo infœlices quales erāt Clytēnestre & helene: trāsmisit me famulā habendā famulo heleno.i.vt captiua nuberem captiuo:& ita quia dn̄s potuit nos ad libitum coniungere. At.i. Hermiō.

✱ seruas ne cōnubia Hectoris,an pyrrhi.Sunt q & andromachen,legāt:vt vno mēbro totū id colligat̄.Quæ digna satis fortuna reuisit Hectoris andromachen? Sed em̄ longe magis placet eruditis ingenijs,qđ vulgata habent exēplaria. Hectoris andromache pyrrhin cōnubia seruas? Hoc est,fieri ne potest o andromache,vt quæ hectoris vxor fueris,Pyrrhi cōnubia seruare possis. Antiqua vero fere oia exēplaria conubia,
b vnico n,scribunt. b ¶ O fœlix vna ante alias. Pathos est, vt ait Quintia.in.vj.quo grauē rē interdū efficimus,si magnis malis grauius id esse,qđ ppessi sumus,ostēdit̄.Quā miser.n. casus andromaches:si cōparata ei fœlix Polyxena,hostilē ad
c tumulū iussa mori. c ¶ Stirpis achilleæ fastus iuuenēq; superbū seruitio enixæ tulimus.In codi. aliquot anti. Fastum vnitatis numero legit̄,sed lōge calamitosius videt̄ numero multitudinis Fastus dicere.Qđ vero ait Seruitio Enixæ, vt missa faciā,q̄ Serui⁹ tradit,No.Marcellus hoc loco teste,enixam dici,partu leuatā ait.Quāuis etiā enixā, labore exercitā exponat alibi,eodem hoc loco teste.Idem alibi Enixæ dicūtur fœminæ dolendi labore perfunctæ,'q,đ vinculis qbusdā periculi,qbus implicarent̄,fuerint exsolutæ.Nexum em̄ dici artū & colligatum ostēdit Plautus in Amphitryone dicens. Vno labore exsolueret erūnas duas.Hæc ad eos dicta volui, q enixæ,participij voce legi contēdūt.Sed em̄ Ti.Dona.enixe,ait aduerbiū esse debere, vt sit Fastus eius intolerabiliter seruitio tulimus.Ex eo vero qđ dixit tulimus,ostēdit nimiū fuisse seruitij pondus.Enixe ergo,& tulimus,hoc idē significāt,ait ille in cōmētarijs integris Neq; ptereūdū qđ hoc loco Sosipater ait Seruitiū esse multitudinē seruorum,seruitutē vero conditionē seruiendi,sed veteres indifferēter seruitiū p seruitute posuisse.vt Verg.iij.Seruitio En.Tu.in eandē sententiā
d Tibullus.Sic mihi seruitiū video dn̄amq; paratā. d ¶ Me famulā famuloq; heleno trāsmisit habendā.In Medi.& in Portio,& antiqs fere oībus exēplaribus dictiones in hūc sunt ordinē collocatæ.Me famulo famulāq; hele.Et eodē legit ordi-
e ne Ti.Dona. e ¶ Patriasq; obtrūcat ad aras. Eusebius de tēporibus.Pyrrhus Delphis in templo Apollinis ab Oreste occidit̄ pditione sacerdotis Macarei.Cur vero patrias dixerit poeta,Seruius multas rōnes adducit. At Macro:primo Saturna. Apollinē πατρου olim cognominatū ait,nō ppria gētis vnius aut ciuitatis religione,sed vt auctorē pgenerandarū oim rerū.Qđ sol humoribus exsiccatis ad pgenerandū oibus pbuerit cām,de quo Orpheus. πατρος εχοντα νοομ λαι επιφρονα βουλην. Placuerit vero Macrobio hæc philosophice cōmētari. Sane atheniēses, vt Harpocratiō tradit πατρωομ απωλλω coluere auspicijs ionis,q quū in atticā migrasset, Atheniēses iones vocati sunt. Ab eisq;
f apollo patrous cognominatus. f ¶ Aut qs te ignarū.In antiqs aliquot codi. legere est aut qsnā ignarū.Fuerat vero te, pnomē forte additū a paraphraste.Nēpe qsnā etiā apud Ti.Donatū habe-
g tur.Et ita scriptum est in co.Medi. g ¶ Et vescit̄ aura.In antiqs plærisq; co.auras,accusatiuo casu
h legitur,cū elocutione Tibulli.Sic vsq; sacras innoxia lauros vescar. h ¶ Quē tibi iā troia.In antiquis aliquot codi.versus absolutus legit̄,sed cādore haud quaq; Virgiliano. In nōnullis enim troia obsessa est enixa creusa.In aliquot alijs.Quē tibi iā troia peperit fumāte creusa. Vtrūq; ridiculū.Sed plurimū supplemētū illud aliena manu additū est, vt cernere est in Medi.co.& aliquot
i alijs. i ¶ Ecquæ iam puero est amissæ cura parentis. Codices nonnulli veteres legunt Et quæ. Ia nonnullis etiam peruetustis scriptum obseruaui Ecqua tamē puero est am.cu.pa.Et ita est etiā in codice Donatiano.In Medi.quæ tamen & puero est.Apud Fl.Sosipatrum non solum ecqua tamen,sed & amissi, virili genere non amissæ,positum a Virgilio citatur. Propterea quod hæres parēs & homo,& si i communi sexu intelligantur,tamen masculino genere semper dicūtur.Nemo enim inquit ille:aut secundam hæredem dicit,aut bonam parentem aut malam hominē, sed masculine,tam & si de fœmina sermo habeatur.Pacuuius in Medo cum ostenderet a Medo Medeæ filio matrem quæri ait. Te sol inuoco, vt mihi potestatem duis inquirendi mei parētis. Sed gracchus suos parentes amat,cum dicit,in significatione matris accipitur.Citat & alia exempla: deniq; apud Virg.sic asseuerat legi.Ecqua tamen puero est amissi cura parentis.Sed codices nonnulli librarij nimirum incuria. Puero amissæ est, vna lectione trāsposita legūt.Sed vtcūq; ea sint nemo tn̄ inficiari potest apud eūdem Virgilium legi alma parens confessa deam, & salue sancta parens frugum saturnia tellus. Nisi qs dicere velit his locis parēs,nūc participij quodammodo vicem habere,nunc per appositionem dici, vt Sancta tellus parens frugum, vel figurate, vt Lepus fœta.De nomine autem hæres nemo,qđ sciam,ambigit.Sed hoiem quādoq; fœminino epitheto positum aiunt. vt apud Seruium Sulpitium in epistola ad M.Tullium.Quoniā homo nata fuerat.Sed enim hoc elocutionis modo,quum nata,suppositum sit, & homo, appositum : nihil cum genere commune habere videntur.Nata enim ad filiam, non ad homo refertur. Sed em̄ hæc alij viderint:nos ad institutū opus reuertamur.

✱ dei in tēplo illius delphico aras patris instituit:& illi sacrificare cœpit alij patrias.i.apollineas a patris achaiæ ciuitate vbi apollo colitur. Nec quæras cur dixerit delphicas:qa epitheta in alieno negocio plærūq; alia ponunt̄:vt i quarto Grineus apollo & lyciæ sortes:cū a Delio acceperit oracula.Cessi:per priuignū.Pergama & n̄ pgamea.Qui v.admiratiue quasi tam psperi. Quis deus? Qui pstitit nobis vt te videre possem⁹.Tale est illud æneæ ad Didonē adulatorium. Hinc me digressum vr̄is deus appulit oris.Ignarū:aliud disponētem.Superat ne:viuit.Sane mouet dictū & caret exēplo:vt pauca in Verg.Alij dicūt.Superat.i. superstes est. Sed supstes psentē significat.Cicero in Mureniana Suis vtriusq; supstibus.i.psentibus.Quē tibi iā Troia.hemystichō nec sensu plenū:& sunt duo talia:vt hoc,Et concessere deum quē qdā ita compleuit:cōcessere deū pfugis noua mœnia teucris Amissæ parētis:sed vn̄ sciebat hoc andromache? R̄ndet̄ vel ab Heleno diuinante:vel ænea q̄rente p Troiā.Sed vtrūq; inualidum. Ergo parētis.i.patriæ. Tullius. Si tibi patria quæ cōis omnium parens est.

Supero.

Supstes.

☞ sed Orestes inflãmatus.i.ad emissionẽ flãmæ vsq; incẽsus magno amore prioris cõiugis.i.quã ipse prior hoc est ante Pyrrhũ sortitus erat:hoc est ipsius hermyones seu hermyone (vtrũq; em̃ legitur sicut Helenæ & helena.Ledæ & leda)& agitatus furijs scelerum commissorum.s.in matrem quam occiderat:excipit.i.adoritur aut intercipit illum.s.Pyrrhum incautum.i.sibi non præcauentem cum a furente nihil tale vereretur: & obtruncat ad aras patrias.i.paternas:hoc est Achilleas quas videlicet Achilli patri suo consecrauerat.Pars regnorum cessit.i.iure obuenit Heleno reddita morte.i.per mortem Neoptolemi.s.pyrrhi: quia genuerat filium qui post mortem patris moriens matri reliquit portionem regni.Vnde per priuignum inquit Seruius cessit: cessit inquam Heleno videlicet marito meo:qui.s.helenus dixit.i.denominauit campos cognomine chaonios.i.qui nũc chaonij appellantur:& dixit omnem scilicet regionem hanc:chaoniam:a chaone Troiano scilicet viro:fratre suo hoc est ipsius heleni: & addidit iugis.i.colliculis his:pergama.i.mœnia troiana.i.eodem nomine appellata:& hanc arcem iliacam.i.quam ilium appellauit: sed qui venti & quæ fata dedere tibi cursum:aut quis deus:quasi innuat ꝙ bonus appullit te ignarum.i.ignorantẽ ꝙ hic essemus his oris.i.ad has oras.Quid supple agit aut facit(generale enim verbum honestam eclypsim facit:quia facile intelligitur & potissimum in interrogationibus & increpationibus quæ breues esse debent)superat ne.i.superuiuit ne & superat ætatis imbecillis incommoda & nocumenta:& pro id est vescitur aura scilicet vitali(quem tibi &c. quidam hoc hemistichion sic compleuit. Quem tibi iam troia obsessa est enixa Creusa:sed Seruius attestatur incompletum esse etiam imperfecto sensu derelicto sed in ea re summum est artificium:vt mulier præpedita dolore sensum absoluere non potuisse significetur.Præterea vult curam parentis id est patriæ dici:non matris Creusæ: nam vnde inquit sciebat hoc Andromache.Nec tamen videtur inualidum ꝙ audiuerit ab his qui æneam viderant eam queritantem:qui in secundo dixit.Impleui clamore vias mœstusq; Creusam Ne quicq̃ ingeminans:iterumq; iterumq; vocaui &c.quia ergo regis filia ab hostibus forsan multum quæsita fuit:potuit eius finem didicisse ab his qui eam raptam norant:construam ergo sic)quem scilicet Ascanium supple Creusa cuius nomen in cõspectu mariti exprimere non potuit est supple enixa tibi troia iam obsessa scilicet a græcis(hoc autem subticet aut propter dictam causam:aut ablatum est a castigatoribus quia in detrimentum gloriæ domus iuliæ cedebat ꝙ Iulus sub obsidione natus diceret ne obscurus sit illi & tristis natalis a quo tanta processit propago.) Ecquidnam id est en quenam aut & quenam id est q̃ magna aut interrogatiue aut admiratiue dicitur:cura parentis scilicet troiæ hoc est patriæ aut potius creusæ parentis id est matris amissæ id est ablatæ est puero scilicet Ascanio.Ecquid:quasi dicat dij boni & quam rẽ aut quantum & æneas pater & Hector auunculus id est frater matris:excitat scilicet Ascanio:eam enim ob rem prisci romani stẽmata id est maiorum suorum imagines in coronã dispositas cõseruabant vt ab eis ad virtutem excitarentur: quantum ergo & pater & auunculus excitat in virtutem antiquam.i.maiorũ suorum aut qualis erat antiquis & in.i.ad animos viriles. ¶ Priusq̃ ad cætera pgã addam Beroaldina annotamenta in Seruium contra id qd' dicit fastos ꝓ libro fastoꝝ non esse quartæ:ea aũt sunt hæc.Nimis audax ne dicã temerarius est Seruius q Lucanum scribit errasse dicẽdo fastibus & nõ fastis:cũ Lucanus eruditissimus Seruio reliqsq; cõmẽtatoribus excellẽtior morẽ antiquoꝝ vsurpauerit:q fastus etiã ꝓ annalibus & libris in quarta declinatiõe nõnũq; dicere solebãt. Varro in ephemeride Cæsar fastus correxit.Colu.in.x.sequor nũc Eudoxi & Metonis fastus astrologoꝝ: & apud Hora.duplex scriptura inuenit̃:fastos & fastus & vt author est Priscia.eadem forma dicitur fastus vel fasti qua senatus vel senati in.ij.&.iiij.declinatione,

SERVIUS.

SER.

¶ Aeñ. ¶ Agnosco aut cognomĩe agnosco:aut certe quia reparatam audierat troiam: vt hic incredibilis rerum fama.Scæaeq;:scæa porta non est dicta a pugnis scæis.i. malis ante se factis:nam & antea sic vocabatur:nec ab itinere ingressis:scæuo.i.sinistro ꝙ ingressi non recto eunt itinere sed sinistro:sed a cadauere Laomedõtis hoc est scænomate qd' in ei9 fuerat superliminio. Teucri:ꝓ teucride.Accipiebat: pascebat. Teren.accipit nemo melius nec ꝓlixius.Aulai:pro aulæ:est enim diæresis e Græca scriptura resoluta diphthongo.Carbasus: lini est genus qd' plærũq; abusiue ꝓ velo ponitur:& in singulari est hæc Carbasus in plurali hæc carbasa.Troiugena:ac si diceret generose.vt alibi dardanidæ magni genus alto a sanguine diuũ. Interpres.Vaticinator:qui mortalibus deorum mentem publicas.Sed quia interpres nomẽ generale est currit per species omis enim diuinatio teste Cicerone ĩ duas partes diuiditur: nam aut furor est vt in vaticinantibus: aut ars vt in aruspicibus:fulguratoribus:& auguribus : oĩa aũt ista ex se pendent : licet proprijs finibus contineantur.Ergo Vergi.omnia ei dat quem vult perfectum intelligi:vt hoc loco Heleno:& in decimo.asylæ Cui pecudum fibræ:cœli cui sydera parent.Et linguæ volucrum & ꝑsagi fulminis ignes Diuum qui numina:potest & interpres diuũ distingui:sane per oĩa zeugma est ab inferiorib9 sentis.Qui numina sentis qui suscipis numen & futura prædicis.Qui t. tripodes mensæ fuerunt in tẽplo apollinis Delphici in quibus positæ phœbades

(Margin: Scæa porta. — Carbas9. — Diuinatio.)

¶ Talia fundebat lachrimãs:longosq; ciebat
Incassum fletus:cum sese a mœnibus heros
a Priamides multis Helenus[a] comitatibus affert
Agnoscitq; suos:lætusq; ad limina ducit.
b Et multum lachrymas[b] verba inter singula fũdit.
Procedo:& paruam Troiã simulataq; magnis
Pergama:& arentem xanthi cognomine riuũ
Agnosco:scææq; amplector limina portæ.
Necnon & teucri socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
c Aulai in[c] medio libabant pocula Bacchi:
Impositis auro dapibus:paterasq; tenebant.
Iamq; dies alterq; dies processit:& auræ
Vela vocant:tumidoq; inflatur carbasus austro
d His[d] vatem aggredior dictis:ac talia quæso.
Troiugena interpres diuũ qui numina phœbi:
e Qui tripodas clarii lauros:[e] qui sydera sentis:
Et volucrum linguas:& præpetis oĩa pennæ:
f Fare age(nãq; oẽm[f] cursum mihi ꝓspera dixit
Religio & cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere:& terras tentare repostas.
Sola nouum ductuq; nefas harpyia Celæno
g Prodigium[g] canit:& tristis denunciat iras.
Obscœnãq; famem)quæ prima pericula vito:
Quidve sequẽs tãtos possim superare labores.

PIERIVS.

a Priamides multis helenus comitantibus affert. In codicibus aliquot antiquis legere est priamides hel.mult.comi.adfert. Simplicior quidem hic sermo:& narranti aliquid accommodatior.Ille autem prout vt in vulgatis habetur exemplarib9
& cõptior

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Talia fũdebat.Docet quomodo post colloquiũ susceptus est hospitio in nouam troiam quã ad similitudinem prioris extruerant vtq; vaticinium ab Heleno petierit sub profectionem suam de quibus rebus dicit Dona. sic. Don. Paruam troiã in oĩbus istis versibus ne minuat magnitudinẽ troiæ patriæ ostendit hãc nõ tãtam esse sed similẽ nã dixit paruam troiã & simulata pergama arentẽq; riuum Xanti.Necnõ & teucris æneam. Anchisen & ascaniũ duxit ĩ suã domũ.Reliquos hospitia p ciuitatẽ acceperũt.Accipiebat:pascebat : aliter em̃ nõ in amplis porticibus sed in amplas porticus dicendum fuerat. Iãq; dies argumentũ benignitatis:cũ nõ vnius:sed pluriũ dierũ sit hospitium.Troiugena:plurimum dat ei generi : ex quo fuit etiam ipse q laudabat interpres. Quid fœlicius q̃ nosse qd velit dij & dignũ esse p quẽ loquat̃ in hoĩbus. Tripodas : triũ pedum sunt.Alio noĩe cortina appellat̃ Est aũt laus plena:nã cũ sint diuersa vatũ genera:& vix singula vaticinationis in singulis reperiant̃ ipse erat in oĩbus versatus.Est color rhetoricus repetitio.Fare age non iubet sed hortatur.Prodigia aũt dicuntur quibus nunciantur aduersa. Poscat inde remedium quo aduersa tolleret:aut possit fugere. Hæc ille. Ordo. Ordo est.Sup.Andromache lachrymãs vnde nõ mirũ si nõ omnem expleuit sermonem: fundebat.s.e pectore:talia.i. talis querelas:& ciebat.i.excitabat & prouocabat incassum.i.frustra & in vanum:qa nihil ꝓfuturos fletus longos.i.longe repetitos aut in lõgũ duraturos;sup.tunc quã.i.
☞ quando

¶ quando Helenus heros.i.he
roica virtute & nobilitate pditꝰ:
Priamides.i.priameius vt sit pa
tronymicū p possessiuo: aut sic
cum heros.s.Helenꝰ. priamides.
i.priami filiꝰ: affert se sup.nobis
& hoc multis comitantibus sup.
eum & ipse agnoscit suos affines
necessarios & cōpatriotas: & ip-
se lætus ducit.s.agnitos ad limi-
na.s.domus sue & fundit multū.
i.abunde lachrymas inter singu
la verba. Ego procedo.s.ad vrbē
& agnosco paruā troiā.i.vrbem
paruam extructam in formā ma
gne troiæ: & agnosco pergama.
i.mœnia troiana supp.parua si-
mulata magnis.i. efficta ad simi
litudinem magnoꝵ: & riuū arē-
tem.i.sine aquis alueum: cogno
mine.i.cui cognomen erat xan-
thi illius fluuij troiam interfluē-
tis. & amplector limina: porte
sceæ.i.ingredior portā quę dicta
est a porta scæa troiana vergēte
ad scæū pmontoriū & extructa
in silitudinē illius. Necnō.i.etiā
teucri.i.troiani cæteri hoc est so-
cij mei fruunt simul vrbe socia.
i.recipiunt socialiter a cōpatrio
tis suis. Rex.s.Helenꝰ qui in par-
tem regni puenerat: accipiebat.
s.ad conuiuiū.i. pascebat illos.s.
teucros in porticibꝰ amplis: vti
regie cōueniunt: & ipsi illic im-
morantes: libabant.s. primū aut
more libantiū.i.sacrificantiū ab
sumebant pocula bacchi.i.vini:
in medio aulai.i.aule: hoc est re-
gie (nam aula est regia latine qa
aūt vbi latine habemus æ græci
habent ai pro diphthongo. & tñ
vt nos e proferunt: qꝫuis pro oi
vbi nos œ scribimus ipsi i pnū-
cient ideo aulai pquo greci au-
læ pronunciant per dieresim fit
trissyllabum sicut apud Enniū
lunai quod Persiꝰ citat: & aurai
simplicis ignem apud hunc poe
ta) & tenebāt pateras.i.vasa am-
pla: & hoc dapibus.i.cibis regali
bus impositis auro.i.escarijs au-
reis faciebant inquit hæc. Iamqꝫ
i.& iam dies. s.vnus & alter dies
processit: & aure.i.venti oportu
ni & secundi leniter spirātes: vo
cant vela.i. vident nos prouoca
re ad pandenda vela & carbasus
i.velum ex carbaso inflatur austro.i.vento illo tumido.i.inflato
aut inflante: nā flantes tumere vident: & sup.ego aggredior vatē
scilicet Helenum his.i.huiusmodi dictis.i.verbis (est em̄ nomen
nō participium) ac quæso.i. præcor talia: o troiugena .i. in troia
genite interpres.i. significator per loquelam diuū .i. voluntatis
deoꝵ: qui sentis numina phœbi.i.diuinitatem eiꝰ per illapsum:
qui sentit tripodas.i.reuelationem factam apud tripodas Apol-
linis: scilicet in delo: qui sentis lauros clarij: scilicet apollinis .i.
oracula Clarij fieri solita sub lauro: qui sentis sydera.i.iudicium
astroꝵ & ita prescis per te futura: & qui sentis linguas volucrum
i.auium oscinaꝵ: hoc est auguriū quod ex garritu fit auiū & oia.
i.portenta aut indicia penne præpetis.i.auis oportune volantis
& sedes idoneas captantis hoc est auspicij etiam peritus es: age ad
hortandi aduerbium fare quæ pericula ego vito .i. vitare debeā
prima.i.

prima.i.præcipua: ve pro vel: quid sequens ego possim supe
rare tantos labores quantos.s.harpyia Celeno prædixerat fare in
quam nā religio.i.deoꝵ obseruatio hoc est pia & religiosa gens
vt cassandra: Creusa: Hector &c. pspera dixit mihi oēm cursum
p eo quod est oīs religio dixit mihi cursum psperū est em̄ in ad-
iectiuis hypalage & cūcti diui suaserunt numine.i.nutu & fauo-
re aut volūtate aut diuina potestate sua aut vt Seruius dicit ora-
culo petere Italiā & tentare terras repostas.i.lōge positas: aut no
bis repositas.i.receptas aut repositas ad aduentū nostrū. Sola Ce
leno harpyia canit.i.vaticinat prodigiū nouū.i.inauditum mi-
hi & ab alijs nō significatū & ideo solā: & canit prodigiū nefas.i.
nefandū & detestabile: dictu.i.dum dicitur aut vt dicat. Et denū
ciat mihi iras deum.i.deoꝵ: tristis.i. incōmodas nobis: qꝫ pro.i.
famā obscœnā.i.indecorā aut quę quos torquet obscœnos facit.

& comptior & aliquanto lasciuior pluribus magis placet.
Superius tamen eadem vsus est simplicitate Virgilius, quum
dixit, priamiden helenum graias regnare per vrbis, qui si al-
tius insonare voluisset, priamiden graias Helenum regnare
per vrbis, dubio procul scriptum reliquisset. Sed qui stilum
narrationis pssiorem, purioremqꝫ expeti non ignoraret, pria
b miden helenum absqꝫ fucco dicere maluit. b ¶ Et multū la-
crimas. In Mediceo & codicibus aliquot antiquis, participij
voce lacrumans legitur. Quę lectio Seruio non satisfacit, qui
malit nomen qꝫ participium. Sunt tamen erudita ingenia, q-
bus minime displicet eiusmodi elocutio, interfundit verba
singula multum lacrimans. Illud vero minime placet, quod
in veteribus plerisqꝫ codicibus fudit legitur tempore pterito.
c ¶ Aulai In Medio libabant. In veteribus codicibus aliquot
aulai medio absqꝫ, in præpositione legitur, quod non ita pla
cet. Quantum vero pertinet ad dieresim, Quintilianus libro
institutionum primo, æ, syllaba ait, cuius secundam nunc, e,
litteram ponimus, varie per, a, &, i, efferebatur. Quidam sem
per vt græci quidam singulariter, tantum, quum in datiuum
vel genitiuum casum incidissent. Vnde pictai, vestis, & aulai
Virgilius amantissimus vetustatis, inseruit carminibus. eoꝵ
vero scribēdi morem, qui, vt Quintilianus ait, grecos seque-
bantur Ti. Claudius Drusi F. pæcipue adamauit, cuius inscri
ptio quædā, de auctis populi romani finibus, pomerioqꝫ am
pliato Romæ inspicitur ad cloacam D. Luciæ in hunc modū.
Ti Claudius Drusi. F. caisar aug. Nam de digammo, quo etiā
vsus est eodem monumēto in dictionibus, amplia-it, termi-
d na-itqꝫ, alibi diximus. d ¶ Hic vatem aggredior dictis. Me
diceus & alij quidam codices vetusti his vatem aggredior di-
e ctis legunt: sed hic non displicet. e ¶ Qui tripodas clarij lau
ros. Sosipater Caris, ait quosdam laurus hoc loco agnoscere
quarto declinatu, quod omnia arborum genera quartæ decli
nationis esse censerent, aduersus quos disputat, & Virgiliano
præsertim exemplo eo, & vos o lauri carpam, & te proxuma
myrte, rationem suam confirmat, licet illi auctoritate muta-
ri in vocatiuo dicant. Præterea in Mediceo codice vna plus
dictione clarij & lauros legitur. Erat tamen clari prius, eo mo
do quo veteres passim, ij, geminum per vnum oblongū scri-
f ptitate consuerant, etiam si duo enuntiarent, vt exempla indicant alibi recitata. f ¶ Namqꝫ om
nem cursum mihi prospera dixit relegio. In veteribus aliquot exemplaribus legere est namqꝫ om
nis cursum mihi prospera dixit religio. Sequitur enim, & cuncti diui, vbi nulla opus erit hypalla
g ge. Eandem hanc lectionem reperi in Donatiano contextu. g ¶ Prodigium canit. Prodigium
semper dictu pessimum esse, quasi porro adigendum, hoc loco teste, nonius affirmat, quum mon
stra & portenta similiter intelligantur, quod imminentia monstrent, & ostendant. Portētum ve
ro non solum quod portendat: sed quod etiam apportet, & faciat in ijs, quæ significationibus, au
spicijs, augurijs, & extispicijs ostenduntur. Sed enim cornelius fronto prodigium esse dicit, quod
mores faciunt, per quod detrimentum expectatur, prodigosqꝫ vocari, qui prodigia faciūt. Quod
Virgilianæ sententię pulcherrime quadrat. celeno enim rem pręter mores minabatur, vt scilicet
sacrum libum malis audacibus mandere adgrederentur, quod vnū maxime reformidabit æneæ
pietas. Sunt & prodigiosa crimina etiam memoratu religiosa, de quibus apud auctores sæpe. mō
strum vero esse, cornelius idem ait, in quo rectus ordo naturæ vitiatur, vt si minotaurus, aut ali-
quid huiusmodi nascatur. Ostentum, quod præter consuetudinem offertur, vt puta si videatur
terra ardere, vel cœlum vel mare, in quo raritas admirationem facit. Portentum vero, quod por
ro & diutius maneat, futurumqꝫ porro aliquid significet, eiusqꝫ esse euentum differri. Has autem
vocabulorum differentias, & proprietates interim adnotare non grauamur, quū præsertim apud
auctores diuersa est eorum interpretatio, vnde aliqua suboriatur cōtrouersia, in quo lucubratio-
nis genere docta & elegantia ingenia sese exercere sæpe consueuerunt.

phœbades futura prædice-
bant Clarij. Clarium oppidū in finibus colophoniorū. Est autē Clarium
clarij duplici i vt cla breue sit: sic
em̄ pfertur Statius: Nec clarias
hac luce fores Dydimeaqꝫ quis-
qꝫ per laurū aūt oraculū intelli-
gimus. Sidera: qui es peritꝰ astro
logię. Volucrum.i.qui augur es
Præpetis. aues oscinę sunt aut p Oscinæ.
petes. Oscinæ ab os & cano dictę prępetes.
ore futura pdicunt præpetes ve-
ro a volatu sed prępetes aut supe
riora tenent: & præpetes dicunt
aut inferiora: & infere appellant
pręptes aūt quia oēs aues supe-
riora tenēt volantes. Fare age: or
do est troiugena fare age quę pri
ma pericula vito: cetera sunt per
parēthesim. Oēm cursum religo
i.oīs religio p hypallagē. Cūcti:
diui: qa qcqd audiuit a diuersis
ad Iouē recurrit. Vñ supra: quæ
phœbo pater oīpotēs mihi phœ
bus apollo Prædixitr. Numine
oraculo. Repostas: pathos.i.lon-
ge positas: prodigiū autem mon
strum & portētum modico fine
discernuntur. Sed cōfuse plærum
qꝫ ponuntur. Obscœnā: aut quæ
hoīes ad obscœna compellit. Vt
Male suada fames: aut quam ob
scœna auis prędixit. Quæ pri. p.
v. duo petit: aut quomodo peri-
culis careat: aut quibus consilijs
par esse possit laboribus. Tātos:
quantos harpyia prædixit.

ASCENSIVS.

¶ Hic Helenus &c. Recitat respō
sum & vaticinium Heleni mul-
ta monentis: de quo dicit Dona
tus sic. Manu: quod est apertum
signum beniuolentiæ. Suspen-
sum: aut numinis veneratione
turbatū: aut inde suspensum: ne
cōtraria

Hic Helenus cæsis primum de more iuuencis
Exorat pacem diuum: vittasqꝫ resoluit
Sacrati capitis: meqꝫ ad tua limina phœbe

SERVIVS.

¶ De more scilicet sacrificātum: SER.
aut vt est mos sacrificantum re-
quirit an esset tempus consulen
di. vnde in sexto. Tum virgo po
scere fata tpus ait: aut certe quod
est melius de sacrificantium mo
re ante nefas expiat quod ab har

⁂ pyia prędictũ est: & sic venit ad vaticinationẽ. Sequens vero locꝰ declarat famẽ hic esse expiatam. s. Aderitq; vocatus apollo. Nã nisi in hoc loco intellexeris: nusq; inuocandũ est Apollinis numẽ famis causa. Dubitationẽ aũt in hoc loco exorat facit. Nã

Exorare. òrare est petere. Exorare impetrare. Ergo impetrat pacẽ aut ad inquirendũ tp̄s: aut ad mitigandũ famis periculum. Resoluit: in sacris par est corporis & aiæ causa: nam quæ nõ possunt circa aiam fieri fiunt circa corpus: vt soluere vel ligare quo possit aĩa qđ p se nõ põt ex cognatione sentire. Vñ est: vnum exuta pedem vinclis in veste recincta. Ergo hic cũ

¶Hele. cta corporis resoluit: ne qua parte aio religato ad numen accederet. Suspensum sollicitũ & attentum si suspensus ipse plenus numinis. Deide: peractis sacris. Nate: ordo est nate dea tibi expediã dictis: ꝓhibent nam cætera parcæ scire Helenũ: fariq; vetat Saturnia Iuno: Oĩa ingt vates nouit: sed nõ permittit̃ dicere fatis. Et etiã ex his q̃ nouit: multa ꝓhibet dicere Iuno: Maioribꝰ: cœlestibus ꝓpter syderis cursum cuius fuit explanatio per Creusam Per altũ per limitẽ supioris fortunę. Sortitur disponit: ordinat: Allusit aũt ad id quod sortibus

Fatum. apollo dat rñsa. Voluit: diffinitio fati. ait em̃ Tullius q́ est connexio rerũ per æternitatẽ se inuicem tenens q̃ suo ordine & lege variat̃: ita tñ vt ipsa varietas habeat æternitatẽ. Pauca duo dicit & quõ tute possit nauigare & q̃bus signis Italiã cognoscat. Prohibent. Lege cætera te scire ꝓhibent fata: Helenũ vero prohibet Iuno dicere ea etiã quę audire poteras: & q̃ vacat. Male aũt legunt ꝓhibẽt scire Helenũ cũ sit in Lucano: venit ætas oĩs in vnã cõgeriem miserumq; p̄munt tot secula pectus: & alibi nec tm̃ ꝓdere vati: Quãtũ scire licet. Ergo nõ ꝓhibent scire Helenũ: Quõ em̃ vetaret Iuno dicere qđ nesciret; sunt aũt mors patris ad augendũ inopinatum dolorẽ. Tempestas ab Aeolo immissa: amor Didonis in quo gaudium esset sed qđ ante promissum est: vile creditur & si sciret de aphrica se exiturum non facile assentiret Didonis amoribus. At Iuno cupiebat illum remanere: quo regnũ Italiæ libycas auerteret oras. Et ipse rem inopinatam conqueritur nec vates Helenus cũ multa horrenda caneret: Hos mihi prædixit luctus. Ignare pro ignarus. Longa: nõ situ sed necessitate fatali & tardiore nauigatione. Via inuia. Aeneę scilicet Lentandus aut lente tibi nauigandum est. Nam totam circuit siciliam Aut lentandus. i. flectendus: lentum enim flexibile est. Lacus lucrinus & auernus: inter quos spelũca est ad inferos tendens: vnde eos infernos dixit. Circes. nũc mons circeus est: olim vt ait Varro insula fuit nondum siccatis paludibus quibus diuidebatur a continenti. Aeææ: sic dicta ab aspernãtium voce propter cõmutationes corpoꝝ illic celebratas. Tutã propter thracię & cretę discrimina. Signa deest ergo: & peruertit ordinẽ.

a Ipse manu multo suspensum numine ducit.[a]
Atq; hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos.
¶Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex
Sortitur: voluitq; vices: hic vertitur ordo)
Pauca tibi ex multis: quo tutior hospita lustres
Aequora & ausonio possis considere portu:
Expediam dictis: prohibent nã cætera parcæ
b Scire[b] Helenum: fariq; vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam quã tu iam rere ꝓpinquam.
Vicinosq; ignare paras inuadere portus:
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante & trinacria lẽtandus remus in vnda:
Et salis ausonii lustrandum nauibus æquor:
c Inferniq; lacus: æææq; insula circes.[c]
Quã tuta possis vrbem componere terra:
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
d Cum tibi sollicito secreti ad fluminis vndam[d]
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus:
Triginta capitum fœtus enixa iacebit
Alba solo recubans: albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
Fata viam inuenient: aderitq; vocatus Apollo.

PIERIVS.

a ¶Suspensum numine ducit. In antiquis codicibus duxit præterito tempore scriptum obseruaui. Sed ipsa narrantis continuatio præsens potius tempus exigere videtur. b ¶Prohibent nam cætera parcę scire helenum fariq; vetat Saturnia Iuno. In antiquis fere omnibus codicibus inuenias punctũ firmum adnotatum esse post scire, vt sit, prohibent nam cætera parcæ scire, mox altera coma totum illud complectatur, helenum fariq; vetat Saturnia Iuno. Quam lectionẽ Seruius etiã agnoscit, & ita distinguendum esse, multis rationibus ostẽdit Sed enim Ti. Donatus scire helenum legit. Multa inquit tibi instructionis causa fuerant referenda, sed ne id fiat dĳ prohibent me scire, & Iuno aliqua referre non patitur. c ¶Aeææq; insula circes. In codicibus antiquis modo circe per abiectionem, s, litteræ, modo circæ cum diphthongo latino declinatu scriptum inueni, quod prorsus reĳcitur, circes vero omniũ cõsensu recipitur. d ¶Secreti ad fluminis vndam. In codicibus aliquot antiquis vndas legitur, sed pluralitas huiusmodi mari potius videtur conuenire.

☞ contraria q́ oportet audire. Diuino quia diuina canit. Nam cum sit cõiunctio rationalis nõ debet prima constitui: ergo lege Nate dea nã te ma. ire par al. Auspicĳs. m. f. nam sic fata deũ rex sortitur Pauca multa instructionis causa fuerant referẽda: sed ne id fieret: dĳ prohibent me scire & Iuno aliqua referre non patitur tamen dicam quę possunt esse in mea potestate. Deinde narrat q́ q̃uis Italia proxima sit tamẽ lõgo circuitu ambienda est Sicilia Signa tibi dicam: Commendat quod fuerat dicturus: vt ostenderet id magnum esse & verũ deinde dat signa fluminis: dat porcæ: dat numerũ fœtus: dat colorem: quod si est p̀ręter naturã porcam edere. xxx. multa persępe quę bonum aut malum portenderent. euenerũt p̄ter naturã vt ignis ex capite ascanĳ mitis & innoxius vt i polydori sepulchro sanguis ex viminibus: vt vox humana ex pecudibus. Nec tu. m. ostẽdit futurã famẽ: sed non nocituram hæc ille. Ordo est. Helenus exorat. i. orando & implorando impetrat: hic. i. hoc tẽpore quo p̄dicta petebã: pacem. i. reconciliationem aut fauorem qui esse solet inter eos qui inter se pacẽ habent: diuum. i. diuoꝝ: & hoc iuuencis cęsis primũ de more. s. sacrificantiũ ad obtinenda oracula aut diuinandi beneficium: & resoluit. i. laxat vittas capitis sacrati. s. sui q sacerdos & vates erat ideo aũt resoluit vt aĩum quoq; solutũ externis curis significaret aut vt futuro furori accõmodaret: & ipse ducit manu supp. sua: me suspensum. i. sollicitum & attẽtum numine multo ita vt etiã diuino numine afflatum se significet Aeneas: aut legẽdum est suspensus vt sit Helenus suspensus multo numine ducit me manu o phœbe ad tua limina. i. ad ingressum tẽpli tui. Atq; ipse sacerdos. s. helenus: qui idẽ sacerdos & rex canit deinde hęc. s. quę sequũtur: ex ore diuino scilicet Apollinis hoc est vt ab Apolline acceperat. O nate dea (nam fides. i. p̄suasio sup. est manifesta: te ire p altum sup. mare. i. nauigare: aut per altum. i. per limitem superioris fortune vt Seruius sentit maioribus. i. p̄cipuis auspicĳs. i. prouidentĳs deorum auspicio significatis: aut auspicĳs ꝓ auspicibꝰ sicut seruitĳs pro seruis legimus auspices autem sunt qui dextre præsunt rebus incohandis. Rex deum. i. deorum Iuppiter: sortitur. i. per sortes indicat aut distribuit sic fata. i. res fataliter: hoc est deorum prouidentia futuras & voluit sic vices scilicet rerum: & hic ordo. i. hæc ordinatio & series rerum qua tibi talia addicuntur. vertitur. id est agitur & versatur) nate inquam dea. ego expediam. id est expedite dicam tibi pauca ex multis dictis. id est eorum quæ mihi dicta sunt: quo. id est ad hoc vt tu lustres. i. circumeas tutior: ꝓ eo quod est securior aut reuera tutior: qa p̄ cauenda docet incõmoda: æquora hospita i. externa (ex hoc autem videtur per altum exponẽdum esse. i. per mare) & vt possis considere. id est sedem capere tutior: supp. in ☞ portu

☞ portu ausonio.i.Italico.expediã inqt paucis dictis nã parcæ.i.deæ fatales prohibent sup.te scire: cætera vt quæ de morte Anchisæ & etiam ipsius Aeneæ postea euenerant: q; pro & Iuno Saturnia.i.saturni filia vt sit possessiuum pro patronymico aut Saturnia.i.de natura Saturni: inimica humano generi vetat Helenum fari cætera.i.ne ego dicam cætera. Principio.i. in primis dico tibi q; via inuia.i.immeabilis diuidit tibi.i.a te aut ab ingressu tuo procul: quia longis terris.i.per longas terras in quas prius appelleris: diuidit dicit Italiam quam tu rere.i.reris hoc est arbitraris iam propinquam: & portus sup.quos o ignare.i. imperite rerum futurarum: tu paras.i. prætendis inuadere .i. intrare vicinos.i.e proximo quia vicini sunt: sed non inuades: quia remus est lentandus.i.lenta nauigatione laxandus: in vnda trinacria.i. mari siculo: & æquor .i.equa vnda. salis.id est maris Ausonij .i. Italici est lustrandum.i.circumeundum nauibus.i.circumnauigandum: & lacus inferni scilicet auernus per quem ad inferos descendit: vt dicetur in sexto: & insula circes filiæ solis æçæ.i.sic denominate ab aspernãtium voce eorum quos in feras vertit: sup. est lustranda tibi ante.i.prius q; possis componere vrbem in terra tuta.i.vnde sic pellaris vt a Thracia auoceris vt a creta. Ego dicam tibi signa scilicet terræ tute in qua vrbem condas: tu teneto ea condita.i.reposita sup.in mente supp.tua: aut teneto mente ea condita.i.secreta. Cum.i.quãdo sus ingens.i.porca valde magna inuenta tibi.i.a te sollicito.i. sollicite indaganti in quam terram deueneris: inuenta dicit ad vndam fluminis secreti.i.ad quod tu secretus aduenies: videlicet tyberis: iacebit enixa fœtus.i.fœturã triginta capitum: hoc est triginta suillorum significans tempus triginta annorũ quo Ascanius regnaturus est existẽs alba qui color albam prænotat ab Ascanio cõdendam: & recubans solo.i.in terra & nati.i.suilli aut porcelli albi iacebunt sup. circum vbera ❧ scilicet

❧ ordinem.ante enim de vrbe condenda q; de nauigatione dicit. Fluminis: Tyberis. Littoreis littus est quicquid iuxta aquam est: hic igitur pro ripa posuit. Sus naturaliter longa est.licet in genitiuo breuis sit vt bos: pes: res: spes: hanc suem alij dicũt: vt Ver. in italia inuentam fuisse.alij secum importasse Troianos nauigantium more & oraculo cognouisse vbi vrbs esset condenda. Dicitur autem in campaniam fugisse & inuẽta in lauro lauinio: a qua ascanius inde nomen albæ imposuit. Triginta: prodigiale est hoc & propter quod significatur.xxx.annos regnaturus Ascanius. Viam: rationem: & non dicit quam quia etiam profutura est fames: vt hæc est illa fames: hęc nos suprema manebat Exitijs positura modum. Vocatus: nunc vocatus: quia vt dixi: expiatorium fecit sacrificium.

❧ scilicet matris: is locus.s.in quo tunc eris: aut in quo hæc inuenies (& ita cõgrue legeť. Quo tibi sollicito: vt sit is locus erit locus sup.tutus vrbis: quo inuẽta tibi &c.sed textus quos vidi cũ habent nõ quo) erit sup.locus vrbis.s.cõdende in terra tuta ea reges erit sup.reges certa laborũ postq;.s.nõ restabũt labores nauigãdi: aut migrãdi: sed tñ bellãdi.qđ dictura est Sibylla his verbis: O tãdem magnis pelagi defuncte periclis. Sed terris grauiora manẽt. Id aũt noluit helen⁹ dicere: ne nollet Italiã petere vbi tot bella gerenda pſciret: id tñ se scire innuit ꝑ hoc qđ dicet de sibylla fata inquirẽda: q ea tũc dicet cũ ad Italiã peruentũ erit. Nec tu horresce morsus mensarũ.i. qbus te fames ambesas subigat malis absumere mẽsas. vt Celeno dixit: futuros.i.licet futuri sunt: quia nõ sunt multũ nocituri nec diu duraturi mẽsas aũt vocat q̃dras aut orbes panis incisorios.i.sup quas aut q̊s obsonia inciduncť. Fata inueniẽt viã.i.rõnẽ aut mediũ mitigãdi aut sedãdi sup. eã famẽ: apollo vocatus.s.in auxiliũ aderit.i.auxilio erit: q & Augusto fauisse dr̃: in cuius gratiã hęc recitat.

Has autem terras italiq; hanc littoris oram:
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia graiis:
Hic & naritii posuerunt mœnia locri:
Et salentinos obsedit milite campos
Lyctius idomeneus. hic illa ducis Meliboei
Parua philoctetæ subnixa petilia muro.
Quin vbi trãsmissæ steterint trãs æquora classes
Et positis aris iam vota in littore solues:
Purpureo velare comas adopertus amictu:
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
a Hostilis facies occurrat. & oĩa[a] turbet.
Hunc socii morem sacrorum: hunc ipse teneto.
b Hac casti maneant in relligione[b] nepotes.
Ast vbi digressum siculæ te admouerit oræ
Vrntus: & angusti rarescent claustra pelori:
c Læua[c] tibi tellus: & longo læua petantur
Aequora circuitu. dextrũ fuge littus: & vndas.
Hæc loca vi quondam & vasta cõuulsa ruina.
(Tantum æui lõginqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt: cum protinus vtraq; tellus
Vna foret: venit medio vi pontus: & vndis
Hesperiũ siculo latus abscidit: aruaq; & vrbes
Littore diductas angusto interluit æstu.
d Dextrũ scylla latus: læuũ implacata[d] charybdis
Obsidet: atq; imo barathri ter gurgite vastos
e Sorbet in abruptũ[e] fluctus: rursusq; sub auras
f Erigit[f] alternos: & sydera verberat vnda.
At scyllam cæcis cohibet spelunca latebris

ASCENSIVS.

¶Has aũt terras. Docet quæ reliqua admonuit Helenus de profectione seu fuga faciẽda de qua dicit Donatus in hunc modũ. Malis. vt Aeneam absterreat qui ꝑ multas vrbes græcas transierit & etiam ipse qui captiuus fuisset hostium personam deformare debebat. Hæc loca: huius loci descriptionem cum omni cautela ꝓsequitur. Dicit em̃ veterum sequi opinionẽ facitq; verisiꝉe: qa vetustate tpis multi situs locorũ mutati sunt. Læua tibi: aduertendum est q; tendentibus ad Italiã dicitur leuũ latus & dextrũ. cæterum redeuntibus sinistrum fit quod fuerat dextrum. Ter gurgite vasto. Sor. vtrunq; ꝑniciosum nauigantibus aut cũ sorbet nauigia aut cũ eructat: & excutit. Scyllã hanc vt monstrũ more poetarũ describit.s.puberenus .i. vsq; ad inguina facie humana est pro pedibus autem habere seuorum animalium genus luporum fœditate armatum: Eligit aũt aĩalium naturam quæ insatiabilia sunt. Cæterum locus est in mari saxa habens latentia cuius natura sit vt de longinquis partibus nauigia trahat: & contineat asperitate saxorum: & retenta comminuat. Præstat mætas: propositis vtriusq; lateris malis indicat eũdum qua charybdis est malum leuius & labores subire longioris cursus q̃ compendio nauigare per scyllam. Semel quia iterũ videre cũ perieris nõ potes. Ordo ẽ. Aũt ꝑ sed: effuge.i.euita has terras & hanc oram.i.extremam regionem littoris Itali: pro Italici: quæ.s. ora existens proxima supple nobis: perfunditur æstu.i.feruore aut freto nostri.i.chaonii: æquoris.i.maris: effuge dicit: quia cuncta mœnia id est cunctæ hę vrbes habitantur malis id est ☞ ferocib⁹

SERVIVS.

¶Has aũt terras: q̃si oñdẽtis est: nõ em̃ ab epiro.lõge abest Calabria. Nr̃i æq̊ris: epirotici: q̊ calabrie littus alluiť. Naricij locri: socij Aiacis oilei fuerũt. Epizephyry & Ozolei: Sed post tẽpestatẽ mõtis Capharei epizephyrij tenuerũt Brutios: & hos nũc dicit: oxolei ṽo pẽtapolĩ: vel libyam. Vñ est Libyco ve habitãtes littore locros: legiť & de oxoleis q; delati Teneiã vlteri⁹ accesserint: & ciuitatẽ cõdiderit: q̃ nunc ozalis dr̃ Naritij aũt sunt dicti a loco ꝓuinciæ suæ. Ozolei ṽo a putore paludis vicinæ. Salentinos obsedit milite cãpos: Salẽtinum ꝓmõtoriũ Italiæ est: nã vt ait Sallu. Oĩs Italia coacta in angustias scindiť i duo ꝓmõtoria. Brutiũ & Salentinũ. Lycti⁹ ido.a lyctio cretæ vrbe de q̊ supra diximus. Meliboei: philotecte a meliboea ciuitate Thessaliæ de qua fuit & est ꝓmelibensis. Subniya: cincta muro modico: vt crinẽq; madentẽ subnixus: Petilia aũt dicta vel a πετεσθαι.i.volare: qa augurio ꝯdita est: vel qa post relictũ iliũ quo ducebať a græcis eã petiuit ciuitatẽ. Philoctetes fuit peãtis fili⁹: Herculis comes quẽ cũ Hercules ĩ œta hoiem exuerat petiuit ne alicui sui corpis reliqas ĩdicaret: iurareq; coegit: & suas sagittas hydrę felle tinctas dedit. Et cũ respõsum fuisset Herculis sagittis opus eẽ ad expugnãdã Troiam: inuẽtus est philoctetes & de hercule interrogatus negauit se scire: deinde cum cogeretur confessus est mortuum. Sepulchrumq; ne iusiurandum frangeret non voce sed pede ostendit. Post hæc cum duceretur ad bellum casu in eum pedem quo sepulchrum ostendit sagitta cecidit: vulnereq; immedicabili affectus est ac demum cum ❧ vulneris

SER.

Philoctetes.

Ora exertantem:& naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies:& pulchro pectore virgo
g Pubetenus:postrema immani corpore pistrix.g
Delphinum caudas vtero commissa luporum
Præstat trinacrii metas lustrare pachynni
Cessantem:longos:& circumflectere cursus:
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam:& cæruleis canibus resonantia saxa.

PIERIVS.

a ¶Et oĩa turbet. Omnino omina ex antiquis cod. legendũ est.
b ¶Hac casti maneãt in relligione nepotes. In antiquis exẽplaribus obseruatũ plurimum est religione, vnico l, scribi. Sed enim Fl. Sosipater hoc præcipue citato versu, gemino ll, scribendum ostendit, dũ ait in hanc sententiam parenthesis, quũ vel littera vel syllaba interponitur: littera Hac casti maneãt in relligione nepotes. Syllaba, Mauortis in antro, ꝓ martis.
c ¶Leua tibi tellus. Nullo pacto placet, qđ in antiqs codi. legitur Læta tibi tellus. Primũ qđ ea alibi æneæ dicitur Illætabilis ora. Deinde qa & tellus læua & æquora læua inferiori sententiæ per correlatiuum quodammodo respondent, Dextrũ fuge littus & vndas.
d ¶Leuum implacata carybdis. In vetustis aliquot exemplaribus impacata, legit̃. Sed plus feritatis habere videt̃ implacata.
e ¶Sorbet in abruptum fluctus. In codi. aliquot antiqs in abruptu. Eam em̃ in antro maxime cauernoso habitare Home. fingit. Magis tñ placet in abruptũ vt vulgata habẽt exẽplaria.
f ¶Rursusq; sub auras erigit alternos. Fuere ætate nostra non illitterati viri, q egerit, hoc est eructat ex Homeri sentẽtia legendũ autumarẽt. Quicq; locum illum inspexere Carybdim aiunt ꝓfundissima voragine vndas absorbere, quas vicissim mox eructat. Sed enim quia seqtur hyperbole ea. Et sydera verberat vnda longe magis placet erigit, prouetiã in veteribus codi. quos præ manibus habuimus, scriptũ inuenitur.
g ¶Postrema immani corpore pistrix. In codi. aliquot anti. pristis, scribit̃. Sed plura de hoc li. x. eo versu dicemus. In pristin desinit aluus.

✻ vulneris fetor a grecis ferri nõ posset: in lẽno relictus & pudore ne in patriã rediret impeditus: in calabriã venit & petiliam cõdidit. Purpureo velare comas ado. a subaudi cura aut memẽto aut certe qđ melius est: velare ĩperatiuus sit nõ infinit⁹. Oĩa turbet: sacrificij ordinẽ rumpat: qđ est piaculũ. Significat aũt Diomedem quia cum multis casib⁹ affligeretur palladium ex oraculo troianis iussus est reddere: inuenit autem æneam sacrificantẽ qui cum sacrificium nollet rumpere: palladium sucepit nautes. Vnde nautiorum familia: sacra Mineruæ seruabat. Sane sacrificantes omnibus dijs soliti sunt caput velare ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus: excepto solũ Saturno ne numinis imitatio esse videret̃. Casti: pij: vt nulli fas casto sceleratum insistere limen. Angusti: qa a cõtinenti. i. a columna vsq; ad pharon trib⁹ milibus distãt. Rarescent quia venientibus de Ionio in calabriã propter curuaturã littorum clausæ vident̃ angustiæ: q̃ paulatim ꝓpinquantibus aperiri videntur. Pelori: ꝓmontorium Siciliæ ſm Salu. dictum a gubernatore Hãnibalis illic sepulto: qui fuerat occisus ꝑ ignorantiam regis: cũ se eius dolo crederet esse cceptũ q̃q; legamus ante pelorũ dictum. Læua tibi: venientis personã respexit. Nã si de Ionio nauigãtes fretum petãt dextrũ teneãt littus necesse est. Sin aĩs sinistrũ. Circuitu: totam em̃ pene Siciliã circuiturus est. Hęc loca: etiã Sal. Siciliã Italię fuisse cõiunctã dicit: sed mediũ spatiũ aut humilitate fuisse obruptũ: aut ꝓpter angustiã scissum vt aũt tam curuũ sit facit natura mollioris italię in quã aspitas & altitudo sicilię æstũ refundit. Quondã: tria habet tpa. sicut olim
Saluere, Dissiluisse: hinc apparet bñ dictũ Vnctos saluere pvtres: nam vt dissilui sic salui Cice. ꝓ milone: cũ hic de rheda reiecta penula dissiluisset. Protin⁹ cõtinue. & mõ aduerbiũ loci est: alibi tpis: vt ꝓ
Foret. tinus æreas phæacũ abscõdim⁹ arces. Foret: ab infinito: sed mõ pteritũ significat tps qđ rarũ est. Sæpius em̃ futurũ significat. Medio: in mediũ: vt it clamor cœlo. Hesperiũ. s. hypallage: nã minora a maiorib⁹ separant̃. Abscidit metri cã sci syllabã corripuit. Interluit: interlabit̃. Dextrũ: de ionio veniẽtib⁹. Scylla em̃ in italia est. Carybdis in sicilia. Scylla Phorci & creteidos nymphæ filia fuit: hãc amabat Glauc⁹ quẽ Circe diligebat: sed qm̃ in scyllã pronior erat irata circe fontẽ in q̃ illa lauabat̃ venenis infecit in quẽ cũ illa descẽdisset pubeten⁹ in varias mutata est formas. Horrens itaq; suã deformitatẽ se in mare p̃cipitauit. Home. dicit hãc ĩmortale monstrũ fuisse. Sal. dicit saxũ esse sĩle Formę celebratæ ꝓcul visentib⁹. Canes ꝟo & lupi ex ea nati idcirco fingunt̃: qa ipsa loca plena sunt monstris marinis & saxoꝝ aspitas illic imitat̃ canũ latrat⁹. Legim⁹ etiã Nũc nemora ingẽti vẽto nũc littora plangũt
carybdis ergo & latrare nõ incõgrue dicunt̃. Carybdis aũt fœmina fuit voracissima q̃ qa boues Herculis rapuit: a Ioue fulminata est. & in mare p̃cipitata: vbi ꝑuat naturã: nã sorbet vniuersa: & scđm Sallustiũ ea circa taurominitanũ egerit litt⁹. Cice. i philippicis. Charybdis q̃ si fuit aĩal fuit vnũ. Obsidet ad trãseuntiũ insidias. Barathri est immense altitudinis nomen græcum enim est βαραθρον dictum quia sit grauis aspectus quasi βαρυ το αθειν! Cohibet spelunca. hypallage in sensu. Nam ipsa se in spelũca cohibet Prima
Tenus. id est primæ partes. Pubetenus: tenus præpositio gaudet postpositione: & aliquando seruit genitiuo: vt Et crurum tenus a mento palearia pendent. Pistrix. Si bellua pistrix pistricis: si nauis pistris pistris dicatur. Commissa cõiuncta & coaugmentata Prima noĩatiuus pluralis est & figurate locutus est: vt oculos suffusa nitentes. Est autem hæc locutio græca nam illi dicunt τα πωτα ανθρωπος. Postrema. i. τα εσχατα cõmissa erat vtero lupoꝝ caudas delphinum. i. cõmissas habebat. Cessantem: immorantem.

☞ re aut freto nostri. i. chaonij equoris. id est maris: effuge dicit quia cuncta mœnia. id est cuncte he vrbes habitantur malis. id est ferocibus & inimicis adhuc nomini troiano: graiis. i. græcis. Nam supp. & id est simul: locri illi populi socij aiacis oilei: naritij: id est a naritia profecti: posuerunt mœnia hic. i. ĩ hac proxima ora italica: & idomeneus lyctius id est a lyctio cretæ oppido pulsus obsedit. i. inuasit: milite. i. vi militari: campos salentinos qui sunt iuxta ꝓmõtoriũ Salẽtinum & supple hic est illa petilia scilicet vrbs notissima philoctete ducis sic dicti. Meliboei id est a meliboea ciuitate thessaliæ profecti petilia dicit parua: supple vrbs subnixa id est cincta muro: scilicet modico. Quin id est quinimmo aut insuper vbi. postq; classes. i. naues tuę steterint transmissæ trãs ęquora. id est iam appulsæ fuerint ad littus italicũ: & qñ sup. tu solues vota in littore: & hocaris positis. i. extructis in littore: velare. i. fac vt veleris (est enim imperatiuus modus verbi passiui) comas. i. vt habeas comas velatas existens adopertus amictu. i. cooperimento purpureo nequa facies hostilis. i. inimica occurrat in honore. i. in ipso sacrificio deorum integer ignis sanctos. i. quibus sacrificium cremari debeat ne dico occurrat & turbet oĩa: non enim velatio impedire posset quominus occurrat: sed ne occurrens perturbet: quia si non videret, caput nõ norit hostes hoc est troianos esse q sacrificent & ita non turbet eos. Quia vero ad alterum solum valet ipsa velatio videlicet ad hoc ne turbet: ideo malit Valla per participiũ id dicere q̃ per duo verba: sed licet duo sint verba nõ tñ est copulatiua sed de copulato extremo ꝓpositio: nec exponẽdum est ne hostilis facies occurrat & ne hostilis facies oĩa turbet quia sic prior pars falsa aut inepta esset: sed copulatim sic. Ne facies hostilis occurrat & turbet oĩa (quę res dyalecticis nota est) Socij. s. tui tenento sup. hunc morem sacroꝝ. i. sacrificandi, velato capite & ipse. i. tuipse teneto hunc morem sacroꝝ & nepotes. i. posteri tui casti. i. pij aut reuera continentes maneant in hac religione. i. in hac obseruatione religiosa Ast. i. sed vbi. i. postq; ventus admouerit te digressum scilicet ab oris Italię admouerit dicit ore sicule. i. ad oram siculam: & claustra. i. modici & quasi clausi introitus pelori promontorij sicilię angusti. i. arcti & stricti parum a continenti distanti rarescent. i. minus & minus videbuntur a te leua tellus & leua. i. sinistra. i. quæ ad manũ sinistram iacẽt ęquora petantur tibi. i. a te longo circuitu. i. faciendo longum circuitum. fuge littus dextrum & vndas sup. dextras scilicet siciliæ ferunt scilicet hi qui de cosmographia & situ orbis locuti sunt (nõ dico loquitur Helenus sed qui tunc erant locuti aut loquebãtur licet forte nondum scripserant) ferunt dico. i. dicunt hæc loca scilicet huius partis siciliæ de qua loquitur dissiluisse. i. in diuersas partes quasi per saltum diuisas esse quondam. id est aliquando tempore scilicet diu præterito vi. id est violentia aquarum & ferunt conuulsa supple esse vasta. id est valde ampla ruina scilicet terrarum quarum fundum iam aque exederant. Nam supple cũ vtraq; tellus scilicet siciliæ & italiæ foret. id est esset protinus. id est porro tenus hoc est per longum tractum vna. id est continua quæ continens propterea dicitur pontus. id est impetus ponti. id est maris venit medio. id est in medium vi. id est violentia aut vehementi impetu & abscidit. id est dissecuit aut auellit latus hesperium. id est italicum siculo. id est a siciliensi vndis. id est vi vndarum & interluit. id est inter vtraq; alluit angusto æstu. id est modico freto arua & vrbes diductas. id est separatas littore. id est: quia nunc diuersum habent littus. Scylla. i. periculũ illud maris siculi in quod Scylla mulier mõstruosa fingit̃ ꝟsa obsidet latus dextrũ: & charybdis. s. olim mulier. iplacata ☞ id est

[...] id est voracissima & cuius ingluuies placari nõ potest.i.peri[...] in quod fingitur versa obsidet.i.in perniciẽ ꝑtereuntium [...] ex insidijs loca ocupat latus leuum.i.sinistrũ. Atq;.s. charybdis sorbet ter.i.multũ aut frequẽter fluctꝰ vastos id est valde amplos:gurgite.id est gyro & vertigine ingurgitante barathri. id est voraginis:imo.id est profundo:sorbet dico in abruptum .id est voracitatem obruptam inter scopulos.scilicet derelictos : absorpta aut abrupta tota terra vnde barathrũ.i.ꝓfundissima vorago illic facta est & ipsa erigit. id est ejicit aut euomit : rursum. id est denuo sub id est ad auras id est in aera supple fluctus.alternos.id est alternatim nunc in barathum absorptos& nunc ad auras erectos:& verberat sydera(hyperbole poetica)vnde. s.erecta id est ad cœlum vsq; videt̃ attingere at.i.sed spelunca: cohibet.i. continet & secum habet faciens ne exeat.Scyllam .i. monstrũ illud latebris cecis.i.obscuris & quævideri nõ possunt: exertantẽ. i.frequenter extra ferentem hoc est aperiẽtem ora(Exerto frequẽtatiuum est ab exero:quod cõponitur ab ex seu extra & sero : sed quia post x non scribitur s scribitur exero & exerto)& trahentem (non spiritu oris sui sed potius ingurgitatione aquarum quæ attracte secum naues trahunt)'naũes in saxa. Prima id est suprema facies

facies.i.factura & dispositio corporis ipsius Scylle: est supp. facies hominis id est virginis(sic Ho. a. Humano capiti ceruicẽ pictor equinã &c.de capite mulieris loquens)& ꝑ.i. virgo pulchro pectore:quæ a glauco olim adamabat̃ vt in buco.dictũ ẽ in Sileno pubetenꝰ.i.vsq; ad pubẽ:a capite postrema sup. facies eiꝰ est pistrix id est similis pisci imani id est turpi.& haud bono corpore:commissa caudas.i.habens cõmissas caudas delphinũ. i. illorum piscium:vtero luporum:qui vorax est:aut quia canes in vtero habere fingitur ꝓpter vndarum sonitum quem scopuli latratui per similem edunt.Præstat.i.melius est te cessantem.i.tanq̃ cessantem & nõ ꝓperantẽ lustrare.i.circumire sicut in quinto quoq; anno postea lustrum condebant romani mœtas.i. terminos.Pachinni:illius promõtorij:trinacrij.i.siculi: nam quia tria ꝓmontoria sunt in sicilia dicitur aliqñ triquetra aliquãdo trinacria.& præstat te circũflectere longos cursus:q̃ vidisse semel sub antro vasto Scyllam id est mulierem illam: informem .i .turpẽ & pubetenus in monstra versam quæ ea loca periculosa obsidet & q̃ vidisse saxa resonantia canibꝰ ceruleis.i.marinis : quos scylla in ventre gestare propterea fingitur quod fluctus illi colligi q̃ si latratum edunt.

SERVIVS.

¶Præterea. Hic ondit̃ur cuncta scire Helenum& infensam Iunonẽ:sed prohiberi dicere Heleno. pr.in hoie.n.prudẽtia est in vatibus fides. Veris im. Oraculis.vt Lucanꝰ Atq; hoiem toto sibi cedere iussit pectore magne:supnẽ nã in vi.est Iunoni infernę dictꝰ sacer.Delectat̃ aũt Iuno his duobus:hymnis & præce.victor: ꝓpositi sui effector.Cumeã:euboea insula est & in illa Chalcis vrbs vnde ꝓfecti sunt ad nouas sedes querẽdas qui nõ procul baijs qui locus a baio Vlyxis socio illic sepulto nomen accepit inuenerunt vacuũ littus vbi visa muliere grauida ab augurio fertilitatis vrbem condiderunt.& eã cumas vocarunt siue ab εκυου i.ꝑgnante : siue αποτων κυματων. i.abvndis.q̃ ωυματα appellant̃. v.aũt latini in u sepius vertunt. Diuinos: consecratos auernum & lucrinum. Auernus antea syluarum densitate sic ambiebatur vt exhalans per angustias aque sulphuræ odor grauissimus supuolãtes aues necaret.vñ auernꝰ dictus est quasi αορνυς hoc Augu.Intelligens deiectis syluis ex pestilentibꝰ amœna reddidit loca Insanam:magnam.Sed meliꝰ est deo plenam.Sub.i.in ima vt exerceret sub sole labor. Fata .c. tribus modis futura ꝑdicit : aut voce:aut scriptura aut signis.i.qbusdã notis:vt in obelisco romę videmus:vel notis literaꝝ:vt ꝑ vnã litteram significet aliqd. in folijs aũt palmarũ sybillã scribere solitã scribit Var.Carmĩa:qa eiꝰ m̃sa ṽsibꝰ scribebant̃. Virgo: v̄o phemonoe dicta est : nam Sybilla nomen est omnium vaticinantiũ:Aeoli enim σιυς deos dicunt & βοσλη consilium est . vnde dixerunt σιβυλλας quasi σιοβουλας. Digerit: ordinat : disponit.Seclusa.ꝓ inclusa Cardine v̄so.apta ianu. Ianua.i. ventꝰ qui per ianuam venit. Inconsulti: inscij sine ɔsilio.Cõsultus est a qui ɔsulit̃ incõsultus qui non recipit ɔsiliũ.Volens:q̃ velle habet: nã volitura ꝓpter asperitatẽ noluit dicere. Hæc sunt. bñ cũ circũ scriptione:ne postea falsidicꝰ aut minus peritus putaretur.

Præterea si qua est Heleno prudentia vati:
Si qua fides:animum si veris implet Apollo:
Vnum illud tibi nate dea:præq; omnibus vnum
Prædicã:& repetens iterumq;: iterũq; monebo.
Iunonis magnæ primum præce numen adora:
Iunoni cane vota libens:dominamq; potentem
a Supplicibus supera donis:[a] sic deniq; victor
b Trinacria fines Italos metiere[b] relicta.
Hucvbi delatus cumæam accesseris vrbem:
Diuinosq; lacus:& auerna sonantia syluis:
Insanam vatem aspicies:quæ rupe sub ima
Fata canit foliisq; notas:& nomina mandat.
Quecunq; in foliis descripsit carmina virgo:
Digerit in numerũ:atq; antro seclusa reliquit.
Illa manẽt immota locis:neq; ab ordine cedũt.
Verum eadem verso tenuis cũ cardine ventus
Impulit:& teneras turbauit ianua frondes:
Nunq̃ deinde cauo volitantia prendere saxo:
Nec reuocare situs:aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt:sedemq; odere Sybillæ:
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti:
Quãuis increpitẽt socii:& vi cursus in altum
Vela vocent:possisq; sinus implere secundos:
Quin adeas vatem:precibusq; oracula poscas.
Ipsa canat:vocemq; volens:atq; ora resoluat.
Illa tibi Italiæ populos:venturaq; bella.
c Et quo quemq; modo fugiasq; ferasq; laborem
d Expediet:cursusq; dabit venerata sacerdos.[d]
Hæc sunt quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age:& ingẽtẽ factis fer ad æthera Troiã.

PIERIVS.

a ¶Dominamq; potentem Supplicibus supera donis. In cod. antiquis votis non donis legitur. Et ita apud Ti. Donatum habetur, quem locum etiam repetit in duodecimi libri commentarijs eo loco, & tu saturnia Iuno, quorum nihil est in impræssis codicibus. b ¶Trinacria fines Italos mittere relicta. In codicibus aliquot antiquis Metire legitur, vt in hanc sententiam iter emensi, & pelagoq; remenso. Sed mittere

ASCENSIVS

ASC. ¶Præterea si qua est Heleno prudentia &c. Docet reliqua Heleni vaticia & amica consilia quę nõ parũ Aeneam Didoni conciliãt. nã ex eis ĩtelligit Iunonem Troianis aliquando recõciliandam Vnde Donatus dicit sic. Prætere- Dona. rea: dicturus rem magnam & ad æneæ salutẽ in primis pertinentem commendat altis sensibus tenaciter retinendã. Prudentia qđ ad eum pertinet:cum nondũ numine percitus sit. Fides. Hoc pertinet ad personam vatis. Præq; omnibus pro commodo oĩum desiderioꝝ Iunonis ma. ostendit poeta maioris potentiæ inimicos obsequendo potiusq; resistẽdo posse superari. Quapropter ꝑcibus & donis placandã admonet Iunonem:vt possit in Italiã venire. Insanã plenam numinis Morẽ dixit Sybille: & in quo loco sit:& quo ordine singuloꝝ desiderijs r̃ndeat. Scribit in folijs ordinat & dimittit: hoĩes ĩ illis futura legunt:sed si vento ꝑturbat̃ ordo foliorum pereunt consulta & dubij remanent qui venerant consulturi. Illa tibi: edicet illa q̃ ego prohibeor aperire quæ bella sint ventura & q̃uo singulos labores vel tollerando transeas: vel superando compescas. Vade age &ingentem quædam prædicit vt vates quædã admonuit vt amicus cessantibus partibus vatis. hæc ille. ¶Ordo est. Præterea Ordo. .i. præter ea quæ dicta sunt aut q̃ diximus si qua.i. aliqua prudentia est Heleno.i.si ego via humana habeo aliquid prudentiæ de rebus futuris : & si qua fides est Heleno vati.i.inquantũ vati:& si appollo implet sup. Helenum (loquitur autem de se)veris scilicet responsis aut sententijs. O nate dea ego prædicã tibi illđ vnũ i.præcipuum q; pro.i. vnũ præ omnibus.s. alijs & ego repetens iterum atq; iterum monebo sup. te illud vnum præ omnibus .s. tu supplex adora primũ.i.in primis aut primũ.i.pręcipuũ numẽ i.potestatem diuinã qua ad nutũ cuncta gerit. Iunonis magne.s.sine exemplo:quia superum est regina Iouisq; & soror & coniunx & cane.id ẽ solenniter pronũcia libens

☞ libens (quod etiam verus deus expetit a nobis vnde eſt voluntarie ſacrificabo tibi) Iunoni vota: & ſupera.i.vince & frange dominam potentem pręcipue regnorum: donis ſupplicibus.i.ſuppliciter & ſummiſſo animo votis: quia tu metiere deniq; ſic i.per talia vota & dona ac præcamina: exiſtens victor metiere dicit fines italos.& hoc trinacria.i.ſicilia relicta. Et vbi.i.poſtq; tu delatus.ſ.vi tempeſtatis vt in fine quinti patebit: huc.id eſt in hos fines italos acceſſeris vrbem cumeā id eſt cumas quæ ſunt in littore italico: & acceſſeris lacus diuinos.i.dijs conſecratos: vt lucrinum & auernum: & pro.i.auerna id eſt lacum auernum (declinatur em̄ ſicut infernus hic auernus auerni in ſingulari: & hæc auerna auernorum in plurali) auerna dicit ſonātia ſyluis.i.p ſyluas intra quas eſt tu aſpicies vatem ſcilicet vnam e ſybillis Deiphoben nomine quæ cumana dicitur: inſanam.i. diuino furore raptam vt in ſexto dicet.ideo autem finguntur rapi diuino furore gentilium vates: vt non de ſuo: hoc eſt humano preſagio: ſed ex deorum oraculo vaticinari iudicentur: ita vt non ipſi ſed deus per ipſos locutus putetur: quæ ſcilicet vates canit ſub rupe ima: id eſt profunda: fata.i.rerum euenta fataliter præuiſa & mādat.id eſt cōmittit folijs ſcilicet palmarum.notas id eſt characteres & literas: & nomina id eſt res notis deſcriptas: & ipſa virgo digerit in numerum.i.ſeriem & ordinem: carmina quecūq; deſcripſit in folijs atq; relinquit ſupple ea ante antrum exiſtens ſecluſa.ſ.a carminibus quæ foris derelinquit: antro.i.per antrum aut in antro: & ita verior eſt conſtructio q; ſi dicas carmīa ſecluſa antro.quia ſequitur illa ſcilicet folia aut carmina manēt ſcilicet foris: immota locis id eſt a locis in quibus in numerū digeſta ſunt: neq; cedunt id eſt recedunt ab ordine: ſcilicet ſuo in quo collocata deſeruntur: verum id eſt ſed: cum.i.poſtq; ventus tenuis īpulit eadem ſcilicet carmina in folijs ſiccis deſcripta impulit dicit cardine verſo: id eſt aperta ianua vertendo cardinē & vbi ianua turbauit tenues frondes: ſcilicet palmarum iam aridas in quib9 vt dictum eſt ſecundum Varronem ſybilla ſcripſit: ipſa ſybilla nunq; curat deinde, id eſt poſtmodum prendere, id eſt colligere ſaxo cauo: id eſt in antrum quod eſt ex ſaxo cauo aut cauato: nec curat reuocare: id eſt reparare: ſitus: id eſt poſitiones foliorum in quibus carmina per ordinem deſcripta erant aut ſup. non curat iungere: id eſt per ordinem connectere deinde carmina quæ de oraculis prius compoſuerat: & ideo conſultores abeūt inconſulti: & odere ſedem: id eſt antrum Sibylle ad quod.ſ.fruſtra venerint: aut in quo carmina diuina ſic turbentur, Ne qua, id eſt ne aliqua (prohibendi eſt) diſpendia more.id eſt dilatiōis: hoc eſt iactura temporis quam feceris immorando: fuerint tibi. ☙id eſt

☙id eſt reputent a te: tanti.ſ.valoris aut momenti: quin.i. quomin9: hoc eſt vt nō adeas vatē.ſ.Sibyllā & poſcas præcibus oracula.i.reſponſa deorum ore prolata q;uis ſocij increpitent.i. obmurmurent q; illic moram trahere velis vbi periculum ſit: & q;uis curſus.i.proſpera nauigatio.vocet vi.i.impetu magno: vela in altum.ſ.mare & non ad littora vbi vates reſidet: & q;uis poſſis implere.ſ.ventis ſin9.i.receptacula veloꝝ quibus ventum recipiunt ſecundos.i.pſperos quia a tergo ab inſequente vento inflatos (hoc eſt licet dexterrima ſit nauigatio & ſocij omnes optēt procedere: tamen non omittas quin vatem adeas omiſit tamē vt inferius dicetur vnde ad Didonem apulſus adhuc neſciuit fata in italia obeūda) Et quin poſcas: vt ſupple ipſa.ſ.vates qđ dicūt in propria perſona & non tantum folijs notas & nomina mandet aut ſi popoſceris ipſa canat & reſoluat volēs.i.libēter vocē.i. organa vocalia atq; p.i. ora illa expediet tibi id eſt prōpte & expedite docebit te: populos Italiæ: & bella ventura: & quomodo fugias id eſt euites ſi poſſis: q; pro vel feras id eſt toleres ſi euitare nequeas: queq; laborem: id eſt quamlibet laborioſam prouinciam gerendam: & ipſa ſacerdos venerata dabit.id eſt dicet ſicut da pater augurium atq; animis illabere noſtris curſus.ſ. futuros tibi.id eſt nauigationes reliquas.nec tamen dicit q; docebit acceſſum eius ad inferos: quia tūc meminerit mortem Anchiſe qđ facere noluit Helenus: concludens autem ait Hæc ſunt quæ licet te moneri.id eſt vt tu ſis admonit9 noſtra voce.age.id eſt agedū adhortandi aduerbium: Vade & fer ad æthera.id eſt extolle vſq; ad cœlos fatis ſcilicet id volētibus: aut factis.i. facinoribus tuis. Troiam ingentem.i.quę p te ingens inſtaurabitur cū ex ea olim Roma orietur. Seruius innuit illud hæc ſunt &c. dictum ſub hoc ſenſu vt Helenus excuſet ſe ſi non plura dixerit cū ea tantum liceat dicere: verū in hoc ſenſu potius dixiſſet licuit aut ſi verſus pateretur licet. Donatus autem innuit dictum vt veniam petat ſi cōfidentius non vt vates ſolum ſed etiam vt amicus quædam admonuerit: & eſt honeſta clauſula ita & nos vti poſſumus vbi maiores admonuerimus.

✳Sed mittere loco hoc magis omnino cōgruit, vbi de fatis agitur, quorum auſpicijs æneas ſit omnia peracturus. Huic ſimile eſt illud, miſſus in imperium magnum. c ¶Quo quenq; modo fugias. In antiquis aliquot codicibus effugias legit. Sed fugias magis placet. Quem q; vero per, M, i ijſdem fere oībus codicib9. d ¶Curſuſq; dabit venerata ſecundos. Mediceus codex & vetuſti pleriq; alij venerata Sacerdos habent. Et eodem modo legi in antiquo Priſciani codice hoc citato verſu, q; quam & ſecundos ī aliquibus legi non negarim, præſertimq; in Donatiano.

SERVIVS.

SER: ¶Grauia: finalitatis ratione producitur. Sed ſatis aſpere. Nam in nullam deſinit conſonātem. Vt omnia vincit amor: & nos cedamus amori: & At tibi thymbre caput. Euandrius abſtulit enſis. Stipat: dēſat hinc ſtipatores qui aliquid in nauibus componunt a ſtupa. Dodoneos: a dodona vrbe epirotica: & laudauit a loco vt vaſa corinthia. Leberes: ollas æreas. Hamis auroq; hamis aureis per endiadyn. Conum: curuatura eſt quæ prominet: ſuper quā criſte ſunt Sua: congrua ætati. Supplet: bene ſupplementum dixit. quod verbum eſt militare nam multos in creta amiſerat: Ferenti: flanti Anchiſa: græcus vocatiuus eſt: nam ſi latinus breuis eſſet. Sed queritur quemadmodum is exeat. nā tytides tytide facit: Atrides atrida: Hor. Ne quis humaſſe velit Aiacem Atrida vetas cur: apud latinos horum nominum cauſa eſt manifeſta. Nā nominatiuū ipſum in a mittunt & latinam recipiunt declinationem vt Atrides atrida facit & ſcytes ſcyta. Dignate digne habite ī paſſiua ſignificatione: in primo aliter Haud equidem tali me dignor honore. Cura: amor vt Veneris iuſtiſſima cura. Bis pergameis: oratorium eſt: vt quod ſuperius Anchiſes infœlicitatis pu ✳tauit:

Breues p longis,

¶Aeñ.

vocatiu9 prime.

¶Hel.

¶Que poſtq̄ vates ſic ore effatus amico eſt:
Dona dehinc auro grauia: ſectoſq; elephanto
Imperat ad naues ferri: ſtipatq; carinis
a Ingens argentum: dodoneoſq; lebetes[a]:
Loricam conſertam hamis: auroq; trilicem:
Et conum inſignis galeæ: criſtaſq; comantes:
Arma neoptolemi: ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos: additq; duces.
b Remigium ſupplet[b]: ſocios ſimul īgruit ar mis
Interea claſſem velis aptare iubebat
Anchiſes: fieret vento mora nequa ferenti:
Quē phœbi interpres multo cōpellat honore.
¶Coniugio anchiſa veneris dignate ſuperbo:

ASCENSIVS.

ASC ¶Quæ poſtq; &c. Poſt conſultationem Heleni & oracula diuum recitat dona quæ ab eodem Heleno ſuſcepit & quę pater Anchiſes & quæ cæteri: docetq; quib9 verbis Anchiſen compellarit: de quibus omnibus dicit Donatus ſic. Dom. Stipat: largitorem præcipuū indicat: qui tantum donaſſet argenti quantum naues niſi ſtipate capere non poſſent loricam: & dona quæ augeant ſuas opes dat & ea quibus ſe ab hoſte tuetur. & omnia cum decoro: & dicit arma fuiſſe illius qui Troiam vicerat vt ſit iſultatio arma victum ferre victoris. Sua ætati conuenientia. Socios: nullum in donatum reliquit dans quæ competebant viris fortibus: Dignate: quaſi q dignus ſit inuentus qui filiæ louis iungeretur. Bis perga. oſtenditur q; ſit cura deum: qui cū debilis eſſet: liberatus tn̄ ſit periculis patriæ in qua perierunt viri fortes: Hæc ille. Ord. ¶Ordo eſt. Quæ.ſ. reſponſa aut oracula iā dicta: poſtq; vates.ſ.helenus: effatus.i. elocutus eſt (ſed augurale eſt verbum) ſic.i. in modū premiſſum ore amico.i.fauorabili: ipſe imperat dehinc.i.deinde dona grauia auro: & elephāto.i. dente elephanti (declinatur autem hic elephas elephātos vnde fit nominatiuus hic elephantus ti. ſicut del ☞ phin &

...nus arabs & arabus in no... reperiuntur) secto .i. ...li aut iam preparato: fer ...vt ferretur ad naues. & stipat .i. condensat & immittit carinis. ...aliuo nauiũ: ingens.i. valde magnum argentum & ita magnum vt nisi stipetur non posset a carinis recipi: & lebetes.i. olas ereas: dodoneos.i. epiroticos a dodona epiri vrbe (declinatur aũt hic lebes lebetis sicut hic tapes tapetis Grauia aũt producitur finali a caris gratia dicit Seruius: sed ea ratio in principio tertij pedis locum habere solet: verum Vergi. omnes pedes a breui inchoasse reperit) & stipat carinis loricam .i. tunicam olim ex loris fieri solitam: nunc ex annulis: vnde dicit trilicem.i. tribus licijs constantẽ

Cura deum bis pergameis erepte ruinis:
Ecce tibi ausonie tellus: hanc arripe velis:
Et tamẽ hanc pelago præterlabare necesse est.
Ausoniæ pars illa procul quã pandit Apollo.
Vade (ait) o fœlix nati pietate: quid vltra
Prouehor? & fando surgẽtis demoror austros?

PIERIVS.

a ¶Dodoneosq; lebetes. In antiquis codicibus lebetas legimus Et Seruius hoc a Virgilio græce dictum ait, illud addã lebetẽ poculorum genus eẽ Ti. Dona. b ¶Remigium supplet. In codicibus aliquot antiquis suplet vnico, p, scriptũ legas, circumfertur vero epitaphium a Pontano in pelignis inuẽtum, vbi suplet vnico, p, notatum est. Quod nulla non ratione factum a maioribus, nomen supellex, ab eo verbo vt Pontanus idem affirmat deriuatum, ostendit.

hoc nunc cõuertit in laudẽ. Bis nam prius Hercules: nũc græci expugnarunt. Tibi: vel vacat vt Cice. qui mihi accubantes in cõuiuio: Aut dixit quia ipse hãc solã Italiæ partem visurus esset: & non quam fata Aeneæ ꝓmittunt Ausoniæ: Italię a rege Ausono Aripe: inuade illic eñ est sacrificaturus. Et tamen ανακολουτον est. Non enim premisit: q̃q̃ vicina sit. Pandit Apollo: lauro lauini agrũ intelligit: Vade ait: bis hoc modo repetit Vergi. hic nam cum supra cõpellat dixerit: modo intulit: ait itẽ in quinto cũ premiserit fidẽ sic fat ad aurem: subijcit rursus: & sese ostendat in armis dic ait. O fœlix nati pie. latenter ostẽdit mortem futuram. Non enim dixit vi te longinquitate vel aduentu in Italiam: sed nati pietate: qui poterit exequias celebrare: Prouehor: scilicet sermone. Tibi.

consertam videlicet hamis & auro.i. hamis aureis. aut trilicẽ dicit quia cõstabat loris hamis ferreis & anulis aureis qbus fimbriæ decorabantur: & conum.i. curuaturam galeæ insignis.i. excellẽtis & vt dicunt notabilis per signa rara inuentu: & cristas comãtes.i. quæ in morem comarum a cono dependebant. sunt eñ cristæ ornamenta galearum sicut capitum gallorũ: dicitur aũt Achilles semper cristatus incessisse. vnde bene datur id eius filio cum subditur per appositionẽ arma.i. loricam conum & cristas galeæ existẽtia arma neoptolemi.i. Pyrrhi qui ea moriens Heleno dereliquerat. Et parenti scilicet Anchise sunt &.i. etiam: sua.i. debita etati: & conuenientia dona: & ipse Helenus addit scilicet ad dicta dona: equos quoq; palmam epiros obtinet: & addit duces.i. conductores itinerum: & supplet remigium.i. addit remiges deficiẽtes eo q̃ in creta multos amiserat & nonnullos dereliquerat: supplesse aũt putatur ex troianis vt sint soli Troiani romani imperij autores: & ipse ingruit.i. opprimit armis.i. multitudinem armorum quæ cuilibet dedit socios scilicet itineris mei. Anchises scilicet pater meus iubebat interea aptare velis classem.i. instruere & disponere classem ad nauigandum ne qua.i. ne aliqua mora .i. dilatio: fieret vento ferenti.i. flanti.i. qñ ferret aut flaret: nã flando quodãmodo classem fert & prouehit vẽtus quem scilicet Anchisem: interpres phœbi.i. oraculorũ phœbi hoc est Helenus cõpellat.i. alloquitur sup. cum multo honore.i. valde honorifice: dicens

dicens sup. o Anchisa dignate.i. digne habite superbo.i. nobili & magnifico: cõiugio (non dicit stupro. nec tamen connubio quia cõiugium pot̃ esse illegitima coniunctio. nuptie aũt sunt legitime) veneris dum ex ea æneam gignebat & o cura.i. amor & sollicitudo deum.i. deorũ. erepte bis.i. qui bis ereptus es: ruinis pergameis.i. troianis (in vtroq; scilicet excidio semel sub laomedonte & semel sub priamo. Caueat autem explanator ne dicat erepte bis ruinis pergameis cura.i. per curam deum pro deorũ: quia sic cura esset ablatiui casus & produceretur cum tamẽ corripiat) ecce tibi quasi dicat in conspectu tuo est tellus ausonie.i. italiæ: arripe hanc velis: & tamen necesse est & vt sup. præterlabare hãc pelago.i. per pelagus quia illa pars ausonie quam apollo pãdit id est aperit & manifestat vobis petendam: est procul.i. lõgo ad huc circuitu petenda & ait vade o fœlix pietate.i. propter pietatem nati.i. filij tui: qui vt tacite innuit pie tecum aget dũ exequias persoluet & ad inferos te visurus descendet sed id non dixit exp̃sse: & ne plura interrogetur dicit: sed quid ego prouehor.s. sermone.i. productior sum prouectus vltra scilicet q̃ constitueram: vel vltra prius dicta: hoc est vlterius & demoror.s. ab officio: fando.i. loquẽdo austros.i. vẽtos vobis secũdos: surgẽtis.i. iam iamq; flaturos aut orientes e terra vt flent.

SERVIVS.

¶Digressu mœsta supremo: vltimo postq; eorum desperabat aspectum. Picturatas: participiũ sine origine verbi. Subtegmine: filũ est quod inter stamen currit quod. Persi. tramam dixit. mihi trama figuræ sit reliqua. Non ergo pro stamine ponẽdum est: cũ stamẽ de auro eẽ nõ possit Phrygiam: acu pictã: nã hos artifices phrygiones appellamus scd'm Plau. Phrygiã: in qua sit patrie memoria. Nec cedit ho. dat tanta munera quanta merebat Ascanius. Nã nõ cedere honori est eẽ parem meritis accipiẽtis. Textilibus quod munus decebat mulierem. Et hæc intelligimus & alia pri⁹ data vel iure hr̃ditario data eneæ & anchise ad se spectãt. Monumenta: memoria & a mentis admonitione sunt dicta. Lõgum amorẽ: & de præterito & de futuro: vt cognoscas quantum te vel amauerim: vel amatura sim. Hectore: habuit rationẽ persone cũ qua loquebat̃. q. d. auunculi tui Sup.i. valde. Valde vehementer & expresse mihi es imago: quo sermone etiam Home. vtitur in simili significatione. Viuite. f. mõ bñ optãtis ẽ nõ vti Buc. male dicẽtis: vt Viuite sylue. i. perite. Similiter ẽ & valete. Terẽ. Valeant

Aeñ.
Ama.
An.
Aeñ.
Phrygio.

¶Nec minus andromache digressu mœsta supmo
a Fert picturatas auri sub tegmine[a] vestes.
Et phrygiã ascanio chlamydẽ nec cedit honori.
Textilibusq; onerat donis: ac talia fatur
¶Accipe & hæc manuũ tibi q̃ monumẽta mearũ
Sint puer: & longũ andromaches testent̃ amorẽ
Coniugis hectoreæ: cape dona extrema tuorũ.
O mihi sola mei super astyanactis imago.
Sic oculos: sic ille manus: sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.
b ¶hos ego digrediẽs lachrimis affabar obortis[b]
Viuite: fœlices quibus est fortuna peracta
Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta qes: nullũ maris æquor arandũ est.
Arua neq; ausoniæ semper cedentia retro
Querenda: effigiẽ xanthi troiamq; videtis:
Quam vestræ fecere manus: melioribus opto
Auspiciis: & quæ fuerint minus obuia graiis.
Si quando tybrim vicinaq; tybridis arua
Intraro: gentiq; meæ data mœnia cernam:
c Cognatasq;[c] vrbes olim: populosq; propinquos

ASCENSIVS.

¶Nec minus &c. Recitat etiã dona quæ Andromache discedẽtibus cõtulit & ṽba vltro citroq; habita. Vñ Dona. Nec cedit ho. duo notat in chlamyde: & q̃ eẽt sibi solatio quia esset de originalibus terris: & q̃ conueniret honori Ascanij: nã digna fuit qua vteret̃: Tali ẽt dignus Ascani⁹ q tantã rem applicaret vsibus suis. Sunt eñ qdã abiecti. q vtunt̃ vestibus sibi nõ cõuenietibus. Sũt rursus adeo excellẽtes vt cũ suis vestibus pari honore cõtendãt. Laudauit autẽ solam chlamydẽ. Cetera gñaliter dixit. Onerat vt ĩ Heleno dixit stipatq; carinis. Ille vir fortis donat aurũ argentũ. Arma viro forti. hęc mľier donat puero textilia. Ergo habuit rõnẽ personarũ: hęc etiam duo genera munerũ ponit Chlamidem auri sub tegmĩe variatã: quæ esset ex antiquis. Itẽ alia munera quę nõ essent tanti præcij: sed suis manibus vñ cũ hæc offerret: dixit Accipe & hæc præter chlamydem & prædicta: vt alterum haberet precium: alterum amoris religionem & dantis affinis affectum. Ergo si non valent dona valeat persona andromaches tui auunculi vxoris Lachrimis: affabar nõ poterat ab ijs q & ciues & ĩ se liberales eẽnt sine lachrimis discedere.

ASC.
Donat⁹.

Epiro hesperia: quibus idem dardanus autor:
Atq; idem casus vnam faciemus vtrāq;
Troiā animis: maneat nostros ea cura nepotes.

PIERIVS.

a ¶Auri sub tegmine vestes. Sunt antiq codi. in qbus subtegmine, vna dictione legaẗ. Sunt vbi ꝑposito sub, diuisa est a tegmine, sed grāmatici subtemine, absq; g, littera legendum contendunt. Dici verō subtemen subteminis, vt stamen staminis, ait Carisius. b ¶Hos ego digrediens lachrymis adfabar obortis. In antiquis plærisq; codi. abortis, legitur per ab, c sed doctorū consensus mauult ꝑ ob, obortis, scribi. c ¶Cognatasq; vrbes olim. In antiquis exemplaribus non est q;, vt ab eo verbo pendeat, vnam faciemus vtramq; Troiam animis, cognatas vrbes olim.

☞ scedere. Viuite fœlices: fœliciter viuere dicit manere ociosum in eodē loco & aduersa fortunæ vlterius non timere. Sibi aūt cia cōtraria eē ondit. Cedentia retro: impossibilia dicit: sed ꝑ illa suū tedium exprimit: q tot annos laboriose periculoseq; nauigās nondū viuebat quo ꝑuenire cupiebat. Hæc Dona. ¶Ordo aūt est. Ordo. Nec minus. i. & nihilominus q̄uis multa dederit helenus: andromache mœsta supremo digressu. i. quū videret q; oī no digredi vellemus: fert. s. ad cōferendū nobis vestes picturatas subtegmine auri. i. habētes subtegmē. i. filū quod inter stamen currit aureum aut ex auro & sup. dat ascanio chlamydē phrygiā. i. acu pictā qd' opus phrygonum dicitur: nec Ascanius cedit honori. i. nō inferior sed dignus est tali honore aut forte chlamys non cedit honori. i. decori cuiuslibet alterius chlamydis & onerat sup. eū aut ministros ei⁹ donis textilibus. i. contextis: ac fatur talia sup. ad Ascaniū. Accipe o puer & id est etiam hæc vltra ea quæ Helenus dedit aut quæ ipsa prius dederat sup. munera: quæ sint tibi monumenta. i. quę admoneāt te & memorem faciāt manuum mearū. i. operū manu mea factorum: & testentur longum. i. per longum tempus amorem andromaches: appositorie: coniugis hectoreæ. i. hectoris auunculi tui & nunc heleni etiā auunculi sed potius hectoris: vt eum ad imitādā hectoreā virtutē incitet vñ prius & auunculus excitat hector: nā donū ꝓphetiæ qd' heleno contigit nō oībus datum: virtutē quisq; q̄uis multo interuallo imitari potest: cape extrema dona tuorum. s. necessarioꝝ. q. d. post hæc nō offensurus es plures ex genere & patria tua. O sola imago astyanactis mei. s. filij ex hectore (declinatur hic astianax huius astyanactis vel tos) sup. i. supstes & superexistēs aut restans adhuc mihi. i. in solatium aut memoriā: cū filium amiserim: imago inquit: qa ille ferebat sic. i. vt facis oculos sic manus. s. ora. (Bona cōparatio a poeta excogitata q sicut patres similes inducit filioꝝ quoq; similitudinē approbat si superuixisset astyanax quæ laus iuli in domū iuliā redūdat) & pubesceret nunc tecum si. s. viueret: equali euo. i. etate. Ego digrediens affabar hos. s. helenū & andromachen: lachrymis obortis: i. præter spem ortis hoc est lachrymas inter loquendū: viuite qa felices sup. sunt quibus est fortuna iā sua. i. ꝓpria & fataliter debita: peracta (& hoc modo nō est in sermōe improprietas nec mala reciprocatio cū nō reciproce accipiaẗ licet hunc locū Valla & alij fere grammatici notant: & est quasi per parēthesim dictū: & sentētia qualis illa in primo. O fortunati quorū iam mœnia surgunt) nos vocamur iā ex alijs fatis. i. fatalibus incōmodis: in alia fata: quies est parta: i. labore aquisita vobis: nullū equor. i. null⁹ campus planus maris. i. aquarum est vobis arandū. i. sulcandum nauibus: nec arua ausoniæ. i. italiæ cedētia semper retro. qa cum prope fuerimus adhuc longo circuitu sunt querēda. i. vestigāda: vos videtis effigiē. i. simulacrū & cōsimilē effictionē xanthi. i. illius fluuij troiani: & videtis troiā quā vestre manus fecere opto. i. sicuti opto meliorib⁹ auspicijs q̄ prior troia manib⁹ deoꝝ facta prædicatur: & quæ auspicia. i. auspicata initia & fundamina fuerint minus obuia. i. obstātia graijs. i. gręcis ita vt ab eis nō eruanẗ

(Notū

leāt qui inter nos dissidium quærūt. Videẗ aūt melius dici ꝑ optatiuū q̄ ꝑ imperatiuū: quia possunt optari: non imperari ꝓspera vel aduersa. Ergo vsurpat imperatiuū. Sua. q. d. dura & ꝓpria troianorū: vt, Hac troiana ten⁹ fuerit fortuna secuta. Parta. parata. Cedētia retro: vt iā tandē italiæ fugiētis prēdim⁹ oras. Vestræ manus qd' est dulcius. Minus obuia. i. quæ nullū patiantẽ excidiū. Tybrim a rege q in eū cecidit. Nā ante albula dicebaẗ. Alij tyberinū albanoꝝ regē in Tybris eum cecidisse volūt. Alij dicunt quōdā syracusanos victores cœpisse magnā vim atheniensiū: & eam cesis mōtibus fecerunt addere munimenta ciuitati: tunc auctis muris etiā fossa intrinsecus facta quæ flumine admisso repleta munitiorē reddidit vrbē. Hāc fossam ꝑ iniuriā hostiū factā tybrim απο τησυβρεος appellarūt. Inde cū siculi loca iuxta Romā occupassent. Vñ est fines vsq; sicanos. Albulā ad imaginē fossę patriæ tybrim vocarunt: de tybri vero siracusana fossa Theocritus meminit. Genti meæ & non sibi. Nā scit ascanio regna deberi. Data mœnia cernā. Cognatasq; vrbes olim: qñq; & ꝑ oia cernā subaudis. Sensus aūt talis est si potero ad italiam peruenire: & regna cōstituere: & videre vrbes & populos tibi cognatos. Nā æneas & helenus a Dardano originē ducūt. Ergo hoc dicit qm̄ & ab vno originē ducimus & ijsdē casibus subiacuimus. Troiā vtrāq;: & quā tu fecisti & quā ego facturus sum iungamus & faciamus vnā: sed animis: hoc est, fœdere & affectione: quoniā reuera eas natura iungi non sinit. Sane quoniā occurrebat humanæ breuitas vitæ. Bene subiunxit. Maneat nostros ea cura ne. Distinguendum autem populosq; propinquos epiro. Et ex sequentibus ostendit quomodo Hesperia id est quibus populis autor est dardanus. Hesperia hoc est εσπεροτεμ: figura enim nonnunq; pulchra est si elocutio imperfecta sit: vt Cicero in verrinis. Qui verrem romulea: non addidit tribu.

(Notum est q; romani ethruscoꝝ disciplina imbuti nihil magnum inierūt nisi captatis auspicijs. i. nisi habito deoꝝ (vt opinabanẗ) iudicio qd' ex auiū inspectione dephēdebant: & ideo auspicium accipiẗ pro auspicato. i. prudēti & bene prouiso: qd' galli dicuntur præauisato initio: & auspicari pro prudēter inchoare) Si auspici ego intraro ꝓ intrauero: qñ. i. aliqñ tybrim fluuiū italię romā interfluentē: & arua tybridis vicina: & ego cernā mœnia data. i. permissa aut cōcessa fatis: meæ genti quia scit ascanio deberi regnū: aut genti sue potius q̄ sibi regnū petere probeẗ: & vrbes cognatas. i. cognatis extructas olim. i. quouis tēpore futuro & populos ꝓpinquos. i. affines & ab vna patria oriundos nec loco multū distantes: nos faciem⁹ epiro: & hesperia. i. italia: hoc est ex epiro & hesperia qbus idē dardanus est autor. atq; qbus est idē casus. i. eadem fortuna qa ꝓpter excidiū troiæ ambe a ꝓfugis habitate vt nos faciem⁹ dicit aīs. i. fœdere & cōcordi volūtate vtrāq; vnā troiam. i. referemus in diuersis locis qd' in vno nō possumus troiā patriā nostrā euersam. & si: qa breue & irreuocabile tps oībus est vite: id nos perficere nō poterimus: ea cura. i. sollicitudo eius rei faciēde: maneat. i. certe expectet: nostros nepotes. i. posteros a nobis & nostris descensuros.

SERVIVS.

SER. ¶Prouehimur pela. Butroto derelicto. Ceraunia: promontoria epiri a crebris fulminibus propter altitudinem noīata. Breuissimus: nam medio noctis spacio trāsitur. Optate telluris: semper enim nauigātibus optatur. Sortiti remos. per sortē diuisi ad officium remigandi: quis esset proreta quis pedem teneret. Littore sicco: nam est quod aqua alluiẗ. Horis acta per horas decurrens: Auribus: qua em̄ venti veniunt ea parte auris frigidior est. Cuncta nam in pronosticis legiẗ non sufficere vnum ad explorandam serenitatem. Tacito cœlo: aut nocturno: per quod tacetur aut ipse tacitus: aut ad hoīes retulit. Nam licet ęternus sit axium sonus: non tamen auditur a nobis

Armatumq;

Prouehimur pelago vicina ceraunia iuxta.
Vnde iter italiam cursusq; breuissimus vndis.
Sol ruit interea: & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optate gremio telluris ad vndam

ASCENSIVS.

¶Prouehimur &c. Docet quomodo illic prouectus est & quomodo italiam a socijs visam & salutatam prætergressus est de qua re dicit id solum notatu dignum Donatus quod italia humilis nō est sed humilis dicitur: quia etiam alta nauigantibus cum longe apparent videntur humilia. id est ima & quasi humi iacentia. ¶Ordo autem est. Nos ꝓuehimur. id est porrovehimur & auehimur a butroto pelago. id est per pelagus: iuxta ceraunia promontoria illa epiri a crebris fulminibus denominata vicina scilicet nobis descēdentibus butroto vñ. i. a quibus iter supp. est breuissimū & cursus est breuissimus vndis. i. ꝑ vndas: italiam. i. in italiā vsq;: nam media

noctis

Sortiti remos: passimq; in littore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdũ orbẽ medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit palinurus: & omnes
Explorat ventos: atq; auribus aera captat.
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo.
a Arcturũ pluuiasq;[a] hyadas geminosq; triones:
Armatumq; auro circumspicit oriona.
Postq̃ cuncta videt cœlo constare sereno:
Dat clarũ e puppi signũ: nos castra mouemus:
Tentamusq; viam: & velorum pandimus alas.
Iamq; rubescebat stellis aurora fugatis:
Cum procul obscuros colles humilẽq; videmus
Italiam: Italiam primus conclamat Achates
Italiam læto socii clamore salutant.

PIERIVS.

a ¶Arcturum pliadasq; hyadas. Quamuis in veteribus codicibus, pliadas, legatur. Placet tamen, quod eius loco positũ est a recentioribus pluuiasq;, hyades. Nam plias primam ꝓducit, quia diphthongus est, ει, πλειας, nisi quis vocalem alteram, quod sæpe ex commodo suo græci faciunt, detritã velit.

noctis spacio pertransit. Solruit .i. occidit interea & montes opaci vmbrãtur .i. ex aduerso solis inuoluũtur vmbris: nos sternimur gremio .i. receptaculo telluris .i. terræ optate .s. semper nauigantibus: ad .i. iuxta vndam .i. exponimur terræ ad ostium: vñ aut sternimur sortiti remos .i. p sortes exerciti remis & postq̃ vicissim incubuimus remis ad vndam & nos curam⁹ in littore sicco passim corpora sup. nostra .i. facimus ea quæ ad curam corporis pertinent: quod verbũ si solã egestionem significet satis rustice ad mensam diceret ęneas in cõspectu reginę: sed ad oĩa pertinet sopor irrigat art⁹ fessos .i. dormimus necdũ .i. & nõ adhuc & nox .i. facies cœli nocturna. acta .i. trãsacta aut ducta horis: nõ subibat. .i. cõscendebat adhuc medium orbem .s. cœli .i. nondũ erat mediũ noctis. & supp. palinurus nauita ille diligentissimus surgit haud segnis .i. non tardus aut ignauus sed strẽnuus: strato .s. toro ex stramentis facto: & explorat .i. inquirit: oẽs ventos & captat auribus aera .i. si vsq; audiret murmura aeris quæ futuram tempestatem indicent: Seruius aliã causam affert & notat cũcta sidera .s. nautis obseruãda labẽtia cœlo tacito .i. motu a dormiẽtibus ꝑsertim imperceptibili. licet cõcentũ mirabilẽ edere a platonicis prædicet cœlum vt de sumnio scipionis: testis est Cice. notat dicit arcturũ & hyadas pluuias .i. pluuiosas & pluuias excitare solitas & triones .i. boues geminos qui sunt in septentrione ad polũ: & circũspicit oriona .i. sydus in qđ orion translatus dicit armatũ auro .i. fulgore ensis aurei: hæc aũt oĩa in Georgicis & in fine primi huius descripta sunt. Postq̃ ipse Palinurus videt cũcta cõstare .i. cõsentire ex statu suo cœlo sereno .i. etiã futurã serenitatẽ indicante ipse dat e puppi signũ clarũ .i. faculã aut tedã incẽsam: nos q eramus .s. in littore mouem⁹ castra .i. more militũ colligim⁹ sarcinulas & discedimus illinc vbi stationẽ habueram⁹: & tẽtam⁹ viã an .s. fluxus oportunus esset & hoc cõperto pãdimus alas velorꝫ .i. antẽnas. aut scd'm Seruiũ intẽdim⁹ cõtos .i. perticas qbus ꝓfunditatem aquarꝫ inqrunt nauite & aurora rubescebat iã & hoc stellis fugatis a splẽdore solis abscõditis nobis iã inqt cũ nos videmus ꝓcul obscuros colles .s. italię: & italiã humilẽ .i. humilẽ apparentẽ: qa ꝓcul visam achates ꝯclamat .i. simul vt videbat clamat italiã & socij salutãt lęto clamore italiã dicẽtes forte Salue sancta parens diuũ saturnia tellus &c.

Armatumq; auro circumspicit oriona sic Lucre. Ensiferi nimium fulget lat⁹ orionis: Intuetur hæc non vt cernat. Nam omnibus patent: sed vt exploret stellarum vigorem quo futura serenitas iudicatur: in Geor. neq; tũ stellis acies obtusa videtur: non eñ quærit quasi nõ orta nam septentrio semper apparet. Cõstare: suppetere. Iuuena. Quis ferat vxorem cui cõstant omnia. Clarum signum: faculã eleuauit: vt flammas cũ regia puppis. Extulit Castra m. castra oĩa loca sunt vbi milites steterint: Dicta autẽ castra quasi casta. vel ꝙ illic castraretur libido. nam nũq; ijs intererat mulier Tentamus viam. id est naues producimus Pandimus alas cõtos intendimus. Humilemq; videmus italiã: aut naturam ostendit ꝓuinciæ vt Sal. Italia plana ac molis: aut rẽ physicam exprimit: Nã oẽ quod continet humilius est eo quod continetur: aut quia procul visentibus terra humilis sempvr Luca. Et dubios cernit vanescere montes Italiã: tantologia vsus est ad exprimendũ affectũ nauigãtiũ. Castra

SERVIVS.

¶Corona induit: vsq; ad summum impleuit: aut reueta coronauit. Maris per quod nauigo. Terræ: ad quam vado. Tempestatum ventorum aurarum: temporum serenitatis: vt: vnde hæc tam clara repẽte tempestas: ñam multa significat. Spirare & advẽtum pertinet & ad fauorem. Crebrescunt: ostendit magnum anchisæ meritum. Patescit: propinquantibus vt angusti rarescunt claustra pelori. In arcum: in arc⁹ similitudinem: vt Excisum euboicæ latus ingens rupis in antrum .i. in antri similitudinem. Latet scilicet longe intuenti. Nã late patet secundum Dona. non stat versus. Refugitq; a littore tẽplum. Nã procul intuentibus in mari videt: & appropinquãtib⁹ paulatim discedere: vel quia situ est in colle: q sensim crescit a littore ideo dixit refugit. Primum aut quale nunq̃ viderat añ: aut quia sequit. Porcę albę omẽ vel primũ .i. primã partẽ cãpi. Candore hoc ad victorię omẽ. Habet aũt Anchises diuinãdi peritiam vñ diuiniq; ossa parentis. Hospita: vsurpatum est. Nã quæ in es exeunt cõmunia sunt & fœmininum in a mittũt Lucañ. Hospes in extremis audiuit curia tectis: sed plautus cũ pauper cõmune sit vt paup senat⁹. & paupq; domus nec nota potẽtũ munera. paupa

tamen

Tum pater anchises magnum cratera corona
Induit: impleuitq; mero: diuosq; vocauit
Stans celsa in puppi.
¶Dii maris: & terræ tempestatumq; potẽtes:
Ferte viam vento facilem: & spirate secundi.
¶Crebrescunt optatæ auræ: portusq; patescit
Iam ꝓpior: tẽplũq; apparet in arce mineruæ.
Vela legunt socii: & proras ad littora torquent:
a Portus ab æoo[a] fluctu curuatus in arcum:
b Obiectæ salsa spumant aspergine[b] cautes.
c Ipse latet. gemino demittunt[c] brachia muro
d Turriti scopuli: refugitq; a[d] littore templum.
Quatuor hic primũ omẽ equos in gramĩe vidi.
Tondentes campum late candore niuali.
Et pater anchises ¶bellũ o terra hospita portas.
Bello armanĩ eq: bellum hæc armẽta minantur:
Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
e Quadrupedes[e]: & frena iugo concordia ferre:
Spes est pacis ¶ait: tum numina sacta precamur
Palladis armisonæ: quæ prima accepit ouantes
Et capita ante aras phrigio velamus amictu.

ASCENSIVS.

¶Tum pater &c. Docet qũo post preces anchise ad italiã appulsi illic vota que helenus persoluenda admonuit: quo etiam modo admonuerat: persoluerũt. Seruat in omni re poeta diligẽs ipsum decorum: nam socij italiã salutabãt lęti quoniam tam vicini essent: anchises autem non contẽtus italiã inuenisse: nisi id bono auspitio fieret (Sepe eñi res lęte tristẽ habent exitũ) ꝑcatur diuos vt ꝓsperam nauigationem concederent: sciens quod etiam in portu perierit plurimi De hac re pauca dicit Donatus: quia vt patet ex ijs que in eum dicit Seruius mutilus est & intercisus. ea autẽ sunt hec. Crebrescunt s. apparet petitionis fructus. Ferte viam s. pręstete facilem viam. In arce in altitudine. Legunt: verbum nautis familiare: nã funes & vela cum colligunt vel aliqua loca cum trãseunt legere appellãt Aure: naturaliter dixit. Aura eñ nascitur cum primum exoritur lux quam supra induxit nascẽtem. portus: ab oriẽte qua fluctib⁹ port⁹ infestari poterat: magnas natura obiecit cautes: Ergo latet portus: quia fluctus illum reperire nequeunt. Cautes autem sunt ĩ formam brachiorum. Refugit: constitutis in portu non apparet templũ quia obstãt scopuli ħ pri mum honesta locutio pascẽtes cãpũ & nõ pa

ASC. ¶Anc. ¶Aeñ. Donat⁹. ¶Anc ¶Aeñ

scentes

Præceptisq; heleni: dederat quæ maxima: rite
Iunoni argiuæ iussos adolemus honores.

PIERIVS.

a ¶Portus ab eoo fluctu. In omnibus pene cod. antiquis, quos versare contigit, euroo scriptū obseruaui, & in plerisq; lectionem hanc abrasam esse, & eoo repositum. Quia tamen hmōi ab Euro deriuatiui nominis formam neq; apud græcos, neq; apud latinos memini me legere, eoo libentius, vt cum Mediceo vulgata habent exemplaria, legerim. b ¶Obiectæ salsa spumant aspergine cautes. Velius Longus poni differentiam tradit inter aspergo per, e, syllaba media, & aspargo per, a, esse q; illud per, e, verbum, hoc vero per, a, nomen: dictumq; a Virgilio spumant aspargine cautes. Antiqua tamen pleraq; omnia exemplaria adspergine legunt. c ¶Gemino demittunt brachia muro turriti scopuli. In codicibus aliquot anti. dimittunt legitur. Quippe hac & illac mittunt, porrigunt, extendunt. Atq; pro turriti sunt codices, qui erectū legant d sed turriti omnino magis placet. d ¶Refugitq; a littore templum. In antiquis exemplaribus e ab littore, est. e ¶Quadrupedes. In antiquis codicibus quadripedes per, i, vt bipes tripes. Sed quadrupes per, v, in consuetudine mansit, vt ex periquilo periculum, & alia quædam huiusmodi quæ per, i, enuntiari scribiq; solita Velius Longus ait.

scentes herbā in campo: & cū dicit quibus hærbis pascerentur ostēdit sola gramina illic fuisse. Candore ni. ostendit & equos & niueos & constitutos in magna vbertate. Bello armanť equi. nō quia equo troia perierit: vt quidam ridicule dicūt: sed doctrina sua equos ostendere bella dixit. Palladis armisone: ad alia signa belli accedit templū armatæ palladis: quam merito orat: vt prosperū faceret si quid aduersi immineret & ouantes dimitteret q̄s ouantes acceperat Ante aras: vt

Ara. ostendat præter præces etiā munera fuisse: dicit aras fuisse in naui quæ non erant vt demonstret aram dici posse, vbicunq; sacrificatur: hęc ille.

Ordo. ¶Ordo aūt est. Anchises pater. i. patronus classis & vir prudēs atq; religiosus sacrorumq; peritus: induit magnum cratera. i. vas vinarium corona: aut ex pāpinis: aut impleuit vsq; ad summū (Declinatur hic crater huius crateris vel ros. huic crateri hunc cratera: Vn̄ legitur hæc cratera ræ. sicut ab accusatiuo hūc statera hæc statera & ab accusatiuo hanc cassida hæc cassida de. sic & panther & panthera & plura alia leguntur) & pro. i. impleuit mero si induisse corona accipitur pro impleuisse aut & impleuit mero postq; coronauerat eū & ipse stans in celsa puppi. i. in summa parte nauis iuxta gubernacula: vocauit. i. inuocauit diuos dicens videlicet: o dij potentes. i. qui habetis potentiā maris qđ nauigamus: & terræ quā petimus: & tēpestatū quas timemus: ferte vento. i. aspiratione venti: viā facilē: & spirate. i. aspirate: secūdi. i. spirantes facite ventos secundos & sup. cū hæc dixisset auræ. i. lenes venti: optatæ. i. desiderate & cōmode crebrescunt. i. crebre fiūt & portus patescit. i. patefit iam propior: & tēplum mineruę in arce. s. extructū apparet aut apparet in arce vbi extructū erat: socij legunt. i. colligunt & stringūt vela & torquent proras. i. anteriores partes nauiū a proruēdo dictas: ad littora Portus sup. est curuatꝰ in arcū. i. in formā arcus a fluctu eoo. i. orientali: hoc est ab oriente impingente & cautes. i. saxa prædura quæ & cotes dicunť: obiectæ. i. opposite fluctibus: spumant aspergine salsa. i. aqua maris quæ aspergiť ex impetu: qui spumas creat. Ipse sup. portus latet. i occulitur (aut sic ipse portus curuatus in arcū &c. latet) quia scopuli turriti. i. saxa eminentia vtrinq; & habentia turres in vertice: aut saxa ipsa in morem turriū emināntia demittunt brachia. i. colles a iugis suis quibus portū complectunť muro gemino. i. in morem duplicis muri vtrinq; extructi. & templū refugit. i. appa-

ret refugere aut verius occulitur & non videť a littore cum tū videatur a mari: est aūt templum hoc in calabria. Ego vidi hic in gramine. i. in tali herba primū omen. i. pro primo omine rerū futurarum in italia quatuor equos candore niuali. i. candidos: tondentes aut depascentes campum late. i. in latū extensum. Et pater anchises ait o terra hospita. i. quæ nobis hospitio pates aut patebis: tu portas. i. affers nobis bellum: quia equi armanť bello. i. ad bellum: & ita ex omine constat: quia hęc armēta. i. hi equi armis apti: minanť bella: sed tamen q̄uis. s. bello armentur: ijdem quadrupedes. i. equi: sueti sunt succedere olim. i. aliquādo finito bello: curru. i. sub currum: & ferre frena cōcordia. i. ipsi cōcordes ferre frena iugo. i. sub iugo aut coniugati: & ideo ait spes est pacis. nos præcamur tum. i. postq; sic locutus est numina sancta ipsius palladis armisone. i. arma concutere solite vnde in armis sonare dicitur quæ. s. pallas accepit nos ouantes. i. lętos more ouantium prima. i. ante cętera numina: eo q; ad eius templum appulsi sumꝰ: & nos velamus capita. s. nostra ante aras aut quæ erant in tēplo: aut potius quas extruxerāt littore: quia templū ingressi nō sunt. Vnde Donatus putat non aras fuisse: sed loca in quibus habitāt pro aris habita: amictu phrygio. i. troiano. Et nos adolemus. i. incendimus aut maturamus seu mature offerimus. rite. i. ex more & vt decet iunoni argiuæ. i. magne dicit Seruius sed meo iudicio dicendum est argiuæ. i. argiuorū protectrici & ab argiuis illis culte: nam argiui ab argis dicunť græci: vt in secundo. Etiam argiua phalāx instructis nauibus ibat honores iussos. i. adorationem & sacrificia iussa præceptis heleni: quæ ipse dederat maxima. id est præcipua.

tamen dixit. Armenta: armēta dicuntur quasi armis apta. Nā equi intersunt prælijs: boues armant ex corijs. Sed tamē: anacolyton est: Nam q̄cq; non præmisit. Spes pacis: ait latenter posse vincere troianos: dicendo Curru succedere sueti palladis: post belli omē deā belli præcatur: sed & hoc templum visum ad omē pertinet. Rite. scđm ritum. vnde sequitur. perfectis ordine votis. Argiuæ. i. magnæ.

SERVIVS.

SER. ¶Haud mora: conti. vnum vacat. Graiugenum: vt troiugenas sacrorum autem tantū causa hāc tetigit calabriam vbi diciť Palladium a Diomede accepisse vel ab Vlyxe nam ambo rapuerunt Herculei: deficiēte populo laconibus propter assiduum cū atheniensibus bellum iusserunt. vt virgines vulgo prostarēt. Hinc incerta nata soboles cum sibi & patriæ esset opprobrio. Nā partheniatę appellabantur: accepto duce Palantho octauo ab Hercule nauigantes ad breue calabriæ oppidum deuenerunt: quod Taras Neptunni filius fabricauerat

Tarentū. Id auxerunt sed prisco noīe Tarentum appellarunt. Bene ergo herculei tarenti: si vera est fama: quod taras cōdiderat: & auxerat phalantus Attollit: quia propinquantibus aut recedere montes

Lacinia. videntur aut fugere. Lacinia tēplum Iunonis laciniæ a rege cōditore: vt quibusdā placet diciť vel secundum alios a latrone Lacinio: quem illic Hercules interemit. & in hoc expiato loco tēplum Iunoni cōdidit. Caulonis

Aulon apud Horaciū legendū ē nō caulō

caulon

Haud mora: continuo perfectis ordine votis
Cornua velatarum obuertimus antemnarum
Graiugenumq; domos, suspectaq; linqmus arua.
Hinc sinus herculei (si vera est fama) tarenti
Cernitur: attollit se diua lacinia contra.
a Caulonisq; arces: & naufragum [a] scyllaceum.
Tum procul e fluctu trinacria cernitur æthna:
Et gemitum ingentem pelagi: pulsataq; saxa.
Audimus longe: fractasq; ad littora voces:
Exultantq; vada: atq; æstu miscentur harenæ:
b Et pater anchises (nimirū hæc [b] illa charybdis:
Hos helenꝰ scopulos: hæc saxa horrēda canebat)
c Eripite o [c] socii: pariterq; insurgite remis.
d Haud minus ac iussi faciūt: primusq; rudentē [d]
Contorsit læuas proram palinurus ad vndas.
e Læuam cuncta cohors [e] remis ventisq; petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite: & ijdem

ASCENSIVS.

ASC. ¶Haud mora cō &c. Docet quomodo illinc prouecti per charybdin p̄teruecti sunt: Vn̄ donatus.

Don. Socios: nam in cōmune vbi periculum est oībus laborandum est hęc ille.

Ordo. ¶Ordo est. Haud mora supp. fit: & nos obuertimus. s. in pelagus: quia dictum est vela legunt socij. & proras ad littora torquent: continuo. i. illico. cornua antēnarum velatarum. i. velis indutarum: sunt autē antennę a latere mali quasi cornua aut brachia seu alę eius obuertimus dicit votis perfectis. i. postq̄ perfecimus vota ordine. i. per ordinem. & nos linqmus domos graiugenum. pro graiugenarum. i. græcoꝝ a grais aut in græcia genitorum: & arua suspecta ppter inhabitantes hostes: hinc. i. postq̄ hinc prouecti sumus: sinus. i. angulus maris: tarenti herculei. i. a phalanto qui octauus fertur ab hercule aucti: sed prisco noīe noīari permissi (vnde licet taras ipsius conditor nomen dederit aut tarentus heros vt quidā volunt: tamen quia phalantus herculeus ipsum auxit & eo coloni

dux-

f Subducta ad manes imos descendimus f vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumā elisam:& rorantia vidimus astra.

duxit: potest & herculeū appellari: sed quia Dyonisius halycar. dicit a lacedemonijs conditum & alijs ab alijs: dicit poeta) si vera est fama quæ. s. herculeū appellata phalāro: cernitur. s. a nobis: & diua lacinia. i. templum laciniæ. s. Iunonis quæ a conditore vel a lacinio latrōe illic interempto ab hercule: lacinia dicta eo ꝙ locus in quo post expiationem templū factū est: lacinij appellationem habeat attolit se cōtra. i. ex aduerso. & arces caulonis. s. oppidi quod & Caulonius dicitur & est in prima parte italiæ de quo Beroaldum statim videbimus. & Scyllaceum. s. oppidū naufragum id est periculosum iuxta quod sæpe fit naufragium cum sint illic scopuli quales iuxta scyllam sunt: attollit se contra aut cernitur hinc (versus non est eo metro quo reliqui nā in quarto pede habet amphimacrum: id est pedē trisyllabum cui⁹ media breuis inter duas longas est: nam naufrag⁹ mediam corripit Vnde Persius Cātet si naufrag⁹ assem &c. Sunt tamen qui nauifragum legere malint. In quinto autem spondeus est: qui versus periculi vt quibusdam videtur depingit iactationem & laborē) Tum id est deinde æthna trinacria. i. scicilien. cernit̄ e fluctu: & nos audimus lōge gemitū. i. crepitū ingentē pelagi. i. maris & saxa pulsata. s. ab impetu aquarū: & voces aquarum fractas. i. collisas & reuerberatas ad littora: Vñ addit & vada. i. aque p quas vadere licet cū sint minus ꝓfunde sed magis periculose. exultant. i. frequenter exiliunt & erigunt̄: & harene miscentur æstu. i. feruore aquarū cōmotarū. Et pater anchises sup. exclamat (sed mirus artifex poeta in re trepida vt eam depingat verbū demere solet vt etiā hic) o socij eripite supp. vos his periculis & insurgite pariter. i. pari ictu remis vt. s. impetum aquarū in charybdim ducentiū superent: nimirum & nō est (inquit æneas) mirū si pater anchises tūc exclamabat: aut nimirū. i. quia certe hæc sup. est illa charybdis quā sup. helenus canebat & helen⁹ canebat. s. vaticinādo: hos scopulos supple horrēdos & hęc saxa horrenda scilicet ipsius scylle. Socij faciunt haud id est non minus. hoc est tantum ac id est quam seu quantum erant iussi & Palinurus contorsit primus rudente id est fune quo vela dirigūtur (aut si legatur rudentem erit adiectiuum vt sit proram rudentem id est multum sonantem inter saxa) contorsit ergo aut rudente id est fune: aut proram rudentem. id est multum sonantem ad vndas leuas id est ad leuam. hoc est sinistram iacentes ad charibdim videlicet cuncta cohors id est tota alia classis petiuit remis & ventis: id est toto conatu (vnde prouerbiale est quoties aliquid toto conatu fit id remis & ventis fieri) leuam supple partem: nos tollimur id est erigimur in cœlum (hyperbole est) & hoc gurgite. i. globo aquarum curuato id est in fornicem seu arcum erecto: & ijdem id est nos ijdem qui pauloante in cœlum sublati eramus descendimus ad manes. i. inferos: imos id est ꝓfundos. & hoc vnda. i. aqua subducta. i. abstracta nauib⁹ nostris. cū enim hic erigitur illic deprimitur scopuli: id est rupes saxosę in aquis: dedere ter clamorem: id est vehementem fragorem inter saxa caua. id est concaua aut impetu aquarum excauata. & nos vidim⁹ ter spumam elisam. id est excussam & vi expressam & astra rorantia id est irrorata & aquis sparsa: oīa autem hyperbolicos dicuntur ad significandam nimiam vehementiam aquarum commotarum ad charybdim. Beroal. in Seruium verba sunt hæc. Si versum horatianum ita legeremus vt allegatur a Seruio ꝑuaricabim⁹ normam saphici carminis qđ in penultimo pede exigit trocheum: ideoq; legendum est amicus aulon: & ita in emendatis codicib⁹ legit̄: est aūt Aulon mons calabrie ꝯtra tarētinā regionē vt Porphirio scribit. Ferax boni vini: de quo intellexit Martialis celebrans vinum tarentinū. Nobilis & lanis & baccho fertilis aulō Aulon.
Enimuero apud Vergilium caulon legitur: & accipitur ꝓ oppido: qđ a Ply. collocat̄ in prima regione Italiæ: & Strabo in. vj. Caulon.
cauloniā appellat cui adstipulatur mela in geographia vt ego animaduerti: & in hystoria potissimum labit̄: Serui. ac parum curiosus est: nam cum originem tarenti referre vellet: dixit bellum inter Athenienses & Lacedemonios fuisse conflatum: quod a fide hystoriæ penit⁹ dissentit cum bellū illud inter Lacedemonios & Messenios p multos annos gestum fuerit: qui populi sunt in peloponeso atq; contermini: & originem tarenti referens. Stra. istud copiosissime narrat. Ephorus quoq; & Iustinus idem tradiderunt.

PIERIVS.

a ¶Caulonisq; arces & naufragū scyllacæum. Sunt qui naufragu dactylum esse velint Enniano more, m, detrita. Sunt q amphimacrum defendāt, quū scyllacæū scribant, & versum spondaicum autumēt. Sunt qui nauifragum scribāt, sed scyllacæum pæonicum esse tertium velint, vt ita dactylus in qntam cadat. Varie vero pronunciari solitum nomē scylacei, strabo etiam confitetur. Sunt etiam antiqui codices aliquot, in quibus & nauifragum choriambici dimensione & scyllacæum epitriti quarti syllabis legatur: vt dicas versum hunc ex ijs esse, qui alios quoq; pedes admittant, ꝑter dactylum & spondeū, esseq; choriambicū quarta sede, sed versum alioqui spondaicū. Quæ quidem cōminisci cogimur, ne tot veterū codicū auctoritati detrahatur, quorum bona pars nauifragū quadrisyllabum scriptum ostēdunt. Sed enim donec melius aliquid inueniatur acquieuerim interim libenter & Porcio & antiquis aliquot alijs codicibus, in quibus & nauifragum & scylacæum vnico, l, notatum habetur. Nam vocales, y, & a, dichronæ omino sunt, vt corripi licenter possint, in noīe præsertim græcanicæ figuræ, Missum vero facio, quod naufragium in cod. aliquot habetur, quum in huiusmodi lectione nihil memoratu dignum occurrat. b ¶Nimirum hęc illa carybdis. In antiquis aliquot codicib⁹ hic illa legitur. Sed Hæc ꝓnomen magis placet, quia consequit̄, Hos scopulos, hæc saxa. c ¶Eripite o socij. In plærisq; codicibus antiquis absq;, o, legitur Eripite socij. Sed enim locus ipse aduerbium id omnino exposcere videtur, quo sine frigidiuscula esset adhortatio. d ¶Primusq; rudentem contorsit læuas prorā palinurus ad vndas. In antiquis aliquot exemp. Rudente legit̄ casu septimo, vt adminiculo fuerit ad cōtorquēdū. e ¶Cuncta cohors, nomini huic adspirationem accessisse ex consuetudine, veluti etiam horto Velius lōgus arbitratur: quum tamen alij cohortem a cohortando dictam velint, inesseq; illi adspirationē natura. f ¶Subducta ad manis imos descendimus vnda. In Mediceo, in Porcio, & aliquot alijs codicibus antiquis desedimus habetur, quod est aquæ, & terræ in imū se contrahentis, descendētisue, solo subducto. Tullius. lib. primo de Diuin. Multis locis labes facta sit, terręq; desederint. Et infra eodem libro, delata etiam ad senatū labes agri priuernatis, quum ad infinitam altitudinē terra desedisset. Neq; tamen displicet descendimus, vt sit antitheton eius, quod dixit, tollimur in cœlū, quod in Mediceo codice tollimur ad cœlum, scribitur.

caulon est mons calabrię: vt Hora. & amicus caulon fertilis baccho: in quo oppidū fuit: qđ secundum Hyginium: qui scribit de situ vrbiū italicarū olim non est. Naufragum scyllaceum periculosum nauibus. Dictum scyllaceum vel a tractu vel a periculi similitudine: nā inde scylla lōge est. Et gemitum ingentē pelagi. videtur delatus primo ad fretum post ad æthnam reuersus Fractasq; nimias: vt fractos sonitus imitata tubarum. Aestu miscent̄ harenæ. describit loca charybdi vicina quam esse credit ex periculi magnitudine. Saxa horrenda canebat: retulit se ad historiam. Nam pro scylla dicit horrenda saxa. Eripite: de periculis deest vos. Lęuas vndas: de ionio veniētibus: aliter non procedit Cuncta cohors: quia superius dixit. Nos castra mouem⁹. Ad manes imos: poetica hyꝑbole: Scopuli clamorū: de historia vt supra dixim⁹: hoc traxit. Vnde em̄ illisæ concauis saxis canum imitantur latrat⁹ Elisam: Excussam vt Elisos oculos & siccū sanguine guttur. Rorantia astra: pro irrorata. i. q̄ irrorabant̄ a q̄ significatiōe nō est apud latinos ꝑticipiū. Sane hyperbole est.

ASCENSIVS.

¶Interea fessos &c. Docet q̄uo in cyclopas incidit qui dicuntur in scicilia nō longe ab æthna monte habitasse: quo circa etiam describit æthnam: sed vt Macrobi⁹ sentit minus docte q̄ Pindar⁹ verum landinus partes maronianas viriliter defendit: docetq; nō vitiosum eē si plura dixerit poeta q̄ a Pindaro dicta inuenerit: Nā licet prudenter dixerit Pindarus

Interea fessos ventus cum sole reliquit.
Ignariq; viæ cyclopum allabimur oris:
Portus ab accessu ventorū immotus:& ingens
a Ipse: sed a horrificis iuxta sonat æthna ruinis.
Interdumq; atrā prorumpit ad æthera nubem:
Turbine fumantem piceo:& candente fauilla

SERVIVS.

¶Ventus cum sole. ventorꝫ em̄ mutatione necesse est fieri oriente die: vel occidente. Ignariq; vię cyclopū allabimur oris: vt Seruatum ex vndis strophadum me littora primū accipiunt. Similis enim est sonus. Cyclopum clo. habet accentum quia latina declinatio est in accusatiuo: qa grę ce posuit cyclopas cy. habet accē tum sic & cyclopes clo. habebit SER.

Aethnæ incēdiū. ✠ Tonat æthna ruinis : causa
huius incendij secundum Verg.
æthne est hæc Sunt terræ desudā
tes sulphur. vt pene totus tractus
campaniæ vbi est veseu⁹ & Gau
rus montes quod indicat aquarꝫ
odor calentium. Item nouimus
ex aquæ motu ventū creari. Esse
etiam concauas terras æthnā cō=
stat & ab ea parte qua eurus vel
africus flant habere speluncas &
plenas sulphuris: & vsqꝫ ad mare
deductas. hæ speluncę recipien=
tes in se fluctus ventum creant
qui agitatus ignem gignit ex sul
phure. Vnde est quod videtur in
cendium. Hoc autem esse verum
illa comprobat ratio quia & alijs
flantibus ventis nihil ex se emit
tit: & pro modo flantium euri vł
africi interdum fumum interdū
fauillas: nonnunqꝫ vomit incen
dia; quod & hoc loco ostendit:
nam effectum indicans suppri=
mit causas. Prorumpit nubem:
poetica descriptio: nam non di=
cimus prorumpo illam rem. Cā
dente fauilla: scintillis & est bo=
Fauilla. na periphrasis. nā fauilla est sci=
tilla ab igne deserta. Viscera id
est partes sic dixit: vt ossa terræ
dicimus. Eructans: Cicero. Eru=
ctans sermonibus suis cędem bo
norum. Horatius vsurpauit Hic
dum sublimis versus ructatur.
Liquefacta: putrida decocta i mo
dum calcis. Imo ab imo: & red=
dit causam latenter. Inde em ven
tus ex aqua nat⁹ erumpit: Fama
est. excusat fabulā dicturus: nā si
Phlægra Gigāteū bellum. ī phlęgra loco Thessalię pugna
runt gygantes quomodo Ence=
ladus in Sicilia. Othus in creta
secundum Sallustium: vñ Othi
campi dicuntur: Typhœus in cā
pania: vt inaryme iouis impe=
rijs imposita typhæo : sed Varro
dicit in diluuio aliquos cōfugis=
se in montes qui bello postea la
cessiti ab his qui de alijs venie=
bant montibus facile ex locis su
perioribus vicerunt: inde fictum
vt dij superiores dicerentur. Infe
riores vero terrigene. Et qa de hu
millimo ad summa reptabāt: di
cti sunt pro pedibus habuisse ser
pentes. Semustum: pro semiustū
sic autem ponitur veluti semia=
nimis sit Enceladus: vñ est. Mo=
tat latus & est quasi ex fulmine
Camin⁹. natum sit incendium. Caminis
grecum est latine fornax: Motat
frequēter mouet. Nam si mutat
dixeris das refectionem labori.
Noctem: melius per accusatiuū
dixit. Videmus vel mente vel
oculis: Aethera. splendorē ęthe=
ris sane Home. ætherem & aerem
communis generis posuit. Ergo
Intempe strum. potest esse æthra pro æthere. In=
tempesta media : hoc est nimiū
obscura. Intēpesta est dicta nox
media inactuosa carens actibus
per quos tempora cognoscimus
Ait enim Lucretius tempus non
intelligi nisi per actus humanos
Medium autem noctis tempus
caret actu. Ergo intempesta in=
actuosa quasi sine tempore hoc
est sine actu: per quem dignosci=
✠ tur ips

Attollitqꝫ globos flammarum: & sydera lambit.
b Interdum scopulos auulsaqꝫ [b] viscera montis
Erigit eructans: liquefactaqꝫ saxa sub auras.
Cum gemitu glomerat: fundoqꝫ exæstuat imo,
c Fama est Enceladi semustum [c] fulmine corpus
Vrgeri mole hac: ingentemqꝫ insuper æthnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis:
d Et fessum quoties motat [d] latus intremere oēm
Murmure trinacriā: & cœlum subtexere fumo.
e Noctem illam [e] tecti in syluis immania monstra.
Perferimus: nec quæ sonitū det causa videmus
Nam neqꝫ erant astrorū ignes: nec lucid⁹ æthra
Syderea polus: obscuro sed nubila cœlo:
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

PIERIVS.

a ¶ Ipse sed horrificis iuxta. Tonat æthna ruinis. In codic. aliqt antiquis legere ē, ipse sub horrificis. Ruinę em illæ a summo vertice montis flammæ vi in altū eructanť, & quod ipse poeta subiūgit, saxa liquefacta sub auras cū gemitu glomerantur quare forte non displiceat tonare æthnam sub horrificis ruinis, magis tñ placet, sed. Quia port⁹ ipsius bona malaqꝫ enumerare voluit, vt occasionem arriperet æthnę quoqꝫ flāmas ruinas, motus horrendos, eructationesqꝫ illas describendi.

b ¶ Scopulos auulsaqꝫ viscera. In antiquis aliquot cod. cōuolsa legiť. Sed qa disseparatio est, magis placet auulsa, vt etiam in Med. est.

c ¶ Enceladi semustum fulmine corpus. Veriti sunt pleriqꝫ semiustū scribere, qui scirent primā huius nois syllabā pduci, quare semustū trisyllabū, i, vocali subtracta publicarunt. Sed enim quū in veteribus exēplaribus quotquot legi, fere passim Semiustū quadrisyllabū obseruauerim scriptū, Sinizesin potius esse dixerim, neqꝫ qcqꝫ deteri debere, quū duæ illæ syllabę pro vna reputenť, vt in Catulliano carmie, Flos Veronensiū depereūt iuuenū, qd veteres habēt codices, nō Veronensū, vt in noīe aluearia, quāuis aliq aluaria legere malint. Fit vero Synizesis vel ex duab⁹ breuibus vocalib⁹, nulla interiecta cōsonante, vel altera duarꝫ vocaliū existente breui. Nā ex duabus longis nō cōdonať. Sed em qa cod. manu scripti, frequenti trāscriptione semp aliqd immutarūt, fitqꝫ vt in silibus plerūqꝫ vix fidē faciāt quātūlibet antiqui, opere pciū videť, inscriptionū, q̄ fuerint ī marmoribus notatæ, testimonijs vti, illæ em quo semel mō scriptę fuerint, suā indelebiles retinēt antiquitatē. Habem⁹ itaqꝫ inscriptionē tumuli nō inuenustā, neqꝫ inelegātē Romæ ī palatio mōtis iordani, in qua manifesta Synizesis inspiciť, hoc pentametro, Luctuosumqꝫ mihi qui scio qd fueris. Luctuo, p Synizesin esse videtur, atqꝫ etiam in altero heroico exametro. Vnanimi carpurniano sociata marito. Neqꝫ desunt hmōi exempla plurima, tā & si nōnulli quantū in Calpurniano ē, pene vltimā græcorꝫ more corripi posse cōtendunt, atqꝫ ita terti⁹ pes, purnia, dactylus sit, vt in hadriano, claudiano, & silibus factū passim apud græcos obseruamus. Sed em nobis nō licere ē tā disertis, quare figurā poti⁹ admittam⁹. Qua, vt missos faciā Homerū, Hesiodū, Theocritū, & vniuersam grēciā, Virgilius ipse sępe vsus est, vt ex locis passim a nobis toto opere citatis manifestū eē pōt.

d ¶ Et fessum quoties motat latus. In antiquis aliquot cod. mutat legiť, Quod Serui⁹ admittere noluit, ne refectio, vt ait, labori deť, Ti. Dona. mu
✠ tat, agnoscit

Pindarus qꝫ interdiu fum⁹ & no
ctu flammę videanť non tamen
imprudenter poeta noster addit
interdiu etiā flammas candētes
videri vt vehementiam ardoris
significet. ad quā significandam
dicit; interdū scopulos auulsaqꝫ
viscera montis erigit eructans:
q̄ res inquit Landinus a natura
nō abhorret licet a pindaro non
dicatur cū videamus magnos la
pides a machinamētis bombar=
dis vulgo dictis ejci. Ad has aūt
oras dicit se noctu appulsum qd
prudenter astruit: ne mirū sit qꝫ
a cyclopibus non sit dephensus.
Cyclopes aūt gygantes erant fi=
lij Neptūni a cyclo. i. orbe circu=
lari oculi ingentis quē vnū i me
dia fronte habuisse perhibentur
dicti. Donati super hac re verba Do.
sunt hæc: Fama est: recte inducit
Aeneā in his quæ fabulosa erāt
dicentem fama est: ne se authorē
rerum impossibilium faciat. Or Ordo
do est. Vētus reliquit interea cū
sole. s. relinquente quia occiden=
te nos fessos. i. fatigatos labore re
migandi & nos ignari vie allabi
mur. s. cū defluxu aquarū oris. i.
ad oras: hoc est regiōes cyclopū
illorū gygantium vnū oculū ī
fronte habentium. Portus. s. ad
quem accessimus sup. est immo
tus. i. quietus & non sollicitatus
nec turbatus ab accessu ventorū:
& est tamen ingens. i. valde ma=
gnus: ipse quidem sup. est immo
tus: sed æthna mōs ille sicilie so=
nat iuxta. i. prope ipm portum:
ruinis. i. rupturis & eructationi=
bus flammarꝫ & lapidum semu
storum horrificis id est horrorē
facientibus seu incutiētibus: his
præsertim qui causas ignorant:
& prorumpit. i. rūpendo aut ru=
ctando pijcit interdū ad æthera.
i. summū aera nubē atram quia
fumosam hoc est (quod addit) fu
mantem turbine. i. impetu fumi
exuperantis piceo. i. qualis de pi
ce exusta procreatur & fauilla. i.
modica flamma : candente. i. re=
splendēte inter fumum: & attol=
lit. i. erigit globos flammarū: &
lambit. i. molliter attingit flam=
mis suis: sydera secundum opi=
nionē vulgi id videntis aut hy=
perbolicos loquitur: & erigit in
terdum scopulos. i. saxa & visce=
ra mōtis. i. lapides seu saxa auul=
sa. s. a cęteris quibus coherebant:
erigit dicit eructans. i. ejciēs qua
si ex stomacho vt faciunt eructā=
tes: & glomerat id est in morem
glomeris circumuertendo rotat:
cū gemitu. i. vehementi crepitu
sub auras. i. sursū ī auras saxa liq
facta. i. resoluta vi sulphuris &
ignis: & exestuat. i. ęstū exhalat ex
fundo imo. i. de penetralib⁹ suis.
Fama ē (nō ē affirmat id æneas
vir grauis) corpus Enceladi ill⁹
gygantis in bello gygāteo a io=
ue cum cæteris deuicti: semustū:
id est semistum & ad dimidium
absumptum: fulmine: quo iup=
piter in gygantes vsus est vrge=
ri: id est opprimi: hac mole id est
imenso pondere montis æthnā
✠ mont

montem illum ingentem id est manum: impositam insup. id est postquam illic sepult⁹ erat viuus expirare id est euaporare e & quasi exhalare flammā & hoc caminis id est fornacibus aut fumariis ruptis: & omnē trinacriā id est totam Siciliam: intremere id est intrinsecus & multum tremere: quoties Enceladus: motat i. mouet & obuertit: lat⁹. s. super quod recubuerit: fessum id est fatigatum & lassum: intremere dico: murmure: id est perturbatione & crepitu vehementi: & subtexere: id est ad inferiore parte occulere cœlum fumo: quem scilicet tunc emittit. Nos tecti in syluis (quod verisimile facit, vt qui deprehensi non fuerint a cyclopibus) perferrimus illam noctem scilicet totam q̄ longa erat: monstra: id est res que præter naturam fieri videbantur & quarum causas ignorabamus quod addit dicens. Nec videmus: id est cognoscimus aut percipimus q̄ causa

tat, agnoscit: dum Enceladū ait querti in aliud lat⁹: dū alterius voluerit vice effœtas vires reparare, cum Seruio tamē sunt pleriq; codices vetusti, neq; tamen motat in oibus. Sed motet subiūctiuo modo in nōnullis scriptū est. e ¶ Noctem illā tecti in syluis immania monstra perferimus. In cod. aliq̄t antiquis nocte illa ablatiuo casu legitur. Serui⁹ incusatiuum mauult, & ita plus omnino significat ob continuationē incōmodi. Oia præterea exēplaria quæ versauim⁹, Tecti syluis absq; in legunt, vt Naues vel siluis cesis, vel littus obumbrantibus occultatas intelligas, nō aūt homines in siluas egressos, quod minime verisimile est in tanta rerum trepidatione, quū præsertim quæ sonitū daret caussa, nō viderent. Nam & superius in carthaginensi portu classem in conuexu nemorum arboribus clausam circum occuluerat, loco tamen ibi ita natura comparato, vt & facile, & commode possent delitescere.

tur tempus. Vnde est intempestiue venisti. id est ἀχρόνως. Ergo intempesta patet: quia caret tempore.

causa det sonitum scilicet tam vehementem. Nam neq; erant ignes astrorum: nec polus erat lucidus æthra: id est splendore syderea: id est syderum coruscantiū: dum enim fulgura & coruscationes sine tonitru fiunt solet esse clara serenitas: quæ tunc non erat: sed nubila supple erant in cœlo: id est aere obscuro. id est caliginoso & tenebroso: & nox intempesta: id est ad nullū opus tēpestiua: tenebat lunam in nymbo: id est nube circumuoluta in morem nymbi.

SERVIVS.

¶ Aurora polo dimouerat vmbrā. Histeron ꝓterō in sensu. Ante em̄ aurora est q̄ dies. Forma: bene dixit formam & nō hoiem Illuuies: sordes. Consertum spinis: ligatum spinis: hinc Teren. Video quendā sentum. Graiis: habet em̄ vna queq; gens incess⁹ & vocē ꝓpriā. Ad troiā vt ex cōfessione subsequenti hoc dicit: aut græcū esse cognoscit ex trepidatione: vt Teren. nescio qd peccati portet hæc purgatio: p̄ceps: sine respectu salutis. Testor obtestor. Spirabile vitale quod spiramus. Cicero. vero in li. de natura deorum: spiritabile dixit. Quascunq;. cōparatione eoꝝ q̄ fugit nō cogitat quo eat. Hoc sat erit: vitasse cyclopas. E classib⁹ ex eqtib⁹: vt & ortynę classes. Petiisse: cā metri addidit syllabā vt nos abiisse rati & vento petiisse mycenas: Tāta: vt nō possit fortunę præsentis qualitate molliri. Spargite: hoc est dilacerate: & noua breuitate vsus est. Hoium manib⁹ oblique loquitur. Vult em̄ ostendere hāc hois nō eē crudelitatē. Genua: physici genua misericordię consecrata volunt: vt aures Memoriæ: Frontem genio: dextrā fidei. Quis? cuius filius? nam se græcū iam dixerat: & ipse sic r̄ndet. Agitet fortuna: hortamur fateri quæ eum fortuna vexet: vt agitataq; numia troiæ. Haud multa moratus: nimię benignitatis ē nō expectare plurimas preces. Præsenti pignore. manuum cōiunctiōe qua firmatur amicitia: vt Iungimus hospitio dextras ac tecta subimus.

Postera iamq; dies primo surgebat eoo:
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbram:
Cum subito e syluis macie confecta suprema:
Ignoti noua forma viri: miserandaq; cultu
Procedit: supplexq; manus ad littora tendit.
a Respicimus[a]: dira illuuies: immissaq; barba.
b Consertum tegmen[b] spinis: at cætera graius:
Et quondam patriis ad troiam missus in armis:
Isq; vbi dardanios habitus: & troia vidit
Arma procul: paulū aspectu conterritus hæsit.
Continuitq; gradū: mox sese ad littora p̄ceps
Cum fletu præcibusq; tulit ¶ per sydera testor:
Per superos: atq; hoc cœli spirabile lumen:
c Tollite me teucri: quascunq;[c] abducite terras.
Hoc sat erit. scio me danais e classibus vnum:
Et bello iliacos fateor petiisse penates:
Pro quo si sceleris tanta est iniuria nostri:
Spargite me in fluctus: vastoq; īmergite ponto:
d Si pereo[d] manibus hominum: periisse iuuabit.
e ¶ Dixerat & genua āplex⁹: genibusq; volutans[e]:
f Hærebat: qui[f] sit fari: quo sanguine cretus
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna fateri.
Ipse pater dextrā anchises haud multa morat⁹
Dat iuueni: atq; animū p̄senti pignore firmat.

ASCENSIVS

¶ Postrema &c. recitat quō illic postero die achemenidem grecū quendā ab vlyxe illic derelictū offenderit: vtq; ab illo factū Vlyxis & seuitiam polyphemi cæterorūq; cyclopum edocti: illinc festini effecti sint. Vn̄ Dona. dicit sic. Ignoti noua f. non idem ē ignoti & noua forma. Nam noua forma ꝑtinet ad id qđ infra de cultu & eius sordibus dicetur: ignoti aūt quē reuera nescissent Respicimus qa nō audiebat vox rogantis. Immissa vltra modum grandis. Consertū: concinatum spinis: nō em̄ textum erat spinis: sed spinis frustra pannorum cōtinentib⁹ cōsertū illius fuerat tegmē. Ad troiā: gratū troianis q talē viderēt inimicum. Mox vbi metum vicit necessitas. Per sydera testor: cū ꝓcul eēt se gestu supplicē exhibuit mox propinquus factus præces adhibuit & lachrymas. Confitetur originē: vt misericordiā captet. Spargite. in partes scilicet diuisum quod ne fieret crudelitas facti descripta est. Si pereo oñdit male viuere. Nā si pereo dixit & nō cū periero. Et genua āplexus: ad p̄ces adhibet obsequiū corporis. Fari: fari & fateri differunt. Nam fari est simpliciter aliqd referre. Fateri aūt ex necessitate q̄ secreto ꝯtingunt publicare. ¶ Ordo est. Dies postera. i. postridie q̄ accessimus oriēs surgebat primo eoo. i. a prio oriēte (vnde patet diem discretū a nocte ēt fœminini generis reperiri vt hic & in qnto) & aurora. i. tempestas matutina: dimouerat polo. i. a cœlo vmbram humentē. i. noctē humidā aut cū humore inumbrātē. est em̄ nox vmbra terre (Seruius dicit esse hysteron ꝓteron in sensu. i. posterius factū prius narratū mutato ordine: sed si diligenter annotasset v̄ba poete nō id diceret: nam verū qdem est q ante sit aurora q̄ dies: sed id exp̄sse significat poeta dicens q dies surgebat. s. adhuc & q aurora dimouerat non q dimouebat noctem & ita significat auroram partes suas priorem fecisse) iāq; duę sunt ꝑticulę: vt sit & dies surgebat & aurora dimouerat vmbrā &c. iā cum. i. qn̄: forma viri

ASC. Donat⁹. Fari. Fateri. ¶ Achemeni. Ordo. ¶ Aen̄.

PIERIVS.

a ¶ Respicimus. In antiquis aliquot cod. prospicimus legit̄, qđ procul aspicimus significat. Sed Donatus respicimus agnoscit. b ¶ Consertum tegmen spinis. In antiquis plerisq; codi. tegimē integra dictione legitur. In Longobardico & Mediceo tegumen quod antiquitatē sapit, & eo mō scribitur apud Ti. Donatum. Neq; tn̄ inficior tegmen etiam dici per syncopen, vt Recubans sub tegmine fagi. procelcumaticū em̄ primo statim versu ponere nimis absurdum fuisset, est & alibi, Tegmen habent capitum. c ¶ Tollite me teucri quascunq; abducite terras. In cod. aliq̄t antiquis legere est in q̄scunq;, addita præpositione, sine qua tn̄ figuratior est elocutio. Ridere vero mecum, vt verum fatear, solebam, quū in nonnullis cod. scriptū offendissem quescunq; pro quascunq;. Inueni postmodum apud Fl. Sosipatrum quescūq; apud veteres analogicam esse de

clinationem

ignotí noua & miserãda cultu.i.ꝑpter cultũ: ꝓcedit subito e syluis ꝯfecta.i.exhausta & afflicta macie supꝑma.i.supra quã maiorem ferre nequeat: ꝓcedit dicit & ipsa forma: aut ipe vir supplex: tendit manus ad littora.i.ad nos q eramus in littore Respicimus sup.cum aut eã: & videm⁹ sup. ꝙ erat illi illuuies.i. sordes aut potius ingluuies gutturis ꝑpter famem dira.i. immanis q̃si deorũ ira immissa: & barba immissa.s. in illuiẽ gulę aut in pect⁹ demissa & inculta: tegmen.i.indumentũ quo tegebat̃ sup.erat cõsertum spinis postq̃.s.fila putruerant: at.i.sed erat sup. graius. i. græcus cætera.i.p cætera aut in cęteris & missus quondã.i .aliqñ ad troiã: in armis patrijs.i.patriæ suę aut paternis.id aũt nõ viderunt: sed postea didicerũt ipso narrante: isq̃.i.& is vbi.i.postq̃ vidit ꝓcul.i.de longe: habitus dardanios.i.troianos & arma troia.i.troiana insignia: ipse hesit.i.fixit gradũ aut dubitauit paulũ.i. modicũ & parumper ꝯterritus aspectu.s.hostium & cõtinuit gradũ. i.substitit: & tulit se mox.i.paulopost existens preceps.i. prę cipiti cursu impulsus: ad littora.i. ad nos qui eramus in littore: cũ fletu & p̃cibus.i. flens & precans : p̃catus aũt est in hũc morẽ: ego o teucri.i.troiani: testor.i.obtestor vos p sydera: per superos scilicet deos: atq̃ hoc lumen cœli spirabile.i.vitale quod spm̃ vitalẽ aĩantibus tribuit.i.per eum quem videmus oriri solẽ: obtestor & obsecro vos: tollite.i.auferte me hinc.s.& abducite me supple in quascunq̃ terras hoc.s.ꝙ me tolleris & auferetis hinc: erit sat.i.satis: ego scio.i.fateor me vnum e classibus.i. equitum ordinibus: danais.i.græcanicis & fateor petijsse.i. appetijsse & inuasisse penates iliacos.i.res troianas aut deos domesticos troianorũ: sed bello.id est iure belli: ꝓ quo.scilicet facto aut bello si iniuria nostri sceleris.id est quam scelere nostro in vos commisimus est tanta: vt.s.tolli non merear: spargite me in fluctus: & immergite me vasto ponto: & si dicant cur tute id nõ facis.dicat forsan quia religio vetat sibi mortem conscire. At si percunctentur, cur mortem talem desideret? Respondet quia iuuabit: id est delectabit me perijsse, id est extinctum esse si pereo manibus hominum & nõ mõstrorũ: nec dira fame dixerat.s. Achemenides.i .finiuerat sermonem suum & amplexus genua.s.nostra in quibus putatur sedes misericordiæ eo ꝙ suscipientes in gratiam ea flectunt dum se inclinant

clinationem vñ datiuus quibus deducat̃. Vti a ntõ qui. datiuus quis Catonemq̃ ait originũ secũdo dixisse quesçũq̃ Romę regnauisset, & Plauti, ques ignobiles. Quas voces q̃uis nouitas abdicarit, declinationem tñ eius manere, quibus enim crebro dicimus. d ¶Si pereo manibus hoĩum perijsse iuuabit. In cod. nõnullis manuscriptis, si peream legitur, quod minime placet. In Longobardico vero, in Mediceo, in Porcio, & aliquot alijs ex antiquioribus legere est Si pereo hoĩum manibus pe. iu. vel adspiratione hic vim consonantis habente, vel ea ratione factum, qua etiam Neptuno ægeo, vel actæo aracyntho. Quam lectionem præter Ti. Donatum Põtanus quoq̃ agnoscit in actio. vbi ex ipsa earundam vocalium complosione magnam fieri vocalitati accessionem asserit. e ¶Et genua amplexus genibusq̃ volutans hærebat. Vt eorum imperitia retundatur, qui volut⁹ hic legi volunt. In passiuis (ait Fl. Sosipater) participia præsentis temporis non sunt. Abutuntur aũt veteres actiuo pro passiuo vt apud Virgilium, genibusq̃ volutans. Nam si actiua significatiõe acciperetur, se, deesset, vt diceret, volutans se. f ¶Qui sit fari. In antiquo cod. Longobardico quis sit legitur. Quam lectionem agnoscit Seruius, tã etsi veteres grãmatici eo modo qui etiã poni scriptorum veterum aliquot exemplis tradunt.

se inclinant: & volutans genibus, supple suis, in quibus incumbebat repens aut volutãs hærebat genibus nostris: sed prior constructio præstat. vt genibus troianorũ honorem & suis abiectionẽ fecerit: hærebat.i.adhęrebat aut fixus manebat. Nos hortamur fari qui sit (non dicit quis sit propter s literam : sicut nec ibi. Attamen iste deus qui sit da Tityre nobis) & quo sanguine cretus.id est procreatus sit: & fateri deinde: quæ fortuna agitet.i. ĩpellat eũ ad talia faciẽda. Ipse pr̃ Anchises (alludit ad id qđ priam⁹ Sinoni fecerat vñ ẽ ipse iubet priam⁹ &c. Habet aũt ẽphasim pronomen ipse & simul ostẽdit se pium a pio patre ꝓgenitũ) moratus haud.i.non multa.i.multum aduerbium ꝓ noĩe (& id in augmẽtũ bñficij dr̃: quia q cito dat duplex dat bñficiũ) dat iuueni dextrã ĩ signũ auxilij & beniuolẽtię atq̃ firmat aĩm.s.ei⁹ pignore.s.fidei: pñti.i.pñtato: data.s.extra. Sitten

SERVIVS.

SER. ¶Sum patria ex itacha: & circunstantias omnes exequitur loci ꝑsonę temporũ. Infœlicis : quærit fauorem vituperatione eius quẽ scit odio esse troianis. Paupere: paupertas enim apud antiquos militiæ causa fuit: vt de Sinone diximus. Vtitur veniali statu p excusationẽ. Trepidi ergo propter timorem & non propter cõtemptum: & causam timoris oñdit fuisse polyphemi descriptione. Nec visu facilis: Nam etiam aspectu infert formidinem. Nec dictu effabilis vlli: sermone non explicabilis : & mire exaggerauit post descriptionem. Visceribus: viscera proprie carnes sunt Atro: hoc est sanie. Duo. Homerus dicit quatuor: qui etiam scribit Aeneam prius q̃ vlyxem ad siciliam venisse. Ergo vel dissentit: vel dicit duos vidi: sed quot occiderit nescio. Resupinus: magnitudo virtutis ostendit̃. Expersa: madefacta . Si autem aspersa dicatur: tapinosis & hyperbole iungent̃. Tepidi.q.d.adhuc viui & nõ trepidi.ne sit iteratio. Vlyxes: solo nomĩe emphasim fecit vnde est oblitus ve sui est itach⁹ Ithacus itachensis. Sepultus. stratus ĩacuit. Immensum: ad polyphemi magnitudinẽ refertur q̃ si toto antro iacuerit. Fundimur secundum Homerum. qui dicit alios eum tenuisse: alios cæcasse oculũ acuto fuste & obusto . Nã secundũ istũ sensum multi terebramus accipiũt: alij tenebram⁹ legunt. Illud primum sequitur verba homeri. Telo autem acuto potest & simpliciter accipi. So lum sub

Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
¶Ach. a ¶Sum patria ex Itacha comes infœlicis vlyssi[a]
b c Noĩe[b] Achæmenides: troiã gẽitore adamasco[c]
Paupe (mansissetq̃ vtinam fortuna) profectus.
Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt
Immemores socij: vasto cyclopis in antro.
Deseruere: domus sanie dapibusq̃ cruentis:
Intus opaca ingens: ipse arduus: altaq̃ pulsat
Sydera: dii talem terris auertite pestem.
d Nec visu facilis: nec dictu effabilis[d] vlli.
Visceribus miserorum: & sanguine vescit̃ atro
e Vidi egomet: duo[e] de numero cũ corpa nostro
f Prænsa[f] manu magna: medio resupinus ĩ antro.
g Frangeret ad saxum: saniæq̃ expersa[g] natarent
Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
Mãderet: & trepidi tremerẽt sub dẽtibus artus.
Haud impune quidẽ: nec talia passus vlysses:
Oblitusue sui est ithacus discrimine tanto:
Nam simul expletus dapibus: vinoq̃ sepultus:
Ceruicem inflexam posuit: iacuitq̃ per antrum
h Immensum:[h] saniem eructans: & frusta cruento
Per somnum cõmixta mero: nos magna precat[i]
Numina: sortitiq̃ vices vna vndiq̃ circum
i Fundimur: & telo lumen terebramus[i] acuto.
Ingens quod torua solum sub fronte latebat

ASCENSIVS.

¶Ille hæc &c. recitat longam m̃sionem eius hoĩs quẽ susceparãt. ASC. Vñ dicit Dona. sic. oblit⁹ ve sui Don oẽs nos vehemẽter turbati sum⁹ solus Vlyxes natura callidus & vsu & ingenio instructus tantę crudelitatis visu deterritus non est: nec est oblitus sui.i.non ꝑdidit suã industriam. Nã simul expletus: oĩa signa posuit belue occasionẽ ad cædẽ p̃bentis: dederat aũt consilium vlyxes: vt vnicũ illi oculum excecarẽt sed hoc periculosum fuit q̃uis dormiret sepultus. Ergo p̃cati sunt numina. Et qm̃ non idẽ periculum erat oĩbus varias corporis partes tenẽtib⁹ eas inter se sortiti sunt. ¶Ordo est. Ordo Ille videlicet Achemenides fatur tandẽ hæc & hoc formidine deposita postq̃ .s.dextram præbuerat anchises. Ego sum ex Itacha patria comes vlyxi infœlicis. quia capta troia iam septẽ annos errauit nec reditum in patriam inuenire potest: id autem dicit in gratiam troianorũ Achemenides nomine: & ꝓfectus sum troiã adamasco genitore paupe: qui.s. paupertate coactus me i arma misit qđ & Sinon in secundo dixit: & vtinã fortuna mansisset: vt.s.mõ non miserior sim capta troia q̃ prius cum esset capienda: aut vtinã non essem ditior effectus ex spolijs troianis: & troia adhuc staret : quia tunc in has miserias nõ deuenissem. Socij.s.mei reliqui comites vlyxis trepidi id est festini p̃ timore: & dũ ita immemores scilicet mei : dũ linquunt crudelia limina id est antra Polyphemi crudelis dese ruere me

ruere me hic id est i hac isu: ... vasto .i. valde amplo antro cyclopis. s. Polyphemi: domus sup. cruus est intus opaca & ingens sanie .i. corrupto cruore & dapibus cruentis .i. cruore aspersis. Ipse. s. cyclops Polyphemus ē sup. arduus & pulsat. s. v̄tice suo: alta sydera quod ex terrore hoīs dicit̄ p hyperbolem. O dii auerti te talē pestē .i. tam truculētū aspectum hominis aut tantam pniciem: terris. s. reliquis ad quas vēturi estis aut terris oibus cum sit inferno potius debita qa nec est facilis vlli visu .i. vt videat̄: h̄ ē tam terribilis est vt difficile sit ā pestē: aut eū cyclopem videre nec est effabilis .i. explicabilis vlli dictu id est dum de eo quis loquit̄: hoc est cum terrore videt̄ & cum horrore de eo fit sermo: qa vescitur visceribus miserorum. s. hoim dēphensorum: & sanguine atro .i. iam concreto aut sanie ipsa. Egomet .i. egoipse vidi .i. d ē aspexi & p̄sens eram cū .i. qn̄: ip̄e resupinus .i. pstratus more canū in medio antro frangeret ad saxum duo corpora de nostro numero (Homer⁹ aūt dicit quatuor sed potest fieri vt nō oia viderit: & vt pauciora q̄ viderit dixerit vt fidē dictis suis faciat) prensa .i. cōprensa magna manu: quanta eius est: & vidi quū limina natarent .i. inundarent̄ expersa sanie .i. sanguine corrupto: & vidi cum .i. qn̄ ipse manderet .i. masticaret & dentibus frangeret membra. s. miserorum ab eo cōprehēsorum: fluentia id est madentia: atro sanguine: cū artus tepidi .i. semicalidi adhuc tremerent .i. resilirent adhuc sub dentibus. s. ei⁹ quidem .i. certe: haud id est non impune .i. nō sine vindicta & punitione: nec vlyxes est passus talia sup. fieri impūe: ve p vel ip̄e Ithachus .i. itachēsis vlyxes supp. haud id est nō: est oblitus sui .i. salutis suę nec industriæ suę: in tāto discrimine .i. periculo: nam p quia simul .i. statim aut cōtinuo postq̄ ipse Polyphemus explet⁹ dapibus: & sepultus vino posuit .i. reclinauit ceruicem inflexā & iacuit per immēsum antrum eructans saniem & frustra .i. fragmēta carnis p somnū .i. īter dormiēdū mero cruento .i. vino sanguinolēto: hoc est sanguine cōfuso: nos p̄cati magna numīa & sortiti vices .i. officia vicissim tenendi aut occupandi membra eius. circūfundimur vndiq̄ vna .i. simul & vno īpetu: & terebramus .i. perforam⁹ & effodimus lumen .i. oculum vnū telo acuto .i. fuste ficulno acuto & obusto: lumen dicit qd̄ solum .i. vnum (quia nō nisi vnum habebat oculum) latebat ingens .i. existēs valde magnū: sub fronte torua .i. terribili & immiti: latebat dixi existens instar .i. in statū & formā clypei argolici .i. græcanici: aut lāpadis .i. globi lucētis: phœbeæ .i. aut solis aut lunæ nā sol phœbus dr̄ & luna phœbe: nec vult dicere tm̄ fuisse q̄ti sunt sol & luna: sed q̄ti nobis appent & nos læti. s. de successu: vlciscimur tandē vmbras .i. manes a corporibus vi expulsos socio℞. s. nro℞ quos ipse occiderat & deuorauerat.

Argolici clypei: aut phœbeæ lampadis instar:
Et tandem læti sociorum vlciscimur vmbras.

PIERIVS.

a ¶Comes infœlicis vlyssis. In antiquis plerisq̄ codic. vlyssi
absq̄, s, legitur. Probus locū hūc citās, Antiquæ ait est rō de
clinationis datiuo vti p gtō, vlyssi pro vlyssis, Achilli pro
Achillis. Qua forma oratores etiā vsi sunt. Sallustius ad bel
lū Persi macedonicū, p Persis. Vbi ea forma vti nulla coe-
git homœoteleutos, sed antiquæ declinationis rō. ita & .M.
Tullius, filius verri, pro verris. Refert p̄terea Sosipater Cari
sius obseruatum a Plynio dubii sermonis. lib. vi. Herculi p
Herculis, vt vlyxi pro huius vlyxis olim dici cœptū. Neq̄
sumus īmemores plura super huiusmodi genitiuo dicta a no
bis lib. primo. Non putamus autem importunum, vbi alio
rum etiam aucto℞ accedunt testimonia eadē de re pluries di
sputare, aut quoties noui aliquid interscribendū occurrit, le
b ctorem admonere. b ¶Nomine achæmenides. In veteri
bus fere omnibus exempl. legere est nomen quod. s. quæritis Achæmenides, & sicubi nomine
scriptum est, id in his exemplaribus, quæ versamus, subditicium est, priore abrasa lectione.
c ¶Troiam genitore adamasco. In Mediceo, in Porcio, & aliis antiquis plerisq̄ codicibus ada-
masto scriptum est, quod inuictum, vel indomitum significat. & ita proprium id viri nomen
d habetur etiam in codice Donatiano. d ¶Nec dictu effabilis vlli. In antiquis aliquot codici-
bus adfabilis legit̄: q̄quā cod. etiā nōnulli manu scripti effabilis, legūt. Sed enī Macrob. libēti⁹
legit, affabilis, vt i Med. ē, sūptūq̄ ait ex Atio ī philoctete, vbi est, Quē neq̄ tueri ꝯ, neq̄ vt affari
e q̄as. Alterū v̄o illud Ser. agnoscit, exponitq̄ s̄mōe nō explicabilis, qd̄ nō æq̄ placet. e ¶Vidi
Egomet duo. Homerus. οδ. i. sex enumerat, quos cyclops deuorauerit. Nam binos tribus vicib⁹
ponit absumptos. Sed enim vel achæmenides ob trepidationem, & festinantiam nō potest hic
historiam omnem enarrare, satisq̄ putat, si memoret cyclopa eē adeo efferum, & immanem, vt
vna vice duo humana corpora possit absumere, vel duo, pro bina positum, vt alibi vice versa
f bina crispans hastilia, pro duo, quæ licentia late concessa est poetis. f ¶Præhensa manu. Pec
care eos ait Terentius Scaurus, qui prehensus cū adspiratione scribunt, quum eam prima perso
na non habeat. Quum vero ex huius sententia preensus per duo, ee, scribi debeat, vt ibi, dextra
q̄ preensum, hoc loco vel Synizesin esse dicem⁹, vel qd̄ magis placet prensa p crasin legem⁹, vt
g habet̄ in cod. antiquis. Quid vero super hoc sentiat Velius longus, alibi diximus. g ¶Svanieq̄
aspersa natarent limina. Seruius expersa veram esse lectionem asseuerat. In antiquis tn̄ cod. quot
quot habui, aspersa & adspersa legi, sententia, & elocutio sumpta ex .M. Tullio ī philip. Vino
h pauimenta natarent. h ¶Iacuitq̄ per antrum immensum. Seruius quidem immēsum, quippe
antrum agnoscit. Ad quam lectionem respexisse etiā Quintilianus videt̄, vbi ait de Virg. cum
cyclopa iacuisse dicit p antrum prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est. In veterib⁹ ali
quot cod. immēsus legitur, vt Homericum illud exprimat, ενθα δ' ανηρ ενιαυε πελωριος. qd̄q̄
tantus erat vt nemoroso cuipiam promuntorio alto℞ montium similis videretur. Sunt etiam
codices manu scripti, vbi legas immensam saniē, qd̄ minime placet, & si Homerus eructationē
i illius vespertinæ crapulæ late describit. i ¶Et telo lumen Terebramus acuto. Ti. Donatus
tenebramus legit, hoc est occæcamus. cuius hæc sunt verba. Quod ait acuto telo tenebram⁹, ce-
leritatem facti voluit demonstrare. In hoc enim consilium consistebat effectus, ne mora facien-
tium, & dolor vulneris q̄uis grauiter dormientem excitaret. Hoc loco nōnulli terebram⁹ tradūt
sed quum terebratio habeat moram, quæ fuit inimica facientib⁹, melius est, vt telo acuto, vno
ictu videatur esse cæcatus. Sed enim pace tam docti viri, quū locus sit ex Homero sumptus, apd̄
quē lata est de terebratione descriptio, vero similius est Virgiliū scriptū reliquisse terebramus,
v̄sus Homeri sunt. εγω δ' εφυπερθεν αερθεις δινεον ως οτε τις τρυπω δορυ νηιον ανηρ τρυπα
νω οι δ' ετενερθεν υποσειουσιν ιμαντι αψαμενοι εκατερθεν. In quibus nō tantū terebratū
ait lumē cōto acuto, vstu latoq̄ ex igne stati in oculū adacto, vlysse, supne calcāte, loro īferne ad
uoluto, cuius capita socii alternantes vtrinq̄ traherent, qd̄ sine longa mora fieri nō potuit, ve-
rum etiam artificis, qui nauale aliqd̄ lignū terebra perforet, similitudine vtitur, legendū itaq̄
terebramus. ex Homero. ¶Qd̄ vero in inferiori versu Seruius Donatum reprehendit, quod la
tebat late patebat, exposuerit, aut quia capillis tegebatur, aut latebat corporis reliqui cōparatio
ne. Si verba Donati cōsideremus, nil adeo reprehensioni obnoxium inueniemus, immo longe
diuersam Donati sententiam ab ea, quam ei Seruius adscribit. Quærit siquidem Donatus qua
ratione oculus, qui tantæ esset amplitudinis & vastitatis, vt lunæ, Solisue orbi posset æquari, la
tere potuerit: considerataq̄ cyclopis deformitate, rugas cōminiscitur, & ingentem capillorum
syluam. Nam intonsum caput ip̄e polyphemus apud Theoc. & Ouid. lacte iactat. Sed meli⁹ fue
rit ipsa Donati verba subiicere. Quod autem ait Sub fronte latebat, quod ingens fuisse dicebat̄
vsq̄ adeo, vt orbi lunæ, vel solis æquari potuisset, faciebant rugæ toruæ frontis, & ingentes ca
pitis comæ. Quid vero si dixerimus Virgilium & ad oculi situm & ethimologiam respexisse,
quam eo verbo exprimere voluerit, quum Varro dicat oculos ideo dictos: quod sub fronte oc-
culantur.

lum sub fronte la. Multi Polyphemum dicūt vnū habuisse oculum. alii duos: alii tres. sed totū fabulosū ē. Nā h̄ vir prudētissimus fuit. & ob hoc oculū in capite habuisse dicitur .i. iuxta cerebrū: q prudentia plus videbat Verum Vlyxes eum prudentia superauit & ob hoc eum fingit̄ obcæcasse: Latebat dormientis est. Nam male sentit Donatus dicens. Late patebat: quia ꝯtra mētrum est: aut latebat corporis cōparatione: sed prior sensus absolutus est. Argolici clypei & phœbeæ lampa. in vnum magnitudinis est: aliud splēdoris. Phœbeæ & a luna & a sole esse potest. polyphemus.

SERVIVS.

¶Fugite: nam & si hic cæcus sit plures alii assunt. Miseri: aut blādientis est: vt in Teren. O miser Aut miseri: qa ad cyclopas sint delati. Qualis ad mores. Quantus ad

Sed fugite o miseri: fugite: atq̄ ab littore funem
Rumpite.
Nā qualis quātusq̄ cauo Polyphemus in antro

SACENSIVS.

¶Sed fugite &c. Post narrationē malorū opportune monet phrygios ne simile malum incurrant aufugere: quo facto meret̄ grām ab eis. docetq̄ se non insidiatorē esse q̄lis ASC.

esse illis fuisset fortasse creditus si inuitasset ad insulam accedere: nam facile est persuadere id quod volumus cupientibus. Sane: sunt qui dicant poetam nostrum principi poetarum Homero morem gessisse qualem aiunt (Lubet enim interdum nugari) duos scurras fecisse: quorum alter vnde veniret & quid viderit interrogatus dixit se roma venire p rhenū illicq; incendiū incredibile rheni vidisse: at postridie in tenebras incidisse meridianas quales post xpi mortem nemo viderit easq; alis ignote auis factas atq; id genus (ne longus sim) multa. Alter vero idē interrogatus dixit se quoq; Roma venire atq; p rhenū sed vno die tardi⁹ illuc aduenisse interrogatus de adustione rheni rñdit se eā nō vidisse sed pisces assos ante oēs domos expositas & de aue pnegauit se q̄q; eā vidisse sed oēs mortales concurrisse ad congerenda ligna p oui vnius ab aue illic positi condensatione facienda per concoctionem quo tandē rupto ait se genuū ten⁹ in albumen ingressum atq; ita mutuas partes p̄stiterunt qūo Maro quæ Homerus dicit de vlyxe quē ī Lestrygonas & cyclopas incidisse asserit nō dicit sed sociū eius inuentum ab ænea postq; illinc abiuerat verū id artis est summe de rebus notis loqui iuxta fidem & senten-
Donat⁹. tiā illorum qui de illis scripserunt. Sed audiamus donatum cui⁹ verba sunt paucissima: qa ab historia res dependet videlicet Addixi hoc cōsilio ad vos veni melius esse manibus hominū perire
Ordo. q̄ cyclopum. Hæc ille. ¶Ordo est. Sed ne fando. s. vos detineam & in manus cyclopum incidatis o miseri. s. futuri fugite: fugite inquit atq; rumpite qd' plus est q̄ dissoluite funē. i. retinacula ab limite. Et si dicant cæcatus est polyphemus vt inquis qūo ergo timendus (addit. Nam qualis & quantus Polyphemus claudit ī antro cauo pecudes lanigeras. i. oues suas atq; pressat scilicet duris palmis vbera. s. ouiū sup. tales & tanti id est tam immanes & tam

Lanigeras claudit pecudes: atq; vbera pressat:
Centū alii curua hæc habitant ad littora vulgo
Infandi cyclopes: & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ se cornua lumine complent:
Cum vitam in syluis inter deserta ferarum
Lustra domosq; traho: vastosq; ab rupe cyclopas
a Prospicio: sonitumq; pedum: vocemq; tremisco[a]
Victum infoelicem bacchas: lapidosaq; corna
Dant rami: & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans: hanc primum ad littora classem.
Cōspexi venientem: huic me quæcunq; fuisset
Addixi. satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animā hāc poti⁹ quocunq; absumite læto.

PIERIVS.

a ¶Vocemq; tremisco. Antiqua exemplaria pleraq; tremesco p, e, in pene vltima scribere, quaq; id rōne, dictū alibi.

tus ad corpus Curua: hæc habitant ad littora vulgo. ne tantū in montibus esse putentur vulgo passim. Tertia iam lunæ: bene in desertis locis ex lunæ ratione colligit tempora. Se complēt quia non ex se lumē habent sed a sole accipiunt. Lustra: cubilia: hinc lupanaria etiam lustra dicuntur: vbi habitant lupæ id est meretrices dictæ ab obscœnitatis & odoris similitudine. Bacchas: generale est nomen fructus arborum agrestium: Corna: hæc cornus ipsa arbor est: & hoc cornū fructus. Addixit: signato verbo exprimit desperationem.

tam magni centū alij infandi. i. detestandi cyclopes habitāt vulgo. i. passim nō in vno loco ad hæc littora & errant. i. vagantur sup. ī his altis mōtibus. Cornua lunæ implēt ēt se iā tertia lumine. i. illuminatione tertia aut lumine tertio sed propter metrū nō dixit tertio lumine sed tertia cornua. i. iā ē tertiū pleniluniū aut terti⁹ mēsis quī. i. ex quo aut postq; traho vitam in syluis inter domos & lustra. i. latibula & spelea ferarum deserta. s. ab hoībus: & pspicio. i. pcul obseruo: vastos. i. valde amplos cyclopas: ab rupe. i. specula in rupe quā difficulter ptransirēt & tremisco sonitū pedū & vocē eorum: rami. s. arborum & dumorum dant. s. mihi victū infœlicē. i. miserabilem. s. bacchas. i. fructus minores & syluestres sparsim nascētes & corna lapidosa. i. magnos lapides seu ossa magna ɔtinētes: & hærbe pascūt me radicib⁹. s. suis vulsis. i. euulsis & extirpatis seu eradicatis. Ego collustrās. i. ɔspiciēs oīa: ɔspexi primū hāc classem veniētē ad littora. s. ista (nō aūt ɔspexerat nisi cū appelleret: qa dictū est ī terea fessos vēt⁹ cū sole reliqt) ego addixi. i. adiudicaui & ī ptātem eius destinaui: me huic. s. classi: q̄cūq; fuisset siue amica siue inimica: qa satis est mihi effugisse gentē nefandā. s. cyclopū: vos poti⁹ q̄ vt ab illis comprehendar absumite hanc aīam. i. vitā: quocunq; læto. i. quocūq; genere mortis.

SERVIVS.

SER. ¶Nota ante oculi amissionem. Stati. sequit tamen improbus hostē qua meminit postq;: hysterō proteron in sensu: vt pgressi subeunt luco fluuiumq; relinquunt Fluidum profluentem vt euitaret homioteleuton. Non fluit ex defosso oculo sanies: sed supra demōstratum est nō defossum: sed terebratum. Inde: aut de fluctib⁹ aut de spatio oculi. Gemitu: cum gemitu. Medium: sic altū vt medium putares: vt mediū Aeneas iā classe tenebat. Fluctu: legit ēt
¶ Aeñ. & flustus. Trepidi: festini: vt Ne trepidate meas Teucri defendere naues. Sic merito: quia oia eius probauerat dicta: ac si diceret nō fallacē vt Sinonem Vocis: remiorum sonitum vocē dixit. Est enī vox omne qd' sonat: vt fractasq;
Affecto. ad littora voces. Affectare: intendere: vt nauem tenere posset: Teren. ad dominam qui affectant viam. Nam si leges dextra affectare: id est contingere caret exēplo. Potis: nomen indeclinabile Vnde potissimus & q̄uis difficile inueniatur in obliquis: inueniuntur composita impotis & cōpotis a compos & impos & impotem & compotem. Exterrita. t. poetica hyperbole. Curuis ca. ibi enim eccho est. Nequicq;: qa nocere non poterant. Fratres: aut similes aut feritate germanos.

Nam

¶Vix ea fatus erat summo cū monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole mouentem
Pastorem polyphemū: & littora nota petentē.
Mōstrū horrēdū iforme igēs: cui lumē ademptum
a Trunca manū[a] pinus regit: & vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oues: ea sola voluptas:
b Solamenq; mali[b] de collo fistula pendet.
Postq̄ altos tetigit fluctus: & ad æquora venit:
c Luminis effosi fluidum[c] lauit inde cruorem.
Dentibus infrēdēs gemitu: graditurq; p æquor.
d Iam mediū: necdū fluctus latera ardua tinxit[d].
Nos procul inde fugā trepidi celerare recepto
Supplice sic merito. taciti q; incidere funem.

ASCENSIVS

¶Vix ea fat⁹ erat &c. Docet qūo viso polyphemo aufugerint suscepto achemenide: vtq; ille insequi parabat & cæteros cyclopas excitabat. Vnde Donatus dicit ASC.
Dona. sic. Nota exponēdū fuit: qūo cæcus venire potuerit: qa nouerat anteq̄ excæcaret: Trunca manu pinus. tota arbor erat p baculo. Ea sola voluptas. voluptatē ex animalibus habuit: cū videbat. Cæcus autem solamen capiebat. Lauit cruorē: adhuc enī inflicta cæcitas noua putabatur: cum adhuc funderet sanguinem Graditurq; per æquor immense pceritatis expressio gradiebatur ī medio mari vt in terras neq; pfundi maris lat⁹ eius vnda tāgebat. Taciti: cessante remorum strepitu & cantilena nautarum sine qua remi operari nō possunt. Sensit q nō videbat aurib⁹ percepit. Nā q̄uis silentium adhiberetur nō potuit penitus vacua strepitu eē nauigatio. Hæc ille. ¶Ordo est. Ordo
Achemenides supple vix erat fatus ea quæ præmissa sunt quum id est quando nos videmus ipm Polyphemum pastorem mouētem se vasta mole. s. corporis sui supple in summo mōte inter pecudes scilicet suas lanigeras & petentem littora nota quæ: scilicet sæpe petiuerat anteq̄ excæcatus esset appositorie mōstrum id est existentē

e Verrimus e& proni certantibus æquora remis.
Sensit:& ad sonitum vocis vestigia torsit.
f Verum vbi nulla datur dextrā affectare f ptās:
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo:
h Clamorē immensum tollit h:quo ponthus & oēs
Intremuere vndæ:penitusq; exterrita tellus
i Italiæ: i curuisq; immugit g Aethna cauernis.
g At genus e syluis cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portum:& littora complent.
Cernimus astantes nequicq̄ lumine toruo
Aethneos fratres:cœlo capita alta ferentes.
Concilium horrendum:quales cū vertice celso
Aeriæ quercus:aut coniferæ cyparissi
k Constiterant k sylua alta Iouis:lucus ve Dianæ.

☞ existentem monstrum horrendū informe.i.sine forma humano corpori debita: ingens.i. magnum sine genere:cui lumen sup.erat ademptum & sup.cui pinus trunca.i.amputata & trunca regit.i.dirigit manū & firmat vestigia ne scilicet vacillet aut labat iam cæcus. Oues lanigere comitantur.s.pastorem suum ea sola quam.s.ex ouibus habet est sup.voluptas polyphemi & fistula pēdet de collo hoc est deorsum pendet existens solamen.i. solatium mali id est incōmodi amissi.s.visus.postq̄.s. Polyphemus tetigit scilicet pinu sua fluctus.s.maris altos.i.ꝓfundos. & venit.i.accessit ad æquora.ipse lauit.i.abluit aut abstergit.(Est enim pręsentis temporis a lauo lauis lauere)inde.i. deinde cruorem fluidū.i.q quotidie fluebat luminis effossi.i.de oculo effosso:infrendens dentibus supple cum gemitu. & ipse graditur iā per æquor medium:necdum.i. & nō adhuc & fluctus non tinxit latera ardua: scilicet eius. Quia dicit graditur:patet q lauit sit p̄sentis temporis: licet venit sit p̄teriti:quia in lauit prima corripitur:quæ in venit producitur. Alibi legimus lauimus prima breui etiam præsentis temporis Nos scilicet qui id videbam9 cœpimus sup.celerare aut celerare.ꝓ celerabamus procul inde.id est ab eo loco vbi ipm vidimus fugam existentes trepidi id est cū tremore festini:& h recepto scilicet i nauē nostram achemenide supple supplice id est qui genua amplexus nobis supplicauerat: merito scilicet de nobis:sic id est vt id faceremus:quia forte in cyclopas incidissemus nisi nos pręcauere monuisset:&nos taciti:id est tacētes aut secreti: icidere supple cœpimus:aut incidebamus: funē:id est retinacula:& nos proni scilicet incūbentes remis verrimus æquora remis certantibus id est certatim ferietibus. Sensit scilicet poly.strepitum remorū: & torsit vestigia ad strepitū vocis scilicet remigantium.verum vbi id est postq̄ nulla potestas id est facultas datur affectare:id est intendere dextram scilicet ad nauem tenendam: nec potis supple est æquare id est non potest equis viribus aut gradibus consequi fluctus Ionios id est maris ionij:ipse tollit.i.emittit & effert immensum clamorem:quo clamore pontus id est mare & omnes vnde intremuere.i. multū tremuere:& tellus italiæ est supple exterrita penitus id est pene intus:vsq; ad penitiores partes eius:& æthna mons ille Siciliæ: immugijt .id est reboauit cauernis id est caminis & fornacibus dictis: curuis & ideo vt cornu mugitum grandem edentibus. At id est sed genus cyclopum ruit ad portum: excitū id est excitatum & euocatum illo clamore: e syluis & altis montibus & complent littora. Nos cernim9 fratres æthneos id est iuxta æthnam genitos astantes:scilicet ad littus sup.cum lumine toruo:id est diro & minaci nequicq̄ id est frustra:quia seuitiam suam in nos exercere non poterant:& ferentes capita alta : cœlo i.ad cœlum vsq; appositorie concilium id est conuentum concitatum & conuocatum:horrendum:existentes sup.tales:quales erant quercus aerie id est alte in aera multum extense:aut quales cyparissi conifere .i. ferētes multos conos ad ornamētū galearū supple erant tunc cum id est quando ipse constiterāt id est simul steterant supple in celso id est sublimi vertice: existentes alta sylua Iouis quantum ad quercus quæ sunt in tutela Iouis: ve pro vel:lucus id est sylua incedua Dianæ : scilicet venatricis quantum ad cupressos vt Seruius docet.

☙ Nam polyphemi non sunt fratres:quem Home.Neptūni filium dicit. Vnde eo cæcato Vlyxes tempestatē pertulit: Qui ad eum venit relicta Calypso: cum qua fuerat decem annis. Vnde vergilij dictis dissentit temporꝫ ratio. Conifere:conus dicitur fructus cupressi : ipsa enī κωνοειδὴς est. Nam a rotunditate in acumē leuat. Cyparissus Telephi filius fuit amatus ab Apolline:vel vt alij dicūt a Siluano: qui cum ceruum quem in delitijs habebat ꝑ ignorantiam occidisse: flēdo numinum misericordiam meruit: atq; in cupressum arborem luctibus aptam conuersus est. Sylua alta Iouis : propter quercum. Dianæ propter cupressum : ipsa enim est etiam Proserpina cui dicatur cupressus propter luctus morientium. Alta autem q maneat celso vertice: & lucus ꝓpter religionem diu permanet. Cyparissus.

PIERIVS.

a ¶Cui lumen ademptum trunca manu pinus regit. In Mediceo & codicibus aliquot alijs ant.manu septimo casu legitur, & vbi manum est quarto casu in cod.manu scriptis, fere passim vltimam contactam obserues. Esset vero sententiæ ordo, Pin9 trunca manu, vel gestata manu regit ademptum lumen, & vestigia firmat: manum tamē agnoscit Fab. Quintilianus: vbi de amplificatione ita dicit. Nam quod illud corpus mente concipiā, cuius trunca manum pinus regit. b ¶Solamenq; mali de collo fistula pendet. Sunt, qui carmen hoc, vt nothū expungāt. Id tamen in plerisq; cod.antiquis habet, præterq; in vno, vbi versus hac pentimemeri clauditur, Solamenq; mali. Quam lectionem Ti. Donatus agnoscit nulla de phistula mentione facta cuius verba, quia in vulgatis codicibus corrupta sunt, ex integro exemplari adscribere non pigeat, lanigeræ comitantur oues, ea sola voluptas, solamenq; mali. Voluptatem ex animalibus habuit, quum videret, cæcatus vero pecorꝫ suorꝫ commodo orbitatem proprij luminis solabatur. Quæ vero Quintiliani verba Seruius citat, de cæcitatis solatio sumpta sunt ex declamatione de pariete cruentato. Ne alio quis ea quæsitum eat. c ¶Fluidum lauit inde cruorem. In antiquis codicib9 Fluuidum fere passim scribitur geminato vv, quod grammatici non admittunt, nisi prima producta syllaba, quum tñ fluui9 eodem modo enuncietur, corripiat tamen primam. d ¶Nec dum fluctus latera ardua tinxit. Vetera aliquot exēplaria itrinxit hñt, quod minime placet, tam propter asperitatē, q̄ ēt ob improprietatē Quod vero Seruius & Fluctu & fluctus legi docet, in antiquis ijs cod.quos habui, fluctus habet indicatiuo casu, & in Donatiana paraphrasi eadem agnoscitur lectio. Neq; ad eius latera ꝓfundi maris vnda peruenerat. In Porcio etiam fluctus prius scriptum fuit, sed nunc, s, littera abrasa vix discerni potest. e ¶Verrimus & proni. In Mediceo, in Porcio, & antiquis aliquot alijs codicibus Vertimus legere est, quod agnoscit Ti. Donatus. f ¶Verum vbi nulla datur dextrā affectare potestas, affectare Seruio negotium facessit, quia etiam dextra casu septimo scriptum inuenerat. In cod.tamen nonnulis antiquioribus dextra attrectare legitur, quod nullam præ se ferret difficultatem. Nam qui penates, & deos magnos secum habebant, tanq̄ Sacri, non temere erant a profano, & deorum contemptore contingendi. Non frustra tamen in codicibus multis dextram affectare scriptum: hoc est anxia quadam auiditate manum ad nauem inijcere. g ¶Immugijt æthna. Antiqui plerīq; codices immugit κατα κρασιν legūt. Quam lectionem doctissimi plerīq; viri receperunt. h ¶Clamorem im.tollit. In ant.aliquot cod.ponit habetur, quod non æq; placet. i ¶Penitusq; exterrita tellus Italiæ. In codicibus antiquis trinacriæ legitur, quod magis decorum seruat, p̄sertim quum subsequatur crebrisq; immugit æthna cauernis. Sed Italiæ Donatus agnoscit, & hyꝑbole ita maior est. k ¶Constiterant sylua alta Iouis. In anti. plerisq; cod.ↄstiterunt legitur. vt steterunt tulerunt pene vltima breui sæpe reperiunť. Non tamen improbo constiterant exacta specie.

ASCENSIVS.

¶Præcipites metus acer agit &c. Docet qua ꝓperatione illinc aufugerint & quas terras preteruectū sint:vnde dicit Donatus sic. Ventis secundis id est sequi quocunq; venti ferrēt. Nam omnes ☞ venti

Præcipites metus acer agit:quocunq; rudentes
Excutere:& ventis intendere vela secundis.
a b Cōtra iussa monēt a Heleni:scyllāq; b charybdiq;

SERVIVS.

¶Ni teneant. antiqui ni pro ne ponebant. Plautus Ni mala ni stulta sis. Sensus igiť est: Timor cogebat:vt quocunq; nauigaremus:& ventum sequeremur nō iudicium:Sed Helenus iubebat SER.

 ☙ vitari

☞ venti secundi sunt si quo im pellant cam⁹. Est ergo sensus mō cyclopes as fugeremus nō curabamus quocunq; nauigaremus quod erat contra iussa Heleni q vetabat illos temere nauigare. Sed diligenter vitare charybdim & scyllam sed istorum malorum metu turbati decreuimus vt vel transirem⁹. Longe quia excelsus est mons. Saxis ce. quę nautę sub aq̄nea appellant. Hæc ille. ¶ Ordo est. Metus acer id est vehemēs & acriter impellens agit id est vrget & impellit nos excutere id est vi dissoluere & extendere rudentes id est funes velorum quocunq; id est in quācūq; partē a cyclopibus distantē aut quocūq; .i. q̄cunq; re: & intendere id est implere vsq; ad distentionē vela. s. nauiū nostrarū vētis secūdis. i. seq̄ntibus & a tergo venientibus quocunq; ferrēt sed iussa Heleni monent cōtra. i. econtrario. s. vitare charybdim & scyllam & nō seq quocunq; ventus ferret monent inq̄; ni. i. ne. i. socij teneant cursus inter scyllā & charybdim & ne teneant viam inter vtranq; sup. cum paruo discrimine. i. differētia & distantia læti. i. mortis & ita iō certū. i. deliberatū & decretum est nobis dare lintea. i. vela retro. id est retrorsum: hoc ē obuertere vela. Ecce aūt boreas &c. quod qdē fecissemus nisi boreas surrexisset. Hāc constructionem seruius innuit qui accipit letum p morte & ni p ne. Pōt tn̄ & alius sensus ac ordo esse: verū mir⁹ artifex poeta Depingit narrādo metū q eos acer agebat nā pplexis & attonitis dat intricatū sermonē & non satis expressum vt in secundo vidimus in ōne æneæ ad socios Sit igit̄ si vis ordo talis. Socij monent cōtra iussa Heleni sup. tenere viam inter vtrāq;. s. scyllā atq; charybdi: existētes læti. i. gaudētes paruo discrimie. i. periculoso respectu ei⁹ quod a cyclopibus imminebat: qa ni. i. nisi teneant. i. continuent cursus suos inter scyllā & charybdim certum est dare id est quod darēt lintea retro: & ita incinderent in cyclopas. Aut sic. Iussa heleni monent cōtra. s. id qd' met⁹ egit: sed ni. i. nisi cursus teneant viā inter vtrāq;. s. scyllam & charibdim supple cū paruo discrimine. i. parua distātia læti. i. mortis quia inter vtranq; tenere viā parū abest a morte certū ē dare. i. q darent linthea id est vela ex lino: retro. i. retrorsum & ita perrexerunt ne cogerentur in cyclopas recidere. Autem pro sed ecce q. d. præter spem & opinionem boreas ventus ille septentrionalis: adest. scilicet auxilio nobis: missus. scilicet fauore numinum ab angusta sede pelori: illius promontorij & p eū adiurus: preteruehor ostia pātagie illi⁹ flumis ī sicilia viuo saxo. id est quæ ostia sunt ex saxo naturali & non arti- ☞ ficiali

Ordo.

Inter vtranq; viam læti discrimine paruo
Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angusta a sede Pelori
Missus adest: viuo preteruehor ostia saxo
Pantagiæ: megarosq; sinus: tapsumq; iacentem.
c Talia monstrabat relegens errata retrorsum [c]
Littora: achæmenides comes infœlicis vlyxi.
Sicano prætenta sinu iacet insula contra
Plemmirium vndosum: nomen dixere priores
Orthygiā: alphæū fama est huc elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
d Ore Arethusa tuo siculis [d] confunditur vndis.
e Numina magna loci iussi [e] veneramur: & inde
f Exupero prepingue solum stagnantis Helori [f].
Hinc altas cautes: proiectaq; saxa pachinni
Radimus: & fatis nun q̄ concessa moueri.
g Apparet camerina [g] procul cāpiq; geloi.
Immanisq; gela fluuii cognomine dicta.
h Arduus [h] inde agragas ostentat maxima longe
Mœnia: magnanimum quondā gn̄ator equorū.
Teq; datis linquo ventis palmosa Selinis [i];
Et vada dura lego saxis lilybæia cæcis.

PIERIUS.

a ¶ Contra iussa monent Heleni. Vetera quædā exempla. cum Mediceo mouent legunt, hoc est psuadent. Sed em̄ Helenus
b monuerat, & monit⁹ in hoc dictionis gn̄e dicunt̄. b ¶ Scyllamq; charybdin inter vtranq; viam læti discr. paruo ni teneant cursus. In cod. nōnullis manu scriptis scyllæq; carybdis scriptū est, vt ordo sit, inter vtranq; viā scyllæ & carybdis. Sed imperfecta esset oratio & alterū, q;, post carybdis desideraretur. Longe v̄o meli⁹ in Donatiano cod. scyllā atq; carybdin appositiue positū, est & ne teneant in aliquot exemplarib⁹ anti. Sed ni Dona. agnoscit, & p ne positū more veterum ait, quod & Priscianus admittit, q̄q; quam alibi dicat, ni teneant Cursus, ita habere, vt Terentianū illud, ni metuam patrē, & locus alius apud Virg. ni faciat, maria, ac terras, cœ.
c q;, prof. Quippe ferāt, plura v̄o Serui⁹. c ¶ Errata retrorsum. In antiquis aliquot exemplar. retrosus, occultas egisse vias. In codice perueteri, qui apud me est, habuisse vias legit̄. Sed
d egisse magis placet, vt in vulgatis. d ¶ Siculis confunditur vndis. In antiquis aliquot codicibus perfunditur. Sed cō
e funditur magis placet, hoc est commiscetur. e ¶ Numina magna loci iussi veneramur. In omnibus antiqui codicibus quot q̄t legi, numerus ēt huiusmodi, iussi numia magna loci veneramur. Vt illa, addam cerea pruna. & curru iungit alę
f sus equos. f ¶ Stagnantis elori. In cod. antiquis helori cū adspiratione, q & pontan⁹ recipit.
g Est etiam eode versu exsupero per. y. &, s, g ¶ Apparet camerina pcul. In ant. aliq̄t codi. cama
h rina vt græci scribunt, κημινα καμαρινα μαχινητος γαραναυων. h ¶ Arduus Inde agragas. In antiquis arduos. In Romano agragas vt græce scribitur. ακραγης, Polybio. Sed affinitas literaꝶ facit, vt latini multa, p, C, scribāt q̄ græci p, K, vt gubernator κυβερνητης, atq; ēt vice ✱ versa

✱ vitari scyllam: & charibdim quare placuit ne cursus: teneant id est agantur & impleantur inter vtranq; viam modico mortis interstitio: id est scylie & charybdis retro dare linthea: quod dum cogitamus prosperior nobis flare cœpit boreas. Missus: Fauore numinū: quē anchises optauerat. Adesse autem est ad fauorem vel paratrocinium venire. Pantagias: fluuius est qui cū plenus incederet sonitu implebat pene totam Siciliam. Hinc pantagias dictus quasi vbiq; sonans Sed a Cerere filiam quærente tacere iussus est Megara autē oppidum est non procul Syracusis. Tapsum: insula prope syracusas pene fluctibus par Errata: participium sine verbo: non enim inuenitur error. vndosum: express sit græcū: nam idem est plemyrium quod vndosum: Orthygia hæc alia est a delo quæ & ipa orthygia appellatur Elidis: elis & pisa in archadia vrbes sunt in q̄bus ē fons ingens: q ex se duos alueos creat. Alpheū & arethusam vnde fit vt fingantur coniungi in exitu: quos origo non cōiunxit. Arethusam autem in elide eē testat̄ vergili. Sic tibi cū fluctib⁹ subterlabere sicanos Doris amara suam. n. in. m. v. Hæc venatrix dicitur fuisse quæ cū fessa se in alpheo ablueret. ab eo adamata est: cū fugeret in fontē mutata ad siciliam p secretos venit meatus. Alpheum græce αλφειοσ vt αινειασ æneas μηδεια Medea Stagnantis: qui ad similitudinē nili superfunditur campis. Pachinni promontorium austrum spectans dictū ah aeris crassitudine. παχυσ em̄ pinguis est & crassus: Camerina palus est iuxta oppidū: q̄ cū olim siccata pestilētiā creasset consuluerūt oraculū an penit⁹ eā desiccare præstaret. Vetuit. ac illi exiccarunt: & cessauit quidē pestilētia: sed p eā igressis hostib⁹ pœnas dedere. Immanisq; gela: vrbs a fluuio dicta. Agragas: mōs est muro cinctus: cuius in summa parte oppidū est: vn̄ & Cicero ait ad mare intra mœnia ante oppidū expectabat. Refert aūt hæc poeta secundum sua tpa. Nā tpibus Aenæ palus hæc exsiccata nō fuerat: nec gelas aut agrigentum cōdite. hoc facit frequēter: sed nūc vitiosum. quia ex psona facit Aeneę. Generator eq̄rum nā Pindato teste hi equi ad agonas græciæ mittebant̄. Legimus ēt cū in cappadocia equorū greges perissent adductis oraculo Apollinis ex agrigento gregib⁹ meliores repararūt. Palmosa selinis vrbs iuxta lilybeū abūdans palmis & apio.

Pantagias.

Vitiosa fa.ta.

SERVIVS.

¶Rates: pro nauibus abusiue ponitur. Olli tunc aut illi. Supra caput ineuitabilis: pestifer: nec simpliciter dictũ est cũ omnis imber supra caput sit. tenebris: & noctis & nubium Ipse. Qui debuit esse solatio. Quianã: cur. aduerbium est interrogantis: quovsus ẽ bis: Hic & in decimo Cælicole magni quia nam snĩa vobis versa retro. Colligere contrahere: non penitus deponere: nã dicit Obliquatq; sinus in ventum. Arma: vela. Author silicet nr̃e nauigationis: vel loquitur scd'm vsum nec si huius rei authorẽ se Iuppiter faciat. Sed cur hoc dicit: cum Apollini hoc det scribens Tot maria intraui duce te: sed legim⁹ Quæ phœbo pater omnipotẽs: & speciaʀ̃ nauigatiõis ex aphrica author est Iuppiter. transuersa aduerbium factũ de noĩe vt Rauca sonant. Nam nomen & aduerbiũ sæpe transeunt in se: vt toruumq; repẽte clamat: item aduerbium in nomen: vt dum mane nouũ: & Persi. Iã cras hesternum cõsumpsimus ecce alid' cras. Sed nomen in aduerbiũ trãsiens fit indeclinabile Aduerbiũ autẽ in nomẽ fit declinabile. Plau. Amani ad vesperũ. Mane aũt propter tetraptoton non dixit. Cum eñ in alienũ ius transeunt hæ ptes nõ suis sed earũ ad quas transeũt vtunť ptãtibus dumtaxat in declinatiõe. Nam tempoꝶ rationẽ suã seruãt: vt h̉. Nã cũ aduerbia a in vltimis ꝓducant vt frustra: inde Et frustra cerno te tendere. cõtra. Tamẽ hic torua scd'm rõnẽ nõis corripuit. Et vespere. s. q̃ tendimus: nec sine ratione post gñalitatẽ addidit speciẽ. In nubẽ cogiť aer: nã aeris densitas facit nubẽ. vt Dẽset erãt quæ rara mõ & quæ densa relaxat: Sequamur fortunã. s. Nec littora longe: sua det a facili. Fida: propter Acestis affinitatẽ. Fraterna ꝓpter Ericẽ Bute & Veneris filium. Secundũ alios Neptunni & Veneris Sicanos: corripit si: alibi producit: vt sicano pretetna sinu Rite. i. si rite remetior. astra cœlo ante seruata s. ante tempestatem: colligit aũt vicinitatem ex ratione cursus q a peritis horis colligitur: quas indicant sydera. Iamdũ: nõ tm̃ heroicum est q dat Aeneæ peritiã gubernãdi: sed etiam ad procœconomiã pertinet Dicturus eñ est Et ipse ratẽ nocturnis rexit in vndis. Flecte vi. in terra nos fletim⁹ de via: i mari ipsam viã fletim⁹. Fessas na. i. nos fessos. Dardaniũ a. vt supra dixim⁹. Hippotes filiã suã ægistam ne ad cetos relegareť nauicule supposuit: & misit quo sors tulisset: hanc ad siciliam delatã crinisus fluuius amplexus est. conuersus in canẽ: vñ Acestes est nat⁹. Seruat tenet. vt tantas seruabat filia sedes. Secundi: iam secundi post cõuersionẽ. Tãdẽ vacat: vt & quo sub cœlo tandem: nam cur tandẽ cũ dicat ferť cita gurgite classis:

Vt pelagus tenuere rates: nec iam amplius vlla
a Occurrit tellus. maria[a] vndiq; & vndiq; cœlum:
Olli cæruleus supra caput astitit imber
Noctẽ hyemẽq; ferẽs. & inhorruit vnda tenebris
Ipse gubernator puppi palinurus ab alta.
b ¶ Heu quia nã[b] tanti cinxerũt æthera nymbi.
Quidue pr̃ Neptũne paras ¶ sic deinde locutus
Colligere arma iubet. validisq; incũbere remis.
c Obliquatq; sinus[c] in ventum: ac talia fatur.
¶ Magnanie æneá non si mihi Iuppiter author
Spondeat: hoc sperẽ Italiã contingere cœlo:
Mutati transuersa fremũt: & vespere ab atro
Consurgunt venti: atq; in nubẽ cogitur aer:
d e Nec nos obniti[d] contra nec[e] tendere tantum
Sufficimus: supat quoniam fortuna sequamur:
Quoq; vocat vertamus iter: nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis: portusq; sicanos
Sic modo rite memor seruata remetior astra.
¶ Tũ pius Aeneas ¶ equidẽ sic poscere ventos
Iandudum: & frustra cerno te tendere contra
Flecte viam velis: an sit mihi gratior vlla:
f Quove[f] magis fessas optem dimittere naues:
Quã quæ dardaniũ tellus mihi seruat Acestẽ:
Et patris Anchise gremio complectitur ossa:
¶ Hæc vbi dicta: petunt portus: & vela secũdi
Intendunt zephyri: fertur cita gurgite classis.
Et tandem læti notæ aduertuntur harenæ.

PIERIVS.

a ¶Cœlũ vndiq; & vndiq; põtus, lectio ħ in cod. Long. & q̃busdã alijs manu scriptis. Sed ei in Med. & plerisq; itidẽ antiqs ita scriptũ obseruaui, maria vndiq;, & vndiq;, cœlum, ex
b eruditis aũt viris hãc alij lectionẽ, alij alterã malũt. b ¶Heu Quianã tanti cinxerũt Aethera nymbi. Iouian⁹ pontan⁹ sũmo vir ingenio eruditioneq;, vt oib⁹ palã est, incõpabili, i lib. de nũeris poeticis, multis quidẽ rationib⁹ legẽdũ eẽ heu, Qui nã monosyllabicis dictionib⁹, nititť adprobare. Aliq̃s vo cod. iueni, in q̃bus paulo sequi⁹ detorto dictiõis casu, per monosyllaba legať heu quo nã. In q̃dã alio qd nã. Sed. n. Serui⁹ quianã agnoscit, & in decio sermonẽ Ennianũ eẽ dicit: Vetustioraq; oia exẽplaria, q̃ habui, quianã trisyllabum legũt, Priscianus lib. de constructiõe prio. Quianã ait iterrogatiue poni, virgilij testimonio hic citato, idẽq; significare, qd' apd' græcos διατι. alibi vo ait. γαρ ꝯiunctionẽ cãlẽ p quianã expssum a virgilio heu quianã tãti, & quianã aduerbium ꝯstare tribracho hoc loco teste, Valeri⁹ Prob⁹ asserit in atriũ institutis. Sosipater Carisius vbi quianã inter aduerbia interrogandi recẽset, hũc eundẽ citat vsum, Heu quianã tãti cinx. æth. nim. mihi vo nõ displicet pontani snĩa, Sed neq; veteribus cod. vno ꝯsensu legẽtib⁹ eodẽ mõ, & antiqs tot grãmaticis, q̃s tñ Pontan⁹ eludit, ausim refragari. Quum p̃sertim Quintilian⁹ ita lib. viij. dicat, ꝓprijs dignitatẽ dat antiq̃tas. eoq; ornamẽto acerrimi iudicij, P. Virg. est vsus olli, & quia
c nã, ad spargendã auctoritatẽ. c ¶Obliquatq; sinus in ventũ In Long. Sinũ vnitatis nũero legiť, inemẽdate. Nã & si absq; eclipsi legeretur, absurdũ oĩno nescio qd sonaret, & Sin⁹ nũe
d ro multitudinis, vela, Poetæ libẽti⁹ appellant. d ¶Nec nos obniti ꝯ. In ant. cod. plerisq; obnixi legiť, Qd' adnotãdũ fuit nõ qa obniti candidiorẽ eẽ lectionẽ nõ agnoscerem⁹, sed qa
e plerisq; cod. manu scripti, eodẽ mõ legũt. e ¶Nec tẽdere tm̃
f In aliquot ant. suauiore nũero legiť neq;. f ¶Quoq; magis fessas optẽ dimittere naues. Antiqua pleraq; exemplaria cũ Mediceo quoue legunt, particula disiunctiua.

ASCENSIVS.

¶Vt pelagus tenuere rates: nec iã ampli⁹ vlla &c. Viso funebri rogo quẽ infortuniũ portẽdere nõnullis visum est: subsecuta est tempestas seua qua in siciliam rursus cõpulsi sunt: sed eã rem ꝓuidus heros Aeneas ĩ bonã accepit partem interpretans videlicet deoꝶ voluntate euenisse vt patri Anchise illic sepulto anniuersarios celebraret honores: Donati hic nihil videm⁹. ¶Ordo aũt est. Vt. id ẽ postq; rates. i. naues tenuere. i. conscenderãt pelagus. i. altũ mare: nec vlla tell⁹ occurrit. s. visui nautarũ iam amplius: sed sup. maria sup. occurũt vndiq; & cœlũ occurrit vndiq;. i. ex omni loco: nõ ex omni parte nã ex qua pte occurrebat mare nõ occurrebat cœlũ sed ex omi loco tm̃ aquas & cœlũ: hoc est nihil terræ videre poterãt: olli. i. h̉ tpe illi astitit imber cerule⁹. i. cerulei coloris aut marinis aq̃s collectis supra caput. i. verticẽ quasi persecutor ei⁹: ferẽs. i. afferẽs: noctẽ. i. tenebras & hyemẽ. i. tẽpestatẽ & vnda inhorruit. i. multum horrida facta est: tenebris. i. propter tenebras. Ipse. q. d. nauigandi peritissim⁹ Palinur⁹ gubernator: loquiť sup. ablata puppi. heu dolẽtis interiectio quianã. i. cur: tanti nymbi. i. nubes pluuiose: cinxerũt. i. obsederũt æthera. i. aerẽ supiorẽ aut cœlũ ita vt videri iã vix possit: ve ꝓ vel: o Neptũne pater. s. maris hoc est summe rector aquaꝶ: qd paras. i. prætendis his nubib⁹. q. d. vis ne oẽs obruere. Ipse locutus sic iubet deinde colligere. i. cõtrahere arma. s. nauigatoria: hoc est vela & antẽnas: & incumbere validis remis i. valide ipis remis: obliquat sinus. i. cornua antẽnarum in ventũ. i. contra ventũ: ac fatur talia O magnanie Aenea si. i. & si aut tametsi Iuppiter autor. s. nr̃e nauigatõis: spõdeat. i. polliceaťsub pignore fidei sue: tñ sup. nõ sperẽ cõtingere italiam: hoc cœlo. i. hac dispositione aeris stãte: vẽti mutati fremũt transuersa. i. i trãsuersum & cõsurgũt ab atro vespere. i. ab ea regione in quã tẽdimus: & ita habem⁹ ventos ꝯtrarios: atq; aer cogitur. i. ꝯtrahiť & cõdẽsať in nubẽ: ita vt timor sit de maiorib⁹ vẽtis: quos & hesperus ater & aer densus pre se ferũt. Nec nos sufficim⁹ obniti & tẽdere cõtra. i. incõtrariũ tm̃. s. quantũ nos vẽti repellunt: & ita qm̃ fortuna. i. fortuita & repentina tẽpestas superat. i. vincit conatus nostros sequamur. s. sponte quo traheremur coacti (Nam vt dicit Sene. Fata volentẽ ducunt nolẽtem trahunt) quoq; due sunt dictiones: & ita quo ꝓduciť: q; pro &: vertam⁹ iter sup. eo quo fortuna sup. vocat nos: nec. i. & nõ & ego reor littora fida. s. fraterna. i. fratris tui Erycis q fili⁹ veneris ex Bute rege sicilie: illic in mõte sepult⁹ ꝓ deo postea habitus est. q; ꝓ. i. portus sicanos. i. siciliensis

ASC.

Ordo

☞ cilienses esse nō longe: scilicet ab his locis: si modo. i. dūmō: aut modo. i. solūmō hoc saluo si ego memor rite. i. vt decet, solertē nautā: aut remetior rite. i. decenter: astra seruata. i. obseruata dū e sicilia in aphricā pellerent̄ vñ nunc in eā redeunt. Tum. i. tunc Aeneas pius sup. inquit: equidē. i. ego certe: cerno. i. video vētos poscere sic. s. vt; in siciliā redeam⁹: & cerno te tēdere cōtra. s. vētos frustra. i. in vanū aut nequicq̄: & ita flecte viā. s. maris quæ vbi q̄ est: velis. i. dādo vela: quæ venti impellūt. An vlla tell⁹ sit mihi grauior. ve pro vel quo ego magis optem dimittere naues fessas. i. nos fessos. (Est tñ futuri euent⁹ omē. nā illic dimissurus est defessos patres: & an⁹ puerosq; imbelles nec nobilib⁹ parentib⁹ editos) quā sup. ea tellus videlicet sicilia q̄ seruat mihi. i. ad vtilitatē meā: Acesten. s. amicum & affinē Troia oriundū & quæ cōplectit̄ gremio. s. suo: hoc ē sepulchro ossa patris Anchisę Vbi. i. postq; hæc dicta sup. sunt a palinuro & Aenea: ipsi petunt portus & zephyri. i. venti secundi. i. insequētes & a tergo vtiliter flātes: intendūt. i. inflant vela: & classis fertur cita. i. velox: gurgite s. maris: hoc est fluxu ēt secundā te. Est tñ tapinosis & ipsi læti aduertuntur tandē: nō post longa interualla sed magna desideria: qa tot nymbos istare viderāt: harene note. i. ad litt⁹ siciliēse: vñ abiuerāt nō multo añ sicut i prio hui⁹ patuit.

SERVIVS.

SER ¶ Miratus: is qui mirabatur: aut certe miratus occurrit. Horri. terribilis. Liby. v. aut re vera vrsæ aut feræ aphricanę. Gaza omnis fructus est. Fugat: poetice dixit: nam stelle affixe cœlo sunt præter planetas: & a stādo dicuntur Dardanidę magni: frequēter: vt diximus ad opus suū Vergi. aliqua ex historia deriuat: nam sic omnia inducit quasi diuini honores soluant̄ Anchisæ: quos cōstat. C. Iulio Cæsari fecisse Augustum: & bene dicit genus alto a saguine diuum: nam per tacitam economiam ostendit debere Anchisen generis sui honorem mereri: vnde est. Dijs genite & genitore deos. A sanguine. d. diuum autem deorum & sæpe indifferēter ponit q̄q; sit discretio vt deos perpetuos dicamus: diuos aūt ex homine factos quasi qui diē obierint vnde diuos & impatores dicimus, sed Var. & Atteius contra sentiunt dicentes diuos perpetuos: deps qui ꝑpter sui cōsecrationem timentur: vt sunt dij manes: quod tangit i. xij. Turni sic est affata sororē. Diua deā stagnis quæ fluminibusq; sonoris præsidet. Annuus or. quia menses in se currunt: & annum faciūt vnde annulus quasi & annus: sic alibi: Atq; in se sua per vestigia voluit annus. Diuini aut laus ē: vt diuini opus alchimedontis: aut vaticinantis: vñ est nunc repeto: anchises fatorum arcana reliquit. Aras: mediū se prebet: nā & hominē fuisse nouit & vult eū ex cōsecratiōe numē effectū. Nā qd' dicit mœstas aras ad hoīem pertinet. i. dijs manibus cōsecratas & qd' paulopost dicit Altaria liquit pertinet ad diuinitatē post apotheosim: vñ est adytis: quæ sunt tēplorū: & succedit tumulo qd' est hominū. Nisi fallor: nō quasi nescius dixit: sed ꝑpter anni cōfusionem. Nam ante Cæsarē cuius rationē de anno nunc sequimur itercalabāt dies vt inverrinis legimus. s. lunę nō congruente ratione. Annū autē primo eudox⁹: deinde hiparcus. deinde ptolemeus: ad vltimum Cæsar deprǽhendit. Acerbū: ꝑpter perditū patrē. Honoratū. qa deus sit effectus. Sic dij. u. De dijs semp salua veneratione loquit̄: sicut in tertio. Sic visum superis. Agerē: essem & bñ aut desertos aut hostiles memorat locos. Argolico: ionico & adriatico. Dephensus: occupatus & est proprie nauigantium. Vt Deprehensis oli statio gratissima nautis. Mycene: vt vrbem pataui: & græce visus est

Deus. Diuus,

Aeñ.

Anni inuentio.

Deprēdi

a At[a] procul excelso miratus vertice montis
b Aduentum[b]: sociasq; ratis: occurrit Acestes
c Horridus in iaculis: & pelle libystidis[c] vrsæ.
Troia criniso conceptum flumine mater
Quē genuit: veterū nō immemor ille parentū:
Gratatur reduces: & gaza lætus agresti
d Excipit: ac[d] fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo stellas oriente fugarat
Clara dies: socios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas: tumuliq; ex aggere fatur.
e ¶ Dardanidæ magni gen⁹ alto a sanguine diuū[e]
Annus exactis completur mensibus orbis:
Ex quo reliquias: diuiniq; ossa parentis
Cōdidimus terræ: mœstasq; sacrauimus aras:
f Iamq; dies (nisi[f] falor) adest quē semper acerbū:
Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.
g Hunc ego gætulis agerem si syrtibus exul[g]:
h Argolico ve mari deprensus & vrbe mycenæ[h]:
Annua vota tamen: solenisq; ordine pompas
Exequerer: struéremq; suis altaria donis.
Nunc vltro ad cineres: ipsius & ossa parentis:
Haud equidē sine mēte reor: sine numine diuū
Adsumus: & portus delati intramus amicos:
i Ergo agite: & cuncti lætū[i] celebremus honorem.
k Poscamus ventos: atq; hæc mea[k] sacra quotānis
Vrbe velit posita: templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis troia generatus Acestes
Dat capita in naues: diuos adhibete penates:
Et patrios epulis & quos colit hospes Acestes.

PIERIVS.

a ¶ At procul excelso miratus vertice montis. In veteribus q̄busdam codicibus & procul legitur, quod non ita placet, est & distinctis, inde dictionibus ꝑpositione & nomine ex, celso. Nonnulli tamen malunt vna legendū. b ¶ Aduentū sociasq; ratis. Non est excipiendū risu, quod in antiquis aliquot codicibus. Atuentum per, T: consonāte prima scriptū inueniatur

ASCENSIVS.

ASC ¶ At procul excelso &c. Docet quomodo ab Aceste amico suscepti sunt hospites: abs quo videlicet humanissime prius dimissi erant: Vnde dictum est in prio Vina bonus quæ deinde cadis onerarat. Acestes Littore trinacrio dederatq; abeuntibus heros diuidit &c. de hac autem re dicit Donatus sic. Occurrit: impatientiam cupientis gratulari: significat: & pelle: refert habitum patrenū. Erat enim natus ex fluuio: & fluuij pene nudi sine ambitione vestitum pingunt̄. Agresti: sunt epule de quibus ait in Buco. Sūt nobis mitia poma Castaneę mol & præssi copia lactis: his addere possumus oua & herbas. Hæc ille. ¶ Ordo est. At. i. sed acestes rex ille sicilie miratus. i. admirans procul. i. de longe scilicet de excelso vertice montis: aduentum. s. Aeneæ & naues socias. i. sociorum: hoc est troianorum: occurrit supple eis: existens horridus. i. terribilis aut asper: in iaculis. i. ꝑpter iacula quæ gerebat: & pelle vrse libystidis. i. libyce ex libya gente: vt sit libystis patronymicum a patria deductū: sunt aūt i libya fere plurię & feroces: quē. s. Acestem mater Troia. i. troiana (Est eñ trissyllaba dictio Troia) genuit conceptum flumine criniso incertus ergo illi pater: quia dū fluuior̄ ad q̄s geniti sunt notiora sūt quā patrū noia dicūt illor̄ filij mater autem dicitur ægisra hippote troiani filia fuisse. Ille. s. Acestes non immemor veterum parentum. i. memorans se a troianis oriundum aut memorans eum esse troianorū morem vt hospitales sint gratat̄ reduces. i. reductos esse ad se: & excipit. i. seorsum ad cōuiuiū accipit eos: gaza agresti. i. opibus agrestib⁹ & ex agro collectis & id quidem faciebat lætus. i. hilari vultu: vt modicitatē suam non illor̄ contemptum significaret: ac solatur eos fessos. s. ex reluctatione contra vētos: opibus amicis. i. facili ter parabilibus quæ amicis accepte sunt: aut eis tunc cōuenientibus. Cum. i. postq; postera dies clara (hic patet diem discretum a nocte etiā fœmini gñis reperiri) fugarat. i. fugauerat. s. claritate sua: primo oriēte. i. in primo ortu solis: stellas ita vt ampli⁹ non apparerēt Aeneas aduocat in cetū. i. cōcionem socios. s. suos ab oī littore: & fat̄ ex aggere tumuli. i. colliculi: aut sepulchri Anchisę. O dardanide magni genus ab se. O dardanide magni genus alto sanguie diuum. i. diuorum ☞ præcipue

Do

Or.

[..]cipue iouis: annus orbis.i. [..] reuolutio solis: cōplet̃.i. [..] mēsibus actis.i. transactis [..] exquo.i. postq̄: nos cōdidimus terræ.i. terra sed in ipso elemēto: [..] terra aut in terra cōdere possi[..] etiā in aere: aut excelsa tur[..]mus etiā in aere: aut excelsa tur= terræ vero & humi in ipso ele mēti loco: cōdidimus ergo terrę reliquias & ossa parētis.s. anchi= se: diuini aut p̃scię futurorũ & sa= crorũ periti dũ viueret aut in deo rũ numerũ assumpti: & sacraui= mus aras mœstas sup. in honorē ei⁹ mœstas qdē qa obiuerat: sed sacras qa ĩ deorũ numerũ assum= ptus erat. Iamq̃.i. & iā nisi fallor adest dies sup. anniuersari⁹: quē ego habebo semp acerbũ ꝑpter mortē patris & semp honoratũ ꝑpter eius si ita dicā deficationē q̃d ij vos voluistis sic. q.d. nisi ita voluissetis: vellem adhuc nobis dux itineris solamēq̃ laborũ es= set. Si ego agerē.i. ducerē & viue rē hũc diē existēs exul in syrtib⁹ getulis.i. getulicis hoc est maxi= mis periculis maris qualia sunt apud syrtes: ve ꝑ vel: si.i. tāetsi ego agerē hũc diē existēs depren sus.i. occupatus.s. ab ipsa tēpesta te subito orta: deprēdimur enim in facto sicut in adulterio: dum alienā cōiugē occupamus: vnde Hora. primo sermonũ. Deprēdi miserũ est Fabio vel iudice vin= cā: & in mari a tēpestate dũ alie= nũ elementũ occupamus: vt hic & in Geor. deprensis olim statio gratissima nautis: in mari argo= lico: & in vrbe Mycene ꝑ mice= narum: aut in micene vrbe.s. ar= giuorũ: hoc est in medio hostiũ: tñ.i. nihilominus ego exequerer vota annua.i. anniuersaria & pō pas.s. exequiales & funebres: so= lennis.i. q̃ toto anno aut singu= lis annis exhiberi solēt: ordine.i per ordinē & secundum ritũ ta= lium sacrorũ: & struerem altaria suis.i. ꝑpriis donis: vñ significat Anchisen in deũ superũ assum= ptum: quia altaria nō nisi supe= rorũ ꝓprie sunt: & tñ simulachrũ Anchise apud inferos inueniet: sed & aliorũ diuorũ illic sunt secundum ethnicos. Nos adsumus nunc: equidē.i. ego quidē reor q̃ haud.i. nō sine mēte.i. aīo & in tentione & haud sine numine.i. nutu & voluntate deorũ: hoc est cum deorum voluntate & præordinatione: adsumus vltro.i. si= ne labore nostro oblati: ad.i. iuxta cineres & ossa ipsius parentis: & nos delati scilicet impulsu ventorum intramus portus amicos i. amicorum. ergo agite.s. quod instat & quod consentaneum est rationi: & celebremus cuncti honorem lætum. id est cum læticia aut reuera lætum. quia de re læta vtpote de Anchise deificatione seu apotheosi. Poscamus scilicet ab ipso pater iam deo ventos sci licet oportunos: atq̃ poscamus vt supple Anchises: velit nos & nostros minores ferre sibi quotannis. id est singulis ānis: hæc mea sacra quæ scilicet nunc instituam vrbe posita. id est consti= tuta & templis dicatis. id est consecratis sibi. id est in honorem suum Acestes generatus troia dat vobis bina capita boum. id est binos boues in naues. id est per singulas naues duos boues (Male legit qui dicit in capita: vnde corruptus est textus dat nu= mero in capita vbi legendum est dat capita in naues) adhibete epulis. id est viscerationi: & epulo solenni diuos penates: & id est simul patrios. id est quos auehimus a patria: & eos supp. quos Acestes hospes noster colit: scilicet peculiariter: hoc est agamus diem lætum paribus auspicijs & præsidibus.

inueniat̃. Fuisse siqdē veterum morē nomē hoc ita scribere nō inficiat̃ victorinus: sed nos nũc ꝑ d, scribere libentius vo lunt. c ¶Et pelle libystidis vrsæ. Sunt q libyssidis, ꝑ ss, ge= minatũ nō ꝑ st, legere cōtēdāt. Quā lectionē ego nusq̃ in exē pla. ant. inueni: neq̃ formā eā gētilis nōis, aut possessiui, aut patronymici, aut q̃uis alia velint ea nũcupatiōe appellitare, traditā a grāmaticis: q̃uis id nomē in multas variet̃ formas. Prio em̃ Libys est ꝑpriũ nomē, cui⁹ gtũs libyos a quo Libya Inde nōia deducta vel gētē, vel qd hmōi significātia ħ & hæc libys & ħ liby. Libyc⁹ ca. Libyssē sæ. a q̃ libyssæ⁹ a gtō vo Li byos ex pleonasmo Libystus, libysticus, libystinus, libysti= as, & qd in frequētissimo est latinorũ, & græcorũ vsu libystis. Et qm̃ apud Stephanũ legit̃, libyā a liby dictā, nō iportunũ fuerit, qd alij qdā sup ħ nōie senserit apponere libyā, ab eo di ctā, qd inde libs fiat, putat Ser. & plęriq̃ alij. Varro vo nomē ꝯfictũ putat, qd libya, q̃si λιπουσα του υειν. dici crediderit, cui opinioni Salu. etiā dictũ adcōmodāt, cœlo, terraq̃ pœnu ria aquarũ. Eā tñ isocrates a matre busiridis ita vocatā dicit vbi de nobilitate busiridis his verbis loquit̃. ος πατρος μεν ην ποσειδωνος, μητρος δε λιβυης, της επαφου του διος ην φασι πρωτην γυναικα βασιλευσασαι ομωνυμον αυτη την χωραν καταστηναι. Fuit itaq̃ Busiris patre neptuno matre li byæ, quæ epaphi filia fuit, qui iouis. Eā aũt quũ mulierum prima regnare adgressa esset suo de nomine regioni nomen indidisse proditum est. d ¶Ac fessos opibus solatur amicis. Vetera aliquot exēplaria legũt & fessos, sed magis placet ac. quia sequellam quandam cum properatione subinnuit. Est & amicos, legere in codi. aliquot antiqs, vt sit fessos amicos. Sed amicis opibus, hoc est caris, gra= tis. Et optatis longe magis placet. e ¶Genus alto a sanguine diuum. In codi. aliquot antiquis a sanguine teucri, legitur. Sed enim magis placet diuum, vt persuasurus diuinos honores celebrā dos in honorem patris, idem ipsi sibi sperarent, qui genus a dis duceret̃. Et in antiquioribus co= dicibus dubio procul diuom, habetur. f ¶Ni fallor. In antiquis codi. nisi fallor. Sed monosylla bum venustius. g ¶Getulis agerem si syrtibus exul. Gætulis cũ æ, diphth. prima syllaba scribi dictum. Est vero & exsul, tam ex aliquot codicibus, q̃ ex antiquorum marmorum testimonio, ac veterum grammaticorum præceptis, per x, & s, scribendum: idq̃ non eo abusu quo maxsumus, auxsilium, alexsander, & huiusmodi plæraq̃ in veterum monumentis notata superius memora uimus. Sed quia Terentij, scauri, capri, & quorundam veterum grammaticorum præceptum est, exsul cum littera s, post x, scribendum, vt scilicet nominis quod insertum est, vix appareat. Siq= dem exsul, extra solum esse significat. Qnod vero intermitti cœperit & in hac dictione, & in alijs nonnullis, inde factum, Quia Thusci natura linguæ suæ s, litteram raro exprimerent. Apud La= tium vero vnde latinitas dicta, & vbi orta, & maior populus: & magis egregijs artibus pollens, capri ipsius testimonio, fuere thusci, quos nos plurimum sumus imitati. h ¶Et vrbe mycene In codicibus aliquot antiquis mycenę cum diphthongo. In aliquot mycena legitur. Sed siue my cene legendum velint, vt apud iuuenalem vetus thebe, siue declinationem mutatam, vt grāma= tici tradunt. Vt in erudito quodam carmine, mycena ditis, aliorum sit iudicium. Nam Priscian⁹ inueniri quædam ait singulariter prolata idem significantia, Virgilius quinto, argolicoue mari deprensus & vrbe mycena. Mihi sane mirifice placet, quod in Romano codice legi mycenis, fi= gura elocutionis admodum eleganti. Erant & alij codices, in quibus mycenis legebatur numero multitudinis, sed imperitorum hominum iniuria contaminati sunt, vltima abrasa syllaba. i ¶Ergo agite & cuncti lętum celebremus honorem. In antiquis codicibus trāspositis dictionibus & lætum cuncti celebremus, habetur. k ¶Atq̃ hæc me Sacra quotannis. In antiquis aliquot codicibus mea sacra legitur, a me scilicet instituta. Sed quia subsequitur ferre, magis placet me fer re. Est & quot, annis distinctis dictionibus, vt in veterum monumentis centeni quinquageni, quot annis, darentur, & alia huiusmodi.

vsus est singulari: vt Iuuen. Atq̃ vetus thebe cētũ iacet ob= ruta portis & ab eo qd est mycę ne mycænas dicit: mycena my= cenæ: vel est mycene ĩ ablatiuo. Annua vota & pō. Hæc q̃si nu= mini. Suis do. cōgruis: sunt em̃ Dona. tm̃ superorũ: Munera sunt infero Munera. rorũ: vt in buc. Phœbo sua semp apud me munera sũt lauri. Nũc vltro: argumētum a minori ad maius. Vltro.i. vltra.i. insup vel spōte sua non volētibus nobis. Quasi velit tēpestatē ortā nō vt ab italia arcerent̃: sed vt sacra re nouarent̃ anchisæ. Honorē: non dixit exequias: nā & vētos quasi a numine vult petere. Posita cō= stituta: & vt posuerũt in monti= bus vrbē. Dicit aũt petam⁹ etiā hoc vt velit nos etiā in vrbe cō= stituta singulis annis sacra ꝑsol uere. In naues: per naues. Multa enim in, significat: vt supra di= ximus.

SERVIVS.

¶Si nona diem: non de die q cer tus est dubitat: sed de serenitate. Vnde paulopost. Serena iam lu= ce & est sciendum: quia apud ma iores vbicunq̃ quis fuisset extin ctus ad domum suam referebat̃. & illic septem reseruabatur die= bus. Octauo die incendebat̃ no= no sepeliebatur. Vnde & Horati. Nouēdiales dissipare pulueres: nam & ludi qui in mortuorum honorem celebrantur: Nouēdia les dicuntur: sciendum etiam q̃ domi

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit: radiisq̃ retexerit orbem
Prima citæ teucris ponam certamina classis:
Quiq̃ pedum cursu valet: & q viribus audax
a Aut iaculo incedit melior leuibusve[a] sagitis:
b Seu crudo fidit pugnam[b] committere cæstu:
Cuncti adsint: meriteq̃ expectēt ꝑmia palme:

ASCENSIVS.

¶Præterea si nona. Pręter epulũ ASC. quod ad tumulũ patris daturus est pollicetur ludo funebres con stituere de quib⁹ & eorũ origine diserte disserit Landinus vt ad fi nem huius lectionis videbimus. Dona. Donatus vero dicit sic. Nona di. præscripsit tempus ludorũ si tm̃ aeris temperies esset & idipsum nec nimis ꝓpinquum vt posset præparari celebritas: nec nimis longinquum ne haberet diuti= ne expectationis tedium. Almũ: tranquillũ

N

c Ore fauete omnes:& cingite tempora ramis.
¶Sic fatus:velat materna tempora myrto:
Hoc Helimus facit:hoc æui maturus Acestes:
Hoc puer Ascanius:sequit̃ quos cætera pubes.
Ille e consilio multis cum milibus ibat
Ad tumulũ magna medius comitãte caterua.
Hic duo rite mero libans carchesia baccho
Fundit humi duo lacte nouo duo sanguĩe sacro.
Purpureosq; iacit flores ac talia fatur:
¶Salue sancte parens:iterum saluete recepti
Nequicq̃ cineres:animæq; vmbræq; paternæ:
Non licuit fines Italos:fataliaq; arua:
Nec tecum ausoniũ:quicunq; est:q̃rere tibrim?

PIERIVS.

a ¶Aut iaculo incedit melior leuibusve sagittis. In Anti. leuibusq;, atq; id expositiue positum. b ¶Seu crudo fidit pugnam committere cestu. In antiquis aliquot codicibus transpositis verbis legitur seu pugnã crudo fidit, quod in medio relinquimus, eorum, qui arcanam hanc musicam adamãt, iudicio perpendendum, ita etiam quod subsequitur transpositis tantum dictionibus variatum. c ¶Et cingite tempora ramis, quod in Romano codice, & aliquot aliis ita habetur, & tempora cingite ramis, nempe ad similium syllabarum concursum euitandum, te, tem, & ra, ra. Verum huiusmodi syllabarum homophoniæ plerunq; de industria fiunt a poetis, vt eo loco, & nos fas extera quærere regna, de quo superiore libro dictum.

tranquillũ debemus accipere. Edixit aũt ludos nõ impudicos: vt mimi sunt: sed fortes & q
¶Poe. mimi impudici. bus virtutes in homine accenduntur. Spectẽt vel videant vel sperent. Merite præmonet ꝙ recto iudicio attribuet̃ palma. Ore faue. in sacris hoc significat indicere silentiũ hic vero admonet vt lętis clamoribus fauorem accomodẽt. hoc helymus: Acestes & Ascanius quia oi ętati cõgruebat. Iterũ: nam primo salutauerat: cũ sepeliit. Sancte vt significet inter deos receptũ: nã in scd'o libro quia viu⁹ erat: & ab eo minime diuelli volebat non sancte
¶Aeñ. dixit: sed chare. Animęq; vmbręq;: casus genitiui est in singulari. Rursus: qa inimicoꝝ manibus fuerant effossi & iterũ sua opera cõditi: quod beneficiũ cũ nõ senserit mortuus dixit: nequicq̃: & bene dictũ est ex persona filii q viuo q̃ mortuo beneficiũ p̃stare maluisset. Nõ licu. ꝓpter qd' in tertio dixit. heu tantis nequicq̃ erepte periclis. ¶Ordo aũt est.
Ordo. Præterea .i. præter ea quæ dicta sunt .i. præter epulum datum: si. i. postq̃ aurora nona .i. nono loco oritura extulerit mortalibus diẽ almũ .i. nutritiuũ & cõseruatiuum aut potius tranquillũ & ludis accommodũ & retexerit .i. aperuerit & patefecerit radiis. s. suis: orbem. s. prius occultũ tenebris nocturnis: hoc est cum primum septimus dies illuxerit nobis & serenitatem ostẽderit: ego ponam teucris .i. troianis: prima certamina. s. e quatuor: classis .i. nauis: cite .i. cito impellende: vt quæ primam metam contigerit victrix sit quicq;. i. & qui: & ponam sup. certamia ei qui valet cursu pedum. & qui audax est viribus .i. confidit viribus suis luctãdo cestibus aut resistẽdo currentibus aut qui incedit meliori iaculo. s. ex arcu emisso: ve pro vel sagittis leuib⁹ seu sup. ei q fidit cõmittere pugnam cestu .i. armatura manuũ a cedendo dicta: crudo .i. ex corio crudo insuto plũbo: hoc est ꝯstituã q̃druplicia certamia: nauium pedũ arcuũ & cestuũ: hoc est manuũ & brachioꝝ cuncti. s. qui aliqua re prestant: adsint & expectent pręmia palme merite .i. quam meruerint: quia non fraudabunt̃. Fauete oẽs ore .i. tacite ostendite fauorem & cingite tempora vestra .i. capitum vestrorum ramis. s. funebribus hoc est myrteis. Ipse fatus sic velat quod plus est q̃ si cingat: exemplo ergo alios cohortatur tempora. s. sua: myrto materna .i. quæ est in honore & tutela veneris matris sue. Helymus vir ille nobilis troianus facit hoc .i. eãdem rem .i. etiã tempora sua velat myrto: & acestes maturus eui .i. qui euum suum maturabat: facit hoc: & puer Ascanius facit hoc: q̊s. s. proceres & primores. cætera pubes (quia Ascanius etiam de pube erat) sequitur .i. imitatur idem faciens. Ille. s. pr̃iceps Aeneas ibat e cõsilio .i. cætu & concione: cum multis milibus. s. hominũ nisi sit milibus pro militib⁹. sed poterant esse multa milia: eo ꝙ siculi aderant: ad tumulum. s. Anchise: ibat inquit medius & hoc magna caterua comitante. & ipse libans .i. sacrificans: hic .i. cum esset ad tumulum: fundit .i. effundit rite id est secundum ritũ sacrificii duo carchesia .i. pocula mero baccho .i. in quibus erat merũ .i. purũ vinũ: hũi .i. ĩ humũ & fũdit duo sup. carchesia nouo .i. recẽs mulso lacte & duo. s. carchesia plena sup. sanguĩe sacro .i. victimaꝝ mactatarũ (Ser. iterũ dicit colustrũ neutro gñe dici: sed ĩ bucolicis oñsum est etiã colustrã genere fœminino reperiri) & iacit i. p̃iicit in tumulum: flores purpureos .i. sanguinei coloris: qa talibus omnibus oblectat̃ anima in corpore degens ac fatur talia. O sancte (quia in deorum numerũ assumpt⁹ es) parẽs salue (potest dici salue iterum vt docet Donatus) & saluete cineres &. i. simul animæ paternæ .i. quibus coniuncta aliquando fuit anima paterna. & vmbræ paternæ .i. quibus associata fuit vmbra paterna: & ita genitiui sunt singulares vt donatus vult quod & mihi placet: q̃uis Serui⁹ philosophetur astruens multas esse vni⁹ animas ac vmbras: vt sit ordo. Saluete animæ & vmbræ paternæ: sed neq; animam neq; vmbram se recepisse significat Aeneas cũ animam apud superos: vmbram apud inferos deputet: verum
cineres

domi sue sepeliebãtur: Vnde est orta cõsuetudo vt dii penates in domibus colantur. Prima re vera prima: nam cætera nõ eo quo dicit editurus est ordine. Et viribus au. hoc ad oia pertinet. Aut iaculo ince. m. i. iactu velociũ sagittaꝝ: vt vacet ve: sic ista iunxit in nono Insidiis iaculo & longe fallente sagitta: hoc est iactu longe fallentis sagitte: nã nõ exhibuit iaculatores. Crudo cæ. crudeli vel duro: & diphthongatur cestus qñ pugillum arma significat: & pluralẽ habet numerum & est quarte formæ. Cestus Cæ
aũt cesti sine diphthongo tantũ Ce
singularis numeri est: & significat cingulum Veneris. Palmę .i. virtutis cõsequens pro præcedẽti positum. Ore fa. apto sermone & sacris & ludis vtitur: nam in sacris taciturnitas in ludis necessarius est fauor. Fauet quis ore etiã per taciturnitatem. Hora. Fauete linguis carmina non prius audita musaꝝ sacerdos. Cingite. t. r. Ex more Romano: vbi oĩs ætas coronata ludos spectabat: quod ostendit per ęneam acestẽ & ascanium per quos oẽs ostendit etates Materna: vel quia filius vel quia veneris sacrificaturus marito. Helymus princeps troianoꝝ qui dicit̃ tres in Sicilia cõdidisse ciuitates. Aeui ma. honestius q̃ si æuo maturus diceret Rite: secũdum ritum sacrificii quod exigebat: vt libaret de mero baccho .i. puro vino. Carchesia genus poculorum. Humi: terræ. Nouo vel statim mulso: vel post fœtum: quod collustrum dicitur neutro genere. Sanguine sa. scilicet victimarũ. Sacrificat aũt ꝑtim q̃si mortuo nũero pari: ꝑtim q̃si deo nũero ĩpari: vt cædit qnas de more bidẽtes: Nã nũero deus ĩpare gaudet Purpureos: ad sanguinis imitationem ĩ quo est sedes animæ. sic in. vi. Purpureos spargam flores. Item purpureasq; super vestes velamina nota. Fit vt sedis suæ cognoscat imitationem.
Salue: salue & vale secundum Varro. in logistoricis synonyma Sal
sunt: vnde his & in salutationibus & in execrationibus vtimur. Val
Teren. Valeant qui inter nos dissidium volunt: vnde hęc etiam mortuis dicimus non ꝙ eis optemus salutem: in quibus nulla esse potest. sed vt significemus ita nos digredi: vt ostendamus illos nunq̃ in nostram communionem esse venturos. Distingue etiam nam quo tempore sepeliit dixit salue & vale. Recepti nequicq̃ ci. cineres pro ipso patre posuit: ac si diceret. Salue pater de troia liberate sine causa propter quod sequitur. Non licuit fines italos fataliaq; arua. Recepti iterum. Alii ad historiam referunt supra dicta responsione mutata vt dicant. Recepti iterum cineres semel ex troia: semel a Diomede qui dicitur ossa eius eruta cum palladio reddidisse. Nequicq̃ autem secundum Epicureos qui dicunt omnia perire cum corpore. Animæq; vmbræq; Plato & Aristoteles. & omnes periti dicunt in homine quatuor esse animas. Aliam vitalem vt in vermibus qui tantum mouentur Aliam sensualem: vt in mutis animalibus in quibus est sensus timoris & gaudii. Tertiam intellectualem vt in hominibus qui & cogitare & iudicare possunt. Est quarta infra omnes q̃ physice dr̃ ĩ herbis & arborib⁹ q̃ motu carẽtes oriunt̃: crescũt & occidũt. Hõ horũ oĩm ꝑticeps ẽ: vñ Sal. Alterũ nobis cũ diis alterũ cũ beluis cõmune est. Si autem quatuor sunt animæ: totidem erũt vmbræ. vt si quis inter geminas sit lucernas geminam vmbrã creat. hoc de animis etiam Lucre. tradit sed non tantum veritati studet quantum sectæ Epicuræ. Alii tamen dicunt vmbræ esse genitiui singularis vt sit cineres animæ & vmbræ paternæ qd' non valde probandum ꝙ nec vmbra nec anima cineres habeat. Quicunq; eit: tedio longæ nauigationis hoc dicit.

cineres qui fuerunt aliquando receptacula animæ & vmbræ paternæ. Non licuit dolentis interrogatio: quasi dicat atqui nõ licuit mihi: quærere tecum: id est te comite: sicut dixerat nec na te tibi comes ire recuso: fines Italos. id est italicos: & arua fatalia id est a fatis nobis promissa: & tybrim ausonium. id est qui de
Europe

...fuit per ausoniam quicũq; est quod addit propter tedium lõginquitationis.q.d.credo equidem ex quo promissus est nobis ...um esse in ausonia: sed quia tãdiu quæritur nec inuenitur nõ possum certu quicq; de eo dicere. Landini de ludorum institutione verba sunt hæc. Certamina: mos fuit apud priscos vt in honorem maximorum virorum præsertim eorum qui in bello oppetissent funebres ludi exhiberentur. Fueruntq; primæ inferiæ: vt ex captiuis nonnulli ad tumulum mactarentur: hinc gladiatorũ munus originem sumpsit. Primi autem ludi funebres quorum memoria extet instituti sunt ab Hercule in honorẽ Pelopis eius ataui & ioui cõsecrati dictiq; sunt olympici: quia apud olympũ arcadiæ montẽ celebrabantur in pisæis finibus: hos intermissos Iphitus eius filius instaurauit: hinc initium habuit prima olympias. Hi ludi iam expleto quarto anno quinto incipiente agebãtur. Primus in illis ipse hercules coronatus est. Qui cum a bello ad sacra conuersus esset etiã a dijs ſm Diodorũ munera accepit a Minerua peplum a Vulcano clauã & thoracẽ. Dedit Neptũnus equum: Mercurius ensem: Apollo arcum: & illo vti docuit Ceres parua mysteria ad purgandã centauroꝶ cædẽ illi ostendit. In his ludis victores oleastro coronabant. Secundi fuere phocenses post phytonem serpentem ab Apolline cæsum in Apollinis honorem cõstituti. Eratq; victoribus corona ex lauro. Tertij achei i isthmo ob idq; isthmi dicti i honorẽ Polemonis: quẽ latini Portunũ noiant q ex Melicerta hoie deus marinus effectus est. In his corona ex pinu victoribus decernit. Quarti argolici q nemæi a nemæa sylua noiantur i archemori honorem instituti sunt. Hic em puer Lycurgi filius fuit: & Opheltes appellatus. Verũ a nutrice dũ fontẽ argiuis in thebanũ bellũ pficiscentibus indicaret temere humi relictus a dracone ictus perijt. Argiui aũt in patris solatiũ illi ludos instituerũt: & qa principiũ facti inde cœptũ est p Ophelte Archemoꝶ appellarunt. Est illis corona ex apio vel vt ex hærbæ humilitate ætas infantilis exprimeret: vel qa in apio iacẽs extinctus sit. Hæc igit erãt pcipua genera ludoꝶ in græcia qᷓuis & plæriq; alij extarẽt: vt in attica vbi celebrabãt ludos mineruæ in egina Eaco: in Archadia lycco ioui thespijs amori: Oropi Amphirao: Argis iunoni: & alibi alijs.

ASCENSIVS.

¶Dixerat hæc. Post pces æneæ significauit se Anchises eis dignũ emittẽdo serpentẽ diuinitatis suæ indicẽ quo viso & ipse & socij eius sacrificia instaurabant de qua re dicit Dona. sic. Agmine: dixit agmen quo naturaliter impellit serpẽs. Pulchritudo & innocẽtia serpentis rẽ cœlestẽ & non noxiũ animal significat pter qđ magis honores instaurauit. Hæc ille. Ordo est. Aeneas sup. dixerat hæc q.s. pmissa sunt: sup. tunc quum. i. quãdo anguis lubricus. i. faciliter elabens propter pingue cuti adhærẽs: traxit existens ingens. i. valde magnus traxit dico ab imis aditis. i. sacrarijs & penitioribus sepulchri locis septem gyros & septena volumina. i. conuolutiones colligendo se in spiras seu annulos suos amplexus. i. amplectens tumulũ i. sepulchri tumorem: placide. i. sine feritate & lapsus sup. est per aras: scilicet Anchise iam extructas: cui scilicet angui: note. i. maculę ceruleę. i. cęrulei coloris supple incendebant terga: & fulgor maculosus auro. i. similis fulgori auri incendebat. i. resplendere faciebat: squamas scilicet ei⁹ sic ceu. i. veluti: arcus scilicet cœlestis qui & pluuius dicitur & iris: trahit nubibus: mille varios colores: sole existente aduerso. i. opposito. Aeneas obstupuit visu. i. cũ id videret: ille scilicet anguis serpens. i. repens: longo agmine i. impetu & volumine membrorum: tandem. i. nouissimo: inter pateras & pocula leuia. i. polita q; pro. i. simul libauit. i. parum degustauit dapes. s. anchise oblatas & innoxius. i. nulli nocẽs successit rursus tumulo imo. i. in tumulum imum: & liquit altaria depasta. i. dapes quas in altarib⁹ depastus erat ignis: aut denegat vt sit depasta. i. nõ absumpta sed solũmodo libata: nam si absumpta essent non derelinqueretur.

¶Dixerat: hæc adytis cũ lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros: septena volumina traxit
Amplexus placide tumulum: lapsusq; per aras
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus ab auro
Squamam incendebat fulgor ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.
Obstupuit visu Aeneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras: & læuia pocula serpens:
Libauitq; dapes: rursusq; innoxius imo
Successit tumulo: & depasta altaria liquit
Hoc magis incœptos genitori instaurat honores
Incertus geniũ ne loci: famulum ne parentis
a Esse putet: cædit quinas[a] de more bidentes:
Totq; sues: totidem nigrãtes terga iuuencos.
Vinaq; fundebat: pateris animamq; vocabat
Anchisæ magni: manesq; acherõte remissos:
Necnon & socii: quæ cuiq; est copia læti
b Dona ferunt: onerantq;[b] aras: mactãtq; iuuẽcos
Ordine ahena locant alii: fusiq; per hærbam
c Subiiciunt[c] verubus prunas: & viscera torrent.

PIERIVS.

a ¶Cedit quinas de more bidentes. In Ro. cod. legere est binas, neq; desunt, qui manib⁹ pari numero hostias mactari solitas dicant. In quibusdã alijs exempl. scriptũ obserues ceditq;, binas, quod mihi subindicat quinas legendũ, siquidem, v, sępe mutari solitum in, b, litteram adnotaui, postea interiectũ est punctũ quod, q, a dictiõe sic scripta qbinas dissepararet, ignariq; artis metrice, ceditq; binas legendũ putauere, quinas vero bona pars veterũ codicũ habet. Iam vero bidentis & nigrãtis per, i, passim scripta sunt. b ¶Dona ferunt onerãtq; aras In antiquis aliquot codi. absq; copulatiua particula legere est dona ferũt: onerant aras. Sed mihi copula ea inserta plurimũ adridet. c ¶Subijciunt verubus. In antiquis subiciunt, duobus, ij, in vnum idq; figura oblonga coeuntibus, & veribus per, i, in pene vltima, ex veterum monumentis, & grammaticorum præceptionibus.

SERVIVS.

¶Lubricus an. labilis alias locũ dicit: vt p lubrica surgens. Septẽ gyros per magnitudinẽ loci genium vult probare. Nullus em locus caret genio: qui per anguẽ plærũq; ostenditur. Persius. Pinge duos angues: pueri sacer est locus extra meijte discedo. Loc⁹ ex Home. qui inducit græcos apud Aulidem omen decẽnalis belli ex serpente collegisse: qui etiam matrem consumpsit nouem pullis comesis: sic & nunc. vij. gyris finem errorum Aeneæ ostendit qui septem annos durarũt & est optimum figmentum. Annus enim ante inuentas litteras indicabatur picto serpente ore caudã tenẽte: quia annus in se recurrit. Gyros nomen legimus: verbũ exinde non inuenimus. Incendebat: illustrabat. Agmine lon. tãdem: post illos gyros tandẽ longo repere cœpit. Agmine impetu. Serpens: repens participiũ est libauit: leuiter tetigit dapes supositas: quæ silicernium dicunt quasi silicenium supra silicẽ positum. Depasta nõ a se nam ipse libauit: sed tamdiu mãsit donec flamma oĩa aris imposita consumeret. Genio ne loci: quia vt supra diximus nullus locus est sine genio. Famulum ne: cõsueuerant prisci vt hodie apud indos vt quotiens reges moriebantur cum his dilecti equi vel serui & vna ex vxoribus carior incendebãtur: inter quas de hoc ipso magna erat cõtentio: possumus igitur intelligere seruum sepultum cum anchise. vel per apotheosin deum vult esse effectũ. vñ dat famulum: quasi ministrum singula em numina habent inferiores potestates ministras: vt venus adonim: Diana virbium: aut ex sententia Pythagoræ dicit qui primus deprehendit de medulla hominis: quæ est in spina anguẽ creari: quod Ouidi. in xv. metamor. dicit loquente Pythagora. Acheronte. r. aut venientes de acheronte: aut Acherõte remissos qui iam in Acheronte nõ essent post apotheosin factam.

SER. ¶Poe.

Anguis.

Annus.

Gyrus.

Aeneas instaurat. i. augmentat genitori. i. patri suo Anchise: honores inceptos. i. sacrificia in honorem eius incohata: hoc. i. propter hoc aut tanto magis existens incertus ne pro an: putet geniũ id est deum generationis & principium generis (Porphirius genus vocat) loci scilicet illius: ne pro an famulum parentis. i. an esset deus loco illi præsidens: An Anchise specialiter in famulũ addictus: cedit. i. mactat quinas. i. quinq; nisi sit vtriusq; sexus q;nas bidẽtes. i. oues: de more. s. sacrificantiũ: & tot sues. i. porcos & totidem. i. etiam bisquinos, iuuencos. i. iuniores boues nigrãtes terga. i. habentes terga nigra: quia is color manibus gratus: & fundebat vina pateris. i. per pateras aut potius cum pateris: qa inferis oĩa cõsumenda offeruntur: vnde in sexto de funere miseni. Congesta cremantur thurea dona dapes fuso crateris oliuo & vocabat sepulchris. i. ad sepulchra animam magni anchise: & manes anchise magni. i. in deorum numerum assumpti remissos. i.

☞ relaxatos acheronte . id est a lacu infernali : necnon . id est & etiam socij læti ferunt. id est afferunt dona quæ cuiq; est copia. id est secundum copiam. id est facultatem quæ cuilibet erat: & onerant scilicet sacrificijs : aras : & mactant iuuencos : & alij locant ahena. i. vasa ærea ad abluendas carnes : ordine . id est per ordinem: & ipsi fusi per hærbam subijciunt verubus prunas id est carbones ardentes: & torrent . id est assant carnes scilicet ad parentationem faciendam.

SERVIVS.

SER. ¶Phætontis: απο του φαινειν. Circo: spacio ludorum loco Sacri tripodes sic pulchri: vt sacros putares: nec enim sacrilegus erat vt sacra donaret: & sic dictū est: vt Dodoneosq; lebetes. i. quales sunt in dodona. Et palme zeugma ex vtroq; latere. Nam victoribus præcium & ad supra dicta & ad dicenda pertinet. Argenti auriq; ta. Talentum secundū varias gētes varij est pōderis: apud Roma. talentum est septuaginta libre: sicut Plau. ostendit in mustellaria qui ait duo talenta esse centum quadraginta libras. Legimus etiam talentum esse paululum quidam: nam Home. in ludis funebribus Patrocli vltima præmia ponit esse δυω χρυσεια ταλαντα. i. duo aurea talēta: quod nos cogit aliquid minimum intelligere. Nam si prim⁹ victor bouē accepit consequens non est vt dicamus vltimum tā magnum accepisse præmiū: vñ apparet talentū etiā minimum quiddam significare. Et tuba: romano more sicut hodieq; videmus oībus ludis funebribus: vt sunt diuorꝫ: nam si sacri sunt. i. votiui illustrantur faculis. Ante etiam hymnis incipiebant. Prima certamina: primo bello punico naumachiam ad exercitum instituendū romani cœperunt: postq; probarunt gentes etiam nauali certamine plurimum posse: ad quam rem in hoc certamine multum alludit poeta. Pares: diuersis comparabiles rebus vt sequentia indicāt. Melior: fortior Grauibus remis: fortibus vt Feritense grauem tymbreus osyrim: Nam graues inferunt tarditatem. Remige: erit nominatiu⁹ remex: Seren⁹ semiremex: hercules Pistrim: vel a tutela depicta vel απο του πριζειν τα κυματα: id est a secandis fluctibus. Mox italus: subaudi futur⁹. Nam memiorum familiam cōstituit. Bene autem laudat familias nobilium: nā a Sergesto sergia familia fuit: & a cloantho cluentia: & a Gia gygania. Nobiles aūt fuisse familias a troianis testatur Iuuena. Iubet a pcone vocari Ipsos troiugenas. A quo noīe. s. mnesthei & Mnestheus sic est: vt Tydeus: nam diphthongus græca ē Ingenti mol. motu vt magna se molle mouentem. Vrbis. o. tam magnam vt vrbem putares. Triplici ṽsu. omnes enim triremes fuerunt. Versu autem ordine: vt ille etiam feras in versum distulit vlmos: aut versu tractu a verrendo: vt Aequora verrebāt: caudis æstuq; secabāt sane vn⁹ ē sensus. Pubes ipellūt: Figura ē: vt ps in frusta secāt: sane sciēdū iter barbarismum & lexim hoc est latinam elocutionē & perfectam metaplasmum esse qui vno sermone sit ratione vitiosus. Itē inter solœcissmum & schemas. i. perfectam

Talentū

Expectata dies aderat: nonamq; serena
Auroram phaethontis equi iā luce vehebant:
Famaq; finitimos: & clari nomen acestæ
a Excierat[a]: læto complerant littora cœtu
Visuri æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos circoq; locantur
In medio sacri tripodes: viridesq; coronæ
Et palme præcium victoribus: armaq; & ostro
b Perfusæ vestes argenti auriq;[b] talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos:
Prima pares ineūt grauibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carine.
c Velocem Mnestheus agit acri remige pistrim[c]:
Mox ital⁹ mnesthe⁹: gen⁹ a quo noīe Memmi.
Ingentemq; gyas ingenti mole chimæram
Vrbis opus: triplici pubes quā dardana versu
d Impellunt:[d] terno consurgunt ordine remi.
Sergestusq;: domus tenet a quo sergia nomen
e Centauro inuehit magna:[e] scyllaq; Cloanthus
f Cærulea: genus vnde tibi romane cluenti[f].

PIERIVS.

a ¶Famaq; finitimos & clari nomen acestæ excierant. In Ro. cod. & in Longob. excierat legit, qd' non placet. Et priscian⁹ vt cū. præteritum comprobaret, excierat ex hoc Virgiliano versu citat scribendum verō singulari numero excierat etiā ex anti. cod. b ¶Argenti auriq; talēta. In cod. aliqt antiqs auri argentiq; legitur. Sed altera lectio melior, & numero, & ordine rei, vt illud, argenti atq; auri memoras quæ multa talenta gnatis parce tuis. c ¶Remige pistrin. In antiquis plerisq; cod. pristin legitur, quam παρα το πρεξειν dictam volunt, hoc est a secandis fluctibus. pistrin ṽo p nauigij forma no. Marcellus agnoscit (nisi cod. corrupti sunt) ad similitudinem marinarum pistricum, q̄ longi corporis sunt. sed angusti. d ¶Triplici pubes Quā dardana versu impellūt. Est antiquus codex, in quo scriptū est impellit numero vnitatis sed altera lectio ex Mediceo & aliquot alijs magis placet, vt pote figuratior. e ¶Centauro inuehit magna. Codices aliqt antiqui magno legunt. Sed magis placet magna fœm. ge. qd' agnoscit Seru. esse ṽo magno virili genere librarij errorem ōndit lectio, quæ subsequit, Scyllaq; cloanthus ceruleo, qd' gen⁹ neq; naui neq; scyllæ possis adcōmodare. f ¶Gen⁹ vñ tibi Romane cluēti. In aliqt exemp. antiquis cloanthi legit: quam primā crediderim cognominationē fuisse. Inde cluentium dici cœptum, quo mō sæpe apud Ciceronē habetur.

ASCENSIVS.

ASC ¶Expectata dies. Postq̄ nouem dies parentationem ac epulū læti absoluerant aderat nona dies qua certamina ineunda erant: & primo naualia in qbus quatuor directores cōcertauerunt: quorꝫ & nauium ipsorꝫ noīa memorie cōmendanda sunt: nam interdū directores interdū naues positurus est. Sunt ergo hi: Mnestheus agens pistrim Gyas chimeram: Sergestus centaurū. & Cloanth⁹ scyllā Donatus dicit sic. Expecta Don ta quasi tardius desiderantibus venisset. Visuri æne. exp̄ssit plenissimam laudē troianorꝫ: cū sīculi nō solū causa ludorꝫ conuenirent. Circo: non q̄ esset circus: sed loc⁹ in formā circi. In medio vt ab oībus spectari possent Armaq; & ostro. p. u. transit ad gñalitatē ne speciatim diceret. Hæc ille. Ordo est. Dies expectata. i. Ordo. desiderata a troianis auidis laudis & certaminis. i. nona dies aderat & equi phaetōtis. id est quos phaeton aliqñ gubernauerat cū esset auriga solis patris sui : hoc est equi solis: vehebant iam serena luce. i. cū serenitate aurorā nonam. i. nonum diē præcedentem Et fama. i. troianorꝫ aut certaminis: & nomen aceste clarum. i. inclytū exierat. i. excitauerat & euocauerat finitimos. i. populos in confinijs habitantes. Et ipsi complerant. i. cōpleuerant littora: læto cetu. i. conuētu: visuri. i. vt hi q videāt æneadas. i. æneæ socios & pars. i. partim ipsi erāt sup. parati. & . i. etiam certare: nedū vide re certantes munera. i. pmia locantur principio. i. in primis priusq; certaret: ante oculos. s. certaturorum: & in medio circo videlicet tripodes sacri. i. tam p̄ciosi acsi essent sacri: aut digni qui consecrētur & corone virides. s. ex ramo semper virenti & palme appositoriæ præcium id est vt sint præcium. victoribus locantur scilicet in medio circo : & arma & vestes perfuse ostro . id est purpura: & talēta. i. certa pondera auri & argenti: & tuba canit. i. cātu i dicat: medio de medio aggere. s. erat q i littore: ludos cōmissos. i. ꝯmittēdos aut iniunctos vt peragerent. Quatuor, carine. i. naues pares. s. fere collecte ex omni classe: ineunt. i. incipiunt grauibus. i. validis remis prima certamina i. primos ludos qui naualesa erāt. Mnesthe⁹ ductor ille perit⁹ agit. i. ipelli acri remige. i. strennuis remigantibus pistrim id est nauem illam velocē. i. velocitr actā acri. s. remige: Mnestheus inquit mox. s. futurus: italus. i. habitator italiæ & ꝓgenitor italorum: a quo nomine sup. deductum est genus. i. familia & ꝓgenies. Mēmi. i. eorū qui dicunt memmii. Et Gyas. i. ali⁹ ductor: sup. agit chimeram nauem illam sic dictā: ingentem i. valde magnam ingenti mole. i. habētem ingentem ☞ magnitudinē

magnitudinē: aut agit ingēti mole.i.motu: chimerā ingentē id est valde magnā appositoriæ: opus vrbis.i.istar vrbis hoc est tā magnā vt vrbē putares: aut quā nō priuatæ domus sed vrbes extruere possint quā.s.nauim chimerā dictam: pubes.i. iuuētus: hoc est mulitudo iuuenū dardana.i.troiana: hoc est ipsi troiani iuuenes impellūt triplici versu.i.ordine aut impulsu quo æquora verrūt: aut cātu quo vtunt vt simul verrāt aut oībus his nam subdit remi ɔsurgūt terno ordine hoc est ipsa erat triremis. Et sergestus a quo dom⁹.i.familia sergia.i.sergiorꝝ: q quo hæc scripsit Verg.tpe romæ nobiles erant. Et ita in gratiā illorꝝ videt hæc cōmemorare poeta: gaudebant em̄ nobiles romani troiugenæ appellari: qđ & Iuue. docet vt recitat Seruius & Persius dicens. Ne mihi polydamas aut troiades labionē p̄tulerint: Nugæ. Nec mirū si seducta principali discrepāt: vt a cloanto cluentius &c. tenet nomē.i.cognomē inuehit: cētauro.i.naui sic dicta: magna. Et cloāthus quartus ductor: vñ.i.a quo o cluēti (sic em̄ melius legit q̃ cloāthi) genus sup. est tibi: sup. inuehit: scylla.i.tali naui: cerulea.i.cerulei coloris: aut qua in mari tute vtatur.

*ctam sermonū cōnexionē: figura est: quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmus & figura media sunt & discernuntur peritia & imperitia fiunt aūt ad ornatum. Domus sergia: familia: vt da ,ppriā tymbreæ domū. Cētauro masculini fœ.generis est cū de naui dicitur. Terē.in Eunuchū suā cū comœdiam diceret. Iuuena.cōtra sensit vt scriptus & in tergo nec dum finitus orestes: sed confunditur genus aut metri aut hiatus causa sic Hora. Nec cupido sordibus aufert: cum cupido pro cupiditate generis sit fœminini: vt Verg. ait. Timidæ dammæ: ceruiq; fugaces: cum ipse s̄m fidem dixerit. Cum canibus timidi veniēt ad pocula dammæ. Cærulea aut nigra aut alta carina: oē enim altū nigrum est: vt Scrupea tuta lacu nigro: nemorūq; tenebris. Cluēti: ad ipsum apostropha est. Figura.

SERVIVS.

¶Procul: aut non nimis longe: vt Serta procul tantū capiti delapsa iacebant. Interdum: satis longe significat. Trāquillo melius septimus casus est q̃ dtūs. Campus saxi latitudo apricis. Apricū locum sole gaudentem dicimus cui contrarius est opacus & abditus. Verg. Ducere apricis ī collibus vua colorem. Item apricū hoiem qui sole gaudet. Persius. Nostra vt floralia possint Aprici meminisse senes. Apricū quasi αυευχυχους sine frigore. Mergis. Esacus filius priami fuit hic se precipitauit e muro: nec periit & cū sæpius hoc faceret deorum miseratione in auem conuersus est quæ ad imitationem hoc facit. Circunflectere: vno sermone & profectionē & reuersionē cōplexus est. Ductores: dñi nauiū: nō gubernatores. Populea vestitur fr.iu. hebe est iuuentus vxor Herculis: nunc ergo aut propter hoc iuuentus vtitur populeis coronis aut ad imitationē virtutis Populus em̄ arbor Herculi sacra est: vt popul⁹ alcidæ gratissima. Nudatos: Bene nudos: qui tecti esse consueuerunt. Nam nudum est nunq̃ tectum: vt nuda facies Transtris: & transtra dicuntur & iuga vt in.vi. Inde alias animas quæ per iuga longa sedebant. Intenti eodem sermone in diuersis rebus vtitur. Aliter em̄ brachia aliter mentem tendimus. Exultātiaq; hau. Cor.pa.pulsans. hypallage est oī pte pulsans pauor corda haurit.i.ferit vt Latus haurit apertum. & exultare facit Laudū q̃: ne esset turpe quod ait pauor. Sane hæ sunt bellorꝝ prolusiōes vnde etiam ad tubam geruntur sed sciendum maioris ætatis funera ad tubā solere proferri. Persius Hinc tuba candelę. Minoris veto ad tybias: Sta. de Archemoro Tybia cui teneros solitum deducere manes. Finibus oēs: secūdum naturā ante generali vsus descriptione venturus ad specialitatē. Præcipites veloces: vt Pręcipites vigilitate viri. Biiugo & hoc celeritatis est plures enim se impediunt carcere pro carcerib⁹ nam ī singulari significat custodiam noxiorum: in plurali autē repagulum quo equi arcentur: vnde carceres quasi arceres secūdum Varronem. Iugis iugalib⁹. Vndantia: valde effusa. Cōsona

*propter

Est procul in pelago saxum: spumantia contra
Littora: qđ tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus: hyberni condunt vbi sydera cori:
Tranquillo silet: immotaq; attollitur vnda
Campus: & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis pater: vnde reuerti
Scirent & longos vbi circūflectere cursus.
Tum loca sorte legunt: ipsiq; in puppibus auro:
Ductores longo effulgent: ostroq; decori.
Cætera populea vestitur fronde iuuentus:
Nudatosq; humeros oleo perfusa nitescit.
a Considunt transtris: intentaq;[a] brachia remis
Intenti expectant signum: exultantiaq; haurit
Corda pauor pulsans: laudūq; arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitum tuba finibus oēs
Haud mora ,psiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumāt freta versa lacertis
Infindunt pariter sulcos: totumq; dehiscit
b Conuulsum[b] remis. rostris stridentibus æquor.
Non tam præcipites biiugo certamine campū
Corripuere. ruūtq; effusi carcere currus.
c Non[c] sic immissis aurigæ vndantia lora
Concussere iugis: pniq; in verbera pendent.
Tum plausu fremituq; virū studiisq; fauentum
Consonat oē nemus: vocēq; inclusa volutant
Littora: pulsati colles clamore resultant.

PIERIVS.

a ¶Intentaq; brachia remis intenti expectant signum. Seruius quidem & intenta brachia & intenti iuuenes agnoscit, neq; tamen idem repetitum, quum diuersa sit significatio, aliter em̄ brachia, aliter mentem intendimus, ait ille. Sed enim in codicibus aliquot antiquis legere est nudataq;, brachia remis intenti. Quę si placeat elocutio, vbi lectum erit, cætera populea velatur fronde iuuentus, nudatosq; humeros oleo perfusa nitescit, suspendantur illa duo verba, considunt transtris. Inde per continuationem superioris membri, nudataq; brachia remis intenti expectant signum. Priscianus tamē intenta agnoscit cum Seruio, vbi accusatiuo inquit inueniri passiua coniuncta, sed figurate, vt læditur manum, frangitur pedē Virg. intentaq; brachia remis intēti expectant signum, atq; hoc alibi reperit, dictumq; asserit, vt nuda genu. & lacerum crudeliter ora. Apud quem tamē etiā si nudata, legas traditam ab eo regulam nihil immutabis, quum de modo elocutionis, non de vocabulo sit sermo. Vtrobiq; autē in veteribus Prisciani

*codicibus

ASCENSIVS.

¶Est ,pcul &c. More suo priusq̃ rē describat p̄mittit descriptionem loci in quo geret certamen nauale additq; quō finibus exire suis: de qua re & sequētibus cū in actione potius q̃ in sententiis cōsistāt pauca afferuntur a Donato: ea aūt sunt hæc. Intenti expectātes signū. Exultantia.c. propter solicitudinē victoriæ quæ erat incerta. Hæc ille. Ordo est. Saxum.i.scopulus aut rupes saxea: est ,pcul.s.a littore: in pelago.i.mari cōtra littora spumantia.i.ex opposito littorꝝ spumantium qđ sup. saxū tunditur.i. ,pcutitur olim.i.aliqñ vndis tumidis.i. inflatis existēs submersum id est obrutum: illis vndis tūc.i. vbi.i.qñ cori.i. venti illi qui & cauri dicunt (nā au, mutatur in o, longam) hiberni.i.tpe hyemali ac pluuioso flantes condunt.i. abscondunt.s. nubibus quas ,pducunt sydera ad cœlū ac stellas campus.i. planicies capax: silet tranquillo.i. cum tranquillitas est & attollitur.i. editur vnda immota.i.qñ vnda non mouet sed tranquillitas est supereminet illud saxū habēs in medio cāpum amenū existens statio.i. locus in quo stare & requiescere possunt mergi: gratissima: mergis.i. illis auibus vrinātibus: apricis. id est apricātibus hoc est soli se explicātibus postq̃ sese immerserint. Aeneas pater.i. princeps toti⁹ cetus: constituit hic.i. in hoc cāpo aut saxo: metam.i.terminū nauigatiōis: viridē qa ex ilice.i. quercu illa frondēti signū.i. in signū aut existentē signū nautis. vñ.i. a quo signo scirēt reuerti: & vbi scirēt circūflectere: lōgos cursus.i.celeres nauigationes in longū ductas tū.i.deide: legūt.i.dispertiuntur loca.s.e quibus exiliant: qa q̃ ex directo stabant breuiorē excursum facture erāt: & ipsi ductores.i.dñi nauiū & qui ,p præmio cōtendebāt effulgēt in puppibus auro lōgo.i. lōge viso: q̃ ,p & decori sup. sunt ostro.i. purpura. Cętera iuuētus.s. remigatura vestit fronde populea: q̃ in tutela est herculis & nitescit.s.,p ramos visa aut vestita erat soliū in capite: Perfusa hūeros nudatos.i.habens humeros nudatos perfusos oleo.s.cōtra aquas & sudores: sup. ipsi remiges cōsidunt.i. simul locū capiunt transtris.i.in ASC. Dona. Ordo.

 ipsis

¶ ipsis trāstris.i.iugis per quæ b transit in supremo nauiū. & bra chia sup. eor: sunt intenta remis & ipsi intenti expectant signū.s. quo dato exilirent: & pauor pul sans.i.titillans corda exultātia.s. nouitate rei & spe victoriæ: hau rit.i.ferit & cōcutit timore igno miniæ & cupido.i.auiditas lau= dum est sup.arrecta.i. attenta. In de.i.deide vbi.i.postq̃ turba cla ra dedit sonitum.i. signū ineūdi certaminis qđ dat sonādo haud mota.i.nullla fit mora: & supple oēs ꝓsiluere.i.ꝓcul saliuerūt e fi nib⁹.i.limitib⁹ suis clamor nau ticus ferit.i.pulsat ęthera.i. sum= mum aerem freta versa lacertis.i brachijs remigum adductis spu mant.s.ex impetu ꝓcipiti: & ipsi remiges infundunt pariter.i. si= mul: & vno ictu sulcos.i. aquar fissuras sulcis siles: & totū ęquor dehiscit.i.aperit se cōuulsum.i.si mul euulsum remis: & h̄ rostris. s.nauiū stridētibus.i.stridorē fa= cientibus dum aquas añ se inuē tas sulcant & ꝓruunt: nō est legē dum rostrisq̃ stridētibus: qa ne= q̃ versus staret: stridēs em̄ primā ꝓducit vt primo huius. Talia ia ctanti stridens aqlone ꝓcella: ne q̃ snia nō em̄ cōuulsum erat ęqr c rostris sicut remis: qa remi a late re aquas cōuellūt: rostra a parte anteriori findunt Currus.i.equi currū trahētes aut ipsi currus tracti: nō corripuere.i.simul rapue= runt vnq̃ campū.i.circū in curuli certamine biiugo.i. dū vt cele rius agant binis iugis cōtendit nō dicit corripuere cāpū: & effusi carcere.i.carceribus.i.locū vbi priusq̃ emittant equi cursuri ar= cent.existētes tā ꝓcipites.i.veloces vt sup.naues ante dictæ. Auri= ge ꝯcussere sic.i.tā vehemēter lora vndātia.i.valde effusa aut spu mis abundātia: sed meli⁹ effusa.i.laxa & colla fluctia: & hoc iugis scilicet equorum.i.ipsis equis iugalibus: immissis scilicet in cam= ✤pum ex carceribus & non pendent sic ꝓni.i.inclinati: ad ver bera vt supple remiges incumbunt remis: Tū id est deinde post q̃ signum datum est: omne nemus id est tota sylua vicina conso nat plausu & fremitu virum: id est virorum & studijs id est stu= diosis acclamationibus fauentum.i. fautorum & littora inclu= sa.s.inter mōtes volutant.i.frequenter euoluunt vocē.s.acclamā tiū & colles pulsati.s.ictu vocū.resultāt.i.resultare videnf & redū dare clamore ꝓpter vehementem clamorem quē resilire faciūt.

✳ codicibus intenta scriptum est. b ¶ Conuulsum remis rostrisq̃ stridētibus æquor. Dissimulandum iam quod in an tiquis codicibus habetur conuolsum. Et vt Victorinus scribē dum præcipit comuulsum. Illud autem diligentius examinā dum, quod olim, quodq̃ nostra maxime ætate grammaticorum omnium ingenia perturbat, ro strisq̃, stridentibus. In quo variant & ipsi quoq̃ codices antiqui, totq̃ tibi offerunt lectiones, vt cui potissimum adhæreas, ambigere cogaris. Nam quum post dictionem rostris, q̃, particula co pulatiua multorum omnino veterum exemplariū consensu subsequatur, veriti plerique sunt stri dentibus adscribere, quod primam in eo verbo syllabam produci persuasum haberent. Hinc in vetusto quodam codice rostrisq̃, sonantibus scriptum est. Hinc alij, s, in stridentibus habunda re putauerunt, quod omnino plerisq̃ alijs locis factum deprendi, in Romano præsertim codice, suspicatiq̃ sunt tridentibus legēdum. Alij ruentibus adinuenere, qua in opinione litteratissimos ætate superiore viros fuisse accepimus. Sed enim lectiones huiusmodi in nullo ex antiquis exem plaribus, quæ vndiq̃ conquisita inspexerim, offendi. In Oblongo illo codice peruetusto, quem Pomponij læti delicias fuisse dicunt, rostrisq̃, rudentibus legitur, quod im proprie dictum vide= retur. Quum vero bona codicum antiquiorum pars rostrisq̃ stridentibus habeat, eamq̃ lectionē agnoscat apronianus, non absurdum forte fuerit dicere pedem insolitum, quippe amphimacrū, vel molossum potius quarto loco positum, nisi poetam auctoritate sua primam in strideo sylla bam, quippe quæ ιωτα sit, vocalis dichrona, corripuisse quis asserere voluerit, neq̃ obstiterit, q̃ q̃, tribus consonantibus inhærentibus produci debere videatur, quum, s, inter liquidas quoq̃ reiecta sit capri testimonio, & ab etruscis inter eas litteras, quæ vix pronuntiarentur habita, licet olim suæ cuiusdam potestatis, sonoq̃ suo etiam absq̃ vocalium adminiculo sonora videret. Sed quid obsecro magis proprium, q̃ in eo strepitu exprimēdo, per eam syllabarum asperitatem, vt vastum nescio quid præter etiam rationem musicam audiatur, legere conuolsum remis rostrisq̃ stridentibus æquor. Quamuis neq̃ quidem ea mihi lectio displiceat, quam probant litterati ple riq̃ viri rostrisq̃ tridētibus. Quam lectionem ab academia neapolitana profectam indicauit mi hi angelus colotius, vir apprime litteratus. Videtur vero tridentib. dictum a specie rostri, triden tali effigie, cuiusmodi ea est, quæ in agrippe nummis habetur. Nam in honoribus agrippæ habi tis nummi etiam cum naui rostrata cussi, s, c, quod Virg. in clipeo tangit, tempora nauali fulgēt Rostrata corona. Mouet me præterea Valerij flacci parodia ita dicentis.

Volat immissis caua pinus habenis.
Infinditq̃ salum, & spumas vomit ære tridenti.

¶ Nec sic immissis. Veteres aliquot codices manu scripti legunt non sic immissis, vt sit altera pe riodus. Sed vulgata lectio omnino receptior.

✳ propter eccho quę est nostræ vocis æmula: vnde & resultant addidit.

SERVIUS.

SER. ¶ Elabitur: celeriter percurrit: vt Labere nympha polo Turbā in= ter in ipso principio. Discrimine interstitio. Sane variat nunc na ues & nunc ductores commemo rans. Priorem inter se: hoc est ter tium. Metamq̃ te. nauticum ver bum princeps: modo ordinis. Mihi vacat vt solet frequenter. Littus: littus est omne quod aq̃ alluitur vnde saxū littus voca= uit. Stringat: radat. q. d. hoc volo quod times. Palmula: extrema pars remi in modum palme por tenta. Iterum: hoc verbū & a poe ta pōt dici quod iterū vocabat & a Gya vt q̃ abis iterū ñ iterū pete Nauēq̃: q̃ vacat. Exarsit iuueni cā ex causa pendet. Hor. Nō ego ferrē calidus iuuenta cōsule Pla= co. Nec lachrymas: nimis irascē= tis est. Cice. de Verre cum irasce= retur lachrymas iterdum vix te= nere. Oblitus decorisq̃ sui. Inho nestum est em̄ irasci: dici præser= tim Sociūq̃ salu. possumus & so cium salutis suæ oblitum intel= ligere. Ipse gubernaclo: vt osten deret nihil esse quod ipse nō pos set efficere Hortaturq̃ viros: aut ipse dicit celeuma nam oratores dicunt: aut quia consternati fue rant pdito gubernatore. Clauū fustem gubernaculi. Iam senior ✳ madidaq̃

a Effugit ante alios: primisq̃ a elabitur vndis
Turbam inter fremitumq̃ gyas: quem deinde cloanthus
Consequitur melior remis: sed pondere pinus
Tarda tenet: post hos æquo discrimine pistris
Centaurusq̃ locum tendunt superare priorem:
b Et nunc pistris b abit: nunc victam præterit ingēs
Centaurus: nunc vna ambæ: iunctisq̃ feruntur
c Frontibus: & longæ sulcant vada salsa carinæ c:
Iamq̃ ꝓpinquabāt scopulo: metamq̃ tenebant:
d Cum d princeps: medioq̃ gyas in gurgite victor
Rectorem nauis compellat vocē Menetem:
e ¶ Gyas ¶ Quo tm̄ mihi dexter abis: huc dirige cursū e
f Litt⁹ ama: & f læuas stringat sine palmula cautes
¶ Poe. ¶ Altum alii teneant ¶ dixit: sed cæca Menetes
Saxa timens: ꝓram pelagi detorquet ad vndas:
¶ Gyas ¶ Quo diuers⁹ abis (iterū) pete (saxa: menete:
¶ Poe. ¶ Cū clamore gyas reuocabat: & ecce cloanthum
g Respicit instantem tergo: & g ꝓpiora tenentem
Ille inter nauemq̃ gyæ: scopulosq̃ sonantes

ASCENSIUS.

ASC. ¶ Effugit ante alios &c. Vt lecto rem auditorem ve varietate euē torum recreet: docet varia vsos fortuna in nauali certamine. nā qui primas partes in principio obtinuit nouissimas vix na= ctus est: vnde donati nihil habe= mus. Orda. ¶ Ordo autem est. Gyas. id est nauis ipsi⁹ gye: videlicet chi mera effugit ante alios.i.añ alias naues & elabit id est celeriter ꝓ currit primis vndis id est per pri mas vndas inter turbam & fre mitum: quem cloanthus conseq tur deinde id est proximo loco: existens melior id est peritior re mis id est arte remigandi sed pi= nus.i.nauis ex pinu facta videli cet scylla tarda.i.tardata: ponde= re.i. mole & magnitudine: tenet .i.immoratur ipsum pistris.i. na uis mnesthei & centaurus.i. na= uis sergesti tendunt.i.contendūt post hos.s.ꝓdictos gyan & cloan thum: equo discrimine.i. æqua= li distantia superare locum prio rem id est a prioribus occupatū & pistris abit.i.preit (qa derelin quit post centaurum) nunc.i.ali qñ & centaurus ingens.i. valde magna præterit nūc.s.pistrim vi ctam.i.superatā & posthabitā & ambe feruntur nunc.i.aliqñ vna i.pariter & frontib⁹.i.rostris aut proris: iunctis & carine lōge sul ✳ canti.

fulcāt.i. findūt: vada salsa.i. aquas marinas & ipsi ꝓpiquant scopulo:i.saxo vbi æneas me tam constituerat & ipsi tenebāt metam.s. fere cū gyas priceps.i. principiū tenēs & victori medio gurgite:cōpellat voce.s.vehemē ti menetem rectorem.i.guberna torem nauis.quo abis:mihi.i.in damnū meū(& ita vt landin⁹ sē tit nō vacat. Valla tamē argute sentit datiuos ꝓnoiales sepe ad nullū referri nullūq; demonstra re:vt si dicam⁹:hic mihi sēp dos mit non enim mihi plusq; alijs domit)abis igitur mihi vel ex more loquēdi vel in damnū me um:tm̄.i.intantū existens dexter i.i dextrū tēdēs:o menete dirige cursum huic.i.in hanc partē vbi ego sū q significat se i.leua fuisse vn̄ posset dici quo abis mihi.i.a me:hoc est ab ea parte in quā na ui directā velim ama. i . sequere litt⁹:& sine.i.pmitte sup . vt pal mula.i.remul⁹ formā palme in fine habens stringat.i.leuiter cō tingat:cautes.i scopulos q̄s vita uit menetes in sinistra extantes Alij scilicet gubernatores timi di videlicet teneāt altum id est ꝓ fundum mare dixit.s. gyas : sed menetes timēs saxa ceca.i.latētia detorquet proram. i . āteriorem partē nauis:ad vndas.i. fluct⁹ ꝓ fūdos pelagi:& gyas reuocabat i.iterū vocabat cum clamore sci licet valido:o menete quo abis diuers⁹ scilicet ab ea parte in quā tendere volo.iterū sup.dico tibi: sed imperfectus sermo trepidan ti competit : pete saxa id est etiā si saxa sint quod addit ne mene tes excusando saxa tempus terat & ecce id est p̄ter spem cum talia diceret:ipse.s.gyas:respicit cloā thū instantē a tergo : & tenentē propiora id est propiores partes hoc est proxima loca. Ille scilicet cloanthus radit.i. molliter con tingendo cautes pertransit : iter leuum.i.sinistrum a quo mene tes diuerterat : inter nauem gye s.chimeram & scopulos sonātes s.cōcussione aq̄rū:& p̄terit subi to priorem.i.eū qui fuerat prior videlicet gyam & tenet æquora tuta.i.sine saxis:relictis metis.s.vn̄ deberent reuerti: & quia non dum reuersus erat nondū victor erat licet primus metas pertige rat. Tum vero.i.sed tunc maxime : aut tūc ad verū ingens dolor exarsit.i.excanduit iuueni.s.gye qui ideo ardentior erat quia iu uenis ossibus.i.ad medullas vsq; nec gene.i.orbes oculoꝝ carue re lacrymis:hoc est simul lachrymauit:& ipse oblit⁹ decoris.i.ho nestatis sue:& salutis sociū pro socioꝝ suoꝝ deturbat.i. cū turba deijcit menetē segnē ab alta puppi p̄cipitē in mare. Ipse.s.gyas su bit gubernaclo .i. ad gubernaculum existens rector .i. fungens officio gubernatoris quem deturbauerat:& ipse scilicet simul su bit gubernaclo existens magister.i. princeps & gubernator. & hortatur viros.i. viriliter remigantes:& torquet clauum.id est gubernaculum ad littora scilicet quæ menetes vitauerat . At . id est sed menetes grauis:quia iam senior & fluens in veste madida vt.id est postq̄ redditus est tandē.id est postq̄ diucius fuerat sub aquis sup.a fundo:imo.id est emerserat a fundo : ipse petit .id est conscendit summa scopuli erat enim prope scopulum quem vi tauerat:& resedit in rupe sica:teucri risere scilicet prius illum &.i. simul labentem: quia sciebant peritum esse nec submergi posse: & natantem.i.cum nataret ad scopulum & rident.s.iam reuomē tem.i.frequenter vomentem:fluctus salsos.i.aquas marinas.

h Radit iter læuum interior.subitoq; h priorem
Præterit:& metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
Nec lachrymis caruere genæ : segnemq; Menetem
Oblitus decorisq; sui sociumq; salutis:
i In mare precipitem puppi deturbat[i] ab alta:
Ipse gubernaclo rector subit:ipse magister:
Hortaturq; viros:clauumq; ad littora torquet.
k At grauis vt fundo vix tādem redditus imo est
Iam senior madidaq; fluens in veste Menetes
Summa petit scopuli:siccaq; in rupe resedit.
Illum & labentem teucri:& risere natantem:
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.

didacq; cōtra ill d qd occurre bat gubernatorem natandi pe ritū fuisse debere : addidit senio rem Fluens in ve.cui vestes flue ebant honeste locut⁹ est sic luue. Et multo stillaret penula nim bo:Risere natantem.vnde in lu dis voluptas queritur Reuomē tem:sæpius vomentem.

PIERIVS

a ¶Primusq; elabitur vndis. In Romano codice,in Lōgobardi co,in Mediceo & aliquot alijs le gere est primis , vt sit, primis vndis. b ¶Et nunc pistris abit . In antiquioribus codicibus le gere est & nūc pristis habet . Sed quis pristin,vt paulo ante dice bamus ωαρατωεωριξω dictā velint.nihil me mouerit vtrum.R. pria an secunda syllaba collocet,quū multa huiusmodi ex matathesi tam apud græcos,quā apd latinos enuntiari soleant.Quod vero habet legitur,ideo placet,quod intelligitur de priore loco quem ambo superare contendebant.Sicui tamen abit magis placeat,illi sit integrum suo iure le gere,Eam sane lectionem ego raro in his cod.antiquis obseruari,nisi subditiciam,priore abrasa lectione,que.s.habet erat . Non preteribo autem esse veteres cod.in quibus supra verbum habet c adscriptum sit loco paraphrasis, victoriam. c ¶Et lōgæ fulcant vada salsa Carinæ.In Romano codice legere est . Et longa sui.va.sal.Carina.neq; obstat,quod duo sint,quum subintelligi pos sit,vnusquisq; sua . In Mediceo quidem carina prius fuerat,sed aliena manu & attramento cari næ factum est ibidem longe absq; diphth.vt aduerbium videatur,quamquam ea in alijs quoq; d nominibus desideratur d ¶Cum Princeps . In antiquis aliquot codicibus scriptum est tum e Huc dirige cursum e ¶Vulgata quidem exemplaria cursum habent.Sed in Romano & ple risq; alijs vno exemplo legas greisum . De nauigatione tamen cursum potius dici passim ob f serues. f ¶Litus Ama et leuas. In Longobardico legere est litus amet . leuas,non quod vtrūq; de palmula dicatur,nam qui sensus in palmula vt amare possit,nisi figurate dicatur . Sed quia am'et p apostrophē vna elisa vocali scriptum fuerit in antiquis.Quam scriptionis rationē, aliquot veterum inscriptionibus,quæ adhuc in marmoribus restant,alibi comprobauimus. Et quia forte dicerent aliqui apostrophē apud latinos in vno tantum verbo Est fieri solitam.Inue nimus hor'vnc pro horum hunc . In antiquissimo monumento ad diui bartholomei pontem, qui iungit insulam æsculapij Ianiculum versus, ita luculentissimo scriptum senariolo , gnatos. duos.creauit.hor vnc alterum .'ibi.n.v.&.M.litteræ vna cum aspirationis nota elisæ sunt . nisi quis maluerit horunc pro horunce, positum.vt ex hocce,hocc.demum hoc,de quo superius di g sputatum eo loco:hoc erat alma parens. g ¶Cum clamore gyas reuocabat et ecce cloanthum respicit . Multi expungunt &, quod in antiquis codicibus particulam eā adferant nō inueniri.Id qua ratione suffulciant, viderint . Ego sane & in vaticanæ bibliothecæ codicibus , & in plerisq; alijs,qui mihi præ manibus fuerunt, passim, &,ipsum notatum animaduerti,quare pro ijs, qui trochæum quarto loco statuere in hoc versu volunt, nihil habeo certi, quod ex antiquis codici h bus afferre possim. h ¶Subitusq; priorem præterit.In Mediceo, & antiquis aliquot alijs codi cibus subito legitur.Sicui magis nomē faciat satis,integrum vnicuiq; est,quam maluerit lectio i nem eligere. i ¶Puppi deturbat ab alta.In antiquis aliquot codicibus detraxit, venustate, & k proprietate haud quaq; pari.Est & in deturbat subitarius impetus. k ¶Redditus imo est. In nonnullis codicibus antiquis est verbum desiderat.In aliquot alijs per apostrophen scriptum in uenias im'est.Sed hæc quoniam ætas nostra videtur abhorrere,q̄uis ita sæpe in codicibus anti quis scripta repetero,pluribus tamen locis,ne cupiam fastidio sim,consulto dissimulabo.

ASCENSIVS.

¶Hic læta extremis &c. Docet re liquorum conatus & vt dixi va rium euentū: simulq; in gratula tionē domus sergie egregios ani mos facinusq; virile sergesti cō memorat qui tn̄ in fœlici fortu na vsus nauem fregit:quare spē cœpit Mnestheus tam grandē vt qui vltimus erat primus euasis set nisi cloanthus diuina ope fre tus partā gloriā protexisset . De qua re cum nihil allatū sit ex Do nato.Ordo est.Hic.id ē hoc loco aut ex

Hic læta extremis spes est accensa duobus:
a Sergesto Mnestheoq;[a] Gyan superare morantē.
Sergestus capit ante locū:scopuloq; ꝓpinquat.
b Nec tota[b] tamen ille prior præeunte carina:
c Parte prior:partē[c] rostro p̄mit æmula pistris:
At media socios incedens naue per ipsos
Hortat' Mnestheus:[nunc nūc insurgite remis

SERVIVS. SER.

¶Aemula pistris:eiusdē rei stu diosa:vt Cicero pro.M.Marcel lo illo æmulo atq; imitatore stu diorum meoꝝ. Alias inimicum significat.Insurgite . Cōtra Luc. Atq; in transtra cadūt.Hectorei: aut fortissimi : aut reuera quon dam:Getulis africanis a parte to tum nam getulia mediterranea est.Syrtes vero iuxta libyā sunt sic de syrtibus Hora.vbi maura semper æstuat vnda.Fuisse autē troianos in syrtibus ille indicat

Hectorei socii: troiæ quos sorte suprema
Delegi comites: nunc illas promite vires:
Nunc animos quibus in getulis syrtibus vsi:
Ionioq́ꝫ mari maleæq́ꝫ sequacibus vndis:
Nō iā prima peto mnesteꝰ: neq́ꝫ vincere certo
d Quāq̄ o[d]: sed supent qbꝰ hoc Neptūne dedisti.
Extremos pudeat rediisse: hoc vincite ciues:
Et ꝓhibete nephas: Olli certamine summo
e Procumbūt: vastis tremit ictibus ærea puppis[e].
Subtrahiturq́ꝫ solum tū creber anhelitus artus
Aridaq́ꝫ ora quatit sudor fluit vndiq́ꝫ riuis
Attulit ipse viris optatum casus honorem:
f Nāq́ꝫ furens animi[f] dū ꝓram ad saxa suburget
Interior: spacioq́ꝫ subit Sergestus iniquo.
Infœlix saxis in procurrentibus hæsit.
Concussæ cautes & acuto in murice remi
Obnixi crepuere: illisaq́ꝫ prora pependit.
Consurgunt nautæ: & magno clamore moranť
g Ferrataśq́ꝫ sudes[g] & acuta cuspide cōtos
Expediunt fractośq́ꝫ legunt in gurgite remos
At lætus Mnestheus: successuq́ꝫ acrior ipso
Agmine remorum celeri: ventisq́ꝫ vocatis
Prona petit maria: & pelago decurrit aperto:
Qualis spelunca subito commota columba
Cui domus: & dulces latebroso in pumice nidi
Fertur in arua volās: plausumq́ꝫ exterrita pennis
h Dat tecto[h] ingentem: mox aere lapsa quieto
Radit iter liquidū: celeris neq́ꝫ commouet alas:
Sic Mnesteus: sic ipsa fuga secat vltima pistris
Aequora: sic illam fert impetus ipse volantem.
i Et[i] primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum: breuibusq́ꝫ vadis frustraq́ꝫ vocantem
Auxilia: & fractis discentem currere remis.
Inde Gyam ipsamq́ꝫ ingenti mole chimæram
k Consequitur: cedit qm̄ spoliata magistro est[k].

locus. In breuia & syrtes vrget miserabile visu. Ionio qn̄ iuxta charibdim nauigarūt. Maleæq́ꝫ: malea ꝓmōtorium est laconiæ prouinciæ vbi vndæ sunt seq̄ces id est ꝓsecutrices vt capreæ q̄ sequaces illudūt. Pria. q. d. q̄ soleo. Mnesteꝰ: semper ille victor Hoc vicite. loco victoriæ sit postremos nō redire. Nephas mō opprobrium ærea fortis vt & iūctos temo trahat æreꝰ orbis nam
Aerea. ærea non est puppis: sed prora:
Solum. Subtrahitur solum vnicuiq́ꝫ rei
Poe. quod subiacet. solum est ei cui subiacet Vnde est nauis solum mare. & aer auium: & est verbum cuius perlucida significatio per naturam non inuenitur: riuis more riuorū. ac si riuatim
Intus. diceret. Furens aī figurate dixit: vt prestans animi iuuenis interior: sinisterior: Cice. in quē intꝰ oīa canere dicebant. Sallu. Legiť introrsꝰ prima asiæ bithynia est Iniquo angusto vt syluis īsedit iniquis Procurentibꝰ prominētibus: & veluti obuiam venientibus. Murice: saxi acumen eminens per tranquillitatem. Morantur: retro agunt. Legunt: alij pretereunt: sed melius legūt. i. colligunt: nam sequitur. Et fractis discentem currere remis. Prona
Colūba. vicina littoribus: vnde altū est lōge positum. Columba: vbiq́ꝫ de his domesticis columba. Virgilius dicit Persius vero ait Teneroq́ꝫ colūbo est filiis nā agrestes palumbes vocantur. Exterrita pennis. pēnarum concussione terrorē significās vt timuitq́ꝫ exterrita pēnis Ales nō eī pēnis timet sed timorē īducit Radit secat purum aerem. Frustra: quis ei relicta victoria subuen iret.

PIERIVS.

PIE. a ¶ Sergesto mnestheoq́ꝫ gyam superare. In codi. aliquot antiqs mnesthei legiť: vt in georgicis, inferias orphei. Eaq́ꝫ est recta declinatio, q̄quis mnestheo per synizesin legi posse non negarim, b ¶ Nec tota tn̄ ille prior pręeūte carina. Nonnulli eo syllabaꝝ similium cōcursu offensi, qui apparet in tota tamen, neq́ꝫ nō aliqua oīno asperitate, quę resultat ex continuatione dictionum iti dem duaꝝ prior præeunte. Versum invocaliorem quandam musicam redegere. Itaq́ꝫ in antiquis plerisq́ꝫ codicibus versus hoc legitur ordine dictionum, nec tamen ille prior tota præeunte carina. Sed vtcunq́ꝫ isti auribus ita suis adblandianť, nihil est in lectione illa peruulgata, quod me vel tantillū offendat. c ¶ Partem rostro premit. In codicibus aliquot antiquis partim legitur: nescio an mutatione ea familiari ex, e, in, i, an aduerbium esse voluerint, mihi sane magis placet partem nomen. d ¶ Neq́ꝫ vincere certo quanquam, o. In antiquis plerisq́ꝫ codi. imperite, ineptéq́ꝫ abrasa est castior lectio, scilicet, quāquam o, & eius loco repositum quemquam, vt ab eo pendeat, vincere certo, quod valde absurdum est, suos tamen habet amatores. e ¶ Aerea puppis. In Romano codi. puppes per, es, nominatiuo casu numeri singularis habetur. Eamq́ꝫ veram esse lectionem ex Valerij Probi præceptione conijcimus, qui vocabulū hoc noīatiuum in, es, mittere ostendit, dum ait, puppes, valles, rupes, vulpes, aspes noīatiuo singulari proferri. At nunc vix vnum aut alterum ex his pronūtiari per, es, videas. Tot ea fuerunt quæ grammatici iuniores, vsum ne secuti nescio, an abusum immutarunt. f ¶ Namq́ꝫ furens animi dum proram ad saxa suburget. In codicibus aliquot antiquis legere est namq́ꝫ furens animis. Sed enim Arusianus messus furēs animi casu quippe genitiuo, elocutionis modum loco hoc agnoscit, quanq̄ Virgilius alibi furens animis dixerit, vt eo loco, ecce furens animis aderat tirynthius, est & suburguet per, v, post, g. Attiano more in antiquis plerisq́ꝫ cod. Sed Attium Velius Longus auctorem appellat vitiosum. g ¶ Ferrataśq́ꝫ sudes. In Mediceo, & antiquis aliquot alijs exemplaribus trudes legitur. Sunt vero trudes cōti præacuta cuspide, quibus repelluntur & naues, & alia a trudendo dicti. Neq́ꝫ vero timendum syllabæ, quum tam multa reperiantur, quę deriuata a longis, breuia tamen ipsa sint, vt duces a dueo, ita dicax.

aut ex hoc euētu: spes læta. i. letificans est accēsa duobꝰ extremis. s. sergesto & mnesteo videlicet superare gyan morātem. i. moram trahentē: quia gubernatorem amiserat. Sergestꝰ capit locū ante. s. q̄ mnesteus: & propinquat scopulo. s. vbi meta erat cōstituta nec tamē ille. s. sergestus erat prior tota carina p̄eunte. i. tota naui sed prior erat pte. s. nauis sue: & pistris nauis mnesthei emula id est insecutrix p̄mit rostro. i. anteriore parte sua hoc est ꝓra ferrata: partem. s. centauri q̄ nauis erat sergesti: At. i. sed Mnestheus incedens. i. ingrediēs per ipsos socios in media naue hortatur. s. his verbis. o socij hectorei i. fortes qualis hector aut q ali quādo hectori socij fuistis: quos ego delegi id est de multis legi comites scilicet huius profectionis in extrema sorte troiæ. i. ī ipsa ruina & euersione troiæ: īsurgite nunc nunc. i. maxime nūc remis promite. i. ꝓferte nūc illas vires & illos. sup. animos nunc quibꝰ vsi sup. estis in syrtibus getulis. i. getulicis vt in primo visum est & ī mari ionio. qn̄ scilicet iuxta charybdim nauigarēt: vt ī tertio recitatum est. & in vndis maleæ: illius ꝓmontorij laconie ꝓuinciæ: sequacibus. i. persecutricibꝰ. Ego mnestheꝰ. i. q̄uis mnestheꝰ hoc ē qui primas partes obtinere soleo tamē non peto iam pria i. primas partes: neq́ꝫ certo: i. contendo vincere. i. superare: q̄q̄ o i. vtinā id mihi datū sit aut q̄q̄ o q̄ gloriosum foret ī hoc certamine superasse sed o neptūne superēt sup. illi qbus tu dedisti hoc i. q nō sua virtute sed tuo numine freti nūc superāt. Pudeat sup. saltem vos redijsse extremos o ciues vincite & ꝓhibete hoc nephas. i. ꝓ victoria obtinete ne. s. redeamus extremi: & prohibete tm̄ dedecoris a nobis. Olli. illi tūc: procumbūt. i. toto pectore imcūbūt remis: summo certamine. i. conatu quasi ꝯcertarēt de laude inter se puppis ęrea. i. fortis aut erata: tremit vastis. i. valde amplis ictibus: & solū. i. sustentaculū eiꝰ hoc est aqua subtrahiť. s. impulsu remoꝝ tū. i. insup anhelitꝰ. s. remigum: creber. i. crebro emissus: q̄tit artꝰ & ora arida: & sudor fluit vndiq́ꝫ. i. ab oī parte: riuis. i. ꝑ riuos aut in morē riuoꝝ. Ipē casus i. euētus attulit viris. i. viriliť remigātibꝰ: honorē optatū. s. vt extremi nō essent: nā dū sergestꝰ furens animi. i. faciēs aīm quasi furere: vn̄ honestiꝰ dixit q̄ si dixisset furēs aīo suburget. i. ab īterio re vrget existēs interior: ꝓrā ad saxa. s. a menete vitata & a cloantho fœliciter pertrāsita: & subit spacio iniquo. i. nō satis magno ꝑ captu cētauri: ipse infœlix hęsit. i. māsit herēs in saxis ꝓcurrētibus. i. ꝓminētibus aut ꝓcul concurrere visis. Cautes cōcusse sunt sup. a remis & naui: & remi obnixi. i. obtinētes vt seruent nauim crepuere. id est fragorē dedere in murice.

murice.i.saxi acumine:acuto.i.aspero:& ꝓra illysa.i.partim lesa pependit.s.ad scopulos naute.i.nauiū impulsores:cōsurgūt.i simul cōtendūt nauē suspēsam amouere conātes:& moranť.i.moram trahūt sup.cū clamore magno & suo quo se mutuo cohortātur:& spectantiū & expediūt.i.expedite iniiciūt trudes ferratas.i.perticas ferro munitas:qbus naues detrudere solēt:& cōtos.i.baculos oblōgos qbus ꝓfunditatē percōtari solēt cuspide acuta.i.habētes cuspidē acutam:& legūt.i.colligūt in gurgite remos fractos.s.ad scopulū:at.i.sed Mnestheus lætus ꝙ per infortuniū sergesti eū ꝑteriret:& acrior sup.effectus ipso successu.i.qa bñ successit petit.i.trāsuolat celeri agmine.i.impulsu remoꝝ: & vētis vocatis.i.optatis maria ꝓna.i.deflua & inclinata:& decurrit.s.deorsum pelago aperto.i.patēti sine obstaculo.Dat exēplū dicēs:Qualis.i.qualr colūba cōmota.i.deturbata speluca.s.sua.i.de cauerna sua subito.i.ex improuiso.cui.s.colūbe domus sup.est & nidi dulces ꝓpter pullos sup.sunt in pumice latebroso.i.lapide cauernoso fertur.s.e spelūca:volās in arua & ipsa exterrita tecto.i.euolans ex tecto ꝓpter terrorē:dat ingentē plausum pēnis.i.alis suis:& ipsa mox.i.paulopost lapsa.i.deuolans aere qeto.i.nō cōcitato radit.i.molliter secat:iter liquidū.i.aerē:neq; cōmouet alas celeres:
sed

*ita dicax.lucerna.sopor fragilis.coma.& huiusmodi alia pleraq;. h ¶Dat tecto ingentem.In codicibus aliquot manu scriptis,plausumq; exterrita pennis dat tergo ingentem legitur.Sed tecto omnino melius. i ¶Et primum in scopulo luctantem.In codi.aliquot antiqs at,in aliis ac:sed hoc meli⁹,nisi,&,malueris. k ¶Spoliata magistro est.Et hoc quoq; per apostrophen scriptū in antiquis aliquot exemplaribus hoc modo magistres't, de qua scribendi ratione exempla veterum alibi recitauimus.

sed equatis & immotis alis descēdit. Sic.i.talis mnesthe⁹ sup.volat & pistris vltima.i.quæ fuerat vltima secat sic ęquora:& ipse impetus fert sic ipsam volantē:& deserit primū sergestū luctāsu induxerat nauē vñ quietā reducere nequibat:& vocantem frustra.i.incassum:auxilia forte deoꝝ quia stultū fuisset a cōcertātibus auxiliū petere:& discentē currere remis fractis:inde.i.deinde consequitur gyam & chymeram nauem scilicet gye ingenti mole.id est habentem ingentem molem.& supple chymera cedit scilicet mnestheo ac pistri: quia spoliata est magistro.id est gubernatore scilicet Menete.

SERVIUS.

¶Ipso superest in fine: vt & spatia & si plura supersint: transeat elapsus prior. Proprium de qua si iam partam victoriā:& honorem ni teneant indignanť. Successus:fœlicitas.Possunt: qa posse videnť.Sperabant victoriā spectantiū opinione vt cunctisq; sequentē instigant studiis.Palmas vt diximus supra antiquum hoc est caprius tñ dicit per naturā vitiosam hanc esse elocutionē:siue vtrāq; palmam:siue vtrasq; palmas dixerim⁹,esse in aliquo vsurpationē. Imperium est pelagi.i.in pelago:vt Dii quib⁹ imperiū est aiaꝝ.i.in aīabus:Lætus vi.A præcedenti quod sequitur: Ante aras: De quibus paulopost pars spoliāt aras. Voti re. debitor:vñ & vota soluentes dicimus absolutos.Porriciam:extra porriciuntur.i.porriguntur nisi forte dicamus & fluctib⁹ maris offerri qđ si est proiiciā.i.porro iaciā legendum est. Phorci Latine hic phorcus huius phorci dicim⁹nā apud nos græca lingua huius nois nō est declinatio:est aūt deus marinus.Panopeaq; vir.vna de nereidibus quam ideo separatim dixit vt illas nō virgines intelligamus.Portunus:deus marinus q portubus p̄est: & bene impulit eum ip̄e iam vicinū portui nota aūt est fabula.Athamas post furorem a iunone immissum cum occiso Learco melicertā alterum filiū cū Ino vxore sua persequeretur:cū se illi in mare pręcipitassent voluntate numinū in deos versi sunt Melicerta in portunum qui græce palæmon dicitur: ino in matrem Matutam: quę gręce dicitur leucothoa.Portu se condidit alto. id est vsq; ad interiora peruenit. Ex more ludorum scilicet per præconem: Victorem : primum subaudi. Nam illi duo victores sunt, Sergesti hinc paulopost.Quam modo nauali mnestheus certamine victor. Dat ferre gręcum est duo verba coniungere vt paulopost Donat habere viro. Sed hoc datur poetis. Magnum .t. vt diximus breue quiddam sed magnū alteri⁹ minoris cōparatione.Circum in parte extrema vt dixim⁹.
Duplici

Solus iamq; ipso superest in fine Cloanthus
a Quē petit:& summis annixus [a] viribus vrget.
Tum vero ingeminat clamor cunctiq; sequentē
b Instigant studiis:resonat clamoribus [b] æther.
Hi propriū decus & partū indignanť honorē
Ni teneant:vitamq; volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit:possunt:quia posse videnť:
Et fors æquatis cepissent præmia rostris.
Ni palmas ponto tendens vtrasq; Cloanthus:
Fudissetq; p̄ces diuosq; in vota vocasset:
c ¶Dii qbus imperiū pelagi: [c] quorū æquora curro
d Vobis lætus ego hoc candentē in [d] littore taurū
Constituā ante aras voti reus:extaq; salsos
e Porriciam [e] in fluctus:& vina liquentia fundam
¶Dixit:eūq; imis sub fluctibus audit omnis
Nereidum phorciq; chorus Panopeaq; virgo
Et pater ipse manu magna portunus euntem
Impulit:illa noto citius volucriq; sagitta
Ad terram fugit:& portu se condidit alto.
Tum satus anchisa cunctis ex more vocatis
Victorem magna p̄conis voce Cloanthum
Declarat:viridiq; aduelat tempora lauro:
f Muneraq; in naues ternos aptare [f] iuuencos.
Vinaq; & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis p̄cipuos ductoribus addit honores
Victori chlamidē auratā:quā plurima circum

ASCENSIUS.

¶Solus iamq; &c. Postq; Mnestheus sergestū & gyantem superauerat restabat inqt solus Cloāthus in fine quem & Mnestheus vicisset nisi implorato atq; impetrato deoꝝ auxilio cloanthus portum attigisset: quem victorē pronunciat æneas meritoq; donat pręmio. Horum exemplo nequa p̄s diuine poeseos bona eruditione vacet. docet poeta in rebus bellicis cerebrositatē obesse plurimum & id in Gya qui Menetem socium salutis deturbauit temeritatem nō minus officere: vt in Sergesto qui nauem fregit Virtutem plurimum posse vt in Mnestheo qui etiam Cloāthum vicisset si suis duntaxat auspiciis & viribus contendisset.Sed diuinum auxilium omnibus p̄stare quo Cloāthus victor euasit:monet ergo tacite vt illud imploremus.Docet præterea aleā fortunamq; belli esse variam ne dum aspirat primo fortuna labori successu ipso vecordes segnesq; efficiamur neue in aduerso pricipio desperemus:quia sperandum est vt debile principiū melior fortuna sequatur.Quia vero ex donato nihil habemus colligamus ordinem qui talis est. Iamq; .id est & iam solus cloanthus superest .id est restat vincendus in ipso fine .i. iuxta terminum quem scilicet Mnestheus petit.id est aggreditur:& vrget annixus. id est annitens summis viribus.Tum vero.i.sed tunc maxime & ad verum clamor igeminat sup.se aut ingeminat.i.multiplicať & cuncti.s.spectantes instigant studiis.i.cohortationibus studiosis: sequētem.s.mnestea:ether.i. aer sublimis:resonat clamoribus.hi.s.priores cum cloantho :indignātur.i.indigne ferunt ni teneāt decus proprium.i.quod sibi iā proprium fecerant: & honorem partum.i. acquisitū hoc est ꝙ nō cōseruarent victoriam partā & volunt pacisci .i. in pactum expēdere vitam pro laude.i. vellent potius amittere vitam ꝙ laudem : & dare vitam pro laude conseruanda. Successus . id est prosper processus alit. id est fouet & accendit hos . scilicet Mnesthei
socios

ASC.

Ordo.

Purpura: Meādro duplici Melibœa cucurrit
Intextuſq; puer frondoſa regius ida
Veloces iaculo ceruos curſuq; fatigat:
Acer anhelanti ſimilis: quē pceps ab ida
Sublimē pedibus rapuit Iouis armiger vncis
Longeui palmas nequicq̄ ad ſydera tendunt
Custodes: ſæuitq; canum latratus in auras.

※ Duplici: Flexuoſo: & hoc dicit erat in chlamide flexuoſa & in ſe remeabilis purpura in modum meandri fluminis cariæ prouinciæ Melibœa pro melibœnſis: eſt autem theſſaliæ ciuitas melibœa regius. Trois regis phrygiæ filius. Fatigat: laus picturæ: quaſi gerat & non gerere videat. Præpes modo volans. Sublime in altum. Palmas nequicq; ad ſydera tendunt. aut admirātes: aut increpantes deos.

☞ ſocios ſequentes: & poſſunt ſcilicet cloanthū ſuperare: quia videntur. ſcilicet ſibi. i. quia perſuaſerunt ſibi poſſe: quo verbo docet poeta quid animus pſtans poſſit. vnde Horatius. Incipe dimidium facti qui bene cœpit habet. Et fors. i. forte: ſed ne vocalium eſſet concurſus maluit fors dicere q̄ forte vel o fors. i. fortuna vt ſit apoſtrophe: ipſi cepiſſet pmia roſtris equatis. i. equali vicinitate & tēpore in portū reductis ni. i. niſi cloanthus tendens vtraſq; palmas. i. manus coniunctas pōto. i. in pontū: fudiſſet pceps & vocaſſet diuos in vota: dicens ſup. O dij quibus ſup. eſt imperiū pelagi. i. in pelago & quorum equora ego curro: Ego læt⁹ quia reus. i. obnoxius voti ſcilicet perſoluendi conſtituā vobis ante aras. ſ. veſtras vt immolem taurū candētem. i. candidum in hoc. i. pſenti littore: ne ſcilicet lōga ſit dilatio verēda: & porriciā. i. porro iaciā in fluctus ſalſos. exta. ſ. tauri & fundā vina liquētia (a liqueo). i. fluida & pura dixit. i. finiuit præceps cloanth⁹: & oīs chorus. i. cœtus & multitudo nereidum. i. nympharum maris & phorci. i. quibus phorcus preeſt: & panopéa. i. vna de nereidib⁹: virgo. ſ. cū alie nō ſint: & portunus. i. portuū deus: pater. i. præcipue in ea re reuerendus: impulit ipſe. i. nō per ſuos ſed vt dicūt in

PIERIVS.

a ¶ Adnixus viribus vrget. In Lōgobardico adniſus per, s, ſcriptum, cuius ſcriptionis rationem alibi reddidimus. Et in aliquot alijs antiquioribus vrguet, vti paulo ante ſuburguet, ex inſtituto atij. b ¶ Reſonat clamoribus æther. In Romano codice antiquiſſimo, & in aliquot alijs manu ſcriptis legere eſt reſonatq;, fragoribus æther. Vt id totum de remigatione intelligatur, & plauſu, qui per ſtrepitum editur. Quanq; neq; clamoribus diſplicet, quum dictum ſit, cunctiq; ſequētem inſtigant ſtudijs, quod per clamores fieri neceſſarium eſt. Sane in Mediceo clamoribus habetur: ſed ibidem reſonatq;, ſcriptum eſt, quod rationem metricam vitiaret, niſi quis amphimacrum in hoc genere carminis ferre poteſt. c ¶ Dij quibus imperiū pelagi quorum æquora curro. In antiquis primum codi. di per arctationem litterarum, vt apud Varronem eſt, vno fere legitur exemplo. In Longobardico mox vna plus dictione imperium eſt pelagi, vt etiam apud Seruium eſt. In oblongo vaticanæ bibliothecæ. In Mediceo, & in aliquot alijs omnino vetuſtis imperium pelagi eſt. Sed enim iudicio meo recte factum in Romano, vbi verbum id tam inconſtans locum non habuit. Demum in exemplaribus aliquot antiquis quorum æquore ſeptimo caſu legitur. Sed æquora quarto caſu magis ſplendida videtur elocutio. d ¶ Vobis lætus ego candentem in littore taurum conſtituam. In Romano codice abſq;, in, præpoſitione locali legitur, quod magis placet. In Mediceo vna plus dictione legitur, ego hoc candentem in litore, vt cito etiam ſoluturum ſe votum innuat. e ¶ Extraq; ſalſos porriciam in fluctus. Non ſum neſcius quid macrobius lib. iij. Saturnalium ſuper hoc verbo tradiderit. Antiqua tamē omnia exemplaria, quotquot habere potui, vno eodemq; exemplo legunt proiciam, idq; vnico, i, pro ſui temporis conſuetudine. Vt tamen verbum hoc immutatum ſit, macrobius grammaticorum, & librariorum imperitia factum ait. f ¶ Ternos aptare iuuencos. In Romano codice, legere eſt optare, vt munera ſint honeſtiora, quæ ſcilicet victores ex ſua poſſent libidine ſeligere. Eaq; lectio in quibuſdam alijs vetuſtis exemplaribus habebatur. Qua abraſa aptare inde ſuffectum eſt.

propria perſona manu magna videlicet ſuá: euntē. ſ. nauē: illa. ſ. nauis cloanthi ſcylla videlicet: fugit ad terrā. i. ad littora: citius noto. i. vento illo rapaci: & ſagitta volucri: & cōdidit ſe alto portu. i. penitus intrauit portū vſq; ad littus. Tum. i. deinde: ſatus. i. genitus anchiſa: videlicet æneas declarat. i. pnunciat: magna voce pconis: cloanthū victorē & aduelat tēpora. ſ. eius lauro viridi: in ſignum victoriæ. & dat aptare. i. aduectare munera. i. dona gratuita. ſ. ternos iuuēcos in naues. i. in ſingulas naues tres iuuēcos: & vina: & dat ferre magnū talentū. i. pondus argenti: & addit ipſis ductoribus. ſ. Cloantho. Mneſtheo & gye & ſergeſto: pcipuos honores. i. munera honorifica: cętera em̄ erant cōia oībus remigibus: Addidit videlicet victori. ſ. cloantho chlamidē auratam auro. ſ. filo intextā aut aureo lymbo cinctā quā circū. i. circū quam purpura plurima melibea p melibeia aut eo quod eſt melibēſis hoc eſt theſſalica: currit meandro duplici. i. flexuoſo. i. in morem meādri fluminis flexuoſi & per varios gyros cariā circūfluentis: & ſup. in qua puer regius. ſ. ganymedes: trois regis troianorum fili⁹ ※ intextus.

※ intextus. i. in ea textus fatigat in ida frondoſa. id eſt ſylua illa troiana: quæ etiam intexta aut acu picta in clamyde erat: iaculo ſcilicet venatorio ceruos veloces: & fatigat ſupp. eos curſu: exiſtens acer & ſimilis anhelanti quia anhelare in pictura non potuit ſicut nec currere: ſed currenti ſimilis erat: quem ſcilicet puerum: armiger iouis. i. aquila eius tela hoc eſt fulmina ferens eo q̄ altiſſime volat & ſolis radios viſu non formidat: præpes. i. celeriter volās rapuit ſublimem. i. raptum in ſublime vexit pedibus vncis. id eſt vnguibus ſuis; cuſtodes longeui. i. ſeniores pedagogi qui ad cuſtodiam pueri exierant venatum. tendunt nequicq;. id eſt fruſtra palmas ad ſydera: quia iuſſu iouis raptus erat ganymedes: vt eſſet pincerna deorum reiecta hebe iunonis filia vnī eſt: & rapti ganymedis honores vbi dictum eſt q̄ etiam ad ſtuprum raptus erat & latratus canum ſęuit in auras: quia aquilam inſequi nō potuerunt canes niſi ſolo latratu quem ingeminauerunt. Eſt autem mira laus ipſius texturę ſeu phrygionū picturę: dum hæc tam ad viuum efficta ſunt vt geri videantur non depingi.

SER. SERVIVS.

¶ Virtute: qa ille fauore vicerat numinum vnde præmia dantur congrua illi chlamis deorum cōtinens fabulam: illi lorica virtutis inſignæ. Hamis auro. Hamis aureis. Simoenta: a nominatiuo eſt græco non in ισ ſed in ειϛ exeunte Ilio alto: o breuis fit ſequēte vocali. Decus: quia aurea: Tutamen: quia triplex. Phegeus ſagaris nominatim dicendo adiḋit laudem. Curſu palātes troas agebat: Ad Aeneæ qui eum vicit pertinet laudem. Cymbiaq; pocula in formam cymbe aſpera ſignis ἀνάγλυφα Omes qui vicerant puniceis. i. vittis roſeis & ſignificat lentiſcatas coronas: quæ ſunt de frōdibus & diſcoloribus faſcijs. vt ait varro magni honoris ſunt Tenis: autē modo vittis: alias extremitates vittarum dicit: vt. Fit longe tenia vittem.

☞ Atq;

At qui deinde locum tenuit virtute ſecundū
Læuibus huic hamis conſertā auroq; trilicem
Loricā: quam demoleo detraxerat ipſe:
Victor apud rapidū ſimoenta ſub ilio alto
Donat habere viro: decus & tutamē in armis.
Vix illā famuli phegeus ſagariſq; ferebant:
Multiplicē connixi humeris: indutus at olim
Demoleus curſu palantes troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas:
Cymbiaq; argento perfecta atq; aſpera ſignis.
Iamq; adeo donati omnes: opibuſq; ſuperbi
a Puniceis ibant euincti tempora tenis: a

ASC. ASCENSIVS.

¶ At qui deinde &c. Docet quæ cæteris præmia data ſint de quibus Donatus dicit ſic Leuib⁹ minutis & oī ſubtilitate perfectis. Oſtēdit illā fortē & pulchrā. Dein de accedit tertia laus ab auctore. Decus propter aurū. Tutamē propter texturā trilicē laudat demoleū: quia illa armatus agebat hoſtes. Laudat magis ęneā q̄ illū vicerit ac ſpoliauerit: & portauerit Laudat eū cui donat: qa ipſe portare optime poſſet ppterea q; eſſet dignus dono. Puniceis tenis: vittis roſeis. Plenis velis: facit cōtra nauticā cōſuetudinē. nā ſubituri portum demittunt vela ſed neceſſe eis erat qa carebant remis: Creſſa genus plena laus ſerue: q̄ eſt ab artificio genere & fœcunditate. hæc ille. Ordo eſt. At. i. ſed æneas ſup. donat huic viro qui tenuit deinde. id eſt poſt pri-

☞ mum

b Cum sceuo e[b] scopulo multa vix arte reuulsus:
Amissis remis atq; ordine debilis vno:
c Irrisam[c] sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens
Aerea quē obliquū rota transiit: aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo: lacerumq; viator
Nequicq; longos fugiens dat corpore tortus:
d Parte ferox: ardensq; oculis: &[d] sibila colla
Arduus attolens: pars vulnere clauda retētat:
e Nexantem nodis[e] seq; in sua membra plicantē.
Tali remigio nauis se tarda mouebat:
f Vella facit tamen & plenis subit ostia velis.[f]
Sergestum Aeneas promisso munere donat
g Seruatam ob nauem [g] lætus sociosq; reductos
h Olli serua datur operum[h] haud ignara mineruæ
i Cressa genus pholoe: geminiq; sub vbere[i] nati.

...mum hoc est post cloanthū: secundum locum virtute scilicet propria hoc est mnestheo donat ... loricam. id est tunicam armature quæ olim ex loris fiebat consertam. id est contextam: hamis. id est annulis leuibus. id est subtilibus & politis: & trilicem. id est tribus licijs & triplici ordine nexam auro. id est quæ licia aut qui hami erant ex auro: quā scilicet loricā ipse scilicet æneas victor: detraxerat demoleo: græco illi ingentissimo sub ilio alto id est ante troiam: apud symoenta fluuium illum rapidum. i. raptim profluentem donat inquit habere. id est vt habeat illam loricam: decus. id est ad ornamentum & tutamen. id est ad munimen: in armis. id est cū in armis foret (bene secūdum merita dat munera. Nam quia Cloanthus deorū auxilio vicerat: dat ei munus quo in toga vti posset quia vero Mnestheus virtute dat insigne armorum) Phegeus & sagaris robusti illi: famuli scilicet demolei aut Aeneæ: ferebant vix. id est cum difficultate scilicet loricam multiplicem. id est dense complicatam aut multum duplam connixi. id est simul nitentes humeris scilicet suis quibus plurimum tamen possent: at. id est sed demoleus indut⁹ olim illam sup. agebat cursu. id est insequendo cum cursu troas palantes. id est oberrantes sine ductore Et ita laus est tunice quæ a tali viro meruit gestari: & Aeneæ q talē valuit superare: Et Aeneas facit tertia dona. id est pro tertio dono dat lebetas. id est ollas geminos. id est duos & pares ex ere id est ereos (declinatur hic lebes huius lebetis: vel tos vnde accusatiuus pluralis hos lebetes vel tas) & cymbia. id est pocula in morem cymbarum facta perfecta argento atq; aspera. i. vt græci dicūt anaglypha: signis. id est sculpturis: quia habebant nonnūq; caprum insculptum. vnde Iuue. Et stantem extra pocula caprum. Iamq;. id est iam adeo. id est omnino omnes ibant donati id est præmiati vltra meritum & superbi opib⁹ scilicet datis euincti tempora. i. habentes tempora euincta & circundata: tenis. i. sertis aut vittis extremitatem capitis ambiētibus puniceis. i. roseis cum. i. qñ: Sergestus reuulsus vix id est difficulter: e seuo. i. magno & aspero scopulo sup. cum multa arte: agebat sine honore ratem i. nauem scilicet centaurum irrisam & hoc remis amissis. s. ꝑ parte atq; debilis vno ordine aut qa nō nisi vnum ordinē remigū retinuerat: aut quia vno e trib⁹ ordinibus spoliatus fuerat. Dat similitudinē dicens. Qualis sæpe (.i. quod sæpe fit: nō sępe deprensus) serpens deprensus. i. occupatus cū transire vellet aut recubaret in aggere. i. tumulo & eminentiore parte vie quem. s. serpentē rota erea. i. fortis & erata hoc est ere munita trāsit obliquū. i. per obliquum cū nō seruaret rectū cursum aut quē viator grauis. i. infestus & molestus: ictu. i. propter ictū liquit. i. deseruit seminecē. i. semimortuum saxo. i. per saxū quo ictū dederat ipse. s. serpens deprensus: fugiens. i. fugere tentans dat corpore. i. cōtrahendo & extēdendo corpus.

Atq; ordine debilis vno Sergestus & bene ex mutatione sensuum quæsiuit ornatum. Nam irrideri & sine honore esse hominum est. Remis carere: nauis. Viæ aggere, agger est media vie eminētia coaggeratis lapidibus strata vnde vie aggere dixit. Aerea fortis vt ærea pupis grauis fortis vt grauibus certamina remis: Tortus: hos tortus. id est sine causa tentat incessus. Clauda ab homine transtulit: Cice. Mancam ac debilem fore præturam suam Membra etiam hoc ab homine transtulit vela facit tamen ανακολουθον. Nam non præmisit q̄q̄ remigare non posset. Subit ostia portus vt supra diximus: ideo quia exit⁹ fluminum frequenter portus efficiunt Promisso aut magno aut ante promisso: vt intelligamus in omnibus ludis illud esse seruatū. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit: quod etiam in pictali certamine victori velatum auro vitisq; iuuencum. Ensem atq; insignem galeam solatia victo aut certe promisisse eum intelligamus quādo vidit nauem periclitantem: Operum haud ig. m. perita lanificij. Cressa genus figura græca vt qui genus vnde domo. Pholoe. Nomen proprium erat autem lactans: Lacto. nam infantes lactētes dicimus. Lacteo.

PIERIVS.

a ¶ Puniceis ibant euincti tempora tenijs. Hoc loco pleriq; codices antiqui tenis vnico, i, scribunt. Qui geminare malunt, alij dactylicum esse versum, alij pro vnico tantum, i, accipi debere contendunt. Non dissimulabo quod in antiquo cod. pro tenijs victis scriptum est: sed id sumptum ex paraphrasi, quum omnino tenijs hic agnoscant docti oēs. b ¶ Quum sæuo e scopulo multa vix arte reuulsus. In Romano codice ex scopulo legitur: & reuolsam, quippe ratem legas. Cui lectioni adstipulatur etiam oblongus codex peruetus, vbi reuulsam habetur. In alijs reuulsus quippe Sergestus legitur, veluti vulgata habent exemplaria. c ¶ Illisam sine honore ratem. In antiquis omnibus exemplaribus irrisam vel inrisam legi, tam & si superius inlisa prora pependerat. Nam quæ in ludis male succedunt, risu excipi solent. Vt quum nisus lapsum se lamentaretur, risit pater optimus. Et quum menætes in aquas a gya deturbatus esset. Illū & labentem teucri, & risere natantem, & salsos rident reuomentem pectore fluctus. d ¶ Ardēsq; oculis & sibila colla arduus attollens. In Romano codice legere est, pars sibila colla arduos adtollens. Sed quantum ad emendationem primam pertinet, quum iam dictum sit, parte ferox ardensq; oculis, melior mihi videtur illa continuatio, & sibila colla arduus attollēs, loco vero suo est, pars vulnere clauda retentat. Quod vero arduos & hic & alibi scriptum sit toto eo codice. Carisius eam scriptionem in plurium syllabarum nominibus improbat, nempe ne aliqui ita inde acciperent pronuntiandum, veluti diuos, seruos, viuos, & bissyllabum esse arduos existimarent quare addit, carduus, trium syllabarum. e ¶ Nexantem nodis. Vtrunq; nodis, & nodos. in antiquis habetur exemplari. Sed vbi nodos, ibi itidem nexantem, a necto nectis habes. Vbi vero nodis, plurimum ibi nixantem frequentatiua forma a nitor, legere est, quod alibi non memini me legere. Sed enim hoc citato loco nexantem nodis vt etiam in codice Mediceo est, agnoscit Priscianus, a nexo nexas. f ¶ Et plenis subit ostia velis. Antiqua omnia quæ legerim hactenus exemplaria a vulgatis omnibus diuersa sunt, duarum dictionum transmutatione & velis subit hostia plenis. Erunt tamen aliqui, qui vulgatam lectionem ostia velis, vt suauiorem magis probent, & ostia plenis vt duriusculam improbent, vnusquisq; autem aures consulat suas.

g ¶ Seruatam ob nauem. Non adeo triuiale cupiam videatur, si male legi in cod. plerisq; etiam veteribus nauim per, im, dixero, quum Varronis præceptum sit apud Fl. Sosipatrum, vt auem, & nauem per, e, dicamus quoniam ab hac aue, & naue faciat, quibus accusatiuus per, i, dari non potest. Cicero tamen aui incerta dixit. h ¶ Olli serua datur operum haud ignara mineruæ. Longe alio numero carmen hoc habetur in cod. quibusdam antiquis, in quibus ita legitur olli serua operum datur haud ign. min. Puto vero ita transpositas fuisse dictiones, quod aliqui penthimemerim vt breuem poetæ nostro noluerint indulgere. Nam in priori eademq; vulgata lectione nihil est quod me offendat. Ne vero quis obseruationes huiusmodi vt inanes, & nullius pene momenti stomachetur, sciant, eos qui versus faciunt, eo curiosius huiusmodi numeros obseruare solere, quo peritiores sunt, & elegantiores haberi volunt. Neq; illud prætererim, q̄q̄ leue, haut. in antiquis plerisq; cod. per, t, scriptum esse, quod & Pontanus agnouit priscorum consuetudine, & haud, d, quidem littera terminari Sosipater dicit, admittere tamen sonum vocis, vt per, t, scribatur. Placuit tamen posterioribus, vt aut coniunctio, & haud aduerbium primis, & vltimis litteris differrent. i ¶ Geminiq; sub vbere nati. In Romano codice sub vbera quarto casu nume. plurali legitur: sed vbere figuratius est, & magis placet.

corpus. nequicq;. id est frustra tortus. id est volutiones longos. id est in longum ductos existens ferox parte scilicet illesa: & ardens oculis: & arduus attollens. id est erigens ora sibila. id est sibilantia: pars scilicet reliqua clauda. id est claudicans vulnere scilicet illato retentat. id est immoratur & impedit eum a fuga aut insultu: nexantem se nodis: & plicātem se in sua membra. id est in annulos & spiras. Nauis scilicet sergesti: tarda. id est tardata: q̄a colisa & spoliata parte remorum: mouebat se scilicet per remiges suos.

suos. hoc est remigio tali: quali volutione mouetur serpens vulneratus tamen. id est nihilominus q̄q̄ confractione tardaretur: tamen facit vela & subit ostia plenis velis: quia remis egebat Aeneas donat Sergestum munere promisso: quod intelligitur promisisse dum videret eum in scopulis luctantem: aut dum omnes se ad certamen accingerent. existens lætus ob nauem seruatam: & socios scilicet eius reductos. Serua. id est ancilla datur olli. id est illi existens haud. id est non ignara immo perita operum mineruę. id est texture qua Pallas præminet & Arachnem puellam lydiam vicit: Pholoe scilicet nomine cressa. id est cretensis genus. id est quantum ad patriam & gemini nati qui eius fœcūditatem indicant: subvbere supple eius dantur sup. Sergesto Conueniens profecto negocio merces nam vt illa operosa & industria est: ita & Sergestus q̄ nauem seruauit: vnde matrem meruit: & socios vnde & filios eius: sed serua erat vt significet ignobilem fuisse sergesti virtutem qua nō laudem meruit: sed solum dedecus quantum potuit vitauit. Idem in cęteris donis seruatum est vt in duobus prioribus declarauimus: tertium autē coquinarum & poculentis aptū cerebroso quadrat qui rectorem excusserat. Oblitus decorisq; sui sociumq; salutis.

SERVIVS.

SER. ¶Gramineum graminosum: Cice. de hastis Bene etiā ne gramineas hastas. Collibus vndiq; curuis: mutauit: nō enim sylua colles habet: sed in collibus sylua: debuit ergo dicere. Quē col. cingebant syluis. Mediaq; in valle theatri: media in valle erat circ⁹ theatri. i. spatiū spectaculi & theatri græce dixit απο της θεωριας non enim est speciale. Concessu mediū tulit. ordo est quo se Aeneas medium tulit cū multis milibus: & extructo cōcessu resedit. Animos: eorum subaudi. Mixtiq; sicani. Quod pars ait. Et certare parati. Viridiq; iuuēta: ætates omnes: Varro sic diuidit. Infantiam: pueritiam: adolescentiam iuuentam: senectam. Hęc tamen sicut etiam de temporibus supra diximus singulæ trifariam diuiduntur. vt sit prima viridis adulta & pręceps: hinc est Viridiq; iuuenta & cruda deo viridisq; senectus: Item Sallu. sed mithridates extrema pueritia regnum ingressus matre sua veneno interfecta. Nisus amore pio pueri aut genitiuus est & dicit eum ob hoc venisse: ne amicū relinqueret: aut distinguendū per se: & erit noīatiuus pluralis vt pueri non referas ad ętatem: sed ad agonale studium: in quo sunt virorꝫ & puerorum superata certamina: nam ανδρες και παιδες dicunť licet cōfusio sit ætatū: Acarnā: epirota. Arcanania em̄ est pars epyri. Tegeææ: si deriuatiuū fuerit de nō sequiť. Si tegeæ legerim⁹: nō stat versus nisi addita de syllaba. Deriuatiuū aūt ille indicat loc⁹. Tum lateri atq; humeris tegeęū subligat ensem. & tegeū oppidū est archadiæ. Quos fama obscura recōdit per contrariū illos superiores oēs esse nobiles indicauit. Gnosia: cretēsia gnosos ciuitas cretæ: & bene sicut etiā in nauibus post generalia dat specialia. Læuato nitido vt ad leuē clypeum sublatis cornibus io. Primi: aliorꝫ cōparatione nō vnus est prim⁹. Flaua viridi: vt supra iaspide fulua. Phaleris: equorū ornamētis: sermo græcus est. Habeto habeat tertia p̄sona est a futuro imperatiui: q̄ in hoc modo numeri singularis fil'is est secunde. Amazoniam: quasi amazoniam: vt sacri tripodes. Baltheū baltheus dicitur non tantū quo cingitur: sed etiā a quo arma dependent. Cōtentus abito. quasi de paruo munere.

Ætatis diuisio.

¶Aen.

Hoc pius Aeneas misso certamine: tendit
Gramineū in campū: quē collibus vndiq; curuis
Cingebant syluę: mediaq; in valle theatri
Circus erat: quo multis cū milibus heros:
a Concessu medium tulit extructoq; [a] resedit.
Hic qui forte velint rapido contendere cursu
Inuitat præciis animos: & præmia ponit.
Vndiq; conueniunt: teucri mixtiq; sicani:
Nisus & Eurialus primi.
Eurialus forma insignis viridiq; iuuenta:
Nisus amore pio pueri: quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
b Hunc salius simul & Patrō quorū alter Acarnā [b]
c Alter ab arcadia [c] tegeæ de sanguine gentis:
d Tū duo trinacrii iuuenes Helymus: [d] panopesq;
Assueti syluis comites senioris Acestæ.
Multi p̄terea quos fama obscura recondit:
Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus
¶Accipite hæc aīs lætasq; aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi nō donatus abibit
e Gnosia [e] bina dabo læuato lucida ferro
Spicula celatamq; argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos: tres p̄mia primi
Accipient: flauaq; caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris insignē victor habeto.
Alter amazoniā pharetram plenāq; sagittis
f Treiciis: lato quam circumplectitur [f] auro
Baltheus: & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius argolica hac galea contentus abito.

ASCENSIVS.

¶Hoc pius Aeneas &c. Recitat quomodo peracto nauali certamine Aeneas currendi concertationem instituit p̄mia cōdigna victoribus pollicens: de qua re pauca Donati verba in sequenti particula afferem⁹. Ordo aūt est Aeneas pius. s. vbiq; sed hic p̄cipue q̄a & patri officiū anniuersariū solēniter exhibet & sergestū pie donauerat satis lęto munere: donatur⁹ cōsimiliter. Nisum lapsurū: tēdit in campū gramineū i. graminosum atq; hærbosum: hoc certamine. s. nauali: misso. i. demisso quē. s. campū silue cingebant vndiq; collibus curuis. i. q̄ erāt in collib⁹ curuis: aut colles curui cingebāt vndiq; siluis q̄. p & in sup. cui⁹ theatri. i. spectaculi media valle erat circ⁹. i. loc⁹ apt⁹ cursui circū quē ī corone formā sederēt spectatores vt in circēsib⁹ solent: quo. i. ad quē circū aut cāpum heros. s. Aeneas tulit se medium q̄ locus in incessu regū ac principiū est: q̄a cū multis milibus. s. ip̄m stipātibus: & resedit. i locū sedēdi cœpit: sup. in cōcessu i. loco ad cōsidendū apto extructo. s. paulo an̄: & inuitat hic. i. cū illic esset aut eo t̄pe: p̄ciis. i. p̄miis aīos sup. eorꝫ q velint forte cōtendere rapido cursu: & ponit sup. eis p̄mia. Teucri. i. Troiani: & sicani. id est siculi: mixti. id est cōfusi conueniunt vndiq;. id est ex omni parte: sed Nisus Et Euryalus troiani illi supple conueniūt aut ostenduntur primi: Euryalus inquit insignis. id est decoratus: forma. id est formositate & iuuenta viridi. id est florente ad huc: Nisus insignis aut conuenit supple pio. id est casto amore pueri scilicet Euryali quos. s. duos.

ASC.

Ordo.

PIERIVS.

PIE. a ¶Extructoq; resedit. In antiquissimis extructo. nulla detrita littera. Sed enim id asperum oīno nimium videť, quatuor cōsonantibus, & earꝫ vna duplici inter duas vocales cōstipatis. b ¶Quorꝫ alter acarnā scribendū est acuto accētu in vltima syllaba, acarnā, oxytona em̄ acarnā, ainiā, ab oppido, qđ in Pōto Strabo memorat,

[..] duos. Diores regius. id est de regali prosapia scilicet de egregia stirpe Priami: quia si ad dignitatem spectes primus esse debebat: sed dictum est ꝙ mixti conuenerint pro auiditate animi nõ nobilitate sanguinis: secutus supple est. Hunc scilicet Diorem secuti supple sunt: salius & patron quorum scilicet duorum prior videlicet Salius supple erat acarnam. id est de acarnania hoc est epyrota. alter supple erat ab archadia de sanguine gentis tegeę illius oppidi aut sanguine. id est quantum ad sanguinem gentis tegeę. id est nobilis populi tegeam incolẽtis in archadia. Tum. id est postea supp. secuti sunt duo iuuenes trinacrij. id est sicilieñ. scilicet Helymus & Panopes. comites Acestę senioris quę causa erat quare ipse se certamini non commisit assueti syluis. id est venationi: vñ acestes occurrisse dictus est in pelle libystidis vr. sę. Praeterea. id est pręter eos quos dixit: multi supple alij: quos fama obscura recondit. id est occulit & innominatos tenet in quibus medijs. id est in quorum medio: Aeneas locutus est deinde scilicet postꝙ conuenerant: sic. id est in hunc modum. Accipite. id est intelligite hęc scilicet quę dicam animis. id est aduertite animos ad ea quę dicam: & pro. id est aduertite mentes lętas nemo abibit mihi. id est a me. aut nemo ex hoc numero abibit non donatus. id est aliquo dono auctus mihi. id est a me. Ego dabo ferre. id est reportare a me bina. id est singulis duo spicula. id est hastilia: gnosia. id est cretensia lucida. id est resplendentia: ferro leuato. id est nitido: & bipennem celatam. id est sculpturis ornatam argento. id est ex argento factis: hic honos. id est hoc decus & ornamentum: erit vnus. id est vniforme & equale omnibus: tres primi scilicet victores: qui primi ad metã percurrerint: accipient pręmia: scilicet merita & peculiaria & nectentur caput. id est habebunt caput nexum oliua flaua: id est subuiridi quę cõgrue datur aut quia diu perdurat vitalis vt qui perpetuo spiritu ad metam feruntur aut quia oleo sępe vncti & palestra exerciti videntur in tali certamine victores. Primus victor habeto equum insignem. id est insigniter ornatum phaleris. id est ornamẽtis equinis: & merito quia equus celeri cursu pręstat & ideo soli sacrificatur: vt in fastis dicit Ouidi⁹: Ne detur celeri victima tarda deo ✠ Alter.

✠ memorat, atintan, athaman, aizan, gentium nomina, quę accẽta in genitiuo in pene vltima circumflexum habent ACARNANOS AINIANOS. c ¶Alter ab arcadia, tegeę de sanguine gentis. In Romano codice arcadio quippe sanguine legitur, quę denominationis forma apud val. flaccum est, arcadio cuius armata veneno tela. Sed enim hic ab arcadia longe castior est lectio. Est & vbi legatur alter ab arcadio tegeę sanguine gentis, absꝙ, de, pręposititiua particula. d ¶Helymus panopesꝙ. In Romano codice semper helemus per, e, media syllaba, nõ per y, scriptum inuenias. Sed enim helymum herois nomen memorat Strabo, & reliqui omnes antiqui cod. vno consensu helymũ legunt, nisi qui helenus, aut quid corruptius habent. e ¶Gnosia bina dabo. Vtrunꝙ & cnosia per, c, & gnosia per, g, scriptum inuenio, quod ex earum litterarum cognatione tantundem est. f ¶Lato quam circumplectitur auro baltheus. in cod. antiquis plerisꝙ omnibus vna plus dictione distincta legitur circum amplectitur, vtrunꝙ placet.

✠ Alter. id est secundus habeto supple pharetram. id est thecam sagittariam amazoniam. id est quali amazones vtuntur quę habiles ad arcum sunt & celeres ad cursum plenam sagittis threicijs id est thracijs quia amazones non longe a Thracia sunt. thraciꝙ mulieres cursu valent. vnde primo huius. Vel qualis equos thrissa fatigat Harpalice: volucremꝙ fuga pręuertitur hebrum. Quia igitur sagitte velociter emitti solent & thraces atꝙ amazones currere: vnde de penthesilea amazonum regina in eodem primo Audetꝙ viris concurrere virgo: ideo congruum est cursori egregio prẽmium quam scilicet pharetram baltheus alto auro id est ex alto auro aut habens latum aurum aut circumplectitur auro lato. & fibula subnectit. id est subnexam tenet gemma tereti. id est habens gemmam teretam quę pro acu fibule sit tertius abito contentus: quasi non plus expectaturus hac galea (ostendens eam docet non contennandam) argolica. id est ab argolicis forte in fugam versis ablata: & ita congruum quoꝙ erit pmiũ.

SERVIVS.

¶Corripiunt spatia: raptim eũt: vt corripit exemplo auidusꝙ refringit. Limenꝙ relinquũt: aut regulam: aut signum decreta factum. Simul vltima signant: intuentur vltima spatia auiditate vincẽdi: vt notat & designat oculis aut signant vltima. i. cumulorum summitatẽ signãt vestigijs vt alibi: vix summa vestigia signat harena. Primus abit: sicut de nauibus post generalitatẽ trãsit ad specialitatẽ: & bñ quia tribus statuta sunt pręmia quinꝙ cõmemorat duob⁹ casuris. Alis velo: quia tam ventos ꝙ̃ flumina fingũt alata poetę vt alitis austri. Proximus huic scdm hunc locũ proximum dicimus etiã lõge positum nullo interueniente Quo deinde sub ipso. i. post ipsum. Calcem calce terit: calcẽ dicimus vñ terram calcamus. Ergo nõ proprie dixit calcẽ calce terit. Planta em calcẽ nõ potuit terere: vñ a parte totũ accipiẽdum i. calcem pede terit. Incumbens humero: aut helymi humero aut currẽtis est gestus. Elapsus prior ideo labitur. i. celeriter currit: vt prior fiat: & satis licenter est dictum. Ambiguumꝙ relinquat. Minus firmum ad celeritatem. Sub ipsam finem: bis subaudit finem: sub ipsam finem fessi aduẽtabant ad finẽ. Labitur infoelix. Quia parta victoria caruit. Cęsis vt forte iuuẽcis. Bene rem non tam ptrãsitũ tetigit: agonalis ei moris fuerat p⁹ sacrificia ad certamẽ venire. Fusus humũ: Ordo est superfusus. Titubata: participium sine verbi origine. In ipso concidit: ablatiuũ posuit: qa nõ ✠ est mutatio.

¶Hæc vbi dicta locũ capiunt: signoꝙ repẽte.
Corripiunt spacia audito: limenꝙ relinquunt.
Effusi nymbo similes: simul vltima signant.
Primus abit longeꝙ ante oĩa corpora Nisus
Emicat: & ventis & fulminis ocyor alis.
Proximus huic longo: sed proximus interuallo
Insequitur Salius: spacio post deinde relicto
Tertius Eryalus.
Euryalũꝙ Helym⁹ insequit' quo deinde sub ipso
Ecce volat: calcemꝙ terit iam calce Diores
a Incũbens humero a: spatia & si plura supersint
b Transeat elapsus prior: ambiguũꝙ b relinquat.
c Iamꝙ fere spatio extremo fessiꝙ sub ipsum c
d Finem aduentabant: læui cũ d sanguine Nisus
Labitur infoelix: cæsis vt forte iuuencis
e Fusus humũ e: viridesꝙ sup madefecerat hærbas
Hic iuuenis iã victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit: immundoꝙ fimo: sacroꝙ cruore.
f Non tamẽ Euryali nõ ille oblitus amorum: f
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus harena
Emicat Euryalus & munere victor amici
Prima tenet: plausuꝙ volat fremituꝙ secundo.
Post Helymus subit & nũc tertia palma diores
g Hic totum caueæ consessum g ingentis: & ora

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hæc vbi dicta locum capiunt: signoꝙ repẽte corripi &c. Dona. Quia (inquit Donatus) ignobilior fuisset hic ludus exornat illum descriptione: quia ponit varios casus: hæc ille addens ad illud: simul vltima signant: designabant locum qui finem cursibus daret. Item ad illud. Non ille oblitus amorum. Propter hanc inquit causam posuit in superioribus tantum inter illos amorem. Item cauea inquit idcirco theatrum dicitur quod inclusos continet spectatores. Hæc ille. Ponit ergo poeta varios currentium casus nam Nisus qui primus fuerat propter lubricitatem soli cecidit & sese Salio opposuit quo cadente prima palma Euryalo cuius gratia Nisus se Salio opposuerat obuenit & secunda helymo: tertia vero si Salio nulla detur Diori vnde lis suborta est quam beneficentia sua sedauit æneas. Docet ergo hoc ludo quod & superiori poeta: non optimo cuiꝙ summam contingere gloriam: inꝙ omni negocio plurimum iuuare amiciciam: principemꝙ decere præter cæteros munificentiã.

Ordo. ¶Ordo autem est. Vbi. id est postꝙ hæc dicta supple sunt ab ænea: cursores supple capiunt scilicet forte: locum & corripiunt repente. id est raptim transeunt: spacia audito signo quod datum erat vt non prius excurrerent: & relinquunt limen. id est regulam aut signum ereta factum: aut sulcum: aut chordam effusi. id est effundẽtes se similes nymbo. i. vẽtis pluuiosis: ☞ qui vt in

qui vt in primo dictum est: qua data porta ruunt. & signant id est designant simul: oculis. id est intuitu vltima. id est metam vt ad eam directo tramite & ita breuiori spatio percurrant. Nisus abit primus & emicat longe ante omnia corpora scilicet reliqua: existens ocyor. id est velocior: & . id est simul ventis: & alis fulminis. id est quibus fulmen videtur deferri. Salius insequitur proximus huic. scilicet Niso longo interuallo. id est multa distantia: sed tamen sup proximus: quia nõ erat propior. licet ipse nõ esset prope. Deinde sequitur Euryalius: tertius scilicet in ordine: relicto spacio. i. interuallo: & Helymus sequitur inde Euryalium sub quo ipso ecce diores deinde volat & terit calcẽ i. postremam partem pedis eius: calce. i. pede suo incũbens humero. scilicet Helymi aut suo. & si plura spatia supersint. i. nisi Helymus tramitẽ directũ occupasset ipse Diores elapsus transeat prior. scilicet q̃ Helym⁹ & relinquat ambiguum. i. minus firmũ ad celeritatem: aut incertũ victorie. Iamq;. i. & iam ipsi aduentabant spacio existẽte fere extremo & ipsi fessi. i. fatigati sub. i. paulum citra: ipsum aut vt Seruius legit ipsam finem. i. metã constitutam: cum. i. quando Nisus infoelix. i. diffortunatus: labitur. i. cadit multo sanguine. i. propter multum sanguinẽ: vt. i. secundũ q̃ erat sup. fusus forte. i. a casu nõ q̃ a casu fusus erat: sed q̃a casuale erat q̃ illic fusus esset qua Nisus trãscurrere parabat fusus erat super humũ iuuencis cæsis scilicet a Cloantho ad sacrificiũ aut ab alijs cursuris: & madefecerat hærbas virides: hic. i. hoc loco iuuenis scilicet Nisus ouans. i. iam victor & ita minus præcauẽs: q̃a bos vetulus & lapsus firmius pedem figit q̃ iuuencus: vt diuus Hieronymus memorat haud. i. nõ tenuit vestigia titubata. i. titubantia & vacinlantia: presso: solo: quia solum nõ pressit sed superuolauit: vnde negatio haud vtrunq; determinat & tenuit & presso: quia neq; tenuit vestigia neq; pressit solũ sed concidit pronus in ipso q;. i. simul: immũdo fimo: qui erat eiect⁹ ex extis quę Cloanthus proiecit in falsos fluctus: & in cruore sacro. i. in sacrificio effuso. Non dixit in ipsum cruorẽ: quia iam erat in ipso saltem pro parte Tamen. i. licet lapsus erat: ille scilicet Nisus: non sup. erat oblitus euryali. s. amici sui: nõ amorꝝ scilicet piorꝝ erga euryalũ (vnde landinus contendit amores etiam castos reperiri testimonio non futili marci videlicet Ciceronis sic in libro de officijs dicẽtis. Formam quidem ipsam & tanq̃ honesti faciem vides quæ si oculis decerneret mirabiles amores (vt ait Plato) excitaret sapientie. Nam ipse Nisus opposuit Salio se. surgens. id est erigens se per lubrica. i. loca pingui perfusa & labi facientia: autem pro sed ille scilicet Salius iacuit reuolutus: harena spissa. i. sanguine vitulino concreta. Euryalus emicat prioribus scilicet iacentibus: & victor munere. id est beneficio amici. s. nisi tenet prima scilicet loca: & volat plausu & fremitu sc̃do. i. fauorabili: & Helim⁹ volat post: & Dioresubit nũc tertia palma. i. tertie palme assecutor. Salius implet hic. i. hoc loco ac tẽpore: vel ex hoc facto totũ cõsessum ingentis caueæ. i. oẽs consi- dentes

Amores

Prima patrũ magnis Salius clamoribus implet
Ereptumq; dolo reddi sibi poscit honorem:
Tutatur fauor Euryalũ: lachrymeq; decoræ:
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat: & magna proclamat voce Diores:
Qui subiit palmæ: frustraq; ad præmia venit
h Vltima si primi Salio reddantur[h] honores.
Tum pius Aeneas ¶ vestra iquit munera vobis
certa manẽt pueri: & palmã mouet ordine nemo
i Me liceat casum[i] miserari insontis amici.
k ¶ Sic fatus tergum getuli[k] immane leonis
Dat Salio villis onerosum atq; vnguibus aureis
Hic Nisus: ¶ si tanta inquit sunt premia victis.
Et te lapsorum miseret: quæ munera niso?
Digna dabis? primã merui qui laude coronam.
Ni me quæ Salium fortuna inimica tulisset:
¶ Et simul his dictis faciem ostentabat: & vdo
Turpia membra fimo. risit pater optimus olli
l Et clypeum efferri[l] iussit Dydimaonis artes.
Neptuni sacro danais de poste refixum.
Hoc iuuenẽ egregium prestanti munere donat.

est mutatio. Oblit⁹ amorꝝ. s. amoris nec supradictus congruit Ait enim amore pio pueri: nãc amorum qui pluraliter non nisi turpitudinem significant. Spissa harena: Tenui: Quanto enim quid minutius tanto est densius Prima tenet: [illegible]. Fremituq; secundo: bene secundo addit: quia est & iratorum. Per caueam autem: plebem significat: Nam cauea consessus est populi. Oraq; prima patrũ: hoc est quod Iuue. dixit: Omibus ad podium spectãtibus. Decoræ: nam ipse fletus habebat aliquid venustatis ortus a gaudio: Terentius. Lachrymo præ gaudio: q̃d puero conuenit propter victoriam inopinatam. Aut etiam pertinet ad commiserationem cõmouendam cõtra eum qui se victorem asserebat Veniens crescẽs: vt hic segetes illic veniũt foelicius vuę Pueri: Quia vt supra diximus παιδες (?) dicuntur. Me liceat. i. liceat me miserari. Nam nõ me licet sed mihi dicimus. Casum: allusit a cadendo. Tergum: p̃ tergus posuit. Onerosum plus est q̃ oneratum: sicut scelerosum: pl⁹ est q̃ sceleratum. Laude. Virtute consequens pro antecedente: ex virtute enim sequitur laus. Fortuna excusat dolum. Olli. illi scilicet arrisit vel iussit afferri. Recte autem arma dat iuueni: & laudat illa ab artifice vt diuini op⁹ Alchimedõtis. Neptunni sacro intelligimus ad Aeneã transisse per Helenum: ne videatur ex sacrilegio quęsitum.

PIERIVS.

a ¶ Incumbens humeris. In Romano codice in Longobardico, & aliquot alijs humero legitur, quod & Seruius agnoscit. Idq; viciniorem ostendit, vt non tantum calcem calce tereret, verum etiam humero antegressi helymi incumbere, aut inhærere videretur, humero vero vnitatis numero, ad exprimend gestum illius, qui nihil socium declinet, vt liberius præterire possit. Nam spatia, si plura supersint, transeat elapsus prior.

b ¶ Ambiguum ve relinquat. In codicibus aliquot antiquis ambiguumq;: sed, ve, disiũctiua particula magis placet, vt ex duobus alterum omnino futurum dicat. Aut quippe transeat, aut, nisi transierit, ambiguum relinquat vter eorum prior fuerit. Si vero, q;, legam⁹, sensus erit pari adeo eos gressu concurrisse vt q̃uis hic transisset, ambiguum tamen relicturus esset, quia socij vicinitas spectatores fefellisset.

c ¶ Sub ipsum finem. In omnibus pene codicibus antiq. Sub ipsam foe. g. positum inueni, de cuius nominis genere plura alibi. Sane vero præteritum non sinam locum apud Liuium libro, iiij. pr. dec. Finem ergo non fieri nec futurum, ita vulgata habent exemplaria virili genere. Vetus autem codex futuram legit foeminino.

d ¶ Leui cum sanguine. In exemplaribus aliquot manu scriptis tum habetur. Sed cum magis placet.

e ¶ Fusus humi viridesq; super madefecerat hærbas. In Longobardico quidem, & in Mediceo codice, humi legitur. Sed in Romano & alijs fere omnibus humum accusatiuo casu habetur, vt sit ordo, madefecerat humum & viridis hærbas.

f ¶ Non ille oblitus amorum. In veteribus plerisq; codicibus, vna plus dictione amorum est legitur. Verum id verbum ex paraphrasi mihi videtur insertum. Missos facio codices, in quibus amoris vnitatis numero legitur, quum longe venustius omnino amorum numero multitudinis habeatur.

g ¶ Hic totum caueæ consessum. In codicibus aliquot Antiquissimis consensum habetur: sed puto conse?sum fuisse notatum cum sicilico, de quo apud Victorinum haberi diximus, quod librarij pro nota compendiaria, n, litteram significante, transcripsere. Nam consessum caueæ omnino castior lectio videtur.

h ¶ Si primi salio redduntur honores. In exemplaribus plerisq; veteribus legere est reddantur coniunctiuo modo. Sed redduntur finitiuo modo in emendatioribus.

i ¶ Me liceat casum miserari insontis amici. In codicibus omnibus antiquis quotquot legi, casus habetur, quorum nonnulli verbum etiam alterius figuræ, quippe misereri ponunt, vt casus sit genitiuo casu: sed enim casum miserari satis magis facit auribus eruditis, vt miseratus agrestes.

k ¶ Getuli, scribendum gætuli cum diphth. æ, vt alibi ostensum,

l ¶ Et clupeum efferri iussit didymaonis artes. De clipeo dictum alibi. In antiquissimis aliquot codicibus offerri est, quod non æque placet. Sunt etiam codices, in quibus didymæonis media per, æ, diphth. notatum sit, quod nomen esset a cognomento apollinis, qui etiam didymæus appellatur. Sed hæc parui omnino momenti sunt. Illud silentio minime prætereundum est, quod in Romano codice artem vnitatis numero, hoc est opus, legitur. Quam lectionem etiam in aliquot alijs manu scriptis obseruaui.

dentes ingēti cauea.i.circo cauo quia in medio eius curreba- tur. & implet ora patrum prima.i.primū aut præcipue: magnis clamoribus quia ab illis potius expectauit subsidium q̄ a iunio ribus: sciens q̄ tutetur fauor Euryalum: & poscit honorem.i. pri mum p̄miū cum honore ereptum sibi dolo scilicet Nisi: reddi si bi. Fauor scilicet totius iuuētutis tutatur.i.protegit Euryalum.i. causam eius & lachryme decore. quas scilicet emiserat timo q̄ tā- to & tam insperato honore fraudaret̄ & virtus veniens gratior.i. acceptior in pulchro corpore: adiuuat sup. eū: & Diores p̄clamat i. pro eo clamat magna voce: qui.s. diores subijt palme.i. ad pal- mam tertiā si Eurialo prima cōtingat: & qui venit.i. venerit aut venisset frustra ad præmia vltima.i.tertia: si primi honores red- dantur salio quia tūc secundi redderent̄ Euryalo & tertij helymo Pius Aeneas inquit tum.i.tūc o pueri vestra munera manent vo bis certa.i.īdubitata & nemo mouet palmā ordine.s.suo: hoc est debito & cōstituto. Liceat.i. licitū sit & permittat̄ me miserari.i. misericordia p̄sequi: casum.i. infortuniū ex lapsu amici.s. Salij: insontis: q citra culpā suā dolo Nisi lapsus est. Ipse fatus sic.i. in eū modū dat salio tergū.i. coriū tergi hoc est tergus: immane.i. valde magnū & horrendū leonis getuli.i. getulici q iubatus est vnde addit onerosum.i. valde graue villis atq̄ vnguibus au reis.i.habens vngues aureos (Cōgruum p̄fecto tali viro munus qui virtute quidē vicerat sed dolo victus erat: leo em̄ dolū nescit virtute pollet) Nisus inquit hic.i. post hoc factū: hoc loco aut tē- pore. Si tanta p̄mia sunt victis: & miseret te lapsor: quæ munera dabis digna Niso.i.mihi (Loquit̄ em̄ de se) qui merui primā co- ronā laude.i.laudis: aut laude.i. virtute laudabili licet casu ami- serim ni.i. nisi fortuna inimica tulisset me.i. abstulisset a p̄mio: ea sup. q̄ tulit sup. Saliū: & simul.i. pariter cum his dictis ostenta bat faciem: & mēbra turpia.i. obscena limo vdo.i. intrinsecus hu mido & pingui. Pater optimus.s. Aeneas risit olli.i. tunc illi: & iussit clypeū (appositorie) artes.i. opus artificiosum: Dydimao- nis illius summi artificis: refixū.i. dissolutū: danais.i. per danaos de sacro poste Neptunni (Et ita insimulat danaos sacrilegij non se: nec putē poetā voluisse intelligi ab Heleno susceptū: sed in su prema nocte aut prius direptum a græcis sicut de lorica demolei prius dictū est (iussit inquit clypeū illum: efferri.i. e thesaurario aut armētario in medium ferri: & donat iuuenē egregium.s. Ni- sum: hoc præstanti munere: victores autem præmia acceperunt: cum dixit & palmam mouet ordine nemo.

SERVIVS.

¶Præsens. fortis plenus animo. Auro quia solent laminas quas dam habere. vt & Statuam ante aras aurata fronte iuuencū. Vi- rum murmur. Suffragio viror. Solus q pa. verba sunt murmu- rantis populi. Paridē. ab eo qd̓ est Paridis vel Paridos. Qd̓ aūt legimus par invenit απο του πα ϱιος του παϱι Ιομ παϱιμ. & vo- lunt si propriū sit in dos exire si appellatiuum in os: scd̓m vero Troica Neronis adeo fuit fortis vt in agonali certamine supera- ret oēs etiam ipsum Hectorē. qui cum iratus in eum stringeret gla dium. dixit se esse germanū qd̓ allatis crepūdijs probauit. nam sub habitu rustici adhuc latebat Hos aūt ludos transfert Ver. ad Hectoris tumulū qui sunt facti cum debuisset Hector occidi. cū ludi funebres celebrarentur ca- daueri Hectoris ab Achille occi si. Amyci. Neptūni hic rex filius fuit ex Melię nympha. qui a Pol luce victus est in pyctali certami ne. Bebrycia. bithynia est. Sall. igit̄ introrsus asiæ prima bithy- nia est multis ante noib⁹ appel- lata. Ipsa em̄ est maior phrygia. Moribundū. morienti sil'em. Ta lis qualē multitudo loquebatur Ostēdit melius dixisset ostentat. Alacris. q̄uis acer dicat semper tamen nusq̄ dicit alacer. sed ala- cris. q̄uis inde nascat̄. inde est q̄ Pampini supprimit genus. quia dubitatur.

ASCENSIVS.

¶Post vbi confecti cursus & do na peregit. Nūc si cui virtus ani. &c. Constituit tertia certamina pugilū videlicet cœlestibus con certare volentiū in quo certami ne Darhes iunior ab Entello se- niore diuina freto virtute deuin citur: ad quā rem diuus Hiero- nymus pulchre alludit in episto la ad diuū Augustinū. Donatus aūt vel mutilus est vel pauca di- cit. Ea aūt sunt. Putans iā ex hoc significat emersurū aliū qui vin cat. Cūcti. vt p̄ victore ab oībus haberi ostendatur & simul est te stimoniū suor meritor. Hæc il le. Ordo est. Post.i. postea vbi.i. quando cursus sunt cōfecti.i.cō- summati. & Aeneas peregit do- na Nūc ait sic. Si cui.i. alicui vir tus & animus præsens.i. præstās & cito exiens in operationē. sup. est in pectore. adsit. id est præsto & præsens sit. & attollat.i. erigat brachia. palmis. id est manibus euinctis. id est expresse & extra manicas vincti scilicet cestibus. Aeneas in quam ait sic. & p̄po- nit geminū.i. duplicē honorem hoc est præmium honorificum pugne.i. certaminis. sed proprie pugne. quia pręcipue pugnis fit Victori supp. proponit iuuencū velatum auro.i. laminis aureis. aut auratis cornibus. sed magni fice dixit velatum auro. & vittis scilicet rosaceis. hoc est sertis ca- put cingētibus quod munus vi- ctori competit. quia bos firmi- ter figit pedem. & aduersarium contendit prosternere. & propo nit victo. ensem atq̄ galeam in- signem solatia.i. quę habeat pro solatio. quia scit duram esse con certationem. galeam aūt dat ad tutamen capitis quod victo con cutiendum verosimile est ensem vero. vt si tali pugne se commit tereq post illa non audeat. gladia- toriam exerceat. Nec mora sup. fit: cum.i. quando Darhes effert ora vastis. id est valde amplis vi ribus vel nec mora: & Darhes effert ora cum vastis viribus.i. illis concomitātibus: & tollit.i. erigit se cum magno murmure virum.i. viror præcipue Troia norum: Darhes inquit: qui soli- tus supple erat contendere cōtra. Paridē:

ASC. Dona. Ordo.

¶Post vbi confecti cursus & dona peregit.
Nunc si cui virtus animusq̄ in pectore p̄sens
Adsit: & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait: & geminū pugne proponit honorē.
Victori velatū auro vittisq̄ iuuencum:
Ensem atq̄ insignē galeam solatia victo.
Nec mora continuo vastis cū viribus effert
Ora Darhes: magnoq̄ virū se murmure tollit.
Solus qui Paridē solitus contendere contra.
a Ideq̄ ad tumulū quo maximus occubat[a] hector
Victorem Buten immani corpore: qui se
Bebrycia veniens Amici de gente ferebat
b Perculit:[b] & fulua moribundū extendit harena.
Talis prima Darhes caput altū in p̄lia tollit:
Ostenditq̄ humeros latos: alternaq̄ iactat
Brachia portendens: & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quisq̄ ex agmine tāto
Audet adire virū: manibusq̄ inducere cæstus.
c Ergo alacris cunctosq̄ putās excedere pugna[c]:
Aeneæ stetit ante pedes, nec plura moratus
Tum leua taurum cornu tenet: atq̄ ita fatur.
Nate dea si nemo audet se credere pugnæ
d Quæ finis standi? quo me decet vsq̄ teneri[d]?
Ducere dona iube: ¶ cūcti simul ore fremebant
Dardanidæ: reddiq̄ viro promissa iubebant.

PIERIVS.

a ¶Quo maximus occubat he- ctor. In vetustis aliquot exēpla- ribus maxum⁹ adcubat, & accu bat habetur. Sed occubat vel ob cubat, de sepultis rectius dici pu to. b ¶Perculit & fulua mori- bundum extendit harena. Anti- quus admodū codex percutit le- git, quæ quidē antichronia esset pro percussit. Nam percellere ad animum grammatici referre vo lunt, quod tn̄ non vsq̄ quaq̄ re- ceptum video, codicibus præser tim antiquis sæpe percussus pro perculsus, ponētibus. Verū esto inter vtrunq̄ verbum differen- tia loco hoc perculit omnino ad animum referri potest, quum significet ex ictu adeo consternatū vt ab alienato animo cōcideret moribundus. c ¶Ergo alacris cunctosq̄ putās excedere pugna. In Ro. codice, & in Longobardico palma non pugna legitur, quod valde placet. Nam & apud Priscianum

Pariden: a quō etiā Hectorē victum dicunt & ita ab eo agni- tum fratrē cū inter pastores latuisset: & q idē perculit.i. percussit ad tumulum quo Hector maximus.s.bellatorum: occubat.i.sepul- tus iacet Buten victorē.s.aliorum: corpore immani .i. habentē cor- pus immane: hoc est tā magnū ꝙ inhumanū & terribile visum fuerit: qui.s.Butes veniens.i.ortus de gēte bebrycia.i. bithynia- na amyci illius bithiniæ regis qui ceitib⁹ aduenas in nemore be- bricio adortos necabat: ferebat.i.extollebat se.(De amyco & Bu te in fine huius lectionis videbimus. Debet aūt pferri qā ppriū est media breui) & qui.s. Darhes extendit.s.Buten . moribundū i.frequēti mortis agone laborantē: arena fulua. in qua,s.cōcerta- bant. Darhes talis.i.tali glia elatus tollit in prima plia.i.primus pliaturus caput altū.i.erectū & ostēdit humeros latos & porten- dens.i.longe extendēs brachia sup.sua iactat sup.ea alterna.i.vi- cissim nūc hoc nunc illud. & verberat auras ictibus.s. inanib⁹ ad ostentationē & vt cæteris terrorē incuteret. Alius.i.cōpugil alter querit huic.i.cōtra hunc nec quisq̄ ex tanto agmine audet adire virū. & inducere manibus cestus.i.armaturas quibus illū cedat. ergo ipse alacris.i.lętus & exultās (Theren.etiā alacris in mascu- lino posuit.q̄uis a recentioribus alacer reperiat.qd nō videt ab acer deductū qa acer primā pducit alacer pe.corripit) & putās ex cedere cūctos.pugna.i.arte & virtute pugilū.stetit ante pedes Ae neæ nec moratus.i.& nō expectans plura tenet tū.i.deinde.taurū i.iuuencū auratis cornibus leua.i.sinistra manu cornu.i.per cor- nu atq; fat ita.O nate dea.s.Venere.si nemo audet redere.i. cōmit tere pugne se q̄ finis.i.q̄ expectatio aut qs modus sup.est standi.i q̄diu aut cur hic stamus ociosi? quousq; (Est enim Thmesis.i.in- ☙sectio)

✳ Priscianū duobus antiquis cod. & apud Carisiū litteris Lōgo bardicis ita scriptū obseruaui. Ea ratione citato versu, vt vtrum alacer per, er, an alacris per ris dicendū sit, terminet. placetq; vel Virgilio in primis auctore dici alacris, cōsuetudo m̄, vt ait Pli- nius libro dubij sermonis sexto alacer dicit. d ¶Quo me decet vsq; teneri. In Med. & veteribus qbusdā alijs cod. morari legitur. Mora em̄ erat reliqs desidentibus. Sed magis placet teneri, vt in porcio exempla. est, propter suscepti muneris obligationē.

☙sectio) decet me teneri.s.suspēsum aut immorari? iube ducere i.adducere dona.s.taurū. & cūcti dardanide fremebāt simul.i.pa- riter cū illo ore. alij habēt simili ore.i.sibi sermone seu oratione. & iubebant.i.volebant. aut iubebāt nō Aeneæ sed custodibus iu- uenci pmissa.s.præmia reddi viro.s.darheti qui cū nemo cōgre- di auderet. Lādinus de Amyco & Bute dicit sic. Amyci Bebrycio- rum rex bebricia em̄ bithina est. Solinus bithinia in ponti exor- dio Thraciā ab oriēte tangit. prius bebricia. inde migdonia. po- stremo a rege Bithinio bithinia dicta. Hic aduenis in nemore be- brycio insidiabat. & cestibus interficiebat. Ergo cū Pollux q il- luc cū argonautis accesserat ab eodē puocaret vicit eū & interfe- cit. De hoc Ply. in eodē tractu port⁹ amici est bebricie rege inter- fecto clarus. Eius tumul⁹ lauro tegit quā insanā vocāt. qm̄ si qd ex ea decerptū manibus referat iurgia fiūt. donec abijciat hæc de amyco Butes vero occiso pr̄e amyco drepanū cōfugit in Siciliā & a Lycaste nobili meretrice ob pulchritudinē adamatus est ex eaq; Erycē sustulit. Hæc mulier ob admirabilē formā venus di- cta ab incollis est. Qua propter Eryx filius Veneris est putatus.

Amyc. Bithin. Butes. Eryx.

SERVIVS.

SER. ¶Grauis: ætate vel obiurgatio- ne. Obiurgat: castigat. Thoro: hęrbæ. Verbum de verbo, Nam ab hærbis tortis dictus est torus Frustra: Ordo est: Tāta ne dona frustra tolli sines tam patiens. Se- cundum autem Iginium qui de familijs Troianis scripsit: vnus fuit ex Troianis de q̄ poeta mu- tat historiam. Nobis: non vacat vt ibi: qui mihi accubātes: in cō uiuijs: sed nobis pro noster posi tum est causa vitandi homœote leuton. Sub hæc statim: vel post hæc. Gelidus: aliud ex alio pēdet Quare enim haber: quia gelidus & quare gelidus: quia senis est. Effœte: exhauste: trāslatio a mu- lieribus quas partus debiles red dit: quasi post fœtum. Improb⁹: nimis auidus: qui sine certami- ne postulat premiū. Illa: magna aut quæ quōdam fuerat. Moror expecto. Nā supra dixerat: se nō moueri premijs. & paulo post vi ctor bouē iterimit. Quibus quo rō structu. Ferre.m. pugnare cō- tendere. Nā vtraq; manus armat Intendere. Ligare: vt intenditq; locum sertis. Tantorum: virorum. Longe: Valde. Versat: cōsiderat Sallu. Exercitum vertere. Tum senior: iunior & senior per dimi nutionem sunt hæc cōparatiua: vt iam senior: sed cruda deo viri disq; senectus. Cæstus & arma: Per endiadin: arma.i.cęstus. Tri stemq;: hoc ip̄o in littore pugnā Aut in quo magister occisus est aut in tristi littore.i. infœcundo Varro enim dicit sub eryce mō- te esse infœcundum campum fe re in tribus iugeribus: in q̄ Eryx & Hercules dimicauerunt. Hæc Germanus Eryx: Germanus se- cundum Varronem in libris de gradibus ex eadem genitrice na tus est nō vt multi dicunt de eo- dem germine quos ille tantum fratres vocat: secundum quē be- ne nunc Erycē Veneris & Butæ filium Aeneę dicit fuisse germa ☙✳ num.

Ordo. ¶ Poe. ¶ Poe. Vertere. Germanus.

Hic grauis Entellū dictis castigat Acestes
a Proximus vt viridante toro cōsederat hærbæ[a]
¶Entelle heroum quōdam fortissime: frustra
Tanta ne tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis deus ille magister
Ne quicq̄ memoratus Eryx? vbi fama p omnem
Trinacriā: & spolia illa tuis pendentia tectis?
b Ille sub hæc: ¶nō[b] laudis amor nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
c Sāguis hebet[c]: frigētq; effœte in corpore vires.
Si mihi q̄ quondā fuerat: quaq; improbus iste
d Exultat fidens: si nunc foret illa iuuenta[d].
e Haud equidē pcio inductus pulchroq;[e] iuuenco
Venissem: nec dona moror ¶sic deinde locutus
In mediū geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum: duroq; intendere brachia tergo.
f O stupuere[f] animi: tantorū ingentia septem.
Terga boum: plumbo insuto ferroq; rigebant.
g Ante oēs[g] stupet ipse Darhes: longeq; recusat:
Magnanimusq; anchisiades: & pondus: & ipsa
Huc illuc vinclorū immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces:
¶Quid? si qs cæstus ipsius & herculis arma
Vidisset: tristemq; hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus eryx quōdā tuus arma gerebat
Sanguine cernis adhuc sparsoq; īfecta cerebro.
His magnū alciden cōtra stetit: his ego suetus:
Dū melior vires sanguis dabat: æmula necdum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.

ASCENSIVS.

¶Hic grauis Entellum &c. Do- cet quomodo Entellus senior ab Aceste in pugnam ad reprimen dam Darhetis iactantiā excitat⁹ cestus immensi ponderis ptulit quos Darhes stupefactus recusa uit. quo facto docet egregi⁹ poe- ta iactantiā fere ruborē sequi. ho minesq; indies imbecilliores na sci vt & Nestor Homericus atte- statur vñ & Iuuenalis: Terra ma los hoīes nunc educat atq; pusil- los. Donati verba sunt hæc. En- telle. hæc obiurgatio nō iniurio sa. cui sit admixta laus. Frustratā ta ne tam pa. Singula verba cum pondere pronuncianda. Frustra i.sine laboris merito. Tāta. tam præciosa. tam pulchra sine glo- ria vincendi tolli dona patieris Est aūt sentētia. qm̄ in superiori bus ille dixerat si nemo audet vi deberis tu etiā timuisse. Sic Do- natus Ordo est. Acestes grauis.i maturus & seuerus ac magne au ctoritatis vir. castigat hic. id est ex hoc Darhetis dicto: Entellum pugilē illū prętantē sed seniorē dictis.i. sermone sequenti vt.i. scd'm ꝙ consederat.i. simul sede rat pximus sup. in toro hęrbę vi ridante.i. virescēte. O entelle for tissime quondā heroū: frustra.i. in vanum si nūc fortis nō es ne. i.an tu patiens.i. pusillanimis: si nes.i. permittes tanta dona.i. prę mia tolli.i. auferri vl' abduci nul lo certamine.s. commisso? vbi.s. est: nūc ille.s. inclytus & notissi- mus deus magister nobis.i. qui fuerat nobis magister.s. Eryx fi- lius Bute & Veneris aut Licastes meretricis p Venere habite me- moratus.i. noīatus & clarus: ne- quicq̄.i. frustra si nulla ei⁹ in di- scipulis derelicta est peritia: vbi s. est fama memorata per oēm tri nacriā.i. siciliā: & vbi.s. sunt illa i. notissima spolia: pendētia tuis tectis. Quęres forte quō q̄rat vbi sint cū dicat vbi sint qa in tectis. Sed non ideo q̄rit ꝙ nesciat vbi ☞ sint: sed

ASC. ASC. Don. Ordo.

Sed si nostra Darhes hæc troius arma recusat:
h Idq; pio sedet Aenæ:[h]probat author Acestes:
Aequemus pugnas:Erycis tibi terga remitto.
Solue metus:& tu troianos exue castus.

fint:sed vt q̃si imemorē pristine virtutis cōmoneat & ad cōsimilē instiget:ac si dicat:cur nūc nō apparet i te pristina illa virtus tua?ille.s.Entellus sup.inqt sub.i.post hec. Amor laudis nō cessit sup.pulsus metu:nec glīa cessit.s.e pectore meo pulsa me tu:sed em.i.sed certe:sanguis gelid⁹.i.infrigidat⁹:hebet.i.torpescit senecta.i.senili etate:tardāte.i.tardū faciēte & vires effete.i.omnē feturā enixe:hoc est que nullā vim retinuerūt nimiū exhauste frigēt in corpe:si illa iuuēta q̃ fuerat mihi quōdā:quaq;.i.& qua iste iprob⁹.i.iprobādus ppter iactātiā.s.Darhes:exultat:fidēs.i.cōfidēs si inqt illa foret mihi nūc:eqdē.i.ego certe venissem.s.i certamē:sed haud.i.nō induct⁹ p̃cio:nec iuuenco pulchro.i.q̃tūuis pulchro(Et ita nō vituperat p̃miū:sed significat:se nō tā premij q̃ laudis cupidū respōdēs ad illud Tāta netā patiēs nullo certamine tolli dona sines(vñ addit)nec moror.i.expecto dona sed sup.laudē qd' non v̄bis:ne videat in se admittere iactātiā quā i alio vituperauit:sed factis indicat vñ ipse locut⁹ sic piecit deinde in mediū geminos.i.binos & eq̃lis magnitudinis cest⁹.i.armaturas manuū:imani.i.valde magno & p̃ter hoim morē:pōdere.i.pōderositate & mole:qb⁹.s.cestib⁹.Eryx fili⁹ ille veneris vt dixi habitus:acer idest strenn⁹ suetus sup.erat ferre manum in p̃lia.i.pugnā & intēdere.i.ligare brachia.i.lacertos duro tergo.i.tergore indurato animi.s.spectantiū:obstupuere.s.pōdus cestuū:qa septē ingentia terga bouū tantorū.i.ingentiū:aut tam magnorū vt tergora videbant̃ rigebant.i.rigida & implicata stabāt plumbo & ferro insuto.i.qd' intus cōsutū erat.Ipse Darhes stupet ante oēs.i.precipue qa res eum tāgebat:& recusat.i.refutat lōge.i.multū:qa dixit excedere iustā mensurā iustumq; pondus:& anchisiades.i.Anchise fili⁹ Aeneas(ppter metrum dixit anchisiades pro anchisides)magnanimus idest magni animi & magnarū viriū versat.i.frequenter v̄tit & iactat huc illuc.i.in diuersas partes:pōdus & ipsa immēsa volumina vinclorū:p vinculorū:quib⁹.s.brachia & manus vincirent̃.Tū.i.deinde:senior.s.entellus:referebat pectore.i.ex alto stomacho tales voces.Quid:sup.diceret:si qs vidisset cest⁹ & pro.i.ama:aut cestus & arma reliqua:ipsius Herculis q Eryce vicit & occidit.q.d.lōge nimirū maiora & prestātiora erāt victoris q̃ victi & si vidisset pugnā tristē.i.cruētā in qua Eryx occubuit:in hoc ipso littore.i.q̃ hic inter Herculē & Erycē:cōmissa est:tu cernis.s.arma hec infecta adhuc sanguine & cerebro.s.Erycis sparso: sed sup. num.Sāguine.nō Herculis q victor euaserat sed ipsi⁹ Erycis q̃ infecerat se tegēdo.Geminis duobus.Auctor:huius certaminis.Pugnas.i.arma sequēs p ancedēti. Tibi:p te vt tibi deserit hesperus œtam. sed sup.Eryx:stetit his.s.cestib⁹ quos recusat Darhes:cōtra magnū Alciden.i.Herculē de genere alcei:& ego suet⁹ sup.sum his.s.cestib⁹ pugnare:tūc sup.dū sanguis melior.i.vegetior & fortior:dabat vires.necdū.i.& dū nōdū senect⁹ emula.i.inimica & psecutrix vite nostre nōdū sparsa nostris tēporib⁹ geminis.i.ambob⁹.hoc est illis capitis nostri partib⁹.aut toto capite accipiendo a parte totū.canebat.i.canos faciebat sed si Darhes troius.i.troian⁹(& hoc aut inuidiose dicit quasi minores & imbecilliores sint Troianis q̃ Siculi aut significat ideo recusare:qa sua cuiq; gēti arma sunt & qbus sueti sumus ns p̄stam⁹)recusat hec nostra.i.nostratia.q.d.siciliēsia arma.& id sedet.i.placet pio Aeneę.& acestes author.s.pugne mee q instigauit.pbat.i.approbat.equemus.i.equales faciamus pugnas.i.cestus seu instrumēta pugnādi.o Darhes solue met⁹ ego remitto tibi terga.i.tergora bouū plūbo & ferro insuto. Erycis.i.qbus Eryx cōtra Herculē steterat.& tu exue cestus Troianos.i.qbus vos Troiani sueti estis:qa cōmodū est cōsuetis inniti armis.licet ergo maiorib⁹ vti posset Entell⁹ vult tñ vt neuter cōsueta hēat arma Et iō dixit Aeqm⁹ pugnas.i.arma s̄m Seruiū q̃ sūt istra pugnādi.

PIERIVS

a ¶Proximus vt viridāte toro cōsederat Herbæ.In ant.proximus.vt vi.to.con.herba. Sed herbæ possessiuo casu omnino melius. b ¶Non laudis Amor nec gloria cessit.In aliquot cod. antiquis Nec laudis amor nec gloria.Sed in pluribus non. c ¶Sanguis hebet.Non placeret quod in romano cod.legit̃ Habet.nisi lectionē eandē inuenissem apud asperū veterē Grāmaticum in antiquissimo itidem codice,placet tamen & hebet.vt vulgata habent exemplaria d ¶Si nunc foret illa iuuenta.In ro.codice iuuentas legit̃,veluti prius erat in lōgobardico.Reliqui etiā codices ita sæpe soliti sunt scribere,vt in.viij. Tum mihi prima genas vestibat flore Iuuentas.in aliquot alijs iuuentus est.Sed.n.grāmatici quid iuuentus,quid iuuentas,quid iuuenta sit,suis singula differentijs finiunt.Iuuentutēq; de iuueniū multitudine dici volūt.quū iuuentas dea sit.iuuenta ætas.Quanq̃ sunt qui duo hæc aliter accipiant.In nūmo tñ aurelij,& aliorū quorūdā iuuentas inscribitur,qd' de dea dici nemo dubitarit. Et no.marcello iuuētas dea.Iuuenta ætas est.Nam & catullus.exercete iuuentā dixit,quod nemo nō de ætate dictum affirmet.Quod vero iuuentas pro ætate toties in antiquis exēpl.inueniat̃,minime displicet, e quum figurata sit elocutio,perinde ac illa,sine cerere & baccho. e ¶Haud equidem precio f inductus pulchroq; iuuenco.In mediceo per disiunctiuā Pulchroue legitur. f ¶Obstupuere animi.Non in virgilianis tantū codicibus Obstipuere per.I.secūda syllaba reperit̃,verum in Terentij,Horatij,& aliorū Auctorū antiquis exemplaribus verbū id hoc eodem modo nota g tum inuenias. g ¶Ante omnes.In antiquis omnis.Sed libet hoc loco clarissimorq; Hominū testimonia proferre,qualescūq; fuerint,qui de leuibus huiuscemodi questiunculis disputare operepreciū existimarūt,Sosipater Carisius integrū sane libellū.C.Iulij romani de analogia transcribit,in quo illud etiā adnotat̃,quod Pomponi⁹ Secūdus Poeta,vt refert Plinius,pro p̃ter homonymiam Nominatiui accusatiuo casu Omnes non putat dici,sed Omnis.tñ idem Plinius in eodem permanet,dicens Omnes tum demum posse dici Accusatiuo,vt Canes.qd' Genitiuus plur.horum Canum ante.vm.I.non habet. Ponunt inde exempla,variatam esse dictionem apud vnum eundemq; Auctorem,precipueq; apud Sallustium, Eiusq; varietatis Asperum Grammaticum solicitū fuisse.Nam omnes per.E.scriptum esse in Catilinario eo loco,Omnes hoies.P.C.q de rebus dubijs cōsultāt,ab odio,amicitia,ira,atq; misericordia vacuos esse decet p.I.v̄o tertiā vocalē Omnis.in eodē cōmētario, Omnis homines q sese studēt. Quæ quidē scribēdi ratio quottidie nūc corrūpit̃,neq; codex iam vllus extat,quē nō Librarij h arbitrio suo totū audeāt cōtaminare. h ¶Id que pio sedet Aenæ pbat author acestes.In codicibus aliquot antiquis vna plus dictione legitur.Sedet æneæ hoc probat auctor.Sed mihi nequaq̃ placet,quod quidem ex paraphrasi inculcatum puto Librariorum inscitia.

a ¶Hæc fatus duplicē ex hūeris reiecit[a] amictū:
b Et magnos mēbro⁊ art⁹:magna ossa[b] lacertosq;
Exuit:atq; ingens media consistit harena
Tum satus anchisa cæstus pater extulit æquos:
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus vterq;.
Brachiaq; ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
c Immiscētq; manus māibus:pugnāq;[c] lacessunt
Ille pedum melior motu:fretusq; iuuenta.
Hic membris & mole ualens:sed tarda trementi

SERVIVS

¶Duplicē ami.i.abollam: que duplex est:sicut chlamis.Horatius.Contra quem duplici panno patiētia velat.Constitit:erectus indigitos:& locus est trāslatus de appollonio Lacessunt:prouocant potiusq; gerūt.Mēbris & mole: Endiadis.i. mole mēbrorum. Genuala.proceleumaticus est quem iste ita ponit vt possit reduci ad dactylū.Nequicq; non. Vulnera iactant iactus.Tela:ictus.Exit:vitat declinat:vnde de tarconte:Vim viribus exit:& bis hoc tātum vsus est.Qui molibus vrbē:amphibolon est.vt celsa molib⁹ opugnat̃.Sedet circū castella: Tmesis.i.circunsidet Ostendit dex= tram:

ASCENSIVS

ASC. ¶Hec fatus.Recitat q̃uo parib⁹ armis armati in pugnā descēderint.& qua vterq; arte ac vi cōtēderit donec Entellus a Darhete illusus ictu pprio in ærē diffuso cecidit q leuatus acrior in pugnā redijt vt sequētia indicabunt.Ad hūc aūt locū dicit Donat⁹(qd' qdē cōpererim)nihil.
¶Poe.
Dona.
Ordo. ¶Ordo igit̃ est Entellus sup.fatus.i.locutus hec q̃.s.premissa sunt:reiecit ex humeris amictū duplicē.i.abollā.& exuit.i.denudauit magnos artus mēbrorum & magna ossa & lacertos sup.magnos:atq; ipse ingēs cōsistit.i.firmiter stat.i media arena.tū.i. deinde pater.s.Aeneas satus.i.pcreat⁹ Anchisa ex Venere.s.

Genua labāt:uastos quatit eger anhelitus artus
Multa uiri nequicq uá inter se uulnera iactant.
Multa cauo latari ingeminát:& pectorc uastos
Dant sonitus: erratq; aures & tempora circum
Crebra manus:duro crepitát sub uulnere malæ
Stat grauis Entellus:nisuq; immotus eodem
Corpore tela modo atq; oculis uigilantibus exit
Ille uelut celsam oppugnat qui molibus urbem:
Aut montana sedet circum castella sub armis:
d Nunc hos nunc illos[d] aditus:omnéq; pererrat
Arte locum:& uarijs assultibus irritus urget.
Ostendit dextram insurgens Entellus:& alte
Extulit:ille ictum uenientem a uertice uelox
Præuidit:celeriq; elapsus corpore cessit:
e Entellus uires in uentum effudit[e]:& ultro
Ipse grauis:grauiterq; ad terrá pondere uasto
Cōcidit:ut quōdā caua cōcidit aut erymantho
f Aut ida in magna radicitus[f] eruta pinus
o nsurgunt studijs teucri:& trinacria pubes
g It clamor cœlo:primusq; accurrit[g] Acestes
Aequœuūq; ab humo miserans attollit amicū.
At non tardatus casu neq; territus heros
h Acrior ad pugnam redit:& [h] uim suscitat ira:
Tum pudor incendit uires:& conscia uirtus:
Præcipitéq; darhen ardens agit æquore toto
Nunc dextra ingeminans ictus:nunc ille sinistra.
Nec mota nec reqes:q̄ multa grandine nymbi
Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
Creber utraq; manu pulsat:uersatq; darheta.

nere.s. extulit.i. ī mediū tulit cest⁹ eqs.i.equalis pōderis & innexuit.i.vinxit palmas amborū.s. Darhetis & Entelli:armis parib⁹.i.cōformibus. Vterq; cōstitit ex tēplo.i.illico.arrectus in digitos.s.pedū q̄ altior fieret.sed & manus more luctatorū erigere potuerūt. Quintilianus docet rē depingi & oculis mētis quasi in spectaculo exhiberi sumpt⁹ ē aūt(vt seruius inquit)locus ex appollonio & vterq; interrit⁹.i.nō territus extulit brachia ad auras superas. Abduxere.s.ābo retro.i.retrorsum:lōge ab ictu capita.s.sua ardua.i.erecta & sublimia:& immiscēt manus manib⁹:et lacessunt i.puocāt sic tauri īmiscēdo cornua cornibus pugnā.s.futurā: Ille.s.Darhes lacessit supple existēs melior:motu.i.agilitate pedū & fretus.i.cōfisus & adiutus iuuēta.i.iuuenili etate:hic.i.Entellus sup.lacessit pugnā valēs i.pstās mēbris & mole.i.mole mēbrorū sed genua tarda.i.tardata senio labāt.i.titubāt labāti similia ipsi tremēti.s.senio nō timore. Anhelitus eger.i.moleste aditus quatit.i.cōcutit artus vastos.i.mēbra spaciosa & magna & viri.i.ipsi viril'r cōcertātes iactāt.i.expedūt & inijciūt: neqcq̄.i.frustra:qa neuter pster ni nec vinci potuit:multa vulnera.i.ictus aut iactus.nā vulnera neqcq̄ nō fiāt & ingemināt i. frequētāt multa.s. vulnera.i. multos ict⁹ lateri cauo.i.p lat⁹ brachijs detectū:& dant vastos sonitus: pectore.i.ad pectus & manus errat.i.vagat̄ incerte pcutiēdo.crebra.i.crebro.circum aures & tpa.i.iūcturas capitis: & male.i.maxille potius q̄ hami armorū:crepitāt.i.crepitum faciūt sub vulnere duro.i.ictu forti. Entellus stat grauis.i.grauiter aut existens grauis q; p.i. immotus eodē nisu.i.conatu sine agitatione mēbrorꝝ & exit.i. vitat mō.i.solūmō corpore & oculis vigilātibus.i.pspiciētibus tela.i.ictus lōge venientes: qa grauius ledūt.ille.s.darhes: perrat.i.circūuagat̄:arte.i. artificiose:oēm locū & irritus.i.frustrat⁹ a primo conatu vrget varijs assultibus:velut.i.sicut is q oppugnat vrbē celsam.i.sublimē molibus.i.magnis structuris murorꝝ:aut q oppugnat molibus.i. magnis machinamētis vrbem celsam.aut q circūsedet sub.i.in armis castella mōtana i.qui obsidet castella ī mōtibus sita sup.facit aut tētat nūc hos aditus nūc illos & pererrat omnē locū arte & irritus vrget varijs assultib⁹.Entell⁹ insurgēs vt desup icutiat:ondit dextrā aut fiducia aut īgenuitate aut senio id pcurāte:& extulit alte:ille velox.i.celer in oī re p̄uidit ictū venietē a v̄tice.i.desup(aut p̄uidit velox.i.velociter:vt Seruius vult)& ipse elapsus corpe celeri.i.multū agili:cessit.i.locū dedit dextre:ita vt nō ptingeret̄.Entellus effudit vires in ventū: qa nihil obstaculi inuenit:& ipse grauis cōcidit grauiter vltro i.insup:aut nullo alio ipellēte ad terrā corpe vasto.i.valde amplo & magno:sup.sic cōcidit:vt.i.queādmodū pin⁹ caua.i.vetustate exesa & carie corrosa.cōcidit quōdā.i.aliqn̄:aut erymantho.i.illo mōte arcadie:aut in magna ida.s.phrygie vbi multe sunt pinus matri deum sacre existēs eruta.i.euulsa:radicit⁹ i.ab radicibus vsq;. Teucri & pubes.i.multitudo pubescētium trinacria.i.sicilien.cōsurgūt studijs.i.studiosis officijs:Clamor it.i.diffundit̄ celo.i.ad celū vsq; datiuus localis q octau⁹ casus dicit̄:& acestes accurrit primus.i.precipu⁹ aut prim⁹ qa alij nō audebāt manū apponere sed solūmodo acclamabāt:& ipse miserans attollit amicū equeuum.i.equalis eui:ab humo.at.i.sed. heros.i.vir magnanimus & heroica virtute preditus.s.entell⁹. existens nō tardatus neq; territus casu.redit ad pugnā acrior.s. q̄ pri⁹ fuerat.& ira suscitat.i.excitat & pcreat vim.i.robur eī.i. insup pudor.i.erubescētia & virt⁹ cōscia qa sciebat se cōtra daretha posse stare.icēdit.i.i op⁹ exire facit aut icēdit.i.auget vires & ipse

tram: Aut fiducia fortitudinis est ostēdere quo minat̄:aut certe puectus ætatis ostendit q̄ eum ex improuiso exterere nō finit. Velox: Velociter: Nomē p auerbio. Vltro. Ecc trario:ille n.cadere debuerat. Grauis: grauiter a similitudine figura. Caua pinus: Bn̄ respexit ad ætatē. Erymantho: Erymanthus mōs est archadiæ. Ida in magna: Modo nō cretę:sed phrygiæ ppter pinus. Cōsurgunt studijs In studijs: Præcipitēq; darhen: Celerem: vt Præcipites vigilare viri. Nunc ille sinistra: Vacat ille additū ppter metrum. De ipso em̄ dicitur Creber vtraq; manu pulsat v̄satq; darheta. Quā multa grādine nymbi: Hypallage: Nā debuit dicere q̄ multo nymbo grando precipitat̄. Versatq; daretha: darhes this. Vn̄ darhē & darhes.hetis.vn̄ darheta sicut chremes chremis:& chremetis: vnde chremen & chremeta.

PIERIVS

a ¶Duplicē ex humeris reiecit amictū. In veteribus aliquot exēpl. Deiecit habet̄,hoc est demisit ppere, vt nudato apparuerit pectore, toraceq; oī, vestibus circa pudēda subligatis. Plura tn̄ exēpl.uetusta reiecit hn̄t.
b ¶Magna ossa lacertosq; exuit. In peruetéri quodā cod.snīa nō parū diminuta, legere est Magnosq;.lacertos exuit.qd' v̄iti sunt hypermetrū facere. In aliq̄t alijs Magna ossa Lacertos absq; particula copulatiua encliti ca, vt sit Magnos mēbrorꝝ artus, ac lacertos, appositiue magna ossa. Sed.n.in ea vastitate, visendaq; mēbrorꝝ magnitudine, v̄sum & pleniorē eē, & numeris habūdare valde mihi videt̄ eē ex carminis dignitate, Quare libētius legerim Magna ossa, lacertosq;, vt pleraq; hn̄t exēpl.tā ipressa,q̄ manu scripta. Nō prætereo,qd' in Actio pōtani Magna ora Lacertosq;.legit̄,qd' nō crediderim temere positū,tā & si Magna ossa corporaturā illā athleticā ostēdere uideant̄.
c ¶Pugnamq; lacessunt. Antiqui aliquot cod. Pugnas nūero multitudinis habent, vt sit quædā iusti prælij similitudo, perinde ac si collatis signis dimicandū esset, antea em̄ q̄ directa acie cōcurratur, leues quædā pugnæ a præmissis equitibus, vel a funditoribus. nōnunq̄ etima ab exploratoribus committi solent.
d ¶Nunc hos nūc illos aditus. In romano codice variato nūero legere est Nunc illos nunc hos aditus. Sed loquēdi mod⁹ frequētissime, Hūc & illū, dicit, & huc & illuc. & hmōi reliqua. Catullus, Et circūsiliēs modo huc mō illuc. Puluinusq; peræq; & hic & illic. Ludebat nūero mō hoc mododo illoc. A viciniori em̄ inchoādū est, vt pote magis noto.
e ¶Vires in vētū effudit. In antiqs aliquot effundit præsenti tēpore. res em̄ nūc agit̄. Alijs magis præteritū placet.
f ¶Radicibus eruta pinus. In romano codice & aliquot alijs Radicitus aduerbiū est. Sed radicibus nomē lōge pluriū codicū cōsensus, & vsitata loquēdi figura libēti⁹ legit.
g ¶Primusq; accurrit acestes. In oblōgo codice pueteri Occurrit legit̄, Sed adcurrit. vl' accurrit oīno meli⁹.
h ¶Ad pugnā redit & vim suscitat. Veteres pleriq; codices Ac vim legūt. qd' magis placet.

Sese ipse ardēs.i.excādescēs ira.agit toto eq̄re.i p totā planiciē. darhē.i.darheta nā vtroq̄ mō declinat̄ p̄cipitē.i.p̄cipitāter fu giēs ingeminās ictus nunc dextra nūc sinistra(ille vacat)Nec mora sup.fit in entello.nec requies in darhete aut in vtroq̄:ca heros.s.entellus pulsat creber.i.crebro: vtraq̄ manu & versat dareta sic.i.tam:dēsis ictibus q̄ multa grādine nimbi.i.nubes grādinose crepitāt tectis.i.per tecta dū grando decidit.Seruius vult hypallagen esse vt sit pro eo qd̄ est:q̄ multo nymbo grā do p̄cipitat̄.sed mihi videt̄ citra hypallagē cōformior simi litudo:vt entellus habeat similitudinē cum nymbo & ictus ei9 super caput darhetis decidentes cum grandine super tectum cre pitante. non enim opus est vt multi sint nymbi dum multa est grādo p tecta crepitās.Et sicut cēset pceleumaticū eē genua labāt qui in dactylū contrahit̄ faciendo genua dissyllabum: ita & magnos membrorum &c.hypermeter est versus:se i syl labaq̄ abūdans a vocali sequēti more Vergiliano absumit̄.

Tum pater æneas procedere longius iras:
Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis.
Sed finem imposuit pugnæ:fessumq̄ Darheta
Eripuit mulcens dictis:ac talia fatur
Infœlix quæ tanta animum dementia cepit?
Non uires alias:conuersaq̄ numina sentis?
Cede deo:dixitq̄.& prelia uoce diremit:
At illum fidi æquales genua ægra trahentem:
Iactantemq̄ utroq̄ caput:crassumq̄ cruorem
a Ore reiectantem[a]:mixtosq̄ in sanguine dentes
Ducunt ad naues:galeamq̄ ensemq̄ uocati
Accipiunt:palmā Entello taurūq̄ relinquunt
Hic uictor superans animis:tauroq̄ superbus.
Nate dea:uosq̄ hæc inquit cognoscite teucri
b Et mihi quæ fuerint iuuenili[b] in corpore uires
Et qua seruetis reuocatum a morte Darheta:
Dixit:& aduersi contra stetit ora iuuenci:
Qui donum astabat pugnæ:durosq̄ reducta
Librauit dextra:media inter cornua cæstus
c Arduus effractoq̄ illisit in[c] ossa cerebro.
Sternitur:exanimisq̄ tremēs pcūbit humi bos
Ille super tales effudit pectore uoces:
Hāc tibi Eryx meliorē animā p morte darhetis
d Persoluo:hic uictor cæstus artēq̄ repono[d]

ASCENSIVS

Tū pr̄ &c. Cōmemorat q̄to æneas litē diremit vtq̄ Entell9 vir grauis et diuina ope fretus Darheti pepcit:sed iuuēcū vno ictu mactauit & dijs obtulit:atq̄ cest9 deposuit cū gloria:nūq̄ ampli9 i pugnā cōcessurus Do na.aūt dicit sic.Infelix:quia au deas cōtra numīa:est aūt optia cōsolatio:cū ōndat non illū ab hoīe sed a numine vinci Cede deo:errāt q putant Entellū deū ab ænea vocari:sed deū dicit fa uēs illi numē.Aegra: q̄bu9 paulo añ tātopere valebat. Caput. Qd̄ paulo añ ī cœlū tollebat,p pter supbiā.Palmā taurūq̄ relīquūt:exprimit quāto hec cū dolore facerēt.Hec ille.Ordo est Pr̄ eneas haud.i.nō passus sup. est.tū.i.tūc iras.s.entelli pcedere lōgi9.s.ad graui9 malū & entellū seuire.i.ferocire:acerbis.i. imitib9 aīs sed īposuit pugne finē dato.s.signo:& eripuit Darheta fessum.s.cursu & ictib9 tolleratis:mulcēs.i.mitigās & consolās dictis.i.v̄bis cōsolatorijs: ac fat̄ talia o īfelix.i.miser hoc est miseratiōe digne: cōtra quē diuinū facit auxiliū:que tanta demētia cepit.i.inuasit animū s.tuū?Nō sentis alias vires.s.q̄ hūanas aut ipsi9 entelli:cede.i. da locū deo.i.numini qd̄ nunc ī entello ē:dixitq̄.i.sil̄ dixit: & diremit.i.disrupit p̄lia voce.i. sermōe suo:ast.i.sed eq̄les.i.cœui ei9 fidi.i.fideles & fauētes du cunt ad naues.i.extra cōspectū ppl̄i:illū.s.darheta.trahētē genua egra.i.saucia & defatigata & iactantē.s.pre dolore. caput vtroq̄.i.in vtrāq̄ partē mō in dextrā mō in sinistram & reiectantē ore.i. euomētē: cruorem crassum.i.globatū & fere cōcretum:& dētes mixtos in sanguine:& ipsi vocati.s.ab enea ad recipienda solatia victo accipiūt galeam & ensem:sicut se daturum promiserat ęneas.& relinquunt entello palmam.i.victoriam & taurum.i.premiū hic.i. modo:entell9 victor superās.i. exultās animis:& superbus tauro(nam vt tacitus ait sapientibus cupido glorie nouissima exuitur)inquid o nate dea.i.o enea & o vos teucri.s.reliqui:cognoscite &.i.simul que vires fuerint mihi in corpore iuuenili & a qua morte seruetis darheta reuocatum.hoc est cognoscite q̄ darheta occidere potuissem si voluissem.dixit.s.entellus.i.finiuit orationem & stetit contra ora iuuenci aduersi.i.ex aduerso stantis.Qui.s.iuuēcus astabat:donum.i.premium pugne:& entellus librauit.i.librando incussit cestus duros.i.plumbo oppletos inter media cornua.s.iuuenci:& illisit.i. illidendo intrusit cestus in ossa:& hoc cerebro effracto.i.disperso:aut hypallage est pro eo quod est:illisit in cerebrum effracto osse Bos sternitur exanimis.i.mortuus & procumbit humi.i.super humum tremens.s.per spiritus vitales per arterias currentes:ille.s.entellus super effudit.i.insuper effudit aut effudit super.s.bouē pro stratū tales voces.i.verba votiua & dedicatiua.o Eryx hic pater q̄ sensit se numine ericis iuuari)ego persoluo tibi p morte.i.loco mortis:q̄a suffecisti vires vt darheta occidere potuissem:animam hanc.i.bouis:meliorem.i.aptiorem:aut in contēptum darhetis dicit quem iniquum sentit hominē:q̄ dolo eius ceciderat:& ego victor repono.i.ad perpetuam requiem pono cestus.i.instrumenta pugilum & artem.i.exercitium artificiosum quod nō ampli9 exercitaturū se significat.Et ideo quia moris erat vt qui aliquod genus vite exuerent perpetuoq̄ derelinquerent eius arma deo illi perfecto dicent:vt arma quibus mōstra domuerint herculi:arma nautica neptūno:puppas virgines veneri:bullas pretextas virilem togam sumentes laribus: &c.ipse entellus eryci dicat & ad tolum eius figit.

SERVIVS

SER. Infœlix:Cōsolatio vt fortunæ videat̄ q̄ vict9 sit.Dixitq̄: q̄ vacat metri causa & maluit pissologiā facere q̄ vti cōi syllaba:q̄ freq̄ IESvitiosa est.Hinc Terētianus.Nec tāta in metris venia cōcedit̄ vti.Ast illū fidi ęquales: Home. φιλοι δ' εταμ φεσ ταρε ταρροι.Vtroq̄: aduerbiū i vtrāq̄ partē. Vocati:ostēdit eorū pudorē p̄terea circa amicum erant occupati Teucri: & nō siculi quia illi eius v̄tutē norant.Effractoq̄:Hypallage: nam fregit os & illisit in cerebrum:Humi bos:pessimus versus in monosyllaba desinens. Meliorem:aptiorem:nam animalem hostiam dat.Cæstus artēq̄ repono:& arma dicit se reponere:et arti renunciare.

PIERIVS

a Ore reiectantem. Antiqua aliquot exemplaria Eiectātem legunt.alia Reiactantem vocali a iacto non immutata.Sed reiectātem vulgata lectio magis placet. b Iuuenili in corpore.In romano codice,atq̄ alijs plerisq̄ omnibus Iuuenali per a.in pene vltima notatum legas,neq̄ id in virgilianis tātū codicibus.verū & in alijs euctoribus.Est apud me Ouidij codex admodū vetust9,in quo ea dictio passim p.A.scripta ē,vt (ea nūc præ manib9 erat)in epistola ad Maximū,de amore loquēs,Tu mihi dictasti Iuuenalia carmina primus.& ita alibi Preterea.C.Iulius Ro.in libro de analogia,nomē hoc Iuuenalis,si homo sic vocetur,ab altero nomine Iuuenalis sicut ait Maro,Iuuenali in corpore vires. qua dictione res nō psona censetur,nō alia ratione discernit,nisi ab Ablatiui singularis finali littera.Nam p nomine proprio in.E.pro Adiectiuo in.I.finiri tradit,nō taciturus,siquam aliā litterā facere differentiā agnouisset, c Effractoq̄ illisit in ossa cerebro.Sunt qui illisit ossa absq̄ præpositione legi debere cōtendūt,peirnde ac illud etiā superius legunt absq̄ Et, particula.cum clamore cyas reuocabat.Ecce cloanthū.Sed eīn in antiquis omnibus exemplaribus,quæ ad manus meas peruenere,vno exēplo scriptū inueni Illisit.vel inlisit in ossa.& hoc loco hypallagen figurā agnoscit Seruius,dum dicit,Fregit ossa,& illisit in cerebrum cestus.Ac mihi quidem vident̄,qui ex hoc versu.In,præpositionē adimūt,vim etiā ex ictu illo pene omnē adimere,ita languere oratio,atq̄ etiā impfecta reddi,versusq̄ ipse flacescere videret̄.Non præteribo tñ legisse me in codicibus aliquot manu scriptis Immisit in ossa.Sed illisit ommino melius. d Hic victor cestus artēq̄ repono.In romano codice,& in aliquot alijs ad modū vetustis dicta vident̄ hæc ex persona Poetæ,quia reponit persona tetia scriptū est.Verū minime displicet Entelli ea esse verba,q hac depugnata pugna votū nūcupet se nūq̄ amplius in certamē descēsurū.Et repono persona prima in reliquis plerisq̄ codicibus habet̄.

ACEN. ASCENSIVS

¶Protin⁹ &c. Describit quartū ludū arcualē videlicet quē exercituri sortiunt̃ loca quattuor p̄cipui: q̄rū primus hypocoō sagittā ĩfixit malo ad quē alligata erat colūba. Scd's mnestheus vīcula q̄bus alligata erat rupit sed eā nō cōtigit. Terti⁹ eurytiō euolātem colūbam ĩ aere fixit. Quart⁹ Acestes fraudatus vice sua cū iā deiecta esset colūba. sagittā in aerē cōiecit q̄ ꝓtin⁹ icē- ¶Poe. sa est: q̄ porteto let⁹ æneas ip̄m peculiari honore affecit sūmisq̄ muñerib⁹ donauit vt ĩ ꝓcessu patebit. Quia v̄o dona nihil dignū scitu affert. ¶ Ordo ē. eneas inuitat ꝓtin⁹. i. statim pacto cestuali certamīe: sup. eos q̄ velīt forte certare. i. cōtēdere sagitta Ordo. celeri. i. celeriter emittēda: & ponit p̄mia: & erigit manu. i. multitudie ĩgēti. malū. i. arborē de naue sereiti: cui⁹ ēt in prio meminit (Sed v̄r idē eē q̄ & sergest⁹ ablato g vt prima corripiatur) et suspēdit ab alto malo: colūbā volucrē. i. velocē in fune traiecto. s. p̄ foramen qd̕ erat in summitate mali: q̄. i. ad quā colūbā: tendāt. i. dirigāt telū. i. sagittā. Viri. s. p̄iti et animosi: cōuenere. s. ad sortes faciendas vt scirent q̄ ordine sagittēt (q̄a ĩ ea re nō habet̃ dignitatis rō vñ & Acestes vltimū locū obtinuit) & galea erea. i. fortis aut ere facta ne rubigine absumat̃: accepit sortē. s. singulorū. deiectā. i. deorsum ĩ fūdū. s. ei⁹ iactā: & locus hippocoōtis hirtacide. i. de gñe hirtaci: exit prim⁹. i. exeundo fit prim⁹ añ oēs nā q̄ ordine sortes educebant̃: discernebant̃ & loca exit inquā sup. cum clamore scd'o. i. subseq̄ēti aut fauorabili: quem. s. hippocoonta aut ei⁹ locū cōseq̄t̃ mnesthe⁹. i. sors aut locus mnesthei: mō. i. paulo ante: victor. s. duoꝝ aut mō. i. pene victor: aut mō. i. paulo añ victor q̄tū ad v̄tutē licet cloanth⁹ bñficio deorū vicerit sup. in certamine nauali mnestheus inq̄t euictus. i. hñs cuput euinctū oliua viridi: in signū. s. victorie. Terti⁹ sup. cōseq̄t̃ eurytion existēs frater tu⁹ o Pādare clarissime. s. troianoꝝ. Nam ob virtutē ꝑ deo habit⁹ est: vñ Strabo dicit apud p̄uatā maximā ex lycie ciuitatibus eū coli. fuit aūt lycaōnis fili⁹ q̄ emissa sagitta vulnerauit menelaū cōgressum paridi. qui a pandare iussu. s. a priamo cōfundere. i. disrūpere & violare fed⁹. s. ictū iter grecos & troianos quondā i. aliq̄ñ. s. in primo aggressu grecoꝝ: torsisti prim⁹ telū. i. hastā ĩ achiuos medios. i. mediū archiuorū (Eū aūt morē obseruauerūt romani vt hasta iniecta a fecialib⁹ fed⁹ cōfūderet̃ vt Liui⁹ late docet lib. prio ab vrbe cōdita docet em̄ q̄ postq̄ Fecialis dixisset bellū indico facioq̄: hastā in fines eorū q̄b⁹ bellū indixit emittebat) Acestes. id ē sors aceste subsedit. i. in fundo adhæsit extremus: id est vltimo exitura: in ima galea. id est in infima parte galee: in quam sortes coniecerant: ausus sup. & id est etiā ipse. s.

¶Protinus Aeneas celeri certare sagitta
Inuitat qui forte uelint: & præmia ponit:
Ingentiq̄ manu malum de naue Serestri
Erigit: & uolucrem traiecto in fune columbam:
a Quo tendant[a] telum: malo suspendit ab alto.
Conuenere uiri: deiectamq̄ ærea sortem
b Accepit galea: & primus[b] clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus hippocoōtis:
Quē modo nauali mnestheus certamine uictor
Consequitur: uiridi mnestheus euinctus oliua
Tertius Eurytion tuus o clarissime frater
Pandare. qui quondam iussus cōfundere fœdus
In medios telum torsisti primus achiuos:
Extremus galeaq̄ ima subsedit Acestes:
Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem:
Tunc ualidis flexos incuruant uiribus arcus:
Pro se quisq̄ uiri: & depromunt tela pharetris.
Primaq̄ per cœlum neruo stridente sagitta
c Hyrtacidæ iuuenis uolucres diuerberat auras[c]:
Et uenit: aduersiq̄ infigitur arbore mali.
Intremuit malus: timuitq̄ exterrita pennis
Ales: & ingenti sonuerunt omnia plausu
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens: paritérq̄ oculos telumq̄ tetendit.
Ast ipsam miserandus auem contingere ferro
d Non ualuit: nodos & uincula linea rupit[d]:
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto
e Illa notos atq̄ atra[e] uolans in nubila fugit.
Tum rapidus iam dudum arcu contenta parato:
Tela tenens fratrem eurytion in uota uocauit.
Iam uacuo lætam cœlo speculatus: & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis: uitamq̄ reliquit in astris
f Aerijs[f]: fixamq̄ refert delapsa sagittam.

PIERIVS,

a ¶Quo tēdāt ferrū. In codicib⁹ aliq̄t antiq̄s, Tendat singulari nūero scriptū est, vt ferrū sit suppositū. Sed longe magis placet Tendāt plurali nūero, vt sit de certatorib⁹. b ¶Et prim⁹ clamore scd'o. In Ro. codice Primum legit̃: magis tñ placet Prim⁹. s. locus, vt ĩ exēplaribus alijs antiq̄s, & vulgatis oib⁹ habet̃. c ¶Volucres diuerberat auras. Sūt q̄ ex Ti. Donato Alas legēdū autumēt. & paulo post timuit Exterrita pennis ales. Cęterū in antiq̄s oib⁹ cod. q̄s ĩspexerim, Auras notatū obseruaui. quare suū vnicuiq̄ iudiciū ĩtegrū relinquā. d ¶Et vincula linea rūpit. In antiq̄s aliq̄t Rūpit, est præsenti t̄pe, Sed magis placet Rupit, præteritū, vt non valuit. e ¶Atq̄ atra volans in nubila. In codicibus aliquot antiquis Adq̄ alta volans in nubi. legitur. Sed em̄ inferius est, Nigra figit sub nube columbam. quare, atra nubila, potius legendum videtur, q̄uis eadem alta, profunda, nigra. f ¶Vitamq̄ reliquit in astris aereis. In vetustissimis plerisq̄ exemplarib⁹ Aethereis legere est. plura vero de vita ita in astris relicta, Macrobius. libro tertio Saturnalium.

SERVIVS

¶Ingentiq̄ manu. igēti multitudine. Malū: malus arbor ē nauis gñis masculini. Hora. Nec malū & celeri saucius aphrico. et dictus est malus: vel quia habet instar mali ĩ summitate: vel q̄a quasi q̄busdā cigit malis ligneis: quoꝝ volubilitate facilius vela eleuant̃: Traiecto. extento vñ transenna dicit̃ extensus funis Salu. Trāsenna dimissum victorie simulachrū cū machinato strepitu tonitruū coronā capiti imponebat. Quo: in quā. nā ponit aduerbia ꝑ noībus vt Genus vnde latinū. Clamore secūdo: vt supra dixit magnoq̄ virū se murmure tollit. Quē modo: nuper. Nā vt supra diximus victor fuit duoꝝ. Vrbanus v̄o dicit mō ꝓpemodū. Pene: Nā secūd⁹ deījs fuit. Alij victor. i. cōpos voti vt Rapidisq̄ rotis insistere victor Optauerat. n. ne rediret extremus. Clarissime: notissime q̄ fuit Lycaonis filius. Pandar⁹ autem scd'm Home. Mineruæ iussu turbauit certamen singulare Paridis & Menelai. Subsedit remāsit neq̄ n. proferebat̃ sors aut delituit: vñ subsessores dicūt̃ q̄ occisuri aliquē delitescūt. Sed hoc dilucidi⁹ ibi deuicta asia subsedit adulter Flexos ĩcuruāt. Curuos ĩflectūt debuit dicere. Est ergo vsus mutatiōe. Pro se quisq̄: ꝓ sui roboris q̄litate: Arbore mali: vt dixit lustrat auētini mōtē Exterrita pēnis timorē pēnis significās: Singula em̄ aīalia signa hñt q̄bus indicāt timorem hic de lupo Caudāq̄ remulcēs subiecit pauitātē vtero: Oculi aūt in hoīe primi ĩdicant timorē vñ de Caco: turbatūq̄ oculis Plausum: alij pēnarū dicūt: sed meli⁹ est spectātiū fauore adducto arcu. t. Hypallage ē: nā telū adducit̃: & arcus tēdit̃. Miserand⁹ q̄ difficiliore p̄fecta re caruit victoria. Tū deinde ordinis ad uerbiū. Arcu. c. pa. cōtento arcu tela tenēs parata. In vota: nā pādar⁹ veluti heros apd' lycios colit̃. Nigra alta. In astris vñ assūpserat: vt hic hoīm pecudumq̄ genus viteq̄ volātū: & loc⁹ est ex Home. Vñ inanis est vituperatio æneę q̄ suspēderit auē maternā: nā & res translata est simpliciter: & quęcūq̄ auem suspēdisset in eandem incidisset vituperationē: cū q̄cūq̄ auis alicui deo sacra sit. Vrban⁹ autē dicit matrē citi⁹ potuisse placari. Trāsenna.

ipse. s. senior tētare laborē. i. exercitiū laboriosū: iuuenū q̄d addit poeta ne ꝯ decoꝝ etatis videat̃ ĩmemor fecisse. Tūc. s. postq̄ sortiti erāt loca ipsi viri ĩcuruāt. s. tētādo: q̄sq̄ ꝓ se. i. ꝓ virili sua arc⁹ flexos. i. flexibiles: aut q̄s flectebāt validis virib⁹ q̄a fortes erāt & rigidi. & depromūt. i. eximunt tela pharetris. i. thecis suis. Et

☞ suis Et sagitta hyrtacide.s.hippocoōtis: iuuenis:neruo.i.arcu neruato hoc est neruis mūito stridēte.i.stridorē emittēte p cœlū.i.aerē diuerberat prīa:auras volucres.i.velociter cedētes & venit & ifigiť arbore.i.figiť ī arbore (sicut hærēt īfixi pectore vultꝰ) mali aduersi.i.oppositi & ex aduerso erecti malꝰ.i.arbor q̄ in naui verꝫ ferre solet:itremuit.i.valde īremuit & ales.s.colūba exterrita.i.terrorē significās:pēnis.i.concussione alarꝫ timuit:& oīa.s.loca sonuerūt ingēti plausu.s.populi applaudentis & putātis colūbam pcussam:Mnestheꝰ acer cōstitit:post id ē postea hoc ē scđo loco:& hoc arcu adducto petēs.s.oculis & telo.s.locū colūbę:& tetēdit.i.direxit pariť telū & oculos:ast id ē sed ip̄e miserādꝰ.i.miseratiōe ꝓsequēdꝰ.nō valuit cōtigere ferro.s.teli ip̄am auē.s.colūbā:sed sup.rupit nodos & vīcula.i.nodos viculorꝫ qs.i.qbus ip̄a inexa pedē.i.hn̄s pedē īnexū pēdebat ab alto malo.Illa.s.auis dissoluta fugit volās ī notos.i.vētos & atra nubila:tū.i.tūc eurytiō rapidꝰ.i.celer:tenēs tela cōtē☞ta arcu parato iādudū.i.hn̄s arcū iādudū patū ad sagittādum & sagittā ī ip̄o arcu:vocauit frēm .s.pādarꝫ ī vota.i.ad suscipiēda vota & ip̄e speculatꝰ.i.postq̄ cōspexerat colūbā letā iā sup.in cęlo vacuo.i.apto & patēti aere (Et iō q̄a nulla spes erat ī humanis opibꝰ cōgrue ad diuinas cōfugit:sed poeta diuinꝰ ostendit ī oībꝰ rebꝰ diuinū auxiliū plꝰ efficere q̄ humanas vires nō deesse tn̄ v̄tuti p̄miū vn̄ & aceste cōtigit gloria) & plaudentem alis:figit colūbā sub nigra nube & ipsa decidit id est deorsum cecidit exanimis id est mortua & sine anima & reliquit vitam s.suā:aut reliqt vitā.i.aīam ī astris aereis.i.altis vn̄ scđm Pythagoricā doctrinā eā assumpserat. credebāt em̄ eandē animam nūc humanū nūc pecuuiū corpꝰ inhabitare:sed quō reliquit in astris? nēpe q̄ celerior eēt aīe ascēsus q̄ corporis descensꝰ ita vt priꝰ q̄ corpꝰ terrā cōtigeret sp̄ūs iter astra eēt aut reliqt.i.amisit vitā ī astris aereis.i.sublimi aere vt p hypbolē dictū puteť:& ip̄a dilapsa refert sagittā fixā scilicet in se:hoc ē in corpore suo.

SERVIVS

¶ Artē:culpat locū Vergiliomastyx cū in vacuo aere artem nō posset ondere:q̄q̄ dicāt piti ex ipso sagittariorꝫ gestu artis peritiā indicari. Augurio:diciť auguriū quasi auigerium quod aues gerunt & bn̄ de sagitta dixit q̄ habet pennas q̄q̄ oīa ad vnū cōgesserit locū. Mōstrum auguriū auspiciū:oraculū. Sera serum:graue. Salust. Serꝫ bellū i angustijs cōmittiť:& qđ īprobat vates Aeneas cōplectiť deceptus augurij similitudine quod apđ troiā ꝓbauerat pr̄ vt Stella facem ducēs. Liquidis at non pn̄t esse liquidæ nubes:sed ꝓ aere posuit. Refixa. ex vulgari opiniōe.nā scđm Lucre.vētꝰ altiora petēs æthereū ignē secū torq̄t q imitať stellā cadētē. Attonitis:stupefactis per tonitrua q̄ cœlestibꝰ ignibus semper cohęrent. Omen non abnuit æneas sed ꝓbauit nō secundū auguriū disciplinā dixit ad se nō pertinere:nā nr̄i arbitrij ē visa omīa vel iprobare vel recipe. Sume pr̄:pcipe:nā ē v̄bū q̄ vtunť iuriscōsulti q̄ties legatū nō ab hærede dať sed excipiētis arbitrio. Exortē:ακληρον Anchisæ.mqđ accepit a Cesseo rege thraciæ patre hecubæ. Imp̄ssum.s.ipressa signa hn̄tem.i. emblemata. Primū an̄ o. Vnū vacat donis. ad dona extremum ostendit hos sua munera percepisse. Acesten vero sumpsisse præcipua.

Amissa solus palma superabat Acestes:
a Qui tamen æthereas telum contorsit[a] in auras:
b Ostentans artem:pariterq̄[b] arcumq̄ sonantem:
Hinc oculis subito obijcitur:magnoq̄ futurum
Augurio monstrū:docuit post exitus ingens
Seraq̄ terrifici cecinerunt omnia uates.
Namq̄ uolans liquidis in nubibꝰ arsit arundo
Signauit q̄uiam flammis:tenuesq̄ recessit
Consumpta in uentos:cœlo ceu sæpe refixa
Transcurrunt:crinemq̄ uolantia sydera ducunt.
Attonitis hæsere animis:superosq̄ precati
Trinacrij teucriq̄uiri:nec maximus omen
c Abnuit æneas:[c] sed lætū amplexus Acesten:
Muneribus cumulat magnis ac talia fatur.
¶ Sume pater:nā te uoluit rex magnus olympi:
d Talibus auspicijs exortē[d] ducere honorem.
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis:
Cratera impressum signis:quem Xhracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cisseus.
Ferre sui dederat monumentū & pignꝰ amoris.
¶ Sic fatus:cingit uiridanti tempora lauro.
Et primū an̄ oēs uictorē appollat acesten:
Nec bonus eurytion prælato inuidit honori
Quáuis solus auem cœlo deiecit ab alto.

PIERIVS

a ¶ Quitamen Aethereas Telum contorsit in auras. hoc vero loco Aerias legitur in codicibus illis, in quibus Aethereis astris paulo an̄ legebať, Pro cōtorsit vero cōtēdit in Roma. et in Mediceo est. et plerisq̄ alijs antiquis exēplaribꝰ et eodem modo contendit telum libro, ix. scriptū inuenimus. b ¶ Ostētans artem pariter arcumq̄ sonantem. Nonnulli syllabæ, quæ in heptimemeri sita est, timētes. Quæ. illi particulam addidere, ita legentes Artem pariterq̄ arcumq̄. Sonantem. Sed quanto magis placet quod in Roma. et in Mediceo, et plerisq̄ alijs cod. vetustis legere est Ostentās artemq̄ pater arcumq̄ sonantem. Quam lectionem dubio procul agnoscit Asper Grammaticus, Scansionis etiam opposita ratione, quem, vt apud ipsum legimus, referre non pigeat, vt quo diximus modo legendum esse nulli dubium relinquamus, Osten. spon. tansar. spon. temquepa. dact. ter ar. spon. plurimaque eiusmodi recitat exempla. Denique id gonus syllabæ. quæ pede quarto posita est. Ter:ar. vel inter longas censeri debere tradit, apud auctores, vel parcissime metrum vsurpare. Id tamen apud Virgiliū frequentissimum reperiri. c ¶ Sed lætum amplexus Acesten. In Romano codice Et lætum amplexus legitur. In longobardico Lætus vltinæ syllabæ collisione, quod alij viderint. d ¶ Exortem ducere honorem. In Romano codice. Exsortem cum S litera scriptum est vt Exsul ex grammaticorum scribitur præceptione, quod, extra solum, dictiones complectatur ita Exsortem extra sortem. Est etiam in eodem codice atque etiam in Mediceo Honores numero multitudinis, quod frequentissime inuenies apud Historicos eodem significato:

ASC.

ASCENSIVS

¶ Amissa solus &c. Docet vt dixi. virtutē ī oī re plurimū valere nā Acestes quā casu amiserat gloriā virtute cōparauit:cū em̄ vltimū sortitus locū iam deiecta columba nō haberet quod sagittis peteret:vt se arcu & valere & scire ostenderet sagittam in aera viriliter cōiecit q̄ incēsa æneæ decepto similitudine stellæ supra caput Iuli visæ. vt in secundo huius dictum est fœlicitatē portēdere visa ē. quocirca & Acestem & honore & muneribus auxit de quo Donatus sublatus est. ¶ Ordo igitur est.

Ordo.

Solus Acestes superat q nondū Sagittauerat palma amissa:q̄a Eurytion eā meruerat. Qui tn̄.i. nihilominꝰ cōtorsit telū ī auras ęthereas.i.sublimes ostentās pariter artē & arcū sonantē.s.per artificiosam & virilē emissionē teli in qua summa sagittādi ars cōsistit Monstrū.i.portētū īsolitū aliqd futurꝫ mōstrās:obijciť hic oculis.s.spectātiū .subito.i.de repēte ortū & futurꝫ magno augurio.i. indicio p augures exp̄sso.exitꝰ igēs.i.igētis rei docuit post.i.postmodū q̄n.s.naues p iri a iunone missam īcēse sunt:& vates terrifici.i.terrorē incutientes cecinerunt oīa sera i.vt inquit Seruiꝰ grauia aut sero credita tale q̄d pretēdere:nā arundo.i. sagitta acestis arūdinea volans.i.cū adhuc volaret arsit in liqdis nubibus et signauit flāmis.i.claritate flāmarum viā qua.s.ferebať.et ip̄a cōsumpta recessit in tenues vētos id ē globulos igneos ascēdētes:ceu i. quemadmodū sydera .i.imp̄ssiones seu exhalatiōes q̄ a vulgo crēdūť eē sydera fixa.i.dissoluta cœlo.i.a firmamēto transcurrūt sæpe cœlo .i.p aerē:et ipsa volātia ducūt crinē.i.caudā ī cēsam ī formā capillorꝫ:viri trinacrij.i.siculi et teucri.i.troiani hesere.i.suspēsi erāt aīs attonitis.i.stupefactis quasi a tonitru pcussis q̄ ꝓ et p̄cati sup.sunt superos:nec æneas maximꝰ.i.maximi aī abnuit omē:immo suscepit.et ita effectū sortita ē eiꝰ significatio .sed ip̄e āplexꝰ acestē letū:aut q̄a ip̄e putauit boni exitꝰ īdiciū eē:aut q̄a vidit æneā lare cōplectētem :cumulat.i.accumulat et auget eum magnis muneribus:ac fatur talia. O pa

☞ ter sume.i.vltro & quasi tuū cape:nā magn⁹ rex olimpi.i. celi.s.iuppiter voluit te ducere.i.asportare honorē exortē.i.extra sortē aut te exortē.i.q priuat⁹ es sorte:talib⁹ auspicijs.i.portentis & indicijs bonis tu habebis hoc munus.i.qđ munus fuit ipsius anchise logeui:ita vt tibi lōgeuo cōgruat.s.cratera.i.poculū.ca ntō hic crater accusatiuus hūc craterā īpressum signis.i.habētē signa ipressa & insculpta:quē.s.cratera:cisseus.s.pater hecube thracius.i.thrax dederat olim anchise genitori:in.i.p magno munere ferre.i.asportare monumētū.i.i memoriā sui & pignus amoris sui:ipse fatus sic:cingit tpa lauro viridāti & appellat añ oēs.i.in cōspectu oim acestē victorē primū:aut primū añ etiā oēs.Nec eurytiō bonus.i.beneficus & amic⁹ inuidit honori prelato hoc est nō inuidit prelato.s.acesti honorē.& ita forte legendū est.q̄uis ipse solus deiecit auē ab alto celo.i.aere isuppie ingredit pximus donis.i.ad dona q rupit vincula videlicet Mnestheus:& extremus sup.ingredit donis.is q fixit.i.cōfixit malū arūdine volucri.i.sagitta velociter emissa.s.hyrtacides.Et ita vt q̄sq; primus erat in sagittādo.ita vltim⁹ erat i premio.Nam acestes vltimus summū honorē accepit sed extra sortem:eurytion q tertius erat in sagittādo primā palmam meruit Mnestheus q secūdus erat in sorte secūd⁹ quoq; erat in premio merito hippocoon q primus vltima accepit pmia oēs tñ laudē meruere quia oēs hi ludi cum gloria cōcertantium acti sunt.vt non ab ignobilibus nec ab ignauis orti dicantur proceres romani vnde nō mali ominis erat naues incendi vt ignaui relinquerentur.

SERVIVS

SER. Pubis. ¶Custodē:scđm Tulium q dicit ad militiā euntibns solitum esse dari custodes:quib⁹ primo anno regant:vnde ait de Pallāte.sub te tolerare magistro Militiā & graue martis op⁹. Impubis ab eo qđ est hic pubis:nam qđ ait Sallu.Puberes omnes interfici iubet venit ab eo qđ est puber:& sunt cōis generis si referant ad singulos.si autem ad multitudinē hæc pubes. Fatur ad aurē:sequit & dic ait. Vnde sicut & in tertio dixim⁹ vnum vacet necesse est.Campos iubet esse patētes. Discessu populi.s. iubet fieri cāpos patētes. Incedūt pueri:aut poetica licētia cōfūdit ætates:vt mō pueros mō iuuenes dicat:nā ait vna acies iuuenū aut certe scđm q̄sdā sequēti dictiōe mutata pcedentes ingros pueros dicit.Sequentes vo maturioris ętatis. Quos ois eūtes.Quos eūtes ois turba fremit.i.cū fauore psequit. Tonsa coma.i.cōposita. Pressa corona.i.galea: & sermone Home. vsus est:nā galeā στεφανον dixit:nam pprie come nō tōsi capilli:& reuera corona non pōt esse cū sequat:Galeā ante pedes proiecit inanē. Alij dicunt potuisse eos habere galeas coronatas.Bebius tñ Macer dicit:a Cęsare Augusto pueris q luserunt troiā donatas esse galeas & bina hastilia.ad qđ Verg.cōstat alludere.It pectore summo. Sic legendū est ne sit solœcism⁹ & rei inanimate dedit motū dicendo it.Summū aūt pectus ait pectoris & colli cōfiniū Tres eqtū nūero turme:rē romanę militie suo inserit carmini. Nā cōstat primo tres fuisse partes populi ro.Vnā tatiēsiū a Tito Tatio duce sabinor iā amico post fœdera.Alterā rānetū a romulo.Tertiā lucer q̄r scđm Liui. & nomē & cā in occulto sunt: Varro tñ dicit Romulū dimicātē cōtra Titū tatiū a lucumonib⁹ hoc ē thuscis auxiliū postulasse:vñ qdā venit cū exercitu cui recepto iā tati pars vrbis ē dāta:vñ in vrbe Tusc⁹ dict⁹ vicus:Hora ac thusci turba impia vici ergo a Lucumone luceres dicti sunt.Ergo in tres partes diuisus erat pp̄ls adeo vt qui etiā vni preerat parti Tribunus dicebat.Vnde etiā sumptus dati populo tributa nominat.Terni ductores:more suo hoc est tres.Ductores pueri:hic qdā distingunt

Margin notes: ¶Aeneas. — ¶Poe. — Po.Ro. Partes. — Lucumones. — Tribunus. — Tributa

Proximus ingredit donis.qui uincula rupit.
Extremus uolucri qui fixit arundine malum.

At pater æneas nondum certamine misso:
Custodem ad se comitemq; impubis Iuli
a Epitidem[a] uocat:& fidam sic fatur ad aurem.
¶Vade age:& ascanio si iam puerile paratum
Agmen habet secum:cursusq; instruxit equorū
Ducat auo turmas:& sese ostendat in armis.
b Dic[b] ¶ait:ipse omen longo decedere circo
Infusum populum:& campos iubet esse patētes.
Incedunt pueri:pariterq; ante ora parentum
Frenatis lucent in equis:quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit troiæq; iuuentus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona
c Cornea bina ferunt prefixa[c] hastilia ferro:
Pars læues hūero pharetras:& pectore summo
d Flexilis obtorti per collū it circulus auri[d].
Tres equitum numero turmæ:terniq; uagantur
Ductores:pueri bisseni quemq; secuti.
Agmine partito fulgent:paribusq; magistris
Vna acies iuuenum ducit:quā paruus ouantem
e Nomen aui referens priamus:tua clara polite[e]
Progenies:actura italos:quem thracius albis
f Portat equus[f] bicolor maculis:uestigia primi
g Alba pedis:frontēq; ostentans arduus[g] albam.
h Alter atis:genus unde acti[h] dixere latini
Paruus Atis:pueroq; puer dilectus Iulo.
Extremus forma q; ante omnes pulcher iulus
i Sidonio[i] est inuectus equo:quē candida Dido
Esse sui dederat monumentū:& pignus amoris.
k Cætera trinacriæ[k] pubes senioris Acestæ
Fertur equis.

ASCENSIVS

¶At pater &c. Post antedictos quatuor virorū ludos describit puerorū in equis cōcertationē que poete tēporibus troia vocabatur.Sed ne huc quidē aliquid a donato allatū vidimus. ¶Ordo est.At.i.sed pater æneas:certamine.i.cetu certare volentiū nōdū misso.i.dimisso vocat ad se epitidē: custodē.i.pedagogū & directorē & comitē iuli impubis.i.adhuc impuberis & fatur sic ad aurem fidā Age vade dic ascanio si habet secū iam paratum agmen puerile:& instruxit cursus equorum.i.equos ad cursum:vt supple ducat auo.i.i honorē aui su paterni anchise videlicet turmas.i. iuuenes turmatim equitātes ad preludia belli & ostēdat sese.i.etiā seipsum in armis.ait sup.æneas & ipse iubet.s.simul omnē populū infusum discedere seu decedere.i.separari circo longo ita vt lōgus sit relictus circus ad equitationem futurā & iubet cāpos esse patētes.s.equitationi & equor cursui.Pueri.s.quos ascanius instruxerat incedunt.i.ornate intrant campū & lucēt pariter añ ora parentū in equis frenatis vt eos frenis cœrceāt quos eūtes.i. sic incedētes ois iuuētus trinacrie.i.sicilie & troie mirata fremit.i.gestit cū fremitu pre oblectatione.Coma sup.erat omnibus pressa:corona tōsa.i.habēs coronā.i.circuitū capillorū in morē corone tōsum quā & christiani coronā vocamus Seruius tñ galeā intelligit nā & homer⁹ galeā stephanō.i.coronā vocat forte:qa coronata fuit galea aut i corone formā tpa cingēs: sed huic loco nō cōgruit.nā galea nō pōt dici tōsa nec staret v̄sus si corona dicat pssa & coma tōsa:nā tōsa & corona q̄rū vltime pducūt ablti sunt pssa & coma quor vltime corripiūt nti: Ideo aūt certaturi pressas habebāt comas & coronā comar tōsā ne capilli officiāt:aut vt morē seculi sui exprimat poeta quē nūc q̄q; obseruāt itali & sup.ferunt bina hastilia cornea.i. ex corno facta pfixa ferro.i.hñtia ferrū pfixū: pars.i.partim sup. ferunt hūero:pharetras leues.i. politas leuigatas nō asperas & circul⁹ flexilis.i.flexibil aut flex⁹ auri obtorti.i.ex auro obtorto:hoc ē torqs aure⁹ seu torques aurea (vtrūq; em a torquēdo dicit) it.i.depēdet oib⁹ summo pe ctore pe

Excipiunt plausu pauidos gaudentq; tuentes
Dardanidæ:ueterumq; agnoscunt ora parentũ

[illegible] tore per collũ:quia circuit collũ & descẽdit in pectus.tur⸗ me egt.i supp.erãt tres numero. & terni.i.totidẽ.s.tres secũdum Seruiũ ductores vagãtur.s.cir⸗ cũ turmas nunc hos instruẽdo nunc illos videtur tñ quibus⸗ dã non absurdũ esse si singulis turmis tres ductores dederim⁹: atq; ita ꝓprie terni dicãt̃.Nã di cit bisseni.i.duodecim pueri se cuti quẽq;.s.ductorẽ ita nisi ter⸗ nos dederis ductores non sunt nisi.xxxvi.pueri quivix vnam turmã fecerit verũ qa poeta du ctorũ noĩa subiungit & nõ nisi tres recitat dicã cum Seruio tres tñ fuisse:nec obstat ꝙ non nisi xxxvi.sint pueri qa tot sufficiũt instituẽdo ludo nec turmam ꝓ certo nũero accipit poeta)Bisse ni igit̃.i.duodecim pueri secuti i.sequẽtes quemq; ductorẽ.s.ful gẽt agmine partito itavt discre tio sit inter agmina seu turmas & magistris.i.ductoribus pari⸗ bus.i.cõformibus vna acies iu uenũ sup.erat quã ouantẽ.i.læ⸗ tã ducit paruus priam⁹ : referẽs nomẽ aui.s.sui paterni.quia de nominatus erat a priamo troia norum quõdã rege patre polite patris illius vnde addit ꝑ apo⸗ strophẽ.o polite tua clara.i.in⸗ clvta ꝓgenies.i.proles:auctura italos.nã politẽ dixit in scd'o a pyrrho ante ora parẽtũ trucida tũ:sed cato dicit eũ in italiã ve⸗ nisse atq; politoriũ oppidũ cõ⸗ didisse:qđ Vergili⁹ dicit a filio cõditũ:sed a patris noĩe appel⸗ latũ:quẽ.s. priamũ iuniorem: equ⁹ thraci⁹ bicolor.i. duorum colorũ albis maculis:qa albas maculas inspersas habuit piceo colori quẽ griseũ vocant vesti gia primi pedis.s.ipsius eq sup. erãt alba.i.habuit anteriores pe des albos:& ardu⁹.i.erecta cer⸗ uice ostẽtãs albã frontẽ.Alter.s. ductor su.erat atis.s.troian⁹ cui⁹ equũ ꝑ hoc innuit troianũ:sed descriptionẽ omittit eq:qa ge⸗ neris ꝓsequit̃ dicẽs vñ.i.a quo s.ati : latini dixere.i.denomina uere genus acti ꝑ a-tij:atis in qt paruus puer dilectus iulo pue⸗ ro.Iul⁹ pulcher añ oẽs:forma.i. formositate:est inuect⁹extrem⁹ i.in tertia turma tãq̃ summ⁹ du ctor equo sidonio quẽ dido cã⸗ dida.i.pulchra aut tũc fauẽs de derat esse monumẽtũ & pignus sui amoris: cetera pubes fertus eqs trinacrie.i. sicilie.s.senioris aceste:nec placet vt dicat̃ pubes trinacrie qa troiani fuerunt vñ & ludus troia dicta est & ita vi⸗ dei secũdus ductor etiã vectus equo aceste.Nã cũ ꝑcipiti fuga abiissent a carthagine sempeq; i nauib⁹ diuersati essent nõ vidẽ tur habuisse multos equos:sed qa dictũ ꝙ in venatiõe iul⁹ vi⸗ sus est gaudere equo cõgrue ei nũcquoq; dat̃.Dardanide exci piũt plausu.i.cum plausu paui dos.i.glorie & cupiditate solli⸗ citos aut ꝑ ætatẽ mẽticulosos & gaudẽt tuẽtes.i.inspiciẽtes:eos: ☞ ꝙ pro

[illegible] stinguũt:vt diximus supra Paribusq; magistris & hoc allu dit:nã hodie equitũ magistri di cunt̃:Polite ꝓgenies: illũ dicit quem supra a Pyrrho itroducit occisum de q̃ Cato in originib⁹ dicit ꝙ ad italiã venerit:& segre gatus ab ænea condiderit oppi dũ politorium a suo nomine. Quem thracius albis:cum tres dixerit duces:duorum equos cõ memorat : sed aut pretermisit: qui vt consequeret̃ necesse erat nec em̃ vnus pedes esse poterat: aut illo reddidit loco cetera pu bes senioris acestę. Fertur eqs. Quamq; multi distictione mu⸗ tata tres equos commemorant vt sit plane primus equus bico lor maculis & de alio dicatur: Vestigia primi albapedis idest primorum pedum vestigia & frontem albam ostendebat al⸗ ter.Acti dixere latini ꝓpt̃ actiã matrẽ Octauiani dixit de qua dixit Antoni⁹ Actia latini ma⸗ ter.vult em̃ ei⁹ ẽt maternũ gen⁹ eẽ antiqssimũ.Cętera trinacrie: cętera pubes eqs Acestę fert̃.Pa uidos gl'ie cupiditate sollicitos

PIERIVS

a ¶Epitidem vocat.In codicib⁹ aliquot antiqs Aepytidẽ cũ dipthongo prima syllaba,&.y.secũda scriptũ est.Nã apud auctores veteres Aepytus ꝓ noĩe ꝓprio celebrat̃,& tam illi q̃ nostri patronymici formã solẽt vsurpare.Est & ἐπιτηδης nomẽ apud illos,Sed rõni metrice nõ respõderet.

b ¶Sic ait ipse omnẽ.In veterib⁹ cod.quotquot habere potui scri⸗ ptũ iueni.Dic ait qđ si aliter legas impfecta erit oratio,ple na vero hoc ordine.Et ait Dic Ascanio.si iã puerile paratũ Agmen habet secũ,cursusq; instruxit equorũ,Ducat Auo turmas,& sese ostendat in armis.Quibus impatis.Ipse oẽm lõgo decedere circo Infusum populũ,& cãpos iubet esse pa tentis.

c ¶Præfixo hastilia ferro.Codices antiq oẽs quos inspexi Præfixa hastila ferro,legũt,vtraq; elocutio latina ẽ.

d ¶It pectore summo flexis obtorti per collum circulus auri. Quãuis lectio hæc vulgata candidior videat̃,In quibusdã tñ codicibus antiquioribus ita legere est.Et pectore sum fle xilis obtorti ꝑ collũ it circulus auri.quę lectio nequaq; alie na est a venustate.

e ¶Tua clara polite progenies.In Ro. & antiquis aliquot alijs exẽplarib⁹.Polytes atticorũ more scriptũ est.

f ¶Portat equus Bicolor.Non est silentio pre tereundũ,cur in vetustis aliquot codicibus.Equs.vnico tñ v.notatũ reperiat̃.Nõnulli em̃ quia,Q.nõ litterã sed notã esse putabãt duas in se litteras cõtinentẽ.C.&.V.Qis quæret & qid scribere instituerũt absq;.v.vt velius longus ait,qđ alij.Cuis.Cuæret. Cuid.scribere malebant.Sed vtrũq; iam ex vsu recessit.Quantum vero pertinet ad dictionẽ. Equus, dubitabant veteres,vtrum primum illud.V.consonans an vocalis esset,neutrum enim esse non concedebatur.Si consonans,non alterius naturæ esse poterat q̃.B.mutę, In quam tam sæpe abit nunc scriptura, nunc pronunciatione quocirca necesse erat primam positione lon⸗ gam in equo.fateri,quia.Q.pariter consonãtem mutam esse nemo inficiaretur.Idvero poeta rum omnium exemplis contrarium inueniebatur quum Equus apud omnes primã corripiat Sin vocalẽ esse concederent,vel nouam diphthõgum facere ex duobus.vv(quod vt sepe di⸗ ctũ,Attius in vocalibus natura longis factitare cõsueuit)necessariũ esse vel in duas syllabas diuidere.Atqui neutrũ recte fieri posse manifestum est,quod Equus vtranq; syllabam corre⸗ ptã habet,& ꝓ dictione bissyllaba passim ponitur.Quare boni illi viri,ne in has dilaberent̃ difficultates,Equs vnico.v.vti & Qis,& Qid scribere maluerũt.Nonnulli autem inuẽti sunt qui,Q.litteram adeo adamarint,vt eam pro.C.passim sufficerent.Ideoq; non tantum Sequ⸗ tus,Loqutus,& similia per.Q.scribere instituerunt,verũ ẽtiã vbicunq;.v.ante.C.positam in uenirent,pro litteris.C.&.v.vnam tñ.Q.supponere minime veriti sint.Hinc secui præteritũ a Seco.seqi.& aqi pro acui scriptitabant,aduersus quos Probus in arte disputat.Sane quidem illi,vti paulo ante dicebamus,Q.litteram.&.C.&.V.prę se ferre,siquis notam diligentius in spiceret,asseuerabant.post em̃.C.vocalem.V.adplicitam esse,parte illa,quæ ad instar grauis accentus premitur,adcuruata,altera vero,quæ acuti accentus in morem surrigebatur,subter lineam deiecta,vel ex librariorum cõmoditate,vel ne ꝑcedentibus litteris esset impedimẽto hæcq; sibi inuicem figuræ successerunt.Cu.Q.Q.Quare minime mirum est,si & Equs,& eqi, & eqo,& huiusmodi pleraq; absq;.V.in veterum inscriptionibus notata reperiant̃.

g ¶Ar duus albam.Diximus iam in antiquis passim Arduos per. Os.haberi,quæq; Carisium ratio mouerit, vt huic nomini ita scripto,calculum non adhiberet suum.

h ¶Alter atys Genus vnde atyi Duxere latini.Scribendũ atti ex antiquis codicibus.In aliquot vero duplici.ij. At⸗ tij.ex velij longi sentẽtia.Sed.n.de hmõi Ge nitiui ratiõe satis in prio dictũ.Qđ vero At tius dublici.TT.scribatur, non autem per CT.Actius.victorini alibi auctoritatẽ cita⸗ uim⁹ in libello de orthographia ꝑcipientis Atti⁹ duplicato.TT.scribẽdũ esse.Qđq; ita ẽt in veterũ monumẽtis scriptũ inueniat̃,sa tis supq; fuerit vnũ ex multis indicasse.

D . M
ATTIAE . T . F . QVINTILLIAE
ATTIVS . PHEGON . PATER
ATTIA . QVINTA . MATER
ATTIVS
T F

¶Et quæ sequuntur, quæ siquis oculata fide inspicere voluerit, habentur in Dominico Marie fano,quod est ad busta gallica Romæ situm. Attia præterea apud Grecos etiam du⸗ plici . TT . scribitur, quando Seruius ait dictum a Virgilio, Genus Vnde Attij dixere La⸗ tini, propter Attiam Augusti matrem, quo maternum etiam eius genus prædicaret anti⸗ quissimum.Sed vt leuem de scribendi ratione disputatiunculam grauiori aliquo examine pensemus,diuersi a Latinis abeunt Græci in historia de matre Augusti referenda.Nam Sueto nius Attiam Augusti Octauiani matrem ex Balbo & Iulia sorore Cæsaris genitam ait.Dion historicus in.xlv. οὕτω γὰρ ὁ τῆς ἀττίας τῆς τοῦ καίσαρος ἀδελφῆς υἱὸς ὠνομάζετο ex quibus verbis videre est attiam ab eo Cæsaris Sororem appellatam,nisi mendum sit in Greco codice,quem ĩspexi,& ἀδελφιδῆς esse debeat.Sed enim eadem Plutarchus in Cicero nis vita. Addat huc forte quispiam,quod in Liuiana libri.cvi.perioche scriptum est. Testa⸗ mento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus.C.Octauius ex Sorore Nepos,& in nomen adoptatus est:Vnde Seruius scripserit Augustum ex sorore Iulij Cæsaris natum.Sed enim ve tus codex Liuianæ Perioches Sororis Nepos habet.nõ ex Sorore,id qđ cũ Suetonio cõgruit.

i ¶Sidonio Est Inuect⁹ Equo.In antiqs aliquot codicib⁹ Sidoneo scriptũ familiari quadã mu⸗ tatione ex.I.in.E.vt ætheri⁹,& æthere⁹,qua forma video nũc Latinos libẽti⁹ vti.Neq; võ mi rũ sit Sidonius secũdã a principio syllabã ꝯmunẽ habere.Siquidẽ ea tam per. ω.magnũ,quã

O iii *per.o.

✳ per.o.p aruū indifferēter scribi solita est, vt ait Steph.Byzā
tinus ex Hæcateo. k ¶Cætera Trinacrijs pubes senioris ace-
stę ferť equis.in Ro.codice legere Trinacrij, vt sit appositiue cę
tera pubes.Sed.n.in eo codice.S.litera finalis sæpe habūdat,sæ
pe etiam desideratur.in Longobardico,in Mediceo.& plerisq;
alijs Trinacriæ pubes.legitur.ac præfixo puncto,vno inde mēbro legitur.Senioris acestæ fertur equis.Nam qui dixerat aliquot
ex troianis pueris suis inuectos,mox cæteram trinacriæ pubem,Equis senioris acesti ferri subiungit.

☞ q; pro & aut quia agnoscunt ora.id est effigies veterum
parentum.i.priscorum troianorum.Solent enim pueri referre
ora patrum.vnde Dido qui te tantum ore referret & hyp...
ouidiana Fallere non norunt cætera patris habent.

ASCENSIVS

ASC. ¶Postq; omnē læti &c. Docet
quō pueri eqtatū exercuerūt de
quo ga Dona.nihil dicit.
Ordo. ¶Ordo est.Postq;.s.pueri sic instru-
ctu læti.s.spe victorię aut ,ppter
exercitationē nā pauidos dixit
timore ignominie. erant ergo
spēq; metūq; inť dubij:lustraue
re.i.circuierūt in eqs oēm cōces
sum.i.oēs circūsedentes:& ocu
los suorū.s.maiorū: epitides.s.
custos iuli dedit ipsis paratis.s.
ad excursum lōge.i.de lōge si-
gnū & sonuit flagello.id em ,p
signo dedit.Olli.i.tunc.s.signo
dato illi:discurrere.i.i diuersas
partes excursus suos fecere: pa-
res numero atq; distātia atq; ter
ni.s.ductores: soluere.i.segrega
uerūt eos choris.i.acieb⁹ in for
mā chori prius dispositis:didu
ctis.i.i diuersa ductis & ipsi vo-
cati.s.signo flagelli rursus.i.ite
rum couertere vias.i.excursus
suos vn̄ exierant redeūtes:& tu
lere tela.i.hastilia sua infesta.i.
tanq; vim illatura obstātib⁹ &
ipsi ineūt.i.inceptāt inde alios
cursus & alios recursus spacijs
aduersis.i. ex aduerso sumptis
ita vt sibi inuicē obuiarēt:& im
pediūt.i.īplicāt.orbes.i.circui-
tus suos alternos.i. alternatim
factos: orbib⁹.s.alternis:& ciēt
i.excitāt & ,pmouēt simulachra
i.speciē & similitudinē pugne
scilicet vere gerende sub armis.
Et nudāt.i.nudata p̄bent nūc.i.
aliqn̄ fuge.i.tāq; fugerēt: terga
supple sua & ipi vertūt nūc spi
cula infensi.i.tanq; velint vim
inferre & feruntť nunc.i.aliquā
do pariter:facta pace.i.ac si pa-
cem fecerint.Vt id est quemad-
modum labyrinthus.i. domus
a dedalo varijs circuitibus vt
exitus inueniri nō posset edifi-
cata(de qua in fine huius lectio
nis lādinū citabimus)fertur ha
buisse quondā in creta.s.insula
alta.i.sublimi:habuisse dicit in
ter textū.i.contextū:parietibus
cecis.i.inextricabilibus & inter
quos exitus inueniri nequeunt
& habuisse dolū.i.errorem an-
cipitem.i.dubium mille vijs.i.
propter mille vias qua.scilicet
re aut ratione error indeprēsus
i.difficulter cōprehensibilis &
irremeabilis : falleret signa se-
quēdi.i.falsa signa sequēdi exi-
tum daret:vt semp procedēdo
neq; exeas neq; penitus intres
sed nunc exire incipias nūc ite
rum introeas:& ita nescias que
signa sequaris:haud.i.nō aliter
hoc est eodem modo:nati.i.filij
teucrum.idest teucrorum:impe
diūt cursus vestigia.s.mutua &
texunt.id est implicant fugas.id est vestigia fugientium similia:& texunt prælia ludo.id est ludendo hoc est faciunt preludia
& simulachra preliorum:similes delphinum.i.illorum pisciū celerrimorum:qui secant.i.diuidunt narando per maria humida:
carpathiū sup.mare:& libycū:& ludūt p vndas.Ascanius rettulit.i.innouauit primus:hūc morem cursus.id est currendi aut ex-
☞ currēdi

Postq̄ omnem læti concessum oculosq; suorum
Lustrauere in equis:signum clamore paratis
a Epitides[a] longe dedit insonuitq; flagello.
Olli discurrere pares atq; agmina terni
b Diductis[b] soluere choris:rursusq; uocati
c Conuertere uias:infestaq;[c] tela tulere:
Inde alios ineunt cursus:aliosq; recursus:
d Aduersis[d] spacijs:alternosq; orbibus orbes
Impediunt pugneq; cient simulachra sub armis
e Et nunc terga fugæ[e] nudant:nūc spicula uertūt[f]
f Infensi:pariter facta nunc pace feruntur.
Vt quondam creta fertur labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter.ancipitemq;
Mille uijs habuisse dolum qua signa sequendi
g Falleret indeprensus:& irremeabilis[g] error.
Haud aliter teucrum nati uestigia cursu
Impediunt:texuntq; fugas:& prælia ludo
Delphinum similes qui per maria humida nādo
h Carpathiū libycumq; secāt:ludūtq; per undas.[h]
i Hunc morē[i] cursus:atq; hæc certamina primus
Ascanius longam muris cum cingeret albam
Rettulit:& priscos docuit celebrare latinos
Quo puer ipse modo secum:quo troia pubes
Albani docuere suos:hinc maxima porro
Accepit roma:& patrium seruauit honorem.
Troiaq; nunc pueri troianum dicitur agmen.

SERVIVS

SER. ¶Flagello:virga q̄ sonat i mo-
dū flagelli.Choris aciebus.Vo
cati:ictu v̄ge.Et nūc terga.s.nu.
Tria cōmemorat quæ in bello
geruntť pugnā:fugā:& pacē La
byrinthus:locus apud Cretā fa
ctus a Dedalo perplexis parieti
bus . vbi minotaurus inclusus
est Parietibus intextū cęcis:cę-
cum itextis parietibus . Ancipi
tem dolum perplexū errorē eū
di ac redeūdi. Frangeret.decipe
ret falleret. Est em̄ Catuli v̄sus
Errabunda regens tenui vesti-
gia filo:Ne labyrintheis e flexi
bus egredientē Tecti frustrarēť
inextricabilis error. Impediūt
īplicāt:intexūt qđ a vestib⁹ tra
ctū. Delphinū:aut venit ab eo
qđ est delphin delphinis a del-
phine:Aut delphinū ,p delphi-
nor: posuit maria humida:Ho
me ὑγρακέλευθα Carpatiū:iter
ægyptū & rhodū a carpatho in
sula:Nec mirādū eum duas po
suisse comparationes:cum & in
secundo hoc fecerit in segetem
veluti & cętera:& in Geor.tres
ponat . Frigidus vt quondam
syluis immurmurat auster Vt
mare sollicitum stridet refluen
tibus vndis Aestuat vt clausis
rapidus fornacibus ignis.Pri-
mus Ascani⁹ generis ordinē do
cet:vt in prīo diximꝰ. Rettulit:
īnouauit qđ iā fecerat. Priscos
qui tanuerāt loca vbi Alba est
cōdita. Porro:post lōgū interual
lū:& est aduerbiū tpis: Troiaq;
nūc.p.vt ait Sueto . Tranqllus
ludus ipse quē vulgo pyrrhicā
appellant troia vocatur cuius
originem expressit in lidæ pue
rorum lusibus.

¶PIERIVS

a ¶Epitides.In antiqs, vti superi⁹ dictū Aepitides per.æ.&.y.scribiť b ¶Atque agmina terni
b ¶Diductus soluere choris.i Romano codice.& aliquot alijs antiquis, deductis, habeť partici
pij voce plurali ablatiuo.in Mediceo & aliquot alijs, qđ magis placet, diductis.Sūt etiā codi
ces manu scripti, qui legant. Ternis.sentētiaq; ipsa videtur apertior, si dicamus tris illas eqtū
turmas, quæ vno agmine consessum omnem lustrauerāt, ad flagelli sonitū in ternos choros
diductas esse, vnaquaq; turma sua spatia corripiente.Quod si soluere agmina terni diductus
legas frigidū nescio qd inuenias.Sed hoc ego ī medio relinquā, eos libēter auditur⁹, q milita
c riū ludor: peritiā aliquā ,pfiteanť. c ¶Infestaq; tela tulere.in Mediceo codice, instructaq;
d tela legiť.Sed infesta in alijs, d ¶Inde alios ineunt cursus aliosq; recursus aduersis spacijs al
ternosq; orbibus orbes.In codicibus aliquot antiquis, aduersis, legiť.Sed vulgata lectio me
nihil offendit.Id v̄o non improbarim, quod alternisq; orbibus orbes quædam habent exem
plaria.licet tantūdē sit. e ¶Et nūc terga fugæ nudant.In antiquis aliqt fuga est ablatiuo ca-
f su, qđ etiā superi⁹ obseruatū.sed meli⁹ oio videť acqsitiuo f ¶Nūc spicula vertūt īfensi.In
vno tm̄ cod.Ro.spicula torquēt habetur.in alijs oibus Vertunt, qđ ludicro certamini magis
g conuenire videtur, g ¶Qua signa sequēdi falleret indeprensus & irremeabilis error.In Ro
mano codice, & aliquot alijs, Frangeret habetur:Indeprehensus varie scribitur sed vnico.E.
Indeprensus placere velio longo diximus.Est & inremeabilis integra prepositione, vt re-
h liqua. h ¶Carpathium libycumq; secant luduntq; per vndas.In Oblongo illo codice sane
q; vetusto vaticanæ bibliothecæ, quē pōponius lætus delicias suas appellabat, & in aliquot
alijs Dimeter hic anapæsticus hypercatalecticus, luduntq; per vndas desideratur. Trimeterq;
i tantum dactylicus hypercatalecticus notatus est, Carpathium, libycumq; secant. i ¶Nunc
Moram hos cursus . vetera exemplaria Nunc morem cursus plurimum habent, Sed altera
lectio magis poetica est.

currēdi eqs atq; hec certamīa.i.ſimulachra certaminū ſup. ... qñ cingeret muris albā.i.ciuitatē illam longā.ſ.ſitu & poſitione. & docuit latinos priſcos.i.veteres celebrare.i.hūc morē & albani docuere hūc morē ſuos.ſ.liberos eo modo quo & pubes troia ſecū.i.cū eo ſup.docti ſunt:aut inſtituerunt modo roma maxima accepit hinc.i.ex hoc ludo:porro.i.lōge poſt & ſeruauit honorē patriū.i.a progenitoribus inſtitutū & dicitur nūc troia.i.nomine troie:& pueri.ſ.ſic ludētes:troianū agmē dicitur.per zeugma ad vicinius refert nā dicere potuiſſet & pueri ſic ludētes dicunt nūc agmen troianū.qa talis ludus a troianis inſtitutus eſt & denominatus quivulgo pyrrhica dicebatur.Lādinus de labyrintho & delphine dicit ſic labyrinthus hoc edificiis genus portētiſſimū iure appellat Plini. Eſt em ingētiſſimi diſpendij & nulli vſui neceſſariū. Ponit aūt quatuor fuiſſe primū in heracleo polite:quē hero.xij.regū qui egypto ſimul imperarūt op⁹ fuiſſe refert:& tria milia habitacula habuiſſe.mille quingēta ſupra terrā & totidē ſubterranea.Demoteles regiā mocherudis fuiſſe dicit:lycias ſepulchrū meridis:plures Soli ſacrū eſſe extructū.hinc Dedalus exēplar in eo quē in creta edificauit ſumpſit.ſed illius cētēſimā partē imitatus eſt que itinerum ambages occurſuſq; ac recurſus inexplicabiles cōtinet crebris foribus inditis ad fallendū occurſus redeūdūq; in errore eodē. Tertius fuit in lēno ſimilis illis colūnis tm centū quinquaginta memorabilior.Quartū in officina turbines ita libra pepēderūt:vt puero circūagēte tornarent.Quartū ꝑſena clu ſii rex ſibi fecit ſepulchri cā ſub vrbe cluſio.de q̄ var.ſepult⁹ eſt ſub vrbe cluſio i q̄ loco monumētū reliq lapide quadrato: ſingula latera pedū lata tricenū.Alta quinquagenū:inq; baſi q̄drata intus labyrinthū inextricabilē q̄ ſi qs ꝑperet ſine globo lini exitū inuenire nequat. Supra ad quadrat pyramides ... ſunt quatuor in angulis in medio vna in imo late pedū ſeptuagenū quinū alte centū qnquagenū ita faſtigiate.vt in ſummo orbis æneus & pegaſus vn⁹ oibus ſit impoſit ex quo pēdeāt excepta catenis tintinabula:q̄ vēto agitata lōge reſonāt ſupra quē orbē alie quatuor pyramides extāt alte pedes cētenos.ſupra q̄s vno ſolo qnq; pyramides quarū altitudinē Varronē puduit ponere:Fabule etruſe eādē dicūt quā totius operis. Diodo.ſicul.ſcribit de labyrintho egyptio eſſe:q illū a Mena rege edificat ... velint eſſe iidē alios q a Mēdite.alios q a Barrone poſitū referāt Delphinū:delphin⁹ delphini & delphi delphinis.Velociſſim⁹ oim aialiū delphin⁹ ē ocyor volucre:acrior telo:Tardat tñ i feriēdo qa ñ niſi reſupin⁹ atq; in ... ferire potqm multū ītra roſtrū os illi eſt medio pene i vētre cū diuti⁹ ſpiritū cōtinuerit veluti arcu emiſſus ad reſpirād ... emicat parit catulos decē nutrit vberib⁹.Fœt⁹ infātia īfirmos geſtat.Adultos diu comitaē Viuit triginta annis Lingua illi ... naturā aquatiliū mobilis & ſuille ſimilis.Pro voce gemitus humano ſimilis. Dorſum repandū Roſtrū ſimū:Qua de cā nomē ſymonis miro mō agnoſcūt: malūtq; ita appellari:hoi amiciſſimi ſunt & muſica delectant huius rei & Arionis & multorū aliorū exēpla narrat Ply.Corio veſtiunē:ſed nō cum pilis.vt vituli marini & hippotami. Delphinus.

ASCENSIVS

¶Hac celebrata &c. Poſt ludorum celebrationē quā cū voluptate peregerāt ſine dāno graui aut leſione alicuius recitat Poeta aduerſam fortunā q̄ ſubſecuta eſt Scilicet qa ſere extremum gaudij luctus occupat.vñ ſubſequet claſſis incēdiū figuratum ꝑ ſagitte icēſionē & poſt lachrimabilē diſceſſum infelix nauigatio atq; placato mari palinuri ſubmerſio vt ſuis locis videbimus:Nunc aūt docet irim demiſſam a Iunone ad deturbandos ludos & claſſem inurendā de qua re cū nihil afferat ex Donato.¶Ordo eſt Certamīa ſunt celebrata: hactenꝰ.i.hucuſq;:patri ſancto.i.iude orꝫ numerū aſſumpto.ſ.anchiſe:fortuna mutata.ſ.a felicitate & gaudio ī triſte differtuniū:nouauit.i.imutauit fidē.i.fidelitatē quā troianis toties afflictis ſeruare debuit primū hic.i.in celebratiōe hui⁹ ludi aut nouauit.i.inouauit & repauit fidē.ſ.quā Troiani de ea habuerāt credulitatē:verentes.ſ.eā nūq; fore ſatis amicam. Troianis vñ dictū.hac troiana tenus fuerit fortuna ſecuta. Nā dū.ſ.ipſi Troiani referūt tumulo.i.ad tumulū ſolēnia.i.anniuerſaria ſacra Iuno: Saturnia.ſ.inimica & pſecutrix miſit irim de cœlo ad claſſem Illiacam.i.Troianā:& aſpirat.i.afflat eunti.i.deſcēdēti vētos.ſ.vt celeri⁹ deſcendat:monēs multa.i.multum aut multas res quas poſtea facto declarabit necdū.i.nō adhuc ſaturata dolorē antiquū.i.habēs nōdū exhauſtū antiquū dolorē quē de iniuria Troianorū ſibi illata acceperat.illa.ſ.iris virgo.i.viridis ętatis adhuc vigēs celerās.i.ꝑperās ꝑ arcū mille coloribꝰ.i.mille colorū:vel habentem mille colores(Dicimus enim hominem largo ore & largi oris.ſic arcum mille coloribꝰ & mille colorū.Seruiꝰ tñ vbiq; talis ablatiuos pro ... poſitos) decurrit.i.deorſū currit

Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
a Hic[a] primum fortuna fidem mutata nouauit:
Dum uarijs tumulo referunt ſolēnia ludis:
Irim de cœlo miſit ſaturnia Iuno.
Iliacam ad claſſem:uentoſq; aſpirat eunti.
b Multa monēs:necdū antiquū ſaturata[b] dolorē.
Illa uiam celerans per mille coloribus arcum
Nulli uiſa cito decurrit tramite uirgo.
Conſpicit ingentē cōcurſum:& litora luſtrat:
Deſertoſq; uidet portus:claſſemq; relictam.
c At procul in ſola ſecretæ troades[c] acta
Amiſſum anchiſen flebant:cunctæq; ꝓfundum
Ponthū aſpectabāt flentes:heu tot uada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris:uox omnibus una:
Vrbem orant:tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conijcit:& faciemq; deæ ueſtemq; reponit.
d Fit Beroe Iſmarij[d] coniūx longæua Doricli:
Cui genus:& quondam nomen natiq; fuiſſent.
e Ac ſic Dardanidum[e] mediam ſe matribus infert.

SERVIVS

EER. ¶Hac celebrata tenus: Tmeſis ē hactenꝰ & hic ſermo quātū ad artem ſpectat duas cōtinet parte orationis vt hac pronomen ſit tenus prepoſitio ſicut pubetenus & crurum tenus:ſed iam vſus obtinuit vt pro vna parte habeat ergo aduerbiū eſt.Omnis em pars orationis cū deſierit eſſe q̄ eſt in aduerbium migrat:& eſt tēporis:nā hucuſq; ſignificat.Hic primū ſequet em palinuri vel Miſeni mors ideo mutata fortuna eſt. Irim de cœlo miſſa.i.ex magna parte ſeruatur vt Mercurius ad cōcordiam iris ad diſcordiā mittatur vñ & iris dicta eſt quaſi ... Falſum eſt autem q̄ dicit miniſtra eſſe tm̄ dearū cum & a Ioue plerūq; mittat vt Aereā celo cum Iuppiter irim Dimittit germanæ haud mollia iuſſa ferentē:& bñ irim mittit:quæ fit de nubibus quarum dea eſt Iuno ventoſq; aſpirat eunti:vt de Mercurio.vocat zephyros Mille coloribus.ſ.factum vel mille colorū per antiptoſim.Nulli viſa.ſ.ipſa dea: nam arcus videē quē non irim ſed viam iris dicit. Alij celeritatis eſſe volūt nulli viſa.De iride arcū in genere maſculino dixit Vergi.Catullus & alij in fœminino referētes ad originem. Deſertos.a viris.In ſola:deſerta.Teren.Venit meditatꝰ ex ſolo loco.Acta: ακτη grecum eſt. Flentes heu.i.miſerabiliter flentes & a perſona poetæ dicit vel ſit ipſarum mulierū. Reponit: duobꝰ diuerſis adiūxit Iſmarij: thracis:Iſmarus mōs thraciæ & bñ ſuadet ab autoritate. Sic aut mutato habitu aut iſta dictura. Nota. Iris.i.lis Arcus. Acta.

PIERIVS

a ¶Hic primū.In Ro.cod.& aliquot alijs Hinc. Sed hic.magis placet. b ¶Nec dum Antiquum Exſatura Dolorem.Antiqui codices Antiquum ſaturata legūt.Sed melius,vt alibi,Cedes Haud Exſaturata Quieui. c ¶Secretę troades.In antiquis aliquot codicibus Troeades habetur per.Oe.diphthongon,quæ in τρωια primitiuo reperitur.Arbitrati enim ſunt eundem in deriuatiuo etiam eſſe debere.nam.οι.in.œ. apud Latinos tranſire ſolet.Hinc in antiquis Terentij codicibus Adelphœ non Adelphi Comœdiæ nomen ſcriptū

*men scriptum inuenies. Græce enim vt palam est αδελφοι. Sed em̄ in hoc nomine Troades. nulla apud Græcos diphthongus, quum masculinum sit Τρως ομοφωνον τω κτιστη. fœmininum Τρωις και τρωιας και Τρωασ Nec tamen inficias ierim nomen hoc cum. ωι. diphthōgo impropria nonnun꜡ inueniri. quod si vulgata lectio sit immutanda. Troiades potius ꝙ Troeades scribendum esset, vt in aliquot antiquis codicibus scriptum est. Sed Troades frequentiori doctorum vsu lectio omnino acceptior est. d ¶Fit Beroe Ismarij coniunx longæua doryclí. Quamuis in Longobardico cod. in Mediceo. & plerisq; aliis, pro Ismarij duabus minus literis Marij legaṫ, nemo tñ ex eruditis est cui non potius Ismarij faciat satis. Nā qd ad ea tēpora Marij nomē: nisi Marij factū sit ex Enarij vł Inarij. ꝙ aliq̄t i codicib⁹ scriptū accæpi, ꝙuis hmōi lectio nē nusq; ego videri oculata fide. Est & illud veroe i exēplari antiq̄, ꝙ qdē ꝑtermissem, nisi toties repetitū eēt, nā iferi⁹ Nō veroe & illud Veroem digressa reliq. Sed alibi diximꝰ, vñ frequētissima hæc mutatio ex. B. mutata ī V. digāmō emanarit. curq; tot inscriptiōib⁹ Velisarius pro Belissari⁹ scriptū sit. Itaq; legi nuper in æde. D. Martini, que in Exqlino est. Mirauili benignitate & incomparabili. quare nunc hæc missa sint. c ¶Ac sic Dardanidum. In antiquis; aliquot codicibus Dardanium legitur, vt apud Græcos. δαρδανιων quamquam & δαρδανιοι & δαρδανιδαι gens ipsa dicatur apud eosdem, quare Dardanidum recte.

☞ currit tramite cito. i. celeriter trāscurso: nulli. i. ñ ulli nō visa. i. ab vllo & ꝯspicit. s. postꝙ descēderat: igitur ꝯcursu ... & lustrat. i. circūspicit littora: & videt port⁹ desertos. s. a Troianis & classem. s. Aeneæ: relictam. At. i. sed troades. i. mulieres Troianę: secretę. i. separatę a viris ꝓcul. i. longe a viris. s. in aīa. i. litore sola. i. in deserto: flebāt Anchisen. s. optimū patrē & leuamen omnis casus amissum. s. per mortē cuius memores erāt quia eius āniuersariū celebrabāt & ip̄e cunctę. i. simul oēs flētes aspectabāt pontū. i. mare profundū, flētes dicit heu. i. miserabiliter vel fiendo dicētes. heu tot vada & tantum maris superesse. i. restare transfretandū fessis. i. fatigatis longa nauigatione vna. i. vniformis vox. i. precatio: est sup. oibus: qa omnes orant. i. implorant vrbem in qua. s. maneant: tedet sup. eas perferre laborē pelagi. i. nauigatiōis per pelagus: ergo iris haud ignara. i. gnara & perita nocendi: conncit sese inter medias. i. in medium illarum: & reponit. i. deponit: q;. i. simul faciem. i. effigiem & vestē deæ. i. quali vtitur cū in forma deæ apparere vult: & sup. fit. i. apparet & effingitur. Beroe cōiunx longæua id est annosa: Dorycli illi⁹ viri: Ismarij. i. Thracis: cui fuissent. s. si aut bellum aut lōga nauigatio non assumpsisset: quondā. i. aliqñ & . i. simul genus. i. progenies & generatio: & nomen. s. familiæ & nati. i. liberi ab eo denominati: & ita qa nota erat propter claritatem viri & filiorꝝ quos habuerat potuit facili⁹ persuadere: ac ip̄a ifert sic i. transformata i faciē Beroes matribus. i. inter mr̄es dardanidū ꝓ dardanidarꝝ: se mediam. At sic. i. cum hac oratione sequenti.

SERVIVS

SER.

¶Iris.

¶O misere: magna arte non ex abrupto quod vult persuadere dicit sed vtiṫ circūstantiis. Exitio: dixit & nō regno. Septima

Septima æstas

at qi & dido etiā septima dixit: vñ quidā dicūt Aeneam paucis diebus fuisse Carthagini. nā dixit. Cū subito assurgēs fluctu nymbosus oriō qui scd'm Sal. oriṫ iuxta solis estiui pulsum. Item ait dū pelago deseuit hyēs & aquosus oriō: vt hyemē ꝓ tēpestate posuerit: sed illud occurrit. Nūc hyemē inter se luxu ꝙ longa fouere. Sed qdā ita purgāt. vt ītra anni metas & ad aphricā venerit & inde decesserit: sed i prio ait septima æstas: vñ apparet hāc octauā fuisse: ꝙ & ab Anchise morte īdicat impletus ann⁹. Ergo insolubilis ē locus & quē Ver. emandasset. Cū terras oēs: qa peragrauerat multa syderaq; emense ferimur aut tēpestates aut ꝓuicias: q̄ syderib⁹ subiacēt: vt ī Buc. æthiopum ꝟsem⁹ oues sub sydere cācri. Per magnū: ꝓcellosum: Lucre. Suaue mari magno. Italiā seqmur fugiētē vt iā tandē. Italiæ fugientis prēdimus oras: & reuera null⁹ sequiṫ nisi ꝙ fugit

¶Poe.

Voluimur nō nauigamus. Hic ery. fi. argumētū a facili. Ne qcꝙ q nō ꝓderāt cū eēnt fatorꝝ comites. Infaustas mali ominis. Nā mihi cassandre: non cui credere nō debeāt sed cui cū sua ꝑnicie nō crediderāt. Iam temp⁹ agi res. i. Troiā fieri. Mora ꝓdigij: ecce ꝓdigiū de bono & argumētaṫ ad icēdiū nauiū. Aras ardere Neptuni quas ideo quatuor dicit qa singuli duces singulas posuerāt: nā cōtra, Nūero deus impare gaudet. Alij dicūt a Cloātho positas quas promiserat se daturꝝ Neptūo. De⁹ cuius sunt naues infensum. i. ipsa infensa. Tot: aut multorꝝ aut supradictorum: vt Quinquaginta illi thalami. Non Beroe hortatur numinis authoritate Diuina collegit signa quib⁹

Prodigi

¶Pirgo.

¶Poe.

☞ dij dignos

¶O miseræ: quas non man⁹ (inquit) achaica bello
Traxerit ad lætum patriæ sub mœnibus: o gens
Infœlix: cui te exitio fortuna reseruat?
Septima post troiæ excidiū iam uertitur æstas
Cum freta cum terras oēs: tot inhospita saxa
a Syderaq; emensæ ferimur: a dū ꝑ mare magnū
Italiam sequimur fugientem: & uoluimur undis
Hic Erycis fines fraterni: atq; hospes Acestes.
b Quis b ꝓhibet muros iacere & dare ciuibus urbē
O patria & rapti ne quicq̄ ex hoste penates
c Nulla ne iam troiæ dicētur mœnia? nusquam c
Hectoreos amnes xanthū & Simoenta uidebo:
Quin agite & mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi cassandræ per somnum uatis imago
Ardentes dare uisa faces: hic quærite Troiam:
d Hic domus est inquit uobis? nūc d tēpus agi res
Nec tantis mora prodigijs: en quatuor aræ
e Neptuno: deus ipse faces: animumq; e ministrat.
f ¶Hæc memorans pría ifensum f ui corripit ignē
Sublataq; ꝓcul dextra connixa choruscat:
Et iacit: arrecte mentes: stupefactaq; corda
Iliadum: hic unā in multis quæ maxima natu
Pirgo tot Priami natorum regia nutrix.
¶Non Beroe uobis: non hæc rhœteia matre:
Est Dorícli coniunx: diuini signa decoris
Ardentesq; notate oculos: qui spūs illi?
g Qui uultus g uocis ue sonus: uel h gressus eunti:
h Ipsa egomet dudum beroen digressa: reliqui
i Aegram: indignantem: tali q; i sola careret
Munere nec meritos Anchisæ inferret honores.
k ¶Hæc k effata.
At matres primo ancipites: oculisq; malignis

ASCENSIVS

ASC.

¶O misere &c. Recitat orōnē ꝙ monita & īstructa a Iunone habuit ad troianas mulieres ī forma Beroes iris demissa: cohortās videlicet naues icēdi vt Aeneę auferet spes ī Italiā ꝓficiscēdi: ꝙ vnū ꝑtēdit Iuno sciens: ꝙ nihil Carthaginēsi ipio obesse possit si Troiani regnū i Italia nō cōstituerit ob eā igiṫ rē classem icēsā voluit. de q̄ nihil affertur a Dona. ¶Ordo aūt est. Ipsa sup. iris ī forma Beroes: ingt o

Ordo.

misere. i. miserāde mulieres: q̄s man⁹ achaica. i. achiuorꝝ exercit⁹: nō traxerit bello. i. ꝑ bellū: ad letū. i. mortē sub mœnib⁹ patrię qd' alibi dicit: troię sub mœnib⁹ altis. O gēs ifœlix cui exitio. i. exterminio aut morti reseruat te fortūa. q. d. ad tristissimum cū tā īimica ꝑduret. vii. æstas ꝟtiṫ i. finiṫ iā post excidiū troię cū nos emēse. s. trāsfretādo hoc est q̄ transfretauimus freta sup. oīa cum terras oēs cum tot saxa inhospita. i. nullū ꝑbētia hospitiū: & sydera id est tempestates: ferimur. i. trahimur. s. adhuc dum sequimur per magnū mare Italiam fugientem. i. nolētem inueniri quia adhuc semel in Sicilia fuerant & viciniores Italiæ ꝙ nūc sint & cum voluimur adhuc vndis. i. ꝑ vndas & tempestates maris (priusq; ceterа pergam discutiā quam Ser. insolubilē putat q̄stionē quō videlicet adhuc septima dicaṫ æstas cū i prīo dictū sit a Dido. Nā te iā septima portat oib⁹ errantē terris & fluctib⁹ estas quā quidē questionē si propius inspexerimus poeta ip̄e dissoluit nā pricipiū septie estatis fuisse cū ad Dido. appellareṫ idicat ꝟbū portat: nā veniētia tpa portāt. vñ hor. ī de arte Multa ferūt āni veniētes cōmoda secū multa recedētes adimūt. hic aūt significaṫ finis eiusdē septiē æstatis cū diciṫ ꝟtiṫ quasi ꝑte di nesciēs vñ & ꝟtex montis & capitis. Nec obstat ꝙ āniuersa-

☞ num

Ambiguæ spectare rates:miserum inter amorẽ
l Præsentis terræ[l]:fatisq; uocantia regna:
m Cum[m] dea se paribus per cœlum sustulit alis:
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum uero attonitæ monstris:actæq; furore
Cõclamãt:rapiuntq; focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras:frondem ac uirgulta facesq;
Conijciunt:furit immissis uulcanus habenis:
Transtra per & remos:& pictas abiete puppes.

dij cognoscuntur: vt Nãq; haud tibi visus mortalis:aut vox hominẽ sonat. Spirius:odor vt come diuinũ v'tice odorẽ Spirauere. Vel gressus. vt Et vera incessu patuit dea. Prio:anteq̃ numinẽ agnoscerẽt. Miserum aut magnũ I erẽ. Eam misere amabat:aut q̃ efficerent miseriores. Abiete.i.in abiete pictas: vel que essent picte & de abiete. Signa diuinitatis

PIERIVS

a ¶Sideraq; emensæ ferimur. In Ro.codice pro ferimur tulimus habet. Sed ferimur longe figuratior elocutio magisq; mouet præsentium malorum obie
b ctione. Intulim⁹ autẽ aliqua finis esset. b ¶Quis prohibet muros iacere. In mediceo, & plerisq; alijs codicib⁹ Quid legit, qđ magis amplũ est, vt nõ psonã tm̃ phibentẽ, sed & caussam
c cõplectat. c ¶Nusq; hectoreos amnes. In Ro.codice Nũq; legit. Superi⁹ em̃ tpis lõginquitatẽ dolere cœpit, qđ septima post Troiæ excidiũ iã æstas verteret, quũ p tot labores Italiã fugientẽ sequebant. Placet tm̃ & Nusq;. qđ & pariter questa est per terras omnis, & tot inhospi
d ta saxa ferri. In ro. pterea codice Manes p amnes scriptũ p lrarũ trãspositionẽ. d ¶Iam tps agi res. In Ro.codice, in mediceo, atq; in nonnullis alijs vetustis legere est Iam tps agit res. vt apđ Papiniũ habet eadẽ elocutio. Quin etiã apđ Claudianũ Rem peragit tps. In puetusto q̃
e dã codice p iam. nũc. repositũ est. e ¶Deus ipse faces aĩmq; ministrat. in ro.codice, aĩm, legimus, p vẽto qppe, quo in incẽdio opus est. Sed oĩno Animũ magis placet. audacia em̃ op⁹
f erat in re tam atroci adgredienda. f ¶Prima infensum corripit ignẽ. In mediceo codice In
g festum legitur. Sed lectionem alterã agnoscit Seruius. g ¶Qui spiritus illi qui vultus. In codicibus aliquot antiquis legere est Quis spiritus illi quis vultus. Sed. Qui. ex recẽtiorũ Grã
h maticorum dictatis, magis pprium. h ¶Vocisq; sonus vel gressus eũti. antiqua aliquot exẽplaria legũt vocisue sonus & gressus. signa enim hæc omnia simul fidem faciebant, quæ sin
i gula dubitationem mouere potuissent. i ¶Tali quod sola careret munere. In antiquis aliq̃t cod. Quæ sola legitur, Quod non displicet. In quibusdam alijs Quo. sed nitidum magis est si
k legas Quod careret. k ¶Hæc effata. Sunt cod. antiq, vbi hæc est fata legas. Sed omnino ma
l gis placet Effata. apud hunc poetam frequentissimum vocabulum. l ¶Miserum inter amorem præsentis terræ. In codi. aliquot admodum vetustis Præsentis terras legimus Accusatiuo casu, vt omnia pendeant ab infinitiuo spectare. Sed longe magis placet. Inter amorem
m præsentis terræ. m ¶Cũ dea se paribus per cœlũ sustulit alis, In cod. mediceo Tum dea.

...nil agat Anchise nec illud ... inter se: qa hoc po... dixit fama tam ficti pra... tenax q; nũcia veri nõ aũt ... mãsisse eam hyemẽ attestata ẽ Dido dicẽs Quinetiã hyberno molitis sydere classem. Depriore ergo hoc dicemus. Ad finem ... estatis appulsum æneã cũ Anchise ad Siciliã ibiq; paulo post defunctũ Anchisen quo circa totã illã hyemẽ ab Aceste amico suscipiunt hospitio dum patri exequias faciũt nauesq; reparãt & sese reficiunt Troiani: nisi em̃ immorati dicant in sicilia cũ parũ apud Antãdron: Thraciã Cretam: Strophadas: Epirum: Carthaginẽq; fuerint: nõ possent tot estates eẽ p...cte, incepisse aũt nauigationẽ in noua cũ estate indicat ille locus i principio tertij. vix prima inceperat estas. Et pater anchises dare fatis vela iubebat: cum ergo oraculo heleni edocti & admoniti qa ante & trinacria lẽtãdus remus i vnda q̃. s. in Italiã pficisceret quo dicto significat lẽte illic profecturos. & cũ moris sit nisi vrgeat necessitas classẽ nõ moliri sub hyberno sydere: & iã hospitio essent suscepti ab amatissimo viro Troiano videlicet Aceste: vosise est eos eã hyemẽ mãsisse in Sicilia vñ cũ prio vere: Vix e cõspectu siculę telluris in altũ vela dabant leti &c. cũ. s. noua suborta tẽpestate in carthaginẽ depulsi sunt vbi eam mãserũt estatem fere totã: atq; ita ad finem septime estatis abeuntes in siciliam peracto anno Anchise anniuersariũ celebrãt, Nihil ergo in hac insolubili questiõe insolutũ reliqt poeta) Fines. i. limites. Ericis. s. mõtis: fraterni. i. a fratre ductoris nostri æneę Eryce videlicet denominati: sup. sunt hic & Acestes vir Troianus & amicus est hic hospes. i. q nos libenter suscipit hospitio. Quis prohibet iacere muros. id est fundamãta murorum & dare vrbẽ ciuib⁹: quia ciues presto sunt deest sola vrbs quasi dicat nemo prohibet o patria. s. Troia cuius gẽs tota per logam nauigationem extinguetur: & o penates rapti. i. erepti: nequicq;. i. frustra: ex hoste. s. greco. ne. i. an: an nulla mœnia dicentur iam. i. vnq; post hac Troiana. q. d. videtur q non & nusq; hoc est an non videbo vsq;: amnes hectoreos id est troianos ad quos hector Troianus tam viriliter pugnauit: scilicet xãthũ & Simoenta qui Troiam perfluebãt & quorum simulachra helenus in epiro fecerat. Quin id est quinimmo agite cohortandi aduerbium. id est audentes sitis & exurite mecum id est vt ego factura sum puppes infaustas. id est nobis infortunium afferẽtes: Nam imago vatis Cassandre visa est mihi per somnum: dare mihi faces ardẽtes. id est incensas querite hic Troiam scilicet quam in italia quesiture estis & inquit domus. id est perpetua mansio est vobis hic tempus est agi. id est agendi res: scilicet dictas & ad institutum nostrum facientes id est iam exurende sunt classes cum commodissime exuri possint. Nec mora supple sit aut esse debet tantis prodigij id est portentis rem properare monentibus en. id est videte quattuor are supple extructe & parate sunt. Neptuno: ipse deus scilicet nauigantium. ministrat faces. scilicet ad incedendum naues quia in aris eius derelictus erat ignis a sacrificãtibus & ministrat animum. scilicet rei perpetrande cum autor eius esse videatur & adiutor. Ipsa iris in forma beroes memorans. i. recitans hæc: corripit prima ignem infensum. i. valde offensurum naues: & corruscat. i. resplendet procul connixa. i. connitens inijcere ignẽ dextra. s. manu sublata. i. sursum lata & iacit. i. inijcit ignem: mentes iliadũ. i. troianarum: mulierũ arrecte sunt. s. admiratione & corda sup. earũ stupefacta sup. sũt: hic. i. tũc Pirgo illa vetula existẽs vna ĩ multis i. inter multas: nutrix regia tot natorũ Priami: que sup. erat maxima natu. i. antiquissima sup. inquit o matres: hec non est vobis beroe rheteia. i. Troiana ex rheteo promontorio Troie coniunx Doridi notate id est considerate signa diuini decoris sci-
licet

licet oculos ardẽtes. i. ardẽter resplendẽtes & notate: qui. i. qualis (& melius legitur qui q̃ quis ad euitandum sibilũ sicut & illic. Qui vultus &c) spiritus. i. odor sit illi qui vultus sit illi vepro vel qui sonus vocis vel qui gressus sit illi eũti. i. incedẽti. q. d. hec oĩa sunt signa diuini decoris: vt Seruius bene declarat: egomet digressa. i. digrediens ab ea reliqui dudũ. i. paulo ante ipsam beroen. s. quam hec representat: egram & indignantẽ q ipa sola careret tali munere. i. officio anniuersario: nec inferret Anchise honores meritos. s. dum viueret. hec effata. i. elocuta sup. est pirgo: at. i. sed matres ancipites. i. dubie primo. i. in principio. s. qd facerent spectare sup. ceperant: aut spectare pro spectabãt rates. i. naues quas incendere iusserat iris: oculis maligni. s. i. maleuolis: existentes ambigue inter miserũ. i. misere afficientem amorem præsentis terre: & regna vocantia. s. a longe fatis. id deorum voluntate (Eandem rem diuus. Ambrosius in homelijs docet inter amorem presentis patrie & cœlestis eueni re multis dicens sic. Raro q̃uis excelsa virtus futuris commutet presentia. Difficile quippe videtur hominib⁹ vt spem periclis emant: dãnoq; præsentium future locum mercẽtur etatis. hec ille. Licet ergo Troiane mulieres scirẽt regna promissa fatis esse prestantiora presentibus tamen propterea q bonum presens dulcius est q̃ futurum: magis amabant presentia vt multi mortales terrena quia presentia cœlestibus qa futuris pferunt: tunc sup. ambigue erant: cum dea scilicet iris sustulit. i. sursum tulit se per cœlum: alis paribus. i. conformibus: & secuit fuga. i. per fugam vel dum fugeret ingentem arcum qui. s. iridis significator est tum vero. i. sed tunc maxime attonite sup. sunt matrone ille monstris: id est rebus insolitis & raro visis & acte. i. impulse furore. s. immisso ipse cõclamant. i. simul clamant more muliebri: & rapiunt ignem focis. i. ex aris incensis: pars. id est ipse partim aut pro parte. spoliant aras. scilicet combustibilibus superpositis: & conijciunt: scilicet in naues frondem: scilicet arborum: ac virgulta. s. arida & faces id ẽ tedas: & vulcanus. i. ignis furit. i. debaccatur & ampliter diffunditur per transtra. id est loca in nauibus per que transitur: & in quibus sedent remiges & per remos. s. in transtris repositos: & per puppes abiete. i. abiegnas aut ex abiete factas pictas. i. pulchras aut reuera pictas. i. insignibus ornatas: & hoc habenis immissis vulcano. i. igni vt libere vagetur per omne combustibile: quia ignis cresceret in infinitum donec esset combustibile.

Nuncius Anchisæ ad tumulū:cuneosq; theatri
Incensas perfert naues Eumelus:& ipsi
Respiciunt atram in nymbo uolitare fauillam.
Primus & Ascanius cursusue lætus equestres
Ducebat:sic acer equo turbata petiuit
Castra:nec examines possūt retinere magistri
¶ Quis furor iste nouus quo nūc quo tēditis(iqt)
Heu miseræ ciues:nō hostem:inimicaq; castra
Argiuum:uestras spes uritis:en ego uester
Ascanius ¶ galeam ante pedes proiecit inanem
Quo ludo indutus belli simulachra ciebat.
Accelerat simul æneas:simul agmina teucrum.
Ast illę diuersa metu per littora passim:
Diffugiunt:siluasq;:& sicubi concaua furtim
Saxa petunt.piget incepti lucisq;:suosq;
Mutatę agnoscunt:excussaq; pectore Iuno est.
Sed iccirco flammæ:atq; incendia uires
a Indomitas posuere:udo sub robore[a] uiuit
Stupa uomens tardum fumum:lentusq; carinas
Est uapor:& tot descendit corpore pestis.
Nec uires heroum infusaq; flumina prosunt:
Tū pius æneas humeris abscindere uestem:
Auxilioq; uocare deos:& tendere palmas:
¶ Iuppiter oīpotens si nondum exosus ad unum
Troianos:si quid pietas antiqua labores
b Respicit hūanos:da flammā euadere classi[b]
Nunc pater:& tenues teucrū res eripe leto:
Vel tu quod superest infesto fulmine morti:
Si mereor:dimitte:tuaq; hic obrue dextra.
¶ Vix hæc ediderat:cum effusis imbribus atra
c Tēpestas sine more furit:tonitruq; tremiscunt[c]
Ardua terrarum & campi:ruit ethere toto
Turbidus imber aqua:dēsisq; nigerrim⁹ austris
d Implenturq; super puppes:semusta[d] madescūt
Robora:restinctus donec uapor omnis & oēs
Quatuor amissis seruatæ a peste carine.

PIERIVS

a ¶Vdo Sub Robore viuit stuppa.In codicib⁹ aliquot antiquis legere est Vdo sub Pectore.in locis.s.interiorib⁹,quæ
b metaphora nō satis mihi facit. b ¶Da flāmā euadere classi.Antiqua aliquot exēplaria Classis legūt,accusatiuo casu
c qđ nō placet. c ¶Tonitruq;.tremiscūt.In plerisq; veteribus exēplaribus & hic & alibi Tremescūt per.E.in penulti
d ma notatū est,vt etiam alibi dictum. d ¶Semusta madescunt.In antiquis fere omnibus Semiusta quadrissillabum scriptum est.Coeūt vero duæ mediæ syllabæ in vnam ex Syneresi figura poetica.

ASC. ASCENSIVS

¶Nuncius &c:Docet quō nunciatum & restinctū est nauium incendiū:quodq; naues absumpte sint qa quattuor dumtaxat:seruatis.i.reliquis ꝑcibus ęneę:
Dona. de qbus Donatus dicit sic Iuppiter oīpotēs.amplexus est oia que ꝓ malorꝝ necessitate fuerāt postulāda Iuppiter:hoc solū satis est auxiliandi Oīpotens.vt nō solū ꝑstādi habeat potētiā:sed etiā difficilia possit remoue
¶Ascanius. re:sed qm̄ nō satis est posse nisi etiam velit addit si non oēs ad
¶Poe. vnū odisti.i.nisi me quoq; odisti.Addit etiā cōmiserationem ponens egestatis angustias.Postremo ponit meritum postulātis & plenū auxiliū dantis. Senior:& etate & arte a Pallade accepta meruerat audire.Est autē huic snīe cōsona illa Terentia
Ordo. na.Qm̄ id fieri non pōt qđ vis:id velis qđ possis.hec ille.¶Ordo est. Eumelus.i.vir ille q interpretaŧ bene curās:nūcius.i.nūciās prefert.i.ante alios nūciat aut ꝑfert ad tumulū Anchise & ad cuneos theatri.i.spectaculi naues sup.eē incēsas:& ipsi.s.ludo intēti respiciūt atrā.i.piccā fauillā.i.flammā ignis volitare i nymbo.i.forma nubis atre:& Ascanius primus:vt.i.scđm q ipse letus ducebat cursus eqstres sic ipse acer.i.strēnu⁹ petiuit equo.i.in equo castra turbata.i.isensas naues:nec magistri.
¶Eneas. i.custodes exanimes.i.animū timore amittētes: putantes.s.naues ab hostibus aut piratis incēsas:possunt retinere.s.Ascaniū & inqt sup.vbi aduenerat heu misere ciues:qs.i.qualis est iste furor nouus.i.magnus & insolitus quo.s.tēditis q̊ tēditis nūc.i.quid habetis intētionis:nō ho
¶Poe. stē sup.repellitis nec sup.vritis castra inimica.i.inimicorꝝ.s.argiuū ꝓ argiuorꝝ sed vritis vestras spes.i.naues i qb⁹ locāda est spes vr̄a ꝑueniēdi ad fatalia regna:en.i.videte ego sup.sum vester Ascani⁹.q.d.nō hostis & sup.hoc dicens:ꝓiecit galeam inanem.qa educto capite:añ pedes.s.mulierū: qua.s.galea ipse indut⁹ ludo.i.ad ludū aut dum luderet: vel ciebat.i. exercebat & ꝓuocabat simulachra belli:& Aeneas q.s.pedes erat:accelerat.i.celeriter accurrit & agmina teucrum ꝓ teucrorū.i.troianorꝝ accelerāt sup.simul. Ast.i.sed ille.s.matrone q̄ naues incēderāt diffugiūt metu.i.pre timore:passim ꝑ diuersa littora:& petūt siluas & sicubi saxa cōcaua sup.errāt:ea sup.petūt furtim.i.clāculū piget sup.eas incepti & lucis.i.vite:& ipse mutate.s.a furore agnoscunt suos:& iuno.i.insania immissa a Iunone est excussa pectore.s.earū sed flāme atq; iucēdia nō posuere.i.deposuerunt iccirco vires indomitas.i.difficulter donabiles stuppa s.picata qua naues stipate erāt viuit.i.incēsa est sub robore.i.ligno naui.i.hudo.s.extrinsecus vomēs.i.emittēs fumū tardū.i.densum & tarde hoc est cū molimine ascēdētē & vapor lētus.i.tardus est.i.cōsumit carinas.i.vētres nauiū & pestis.i.vis incendiī descendit toto corpore.s.nauiū.Est ergo declamatio per cōtrariū.nā cū propriū sit igni ꝑ naturā ascēdere:ꝓpter picē attra
hentē tūc etiā descendebat:& ita cōgrue vocauit pestē quia ignis pestilentialis precordia vitans nonnunq̄ ima petit:nec vires heroū.i.prestantissimorꝝ virorū:atq; flumina infusa prosunt:qa nō possunt extinguere incēdiū tū.i.tūc pius Aeneas cepit sup.abscindere humeris.s.suis vestē & vocare deos auxilio i.in auxiliū:& tēdere.i.extēdere ad deos palmas.i.manus cōplicatas.Possent infinitiui dicti etiā resolui i preterea imperfecta indicatiui ꝑ locutionē rebus narrādis aptā.Sicut videaŧ ipatiēt⁹ factū q Aeneas vestē absciderit hūeris:nō Intelligi q cū æneas ludis funebrib⁹ ꝑesset sacerdotisq; offō fūgereŧ:ñ potuit ñs ve[illegible]

SERVIVS

¶Magistri:custodes:Terēt.Me filijs reliquit quasi magistrum. Furor:quasi ad furētes loqtur:& veluti ne nūc quidā agnitis cū dicat:En ego vester ascan⁹: galeā ꝓiecit inanē.Nouus aūt est magnus aut iopinat⁹.Quo tēditis.i.qd habetis intētionis. Vestras spes vritis:nauibus em̄ ad regna tēdebāt.inanē:concauā sine capite.Ludo ꝑ ludū.Excussaq; pectore.Iuno ē:furoris causa nō furor:iccirco qa furor desierat.Vdo sub robore vicino aquis.Stuppa.scđm ātiquā orthographiā:nā stupa dicta ē a stipādo Abusiue etiā linū dicimus Tardū:dēsum:crassum:nā ignē solet fumus preire:vñ tardū addidit.Corpore nauiū ut Disijce corpora pōto Descēdit pestis.incēdiū more suo:& declamauit ꝑ cōtrariū:nā ignis superiora semꝑ petit.Flumina ꝓsunt vis aquæ.Humeris abscindere vestē:notat quidam q æneas dānum quattuor nauiū impatiēter doleat:sed magis illud cōsiderādū est:quod ait supra.Ascanius Vestras spes vritis:vt dānū nō doleat:sed spem nauigatiōis ereptā iuppiter oīpotens figuratis hoc agit coloribus:nec vt ꝑeat:sed vt restringatur incendiū.Si nondū: optimus ductus est:qui agētis volūtatē latenter ostēdit.Exosus antiqui dicebāt odi & osus sum:hinc exosus nūc nomē i vsu est:ꝟbo nō vtimur.Ad vnū nullo excepto.Si qd tibi pietas aut si tibi pietas ꝑstat aliqd hūanis laborib⁹:aut si quid meremur ꝓpter pietatis cultū:vt Parce pio generi hoc ipsum remunera:vł si respicit res humanas pietas q̄ de terris olim recessit.Res eripe leto.Acyrologia est.i.iproprietas sermonis:non em̄ letū dicit nisi de viuētibus animalibus.Quod superest.i.qđ cōgrue sequtur.Sine more:sine exēplo.Tonitruq; tremiscūt:ablatiuus hic incertus est vtrū a neutro indeclinabili veniat hoc tonitru:vt hoc cornu:nā inde est.Fracteq; tonitrua nu.vt cornua:an a masculino scđm quartā decliatione hinc em̄ est tonitrus agis:& mea fulmina torqs:Ardua terrarū periphrasis mōtiū:Aethere toto:ꝓ ære posuit:Madescūt ro.aut humectāt:aut resoluuntur in cinerē:quod naturale est post incendium.

... ſtibus quibus funebria exercuerat ſuperos inuocare: vnde ... ga exuēdi locus nō erat ex humeris veſtem & vocauit ... auxilio qđ impatiētis ſignū nō eſt: vocauit aūt ſic. O Iup ... omnipotēs ſi nōdū exoſus ſup. es: ad vnū.i. omnino troia ... ſi quid.i. in aliquo pietas antiqua.i. ſolita tua clementia ... labores humanos: O pater da nunc claſſi euadere flam= mam & eripe leto.i. deletioni & exterminio (licet aūt ex vſu le tum accipitur pro morte tū per naturā ſignificat deletionē vn= de nō eſt oīno acyrologia) res tenues.i. exiles & modicas: teu= crum.i. teucrorū: vel tu ſi mereor (innuens aūt ſe non meruiſſe deprecatur) dimitte morti.i. exitio: fulmine infeſto.i. vim infe rente: quod ſupereſt.i. reliquū eſt.ſ. Troianorū & obrue hic ideſt in hoc loco: tua dextra.i. extingue nos penitus.ſi nihil no= bis ſaluū eſſe permittis Aeneas ſup. vix ediderat.i. elocut⁹ erat. hec cū tēpeſtas atra.i. ex dēſa nube ꝓducta fuit.i. precipitaē ſi ne more.i. exēplo. aut modo. & hoc imbribus effuſis: & ardua terrarū.i. mōtes: & cāpi.i. plani tremiſcūt tonitru: & imber tur= bid⁹ aqua &: nigerrim⁹: dēſis auſtris.i. vētis illis imixtis ruit.i. preceps decidit toto ethere.i. ære: & puppes implenē ſup.i. vſq; ad ſupfluitatē aut ſupimplenē qđ idē eſt robora ſemuſta.i. ſemi exuſta: madeſcūt.i. madefiūt: donec oīs vapor.i. vis ardoris re= ſtinct⁹ ſup. erat: & oēs carine ſeruate ſup. erāt a peſte.i. ab icēdio quatuor.ſ. dūtaxat amiſſis.i. abſumptis per incendium.

SERVIVS.

¶ Fatorū: oraculorum. Tum ſe= nior nautes: bñ daturū cōſiliū & ab ætate & a prudētia & reli gione comendat: qđ aūt dixit Pallas quē docuit. ꝑpter illud quod ſupra diximus fingiē: qa ipſe Romā palladiū detulit vn nautiorū familia Mineruæ ſa cra retinebat: quod etiā Varro dicit in libris quos de familijs. Troianis ſcripſit. Vnum preci= puū. Tritonia pal. ꝑ vno pro= prio duo antonomaſia poſuit. Reddidit arte virtute ἀποτηϲ ϲετηϲ. Reſpōſa dabat laus cō= ſilii: vel quę portēderet ira ma gna deum.i. Iuno: & alibi cœle ſtum vis magna iubet. Solatus vocibus infit: ſolaē & infit: nā ſolās debuit dicere. ſicut ſeqns eius indicat cōſolatio. Quicqd erit vt alibi. Fuerit quodcunq; fatebor. Ferendo eſt dū ferē mo dus gerundij a pæſſiuo. Eſt tibi iam hoc cōſiliū eſt. Diuinę ſtir pis: ꝑpter Dardanū Volentem voliturū: nā velle habebit nā iam vult. Supant. ſupſunt ſup fluunt: dicit aūt nō tm̄ debiles: ſed etiā valētes iuuenes vn ſeq tur: Lōgeuoſq; ſenes: nec em̄ ad deret q: niſi ſupra iuuenes dixiſ ſet. Itē expreſſius. Et quicqd te= cum inualidū eſt metuēſq; peri cli. Perteſum magni incepti. vt ſi nō perteſum thalami tedeq; fuiſſet. Promiſſo noīe ab aceſte ſ. Dicta aūt aceſta deinde Sege ſta. Tū vero Nā & aū cogitaue rat: vt pectore curas mutabat ꝟ ſans. Aīm diducię: greca figura vt mentē lęſus. Et nox atra po lum quaſi maior cā cogitatiōis vt & ſub nocte cura recurſat Bi gis: ꝑprie mō: Bigis em̄ melius plurali vtimur q̄ ſingulari ideo Rorifera gelidū tentauerat æra biga: Abuſiue dixit ſtatius. Cœ lo facies delapſa parentis: aut ſe cūdū qđ ſupra dixim⁹: qa ani= mæ cœlū tenēt: ſimulachra ꝟo apud inferos ſunt: aut ad errorē punet ſomni. Nā & viſa ait aut certe a Ioue miſſam poteſtatem aliquā quæ ſe in anchiſę cōuer= teret vultum: nam & ipſe dicit imperio Iouis huc venio: & in= fert Elyſiumq; colo. Chare ma. ꝑ charior: bñ aūt addidit dū vi ta manebat. Nulla em̄ eſt vita poſt mortem. Imperio iouis ab authoritate vt ipſe deū tibi me claro demittit olympo regna= tor. Nautes dat ſenior: vt ſolet ꝓ dē vſus eſt ſermonib⁹ Nā ait tunc ſenior nautes. Atq; aſpera cultu. qđ in nono alti⁹ exequię. Natos ad flumina primum De ferim⁹.

At pater Aeneas caſu concuſſus acerbo:
Nunc huc ingentes: nunc illuc pectore curas
a Mutabat: uerſans[a] ſiculiſne reſideret aruis:
Oblitus fatorum: Italas ne capeſſeret oras:
Tum ſenior nautes: unum tritonia Pallas
Quem docuit: multaq; inſignem reddidit arte.
Hæc reſponſa dabat: uel quæ portenderet ira
Magna deum: uel quæ fatorum poſceret ordo.
Iiſq; hic Aeneam ſolatus uocibus infit:
¶ Nate dea quo fata trahūt retrahūtq; ſequamur
Quicqd erit: ſuperāda oīs fortuna ferēdo eſt.
Eſt tibi dardanius diuinæ ſtirpis Aceſtes:
b Hunc cape conſilijs[b] ſociū: & coniūge uolentē.
Huic trade amiſſis ſupant qui nauibus: & quos
Perteſum magni incœpti: rerumq; tuarum eſt.
Longæuoſq; ſenes: ac feſſas æquore matres:
Et quicqd tecū inualidū mētuēſq; pericli eſt
Delige: & his habeant terris ſine mœnia feſſi.
c Vrbem appellabūt promiſſo[c] nomine aceſtam.
d ¶ Talibus incenſus[d] dictis ſenioris amici:
e Tum uero in curas animū deducitur[e] omnes:
Et nox atra polum bigis ſubuecta tenebat:
Viſa dehinc coelo facies delapſa parentis
f Anchiſæ: ſubito tales effundere uoces[f]:
¶ Nate mihi uita quondā: dū uita manebat:
Chare magis: nate iliacis exercite fatis.
Impario Iouis huc uenio: qui claſſibus ignem
Depulit: & coelo tandem miſeratus ab alto eſt:
Conſilijs pare: quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos iuuenes fortiſſima corda
Defer in Italiam: gens dura atq; aſpera cultu
Debellanda tibi latio eſt: Ditis tamen ante

ASCENSIVS. ASC.

¶ At pater Aeneas. &c. Memo= rat perplexū Aeneā cōſilio pru dētiū virorū vſum pcipue nau tis & poſtmodū Anchiſæ: a q= bus cohortabaē ſi q Troianorū eēnt ignaui aut inualidi eos in Sicilia derelinquat q res maxi= mopere i gr̃am vgit Romeno= rū q nō niſi a validiſſimis qui= buſq; originē traxiſſe p hoc cē= ſent: prudēter ergo poeta itētū ſuū qđ eſt auguſtū a gñe collo= dare cōſequiē: in cui⁹ gr̃am di= xit atim Iulo dilectū alludens ad actiā Auguſti matrē Augu= ſto a Iulio adoptato chariſſimā de hac aūt re cū nihil extet Do nati. Ordo eſt. At.i. ſed Aeneas Ordo. pater.ſ. patrat⁹: gaudebāt em̄ ro mani principes vocari p̃res pci pue Auguſt⁹ in cui⁹ gr̃am nūc Anchiſen nūc Aeneā patrē ap= pellat: concuſſus acerbo caſu.ſ. amiſſarū nauiū mutabat.i. ꝟſa bat pectore i gētes curas nūc.i. aliqñ huc.i. in hāc ſniam nunc illuc.i. in illā ſniam verſans.i. agitās ſecū: ne.i. an reſideret.i. ſe dē caperet oblit⁹.i. ſimilis obli ti & immemoris fatorū.i. oracu lorū aut pmiſſorū p oracula q̄ fata.i. volūtates deorū īdicaue rant: ne.i. an capeſſeret.i. captū iret oras.i. regiones Italas. Tū.i. tunc cū ſic dubius eſſet: Nautes vir ille Troianus ſenior.i. ꝑue ctioris ętatis: in qua prudētia eē ſolet: quē pallas tritonia.i. mi= nerua dea ſapiētie a tritone palu de denominata: docuit vnū.i. precipue: & reddidit.i. affecit: in ſignē.i. excellētē & inſignitum multa arte.i. virtute & peritia: dabat hęc reſpōſa qa interroga tus videē: aut hęc dicta q̄ cogita tionib⁹ Aenee rñdebāt. Docēs ſup. vel.i. etiam ea q magna ira deū.i. deorū.ſ. Iuno vel ira deo= rū leſorū a Troianis: quicunq; eſſent portēderet.i. porro intēde ret: qa conata eſt iuno. Quo re= gnum Italie lybicas auerteret oras: & dq volebāt pietate & p ſeuerātia Aenee placari: vel.i. etiā ea q̄ ordo fatorū poſceret: qa poſcebat Romanū iperiū ex optimis qbuſq; naſci: & ita fata via iuenerūt. nā Iuno icēdit na ues vt nemo Troianorū i italiā ꝓficiſceret: dñi id pmiſerunt vt null⁹ imbecillis & vecors Ro= mani ipeīi autor eſſet & hic.ſ. nautes ſolat⁹.i. conſolat⁹ æneā his vocib⁹ infit.i. dicit & ita ſcri beē iiſq; p i geminū qđ ſi ſcriba tur iſq; ordo.ē: & is.ſ. nautes ſo lat⁹.i. cōſolās voc.b⁹.i. ꝟbis hic i. in hoc

Infernas accede domos:& auerna per alta
g Cōgressus[g] pete nate meos:nō me impia namq;
h Tartara hñt:tristes ue[h] umbræ:sed amœna piorū
i Concilia:elisiumq;[i] colo:huc casta sybilla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tū genus omne tuū:& q̄ dentur mœnia disces.
Iāq; uale:torquet medios nox humida cursus.
Et me sæuus equis oriēs afflauit anhe lis.

PIERIVS

a ¶Curas mutabat versans Siculis ne resideret aruis.In antiquo admodū codoce legere est Mutabat dubius Siculis ne. non tamen displicet Versans vulgata lectio. b ¶Hunc cape consilijs socium.In Mediceo,& in antiquis aliquot alijs codicib⁹ manu scriptis Consilij socium habetur,quod valde placet,tametsi lectionē vulgatam non improbo.c ¶Vrbem appellabunt permisso nomine Acestam.In Ro.Codi. & plerisq; alijs antiquis legere'ē:Promisso nomine,vt hoc sit p̄miū,qđ polliceri debeat Aeneas,si Acestes Troianos recipere non recusauerit.Nā qđ Acestes pmittere debeat q̄ si rem grauē,aut difficilē,aut indecoram.Vrbē quod maxime honorificū est,suo nomine appellari,nō ita satisfacere videtur,Inferius em̄ gaudet regno Troian⁹ Acestes: Quis ēt promisso ab oraculis ītelligi possit dictum , vt multa a Virgilio κατα σιωπουμενον .Neq; silentio prætereundum quod in codicibus aliquot antiquis Acesten; per N.finales literas habetur. ακεστην sane vrbem eam a Græcis appellari non negarim. Sed eadem etiam ακεστα ab eisdem dicta,unde gentis nomen ακεσταιος. d ¶Talibus incensus.In codicib⁹ aliquot antiquis Accensus habeť. e ¶Tū vero in curas animus diducitur.In Ro.codice,in Mediceo, & plerisq; alijs peruetustis legere est Animo deduciť.Siuero magis placet Animus.etiam diducitur legendum erit. Id enim est in diuersas partes scinditur , Homerica sententia. f ¶Subito tales effundere voces.Antiqua aliquot exemplaria duas transponunt dictiones Voces effundere tales.quod non ita placet.Ita quod paulo inferius est,Depulit & cœlo tandem.quod est,Depulit & tandemcœlo .
g ¶Congressus pete nate meos.In Medi.& antiqs plerisq; codi.Amplex⁹ habeť ꝓ Congressus,vt alibi,Ire ad cōplexū chari genitoris.h ¶Tartara hñt tristesq; vmbrę.Veteres aliqt codices disiūctiue legūt,Tristes ve vmbræ.Romanus, Modi.,atq; nōnulli alij Tristes vmbræ appositiue,absq; vlla cōiūctiōe,Verꝝ hoc parui oīno momēti ī medio reliquať Elisiūq; colo,huc casta Sibylla.Nōnulli dāt hoc aspiratiōi qđ Colo.Huc absq; synalepha Positū sit.Vi ei cōsonātis eā hr̄e volūt.Supius tñ nulla fuit adspiratio cū scriberet Ver. Quid struit,aut qua spe iimica ī gēte morať,et ita sæpe alibi:Dicēdū itaq; hæc ad Homeri,& Græcorum aliorū imitationem a Vergilio sæpe posita.Nam eam vocalium incolumitatem,altera subsequēte latini critici vix iudulgent.

i.i hoc casu:īsit.i.dicit.O nate dea seqmur q̄ fata trahunt & retrahūt:qa dū ꝓspera erat nauigatio videbāť trahere in Italiā & dū aduersa retrahere:sed tñ semp trahebāt:sed eo medio q̄ volebāt vt.s.solūmō intrarent viuida bello pectora:lōga nauigatiōe exercita. Quicqd erit.i. quicqd obuenerit:oīs fortuna ē superāda.i.vicēda.ferēdo.i.patiēdo:dū.s.sufferť, Est tibi Acestes dardani⁹.i.Troian⁹ diuine stirpis.i.ort⁹ dˀ stirpe deoꝝ:cape hunc sociū cōsilijs.i. in cōsilijs tuis vel ad cōsilia tua & cōiūge hūc volētē.i.volūtariū & beniuolū vt sit nomē sine tpis rōne aut volētē.i.voliturū & morigeraturū : trade huic sup.eos q supant.i.reliq sunt nauib⁹ amissis.i.q non poterunt capi classe tua ꝓpter amissas naues:& supple.eos:quos ptesum est.i.quos penitet magni incepti .s.regni constituendi in Italia:& pro.i. tuaꝝ rerū & senes longeuos ac mr̄es fessas ęquore .i. longa nauigatiōe.& delige.i:cū delectu exquire:qcqd est tecū inualidū s.quoad corp⁹ & metuens picli ꝓ piculi.s.quoad aīm & sine.i. pmitte:vt sup.tales habeāt mœnia.i.oppidū his terris.s.siciliæ ipsi appellabunt vrbem acestā nomine promisso.s.ab Aceste: qui videť promisisse si qui velint construere vrbem in sicilia dare locum & iura loci.nomēq; ciuitatis:vnde dixit coniunge volentem quia sciuerat eum iā velle.Aeneas incensus supple. talibus dictis amicis senioris:& ita prudentis & beniuoli vnde illi acquiescendū visum ē.& ita subdiť Tū vo.i.sed tūc maxime diduciť.i.tēperate dirigitur aīm i.scd'm aīm.i oēs.i.ois gn̄is curas.Et nox atra.i.obscura tenebat.i. occupabat polū.s. nobis visibilē:q nobis semper sublimis ē:subuecta bigis qb⁹ & luna vehiť cū sol quadrigis vtať. Facies.i.imago parentis Anchisæ delapsa cœlo:qa iā in deorū nūeꝝ assūptū significauit:visa est dehinc.id estpostq̄ sopor curas euicerat effundere tales voces.O nate magis chare.i.charior mihi vita.i.q̄ vita,quondā.i.aliqn̄ dū vita manebat.s.mihi nate inqt exercite fatis iliacis.i.Troianis debitis ego venio huc.i. ad hunc locū in quo nos sum⁹ impio.i.ex mādato Iouis q depulit classibus ignē qa eū iuocauerat Aeneas dicēs Iuppiter oī potens&c.& qui miseratus est tandem ab alto cœlo.Pare id est obtempera:quasi dicat:qa hoc qui me misit vult Iuppiter cōsilijs:quę nautes senior.dat pulcherrima id est decentissima & quæ vsui erunt & genti tue decori:defer in Italiam iuuenes lectos.id est prestantium corporꝝ appositorie corda id est pectora:fortissima id est habentes maximos animos:quia gens dura & aspera id est rigida cultu.i.exercitio:est tibi debellanda latio id est in Italia:tamen.i.licet fatale est te debellare Italos:accede ante.i.prius scilicet q̄ debellare incipias domos infernas.i.infernalis:Ditis.i.Plutonis:& pete p auerna alta.i.ꝓfunda.i.per atrū & ꝓfundū locū auerni per quē diciť descensus ad inferos: vt paulopost principiū.vi.videbimus meos congressus.i.congrediendo pete me:nāq; tartara.i.loca sontiū ꝓfundissima.s.i inferno:impia.i.impioꝝ receptacula.non habent.i.non occupant me.Et bene quia loca quæ nos iubentes incolum⁹ nos habemus & inhabitamus:sed vbi inuiti asseruamur nos hñt:ve ꝓ vel Vmbræ tristes.i.tristiam afferentes non hñt me sed concilia id est cōuēticula:amena pioꝝ.s.hoīm cultorum dei dū vi-

uerent

uerēt & colo.i.ihabito elysiū.i.campos fortunatos beatoꝝ s.incolaꝝ. Sybilla casta:quia virgo ducet te huc.i.ad has nostras sedes:multo sanguine.i.sacrificio mlti sanguinis:pecudū id est ouium nigrarum:quia talibus inferi gaudent. Tum id ē tunc cū scilicet illic fueris:disces oē genus tuū.i.a te oriturū & q̄ mœnia denť.i.destinenť tibi a fatis:qa Romana mœnia. Iamq;.i.& iam aut deinceps vale:quod discedentis verbū est: nox humida torquet medios cursus.i.medium est noctis vestre & oriens.s.sol sœuus id est violentus & infestus vmbris quæ lucem fugiunt afflauit me id est regna subterranea equis:anhelis id est anhelantibus ex fatigatione .Nisi autem dixerimus velle significare tunc oriri solem apud regiones inferorū quas pertranseat Anchises cum hic sit medium noctis difficile erit intelligere quōdicat medium noctis cum sol oriatur . Nā si dicamus diem inchoari a medio noctis tunc licet sit principiū dici:tamen non est principium lucis nec ortus solis non pōt ergo simul dici medium noctis et principiū ortus solis

ad diuersa

ferim⁹. Debellāda tibi hīc victoriā nō bella sola prædicunt i quib⁹ eē poterat terror Auerna alta:vt gargarus gargara & tartarus tartara.Non me impia namq; propter facilitatē.Amœna:leca sunt solius voluptatis plena:quasi amunia:vnde nullus fructus exoluiť.Vnde nil prestantes immunes vocam⁹. Piorum concilia elysiumque collo Elisium est vbi piorum animę habitant:post corporis animęq; discretionem.Vnde & interitus dicitur res inter aiam & corpus veniēs.Ergo Elisiū

Quod secūdū poetas in medio inferoꝝ est suis fœlicitatibus plenū vt solēq; suū sua sydera norunt : secūdum philosophos elisium est insulæ fortunatæ quas ait Salustri . inclytas esse : Homerus carminibus quaꝝ descriptiōem pius cōmētator dicit esse sublatam secundū Theologos circa lunarē circulum:vbi aer purior est.vnde ait ipse Vergilius.Aeris in campis.Item Lucanus.Nō illuc auro positi nec thure sepulti perueniunt.Tum genus omne tuum:& quæ denť mœnia disces. hę sunt causę ꝓpter quas æneas descēdit ad inferos.Generis agnitio:& ciuitatis nomen :quod ei nullus vnq̄ prædixerat sed solus indicat pater.Latet enim vt supra diximus verum vrbis nomen vnde ei pater quasi pro mysterio & affectiōe:ait illa inclyta Roma . Torquet medios nox humida cursus.Et me sæu⁹ equis oriēs afflauit anhelis.Dies est plen⁹ q habet horas vigiquatuor:nam & nox pars diei est.Dicimus aūt diē a parte meliore:vnde vsus est.vt sine cōmemoratiōe noctis numerꝝ dicamus dieꝝ.Hic aūt dies scd'm ægiptios inchoať ab occasu solis:scd'm Persas ab ortu solis:secūdū Ethruscos & Atheniēses a sexta hora diei:scd'm Romanos a media nocte &hos nūc secut⁹ ait medios cursus nox humida torq̄t.Et me sæu⁹ eqs oriēs afflauit anhelis.Hæc aūt plene exequitur:et Cic.in auguralib⁹.et Au.Gel.in libris nocti. atti.Hoc etiā illa res iuris indicat:ꝙ cū tribunū plebis abnoctare ab vrbe nō liceret:licebat tamē exire post noctē mediā et añ mediā reuerti.Sæuus oriēs.Sol;cui⁹ lux ē vmbris īimica.Vñ Luc.Et me dioferit axe diē.Est aūt physicū:nā pereūt vmbræ solis aduētu.

ad diuerſa referanť. Nā atrā fuiſſe noctē īdicat illud. Et nox atra polū bigis ſubuecta tenebat: dicemus ergo Anchiſen ſigni ficare ſe lumē ſolis offenſurū niſi preceps abierit priuſq; ad in feros redierit: aut qa de cœlo deſcēdit eoq; rediturus eſt: poſſet a ſole offendi cuius radij in ſublime priuſq; in humum ſpargā tur vnde dixit afflauit &c. Verum oritur alia dubitatio. Nam ſi anchiſes

ſi Anchiſes in cœlū tranſlatus eſt nō poteſt vereri lucem: vnde de daphnide Candidus inſuetum miratur limen olympi Sub pedibuſq; videt nubes & ſydera Daphnis: de cœlo autem veniſſe dictum eſt viſa de hinc cœlo facies delapſa parentis vn de dicemus mixtam eſſe in Anchiſa naturam cœleſtem quæ lu cem amat: & infernam que eandem refugit.

ASCENSIVS

¶ Dixerat: et tenues fugit ceu fumus in auras Aenas q̄ &c. Poſt abſceſſum Anchiſe quē æneas alloq volebat abeuntē ſacrificia innouauit & conſilia patris Aceſte patefecit q ea cōprobauit vn̄ vrbis fundamēta iaciunt & tēplū Veneri: & lucū anchiſe extruūt reparatiſq; remis & cæteris nauigiorū armis cęteri abire parāt: vn̄ Donati hoc ſolum habeť. Patrib⁹ dat iura vo. Hoc ad Aeneam referť: ad quē redit poſt expletā Aceſte beniuolentiā. Ordo aūt eſt. Dixerat. ſ. Anchiſes & fugit. i. abit et euaneſcit in auras tenues ceu fumus: æneas inqt deīde. ſ. poſtq̄ abire videbat: quo ruis. i. p̄ceps adis: quo ꝓripis. i. porro rapis & aufers ſup. te: quem fugis: quaſi dicat fugis ne filiū tuum: aut ſi nullū fugis qs arcet. i. abſtinet te noſtris cōplexib⁹. i. cur nō p̄mitteris a nobis complecti. ip̄e memorās. i. cū hæc diceret aut dixiſſet: ſuſcitat. i. cōmouet cinerē & ignes ſopitos. i. coopertos cinere: & ipſe ſupplex venerať larem pergameū. i. ignem perpetuū quē Troiani colebant: hoc eſt veſtam vnde addit: & penetralia. i. arcana veſte canę. i. ātiq̄ue & fauillis caneſcentis: farre pio. i. religioſo & ſacrificijs debito: & acerra. i. thuribulo: plena. ſ. thuris. Ip̄e acceſſit. i. aduocatū it: aut aduocat extemplo. i. ilico pacto ſacrificio: ſocios. ſ. ꝓfectionis: hoc eſt concionē citat: & primū. i. p̄cipue aut ante alios accerſit Aceſtem & edocet ſup. eos enarrādo: īperiū Iouis ſignificatū. ſ. p Anchiſen qui ſe iouis imperio aduenisse dixit: & ꝓ. i. p̄cepta parētis. ſ. Anchiſe: chari. i. multū dilecti: & edocet q̄ ſnia: conſtet. i. ſedeat & firma ſit: qa pri⁹ hęſitabat nūc aio ſ. ſuo: mora haud. i. non ſup. fit cōſilijs. i. deliberationi. i. nō capiť longa deliberatio: nec Aceſtes recuſat iuſſa. i. imperia Iouis & p̄cepta Anchiſe: & iuſſa. i. volūtatē Aeneę: & ita ipſi ambo aut deputati ab eis tranſcribūt vrbi. i. ad inhabitādā vrbē matres & pp̄lm volētē. ſ. manere & ipſi trāſcripti: & q volebāt trāſcribi: deponūt. i. ſubmittūt aīos: nil. i. ī nullo egētes. i. cupidos qa earū rerū quarū egemus cupidi ſumus magne laudis. i. qui nō tāgebanť cupiditate magne laudis & q paruifaciebāt magnā laudē pluris faciētes reqē & ſolaciū q̄ gloriā & laudē: aut q trāſcribūt: deponūt. ſ. a nauib⁹. aut deponūt. i. q̄ſi depoſitarios cōmittūt vrbi: aīos nil magne laudis: egētes. i. non tactos cupiditate magne laudis: poſſet forte & ſic exponi: deponūt. ſ. a nūero trāſcriptorū: aīos nil egētes magne laudis: ſed plenos qa nō egem⁹ reb⁹ niſi eis caream⁹ cū ergo ipi qui in italiā deducēdi ſunt: laude magna nō careāt: nec ea egere dicētur: ſed prima conſtructio mihi placet: quia addit ipſi. ſ. qui abituri ſunt nouant. i. innouant tranſtra. ſ. ſemuſta igni & reponunt nauigijs: robora. i. fortes trabes ambeſa. i. circū

Dixerat: & tenues fugit ceu fumus in auras.
Aeneas quo deinde ruis: quo proripis (inquit)
a Quē[a] fugis: aut qs te noſtris cōplexibus arcet:
Hęc memorās cinerē: & ſopitos ſuſcitat ignes
Pergameūq; larem: & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio: & plena ſupplex ueneratur acerra.
b Extemplo ſocios: primumq; accerſit[b] aceſten.
Et iouis imperium: & chari præcepta parentis
Edocet: & quæ nunc animo ſententia conſtet
Haud mora conſilijs: nec iuſſa recuſat Aceſtes
Tranſcribunt urbi matres: populumq; uolētem.
Deponunt animos nil magnę laudis egentes.
c Ipſi trāſtra nouant: flammiſq; ambeſa[c] reponūt
Robora nauigijs: aptant remoſq; rudenteſq;
Exigui numero: ſed bello uiuida uirtus.
Interea æneas urbem deſignat aratro:
d Sortiturq; domos: hoc ilium. &[d] hęc loca troiæ:
Eſſe iubet: gaudet regno troianus Aceſtes:
Indicitq; forum: & patribus dat iura uocatis.
e Tunc[e] uicina aſtris: erycino in uertice ſedes
Fundatur ueneri idaliæ: tumuloq; ſacerdos:
f Ac[f] lucus late ſacer additur anchiſæo.

PIERIVS

a ¶ Quem fugis. In codi. aliquot manu ſcriptis Quid legitur. Sed, Quem, legere multo melius, ob emphaſin & pathos.
b ¶ Accerſit Aceſten. In antiqs pleriſq; codi. Arceſſit. de quo alibi latius dictū
c ¶ Ambeſa reponunt. In antiquis aliq̄t cod. Ambeſſa geminato. ſſ ſcriptum eſt. vt olim Auſſus, fuſſus, Odioſſus, Imperioſſus, & ſimilia, quę Victoriuus. ſſ. geminatō ſcribi ſolita teſtať. Nos aūt uſum ſeq̄mur.
d ¶ Hoc iliū & hæc loca troiæ eſſe iubet. In antiqs aliquot codicib⁹ Hoc iliū hæc loca. abſq;, &. In aliq̄t alijs Ilion. vt p ſe v̄ſus ſtet abſq; figura. In pleriſq; vero antiquioribus Hæc loca troiā eſſe iubet, qđ eruditis aurib⁹ mirifice ſatis facere videť. Qđ v̄o dicebam⁹ eſſe codices antiq̄s, in qbus. Illū. hæc loca abſq; ſinalephe ſcriptū ſit, laudat Probus vigilātiam Virgilianā, ꝙ vbiq; fecerit. M. finalē a vocali excipi, aut ab aſpiratiōe: vt eēt ſinalephæ loc⁹. qđ nō obſeruarit Enni⁹, quū ſcripſit, Milia militū octo. Quare ex Probi ſnīa, ſi latie Iliū ſcripſerim⁹. &. ſubijciēdū erit. Si v̄o ilion, vt Ouidius, Ilion & tenedos, nulla opus erit copulatiua.
e ¶ Tūc vicina Aſtris. Scribēdū ē oīno. Tū ex cod. ātiqs, & ſnīę cōtinuatiōe.
f ¶ Tumuloq; ſacerdos & luc⁹. Antiq aliq̄t codices Ac lucus legūt. ſed illud. q;. atq;. &. vt apud Græcos. τε καὶ frequentiſſimum eſt apud Auctores bonos: vtraq; vero lectio non inuenuſta.

SERVIVS

SER. ¶ Aeneas q̄ deīde ruis: Ordo ē. Aeneas deinde q̄ ruis. Quem fugis: quaſi ignorās rōnē qua fugeret. Farre pio vel qa exinde ſacrificabāt: vľ qa mos fugit apđ maiores vt diuinū ignem farre ſeruarent: qa ſi duraſſet in alterū diē eū aptū agēdis rebus ſacrificabāt. Canę: aut ātiquę aut ꝓpter ignis fauillas. Primū principē. Acerra. i. archa thurali: id qđ cōtinet ꝓ eo qđ cōtinetur. Haud mora: hoc ē qđ ait. Et cōiunge volentē: Nec iuſſa: volūtatē: vt ſupra infandū regina iubes renouare dolorē. Aut certæ q̄ Iuppiter iuſſerat. Trāſcribūt vrbi matres: Romani moris v̄bum eſt. Trāſcripti em̄ in colonias deducebāť. vrbi: ad vrbē. Deponunt: quaſi de nauibus. Aīos nil magnę laudis egētes: aut Aeneas deponit eos q nulla glorię cupiditate tanguntur. Aut hi q erāt trāſcripti. i. mr̄es & volētiū multitudo deponūt aīos. i. ſubmittūt inertię. Robora nauigijs: meli⁹ ſic diſtinguiť. Exigui numero: ſed bello viuida virt⁹. Trāſit ad rē a numero (Trāſcribi.) Vrbē deſignat aratro: quē Cato in originib⁹ dicit morē fuiſſe. (Vrbis cōditio.) Cōditores em̄ ciuitatis taurū in dextrā vaccā itrinſecus iūgebāt & incincti ritu ſabino. i. togę parte caput velati parte ſuccincti tenebāt ſtiuā incuruā: vt glebę oēs intrinſecus euaderēt. Et ita ſulco ducto loca murorū deſignabāt: & aratrū ſuſpēdentes circa loca portarū: vn̄ territoriū dictū eſt quaſi terribouiū tritū bob⁹ & aratro. (Territorium.) Regno troianus Aceſtes: ſuo noīe em̄ fuerat ciuitas appellata. Indicitq; forū. i. tempus & locū deſignat agendorū negociorū: qui cōuētus vocať: indicit aūt verbū iuris eſt: & per hoc potentē vult ſignificare ciuitatē. Et p̄rib⁹ dat iura vocatis. (Patres.) Dat condēdi iuris poteſtatem his quos appellauerat patres: aut certe vocatis patrib⁹ iura diſtribuit. Hi autem: vt Salu. dicit: vel ætate: vel curæ ſiſitudine patres appellati ſunt Senatores aūt alij a ſenecta ætate: alij a ſinendo dictos accipiunt: ipſi em̄ agendi falcultatē dabant p ſenatuſconſultū. (Senatores.) Idaliæ cypriæ. Sacerdotes. Alij ad tumulū: alij verſo ordine ad tēplū referūt: vt lucus tm̄ tumulo detur anchiſæ vt inducite fontib⁹ vmbras Paſtores: Nemora em̄ aptabant ſepulchris.

circū eſas & abſumptas flammis: ſcilicet immiſſis: & aptāt remos & rudentes. i. funes ſeu chordas velorum exiſtentes: exigui. i. pauci numero: ſed virt⁹ viuida id eſt veges & idonea bello id eſt ad bellum gerendum. Interea ſcilicet dum reliqui nauibus reſarciendis eſſent intenti: æneas deſignat vrbem aratro: quo. ſ. mœnia deſignabāt faciens ſulcum: vt Seruius declarat: & ſortitur. i. per ſortes diſtribuit domos: & iubet hoc eſſe. i. rep̄ſentare & dici iliū id eſt arcē troianā: & hæc eſſe loca troiæ aceſtes troian⁹

☞ ſtes troian⁹ gaudet regno.i.iuriſditiõe ciuitatis aroanis:in modũ troię cõdite:& iõ q̃a ſub ditiõe ei eẽ pmittebat eneas p̃miſit etiam vt illi nomẽ ſuũ imponeret & aceſtam vocaret:iuraq; ciuibus daret vnde addit & aceſtes ſup.indicit forũ.i.mercatum:& dat patribus.i.ſenioribus vocatis.ſ. ad concionẽ vnde kalende dictæ:iura.ſ.ciuitatis noue:tunc id eſt deinde:ſedes ☙ ſcilicet

☙ ſcilicet templi fundatur.i.corroboratur ſi prius erat extructa aut extruitur:veneri idaliæ id eſt quæ in idalio luco cypro precipue colitur:in vertice erycino.i.erycis montis ab eryce ſilio veneris dicto : exiſtens vicina aſtris id eſt educto quaſi ad aſtra:& ſacerdos ac lucus ſacer id eſt conſecratus late additur tumulo anchiſeo.id eſt in quo anchiſes ſepultus fuerat.

ASC: ASCENSIVS

¶Iamq; dies epula &c. Cõmemorat quõ extructa vrbe epulati ſũt pfecturi cũ pmanẽtibus auſpicib⁹ ceptorũ operũ opati ſũt erycię fratri ad nauigationẽ p ſperã habendã.Itẽ ne odio ęneę ſed diuturne nauigatõis tedio. & iunonis ſuaſu eos qui vrbẽ expoſcebãt id feciſſe putem⁹:dicit cũ abinuicẽ ſeparãdi eſſent: quo tpe maxime viget amoris ignis.coſipos q vrbẽ orauerãt nũc parato oẽm fuge pferre laborẽ. De qua re cũ Donat⁹ aut interciderit : aut nihil dixerit.

Ordo. ¶Ordo ẽ.Iãq;.i.& iam oĩs gens ſ.tam abitura q̃ pmãſura epulata ſup.erat.i.cõuixerat: nouẽ dies:& honos factus ſupp.fuit aris.i. ſacrificatũ fuit & venti placidi ſtrauerũt.i. æquauerũt ęquora & auſter aſpirãs creber id eſt crebro vocat.i.inuitat rurſus in altũ.ſ.mare.Ingẽs fletus exorit̃ p littora pcurua:dum.ſ. alij ab alijs diſcederẽt:& ipſi cõplexi.i.cõplectẽtes inter ſe:morant̃ noctẽ & diem:ita q̃ diſcedere negrent.Ipẽ matres et ipſi ſ.viri ibeciles aut ignauiores: q̃bus facies.i.aſpect⁹ aut fractura et effigies ſeu ſpẽs maris viſa eſt quõdam aſpera:et q̃bus numen maris.i.qđ mari pẽſt:viſum ſup.eſt nõ tolerabile:quia toties picula paſſi fuerãt volũt iam ire.i.pficiſci cũ alijs & pferre.i.ad finem vſq; ferre:oẽm laborẽ fuge.i.pfectionis & pfugij:quos.ſ.flentes et abire volentes æneas bonus.i.clemẽs et pius:ſolat̃.i.cõſolat̃:dictis amicis.i.amicabilib⁹ & lachrymãs cõmendat ſup.eos aceſte cõſanguineo.Et iubet deĩde.i.poſtq̃ eos conſolatus fuerat:cedere id eſt mactare ex ordine id eſt rite eryci.ſ.fratri ſuo ueneris filio:ſed vt prius dictũ eſt meretricis: pro deo tñ habito tres vitulos & tẽpeſtatibus agnã:ſicut pri⁹ dictũ eſt:Nigrã hyemi pecudẽ:Zephyris fœlicibus albã:& iubet funes ſolui.ſ.ſacrificio peracto.Ipſe q.ſ.reb⁹ vilib⁹ intẽtus non erat ſed eas imperauerat:euinctus caput.i.habẽs caput euinctũ: folijs oliuæ tonſæ tenet pateram ſtans in celſa puppi:& pijcit ☙ exta

Iamq; dies epulata nouem gens omnis:& aris
Factus honos:placidi ſtrauerunt æquora uenti,
Creber & aſpirans rurſus uocat auſter in altum
Exoritur procurua ingens per littora fletus.
Complexi inter ſe noctemq; diemq; morantur
Ipſæ iam matres:ipſi quibus aſpera quondam
a Viſa maris facies:& non tolerabile numen[a]
Ire uolunt:omnemq; fugæ perferre laborem:
Quos bonus Aeneas dictis ſolatur amicis.
Et cõſanguineo lachrymans cõmẽdabat aceſte.
Tres Eryci uitulos:& tempeſtatibus agnam
b Cędere deinde iubet:ſoluitq; ex ordine funes[b].
Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ:
c Stãs celſa in puppi[c] pateram tenet:extaq; ſalſos
d Proijcit[d] in fluctus:ac uina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens a puppi uentus euntes
Certatim ſocij feriunt mare:& æquora uerrunt.

SERVIVS

¶Viſa maris facies:vt Me nec ſalis placidi vultũ.Vult autem iſtos aſpectũ quoq; maris horrere.Fuge pfectionis.Eryci:& tẽpeſtatibus.Bñ iũxit.Procellę em aut de flumib⁹ aut de mõtib⁹ quaſi πεϱιστωνται dicũt.Soluitq; ex ordine funes.Ordo eſt: iubet cędere ex ordine.i.rite pagi ſacrificiũ & ſic ſolui funem Sic in.vij.Phrygiãq; ex ordine matrẽ inuocat.i.rite. Tõſe oliuæ comptę minutis folijs.Proicit:in prora.i.i parte extrema.

PIERIVS

a ¶Et nõ tolerabile numen.In Ro.codice cœlũ,non numẽ habet̃.Supius em ſe ferre ſe tam diu freta tot,& ihoſpita ſaxa,Sideraq; lamẽtabant̃.poſitũ ṽo cœlũ p cœli tẽpeſtatibus.Sed em pleriq; alij codices manu ſcripti Numẽ legũt.Quę lectio nequaq; expũgẽda ẽ. b ¶Solui q̃ ex ord.fu.In antiqs cod.quot quot vidi Funẽ vnitatis numero legit̃ figurate. c ¶Stãs pcul in prorã.Varia admodũ huius hemiſtichij lectio ẽ i cod.ãtiqs Aliquot em legunt In proram. quod minime placet,quod alibi Stare cum Ablatiuo &,In, p̃poſitione poſitũ habet̃.In lõgobardico exẽplari,Trãs pcul inuſitata admodũ lictione. Stare ṽo nõ neſcimus adoratiũ eẽ, tã ex Poetarũ,Hiſtoricorũq; teſtimonijs q̃ ex Cynocephalo ſtãte,in ſacris ęgyptiorũ literis. Eſt & alia lectio in antiquo ad modum codice, Stans celſa in puppi.ſed illud alia ratione dictũ eſt.Hoc loco Deos Maris allocuturum,veriſimile eſt in proram proceſſiſſe,quę iam mare proſpectabat.hinc illud ſtatim ſubiectum,Proſequit̃ ſurgẽs a puppi ventus eũtes d ¶Porricit in fluctus,Legendum quidem,porricit ex Macrobij ſententia contra omnium pene veterum codicum fidem,in quibus paſſim proicit.

☙ exta.ſ.vitulorũ:i fluct⁹ ſalſos.i.mare:ac fundit vina liquẽtia id ẽ pura & lympida.ventus ſurgens a puppi.i.a poſteriori parte nauis: pſequitur euntes.i.pcedentes iam in nauigatiõe. Socij feriunt certatim id eſt cum certamine laudis : q̃ optime.ſ. qſq; poteſt:mare:& verrunt.ſ.remis æquora.i.maria plana & æqua.hoc eſt remis & ventis o peram nauant.

ASC. ASCENSIVS

¶At venus interea &c.Cũ ita pſpere abnauigarẽt troiani:venus memor q̃ id prius quoq; fecerãt:vñ dictũ eſt in primo vix e cõſpectu ſicule telluris in altũ vela dabãt læti & ſpumas ſalis ęre ruebãt:ſed iunonis factiõe induct⁹ æol⁹ maria cõcitauerat paulopoſt eoſq; i aphricam ad carthaginẽ diſpulerat:nõ cõfiſa mari neq; cœlo ſereno neptũnũ adijt:rogãs vt inuidię Iunonis obſtaret:troianiſq; faueret: qđ & ille pmittit:cõmemorãs vt firmius cõfideret q̃ prius cõtulerat i æneã beneficia: docẽs tñ vnum atq; alterum p cetero rum ſalute ſubmergendũ.ſ.palinurum atq; Miſenum:veruntñ ☞ poſſet

At uenus interea Neptũnum exercita curis
a Alloquitur:taleſq;[a] effudit pectere quæſtus.
b ¶Iunonis grauis ira:nec exaturabile[b] pectus
Cogũt me Neptũne preces deſcendere in oẽs
Quam nec longa dies:pietas nec mitigat ulla:
c Nec iouis imperio:fatiſue[c] infracta quieſcit.
Non media de gẽte phrygum exediſſe nefandis
d Vrbem odijs ſatis eſt:pœnam traxiſſe[d] per omnẽ
Relliquias:troiæ cineres atq; oſſa peremptæ
Inſequitur.cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſa mihi nuper libycis(tu teſtis)in undis

SERVIVS

¶Effundit pectore:Hoc ẽ cũ doleret:vt fũditq; pces rex pectore ab imo.Preces deſcẽdere in oẽs ſi qd inuidię eſt in humillimis pcib⁹ imputãdũ eſt iunoni.Nã oẽs dicẽdo etiam humiles ſignificat.vnde ait etiam deſcẽdere. Quã nec lõga dies.i.tempus de quo licet melius fœminino genere dicam⁹:tñ etiã maſculino dicimus.Nam de certo die maſculino tm̃ vtendum eſt. Pietas nec mitigat vlla:aut troianorũ qui pij ſunt:aut certe propter illud:Iunoni argiuæ iuſſos adolem⁹ honores:quaſi q̃ nec ſacrificiis placaret̃. Infracta: Valde fracta.vt turn⁹ vt infra.ſtos adverſo marte latios.Media de gẽ ☙ te id eſt

e Quam molem subito excierit[e]: maria oĩa cœlo
Miscuit æoliis nequicq̃ freta procellis
In regnis hoc ausa tuis.
f Proh[f] scelus ecce etiam troianis matribus actis
Exussit fœde puppes: & classe subegit.
g Amissa socios ignotæ linquere terræ[g]:
Quod superest: oro liceat dare tuta per vndas
Si concessa peto: si dant ea mœnia parcæ.
¶ Tũc Saturni⁹ hæc domitor maris edidit alti.
¶ Fas omne est cytherea meis te fidere regnis
Vnde genus ducis: merui quoq; sæpe furores
Compressi: & rabiem tantam cœliq; marisq;:
Nec minor in terris: xanthũ simoentaq; testor
Aeneæ mihi cura tui: cum troia Achilles
h Exanimata seq̃ues impingeret[h] agmina muris
i Milia multa daret[i] læto: gemerentq; repleti
k Amnes: nec reperire viã: atq; euoluere[k] posset
In mare se Xanthus: pelidæ tunc ego forti
Congressum æneã: nec diis: nec viribus æquis:
l Nube caua eripui:[l] cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus periuræ mœnia troiæ.
m Nũc quoq; mẽs eadẽ mihi pstat:[m] pelle timores
Tutus quos optas portus accedet auerni:
n Vnus erit tantum amissum quẽ gurgite quæres[n]
Vnum pro multis dabitur caput.

...ge re. i. totius gentis potentẽ. ... Muliebriter dictum nã ... quod sequitur. Cineres ... ossa peremptæ Sane edo ha... & rectam sed antiquam decli... onẽ: vt edo edis edit: & ano... malam: vt edo es est: quarum se... cunda & tertia personæ longæ sunt ppter differentiam Sum es ... dit autem in præterito pro... ... vt legit. Causas tãti sciat ... illa furoris Bene supprimit con... ... ipsam em̃ sunt quæ iuno exe... quitur in. x. vt me duce dardani⁹ ... ex. a. Quã mo. vt Tantas audetis tollere mo. Necq; : aut sine cã & nulla extante ratione: aut nequicq; ad eius pertinet mẽ tem. Vnam em̃ nauẽ ex omnib⁹ vertit. In regnis. h cã tuis vt Nõ illi imperium pelagi sæuumq; tri. Actis furore compulsis vt Reginam Alecto stimulis agit vndiq; bacci. Ignotæ: ignobili: vt Nam sæpe fauos ignotus adedit stel. Et dixit ignotæ ad italiæ cõparationem Nã ignota non erat ad quam troiani bis venerant. Tibi per tuum regnum. Si concessa: siquidem: nam si modo cõfirmãtis est. Arguit autem a possibili. Fas omne est possibile est. Meis regnis fidere: nã fido dtm̃ tm̃ regit. Vñ genus ducis: nã Saturnus cœlio patri falce virilia amputauit quę lapsa in mare sũt de quorum cruore & maris spuma nata est Venus: vnde a αφρο ... dicitur nam αφροσ spuma est Ratio est q; omes vires vsu venereo debilitantur. q sinæ corporis damno nõ geritur ergo de dãno orta est venus & ex mari: qa sudor salsus est. qui semper elicit coitum. Hinc myrtus ei sacratur quæ litorib⁹ oritur Merui etiã præstiti: vt nec te regina negabo Prome. alij dicunt militaui, vt acre merent paruo. Rabiem tantam cœliq; marisq; vt in primo legimus. In terris: etiam in terris nam augmẽtum est. In mare sex an. omnia hęc Homeri sunt. Nec diis. n. v. æ. id est aduersis liptote est figura aut non æquali fauore Plures em̃ dij græcis fauebant: De matribus autem intelligere non possum⁹ quia Thetyde melior est Venus & ei præsenti derogare nollet. Vertere ab imo: quod proprium eius est. vt magnoq; emota tridenti Fundamẽta quatit. Hinc vt supra dixim⁹: ενοσιχθων dictus est & fecit augmentum: cum se præstitisse dicit iratum. Portus accedet: hic distinguendum ne sit contrarium veneris petitioni quæ ait liceat Laurentem attingere tybrim. Amissum quem gurgite quæres Misenum dicit de quo legimus: inter saxa virum spumosa immiserat vnda. Vnus erit Misenum dicit, Vnum pro multis dabitur caput: Palinurum intelligit: nã falsum erit si vnum voluerim⁹ accipere. Duo enim perierunt. Palinurus & Misenus.

¶ posset dici de solo palinuro locuti deu. nam is solus submersu erat priusq; ad italiam peruenerint Misenus autem in littore italico ab ipso adhuc denoiato quia tritones ꝓuocauerat nõ ad deorum placationem submers⁹ est: de oratione autem veneris ꝑ pauca dicit Donat. Iunonis gra. magn... artificium: nã in ipso principio & suã personam cõmendat & aduersarie deturpat: & incipit a noie: & addit grauis ira, & exaggerat q; pectus eius dicat insaturabile. Quod aũt crudelis in troianis sit ipsius Neptũni testimonio ꝓbat. Hæc ille. ¶ Ordo ẽ. At i. sed venus exercita. i. sollicita & fatigata curis: alloquitur interea s. dum prospere nauigarent troiani: neptunnum qui deus maris est: & effundit pectore. i. ex intima affectione: tales questus. i. tales quærelas grauis ira iunonis: nec. i. & nõ: & pectus nõ exaturabile. i. quod exaturari neq: odijs o neptunne cogunt me descendere in oẽs preces quia qui ꝑcatur supplicẽ se prebet & ita quodam modo descendit. Quã. s. iunonẽ nec dies. i. tempestas lõga nec vlla pietas. s. æneæ qui ei sacrificauerat vt dictũ est in tertio huius: & id ex consilio Heleni: mitigat i. mitẽ facit ac placat: quia post illud sacrificium ꝓcurauerat tempestatem de qua in primo dictũ est. Nec i. & non sup. quæ nõ q̃e scit imperio ioui. i. licet iupiter imperauerit æneam in italiã ꝓficisci & id eam permittere. vel pro vel: infracta. i. valde fracta: fatis i. qa scit fata id velle vt in italia imperiũ cõstituant: vnde dictũ in primo. Si qua fata sinant iã tũ tenditq; fouetq;. docet aũt quõ nõ sit saturabilis & bene perstat in metaphora ab auidis lurconibus dicens: non satis est. s. iunoni visum exedisse. i. q exederit & absumpserit: odijs nefandis ne id iure puteẽ fecisse vrbem. s. troiã de media gente phrygũ: nec sup. satis est traxisse reliquias troie p omnem penam. i. omne gens penarum & afflictionum: sed sup. insequitur. i. indesinenter persequitur cineres atq; ossa troiæ peremptæ. i. quicqd adhuc supererit post incendium troiæ ad extremu persequiẽ sciat illa. q. d. ego qdẽ nescio: nec puto eã posse scire causas tanti furoris. i. iracũdie in troianos cõceptæ: tu ipse(... ... legaẽ ipsa(testis; sup. es mihi ... i. quale & q; magnam molẽ. s. aq̃rum & ventorum ipsa excierit. i. excitauerit subito nuper. s. cũ ad carthaginẽ repulsus æneas i vndis libyci. i. carthagi... ... ipsa miscuit id est confudit omnia maria cœlo. i. cõmouit ea ad cœlum vsq;: freta. i. adiuta: nequicq; i. sine causa aut frustra quia non est consecuta p hoc intẽtum suũ procellijs eolis. i. ab eolijs ventis excitatis ausa hoc. i. tantum facinus in tuis regnis: qđ & neptunno doluerat quando in primo dixit regiq; hæc dicite vestro. Non

Dona.

Ordo.

PIERIVS.

a ¶ Alloquitur talesq;. In ant. adloquitur talisq; vt in veterum imperatorum nummis adlocutio p, D, ante, L, notatum.
b ¶ Iunonis grauis ira & inexaturabile pectus. In Rom. cod. in Mediceo, & plerisq; alijs antiquis ita legitur & scribitur ira nec exsaturabile. In Longobardico, & aliquot alijs neq; exsaturabile. q̃uis in Longobardico tantum, S, positum non sit iuxta litteram, X, harum lectionum, quã quis se legerit, non laboro.
c ¶ Nec iouis imperio fatisue infracta. In codicib⁹ antiquis fatisque legere est. Rem enim magis exaggerat vtrũq; cõiungendo.
d ¶ Vrbem odijs satis est Nec pœnam traxisse per omnem Qui traxisse amant, summouẽt nec. In ant. tamen cod. omnib⁹, vel ante, vel post pœnã id adpositũ obseruaui, traxisse vero per syncopam in bisyllabam dictionẽ cõtractum. Id vero apud alios trasse geminato, ss, apud alios traxe per, X, scriptũ inueni. vt in Ro. codice & aliquot alijs. Multa tñ exemp. versum ex legem ostendunt, nec pœnã traxisse Sed inemendate iudicio meo. Est & ea lectio nõ contẽnenda, quæ habeẽ in Mediceo & aliquot alijs codicibus. Vrbem odijs satis est, Pœnam traxisse per omnem κατα διαλυτον. Nec, vero superne notatum est a paraphraste.
e ¶ Quã molem subito excierit. operæprecium est videre codicũ varietates in huius hemistichij numero disponendo. Nam Ro. codex cum vulgatis conuenit. Oblongus. Quam subito molem excierit. Aliquot alij. Quam molẽ excierit subito. legũt vt si plures essent dictiones, tot putarim numeri futuras mutationes.
f ¶ Pro scelus ecce etiã. Antiqua pleraq; exemplaria cũ Mediceo. & Porcio legunt per scelus. vt iuidiosam magis Iunonem reddat.
g ¶ Socios Ignotæ linquere terræ. Antiqui aliquot codices ignota linquere terra ablatiuo casu legũt. Vtrũq; vero agnosciẽ a grammaticis.
h ¶ Impingeret agmina muris. Veteres quidam codices immitteret habent. Sed longe plures impingeret. qđ rem gestam horribiliorem facit
i ¶ Millia multa daret læto gemerẽtq; repleti amnes Romanus codex darent legit nũero multitudinis, vt ad amnes referatur, qui & ipsi suis opem allaturi magnã vim mortalium obruerunt, eo prælo, qđ in Φ ab homero decantatur Sed neq; displicet Daret singulari numero, quũ Achilles magnam eodem die Troianorũ edide-

illi imperium pelagi seuumq; tridentem. Sed mihi sorte datum. Pro dolentis & exprobrantis interiectio vt apud comicum Pro supreme iuppiter: neq; cũ hneq; cũ ch recte scribit licet vt a p positiõe differat vsus h adiecerit Pro igit scelus, pclamatio est. q. d. o detestabile scæl⁹: ecce ipsa exussit puppes fede. i. turpi dolo & hoc matribus. i. matronis troianis actis. i. percitis furore. & sub egit. i. subigendo (qd' indigni⁹ est q̃ si coegit diceret) compulit: linquere terræ ignotæ. s. manẽtibus: socijs. s. longe pfectionis & hoc classe amissa. s. per incendiũ fraude iunonis immissum. Qd' superest. i. quod reliquũ est. cũ ad præterita non sit potentia: oro liceat tibi. i. ostende te potentẽ & tibi licere: dare vela tuta p vndas. s. tuas: p quas illa potuit tempestatẽ excitare aut liceat troianis dare vela tuta tibi p vndas. s. tuas & liceat attingere tybrim laurentem. i. p agros laurentes defluentẽ: si ego peto concessa. i. p missa a dijs: & si parce. i. deæ fatales dant ea mœnia bene aũt sciuit q ea darent ex consultatione iouis primo habita. Tũc. s. post q̃ sic locuta est venus: saturnin⁹. i. saturni fili⁹ neptũnus dominator alti maris: edidit. i. elocutus est hæc. s. sequentia. o cytherea. i. venus q̃ in cytheris coleris: omne fas est. i. oino licitũ est: te fidere. i. confidere meis regnis vnde ducis. i. trahis gen⁹. id est originẽ: quia venus e mari nata dicit: e spumis. s. maris ego quoq; merui. s. vt cõfideres aut sæpe demerui te aut bene meritus sum de te ego cõpressi sæpe furores. i. commotiones: & tantam. i. vehemẽtẽ aut quantã nosti rabiẽ maris & cœli. i. aeris. Nec. i. & nõ. & ego testor xanthum & simoenta fluuios illos troiæ nõ minor cura fuit mihi æneæ tui. i. de ænea filio tuo in terris. s. q̃ in mari. Nã cum achilles sequẽs. i. insequens agmina troia. i. troiana (trissyllabum est) exanimata. i. metu pculsa impingeret sup ea muris. i. ad muros: & sup. cũ ipse daret læto id est morti multa milia. s. troianorum & amnes. s. xanthus & symois repleti. s. cadaueribus: gemerent. s. sub mole eorum: nec xanthus posset reperire viam. i. aluei meatũ: atq; euoluere se in mare. i. cũ impediretur cursus eius multitudi ne cada

rit strage in xanthi fluuij ripis, adeo vt eius libri argumẽtũ sit φι, με δος αι αχιλέως παρ ηιονας ποταμοιο. k ¶ Atq; euoluere posset in mare se xanthus. In Medicẽo reuoluere legit. Sed vulgata lectio candidior, & in eo numero picta videtur difficultas. l ¶ Nube caua rapui. peruetere s omnino cod. aliquot rapui legunt. Sed in romano. & nõnullis alijs eripui est, vna pl⁹ syllaba. m ¶ Mens eadem perstat mihi In Oblongo codi. & quibusdam alijs antiquis, legere est restat mihi, quod nequaquam placet. n ¶ Amissum quẽ gurgite quæret. In exempl. oĩbus antiquis. & quot habui quæres persona secunda legit. Quod venerem ostẽdit pro salute omnium æque laborare.

ne cadauerũ: ego eripui tũc æneã cõgressum pelide. i. achilli pelei filio: forti. i. cũ achille forti nec dijs eqs. i. eque fauẽtibus qa constituerant dij troiã euertere: vñ dictũ est ferus oia iuppiter argis transtulit: nec viribus equis. i. eque potentibus. eripui dicit: nube caua. i. p nubẽ cauã quam circumiecit. Itẽ sup. cũ. i. qñ ego cuperem vertere ab imo. i. fundit⁹ euertere (vñ dictũ est in secundo Neptũnus muros magnoq; emota tridẽti. Fũdamẽta quatit) mœnia troie piure (q̃ ideo vertere volebat qa piura erat troia. i. gẽs troiana mercedẽ pmissi iuramẽto nõ reponens) structa meis manib⁹ sup. idẽ feci: aut eripui æneã: eadem mẽs pstat. i. pseuerat mihi quoq;. i. et nũc. i. vellẽ adhuc liberare æneã si necesse eẽt: pelle igit timores qa ipse accedet tut⁹. i. ptect⁹ auxilio meo: portus auerni quos optas. s. eũ accedere: aut quos ipse optat & ita potius legendũ puto: qa scit anchisen admonuisse æneã vt pri⁹ auernũ accedat periturus manes: ven⁹ aũt optabat laurẽtẽ tybrim accederet aut si legat optas distiguam⁹ vt Ser. vult sic: ipse accedet tutus portus quos optas. s. ostia tybris tm vn⁹ erit: quẽ amissum q̃ re res in gurgite auerni. s. misenus: & vnũ caput dabit p multis. i. pro salute multorum. s. palinurus princeps nautarũ q submergetur in mari: anteq̃ ad auernum peruenient.

SERVIUS.

SER. ¶ Læta permulsit & letã fecit: vt animũq; labãtẽ impulit. aut epi therum ẽternũ est veneris. Spumantia spumas vomentia. Feris equis vt inq; ferit curuã compagibus aluũ Impulit. Tunc variæ comitum facies aut beluas dicit marinas secundum naturam aut poetice deos marinos. Immania ce. Greca declinatio: [Greek] Nullũ em apd' nos animal neutri generis ẽ nisi forte hoc cet⁹ hui⁹ cet⁹ dicam⁹: qd' nusq̃ lectum est: nam dicuntur canes marini. Et senior glau. c. hic piscator fuit: & cum exanimes pisces in hærbam abiecisset: & ea illos vitam recipere vidisset ipse eadem hærba gustata in deũ marinum mutatus est & senior glau. c. quia Glaucus senex fue rat: vel propter spumarum colorem. Inousq; pa. Melicerta Inois filius. Et notandum patronimicum a matre in autore idoneo.

Poe.

Glaucus

Phorcus Phorciq; hic neptuni ex Toose nympha filius fuit. Varro ait q fuit rex corsicæ & Sardiniæ qui cũ Athlãte rege bello nauali cũ magna parte exercitus vict⁹ fuisset: & demersus: finxerũt socij eũ in deum marinũ esse conuersum Leua te, perite sexũ debiliorẽ læue applicat pari. Nisẽe: Media diphthongus est. Vicissim: qa reliquerat socios. sed fœliciter petebat italiam Malos. i. vela p malorum volubilitatẽ. nã cũ nauigarent nõ est dubiũ q olim erexerant arbores: Pedem. i. podia i. funẽ in quo tendit velũ. Sinistros Nunc de. p auræ mobilitate. Cornua: extremitatẽ. Sua fla. pspera: & a puppi veniẽtia. Princeps. a. o. vnũ vacat. Meta perite: Nam medium celi meta est [Greek] i. ascendentis circuli hic

¶ His vbi læta deæ permulsit pectora dictis.
a Iungit equos curru[a] genitor: spumãtiaq; addit
Frena feris: manibusq; oẽs effundit habenas.
Cæruleo p summa leuis volat æquora curru.
Subsidunt vndæ: tumidumq; sub axe tonanti.
b Sternit æquor aqs[b] fugiũt vasto æthere nymbi.
Tunc variæ comitum facies immania cetæ.
c Et senior glauci chorus: inousq;[c] palemon:
Tritonesq; citi: phorciq; excercitus omnis:
Læua tenẽt thetis: & melyte panopeaq; virgo
d Nisæe spioq;[d]: thaliaq; cymodoceq;.
Hic patris æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem iubet ocyus oẽs
e Attolli malos: intendi brachia velis[e]:
Vna omnes fecere pedem: pariterq; sinistros
Nũc dextros soluere sinus: vna ardua torquent
Cornua: detorquẽtq;: ferũt sua flamina classem
Princeps ante oẽs densum palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii cursum contendere iussi.
Iamq; fere mediam cœli nox humida metam
f Contigerat: placida laxabant[f] membra quiete:
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
Cũ leuis æthereis delapsus somnus ab astris
Aera dimouit tenebrosũ: & dispulit vmbras:
g Te pa linure petens: tibi tristia somnia[g] portãs.
Insonti puppiq; deus consedit in alta
h Phorbanti[h] similis: funditq;[i] has ore loquelas

ASCENSIUS.

Asc. ¶ His vbi læta & c. docet quõ pspera nauigatione ad cumas delatus sit æneas palinuro dũtaxat circumuento cui⁹ submersionẽ sequenti lectione psequemur: & autem cum oia facilia sint nihil q habeamus donati. ¶ Ordo est. Vbi. i. postq̃ genitor. s. Neptunnus pmulsit. i. dulcedine quadã effecit his dictis. i. p huiusmodi verba pectora deæ. s. veneris: læta. i. letificata: ipse iungit equos. s. marinos: curru. i. ad currũ & addit feris. i. animosis eqs frena spumantia. i. spumas vomentia: aut spumis perfusa ex celeri ipetu: & effundit manibus. s. suis: oẽs habenas. s. qbus equi haberi. i. retineri possent: hoc est laxat eas & ipse volat leuis. i. leuiter curru ceruleo. i. cerulei coloris aut marino p sũma æquora: vñ subsidũt i. ad fundũ descendũt nec mouẽtur & æquor. i. mare (qd' tũc fretum poti⁹ q̃ æquor erat sed fiebat ęquor) tumidũ. i. inflatũ pri⁹ sternit. i. equat aut planat aquis: ita vt aq oẽs cõcauitates replentes æquor fecerint: sub axe. s. currus neptũni: tonanti. s. ex celeri impetu: aut potius sub axe cœli tonãti ita vt ven⁹ tẽpestatẽ oriri viderit cũ neptũnũ pcaret: & ita dixit mare tumidum: & nimbos in aere fuisse. q ad pñtiam nepcini aufugerũt vnde addit nymbi i. nubes ventose fugiunt vasto. i. valde amplo ęthere. i. p totũ cęlum hoc est aerẽ: varie facies. i. figure comitũ. s. neptunni: q̃ belue marine sunt si naturalr & physice intelligamus aut si poetice dij & deæ maris. s. cete immania i. pisces illi marini maxime fra ture ita vt timori sint & immanes censeant (Repitur in singulari hic cetus ceti sed rari⁹ plurali) Interam

Ordo.

¶Iasi de palinure ferunt ipsa æquora classem:
Aequate spirant auræ datur ora quieti:
Pone caput:fessosq; oculos furare labori.
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo:
¶Cui vix attollens Palinurus lumina fatur
k ¶Me ne salis placidi vultū [k] fluctusq; quietos
Ignorare iubes:me ne huic cōfidere monstro
l Aeneam credam:quid eñ fallacius austris:[l]
m Et cœli toties deceptus fraude seræni:[m]

...liter autē hæc cete sed more græco:& ita nō recipit iflexionē ...nā:sunt aūt in indico mari re ...quatuor iugerū vñ ēt in ge ...gradia dicunt)& chor⁹ glau ...cū pēit de⁹ ille marinus se ...i.pucctioris ætatis:qa can⁹ ...id.facientib⁹ & pale... deus ille inous.i. inus aut in k ...filius declinat̃ eñ hęc ino hu ...inus aut inois vñ fit posses ...hic inous a.um. quo ꝓ pa l tronymico a matre hic vtit̃ & tri m tones pisces illi qui ꝓ dijs haben tur & q cōcha canūt (vñ Lādin⁹ Tiberio principi nunciauit olisiponēsium legatio ob id missa visum auditumq; i specu cōcha a canentē tritonē qua nascitur forma)citi.i.pcipites in natādo: & oīs exercitus phorci.i.cui phorc⁹ deus ille pest(q rex fuit corsicę& sardiniæ scd'm Var.sed alij dicūt regē fuisse oceani aphrici& victū ab athlante postea ꝓ deo mario habitū:fuisseq; patrē medusæ & cæterarū gorgonū Probus autē duos ponit phorcos alterū deum maris alterū regē in aphrica)hæ dicit facies comitum sup. apparent tūc a dextris nā thetis nympha illa seu dea maris & melyte: & panopea v'go & nisææ & spio thalia & cymodoce hoc est nymphe ille q̄ nereides dicunt̃: tenēt b tunc læua.i.leuā ptē dijs.s.dextrā tenentib⁹. Ply asserit nō falsam c eē nympharū nereidūq; opinionē.Sunt eñ visæ humano corpe verū squāmis hispido:nā&harū d vna in eodē littore in quo tritō spectata est cuius morientis gemitū tristē accole longe audiuere.Et diuo augusto legat⁹ gallię e cōplures in littore appere exanimes nereidas scripsit Gaudia blāda.i.pmulcētia pectus ptentant. f i.titilant & afficiunt voluptate g hic.i.hoc loco aut tpe:dū tātam tranquillitatē videt:vicissim. i. h p vices:quia interdū subrepebat i meror de socijs i sicilia derelictis: k mentē patris æneæ suspensam.i. sollicitā ex derelictione suorum: l ipse iubet oēs malos.i.vela malorū aut etiā antēnas attolli.i.erigi:& iubet scilicet brachia magnorū velorum hoc est antēnas m intēdi velis.i.erigi & exponi vētis vt habeāt vela intensa.Om̄es

ꝯ ...Ii hic meridian⁹ dicit̃ & medius est inter ortum & occasum. A medio eñ cœlo finit̃ ortus & occasus incipit syderum . Alter est orizontis:qui separat aspectū huius cœli ab alio inuisibili nobis. Sub remis requierant paulū sic remos tenentes Leuis. vel ad uentu vel discessu: in vtroq;. n.leuis est.Dispulit:nam semper deos ambit nymbus.Petens:factiose aggrediens Et more poetico in maius celebrat funus palinuri:quem dormientem cecidisse cōstat.Somnia:soporem:Bñ ꝙ distinguit:vt somnū ipsum deū dicat: Somnium quod dormimus Insomnium quod dormiētes videmus:vt Falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.Ferūt ipsa equo.clas.Aestu & aura nostra vtimur.Pone caput:particulatim:ad id venit quod aperte dictum confutaretur.Labori ex intuendis syderibus Attollens lumina :aut a syderibus remouens aut præsentia numinis degrauatus:quod est melius:Nam & sequens eius oratio turbata est:qd' & semiplene indicant elocutiones.Vultum : mutabilitatē pro qualitate ventorum. Iubes: vis vt infandū regina iubes renouare dolorem:Me ne huic confidere monstro.Subaudi vis Aeneā credam:quid eñ per contrarium Cur æneā committam cœlo: & astris fallacib⁹: qui sum totiens serenitatis fraude decept⁹:Quid eñ.quid ni cur non sereni. Serenitatis.vt Seruantissimus æqui pro æquitatis.

PIERIVS.

a ¶Iungit equos curru genitor.Nulla nō exemplaria vulgat[a] curru legunt.Sed eñ vetera oīa manu scripta iungit equos auro genitor vno exemplo legunt. Quāuis elocutio ea,quade prius meminimus,alio apud Virg.loco inueniatur. Curru iungit Alæsus equos.Sed hoc loco placet auro,tum quia rem facit splendidiorem,& ornatum illustriorem,tum quia dictio curru statim subsequit̃.Cæruleo per summa leuis volat æquora curru,qd' tam cito repetere sermonis adscriberet̃ inopiæ,neq; quicq; tale est,vt colorē facere possit.Dum v'o hæc vulgari iam cœpta essent,admonuit me camill⁹ Porci⁹ Episcopus aprutinus lectionem eā,cui pharetra ex auro,qua de superiore libro multa retuleramus.agnitam etiā fr.petrarchæ,multæ lectionis viro,qui epistola ea,quæ lib.vj. Octaua senilium inscribit̃,dixerit,vnde est ille Didonis celeberrimus progressus,Cui pharetra ex auro crines nodant̃ in aurum.qd' loco hoc inserere non fuit importunū,quando,quū illa scriberemus,nondum hoc legeramus.& adhuc sunt,qui b tot a me ratiōes eo loco allatas conent̃ oppugnare. p ¶Sternitur aequor aquis.In anti.aliquot equis. Sed aquis melius. c ¶Inousq; palemon.male omnino in codice Ro.legit̃ ionius nulli enim non constat, Palæmonia inus filium. Aliquot alij codices inoius.vt Saturnius legūt.Sed ea forma mihi vi d detur vsitatior,quæ.Inous,est. d ¶Et melite panopeaq; v'go nesæ spioq;.Quia corrupta sunt hæc nomina in oībus fere codicibus,libuit quo pacto scriberent̃ apud græcos apponere ex Hesiodo.και μελιτη χαριεσσα. inferius, νησαιη τε. e ita apud Home.ιλ.σ.νησαιη σπειωτε.& paulo infra.και μελιτη και ιναιρα. e ¶Intendi brachia velis.In Ro.cod.pro velis positum est remis,vt cum superiori elocutione cōgruat.Brachia remis intenti.Q uod si velis legas,intelligendū antēnas velis esse brachiorꝝ vice. Quū maxime f sequat̃,vna oēs fecere pedem. f ¶Placida laxarant mēbra quiete.In ant.aliquot cod. laxabāt,ha g betur.Sed longe plures laxarant habent,exacta specie. g ¶Tibi tristitia Somnia portans.Multi quidē cod.anti.vertunt illud somnia tristia portans.Sed enim tristia somnia lenius oīno sonat. h ¶Phorbanti similis.codices nōnulli sane q; vetusti.forbantis,habent.Grammatici tamen genitiuum ad mores,datiuum ad faciem referunt. i ¶Fuditq; has ore loquelas. Vetera oīa exēp. k quæ legi,fundit habent instanti tempore. k ¶Me ne salis placidi vultum.In cod.aliquot anti. legere est me ne salis placidum voltum, qd' forte non displiceat,quanq; & placidi salis admodum suaue est. l ¶Aeneam credam quid eñ fallacib⁹ austris.In cod.aliquot ant.auris habet̃ Vtrūq; placet.est & ænean,per,N,finalē,de quo sic Priscianus,accusatiuus primæ decl.fit mutādo.æ.diph.genitiui siue datiui in am.vt poetæ,poetam,frequentius tñ inuenimus in græcis nominibus in.as.& in es.terminātibus,actm græcū ꝓferre auctores.Virg.in quinto, ænean credā. m ¶Cœli deceptus fraude sereni.Antiqui codices versum hunc varie corruptum habent.nam & fraude serena,& alibi cœlo sereno legit̃,vtrunq; male.

s.nautæ fecere vna.i.sil'pedē.i.podia hoc est funē ī quo tendit̃ velū & soluere piter nūc dextros sin⁹.s.velorꝝ qb⁹ vētos capiūt:nūc sinistros.s.p aure mutabilitate & torquent vna.i.piter cornua.s. velorꝝ hoc ē antēnas:ardua.i.ī altū erecta:& detorquent.i.deorsū torquēt sup.vna piter cornua flamīa sua.i.debita&ꝓspa hoc ēvēti ꝓsperi:ferūt classem.Palinur⁹ priceps.s.nauitarꝝ aut directorū: agebat ante oēs dēsum agmē.s.velorꝝ alij iussi sūt ꝯtendere cursū adhuc.s.palinurū.Et iā nox hūida ꝯtigerat fere mediā metā cœli. i.fere mediū erat noctis cū sydera mediā ptē cęli pcurrerit:& sup. nautæ fusi p dura sedilia sub remis laxabant mēbra placida qete i.placide dormiebāt:cū.i.qñ:somn⁹.i.de⁹ sōniorꝝ:leuis.i.agilis: delaps⁹ ab astris ethereis domuit aera tenebrosum & dispulit vmbras vt faceret.s.serenitatē:petēs.i.adoriēs o palinure te: & portās tibi insonti.i.innocēti:sōnia tristia i,qb⁹.s.submergaris.&ipe de⁹ ꝯsedit.i.sedē accepit i alta puppi existēs sifis phorbanti.i.nautæ illi satis pito ac noto.& fudit has loqlas pectore:ita vt aio loq ꝯ credereretur credereret̃ O palinure iaside.i.de gñe iasij ipsa eq̄ra.s. sine adminiculo tuo ferūt classem.aure spirāt eq̄te.i.equal'r flātes aura.i.tēpusculū:dat̃ qeti pone.i.repone caput.s.tuū & furare.i.clāculum subtrahe labori.oculos fessos:ipse.i.ego iibo.i.ingrediar.paulisper.i.p paucū tpis:munera tua.i.officiū tuū aut ptes tuas ꝓ te.i. gubernabo ꝓ te cui.s.deo videlicet sōno:palinur⁹ attollens vix i.cū difficultate:lumina.i.oculos somno grauatos:fat̃.i.rñdet ne i.an iubes.i.vis:me.s.totiens deceptū & nō exptū ignorare vultū i.fraudulētā p̄ se serentiā qa vultui tranquillo.i.dispositioni trāquillitatē p̄se serēti ꝓxima sæpe tempestas ē.& fluct⁹ qetos.i.trāqllos q sæpe ex inopinato ī summā cōmotionē mutant̃ me ne.i. iubes ne me.ꝯfidere huic mōstro.i.mari tā vario & mōstruoso:q dei.i.quid ni & est ironia aut quidem.i.nam quid iubeas si hoc iusseris:iubeas eñ vt ego deceptus toties austris.i. ventis fallacib⁹:& fraude cœli sereni(Seru.vult vt sit fraude sereni.i.serenitatis cęli:sed nō ē op⁹)credā.i.cōmittā æneā.s.tm̄ virū sup.huic mōstro.s.mari.q.d.id nequaq; fecero.

SERVIVS.

¶Vicq; soporatum stygia morte plenum Vtraq; tempora:p vtrū q tempus.Cunctanti:quasi relu ꝯ ctanti

¶Talia dicta dabat:clauūq; affixus:& herens
Nusq̄ amittebat:oculosq; sub astra tenebat.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Talia dicta dabat &c.Recitat q̄ modo palinurus violentia somni coactus obdormire paulisper ꝯ ab eodē

Ecce deus ramum lethæo rore madentem:
Viq; soporatum stygia: super vtraq; quassat
Tempora: cunctantiq; natantia lumina soluit
Vix primos inopina quies laxauerat artus.
Et super incumbens: cum puppis parte reuulsa
Cumq; gubernaculo liquidas proiecit in vndas
Præcipitē: ac socios nequicq̄ sæpe vocantem.
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
Currit iter tutum: non secius æquore classis
Promissisq; patris Neptunni interrita fertur
Iamq; adeo scopulos syrenum aduecta subibat
Difficiles quondam: multorumq; ossibus albos.
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
a Cum pater amisso fluitantem [a]errare magistro
Sensit: & ipse ratem nocturnis rexit in vndis
Multa gemens: casuq; animum cōcussus amissi.
¶ O nimiū cœlo & pelago confise sereno:
b Nudus in [b]ignota Palinure iacebis harena.

☞ ab eodē in mare p̄ceps deiectus est: vt.s.expleaṫ quod neptūnus dixerat: vnū pro multis dabitur caput: q̄ snia & cayphe de christo fuit: sed alio spiritu ꝓlata nā poeta crediṫ cerimonias veteris superstitionis significasse q̄ sine morte nō pateret ad inferos descensus: q̄q; creditū est non sine malo euitari malū: cum ergo classi æneæ iuno ꝓcurauerit malū vnū ꝓ multis datū est caput. Nulla aūt poeseos hui⁹ pars morali philosophia vacat: nam egregie docet nihil in hac vita mortali tutū esse neminē decere securum esse cum etiam in trāquillitate summa lateat periculū: qđ & si non lateret palinurꝫ: tm̄ euitare nō potuit violētia sōni oppressus somni dico dei sed æneas putauit eū somno naturali opp̄ssum: cui ob serenitatē indulserit Sic aūt inserere solet poeta poeticas fictiones vt nō lōge a physica rōne abludat: sicut neptūnū in superiore lectione comitatū cete tritonib⁹ nymphis commemorat: ꝑ quib⁹ aut mōstra marina physice aut deos deasq; poetice intelligere possumus. Ceterum ne longior q̄ cōstituerim fiam: qa

Aeñ. Donati nihil extat

Ordo. ¶ Ordo est. Palinurus sup. dabat talia dicta i. responsa phorbāti vt putabat & somno secundū poetā: & ipse affixus & herens. i. inherens & innitens nusq̄ amittebat clauum. i. gubernaculum: & tenebat oculos sub astra. i. astra versus ab inferiori in ea respiciens: nā dū in terrā videm⁹ oculos sub astris tenemus dū in astra: etiam sub astra: ecce. q. d. p̄ter opinionem & ex insperato deus. s. somnus: quassat. i. frequēter concutit supple vtraq; tpa. s. palinuri in qbus. s. est sedes regei (vnde psal. cxxxj. Et requiē tpibus meis &c.) ramū madentē rore letheo. i. aspgine lethes fluuiꝫ infernalis obliuionē significantis: & soporatū. i. ꝑfun de ibutum. vi stygia. i. stygis paludis infernalis mortē inducētis ac tristitiā sempiternā & sup. soluit. i. resoluit cūctāti. i. imorāti & reluctanti: lumina natantia. i. oculos sopore fluentes aut vicinitate somni errantes & fluitantes qes inopina. i. p̄ter opinionē inducta palinuro a somno vix laxauerat primos artus. i. vix primum dormierat & sup. somnus incumbens sup. i. desup: ꝓiecit ī vndas liquidas quia sunt etiā vnde igniū aut q̄ semp liqde sunt cū pte puppis: quā. s. tenuit firmissime reuulsa & cum gubernaclo ꝓ gubenaculo. s. palinurum p̄cipitē ac vocantē. s. in auxiliū sepe neqcq̄. i. frustra socios: qa nemo ei subuenire poterat ipse. s. somnus ales. i. volucer: volans. i. auolans post demersum palinurum sustulit. i. sursum tulit se in auras tenues. i. euanuit Classis. s. æneæ currit nō secius. i. nihilominus: vel nihilo aliter q̄ si a palinuro regereṫ: iter tutū. presidio. s. neptunni: equore. i. ꝑ equor. i. mare tranquillū: & fertur interrita. i. inconcussa: ꝓmissis. i. ꝓpter promissa patris neptunni: q̄. s. veneri fecerat. Iāq; id est & iā sup. classis aduecta subibat adeo id est omnino: scopulos syrenum. i. quos syrenes olim habitare solebāt (quæ tres erant vt seruius recitat earum autē noīa dicuntur parthenope vnde neapolis olim dicta: quia illic sepulta dicitur leucosia & lygia) scopulos dicit syrenum difficiles quondam scilicet dū syrenes viuerent quæ pertranseuntes in scopulos dulcedine cantus illiciebant: sed ab vlysse sprete ad mortem ab eodem compulse sunt ex dolore: & albos ☙ ossibus

☙ ctanti: Nata[...] somni vicinitate. C[...] parte ꝑ œconomia: vt [...] tare potuerit currit iter: vt C[...] ꝑ murena: ite viā redite viā. T[...] tū: p̄sidio Neptunni. Syrenū sy[...]renes secundū fabulā tres in par[...]te virgines fuerunt in par[...] lucres acheloi fluminis & Calliopes musæ filiæ: Harum vna voce altera tibiis: alia lyra canebat. Et primo iuxta pelorū post in capreis insula habitauerūt: q̄ illectos suo cantu in naufragia deducebant. secundum veritatē meretrices fuerunt: quæ trāseuntes quoniam deducebant ad egestatem: his ficte sunt inferre naufragia. Has Vlysses cōtemnēdo deduxit ad mortē. Syrenū autem genitiuus est, veniens ab hac syrene Tum rauca: ac si deceret an̄ hac delectabili voce resonabant Nunc fluctibus solis: & bene imitatus est maris stridorē. Sale saxa sonabant: cum pater amisso fluitantem errare magistro: naturale enim est: vt fluctuet nauis sine gubernatore Nocturnis rexit in vndis dat ei hoc in decio vt ipse sedēs clauumq; regit: velisq; ministrat: Multa gemēs: nomē ꝓ aduerbio multū Casu amici: ꝓpter ruinā allusit ad nomen. Pelago cōfise: hoc est qđ supra palinur⁹ excusat. Nudus insepultus mortu⁹: vt & freta destituent nudos ī littore pisces. Ignota. peregrina ante non visa. Nam in sexto dict⁹ est paulatim adnabam terræ iamq; arua tenebā. Siendum sane Tuccam & Varū hunc finē quinti versum esse voluisse. Nam a Vergilio duo versus sequentes huic iuncti fuerūt. Vnde in nōnullis antiquis codicibus sexti initium est. Obuertūt pelago proras tum dente tenaci.

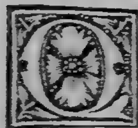
☙ ossibus multorum. illic. s. submersorum quorꝫ ossa a mari in scopulos reiecta dicit absumpta carne: que frequenti aquarū alluuie vero simile ē alba fuisse: vnde & scopulos quos operiebāt albos reddebant: sed tunc id est ea tempestate saxa sonabant rauca. i. rauce: assiduo sale id est assiduo impulsu maris: cū: id est qn̄ pater scilicet æneas sensit ratem id est nauem fluitantem errare magistro amisso: & ipse rexit ratem in vndis nocturnis. id est nocturno tempore gemens multa id est multū & cōcussus animū: id est habens animum concussum: casu id est ruina & præcipitio amici scilicet palinuri qui diu & fideliter nauem eius gubernauerat. Et sup. ait o palinure confise id est qui confisus es nimiū cœlo & pelago sereno (credebat enim q; sopore naturali oppressus ceciderat in mare) tu iacebis nudus id est inhumatus: in harena ignota id est peregrina ante non visa. Seruius dicit sequētes duos versus a Vergilio huic quinto appositos quod mihi vero simile est quia quando Vergilius verbum nō p̄ponit vt hic o nimium: solet postponere. vt ibi sic fatur sed melior est continuatio & librorum compendentia si sequenti libro dentur. Claudit ergo hunc librum sicut & superiores commemoratione mortis. scilicet. Palinuri: nec mirum quia per mortem & lachrymas descendimus ad inferos: defuncti per mortem: sed viui per lachrymas. id est dolorosam defunctorum & eorum que post hanc vitā contingere possunt contemplationem: quomodo Aeneas descēdisse creditur vnde ait. sic fatur lachrymans.

PIERIVS.

a ¶ Fluitantem errare. Antiquiores cod. fluuitantē vti superi⁹ fluuidū lauit Inde cruorem, V, gemīato legūt, altero tamen digāmo, vt in fluuio est. Nūc placet eruditis vnico, V, scribere. b ¶ Nudus & ignota palinure iacebis harena. In ant. omnibus exempl. quæ versare mihi contigit, Nud⁹ in ignota legiṫ. De harena cur adspirationem admittat, alibi disputatum. Nunc ad libri sexti castigationem adgrediamur.

ASCENSIVS.

ASC.

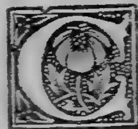

Q Veruntur sexto manes &c. Sicut est apud Horatium Mors vltima linea rerum est & ideo in sex librorꝫ qbus virum describit vltimis lineis: mortis alicuius meminit: sextum aūt totū de consideratione eorum q̄ post hanc vitā in regione mortuorum aguntur cō fecit multa ex platonicorum philosophia depromens & multa christiano nō indigna asserens: nam & sontes criminali peccato eternum puniri: leuiori delicto purgari asserit: & ipsa criminalia peccata ex ordine censet atq; ita dum per penas a peccando retrahit multum reip. confert: nec tm̄ a principali intentione q̄ est Au ☞ gustum

Descriptio Sexti Libri.

Quæruntur sexto manes: & tartara ditis.

Modestini carmina.

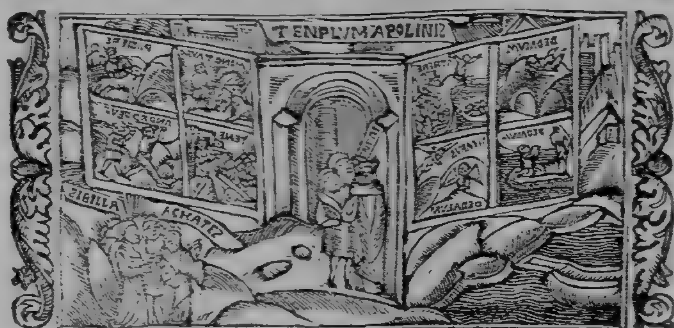
C Vmas deinde venit: fert hinc rn̄sa sibyllæ
misenum sepelit: mons seruat nomē hūati
Ramum etiam ante deum placato numine portans

At vates longæua vna descendit auernum:
Agnoscit palinurum:& ibi solatur elyssam
Deiphobumq; videt lacerum crudeliter ora.
Conuenit anchisen:penitusq; in valle virenti
Agnoscitq; suam prolem monstrante parente.
Hæc vbi percepit graditur:sociosq; reuisit.

...gustum ab origine cōmēda ...dit: nam dū progeniem ...describit Anchises ad au... vsq; progredit. Verum ...libri farraginē totā pli... argumentorq; explanatio... paucis exequemur q hmōi est ...Manes.i.ab inferis ad superos se... ethnicos manātes spiri... hoc est inferi & tartara.i. ob... regna diuis.i. plutonis que ...id est visunt ab ænea du... sibylla sexto sup. libro:& id quidē videtur monostichon co... argumentū simul cōplectens. Aeneas sup. venit deinde.s. postq; ...quod in fine argumenti quinti libri dictū est.s. Et placidū ...palinurū qrit in vndis. nam est continuatio. Cumas dein ...venit &c. Postq; ergo qsiit palinurū venit deinde cumas.i.ad ...illā italie in littore sitā,& fert.i.aufert hic.s.a cumis ex ...phebi & diane mēsa.i.oracula sybylle & sepelit misenū tu... illū peritissimum submersum a tritone: mons.s. misenus ...nomen humati.i.sepulti: quia ab eo nomē accepit & por- *tat etiam ramum.s. aureū ante.s.se: aut numine deū.s.deor: infe rori:& placato ante.i. priusq; ad inferos intraret. At vates.s.sibyl la.lōgeua.i.longi eui quia dicit vsq; ad tpa Tarquinij vixisse & beneficiū vite ab apolline acce pisse vt alibi dicemus. descendit vna.i.pariter cū illo: auernū.i. p auernū ad inferos: aut descendē do transit auernum Agnoscit.s. æneas: palinurū.s.amicū directo rem nauis super vndas fluitātem & solatur.i.cōsolatur ibi.s.apd' inferos: elissam.i.Didonē:& videt deiphobum filium illū pria mi & maritū helenes postq; ab Alexādro seu paride dimissa erat: lacerum ora.i.habentē ora lacera & truncata: crudeliter. id est in humane.& conuenit id est visitat loquendi gratia: anchisen.sci licet patrem suum:in valle penitus virenti & agnoscit suam .p: lē.i.pgeniē: parente.s.anchisa mōstrante. Et vbi.i.postq; ipse p cepit hæc.s.iā dicta.ipse gradit.i.progredit & discedit.s.ab inferis & reuisit socios.scilicet in littore dimissos.

SERVIVS.

Sic fatur. Totus Vergilis ple nus est scientia in qua hic li ber tenet principatum: cuius ex Homero pars maior sumpta ē & dicuntur aliqua simpliciter: multa per historiam multa p al tam scientiam ægyptiorum: iō vt pleriq; de his singulis hui⁹ li bri integras scripserint pragma tias: licet autem Prob. & alij pri mos duos versus reliqrint in fi ne quinti: tamen prudentes sunt ad initium sexti translati: nam & coniunctio poematis melior est: & Home. etiam incipit ὣς φάτο δακρυχέων. Classi: nauibus: vel suæ naui. Et dicit Classis: qa fiat de fustibus. Calas enim dixerūt prisci fustes quos portabant ser ui sequentes dominum ad præ lium vnde & calones dicebant. Nam consuetudo erat militis ro mani: vt arma sibi portaret. & vallum. Id dicebant calam: Luci lius: scinde puer calam vt caleas. i.frange fustem & fac focū. Hinc classem dictam volunt alij sic di ctam credunt: quia olim in terre stri prælio stipendium pedes da bat in nauali eques & qa ab equi tibus dabat stipendium dicta ē classis. Proprie enim classes equi tū dicim⁹. Ergo classi aut suę na ui. vt dicat ἀπὸ τῶν καλῶν.i.a lignis. Hinc Hora. Me vel extre mos numidarū in agros classe re leget: aut omniū q eius cursum sequuntur. Palinur⁹ eni implet officiū: de quo dictum ē. Adhūc alij cursum contendere iussi. Ha benas. aut funes per metaphorā dicit: aut secundum Homerū q ait. ἐλύσαντο ... ἱμᾶσι ... .id ē loris retortis. His enim vtebant antiqui. Tan dem ad æneæ desideriū ad italiā a venire cupientis refertur: Nam mora non cōgruit de capreis cu mas vsq; ad vicinitatem tam lō gam fuisse nauigationē psertim accedente fauore neptunni. Eu boicis: a colonia cumas appella uit: nam euboea isula est in qua chalcis ciuitas de qua venerūt qui in campania cumas cōdide runt dictas vel ἀπὸ τῶν κυμάτων. i. a fluctibus erat enim iuxta ma re. Vel ab augurio grauidæ mu *lieris quæ

Publii Vergilii Maronis æneidos
Liber Sextus.

Sic fatur lachrymans:[a] classiq; im mittit habenas.
Et tandem euboicis cumarū alla bitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naues:& littora curuæ
Prætexunt puppes: iuuenū manus emicat ardēs
Littus in hesperium: qrit pars semina flammæ
Abstrusa[b] in venis silicis: pars densa ferarum
Tecta rapit syluas: inuentaq; flumina monstrat
At pius æneas: arces quibus altus Apollo
Præsidet: horrendæq; procul secreta sibyllæ
Antrū immane petit: magnā cui mentē animūq;
Delius inspirat vates: aperitq; futura.
Iam subeunt triuiæ lucos atq; aurea tecta.

PIERIVS.

¶Sic frater lachrymans. Exigit hic loc⁹, vt quū lachryma va rie notet, de scriptionis in eo nomine ratione aliquid differa mus. In Ro. quidem cod. & aliquot alijs. lachrima, & lachry mans, passim per, i, latinū. absq; adspiratione vlla scribitur. Qui vero, y, in hoc vocabulo volunt, δάκρυα opponunt græcam dictionē, a q eodē significato lacrymę ad nos defluxe rit. Qui latinū, i, notāt, a lacerādo dictas cōtēdūt latinā ... di ctionē agnoscit Cic. & adspirationē ex cōsuetudie illi accessisse. Ant. pleriq; cod. neq; pauca veterū monumēta. Lacrumę, lacrumare absq; adspiratione per, v, vocalem vltimā scripti tant: vt illd' Hæc ridenda mihi est hic lacrumandus erit, &, Quæ tibi cumq; mei potuerunt pignora amoris. Nata dari, populo sunt lacrumante data.

*neq;

ASCENSIVS. ASC.

Sic fatur lacrymās: hic sext⁹ ex xj. odisseæ homeri sumptus est vbi vlysses calipsus seu ca lipsonis ductu ad iferos descēdit thyrresiā vatē thebanū de reparā dis opib⁹ cōsuluit. vnde Hor. ij. sermonū Hoc quoq; thyrresia p ter narrata petenti responde qb⁹ amissas reparare queam res arti bus atq; modis. Home. aūt dixit vlyssi occurrisse vmbrā mater nam sed Vergilius æneę vmbrā paternā. Seruius vero dicit plu rima ex egyptiorum theologia sumpsisse poetā ad hūc librū: qd' & verū est. nam orpheū qui ho merū secutus dicitur in egyptū profectū aiunt illincq; nouos sa crificiorq; ritus retulisse: præserti de styge. Nā isis osyridis mariti sui a tiphone fratre occisi mem bra in insula vltra stygē paludē sepeliuit: quo cæteri quoq; post ea suos illic sepeliuerunt vt infe rius dicemus. Non aūt verū est quod dicit homerū incepisse li brum ὣς φάτο &c. licet sic versi culos inceperit. cū autē dicit Sic fatur lacrymans pietatē viri ostē dit: quē vbiq; piū inducit & cū addit classiq; immittit habenas fortitudinē & solertē grauitatē eius: q inter lachrymas suę & suo rū saluti consulit. Classiq; immit tit habenas translatio ab equis: vnde Home. lora incidi iubet q etiam equorum sunt & Plautus Num inquit equo ligneo p ceru leas vectus es vias accipiēs equū ligneū p naue. Classis autem est Classis. nūc vna nauis: nunc nauiū mul titudo. nūc armatorum & præci pue equitū ordo. erant autem vt Liuius docet romanis olim clas ses quinq; nūc scholasticor: eius dem auditionis: nam & Quinti lian⁹ eos p classes distribuēdos docet vulgus appellat locū pri mum atq; secundum. Nunc stre pitus classium sese mouentium ad classica.i. sonitū tubarum. Et tandem non ad diuturnam naui gationem ex sicilia sed ex troia refertur aut ad desiderium vehe mēs. Euboicis.a colonia. nā eu boea isula ē i q chalchis ciuitas ē vnde venerunt coloni qui in cā pania italie cumas edificauerūt

 Pelago.

☞Pelago.id est in pelagus aut pelagus versus:quod faciunt qui in terrã nõ suã vñ forte de repente pficiscendum sit appulsi sunt Mentem animũq; plures perisologiam censent. i. abundantẽ sermonem cũ em inquiũt idem sit mens & animus alterũ sufficeret vnde Lucre. Primum animũ dico mentem quã sæpe vocamus. Id ẽ Consiliũ quod nos animum mentẽq; vocam⁹. Alij discernũt aium a mente vt diuus Augustinus in de ciuitate dei.& videtur mens qua meminimus & disquirimus animus quo auem⁹ & spiramus. Sed immensum eẽt opus

⁂nec non illud,ælius,macer,ante signator trib. lacrumas, Pos. In aliquot per,v,quidem scriptũ est sed inter,c,&,r,nota adspirationis est ea forma, qua græci veteres vtebant,i,vt in ædibus marij maffei volaterrani Romæ,hospes sta. & laceruma . minime vero crediderim in hoc vocabulo,v,scribi solitum,per mutationẽ græcæ litteræ,y,in, v, vti in alijs inclusus,cumarum, qđ adhuc in cod. aliquot antiquis,y,seruat. Sed ex illius ætatis vsu,quæ,i, mutare in,v, mirifice gauisa est. vt ex decimo,maritimo, decumus, maritum⁹, & simi lia,q̃ tam in vetustis,m, Tullij Ciceronis exemplaribus, q̃ in Liuianis & Plynianis & alioꝝ auctoꝝ,per, v,notata dephenduntur. Sed nostra tempestate adeo inualuit consuetudo vt lachrymare per.ch.&,y,notet, vt si de,i,latino mẽtionẽ feceris,risui pene omnib⁹ habearis. Sed sit sane, vt vnusquisq; sua nouerit ire via. b ¶Abstrusa i venis. Antiqui aliquot cod. obstrusa legunt. Sed abstrusa. receptior lectio.

⁂lieris quæ εγχελεις dicit. Alla bitur. venit celeriter: vt labere nympha polo. Pelago in pelago vt It clamor cœlo. Obuertũt ke ẽte nam alijs dat viliora officia Aeneæ autẽ gubernandi. Dente. t. vt in primo Vllo non alligat anchora morsu. Græce non aspiratur. εγκυρα vnde apud antiq; nõ aspirabatur ancora Cõtra tñ & orchus & lurcho.id est vorax dicebant:quibus sequens ætas detrahit aspirationem. Iuuenũ: nã post vrbem in sicilia conditam aut nulla:aut rara fit senum mẽtio. Ardens festinans Hesperiũ ostenditur omnem italia maiorem hesperiam dictam vel a rege vel a stella. Semina flã. Sic Homerus σπερματα πυρος. Abstrusa: Sic in Georgi. Vt sylicis venis abstrusum exc. ig. Ferarum. t. expexegesis syluas. Monstrauit autem flumina Aeneæ ad expiandũ propter mortẽ Palinuri: nõ q̃ eum viderit sed q̃ funus agnouerat & doluerat in eo enim est pollutio quod ait Casuq; animum concussus amici Nam ipsa inquinant quæ cognoscimus. Vnde cum Hora. puluilus apud Liui. capitolium dedicaret & audiret ab inimico mortuum filium ne pollutus dedicaret: respondit cadauer sit hanc autem purgationem polluto æneæ vbiq; dat: vt hic & paulopost Corpusq; recenti. Sp. a Arces: cum vbiq; ioui dentur arces: Cumis i arce apollinis templum est. Altus magnus: vt iacet altus orodes & alibi Sic pater ille deum fatur sic altus Apollo. Vel ad simulachri altitudinem retulit: qđ constat esse altissimum. Præsidet præest defendit . Horrendæ: venerandæ: vt Horrendum syluis & rel. p. Procul . aut quod præ oculis est: aut porro: id est longe. Significat ergo iuxta & longe: Antrũ expexegesis est domus sybillæ. Mentem. animumq; perisologia: Nam secundum Lucre. vnum est mens & animus. Delius. sic ait vt nunc lyciæ. fortes. id est apollineæ. Expressit autem quid sit sibylla. Magnam cui mentẽ animũq; Delius in. v Nam vt diximus Sibylla est quasi σιουβολη. id est dei sententia. Aeolici enim σιους deos dicunt Triuiæ l. congrue Apollini & Dianæ iuncta sunt templa vt paulopost phœbi triuiæq; sacerdos & bene fit lucorum Dianæ commemoratio: quia periturus est inferos. Aurea te Apollinis.

⁂animum vult & quia aperit scit prædicere futura . Et supple Aeneas cũ comitatu suo subeũt: iam lucos. i. syluas inceduas triuiæ: id diane. atq; tecta aurea. s. phebi: quæ illic sunt vbi est luc⁹ diane: vocat autem dianam triuiam: quia tris vias & tot noĩa ac potestates habet. Est enim in cœlo luna in syluis diana . & apud inferos proserpina vt dictum est in quarto illic tria virginis ora diane.

Ordo. si singula quæ occurrunt recenserem. ¶Ordo aũt est: Nam Don. non extat. Aeneas lachrymans. fatur sic. s. vt pmissum est: & imittit habenas. i. liberã facit nauigationẽ: classi. id est nauibus & allabitur tandem. i. post longã expectationẽ: oris. i. regionibus euboicis. i. abl euboicis exultis cumarũ. i. q illic cumas extruxerũt hoc est ad eã regionẽ vbi sunt cume a chalsidẽsib⁹ populis euboicis extructe Et sup. ministri aut socij. Nã vile ministeriũ non cõuenit æneæ & ita numerũ mutauit dicens immittit & obuertũt. i. contrauertũt pelago. i. in pelagus aut pelagus versus proras. i. anteriores partes nauium q̃ proruunt aquas & quæ ad littus appelli solẽt: sed vt ad pfectionẽ parate sint naues obuertuntur sicut & currus dum cito auehendi sunt. tum. i. deinde aut insuper: anchora fundabat. i. ad fundũ figebat aut retinebat naues: dente tenaci q. s. in terrã missus erat: & puppes. i. posteriores & altiores ptes nauiũ curuæ. i. reflexe ptexunt. i. cooperiunt & a conspectu mouent littora omnis manus. i. tota multitudo iuuenũ: quia seniores dimissi erãt fere in sicilia: emicat. id est emittit cũ motu quodã: in. i. ad littus hesperium. i. italicum pars. s. iuuenũ q̃rit semina flamme. i. scyntillas ignis abstrusa id est occultas aut latentes in venis silicis. i. lapidis durissimi vnde ignis excutitur. Pars rapit syluas appositorie densa tecta ferarũ: & sup. pars monstrat flumina. id est aquas dulcis & fluentes vt fontales. inuenta: scilicet a se. At. i. sed æneas pius. id est religiosus deorum cultor petit id est aggreditur arces quibus apol olaltus præsidet id est templũ apollinis q illic in arce colitur: & secreta. id est penetralia: pcul. i. semota a vulgo: sibylle id est virginis diuinam mentem & consilium scientis: horrende. id est cum horrore quodam adiri solite appositorie antrum immane: id est valde magnum aut horrendum: vnde siue bonum siue malum vere pdicitur: nec cuiq; par citur. Cui. scilicet Sibylle vates. Delius. i. Apollo in delo natus qui vatum princeps est inspirat magnam mentem. id est reminiscẽdi & disquirendi virtutem: & animum. id est rationem & audendi vim & aperit id reuelat futura per mentẽ ergo potest: per ⁂animum

ASCENSIVS.

ASC. ¶Dedalus vt fama est &c. Quia de more suo vergilius prius loca q̃ q̃ in eis gesta sint describere solet: describit etiam nunc templũ & eius ornatũ ꝯditũ a Dedalo: q se illuc a creta recepit pcipitivolatu. i. vt historię hñt nauigationẽ remis & velis facta nã antẽnas iuenisse dr̃ vnde poetæ rẽ in miraculum traxerũt dicentes Dedalum volasse: vnde Iuue. fabrumq; volantem. Nam volare etiã naues dicunt: sicut & aues nare vt alibi latius dicem⁹. fuit autem Atheniensis. vñ Iuue. de eo medijs sed natus Athenis cuius fabulã Seruius recitat. Præpetib⁹ pẽnis Aul⁹ Gel. li. vj. & c. vj. dicit ibi ab Higinio rep̃hendi q̃ si inscite dictum Nã p̃petes inqt aues ab augurio appellant q̃ au- Prępetes tem oportune p̃uolant aut idoneas sedes capiunt. Non apte igitur vsum verbo augurali volatu nihil ad augurum disciplinã pertinente. Sed Higinius nimis hercule ineptus est quum quid p̃petes essent se scire ratus est Vergilium autem & Trimacium do ☞ ctum virũ

a Dædalus (vt fama est)[a] fugiens minoia regna
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo
Insuetum per iter gelidas enauit ad arctos:
Chalcidicaq; leuis tandem superastitit arce.
Redditus his primũ terris tibi phœbe sacrauit
Remigium alarũ: posuitq; immania tẽpla.
b In foribus letũ androgeo[b]: tũ pendere pœnas
Cecropidæ iussi: miserum septena quotannis
Corpora natorũ: stat ductis sortibus vrna.
Cõtra elata mari respondet gnosia tellus.
Hic crudelis amor tauri: suppostaq; furto
Pasyphae: mixtumq; genus: prolesq; biformis
Minotaur⁹ inest: veneris monumenta nefandæ:
Hic labor ille domus: & inextricabilis error.
Magnũ reginæ sed enim miseratus amorem:
Dædalus ipse dolos tecti: ambagesq; resoluit:
Cæca regens filo vestigia. tu quoq; magnam

SERVIVS.

¶Dædalus: vt fama est fugiens minoia regna: indicato a sole adulterio Martis & veneris. Vulca. minutissimis cathenis lectulum cinxit q̃bus venus & Mars ignorantes implicati sunt & cum ingenti turpitudine resoluti sub testimonio cunctorum deorum. Hoc dolens Venus omnem solis stirpem infandis amoribus psecuta est, vnde Pasiphae solis filia minois Cretensis regis vxor tauri amore arsit & arte Dædali inclusa in ligneam vaccã septã corio iuuencæ cum eo cõcubuit Hinc nat⁹ minotaurus qui labyrintho inclusus carnibus humanis vescebatur sed Minos de Pasiphe plures suscepit filios. Androgeum: Ariadnem: Phedram sed Androgeus athleta inuictus cum cunctos in agonibus superaret: ab Atheniensibus & vicinis Megarensibus occisus est: at Minos bello athenienses vicit: coegitq; vt singulis annis septẽ filios septemq; filias ededos minotauro darent Tertio anno id theseo Aegei regis filio forte eue ⁂nit hunc

SER. Venus ... ci ... cor... pa... mi... rus.

...hufuc ariadna Minois filia amauit: & cõcilio Dædali minotaurũ iterfecit filũq; seqns labyrintho egressus cũ Ariadna aufugit At minos Dędalũ cum Icaro filio in labyrintho inclusit. Dędalus corruptis custodib9 sub faciendi muneris specie quo simulabat posse regem placari: cæra & pennis alas sibi & filio fabricauit: & aufugit volando. Sed Icarus altiora petens solutis ex calore solis pẽnis marin quod cecidit nomẽ iposuit. Dędalus primo in Sardiniã: vt ait Sallu. deinde cumas delatus est & templo Apollini condito hæc omnia in foribus pinxit. Dicendo autem Verg. vt fama ẽ ostendit requirendã esse veritatem: nam Taurus seu notarius seu magister militũ minois fuit cũ quo Pasyphae in domo Dædali cõcubuit: & quoniã geminos peperit vnũ de Minoe alterum de Tauro fingitur minotaurum peperisse: quod ipẽ paulopost exprimit dicens. Mixtũq; genus prolemq; biformẽ. Dędalus autem non per aerem volans: sed per mare nauigans aufugit. Vñ ait Remigio alarum Alæ enim & volucrũ sunt & nauium. Vñ est velorum pãdim9 alas. Prepetibus pẽnis: fœlicib9 prepetes em̃ sũt aues bõi augurij q̃ huic dat: qa puenit Aus9 se credere cœlo. Quasi alienis sedibus Hora. expertum vacuũ Dædal9 aera pennis nõ homini datis. Insuetum. s. hominib9. Enauit. ad arctos: Vtrũq; miscet: nã nare ñ solum nauium est: sed & auium vt nare p æstatẽ liqdã suspexeris agmẽ. Ad arctos. si ad fabulã respicias cõtra septẽtrionem: si ad historiã ad septẽtrionis obseruationem. chalcidica quam ciuitatem chalcidenses cõdiderunt: vt supra ab insula nunc a ciuitate epitheton dedit. Redditus his: Quasi de alieno elemẽto. Hora. Finibus atticis reddas ĩcolumẽ precor. Remigium alarum. Artẽ volandi. Posuit: ædificauit. Androgeo: Secundũ atticã linguã genitiuus singularis est. Cecropidæ: athenienses a Cecrope rege: vt Romani a Romulo romulidæ. Pendere: soluere: qđ est tractum a pecuniaria damnatione. Miserum dolentis interiectio: acsi diceret nephas. Corpora: Quæ adempta vita consumebantur. Stat: Horret vt Stãt lumina flamma: Aut Stat reuera post ductas sortes. Vel ad picturam respexit: nam volui in pictura non poterat: Sed si stat. i. horret intelligimus: dicemus ductis de qua ducebantur Elata perite situm expressit. Nam Sallu. ait creta altior est qua parte spectat orientem respondet: aspiciet. nam contra Athenas est posita. Furto: Adulterio: vt Vulcani martisq; dolos: & dulcia furta: vel ad vaccã refertur. Mixtumq; genus secundum veritatem: nam duos peperit vnum ex tauro:

c Partẽ ope in tãto: sineret dolor: Icare haberes c:
Bis conatus erat casus effingere auro:
d Bis patriæ cecidere man9: quin ꝓtinus omnia d
Perlegerẽt oculis: ni iam p̃missus Achates
Afforet: atq; vna phœbi triuiæq; sacerdos
e Deiphobe e glauci: fatur q̃ talia regi:
f Non hoc ista sibi tẽpus spectacula poscit. f
Nunc grege itacto septẽ mactare iuuencos
Præstiterit: totidem lectas de more bidentes.

PIERIVS.

a ¶Dædal9 vt fama est. Antiqui pleriq; cod. est, nõ habẽt. Sed absq; eo verbo versus nimiũ elanguescere videretur. b ¶In foribus lætũ Androgeo. Quãuis Priscianus & Serui9 in Androgeω atticũ agnoscant idioma, in veterib9 tñ plerisq; cod. Androgei latio idiomate scriptum obseruaui. Quam lectionem improbat Probus, ne nouam hanc quis putet quæstionẽ, euenisseq; id ob græcæ declinationis, qua Virg. vsus fuerit, ignorãtiã dicit. Citat etiam Carisius locũ hunc, vbi genitiuũ Androgeω. facer̃ oñdit ex ntõ, q sit Androgeως, de quo
c Secundo lib. plura diximus. c ¶Partẽ opere in tanto sineret dolor icare haberes. In ant. aliqt duo illa ṽba Icare haberes desiderant̃. Tetrametro dactylico cod. tm̃ adnotato. Partem opere in tãto sineret dolor. Sed siue Virg. siue alius qspiã ṽsũ absoluerit, nihil mihi vr̃ eo fine dici potuisse adcõmodatius
d ¶Quin ꝓtinus omnẽ plegerent oculis. In veterib9 nõnullis exemp. oẽm oĩno scriptũ aĩaduerti. Et qa picturã plegerẽt Seru. exponit, putarũt multi oẽm ita positũ, vt picturã, subintelligeret̃, q̃ quidẽ duricies a virgiliana phrasi, a facilitate, cãdoreq; ipso plurimũ aliena est. Sane ṽo Macrob. & Priscianus, & pleriq; alij, oia, castiorem lectionẽ agnoscũt. proq; dactylico carmine locũ citant, neq; opus vt qui subsequit̃ versus a vocali incipiat, vt fiat hypermetri synalepha. Nam & eiusmodi rõnis ṽsus alibi etiã reperiunt̃, vt in Buco. Nec tm̃ Rhodope mirant̃ & Ismar9 Orphea' neq; nõ illđ, atria depẽdent lychni laquearib9 aureis. Qđ siqs dactylicũ nõ admittat, saltẽ Sinyzesin ex tã breuib9 duab' vltimis in dictione, oia, syllabis nõ rejciat, q̃ quidẽ tam exiles tãq; tenues sunt, vt vix ꝓ vna longa sufficiãt. At veteres pleriq; cod. ptim oẽ vna min9 littera ptim oẽs, legũt ac, omne, qdẽ in Ro. est, qa veriti sunt librarij dactylũ in fine ponere, genus tñ mutare nõ ausi sunt. Qui vero oẽs scribere maluerunt, subintelligi duces Heroas, aut viros ibi pictos voluere. Sed pluris apud me fuerit Macrobij & prisciani auctoritas, q̃ eoꝝ cõiectura, q veteres, q̃s p̃ se ferunt numeri, figureq; hmõi admittere verent̃. Qđ aũt pertinet ad Seruiũ, tã & si exposuit ille. perlegerent. s. picturã nõ hoc ostendit' Omnem picturã, legendũ eẽ, quũ Seu. imoret̃ in eo, vt verbũ plegerẽt nõ alienũ oñdat a ṽbo γϱαφαι, qđ & scribere, & pingere significat. Quantũ ṽo ptinet ad ṽbũ plegerent, Teren. Scaurus (vbi de geminãdis liquidis in compositione: si verbum sequens ab aliqua earũ incipiat, p̃cepta tradit) Virgilij locum hunc citat, apđ quẽ, pelligerent. scriptũ afferat, relictũq; ita ab auctore ipso eosq; improbat, q plegerẽt p, R, vt vulgata nũc habẽt exẽplaria, legant, dicendũq; ait pelligo, vt alligo, & colligo, ꝓ vt ẽt oẽs antiqui, vt ait ille. dicere ꝯsuerunt. Ad hæc velius long9 per p̃positionẽ oĩbus integrã p̃poni dicit, nisi quũ incidit in L, literam, tũc em̃ elegãtioris sermonis viri eã, ait, geminare malunt, q̃, R, litterã exprimere. Hinc pellabor malunt dicere q̃ perlabor. Aduerte ṽo in exẽplis citãdis velij cod. corruptos esse, de ijs loquor, q in man9 nostras deuenere. Sed quanq; ita grãmatici legendũ tradant, nullũ tñ adhuc antiquũ codicem inueni, in quo nõ scriptũ sit plegerent, p̃positione incolumi Ita plerũq; adligo, & cõligo. ætas ṽo nostra maiorẽ grãmaticis q̃ antiqs scriptionib9 fidem adhibet, & tamen scauri nullus adhuc, qđ sciam, sñiam est secutus.
e ¶Deiphobe glauci. Innumeros pene cod. inuenias, in qbus inemendate deiphœbe, vel deiphebe scriptum sit. Sed em̃ casta lectio δη in φοβη. Deiphœbe. vti etiã δη in φοβος. inferius, qđ fere passim in codic. antiquis librariorum inscitia. Deiphœbus. scriptum habet̃.
f ¶Non hoc ista sibi temp9 spectacula poscit In Ro. cod. poscunt numero multitudinis est, vt tempus sit appositum, quippe qđ alij in negotio sit impendendum.

ctum virum ignorasse qui in secũdo Iliados victoriam volucrẽ prepetẽ appellauit in hoc vsu dum dat vincenti p̃pes victoria palmã. Cur autẽ nõ . Q. quoq; Aenniũ reprehẽdit qui in annalibus non vti virgilius pennas Dedali prepetes sed lõge diuersius inquit Brũdusium pulchro precinctum p̃pete portu. Et si vĩ potius naturamq; verbi cõsiderasset neq; id solum quod augures dicerent inspexisset veniam prorsus poetis daret similitudĩe & translatione verborum non significatione vtentibus. Nam qm̃ non ipse tantum aues q̃ ꝓsperius preuolant sed etiam loci quos capiũt: q̃ idonei fœlicesq; sunt p̃petes dixit qm̃ ex locis in quibus periculum metuebat in loca tutiora puenerat: locos porro p̃petes & augures vocant & Aennius in annalium primo. dixit prepetibus hylares sese pulchrisq; locis dãt. Auibus autem prepetibus cõtrarias aues inferas appellari. Nigidius figulus in lib. j. augurij priuati ita dicit discrepat dextera sinistre p̃petibus infere &c. Androgeo genitiuus est grecus: vt recte sentit Seruius: Septena. i. septẽ vtriusq; sexus vt trahitur ex phedone Platonis qui hec est inquit illa nauis vt aiunt Athenienses: ĩ qua Theseus olim bisseptem illos tulit in Cretã seruauitq; eos & ipse seruatus est. Minotaurus humeris tenus vt dicit Diodorus taurus fuit. Cecrops dyphies dictus quod pedes serpẽtinos haberet Causam furoris Pasiphaes fabulose narrat Serui9 dũ aũt Venus cum Marte dijs expositi essẽt oẽs dij deęq; vt dicit Homer9 pudibundi auffugerũt p̃ter Mercurium q se tali aiebat opprobrio velle affici arridet em̃ oĩb9 qb9 coniungit̃. Diodorus dicit iratũ Neptunum in Minoa qđ pulcherrimum taurũ mactare solit9 nunc vni pepercerit cuius amore vxor eius disperijt. Plutarchus aũt in vita Thesei dicit hũc taurum scribam fuisse cuius amore capta est Pasiphae. Sed ordinem explicemus qui talis est. Dedal9 faber ille sublissim9: fugiens vt fama est: regna minoia. i. quib9 Minos tunc regnabat: videlicet Cretensia: ausus credere. i. cõmittere celo. i. aeri se pennis prepetibus. i. felicibus & veloliter ferẽtibus enauit ad arctos. i. polum arcticum respectu Grecię gelidas. i. vicinas gelide zone septẽtrionali scilicet per iter insuetũ. scilicet ipsi & ceteris hominbus hoc est per aerem & ipse leuis. i. velox: superastitit arce calchidica. i. a calcidensib9 extructa: hoc est super templum Apollinis sed more suo dat prepositioni super ablatiuum: sicut fronde super viridi: & gemina super arbore sidunt & ipse redditus quasi debito elemento (vnde dictus est ausus se credere id est cõmittere celo quasi alieno reddi- Ordo.

 mur autẽ

mur autem ꝓprie nostris vnde Hora. Nauis quæ tibi credi
tum debes Vergilium finibus atticis reddas incolumē ꝑcor pri
mum his terris.s.in quibus euboici seu calchidenses Apollini ar
cem extruxerunt hoc est apud Cumas: O phœbe.i.apollo: sacra-
uit tibi remigium alarū quasi nō ampli⁹ volaturus sed qa reci-
proca est translatio de nauibus ad alas. dicimus eñ aues nare: qđ
nauiū est: & naues: volare qđ auiū ē cōiunxit dicēs remigiū.i.re
migationem q̄ nauium est quia reuera nauibus aufugisse dicit:
& alaꝝ: q̄ auium volantiū sunt nā fabulo se volasse dicit. Potest
etiā iō sacrasse phœbo. quia idem est sol cuius calore alę eius so-
lutę non sunt. vt Icari nimis alte volātis sacrauit ergo o phœbe
tibi remigium alarum.i.alas quibus nauerat.i.volauerat. aut re
migiū alarum.i.velorum & antēnarum qbus quasi auolauerat
vt volucres alis: & posuit templa immania.i. valde magna aut
horrenda: & sup. posuit.s.in statuis & celaturis Letum.i. mortem
Androgeo latine Androgei.i.filij Minois ab Atheniensibus oc
cisi: tum.i.deinde Cecropide.i.Athenienses: iussi sup. sunt pende
re.i.ꝑsoluere: quotānis.i.singulis annis septena.i. vtriusq; sexus
septem hoc est quatuordecim corpora natorum. i. liberorum tā
masculorum q̄ fęmellarū miserū ꝓ miserorum hoc est miseratio
ne dignorum: vrna stat.s.effi cta est stare: sortib⁹ ductis id est post
q̄ sortes essent ductę ab Atheniensibus vt scirent qui deberēt ad
minotaurum in Creta mitti vt ab eo deuorent: nam id sorte fie-
bat: vnde & theseus missus est q̄uis regis filius qa ꝟo non potuit
sculpi nec celari vt vrna ducat.i.moueat bñ dicit eā stare ductis
sortibus tellus Gnosia.i.Cretensis: a parte totū accipiendo elata
mari.i.super mare: qa altior videt: rñdet cōtra.i.ex aduersa regio
ne q̄ ad eam tendebant athenienses rñdet inquit: Seruius.i. aspi
cit Crudelis amor.i.sculptura crudelr amantis & Pasiphae: filia
solis & vxor minois: supposita.i.summissa vt coiret. furto.i.clā
culum. arte dedali q eam in ligneam vaccā inclusit: & minotau
rus.i.monstrum partim homo & partim taurus quia ex tauro cō
ceptum proles biformis.i.mixte forme.s. humane cum taurina.
inest hic.i.in hac ciuitate Cretensi videlicet in gnoso regia mi-
nois: minotaurus inquit appositorie monumenta.i.testimonia:
Veneris.i.coitus: nephāde.i.detestabilis & abominabilis: quia
mulieris cum tauro: posset etiā referri ad fabulam quam Seru. re
citat de irata venere in stirpem solis. Ille. id est notissimus labor
i.laboriosus exitus domus s.labyrinthi inest hic: & error inextri
cabilis.i.cuius trice.i. implicitates tricarū similes explicari ne-
queunt nisi cum summa difficultate. Sed eñ.i.sed certe: licet in-
extricabilis sit alijs Dedalus ipse.s.artifex & extructor miseratus:
id est misericorditer respiciens magnū amorē regine.i.Ariadnes
regis filie Thesea misere amantis.i.resoluit: id est expediuit no-
dos & ambages: id est dubios meatus: tecti. scilicet labirynthi re
gens id est dirigens filo scilicet in glomere implicito: vestigia ce
ca: id est incerta alioqui: & o icare fili. scilicet Dedali. tu habe-
res.i.habuisses quoq;: id est etiam magnam partem in tanto ope
re quantum: scilicet fecit in foribus si supple dolor fineret.i.finis
set hoc est permisisset: ipse Dedalus conatus est bis effingere ca-
sus: id est ruinam Icari seu precipitium in auro. id est celatura au
rea: manus patrie. scilicet Dedali patris cecidere: id est ceciderunt
bis: qa

tauro: alterum ex minoe. Prolemq; biformem. Ad fabulam
refertur. Veneris monumēta nefandæ: Aut memoria turpissimi
coitus aut vltio Veneris proditæ. Inextricabilis: insolubilis in-
deprehēsibilis. Hora. si pugnat extricata dēsis cerua plagis. Extri
cata soluta: inextricata ergo insoluta. Reginæ regis filiæ Ariad-
nes. Opere in tāto: in foribus fabrefactis. Bis patriæ cecidere ma
nus: Quia patriæ. quin protinus omnem: ostendit plura fecisse
q̄ dixerit. Perlegerent.s.picturam: nec incongrue legi picturam
dixit cū græcæ γραφειν & pingere dicat & scribere hoc est quod
ait Hora. in arte poetica. Et noua fictaq; nuper habebunt verba
fidem si græco fonte cadant pace detorta. Præmissus Achates.
κατατοσιωπωμενον intelligim⁹. Deiphobe glauci: subaudi fi-
lia & est proprium nomen Sibyllæ. Multæ eñ fuerunt vt supra
diximus in tertio quas omnes Varro cōmemorat: & requirit a q̄
sint fata Romana cōscripta: & multi sequentes Vergiliū ab hac
Cumana dicunt: quæ licet longæua dicat. nō tamen valde con-
gruit eam vsq; ad Tarquinij tempora durasse cui libros sibylli-
nos constat oblatos. Dicit tamen Varro Erythræā credā scripsis
se quia post incensum Apollinis templum i quo fuerat apđ ery
thræam insulam ipsa inuenta sunt carmina Non hoc ista sibi tē
pus spectacula poscit: & supra dixim⁹ apollinē sex mensib⁹ apđ
lycios: & sex apud delū dedisse rñsa. Itē lectū ē deos aliqties kalē-
dis aliquoties tātū idibus vaticinari. Nonnunq; diei vel prima
vel postrema parte: vnde est in iure fissus dies. non totus religio
sus: quem nunc ostendit dicens non oportere Aeneā religiosam
diei partem perdere.i.oraculo congruam: Sane sciendum poscit
lectionem esse meliorem. Tempus eñ poscit spectacula nō a spe
ctaculis poscit. Nunc grege de inta. gregem ꝓ armento posuit: nā
de iuuēcis dicturus est: q̄ ꝑ poeticam licentiam sæpe confundit:
illo loco ꝓprie posuit. Quinq; greges illi balanthum quina redi
bant armenta: Intacto autem indomito: vt intacta totidem cer-
uice iuuencas. Lectas de more bidentes: de more antiquo.s. quē:
prætermisit quasi tunc oībus notum.i.ne habeant caudam acu-
leatā nec linguā nigrā nec aurē fissā qđ docet aliud eē itactū alid
lectū. Bidentes autē vt dixímus: oues sunt circa bimatum habē-
tes duos dentes eminentiores: quæ erant aptæ sacrificijs.

bis: quia prę pietate paterna effingere nō potuit: quin.i.quin
immo: Aeneas sup. & qui cum eo erant ꝑ legerent.s.oculis: pro-
tinus.i.statim vel ꝓtenus. id est porro tenus.i.late oīa (sic eñ an-
tiqua & vera est lectio).i.omnem picturam aut sculpturam seu
celaturam ni.i.nisi: Achates vir ille fidus æneæ comes: præmis-
sus.s.ad indagandā Sibyllā sacerdotem templi: afforet.i. adesset
aut adueniret. aut nisi sacerdos phœbi.i.apollinis: & triuie.i.dia
ne.s. Deiphobe glauci.s.filia afforet sup. vna.i.pariter & simul cū
achate: q̄.s.sacerdos fat regi.i.ad regem.s. æneā talia. hoc tempus
nō poscit: ista. q̄si dicat inania & rege indigna spectacula.i.nō est
nūc tp̄s hmōi spectādi: qa ꝑstiterit.i.meli⁹ fuerit nunc mactare.i.
sacrificare septē iuuencos de grege intacto.i.de ijs qui nūq; iugū
traxerunt: & totidē bidentes.i.oues biennes: Lectas de more. id
est secūdū ritū sacrificantiū.

SERVIVS.

SER. ¶Euboice rupis latus: hoc ē mō
tis Cumani quem Euboici habi
Poe. tarūt. Est autem acyrologia. Co
loniæ.n. epytheton rei dedit im
mobili. Antrum. in antri simili
tudinem: vt portus ab æoo flu-
ctu curuatus in arcum. Quo lati
ducunt aditus centum: non sine
causa aditus dixit & ostia: nā Vi
truuius qui de archithectonica
scripsit ait cum ab aliq̄ arcemur
Sib. ingressu id ostium dici ab ostan
do: cum ingredimur aditum ab
adeundo. Ostia centū. finitus nu
merus pro infinito. licet possit
Poe. & rationabiliter dictum esse. Re
sponsa enim Sibyllæ in hoc lo-
co plus minus: centum sermonū
sunt inueniuntur tñ Apollinis
elogia & viginti: & quiq; & triū
sermonū vnde melius est finitū
Sib. pro infinito accipi. Totidē vo-
ces ac si diceret tot sermōes. De⁹
ecce deus vicinitate templi iam
afflata est numine: nam furentis
verba sunt deum velle ostende-
Poe. re qui ipsi tātum videt sane cau
ti esse

Talibus affata Aeneam: nec sacra morantur
Iussa viri. teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum euboycæ latus ingens rupis in antrū.
Quo lati ducunt aditus centum: ostia centum:
Vnde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ:
Ventum erat ad limen: cū virgo poscere fata
Tempus (ait) deus ecce deus cui talia fanti
Ante fores subito: non vultus nō color vnus:
Non comptæ māsere comæ: sed pectus anhelū
Et rabie fera corda tument: maiorq; videri.
Nec mortale sonans: afflata est numine quando
Iam propriore dei cessas in vota precesq;
Tros (ait) Aenea cessas: neq; eñ ante dehiscent
Attonite magna ora domus & talia fata

ASCENSIVS.

¶Talibus affata &c. Postq; Si- ASC.
bylla (inquit) admonuerat Tro
ianos sacrificare: vt responsa ha
beant statim paruerūt: ijsq; in tē-
plum ductis ex templo est virgo
possessa deo q eam supra se raptā
sacro quodā ac ꝓphetico furore
vexauit: ita vt non humana rō
nec ꝓuidentia: sed diuiā q̄ dictu-
ra est enunciare credatur: quō si
prophana sacris conferre liceat
legimus Saulē iudeorum regem
primum aliosq; multos inuitos
ꝓphetasse & spiritu prophetico
raptos: sed ne multis moliar.
¶Ordo est. Sibylla affata sup. est Ordo
Aeneam: talibus.s.verbis nec vi
ri.s. Troiani: morant.i. differunt
sacra.i.sacrificia: iussa.s. offerri.i.
q̄ ipsi iussi erāt offerre.s. septē iu
uencos intactos & totidem bidē
tes lectas: & sacerdos.s. Sibylla.
vocat teucros in alta templa.s.
Apollinis quæ erant illic arce: q̄
id est ad quæ: centum lati aditus
id est accessus & centum ostia.i.
id est accessus & centum ostia.i.
value que scilicet aditus interclu
dum

Conticuit: gelidus teucris per dura cucurrit
a Ossa tremor: fuditq; [a] pces ex pectore ab imo.

PIERIVS.

a ¶Fuditq; preces Rex. In antiquis pene omnibus exempl. Fundit. presenti tempore scriptum est.

... dunt (Nam ab obstãdo osti... dictum volunt: nec semper patiemur ostia immo non nisi precibus referantur vñ paulo i... Neq; ei añ dehiscent Atto... magna ora dom⁹ &c. sũt er... ostia dũ obstãt adit⁹ vbi re... vel aditus sunt vie vsq; ad ostia nã apertis ostijs non fit aditus sed introitus) quo igitur centum aditus & centum ostia q̃ aditus claudũt ducũt. i. dirigũt adi revolẽtes: nã singulis aditibus ad ostiũ peruenit quo claudunt vñ. i. e qbus ostijs vbi referata sunt totidẽ. i. etiã centũ voces (qa per singula singule) appositorie. responsa. i. oracula & diuinatio nes Sibylle. i. per Sibyllã pronũciata. ruunt. i. p̃cipitanter edun tur. Ventum erat. s. ab omnibus: Aenea videlicet teucris reliquis & Sibylla: ad limẽ. s. templi: sup. iã cũ. i. quando: virgo. s. Sibylla incorrupta (nã a castitate nũc virgo dicit non a viri di ętate cũ sit longeua sacerdos. Donum autẽ vaticinij virginib⁹ datũ attestant poete) ait tempus sup. est poscere (more græco: p eo quod est po scedi) fata. i. oracula q̃ fata enũciant: aut q fando accipiunt: ecce quasi dicat subito adest: aut inuadit me deus: inquit deus scilicet Appollo interpres fatorũ Cui. s. Sibyllę fanti. i. dicenti talia ante fores. i. valuas aut ostia templi vultus nõ mãsit sup. vnus & color nõ mansit vnus. i. idẽ & vniformis & comę. i. capili prius compti non mansere comptę: sed pectus anhelũ. i. anhelãs frequẽter & cor da fera. i. effera rapta sacro furore: tument. i. inflantur rabie. s. sa cra & pphetica: & sup. cœpit videri maior. s. q̃ erat ppter igressũ numinis: nec sonans. i. sono indicans: mortale. i. rem mortalem aut mortaliter: sed quia dixit in primo. Nec vox hominem so nat potius dixero figurate accusatiuum esse quam nomen pro aduerbio positum. Verba enim absoluta ad sensum pertinentia figurate cum accusatiuis construuntur vt sapit acorem aut pru dentiam. redolet vetustatem: sonat mortalitatem &c. quando i. quandoquidem ipsa est afflata iam numine dei. s. Apollinis: propiore id est viciniore hoc est valde vicino menti & p̃cordijs eius & ait. o Aenea tros id est troiane sed quasi alter tros id est

rex Tro

ti eẽ debem⁹ qñ plena sit nu mine & qñ deũ deponat. Nõ ei p⁹ vaticinationẽ dictura ẽ: Nõ color vn⁹ Itẽ Luc. Stat nusq; facies. Cõ ptę comæ añ hac. s. Nam p sacra resolutæ sũt vt vitasq; resoluit. Sacrati capitis. maiorq; videri videbat sicut solebat i vaticina tionibus apparere numinis presentia: quod humanis illudebat aspectibus vñ ait Maiorq; videri: non. n. est reuera. Nec mor. so. alia enim vox numinum est: vt Nec vox hoiem sonat item Vo cis ve sonus: afflata est nondum deo plena: sed afflata vicinitate numinis. Quãdo si quidẽ: nã cõiunctio est non aduerbiũ. Cessas in vota: tardus es ad vota facienda. nam si dixeris: Cessas in vo tis hoc significat tardus es dũ vota facis. Aliud enim est cessas in illam rem & aliud cessas in illa re: tardus es ad faciendam rem & tardus es in facienda re. figurate autem dixit cessas circa vota promittenda numinibus. Tros principale pro diriuatiuo. i. pro Troius. Neq; enim ante dehiscẽt tractũ est de matris deũ templo quod nõ manibus sed precibus aperiebatur. Attonitę. stupendę non stupentis. Ergo attonitæ faciẽtis attonitos vt mors pallida tristis senectus. Ora do. quia supra ait. Vnde ruũt totidem voces per dura cucurrit Ossa tremor. religionis est & diuinæ reuerentię alibi ipe manũ m̃lto suspẽsũ numie ducit Pectore ab imo a men tis intimo nec imerito nã illa re diuitas flectit quę est nobis cum diuinitate cõmunis. id est sensu.

rex Troianorũ cessas in vota id ẽ negligẽs ne es ad faciẽda vo ta p̃cesq; q. d. si id facis nõ recte sapis: ei p qa: neq; magna. i. hor rẽda aut reuera magna ora. i. ostia & itroit⁹ dom⁹ attonite. i. atto nitos faciẽtis: dehiscẽt. i. apient sponte tibi: añ. i. priusq; su. vota & p̃ceps feceris & ipa fata talia cticuit. s. qa nõ pmittebat plura loq priusq; vota fecerit p̃cesq; fuderit teucri: tremor gelid⁹. i. gelidos faciẽs currit teucris: p ossa dura. i. ad medula vsq;: & rex q nõ ob stupuit sed remedium quesiuit: fudit preces ab imo pectore. i. ex intimo corde dicens scilicet vt sequitur.

SERVIVS.

¶Phœbe graues. scd'm Home. qui eũ dicit semper propugna torem fuisse Troiæ: & bene mi serate quia Troia defendi nõ po tuit ideo nõ dixit defendisti: sed miseratus es. Dardana qui Pari dis Achilles a matre tinctus i sti gem paludem toto corpore in uulnerabilis fuit excepta parte q̃ tentus est manu matris. Vñ Sta tius. Si te stygis amne seuero ar maui: totũq; vtinã. Qui cũ ama tam Polixenam in templo acci pere statuisset: insidijs Paridis post simulachrum latentis occi sus est. Vnde fingitur q̃ tenent arcum Apolline: Paris direxerit tela: & bene direxti quasi ad solũ vulnerabilem locum Dardana autem ideo vt non adultero sed genti præstitisse videat. Tela ma nusq; vel quia aliud sine alio eẽ non potest vel hoc dicit: & artem per tela: vt posset quod feriret: & virtutẽ per manus dedisti: vt ei⁹ fata cõpleret. Magnas. o. t. cingẽ tia terras tot maria. Oceanus em̃ omnes ambit terras: & licet iste per maria nauigauerit: quæ ter ris cinguntur tamen non dixit i proprie cum de oceano ista na scantur: & tot dicendo maria partem eum maris nauigasse significat non totum mare. Mare enim elementum est to tum Maria vero partes ma ris sicut terrę partes sunt: terra ve ro totum elemẽtũ. Penitusq; re. longe semotas auias. Massylũ. g. massyli sunt mauri: vnde speciẽ pro genere posuit: nam Aeneas ad africam venit cuius partem constat esse massyliam. Præ

tenta

¶Phœbe graues troiæ semp miserate labores:
Dardana qui paridis direxti tela manusq;
Corpus in æacidæ: magnas obeuntia terras
a Tot maria intraui duce te: penitusq; [a] repostas
Massylum gentes: prætentaq; sirtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac troiana tenus fuerit fortuna secuta:
b Vos quoq; pergameæ iam fas est parcere [b] genti
c Diiq; deæq; oẽs: quibus obstitit ilium & [c] ingẽs
Gloria Dardaniæ: tuq; o sanctissima vates
Præscia venturi da (non indebita posco
d Regna mei fatis) latio considere [d] teucros:
Errantesq; deos: agitataq; numina Troiæ:
Cum phœbo & triuiæ solido de marmore tẽpla
e Instituam: festosq; dies de nomine phœbi.
Te quoq; magna manent regnis penetralia nr̃is
Hic ego namq; tuas sortes: archanaq; fata
Dicta meæ genti ponam: lectosq; sacrabo
f Alma viros: foliis tantũ ne nomine [f] manda:
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa canas oro: ¶ finem dedit ore loquendi.

PIERIVS.

a ¶Penitusq; repostas massylum gentis. In cod. legere est pe nisq; repostas, hoc est ad Pœnos vsq; elocutione insolita, quare longe melius penitus, vt illud, & penitus toto diuisos b orbe Britannos. b ¶Vos quoq; pergameæ iam fas est par cere genti. In codicibus aliquot anti. parcite legit deposcẽdi

forma,

ASCENSIVS.

¶Phœbe graues troię. In hac ora tione captat Aeneas. beniuolen tiam phoebi significãs se memo rem beneficiorum acceptorũ. q em̃ se gratum ostendit i acceptis dignũ facit accipiendis. Simul quoq; vt admouerat Sibylla vo ta facit. In quibus vt in alijs mul tis ad romanam historiam facit præludium. Nam anus pegrina siue hospita atq; incognita. Tar quinum regẽ adijt nouẽ libros afferens in quibus diuina Roma norũ oracula afferebat eosq; ve nales exhibuit trecentos philip peos aureos p eis postulans. quã rem multo risu excepit rex qua si delira vltra iustum præciũ ni mium expostulasset: sed illa spre ta tres eorum igni absumpsit: de inde de sex reliquis idẽ præcium expostulans itidẽq; derisa idẽ ef fecit. Tertio vero pro trib⁹ reli quis idẽ pręciũ postulãs accepit admirãte videlicet rege mulie ris cõstantiã & facti nouitatẽ: vñ non nihil mysterij in libris su spicatus eos excuti iussit abeũte q̃ nũq; deinde visa ẽ anus sed Si bylla estimata: inq; illis reperta sunt Romanorũ fata atq; ita sum ma religione atq; obseruãtia cul ti sunt a Romãis & ad eos q̃si ad oraculũ qndecim viri adire sole bant vt Ser. recitat: & Cicero in prima epistola ad Lentulum sa tis indicat. Sed ne multis lectorẽ immorer. ¶Ordo est. O phœbe. s. Apollo: semper miserate. i. qui semp miserat⁹ es: graues labores Troię (qd' fingit aut ppter cau sam sequẽtẽ aut qa pheb⁹: Apol lo & sol id ẽ: quo lucente Troia

capi nõ

ASC. ¶Poe. Ordo.

capi non potuit:sed noctu)q direxti.i. direxisti (per syncopā sed sunt qui velint subitum teli adorsum depictum)tela Dardana Paridis .i. dardanei Paridis (sed sunt q poti⁹ tela dardana ꝑ eo qđ ē dardanea dixisse censeāt q̄ Dardanei Paridis eo ꝙ nō causam Paridis adulteri sed Dardanie sibi chare tutari voluerit) & man⁹ Paridis in corp⁹ Aeacide. i.Achilis nepotis Aeaci direxit aūt:qa ꝑcipue in illis locis vulnerauit Achillē in qbus vulnerabilis erat in calcaneis.s.pedū q bus Thetis mater ei⁹ dū eū in styge intingeret tenuerat & ita qm stygijs aquis nō imbuerat nec mūiuerat ī illis dumtaxat vulnerabilis erat quod cōquerit apud Statiū in achilleide) ego itraui te duce.i.ducēte aut ductu tuo (Et ita a gnāli bn̄ficio ad ꝓpriū sibi videlicet ipēsum descēdit) tot maria obeūtia.i. circūdātia magnas terras.i.isulas & cōtinētes & gētes massilū.ꝑ massilorꝫ q sūt In aphrica & habet scđam longā nam massilīj secūda breui in ꝓuincia Galliç sunt)repostas.i.repositas & a ceteris seclusas vt res quibus vti nolum⁹ penitus.i.oino:hoc est extremos ppl̄os Massilorū:& arua prætenta syrtibus(a ꝑtendor nō a ꝑtenor).i.in conspectu syrtium extēta:nos prendimus.i. arripimus iā tandē oras.i.extremas regiones Italiæ fugientis.i.more fugiētis cū propior esset ꝑhendi nequeūtis. Fortuna Troiana.i. inimica & aduersa qualē Troiani experti sunt. fuerit(cōcessiuus est mod⁹.i.cōcedēdo vt fuerit)secuta.i.ꝑsecuta nos hacten⁹.(Est ei Tmesis nec dicetur temesis).i.ad hoc vsq; tempus & ad hunc vsq; locū nec amplius(Posset etiā dici fortuna fuerit secuta.i.ꝑsecuta hactenus Troiana.i.res Troianas)Fas est o dīj & deæ oēs: quib⁹ iliū.i. arx ꝑcipua in Troia:& ingens gloria Dardaniæ:obstitit. i .cōtra voluntatem stetit hoc est q voluistis Iliū deleri & gloriā ei⁹: vñ paulo inferius: nimium Romana ꝓpago visa potēs superis:& ē egregia Troiç laus quasi deos deasq; ad emulationē & inuidiā cōcitauerit:ꝙ eius glīa deorum gloriā offuscaret fas est inquam vos ꝑcere genti ꝑgameæ.i. Troiane:& tu o sanctissima vates.s. Sibylla ꝑscia venturi.i.q prescis vēturum aut qđ venturum est: da.i. dic & designa meis fatis.i.scđm cętera oracula mihi data:regna si ego nō posco indebita:scit.n.sibi regnum deberi & ꝑcipue Iulo: & da.i.cōcede oraculorum reuelatiōe teucros cōsidere.i. sedē capere & habitationē latio.i.in Italia: vbi Saturn⁹ latuit:& deos errantes.i.nobiscū ꝓfugos:& numina troiç.agitata.i.ꝓfugata:cōsidere latio. Ego.s.ꝑ eos qui de me orituri sunt constituā: tum.s. postq; regnū fatale cōstitutum fuerit phebo & triuię.i.in honorē apollinis & dianę templa de marmore solido.i. aut nō admixto alio lapide aut nō fracto:& instituam dies festos.s. seculares seu apollinares ludos: de noīe phebi.i. Apollini:& magna penetralia.i.sacraria:manent.i.certissime futura expectant:quoq;.i . etiā te.i.libros tuos:in nostris regnis(qđ postea effectum docet Seruius. Notumq; est Augustū edē apollini sacrā hoc est vt Persius dicit sacra vatū instituisse nec vitiosū est qđ tāto añ id vouerit Aeneas: quia id facit admonente Sibylla quæ dixerat cessas in vota ꝑcesq;:eius aūt admonitione sciuit se nihil in vanū votu rum atq; ita licet scđm veritatē ideo id vouisse dicatur quia postea factum est:tñ scđm fictionē poeticā: pōt postea factum esse ab ijs qui sibyllinis libris sacraria extruxerūt quia prius Aeneas futurum vouerat:quod quia reprobari non satis euidēter potest satis est poete)Nāq; pro quia: ego ponā.i.cōsecrabo & reseruabo hoc est nepotes mei id facient: hic.i.in regnis meis . sortes .s. tuas hoc est libros in qbus continebunt sortes.i.rñsa deorꝫ vnde Horatius dicte per carmina sortes &c. & fata arcana.i.secreta retinenda cum magna religione & obseruantia: dicta.i.vaticinata: meę genti.i.ei quę meis subdet & o alma.i.altrix & auctrix imperīj & rerum mearū: ego sacrabo tibi viros lectos.i.delectos ad hoc munus.s.quindecim viros tm̄.i.tm̄modo: ne manda.i.ne cōmendes seu committas: nomina.i.notas & characteras.hoc est scripta tua folijs hoc est si hoc solum beneficium nobis feceris ꝙ loquaris & nō in folijs scripseris: de qua re videndum est in tertio huius in oratione Heleni ad Aeneam: ne ipsa. scilicet folia & nomina in eis scripta volent ventis rapidis.id est per ventos rapidos cōmota existentia ludibria.i.vt res ludibrio habite: aut consulentes ludibrio habentes: vnde dictum est inconsulti abeunt sedēq; odere Sibyllæ. Ego oro : vt suppl e ipsa.i. tute: canas.i. ore edas oracula & non solis notis in folijs palmarum descriptis. Et supple Aeneas hoc dicto dedit finem loquendi: id est definiuit & significauit eam loqui ore & non scriptis. aut sic: dedit ore: id est significauit ore suo finem loquēdi: id est ꝙ iam faceret finem loquendi vt ipsa subsequeretur. vterq; modus saluari pōt: sed prior quia authoritate Seruiana fulcitur tutior est.

forma, qđ forte non displiceat, ꝙq̄uā, parcere, infinitiuū sonat eleganti⁹. c ¶Quibus obstitit ilium, & ingens gloria Dardaniæ. Veteres pleriq; cod. ilion ingens legunt, vt Ouidianū illud ilion & tenedos. Sed enim magis Virgilianū est ilium & ingens legere, gratiore nūero, & sentētia dilucidiore d ¶Latio considere teucros. In Ro. cod. cōsistere legit. & in primo æneidos eandem hui⁹ verbi varietatem oñdim⁹ eo loco vultis & his mecum pariter considere regnis . Nam aliquot exemplaria ibi etiam Consistere legūt. Sed em̄ considere oīno magis placet eruditis viris. e ¶Solido de marmore templa instituā. In Ro. cod. templū constituā legitur. In Longobardico templū quidē est. Sed instituam verbū, vt etiā ad festos dies adcommodetur. f ¶Folijs tantū ne noīa manda. In antiquis omnibus exemplaribus quotquot versare mihi contigit. carmina, non nomina, scriptum inueni, quę quidē lectio Seruium non latuit.

tenta. circūfusa: i. certa ei̅ illic maria & terræ: vnde aut Lucā. Aequora fracta vadis: abruptaq; terra ꝓfundo: Prendimus ... fugientē Italiā. Hac troia. te.i. hactenus hucusq;.i. hic sit finis: nam tenus ꝓprie est extrema pars arcus: vt Plau. ostendit. Vnde tractū est vt hactenus hucusq; significet. Troiana fortuna: ꝑ iudicio i.mala:& dicit iniquum esse vt Troianam fortunam patiant in Italia. Fas est.p.g. quia se victam fatetur. Quibus obil . Ganymedes em̄ obfuit Hebę. paris Mineruę & iunoni . Quod aūt dixerit Dīj deæq; & dearum tm̄ reperimus exempla non est mirū cum supra dixim⁹ αρσενοθηλεας oēs deos possumus ergo per vnam rem vtrumq; intelligere. licet dicatur etiā Neptunno obfuisse Troiam in denegatione mercedū Nouimus ꝑterea esse morē poeticum. vt duabus præpositus rebus vni respondeant vt Nauita tū stellis numeros & nomina fecit Pleyadas hyadas: claraq; lycaonis arcton: nā suppresso numero dixit noia. Præscia ventu. absolutum est rerum vēturarū. Dadic vt qui sit Da tityre nobis: vnde contra Accipe nūc danaum insidias nō em̄ ꝑstare aliqđ poterat: sed indicare futura. Non indebita po. deest si. Est aūt ειρμος.i. lōgissimum hyperbatō Phoebe & vos dīj deæq;:& tuo vates da idest dic Latio teucros considere id est vtrum possumus considere. Verecunde autem dictum est: Si non indebita posco: cum certum esset : quia debebant eis regna. Errantesq;.d. vt dījs sedem exiguam patrījs. Agitataq;.n.r. aut mecum vexata aut certe ξοανα dicit id est simulachra breuia quæ portabantur in lecticis:& ab ipsis mota infundebant vaticinationē: qđ fuit apud ęgyptios & Carthaginenses. Tū phoeb⁹ & tri. vt solet miscet historiam. Nam hoc templum i palatio ab Augusto factum est: sed quia Augustus cohæret Iulio qab Aenea originem ducit: vult Augustū patrum vota soluisse Festosq; pi.n.ph. ludos apollinares qui secundum quosdā bello punico scđo instituti sunt: scđm alios tpe syllano ex rñso Martiorum fratrum: qbus Sibylla ꝓphetauerat quorꝫ extabant vt sibyllina responsa. Te quoq; m.m.n.p.r.id est coleris vt numen: Manent aūt expectant in futurum. Penetralia: secreta templorꝫ. Tuas sor. sibyllina responsa. quæ vt supra diximus incertum est: cuius Sibyllæ fuerint. ꝙq; cumanę Vergili. dicat: Varro erithreæ: sed cōstat Seruio tullo regnante Tarquino quandam mulierem noie Amaltheam obtulisse ei nouem libros in quibus erant fata & remedia Romana:& pro his poposcisse tercentum philippeos. qui aurei tunc preciosi erant quæ contempta alio die tribus incensis reuersa est:& tantum poposcit. Item tertio alījs tribus incensis cū tribus reuersa est & accepit pro tribus ter centum quantum postulauerat pro nouem Hac ipsa re rege cōmoto ꝙ preciū nō mutabat: qui libri in templo Apollinis seruabant nec ipsi tantum sed & martiorum & begoes nymphæ: q artem scripserant fulguritarum apud Tuscos: vnde addidit Tuas sortes arcanaq; fata: & hoc idem tangit poeta Aeneam tamen inducit quasi de præsenti dicentem oraculo. Lectosq; sacrabo viros quia nisi patricīj non fiebant sane sciendum primo duos librorum fuisse custodes: deinde decem: inde quindecim vsq; ad tempora Syllana. Post creuit numerus nam sexaginta fuerunt: sed: remansit quindecim vi rorum vocabulum. Folijs ne tan. no. man. vt varro dicit in folijs palme interdum notis interdum scribebant sermonib⁹: vt in tertio supra dixim⁹. Ipsa: pro tu:& pronomen posuit eius ꝑsonę de qua loquimur ꝓ illius cum qua loquimur est autem græcum: nam dicunt αυτη Jε.ι.tu dic. Finem dedit ore loquendi : hoc est deffiniuit ei vt ore loquereř: nec in folijs scriberet.

Tenta

Hiatus

Sibyll... nu...

ASCENSIVS.

ASC. ¶At phoebi nondū &c. Docet quo relucrata ē Sibylla cōtra violentiam phoebi insidentis vt penitus subacta deo vaticinata iudicetur,

At Phœbi nondū patiens immanis in antro:
Bacchatur vates; magnum si pectore posset

SERVIVS.

SER. ¶Nondum patiens: aut quæ nō dum posset implere oraculorū sermones. aut dum vacat. & est impatiens. Phoebi bacchatur vates:

Excussisse deum:tanto magis ille fatigat:
Os rabidũ fera corda domãs:fingitq; p̃mendo.
Ostia iamq; domus patuere ingentia centum
Sponte sua:vatisq; ferunt responsa per auras.
¶O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
a b Sed terra[a] grauiora manent in[b] regna Lauini
Dardanidæ veniẽt(mitte hãc de pectore curã)
Sed non & venisse volent:bella horrida bella:
Et tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non simois tibi:nec xanthus:nec dorica castra
Defuerint:alius latio iam partus Achilles:
c Natus & ipse dea:nec teucris addita[c] Iuno
Vsq̃ aberit:cũ tu supplex in rebus egenis:
Quas gentes Italũ:aut quas nõ oraueris vrbes
Causa mali tanti cõiunx iterũ hospita teucris
Externiq; iterum thalami.
Tu ne cede malis:sed contra audentior ito:
d Quam[d] tua te fortuna sinet.via prima salutis:
(Quod minime reris)graia pandetur ab vrbe.

PIERIVS.

a ¶Sed terra grauiora manent.In cod.quibusdã admodũ vetustis terræ genitiuo casu legiẽ,subintelligendo p̃icula, veluti dixerat,pelagi defuncte periclis.magis tamen placet terra.aduerbialiter. b ¶In regna lauini dardanidæ veniẽt.Vetera quædam exemplaria legunt & regna.p in regna ꝓpositione præterita,ꝓ vt etiã factũ statim in principio libri primi,Italiã fato ꝓfugus lauinaq; venit littora.Sunt & qui latini legẽdũ autumẽt.Seruio etiam super syllaba lauini prima plurimũ dubitãte.In cod.tñ oĩb⁹ antiquioribus lauini scriptũ obseruaui, p̃ter nõnullos,i qb⁹Latini.subdititia lectio ẽ priore abrasa dictione.Sed em̃ plura de hoc in.vij. vbi v̾sum illum,exsulibus ne datur ducenda lauinia teucris, In cod.q̃busdã ant.aliter legi ostensum est. c ¶Nec teucris addita iuno.Multi quidẽ cod. ex antiquis abdita legunt,sed inemendate addita v̾o vocabulum lucillianum agnoscit Seruius.
d ¶Sed cõtra audentior ito Quã tua te fortuna sinet.In plerisq; veteribus cod.Qua legere est, qđ forte nõ displiceat. Sed plus est Quã dicere,qa id etiã adhortaẽ,vt fortunã ipam superare cõtẽdat,quũ ex altero,ei tñ obsequẽdũ præcipiatur.

vates:bene bacchatur.idem enim est Apollo qui liber pater qui sol.vnde ait Luca.cui numine mixto Delphica thebanæ referunt trieterica bacchę: vnde in eorũ sacris erat phœbadum baccharumq; conuentus. Excussisse deum:excuti proprie de equis dicimus:quod ideo traxit: qa phœbus sol equis vtitur.& nũc Sibyllam quasi equũ. Apollinẽ q̃si equitem inducit in ea permanens translatione excussisse ait. vt Excussus aconteus item Fera corda domans.qđ proprie equorum est & frena & stimulos pati. vt Ea frena furenti Concutit & stimulos sub pectore vertit. Qđ autem dicit magnum deum nõ reuera ait: sed rettulit ad effectũ colentis:vt Summe deum sancti custos soractis Apollo. vnicuiq; enim deus ipse quem colit magnus videtur. Excussisse deũ pro excutere:tempus pro tempore:ẽ autem attica figura qua nos vti nõ ꝯuenit. Vt αοριστος ponatur pro ενεστω vt γραψαι.p γραφειν. Hac licenter vtuntur poetæ.Fingitq; premendo: componit vt & corpora fingere lingua.Componit etiam ad moderationem certam dicendi. vt em̃ supra diximus omnia quidẽ vident:sed non omnia indicant sacerdotes.vt supra Luca. Nec tm̃ prodere vati:Quantum scire licet Ostia iamq; domus.p. p̃cib⁹. scilicet & quæ ante ostia erant patefacta aditus esse cœperunt. Ferunt responsa quia supra ait Ora domus pelagi defuncte peri. nõ liberate pelago.sed marinis periculis:nam adhuc nauigaturus ẽ: sed sine vllo discrimine.Defuncte autem liberate:nam dicimus fũctos offõ q officia debita ꝯpleuerunt.vñ & honorib⁹ functi: & hinc defunctos mortuos dicimus qui compleuerunt vitæ officia:vnde est.nil iam cœlestib⁹ vllis Debentem.Sed terræ:legiẽ & terra vnum tamẽ est. in regna laui.alij latini legunt cuius tunc erat sed quia diuina loquitur futura præoccupat Postea em̃ lauinium dicetur licet possit ad lauinium Latini fratrem referri qui illicante regnauit.Horrida bel.quæ contra hostem cognatumq; susceptafunt:vt Latin⁹ dictur⁹ est:arma impia sumpsi:promissa eripui Spumantem.s.c.quasi non præuideat: sed videat quæ facturus est Turnus:vt redolent tyberina fluenta sanguine adhuc.Non Simois tibi nec Xanthus Tyberinus & Numicus in quem cecidit. Nec dorica castra græca & reuera:nam Turnus græcus fuit:vt Et turno si prima domus repetatur origo:Inacus acrisiusq; patres mediæq; mycenæ. Partus Achilles turnum significat:& sic hoc dictum est vt in Buccolicis Alter erit tunc typhis & altera quæ vehat argo Horas: & hoc est quod dicit. Obscuris vera inuoluens:nam licet vera sint latent tñ vnde Apollo λοξιας dicitur:id est obliquus.Natus & ipse dea:de venilia sorore amatæ:vt cui diua Venilia mater::nec debet mirũ esse amatam fuisse mortalem cum & Turnus luturnœ frater mortalis fuerit nam hæc fuerãt diuina beneficia. Addita Iuno:inimica est autem verbũ Lucilij & antiquorum:vt Plau. Additus Ioui argus. In rebus ege.p transitum ostendit famẽ.Coniuxit iterum hospitanã & Paris ab Helena fuerat susceptus hospitio: Hospita autem more suo dixit & bene ne aliquid imputeẽ Aeneæ q̃ si hoc fatorum esse prædixit: Tu ne cede:pro ne cedas sed ito audentior q̃ tua te fortuna permittit:& bene aduersam fortunã edocet virtute aut vitari:aut minui aut patiẽter sustineri. Via rõ oportunitatis.Gratia pandetur ab vrbe:propter Euãdrum qui eũ in Thusciam missurus ad Tarcontem est.

cetur:nec quæ Aeneæ nouerit placitura.nã ignora dicit multa & terribilia quæ nõ erat opere p̃cium Aeneam sociosq; eius nouisse priusq; ad Italiam peruenerint:quia si nouissent tot bella in Italia adhuc gerenda nõ ẽ lęti neq; oẽs in Italiam peruenissent.vnde dicit in regna Lauini Dardanide venient:sed nõ & venisse volent.&c.Dico ad Italiam id est ad eã partẽ quo peruenire cupiebant:vt pote in latiũ sedes vbi fata quietas ostendebãt. Nã & cume in ora sunt Italiæ: sicut & caieta:de qua in principio septimi diceẽ.Tu quoq; littoribus nostris.i.italicis.Vnde hic expresse dicit Sibylla in regna Lauini Dardanide veniẽt:qa iã ad littora Italiæ venerant nõ ampli⁹ periculose nauigaturi.Vñ præmiserat O tandem magnis pelagi defuncte p̃iclis &c.Quia vero nihil extat quod ad hũc locũ faciat Donati.¶ Ordo est. At.i.sed vates.s.Sibylla:nondũ patiẽs phœbi.i.q̃ nondum tolerare valebat phœbũ in eã.s.intrantẽ:aut insidentẽ in morẽ equitis:bacchaẽ. Ordo.
i.more bacchãtiũ furit: existens immanis.i.terribilis & ferox(qa dictum est maiorq; videri. &c.)i antro.i.adytis phœbi:si.i. vt si forte posset excussisse.i.quasi equitem insidentem excutere: pectore.s.suo magnum deũ.s.phœbum:qui in oraculis magnus ẽ: aut qui eam maiorem fecerat.Ille.s.deus fatigat sup.eam: tanto magis.s.quanto magis ipsa reluctabatur: domans.i. cõprimens os rabidum.i.furens:& corda fera.i.effera & indomita: & fingit i.cõponit & ad debitum situm reducit:præmendo.i. reprimendo s.eã.Iamq;.i.& iã.s.post vota & p̃ces:cum deus in eam plene descẽderat.centum ingentia ostia domus patuere sua sponte:& ferunt i.efferunt:respõsa.i.oracula vatis s.Sibylle:ad auras.s.vbi consultores erant.Rñsa autẽ sunt hæc: O sup.Aenea: defuncte.i.perfunctæ & nõ amplius functure tandẽ.i.post septennales errores: magnis periclis pelagi:sed sup.nihilominus:grauiora:sup.pericula manent sup.te terris.i.in terris.i.cum perueneris ad terram: quia in mari nõ potuit submergi qui Numico lacu submersus est.audi sup.que dicam.Dardanidæ veniẽt in regna Lauini mitte.i.remitte aut depone:hanc curam de pectore.i.ne sis sollicitus de hac re sed ipsi & id est simul volent haud.i.non venisse.i. ꝙ in Italiã nõ venerint:nõ dicitur tu voles quia vir magnanimus infrangibilem habet constantiam Ego cerno.i.p̃uideo & est exemplũ vbi etiam mente cernimus:aut cerno deo reuelante intrinsecus. bella:bella iniquit horrida & tybrim fluuium illum Italiæ spumantem multo sanguine:non dicit quorum nec tamen victoriam policeẽ Aeneæ:Simois.i.fluuius ille Troianus.nec xanth⁹ id est alius eiusdem fluuius nec castra dorica.id est græcorum nõ defuerint tibi.id est ad perniciẽ tuam: hoc est Troianorum cadaueribus opplebitur tyberis vt oppleti sunt simois & xanthus. Et tam sæuos inimicos offendent in Italia: q̃ experti sunt græcos i phrygia. Alius Achilles:id est achilli similis videlicet Turnus parthus est.s.tibi iam in latio.Natus est:& id est etiam ipse:quasi dicat non solum Achilles aut tu dea.s.Venilia.nec iuno addita.i.persecutrix:teucris.scilicet ad persequendos eos aberit vsq;.i. in aliquo loco ab eis sup.tunc cum tu supple.lex in rebus egenis id est tenuibus & modicis quas gentes Italum ꝓ Italoꝝ:& quas vrbes.i.ciuitates & cõmunitates non oraueris.s. vt tibi auxilio sint:q.d.nullas non oraueris sed omnes & est plus q̃ si oĩes diceret Coniunx hospita.id est filia hospitis.s.Lauinia filia Latini

curuo

niarum fuerunt aliud esse inferos negauerunt q ipsa corpo-
ra quibus inclusæ animæ carcerē fedū tenebris horridū sordib9
& cruore patiuntur. Hoc animæ sepulchrum: hoc ditis concaua:
hoc inferos vocauerūt. Et oia quæ illic esse credidit fabulosa per
suasio in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obli-
uionis fluuium aliud nō esse asserētes q errorē animæ obliuiscē-
tis maiestatē vitæ prioris q̄ anteq in corpus truderet potita est:
Lethe. solāq esse in corpore vitā putātis (Vn letheū fluuiū a ληθη qd' est
Phlegethon. obliuio & ληθω qd' est lateo vocamus.) Pari interp̄tatione phle
gethontem ardores irarum & cupiditatum putauerūt. (Dicit em
Acheron phlegeton a verbo φλεγω qd' est cōburo ardeo &c.) Acherontē
quicquid fecisse dixisseve vsq ad tristitiam humanæ varietatis
more nos penitet. (Dicitur acheron ab α, qd' priuatiuū est & χα-
Cocytus ρα lætīcia hoc est absq lætīcia.) Cocytū quicquid homines in lu
ctum lachrymasq compellit. (Dicitur a κωκυτος qd' est luctus
vlulatus sicut κωκυμα ploratus κωκυξω lamentor & κωκυω plo
ro &c. Stygem quicquid inter se humanas animas ī gurgite mer
Styx. git odiorū. (Dicitur styx a στυγερος quod est mœstus odiosus:
vel si sic scribas styx est acies seu turma continens viros (T. id est
ccc. (Notate hic fluuiorum ordinem q incrementum habeāt pri
mum siquidem malum est obliuio boni quod lethe significat:
deinde ardor & inflammatio ad malum quod phlegethon: tum
priuatio lætīciæ quod acheron: tum luctus & lachrymæ qd' co-
cytus. Postremo perseuerans odiū in furorē rapiēs qd' styx signi
ficat. Ipsam quoq pœnarum descriptionē de ipso vsu cōuersatio
Vultur iecur tondens. nis humanæ sumptā crediderūt vulturē iecur immortale tondē-
tem nihil aliud intelligi volētes q tormēta consciētiæ obnoxia
flagitio viscera interioris rimantis & ipsa vitalia īdefessa admis-
si sceleris admonitione laniantis semp curas si regescere forte ten
tauerint excitātis tanq fibris renascentibus inhærendo: nec vlla
sibi miseratione parcentis lege hac qua se iudice nemo nocēs ab
soluitur nec de se suam potest vitare sententiam. Illos aūt epulis
ante ora positis excruciari fame & inedia tabescere quos magis:
Tātali magisq acquirendi desiderium cogit præsentem copiam con vi
dere & in affluentia inopes egestatis mala patiuntur nescientes:
parta respicere dum egent habendis. Illos radiis rotarum pende-
Ixiones re districtos quæ nihil consilio præuidentes nihil ratione mode
Sysiphi. rantes: nihil virtutibus explicantes seq & actus suos omnes for-
Saxum voluētes tunæ permittentes casibus & fortuitis semper rotantur. Saxum
ingens voluere inefficacibus laboriosisq conatibus vitam terē-
tes. Atram silicem lapsuram semper & cadenti similē illorū capi-
tibus imminere qui arduas potestates & infaustam ambiūt tyrā
nidem nunq sine timore victuri & cogentes subiectum vulgus
odisse dum metuat semper sibi videntur q merentur excipere.
Dionysii tyrāni. Neq frustra hoc Theologi suspicati sunt. Nam Dionysi9 aulæ si
Casum silicis timentes phlegiæ. culæ inclæmētissimus incubator familiari quondam suo solam
beatā existimanti vitā tyranni volēs q perpetuo metu miseraq
impendentiū semper periculosum plena esset ostēdere gladiū va
gina raptum & a capulo de filo tenui pēdentē mucrone demisso
iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cūq ille &
siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo aspernare
tur. Talis est (inquit Dionysius) vita quā beatam putabas sic no
bis semper mortem imminētem videmus. Existima ergo qn̄ fœ
lix esse poterit qui timere nō desinit. Secūdū hæc igitur q̄ a theo-
logis asseruntur si vere suos quisq patimur manes & inferos in
his corporibus esse credimus: qd aliud intelligendū est q mori
aīam quū ad corpus inferna demergitur: viuere aūt cum ad supe
ra post corpus euadit. Dicēdū est qd iis postea viris sollicitior in
quisitor philosophiæ cultus adiecerit. (Nam & qui primum py-
thagorā. Et qui postea Platonē secuti sunt duas esse mortes vnā
Nota duas mortes. animæ: animalis alteram p̄diderunt arbitrantes tunc animā mo
ri nondū corrūperetur qd' impossibile sciuerūt sed dū operas si-
bi p̄prias exercere nō posset. Mori aīal quū aīa discedit e corpore
De religs phis. ipsam vero animā mori asserentes quū a simplici & indiuiduo
fonte naturæ in mēbra corporea dissipatur. Et quia vna ex iis ma
nifesta oibus nota est. Altera non nisi a sapientibus deprehensa
cæteris eam vitam esse credentibus: ideo hic ignorat a plurimis
cur eūdem mortis deū modo ditē modo immitē vocemus quum
per alterā. i. aīalis mortē absolui aiam & ad veras naturę diuitias
atq ad propriam libertatē remitti faustū nomē indicio sit. Nam
πλουτος diuitiæ sunt vnde πλουτων. Per alterā vero quæ vul-
go vita existimatur aīam de immortalitatis suæ luce ad quasdā
tenebras mortis impelli vocabuli testemur horrore. Nam vt cō
stet animal necesse est aīa in corpore vinciatur. Ideo corpus δεσ-
Vn corp9 dictū. μας hoc est vinculum nuncupatur. (Est enim δεσμη fasciculus
δεσμιος vinctus δεσμος vinculū nodus δεσμοω ligo vincio.)
Et σωμα quasi quoddam σημα. i. animæ sepulchrum: vnde Ci-
cero pariter vtrūq significās corpus esse vinculū corpus esse se-
pulchrū qd' carcer est sepultorū) ait. Qui e corporū vinculis tanq
e carcere euolarunt. Inferos aūt Platonici nō in corporib9 esse. i.

nō a corporibus incipere dixerūt sed certā mūdi istius partē ditis
sedem. i. inferos vocauerunt. De loci vero ipsius finibus inter se
dissona publicarunt. Et in tris sectas diuisa sentētia est. Alii enim
mundum in duo diuiserūt quorū alterū facit alterum patitur. Et
illud facere dixerunt qd' cum sit immutabile alteri causam & ne-
cessitatem permutationis imponit: hoc pati qd' per mutationes
variatur. Et immutabilem quidem mundi partem a sphera quæ
a planes dicitur vsq ad globi lunaris exordium: mutabilē vero
a luna ad terras vsq dixerunt: & viuere animas dum in immuta
bili parte consistunt mori aūt quum ad partem ceciderunt p̄mu
tationis capacem. Atq ideo inter lunam terrasq locum mortis
& inferorum vocari ipsamq lunam vitæ esse mortisq confiniū
& animas inde in terram fluentes mori: inde ad supera meantes
in vitam reuerti. Nec immerito existimatum est: a luna enim de
orsum natura incipit caducorum ab hac animæ sub numerum
dierum cadere & sub ipsis incipiunt: deniq illam (id est lunam)
æthereæm terram phisici vocauerunt & habitatores eius lunares
populos nuncupauerunt quod ita esse plurimi argumentis quæ
nunc longum esset enumerare docuerunt. Nec dubium est quin
ipsa sit mortalium corporum author & conditrix adeo vt nulla
corpora sub luminis eius accessu patiant augmēta: & hac decre-
scente minuant. Sed ne de re manifesta fastidiū p̄lixa assertione
generet ad ea q̄ de inferorū loco alii definiunt transeamus. Malue
runt enim mundū alii in elemēta terquaterna diuidere vt in pri-
mo ordine numerarentur. Terra: aqua: aer: & ignis quæ est pars
liquidior aeris vicina lunæ. Supra hæc rursum totidem numero
sed naturæ purioris elemēta: vt sit luna pro terra quā æthereæm
terram a phisicis diximus nominatam: aqua sit sphera mercurii:
aer veneris: ignis in sole. Tertius vero elemētorū ordo ita ad nos
conuersus habeatur: vt terram vltimam faciat: & cæteris in me-
dium redactis in terrā desinat tā ima q summa: postremitas igi-
tur sphera martia ignis habeatur: aer iouis: saturni aqua: terra ve
ro aplanes: in qua elysios cāpos esse puris animis deputatos anti
quitas nobis intelligendum reliquit: de his campis aīa cum i corpus
pus emittitur per tres elementorum ordines trina morte ad cor-
pus vsq descendit. Hæc est inter Platonis de morte animæ quū
in corpus truditur. Secunda sentētia. In qua videbimus oīa in
vnum globū redacta: ita vt sicut ignis cum terra in siccitate com
municat sic aplanes cū eadē conueniat. Nec absurdum est dicere.
Martē esse de natura ignis: Iouē de natura aeris quē sæpe p̄ aere
ponimus vnde ipsum tonantē dicimus tonitrua siquidē in aere
fiunt. Saturnū de natura aquæ quā frigidā vt illū cognoscimus:
& sicut hæc rerū pater dicit: vt in Geor. Oceanūq patrē rerum: &
secundum Milesium thaletem omnia ex humore creantur: ita il
le deorum pater: mortalib9 tum inimicis accedit ad hæc q satur-
ni genitalia in aquas cecidisse fabulantur. Firmamentum autē. i.
aplanem cum terra multum affinitatis habere videmus &c. Alii
vero (Nam tres inter eos esse sententiarū diuersitates antesigna-
uimus) duas quidem & ipsi partes sicut primi faciūt sed nō iisdē
terminis diuidunt mundum. Hi enim cœlum qd' aplanes sphe-
ra vocitetur partem vnam: septem vero spheras quæ vagæ vo-
cantur: & qd' inter illas & terrā est: terramq ipsam alterā partem
esse voluerunt. Secūdum hos ergo quorū sectæ amicior est ratio
animæ beatæ ab oī cuiuscūq cogitatione corporis libere cœlū
possident: quæ vero appetentiam corporis & huius quam in ter
ris vitam vocamus ab illa specula altissima & perpetua luce de-
spiciens desiderio latenti cogitauerit pondere ipso terrenæ cogi-
tationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subito a p̄fecta in-
corporalitate luteum corpus induitur: sed sensim per tacita detri
menta & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis reces-
sum in q̄dam syderii corporis incremēta turgescit: In singulis em
spheris quæ cœlo subiectæ sunt ætherea subuolutione vestit vt
per eas gradatim sociati huius indumenti testei consiliet. Et ideo
totidem mortibus quot spheras transit ad hanc peruenit quæ in
terris vita vocitatur. Descēsus vero ipsius quo aīa de cœlo in hu
ius vitæ inferna delabitur sic ordo digerit. Zodiacam ita lacteus
circulus oblique circūflexionis occursu ambiendo amplectitur:
vt eum qui duo tropica signa Capricornus & Cancer ferunt in-
tersecent. Has solis portas phisici vocauerunt: quia in vtraq ob-
uiante solstitio vlterius solis inhibetur accessio & fit ei regressus
ad zonæ viā cuius terminos nunq relinquit. Per has portas ani
mæ de cœlo in terram meare & de terris in cœlum remeare credū
tur: ideo hominum vna: altera deorum vocatur. Hominum can
cer quia per hunc in inferiora descensus est. Capricornus deorū:
quia per illum animæ ī propriæ immortalitatis sedē & in deorū
numerū reuertunt: & hoc est qd' Homeri diuina p̄uidētia in an-
tri ithacēsis descriptione significat. Hinc & Pythagoras putat a
lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperiū q aīæ inde lapsæ
videntur a superis recessisse. Ideoq primam nascētibus ait lactis
alimoniā afferri: q primus eis mot9 a lacteo incipit in corpa ter
rena labētib9.

terrena labētibus.Vnde & Scipioni de animis beatorꝝ ostenso
lacteo dictū est.Hinc ꝓfecti huc reuertunť.Ergo descensuræ quū
adhuc in cancro sunt qm̄ illic positæ nec dū lacteū reliquerūt ad
huc in numero sunt deorꝝ.Cū vero ad leonē labēdo puenerint il
hic cōditionis futuræ auspicanť exordiū.Et qa in leone sunt rudi
menta nascēdi & quædā humanæ naturæ tyrocinia : aquarius aūt
aduersus leoni est & illo oriēte mox occidit:ideo cū sol aquariū
tenet manibus parentať:vtpote in signo qď humanæ naturæ cō
trarium vel aduersum feratur.Illinc ergo.i.a confinio quo se zo
diacus lacteusq̧ contingunt anima descendens a tereti quæ sola
forma diuina est in conū defluēdo ꝓducit̃ sicut a pūcto nascitur
linea:& in longū ex indiuiduo ꝓcedit ibiq̧ a puncto suo qď est
monas venit in diaden quæ est prima detractio.Et hæc est essen-
tia quam indiuiduam eandemq̧ diuiduā.Plato in Thimeo quū
de mundanæ aīæ fabrica loqueretur expressit. Animæ enim si-
cut & mūdi ita & hoīs vnius mō diuisionis reperienť ignorare.
Si diuinæ naturæ simplicitatis cogitenť mō capaces cū alia per
mundi hæc p hoīs mēbra diffundiť.Aīa ergo cū trahiť ad corpus
in hac prima sui productione siluestrē tumultū.i.hylen influen-
tem sibi incipit experiri.Et hoc est qď Plato notauit in phedron
te,aīam in corpus trahi noua ebrietate trepidantē volēs nouum
potum materialis alluuionis intelligi qua delibuta & grauata de
ducitur.Arcani huius indiciū est.Et crater liberi patris ille syde-
reus in regione quę inter cancrum est & leonem locatus ebrieta-
tem illic primum descensuris animis euenire sylua influente si-
gnificans:vnde & comes ebrietatis obliuio illic incipit animis
latenter obrepere.Nam si animæ memoriam rerum diuinarum
quarum in cælo erant cosciæ ad corpora vsq̧ deferrēt nulla in-
ter homines foret de diuinitate dissensio:sed obliuionē quidem
omnes descendendo hauriunt:aliæ vero magis : minus aliæ. Et
ideo in terris verum cū non oībus liqueat:tñ opinantur oēs : qa
opinionis ortus est memoriæ defect⁹.Hi tñ hoc magis inueniūt
qui minus obliuionis hauserunt.Quia facile reminiscuntur qď
illic ante recognouerint.Hic est ꝙ quæ apud latinos lectio apud
græcos vocatur repetita cognitio:quia cum vera dicimus ea re-
cognoscimus quæ naturaliter noueramus:anteq̄ materialis in-
fluxio in corpus venientis animas ebriaret. Hæc est autem hyle
quæ oē
quæ omne corpus mundi quod vbicūq̧ cernimus ideis im-
pressa formauit.Sed altissima & purissima pars eius qua vel su-
stentantur diuina vel constant nectar vocatur.Et creditur esse po Nectar.
tus deorum.Inferior vero & turbidior potus animarum : & hoc
est qď veteres letheum fluuium vocauerunt.Ipsum autem libe- Lethe.
rum patrem orphici νουμυλινον suspicātur intelligi qui ab ipso
indiuiduo natus in singulos ipse diuiditur:ideo in illorum sacris
traditur titani furore in mēbra discerptus & frustis sepultus rur-
sus viuus & integer emersisse:quia νοῦς quam diximus mentem
vocari ex indiuiduo præbendo se diuidendum & rursus ex diui-
duo ad indiuiduum reuertendo & mundi implet officia & natu
ræ suæ arcana non deserit.Hoc ergo primo prodere de zodiaco
a lacteo ad subiectas vsq̧ spheras anima delapsa dum per illas la
bitur in singulis nō solū vt iā diximus luminosi corporis amici
tur accessu:sed & singulis motus quos in exercitio est habitura ꝓ
ducit.In saturni ratiocinationē & intelligētiam qď λογιστικον
θεωρητικον vocant.In iouis vim agendi qď πρακτικον dicitur.
In martis animositatis ardorem qď θυμικον nuncupatur. In so-
lis sanciendi opinādiq̧ naturā qď αισθητικον & φανταστικον
appellāt.Desiderij vero motum quod ἐπιθυμητικον vocatur in
veneris.Pronunciandi & interpretandi quæ sentiat qď ἑρμηνευ-
τικον dicitur in orbe mercurij φυτικον vero.i.naturā plan-
tandi & augendi corpora ingressu in globi lunaris exercet. Et est
sicut a diuinis vltima ita a nostris terrenisq̧ oībus prima.Corp⁹
enim hoc sicut fex rerum diuinarum est: ita animalis est prima
substantia.Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera
cæli dico & syderum aliorūq̧ elemētorꝝ ꝙ illa quidē sursum ac-
cersita sunt ad aīæ sedem & immortalitatē qď ex ipsa natura re-
gionis & sublimitatis imitatione meruerūt.Ad hæc vero terre-
na corpora aīa ipsa deduciť.Nec te moueat ꝙ de aīa quā esse im-
mortalē dicimus mortē toties nominauim⁹. Etenim sua morte aīa
non extinguitur sed ad tp̄s obruitur.Nec temporali dimersione
beneficium perpetuitatis eximitur.Cum rursum est corpore vbi
meruit cōtagione vitiorꝝ penitus elimata purgari ad parētis vi-
tæ lucē restituta in integrū reuertať plene vt arbitror de morte &
de vita aīæ definitio liquet quā de adytis philosophiæ doctrina
Ciceronis elicuit.Hæc Macrobius &c.

ASCENSIVS.

¶Talibus orabat dictis &c.Reci
tat rn̄sum sibyllæ dicētis esse fa-
cilē descēsum ad inferos:cui⁹ ꝑm
ea q̄ iā recitauimus variæ pn̄t eē
expositiones : nā si poeta fuerit
opinionis dicētiū corpus esse in
ferorꝝ locū cui Seruius vt vide-
re licet suffragať.Dicemus sic: fa
cilis descēsus auerni. i. aīa facile
in aliud corpus migrat: non em̄
pōt in elysios cāpos recipi : nisi
virtutes fenerauerit atq̧ omino
ætherea virtutē puritatēq̧ nacta
fuerit:vt dicūt platonici. Opus
est ergo volēti ad superos remea
re vt iuppiter eū amet:hoc est in
natiuitate signū bonum habeat.
Iuue.Distat enim quæ sydera te
excipiant modo primos incipiē
tē.Edere vagitus & adhuc a ma-
tre rubentem:aut vt habeat ardē
tem virtutem quæ quid aliud q̄
vera charitas sit nescio : aut dijs
genitus sit:hoc est religionē co-
lat vt aūt ex hac sylua quæ mūdi
sunt occupationes in lucē emer-
gamus:opus est aureo ramo.i.sa
pientia.Nam vt dicit Seneca epi
stola vltima octaui libri. Ani-
ma in hoc corpore tanq̄ in vin-
culis premitur nisi adsit sapien-
tia.At philosophi quo puritatē
animi nanciscerentur animam
suam in hoc mundo perdiderūt.
Vnde Hieronymus.Omnis phi
losophorum meditatio mors est
Alii per ramum virtutem intel-
ligunt vt sit dextera pars y,lit-
teræ pythagoræ de qua per Ver
gilium satis.In Cicerōis officio-
rum libris legitur Herculi duas
matronas occurrisse : de quibus
☞ ibidem.

¶Talibus orabat dictis:arasq̧ tenebat:
Tum sic orsa loqui vates: ¶sate sanguine diuum
Tros anchisiade:facilis descensus auerni
Noctes atq̧ dies patet atri ianua ditis:
Sed reuocare gradū:superasq̧ euadere ad auras:
Hoc opus:hic labor est:pauci quos equ⁹ amauit
Iuppiter:aut ardens euexit ad æthera virtus
Diis geniti potuere:tenent media omnia syluæ:
a Cocytusq̧ sinu labens circūuenit[a] atro.
Quod,si tantus amor menti si tanta cupido est:
Bis stygios innare lacus:bis nigra videre
Tartara:& insano iuuat indulgere labori:
Accipe quæ peragenda prius latet arbore opaca;
Aureus & foliis & lento vimine ramus
Iunoni infernæ dictus sacer:hunc tegit omnis
Lucus & obscuris claudunt conuallibus vmbræ
Sed non ante datur telluris operta subire:
b Auricomos q̄ quis decerpserit[b] arbore fœtus:
Hoc sibi,pulchra suum ferri proserpina munus
Instituit:primo auulso non deficit alter
Aureus:& simili frondescit virga metallo.
Ergo alte vestiga oculis:& rite repertum
Carpe manu:nāq̧ ipse volēs facilisq̧ sequetur
c Si te fata vocant:aliter non[c] viribus vllis
Vincere:nec duro poteris conuellere ferro.

SERVIVS.

¶Arasq̧.t.rogabāt em̄ duos de- SER.
os ararū ansas tenentes.Sate.s.d. ¶Poe.
vnde æneas desijt inde hæc sum ¶Sibyl
psit exordium.Facilis.d.a. legiť la.
& auerno.i.ad auernū:sed si auer
ni inferorum significat : & lacū
pro inferis ponit.Noctes atq̧ di
es patet atri ianua ditis.omni tē
pore homines in fata concidunt
& hoc poetice:nam & Lucre. ex
maiori parte & alij integre docēt
inferorum regna:nec esse quidē
posse:nam locum ipsorum quē
possumus dicere:cum sub terris
dicantur esse antipodes : in me-
dia vero terra eos esse nec solidi-
tas patitur : nec centrum terræ:
quæ terra si in medio mundi est
tanta eius esse profunditas non
potest : vt in medio sui habeat
inferos in quibus est Tartarus:
de quibus legitur . Bis patet in
præceps tantum tēditq̧ sub vm
bras:Quantus ad æthereum cœ
li suspectus olympum.Ergo hāc
terram in qua viuimus inferos
esse voluerunt : quia est omniū
circulorum infima:planetarum
scilicet septē.Saturni:Iouis:Mar
tis:Solis:Veneris:Mercurij:Lu-
næ:& duorum magnorum:hinc
est quod habem⁹.Et nouies styx
interfusa coercet:nam.ix. circu-
lis cingitur terra: ergo omnia q̄
de inferis fingūtur suis locis hic
esse comprobabimus quod autē
dicit.Patet atri ianua ditis.Sed
reuocare gradū superasq̧ euade-
re ad auras.Hoc opus hic labor
est:aut poetice dictū est : aut ꝑm
philosophorꝝ altā sciam q depre
hēderūt bn̄ viuētium aīas ad su-
periores

Præterea iacet exanimum tibi corpus amici
Heu nescis:totamq; incestat funere classem:
Dum consulta petis:nostroq; in limine pendes:
Sedibus hunc refer ante suis:& conde sepulchro:
Duc nigras pecudes:ea prima piacula sunto:
d Sic demum lucos stygios[d] & regna inuia viuis
Aspicies ¶ dixit:pressoq; obmutuit ore.

PIERIVS.

a ¶Cocytusq; sinu labēs circūfluit atro. In antiqs oībus exēpla[a]ribus quotquot versare cōtigit, vno exēplo scriptū legi circū uenit, vulgata qdē lectio minime displicet:sed tot codices varijs locis & ætatibus scriptos,nō temere cōuenire credēdū est.
b ¶Auricomos q; quis decepserit arbore fœtus. In co. aliquot anti. discerpserit, scriptū est:auellēdus em̄ erat ramus:obiectaturq; ita in cōficiēdo negocio difficultas:quū decerpere,minus laboris quodammodo polliceatur. Plura tn̄ exemplaria manu scripta decerpserit,habēt. c ¶Aliter nō viribus vllis. In Ro.co. nec, vt sit repetitio cū eo,qd' sequit. Nec duro poteris cōuellere ferro. Sed magis placet nō, vt in reliqs habetur.
d ¶Sic demū lucos stygios re. iuuia vi. aspicies. Antiqua oīno plæraq; exēplaria legūt. Lucos stygios & regna inuia viuis, vt sit versus eiusdē gn̄is cū eo. Aut ouiū fœtus aut vrētis culta capellas. Sed em̄ ego hæc libētius missa fecerim:ni qbusdā sit obsequēdū q sibi oīa qualiacūq; sint, ex antiquorꝝ codicū fide flagitāt explicari. Sunt ꝟo etiā codices manu scripti, in qbus lucos stygis & regna inuia, legat. Sed em̄ ea oīno lectio ꝓbabilior, q̄ in Medi. atq; aliquot alijs absq; copulatiua particula. regna inuia, appositiue scriptū ostendit.

¶Poe.

☞periores circulos.i.ad originem suā redire qd' dat Luca. Pōpeio: vt vidit quātum sub nocte iaceret Nostra dies. Male viuentium vero diutius in his permorari corporibus ꝑmutatione diuersa & apud inferos semꝑ: pauci quos equus.a.tria hoīum gn̄a possunt remeare ad supos quos diligit Iuppiter.i.ij quos in ortu benignus syderum aspectus irradiat. Iuue. Distat em̄ q sydera te excipiāt mō primos incipiētem edere vagit⁹:quos prudētia subleuat:nā hoc est. Quos ardēs euexit ad æthera virtus. Itē religiosos:quos a dijs genitos dixit consequēs em̄ est vt deorꝝ soboles religionibus vacet. Dijs aūt geniti:qa corporibus se infundebāt ꝑtātes supernæ:vnde heroes ꝓcreabant. Syluæ.i.oīa q̄ populata & inqnata sunt:syluæ em̄ tenebras & lustra habēt:qbus feritas & libido dominat. Cocytus. flumen inferni dictus ab eo qd' est κωκύξειν.i. lugere. Est aūt locus vicin⁹ acherōti. Figit luctuosus: qa sacra ex morte hoīs fiebāt bis mō & post mortē:nā q̄uis Oui. dicat īter deos relatū fuisse æneā tn̄ necesse est etiā istorꝝ apud inferos esse simulachra: vt Herculis. Liberi pr̄is Castoris & pollucis:alij ad sibyllā referūt vt dicat: vis me bis cernere modo & cū me lucis hecate præfecit auernis. Sed nō bis erat sed ter:nā & ipsa mortua est. Ergo dicemus: vt supra etiam post apotheosim apud inferos remanere simulachra. Stygios: styx palus apud inferos: de qua dicitur. Dij cuius iurare timēt & fallere numen. Hoc autē est qa victoria stygis filia bello gygantiū ioui fauisse dicit ꝓ cuius remuneratione Iuppiter tribuit vt dij iurantes per eius matrē nō audeāt fallere:ratio aūt est: styx mœrorē significat vnde ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ i. a tristitia dicitur. Dij aūt semꝑ læti: vn̄ & immortales. Ergo iurāt per rem suæ naturæ æternæ cōtrariam.i. per tristitiā:ergo per execrationē. Tartara locus inferorꝝ ꝓfundus. Luc. ad inferos ait cuius vos estis superi. Insano magno. Accipe audi & sub fabularū prætextu docet rectā viā:per quā datur animabus ad superos regressus. Ramus: licet qui de sacris ꝓserpinæ scribunt dicant aliquid inesse mysticum:publica tn̄ opinio hæc est. Orestes postq; thoantē regem in thaurica regione occiderat:cum iphigenia sorore & simulachro dianæ aufugit idq; nō procul ab aricia collocauit:in hoc templo post mutatum ritum sacrorum fuit arbor de qua ramum infringi non licebat. Dabatur autem fugitiuo: vt si ex eá arbore ramum effringere potuisset cum fugitiuo eius templi sacerdote monomachia pugnaret. Nam fugitiuus ille erat sacerdos ad pristinæ fugæ imaginem. Dimicādi vero dabatur facultas quasi ad pristini sacrificij reparationem. Hūc ergo inde sumpsit colorē. Ramus em̄ necesse erat: vt vnius causa esset interitus. Vnde statim subiūgit mortem miseni: & ad sacra dianæ accedere: nisi sub lato ramo non poterat. Inferos aūt subire est sacra celebrare proserpinæ. De reditu aūt aīæ hoc dicit Pythagoras vitam humanam diuisit in modum y, litteræ q; prima ætas incerta sit:qm̄ nondum se aut virtuti aut vitio dederit: biuium aūt y, litteræ a iuuentute incipere:quo tempore aut vitia in sinistram aut virtutem in dextram partē sequimur. Hinc Persius. Traduci trepidas ramosa in cōpita mētes:ergo ꝑ ramos virtutes dicit sectādas. Latet in syluis:qa in huius vitæ cōfusione ex maiori parte vitiorū: virtutis integritas latet. Alij dicūt aureo ramo inferos peti:qa mortales facile diuitijs intereūt Tyberianus Aurū quo ꝓcio referantur limina ditis. Lēto: flexibili: vt lēta qbus torno facili supaddita vitis. Iunoni infernei ꝓserpinæ: vt sacra ioui stygio.i. plutoni. Dictus: dicatus. Obscuris vm. Re vera enim nemus aricinū densum est. Sed non ante datur: siue iustis siue iniustis: & sic intelligentes remouemus quæstionē. Hinc em̄ dicit longo post tpe visum: ex eo em̄ qd' dicit descendisse aliquos ramum quoq; depositum esse significat. Telluris operta: sm̄ eos qui dicunt inferos esse in medio terrarum: quos Iuue. dicit putari esse sub terris: vt esse aliquos manes & subterranea regna. Pulchra: quæ rapi meruit. Piur. Suum sibi carum. Non. d a. ne diceret ab illis qui primo descēderunt esse sublatum. Frōde scit. in na

turam

☞ibidem: facilis patet nūc sm̄ alias vias interp̄tatio. Aut si more religionis veritatē cōuenire velimus q̄uis auctor de ea nō dixerit qppe qui ante eā mortu⁹ fuit nō videt qd refraget: facilis em̄ descensus auerni: lata em̄ est via q̄ ducit ad ꝑditionē: nā multi sunt vocati pauci vero electi: hoc est qd' dicit pauci quos equus amauit iuppiter. Triplices enim cœlum possidebūt: quos equus amauit iuppiter: hoc est quos deus ꝑ gratiā saluatos vult: scite tn̄ addit equus: nā vt patet in euangelio de eo q cōduxit laboratores in vineā suā nō facit de⁹ alijs iniuriā licet aliqbus veniā cōferat maiorē. Itē quos ardēs virtus id ē charitas & religio (vn̄ amor ignis dr̄) vexit ad æthera: tertio dijs geniti: qui nōdū virtutē coluere quippe qui ad biuium y, litteræ nondum venere nec veniam meruere vt qui peccare nō potuerant quales sunt innocentes beneficio dominicæ passionis saluati. vnde Iohānis primo. dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credūt in noīe eius qui nō &c. opus etiā est aureo ramo: id est sapientia & virtute: quæ ī sylua.i. mundi latebris difficilis inuētu est: nisi nos veneris aues hoc est colūbæ ducāt: ꝑ quas intelligo gratiā sp̄ūssancti q in colūbina specie nōnūq; apparuit vel cupiditas.i. diligētia nos ad virtutē ducat sic & alia oīa intelligi possunt. Sciendū aūt est apud cumas esse lacū auerni quē syluæ vndiq; sepiūt ita vt grauissimus odor quē mephitim vocamus exalet: vn̄ aues sp̄ūs tā grauis impatiētes sup eū volare nō possunt: vn̄ auernū ab a, qd' priuatiuū est & ornis auis quasi sine auibus dicit. Fingunt aūt poete ibi descēsum ad inferos ꝓpter tenebras fuisse: aut certe q; ibi necromātiæ fiebāt: ad quas opus fuit recēti cadauere vn̄ hic. Miseni sequit mors quē Tritō mōstrū marinū (aliqn̄ vt narrat Liui⁹ in hispania visum pueri similimū concha sonitum faciens) demersit & apud Home. in odyssea dum vlyxes ad eum peruenisse dicitur occurrebat mors Elpeōris qui e scalis mortuus desiderat. Tenent media omnia syluæ: syluam vocant platonici hylem & omniū planetarum congeriem seu influentiam vnde quia nos sydera ad varias trahunt affectiones difficile est rectā viā semper tenere aut syluæ.i. corporis passiones virtutem occulunt. Tartarus vltimus inferorum locus: vnde de eo ad reliquos Lucanus: cuius vos estis superi: dicitur autem ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν quod est a frigore tremere. Nigra.i. profunda vnde statim dicet bis patet in præceps tātum tenditq; sub vmbras quantus ad æthereum cœli suspect⁹ olympum. Lentum dicimus quod tenax est vnde lenta tenacitas inde & laxum lētum: primo auulso non deficit alter occurrit obiectioni tacite si dicat æneas: constat orphea alcidem &c. venisse ad inferos: si ergo nō nisi vnus ramus est nec sine eo ad inferos itur non patebit mihi ingressus: dicit ergo primo &c. Alte vestiga: bene difficultatem inueniendi aurei rami ostendit vnde hic maxime allegorice interpretationi locus est. Presso ore ab apolline: quum enim de Miseno vaticinetur non potest dici diuino spiritu liberata. ¶Ordo est. Aeneas orabat talibus dictis: & tenebat aras ex more scilicet supplicantium & quasi per aras obsecrantiū & fidem suam obtestantium. Et vates orsa sup. est.i. incepit loq sic: o anchisiades tros.i. troianæ: sate.i. progenite sanguine diuū (affirmat ergo qd' ille assumpserat & mi genus ab ioue summo est) descensus auerni.i. qui per auernum fit ad inferos est facilis: vel descensus auerno.i. ad auernum est facilis: quia ianua ditis atri.i. obscuri & profundi: hoc est plutonis q apud atros regnat: patet noctes atq; dies id est semper & continuo tempore: vnde accusatiuo vsus est licet id Valla rideat: sed reuocare gradum id est regredi ab inferis & euadere id est penitus exire: ad auras superas hoc supple est opus scilicet difficile labor: supple est difficilis qa pauci: quos iuppiter equus id est non rigorosus iudex: aut vt dicetur alibi rex iuppiter omnibus idem: sed non omnes se eosdem ioui: id est summo deo exhibent & ita equus est omnibus & omnes amare vult eos solummodo amat qui se exhibent amabiles quos ergo iuppiter equus amauit: scilicet singulari charitate &

☞ donauit

donauit singulari gratia: aut quos virtus ardēs. i. vehemēs charitas ipsa que sola ad superos ducit quia ignis est cuius physica ratione est ascēdere sicut allegorice charitatis eue ex his erūnis: ad ethera. i. ad cœlum: sed ignis receptaculū significat: & sup. geniti dijs. id est benigna influētia deo hoc est syderum secundum ethnicos freti: aut geniti qđ se religionem nostrā prius aliter exposuimus. hi ergo pau potuere. i. euadere ad superas auras quia syluę tenent omnia media & reuera iter auerni syluosum erat sed altiori ratione in syderum congeriem vt prediximus vnde dictum est in de ænea. Cui mater media sese tulit obuia sylua q̄si ideo dicatur filius veneris æneas: quia eā habuit in media sylua id est facie cœli & horoscopo sue natiuitatis et cocyt⁹ id est lacus infernalis labens sinu atro. i. obscuro quia profundus. circumuenit id est circundat exire volentes. Qđ si quasi dicat nihi nus quis predifficile sit. tamen si tantus amor sup. est mē tue: & si tanta cupido est menti tue: innare bis. s. nūc & post mortem (& hoc scđm historiam: nam fabule dicunt deum indi gētem factum) lacus stygios. i. stygis lacus infernalis tristitiā si gnificātis & videre bis tartara nigra. i. profunda accipe. i. intel lige (nam nihil preter rei intellectionem datura est) que peragē da sup. sint tibi prius. s. q̄ descēdas. Ramus aureus &. i. simul fo lijs & vimine lento. i. flexibili quod ad bonitatē auri facit. la tet supple in arbore opaca. i. densa folijs & ramis alijs: dictus. i. dicatus: aut habitus sacer. i. consecratus iunoni. i. iuuanti matri inferne: id est que apud inferos est scilicet proserpinæ. nam ea dem dicitur diana & iuno apud nos: vnde puerpere in partu vtroq̧ nomine inuocāt eam hinc Maro. Casta faue lucina tuus iam regnat apollo. loquens. s. de diana cuius apollo frater est. Et comicus in andria: Iuno lucina fer opem serua me obse cro. Et proserpina ac iuno inferna apud inferos: nam summis numinibus triplex assignatur potestas. vt alibi diximus. Om nis idest totus lucus. i. sylua incedua: tegit hunc. scilicet ramum vmbre claudunt idest circundant eum: obscuris cōuallibus sed hic difficilis quidem est repertu: sed tamen repertum oportet: quia nō datur id est conceditur a dijs: subire operta idest secreta & occulta telluris: id est terre hoc est subterranea loca. ante id ē priusq̧ quis decerpserit arbore: scilicet opacatam dicta fetus au ricomos. id est ramum habentem folia aurea pro comis. quia proserpina regina inferorum: pulchra scilicet in conspectu plu tonis qui eam rapuit illectus pulchritudine eius: instituit hoc munus suum. id est proprium: quia ditis vxor ē ferri sibi id est ad se aut ad commodum & honorem suum & ne dicat non esse adhuc allatū aut si allatū sit: cū vn⁹ tm̄ sit non restare q afferret respondet: primo auulso. i. postq̧ ramus qui prius erat auulsus est ab eo qui inferos petere vult alter aureus: scilicet ramus nō deficit immo statim nascitur & in locum sublati sufficitur: & virga. i. ramale frōdescit simili metallo nā metallū gen⁹ ē aurū species: Ergo quia difficulter inueniri potest & tamen inueniē dus est vestigia. id est inquire alte oculis & carpe rite. id est vt decet scilicet manu: non falce: nec cultro repertum. i. postq̧ re pertū et si dicat non posse manu tolli purgat dicens non opus esse securi. aut alio instrumento: namq̧ ipse sequetur volens: id est volenti similis & facilis: id est facili hoc est obsecundan ti similis: si fata vocant te. id est si predestinatum est te per eum ad inferos descendere atq̧ redire. aliter id est repugnantibus fa tis hoc est deorum dispositionibus. non poteris vincere: id est confingere et abrumpere eum viribus: nec conuellere vllo fer ro. Preterea id est preter iam dicta: corp⁹ amici tibi: scilicet mi seni: iacet

turā redit: & honeste locutus est dicēs habēs frōdes sui me talli. Alte. v. o. require oi intētione. Rite reptū carpe rite carpe. & nō rite repertū. Si te. f. u. hunc em̄ quā fata vocāt facile sequit Poteris. poterit quis: nā si de ænea dicat careret deo: nec posset de Miseno vaticinari Duro. f. & genus esse potest & species. Pre terea. q. d. est alia opportunitas descēdēdi ad inferos. i. proserpi ne sacra peragendi. Duo em̄ horū genera sacrorū fuisse dicunt: vnū nicromātie: qđ luca. exequit: Aliud a scyomātie: qđ i Ho me. quē Vergi. sequit lectū est. Sed secūdū Luca. ad eleuandum cadauer sanguis est necessarius. vt pectora tū primo feruēti san guine supplet. In scyomātia qa vmbre tm̄ est euocatio sufficit tm̄ solus interitus. Vnde inducit misenus in fluctibus occisus. Tibi ideo addidit: nec amici posset etiā ad sibyllā referri. Ince stat: polluit. Incestus est quecūq̧ pollutio: Pendes sollicitus e. vt ipse manu multo suspensum numine ducit. Suis: apud pri scos: vt supra diximus omnes in suis domibus sepeliebantur. Hinc ortū vt lares in domibus colerent: Vnde vmbras laruas vocamus. Nam dij penates alij sunt. Propter hoc Dido cœnota phiū fecit marito: sed qūo secūdū hūc morē loqt: cū troiani nō dū haberēt domos: ergo aut scđm istū locutus est morem q̄uis troiani adhuc domos n̄ haberēt. Aut dicit refer hūc natural ib⁹ sedibus terre nā in aqua perierat. Verūtamē illud est vt intelli gamus eā dicere sepeli eū: nā sepulchrū sedes vocat. Hora nulla certior tn̄ rapacis orci fine destinata diuitē manet herū. Itē Ver gi. & nūc seruat honos sedē tuus ossaq̧ nomē: persuadet aūt se pulturā vt possit recētis cadaueris vti anima: vt ait Luca. Non in tartareo latinitate poscim⁹ antro. Assuetaq̧ diu tenebris mō luce fugata Descēdētē animā primo pallētis hiatu Heret adhuc orci. Prima pia. s. ꝑpter pollutionē ex morte miseni Lucos sty. Sene. de sacris egyptiorꝝ scribēs refert iuxta syenē extremo egy pti locū esse quas philas. i. amicas vocāt: qa illic placata est isis irata: q̧ mēbra osiri dis mariti nō inueniebat: q̄ inuenta cū sepe lire vellet: elegit vicie paludis tutissimū locū: quē ad transitū cōstat esse difficilē. Limosa em̄ est palus: & papiris referta vltra hāc breuis insula iaccessa hoib⁹ dicta ab hoc αβατος hinc Lu. Hinc abatos qđ nr̄a vocat venerāda vetustas hec palus stixvo cat qđ tristitiā trāseūtib⁹ affert: sane ad illā insulā ab ijs q sacris imbuti sunt certis trāsit dieb⁹. Vicini aūt populi cadauera suo rū ad alterā regionē trāsferūt: sed: si qs in fluuio pereat: nec eius inueniat cadauer post centū ei annos persoluunt officia: hinc tractum est. Centum errant annos volitātq̧ hec littora circū In uia: que cōtra naturā sunt nō afferūt preiudicium generalitati: vnde ait inuia licet hercules & alij transierint & sit æneas trāsi turus sit dictū & illud euaditq̧ celer ripa irremeabilis vnde. Laruæ.

seni: iacet. s. insepultū exanimum. i. mortuū aut iacet tibi. i. ad institutum tuū commodū: nam sine mortuo non descendit ad inferos heu: dolentis: nescis & incestat: id est polluit funere: scilicet suo totam classem refert hunc scilicet amicum extinctū ante scilicet q̧ ad inferos descēdas: suis sedibus. i. sepulchro qa he nobis ꝓprie sedes: quas mutaturi nō sumus & p. i. conde se pulchro. duc. s. ad iferias aut sacrificiū funebre: pecudes nigras: quia inferis gratus est color niger: sicut superis candidus ea pia cula id est purgamina & expiationes: sunto id est mādo vt sint prima. Tu aspicies demū id est post longam expectationē tuā sic. i. per talia munera & sacrificia: lucos stygios. i. infernales. aut ad stygem ducentes & regna inuia. i. que nullā prebent viā viuis. dixit. s. sibylla & obmutuit ore presso. s. ab apolline qui non permisit eam vlterius loqui.

SERVIUS

¶Mœsto vultu ꝑpter mortem amici & rami inquisitionē. De fixus lumia: qđ mœstitiā signi ficat. Ingredit ꝓgradit vacat p̄ positio: vt ingrediturq̧ solo & caput iternubila: ɔdit. & parib⁹ cu. aut simili sollicitudine ince dit aut figit vestigia. i. stat ex i prouiso: qđ cogitātes solēt. Se rebāt: Hinc ꝓprie dict⁹ sermo q̧ inter duos serat: Indigna mise rabili nō cōgrua ei⁹ meritis vel ꝓpter animę extinctionē elemē ti cōtrarietate: Martēq̧ accēdere cātu: Hemistichū. i. dimidiū ver sum hoc dicit addidisse: cum au gusto hūc sextū librū recitaret: nā āt fecerat hemistichū dicēdo aere ciere viros postea i p̄sentia Augusti ex abūdātia itellectus addidit

Aeneas mœsto defixus lumina uultu:
a Ingreditur a linquens antrū: cæcosq̧ uolutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates
It comes: & paribus curis uestigia figit.

ASCENSIUS

¶Aeneas mœsto &c. Congrue descensurꝰ ad inferos mœstū in duxit: qa mœror ad cōtēplatio nē inferorū nos inuitet quocir ca sapiēs dicit melius esse ire ad domū luct⁹ q̄ ad domū cōuiuij in illa em̄ ingt finis cūctorꝝ am monet hominū & viuēs cogi tat qd futurū sit. Mœstus ergo æneas cū achate q curā signifi cat ingredit ad litt⁹ visur⁹ sociū & amicū quē extinctū dixerat si bylla isq̧ erat misenus eolides i. de genere eoli aut fili⁹ ei⁹ opti mus tubicē: qđ nō absurde fin git qa tubicini op⁹ ē vēto cui⁹ eol⁹ rex ē. ꝓstātiā q̧ꝫ artis & vir tutis eius ꝓseqt poeta: vñ dicit Donat⁹. Aere ciere. Enumerat: q̄ i tali viro eēnt dolēda prio qa ASC. Dona.

Q æolides

holides.i. nobili gñe. Quo nõ prestantior alter ere ciere: secũdo q; summus artifex in sono tube. Viros hoies fortes. qa imbelles nullis exhortationibus citari possunt. Et lituo pugnas & hasta: nõ solũ tuba alios accẽdere poterat: sed & ipse pugnabat. Hectoris it comes: Maxima laus q; nunq; nisi precipuis comes esset. Si credere dignũ est: quasi incredibile sit q; homo deũ puocauerit: Exceptũ vt venabulo ferã que dum sua ferita te plurimũ posse credat incauta ruẽs in ferrũ temeritatis penas dat. Indigna morte. q̃ nõ conuenit viro forti: ergo nõ tãtus dolor fuisset si in bello cecidisset. hec ille. ¶Ordo est. Aeneas defixus lumina.i. habẽs lumina defixa hoc est deorsum fixa: hoc ẽ oculos in terram fixos ingredit: supple cũ vultu mœsto linqns antrũ.s. sibylle: & voluat secũ aĩo.s. suo cecos.i. dubios & ignotos euẽtus (Ergo nõ tm̃ euenta dicim⁹ nũero plurali qd' Valla pretẽdit) Cui.s. æneę achates.i. fidus comes: & figit.i. sistit figens.i. firmãs: vestigia.i. gressum curis paribus (qa cogitabũdi sepe gressum sistũt) & ipsi serebãt inter se multa sermone vario.i. modo hoc modo illud asserentes. dubij.s. quẽ sociũ vates.s. sibylla diceret exanimum.i. mortuũ: & qd' corpus diceret humãdũ.i. sepeliendũ atq; illi.s. sic dubitantes: vt.i. postq; venere.s. ad littus. vidẽt misenũ in littore sicco peremptũ morte indigna.s. viro forti misenũ inquit eoliden.i. æoli filiũ aut saltẽ de genere æoli quo nõ supple fuit alter prestãtior.i. peritior ciere.i. excitare. viros ere.i. lituo aut tuba erea: & accendere.i. inflãmare: martem.i. furorẽ bellicum: cãtu.s. tube hic fuerat comes magni Hectoris: & obibat.i. perficiebat & explebat pugnas circum hectora: existẽs insignis lituo.i. tuba incurua & clare sonante & hasta & ita nõ solum alios accendebat ad preliũ: sed & ipse munus obibat Postq; achilles victor.s. hectoris spoliauit illũ.s. hectorẽ vita ipse misenus heros fortissimus qui nõ nisi fortissimo adherere volebat: addiderat sese ęnee dardanio secutus.i. insequẽs. nõ inferiora.i. virum nõ inferioris: sed equalis dignitatis. Homerus em̃ æneã attestat nõ minoris q̃ hectorẽ estimatũ. Sed dũ.i. tũc: hoc est pauloante dũ psonat.i. sonat p equora cõca caua. ad imitationẽ.s. tritonis & dũ demẽs vocat diuos.s. tritones: in certamina.i. cõcertationẽ: tritõ.i. vnus deorũ marinorũ: emulus.i. eiusdẽ rei cũ inuidia studiosus: immerserat (si dignũ est credere) qd' signãter addit: qa neq; verisimilitudo neq; decorũ omnino seruat. Indignum est em̃ deo sic in mortalẽ cõmoueri vt ob emulationẽ eũ extinguat: magna aũt laus est miseni qa etiã deũ ad inuidiã puocare potuit sed indignũ est deo inuidia moueri) immerserat ergo virum.s. misenũ exceptũ.i. insidijs captũ: vnda spumosa: inter saxa: aut inter saxa spumosa: põt em̃ dictio spumosa esse accusatiui casus neutri gñis pluralis nũeri & ablti singularis feminini.

b Multa inter sese uario sermone serebant[b]:
Quẽ sociũ exanimẽ uates: quod corp⁹ humãdũ
Diceret: atq; illi misenum in littore sicco
At uenere uident indigna morte peremptum:
Misenum æoliden: quo non prestantior alter
Aere ciere uiros martemq; accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: hectora circũ
Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.
Postq̃ illum uita uictor spoliauit achilles:
Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium: non inferiora secutus.
Sed tum forte caua dũ personat æquora concha
Demens: & cantu uocat in certamina diuos:
Aemulus exceptum triton (si credere dignũ est)
Inter saxa uirum spumosa immerserat unda.

addidit subito marte ... dere cantu. Vita spoliauit ad bellũ rettulit i q̃ victis tollunt exuuie. Non inferiora.s. vbi q; æneã hectori cõparat vt ambo ais ins.p.ar. Caua dũ p... psonare facit aut hirterologia ẽ dũ p caua eq̃ra sonat Demens: improuidus: qa nõ cõsiderauit etiã deos in emulatiõe posse offendere. Aemulus nõ euidem rei studiosus. alias inimicus ... uenit. Exceptũ Oppressum insidijs cũ nõ aliter opprimi posset. Tritõ in penultia accẽtũ habet. Nã si in vltima: tritõus faceret: vt demophoõ demophoontis.

PIERIVS

a ¶Ingreditur linquens antrũ. Quia seruius ingredit p gradi tur positũ ait, ita vt. In. vacare innuat. Fuere nõnulli, qui vetusta abrasa lectione in exẽplaribus manu scriptis Egreditur fecerent. Sed em̃ ingredi, pro Ire, nõ tã apud Poetas q̃ etiã apud Oratores sæpe reperitur. b ¶Multa Inter sese vario sermone serebãt. Vetera quædam exẽplaria Ferebant pro conferebant, Sed recte Seruius Serebant agnoscit, vnde proprie sermo.

Ordo.

Euẽtus.

SER.

SERVIVS.

¶Ergo vel quia talis interierat vel si perierat. Præcipue semp illum supra alios amicorũ mortem inducit dolere vt nũc amici casum gemit. Item casuq; animũ cõcussus amici. Hinc ei dat circa sepulturã sordida officia: q̃ in alijs denegat locis nam primum locũ pietati in sepultura tribuũt: ergo cũ nephas esset põtificibus cadauer videre: magis tñ nephas erat visum insepultũ relinquere genus aũt sepulturę fuerat iniectio pulueris. Vñ est. Aut tu mihi terrã inijce. Hora. nõ est mora lõga iniecto ter puluere curras. Aramq;.s. pyrã dicit. q̃ in modũ are lignis ꝯstruebatur: vnde sequit. Cõgerere arboribus certãt. Nam arã q̃ ante sepulchrũ cõstituit intelligere nõ possumus. vt Stãt manibus are: Cum nõdũ facta sit funeratio q̃ precedit sepulchrũ. Prob⁹ tñ & Donatus de hoc loco requirendũ adhuc dixerũt: Certant.s. mẽte pertractãdo: nã adhuc in syluas erãt ituri. Itur eo e breue habet: itur i pducit: quia igitur verbũ hoc breue est origine & declinatione fit longũ: ideo ei⁹ certa natura nec tẽporibus nec in participijs apparet: nã itur lõga: iturus breuis est: vt superũq; in lumen ituras. Multi tamẽ tentant

Ergo omnes magno circũ clamore fremebant:
Precipue pius Aeneas: tum iussa sibyllæ.
Haud mora festinant flentes: aramq; sepulchri
Congerere arboribus cœloq; educere certant.
Itur in antiquã syluam stabula alta ferarum:
Procumbunt picea: sonat icta securibus ilex:
Fraxineæq; trabes: cuneis & fissile robur
a Scinditur: aduoluunt[a] ingẽtes montibus ornos:
Necnon Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios: paribusq; accingitur armis:
Atq; hæc ipse suo tristi dum corde uolutat:
b Aspectãs syluã immẽsam: & sic forte[b] precatur.
¶Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quãdo omnia uere
Heu nimium de te uates Misenæ locuta est.

¶Aen.

a ¶Ac voluunt ingentis mõtibus ornos. Vulgatam lectionẽ Ac. (Sermo. voluunt cum particula coniunctiua & verbo, cum Mediceo antiqua etiã aliquot habent exemplaria. Sed in romano, & in longobardico Aduoluũt verbo cum præpositiõe. Ad. compositio legitur, quod magis placet, vt in Georgicis, Aduoluere focis. b ¶Et sic forte precat. In ro. codice legere est Voce precatur. In lõgobardico ore. Sed. n. Seruius agnoscit Forte. quod etiam in plerisq; cod.

ASCENSIVS

¶Ergo omnes &c. Doctr. quõ officiũ funebre psolutũ sit miseno iuxta pceptũ sibylle: eoq; peracto inquirere ceperit aureũ ramũ de qua re dicit Donat⁹ sic Araq; sepulchri: Meritũ defuncti pter lachrymas postulabat exequias Antiquã.i. qua essent arbores multis seculis aucte. Stabula ferarum ergo maiores fere stare cõsueuerãt: quarũ metus arcebat homines ne irẽt cesum ligna. laus troianorũ qui nõ sunt deterriti stabulis ferarum vbi multarũ esset congeries & magnorũ: nam de minoribus cubila diceret. Tristi quis de morte amici tristis esset nõ omittebat curã iam inuestigandi. precatur nã auxilio diuino sciebat opus esse: vt in tanta sylua ramus inueniret. Hec ille. ¶Ordo est. Ergo qa talis ac tãtus interierat vir: & iusserat sibylla illi officiũ funebre debere exolui. omnes.s. troiani fremebãt circũ.s. cadauer miseni sup. cũ magno clamore: & precipue sup. fremebat æneas pi⁹.s. qa pius erat.i. deinde: haud mora sup. fit dũ ipsi flẽtes festinant.i. festinanter exequunt iussa sibylle.s. qbus iuss erat. Sedibus hũc refert an̄ suis & certãt.i. certatim conant congerere.i. cõgerẽdo extruere arã sepulchri.

sepulchri.i.pyrā funebrem ...oribus.i.aggestis:& constru ...in formam pyræ:& certant ...aram sepulchri: cœlo ...ad cœlū vsq; aut cœli vsq;.Itur ...oib⁹ socijs æneæ:aut a plu ...in antiquā syluā:apposito ...alta stabula.i.quæ syluæ erant alta stabula feraꝝ.s.magnaꝝ ...stāt:vnde stabulū dictū sicut cubile a cubādo. piceæ.i.ar⸗ ...illæ picis & resinæ plene:vnde aptæ sunt incendio licet ...virides ꝓcūbūt.s.in humū incisæ securib⁹:ilex arbor illa icta ...securibus sonat aut tēpus ꝓ tempore posuit.s.icta ꝓ eo quod ē ...quæ icebat:sonat aut naturā phisicā docet:tard⁹ em est auditus ...icta son⁹ nō statim ad nos deferꝭ quocirca pri⁹ icta est ilex q̄ ...sonus ad nos ꝑueniat:& trabes fraxineæ,i.ex fraxino arbore ...ꝓcūbūt:aut sonāt.& robur fissile.i.qd' faciliter finditur cu ...nes & ipsi troiani abuoluūt.s.ab mōtib⁹ ornos.i. arbores illas ingentes.i. valde magnas:Necnon.i.etiam æneas primus inter opera talia.id est pia & benefica non seruilia hortaꝭ socios:& accingiꝭ.id est aptatur armis parib⁹.id est qbus alij ligna scin⸗ debant(sunt em̄ arma quæuis instrumēta)Atq; dum ipse volu tat id est versat hæc .scilicet ante dicta de morte miseni:corde suo,tristi.id,est mœsto & dū ipse aspectans syluam immensam precatur forte sic.Seruius dicit tibicinē esse in versu.id est colū nam hoc est particulam superfluam ad id solū positam vt v̄sus suis pedibus fulciaꝭ.vnde tibicē proprie est sustentaculū rei de cidentis:vnde Iuue.Nos vrbem colimus tenui tibicine fultam tibicen aūt hic est dictio forte quæ superfluit:qa inquit non p̄⸗ caꝭ forte:quod verū est sed fortuitū erat ipm tunc p̄cari cū sese

antiquis habetur. Addit vero Seruius versum hunc ex eo gn̄e esse,q Tibicines appellanꝭ,quibus aliquid addiꝭ ad so⸗ lam metri sustētationē. Vacare enim aduerbium,forte putat. Sed enim intelligo ,posteaq; hæ variç lectiones,nr̄a cura colle ctæ ꝑ man⁹ hoim circūferri cœptæ sunt,aut ore,aut voce peri⸗ toꝝ iudicio magis approbari,nos v̄o hoc i medio ponim⁹.

tentāt dicētes itur ꝓpterea q; pria v̄bi origo:ē ꝑ diphthon gō scribi debere qd' nō ꝓcedit: qa diphthong⁹ semꝑ lōga est. i, aūt & ꝓduci pōt & corripi:hic est q; fortuito & ꝓducit:& cor⸗ ripit Iuue.nō quasi fortuit⁹ nec ventorum rabie:sed iratus cadat in terras & vindicet ignis:Cō tra Hora.nec fortuitū spernere cespitem leges sinebāt. Fortui⸗ tus a fortuna & eundo componitur.Piceæ quinta spēs cedri est vt ait Plini.Nam cedria dicta est quasi καιομεν ... i, arboris humor ardentis.Necnon:bona œconomia veniꭍ ad arborem.Accingitur ar.Instruitur officijs.Forte:vacat & est de versibus qui tibicines appellātur :quibus additur aliquid ad solā metri sustentationem:nec possumus intelligere eū forte ro gasse.Si rogantis & optantis est per se plenū sicut o:licet neote rici hæc iungant:& pro vno ponant. Persius.O si ebullet pa⸗ trui præclarum funus & o si.Quando.Siquidem:Nimium ve⸗ re.Cum affectu dixit:quasi mors prædicta falsa esse debuerit. Fortuitus.

columbæ ostēderēt:aut precatur forte.i.præter aīaduersionē & præter spem obtinēdi:Precaꝭ aūt dicēs si.i.o si aut vtinā ille ramus aureus.s.quem Sibylla nobis habendū docuit.ostendat nunc nobis se arbore.s. opaca:in nemore.i.sylua:tanto.i.tā ma gna quando.i.quandoquidē:heu o Misene vates.s.Sibylla lo⸗ cuta est de te omnia nimium vere quia vtilius fuisset si menti⸗ ta esset dum dixit Misenum iacere in littore.Ex ijs ergo quæ ve ra expertus est Aeneas argumentaꝭ cætera quoq; vera esse scili cet non posse descendere ad iferos nisi habito aureo illo ramo.

SERVIVS

¶Cū forte columbæ: auguria aut oblatiua sunt q̄ nō poscun⸗ tur aut īpetratiua : q optata ve⸗ niunt.Quia ergo hoc oblatiuū est dixit forte.Bene aūt dantur auguria a colūbis & veneris fi lio & regi.Nā ꝑtinet ad regem: qa colūbæ nunq; solæ sunt : si⸗ cut:nec reges qdē.Ipsa sub ora: nā si lōgius volarēt ad ipm ꝑ⸗ tinere nō viderenꝭ. Nā captan tes auguria certa sibi spacia de⸗ signabāt:quib⁹ volebāt vidē⸗ da ad se ꝑtinere. Maternas:sunt em̄ Veneri sacræ propter fœtū frequētē & coitū. Via.i.rō:& i cipit esse ipetratiuū qd' oblati⸗ uū fuerat.Cursum:īpetū.Nā:& nauiū cursum dicimus.Ne defi ce reb⁹:ne desere in reb⁹ īcertis. Et bene in syluis īuocat mr̄em quā iā scit sibi visam esse habi tu venatricis:vt in.j. legimus. Effatus ꝓprie effata sunt augu rū preces. Vn̄ ager:post pome⸗ ria vocabaꝭ effat⁹:vbi captabā tur auguria vestigia.s.qa ad ca⸗ ptāda auguria post preces īmo biles:vel stabāt vel sedebant. Pascētes:optimū augurium q; pascerēt.Nā romani in bellis a gendis aut in comitijs habēdis pullaria captabāt auguria:vn⸗ de est in Liuio q; cū qdam cupi dus belli gerendi a tribuno ꝓ⸗ hiberetur ne iret : pullos iussit afferri qui cū missas fruges non ederent:irridens cōsul auguriū aut vel bibant & eos proiecit ī tybrim.Inde nauib⁹ victor ex aphrica reuertēs ī mari cū oib⁹ quosq; ducebat extīctus est.Pa⸗ scentes:alij distingunt & abso⸗ lutus est, sensus. Alij pascentes volando & referunt ad naturā colūbarum quæ exilentes pa⸗ scere consueuerunt:alij volādo ambulando dicūt.Vola enim media pars pedis vel manus di citur:Graue olētis auerni.Mal

¶Vix ea fatus erat:geminæ cum forte columbæ
Ipsa sub ora uiri cœlo uenere uolantes:
Et uiridi sedere solo: tum maximus heros
Maternas agnoscit aues lætusq; precatur.
¶Este duces:o si qua uia est:cursumq; per auras
Dirigite in lucos: ubi pinguē diues opacat
Ramus humum:tuq; o dubijs ne defice rebus
a Alma [a]parens¶ sic effatus uestigia pressit:
Obseruans quæ signa ferant:quo tēdere pergāt
Pascentes:illæ tantum prodire uolando:
Quantum acie possent oculi seruare sequentum.
Inde ubi uenere ad fauces graue olentis auerni.
Tollunt se celeres:liquidūq; per aera lapsæ
b Sedibus optatis gemina[b] super arbore sidunt:
c Discolor unde auri[c] per ramos aura refulsit:
Quale solet syluis brumali frigore uiscum
d Frōde uirere noua: quod nō sua seminat arbos[d]
e Et croceo fœtu teretes circundare truncos:[e]
Talis erat species auri frondentis opaca
f Ilice: sic leni crepitabat bractea[f] uento
Corripit Aeneas extemplo: auidusq; refringit
Cunctantem:& uatis portat sub tecta Sibyllæ.

PIERIVS

a¶ Tuq; o dubijs ne defice rebus alma parēs. Antiqua ple⸗ raq; exēplaria cum Mediceo legūt, diua parens. In Romano
b & aliquot alijs, alma. b¶Sedibus optatis, gemina sup arbo re sidunt. In Longobardico geminæ legiꝭ, vt sit de colūbis. Sed oīno melius, gemina super arbore, cuiusmōi spēs tanto
c pere optabaꝭ. c ¶Discolor vn̄ auri per ramos aura refulxit In Romano codice, auro legitur casu septio, vt sit, refulxit aura splendore aureo, vel propter aurum. Serui. tamen ag⸗
d noscit, auri . legitq;:auri, hoc est splendor auri. d ¶Quod non sua seminat arbos. Interesse plurimū ait Caper in libel

ASCENSIVS

¶Vix ea fat⁹ erat.In multis lo⸗ cis docet bonus poeta deos orā dos esse & oratos faciles ī vota nr̄a fieri:vnde vix ea fatus &c. Quocirca recte præcepit in Ge or.In primis venerare deos&c. Docet ergo quō exauditus co⸗ lumbis ducib⁹ ramū aureū iue⸗ nit:eūq; abstulit:de qua re hæc pauca dicit Dona.O posuit cū loqueretur cum colūbis.O cū preces torsisset ad mr̄em : illic em̄ ponitur:vbi simplex horta tio est & blanda. Vestigia præ sit:Obseruabat diligētius:quia sciebat posse illas præter aduē tū suū aliquid proprijs motib⁹ nūciare.Prodire volando:pro dire pedū est:volare alaꝝ:sed quō ambulabant & volabant: sed intellige volā esse mediam partem plantæ & manus ergo volabāt ambulabāt per volā vnde inuolare dicim⁹ cū aliqd furtim volæ man⁹ subtrahim⁹ itē inuolare cū violenter man⁹ in aliquē diriguntꝭ. Ter.in faciē īuolē venefico:ergo hic ambu lare intelligit:nā cū alaꝝ motū exprimere voluit :dixit Cœlo venere volātes:cū aūt demō⸗ strasset ambulationē ī eo qd' ē ꝓdire volādo:& deinde vola⸗ tū exprimere vellet:dixit Tol⸗ lūt se celeres liqdūq; per ala.Er go vsq; ad Auernū ambulaue⸗ rant.Discolor.Nam per arbo⸗ rem viridem fulsit color aure⁹. Corripit:ne prolixior esset nar ratio nō dixit quomodo ad ip⸗ sam arborem Aeneas venerit: sed per aliā viam intellige per⸗ uenit.hæc ille. ¶Ordo est.Ae⸗ neas vix fat⁹.i.elocut⁹ erat ea. i.eas p̄ces q̄ p̄missæ sunt:sunt. sup.tūc cū gemine .i.duç& pa⸗ res colūbæ venere forte.i. p̄ter opinionē ei⁹ volātes cœlo.i.ꝑ cœlū.i.aerem:aut venere cœlo id est de cœlo volātes sub.i.an

ASC. Donat⁹. Ordo.

☞ te ipsa ora.i.cōſpectum viri.ſ.Aeneę & ſedere.i.locū ceperūt(a ſido p̄teritū eſt)ſolo viridi.i.gramineo:tum.i.tūc heros maxim⁹.ſ.æneas.agnoſcit aues maternas.i.colūbas q̄ in tutela ſunt Veneris aut ꝓpter frequētē fœtū aut ꝓpter amoris quē inter ſe ſeruāt manifeſta īdicia & letus p̄catur ſic(& ita facit augurīū oblatiuū impetratiuū p̄cādo)o deſiderādi eſt aut cōgratulādi.q.d.ſancte aues ſiqua.i.aliqua via eſt ſupple q̄ ducat ad aureū ramū:eſte duces & dirigite curſum per auras in lucos.i.ſyluas ſacras:& iceduas:vbi.i.ī qbus.aut ad eū locū vbi:diues qa aure⁹ ramus opacat.i.inumbrat:humū pinguē.i.opimam.qa talis rami feracē:tuq̄.i.tu o alma parēs:aut poti⁹ & tu alma parēs.i.mater Venus:o q̄ optādi particula eſt ne defice.i.ne deficias rebus dubiis.Ipſe effat⁹.i.augurū more elocutus ſic:p̄ſſit.i.rep̄ſſit aut firmauit veſtigia.i.pedes p̄ſſit veſtigia faciēs:obſeruās.i.aīaduertēs q̄ ſigna darēt & quo ip̄e paſcētes pgant.i.pſeuerent tēdere.illę.ſ.columbę:ꝓdire.i.ꝓdibant aut ceperūt prodire volādo aut volam pedum exercēdo aut interdū alis paſſis quaſi per ſaltū volando tātum quantū oculi ſequētum.ſ.æneę & Achate:poſſent ſeruare.i.obſeruare.acie.i.acumine viſus ſui.Inde.id ē deinde:vbi.i.poſtq̄ aues.ſ.venere ad fauces auerni.i.illius lacus in cāpania per quē dicit̄ deſcenſus ad inferos:olentis grauiter quia grauē odorē exhalat vſq̄ adeo vt e vicino aues ſupuolare nequirēt & ideo ip̄e celeres tollunt.i.erigūt ſe & lapſe.i.poſtq̄ celeriter volauerant p acra liquidū.i.purū & defecatum.ſ.ab eo odore graui ipſius auerni ſidunt.i.locum ſedēdi capiunt ſup.in ſedibus optatis.ſ.ab Aenea & etiā ab auib⁹ qb⁹ id in mādato erat:ſup arbore gemina.i.gemine nature:qa ramū aureū habebat.Antique dicit ſuper agmina arbore:nā nunc ſuper geminā arborē diceremus vnde.i.a qua arbore.aura.i.fulgor diſcolot.i.diuerſi coloris re-
Viſcum fulſit p ramos. Quale.i.qualiter viſcum.i.gluten(quod ſcd'm Pli.ex fecibus turdi & palūbis naſcitur vnde Plautus.Ipſa ſibi auis mortē creat.naſcitur aūt pręcipue in quercu.robore pruno ſilueſtri.& terebintho.Nā ſi illic dictę aues egerūt aut ſterc⁹ faciunt

❧ ciūt gignit̄ q̄dā v̄ga q̄ brumali tpe matura ē:ſed vt dicit Pli.in meſſe colligit̄:& matureſcit decoquēdo in ſole deinde ī lēto rē mouet̄ aqua)ſolet virere ſup.in ſyluis:frigore brumali:quia tūc maturū eſt noua.i.īſolita fronde:qd' ſup.viſcū arbor ſua.i.ipſi ꝓpria & natiua nō ſeminat:qa ex ſtercore turdi naſcit̄ & q̄le.i.qual'r ſolet circūdare trūcos teretes.i.oblōgos & rotūdos:fetu.i.v̄gulto & glutino:croceo.i.crocei coloris.talis erat ſpēs auri frōdētis ſup.ī opaca ilice.i.arbore illa de gn̄e q̄rno qa ēt alteri⁹ naturę & coloris erat & bractea.i.tenuis lamia:crepitabat ſic leui vēto æneas corripit.i.celeriter:rapit extēplo:id eſt ilico et ipſe auidus refringit ſupple ramum cunctātem.id eſt pondere ſuo auiditati Aeneę parum more facientem:licet facilis ſequeretur:& portat:ſcilicet ramum : ſub tecta Sibyllæ vatis.id eſt vaticinatricis.

✳ Io de elegantiis,vtrum arbos an arbor dicat̄.Siquidem arbor omne lignū dicitur.Arbos vero non niſi fructifera.Veteres tamen codices huiuſmodi differentiā non ſeruant.
e ¶Teretes circūdare trūcos.Antiqui aliquot codices,circūdare ramos habēt.Sed trūcos nihil quicq̄ diſplicet.
f ¶Sic leni crepitabat bractea vento.In Ro.codi.& in Longobardico,brattea duplicato.t.ſcriptū ē.Iuniores,brachtea p.ch.denſum ſcribi volūt,cōtra oēs orthographiæ regulas,etiā ſi παρα το βραχω bractea dicat̄,Qui brattea duplici.tt.ſcripſerūt,eo decepti ſunt,qd' in characterib⁹ Lōgobardicis.c.&.t.l̄ræ eadē pene forma figurant̄.Vn̄ etiā errorē illū apud Martialē prouenīſſe crediderim,qd' Iuuētus ꝓ iuuēcus ſcriptū eſt eo verſu.Cæſaris atq̄ iouis confert nunc ſchema.Iuuencus Par onus vt tulerit:altius iſte tulit. Ita em̄ ſcriptū eſt in antiquo ſatis codice,quē mihi dono dedit Valeri⁹ Victor Viterbiēſis,Adoleſcēs īgenio & eruditiōe ſupra ætatē admirabilis.Quid em̄ illic agat.Iuuentus,hac adinuēta lectione,non video.Vt vero ad Virgilium reuertamur.In Longobardico,& aliquot aliis crepitabant corrupte oīno legit̄:nō em̄ folia Bractea dicimus epitheti forma.Eſt v̄o bractea nō tm̄ de Metalli lamina,verū ēt de q̄cūq̄ materia,Pli.vt vna arbor ſępi⁹ veniret.Excogitate ſūt ligni bractęę.

✳ olētis alibi bene olētis:vt & grauiter ſpirātis copia thymbre.floreat.liquidūq̄ p.a.mō ē aeris ppetuum epithetō ſed purū ait auerni cōparatiōe.Dicit aūt eas alte volaſſe ad vitandū auerni odorē.Super arbore.ſ.ſcd'm antiquā licentiā ſuper rīgit ablatiuo.Aura ſplēdor auri Hora.tua ne retardet aura maritos.i.ſplēdor hinc & aurū dicit̄ a ſplēdore:q eſt in eo metallo:hic & auram dicti:quorꝫ fauor ſplendidos reddit.Brumali frigore.u.Bene brumali addidit:tūc em̄ maturū eſt & auri imitatur colorē.Nā noua fronde virer:qd' vt ait Pli.de fimo turdelarū in certis arboribus naſcit̄:vnde Plaut.ipſa ſibi auis mortē creat.Teretes:teres eſt rotundū aliquid cū ꝓceritate:vt īnqūbens tereti damō ſic cœpit oliue:Hora.brachia & vultū tereteſq̄ ſuas.Extēplo bene v̄bo v̄ſ⁹ eſt augurū:vt diximus ſupra.Cunctātem: aliud pendet ex alio qa auidus vt oſtēdat tantā fuiſſe auellēdi cupiditatē vt nulla ei poſſet ſatiſfacere celeritas.Nā tardantē dicere nō poſſumus eū qui fataliter ſequebat̄:alij cūctantē ad auri naturam referunt.i.mollem:qui paulatim frangitur.i.lenteſcit:alij cunctantē grauem dicunt vt glebas cunctantes craſſaq̄ terga expecta.

SERVIVS

SER. ¶Nec minus:nihilomi⁹ ille deflebat̄:interdum itur ad ſyluas Ingrato.Triſti vt gratum aliqd lætum dicimus:alij ingratiā nō ſentienti.Pinguem:aut de græco trāſtulit λυμαρεν:aut hypallage eſt:hoc eſt de pinguibus tedis.Frondibus atris:aptis ad funera.Cupreſſus adhibet̄ ad funere:vel ꝙ cæſa nō repullulat:vel ꝙ eā funeſtrata oſtendit̄ domus ſicut letam frōdes indicāt feſtæ:Varro tamen dicit pyras ideo cuproſſo circundari ꝓpter grauem vſtrinæ odorem ne eo offendatur populi circunſtantium corona quę tandiu ſtabat reſpondens fletibus prefice:id eſt planctuum principi quādiu cōſumpto cadauere & collectis cineribus dicebat nouiſſimum verbū ilicet:qd' ire licet ſignificat.Vnde eſt dixitq̄ nouiſſima verba.Pars calidos latices.Pli.in natu.hiſt.dixit hanc eſſe cauſam:vt mortui ex callida aqua abluantur:& per interualla cōclamētur:ꝙ ſolet plærumq̄ vitalis ſpiritus excluſus putari:& homines fallere: Deniq̄ refert quendā ſuppoſitū pyrę adhibitis ignibus erectum eſſe:nec potuiſſe liberari.Vnde & ſeruabātur cadauera ſeptē dieb⁹:& calida ablue

Nec minus interea Miſcenum in littore teucri
a Flebant:& cineri ingrato suprema[a] ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
b Ingentem ſtruxere pyram:cui[b] frondibus atris
c Intexunt latera:& ferales ante cupreſſos[c]
Conſtituūt:decorātq̄ ſuper fulgētibus armis.
Pars calidos latices:& Ahena undantia flammis
Expediunt:corpuſq̄ lauant frigentis:& ungunt.
d Fit gemitus:tum[d] mēbra toro defleta reponunt:
Purpureaſq̄ ſuper ueſtes uelamina nota
Coniiciunt:pars ingenti ſubire pheretro
Triſte miniſteriū:& ſubiectam more parentum
Auerſi tenuere facem:congeſta cremantur
Thurea dona:dapes fuſo crateres oliuo.
Poſtq̄ collapſi cineres:& flamma quieuit
Relliquias uino:& bibulam lauere fauillam
Oſſaq̄ lecta cado texit choryneus aheno.
Idem ter ſocios pura circuntulit unda
Spargens rore leui:& ramo fœlicis oliuæ.
e Luſtrauitq̄ uiros[e]:dixitq̄ nouiſſima uerba.

ASCENSIVS

¶Nec minus &c.Aeneas aureo ramo īueſtigādo occupat⁹ erat: ſocij funebre officiū executi ſūt qd' ad vnguem pſcribit poeta: de eo aūt dicit Dona.ſic.Cineri nondū cinis erat.ſed mox cōbuſto cadauere erat futurus. Pricipio pinguē:Ea adhibuerūt quę non ſolū pyram inſtruerēt:ſed eam facile incenderent.Armis: nam virorum fortium arma & cætera quæ chariſſima haberēt cum ipſis cōſumebant. Purpureas:ex precio veſtium meritū mortui vult oſtēdere:has veſtes illū amaſſe ex eo demōſtrat:qa frequēter illis vſus ē & ꝓpterea multis erāt note. Thurea dona cōgeſta Meritū viri oſtendit ex multitudine ſpecierum:& cum nō dicat quāta etiā plura intelligunt̄.Congeſta:copioſe tradita.Fuſo createres: nō paulatim ſed ſemel cecidit.Lecta ex cineribꝰ lignorum. Reliquias.oſſa que reſtabant ex cadauere combuſto.Luſtrauit viros qa tot⁹ claſſis pollutionē poſuerat:icirco oēs hic luſtrat.At pr⁹ Aeneas ſuperiora cęteri compleuerant:ſepulchrū vero icirco curauit ęneas:vt magna mole fieret:quia cōtēplabatur eius maximū mœritū.Arma etiam po ☞ ſitæ

At Pius Aeneas ingenti more sepulchrum
f Imposuit:[f]suaq; arma uiro:remūq;:tubamq;
Monte sub aerio:qui nunc Misenus ab illo
Dicitur:æternumq; tenet per sæcula nomen.

PIERIVS

a ¶Suprema ferebāt. In Ro.cod. Suppream duplicato p p no-
tatū ē hoc loco. Nēpe qđ veriti sunt mutā cū liqda nō eē sa
tis ad priam syllabā ꝓducēdā, & eodē sane mō in Basilica
D. Mariæ, cognomēto, maioris antiq̄ marmore notatū aspe
ximus, supmū versus munus donatus & aram. Sed em̄ exē-
b pla huiusmodi nō sunt imitatiōe digna. b ¶Cui frondi-
bus atris Inteūxt latera. In antiqs aliquot cod. ꝓ cui, suppo
c sitū est tū. qđ si diligēter aduertas, nō displicebit. c ¶Fera
les an̄ cupressos. hoc q̄q; originatiōis Græce in Ro.cod. & q
busdam alījs, vocalis eius naturā retinet, qua notatur apud
Græcos, cypressos ita scriptum inuenitur, cū tn̄ oēs vulgo
d nūc cupressos per u latie ꝓferāt & scribāt. d ¶Fit gemitus
tum mēbra toro defleta reponūt. In antiqs aliq̄t cod. ꝓpter
characterꝫ sīlitudinē scriptū inuenias, cū mēbra toro. Sed
e magis placet tū. e ¶Lustrauitq; viros. In Ro.codi. Lustra-
uitq; domos legit. quod improprie positū est. Classem em̄
totā nō domos funere incestauerat Misenus. Sed em̄ potuit
classem domos appellare, qa de sacrificiorꝫ more, cū vera in
prōptu nō sunt, simulata ꝓ veris haberi soleāt. hic i Quar-
f to, Sparserat & latices simulatos fōtis Auerni. f ¶Ingenti
mole sepulcrhum imposuit. Antiqua omnia exemplaria q̄
legi, Imponit præsenti tempore scriptum ostendunt.

[...]psuit: vt qbus in vita floruit
[...] morte ornaretur. Aerio:
[...] nomē monti illi apud pris
[...] fuerat. Ergo mira breuitate
[...] verus & nouū ponit nomen.
[...] æternū per secula: & propter
[...] monitū defunctū & propter au-
[...]ritatē Aeneæ q hoc voluit:
neq; placet ꝙ aeriū non sit no-
mē ꝓpriū: sed significet altum:
nam quod vetustū illud nomē
fuerit ostēdit Maro cū de Mise-
no dicat qui nūc: quasi iferat di
ctī nūc Misenus q olim dictus
ē aerius. hæc ille. ¶Ordo aūt
est. Nec min⁹. i. nihilominus ꝙ
[...]is. s. æneas abesset: teucri flebāt
interea in littore Misenū & fere
bāt supma. s. officia q̄ exequiæ
dicūt cineri. i. cadaueri ingrato
aut nō reddituro grās uec pce-
pturo officiū vn̄ dicit Aug. fu-
nebres pōpas in solatiū viuorꝫ
fieri: aut igrato. i. q igrat⁹. i. icō-
mod⁹ erat adhuc teucris: cū gra-
tiorviu⁹ fuisset Misen⁹ ꝙ ei⁹ ca
dauer exustū. Ipi struxere prīci
pio. i. in primis aut a pricipio ī
gētē pyrā. i. struē lignorꝫ ad ro-
gū istruēdū pinguē tedis. i. arbo
rib⁹ illis resinæ plenis qb⁹ mo-
re candelarꝫ plereq; natiōes vtunt & robore secto qa facile fin
ditur cui. s. pyrę ipsi intexūt latera frondib⁹ atris id est funestis
& lugubribus seu feralibus & cōstituūt an̄. i. in anteriori par-
te vt videantur: cupressos ferales. id ē feræ quam antiqui mor-
tē dicebāt indices quia. s. nō reuirēt nisi in Creta cupressi si se-
mel incisæ sunt, & decorāt. i. exornāt ad dec⁹. super. i. desuper
armis fulgētib⁹ in signū ꝙ eis egregie vsus fuerat. Pars. i. ipsi
partim expediūt. i. expedite parāt: latices. i. aquas: calidas. i. cale
factas: & ahena. i. vasa ærea. vndantia. i. ebuliētia flāmis: & la-
uāt corpus frigētis. i. exanguis & demortui & vngūt vt. s. faci-
lius cōcremet. Et gemitus fit incipiēte. s. pfica: hoc est cōclama-
tur tū. i. deiñ reponūt thoro mēbra: defleta. i. supmo fletu affe-
cta & cōjciūt sup. i. desuper vestes purpureas: aut qb⁹. s. viuens
gaudebat: vn̄ addit per appositionē velamina nota: aut qa pur
pureus color propter sanguinē aīæ grat⁹ est: pars. i. partim: hoc
est alīj subiere ingēti pheretro. i. capulo quo effertur corp⁹: sed
quia græcū est: recte scribit per ph. appositorie triste ministe-
riū. i. q res est triste ministeriū. & ita scđm Vallā gratū sed non
iucūdū: & ipsi auersi. i. nolētes aspicere cadauer: more parētū. i.
more corꝫ q parētes inurūt: aut more parētū qui liberos suos ī-
urūt tenuere facē. i. tedā icēsā: subiectā. s. cadaueri hoc est præ do
lore nō poterāt inspicere corpus amici quod inurebant dona
thurea. i. thura data: cōgesta. i. a multis gesta & accumulata. cre-
māt. s. cū cadauere & dapes cremāt. s. cū cadauere. i. & dapes cre
māt & crateres cremāt oliuo fuso qa īfūdebāt oleū cū craterib⁹
eo ꝙ iferis fit holocaustū. i. totū icēsum:: sumunt aūt multa ad
hūc locū ex Home. q achillē iducit patrocli fun⁹ exequētē. Post
ꝙ cineres collapsi sup. sunt & flāma qeuit cū nō esset ampli⁹ qđ
vrat ipsi lauere vino reliqas. i. cineres & si qua extabāt ossa: &
fauillā. i. modicā flāmā: bibulā. i. lābētē: qđ adhuc superat aut
imbibentem vinum quod infundebatur. Et choryneus vir il-
le nobilis texit ossa scilicet Miseni: lecta id est collecta aut ele-
cta ex alījs quæ cū eius ossibus erant cado id est vasculo aut vr-
na ahena id est æneo seu ærio. Idem scilicet choryneus prefi-
cus circuntulit id est purgauit ter: socios scilicet officio fune-
bri pollutos vnda puras: spargens id. i. conspergens eo rore id
est aspergine leui: & ramo oliuæ fœlicis. id est ad fœlicitatem fa
ciendus: quia pacem significat & saucia consolidat: & id est si-
mul lustrauit

[...]da abluebāt aqua & post vl
timā cōclamatiōem cōburebā-
tur: vnde traxit Ter. Desine iā
cōclamatū est. Ahena vndātia
flāmis hoc est p flammas: alibi
Nec se iā capit vnda volat va-
por ater ad auras. Lauāt frigētis
& vngunt: versus Ennīj qui ait
Tarquini corpus bona fœmīa
lauit & vnxit. Defleta: partici-
piū ab eo quod est fleor. Si tn̄ in
ueniatur alias sine verbi origi-
ne esse dicemus. Purpureas ad-
imitationem sanguinis in quo
est anima: vt supra dixim⁹: pur
puream vomit ille animā. Ve-
lamina no. vel ipsi cara: vel aie
Ex noticia em̄ gignit charitas:
vt hinc iter flumina nota. Phe-
retro Græce dixit: nam capulus
dicitur a capiēdo. Vn̄ ait Plau. Capul⁹.
Capularis senex: id est capulo
vicinus. Subiere pheretro: vt
subeunt muro. More pa. ꝓpin-
quioribus em̄ virilis sexus hoc
dabat officiū. Facem de fune vt
Varro dicit: vn̄ & fun⁹ dictū ē
Per noctē aūt vrebat: vn̄ pmā-
sit vt mortuos faces an̄cedant.
Fuso crateres oliuo. Dījs supis
tm̄ libabāt: inferis vero sacrifi-
cātes etiam vasa ignē mittebāt vnde ait crateres. Quod etiam
Sta. in Archemori sepultura cōmemorat. Oliuum aūt ab oliua
dixit. nam oleū ab olea dicitur Flamma quieuit Quasi pyræ i-
gentis: qa vt in quarto dixim⁹ ꝓ qualitate psonæ pyræ fiebāt
sepulchra etiā vel maiora vel minora fiebant. Ossaq; lecta: aut
collecta aut lecta: ideo quia vt supra diximus nobiles nunquā
soli comburebantur. sed cum dilectis equis: vel canibus: vel fa
mulo. Terso. aut sæpius. aut reuera ter Licet enim a funere. con
traxerit pollutionem tamen omnis purgatio ad superos perti-
net. Vnde & ait imparem numerum: aut quia hoc ratio exigit Circūfe-
lustrationis. Circuntulit: purgauit: antiquum verbum. plaut⁹ ro.
pro laruatore circunferam id est purgabo: nam lustratio a cir-
cunlatione dicta est vel tedæ vel victimæ in quibusdā vel sul-
phuris. Iuuena. Cuperent lustrari si qua darentur Sulphura
cum tedis: aut si foret humida laurus. Spargens. Quia res agū
tur inferne: in secundo æneas deos portaturus ait. donec me
flumine viuo Abluero: hic em̄ erat mos: vt diximus supra. Fœ
licis oliuæ. arboris festæ: sed moris fuerat: vt de lauro fieret:
quod propter Augustū mutauit: vt dicit Donat⁹. nā nata erat
laur⁹ eo die quo natus est Augustus in palatio: vn̄ triumphan-
tes coronari consueuerāt: propter quā rē noluit laurꝫ dicere ad
officiū lugubre ptinere. Nouissima vba. id ē scilicet. nā valedi-
cebatur post tumuli pacta solemnia. Suaq; arma viro ipsi cara
sculpsit i saxo: nā supra ea iā legim⁹ cōcremata. Remūq; tubāq;
Quia & bellator & remex fuerat. licet possum⁹ etiā solā tubā ac
cipe. Rem⁹ em̄ dicit lorꝫ: quod cōtinet tubā. Mōte sub aerio: in Remus.
aerio nā supra est positus. Aerium aūt alīj altū dicūt: alīj nomē
antiquū mōtis intelligūt: vn̄ est. Qui nūc misen⁹ ab illo dicit.

[Si]mul lustrauit. i. purgauit, circūeundo viros & dixit verba
nouissima. i. suprema hoc est cōclamabat & officiū funebre ab
soluebat. At. i. sed Aeneas pius imposuit sepulchrū ingēti mo-
le. i. hn̄s ingētē molē & iposuit viro sua. i. ꝓpria arma. i. instru-
mēta. s. remū qa perit⁹ erat remex: sicut in elpenoris sepulchro
Home. remū ipositū dicit: & tubā: qa optim⁹ erat tubicē. Impo
suit dicit sub mōte æreo. i. q pit⁹ scđm Dona. ære⁹ dict⁹ ē q nūc
dicit misen⁹: ab illo. s. Miseno qui illic sepultus est: & qui tenet
nomen æternum per sæcula quæ res attestatur Misenum fuisse
virum magni meriti. & Aeneam magnæ autoritatis.

SERVIVS

¶Præcepta Sibyllæ. vt duc ni-
gras pecudes ea prima piacula
sunto. Spelunca alta fuit: quia
ad inferos descendebatur. non
vbi fuerat Sibylla vaticinata.
Scrupea: lapillosa: nam scru-
pus est proprie lapillus breuis
qui tius sollicitudinē creat. Vn̄
etiā scrupul⁹ dict⁹ est: vn̄ Ter.
[...]inieci

¶His actis propere exequitur præcepta Sibylle:
Spelunca alta fuit: uastoq; immanis hiatu
Scrupea. tuta lacu nigro: nemorumq; tenebris:
Quam super haud ullæ poterāt impune uolātes

ASCENSIVS

¶His actis propere &c. Ex præ ASC.
cepto Heleni in tertio Aenei-
dos: & Anchise in quinto Ae-
neas Sibyllæ monita persequi
tur vt ad inferos descendere cū
ea possit: unde descripto more
suo loco docet poeta quō sacri
ficatū est de victimis nigris de
qb⁹ i. v. huc casta Sibylla: Ni-
grarū pecudum

Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad cõuexa ferebat:
a Vnde locum graij dixerunt nomine auernum[a].
Quatuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Constituit: frontiq; inuergit uina sacerdos.
Et summas carpens media inter cornua setas
Ignibus imponit sacris libamina prima
Voce uocans Hecatẽ cœloq; ereboq; potentem
Supponunt olij cultros: tepidumq; cruorem
Suscipiunt pateris: ipse atri uelleris agnam
Aeneas matri Eumenidum: magnæq; sorori
Ense ferit: sterilemq; tibi proserpina uaccam.
Tum stygio regi nocturnas inchoat aras:
Et solida imponit taurorum uiscera flammis
b Pingue superq;[b] oleũ fundens ardẽtibus extis.

¶PIERIVS

a ¶Vnde locum graij dixerũt nomine, aornum, Inoleuit his tẽporibus consuetudo, vt aornum scribatur etiã a litteratis viris. Sed em̃ in antiquis codicibus omnibus quotquot habui, auernum notatum obseruaui. b ¶Pingue supq; oleũ fundens. In antiquis aliquot exemplaribus pingue oleum habetur absq; ulla interiecta particula: quæ intrusa videtur hic metri necessitate, vt sæpe alias perperam factum, potest tamen non inuenuste legi per figuram ευδιαδυο. Pingue superq; oleum, vt molemq; & mõtes. Sed si etiam, pingue oleum, dicas Que particula secundo loco non inuenuste ponitur.

gran ĩ pecudũ multo te sanguine ducet. et ipsa ĩ hoc loco: duc nigras pecudes ea prima piacula sunto. de his aũt dicit Dona. sic

Donat°. tuta lacu: Hoc facit natura loci & nõ humanũ artificiũ q; tuta sit. Talis halitus refert cãm cur nõ possent volare. s. propter vim vaporis inde surgentis: quo ita tim necabant. Quatuor pcurabat sibylla remedium ad transitũ: nam si aues p altitudinẽ cœli cite transire non poterant: qd homo efficeret p teterrimum locũ & tenebras transiturus tardo gressu. Numer⁹ autem & color & reliqua quę adhibent ptinẽt ad rationẽ sacrificij. Suscipiũt: ne iam sacratus in terram cadat. Ipse atri: omnia nigra inferis mactat: & sterilẽ vaccã quia nihil ab inferis nascitur demõstrat quatuor: colorẽ genus aialis: cũ primo vellere intactũ ergo non attonsum & veneris immune: Nocturnas: nam & tẽp⁹ tenebrosum inferis conuenit. Oleũ. vt validi⁹ vrerent oleũ infundit. Ostendit igit quo more vel qbus & qualibus & quãtis aialibus cesis inferorũ numinũ fauor acqrit. Hęc ille.

Ordo. Ordo est Aeneas exequit ppere. i. properãter & festine pcepta Sibyllæ his actis. i. postq; hęc acta erant. Spelũca. s. quędã acta. i. pfunda & imanis. i. terribilis quasi mala vasto hiatu. i. aptura oris q̃si ad deuorãdũ parata: scrupea. i. scruposa hoc ẽ asperis lapillis plęna tuta. s. ab accessu: lacu nigro. i. propter lacũ nigrũ ex pfunditate. s. & vmbris & tuta: tenebris nemorũ. s. syluarũ: quam super. i. super quã vlle volẽtes: id est volucres haud. i. nõ poterãt tendere iter pennis. i. volare impune. i. sine punitiõe: talis. i. tam vehemẽs & teter halitus. i. odor & exalatio: effundens sese faucibus atris. i. tetris: ferebat se ad cõuexa supera. i. ad aera: cãm putãt: qa odor ille sulphureus cõsumebat aerem quo aues sustẽtant aut saltẽ dispellebat: sicut Plutarchus in vita Põpeij dicit cũ cõsul creat⁹ esset tãto plausu except⁹ est: vt coru⁹ ex aere decideret qa voce aer discissus erat Diodo. aũt dicit ĩ babylonia fuisse spelũcã supra quã nemo durare potuit ppter grauẽ spm qui & hic eẽ videt vnde. i. de quare qa sine auib⁹ esset graij. i. græci dixerũt locũ auernũ noie: qa vt dixi a priuatiua est particula & ornis hui⁹ ornithos auis. Ipse cõstituit hic. i. ad introitũ auerni primũ quatuor iuuẽcos nigrãtes terga. i. hñtes terga nigra & sacerdos inuergit fronti. i. in frõtẽ vina: & ipse carpẽs inter media cornua summas setas. i. duros pilos: iponit sacris ignib⁹ prĩa libamina. i. p modũ libaminũ q̃ pprie in liqdis cõsistũt scd̃m Landinũ: sed licet hoĩ libamina ex liqdis fiãt aut alijs degustãdis tñ qa ignis etiã setas absumit faciliter: possunt nõ improprie seta dici libamina ignibus: vocãs voce. i. cũ clamore valido inuocãs Hecatẽ. i. deã illã potẽtẽ cœlo. i. apd supos vbi luna dicit: & apud nos vbi diana: & erebo. i. apd tenebras iferorũ vbi pserpina appellat. alij. s. sacrificuli. supponũt. i. clãculũ ponũt vt vltro ieãt mortẽ & suscipiũt (nũc suscipiũt dicim⁹: sed ipse etiã in prĩo hui⁹ Succepitq; ignẽ folij &c. pateris. i. ĩ vasa patẽtia (vulg⁹ tarsias vocat) cruorẽ tepidũ: ipse æneas qa cętera sybilla curauerat: ferit ense. i. mactat: matri Eumenidũ. i. furiarũ: hoc est nocti & magnę sorori. i. terrę q̃ noctis

inieci scrupulũ. lacu nigro: aut alto autvere nigro [illegible] vicinitate. Tuta aũt. Quia hinc lacu hinc cingitur syluis. Dicit aũt lacũ: quẽ nũc dolio [illegible] apud cumas volantes [illegible] participiũ pro noĩe posuit vt plurimus alburnũ volitãs: cui nomẽ asylo est. Sane scd̃m [illegible] cre. & alijs alios physicos dicere aerẽ corporeũ eẽ. vñ aues sustinet sed hũc cedere vapori sulphureo: vñ aues ĩ illis locis desertæ aere q̃ portari solẽt conciduit non odore: sed pondere qd põt esse verisimile: q altius ĩ eo dẽ loco possunt volare. V[illegible] lunt se celeres liquidũq; p aera lapsæ. Ad cõnexa: ad cœli curuitatẽ. Constituit frontiq; inuergit: in quarto ait media iter cornua fudit & fundere est supina manu libare: qd fit in sacris supernis. Vergere aũt est cõuersa in sinistrã manũ ita fundere: vt patera cõuertat: qd in infernis fit hęc ptinent ad victimarũ explorationẽ vt si nõ stupuerint aptę pbent voce vocãs nõ verbo sed certis mysticis sonis: nã variæ numina inuocabant qd apte Luca. expssit: vt latrat⁹ habet ille canũ gemitusq; luporũ. Qd stridũt vlulãtq; ferę: qd sibilat anguis. Exprimit & planct⁹ fractęq; tonitrua nubis. Tot rerũ vox vna fuit: Cœloq; ereboq; potentẽ. Hoc est quod ait Hecaten: vt plenũ numen ostẽderet. Supponunt cultros victimas cedunt: est autem sacrorũ: in quibus mali ominis verba vitamus. Hinc mactare dicim⁹ id est magis augere. Dicitur autem hic culter. Nã cultellus diminutiuũ est: Hoc cultellum latinum non est. Succipiunt antiquum est: Modo suscipiunt dicimus: vt supra succepitq; ignẽ folijs. Matri Eumenidum: id est nocti: vt hunc mihi da propriũ virgo fata nocte laborem Eumenides dicunt per contrariũ: cũ sint immites. Sorori. i. terrę. Nox em̃ vmbra terrarum est. Ense. vt eum contra vmbras haberet: cõsecratũ: vnde infra vaginaq; eripe ferrũ: item strictãq; aciẽ venientibus offert. sterilẽ cõgruã deæ nũq; enitẽti Nocturnas: tota nocte ardẽtes. Inchoat perficit: & est verbũ sacrorũ. Solida: nõ exta dicit sed carnes. Viscerum em̃ est qcqd inter ossa & cutem est. Hinc visceratio: cõuiuiũ qd fit de carne. Solida ergo. i. holocaustũ q detractis extis arę superimponebantur quæ nunq; ablata elixa etiam reddebantur: vnde infert Fundẽs ardentibus extis: q̃q; alij p parte totũ velint: vt per exta totum animal intelligatur

q̃ noctis soror ẽ qa nox ẽ vmbra terrę & ita q terrã pduxit simul noctẽ pduxit vñ sorores sunt agnã velleris atri. i. nigri & caliginosi. & o pserpina quę inferorũ dea es ferit. i. mactat [illegible] vaccam sterilem: quia & ipsa sterilis esse dicit: vnde & Diana perpetua dicitur virgo. quod ppter frigiditatem lunę fingitur Tum. id est deinde ipse inchoat. id est instituit: regi stygio. i. in fernali videlicet Plutoni: aras nocturnas. id est ĩ quibus noctu sacrificetur & imponit flammis solida viscera taurorum. id est holocaustum facit ei ex tauris fundens super. id est desuper extis ardentibus. id est dum exta arderẽt oleum pingue quod perpetuum est eius epitheton.

SERVIVS

SER. ¶Primi sub lumina solis: atqui hęc sacra p noctem fiebant sed locutus est scd̃m Romanũ morẽ: quo dies a media nocte incipit. Nã vt dicit Nox ruit: nõ venit sed

ASCENSIVS

¶Ecce aũt primi. Peracta sacrificio docet effectum esse [illegible] Aeneas supra petierat dicẽs [illegible] cra ostia pandas: ostia. [illegible] reserata esse: & Aeneam [illegible] Sib[illegible]

Ecce autem primi sub lumina solis & ortus:
Sub pedib⁹ mugire solũ: & iuga cœpta moueri

a Syluarum:uisæq; [a] canes ululare per umbram
Aduentante dea ¶ procul o procul este prophanni
(Conclamat uates) totoq; absistite luco:
Tuq; inuade uiam:uaginaq; eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea:nunc pectore firmo:
¶ Tantum effata furens antro se immisit aperto
Ille ducē haud timidis uadentē passibus æquat.
Dij qbus imperiū est aīarum:umbræq; silentes:
b Et chaos & Phlegeton:loca nocte silentia [b] late
Sit mihi fas audita loqui:sit numine uestro
c Pandere res alta [c] terra:& caligine mersas.
d Ibant obscuri sola [d] sub nocte per umbras.
Perq; domos Ditis uacuas:& inania regna:
e Quale per incertam [e] lunam sub luce maligna
Est iter in syluis:ubi cœlum condidit umbra
Iuppiter:& rebus nox abstulit atra colorem.

¶PIERVIVS

a ¶Visæq; canes vlulare per vmbram. In cod. aliquot antiquis, Visi virili gñe legit, qd' nō ita placet. Nā & visæ fœ. ge. apud Senecā habet, Vbi etiā illud obseruauimus, Pro iuga cœpta moueri Siluarum, iuga celsa scriptū esse, vt participiū illud Visæ oibus rñdeat. Visum sub pedib9 mugire solum. & iuga celsa Siluarum moueri visa: visæq; canes vlulare.
b ¶Loca nocte Silētia late. In Ro. codi. qa superiore carmie legebat vmbræq; silētes, quasi eiusdē vocabuli insulsa esset repetitio, q̄q; ariditati, atq; inopiç sermonis potius q̄ elegātiæ ascribi posset. p silētia, reposuere tacētia. qd' nescio qd Catullianum sapit, Quū tacet nox. Silere aūt est Cornelio Frōtoni, quū loquētis sermo cōprimit. ab ipa significatiōe literç. s. Tacet vo q nec loqui qdē cœpit. Silentia tñ Serui9 agnoscit. & ita reliqua oia legūt exēplaria.
c ¶Pādere res alta terra & caligine Mersas. In cod. aliquot antiquis legere est res altas terra & caligine mersas. Sed quanto meli9 est alta terra. vt emendatiores habent codices
d ¶Ibāt obscuri sola sub nocte per vmbras. In codi. quibusdam antiquis ita legitur. Ibant obscura soli sub nocte. Sed Donatus ait solam esse noctem, cui lux nulla succedit. Et lectionem eandem agnoscere videtur Seruius, dum hypallagen figuram notat. Est & per vmbram vnitatis, numero in pluribus exemplaribus, quod nocti magis conuenire videtur. Siquidem. Vmbræ aliud quiddam significant.
e ¶Quale per incertam lunam. Antiqui codices nonnulli cum Mediceo, incœptam legunt. Sed & incœptam, & incertam eodem recurrere putat Seruius. Nam & alias super hoc eodē loco dubitatum a Grammaticis.

... Sibylla ingressum describit ... quod factū sit & qualis sit ... introit9: de qua re dicit Donatus ... ecce vbicūq; ponit ecce ... sequit aliquid quod ... afferat vel admirationem ... ne incertum esset quid sit ... sub lumina solis addidit ... per vmbrā ad omnia per ... quæ descripsit. Toto luco ... penitus lucum relinquatis. Aperto. i. quod semper patebat. Vadentem passibus æquat Ma... fiduciam Aeneæ ostendit. Dij quibus imperiū. Dicturus quales esse sedes inferni asse... & quæ illic geranī: quæ sunt incognita viuentibus: ne temerarius videaī veniā a dijs petit asserens nō se authore sed aliis proferentibus illa dicere re sibi incognita & in vulgus non proferenda videaī retegere. Sola nox est cui lux nulla succedit ... incertam in ipsis initijs positam. In syluis quę etiam illud exiguum lucis sua dēsitate possint eripere. Vacua in quib9 nihil videri pōt neq; illic occurri. Hæc ille. ¶Ordo est. autem pro sed ecce quasi dicat de repēte & ex improuiso: quātū ad Aeneā solum cœptum supple est mugire. i. quasi sonum taurinū edere & iuga syluarū. i. colles mōtium syluosorū cepta sunt moueri. sub pedibus Aeneæ. s. & Sibyllç ad apertionē futurā sub idest pauloante lumina & ort9 idest ort9 luminosos solis idest priusq; sol orietur (quia nocturnas istituerat aras & noctu erat ad inferos descēdēdū: vnde Anchises. Et me sęuus equis oriens afflauit anhelis quasi diceret si me sol attigerit nō potero redire ad meos. Videī autē licet Seruius aliter sentiat voluisse poeta tempore diurno apud iferos fuisse vnde dictura est Sibylla Nox ruit ænea. q. d. ante supremi noctem reuertēdū esse ad superos vt fungereī videlicet i itinere ea dubia luce quam hic describit poeta) & canes. s. infernę ... (Nā Apollonius in tertio argonauticorum dicit canes infernas latrasse dum medea magicas artes exercebat ab eo igiī ... furias appellauerunt canes) visę sup. sunt p vmbrā: vates. s. Sibylla cōclamat dea. s. proserpina aduentāte. i. cū sentiret ... aduentare o prophani. i. nō initiati sacris este procul & absistite procul toto luco. s. Dianę sacro (Vnde aūt v̄bis qbus Athenienses in sacris Cereris & proserpinç ... dicunī maxīe i eleusinis vñ procul aberāt prophani vsq; adeo vt nero sibi cōscius illis interesse non ausus sit) Tuq;. i. & tu initiate inuade. i. audacter ingredere ... & eripe ferrū. i. ensem. s. quo mactasti agnā: vagina. s. sua: o Aenea op9 est nūc ais. i. audacia & aiositate: & opus est nūc firmo pectore: ipa effata tm̄ furēs. s. sacro furore: immisit se antro ... qd tūc apertū erat. ille. s. æneas equat. i. equis passib9 cōsequitur. s. Sibyllam: vadentē passib9 haud timidis imo audacter ... audacter ingredietē aīose cōseqī. Quia vero rē secretā ... dicturus ē poeta vt veniā mereaī & attētū faciat auditorē pcaī dicēs. o dij qbus imperiū aīarū. s. inducēdi abducendi ... in corpus aut regēdi post mortē est. i. qui habetis imperiū aiarum. s. & vos vmbrę silentes. & chaos. i. origo rerū cōfusa & Phlegetō

... nit sed finiī significat. Quāq; alij dicant hæc sacra incipere a medio die. & produci ad mediam noctē. Canes vlulare. ita numinis ostendebaī aduentus. Canes aūt furias dicit Lucan. stygiasq; canes in luce supna. Vlulare & canū & furiarū esse dicimus. Dea. s. proserpina. Prophani: nō initiati sacris. Toto luco: nō tm̄ a luco sed ab omni vicinitate luci. Inuade viam: ingredere. Furēs deo plena: vel similis furēti. Dij quibus: plenus locus alta sapientia de qua varia dixerunt philosophi. Nam dicunt p alios animas ad inferos duci: vt hac animas ille euocat orco Pallētes alias sub tartara. t. m. itē per alios trāsferri: vt nauita sed tristis: p alios purgari: vt aliæ pandunī inanes Suspēsæ ad vētos. Per alios ad superna reuocari: vt letheum ad flumē de9 euocat agmine magno. Sciens em̄ de deorū imperio varias esse opiniones: prudentissime tenuit generalitatē. Ex maiore aūt parte Syronē Epycurū magistrum suū imitatur. Quæ secta superficiē tractat rerū. Altiora non disquirit. Vmbræq; silētes secreta inferorū semper silentia. Nam hominū vmbræ loqunnī. Hinc est. Quem sacra silentia norūt inuocat aūt summum bonum: quod in silentio constare certū est. Et chaos elementorū confusio. Inuocat aūt rerū primordia quæ in elementorum fuerāt cōfusione p Phlegetōta fluuiū inferorum ignē significat. Nā φλοξ græce ignis ē a q secundum Heraclytum cuncta sunt. Nam de frigore nihil nascitur: vt de septentrione dicat sterili nō quicq; frigore gigni. Loca nocte silentia late. aut hoc est quod dixit vmbræq; silētes. Aut ostendit esse partē mundi in qua perpetuæ sunt tenebræ. Nam si verū est & minima contētos nocte Britannos. Sphæræ exigit ratio: vt econtrario sit regio noctibus vacans. Sit mihi fas audita loqui: De alta dicturus prudentia miscet poeticam licentiam. Sit numine vestro: concedaī a vestro numine. Caligine: bene iūxit ex terra enim gignitur caligo scilicet vmbra obscurior. Obscuri aut hyppallage sub nocte obscura soli ibāt aut sub sola nocte id est vbi nihil est præter noctem. Domos vacuas nostri mūdi cōparatione: simulachra enim quæ illic sunt inania sunt. Inania regna: inanium per quod ostenditur vacuū. Incœptam alij incertam legunt sed idem est. Nam incertum incipientē. i. minorem significat. Maligna: obscura. Malignū proprie augustū est vt aditusq; maligni. i. minores & obscuri. Vult aūt ondere fuisse aliqd lucis: nā aliter qd' dictur9 est videre nō poterat. Vbi qñ nā nō loci sed tpis. Nox abstulit co. dicūt em̄ Epycurei noctē auferre varietatē colorū. Cōtra hos Academici repugnant, hocq; squāmç piscium nocte lucent.

& Phlegetõ.i.ardoris infernalis fluuius: & loca silẽtia late no ct e.s.perpetua fa fit.i.liceat mihi loqui audita.i.quæ de in feris audiuerim:sit supple fas:vestro numine.i.cũ vestro nutu & beniuolentia:pandere.i.aperire & manifestare res mersas alta.i.profunda terra:& caligine.i.tenebris dẽsis & ꝓfundis aut ignoratiõe rerũ:nesciun⁹ em̃ q̃a res sunt alta terra tectæ.Incipit ergo narrare dicẽs æneas & Sibylla ibãt obscuri.i.p loca obscu ra:q̃a q̃d locorũ & tẽporũ esse sepe dat psonis)p vmbras.s. syluarũ & terræ:sub nocte sola.i.nulla luce admixta:& per domos Ditis vacuas.s.corporib⁹ palpabilib⁹:& p regna inania. Quale iter est in syluis p lunã incertã.i.dũ est ꝓpe nouilunium nec scit an adhuc sit sub luce maligna.i.exigua & iterũ nõ prebẽs sui copiã vbi.i.postq̃ iuppiter cõdidit.i.ab scõdit cælũ vmbra.s.terræ.hoc est nocte:& ꝓ.i.nox atra abstulit reb⁹ colorẽ.i. discretionẽ colorum.

SERVIVS.

SER. ¶Vestibulũ: ethimologiæ nõ habet proprietatẽ:vt ait Varro sed fit pro captu ingenij.dicitur em̃ q̃ vestiat ianuã. Alij vestibulũ a vesta dictũ volunt:nam illi ianua consecrata est. Alij q̃ nemo illic stet.In limine em̃ solus est trãsit⁹:vt em̃ vesanũ nõ sanũ sic vestibulũ nõ stabulũ. Orcus. Orci deũ posuit ꝓ loco vt Iouẽ pro æthere.Horati⁹ Manet sub Ioue frigido venator. Orcũ igitur Plutonẽ dicit Cicero in verrinis vt alter orc⁹ venisse æthnã & nõ proserpinã:sed ipsam Cererem rapuisse videat̃. Luct⁹ & curæ.ea dicit esse in aditu inferorũ.quæ vicinæ sunt morti.Vltrices.c.cõscientiæ quæ puniũt semp nocentes.¶Tristis:seuera quæ gignit seueritatem Cicero Iudex tristis integer.Tum consanguineus lęti sopor secũdum Home.Egestas.t.quæ turpes facit & quasi harũ rerũ ymagines facit:quas dicit esse apud inferos:ideo quia in quẽ ista cõcurrunt:sit mortalis necesse est:vñ deos immortales dicũt qui ista nõ sentiunt:quibus mors creatur.Mala mẽtis gaudia generaliter omniũ scelerũ dicit:ac si diceret malæ mẽtis gaudia.Eumenidum thalami furiæ nunq̃ nupserunt:vnde thalamos accipimus in q̃bus natæ sunt.Alij thalamos dicũt q̃ facti sunt authorib⁹ furijs:sed nõ ꝓcedit q̃a ait Terribiles visu formæ.& vt nõ videat̃ esse contrariũ:quia paulopost furias alibi dicit esse. Nã possunt hic natę esse & alibi manere & alibi officium exercere pœnarũ. In medio:aut vestibulo aut absolutum est:& intelligimus hanc esse eburneam portam p quam exitur⁹ est:quæ res hæc oĩa indicat esse simulata si & ingressus & exitus falsus est. Vlmus opaca ingẽs:distinguẽda sunt ista ꝓpter duo epithera. Vulgo tenere passim cateruatim Folijsq̃ sub o.Qui de somnijs scripserũt dicunt quo tpe folia de arboribus cadunt vana esse somnia:q̃d p transitũ tetigit.Vana aũt ideo q̃a inferis.Nã vana superi nõ mittunt.Home.και γαρ τουπρεκ διοσ ησειμ. Cẽtauri in foribus.s.Bene in forib⁹ quia ea quæ cõtra naturã possunt creari:statim pereunt.Stabulãt:aut habitãt & vsurpatiue dixit: vt populat:luctat.Nam stabulor dicimus:& bene allusit q̃a ex parte equi sunt.Centauri aũt Ixionis & Nubis filij sunt: Ixion em̃ amatã Iunonẽ de stupro interpellauit.illa confessa Ioui est ex eius volũtate nubẽ in suã formã cõuersam ei obtulit:vñ ferunt̃ nati esse cẽtauri.Scyllæq̃ biformis.Bene plurali vsus est nũero.Nã Scylla filia nisi secundũ alios in auẽ cõuersa est secũdum alios in piscẽ.Ergo etiã ipsa biformis fuit sicut hæc in siciliæ freto.Dictũ est aũt per poetę scientiã. Centum gemin⁹ briareus.centies duplex scd̃m fabulas ipse est Aegeon. Ac belua.l. Hydra. Hydrã dicit:quæ fuit in lerna argiuorũ palude sed latine excetra dicit̃ q̃d vno cæso tria capita excrescebãt.Sed cõstat hydrã locũ fuisse euomentẽ aquas vastantes vicinas ciuitates in quo vno meatu clauso multi erũpebãt q̃d Hercules vidẽs loca ipsa exussit:& sic aquę clausit meat⁹:nã hydra ab aq̃ dicta ẽ.i.απο τ... Potuisse aũt hoc fieri ille indicat loc⁹. Excogit̃ vitiũ atq̃ exudat inutilis humor.Flãmisq̃ armata chimęra:ore leo postremis pub... draco:media capra:scd̃m fabulas fuit:& maxie Home. dicẽte. πρόσθε λέων ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα.

Reuera aũt

a Vestibulũ ante ipsum primisq̃ [a] in faucibus orci
Luctus:& ultrices posuere cubilia curæ:
Pallentesq̃ habitant morbi:tristisq̃ senectus:
b Et metus:& malesuada fames:ac [b] turpis egestas
c Terribiles uisu formæ:lætumq̃ laborq̃ [c]:
Tũ consanguineus:lęti sopor:& mala mentis
Gaudia:mortiferũq̃ aduerso in limine bellum.
Ferreiq̃ eumenidũ thalami & discordia demens
Vipereum crinem uittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaq̃ brachia pandit
Vlmus opaca ingens:quã sedem somnia uulgo
Vana tenere ferunt:folijsq̃ sub oĩbus hærent.
Multaq̃ præterea uariarum monstra ferarum
Centauri in foribus stabulãt:scyllæq̃ biformes:
Et centum geminus Briareus:ac belua lernæ
Horrendũ stridens flámisq̃ armata chimera:
Gorgões harpyiæq̃ & forma tricorpis umbræ.

ASCENSIVS

¶Vestibulum ante ipsum &c. Docet quos in introitu inferni inuenerint.s.aũ infernũ quẽ cũ nostri lymbũ vocant secũ physicã rationẽ nã quæ illic esse cõmemorat omnia breuis sunt vitę:& vicina inferis vt pallor idest pallidi: senectus. idest senes decrepiti:luctus idest mœrore consumpti:& morbi & metus & fames & mors & labor & sopor profundus. & ꝑuisa gaudia & bellũ & insomnia q̃ egris crebra sunt.vnde Flaccus velut egri somnia vane fingunt̃ spẽs. Itẽ mõstra vt cẽtauri & Scyllę & cętera quæ hic enumerat q̃b⁹ oĩbus breuis est vita & vicinus ad inferos descẽsus vñ in vestibulo & foribus prudẽter a poeta locant̃ forte etiã ob id q̃d in corpe infirmo minus solet esse vitiũ vñ nota est nobis vox illa virtus in infirmitate perficit̃ Donatus ad hũc locũ dicit sic. Da Vestibulũ.a.i.in hoc erãt oĩa q̃ cruciãt viuos:aut defunctos affligunt.Luctus.quorũ sordidus & miserabilis cultus est. Curæ: quęcũq̃ possident torquẽt. Tristisq̃ se.& q̃a nostros cõtrahit vult⁹ & morti vicinos facit. Fames nõ solũ quę ægestatẽ affert victus:sed quę cupiditatẽ rapiẽdi affert. Turpis ege.nã & maciẽ deturpat faciẽ & necessitate sordidũ relinquit victũ & vestitũ. Mala gaudia mẽtis hæc sunt q̃ in scęlera ducũt. Adulter enim & latro cum luctu de scæleribus voluptatem capiũt. Mala ergo q̃a apud ĩferos puniunt̃.Discordia de.in quã ex demẽtia incidimus.Neq̃ iniuria dat sanguinẽ & serpentes. In medio ramos: post vestibulum ponit interiorem partem:quæ non esset sub tecto.Posuit vlmum annosam: & quia nõ omnes annosę sunt mentes & opace frondibus idcirco hæc addit. Vana.s.vult hæc esse errores:qui pro necessarijs inaniter occurrunt.hęc ille.¶Or do est.Luctus & curæ vltrices:quia cor vrunt & dãtur malis cõscientijs in vltionẽ:posuere cubilia ante vestibulum.i.paruam stationẽ quæ est ante magnarũ ędium fores & in primis faucibus orci:& morbi pallentes.i.pallidos facientes habitãt in primis faucibus orci.i.inferni:& senectus tristis.i.quærula & morosa quia spiritus tristis (vt est in sene) exsiccat ossa:& metus.i. formido:& fames male suada.i.suadens ad omne malum:cogeret em̃ vel proprios artus absumere:ac gestas turpis.i.sordidos efficiens:sunt enim fere sordidi & multi ob torporem egentes: appositoriæ formę.i. simulachra & figurę:terribiles visu.i.ad videndum.aut dum videntur scilicet & letum:idest mors & labor scilicet durus tum:idest insuper sopor idest profundus somnus.consanguineus lęti idest mortis:quia vita nostra secundũ Plv.in vigilijs est:est enim somnus mortis ymago:& mala idest immodica aut nociua gaudia mentis & bellum mortiferum supple habitat in limine aduerso:quia superiora spõte moriuntur:sed bellum vim infert:& thalami eumenidum:idest furiarum:ferrei idest durissimi supple sunt illic.(Sunt autem tres furiæ vt inferius dicemus:sed quæ apud inferos sunt dicuntur dire vltrices:eumenis autem per antiphrasim dici putatur idest beniuola:nisi sit bene idest multum furens intelliguntur autem per eumenidas a nonnullis libido cupiditas & ira) & discordia demens idest peruersę mẽtis innexa vittis cruẽtis idest habens

PIERIVS

a ¶Primisque in faucibus orci.In codicibus plerisq̃ sane q̃ veteribus nõ inuenuste legitur Primis in faucibus absq̃ copulatiua particula,sed ea inserta versum reddit canorum magis. b ¶Malesuada fames & turpis egestas,In Ro.cod. in Mediceo,ac plerisq̃ alijs antiquis Ac turpis habetur,vt quodãmodo iũgat egestatem vna cum ipsa fame. c ¶Lętumq̃ laborq̃. Antiqua fere omnia exempl.legunt labos per.s.Quod vero sequitur soporem consanguineum esse Mortis ex hesiodo sumptum,qui in Theogonia somnum & mortem noctis filios fuisse dicit.quod vero Consanguineum dixit.ita eum Claudianus imitatus, Te cõsanguineo recipit post fulmina fessum Inno sinu. Ea enim Iouis & soror & coniux.

[illegible] in vittis cruētis innexū:crinē vipereū.i.serpentinū:
[illegible] capillis viperas:vlmus opaca & sup.ingēs.i.valde ma
[illegible] in medio.s.dicti loci ramos & .p.i.brachia annosa
[illegible] annoR:quā sedē ferūt.i.dicunt.s.oēs vulgo.i.passim
[illegible] somnia.i.insomnia tenere.i.occupare & inhabitare ingrēt
somnia sub oībus folijs.s.ipsius vlmi:quę arbor sterilis est &
[illegible] apta(qa vero in ingressu dicit esse somnia & in egres
[illegible] est.Sūt geminę somni portę &c.diligēs poeta inuit
[illegible] quasi insomnia esse q̄ de inferis finxit & descēsu Aenæ
[illegible]) Prętera multa mōstra variarū ferarū vt cētauri q vm
[illegible] ten⁹ equi dicunt̄ & supne hoīes:sunt em̄ ppl̄i Thessalię:
[illegible] in eqs de longe visi:semieq putati sunt:stabulāt.i.sta
[illegible] habēt in forib⁹:& scyllę.i.mōstra marina pubetenus ser
[illegible] biformes.i.duarū formarū & Briareus filius ille cœli &
[illegible] secūdū Hesiodū(frater Gyge:q tytanes dicti sunt & decē
[illegible] bellū cū filijs Saturni gesserūt & victi in tartara detrusi di
[illegible]:habuisseq; qnquagena capita & cētenas man⁹ Briarea au
[illegible] dicit Home.egeona ab hoībus appellatū:cū a dijs Briare⁹ di
[illegible])centū geminus ergo ,ppter cētū manus:ac belua lerne.i.
hydra stridēs horrēdū.i.horrende:& chimera monstrum illud
[illegible] ex Thiphaone genitū sicut & hydram genitā dicit He
siodus:armata flāmis qa mons est cuius cacumen ardet.& gor
gones v̄gines etiā mōstruose vnum oculū habētes: & harpyie
volucres ille mōstruose et difformes:de qb⁹ in tertio huius di
ctū est.et forma vmbrę tricorpis.i.natę a corpe tribus dimēsio
nibus dimēsurabili:sup.stabulāt in foribus qa oībus mōstro
sis naturaliter breuis est vita:Sūt tn̄ qui dicūt & forma.i.simu
lachrū vmbrę tricorporis.s.Gerionis regis Hyspanię qui vt in
octauo dicet̄ tria corpora habuisse fertur.Queri aūt pōt de har
pyis quas ī tertio huius strophadas insulas habitare dixit: quo
modo apud inferos sint? Sed multipliciter responderi potest
aut quia interea mortuę erant:aut quia oīm rerum simulachra
apud inferos esse perhibentur sicut animæ apud superos vn
de Igneus est ollis vigor & celestis origo:aut qa plures presup
posuerit al's fuisse harpyias q̄ quas Aeneas apud strophades vi
derit.Nam licet tres syrenes & tres harpyie celebrent̄:nō conti
nuo sequit̄ nō plures fuisse.Nc vero simile est totā speciem at
q; naturā aut ab illis inceptam aut cum illis defecisset:quocir
ca aut nullę fuerunt aut & alię esse potuerūt quarū apud īferos
sint simulachra.Addam quę in Seruium dicit Beroaldus cōtra
expositionē illius tristisq; senectus.Ea autem sunt hęc.Ego po
tius exponerē tristis.i.querula & morosa:namq; poeta voluit
epitheto demonstrare qualis sit cōditio senectutis:sunt autem
senes:vt scribit Cicero in catone:& testat̄ Seneca morosi & an
xij & querulı atq; difficiles qđ etiā elegantissime expressit Ho
ra.in arte poetica seniles mores describēs. Dificilis q̄rulus lau
dator tēporis acti:se puero.censor castigatorq; minorū.Verg.
(vt arbitror) imitatus est Silius illo versu. Curæq; insidiæq;:
atq; hinc queribūda senectus.Nā a Silio senectus dicitur queri
bunda:quasi plena q̄rimoniarū: quomodo a Vergilio tristis
nuncupat̄:

Reuera aūt est mons lyciæ cui⁹ hodieq; ardet cacumen. iux
ta quod sunt leones:media aūt pascua sunt:ima vero mōtis ser
pētibus plena.Hūc Bellerophon habitabilē fecit:vnde chime
ram dicitur occidisse Gorgones:tres fuerunt in extrema aphri
ca circa atlantē mōtē q oēs vnū oculū habebāt:quo inuicē vte
bant̄ Sthenio Euryale Medusa.Serenus tn̄ dicit puellas fuisse
vnius pulcritudinis:quas cū vidissent adolescētes stupore tor
pebāt.Vnde fingit̄ φ si quis eas vidisset vertebat̄ in lapidem.
Harpyięq;:aut iam occisas intelligit aut scd'm Plato.& alios si
mulachra licet viuarū illic fuisse.Nā dicūt oim reR: ideas quas
dā.i.imagines ad quarū similitudinē ,pereant̄ vniuersa:hinc ē
φ in Statio Thyodamas Plutoni dicit.Oībus finitor esse vide
ris:mihi vero & sator.Harū aūt simulachra bn̄ apud iferos sūt
q̄ esse dicunt̄ & furię,Tricorporis vmbrę Eryli:& Gerionis.

nuncupatur:et ab Horatio ī carminibus morosa ob varios
s.ac difficiles mores quibus sunt obnoxij queruli senes.In eo
dem.vi.volumine vbi dicitur:simul accipit alueo ingentem
Aeneam exponit Seruius alueo.s.fluminis:mihi videtur expo
nendum esse alueo.s.nauis:vt intelligamus Aeneā intra cym
bam receptum fuisse a Charōte:nāq; alueus elegantissime dici
tur nauis siue ipsius nauigij receptaculum:Propertius euiden
tissime id ostendit sic scribens in tertio.Aut quidnā fracta gau
des.Neptūne carina:Portabat sanctos alueus ille viros.Liuius
lib.xxi.Alueos informes raptim faciebant.i.nauiculas.Et idē
lib.x.pars inqt fluuiatiles naues ad supanda vada stagnorum
apte planis alueis fabricatas cōplent:p̄terea alueus quēadmo
dū de fluminibus dicit̄:ita etiā de rebus alijs.Columella in no
no oua:in alueolū ligneū cōferat. Pli.in.xi.Alueos ex cornu
spectatos esse refert.i.apiū aluearia:& Varro inqt vbi apes sint
aluei fiunt ex viminib⁹ Palladi⁹ in nouembre sordibus liberā
di sunt aluei p̄terea error manifestarius est apud Seruiū ī hysto
ria:q quāto leuior est:tāto minore venia dign⁹.scribit em̄ Par
thenopeū filiū fuisse Menalippe:cū fili⁹ fuerit Atlante puellę
in cursu pnicissime:vt Stati⁹ atq; Diodorus meminerūt qđ &
oēs hystorici testant̄.In illo quoq; versu Maroniano:Explebo
numeR; reddarq; tenebris:admiror Seruiū:cū more diligētis cō
mētatoris varias iterp̄tatiōes attulerit:omisisse id qđ a Macro
bio relatū est:qđ eruditionē maximā pre se fert:et vergilianę
sentētiæ optime quadrat.Scribit em̄ Macrobrius in somnium
Scipionis aīas sociari corpibus qbusdā numeris:q numeri dū
supsunt pseuerant corpus animari:cū vero deficiūt mox arca
na illa vis soluit̄ qua societas ipsa cōstabat:aīa ipsa nō deficit
quippe quæ immortalis atq; ppetua est.sed impletis numeris
corpus fatiscit.hinc illud est doctissimi vatis.Explebo numeR;
reddarq; tenebris.hęc Macrobij interp̄tatio tam subtilis tā ele
gans tam erudita p̄termitti non debuit a curioso Cōmētatore:
q ex fontibus philosophoR; vnde hauserat Macrobius:haurire
potuisset presertim cū multa vndiq; exqsiuerit sed vt mihi vi
detur nihil est cū predicta Macrobij expositione cōparādū.

SERVIVS

¶Offert nō ad feriendū:sed ad
repellendas vmbras vnde & of
fert dixit.Sacerdos aūt ferire ,p
hibet. Tartarei q̄ fert acheron
tis ad vndas.sequit̄ illud pytha
goricum dicēs eos tenuisse viā
post errorē syluarū:quæ vel ad
vitia vel ad v̄tutes ducit.Tarta
rei.acherō acherōta vult quasi
de imo nasci tartaro:hui⁹ æstua
ria stygē creare:de styge aūt na
[illegible] cocyton:& hæc est ethymo
logia.nam physiologia hoc ha
bet.Qui caret gaudio sine du
bio tristis ē:tristitia aūt sine du
bio vicina luctui est q procreat̄
ex morte:vn̄ hęc esse apud infe
ros dicit.Cocyto eructat hare
[illegible] cocyton.s.p stygē Has hor
[illegible] aquas ,ppter tria flumīa:
portitor:pprie qui portat abu
[illegible] etiā qui portatur portitor:
[illegible] sicut vector.Terribili sq̄l
[illegible] terribilis squalloris.Cha
[illegible] quasi ache
[illegible] cani.in.i.veteres em̄
[illegible] solum comas ornabāt: sed
[illegible]:vt nōnullas vidim⁹
[illegible].Stant.horrent & est po
lysemus

Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas:strictamq; aciem uenientibus offert
Et ni docta comes tenuis sine corpore uitas
Admoneat:uolitare caua sub imagine formæ
Irruat:& frustra ferro diuerberet umbras:

Hinc uia tartarei q̄ fert acherontis ad undas:
Turbidus hic cœno uastaq; uoragine gurges
a Aestuat:atq; omnem cocyto[a] eructat harenam.

ASCENSIVS

¶Coripit hic subita &c. Docet
qūo puenerint ad charontē por
titorē q fingit̄ aīas e corpe mi
grātes cymba quadā traducere
ad inferos & illinc post certū tē
pus iterū in noua corpora redu
cere q̄ res longe a fide nostra ab
horret:sed archane apud ethni
cos philosophię innitit̄ & p̄ci
pue Pythagorice qa Pythago
ras corpa pene infinita cōside
rās nec noscēs aīas posse de no
uo a deo creari:putāsq; eas cer
to numero cōstare & ęternas eē
asseruit eas de corpore ī corpus
transmigrare: ne tn̄ auferret ,p
benefactis p̄miū & ita benefa
ciēdi voluntatē(Quis em̄ virtu
tem amplectit̄ ipsam Pręmia si
tollas:vt inquit iuuenalis) au
ferret dixit aīas bn̄meritas mer
cedē suā recipe in elisijs cāpis il
licq; fui beata vita ,p magnitu
dine meritorum diu aut parum
& pacto tpe p fluuiū obliuiōis
trahi in desideriū huius vitę:&
illinc huc reduci.Dicit ergo vē
tum esse ad eū locum vbi innu
merę expectabant aīę trāsmitti
orātes: ASCn̄

Portitor has horrẽdus aquas: & flumina ſeruat
b Terribili[b] ſquallore charon: cui plurima mento
c Canicies inculta iacet: ſtant lumina flamma:[c]
d Sordidus ex humeris nodo[d] dependet amictu
Ipſe ratam conto ſubigit: ueliſq; miniſtrat:
Et ferruginea ſubuectat corpora cimba
Iam ſenior: ſed cruda deo uiridiſq; ſenectus:
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat:
Matres atq; uiri defunctaq; corpora uita
Magnanimũq; heroũ: pueri innuptæq; puellæ
Impoſitiq; rogis iuuenes ante ora parentum:
Quam multa in ſyluis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terrã gurgite ab alto
Quã multæ glomerãt aues: ubi frigidus ãnns
Trans pontum: fugat & terris immittit apricis
Stabant orantes primi traſmittere curſum:
Tendebantq; manus ripæ ulterioris amore.
Nauita ſed triſtis nunc hos nunc accipit illos.
e Aſt alios longæ ſummotos[e] arcet arena.

Donat⁹. ☞ orantes: de qua re dicit Dona. ſic Turbidus hic ceno pro qualitate inferni fuit natura aquę turbida cenoſa odoris peſſimi: vt potẽ q̃ ructaret a Ceno. Portitor: is ꝓprie eſt q portum obſeruat: vt null⁹ eius iniuſſu in alienas regiões tranſeat. His igit̃ aqs tã male olẽtib⁹ tã horridis aſpectu erat par cuſtos: nec diſſĩlis loco & regiõi. Stãt lumina flã. iflexibiles oculi q̃ſi flammã emittebãt. Sordid⁹ a. ĩ. erat velamẽ neq; tñ vt totũ tegeret corp⁹ & nõ fibula ſed nodo nectebat̃. Ipẽ ratẽ: nõ agẽdi ptãtẽ: ſed pœnã habebat q̃a multa ſimul officia implebat: nam dabat vela vectabat corpora ſubigebat: id ẽ. nõ ſine labore agebat. Viridis. nõ ꝓpter colorem ſed q̃ adhuc nõ paꝶ de priſtinis tpib⁹ retineret. Cruda & viridis: q̃a nõdũ tẽdebat ad maturitatẽ. Iuuenes: qui adhuc ſuis cõmodis iſeruire patrię potuiſſẽt. Pueri & v̾gines. q̃s in ſpẽm poſteritatis ſeruandę cõuenerat in lõgũ ſeniũ pduci. Diſtinguit ſexus & ętates: vt oſtendat mortẽ oib⁹ eſſe coẽm: nec moriẽdi eſſe ordinẽ. Quã multa ex hac cõparatiõe quãta fuerit turba oſtendit̃. Triſtis dur⁹ nũq; affabilis. Nũc hos: nã oẽs ſimul nõ poterat. Hęc ille.

Ordo. Ordo aũt ẽ. Aeneas trepid⁹. i. feſtin⁹ ſubita formidine corripit hic. i. hoc loco vbi nũc ſunt mõſtra ferrũ. i. enſem ferreũ & offert. i. obiicit veniẽtibus. i. ad ſe ꝓperãtib⁹: aciem. i. acumẽ ferri: ſtrictã. i. euaginatã & ni. i. niſi comes. ſ. Sibylla docta. i. pita reꝶ infernaꝶ admoneat tenuis vitas. i. aias ſine corpore: vñ pri⁹ iania regna dixit: volitare ſub imagine caua id ẽ non habẽte corpora ſed ſimulachra dũtaxat atq; vmbras: formę. ſ. habentis corpora ipſe irruat. ſ. in ea monſtra & diuerberat ferro. i: enſe fruſtra vmbras quia nõ pñt cõtingi cum nihil habeant ſolidi: hinc ſup. eſt eminet aut apparet: via quæ fera. i. inducit ad vndas acherõtis: illius fluuij infernalis ſine lætitia dicti tartarei. i. ad profunditatem infernalẽ tendentis: gurges. i. profundus vortex aquaꝶ: oĩa ingurgitans exiſtẽs turbid⁹ ceno i. luto turpi & voragine. i. ingurgitatione: vaſta. i. valde ampla æſtuat. i. æſtum & feruorẽ ſuũ exercet hoc eſt ebullit hic. i. hoc loco ad quem accedunt: atq; eructat oẽm arenam: cocyto. i. i cocyton per ſtygen Charon portitor. i. tranſuector & magiſter portus horrẽdus terribili ſquallore. i. ſitu & immũdicia ſeruat has aquas & ſub hæc flumina cui. ſ. charõti plurima canicies. i. in cana barba iacet inculta: mento. i. per mẽtũ: & cũi lumina. i. oculi ſtant. i. horrẽt & arrecti ſunt flãma. i. igni emicãti: & cui amictus ſordidus more nautaꝶ. depẽdet ex humeris: nodo. i. per nodũ q̃ cõnexus eſt. Ipſe. i. vt vulgo dicunt: in propria perſona ſubigit. i. gubernat: cõto. i. ptica aut ſude ratẽ. i. ſcaphã qua aĩas traducit: & ſubuectat corpora. i. ſimulachra corporum aut corpora viuoꝶ qñ adueniũt: cymba. i. nauicula ferruginea. i. ferruginei hoc ẽ fuſci ſeu ſubnigri coloris exiſtẽs iã ſenior. i. pluſq; illi officio conueniat ſenex: ſed ſenectus eſt cruda & viridis id ẽ perpetua & indefatigabilis deo id eſt quia deus eſt. Oĩs turba ❧ turba effuſa.

❧ Iyſem⁹ ſermo: vt diximus ſupra ſicut & ſubigit ... ſum agit: regit & eſt ... ſermo nã & acuit ſignificat ... ſubiguntq; in cote ſecure. ... liſq; miniſtrat aut p vela & eſt ſeptimus: aut velis obſequ... & datiuus eſt. Ferruginea nigra triſti nam lugubrẽ eſſe hunc colorem oſtẽdit dicẽs: Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit. Corpora cymba omne q̃ põt videri corpus dicit̃ nã paulo poſt diſcretionẽ fecit dicens: Corpora viua nephas ſtygia vectare carina. Iã ſenior. aut cõparatiuum pro poſitiuo poſuit: aut vt diximus: ſenior eſt vltra vires ſenex: vt iunior itra iuuenẽ eſt quã rẽ a Varro. tractã cõfirmat etiã Plini. Cruda deo viridiſq;. ſ. τοαιτιο, quia in deo Autũni frigore prio extremitatẽ vult oſtendere: quod ait Iuuena. Iam lętifero cedẽte pruinis autũno: Nã eius prio pars: feruet vt Totoq; autũni incãduit æſtu. Sane ſciẽdũ ſcd'm Pli. folia autũnali tpe ideo cadere: q̃a ois tũc in arborib⁹ humor æſtatis calore inuenit̃ exhauſt⁹. Ergo cadunt non quia tunc ſiccari icipiat: ſed q̃a tũc eis iã deeſt humor. Glomerãt̃. a. bene reb⁹ volitãtib⁹ cõparauit aĩas q̃a & ipẽ volitãt. Immittit apricis. i. ſine frigore: vt diximus ſupra vñ nonnulli & aphricã dictam volunt. Primi tranſmittere Figura græca eſt: vt primi tranſirent. Triſtis. aſper & mirabilis.

PIERIVS

a Cocyto eructat arenam. In aliquot antiquis codicibus, Cocyti legitur. poſſeſſiuo caſu. Sed prior lectio magis recepta eſt. & harenã cũ adſpiratiõe ex Varro. obſeruatiõe, vti alibi dictũ. b ¶ Terribili ſquallore Charon. In nõnullis omnino veteribus exemplaribus, terribilis habetur nominãdi caſu. Sed abl'to magis receptũ. c ¶ Stant lumina flãma, In Ro. cod. & aliquot aliis antiquis, flammæ legitur. Siue id genitiui caſus ſit, quod nequaquam placet, ſiue appoſitiue dictum, vt duo lumina, duæ flãmæ videãt̃. Siue q'd magis placet, factaẽ duaꝶ vocaliũ tranſpoſitio, cũ flammea vellent ſcribere, veluti in antiquis aliquot exemplaribus ſcriptum obſeruaui. Sed id poſtea corruptum, velut etiam illud quod ſupra dicebam⁹. Protin⁹ oia. v̾ſu dactylico. d ¶ Sordidus ex humeris nodo dependet amictus. Valeãt qui nudo legẽdũ eſſe cõtẽdunt, quum nodo paſſim in antiquis codicibus tota libraria fide legatur. Et antiquæ ſtatuæ tot vbiq; ſpectent, in quibus ornatus ex humeris nodo religatus pendeat. e ¶ Longe ſummotos arcet harena. In antiquis aliq̃t codicib⁹, ſemotos legit̃. Cui nõnihil ſuffragari videt̃ aduerbiũ, longe ꝓ valde. Magis tamen placet, ſubmotos, quod proprie & eleganter dictum eſt.

❧ effuſa. ſ. e corporib⁹ ruebat huc. i. ad hũc: ad ripas. ſ. mrẽs atq; viri. i. fœmellæ & maſculi: ſed fœmellas quia imbecilliores prępoſuit vt viciniores orco: & corpora magnanimũ ꝓ magnanimoꝶ heroũ: defuncta vita. i. quæ iam expleuerãt officiũ vitæ: hoc eſt ſimulachra eoꝶ: & pueri & puellæ ĩnuptæ & iuuenes ipoſiti rogis añ ora parentũ. Per quod admonet iuuenes ne nimiũ cõfidãt annis: q̃a plures liberi a parẽtibus ſepeliũt̃ q̃ eos ſepeliãt. Quam. i. q̃tũ. multa folia cadũt lapſa. i. labentia in ſyluis: primo frigore. i. p frigus primũ: autũni: aut q̃ multæ aues glomerant̃ id eſt in modũ glomeris aduoluũt̃ ad terrã ab alto gurgite. i. fluxu maris: vbi. i. qñ annus. i. tẽpus anni frigidus. i. frigidũ fugat ſup. aues: trans põtũ: ad q̃rẽdũ. ſ. aerem tepidũ aut tẽperatiorẽ: & ĩmittit terris apricis. i. ſoli expoſitis vbi pl⁹ caloris q̃ vbi fræquẽtes ſyluæ ſup. tã multi: ſtabãt orãtes tranſmittere i. vt poſſint tranſmittere primi: curſum: & tendebãt. i. extendebãt ſupplicantium more: manus. ſ. ſuas amore ripæ interioris: q̃a volebãt trãſmitti ad locũ ipſis debitũ: ſed nauita. i. portitor Charõ: triſtis. i. imitis: accipit nũc hos: nũc illos certo tñ iudicio aſt. i. ſed arcet alios. i. lõge tenet alios ſubmotos. ſ. a cymba longe ſup. ĩ arena. i. littore arenoſo: videlicet eos q mun⁹ vitæ nõ expleuerãt aut ſepulturæ honore ſecundum ethnicos caruerãt.

SERVIVS

SER. ¶ Aeneas: ordo ẽ æneas ait dic v̾go: Cętera p parẽtheſim ſunt Diſcrimĩe. dr̃ia. Liquũt redeuntes nõ trãſeũtes. Liuida nigra ... liuidũ. i. iuidũ nõ niſi apud ... otericos iueni es. Luca. Liuor ... tibi cũcta negat licet Oui. ☞ dixerit

Aeneas (miratus enim motuſq; tumultu)
¶ Dic (ait) uirgo: quid uult cõcurſus ad amnem:
Quid ue petũt aĩæ uel quo diſcrimine rippas

ASCENSIVS

¶ Aeneas miratus enim motu ... q; &c. Tangit ſubĩ de poeta philoſophorum de inferis opiniones, Quia enim pium eſt defunctorum cadauera ſepelire ne in ſepulta relinquerentur dicit vmbras eorum qui ius ſepul ❧ turæ non

a Hæ linquuntillæ remis uada liuida[a] uerrunt:
¶ Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos.
¶ Anchisa generate deum certissima proles.
Cocyti stagna alta uides:stygiamq; paludem.
Dij cuius iurare timent & fallere numen.
Hæc oĩs quã cernis inops inhũataq; turba est.
Portitor ille charõ:hi quos uehit unda sepulti
b Nec ripas datur horrendas:nec rauca[b] fluenta
c Transportare:prius q̃ sedibus ossa quierunt[c].
Centũ errant annos:uolitãtq; hæc littora circũ:
Tum demũ admissi stagna exoptata reuisunt.
¶ Constitit Anchisa satus:& uestigia pressit
Multa putana:sortẽq; animo miseratus iniquã
Cernit ibi mœstos:& mortis honore carentes
Leucaspim:& lyciæ ductorẽ classis Orontem.
Quos simul a troia uentosa per æquora uectos
Obruit auster:aqua inuoluens nauẽq; uirosq;:
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui libyco nuper cursu:dum sydera seruat
Exciderat puppi medijs effusus in undis.

PIERIVS

a ¶Remis vada liuida verrũt. In Ro.codice vada liquida legitur, neq; timendũ esset syllabæ ex auctoritate Lucretij, nisi & seruius Liuida agnosceret, Et epithetõ id inferis amnibus quippe turbidis & cœnosis cõueniret. Præterea verrũt
b in aliq̃t habetᷓ exẽpl. Sed verrũt magis poeticũ ẽ. b ¶Nec ripas datᷓ Horrẽdas, nec rauca fluenta. In antiqs omnib⁹ exemplarib⁹, quotq̃t habui, ꝓ Nec rauca legere est. Et rauca.
c ¶Quã sedibus ossa quierũt. In mediceo, & aliq̃t alijs Quierint legitᷓ. Sed finitiu⁹ mod⁹ elegãter etiã cũ, q̃, iũgitᷓ, vt alibi ex grãmaticorũ præceptis, & ex auctoꝝ vsu ostẽdimus.

...re nõ obtinuerũt cẽtum annos errare:id em̃ est quasi plenum vite tẽpus:nã si viginti annis vita centũ denᷓ. decẽ primi anni sunt quasi inutiles ꝓpter infantiã & decẽ vltimi ꝓpter delirationẽ decrepite ætatis que ad infantiã redit. Cetera in ordine patebunt. Sed Donati verba sunt. Breuiter:ne quam fieret reb⁹ necessarijs mora. Certissima ꝓles:natus ex homine nõ imerito paues:sed nihil debes metuere:qa a dijs principiũ ducis:Cocyti stagna:nõ auget morã qa respõdet ad id qđ non interrogat:sed minuit. Nam cum ratne postea iterroget. Stagnũ igitᷓ inquit cocyti habet nomẽ. Palus vero q̃ ex superfusione aque efficitᷓ styx appellatᷓ. nec indiget ꝓbatione q insepulti non transportetᷓ. qm̃ cernit ibi quos sepelire nõ potuit. Quos simul a troia. reuocat in memoriã legẽti q isti essent:& vbi:& qñ & qua vi perissent & simul ne quis daret vitio æneę q suos nõ sepeliret:qm̃ sepelire nõ potuit:In vndis nõ effusus ĩ vndis ne sit vitiũ ĩ casu:sed effusus cũ in vndis esset. Hæc ille. ¶Ordo aũt ẽ. Aeneas (em̃ ꝓ qa:miratus sup.erat & mot⁹ tumultu.i.multitudie aĩaꝝ tumultuose ad scaphã ꝓperãtiũ) ait o virgo dic: quid cõcursus.s.aĩarũ ad amnẽ vult.i.prętendit:ve ꝓ vel quid anime petũt:vel quo discrimine.i.qua differẽtia & discretiõe hę.i.quędã ex illis:linquunt ripas qa vidẽt se nõ posse trãsmitti:ille.i.alie verrunt remis.s.in scapha charontis dũ charõ gubernaculũ tenet quæ trãsmitti volũt remigiũ supplent:vada liuida.i.subnigra cuius coloris est plumbum. Is em̃ liuor dicitᷓ vnde Amasius poeta Tum succos hęrbasq; dedi quis liuor abiret. Quã facit impresso mutua dente venus. Sacerdos lõgeua.s. sibylla cuius rationę assignat. Seruius:fata est olli.i.illi:breuiter sic. Ogenerate Anchisa.s.patre certissima proles deũ.i.deoꝝ scilicet ꝑ venerẽ matrẽ aut quia anchises quoq; ꝑ apotheosim deus factus sit tu vides alta.i.ꝓfunda stagna cocyti.i.illius fluuij infernalis & paludẽ stygiã.i.tristitię infernalis:cuius numẽ dij timent iurare & fallere:nõ timẽt iurare sed iurare & fallere:hoc est peierare qa obligãt se iurando ꝑ stygem ad tristitiã quę dijs cõtraria est:hæc turba quã cernis.est oĩs.i.tota vel hæc oĩs idest tota turba quã cernis est inops.i.sine terra q ꝓ.i.inhumata hoc est insepulta:aut potius inops.i.sine ope & auxilio.hoc est paupercula:nec (vt iuuenalis dicit) habet quẽ porrigat ore trientẽ:veteres em̃ superstitiosi dabant defunctis in ore trientẽ vt a charonte eo naulo traducanᷓ quorũ vero corpa interierãt in aquis quia sepultura & naulo caruerũt putabãtur centũ errare annos. vnde dicit ille.s.horridus & incultus est charon portitor.i.portus obseruator & trãsuector hi quos vnda vehit sepulti supple sunt nec datᷓ.i.ꝑmittitᷓ charõti licet velit trãsportare.s. alios ripas horrẽdas nec fluenta.i.flumina rauca.i.reumata.aut rauce resonantia trãsportare dicit prius q̃ ossa quierũt sedib⁹.s. suis:hoc est bustis aut sepulchris. Ipsi sup.insepulti errant cẽtũ annos.s.cõtinuos quod dixi spaciũ legitimũ vitę:& volitãt.i. precipitanter voluuntur circum hæc littora. tum.i.deinde admissi.s.in scapham:demum.i.tandem.s.post longam expectationem:reuisunt stagna exoptata.s.lethes per quam obliuionẽ malorum imbibunt Satus.i.progenitus:anchisa.s.æneas:cõstitit s.cogitabundus:& pressit vestigia putans.i.reputãs animo multa & miseratus animo sortem iniquam.s.eorum qui ꝓpter carentiã sepulchri illic vagabantur cum multi sua culpa nõ carent sepultura:nec suis meritis obtinere possent:& est presagiũ future mortis:quia etiam æneas in numico submergendus sepultura cariturus est:iuxta imprecationem didonis in quarto.
❧Sed cadat

❧dixerit. Liuor edax vitium mores nõ exit in altos. Lõgęua Apollo sibyllam pie dilexit:& poscẽdi qđ vellet arbitriũ dedit. illa hausit harenã manibus:& tam longã vitã poposcit. Id Apollo posse fieri rñdit si erythręã insulã relinqueret illã nũq̃ reuisura Venit ergo cumas:vbi corpis virib⁹ deserta vitã in sola voce retinuit. Hoc intelligentes eius ciues siue inuidia siue cõmiseratione moti epistolã miserũt creta antiquo more signatã. At illa visa terra patria in mortẽ resoluta est. Vñ sunt q dicãt hãc esse q̃ romana fata scripsit:q ĩcẽso apollinis tẽplo inde Romã illati sunt libri:vnde hæc fuerat. Certissima ꝓles:cũ subire inferos potuerit. Multi em̃ ad gl̃iam sibi gen⁹ fingunt vt romulus ex Marte. Alexander ex ioue hãmone:sic de hercule Salue vera Iouis ꝓles. Fallere numẽ: siue ꝓpter victorię fauorẽ Stygis filię:nam statuit iuppiter si qs fefellisset eius numẽ vno anno & nouẽ dieb⁹ ambrosia & nectare priuaretᷓ: sed rõ est q ideo ꝑ stygẽ dij iurãt qa tristitia cõtraria est æternitati. Inops iuhumata Duo dicit: q neq; legitimã habet:nec ymaginariã sepulturã. Inopẽ em̃ dicit sine pulueris iactu:nã ops terra est:inops sine terra sine humatione. Vult aũt oñdere tm̃ valere inanẽ q̃tũ plenã sepulturã: Nã & Deiphobi vmbra transuecta ẽ. cui Aeneas cœnotaphiũ fecit:vt tũc egomet tumulũ rhetheo in littore inanẽ Constitui. Bene aũt sepultos.i.fletos Nam sine fletu sepultura non est. vñ legim⁹ inhumata infletaq; turba:facit supradicta flumina trãsire:qbus luctus nomen imposuit. Centũ aũt annos:ideo dicit:quia illi sunt legitimi vitę humanę:qbus cõpletis põt anima transire ripas.i.ad locum purgationis venire:vt redeat rursus in corpora. Sane sciẽdũ:qa cũ terrã dicimus hæc ops facit:si nimphã dicimus hæc opis:si diuitias hę opes numero tm̃ plurali. Rauca fluentia:aut reumata idest æstuaria dicit aut bene pluraliter:quia de tribus loquitur. Sedibus ossa quierunt.i.prius q̃ corpus in naturam suã redeat idest in terrã. Stagna exoptata reuisit Lethei.s.fluminis Vestigia pressit cogitatione.s.tardatus. Putans reputans cũ aĩo pertractans. Sorteq; animo miseratus ini.iniqua em̃ sors est puniri propter alterius negligẽtiã:nec em̃ quis culpa sua caret sepulcro. Bene aũt animo quasi rei præsago vt alibi: Præsaga mali mens. Ipse em̃ æneas insepultus iacebit:vt mediusq; inhumat⁹ harena. Mortis honore:sepultura:vt qsquis honor tumuli. Ductorem classis:apertum exemplũ classem etiam dici vnã nauẽ: Nam legimus vnam quę lycios fidũq; vehebat Orantem Auster. hic distinguendum. Sese agebat:sese agere est sine negocio incedere. Qui lybico nuper cursu:bene lybico. Nauigatio em̃ non ab diuerticulo.sed ab intentione accepit nomẽ. Effusus in vndis Sarchaismos est. Quamq̃ Donatus esse ordinẽ velit:dũ seruat sydera in vndis medijs.

❧Sed cadat añ diẽ mediaq; inhumatus harena &c. miserat⁹ ergo sortem iniquã cernit ibi leucaspim & orontẽ ductorẽ classis lycie (de qua in primo. Vnam q̃ lycios fidũq; vehebat orõtẽ. de leucaspi aũt Excutitᷓ ꝓnusq; magister voluitᷓ in caput) mœstos & carentes honore mortis.i.qui impenditur mortuis. scilicet sepulturę quos vectos a troia simul scilicet cũ ænea:per ęquora ventosa auster idest ventus species pro genere. obruit aqua & ita non erant sepulti. nec licet cenotaphium fecerit profuit. vnde dixit:nec iam exaudire vocatos inuoluens scilicet auster per aquam & nauem & viros. Ecce quasi dicat preter opi. Palinurus gubernator scilicet olim dum vita manebat: agebat.id est
☞impellebat

Sed cape dicta memor duri solatia casus:
Nam tua finitimi longe lateq; per urbes
Prodigijs acti cœlestibus ossa piabunt.
Et statuent tumulũ:& tumulo solénia mittent:
Aeternũq; locus Palinuri nomen habebit.
¶His dictis curæ emotæ:pulsusq; parumper
b Corde dolor tristi:gaudet cognomine terra[b]:
¶Ergo iter inceptũ pagũt:fluuioq; ꝓpinquant:
Nauita quos iam inde ut stygia ꝓspexit ab unda
Per tacitum nemus ire:pedẽq; aduertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis:atq; increpat ultro.
¶Quisqs es armatus q̃ nr̃a ad flumina tendis:
Fare age q̃d uenias:iã q; istinc cõprime gressus.
c Vmbrarũ hic locus est[c]:somni noctisq; soporæ.
Corpora uiua nephas stygia uectare carina.
d Nec uero alciden me[d] sum lætatus euntem
Accepisse lacu:nec Thesea Pirithoumq;:
Dijs q̃q̃ geniti:atq; inuicti uiribus essent:
Tartareum ille manu custodem in uincla petiuit:
Ipsius a solio regis traxitq; trementem:
e Hi dominam ditis thalamo deducere adorti[e].

PIERIVS

a ¶Ripamve iniussus abibis. Placet seruio abibis legere,& elocutionẽ eã.abeo ĩ tuscos.figura simili superius commen dauit.sup eo uersu,Quo regnũ Italię libycas auerteret oras Sed em̃ ãtiq̃ pleraq; exẽplaria nõ min⁹ ħ,adibis:q̃ supi⁹ ad uerteret legũt.Opinio ṽo Seruij,vt abibis legẽdũ sit: cuius modi lectio ĩ Mediceo,& nõnullis ãtiqs alijs exẽplarib⁹ in uenit̃,inibi,vt elegãtior & eruditior figura,sane q̃dẽ placeret.nisi valeri⁹ prob⁹ adibis legẽdũ admoneret,loco hoc ĩ testimoniũ citato.vbi.ad.ꝑpõnẽ semp breuẽ ẽẽ tradit,siue
b loq̃lis,sine casib⁹ ĩseruiat. b ¶Gaudet cognomie terra. In antiqs porro oĩbus exẽplarib⁹ q̃tq̃t ṽsare cõtingit,scriptũ aĩaduerti,terrę gtõ casu.Nẽpe vt cognomie substãtiuũ sit. aliter ex Pris.ꝑceptiõe ablm̃ i.e.mittere nõ posset.Sed em̃ alia q̊q; adiectiua ĩ.is.quoꝵ neutrũ exeat in.e.ablm̃ casum ĩ.e.& ĩ.i.mittere repiũt,vt a cœleste sagitta dictũ ab Ouid.
c ¶Vmbrarũ hic loc⁹ est somni noctisq;.in Ro.cod.absq; ṽbo
d substãtiuo legit̃,hic loc⁹.& somni, d ¶Nec ṽo Alcidẽ me sum lætat⁹ eũtẽ accepisse lacu.Nec thesea.in cod.aliq̊t antiqs legere est,nec ṽo alcidẽ nec sum lætatus.vt sit ordo,Nec ṽo sum lætat⁹ accepisse lacu nec Alcidẽ,nec thesea.Sitq; negatio illa,q̃ supabũdare videbat̃ ad maiorem intẽsionẽ:vt apd' græcos freq̃ntissimũ.Qd' ṽo nõ ꝓcedere ait Serui⁹ Alcide nomẽ απω της αλκησ ĩpositũ fuisse,qa cognomĩa dẽt ab accidẽtib⁹,& Hercules id nominis a pr̃ia ętate habuerit. Quid obsecro obstat,qn cognomẽ id Herculi & a pr̃ia ĩfantia,& ab accidẽtib⁹ inditũ agnoscamus,q passim legam⁹ eũ in cunabulis,haud multo postq; est nat⁹.Geminos angues suis manib⁹ suffocasse,magnasq; ea ætatula pręse tulisse vi
e res,& ĩdomitũ robur. e ¶Deducere adorti.In antiqs plærisq; exẽplarib⁹ adorsi legit̃,bonaq; eoꝵ pars,ĩ qb⁹ adorti legit̃.t.illd' suppositiciũ habet,abrasa prius.s.littera,

phrasim figuram. Ripam abibis: vt abeo in thuscos Alij habent adibis. Fata quæ semel decreuerũt & locut⁹ secundum epicureos.q dicũt. Nec beneꝭ meritis capitur nec tangit̃ ira: Duri impossibilis ad imitationem lõge lateq;:de historia est. Lucanis em̃ peste laborantibus respõdit oraculũ manes Palinuri esse placãdos quã ob rẽ haud ꝓcul a velia & nem⁹ ei dederũt & cœnothaphiũ.Prodigijs cœlestibus.& pestilentiã & oraculum cõpendiose tangit.Piabũt expiabũt placabũt.Aeternũ:in æternũ:& est aduerbiũ. Palinuri plus est q̃ si tuũ dixisset.Parũ p:paulatim lætari cœpit. Spes em̃ sola nondũ beneficiũ acceperat patris:alij parũper valde parũ volunt.Gaudet cognomine terra est em̃ hic & hæc cognominis:in Plauto em̃ vna de bacchidibus dicit:illa mea cognominis est:Metri aũt necessitate a ꝯmuni genere in e misit ablatiuũ.Nauita:epenthesis vt mauors pro mars inde vt stygia ꝓspexit ab vnda.vt siculo ꝓspexit ab vsq; pachynno:& sic intelligimus hæc tria iuncta esse Acherontẽ Stygẽ & Cocyton: De his em̃ nascunt̃ alia.hinc est nouies styx ĩterfusa coercet. Tacitũ:aut solũ aut ipsi taciti.Aggredit̃:hoc sermone ostẽdit eũ iratũ Armat⁹:acsi diceret:nihil pium mollit̃ armatus.Qui cur. Istinc a loco in quo es.Viua.nã sunt corpora mortuorũ,quę tm̃ vident̃.i.vmbræ,Me sum lætatus,lectũ em̃ est in orpheo q̃ qñ Hercules ad inferos descendit: Charon territus eũ statim suscepit propter anno integro in cõpedib⁹ fuit Alcides.απωτης αλκης quidam dictũ volũt:qd' nõ ꝓcedit quia prima ætate sic dictus ẽ:Ergo ab Alceo patre amphitryonis.Quamq; ac si dicat hoc in te nondum probaui:sed per simulationẽ.nam norat.In vincla:Hercules a prudentioribus mẽte magis q̃ corpe fortis dicit̃.Ergo cũ plura fecerit duodecim ei labores dant̃ propter duodecim agnita signa.Qd' igitur ab inferis Cerberꝵ traxit notatur q̃ oẽs cupiditates & om̃ia vilia terrena contempsit.Nam cerberus est terra q̃ est consumptix corporũ vñ cerberus quasi κρεοβορος:id carniuorus dicit̃: vnde est. Ossa super recubans: nã ossa non cito terra cõsumit. Ipsius a re.scilicet atqui cerber⁹ statim post flumina est vbi est quasi aditus inferoꝵ solium autem Plutonis interius est. ergo vel ad naturam canũ referas q territi ad domũ refugiũt:aut solum ꝓ imperio accipias vt alibi arces ꝓ imperio: vt imbellẽ auertis romanis arcib⁹ indũ:cũ indi vsq; ad primos venerint fines:id est vsq; ad arces. Dñam: vel de græco est qui vxorem δεσποιναν dicũt:aut ditis thalamo & dominam charon ad se retulit.

¶Poeta.

¶Charon.

dicatum cuius firmitas moueri nõ possit.Nec ve.al.ci.dat. exẽpla eorũ q apud inferos illicita cõmisissent sub occasiõe q deoꝵ originẽ ducerẽt:Tartareũ vna iniuria priuare omnes inferos suo custode.Ipsi⁹ aso.alia ipsius regis iniuria: Trementẽ: iniecit timorẽ Hercules illi qui neminẽ timuit. Hi dominã ditis peius conati sunt q̃ hic.loca sunt accusatiõis facere vim vxori aliene.Vxori regis & presentis ipsi quoq; regine & hec a persona:a loco ṽo de ipo thalamo quẽ nosse ꝑter maritũ neminẽ licuit a facto abstrahi quẽ honeste tangere non licuit.Hec ille. ¶Ordo ẽ.Palinur⁹ sup.erat fat⁹ talia tũc supp.cũ vates.s.sibylla cepit.s.fari talia.s.qualia sequunt̃.O palinure: Vnde supple orta est:aut venit tibi hec tã dira id est execrabilis quasi ex deorũ ira cupido. Tu.i.putas ne q̃ tu.q.d. vilissimus qui neq; de genere deorũ es:neq; heroica virtute preditus.& insup inhumat⁹ .i.insepultus aspicies aquas stygias trãsfretãdo.s.eas: & amnẽ seuerum.i.tristẽ & rigidũ.Eumenidũ.i.circa quẽ habitant Eumenides.i.furię. Et iniussus.i.sine iussu deoꝵ abibis: scilicet a loco tibi destinato per centũ annos.ripã.i.ad ripã vlteriorẽ. quasi dicat id fieri non potest.Et ideo desine sperare fata.i.decreta deũ.i.deoꝵ:flecti.i. quod flectant̃ aut flecti possint: precando.i.per preces tuas.Sed cape memor dicta.i.verba mea solatia,id est quę sint solatia casus duri.id est ĩmutabilis ac irremediabilis.Nã finitimi.s.ei⁹ loci vbi corpus tuum ĩsepultũ iacet:acti.i.impulsi lõge & late p vrbes.prodigijs.id est ostentis celestibus.idest de cœlo venientibus vnde pestis immittetur : piabunt.id est purgabunt ossa tua : & statuent.id est constituent tumulũ.i.sepulchrũ: & mittẽt solẽnia.s.sacra funebria tumulo.s.tuo:& locus habebit æternũ.i.in æternũ vt sit aduerbiũ nomẽ palinuri.Qd' melius est q̃ si dicat æternũ nomẽ palinuri.Cure.i. sollicitudines palinuri:emotæ sunt.s.a precordijs: his dictis . i. verbis Sibylle. & dolor pulsus est parumper supple de corde tristi.id est mœsto. & ipse gaudet terra cognomine.pro cognomini vt recte sentit Seruius : Nam vt dicamus terram gaudere cognomine palinuri nõ ꝓcedit : q̃a neq; terra adest neq; gaudij si adesset cã pax esset. Ergo quia.s.vtcunq; placatus erat palinurus:ipi pe agunt id est continuant & ad finem vsq; agunt iter inceptum & propinquant fluuio scilicet Sibyllam transeũdo.Quos scilicet Sibyllam & æneam nauita.id est portitor seu nauta palinurus: vt.i. postq; prospexit ire iam inde a stygis vnda p nemus tacitum: i.ipsos tacẽtes aut vbi fuit silentium

SERVIVS

TV quoq; littoribus nr̃is. Vt in principio diximus in duas partes hoc op⁹ diuisum est. Nã primi sex libri ad imaginẽ Odyssee sunt dicti:qui personarũ & allocutionũ varietate celebrat cẽ grauiores hi aũt sex ad imaginẽ Iliadis dicti sunt q in negocijs validiores sunt:nã & ipse hoc dicit maius op⁹ moueo.& re uera tragicũ opus est vbi tñ bella tractanť. Tu quoq; sicut misenus:& palinurus. Nostris:Italicis vt nõ eadẽ arboribus pendet vindemia nostris. Nõ vt dona ait nauigabilibus. Aeneia nutrix hũc alij Aeneæ. alij Creusæ alij Ascanij nutricẽ volũt Lectũ tñ est in philologijs in hoc loco casu incensam classem esse Troianã: Vñ Caieta dicta est. απο του καιειν. Seruat ho. Tenet possidet vt seruantẽ ripas alta nõ vidit in herba. Hesperia ĩ.m.magna ad Hispaniæ discretionẽ. Si qua est ea glo.scd'm Epicureos.bñ aũt interest funeri postq̃ ab inferis redijt:sicut interfuit anq̃ descẽderet:vt mediũ oñderet. Quierũt. auctor Hebrus quierant legit. Tendit iter:ve.qa ꝓut vela extensa fuerint:ita etiã cursus extẽditur:in quo nauis est iter:nam ait supra Flecte viã velis. Aspirant auræ in no.qa vt diximus tẽporũ mutatione vẽtus vel minuitur vel augeť. In noctẽ circa noctẽ. Et quotiens tp̃s exprimitur accusatiuũ regit ista præpositio. Luna ne. Liptotes:nam dicit large prestat:vt munera nec sperno. Tremulo sub.lu.Ita em̃ mobilitas aquæ facit videri. Circeæ raduntť lit.terræ:vt diximus supra mons iste añ hac insula fuit. Paludibus em̃ a ꝯtinẽti segregabať:quas excludit limus de albanis montibus fluẽs & dicebať eæus ab horrore trãseuntium:quo homines mutabantur in feras. In hoc summo oppidũ fuit:quod & circæũ dictum est a Circe & Circæi:nam vtrũq; Liuius dicit. Diues:non addidit cui⁹ rei cũ soleat:vt Diues equũ diues pictai vestis & auri. Diues opũ variarũ. Inaccessos.inaccessibiles inaccedendos. Nam Vlysses illuc venit. Ergo inaccessos nõ ad quos nullus accessit.sed ad quos nullus debeat accedere vt Aut illaudati nescit busiridis aras hoc est illaudabilis:nam ab Isocrate laudat⁹ est. Resonat ca.resonare facit. Superbis nobilibus:ꝓpter antiquã oppidi magnitudinẽ. Odoratã. pro odoriferã.& hoc ideo quia vsus olei apud maiores non fuit præcipue in italia. Arguto.p. stridulo sonanti:vt Forte sub arguta cõsederat ilice Daphnis. Percurrens te.aut manu pcurrẽs tractu pectinis.vt videmus.aut quia apud maiores stantes texebãt vt hodie linteones videmus. Est autem Home. qui ait ιστον εποιχομενην. &c.

Gemitus

P. Verg. Maronis Aeneidos Li. VII.

a TV quoq; littoribus[a] nostris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famã Caieta dedisti:
Et nunc seruat honos sedẽ tuus:ossaq; nomen
Hesperia in magna(si qua est ea gloria)signat.
At pius exequijs Aeneas rite solutis
Aggere composito tumuli:postq̃ alta quierunt
b Aequora:tendit iter uelis:portumq; relinquit[b].
Aspirant auræ in noctẽ:nec candida cursum
Luna negat:splẽdet tremulo sub lumine põtus.
Proxima circeæ raduntur littora terræ:
Diues inaccesso ubi solis filia lucos
c Assiduo[c] resonat cantu.tectisq; superbis
Vrit odoratã nocturna in lumina cedrum:
Arguto tenues percurrens pectine telas
Hinc exaudiri gemitus:iræq; leonũ
Vincla recusantũ:& sera sub nocte rudentum.
Setigeriq; sues:atq; in præsepibus ursi
Sæuire:ac formæ magnorũ ululare luporum.
Quos hoĩm ex facie dea sæua potẽtibus hærbis
d Induerat Circe in uultus ac[d] terga ferarum.
Quæ ne mõstra pij paterentur talia Troes
Delati in portus:neu littora dira subirent:
Neptunnus uentis impleuit uela secundis.
Atq; fugam dedit:& preter uada feruida uexit.

PIERIVS

a ¶Tu quoq; littoribus nostris. Quod litus vbiq; simplici,t,scripserim,id me mouit. quod in antiquioribus cod. ita scriptum inueni. Et uetera quædam monumenta nomẽ id vnico,t,notatum ostendunt,vt illud apud ædem.d.Laurentij in lucina,litore,phocaico,pelagi.vi,exanimatas Nõ enim abraduntur,aut transcribuntur marmora veluti codices. Preterea vti per vnũ,t,scribatur,deposcere videtur analogia.siue a Lido lidis forte descẽdat.quippe quod assidue fluctibus illidatur,siue vt multi volunt,a lino. Nam litus est ex.M.Tullij arbitri sententia quousq; maximus fluctus a mari prouenit Ti.donatus aliquãto simplicius,vbi aqua maria finitur,ita & finis terræ,quæ litore iungitur, ideoq; alibi dixit virgilius,Nauis sicco litore subductas,quia est, & vdum litus. Sed hoc etiam animaduertendum tris continuos versus vocabulũ idem repetere. Tum se ad Caietæ recto fert,litore,portum. Anchora de prora iacitur,stant litore puppes, Tu quoq; litoribus,nostris Aeneia nutrix.

Quod siquis

ASCENSIVS

ASC. TV quoq; littoribus nr̃is. Vt librorũ sit cõdepẽdentia atq; ita vnũ opus censeať arma virũq; canẽs: noluit a plena periodo qualis est ibi. Nũc age q reges eratho &c.inchoare:sed a particula cõdepentie indice:dicens tu quoq;.q.d. nõ solũ Misenus & Palinurus: sed tu quoq;.i.etiã tu. Describit ergo primo loco qũo sepulta Caieta nutrice Aenee q loco nomẽ dedit qd' & hodie manet:ꝑteruecti circeas insulas deuenerũt in port⁹ fatalis terre. Per trãsitũ aũt describit fabulã quam Home.ad lõgũ ꝓsequiť:qũo.s. Vlyssis socij a Circe solis filia in feras trãsmutati sint. Dona. Dona. autẽ dicit hoc loco sic. Tu quoq; viderat apud inferos q̃ necessariũ esset defunctis sepulchrũ. Ergo vt pius nutrici illud instituit. Meruerat em̃ ipsa qa tã piũ religiosum Romani ĩperij principẽ prudẽtẽ fortẽq; virum nutrierit. Tu quoq; repete inde & optime ꝯiunge. At pi⁹ Aeneas ingenti mole sepulchrũ ĩponit suaq; arma viro remũq; tubãq; Deinde remotis ijs q̃ de inferis narranť seq̃re. Tu quoq; littoribus nr̃is &c. Tu quoq;:q admirande memoriæ videris supremo officio cõiũgi meruisti. Nostris Italis: ergo ibi es sepulta: vbi ipse cũ suis eẽt regnaturus. Honorať ergo a loco. Aeternã mori. argumẽtũ a cõtrario: nã creuit fãma cum deberet morte minui Nũc etiã:his tp̃ibus quo hæc scribunť. Si qua est ea glĩa. Sciebat nihil sentire mortuos sed vt satisfaceret religiõi. Vrit odora. vigilãs & voce & odorato lumine ad se incautos attrahere nitebať. Cedrus tanq̃ oleo madẽs incẽdia semp insidijs & voce nutrit. Quæ ne mõstra pij propterea debuerũt liberari ab ijs mõstris:qm̃ pij erãt neq; sceleratis erãt cõparãdi. Hæc ille.

Ordo. ¶Ordo aũt est. O caieta nutrix Aeneia.i.ipsius Aeneæ:tu quoq;.i.etiã tu nõ solũ Misen⁹:moriens.i.dũ moriebaris & sæpeliebaris illic dedisti:littoribus nr̃is.i.Italicis:qa Italus est q loquiť:famã æternã:& tu⁹ honos seruat nũc sedẽ.i.sepulchrũ tuũ qd' tuũ nomẽ inscriptũ habet: & nomẽ.s.tuũ:signat ossa.s.tua in hesperia magna.i.Italia:si ea glĩa est qua.i.aliqui:bñ dubitat:qa multi cẽsent eã gloriam nihil ad defunctos ptinere:vñ Diogenes interrogat⁹ vbi vellet sepeliri iussit corpus in pratũ efferri:& cũ percũctarenť an Dioge-nes. vellet ipm feris & auibus exponi.iussit baculum apponi vt si possit sese defẽdat:& cũ diceret nullũ in eo sensum:qd ergo ad ipm inqt:siue deuoreť siue putrescat vt aũt Cicero cẽset de nostrorũ nõ de nr̃a solliciti erimus sepultura. At æneas pi⁹.s.i oẽs tã deosq̃ mortales tã viuos q̃ defũctos exequijs.i.officijs fũebri

bus:solutis

☞ bus:solutis rite.i.iuxta ritũ
& aggere tumuli.i.sepulchri cõ
posito.i.accumulato. postq̃ æq
ra alta.i.ꝓfunda quierũt.i.tran
quilla facta sunt.tẽd' ttervelis
i.nauigat tensis velis:& relinqt
portũ.s.caietæ. Aure aspirãt in
noctẽ.i.dũ tẽp⁹ vergit in noctẽ
incipiũt ore spirarer.ec luna cã
dida negat.i.tegit cui sumi.s.suũ
hoc est clare lucebat port⁹ splẽ
det sub lumine tremulo.i.scin-
tillante.qd' tñ de luna quidã ne
gãt.Littora ꝓxima terre circeæ
i.quã circe habitabat radunť.i.
leniter tãgunť a nauib⁹ Aeneę:
hoc est ꝑtrãsit circeã terrã:vbi
i.in qua terra: filia solis.s.circe
diues resonat.i.resonare facit cã
tu assiduo lucos inaccessos.i.in
accessibiles quos nemo accede-
re deberet&vrit tecti s supbis.i.
magnifice extructis.i.magnifi-
co domicilio.sunt q legãt lectis
i.thalamis:aut terclimijs supnis
in quibus sedebat circe sed mi-
nus recipiũť.in lumina noctur
na.i.loco olei quod tunc in ita
lia in vsu nõ erat:cedrũ.i.arbo
rem illã succi & resinę plenam
odoratã.i.odoriferã:ꝑcurrẽs pe
ctine arguto.i.subtili aut stridu
lo telas tenues.i.subtiles & exte
nuatas gemitus & ire leonũ re-
cusantũ.i.refutãtũ vincla:& ru
dentũ sub.i.in nocte sera.i.tar-
da exaudiri: supple ceperãt:aut
exaudiebanť.hinc.i.ab his Lu-
cis circeę terrę:& sues.i.porci se
tigeri.i.magnas setas gerẽtes at
q; vrsi sęuire.i.sęuiebant aut sę
uire ceperũt in p̃sepibus et for-
me magnorum luporum: vlu-
lare.id est vlulabant:aut vlula
re cœperunt. Quos:scilicet leo-
nes:sues:vrsos et lupos dea seua:scilicet Cyrce induerat hęrbis
potentibus.id est per hærbas potentes in vultus ac terga fera-
rum:ex facie hominum.id est humana.hoc est transformaue-
rat eos in formas beluinas.Que monstra ne Troes pij pateren-
tur talia : delati : id est postq; delati essent in portus neu.id est
neue:hoc est vel ne ipsi Troes pij:subirent.i.subintrarẽt litto-
ra dira.i.que a dira habitantur venefica.Neptunus.s.deus aqua
rum vnde fere venti nascunť:quapropter etiam ventorum di-
citur habere p̃sidium:impleuit vela ventis secundis.i.ꝓsperis
a tergo stantibus.atq; dedit fugam.i.facultatem effugiẽdi et ve
xit.s.troes pręter.i.ꝑtranseundo vada feruida.i.periculosa na-
uigãtib⁹hoc est p̃ter freta.De circe et cedro hęc sunt ꝑ Landinũ
Diodo.siculus sic ait Soli duos fuisse filios Aethen et Perseum
collecta:et Aeten colchoꝝ Perseũ ꝟo Taurice regiõis regẽ exti
tisse vtrũq; crudelitate insignem Perseum autem Hecaten filiã
habuisse que paternam crudelitatem superauit:nam cum vena
tione delectaretur.hoĩes ꝓ feris arcu vulnerabat:et venenis pe
stiferis operam dans id inuenit.quod ακονιτον nominãt in ho
spitibus autem venena experiebatur.Demũ cum patrem vene
no extinxisset regnũ occupauit:& templũ Dianę cui hospites
immolarentur condidit cõcubuit inde cum Aete patruo.Et ex
eo concepit Circen et Medeam filias filiũq; Aegialem.Circe et
arte materna et sua industria omnes mortales in venenis com-
parandis superauit:adeoq; omnium herbarum vim cõspicata
est:vt nihil inueniendũ posteris reliquerit:adinuenit et Phar-
macum:qd' ad conciliandã beniuolentiam valeret.Nupsit scy
te sarmatarũ regi eoq; venenis sublato regnũ occupauit ex quo
tandẽ ob crudelitatem pulsa inde ad Oceanum secundum ali-
quos ꝓuecta in insula deserta sibi comitibusq; fuge sedes po-
suit.Alij dicũt in Italiã deuectam ꝓmontoriũ:qd' inde Circeũ
dicunt tenuisse.Hęc Dio.Quid vero poete de Circe in Italia cõ
stituta referãt alibi expressum est:Home.autem scri.eam olim
insulam fuisse:quam Circe habitabat in loco edito:circum er-
rabant:& vrsi & leones quos illa veneficijs cibo & potui im-
mixtis ex hominibus feras fecerat tamen in homines nõ sęuie
bant: sed

Vide seruiũ.

* Quod si qs tertiũ hoc nihil facere ad superiora dixerit,
ca sit alterius libri principiũ,videãt vnũ esse corpus totã
Aeneida,duodecim veluti mẽbris cõpactum,neq; ita vt in
Georgicis æterogenũ,qd' ibi ostendũt proœmia distinctas
materias,argumẽtaq; dissimilia diuidẽtia.Agroꝝ q̃ppe cul
tũ,Arborũ naturã,Armẽtorũ curã, Apũ studiũ. At æneis
vno tm̃ cõprehendiť argumẽto.De rebus ab Aenea gestis,
libriq; ipsi ita inuicẽ colligati sunt,vt verborũ etiã structu
ra vniuscuiusq; finẽ cũ alterius pricipio cõnectat. Hinc oẽs
conticuere,quãprimũ audiuere Dido poscere ab Aenea,vt
ab origine prima æderet insidias Danaũ,casusq; suorũ. Et
postq̃ iã nõ spes opis vlla dabať,Resq; Asiæ,Priamiq; gẽs,
supbũq; Iliũ,& oĩs Troia cõciderat.Diuersa exilia,& deser
tas quærere terras dis auspicibus coactus est æneas.Qui ad
finẽ vsq; tertij libri Fata renarrabat Diuũ cursusq; docebat.
At regina graui iãdudũ saucia cura vuln⁹ alit venis.Cui dũ
Iris Iunonis iussu dextra crinẽ secat,oĩs & vna dilapsus ca-
lor,atq; in vẽtos vita recedit,Interea mediũ Aeneas iã clas
se tenebat Cert⁹ iter.Qui palinuro mox ĩ mare excusso,quũ
amisso fluitãtẽ errare magistro nauẽ sensisset,aĩm cõcussus
amici casu,Sic fať lacrimans,O nimiũ cœlo & pelago ꝯfise
sereno.Nud⁹ ĩ ignota Palinure iacebis harena. Ab auernis
inde quũ se ad Caietæ portum recto littore tulisset, arrepta
tellure,dum iterim stant littore puppes. Nutrix ei⁹ Caieta
æternã moriẽs,litorib⁹ nr̃is famã dedit.Atq; ita libri reliq
b inuicẽ cõnectunť. b ¶Portũq; relinqt.Nõ placet relinqt
tp̃e præterito,vt codices pleriq; veteres hñt. Nã & tẽdit,&
c aspirãt,p̃sentia sunt. c ¶Assiduo resonat cãtu.In Ro.cod.
Adsiduo.ꝑ,d,scriptũ est.Eos ꝟo rephẽdit caper,q assedu⁹,
ꝓferre malebãt.qd' eadẽ littera,e,in sedeo primitiuo repia
tur,dici em̃,adsideo,notat.vñ adsiduus,Cõtra cui⁹ senten-
tiã fl.sosipater, Adsiduus,ait quidã per,d,scribãt,quasi sit
a sedẽdo figuratũ,sed errãt.Nã quũ a seruio tullio populus
in quinq; classes diuisus esset,vt tributũ ꝓut quisq; posside
ret,inferret,ditiores.q asses dabat, Assidui dicti sunt,Et qm̃
soli negotij publicis frequẽtes aderãt,eos q frequenter ad-
sunt,Assiduos ab assib⁹ dixerũt.Hinc ait gelli⁹, Assiduũ in
duodecim tabulis & ꝓ locuplete & facile mun⁹ faciẽte,dictũ ab assib⁹.i.ære dãdo,quũ id ręa
Reipub.postularẽt,aut a nũeris ꝓ familiari copia faciẽdi assiduitate.Et alibi,assiduũ quasi ꝑ
Antithetõ opponit ꝓlectario.Ex qbus manifesti⁹ cõstat,qd sibi velit.M.Tullius,quũ in to
picis argumẽtum ex vi verbi sic assumi posse docet.Quum lex Aelia sanctia assiduo assiduũ
vindicem esse iubeat,locupletem iubet locupleti.Locuples enim assiduus,ait Aelius,appel-
latus est ab asse dando. d ¶In vultus ac terga ferarũ.Veteres quidã codices,In voltus et ter
ga legunt.Sed.ac magis placet,quia magis vnit.

❦ Gemitus iræq;.gemit⁹ ira-
scentium leonũ endiadis: Sera
sub em̃ tẽpore quo naturali li-
bertate vti consueuerunt. Sub
sera noc.ꝓpter serã noctẽ.Ru-
dẽtum ru.naturaliter lõga est.
Persi. Findor vt archadiæ pe-
cuaria rudere dicas:Svitolen er
go fecit:Ruditus autẽ ꝓprie est
clamor asinoꝝ:vt grunit⁹ por
corum.Ranarũ autẽ coax.Quę
omnia a sono vocis cõstat esse
composita.Præsepibus caueis.
vbi alunť.Non em̃ reuera præ
sepia habent. Dea sæ.per se aut
herbis potentibus sæua . Circe
aũt ideo solis fingiť filia quia
clarissima fuit meretrix:& ni-
hil sole clari⁹.hæc aũt libidine
sua & blanditijs hoĩes in ferinã
vitã ab humana deducebat.vt
libidini & voluptatibus ope-
ram darent.vnde fabulæ datus
est locus Hora.sub domina me
retrice fuisset turpis & excors.
In vultus ac ter.fe. Corrumpe-
bantur enim in illis sensus.ani
mus namq; manebat idem. Pij
paterẽtur tr.ergo impij qui per
tulerunt.s. occidendo solis ar-
menta . Neptunnus ven.imple
ve.se.Physice locutus est:motu
enim aquæ vẽtus creatur:vt vi
demus in bombis.Præter vada
feruida periculosa nauigãtibus
& est thmesis.

❦ bant:sed veluti canes blandiebantur:illa socios Vlyssis in
cena vertit in porcos:pręter Eurylocũ.qui fraudem in edificio
esse suspicatus:nõ intrauit:intus texebat Circe tales telas:qua-
les deę texunt:& suauissime canebat.Cedrum hec arbor non ea
est quã vulgo cedrum appellam⁹ illam enim dicimus citrum.
cuius poma maxĩa sunt:sed longe alia duo eius genera:vt Pli.
placet lyria et phœnicia.Differũt folio.Nam que durum:acu-
tum & spinosum habet oxycedros vocatur ramosa & nodis in
festa. Altera odore prestat.Fructum ferũt myrti magnitudine
dulcem sapore:item maioris cedri duo genera.Que floret fru-
ctum non fert:fructifera nõn floret & in ea antecedentem fru-
ctum occupat nouus Semen eius cupresso simile quidam cedre
latem vocant.Ex hac resina laudatissima.Materie ipsi æterni-
tas:itaq; simulachra deorum ex ipsa factitarunt Cedrinus erat
Appollo e Romæ seleucia aduectus.Hæc Plinius Diascorides
autem ait Cedrus arbor est:vnde fit pyx cedrina . Quędam est
parua ac spinosa fructu iuniperio similis. Alia maior fructus
eius cypresso similis:sed minor & cedrides vocatur in materia
maximas æternas putant hebenum cypressum et cedrum:in
templo Dianę ephesie:quod tota Asia extruente quadringen-
tis annis peractum est:tectum est ex cedrinis trabibus.Habes
de cedro.Quod autem inducat Circen cedrum vrere : ab Ho-
mero est.Ille enim in odyssea libro quinto de Calypso:vbi
Mercurius a ioue missus nuncius est πυρμευτωεσ χαροφευ με
Ύακαιετο τηλος εδοσμηκε δρουτευηεατοιο δε ιου ταναυκοσμ
οδωδιε ι δαιουμεωμ Succo ergo cedri illis temporibus ad no-
cturna lumina vtebantur. Ait enim Plinius cedri succus quo-
modo fieret diximus . Magni autem est ad lumina vsus nica-
pitis dolorem inferret. Recte autem meminit de succo Cedri
nondum oleo in Italia nascente. Refert enim Fenestella re-
gnante Tarquino nondum neq; in Italia neq; in Hispania
neq; postremo in Aphrica oleum fuisse. Neque illud prætere-
ribo . Nam apud eundem Plinium inuenies iliaci tempori-
bus nullum adhuc vnguentum fuisse.Sed nec etiam thure sup
plicabant:cedri tm̃ & citri suoꝝ fructicum in sacris fumo cõuo
☞ nlutu

...nidorē verius q̄ odorē nouerāt. Cantu aūt ad se hoīes ... Circe: allectosq̄ in varias feras couertere: qd aliud ha... q̄ voluptuosæ vitæ deduñt hoīem exuūt. Amittunt ... onē qua sola hoīes sumus: & ruūt in varias animi ꝑturba... quæ cū rōnis priuatione ꝑueniāt: brutorū potiusq̄ hoim dicēde sunt. Vlysses aūt nō trāsmutat⁹ a Circe: quia sapiēs nō modo nō vincit̄ a voluptate. Verū causa est q̄ socij sui iam mutati in pristinā formā redeant: nam & dum recte agit exemplo malis est: quo redeant ad meliorē vitā: & sua doctrina alijs vt recte viuant: persuadere potest.

ASCENSIVS

¶Iamq̄ rubescebat radijs mare. Do... prospera nauigatione ... intrauit ostia succedē... per siluam amenā & auium ... De qua re dicit Donatus sic. Iamq̄ rubescebat Bo... auspicijs recepti sunt. s. puris ... luce & pura aurora & lænitate ventorum. Hilaritas aūt auiū postera ... rū lætitiā significabat: est ergo ita ingressus: vt ælementa obsequi & aues venienti illi gratulari viderent̄. Circū supraq̄: Sex descripsit partes. Nam circum significat dexterā & læuā a tergo & ante. Item duas infra & supra. Infra ostendit cum dicit. Fluminis alueo supra cum dicit. Aethera. m. Lætus ꝓpter tot fœlicia auguria. Hec ille. Ordo est. Iamq̄. i. & iam mare rubescebat radijs. s. solaribus ꝑ auram diffusis añ ortū solis: & aurora lutea. i. lutei coloris qui est subrube⁹ intermixto. s. croceo. fulgebat ab alto æthere in bigis roseis. i. rosei coloris: qa aūt nō nisi dimidiū lucis afferūt luna & aurora dicunt̄ bigis inuehi: sol aūt quadrigis cū. i. postq̄ vēti posuere sup. se. idest sedati sunt & oīs flatus resedit repēte: & tōsæ. s. pal mulæ: hoc est remi. luctando. s. sulcādo: in marmore. i. mari marmorei coloris aut in faciē marmoris strato. vnde addit lento. i. quiete refluente: nō turbato nec cōmoto ꝟseu agitato. Atq̄ æneas: prospicit. i. porro videt. hic. i. hoc loco aut hoc tpe: aut poti⁹ vtroq̄: ex æquore. i. æquato mari: lucum. i. syluā quæ nō ceditur ingentē. i. valde magnam. Tyberinus. i. ipse tyberis flauus. i. flaui coloris vnde prius ab albedine aquarum albula dictus erat: prorūpit. i. vi exit in mare. s. inferū inter hūc. s. lucū qui vtrinq̄ erat fluuio. i. profluxu: ameno. i. trāquillo. (que laus eius est vnde in secūdo leni fluit agmine tybris: nā multū cōmoditatis afferūt fluuij lente fluētes cū reductionē nauiū facilem prebeāt) sed tñ flauus vorticibus rapidis qa in qbusdā precipitijs habet vortices. i. gyros & vertigines aquar͛ rapidas: & harena multa: quā. s. cōcitāt vortices. Volucres variæ aut qa oēs variæ sunt in colorib⁹: vñ alibi pictæq̄ volucres aut qa varia rū speīū quæ. s. cōcentū ex variætate dulciorē reddūt assuete ripis & alueo fluminis mulcebāt æthera cātu. s. suo: circū. i. ꝑ circuitum hoc est ante retro & vtrinq̄: & supra. i. a parte superiori quia in ramis insidentes altiores erant & volabant luco. i. per lucū. Et sup. æneas imperat socijs flectere iter. quod in mari flectitur quia flectendo naues facimus iter qua volumus & aduertere terrę. i. ad terrā ꝓras. i. anteriores partes nauiū & ipse lætus qd̓ signū erat boni ominis nā vbiq̄ in italiā ꝓfecturi lęti inducuntur socij. vt vix e conspectu siculæ telluris in altum vela dabāt lęti. Et italiam læti socij clamore salutant: nunc autem æneas inducitur lætus cum in italiam peruenerat quo significatur quod suis prestitit & stulto intelligens quid intersit: succedit ergo lætus fluuio opaco idest vmbroso siluis decumbentibus ob tecto.

Iamq̄ rubescebat radijs mare: & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cum uenti posuere: omnisq̄ repente resedit
Flatus: & in lento luctantur marmore tonsæ.
Atq̄ hic æneas ingentem ex æquore lucū
Prospicit: hunc inter fluuio tiberinus amœno
a Vorticibus[a] rapidis: & multa flauus harena
In mare prorumpit: uariæ circūq̄ supraq̄
Assuetæ ripis uolucres: & fluminis alueo
Aethera mulcebant cantu: lucoq̄ uolabāt.
b Flectere iter socijs[b]: terræq̄ aduertere proras
Imperat: & lentus fluuio succedit opaco.

PIERIVS

a ¶Vorticibus rapidis. In Ro. codice, in Mediceo, & in plerisq̄ alijs sane q̄uetustis passim. Verticibus. per. e. scriptū obserues. tam & si Caper, vt alibi diximus, differentiā interijcit. Sed enī arusianus messus non alia ratione Vortex. pro. vertex. scribi solitum tradit, q̄ volnus, pro vulnus. atq̄ ita quoquo scribat̄ modo, idē significare. Quid vero cōtra Plinius, Quid sosipater tradāt, in primo dictum eo versu, Torquet agens circū. & rapidus vorat æquore vortex. Addam illud ex Quintiliano. vt Arusianū recte sensisse videamus, Quod vortices, & vorsus primo scipio africanus in. e. litteram secundam vertisse dicitur. b ¶Flectere iter socijs terræq̄ aduertere proras imperat. In codicibus aliquot antiqs socios accusatiuo casu legit̄, quod minime displicet.

SERVIVS

SER. ¶In roseis fulge. lu. bigis. Lutea est crocei coloris: vt Croceo mutauit vellera luto: vñ multi iungūt in roseis. i. nō rubicūdis ne sit cōtrariū: tñ secūdum Home. dictū est qui interdū ῥοδοδάκτυλον auroram interdum κροκόπεπλον dicit Cum venti po. cum ortu diei quieuere. Posuere enī est quieuere: sicut contra flantes ferentes dicimus: vt fieret vento mora ne qua ferenti. i. flanti. Omnisq̄ re. re. Fla. ois. i. & qui ripæ est: & qui pelagi qui altanus vocatur. Tonsæ remi. dicti a decutiendis fluctibus. sicut tōsores a tondēdis & decutiendis capillis. Lu. cū. prospicit: in quo erat fluminis numē Nam vt supra dixim⁹ nunq̄ lucum sine religione ponit. Hunc inter per hunc. Terē. Dūrus eo cœpi egomet mecū inter vias. Est autē crebra frontonis elocutio. Amœno: vmbroso. syluis circundato. Multa fla. h. epitheton proprium. Et sciendum exitum tyberini fluuij naturalem non esse nisi circa hostiam vbi prima æneas castra constituit. Nam aliter non procedit quod ait murorum in parte sinistra opposuere aciem: nā dextra cingitur amni. Nam postea in laurolauinio castra fecit ingentia quorū vestigia adhuc videtur. Assuetæ ri. vo. Bono cōpendio vsus est. Aethera mulcan. Leniebant. Corpora enim sunt ælementa vt diximus supra non enim mulcetur nisi quod corporale est. Supra ait: Totamq̄ infusa per artus.

SERVIVS.

¶Nunc age: hic est sequētis operis initiū. antedicta em pendēt ex superiorib⁹. Sane erato pro calliope posuit. Quę tē. re. quia vt supra diximus secūdum Lu... tempora nisi ex rebus colligantur per se nulla sunt. Latio an quia duo sunt vetus & nouū sicut & in iure lectū est. Exordia ... interitū. Actos. aut collectos aut reuera cōpulsos. qd̓ est verisimile propter illud lōga placidas in pace regebat. Totamq̄ sub ar. c. collectam. vt Tityre coge pe. Totam autem hyperbolice dixit. Hunc fauno & nympha genitum laurente ma. ... quidam deus est fa... huius vxor est fatua. Idē ... faunus & fauna. dicti autē ... a vaticinādo. i. a fando. vn de &

Nunc age qui reges Erato: quæ tempora rerum
a Quis latio antiquo fuerit[a] stat⁹: aduena classem
Cum primū Ausonijs exercitus appulit oris
Expediam: & primæ reuocabo exordia pugnæ.

ASCENSIVS

ASC. ¶Nūc age &c. Inceptur⁹ quasi nouū opus: aggressurus videlicet arma postq̄ virū perscripsit eiusq̄ in italiā aduētū. nouā facit inuocationē quā ex homero fere trāstulit: eaq̄ attentos facit auditores. pōdus rei significās tñ: vt sine numinis auxilio ferre nequeat. Reges em̄ primo italiæ ad ea vsq̄ tēpora meminisse ꝑdifficile visum est: cū bene gerendi q̄ bene scribēdi aut discēdi studiosiores diu fuerint itali. De hac re dicit Donatus sic. Dona. Nūc age: exquisitis inuentionibus accumulat æneę laudes. Facit em̄ aduentus nouū exordiū vt alia pars videat̄ esse errorū: alia gestorū in italia. Sub imagine inuocatiōis ꝓpositionē fecit: vt lectorē ipsi⁹ ordinis quę habiturus

Tu uatem tu diua mone: dicam horrida bella
Dicam acies: actosq; animis in funera reges:
Tyrrhenamq; manum: totamq; sub arma coactá
Hesperiam: maior rerum mihi nascitur ordo
Maius opus moueo. ¶ Rex arua latinus & urbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & nympha genitũ laurẽte marica
Accipimus. Fauno Picus pater: isq; parentem
Te saturne refert: tu sanguinis ultimus auctor:
Filius huic fato diuum: prolesq; uirilis
Nulla fuit primaq; oriens erepta iuuenta est:
Sola domum & tantas seruabat filia sedes.
Iam matura uiro iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e latio totaq; petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis atauisq; potens: quem regia cõiũx
Adiungi generum miro properabat amore:
Sed uariis portenta deum terroribus obstant.

¶ Nar-rat. ... biturus esset doctũ reddat Aduena. Magna laus q; peregrini sua virtute in alienis locis ingenti fulto: subsistãtia superauerint. Ergo potuissent & Troiam defendere. nisi iunonẽ aduersariã habuissent. Tu vatẽ. Vates dicunt poetę: qa musarũ sacerdotiũ ꝓfitent: & vt sunt vates q deorum respõsa ad hoies perferunt: & isti vates erũt per quos ita musę loq perhibeant. vt dij ꝑ suos sacerdotes. Totã coactã: alia ꝓpositionis pars & plena feminib⁹ laudũ ænex. Quoniã tantã cõiuratione Regũ parua manu superauit. Horrida bella Nã & plura & horrẽda. Vltim⁹ au tor quia prim⁹ fuit latin⁹: a quo factũ est initiũ narrãdi. Ergo iste vltimus. vt in scalis si descẽdas primus est summus vltimus q est imus Si ascẽdas cõtra fiet. ic. Cice. in rheto. inqt ab vltimo principio huius preceptionis: hinc de latino ipm dicere sequẽtia indicãt: q̃uis posset credi de saturno. Primaq;. o. nõ nascendo sed moriẽdo extincta sunt. & quod magis dolẽdum in ea ętate extincta est. vñ spes cœperat. Multi & qa vnica esset: & qa senis filia ex quo regnũ ꝑ dote veniret. Ante oẽs. s. pulcherrimus nõ aũt añ oẽs petijt. Oia aũt supradicta in laudẽ sunt ænex. ne ignobilẽ: aut sibi imparẽ ducere videat qm̃ illam vicini spreuissent. Vterq; a saturno est. ab illo em̃ iuppiter a Ioue Venus: a venere Aeneas: sic a Saturno Picus. a pico Faunus: a fauno Latin⁹: a latino hęc. Ergo par sanguis. sed virt⁹ in ænea maior Hęc ille. ¶ Ordo est.

Ordo. O erato (que musa est & secũdum Seruiũ ꝓ calliope ponit qui vt dicit poeta de inuẽtis musar: Carmina calliope libris heroica mandat: aut ꝑ ea q̃ dicitur Clio. qa Clio gesta canens transactis tpa reddit inuenit em̃ historiã: quã nunc contexere vult: erato autẽ inuenit psalteriũ: vnde de ea dicit: Plectra gerens erato saltat pede carmine vultu: dicit aũt erato ab amore scd'm quosdam quia ερος ερωτος amor dicitur & preest rebus amatorijs. Satis est aũt vnam musarũ inuocasse ꝓ oibus quia vna inuocata cętere quoq; inuocate intelligunt quocirca mutauit alibi numerũ dicẽs vos o calliope p̃cor aspirate canenti) o erato igitur. i. musa age adhortandi aduerbiũ expediã. i. expedite recitabo qui reges sup. fuerint latio antiquo quod est inter tyrrhenũ & circeũ ab ostio tyberino campaniã versus. & q̃ tpa. i. quales dispositiones rerũ. aut quia tpa sine rebus nõ discernunt adiũxit rerũ vnde Lucre. Tempus em̃ ꝑ se nihil est sed rebus ab ipsis cõsequit sup. fuerint latio antiquo aut potius ordo est. que tpa rerum fuerint latio antiquo & quis status rerum fuerit latio antiquo sup. tũc cum. i. q̃n exercit⁹ aduena. i. externus appulit primum oris ausonijs. i. italicis ad partẽ eam q̃ dicit ausonia classem. s. hanc de qua loquit eius. s. de quo ꝓponẽs ait: arma virũq; cano troię qui primus ab oris Italiam fato ꝓfugus lauinaq; venit littora. Expediam inquit & ꝑ. i. reuocabo. s. ab obliuiõe ad memoriam exordia primę pugnę. i. que exordia fuerint pugnę. Tu inquit diua. i. que dea es: mone. s. inspirãdo vatẽ. i. poetam (loquitur autem de se) quoddam vaticinij genus moliẽtẽ. Nam oblita in memoriam reuocare tam diuini videtur animi: q̃ futura predicere: mone ergo vatem & ego dicam bella horrida que subsecuta sunt: & ego dicam acies. i. exercitus in aciẽ instructos & reges actos animis. i. animositate in funera. i. mortẽ suam quia reuera & latinus & turnus & æneas interijsse dicunt: & dicam manum tyrrhenã. i. copias tyrrheni populi: & totam hesperiam. s. magnam hoc est italiam: coactã. i. compulsam & congregatam sub. i. ad arma. Maior ordo rerum: scilicet gerendarum nõ sententiarum aut verborum nascitur. i. oritur & ordiendus est mihi. & ego moueo. id ẽ molior & aggredior opus maius: scilicet q̃ precedens. Incipit ergo narrare quasi dictante musa dicens. Rex latinus scilicet nomine iam senior. id est prouectioris ętatis regebat arua & vrbes placidas agros & oppida pacifica in longa pace sed per intercidentia interdum bella interrupta aut postq; bella gesserat latinus subsecuta erat longa

... de & fatuos dicimus ... siderate loquẽtes: ergo ... fatuę nomẽ quasi ... poeta & Maricã dixit vxorem fauni: quæ est dea littoris ... turnensiũ iuxta lirim ... Hora. innantẽ maricę ... tenuisse lirim: qd' si volu... accipe vxorẽ fauni mari... procedit. Dij em̃ topic... les ad alias regiones ... seunt. sed põt dictum esse ... ticam licentiã laurente marica ... cũ sit minturnensis. Dicunt ... per maricã venerẽ intelligi de... bere: cui⁹ fuit sacellũ iuxta ma... ricã i quo erat scriptũ. ... αφροδιτη Sane Hesi. latin... Cir. & vlyx. filiũ dicit. quod ... ver. tangit dicẽdo Solis ... cimẽ. Sed quia tẽporũ ratio... procedit illud accipiendum ... Igini. q ait latinos plure... vt intelligam⁹ poetã abut... minũ similitudine. Accipimus ... propter varias opiniones ... adiecit: vt Salu. Vrbem ro... sicuti ego accepi cõdidere a... habuere in initio troiani. V... mus aut Primus vt supremum ... summum dicimus. Proh su... me Iuppiter. Primaq; oriẽs e... pta iu. Per transitum tangit ... storiam. Amata em̃ duos ... voluntate patris ænec ... tes sororem factione interemit: vnde & erepta dixit quasi per vim. Fato autẽ dicit voluntate. Nam dij id fantur quod sentiũt: nõ vt homines de quibus lectum est. aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere. Iam matura viro iam plenis nubilis annis: non est iteratio: sed secundum ius locutus est: in quo & ex annorum ratione & ex habitu corporis ætas probatur. Primum ergo ad habitũ scd'm ad annos ptinet. Latio. latij pars est ausonię: vnde dixit prius quod minus est sic itulit. Totaq; ausonia. Petit ante alios aut ante alios petit aut certe pulcherrimus ante alios Miro amo. noua intemperãtia. Sed varijs ꝓpter apes & incendium: & ꝓpter oraculũ fauni. Portenta signa sunt media. nam & bona & mala sunt portenta.

... pax. Nos accipimus: id est adhuc quotidie audimus & intelligimus: hũc scilicet regem Latinum. genitum Fauno scilicet deo agresti. & marica nympha laurente. id est eius prouincie vbi Laurentum erat & laurentes populi. Picus erat pater Fauno & is: scilicet Picus refert: id est recitat aut representat vt sit maior eius laus: te o saturne: parentem: scilicet suum tu es vltimus. id est remotissimus a fine: hoc est primus auctor sanguinis: id est generis Latini & etiam Aeneæ. Nam Anchises a dardano filio iouis ortus est: & venus filia iouis qui filius saturni. Filius & proles virilis nulla fuit huic: fato: id est voluntate & preordinatione diuum. id est diuorum quia constituerant dij vt per filiam Aeneas regnum obtineret & genus suum Italico sanguini commisceret: nulla autem fuit quo do Aeneas aduenit: q; pro quia: ipsa proles virilis que fuerat erepta est moriens prima iuuenta: id est in flore iuuentę scilicet supple filia: scilicet lauinia: sola id est sine fratre. seruabat id est conseruabat aut possidebat domum: scilicet regiam & tantas quia regales sedes: existens iam matura viro: id est marita... pule: & nubilis annis iam plenis: scilicet ad matrimonium. Multi: scilicet prepotentes viri e magne latio & tota ausonia petebant illam: scilicet vnicam filiam matrimonio: & ... nus pulcherrimus ante omnes alios: petit supple eam: non dices vt sentit Donatus petit ante omnes alios quia multi ante eum petierant: sed pulcherrimus ante omnes alios. pet... eam existens potẽs auis & atauis. id est maioribus suis: quem coniunx regia: id est vxor regis Latini amata nomine: properabat. id est festinabat miro amore. id est desiderio adiungi licet sibi ac regi generum hoc est constituere maritum filiæ sed portenta: id est prodigia & monstra deum. id est deorum obstant: scilicet matrimonio & conatibus amate varijs terroribus. id est terribilibus signis quæ consequenter recitat.

PIERIVS

a ¶ Quis latio antiquo fuerit status. In quibusdam antiquis cod. Fuerat. legitur exacta specie. Sed fuerit magis placet.

ASCENSIVS.

¶Laurus erat. Recitat vt dixi qui
... portentis impediebatur
... ab inceptis suis vñ dicit
... sic. Laurus ponit por≈
tenta: quibus cõnubiũ Turni ꝓ
hibebatur. Virũ: nõ dixit cerni≈
mus virũ veluti præsentẽ. sed cer
nimus virũ externum aduẽtare.
Hæc ille. ¶Ordo est. Laurus. i. ar
bor ... dicta erat in medio tecti
... tecta regię domus: in altis
penetralib⁹: sicut ĩ claustris nũc
videmus sæpe existens sacra co≈
mam. i. habẽs comã: hoc est fron
dem sacram & seruata. i. obserua
ta metu. i. religione ꝑ multos an
nos: quã. s. laurũ: ipse latinus pa≈
ter. s. lauinie inuentam. i. qa inue
nerat: cum cõderet primas arces.
s. regie circa laurum illã ferebat̃.
i. dicebat̃ sacrasse phœbo. id est
apollini: cui laurus consecratur
quia in eam versa fingitur daph
ne amica eius aut quia sempervi
ret aut quia vt de preparatione
euan. sentit eusebius phœb⁹ etiã
sol est: q vim resistẽdi calori lau
ro infundit vsq; adeo vt Plyni⁹
dicat fulmine non tangi qui ea
munit⁹ sit. In gratiam quoq; au≈
gusti hæc recitat q se pro apolli≈
ne gessit: & apollini edem dica≈
uit. & ferebat̃ posuisse. i. instituis
se ab ea colonis. i. habitatoribus
eius loci: nomen. s. laurẽtis. id est
vt dicerentur laurentes (Est ergo
laurẽtis hic accusatiui casus plu≈
ralis numeri. sicut Aeneadasq;
meo nomen de nomine fingo)
ab ea. s. Lauro. Apes ve. i. q̃ vecte
erant & aduolauerant trans ęthe
ra liquidũ. i. summum aerem vt
de longe venisse significent̃ sup
ple cum ingenti stridore: obsede
re densę. i. existentes condensę &
in vnã collectę: summũ apicẽ. i.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comã: multosq; metu seruata per annos.
Quam pater inuentam primas cũ conderet arces
Ipse ferebatur phœbo sacrasse Latinus:
Laurentisq; ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ
Obsedere apicem. & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates. ¶ externum cernimus inquit
a Aduentãte virũ & partes petere agmen[a] easdem
Partibus ex iisdem & summa dominarier arce.
¶ Præterea castis adolet dum altaria tædis
b Et iuxta genitorem astat[b] lauinia virgo:
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignẽ
Atq; omnem ornatum flãma crepitãte cremari.
Regalesq; accensa comas: accensa coronam
Insignem gemmis: tum fumida lumine fuluo
Inuolui: ac totis vulcanum spargere tectis.
Id vero horrendum ac visu mirabile ferri
Namq; fore illustrem fama fatisq; canebant
Ipsam: sed populo magnum portendere bellũ

SERVIVS.

SER. ¶Laurus erat: Latinus post mor
tem lauini fratris cũ lauinium
amplificaret: ab ĩuẽta lauro lau≈
rolauinium appellauit. In pene≈
tralibus. Penetrale est omnis in≈
terior pars dom⁹ licet sit intecta
vñ laurũ fuisse in penetralib⁹ nõ
est mirũ. Metu: Religione. q̃ nata
est ꝑ timorem. Primas cũ conde
ret arces: prima circa laurũ. s. Nã
iam ciuitas fuerat. Trans æthera
ætherem ꝓ aere posuit. Obsedere
apicem: verbum oppugnatiõis
est futuræ. Per mutua: inuicem:
& est absolutum Melissus qui de
apibus scripsit ait duob⁹ pedib⁹
se tenent: & duabus alis se susti≈
nent. Vates diuinus: per quã au≈
tem artem non dixit: nec nomen
eius. Sed datur intelligi coniectu
ris cum quibusdam dixisse futu
ra partes petere agmen easdem i≈
telligimus ab infero mari apes
venisse: vnde troiani. Partes au≈
tem easdem, summitates rerum
petere dicit. sicut apes apicẽ lau≈
ri. Quod autem in lauro sedere:
ostenditur aduenarum futura vi
ctoria Castis: piis & intelligim⁹
latinum sacrificasse iuxta adstan
te lauinia. Nefas: absoluta parẽ≈
thesis est: & est hypallage. Com≈
prendere crinibus ignem. Cum
ignis crinem comprehendat. Fu
mida lu. in quo fumus est causa
lachrymarum. Vulcanum spar≈
gere: incendium belli significat.
His enim duobus hoc ab augu≈
rio distat Ascanii: fumo & asper
sione flammarum.

PIERIVS

a ¶Et partes petere agmen easdem. In Ro. codi. & quibusdam alijs legere est partis petere agmine, vt ex comitatu potentẽ eum subindicet. b ¶Et iuxta genitorem astat lauinia virgo. In antiquis aliquot codicibus vt iuxta genitorem adstat legitur, quod nõ displicet, quia structura est ita colligata magis, adolet dum altaria flammis, vt iuxta genitorem adstat Lauinia virgo, visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem.

cacumẽ: hui⁹. s. lauri dicte mirabile dictu. i. q̃ res ẽ mirabilis dictu
& pedib⁹. s. carũ nexis. i. cõplicatis: ꝑ mutua. i. ꝑ mutuas. itricatio
nes: & cõplicatiões examẽ subitũ. i. collectio apiũ ĩ morẽ vuę cõde≈
pẽdẽtiũ, subito apparẽs pepẽdit sup. de ramo frõdẽte. Vates. i. di
uin⁹ & taliũ perit⁹ vt augur vel auspex: ingt cõtinuo. i. stati viso
illo portento nos cernim⁹ virũ. i. generũ aut maritũ externũ ad
uentare: & agmẽ. s. viroꝝ petere easdẽ partes ex iisdẽ ꝑtib⁹. i. ex eo
dẽ mari infero ex quo apes aduenerant. aduenire: & dominarier.
i. dñari. Propter certitudinẽ aũt de re futura loquit̃ quasi de pñti
sup. in summa arce: sicut videlicet apes summũ apicẽ obsederãt.
Præterea. i. ꝑter dictũ portentũ dũ. s. latinus adolet. i. incendit. al≈
taria tedis castis. i. piis & impollutis: & dũ lauinia virgo astat iux
ta genitorem: ipsa supple visa est nephas. i. qđ nephas videtur &
bellũ

bellũ portẽdere cruẽtũ: cõprehẽdere ignẽ longis crinib⁹ q̃ res
claritatẽ ei⁹ ad quã puẽtura erat ĩdicabat: atq; visa ẽ cremari oẽm
ornatũ. i. habere oẽm ornatũ crematũ flãma crepitãte. i. multũ so
nãte dũ auide cremat & sup. visa est accensa comas regales hoc ẽ
regalr̃ ornatas accẽsas & accẽsa coronã ĩsignẽ gẽmis. i. hr̃e coronã
ĩsignẽ gẽmis accẽsam tũ. i. deĩde sup. visa est iuolui lumĩe fuluo.
i. rutilo existẽs fumida: q̃ res tristitiã portẽdebat qa fum⁹ lachry
mas excitat & visa est spargere vulcanũ. i. ignẽ, totis tectis quod
signũ erat belli ob eam gerendi: vero pro sed id ferri. i. ferebatur
horrendum ac mirabile visu. Nã. s. vates canebãt ipsam fore. i. fu
turam esse illustrem: id est claram & nobilẽ fama & fatis: sed por
tendere: id est præmõstrare populo magnum bellum, quod etiã
subsecutum dicet poeta.

SERVIVS.

¶Fauni: Faun⁹. απο της φωνης
dictus est: q; voce non signis fu≈
tura ostendit. Lucosq;. i. in lucis.
Sub al. i. in albunea. Alta: quia
est in tyburtinis altissimis mon
tibus. Et albunea dicta est ab aq̃
qualitate quæ in illo fõte est vñ
etiam nõnulli ipsam Leucotheã
volunt. Sciendũ sane vnum esse
nomen fontis & syluæ. Fonte sa
cro: nullus eñ fons non sacer ꝓ≈
pter attributos illis deos: q fonti
bus præesse dicuntur. Mephitim
Mephitis proprie est terrę putor
qui de aquis nascitur sulphura≈
tis: & est in nemoribus grauior
ex densitate syluarũ alii mephi≈
tim deum volunt Leucotheæ cõ
iunctum: sicut est. Veneris adonis
Dianæ

At rex sollicitus monstris oracula fauni
Fatidici genitoris adit: lucosq; sub alta
Consulit albunea: nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat: sæuãq; exalat opaca mephitim.
Hinc Italæ gentes omnisq; œnotria tellus
In dubiis responsa ferunt huc dona sacerdos
a Contulit: & cæsarum ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis: somnosq; petiuit.
Multa modis simulachra videt volitantia miris
Et varias audit voces: fruiturq; deorum
Colloquio: atq; imis acheronta affatur auernis

ASCENSIVS.

ASC. ¶At rex. Docet etiã oraculis fau
ni admonitum latinum vt gene
rum externũ sibi asiscat. docetq;
quo ei⁹ oracula expostulauerit:
Dona. & quæ ea fuerint de quib⁹ dicit
Dona. sic. At rex non dixit virgi
nis pater. Nam publicus status
q; filie potior fuit. Hinc itale gẽ
tes: ergo oẽs in dubiis ergo maio
ris meriti oraculũ. Huc dona. po
nit morẽ petẽdi oraculi. Ipse pa≈
ter. Ergo nõ misit alterũ: sed ipse
perrexit. Vt patris & regis dili≈
gẽs adhiberet officiũ & ꝓ molli
bus plumis & ornatu regio non
recusauit pelliũ stratum. Vox
subito. Propter meritũ petentis.
Ordo. Hęc ille. ¶Ordo est. At id est sed
rex. scilicet latinus: sollicitus. i.

Hic & tum pater ipse petens responsa latinus
Centum lanigeras mactabat rite bidentes
b Atq; harum[b] effultus tergo stratisq; iacebat
Velleribus:subita ex alto vox reddita luco est.
¶Ne pete connubiis natam sociare latinis
O mea progenies:thalamis neu crede paratis.
c Externi veniunt[c] generi:qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant:quorumq; a stirpe nepotes
Omnia sub pedibus qua sol vtrumq; recurrens
Aspicit oceanum.vertiq; regiq; videbunt.

PIERIVS.

a ¶Huc dona sacerdos contulit. Scribēdi modus, quod in codicibus aliquot antiquis.quom tulit.legebatur p.q.&.o.esse cit,vt alij postmodum vnica dictiōe scribere cœperint.sed enim in antiquioribus cod.duæ sunt partes. Cum tulit.siue malis b quum siue quom.scribere. b ¶Atq; harum effultus tergo. Tam & si non probo lectionem atque earum.ex codicibus nonnullis antiquis, quæ κατασυνιζησιν stare posset, Fuit tamen adnotandum,quia non vno tantum loco reptū erat. c ¶Externi veniunt generi. In antiquioribus omnibus exēplaribus quotquot habui,venient, legere est futuro tempe. quanquam veniunt. Instanti tempore magis efficax videtur & magis interpreti seruio satisfacit, nisi quis dicat oracula de futuris esse debere.

¶sollicitat⁹ mōstris.i.portētis diuū adit oracula.i.loca vbi dabantur responsa : fauni gēitoris i.pris sui fatidici.i.fata dicentis & annūciātis:& cōsulit lucos.i. cōsiliū petit ab ijs q preerant lucis sub albunea alta.i.silua illa in editiore parte montiū tyburtinorum sita q̄.s.albunea silua existens maxima nemoꝝ.i.inter nemora:sonat sacro fonte.i.habet fontē sacrū eiusdē nominis cum sonitu defluētem:& q̄ opaca.i.cōdēsa.& tecta vmbris:exalat.i.expirat & emittit mephitim i.odorem terre:seuam.i.grauem Gentes itale & oīs tellus.i.omnis gens enotria.i.ab enotro denominata ferunt.i.auferunt hinc.i. ab hac silua & fonte responsa.i. oracula diuū in dubijs.s.casibus Sacerdos.s.eorum q respōsa petūt:& nunc ipsius latini cōtulit huc.i.ad hāc siluā dona.i.oblationes & sacrificia & incubuit.s. ad captanda oracula sub nocte silenti.i.tpe nocturno q̄ fit cōticiniū pellib⁹.i.velleribus ouiū cesarū.i.mactataꝝ ad sacrificiū:stratis.i.pstratis aut īstratis in morē strati:& petiuit somnos.s.congruos ad suscipiendas visiones & ad captanda oracula.& sup.videt multa simulachra volitantia miris modis & audit varias voces & fruitur colloquio deoꝝ p̄sertim fauni patris atq; affatur acheronta.i.potestates q̄ sunt apud acherontē auernis imis.i.ab auernis aut per auerna q̄ sunt ima.Et ipse pater latinus.q.d.in ppria persona nō p sacerdotem missum petens tum.i.tunc respōsa mactabat rite.i.iuxta morē hic.i.hoc loco dicto centum bidentes lanigeras.i.centū oues atq; iacebat effultus.i.sustentatus : tergo & pro.i.velleribus stratis:harū.s.centum ouiū & sup.vox reddita est subito ex luco alto.i.altarū arborum quia nō cedebātur. O mea pgenies ergo fauni vox erat:ne pete.i.ne queras aut petas sociare.i.cōiūgere natā.i.filiā tuā lauiniā:cōnubijs latinis.i.alicui⁹ viri e latio neu.i.neue crede.i.cōmite filiam aut ne crede.i. ꝯfi de thalamis patis.s.turni cui despōsata ē:qa gn̄i externi ve-niunt qui ferant nostrum nomen in astra sanguine id est propagatione sua : quod propter Romulum & iulium cesarem dicitur & a quorum stirpe nepotes.i.minores: vt Augustus videbūt oīa regi & vti sub pedib⁹.i.sub ditione & potestate sua sup. ab ea parte qua sol recurrens aspicit vtrumq; oceanum. scilicet orientalem & occidentalem.

Dianæ virbius Alij mephitim iunonem volūt quā aerē esse cōstat:nouimus em putorē nō nisi ex corruptione aeris nasci.sicut etiā bonū odorē de aere incorrupto: vt sit Mephitis dea odoris grauissimi.i.graue olentis.Hinc ita.g.cōmēdatio oraculi.Oenotria tel.pprie sabinoꝝ tract⁹.Incubuit incubare pprie dicuntur hi q dormiūt ad accipiēda respōsa vnde est ille incubat ioui id ē dormit in capitolio.vt respōsa possit accipere.Sub.no.s.p nocte silentē.i.p noctis silentiū:cū oēs tacent Varias au.voces.s.pter multa simulachra.Fruitur Pascitur:quod de reb⁹ tantum bonis dicimus.Acherōta as.a.Potestates quæ sunt in acherōte:ad quē p auernū venitur hoc autē ideo: quia faunus dicitur infern⁹ de⁹ & congrue.nam nihil est terra inferius in qua habitat. Faunus Hinc est quod eum Hora. inducit nocentem dicens. Leuis incedas abeasq; paruis æquus alumnis.Pater ipse : aut honoris est: aut reuera propter lauiniam. Centum : aut pro qualitate fortune vnde & rite dixit. aut certe finitus sit pro infinito Tergo pro tergoribus.Thalamis neu.c.p.pter turnum.Venient melius veniunt : vt iam eos venire significet .Generi.plurali pro singulari vsus est. Ab stirpe. stirpē cum de genere dicimus tantum fœ.cum de arbore ma.g.& fœ. inuenitur:vt sed stirpem teucri nullo discrimine sacrum & fœ. vt Horatius Cum stirpesq; raptas & pecudes & domos.sub pedibus sub imperio suo ac potestate.

SERVIVS.

SER. ¶Monitusq;:alibi monita dixit. vt Carmentis nymphe monita & deus.a.ap.Nō ipe suo pre.ola. Quo a se repelleret generos.Sed circū late volitās.Tmesis est circumuolitans.Adorea.i.ador pprie genus farris. Liba aūt sunt placētæ de farre & melle & oleo sacris apte.Subijciunt supponūt in epularū locū. Ipse qui per harpyam vaticinatus est : vt Quæ phæbo pater.o. Et cereale solum Solū dicit̄ oē quod aliqd sustinet: vnde de mari supra ait:Sub trahiturq; solū:sicut nunc panitias mensas.i.epularum sustentaculum solum vocauit Forte alijs abundat forte.Fatalis.crusti : ad negocium respexit æneæ. Cui hic erat finis laborum : crustum aūt & crusta neutro dicimus : de his quæ comedi possunt. Hora. Vt pueris olim dāt crustula blādi doctores.Iuue. Nos colaphū incutimus lambenti crustula seruo.Fœminino aūt genere fragmenta dicimus:que nō sunt esui vt cōcrescunt subitæ currenti in flumine cruste.Quadris aut mēsis & est antomasia: nā supra orbem dixit aut quadris fragmentis accipiamus.vt Iuuena. vt bona summa putes aliena viuere q̄dra. Adludens : aut vacat ad : & ludentē

Solum.

Crustū.

¶Poe.

a Hæc responsa[a] patris Faunus monitusq; silenti
Nocte datos non ipse suo premit ore latinus :
Sed circum late volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat:cum laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.
¶Aeneas primiq; duces & pulcher iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ
b Instituuntq; dapes & adorea liba per hærbas[b]
c Subiiciunt epulis(sic iuppiter ipse[c] monebat)
Et cereale solum pomis agrestibus augent.
d Consumptis hic forte aliis vt vertere morsus[d]

ASCENSIVS.

¶Hæc responsa patris fauni.Docet diuulgata fuisse ea responsa fauni p oēm regionē illam eo tēpore quo æneas cū suis appuls⁹ est ad litus ausonium.vbi se reficientes penuria panis coacti sūt mensas.i.orbes ex pane factos absumere:qd' illis erat indiciū fatalis terre.Nā & Celeno id p̄nūciauerat:& anchises id q̄q; i arcanis ęneę significauerat: de q̄ re nihil dignū visum ē qd' citet̄ ex donato:ijs q an̄nos ei⁹ dicta ceciderūt ¶Ordo igit̄ est. Ipse latin⁹ q res suas celare potuit non p̄mit suo ore.i.nō celauit hæc respōsa fauni patris.s.sui:aut dei q.p & monitus sup.hos datos nocte silenti.s.cū nullus adesset arbiter sed fama volitans late circūtulerat (sic enim Seruius cōiungi vult) per vrbes ausonias iam quum.i. qn̄ pubes(quia senes in sicilia remanserant)laomedōtia.i.troiana a laomedonte denoīata religauit.i.firmi⁹ & arctius iterūd faciendo ligauit ab aggere gramineo ripe classem.s.suā Aeneas & primi duces.s.alij & iulus pulcher deponunt corpora.i.recubant sub ramis altę arboris & instituunt dapes.i.fercula & subiciunt epulis liba adorea.i.ex ad ¶gen.

Exiguam in cererem pœnuria adegit ædendi.
Et violare manu malisq; audacibus orbem
Fatalis crusti: patulis nec parcere quadris
e ¶Heus etiã mensas consumimus ¶ inquit iulus
Nec plura adludens ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamq; loquentis ab ore
f Eripuit pater: ac stupefactus[f] numine pressit.

¶ genere farris: facta p hærbas ... tabulis carebant & orbib9 ... teris quæ ab incidendo in ... quidam vocant: alij quia ... parte panis quæ orbi= ... fiunt. orbes: alij a figu ... quadras alij a metiendo men= ... Iuppiter ipse (qui. s. inspira= ... iam occulte. nam eius quod ... prædixerat in tertio im ... memores vident sed multa fiũt occulta deorum volũtate p igno rantes quid agant) volebat sic. s. ... fieri: & augent solũ cerea= ... mensam seu quadram sustentem cibum ex cerere hoc ẽ pa ... factam pomis agrestib9 vt. i. postq; penuria edendi. i. inedia & defectus edulij adegit. i. impu lit. hic. i. hoc tempore & loco alijs s. edulijs cõsumptis. i. comesis for te adegit dico vertere morsus in cererem exiguam. s. in quadras: & violare manu. s. frangendo & malis. i. maxillis aut mãdibulis audacib9: orbẽ. i. frustũ panis in orbem vt super ipm obsonium ponatur: incisi crusti. i. partis du rioris & exterioris ipsi9 panis fa= talis. i. a fatis vt ita absumat pre missi nec parcere quadris. i. fru= stis in formã quadratã incisis patulis. i. apertis & in latũ incisis: iulus inquit. heu quæ dolentis vox est (Alij tamen legunt heu & dicũt monosyllaba nõ absumi a vocalibus sequentib9 quod & verum est) nos cõsumimus etiã mensas: quia vt dixi non habe= bant tabulas: sed loco earum: fecerant orbes aut quadras ex pa= ne quos aut quas super hærbas ponebant quasi dicat non solum cibos sed & mensas ɔsumimus. nec supplerat adludens plura. s. ad oraculi cõformitatem: id est non plura dicebat quæ oraculo responderent. sed ea vox audita (quia dixerat Celeno. Sed nõ an= te datã te datam cingetis mœnibus vrbem q; vos dira fames nostræq; iniuria cædis Ambesas subigat malis absumere mensas) quia er= go audierant quod celeno minata erat: ea vox audita tulit. id est attulit prima finem laborum. i. spem de fine laborum aut quia propter spem tam certam cętera laboriosa non erant: at pater. sci licet æneas eripuit. s. eam vocem primam ab ore. s. ascanij loquẽ= tis: acq; pressit. s. eam vocem. i. supressit vt posset ipse precari stupe factus numine. i. oraculi fide & miraculo: aut pressit eam. i. conti nuo subsecutus est eam sequentibus verbis.

PIERIVS

a ¶Hæc respõsa patris fauni. Sunt codices antiqui in quibus Hæc præcepta scriptum est. illud enim præcipiendo dictum fuerat, ne pete connubijs natã sociare latinis. monendo vero externi venient generi. & q̃ sequũ= tur. Sed enim latinus superius responsa petierat, & huiusmodi oracula eleganter & vsitate respõ sa nuncupantur. b ¶Et adorea liba per herbas subijciunt. In antiquis plerisq; codic. per her= bam, vnitatis numero legitur, & ita in veteribus prisciani codicibus scriptum est, eo citato ver= su. Sed herbas legere magis nunc placet eruditis viris. c ¶Sic iuppiter ipse monebat. Priscia nus agnoscit. Iuppiter ille. quæ quidem lectio prius erat in codice Mediceo. Ait vero priscian9. Ille demonstratiuum est Teren. in eunuco, viden tu illum Thais? relatiuum, Virgi. in septimo sic Iuppiter ille monebat apud seruium, ipse scriptum est. Sed nihil prohibet, quin, ille, illic etiã esse potuerit, & ita legi, ille qui per harpyiam vaticinatus est. d ¶Et vertere morsus. In pleris q; veteribus codicibus morsum singulari numero scriptũ est. Sed parui hoc momenti. e ¶Heus etiam mensas consumimus inquit Iulus. In Mediceo codice, & aliquot alijs antiquis. consumpsi mus, præterito tempore scriptum est. f ¶Eripuit pater ac stupefactus numine pressit. In codici bus aliquot antiquis & stipefactus, habetur, vt, obstipuit, & similia. Sed nos vsum sequamur.

Iudentem significat certe ad ludens ad responsi fidem verba componens. Laborum finem sci licet maritimorum nam in terra multa passurus est: vt ait Sibyl= la. Sed terræ grauiora manent. Primamq; loquentis ab. o. E. p. Hoc est adhuc loquẽte Ascanio intellexit famem: quam fata prę dixerant. Numine pressit oracu= li fide ab Heleno & anchisa pre= dicti pressit autem vocem asca= nij: quo posset ipse numĩa depre cari.

¶Continuo salue fatis mihi debita tellus:
Vosq; (ait) o fidi troie saluete penates.
Hic domus: & patria est: genitor mihi talia nãq;
(Nunc repeto) anchises fatorũ arcana reliquit:
Cum te nate fames ignota ad littora vectum
a Accisis coget dapibus consumere mensas:
Tum sperare domos defessus: ibiq; memento
Prima locare manu: moliriq; aggere tecta.
b Hæc erat illa fames hæc nos suprema manebat[b]
Exitiis positura modum.
Quare agite & primo læti cum lumine solis
Quæ loca: qui ve habeãt hoĩes: vbi mœnia gẽtis
Vestigemus: & a portu diuersa petamus:
Nunc pateras libate ioui: precibusq; vocate
Anchisen genitorem: & vina reponite mensis.
¶Sic deinde effatus: frondenti tempora ramo
Implicat: & geniumq; loci primamq; deorum
Tellurem: nymphasq; & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem: noctisq; orientia signa:
Idæumq; iouem: phrygiamq; ex ordine matrẽ
Inuocat: & duplices cœloq; ereboq; parentes
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto

SERVIVS.

¶Fatis mihi debita tel. bona pe= riphrasis est: ne fatalis diceret qd' est medium: & in precibus nihil esse debet ambiguũ O fidi æneę. scilicet & non troie: quam nequi uere seruare. Hic domus. aut fa= milia: vt da propriam thymbræ domum: aut ordo est. Hic patria hic dom9 ante enim patria est q̃ domus. Accisis: vndiq; consum ptis: & hoc est apud nos ac: quod apud Græcos am. Hæc erat illa fames: ac si diceret. hoc fuerat ti= mendum periculum quod peri= cula terminat. Habeant: habitẽt hoc enim frequentatiuum est ab eo quod est habeo. Vbi mœnia gẽtis: laurolauinium significat. Nunc pateras libate ioui: ab eo quod continet id quod continet Achisen genitorẽ. Bene iouem & anchisen qui causa oraculi fue runt. Reponite mensis. aut timo re verborum Ascanij interrupta nouitate aut reponite frequenter ponite. i. crebro libate. Tempo= ra ramo implicat. diebus enĩ fe= stis ita epulabantur. Geniumq; loci. Apollinem vult intelligi: i tutela enim eius tota fuerat reli= gio: vt Laurentis ab ea nomẽ po suisse colonis: aliter iniquum est si cum omnis inuocaret Apolli= nem prætermittat præsertim cũ Helenus dixerit. Aderitq; voca= tus appollo. Primamq; deorum Tellurem. quia ipsa ẽ mater deo rum nymphasq; & adhuc igno= ta precatur Flumina bonum or dinem

ASCENSIVS.

ASC. ¶Continuo &c. Recitat q̃uo eã vocem p̃tulerit æneas & quo ser= mone psecut9 sit vtq; pactis sa= crificijs epulas instaurabant tro iani intelligẽtes se iã intrasse ter rã fatis sibi debitã & sæpe pmis sam. Licet aũt nõ legat anchises dixisse id signũ fatalis terrę: tñ sa tis est q; nunc dicit ipm dixisse. quia potuit multa dicere q̃ poe= ta nõ posuit. Libenti9 aũt com= probat fidẽ anchise q̃ celen9 har pyie. licet & ipsa id p̃dixerat: q̃a monstris & diris furijsq; fidẽ ad= hibere nõ licet. quod & saluator noster docuit nolens a dęmonijs testificari: sed & ethnici eam pru dentiam habuerũt Oritur tñ du bietas magna q̃rõ dicat nũc an= chisen famẽ p̃nunciasse cum in tertio dixerit Sola nouum dictu q; nephas harpyia celeno Prodi= giũ canit & tristis denũciat iras Obscenãq; famẽ. si enĩ sola har= pyia denũciauerit famem qd est quod nunc de anchisa cõminisci tur p̃sertim cum paulo post mor tuus dicat. Sed potuit etiam mo ribundus id prædixisse æneę: ve rum non ad eas angustias cõfu= giendum est: sed ad eã gñalitatẽ qua dictum est in fine sexti. Exin bella viro memorat &c. Et quo quęq; modo fugiatq; ferατq; la= borem. Inter cęteros enĩ labores potuit & famis hui9 meminisse. Donatus hinc ablatus est. ¶Or= Ordo. do igit est Aeneas sup. ait conti= nuo o tellus debita mihi fatis. i.

Intonuit: radiisq; ardentem lucis & auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
c Diditur hic subito troiana per agmina rumor
d Aduenisse diem quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas: atq; omine magno
Crateras læti statuunt: & vina coronant.
e Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies: vrbem & fines & littora gentis
Diuersi explorant: hæc fontis stagna numici:
Hūc tyberim fluuiū: hic fortes habitare latinos.

q; ex fatorū pmissione & cōcessione: salue. i. sis salua & vos o fidi penates. i. dii domestici troiæ salue te. Domus. s. stabilis & firma: & patria. i. regio pro patria nobis colenda. est hic. s. quo nūc appulsi sumus. Nāq; ego repeto. i. memoria reuoluo nūc qd sup. anchises genitor. s. meus reliquit mihi. s. moriens aut post mortē apud inferos hæc arcana. i. secreta fatorum dicens sud. o nate: cū. i. quādo fames coget te vectū ad ignota littora cōsumere mensas. s. super quas cib. i. pones. & hoc dapibus. i. obsoniis: accisis. i. circūcisis & corrosis ita vt nihil reliquum sit: memento tū. i. tūc defessus sperare domos & locare ibi manu. s. tua & moliri. i. munire cū molimine aggere. i. mœnibus prima tecta. i. pria castra aut primā vrbem. hæc erat illa fames. s. quam pater predixerat: hæc manebat nos suprema. i. vltima positura modū. i. finē exitiis. i. erūnis & calamitatibus ad exitium trahentibus. Sunt qui legāt hæc nos superare manebat: sed non stat cōtextus. Quare. i. qua de cā agite. Adhortandi vox: & nos leti vestigemus. i. exploremus cum primo lumine solis. i. vt primū sol crastinus ortus fuerit quæ loca sup. hæc sint: ve p vel qui homines habeant. i. habitent supp. & vbi sup. sint mœnia gentis. i. huius populi & petamus diuersa. s. loca a portu. i. ab hoc loco. Libate. id est offerte degustantes nunc ioui. scilicet fatorum autori: pateras. i. vina e pateris. & vocate. i. inuocate precibus genitorē anchisen: qui. s. nobis talia significauit: & reponite. i. iterum ponite & multipliciter supponite vina mensis: bene vina qa panis deerat Ipse effatus sic implicat. i. cingit & inuoluit deinde tpa. i. coronam capitis sui ramo frōdenti. i. viridi & precatur. i. adorat & inuocat: genium. i. deum topicum: acvirtutem generatiuam: loci & tellurem primā deorū: quia mater deū dicitur: & nymphas & flumina adhuc ignota. i. deos fluminum adhuc ignotos tum. i. deinde post deos locorū inuocat noctem & signa noctis orientia: & iouē ideū. i. qui apud idā colebatur in phrigia licet etiā colebatur in creta: quia sequitur & matrem phrygiam. s. cybellem ex ordine. quia prima reuerentia debebatur ioui & inuocat duplices parentes. s. suos cœlo. i. venerem matrem quæ erat in cœlo & erebo. i. anchisen patrem qui erat apud inferos. Pater omnipotens. i. iuppiter significans eius se preces exaudisse. clarus. i. lucidus aut manifestus: aut aer serenus intonuit ter ab alto cœlo. i. aere & ipse quatiens manu ostendit ab ethere nubem ardentem id est resplendentem radiis & auro id est fulgore lucis Rumor diditur. i. deducitur & diuulgatur hic. i. iam: subito per agmina troiana: diem quo condāt mœnia debita. s. fatis premittentibus aduenisse: & ideo ipsi instaurant. i. ex nouo instituunt quia priores defecerant certatim. i. cum certamine epulas atq; ipsi læti magno omine statuunt id est constituunt crateras id est magna pocula seu vasa vinaria: & coronant vina. Cum id est postq; dies postera orta: lustrabat. i. inspiciebat & purgabat terras: prima lampade. i. prima luce solis. ipsi diuersi. i. in diuersa abeuntes explorant vrbem & fines & littora gentis. & supple inueniunt & explorando ab incolis discunt hec supple esse stagna numici fontis id est qui nunc lacus sed olim aquas multas effundebant instar fluminis & hunc fluuiū sup. eē tyberī & latinos. s. populos fortis habitare hic. i. his regiōibus.

PIERIVS.

a ¶ Accisis coget dapibus consumere mensas. In codi. aliquot ant. ambesis legit, vt in. iii. Ambesas subigat malis absumere mēsas. Ser. accisis agnoscit, & pticulas. Ac. oc. an. idē apd nos præstare dicit, qd apud græcos, αμ, & crediderim ego, b ambesis, loco hoc ex paraphrasi desumptū eē. b ¶ Hæc nos suprema manebat. In Ro. cod. suprema manebant, ac de supremo quidē alibi, qbus locis, qbusq; marmorū testimonis aliqñ gemino, pp, scribi solitum. Qd vo manebāt plurali numero scriptū sit, subintelligendū esset. aduersa. Nā celeno quū multa horrenda moneret, supremū hoc addidit, vt grauissimū infortuniū. Fuitq; semper Aeneas super obscena ea fame sollicitus, q quidē aduersa oīa termināda helenus pollicetur, futurūq; vt sit reqes ea certa laborū. Placet & manebat, qd esset ea fames exitii positura modū. Nā quo ad labores, c Terra grauiora manēt. c ¶ Diditur hic subito tro. p. ac. ru. In anti. diditur, quo sæpe vtitur Lucretius, p spargit, diffun- d ditur ue d ¶ Quo debita mœnia cōdāt. In antiquis aliquot cod. cōdent, habetur futuro tpe modi finitiui. Sed condāt eo dē tpe modi optatiui elegantius est, & vocale magis. e ¶ Po- e stera cū prima. Vetera aliquot exemplaria, primo legunt, ad uerbialiter. Sed prima lampade, multo magis placet.

ordinem sequit Sicaliis ... phasiq; laurentes nymphas ... amnibus vnde est ... q; orientia signa ... tur: vt nymphas flumina ... cat cū sibi cōiuncta. Phrygiam q; ex ordine matrē: aut ... quia ideum dixerat iouē ... te ex ordine. i. more solēni ... plices duos. Cœlo aūt Venerem erebo. Anchisen Cœlo clarus ... alto: in serenitate quod est augurii: nā nubibus fulminis ... diis & auro. radiis aureis. Ardentem nubē. alii fulmē ardentē nubē dicunt: vt Lucanus Atq; ardentes aere solo quos hoc loco ... tus est alii dicunt fulmen esse ... ex scissionē ardētem rimā quos alibi sequitur dicens ignea rima micans percurrit lumine nymbos Certatim instaurant epulas: hoc est. Et vina reponite mensis. Vina coronant: pro pateris vt alibi. Magnū cratera corona induit: magno aūt omine cœlesti dicit alibi: nam te maioribus ire per te altum. Auspiciis manifesta fides. Hæc fontis stagna numici: ista iam ab incolis discunt quod autem ait fontis stagna verum est nam Numicus ingens ante fluuius fuit: in quo repertū est cadauer æneæ & consecratum post paulatim decrescens in fontem redactus: qui & ipse siccatus est sacris interceptis: veste enim libari non nisi de hoc fluuio licebat.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Tum satus & c. Docet quō legationē instituit eneas: & missis centum oratoribus ad latinum regē ipe interea ex fatorū pmissione primæ vrbis iecit fundamenta vt si forte expellere velit latinus hēat quo resistat. Describit preterea priæ morē & domus augustæ. id est augurio consecratæ: hoc est regie supbā & magnificam extrusionē & egregia decora: de quibus rebus hęc sunt

Dona. Donati verba. Tum satus anchisa: quis fatis fideret: tn humanitatis officium putauit ad regem legatos mittere: ne ob supbiam alienos fines iuadere videret: tn non expectato de pace responso vrbē desinat tantum spei in fatis reposuerat Turres ac tecta: primo enim altiora ædificia: deinde cum propinquius acceditur humiliora cernunt. In puluere quia ibi

Tum satus anchisa delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire iubet ramis velatos palladis omnes:
Donaq; ferre viro pacemq; exposcere teucris.
Haud mora: festinant iussi: rapidisq; ferunt

SERVIVS.

¶ Ordine ab oī. ex oī qualitate dignitatis quod apud Roma. in legatione mittenda hodieq; seruatur augusta ad mœ. augurio consecrata hic paulopost Tectū augustum ingens & nisi i augurato loco senatus consiliū habere nō poterat: vñ templum vestæ non fuit augurio consecratum ne illuc cōuenirent senatus vbi erant virgines: nam hæc fuerat regia Numæ pompilii. ad atrium autem vestæ conueniebatur quod a templo remotum fuerat. Fossa ... co. & sunt ista reciproca: nam ... cum ponit pro fossa: vt ... vel tenui vitam committere ... co. Molliturq; locum. Parat ... fabricat vt & phrygiæ molimur montibus idæ. Primasq; in ... tore sedes: quia imperium ... nium translatus est: & ... ciuitatem quam prior ...

Passibus: ipse humili designat mœnia fossa.
Moliturq́; locum: primasq́; in littore sedes
Castrorū in morē pinnis atq́; aggere cingit.
a Iamq́; iter emensi turres ac tecta latinorum[a].
b Ardua cernebant iuuenes: muroq́;[b] subibant
Ante vrbem pueri: & primæuo flore iuuentus
Exercent̃ equis domitantq́; in puluere currus.
Aut acris tendunt arcus aut lenta lacertis
Spicula cōtorquent: cursuq́; ictuq́; lacessunt:
c Cum præuectus[c] equo longæui regis ad aures
Nuncius ingentes ignota in veste reportat
Aduenisse viros: ille intra tecta vocari
Imperat: & solio medius consedit auito.
Tectū augustum ingēs centū sublime columnis
d Vrbe fuit summa[d]: Laurentis regia pici:
Horrendū syluis & religione parentum.
e Hic[e] scæptra accipere & primos attollere fasces
Regibus omen erat: hoc illis curia templū:
f Hæ[f] sacris sedes epulis: hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quin etiā veterum effigies ex ordine auorum
g Antiqua ex[g] cedro: italusq́; paterq́; sabinus
Vitisator curuam seruās sub imagine falcem:
Saturnusq́; senex Ianiq́; bifrontis imago
Vestibulo astabant: aliiq́; ab origine reges:
h Martia qui[h] ob patriam pugnādo vulnera passi.
Multaq́; præterea sacris in postibus arma
Captiui pendent currus curuæq́; secures.
Et cristæ capitū: & portarū ingentia claustra.
Spiculaq́;: clipeiq́;: ereptaq́; rostra carinis
Ipse quirinali lituo: paruaq́; sedebat
Succinctus trabea: læuaq́; ancyle gerebat
Picus equū domitor quē capta cupidine cōiūx
Aurea percussum virga versumq́; venenis
Fecit auem Circe: sparsitq́; coloribus alas.

PIERIVS

a ¶ Turres ac tecta latinorꝝ. In cod. nōnullis admodū vetustis turris ac tecta latini legit̃. Seru. latinorꝝ hypermetrum agnoscit: qđ etiam ī Med. cod. habet̃. In plerisq́; aliis aliena id manu scriptū: priore abrasa lectione. In Porcio, orum, vltimæ duæ syllabæ derasæ sunt. Sed fuit hæc eorꝝ imperitia, qui figurarum id genus in carmine nō intelligebant. Porro asper grāmaticus, ita Latinorꝝ Virgilianū putat, vt versum etiam in suos pedes diuidēdo, neq́; syllabam neq́; litterā vllā deerrare permittat. Exemplaq́; insuper alia oggerit, quib⁹ Virgilium Hypermetro libenter vsum ostendat, est etiam in aliquot anti. Turris & tecta pro ac tecta, qđ in aliorꝝ sit arbitrio
b ¶ Muroq́; subibant. In Ro. cod. muros per accusatiuū est, qđ scđm naturā esse ait Seru. muro vero p̄ datiuum figuratum
c ¶ Cum præuectus equo lōgæui regis ad aures nuntius. In cod. omnibus antiq́s quotquot habui vno exemplo legitur. præuectus. Qđ magis ostendit anticipation[e], est & vbi, loco pticulæ, quū, scriptū sit tum. Sed hoc ob similitudinē litterarꝝ C, &, T, quæ eadem pene forma sunt in notis longobardicis
d vt alibi dictū. d ¶ Vrbe fuit media veteres codices nōnulli vna cū Mediceo summa nōnulli media legunt. Vtrūq́; placet. Si

dictam scđm Catonem & Li[...] qđ ipse docet nec te Troia [...] castrorum in morē: hoc est [...] Pinnis atq́; aggere muro [...] pinnæ sunt: & est synedo[che] [...] Aggere fossa. Iāq́; iter emēsi [...] ac tecta latinorꝝ: Hypmet[rus] versus. Muroq́; subi. alibi p[...] vt Aeneæ subiit mucronē: [...] scđm naturam est. Nam [sub] mucronē dicim⁹ nā p datiuū figuratū est. Pueri & primæuo [...] bñ Romanæ militiæ expmit morē: nam post puberta[tem] ī armis exercebant̃. & xvi. āno militabāt: q̄ et solo sub custodibus agebant: nec est contrariū lōga pplos in pace regebat. Nam licet in pace essent exercitium tñ vigebat armorꝝ. Domitantq́; in puluere currus: equos sub curribus: Acris arcus: fortes & est κατ' εἰρωνείαν nā acrimonia mentis est. Lenta: mollia. Ictu iaculatione Ingentes ex stupore nūq̄ laus ostendit̃. Troianorꝝ: & bñ nouitatis oñdit opinione ingentes eē quos primū vidimus opinamur: Reportat aut reuocat: aut apportat. Intra tecta vocat dissentit hoc loco a roma. consuetudine nam legati si qñ incogniti venire nūciarent̃ primo q̄d vellent ab exploratorib⁹ requirebat̃: postea ad eos egrediebant̃ magistratus minores & tunc demū senatus extra vrbē postulata nocebat & ita si visum fuisset admittebātur: sed hoc prudenter fecit. latinum nāq́; memorē vult esse rñsi & auidum satis ad videndos externos per quos ei pmittebat̃ fœlicitas: Solio medi⁹ concessit vt supra dixim⁹. solium est veluti armariū de vno ligno ad regū tutelā factū: scđm alios a soliditate dictū scđm asprū p antisticō quasi sediū a sedendo dictū: nā & sella quasi seda dicta est. Tectum augustum ingens: domū quā supra diximus in palatio ab Augusto factam p transitum laudat quā cōmemorat: & quasi in laurolauinio vult fuisse. Horrendū: venerandū: non qđ horrori sit. Hic sceptra accipe: hoc ī palatio Curia templū quia vt dixim⁹ supra curia nō nisi ī augurato erat loco. Hic ariete cæso: hoc sacrificium ī ianua palatii festis dieb⁹ fiebat: Perpetuis mensis longis ad ordinem exequatis sedentiū. Maiores eñ nostri sedentes epulabant̃: quem morem habuerūt a laconib⁹ & cretensibus: vt Varro docet in libris de gente populi Romani in qb⁹ dicit quid a q̄q́; traxerit gente. Ex ordine auorum: prout successerāt sibi. Sane intelligēdum est: ita vt nati fuerant sic eorum imagines fuisse compositas. Antiqua ex cedro: quod lignum non facile consumitur a vetustate. Hos genus ligni tineæ nescit corruptionem: quod ex antiquitate non sentit: vt cedria puncta ligna custodia conseruat. Vnde & Persius & cedro digna locutus. Vitisator: nō inuentor vitis: sed qui genus vi[tis Italis]

quia ibi meli⁹ aīalia domātur vbi difficilior tract⁹ est ictu: vt nō terrerent inuicē: sed vt destinata pcurrerēt viros īgētes ignota veste. nā ex īpremeditata reptubato aīo putauit se vidisse illos vltra humanā formā. Extollit aūt regiā Latini a pulchritudinę edificii & ab ornatu triūphali: nō vt a pictura fabularꝝ. Augustū vel q̄a domus fuit regum: vel q̄a reges ipsi sibi regnandi auspitia sortiebant̃. illic eñ ptātem sumebāt & faces erigebant. Ex ordine: ita vt nati fuerant Cedro. Ex cedro factę: q̄a hoc lignū cariē nō sentit. Vel cedria vnctę: q̄ ligna cōseruat. Aliiq́; ab origine. r. Refert se a spālitate ad gñalitatē: & vt cōpendio vteret̃. & numerū augeret. In gñalitate enim infinita estimatio est & plus intelligit q̄ veritas habet. Vulnera passi vt gloriā ex defensione libertatis oñderet. In postibus ar. Inditia hæc sunt virtutis. Curueq́; s. Oia sine numero posuit vt plus arbitraremur. Ingentia vt oñdat q̄to labore retracta sint. Carinis vt appareat etiā nauali bello illos vicisse Lituum. i. regium baculū in quo ptās esset dirimendarū litiū. Parua vel q̄a tales extant aut magni precii: q̄a veteres non erāt. Ambitiosi cultus Aurea: ironice q̄si intelligat̃ pessima & īdignationem citat q̄ talem virū ita tractasset. hæc ille.
¶ Ordo aūt est. Satus. i. pcreatus & cretus aut pgenitus anchisa. s. æneas iubet tū. i. tunc centū oratores delectos ab oī ordine. i. ex omni qualitate dignitatis: ire ad mœnia regis. s. latini augusta. i. augurio cōsecrata oēs velatos ramis palladis. i. oliuę paciferę cuius inuentrix dr̃ pallas: & iubet sup. eos ferre viro. s. latino dona & exposcere teucris pacem. i. amicitiā & concordiā ac terræ pmissionem. Haud mora sup. fit ipsi. s. oratores: iussi festinant sup. ire & legationē suā pficere & ipi rapidi. i. p̄cipites ferunt̃ passibus. s. magnis Ipse. s. æneas auctor legationis & princeps ei⁹ designat mœnia humili fossa. s. aratro inducto sulco & molit̃. i. mollibus & vallis munit locū & cingit in littore pinis. i. vallis acutis atq́; aggere. i. terra aggesta atq́; accumulata primas sedes. i. habitationes atq́; oppidū primū in morē castrorꝝ. i. vt castra metari solent Et iam ipsi oratores iuuenes. q̄a senes in sicilia manserāt & vt formidini sint magis congrui erant iuuenes emēsi iter. i. viam eūdo emēsi cernebāt turres atq́; ardua tecta latinorum hypermeter est versus sed syllaba supans absumitur vocali sequenti & subibāt muro. i. sub murum aut imminebant muro & ibat quasi sub muro. pueri & iuuentus primæuo flore eui sui exercent̃, equis & domitant curr⁹. i. equos currentes ī puluere. q̄a illic faciliter lassant̃ lassi domant̃ aut tendunt arcus acris. id est fortes & acriter expel[lentes]

Ordo.

¶ lentes sagittas : aut contorquent lacertis.i.brachiis sui : spicula.i.iacula & hastilia lenta.i. tenuia & flexibilia & lacessunt e i.fatigant & impellunt ipsa & cursu & ictu id est simul ex impetu cursus & brachiorum viribus supple tunc quũ.i. quando nuncius.s.explorator & obseruator limitum preuectus equo cũ ipsi pedites essent reportat ad aures regis longeui : viros ingentes. i. f valde magnos aduenisse i veste ignota ille.s.rex imperat sup.eos vocari intra tecta : & consedit.i. g sedem accepit medius.s.in solio auito id ẽ sede regali ab auis fre h quentata quã solido lapide aut ligno ne quis adoriretur eos factam solium vocabant Describit deinde domum regiam & situm eius dicẽs Tectum fuit sup.

cet. Si summa propter Arcem quæ solita est editiori loco poni, si media, quia domus regia in medio esse debet, vt de angue in orbem voluto cum domo in medio sita, quod Imperatorem significet. in commentis Aegyptiorum habetur. ¶ Hinc sceptra accipere. In antiquis plerisq; codicib⁹ hic sceptra adci pere. hoc est in loco consistentibus. Quanq; placet & hinc de loco aduerbium veluti etiã omen erat coronas laureas Cæsaribus triũphaturis, ex eo carpere Laureto, quod in Vrientano Liuia post Augusti statim nuptias pangi iusserat, de quo plura Suetonius. Neq; vero illud dissimulabo eẽ codices veteres, qui sceptrum. vnitatis numero legant, quod aliorum arbitrio relinquimus. f ¶ Hæ sacris sedes epulis. In Ro.cod. hęc vnitatis numero legif vt sit hæc sedes. In reliquis plurale ẽ. In Mediceo sacrę sedes. sed meli⁹. sacris. vt i Portio. ¶ Antiqua ex cedro. In veterib⁹ cod. quos legerim, vel antiq cedro. absq; x, littera, quod omnino suaui⁹ videt, vel absq; vlla prepositiõe antiq cedro, vt in Mediceo habet. h ¶ Martia q ob patriã pugnando vulnera passi. In Ro.co. martiaq; legit p pticulã copulatiuã vt cũ regib⁹ eos ẽt pari ppemodũ honore decoratos idicet, q p patria pugnãdo vulnera passi fuerit sed lõge oĩo magnificẽti⁹ id ornocti regib⁹ his addere.

tis Italiæ demonstrauit populis. Sub imagine falcem aut statuæ exprimit gestamine dicat ita tenebat falcem : vt esse diu tu haberet : aut sub imagine theca dicitur quæ falci simi... Saturnusq; senex Iani bifrontis imago : antiqui reges nomina sibi plerumq; vendicabant deorum ergo Saturnus rex fuit Italiæ : nam & supra ait : Veterum effigies ex ordine auorum & infert Alijq; ab origine reges hinc est quod apud Cretam esse dicitur Iouis sepulchrum. Gabalus etiam imperator Romanus Solem se dici voluit. Nam Heliogabalus dictus est. Ab origine : pro aboriginum reges : sed est metro prohibitus. Pugnando vulnera pas. quasi reges passi Sacris in posti. vbi spolia consecrabantur.

in vrbe summa id est ad arcem vrbis augustum id est augurio cõsecratũ igens id valde magnũ sublie id est erectum : centum columnis existens regia pici laurentis id est laurentibus dominatis : existens horrendum scilicet tectum : syluis id est lucis vicinis & religione id est anxia obseruantia parentum Omen id est faustum initium erat regibus accipere hinc id est ab hoc tecto sceptra id ẽ insignia regalia & attollere primos fasces id est constituere primos lictores qui fasces ferant hoc erat illis curia hoc erat illis templum aut hoc templum erat illis curia : sed prior modus melior est. Hæ erant sedes epulis sacris id est solennibus vt parentationibus & viscerationibus : & festorum dierum conuiuijs & patres id est proceres & senatores soliti supple erant cõsidere hic mensis perpetuis id est continuis & sine intermissione protensis : & hoc ariete ceso scilicet ad sacrificium in ianua palatij festis diebus faciendum. Quinetiam id est insuper effigies id est stemmata aut reuera simulachra veterum auorum astabant vestibulo id est in primo introitu : ex cedro antiqua quia cariem nescit & succus eius vim conseruatiuam habet effigies scilicet Italus & pater Sabinus vitiator.i.qui primus apud Italos vitem seuit : aut plãtauit seruãs sub imagine.i.simulachro suo falcẽ curuã quę.s. vitẽ putare docuit : & saturn⁹ senex : & imago Iani bifrontis qui primi reges Italię memorant : & alij reges ab origine : q passi sunt vulnera martia. idest qui perierunt in bello pugnando ob patriam. idest ob salutem patrię. Preterea multa arma pendẽt in postibus sacris.i arma dijs cõsecrata sustinentibus vt currus captiui. idest quos captiuis abstulerunt : & secures curue & criste capitum. idest galearum que capitum sunt munimenta : & ingentia claustra. idest repagula & vestes ac sere portarum scilicet vrbiũ captarũ : & spicula.i.iacula, & clypei & rostra.i.munimenta erea aut ferrea in prioribus partibus nauiũ. erepta carinis. idest nauibus a parte totum accipiendo quia proris potius eripiunt ipse scilicet rex & sacerdos atq; augur picus : domitor equum.i.equorum. idest qui quo ad libitum equo vti sciebat in bello qui grece ιπποδαμος : dicitur sedebat. scilicet in sculpturis : succinctus lituo. idest baculo augurali incuruo. scilicet quo loca templi desi gnabat : & trabea.i.veste augurali : parua. idest breui : vnde succinctus

Captiui pro captiuorum nota figura est. Cristæ : galeæ : a parte totum posuit. Erepta q; rostra carinis : bene de omni genere preliorum spolia illic fuisse demonstrat. Quirinali li. Lituus incuruus augurum baculus quo vtebantur ad designanda cœli spacia : nam manu non licebat. Quirinalem autem ex persona sua dixit qualem postea Quirinus habuit : nam tunc adhuc non fuerat Romu . vel lituum id est regium baculum : in quo potestas erat dirimendarum litium : Succinctus .tra.toga est augurum. de cocco & purpura. Ancyle gere ancyle scutum breue est regnante Numa cœlo huiusmodi scutum lapsum est & data responsa sunt illic fore summam imperij vbi esset quod ne aliquando hostis agnosceret. per Mamurium fabrum multa similia fecerunt cui & Idem consecrauerunt : quo pellem virgis feriunt ad artis similitudinem Dicimus autem hoc ancyle : & hæc ancylia ancyliorum vero vsurpauit : hor. ancyliorum & nomis & togæ oblitus. Area per. nam aliter non stat versus & aurea per ironiam dixit coniunx vero non quæ erat : sed quæ esse cupiebat : vt quos ego sum totiens iam dedignata .m. Picum amauit Pomona dea pomorũ : & ei⁹ volẽtis est sortita cõiugiũ. Post ea circe cũ eũ amaret : & sperneret irata in auẽ picũ cõuertit : nã altera est pica : hoc aũt iõ fingit. qa augur fuit : & domi habuit picum p quẽ futura noscebat qd' & põtificales indicãt libri. Bene autẽ ei supra lituũ dedit qd' est augurum pprĩu : nã ancyle & trabea coia sunt cũ Diali vel Martiali sacerdote.

cinctus dicit gerebat ancyle .i. breue scutum circuncisum sile ancyli qd' tpe nume cecidit vt hic castius & docti⁹ recitat Seruius q; supra vbi a Beroal. rephensus est : gerebat dicit leua.i.sinistra : qa dextra lituũ tenebat : quẽ.s.picũ cõiunx aurea p irrisionẽ.i.sane pulchra & pciosa.s.Circe q cõiunx nõ erat sed esse volebat capta.i.irretita cupidine.i.amore aut cupiditate amoris fecit auem pcussum id est pcutiẽdo eũ virga.s.magica & facinatoria : & versum id est trãsmutatũ : venenis id est veneficio ei⁹ & sparsit alas scilicet pici in picum auem mutati coloribus scilicet varijs viridibus & subrubeis atq; subcroceis : qualis hodie cernitur : diciturq; picus martius qui rostro arbores cauat.

SER. SERVIUS

¶ Placido por edidit ore. Bñ placido. Legatorũ.n. fuerat vt ipsi ante loquerent : sicut in .ij. vltro fles ipse videbar. Dicite dardanidæ : aut ex veste eos troianos esse cognoscit q erat ppria gentium singularũ : aut κατα ποσιωπησιν intelligimus famã q eos venire nũciauerit eãdẽ etiam troianos esse dixisse vñ infert auditiq; aduertitis æquore.c. Dardanide aũt ac si diceret cognati. Siue errore viæ seu tẽpestatibus a ti duo qrit si volũtate venistis : qd petitis. Si necessitate tempestas vos an error aduexit? Vada cærulea est viride cũ nigro.i.mare Qualia multa ad duo respexit errore & necessitate. Portuq; sedetis ante enim pro portu erat illic exitus fluminis. Ne fugite : ne fugiatis

a Tali intus templo diuum[a] patriaq; Latinus
Sede sedens : teucros ad sese in tecta vocauit :
Atq; hæc ingressis placido prior edidit ore :
¶ Lati. ¶ Dicite dardanidæ (neq; eñ nescimus & vrbem
Et genus : auditiq; aduertitis æquore cursus)
Quid petitis : que cã rates aut cuius egentes
Littus ad ausoniũ p tot vada cærula vexit.
Siue errore viæ : seu tempestatibus acti :
b Qualia multa[b] mari naute patiuntur in alto :
Fluminis intrastis ripas portuq; sedetis :
Ne fugite hospitiũ. neve ignorate latinos
Saturni gentem : haud vinculo nec legibus equã

ASCENSIUS.

¶ Tali &c. Docet cũ qua beniuolẽtia & affabilitate sermonis rex latinus suscepit troianos oñdẽs eos ex Italia originẽ per Dardanum traxisse. De qua re dicit Donatus sic. Dicite.d. Prior verba facit vt facilitatem suam & beniuolentiam in eos demõstret. potuit autem ex veste Latinus qui multa experiẽtia esset Troianos cognoscere qd' non poterãt per tenerã etatẽ illi q erãt extra portas. Errore viç : qa in obscuro celo in quo via est nauigantibus ab illa errare pñt vel vi tẽpestatis ide abstrahi. Ne fugite.h. nõ mõ cõcedit qd' sua autoritate iã sumpserãt q; ripas intrarunt sed vltra id hospitium offertur. Ex cognatione autẽ quç Troianis cum Italis est oñdit eos posse capere omnẽ

c Sponte sua: veterisq; dei se more tenentem.[c]
Atq; equidē memini (fama est obscurior annis)
d Aruncos[d] ita ferre senes: his ortus vt agris
e Dardanus idæas phrygiæ penetrauit[e] ad vrbes
Threiciamq; samū: q̄ nunc samothracia fertur:
Hinc illum coriti tyrrhena a sede ꝓfectum
Aurea nunc solio stellantis regia cæli
f Accipit: & numerum diuorū altaribus auget[f].

PIERIVS.

a ¶ Tali intus templo diuum patriaq; latinus. In antiquis nō nullis exemplaribus legere est tali intus temploq; deum patriaq;. Sed illud, templo diuom. In pluribus habetur, aut tali b intus diuum templo. vt in Mediceo est. b ¶ Qualia multa mari nate patiuntur in alto. Veteres aliquot codices qualia sæpe mari legunt. Sed multa, interpretes agnoscūt. c ¶ Veterisq; dei se more tenentem. Sunt veteres codices, in quibus ferentem, pro tenētem scriptum inuenias. Sed quum superiore versu facta sit mentio vinculi & legum, tenentem d magis placet. d ¶ Auruncos ita fere senes. Quanquam non sum nescius, quod subijciam risu a multis excipiendum esse, dicam tamen in codicibus aliquot antiquis, auricomos, positum ab ijs, qui forte quid sibi vellet Auruncos, minus intel e ligebam e ¶ Ideas phrygiæ penetrauit. In Ro. codice, & quibusdam alijs penetrarit legitur, quod melius quadrat: vt pe f netrarit f ¶ Accipit & numerum Diuorum Altaribus auget. Ib nonnullis antiquis codicibus. Addi. legitur. vt alibi, Decus addite Diuis. Sed enim melius Auget. dicendo numerum.

☞ per eos cōm fiduciā Dardan⁹: iā explicat qd̄ ꝓposuerat cū dixit. O dire dardani de. Hæc ille. Ore dixit. Latinus sedens intus tali templo diuum. i. diuorū & sede patria. quam paterna hereditate possidebat vocauit teucros in te ra ad sese. i. seipm. Atq; ipse prior vt beniuolētiā suā idicet edidit docut⁹ est: ore placido. i. beniuolentiā idicāte igressis. s. troianis oratoribus. Hæc. s. subsequentia verba. O dardanide. & quia stu pebāt se vocari dardanidas ad dit. Nec; em. i. nā non nescimus i. bn̄ scim⁹ & vrbē sup. vestrā videlicet troiam: & gen⁹ sup. vr̄m & vos auditi. i. cogniti ex auditu & relatione qa sepe audiuimus de vobis aduertitis equore. i. per equor cursus sup. vestros ad nos dicite ergo qd petitis: & q̄ causa aut cui⁹ rei egentes rates vestras vexit ad littus ausonium. i. ita li cum ad partem ausonie per tot vada cerula. i. cerulea hoc est ce rulei coloris hoc est ꝑ tot maria periculosa. Siue vos acti errore viæ seu tempestatibus: qualia. s. mala vt errorem & tempestatē naute patiuntur multa in alto mari: intrastis ripas fluminis. s. huius hoc est tybridis: & sedetis portu. i. ad portum ne fugite. i. ne fugiatis aut viretis hospitiū s. nostrū: neue. i. vel nō ignorate. i. cognoscite latinos gētem Saturni. i. cui saturnus aliqn̄ præfuit equam id est iustā haud vinclo nec legibus. i. nec metu supplicij nec iussu legum. sed supple sponte sua. i. suapte natura: & tenentem se more veteris dei. s. saturni: quo regnāte aurea erāt secula & summa sine legib⁹ eqtas: dictitante. s. cuilibet conscientia quid facere debeat: vt sub lege nature: viuebat̄ olim. Atq; equidem. i. ego certe memini: sed supple fama est obscurior annis id est ꝓpter annositatem quia multi interfuerunt anni (aut fama est obscurior q; merito per annos sit quia nō adeo multi interfuerūt anni: sed prior modus p̄stat) aruncos. i. antiquissimos ppl'os italiç ab Arūca ciuitate quam ausonfilius vlysis & calipsus edificauit dictos senes. i. annosos ferre id est recitare vt. s. Dardanus ortus his agris penetrauit ad vrbes Ideas phrygie quia est etiam ida in creta & ad samum threi ☞ tiam quæ

☞ fugiat ... ignorate ... rentis. Saturni gentē la⁹ gn̄s. Spōte sua veterisq; dei se more tenētem Xenocratis est qui cū prim⁹ scholam aperuisset qd̄ antea i porticibus de p̄ p̄ia tractaret & interrogatus esset qd̄ p̄stare possit discipulis suis: r̄ndit: vt id homies voluntate faciāt: quod alij iure cogunt. Veteris antiqui: ac si diceret aurei sæculi imagine viuimus. Fama est obscurior annis. Ac si diceret: nisi esset iā vos sciretis. Arūcos ita ferre se. apud veteres historie hoc genus fuit vt maiores natu acta posteris indicarēt: qd hic indicat locus. Luca. aperti⁹ cū esset de anteo narraturus: Cognita p multos docuit rudis icola p̄res: arunci vero Italiæ ppl'i fuerūt. Ferre autē quasi cū ostētatiōe iactare. Dardan⁹: Iupiter cū Electra Atlātis filia corithi regis Italiæ vxor concubuit: sed ex Iouis semine nat⁹ est Dardan⁹ ex corithi Iasius. Dardan⁹ ꝓfectus ad phrygiam Iliū cōdidit. Iasius vero Thraciam tenuit vbi est samos quā & samothraciam nominauit: nam Iunonis alia est samos insula q̄q; ciuitas Thraciæ quæ est in cæphalenia sane dicatur vnde cum postea re sponsum esset. Antiquam exquirite matrem & æneas Italiā peteret profectus ad Thraciam samothracas deos sustulit & pertulit secum propter originem matris. Idæas phrygis quia erant & creatæ addit phrygiæ. Corithi: oppidum & mons dictus a rege patre Dardani. Addit auget additione. scilicet nominis sui.

☞ ciam quæ fertur. i. dicitur nūc samothracia. Aurea. i. pulcherrima regia cœli stellantis. id est stellati aut stellas ferentis: accipit solio. id est sede regali: illum scilicet Dardanum profectum idest qui profectus est: hinc id est ab hac regione a sede corythi. id est illius oppidi: thyrrena id est quod est ad mare thyrenum: & ipse acceptus addit. id est auget altaribus id est sacrificijs sibi factis numerum diuorum id ipse nunc inter deos superos versatur eorum cathalogo ascriptus Seruius legit addit pro auget: alij tamen auget legunt.

¶ Dixerat & dicta Ilioneus sic voce secutus.
¶ Rex genus egregiū Fauni: nec fluctibus actos
a Atra subegit hyems vestris succedere terris[a]:
Nec sydus regione viæ litusve fefellit.
Consilio hanc omnes animisq; volētibus vrbem
Afferimur: pulsi regnis: q̄ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebat olympo.
Ab Ioue principiū gn̄is. Ioue dardana pubes
Gaudet auo. rex ipse Iouis de gente suprema
Troius Aeneas tua nos ad littora misit:
Quanta p Idæos sæuis effusa mycenis
Tempestas ierit campos: quibus actus vterq;
b Europæ atq; Asie fatis[b] cōcurrerit orbis
c Audiit: & siquem[c] tellus extrema refuso
Sūmouet oceano: & siquē extenta plagarū
Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui:

SERVIVS.

¶ Voce secutus plerūq; enim cō sentimus & taciti rex cōciliatio ab honore: inde a genere. Succedere terris: vt succedoq; oneri Nec sydus: aspectus syderium: nam tempestatem supradixit. vrbem afferimur: ad vrbem referimur. Extremo veniens: primo nam alias rediens diceret nō veniens. Dardana pubes Gaudet auo. rex ipse io. Generis originem: nam auus non est Troianorum Iuppiter sed Aeneæ per venerem. Quanta per idæos: ad illud respexit: auditiq; aduertitis equore cursum: nam nō mirum te audisse: que vniuersus orbis agnouit: Tempestas: vis bellorum. Actus collisus. Fatis: per transitum: & excusat Troianos: & grecorū laudem minuit. Tellus extre. vt est britanniæ & omniū insularum oceani. Refuso autem refluo: vt indicat: Luca nus: quaq; iacet litus: dubium q; terra fretumq; vendicat alternis vicibus cū fingitur ingēs Oceanus vel cum refugis se fluctib⁹ aufert: & est Homeri. Et si quem extenta plagarum quatuor: au ☞ dierunt

ASCENSIVS. ASC.

¶ Dixerat &c. Recitat argutissimam Ilionei responsionem quę in genere deliberatiuo versatur bene autem Ilioneo q ex mercurio ortum habet facundia attribuitur. est enim facundię deus Mercurius vnde hora. Mercuri facunde nepos atlantis: p̄tēdit aūt captare beniuolētiā Saturni ex eo q; dijs auctorib⁹ & fatis iubentibus in Italiā venerint. vn̄ originē traxerūt. De hac re dicit Donatus sic. Rex genus egregiū DONA cum se beniuolum oñdisset Latinus nō multū laborauit in texēdo exordio Ilioneus: nec tn̄ penitus omisit. Fauni vn̄ hoc cognouit Ilione⁹ nēpe ex simulachris que erant in vestibulo. Breuissime aūt amplectitur q̄cūq; dixit Latinus: nec potuit in tanta breuitate magis extollere gen⁹ Troianum. Ab Ioue prin. plus dixit q̄ latinus. Ille. n. Dardanum ex Italia venisse: hic vtriq; generi ab ioue principium esse demonstrat: & confirmande rei causa rē sepius repetit. Suprema: vt enumeratione maiorum ipse videatur finis: propinquior causa ostē ☞ ditur æneas

Diluuio ex illo tot vasta per æquora vecti
Diis sedem exiguam patriis: litus[que] rogamus
Innocuū: & cunctis vndā[que] auram[que] patentem:
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama leuis: tanti ve abolescet gratia facti.
Nec troiam ausonios gremio excepisse pigebit
Fata per Aeneæ iuro: dextram[que] potentem.
d Siue fide seu quis bello est[d] expertus & armis:
Multi nos populi multæ (ne temne: q̄ vltro
e Præferimus manibus vittas ac verba precantū
Et petiere sibi & voluere adiungere gentes.
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
f Imperii egere[f] suis: hinc dardanus ortus
g Huc[g] repetit: iussis[que] ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenū ad tybrin: & fōtis vada sacra numici.
Dat tibi preterea fortunæ parua prioris
Munera. reliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc priami vestamen erat: cum iura vocatis
More daret populis: sceptum[que] sacer[que] tyaras
Iliadum[que] labor vestes.

PIERIVS.

a ¶ Vestris succedere terris. Sunt & qui Tectis legant codices b tm̄ emendatiores, terris, plurimū habent. b ¶ Cōcurrerit ormbis. In Ro. cod. cōcurreret habet̄, siue familiari vitio, i, muta rit in, e, siue, vel tunc auditum dicat, quum res gereret̄. vt cū q̄ autem magis placet, concurrerit, perfecto p̄terito. c ¶ Au diit & siquem tel. ex. re. sub. oce. præteribo audit vnico, i, qd̄ pro duplici oblongiore nota scribi solitum est. In Romano codice siquam legitur fœminino genere, vbi intelligendum esset terram, aut plagam. Sed enim virili genere melius.

c ¶ Siue fide seu quis bello est expertus & armis. In Mediceo absq; v̄bo est, legitur siue fide siue q̄s bello expert⁹ & armis in qua lectione, pentimemeris ratione cēsuræ produceretur.

e ¶ vittas ac verba precantum. In codicibus pleris[que] veteribus legere est, vel & vel ac verba p̄cātia, hypermetro versu. In aliquot vero aliis satis inemendate, proferimus manibus vittas[que] precantia verba. Nam quum precantia omnino legerent, ne[que] hypermetrum agnoscerent, ita carmen interturbare sunt adgressi. Quoniam vero non temere credendum tot in codicibus. Precātia, scriptum esse, eam ego lectionem minime reiecerim. Sane vero, i colloquiis de pace precari verba dicunt̄, vt illud apud Liuium libro. x. de. ii. bel. pu. ita[que] infecta pace, ex colloquiis quū se ad suos recepissent, frustra verba præcata renunciant, armis decernendum esse. præcata, ētm̄ in veteri codice habetur, quod in vulgatis pacata substitutum est.

f ¶ Imperiis egere suis. In codicibus aliquot antiquis cogere legitur, quod forte coegere fuit κατασυνίσησιν, vt illud, Troiæ ue opulentia deerit, & vt gregis ipse caper deerrauerat. Vtcū[que] vero imperiis egere, castior mihi lectio videtur.

g ¶ Hinc dardanus ortus huc repetit iussis[que] ingentibus vrget apollo tyrrhenum ad tybrin & fontis vada sacra numici. Quia pleri[que] sunt, qui vel neuos ex Romano præsertim codice requirūt, subnicienda ex eo lectio est, quæ mihi minime probatur, hinc dardanus ortus Hunc repetit iussis[que] ingentibus vrguet apollo tyrrhenum & tybrin & fontis vada sacra numicii.

☞ dicitur æneas: quia nepos erat Iouis. Quanta vt commiserationem cōcitaret narrande erant calamitates: sed remouēde erāt more vt q̄ primū legationē exponeret ergo breuiter illa tangit Diluuio nō bello nam ex bello aliquid remanet ex diluuio vero nihil nam omnia tollit: Tot vasta post calamitatē belli durior cas⁹ nos excepit Diis sedē exig. facilē & honestam petitionem ostēdit Ex cōmemoratione aūt deorū ēt hoībus petere vr̄. Nā[que] numinibus p̄bentur sedes cultore neglectos: Litt⁹ vt demōstret qđ ad homines pertinet: nec difficile nec onerosum. Nō erimus indecores noluit dicere ornabimus regnū: ne sit arrogans. Leuis nec p leui ducim⁹ quicqd prestiteris. Fide: laudat fidē: que necessaria est ī societate regni. Hec ille. Querit ergo Dona. vnde Ilioneus sciuerit Latinum esse progeniē Fauni: & purgat sed satis frigide: vñ mali dicere Troianos prius[que] ad regē mitterent̄ disq̄siuisse q sit & quo sanguine cretus: nā moris est oratorib⁹ paratam habere orōnem in qua reges a genere a gestis a v̄tute a fortuna a forma aliis[que] laudent disquisiuerunt autē qui exploraturi missi erāt p diuersa vt scirent quę loca & qui eorum habitatores sint vñ si fluminis & numici nomina didicerūt ab incolis: potuerunt & regis gen⁹ discere sed ne multis contendam.

Ordo. ¶ Ordo talis est. Dixerat. s. latin⁹ & Ilioneus facundissimus. s. iter oratores: secut⁹ est voce. i. approbauit sermone dicta scilicet Latini sic aut secutus est voce: locut⁹ est statim post dicta Latini sic. O rex genus egregium Fauni id est illius dei nec hyems. id est tempestas atra. i. caliginosa & nubilosa subegit nos actos fluctibus. id est non subacti sumus fluctibus tempestate commotis succedere vr̄is terris. i. subintrare vestras terras: nec sydus aut littus fefellit nos regiōe. s. ignota vie: sed sup. nos afferimur oēs hāc vrbē. i. ferimus ad hāc vrbē ɔsilio. i. deliberatiōe certa & animis volētibus quod dicunt deliberatis afferimur dicit existentes pulsi regnis que sol veniens olimpo extremo. i. a prima parte celi aspiciebat quondam. id est olim maxima. id est potentissima & opulentissima: hoc est pulsi a regno Troiano Principiū generis sup. nr̄i ē sup. ab Ioue: pubes Dardana. i. a dardāo orta Troiano gaudet Ioue auo: quia fuit pater Dardani: & ipse rex scilicet noster. Troius Aeneas existens: de suprema: id est summa gente Iouis misit nos ad tua littora Quanta tempestas: id est perturbatio bellorum effusa Mycenis: scilicet patria Agamemnonis vrbe ī peloponesso: seuis. id est immanibus propter principem eorum: ierit: id est debachata sit per cāpos Ideos. i. Troianos. & quibus fatis actus. i. impulsus vter[que] orbis. id est vtra[que] pars mundi & Europe & Asie: id supple audiit &: id est simul is supple si supple quis est quem tell⁹ extrema. id est remotissima: summouet. id est separat a nobis oceano. id est per oceanum: refuso. id est refluo: id est quem separat a globo terræ mare oceanum interfusum: vt si qui fuerint in Britannie partibus ii eīn dicuntur ab hoc mundo separati: vnde in Bu-

colic. Ee penitus toto diuisos orbe Britannos & is supple audiit: si supple quis est: quem plaga. id est regio solis iniqui: id est nimium vehementis & torrentis extenta in medio quatuor plagarum hoc est quinta quæ amplissima in medio terræ: & torrida semper ab æstu & vtrin[que] habet duas vnam temperatam & vnam frigore inhabitabilem: si quis ergo est quem plaga illa: id est zona torrida dirimit: id est separat a nobis quia cum torrida zona sit impertransibilis dubitatur an quis[que] in terra habitabili habitet: ab iis in quam dubitatur qui credunt omnes ab vno ortos: si quis tamen aut vltra torridam zonam [illegible] extra mundum in insulis oceani constitutus is [illegible] audiuit commotionem Troiani belli quasi dicat [illegible]

dierūt etiā illi qui separātur zona ea que est ī medio quatuor feruens: Significat autem antipodas. Iniqui: intemperati vel ardentis. Diluuio ex illo: ex illa vastitate alii hic distinguunt & mutant sensū vt si quos dirimit plaga solis ardentis: ex quo mundus est constitutus hoc est quo deos esse desiit. Diis sedem exiguā patris: pia & verecunda petitio. Litus[que] rogamus innocuum non quod nulli noceat: sed cui vendicato nulli possit nocere: aliter serpentes innocuos dicimus: Cunctis vndam[que] auram[que] patentem ista enim communia sunt. Indecores: decus decoris: facit. Decor decoris: sed hic indecor dicimus hic indecus non possumus dicere: vnde indecores cum co breuis sit: aut systole ē aut certe dicim⁹ nominatiuum non inueniri: vt in multis nominibus fit: nā indecus lectum non est: quod & melius est. Nā sistole sine exemplis fieri non debet. Verecunde autē hoc dicit sua cōiunctione etiam ornari Italos. Abolescet. abolebitur & vsus est inchoatiua forma cum opus non esset. Troiam id est troianos. Fata per Aeneę iuro: que iam nouit latinus oraculo. scilicet Fauni per quod audiuit: externi veniunt generi. Siue fide seu quis bello est expert⁹ & armis in his dextra comprobatur fide & virtute. vittas que relegabātur ad ramum. Huc repetit Dardan⁹. id est Aeneas: & bene repetit non petit quasi ad sua. Ingentibus: Deliis que magna constat fuisse: fortunæ prioris. Bene mediū tenuit. Nam ne laudare videret̄ ait parua: ne deierare. Nam durū est aliquid de infelicibus accipere ait fortunæ prioris. Hoc pater anchi. au. li. a. a. Pateram significat Hoc priami gestamen erat diadema dicit nam septrum dicturus est. Sacer[que] tyaras: pileum phrygium dicit: & sciēdum hic tyaras p vsurpationem dictum: nam hæc tyara dicimus. Melius ergo Iuue. Et phrygia vestitur bucca tyara.

[...]minum si Latinus audiuerit de Troianis loqui Nos vecti ex [...] diluuio.i.bellorum inūdatione aut incēdio per tot vasta id ē valde ampla æquora:rogam⁹.i.petim⁹ dijs patrijs sedē exiguam [...] littus.i.extremū terre innocuum.i.in quo nos innocui habite[...] mus & rogamus vndam & auram.i.aerem hoc est ꝯmunionē aq[...] [...] & aeris:parentem cunctis:est ergo omne bellum pro terris: [...] ignē attingere nequimus nisi sit in terris Nos non erimus indecores.i.ad dedecus:regno.s.vestro nec fama vr̄a feret leuis.i. parui momenti ac ponderis:ve ꝑ vel gratia tanti facti:non sup. abolescet.i.in obliuionē aut abolitionem ibit:nec pigebit auso nos accepisse.i.quod ipsi acceperint gremio.i.receptaculo terræ [...] troiā.i.troianos.q troiam nouam extruant.Ego iuro per fata Aeneæ q̄.s.impulerunt ipsum Italiam petere.& per dextram Ae neæ potentē:siue quis est expertus sup.eam aut eum fide.i.peri culū fecerit de fide ei⁹ seu bello & armis:hoc est q potēs est & fidē seruare ijs qui ip̄m beniuole susceperint & acre bellum īferre ijs qui eum repulerint per virtutem ergo dextrę eius iuro inquit quod supple multi populi & multę gentes & petiere & voluere nos adiungere sibi ne temne id est ne contemnas igitur id est id dico ne forte contemnas nos:quod nos preferimus vltro mani bus scilicet nostris id est ante nos vittas id est serta alligata ramis oliue quos insignum pacis preferebant:& verba precantum id ē humilem orationem more supplicantium id est ne ideo quia humiles & pacifici accessimus ad te nos cōtemnas: quia quod a te petimus multi vltro obtulerunt:sed fata deum.i.deorum ege re.i.coegerunt nos suis imperijs exquirere vestras terras:qa Dar danus.s.auctor generis nostri ortus est hinc.i.ex his terris:& Dar danus.s.Aeneas q & Dardanus dictus est aut qui de sanguie Dar dani repetit huc.i.ad has terras in quibus nunc sumus:& Apol lo vrget:i.constringit manere ingentibus iussis.s.suis hoc est De lijs oraculis:ad thybrim thyrrenu.i.qui īfluit mare tyrrhenū & sup.ad(nō em̄ bis ponitur ad in textu)sacra vada fontis numici Preterea.s.rex Aeneas dat tibi parua munera prioris fortunæ.s.re spectu prioris fortunę.s.reliquias receptas ex troia ardente:quod addit ne propter ꝑditionem putaretur a græcis accepisse āchises pater.s.Aeneę libabat.i.libare solebat ad aras hoc auro.i.hoc pō culo aut alio vase aureo & id dicens offerebat vas aureum.Hoc.s. quod tibi nunc represento.erat gestamen id est ornamentū Pri ami quum id est quando daret more id est ex consuetudine po pulis vocatis scilicet calendis: alludit ergo ad morem Romanū iura.i.edicta & leges.erat inquit gestamen scilicet sceptrum in manu & thyaras id est pilleus phrygius sacer id est quo in sa cris vtebatur & vestes labor iliadum id est aut mulierum acu pingentium aut phrygiorum qui acu pingunt vestes re gias & sacras.

SERVIVS

¶Obtutu tenet ora.Ordo est la tinus defixa tenet ora & obtutu i.intuitu solo hæret imobilis.In tētos voluēs oculos cogitantis est gestus sic de Bocco Sallusti⁹ Vultu & oculis paritérq; animo varius Regē picta mouet. Quip pe regem & hoc est labor iliadū Portendi porro tendi. Prædici: significari.Paribus auspicijs: pa ri potestate & tractum est ex co mitijs vt diximus supra Dij vr̄a incepta secundent:Antiquo mo re locutus de publicis rebus id ē de pace & nuptijs filiæ & de re gis nuptijs facit ante deorum cō memorationem: sicut etiam in omnibus Catōis traditionibus legimus hinc est in diuinatione Si quis ex aliqua veteri oratione est Iouem ego maximum opti mum:ipse etiam Verg. Præfat⁹ diuos solio rex infit ab alto. Au gurium propter q̄ dicta sunt su pra.Quod op.i.pax.Nec sperno quia dixerat Fortune parua prio ris Et est liptotes.i.libenter acci pio.Vber.ag.vbertas alibi pe coriq; & viribus almis Aptius vber erit:& est maior petitione promissio.Nam littus illi petie rant.Pacis erit:fœderis ab eo q̄ sequitur id quod precedit. Tyrā ni græce dixit regis. Nam apud illos Tyranni & regis nulla di scretio est, licet apud nos incuba tor imperij Tyrann⁹ dicatur:de clinatur autem hic & hæc tyran nos.Est mihi nata:male multi ar guunt Vergil.q̄ latinum vltro induxit filiam pollicentem: nec oraculum considerantes: quia Italo dari nō poterat:nec Aeneæ meritum quem decebat rogari Ter.Hac fama impulsus Chre mes vltro ad me venit vnicam natam suam:Hæsiodus etiā πε[...] [illegible] īducit multas heroidas optasse nuptias viro rum fortium. Sortes: abusiue p oraculis posuit. Plurima cœ lo monstra sinunt aut per ar gumentum dixit: aut & alia visa intelligimus nam duo non sunt plurima. Hoc latio re stare

¶Talibus Ilionei dictis defixa latinus
Obtutu:tenet ora:soloq; immobilis hæret
Intentos voluens oculos:nec purpura regem
Picta mouet:nec scæptra mouent priameia tātū:
Quantum in cōnubio natæ thalamoq; moratur
a Et veteris Fauni voluit[a] sub pectore sortem:
b Hunc illum fatis externa a[b] sede profectum
Portendi generum:paribusq; in regna vocari
c Auspiciis:hinc[c] progeniem virtute futuram.
Egregiam:& totū,quæ viribus occupet orbem.
Tandē lætus ait:¶dii nostra incepta secūdent
Auguriūq; suum dabitur Troiane quod optas
Munera nec sperno:non vobis rege latino
Diuitis vber agri:Troiæ ve opulentia deerit,
Ipse modo Aeneas nostri si tanta cupido est:
d Si iungi auspicio properat:sociusq;[d] vocari:
Adueniat:vultus neue exhorrescat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyrāni
Vos contra regi mea nunc mandata referre
Est mihi nata:viro gētis quā iungere nostræ
Non patrio ex adito sortes:nō plurima cœlo
Mōstra sinunt: generos externis affore ab oris:
Hoc latio restare canunt.qui sanguine nostrum
Nomē in astra ferant:hunc illum poscere fata
Et reor:& si quid veri mens augurat opto.
¶Hæc effatus equos numero pater eligit omni
(Stabant tercentū nitidi in ꝑsepibus altis)
Oībus extemplo teucris iubet ordīe duci
e Instratos[e] ostro alipedes:pictisq; tapetis:
Aurea pectoribus demissa monilia pendēt.
Tecti auro fuluum mandunt sub dētib⁹ aurum
Absenti æneæ currum geminosq; iugales
Semine ab æthereo spirantes naribus ignē.
Illorum de gente patri quos dædala circe
Supposita de matre nothos furata creauit.

ASCENSIVS.

¶Talibus &c.Docet commotū fuisse latinum regem ex sermōe ilionei ex quo intellexisse vide batur illum generꝫ quē fata ꝑdi xerant aduenisse vn̄ tandem læ tus ait:dij vr̄a incepta secundet Rn̄det ergo beniuole & donatos magnis muneribꝰ remittit eos cū summa honorificētia:rogans vt regē hospitio suscipiendū ad ducāt ea spe vt illū nate sue mr̄i monio copulet.De qua re dicit Do.sic intentos ocl'os qđ est ca pientis cōsiliū:nā oculi p diuer sa vagātes secū aīm trahunt & a fi xa cogitatiōe abstrahūt sed si itā tos qūo voluēs qa tacitarū cogi tationū est mouere oculos cum animi ęstus per diuersa rapiunt ita quo ierit redieritq; anim⁹ ocu lorꝫ signis oñdit.Tādē post diu turnā cogitationē.Læt' qa repe rierat fœlices exit⁹.Nr̄a incepta qđ magnopere desideram⁹ com pleri optam⁹ hoc optatū ptinet ad nuptias filię de qbus diutius cogitauerat.Qđ optas breuis sed plenissima ꝓmissio.Troianę.nā noīe ilioni ignorabat.tyrāni ħ nomē posteriorib⁹ scl'is ifamatū est.Nā reges quoq; tyrāni dice bant.Est mihi nata verecūda ob latio:& aduersus oēm exprobra tionē munita:ne forte illud dici posset Terētianū Aliqd mōstri alunt:& qm̄ nemini obtrudi pōt itur ad me Opto:ad laudē æneæ Instratos ostro Stratis purpureis ornatos.Monilia ornati i formā mulierū.mirū āt beniuolētiæ in Troianos signū.Nā q pedib⁹ ve nerāt nō debebant ad futurū ge nerū nisi eqtes redire Aeneæ ve ro mittit bigas honoris ꝟtutisq; causa Honoris vt curru vectus ad socerum cum dignitate veni ret.Virtutis quia currus & equi instrumēta bellorum sunt:& ne ad generum potentissimus rex le ue donū mittere videret equos mirifice laudat.Dedala: viuacis simo ingenio vt Dedalus fuit. Hæc ille.¶Ordo est.Latinus te net talibus dictis.i.propter talē orationē Ilionei ora defixa obtu tu.i.cū firmo ispectu ꝯtinuo deor sum vt

ASC.

Dona.

Tyrāni

Ordo.

sum vt cogitabūdi solēt inspiciendo:& hęret.i.inheret p visum.solo.i.terre exūtēs immobilis:& voluēs oculos itētos.i.ipse intētus.Nec purpura picta.s.acu opa frigionū mouet.i.afficit & delectat aut sollicitat tantū.i.in tantum regē.s.latinū quātū moratur in cōnubio & thalamo nate aiaduertens.s.aduenisse generum oraculis promissum & voluit sub pectore sortem.i.oraculū aut respōsū fauni veteris.i.diu p deo habiti & ita magis credendi voluit sup.hūc videlicet q aduenerat hoc est æneā portēdi fatis i dest per fata significari :illū

PIERIVS

a ¶Fauni voluit sub pectore sortem. In cod.aliquot antiquis voluens legitur,qđ vsq ad verbū.ait.Protraheretur,id vero mihi satis nequaq̄ facit. b ¶Externa sede profectum.In antiquis omnibus codicibus ab sede. Et in aliquot prouectum. sed syllaba repugnante,prima enim in prouehor longa est, Prouehimur pelago. c ¶Hinc progeniem virtute Futuram Egregiā.In Oblōgo cod.vaticanę bibliotecæ,& in Mediceo hinc aduerbiū scriptū obseruaui.In reliquis oībus .hic quod apte quadrare videt.Hūc portēdi generū.Huic futuram progeniē virtute egregiam.Sed neq incōcinum est hinc legere. d ¶Socius que vocari.In Romano co.& aliquot alijs antiqs so ci⁹ve legit,qđ magis placet. e ¶Instratos ostro alipedes.Nō placet,qđ in plerisq legitur exēplaribus instructos . Quum equos insterni dicatur,& stragula quæ dorso insternuntur.

stare cannut: hoc Italiæ manere significat:nam sic dicimus hoc mihi restat.i.manet me illa res.Mens augurat:auguro dicimus secundum phy.cū presagio mentis futura colligimus : augurор vero cum futura venis captamus augurijs. Numero omni.i.tercentū: & perite dixit: nā in legione non nisi trecēti equites erant quę habebat sex milia viror: per quod ostendit vnam habuisse legionem latinum: vñ & alibi Tercentum scutati omnes volscente magistro in presepibus altis multa non propter se:sed propter aliud dicunt:nam

generum pfectum a sede externa:& vocari i regna auspicijs paribus.i.aut ptāte pari aut puidētia & fauore deorū pari.i . sufficienti ad negociū:& voluit sup.pgenē futurā hinc.i.ex hoc viro:egregiā virtutē:& q̄ occupet virib⁹ totū orbē & ipse let⁹ ait tādē.i.post lōgiusculā cogitationē:dij secūdēt.i .psp era faciant nr̃a incepta & suū auguriū.i.qđ suo augurio nobis significauerunt.O Troiane id qđ optas dabit sup.tibi nec ego supna mūera.i.& libēter accipio mūera vt firmior sit amicitia & hospitalitas nec vber,i,fecūditas diuitis agri:ve p vel opulētia.i.plenitudo opū Troię deerit vobis latino regē.i.q̄diu latin⁹ rex erit. mō.i.dumtaxat facite vt ipe.s. rex vester & q vos misit æneas,si tāta cupido est nr̄i.i.amicitie & federis nr̄i & si pperat.i .festinat iūgi hospitio.i.iure hospitalitatis adueniat.s.ad nos neue.i. vel nō exhorrescat vult⁹ amicos.Nā ps pacis .i.federis erit mihi tetigisse dextrā tyrāni.i.regis vr̄i:qa oīs rex oli tyrān⁹ dicebat : & id poti⁹ q̄ qa i alieno regno tyrān⁹ cēsend⁹ fuit extern⁹ rex vos contra.i.ecōtrario & vicissim referte nūc regi (ergo p eodē accipit regē & tyrānū).s.vr̄o æneę mādata mea.Est mihi nata.i.ego habeo natā h̄ ē filiā quā iūgere viro nr̄e.i.latine aut Italice gētis nō sinūt.i.nō pmittūt nec sortes.i. oracula ex adito.i .secreto loco pr̄io.i.pr̄is mei Fauni illic oracula dātis nec pluria mō.celo.i. p celū significata:vt de flāma & apibus sed canūt.s.vates: aut canūt.s.mōstra.i.idicāt hoc restare latio.s.gnos affore .i . affuturos esse ab oris.i.regiōib⁹ externis:q.s.gnī:ferāt.i.extollāt: sanguie i.ppagatione & cōmixtōe sangīs sui nr̄m.i.latinū nomē i astra ego &.i.simul reor.i.arbitror & si mēs augurat.i.psagit:qd.i.aliqd veri.i.veritatis aut qđ verū sit ego opto fata poscere hunc illū.s.nobis iam sepe promissum generum.Ipse pater.s.latinus:effatus.i.locutus hec elegit omni numero equos quos.s.illi daret centum:quia singulis singulos.Tercentum.i.tercenti equi.nitidi.i. coloris resplendentis cum candore stabant in presepibus lus g x ipsi alti & ita rex iubet ex tēplo.i.ilico, qa parati erāt alipedes.i.equos volucres pedes habentes.instratos ostro.i.purpu

ra &

& per presepia alta equorum magnitudo monstratur .Home. ταννπεπλος.i.per longas vestes Ordine pro meritis singulorum.Tapetis.Secundo declinatur hoc nomen tapetum tapeti: vt hoc templum templi:vnde est Pictisq tapetis hoc loco:item tapete:vt hoc sedile sedilis:vnde est.Qui forte tapetibus altis extructus:Declinatur autem græce ο ταπης:του ταπητος vnde est pulcrosq tapetas.Demissa monilia pendent suspendenda pronunciatio & ambitus maior est. Nam monile non nisi hominū dicimus que nūc ad laudem pro phaleris posuit.Patri quos Dædala circe & hoc finxit eā fecisse.Tractum autem est de Home.q tales equos habuisse inducit Anchisen: & bene est compositum ad id quod supra ait Troiæ ve opulentia deerit.Gente autem de equis abusiue dixit quid est hominum proprium.Nothos : materno ignobiles genere.Est autē nomē hoc græcum: nam latine quemadmodum dicas non est.

ra &tapetis pictis duci Teucris omnibus.i.ad oēs Teucros. meritor:Monilia.i. ornamēta color:aurea.i.ex auro facta pēdēt demissa pectoribus. id est per pectora:& ipsi eq tecti auro .i.d est phaleris auratis mandunt.id est mordent sub dentibus :aurum fuluum.id est frenum aut lupatum ex auro fuluo . Et supple iuber duci Aeneę absenti.id est ad Aeneam absentem : currunt & iugales.id est equos iugo aptos geminos .id est duos aut equales:ab semine ethereo.id est equorum solis etherei.id est per ethera volantis spirantes.id est affiantes ignem naribus. id est p ethe res de gente.id est genere aut progenie illorum. scilicet equorū quos Circe dedala.id est ingeniosa vt Dedalus erat(in effingenda presertim vacca lignea in qua tauro inclusam Pasiphaen supposuit& in labyrintho & alis) creauit.id est procreauit nothos .id est vt galli dicunt bastardos & ex diuerso genere furata.scilicet eos.id est surripiens eos patri.scilicet soli.de matre supposita.id est per matrem suppositam .id est equis:patris hoc est solis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Talibus æneadæ donis &c.Docet letos qdem redijsse Troianos cum donis & pace optata sed Iunonē que tūc aberat egre tantam psperitatē tulisse cuius orationē quā secū habuit recitat.

Dona. Donatus aūt dicit sic Donis pp̄ter equos Dictis:nā pacem reportāt . Fatis contraria qui contrarijs fatis nascuntur imortales inter se inimicitias exercent:confirmat etiam deos fatis agi. Dolet igitur q̄ debuissent timere fata Iunōis Troiani:& non timuerunt:dolet qđ superiores euaserint & quicquid cogitare potuerit vicerunt Medias ac per gladios & per ignes nō extremos:sed medios quibus nulla possunt esse grauiora pericula. At credo mea numina : nec fessa sum o dijs nec quieui saturata.Mars perdere gentem. ab exēplis iras suas accendit & ostendit minores deos ad plenum se defendisse . Cōparat causas delicta & personas Vincor ab Aenea nomē ,ppriū p cōuicio posuit.q.d. ab vno eodēq inertissimo.At ii ferambor ū ppsos . a. magnū fa

ctiose

Talibns æneadæ donis dictisq latini .
Sublimes in equis redeūt:paceq reportant.
Ecce aūt inachiis sese referebat ab argis
Sæua Iouis coniunx aurasq inuecta tenebat.
Et lætū Aeneā classeq ex æthere longe
Dardaniā:siculo prospexit abusq pachynno.
a Moliri iam tecta videt:iam fidere terræ[a]:
Deseruisse rates:stetit acri fixa dolere.

SERVIVS.

¶Donisq dictisq latini . Equis & pacis nuptiarum pmissione Inachijs sese referebat ab argis:et bene inachijs.Non enim est vna vrbs argos fuit em & in Italia: quā Diomedes cōdidit: qui primo argi:post aggripa: post arpi dicta est.Fuit & in Thessalia Luca.vbi nobile quondā .Nunc supr argos arat. fuit & haud lōge ab Athenis:qđ a siti dipsion dictum est apud quos erat magna societas inter eos qui vno puteo vtebantur vnde & fratrias dixerunt αποτ φρεατος quas tribus vocamus.Et notandū q vbicunq bonus sequitur euentus Troianos iuno remouetur & cōgrue quasi numē inimicum qđ præsens posset nocere aurasq inuecta tenebat per elemētū suū ibat Abusq & adusq vsurpatiue dicimus. Prepositio em̄ nec aduerbio iungitur:nec præpositioni: vsq autē p̄positio est aut aduerbiū.Iam fidere terræ: vt & fidere nocti.Stetit:quod solet esse cogitantium.Fatis : voluntatibus

Capi

SER. Argi. Fratr.

Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta.
¶Heu stirpem inuisam: & fatis cõtraria nostris
Fata phrygum: nũ Sygeis occũbere campis
Num capti potuere capi? nũ incẽsa cremauit
Troia viros? medias acies medios ꝑ per ignes
Inuenere viam. at credo mea numina tandem
b Fessa iacent: odiis haud exaturata [b] quieui.
Quinetiã patria excussos infesta per vndas
c Ausa sequi: & ꝓfugis toto me opponere [c] põto.
Absumptæ in teucros vires cœliq́ marisq́.
d Quid syrtes ãt scylla mihi: q̃d vasta charybdis [d]
Profuit? optato conduntur tybridis alueo
Securi pelagi atq́ mei. Mars perdere gentem
Immanem lapithum valuit: cõcessit in iras
Ipse deum antiquam genitor calydona Dianæ.
e Q̃d scel⁹ aut lapithis tãtũ. aut calidõe merẽte? [e]
Ast ego magna Iouis cõiunx nil linq̃re ĩausum
Quæ potui infelix: quæ memet in oĩa verti:
Vincor ab Aenea. q̃ si mea numina non sunt,
Magna satis: dubitem haud eq̃dẽ ĩplorare q̃d vsq́
Electere si neq̃o supos: acherõta mouebo. q̃ est
f Non dabitur regnis est o [f] prohibere latinis:
Atq́ immota manet fatis lauina coniunx:
Attrahere atq́ moras tãtis licet addere rebus.
g At licet amborum populos excindere [g] regum:
Hac gener atq́ socer coeant mercede suorum.
Sanguine troiano & rutulo dotabere virgo.
Et bellona manet te pronuba: nec face tantum
Cisseis pregnans igneis enixa iugales:
Quin idem veneri partus suus & paris alter
Funesteq́ iterum recidiua in pergama tædæ.

PIERIVS

a ¶Iam fi[illegible]re terrę. Antiqui plerĩq́ codices sidere terrę legunt vt eo significato cõsidere sæpe dictũ, q̃d em ꝓxime futurũ vi debat: iam actu esse sibi ꝓponit, ideoq́ etiã illud eodẽ mõ di ctũ, moliri iã tecta videt. Priscianus tñ fidere terre agnoscit, b pinde ac illd̕ ẽt, Fidere nocti. b ¶Odiis haud exaturata qeui In oblongo illo peruusto vaticãæ bibliothecæ codice exatia ta legit, præter differẽtiã, quã Corneli⁹ frõto ponit, vt Satiat⁹ ventris, Saturat⁹ animi sit. Cõtra quẽ FL. Sosipater ita, Satu ritas in cibo tantũ dicit. In cæteris vero satietas. Sed virgili⁹ Odiis haud exsaturata qeui, dixit, supstitiosa nimirũ vtriusq́ obseruatione quĩ, & Saturo et satio, saturitas & Satietas ad oẽs sens⁹ ptinere. M. Tullii, Salustii, Columellæ, & aliorũ au ctorũ testimoniis cõprobet, q̃ iõ nõ apposui, q̃d ea oĩb⁹ ĩ ꝓm c ptu esse satis sciebã. c ¶Toto me opponere ponto. In antiq̃s aliq̃d cod. expõere hr̃, q̃si ipsa quoq́ Iuno sese piculis obiece rit. Sed oppõere, q̃d ĩ plurib⁹ hr̃, oĩno meli⁹: & conatũ aduer d sus Troianos igẽtẽ ostẽdit. d ¶Quid vasta carybdis. Sũt q̃dẽ antiq cod. ĩ qb⁹ dira carybdis habeat. Sed. Vasta. lõge decẽti⁹ dictũ, idq́ ex synepeia Catulli. Quæ Syrtis, q̃ sylla mihi: que e vasta caribdis. e ¶Quod scel⁹ aut lapithis tm̃ aut calidone me rẽte. Priscian⁹, vbi nõ semp copulatiuas eosdẽ casus sibi adiũ gere dixerit, testimonium hinc citat. Vbi scriptum agnoscat. Quod scelus aut lapithis tantum. Aut calidona merentem. Vtrunq́ tamen melius, Accusatiuo vel ablatiuo casu quibus dã in codicibus inueniri, vt sit concessit verbũ. Cui subiiciat per repetitionẽ. Quod scelus, aut lapithas tãtũ aut calydona merentem. Vel in modo consequentiæ (vt iam passim legit) Quod scelus aut lapithis tantum, aut calidone merente.

※Non dabitur

※Capti potuere capi. cum fel[illegible]. Nam si hoc remoueas. [illegible] oxymoron. Dicit aũt oĩa q̃ [illegible]gerunt non videri cõtigisse: [illegible] nõ offuerũt. Capti aũt capi [illegible] dixit: vt & Cice. vt in vberri[illegible] Sicilicet parte siciliã querere [illegible]. At credo mea nu. Nec fati[illegible] desistiti nec satiata requieui. Patria excussos satis signate locu [illegible]. Opponere ponto plus est [illegible] diceret tempestates. Me aũt per perisologiã imbres tonitrua tempestates aut sylla mihi: bene mihi ac si diceret iã q̃ per suã na turã solẽt nocere me rogante mi nime offuerunt. Conduntur tybri dis alueo. Cõdi proprie dñr qui sibi statuũt ciuitatẽ. conduntur ergo sedem stabilẽ locant & sunt ꝓpria verba quę nulla rõne mu tant: vt sacerdotes creari virgi nes campi dicim⁹. Pelagi ꝓpter illud. Sed terræ grauiora manẽt Mars per gen. bene, belli & vasta tionis q̃rit exẽpla in rebus huius cemodi: sicut ĩ primo naufragii. Pirithous lapitharũ rex cũ vxo rẽ duceret vicinos ppl̃os centau ros ẽt sibi cognatos: & deos oẽs excepto Marte ad cõuiuiũ voca uit: vñ iratum numẽ immisit fu rorem quo centauri & lapithę in bella venerũt. Antiquam geni. c.d. Oeneus calidonis rex de pri mitiis omnibnus numinibus sa crificauit excepta Diana que ira ta aprũ immisit: q cuncta vasta bat donec a Meleagro occideret Cõcessit aũt ideo dixit vt ostẽde ret minora numina nisi impetra uerit nõ posse nocere: Sta. de ve nere infandũ irate cõcessit hono rẽ. Q̃d scelus aut lapithis tantũ: aut Calydone merẽte: hec est ve ra lectio: sic & casus precedit: vt vterq́ abltĩũs sit: nã si calydona legas vitiũ erit nec sensus ꝓce dit: scelus autẽ ꝑ pena posuit ab eo q̃d p̃cedit id q̃d sequit: vt sce lus expẽdisse merẽtẽ. Que potui infœlix. i. nocẽs aut cõtra Sis fœ lix. i. ꝓpitia: vt etiã diximus su pra. ĩplorare q̃d vsq́ est ac si di ceret etiã humilia. Quod aũt Iu no vbiq́ alieno vti inducit au xilio physicũ est. Natura em̃ ae ris ꝑ se nihil facit: nisi aliena cõ iuratione vẽtorum. s. qui creant nubes & pluuias. Atq́ moras tã tis licet addere reb⁹: ostẽdit deos retardare fata non penitus tolle re: vt decẽq́ alios Priamum su peresse per annos. Que aũt dicit etiam a Creusa dicta sunt: vt re gniq́ & regia coniunx Parta ti bi. Sanguine Troia: & rut. dota Virgo ambitiosam execrationẽ Nec face tan. tantummodo. Cis seis regina Hecuba filia secun dum Euripidẽ Cissei quẽ Enni. Ver. & Pacuui. sequuntur: nam Home. Dimantis dicit. hec se fa cẽ parere in somnis vidit & Pa rim creauit: q causa fuit incẽdii: ergo nunc hoc dicit talis erit ve neris part⁹: nã sicut ꝑ pari troia c[illegible]mpta est sic per æeneam reli q[illegible] troianorũ Comparatio au tem iniuriosa: nam veneri hecu

※ bam: paridẽ

Iuno.

[illegible]ctiose inimicitie consiliũ vt dissiparet populos cũ regũ con cordiã nõ posset rumpere. Con uertitur aũt ad virginem veluti ipsa cũ Aenea aliq̃d egisset. hec ille. ¶Ordo autẽ est. Aeneade. i. socii aut legati Aeneę redeũt sup ple cũ talib⁹ donis & dictis lati ni: sublimes in equis & reportãt pacẽ. i. cõcordiã & fed⁹ pacis cõ seruãdę. Autẽ pro sed ecce. q.d. p̃ ter opinionẽ & de repẽte cõiunx Iouis. s. iuno seua. s. in teucros re ferebat sese ab argis iachiis. i. ab iacho oli nobilitatis: & ipsa ĩue cta. i. dũ iuehebat tenebat. s. tãq́ dña & in ꝓpria regiõe existens: aures. i. aerẽ lenẽ & ꝓspexit lõge i. ꝓcul aspexit ex æthere vsq́ ab Pachinno: ꝓmontorio illo sicu lo. i. siciliensi. Aeneã letũ. s. de ꝓ spera legatione: & classem dar daniã. i. Troianam ad littus Ita licum applicitã: & videt sup. eos iam moliri. i. cum mole extrue re tecta. i. domos & oppida & fi dere iam terrę: quod prius nõ fe cerat vnde semper obuerterant pelago proras & deseruisse rates id est naues suas stetit. s. impedi ta: qa fixa acri dolore tũ. i. deide ipsa quassans. i. frequẽter cõcuti ens insignũ vehementis ire ca put. s. suũ effudit pectore hęc di cta. heu: exprobrantis modo par ticula stirpem. i. progeniem aut radicem gñis inuisam & heu fa ta phrigõ contraria nostris fatis qa voluit imperiũ summum tra ducere in Carthaginem q̃d & fe cisset nisi Romanum obstetisset Num. i. nunq̃d quasi dicat vide tur q̃ nõ ipsi supple phryges po tuere occumbere. i. oppetere ter rã: sed ignobilius est occumbere supple ĩ cãpis sygeis. i. Troianis ad promontorium aut mare sy geũ. Num ipsi capti potuere ca pi. s. omnes: aut sic capi vt null⁹ elaberetur? Nũ. i. nũquid Troia incensa cremauit viros? q.d. nõ q̃d tñ debuit facere: sed ipsi in uenere viam per medias acies & per medios ignes q̃d ꝓpter Ae neam dicitur qui de se dixit in se cundo Expedior: dant tela locũ flameq́ recedũt: & credo q̃ sup. mea nũina. i. ptãtes meę diui[illegible] cẽti tãdẽ fessa. i. defatigate & ita ego qeui haud. i. nõ exaturata. i. ad plenũ saturata odiis sicut Iuue na. dicit de Messalina q̃d lassata viris sed nõ saturata recessit Cõ memorata ãt Iuno q̃ ꝓ extermi nandis Troianis fecerit vt tri stius sit non effecisse quod indi gnata dixit in primo Mene ince pto desiitere victam &c. Quin etiam. i. insuper ego infesta. i. ꝑ niciosa & vim inferẽs: ausa sup ple sum: sequi. idest insequi: aut persequi per vndas supple Tro ianos excussos patria: scilicet sua et ausa summe opponere ipsis profugis toto equore. idest per totum equor vbicunq́ fuerint: vires et coeli. idest Aeris. et id propter ventos eoli & maris pro pter tempestates absumpte sup. sunt in. idest cõtra teucros q̃d

Ordo.

[illegible] syrtes sup.

syrtes sup. ꝓfuerunt mihi. q. d. nihil qd Sylla & quid charybdis vasta. i. valde ampla & capax: hoc est vtrumq; illud periculum maris siculi: ꝓfuit mihi: q. d. etiā nihil: quia illi condunt supp. in alueo thybridis optato. i. quem diu optauerunt existentes securi i. sine cura. pelagi: id est de periculis maris atq; mei. id est de periculis & malis quæ ego inferre possim. Vt autē maior sit indignatio ipsam solā victā sicut in primo exemplū oppositum sumpsit a Pallade ita nunc capita a Marte & Diana dicens Mars valuit ꝑdere. i. interimere immanem gentem. id est valde magnum & ferocē pplm lapithū. i. lapitharū populorū Thessaliæ ad quorū pugnā Bacchus causas dedit. vñ in Georgi. Bacch⁹ & ad culpam causas dedit. Ipse genitor deum pro deorū: id est Iuppiter cōcessit Dianę in iras. i. vt vexaret per iram immittendo aprum; calidona: regionem illam antiquam id est nobilem & quæ cara esse debebat. Quod scelus tantum id est quam penam tātam. aut lapythis supple merentibus aut calydone merēte: quasi dicat neq; lapythis merentibus neq; calidone merente & tamen ad libitum illorum numinum concessit. Ast ego magna cōiunx iouis: quæ infœlix quia non effeci: potui nil linquere inausum. i. qđ non auderem: quæ verti memet. i. meipsam & propriam personā meā in omnia. i. omnis conatus tam dignos q; indignos: vincor ab Aenea: quasi dicat ab vno viro & eo ex adulterio progenito atq; patrię proditore quod si exprimeret dedec⁹ esset Aeneę qđ nunc in laudem eius dr: q; si mea numina non sunt satis magna: equidem id est ego quidem hoc est certe haud. id est non dubitem. i. verear implorare. id est in auxilium meum ploratu illicere quod vsq; est. i. quicquid numinis sit vbicūq; etiā in inferno quia si nequeo flectere supos ego mouebo id est excitabo aut sollicitabo

sollicitabo: acheronta. i. inferos acheronta colētes. Etsi dicat ne inferos quidē posse cū fata obstent: dicit esto. i. vt concedā ita esse q; nō dabit. i. cōcedet a fatis ꝓhibere. s. troianos: regnis latinis: atq; q; lauinia manet. s. æneæ sed per inuidiam id non dicit: cōiunx immota. id est immutabilis. fatis. s. id volentibus At. id est sed saltē licet. i. licitum est trahere id est protrahere atq; addere rebus tantis tā magnis & tā lætis ac fœlicibus moras. At. i. saltē licet excindere. i. bello exterminare: ppłos amborꝫ regū. s. æneæ & latini: aut etiā turni: sed nō optat excisionē ppłorꝫ turni: vnde poti⁹ dixero de populo æneæ & latini: vñ subdit Gener & socer s. æneas & latin⁹: coeant. s. in amicitiā & fedꝰ: ac mercede suorū. s. subditorꝫ vt vtriq; excidant o virgo. s. lauinia tu dotabere sanguine troiano & rutulo. qa vtriusq; effusionē quasi loco dotis afferes: & bellona. i. dea belli manet. i. certe expectat te vt. s. sit ꝓnuba. i. auspex & ꝑfecta nuptijs tuis: qbus ego ꝑesse debeā: nec cisseis. i. hecuba cissei filia & priami coniunx: ꝑgnās. i. grauida olim & feta face. i. quæ se facē somniauit parere q̄ tota troia incenderetur: dū parin gestaret. enixa est tm̄. i. intm̄ quantū. s. tu: aut tantū i. solūmō qa etiā tu: ignes iugales. i. incēdia patrię ꝓpter cōiugia facta. quin idem part⁹ sup. erit veneri su⁹. s. ꝓpri⁹. quia ꝑ venerē paris helenā rapuit qui part⁹ fuit cissei dos exitialis patriæ: & alter paris. i. sīsparidi. s. ęneas raptor lauinie turno desponsate: vt paris helenę q̄ menelao nupserat: & tedę funestæ. i. quę sint funeris causę nō læte faces nuptiales. sup. erūt: in pergama. i. mœnia: troiana recidiua. i. iterū in interitū recisura aut re diuina. i. iterū quasi ad vitā. i. existentiā reditura.

* ¶ Nō dabit regnis esto prohibere latinis. In Med. cod. ita legit nō dabit esto regnis ꝓhibere latinis, forte mutatū ab iis, qui tritimemerim breuem aufugiebant. g ¶ At licet amborum populos excindere regum. In Mediceo codice excidere legitur. Sed excindere plus est.

* bam: paridem æneę: helenā lauinię cōparat. Iugales: cōiugales matrimonio cōceptos id [illegible] milis funestę: [illegible] in per. [illegible] recidiuæ vt pergama.

SERVIVS.

SER. ¶ Luctificam ale. græcus actūs. Huius declinatiōis tres cas⁹ vsurpamus: gtm̄ videlicet. vt alectus ntm̄ & actm̄: vt alecto. Odit & ip. pa. plu. Venerationis est pater: nam furiæ acherontis & noctis filię sunt. His acuit verbis: incitauit. & instigauit eius insaniam proprium aut tibi aptū aut certe ꝑpetuum indefessum vsq; ad finē ꝑducendū: & sciendum furiæ nihil pro pręmio dari: qa prestatur hō ipm furię vt bella ꝯmoueat & vt dicat defendisse Iunonē: Infracta aut valde fracta: aut q̄ fuit ante hac semper ifracta vt in. vij Turnus vt ifractos aduerso marte latinos. Cedat fama loco vincatur. Cice. loco ille mot⁹ est: cū est ex; vrbe depulsus. Ambire latinū Amplecti circū retinere: nec ob ambitū hoc dixit. Nā ambio ad illum dicimus non ambio illū. Tu potes vna. a. A maiore ad minus versare: vertere: & vsus ē frequentatiuo ad vim augendā. Tibi noia mille. i. facies. vt & sine nomine corpus mille autem scd'm Euripidē in cuius tragœdia dicit furias non esse vni⁹ potestatis: sed plurimarum ita factum secundum necessitatem ita Asper. Fecundum concu. p. plenum maliciæ efficacis. Compositam pacem. quam supra latin⁹ dederat. Crimina belli causas vt crimen amor vestrum.

¶ poe. ¶ Hæc vbi dicta dedit: terras horrenda petiuit.
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisq; ciet tenebris: cui tristia bella:
Iræq; insidiæq;: & crimina noxia cordi:
Odit: & ipse pater pluton: odere sorores
Tartareæ monstrū: tot sese vertit in ora.
a Tam seue facies: tot pullulat atra[a] colubris.
b Quam iuno his acuit verbis[b] ac talia fatur
¶ Iuno c ¶ Hūc mihi da ꝓpriū virgo sata nocte laborem[c]
Hanc operā: ne noster honos infracta ve cedat
Fama loco: neu connubiis ambire latinum
Aeneadæ possint: italosq; obsidere fines.
d Tu potes vnanimis[d] armare in prælia fratres:
Atq; odiis versare domos: tu verbera tectis:
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille:
Mille nocendi artes: fœcundū concute pectus:
e Disiice[e] compositam pacem. sere crimina belli.
f Arma velit: poscatq; simul: rapiatq;[f] iuuentus.

ASCENSIVS.

¶ Hæc vbi dicta. Recitat qūo iuno ad furiā infernalē descendit & ab ea auxiliū petijt eāq; docuit quid factū velit: de qua re dicit Dona. sic. horrenda ex causa magnę iracūdię vehementer cōmota. Descriptio aūt alectus ostendit eā esse aptam tanto negocio. Propriū ergo nō laborabis: qa nihil peto alienū a te. Da nō ꝑcatur sed īperat: vt sit rō ꝑsonarꝫ. Noia. per noia formas ostendit in quas cōuersa se mutabat qđ poterat vocitari: Fœcundū: nocendi artib⁹ redundans. Sollicita aūt in causa sua sepius rem cōmendat: ordinatū aūt cōsiliū ē. Primo em̄ fœdus vertendū fuit vt via pateret ad bellum Sere: vt ex fatis alia rursus fœcūde pullularēt. Velit plus velle est q̄ cogi. velit: primo deinde poscit: & si nō det rapiat nā rapit qui sine iubentis authoritate inuadit. hæc ille. ¶ Ordo est. Vbi. i. postq; iuno sup: dedit. i. locuta ē hæc: ipsa horrēda qa inflata ira petiuit terras & ciet. i. excitat Alecto. i. furiā illā infernalē: luctificā. i. luctus facientē: ab sede dirarū sororū. i. aliarū furiarū quæ sunt Megera & Tisiphone & sup. a tenebris infernis. i. infernalib⁹: cui. s. furie & si dicat Alecto i. bella tristia. s. alijs vt matrib⁹ scd'm Horatiū carmie primo Bellaq; matribꝰ detestāda &c. & iræ & isidię & crimia. i. semia belli: aut crimia s. ob q̄ fiūt bella & iō noxia. i. nociua: sup. sūt cordi. i. ad cor hō est voluptati & curę. Et. i. etiā ipe pr s. inferorꝫ pluton odit & sorores. i. reliquę furię odere mōstrū tartareū. s. alecto: tot. i. in tam m[illegible] ora vertit sup. se & vt mōstrū [illegible] cat tam seue facies sup. sunt illi & ipsa atra. i. nigra & infesta. pullulat. i. germiat tot colubris q[illegible] loco

ASC. Don. Ord.

PIERIVS.

a ¶ Tot pullulat atra colubris. In veterib⁹ plerisq; codic. Pullulat ora, figurate positū inuenias, q̄uis atra magnis placeat eruditis est & illud more quodā suo scriptū in Ro. cod. pullulat ora colobris, cuius scriptiōis rationem alibi retulimus.
b ¶ His acuit verbis. In ant. aliquot cod. dictis, legit. c ¶ Hūc mihi da ꝓpriū virgo sata nocte laborē. In Ro. cod. laborꝫ legit, qppe hunc ex laboribus tuis, sed elocutio nō placet. Castior em̄ lectio, hūc laborē. i. hāc operā, qđ expositiue statim subiūgit. d ¶ Tu potes vnanimes. In ant. plerisq; cod. vnanimos legit, & vnanimis, vtrūq; recte, ex ꝓba grāmaticorꝫ disciplina. e ¶ Disiice cōpositā pacē. In ant. oib⁹ cod. quotquot legi, dissice, s, geminato, & vnico, i, scriptū obseruaui & hic, & in alijs locis ea formatiōe vt cōcitatius enūciaret, qđ i imperiossus, in aussus, in odiossus fieri solitū a veterib⁹ oñdimus. f ¶ Arma velit poscatq; simul rapiatq; iuuentus. In antiquis quibusdā codic. legere est arma velit poscatq; simul troiana iuuent⁹. qđ si admittendum sit, magnitudo rei, quā petit, demonstrabit, si, q placida nunc pace qescunt, & qbus iam certa laborꝫ reges ꝓmissa est, Arma velint poscantq; simul. Quanq; posito velle, & poscere, tumultuantiū furorem ostendat, addito rapiatq;. Nam & antiqua paraphrasis est, contra troianos.

[illegible] loco capillorū fruticātes habet:quam.ſ.furiā alecto per ſe tā [illegible] iam iuno acuit.ſ.ad iram his verbis ac fatur talia hoc addi [illegible] qa abūdat.o virgo ſata nocte.i.filia noctis.ſ.alecto da mi [illegible] laborē propriū vel qui tibi ꝓprius & tuę naturę cōueniēs [illegible] quē mihi propriū.i.peculiarē opto ita vt nulli alteri eum [illegible] & da.i.impende mihi hanc operā.ne honos noſter ve= [illegible] vel fama ſup.noſtra:cedat loco in fracta.i.multū fracta & in [illegible] redacta:qa nullus me poſt hæc honoraturus eſt ſi ab ęnea vincor:vt in primo.Et quiſꝗ numen iunon.adoret.Præterea:aut ſupplex aris iponet honorē.q.d.minime neu.i.neue æneadę poſ ſint ambire.i.ambiēdo allicere cōnubijs.i. ad cōnubia:latinū & obſidere

obſidere fines italos(ab obſido tertiæ cōiugationis)tu potes arguit a facilitate:armare in ꝓlia frēs vnanimis.ſ.pri⁹ aut q de= beāt eē vnanimes(eſt aūt actus vnanimi=)& tu potes verſare do mos.i.familias vt parētes & liberos Maritum & vxorē:odijs per odia:tu potes inferre tectis.i.in tecta & domos verbera .i.flagel= la aut flagellatiōes & faces funereas.ſ.poſt verbera noia.i.facies & figurę q̄ variæ nominanť ſup.ſunt tibi mille & mille artes no cendi ſunt tibi cōcute.i.cōprime vt excant artes tue in opus:pe= ctus fœcundū.ſ.artib⁹ nocēdi diſiice pacē cōpoſitā:ſere crimia.i. cās & ſemina belli:vt.ſ.iuuent⁹ velit:qd̉ animo fit & poſcat:qd̉ ore & verbo:& rapiat ſimul arma: qd̉ manibus fit & exit ad op⁹ bonum ergo auxeſin facit.

SERVIVS

¶Ex in ordinis aduerbium. Gorgoneis:ſæuis peſſimis a Gorgone. Tacitū: ꝓ tacite. Obſedit bene obſedit: quaſi q̄ inſidiabatur Curæꝗ ireꝗ.c.ꝓuerſo ordine nā dit nā ira in troianos eſt: & cura de nuptijs:& prīo aduentum teucror dixerat. Huic dea. figura hyperbatō nāꝗ talis eſt ordo huic dea vnum anguē in ſin⁹ conijcit & vſꝗ ad intima ſubdit ꝓcordia q̄ ſunt loca cordi vicina quibus ſenſus ꝑcipitur. Anguē aūt inijcit partē ſui.i.furoris. Leua: pulchra. Attactu nullo ſine morſu. Fallitꝗ fu.inijcit furorē ſine accipientis ſenſu. Furentē aūt: vt furore teneať:nam nondū furebat Tenia vitæ tænia eſt vittarꝫ extremitas. vdo.ſ.veneno hypallage in ſenſu veneno vdo qd̉ eſt de vdo corpore:nāꝗ ſerpentum vda ſunt corpora : adeo vt qua eunt viā humore deſignent Solito matrū de.m. Iracunde: nā hoc eſt de matrū more: mixta aſperitate loquebať:nā paulopoſt vero furore quatieť . Exulib⁹ ne datur: ꝓpter diſſuaſionē ſignate loquiť exules vocans eos qui propria regna repetebāt Ducēda. ab ducēda. Prædo: quaſi piratā ducit hominē diu in mari morantē At nō ſic phrygius: legitur: & an nō:ſed hoc abſolutū eſt:ſi aūt legeris at copulatiua ꝑticula eſt ad ornatū ſolū pertinēs. Hora. at o deorꝫ quicquid in cœlo regit terras & humanū genus. Et conſanguineo filius eius Veniliæ amatæ ſororis. Si gener externa petiť de.g.l.de qualitate tranſit ad finem:nā vult Turnū extraneū eē definire per callidam argumentationē:quia imperio latini nō ſubiacet:cū oraculū de latinis oībus cauerit:poſtea etiam huic occurrit Turnum græcum eſſe ab Acriſio ortum commemorās: ꝑ quod duas res latēter agit: nā dicendo originē conſiderandā docet & Turnum græcum eſſe ab Acriſio:æneam latinū a Dardano. Premunt iuſſa:vrgēt in hoc cōpellūt. Inachus. Acriſiuſꝗ.pa. Danae acriſij regis argiuorꝫ filia poſtꝗ eſt a Ioue vitiata pater eā intra archam incluſam præcipitauit in mare q̄ delata ad Italiam inuenta eſt a piſcatore cum Perſeo quem illic enixa fuerat.& oblata regi:qui eā ſibi fecit vxorē: cū qua etiam ardeam condidit:a quib⁹ Turnū vult originē ducere.

¶Exin gorgoneis:alecto infecta venenis:
Principio latium & laurentis tecta tyranni
Celſa petit:tacitūꝗ obſedit limen amatæ
Quā ſuper aduentu teucrū turniꝗ hymenæis
Fœmineæ ardentem curæꝗ iræꝗ coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Cōiicit:inꝗ ſinum præcordia ad intima ſubdit
Quo furibūda domū mōſtro ꝑmiſceat omnem.
a Ille inter veſtes & leuia corpora[a] lapſis
Voluitur attactu nullo:fallitꝗ furentem
Vipeream inſpirans animam:fit tortile collo
Aurum ingens coluber:fit lōgæ tenia vittæ
Innectitꝗ comas:& mēbris lubricus errat.
b At[b] dum prima lues vdo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus:atꝗ oſſibus implicat ignem:
c Necdū animus toto percepit[c] pectore flammam
Mollius:& ſolito matrum de more locuta eſt:
Multa ſup nata lachrymās:phrygiiſꝗ hymeneis
d ¶Exulibus[d] ne datur ducenda lauinia teucris
O genitor?nec te miſeret natæꝗ tuiꝗ:
Nec matris miſeret?quam prīo aqlone relinquet
Perfidus alta petens abducta virgine predo
e At[e] nō ſic phrygi⁹ penetrat lacedemona paſtor:
Ledeamꝗ helenam troianas vexit ad vrbes?
Quid tua ſancta fides?quid cura antiqua tuorū
Et conſanguineo totiens data dextera turno?
Si gener externa petitur de gente latinis:
Idꝗ ſedet:fauniꝗ premunt te iuſſa parentis:
Omnē equidē ſceptris terrā que libera noſtris
Diſſidet:externam reor:& ſic dicere diuos
Et turno ſi prima domus repetatur origo
Inachus achriſiuſꝗ patres:mediæꝗ mycenæ.

ASCENSIVS.

ASC.

¶Exin gorgoneis . Oſtendit quomodo alecto quia inferius numen nihil reſpondens ſtatim iuſſa iunonis executa ſit : quæ ſciens & concordiæ & diſcordiæ aptiſſimas eſſe mulieres potiſſimum potentes : ſollicitat prīo Amatā reginā de q̄ re dicit Donatus ſic . Exin : ex eo momento Gorg. fuit ea forma qua fingitur gorgone . Tacitum ſine ſtrepitu quoniam in merore iacebat cum audiret filiam dandam æneæ vel ipſa tacita vt facilius neſcienti obtemperet : Vnum : quia vnum ad perditionem præſentium arbitrata eſt ſatis eſſe. Sinu . ſinus dicitur qui poteſt aliquid excipere & tenere : vipercam animā: pulſa:ſcilicet humana . Fit longe tenia vittę tenia : id eſt vitta. Exulibus ne datur. non fuit vtēdum principio. Nam nec beniuolus reddendus erat qui eſſet pater . Nec attentus qui de re eſſet ſollicitus. Nec docilis cū cauſam ſciret . Incipit ergo a queſtionibus deformans negocium . & ita agit cum marito quē reuereri oportuit . vt ſuadere potius ꝗ reprehendere videatur. Sunt ergo argumenta. Nullus poſtulat. Pater ingerit erit in naui thalamus filiæ quādo datur ei qui perpetuis erroribus damnatus eſt . Omnis vita ducetur in fluctibus . Nulla coniugis gratia nullum decus vxoris quam pater non tradidit: ſed abiecit non amplius viſuram. Ergo non propagatio ſanguinis: ſed orbatio eſt & domus noſtræ ſolitudo perpetua . Ante autem geſta exempla ſunt perfidię ipſorum . Eſt autem maximum ſcelus rumpere fidem Turno. Reſponſa deorum ſunt cum maxima cautela conſideranda quia implicita ſunt & inuoluta . hæc ille.

Dona.

Sinus.

¶Ordo eſt. Exin : id eſt ex eo momento:id eſt ſtatim: Alecto infecta venenis gorgoneis:id eſt ſerpentibus quales gorgones pro capillis habere dicuntur præſertim meduſa : petit .id eſt petijt per ſyncopam principio latium & celſa. id eſt ſublimia tecta latini tyranni:id eſt regis & obſedit limen tacitum.i.ipſa tacens aut obſedit tacitum pro tacite:limen amatæ.ſcilicet reginæ coniugis Latini.

PIERIVS

a ¶Et leuia pectora lapſus. In q [illegible] antiquis codic. læuia corpora labſus legitur . Sed pectora receptum

tini.dixit petit pro petiit per syncopam dici propter verbum obsedit quod præteriti est temporis quod si legatur obsidit in præsenti posset & petit præsentis esse quã.s.reginam amatã: ardẽtem.i.inflammatã super.i.de aduentu teucrum pro teucrorum & hymeneis.id est legitimis nuptiis turni curæ & iræ femineæ.i.q̃ plurimum feminis dominari solebant:coquebant dea.s.Alecto conicit huic.i.in hanc.s.reginã amatã: vnum anguem de crinibus.suis:ceruleis.i.ceruelei coloris habent em̃ furie p crinibus colubros quos in pectora conijciunt:quia curæ & iræ serpunt per venas & cõsumũt singula membra etiam medullas & subdit in sinum.i.ad intima præcordia in quibus.s.est passionum sedes quo monstro.i.cuius monstri stimulo:permisceat.i.perturbet & cõfundat:omnem domũ.i.totã familiam.Ille.s.anguis lapsus.i.labens.inter vestes & corpora leuia.i.plana & nõ aspera .vt sunt mulierum corpora voluitur.i.volubilitate sua progreditur:nullo attactu.id est quasi nil attingens:& fallit.i.circunuenit: furentem.i.per se insanientem mulierem:inspirans scilicet ei animam i.mentem aut anhelitum vipeream.i.serpentinam aut ingens collo fit aurum tortile.i.intortum vt torques aut monile collo i.per collum aut dependens de collo.i.& fit tenia.i.extrema pars longæ vittę.i.fascię ambientis caput muliebre:& innectit comas.s.amatæ in morem vittæ & ipse lubricus.i.facile elabens propter pingue glabro corpori insitũ vin anguillę cute:errat id est discurrit libere mẽbris.i.per membra eius ac dum .i. donec prima lues.i.nociua macula seu infectio sublapsa veneno vdo.id est de vdo corpore manente pertentat sensus.s.Amatę reginę:atq; implicat ossibus ignem.i.ardorem furoris Nec dum.i. & nõ adhuc & animus:sup.eius non percepit adhuc flammam.s.furoris toto pectore:ipsa regina.s.locuta est mollius.i.lenius & mitius.de solito more matrum lachrymans multa.i.multum super nata.i.de negocio natæ aut propter natam.i.filiam suam: & super hymeneis.i.nuptijs phrygijs.i.cum phrygio ænea contrahendis & dicens sub ó genitor.id est o latine qui pater es:ne.i.an lauinia.s.filia nostra vnica & regni heres:datur.i.vis ne vt detur nuptum teucris exulibus.i.a patria expulsis nec miseret te natæ.i.filiæ.nec tui nec miseret te matris.s.filię tuę: hoc est mei(inqt amata) quã s.matrem ipse.s.quem nominare nõ dignarer gener noster ęneas perfidus prædo linquet primo aquilone.i .cum primo vento p spero:petens alta.scilicet maria:&:hoc virgine:id est filia nostra quæ virgo est abducta. At(apertius esset an nisi sit)at quid dicã: non.id est nonne pastor phrygius.s.paris de quo i achilleide Statius Soluerat ebalio classem de littore pastor. Dardanus q in prima ętate,expositus pastor fuit.penetrat sic lacedemona.id est lacenam illam ciuitatem in sparta:sed amyclis abstulit helenam & vexit

receptũ magis. b ¶Ac dum prima lues vdo sublapsa veneno.In codicibus aliquot antiquis at dum legitur, [...] facio vno sublapsa veneno , quod habetur in Romano codice, quum vdo Seruius agnoscat,cui reliqui veteres codices adstipulantur. c ¶Nec dum animus toto percepit pectore flammam. In Ro.cod.quod minime displicet,toto concepit pectore,legit. & si plus est,Percepit. d ¶Exulibus ne datur ducẽda lauinia teucris.In antiqnis exsulibus per,xs,veteribus grammaticis adstipulantibus .præterea totus versus in nonnullis codicibus antiquis ita legitur.Exsulibus ducenda datur lauinia teucris.In Ser. [...] dubitatũ est,vtrum lauini prima correpta poni debeat, eo loco. in regna lauini dardanidæ venient,quod nonnulli latini, legere malunt.Siquis vero orationem absq;,ne, lãguere dixerit, poeta ipse tradit amatam initio mollius locutam esse. Inemendate vero cod.aliquot.Exulibus abducanda,legunt, nam colisionẽ eiusmodi in principio Virgilius nõ admisisset,qui vel parcissime,vel fere nunquã ea vtatur, vel in medio , vbi plus licentiæ esse solet.Sed enim quãtũ pertinet ad syllabam,in primo, pmissa lauini mœnia,& paulo post,regnumq;,ab sede lauini,& a tibullo .Ante oculos laurens castrum Murusq; lauini est pria nimirum breui positum,& apud asprum grammaticũ antiquo codice.Ducenda lauinia legit. e ¶At nõ sic phrygius. In aliquot cod.annon habet.Sed at magis placet eruditis.

vexit helenã ledeam.i.ledę ex ioue filiã:ad vrbes troianas q.d.apertissime & ita docet non esse honestum filiam troianis tradere quia exulib⁹:nec tutum:quia perfidis nec licitum quia contra fidem vnde subdit . Quid supple reputabitur post hac:fides tua sancta.id est prius inuiolata:quid tua antiqua cura tuorum id est sollicitudo quam habuisti de tuis:& dextera.id est pmissio fida data totiens:Turno consanguineo.s.filię nostrę:quia genitus ẽ ex matertera eius.Et si dicat latinus fata vetare pbat q nõ si bene intelligantur:quia & Turnus extern⁹ est censendus cum sit ab externis oriundus: & contra æneas internus habendus cũ ab italis originem traxerit dicit ergo.Si gener petitur latinis de gente externa:& id sedet.i.placet & ea sententia firma est:& iussa id est monita & oracula fauni parentis premunt id est cogunt te ad hoc.equidem.i.ego quidem reor omnem terrã quæ dissidet.i. diuisim sita est existẽs libera nostris sceptris.i.q̃ nõ ẽ sub nostra ditione.esse sup.externã.& diuos dicere.i.censere sic.Et.i.insuper si prima origo dom⁹.i.familie repetat Turno.Inachus & Acrisi⁹ sup.inueniant patres:& mycene medie.i.quæ sunt in penitiore pte regionis:sup.sint turno patria.

SERVIVS.

SER. ¶Sine more furit:sine exemplo & hoc etiam contra decus est regium.Lymphata:percussa furore nympharũ:sicut ceritos a Cerere dicimus. Turbo. Turbo Catullus h̃ turben dixit vt hoc carmen : hic turbo Vnde turbinis facit . nam si turbonis:sic erit a proprio nomine.Impubesq; man⁹.aut multitudo puerorum:aut a parte totum posuit:vt p manu ipm puerũ intelligas.Simulato nu. bac. Talẽ patiebat furorem: vt speraret se liberari sacra celebrare.Nõ enim ipsa simulat quod est sanorum:nam & paulopost dicturus est: Alecto stimulis agit vndiq; bacchi.Quo:vt.Heu ohe bacche vox bachantis est : Tibi sumere thyr.p sumebat: & sunt infiniti p indicatiuis.Pampineas ha.Pãpinis tectas.Incinctę pel.Nebridum scilicet:pinum sustinet: facem pineam vt fiebat in liberalibus Natę turniq; canit.h.Hic apte expressit dementiam : nam cũ consecrauit filiam libero hymeneũ canit ei⁹.ac Turni.Hymeneum aũt nunc carmẽ nuptiale dixit. Toruum pro torue.io:vox clamãtis:& ẽ tragic⁹ sermo. Prijs ais.i.maternis.Crinales vit. q̃ solarum matronarum erãt:nã meretricibus nõ debebantur.

¶His vbi nequicq̃ dictis experta latinum
Contra stare videt:penitusq; in viscera lapsum
Serpentis furiale malum.totamq; pererrat:
Tũ vero infœlix ingentibus excita monstris
Immensam sine more furit lymphata per vrbẽ.
a Ceu quondam torto volitãs sub verbere turbo[a]
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
b Intenti ludo exercent:ille actus habena[b]
c Curuatis fertur spatiis:stupet[c] inscia turba.
Impubesq; manus mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ:non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur:populosq; feroces
c Quin etiã in syluas simulato numine bacchi:
e Maius adorta[e] nephas:maioremq; orsa furorẽ
Euolat:& natam frondosis montibus abdit:
Quo thalamum eripiat teucris tedasq; moretur
f Heu o he[f] bacche fremens:solũ te virgine dign[u]
Vociferans.& em̃ mollis tibi sumere thirsos:
g Te lustrare choros[g]:sacrum tibi pascere crinem.

ASCENSIVS.

¶His vbi nequicq̃.Docet constantẽ in latino fuisse animũ & dictis deorũ p audiẽtẽ:in amata aũt nõ exaudita grauiorẽ fuisse furorem vt facile agnoscas vir quid mulieri pręstet.Nihil aũt cũ donati habeamus paucis ordinem cõsequamur qui talis est. Vbi.i. postq; amata sup. experta latinũ i.quæ fecerat periculum an possit mutare animum latini:his dictis.i.verbis pręmissis nequicq; i.frustra quia videt sup . eum stare contra.i.obstare q; pro & vbi sup.malũ furiale.i .a furia imissi serpentis lapsum sup.est penitus.i.omnino intus in viscera.i. interiora p̃cordia amatæ: & pererrat totam.s.mulierẽ. i. obsidet omnes vires rationis eius : tum vero.i.tũc maxime & quasi aduerũ:ipsa infœlix excita.i.commota monstris . i. furijs ingentibus furit.i bacchatur furens.sine more.i.modestia aut sine exẽplo p vrbẽ immẽsã .i. valde magnam existens lymphata.i.q̃si lymphata:hoc est pcita aut pcussa furore nympharũ:hoc est a nymphis q̃ & lymphę sũt imisso.Qui ei deas nudas viderit icautas credit sũt furore pcuti(De vino aũt agẽtẽ perato dicemus qa dilutum est: non lymphatum)furit dicit per vrbem: ASC Don.

h Fama volat:furiisq; accensas pectore matres
Idē oēs simul ardor agit: noua quærere tecta.
Deseruere domos [h]:ventis dant colla comasq;:
Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent
Pampineasq; gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrante feruida pinum
Sustinet ac natæ Turniq; canit himenæum.
Sanguineam torquens aciem: toruumq; repēte
i Clamat [i] io matres audite vbicūq; latinæ
Si qua piis animis manet infœlicis Amate
Gratia:si iuris materni cura remordet:
Soluite crinales vittas:capite orgia mecum.

...vrbem:ceu.i. tanq; turbo.i. lignum in formam piræ obuersæ ... trocum putat:cum aliq ... volitās.i. velociter actus:quō ... i.aliquādo sub verbere tor ... ca:aut etiā sub flabello ... canape torto:quē.s.turbinem pueri intenti ludo exercent.i.agi tant circum atria vacua.i.spacio ... nullis obstaculis opplera:i ... gyro.i.circuitu magno:ille.s.tur ... actus.i. impulsus habena.i. ... ca fertur spaciis curuatis.i. quæ per circuitū percurrit:turba s.puerorum inscia.s.causæ.qūo se in gyrum agatur: stupet & manus.i.multitudo impubes.i.impuberū mirata sup.est buxū volubile.i.turbinē ex buxo factum volubilem quia torno rasile buxū.Et plage.i.percussiones.s.dāt turbini animos.id est talem velocitatē ac si animos haberet: nisi sit pueri dant.i.accommodant animos.i.totā intentionē plage id ē percussioni & flagellationi. Amata sup.regina agitur p medias vrbes & per populos feroces nō segnior.i.nō tardior cursu illo.s.qui in turbine dictus est. Quinetiā.i.insuper:ipsa euolat.i.ex vrbe velociter currit in syluas & hoc numine.i. sacro furore bacchi simulato. i.ficto p simulationem (quia bacchantes mulieres corripiebanť bacchico furore) euolat dicit adorta.i.subtiliter & insidiose aggrediens maius nephas & orsa id est inceptās maiorē furorē & abdit.i. occulit natā.i.filiā montibus frondosis quo.i.ideo vt eripiat teucris:& pcipue æneæ thalamū.i. nuptias & moreť.i.differat tedas.i. faces nuptiales fremēs.i.cum fremitu clamās:o bacche heu o he vox ē bacchātiū q̄ sic bacchū alloquūtur:videť aūt bacche dici a poeta:vt apostrophē faciat. quasi sit fremēs.i.cum fremitu dicens ad te o bacche heu o he.& vociferās te solum dignum virgine.s.tali etenim sumere.i. sumebat tibi.i.in honorē tuum thyrsos.i. hastas pampinis inuolutas & ideo mollis & lustrare.i.lustrabat.id est recensebat & circunspiciebatᶜ te.i.per te & furore tuo parcita: choros.scilicet bacchantium & pascere:id est pascebat tibi crinē sacrum aut sic.etenim vociferabatur virginem sumere tibi mollis thyrsos:lustrare te:id est per te choros & pascere:id est nutrire tibi:id est in honorem tui crinem sacrū:aut pascere crinem sacrū tibi.Aut demum sic.etenim fama volat amatam sumere &c. & idem ardor:id est eadem vehemens cupido: agit simul omes matres accensas pectore:id est in pectore: furiis.Querere id est ipsæ q̄rebant noua tecta: hoc est deseruere domos scilicet proprias & dant colla & comas ventis:vt scilicet diffundant vnde in primo dederatq; comā diffundere ventis.Ast:id est sed aliæ:id est quedā ex ipsis complent æthera:id est, summum aerem vlulatibus tremulis.q.

mulis.q.a trementibus factis:& ipsæ incinctæ pellibus nebridum.s.gerunt hastas pampineas id est pampinis quæ sunt frondes vitium.inuolutas:hoc est thyrsos.Ipsa.s.regina & caput bacchātiū amata existēs feruida sustinet id est seorsum tenet iter medias.s.matronas:pinum flagrantem.i. ardentem facem ex pinu ac canit hymeneum.i.carmen nuptiale nate & turni torquens.i. reuoluens aciem sanguineam.i.oculos sanguineos: & clamat repente toruum.i.torue io etiam vox bacchantis:o matres latine: vbicūq; sup.estis:audite:si qua:id est aliqua gratia amate.i. mei quę amata dicor infœlicis.i. difortunate manet animis sup. vestris piis.s.in me aut piis.id est maternis.hoc est si cura iuris materni.i.quod matres habent in liberos pro quibus tot sustinuerunt.remordet supple conscientias vestras Soluite vittas.i.retiola & fasciolas:crinales id est quibus crines implicantur: & capite mecum orgia.i.sacra bacchi:quæ dissolutis crinibus furentiū similes agebant mulieres.

PIERIVS

a ¶ Ceu quondam torto volitās sub verbere turbo. Turbonē ait Sosipater Carisiᵘ a Virgilio vocari, q apud tibullum turben est Nāq; agor vt per plana citus sola verbere turben, vt obiter locū etiam apud eum indicemus, esse vero qui passim, hic turben dici debere putent, quia & homo, & tempestas, & buxum eodem possint nominatiuo perhiberi. Sed hoc stulte dictum aiunt nōnulli Nam alii sic distinguunt vt turbo turbonis, si proprium sit hominis nomen, cuiusmodi apud cornelium tacitum inuenias. turbinis si procellam voluerimus exprimere, aut in eo, inquit Plynius nominādo, qui est in lusu puerorū. Sed cæsar de analogia Secundo, turbonem, non turbinem etiam in tempestate dici debere ait, vt caro, caronis, non vt homo hominis. b ¶ Ille actus habena. In antiquis aliquot codicibus, habenis, numero multitudinis. Sed habena magis placet. c ¶ Stupet inscia turba impubisq;, manus. Sunt qui legant, super inscia turba. Sed enim in Mediceo & aliquot aliis antiquis codicibus legere est. Stupet inscia supra impubesq; manus, quanq; & impubis, recte, quorum neutrum priscianus excludit.

¶ Amata.

d ¶ Quin etiam in syluas simulato numine bacchi. In codicibus nonnullis peruetustis legere est. in syluis simulato nomine bacchi, vt euolat absolute ponatur, & in siluis res geratur. Sed enim prior lectio mihi castior videtur, remq; magis augere numinis vi intercedente, nisi nomine eo modo scriptum sit, quo fonus in legibus duodecim tabularum. e ¶ Maius adorta nefas maioremq; orsa furorem. In antiquis quibusdā exemplaribus. adorsa, legitur, vti superius etiā obseruatum. Præterea etiam in Ro.cod. maiorem exorsa furorem, absq; particula copulatiua habeť f ¶ Euohe bacche fremens. Sunt in euohe, qui vnam tantum adspirationem notent, eamq; interiiciant inter vltimas vocales duas. Sunt qui statuant in medio, duabus hinc inde vocalibus adnotatis euhoe. Sunt qui etiam dictionem incipiāt ab adspiratiōe. heuhoe apud carisium vna tātum in medio sita adspiratione scribitur euhoe. Sane apud nos. œ. ex. oi. diphthongo greca factū est. Nam qđ illi, ευοι, nos euœ dicimus. Demosthenes in oratione cōtra ctesiphontē, βακχικὸν οὖν τι ἐπιφθεγμα ἐστι τὸ εὐοῖ. quare potius euœ spondeum esse dicendū. Hora. secundo carminū euœ recenti mens trepidat metu. & alibi, euœ bacche precor, catullus, euœ bacchantes, euœ capita inflectentes. g ¶ Te lustrare choro. In plerisq; veteribus codicibus cum Romano & Mediceo legitur choros, non tamen displicet choro. h ¶ Deseruere domos. In codicibᵘ aliquot antiquis, domus, forma declinationis quartę, nisi mutatum sit, O, in, V, vt saceraus dei brotontis In antiquo marmore in æde sancti martini in montibus. i ¶ Io matres audite vbicunq; latinæ. Sunt, qui ex Prisciano legant vbi quæq;, atq; ita in Mediceo, & antiquis omnibus codicibᵘ vaticanę bibliothecæ egere est. Verba vero Prisciani ponere nō pigeat, o matres audite vbiq̄q; latinæ, pro quæcunq;. Potest tamen hic, & ibi pro vbicunq; accipi. Atq; ego crediderim ex hac Prisciani paraphrasi supra dictionem scripta credidisse multos. vbicunq; pro vbiquęq; reponendum esse, atq; ita legitima sublata dictione adulterinam insertam.

ASCENSIVS.

¶ Talē iter syluas &c. postq; Alecto reginā i furorē verterat vt q̄ ex sexu imbecilissima erat aggrediť turnū ex ętate & cōditiōe q̄ amatorē faciliter furore ꝯcussibilem:sed quo id facilius faciat induit vultᵘ sacerdotis iunonis de q̄ re Dona. sic Bene Iunonis sacerdotis psonā sumit vt maiore authoritate loq̄reť pulchre āt dixit exuit & induit veluti cū vestitᵘ pmutationē facimᵘ exuimᵘ ... nostrum & induimus alienum. Abnegat cum tantis periclis & vxorem, & dotem quesieris. Exter

¶ Talem inter siluas:inter deserta ferarum
Reginam:alecto stimulis agit vndiq; bacchi.
Postq̄ visa satis primos acuisse furores:
a Consiliumq; omnemq; domū vertisse latini:
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros:quā dicitur vrbem

SERVIVS.

¶ Acuisse furores: vt supra. Quā iuno his acuit dictis: Cōsiliūq;: oēmq; domūvertisse latini: Qđ habuerat vt filiam dando æneæ bella remoueret: quæ significauerat fumus augurii. Acrisioneis danae patronymicum idē est, nam filiam Acrisii significat non acrisioneis colonis. Sola enim Venerat: non cum colonis. Præcipiti delata noto vt diximᵘ supra intra arcam. Magnū tenet ardea nomen: Bene allusit nā ardea quasi ardua dicta est.i. magna

SER.

magna & nobilis: ꝙꝙ Iginius in italicis vrbibus ab augurio auis ardeę ardeam dictam velit. Illud namq; Ouidi. in meta. fabulosum est: incensam ab Hānibale ardeam: & in hanc auem esse conuersam. Sciendum tamē ardeam per antiphrasim dictam ꝙ breuitate pennarum altius nō volat. Luca. Quod ausa volare Ardea sublimis pennæ confixa natāti. Mēbra exuit: bene exuit: nam dij cum volunt videri induunt se corporibus ꝑpter mortalium oculos: nam incorporei sunt. Albos cum vitta. id est etiā albas vittas. ramum innecit oliuæ: aut coronam accipit: aut ramum alligat vittis quod aperte in. viij. ostendit. Et vitta cōptos voluit prætendere ramos: supra etiam pręferimus manibus vittas. Iunonis anus templiq; sacerdos. Iunonis templi anus sacerdos. Fusos patiere labores: Probus de temporum connexione Libellum composuit: in quo docet quod cui debeat accommodari: ex quo intelligimus hanc quā facit arduam esse connexionem. Nam patiere futuri temporis est fusos vero participij est præteritum: Dicit autem patieris: vt tot tui labores fundantur incassum vel in irritum cadant: incassum autem tractum est a cassibus id est retibus Transcribi tradi. sermo autem hic tractus est de pecunia. Nā scribi est dari: Hora. Scribe decēnerio nō ē satis adde cicutæ: rescribit vero qui reddit Hora. Dictantis quod tu nunq; rescribere possis Terentius. Argentū illud denuo scribi iube Phormio. ¶ Querit̃ heres. de iure traxit vt nō generum: sed heredem diceret nam per coemptionem facto matrimonio sibi inuicem succedebant. Tyrrenas i sterne: vt i sequere italiam ventis: sane notum est bello multum potuisse thyrrenos: & fuisse præcipue infestos latinis: vt Hi bellum assidue ducunt cum gente latina. Hæc adeo tibi me addidit authoritatem: quia scit anui credi difficile. Adeo autem valde scilicet iussit: vt Ter. adolescentē adeo nobilem. Lætus alacer: Festinus Nam lætari non potest qui perdebat vxorem: sicut supra in primo. Vela dabant læti. Flumine pulchro: vt supra. Hunc inter fluuio tyberinus amœno Cœlestū vis magna iubet: aut per diffinitionem ipsa Iuno est vis deorum aut per augmentum suasit: primo per se: secundo per iunonem Postremo per vim omnium deorum. Turnum experiatur: cōtra se quem pro se probare non potuit. Sentiat tandē sentiat contra quem pro se laboratnem nō probauit.

Transcribere Scribere. Rescribere.

Acrisioneis Danae fundasse colonis
b Præcipiti delata noto: locus ardea b quondam
Dictus aui: & nūc magnū manet ardea nomen:
Sed fortuna fuit. terris hic Turnus in altis
c Iam mediam c nigra carpebat nocte quietem.
Alecto toruam faciem: & furialia membra
d Exuit d: in vultus sese transformat aniles:
Et frontē obscœnam rugis arat: induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit oliuæ
Fit calybe iunonis anus: templiq; sacerdos
Et iuueni ante oculos his se cū vocibus offert.
¶ Turne tot incassum fusos patiere labores?
Et tua dardaniis transcribi sceptra colonis
c Rex tibi coniugiū: & e quesitas sanguine dotes
Abnegat: externusq; in regnū queritur heres.
Ite nunc: ingratis offer irrise periclis:
f Tyrrhenas i f sterne acies. tege pace latinos.
Hæc adeo tibi me placida cum nocte iaceres
Ipsa palam fari omnipotens saturnia iussit
Quare age & armari pubē: portisq; moueri
Let9 in arua para: & phrigios q flumīe pulchro
Consedere duces: pictasq; exure carinas.
Cœlestū vis magna iubet: rex ipse latinus
g Ni dari coniugium: & dicto parere fatetur: g
Sentiat: & tandē Turnū experiatur in armis.

PIERIVS.

a ¶Consiliumq; oēmq; domum vertisse latini, Prætereamus, qd' in plerisq; cod. est. Consilium, nō em̄ id placet, legit̃ etiā euertisse. Sed hoc quoq; minus proprium. b ¶Locus ardea quondam dctus auis & nunc magnum tenet ardea nomen. Antiqui aliquot codices legunt, locus ardua quondā, vt nō temere dictum a Seru. sit. Bene allusit, nam ardea q̄si ardua dicta est. Est & ꝓ tenet. manet ardua nomen in Medi. & aliquot alijs antiquis codicibus. c ¶Iam mediā nigra carpebat nocte quietem. Cod. nonnulli peruetusti legunt, iam media nigra, vt vtrunq; sit noctis epitheton, alterum temporaneū, alterum proprium. In alijs inuenio, iam media nigrā. Sed vulgata lectio magis placet. d ¶Alecto toruā faciem & furialia, membra, exuit in vultus sese transformat aniles. In veteribus aliquot codicibus legere est, furialia membra exit & in voltus sese trāsformat anilis. In aliquot alijs, quod minus placet, exuit & vultus, absq; in. Sed illud mihi adridet, vt figuratum magis, exit & in voltus. Quanquam non improbo Exuit, cuius antitheton subiunctū statim videam induit albos cum vitta crinis. e ¶Rex tibi cōiugium & quęsitas. In ant. aliquot cod. nō habet̃, & sed id librarij negligētia, & em̄ eo loco positum addit versui grauitatem. f ¶Tyrrhenas, i, sterne acies. Veteres aliquot cod. legunt. Tyrrhenas & sterne vt restilis & rapido. Sed, i, geminatū verbū longe venustius & elegantius. g ¶Et dicto parere fatet̃. In cod. aliquot ant. parere iubet̃ legere est, qd' nō ita receptum mihi videtur.

sieris. Externusq; in regnum dicit omnia quæ hominem for dat præterea vincendi fiduciam afferendo Iunonem affuturam: cui cā displicebat. Addidit meritum ne si cūctaretur firmatos arctiore federis viculo superare nō posset. Ipsa palam fari habet emphasim ipsa quasi dicat quæ oia potest: quæ tue cause fauet. Tibi contra meritum laborum immio Tibi: q male gesta possis tua ꝓpria fortitudine corrigere. Tibi suscepto iam genero Me sacerdotem suā templi custodem cuius fidem nosset. Phrygios quasi dicat imbelles & inertes: Pictas nā luxuriosos hec pictura denotat. Cœlestum vis ergo debet audacius fieri. Rex ipse. Qui te fefellit cuius imperium tua defensione seruasti. Hæc ille. ¶Ordo autem est. Alecto furia illa infernalis agit vndiq;. i. ex omni parte: reginam. i. amatam talē. i. tali furore qualis dictus est percitam: inter syluas: & inter deserta ferarū. i. inter loca diserta ab hominib9 sed habitata a feris agit dicit stimulis bacchi. i. qualibus bacchātes in furorem instigari solent: Postq; dea tristis. s. Alecto visa est sup. sibi acuisse satis primos furores & vetisse consiliū & oēm domum latini: ipsa tollitur. i. aufertur hinc. i. ab hac domo latini alijs fuscis. i. subnigris & obscuris ad muros. s. vrbis rutuli. s. turni audacis animosi quam vrbē videlicet Ardeam danae acrisioneis. i. acrisij filia dicitur fundasse colonis. s. suis: cum. s. grauida ex ioue & a patre archa aquis exposita illuc annotasse vnde dicit de lata. i. de argis illuc allata: noto. s. vento præcipiti. i. præcipitanter impellente. Locus dictus est quondam ardea aui. i. ab aue: & ardea manet nunc magnū nomē. s. vrbis ardue sed fortuna fuit. s. ꝙ nomen ardeę ciuitati ardue imponeret̃ ab ardea. Turn9 carpebat iam hic in altis terris. nocte nigra. i. obscura dum neq; crepusculū neq; diluculū est sed media nox vñ addit quiete mediā quæ. s. ad mediū fere noctis solet esse media. Alecto exuit faciem toruam. i. terribilē & seuam qualis furiā decuit & mēbra furialia. i. furie apta: & sup. transformat sese in vultus aniles. i. anui conuenientes & arat. i. sulcat & corrugat: frontē obscenā. i. obsitam situ & fœdā. rugis. i. laxis pellibus extantib9: & sup. induit crines albos. i. canos cū vitta. i. redimiculo sacerdotali tum. i. insup ipsa innectit ramum oliue: & fit i. apparet esse calybe: anus. i. vetula sacerdos iunonis. & templi. i. sacerdos tēpli iunonis offert iuueni. s. turno se ante oculos cum his vocibus. i. verbis Turne patiere tot labores fusos sup. esse. i. vt fundantur incassum. i. in vanum & patieris tua sceptra transcribi. i. radi colonis dardanis. i. a troia profectis & a dardano

Ordo

ortis

...quasi dicat id merito nō feceris cū tñ fiat qa rex.s.latinus ... tibi cōiugiū .s.lauiniæ & dotes quesitas.i. partas ...o hoc est sudore bellico:aut consanguinitate vt iu... consanguinitatis eas habeat loqtur aūt de regno qđ in dotē ... extern⁹ quærit in regnū.O irrise.i.qui irrisus es:aut ... indeberis:i nūc offer.i.obiice te periclis ꝓ periculis ingratis ... ingratā afferāt nisi obstiteris.aut poti⁹ per ironiā dicitvr ... ꝗ turnus vt lauiniā obtineat ꝓ latinis bella gesserit ... & sanguie suo dotes acqsiuerit:qa vitę periculum ... id ē ergo irrise offer te periclis īgratis .i .vñ nullā grām ... quaris sed poti⁹ irrideans:i id ē vade(& tacitā ꝓhibitionē ... huiusmōi iussio)iterne acies tyrrhenas.id est.hetruscas ... tyrrhenū mare:tege latinos pace.i.quā eis cū hetruscis pe... Ipsa saturnia.i.saturni filia.iuno oīpotēs qa oīpotentis coniunx:iussit palam me fari tibi hęc adeo.i.cū ... iaceres.i.regescerés qre.i.qua de causa:qa.s.iqa q̄ oīpotēs est iussit: age:(adhortādi aduerbiū)para existēs læt⁹:pubē armari & moueri portis in arma.i.exercitiū armoꝝ & sup.aggredere aut ꝓpelle(nā vt troianos exurere iubeat non est verisimile) duces phrygios.i.troianos q consedere.i. sedem simul ceperunt animo residēdi flumie pulchro.i.ad flumē pulchrū.s.tyberim:& exure classes pictas.q.d.nō ad bellū instructas:sed ad delitias ornatas vt molles indicet phrygios .Magna vis cœlestum pro cœlestium scilicet aut ipsa iuno:aut tota manus superorum:iubet supple vt id facias & vt ipse rex latinus sentiat & experiatur tandem Turnum scilicet te in armis:ni id est nisi fatetur dare id est ꝗ concedit coniugium:& parere id est obtemperare dicto scilicet deorum aut dicto id est pacto & cōuento inter vos.

ASCENSIVS

¶Hic iuuenis vatē irridēs.Docet animosum turnum ṽbis vt ...auit calybes nō annuisse ꝗ indecorum putarit a fœmina ꝑsuaderi:quod alecto quę se pro calybe gerebat animaduertens & ægre ferens furiales vultus induit & se furiam confessa geminos in illū angues iniecit:quibus in furorem actus est.vñ q̄ paucissima habem⁹ Donati ṽba sunt.Iuuenis:non mirū si iuuenis mulierem & anū in re bellica contempsit.O mř:irrisio ē apta.En ego victa situ:pei⁹ nō potuit obiurgare metuētē q̄ in illū regerere q ꝓtulerat. Bella manu.q.t.cōtra illud Bella viri pacē꞉ gerāt.Hęc ille.¶Ordo est.Iuuenis.s.Turn⁹ irridens iō irridēs qa iuueni :hic.i.ad hæc eius dicta vatem.s.calyben sacerdotem Iunonis:refert vicissim ore.i.expressa voce nō ꝑvisionē solā sicut Alecto forsan locuta erat qa aliter noctu videri nō poterat:nā vt visiōes inteniores fiunt ita & auditiōes vicissim sic orsa.i.sermones exorsos.Nūci⁹.i.annūciatio seu nūciū aut reuera nūci⁹ nūciās:classes.s.externas iuectas vndā tybridis nō effugit meas aures vt rere.i. opinaris ipsum effugisse i.bñ audiui licet aliter putas.Et ita videt̃ poeta hoc figmēto rē physicā expssisse: vt.s.sub nocte cura recursauerit:& q̄ interdiu timuerat:noctu appareant. ne finge mihi tātos metus.i. ne putes ꝗ ꝓpterea vs꞉adeo formidē.vt cœpto desistā:nec Iuno regia qa regnoꝝ dea :aut supeꝝ regina:ē immemor nostri & ita non patietur me expelli: sed o mater .senectus victa id est obsita situ id est mucore turpique lanugine id est quæ se a situ & sordibus vindicare nescit:& effœta veri id est q̄ delirat nec quic꞉ veri amplius ī se habet:exercet te nequic꞉ id ē frustra curis & ludit .i.illudit te vatē.i.cū sis vates:falsa.i.decepto...a aut iani formidie:iter arma regū.i.q reges tractare decet Cura sup.sit aut eē debeat tibi tueri.i.cōtēplari effigies diuū & templa diuum id est diuorum & permitte supple .vt viri gerant id est administrent & pro... bella & pacē qs .i.quib⁹ bella gerēda sup.sunt.Alecto exarsit ī iras.i.succēsa est furore:talib⁹ dictis.At subit⁹ tremor occu... est inuadit iuueni oranti.s.Turno sic ore loquenti:art⁹.i.mēbra:oculi sup. eius diriguere.i.rigide & instāter in diuersa in... nihil tñ vidētes vt furiosis fit:erynnis .i.furia sibilat tot hydris .i.serpētib⁹ seu auguib⁹ & tāta .i.tā magna & imma...

¶Hic iuuenis uatem irridens:sic orsa uicissim
a Ore refert ¶classes inuectas tybridis undam[a]
Non ut rere meas effugit nuncius aures.
Nec tantos mihi finge metus:nec regia Iuno
Immemor est nostri.
Sed te uicta situ:uerique effœta senectus
O mater curis nequicq̄ exercet:& arma
Regum inter falsa uatem formidine ludit.
Cura tibi diuum effigies & templa tueri.
b Bella uiri pacemque gerant:quis bella gerenda.
¶Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
c At iuueni oranti subitus[c] tremor occupat artus.
d Diriguere[d] oculi:tot erynnis sibilat hydris:
e Tantaque se facies aperit:tū flammea[e] torquens
Lumina cunctantem:& quærētem dicere plura
Reppulit:& geminos erexit crinibus angues:
f Verberaque insonuit:rabidoque[f] hæc addidit ore.
¶En ego uicta situ:quam ueri effœta senectus
g Arma inter regum falsa[g] formidine ludit
Respice ad hæc:adsum dirarum ab sede sororum
Bella manu letumque gero.
¶Sic effata facem iuueni coniecit:& atro
Lumine fumantis fixit sub pectore tædas.

SERVIUS

SER. ¶Hic iuuenis vatem irridēs:caluit qa iuuenis.Hora.Non ego hūc ferrē calid⁹ iuuēta consule planco.Victa situ senect⁹ tpis longingtate:ex qua nascit̃ sit⁹. Veri꞉ effœta:cassa veritatis.O mř irrisionis ē nō honoris.Falsa formidine .Quia vatē:nā eā defendebat a bellis si non ætas saltem religio sacerdotiȷ. Exarsit in iras.Cōis sermo habet ardeo illa re.Sed figuratius ardeo illam rē dicim⁹.& est specialis Cornelȷ elocutio.Orāti:loquēti:vñ etiā oratores dicim⁹ .Tremor occupat art⁹.Vicinitate .s. furię.Nā tremor furoris est.Tāta꞉ se facies aperit.Semoto anili vultu quē finxerat.& quo se iduerat sicut supra in primo de venere.Et vera incessu patuit dea Geminos erexit crinibus angues.Similes.Nam omnes dicit erexisse:nō duos . Verberaque insonuit pro verberibus insonuit id est per verbera.Rabido:habitū futuræ orationis ostendit. Respice : multi hic distingunt & superioribus iungūt:vt sit sensus respice eā quam dicis falsa deludi formidine. Ad hæc adsum id est ad regum arma & ad bella. Quomodo ergo dicis ꝗ superfluo his īserar rebus ad quas venit? Alȷ respice ad hæc legunt vt sit quasi demonstrantis respice bella & letum gero Facem iuueni cōiecit:satis considerate facem iuueni iniecit quæ cito exardescit & desinit:supra ṽo amatę serpētē iniecit:ꝗ ī mulierib⁹ sꝑ viget venenū.Atro lumie:atri iumīs tędas:vt pulchra faciat teꝑle parētē Atro aūt lumīe furiali inferno afs aūt rōne caret. Sub pectore:Vbi fellis loc⁹ est id est iracundiæ.

PIERIUS

a ¶Classes inuectas tybridis vndam.Romanus codex Porcius,& aliquot alȷ veteres legunt,tyberidis alueo.Sed vndam plerique malunt b ¶Bella viri pacemque gerant.In antiquis omnib⁹ codicibus,quotquot habui gerēt,futuro tēpore scriptum obseruaui,quod multo magis placet,quia ex affirmatiuo mō sententia videtur absolutior:si gerunt malueris,sententia definitiua ē,ex moꝝ cōsuetudie c ¶Subitus tremor occupat artus In antiqs aliqt exempla.subito aduerbium est,sed epitheton receptī⁹. d ¶Diriguere oculi.In Ro.cod.& in qbusdā alȷs scriptū ē,deriguere p de significat vero vtcūque legeris iduruere,qđ ē īsaniæ signū.Iñ apđ Pla.in Menec.iterrogat Medic⁹ eū,quē insanum esse credebat,Solent ne tibi vnquam oculi duri fieri? e ¶Tum flammea torquens lumina.In Romano codice,fumea.Sed enim hic flammea lectio castior:nisi velimus ad pineam facem adludere,quam intorserit,quæ alibi eodem modo circumscribitur a Virgilio, Nec fumea tedis lumina.Nam & Ouidius,& eum secutus Claudianus fingunt Furias etiam facem gestare.& inferius Vergilius ait,Sic effata facem iuueni coniecit,& atro luminæ fumātes fixit sub pectore tedas.Sed vtcunque hæc accipiantur,placet hic de oculis dictum,vt in v. lumina flammea non sine codicum varietate legi diximus. f ¶Rapidoque.Hæc addidit ore In Romano & paucis alȷs,rabido legitur per b. g ¶Falsa formidine ludit.In Ro.cod. falso aduerbialiter scriptum est.Sed longe melius,falsa formidine.vt obiecta per ṽba eadē eludat.

nis facies.i.factura ſeu figura corporis ipſius aperit.i.manifeſtat ſe vt.ſ.ille trepidaret tum.i.deinde ipſa torquens.i.inuoluens lumina flammea.i.ignitos aut quaſi inflāmatos oculos: reppulit.i.reiecit a ſe.ſ.turnum:cunctātem id eſt heſitātem pre ſtupore:& quęrentē.i.molientem dicere plura.i.multa & ipſa erexit.i.excerpēdo direxit in turnū.Angues geminos.i.duos ęqua les:crinibus.i.capillis ſuis & inſonuit.i.ſonare fecit:verbera.ſ. quæ furiæ geſtant & addidit hæc.ſ.ſequentia verba:ore rabido id eſt furioſo.En.i.vide.an ſup.ego vt dicis ſim ſup.illa quam ſenectus victa.i.obſita ita vt ſe abluere nequeat ſitu.i.immūdo mucore ex negligentia cultus collecto & effeta veri.i.[illegible] ne verū enixa eſt nec quicq̄ retinuit:ludit.i.illudit falſa [illegible] ne inter arma regum:reſpice.i.attēde q̄ ſim & an ad me [illegible] gum nihil pertineant.ego adſum ab ſede ſororum [illegible] eſt reliquarum furiarum hoc eſt ab inferis aduenio & [illegible] nu.i.in poteſtate habeo bella & letum.i.mortē.reſpice [illegible] hęc.vñ videt̃ id ſignificare q̄buſdā indicijs ipſa [illegible] ſic:cõiecit iuueni.i.in iuuenē qui idoneus eſt ad incēdiū [illegible] incendiū iratū:& fixit ſub pectore.i.in p̄cordijs ei⁹ tędas fumātis.i.fumantes atro.i.furiali inferno:& nociuo lumine.

a Olli ſomnum ingēs rupit[a] pauor:oſſaq; & artus
b Perfudit[b] toto ruptus de corpore ſudor.
Arma amens fremit:arma toro tectiſq; requirit
Sæuit amor ferri:& ſcelerata inſania belli.
Ira ſuper magno ueluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni:
c Exultantq; æſtu latices:furit intus aquai[c]
Fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis.
Nec iā ſe capit unda:uolat uapor ater ad aura
Ergo iter ad regem polluta pace latinum
Indicit primis iuuenum:& iubet arma parari
Tutari italiam:detrudere finibus hoſtem.
Se ſatis ambobus teucriſq; uenire latiniſq;.
Hæc ubi dicta dedit:diuoſq; in uota uocauit
Certatim ſeſe rutuli exhortantur in arma.
d Hunc decus egregiū formæ mouet atq; iuuētæ[d]
e Hunc ataui reges:hunc claris dextera factis[e].

ASCENSIVS

ASC. ¶Olli ſomnū ingens rupit pauor.Docet Turnū excuſſum ſōno & furore percitū arma reqſiuiſſe & ilico principibus iuuentutis expeditionē ad latinū iniunxiſſe & oēm apparatum belli interea inſtruxiſſe.vñ Donatus dicit ſic.Magno veluti : ornatus poeticus in parabolis ſimilitudinibus maxime cõſiſtit Poluta pace:aliter em̄ aduerſus ſocerū moueri nõ debuit. Præterea īpellebat̃ a furia.Primis: ductoribus vt cām ſcirent.Certatim:amor maximus & fauor in Turnū oſtēdit.Hęc ille.¶Ordo eſt.Pauor ingēs rupit.i.īterrupit olli.i.tūc illi.ſ.Turno de quo ſuperior ſermo habitus eſt ſomnū & ſudor ruptus.i.porro rupt⁹ aut porro erūpēs ſeſe:toto corpe.i.p totū corp⁹ pfudit oſſa & art⁹.ſ.Turni:& ipe amēs.i.capt⁹ mēte:fremit.i.cū fremitu expoſcit arma et reqrit arma toro i.ī lecto adhuc exñs aut qa amēs putauit ēt ī toro arma eē aut de gladio intelligit quē ſub capite reponere ſolebāt vt de deiphobo in ſexto viſum eſt.& reqrit arma tectis.i.p tecta:amor.i.cupido ferri.ſ.habendi:ſęuit.i.crudeſcit.& īſania belli ſcelerata.i. q̄ cū ſcelere ſæpe fit:ſæuit & ira ſup.ſęuit:ſup.i.deſup:veluti cū i.qñ flamma virgea.i.virgis ſiccis nutrita:ſuggerit̃.i.ſubminiſtrat̃ ſup.cum magno ſonore.i. ſtrepitu.coſtis.i.lateribus.aheni.i.vaſis erei:vt cacabi aut lebetis vndātis.i.ebulliētis:& latices.i.aquę:exultāt.i.extra frequenter ſaliūt æſtu.i.ppter feruorē.Et amnis fumidus aquai. i.inūdatio aq̄ bulliētis & vaporem ac fumū emittētis:furit it⁹ & exuberat:i.vbertim exundat alte ſpumis:ſic legit Petr⁹ crinitus cui⁹ v̈ba ſūt libro de honeſta diſciplina.xviij.ca.ij.Fabi⁹ Quintilian⁹ lib.īſtitutionū primo ad Marcellū Victoriū vñ pictai veſtis(inqt)& aquai.vergil.doctiſſimus vetuſtatis inſeruit:ſed illd' aquai inſerūt e nouis codicib⁹ īdiligētes imprudēteſq; librarij:pq; eo ſubdiderūt aulai:cū veteres oīo codices: & ille imprimis.quem ex Gallia Poggius in italiam aduexit:aquai retineat.Fuit.autem cauſa librarijs adulterinam vocem pro vera ſubijciendi.q nuſq; apud Vergilium legerant aquai cum aulai:& pictai legiſſent.Aulai in medio libabāt pocula bacchi.Et alibi.Diues opus diues pictai veſtis & auri.Sed ego cogitans : non ab re factum eſſe:vt in eandem lectionem meliuſcule fidei codices conſpirēt:cœpi curioſius indagare an vſq; apud Vergilium potuerit eſſe aliquando hæc vox.Nec enim pauca quorūdam inſcitia:vel immutata hactenus:vel detracta adnotauimus .Inueniſſe autem mihi videor:vel in Seruianis quidem commentarijs ad ipſum:vt nihil præterea dubitari debeat.Verſus igitur Vergiliani ſic in libro ęneidos ſeptimo leguntur Sæuit amor ferri.& ſcelerata inſania belli Ira ſuper magno veluti cum flamma ſonore Virgea ſubgeritur coſtis vndantis aheni.Exultātq; ęſtu latices:furit intus aquæ vis. Fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis.Quo autem loco le gimus aquæ vis:legēdum eſt aquai:ad hunc modum:furit intus aquai.Fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis:[illegible] lectionis Honoratus Seruius admonuit qui dieresim eſſe [illegible] ctā dicit quod ſi quis codices Seruianos paulo meliores [illegible] fuerit:facile in his aquai comperiet.Nam & in peruulgatis [illegible] re ſic habetur.Hanc dieresim Tucca & Varrus fecerunt [illegible]

Donat⁹

Ordo.

SERVIVS

¶Fremit cū clamore depoſcit bene autē amēs.Quia in tempore quieuerat . Scelerata inſania Belli:nihil enim tam inſanū q̄ deſiderare id p quod poſſis perire.Virgea ſuggeritur de viminibus vl̃ virgis facta:vñ eſt flāma validior.Coſtis aūt lateribus & bene ātiquū reſpexit morem.Nam ollas non ſuſpendebant:ſed poſitis circūcirca ignē adhibebāt:Coſtis.i.laterib⁹.Furit intus aquai fumidus amnis nec immerito.Nam põt eſſe & alterius rei amnis vt fluuius vidit ille liquoris.Hanc autē dieresin Tucca & Varrus fecerūt: nā Vergilius ſic reliquerat.Furit intus aquæ vis fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis q ſatis aſperū fuit:Nec ſe iam capit vnda:meli⁹ q̄ ſi diceret.Nec vas iā vndā capit. Ergo.Quia ſic incenſus eſt.Polluta pace vl̃ ſua:vel Troianoꝝ.Indicit.Signate verbum bellicum poſuit In vota vo.Quia nūcupat⁹ votis Bella ſumebat:Hunc decus egregium formę mouet Dauni & Turni.ſ.decus nam hoc dicit alios pulchritudo Turni alios nobilitas alios virt⁹ mouebat ad bellū nā hoc ē aīs audacibus implet.Affectiōe ſui inijcit omnibus magnanimitatem.

¶PIERIVS

a ¶Olli ſomnum ingēs rupit pauor.In Ro.cod.& in quibuſdam alijs legere eſt.Illi ingens ſomnum rumpit pauor. Sed vulgata lectio venuſtior habetur,& Olli,agnitum a Gram
b maticis. b ¶Oſſaq; et artus pfudit toto proruptus cor.ſu. & hic,perfundit.eodem præſenti tempore.Alibi enim adnotauimus rem geſtā per præſentis temporis formam enarrari,maioris eſſe vehemētiæ,niſi putare voluerimus,n,illud in antiquis fuiſſe accentus notā.Pręterea ſunt vetuſti codices,in quibus,præruptus,legat̃,ſed,proruptus,omnino meli⁹.
c ¶Furit intus aquai fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis: Sane Seruius,aquai,repoſitū a Tucca,& varro aſſerit,quū Vergilius. Aquæ amnis.ſcriptū reliquiſſet.vt in vulgatis eſt Seruij Cõmentarijs,quod an ſit fide dignū,alij viderint.Nam Probus valerius quū virgilium quatuor locis tātū Diezeuxi vſum ex,æ,diph.in,a,&,i,aſſeueret.vnū ex his recēſet.Furit intus aquai.In antiquis vero codicibus omnibus quotquot verſare contigit.Furit intus aquæ vis.ſcriptum animaduerti,neq; tot codices temere conuenire crediderim , Præterea ſi,Vergilius vſquam varietatis amator fuit,in hac præcipue comparatione eam affectaſſe uidetur. Aquam enim efferueſcentem dicere cum velit, modis circiter ſenis eandem ſententiam variauit, Mira eloquentiæ vis,& ſermonis copia, vbertaſq; facundiæ vere redundantis, dum enuntiat̃.Vndantis aheni.Exultant æſtu latices.Furit intus aquæ vis.Fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis.Nec ſe iam capit vnda.volat vapor ater ad auras.Quo circa quū veteres ſi alii cod.Aquæ vis,legant,& vnū plus membrū in hac varietate,neq; id indecorū acquirat̃,ſi aliter q̄,aquai legendū ſit(Valerio enim libenter ſuas partes integras relinquo)eo modo Vergilium crediderim ſcriptū reliquiſſe.Præterea ita habetur in Seruij Cõmentarijs manu ſcriptis quæ mihi Petreius zancus Iuuenis vtraq; lingua optime peritus legēda dedit.q̄uis vulgata
d Aquæ amnis,habeant, d ¶Hunc decus egregium formæ mouet atq; iuuentæ.In codi.aliquot
e ant.Iuuenta.legitur.Sed oīno melius decus formæ,& decus iuuentæ legere. e ¶Hunc claris dextera factis.In Mediceo codice.clari facti:ſcriptum eſt cum paraphraſi,v̈tutis.Sed melius videtur.Claris factis.vt ſit hypallage pro dextra clara factis.

[...]gili. aliter scripsit. Que enim sit hoc loco dieresis nisi illud [...] restitutum? Quin & hoc ipsum in Persiano interprete (q[...] [...]tus dicitur) inuenias. cum Ennianū hoc exponit. Lunai [...]rum precium est cognoscere ciues. Luna (inquit) dilectum ē [...]d in antiquam declinationem sicuti Vergilius. Furit in[...] aquai. Quod etiam Benedictus philologus (cum de Vergi[...] emendatione ad eum scriberem) comprobauit: vir v[...] ætate nostra: qui de omni antiquitate sit optime meritus [...] in ea illustranda atq; excolenda assiduo studio ac mirifica diligentia incumbat. Hæc ille. Angelus quoq; politianus idē sentire videtur licet obscure nam capi. xliij. in miscellaneis di[...] & quod nunc mendose legitur aquai: quasi dicta pro quo nunc legitur aquæ vis quod si quis adhuc legere volet ordo [...] & vis id est violentia: aquæ scilicet bulientis furit id est æstuat: intus atq; amnis fumidus id est cursus aut gurges aquæ fumātis exuberat. i. supabundat spumis. i. p spumas: alte id est in altum

in altū. Necvnda capit iam se. i. nō amplius se continere potest intra ahenū: vapor ater. i. exalatio fumosa: volat ad auras. Ergo qa sic æstuat Turn⁹: ipse indicit. i. intus iubet: primis id ē principibus iuuenū: iter. i. pfectionē & expeditionē ad regē latinum: polluta pace. i. qa pax polluta erat: & iubet arma parari & italiam tutari. i. defendere contra externos: & detrudere hostem finib⁹. i. limitib⁹ Italiæ & dicit se venire satis. i. sufficientē vt sit nomen aut sufficienter ambobus. s. teucris & latinis. vbi i. postq; Turnus sup. dedit hec dicta: & vocauit diuos in vota rutuli. i. populi ipsius exhortāt sese in arma certati. i. cū certamine & emulatiōe glorię: qa dec⁹ egregium formæ atq; iuuentæ scilicet turni mouet hunc id est quemuis ex rutulis. & atauι scilicet Turni: reges id est maiores eius mouent id est instigāt hūc id est quemuis alium: & dextera scilicet turni claris factis id ē q̄ clara facinora edidit mouet sup. hūc. i. alij alliciūt in bella illecti gr̄a formositatis turni alij generositate alij virtute eius.

SERVIVS

Arte noua dolo speculata locū quo littore. pnomē pro nomine ponitur nō pro noībus: vnde modo noue inter duo nomina vnū pnomē posuit nam recte quo loco diceret & semel hoc tantū fecit. Insidijs cursuq; agitabat: nā insidijs circūuenimus & agitam⁹ Canibus rabiē studium mutauit in rabiē. Noto odore ceruino. solēt em̄ ita īstitui. Hora. Venaticus ex quo ceruinā catulus pellē latrauit ī aula. malorū cā fuit hoc ē. Et primæ reuocabo exordia pugnæ aīos agrestes: pl⁹ est q; si agrestiū diceret aīos. Et cornibus ingēs & ad pstantē formā ptinet & ad magnitudinē cornuū. tyrrhide pueri: tyrrhei filij: & vt diximus supra alludit ad nomē: nā tyrrhe⁹ dictus est pastor. apud quē lauinia pepererit. Cui regia parēt ar. magistrū hūc pecoris vult fuisse & saltuariū: nā hoc est & late custodia credita campi: mgr̄ aūt pecoris est ad quem oīa ptinēt aīalia. Cice. nomīat hoīem: quē mgr̄m pecoris esse dicebat Syluia. bonum puellæ rusticæ nomen formauit. Pectebatq; fe. quadrupedē: vt In lat⁹ inq; feri. Manū patiens. patiens illius rei dicimus: vn̄ apparet vnū u, cā metri eē detractū. Mensæ herili: noue dixit: nā herū nō nisi dominū dicim⁹: nisi forte ideo dixit: quia dat ei humanū sensum: vt imploranti similis Errabat syl. pascebat̄: vt mille meæ siculis errāt in mōtib⁹ agnæ. Ipse. i. sua spōte. Secūdo deflueret. Secundo. i. cū aqua: vn̄ & aduerso dicimus cōtra aquā Nam ideo deflueret dixit: & secundo quia eius cursus post natantē videtur deus absfuit: alecto deum dicit sicut de Venere descēdo ac ducēte deo nā vt diximus: numina vtriusq; sexus videntur: ideo quia incorporea sunt: & quod volunt assumunt corp⁹: vt aūt deū dicam⁹ p dea hoc nō apte ponit: sed ī subauditiōe. Errāti: Licet em̄ certū eēt [...]: tn̄ bn̄ errātē dixit quia nō vsq; quaq; semp cert⁹ ē ictus Hor. Nec sp feriet q̄cūq; minabitur arcus. Perq; ilia venit a[...]ndo hoc ile & hæc ilia facit. [...] & Iuuenalis ait vis frater [...]is ilibus: nam quod Ma[...] Mimographus dixit Tu hæctoreum

Dum turnus rutilos animis audacibus implet.
Alecto in teucros stygijs se concitat alis
Arte noua speculata locum: quo littore pulcher
Insidijs cursuq; feras agitabat iulus:
Hic subitam canibus rabiem cocytia uirgo
Obijcit: & noto nares contingit odore:
a Vt ceruū ardētes agerent: quæ prima laborum[a]
Causa fuit: belloq; animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma prestanti & cornibus ingēs:
Thyrridæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant: tyrrheusq; pater cui regia parent
b Armenta: & late [b] custodia credita campi.
Assuetum imperijs: soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
c Pectebatq;[c] ferum: puroq; in fonte lauabat.
d Ille manum [d] patiens: mensæq; assuetus herili
Errabat syluis: rursusq; ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
e Hunc procul errantem rapidæ[e] uenantis iuli
Commouere canes: fluuio cum forte secundo
f Deflueret: ripaq; æstus uiridante lauaret.[f]
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius curuo direxit spicula cornu
Nec dextræ erranti deus abfuit: & actaq; multo
Perq; uterum sonitu perq; ilia uenit arundo
Sauciusat quadrupes nota intra tecta refugit
Successit q; gemens stabulis: questuq; cruentus
Atq; imploranti similis tectum omne repleuit

PIERIVS

a Quę prīa malorū cā fuit. In Ro. codice, in Mediceo, & alijs antiquis alijs anti.

ASCENSIVS

ASC. Dum turnus &c. Docet nūc semina seu elemēta belli a furia seminata. q̄ qdē fuerūt vulnera seruo tyrrhei mgr̄i armētorū regis illata ab ascanio pcurāte furia Sup quē locū hęc habemus Donati. Aīos agrestes. Excitauit eos primū q facili⁹ excitari potuerūt pp̄ter imperitiā & feritatem: Errātē: his versib⁹ ponit excusationē ascanij Deus. i. euēt⁹ q humanos actus aut implet: aut deserit. Nota: quorum humanitatē diu comprobasset hęc ille. Ordo ē. Interea supple dum turnus implet rutulos aīs audacib⁹ Alecto cōcitat se alis stigijs. i. infernalib⁹: in teucros i. volat ad teucros aīo nocendi speculata noua arte. i. noua inuentiōe & vsutia: locū quo pulcher iulus agitabat sup. littore feras insidijs. i. p insidias: & cursu Ser. vult littore positū p loco: vt sit speculata locū quo littore p quo loco: sed si cōstruatur vt p̄misim⁹ nō sit tāta licentia nec em̄ rite dixeris: locum quo loco: nā relatiuū p āncedēte nō cū āncedēte ponit̄ nisi p̄ponatur dic ergo speculata locū in littore quo aut speculata locū q̄ in littore agitabat. i. venabat̄ feras īsidijs. i. plagis insidiosis & cursu. i. psecutiōe. virgo cocytia. i. īfernalis a cocyto fluuio īfernali sic dicta. i. furia alecto obijcit hic canib⁹ rabiem subitam. i. subito pueniētē: & cōtingit nares. s. canū odore noto. i. ceruino qualē sectari soleāt vt ipi canes ardētes. i. feruentes & festinissimi agerēt. i: insequerent̄ ceruū ō. s. res aut ō cā fuit pria. s. cā malorū. s. subsecuturorū & accēdit aīos agrestes. i. agrestiū virorū bello. i. ad bellū. Ceruus erat forma p̄stanti & ingēs cornib⁹. i. habēs formā p̄stantē & cornua ingētia: ornati⁹ dicit̄ p̄stanti forma: q; p̄stans forma quō tn̄ & historici & poetæ loquūt̄: magis aūt grāmatice Ser. dici putat p̄stātis formæ: vt aūt sit cōformitas ī locutione dicere potuisset. Ceruus erat forma p̄stās & cornibus ingens. & nescio an sic quoque dixerit. Sed Seruius hoc subtiliter dissoluit ordinem talem astruens ceruus erat ingens forma præstanti & cornibus quem scilicet ceruum raptum ab vbere matris.

Donat⁹.

Ordo.

idest cũ adhuc lacteret.pueri tyrrhide.i.tyrrhei magistri armentorũ:liberi & tyrrheus pater.s.eorũ cui arméta regia parent.i.custodiæ & gubernationi deputata sunt.& cui custodia cãpi est credita late.i.p latũ circuitũ:nutribãt p nutriebãt assuetũ iperijs.i.domitũ & syluia soror.s.tyrrhi darũ & filia tyrrhei ornabat oi cura.i.sollicitudine:cornua sup.eius cerui:aut cuius cerui cornua syluia soror ornabat itexẽs.i.redimẽs sup.ca sertis mollib⁹.i.ex hærbis & floribus:& pectebat ferũ.i.q natura ferus erat aut quadrupedẽ:sicut equũ ligneũ ferũ vocauit.in.ij. in lat⁹ inq̃ feri curuã cõpagib⁹ aluũ. Nõ ẽ aũt latinũ pectinare: quo vtunť imperiti:& lauabat sup.ipm i fonte puro.Ille patiẽs manum pro manuũ & assuetus mensę herili.i.heri seu domini sui tyrrhei.errabat.i.libere diuagabatur & pascebať sylуis:& ipse hoc est per se nullo custodiente nec dirigente ferebat se domum ad limina nota q̃uis nocte sera.i.q̃quis aliquãdo ad seram vsq; noctem expectareť. Canes rapide.i.veloces iuli venantis cõmouere.i.excitauerunt ad cursum hunc.s.ceruũ errantẽ.i.pascentem procul.s.a domo tyrrhei vt nõ debeat putari domesticus:aut mansuefactus cũ.s.ipse ceruus deflueret.i.deorsum flueret:forte riuo secundo.i.defluente & cũ defluxu eius & cũ leuaret æstus ripa viridante.i.virente:& virides hærbas hñte. Ipse etiã ascani⁹ succẽsus amore eximię laudis qualẽ putauit tã præstantẽ ceruũ figere dixerit spicula.i.sagittas corn.i.arcu cornu in extremis

in extremis hñte curuo.i.incuruato.Nec de⁹.i.scd̃m donatũ euctus.secũdũ Seruiũ aũt ponit p dea.s.alecto:qa numina habẽt vtriusq; sexus participationẽ & p dea põt dici deus:vt pronone aut alecto hoc loco:& p venere in scd̃o descẽdo ac ducente deo absuit.Immo affuit.i.auxilio fuit:dextre.s.ascanii:errantis.i.nẽsciẽtis qualẽ ceruũ feriret putãtis videlicet siluestrẽ esse & ita error est in ascanio aut dextre erranti.i.q̃ alioq errasset.& arũdo.i.sagitta arundinea:acta.i.directa venit p vterũ & p ilia sup.cũ multo sonitu.i.stridore.At.i.sed quadrupes.s.ceru⁹ saucius.i.vulnerat⁹:refugit intra tecta nota & gemẽs successit stabulis & cruẽtus.i.cruore pfusus:atq; similis implorãti.s.auxiliũ replebat omne tectũ.i.totã domũ tyrrhei:questu.i.querela.rarum est questũ p q̃rela singulariter reperiri:in pluralib⁹ aũt datiuo & ablatiuo facit questubus nõ questibus:qđ a questu & quero deduciť.

PIERIVS

alijs ant.laborũ,legiť,Eo.n.vocabulo virg.aduersa solet exprimere. b ¶Et late custodia credita cãpi.In Ro.cod. Lati,sed familiari vitio,nã,late,aduerbiũ oino meli⁹ iudicať. c ¶Pectebatq; ferũ.In codicib⁹ aliq̃t antiq̃s,potabat, legiť,qđ nõ ita venustũ videť,neq; a deo cicurationi adcõmodatũ. d ¶Ille manũ patiens.In cod.aliq̃t,manuũ,vbi manifesta Synizesis,subtractũ tñ,v,alterũ.plerię; malũt, & ita codices emẽdatiores hñt.Quanq̃ nihil plubet Manũ quarto casu inseruire participio. e ¶Rapidæ venãtis iuli Cõmouere,canes.In cod.aliq̃t ant.rapidi,virili gñe.Sed in Romano,atq; in Porcio,significatione,& genere mutato,rabidæ,legiť,qđ nõ placet,qa superi⁹ rabiẽ canib⁹ obiectã legimus. f ¶Ripaq; æstus viridãte leuaret.Missum faciã,qđ plerię; cod.antiq,lauaret,legũt,quum magis oino placeat,leuaret,Id minime dissimulauerim,qđ in cod.aliquot manu scriptis inuenitur.Ripaq; æstus,vndante leuaret nihil.n.hoc displicet,q̃uis,viridante,gratius,& lasciuius. g ¶Nec dextræ errãti deus absuit,Hoc varie reperiť in codicib⁹ antiq̃s scriptũ.Nam affuit,& afuit,& adfuit,& etiam atfuit legiť.vera tñ lectio,& antiqua magis,absuit est.

hectorem imitatis ab illo nunc recedis:cũ de galatio diceret alludit ad ciuitatis nomẽ nã ab illi debuit dicere. Bene aũt ea loca vulnerata dicit quæ fatum mortẽ afferre non possunt vt bonum rediret ... causa bellorũ si stati periret aut ipse ceru⁹ aut vulneris autor lateret.

SERVIVS

SER. ¶Syluia prima soror:Bñ puellæ dat doloris impatientiã duros cõclamat agrestes:aut quia semp duri sunt aut duros q cerui interitũ nõ dolebant. Pestis furia Torre hic torris facit vt hic fustis grauis pp nodos.s. Quadrifidã quercũ:quæ in partes posset findi quatuor.Cuneis coactis & fatis signate coactis dixit exprimit aũt antiquũ morẽ vt diximus supra:nã primũ cuneis scindebãt fissile lignũ De culmine summo:bene culmine quia de tectis agrestiũ loquiť. Tartaream:aut terribilem:aut forte secundũ vsum dixit. Nemus locus haud longe ab aritia in quo lacus est:qui speculum dianæ diciť.& notãdum q vocem eius paulatim facit pcedere:quod locorũ indicat commemoratio.Triuiæ lacus:hic est q dianæ speculũ diciť.Sulphurea nar albus aqua:in via flaminia est ciuitas narnia in montibus posita:quibus subest nar fluui⁹ qui tyberino coiungiť. Fontes q; velini vltra inter amnẽ sunt: Nam vt dixim⁹ vox furiæ paulatim pcessit.Pressere ad pectora natos.Stati.pressitq; palemona mater:item cõtra natos ausę deponere matres. Ad vocẽ buccine signũ.vt sensit & ad sonitum vocis vestigia torsit.Nam qcũq; sonus dici vox pprie potest. Auxiliũ castris effudit apertis.i.ipsa in auxiliũ effunditur. Direxere ac ordinauerũt in latitudinẽ Præustis: Pre breuis fit pp sequentẽ vocalẽ qđ vna parte orationis factum intolerabile est:hic aũt tolerabile qa cõpositus est sermo. Ferro ancipiti vtriq; noxio. Dicit aũt aut gladios aut bipẽnes:seges terra modo:vt

Siluia prima soror palmis percussa lacertos
Auxilium uocat:& duros conclamat agrestes.
a Olli[a] (pestis enim tacitis latet aspera syluis)
b Improuisi adsunt:hic torre armatus obusto[b]
c Stipitis hic grauidi nodis:quod cuiq; reptũ est[c]
d Rimanti telũ ira facit:uocat agmina tyrrheus[d]
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebãt:rapta spirans immane securi:
e At sæua e[e] speculis tempus dea nacta nocendi
Arua tecta petit stabuli:& de culmine summo
Pastorale canit signum:cornuq; recuruo
f Tartaream intendit[f] uocem:qua ptinus omne
g Cõtremuit nemus:& syluæ intonuere[g] pfunde:
h Audijt[h] & triuiæ longe lacus:audijt amnis:
i Sulphurea[i] nar albus aqua:fontesq; uelini:
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum uero ad uocẽ celeres:qua buccina signum
k Dira dedit:raptis concurrunt[k] undiq; telis
Indomiti agricolæ:nec non & troia pubes
Ascanio auxilium castris effudit apertis.
Direxere acies:non iam certamine agresti
l Stipitibus[l] duris agitur sudibusue præustis:
Sed ferro ancipiti decernunt:atraq; late
Horrescit strictis seges ensibus:æraq; fulgent
m Sole lacessita:& lucem[m] sub lumine iactant.
n Fluctus uti primo cœpit cum albescere uento n
Paulatim sese tollit mare.& altius undas

ASCENSIVS

¶Siluia prima.Docet quomodo incœpta est discordia & quo prima cõmissa est pugna.de qua re dicit Donat⁹ sic.Triuiæ lon. Dona lacus.i.auernus:qui a latini stabulis esset remotissimus.Pressere ad pectora. Ostẽdit maternũ affectum.Tum vero ad vocem primo dixit Syluia auxiliũ vocat postea dixit Vocat agmina tyrrhe⁹ & venisse aliquos.Tertio.furia bellum finitimis tuba canit:& tũ plurimi venere Auxiliũ castris effudit.Nã in periculo regni pueri nõ paulatim p cessum est:nec partibus.sed semel oẽs. Tueť aũt troianos ab inuidia vt nõ ferant:sed vt defendant iniuriam.Hic iuuenis: post cedẽ cerui tulit fors vt maximus natorũ tyrrhei occideret Mouet aũt pathos & q tyrrhei filius & q maximus natu:& q iuuenis Senior:pathos ab ætate itẽ a cã q pacis medius. Cupiditas pacis ostẽditur ex diuitijs quas in bello perderet erat anxius. Hæc ille. ¶Ordo autẽ est. Syluia.s.filia tyrrhei quę ceruũ illũ comere & ornare solebat: soror.s.tyrrhidarũ percussa palmis lacertos.i.pcussos habens: aut percutiens lacertos palmis vocat prima auxiliũ:cõclamat agrestes duros.s.ad laborem & difficiles ad pietatẽ:olli.i.oẽs illi tũc adsunt improuisi.i.subiti:em p qa pestis.i.furia pernitiosa latet aspera.i.nociua & periculosa:sylуis tacitis.i.secretis aut ipsa tacẽs & tacite furorẽ inspirans:hic sup.adest:armatus torre.i.stipite tosto:vñ dicit obusto.i.circũusto vt durior sit hic i.alius sup.adest armatus nodis stipitis grauidi.i.põderosi. Ira facit telũ.i.ministrat pelo cui

Erigit:inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primã ante aciẽ stridente sagitta
o Natorum tyrrhei fuerat qui maximus Almon[o]
p Sternitur hæsit[p] enĩ sub gutture uuln⁹:& unde
Vocis iter tenuemq́ inclusit sanguine uitam.
q Corpora multa uirũ circa:seniorq́ galesus[q].
Dum paci medium se offert iustissimus unus
r Qui fuit ausonijsq́ olim ditissimus aruis[r]:
Quinq́ greges illi balantum:quina redibant
Armenta:& terram centum uertebat aratris.

PIERIVS

a ¶Olli(Pestis enim)Pleriq́ cod.antiqui cũ Mediceo legũt.
illi.Sed puto hoc ex paraphrasi emanasse,quæ,olli,voca=
b bulum vetus interpretaret. b ¶Armatus obusto.Exem=
plaria vetera palatina legunt,Abusto,sunt tñ alia,in qui=
bus,adusto,legere est.sed obusto nulli displicet,vt in Me=
c diceo. c ¶Quod cuiq́ repertum rimanti telum ira facit.In
omnibus vaticanæ bibliothecæ cod.Repertum est,habet,
& pro,Ira facit,in cod.aliquot ant.Ira fuit legit,quod alio
rum iudicio relinquimus. d ¶Vocat agmina tyrrhus.In
codicib⁹ aliquot antiquis legere est.Tyrrheus,eaq́ de caus
sa superius in Romano codice scriptum est,tyrrhæ dæ, Sed
enim pene vltima,ei,esse deberet,est vero passim in obli=
e quis,tyrrhei,vt orphei,ilionei,eodẽ codice, e ¶At sæua
e speculis.In plerisq́ cod.manu scriptis,non habetur,e,sed
f id male. f ¶Intendit vocem.In Ro.codice,Incendit.quod
non æque placet,pleraq́ vero ita immutata sunt in omni=
bus pene Auctoribus,quia vt alias admonuimus,plerisq́
in libris manu scriptis.c.&.t.eadem pene forma notata re=
g periuntur. g ¶Siluæ intonuere.In Romano codice & qui
busdam alijs antiquis,Siluae insonuere,legitur. Sed into=
h nuere melius. h ¶Audijt & triuiæ lõge lacus,audijt,am
nis.In ant.cod.plerisq́,Audit,vnico,i,vtroq́ loco scriptum est,quod tamẽ pro duobus pro=
nuntiari debeat:vt antiquo marmore,filis,pro filijs.scriptum obseruauimus,& alia quædã
huiusmodi.Neq́ pterierim in Ro.codice & quibusdã alijs.Audit & amnis.legi.Sed omnino
i magis placet,audijt,dactylus,vna dictione. i ¶Sulphurea nar albus Aqua.In Romano co
dice.Sulpurea.per,p,scribitur.vt alibi etiã.Sulpura.ex quo patet sulphur aliquando per.ph.
k scribi solitum,quum tamen dictio latina sit.Id eñ græce θεφιομ & θεαφιον dicitur. k ¶Ra=
ptis concurrunt vndiq́ telis.In veteribus aliquot codicibus,occurrunt.non ita proprie legi
tur.Sed dicam ne illud:curro verbum eandem olim habuisse pronunciationem:quę nunc in
ore vulgi est.Concorrunt,enim in antiquissimis codicibus notatum animaduerti:ne creda=
l mus sola illa Toruom. Diuom. Sæuom,& alia huiusmodi.u.in.o.mutasse. l ¶Stipitibus
duris agitur sudibusve præustis.Nonnulli.stipitibus:per.y:primã syllabã scribunt:vt απο
του στυπου veniat. idem enim significat.Quidam malunt per.i.latinum,vti etiam Stipa=
re per.i.quamuis στυπιου. vnde verbum deductum volunt,per.y.scribatur. quæ apud nos
in.u.transit.Stupam enim dicimus.Est & illud animaduersione dignum:quãuis & hoc κατα
παρεργον apud. T.Liuium libro primo primæ Decadis desiderari lectionem castam.Sudem
præustam. Nam ita in codice vetusto legimus.vt fecialis hastam ferratam aut sudem præu=
stam ad fines eorum ferret.Vulgata enim exemplaria legunt: hastam secretam,aut sangui=
m neam. h ¶Et lucem sub nubila iactant.In codicibus aliquot antiquis.lumen:legitur. Sed
lucem:melius.In aliquot alijs.Lucem sub lumina.habetur cum paraphrasi,Solis.sed nubila.
n ob antitheton magis receptum est. n ¶Cœpit cum albescere vento.In Romano codice.pon
to.legitur,hoc est prima parte ponti:sed magis placet omnino.vento.quo spirante crispan=
o tur in spumas vndæ:& ita albescũt. o ¶Natorum thyrri fuerat qui maximus almon.Vete=
res quidam codices versum ita scribunt.gnatorum thyrrei fuerat qui maximus almo.dicitur
vero,almo,per.o.finale,vt Plato.Solo.nullũ enim nomen latinum.on.litteris finiri,ait So=
sipater.Plinius quædam designat vsu recepta: vt Pluton.Xenophon.Iuniores grammatici
p plura recepere. p ¶Hæsit enim sub gutture vulnus.In antiquis aliquot codicibus.exit:le=
gitur,vbi volnus pro telo ponetur:veluti superius.Illum infesto volnere pyrrhus insequi=
tur.Est huic simile trasabijt costas,de quo suo loco dictũ.hæsit tamen Medicei codicis lectio
haud quaq́ contemnenda.

☞ q.i.cuilibet rimanti.i.disq renti telum sup.illud qđ repertum est sup.ei.i.quicquid inuenit p telo sumpsit.vt in primo furor arma ministrat. Tyrrhe⁹ i.ducis loco fungens vocat agmina.i.in agmẽ cõuocat dispersos:vt.i.scđm q́ ipse tyrrheus:scindebat forte.i.a casu quia casuale fuit q́ tũc scindebat cũ rustici in arma ruerit quercũ quadrifidã.i.in quatuor partes fissibilẽ:& hoc cuneis.i.instrumentis findendi coactis.i.simul impressis spirãs.i.anhelans immane.i.imaniter hoc est valde grauiter:& hoc securi rapta.i.vi recepta graphice admodũ exprimit more rusticoꝝ ligna findẽtiũ At dea seua.s.alecto:nacta.i.q inuenerat tẽpus.i.oportunitatem nocendi·e speculis.i.e locis altioribus vñ illud speculabat̃ petit ardua tecta stabuli & canit signũ pastorale.i.qđ pastoribus cõuocãdis datum erat ab antiquo more de culmine summo.s.stabuli:& intẽdit.i.auget & fortificat:vocẽ tartareã.i.infernalẽ q̃.s.voce omne nem⁹cõtremuit ꝓtinus.i.statim vel ꝓtenus:hoc est porrotenus.i.ampliter: & sylue profunde intonuere & lacus triuiæ.s.auernus: lõge.s.positus:audijt.s.vocẽ alectus:& nar amnis ille albus aq̃ sulphurea.i.habente sulphuris odorẽ & cõmixtionẽ audijt & fontes velini.i.q postea velini dicti sunt & matres trepides.i.pre anxietate trepidantes:pressere natos:id est liberos suos ad pectora:id est firmiter complexe sunt quod anxietatis indicium est. Tum vero id est maxime tunc aut tunc quasi ad verum agricole indomiti: id est effreni:concurrunt vndiq́ telis raptis existentes celeres ad voces qua buccina dira dedit signum necnon: & id est etiam pubes troia id est troiana iuuẽtus effudit Ascanio auxilium castris apertis id est patentibus ad exitum:& ipsi direxere acies & non agitur iam scilicet postq́ collecti erant hinc rustici illinc troiani certamine agresti: id est vt in certamine agrestiũ solet fieri: videlicet stipitibus duris:id est iduratis ve pro vel sudibus:id est perticis præustis scilicet loco ferri sed decernunt scilicet vtri vincant hoc est contendũt ferro ancipiti:aut vtrinq́ incidenti aut formidando & seges:id est terra:atra id est nigra: horrescit id est fit horrida & aspera: late id est ampliter & in latum ensibus strictis: id est denudatis:vnde vaginas in terram deiciebant aut cadentes etiam enses rubiginosos: vnde segetem atram dixit.accipiendo segetem pro terra: & era: id est erea arma scilicet troianorum:lacessita:id ẽ percussa sole id est radiis solaribus lucent:id est resplendent:& iactant lucem sub lumine: vt:id est quemadmodum fluctus supple lucem iactat cum:id est quando cœpit albescere primo vento:& supple mare tollit: id est erigit se paulatim:& erigit vndas:id est procellas altius & consurgit.id est simul surgit:inde ad æthera sup ple ab fundo imo Almo iuuenis qui fuerat maximus natorum ✲ id est

✲ modo:vt quid faciat lætas segetes:p atrã vero fertilẽ significat.vt ostẽdit in Georgi.Sole lacessita:naturale enĩ est:vt metallorũ splẽdor pl⁹ fulgeat alia luce repercussus. Paulatim sese tollit mare sic bella dicit surrexisse paulatim.sicut vẽtis flantibus mare turgescit. Hic iuuenis.hic ꝯfundit noia.Nã & puerũ & iuuenẽ nõnũq́ Vergi. ponit.vt hoc loco nã almonẽ quẽ mõ iuuenẽ dicit:paulopost ait puerũ vt almonẽ puerũ.mouet aũt miserationẽ ab ætate cũ dicit puer:a ṽtute cũ dicit. Primã añ aciẽ.a vulneris ẽt crudelitate. Almõ bñ rustici nomẽ vsurpauit a fluuio.hęsit enĩ sub gurgite vuln⁹.i.sagitta vt ardẽs in festo vulnere pyrrhus insequit̃. Vdę vocis iter.i.iter vdũ.Non enĩ vox vba est:sed per vdã arteriarũ labit̃ viã vnde in febricitãtibus deficit. Corpora multa virũ circa.Constrata sunt.& rhethorice viles tradit ĩ mediũ Nobiles vero primo & vltimo loco commemorat Dum pauci medium se offert nã quid senex bellis intererat Olim ditissim⁹ aruis secundũ antiquũ morem Horati. Diues antiq̃ censu qna redibãt armẽ.Pro qnq́ sicut bina.Terrã ṽtebat aratris duo dixit a catone memorata q̃ interrogat⁹ qs bon⁹ esset pr̃ familias. rñdit eũ q bñ pascit & q bñ arat

✲ id est filiorum tyrrhei:bissyllabum est habens diphthongon in secunda syllaba: aut per sineresim profertur tyrrhi sternitur:id est prosternitur hic:id est in hoc congressu ante primam aciem: & hoc sagitta stridente qua: scilicet vulneratus erat enim pro quia vulnus: scilicet infixum a sagitta hæsit.id est inhæsit sub gutture & inclusit id est interclusit.iter id est meatum vocis vde id est quæ per iter vdum efferri vult: aut quæ aerem qui vdus est desiderat:& inclusit:id est suffocauit sanguine vitem tenuem id est fragilem spiritum vitalem

☞ qui tam faciliter suffocatur Multa corpora virum pro viro rum circa supple iternũtur. & galesus: rusticus ille senior sterni tur supple dum ipse offert se medium paci idest concordie fa ciendæ. existens iustissimus vnus qui fuit & ditissimus olim sci licet sua tempestate: aruis ausoniis. idest regionibus illis italiæ ☙ quia qnq;

☙ qa quinq; greges balantum. i. ouium & quina armẽta idest greges magnorum animalium redibant illi idest ad illius com moditatem ex pascuis domum scilicet & vertebat idest arabat aut sulcabat terram centũ aratris hoc est bene pauit & bene ara uit & ita & bonus & diues habitus est.

Atq; ea per campos æquo dũ marte geruntur:
Promissi dea fata potens: ubi sanguine bellum
Imbuit: & primæ commisit funera pugnæ.
a Deserit hesperiam: & cœli conuexa[a] per auras
Iunonem uictrix affatur uoce superba
b ¶ En perfecta tibi bello discordia tristi[b]:
c Dic[c] in amicitiam coeant: & foedera iungant
d Quãdoquidẽ[d] ausonio respsi sanguine teucros
Hoc etiam his addã tua si mihi certa uoluntas
Finitimas in bella feram rumoribus urbes:
Accendamq; animos insani martis amore:
Vndiq; ut auxilio ueniant: spargã arma p agros.
e ¶ Tũ cõtra iuno ¶ terrorũ & fraudis abunde est[e].
Stant belli causæ: pugnatur cominus armis.
Quæ fors prĩa dedit: sanguis nouus ĩbuit arma
f Talia connubia[f] & tales celebrent hymeneos
Egregium ueneris genus & rex ipse latinus.
Te super æthereas errare licentius auras
g Haud pater ipse[g] uelit summi regnator olympi.
h Cede locis. ego si qua super fortuna laborũ est[h]
Ipsa regam ¶ tales dederat saturnia uoces.
Illa autem attollit stridentes anguibus alas
Cocytiq; petit sedem supera ardua linquens.
i Est locus italiæ[i] medio sub montibus altis
Nobilis: & fama multis memoratus in oris.
k An sancti[k] ualles densis hunc frondibus atrum
l Vrget utrinq; latus nemoris medioq; fragosus[l]
Dat sonitum saxis & torto uertice torrens:
m Hic specus horrendum: &[m] sæui spiracula Ditis
Monstrantur: ruptoq; ingens acheronte uorago
n Pestiferas aperit fauces: quis condita[n] erynnis
o Inuisum numen terras[o] cœlumq; leuabat.

¶ PIERIVS

a ¶ Cœli conuexa per auras. Sunt qui, conuecta, legant. Sed
b id in exemplaribus non inueniri Seruius attestaẽ. b ¶ En perfecta tibi belli discordia tristi. In codi. aliquot antiquis ⁂ legiẽ belli

SERVIVS

SER. ¶ Aequo dum marte geruntur. aperta cõtentione bello manifesto. Nam sic dicimus: æquum aũt æqualẽ nõ possumus dicere cũ soli interẽpti sint itali. Promissi dea facta potens: honesta locutio potẽs ꝓmissi. Promisisse aũt eã cõfessionẽ intelligim⁹ nam nõ ꝓmisit Imbuit. initiauit: & bene sanguine: nam põt bellũ & discordia vel a dissensione inchoari. & cœli con. p. a. Probus asper: Dona. dicũt hoc loco per bis accipiendum: alloquiẽ iunonẽ p cœli conuexa: & p auras põt tñ esse epexegesis p auras. i. cœli conuexa: nec enim aliud sunt auræ. dicit etiã quidã cõmentarius conuecta legendũ vt sit ipsa conuecta: qđ difficile in exemplaribus inuenitur. Victrix: voti compos. Affatur iam cum superbia: Bene autem ei in principio denegauit orationẽ
¶ Alecto. quasi ad scelera festinanti: quã mõ tribuit post bella iã cœpta. Bello discordia tri. Iuno em̃ belli poposcerat semina: hæc etiam ipsa bella perfecit. dic in amici. coe. ac si diceret ita bella cõmoui vt ne tuo quidẽ imperio possint in pacẽ redire. & hoc est qđ dicit. Affatur voce. s. alii dicunt Ergo inter hos bella cõmisi tu vicinos populo fœderib⁹ iũge
¶ Poe. ¶ iuno partibus turni & ab æneæ fauore ꝯpelle: qđ tñ si vis ego faciã: vt hinc sit dictũ. Ego si qua sup f. l. est ipsa regã. Certa voluntas si tua in hoc cõsentit autoritas Insani martis amore: homeri epithetõ θουριον αρηυ. Spargã ar. meminit sui. Nam supra dixit fere crimina belli. Terrorũ & fraudis abũde est. Terrorum morte hominum. Fraudis vero ex cerui vulneratione. Stãt belli causæ. manifestæ sunt placent:
¶ Poe. vt statcõ ferre manũ. Egregium veneris gen⁹. Ironice dictũ est. Ipse latinus: ac si diceret quem æneæ causa cogor odisse: vñ & amatæ nulla fit mẽtio q̃ est troianis inimica. Vrbanus tñ hũc locũ accipit p interrogationem terrorũ & fraudis abũde est: vt quasi p gratulationẽ nõ credat sicut Ter. illud Quia pl⁹ cupio min⁹ credo. Sup æthereas: qa dixerat Cœli cõuexa p au. Attollit alas: honesta volãtis pphrasis. Italiæ medio hũc locũ vmbiculum italiæ chorographi dicunt. Est aũt in latere cãpaniæ & apuliæ vbi hyrpini sunt: & habet aquas sulphureas iõ grauiores. Quia ambit syluis: ideo aũt ibi aditus diciẽ inferorum. qđ grauis odor iuxta accedẽtes necat adeo: vt victimæ ad hunc locũ nõ immolarenẽ: sed odore perirẽt ad aquã applicatæ: & hoc erat gen⁹ litatiõis: sciẽdũ tñ. varro, enumerare quot loca ĩ italia ⁂ sint eiusmodi

ASCENSIVS

¶ Atq; ea per campos &c. Ostẽdit quomodo peracto: ad quod missa erat negocio alecto iussa sit a Iunone ad inferos redire: recitans illarum inter se colloquiũ & ad iferna descẽsum. De qua re dicit Donatus sic. pfecta discordia. Habuit rationẽ psonarũ. Nam laus est in furia qđ in aliis est vituperatio. Hoc etiã his addã nõ solũ gloriaẽ de eo quod fecit: sed ꝓmittit se plura facturã. Dat sonitũ: Cõpendiosa descriptio: in qua amnem & partẽ ex qua fundiẽ & sonũ cadentis aque & cãm sonitus ostẽdit. Hæc ille. ¶ Ordo aũt est. Atq; dũ ea. i. eiusmodi certamina geruntẽ per cãpos: mare equo. i. vbi æqualis fuit locus qa cãpus planus sed nõ æqualis virt⁹ nec æqualis exitus: tũc aũt mars dicitur æquus: qñ nõ plus fauere videẽ p loci cõmoditatem vni parti q̃ alteri: licet ỽtute altera pars supet: dea. s. infernalis alecto facta potẽs. i. cõpos ꝓmissi i. ꝓmisse discordiæ: vbi. i. postq; imbuit. i. incoauit & de nouo intinxit bellũ sanguine. s. iuso: & cõmisit funera primæ pugnæ: ipsa deserit hesperiã. i. italiã: & ipsa victrix. i. voti cõpos affaẽ voce supba. i. magniloq: Iunonẽ. s. dñam suã affaẽ dicit p cõuexa cœli & p auras: aut p conexa cœli. s. p auras: nisi sit legẽdũ ꝯuecta. i. delata remigio alarũ p auras cœli affaẽ Iunonem &c. En: q̃ vox iactãtis est & pre gaudio exultãtis: discordia est perfecta tibi. i. ad nutũ & cõmodũ tuũ bello tristi qa & filiusfamilias & pr̃familias bon⁹ interẽpti erãt. s. almõ & galesus. dic vt sup. coeãt in amicitiã. q. d. si vis vt in grãm & ꝯcordiã redeãt id tute facias: qa mea nõ ẽ pacẽ sed bella cõficere. & dic vt iungãt fœdera. q. d. vix etiã si velis id possis. qñqdẽ ego respsi. i. cõminaui & ĩbui teucros sanguie ausonio. i. italico. fuerunt ergo teucri victores. & si tua voluntas sit mihi certa id ẽ explorata ego addã ẽt hoc. s. ego ferã. i. inducã vrbes finitimas. i. i ꝯfinio citas hoc ẽ ciues vrbiũ finitimorũ ĩ bella rumorib⁹. s. sinistris & inimiciciæ plenis & ego accẽdã aĩos. s. finitimorꝫ ĩsano. i. valde magno aut detestãdo amore. desiderio martis. i. belli vt. i. vt veniãt vndiq;. i. ex oĩ pte auxilio. i. ĩ auxiliũ & ego spargã arma per agros. Iuno sup. ait tũc cõtra. i. ecõuerso hoc est respõdit sic. Abũde est. i. satis vel ad abũdãtiã est terrorꝫ. s. populorũ cõcitatorũ & fraudis. s. p te factæ causæ belli. stãt. i. pfectæ & ꝯfirmatæ sunt qa pugnaẽ cominus quasi cõserta & cõmissa manu de ꝓpe sit armis. s. manu te... ☞ nou⁹ sang...

[...]notus sanguis imbuit .i. de[...]nxit:& humefecit arma [...] prima fors .i. alea & fortuna [...] dedit. Egregiũ gen⁹ .i. egre[...] genies .i. excellẽs filius ve[...] .i. æneas & id per ironiam [...] inuidiose:& ipse rex la[...] celebrent talia cõnubia & [...] hymeneos .i. nuptias. Ipse pater .s. Iuppiter regnator summi olympi: haud .i. nõ velit te errare .i. vagari licentius .i. cũ am[...] licentia. super auras æthe[...]: cede igit locis .s. tibi negatis: ego ipsa regam .i. gerã & guber[...]. si qua .i. aliqua fortuna la[...] superest .i. restat adhuc .i. si [...] re adhuc elaborãdum [...] vt perficiat inceptũ bellum [...] .s. iuno saturni filia de[...] tales voces aũt .p sed illa .s. [...] ad quã locuta erat: quæ exi[...] inferioris potestatis nihil [...] sed statim attollit .i. surri[...] alas stridẽtes anguibus & pe[...] sedẽ cocyti .i. ifernalis illi⁹ flu[...]: linquẽs ardua .s. loca supera .i. [...] sunt in regione superna respe[...] inferni: Loc⁹ est nobilis .i. fa[...]mosus & multũ notus sup. in me[...]dio italię sub altis mõtibus .i. de[...] altorũ montiũ q̃ sunt in re[...] locis italię: nobilis dicit & .p id est memoratus fama .i. p famã in multis oris .i. multis regionibus appositorię valles ansancti .i. loci sic dicti quasi am .id est circum hoc est vndiq̃ sancti latus nemoris: vrget hunc scilicet locũ atrũ .i. vmbrosum densis frondibus: vtrinq̃ .i. ab vtraq̃ parte: & torrens .i. amnis rapidus: & fragosus .i. cũ fragore multo decurrẽs existens medio .s. vallis dat sonitũ saxis .i. inter saxa. & vertice torto .i. confracto. specus horrendũ & spiracula .i. hiatus vñ expiare posssit: ditis .i. plutonis sæui .i. immitis & magni: monstrant hic .i. apud hunc locũ: & ingens vorago: acheronte .i. fluuio illo infernali. rapto .i. vise erumpente: aperit .i. reserat hic fauces pestiferas graui odore pestem afferẽtes: quis .i. quibus faucibus. erynnis .i. furia infernalis alecto: condita .i. abscondita: existens numẽ inuisum .i. odiosum leuabat .id est recreabat & a tristitia reuelabat terras & cœlum quæ eius præsentia prius degrauabantur.

c ✳ legitur belli discordia tristis. Sed magis placet bello tristi, quo medio discordia perfecta esset. c ¶ Dic in amicitiã coeãt. In cod. aliquot antiq̃s legere est, sic in amicitia coeãt, ironice. Seruius tñ, & alij agnoscunt, dic, idq̃ late exponũt. d ¶ Quando quidẽ ausonio respersi sanguine teucros. In Ro. codi. legit, quã equidẽ. Sed quãquidem in aliis oibus habet. e ¶ Et fraudis abunde est. In Ro. cod. per apostrophẽ abundest, legit, vt in test. & hmõi pleraq̃ in antiq̃s marmoribus scribi solita adnotauimus. f ¶ Talia conubia. In antiquis oibus cod. quot quot habui, cõiugia, legi & alibi obseruatũ pro conubio, cõiugio haberi in manu scriptis exẽplaribus plerisq̃. g ¶ Haud pater ipse velit. In antiq̃s oibus cod. pater ille, vti etiã mutatũ superius pronomẽ hoc adnotauimus, eo loco, sic iuppiter ille monebat. h ¶ Fortuna laborũ est. In plerisq̃ codi. ant. est, nõ habet. i ¶ Italiæ in Medio. Ant. oia exẽpl. legunt italiæ medio absq̃, in, succurrit vero ad hoc ex solino, qđ varro tradidisse fert italiæ vmbilicũ in agro reatino esse. k ¶ Ansancti valles. In Ro. cod. amfracti legitur inemẽdate. Nã Seruius, & alij veteres grãmatici amsancti agnoscunt, cui quidẽ lectioni Claudianus etiam adstipulat. l ¶ Medioq̃ fragosus dat sonitum saxis, & torto vortice torrens. In cod. aliquot antiq̃s, fragosis, vt cũ saxis iungatur: sed longe magis placet torrens fragosus saxis, & torto vortice. In antiq̃s vero aliquot vertice, m qđ vti dictũ superius, tãtundẽ esse vult Arusianus. m ¶ Specus horrendũ & sæui. In antiq̃s plerisq̃ nõ habet, & dictũ vero per appositionẽ sæui spiracula ditis, ostendit verbũ vnitatis numero positum, monstratur, in ijsdem cod. Sed em̃ exemplaria pleraq̃ monstrantur legunt numero multitudinis. n ¶ Queis condita erynnis. In Med. cod. condit, verbi voce scriptum est. Quam lectionẽ non ignorauit Seruius. o ¶ Terras cœlũq̃ leuabat. In aliquot antiq̃s cod. terrã legere est vnitatis numero, & leuauit præterito tempore, quum tamen imperfectum Seruius agnoscat.

✳ sint eiusmodi: vñ & dona. dicit canusię q dr loc⁹ a poeta circa fluuiũ q calor vocat: qđ id nõ procedit quia ait ital: æ medio. Sub mõtib⁹ al. hoc nisi ad totã italiã referas nõ, pcedit vt sit. Est in valib⁹ italię mõtuosę: nã hoc in locis mõtes nõ sunt. Nobilis: not⁹ qđ seqntia indicãt: Ansancti valles loci ansancti .i. oi parte sancti quẽ dicit & sylius cinctũ & fragosum fluuio torrẽte. Hic spec⁹ horren. hoc nomẽ apđ maiores triũ generũ fuit. Enni⁹ fœminino posuit. Horat. masculino. Quæ nemora aut q̃s agor in spec⁹. Verg. neutro. Quo hodie in nũero singulari tribus tñ vtimur casibus Pluralẽ tñ a gñe masculino habemus in oib⁹ casib⁹. Hic est ipi in defossis specub⁹: q̃q̃ antiq codices habeãt hic spec⁹ horrẽdus. Spiracula ditis: dicta a spirãdo: ãtiq codices piracula habẽt q̃ dicta sunt απο των πειρατων hoc est a finib⁹ iferorũ. Vorago acherõtis exestuatio. Cõdita erynnis alij cõdit legunt: & se subaudiũt Leuabat .i. releuabat .recreabat cui p̃sentia sua erat oneri. Ansanctus. Specus.

SERVIVS.

¶ Extremã saturnia bello .i. r. manum. Quod superest perficit: & est translatio a pictura: quã manus cõplet & ornat. Extrema. Fœdati cruẽtati: Implorãtq̃ deos ad auxiliũ & vltionẽ. Obtestãturq̃ latinũ: .ppter cædẽ factã testẽ adhibẽt: & dicũt auctores rupti fœderis esse troianos: cũ ipsi pacis iura temerarint. Et igni. in ipso feruore seditionis. Teucros i re. vo. dicit teucros aut iniuriose dictũ accipe. Quasi exules ac perfidos. Attonitæ bac. quasi baccho Furia eñ agebant: & sic est dictũ Vt Ad medias inter cædes exul. a Nemora auia: p nemora. Tyasis: choris. Neq̃ em̃ leue nomẽ amatæ. Iuue. Quæ nõ faciet qđ principis .v. Marteq̃ fatigãt. Prę lium cũ clamore deposcũt. Contra oia: fata superi⁹ de lauinia Fata deũ: .ppter oraculũ fauni. Peruerso: irato. Velut pelagi rupes: sic Cice. seditionẽ ppli fluctibus cõparauit in illis dũtaxat fluctibus cõcionum. Bene Vergilius cum qui restitit seditioni: Rupẽ vocauit. Mole tenet: hic distinguendum vt scopuli nominatiuus pluralis sit. Cęcum consiliũ fremitui populi bonum nomẽ posuit. Frangimur: permansit in rupis: translatione. Sacrilego sanguine: quia bellum sumebant contra voluntatem deorũ votisq̃ deos venerabere feris. quia religio rigida dicitur semel mala commissa: nulla ratione reuocari.

Nec minus interea extrema saturnia bello
Imposuit regina manum: ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus: cæsosq̃ reportant
Almonem puerum: fœdatiq̃ ora galesi.
Implorantq̃ deos: obstetanturq̃ latinum
a Turnus adest: medioq̃ in crimine cædis & igni[a]
Terrorem ingeminat: teucros in regna vocari:
Stirpem admisceri phrygiã: se limine pelli.
Tũ quorũ attonitæ baccho nemora auia matres
Insultãt thyasis (neq̃ em̃ leue nomẽ Amatæ)
Vndiq̃ collecti coeũt: martemq̃ fatigant.
b Ilicet infandum cuncti contra oia[b] bellum
Contra fata deũ peruerso numine poscunt.
c Certatim regis circumstant tecta latini[c].
d Ille velut pelagi rupes[d] immota resistit.
Vt pelagi rupes magno veniente fragore:
Quæ sese multis circumlatrantibus vndis
Mole tenet: scopuli nequicq̃: & spumea circũ
e Saxa fremunt: laterique illisa[e] refunditur alga.
f Verum vbi nulla datur cæcũ exuperare[f] potestas
g Consilium: & sæuæ nutu iunonis eunt res:[g]
h Multa deos aurasq̃ pater testatus inanes.[h]
i ¶ Frãgimur heu fatis (inquit) ferimurq̃ pcella:[i]

ASCENSIVS.

¶ Nec min⁹ &c. Docet quõ opera iunonis cõsummatũ fuit bellũ: & quõ iuito latino belli portæ cõtra teucros aperte sunt indicto .s. manifesto bello. Donatus dicit sic Nec minus interea .i. interea nõ minus. Extremã .m. nã in artibus extrema manus est cũ amplius manus nõ reponit: q opus est perfectũ. Obtestant: inuidiosis vocib⁹ lacerãt: q̃ omia mala per troianorũ fœdus euenerant: Teucros & stirpẽ phrygiã pro cõiugio posuit .q.d. idignos ad maximas dignitates vocari. Cõtra oia .ppter apes & incendiũ Cõtra fa .i. fnia deorũ & fauni responsa. Circunstant: obliti regalis reuerentię. Deos & au. Nã oibus cõtra stantibus quẽ aliũ suæ snię potuit adhibere testẽ. Frãgimur: franguntur cõmoda nostri imperij: & ponit signata v̈ba in translatione. Nam frangit nauis & fluctibus instantibus interit. Miseros. dolet errore peccantiũ. Nullus em̃ sciens cadit in foueã scelerum. Hæc ille. Ordo aũt est nec minus .i. & nihilominus q̃uis furia iam abscesserat regina saturnia .i. saturni filia & regina deorum iuno imposuit interea scilicet dum alecto abiret: bello extremã manum .i. perfecit & cõsummauit ipsum: ois numer⁹ pastorũ ruit ex acie in vrbẽ .s. latini hoc est in lauro lauiniũ: & reportant .i. referũt ex cõflictu: cęsos .i. occisos .s. almonẽ: puerum .i. fi-

ASC. Dona. Ordo.

Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas
O miseri:te turne nefas:te triste manebit
Suppliciũ:votisq; deos venerabere seris.
k Nam mihi parta quies oïsq;[k] in limine portus:
Funere fœlici spolior? nec plura locutus:
l Sepsit[l] se tectis:rerũq; reliquit habenas.

lium tyrrhei: & ora galesi.s. senioris fœdati.i. fœde interẽpti dum se mediũ offerret paci: & implorant deos.i.deorꝝ auxiliũ contra violentiã illatã ab hoibus q̃si fortioribus & obtestant̃ latinũ.i. in testẽ facti citant Turnus adest & ingeminat.i.multiplicat terro- poe. rem in medio crimine & igni.i. calore cedis.i.cũ pugna & iniuria recens facta esset asserẽs.s.teucros a q̃bus tantã iniuriam acceperãt vocari in regna: & stirpem phrygiam q̃ mollis semp habita erat admisceri.s.fortibus latinis:& gẽti aspere cultu.& se pelli limine.s. suo tum.i. insup ij sup. quorꝝ matres attonitę.i.stupore & furore pcussę.baccho.i.bacchanalia celebrando:insultant thyasis.i. choreis sup.per nemora auia.i.remota ab oĩ via q.s. multi erant neq; em̃.i.q̃a nõ q̃a nomẽ amate non erat leue.i.parui momẽti ĩter matronas:ij dico collecti coeũt.i.cõueniũt vndiq; & fatigãt martẽ.i. p̃lium cũ clamore deposcũt. aut cũ molimine q̃runt causas belli: illicet.i.illic cũcti poscũt bellum infandũ.i. detestandũ cõtra omina.i.portẽta in lauinia visa & cõtra fata deum.i. oracula fauni & aliorꝝ melius legas cũ seruio contra oia q̃; cõtra oia poscunt dicit numine peruerso.i.irato.s.iunonis:& circũstant certatim tecta regis latini:ille resistit.s.petitionibus illorꝝ velut rupes.i.scopulus pelagi immota.i.q̃ aq̃s ferit̃: sed non mouet̃ vt inq̃t rupes pelagi sup.erit immota magno fragore.i.magna cõfractione & collisione aquarꝝ veniẽte:q̃.s.rupes tenet.i.sustẽtat sese mole.i.magnitudine & vi sua multis vndis circũlatrantibus.i.dum multę vñ sonitũ latratui sĩl'em in circuitu faciunt scopuli fremũt nequicq̃.i. frustra circũ & saxa spumea.i.spumis perfusa:fremũt circũ.i.p circuitum:& alga.i.hærba illa vilis illisa.i.abrupta & auulsa violẽtia aquarꝝ refundit̃ lateri.i.ad latus:verũ.i.sed:vbi.i.postq̃ nulla potestas datur.s.latino:superare.i.qua superet cõsiliũ cœcũ.i.cœcorꝝ bella poscentiũ & res eunt.i.pcedũt nutu.i.ex volũtate:Iunonis sceuæ:pater.s.latin⁹ veneratione dignus testatus multa.i. multũ deos. & auras inanes.i. quas frustra testatus erat:inq̃t heu nos frãgimur fatis q̃.s. dixerãt lauiniã fore clarã sed exitialẽ pp'lo & nos

reuocari.Horatius. dira detestatio nulla expiat̃ victima.Parta quies.s.vicine mortis beneficio. In limine portus: securitas ominis in prõptu est. Funere fœlici spolior: exequiis tantũ regalibus careo.

PIERIVS.

a ¶Medioq; in crimine cedis & ignis. In Ro.codice igni legitur, quippe medio. Sed cedis & ignis melius. b ¶Contra omina bellum. In Anti.aliquot codicibus omnino legere est contra omnia, quam lectionem agnoscit Seruius, cæ̃tuis ibi mutilus videatur, interpretesq; auguria subaudiẽdum aiunt: sed vtcunq; illi, omina magis placet, & antiquorum exemplarium bona pars ita legendum persuadent. c ¶Certatim regis circumstant tecta latini. In Mediceo tecta tyranni scriptum cum paraphrasi, latini. Dubitarunt forte aliqui nugationem esse regis tyranni, atq; ideo paraphrasin admisere. Verũ hoc ego in medio relinquo. d ¶Ille velut pelagi rupes immota. In antiquis nonnullis codi. legere est pelagi moles, propterea quod statim subsequitur, vt pelagi rupes. Verũ huiusmodi repetitio magno cum decoro, & venustate summa facta mihi videtur, & probatiora omnia exemplaria, rupes habent. Nam de mole statim subiicit, quæ sese multis circum latrantibus vndis mole tenet scopuli nequicq̃ & spumea circum saxa fremunt. Vbi Seruius tenet distinguendum dicit, vt scopuli, nominatiuus sit casus. In antiquis tamen cod. distinctio est post dictionem scopuli, vt legat̃, mole scopuli, sequitur vero absq; &, in iisdem codici. vetustis, nequicq̃ spumea circum saxa fremunt. Sed copulatiua ea inserta, multum habet venustatis, & gratiæ. e ¶Laterique illisa refunditur alga. Variat hæc lectio in cod. antiquis, aliis aspersa, aliis infusa, aliis aliter legentibus. Sed enim illisa vulgata lectio magis placet. f ¶Cœcum exsuperare potestas consilium. In aliquot antiquis codicibus expugnare. Sed exsuperare in pluribus habetur. g ¶Nutu iunonis eunt res. In Romano codice vna dictione legitur, euntes quippe populos. Sed enim, eunt res, longe venustius, & figura apud auctores frequentiori dictum videtur. h ¶Testatus inanes. In antiquis aliquot codicibus testatur inanis legitur. Sed alterum illud magis placet, vt cum verbo frangimur connectatur. i ¶Ferimurq; procella. In antiquis aliquot codi, procellis, est numero multitudinis: sed procella, suauius. k ¶Omnisq; in limine portus. Nonnulli veteres cod. absq; particula, q;, omnis in limine legunt: sed omnisq;, multo melius. l ¶Sepsit de tectis. In Romano codice, sæpsit, cum diphth. veluti etiam sæpta superius adnotauimus. Eiusdem enim analogiæ, sæpe, sæpes, & sæpio.

& nos ferimur.i.impellimur: pcella.i. impetu pp'li furẽtis:o miseri ipsi.i.vos pẽdetis.i.psoluetis:has pœnas quas.s.nũc cõtra voluntatẽ deorꝝ belligerãdo meremini pẽdetis dicit: sanguine sacrilego.i.vr̃o q̃ sacrilegi estis q̃ sacra deorꝝ monita contẽnitis. O turne triste nephas.i.triste suppliciũ q̃a mors ignominiosa manebit.i.certe expectabit te & tu venerabere.i.venerari voles deos votis seris.i.nimiũ tarde susceptis.nã q̃es.s.æterna est mihi pta.s.vicine mortis bñficio:& oĩs portus.i.oĩs securitas vitę:est in limine i in prõptu & pximo ego spolior.i.priuor funere fœlici.i. dũtaxat põpa regali:quã more fœliciũ in pace moriẽs habere possem nec.i.& nõ.& ipse nõ locutus plura:sepsit.i. circũdedit se tectis.i. recepit se in tecta sua:& reliquit habenas rerum.i.absoluit se a gubernaculo reip.cum videret nullum fere sibi audientem.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Mos erat &c. Docet vt dixi quomodo inuito latino indictũ est troianis bellum apertis iani portis: quem morem dicit antiquissimum fuisse tẽpore tñ nume secundi Romanorꝝ regis primũ institutus videt̃ quotiens aũt templum iani clausum sit alibi diximus. De hac re dicit Donatus sic. Dona. Obseruationes: aut legibus: aut assensibus hoĩm sunt, mos lõgo tempore custodit⁹ legem facit q̃ etiam ad posteros transit vt hic patet. Sacrum: quia non pro leui duxerunt quasi putarent sacrilegium committi: nisi esset obseruatus Roma: magna laus moris cum a principe terrarꝝ pp'lo seruetur. Centũ ærei numerus & materie qualitas dat vim. Ian⁹ additur ad robur portarꝝ deus qui bifrons oia circunspiciat ne furorꝝ & scelerum portę temere aperiantur. Sedit patribus: firma est omnium sñia Vocat.p. dat pugnandi potestatem. hæc ille. Ordo est. Ordo. Mos.i.vetus institutum: erat in latio hesperio.i. q̃d est ĩ hesperia quem.s.

a Mos erat hesperio in latio[a]:quẽ ptinus vrbes.
Albanæ coluere sacrũ nunc maxima rerum
Roma colit:cũ prima mouẽt in prælia Martẽ:
Siue getis inferre manu lachrymabile bellum
b Hyrcanisve[b] arabisve parãt.seu tẽdere ad indos
Auroramq; sequi:partosq; reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ(sic noĩe dicunt)
Religione sacræ:& sæui formidine martis.

SERVIVS.

¶Mos erat: Varro vult morem esse communem consensum omnium simul habitantium: qui inueteratus consuetudinẽ facit. Hesperio in latio hoc est in antiquo Nam vt in primo diximus. duo latia fuerunt: vnde nõ frustra hesperio addidit. Quod autem dicit hanc consuetudinem antiquã fuisse: falsum est. Nam a numa pompilio primum instituta est: sed carmini suo vt solet miscet historiam. Notandũ sane inconnexum esse hunc locũ: si quis toti⁹ libri cõsideret textũ. Nam supra ait. Longa placidas in pace regebat: item dicturus est: ardet inexcita ausonia atq; immobilis ante:& nũc dicit Mos erat hesperio in latio: supra etiam captiui pendent currus: itẽ tyrrhenas infertene acies: quæ ne sint cõtraria accipiam⁹. Italiam primo caluisse bellis: medio tempore quieuisse & ad antiquum studium nunc reuerti sicut romani bello flagrauere sub romulo: quieuere sub numa sub tullo Hostilio pri- studia SER

Centum ærei claudunt vectes: æternaq; ferri
Robora: nec custos absistit limine ianus.
Has vbi certa sedet patribus sententia pugnæ
c Ipse quirinali trabea cinctuq; gabino c
Insignis reserat stridentia limina consul:
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes
Aereaq; assensu cōspirant cornua rauco.
Hoc & tum æneadis indicere bella Latinus
More iubebatur tristisq; recludere portas:
Abstinuit tactu pater: aduersusq; refugit
Fœda ministeria: & cœcis se condidit vmbris

PIERIVS.

a ¶Mos erat hesperio in latio. In cod. aliquot antiqs legere est, mos erat ī latio hespīo. ꝙ nō ęque placet. b ¶hircanisve arabisve parāt. In Medicco cod. & plerisq; alijs ꝑ copulatiuā. quę scriptū ē hircanisq; arabisq;. Aduertēdū vero qđ a gtō gręco Αραψ Αραβος. Latini nomīatiuū, Arabꝰ, faciūt, vt Elephātus ab ελεφαντος. ita Delphinꝰ, Abacꝰ Titanꝰ, cū q; & græco ēt declinatu īteri delectemur. Agnoscit Sosipř Arabs Arabis & Arabꝰ Arabi vtrūq; positū a Vergilio, Cinnā q; ait ī ꝓpēptico Polliōis Belidis dixisse, vt Vergiliū Arabis, atq; hæc ex Plinio subiungit. es. nu. plur. finita Nominatiua Datiuo bus recipiunt, idq; cōmētatores iubent. Quid ergo si sic declinauit, vt plautus in bacchidibus, arabꝰ. & in penulo, murrinus odor arabus. lucillius. xxv, arabus artemo. deniq; & .C. cassius in epistola, quam de dolabella scripsit, arabi mirifico animo erga nos fuerunt, inquit. arabs, maro omnis arabs, omnes verterunt terga sabæi. florus ad hadrianum, quasi de arabe, aut sarmata manubias. hæc a magnis viris accepta iō libenter retuli, vt eorum calumnijs obuiam rem, qui sæpe incusant me, nimis ad humilia nōnunq; declinare, videātq; summos viros hæc eadem nō incuriose pertractasse, quæ delicata nostra ætas quodāmodo fastidit. c ¶Cinctuq; cabinor In plerisq; codicibus ant. inemendate legitur. sabino. quum gabino sit omnino legendum, de quo cictu, vt obiter locum apud liuiū corrigamus, ita habetur in veteri cod. parrhasiano sacrificium erat statutum in quirinali colle genti fabię. ad id faciendum. C. fabius dorso, gabino cinctu sacra manibꝰ gerēs cum de capitolio descēdisset. vulgata exēplaria habēt gentis fabię gtō casu, & ꝓ. C. fabiꝰ dorso, corrupta ꝟba clau. fa. dorsū.

& studia repetiuerunt. Hinc est quod & ipse Vergi. ait longa placidas in pace regebat: nō perpetuas ītē desuetaq; bello agmina ī arma vocat subito: ferrūq; retractant. nā retractare est repetere qđ omiseras: Tale aliqd dicit de genere syllāo. Sallu. nā volēs oñdere atq; maiores eiꝰ ꝯsulares fuisse vicinos vō ignauissios: Syllā vō florētissimū ait igit̃ Sylla patriciæ gentis fuit: familia iā extincta maiorū ignauia. Quē ꝓtinꝰ iugit̃ deinde. Nā nūc tpis aduerbiū alibi loci vt cū ꝓtinꝰ vtraq; tellꝰ vna foret. Maxima reꝝ: Roma ipso potita mouēt ī ꝑlia martē: nā moris fuerat īdicto bello in martis sacrario ancilla cōmouere: vñ ē in. viij. Vtq; īpulit arma. Siue getis: getaꝝ fera gēs ēt apđ maiores fuit. Nā ipī sūt mysij qs Sal. a Lucullo dicit esse superatos Hircanisve. gēs dicta a sylua hyrcania vbi sūt tigres Arabisve parant. hic dtūs venit ab eo ꝙ est hic arabs. nam ab eo ꝙ est hic arabs ab hoc arabe arabibus facit sicut hyberus. vñ ī Lu. Occurrat hyberibꝰ alter. & hyberꝰ Ho. Discet hyberꝰ rhodaniq; potor. Item lectū est æthiops & æthiopus sed modo tm̄ æthiops dicimus. Auroramq; sequi ingenti ambitu ipsū ortum diei dicit ꝓ populis. Partosq; repo. signa ħ in honorem Augu. posuit. quo regnante a parthis repetita sunt signa quæ crassꝰ perdiderat qui cum auiditate sua contra auspicia bellum suscepisset captꝰ cum filio est: & necatus infuso in os auro. Sunt geminæ belli portæ: sacrariū hoc Numa Pōpilius fecerat circa vicū argiletum iuxta theatrum Marcelli quod fuit in duobus breuissimis tēplis. Duobus aūt propter ianū bifrontem postea captis faliscis ciuitate tusciæ inuentū est simulachrū iani cum frontibus quatuor: vñ quod numa instituerat translatū est ad forum transitoriū: & quatuor portaꝝ vñ templū est institutū. Ianum sane apud aliquos bifrontem apud aliquos quadrifrontē esse nō mirum est. Nam alij eū diei dñm volunt in quo ortus est & occasus. Hora. Matutine pater seu iane libentius audis. Alij anni totius quem in quatuor tēpora cōstat esse diuisum. Anni autē esse deū illa res ꝓbat: ꝙ ab eo prima pars anni noīat̃. Religione: sacræ: tremendæ execrabiles: Nam & paulo post dicturus est. Tristesq; recludere portas. Ferri robora bñ addidit ferri. Nā oē quod forte est robur vocamus. Quirinali trabea. Suetonius in libro de genere vestium dicit tria esse genera trabearum. Vnum dijs consecratum quod est tantū de purpura. Aliud regum quod est purpureum & habet tamen album aliquid. Tertium augurale de purpura & cocco mixtum quirinali ergo regali: Cinctuq; gabino. Gabinus cinctus est toga sic in tergum reiecta: vt vna eius lacinia a tergo reuocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere vtebatur consul bella indicturus: ideo quia cū gabij campaniæ ciuitas sacris operaretur bellum subito venit tunc ciues accincti togis suis ab agris ad bella profecti sunt: & adepti victoriam: vnde hic ortus est mos. Insignis reserat stridentia. l. c. is qui prior creatus est insignem accipe primo loco creatum: licet alter similem habeat potestatem. Ipse vocat pugnas. tria sunt vt supra diximus militiæ genera. Sacramentum in quo vnusquisq; miles iurat se non recedere: nisi præcepto consulis post completa stipendia. id est militiæ tempora. Coniuratio quæ fit in tumultu. id est Italico bello & gallico quando vicinum vrbis periculum singulos iurare non patitur: vt inter gabios fuit. Euocatio: quod genus non tangit. nam ad subitum bellum euocabatur vñ etiam consul solebat dicere qui vult repu. saluam fore me sequatur. Cōspirant: nam & tubæ simul flabantur. Fœda ministeria: cruenta more suo. Morantes differentes scilicet bella.

¶quē. s. morē sacrū vrbes albanę coluere ꝓtinꝰ. i. iugiter & continuo postq; cōditę erant. 5. quē. s. morē: Roma maxima rerū: colit. s. nūc cū hęc scriberet poeta cū i. qñ ipī mouēt martē. i. deū belli sollicitāt: ī pria ꝑlia. i. qñ prima ꝑlia cū nouis hostibꝰ cōmissuri sūt siue parāt. i. intēdūt iferre getis. i. ferocibus & aīosis illis populis in scythia q aut missij aut podꝰ tartari dicūtur de qbꝰ poeta alibi mortē cōtēnūt laudato vulnere getę: & iō addit bellum lachrymabile. i. cruentū & sęuū qđ matres multis lachrymis detestent̃ manu. i. aut exercitu aut cominꝰ & manu cōserta: ve ꝓuł hyrcanis. s. populis ad hyrcaniā syluā habitātibꝰ: & arabis. s. populis arabię: seu tendere ad idos & seq auroram q̄ i oriēte residet & reposcere ꝑthos signa. s. crasso & bruto ablata a ꝑthis & Augusto restituta: & sūt q̄ vulgo vexilla seu īsignia armorū dicūt̃. Hęc aūt oīa spectāt ad illud nūc maxima reꝝ roma colit: qa hęc oīa bella temporibus augusti illata fuerāt. q. d. sicut nūc roma seruauit illū morē dū dictis populis bella his diebꝰ ītulit: ita & latini & albani: eum seruauerant: mos aūt hic est. Geminę. i. duę aut pares portę belli (sic subaudi enim vt sit sic eī dicūt noīe. i. sic. n. nomināt eas: & sūt ī tēplo iani) sūt s. Romę nūc & olim vt fēūt Laurolauinij & albę sacrę. i. obseruādę & exhorrēdę. religigione. i. obseruatione & formidine. i. mœtu vñ religio a religāda mente mœtu quodā deoꝝ dr̄ martis. i. belli aut dei eius sęui. i. ferocis atq; immanis. Centū vectes ęrei. i. obstacula ex ęre ne rubigine cōsumantur facta: & robora. id ē repagula fortia ferri. i. ex ferro ęterna. i. inconsumptibilia claudunt supple eas nec ianus custos scilicet portarum belli quæ in templo suo sunt: absistit limine. id est semper adest qui etiam vt Liuius in primo attestatur. Romę custos fuerat emissis subitis aquis. Vbi. id est postq; aut quo tempore hoc est quando certa sententia pugnę. id est pugnandi & belligerendi: sedet. id est confirmata est & placet patribus. id est senatoribꝰ ipse consul (loquitur enim de temporibus suis) insignis. id est redimitus insigniter. id est præter alios. trabea quirinali. id est regali quali quirinus. id est Romulus primus Romanorum rex vsus est: & cinctu gabino. id est toga in tergum reiecta & quasi circuncingente altera extremitate reserat. id est aperit has scilicet portas belli appositorie limina stridentia quia ęreas aut ferreas portas sustinentia. Ipse scilicet consul aut princeps reipu. vocat. id est indicit pugnas. id est ius pugnandi. & pubes. id est multitudo iuuenum cætera. id est reliqua: sequitur tum. id est deinde. & cornua ęrea. id est tubę incuruu. conspirant. id est simul inflantur spiritu: assensu. id est sono assensum significante rauco latinꝰ iubebatur scilicet a patribus & pube commota præcipue per amatam & turnum &. id est etiam tum. id est tunc scilicet tanto ante augusti tēpora indicere æneadis. id est troianis sub ænea militantibus bella: hoc more scilicet quem Roma tunc cum hęc scriberet poeta obseruauit: & iubebatur recludere. id est aperire portas tristis. id est tristiciam dum aperiuntur per bellum afferre solitas: quia templum iani tempore pacis claudebatur & tempore belli aperiebatur. vt scilicet ianus solitum auxilium conferret. Pater scilicet ipse latinus vir seuerus & venerandus ac promissis perstans: abstinuit tactu. id est noluit contingere portas ad eas referandas: & aduersus. id est repugnans votis populi: aut auersus. id est indignatus: refugit. id est vitauit & refutauit ac reiecit a se ministeria fœda quia contra fœdus & amiciciam fidemq; æneæ datam. & condidit. id est abscondidit se vmbris cæcis. id est locis tenebrosis in regia sua vbi videri non poterat.

Tum regina deum cœlo delapsa morantes
Impulit ipsa manu portas:& cardine verso
Belli ferratos rupit saturnia postes.
Ardet inexcita ausonia:atq; immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis pars arduus altis
Puluerulentus equis furit:oēs arma requirunt.
a Pars leuis clypeos & spicula lucida tergēt[a]
b Aruina[b] pingui:subiguntq; in cote secures.
Signaq; ferre iuuat:sonitusq; audire tubarū.
Quinq; adeo magnæ positis incudibus vrbes
Tela nouant:atina potens:tiburq; superbū:
Ardea:crustumeriq;:& turrigeræ antemnæ:
Tegmina tuta cauāt capitū flectūtq; salignas
Vmbonum crates:alii thoracas ahenos
Aut ocreas læuis lento ducunt argento.
c Vomeris huc:& falcis honos[c]:huc oīs aratri
d Cessit amor:recoquūt[d] p̄rios fornacibus enses.
Classica iamq; sonant:it bello tessera signum
Hic galeam tectis trepidus rapit. illic trementes
Ad iuga cogit equos clypeūq; auroq; trilicem
Loricam induitur.fidoq; accingitur ense.

PIERIVS.

a ¶Lucida tergunt. Quamuis cod. nōnulli tergunt legant, plures tamen & probatiores tergent legunt,& tergo tergis exvsu penitus recessisse Seruius adfirmat. b ¶Aruina pingui. In antiquo codice solita mutatione ex v, digammo, in b, mutā arbina scriptum est,perinde ac iubentutis,pro iuuentutis. In antiquis aliquot marmoribus notatum inspicitur, ex longo tempore,iubentutis, & ita iubentius celsus, pro iuuentius. Sed iam vero bixit,pro vixit sexcenties notatum obseruaui. Sed illud non præterierim ob vitæ longioris memoriam, quod in Aede.D.Ceciliæ transtyberim legitur.

T. FIELLENIVS. IANVARIVS
SE. VIBO. FECIT. SIBI. QVI
VIXIT. ANNIS. LXXXXVIII.

c ¶Vomeris huc & falcis honos huc oīs aratri. Valerius Prob⁹ in Artium institutis,honos habere vltimam natura longam d tradit,hoc loco citato. d ¶Requoqunt. In cod.aliis recoquūt secunda syllaba per c. In Ro.recocunt, vtraq; per c. Nam superius diximus referente Velio Longo q,litteram olim a multis exclusam fuisse, neq; a nigidio figulo vnq̄ in commentariis suis positam,teste Victorino. Præterea diximus placuisse aliis,quoties post c,sequeretur v,semper q,adnotare, vt mequm,tequm,sequm,scribendum procurarent. Quocirca requoquunt,hi scriberent.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Tum regina deum cœlo &c. Narrat quomō Iuno q̄ bellum consūmare volebat portas belli reserauit:oisq; populus in arma ruit:qua occasione describit varias ipsorū latinorū armaturas
Dona. variaq; in ipsis habendis studia De qua re dicit Donat⁹ sic. Iuno impulit:quod nō decebat Ergo ostenditur pertinax inimicitia. Neq; aperuit solū:sed euertit postes a cardine. Ardet inexita:ecce quantum potuit factio iunonis. Quinq; adeo numerū & magnitudiem exprimit. Vomeris ecce qualis amentia vniuersorū agrestium fuit vt instrumenta vite ꝓ futura in perniciē vite verteret. Tessera significat nunciū gerendum significātē bellū. Hæc ille.
Ordo. Ordo est. Tum.i.tunc cum latinus nolens portas belli reserare aufugisset:regina deū.i.deorum s.iuno delapsa cœlo impulit ipsa i.in propria(vt dicūt)ꝑsona:nō ministerio inferioris numinis: manu.s.sua(non construes ipsa manu qa ipsa ꝙ corripitur nominatiui est casus)portas morātes. i. non aptas statim:sed quasi cūctātes & obstātes & ipsa saturnia s.Iuno rupit postes belli ferratos i.ferro munitos:& hoc cardine.i. stipite super quem voluitur ianua qui est quasi cor ianue verso i.inuerso. Versus est Aennianus vt attestatur Seruius in quo dicit Horatius esse disiecti mēbra poete hoc est licet metri ratio dissoluatur adhuc in verbis ipsis eē vim poeticam. Ausonia.i. Italię pars ab ausone dicta : inexcita.i. nō excita hoc est nō cōmota sed quieta & immobilis an̄. ardet.s. ardore martio seu bellico ꝑs parat ire pedes.i.pedestris pars.i.ꝑtim ppl's(Respicit em̄ ad rem nō ad vocē)arduus altis equis furit i.furēti fil'is vehit̄ capis.i.per cāpos.existēs puluerulētus.i.plenus pulueris & vndiq; perfusus puluere. Oēs.s.tam pedites q̄ equites requirūt arma. Pars.i.ipsi partim tergunt clypeos leuis.i. leuigatos politos & non asperos : & tergūt spicula lucida.i.ferra spiculorꝫ q̄ tergēdo efficiūt lucida seu lucētia aruina.i.pingui quodā īter carnē & cutē: vn̄ dicit pingui:& subigūt.i.subigēdo acuūt: secures in cotę.i. lapide illo ad acuendū apto.& iuuat.s.oēs ferre signa.s.bellica :hoc est vexilla. & audire sonitus.i.clāgores q̄ taratātara ab Ennio vocant̄. Quinq; vrbes adeo.i.valdę magnę:nouāt.i.innouāt qa diu arma reliq̄rant:tela.i.arma inuasoria q̄ de lōge iniiciunt̄ : & hoc incudib⁹ positis.i.dispositis ad nouāda tela he aūt vrbes sunt:atina potēs: tyburq; superbū:ardea crustumeri.i.crustumeriū:& antēne turrite.i.turribus insignite:& bn̄ murate:q̄.s. vrbes cauāt tegmina capitū tuta.i.ipsa tutātia.s.galeas aut cassidas:& flectunt crates salignas.i.ex salice ligno molli & tenaci qd' difficulter ꝑforat̄ & difficilius findit̄ vmbonū.i.e qbus fiant vmbones.i.curuature clypeorum alii ducunt.id est obducunt & ornant toracas ahenos.id est munimīa pectorum ex ere facta & ocreas.id est munimina crurum.leui .id est polita & non aspera ducunt dicit. id est obducūt argento lento. id est flexibili & tenui & est spondaicus versus. Omnis honos vomeris:& falcis & omnis amor aratri. id est omnium armorum agriculture cessit . id est traductus est huc . id est ad has vrbes vt fierent hæc arma ipsi enim recoquunt. id est co-quendo instrumenta rustica in fornacibus faciunt enses patrios.id est quibus pro more patriæ in bello vti solent. Et classica.id est sonitus tubarum aut ipse tube flexiles: sonant iam scilicet paratis armis & instructis militibus.tessera.id est symbolum bellicum:quod est aut vox quædam inter pugnandum exprimēda aut signum aliud in veste aut gestu quod omnibus sub iuramento dabatur:it.id est procedit bello . id est ad bellum gerendum signum scilicet discretionis ab hostib⁹ hic . id est quispiam ex ausoniis trepidus . id est festinus & anxius vt in bello tumultuario rapit.id est arripit ad se tectis scilicet suis ad quæ pendebat galeam . id est tutamen capitis : videlicet cassida . Illic. id est alius cogit . id est compellit equos trementes scilicet clangore bellico ad.id est sub iuga.id est vt iuga ferant aut quia more veteri nunc etiam de curribus decertabant aut ad vehēda arma bellica & machinas & induitur clypeum & loricam trilicem . id est tria licia.id est tris ordines annulorum habentem:auro .i. quorum vnus ordo erat ex annulis aureis: dicitur autem lorica quia olim fiebat ex loris corio cocto: & accingitur ense fido aut cui cōfidit aut qui virum fortem non deserit.

SERVIVS.

SER. ¶Rupit saturnia. p. acyrologiā fecit mutādo Ennii ver. nam ille ait Belli ferratos postes portasq; refregit. Immobilis an̄ nō semp sed ante hac potest tn̄ & immobilia furia:nam an̄ gessit bella: sed iure indicta per fœciales & patrem patrat⁹. Tergēt:ab eo ꝙ est tergeo terges:fuit & tergūt a tergo tergis qd' devsu penitus recessit. Aruina pingui:scd'm Suetoniū de vitiis corporalib⁹ aruina est durum pingue ꝙ est inter cutem & viscus. Adeo magnæ.valde magnæ. Atina potens ciuitas hæc est iuxta pontinas paludes dicta a morbis q̄ grece ατια dicūtur.quos paludis vicinitas creat Tiburq; supbū:aut nobile : aut per transitū tetigit illud ꝙ aliqn̄ cū a senatu auxilia poscerent tiburtes sub cōmemoratiōe bn̄ficiorꝫ:ꝓ tm̄ a senatu rn̄sum acceperūt Superbi estis. Crustumeri mutauit nā crustumeriū dicitur Turrigere antēnæ:bene murate Antēnæ aūt dictę sūt ꝙ amnis ꝑterfluit: q̄si an̄ amnē positæ Salignas vmbonum crates: vt dicit Sal.de Lucanis:q de vimine facta scuta corpis tegebant. Thoracas:ahenos: quia apud maiores loricæ pectora tm̄ tegebāt Stat⁹ Triplici seruāt̄ pectora ferro. Pectora:nā tergo nullus met⁹. Lento ducūt argēto : flexili argento ducūt.i.extēdūt:est aūt & spondaicus & reciproc⁹ v̄sus. Classica iāq; sonāt:bn̄ posuit amphiboliā. Nā classicū dixim⁹ & tubam ipsam & sonū. Classicū aūt est flexilis Tuba. Tessera signū symbolū bellicū:qd' ad pugnā exeūtibus dat̄.s.ꝓpter cōfusionē euitandā:gręce dr̄ συνθημα vt fuit i bello Mariī Lar de⁹:i Syllę apollo delphic⁹:in Cęsare Ven⁹ genitrix. Trepid⁹ festinus more suo. Loricam induitur dicimus & in duo illa re & illam rem.

¶Pandite nunc helicona deæ:cantusq; mouete
Qui bello exciti regesq;:quæ quemq; secutæ
a Complerint[a] campos acies:quibus itala[b] tantū
b Floruerit terra alma uiris:quibus arserit armis:
Et meministis enim diuæ:& memorare potestis.
At nos uix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum thyrrenis asper ab oris
c Contemptor diuū[c] mezētius:agminaq; armat:
d Filius hunc iuxta[d] Lausus:quo pulchrior alter
Non fuit excepto laurentis corpore Turni.
Lausus equum domitor:debellatorq; ferarum
Ducit agilina nequicq̄ ex urbe secutos
Mille uiros:dignus patrijs qui lætior esset
Imperijs:& cui pater haud mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum
e Victoresq; ostētat equos satus hercule pulchro[e]
Pulcher auentinus:clypeoq; insigne paternum
Cētum angues:cinctāq; gerit serpētibus hydrā.
f Collis auentini[f] sylua quem rhea sacerdos
g Furtiuum[g] partu sub luminis edidit auras
Mixta deo mulier:postq̄ laurentia uictor
Geryone extincto tyrinthius attigit arua:
h Tyrrhenoq; boues in flumine lauit hyberas[h]
Pila manu sæuosq; gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone:ueruq; sabello.
i Ipse pedes tegmen[i] torquens iminane leonis
k Terribili impexum[k] seta:cum dentibus albis
Indutus capiti:sic regia tecta subibat
Horridus:herculeoq; hūeros innexus amictu.

¶PIERIUS

a ¶Quæ quemq; secutæ cōplerint campos acies.In antiquis plerisq; codicib⁹,quemq;.per,m,& complerunt,Sed qa floruerit sequit̄,placet cōplerint,taceo cōpulerint,quod ali-
b bi legitur inemendate. b ¶Quibus itala tantum floruerit terra alma viris.In antiquis omnibus exemplaribus legere est.Quibus itala iam tum floruerit,quod mirifice placet vt non modo nunc dicat italiam viris florere:verū ab eo iam
c tempore florescere cœpisse. c ¶Contemptor diuum Mezentius.In antiquis codicibus,diuom.Cur vero diuum cōtemptor habitus sit,caussam ponit Macrobius.Eum quippe Rutulis imperasse:vt sibi offerrent,quas dijs primitias offerebāt.¶Quoniā vero passim in Romano codice. Mezzentius,geminato,zz,notatum inuenitur:& grammaticorum plerisq; scriptionis eiusmodi rationem grauiter improbarūt libuit inuestigare,nunqd temere id a librarijs.an ex vsu tempoꝝ factum esset.Quūq; vsum fuisse comperissem,ꝓ antiquissimi illius codicis auctoritate tuenda,visum est,qđ bona lectoꝝ venia factū velim,aliquāto lati⁹ euagari. Nā veteres ēt grāmatici sup hui⁹ scriptiōis rōne diu multūq; decertarūt.Cōsiderēter vo Terē.Scaurus eos dubioprocul
✱ falsi dicit.

SERVIUS

¶Helicona deæ:parnassus mōs thessaliæ diuiditur in cytheronem Lyberi & heliconē Apollinis cuius sunt musæ. Est autē Home.versus. Εσπετε νυμ μοι μουσαι ολυμπια δωματ εχουσαι υμεις γαρ θεαι εστε παρεστε τε ιστε τε παντα ημεις δε κλεος οιον ακουομενου δε τι ιδμεν οι τινες γεμονες δαναων και κοιρανοι ησαμ. Quibus asserit ar.aut splenduerit: aut amore flagrauerit Primus init bellū: non mirum si & cōtemptor diuū & sacrilegus Mezenti⁹cōtra piū prim⁹arma corripuit &sciē da ē poetę affectatio.Nā amble siā nefas ē dicere:hic aliq̄s ꝯmemorat q̄s ī bello nō inuenis.& ī sequētib⁹ aliq̄s iuenim⁹q̄s hic oino nō posuit. Tyrrhenis asp ab oris origie thusc⁹.nō tūc de thuscia venit:quē añ pulsum a ciuib⁹ cōstat.Agminaq; ar.aut eorū qui eū secuti fuerant:sicut eius filiū nec em̄ credibile est solū fugisse:nā & Sta.dicit vel q̄s mouet exul:& hæsit Tristibus apta fides aut certe eoꝝ q̄s Turn⁹ añ ei dederat:vt Adrast⁹ Polynici in Statio q ait Ne parua mouēs īglori⁹ arma iret. Agilina:ex vrbe cerete oppido Neq; q̄:qa ī ꝑlio perijt:nec p̄mū recepit imperiū patrijs q lętior esset imperijs:Dignus q haberet imperatorē potius q̄ exulē patrē. Pulchro:forti vt dixim⁹ supra. Pulcher auentinus: auentinus mons vrbis Romæ est:quē constat ab auibus esse noīatū quæ de tyberi ascendentes illic ascēdebāt:vt in octauo legim⁹.Dirarum est nisi domus opportuna volucrum.Quidam etiā rex aborigenū Auentinus noie illic & occisus & sepult⁹ est.sicut etiā albanorū rex Auētinus cui successit Procas.Varro tñ dicit in gēte popu.roma. Sabinos a romulo susceptos istū accepisse montē.quem ab auente fluuio ꝓuinciæ suę appellarūt Auentinum.Cōstat ergo varias opiniones postea secutas:nā a principio.Auentinus dictus est ab auib⁹:vł a rege aborigenū: vñ hūc herculis filiū ꝯstat nomen accepisse nō prestitisse.Insigne pa.absolute dixit. Cētū āgues: secundū Simonidē:vt diximus supra.Collis auētini syl.in sylua collis auētini:& dicēdo auētini:ostendit iam antea ita esse nominatum:Rhea sacerdos alludit ad nomen matris romuli que dicta ē ilia rhea syluia Furtiuum:illicite cōcœptum quippe a sacerdote: sic ait alibi: Et dulcia furta. Mixta: mœchisa [illegible] græce dixit mulier compendiose mortalis dixit.Consequens namq; fuerat vt diceret mixta deo mortalis.Laurentia arua:laurentum ciuitas plurimum potuit nam omnia vicina loca ius imperio subiacuerunt.vnde nunc ait arua Laurentia cum iuxta tyberim eius armenta Hercules pauerit.sed secundū antiquorum situm ante albam & Romam tyberis laurentini fuit [illegible].Geryone extin.Geryones rex fuit Hispaniæ:qui ideo [illegible]oris fingitur:quia tribus insulis prefuit quæ adiacent hispaniæ balearicæ minori maiori & ebusæ.Fingitur etiam bi
✱ cipitem canē

ASCENSIUS

ASC. ¶Pandite &c. Quia rem a memoria remotam recēsendam sibi noscit quam sine musarū inspiratione.exequi nequeat rursus facit inuocationem : petens sibi arcana referari vt sciat que scribat & cautus moueri vt rite scribat:sunt aūt qui legant cantusq; mouete:& sūt q malīt cantuq; monete.Qui bello &c. vt in ordine construendo dicam.
Donat⁹ Donati v̄ba hoc loco sunt.Pandite nūc relaturus antiquitatis memoriam inuocat musas ne siue vera siue falsa referat culpā habeat & inuocando proponit quid sit narraturus.Primus:primus quia asper:primus quia cōtemptor eorum deorū quibus auctoribus æneas ad italiam venit & coniugium lauinię factū est.Laudat lausum a fortitudine:que in pulchro corpore rara solet esse.Cētum an.glorię causa hydram gestabant : sed ludibriū matris ex hoc apparebat. Tergum leonis: pręter hydram etiam leonis pellem aliud insigne paternū gestabat. Hęc ille.
Ordo. ¶Ordo est.O deę:scilicet poetarum muse videlicet : pandite.i. referate & aperite nunc helicona id est montē illum boetię in cuius nemore dicitur natale solum seu patria musarū pandite autem ad me venture aut pendite.i.recludite arcana & secreta que de regibus italię illic reposuistis & mouete cantus.i.instigate me vt canā & cantu manifestem qui reges:aut monete. scilicet me:cātu.i.carmine a vobis dictato:qui reges exciti.i.excitati sup.sūt bello.i.ad bellū: & quę acies secute quēq;.s.regū complerint.i.cōpleuerint campos quibus viris tellus itala.i. italica:floruerit tm̄.i.intm̄:& qbus armis arserit.i.aut resplenduerit aut marito furore incensa sit.Etenim vos diue meministis.i.memoria retinetis:& potestis memorare.i . recensere & narrando ad memoriam reducere.at.i.sed vix aura tenuis fame.i.vix modicus rumor perlabitur nos . i . labendo venit ad nos aut legatur.Ad.vt.s.perlabitur ad nosvsq;.incipit autem narrare dicens.Mezentius contēptor diuū init primus.i.precipu⁹ bellū existens asper.i.acer & ferox ī latinos hostes ab oris i.regionibus tyrrhenis.i.hetruscis & armat.i.armis instruit agmina.s.q̄ duxit Lausus fili⁹sup. er⁹ quo alter nō fuit pulchrior excepto corpore turni laurētis cum lausus esset thuscus lausus inquit:domitor.i.ad libitū gubernator.equum.i.equorum: & debellator ferarum ducit iuxta hūc.i.iā dictū mezētiū patrē suū:mille viros secutos.i.sequentes eū:nec qcq̄ qa ipsum interimēdū tutari nō sūt:ex vrbe agilina.i.cerete oppido:existēs dign⁹q esset lętior.i.beatior.patris imperijs.i.q̄ pater illi imperator esset nō exul:aut q pateretur imperia patris benignioris q videlicet nō esset contēptor diuū & dign⁹ cui exul haud.i.nō esset pater.i.vt is sit cui Mezentius nō esset pater:sed quiuis vir probus & pius.Auētinus pulcher id est honestus & decorus satus.i.progenitus hercule pulchro.
✱ id est

☞ i.honesto & decoro:ostētat
post hos.s.Mezētiū & clausum
currum insignem palma .i.vi-
ctoriap gramia.i.q̄ in gramini
bus victoriam obtinuerat :aut
ostētat p gramia currū insignē
palma & eq̄s victores.i.q vice
rāt in curuli certamine:& gerit
clypeo.i.in clypeo sua :insigne
i.ornamētū & vt dicūt arma pa
ternū.i.patris sui herculis.s. cen
tū angues & hydrā cinctā ser-
pentibus quē.s.auē tinū rhea sa
cerdos.s.in illo loco cū aduēta
ret illuc hercules edidit partu
i.peperit & eduxit :sub auras lu
minis.i.in hunc mūdū: furtiuū
i.furtiue cōceptū: sup.in sylua
col lis auētini & ita loco ī q̄ cō-
ceptus est eū denoīauit : edidit
dicit mulier mixta.i.cōmixta &
q̄ cū mulier esset concubuerat:
deo .s.herculi. postq̄ tyrīthi⁹.s.
hercules victor extīcto id est in
terēpto geryone.i.rege illo hys
panię q tria dicit habuisse cor-
pora:attigit arua laurētia.i. ita
lica iuxta laurētū:& lauit bo-
ues.i.vaccas hiberas.i. hispani
cas:flumie tyrrheno.i.hetrusco
ad mare infer.De hoc aduētu
herculis dicet latius.viij.'huius
vbi aget de Caco ab eo inter-
empto Cui⁹ sup.subditi: gerūt
ī bella:manu .s. sua pila.i. tela
lōga q̄ post Romanor erāt &
dolones.i.flagella dolosa vñ di
cit seuos.i.formidādos qa sunt
baculi ī qb⁹ mucrones inclusi
sūt vñ addit:& pugnāt mucrōe
tereti.i.lōgo & rotūdo q̊ dira fi
unt vulnera & veru sabello.i.
q̄si sabelli seu sabini vti solebāt
s.dolonib⁹ aut pilis. Ipē.s. dux
eor auētin⁹ exn̄s dedes.i. pedi-
b⁹ nō equo incedēs sicut & her
cules pr̄ eius:& torquēs.i.susti-
nēs & iuoluēs circū se īmane.i.
valde magnū et terribile tegmē
i.tergū aut pellē leonis : īpexū
i.villosū & iplicitū:seta.i.duro
pilo et terribili cū dētib⁹ albis
indut⁹ capiti.i.ad caput vsq̄ vl
p munimento capitis subibat
sic.i.in talib⁹ armis horrid⁹ .i.
tremēd⁹:tecta regia.i.domū re-
gis īnex⁹ hūeros.i.hn̄s hūeros ī
nexos amictu herculeo.i. hercu
lano hoc ē q̄li hercules vti sole
bat.Bero.ī Ser.dicit de v̄ticib⁹
Beroal. parnassus. parnassi sic Authoritas Ser. cū
apud grāmatistas ac lr̄atores
plurimū polleat effecit vt oēs
min⁹ eruditi ī hūc errorē dela-
berēt asserētes cytheronē & he-
liconē colles eē parnassi: Corri
gēd⁹ itaq̄ hoc ī loco ē error pu
blic⁹ ex authoritate eruditissi-
mor geographor q grāmati-
cis ī locor descriptiōe haud du
bie merēt an̄poni prio igit sciē
dū ē :q̄ parnassus mōs ē ī pho-
cide regiōe:nō aūt in thessalia
vt Pli.i.iiij.& Stra.meminit in
ix.sub parnasso sunt delphi cla
rissimi in terris oraculo apol-
linis :Helicon autem & Cythe
ron sunt in Boetia vt Plinius
Strabo : Mela : Solinus : reli-
quique omnes testantur : &
☞ musis

✱ falli dicit,q.Mezzētiū.per duo.zz.scribūt: ignorātes du
plicem literam nō debere geminari.Verum idem nō īficia
tur colligere quosdā; duplicē non esse eā.Negat et Valerius
pbus.z.dupliciter scribi posse:eadē obiecta rōe:q̄m duplex
sit:Quam tn̄ si quis aure synceriore voluerit explorare nō
esse,forte duplicē inueniet ea rōne,quod duplices pronū-
ciatione ipsa quas contineant intra se literas ostendunt, vt
ξ.et.ψ.de quibus nemo dubitarit.Nam quum dixit, profe
rimus.c.quæ fuit dico,cis,et.s.quæ formam præterito dat
articulatim discernuntur,non aliter quam si quis. diicit.p
vt in Longobardicis aliq̄t exēplarib⁹ notatū ē pnuncia-
uerit.Ita in Finxit.g.&.s.audiuntur.Habet vero.g.magnā
cum.c.cognationem vt apparet in negotio,quodā nec otio
factum est,Ob quam scribendi rationem Valla.Probus
ait quosdam existimasse.x.literam superuacuam.Id vero
quod de dupliciū sono quærimus, liquidius apparet in.ψ
vt quum διψας græce protulerimus scriptum,apud lati-
nos in eas literas resoluetur,quæ auditu excipiebantur .p.
scilicet &.s.Est quædam nomine Dipsas Anus. Hinc non-
nulli .opstitit.per.p.non.obstitit .per.b.scribendum præ-
cipiunt,quod eius pronunciationis sonus sit.ψ.Sed enim
eadem affinitate copulatæ sunt.b.&. p.qua.c. itidem &.g.
itaq̄.ξ.nunc.cs.nunc.gs.vno eodemq̄ sono videtur auri-
bus inferre.ψ vero nunc.ps.nunc.bs.repræsentare.Missas
facio literas alias,in quas duplices ipsæ multipliciter resol
uuntur,quum de ijs tantum,quæ auditu discernuntur, nūc
sermo sit.Sed enim quum αιαζω dicimus ,aut φραζω, vel
alia eiusmodi,nullas in.z.pronunciato distinctas literas,
auribus quantumlibet arrectis excipimus.Sed vnum eun-
demq̄ sonū simplicem ,& eius literæ proprium, neq̄ ve-
ro quis huc.σδ.δωρικως.& φρασδω.vel μασδας.vel κω
μασδω obijciat,quæq̄ multa Grammatici de quartæ con-
iugationis futuro,deq̄ præterito medio,& aoristo secundo
dicere consuerūt ,nihil em̄ hor in φραζω,μαζα.&κωμαωζ
aurium sensu percipimus.Sed esto cognoscatur ex resolu-
tione vis duplicium.z.quidem siquando in alias abeat lit-
teras,aut in.c.aut in.s.aut in.g.resolui videm⁹.Nam quod
eam in geminum.ss.resolui dicunt,nōdū liquet in.c.quidē
eam abire ex eo manifestum est,quod zethum & Cethum,
pro Amphionis fratre promiscue græci scribere consueue-
runt,vt Martian⁹ capella se obseruasse tradit.Quin etiam
nomen idem per.s. notatum ,sethum,nonnulli prodider
Sane Smyrna vnico.s.quæ prius,vt idem Martian⁹ author est.Zmyrna.z. ante.m . p̄posita
dicabatur.Cuiusmodi inscriptionis exempla & nos in antiquorum monumentis obseruaui-
mus Romæ enim in diuæ Anastasiæ antiquo marmore legitur.Cassia.l.l.zmyrna nutrix.v.
a.xxix.Et in campo floræ.Pomponia zmyrna testamento.Eadem porro ratione Smaragdū
& Zmaragdum scriptum:animaduertimus.vt in Veientibus in arce castri noui vrna vetus
admodum indicat,ita inscripta

DIS.MANIBVS
OSSVIS
ZMARACDI

Et in hortis Ioānis Coritij, q̄s in fo. Traiani Academię Ro.
genio cōsecrauit ,antiq̄ssimo lapide legere est.M.Aemilio
M.F.Aproniano filio dulcissimio M.Aemili⁹ Zmaragdus
& sperata parentes.Quid vero Lesbia: nōne & Lezbia p .z.
scribi solita est Sane apud Mariū Maffeum Volaterranū,Aqnatū antistitē monumētū ē sane
q̄ antiquū ī q̊ scriptū.Lesbiæ ossa hic sita sunt.Ac ne nomen id aliud esse dubites,eodem mar
more & lesbia legit.Sei nomē q̄ris sum Lesbia.Idē ī Mezzentio crediderim euenisse,qđ no-
mē gemino.ss.aliq̄n scribi solitū Veli⁹ long⁹ ait.q̊ loco sunt q p.ss.geminato.s.&.z c.substi
tuere malūt,qđ mihi tātūdē ē.quū supra ostēderim⁹.ξ.&κ.p eadē lr̄a aliq̄n græcis agnitas.
Has v̄o q mutarūt.i.zz.geminatū transtulere,vel cū antiq̄t⁹.mezzēti⁹ duplicato.zz.scribere
tur,ī geminū inde.ss.vtrūq̄.z.cōmutatū ē.Quod v̄o min⁹.z.sit duplex,id satis superq̄ po-
tuerit īdicare,qđ an̄.m. eadē syllaba p̄ijci solita sit ab antiq̄s,q̄ si duplex fuisset,dubio pcul
resilire coacta foret.Multa p̄terea repiunt exēpla tā apđ græcos ,q̄ apud latinos,ī qb⁹.z.vo-
calē p̄cedētē minime pducat,qđ q̄dem facere nō posset.si duplex eēt.Id forte latini neglexe-
rūt q etiā in nōnullis ipa re gemiatis ,p̄cedētē vocalē corripuere.vt ponite,spes.Sed em̄ græ
ci lr̄am eam religiosissime suscipe.Quare Homerus.aiūt nūq̄ scriptur λισσα ξακυνθος si ζ
duplicē agnouisset.Qđ qa verit⁹ Theocrit⁹ sit,eū aiūt subsequētē etiā vocalē ob.z .literæ si
duplicitatē pduxisse in hoc eodē noīe καλα πολις α ζακυνθος.Versum em̄ hunc spōdaicum
esse volūt.Sed em̄ vtrū duplex lr̄a vim habeat pducēdi vocalē subsequētē,an α lr̄a dichrona
suapte vi in Zacyntho pduci potuerit, viderit eruditi,mihi sane minime displicet eor s̄nia
qui δακυνθος.resolutionem scriptum a Theocrito contendunt.Atq̄ ita facile persuasum
habuerim eam minime duplicem esse literam:que id nequaq̄ prestet : quod est duplicium
maxime propriū.¶ Quantū vero pertinet ad ei⁹ naturā.z.aliter sonat simplex:aliter gemina
ta :que si duplex esset:neq̄ quidē in dictionibus inarticulatis pronuntiari posset geminata:
ne dum in nominibus aliquid significantibus ex nōnullor idiomatū vsu frequenter adeo
geminaret.Geminatas em̄:quas isti semp duplices aiūt:ξξ vel.ψψ.nemo vn⁹ vnq̄ expr̄sit.
At Mezzentius geminato.zz.etiā Balbus non difficulter enuntiarit.Sed quęnam bone deus
religio sit.z.vel non esse duplicem vel non semper duplicē asseuerare.cū peritissimorū ho-
minum consensu en.x. quidem semper duplex habeatur,quorum opinionem ple
longa annor serie.s.literam semiuocalem illi suppetias fere iusserunt,vnde toties in vete-
rū monumentis , Vixit Alexāder auxilium capadoxs.& in Galbæ numinis,
tur.Sed quia huiusmodi pleraque nonnulli audent imperitiæ sæculorum a
✱ mus obie-

⁂ cipitem canem habuisse:
quia & terrestri & nauali
mie plurimū potuit:nunc Her-
cules vicit:qui ideo fingitur ad
eū olla ærea transuectus:q̄ ha-
buit nauē fortē & ære munitā.
Sane sciēdū declinari hic geno
nes geryonę:vñ ē Ter gemini
nece geryonę vt Anchises an-
chise:vnde vsurpauit Sal . Ge-
ryonis dicēs .Veniēs autē her-
cules de Hispania per Cāpaniā
in quadam campaniæ ciuitate
pompā triumphi sui exhibuit.
Vñ Pompeij dicitur ciuitas:po
stea iuxta baias caulam bobus
fecit & eā cepsit quī loc⁹ boau-
lia dictus hodieq̄ boauliæ dici
tur.Tyrinthius:a tyrintha ciui
tate argis vicina vbi nutritus ē
Tyrrhenoq̄ boues in flumine
lauit iberos: admiratio locorū
longinq̄tate.Pila manu:pila p
prie est hasta:romana:vt gesta
gallor sarissę macedonū. Do-
lones:dolo est:aut flagellū in-
tra cuius virgā latet pugio:aut
secūdū Varronē ingens cōt⁹ cū
ferro breuissimo.Dolones aūt
a fallendo dicti sunt q̄ decipiāt
ferro:cū spēm preferant ligni:
& multi volunt per teretes mu
crones dolones dici.p veru sa-
bellū pila significari. Ipse pe-
des :ad genus respicit nā & Her
cules semp pedes incessit cum
equos habuerit nobilissimos:
Torquēs sustinēs vt axē hume
ro torq̄t.Horrid⁹:tremebūdus:
non reuera horribilis.

mus obsecro Probũ in arte sup.x.ita differentẽ. ¶ Nã & hoc nonnulli, qđ pauci sciũt. Siquidẽ non semp, x, littera duplex est accipienda qñ subiecta sillabam cõformat. vt puta Nox, & nox. lex & lecs. fœlix & fœlics. & cætera talia, siquidẽ nũc et so num duarũ litterarũ cõtineat. At vo qñ præposita syllabæ exi stat, non duplex, sed simplex est accipiẽda, vt puta Maximus, Anxius. Nunqd nam macsimus, aut ancsius, & cætera talia? et ideo, vt diximus, quoties, x, littera syllabæ existat simplex est supputanda. i. cs, & gs, litteræ geminatæ si vocalibus præpo nant: nunq̃ sonũ syllabæ suscitabunt. Hęc Probus. At quanto benedicitius hæc de, z, dici possunt, quæ in latinis & græcis noi bus syllabę præposita fere semp existat. In alterius vo linguæ noibus nũc subiecta syllabam cõformet, nunc expresso et intel ligibili sono nõ aliter geminari sentiat, q̃, ss, in esse, ll, in tollo rr, in horreo, et similia. Nãq̃ soni diuersitatẽ in, z, simplici: et in geminato nomen hoc ostenderit. μαζα ꝑ pane dulciario, in quo vnũ quidem, z, tãtum, et id leniter enũtiatũ auditur. Sive ro. mazza, quo vocabulo vulgo clauam appellãt, et vtrũq̃, z, distinctũ, et vox plenior et crassior pcipit, non aliter q̃si teras, a tero teris, et terrasq̃, tractusq̃ maris enunciaueris. Liceat vero mihi exẽpla quędã, ex ea, q̃ nũc in Italia viget lingua desume re. Qđ et Adamantio, et Capro, et alijs: vbi de huiusmodi ali qua re disputandũ sit, bona est venia cõcessum. Neq̃ clarissimi ætate superiore Viri Iouianus Põtanus, et Hermolaus Barba rus talia sunt aspnati. Quinimmo illud forte nõ temere asseue rarim, z, aliã apud Gręcos, litterã, aliã apud latinos esse: si quo apud græcos, et quo apud latinos sono ꝓnũciet, diligẽtius ani maduerterimus. Nam quũ græci. νιζω. hoc est lauo dicũt, aut φυζιο. fuga. aut νλιεμα ζαλυνθος. aut ζαμα oppidũ. nõ aliter fere apud latinos sonat eius litteræ vox in ore græcanico, q̃ si Niso, simplici, s, aut physis. Sacynthus. Sama. ore latino ꝓnun tient. Cõtra vo si græcus Latinũ hoiem audierit ꝓnunciantem vel Asiã, vel Aspasiam, si quẽ audierit sonũ suę linguæ literis scribere voluerit. λ ζιαν dubioprocul, Et a σπαζιαμ scribet. Siquidẽ, s, apud ipsos pleniori sono vibratiusq̃ ꝓnũciatur q̃ apud Latinos, apud quos ea littera nescio quo pacto lãguidior videt esse. Et vt Caper ait, in Etruria raro exprimit ob exilita tem. Longe vo validi⁹ sonat, s, quũ græci φυσιμ dicunt, q̃ quũ latini confusim. Ea aũt de ꝓnunciatiõe loquor, q̃ viget ætatis nostræ vsu. Nã quæ fuerit in antiquis. tam græcis q̃ Romanis pronũciatio ignorat ꝓrsus: vsq̃ adeo tã apd illos q̃ apud nos oia pessum iere. Vel a pristina illa venere ꝑualẽte barbarię de generarũt. Audiui tñ Patauij, M, Musurum, quũ græcas litte ras summa oim admiratiõe ꝓfiteret. Et iucundissima eius con suetudine, q̃diu Romę vixit, in eodẽ cõtubernio, apud Clarif. principẽ Iuliũ Cardinalẽ Med. fruebar, Ianũ Lascarin tãti nois virũ: & Venetijs, cũ regis Galliarũ orator eẽt, & Romę colui, cũ Basilio Chalcõdylo demetrij. F. dũ in gymnasio Romano græ ce ꝓfiteret, familiarissime vixi, oẽs eo, quẽ dixi sono lr̃as has ꝓ nunciare memini. Nostri vo quũ latine loquunt, z, eo sono ꝓ nunciãt quo Bononiẽses. & Aemilia ferme tota. g, cõsonãtem quintã. Nã qđ latini legere dicũt, Bononiẽses lezere ꝓferũt. et zeorziũ ꝑ Georgiũ, & hmõi reliqua. Deniq̃ idẽ in, z, apud la tinos. sonus, q apud hębreos in zain. Ea em̃ simpliciter scribit: nisi quũ daghes punctũ, q duplicẽ facit lr̃am, admittit, quũ ipi interim alias quasdã lr̃as ostẽtẽt: quibus son⁹ ille nũc plenior, nũc incitatior, euibret, suis mõ pũctis mõ notis qbusdã & api cibus distinctas: quas tñ oẽs in vnũ, z, tã apd Latinos quã apd Græcos abire necesse sit. Qđ, nisi Latinis cõcedat vt in aliqb⁹ lr̃is Hębreos imitari valeãt. Id impiũ saltẽ fuerit nolle in Etru scis noibus Etrusci nos vsum idiomatis imitari. Nomen Etru sci est Mezzẽtius. Cõsonãtes ea natio tũ reliquas tũ pcipue, z, geminare gaudet. Qđ si, vt Velius Lõgus ait. Messentri⁹ scribi solitũ sit, s, geminato. s, vo vti ex marmorib⁹ antiqs cõproba tũ est: in, z, abire cõsueuerit: nõ est mihi mirũ vtrũq̃, ss, in, zz, totidẽ trãsmutata. Nissa vrbs, vt auctor est Theodorus i ortho graphiæ pceptis, ss, duplicato scribit. Eadẽ apd Etruscos et vni uersos Italos, zz, geminato. Nizza passim & scribit & enũciat & plęraq̃ alia, q̃ in latinis dictiõib⁹ vnica et simplici cõsonãte ꝓferunt: p geminatũ, zz, scriptitam⁹. & hmõi ꝓnũciatio ęquis oim aurib⁹ toti⁹ iã italię lingua cõprobata est. Neq̃ vo ausit qs q̃ eã barbarã appellare linguã: quã nunc Itali viri oẽs, vt qsq̃ maxie excellit lr̃atura: ita maiori studio ostẽtare ac posteritati cõmẽdare affectãt. Neq̃ minorẽ ex Poematib⁹ ea lingua cõscri ptis gloriã sibi pponũt: q̃ ex latinis gręcisue lr̃is. quas studio sissime fuerit assecuti. Quiq̃ oino politiores haberi volũt, tã fa cere ad lr̃arũ & bonarũ artiũ ornamẽtũ idiomatis Italici cogni tionẽ putãt, q̃ græcas lr̃as ad latinarũ necessitatẽ. Sed qd a vul go exẽpla mutuemur, quũ ipsamet natura ostẽdat, z, in medio noie, ꝓferri nõ posse nisi geminatũ. Nã si Mezẽti⁹ enũciaueris, adeo

adeo sonus ille priæ secũdęq̃ vocali inhærebit, vt cui ꝓrs⁹ adcõmodata sit ea cõsonãs ignores, qđ Valerius ꝓbus nõ infi ciat, tã & si i ea ẽ snia vt, z, geminatũ scribi nõ debeat. Aut igit Mezen. vnicã esse syllabã dicẽdũ erit: qđ absurdũ est, aut, si di stinguere velis suũ vnicuiq̃ vocali, z, fuerit applicadum. Sed esto noluisse gręcos, z, vnq̃ duplicari, dũ ęquo forsan delicati⁹ oẽs ꝓnunciãdi veneres affectãt, quos ideo nostri elusere. q̃ ser mo ille nimiũ mollis haberet. & illecebris, ad blãditionibusq̃ amantiũ pcipue cõueniret: vel hmõi sit eorũ lingua: vt in, z, ge minati ꝓnunciationẽ flecti nequeat. Quid tũ. nõ ideo poterũt Latini qcq̃ ꝓnũciare, qđ Gręci ꝓferre nequerint? At q tertias vtriusq̃ nũeri voces in verbis nos p, t, ꝓferim⁹: qđ illis adeo est a natura negatũ, q, lr̃am tã frequẽtẽ apud nos: tamq̃ cõcin nã, neq̃ forma, neq̃ enũciatiõe qsq̃ apud eos iuenerit: quare ꝑ Quintus. Rointoz illi scribere cogunt, qđ ad Græcorũ morem scriptũ in aliquot adhuc inscriptiõib⁹ antiqs inspicit, vt i æde D. Steph. Rotũdi. Cointo. aug. lib. Afrũ. ministrat. Proinde nos, h, inter lr̃as, nõ illiteratorũ hoim cõsensu recepimus, illiq̃ figu rã lr̃is parẽ: ordinẽ inter alias octauo loco adsignauim⁹, sonũ q̃ ꝓpriũ & potestatẽ obtulimus, quã in, mihi, in, nihil, nõnul lisq̃ alijs hmõi palã exercere posset, quũ ea iter Accẽtuũ apices apud eos ꝓ nota cuiusdã spũs recenseat. Præterea nos non oẽs Gręcorũ lr̃as admisim⁹, nõ em̃ ητα: neq̃ θητα: neq̃: χι: neq̃ φι: Latinorũ quisq̃ adnotauit. Sed has, quas illi dẽsas appellãt, ma luimus nos p duas poti⁹ lr̃as explicare: si mõ, h, in lr̃arũ colle giũ adscitã nõ exigamus. ητα vo adiectiõe tm̃ tpis sub, e. voca lis figura expssim⁹. qd vo illđ i, u, &, u, lr̃as vocales. cõsonã tes nõnunq̃ appellamus: & tot in dictionibus duplices etiã esse ꝓfitemur. An nõ licebit hoc facere Latinis quia nõ ita græci fa ciunt? Deniq̃ quũ tã multa sint, q̃ latini diuersa a græcorũ mo dis esse voluerũt, infirmũ mihi videt argumentũ, ea de caussa. z, passim duplicẽ asseuerare, qa nunq̃ apud græcos geminetur. At dicet aliqs latinã olim linguã neq̃, k, neq̃, y, neq̃, z, recepis se neq̃ harũ vnq̃ mẽtionẽ apud Romanos extitisse: nisi postq̃ Peregrina noia sonũ hũc intulere: quũq̃ oia: q̃ litterã, z, admit tũt, nomina peregrina sint, tam & si ciuitate donent: habitũ ea: non naturã cõmutare. Sed de, k, deq̃, y, alibi latius disseruim⁹. Vt vo, qđ nũc instat, agamus, velius Lõgus auctor est, z, in Sa liari carmine reperiri, ac perinde sermoni nostro nõ alienam. Quare quũ ea lr̃a vno mõ habeat apud gręcos, alio apud Etru scos, & ꝑ Italiã vniuersam. Apud Hębreos vo multipliciter & notet & enunciet: vt gręca quidẽ noia q̃ in Italiã cõmigrarũt, ad græcorũ normam scribẽda censuerim: ita Etrusca & Hębrea suis lngib⁹ viuere ꝑmiserim: neq̃ absurdũ vnq̃ iudicauerim Menzzentiũ Etruscũ nomẽ, ad Etruscæ, siue dicere malis Itali cæ linguæ cõsuetudinẽ notari, zz, geminato: q tam multa hui⁹ linguę vocabula eo mõ citra vllã offensionẽ audiamus: & non grauate ꝓferam⁹. ¶ Qđ vo. Diuom. p. u. &. o. in antiqs cod. ha betur, nõ ignoro eẽ lr̃atissimos viros: q scriptiõis hmõi rõnem haud quaq̃ admittere voluerint: qđ Diuũ, aiunt p syncopã: ex dictione Diuorũ. o. &. r. medijs lr̃is expũctis. fa ctũ. Sed hoc nihil ꝓhibet qn Veteres illi suo iure facerent: q terminationẽ eã. p uu. geminatũ esset, in oĩb⁹ formis abhorrebãt: quare tã accusa tiuo q̃ genitiuo casu Diuom, scriptitabant. ita æuom. saluom. riuom & distinctis etiã syllabis. suom marcium. & sexcenta hu iusmodi, quorũ exẽpla ex ĩscriptiõibus antiqs passim toto ope re dispo suimus. Et nos ita sępe scribẽdũ curauimus: qa sæpissime ita scriptũ in antiqs Verg. cod. offenderam⁹, & Fab. Quintilia nũ affirmare videbam⁹ ad tpa vsq̃ præceptorũ suorũ, ceruom & seruom. & silia, u. &. o. lr̃is scripta, ea adiecta rõne, qđ subie cta sibi vocalis i vnũ sonũ coalescere, & cõfundi nequiret. Sed quoniam satis superq̃ sumus euagati, quod Eruditorum quo rundam Amicorum gratiæ dedimus, tempus est vt ad institu ti operis negotium reuertamur.

d ✱ ¶Filius huic iuxta lausus. Codices aliquot antiqui legūt. Filius huic fuerat lausus. Aliquot alij. Filius hunc lausus iuxta. An huc iuxta, quæ q̄uis ita multipliciter legantur, non tamen a vulgata lectione, quæ est. Filius huic iuxta lausus discedendū est. e ¶Satus hercule pulchro pulcher auentinus. Sūt codices in quibus hercule forti legatur. Obseruatum vero est alibi Herculi nomen a fortitudine inditum, Nam alcides ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, hoc est a robore atq; viribus appellatus est. Puto vero, ego forti, loco hoc seruianam esse paraphrasin, q pulchrū pro forti poni dicit. Multum præterea venustatis & decoris est in ea agnominatione. Satus hercule pulchro pulcher auentinus, vt id deniq; sit, qđ horatius ait, Fortes creantur fortibus est &, ostendit, equos in aliquot antiquis. Sed longe melius ostentat. f ¶Furtiuum partu sub luminis edidit auras. Antiqui pleriq; codices legunt, fortiuo, partu, &, oras, non, auras, quāquam exēplaria itidē vetera nō desunt, in quibus, ad sublimis edidit auras, legere est. Sed enim sub luminis edidit oras, ❧ magis omnino placet, vt lucretianum illud sapiat. D... luminis oras, Nam q, auras, scripsere forte secuti sunt eos ... stitionē, q olam, aulā plostra plaustra, & alia eodē mō scribere malebāt. Atq; vt de mutatione huiusmodi aliqd viterius re... ramus. Scimus oratā ex verrio flacco, teste festo, piscis genus a colore auri appellari, qđ veteres, o, pro, au, ponebāt. Hinc ... gium, qđ annullis aureis & gradibus veteret, oratā appellari. g ¶Collis auentini silua. In cod. aliquot antiquis. In silua ... gitur. Magis vero virgilanū videt absq; præpositione dicē... h ¶Boues in flumine lauit iberas. In codicibus aliquot antiqs iberos, virili genere legit. Sed in vsu frequētiori e. t p. fœmini num dicere, vt reddidit vna boū vocē, & abstra. ... bouesq; ... & tauros etiam abstraxisset. i ¶Ipse pedes tegmen. Antiqua oīa exēplaria, tegimen, legunt, vt etiā in. ij. Consertū. tegimē, spinis. Inferius tñ est, tegmen, habent capiti κατὰ συνκοπήν. k ¶Terribili impexum seta. In codicibus aliquot, implexū legitur, Sed, impexum, magis receptum.

ASCENSIVS

ASC. ¶Tum gemini fratres &c. Describit reliqs q cū turno contra æneā in bellū ꝓdibant vñ Donatus Tū gemini Geminos dicit vel simul natos vel duos vt alibi gemini a tenedo. Liuentis plūbi Plūbeis massulis. Ceu. i. qūo. harū auiū cōparatiōe ostēdit hos inertes & delitiosos hęc ille. ¶Ordo est. Tum. i. post prędictos gemini. i. duo & æquales fratres: quos si gemellos velit significare diceret. Tū fratres gemini qa si gemini. i. gemelli frustra adderet fratres: quia oēs gemini. i. gemelli vno partu editi fratres sunt: fratres igit gemini. i. duo. s. catill⁹ & Coras acer strēnuus appositoriæ iuuentus argiua. i. q̄ ex gręcia illuc venerat. Fuerūt em̄ filij amphiarai q apud thebas perijt nati ex sorore adrasti vt Pli. attestat liquūt mœnia tyburtia. i. tybur oppidū a tyburte seu tyburtio eorū frē denoiatū: appositorie gentē dictā cognomie. i. cognomēto: tyburti fratris. s. sui. Et ipsi frēs ferunt. s. in equis: añ primā aciē inter dēsa tela. Ceu. i. quēadmodū sup. ferunt: duo cētauri nubigiñe. i. ex nube geniti sub specie iunonis formata cū. i. qñ ipi linquētes. i. deserētes homolē et otryn niualē. i. mōtes illos thessalię niuib⁹ oppletos linquētes dicit sup. cū cursu rapido: dū. s. ingēs sylua dat ipsis eūtib⁹. i. celeriter descendētib⁹ locū. ꝓpter vētū quē secū ducūt sup. cū magno fragore. Nec fūdator vrbis p̄nestię cecul⁹. s. noīe defuit immo affuit cū reliqs quā ois ętas s. cōtinuata ad tpa poetę credidit genitū vulcano. i. a vulcano existētē regē inter pecora agrestia. i. i agro pasci solita & iuētū focis. i. locis vbi ignis cui⁹ deus ē vulcan⁹: fouet. Legio. i. certa multitudo agrestis qa agrestiū rex erat comitat hūc late. qq;. i. & q aut qcūq; viri colūt preneste. i. oppidū illud in italia: altū & qui colūt arua Iunonis gabine. i. a gabijs summopere culte: & anienē: scilicet fluuiū gelidū i. frigidū qa p syluas defluentē: & saxa hernica. i. que herne a sabinis dicūt rosida. i. irrigata riuis. s. pterfluentibus & sup. illi quos anagnia ciuitas illa diues id est opulenta: pascit & quos o ☞am asene

Dona.

Ordo.

Tum gemini fratres tiburtia mœnia linquūt:
a Fratris tiburti[a] dictam cognomine gentem.
Catillusq; acerq; Coras argiua iuuentus.
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum uertice montis ab alto
Descendunt centauri. homolen: otrinq; niualem
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
Sylua locū: & magno cedunt uirgulta fragore:
Nec prænestinæ fundator defuit urbis:
Vulcano genitum pecora inter agrestia regem:
Inuentumq; focis: omnis quem credidit ætas
Cæculus: hunc legio late comitatur agrestis.
Quiq; altum præneste uiri: quiq; arua gabinæ
Iunonis: gelidumq; anienem: & rosida riuis:
b Hernica saxa colūt: quos diues anagnia pascit[b]
Quos amasene pater. non illis omnibus arma
c Nec clipei: currus ne[c] sonat: pars maxia glādes
Liuentis Plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu: fuluosq; lupi de pelle galeros
d Tegmen habent[d] capiti: uestigia nuda sinistri
Instituere pedis: crudus tegit altera pero.
e At mesapus[e] equum domitor neptūnia proles:
f Quem neq; fas igni cuiq̄ nec sternere[f] ferro:
Iam pridem resides populos: desuetaq; bello
Agmina in arma uocat subito: ferrūq; retractat.
Hi fesceninas acies: equosq; faliscos:
Hi soractis habent arces: flauiniaq; arua:
Et cimini cum monte lacum: lucosq; capenos.
Ibant æquati numero: regemq; canebant.
Ceu quōdam niuei liquida inter nubila cygni:
Cum sese e pastu referunt: & longa canores
Dant per colla modos: sonat ānis & asia longe
Pulsa palus.
Nec quisq̄ æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: aeream sed gurgite ab alto
Vrgeri uolucrum raucarum ad littora nubem.

SERVIVS

¶Tyburcia mœnia lin. de græcia tres fratres venerunt ad italiā: Catillus: Coras: Tyburtus. Hi simul oēs vnā fecere ciuitatem & eā de fratris maioris nomine tybur appellauerūt licet & alias fecerint singuli. Nūc ergo dicit duos ad bella venisse dimisso in ciuitate ad custodiā Tyburte vel Tyburto Catillus vñ Mons Catilli: quē Careli dicūt p corruptionē: Coras a cui⁹ nomine est ciuitas in italia. Descendunt centau. ex hac cōparatione æquites eos fuisse intelligimus: quod tñ dicturus est postea. Nec nō cæleresq; latini. Et cū fratre Coras & virginis ala camillæ. Homolen otrynq; ni. montes thessaliæ. Ingens syl. locū & magno virgulta: cū vtiq; cedit sylua. cedūt virgulta a minore ad maius venire debuerit. Nec prænestinæ funda. de. vr. de ciuitatibus totius orbis multi quidē ex parte scripserunt: ad plenum tamen Prolemęus grece: latine Plini⁹ de italis etiā vrbib⁹ Iginius plenissime scripsit et Cato in originib⁹ conditarū vrbiū dissentio iuenitur. adeo vt ne vrbis quidē romæ origo diligenter poscit agnosci: nam Salustius dicit: Vrbem romam sicuti ego accepi condidere atq; habuere in inito troiani: et cū his ab origenes: alij ab Euandro secundum quos Verg. Tūc rex Euandrus romanæ cōditor arcis. alij a romulo vt En huius nate auspicijs illa iclyta roma. Si igit tātæ ciuitatis certa ratio non apparet nō mirū si in aliarum opinione dubitatur. vnde nec historicos nec cōmētatores variæ dicētes imperitię condēnare debemus. Nam antiquitas creauit errorem: et plærisq; fundant: plæriq; augēt: & ad se trāsferūt nomina: Quā rem etiā nō paruū errorem afferre manifestum est: vt ecce laurētū a pico factū: vt est Laurentis regia pici. Item a lauino latini fratre est lauinū dictū. Itē a latino laurētū. Itē a lauinia laurolauinū. Nec p̄nestinę fūdator. d. v. p̄nestę loc⁹ est haud lōge ab vrbe dict⁹ ἀπὸ τῶν πρινῶν. i. ab arboribus illicibus q̄ illic abūdāt ... erāt pōtifices et dii indigetes ... cut ēt romę erāt: et etiā illic ... ❧ fratres

...ēsq diui appellabant:ho... soror dū ad focū sederet:re... scintilla ei⁹ vterū pcussit... dicit̄ ↄcepisse:postea enixa ...cū iuxta tēplū Iouis abiecit ...virgines aquarū eūtes iux ...ignē iuctū sustulerūt q a fon ...ad longe erat:vn̄ Vulcani ...dictus est filius. Cæculus hunc ...Cæculus aūt ideo qa minori ...oculis fuit:quā rē efficit fre ...enter fumus.hic postea colle ...a multitudine postq̄ diu latro ...natus est prænestinam ciuita ...tem in mōtib⁹ cōdidit:& cū ad ...ludos vicinos populos inuitas ...set.Cœpit eos hortari vt secum habitarēt.& ꝓ gl'ia iactari se filium Vulcani:qd' cum illi non crederēt inuocato Vulcano:vt filiū suū cōprobaret:oīs illius multitudinis cœtus flamma est circundatus:quo facto cōmoti omnes simul habitauerunt: & Vulcani filiū esse crediderunt: hinc est oīs quem credidit ætas quasi post dubitationē:& quia sine dubio ætas varia in spectaculis fuit.Dicim⁹ aūt & hoc prę neste vt quiq; altū pręneste viri:& hæc prænestis:vn̄ est cū primam acie pręneste sub ipsa Straui.Quiq; arua gabinę Iunonis: Gabīj diu in agris morati tandē gabios cōdiderunt vn̄ perite arua dixit nō mœnia.Sane illic Iuno religiosissime colit̄. Est aūt locus haud lōge ab vrbe.Gelidūq; ani.anio fluuius haud lōge ab vrbe est:sed hic euphoniā secutus est:Nā anui.Annionē dixit iuxta regulā.Herni casa.co.Sabinoꝝ lingua herne saxa vocant̄.Quidā dux maior gabinos de suis locis elicuit:& habitare secū fecit in mōtib⁹ saxosis vn̄ dicti sunt hernici. Diues ana. aut fertilis:aut allusit ad historiā.nā Anto.Augu.sorore cōtempta postq; & Cleopatrā duxit vxorem Monetā eius in anagnia ciuitate iussit feriri.Quos amase.p.aut pascis.aut sit antiptosis: quo pascit Amasenus:est aūt flu.vicinus ciuitati priuernarum quę est in cāpania.Arma scuta.Clipei:scuta maiora dicti ab eo qd' celēt corpus απο του κλεπω.Fuluosq; lup.d.p.g.galerus est pilei:qd' fronto neutro genere dicit.Vestigia nu.sinistri at qui ipse est in pugnantibus primus:sed bene nudus est.qa tegit̄ scuto Dextrū aūt tectum esse cōueniebat:quasi ab armis remotū. Pero:rusticū est calciamētū:& traxit hoc a græco more:vn̄ isti trāsierāt vnde hoc armoꝝ fuerat genus. At mesap⁹ equū do.n. pro.hic mesapus p mare ad italiā venit:vnde Neptūni dictus est filius quē innumerabilē ideo dicit.qa nusq; perijt in bello. Ignē aūt ei nocere nō posse ꝓpter neptūnū dicit qa est aquarū deus.Ab hoc Enni.dicit se originē ducere.vn̄ nūc & cantantes inducit eius socios & eos cōparat cygnis. Domitor aūt equoꝝ quasi aīaliū a patre inuctoꝝ:Hi fescenninas acies.Fescenīū oppidum est in cāpania:vbi nuptialia inuēta sunt carmina.Hi autē populi ducūt originē ab atheniensibus. Equosq; fali. Faliscos Halesus cōdidit immutato.h.in.f.Falisci dicti sunt:sicut febris dicit̄:q antea hebris dicebat̄.Formiæ:q̄ hormię fuerūt απο της ορμης:nā posteritas in multis noībus.f.pro.h.posuit.Iustos aūt dixit:qa po.ro.missis decēuiris ab ipsis iura fœcialia collegit.& nonnulla supplemēta.xij.tabularꝝ accepit quas habuerāt:nā ab atheniēsibus decē habuerūt tabulas.Hi soractis hn̄t arces:soracteq est mons apud hyrpinos haud longe a flauinia. Flauinia ar.Locus est in italia flauiniū noīe.Et cimini cū mon.la.& lac⁹ & mons hoc noīe appellat̄ sane hoc habet fabula. Aliquando Hercules ad hos populos venit:q cū a singulis ꝓuocaretur ad ostendendam virtutē defixisse dicit̄ vectē ferreū quo exercebatur qui cum terræ esset affixus & a nullo potuisset auferri:iam rogatus sustulit:vn̄ immensa vis aquæ secuta est:q̄ ciminicum lacum fecit.Lucosq; capenos:vn̄ & porta capena q iuxta camœnas est:nomen accepit.Aequati nume.digesti in ordinem con-

gruēter sicut

PIERIVS

a ¶ Fratris tyburti dictā cognomine gētē. In Ro.cod.tyburni legit̄,qd' nō ignorauit Seruius. Aduerte vo tiburtia per,i, prima syllaba,nō p. Y.scribi apud Grecos,& ita in plerisq; veterū monumētis obseruaui.Est & vbi legas,tiburtia,limina.Sed mœnia oīno agnoscit̄ ab Eruditis,vt ad cōditores Fratres tris alludat̄,quoꝝ vnus tm̄ vrbi nomen dedit. b ¶ Quos diues anagnia pascit.In nōnullis codicib⁹,pascis, habet̄ p apostrophen,vt cōueniat cū sequēti mēbro.Quos c amasene pater. c ¶ Nec clypei currusue sonāt. In antiquis aliquot codicib⁹ p,que copulatiuā,nō p,ve,disiūctiuā particulā legit̄.Nec clupei currusq;.Sed currusue receptum ma d gis. d ¶ Tegmē habet capiti.In plerisq; codicib⁹ antiquis habēt,nūero multitudinis notatū est,& qd' superius adnotauim⁹ teginien,vt regimē. Eadē ꝓportione hoc quoq; loco scriptū inueni tegimen,p ꝓceleumaticū.Sed magis placet eruditis,tegmen,per syncopā.Sicubi em̄ proceleumaticus pes apud virgiliū inuenit̄ ex ijs ille dictionib⁹ cōstat,q̄ vocaliū hiatū habeāt,vel vt ex figura aliqua syllabæ duæ in vnā coire possint,vel ex duab⁹ vocalib⁹ altera cōsonās fieri,vt in vocabulis,parietibus,& ariete,i,pōt in ↄsonātē solidescere,& in genua labāt.v.vt nōnulli putāt,pari mō e ꝓ cōsonāte cēseri. e ¶ At mesapus equū domitor.Mesap⁹ varie scribit̄ in codicib⁹ antiqs Alijs.ss.alijs.pp.geminātibus,id qa nōdū a veteribus Grāmaticis obseruatū,neq; in f marmorib⁹ vsquā a me lectū est.i medio reliquā. f ¶ Nec sternere ferro.In antiquis aliquot exemplaribus.Nec sistere legitur.Sed sternere,malunt omnes.

☞ amasene pater:qa deus erat fluminis aut ipse fluuius vicin⁹ ciuitati priuernarū supp.pascis. Arma nō sonāt illis oīb⁹.i.nō ferūt secū arma inuasiua vt cæterę nationes nec clypei.i.arma defensiua ve ꝓ vel:currus quibus.s.cōmeati aut arma ferant aut belligerentur.sed maxima pars eoꝝ spargit.s.e funda iaciēdo glādes.i.massulas aut globulos plūbi liuētis.i.liuorē inducētis dū tāgit̄(Quia filio vulcani subditi sunt nisi nouitię sint machinæ quas colubrinas vocant.quadraret illis glādes iecisse qa ministerio ignis eijciunt̄) pars.s.eorū gestate manu bina spicula.i.iacula in morē spicaꝝ acuta.& habēt galeros fuluos.i. quoddā gen⁹ pileoꝝ coloris fului qa de pelle lupi:tegmen.i.vt sint vestimentū:capiti.s.suo & instituere vestigia sinistri pedis nuda.i.hn̄t sinistros pedes nudos(tales em̄ vt Macrobius recitat dicit æuripides Aetholos incessisse:qd' tn̄ reprehēdit Aristoteles dicēs dextrū pedē illis nudum fuisse)pero.i.calceamētū:crudus.i.in digestū & rude:tegit altera.s.vestigia hoc est dextera Ar.i.sed mesapus domitor equū.i.equorū: ꝓles neptūnia.i.filius neptūni qa p mare in italiā venit:quē neq; phas supp.erat cuiq; ste. nere igni nec ferro.i.q neq; ferro neq; igni extingui poterat:vocat subito in arma populos resides.s.ab armoꝝ exercitio iāpridē.i.iā a priscis tēporibus:& agmina desueta bello.i.aliena a consuetudine bellādi:& retractat.i.iterū tractat:ferrū.i.arma ferrea.hi.s.ppl'i mesapo subditi:habēt.i.habitāt arces fescenninas.i.fesceniū oppidū italiæ:& faliscos.i.illos ppl'os equos.i.iustos:vt Seruius dicit:alij dicūt equosq; faliscosq; qa equi etiā populi sunt italię hi habēt arces soractis.s.oppidi apollini sacri & arua flauinia: & lacū cimini cū mōte.i.q est iuxta mōtē & canebāt regē.s.mesapū Ceu.i.quēadmodū sup.canūt:quōdā.i.aliqn̄:cygni niuei i.candore niuali cū referūt sese e pastu inter nubila liquida & dāt modos.i.modulos:canoros.i.bene sonātes more canētium p lōga colla:amnis.s.iuxta quē canūt in misi asi equēter sonat.i. resonat:& asia palus ad differētiā regionis pulsa.i.repcussa a sono cygnorum.sonat sup.Nec quisq; putet acies ex tanto agmine misceri ęratas.i.æreis aut ferreis armis tectas:hoc est q dictos viros audirēt canētes regē,nō putaret eos esse armatos nec bellicos sed putaret nubē aeriā.i.in aere volantē volucrū raucarū s.cygnorum quoꝝ vox dulciter raucescit vrgeri.i.depelli ab alto gurgite.quia qn̄ vrgent̄ & volare cogunt̄ canere inceptant hoc est qui eos videret & non audiret putaret cygnos nō homines se audire tam suauiter concinunt q̄q; plurimi sunt.

☙ gruenter sicut decebat. Liquida inter nu. Pura:sed nil tam contrarium nubibus.nam liquide non sunt:ergo nubes pro aere posuit:vt liquidis in nubibus arsit arundo. Et longa canoros.Dant per colla modos secundum Plyn.qui ait in naturali histo.cygnos ideo suauius canere:quia colla longa & inflexa habent & necesse est eluctantem vocem per longum & flexuosum varias reddere modulationes. Sonatam .caistrum in mysia regione dicit qui coheret asiæ paludi quam cum significamus a loaga est cum sit breuis cum prouinciam significare solemus:quod significatur in Geor.vt atq; asia circum Dulcibus in pratis rimantur stagna caystri. Volucrum raucarum.raucū τομμεσομ sicut graue olentis:nam legimus grauiter spirantis copia tymbræ:sciendum tamen Vergi.secundum morem prouinciæ suæ locutum in qua bene canentes cygni rauciores vocantur:

SERVIVS

¶ Ecce sabinoꝝ:post exactos reges vsurpat hoc nā clausus dux sabinorū post exactos reges cū quinq; millibus clientū & amicoꝝ venit romā & suscept⁹ habitandā vrbis partē accepit:ex quo Claudia trib⁹ est & familia ☙ nominata.

Ecce sabinorū prisco de sanguine magnum
Agmē agēs Clausus magniq; ipse agminis īstar
Claudia nūc a quo diffunditur & tribus & gens
a Per latium:postq̄ in partē[a] data Roma sabinis.

ASCENSIVS

ASC. ¶ Ecce sabinoꝝ. Perpetuo tenore alios duces populosq; italiæ describit:vn̄ cū parū sit difficultatis nihil a donato allatum dicāt qd' sit lectione dignū. ¶ Or
Ordo. do itaq; est. Ecce.q.d.qd' mirabere ꝓpter generis antiquitatē

☞ Clausus

Vna ingens amiterna cohors:prisciq; quirites
b Freti[b] manus omnis:oliuiferæq; mitiscæ:
c Qui nomen tum urbem qui rosea[c] rura uelini:
Qui tetricæ horrentis rupes:montemq; seuerũ
d e Casperiãq;[d] colũt:forulosq;[e] :& flumẽ hymellæ
f Qui tybrim fabarimq;[f] bibũt:quos frigida misit
Nursia:& ortinæ classes:populiq; latini
Quosq; secans infaustũ interluit Allia nomen
g Quã multi libyco uoluũtur marmore[g] fluctus:
Sæuus ubi orion hibernis colitur undis
Vel quum sole nouo densæ torrentur aristæ:
Aut hermi campo:aut lyciæ flauentibus aruis.
h Scuta sonant:pulsuq; pedũ conterrita[h] tellus.
Hinc agamẽnonius troiani nominis hostis
Curru iungit helesus equos:turnoq; feroces
Mille rapit populos:uertunt fœlicia baccho
Massica qui rastris:& quos de collibus altis
Arunci misere patres:sidicinaq; iuxta
Aequora:quiq; cales linquũt:amnisq; uadosi
Accola uulturni:pariterq; saticulus asper.
i Oscorumq;[i] manus:teretes sunt aclides[k] illis
k Tela:sed hæc lento mos est aptare flagello.
l Læuas[l] cetra tegit:falcati cominus enses.

PIERIVS

a ¶Postq; in partẽ data roma sabinis.In antiqs aliquot codicib⁹ legere est.Postq; pars est data roma sabinis.Sed in partẽ vsus est supi⁹ etiã poeta noster.In partẽ pdãq;. b ¶Ereti man⁹ oĩs,oliuiferęq;.mutuscæ.in cod.aliquot antiqs.heriti.Sed oĩno ηρητοσ grece scribit:&q̃uis απο της ηρας.i honorẽ cui⁹ positũ oppidũ aiũt,deducat.nusq̃ tñ in grecis Auctorib⁹ adspirationẽ obseruaui.parceq; ĩ Latinis,& ĩ antiqs valerĳ Max.cod.ppe.vicinũ Sabinæ regionis Fretũ,scriptũ ẽ absq; adspiratiõe,quã dictionẽ nõnulli ita deprauarũt,vt eretũ scripserit. Mutuscæ q̃q; varie scribit,sed ĩemẽdate,veluti supi⁹ in plerisq; cod.Lucosq; calenos p capenos,inuenias c ¶Qui rosea rura velint.Sũt qdẽ codices,in qbus Roscida legat.sed rosea,agnoscit Seruius a loci noĩe.Legas tñ apd' Pli.sabini,vt qdã existimauere,a religiõe,& cultu deor Seuini appellati.velinos ĩcolũt lac⁹ Roscidis colib⁹,q dubio pcul ad vergi.carmẽ respexisse videt,P ωσος tñ agnoscũt greci.vñ Rosi⁹,& rose⁹ gẽtile nomẽ.Quare Serui⁹ nõ iperite,Rosea,legit. d ¶Casperulãq; colunt.Ex antiqs cod.oĩno,casperiã,legẽdũ. e ¶Forulosq;.In ãtiquis aliq̃t.Ferulos,habes.sed inemendate. ita Himillæ pro himellæ f ¶Fabarimq; bibũt,faburũ,In antiqs aliq̃t codi.habet,sed apud plures.Fabarim.lectione auctor cõsensu cõprobata. g ¶Voluũt marmore fluctus.In plerisq; codi.antiqs p Marmore.litore.scriptũ iuenias.Sed in Romano,marmore.ita in Mediceo,& aliquot alĳs. h ¶Scuta sonãt pulsuq; pedũ tremit excita tellus.In plerisq; antiqs cod.scriptũ iueni,veluti prius in impssis legebat:Scuta sonant pulsuq; pedũ cõterrita tellus.lectionẽ vero illã.Tremit excita tellus.quam nuper eruditissimi viri publicarũt,in Mediceo & in Porcio tantũ ex manu scriptis codicib⁹ vidi. i ¶Oscorũq; manus.Male in quibusdã antiqs cod.Tuscorũ,est. k ¶Teretes sunt aclides illis tela.Aclidas quidẽ teli genus,Comentatores tradunt,de quo tñ nemo certũ asseuerat in quodã vero antiquo codice legimus,alcides.quod apud grecos,& telum,& cuspidẽ significare manifestũ est.Forte tamen aliqs erit,q de Aclide certius aliquid in mediũ ferat.Nobis enim ad plurima hmõi pquirenda otium nõ fuit. l ¶Læuam cetra tegit.In aliq̃t antiqs cod.læuas,nũero multitudinis.Sed & læuam,vnitatis numero reperit.Cetra,quoq; varie scribitur in vetustis exẽplaribus.Nam & cætra.& scetra reperitur,Sed melius ex Liuio cetra.vnde cetrati milites.

noĩata.Prisco de san.de antiquis sabinis .Magnũ agmẽ:pter quinq; milia clientũ. Postq; in parte data.r.:hoc de al a traxit historia:nã post sabinar raptũ & fœdus factum inter Romulũ & Titũ tacitũ recepti in vrbẽ sabini sunt sed hac lege vt in oibus essent ciues romani excepta suffragĳ rõne nam magistrat⁹ nõ creabãt. Amiterna cohors de amiterno oppido Prisciq;.q.i.sabini prisci aũt ideo.qa post fœd⁹ Titi & romuli placuit vt quasi vnus de duob⁹ fieret populus vñ & romani quirites dicti sunt:qđ nomen sabinorũ a ciuitate curib⁹ fuerat & sabini a romulo dicti sunt Freti manus oĩs Oppidũ est dictũ a Iunone.i.ηρασ q illic colitur. Oliuiferæq;: mitiscæ Hæc trebia postea dicta est quã mõ trebulã dicũt Apud hãc Hãnibal deleuit populũ romanũ Luca. Quod in punica nati tpa cãnarum fuimus trebiæq; iuuentus. Qui nomentũ vrbẽ:hoc ex sua psona dicit pœta:nã adhuc ciuitas nomentana nõ fuerat:vt in sexto ait.Hi tibi nomentũ & gabios.Itẽ hæc tum nomina erũt. Rosea rura velini.velinus lac⁹ est iuxta agrũ q rosulanus vocatur Varro tñ dicit lacũ hũc a quodã cõsule i nartã vel ĩ nartẽ fluuium deriuatũ:nã vtrũq; dicit esse diffusum post quod tanta secuta est eo loco fertilitas vt etiam perticæ longitudinẽ altitudo suparet hærbarũ quinetiã quãtũ per diem demptũ esset tãtũ p noctem crescebat.Qđ Vergi.ad suã puĩciã trãstulit dicẽs. Et quãtũ lõgis carpent armẽta dieb⁹ exigua tm̃ gelidus ros nocte reponet.Tetricæ.h.r.Tetricus mons ĩ sabinis asperrimus:vnde tristes hoies tetricos dicimus Montẽq; se.nomen ppriũ montis sicut agri roseus.Casperiã.c.Casperia & Foruli ciuitates fuerũt.Flumen hymellæ:hymella fluuius est:& sic dixit hymellæ flumẽ vt buthroti vrbẽ. Quin tybrim fa.q;.b.bñ bibũt nãq; tyberis fluui⁹ in tuscia oritur:sed trãsit etiã p sabinos vñ bibũt nõ pessident dixit:& sciẽdum Turni dare auxiliũ tractu piceni samnĳ campanię:& pro parte apuliæ.Oĩs vero tuscia superior & Venetia æneę prestat auxiliũ.Fabarim autẽ quem dicit ipse per sabinos trãsit:& farfar⁹ dicitur Plau . Dissipabo te tanq; folia farfari:Oui.Et amœnæ farfarus vmbræ.Frigida misit Nursia:Piceni ciuitas:frigida autẽ est reuera:aut certe venenosa nocens Gracchi nãq; vbiq; in cõtionibus suis nursinos sceleratos appellauere & sciendum Vergi.historiarum rem p transitum tãgere Ortynæ id est ortyni equites qui classes dicũtur:vnde & eorũ tubas classica dicim⁹:& ptes ppl̃i classes vocam⁹:q̃ q nq; fuerũt.Pplĩq; la.q ĩtererãt albani mõtis visceratio ni.Infaustũ

Clausus existẽs de pri[illegible] valde antiquo sanguine sabinorũ.q sunt populi italiæ non loge a roma agẽs.i.cõducẽs magnũ agmẽ:& ipse existẽs [illegible] i.in statũ & valorem ma[illegible] minis:a quo & tribus & gen[illegible] pgenies claudia.i.claudi[illegible] Romę nobiles erãt diffundit[illegible] multiplicat diffundẽdo ĩ diuersas familias p latiũ.i.totam italiam postq; roma data est.[illegible] mulo sabinis in partẽ.i.postq; sabini donati sunt ciuitate romana Ingens cohors amyterna i.ex amyterno oppido.& quirites prisci.i. sabini antiq & oĩs manus.i.multitudo æreti.s.oppidi:& mitisce.i.ei⁹ vrbis nõ lõge a roma q̃ postea trebula dicta est: oliuiferę.i.multũ oliui ac olear ferẽtis.& supp.ĳ q colunt nomẽ tũ vrbẽ & rura velini.i.illius lac⁹ rosea.p eo qđ ẽ rorida aut rosida.i.multo rore psusa & ita fertilia.q.d.irrigua:& q colũt rupes tetricæ.s.regionis vbi sunt tetrici mõtes asperrimi a qb⁹ oẽs rigidi tetrici nominant vñ addit horrẽtis.i.rigide & aspere & p.i.mõtẽ seuerũ.s.tetricũ & q colũt casperiã s.vrbẽ & forulos etiã oppidũ:& flumẽ hymelle.s.hymellã.& q bibũt thybrim.s.fluuiũ & fabarim etiã fluuiũ q ambo sabiniã trãseũt:& sup.ĳ q̂s: Nursia frigida.s.aut natura aut morib⁹ q a venefica:mittit:& classes ortynę & populi latini:& sup.illi quos Alia infaustũ nomẽ.s.pter cladẽ romanor apud eum fluuiũ factã interluit.i.inter medios alluẽdo fluit secans.i.diuidẽs eos p medium vna.i.simul supp.venerũt q̃.i.q̃tũ multi fluctus voluunt:marmore.i.mari libyco.vbi.i.qñ oriõ seu⁹.i.sydus orionis seuũ & nymbosum cõdit.i.abscõdit vndis hybernis.i.hyemalib⁹:vel q̃t sup.aristę.i.spicę aridę:dẽsę.id ẽ crebrę torrent cũ sole nouo.i.recẽs orto:aut ĩ pricipio ęstatis aut sup. ĩ cãpo hermi.i.quẽ herm⁹ fluui⁹ lydię irrigat:aut ĩ aruis lycię flauẽtib⁹.i.aristis flauis:tã multa supp.& tot scuta sonãt.s.eor in bellũ cõgressuri sũt & tellus est cõterrita pulsu pedũ:q̃si ipi pessundata succũbere timeat hic.i.post hos halesus hostis nois troiani: agamẽnonius.i.agamẽnonis aut soci⁹ aut notus.i.fili⁹ naturalis & nõ legitim⁹ iũgit eq̃s curru.i.ad currũ:rapit.i.raptim colligit:turno.i.ĩ auxiliũ turni mille pplos.i.viros feroces qui vertũt rastris massica.i.montes massicos fœlicia.i.feraces fertilesq; baccho.i.vino & sup.illi q̂s arũci patres q sũt de antiqssimis pplis italię:misere.s.ĩ auxiliũ turni: iuxta eq̃ra sidicina.i. ab oppido sidicino dicta:[illegible] plenę q linquũt cales oppidũ illud cãpanię:& acola vulturni amnis vadosi.i.vadis pleni & vadabilis & pariter saticul[illegible] pulus ille cãpanię ĩ italia asper s.moribus

...moribus & manus.i.multitudo oscorū:illorū ppl'orum italiç.sup. ...vaeni ...aclydes.i.tela de lōge iaci apta:teretes.i.in lōgū ro... ...illis tela.i.pro telis sed mos est sup.ipsis aptare hęc.i.has ...des flagello lēto.i.dū lentū & flexibile est:cetra.i.scutum lo... ...quo tūc vtebant hispani & aphri tegit leuas.i.sinistras partes ...corū.enses falcati.i.icurui.s.harpe sup.tegūt cominus.i. ...quasi cū manu ɔserta manu sup.dextras. Beroaldus in Ser... ...errantē in descriptione trebię & mytisce dicit sic. Quis non ...seruiū in rebus interdum leuissimis ipinguere: & toto vt ...errat cœlo: vel hoc potissimum in loco cū dicit apud tre...bulā.q dicta sit & trebia ab ānibale victos esse Romanos: quod a ...historica penitus est alienū namq; Annibal apud trebiam flu... placentinum maxio plio vicit consules. Ro. semproniū lon... & cor. scipionē Africani patrē vt leuius: filius atq; polibius ap...tissime ac copiosissime narrāt: & nemo vllo tpe hoc vnq; inficias ...: errat itaq; euidenter Seruius existimans trebiā idem esse quod trebula: cū interuallo locorū & dissimilitudine significatiōis dis...iungantur: nā trebia fluuius est notissimus iuxta placentiā: trebula vero oppidū fuit haud ,pcul ab vrbe Romana: vt author est Plynius & olim trebulanis ciuitas data fuit a romanis vt scribit Liuius in.x. Trebule casei laudatissimi cōficiebātur trebulani cognominati: de qbus sic scribit Martialis in xenijs. Trebula nos genuit cōmēdat gratia duplex: Siue leui flamma: siue domamur aqua Trebiani fuerunt quoq; ppl'i cōtermini tribulātis: sed hi nihil ad trebiā: vbi Annibal Romanos ,pfligauit. nec versus Lucani quicq; iuuerit seruij opinionem: cum apertissime referatur ad trebiam placentinum: pperā itaq; allegatur a seruio q altero quoq; loco alterum Lucani carmen parum diligenter parumq; curiose pensitauit nāq; sup eo maroniano versiculo. In faustum interluit: Allia nomē. ita scriptū reliquit. Allia fluuius est. cui addit vnum l propter metrū vt reliqas. Lucanus bene posuit: quas alię clades nō possū nō vehemēter admirari seruiū in errores tā pueriles: tā manifestarios tam crebro incidere: existimat enim Lucani versum referendū esse ad cladem alliensem: qd' cq ridiculū sit quiuis aīad uertere poterit: q librū lucani septimū diligentius itrospexerit: in q carmē hoc legit: nō istas habuit pugnę pharsalia partes. Quas alię clades: cuius sensus ē manifestissimus: vult ei ōndere Lucanus oēs alias clades q̄s Romani supioribus tpibus passi sint. nō eē cōpādas cum pharsalica clade: quæ cunctas alias exuperat & ita aliæ sine controuersia accipitur pro pronomine. Seruius vero credidit ❧aliæ clades

❧ ni Infaustū iterluit.a.n. Allia fluuius haud lōge ab vrbe est: iuxta quē galli Brēno duce quītodecimo calē. augustas die deleto exercitu post triduū deleuerūt: ēt vrbem excepto capitolio: sane alia dicit cui addit vnū l, ,pter metrū vt reliqas Lu. bñ posuit vt Quas alię clades. Marmore: mari. Vel cū sole nouo: pria æstatis pte ēt sol nouus ē.viij.cal.Ia.die: sed tūc nō sūt aristę q̄s ab aridita te dictas constat. Aut hermi cāpo. hermus lidiæ fluuius est: q supfusus cāpis gignit fertilitatē: vñ harenas aureas fingit trahere. Licię flauentibus aruis: ,puincia est fertilis frugum. Hinc agamēnonius. t. n.h. agamēnonis plęriq; comitem pleriq; notū filiū volunt: q cū venisset ad italiā audito aduētu ænęi bellū ruit nō amore Turni sed odio hostilitatis antiquę: vñ ait troiani nois hostis Rapit po. raptim adducit & iam campaniæ loca commemorat: nam Massicus mōs est vitibus plenus. Massica autem dixit vt mænala. Arunci misere patres: isti græce ausones nominantur. Sidicinaq; iuxta. ab oppido sidicino. Cales linquunt ciuitas est campanię. nam in flamminea est quæ calę dicitur: & in gallia hoc noie: quam Salu. captam a Perpenna commemorat. Amnisq; vadosi Accolla vulturni: fluuius qui iuxta cumas cadit in mare: Saticulus asper populus campaniæ asper moribus. Oscorumq; ma. Capuenses dicit: qui antea ophici appellati sunt: quod illic plurimi abundauere serpentes. Aclides illis tela: aclides sunt tela quędam antiqua adeo vt nec vsq; commemorent in bello Legitur tamem q sint clauæ cubito & semis factæ eminentibus hinc inde acuminibus: quæ ita in hostem iaciuntur religatæ loro: vel lino vt peractis vulneribus possint ad dominos redire. Putatur tñ esse teli genus: quod per flagellum in immensum iaci potest. Læuas cetra tegit scutum loreum quo vtuntur afri & hispani Falcati cominus enses affectauit varietatem: nam cōsequens fuerat vt diceret dextras armarū gladij falcati. Falcatus aūt ensis ē harpe q̄ vsus est Per. Luca. ait Harpen alterius mōstri iā cede rubentem. Error Seruij. Hermus. Cales Aclides

❧aliæ clades accipi pro alliensi clade tanquam ab Alia fluuio deriuetur. cuius primam syllabam apud poetas semper productam reperi quamuis seruius reclamet. Ouidius Hæc erat in fastis. cui dat grauis Allia nomen. Luca. Et damnata diu Romanis allia fastis Silius. Maior & honorificis sese extulit allia ripis. sic a poetis omnibus secutis naturam nominis nulla metrica necessitate cogente: allia ponitur prima syllaba producta: quemadmodum a Vergilio traditum: & per geminum ll, ab eruditis scribitur

SERVIVS.

¶Oebale. Oebalus filius est Telonis & nymphę Sebethridis. hęc aūt est iuxta Neapolim sed telō diu regnauit apud capreas insulam cōtra Neapolim sitā. Filius vero eius patrijs nō cōtentus imperijs transijt ad cāpaniā: & multis populis subiugatis suum dilatauit imperiū. Theleboum capreas cum regna teneret: Cū teneret capreas regna Theloboū: Nā theloboæ capreaꝝ sunt populi quos telō suo regebat imperio. Sarastes ppl'os: cāpanię sunt a sarno fluuio. rufas batulumq; tenent: castella cāpaniæ. Arua celēnæ Iunonis locus est cāpaniæ celēna sacer iunoni. Et quos maliferæ despectant mœnia bellæ: multi nolā volūt intelligi & dicunt iratum Ver. nomē eius mutasse ,ppter sibi negatum hospitium. & id aperte voluisse dicere sed ostēdere per periphrasim: nā illic punica mala nascuntur: vt nunc bella ,p nola posuerit. Alij volunt accipi mœnia bellæ: vt sit synalipha & legat mœnia bellæ. Cateias: tela gallica: vñ etiā teutonicum ritum dixit. raptus de subere cortex: bñ raptus: quia recens suberis cortex in quāuis formam tota flectitur facilitate: Montosæ Nursę: ciuitas in montibus posita. Insignem fama: bene fama: quia eum occidet Gyas Vfentēq; gyas cadit ipse. Fœlicibus armis: dum affuit fortuna Horrida pcipue cui gēs: Aequicolam gentē dicit & mores & vitę ❧ qualitate

Nec tu carminibus nostris indictus abibis
O ebale. quē generasse telō sebethride nympha:
Fertur: theleboum capreas cū regna teneret.
a Iam senior patris sed[a] non & filius aruis
Contentus late. iam tum ditione premebat
Sarrastes populos & quæ rigat æquora sarnus:
b Quiq; rufas batulūq;[b] tenent: atq; arua celennæ
c Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ[c]:
d Teutonico ritu soliti torquere cateias[d]:
Tegmina quis capitū raptus de subere cortex
Aerateq; micant peltæ: micat æreus ensis.
e Et te montosæ misere in prælia nursæ[e]
Vfens insignem fama: & fœlicibus armis:
Horrida præcipue cui gens: assuetaq; multo
f Venatu nemorum duris æquicola[f] glebis
Armati terram exercent: semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas: & viuere rapto.
g Quin & marrubia [g] venit de gente sacerdos
Fronde super galeam: & fœlici comptus oliua.
Archippi regis missu fortissimus vmbro
Vipereo generi: & grauiter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuq; manuq; solebat
Mulcebatq; iras: & morsus arte leuabat.

ASCENSIVS.

¶Nec tu carminibus &c. Eandē rem ,psequit de qua cum donatus dicat nihil. Ordo est. Nec.i. & non & oebale tu nō abibis idictus.i. illaudatus (sicut hora. prima dicte mihi summa dicēde camena) nostris carminibus.i. carmina nostra te quoq; dicēt: quē telon rex capreaꝝ fertur generasse sup. ex nympha sebethride sic a loco iuxta neapolim dicta tūc sup. cū teneret capreas regna theleboum ,p theleboarū qui sunt populi capreaꝝ. existens iam senior.i. ,puectioris etatis. Sed filius scilicet oebalus nō cōtentus aruis patrijs.i. paternis præmebat iam tum ditione.i. imperio. late id est per latū populos sarrastas & ęquora.i. plana & equa arua q̄ sarnus fluuius ille rigat.i. irrigat si textus est qui rigat ordo est & sup. pmebat sarnū.i. accolas eius quos.s. sarnus rigat ęquora.i. arua adiacētia quæ ęquora sunt. & sup. eos qui tenēt rufas & batulū castella illa cāpanię: atq; arua celenne.i. illius loci in cāpania iunoni sacri. & sup. eos quos mœnia Abelle.i. volane vt quidam volunt ciuitatis malifere.i. afferentis multa mala despectant.i. deorsum inspectando vident qa in altiore sita sunt loco. ij sup. soliti sup. sunt torquere cateias.i. tela gallica: & germanica ritu teutonico.i. more teutonum. qui & alemanni & germani dicunt qs. id est quibus ppl'is tegmina capitum sup. erāt cortex raptus de ASC. Ordo.

 ☞subere.

Sed non dardaniæ medicari cuſpidis ictum
h Eualuit: neq; eum iuuere in vulnera[h] cantus
i Somniferi: & marſis quæſitæ in[i] montibꝰ hærbæ.
k Te nemus angitiæ[k]: vitrea te fucinus vnda:
Te liquidi fleuere lacus.

☞ ſubere.i.arbore illa cuiꝰ cortex facile flectitur & leuis eſt. & quis ſup. pelte.i.ſcuta breuia ęrate.i.ęre munita.micant.i.reſplendent. & quis ſeu quibus enſis ęreus micat. & o vtens nurſe montoſę.i.vrbs illa in montibus poſita.hoc eſt ciues eius.miſere id ē miſerunt (media longa) in p̄lia: te inſignē fama & armis fœlicibus.i.quibus fœliciter vti ſolebas cui.ſ.vſanti gens.ſ.equicola horrida.i.aſpera cultu & aſſueta multo venatu.i.frequenti venatione: duris glebis.i. ad colēdas duras glebas: precipue.i.ſupra cęteras gentes: q ſup. exercent terrā armati.i.exiſtētes in armis: & iuuat.i.delectat ſup.eos ſemper: cōuectare prędas recentes.i. recēter raptas & viuere rapto.i. ex rapina.Quin.i.qui etiam vmbro fortiſſimꝰ.ſ.vir exiſtēs ſacerdos de ſ gente marrubia quæ iuxta fucinum lacum habitās a medea originem traxiſſe fertur venit ſup. in prelia: miſſu.i.ex miſſione regis archippi exn̄s comptꝰ ſuper galeam.fronde & fœlici oliua.i. frondibus fœlicis & feſtę oliuę qui ſolebat ſpargere.i. conficere aut infundere gn̄i vipereo.i. viperis & hydris.i.ſerpētibꝰ aquaticis ſpirantibus.i.efflantibus grauiter.i.ad grauamē eoꝝ in quos ſpirant ſomnos cantu.i. incantatione: & manu.i. herbis potentibus & qui mulcebat. id eſt mitigabat & ſedebat iras.ſcilicet.viperarum & ſerpentum aquatiliū & leuabat.i. curabat & tollebat i arte ſcilicet medica: morſus ſcilicet ſerpentinos.ſed nō eualuit.i. ad plenum nequiuit medicari.i. medice curare: ictū cupſidis dardanię.i. teli troiani quo occiſus eſt: neq; cantus ſomniferi iuuere eum in.i.contra vulnera: & hærbæ marſæ.i.quibus gens marſorum multum poteſt quæ hodie quo q; ſerpentibus dominatur & dicit ſe de familia ſancti pauli quæſite in montibus ſup.non iuuerunt eum Nemus angitiæ quod in illis regionibus eſt: fuſcinus ſcilicet lacus vnda vitrea.i. habens aquam vitrei coloris & lacus ſcilicet alij liquidi fleuerunt te o ſacerdos facit enim vt commiſerationem excitet apoſtrophen a deū.

☞ qualitate p̄ durā. Sane aliud pendet ex alio: ideo erant homi di ga venabant̄. Item venabant̄ quia habebant duras glebas id ē ſteriles: nam molles feraces ſunt vt in Georgicis docet: Et cui putre ſolum namq; hoc imitamur arando. Quin & marrubia venit de gente ſacerdos. Medæa q̄n relictis colchis Iaſonē ſecuta eſt dicitur ad Italiam perueniſſe: & populos quoſdam circa fucinum ingentē lacū habitantes qui marrubij appellabāt̄ quaſi circa mare habitātes ꝑpter paludis magnitudinē docuit remedia cōtra ſerpētes: q̄q; alij marrubios a rege dictos velint. Hi ergo populi medæam angitiam noīauerunt: ab eo q̄ eius carminibꝰ ſerpētes angerent ab his nunc vmbronē veniſſe dicit nō regē: ſed ducem ſunt autē iſti marſorum populi Fronde ſuper galeam & fœ.c.o. Comptu frōdibꝰ feſtæ oliuæ Vipereo gn̄i: terrenis ſerpētibꝰ Grauiter ſpirā.hy. atq; ſerpētibꝰ grauiter ſpirātibꝰ: ſolo nocentibus flatu. Luca. Ante venena nocent .Spargere.cōficere vt ſpargere venena didicerūt. Arte leuabat: Leniores eē faciebat: vt nūmq; leues quæcunq; laborē Medicari cuſpidis ictum: medicor illam rem & illi rei ſicut modulor & mederor & comitor Liquidi fleuere lacus etiam alij.

PIERIVS

a ¶Partis ſed non & filius Aruis Contentus. In antiqs aliq̄t codicibꝰ. ſed non iam.legitur. b ¶Batulumq; tenentat.ar.t celennæ. In Ro. codice batalum. & celemnæ. pro celēnæ. legitur. vtrumq; inemandate. c ¶Deſpectant mœnia auellę. ant. omnes codices quotquot habui. mœnia bellæ. legunt, quod vero & abellæ. legi poſſit, rationem videris apud ſeruium tum etiam apud ſtrabonem. abella legitur, vbi has hoc ordie ponit vrbes, τῆς δὲ λατίνης οἵ οἱ καὶ ἐπὶ σολεσσοιλα καὶ ατελα, καὶ νώλα καὶ νουκιρια καὶ ακεραι, καὶ αβελλα d ¶Soliti torq̄re catelas. Quia in pleriſq; codicibus, i, littera longiori forma notata eſt, ſupraq; aliarum faſtigia alte producta. factum eſt vt in Romano codice, & quibuſdam alijs. catelas. inde, catellas, notatū fuerit, illud enim, i, longum, l, litteram, qua nunc ſcribentes vtimur, eſſe crediderunt. quod ideo dictum nolui, quia longobardica manus ſæpe fallat in i, litteræ ſcriptione, niſi hoc aduerteris. e ¶Miſere in prælia murſæ. In Ro. cod. nyrſæ. per, y, ſcribitur, vt cymarum. ꝓ cumarum. ſunt & pleriq; codices, in quibus nerſæ, per, e, ſcriptum eſt. ſed nurſæ. receptum f ¶Duris æquicola Glebis. In pleriſq; veteribus cod. æquicula. pene vltima per, v, notata eſt. nam ea terminatio, quæ eſt in, olar, plerumq; per, v, ſcribi animaduerti, vt epiſtula. quod non in veteribus tantum codicibus, verum etiam in antiquis monumentis non ſemel obſeruaui. g ¶Quin & maruuia venit de gente. Veteres pene omnes codices. marubia. legunt per, b, mutam. Romanus tamen. marula, habet, ſtephanus in ijs, quæ compilauit ex hermolao brizantino μαρραβαμ. ſed in ſabinis ponit, verum anctor ille adeo paſſim corruptus eſt, vt parce admodum ei ſit adhibenda fides. h ¶Neq; eum iuuere in vulnera cantus. Antiqui pleriq; codices in voluere, legunt ablatiuo caſu, dum vulneraretur, idem tamen ſignificat in vulnera. i ¶Queſitæ in montibus hærbæ, ita habetur in Mediceo. Sed in antiquis pleriſq; alijs exemplaribus legitur, quæſitæ montibus abſq; in, leue hoc fortaſſe videbitur multis: ſed ijs, qui ſeſe ſtilo exercere gaudent penſitatione non iniucundum. k ¶Te nemus angitiae. Antiqua aliquot exemplaria, argitiæ, legunt. Sed angitiæ, melius ex ſolino, vt etiam habetur in codice porcio.

SER.

SERVIVS.

¶Ibat & hippolyti ꝓles pulcher. bel. Theſeus mortua priore vxore Hippolite phædrā Minois & paſiphaes filiā ſuperinduxit nouercam Hippolyto. qui cū illam de ſtupro interpellantem cōtem pſiſſet falſo ad patrē detulit q̄ ei vim voluiſſet īferre. Ille Aegeū patrē rogauit vt ſe vlciſceret̄. Ille agitanti currū Hippolyto phocam immiſit. qua equi territi eū traxerūt Diana eius caſtitate cōmota reuocauit eū ab inferis per Aeſculapiū filium Apollinis & Coronidis. qui natus erat execto matris ventre ideo q̄ cū Apollo audiuiſſet a coruo eiꝰ cuſtode eā adulterium cōmittere iratus Coronidem maturo iam partu cōfixit ſagittis. coruum vero nigrū fecit ex albo & execto vētre Coronidis produxit æſculapiū: qui factus eſt medicinę peritus. Hūc poſtea Iuppiter ꝑpter reuocatū Hippolytū interemit. vn̄ Apollo iratus ei cyclopas fabricatores fulminū ſagittis cōfixit: ob quam rem ab Ioue iuſſus eſt Admeti regis nouē annis armēta paſcere diuinitate depoſita ſed Dia

☞ na Hippolytū

Ibat & hippolyti proles pulcherrima bello
a Virbius: inſignem quem mater Aritia[a] miſit
b Eductum ægeriæ lucis hymetia[b] circum
Littora: pinguis vbi: & placabilis ara dianæ.
Nāq; ferūt fama hyppolitū poſtq̄ arte nouercæ
Occiderit: patriaſq; explerit ſanguine pœnas:
Turbatis diſtractus equis: ad ſydera rurſus
Aetherea: & ſuperas cœli veniſſe ſub auras
Pæoniis reuocatum hærbis: & amore Dianæ.
Tū pater oīpotēs aliquē indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
c Fulmine phœbigenā ſtygias detruſit in[c] vndas.
At triuia hyppolitum ſecretis alma recondit
Sedibus: & nimphæ ægeriæ: nemoriq; relegat
Solus vbi in ſyluis Italis ignobilis æuum
d Exigeret: verſoq;[d] vbi nomine Virbius eſſet
e Vnde etiam templo: triuiæ[e] luciſq; ſacratis

ASCENSIVS.

¶Ibat & hippolyti. Idē facit cōmemorās videlicet oīs inſignes quos eo tēpore in Italia fuiſſe hiſtorici atteſtant̄: vn̄ & virbiꝰ virbij.i. bis viri hippolyti filiū cū alijs exercitū ducit vn̄ quia Donatus ſublatus eſt. Ordo eſt. Virbius proles pulcherrima hippolyti: ibat &.i.etiā bello.i. in bellum quē.ſ.hippolyti filium virbium. aritia ciuitas illa iuxta albam mater.ſ.generoſiſſime ꝓlis quia etiā auguſti: miſit inſignē. id eſt clarū & nobilem: eductum lucis.i. ſyluis inceduis: egerie.ſ. nymphę amice poſtmodum nume circum littora hymetia.i. hymeti fluminis vbi.i. ad quæ littora eſt ara pinguis: quia frequēti ſacrificio imbuta: & dianæ placabilis.i.mitis & nō gaudētis humano ſanguine hippolyti dixit ꝓlem: nāq; pro quia ferūt.ſ. plurimi vn̄ fabuloſum indicat. fama.i.ex fama & relatione aliorum hippolytū.ſ.theſei filiū: veniſſe rurſus ad ſydera ętherea.i. cœleſtia quia ſunt etiā apud inferos ſidera vnde in.vj. ſolemq; ſuum ſua ſidera norunt: & ſub auras ſu

☞ peras

f Cornipedes arcentur equi: f ꝙ littore currum:
Et iuuenem monstris pauidi effudere marinis.
g Filius ardentes haud secius g æquore campi
Exercebat equos: curruq; in bella ruebat.

PIERIVS.

a ¶Virbi⁹ isignē quē mr̄ aritia misit. Sæpi⁹ dictū in Ro. cod. familiarē esse mutationē ex. i, in, e, vt in veter: aliq̄t monumentis negligētia. In nūmis. Mauretania: & alia pleraq;. ita hoc loco & ꝟbi⁹ & Aretia scriptū est. sed ꝟbi⁹ nō in hoc auctore tm̄: sed in aliȷs q̊q; p, e, scriptū obseruaui p, i, ꝟo scribi debere ostēdit analogia, qm̄, vt apud adamātiū est, eū virū bis factū esse memorāt. Cauet ꝟo auctor is: ne viui⁹ lr̄a media p, v, digāmō scribat̄, qm̄ bis numer⁹ p, b, mutā notetur quū tn̄ eo loco: qđ supius attigim⁹. fauiū, nō fabiū. ꝯtra nr̄i tp̄is vsum p̄cipiat scribi. Quātū vero ptinet ad vrbē, ī stra bonis codicib⁹ αριʃια μετα τοαλβανομ. per ιωʃα scriptū, quū αϱηʃιομ της τυϱϱηνικηςχωϱα per. ητα scribat̄. ¶Non pteribo ꝟo loco hoc: qđ ad litteræ mutationē attinet: obseruasse Quītili. vt sibe a messala: ita quase scriptū in multorū libris, cōperisseq; se ex pediano, t, Liuiū: ita his vsum, q & ip̄e eū seqbat̄: q̄ nos (ait ille) i, lr̄a finim⁹. Quid ꝟo illđ apđ verriū, q scipionē africanū pauli, f, redarguisse. p, e, literam enūtiasse dicit. Cōtra ꝟo Pertisū. p, i, cui⁹ meminit lucilli⁹: cū ait q̊ facetior videat & scire plus quā ceteri. ptisū hoīem
b nō ptesum, dicēs. fer natura gen⁹. b ¶Hymetia circū litora. ī Ro. codice legere est. humētia. Circū litora, sed malūt oms hymetia, ab Attice monte. Sed id quoq; obseruandum est apud cræcos geminato. τʃ. scribi υμητʃιας, nomēq; ob-
c seruant τ. υ. natura, pducere. c ¶Phœbigenā stygias detrusit ad vndas. In antiqs codicib⁹ alibi ad vndas. alibi. In vndas
d legit̄. d ¶Exigeret ꝟsoq; vbi. Pleriq; codices antiq absq; pticula. q̄ legūt. ꝟso vbi. in q̄ dictione eruditorib⁹ auribus iudicādū relinq̄, q̄ venusti⁹ sit legere. Solus vbi in siluis italis ignobilis æuū exigeret verso vbi noīe virbi⁹ esset. Posse ꝟo versum ita nulla collisione cōsistere oñdit: qđ supi⁹ legim⁹ antiqua e cedro italusq; pr̄q; sabinus: & huiusmodi pleraq;
e apud hūc eūdē poetā. e ¶Vñ etiā triuiæ tēplo. pr̄es antiq codices habēt. tēplo triuiæ. qđ eor curæ ꝯmēdam⁹, q spōdeū duob⁹ dactilis interiectū addere carmi maiestatē agnoscūt.
f ¶Qđ litore currū et iuuenem mōstris pauidi effudere marinis. ī codicib⁹ aliq̄t antiqs, q̄ litore, legit̄ neq; obstat hyppolitum in attica, nō in his regionib⁹ fuisse dilaceratū: qñ Poetis ea cōcessa licētia, vt & fabulas, & historias nōnūq; ex cōmodo suo peruertant. placet tn̄ quod, ut sit redditio caussæ.
g ¶Haud seci⁹ æq̊re cāpi. In antiqs plerisq; codicib⁹. segni⁹ legit̄: quā lectionē serui⁹ agnoscit: quū dicit, nō segni⁹ patre.

☞ peras cœli: reuocatū. s. ī vitā herbis peonȷs. i. medicinalib⁹ a peone medico dictis: aut herbis q peoniæ vocant̄ & amore. i. p per amorē diane. Horati⁹ tn̄ dicit neq; eñ diana pudicū Liberat hippolitū. reuocatum dicit postq; occiderit. i. mortu⁹ fuerit arte. i. fraudulētia ī simulatiōe nouercæ. s. phedræ: & postq; explerit. p expleuerit: sanguine. i. vita sua pœnas pr̄ias. i. a pr̄e aut ei⁹ nomīe illatas existēs distractus id est in diuersa tractus: & dissolut⁹ equis turbatis. i. ꝯsternatis phocis. Videlicet ab egeo illis onsis vñ hypolyt⁹ licet pri⁹ sic dict⁹ απο τουιππουκαιλυω. i. ab hippos q est equ⁹ et equa: & lyo. i. dissoluo ferūt dicit sic ītemptū venisse rursus ad sidera etherea. i. cœlestia & ad auras supas videlicet cœli reuocatū. s. in vitā herbis peonȷs. i. medicinalib⁹ aut sic dictis: & amore dianæ. s. amitæ esculapȷ q eū reuocauit Tū. i. deīde pr̄ oīpotens. s. iuppiter sūm⁹ deorum indignatus. i. egre & indigne ferens: aliquē mortalē surgere ab vmbris infernis ad limia vitæ: detrusit ipse. q. d. propria manu: reptorē talis medicinæ & artis. i. esculapiū phebigenā. i. a phebo genitum: in vndas stygias. i. īfernas fulmīe. s. trisulco: qđ Iouis telu est: sicut tridens neptunni At. i. sed triuia. s. diana: alma. i. sancta aut vitæ ei⁹ altrix recōdit. i. abscōdit hyppolitū: sedib⁹ secretis ne. s. a Ioue, pstererent̄. & relegat. i. relegatū a se ꝯmēdat nymphæ egeriæ q̄ ī italia pr̄iā hēbat: & mēori. s. egeriæ sacro. vbi ipse sol⁹ & ita ignobilis. i. ignot⁹ & tanq̄ ignobilis exigeret. i. transigeret æuum. i. reliquum tempus Vitæ suæ ī syluis italis. i. italicis: aut ignobilis italis exigeret æuum in syluis. et vbi esset virbius quasi vir bis effectus: nomine ꝟso. i. traducto ab euentu. sicut prius hippolytus qa equis solutus. vnde. i. qua de causa: equi cornipedes. i. corneos pedes habētes qđ cōe est epitheton: arcent̄. i, depellunt̄ etiā tēplo triuiæ. i. dianæ tris vias hñtis in celo videlicet vbi luna dicit̄ in syluis terrestrib⁹ vbi diana et in inferno vbi proserpina: & a lucis sacratis scilicet triuiæ: iō inquit. ꝙ id est qa: ipsi equi pauidi. i. consternati: monstris videlicet phocis. hoc est vitulis marinis: effudere littore. id est p littus currum scilicet hippoliti: & iuuenem scilicet ipsum hippolytum. Filius scilicet hyppolyti etiam virbius dict⁹: de quo ☞ videlicet

☞ na Hippolytū reuocatū ab iferis ī atria nymphæ cōmendauit Egeriæ & eū virbium sī bis virū iussit vocari cui⁹ nuc filiū cognomine dicit ī bellū venire adeo oīa ista fabulosa sunt. Nā cū cast⁹ vbiq; iduct⁹ sit. & q semper sol⁹ habitauerit. habuisse tn̄ fingit̄ filiū. Reuera aūt vt ēt supradiximus. virbius est numē cōiūctū Dianæ. vt matri deum atris. Mineruæ Erychithonius Veneri adonis. Quē mr̄ aritia misit Ciuitas iuxta Albā mr̄ autē, ppter Augustum dicit q fuerat ex aricina matre Atia, pgenitus: ac si diceret: q̄ tāti auctor est generis. Egeriæ lucis: nymphæ in aricino nemore quā amicam suā Numa eē Fingebat ad affirmandū legū suarū auctoritatē. Pinguis vbi & pla. Pinguis frequēti sacrificio: Placabis aūt: ac si diceret nō qualis añ fuit: vel illic vel apud tauros humano gaudens cruore: quā historiam plene in scđo dixim⁹ cū Iphigeniæ incidit cōmemoratio. Arte nouercæ Occiderit: bñ vim sceleris expressit sol i⁹ nouercæ cōmemoratione. Pæonȷs reuocatū. h. aut medicinalibus a pæone medico deorū: q Pæan scđm doricos dicit scđm rationē pæō aut reuera hærba pæoniā dicit: cuius creta ferax est. Et amore dia. i. cura. Medicinæ talis & ar. Quæ etiā fata dissoluerunt. Pœnigenam: matris pœna genitū alȷ phœbigenā legunt: vt pb⁹ Relegat: cōmēdat ab aliȷs segregatum. Solus: in solis locis. nā solus qūo qui dicit̄ filium suscepisse. Ignobilis: non vilis sed ignot⁹: q̄q̄ possit etiā ad illud referri. qđ dicit̄ quibusdā artib⁹ hominum vita vltra fata protēdi posse: ita tn̄ vt solā habeāt vitæ imagiationē: ꝩident̄, eñ oīa facere nec faciunt. versoq; vbi no. de re facto. vi. Oestrū graȷ Vertere vocantes. Vnde etiā triuiæ. Luco exponit το αιτιον: nā Callimachus scripsit αιʃια in quibus etiam hoc commemorat. Haud secius: non segnius patre. Dicit autem eum tantæ fuisse audaciæ. Vt nec paternæ mortis terreretur exemplo.

☞ videlicet nunc loquitur exercebat haud secius. i. nihilominus: aut nō segnius q̄uis pater ab equis interempt⁹ esset equos ardentes. i. acres & animosos: equore id est in equo loco seu planicie campi. i. loci capacis et ampli: & ruebat in bella curru. i. cum curru aut in curru de quo depugnabat.

Ipse inter primos præstanti corpore turnus
Vertitur arma tenens: et toto uertice supra est.
Cui triplici crinita iuba galea alta chimeram
Sustinet ætneos efflantem faucibus ignes
Tā magis illa fremens & tristibus effera flāmis:
Quā magis effuso crudescunt sanguine pugnæ
At læuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat: iam setis insita iam bos
Argumentū ingens: & custos virginis argus:
Cælataq; amnē fundens pater inachus urna
Insequitur nimbus peditum: clypeataq; totis

ASCENSIVS.

¶Ipse inter primos p̄stanti corpore Turnus &c. Post reliquos more suo commemorat ducē & principē exercit⁹ videlicet turnū dicēs: ip̄e. s. dux & caput belli: turn⁹ p̄stāti corpe. i. hñs p̄stās corp⁹ a q̊ eū pl⁹ q̄ ab aīo comēdat. vertit̄. i. agit iter primos. i. primores & principes viros: tenēs arma: & est supra. i. p̄emiet toto vertice. Cui. s. turno: galea alta: crinita triplici iuba. i. hñs quasi p crinib⁹ triplicē iubam. i. tricā capillorū: vt est iuba in equis sustinet chimerā. i. mōstrū chimeræ simile pro insigni superpositum efflantem faucibus ignes ethneos id ē sulphureos et copiosos quales sunt ethnei: ☞ sic enim

SERVIVS.

¶Vertit̄. i. agit. Et to. ver. su. est Sta. Et toto despectat corpe bellū. Aetneos efflantē fau. ig. nimios quātos habet ætna. tā magis illa fre. & tri. ef. flā. Quā magis effu. cru. sangui. pugnæ. Legitur in arte ꝙ tā magis maxime minus minime positiuo tm̄ iūgūtur: qđ tn̄ tunc obseruatur si ponātur ad augmētū istæ particulæ: tunc, n, vitiosam faciunt elocutionē. Cæterū si ad exeq̄tionē positæ sunt: possunt vel ꝯparatiuo vel suplatiuo: vel p ipsis gradib⁹ ipse iter se iungi. Hīc ergo est. Tā magis illa fremēs & tristib⁹ effera flāmis. Quā magis effuso crudescūt sanguie pugnæ. Nō eñ ad prælationem SER. Tā q̄ nū q̄; &.

 ☞ positæ

positæ sunt: sed ad exquatio nem. Maiores eñ nři nō in dictione Vitia: sed in significatio ne esse voluerūt. Hinc est in Salu. Ita ꝙ quiq; pessime facit: cā maxime tutus est. Nā & hic exequatio est: nō ꝯparatio. Io auro insignibat. Hęc Inachi filia
Io.
arguorū fluminis fuit hanc amauit Iuppiter: & dū cum ea esset supuenit Iuno: ille timens ne deprænderet Io mutauit in vaccam: & eam poscēti dedit Iuno nunc pellicem confiteretur, cui Iuno argū oculatū omnib⁹ mēbris Aristoris filium custodem deposuit quem cum Iuppiter p Mercuriū interemisset Iuno eū in pauonē mutauit Ioni vero immisit œstrū: quo diu exagitata peruenit ad ægyptū & Iouis volūtate in Isim mutata est. In signibat: signo suo clarum esse faciebat. Argumētum ingens. aut fabula: vt Cicero argumēta erāt in valuis: aut re vera argumentum. i. probationē. quo se græcū cōprobare cupiebat. Hoc eñ etiā Amata superius dixit inachis acrisiusq; patres mediæq; micenæ. Custos ne reuerti posset in formā priorē. Pater inach⁹ pater nō tm̄ eius: sed auctor originis turni. Totis agmina cāpis
Denseo es.
qui oculis poterant subiacere. Densenť. denseo denses dicimus aliter nō. Argiuaq; pubes: & hoc ad generis: vt diximus supra: ptinet ꝓbationē: ꝙ eū sequebāť argiui. Veteresq; sicani: bñ veteres: nā vbi nūc Roma est: ibi fuerūt sicani: quos postea repulerūt aborigenes. Sacranæ acies: dicūt quendā corybantē venisse ad Italiā: & tenuisse loca q̄ nūc vrbi vicina sunt & ex eo populos ducētes originē sacranos appellatos: nā sacrati sunt mřī deū corybātes. Alij sacranas acies ardeatiū volūt q aliqñ cū pestilētia laborarēt ver sacrū voluerunt: vñ sacrani dicti sunt: ver sacrū aūt immolationis est gñs. Mos eñ Italis fuit vt magnis in periculis adducti vouerēt quecūq; ꝓximo vere nata essent apd' se aïalia immolaturos. Picti scuta labici. Glaucus minois filius venit ad italiā: & cū sibi imperium posceret: nec acciperet: iō ꝙ nihil prēstabat: sicut eius pater pstiterat zonā eius submittēdo: cum añ hac discincti essent oñdit: & scutū militare: a quo & ipse labicus dictus est. & ex eo populi ἀπὸ τῆς λαβῆς: quā latine ansam vocam⁹. Picti aūt scuta. i. in bello frequēter ꝓbati: nā apd' maiores viroꝝ fortiū picta erāt scuta. cōtra & inertiū & tyronū pura erāt: vñ est Parmaq; inglorius alba. i. nō picta. Qui saltus tyberine tuos: nō originē vt supra diximus. Sacrumq; nūici littus arāt. vt iā tūc sacrū aut ꝓlepsis est a cadauere Aeneæ: nā sacratus est Numicus postq̄ inuētū est illi cadauer Aeneæ. Littus arāt: littus fluminis: vt viridiq; in littore cōspiciť sus cū ripę ꝓprie fluminū sint: littora maris. vt Ouidi⁹. Pro ripis littora pulsant. Circæumq; iugū Circa hūc tractū cāpaniæ colebatur puer iuppiter q anxurus dicebať quasi ἄνευ ξυρᾶς. i. sine nouacula. qa barbā nunq̄ rasisset: & iuno virgo q̄ feronia dicebať. Est aūt fons in cāpania iuxta terracinā: q̄ aliqñ anxur est dicta. Et viridi gaudens feronia luco: nō vacat ꝙ addidit viridi: nā cum ali= qñ huius

quādo huius fontis lucus fortuitu arsisset incēdio: & vellēt inde incolæ trāsferre simulachra subito reuiruit: Qua saturæ iacet atra palus gelidusq; p imas. secundū hāc lectionē reuera saturā paludē intelligimus: sed alij Asturiæ legūt. qđ si est paludem ꝓ flumine posuit. Nā haud longe a Terracina oppidū est Asturia & eius cognomine fluuius. Quærit iter val. at. in. sans signatis verbis expressit flumen angustum contra de tyberino ait in mare prorumpit.

a Agmina densentur[a] campis: argiuaq; pubes:
Auruncæq; manus: rutuli: ueteresq; sicani:
Et sacranæ acies: & picti scuta labici.
Qui saltus tiberine tuos: sacrūq; numici
Littus arant. rutulosq; exercēt uomere colles:
b Circeūq; iugum. quis iuppiter[b] anxurus aruis
Præsidet: & uiridi gaudens feronia luco.
Qua saturæ iacet atra palus: gelidusq; per imas
Quærit iter ualles: atq; in mare cōditur Vfens.

PIERIVS

a ¶ Agmina densantur campis. In antiquis codicibus, &, densantur, & densentur, obseruaui, vtrumq; recte, ex vsu veterum. b ¶ Quis iuppiter anxurus aruis Præsidet. In antiquioribus sane. Iuppiter vnico, p, habetur. In Romano, & aliquot alijs, anxirus, In alijs plerisq;, anxyris, per, y, vt græce scribitur, & anxiris, per, i, latinū ijs, qui græce nesciebat.

sic eñ erat effigies chimeræ cōstructa. vt ex motu incēso sulphure flammas emitteret: ... s. chimera: tam. i. tanto magis sup. est fremēs & efferata. i. furens & indomita ac terribilis ob. sid flāmis tristibus: aut tristis odoris aut tristitiā afferentibus q... quāto. Nā ꝓ eo qđ est q̄ru... gitur ꝙ positiuo & id figuratur. i. cum interrogatiōe admiratio ni couenīēte aut alia figura. & ꝓ q̄to vt hic qđ tñ rarū est: tun gīť cōparatiuo pro valde autē superlatiuo ꝗ igiť. i. quāto magis pugnę crudescūt sanguine effuso. At. i. sed Io. s. Inachi filia olim in vaccā mutata: insignibat. i. isigni decorabat auro clypeū lęuē. i. politū & nō asperū: cornib⁹ sublatis. i. depositis Io.
inquit: existens: iā obsita setis. i. duris pilis: & iā bos appositorie ingens argumentū. i. fabula aut approbatio ꝙ e græcis oriūdus esset. & argus virille oculatissimus: custos virginis. i. iuuēculæ. s. ius ei deputatus a Iunone & inachus pater. s. puellæ & totius generis turni fundēs amnē. i. aquā vrna celata. i. sculpta quo significabať de⁹ fluminis. Nimbus peditū. i. copiosus exercitus pulueulentā nubē excitās: insequiť. s. turnū: & agmina clypeata. i. clypeis munita densanť. i. cōdensanť & cōstipanť: totis cāpis & pubes argiua. i. iuuēt⁹ ab argis oriūda: aut reuera argiua. & manus arūce. i. excercitus arūcorū q sunt antiquissimi populi italiæ & rutilij. s. populi q argiui erant a rutilo denominati sed nūc Turno subiecti: & sicani. i. siculi: veteres. i. antiqui q inter primos Italiæ habitatores memoranť & acies sacranę. i. sacranoꝝ q populi vicini erant ei loco vbi nūc Roma est aut ardeates & labici. s. populi a glauco labico denomiati: picti scuta. i. hñtes scuta depicta: ab armis ipsis victoꝝ: q arāt o tyberine tuos salt⁹. i. flumini tuo vicinos: & littus sacrū. i. sacrā ripā numici. s. lac⁹: i quē æneas submersus dicit. & exercēt vomere. i. sulcāt colles rutulos & iugū circeū. i. a circe denominatū: qs. i. qbus aruis. iuppiter anxurus. i. sine nouacula dictus qa adhuc imberbis p̄sidet & feronia. s. iuno gaudēs luco viridi. qa olim reuiruit postq̄ aruerat. immo ꝯbustus fuerat luc⁹ ille. Qua sup. parte aut regione: atra palus saturæ illi⁹ regionis iuxta terracinā iacet. i. sita est: & Vfens fluuius ille nō longe a terracina in tyrrhenū cadens: gelidus. i. frigidus: quærit iter: qa angustus est eius alueus in valles imas. atq; conditur. i. absconditur in mare hoc est incidit in mare tyrrhenum.

SERVIVS

SER.
¶ Hos sup aduenit volsca de gēte camilla. Prudēter post cōpletā cōmemorationē viroꝝ trāsit ad fœminas ita eñ de troianis legiť q vltimū amazonū postularūt auxiliū: q̄ res ab homero ptermissa est. Sane iā præsagiū infelicitatis futuræ: ꝙ inter ipsa principia armantur & fœminę Volsca de gēte camilla: de priuerno voscoꝝ oppido: vt Priuerno antiqua merab⁹ cū excederet vrbe Et florētis ære cateruas. Enni⁹ & lucreti⁹ florens dicūt oē qđ nitidū est. hoc est secut⁹ Ver. Aliter acyrologia est Lucre. Florebat nauib⁹ pōtus. Calatisve mineruę: Minerua & armoꝝ dea ē & lanificij: sed Camilla aīm ad arma solū ꝯtulerat Cursuq;. p. p. v. bñ pedū addecit ne per

Hos super aduenit uolsca de gente Camilla
Agmen agens equitū: & florētis ære cateruas
Bellatrix: non illa colo: calatisue mineruæ
Fœmineas assueta manus: sed prælia uirgo
Dura pati: cursuq; pedū præuertere uentos.
Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina: nec teneras cursu læsisset aristas:
a Vel mare per mediū fluctu[a] suspensa tumenti
Ferret iter: celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisq; effusa iuuentus
Turbaq; miratur matrum: & pspectat euntem
Attonitis inhians animis: ut regius ostro

ASCENSIVS

¶ Hos sup aduenit. Vltimo dicit Camillā virginē bello nobilē venisse in auxiliū turno: alludens videlicet ad pēthesileam amazonū reginā q Hectori tandē in auxiliū venerat Quia vero p totū hūc locū desiderať donat⁹. ¶ Ordo est. Camilla. s. virgo aduenit sup. i. vltra hos: aut sup aduenit hos. s. iā dictos: de gēte volsca q̄ italiæ est: agēs agmen eqtū: & cateruas florēs. i. nitidas copias: & resplēdentes: ære. i. in armis æreis existēs bellatrix qa illa nō assueta sup. fuit man⁹ fœmineas. i. non habuit man⁹ fœmineas assuetas: colo. i. instrumēto nēdi more cæterarū fœminaꝝ: ve ꝓ vel calathis mineruæ. i. qualib⁹ lanificę more mineruę vti solēt ad lanam aut fila lanea

Velet honos læues humeros: ut fibula crinem
b Auro internectat: lyciam ut gerat^b ipsa pharetrā
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

PIERIVS

a ¶Fluctu suspensa tumenti. In aliquot veteribus codicib⁹ legere est, fluctus tumentis. quod minime placet. Non sum vero nescius esse aliquos, vsqueadeo naris supra modum emunctæ, vt cum quatuor illos versus legunt. Illa vel intactæ segetis per summa volaret Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas. Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti. Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plātas Adulterinos eos iudicent, vt qui a Vergiliana grauitate videantur alieni. Sed valeant tam seueri Critici, quando in exemplaribus omnibus antiquis ea carmina reperiunt, neq; hyperbolica ea lasciuia indecora est, præsertim in Virginē laudanda, quum tolleretur in Apollonio in Polyphemi agilitate describenda, vnde locum poeta noster mutuatus est. cuius versus non apposui, quia sunt iam oībus ī b promptu. b ¶Lyciam vt gerat illa pharetrā. Sunt antiqui codices, vbi ferat scriptum est. Sunt q, gerat .magis ꝓpriū velint, et, alterum illud ex Paraphrasi adiectum esse, est & ipsa. pronomen, pro illa in antiquioribus exemplaribus: verum alterum hoc receptius,

fila lanea reportāda: vnde ꝓuena. calathisq; pacta refertis vellera. sed ipsa virgo .i. cū eēt assueta sup. fuit pati: dura ꝑ assueta ꝑuertere. i. añuertēdo a ꝑflatu impedire vētos cursu pedū. i. tā celeriter currere solita vt vētos ꝑuerteret. Illa. s. nobilissima bellatrix volaret vel vellet. i. volare posset: ꝑ summa gramina. i. herbā segetis intactæ. s. a pedib⁹ eius: hoc ē: nec læsisset teneras aristas cursu id ē currendo sup eas vel ferret. s. si vellet iter. i. icederet suspensa fluctu tumēti. i. ꝑ tumorē erecto ꝑ mediū mare: nec tingeret. i. madefaceret æq̄re. i. aqua marina plātas celeres. i. celerrime ꝑcurrētes. hæc oīa aūt ꝑ hyperbolem poeticam dicta sunt: mira quoq; sed non tanta celeritas ab Homero & a Papinio nostro attribuitur Achilli: quē super glaciē vna nocte cōcretā potuisset ꝑcurrere Stati. in Achilleide docet. Oīs iuuēt⁹. i. multitudo iuuenū q̄ p etatē rer impitia est effusa. i. sine ordine cū tumultu egressa tectis & agris & oīs turba matrū q̄ ꝑ sexū impite ac stupidæ sunt: miratꝛ illā. s. camillā & ꝓspectat. i. porro aspectat: euntē. i. ꝓcedētē gressu virili inhians. i. auide itenta aīs attonitis. i. stupefactis: vt. i. quēadmodū honos id est honor regius id est regalis & regibus debitus: vellet id ē vestiat ostio. i. purpura: humeros. s. camille le-

ues id est

ne ꝑ equū eius glīa minueretur. quod ei obiicit. Quid tantū egregium si fœmina forti fidis equo? Læsisset aristas: prias spicæ partes dictas ab eo quod p i mo arescant. Tingere æquore plātas: mergeret: vt tingat eq̄s. Iuuēt⁹ Turbaq; miratꝛ matrum & prospectat euntē: añ ornatū ei⁹ post arma dictur⁹ est: vñ hysteron ꝓteron esse voluerūt: in rñdendo: vt ornatū mr̄es viri vero arma mirenꝛ: sed melior sensus est: vt sicut dictū est accipiamus. eā eñ sex⁹ vterq; miratur q̄ sunt posita cōtra opinionē: vt mirentur fœmīe arma in muliere: vt viri ornatū in bellatrice. Attonitis inhiās aīs. stupore q̄dā patefacto ore. Lyciā vt gerat ipa pharetrā. Quasi lyciā: vt legim⁹ Cretēses sagittas Pastoralē ꝑfixa cuspide myrtū nū hastā myrteā. sed ipam myrtū Stati. Lernęā iacit ille trabē.

ues. i. nō pilosos nec asperos sed succi plenos & vt. i. quēadmodū: fibula internectat crinē auro. i. reticulo aureo hñte fibulā & vt ipa gerat pharetrā lyciā. i. pulchrā & bonā vt lycia dici mereaꝛ: & vt gerat myrtū. i. arborē itegrā: pastoralē. i. q̄ pastoribus vsui eē potuisset vmbra sua cuspide ꝑfixa. i. hñtē cuspidē ferreā ꝑfixā ī morē hastæ.

Et hæc in Septimum Aeneidos.

ASCENSIVS

PReparat &c. Argumenti hui⁹ ordo & explanatio ē. Poeta sup. pręparat. viij. s. Aeñ. li. i. ꝑparari describit bellū: & sup. populos q̄s mittat in hostis. i. ꝯtra hostes. Et hoc qui dē monosticō ē nō coherēs cū sequēti argumēto cui⁹ Ordo ē. Turn⁹. s. princeps exercit⁹: dat signū belli. i. vexillū pādit: ab arce laurēti. i. lauro lauinij: qđ pri⁹ a lauro laurētū dictū erat. Et Venul⁹: legatus ille seu orator: mittiꝛ ad vrbē Diome. magni qa cōtra æneā viriliter steterat: Diomedes aūt iā in Apulia habitabat: q. i. vt is: petat auxiliū & doceat: q̄ cā sup. sit petēdi s. auxilij aut auxiliū æneas adit regē. s. Euādrū: arcada. i. ex arcadia ꝓfectū ad ea loca vbi nūc. Roma ē monitis diuū. i. vt dij eū admonuerāt & pri⁹ ꝑ oracu-

la & nūc

ASCENSIVS

VT belli signū &c. Postq; in. vij. descripsit eos qui in bellū cōtra æneā cōgressuri erāt cōsequēs est vt in octauo describat quō eis collectis i bellū ꝓgressum sit: & qđ cōtra tātā armoꝝ vi æneę auxilij fuerit. Dixit ergo vexillo extenso & copijs coactis latiū coniurasse qđ & auli de gręci ī troiā fecerāt. dicitq; ad dio. missū ad auxiliū ab eo petēdū: q̄ res summopere i glīam vergit ęneę: cū is vn⁹ tot ducibus terrori fuerit vnde dedit it Dona. sic simul et omne dixit id est vno tempore oībus in vnū coeuntibus. coniurauo aūt toti⁹ latij & tumultus. i. timor multus & cōcitatio tot populoꝝ ad laudes ænec ꝑtinent iseruit etiā æneę hic tumultus ne peregrinus in hospi

tes &

Descriptio Octaui Libri.

Præpara octauo bellū & quos mittat ī hostis.

Modestini iurisconsulti Argu. in. VIII.

VT belli signū laurenti turnus ab arce
Mittitur de magni Venulus Diomedis ad urbem
Qui petat auxilium: & doceat q̄ cā petendi.
Aeneas diuum monitis adit arcada regem
Euandrum arcadia ꝓfugū noua regna petentem
Accipit auxiliū hinc natū & socia agmina iūgit
Euander: Pallas fatis comes ibat iniquis:
Iamq; habilis bello: & maternis lætus ī armis:
Fataq; fortunasq; ducum casusq; suorum
Sortitus: clypeo diuina tentus in arte est.

P. Vergilij Maronis Aeneidos Liber octauus.

VT belli signum laurēti turnus ab arce
Extulit: & rauco strepuerunt cornua cantu:

la & nūc ī sonis. Euādrū dicit ꝓfugū arcadia. i. ab arcadia ꝓfectū & petētē noua regna qa pauloañ venerat ī Italiam: Aeneas sup. accipit hinc. i. ab hoc rege auxiliū & Euāder iungit hinc natū. i. filiū suū cui pallāti nomē erat: & agmina socia. i. socialia. Pallas. s. fili⁹ Euandri ibat. s. cū ænea existens comes eius: fatis iniquis. i. nō fauētib⁹ qa occidēd⁹ ē existēs iā habilis. s. idone⁹: bello. i. ad bellū gerēdū & læt⁹ ī armis maternis. i. q̄ mater illi procurauerat. aut sic & Aeneas læt⁹ armis maternis i. q̄ venus ei ꝓcurauerat & sortit⁹ fata & fortunas ducū ꝑcipue Augusti & Anto. & cas⁹ suorū clypeo. i. descripta ī clypeo: tētus est. s. cum admiratiōe: in arte diuina. s. vulcani: qui artificiose ea sculpserat quæ multo post futura erant.

SERVIVS SER.

VT belli signū laurēti turnus ab ar. apud maiores nr̄os tria erant militiæ gn̄a ī bellis gerēdis nā aut legitima erat militia: aut cōiuratio aut euocatio. Legitima erat militia eoꝝ q singuli iurabāt ꝓ repub. se eē facturos: nec discedebant nisi completis stipēdijs. i. militiæ temporibus et sacramētum vocabatur: aut certe si eēt tumultus. i. bellū Italicum vel gallicum: in quibus ex periculi vicinitate erat timor mult⁹: qa singulos interrogare nō vacabat q fuerat ductur⁹ exercitum ibat ad capitolium: et exinde ꝓferēs duo vexilla: vnū roseum quod pedites euocabat et vnū cęruleum quod erat equitum: nam cæruleus color est maris a cuius deo equum constat inuē-

 tum di

a Vtq; acres cōcussit equos utq; impulit[a] arma:
Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
Coniurat trepido latium: sæuitq; iuuentus
Effera: ductores primi Messapus & Vfens:
Contemptorq; deum mezentius: undiq; cogūt
Auxilia: & latos uastant cultoribus agros.
Mittitur & magni uenulus diomedis ad urbem
Qui petat auxiliū: & latio consistere teucros:
Aduectum æneam classi: uictosq; penates
Inferre: & fatis regem se dicere posci:
Edoceat: multasq; uiro se adiungere gentes
Dardanio: & late latio increbescere nomen
Quid struat his cœpis: quē si fortuna sequatur
b Euentum pugnæ cupiat[b] manifestius ipsi
Quam turno regi: aut regi apparere latino.

tum dicebat qui rempublicam vult saluam esse me sequatur: & qui conuenissent simul iurabant & dicebatur ista militia coniuratio: Fiebat etiam euocatio nā ad diuersa loca diuersi propter cogendos mittebātur exercitꝰ. Modo ergo duo sunt genera militiæ coniuratio & euocatio quippe in tumultu Sane incongruum non est q̄ signum belli.i.vexilli eleuationem Turno dat cum de rege latino dixerit supra Rerūq; reliqt habeas. Belli aūt signum dixit generaliter: nam multa sunt sed vexillū significat quod est tractum a veli diminutione vt velum vexillum Strepuerunt cornua causa. quæ simul sonabant vt Aereaq; assensu conspirant cornua rauco. Vtq; acres cōcus. hoc ad equites pertinet. Vtq; impulit arma: hoc ad pedites. Est autem sacrorum: nam is qui belli susceperat curam sacrariū martis ingressus. Primo ancilla commouebat post hastā simulachri ipsius dicens Mars vigila. Extemplo: aut subito. aut reuera ex ipso templo.i.post diuina arma cōmota. Tumultu trepido. festino more suo. Coniurat. nota de re bona coniuratione dici posse: nā cōiuratio τωμ μεσωυ. Sæuitq; iu. effera. Effera p furiā. Ductores primi Messa. & Vfens bona electio personarū ad delectū habēdū: vnus eques bonꝰ.i. messapus mittit: alter pedes egregiꝰ. Cōtēptorq; deū mezētiꝰ vndiq; cog. qs em iustiꝰ qua sacrilegꝰ cōtra pios & prepararet bellū & gereret. Vastāt cultoribꝰ ag. abducēdo cultores vastos & desertos efficiūt. Mittit & magni venulus. Diomedis ad vrbē Diomedis post q̄ reperit ira Veneris a se vulnerate vxorē apud agros turpiter viuere noluit reuerti: sed tenuit ptes apuliæ: & edomita oīs gargani montis multitudine. in eo dē tractu ciuitates plurimas cōdidit: nā beneuentū & equitutiū ipse cōdidit & arpos q̄ argiripa dicit ad quā nūc Venulꝰ mittit nō arpinū quā cōstat esse cāpaniæ: vñ Cice. arpinas: sane sciēdū apuliā vno dictā vocabulo: Sed huiꝰ ptē quā diomedes tenuit messapiā: & Peucetiam a duobꝰ fratribꝰ dictā q illic imperarūt. Itē Dauniā a Dauno rege apuliæ: Venulꝰ hūc fuisse cōstat argiuū. Nā tiburs est vt ille indicat locꝰ pdā tiburtū ex agmīe raptā portat ouās. Cōsiderate hic ergo ad diomedē mittit vt eū quasi ciuis possit mouere. Cōsistere: iā esse cōditos.i. fundasse ciuitatē. Regē se dicere posci agit subtilr: nā si nō venit errore sed fato oēm sibi vtiq; est vēdicaturꝰ italiā sine dubio & diomedis iperiū. Viro se adiūgere gētes dardanio: bñ nō æneæ dixit sed viro dardanio vt non sit mirū si seq̄bant hoiem sibi cognatiōe sociatū vt hinc dardanꝰ ortꝰ Huc repetit. Quid struat his cœptis cū hæc iā ceperit: & particulariter dixit ab eo qđ ē īcipio cœptꝰ facit. hīc est cœptꝰ. Quē si fortuna sequat. Eūtū pugnę cupiat. Si eū fortuna comitet: quē fortuna sequat. Euētū pugnę cupiat. Si eū fortuna comitet: quē suę fīnē velit eē victorię ipm meliꝰ nosse: q iā antiquꝰ est hostis cōtra diomedē bella gesturū: nō tm ppe Vult aūt itelligi Aeneā ēt ꝯ diomedē bella gesturū: nō tm ppe pñs iperiū Sed cā hostilitatis antiq̄.

Coniuratio.

tes & socius infederatos impius videat: si primus bellum moueat. Cogunt nō congregāt sed vi cogūt timidiores. In qua re etiam ipsi duces timorē suū ostendunt. Magna laus Aeneæ vt Mezentius cōtemptor diui aliquando inuenerit quē timeret. Hęc ille. ¶ Ordo est. vt idest postq̄ (non est autē legendū at. quia sequit vtq; acres &c.) Turnus extulit.i. expandit signum belli.i. vexillum ab arce.i. summo munimine laurenti.i. lauro lauinij: ex regia.s. latini & cornua strepuerunt cantu: rauco.i. bellicū cantatū est: vtq;.i. & vt idest postq̄: ipse concussit.i. cōmouit strepitu cornuum & clāgore tubarū equos acres.i. vehemēti spiritu fretos: vtq;.i. & vt.i. postq̄ ipse turnus.s. impulit arma.s. peditū aut arma martis: aut potius impulit hastā in hostiū fines vt per feciales fieri solebat postea vt docet Liuius animi.s. italorum qui conuenerant turbati sunt.s. furore bellico: ex templo.i. illico e vestigio & omne latium coniurat simul tumultu trepido.i. sicut in bello tumultuario fieri solet. & oīs iuuentus seuit existens effera.i. efferenis & indomita: aut ferociens primi ductores.s. Messapꝰ & vfens & Mezentius contemptor deū.i. deorum cogunt.i. cōgregant & in vnum conuenire compellunt vndiq;.i. ex omni parte auxilia.i. auxiliares copias. & vastant.i. vaste spoliāt agros latos cultoribus.i. colonis. Et venulus orator ille argiuus: mittitur ad vrbem Diomedis magni.i. qui contra Aeneā stetit & venerem vulnerauit.s. ad Argiripā: qui.i. vt is petat.s. a diomede: auxiliū: & qui edoceat teucros consistere latio id est in italia æneam scilicet hostem diomedis aduectum classi id est nauibus multis & inferre scilicet latio: penates victos scilicet gręcis semel: & dicere se posci regē.s. latinorꝝ fatis.i. per fata q̄ id iusserūt: & multas gentes adiūgere se viro Dardanio: & nomen.s. Aeneæ increbescere.i. crebrū fieri: late.i. ampliter: latio.i. p latiū & edoceat qd struat.i. prætēdat his.s. tā magnis cœptis. q.d. nō aliud q̄ occupato regno reliquos oēs italiæ habitatores expellere: & quē.i. qualem euentū pugnæ sup. æneas cupiat.i. optet si fortuna sequet.i. accidere velit: appere manifestiꝰ ipsi.s. diomedi: q troianos meliꝰ norat: q̄ Turno regi aut latino regi quibꝰ fraus & factio troianorum nondum perspecta sed tñ audita erat.

¶ PIERIVS

a ¶ Vtq; impulit arma. Sæpius dictum est prępositionem in subsequente, p, in plerisq; codicibꝰ antiquis in, m, minime mutari, Id quod non in virgilianis tm̄ exēplaribus est, verum etiā in horatianis, cæsarianis, ammiani, marcellini historijs, & alijs Auctoribus, qui vel Longobardicis, vel eius generis litteris notati sunt. in illis em̄ tineis præpositiones fere omnes in dictionibus omnibus incolumes habent, vt hoc loco, impulit, per, n, Neq; nescius sum Grāmaticos aduersus hanc scriptionis ratonē reclamare, qđ illius litteræ sonus ante, p, non nisi, m, sonare possit, quū necessariū sit, post eam particulā enūtiatā, statim occludere labia secūda syllaba, impu. Sed esto vi naturæ, m, sonꝰ ipsius litteræ añ p, pronūtiatæ, quid obstat, vt & si aliter enūtiat, nō tñ integra scribi possit, quū alia pleraq; sint, q̄ aliter scribimꝰ, aliter pnūtiamꝰ, vt obseruat velius lōgus, Ac ne græcorꝝ sermonē in testimoniū adducamꝰ, qui, t, quū scribūt añ, n.d, tñ pnūtiāt, litteræ illiꝰ remolita duricie. ijdē. γ. añ. γ. κ. χ. ξ. notāt. Sed em̄ litteræ, q̄ est, n, pro. γ. scripto sonū exprimūt Nolumus nos eos superstitiosius imitari, ideoq; Angelus nō aggelus scribimus. Ancora nō agcyra. Anchises nō agchises. Phalanx nō phalagx, ea em̄ sic græce scribūt αγγελος, αγκυρα, αγχισης, φαλαγξ. Sed, m, tñ aliqñ quū scripsimus, alterius litteræ sonū pnūtiamꝰ, vt Quintiliano & velio longo testibꝰ apparet, In multū ille, & illū ego. Quare me nihil offenderit, siqs in, n, ēt in eādē esse rōnē asseruerit, &, in, ppositionē scribēdo icolumē seruauerit, pnūtiatiōis vo leges naturę ꝯcesserit. b ¶ Euentū pugnæ cupiat. In aliquot antiqs cod. cupiet, legit, sed lōge venustiꝰ cupiat.

SER SERVIVS

¶ Talia p latiū: gerebant subaudis: & est formosa eclipsis Cuncta vidēs: aīo ptractās. Nā non videbat. Curarū fluctuat æstu: his verbis futurā preoccupat cōparationē que est Apollonij de verbo ad verbū. Sole repercussum: aut vacat re: aut bñ repercussum. qa prīo aquā ferit. inde postea tēdit ad tecta. Radiantis magie lunæ. negā t oēs physici lumē lunæ

Talia per latium: quæ laomedontius heros
Cuncta uidens: magno curarum fluctuat æstu:
Atq; animū celerē nunc huc nunc diuidit illuc
In partesq; rapit uarias: perq; omnia uersat:
Sicut aquæ tremulū labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum: aut radiantis imagine lunæ:
Omnia peruolitat late loca: iamq; sub auras

ASCENSIVS

¶ Talia recitat qd cōtra æneas egerit & quomodo per tyberinū deū admonitus sit ab Euandro auxilia petre q̄ fictio oportuna est: aut qa ad tybri castra metatus erat: vt id illic excogitatū quasi a deo inspiratū putet aut quia visa oportunitate ad Euandrū perueniendi & cognito q̄ simili fato agitaretur illic animum cœpit. vnde Do

a Erigitur:summiq; ferit laquearia[a] tecti.
Nox erat:& terras animalia fessa per omnes
Alituum:pecudúq; genus sopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidiq; sub æthereis axe.
Aeneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit:seráq; dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci fluuio tyberinus amœno
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus eum tenuis glauco uehebat amictu
Carbasus:& crines umbrosa tegebat harundo.

PIERIVS

a ¶Summiq; ferit laquearia tecti. Miror Seruium eos nõ neglexisse qui, lacunaria, legunt: quum vel ex Horatij exemplo, quod apposuit syllabæ repugnantiã viderit, & si multi pollisyllaborum regulam vsurpant.

☞ dicit sic. Cũcta vidẽs.i.nihil curã q̃ hostes agerẽt illi ĩ latiũ. Laomedontius heros virtute & calliditate laomedonti rñdens. Ac tu curarũ ꝑpter exiguas copias suas & tantos hostiles apparat⁹. Hæc ille. ¶Ordo est. Tã ta supp. gerebant:ꝑ latiũ.i.per italiã in ea potissimũ parte vbi latiũ est.q̃ cũcta.i.oia heros laomedontis.i.a laomedonte troianorum rege denoiatus propter virtutis & animi similitudinẽ. æneas: vidẽs.i.considerans:fluctuat magno estu.i.freto & feruore curarum. trãslatio a mari. Atq; diuidit.i.in diuersa vertit: animũ nunc huc.i.in hanc sententiam:nunc illuc.i.in illã sententiã. & rapit aim.s.in varias partes & versat per omnia:scilicet consilia aut que agẽda erãt. Sicut lumẽ.i.radius solaris: tremulũ.i. subito motũ repcussum sole.i.generatũ ex repcussione radiorum solis.sup.i labris.i.vasis maioribus ahenis id est ẽreis aquæ.i.in quib⁹ est aqua:aut repercussum imagine:id est effigie:lunæ radiantis.i.resplendentis quia vt dictum est:splẽdet tremulo sub lumine pontus peruolitat omnia loca late:dũ enim aqua recipiens splẽdorem solis aut lunæ mouetur radijs percutit nunc hãc partem vasis nunc illam & erigitur iam sub auras.i.in altum & ferit laquearia.i.connexiones trabium:aut tabulatorum summi tecti.quia splendor ex aheno diffunditur in aera & illinc in proximum obiectum:quod est ex aduerso solis incumbentis. Nemo est qui talem splendorem tremulũ nõ viderit:atq; ita non difficilis est huius exempli ratio. Nox erat & sopor altus.i.ꝓfundus habebat.i.occupabat animalia fessa scilicet exercitio diurno:per omnes terras genus:scilicet alituũ pro alitum.i.degentium in aere:& pecudum.i.degẽtium in terris:iam sup.cum id est quando æneas pater.i. vir veneratione paterna dignus turbatus pectora.i.habens pectora turbata & bello tristi.scilicet omnibus:& etiam ipsi quia pius erat & pru ☞ dens:sciens

☞ dens sciens:sine multa effusione sanguinis non posse geri: seq; suos amissurum:cum & latinos suos censeat ꝓcubuit in ripa & sub axe gelidi ętheris.i.sub dio & dedit quietam seram.i. tarde concessam:per membra.i.ꝓpter grauamen & molem mẽbrorũ:aut dedit ꝑ membra cum aim nondum quietũ haberet: bene aũt dicit seram quia turpe duci totam somno ꝑducere noctem. Ipse deus loci.s.tyberinus senior.i.aspectu venerabili visus est huic.s.ænee dormienti:attollere se amœno flumine.i.flumine quod amœnum erat inter frondes populeas.i.populi arboris ad ripam crescentis:& potissimum ad padi ripã vnde populifer dicitur:sed nihil vetat ad tybridis ripam etiam populos fuisse:& sub eis æneam procubuisse. Carbasus:id genus lini aut veli:tenuis:velabat eum:scilicet tyberinũ amictu glauco:id est coloris aquæ conuenientis & arundo vmbrosa:id est frondosa & ita vmbrosa tegebat crines:scilicet tyberini.quia eo ornatu vtitur quẽ plurimum habet.

☞ lumen lunæ aliud ex se reddere & vitupat̃ hoc dicto. Ver. qđ tñ tolerabile est quia nõ lunam sed imaginem dixit lunæ: quã a sole lumẽ accipere manifestum est: Laquearia tecti:multi lacunaria legunt:vnde est in Horatio. Nec mea renidet i domo lacunar. Alituum pro alitum:sed metri causa vt supra diximus:addidit syllabam. Sub æthe.ax.i.sub aete. Seramq; dedit per membra quietem. Tardam qppe in bellicis curis. Tyberinus bene tyberin⁹:quia supra dixerat deus. Nam in sacris tyberinus in cœnelixia.i.communi sermone tyberis in poemate tybris vocat̃. Senior. At qui est vbi flauum eum esse dixit:sed senior aut propter spumas dictus est aut ad reuẽtiam ptinet:sic Luca.de vrbe Roma adhuc florente:Turrigero canos effundes vertice crines.

SERVIVS

¶Curas his demere dictis habitum futurę orationis ostẽdit: O sate gẽte deũ:alibi certissima ꝓles:& vigilas ne deũ gẽs: Vrbẽ qui reuehis no. Vt iliũ in italiã portãs:vrbẽ ergo ꝓ ciuibus posuit. Reuehis aũt ꝑpter Dardanũ a q̃ troiani descẽdũt. Expectate solo lau. Dat affectũ ẽt locis vt ipse te tytire pinus. Ipsi te fontes:ipa hęc te arbusta vocabãt. Hic tibi certa do. Qđ supi⁹ ab appolline poposcerat: hoc nũc idicat tyberis:vt da ꝓpriã tymbrę e domũ da menia fessis Tumor omnis & iræ Concessere deum. Aliqua hemistichia i Ver. tam sunt imurata sensu q̃ verbis vt ecce hoc loco nãq; nõ possumus intelligere quieuisse oĩm tumorẽ & irã deorũ cũ & adhuc iimica sit iuno & ad troianorum perniciem addantur aliqua alia numina vt furia vt iuturna:vnde quidã mire concludit nũc versum dicẽs. Cõcessere deum ꝓfugis noua mœnia Teucris:qđ si ita acceperimus vt dicat teucros cõstituere ciuitatẽ nec ea numina que sunt irata verant nihil erit cõtrarium: Nã & ipsa iuno hoc dicit. Non dabitur regnis esto prohibere latinis. Atq; immota manet fatis lauinia coniunx hic aũt sensus etiã si detrahas subauditionem potest accipi a supiorib⁹: vt sit tumor ois & iræ cõcessere ☞ deũ

Tunc sic affari.& curas his demere dictis.
¶O sate gente deum troianam ex hostibus urbẽ
Qui reuehis nobis:æternaq; pergama seruas
a Expectate[a] solo laurenti:aruisq; latinis:
b Hic tibi certa domus:certi(ne absiste[b]) penates
c Neu belli terrere minis:tumor[c] omnis:& iræ
Concessere deum.
d Iamq; tibi:ne[d] uana putes hæc fingere somnum
Littoreis ingens inuenta sub illicibus sus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit:
Alba solo recubans:albi circum ubera nati.
Hic locus urbis eris:requies ea certa laborum:
Ex quo terdenis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis albam.
Haud incerta cano:nũc qua ratione quod instat
Expedias uictor paucis(aduerte)docebo.
Archades his oris genus a pallante profectum
Qui regem Euandrum comites qui signa secuti
Delegere locum:& posuere in mõtibus urbem:
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum assidue ducunt cum gente latina:
Hos castris adhibe socio & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis & recto flumine ducam.

ASCENSIVS

¶Tunc sic affari:& curas his demere dictis &c. Recitat orationem tyberini ad ęneã habitam quę in gñe deliberatiuo versat̃: & oẽs numeros ꝑsuasionis habet. De qua re dicit Donat⁹ sic. Ne vana putes. Quia solẽt multi in somnis decipi dat signum: quo cognoscat hoc somniũ verũ esse. Arcades: breuitate vtit̃ ne tedio afficiat æneã. Gen⁹ em̃ dicit & nomen & vrbẽ & spem dat auxilij cũ hostib⁹ illi hostes sint & peregrini quos iure oderint latini. hic ego: pollice. homini ignaro viam se ostẽsurũ. Iunoni matutinũ tp̃s cõgruũ sacrificijs ostẽdit. Docet potentũ iras supplicãdo potius q̃ repugnando superari. Ego sum: nõ arrogãter sed necessario laudat suũ officium. Hæc illæ. ¶Ordo aũt ẽ. Tũc sup. visus est aut cœpit tyberin⁹ affari.i.alloq ęneã aut tyberin⁹ affari:ꝑ affabatur tunc æneam sic:& demere.id ẽ demebat aut visus est seu cœpit demere curas his dictis.s. sermonibus sequentibus. O ænea sate:id est progenite. gẽte.i.genere seu ꝓgenie deum ꝑ deorum: qui reuehis nobis.i.ad nostram gloriã & vtilitatẽ ex hostib⁹.s. græcis:vrbẽ troianam.i.auspicia nouæ troiæ cõdendę:& seruas pergama.i.mœnia troiana. ęterna.i.indebilia aut in se aut in ijs q̃ ab eis orient̃. seruas in qt

ASC.

¶ Tyberin⁹ Donat⁹

Ordo.

e Aduersum remis superes[e] subuectus ut amnem

f Surge age[f] nate dea: primisq; cadétibus astris

Iunoni fer rite præces: irasq; minasq;

g Supplicibus supera uotis:[g] mihi uictor honoré

h Persolues: ego sum pleno qué flumine[h] cernis:

Stringentem ripas & pinguia culta secantem

Cæruleus tybris: cœlo gratissimus amnis.

Hic mihi magna dom9: celsis caput urbibus e.. it.

PIERIVS

a ¶Expectate solo Laurenti. In antiquis aliquot codicibus. Exspectate, q̄uis nonnulli adimant. s. quum opperiri signi ficat. b ¶Ne absiste penates. Inemendate legitur, adsiste, In plerisq; codicibus etiam antiquis. quum. absiste. dubio procul sit legendum. Ait enim tyberinus, tam etsi tantus bellorum motus insurgit. Ne tamen animum despōde, sed quod instat, audacter exequere. c ¶Timor omnis & iræ concessere deum. In veteribus omnibus codicibus quotq̊t habui. tumor. legitur, quod physice dictū esset. Effusa enim bile iecur intumescit, Inde oritur excādescentia. Vnde apd' Hor. Ve meū feruens difficili bile tumes iecur. & alibi Vergili. Tumida ex ira tunc corda residunt. Deq; Meleagro apud Ouidium est, Tumida frendens Mauortius ira. Neq; tamen displicet, timor. quia Iuno ea tot, quæ euentura erāt metuens, veterisq; memor belli tantas exciuerat turbas. In timore præterea tumor est, vt Cornelius fronto tradit, vt in metu motus animi. in formidine interdum ratio. in pauore nil non puerile. d ¶Iamque tibi ne vana putes hæc fingere somnum. In Romano codice. nec vana putes, legitur, quod minime displicet. Sed &. ne. recte. e ¶Aduersum remis superes subuectus vt amnem. In codicibus aliquot mutato numero, aduersum superes remus. Sed concursus ille syllabarum. Sum. su. res. re. molestam præ se fert asperitatem. In aliquibus autē manu scriptis versus hic nō habet. f ¶Surge age nate dea. In Ro. cod. & quibusdā alijs nō habet, age, In nōnullis altera manu supadditū, quū antea legeret, surge o nate dea. sed oīno, surge age, magis placet. missum facio. gnate deum. quod & ipsum in veteri habetur codice. g ¶Supplicibus supera votis. In Roma. quidē codice. votis. legitur. Sed in plerisq; alijs, donis, vt idē repetat. qd' in. iij. pceptū ab Heleno fuerat. tametsi Donatus, votis, agnoscit vtroque loco h ¶Ego sum pleno quem flumine cernis. In codicibus aliquot antiquis legere est, Ggo sum quem pleno gurgite cernis, Sed altera lectio magis omnino recepta:

¶expectate. i. optate & desiderate solo laurētū. i. regiōi vbi laurētū est & laurētes habitant & aruis latinis: latino subditis q externum generū expectabat Certa domus id est quam mutare non debebis est tibi hic. i. in hac regiōe nostra: & penates certi supple sunt tibi hic: ne absiste. i. ne absistas. hoc est ne discedas nec statuas te alio neu. i. ne ue. hoc est vel ne terrere pro ne terrearis: minis belli. s. contra te moti. omnis timor. i. iflatura & ire deū cōcessere scilicet vt Ser. vult hic tibi certam domum & certos penates. aut concessere fatis tuis: aut ire deum i troianos: concessere id est sedatæ & mitigatæ sunt licet Iuno adhuc molliatur in te: vt omnes dij dicantur quoq; plurimæ sunt voces: ac si dicam: omnis senatus tibi cōsentit licet vn9 aut alter dissentiat. Et ne putes somnū fingere tibi hæc vana. sus ingens iacebit iā inuēta tibi. i. a te sub ilicib9. i. illis arborib9 glādiferis de gnē quercuū: enixa fœtus trigita capitū existēs alba & recubās solo: & nati. i. fœtus albi sup. iacebūt circū vbera hic locus. s. in q̄ iacebit: erit sup. locus vrbis. s. oli cōdēdę: q̄ & alba vocabitur (Hęc oīa v̄ba retulerat i tertio helen9 ex oraculo. vn̄ fidē adhibere p̄t ęneas) ea. s. vrbs erit certa requies laborū: Ex q̄. i. qua rōne qa requies laborū erit aut ex q̄. i. post cuius inuētionē ascanius cōdet vrbē. s. albā clari cognois. i. cognominādā ab alba sue inuēta & clara oraculorū manifestatōe & hoc terdenis ānis redeūtib9. i. qd' i. j. dixit trigita magnos voluēdis mēsib9 orbes imperio explebit: regnūq; a sede lauini. Transferet: & longam multa vi muniet albā Ego cano haud incerta. Immo certissimis oraculis tibi prius significata: Ego docebo nūc: paucis scilicet verbis aduerte scilicet animum qua rōne id est via & modo expedias victor. i. cū victoria: id sup. bellū quod istat s. gerendū. Arcades. i. populi ex arcadia pposi torie genus profectum. i. ortum aut descendens: a pallāte. s. rege arcadiæ: q secuti regem euandrum: & qui secuti signa. i. pdigia oraculorum delegere lo in his oris. i. regionibus: & posuere in montibus. i. colliculis his: vrbē. s. pallāteam: de noie pallātis pauī. s. Euādri ea aūt vrbs modica erat fere vbi nūc Roma est. Hi. s. populi ducūt bellū assiduū cū gēte latina. cum qua. s. tibi gerēdū est: non socialiter sed hostiliter: qa oē latiū cōiurauī in te. adhibe hos socios castris. s. tuis id est exercitui tuo in castris degenti: castra aūt sūt munimēta exercit9 trāsportabilia cū tētorijs & armis. & iūge. i. ice fœdera. i. pactū societatis cum eis. ipe. i. ego. s. deus fluminis: ducam te ripis: & flumine recto. i. nullo errore te circumuenturo vt. s. tu supes subuectus remis amnē aduersum. i. licet aduersum qa beneficio dei: faciliter ēt aduersum. i. cōtra fluxū eius superauit id est ascendit. Age adhortādi vox. o nate dea surge & fer. i. offer rite. i. vt decet: preces Iunoni scilicet aduersariæ tuæ: quod & Helenus monuerat primis astris cadentibus cū primum astra deciderint: hoc est cū pria luce & sup a seuince votis supplicibus. i. suppliciter factis iras & minas scilicet iunonis tu victor id est postquam victor fueris non ante persolues mihi honorem id est sacrificium honorificum ego sum tybris ceruleus id est marini coloris quem cernis stringentem id est radentem ripas. s. tyberinas: pleno flumine id ē sum deus fluminis huius & quem cernis secantem id est interfluentem. culta scilicet arua: pinguia id est opima: existens amnis gratissimus cœlo. i. ris qui in cœlo sunt. Magna domus id ē ingens domicilium existens caput id est columen aut decus pr-

-cipuum

cipuū: vrbibus celsis scilicet hetruscis atque alijs ad tybrim sitis: exit id est extenditur mihi hic id est in hoc fluuio quia quantus est alueus tanta est illius domus & ita dicit exit non stat & hic quia vbique est: non hinc.

deum: vt hic sit tibi certa domus certi penates. ... licet possumus de fluuio etiam littus dicere: ponit tñ ... nem vt sub ilicibus paul... Viridiq; in littore conspicitur sus. Hanc autem porcam vt diximus habuere Troiani quam amissam in campania inuenere cum fœtu circa laurentem agrum: quam ideo æneas immolauit iunoni quia ipsa dicitur terra vt coniugis in gremium læte descendit. Scimus autem hoc animal inimicum esse frugibus vt caprum vitibus qui Libero imolatur. Enixa iace. participio vtens tangit historiam. Solo re. solo videtur abundare. Ex quo. qua ratiocinatione. Quod instat: Cura enī æneæ presentis fuerat necessitatis. Arcades his oris genus a pallante pro f. Euander arcas fuit. nepos Pallantis regis arcadiæ. Hic autem cum patrē suum occidisset suadente matre Nicostrata quæ etiam carmentis dicta est quia carminibus vaticinabatur: dimissa puincia sua venit ad italiam & pulsis ab originibus tenuit loca in quibus nunc Roma est: & modicum oppidum fundauit in monte palatino. Hic autem palatinus mons sicundum Vergilium. a Pallante auo Euādri est dictus secundum Varronem. & alio a filia Euandri Pallātia ab Hercule vitiata: & postea illic sepulta: vel certe a Pallante ei9 filio illic sepulto. Alij a balatu ouiū balāt eū volūtt dcm̄. exīde p antistichō pallāteum dcm̄: sed si a balatu hoc nomen venerit: pa breuis est sicut eā. Mar. ponit plerumq;. si aūt a pallante pa lōga sit: vt eā ponit vbiq; Ver. scd'm suā opionē. Genus a pal. p. pfectū ad has oras gen9 a pallāte non pallāte pfectū. In mōtib9 vt diximus supra i minorib9 illis colliculis. Pallantis proaui cōfundunt noīa vt plerūq; solet: nam au9 fuit sicut & illud. Lucorum forte parētis pilūni turnus: & alibi. Pilūnusq; illi quartus pater bellū assidue du. cū. g. l. ducūt aut gerunt aut in longū trahunt. Et bñ pstandorū auxiliorū exprimit causam: ne magis turno quasi græco fauere credantur. Fœdera iunge: legit & fœdere Recto flumine. d. Recto fluminis itinere & sic dixit vt tūc se ad caietæ recto fert littore portum: hoc est a littore nō recedeus sicut ergo nūc a littore fluuij nō recedētē significat. Est & alia expositio vt recto flumine edomito frēnato: & in tranquillitatē redacto intelligamus: quod ēt fecit: vt mitis: vt in morē stagni placidæq; paludis: vt sit recto pteriti temporis participiū. Iunoni fer rite pces: sicut ēt Helenus monuit mihi victor hono. Persolues bñ adimit ei bellicā curam pmittēdo voti fore compotē Stringētē ri. radētē iminuētē: nā est tyberini fluuij ppriū adeo vt ab antiquis rumon dict9 sit: quasi ripas ruminās & exedēs & i sacris serra dicebatur: vn̄ ait nūc & pinguia culta secantem. In aliqua ēt vrbis parte terētū dicitur eo q ripas terat. Cæruleus tybris altus pfundus. Cœlo gratissimus amnis: p his qui i cœlo sunt. Hic mihi magna domus. s. circa exitum suum. Alij Romam dicunt tyberini esse domiciliū. Celsis caput vrbibus exit. De tuscia quam illis consiat multum floruisse temporibus: nā & lucomones reges habebat: & maximam italiæ superauerat partem.

¶Dixit:deinde lacu fluuius se condidit alto
a Ima petens:nox æneá somnusq; reliquit.
Surgit:& ætherei spectans orientia solis
Lumina:rite cauis undá de flumine palmis
b Sustulit[b]:ac tales effudit ad æthera uoces.
¶Nymphæ laurẽtes nymphę gen⁹ amnib⁹ unũ est
c Tuq; o[c] tybri tuo henitor cum flumine sancto
Accipite æneam:& tandem arcete periclis.
Quo te cũq; lacus miserantẽ incõmoda nostra
d Fonte tenet[d]:quocũq; solo pulcherrimus exis:
e Semper honore meo semper celebrare[e] donis.
Corniger hesperidũ fluuius regnator aquarum
f Adsis o tãdẽ[f]:& ꝓpius tua numina firmes.
¶Sic mẽorat:geminasq; legit de classe biremes:
Remigioq; aptat:socios simul instruit armis.
Ecce aũt subitũ atq; oculis mirabile monstum
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit:uiridiq; in littore cõspicitur sus.
Quá pius æneas:tibi eñ tibi maxima iuno
Mactat:sacra ferens:& cũ grege sistit ad aram
g Tybris ea fluuiũ quá longa est[g] nocte tumẽtẽ
h Leniịt[h].& tacita refluens ita substitit unda.
Mitis ut in morẽ stagni:placidæq; paludis
Sterneret ęquor aquis.remo ut luctamẽ abesset.
i Ergo iter incœptum celerant[i] rumore secundo.
k Labitur uncta[k] uadis abies.mirantur & undæ.
Miratur nemus insuetum.fulgentia longe
Scuta uirum fluuio pictasq; innare carinas:
Olli remigio noctemq; diemq; fatigant.
Et longos superant flexus:uariịsq; teguntur
Arborib⁹:uiridisq; secãt placido æquore syluas.

¶PIERIVS

a ¶Nox æneam Somnusq; reliquit.In antiquis aliquot exẽplaribus,relinquit,per instans:vt conueniat cum surgit.
b ¶Cauis vndam de flumine palmis sustulit.In antiquis aliquot codicibus,sustinet,legitur. Et quod subsequitur.Talis effundit,presenti tempore,quod in vulgatis, Effudit habetur.
c ¶Tuq; o tibri tuo genitor cum flumine sancto tu o genitor.distinguendum esset ex antiquis codicibus,in pronomen & aduerbium vocandi. corriperetur q;,tu, ob subsequentem vocalem,qđ non ideo apposui:quia lectionem huiusmodi probarem,sed,vt codicum tantum varietatem indicarem.Quidem,vt in plærisq; alịs alịs locis,q;, particulam inseruere.Hinc plæriq; codices habent,Tuq; o tybri tuq; o genitor.tam imperite quam absurde. Perinde ac etiam,xancto pro sancto.scripsere. Nam,s,etiã simplex in,x,mutare quorundam mos fuit:vt habetur in veterum monumentis,Cassius xecundus,& alia quædam huiusmodi.
d ¶Quo te cumq; lacus miserantem incommoda nostra fonte,tenet.In Romano codice, tenent, legitur,vt lacus sit pluralis numeri. Non enim adhuc proprium fontem aut lacum nouit.
e ¶Semper celebrabere donis. In plærisq; codicibus antiquis,venerabere,specie latino sermoni insolita.Celebrabere,autem oino melius.
f ¶Adsis o tandẽ & propius.In Romano codice,& in Mediceo, Adsis o tantum:legitur.In aliquot alịs.Adsis & tandem propius.Sed omnino venustius est,o tandẽ.
g ¶Quam longa est nocte.In codicib⁹ aliquot antiquis nõ habeť,est,sed

*enim

SERVIVS

¶Nox æneã somnusq; reliquit: vt Festos vetus cũ sole reliquit Vndã de flumine:palmis sustu lit.Quia dicit etiã nox solo sole polluere vñ est:Et noctẽ flumine purgat nymphæ hic dicendum est:vt generalitatẽ sequat specialitas vt in Geor. Ma tremq; cyrene mater. Nã vitiosum est post spẽm gen⁹ inferre. Tuo genitor cũ flumie: Sic.n.in precib⁹ adesto tyberine cũ tuis vndis. Tyberim vo alịj a rege abo riginũ volũt dem:q iuxta eum dimicãs interẽpt⁹ est.Alịj ab eo rege quĩ glauc⁹ Minois fili⁹ in italia interemit.Alñ inter quos & Liui⁹ ab albano rege q in eũ cecidit.Arcete periclis:hypallage est.ꝓ a me ꝓhibete pericula. Quo te cũq; tenet.l. Lac⁹ est q̃d dã adhuc latẽtis aque receptaculũ & dictus quasi lacuna quedã ex qua erũpẽs aqua efficit fontẽ q cũ fluere cœpit:alueũ facit vñ ista tria dixit alueũ fontẽ lacũ hoc em ẽ: Quocũq; solo pulcherrim⁹ exis:q̃ q̃ multi hoc versu eius supfusionẽ velint significari:iõ aũt hoc dixit æneas qa audierat hic mihi magna dom⁹ celsis caput vrbibus exit. Semper honore meo: Satis æneas pie pollicef:cũ tyberis verecunde popofcerit:ait nãq; mihi honorẽ victor psolues. Corniger flumina ideo cũ cornibus pinguntur:siue q; mugitũ boũ imitaẽ murmur vndarũ:siue q; plærũq; in cornuũ similitudinẽ curuatas cernimus ripas. Hesperidũ regnator aquarum: bene addidit hesperidum:id est italicarũ. Nam erydanus rex est fluminũ hesperiæ vt fluuiorũ rex erydanus fluui⁹ vocatiu⁹ antiqu⁹ est: q apud maiores i oi forma similis erat ntõ:sed mõ aliter est i secũda tm̃ forma.nãq; si ꝓprium fuerit nomẽ et i aũ us habuerit us pdita facit vocatiuũ:vt Terẽti nullo excepto.Si aũt appellatiuũ i emittit vocatiuũ vt pi⁹ pie fluui⁹ fluuie excepto filius: nã fili facit.Plęrũq; tñ poetę euphonię causa antiquitatem sequunẽ.Et ꝓprius:& ꝓprius legiẽ & ꝓpius.Si ꝓpri⁹ familiaris significat:vt & ꝓprius res aspice nostras. Si autem ꝓpius citius.Cice.in verrinis.Nequicq; est propius factum q̃ vt illud exemplum de adriano syracusas inferretur.& hoc est melius Nam & statim est porca cõspecta & æneas non dubitat de fide oraculi:sed poscit celeritatẽ. Tua numina.tua oracula & ꝓmissa.Monstrum :quia subito & cum triginta procellis erit visa.Viridiq; in littore:fluuiali.s. conspicitur sus:Hora.& amica luto sus. sciendũ tamẽ hoc esse vitiosum monosyllabũ finiri versum nisi forte ipõ monosyllabo minora explicentur aialia:vt parturient mõtes: nascet ridiculus mus.Gratiosiores em sunt isti versus secundũ Luciũ:

Tibi

ASCENSIVS

¶Dixit:deinde &c. Postq̃ deus euanuerat & æneas somno & visione leuat⁹ surrexerat.ablutus sacro flumine vota precesq; soluit & remigiũ ad Euãdrum instruit vidẽs fatalẽ suẽ qua iuno nimia fata ad Euãdrũ ꝓficiscit. ASC.
De hac aũt re dicit Donatus sic. Dona.
Nimphę pot sic distingui Nimphę laurẽtes qm̃ ipsę in tpe fuerãt necessarię.deide pone nymphæ gen⁹:amnib⁹ vñ est possumus etiã intelligere esse publicationẽ. Tertia distinctio est vt dicas.Nymphę vt gñalr ꝓferatur. Deĩde ad spẽm redeat & dicat laurẽtes nymphe:q erãt preferẽdę. Genitor honoris cã vel quia subit vt pater cõsuluerat. Quocũq;:lacu & quocũq; fonte.Alterũ ad ei⁹ originẽ: alterũ ad exitũ ptinet. Fõs ẽ aq̃ initiũ Lac⁹ vbi fontis aq̃ colligiẽ.Regnator:vt ostẽdat oibus fluminib⁹ potiorẽ.Placid⁹ & mẽte & flumie ꝓpter nauigationẽ.Mõstrũ.i.qđ est cõtra rõnẽ naturę. Mactat.Prius sistit:deinde mactat.Ergo ordo est. Quã æneas tibi ad aras cũ grege sistit & cũ grege mactat:vt intelligaẽ etiã fœt⁹ mactasse.Hęc ille. ¶Ordo Ordo.
est.Dixit fluuius.i.tyberin⁹ de⁹ fluuịj:aut si legiẽ fluuịj vt sit dixit.s.tyberinus deinde ꝯdidit.i. abscõdidit & imersit se alto.i.ꝓfundo lacu.i.receptaculo aquarũ fluuịj.sed quia paulopost fluuiũ ꝓ deo ponet sequerer priorẽ cõstructionẽ petens.i.adiens ima.i.ꝓfundũ: nox & somnus reliquit æneã id est oriente die expergiscẽ surgit & spectãs lumina solis ętherei.i.celestis (qa etiã apud iꝰeros solem dixit invi.solemq; suum sua sydera norunt)orientia scilicet cum sole sustulit.i.sursum tulit rite.i.iuxta morẽ sacrificãdi: palmis cauis.i.in concauitatem ꝯtractis: de flumine.s.tyberino: vndam id est aquam recentem.ac effudit ad ęthera tales voces.i.præces.O nymphę.s.quecũq; estis: nymphę inquit laurentes id est quę pestis fontibus & amnibus laurentibus : vnde.i.a quibus: genus.i.ortus est omnibus id ẽ fluuịjs circundantibus. hoc est quibuscũq; aquis currentibus. nymphæ enim sunt nymbi & nubes quæ aquas producũt currentes & tu o tybri genitor:id ẽ pater fluminis huius aut paterna veneratione digne.cum tuo sancto flumine.i.simul & tu & flumen tuum sanctum accipite æneam scilicet me: & arcete tandem periclis:scilicet ingruentibus. Alludit ad historiam coclitis qui se de põte sublicio cũ simili fere comprecatione in tybrim precipitem dedit vt recitat Liuius. Quocunq; fonte lacus.id est vndecunq; effusus sit lacus qui te tenet:id est vbi habitas: & quocunq; solo.i.terra tu exis existens pulcherrimus: tu celebrabere.i.cũ celebritate

honorabere

☞ honorabere semp meo honore.i.mea honoratiōe & veneratione & donis.s.meis.tu inqt celebrabere exitēs fluui⁹ corniger.i.cornua gerēs.i.similitudinem cornuū in littorib⁹ in curuis regnator.i.tenēs regna & principatū aquarū hesperidū.i.italicarū:licet em̄ pad⁹ maior sit:vn̄ pri⁹ in Georgicis. Fluuiorū rex eridan⁹ &c.tn̄ ꝑpter romā & ceteras vrbes tyberis ē regnator: aut dicamus ęneā nōdū vidisse padū aut padū nō attingere potiorē ptē italiæ:& hoc mō construēdo nō est op⁹ dicere fluui⁹ esse vocatiui casus. Adsis.i.auxilio sis igit̃:o,optātis est:tādē.i.post tāta mariū pericula:& firmes tua numina.i.diuina munera nobis oblata ꝑpt⁹.i.familiari: ipse sup.æneas memorās.i.loquēs aut poti⁹ locut⁹ sic:legit de classe.i.oi ex nūero nauiū biremes.i.naues duorꝫ ordinū remorꝫ geminas.i.duas & pares.& aptat remigio.i.ad remigiū.i.vt possint remis agi:aut aptat remigio.i.remis aptā facit & instruit simul socios armis.Autem pro sed:ecce.q.d.de repente & ex improuiso monstrum subitum atqꝫ mirabile.s.sus cādida.i.penitus alba:concolor.i.eiusdem coloris cum fœtu.s.triginta capitum albo ꝑcubuit per syluam & cōspicit̃ oculis.s.ænecꝫ:in littore viridi.i.virenti aut gramineo:quā æneas pius.s.in deos etiam erga iunonem inimicam mactat subito em̄ pro quia:mactat tibi.tibi inquit O maxima iuno ferens sacra.i.sacrificās aut offerens pro sacrificio:& sistit.i.stare facit eam cum grege.s.suculorū:ad arā.s.tibi extructā Tybris.s.deus fluuij:lenijt.i.lenē & tranquillum efficit ea nocte q̃.i.quantum longa sup.fuit:fluuium.s.tyberini tumentem.i.inflatum prius & sup.fluuius refluens.i.ortum petens fluxu suo vnda tacita.i.sine murmure rediens substitit.i.mansit stans ita.i.vsqꝫ adeo mitis.vt sterneret idest sternēdo se faceret:æquor.i.planiciē:aquis.i.in ipsis aqs: in morem.i.ad similitudinem stagni.i.aquę stantis &paludis.i.aque palustris:placidę.i.tranquillę & non motę vt.s.luctamen abeisset remo.i.vt non esset luctandum remo cum aquis aduersis & defluentibus cum nauis ascenderet.Ergo.i.quia vident fluuium tam conuenientem:ipsi celerāt.i.celeriter transigunt:iter idest profectionem ad euandrum:rumore secundo.i.cum prospero murmure aut bona fama:aut rumore.i. secreto sermone inter troianos de fœlici profectione:aut rumore pro rumone.i. tyberi secundo.quia refluo vt sit abies.i.nauis ex abiete facta vncta.i.picata:labitur.i.celeriter agitur:vadis.i.per vada tyberis:rumone.i.ipso tyberi secundo.i.iam refluo & ita idoneo ad nauigationem:vnde mirantur.s.tam celerem nauis ascensum: & nemus insuetum.s.videre talia:miratur scuta virum.i.virorum.s.fortium fulgentia:longe.i.de longe:& carinas pictas:qa troiani omnia expolita semper habuerūt vnde & molles iudicati sunt:innare fluuio.s.tyberi:olli.i.omnes illi:fatigant remigio.i.remigando:noctem & diem.i.totam tempestatem donec peruenerant ad euandrum.& superant.i. transcendunt longos ☙ flexus.s.

✱em̄ figuratam illam priorem lectionem agnoscit Serui⁹.

h ¶Lenijt & tacita.In Ro.codice more suo,lenit,vnico,i,qđ vel oblonga figura scribi debet,vt pro duobus accipiatur sicuti,Memor benefici,vel spondeus est κατα συναίρεσιν. Sed magis placet,lenijt,dactylus.

i ¶Ergo iter inceptum celerant.In plerisqꝫ cod.ant. peragunt legitur,vtrumqꝫ placet,sed melius,celerant.In Med.celebrant,quod cū eo quadraret,quod sequitur rumore secundo.Quod vero aiunt interpretes rumore secundo.i.bona fama,nihil ad virgilianā sententiā facere videt̃.Nam rumor hic pro plausu ponitur.

k ¶Labitur vncta vadis abies.In codicibus aliquot antiquis vda non vncta legitur.Sed,vncta,magis propriū,quo epitheto alias etiam Poeta vsus est ad pingendas nauis.Natat vncta carina.Quod vero subiunxit,vndas & nemus mirari,secundum Pythagoræ disciplinam dictum,qui putabat omnia spiritū vegetationis habentia,posse mirari:

☙Tibi enim.Vacat em̄ ... ad ornatū pertinet:integrū ... ergo tibi vt ex iteratiōe ... augmentum.Terē.Omnium ... sis: Maxima iuno: Quęritur ... quę sit iuno maxima.Nam vt ... diximus variæ sunt eius potestates:vt curetis lucis matrona regina & dicūt Theologi ipsam esse matrē deum q̃ terra dicitur. Vnde etiam ei porca sacrificat̃. Ergo perite elegit epithetō:vt maxima diceret Mactat:mactatio post immolationem:vnde bono vsus est cōpendio. Sane hysteron ꝓteron est in hoc versu.Primum em̄ cum grege sistit ad aram & sic mactat.i.auget perficit.Quam longa est nocte:in quantum longa est vt nunc hyemē inter se luxu q̃ longa foueret.Refluens,velut in alueum suum recurrens:vt æneas contra vndas pergens:descendentis celeritate prope modum vteretur. Aequor aquis:ipsius ęqualitatem.Rumere secundo.hoc est bona fama:cum neminem læderet:aut certe dicit eos anteuenisse: quam fama nunciaret esse venturos:aut rumore pro rumone posuit:nam vt supra diximus rumō est dictus:vnde & ficus ruminalis ad quam eiecti sunt Remus & Romulus:quæ fuit vbi est nunc lupercal in circo.hac enim labebatur tyberis antequā Neptuno factis sacrificijs auerteretur: q̃uis ficum ruminalem alij a Romulo velint dictam:quasi romularē:alij a lacte infantibus dato.nam pars gutturis ruma dicitur:Ergo si fuerit rumone secundo:fauente fluuio intelligimus. Labitur vncta vadis abies discedentis celeritate prope conscendit.Sta.de disco.similisqꝫ cadenti Crescit in aduersum.Mirantur & vnde.Laus Troianorum per phantasiam quandam ex vndarum vel rumonis admiratione venientem.Noctemqꝫ diemqꝫ fati.vt syluasqꝫ fatigant:pro ipsi fatigantur Superant flexus:hic ostendit nō esse alueum fluminis rectum.Varijsqꝫ teguntur arbori.hoc est Hic inter fluuio tyberinus amœno.Secant placido æquore syluas: ostendit adeo perspicuam fuisse naturam fluminis vt in eo apparerent imagines nemorum:quas troianæ naues secabant Terentius sic est natura fluminis:vt obuias imagines receptet in lucem suam.

☙flexus scilicet tyberis incurui:& tegunt̃ varijs arboribus scilicet in littore stantibus:& secant id est intercidunt cursu suo æquore placido id est per aquas tyberis ęquas id est prostratas & tranquillas.siluas id est vmbras arborū virides.vt salignas in littore crescentes.hoc est ferunt̃ per medias arbores quæ omnia afferuntur a poeta ad hoc vt verisimile faciat in tanta coniuratione æneam potuisse saluum cum paucis ad Euandrum peruenisse.Nam propterea dicit fluuium fuisse refluum & tranquillum a deo redditum:studio summo annauigasse:occultos fuisse arboribus & siluis frondosis rumorem fuisse:secundum vt.s.siquis eos vidisset nihil mali suspicatus fuisset.

SERVIVS

SER. ¶Sol mediū cœli cō.igneus alterius.s.diei. Cū muros arcēqꝫ ꝑcul:Palatinū vidit nec situm pręsentem cōsiderare debemus tūc em̄ nullis obstantibus. ædificijs per lupcal tyberi vt diximus fluente:facile mons poterat videri palatinus: Forte diē solēnē illo: εὐσυμβόλως.i.bono omine victori deo troianis venietibus sacra celebrant̃ bona etiā vsus est œconomia. Amphitryoniadæ magno diuisqꝫ fereb.Satis perite:nam cum cuiuis deo sacrificaret̃:necesse erat post ipm etiā reliquos inuocari. Ante vrbē: scđm antiquum sitū.Tum em̄ ciuitas breuis fuerat.Pallas huic filius ꝑ cū hoc. Nota. Iuuenū primi paupqꝫ senat⁹:totam ostendit ætatē:nā ꝑ senatū seniores significant̃.Pauper autē aut ad numerum retulit.cētū em̄ sub Romulo fuerūt.aut reue ☙ ra pauper

¶Sol medium cœli conscenderat igneus orbem:
a Cum muros arcemqꝫ a uident:& rara domorum
Tecta procul:quæ nunc romana potentia cœlo
b Aequauit:tum res inopes Euander b habebat.
Ocyus aduertunt proras:urbiqꝫ propinquāt.

ASCENSIVS

¶Sol medium &c. Docet quomodo applicuerūt classem ad regiam Euandri quæ tūc humilis & modica erat vbi nunc Roma est:ante cui⁹ muros dicit in aduentu æneæ sacrificium fieri herculi quo turbato.s.nō intermisso concursum esse ad naues ignotas:cognitoqꝫ æneæ dexteras datas vnde habem⁹ hęc Donati.Pauper senatus & numero & opibus intellige. Audax nō temerarius sed propria virtute cōfidēs.Et ꝑcul cū assiduū bellum gererēt:cū gēte latina non mirū si anxie cuncta explorarēt O iuuenes oratio necessaria in tanto metu iterrogationibus ... na. Quo tenditis:qa ex de... videbat illos velle descendere. Superbo:quia iniustum ... gos:vt ostendat iuxta peregrinos inimices Dicite:quia non solus in tāto tumultu venerat ☞ palla.

c Forte die solemnem[c] illo rex Arcas honorem
Amphitrhyoniadę magno diuisq; ferebat:
d Ante urbem in luco: Pallas[d] huic filius: una
Vna omnes iuuenum primi: pauperq; senatus
Tura dabant: tepidusq; cruor fumebat ad aras:
Vt celsas uidere rates: atq; inter opacum
e Allabi nemus: & tacitis[e] incumbere remis:
Terrentur uisu subito: cunctiq; relictis
Consurgunt mensis: audax quos rūpere pallas
Sacra uetat: raptoq; uolat telo obuius ipse
f Et ꝓcul e tumulo: ¶ iuuenes: que causa[f] subegit
Ignotas tentare uias: quo tenditis inquit?
g Qui genus[g]? un̄ domo? pacem ne huc fertis an arma?
¶ Tū pater Aeneas puppi sic fatur ab alta.
Paciferæq; manu ramum pretendit oliuæ.
¶ Troiugenas ac tela uides inimica latinis:
Quos illi bello profugos egere superbo
Euandrum petimus: ferte hæc: & dicite lectos
h Dardaniæ uenisse uiros[h] socia arma rogantes.

Pallas. Hec ille. ¶ Ordo au-
... est. Sol igneus. i. ignei colo-
... aut ardēs vt in serenitate fie-
ri solet conscenderat mediū or-
bem cœli. id est iā meridies erat
... circa dicit igneus: aut me-
... orbē cœli. i. hemispherium
... tpe matutino oriens &
igneis coloris insignū serenita-
tis future: qd' magis placet qa
vult dicere cū primū lux data ē
eos vidisse muros oppidi pal-
lantei cū. i. qn̄ ipsi sup. troiani:
vidēt ꝓcul. i. cū adhuc lōge es-
sent & ita qa eos offendebāt rē
sacrā tractātes vo sise est de ma-
tutino loq: & arcem: & tecta do-
monī rara: q. s. rara tunc tecta. i.
rara domicilia potētia romana
equauit. i. eqparauit nunc cœlo
ita vt roma cœlū mercat' dici:
vn̄ in Bucco. Vrbē quā dicunt
romā &c. sed euāder. s. arcas. ha-
bebat. tū. i. tūc sup. illic res ino-
pes. i. tenues & mod. cas. Ipsi ad-
uertūt. i. applicant oci⁹. i. celerit'
pras. i. priores nauiū ptes & ꝓ-
piquāt vrbi. i. ad vrbē. Rex Ar-
cas. i. euāder ferebat. i. offerebat
forte illo die: nō ergo forte fere-
bat sed forte illo die ferebat q̊
troiani aduenerāt ferebat dicit
āphitryoniade. i. āphitryonis fi-
lio putatiuo videlicet herculi
Iouis ex alcmena āphitryonis
ꝯiuge filio: vn̄ addit magno. s.
sine exēplo & diuis. s. reliqs aut
cœlestibus dijs. honorē solēnē:
id est sacrificiū. an̄ vrbē. s. pallā-
teā in luco. i. silua icedua hercu-
li consecrata Pallas fili⁹. s. euan-
dri vna. i. simul cū pr̄e & oēs pri-
mi iuuenū. i. pricipes iuuētutis:
& senat⁹ paup. i. pr̄es seu senio-
res qui grece psbvteri dicunt' &
tūc paupes erāt dabāt vna. i. si-
mul tūctura. & cruor trepid⁹. s.
ex mactatis hostijs fumabat ad
i. iuxta aras Vt. i. postq; ipsi vi-
dere rates. id ē naues celsas. i. al-
tas allabi iter nem⁹ opacū. i. sil-
uosū & icūbere remis tacitis. i.
nihil murmuris faciētib⁹ quasi
adoriri & p insidias iuadere vel-
lēt terrēt' visu subito. i. ex iopi-
nato orto: & cūcti cōsurgūt. s. a
sacrificio mēsis. s. deoꝝ ad quas
solēnes epulas ponebāt relictis
q̊s pallās audax. i. ꝓpria virtu-
te cōfisus vetat rūpere. i. iterrū-
pere sacra. i. sacrificia: id em̄ ne-
phas putabat': & ipse. q. d. cum
paucis relictis. s. cæteris: volat
obui⁹. s. aduētātib⁹ telo rapto. i.
qd' primū iuenit accepto. Et ꝓ-
cul. i. cum adhuc ꝓcul esset qd'
a temeritate eum purgat. (cum
em̄ assidue gereret bellū cū lati-
nis imprudēter egisset si in eos
insiluisset) inqt e tumulo. i. col-
liculo: o iuuenes: quia seniores
māserāt in sicilia: & tali expedi-
tiōi iutiles erāt q̄ cā subegit vos
tētare vias ignotas. quia insue-
tas. quo tēditis: q gen⁹. i. scd'm
gen⁹ hoc est de q̄ gn̄e. i. vn̄. i. de
qua domo: ne. i. an affertis pacē
an arma. i. bella: Aeneas pr̄ fa-
tur tū sic ab alta puppi: & ptēn-
dit. i. pre se extendit ramū oliuę
☞ pacifere

✱ ra pauperq; Romani impe-
rij ostēdit' parsimonia ꝓ laude
tūc habita. Tepidusq; cruor: fru-
stra qdā cruorē pecud' i sangui-
nē hoim volūt: Nā Iuue. ait san- Iuuena.
guis & a magno ceruix ferēda
ministro: Vergil. atq; atros sic-
cabat veste cruores. Celsas vide-
re rates: qa diximꝰ geminasq; le-
git de classe biremes. Inter opa-
cū allabi nem⁹: p nem⁹: vt hic
iter fluuio Tyberin⁹ amœno: et
est honesta elocutio vt si dicas
iter cœnā locut⁹ sum. i. p cœnā
Tacitis remis: ꝓ ipi taciti: hoc ē
sine celeumate Audax q̊s rūpe-
re Pallas Sacra vetāt: ne iterru-
ptione sacrificij piaculū cōmit-
teret': vn̄ etiā in tertio Helenus.
ne qua iter sctōs ignes i honore
deorū hostilis facies occurrat.
Deniq; cū ludi Circēses apolli-
ni celebrarent': & Hānibal nun- Vn̄ de-
ciat⁹ esset circa portā collinam ductum
igruere: oēs raptis armis cōcur- sit ꝓuer-
rūt: reuersi postea cū piaculum bium.
formidarēt: inuenerūt saltātē i Salua
circo senē quēdā q cū iterroga- res est.
tus dixisset se nō iterrupisse sal-
tationē: ductū est hoc ꝓuerbiū
salua res est saltante sene. Auda-
cem aūt dixit vbiq; Verg. q̄tiēs
vult ostēdere virtutē sine fortu-
na vn̄ etiā turnū audacē vocat.
Iuuenes q̄ causa. s. succīcta & ple-
na iterrogatio: cui p singula re-
spōdet æneas. Qui ge. quo gene-
re. Vn̄ domo: de q̄ ciuitate. An
arma. tropum fecit causa metri
nā cōsequēs erat vt diceret an
bellū. Paciferęq; manu ramū p̄-
tēdit oliuæ: ne morā faceret re-
spōsionē Tela vides iimica: bo-
na ꝯciliatio: nā audierat Hi bel-
lū assidue ducūt cū gēte latina.
Quos illi bello ꝓfugos. Sicut et
vos: & mouet cōciliationē etiā
ex similitudine fortunæ. Ferte
hæc: hoc ad ramum pertinet.
Dicite ad verba.

¶PIERIVS

a ¶Cum muros arcēq; procul & rara domorum. In Oblōgo codice peruetteri, & quibusdā alijs, arces, legit' numero multitudinis, vt referat' ad colles septem, vel ad illud Septēq; vna sibi muro circundedit, arces, Nam rara domorū tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo æquauit. Est autē pro, & rara, in Romano cod. & in Mediceo, ac, b ¶Euāder habebat. In Romano, & in Mediceo, euandrus. Nā euāder, vocatiui casus esse volunt, pro euandre, κατα μεταθεσιν, Reliqui tamen codices euander habent nominatiuo casu. Voluntq; alij, euādre, in vocatiuo fieri κατα μεταθεσιν vt illud, Nā tibi tymbre caput, quod agnoscit Probus. Sosipater tamen Carisius ita scribit Alexāder, Teucer dici debet. Sed & Alexandrus, & Teucrus dici possunt. vt Vergil. Teucrus & Euandrus, secundum illā scilicet rationem, qua nomina gręca in, os, exeūtia. latine i, us, exire Aurelio placet. Contra quam regulam a græcis αγροσ, idem a nobis ager dicitur. Ideoq;, vt in his, & cæteris consuetudo sequenda est. Sed enim super hoc latius habetur libro tertio, eo versu, Teucrus rheteas. c ¶Forte die solennem illo. In Romano codice. Solemne, genere neutro legitur, quod minime placet. d ¶Pallas huic filius vna. Quod in veteribus aliquot codicibus, Pallans scriptum inueniatur, nō est præter alicuius ætatis consuetudinem. Nam præterea, quæ alibi retulimus, in antiquis inscriptionibus obseruata. Romæ apud Marium Melinum magnæ celebritatis Patricium, hospitem olim meum officiosissimū in antiquissimi monumenti Titulo vidi, Pallans. per, n, scriptum. Est vero cippus is pulcherrime elaboratus opere Corinthio, omnium, quæ ad hanc diem viderim lasciuissimo, cuius inscriptionis verba singula in hunc modum habent.

VOLVSIAE
ARBVSCVLAE
PALLANS. Q. N.
A. FRVM.
CONTVBERNALI
CARISSIMAE. ET. SIBI.
In cuius basi est
PREMISSV. DEC.

¶Alibi etiam nomen id hoc pacto scriptum in veterum monumentis obserui, præsertimq;, ll, duplicato, quod iam plæriq; non illiterati viri simplici, l, scribere cœperunt. Sed enim non sum nescius veteres inscriptiones huiusmodi plærumq; variare, litteramq; ipsam, n, non modo superaddi solitam, verum etiam, vbi ex analogiæ ratione sit adscribenda, plærumq; reijci, vt alibi factum in nominibus, Infas, & clemes, ostendimus. Sed quamuis ita veteres scriptitauerint, Probus tamen Valerius nomen hoc in, as, terminari tradit. Et hunc locum citat vt, as, longum ostendat. Qui si, ans, per, n, &, s, agnouisset, non hoc vsus esset testimonio. Alibiq; errare eos dicit, qui putant, Pallantis genitiuum a recto, pallans, per, n, litteram, & Palladis a Pallas, absq;, n, deduci, quas voces accentu tantum distingui monstrat, quum Pallas, Dea sit oxyto nō, Pallas, heros, paroxytonon, De terminatione vero eorum nominum, quæ sunt infas, et clemes, satis est libro primo dictum. Huiusmodi vero generis est etiam. Pregnas. quod per, as, absq;, n, in antiquissimo codice Terentiano scriptum in Ecyra legi eo loco, Nam abducta a vobis, Pregnas fuerat filia Sane apud Sosipatrum Carisium, vbi vtrum Partium, an partum genitiuo plurali a pars partis dicendum sit, quæritur, Plinij verba referuntur dicentis consuetudinem iam, Partium, proferre cœpisse, vt Pregnatium, & optimatiū, Vbi videt' etiā Pregnas pregnatis, vt Optimas optimatis a Pli. agnitū.
✱ illud pro

✱ Illud pro corollario addere visum est, quod in eodem codice Terentiano, qui est in Bibliotheca vaticana, qui subsequit versus, post eum, quem paulo ante citabamus. Neq; fuisse pregnatem vnq; ante hanc sciui diem. absq; dictione, Pregnantem notatus est, vt ita legatur. Nam abducta a vobis, pregnas fuerat filia, Neq; fuisse vnquam ante hāc sciui diem. Quam lectionem ex peritis nonnulli plurimum approbarunt.. Sed em̄ animaduertendum, non esse locū Pyrrhichio in senario versu, nisi bis synalepha scandere voluerimus, primo loco Tribrachū statuentes, in hunc modum. Neq; fu.iuss.un.quam an.te hanc. sciui.diem. Verum hæc in medio relinquere cōsiliū est, quæ sola sibi longū orationis apparatū exposcerent, tam multa apud eum quoq; auctorē sunt iniuria temporū labefactata. e ¶ Allabi nemus & tacitis incumbere remis. In Ro. codice & aliquot alijs, tacitos, legitur quippe viros. non tamen displicet, tacitis remis. f ¶ Quæ causa subegit ignotas tētare vias? In antiquis aliquot exemplaribus, quæ cura, legitur. Sed, caussa, magis pla ☙ cet. Ea

☞ pacifere. i. pacem afferre solite: quod & colūba a Noe emis sa significauit: fatur inquit dicens: tu vides troiungeas. i. troianos in troia genitos: ac tela. i. arma inuasiua. s. inimica latinis. s. quibus & vos inimici estis: quos. s. troiugenas profugos. ... a patria sua illi. s. latini egere lacessiuere aut expulsere superbo bello. i. ai sumpto per superbiam nos petimus euandrum. s. ... gem ferte. s. vos omnes: hæc. s. pacis indicia videlicet ram... ue: & dicite: viros dardaniæ. i. troianæ patriæ lectos. i. electos venisse. s. ad eum: rogantes arma socia. i. socilia in latinos.

☙ cet. Ea em̄ ab aenea refertur: eo versu. Quos illi bello profugos egere superbo. g ¶ Quod genus. In antiquis aliquod codicibus, Qui genus, non ineleganter positum. In aliquot alijs Quis genus, qđ alijs diligētius examinādū relinquo. h ¶ Dardaniæ venisse viros. In Ro. codice, & aliquot alijs, duces, legit pro viros. In plerisq; vero codi. vel hæc, vel illa dictio abrasa discernitur. Sed enim, duces. omnino magnificētius est.

[a] ¶ Obstupuit. tanto perculsus[a] nomine Pallas.
[b] ¶ Egredere[b] o quicūq; es (ait) corāq; parentem[c]
Alloqre: ac nostris succede penatibus hospes.
[d] ¶ Excepitq;[d] manu: dextrāq; amplexus inhæsit.
Progressi subeunt luco: fluuiumq; relinquunt.
Tum regem æneas dictis affatur amicis.
¶ Optime graiugenum: cui me fortuna precari
Et uita comptos uoluit pretendere ramos.
Nō equidē extimui danaum q; ductor: & Arcas
Quodq; a stirpe fores geminis cōiūctus Atridis:
Sed mea me uirtus: & sancta oracula diuum
[e] Cognatiq; patres: tua terris dedita[e] fama
Coniunxere tibi: & fatis egere uolentem.
Dardanus iliacæ primus pater urbis: & auctor
Electra (ut graij perhibent) atlantide cretus
[f] Aduehitur teucros: Electram maximus[f] Atlas
Edidit: æthereos humeros qui sustinet orbes.
Vobis mercurius pater est: quem candida maia
[g] Cyllene[g] gelido conceptum in uertice fudit:
[h] At Maiam (auditis si quicq̄[h] credimus) Atlas
Idem atlas generat cœli qui sydera torquet.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
His fretus: non legatos neq; prima per artem
[i] [k] Tentamenta[i] tui pepigi: meq;[k] ipse meumq;
Obieci caput: & supplex ad limina ueni.
Gens eadem quæ te crudeli daunia bello
Insequitur: nos si pellant nihil abfore credunt
Quin oēm hesperiā penitus sua sub iuga mittāt:
[l] Et mare quod supra teneant: quoq; alluit[l] infra

SERVIUS

SER. ¶ Tanto perculsus nomine: dardani. s. cōmemoratione. Quicūq; es. hoc ad nomē æneæ pertinet. nam esse troianos audierat Dextramq; amplexus inhesit. ostendit virū & virtutis & hospitalitatis amatorē: Subeūt luco fluuiumq; relinquūt hypallage in sensu. Optime graiugenum: q̄tum ad æneam pertinet græci neq; boni neq; meliores sunt. Ergo optime graiugenum superlatiuus est pro positiuo: nam optimus malorū non possumus dicere. ¶ Poe. Superlatiuus em̄ suo tm̄ iungitur generi sic ergo ¶ Pallas. dixit: vt Homer⁹ δικαιωτατοσ κειταυρωυ. i. iustissimus cētaurorum pro iustus cum centauri Cui præcari. fuerit crudeles & impij. Cui me fortuna precari: antiquum est: ¶ Poe. nam modo quem precari dicimus. Teren. Credo qui mihi sic oret. Item facite vt vobis decet: ¶ Aen̄. Salu. Locum editiorem q̄ victoribus decebat: & est grecum ευχεο απολλωνι. Vita comptos ramos: vt in pacis petitione ramus oliuæ cū vitis offerat partim fabulæ partim naturæ efficit ratio nā cū de noīe athenarū Neptūnus & Minerua contēderēt: & iussisset iuppiter vt illius noīe diceret ciuitas: q mun⁹ melius obtulisset: equum Neptūnus oliuam Minerua protulit: & statim vicit: vnde cum ram⁹ eius alicui offertur: indicat eum Oliua pacifera esse meliorem: hinc est illud puerbium. Hærbam do. i. cedo victoriam quod Var. in ærijs ponit cum in agonibus hærbam in modum palmæ dat aliquis ei cum quo contendere non conatur & fatetur esse meliorem. Vittas autem habet ramus oliuæ: ideo vt inertiam & imbecillitatem ostendat offerentis. Scimus em̄ oues egere alieno semper auxilio. Voluit: hinc eum laudat q; tantus eum vir rogare compellitur: Danaum q; ductor & arcas: nec q; multitudinem haberes extimui nec q; esses arcas vt illuc hoc tendat. id est Agamēnoni & Menelao cōiunctus & hoc ad Euandri laudem pertinet qui per qualitatē morum meruit non timeri. Fores. pro fuisses: sed notandū fores de preterito. Mea me virtus: Hæc arrogatio ad honorē Euā ☙ dri pertinet.

ASCENSIVS

¶ Obstupuit tāto perculsus nomine Pallas. Egredere o quicūq; es ait: coramq; pa. Docet beniuole acceptū æneā ad Euandrū adductum coramq; eo disertam hūisse orationē: circa quē locū habemus ex Donato verba hec Quicūq;: ad hoīem non ad originē referas. Coramq; parentē allo. Optime summū iudicium seruat parenti & regi. Vt graij perhibent: vt hoc tuorum testimonio probē. Idem atlas: ne similitudie nominis falso idvsurpare videretur. Obieci: cum petiturus essem quæ etiam tibi salutaria essent non expaui. Nam cum gente tibi inimica & crudeli bellū gero: & dicendo vnā gentem extenuat timorem belli. Accipe daq; fidē: summe auxiliū & da. Fortia pectora & animi: nam in bello animi fortitudo & corporis robur requiritur Spectata de qua iam factum est periculum. Sic ille. ¶ Ordo autem est. Pallas scilicet fili⁹ euādri: perculsus seu percussus tanto nomine: id est tanti nominis commemoratione: scilicet dardaniæ: sciuit enim dardanū ab Ioue ortum. obstupuit: id ē ob stuporē fixus hæsit: & ait o quicunq; es egredere & alloquere parentem coram: id est in presentia eius. ac succede hospes: id est iure hospitalitatis: nostris penatibus: id est laribus: & excepit: scilicet æneam e naui. manu: scilicet sua: & amplexus dextram inhæsit id est moram traxit in amplexu quod amoris indicium est: ipsi progressi: id est postq; processerant: subeunt luco. id est subintrant lucum vbi sacrificia fiebant herculi: & relinquunt fluuium quod nō vacat quia posset lucus esse ad fluuiū sed est hypallage secundū Seruium. Tum: id est deinde æneas affatur regem: scilicet euādrum dictis amicis. id est amicabilib⁹. O optime graiugenum pro graiugenarū: id est a grecis aut inter grecos genitorum: cui id est ad cuius honorem & gratiam: fortuna voluit me precari: id est humiles preces fundere: & supplicem esse. (Nam aliter diceret: quem me fortuna p̄cari &c.) & cui voluit me pretēdere: id est vt pretenderem: ra ☞ mos.

Accipe:daq; fidem:sunt nobis fortia bello
m Pectora:sunt animi:& rebus m spectata iuuētus.

PIERIVS

a ¶Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas. Ne repetam amplius, Obstupuit, eo me uertam quod, percussus. in antiquis codicibus habetur a percutio. Quod vero isti percelle re, vnde perculsus ad animum tantum spectare dicūt, apud Ouidium quinto Metamorphoseos legas. Stipite qui media positus. fumabat in ara, perculit, quod quidē nulli non b videatur ad corpus pertinere. b ¶Egredere o quicūq; es. In Romano codice sententia nō profertur per dissolutum. Sed coniungitur cum obstupuit copulatiua particula adiecta hoc pacto. Et gradere o quicunq; es ait. Sed enim egrede c re, video magis eruditis placere. c ¶Coramq; parente alloquere. codices plærīq; veteres, parente, legūt ablatiuo casu: vt sit coram parente. Sed mihi magis placet, parentem d adloquere, vt est in Romano cod. & alijs optimis. d ¶Accepitq; manu dextrāq;, āplex⁹ ihęsit. In plerisq; cod. antiqs excepitq; manu dextraq; & pro āplexus. sunt codices, in q; bus, implexus, legitur: quę lectio cum dextra ablatiuo con e ueniret. Sed em, amplexus. plures fautores habet. e ¶Tua terris dedita fama. Præteribo quod in antiquis aliquot codicibus, debita, legitur, quum, Didita, in emendatioribus habeatur: quod Seruius etiam agnoscit in codicibus emendatis: dumq; exponit, didita, diuulgata: vt illud. Diditur in terea Troiana per agmina murmur. Lucretianum id quidē verbum, & in hoc significato ab vtroq; horum sæpissime f positum. f ¶Maximus atlas. In Ro. codice, maxim⁹ atlās. de cuius scriptiōis ratione plæraq; diximus in primo Aeñ. Succurrit vero nunc marmor simili ratiōe inscriptum, qđ elegantia ingenia subiectum hic nō aspernabuntur.

ASPRENANS . CALPVRNIVS
TORQVATVS . PATRI . SVO.

Fuisse enim in huiuscemodi nomine verā lectionem, asprenans apud antiquiores, fatentur omnes. tum in æde Diuæ Ceciliæ trans tyberim, asprenatis cæsiani, legitur absq;, n, g obliquo casu. g ¶Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit. In ātiqs cod. ptim cyllene, ptim, cyllenę, legiť, Et cō h ceptum vertice: absq;, in, quod non placet. h ¶Auditis si quicquam credimus atlas. In codicibus aliquot antiquis, si cuicquam credimus atlās, legitur. Sed, quidq;, magis placet i & atlas, absq;, n, scribi dictum i ¶Tentamēta tui pepigi. In antiquis plærisq; codicibus, temptamenta, per, mp, legitur: quam scribendi rationem: præter omnium fere codicū antiquorum congeriem. In aliquot etiam marmorū inscriptionibus obseruaui: cuiusmodi ea est. Eius monimēti partem alienare temptauerit. Sed em vbi ita scriptū inuenitur: alia quoq; præter eruditorum vsum inspiciūtur. Nos itaq; tentamenta, scribamus: vt omnes fere notæ melioris homi k nes hodie scribunt. k ¶Me me ipse, meumq; obieci caput. In antiquis aliquot codicibus, memet, legitur: de primæ vero syllabæ quantitate vide Valerium Probum: & obseruatum a grammaticis, tutemet, esse da stylum: quod eiusdem est proportionis. Missum faciam, capud, per, d, in antiquo quodam codice passim notatum. Nam de litteræ illius mutatione satis superius dictum. l ¶Quodq; alluit. In antiqs abluit. quod non ita placet. Est em hic ablure, vel alluere, m quo frequēter vtiť Plinius in hāc sententiam. m ¶Et rebus spectata iuuentus. In codicibus nonullis antiquis, e rebus, legitur. Sed enim sententia videtur, et exposcere.

…moes scilicet oliue comptos vitta scilicet lanea in signum (vt Seruius dicit) inertie: aut quia potentis opus habeā opibus Egenus. id est ego quidem hoc est certe non extimui. q̄ id est quia ductores. id est esses ductor: danaorum: id est græcorum & arcas natus: id est ex arcadia oriundus: & q̄ fores coniūctus geminis Atridis a stirpe: id est origine generis: sed mea virtus quę: scilicet displacuit & fiduciam mihi fecit. & sancta oracula diuum: id est diuorum: & patres. id est maiores nostri cognati: id est de ea dem stirpe nati. & fama tua dedita: id est diuulgata & dimissa terris. id est per terras. (Nam sicut dare ē dicere & mittere. ita dedere. quasi didere in diuersa dicere & mittere) coniunxere tibi me: & egere: id est impulere me volentem: fatis scilicet sic iubentibus (quia vt dicit Seneca: fata volentem ducunt: nolentē trahunt. Quicquid autem fatale est quantum ad fata est necessitatis: quia etiam inuito omni mortali fiet. Nam fata viam inueniunt: sed quantum ad libenter facientē voluntatis est & ita dixit egere quantum ad fata: & volentem quantum ad obediētem libenter: vnde necessitatis est mori. sunt tamen qui voluntarie moriuntur suntq; qui coactū tātum) docet autem quomodo habeant cognatos patres dicens. Dardanus primus. id est q̄ pręcipuus (nā teucer prior erat) pater vrbis iliacę. id est troianę & author iliacę vrbis. cretus: id est progenit⁹ (vt graij. id est gręci: quasi dicat authores vestri: phibent. id est attestātur) electra atlantide: id est atlātis sed itali filia aduehitur teucros: id est ad eos qui & teucri tunc dicebantur Atlas maximus (hoc poeticæ: nam nō mauritaniæ rex sed italiæ hanc Electrā genuit Poetarum autē est omnia que vni⁹ nominis hominib⁹ attribuunť vni attribuere) edidit. i. progenuit: electram: atlas inquit qui sustinet. id est sursum tenet & portat humero: orbes æthereos id ē cœlos. Mercurius est pater vobis: scilicet arcadibus (nam mercurius ex nicostrata euandrum genuit: qui mercurius est filius iouis qui pater tantali. q Atridarum progenitor) quem mercurium maia candida q̄ vna est ex eis quę in stellas septem translatę dicuntur. fudit. i. progenuit in celene appositorie vertice gelido. id est monte frigido in arcadia. At si nos credimus quicq̄; auditis (bene dubitat: qa reuera nō idē fuit atlas) atlas immo idem atlas qui torquet tāq; iniquum pondus quod altius trudere conatur: sidera cœli: generat pro eo quod est generauit maiam: scilicet matrem Mercurii: sic quia nos ab atlante per electram descendimus & ab ioue per dardanum: & vos ab eodem atlante descendistis per mercurium & per eūdem ab ioue: genus amborum: scilicet nostrū scindit se: id est diuidit in diuersos consanguinitatis ramos: ab vno sanguine. Ego itaq; fretus. id est cōfisus his. s. dictis vt affinitate & causa belli: & virtute mea non pepigi. i. non sum pactus per legatos neq; per artem. s. oratoriam aut per scripta: prima tentamenta. id est ad amicitiam conciliādam pericula: sed ipse. i. egomet obieci me & meum caput & veni supplex ad limina: scilicet tua. Quia eadem gēs daunia. i. rutula a dauni fi lio ducta

lio ducta q̄ insequiť de bello crudeli: id est impie suscepto contra videlicet profugum pacis amatorem & nihil iniuriæ mollientem: si pellant nos: scilicet a finibus suis: credunt nihil abfore: id est abfuturum seu defuturum esse quin mittant sub sua iuga penitus omnem hesperiam: id est italiam: & quin teneant mare quod alluit: scilicet italiam supra. id est ab orientali plaga: id ē mare adrianum: & quod alluit ifra: id est ab inferiore parte: scilicet mare tyrrhenum: accipe: scilicet a nobis: & da scilicet nobis fidem: id est sanctam compromissionem: pectora sunt nobis: idest nos habemus pectora fortia bello. id est ad bellum gerēdum: & iuuentus spectata: id est perspecta & explorata. rebus: scilicet bellicis: quia decennali bello vexata. Et ita ostendit petitionem suam honestam vtilem & facilē.

dri ptinet. Sctā oracula di. Tyberini: scilicet dedita fama diuulgata: vt deditur hic subito troiana per agmina rumor. Fatis egere volentem: quod voluntatis fuerat egit necessitas fati. Dardanus iliace primus pater vrbis & auctor reddit quod ait supra: Cognatiq; pr̄es: Sane sciendum Atlantes tres fuisse: vnum maurum qui est maximus: alterum italicum patrem Electræ: vnde natus est Dardanus Tertium arcadicum patrē maiæ vnde natus est mercurius sed nunc ex nominum similitudine fecit errorem & dicit Electram & Maiam filias fuisse atlantis maximi nec præter rationem ait & maximi. & atlas idē generat. Nam & ipse habuit etiā horum nominum filias: id est electram & maiam. Vt graij perhibent: vt vestræ continent literæ. Candida maia. Splendidior enim est maia inter plæiadas: quæ est vna de atlantibus: id est de plæiadibus. Cyllene: mons arcadię vbi maia Mercurium est enixa. Fudit autem nō iniuriose dictum est: vt in Pisonem quę te belua non hominē ex vtero fudit: sed celeritatem parientis ostendit: quod infantibus dicitur omen infœlicitatis afferre: spectat etiam ad rationem physicam. Nā certe est vbiq; est Mercurius: vt dixim⁹ supra ideo dicit eū in ortu fuisse velocem: Tentamenta tui pepigi: cum nullo autem pactus sum vt te aut per artem aliquā aut per legatos probarem: sed intrepidum me tibi commisi. Tentamenta pepigi: experimēta pactus sum: nam geminum est præteritum ab eo quod est paciscor facit enim & pepigi & pactus sum: sicut placeo & placui & placitus sum. Pango em vnde multi volunt venire pepigi: nusq; lectum est: Gens eadem que te. sic agit vt & ipse p̄stare videatur. Nā & supra ait. Socia arma rogantes. Daunia: rutula a dauno. Crudeli bello: supra bello profugos egere superbo. Nihil abfore sibi absuturum nihil arbitramur. Accipe: daq; fidem hoc est quod ait in. x. Humanis que sit fiducia rebus. Rebus spectata iuuentus: decennali prælio & bene promissionem confirmat rebus & testimonijs quæ est inualida verbis.

Atlātes tres fuerunt.

Maia. Mercurius.

Pepigi & pact⁹ sum.

ASCENSIVS

¶ Poe. ASC.

¶Dixerat æneas &c. Prosequit̃ rn̄sum euādri & beniuolētiam eius in æneā qui eū epulis solē≈

¶ Euá≈ der. Dona.

nibus accepit. De qua re dicit Donatus sic. Pauca ne longior oratio solēnia impediret. Insi≈ gnē pharetrā. Mire munera ex≈ ornat: ne videant̃ leuia. Subla≈ ta: aut metus cā aut satietate in≈ teruenic̄te. Sedili nam mos fuit nō accūbēdi: sed sedēdi in his sa cris: vn̄ in septimo: hęc sacris se des epulis Leonis qđ cōuenie≈ bat herculis sacris. Viscera: nul la erat ambitio ī æscis: caro por tabat̃ copiosa sed bubula: Ma≈ le aūt accept⁹ fuisset si tollat̃ sa crorꝫ religio. Hæc ille.

Ordo.

¶Ordo est. Aeneas dixerat. i. finiuerat sermonē suū. Ille. s. Euander: lu strabat lumīe. i. visu. hoc est cir cūspiciebat & annotabat: iādu dū. i. ab eo tpe quo loq cœperat aut cū primū viderat: os oculos & totū corp⁹. s. reliquū loquen tis. s. æneę tū. i. deinde: rfert. i. rn̄ det: pauca. i. paucis: sic. i. in talē formā: vt. i. quātū libēs o fortis sime teucrū. i. teucrorū ego acci pio. s. hospitio aut accipio. i. au dio & agnosco te: vt. i. quātum q. d. q̄ maxīe recordor. i. ad me≈ moriā refero verba. i. formā di cēdi: & vocē. i. modum proferē di & vultum parentis. s. tui an≈ chise. Nam ego memini laome dontiadē. i. laomedōtis filiū. s. priamū visentē. i. euntē videre: regna (id in gratiam eius dicit:

¶Poe.

nā meretricio contubernio te≈ nebatur a thelamone: nō legiti mo mr̄imonio) sororis. s. suę he

Salamis & sala≈ min.

sione: & petētē salamina. s. pa≈ triam thelamonis (declinat̃ au tē hęc salamis vel salamin hui⁹ salaminis vel nos. & ē ciuitas ī achaia) iuisere ꝓtin⁹. i. ꝑpetuo tenore & eadē ꝓfectione (dicit aūt inuisere nō īuisisse: quia vt docet Agreti⁹ memini pn̄tis nō p̃teriti tpis verbū postulat) fi≈ nes gelidos arcadię. i. trāsire ar≈ cadiā iuuēta. i. iuuenilis ætas: prīa. i. incipiēs vestibat pro ve stiebat: mihi tū. i. tunc: genas. i. extrema maxillarū flore. i. lanu gine: hoc est barba tenui & ego mirabar duces teucros. scilicet qui cū priamo venerāt: & mira bar ip̄m laomedōtiadem. i. lao medōtis filiū: sed anchises scili cet pater tuus: ibat. i. incedebat altior cūctis. s. reliquis: Mens ar debat mihi iuuenili amore qa iuuenes gaudent proceritate & elegātia corporum cōpellare. i. affari cū veneratione virum. & cōiungere dextrę. s. illi⁹: dextrā s. meam. accessi. s. eum: & cupi≈ dus. s. eius amicitiæ & cognitio nis: iduxi. s. ipsum: sub mœnia phenei. s. oppidi arcadię qđ no mē forte ꝓ pallanteo posuit. Il le discedens. i. cū discedere vel≈ let dedit mihi pharetram insi≈ gnē & sagittas lytias chlamidē i. vestē militarē: itertextā auro i. filis aureis. (Est autem versus spōdaicus) & dedit bina. i. duo

☞ aurea

¶Dixerat æneas: ille os oculosq́ꝫ loquentis
Iamdudum & totum lustrabat lumine corpus
Tum sic pauca refert ¶ ut te fortissime teucrum
a Accipio[a] agnoscoq́ꝫ libens: ut uerba parentis
Et uocem anchisæ magni: uultumq́ꝫ recordor.
b Nam memini hesionæ[b] uisentem regna sororis
Laomedontiadem priamum: salamina petentem
Protinus arcadiæ gelidos inuisere fines:
c Tum mihi prima genas uestibat[c] flore iuuenta
Mirabarq́ꝫ duces teucros: mirabar & ipsum
Laomedontiadem, sed cunctis altior ibat
d Anchises: mihi mens iuuenili[d] ardebat amore
e Compellare uirū: & dextræ coniūgere dextrā[e].
f Accessi: & cupidus phenei[f] sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram: lyciasq́ꝫ sagittas
g Discedens: chlamydēq́ꝫ auro dedit intertextā[g]:
h Frenaq́ꝫ bina: meus que nūc habet aurea pallas[h].
Ergo & quā petitis iuncta est mihi fœdere dextra
Et lux cum primum terris se crastina reddet:
i Auxilio[i] lætos dimittā opibusq́ꝫ iuuabo.
Interea sacra hæc quando huc uenistis amici
Annua: quæ differre nefas. celebrate fauentes
Nobiscum: & iam nunc sociorū assuescite mēsis.
¶ Hęc ubi dicta: dapes iubet & sublata reponi
Pocula. gramineoq́ꝫ uiros locat ipse sedili.
Præcipuumq́ꝫ toro & uillosi pelle leonis
Accipit æneam: solioq́ꝫ inuitat aceruo.
Tum lecti iuuenes certatim: areq́ꝫ sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorū: onerantq́ꝫ canistris
Dona laborate Cæreris. Bachūq́ꝫ ministrant.
Vescitut æneas: simul & troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis & lustralibus extis.

¶PIERIVS

a ¶Accipio agnoscoq́ꝫ libens. In codicibus aliquot antiquis aspicio adgnoscoq́ꝫ, legitur. Sed plures omnino, accipio, habent. vt illos Porticibus rex, accipiebat in amplis.

b ¶Hesiones visentem regna. In Romano codice græca pro≈ nunciatiōe scriptum est, hisione, prima syllaba per, i, quo sono nunc ητα litteram pronunciant, ησιουη, n, scribitur. Variatq́ꝫ declinatio genitiui in antiquis codicibus. Nam in alijs, hesiones, vt ησιουησ. In alijs, hesionæ, latino decli≈ nat̃ quin etiam, hesione, per, e, simplex reperitur. Sed hesio nes, omnino doctioribus placet.

c ¶Tum mihi prima ge nas vestibat flore iuuenta. In codicibus aliquot antiquis, vesteibat, siue vt Priscianus putat, mediarum vocalium transpositione, quæ postmodum in, ei, diphthongo con≈ trahātur. Siue magis ex Lucillij sententia, ad, i, productam indicandam, ea diphthongus scribi solita sit, Nam in, dei≈ co, & ameiceis, & periculeis. nulla synæresis. Sed & iuuen≈ ta, varie scribitur. in nonnullis enim codicibus, Iuuentus, In alijs quibusdam, Iuuentas, inuenitur, de quibus alibi di≈ ctum.

d ¶Iuuenili ardebat amore. In Romano codice, & in quibusdam alijs, iuuenali. legitur per, a, in pene vlti≈ ma, quod etiam in aliorum Auctorum veteribus exempla ribus obseruaui. Et agnitū a Grāmaticis, alibi demōstraui.

e ¶Et dextræ coniungere dextrā. In antiquis aliq̄t codicibus

⁂ legere

SERVIVS

¶Totum lustrabat lumine cor pus: pr̄na in eo liniamenta co≈ gnoscens. Pauca refert non pau ca: sed paucis. id ē breuiter. Hoc vult dicere multa eum dixisse sed paucis. Agnoscoq́ꝫ libens. postq̄ probauit ex habitu cor≈ poris vera esse q̄ dicebat æneas per anchisen eum laudat adula tione deposita. Sane inter agno sco & cognosco superfluo qui≈ dam volunt facere discretionē: vt cognoscamus nouos agno≈ scamus antiquos. Sed hęc a poe tis metri necessitate variantur: nam agnosco propter synali≈ phem dixit. Hesione visentem Regna sororis vt diximus su≈ pra Hercules euersa Troia He≈ sionem Laomedontis filiā Te lamōi suo comiti dedit. Ex qua natus est teucer Priam⁹ postea cum salamina tenderet ad vi≈ sendum regnum sororis: per ar cadiam iter fecit & tunc ab Euā dro susceptus est hospitio An≈ chises. Visentem regna. Videre cupientem. Protinus: vero eo≈ demq́ꝫ tempore. Hoc est dū per git vidit archadiam: Nam non possumus simul intelligere: cū salamina insula sit: archadia in continēti. Mirabarq́ꝫ duces teu≈ cros: hos laudat: quo melior sit ille quem prefert. Iuuenili arde bat: inest enim studium acqui≈ rendarum amicitiarum: Hora. Animusq́ꝫ virilis. Querit opes & amicitias. Phœnei oppidi ar cadię. Home. οιφεμεομ τευεμομ τοκαι ωρχομ εμομπολυμηλομ. Nec nos debet mouere ꝙ cum Euander de Palanteo sit dicat phœnei sub mœnia cū sciamus poetas vicinas omnes pro vna habere ciuitate: sicut de Dido≈ ne facit quam nōnunq́ꝫ Tyriā: aliquotiens sidoniam vocat. Il le mihi insignem pharetrā: ius hospitij habet inter se remune≈ rationem: sed verecunde tacet Euāder: de muneribus suis. Au ro dedit intertextam: legitur & intertexto. Frenaq́ꝫ bina: poeti≈ ce nam duo debuit dicere. Bina enim secundum Cice. non dicit̃ tur nisi de his que sunt numeri tantum pluralis. Nam Cicero culpat filium per epistolam di cēs male eum dixisse: direxi litteras duas: cum litteræ quotiēs epistolam significant numeri tantum pluralis sint: cōtra epi≈ stolas binas non dicimus: sed duas. Iuncta est mihi fœdere de xtra: antiquis amicitijs per an≈ chise hospitium. Quando huc venistis amici: Siquidē in ami citiam venistis. Extraneos eñ ad sacra non licebat adhibere: hos autē adhibet ad sacra: qua≈ si antiqs iunctos amicitijs: vn≈ de infert & iam nunc sociorum assuescite mēsis Annua que dif ferre nefas: anniuersaria sacrifi cia ideo non differunt̃ quia nec iterari possunt. Nā calēdaria si qua fuerit rōne dilata pn̄t repe ti. nec piaculū eorꝫ intermissione

⁂ cōmittit.

...cōmittit. Dapes: epulæ deorum ppriæ. vt iouis cœna. Sedili. Nā in tēplo Herculis lectisternium esse nō licebat. Accipit aut suscipit ad sedendū. aut facit: vt illos porticib⁹ rex accipiebat in amplis. thorꝝ autē herbarꝝ sup soliū fuisse intelligamus: ne sit sedili ɔtrariū. cōgrue aūt dicit de leonis pelle esse cooꝑtum: quasi in Herculis sacris. Tū lecti iu. nō vacat lecti. In sacris em̄ Herculis liberi nec serui intererāt nec liberti adeo vt Appius q sacra hęc trāstulit in libertos & caruerit oculis: & intra annum oēm familiā pdiderit Potitiorꝝ. Certatim. i. studiose. Aręq; maxime. s. nōdū em̄ Templum herculis fuerat: sed ara tantummodo. Quā maximā dicit ex magnitudine fabricæ. Laboratæ cereris: quæ eget laboris vt mox & frumentis labor additus vt mala culmos. Esset rubigo. Glandes enim sine vllo labore nascuntur. Perpetui tergo. b. aut secundū Home. intelligendum qui dicit carnes dorsi apponi solitas honorabilioribus: vt sit sensus talis apposuit ante eos magni bouis carnes eas quę apud maiores in honore fuerunt. Aut reuera perpetui. Nam de hoc boue immolato Herculi carnes carius vēdebantur causa religionis. & inde alter redimebaꝶ. qui ex illius precio comparatus quasi perpetuus esse videbatur. Tergo autē potest a parte totum intelligi. Lustralibus. aut pinguibus: moris enim fuerat completo lustro pingues victimas offerre censores: aut certe de quinquēnali boue. i. perfectę ętatis. nam Home. dixit Ιοισιδεβουνιερασεμ αναξανδρω ναρεναπενΓα εΓηρου υπερμεναι κεουτονι.

legere est, dextram & coniungere dextræ. Sed quattuor syllabarum per e, prolatarum sonus continuatioq; exilitatem quandā præ se ferunt ad fastidiū vsq;. f ¶ Accessi & cupidus phinei, phinei multis modis corrupte legiꝶ. Nā & phænei, & phœni, reperitur. Sed em̄ per e, phenei trisyllabū oīno legendū exprobationibus exēpla. Hom. οι φενεοντε νεμοντο. g ¶ Clamidemq; auro dedit intertextā. In Ro. cod. legere est, intertexto: sed intertextā, melius. h ¶ Palas nisi placeat, pallās vt in plerisq;. Veterū monumentis notatū est. Et quia nomē id n, non recipere tradit probus, certe geminato saltē ll, scribēdum erit. i ¶ Auxilio lætos dimittā. In hoc etiam noīe, auxilio, variatū. Nam sunt qui, auxilio, per s, sunt qui per x, sunt qui per vtrunq; x, & s, scribant, & superius in monumentis veterum, auxilium, per x, & s, notatum obseruauimus. Nos auxilium, ex vsu eruditorum emendatione scribimus. Sed illud magis me mouerit, quod in codicibus aliquot antiquis auxilio tutos, legitur: sed lætos, magis receptum.

aurea frena q̄ pallas. s. filius meus habet nūc. Ergo & dextra. i. fides quā petis. s. a me: est iuncta mihi fœdere. i. pacto sociali: & cū primū. i. vt vel vbi primū: lux crastina reddet se terris: ego dimittā vos lętos auxilio: & iuuabo opibus. i. facultatibus & diuitijs meis. Interea qn̄. i. qn̄quidem: vos venistis huc. i. ad nos sacrificātes: amici & ita nō turbastis sacra: celebrate nobiscū fauētes hęc sacra annua. i. q̄ quotānis hoc die fiūt: q̄. s. sacra nefas sup. sit differre. s. in aliud tp̄s. & assuescite iam nūc. i. ex hoc deinceps: mēsis sociorꝝ. i. vobis sociali fœdere cōiunctorꝝ. vbi. i. postq; hęc dicta sup. sunt ab euādro. ipse iubet dapes & pocula sublata. s. timore hostilis aduentus: reponi. s. ad mensas & ipse locat viros in sedili gramineo: ex cespite. s. facto & accipit æneam. precipuum. i. principem virum: toro. i. iubis in tortis & pelle leonis villosi: & inuitat sup. eum solio acerno. i. ex acere arbore facto: vnde fiebant & tabulę de quibus martialis. Aurea qui dederit dona minora dabit: tum. i. deinde postq̄ concessum est. iuuenes lecti. i. egregij: & sacerdos are. i. sacrificulus: ferunt. i. afferunt viscera taurorum tosta. i. carnes taurinas assas: & onerant. i. onerando apponunt sup. e canistris. i. sportulis aut corbibus seu calathis: dona cereris laborate. i. panis confecti artificiose. & ministrāt. i. ppinant. bacchū. i. vinū. Aenas & troiana iuuētus vescit simul tergo bouis perpetui. i. vnde datur perpetuum epulum: quia eius precio redimitur alter: aut perpetui. id est integri & extis lustralibus. id est purgatiuis quæ ad expurgationem oblata erant.

SERVIVS.

¶ Postq; exēpta fames & amor. i. e. postq; necessitati satisfactum est & voluptati. Nō hæc. variat in vno ꝓnoīe: nā hęc solēnia nobis. Has ex more dapes hanc tāti numinis arā. Superstitio est timor superfluus & delirus: aut ab aniculis dicta superstitio: q̄ multis superstites per ætatem delirāt & stultæ sunt: aut secundū Lucretium superstitio est superstantiū rerum. i. cœlestiū & diuinarꝝ quę super nos stant: inanis & supflu⁹ timor. Veterūq; ignara. d. Duo dicit nō ideo Herculem colimus aut quia omnem religionem veram putamus: aut qa deos ignoramus antiquos. Cautum enim fuerat & apud atheniēses & apud romanos ne quis nouas introduceret religiones nam ideo & Socrates damnatus est: & chaldæi & iudęi sunt vrbem depulsi. Nouamus ho. detraxit re. nam renouamus debuit dicere: quam particulam alibi addidit: vt Fata renarrabat diuum. Suspensam hāc aspice. r. Cacus secundum Fabulam Vulcani filius fuit ore ignē & fumum vomens: quia vicina populabatur. Veritas tamen secundum philosophos & historicos hoc habet: hunc fuisse Euandri nequissimum seruum ac furem: nouimus autem malum a græcis κακον dici quem ita arcades illo appellabant tempore postea translato accentu Cacus dictus: vt ελενη Helena: ignem autē dictus est vomere q; agros igne populabaꝶ: hunc soror sua eiusdē nois prodidit: vñ etiā sacellum meruit: in quo ei per virgines vestæ sacrificabaꝶ. Suspēsam rupē:

a Postq̄ exempta fames: & amor cōpressus[a] edēdi.
b Rex Euandrus[b] ait: non hæc solennia nobis:
Has ex more dapes: hanc tanti numinis aram:
c Vana superstitio veterum ve[c] ignara deorum
Imposuit: sæuis hospes troiane periclis
Seruati facimus: meritosq; nouamus honores.
d Iam primum[d] saxis suspensam hanc aspice rupē.
e Disiecte[e] procul vt moles: desertaq; montis
Stat domus: & scopuli ingentem traxere ruinā.
Hic spelunca fuit: vasto summota recessu
f Semihominis Caci facies quam dira tenebat:[f]
Solis in accessam radiis semperq; recenti
g Cæde tepebat humus foribusq;[g] affixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes: magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
h Auxilium: aduentumq; dei: nā maximus[h] vltor
Tergemini nece geryonis: spoliisq; superbus
Alcides aderat: taurosq; ac victor agebat
Ingentes: vallemq; boues: amnemq; tenebant.

PIERIVS.

a ¶ Et amor compressus edendi. Diximus in Romano codice, euenire sæpius, vt dictiones, quæ per geminum ss, scribendę forent, per n, & s, notatæ sint, vt hoc loco, comprensus. Id ea de caussa factum est, quod geminandarum consonantium diuersus admodū vsus apud veteres fuit, quadā em̄ ætate multa, q̄ nos vnico s, nūc scribimus, geminato illi, vti superius dictū est, scribebant, caussus, imperiossus, formossus, & sissia. Contra fuere tempora, quibus vt obseruatum a verrio est, consonantes

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Postq; exēpta fames. Postq; inquit sedata est fames nā prius silentiū fieri solet cū suo quisq; intentus sit negocio: sermo habit⁹ est ab euandro de origine sacrificiorꝝ herculi institutorꝝ in qua enarrāda describit reditū herculis ex hispania per italiā vbi cacū furē abigeū interemerat occasione cuius ea sacra illi ꝑpetua instituta fuerāt vnde dicit Dona. sic. Dona. Postq; exē. fa. nō libenter audiūtur sermones nisi vēter satur sit. Has dapes dum originē sacrorꝝ narrat epulas etiā excusat. Hæc ille. Ordo est. Postq; fames est exēpta. s. epulis vt in primo dixit & Ordo. amor. i. auiditas edēdi. i. comedēdi cōpressus sup. est. i. sedata est. Rex euandrus. (Nā oia græca in ros apud nos exeūt in rus & in er vt teucr⁹ & teucer: euādr⁹ & euāder. & inde duplex est vocatiuus nō p metathesim vt dicit alexā.) ait. Superstitio vana. i. delira & stulta religio q̄ diu supstitib⁹ eē solet: ve. ꝓ vel ignara veterū deorū: nō iposuit nobis hęc solēnia: & has dapes. s. solēnes: ex more. i. quas ex more dam⁹ & edim⁹: & hāc arā. s. maximā (sic ei dicebaꝶ) tāti numinis. s. hectoris q ꝓcipu⁹ est victorꝝ de⁹: sed sup. o hospes troiane. nos suati. i. erepti: sæuis. i. immanib⁹ periclis. ꝓ piculis. s. iminētib⁹ a caco facim⁹ sup. hæc solēnia & nouam⁹. i. innouam⁹ quotānis honores meritos. i. q̄s hercules meruit ꝓuādo nos. Aspice iā primū. i. ꝓ exordio declarationis mee: hāc rupē suspēsā saxis & aspice vt. i. queadmodū moles s. saxorꝝ: disiectę sup. stāt. i. deuolutę sūt & vt dom⁹. i. spelūca & habitatio mōtis. i. q̄ cac⁹ habuerat in mōte:

☞ in monte: stat deserta. i. derelicta ab habitatore interēpto: & vt scopuli. i. eminētia saxa traxere ingentē ruinā. i. ruēdo ingentem partē secum traxerūt: Spelūca: summota. i. seposita a frequētia hoium: vasto. i. valde amplo recessu fuit hic. i. hoc loco: quam facies. i. effigies atq; spēs: dira. i. execrāda quasi deorum ira ꝑducta caci illius filij vulcani semi hois i. feritate corrupti & habētis solū figurā humanā tenebat in accessam. i. nō aditā radijs solis & humus. s. fundi eius: tepebat semꝑ recēti cede. i. sanguine effuso per cedē: & ora virū pro virorū affixa foribꝰ superbis. i. tyrānicis & saeuis: pendebāt pallida tristi tabo. i. cruore immundo & sanie tristi aspectu. Vulcanus erat pater huic mōstro. s. caco q vomēs ore ignes atros. i. fumosos aut vaporosos: vñ & fulgura fiunt: illius. s. pris sui Vulcani: ferebat se sup. cū magna mole. i. vasto corpore. Aetas. i. longa tēpestas aut quū illud attulit aliqñ. i. tandē & i. etiā nobis sicut videlicet multis alijs: nobis inqt optātibus. i. qui anxie optabamus: auxiliū. s. herculisq; ꝑ. i. aduentū dei cum quo nobis auxiliū venit. Nā alcides. i. alcei nepos aut virtute ꝑditus Hercules maximꝰ vltor. s. mōstrorum aderat superbus. i. magnificus & elatus nece. i. cede & interēptione geryonis: illius regis hispani: tergemini. i. tria corpora habentis: per quae tris exercitus trium insularum intelligi volunt. & ipe victor: agebat huc id est ad nos: aut ad hāc regionē. tauros ingentes. id est valde magnos & boues. id est vaccę eius: tenebant. id est occupabant: vallem scilicet hanc vicinam tyberi: & amnem scilicet hunc videlicet tyberim.

✲ consonantes minime geminarentur. Vbi vero quid gemina cōsonante scribendum occurrisset, supra litterā, q gemina scribenda erat, notā quandā ponere cōsuerant. Amplius, Velius Lōgus nisum auctorem citat, qui, comesse, &, fuesse, & alia huiusmodi simplici s, scribenda censuerit, ea ratione, qꝛ iuxta productam vocalem consonans progredi non soleat, & s, praesertim quondam minime geminauerint. Quam vero notam Victorinus sicilicon appellat, geminandis consonantibus superponi solitam huiusmodi eit figura ᴖ. vt alibi monuimus. Quod apud eos, qui de ponderibus & mensuris scribunt, animaduerti. Posterioris inde saeculi imperitia factum est, vt crediderint notam eam compendiariae scripturae apicē esse, quem loco litterae n, solemus interdum adlinere. Hinc cōprensus, hoc loco & in alijs codicibus, imperionsus, & formōsus, quae nonnunq; ss, geminato scribi consuerunt, emanasse crediderim. Quanq; in, formonsus, circunflexum accentum, aut την μακραν etiam huic errori ansam dedisse credi possit, vt alibi disputatum est. b ¶Rex euander ait. Pauci admodum codices sunt, in quibus, euander legatur: sed in q̄pluri-mis, euandrus, de quo superius satis dictum. Quamuis Seruius in Georg. dicat nomina, quae apud graecos in gros, tros, pros, cros, dros, exeunt apud nos in, er, terminari, & secundae esse declinationis. Ex quibus duo tantum nomina designentur, codrus, & congrus. Verum haec latius ex Carisio recitauimus libro tertio. c ¶Vana superstitio veterumve ignara deorum. In Romano codice & quibusdam alijs antiquis legere est, veterumq;, & ita scriptum est in Lactantij firmiani codicibus, vbi lib. iiij. locum hunc exponit in hunc modum. Qui nouos sibi ritus assumebant, vt deorum vice mortuos honorarent, quos ex hominibus in coelum receptos putabant hos superstitiosos vocabant. Eos vero, qui publicos & antiquos deos colerent, religiosos nominabant. Vnde Virgilius, vana superstitio veterumq; ignara deorum. d ¶Iam primum saxis. In perueteri codice, iampridem, legitur: quod nonnullis minime displicuisse animaduerti. e ¶Disiectae procul vt moles. In Romano codice, deiectae, legitur: quod non aeq; placet. Dicturus enim rem ab hercule gestam, maius nescio quid ostendit, dicendo moles disiectas. Loquitur vero de fragmentis illis, quae ab auentini vertice, & imis radicibus auulsit hercules, vt sibi aditum in antrum caci patefaceret. f ¶Facies quam dira tenebat. In Romano codice, & aliquot alijs peruetustis tegebat legitur: sed tenebat, receptum magis. g ¶Foribusq; affixa superbis. In aliquot antiquis exemplaribus legere est foribus suspensa superbis. Sed adfixa, nescio quid atrocius ostendit. In Mediceo absq; particula copulatiua, foribus affixa, legitur. h ¶Nam maximus vltor. In codicibus nonnullis perueteribus, maxumus heros, legitur. Sed magis placet, vltor, quod ex ijs titulis est, qui dis adscribi soliti sunt in veterum nummis, vt ioui, vltori. Et mars, vltor. Resq; ipsa gesta, titulum huiusmodi exposcere videtur.

✲ iam rupē: quasi iam iamq; lapsuram. Semi hominis. Feritate corrupti. Inaccessam: participium sine verbi origine. Ascendor enim nō diximus sed taleret. vt placita nupta triūphata. Huic monstro: bene vitauit casum in q̄ erat rupis significatio. Et nobis: sicut multis quibus Hercules profuit mōstra purgādo Aetas beneficiū tēporis: vt Voluēda dies en attulit vltor. Maximꝰ vltor: nō tm̄ noster sed & oium. Ter gemini nece ge. hanc fabulam diximꝰ illo loco: postq; laurentia victor Geryone extincto tyrinthius attigit arua. Spolisq; superbꝰ: atqui boues abduxerat: sed spolium est quicquid de hostibus tollitur: vt addit equos & tela quibus spoliauerat hostem: item postq; illū vita victor spoliauit achilles.

SERVIUS.

SER. Nota furis nō furijs legi.

¶At furijs caci mens ef. pro ingēti scelere furis nomen posuit. Capitale enim crimen apud maiores fuerat ante poenam quadrupli. Auertit: erat proprium abegit: sed respexit ad praedā. Quae auerti dicitur: vt raptas ad littora vertere praedas. Atq; hos. quotiens masculinum & foemininū iunguntur haec disciplina est: vt etiam si posterius est: foemininum masculino respondeamus. Versisq; viarum indicijs. id est contra naturam inijcientibus errorem indicijs: ipsa inquit decipiebant indicia. quę indicare cōsueuerunt. Nam indicium ab indicando nomen accepit. Querelis impleri nemus non vt multi dicunt: quia consortes perdiderant: sed quia vellebantur a pascuis: insita est enim bobus auiditas edendi vnde est in Buc. Ite domum saturi si quis pudor ite iuuenci. Et colles clamore relin. cum clamore vt. Atq; ixioni vēto rota constitit orbis. id est cum vento: & hoc est melius: nam multi dicunt relinquuntur Colles etiam a clamore: hoc est tantum recesserant a collibus boues: vt nec eccho resultaret scilicet ad colles iam clamore non perueniente: quod non procedit ✲ quia hoc

a At furiis[a] Caci mens effera: ne quid inausum
b Aut intentatū[b] sceleris ve doli ve fuisset:
Quattuor a stabulis praestanti corpore tauros.
Auertit: totidem forma superante iuuēcas.
Atq; hos ne qua forent pedibus vestigia rectis
Cauda in speluncā tractos: versisq; viarum
Indiciis: raptos saxo occultabat opaco.
c Quaerentem[c] nulla ad speluncam signa ferebant
Interea cum iam stabulis saturata moueret
Amphitrioniades armenta: abitumq; pararet:
Discessu mugire boues: atq; omne querelis
Impleri nemus: & colles clamore relinqui:
Reddidit vna boum vocem: vastoq; sub antro
d Mugiit[d] & Caci spem custodita fefellit.
Hic vero alcidae furiis exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu: nodisq; grauatum
Robur: & aerii cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentem
Turbatumq; oculis: fugit ilicet ocior euro:
Speluncamq; petit. pedibus timor addidit alas.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At furijs caci &c. Prosequitur narrationē inceptā: quō. s. Cacus abigens etiā herculis boues furatus & ab eo interēptus: occasionem ꝑbuit sacrificij solēnis herculi liberatori quotānis persoluendi: cui. s. nūc aeneas intererat de qua re dicit Donatus. Discessu mugire boues: nā & bruta quędam familiaritatis affectū habēt Reddidit vna. b. vo. nā & bruta sua voce affectum exprimūt: vñ & in tertio dixit. Qui volucrum linguas sentis. Custodita: nihil ꝑfuit custodia & astutia Rapit: & nō coepit: nec passibus: sed cur su magis iniuriā q̄ damnū dolēs Timentē hoc tria signa ostēdūt. Oculi: qui oēs animi motus indicant. Cursus celerior solito: & q; in speluncā nō in loca aperta se cōtulit. Rupit: nā celeritas soluere ꝓhibuit. Stabat. a. s. nō solū virtus sed etiā prudentia Herculis ostendit. Haec ille. ¶Ordo est At. i. sed mēs caci effera. i. eminēter fera aut extra rationis statum elata furijs. id est per furias auaricię ne quid scelerisve doli ve. id est vel sceleris vel doli fuisset inausum. id est quod non auderet: aut intentatū. i. quod nō attētaret: auertit. id est abegit auertēdo: a stabulis scilicet armentorū ☞ herculis

Dona. Ordo.

Vt ſeſe incluſit ruptiſq; immane catenis
Deiecit ſaxum ferro quod & arte paterna
e Pendebat.fultoſq; emuniit obiicæ poſtes.
f Ecce furens animis aderat tyrinthius: omnemq; f
Acceſſum luſtrans: huc ora ferebat & illuc
Dentibus infrendens: ter totum feruidus ira.
Luſtrat auentini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicq̃: ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex præciſis vndiq; ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens altiſſima viſu:
Dirarum nidis domus opportuna volucrum:
Hanc vt prona iugo læuum ĩcumbebat ad amnẽ
Dexter in aduerſum nitens concuſſit: & imis
Auulſam ſoluit radicibus: inde repente
g Impulit: impulſu quo maximus inſonat æther.
Diſſultant ripæ: refluitq; exterritus amnis

PIERIVS.

¶At furiis caci mens effera. Non inficior in Ro codice, & q̃buſdam aliĳs recentioribus codicibus. furĳs. legi. ſed em̃ exẽplaria pleraq; vetuſta cum Mediceo, & Portio. furis. habent quo vocabulo quam maxima exprimitur ignominia neq; enim ignorabat vergilius quam ſeuere olim apud veteres furtum puniri ſolitum eſſet, quamq; læui de cauſſa, vel vno verbo furti quis argueretur. quippe ſi iumentum quis aliorſum duxiſſet, quam quo vtendũ accepiſſet, aut longius quam quẽ in locum petĳſſet. q. itẽ ſcæuola declarante. Quod cui ſeruandum datum eſt, ſi id vſus eſt, ſiue quod vtendum acceperit, ad aliam rẽ, atq; adceperat, vſus eſt forti ſe obligaſſe. Multaq; hmõi tum a labeone, tum a Sabino examinata, q̃ temporũ illorũ integritatẽ oſtendant. Quare Ser. p ingẽti ſcelere. Furis nomen poſitum ait, Hoc v̓o loco non tam epitheton illi monſtro proprium eſt q̃ etiam inſeruire tempori videtur.
b ¶Nequid inauſum aut intemptatum ſceleriſue doliue fuiſſet. iuniores intentatũ, ſcribũt. In Ro. cod. & in Mediceo intractatum, legit̃. Nam tractare, & contractare de furibus ſæpe dictum obſerues. Solin⁹ dũ tractat etiã ea, q̃ cõceſſerãt in
c arcadũ iura duce hercule oppreſſus eſt. c ¶Quærentẽ nulla. In Ro. cod. & aliquot alĳs. Quærentis, legitur, numero multitudinis. Nõ em̃ veriſimile eſt Herculẽ tm̃ q̃ſiuiſſe. Sed oro creſcit ex infinito. In Med. Quærẽte, per modũ cõſequentiæ ſcriptũ cum paraphraſi, hercule, quæ quidem ſtructura vide
d tur ſubagreſtis. d ¶Sub antro mugĳt, & caci ſpem. In anti. pleriſq; cod. Mugit, per ſynæreſin ſcribitur, ſiue potius, i, ob
e longũ fuerit pro gemino. e ¶Emunĳt obĳce poſtes. In an
f tiquis cod. obice, vnico, i, de quo plura gellius. f ¶Aderat tirynthius omnem q; acceſſum luſtrãs. In pleriſq; codicibus antiquis nõ eſt verſus hypermeter, ſed omnem acceſſum, legitur, magis tamen placet omnemq; acceſſum luſtrans.
g ¶Impulſu quo maximus inſonat æther. In ãtiquis aliquot intonat, habetur. Sed inſonat in pluribus.

¶herculis vbi ſtabant in paſcuis quatuor tauros p̃ſtanti corpore & totidem iuuencas ſuperãtes p̃ſtanti forma. i. hñtes p̃ſtantem & excellẽtẽ formam: atq; occultabat ſaxo opaco. i. in ſpelunca opaca ſaxo obtruſa hos. ſ. tauros & iuuencas raptos. ſ. a ſe & tractos in ſpelunca cauda. i. per caudam & indicĳs viarum. i. veſtigĳs verſis. i. cõtrouerſis: ita vt q̃ intrarant exiſſe videant̃ & auerſa non aduerſa putentur: ne qua i. nõ aliqua veſtigia. i. quibus inueſtigari poſſent indicia forent pedibus rectis. i. naturali ordine introgreſſis: & ita nulla ſigna ferebãt quęrentem. ſ. herculem ad ſpeluncam. Interea cum amphitryoniades. i. amphitrionis fili⁹ putatiu⁹ hercules moueret iam ſtabulis. i. a ſtatione ſua: armenta ſaturata. ſ. opimis pratis & pararet abitum. i. pfectionẽ in aliã regionem: boues mugire ſupple cœperant: aut mugiebãt: diſceſſu. i. ppter diſceſſum atq; omne nemus impleri ſup. cœpit aut ĩplebatur querelis. i. queruloſis mugitibus: & colles relinqui. i. relinquebantur ſup. cum clamore. vna boum. ſ. incluſarũ & reddidit vocẽ. i. reſpondit mugiendo ad mugitũ aliorum diſcedentium: & p. i. mugĳt ſub antro vaſto: & ipſa cuſtodita fefellit ſpẽ caci. ſ. cuſtodientis & obſeruantis ne mugirent & ſperantis iam eas poſſidere ſecure. Vero p ſed: dolor exarſerat. i. ĩflammauerat: hic. i. mõ cum talia fierẽt alcide i. herculi: furĳs. i. ppter furorem atro felle. i. amara fellis commotiõe aut atrabili. rapit arma manu & p. i. robur grauatũ. i. oneratum nodis. i. clauã robuſtã & nodoſam & petit curſu ardua. i. ſublimitatem & verticẽ montis aerĳ i. alti & in aera ptenſi: noſtri. ſ. ſubditi & cohabitatores: videre tũ. i. tunc primũ Cacũ timentẽ: quia nullũ antea timuerat: & turbatũ oculis. i. turbationẽ ĩdicantibus: ipſe fugit. id eſt ſe proripit exiſtens ocyor id ẽ velocior: euro. i. vento illo orientali: & petit ſpeluncã. ſ. ſuã: & timor addidit pedib⁹ alas: q̃a timentes q̃ſi auolant: vt. i. poſtq; ipſe incluſit ſeſe i. ſeipm & deiecit. i. deorſum fecit ſax i immane. i. tã magnũ vt terrori eſſet & hoc cathenis quib⁹. ſ. ſuſtentabat̃ vt circũagi dũ vellet Cacus poſſet: ruptis. i. diſruptis. qđ. ſ. ſaxũ pẽdebat. ſ. ſupra ſpeluncam: ferro & arte paterna. i. Vulcani artificio & emunĳt pro emuniuit: poſtes fultos. i. ſuſtentatos obice. ſ. ferreo. Ecce. q. d. de repente: tyrinthi⁹. ſ. hercules: aderat furens animis: & luſtrans. i. circũſpiciens & indagãs: oẽm acceſſum. i. aditũ: ferebat ora huc & illuc: infrendẽs dentib⁹: & ip̃e feruid⁹ ira luſtrat: ter totũ montem auentini. i. ab auentino ſic dictũ q vn⁹ eſt ex ſeptẽ collib⁹ romæ: & niſi ſignificaret auentinũ eſſe nomẽ regis mõti datũ: diceret auentinũ mõtẽ appoſitorie: & tentat. i. attẽtat frãgere aut irrũpere: ter limina ſaxea: ſed neqcq̃. i. fruſtra: & ita ipſe feſſus reſedit i. requieuit ſedẽdo: ter ſup. in valle. Silex acuta. i. lapis illius gene ris aſper

ris aſper ſtabat. i. eminebat in altum: ſaxis. ſ. reliqs: p̃ciſis vndiq;. i. circũquaq;: inſurgẽs dorſo ſpeluncæ. i. eminẽs ſup dorſum ſpeluncę in qua erat cacus: exiſtens altiſſima viſu. i. dum videbat̃ aut ad videndũ: appoſitorie domus oportuna nidis volucrũ dirarũ id eſt rapacium & q̃ humanis carnib⁹ veſcuntur. Hercules dexter. i. ſtans a dexteris nitens. i. innitens in aduerſum. i. ex aduerſa parte in aduerſam: cõcuſſit hãc. ſ. ſilicẽ: vt. i. ſcđm q; ipſa prona iugo. i. in iugo mõtis: incũbebat ad amnẽ. ſ. thybri leuũ. i. a ſiniſtra fluentẽ: & ſoluit. i. diſſoluit ſup. eã radicib⁹ imis. i. radicit⁹ a fundo vſq;: quo ĩpulſus æther maxim⁹. i. ſumm⁹ q maximum occupat ambitũ: ĩſonat. i. multũ ſonat: ripe diſſultãt. ſ. ex repcuſſione aeris: & amnis exterritus. i. quaſi exterrit⁹ refluit. i. recurrit ſed ĩpedit⁹ ſaxo qđ inciderat.

quia hoc ſenſu illud excluditur. Reddidit vna bo. vo. Si enim tam longe fuerant: vt nulla ratione recedentium boum mugitus colles derelictos feriret quemadmodum incluſi bouis clamor eſt auditus ab Hercule: Mugĳt: more ſuo pro mugiuit: vt audĳt & triuiæ longæ lacus Atro felle. d. Quo ita iraſcimur ſecundum phyſicos: vt ſplene ridemus Perſius. Sed ſum petulanti ſplene cachinno. Rapit arma. m. ſagittas & non vacatq;: nam ſi armorum epexegeſis eſt. Nodis grauatũ robur. Vacatq; Grauatum autem pro graue ponit: nam graue eſt per naturam ponderoſum. grauatum quod oneratur extrinſecus. Turbatũq; oculis. Ea tempore turbatum quæ perditrix eſt mentis alĳ oculi legunt: & accipiunt a ſuperiorib⁹ videre turbatum oculi. Arte. p. perſeuerat in fabula. Emunĳt. ſicut mugĳt. Obicæ. po. hanc obicem dicimus vt ecce maris magna claudit nos obice pontus. Dubitant em̃ multi vtrum maſculinum ſit an fœmininum Tyrinthius a thyrinthia in q̃ nutritus eſt ciuitate vt ſupra diximus Auentini montem: vt fontem timaui: butroti vrbem. i. auentinum montem. Ter feſſus valle reſe. Egens conſilĳ. Salu. feſſus in pamphiliam ſe receperat nã corpore fatigatum dicimus: animo vero feſſum: quamuis hæc ſæpe confundat authoritas. Stabat acuta ſi. pene oẽs hũc ſilicem dixerunt: nam & Varro & Lucr. ita dicunt tanta tamen eſt Verg. authoritas: vt perſuadeat nobis etiam hãc ſilicem dici. Dirarum volucrum: modo dirarum non mali omĩs dicit: vt ſũt bubones ſed quæ humanis cadauerib⁹ veſcebantur: dixit enim. Foribuſq; affixa ſuperbis Ora virum triſti pendebant pallida tabo. Concuſſit: ſoluit impulit ſatis ſignatis vſus eſt verbis. Refluitq; exterritus amnis. rem naturæ vertit in fabulã. Cum ruina rupis ĩ ſe currere non poſſit: & recurrere in ſe faciat neceſſe ſit impetum fluminis.

Graue. Grauatũ

Fatigat⁹. Feſſus. Silex.

SERVIVS.

¶Ingens regia: regia ſicut Cacus putabat: ſic eſt & illud dictũ. Illa ſe iactet in aula Aeolus. Penitus pa admiſſum lumen eſt vſq; ad ſecreta ſpeluncæ Cauernas autẽ ſpeluncæ per tapinoſim dixit.

Si qua

At ſpecus & Caci detecta apparuit ingens
Regia. & vmbroſæ penitus patuere cauernæ:
Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens

ASCENSIVS

¶At ſpec⁹ & caci & c. Idẽ facit vñ Do. ſic dicit. ¶At ſpec⁹ in: h̓ loco ſpelũca ſignificat lõgitudinẽ & interiores receſſus. Regia: latitudinem Cauerne: coarctatas anguſtias: fuit ſpelunca: ſed p qualita

ASC. Dona.

y

te perſo

a Infernas reseret[a] sedes:& regna recludat
Pallida diis inuisa: superq; immane barathrum
b Cernatur: trepidant[b] immisso lumine manes.
c Ergo insperata depræsum in[c] luce repente
d Inclusumq; cauo saxo: atq; insueta rudentem[d]
Desuper alcides telis premit: oĩaq; arma
Aduocat:& ramis vastisq; molaribus instat.
e Ille aũt(neq; eñ fuga tam sup vlla pericli est)[e]
Faucibus ingentem fumum(mirabile dictu)
Euomit: inuoluitq; domum caligine cæca.
Prospectũ eripiens oculis: glomeratq; sub antro
Fumiferam noctem comixtis igne tenebris:
Non tulit alcides animis: seq; ipse per ignem
f Præcipiti iecit saltu: qua[f] plurimus vndam
Fumus agit: nebulaq; ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incẽdia vana vomentem
Corripit in nodum complexus:& angit ĩhærens
Elisos oculos:& siccum sanguine guttur.
g Panditur extemplo forib⁹ domus atra reuulsis[g]
Abstractæq; boues. abiurataeq; rapinæ
Cœlo ostenduntur: pedibusq; informe cadauer
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos: vultum: villosaq; setis
Pectora semiferi: atq; extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos: lætiq; minores
Seruauere diem: primusq; Potitius autor:
Et domus herculei custos pinaria sacri.
Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis:& erit quæ maxima semper.
Quare agite o iuuenes tantarum munere laudũ
h Cingite frõde comas:& pocula porgite[h] dextris
Cõemq; vocate deum:& date vina volentes.

PIERIVS.

a ¶ Infernas reseret sedes.& regna recludat. In codicibus aliq̃t antiquis, reserat,& recludit, legitur, præsenti tempore. Sed altera lectio cultior ab eruditorũ collegio iudicat̃. b ¶ Trepident Immisso lumine manes. In Ro.cod. trepidentq; legit̃, quod & versum & sententiam replet,& numerosius sonat. c ¶ Deprensum in luce. In cod. aliquot antiquis non habet̃. in. d ¶ Insueta rudentem. Sunt codices antiqui, in quibus, insueta pauentem, scriptum est, sed rudentẽ, magis tumultum auget e Fuca iam super vlla pericli est. In plerisq; codicibus antiquis non habet̃ est, verbum id vero me nihil offendit adiectum. f ¶ Qua plurimus vndã fumus agit. In antiquis aliquot cod. quo. g ¶ Foribus domus atra reuulsis. In cod. aliquot reclusis legitur, quod est admodum leue, tanto in conatu. Quare magis placet, reuolsis, vt in Romano,& aliquot aliis probatioribus habetur. h ¶ Pocula porgite dextris. In codicibus aliquot antiquis, spargite, legitur, sed porgite magis receptũ.

※ Si qua vi. Terræ hiatus non nisi ex terræ motu fit: qui quoniam aut motu aquæ de inferioribus nascitur: aut crebris tonitribus aut te de concauis terris erumpentib⁹ ventis. Ideo ait Si qua vi. Quod autem dicit infer. re. sedes. Notandum etiam de impossibilibus posse fieri cõparationem. diis inuisa superis. s. Trepidantq; immis. lu. ma. Luca. Et subito feriere die. Insueta rudentem: clamentem & abusiue dictũ
Rudo: est sicut supra de leonibus. Et fera sub nocte rudẽtũ nam rudere pprie asinorum est. Persi. Fidor
Telum vt arcadiæ pecuaria rudere credas. Telis premit & omne quod iaci potest telum vocat̃ dictum απο του τηλοθεν Vnde. Omniaq; arma aduocat addidit. Molaribus: asperrimis saxis: nõ vñ molæ fiunt:& secundũ Home. dixit Per ignẽ: per eam rem: vnde ille sperabat auxilium. Incendia vana: quãtum ad Herculem pertinet. Angit ihæ. Elisos oculos & siccum sanguine guttur. Angit guttur bene dicim⁹: nam angit oculos non procedit. Ergo ãgit ad vnam rem pertinet: vt Disce puer virtutem ex me verũq; laborem: Fortunam ex aliis. Nam fortuna nõ dicitur: vnde multi elidens legunt:& integer sensus est: nã elisos σολοικοφανες facit i. figuram q̃ masculinum & neutrum vel accusatiuum cum nominatiuo iungit vt sit ita angit guttur.& elisos oculos facit. Sic cũ sanguine per hoc iam exanime cadauer ostẽdit. Abiurateq; rapinæ. Abiurare est rem creditã negare periurio. Plau. in curcu. Qui abiurant si quid creditum est: sed hoc isti loco non cõgruit vnde modo abiuratas rapinas: cõtra ius detentas intelligamus. Informe cadauer: magnum & cadauer est corpus nõdum sepultũ quod careat honore sepulturę. Nequeunt expleri corda tuendo
Cadauer non poterant homines videndo cadauer sua corda satiare. Lœtiq; minores:& noue & satis licenter dixit mĩores cũ ab ipso euandro Herculẽ constet esse susceptum & minores non dicamus nisi q̃tiens graduum deficit nomẽ: vt
Minores puta filius nepos pronepos atnepos trinepos vbi isti tres gradus defecerint merito iam dicimus minores: sic etiam maiores dicimus post patris aui ꝓaui abaui atauiq; vocabulũ. Primusq; potius author Et domus herculei custos pinaria sacri: apud maiores raro aduenæ suscipiebantur: nisi haberent ius hospitii. Incertũ enim erat quo animo venirent: vnde etiam Hercules primo ab Euandro non est susceptus. Postea vero cum se & iouis filium esse dixisset:& morte Caci virtutẽ suam probasset est susceptus & pro numine est habitus. Deniq; ei ara maxima est constituta: qđ & Herculi delphicus Apollo in italia fore p̃dixerat. Cum ergo de suo armẽto ad sua sacrificia boues dedisset. inuenti sunt duo senes Pinari⁹ & potiti⁹ quibus qualr se colli vellet oñdit. s. vt mane & vespere ei sacrificaretur. Perfecto itaq; matutino sacrificio: cũ circa solis occasum essent
pinarius sacra repetenda. Potitius prior aduenit. Pinari⁹ postea extis iam

※ te persone dicta est regia. Cauernas autẽ dixit patuisse. i. non solum latas pertes: sed angustas. Regia quia ibi tyrãnidẽ agitaret. Cõem vt per coniunctionẽ fœderum se troianis commixtũ ostendat vel quia troianis & archadib⁹. idẽ erat gen⁹ hec ille. ¶ Ordo autem est. At. i. sed specus. i. spelunca:& ingens regia: secundũ opi. caci. quia illic tyrãnidẽ exercebat detecta. i. discooperta & nudata amoto silice: apparuit. i. late patuit:& cauernę vmbrosę. s. prius aut etiam tũc cum sol e latere esset: patuere penitus nõ secus. i. non aliter: ac. i. q̃ si terra dehiscens. i. hiatum faciens & aperiens se pœnitus. i. omnino int⁹ qua. i. aliqua: vi. i. violentia aut virtute reseret. i. pandat & aperiat sedes infernas:& recludat. i. aperiat(re enim cum verbo ad clausuram seu recturã pertinẽte contrarium notat: vt resero retego: reuelo: retexo.& sic de consimilibus) regna pallida ĩuisa diis s. superis q; pro & si baratrum ĩmane. i. vorago ĩferni immanis cernatur super. i. desuper:& manes trepident lumine immisso. quia eis insolitum est:& cruciatum affert vt in quinto. Et me sęuus equis oriens afflauit ãhelis. Ergo. s. quia saxum deiecerat: alcides. i. hercules præmit. i. vrget. te sup. telis. i. armis quæ de longe iaci possũt: sup. cacum deprensum. i. deprehensum: in luce insperata. i. quam nõ timuerat(nã sperare vsurpat̃ ꝓ timere. Iuue. quartanã sperãtib⁹ egris. i. timentibus:& illud Vergilii. At sperates deos &c.) in spelũcã ingressurã. repente. i. ex improuiso & inclusum saxo cauo. i. spelunca saxea excauata: forte sicut de antro chironis dicit stati⁹ quia pars exhausta manu: ptem sua ruperat ætas: atq; rudentẽ ĩsueta. i. insueto more.& ipse alcides: aduocat i. in auxilium vocat arma qđ de more fit acriter pugnantibus ẽt si soli sint:& ĩstat armis. s. detractis arboribus:& molaribus. i. lapidibus tã magnis vt ex eis molares fieri possent: vnde addit vastis. i. valde amplis. Autem ꝓ sed ille. s. cac⁹: neq; eñ. i. nã non vlla fuga. i. euitatio ꝑicli ꝓ ꝑiculi nõ superest. i. nõ reliqua est: hoc est qa effugere nõ poterat: euomit faucibus ingentẽ fumum(mirabile dictu) dictu. i. q̃ res est mirabilis dictu)& inuoluit domum. i. speluncã suam: caligine cęca. i. ꝓhibẽte visum eripiens oculis ꝓspectum. i. inspectionẽ quæ porro seu ꝓcul fiat.& glomerat. i. circũagit sub antro noctem. i. nubem obscurã fumifera. i. afferentem fumum & hoc tenebris cõmixtis igne Alcides nõ tulit. i. passus nõ est animis. i. propter magnanimitatem suam:& iecit se precipiti saltu ꝑ ignẽ ea sup. parte: qua fumus plurimus agit vndã. i. est plurimũ vaporis inundantis.& qua specus ingens estuat. i. efferuet: atra nebula. i. fumo & corripit hic. i. in hoc loco: in tenebris. s. vomentem incendia vanũ. i. in vanũ qa nihil ꝓfutura. corripit in quã cõplexus sup. eũ in nodũ. i. per modũ in morẽ nodi:& cingit. i. stringit guttur. s. caci siccũ sanguine. i. sine sanguine: qa flãmas euomebat: inherens. i. fix⁹ in eo ma
Sp.

※ redditi

...nes & elidens oculos aut si est elisos sic. & inherens angit guttur & oculos elisos.i.elidendo eos: domus atra panditur.i. aperitur templo.i.ilico.foribus.i.valuis reuulsis.s.a cardine suo: & boues abstractae: & rapine abiuratae.i.contra ius detentae: licet nō per periurio quia cum vi oia auferret nō opus erat periurio ostenduntur caelo.i.veniunt in lucē & reuelantur: & cadauer informe protrahitur pedibus quasi iure taliōis vt qui aduersas attraxerat boues: auer... nequeunt: corda.s.astantium: postq̄ resciuerunt fa...tū nequeunt expleri tuendo.i.inspiciendo terribiles oculos vultum sup.terribilem: & pectora villosa setis.i.p villis habētia setas. i. durissimos pilos more suū: semiferi.s.caci quem prius semi hominem dixit atq; ignes extinctos faucibus.i. intra fauces eius: honos.i.honorificum sacrificium: celebratus sup.est ex illo.s.tpe.i.post illd tempus.& minores.i.iuniores: laeti seruauere. i. obseruauerunt: diem.s.illum.& potitius vir ille sup.erat primus author & dom⁹ pinaria: custos.i.obseruatrix: facti herculei: (Seruius historiam latere recitat: & liuius in primo ab vrbe condita Sane qd dicit minores nō de posteris intelligetur sed de iunioribus cum seniores Potitius & Pinarius primi essent: neq; dictum est ex persona poetae cum oia sint verba Euandri verumtn̄ si de posteris dictum velis dicas euandrum vatis filium etiam spiritum vaticinii habere potuisse: vnde dicet & erit quae maxima semper ex dono prophetico) domus ergo pinaria statuit hanc arā luco.i.in luco hoc.quae ara dicetur semp nobis maxima: & q̄ erit semp maxima. Quare i.quamobrē cū rite suscepta sint haec sacrificia: o iuuenes.s.troiani: cingite comas sup.vestras fronde.s.populea: in munere.i. in officio tantarum laudum & porgite.i.porrigite & pbete inuicem pocula.i.vasa potoria dextris.s.vestris & vocate.i.inuocate deū cōem.s.herculē q & mars est aut nobis cōiter colendū: & date volentes vina.i.libate illi voluntarie sacrificium vini: & di...

...reddiris: vnde iratus Hercules statuit vt pinariorū familia tantum ministra esset epulantibus potitiis: & compientibus sacra. Vñ etiā Pinarii dicti sunt ἀπὸ τῆς πείνης.i.a fame: nā senē illū Pinarium constat alio noie esse nuncupatū hinc est qd paulopost potitii tm̄ fecit cōmemorationem. vt primusq; potitius ibat qd aūt dicit Domus Herculei custos Pinaria sacri: non est contrarium. Nā custos est ministra: vt in vndecimo. At triuiae custos iamdudum in montibus opis. Alta sedet summis.i.ministra. Luco templū eīn nondū habuerat Hercules: sed aram tantummodo vt dixim⁹ supra. Maxima ingens eīn est ara Herculis. sicut videmus hodieq; porgite dextras pbete inuicē pocula: & est Homeri. Cōemq; vocate deū. Aut quia argiuus est hercules. & supra dixit aeneas tam graecos q̄ troianos de vno sanguinis fonte descendere aut communē deum dixit vtriusq; naturae medium.i.inter diuinitatem & mortalitatem.

...uinitatem. Sunt numina aliqua tm̄ coelestia: aliqua tantum terrestria: aliqua media quos deos Apuleius mediocres vocat. Alii cōmunē deū ideo dictū volunt: qa scd'm pontificalē ritum.id est. Hercules: q & Mars: nā stellam vnam hr̄e dicunt & nouim⁹ Martē cōem dici: Cic. Martēq; deū cōem Vergili⁹. Ipse & dns cōibus Itē paulopost Dat salios Herculi quos martis esse dubiū nō est.

SERVIVS.

¶ Herculea populus Herculi cōsecrata qui cum ad inferos descēdens fatigaretur labore: dicitur de hac arbore corona facta caput velasse: vnde foliorum pars temporibus cohaerēs & capiti albuit sudore: pars vero exterior propter inferorum colorem nigra pmansit & honeste pependit populus id est corona de populo. Et sacer impleuit.d.s. Legitur in libris antiquis Herculem ad italiam ingens ligneum poculum attulisse quo vtebantur in sacris quod necarie consumeretur pice oblitum conseruabatur: cui⁹ magnitudinem significat dicendo Impleuit dextram scyphus Deuexo olympo: inclinato in noctem coelo. Pellibus in morē cincti: aut in morē herculis: aut certe sacerdotum Et mense grata secun. quia vt diximus vna pomorum, altera fuit carnis apd romanos. Cumulantq; oneratis lancibus aras id est reddunt exta. Salii Qui trepudiātes aras circumibāt salientes. Laudes Herculeas & facta: Senes tantum voce laudes Herculis exequebantur: iuuenes & gestu corporis eius facta monstrabant. Prima modo: Bene prima: nam & omnia alia iunonis insidiis pertulit. Fabula autē hoc habet Hercules natus est cū iphiclo amphitrionis filio: sed cum iuno duos serpentes immisisset Herculi iphiclus de cunis terrore lapsus suo vagitu excitauit parentes qui cū insurrexissent viderunt Herculem angentem manibus angues immissos ei nouercalibus odiis. Eliserit: prefocauerit Troiamq;. vt supra diximus troiam Hercules euertit propter negatos: sibi a Laomedōte equo diuino semine procreatos: & hesione nuptias quam a ceto liberauerat. Sane Critici frustra culpant Verg. q pñtib troianis troie introduxerit excidium: non respicientes q hoc fecit ratio hymnorum. quibus aliquid subtrahere sacrilegium

¶ Dixerat herculea bicolor cum ppl's vmbra
Velauitq; comas: foliisq; innexa pependit
a Et sacer impleuit dextram sciphus: ocius oēs
In mēsam laeti libant: diuosq; precantur.
Deuexo interea propior fit vesper olimpo:
Iamq; sacerdotes: primusq; Potitius ibant
b Pellibus in morē cincti: flammasq; gerebant.
Instaurant epulas: & mensae grata secundae
Dona ferunt: cumulantq; oneratis lācibus aras.
Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
c Populeis adsunt euincti tempora ramis:
d Hic iuuenū chorus: ille senū qui carmie laudes
Herculeas & facta ferunt: vt prima nouercae
Mōstra manu. geminosq; pmēs eliserit angues:
e Vt bello egregias idem disiecerit vrbes
f Troiāq; oethaliam: vt duros mille labores
Rege sub eurystheo: fatis iunonis iniquae
Pertulerit: tu nubigenas inuicte bimembres
Hylaeūq; pholumq; manu: tu cressia mactas
g Prodigia: & vastū Nemeae sub rupe leonem.
Te stigii tremuere lacus: te ianitor orci:
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Nec te vllae facies: non terruit ipse typheus
Arduus arma tenens: non te rationis egentem
Lernaeus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera iouis proles: decus addite diuis:
Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.

PIERIVS.

a ¶ Et sacer impleuit dextram Scyphus. In codicibus aliquot antiquis legere est, & dextram impleuit sanctus scyphus Sed vulgata lectio receptior. b ¶ Flammasq; ferebant. In codi. aliquot ant. flammam, numero vnitatis. c ¶ Euincti tempora. In codic. aliquot antiquis, & vincti, legit, qd non ita placet. d ¶ Hic iuuenum chorus ille senum. Neq; quidem placet

ASCENSIVS.

¶ Dixerat herculea &c. Recitat q̄ ritu & quo carmine herculea sacra instaurata sunt de qua re hoc solum est donati. Secunda.i.prospera. ASC. ¶ Ordo igitur est. Dixerat s.euander: cū.i.qñ ppls.i. arbor illa bicolor.i.duorū colorū.s.sub albi intrinsecus & subnigri extrīsecus hoc est corona populea: velauit.i.cooperuit in morem veli comas.s.eius & ceterorum vmbra herculea.i.qua hercules refocillatus erat: hoc est populea: & pependit innexa foliis.i.habens folia innexa seu frondes innexas hoc est implicatas & insertas & scyphus: id est poculum magnū sacer id est herculi sacrum impleuit dexteram scilicet euandri libaturi vina. Omnes scilicet arcades & troiani qui sacris intererāt libant ocyus id est celeriter i mēsam id est secundū ordinē mensae cui astabant aut fundunt in mēsam libantes & precantur. id est inuocant diuos Vesper.i.stella vespertina: quae & hesperus & vesperus & vesperugo dicitur fit interea ppior id est vicinior: & hoc olympo deuexo. id est coelo ī noctem inclinato aut vt sit datiui casus: fit propior id est appropinquat olympo deuexo id est deorsum vexo: hoc est coepit occidere & occasum apparere: nam vesp videtur in occasu: lucifer in ortu & sacerdotes ibant iā scilicet more solenni: & potitius primus scilicet sacerdotum: cincti pellibus in morem.s. sacerdotum sacrificantium: & gerebant flammas & instaurant id est innouant & in statum priorem reponunt epulas.s.solennes: & ferunt.i.afferūt dona grata mensae secundae: quae pomorum erat: aut quia in sacrificiis illis binis mensis carnium vtebant altera añ hymnos altera post hymnos, aut potissimū qa ppter aduētū troianorū duplicabāt sacrificia vñ dixit istaurant &c. nihil enim de pomis meminit vnde subdit: & cumulant.i. augmentant

Ordo.

augmẽtat aras. Et reddũt exta lãcib⁹ onerãtis. i. oppletis põde re & onere magno: Tũ. i. deinde salij (qui proprie sacerdotes martis sunt postea romę a numa instituti). i. sacerdotes more saliorum: cum hymnis saltantium: adsunt & cantus & circum altaria incensa: euincti tempora id ẽ habentes tempora euicta: ramis populeis. i. populi arboris herculi sacre vnde in Buco. Populus alcide gratissima &c. hic. i. alter erat chorus. i. cœtus canentium & trepidantium iuuenum: ille id est reliquus erat sup. chorus senũ qui ferunt: id est efferunt & extollũt carmine: id est hymno rythmico laudes herculeas. i. herculanas: aut ipsius herculis: & facta sup. herculana. i. egregia facinora ei⁹: videlicet: vt id est qualiter ipse premens id est comprimens manu eliserit id strangulauerit prima monstra nouercę scilicet iunonis: que pro id est angues geminos. i. duos & pares (id em̃ factũ herculis quod adhuc in cunis iacens gessit principium laborum eius fuit) & vt id est qualiter. s. hercules aut alcides disiecerit aut deiecerit: bello id est expugnatione: vrbes egregias scilicet troiam sub laomenonte: vñ in secundo: satis vna superque vidimus excidia & captę superauimus vrbi. & ethaliam scilicet vrbem eurithi regis: & vt id est qualiter ipse pertulerit id est perpessius sit mille. i. valde multos: duros labores. s. alios sub euristeo rege qui eũ iussu iunonis ad talia impulit ac misit fatis. i. voluntate iunonis inique canentes supple in hanc formam. tu o hercules inuicte: tu mactas. i. occidis manu nubigenas id est Centauros ab ixione e nube genitos: bimembres. i. duplicis membrorum. quia vmbilico tenus equina habebant mẽbra & superna humana quod fictum putatur quia primi in equis conspecti talis formę a longe videntibus censebantur nubigenas inqt hyleum & pholũ gigãtes illos. tu sup aufers prodigia id est monstra: cressia id est cretensia: videlicet taurum indomitum & tu mactas leonem vastum id est valde amplum: sub rupe nemee. scilicet sylue in peloponnesso vt beroaldus docebit. Lacus stygij timuere: id est tremuerunt te cum tremore cũ scilicet ad inferos descenderat Pirithoum liberaturus: Vnde Cerberũ abstraxit: vnde addit ianitor id est custos ianuę orci id est inferni omnia vrgentis scilicet cerberus: recubans super ossa: qa carnes deuorauerat vnde & carniuorax dicit̃, semessa id est semi absumpta sup. in antro cruento. i. cruore & sanie asperso sup. tremuit te. Nec vllę facies. i. species & figurę monstrorum sup. terruerunt te. ipse typheus. s. gigas a ioue fulmine prostratus nõ terruit pro non terruisset: etiã si in bello giganteo affuisses aut quẽ etiam affuisse cẽsent putantes eundẽ esse matrẽ & herculẽ: mars aũt in bello gigantheo fuit: sed quomodo alcmene filius dicitur mars dicemus ergo poetice dictum: aut eundem herculem prius fuisse: nõ em̃ labores herculis omnes vni conuenire possunt: nec placet si dicatur typheus visus sub inarime monte aut vt Oui. vult sub etna. qa illic relegatus iacet: hic aũt dicitur arduus tenens arma. Anguis lerne⁹ id est hydra (quã in lerna palude exus sit) circũstetit turba. i. multitudine capitũ: nõ egentem rationis: i. nõ examinatum nec cõfusum aĩo sed prudentissimũ & circunspectissimũ. Igitur o sup. hercules addite diuis decus. i. ornamentũ salue existens vera soboles iouis & adi. i. aggredere in auxilium veniẽdo: pede secũdo. i. pspero: nos & tua sacra Beroa. de nemea dicit in seruiũ sic. Nemea sylua est in peloponneso inter cleonas & philiũte in qua argiui sacra celebrare cõsueuerũt q̃ nemea cognominant̃: vt authores sunt Strabo & c. Diodorus: Thebe vero sunt in boetia maximo interuallo a nemea silua disiuncte.

dem placet, quod in nonnullis codicibus. atque Senum. legitur, admissa seruij distinctione. e ¶ Disiecerit vrbes. in vetustis aliquot codicibus. deiecerit. legitur. sed maiorẽ vim & impetum ostendit, disiecerit. f ¶ Vt duros mille labores. In Ro. codice. & duros. quod non æque placet. g ¶ Nemeæ sub rupe leonem. In Ro. co. nemea, legitur. Sed eĩ Seruius nemeæ. legẽdũ oñdit, qa neme æ⁹ deriuatiuũ sit, Apud grecos tñ vtrũque reperit̃ ο νεμεος, και νεμαιος vt obsuatũ a grã maticis. Est ẽti Ro. co. semẽsa, p semesa. errore illo familiari.

sacrilegium est Cetaliam que eurithus rex œtalię iolem filiã denegauit Herculi ante promissam: ideo quod eum fuerat filius dehortatus dicens ab hercule & megeram vxorem & cum ea filios interemptos: quod factum fuerat iunonis instinctu: vnde iratus Hercules propter nuptias sibi denegatas euersa ciuitate interemit Eurythum & iolem substulit. Nubigenas. de ixione & nube procreatos centauros vt diximus supra. Hylęumque pholumque hylæum Theseus interemit pholus vero Herculem suscepit hospitio eo tempore quo ad expugnandos centauros profectus est: Luca. Hospes & alcide magni phole. vnde apparet per poeticam licentiam nomia esse pro nominibus posita. Cressia mactas prodigia: Bene ad leonem quem interemit refertur: nam cretensem taurum non interemit: sed incolumem ad Eurystheum perduxit Vno tantum verbo vtrumque sæpe concluditur vt Disce puer virtutem ex me verumque laborem: Fortunam ex aliis Nemeæ sub rupe: nemea. sylua est vicina thebis in qua Hercules interemit leonem. Nemeæ autem anapestus est nam & ne & me breues sunt. Nem. Stigij tre. la. inferni quo tempore descendit ad rapiendum cerberum. Ossa super recu. aut ad terrorem dictum est aut certe illud est quod etiam supra diximus cerberum esse terram: quę corpora sepulta consumit: nam inde crebarus dictus est quasi κρεοβορος Alij pueriliter volunt a cerbero Amphiarai ossa consumi qui hiatu terræ secundum Statium viuus descendit ad inferos semesa cru. Semensum non dicimus: nec ensum: nam esum facit comesum ac comestum. Nec te vllæ facies id est species more suo Ipse typhæus & hoc poetice: nam si interemit centauros quemadmodum etiam gigantum interfuit prelio: qui ante inumeros annos fuisse dicuntur. Non te. ra. egen. liptotes figura nam minus dixit: & plus intelligimus hoc enim dicit prudentissimum non te circunuenit: & est talis figura qualis munera nec sperno. Lerneus. tur. capi circunste. an. id est hydra Salue vera io. pro. de. ad. per. Nullus enim humano sanguine procreatus tanta perficeret. Dextera di id est ppitius Pede sacra secdo. i. prospero omine.

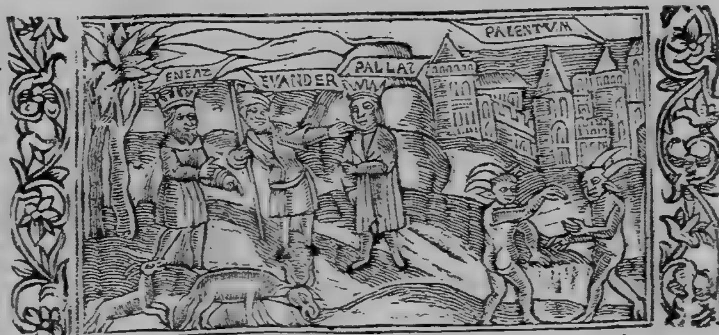
ASCENSIVS.

ASC. ¶ Talia carminibus celebrant. Recitat quomodo peracto sacrificio & re diuina euander ęneam e luco in regiam suam perduxit qui intereũdum singula loca disquirit: eoque tendit euandri interrogati responsio vt locus vbi roma postmodum condita est dijs semper gratus acceptusque fuisse demonstretur. Recitat prætcrea euander aduentus sui in italiam

Dona. causas de quibus hoc solum memoratu dignum ex Donato dicũt decerptum. Me pulsum: nõ

¶ Poe. sua culpa patria caruisse: sed fatorum demonstrat quæ vt ipse dicit sunt insuperabilia. Mater. nã & mater & dea quæ contra pietatis meritum mouere filium nõ posset. Hæc ille. ¶ Ordo autẽ est.

Ordo. Sacerdotes & iuuenes cæterique qui in sacris intererant celebrãt: id ẽ celebria faciunt: carminibus talia: scilicet facinora herculis: & adijciunt super omnia. i. post omnia aut præcipue: speluncam caci. s. ab hercule expugnatã: & ipsum scilicet cacũ spirantem id ẽ emittentem anhelitum: supp. cũ ignibus.

¶ Talia carminibus celebrant, super oĩa Caci
Speluncã adiiciunt: spirantemque ignibus ipsum:
Cõsonat omne nem⁹ strepitu: collesque resultant.
¶ Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt: ibat rex obsitus æuo
Et comitem æneam iuxta natumque tenebat
Ingrediens: varioque viam sermone leuabat.
Miratur: facilesque oculos fert omnia circum

SERVIVS.

SER. ¶ Super omnia caci. i. hoc factũ laudãt vltra omnia: & sic est dictum vt est. Et te super omnia dona Vnum oro: Et bene quantum ad ipsos pertinet rem maiorem seruare post omnia. Obsitus æuo ætate inuolutus: vt Terentius. Annis pannisque obsitus. Facilisque ocu. fert omnia cir. Physici dicunt ex vino mobiliores oculos fieri: Plau. Faciles oculos habet id est mobiles vino. Capiturque locis. Delectatur. Romanæ condi. ar. conditor pallantei vbi nũc palatium: quod non reuera arx sed tenet rerum omnium principatum. Hæc nemo. indi. inde geniti: & sciendum secundum Hesio. theogoniã primos deos genitos inde hemitheos: post heroas: inde homines innocentes vltimo sceleratos: quem hic nunc ordinem seruat. Truncis & duro robore nata. Hoc figmentum ortum ex antiqua hominum habitatione: qui ante factas domos aut in cauis arboribus aut speluncis manebant: qui cum exinde egrederent̃ vt suam educarent sobol[illegible]

Aeneas: capitur q; locis: & singula lætus
Exquiritq;: auditq; virũ monumenta priorum.
Tum rex euander romanæ conditor arcis.
¶Hæc nemora indigenæ fauni nymphæq; tenebant
Gensq; virum truncis: & duro robore nata:
a Quis neq; mos: neq; cult⁹ erat: nec[a] iũgerẽ tauros
Aut cõponere opes norant: aut parcere parto.
Sed rami: atq; asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit saturnus olympo
Arma iouis fugiens: & regnis exul ademptis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Composuit: legesq; dedit: latiumq; vocari:
Maluit: quoniam latuisset tutus in oris.
b Aureaq;[b] (vt perhibent) illo sub rege fuere.
Sæcula: sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim: ac decolor ætas.
Et belli rabies: & amor successit habendi.
c Tum manus ausonia[c]: & gentes venere sicane:
Sæpius & nomen posuit saturnia tellus.
Tum reges: asperq; immani corpore thybris:
A quo post itali fluuium cognomine tybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria: pelagiq; extrema sequentem
Fortuna omnipotens: & ineluctabile fatum
His posuere locis: matrisq; egere tremenda.
Carmentis nymphæ mõita: & deus autor apollo.

PIERIVS.

a ¶Nec iũgere. In aliquot ant. neq; pticula ea ter repetita. queis neq; mos, neq; cult⁹ erat, neq; iũgere tauro. Sunt tñ q nec, b monosyllabũ tertio loco malint. b ¶Aureaq;. (vt phibẽt) illo sub rege fuerũt sęcula. Veteres cod. fere oẽs legũt, aurea q̃ phiben. Nempe, secula fuere sub illo rege. q̃ phibent aurea. In aliquot v̾o cod. qđ nõ ita placet, legere est, aureaq; phibẽt illo Sub rege fuisse sæcula. Sed vulgata lectio aureaq; vt phi c bent, magis Doctis oĩbus adridet. c ¶Tũ manus ausonię & gẽtes. In Ro. cod. ausonia, ausoniã v̾o putat Verrius dictã ab ausonio Rege, vlyssis filio, ex calypso, q prim⁹ ptem cã tenuerit, vbi beneuẽtũ & cales. Deinde paulatim sic dicta sit tota Italia, q̃ ab alpib⁹ includit̃. Quod v̾o paulo infra, nõ ꝓcedere ait Ser. qđ a Liuio traditũ est, tybrin dictũ ab albano Rege tyberino, suppetias Liuio fert Varro, dum is quoq; tybrin a tyberino Siluio Albanorum Rege, q; is in eo extinct⁹ sit, dictum asserit.

...sobolem: dicti sunt inde procreati. Neq; cultus erat id est nullam sui curam habebant. Componere opes: id est reseruare ordinate. Parcere parto: de dic inquit viuebant nec inuenta seruabant Rami: atq; asper victu venatus. alebat cognato quodammodo victu alebantur aut venatu mõtium: aut arborũ ramis: Primus ab æthereo venit saturnus olympo: Hoc dicit secundum poeticũ morem. Nam Saturnus rex fuit cretæ: quẽ Iuppiter filius e bello pepulit hic fugiens ob Iano susceptꝰ est: qui regnabat in italia quem cũ docuisset vsum vinearum & falcis in partem est admissus imperij: & sibi oppidum fecit postea suum repetiuit imperiũ. Is.g.indo. pro indoctum nam indocile est quod penitus non potest discere: indoctum quod nondum didicit. Hos autem dicit eẽ compositos vnde apparet: quia indocile dicit ꝓ indoctum hoc est autem quod dicit Cicer. in. j. rhetor. Feros adhuc homines magni cuiusdam viri oratione cõpositos. Legesq; dedit. at qui dixit. Haud vinclis nec legibus equam. sed intelligimus Saturnum dedisse leges: quibus ab eo obtemperauerunt cum iam antea per naturã sine legibus viuerent. Latiumq; vocari Maluit: bene maluit: Nam & saturnia dicta est: vt & nomen posuit saturnia tellus & Vergilius latiũ vult dici: q; illic saturnus latuit. Varro autem latium dici putat q; lateat italia inter præcipitia alpiũ & apennini. Sic placida populos in pace regebat: vt merito aurea sęcula crederentur. Decolor. ę. vitiosa in omni enim vitioso corpore inest pessimus color & alludit ad naturam metalli: quẽ cernimus discolorem: nec immerito. supra enim dixerat aurea sæcula: idẽ nunc dixit. Decolor ætas Tum manus ausonia & gentes venere sica. Omnes terrę habitatores: sunt aut ĩdigenę: aut aduenæ aut conuenæ. Indigenę sunt inde geniti: vt de faunis dixit: aduenæ de vno loco venientes: vt Saturnus. Conuenæ de diuersis vt ausones & sicani. Sicani autẽ secundum nonnullos ppl̃i sũt hispanię a sicori fluuio dicti Luca. Hesperios inter sicoris non vltimus amnis. Hi duce Siculo venerunt ad italiam: & eam tenuerunt exclusus ab originibus: mox illi pulsi ab illis quos ante pepulerant: insulam vicinam italiæ occupauerunt: & eam sicaniam a gentis nomine: siciliam vero a ducis nomine dixerunt: q̃q; thucidides de sicilia italum: dixit venisse: & ab eo italiam esse appellatam Immani cor. ty. Hic tuscorum rex fuit qui iuxta hunc fluuium pugnans cecidit. & ei nomen imposuit alij volunt istum, ipsum regem latrocinatum esse circa huius fluminis ripas: & transeuntibus crebras iniurias intulisse: vnde tyberis quasi υβρης dictus est απο τισ υβρειας. id est ab iniuria nam amabant maiores vbi aspiratio erat θ ponere: alij vt supra diximus volunt eos qui de sicilia venerunt tybrim dixisse ad similitudinem fossę syracusanę quam fecerunt per iniuriam afri & athenienses iuxta ciuitatis murum: Nam quod Liuius dicit ab albano rege tybrim dictum: non procedit ideo qa etiam ante albam tybris dictus inuenitur. Albula nomen antiquum hoc nomen a colore habuit. Me pulsum. p. aut vt diximus supra paricidium aut certe oraculorum necessitate compulsum.

¶ ignibus: id est simul ignes: omne nemus cõsonat: scilicet canentibus personum ... & colles resultant strepitu scilicet saltantium & psallentium. Exin: id est ex eo loco & tempore omnes referunt se ad vrbem rebus diuinis perfectis id est postq; res diuinę essent perfectę Rex scilicet euander. obsitus æuo id est anno sus. ibat scilicet in vrbem & ingrediens tenebat æneam comitẽ id est comitantem: & natum id est filium suum pallanta iuxta scilicet incedentem: & leuabat viam id est onus itineris & molestiam vię: sermone vario id est de varijs rebus: vnde in Mimis publij. Comes facundus in via pro vehiculo est. Aeneas miratur: scilicet omnia: & fert oculos faciles: id est mobiles & agiles ac vagantes faciliter circum omnia: scilicet que occurrebant: & capitur. i. delectatur & afficitur locis i. amenitate locorum: & ipse lætus id est voluptate affectus: exquirit singula. i. singulas res: & audit. s. ab euandro abs quo disquisiuerat. monumẽta. i. vestigia & indicia relicta ad memoriã veterũ virũ, ꝓ virorum priscorũ Tũ. i. tunc euander rex cõditor. i. primus edificator arcis romanę. i. palatij: quod arcis loco habetur propter rerum principatum: q̃uis tunc palanteum vocaretur i. gt sup. Indigene. i. inde geniti & qui aliunde non aduenerant: vt fauni & nymphæ: tenebant hæc nemora. s. dũ ipse illuc adueniret & gens. i. genus aut generatio virum pro virorũ: nata robore duro aut in robore. i. in trunco arboris vetustate exeso: & id scđm historiam. aut de robore: & id secundũ fabulã: aut vulgi opinionem quã sæpe poete sequuntur vt admirationem faciant non q; sic esse credant. Quis. i. quibus viris aut gentib⁹: neq; erat mos. id est consuetudo cã uiuendi ab antiquo instituta. neq; cultus. s. sui atq; agrorum erat nec norant iũgere tauros. s. ad iugum vt arant aut currum trudant: aut componere. i. congerere & accumulare opes. i. diuitias aut parcere parto. i. acquisito hoc est in diem viuebant non cogitantes de crastino: sed rami sup. alebant eos id ẽ bacce & acini siluestres: & venatus asper. i. difficilis exercitationis alebat eos sup. victu. Saturnus venit prim⁹ scilicet in italiã: ab olympo æthereo id est de cœlis cum eius originem nesciant aut ab olympo monte cretæ æthereo. i. sublimi: fugiens arma iouis. s. filij sui & exul ademptis. i. ablatis a filio regnis: scilicet quę possederat. Is scilicet saturnus: composuit: id est congregauit genus scilicet hominum: indocile. i. indoctum aut difficulter docile. ac dispersum altis montibus (Videmus q; manifestarius fuerit illorum error Nam si saturn⁹ primus deorum fuerat: immo primus hominũ: mirãdum quos populos in italia inuenerat quos ve in Creta dereliquerat: sed philosophi non minus errantes putauerunt e limo sole calefacto quasi per putrefactionem vt nonnulla animalia procreantur procreatos primos homines) & saturn⁹ dedit leges. s. ijs populis quos illic offenderat: & maluit vocari latium. s. q; suo aut pristino noĩe qđ illi erat quoniã ipse latuisset in his oris. i. regionibus tut⁹. s. a filio & secula aurea fuerũt (vt perhibẽt. i. vt pleriq; oẽs attestant̃) sub illo rege. s. saturno regebat eñ sic ppl̃os in pace placida vt. s. aurea censerentur sęcula

Comitẽ facundũ loco vehiculi eẽ

donec ætas deterior.i. min⁹ bona & decolor.i. degenerãs a colore auri: paulatim.i. perpaulum.hoc est successiue: & .i. simul rabies belli: & amor habendi.s. diuitias & opes ac regna successit scilicet in locum placidę pacis & parcimonię ac asperi victus. Tum i. deinde manus ausonia.i. ab Ausone vlyxis filio denominata: & gentes sicanę.i. siculę venere.i. venerunt sup. in italiam: & tellus saturnia.i. a Saturno primum recta & denomiata posuit.i. deposuit nomen scilicet vetus: accipiendo scilicet nouum. vnde itali enotri ausonii, latini, hesperi, arunci sabini, tyrrheni, etrusci, tusci & alijs multis nominibus ꝓ diuersis temporib⁹ & locis appellati sũt. Tum.i. deinde sup. venere reges: & tybris sup. ꝑcipue: vt separet more suo pricipẽ a ceteris: asper.i. acer imani.i. valde magno corpore a quo nos itali dixim⁹ post.i. postea: fluuiũ cognomie.i. cognominatũ: nã tyberis aut tybris dicitur albula vetus.s. nomẽ aut albula vetus.i. fluuius antiquissimus qui nunc tyberis dicit: & tũc ab albedie aqrũ albula dicebat: amisit verũ nomẽ.i. nomẽ ei ex re conueniẽs. Fortuna oipotẽtis.s. secũdũ epicuræos: de quibus Iuue. Sũt q in fortunę iam casib⁹ oia ponãt: & fatum i- eluctabile sum. Pelagiq; extre. ꝑ extrema pelagi actum: aut vt dicit Do. na. per pelagus extrema pelagi sequentem: aut pelagi aduerbiũ ē Fortuna oi po. & ineluc. fa. secundum Stoicos locutus est qui nasci & mori fatis dant: medea omnia fortunę: nam vitę humanę incerta sunt oia vñ & miscuit: vt quasi plenũ oñderet dogmatã nihil tam contrarium est fato ꝙ casus: sed secundum Stoicos dixit. Egere: coegere: vt q̃si oñdat se iuitũ. Carmẽtis nymphę monita: mr̃is eius: nymphæ aũt merite dixit: nã gręce ſpõſa · ꝙ dicit. Hęc autẽ vere nympha fuit: sed vaticinatrix Autor.s. oraculorꝫ.

Albula.

eluctabile secundũ stoicos q dicũt cõtra fatum inanem esse luctã: posuere his locis me pulsũ patria.s. mea oraculorꝫ necessitate nã picidiũ nõ cõfitet: & sequẽtẽ extrema.s. pessima queq; & durissima pelagi.i. q̃ i pelago pati solem⁹ vñ i tertio. viuo eqdẽ: & vitã extrema ꝑ oia duco. ꝙ ꝑ & monita mr̃is.s. meę carmẽtis nymphę.i. spõsę ac vatis nymphis eqpãdę. tremẽda.i. reuerẽda & cũ religiõe suscipiẽda & apollo deus author.s. monitorꝫ & oraculorũ mr̃is: egere.id est compulere supple me ad hæc loca aut subsidere his locis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Vix ea dicta. Docet qũo deinde oñdit loca i qb⁹ nũc ẽ roma ẽt tũc religiosa & veneratiõe digna: vñ

Dona. dicit Do. sic. Cecinit q̃ pria: Magnũ argumẽtũ ꝙ dea fuerit & fatidica Cũ pria cecinerit æneadas futuros magnos & pallãteũ futurũ nobile. Lucũ: q postea a Romulo asyli nomẽ accepit. Lupercal: vñ luperci & lupcalia dicunt Argileti ab argo q ex hospite factus ẽ inimic⁹ vñ nõ erat pudendũ si hospitẽ talẽ iteremisset q hospitalis religiõis oblit⁹ fuisset. Ducit oñdẽdo nõ autẽ ambulãdo: nã senex ardua nõ ascẽdisset vespertino tpe. hęc ille.

Ordo. ¶Ordo est ea.s. q̃ dicta sũt vix sup. erãt dicta & sup. euãder ꝓgress⁹.i. procedẽs aut postq; ꝓcesserat mõstrat & .i. arã.s. dicatã carmẽti: & portã quã memorãt.i. i memoriã reuocãdo noiant carmẽtalã romano noie.i. sicut ipam postea Romani nominarũt appositoriæ priscũ honorẽ carmẽtis nymphæ & vatis. i. poetæ & cãtatricis: fatidice.i. etiã vaticinãtis & fata enũciãtis: aũt si legẽdũ est q̃ ordo est: q.i. ꝑ quã portã memorãt priscum honorẽ carmẽtis nymphæ vatis q̃ cecinit prima futuros.s. in Italia ęneadas.i. viros ab ęnea oriũdos magnos.s. sine ꝯparatiõe vt sunt Iuli⁹ & August⁹ & pri⁹ Romul⁹. & pallãteũ sup. futurũ nobile.s. ꝑ accessiõne ęneadarum. Et monstrat sup. hic. lucũ.i. iceduã syluã q a sacrã: igentẽ.i. valde magnũ: quẽ Romul⁹ acer.i. strenu⁹ vidẽx i amuliũ & fratrẽ: rettulit.i. in morã asyli. atheniẽsis effecit asylũ.i. talẽ vt ab eo nemo abstrahat sed imunitatẽ haberet quã nũc phanis sacris & terris vicinis cõsecratis christiana concedit religio: & mõstrat sub rupe gelida lupcal. i. locũ sic dictũ aut ablueda capra aut a lupa Romuli & Remi nutrice vt docet Serui⁹ dictũ.i. appellatũ sic de more parrasio.i. arcadico: panos.s. dei archadũ (vñ in

¶Euã.

¶Vix ea dicta: dehinc progressus monstrat & arã
Et carmentalem romano nomine portam.
Quã memorãt nymphæ priscũ carmẽtis honore
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
a Aeneadas magnos: & nobile pallenteum[a].
Hinc lucũ ingentẽ: quẽ Romulus acer asillum
Rettulit: & gelida monstrat sub rupe lupercal
Parrhasio dictum panos de more lycæi:
Necnon & sacri demonstrat nemus argileti.
b Testatur ꝙ locum: & lætum[b] docet hospitis argi.
Hinc ad terpeiam sedem: & capitolia ducit
Aurea nunc olim siluestribus horrida dumis
Iam tum religio pauidos terrebat agrestes
c Dira loci: iam tum syluã[c] saxumq; tremebant.
¶Hoc nem⁹: hũc (inquit) frõdoso vertice collem
Quis deus incertũ est: habitat de⁹: arcades ipm
Credunt se vidisse Iouẽ: cum sæpe nigrantem
Aegida concuteret: dextra nymbosq; cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris
Relliquias: veterũq; vides monumenta virorũ.
d Hanc Ianus pater: hãc Saturnus cõdidit vrbẽ[d]:
Ianiculumq; huic: illi fuerat saturnia nomen.

PIERIVS.

a ¶Et nobile pallãteũ. In Ro. cod. legit, noie veluti dixerat carmẽtalẽ Ro. noie portã. Sed oino, nobile, magis placet, ob antiqua tot eo de loco monumẽta. b ¶Et lætũ docet hospitis argi. In co. aliq̃t legere est, & mortẽ docet. Sed magis placet, lętũ vt pstet in nois ad lusione de argileto. Quãuis nõ ignoro esse, q ab argola q̃dã viro nõ ignobili, q fuerit ibi sepult⁹, locũ dictũ velint, Alij ab argilla, qđ ibi id gen⁹ terræ affatim fuerit. c ¶Iã tũ syluã. In Ro. syluas. In qbusdã alijs, iã iam syluã. Sed iã tũ, magis oino placet. d ¶Hãc Saturn⁹ cõdidit vrbẽ. In cod. aliquot anti. arcem nõ, vrbẽ, legas, quod est historiæ propius. Nisi vrbem dictum sit ad ampliationem, & honestiorem rei nuncupationem, sine ad id respexerit. quod Roma inde κατ᾽ ἐξοχὴν vrbs, appellata est.

SERVIVS.

¶Mõstrat & arã: quã mr̃i fecit ex SER. riete. Est aũt iuxta portã: q̃ prio a Carmẽte carmẽtal dicta ẽ post scelerata a fabijs. cccvj. viris q ꝑ ipam i bellũ ꝓfecti non sunt reuersi. Vatis fatidi. bñ addidit fatidice: nã vatẽ & poetã possum⁹ intelligere. Luc. Nesis te pectore vates Accipiã vñ solũ plenũ ñ erat. Ergo tale est vt ẽ illud i Sal. i tugurio mulieris acille: nõ q a mulieris stati & ancille si aũt ancilla stati & mulier ẽ. Quæ pria q a postea ẽt sibylla dixit nobile pallãteũ futurum.s. ficut & æneadas. Asyllũ rettulit: post ꝙ Hercules migrauit e terris nepotes eius timẽtes isidias eorꝫ q̃s auus afflixerat athenis sibi primi asyllũ h̄ ẽ tẽplũ miẽ collocarũt. Vñ nullus posset abduci: qđ ẽt Stati⁹. dicit. Herculeos fama ẽ fundasse nepotes: iõ ĝ ait qđ Romul⁹ acer asyllũ rettulit h̄ ẽ fecit ad imitatiõnẽ atheniẽsis asylli: qđ iõ Remulus fecit: vt haberet aduenas plures cũ qbus ꝯderet Romã. Iuue. Et tñ vt lõge repetas lõgeq; reuoluas. Nomẽ ab infami gente deducis asyllo. Gellida mõstrat sub rupe lupcal: Sub mõte palatio ẽ q̃dã speluca in q̃ de capro luebat.i. sacrificabat: vñ & lupcal dictũ nõ nulli putãt. Alij vo dicũt ꝙ illic lupa Remũ & Romulũ nutrient. Alij qđ ẽ v'isimilius lucũ hũc ẽẽ sacratũ Pani deo arcadię. cui ẽt mõs lyce⁹ i arcadia ẽ ꝯsecrat⁹: & dict⁹ est ꝗ λυκους.i. lupos nõ sinati oues seuire. Ergo iõ & Euãdro deo gẽtis suę sacrauit locũ: & noiauit lupcal ꝙ ꝑsidio ipsi⁹ nũmis lupi a pecudib⁹ arcerent. Parrhasio dictũ panos: de more lycei: Ordo ẽ. Mõstrat lupercal panos licei dictũ de more parrasio.i. oñdit lupcal panos licei dicatũ ex more arcadio. Nã parrhasia arcadia est: Dictum: dicatũ consecratum Pannos lycei: huius panos gẽitiuus est græcus & panos lycei sic dictũ ẽt. vt Iouis olympi.

Buc. Pã deus archadia mecũ si iudice certet) lycei.i. i mõte lyceo q i arcadia ẽ versari soliti. Necnõ.i. etiã monstrat nem⁹ argileti. i. illi⁹ loci a leto.i. morte argi hospitis sic dicti. sacri.i. ipsi hospiti interempto cõsecrati i recõpensam vitæ & testat.i. obtestat locũ. i. loci ꝯsecratiõe se i munẽ a leto hospitis & docet lætũ.i. necẽ. h̄ ẽ cãm & formã necis: argi hospitis.s. sui & ducit hic ad sedẽ tarpeiã. i. q̃ postea tarpeia dicta ẽ a tarpeia vgine & ꝑ.i. capitolia a capite dicta: aurea nũc.i. q nũc.i. tpe nr̃o ingt poeta sunt aurea olim.i. iã tũc horrida sylueстribus dumis. h̄ ẽ penit⁹ inculta ab hoibus. sed ira.i. magna & terribilis religio loci: tenebat iã tum.i. tũc tpis pauidos

Apollis delphorꝫ Sacri mõstrat nemus argileti: sacri: execrabilis Sane argiletum multi volunt: q̃si agriletum a pingui terra Alia fabula Nã euãder argũ quẽdã susceperat hospitio: q cũ de ei⁹ cogitaret iteritu: vt ipse regnaret. Euãdro hęc nõ sentiẽte socij intellexerũt: & argũ necarũt. Cui Euãder & sepulcrũ fecit: & locũ sacrauit ñ ꝙ ille merebat: sed hospitalitatis cã. Bñ aũt Euãder i hac rei morat: & docet cãs: ne apđ hospitẽ In suspitiõnẽ veniat: Ergo argiletũ ab Argo illic sacrato & sepulto. Testatq; locũ: & lætũ docet hospitis argi: iurat non sua culpa iura hospitij eẽ violata. Aurea nũc olim siluestrib⁹. Nũc ad vtrũq; ptinet: & ad aurẽa & ad tarpeiam

tarpeiā sedē: nā tarpeia sedes dicta ē a tarpeia vgine: Cū ei Ro ... Sabinos bella tractaret: & tarpeio cuidā dedisset arcem ... filia ei⁹ tarpeia aquatū pfecta in hostes icidit quā cū horta rent ad pditionē illa p pmio poposcit ornatū manuū sinistrarū i armillas Facta itaq3 arcis pditiōe hostes ignominiosa morte p missa soluerūt. Nā scuta.i.sinistrarū manuū ornatū sup illā iacie res cā luce priuauerūt q illic sepulta tarpeie sedi nomē imposuit. Dira magna: vt an sua qq3 de⁹ fit dira cupido. Religio .i.met⁹ ab eo q mētē religet dicta religio. Hoc nem⁹: Bn̄ vbiq3 nem⁹ dixit. ... edificia nō erāt: Ipm credūt se vidisse Iouē: i hoc.s.nemore Sane ad illud alludit q primi dicunt Ioui tēpla fecisse: nec ei lon ge sunt a mōte olympico: vn̄ eos dixit Iouē vidisse & qd̓ ipi sūt προσέληνοι.i.an̄ lunā creati: vt Sta. Arcades astris lunaq3 prio res: licet dicat Sal. prio cretēses iuenisse religionē: vn̄ apd̓ eos na rus fingit Iuppiter. Aegida cōcuteret: h̄ distinguēdū est: Nā egi da.i.pellē amalthee capre: a q nutrit⁹ est: i sinistra Iuppiter tenet Dextra nimbosq3 cieret Et dextra flumia ꝯmoueret: nā mō nym bos p fulminib⁹ posuit q de dextra iacit. Aegidis aūt concussio cōmouet pluuias. Disiectis op.m. Vnū Iani aliud Saturni iā tūc. vetusta. Monumēta viroū: h̄ smone ōn̄dit ēt Saturnū virū fuisse

agrestes pauidos.s.rerū diuinarū quia ignotarū: stupor em̄ & pauor ex ignorantia saepe rerū pueniunt: dū.s.maiora aut ma gis verēda q ignoramus q3 sint putamus & tremebant.i.religio se obseruabant iā tum.syluam & saxum.i.rupē vbi postea tarpe ia arx & capitoliū erat sup. Euāder ingt de⁹ sup.aliquis: sed sup. hunc collem vertice frondoso.i.habentē verticē frondosum Ar des.i.ij qui mecū ex arcadia venerūt credūt se vidisse sup. in hoc nemore ipsum Iouē: vnde in capitolio postea Iuppiter & miner ua colebant cū.i.quando concuteret saepe.s.sinistra egida.i.pellē amaltheae caprae nutricis sue: nigrantē.i.subnigram aut de lōge visam. aut pter nubes & tonitrua quae illic cōcitabat nigra au tem dicit: vnde addit: & cum cieret.i.concitaret dextra.s.manu nymbos.id est nubes ventosas quas saepe tonitrua concomitan tur Praeterea tu vides haec duo oppida.id est quae olim erant op pida: muris disiectis scilicet nunc id est reliquias & monumenta veterum virorum.id est quae antiquissimi viri reliquerant mo numēta sui. Ianus pater cōdidit hanc vrbem.scilicet quę nunc di ruta est & nomen fuerat huic scilicet vrbi a Iano condite: ianicu lum: saturnus condidit hanc.id est aliam vrbem & nomen fue rat scilicet tunc illi.scilicet vrbi a saturno condite saturnia.

SERVIVS.

¶Passimq3 armēta videbāt: quae post mortē Caci nullo timore pas sim vagabant. Romanoq3 foro: romanū forū ē vbi nūc rostra sūt Lautis mugire carinis Carie sunt edificia facta i carinaꝶ modū: q erāt itra tēplū telluris Lautas: di xit aut pter elegantiā edificioꝶ au pter Augustū q nat⁹ ē cuius veterib⁹: & nutrit⁹ est i lautis ca rinis: Victor alcides su. Ευσυμβολως.i.bonū Aeneae omē ōn̄dit. Aude hospes ꝯte.opes: Bn̄ aude q si rē arduā & difficilē. Dignū fin ge deo. cōpone te in similitudinē nūinis. Augusti subter fastigia te cti duxit. Ex ꝓrietate q̄sit⁹ ornat⁹ Ait ei āgusti tecti subter fastigia ingētē Aeneā duxit. Pelle libysti dis vrsae: spēs p gn̄e: nā cuiuslibet fere possum⁹ accipere. Exterrita: ma.iō territa: qa mater. Dictis di uinum ispi. amo. Petitura p filio de adulterio pcreato ōrōnē suā i gēti arte cōposuit: qd̓ ēt vulcan⁹ ipse testat dicens: Quid cās petis ex alto: nō ei apta est ei⁹ petitio: sed lōgū pœmio puersam amore mariti circūuenit mentē. Ergo q stionē hāc q nascit ex petitiōe ve neris ipudica soluim⁹ his modis. Prio q vulcanū amore circūue nit: deide q ē nacta occasionē ei⁹ tpis: q marti arma faciebat quem fuisse sciebat adulterū p qd̓ dat i telligi Vulcanū oēm suspitionē & irā quā habuit circa venerē de posuisse: adeo vt arma etiā ipe fa bricaret adultero. Praeterea vul canū vxoriū fuisse testat: & Ver. dicēs. Tūc pr̄ aeterno fat deuinct⁹ amore: & Sta. vbi Martē ven⁹ al loquit: vt At non eadē vulcania nobis. Obsequia & laesi serui tn̄ ira mariti: nā qd̓ dicit Donat⁹ po tuisse fieri: vt cū anchisa cōcūbe ret Ven⁹ anteq3 Vulcano nube ret nō pcedit cōstat ei a pricipio Venerē vxorē fuisse vulcani. De bita fata fr ad exitiū destiata. Mi seris atq honestū est miseris sub uenire: sed h̄ dicit: cur te fatigarē p hoīb⁹ fati necessitate perituris Priami deberē plu.na. Scimus q paridi tn̄ debuit sed hoc idē ha bet ad aliarū ꝯmemorationē pso naꝶ ne ex turpi cā paridi debuis se videat. Aeneae fleuissem saepe laborē: bn̄ post pgama post troia nos post Priami liberos cum ex ... ratione ꝯmemoratio fit Aeneę ... it cem se eius ifœlicitate com motā

¶Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Euādri: passimq3 armenta videbant
a Romanoq3 foro: & lautis mugire carinis[a].
Vt ventū ad sedes: haec inquit limina victor
Alcides subiit: haec illum regia cœpit
Aude hospes cōtēnere opes: & te quoq3 dignū
Finge deo: rebusq3 veni non asper egenis.
b ¶Dixit: & augusti subter[b] fastigia tecti
Ingentem aeneam duxit: stratisq3 locauit
Effultum foliis. & pelle libystidis vrsae.
Nox ruit: & fuscis tellurē amplectitur alis
At ven⁹ haud animo nequicq3 exterrita mater
Laurentumq3 minis: & duro mota tumultu
Vulcanū alloquit: thalamoq3 hec cōiugis aureo
c Incipit: & dictis diuinum aspirat[c] amorem.
¶Dum bello argolici vastabāt pergama reges
Debita: casurasq3 inimicis ignibus arces:
Non vllum auxiliū miseris: non arma rogaui
c Artis opisq3[d] tue: nec te carissime coniunx
Incassum ve tuos volui exercere labores.
Quāuis & priami deberem plurima natis:
Et durū aeneae fleuissem saepe laborem.
e Nunc iouis imperiis[e] rutulorū cōstitit oris:
Ergo eadē supplex venio: & sanctū mihi numē
f g Arma rogo: genitrix[f] nato: te filia Neri[g]:
Te potuit lachrymis tirhonia flectere cōiunx.
Aspice qui coeant populi: quae mœnia clausis
Ferrum acuant portis in me: exidiūq3 meorū.

PIERIVS.

a ¶Lautis mugire carinis. In Ro.co. legit cauernis, errore fœ do. b ¶Augusti subter fastigia tecti ingentē Aeneā du xit. In cod. aliquot ant. subeūt: legit. Sed subter, lectio ca stior vr̄, alr̄. Ingentē Aeneam duxit, iperfecta erit oratio.
c ¶Aspirat amorē. In aliquot cod. ant. inspirat. Sed & adspi rat, inuenit, qd̓ nōnullis placet. d ¶Artis opisue tuae. In ant. aliquot codi. opusue, vt sit arma opusue artis tuae. Nā nō tam armoꝶ praesidiū, q3 etiā artificij visendā pulchritu dinē admirabit poeta, in armis ipsis. Est ēt. opisq3. legere.
e ¶Nunc iouis imperijs rutuloꝶ cōstitit oris. In Oblōg. co. & qbusdā alijs ant. iperio, vnitatis nūero legit, qd̓ ēt apud Seruiū aduertas. Missum vo faciā, qd̓ in plerisq3 cod. & hic & alibi rutiloꝶ. secūda syllaba per, i, notatur. f ¶Arma rogo genitris nato. Ex antiqoribus cod. scribēdū genitrix media syllaba p, e, vt alibi monuim⁹. g ¶Te filia nerei. In cod. aliqt ant. Nerei, legit. In nōnullis. neres. Super quo codici.

AS CENSIVS.

¶Talibus inter. se. d. &c. Docet q mō tādē suscept⁹ ē hospitio & ad frugalitatē iuitat⁹ qsi vo iā tūc lo ci illi⁹ cultores psimonia & fru galitate rerūq3 modicitate praesta rēt qb⁹ stātib⁹ res Romana post modū diu creuit: donec seuior ar mis luxuria incubuit: vn̄ dicit de pauptate Luc. & mūera nōdū in tellecta deū: si ei paupratis bona itellexissēt Romani nō sic eā ab iecissent. Seneca āt ptractās h̄ au reū vbū Aude hospes cōtemnere opes & te qq3 dignū finge deo di cit: nullū dignū deo nisi paupta tis amatorē Don. ad hūc locū di cit sic. Ad tecta vt iā appropiqsse ōn̄dat n̄ āt tecta ne igredi viderē tur Regia: qcūq3 dom⁹ mō a rege habitet regia iure dr̄. Aude hos. multū tribuit Aeneae cū herculi cōparat. Rebusq3 veni nō asp ege nis.i. ne aspere veni reb⁹ nō egē nis Sū em̄ paup cui & si copia de sit aliquātę tn̄ substātię sūt sed nō sum egen⁹. Ille ei i miseria ē & ege state. Ergo nō bis repetēdū Liby stidis vrsae vt ex praecio bestię ali qd gr̄e illi strato adderet. Vulca nū alloqtur: tm̄ hn̄s spei quātum vxor de viro cōcipere debet & tm̄ desperatiōis quātū odiū inter vi tricū & priuignū eē ꝯsueuit. Ergo illū fraude adorit. Thalāo vt iter secreta lectuli extorqret qd̓ ille nollet. Diuinū: quē hūanis pecto rib⁹ dono iserere ꝯsueuit: nā amor q est ex volūtate nr̄a hūan⁹ ē Pria mi natis de Creusa maxie itelligit laborat aūt vt verecūde videat pe tere: ne mariti auxiliū ianiter ro garet i reb⁹ q moueri non possēt Eadē q tacui Genitrix nato: maio rē miserationē mouet noīb⁹ ne cessitudinum q3 mouisset noīb⁹ pprijs. In me iunxit psonā suā vt magis moueret. Accepit solitā fl. Ōn̄dit plus pfuisse loci tpis & p sone obseruationē q3 verba. Haec ille. ¶Ordo ē Aeneas Euander & Pallas: subibāt ad.i.iuxta tecta.i. domicilia Euādri paupis: q & te cta tūc modica erāt: & videbāt ar mēta passim.i. fere p siglos pass⁹ circa regiā Euādri mugire.s. tunc foro romano.i. vbi postea roma num forum fuit ad rostra.s. & cari nis.i. edificijs ad modū carinarū fctis lautis.i. mūdis & splēdidis q erāt ad viā sacrā vbi nūc sunt diui Petri vincula vt.i. postq3 vētū sup. ē ab eis.i. postq3 venerāt ad sedes

SER. Dona. Regia. Ordo.

¶ s.regias.i.ad domicilia Euādri:euiderīgt:alcides.i.Hercules victor.s.mōstro℞ vt gerione & caci:subijt.i.subintrauit hæc. limina:& hæc.s.tā modica regia.i.regis dom⁹ cœpit illum.s.tñ deū & victorē Iouisq̃ filiū. Et iō o hospes Aenea aude: q̄si rē ter ribilē & pter hoīm opinionē paradoxō p̄dicet cōtēnere opes.i.diuitias:& finge.i.effice & cōpone seu oñde factis:te quoq̃.i.ēt te: dignū deo.i.q̄ p deo habearis q̄a deo℞ ē hūanas opes ɔtemnere: aut finge te dignū deo.i.illi⁹ hospitio suscept⁹ illi vt eq̄ris:& veni nō asper.i.benign⁹ & placidus facilisq̃ rebus egenis.i.res modicas:aut Don.vult reb⁹ nō egenis.q̄uis n̄ luxuriosis vt bis dicat n̄ dixit & dixit Aeneā ingētē subt fastigia.i.culmia angusti tecti.s.modici dōicilij & arcti si ad dignitatē Aeneæ respexeris:facit ergo antithesim:nā antitheta sunt ingentē & angusti q̄ ornatiū pariūt:alijs nimis affectatū vñ Persi⁹ Librat in āthitetis.&c.& locauit.i.ɔstituit eū:stratis.i.lectisternijs effultū.i.sustentatū folijs.s.arborū & pelle vrsæ libystidis.i.ex libya:Nox ruit interea.s.dū cenarēt & amplectit.i.circūplectit:tellurē.i.terrā alis fuscis.i.vmbris ei⁹.s.telluris. At.i.sed ven⁹ mr̄.s.Aeneæ exterrita:haud i.n̄ neq̄cq̄.i.frustra sed graui de cā:& mota minis laurētū.i.laurētū ppło℞:& tumultu duro.i.difficili sedatu:alloq̄t vulcanū.s.maritū suū:& icipit hic.i.hunc sermonē exordit aureo.i. Ornatissimo thalamo ɔiugis.i.mariti sui:& aspirat dictis.i.v̄bis suis diuinū amorē.i.gratiā diuinitatis suę. Dū.i.q̄diu aut donec seu quādo reges argolici.i.græci:sed p̄cipue argolici:vastabāt bello:pergama.i.troiā debita.s.ex fatis:ignib⁹ inimicis.& arces.s.ilij:casuras.i.q̄ cadere debebāt ignib⁹ inimicis:ego nō rogaui miseris.s.troianis vllū auxiliū.s.abs te:& nō rogaui arma tuę artis & opis i.facultatis:nec.i.& nō:& ego o charissime cōiunx nō volui exercere te ve.p vel tuos labores incassum.i.frustra. q̄uis ego deberē plurima natis.Priami p̄cipue Paridi q̄ p ea iudicarat ɔ Mineruā & iunonē & Creuse q̄ æneæ nupserat:& q̄uis fleuissem sæpe laborē durū.i.vix tolerabilē aut diu duraturū æneę q̄ sup. cōstituit.i. cōstitut⁹ est nūc imperijs Iouis.i.p iperia & voluntatē Iouis:oris ✠ i.regionibus

✠ declinatu multa Seru.memorat.Priscian⁹ vō in hm̄ōi noībus positū ait drūm p gr̄ō. Quare, nerei scribendū erit. Sed neri, pnūciare nō incogruū,facta synęresi in,ei,græcā diph.

✠ motā.Iouis iperio: ne videret ipudēs:si aliena regna depo sceret & hoc lat{e}ter dicere vt iam uc huic :cui etiā Iuppiter fauet. Eadē:q̄ tūc.s.silui. Arma ro.hic distinguēdū:vt cui petat non dicat:sed relinq̄t itelligi.Genitrix na.te fi.Ne. Thetis q̄ achilli arma ipetrauit:& bonis vtitur cōparatiōib⁹ dicēdo filia Neri cū ipsa Iouis sit filia.Itē vxor tithonia: cū ipsa sit vulcani Neri aūt p Nerei.Oīa aūt q̄ in eus exeūt hodie apud maiores in es exībāt: vt tydeus tydes & genitiuū in his mittebāt:vt tydis neris:sed q̄a plerūq̄ s i latinitate detrahit:remanebat̄.i.Hinc ē filia Neri.imi ir achilli.Itē in Sal.Ad belū p̄si macedonicū:sic asper.Tithonia cōiunx: Aurora petiuit p memnone.Clausis fer.ac.p.dixit enim superi⁹.Quinq̄ adeo magne positis incudibus vrbes.In me:arti ficiose arma petit & iā sibi pfutura:nā a græcis fuerat vulnerata:vñ est Equidē credo mea vulnera restant.

✠ i.regionib⁹ rutulo℞ illo℞ ppło℞ turno subdito℞: ergo quia nūc in sūmo piculo versat̄:& tñ illi succurri pōt q̄a fata non obstāt:ego eadē q̄.s.pri⁹ nihil cōtra fata molita sum:venio supplex s.ad te & o numē sanctū.i.obseruandū mihi ego genitrix.i.mater rogo.i.expeto:nato.i.filio meo arma vt pia sit petitio: Serui⁹ tñ q̄a marito triste eēt subuenire filio vxoris ex adulterio cōcepto: vult ordinē eē:ego eadē rogo nūc o sanctū mihi numē:arma nō dicēdo.s.cui aut p quo videt̄,tñ satis innuere cui:q̄a pmiserat & durū æneę fleuissem sępe laborē:si tñ Seruiū sequamur qd̄ non placet dicam⁹:filia Neri.s.thetis:genitrix.s.achillis potuit flectere nato.i.filio suo achilli hoc est ad cōmodū eius:te lachrymis.s. suis:& cōiunx tithonia.i.aurora potuit te flectere lachrymis: vt s.Memnoni filio ei⁹ arma fabricares:vñ in prīo.Nūc q̄b⁹ aurore venisset fili⁹ armis:& alibi & nigri menonis arma. Aspice q.i.q̄les ppłi coeāt.i.cōgregent̄.hic manifeste docet se p Aenea rogare:& q̄ mœnia acuant ferrū.i.arma:q̄a dictū est q̄ quinq̄ vrbes: portis.s.ciuitatum clausis:vt in graui bello fit:in.i.contra me:& in.i.ad excidium.i.destructionem meorum.

SERVIVS.

SER. ¶ Cū ctātē.s.de pmissiōe: quā rē p āplexū suū imisso amore psoluit. Accepit so. flā.alludit ad rē naturalē:nāq̄ iō Vulcan⁹ fingitur maritus veneris: q̄ venereū officiū nō nisi calore ɔsistit Vñ est frigid⁹ i venere senior. Labefacta per.o. Si ossa labefecit quāto magis aīum? Atq̄.o.ferre: vt solet:nā nō est aduerbium tp̄is. ¶ Poe. Ignea ri.micās.i.fulmē:cui⁹ naturā expressit :nāq̄ nubes vēto coactę plerūq̄ rūpūt:& ex se fulmē emittūt. Formę cō.con. intellexit se dolis & pulchritudie puertisse mētē mariti. Deuinctus: ¶ Vul. h̄ sermone oñdit eū cūcta posse ɔcedere. Ex al. argumētatione lōge repetita. Nec fa. ve.sta. atqui supra ait debita:sed sciēdū scd̄m aruspicinę libros & sacra arūtia q̄ Tages cōposuisse dr̄ fata decē annis q̄dā rōne differri. Sed qd̄ nūc dicit Vulcan⁹ potuisse fieri Ergo nō ē ɔriū. Nā fata differūt tm̄:nūq̄ penit⁹ imutant̄:qd̄ etiā Iuno dicit Atq̄ imota manet fatis Lauinia ɔiux: Attrahere atq̄ morā tātis licet addere rebus. Si bel.p.q̄a dixerat i me excidiūq̄ meorū. Pñt pro.cu.vel possum q̄cqd curę ē.i.officij & solicitudis Electrū. Liq̄do electro: puro & secūdum Ply.in naturali hystoria sūt tria electri gn̄a. Vnū ex arborib⁹ qd̄ succinū dr̄. Alid qd̄ naturalr̄ inuenit̄. Tertiū qd̄ fit de trib⁹ ptib⁹ auri & vna argēti:q̄s ptes etiā si naturā resoluas inuenies: vñ ¶ Poe. errāt q dicūt meli⁹ esse naturale Electri aūt natura pbat̄ veneno q̄ recepto & stridorem emittit:& varios in dissimilitudine reddit colores. Aīæ:vētis ἀνέμου ψυχή:q̄a scd̄m aliq̄s aīa vēt⁹ ēat q̄ vētos vita recessit. Precādo vi. ✠ in t.i.

¶ Dixerat:& niueis hinc atq̄ hinc diua lacertis
a Cunctantē[a] amplexu molli fouet:ille repente
Accepit solitam flammam:notusq̄ medullas
b Intrauit calor:& labefacta[b] per ossa cucurrit:
Non secus atq̄ olim tonitru cum rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nymbos.
Sensit læta dolis:& formę conscia coniunx.
c Tum pater æterno fatur deuinctus[c] amore.
¶ Quid causas petis ex alto:fiducia cessit
d Quo[d] tibi diua mei?similis si cura fuisset:
Tum quoq̄ fas nobis teucros armare fuisset:
Nec pater omnipotēs Troiā:nec fata vetabant
Stare decēq̄ alios Priamū superesse per annos.
Et nunc si bellare paras:atq̄ hæc tibi mens est:
Quicquid in arte mea possunt pmittere curæ:
e Quod fieri ferro liquidove potest[e] electro:
Quantū ignes animæq̄ valēt:absiste precando
Viribus indubitare tuis ¶ ea verba locutus
Optatos dedit amplexus:placidumq̄ petiuit
f Coniugis infusus[f] gremio p membra soporem
Inde vbi prima quies medio iam noctis abacta
Curriculo expulerat somnū:cū fœmina primum:
g Cui tolerare colo vitam tenuiq̄ mineruā:[g]
Impositum cinerem & sopitos suscitat ignes:
Noctē addēs operi: famulasq̄ ad lumina longo
Exercet penso:castum vt seruare cubile
Coniugis:& possit paruos educere natos:
Haud secus ignipotens nec tp̄e segnior illo
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.

ASCENSIVS

ASC. ¶ Dixerat & ni.&c. Recitat q̄uō Vulcan⁹ veneris illectus blāditijs & valido irretit⁹ amore ad fabricāda arma ɔsensit. de q̄ re dicit Dona. sic Pater: q loco pr̄is Dona. Aeneę eēt pfutur⁹. Quid cau.ita loquit̄ q̄si non ipe eēt q paulo ante cūctabat̄: Ex al. lōga circuitiōe v̄bo℞. Nec pa.om.nō posse penit⁹ subuerti sed posse differri fata oñdit poeta. Ferro: ad robur ptinet. Electro ad pulchritudinē. Sed armo℞ splēdor, vehemēter terret hostes. Aīq̄:vēti quibus ignis aīat̄: Gremio : intelligim⁹ gremiū nō solū sedētis sinū verūetiā q̄cqd hoi ad requiē ɔstiterit locū.ita alibi:Et forum grēio dea tollit i altū. Famlas p mr̄ib⁹ accipiam⁹ q̄b⁹ vice famlarū vtunt̄ paupiores : q̄b⁹ ad cōparandas famulas pecunia non est.h̄ ille. ¶ Ordo ē. Diua.s.ven⁹: Ordo dixerat.i.finiuerat orōnē suā:atq̄ fouet molli āplexu lacertis niueis.i.cādidissimis hinc.i.vtrinq̄ circūplectentib⁹ Vulcanū.s. cūctātē.i.dubitātē. an p filio ex adulterio ɔcepto obsequi deberet:ille.s.sic cūctans Vulcan⁹:accepit flāmā.s. amoris solitā.i.cōsuetā illi:& calor not⁹.i.solit⁹.s. amoris itrauit medullas:& cucurrit p ossa labefacta.i. mollificata & labētia:n̄ sec⁹.i. nō aliter ac.i.q̄: rima.i.fissura aut p fissurā exiliēs ignea.i.fulmen q̄d p rimas nubiū exilit:micās.i.resplēdēs:pcurrit lumie corusco.i.tremulo:nymbos.i.nubes vētosas Cōiunx lęta dolis.s.suis.i.artificiosa circūuēctiōe & cōscia formę i.cōfidēs de forma sua:sensit.i.p cepit vulcanū amore captū & labefactū. Tū.i.tūc pr̄.s. vulcan⁹ Aeneæ pr̄is loco futur⁹: deuict⁹ ✠ i.obligatus

i.obligat⁹:Veneri ꝗ̄nō amo ... fup.fic.Quid.i.ad qd pe ... ex alto.i.lōge petitas p cir ... cōlocutionē & isinuationē.Qui ... aut q̄ legaſ) o diua: fidu ... quā pri⁹ habuiſti ď me ... mea.i.quā pri⁹ habuiſti ď me ... fup.tibi.i.receſſit a te: ſi ſi ... cura fuiſſet ſup.tibi.i.ſollici ... de armis habēdis:fuiſſet no ... fas.i.licitū:quoq₃.i.etiā tū.i. ... c.cū argolici reges vaſtarēt p ... armare.i.armis iſtruere teu ... i.troianos: nec pr̄ ops.ſ.iup ... nec fata vetabāt troiā ſtare ... & Priamū ſupeſſe.i.extra ... p decē alios annos: qa tot ī ob ... ſidiōe erāt græci.Et nūc ſi tu pa ... ras bellare.i.bella gerere:atq₃ ſi ħ ... i.hmōi mēs ē tibi:abſiſte idubi ... re tuis virib⁹.i. diffidere de tuis virib⁹ aut dubitare i tuis virib⁹: p̄cādo.i.ſuppli̅r orādo q ei pcaſ. ſignificat ſe ñ poſſe niſi ꝑ eū quē pcaſ abſiſte igt idubitare:qcqd p cure.i.ſollicite diligēti ę pmt pro mittere:i mea arte:&id qđ p̄t fie ri ferro ve,p vel: electro liqdo.i. puro.Et ē v̄ſus ſpōdaicus:nā vt Lādin⁹ docet licet inueniaſ apď Lucretiū poteſtur q ait ī .iij. Qď ñ expleri nulla rōne poteſtur:tñ ħ loco nō pōt dici poteſtur.eo ꝙ electrū primā pductā habet ſcri biſ ei p ita qď ſp pducit ſic ηλεκτρου de q̄ p politianū ſtatim vi debim⁹ pla.& q̄tū ignes & aiç.i. vētivalēt ſup.efficere i fabrili ar te.Vulcan⁹ ſup.locut⁹ ea v̄ba de dit āplex⁹ optatos.i.quos pluri mū iā inflāmat⁹ optauerat:& in fuſus gremio ꝯiugis petiuit pla cidū ſoporē:p mēbra.ſ. ſingla.i.

PIERIVS.

a ¶Cūctantē amplexu molli fouet.In Seruīj v̄bis aliqd deſide ratur,& vt illi ēt ſuppetias feram⁹,Noni⁹ marcell⁹ locū hūc exponens ait.Cūctantē,dubitantē.Quare ita ēt apď Seru.le gendū crediderī,cūctantē,dubitantē.ſ.de pmiſſiōe.deeſt em̄ c dubitantē.in Seruianis ſcriptis. b ¶Et labefacta p oſſa cu.In pleriſq₃ cod.anti.calefacta legi,ſed,labefacta. Seru. agnoſcit Quæ phraſis Catulliana ē,nō ſi illā raræ labefactes munere c veitis. c ¶Tum pa.æ.fa.deuict⁹ a.In Ro.cod.& ī qbuſdam alijs pueterib⁹,deuict⁹ legiſ,qď amoris ꝑpriū ē,& vinculū in myſticis ſignificationib⁹ amorē denotat,Neminē ei faci li⁹ ad te trahas,& arbitrio colligaris tuo ꝙ amātem.poetę ꝟo paſſim amoris laqos & retia decātarūt,vt ſępe apď Lucretiū

Nam vitare plagas in amoris ne iactamur.
Non ita difficile eſt,ꝙ captum retibus ipſis
Exire,& validos veneris perrumpere nodos.

d ¶Quid cau.pe.ex al.fi.ceſſit q̄ tibi diua mei legiſ vtroq₃ lo co,quid,vt repetitio ſit,quid cauſſas petis ex alto fiducia ceſ ſit,quid tibi diua mei.Sed quo aduerbium ſcďo loco magis placet illď aūt,qď eſt ex alto.Seru.exponit, argumentatiōe lōge repetita.Nonius,ex vetuſto & antiquo interpretatur. e ¶Quod fie.fer.lr.poteſtur ele.poteſtur,oīno ī cod.aliquot an tiqs rederiſ,& in aliqt ēt duę vltimę lr̄e abraſę ſunt.In Ro.tñ & ī qbuſdā alijs co.ipſa vetuſtate venerabilib⁹,poteſt, habeſ Qď magis placet,vt duo. declinem⁹ euitāda, poteſtur illud poſt Lucretiana tpa iā obſoletū,& primā ī dictione electro f correptā,q̄ natura lōga ē,vt,ſudant electra myricę ηλεκτρου ei græce p,v,vocalē oim porro ꝯſenſu lōgā,ſcribiſ. f ¶Pla g cidūq₃ pe.con.infuſus gre.per mē.ſo.Sunt cod.admodū vete res,in qb⁹,ifuſum,legiſ,qď nō æq₃ placet. g ¶Ceu fœ.pri. cui to.co.vi.tenuiq₃ minerua.Quia ſequiſ inferi⁹, haud ſec⁹ ignipotēs,crediderūt nōnulli,Ceu fœmia, legendū. Sed em̄ cod.pleriq₃ veteres,cū ijs,q apď me ſunt, cū nō, ceu,legunt, ſpectat ei cōparatio ad tps ēt antelucanū,qď & volcanalia nū cupāt qre addit,nec tpe ſegnior illo.Sed hoc vt cuiq₃ placeat, nō laboro.Quod v̄o ſup,tenuiq₃ minerua,tā multa cōgerā tur ab interpretib⁹,ī loci hui⁹ expoſitionē excogitata,aſr nō nulli co.admodū antiq legūt,vbi,calathiſq₃ mineruæ,habe tur.Sed em̄,tenuiq₃ minerua,in Ro.cod.ē,in Med.& alijs q buſdā,eāq₃ lectionē agnoſcūt aru.meſſus & priſcianus.

in.t.i.dubitare.Nā ī vacat:& hoc dicit pcū nimietas poſtula tiōis ſignificat dubitationē.Cō iugis in.gre.ħ eſt aū cōcubuit & ſic geuit:Prob⁹ v̄o & Carmini⁹ ꝑpter cacepharō infuſum legūt vt ſit ſenſ⁹ dormit cū cōiuge dor miente.i.petijt ſoporē iſuſum ēt in cōiugis gremio. curricl'o:tpe mō:alias loco: alias offō.Colo: hūc ſeqmur.Nā hui⁹ coli dicim⁹ nō vt ſta.hui⁹ col⁹ in.vj.theb.Ex trema iā fila colu dat⁹ ordo ſene ctæ:& ī qrto Nigreq₃ ſororꝰ ītra uere col⁹.Tenuiq₃ Mi. nō filo te nui:ſed puo pcio lanificij & alij hic diſtiguūt & ſubaudiūt mos ē vt placet vt ſit ſenſ⁹ Cui to.c.vi. te.Mi.mos ē: vel placet:& ſic in ferūt ipoſitū cinerē & ſopitas:vt cōtra Hora.incedis p ignes ſup poſitos cineri doloſo: alij ſic le gūt.Tenuiq₃ mi.im.i.cui hæc ne ceſſitas fataliter data . Noctē ad. o.p tranſitū oñdit eē noctē ptem diei.Exercet pen.fatigat Ter.ī an dria prio ħ pce ac duriter vitam agebat lana & tela victū q̄ritās. Hic ğ traxit Verg.vt diceret ca ſtū vt fer.cu.Igni potens: Vulca nus:vt dixim⁹ ignis ē & dr̄ Vul can⁹ q̄ſi volican⁹:qď p artē vo let.Ignis ei e nubib⁹ naſciſ.vñ & Home.dicit eū de aere precipita tū i terras:ꝙ oē fulmēde aere ca dit:qď qa crebro in Lemnū iſulā iaciſ:iō i eā diciſ cecidiſſe Vulca n⁹.Claud⁹ autē dr̄ qa p naturam nūq₃ rect⁹ ē ignis.ad fa.dura: ex ꝯ rijs epithetis fecit ornatū. Dicēs mollib⁹ e ſtra.ope.fa. ſur. — Colus. — vulcan

poſt coitū placide dormiuit ī gremio ꝯiugis ide.i.deide vbi pria qes abacta.i.trāſacta & abſūpta iā medio curricl'o noctis.i.p ħ ꝙ mediū curriculū noctis trāſierat:hoc ē tps q nox currit:ceu.i. ve luti fœmina:cui primū.i.pcipuum ē:tolerare.i.ſuſtētare :colo.i. nēdo & minerua tenui.i.exercitio mineruę ħ ē textura tenui vitā ſ.ſuā ſuſcitat cinerē ipoſitū.ſ.ſup ignē & ignes ſopitos.i.cooptos cinerib⁹ addēs opi.i.opatiōi noctē.i.ptē noctis illi ipertinēs:& ex ercet pēſolōgo.i.fatigat ſtamie pēſo:iō,ad pōd⁹ dato:aut lino ſeu lanitio colo ipoſito ad lumia.ſ.lucernarū:famlas.ſ.man⁹ ſuas aut paupculas ancillas:vt poſſit ſuare cubile cōiugis.ſ.ſui caſtū:ita vt nō cogaſ turpi q̄ſtu vitā defendere.& educere.i .educare & in mřimonū aut aliā familiā ducere puos natos .i. liberos ſuos.Si eſt cū fœmia primū.¶Ordo e.Cū.i.qñ fœmia cui &c. ſuſcitat pri mū &c.ſed qa ſequiſ haud ſec⁹ &c.dicere ceu vt reppi. Haud ſec⁹ i.nō aſr ignipotēs.ſ.Vulcan⁹ de⁹ ignis:nec ſegnior.ſ.quā fœmi na dicta(Laurēti⁹ tñ vallenſis.ſed meo iudicio nō recte ſentit or dinē eē:nec ſegnior illo tpe:ſed melior ē)ſurgit illo tpe.ſ.q̄ fœmi na ſurgit e ſtratis mollib⁹.ſ.vbi venerē dereliqt ad opa fabrilia q nimirū dura ſunt:& ita ē antithetō i epithetis ſaltē. Verba Poli tiani ſunt

tiani ſunt Pudet referre ꝙ manifeſtū:ſed nōdū tñ a q̄q₃ qď ſciā niſi nobis idicib⁹ aiaduerſum mēdū Vergilianis codicib⁹ i oleuerit lib. Aenei. viij.Qď fieri ferro:li. poteſtur ele . Ceterū in volumīe illo qď ē itima vaticana bibliotheca mire vetuſtū:& grādib⁹ characterib⁹ p ſcriptū:non poteſtur offēdas: ſed pōt vſi tati⁹ v̄bū:q ēt verior ē lectio:vł ide probaſ ꝙ electrū vbiq₃ pria ſyllaba lōga:tā apď grecos poniſ ꝙ apud nr̄os.neq₃ qcq̄ iterpres ſup v̄bo poteſtur aliogn nouo inuſitatoq₃ loquunſ.Haud tñ p terit me veteres ħ q̄q₃ ꝑtuliſſe:ſicut pacuuiū i chryſe:ſicut ēt Lu cretiū queadmodū & poteraſ lectū a Nonio Marcello ē i cecilia nis annalib⁹ Sed & alſ loc⁹ itidē vitio ꝯſili laboret apud eūdem poetā.Sceptra palatini ſedēq₃ petiuit Euādri Cū ī volumīe eodē nō petiuit triſſyllabū:ſed petit diſſyllabū ſcriptū i ueniaſ.Qď & metri vis cogit:alioq pria ſyllaba Euādri ꝯ oēm vel rōnem vel ꝯſuetudinē breuis foret.Eſt v̄o i vtroq₃ v̄ſu ſpōdeus i qnta ſede. In v̄bo aūt petit ſyllaba ipſa poſterior vel qa ſit in fine: vł qa co aluerit vna ex duab⁹ iure pducta ē Martian⁹ aūt capella ſyllabā docet vbiq₃ eē cōem q̄ deſinati t lr̄am ſicut i illo cernim⁹ Verg. Nā tibi Thymbre caput Euādri⁹ abſtulit ēſis. — POLI. — Electrū. — Poteſtur — Euander

SERVIVS.

ASCENSIVS

¶Inſula ſican.&c. Docet ğ vbi Vulcan⁹ fabricā & officinā ſuā habebat & qb⁹ fabris vtebaſ & q̄ i ope tūc vſabaſ cū adueniret:vñ qa res faciſ & nihil habem⁹ Do nati.¶Ordo eſt. Inſula. ſ. vbi dr̄ Vulcāi antrū:erigiſ.i. eminet & extēdiſ exīs ardua ſaxis fuman tib⁹.ſ.ex ardore itriſec⁹ pueniēte erigiſ ď inſ lat⁹ ſicaniū.i.ſiciliē ſe lat⁹ ħ ē inſ ęthnā:& liparē.ſ.in ſulā eoliā.i.q̄ ē vna ex ꝯoli regio nibus:ſubter quā.ſ. iſulā arduā: ſpec⁹ & ātra ę.i.ſiſtra ęthneis & eis vicina:exeſa camis.i.fornacibus aut ipis ignib⁹ cyclopū:tonāt.i. vehemēte ſoitū edūt: & ict⁹ vali di.i.vehemētes auditi icudib⁹.i. qa icudes fiunt referunt g.i.i ſonū ex imo: & ſtricture.i. maſſe tenere iam compacte caly bū.ferri calybum:aut eis ſilis ſtridunt

Inſula ſicanium iuxta latus æoliamq₃
Erigitur liparen fumantibus ardua ſaxis.
a Quam ſubter ſpecus[a]:& cyclopum exeſa caminis
Antra æthnea tonant:validiq₃ incudibus ictus
Auditi referunt gemitum:ſtriduntq₃ cauernis
b Stricturæ[b] chalibū:& fornacibus ignis anhelat
Vulcani domus & vulcania nomine tellus.
c Hoc[c] tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro
Brōteſq₃ Steropeſq₃ & nud⁹ mēbra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polyta
Fulmen erat:toto genitor quæ plurima cœlo
d Deiicit[d] in terras:pars imperfecta manebat.
Tris imbris torti radios:tris nubis aquoſæ

¶Sicanium iu.la. æoliāq₃ eri.li phyſiologia ē cur Vulcan⁹ ī his locis officinā hēre fingaſ inſ li parē & ęthnā.i.ꝑpter ignē & vē tos:q apta ſūt fabris. Aeoliā aūt iō lipare gavna eſt de illis ſeptē iſulis qb⁹ æol⁹ iperauit. Antra ę. t.magnitudinē ictuū oſtēdit qb⁹ & vicini mōtes reſultabāt : Aut certe ęthnea q̄ſi ethnea dixit. Au diti re.g.p eccho & breuiſ. ſigni ficauit.Stricturæ chal. ſtrictura ē ſtā ferri i maſſā coacta.Chalybes ꝑpriē ſūt ppli apď q̄s naſciſ ferrū vt ipe At chalybes nudi ferrū vi roſaq₃ pōt Caſtorea: vñ mō cha lybum.poſuit ſtricturas ꝑ ferri maſſis.Hoc tūc.i.huc tū:& ħ pro huc poſuit ſcďm antiquū morē nā ātea ħ aduerbiū loci fuit qď nūc aboleuit. nā crebro in anti quis lectionibus inueniſ : ſicut in epiſtolis ꝑbar verius Flaccus exemplis — SER.

Addiderant rutuli: tris ignis: & alitis austri.
e Fulgores nunc terrificos: sonitumque metumque
Miscebant operi: flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marci currumque rotasque volucres
Instabant: quibus ille viros: quibus excitat vrbes:
Aegidaque horrificam turbatae palladis arma
f Certatim squamis serpentum auroque polibant[f].
Connexosque angues ipsamque in pectore diuae
g Gorgona: desecto[g] vertentem lumina collo.
h Tollite cuncta (inquit) coeptosque[h] auferte labores
Aethnaei Cyclopes: & huc auertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus vsus
Nunc manibus rapidis: omni nunc arte magistra[a]
i Praecipitate moras[i] ¶ nec plura effatus: at illi
Ocyus incubuere omnes: pariterque laborem
Sortiti: fluit aes riuis: aurique metallum:
Vulnificusque chalibs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant: vnum omnia contra
Taela latinorum: septenosque orbibus orbes
Impediunt: alii ventosis follibus auras
Accipiunt: redduntque: alii stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
k In numerum: versantque tenaci forcipe[k] massam.

exemplis authoritate & rõne dicis: aduerbio, pu, o, plærique maiores ponere psuectos: & sic p huc, h. veteres dicere solebant. sic illuc p illo dicim⁹: vñ et h. o lõg ĩ appareret ec sicut ĩ illo dicim⁹: qd p illuc ponit. Brõtesque: quid facturi sint ex noib⁹ docet. Nã brõtes tonitru dict⁹ ẽ ἀπὸ τῆς βρουτῆς. Steropesque: a fulgetra. i. ἀπὸ τῆς στεροπῆς Pyracmon ẽo q nũque a calẽti icude discedit ἀπὸ τοῦ πυρὸς καὶ ἄκμονος. nam pyr ignis ẽ ἄκμον inc⁹. Nud⁹. m. per hũc etiã cæteros nudos fuisse signat. Informatũ. i. quadã formã designatũ & cõpositũ. Dicit aũt ĩ fulmĩe p̃tẽ nõ pfectã p̃tẽ iã polita fuisse. Toto ge. q. p. c. toto cœlo. i. ab oi p̃te cœli. Nã dicũt physici de sexdecim ptib⁹ cœli iaci fulmia. Quæ aũt. i. q̃lia: vt hunc ego te euryale aspicio. i. talẽ. q h dicit: Faciebãt fulmẽ ĩ eorũ similitudinẽ q iuppiter iacit toto cœlo hoc ẽ diuersis ptib⁹ cœli. s. sexdecĩ tris ĩbris torti. r. ↄstricti & coacti ĩ grãdinẽ. Sta. Siccos q̃s asp hiatu psolidat boreas: & sciẽdũ ĩ hoc eũ velle oñdere toto anno iaci fulmẽ. nã p has periphrasis tpa oñdit ãni toti⁹ q & q̃tuor esse & ternos mẽses habere manifestũ ẽ. Vñ dicit. Tris ĩbris torti radios: hoc ẽ grãdinis: q abũdat p hymẽ. Tris nu. aq. hoc ẽ veris: q tpe nimię sũt pluuię: vt & ruit ĩbriserũ ver. Rutuli tris ignis: h ẽ æstatis. Et alitis austri: h est autũni: q vẽtorũ crebra sũt flamia & prudẽter his oib⁹ naturã exprimit fulmis qd necesse ẽ: vt p nubes & vẽtos nascat. Fulgores nũc terrificos: q̃s fulgetras dicũt. Sonitũque metũque: p sonitũ tonitrua oñdit: per metũ fulgetra: & hũc ordinem sic posuit: vt hoib⁹ vr. nam reuera prior ẽ collisio nubiũ: vñ ignis emittit. Nos aũt iõ pri⁹ fulgetras videm⁹ q tonitrua audiam⁹: qa velocior oculorũ q auriũ sensus ẽ. Seqcibus psecutricib⁹. Aegidaque horriferã: ægis pprie ẽ munimẽtũ pctoris æreũ hñs ĩ medio gorgonis caput qd munimẽtũ si ĩ pectore numis fuerit ægis vocat: si in pectore hoĩs sicut ĩ antiq̃s imperatorũ statuis videm⁹ lorica dr. Turbate: p turbantis: nã timuit omœoteleutõ: & fecit supinã significationẽ. Alij ad fabulã referunt qa dr ĩ bello arma pdidisse turbata. vt q̃si ipsa nũc reparet: cui⁹ dicti null⁹ author idoneus reperit. Squammis serpentũ auroque. p. ægida horriferã aureis squãmis serpẽtũ certatim polibãt: alij volunt reuera de corio serpẽtũ dicere arma esse leuigata. Cõnexosque an. gorgonisque. s. capiti Desecto v̄tẽtẽ. l. c. aut sua lumina circũferentẽ. & mortis indignatiõe q̃rentẽ q̃rũ. s. interitu posset vlcisci. aut certe intuẽtem lumina in saxa v̄tẽtẽ. Hoc ãt caput iõ Minerua fingit habere ĩ pectore q illic est omis prudẽtia q cõfundit alios. & iperitos ac saxeos cõprobat. Tollite cũcta inqt: vile est qd plærique dicũt pter arma mr̃is iratũ eẽ Vulcanũ: pferri cũ & armẽt mineruã: & fabricẽt fulmia cyclopes: & Vulcan⁹ dixerit õ tollite. Ergo tollite aut differte aut celeri⁹ termiare Cœptosque aufer. l. qa dixerat his informatũ manib⁹ iam pte polita fulmẽ.

Vul.

Poc.

Aegis.

Lorica.

PIERIVS

a ¶ Quã subter spe. In vetustis aliq̃t exẽp. Quã subt⁹. habetur.
b ¶ Strictura cal. Strictura inqt Ser. ẽ terra ferri ĩ massam coacta Noni⁹ Marcell⁹ locũ hũc citat. Exponitque, stricturæ sunt scintillæ a stringẽda v̄o acie vocabulũ stricturis impositũ ait pl.
c li. xxxiiij. c ¶ Huc tunc ig. Huc qdẽ ĩ plerisque vulgatis cod. habet, sed plerique veteres, hoc legũt qd Ser. agnoscit p huc, positũ. circũfert v̄o epitaphiũ, qd extat capue, in quo de more hmõi scriptũ sit. Inferri hoc non licet nisi quorũ noia scripta
d sunt & qbus cauero. d ¶ Deijcit in ter. Antiq̃ aliq̃t exẽp. deicit, vnico, i, legũt, lõge v̄o plura. deiecit, pene vitia correpta eaque dictio psenti tpe plurib⁹ locis ita scripta, deiecio deiecis nõ deijcio scribi aliqñ solitũ oñdit: ac de mutatiõe quidẽ, literæ, i, in, e, satis superi⁹ disputatũ, hoc v̄o loco No. Marcel
e lus deijcit, mittit, interpretat. e ¶ Fulgores nunc te. In Ro. & oĩbus fere alijs veterib⁹ cod. horrificos, legere est Et vbi inferi⁹ habet Aegidaque horrificã, ĩdẽ oẽs quot viderim codic.
f horriferã, legũt vno cõsensu. f ¶ Polibãt In aliquot anti. poleibant de qua scribendi rõne, satis superi⁹ disputatum est
g desecto ver. lu. col. Sunt cod. in quibus disecto legat. In aliqbus disiecto In Ro. deiecto. Sed desecto magis placet, vt Me-
h diceo est. h ¶ Cœptosque au. In co. aliquot antij. certos legit, hoc est q quotidiana opera exercent, q olĩ instituti, q vobis p̃cipue soliti. Nã alia q soleãt excudere nũc opa impetratur⁹ est. Nõ tñ displicet. Cœptos, vt cod. aliq̃t et manu scripti le-
i gunt. i ¶ Præcipitate mo. In aliq̃t ant. morã. Sed numero multitudinis magis placet, quot maiorem oñdit festiationẽ.
k ¶ Forcipe massam. Sunt qdã cod. in qbus, forfice, legat. Sed eũ Ser. agnoscit. forcipe, & vtriusque diuersum oñdit vsum. Carisius forcipe, loco h positũ a Virgilio tradit. quãuis de forfice cũ Seruio non sentiat. Qd vero exẽplaria, massam habent, in Carisij codi. eius loco. ferrum, legit.

¶ stridunt cauernis. i. p cauernas: & ignis ãhelant. q. . . . & ãhe. . . defessi emittit. . . . bus. s. fabrilib⁹: appositione . . . m⁹. i. q loc⁹ eit do. . . vulcani: & telli⁹ ẽ noie. i. nomiatur vulcania Ignipotẽs. s. vulcan⁹ descẽdit hũc hoc. i. ad hanc dictã insulã: ab alto cœlo. s. de thalamo Veneris. per sphærã ignis: & cyclopes. fabri p̃sii: fabri vnũ cyclũ. i. oculũ tãtũ ĩ frõte habẽtes. s. brõtes & steropes & pyracmõ nud⁹ mẽbra. i. habẽs mẽbra nuda (q noia ab officio sicta sũt: vt Serui⁹ docet Hesiod⁹ p pyracmõe harpẽ ponit) exercebãt ferrũ. i. fabricabãt & mulcebãt se exercẽtes: ĩ antro. s. vulcani vasto. i. valde amplo fulmẽ ĩformatũ. i. adhuc ĩforme & nõdũ pfectã formã hñs sed p̃te iã polita erat his. s. dictis fabris: sup. ĩ mãibus q. s. fulmia genitor. s. hoim deorũque: Iuppit deijcit toto cœlo plĩa ĩ terras: & psmãebat ĩpfecta: nõdũ absoluerãt: ipi addiderãt. i. ↄmiscuerãt. s. pri⁹ tris radios imbris torti. i. cõstricti ĩ grãdinẽ & tris radios nubis aq̃se. i. aquã resolubilis & tris radios ignis rutili. i. rutilãtis & resplẽdẽtis: & tris austri. i. vẽti hoc ẽ aeris & exhalatiõis alitis. i. volatil & miscebãt i. cõmiscebãt nũc. s. cũ Vulcanus adueniret: fulgores terrificos & sonitũ & metũ: poetice rẽ phisicã describit: & miscebãt opi & flammis seqcib⁹. i. psecutricib⁹ iras. i. vĩ psternẽdi q̃lis ẽ ĩ iratis. Et ipi ĩstabãt. i. ĩstãter faciebãt alia p̃te qa prior naturalis h artificialis erat marti: vñ pater Veneris potẽtia q maritũ ad hoc ipellere potuit vt adultero opã pstaret: & currus & rotas volucres qb⁹. s. in bello vtat. Et ipi polibant, p poliebãt certati squamis serpẽtũ. i. i modũ eãrũ q̃s hñt es serpẽtes & auro. i. sq̃mis aureis egida horificã. i. scutũ terribile appositorie arma palladis turbate. i. quãdo turbat: & pollibãt ãgues cõnexos & ipam, gorgõa. s. medusã cui⁹ capilli ĩ ãgues v̄si erãt: ĩ pectore. i. q pẽderet de pectore diuæ. s. palladis (hã aũt marti & palladi morẽ gerit quia vterque est de natura ignis) gorgona iqt: v̄tentẽ lumina. i. oculos ex idignatiõe collo desecto. i. ẽe diuiso. Et sup. Vulcan⁹ inqt o cyclopes etnei: tollite cũcta. s. h: & auferte labores cẽptos: & aduertite mẽtẽ huc. i. ad h q dicã: p q v̄bũ inuit rẽ artificio sã & arduã velle fieri. Arma sup. sũt facieda viro acri. i. strẽnuo nõ dicit cui. ne turpe sit p adulterio filio ex cõiuge qcque facere: sed innuit poeta p hoc q̃tũ posset blãdicię mulierũ ĩ viros q nisi dedecus obstet vltra honestatem sępe morigerẽt. Vs⁹. i. vtilitas & op⁹ est nũc: virib⁹ (alij legũt virib⁹ vsi. vt sit vos vsi &c. pcipitate) s. vris validis: & op⁹ ẽ nũc: manib⁹ rapidis. i. rapti opãtib⁹: vrgebat ei necessitas: & op⁹ ẽ nũc arte magistra: vt. s. vr̃a cito & scienter fiant. Præcipitate. i. præcipitãter abijcite moras. Nec Vulcanus supple effatus est plura at illi. scilicet cyclopes dicti. incubuere. ¶ id est

Aethnei cyclopes: vt Aethneos fr̃es nũc virib⁹ vsus: nũc ẽ vr̃arũ viriũ exercitiũ. i. tp̃s exercẽde virtutis circa arma viri ortis. Arte m. ambitiosi⁹ q si magister dicere rẽ psone in artẽ trãstulit: vt si dicas op⁹ ẽ pitia medicię: nõ medici. Præcipitate. m. pcipitãter. i. festinanter abijcite. Nec plura ei. Si cut festinãre decebat. Ocyus incubuere: q ille pceperat. Parit: pari modo. Sortiti diuiserũt inter se laboris officium: v̄o formatũ remos

Vulnificusq

¶ Operā dederē oēs ocyus. i. valde cito & fortiter sunt pariter inuentæ. æs fluit riuis. i. ꝑ riuos & metallū auri .i. ipm aurū fluit ... & calybs. i. ferrū durissimū qđ calybes tēperant: vulnific⁹ i. vulnera facere solitū: liquescit. i. liquefit: fornace vasta & infor mant. i. valde formāt & artificiose faciūt clypeū ingentē. i. valde magnū vnū. i. q sol⁹ sit ꝯ oīa tela latinoꝝ: & impediūt. i. implicāt septenos orbes orbibus. s. singulis: Alij. i. qdā ex illis: ergo plures erant ꝗ̄ dicti tres: accipiūt follib⁹ vētosis auras. i. vētos. & reddūt. s. acceptos. i. efflant aut expellūt cōpressi. Alij tingūt la cu. aq in morē lac⁹ stātis: æra stridētia. dū. s. intingunť. antrū gemit incudib⁹ ipositis. illi. s. fabri tollūt multa vi inter se in numerū. i. secundū ꝓportionem rythmicā brachia. s. sua & versant massam. s. illi⁹ cōmixti ex ferro ære & auro: forcipe. i. instrō quo foruum id est calidum capitur e fornace tenaci: id est fortiter tenenti: vnde a quibusdam tenella dicitur.

❧ Vulnificusq; cha. ꝓpīm apud quē nascitur ꝑ ferro posuit: & li quescit dixit iproprie. Nā ferrū nō soluiť sed mollescit. Informāt: designāt: ingētē aūt & magnitudine & soliditate. Nā & clypeū dixit q magnitudie corp⁹ turaťvn̄ & clype⁹ dict⁹ ē ἀπὸ τοῦ κλέπτειν: dictur⁹ ē septenosq; orbib⁹ orbes Impediūt. i. veluti septē scuta facta i vnitate cōnectūt. Accipiūt reddūtq;: iūgēdū vno eodēq; tpe ptim reddūt ptim vētos accipiūt, Stridētia tingūt: Tingē do stridere faciūt. In numerū: i ordinem: vt Tū vero in numerū faunosq; ferasq; videres Ludere forcipe: Forfices sunt qbus inci dimus: forcipes sunt quibus aliquid foruum tenemus quasi for uicapes. Nā foruum est calidum: vnde & formosos dicimus: qui bus calor sanguinis ruborem pulchritudinis creat. Forfices. Forcipes Formos⁹

ASCENSIVS.

¶ Hæc pater æolijs properat &c. Narrat quid postero die ab Euādro Aeneaq; dictū & factū sit; & quō i colloquiū venerāt: vn̄ qa sup reliquā hui⁹ libri ptē nihil ex tat donati. ¶ Ordo ē dū pr̄ lēnius i. i lēnū isulā ꝑcipitat⁹. s. vulcan⁹ fulmis & fabrorū pr̄ & æneę pr̄na affectiōe obsequēs ꝓperat. i. properāter facit: hꝰ. s. pri⁹ dicta. i oris eolijs. i. qb⁹ æolus ꝑsidet: lux alma suscitat Euandrum ex tecto humili. & cantus matutini volucrum. s. ꝑcipue hyrundinū secundum Hesiodū. sub culmine. i. q̄ sub culmine nidificant sup. suscitant Euandrum. Ipse senior consurgit: & inducitur art⁹. i. habet artus inductos & vestitos: nō staret versus si legať induiť: tunica. s. interiore: & circundat vincula tyrrhena. i. calceamēta tusca plātas pedū. i. q̄ ligabāt & mūiebāt plātas pedū. Tum. i. deide subligat ensem tegeęū. i. arcadicū lateri atq; hūeris: ita vt ligatura atq; hūeris ꝑ latera depēderet. retorquens terga pāthere: illi⁹ aīalis maculosi. demissa. i. deorsū missa. ab leua. s. pte. Necnō & canes gēini. i. duo & pares: ꝓcedūt ab alto limine. s. respectu canū sed respectu regū erant humilia limina: aut erant alta ꝑ naturā quia in colle sita: & humilia ꝑ artificiū: ꝓcedūt ingr existētes custodes: & comitāť gressū herilē. i. heri ac dn̄i sui. s. Euādri. Et ipe heros. s. Euāder petebat sedē. i. cubile: & secreta. i. locū remotū a turba vt illic qeti⁹ colloqueręť. hospitis. s. sui æneæ: existēs memor sermonū & muneris ꝓmissi. i. auxilij. Nec minus. i. cōsilr̄ Aeneas agebat. i. erigebat se exiitēs matutin⁹. i. mane surgens. Pallas filius ibat comes huic. s. Euandro: & achates ibat comes olli. i. illi. s. æneæ: & ipsi congressi iungunt dextras: & residunt. i. sedem capiunt & consident medijs edib⁹ & fruūtur tādē. s. postq; amoti eēnt arbitri & satellites: sermōe licito. i. quē nō nisi fidissimis cōicare licebat. Rex. s. loci Euāder sup. dixit prior hꝰ. s. seq̄ntia.

Hæc pater æoliis properat dū lemnius oris
Euandrum ey humili tecto lux suscitat alma:
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior: tunicaq; inducitur artus:
Et tyrrhena pedum circundat vincula plantis.
Tū lateri atq; humeris tegeæū subligat ensem:
a Demissa ab leua [a] pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini custodes limine ab alto
Procedunt: gressumq; canes comitanť herilem:
Hospitis æneæ sedem & secreta petebat
Sermonum memor & promissi muneris heros.
Nec minus æneas se matutinus agebat:
Filius huic pallas: olli comes ibat achates.
Congressi iungunt dextras: mediisq; residunt
Aedibus: & licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc.

PIERIVS.

a ¶ Demissa ab læua. Antiq aliq̄t cod. alueo legūt, vt subintelligať hūero. Sed ab leua. s. pte, vel manu magis recepta lectio

SERVIVS.

¶ Hæc dū ꝑ. ꝓperāť facit & est honesta locutio Aeoliā vt dixim⁹: vulcania vna ē de septē eolijs. Lēnius q in lēnū insulā vt dixim⁹ cecidit a Iunone ꝓpter deformitatē deiectus: quā aerē ꝯstat eē ex quo fulmia ꝓcreanť iō aūt vulcan⁹ de femore Iunonis fingiť ꝓcreatus ꝙ fulmina de imo aere nascanť: qđ etiā luc. dicit Fulminibus terre ꝓpior succēditur aer. Pacē summa tenēt. Volucrū sub culmine: pōt & gn̄aliter accipi: volucrū quarūuis: & spāliter vt hirundinū. Tyrrhena vincula: thusca calciamēta. Et dicit crepidas quas prio habuere senatores post eqtes romani: nūc milites. Tegeęū ensem: arcadicū gladiū. Demissa ab læua pāthere ter. r. A sinistro humero pellē demissam habuit: quā retorquēs & i dextrā reuocās ptē se amiciebat. Gemini custodes: hoc & in homero lectū ē & i hystoria romana q̄ ait. Scyphax inter duos canes stans Scypionē appellauit. Sermonū memor. s. ꝓmissi auxilij: vt Auxilio tutos dimittā opibusq; iuuabo. Heros: hꝰ nomē non tm̄ ꝑsentis est: sed & ꝑteriti: vn̄ est ꝙ Euandrū heroē dicit cū sit virtutis emerite plerūq; heros: & gn̄is est. Matutinus agebat: rē tpis ad ꝑsonā transtulit. Licito tādē sermone: tādem qa amboꝝ desiderio nox morā fecerat. SER.

ASCENSIVS.

¶ Maxie teucroꝝ &c. In hac Euādri orōne ondiť pauptas & beniuolētia ei⁹: docetq; amici officiū qđ efflagitat vt qbus opib⁹ possim⁹ amicos iuuem⁹ & si nō satis āplis: cōsilio saltē: vti Euāder facit q filiū cū quadringētis arcadibus polliceť & ad tuscos ire consulit q̄n quidem illis opus eēt duce externo contra Mezentium tyrannum & deorum cōtemptorē: in quē vt iustū etruscorū doceat odiū recitat nōnulla immanitatis eius facinora. Quia vero Donatus nō extat. ¶ Ordo est. O maxime ductor teucrorū: quo sospite. i. existēte icolumi eqdē. i. ego qdē nūq; fatebor res troię victas aut regna troię victa. i. succubuisse aut penit⁹ deleta: exigue vires sup. sut nobis ad auxiliū belli: ꝓ noie tāto. i. ꝓ tui nois gl̄ia aut ꝓ tāto debito: tracta metaphora a debitorib⁹ q̄rū noia inscribunť. Nos claudimur hinc. i. ex vna parte amni thusco. i. tybri q ꝑ hetruriam fluit: rutulus. s. ppl̄s ferox.
☞ premit

¶ Maxime teucrorū ductor: quo sospite nunq̄
Res equidem troiæ victas aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc tusco claudimur amni:
a Hinc rutulus ꝑmit: & murū circūsonat armis [a]:
Sed tibi ego igētes populos: opulētaq; regnis
Iungere castra paro: quam fors inopina salutē
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hic saxo colitur fundata vetusto
Vrbis agyllinæ sedes: vbi lydia quondam
Gens bello præclara iugis insedit hetruscis.
Hāc multos florentē annos: rex deinde supbo
Imperio: & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorē ifandas cædes: qd facta tyranni
Effera: dii capiti ipsius: generiq; reseruent.
Mortua quinetiam iūgebat corpora viuis:
Cōponens manibusq; manus: atq; oribus ora:

SERVIVS.

¶ Nūq; eqdem troię victas: Satis mature eqdē dixit. i. ego qdē troiā te viuo victā nō arbitror: q̄tū ē i opiniōe mea. Pro noie tāto ꝓ tui nois gl̄ia. Et murū circum notat armis: & breuitatē sui ondit impij & hostilē necessitatē: ob quā se penit⁹ exarmare nō poterat. Tusco claudimur amni: tusco iō dixit: qa ipe fuit romāi finis impij: Iuue. Et q̄ impij fines tyberinum v go natauit. Sed tibi ego: artificiose agit vt ēt q̄ monstranť auxilia ipsi⁹ videanť eē: igētes aūt ppl̄os nō sine cā dixit. nā tuscia duodecī lucumones habuit. i. reges: qb⁹ vn⁹ ꝑerat: vn̄ ē gēs illi triplex ppl̄i sub gēte q̄ter ni. Quam fors inopina. Hoc bn̄ficium casus ꝑstat. q effecit vt eo tpe queras auxilium: quo tyrrheni ducem reqrūt. Fatis huc te poscētib⁹ affers: ꝑge illuc poscētib⁹ fatis nā tal' ē sens⁹: sed si legeris affer. sil'r iungit fortunā fato vt supra vbi ait. Fortūa opis & ielactabile fatū. Si āt legeris affers talis
❧ erit sen SER. Lucumnes.

b Tormenti genus:& sanie taboq; fluentes[b]
Complexu in misero longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues infanda furentem
Armati circunsistunt:ipsumq; domumq;
Obtruncant socios:ignem ad fastigia iactant.
c Ille inter cædes[c] rutulorum elapsus in agros
Confugere:& Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit hetruria iustis.
Regem ad suppliciũ præsenti marte reposcunt.
His ergo te Aenea ductorem milibus addam.
Toto namq; fremunt cõdensæ littore puppes.
Signaq; ferre iubent:retinet lõgæuus Aruspex
Fata canens:o mœoniæ delecta iuuentus:
Flos veterũ virtusq; virum:quos iustus ĩ h ostem
Fert dolor:& merita accendit Mezentius ira:
d Nulli fas italo[d] tantam subiungere gentem.
Externos optate duces:tum hetrusca resedit
Hoc acies campo monitis exterrita diuum.
Ipse oratores ad me regniq; coronam.
e Cũ sceptro misit:mandatq; insignia tarcon[e].
Succedam castris:tyrrhenaq; regna capessam:
Sed mihi tarda gelu sæclisq; effœta senectus
Inuidet imperium:seræq; ad fortia vires.
Gnatum exhortarer:ni mixtus matre sabella
Hinc partem p[a]t[r]iæ traheret:tu cuius & annis
f Et generi fatũ indulget:[f] quem numina poscun[t]
Ingredere o teucrũ atq; italũ fortissime ductor:
g Hunc[g] tibi præterea spes:& solatia nostri
Pallanta adiungam:sub te tolerare magistro
Militiã & graue martis opus:tua cernere facta
h Assuescat:primis & te miretur[h] ab annis.
i Arcadas[i] huic equites bis centũ robora[k] pubis
k
l Lecta dabo:totidemq; suo tibi nomine pallas[l].

PIERIVS.

a ¶Hinc rutulus premit & murum circumsonat armis. In codici bus aliquot antiquis circumsonat arcens,legitur.In aliquot aliis arcens.vt non vnus nominetur hostis ad maiorẽ timoris exaggerationem,seq; honestius excuset,quod modico eum auxilio iuuet.Mihi autem,armis,vt in codicib9 emẽ
b dationibus habetur,nequaq; displicet. b ¶Taboq; fluen-
c tes In antiquo codice fluenti quippe tabo legit. c ¶Ille inter cedes rutulorum.In vaticanis omnibus codicibus,ce-
d dem vnitatis nũero legitur,nõ ita in plerisq; aliis. d ¶Nulli fas italo.In antiquis aliquot cod.mutato numero legitur Fas italo nulli.Sed principiũ a spõdeo versum omnino gra
e uiorem reddit. e ¶Mandatq; insignia tarcon. In antiquo cod.tarcho,alibi vero ex,c,Iulii Rom.& quorundam aliorũ sententia, nullum nomen latinum On,litteris finiri monuimus,Quãuis Plynius nomina quædam dicit proprios gentis suæ vultus formamq; apud nos etiam custodire .De nominibus autem huiusmodi fab.Quintilianus ait,vt Palæmo,thelamo,& plato(Nam sic eum Cicero quoq; appellat) diceretur,retinuerunt,quia latini,qud,o,&,n, litteris fini-
f retur,non reperiebant. f ¶Et generi fatum indulget.In Mediceo codice plurali numero.Fata indulgent.scriptũ est.
*Hunc

*erit sensus.Fati necessitate factũ est vt venires. Fortunę beneficium:vt illi ducẽ regerant.Legimus ergo & affer & affers.Saxo incolitur antiqua vetusto:antiquo opere. vt Templa deũ saxo venerabar structa vetusto.Vrbis agyllinæ sedes: quæ nunc chære dicit. Lydia quondã gens: quodã inse dit non bello quondam pclaram &tunc florebat.Sane etiam supra diximus meoniã puinciã esse cuius dũ breuitas duos fres
Lydus. Tyrrhenus. Lydũ & Tyrrhenũ ferre non posset ex sorte tyrrhenus cum ingẽti multitudine profectus partem italiæ tenuit:& tyrrheniam nominauit.Hi diu piraticam exercuerunt vt etiam Cice.in Hortẽsio docet:cũ captiuos nouis pœnis affligerent occisorum eos religantes cadaueribus:qd Vergilius dat Mezentio sciens lectũ esse de tyrrhenorum gente.Sane illo tempore tyrrheni dicti sunt post thusci απο Ιουθ.ειμ. Lydi autem a rege fratre: qui in prouincia remanserat.Quid memorem infandas cædes.Figura oratoria quæ paralepsis vocatur.Cicero nam illa nimis antiqua ptereo. Effera:cruenta.Dii capiti ipsius: vt quod dii prius omẽ in ipsum conuertant.Tormenti genus exclamatio est inuenti supplicii.Sanie taboq; Sanies mortui est:tabo viuentis scilicet sanguinis. Confugere : confugiebat : & vt diximus historicus est stilus. Defendier:defendi id est defendebatur:& vertit historiam: nam vt diximus Turnus magis confugit ad Mezentium præsenti marte:sine aliqua dilatione.Addam aut dabo:aut re vera addam habentibus Tarcontem Longæu9 aruspex:Argumento ætatis vult doctum videri.Optate duces:votis.s. Hoc acies campo: quasi iã in bellum parati .Regniq; coronam:insigne non re vera coronam : quam thusci nunq; reges habuerunt:ergo species est p genere.Mandatq; insignia:aut mittit insignia.i .ornamẽta regalia. Aut reuera mandat insignia.id est magna:vt castris succedam& capessam regna tyrrhena . Sed mixi tarda gelu : occurrit tacitis questionibus dicens se nõ isse p pter ætatem senilem:filium vero propter mixtum gen9 per originem matris vñ æneã dicit ire debere:cui ætas & origo regna
Seculum concedũt.Sęclisq; effœta senect9 notandũ dicta sęcula etiã in vno hoie secundũ eos qui dicunt sæculum triginta annos habere. Nam alii volunt.cx.alii mille annis putant sęculum contineri.Inuidet imperium : bona elocutio vt Liber Pampineas inuidit collibus vmbras . Quem numina poscunt:vt externos optate duces. Italum fortissime ductor: ε.σ.μβολωσ iam ductorem italiæ vocat Aeneam Spes & solatia: spes quia multa de eius virtute sibi promittebat pater : sola-
*tium ga

☞ præmit.s.nos ne limites augeamus hinc.i.ex altera parte & circũsonat murũ armis.id est facit arma sua sonare circum muros nostros:& ita opus sibi signi ficat psidio.sed ego paro.i.intendo & meditor iũgere tibi ppłos ingentes & castra opulenta regnis.i.per diuersa regna:qa in hetruria erãt duodecim reges quos lucomones appellabant quam salutem vel quã.i.qualẽ salutem vel q.i.o qtũ fors inopina.ostẽtat tibi salutẽ tu la fers te huc.i.ad has oras fatis poscentibus.i.opportunissime:aut iuxta oracula etruscis facta.Sedes vrbis agyllinæ quæ nunc cere dicit. fundata saxo vetusto colit haud pcul i.nõ lõge hinc.i.ab his locis vbi gens lydia.i. quę cũ lydi frẽ tyrrheno ex mœnia venerat pclara bello insedit.i.sedẽ cœpit sup.in iugis.i.mõtib9 hetruscis.Mezentius rex.s.hetruscorum tenuit hanc s.gentẽ florentẽ multos annos.i. postq; multos annos floruerat: deinde imperio supbo & seuis.i. violentis & tyrannicis armis. Quid.i.ad qd memorẽ .q.d. frustra cum notissime sint ĩfandas id est tam detestabiles vt de eis fari nõ debeat: cedes. i. occisiones: qd memorẽ effera.i.imania facta tyrãni.q supp. dii reseruẽt capiti & gñi ipsi9 . Quinetiã i.nã pter cætera iũgebat etiã viuis corpa mortua.cõponẽs manibus.s.defunctorũ manus.s.viuentiũ:atq; orib9 defunctorum ora.s.viuentiũ& e conuerso(vbi annotandũ q ẽt orib9 dixit)Tormẽti gen9 exclamatio.q.d.o quale tormẽti genus:sed nõ profert o qa pñs nõ ẽ i quẽ exclamabat: & ipse necabat sic longa morte: fluentes sanie.s. mortuorum.& tabo.s.viuentiũ: i complexu misero.i. tãdiu cogebat se cõplectĩ dũ viuorum sanguis in tabẽ cõuerteret & defunctorũ corp9 in saniẽ.At ciues.s.eius fessi tandẽ circũsistũt armati ipm furentem infanda.i.infando more:& circunsistũt domũ.s.ei9 & obtrũcãt socios.i.cõplices ei9:& iactãt ignẽ ad fastigia.i.culmina domus ei9 Ille.s.Mezentius elapsus inter sedes.s.sociorũ.i.dum socii & complices eius cederent : confugere sup.cœpit aut cõfugiebat i agros rutulorum.s.ad Turnum:& cœpit defendier.i.defendi:aut defẽdebatur armis.Turni hospitis.i. cui iure hospitalitatis erat deuinctus.Ergo omnis hetruria .id est tuscia:surrexit.s.cõtra Mezentiũ iustis furiis.i. tumultu iuste suscepto:& reposcũt psenti marte. i.bello.regẽ.s.suũ Mezentiũ ad supplicium.i.tormẽtum mortis O ænea ego addã te ductorẽ his milibus.Nãq; p quia puppes.s. hetruscorum condense fremunt toto littore:& iubent ferre signa s.bellica hoc est vexilla. Aruspex longæuus & ergo peritus & seuerus:retinet:id est immoratur eos ne exeant in bella: canens fata.i. voluntates deorũ sibi reuelatas
☞ ac dicens

...gra: dicens sup. o iuuentus de- ...ad expeditionẽ ꝑsentẽ aut ...a tyrrheno: flos & virt⁹ ve ...viri: ꝑ virorum q optimi ...sunt: qa vt quisq; vetusti ...ita optimus est habitus: qs ...dolor fert in hostẽ: & Me- ...accendit ira merita. s. cõ- ...nulli. i. nõ vlli: nõ est fas vl ...italo subiũgere. i. subiugare tã ...gentem. s. rutulorum & lati- norum quibuscum Mezentius ...foedus percussit: optate. i. de- ligite duces externos. Acies hetru... resedit. i. quieuit hoc campo vbi. s. erat nec ꝓcessit existens ex territa monitis diuũ. Ipse tarcon. s. qui electus erat eoꝝ dux misit ad me oratores id est legatos quos vulgo ambasiatores vocant. & coronã regni cũ sceptro. i. ṽga regali. & mãdat insignia. s. cætera vt fasces li-torum & reliqua q̃ Romani postea acceperunt ornaméta: vt. s. succedant castris. i. ad castra veniã & capessam. i. eã captum regna tyrrhena. i. hetruriam in quã tyrrhenus venit ex moenia. Sed senectus tarda gelu. i. frigore imminuto. s. sanguine: & effeta. i. virib⁹ exhausta seclis. i. tpibus & senio: inuidet mihi imperiũ & vires. s. meę sere. i. tarde ad fortia sup. gerenda inuidẽt mihi imperiũ: ego exhortarer gnatũ. i. filiũ meũ: ni. i. nisi ipse mixt⁹ s. generi Italoꝝ: matre sabella. i. ex sabinis: traheret hic. i. ex matre partẽ patrię. i. nisi ꝑ parte materna esset italus: tu cuius annis: qa florid⁹es: & gñi qa phrygi⁹ vtroq; parẽte: fatũ idulget. i. idulgẽter cõcedit regnũ hetrurię: & quẽ numina. i. deorũ oracl'a poscũt s. ad hetrurię ductũ igredere. i. ꝓcede in bellũ: o fortissime ductor Teucrũ atq; italũ. i. teucroꝝ atq; italoꝝ. i. q & teucros & italos duces. Regunt aũt genitiui a ṽbali ductor: ñ a suplatiuo fortissime italũ qa nõ erat ita'us: ꝙ si ꝓpter originẽ dicendus sit italus: fata eũ nõ poscerẽt. Ego ꝑterea iũgã tibi hũc. s. pallanta filiũ nostrũ: appositorie spes & solatia nostri. valla diceret nostrũ aut potius nr̃a: vt sup. assuescat tolerare sub te magistro militiam & graue opus martis. i. bellũ & assuescat cernere tua facta. s. egregia: & miretur. i. ꝓpter admirationem imitet te ab annis primis. ego dabo huic eqtes arcadas bis centũ. i. ducẽtos appositorie robora. i. fortia corpa pubis. i. iuuẽtutis: lecta. i. electa & pallas sup. dabit tibi totidẽ suo noĩe. i. alteros ducẽtos: & ita erũt q̃drĩgẽti eqtes: q pauci visi sunt ꝯ tot inimicos: vñ subdit.

g ¶Hunc tibi præterea. In aliquot ant. legere est, nunc tibi. Sed ꝓnomen illud indicatiuum longe plus põderis & energiæ habere videt, dicendo Hunc pallanta. Nam & in pronomine ipso, & in ꝓprio nomine emphasis est. h ¶Primis & te miretur ab annis. Sunt cod. antiqui, in quibus legere est te imitetur, absq; synalepha. Sed omnino, miretur magis placet, quia plus est mirari, in quo rei, quam vix te assequi posse speres, magnitudo ostentat. i ¶Arcades Huic equites In antiqs. & emendatis codic. Arcadas, per, as, scriptũ est metro ita suadente. Nam accusatiuus pluralis in, es, latinus est & non nisi producta vltima poneretur. k ¶Robora pubis lecta Dabo. Antiqui aliquot codices, corpora pubis, legunt. Sed omnino longe melius est, robora. l ¶Totidemq; suo tibi nomi ne palas. In codicibus aliquot antiquis legere est, suo tibi munere pallas. Sed em̃ Seruius nomine, agnoscit.

...tium ca amissa cõiuge vnici filii vtebatur solatio. Tolerare: quasi rẽ asperam & difficilem Miretur imitetur Luc. Miratorẽ ꝙ catonis. Optima enim igenia necesse est: vt ea quæ mirantur imitentur. Suo noĩe bene in oĩbus filii gratiam facit: nam dicit Dat tibi pallas milites ducentes suo nomine ipse vero a me ducẽtos accipies. Miror.

SERVIVS

¶Tristi cum corde: propter breuitatem auxiliorum. Coelo aperto: sereno: vt a parte serena Prospicere. Improuiso: nullum enim indicium præcesserat nubium. Fulgor: Fulgetra. Cum sonitu tonitru: scilicet vt dixim⁹ supra: ordinem tenuit: q nobis apparet: vt fulgetras dicat priores: cum sint ante tonitrua. Ruere omnia: sic enim sonat: vt videatur ruina. alibi Coeliq; ruina. Bene autem temperauit dicens visa. ¶Tyrrhenisq; tubę mugire per æth. clan. tyrrhenum clangorem dixit tubæ ideo: qa apud tuscos tubam constat esse inuentam. Ergo tyrrhenus clãgor sonus tyrrhenarum tubarum & bene i congruis omnibus arma nunciantur per sonos tubarum. Fragor intonat: fragor propriæ armorum est sonus: quod dicit intonat illuc spectat Fulminat Aeneas armis: & vult fragore tonitrua splendore fulgetram imitari. Non autem mirum est a dea libidinis Venere allatis armis inesse fulgorem: nam & Homerus dicit a Thetide allata arma habere motum quendam & spiritum quæ duo in aqua esse manifestum est. Thetidem autem nouimus nympham Internu. per nubem more suo & dicit in serena parte coeli fuisse nubem: per quam arma portata sunt. Per sudũ: sudũ est quasi subudum serenum. id est post pluuias: vt Ver nactæ sudum. Agnouit sonitum: hoc quod sonitus significaret. Diuæ promissa paren. κατατοσιωπωμε... intelligimus Venerem ei promisisse. Hospes & qui suscipit & qui suscipitur hospes vocatur: vt alumnus qui alit & ...tur. Ne vero ne quere ꝑfe. ambæ

a ¶Vix ea fatus erat: defixiq;[a] ora tenebant
Aeneas anchisiades: & fidus achates:
Multaq; dura suo tristi cnm corde putabant:
Ni signum coelo cytherea dedisset aperto.
Namq; improuiso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit: & ruere omnia visa repente:
Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.
b Suscipiũt iterũ: atq; iterũ fragor intonat[b] ingẽs:
Arma inter nubem coeli regione serena
Per sudum rutilare vident: & pulsa tonare:
Obstupuere animis alii: sed troius heros
c Agnouit sonitum: & diuæ[c] promissa parentis.
d Tũ memorat[d] ne vero hospes ne quære[d] ꝑfecto
Quẽ casum portẽta ferãt: ego poscor olimpo.
Hoc signum cecinit missuram diua creatrix
Si bellum ingrueret: vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miseris cædes laurentibus instãt:
Quas poenas mihi Turne dabis: quam multa
e sub vndas[e]
Scuta virum galeasq; & fortia corpora volues
Tibri parer: poscant acies & foedera rumpant.

PIERIVS

a ¶Defixiq; ora, tenebãt. Vetusta q̃dã exẽpla. legũt. intentiq;. Sed em̃, defixi magis placet, qd' præ se fert etiã stuporẽ quendã. b ¶Fragor intonat ingens. Antiqui plæriq; cod. vaticaniq; omnino cũ Med. & Porcio. increpat, legunt, ꝙuis. intonat, ea ratione Seruio placet. quod alibi dictũ a poeta, fulminat Aeneas armis. Quod vero paulopost sequitur, pulsa tonare. in antiquis aliquot, sonare, legere est. Sunt etiam vetusti admodum codices, in quibus, fragor intonat, aures, legatur, sed hoc aliorum iudicio relinquemus.
c ¶Agnouit sonitum & diuæ. In Romano codice non habet.

& vt

ASCENSIVS

¶Vix ea fatus erat. Docet æneã ex tali rñso sane perplexũ effectũ cum parum sibi opis ab Euãdro paratum videret: nam quid quadringẽti contra tantam manum fortissimorum bellatoꝝ? Verũ cõsolatũ aduẽtu matris quæ illi vulcania obtulit dona videlicet arma radiãtia qbus & materno auxilio fret⁹ nihil dubitabat in hostẽ ꝓgredi. Sed ne multis agã. ASC. ¶Poe.
¶Ordo est. Euãder sup. vix erat fatus ea. s. quæ dicta sunt: & Aeneas anchisiades. i. anchise fili⁹: & achates fidus. s. æneę comes: defixi. s. in terrã: tenebãt ora. i. vultus suos in terrã vt anxij & cogitabũdi facere solẽt. & putabãt. i. voluissent cũ suo tristi corde id est cũ hoc ꝙ cor triste habebãt (nã nisi cõcomitãtiã significet abundet cũ nõ ei instrm̃ denotat) multa dura. i. aduersa difficulter tolerabilia: ni. i. nisi. s. q̃ fuisset dura nisi cytherea. i. venus dedisset signum. s. aduentus sui aperto coelo. Nãq; ꝑ qa fulgor vibratus id est vibrando concussus: ab ęthere improuiso venit cum sonitu. & omnia sunt visa ruere repente quod signum aduẽtus numinis etiam in tertio posuit: & clangor tyrrhenus: i dest a tyrrhenis & lydijs inuẽtus: scilicet tubę: supple visus est mugire per ęthera. Aeneas sup. & achates: suscipiũt. i. auribus captãt clangorem illũ: aut ad se capiũt & ratũ faciũt ꝓdigiũ & fragor ingens intonat iterum atq; iterum. i. frequenter & sup. vidẽt: arma rutilare. i. resplẽdere & micare: per sudũ. i. serenum & seorsum ab vdo: regione coeli existente serena: inter nubem: scilicet quam ven⁹ assumpserat: aut qui arma attulerat & vidẽt arma pulsa sonare. i. sonũ tonitrui imitari: alij obstupuere animis sed: heros troius: scilicet Eneas agnouit sonitum & dona diuę parentis: scilicet veneris promissa: Ordo. ¶Aeñ.

idest

☞ id est arma allata esse quę venus ꝓmiserat vbi tū & qn̄ nō cōstat ex poeta: sed multa & dicta & facta inter matrem & filium esse possunt quæ scripta nō sunt sed promissa dicens nūc: significat satis venerem aliquando promisisse. Tum.i.deinde: memorat i.narrat ac dicit o hospes vero.i. certe & ꝓfecto ne: ne inquit quere: pro eo quod est queras: supp. doceri: quem casum.i. quē euentū & rei exitum hæc portenta.i. ꝓdigia rem nouā portendētia: ferāt id est afferant ego poscor.i. exigor olympo.i. de cœlo: aut potius in cœlū. Diua creatrix.s. generabilitū oim ven⁹ cecinit.i. quodā oraclō ꝑdixit sup. se missurā hoc signum: si bellū ingrueret: ꝙ ꝓ.i. cecinit sup. se laturam.i. allaturā auxilio.i. in auxilium meū: per auras: arma vulcania.i.a vulcano marito suo fabrefacta. Heu cōmiserātis vox: sicut illa Esa.j. heu ego consolabor super hostibus meis & vindicabor de inimicis meis. Quante id est ꝙ magne cedes quasi dicat maxime instant id est imminent: laurentibus miseris: quia turnum fortiti sunt ductorem contra fata. Quas id est quales pœnas dabis mi ꝺhi o

✱ & vt per appositionem legas, diuę promissa parentis, eruditis tamen auribus vulgata lectio, Sonitum & diuæ, magis d adblanditur. d ❡ Ne vero hospes ne quære profecto. In codicibus aliquot antiquis legere est. Ne quære hospes neq̄ re profecto vtraq; lectio & venusta est, & a Virgiliana phra e si non aliena. e ❡ Quam multa sub vndas scuta virū casque & fortia corpora volues. In Romano codice legere est. Sub vnda, quod non displicet, in loco enim voluenda sunt Sed sub vndas, ad locum, omnino vehementius est.

ꝺ✱ ambæ particulę ad ornatum pertinent tantum Portenta: modo bona omina quæ victoriam portendunt de ... ibus. Ego poscor olympo id est signa mea ... sa fiunt. aut certe in olympum poscor: aut de olympo poscor. Diua creatrix. rerum omniū generaliter. Heu adeo de victoria certus est vt etiam hostium misereatur. & hinc nascitur ille sensus Non hæc o palla dederas promissa parenti. item Aeneas. In nostri redditus expectatiq; triumphi. Hæc mea magna fides. Fœdera rumpant: quæ se facturum Latin⁹ promiserat. Non enim erāt facta.

ꝺhi o turne: q.d. grauissimas. o tybri pater ꝙ.i. quantū multa scuta virū.s. fortiū interemptoꝝ nō q ea abijcient sed qui cū eis abijcientꝰ in fluuiū: & galeas & corpora fortia.i. robusta dū viuerēt: volues sub vndas.s. tuas: Poscāt.s. Laurētes quātū velint & ē amara cōcessio: acies.s. exercitus instructi: & rūpāt fœdera.s. q̄ cū latio inijsset Aeneas: nisi turn⁹ oīa turbasset: cōmoto pri⁹ ꝑplo ꝑ furiā instinctu Iunonis vt pri⁹ visum est

ASCENSIVS.

ASC. ❡ Hic vbi dicta dedit. Recitat q̄mo æneas socios ꝑmisit ad Ascanium nauib⁹ quib⁹ aduect⁹ fuerat & q̄mo ipe cum pallante post mœstū vale discessit ab Euādro eq̄s ad hetruscos. ❡ Ordo ē. Vbi

Ordo. i. postq̄. Aeneas dedit. i. elocut⁹ est hæc dicta suscitat primū aras sopitas ignib⁹ herculeis. i. ignes herculeos sopitos ī aris herculeis s. ꝑ hypalagē. & larē.i. ignem: hesternum.i. pridianū: quo pridiæ eius diei ī sacrificijs Herculis vsi erāt: & ipse lætus adit penates ꝑuos.i. deos domesticos ꝓ fortunę tenuitate modicos: & mactat: bidentes.s. oues lectas.s. de grege de more.i. iuxta ritū: qa boues in

❡ poe. tacti & oues lecte & sues eximij mactādi erāt rite sacrificantibus & Euander sup. mactabat pariter & iuuent⁹ troiana mactabat pariter: cū Aenea.s. & graditur post i. postea hic.i. ex loco sacrificij: ad nauis.s. vbi socij erāt qbuscū aduectus erat: & reuisit socios de quorū numero legit ꝑstātes.i. ꝑstātiores & meliores q sequantꝰ se se.s. eligentem æneā ad bella. cætera pars.s. sociorꝝ fertur aqua ꝓna.i. deflua. & existēs segnis: qa sine remigio: aut tardior ad bella defluit.i. deorsum fluit: anni.s. tybri secūdo.i. a tergo sequēte: hoc est defluēte ventura.i. vt veniat ascanio nuncia.i. annūciatrix. rerū.s. gestarū a pr̄e: & patris. Equi dantur.s. ab Euādro vt ꝓmiserat auxilio lætos dimittant: opibusq; iuuabo teucris petentib⁹ arua tyrrhena: i. qui cum ænea & pallante in hetruriam ꝓfecturi erāt Et supple. arcades ministri regis Euandri: ducunt qa propter nobilitatem equi & dignitatē ęneę nō incidebāt sed ducebāt ad manū ęneę.i. ad æneā & ad vtilitatē ei⁹ sup. equū exortem.i. extra sortem dandum hoc est egregium & nō de cōmuni sorte quē.s. equū pellis leonis fulua.i. fului coloris ꝑfulgens vnguibus aureis.i. inauratis aut aurei coloris obit

❡ Euā. i. circundat & operit totū. Fama vulgata subito iō subito qa ꝑ ꝑuā vrbem.s. pallanteum. volat equites ire ocy⁹.id ē celerit ad li ☞ tora regis

❡ Hæc vbi dicta dedit: solio se tollit ab alto:
Et primū herculeis sopitas ignibus aras
a b Suscitat: [a] hesternūq; [b] larem: paruosq; penates
Lætus adit mactat lectas de more bidentes
c Euander [c] pariter: pariter troiana iuuentus.
❡ Post hinc ad nauis graditur: sociosq; reuisit
Quorum de numero: qui sese ī bella sequātur
Præstantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua: segnisq; secundo defluit amni
Nuncia ventura Ascanio rerumq; patrisq;
Dantur equi teucris tyrrhena petentibus arua
Ducunt exortem æneæ: quem fulua leonis
Pellis obit totum præfulgens vnguibus aureis
Fama volat paruam subito vulgata per vrbem
d Ocius ire equites tyrrheni ad littora [d] regis.
Vota metu duplicāt matres: propiusq; periclo
e It timor: & maior [e] Martis iā apparet imago.
Tum pater Euandrus dextrā cōplexus euntis
f Hæret inexpletum [f] lachrimans: ac talia fatur.
❡ O mihi ꝑteritos referat si iuppiter annos:
g Qualis eram cū primā [g] aciem ꝑneste sub ipsa
Straui: scutorumq; incendi victor aceruos:

SER SERVIVS.

❡ Herculeis sopitas ignibus aras hypallage est id ē suscitauit aras herculeas: in quibus erant ignes sospiti. Hesternūq; larem cui pridie sacrificauerat: & est iteratio. Nam male quidam externum legunt. id est extraneum. Post hic ad nauis graditur. vnum vacat aut post: aut hinc: vt Post hinc digrediens iubeo frondentia capris: talis est illud primus ibi ante omnes. qui sese in bella sequātur: in expeditionem & bellicam preparationem. Nam vt supra diximus bellum est tempus omne: quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium vel quo pugna geritur: prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum vnde modo bene dixit. qui sese in bella sequantur: non in prælium. Nam ad auxilia petenda vadit: non ad pugnam. q̄q; etiā si diceret qui se in præliū sequantur non ab re esse videbatur. Hi enim equites cum a Tarconte accepisset Aeneas auxilia cum alijs hetruscis equitibus per terrā missi: obuios statim habuere bellantes: & quasi iam hinc recte pergere videntur in prælium: vnde etiam in Cymodocea nauiganti Aeneæ dicitur iam loca iussa tenet forti permixtus hetrusco arcas eques. Segnis. sine remigio: & respexit ad ascendentes: de quibus ait: Remigio noctemq; diēq; fatigant: licet fuerit lenissimus fluuius. Rerum quas gesserat: Patris vbi esset. Exortem Aeneæ. id est extra sortem aliorum: per id quod est factum indicatur quod non est factum. Per exortem autem optimum & pręcipuum significat. Pellis obit totum: pellis ostenditur magnitudo in hoc ꝙ totū dicit obit. Vnguibus aureis: aut quia vngues ipsi cum aruerint auri imitantur colorem. Aut quia solebāt deaurari: Sta. Auro mansuetarat vngues. Subito vulgata. cur subito: ipse dicit quasi per paruam vrbem Ocyus ... ✱ antiquus

h Et regem hac herilum[h] dextra sub tartara misi
Nascenti cui tris animas feronia mater
(Horrendū dictu) dederat terna arma mouēda:
Ter leto sternendus erat: cui tunc tamen omnes
Abstulit hæc aīas dextra: & totidē exuit armis
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsq̄
i Gnatæ tuo: neq̄ finitimo[i] Mezentius vnq̄
Huic capiti insultans tot ferro sæua dedisset
Funera: tam multis viduasset ciuibus vrbem.
k At vos O superi: & diuum tu maxime rector[k]
Iuppiter arcadii quæso miserescite regis.
Et patrias audite preces. si numina vestra
Incolumen pallanta mihi: si fata reseruant:
l Si visurus eum viuo[l]: & venturus in vnum:
m Titam oro: patiar[m] queuis durare laborem:
Sin aliquē infandū casum fortuna minaris:
n Nunc nūc o[n] liceat crudelē abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ: dum spes incerta futuri:
o Dum te chare puer mea sola & sera[o] voluptas
p Complexu[p] teneo, grauior ne nuncius aures
q Vulneret[q] ¶ hæc genitor digressu dicta supmo
r Fundebat: famuli collapsum[r] in tecta ferebant.

PIERIVS.

a ¶Herculeas sopitis ignibns aras excitat. In anti. plerisq̄ cod. suscitat, legitur, non inepte, quam lectionem agnoscit Ser. b ¶Hesternumq̄ larem. Placet seruio, hesternū, cui pridie sacrificauerat. Improbatq̄ externum. Quod tamen & in Rom. cod. & quibusdā aliis peruetustis codicibus inuenitur. Sunt, qui paruos penates externos intelligant, quū solitus sit poeta æneæ penates magnos deos appellare, vt eo loco, feror exsul in altum cū sociis, Gnatoq̄, penatibus & magnis dis, & p magnos penates iurat ascanius in nono dixerat tamen Euandrus, communemq̄ vocare deum, de quo plura Macrobius c ¶Euander pariter, pariter troiana iuuentus. In antiquis plerisq̄ codicibus euandrus, per terminationē, us. scriptum est, quod hoc loco perplacet, quia sic ὁμοιοτέλευτος euitatur, quę tribus continuis dictionibus haberetur in. en. si euander etiā legeretur. Quid vero veteres de nominibus huiusmodi tradiderint, alibi recitatum est. d ¶Ocyus ire equites tyrrheni ad littora regis Antiqui aliquot codices ad limina. habēt Sed littora. peritioribus placet. Nam inde nauibus in castra puecti sunt. Id etiam obseruandū, qd Seruius ait, Ocyus positiuus antiquus est, id est celeriter. Nec enim potest esse comparatiuus, vbi nulla est comparatio. At quo modo positiu9 cuius masculinum Ocyor sit, vt fulminis ocyor alis. Quare dicendum poti9 comparatiuū esse pro positiuo, ita tamē, vt insolitum quiddā significet. Ita ibi. Adloquitur venus tristior q̄ scilicet solita sit. e ¶It timor & maior. martis iam apparet imago. In Rom. codic. & timor & maior. Sed id forte solito more. Sunt etiam vetusti codices, in quibus absq̄ particula, iā ita legit maior mrīs apparet imago. Nostrę tñ ętatis ingeniis, iam, illud interpositum magis adridet, qd nescio quid addat carminis maiestati. f ¶Hæret inexpletum lacrimans. Non placet, quod in quibusdā cod. antiquis. inexpletus, legitur. quamuis agnitū veterū etiam temporibus. In aliquot aliis. in amplexus lacrimans, habet. Sed inexpletum agnoscunt eruditi omnes. g ¶Cum primam aciem. In antiquis codicibus, prim um, legitur. Sed melius. primam aciē. h ¶Regem hac erylum. In Romano codice, erulū, per, u, more suo, vt sibula p sibylla thrasullus pro thrasyllus, & alia huiusmodi passim apud tacitū, & aliquot alios. i ¶Neq̄ finitimus Mezentius vnquam. Huic Capiti insultans.

✳ In antiqs

¶ tora regis tyrrheni .i. ad tar... matres .s. arcadū q cum ... pecturi erant: duplicāt. ... duplicia faciunt vota me... propter metū. Et timor it pro... propior. periculo. id est periculum: & maior. id est ... imago martis .i. belli apparet iam .s. cum abirent iuue... Aut imago martis .s. dei hoc ... simulachrū eius. apparet iam maior .i. extensius & inflatius solito in signum cōmotionis & iracundiæ sed absolutior sensus est q̄ iam apparet maior apparatus belli. Tū .i. deinde Euandrus: nā vtrunq̄ dr̄ euandrus & euander complexus dextrā .s. eneæ euntis .i. abire parantis: hæret .i. inhæret aut adheret ei lachrymās iexpletum. inexplebiliter ac fatur talia: o si .i. vtinā: Iuppiter referat mihi annos pręteritos: hoc est vt sim talis qualis erā. cū .i. quando ego straui .i. pstraui primā aciē .s. Italorum ipsum expellere aut repellere volentium: sub ipsa p̄neste .s. vrbe & cum ego victor incendi .i. comburere feci aceruos scutorū .s. pstratorum hostiū & misi hac dextra .s. manu mea: regem .s. prænestinorū herilum .s. nomine sub tartara .i. ad inferos cui feronia mater .s. eius & dea libertinorū in hetruria: dedit nascēti .i. cum nasceret̄ .i. naturā humanam sortiretur tris aīas quia erat tricorpor sicut & geryones fuisse fingit̄: horrendū dictu .i. q̄ res est horrenda dictu: & a quo sup. terna arma erant mouenda .i. admouenda: aut cui .i. in quē tria arma erant mouenda .i. cōcitanda: sed prior modus prestat vnde sequitur & qui sup. erat sternendus ter leto .i. morte .s. singulorum morte corporū cui hæc dextra .s. mea nunc quidem ïualida: Abstulit tñ .i. nihilominus tunc .s. cū solidū robur haberē omīs aīas quia de tribus dicimus om̄e Aristotele teste & exuit sup. corpora cui9 totidē .i. etiā tribus armis qa singula singulis docet q̄re id optauerit dicens o gnate .i. qa o fili: ego nō diuellerer vsq̄ a tuo dulci cōplexu .i. semper i complexu tuo essem & tecū pficiscererer: neq̄ mezentius insultans .s. p irrisionem huic .i. meo capiti finitimo scilicet sibi hoc est irridens me & vires meas propter seniū dedisset vnq̄ ferro tot seua funera .i. nunq̄ occidisset: seuiēter tot bonos ciues. nec viduasset .i. orbasset vrbē .s. suam tam multis ciuibus .s. q̄ multis nūc viduauit At .i. sed vos o supi: & tu o iuppiter maxime rector diuū .i. diuorū ego queso miserescite regis arcadū hoc est mei qui rex sum populi & pręcipue colentis. & audite pces patrias .i. quas ego pater pro filio effundo: si vestra numina .i. diuinę potestates & si fata reseruāt mihi pallāta .s. filiū meū: icolumē .i. saluū redditurū: & si ego ... visurus .i. qui adhuc videā ... & si viuo venturus. id est q ... in vnum .s. locū cū ipso

☞ oro .i.

✳ antiquus est .id est celeriter nec em̄ pōt eē cōparatiu9 vbi nulla est comparatio. Vota me. du. ma. bene duplicant metu. Nam inest semper in matribus votū. Propiusq̄ periclo it timor propius periclo p ppior nā matres quod timent hoc putant liberis posse cōtingere. Iam apparet: adhuc illis pergentibus iam pręliū cogitatur a matribus. Dextram euntis scilicet quia dixerat pater Hæret in expletum: multi hic distinguunt: vi sit inexpletus hæsit: & talia locutus lachrymans alii legunt inexpletus lachrymis. Honestius tamen est inexpletum lachrymans: vt sit nomē pro aduerbio id est inexplebiliter. O mihi præteritos referat si Iuppiter annos Qualis eram: & o & si optantis sunt quæ nunc iūguntur. Nam singula ante ponebantur: vt si nunc se nobis ille aureus arbore ramus. Ergo vnū vacat quantum ad antiquitatē & notandum votum de præterito fieri. Qualis eram aut vtinā sim talis qualis aut eram quando ista pfeci: aut certe laudantis est: vt. Qualis erā cū primā aciē præneste sub ipsa straui. Scutorumq̄ incendi victor aceruos: Hoc traxit de historia. Tarquin9 enim priscus victis sabinis in honorem vulcani eorum arma succendit: quem postea secuti sunt cæteri. Cui tris animas: per transitum ostendit illam Platonis & Aristotelis contentionem: q dubitabant vtrum quatuor an tres anime sint in homine φυσικὴ καὶ αἰσθητικὴ καὶ νοητική. Hoc autem loco per tres animas magnum & perfectum indicat virum. Nam quantum ad fabulam pertinet: tres animas propter tria habuit corpora Attendēdū est sane hoc sibi Euandrum vindicare: quod fuit in Hercule Nam vt ille Gerionem extinxit ita hic Herilum occidit: inde est qd paulopost dicit. Neq̄ finitimo Mezentius vnq̄: Huic capiti insultās: Mos em̄ Herculis fuit: vt etiam non rogatus laborātibus subueniret Tūc em̄ sicut Varro dicit omnes qui fortiter fecerant Hercules vocabantur: licet eos prio .xliiii. enumerauerit Hinc est quod legim9 Herculē Tyrrithium: argiuum: thebanū lybicū. Feronia mater: nympha campaniæ: quā etiā supra diximus. Hæc etiam libertorum dea est in cuius templo raso capite pileū accipiebant: cuius rei etiam Plautus in amphitryone facit mentionē. Quod vtinā ille faxit Iuppiter. vt ego hodie raso capite caluus capiam pileū. Terna arma mouēda: figura poetica. Nam trina debuit dicere. Arma enim tm̄ numeri pluralis cui nō iungunt̄ noia numeralia: vt supra diximus non enim dixim9 tria arma: mouenda aut vel contra ipsum vel ab ipso Finitimo: aut infinitimo: aut finitimo capite. Viduasset ciuibus vrbem

✳ scilicet

☞ oro. i. peto a vobis: vitam s. ad id tempus duraturã. Et patiar durare. i. duriter tolerare quẽuis i. quemlibet laborem aut quẽuis laborem durare id est permanere: sin: id ẽ sed sto fortuna tu minaris aliquem infandum casum non audet propter malum omẽ dicere necem filii: & mire innuit bona a diis dari: mala a casu obuenire. o: id est vtinam liceat id est licitum sit & permittatur nunc abrumpere vitam crudelẽ: id est quæ crudelis esset si appetat durare vsq; ad mortem filii mei Nunc inquit dum curę sunt ambigue scilicet inter spem & metum: & dum spes futuri est incerta aut dum id est donec spes est incerta futuri. id est de re futura. Et dũ o chare puer mea sola & sera voluptas ego teneo te meo cõplexu: ne, scilicet nuncius grauior. i. molestior & durior: seu tristior q̃ facile pati possem: vulneret aures scilicet meas Genitor. s. euander fundebat hæc dicta. id est ex animo elocutus ẽ: hæc sup. in supremo digressu: famuli ferebant intecta: id est regiam suam collapsum. id est postq̃ præ dolore conciderat: quæ tristitia tã vehemens mali fuit nimirũ omnis vnde & pallas casurus est in prælio.

In antiquis aliquot codicibus, finitimo, legitur, vel mihi, vel huic capiti, & Exultans dedisset funera, legitur &, vsquã in codicibus aliquot antiquis, quod pertinet ad repetitionis ornatum, si cui ita legere placuerit.

Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsquam
Gnate tuo. Neq; finitimo mezentius vsquam
Huic capiti insultans tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.

¶Quo loco Seruius ait proprie. Viduasset: dictum a Virgilio, quia vrbs est generis fœminini, abusiue vero & satis incõgrue ab Horatio dictũ, viduus pharetra Risit Apollo. Quia scilicet putat ipse viduam, quasi viro iduã dici. Atqui sunt ex grammaticis, quorum auctoritas minime contemnenda est, qui, viduum, a ve, & duitate, dictum velint, sicut vesanus, non sanus, atq; ita non incongrue dixerit Horatius, viduus apollo. k ¶At vos o superi & diuom tu maxime rector Iuppiter arcadii quæso miserescite regis, & patrias audite p̃ces. In ant. admodũ codice lectio hæc variat in hũc modũ

Diuom tu maxume rector
Iuppiter arcadii quæso reminiscere regis.
Exaudiq; præces patrias.

¶Vulgata tamen lectio plures habet fautores, quia sequitur Si numina vestra. Incolumen pallanta mihi si fata reseruent apostrophe ad plures. i ¶Si visurus eum viuo. In codicibus aliquot antiquis, viuom, legitur. quod non ita placet. Nam ad id, qđ nonnulli obiiciunt, recte, viuom, positum, quia præter vota vidit eum postmodũ, sed non viuũ, responsum fecerim, satis esse, quod iam dixerat. Si numina vestra incolumen Pallanta mihi si fata reseruent. Et quia non satis erat desiderio Patris filium esse incolumen, nisi & iucundissimo eius frueretur aspectu, eiusq; complexus peteret. adiecit. Si visurus eum viuo, & venturus in vnum. m ¶Patiar quemuis durare laborem. In ant. pene omnibus codicibus patior, est præsenti tempore, quod auget assensum, & rem iam actu esse subinnuit, vel ad incommoda senectutis respicit, q̃ per seipsa morbus est, de qua comicus ait, ἀλεξωρ το γῆρας ἐστὰν θρωποις βαρος. n ¶Nunc nunc o liceat. In antiquissimo codice Romano, & quibusdã aliis legere est. nunc o nunc liceat. Quod quantam præ se ferat venustatem & elegantiam, nulli arbitror ambiguum esse. o ¶Mea sola & sera voluptas. In Med. & in porcio transpositis verbis legere est. Mea sera et sola voluptas. quod maiori cũ orationis ornatu, si diligẽter inspicias, factum animaduertes. Est vero hoc cuiusmodi filium Homerus vocat τηλεγενητον, τηλυγετον, και μουνογενη p ¶Complexu teneo. In Romano codice legere est per participium, complexus. Dum te complexus. Sed enim, complexu omnino melius. q ¶Grauior ne nuncius aures vulneret. In codicibus antiquioribus scriptum est, nuncius auris volneret. Exponit vero marcellus grauior tristior. r ¶Famuli collapsum in tecta ferebant. In antiquis codicibus. Collapsum. habetur, præpositione incolumi, instar eius inscriptionis, quæ Romæ adhuc superat in monumentis. L. Septimi Seueri pii.

ARCVS CAELIMONTANOS PLVRIFARIAM
VETVSTATE CONLAPSOS ET CONRVPTOS
A SOLO SVA PECVNIA RESTITVERVNT.

☙ scilicet viris fortibus potens: & pprie viduasset dixit quia vrbs est generis fœminini. Horatius abusiue & satis incongrue in genere masculino posuit dicens viduus pharetra risit Apollo. At vos o superi. iam hic quasi pater loquitur: Diuisa enim hæc est allocutio: & vltima pars eius habet parentis affectum. qđ & ipse ostendit dicens & patrias audite præces: Prima vero viri fortis ẽ: vt qualis erã cum primã aciem præneste sub ipsa straui. Durare laborem: ipsius. s. senectutis. Teren. Senectus ipsa morbus est. Durare autem sustinere: Hora. ac sine finibus vix durare carinæ possunt imperiosius æquor. Infandum casum parẽtis est quod formidat nolle memorare Crudelẽ vitã: Quæ filio est superstes Sola & sera: quia & vnus erat & serius susceptus.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Iamq; adeo exierat portis. Docet quomodo ꝓfecti sunt ad tarcõta seu latine tarcontẽ hetruscorum ductorem: vtq; Venus ęneę Vulcania obtulit arma ipsum complectens atq; cohortans: vñ quia donati nihil habemus.

Ordo. ¶Ordo est. Equitatus: id est cetus aut classis equitum exierat iam adeo: id est p̃cipue iam: aut omnino portis apertis: Exierat inquit videlicet Aeneas & Achates fidus. s. Aeneæ comes: inter primos. Inde. i. deinde sup. exierant alii proceres Troię. Ipse Pallas conspectus: id est conspicuus in medio agmine in supple chlamyde & armis pictis, q̃ scilicet a patre obtinuerat: sup. exierat: talis qualis lucifer vbi id est postq; ipse perfusus vnda oceani: id ẽ locus secundum opinionem vulgi oceano: id est oriens quem scilicet luciferum (est em̃ stella veneris) Venus diligit ante alios ignes id est fulgores astrorum extulit cælo os: id est conspectum suum sacrum: id est venerabilem & resoluit tenebras scilicet nocturnas vnde lucifer: q lucem afferat dicitur Matres pauide stant in muris: & sequuntur oculis: id est obtutu: quia pedibus stantes nõ poterant nubem puluercam id est puluerulentam ex puluere ☞ pedum

Iamq; adeo exierat portis equitatus apertis
Aeneas inter primos: & fidus achates.
Inde alii troiæ proceres: ipse agmine Pallas
In medio: chlamyde: & pictis cõspectus ĩ armis
Qualis vbi oceani perfusus lucifer vnda:
Quem venus ante alios astrorũ diligit ignes:
Extulit os sacrũ cœlo tenebrasq; resoluit.
a Stant pauidæ ĩ muris matres: oculisq; sequunt[a]
Pulueream nubẽ: & fulgentes ære cateruas.
Olli per dumos qua proxima meta viarum
Armati tendũt: it clamor: & agmine facto
Quadrupedãte putrẽ sonitu quatit vngula cãpũ.
Est ingens gelidũ lucus prope cæretis amnem:
Religione patrũ late sacer: vndiq; colles
Inclusere caui: & nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama est veteres sacrasse pelasgos
a Armorum pecorisq; deo: lucũq; diemq;.
Qui primi fines aliquando habuere latinos.
b Haud ꝓcul hic Tarco & tyrrheni tuta[b] tenebãt
Castra locis: celsoq; omnis de colle videri
Iam poterat legio: & latis tendebat in aruis.

SERVIVS

SER. ¶Iamq; adeo exierat: adeo ad ornatum pertinet tm̃ Ipse agmine pallas ĩ medio: Hic em̃ fuit mos vt tyrones ponerent in medio & ambirent viri fortes exercitũ: Aut certe honoris est mediũ locum in exercitu tenere: vt ip̃e alibi: Medio dux agmine Turnus. Conspectus. cõspicuus. cõspicabilis. Nam pro noĩe participiũ posuit. Ante alios astrorum diligit ignes: Venus in cœlo habet vnam ꝓpriam stellam: q̃ oriens luciferum occidens vesperũ facit: inde Sta. Et alterno deprehẽditur vnus in ortu: Habet etiam duas alias vnam in signo tauri: & vnam in septentrione: vnde etiam taurus domus dicit̃ esse veneris: iõ dixit. Quem venus ante alios astrorum diligit ignes. Sacrum: venerabile. Tenebrasq; resol. ꝓpter iubar: quod sola possidens aliqđ efficiat lumẽ. Agmine facto: agmen proprie est exercitus ambulãs: quicquid est aliud abusiue dr̃. Prope cæretis amnẽ: Agylla ciuitas est thuscię a conditore appellata. cui ex infortunio romana aliud est inditum nomẽ Nam cũ Romani euntes p̃ tuscĩã interrogarent agyllinos quæ diceretur ciuitas. & illi vt pote Græci quid audirent ignorantes & optimum ducentes: Si prius eos ☞ sa Luc

Huc pater æneas: & bello lecta iuuentus
Succedunt: fessiq; & equos & corpora curant.
At uenus æthereos inter dea candida nymbos
Dona ferens aderat natūq; in ualle reducta
c Vt procul gelido ᶜsecretum flumine uidit:
Talibus affata est dictis: seq; obtulit ultro.
¶ En perfecta mei promissa coniugis arte
Nunera: ne mox aut laurentis nate superbos:
Aut acrem dubites in prœlia poscere turnum.
¶ Dixit: & amplexus nati cytherea petiuit.
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

PIERIVS

a ¶ Oculisq; sequuntur. In plerisq; vetustis codicibus. Secuntur notatum obserues. Sed em̄ per, q, scribendum Victorini sentētia est. Alij quidam, q, in verbo, Sequunꝫ, & loquūtur ita adamarūt, vt eorū etiā participia, Secutus, Locutꝰ p, q, sequutꝰ, loquutꝰ scribere noluerit, p̄cipiētes horū scriptionē ad originē referri debere.
b ¶ Tuta tenebāt castra locis. In aliquot cod, antiquis legere est, cuncta tenebāt castra. qđ si admittas. Seruij omnis ambiguitas tolletur. Nāq; omnis furijs surrexit, Etruria iustis, quę castra eo loco metata erat
c ¶ Vt procul e gelido secretum flumie vidit. In Romano codice, hæc gelido. vt sit hæc. s. venus, quod incomptū vr̄ in alijs et in alijs, e, separatim legitur. Placet vero: vnica dictiōe egelido. p ꝯpositionē particulæ, quæ valde significat.

...ilurarent: dixerunt Χαῖρε ... quam salutationē Romani ciui... nomen eē arbitrati sunt & ... ta aspiratione eam cære ... uerit: vt dicit Iginiꝰ in vrbibꝰ italicis. Amnis minio dr̄: ... qui cærete domo: qui sunt ... onis i aruis. Late sacer: hoc ... nō solum colebaꝛ a ciuibus ... etiam ab icolis. Nigra: vm... more suo. Veteres sacras... pelasgos: de his varia est opinio. Nā alij eos ab atheniensibꝰ alij a laconibus: alij a thessalis ... originē ducere: Quod ē ... nius. Nā multas i italia pe... cōstat esse ciuitates. hi... primi italiā tenuisse phibētur. Aruorꝫ pecorisq; deo. publica cerimoniarū opinio hoc loco habet pecorꝫ & agrorꝫ deū esse Syluanū prudētiores tn̄ dicunt ... hoc ē deū τῆς ὕλης. Hyle aūt est fex oīm elemētorꝫ igni sordidior & aere. Item aq̄ & terra sordidior. vnde cuncta procreanꝫ quā ὕλην. Latini materiam appellauerūt. Nec incōgrue cum materiæ syluarꝫ sint. Ergo quod Græcia a toto. Latini a parte dixerunt. Lucumq; diemq;: hoc a Romanis traxit apud quos nihil fuit tam solenne q̄ dies consecrationis: hinc illud. Nostrosq; huius meminisse minores. Tarco & Tyirheni. Tarco latinus nominatiuus est de greco veniens ab eo quod est Tarcon: perdit n & ω cōmutat in o: vt ἀπόλλων Apollo: πλάτων Plato: aliter versus non stat. Tuta manebat Casta locis: Hoc est natura & industria munitissima: Sed nouimus castra per naturam munita esse nō posse nisi in collibus fuerint: q; si in montibus sunt: quomodo p̄cedit Latis tandebat in aruis? ne sit ergo cōtrariū intelligamus quod hodieq; Videmus: & legimus hanc collium fuisse naturā Vt planices esset in summo in qua erāt castra Tarcontis: quāq; multi Velint. Celsoq; omnis de colle Videri nō poterat legio ad Aeneam referre: Vt intelligamus in collibus Veniētes fuisse troianos: castra Vero hetrusca fuisse in campis: quod si Velimus accipere quemadmodum procedit Tuta tenebāt castra locis. i. per naturam locorum. Tendebat aruis: vt hic sæuus tendebat achilles. Bello lecta: Quia ait supra. Qui se in bella sequanꝫ Præstantes virtute legit: aut lecta proprie: quia delectus militum est. Equos & corpora curant ingenti arte. quod sequebaꝫ omisit redditurus i decimo. Nam si vellet dicere venisse æneā vidisse Tarcontem petijsse auxilia satis longum fuerat: & probat illud quod ait supra. Toto nāq; fremunt condensæ littore puppes: cū hetruscorum festinationi dicentis breuitas cōgruat Verum qđ in isto loco pretermisit reddidit in decimo dicens. Namq; vt ab euādro castris ingressus hetruscis regem adit, & regi memorat nomē genusq;. Aethereos nymbos p aerem numinum. s. purgationem. Qui circa deos est. Reducta secreta. Egelido secretum flumine vidit. Egelido est nimium gelido. & est vna pars orationis. vt eduramq; pirum. i. valde duram. & sic dixit secretum flumine egelido: hoc est præsidio fluminis vt dicimus secretus est in mōte vel syluis: latenter autem ostendit Aeneam non nisi in flumine ablutum numē videre potuisse. Obtulit se vltro. i. deam confessa est. vt in. ij. dixit. Cum mihi se nō ante oculis tam clara videndam Obtulit, & est ordo obtulit se & locuta est promissa: κατὰ τὸ σιωπώμενον. vt supra Hoc signum cecinit missuram diua creatrix. Laurentes superbos: vt quos illi bello profugos egere superbo. Acrem Turnum forte & proprie apud nos acer est qui λειρος apud græcos: Nam fortem & vehementem. asperum & amarū potest significare Poscere: prouocare. Cice. prima & secunda actione in Verrem: poscūt maioribus poculis. i. prouocant.

pedum collectam: & cateruas fulgētes ære id ē armis æreis fulgentibus inter nubem illam Olli id est omnes illi armati tēdunt per dumos id est loca inuia scilicet ea qua proxima meta. i. proximum cōpendium viarum sup. erat clamor scilicet se instigantiū it. i. diffunditur per aera: & vngula scilicet equina: quatit cāpū putrē: sonitu quadrupedāte. i. a quadrupedātibꝰ i. alternis pedibꝰ incedētibꝰ eqs facto. & hoc agmie. i. ordie militariter p̄cedētiū fc̄tō. i. istituto. Ingēs lucꝰ ē p̄pe amnē gelidū. i. subfrigidū propter syluā: ceretis: id est vrbis agylline: sacer. i. venerabilis late id est in latum relligione id est obseruantia & religioso cultu patrum id est maiorum. Colles id est monticuli: calui id est habentes vallem interiacentē inclusere sup. lucum illū: vndiq; id est ex omni parte. & cingunt nemꝰ abiete nigra id est vmbrosa Fama ē veteres pelasgos id est græcos qui in italiā venerant: sacrasse id est dicasse: syluano deo aruorum & pecoris: & lucū sup. illū & diē sup. solēnē & sacrū. Pelasgos inquit qui primi habuere: id est possederunt aliquando fines latinos Tarco & thyrreni scilicet populi tenebant haud procul hinc. i. non longe ab hoc luco: castra tuta locis. i. munitione locorum & omnis legio scilicet tyrrenorū poterat iam videri scilicet ab ænea: de colle celso. i. arduo & difficulter accessibili sed planiciem latam habente: aut omnis legio æneæ veniētis poterat videri a tarconte de colle excelso vbi excubias fecerat licet in valle munita exercitum haberet & castra: sed prior modus quia placet Seruio placet et mihi eo q; sequitur et tendebat id est tentoria habebat sicut in secundo hic dolopum manus hic seuus tendebat Achilles: in aruis latis id est late se extendentibus in planicie collis. Pater æneas et iuuentus lecta id est delecta aut electa bello id est ad bellum succedunt huc. i. ad hunc collem vbi erat tarcon et ipsi fessi curant id est reficiunt & reparant: & equos & corpora sua. s. priusq; ad tarcontem accederent. At venus dea candida. i. relucens: inter nymbos. i. nubem: æthereos. i. lucidam, et quasi cœlestem: aderat ferēs dona scilicet arma a vulcano fabrefacta: & vt. i. postq; ipsa vidit natū. i. filium in valle reducta. i. iter duos colles iclusa vidit dicit p̄cul. i. de longe secretū id est diuisum ab exercitu aliorum flumie egelido. i. multum et eminenter gelido: nisi sit nomen eius affata est sup. eum talibus dictis, & obtulit se scilicet videndam conspectui eius: vltro i. non requisita En munera perfecta arte coniugis mei. s. vulcani promissa. i. quam ipse mihi p̄miserat: aut quā me promiserā tibi pfecta daturā arma: aut quā mihi p̄missam dixi a marito: sed hoc vltimū refelliꝫ, & primū refelliꝫ ex eo q; venꝰ in orōne sua nō meminit p̄missionis: dicemꝰ ergo mediū. s. venerē p̄misisse Aeneæ se laturā arma perfecta arte mariti sui: vn̄ dictū est. At troius heros: Agnouit sonitū & diuq; p̄missa pentis ne o nate dubites poscere. i. puocare i p̄lia laurētis. s. pp̄los. supbos. s. p pter ɣtutē suā bellicā aut p̄pter ductores suos: aut turnū acrē. i. strēnuū ductorē eorꝫ: & capitalē tibi inimicū. Cytherea. i. venꝰ a cytheris mōtibꝰ cypri dcā: dixit. i. finiuit orōnē & petiuit āplexus nati. i. filij sui & sup. posuit sub q̄rcu aduersa. i. e regiōe & ex aduerso sita arma radiētia. i. resplēdētia & q̄si radios emittētia.

SERVIVS

¶ Deæ donis. i. p̄pt arma Tāto ... h. mūere diuæ qđ manifesto ... deaꝫ mr̄: & plena numis sui. ... interq; ma. & b. u. distiguēdū ē: vt itelligas æneā māibꝰ miora ... maiora arma ꝯsideras ... vt puta loricā vel scutū. Hæc ... arma maiora sūt miora vo galeam gla-

Ille deæ donis: et tanto lætus honore
Expleri nequit: atq; oculos per singula uoluit
a Miraturq; ᵃ: interq; manus et brachia uersat
Terribilē tristis galeā: flammasq; uomentem
Fatiferūq; ensem: loricā ex ære rigentem:

ASCENSIVS

ASC. ¶ Ille deę donis. Cōmēorat q̄ arma æneas a mr̄e susceperat & potissimū clypei describit sculpturam res Romanorū p̄cipuas vsq; ad augusti tp̄a cōtinētē: vn̄ & augusti egregia facinora oportunitatē naꝰ cōpendio igeniosꝰ poeta percurrit: quā obrem est explodenda.

Z

Sangnineam ingentē:qualis cū cærula nubes
Solis inardeſcit radijs:longeq; refulget.
b Tum læuis ocreas electro auroq; recocto[b]:
Haſtamq;:& clipei non enarrabile textum.
¶Illic res italas romanorumq; triumphos
Haud uatum ignarus:uenturiq; inſcius æui
Fecerat ignipotens:illic genus omne futurę
Stirpis ab Aſcanio:pugnataq; in ordine bella
Fecerat & uiridi fœtam mauortis in antro
Procubuiſſe lupā:geminosq; huic ubera circum
Ludere pendentes pueros:& lambere matrem
c Impauidos:illam tereti ceruice reflexam[c]
Mulcere alternos:& corpora fingere lingua.
d Nec pcul hic Romā & raptas ſine more ſabinas
Conceſſu caueæ magnis circenſibus actis
Addiderat:ſubitoq; nouum conſurgere bellum
Romulidis:Tatioq; ſeni Curibusq; ſeueris.
Poſt ijdem inter ſe poſito certamine reges
Armati Iouis ante aram:pateraſq; tenētes
e Stabant & cæſa iungebant fœdera porca[e].

¶PIERIVS

a ¶Miratur interq; manus.In plæriſq; codicibus antiquis le
gere eſt,miraturq; interq; manus.quod quidem mihi pluri
b mum placet. b ¶Auroq; recocto.In Oblongo cod.quem
Pomponij læti delitias aiunt,auroq; nitentem,legitur : vt
ſit Leuis ocreas electro,Auroq; nitentem haſtamq; & cly=
pei non enarrabile textum.Sed magis placet,Recoctovt in
c reliquis omnibus exemplaribus habetur. c ¶Illam tereti
ceruice,Reflexā,mulcere alternos.In romano codice, Refle
xa.Eodem caſu cum ceruice legitur. Sed reflexam figuratū
magis:opeprecīū vo eſt hmōi figurā pleriſq; in locis,tū ex
marmore tū ex ære,Romæ ſpectare. Ambigas em̄ vtrū Ver
gili9 a Sculptorib9,An Sculptores a Vergilio huius ima=
ginis deſumpſerint exemplar.Quod vero ſubſequitur. Et
corpora fingere lingua,ſunt antiqui codices,in quibus Iın
gere ſcriptū ſit.Sed enim tingere pro tergere agnoſcit Ser=
d uius etiam.M.tullij Ciceronis vſu. d ¶Raptas de more ſa
binas.Sunt qui de more,præter morem hoc loco teſte dici
velint.Sed em ego,de,quidē illud.in nōnullis antiquis co=
dicib9 notatum obſeruaui.Paſſim vero,raptas ſine more,
Scriptum animaduerti.Sed de paraphraſi ſumptum puto.
Quod vero ſequitur,conſeſſu caueæ.dictio conceſſu,corru
e pta plurimum eſt in codicibus antiquis. e ¶Et ceſa iun=
gebat fœdera porca.Quintilianus libro octauo.vbi de or=
natu diſſerit.Quædam,ait,non tam ratione quam ſenſu iu
dicantur,vt illud.Ceſſa iungebat fœdera porca. Fecit ele=
gans fictio nominis,quod ſi fuiſſet Porco,vile erat.Quod
vero ait Seruius falſo dictum a Vergilio Porca,quod ad
hoc ſacrificij genus Porcus adhiberetur . Suetonius Tran=
quillus in vita Claudij contra opinionem Seruij,Cum re=
gibus fœdus in foro icit,Porca ceſa,inquit,Tam & ſi Li=
uius quoq; porcum ſtatuit.

☞ explodenda eorū opinio q
poetam cōſtituiſſe dicūt ad au=
guſtum vſq; pducere opus & il
lius geſta receſſere qd' ſi eſſet nō
hic & i ſexto tam diligētes ea p
curreret.Potuiſſet tñ ſi ſuperui=
xiſſet auguſtū alio opere inſtar
iliius ceciniſſe quod in bucco.
Ordo. & geor.pollicit9 videt. ¶Ordo
aūt eſt.ille.ſ.natus veneris Ae=
neas let9 donis deę.ſ.matris ſed
poti9 deę quaſi a mortali talia
cōferri negrēt & letus tanto ho
nore:q̄a mater ipſum ſuo cōple
xu dignata erat.aut tanto hono
re quant9 eſt tā inſignib9 armis
fulgere neqt expleri.i.ſatiari vi
dēdo atq; voluit oculos per ſin
gula:ſcilicet arma.& mirat ſup.
ea & verſat inter manus & bra
chia galeam.i.caſſidem terribi
lem criſtis.i.habentē terribiles
criſtas & vomentē flammas ſi=
cut de galea turni dictū ē & enſē
fatiferū. i.letiferū aut mortife=
rum multis & loricā.i.thoracē:
rigentē.i.fere ſtātē & rigidā : ex
ęre.i.ſquāmis ęreis ſanguineā.
i.ſanguinei coloris & ſup.ingē
tem.i.valde magnam ſup.talē:
qualis.ſup.ē nubes cerula.i.ce=
rulei coloris:cū.i.qñ inardeſcit
i.reſplēdet radijs ſolis.ſ. ex ad=
uerſo incūbētibus & arcū cœle
ſtē pducētib9 & refulget lōge.i.
refulgere videt pcipue a longe
ſtantib9 tū ſup.mirat & verſat:
ocreas.i.munimina crurū leuis
i.polita nō aſpa aut politas &
leuigatas ſi ad ocreas refers.ſup
ple factas ex electro & auro re=
cocto.i.iterū fuſo et ita purga=
tiore:& haſtā & tectū.i.texturā
& ſculpturā clypei:non enarra
bile.i.difficile enarratu.decliāt
ergo hoc textū ti. p re ipa cōtex
ta ignipotēs.ſ.vlcan9q; p.i.nō
iſci9 haud ignar9 vatū.i.vatici=
niorū a vatib9 editorū:aut offi=
cij vatū nō inſci9 ęui futuri fece=
rat illic.i.i illo clypeo res italas
& triūphos Romanorū & fece=
rat illic oē genus ſtirpis.i.pge=
niei futurę ab Aſcanio & fece=
rat i ordine bella pugnata.i.vt
bellata.i.bello geſta erāt & lu=
pā fetā.i.enixā nup pbuiſſe.i.
prima parte ſe iclinaſſe i viridi
antro mauortis.i.martis.i.vbi
erāt martis filij Rem9 & Romu
lus ab ea nutriendi:& geminos
pueros pēdētes circū vbera lu=
dere huic.i.i hui9 applauſū.ſ.lu
pę:& matrē.i.q̄ tāq; matrē ſe ge
rebat.ſ.lupā:lābere ſup.pueros
ſ.Remū & Romulū impauidos
i.imperritos quo indicio Mar
tis filij pbabant:nā pueri natu
raliter ſunt pauidi. Aut ordo ē.
& pueros impauidos lābere.i.
dulciter ſugere matrē.i.lupā p
matre.& illā.ſ.lupā reflexā cer=
uice tereti.i. rotunda in longū:
mulcere.i.mitigare aut placare
lambendo alternos:vt catulos
ſuos ſolent lupę quæ res cum
vna eſſet ſculpi aut fingi nō po
terat.nā ſi alterū viſa eſt lambe
re aut mulcere non potuit alte=
rū etiā mulcere : ſed ſic ſculpta
☞ erat vt

✻ leā gladiū ocreas
derat:vt huc illuc
ſa volumina verſat.Rigentem
ſanguineā in.Di ting
pter plura epitheta.Solis inar
deſcit radijs
ſcribit:q̄ it cū a
lis ardor irradiat.ne
gnita hæc cōparatio.cū lorica
diuerſis metallis fieri
cōſueuit.Lęuis ocre.nitida
alia.Recocto ſepe purgato.Nō
enarrabile textū.Bene nō enar
rabile:cum enim i clypeo oēm
romanā hiſtoriam velit eſſe de
ſcriptā dicēdo illic genus oē fu
turę Stirpis ab Aſcanio pugna
taq; in ordine bella,captim tñ
pauca cōmemorat:ſicut in pri=
mo ait:Vidit iliacas ex ordine
pugnas:nec tñ vniuerſa deſcri=
pſit.Haud vatū ignarus futuro
rū inſcius.Vēturiq; inſcius ęui.
non æui:ſed q̄ in ęuo erāt futu=
ra.Stirpis ab aſcanio vſq; ad au
guſtū Cæſarē.Mauortis in an=
tro:pōt accipi & q fecerat lupā
mauortis & mauortis in antro.
Dicendo aūt &:oſtendit multa
alia fuiſſe depicta.Procubuiſſe
i.prima parte ſe inclinaſſe qđ
gręci προκλιμτιναι dicunt : vt
inclinatione corporis vbera p̄
beret infantib9.Nam ſi procu=
buiſſe iacuiſſe accipias:contra=
riū eſt q dixit Ludere penden=
tes pueros.Sciendū tñ eſt eū ge
ſtum voluiſſe proprie exprime
re quem in ipſius lupæ cerni=
mus ſtatuis. Gemino.ii.reuera
Geminos modo: alias ſimiles.
Sane hic totus locus ennianus
eſt.Ludere moueri: Teren.Con
grum iſtum maximum i aqua
ſinito ludere. Matrē quaſi ma=
trem:cuius affectum pueris ex=
hibebat. Tereti ceruice :rotun=
da cum longitudine vt incum=
bens tereti damon ſic cœpit oli
uæ.Mulcere alternos nō qđ in
pictura erat dicit:ſed ita hic in=
telligim9 factum fuiſſe:vt Ter
circum iliacos raptauerat he=
ctora muros.Corpora.ſ.lingua
id eſt tergere . Cice.in ſeſtiana
Spongijs ſanguis effingebatur
id ē tergebatur. Nec pro.h.ro.
congrue iuxta proprios condi
tores . Raptas ſine more ſa.ra=
ptas ſpectaculo ſine vllo exem
plo.Conceſſu ca.cauea eſt vbi
populus ſpectat:Plau.i amphi
tryone:Vt cōquiſitores ſingu=
li in ſubſellia erāt per totam ca
ueam ſpectatoribus. Magnis.c.
a.magnis quantum ad pauper
tatem priſtinam ptinet:nam le
gimus pper equorum inopiā
diuerſis eos tunc vſos animali
bus . Raptæ autem ſunt ſabinę
cōſualibus:hoc eſt menſe mar=
tio.Cōſus aūt eſt deus cōſiliorū
qui ideo templum ſub tecto in
circo habet.vt oſtēdat tectum
debere eſſe cōſilium:hinc eſt q
fidei pāno velata manu ſacrifi
cabatur:quia fides tecta eſſe de
bet & velata:ideo autem dicit
to Conſi ſimulachro rapuerit
ſibinas:vt tegeretur initium de
✻ raptu

...consilium. Iste cōsus & eques neptūn⁹ dicit: vn̄ etiā in ...honorē circēces celebrabant. errāt ergo q dicūt magnis cir ...ibus aut magalesiacis: aut romanis q̄s cōstat fieri an̄ Cal. Ia ...nuarias. Actis aūt cū agerent: qa nō erat presens. a passiuo par ...ticipium vt Et qua vectus abas. Circensibus: Circenses dicti: ...a circuitu: vel q vbi nunc metæ sunt olim gladii pone ...bantur quos circuibant. Dicti autē circēses ab ensibus circa q̄s ...currebāt. Sane notandū positos circēses sine adiectiōe ludorū: ...circa dicimus: ludos theatrales: ludos gladiatorios: ludos circē ...ses. Romulidis: hic datiu⁹ pluralis Venit ab eo q est hic romu ...lida. Curib⁹ se. mire dixit seueris: cū em̄ filias pdiderit. Cenīnē ...ses. antemnates crustuminī & sabini cæteris qesceūtib⁹ sabini soli ...bella sumpserūt: qui interuenientibus postea triginta fœminis ...iam enixis de illis q̄ raptæ erāt pax facta est ex q̄rū noib⁹ curiæ ...appellatæ sunt: i cōmunē etiā mulierum honorē Calendę eis di ...catę sunt martię. Hora. Martiis celebs qd agā calendis. Iuue. Mu ...nera fœmineis tractat secreta calēdis. Nec em̄ aliter ꝯgruit mar ...tias calēdas esse fœmiarū. nisi qa vt dixim⁹: fœminę bella seda ...runt. Sane sciendū oēs virgies raptas excepta Hersilia quā sub ...lata a marito sibi Romul⁹ fecit vxorē. Posito certamine finito ...vt ante diem clauso componet vesper olympo. Iouis ante arā: ...an̄ templū iouis statoris: q fecerat Romulus postq orans ela ...tis armis meruit ne suus exercitus fugeret. Iungebat fœdera por ...ca: fœdera vt diximus supradicta sunt a porca fœde & crudeli ...ter occisa: cuius mors optabatur ei qui a pace resilisset. Falso ...aūt ait porca: nā ad hoc genus sacrifici porcus adhibebatur ergo aut vsurpauit genus pro genere. vt timidi venient ad pocula dammæ. Cū has dāmas dicamus. Item supra lupā cum artis sit hic & hœc lupus: aut certe illud ostendit: quia in omnib⁹ sacris fœminini generis plus valent victiæ. Denique si per marem litare non possent succidanea dabatur fœmina. Si autem per fœmininam non litassent succidanea adhiberi non poterat.

☞ ceat vt libisse visa alterū ad alterū festinaret & fingere. i. tergere & solidare corpa. s. insaniū lingua. s. sua: q versis propriū est. Nec. i. et nō: & addiderat nō procul hinc. i. ab hac sculptura iam dicta: Romā: & sabinas. s. virgines & matronas raptas. s. a romulo & cohabitatorib⁹ ei⁹ postq a finitimis cōiugia ipetra re nō poterant: sine more. i. exemplo quia noua inuentione: dū enim consualia neptunno agerent: id est hasticos ludos q̄ hasti ludia nonnulli vocāt conuocatis vicinis ad spectacula: vbi cō uenissent suam sibi quisq rapuit: vnde dicit raptas concessu ca uee. i. in loco concauo vbi concederant in circuitu spectantes & hoc magnis circensibus scilicet ludis qui idcirco fiebant actis. i. dum agi deberent: & addiderat nouum bellum consurgere su bito romulidis & tatio seni & curribus seueris. i. inter romulidas ex vna parte: & taciū ducem sabinorum et inter ciues curenses q̄s seueros vocat quia ceteris quiescētib⁹ iniuriā vlcisci voluerunt: & tria bella cū romanis gesserūt. Est aūt hę cures harū curium ciuitas olim sabinorū: vn̄ numa pōpili⁹ erat. Post. i. postea iidē reges. s. romulus & tatius: certamine posito. i. sedato inter se stabant armati ante aram iouis. & tenentes pateras. s. quibus ioui libabant: et iungebant id est inibant fœdera porca cesa id est icta & percussa fede. Nam qui fœdus percutientes porcum inibant dicebant anteq ferirent. Iuppiter populum. N. sic ferito vt ego hūc porcum ferio: tantoq magis ferito quāto magis potes pollesq si. scilicet fœdus non seruaret. Cures.

ASCENSIVS

¶Haud pcul &c. Percurrit cęte ra romanorū gesta. ¶Ordo est. Quadrigę. i. equi quaterni trahentes currus: aut currus ipsi citę. i. citati et instigati: distulerāt. i. distraxerant haud. i. non pcul inde. i. ab iam dicta pictura: in diuersa. i. in diuersas partes metium. i. metiū suffetiū albanorū principē fidefragū: vt liui⁹ ad longū, & Seruius satis expresse recitat. Et qa hoc atrox factū videt: docet poeta iustā esse vltionem dicens: at. i. tametsi hoc crudele videt tibi o albane. s. o me tti tu maneres. i. manere. i. stare deberes: dictis. i. pmissis & ꝯuētis cū Romanis: & tull⁹. s. hostilus: raptabat. i. distrahere faciebat: viscera viri mēdacis. i. Metii p syluas: & vepres. i. sentes & dū rorabāt sparsi. i. respersi sanguine. s. metii. Necnō. i. ēt. Porsenna. s. rex thuscie: causa āt metri adiecit n. lrām: nā martialis porsena media breui pfert. iubebat. i. iubere romanis videbatur. accipe. i. vt reciperent tarquinium. s. supbū q volunt scd'am longā esse scribūt targnū sicut metum: eiectū. s. pter supbiā eius & lucretię a filio violationem: & pmebat vrbē. s. romā ingenti obsidione. Aeneade. i. Romani qa ab ęnea descēderant: et præcipue brutus Collatinus & Tricipitinus: ruebant in ferrū. i. arma p libertate. s. tuenda expulsis regibus. Tu aspiceres illum scilicet porsenā similē indignanti et similē minanti: q cocles romanus ille auderet vellere. i. diuellere et interrumpere pontem. s. sublicium: ingruentibus hostibus et q chlelia. s. virgo romana cum aliis obsidibus data innaret fluuium scilicet tybrim et hoc vinclis id est custodiis arctis rupis id ē illisis: aut ruptis vinclis id ē. sic abna ☞ tantis

a Haud pcul inde citæ: Mætū[a] í diuersa quadrigæ
b Distulerant: at tu dictis albane[b] maneres.
Raptabatq uiri mendacis uiscera Tullus
c Per syluas: sparsi rorabant sanguine uepres[c].
d Necnon torquiniū[d] eiectū porsenna iubebat
Accipere: ingentiq urbē obsidione premebat.
Aeneadæ in ferrū pro libertate ruebant.
Illum indignāti similē: similemq minanti
e Aspiceres: pontē auderet q uellere Cocles:
Et fluuiū uinclis innaret chlœlia ruptis.

PIRIVS.

a ¶Citæ metiū in diuersa quadrige distulerant. Antiqui omnes codices quotquot habui. Metum. legūt dictione byssillaba, quam alibi vnico. t, alibi geminato reperias, mutilatamq esse dictionē caussa metri Seruius ait. dum ipse quoq metū byssillabū agnoscit. Sane mettius duplicato. t, pluribus locis in veterū monumētis scriptū aīaduerti, Placentię in. D. Pauli templo. L. Mettius. L. F. duobus. tt, notatum est: & Romæ in Aedibus Pauli plancæ legere est. Q. Mettio. & P. Mettio. tam & si non ignorem & metia. & metius vnico t, alibi notatum. Vtcumq vero primā in eo noie syllabā produci volunt. Sed. n. hic minime præterire possum. quod peruulgato errore in liuianis codicibus & alibi passim Metius suffeti⁹ per, s, prima littera scriptū est, cū dubio pcul suffetius p. f. sit scribendū. Ita em̄ apud Dionisiū halicarnaseū: & Græcos alios iuenias φουφετιου. Præterea, si qui noluerint Græcis adhibere fidem, Ondit mihi ianus parrasi⁹ vir vtraq lingua eruditissim⁹. T. Liuii codicem vetustate venerabilem, in q̄ Fuffetius scriptū erat prima littera p f, nō p s, Quem qdem codicē noia quædam speciosa vindician⁹, nicomach⁹ dexter, & victorian⁹ se emēdasse adscripserūt. idq in Symmachorū gram fecisse pfessi sunt. Ad hæc, & Nonii Marcelli vetustū codicē ptulit: & alios q̄sdā auctores, i qb⁹ eodē mō Meti⁹ fuffeti⁹. scriptū habebat. Aiūt pterea Pōponium lætū totius antiquitatis virū obseruantissimū, q superiori ætate i Ro. Gymnasio primas obtinuit. Sæpi⁹ ïcla mitare solitū. Fuffeti⁹ dicēdū.
b At tu dictis albane Maneres Eodē ætatis vitio, q sæpius adnotauim⁹: in codicib⁹ aliqt legit Aluane per v. digamon, q̄ sono huiusmodi noia. Hispani adhuc magna ex Parte pnuntiāt. Id q priori etiā ętate frequentissimo vsu receptū. Adamātiū ꝯpulit. vt alb⁹ alba albū. p, b, mutā scribēdū præciperet: discretiōis grā, vt alu⁹ ab alb⁹ discerneret q̄ nomina tunc corrupta pnūtiādi rōne ✻ ꝯfundebātur.

SERVIVS

¶Citæ. m. in. d. q. Donatus hoc loco contra metrū sentit dicens citæ diuisæ: vt est in iure erecto nō cito. i. p̄rimonio vel hereditate nō diuisa. Nā citus cū diuisus significat: ci longa est. Ergo citæ veloces intelligamus: quē aūt dicit Verg. Mætum metius suffetius dict⁹ est q nomē mutilauit causa metri. nouim⁹ aūt noīm vel mutationē vel mutilationē concessam poetis sic p Polluce Castorē p Cyteride lycoridem posuit: vt sed q̄ legat ipsa licoris: hic aūt metius suffetius cū apud albanos summā rerum teneret a romanis in auxilium cōtra fidenates vocat⁹ iure societatis venit quidē: sed in ipso plio ad hostes defecit: q cernēs Tullus hostilius ait voce maxima militibus suis: itavt etiam hostis audiret ne trepidetis: meo consilio factū est vt factiose Metius suffeti⁹ ad hostes transiret: q̄ consilio et suis iā pene amissas reddidit vires: & effecit ne hostes crederent metio quē post victoriā captū Tullus hostibus religauit ad binasqua drigas: itavt ab vnis quadrigis traherent manus: pedes ab alteris: qbus velociter agitatis cum crudeli morte discerpsit. Vidēs itaq poeta romano noi ꝯgruā esse vindictā: culpā in criminis torquet auctorē dicēsex sua psona ad ipsum mætiū: at tu dictis albane maneres. Ideo etiam mēdacis infert: vt tacitæ quęstioni & inuidiæ crudelitatis occurrat Necnon Targnium eiectū porsenna iubebat Targni⁹ supbus habuit pditos filios: inter q̄s aurunt em q dū in castris esset p̄re suo Ardeam obsidente. et ortus esset inter eū: & collatinum maritum Lucretiæ de vxoribus sermo eo vsq processit contentio vt ad probandos earum mores

SER. Citus. Mætius. Tarquinius. Porsena

arreptis equis stati domos suas simul proficiscerent. Ingressi itaq; ciuitatē collatiā: vbi fuit Lucretiæ domus: inuenerūt cā lanificio operā dātem: & tristē propter mariti absentiā. Inde ad aruntis domū profecti: cum vxorē eius inuenissent cātilenis & sal tationibus indulgentem reuersi ad castra sunt quod aruns dolens. cū de expugnāda Lucretię castitate cogitaret mariti eiꝰ nomine epistolam finxit: & dedit Lucretiæ in qua hoc cōtinebat vt aruns susciperetur hospitio: quo facto per noctem stricto gladio eius ingressus est cubiculū cum ęthiope. Et hac arte egit vt secum coiret dicens: nisi mecū concubueris: æthiopem tecum interimam. tanq; in adulterio deprehenderim. Timens itaq; Lucretia ne castitatis famam morte deperderet. quippe quam sine purgatione futuram esse cernebat inuita turbibus imperijs paruit. & altera die conuocatis propinquis marito Collatino patre Tricipitino Bruto auunculo. qui tribunus equitum celerum fuerat: rem indicans: petijt ne violatus pudor: neue inultus esset eius interitus: & gladio erecto se interemit: quem Brutus de eius corpore exertum tenens processit ad populum. & multa conquestus de Tarquinij superbia & filiorum eiꝰ turpitudine egit: ne in vrbem reciperentur auctoritate qua plurimum poterat: nam vt diximus Brutus tribunus equitum fuerat sed cum non susciperetur Tarquinius cōtulit se ad Porsennam regē thusciæ: qui pro Tarquinio cū ingētibus copijs capto ianiculo: & illic castris positis romam vehementer obsedit: & cum per sublicium pontem hoc est ligneum transire conaretur: solus Cocles hostilem impetum sustinuit: donec a tergo pons solueretur a socijs: quo soluto se cum armis precipitauit in tyberim & licet læsus in coxa: tamen eius fluenta superauit: vnde est illud ab eo dictum cum ei in comitijs coxe vitium obijceretur per singulos gradus admoneor triumphi mei. In tā tam aūt

Lucretię domus.

Cocles.

confundebantur, Est vero hæc parēthesis, & apostropha coniuncta simul. Haud procul inde citæ Metu in diuersa quadrigæ Distulerāt (At tu dictis Albane maneres) Raptabatq; viri mēdacis viscera tellꝰ. vt Quintilianꝰ obseruat. c ¶Et sparsi rorabāt sanguine vepres. Pōponiꝰ fœminino gñe veprā, dixit: vt Noniꝰ attestat. Et apud Lucretium legitur lib. quarto. Nam sæpe videmus illorum spolijs vepres volitantibus auctas, quamuis ita dici debere neget caper in Orthoepeia. d ¶Necnon Tarquinium eiectum porsenna iubebat accipere. In codicibus antiquis. Tarquinium. quadrisyllabum esse diximus alibi. & poetarum testimonijs secundam a principio syllabam esse breuem ostendimus. Porsena quoq; vnico,r, scribitur in antiquis plærisq;. vt quæ per se longa esse possit, vt in Murena, Aulena pene vltima, Tam & si iure suo. Hanc spectare manum porsena non potuit, dixerit Martialis, no aliter ac illud etiam, Traducta est Getulis, nec cœpit harena nocentis: duabus syllabis eluxatis. Illud etiam aduertendum, quod Seruius Lucretiæ stuprum ab Arunte illatum ait, quum Liuius sextum dicat. e ¶Pontem auderet quod vellere cocles. In antiquis omnibus cod. quotquot habui, legi. Auderet quia vellere. In vno ex antiquioribus, qui auellere, notatum est pūcto inter, i, &, a, librariorum inscitia interiectio, quū forte, quia, scriptum inuenissent: sed puto ego, quia, desumptum ex paraphrasi, &, quod, antiquam esse lectionem.

tantis & cum summo periculo aufugientes ac ā i vincula tenta fuisset. Historias refert seruiꝰ: quas & in Liuio facile est inspicere. vnde breuiorium.

tam autem obsidiōis necessitatem populus venerat: vt etiā obsides daret: ex quibus Chlœlia inuenta occasione transnatauit fluuium: & romam reuersa est. Reddita est rursus pacis lege eam porsena repetente: qui admiratus virtutem puellæ dedit ei opinionem: vt cum quibus vellet rediret: illa elegit cæteras virgines: vnde Porsena hoc quoq; miratus concessit: & rogauit per litteras Po. ro. vt ei aliquid virile decerneretur: cui data est statua equestris quam in sacra via hodieq; cōspicimus Eiectum: at qui facile poterat suscipi & occidi. sed ideo non est susceptus: quia occidi non poterat religione impediente Rex enim etiam sacrorum fuerat vnde postea alij facti sunt consules alij reges sacrorum. Porsenna vnum, n, addidit metri causa: vnde penultimæ datus accentus est: Nam porsena dictus est. Mar. hanc spectare manus Porsena non potuit. Aeneadæ: satis lōge petit epithetū. Illum coclitē. & modo. Cocles in hoc hoīe: de quo dicit proprium est nomē in alijs appellatiuū: nā luscos coclites dixerūt antiq. Vnde & cyclopas Coclitas legimus dictos quod vnū oculū habuisse phibent. Vinclis inna. chlœ. ru. At qui obsides non ligant: sed vincla pro custodibꝰ accipiamus: aut certe ruptis vinclis pontis. i. iam ponte resoluto.

Clœlia.

ASCENSIVS

ASC. Ordo.

¶In summo custos. Eandem rē prosequitur. vnde ordo est Mālius scilicet vir ille romanus custos arcis tarpeiæ: id est capitolij a tarpeia virgine postea denominati: stabat in summo scilicet clypei: pro templo: id est pro defensione templi iouis capitolini: & tenebat. i. defendebat: capitolia celsa. i. sublimia: & arcē romanam & regia recēs. i. paucis annis antea constructa scilicet calabria domus horrebat. i. horrida & aspera erat: cultu romulo. i. sicut romulus coluerat & culmis cooperuerat. Atq; anser argenteus. i. albus aut reuera in clypeo argenteus vt albedinē referret: volitās. i. volitāti & alas clāgenti similis. hic. i. ī capitolio: canebat gallos. s. senones adesse. porticibꝰ auratis: i. auro coopertis in limine. i. in ingressu. Nam sup. galli aderāt per dumos & tenebant arcem i. capitoliū & id quasi nōdum eam omnino tenebāt: defensi tenebris & dono. i. indulgētia & oportunitate. noctis opace. id ē valde tenebrose. Cæsaries. i. coma vento cedens: aurea. i. aurei coloris vt fulua: erat supp. illis. atq; vestis. i. barba erat illis aurea. & lucent sagulis id est illis indumentis militaribus virgatis. i. intercisis purpura aut purpuratis: tū. i. insuper colla lactea i. cādidissima: inectūt auro. i. indumento aureo quisq;. i. singuli corru

a In summo custos tarpeiæ Manlius[a] arcis
Stabat pro templo & capitolia celsa tenebat.
b Romuleoq;[b] recens horrebat regia culmo
c Atq; hic[c] auratis uolitans argenteus anser
Portibus gallos in limine adesse canebat:
d Galli[d] per dumos aderant arcēq; tenebant
Defensi tenebris: & dono noctis opacæ:
e Aurea cæsaries illis[e]: atq; aurea uestis.
Virgatis lucent sagulis. tum lactea colla
Auro innectūtur: duo quisq; alpina coruscant
Gessa manu: scutis protecti corpora longis.
f Hinc exultantes[f] salios: nudosq; lupercos:
g Lanigerosq; apices: & lapsa ancilia[g] cœlo
h Extuderat[h]: caste ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes alta ostia ditis:
Et scelerum pœnas: & te catilina minaci
Pendentem scopulo: furiarūq; ora trementem:
Secretosq; pios: his dantem iura catonem.

¶PIERIVS

a ¶Custos tarpeiæ manlius arcis. In Romano codice, Malius legitur vnico, l, Sed in Oblōgo & alijs, mallius, ll, geminato: vt apud Catulum in codicibus emendatis. Sane, manlius per, n, parcissime habetur in antiquis his exemplaribus: tam & si apud Liuium in veteri codice, manlius, fæ pelegā

SERVIVS

SER.

¶Summo custos tarpe. ma. ar. in summa clypei parte & bona ratione vtitur in pictura apta vnicuiq; rei loca distribuens. Ideo enim ī summa clypei parte dicit, factum esse capitolium: quia hoc arcem vrbis esse manifestum est. Historia talis est. Brenno duce senones galli venerunt ad vrbem: & circa alliā fluuium occurrentem sibi deleuerunt exercitum omnem po. ro. Alia quoq; die cum vellent ingredi ciuitatem primo cunctati sunt timētes insidias: quia & patentes portas & nullum in muris videbant. Postea paulatim ingressi & cūcta vastarunt octo integris mensibus: adeo vt ea que incedere non poterāt militari manu diruerēt solo remanente capitolio: ad quod cū vtensilibus reliqui confugerent ciues: qui tamen a gallis obsidebantur etiam id penetrare cupientibus: quos alij per dumeta & saxa aspera: alij per cuniculos dicunt conatos esse ascendere: tunc manlius custos capitolij gallos detrusit: ex arce clangore anseris excitatus: quē priuatus quidam iunoni dederat dono: namq; secundum Plinium. Nullum animal ita odorem hominis sentit. Pro tē. pro defensione templi: nam ante tēplum non procedit: cum obsessus intra templum esset: sic in nono ipsi intus dextra ac leua pertus

p turrib[9] astãt Terẽ. Nã ni si recta essent p illo haud sta res pisedria. Tenebat: defende bat. & est militare v̄bũ. vt etiã Salu. dicit vñ cõtra victos loco motos dicimus. Cice. loco illo motus est. Horrebat re. cul. Cu riã calabriã dicit quã Romulus texuerat culmis ad quã calabaẽ i. vocabaẽ senatus: vocabaẽ & pposita a rege sacrificolo. vt q̃m adhuc fasti nõ essent ludorũ & sacrificiorꝫ pnosceret dies. Atq̃ hic in capitolio: & satis pruden tes argẽteũ anserẽ dixit. nã qua si epithetõ est coloris & significauit rẽ verã: Nã ĩ capitolio in honorẽ illi[9] ãseris: q gallorꝫ nũ ciarat aduẽtũ positus fuerat an ser argẽteus. Auratis porticib[9]: hoc ad tẽpus rettulit florẽtis ro manę reipu. Nã illo loco vbi di xit Horrebat regia culmo: iõ ad didit romuleo: vt incipiẽtis & pauperis adhuc imperij tpa de signaret. Canebat quasi pdiui nabat nã canere & dicere & di uinare significat Arcemq̃ tene bãt: deest pene: nã ,ppe tenuerũt Defensi te. & do. no. opa. multi iterationẽ volũt: alij dicũt tene bris ,pter cuniculos. Dono no ctis somno Mãlij: nã somn[9] no ctis est donũ Aurea vestis. Hoc est barba. vñ cõtra inuestes dici mus imberbes: vñ est. Tũ mihi primi genas vestibat flore iuuẽ tus. Virgatis lucẽt sagulis: q̃ ha bebãt ĩ virgarũ modũ deductas vias & bñ allusit ad gallicã lin guã ,p quẽ virge purpura dicit.

Virgatis ergo ac si diceret purpuratis. Gesa: hastas viriles: nã etiã viros fortes galli gessos vocãt. Scutis lõgis: p hæc corporũ oñdit magnitudo vt supra stabãt tercẽtũ nitidi ĩ p̄sepib[9] altis p qđ eq̃rũ magnitudinẽ exp̄ssit. Hic. i. ĩ eodẽ scuto. & cõgrue sa cerdotes statim post tẽpla cõmemorat. Salios. q sunt ĩ tutela io uis Martis Quirini dicti salij iõ q̃ circa aras saliãt & tripudient. Nudosq̃ lupcosq̃ ĩ honorẽ panos lupcaliorꝫ solẽnitas celebra ret pecora Romanorũ subito a latroĩb[9] rapta sunt: ille ,piectis vestib[9] psecuti sunt latrones. qb[9] opp̄ssis & receptis aĩalib[9] ,p pter rẽ a nudis ,pspere gestã pmãsit cõsuetudo vt nudi lupcalia celebrarẽt. Lanigerosq̃ api. Flamines in capite habebãt pileũ: in quo erat breuis virga desup habẽs lanę aliqd. qđ cũ p æstus ferre nõ possent filo tantũ capita religare cœperũt. nã nudis pe nitus eos capitib[9] incẽdere nefas fuerat. Vnde a filo quo vtebã tur: flamies dicti sũt q̃si filamies. Verꝫ festis dieb[9] filo deposito pilea necesse erat accipe q̃ scđm alios ad oñdẽdã sacerdotij emi nẽtiã sũt reperta: sicut colũnę mortuis nobilibus supponuntur ad oñdẽdũ eorꝫ culmẽ. Alij dicũt nõ ,ppẽ eminẽtiã dignitatis hoc scm: sed qa cũ sacrificarẽt apđ laurolauiniũ: & eis extra fre quẽt aues de vicinis veniẽtes lucis arripẽt eminẽtia v̄garꝫ eas terrere voluert. Exinde ẽt ɔsuetudo pmãsit: vt apđ laurolauiniũ igẽtes hñrẽt v̄ge nõ breues: vt ĩ vrbe. Lapsa ãcilia cœ. regnãte Numa põpilio scutũ breue & rotũdũ cœlo lapsũ ẽ: et cũ aruspi ces rñdissẽt illic fore vrbis ĩpiũ vbi illđ fuisset. diligẽtia Num ne q̃ñ

pe legaẽ. Nec tñ mirum si aliter inueniatur vsq̃ q̃, quũ & antiquorũ inscriptiones in hoc nomine, perinde ac etiã in alijs plurimum varient. b ¶Romuleoq̃ recẽs horrebat regia culmo. per litterarꝫ transpositionẽ. In Romano codi ce, rumoleo, scriptum est, nisi a ruma rumolum, quod aũt, dictum velis, atq̃ inde rumoleus, quod ego nusquam alibi obseruaui. Sed apud asprũ in antiquo codice, romolus, om nino scriptum est per, o, in pene vltima, vt popolus, in. xij. Tabulis. c ¶Atq̃ hic auratis volitãs argenteus anser por ticibus. In quibusdam codicibus antiquis, hinc legitur. Sed seruius agnoscit, hic, dum exponit in capitolio. d ¶Galli per dumos aderant. In antiquo admodũ codice. Olli per du mos, quia iam positum erat. Gallos in limine adesse cane bat. Cæterũ ea repetitio tam nominis q̃ verbi mihi nõ pa rum venustatis & elegãtiæ habere videẽ. Gallos in limine adesse canebat. Galli per dumos aderant. e ¶Aurea cæsa ries illis. Hoc aũt loco, ollis, in antiquis habeẽ exẽplarib[9]. f ¶Hinc exultantes salios. In antiquis aliquot, Hic exultan tis, hic hoc est in scuto, vel in hac parte. g ¶Ancylla. In an tiquis codicibus manu scriptis, ancilia, per, i, latinum scri bitur. Et eodem pacto in antonini pij nummis notatũ est, vbi scuta tria oblonga ouali propemodũ figura inspiciun tur, cũ inscriptione, ancilia. h ¶Extuderat castæ ducebãt sacra per vrbem, pilẽtis matres in mollibus. In Roma. codi ce, extuderant, legitur numero multitudinis, vt de cyclopi bus intelligatur. Sed magis placet, extuderat, vt omne op[9] ad volcanũ referaẽ, vti superius fecerat ignipotens, & pau lo infra, hinc procul addit. Et in emendatis prisciani codici bus, extuderat, est, vbi ait, tundo tutudi, cuius pene ultimã antiqui modo producebant, modo corripiebant virg. viij. Cœlo Extuderat. enn. in ann. viresq̃ calẽtis contudit crude lis hyems. Insulsum vero illud est, qđ apud interpretes le gitur, Matronas non nisi castas pilentis vsas, quũ casta sit epitheton matronis adcommodatum. Præterea tangit hoc loco Virgilius historiam, quod matronis cõcessum est, vt pilento ad sacra, ludosq̃ veherentur. Sed animaduertendũ est perperam in vulgatis exemplaribus liuij, plaustro legi, pro pilento, vt veteres codices habent, ita em locus ille le gitur. Honorẽ ob eã munificentiã ferunt Matronis habitũ, vt pilẽto ad sacra, ludosq̃, carpẽtis festo, ,pfestoq̃ vterenẽ.

gli. coruscãt. i. quatiũt ma nu. s. sua. deo gessa seu gesa. i. ha stilia: alpina. i. ex alpib[9] decer pta. ,ptecti corpa. i. habẽtes cor pora ,precta. longis scutis: qa & ipi lõgi erãt. Et vulcan[9] extude rat. i. studiose fecerat (Ab extun do. nã excudo & excudi seu excu si mediã ,pducũt vt in sexto. Ex cudẽt alij spirãtia molli[9] æra) salios. i. sacerdotes martis a Nu ma institutos exultãtes. s. cũ an cilib[9] et lupcos. s. sacerdotes pa nos lycei nudos. i. q nudi discur rebãt. & apices. s. infularũ: lani geros. i. lanã gerẽtes: Vñ & fla mines quasi filamines dicti sũt & ancilia. s. scuta breuia circũci sa. lapsa cœlo saltẽ vnũ tpe Nu mę m̃res. s. matronę romanę. ca stę ducebãt. i. deducebãt sacra. s. romana: p vrbẽ. s. romanã in pi lẽtis. i. vehiculis sic dictis: molli bus. i. pẽsilibus & molliter ince dẽtibus. Et sup. vulcan[9] adit ,p cul hinc. i. lõge ab horũ sculptu ra etiã sedes tartareas. i. inferna les. s. alta. i. ,pfunda hostia ditis i. plutonis & pœnas scelerꝫ. i. sce leratorꝫ romanorꝫ. & te o catili na. (cui[9] salustius describit bel lũ & quẽ cicero vicerat. in cui[9] gratiã hęc dicta putãt) pendẽtẽ scopulo minaci. i. minãti tibi as siduę pcipitiũ qđ infert iuste ,p ambitionẽ rẽpu. occupãtib[9]. vt catilina conabaẽ. & tremẽtẽ ora furiarũ. s. ĩfernaliũ & pios. s. ma nes Romanorꝫ piorũ dũ viue rẽt: & catonẽ. s. maiorẽ q cẽsori[9] dict[9] est: dãtẽ his. s. pijs iura. i. iu sta moderamĩa vitę sicut ĩ vita fecerat qa Quę grã currũ Armo rũq̃ fuit viuis. q̃ cura nitẽtis Pascere eq̃s eadẽ sequiẽ tellure re postos: hoc est eadẽ exercẽt apđ ĩferos: q exercuerãt apud supe ros vt dictũ est in sexto. Ad hoc aũt supplicia noxiorum indu cit vt viuos a sceleribus deterreat: vtq̃ non solum pijs pręmia. sed & impijs tormenta apud inferos parata significet.

ne q̃ñ ab hostib[9] posset auferri adhibito Mamurio fabro m̃lta silia fcã sunt: & ĩ tẽplo martis locata. Qđ aũt dicit ancilla p̄tali nũero vtiẽ ,p singulari: nã vnũ lapsũ ẽ. Ancillę aũt dr̃ aut q̃si vndiq̃ circũcisũ: aut quasi αμφιχειλον. i. vndiq̃ labrũ hñs Extruderat: studiose fecerat. ducebãt: deducebãt hęc. n. fuerat cõ suetudo. Pilẽtis m̃res ĩ molli. Pilẽta sũt vehicula: sicut nũc ba sternas videm[9]: erãt aũt tũc veneti coloris: nonvt nũc russati q bus nisi castę vtebaẽ. Mollib[9] aũt pẽsilib[9]: vt p̄ plumas pẽsiles dicim[9]: & molles significam[9]. Hic pcul bñ lõge a tẽplis iferos facit. Scelerꝫ pœ. ,p sceleratorꝫ: & bñ ait scelerꝫ pœnas. In crimia em̃ psonę icidũt. nõ ĩparꝫ sũt ,pprie criã: vñ & scelerib[9] sunt sta tuta supplicia q̃ ĩ se incidẽtes hoies obnoxios faciũt. Et catilina minaci pẽdentẽ scopulo: hoc q̃si ĩ Ciceronis gratiã dictũ videẽ. His dãtẽ iura ca. vt supradixim[9] cẽsoriũ significat nõ vticẽsẽ: q p̄ Cęsarẽ bella suscẽpit: et suggess[9] ẽ hoc loco Homeri dispõnẽ Siqdẽ ille Minoẽ et rhadamãtũ et Aeacũ de ipsis iudicare dicit: hic Romanum ducẽ innocẽtib[9] dare iura cõmemorat. Ancillę

SERVIUS

¶Hæc inter. bene inter inferos & superos mare factum dicit. quod vt supradiximus: nos ab antipodibus diuidit: qui inferi sunt nostri comparatione. Ima go aurea: non est cõtrarium q̃ & cæruleam & auream & argẽ team maris dixit esse imaginẽ: quam scimus pro ventorũ qua litate mutari & colores redde re: qđ expressius in scuto fuisse significat Cærula: id est maria. Fluctu cano. omis enim spuma alba est quæ fluctibus nascitur.

In orbem

Hæc inter tumidi late maris ibat imago
a Aurea: sed fluctu spumabant[a] cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora uerrebant caudis: æstumq̃ secabant.
b In medio classes æratas: actia bella[b]
c Cernere erat: totumq̃ instructo[c] matre uideres
Feruere leucaten: auroq̃ effulgere fluctus.
Hinc augustus agens italos in prælia Cæsar

ASCENSIUS ASC.

¶Hæc inter &c. Peruenit tandẽ ad id qđ primum pretendit. ad augusti. s. egregia fctã describẽ da: & potissimum ad pugnam actiacam describendam quę il li & gloriæ & vtilitati plurime fuit. Nam in ea. M. Antonium triumuirum: quem vnum habe bat tum collegam nam lepid[9] multo añ interierat: supauit cũ cleopatra ęgypti regina. q̃ dele to sol[9] rerꝫ potit[9] ẽ. ¶Ordo aũt ẽ. Imago aurea. i. ex auro sclpta maris. s. actiaci tumidi. i. inflati:

 ibat

Cū patribus:populoq̄ꝑenatib⁹:& magnis dīs
d Stans[d] celsa in puppi:geminas cui tpa flāmas
Læta uomunt:patriūq̄ aperitur uertice sydus.
Parte alia uentis & dīs Agrippa secundis
e Arduus[e] agmē agens:cui belli insigne superbū
Tempora nauali fulgent rostrata corona.
f Hinc ope barbarica:uarijsq̄[f] Antonius armis
Victor ab auroræ populis:& littore rubro.
g Aegyptum[g] uiresq̄ orientis:& ultima secum
h Bactra uehit:sequiturq̄(nefas) ægyptia[h] cōiunx
Vna omnes ruere:ac totū spumare reductis
i Conuulsum[i] remis nostris stridentibus æquor
Alta petunt:pelago credas innare reuulsas
k Cycladas:aut[k] mōtes cōcurrere mōtibus altos:
Tanta mole uiri turritis pupibus instant.
Stupea flamma manu:telisq̄ uolatile ferrum
Spargitur:arua noua neptūnia cæde rubescunt.

¶PIERIVS

a ¶Sed fluctu spumabant cærula cano. In antiqs plerisq̄ cod. spumabat, vnitatis nūero legit, vt sit cærula maris imago spumabat fluctu cano, b ¶Actia bella. In antiqs cod. fere passim legit, accia, cc, geminato, qd' a similitudine quadā inter, c, &. t, q̄ est ī litteris lōgobardicis euenisse puto, Quū actia, per, ct, sit scribendū. Actia em̄ a carnaniæ oppidū, ab ambracio sinu venietibus, vbi templū apollinis, & certamina gymnica, & eq̄stria celebrabant. Vn̄ apollo, & actę⁹, & actiacus cognominat. Arcadius in ortographia, ακτια. inquit, και η πολις και η εορτη αλλη μεν εορτη βαρυνεται τα ακτια. Atti⁹ tñ, vti superi⁹ cōprobatū est, ꝑ noie ꝓprio ab, ati. duplicato, t, etiā asserētē victorino in p̄ceptis de orthographia scribi debet, cui pleræq̄ veterū īscriptiones ad stipulant. c ¶Totūq̄ instructo marte videres feruere leucatē. Antiq aliquot codices, extructo, legūt. aliquot alij instructū, ꝑ accusatiuū, q̄ppe leucatē. Sed em̄ pugnā instruit apud latinissimos historicos sæpe. Quare melius instructo marte. d ¶Stās celsa ī puppi. In Ro. codice, & q̄busdā alijs stat verbi nō participij forma legit. Respicit em̄ rectū suū, Augustus agēs italos, & q̄ sequunt, qd' si, stās legas, subaudiēdū, sculptus erat. e ¶Arduus agmē agēs. In aliquot antiqs. arduos ea religione, quā superi⁹ cōtra terētij scauri sententiā, nōnullos diximus obseruasse. f ¶Varijsq̄ antonius armis. In cod. aliquot antiqs, varijs antonius armis. legit, absq̄ particula. Quę vt sit, armis varijs opera barbarica, de habitu em̄ & ornatu hic agit, quo singuli internoscerētur. g ¶Aegyptū viresq̄ oriētis. Sunt codices, in quib⁹, æguptū, per, v, scriptū inspicit, & ita notari solitū augusti tēporib⁹, q ea littera etiā in formię superlatiuę nominibus delectabatur, Inscriptio declarat Horologij quod in cāpo martio erexit. In cuius basi hæc adhuc inspiciuntur.

AEGVPTO . IN . POTESTATEM. POPVLI ROMANI . REDACTA .

Et quę plurima huiusmodi supra recitauim⁹. Sane vero in hadriani nummis vtroq̄ modo legit, nūc, æguptos, per, v, vocalē latinā, nūc, ægyptos, per. υ. ψιλον. græcā. h ¶Sequiturq̄ nefas ægyptia coniux. Ita hic, æguptia in quodam antiquo codice. Coniux vero variat, & in veteribus codicibus, & in marmorum inscriptionibus, vt alibi dictū. Quātum vero pertinet ad sentētiā, d, hieronymus, ad oceanum de vita clericoꝝ locū hunc citat, quia virgilius nephas posuit. Vxores em̄, ait ille, castra nō sequebant. Quamuis romanis ciuibus matrimonia cum externis nō permissa, liui⁹ dicit. Et sup hoc seuerin⁹ ī topicis ciceronis plura. i ¶Cōuulsum remis rostris stridentibus æquor. In antiquis, conuolsum. De rostris vero stridētib⁹, in quinto æneidos multorum recitauimus opiniones, inserendum ne esset, que, an aliter legendū, quę nō vident nūc ad repetendū necessaria. k ¶Aut mōtes cōcurrere mōtibus altos. Tanta mole viri tur
✳ritis puppibus

☞ ibat. i. ire videbat inter hęc s. summa & ītima: nā capitoliū in summo & regna ditis nimirū in imo erāt: vn̄ & triū fratrū eorūdēq̄ summoꝝ deoꝝ regna describsit: iouis in capitolio: Plutonis in tartaro: & nūc neptūni in mari: sed serula. i. aq̄ marinę aut ipā maria spumabāt fluctu cano. i. subalbo: & delphines. s. pisces clari. i. fulgētes argēto. i. ex splēdore argētivn̄ erāt. vertebāt aut verrebāt caudis. s. suis: equora. i. maria circū. i. in circuitu: in orbē. i. in gyrū & circuitū rotūdū: & secabāt. i. diuidebāt: æstū. i. fretū seu feruorē aquarū Erat. i. cōtingebat aut dabat cernere ī medio. s. maris: classes eratas. i. bellicas ęre munitas appositorie bella actia. i. quib⁹ bella actiaca postmodū gesta sunt. & tu videres. i. videre posses: accipiēdo scd'am ꝑsonā ꝓ qualibet i. qlibet vidēs clypeū videret: leucatē. i. mōtē illū in ꝓmontorio epyri: feruere. s. fulgorib⁹ armatoꝝ: aut leucatē. i. mare vicinū feruere classib⁹ eratis aquas sulcātibus: & ꝓ. i. fluct⁹. s. iuxta leucatē: effulgere auro. i. splēdore auri. Vtrūq̄ ꝑ tertiā coniugationē deduxit a feruo & effulgo cesar august⁹ erat sup. hinc. i. ex vna parte: agēs. i. īpellēs italos in pręlia & stans in celsa puppi tanq̄ princeps exercit⁹ & classis cū patrib⁹. i. senatoribus: cū populo. s. Romano: & cū magnis dijs. i. cū fauore magnoꝝ deoꝝ quos p̄sentes sculpserat vulcanus tāq̄ augusti partes tutātes: cui. s. augusto tpa lęta. qd' boni exitus signū est vomūt gemīas flāmas. s. oculoꝝ vt interpretat Serui⁹. aut geminas q̄a ab vtrisq̄ tēporib⁹ diffusas: & sidus patriū. i. p̄ris eius adoptiui. s. Iulij Cæsaris de q̊ dictū est. Ecce dionei ꝓcessit cæsaris astrū. apit. i. apte videt v̄tice. i. ī summitate galeæ. Agrippa. s. affinis & amicus Augusti: arduus. i. sublimis erat sup. agēs agmē. s. italorum sup. in parte alia. i. a latere & in alio quodāmō cornu: agens in quā & vētis & dijs scd'is. s. in fauore & potestate q̄a primū Augustus obtinuerat fauorē & auxiliū: cui. s. agrippe: tpa fulgent rostrata. i. quasi rostris nauium ornata. s. corona nauali: quę fiebat ex rostris nauiū victarū & dabat victori appositoriæ insigne. i. q̄ erāt insigne. i. ornamētum. supbū. i. gloriosum & magnificum belli. s. naualis. Antoni⁹. s. marcus triūuir: vehit hinc i. ex aduersa parte: ope barbarica. i. a barbaris ɔtracta: & armis varijs. i. varioꝝ ppl'oꝝ: exn̄s victor vehit dicit secū ab ppl'is aurorę. s. parthis & ab littore rubro. i. mari erythreo qd' est iter ęgyptū & indiā: &. i. sił: ęgyptū i. ꝑplm & potētiā ęgypti: & vires oriētis. i. ppl'i oriētalis: & bactra. i. bactrianos ppl'os: vltima i. vltimos ī imperio antoniano oriētē v̄sus: & cōiūx egyptia. s.
☞ Cleopatra

✳ In orbē. in circuitū. Ae... q̄ secat naturalem em̄ rem... dit: nam semper mare ... cum delphini apparuer... nere erat: græca figura est. ... caten: in ꝓmontorio epyri est mōs leucate. Hinc augu... italos. Cum de statu reipu... longa cōtentio inter Augu... & antonium & lepidū. placuit vt totum orientem teneret Antonius: Augustus gallias & hispanias cum italia: Lepid⁹ africam sardiniam siciliā. Ad causam maioris fidei Antonius sororem Augusti duxit vxorem. Profecti itaq̄ sunt ad ꝓuincias suas: sed Antoni⁹ in ægypto captus est amore Cleopatræ non vsquequaq̄ adeo vt ea demissa cōtra parthos ꝓficisceret: q̄bus victis dum Cleopatrę cupiditate festinat exercitum omnē frigore in armenia perdidit. Ipse tn̄ animalium cadaueribus pastus cum paucis ad ægyptū est reuersus. Vbi ei cœpit suadere Cleopatra vt se sortiret vxorē derelicta sorore Aug. quo facto Augustus vehementer accēsus contra eum cœpit bella moliri Antonius re cōperta collectus orientis viribus prior cū vxore Cleopatra venit ad bellum. Conflictum est nauali certamine circa actium epyri ꝓmontoriū: vbi victi sunt Antonius & Cleopatra: & in fugā coacti: postea occiso Antonio illa sibi serpentē adhibuit: sed q̄a belli ciuilis triūph⁹ turpis videt laborat poeta: vt ꝓbet iustū bellū fuisse dicēs: augustū esse cum patribus populoq̄ penatibus & magnis dijs contra cū Antonio Auxilia peregrina & monstruosa ægypti numina: & reuera in exercitu Antonij oēs barbari fuerunt: qd' & Vergi. dicit ægyptum viresq̄ orientis: atq̄ vltima secum Bactra vehi. Vnde etiam de hoc bello egit triūphum: nec em̄ ciuile putatū est: quod tantummodo Romano duce gestum est: qui & ipse barbaræ seruiebat vxori. adeo vt prætoria ei castra ɔcederet quorum quæ potiebatur imperio ipsa vocabat exercitum: vnde est illo loco de Cleopatra patrio vocat agmina sistro. nam Antonius consulare sibi tantū detinuit imperium: in quo sola est potestas iubendi. Ille enim ducit exercitū qui habet in potestate castra prætoria. Penatibus & magnis dijs: alij volunt vnum esse alij separant vt magnos deos accipias iouem mineruam mercuriū: quos æneas de samothracia sustulit. Tempora flā. læ. vo. naturaliter em̄ august⁹ igneos oculos habuisse dicitur: adeo vt quidam Romanus interrogatus ab eo cur verteret faciem responderit q̄a fulmen oculorum tuorum ferre non possum: sicut ait Sueto. Aperitur ver. si. Sidus in vertice: hoc est super galeam. nam ex
✳ quo tēpore

quo tempore per diem stel la visa est: dum sacrificaret Ve neri genitrici: & ludi funebres Cæsari exhiberent: cuius sidus putatū est Augusto persuaden tem honorē patris Augusti stel la galea cœpit habere depictā. Parte: a nō est cōtra: sed in alia parte. Ventis & dijs agrippa secundis. Secūdis dixit Augusti cō paratione: nam hoc dicit Augustus nimio ventorum & numi num vtebatur fauore. Agrippa secundis hoc est ille habuit pri mum fauorem: iste secundū. Nauali rostra co. Sextus Pōpeius Pompeij filius in sicilia piraticam exercuit. cōtra quem primo cum Agrippa dimicauit Augustus. postea agrippe cura data est qui eum deleuit ob quod ei augustus rostratam dedit coro nam: quia vicerat nauali certamine. Hinc: a parte contraria. Vi ctor ab au. p. quia vicerat parthos vt diximus: Littore ru. Ery thræo mari quod est inter ægyptum & indiam. Vltima se. ba. ve. Vltima non quātum ad fines spectat orbis terrarum: sed vl tima imperio Antoniano Constat enim bactrianos post se ha bere gentes innumeras: Nefas exclamatio est non in eo tātum q ægyptiā romanus duxerat: sed etiā q mulier castra sequebat qd ingēti turpitudine: apud maiores fuit. Vñ bellatur Pōpei in lesbo reliqt vxorē: Ruere: ruebāt. i. cū impetu veniebāt. Cō currere mōtibus altos: Alij altis legūt: vnū tñ est. Turritis pup pi. instant:

ritis puppibus instant. Hæc quidem non tam Hyperbo le poetica est, q̄ ex historia locus sumpt⁹. Apud florum em̄ legas de naualibus antonij. Sed numerum magnitudo pen sabat, quippe a senis in nouenos remorū ordinibus, ad hæc turribus, atq; tabulatis alleuatæ, Castellorum & vrbiū spe cie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebātur, quæ quidem ipsa moles exitio fuit.

Cleopatra sequit. s. exerci tum nephas. i. q res nefanda est & detestāda Romano viro. vñ p exclamationem dicit nephas. Omnes ruere. i. ruebāt: aut rue re videbant vna. i. pariter: ac to tum equor spumare sup. cœpit aut visum est aut spumabat: cō uulsum. i. sulcatū: remis redu. ctis. i. retrorsum ductis vt forti⁹ im pingāt: & rostris. s. nauiū stridētib⁹. i. cū stridore aq̄s sulcātibus ceu secātib⁹ & sup. oēs petūt alta. i. pfunda maria: vbi. s. sup fi cies aquę alta ē vt i medio mari: nā aqua spherica est vt cætera ælemēta. tu credas. i. credere possis si videas cycladas. i. isulas il las: reuulsas. s. a cōtinētib⁹: aut a fūdo suo: innare pelago. i. nare p pelag⁹. aut altos mōtes cōcurrere altis mōtib⁹ tāta. i. tā magna mole. i. tāto molimie: istāt viri puppib⁹ turritis. i. ppugnacula hñtib⁹ Flāma stupea. i. radicata i stuppa spargit manu. s. i alter nas naues. & ferrū volatile. i. qd ad volatū affixum est: spargit telis. i. cū ipis telis: & arua neptūna. i. maria madescūt. i. tingun tur. cede noua. i. effusione sanguinis magna & insolita.

pi instāt: hoc de historia traxit: nā agrippa primus hoc gen⁹ turriū inuenit: vt de tabulis subito erigerent: simul ac ventum esset in prælii⁹ turres hostib⁹ improuisæ. Arua noua neptunia cæ. noua cæde magna nimia: nō dicit reuera noua: cū alia fuerit bella ciuilia: Et cædes alię i ipis.

SERVIVS

¶Patrio vocat agmina sistro. Cleopatra sibi tm̄ assumpserat vt se Isim vellet videri. Isis au tem est genius ægypti qui per sistri motum quod gerit in dex tra nili accessus significat p situ lam quā sinistra retinet ostēdit fluentiā omnium lacunaꝝ. Isis aūt lingua ægyptiorū est terra quā Isim volūt esse. A tergo re. an. hoc est nōdū videbat mortē futurā. Deū mōst. ideo mōstra dixit: qa sub augusto necdū Ro mani ægyptia sacra susceperāt. Et latrator anu. quia capite ca nino pingitur: hunc volūt esse Mercurium. ideo quia nihil est cane sagacius. Contra Neptū num: Home. sequitur: qui deos dicit contra se p diuersis parti bus habere certamen. Cælatus ferro aut i armis locatus: aut de ferro sculptus. s. & metallo sibi cōgruo. Diræ: dirę proprie sunt vltrices deæ: & bene has inter esse dicit prælio ad puniendū Antonium: qui matrimoniale læserat fœdus. Discordia pal. iō discordia: quia vnius ciuitatis erant: Et bene diram discordia sequitur: quam bellona comita tur: nam per discordiam venit ad bellū. Hora. Ira truces inimi citias ac funebre bellū. Actius hęc cernens: quē postea actium nominauit August⁹. Vertebāt ter. sa. oēs isti ppl'i orientis sunt la iāq;. s. auiditate fugiendi. In ter cędes: inter suorū cadauera. Morte futura. omine mortis fu turæ. Iapige ferri: vento qui de apulia flans ad oriētem ducit: Hora. Obtrusis alijs præter ia piga. Magno corpo. septē sluo. Vocantem cæ. in gre. hoc de hi storia: nam legitur Cleopatrā præsagio mortis futuræ oblitā esse recessus ægypti petere: in q bus poterat facile bella repara re: de qua re se moriens dicitur increpasse. Latebrosaq; flumi na: quia nili origo nescitur: licet indicat haud longe ab æthio pia maurorum post maiorem atlātē

Regina in medijs patrio uocat agmina sistro.
Necdum etiā geminos a tergo respicit angues.
a Omnigenū deū monstra & latrator[a] anubis
Contra Neptūnū & uenerē contraq; Mineruam
Tela tenent: sæuit medio in certamine mauors
b Cælatus ferro: tristesq; ex æthere diræ[b]:
Et scissa gaudens uadit discordia palla:
c Quē consanguineo[c] sequitur bellona flagello:
d Actius[d] Hæc cernens arcum intēdebat Apollo
e Desuper: omnis eo terrore ægyptus[e] & indi:
f Omnis arabs[f]: omnes uertebant terga sabæi:
Ipsa uidebatur uentis regina uocatis
Vela dare: & laxos iam iamq; immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
g Fecerat ignipotens: undis & iapige[g] ferri.
Contra autem magno mœrentē corpore nilum
Pandentemq; sinus: & tota ueste uocantem
Cæruleum í gremiū: latebrosaq; flumina uictos.

¶PIERIVS

a ¶Et latrator anubis. In cod. aliquot antiqs, natator anubis, syllaba reclamante legit: cū interpratiōe supaddita, sagax. Natatores em̄ nonnūq; puerbiali schemate, de ijs dici solet q abditissima quæq; puestigāt: deq; remotissimis penetrali bus aliqd idagādo eruūt, quū de stupidis cōtra & rerū oim ignaris dici soleat μητε νειν μητε γραμματα. Sed em̄ verg. ænigmata hmōi solit⁹ est abhorrere. Quare, latrator, oino tā ex pbatiorib⁹ exemplaribus, q̄ etiā ex Ouidij Synepeia legēdū. Apud eū em̄ Metamor. nono. Cū qua latrator Anu bis. Anubis em̄ apud ægyptios canino capite figurabat. q̄ vo multa de hmōi pictura dici possent, alteri⁹ eē negocij exi stimamus. Sagax aūt, etiā canis. b ¶Tristesq; ex æthere di rę. In Ro. cod. & i Mediceo, diuæ legit. Sed, diræ, magis pla cet: qd agnoscit Serui⁹. Tā & si, diuæ, cū epithero Tristes, periphrasis dirarū esse possit. c ¶Quē cōsanguineo sequi tur bellona flagello. Legēdū distictis dictiōib⁹. cū sangui neo, qd inscitia librarioꝝ fere passim corrūpit. d ¶Acci⁹ hęc cernēs arcū intēdebat apollo, actius. hic legēdū: vt supe rius adnotatū. Est vo id Mediceo, tēdebat, simplex verbū. vt apud Hora. Neq; semp arcū tendit apollo. e ¶Terrore ægyptus & indi. In antiquis, æguptus, Valerius vero Pro bus, æcuptos. per, os, agnoscit, vbi huius carminis exēplo Rectum

ASCENSIVS

ASC. ¶Regina in &c. Oñdit qūo de scripta est reliqua pars pugnæ actiacę in clypeo a vulcano fa brefacto dicēs. Regina. s. cleopa tra egyptioꝝ regina. existēs in medijs. s. bellantium vocat si stro patrio. i. tympano aut sym balo illo egyptio: quo isis via dicit agmina. s. suorū: necdū. i. & nō adhuc: & non respicit ad huc geminos angues at ergo. i. qui eam persequebant a tergo quibus. s. mors illi pretendeba tur: hoc est nōdū videbat mor tē sibi imminētē. Nam gemini angues mortē pretendere puta tur. aut angues vocat cornua ex ercitus augusti: Mōstra deum. i. deorū: omnigenum p omnige noꝝ. i. oīs generis. Nam & bru ta colebant vt canes feles coco drylos: & herbas vt cepe & po rū: vñ Iuuena. Quis nescit vo lusi bithynice: qualia demens Aegypt⁹ portēta colat & anu bis latrator. i. q colit i specie ca nis monstra ergo deorum oige norū. i. deoꝝ ægyptiorū: tenēt tela contra neptūnū & venerē & cōtra mineruā qui. s. Augu sto fauebāt. mauors. i. Mars de⁹ belli seuit in medio certamine: aut qa cōis est deus: aut qa bel li de⁹ vtrosq; aiabat: existens ce lat⁹. i. insculpt⁹ ferro q metallū marti cōgruit eo q ferre⁹ & du rus est: celat⁹ aūt erat in clypeo sicut erat Augusti tpe i bello p imaginationē. s. & fictionē poe ticam & dirę. i. deę vltrices: de missę. s. ex æthere sup. vadūt ad vlciscendū antoniū q mrimo niale læserat fed⁹ & discordia. s. martis filia aut poti⁹ mr vadit i. ingredit: gaudēs. i. leta: palla. i. chlamyde sua scissa. i. diuisa p factionē: qa ciuis in cōciuē pu gnabat: vñ i Bucc. En q discor dia ciues pduxit miseros. Quā s. discordiā bellona. i. dea belli i. bellum ipsum sequit flagello i. cū flagello cōsanguineo. i. cō nato. Bon⁹ & naturalis ōrdo nā martis planeta diras. i. seuas iras

iras ꝯcitat vn̄ nascu̅t discor die q̄s bellona.i.bellū seq̄t:vn̄ Hora.i ep̄lis.Ira truces inimicitias & funebre bellū.Apollo actꝰ.i.sic postea dictꝰ ꝙ Augusto in a ctiaco bello adiutoriū attulit aut ille votū fecerat cernēs hec i.hanc cōmotionē & aleam belli:ita ꝙ mars esset medius.i.anceps esset victoria:ipse intēdebat arcū.s.suū quē iratus tenet sicut placidus plectrū:desup.i.ex alto:Ois egyptꝰ & indi sup.oēs ois arabs & oēs sabei:qui ppl̄i orietales sūt v̄tebāt terga eo terrore.i.ꝓpter eū terrorē.ipsa regina.s.Cleopatra videbat̄.s.i sculptura aut celatura:dare vela ventis vocatis.i.optatis aut inuocatis ad celerē fugā:& immittere.s.velis iam iāq̄.i.magis & magis funes laxos vt.s.plus venti suscipiant & fortius impellantur.Ignipotens.s.vulcanus fecerat illam pallentē inter cedes.i.cadauera suoꝝ:morte futura.i.omine mortis futuræ:quia tunc primum timere cepat & sup.ferri.i.auehi vndis.s.defluis: & iapige.i.vento illo illi a tergo flante. Aūt ꝓ sed fecerat sup.contra.i.ecōtrario:nilū.s.fluuiū ægypti merentē.i.dolentē magno i.septēfluo corpe.s.fluctus sui.& pandentē sinus.s.suos.i.vltima receptacula ad quę doluit cleopatra non confugisse ad reparandum exercitum:& vocantem tota veste.i.exterioribus indicijs suis:victos:scilicet ægyptios & reliquos antonii socios:in gremium ceruleum.i.receptacula maris & in flumina latebrosa.id est occulta aut de quorum origine dubitatur.

f Rectū i,os,quorūdā noīm corripi tradit. f ¶Ois arabs In cod.aliquot antiquis,arabs,per,p,scriptū est,nempe ga sonus litteræ.ψ.in,p s,exire videret̄.Hinc scaurus:vt alibi dictū,ait voluisse nonullos,opstitit,etiā p,p,scribere . Sed em̄ inesse,b,mediā lr̄am in lr̄a.ψ.declarāt oblīq casus:vt αραψ αραβος. Et tn̄ eā quā tangit Scaurus cōsuetudinē mutādi,b,in,p,ante,s,qd̄.ψ.sonaret in plærisq̄ veterū inscriptionibꝰ aīaduerti:vt quā e regione Sacelli diui Eustachij legisse me superiꝰ ostēdi,aut hāc aram aperuerit,et ita i plęrisq̄ alijs locis. g ¶Et iapyge ferri.In āt̄iqs aliq̄t,iapuge,vt eiusmodi plęraq̄ atlātē esse ex quo erūpit q̄d videtur esse verisimile ex solarum similitudine.

ASC. Ordo.

ASCENSIVS

At Cæsar tri.&c.cōmemorat p̄cipuos Cęsaris Augusti triumphos dicēs At Cęsar.s. Augustꝰ inuectus mœnia romana:supp. cum triūpho triplici.s.de Antonio:de dalmatis & de alexādrinis sacrabat.s.in sculpturis clypei:dijs italis votū immortale i.qd̄ ꝑpetuo tp̄e pmāsurū est i re psoluta p votū.s.ter cētū maxima delubra.i.tēpla p totā vrbē aut potiꝰ p totum orbē.vię i.compita & triuia:fremebāt.s. partā victoriā leticia & ludis & plausu chorus matrū.i.matronarū supplicū sup.erat in oibꝰ tēplis:& oibꝰ aris.i.ad oēs aras & iuuēci cęsi.i.mactati ad sacrificiū:strauere.i.equauerūt corpe suo terrā ante aras. Aut cesi añ aras strauerūt terram corpe suo Ipse.s.augustus:sedēs sup.in limine niueo.i.de candido marmore facto : phebi.i.apollinis : cādētis.i.resplēdentis: recognoscit.i.cēset & vt dicūt reuisitat: dona pplorū.i.q ppl̄s in tēpla noua cōferebat & aptat.i.adiūgit & affigit ea:postibus.i.totis superbis.i. magnifice extructis Gētes victę.s.ab augusto incedūt lōgo ordine: q̄a tandē monarchiā obtinuit vn̄ exijt edictū a Cæsare augusto:vt describeretur vniuersus orbis scd̄m lucā. q̄.i.q̄tum varie sup.icedūt gentes victę linguis.i.loquelis:tam i.intantū sup.varie habitu vestis & armis.Et mulciber.i.vulcanus finxerat.i.sculpserat hic. i.i hac pte:aut hic.i.post hec dicta.s.genus numadū.i.numadarū pplorꝫ aphrice & aphros.s.reliquos:discinctos.i.minime accinctos & impatos ad bellū: & finxerat hinc lelegas.i.pplos illos nō thessalię sed asię & caras i.eosdē pplos q peculiari noīe barbari vocātur:vt autoritate Beroaldina statim cōprobabimꝰ:& gelonos pplos scythię:sagittiferos.i.sagittas gbus pluri mū valēt in bella ferentes. Euphrates fluuiꝰ ille armenię:ibat iam mollior.i.lentior vndis.s. suis quasi demissis aīs q̄a se victū sentiebat.si aūt hęc sculpsit vulcanus bene dici meruit non enarrabile textum.& morini.i. ppl̄i gallię belgicę qui teruani vulgo dicunt̄ ad britānosq̄s in buccolicis

Morini

At cæsar triplici inuectus romana triumpho
Mœnia dijs italis uotum immortale sacrabat:
Maxima tercentum totam delubra per urbem
a Lætitia:ludisq̄[a] uiæ:plausuq̄ fremebant.
b Omnibus in templis matrū chorus oībꝰ aris[b].
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci.
Ipse sedens niueo candentis limine phœbi
Dona recognoscit populorum: aptatq̄ sup̄bis
c Postibus:incedunt uictæ longo ordine gentes:[c]
Quā uariæ linguis:habitu tam uestis & armis.
d Hic numadū genus:& discīctos ml̄ciber aphros.
Hinc lelegas:carasq̄:sagittiferosq̄ gelonos
e Finxerat[e]:euphrates ibat iam mollior undis
Extremiq̄ hoīm morini:rhenusq̄ bicornis:
f Indomitiq̄ Daci:[f] & pontē indignatus Araxes.
g Talia per clypeum[g] uulcani dona parentis
Mirantur:rerumq̄ ignarus imagine gaudet.
Attollens humero famamq̄:& fata nepotum.

PIERIVS

a ¶Lætitia ludisq̄ viæ.In Oblongo codice,lusu,legitur : qd̄ non æque placet. b ¶Omnibus in templis matrum chorus omnibus aris.In antiq̄s omnibus codicibus.quotquot habui,legere est,omnibus aræ,quod longe magis placet. Aræ enim ad preces extruebantur. c ¶Incedunt victæ lōgo ordine gentes.In codicibus aliquot antiquis,matres,nō gentes,habetur.Sed,gentes,rem facit ampliorē et statim ad earum species descendit genere iam posito. d ¶Hic nomadum genus.In antiquis plærisq̄ codicibus,numidum, legitur,quo pacto gentē eam ab Romanis appellari tradit Appianꝰ,vt alibi diximus. e ¶Sagittiferosq̄ gelonos finxerat.In Romano codice,tinxerat.in aliquot alijs,fixerat, vtrumq̄ librariorum negligentia. f ¶Indomitiq̄ daci. Nomen huius gentis varie scribitur in antiquis codicibꝰ. Nam codices omnino sunt,in quibus,Daci,scriptum habeatur.In aliquot,dacæ.In Romano codice,Dahæ,adspiratiōe interiecta,vnde factū vt etiam,dache,vel uti accidit in,nichil,alicubi notatum inueniatur.Sed enim,Daæ,recipitur ab Eruditis,qui sunt Scythiæ populi.Hermolaus Byzantius,vt ex Stephani Compēdio legitur. δααι σκυθικον εθνος, εισι δε νομαδες, λεγονται και δααι μετα του.κ.In q̄ aduertendū,est impressos codices corruptos esse.Sed em̄ & Daci, ex regione Dacia, iuxta Borysthenem dicuntur, quos a Græcorum consuetudine in comœdijs Dauos appellamus,pro seruorum nominibus.Eos Attici δαους dicunt Vergunt illi in Germaniam,& ad Istri fontes.vt idem auctor est Hermolaus. g ¶Talia per clypeū vulcani.In antiquis,Per clupeum volcani:de cuius vtriusq̄ ratione satis superq̄ superius disputatum.

SERVIVS

¶Triplici trium.Tres em̄ augustus habuit triūphos:nam primo die triūphauit exercitꝰ qui Antoniū vicerat.Secūdo q dalmatas vicerat.Tertio ip̄e c̄ alexandrino est ingressus triūpho. Ludisq̄ vię plausuq̄ freme.hoc est p copita ludi celebrati sunt. Candētis limi.phœ.in templo de solido marmore effecto: qd̄ allatum fuerat de portu lunæ q est i liguria . Dona.reco.popu. aurū coronarium dicit qd̄ hodieq̄ a victis gētibꝰ dat̄.imponebant aūt hoc impatores ꝓpt̄ ꝯcessam vitam:ideo ergo dixit dona.nā si hoc non esset spolia diceret.Hic numadum genꝰ : at qui antonius orietis habuit populos:sed intelligas has gentes africæ operas suas locasse:& simul cum antonio ab Augusto esse superatas.Discinctos vel habitū eorū ostendit qui vsq̄ in talos fluebat qd̄ Plau.in penulo ridet dicens.Quæ est illa anꝰ cum aphrum vidisset vestem demissam trahentem:aut discinctos dixit inhabiles militiæ.Oēs em̄ qui militant cincti sunt:aut certe inefficaces:vt contra præcinctos strenuos dicimꝰ: Hora. Altius ac nos p̄cinctus vnū:vn̄ & græce ευζωνος appellat̄ non q bonā zonā habet:sed q ē strenuꝰ.Mulciber:vulcanꝰ ab eo ꝙ ē ignis totū pmulcet. Lelegas: thessalos.Luc.de thessalia.mox lelegū dextra p̄ssū descēdit aratrū.¶Carasq̄:cares īsulani ppl̄i fuerunt piraticā exercētes famosi dicti a Minoe vt Tucydides & Salu.dicunt.Gelonos: populos scythiæ . Euphrates iā mol. vn.ibat . Sentient se quasi esse superatum.Hora.Minorē voluere vertice.m. Morini:populi galliæ in finibus qui britanniam spectant. Rhenus fluuius gallię bicornis autem quia per duos fluit alueos:per vnū quia Romanum imperiū est: per alterum īterfluit barbaros : indomitiq̄ daci ppl̄i scythiæ Araxes:fluuius armeniæ quem pōtibus nixus est Xerses conscendere. Parentis:nūc honoris.Rerum:scilicet futurarū: quæ nōdum fuerant.Famāq̄:gloriam, Nepotum:posterorum

SER.

Discinctos

Vel [illegible]

buccolicis: dicit penitus toto diuisos orbe vergẽtes: vñ dicunt hic extremi hoĩm: qa nõ lõge sunt ab oceano: vltra eos enim nã sunt flandrini & ꝯtermini. sup. ibãt molliores. & rhenus. i. fluuius ille galliã ab alemãnia diiterminãs bicornis. i. duo cornua aut duos alueos habẽs & Daci populi scythię indomiti. s. ab aliis aut difficulter domabiles & araxes fluui⁹ armeniæ: indignatus pontem. s. quem xerxes super cum extruxerat. qa disrupit eũ sup. ibat mollior: qa se quoq; domãdũ sentiebat ab Augusto Aeneas miraŧ talia dona parẽtis. i. matris sue ꝑclypeum vulcani: Seruius dicit parẽtis honoris esse quasi sit ordo: miraŧ ꝑclypeũ vulcani parẽtis. i. patris loco honorãdi talia dona: & ipse ignar⁹ reꝝ. i. nesciẽs quas res significarẽt: nõdũ em̄ erãt: gaudet imagine. i. sculpturis & celaturis. s. reꝝ qa pulchrę visę sunt: gaudet inqt attollẽs. i. erigẽs humero famã. i. gloriã: & fata nepotũ. i. res futuras haud dubiæ nepotib⁹. i. posteris suis. Verba Beroaldi in Seruiũ sunt hæc. Sæpe admonuim⁹ multa dep̄hẽdi in cõmẽtariis Seruii. q̄ ad geographiã ptinẽt. nõ satis exacte nec adamussim pẽsitata. q virgula cẽsoria notari mereanŧ: quale est hoc. Nã cares nõ sunt insulani: vt ipse autumat. sed in cõtinẽti: & populi sunt Asiatici iuxta Meoniã lyciã atq; ioniã collocati vt plini⁹: Strabo: & Mela tradiderũt. Cane toti imperauit olim mausolus: vt authorẽ est Vitruuius in scd'o: in caria fuit Halicarnasus & mausoleũ illud celebratissimũ: qd' inter septẽ orbis spectacula meruit ãnumerari. Nec leleges sunt ĩ thessalia: vt in curiose refert cõmẽtator. Sed leleges & cares ĩdẽ sunt ppĩi: vt meminit Strabo in septimo nonnulli geographi tradũt eos eẽ finitimos: atq; in multis cariæ locis sepulchra lelegũ: & monumẽta lelegia nũcupata oñdunŧ & olim ioniã asiaticã cares & leleges incoluerũt. Cares peculiariter barbari sunt cognominati. Ceteꝝ vt ego arbitror: videt existimasse Seruı⁹ lelegas esse thessalos: qm̄ versu Lucani quẽ ipse allegat: oñdit lelegas agrũ thessalicũ quõdã tenuisse. At q lucanus id videt hoc tradidisse qm̄ leleges fuerũt ppli errabũdi: & diuersis ĩ locis habitarũt. Nã vt scribit Aristoteles ĩ politicis Acarnanũ Etoloꝝ Leucadioꝝ leleges: hęc oĩa loca ĩcoluerũt. & olim ẽt thessaliã tenuerũt sed nõ ipsi thessali fuerũt Ouidi⁹ caras & lelegas ita carmie cõiũxit sicut & Ver. qm̄ videlicet sunt iter se ꝯtermini. Vsus Oui. ex li. ix. Metamorphoseõ hic ẽ. Caras & armiferos lelegas lyciãq; pererrat. Scribit Ply. in. v. Miletũ ionię caput lelegeida fuisse noĩatã Idem Serui⁹ existimat Thermodoõta fluuiũ esse thraciæ: cũ sit capadociæ: q̄ regio est asiatica: vt Ply. Strabo: atq; Iustin⁹ meminerũt: iuxta quẽ olim Amazones cõcederũt quaꝝ regina vt author est Diodorus in ostiis Thermodoõtis vrbẽ cõdidit themiscyrã nũcupatã ĩde pugnas amazonũ Thermodoõtiacas appellat Papini⁹ in primo syluaꝝ: & Propti⁹ ĩ tertio sic ait: Qualis amazonidũ nudatis bellica mãmis Thermodonteis turba lauatur aquis. Leleges Thermodoon.

ASCENSIVS

NOnus habet pugnas: nec adest dux ipse tumultu. In octauo libro ĩtermissa narratione de turno actũ est de ænea & de eius ad euãdrũ ꝓfectione & illinc reditu. In hoc aũt nono rediŧ ad turnũ oñditurq; qd absente ænea in castris iuli actũ sit. Nã significatũ est in primo æneã iecisse fundamẽta nouæ troiæ castroꝝ ĩ morẽ. vt v̄o totũ argumentũ sub oculos referam⁹ v̄siculoꝝ id explicãtiũ. ¶ Ordo est. Non⁹ sup. li. ænei. hẽt pugnas. s. turni oppugnãtis troianos: nec ipse dux. s. æneas adest tumltu ꝓ tumltui aut ĩ tumltu aut tumltuãte exercitu. & hoc ẽ monosticõ seorsũ legẽdũ. Reliquũ argumẽtũ est. Atq; dũ ea q̄ dcã sunt geruŋ. s. ab ęnea pte pẽit⁹ diuersa. s. a turno & ascãio: turn⁹ festĩat se ĩ hostẽ. s. exercitũ troianũ mõitu iunonis q̄ ad hoc irim demisit & hoc rutuli. s. ppĩis turni iaculãtibus ignem in naues teucrorum: ipe sup. naues v̄sę sũt ĩ spẽm nymphaꝝ numie diuĩo. s. mr̄is deũ q̄ hoc illis ꝓcurauerat qa in phrygio mõte id creuerãt arbores vñ factę erãt. Exit⁹. i. finis euryali & Nisi fuit dispar ceptis. i. inceptis & principio: qa in pricipio victores ĩ fine victi erãt. Pugnaŧ. s. a turno & troianis: æneade tuenŧ. i. defendũt castra & vallũ. i. munitionẽ castrorũ & tẽtorioꝝ: Iulus pulcher dat lęto. i. morti: rutulũ. s. quẽdã noĩe numanũ cognomẽto remulum audacẽ qa is primã ante aciẽ digna atq; ĩdigna relatu Vociferãs: tumiduq; nouo p̄cordia regno Ibat & ingẽtẽ sese clamore ferebat. via. i. irruptio ĩ castra fit vi. i. ĩpetu turni: deiicit. i. ꝓsternit turn⁹ bitiã & pãdarõ altũ. i. sublimẽ virũ vtruq; troianũ & ipe victor dat fũera totis castris i. ꝑ tota castra. Et ipe turn⁹ fatigat⁹. s. a cede & stage quã fecerat recipit se in castra suoꝝ. s. castra troianorum obsidentium.

SERVIUS

ATq; ea diuersa penit⁹. In hoc libro mutatio est rerũ omniũ: nã & ꝑsonę & loca alia sunt & aliud negociũ incipiŧ: ab ęnea em̄ trãsit ad turnũ: a Tuscia ad Ardeã. a petitione auxilioꝝ ad bellũ: quẽ trãsitũ quidã culpãt nesciẽtes Ver. prudẽter iunxisse superioribus negociis sequẽtia ꝑ illã particulam. Atq; ea diuersa penitus dũ parte geruŋ. s. dum offeruŋ arma dum danŧ auxilia. Sane formatus est iste liber ad illud Home. vbi dicit per noctẽ egressos esse Diomedẽ & Vlyssem cũ capto dolone castra penetrarunt: nã partẽ maximã & œconomię & negocioꝝ exinde habet. Diuersa peni: valde diuersa. i. longius remota: vñ paulopost dicit: Nec satis extremas corythi penetrauit ad vrbes: Lydorũq; manũ. Irim: iris quasi ερις dicta est: nũq̄ em̄ ad cõciliationẽ mittitur sicut mercuri⁹: sed ad disturbationem. Et est ministra non tantum dearum sed deorum & Vergi.

Descriptio Noni libri.

Non⁹ habet pugnas: nec adest dux ipe tumultu.

Modestini iurisconsulti. Argu. in. ix.

ATq; ea diuersa penitus dum parte geruntur:
Iunonis monitu turnus festinat in hostem.
Teucrorum in naues rutulis iaculantibus ignẽ:
Nympharum in speciẽ diuino numine uersæ.
Euryali & Nisi cœptis fuit exitus impar.
Pugnatur: castra æneadæ uallumq; tuentur.
Audacem rutulum dat leto pulcher Iulus,
Fit uia ui: turnus Bician & pandarum altum
Deiicit: & totis uictor dat funera castris.
Iamq; fatigatus recipit se in castra suorum.

P. Ver. Maronis Aeneidos Liber Nonus.

ATq; ea diuersa penitus dum parte geruntur:
Irĩ de cœlo misit saturnia Iuno
Audacem ad turnum: luco tum forte parentis
Pilumni: Turnus sacrata ualle sedebat:
Ad quem sic roseo thaumãtias ore locuta est.

ASCENSIVS ASC.

ATq; ea diuersa penit⁹ dũ parte geruŋ. In pricipio igiŧ noni libri redit poeta ad narrationẽ gestoꝝ turni interea dũ æneas in ethruria manũ colligeret: dicitq; admonitũ ab iride missa a iunone ac detur banda immo expugnãda si posset castra troianoꝝ interea dum æneas abesset: quæ res summopere vergit ĩ gloriã Aenez. Nã sicut Homerus in gloriã achillis docet eo bellante græcos victores & cessante victos fuisse: vt cõstaret quãta esset eius vni⁹ virtus: ita maro in gloriã ænez trahit quod non nisi eo absente esset turno expugnãdi castrorum spes atq; fiducia etiam iunone id exhortãte ꝑ quam quidam ambitionem intelligũt q̄ fere ad regna aliena inuadenda mortales instigat Pedissequa autem Iunonis diciŧ Iris: quia in inferiore regione aeris quam iuno representat tantũ conspiciŧ: vnde varietas colorum in iride & pauone quasi a iunone producı

Turne quod optanti diuū promittere nemo
Auderet: voluenda dies en attulit ultro.
Aeneas urbe & socijs & classe relicta
a Sceptra palatini: [a] sedemq́ petit Euandri.
Nec satis extremas corythi penetrauit ad urbes
b Lydorumq́ [b] manum collectos armat agrestes.
Quid dubitas: nunc tempus equos: nunc posce
c re currus. [c]
d Rumpe mores oēs: turbataq́ [d] arripe castra.

PIERIVS.

a ¶Scept a palatini sedemq́ petiuit euandri. In Romano codice, in Mediceo, & in quibusdā alijs legere est, palantini, a pallante, vno expuncto, l, vt syllaba prima corriperetur magis tamen video placere, palatini, sed hoc parui refert. Longe vero maioris momenti est, quod sequitur, petiuit, sed enim & pro, sedem, regnum, in codicibus aliquot manu scriptis obseruaui: quum tamen & Romanus, & plerīq́ alij codices, sedem, legant, in Ro. præterea codice, petit, pro petijt, more suo unico, i, scriptum est, vt versus sit spondaicus. Nam, euandri, prima correpta nusquam quod meminerim, obseruaui.
b ¶Lydorumque manum collectosq́ armat agrestes. In codicibus aliquot antiquis legere est, ludorumq́, manum & collectos armat, in nonnullis absq́ vlla copulatiua secūdo membro. Lydorumq́ manum collectos armat agrestes.
c ¶Nunc tempus equos nunc poscere curr⁹ In mediceo, & aliquot alijs currum, vnitatis numero legit.
d ¶Rumpe moras omnis turbataq́ arripe castra, trochæus ille ex, turbata, vel, que, particula absq́ collisione seruata, multis negotium facessit. Sed enim in codicibus omnibus vaticanæ bibliothecæ, in Mediceo, & aliquot alijs peruetaribus legi. Et turbata arripe castra. Quam lectionem ab eruditis receptam iam animaduerti.

☞ pduci vī eū sine illumīato aere nō ɔspiciant. Sed Donatū audiam⁹ cui⁹ verba sunt. Diuersa: a troianorū castris remota sic in .v. Quo diuersus abis. i. a me remotus. Sedebat: in ocyo erat & non tractibus necessariis vocabat: vt multi volunt. vult ēm poeta illi⁹ tertia laudes enee p cōparationē extollere: & vt æneam laudat a loco & frigore fluis: sic hūc vitupat q̄ in loco ameno ociaret cū æneas p labo rem subijsset nemora: & longinquas ptes petijsset. Misit ergo irim iuno: vt torpētē excitaret. Audacē incōsultū & temerariū Iris vō hinc hortat illinc obiurgat. Turne: noie excitat & ppo nit occasionē vtilē nō omittendam. Aeneas: magnū pōdus in noie. Nunc tps. e. Monet qd faciendū ne ille in cōsultando pdat tps. Hec ille.

Dona.

Ordo. ¶Ordo aūt est Atq́ dum ea. s. q̄ in octauo narrata sunt geruntur. s. ab ænea et Euādro sup. in pte penit⁹ diuersa. i. remota a troianor castris: Iuno saturnia. i. saturni filia et inimica enee: misit Irim. i. deā arcus cœlestis pedissequā suam de celo: ad rutulū audacē. i. temerarium & ɔfidentem nimis nec rebus suis prospicientem ob temeritatē. Turn⁹ sedebat. s. ocio sus forte tū. i. tūc forte. i. qa fortuitū erat q̄ tunc: in valle pilūni parentis. i. pgenitoris vnde postea Cui pilunnus auus &c. Nā daunus erat pr̄ ei⁹: sacrata. s. illi: qa ɔ deo habit⁹ est: & ita illi lucū cōsecrauerāt. Ad quē. s. turnū illic sedentē Taumātias. i. iris thaumātis filia locuta est sic ore roseo. i. sub rubro & venusto. Turne en dies voluēda. i. volubilis. i. tēpestas ipsa attulit vltro. i. nō reqrente te: id qd nemo. i. nullus diuum auderet pmittere: qa cōtra fatum videntur p oblatam occasionē troiani italia posse depelli: & penitus deleri: qd nullus diuū auderet promittere,

Petit. Aeneas petit p petijt seu petiuit. (Nā Politianus vt in octauo vidimus docet ɤsum nō stare si legatur petiuit veramq́ lectionem esse petit per syncopam aut coalitionem duarum vocaliū in vnā syllabā longā vn̄ spōdaic⁹ est ɤsus: laborem et molimē enee depingens) sceptra & sedē euādri palatini. i. palatiū & palanteū oppidū tenentis & hoc vrbe. s. noua in morem castrorum extructa: & socijs & classe relicta. zeugma ab inferiore. Nec satis sup. ē euādrū petisse: penetrauit sup. isup extremas vrbes corythi. s. mōtis thuscię aut qs corythus rex olim tenuerat: & armat agrestes collectos appositorie manum id est exercitum lydorum id est tyrrhenorum qui ex lydia oriundi sunt.

☙ Ver. hoc pbat dicēs Aenea cœlo nam iupiter irim: Demisit germanæ haud mollia fata ferentem. Audacē turn: ... sine fœlicitate: sicut de pallante diximus: Parentis pilūni. Pilūnus & Pitūnus fratres fuerunt dij. Horum pitūnus stercorandorum inuenit vsum agrorum: vnde & sterquilinus dictus est: Pilūnus vero pilendi frumenti Vn̄ a pistorib⁹ colitur & ab ipso pilū dictū est. Sacrata. v. ideo sacrata: qa vt dixim⁹ nūq̄ ē luc⁹ sine religiōe Sedebat: vt asper dicit erat: quæ clausula antiqua est: & de remota sc̄d̄m Plau. sedere ē ɔsiliū capere: q iducit ser uū dicētē. Sine iuxta arā sedeā & dabo meliora cōsilia: sed secundum augures sedere est augurium captare: namq́ post de signatas cœli partes a sedentibus captantur auguria: quod et ipse supra ostendit latenter inducens picum solum sedentem: vt Paruaq́ sedebat succinctus trabea: quod est augurum cum alios stantes induxerit. ergo sedebat aut erat: aut consilia capiebat: aut augurabat. Thaumantias ore locuta est: Secundum poeticam id est Thaumantis filia. Cæterum: ex admiratione hoc nomen accepit quæ admiratio de eius coloribus nascitur. Diuum promit. ne. Nemo pro nullus posuit & est acyrologia: nam diuum nemonō possumus dicere cum proprie nemo sit nec homo Auderet: docet per transitum multa interdum temporis ratione prouenire. quæ numina præstare non possunt quod etiam paulopost in matris deum petitione iupiter probat dicens. Cui tanta deo permissa potestas: Voluenda di pro volubilis. Nec satis: quia ocurrebat ab Euandro eum facile posse remeare Coryti: montis thusciæ qui vt dixi nomen accepit a Coryto rege cum cuius vxore concubuit iuppiter: vnde nat⁹ est dardanus. Armat agrestes: Ne ei formidinem inijciat agrestes esse commemorat. Turbata arripe castra aut arripe & turba aut turbata īuade: ppt ab sentiam æneę.

☙ Quid dubitas. s. īuadere castra aut qd quasi dubitās īmoraris: tps est nūc poscere. i. poscendi equos & currus: rūpe moras: omnis: vnde dicit lucanus. Tolle moras nocuit semper differre paratis: q̄ p & arripe castra turbata. i. q̄ facile turbare potes: aut turbata ppter absentiam & diuturnā morā enee. Non fit synalephe turbataq́ arripe: ē tn̄ verior lectio q̄ & turbata arripe &c.

☙ Quid

ASCENSIVS

ASC. ¶Dixit & ī cœlū &c. Recitat cō sequēter qūo turnus ab iride excitat⁹ expeditionē ī troianos as
¶Poe. sūpsit: vn̄ dicit Dona. sic. Dixit
DON. nā obiurgata ē terruit īstruxit hortata ē. Dec⁹ cœli: quāta ē lās ornare celū & meritū & pulchritudo. Per ɔparationē ōndit ma
¶Tur. gno silētio iuisse Turnū vt ipro uisus oppmeret īcautos: tn̄ in gens puluis illos manifestauit.
Ordo. Hec ille. Ordo ē. Iris sup. dixit i. finiuit orōnē suā q̄ ptes oratoris depleuerat: obiurgādo ter
¶Poe. rēdo īstruēdo & hortādo. & sustulit. i. sursū tulit se ī cœlū alis paribꝰ. i. pleno volatu: & secuit sub nubibꝰ īgētē arcū: fuga. i. sīcū fugeret. Iuuenis. s. turn⁹ agnouit. s. iri fuisse ex arcu cœlesti. & sustulit. i. extulit & erexit ad side

☞ ra palmas

a ¶Dixit: & in cœlum paribus a se sustulit alis.
Ingentemq́ fuga secuit sub nubibus arcum.
b Agnouit iuuenis: duplicesq́ [b] ad sydera palmas
Sustulit: ac tali fugientem est uoce secutus.
¶Iri decus cœli: quia te mihi nubibus actam
Detulit in terras: unde hæc tam clara repente
c Tempestas: uideo medium discindere cœlum: [c]
d Pallantesq́ pollo stellas: sequar [d] omnia tanta
e Quisqs ī arma uocas [e]: ¶ tū sic effatus: ad undā
Processit: sūmoq́ hausit de gurgite lymphas
Multa deos orans: onerauitq́ [f] æthera uotis.
Iamq́ omnis campis exercitus ibat apertis

SERVIVS

¶Secuit sub nubib⁹ arcū: hoc ē dixit. vt ille viā secat ad naues. & reuera arc⁹ ipe varijs colorib⁹ sec⁹ ē. Bn̄ aūt sub nubib⁹ qa sine nubis bn̄ficio arc⁹ nō videt. Agnouit iu. Irī tn̄ agnouit: nō & a q̄ missa eēt vtrū a ioue an a iunone: hic ē qd dicit. Quis te mihi nubib⁹ actā. Repēte item aliō augurīū: nā cū iris sine nubib⁹ nō posset videri: post eius abscessū stati ē secuta serenitas. Clara aūt bn̄ addidit qa tempestas τωρμεσων. Discindere cœlū Chasma dicit factū. i. subitā cris diruptionē & quedā recessū: per qd vult videri in chasma irim se recepisse. Mediū aūt bn̄ dixit nā est et summū vn̄ est Sic vertice cœli cōstitit. Nubes aūt in medio funt vbi sūt omīa signa

☙ q̄ dicit

g Diues equum: diues^g pictai uestis & auri:
Mesapus primas acies: postrema coercent
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens: & toto uertice supra est:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum ganges: aut pingui flumine nilus
h Cum refluit campis: & iam^h se condidit alueo.

PIERIVS.

a ¶Dixit & in cœlum paribus se sustulit alis. In aliquot antiquis cod. pariter, habetur: vt sententia sit: simul atq; ita locuta est, abuolauit. b ¶Duplicesq; ad sidera palmas sustulit, ac tali. In antiquis aliquot, duplicis ad, absq; q;, & substulit et tali. Sed reliqua vtcũq; legeris: facile tulerim. Auferri vero ex hoc loco, q;, particulam nunquam probauerim. c ¶Video medium discindere cœlũ. Antiqua fere oĩa exẽplaria legunt, mediũ video discedere cœlum. Sed illud, mediũ video: aut video mediũ, parui refert. Discedere vero ꝓprie dicitur cœlũ, in huiusmodi signis, dũ aperiri videtur. Vtitur eadem elocutione. M. Tullius in libro de diuinatione. Nam & cœlum discessisse visum est. Quem locum: vt ingenue, hoc est more meo, loquar, mihi in memoriam redegit Io. Bapt. Sanga ciuis meus, in quo tam admirabilis q̃dam morum integritas: q̃ stili grauitas & elegantia certare quodãmodo videtur, siue carmen siue orationẽ velis: Cui⁹ ego opera vsus sum, dum antiquissimũ illũ codicem Vaticanum notæ maioris euoluebam. Vsq; adeo studium ille ĩ hac re meum semp̃ approbauit: vt mecum interdũ labores hos tolerare non aufugerit. d ¶Sequar omnia tãta. In plęrisq; codicib⁹ vetustis, sequor, presenti tp̃e legiť. Quod magis placet, promptiorẽ em ostendit animũ ad obsequendũ. e ¶Quiquis in arma vocas. In codicib⁹ aliquot antiquis, vocat, persona tertia notatũ est. Sed, vocas, non improbatur. f ¶Onerauitq; æthera votis. Plærię; veteres codi. manu scripti, onerauit ęthera absq; particula, q;, legunt. Neq; desunt grãmatici, qui figurã tueantur: vt eo loco facere contẽdũt. Cũ clamore Gyas reuocabat, ecce Cloanthum. & quod paulo ante legebamus. Turbataq; arripe castra. Sunt qui, æthera, per dieresin legant: vt apud Ouidiũ. Tertia post illos successit ænea, ples. Sed em & eleganter, & absolute, onerauit q; æthera, positum videtur: vt quæ necessaria fuerant ad augurũ cõfirmandũ, tribus inuicem colligatis membris esse rãtur. Ad vndam ꝓcessit, summoq; hausit de gurgite lymphas multa deos orãs, onerauitq; æthera votis. g ¶Diues pictai vestis & auri. Locus ex illis quattuor, in q̃bus ea dieresi Vergilius sit vsus: vt notat Probus. h ¶Aut pingui flumine Nilus cum refluit campis et iam se condidit alueo. Profuerit interdũ etiã, q̃ sententiã dilucidiorẽ reddunt interfere, vt hoc loco qui doctissimis etiam ingeniis negotiũ facessit, quum videať aduersa, atq; inter se pugnantia cãpis refluere, & iam alueo se condere. Alludit vero hoc ad visendæ magnitudinis Colossum Nili, qui q̃uis per arua longe lateq; diffundi videretur, bona tñ corporis parte alueo demersus esset. Estq; illud, et iam, ꝓ et etiam, vt alio loco. in. geor. exponit cõminian⁹, vbi. Inualidus et iãq; tremẽs et iã inscius æui, scriptũ. ait, et iamq; atq; esse, iam, pro etiã. Quã quidẽ sententiam saniorem esse ostendit id, quod de Turno paulo ante dixerat, Medio dux agmine turnus vertitur arma tenẽs, & toto vertice supra est. Hic vero versus totus in codicibus aliquot antiquis desideratur.

...dicit. i. iris chasma sereni ... iam si in summo fieret nul... videre potuisset. Huani em ... oculi altiorẽ nimium splendo... ferre nõ possunt: sane chasma est. Ita em Pli. vocat) dirũ... & quidã cœli recessus. Pal... stellas bene pallãtes ... quasi in alienũ tp̃s errore veniẽtes. Oĩa tãta. s. cœlestia. Quisquis in ar. vo. vel iuno vel iuppiter. Onerauitq; ęthe. vo. iterum iterũ est vota pollicit⁹. Lo... autẽ iste dictus est scd'm au... morẽ: apud quos fuerat cõsuetudo vt si post acceptum augurũ ad aquã venissent: inclinati haurirẽt exinde manib⁹ & ... pcib⁹ vota ꝓmitterent: vt visum pseuerarẽt augurũ qd' ... intercessu dirũpiť: vñ etiã in ... augurũ qd' aq intercessu dirũpiť nõ ꝓcedit nã sortiť exitũ infirmũ q̃a cygn⁹ dimiss⁹ ab aq̃la in fluuiũ cecidit: vt prædãq; ex vngib⁹ ales proiecit fluuio: hunc videtur etiã Turnus minime potuisse liberari. Iamq; omnis campis exercitus ibat apertis: intelligamus hunc exercitũ primum in campos cõfuse iuisse. post digestum in ordines: vt sit sequutium fluminum congrua cõparatio: q̃ flumina dicit post cãporum inũdationẽ in alueos suos reuerti. Nam hoc vult dicere: vt de campis flumia in alueos redeũt: sic degesta est in acies militũ multitudo: que fuerat ante diffusa: Diues equum: per genitiuum frequentius vtimur hac figura q; per ablatiuũ. Coercent: cogunt colligunt Altus per tacitum gãges: Fluuius est indiæ qui secundum Senecã in situ indię nouem alueis fluit scd'm Melonem septem: qui tñ & ipse cõmemorat nõnullos dicere q; tantũ tribus alueis fluat. Vergilius tamen Nilo eum iũgẽs septem alueos habere significat: hanc varietatẽ Donat⁹ fugiens longũ hypbaton facit dicens: ceu surgẽs septem annib⁹ nilus: aut ganges altus per tacitum. Sane bene addidit per tacitum altus: hoc est per ꝓfundam altitudinẽ nam licet crescat intra ripas tamen est. nec supfundiť: vt nilus cãpis: vñ asper distinxit: alt⁹ per tacitum. Pingui flumine nilus. Nilus dictus est quasi νεα ιλυν hoc est nouũ limum trahẽs: qd' volens exprimere dixit pingui flumine. i. fluore. Quæ res fœcundam efficit terram: quod & ipse in geor. ostendit dicens: liquũtur montib⁹ amnes. Fœlicemq; trahunt limũ. item & viridem ægyptum nigra fœcundat harena.

¶ra palmas. duplices. i. complicatas manus: ac secut⁹ est fugiẽtem. s. irim: tali voce. i. orõne. O iri decus. i. ornamẽtũ cœli ꝓpter specimẽ colorꝫ: qui detulit. i. demisit te actam nubibus. i. per nubes ĩ terras: vñ sup. ora est hæc tã clara tẽpestas: repẽte. i. subito: q̃a iris sine nube videri nequeat: quam ergo aduenies attulerat nubem eadem fugiẽs abstulit & serenum reliq̃t cœlum: ego video discindere. i. diuidere cœlum mediũ: aut cœlum medium discindere sup. se. & video stellas pallãtes. i. oberrantes & diuagantes: polo. i. per polum: ego sequar tãta omina. i. ꝓdigia tua quisquis vocas. i. quicunq; es qui vocas in arma: qs sciuit irim nõ nisi nũciam & interp̃tem esse. Tũ. i. deinde ip̃e effatus. i. locutus effata. i. auguralia verba augurũ acceptum significantia ꝓcessit ad vndam s. fluentẽ: & hausit de sũmo gurgite. i. purissimas & defecatissimas lymphas. id ẽ aquas orans deos multa. i. multũ aut multas res & onerauit æthera votis: scilicet pollicendo si victoriã consequatur. Et iam. i. post vota & p̃ces turni & postq; suos admonuerat: oĩs exercitus. s. turni in septimo descriptus: ibat iã apertis cãpis: existens diues equum. i. equorũ & diues vestis pictai: i. pictę & auri Messapus. s. equũ domitor neptũni fili⁹ sup. coercet primas acies. & iuuenes tyrrhydę. i. tyrrhei magistri pecorꝫ filii: coercẽt extremã sup. agmina: aut extremas partes exercit⁹ Turnus dux: scilicet totius exercitus vertitur. i. circũuoluiť supple in medio agmine: tenens arma. s. hostilia: & est. i. imminet supra. s. reliqs toto uertice. Ceu: i d est queadmodũ: ganges: fluuius ille indiæ ex caucaso oriẽs surgens altus septem amnibus sedatis. i. compressis refluit p̃ tacitum. i. tacite postq; sedati sunt amnes: aut ceu nilus cum refluit flumie pingui. id est per inũdationem arua vicina pinguia facientia & condidit se iam alueo s. suo sup. in medio fluctuum ꝓfluit impetuoso sed ordiato agmine aquarum. Vult ergo comparatio turnum sic ĩ medio numerosi exercitus sui processisse vt nullus diuagaretur sed intra ordinem suum se quisq; teneret vt fluctus gangis dum septem amnes quos recipit sedati sunt: ita vt non cogatur effluere: & nilus dum se intra alueos suos recepit: tunc enim ordinato quasi agmine vterq; fluit: sed tamen adhuc impetuosus fertur.

Hic subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt teucri: ac tenebras insurgere cãpis.
Primus ab aduersa conclamat mole Caicus:
¶Quis globus o ciues caligine uoluitur atra:
a Ferte citi ferrum: date tela: scãdite^a muros:
Hostis adest: ¶eia: ingenti clamore per omnes
Condunt se teucri portas: & mœnia complent.

SERVIVS

¶Quis globus. i. quãtus: admirantis enim est nõ interrogantis. Nec em interrogat qui nunciat. Hostis adest: hic distinguẽdum: vt eia sit militum ꝓperãtiũ clamor: & est ennianũ q ait: eia machęrais. Ergo eia ĩgẽti clamore dicẽtes ad portas ruebãt: ... hostis adest eia legũt. Nãq; ... p. excusatio troianorꝫ: ne portas clausisse timore viderẽt ... Optim⁹

ASCENSIVS

¶Hic subitã &c. Docet quõ exercit⁹ turni ab ęneadis vis⁹ sit: vt q; illi iuxta ipsiũ ęneę sese itra castra tenebãt. Itẽ vt turn⁹ primã hastã ĩ limites hostiles ĩtulit & teucros ĩ aptũ cãpũ ꝓuocare conat⁹ ẽ. De q̃ re dicit Doñ. sic. qs glob⁹: prio dubitauit: deide cognouit eẽ hostes. tela ẽt lapides et oĩa missilia dici p̃nt. Nãq; ita discedẽs p̃ę. alif. n. timidi pore ... rãt vi ASC. Donat⁹

Namq; ita discedẽs pceperat optimus armis
Aeneas. si qua interea fortuna fuisset:
b Neu struere auderent aciẽ[b] :neu credere campo:
c Castra modo:& tutos[c] seruarẽt aggere muros.
Ergo & si conferre manũ pudor iraq; mõstrat
Obijciunt portas tamẽ:& præcepta facessunt.
Armatiq; cauis expectant turribns hostem
Turnus ut ante uolans tardũ precesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus:& urbi
Improuisus adest masculis quẽ thracius albis
Portat equus:cristaq; tegit galea aurea rubra.
d ¶ Ecquis erit mecũ o iuuenes:q[d] primus in hostẽ
e En ¶ ait & iaculũ attorquens[e] emittit in auras:
f Principium pugnæ & campo[f] sese arduus ĩfert.
g Clamorẽ[g] accipiũt socij:fremituq; sequuntur
Horrisono:teucrum mirantur inertia corda.
Non æquo dare se campo:non obuia ferre
Arma uiros:sed castra fouere:huc turbidus atq;
Lustrat equo muros:aditũq; p auia q̃rit. (huc

PIERIVS

a ¶ Ferte citi ferrũ, date tela scandite muros. In Ro. codice, in Mediceo & quibusdam alijs legere est. & scãdite. In Oblongo. ascendite. quia scilicet veriti sint, tela, vltimam corripere, quum nonnulli iudicauerint, s, in. scandite, & similibus spiritum esse potius, q̃ litteram, vt eo loco, ponite spes. Sed enim q̃uis non negarim, s, aliquando solitam elidi, hoc tamen loco facere positionem crediderim potius q̃ vel et scãdite, vel ascendite, legerim. Ipsa enim loquentis festinantia cum trepidatione membra hæc dissoluta exposcere videtur Quamuis sint non inerudit viri, qui versum dicant pleniorem, ac numerosiorem, si, et scandite, legat. b ¶ Ne struere auderent acies. In quibusdam antiquis codicibus, aciem, singulari numero legitur, quod poeticum magis est, præterea in Medico, & nõnullis alijs manu scriptis, neu struere auderent aciẽ quod in alijs, ne, legitur. c ¶ Et tutos seruarent aggere mutos. in Oblõgo codice, tuto aggere, legitur, in alijs, Tutos, quod tantundem est. d ¶ Qui prim⁹ in hostem. in mediceo codice, quis prim⁹ habetur. e ¶ Et iaculum intorquens. In aliquot manu scriptis codicib⁹ torquens, legas, sed in Romano, in Mediceo, & plerisq; alijs. Attorquens. Illud vero minime placet, quod pro emittit in auras, euertit, legitur. f ¶ Et campo sese arduus infert. In Romano codice, campis, & pro, infert, sunt codices, qui legant, affert, quod non æque placet addam & arduos, inueniri alicubi, de quo superius satis dictum. g ¶ Clamorem excipiunt socij. In Romano codice, clamore septimo casu legitur, quod etiam superius habuimus. Loquitur enim de sociorum adclamatione, quæ fieri solet, quum regi adplauditur.

¶ Erãt videri troiani q̃ istructa acie nõ exirẽt ɔ hostes: enee pceptũ ppter icertos fortũe casus sapiẽs fuit: Ergo duas dedit virtutes: alteram ne imbelles viderentur alteram vt regi parerẽt. Tardum non q; tarde ambularet: sed comparatione turni. Iaculũ: dedit pricipiũ pugne id. n. signũ fuit añ qd' nulli licebat arma mouere. nec ille. Ordo. Ordo ẽ. Teucri pspiciũt hic. i. hoc tpe q̃ turni exercit⁹ prodibat: aut hic. i. ihoc turni exercitu: nubẽ subitã. i. de repẽte ortã glomerari. i. iglomũ aut glomos colligi puluere nigro. i. dẽso & ita vmbroso: aut e terra ac pspiciunt tenebras insurgere cãpis ex puluere ¶ Poe. ¶ Tur. s. p aerẽ resperso Caicus vir ille troian⁹ cõclamat prim⁹ ab aduersa mole. i. specula magna ex aduerso sita: O ciues quis. i. q̃lis aut q̃t⁹. q. d. dij boni q; magnus glob⁹. i. cumul⁹ icedẽtiũ. i globũ collectorũ: voluit. i. cũ molimine incedit: atra caligine. i. cũ nube pulueru lenta & nigra. Et cũ hoc dixisset paulopost agnouit hostes & dixit: ferte citi ferrũ. i. arma repulsiua: date tela q̃ s. longe iaci pñt: scãdite muros qa supple hostis adest. Bñ rei p̃cipiti dat orõnem ɔgruã sublatis ɔiunctionib⁹. Teucri cõdũt i. icludũt se p oẽs portas: dicentes supple eia. i. se mutuo cohortãdo: igenti clamore: & cõplẽt menia. i. murorũ ppugnacula. Nã eneas optimus. i. pitissim⁹ armis. i. de bello gerendo: discedẽs. i. cũ discederet p̃ceperat ita: si q̃ fortuna. i. insultus hostilis: fuisset iterea. s. dum abesset neu. i. vel ne auderẽt struere. i. istruere aciẽ: nec auderẽt credere. i. cõmittere sup. se. cãpo. s. patẽti & vtrisq; partib⁹ eq̃: sed sup. seruarent mõ. i. duntaxat & solũmodo castra & p. i. muros tutos. i. munitos tute: aggere: id est accumulatis terris & vallo. Ergo & si idest q̃q̃. pudor & ira. que duo plurimum Homero teste ad bellum valent monstrat. i. indicat eis & cohortatur conferre manum. s. cum hostibus insultantibus tamẽ ipsi. obijciũt: scilicet hostibus portas: & facessunt: id est faciunt præcepta. scilicet æneę & ipsi armati expectant hostẽ supple in turribus cauis. i. propugnaculis capacibus factis in extremitatibus castrorum que in morem vrbis extruxerant. Turnus adest improuisus. i. priusq̃ ab eis aut videri aut aiaduerti posset qa videbat ingentẽ globũ illũ adhuc lõge abesse: sed adest turn⁹ vrbi: improuisus. s. scd'm qd' ipse añuolans p̃cesserat agmẽ tardũ. i. tarde. i. militariter incedentem: aut tardum quãtũ ad ardorẽ turni: adest inquã comitatus. i. stipatus viginti equitũ. i. ex eq̃tib⁹ q̂s plures q; viginti habebat: vñ gtõ multitudis vsus est poeta: lectis id est electis ex omnibus alijs. quem scilicet turnum equus thraci⁹ id est e thracia vbi dicti sunt optimi & ferocissimi equi propagati ab equis diomedis bistonijs vt quos rhesus in troiam inuehere cupiebat: albis maculis id est habens albas maculas: & quem galea aurea id est ex auro facta: crista rubra id est habens cristam rubram: tegit scilicet a capite: & ait o iuuenes ecquis erit: an erit sup. aliqs qui primus in hostẽ supple insultet aut inuehatur mecum: & attorquens iaculũ. i. hastã quã feciales romani i fines inimicorũ in principio belli inijcere postea instituerunt emittit supple ipsum iaculũ aut ipam hastam in auras appositorie: principium. i. qd' factũ erat exordium pugne: & ipse arduus. i. eminens infert se campo quasi expectaturus hostẽ quẽ iniectiõe haste puocauerat. Socij accipiũt clamorẽ. i. acclamãt & applaudũt illi fctõ: & sequũt. s. turnũ. fremitu horrisono: & miranr corda teucrorũ. i. teucrorũ iertia. i. ignauia & demissa scd'm rutulorũ opi. q̂s latebat mãdatũ ænee. s. nõ dare. i. q; nõ darẽt nec crederẽt se cãpo eq̂. i. eq̃liter vtrisq; patẽti & vbi neuter altero munitor esset: & ipos viros. i. cũ viri sint nõ ferre arma obuia: sed fouere castra: sicut galline nidũ fouẽt: & supp. turn⁹ turbid⁹. i. ɔmot⁹ ira: lustrat. i. circũspicit vagãdo huc atq; huc. i. i diuersos ãgl'os muros. s. castrorũ aut vrbis i morẽ castrorũ extrui cepte eq̂. i. i eq̃ aut sup equũ: & q̃rit aditũ. i. accessũ p auia i. loca iacessa.

¶ Optim⁹ ar. pit⁹ armorũ . . . egregi⁹: q & futura puidere. Si qua int. fo. fuisset. s. bellicus casus. Pudor iraq; modo. licet eos hortaretur ira & pudor. Tardũ ag. peditum dicit qui equitum comparatione tardi sunt. Vrbi troiæ: quã fecerat æneas castrorũ i morẽ Maculis quẽ thracius albis: noue albas macsas dixit cum pprie macularũ hæc sit natura vt obscuritate sua albũ aliquid ifuscent. Cristaq; tegit galea aurea rubra: duo ablti sunt: et duo nomiatiui quos metrica ratione discernimus nam & rubra crista longæ sunt vltiæ ga ablatiui sunt Sane hmõi vers⁹ pessimi sunt. Principiũ pugnæ. hoc de Romana solẽnitate tractum est: cum enim vellent bellum indicere pater patrat⁹: hoc est princeps fœcialium proficiscebatur ad hostium fines et prefatus quædam solennia clara voce dicebat se bellum indicere ppter certas causas: aut qa socios læserant aut quia nec abrepta animalia nec obnoxios reddiderant: et hæc clarigatio dicebatur a claritate vocis: post clarigationem hasta in eorum fines missa indicabatur iam pugnæ principium. Clamorem ex so. legitur et clamore: si clamore sensus erit talis: hastæ iactum socij clamore comitantur Si clamorem: intelligimus Turni eos clamorem excepisse et cũ fremitu eum sequuntur. Inertia corda: non reuera: sed sicut hostibus videbatur. Aditumq; perauia querit: etiam per auia: sane exprimitur Turni Violentia: nam viam per auia nullus requirit.

SER. SERVIVS.

Caulæ ¶ Ac caulas munimẽta & septa ouiũ: est em græcũ nomẽ. c. detracto. Nam græci aulas vocant animalium receptacula. Nocte super me. Vltra mediam noctem. i.

Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili:
Cum fremit ad caulas uẽtos ppessus & imbres

ASCENSIVS.

Asc. Donat. ¶ Ac veluti &c. Docet q̃uo remanentib⁹ teucris intra castra sua Turnus eorũ classem incendere conatus sit: vnde hoc solũ affertur Donati vrget. p. t. plus vales

Nocte super media:tuti sub matribus agni
Balatum exercent:ille asper:& improbus ira
Sæuit in absentes:collecta fatigat edendi
Ex longo rabies:& siccæ sanguine fauces:
Haud aliter rutulo muros:& castra tuenti
a Ignescunt iræ:&[a] duris dolor ossibus ardet.
b Qua tentet ratione aditus:& qua[b] uia clausos
c Excutiat teucros uallo:atq; effundat in æquor[c].
Classem quæ lateri castrorum adiuncta latebat
d Aggeribus septam[d] circũ:& fluuialibus undis
Inuadit:sociosq; incendia poscit ouantes:
Atq; manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum uero incumbunt:urget præsentia Turni.
Atq; omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos:piceum fert humida lumen
Tæda & commixtam uulcanus ad astra fauillam.

valet presentia eius qui po... urere q̃ iussio. cum aũt di... da tela exprimit quare ... facibus atris. Hæc ille. ¶Ordo est. Ac Veluti cũ lupus insidiat⁹ pleno ouili fremit ad caulas.i.ouilia aut septa:ppess⁹ ventos & imbres: dũ.s. expectat & captat aditũ sup media nocte ... aut vltra mediã noctem. sed p vltra diceret sup mediam noctẽ.nũc aũt dicẽs nocte super videtur accipi p sub.vt sit sub ipsa media nocte :agni tuti.s. p septa & munimẽta caularum exercẽt sub matrib⁹ balatũ quo s.lupũ irritant:vñ ille asper & improbus.s.effectus ira.i.furore.qa repellit̃ aut secludit̃: sęuit i.sęuitiã suã acuit in abñtes.i.se culos a se:rabies edẽdi.i.fames rabiosa collecta.i.contracta:ex longo.s.tpe fatigat.i.torquet & vrget ipm:& faues siccæ.i.non imbutæ ex lõgo tpe:sanguĩe.s. prędarũ sup.fatigãt ipm. Haud i.nõ aliter:irę ignescũt.i.ignitę fiũt & incẽdunt̃:rutulo.s.turno tuẽti.i.inspiciẽti muros & castra & dolor ardet sup.i duris ossib⁹ i.medullas vsq; penetrãs:cogitanti.s.qua rõne.i.via:&modo tentet.i.moliat̃ aditus & qua.i. p quã partẽ via.i.rõ iuẽta:excutiat teucros vallo(nõ est dicendũ qua via.i.qua ratione qa sic via cũ sit septimi casus pduceretur sed alĳ legũt q̃ via.i.q̃ rõ excutiat.alĳ qua vi qđ ego potissimum dicerem si auctoritate iuuarer quia oportunus est spondaicus versus in tanto molimine positus)atq; effundat.i.effusim venire cogat:in æquor.i. cãpũ equũ:& sup.hoc cogitãs inuadit classem.s.teucrorũ:circun septã aggeribus & vndis fluuialibus:quæ latebat adiũcta lateri castrorũ:& poscit socios ouãtes.i.exposcit a socĳs ouantibus & lætis & quasi de imbellibus triũphantibus sicut in non satis ampla victoria Romani fecerũt postmodũ incẽdia.i.vt inmittãt incẽdia: aut faces icẽdia facturas atq; ipe feruid⁹ implet manum.s.

...ctem.i.maiorẽ eius partem & est bona elocutio per syllepsim:vt si dicas legi noctem:super mediam id est vltra mediã noctẽ:nulla enim syllepsis est quæ non & casus mutet & egeat subauditione:vt hanc ego nũc ignaram huius quodcunq; periculi:sęuit in.a.phantasiam sæuitiæ expressit:quia & lupi circa caulas fremunt vt in ipsis animalibus solent. Ex lõgo rabies absoluta elocutio vt si dicas ille fame fatigatur ex longo. Et q.v.c.q̃ aduerbium loci est nõ pronomen. Nam non stat versus:si via septimus sit non nominatiuus: ergo qua via id est per quam partẽ viæ vallo troianos excutiat. Legitur tamen & quę via & est sensus absolutior. Facib⁹ accin.a. armatur instruit̃. Piceum.f.h.l. sordidior enim ex thedis & igni fumus est.

PIERIVS

a ¶Ignescunt iræ & duris dolor ossibus ardet. In antiqs omnibus codicibus, quotquot inspexi, absq; particula, Et, notatum animaduerti. Ignescunt iræ duris dolor ossibus ardet. Et in Mediceo pro, ardet hæret habetur. b ¶Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos excutiat teucros vallo. In Romano codice, & plerisq; alĳs legere est. Et quæ via, quæ lectio Seruio etiam videtur absolutior. In aliquot alĳs legitur, clauso, excutiat teucros vallo. c ¶Atq; effundat in æquor. In Romano codice legere est, in æquum vt scilicet æquo omnes pede conferre manus possint. Nam turnus, nunc iniquo pugnat loco, Dum illi in castris aggeribus & vallo clausi obteguntur. Hic in aperto prouocat, mirabantur paulo ante rutuli teucrum inertia corda Non æquo dare se campo. d ¶Aggeribus septã circum. In Romano codice, clausam, sed enim sæptam magis placet, id vero per æ diphthongon scribitur.

...nũ.s.suã pinu.i.arbore pingui & resinosa:flagrãti.i.ardenti & sup.rutuli incũbũt.s.cõbustioni nauiũ tũ vero.i.pcipue tũc: aut tunc ad verũ:qa pñtia turni vrget.i.instigat supple eos. Atq; oĩs pubes.s.rutulorũ accingit̃ facibus atris.i.fumosis ex pice aut nociuis & infestis:& diripuere.i.admouerũt foros.i.tabulata supiora aut diripuere focos.i.ignes accipiẽdo cõtinẽs p cõtẽto. Teda.i.arbor illa pinguis:hũida fert lumẽ piceũ.i.q̃le ex pice fit:& vulcan⁹.i.ignis.fert ad astra fauillã.i.flãmulã cõmixtã scilicet fuligine picea.

¶Quis deus o musæ tam sæua incendia teucris
Auertit:tantos ratibus quis depulit ignes:
a Dicite prisca fides facto:sed[a] fama perennis.
Tempore quo primum phrygia formabat in ida
Aeneas classem:& pelagi petere alta parabat:
b Ipsa deũ fertur genitrix[b] berecynthia magnũ
Vocibus his affata iouẽ.¶da nate petenti
Quod tua chara parẽs domito te poscit olympo
Pinea sylua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa:quo sacra ferebant.
Nigranti picea trabibusq; obscurus acernis.
Has ego dardanio iuueni cum classis egeret
c Læta dedi:nunc solicitam timor anxius urget[c]:
Solue metus:atq; hoc precibus sine posse parẽtẽ
d Neu[d] cursu quassatæ ullo:neu turbine uenti
Vincantur:prosit nostris in montibus ortas.
¶Filius huic contra torquet qui sydera mundi
¶O genitrix quo fata uocas:aut quid petis istis:

ASCENSIVS

¶Quis deus o musæ &c. Quia res difficilis est creditu:&pręter opinionẽ interuenire facit autoritatem musarum: ideo autẽ figmentum hoc interserit vt delectet nouitate & decorum seruet. Nam si bello viuida virt⁹ fuit troianorũ nõ esset decorum classem ante oculos incẽsam videre sine defensione vlla. Donati verba sunt. Tpa.q. Verisimilis fit res cũ tps & loc⁹ exponitur. Ipsa de ge. nullus hõ hæc viderat:aut audierat sed musæ poetã docuerũt. Da imperatiua vox ostendit̃ parẽtis. Nate:qđ nomẽ ad impetrãdũ multũ valet. Chara:vt sit de parẽti quam diligis & quæ te amat. Rem aũt arduã petitura causas iustas inserit. Torquet q.s.cui est omniũ rerum potestas sed tñ nõ debet aliqd p̃stare cõtra fatum vt illa petit.s.vt & naues & æneas nõ sint subiecti casibus. Hæc ille. ¶Ordo est o musæ dicite: quis deus quasi dicat mortalium neminem potuisse: auerti teucris id est a nauib⁹ teucrorum nam dum nostra ardent nos ardere dicimur sicut in.ĳ. Iam proximus ardet

SERVIUS SER.

¶Quis deus o musæ qa res deorum est:& ardua:ideo per se eã non potest dicere hic autẽ gloria Turni latẽter ostendit̃:cui⁹ vis nisi numinibus repelli non potuit. Prisca fi.fa. sed omnis antiquitas difficilis pura & incorrupta manat in posteros hoc enim dicit. factum hoc licet priscum sit. Tamen eius fama nõ est obliterata vetustate. Quo primum:hoc est initio. Nõ eñ secundo factæ sunt naues apud idam ab ænea. Formabat:id est formare cogitabat: non enim in ida sed apud antandrum factę sunt. Alta pe. absolutum est vt lata camporum. Ipsa deum fert̃ genitrix figmẽtũ hoc licet poeticũ sit tamẽ quia exemplo caret notatur a criticis vñ longo pœmio excusat̃ Nam ideo & prisca ratione religionis: & iouis bñficio dicit esse perfectũ vt naues mutarent̃ i nymphas q̊ vel aliqua ex parte possit esse verisimile. Berecyntia:mr̃ deũ a mõte phrygię berecynto:cui⁹ vltia syllaba caret aspiratiõe q̃ addim⁹ q̃ tiẽs mõtẽ delicyncrnũ dicimus. Est autẽ tenuis ista discretio quibus

e Mortali ne manu factæ immortale carinæ
Fas habeant:certusq; incerta pericula lustret
Aeneas:cui tanta deo permissa potestas:
Immo ubi defunctæ finem portusq; tenebunt
Ausonios olim quæcunq; euaserit undis:
Dardaniumq; ducem laurentia uexerit arua
Mortalem eripiam formam magniq; iubebo
e Aequoris esse deas:quales[e] nereia Clotho
Et Galathea secant spumãtem pectore pontum.
¶Poe. ¶Dixerat:idq; ratum stygij per flumina fratris
Per pice torrẽtes atraq; uoragine ripas
Annuit:& totum nutu tremefecit olympum.
Ergo aderat promissa dies:& tempora parcæ
Debita complerãt:cum Turni iniuria matrem
f Admonuit ratibus sacris[f] depellere thedas.

¶PIERIVS

a ¶Prisca fides facto,sed fama perennis. In Ro.codice legere est.sit fama perẽnis.Quia,d,sæpe vertit in,t,maximeq; set pro sed scribere solet &.e.pro,i,& vice versa,i,pro,e,Nam
b sed omnino agnoscit seruius. b ¶Ipsa deum fertur Genitrix berecynthia.In Romano codice legitur.Ipsa deum genetrix fertur berecynthia.Ac de,e,in pene vltima nominis
c huius,genetrix,satis superq; dictum alias. c ¶¶Nũc sollicitam timor anxius vrcet.In omnibus vaticanæ bibliothecæ codicibus,& in Mediceo,in Porcio, & aliquot alijs,
d angit,non,vrget,est. d ¶Ne cursu quassate vllo,neu turbine venti.In Mediceo,in Porcio, & aliquot alijs codicib⁹ antiquis,Neu cursu,legitur,eadem repetitione,qua etiam superius in ijsdem codicibus obseruauimus eo versu, Neu
e struere auderent aciem,neu credere cãpo. e ¶Qualis nereia clotho.In codicibus aliquot antiquis, quales, numero multitudinis legitur. In vaticanæ bibliothecæ omnibus exemplaribus,doto.non,clotho scriptum obseruaui. Quã lectionem in Valerij quoq; Flacci codicibus emendatis inuenias.Quam Panope Dotoq; soror.licet Professores non nulli.qui ætatem nostram proxime præcessere, Clotho, Reponendum ex hoc Vergilij loco censuerint. Sed in Oblongo etiam codice nomen hoc altera manu deprauatum est,quum Doto prius scriptum esset.præterea Homerus.libro.viij.Iliados cum Galatea Doto,& Proto enumerat,atq; alias complures Nerei filias,quæ mare incolunt,neq; cũ ijs Clotho recẽset, Ait enim δωτωτε πρωτωτε φερουσατε δυναμενητε paulo vero infra και αγακλειτη γαλατεια. Eadem sunt apd' Hesiodum in Theogonia excepto epitheto galatheæ, Quam formosam Hesiodus vocat. Quumq; Nymphas eas omnes numero quinquaginta recẽseat,quæ νηρηος αμυμονος εξεγενοντο.Clotus nusquã mentionem facit.Quare & his rationibus.& veteribus fretus exemplaribus omnino legerim,Nereia Doto.Quod vero sequitur, & Galatea.In Romano codice,aut,discretiua particula ha-
f betur. f ¶Admonuit sacris ratibus . In antiquis fere oĩb⁹ codicib⁹ legere est mutato nũero.Admonuit ratib⁹ acris.

✽ scretio quibus nominibus subtrahi debeat aspiratio:nam ecce ripei mõtes arcadiæ nõ scribuntur cũ aspiratione:quã addimus quotiens riphæos montes Scytiæ significamus.Da.na.p.ac si diceret ei q̃ iubere debuerat Domito te po.o.videt dicere præsta ei cuius beneficio seruatus ad olympi regna venisti. Saturnus enim cũ omnes cõsumere filios iouẽ solũ esse nõ potuit celatũ nr̃is auxilio:domito ergo olympo in tuas.s.leges per beneficiũ meũ mũdo redacto. Pinea sylua mihi:ꝯgrue nam pinus in tutela matris est deum Arce fusum.hoc est apud Gargara q̃ dicta sunt quasi καρακαρατοσ.i.caput capitis altitudinis altitudo cara est.κακεφαλη. Gargara aũt sunt mõtis idæ cacumina propter qd' dixit in arce summa.Nigrãt i.p.vmbrosa:& picea est gen⁹ arboris: vnde pix desudat.Harũ aũt secundũ Pli,quinq; sunt species. sicut etiã supradixim⁹:Has ego nõ trabes:nã de acere naues nõ fiunt vnde melius arbores intelligimus:referentes ad piceas vel ad pinos:Sane notandũ trabes eum dixisse de arborib⁹.cũ nõ dicantur nisi iam cæsæ & iã compositæ Classis egeret iusta æneæ petitio:& cõcedentis benignitas numinis exclusit piaculũ:nã his remotis sacrilegiũ cõmitteret. Timor anxius: aut perpetuũ est timoris epitheton aut certe verum timorem voluit significare vt separet ab eo qui ex cupiditate nascitur prosperũ:vt exultantiaq; hau.Corda pa.pul.prosit no.i mon.or. Bona breuitas. Nam detraxit his et esse nam plenum est ꝓsit et his ortas esse in mõtibus nostris:quod fecit elocutionis cã. Torquet:q sustinet regit. Quo fata torquet ostẽdit fata aliquatenus trahi non tñ vsq; quaq;: hoc enim dicit quo.i.ad quam rem.Petis istis:pro istis:nam si dicimus peto tibi.i.ꝓ te.Fas habeant:ius nec em̃ possent:æterna esse que ab hominibus facta sũt.Hora. Debemur morti nos nr̃aq;.Namq; sicut animi facta sũt imortalia:itu corpis ꝑeunt. Salu.Cęterꝝ studia nr̃a sicut aĩa ĩmortalia sũt. Certusq; incerta ꝑicula: hoc dicit casibus licentiã hæc petitio vult adimere.Nã æneas forte qua hõ est nauigatiõis debet timere ꝑiculũ:qd' perit:si ei⁹ nauib⁹ ęternitas detur. Cui tanta deo p.cui ac si diceret.nec regi qdẽ deoꝝ.Defũcte:liberate:vt O tãdẽ magnis pelagi defũcte ꝑiclis.Portusq; te.nautico vsus est Verbo:cũ de nauib⁹ diceret.Quæcũq;:hic ostẽdit aliquas esse pituras.Euaserit.vn.de vndis exierit cũ venerit ad eũ locũ de quo nauigaturus iã nõ sit. Alij legunt euaserit vndarũ periculũ.Mortalẽ eri.for.bene dixit mortalẽ.Nec em̃ põt fieri vt eadẽ res & mortalis sit & immortalis:ante ẽ vt desinat esse mortalis.Quales nereia clotho nõ tales dixit erunt:sic supra.Qualis mugitus fugit cum saucius aram Taurus Per pi.t. Ardentes & est figmentum poeticum.Adde.p.d.promissum tẽpus aduenerat.Turni iniuria.scilicet quam inferebat & modo iniuria est.αδικημα.id est iniustitia.hinc & apud comicos iniurius est qui audet aliquid cõtra ordinem iuris.& bene iniuria: quoniam & contra necessitatem fati.& contra rationem fœderis bella commouerat.

☞ mus ardet Vcalegon:incendia tam ięqua.i.tã magna & violentia:& qs de dep[illegible] ratib⁹ depepulit de ratibus tãtos ignes. dicite inq̃t qa fides est iã [illegible] ꝑsca.i. valde antiqua & ita sub obscura & debilis:sed fama est sup.perẽnis.i.ꝑ annos durãs & ad nos vsq; ꝑducta.Incipit aũt narrare quasi dictãtibus musis Tpe quo æneas formabat primũ in ida phrigia classem.s.suã &parabat peterẽ alta pelagi:ipsa berecyntia.s.cybeles q̃ in berecynto colitur genitrix.i. mater deũ.i.deoꝝ ferẽ affata iouẽ magnũ.s.sine exẽplo.his vocibus o nate da.i.cõcede peteñti sup.id qd' tua chara parẽs.i.mater poscit.te.i.regnit a te:olympo domito.i.postq̃ cœli dñs effectus es,& voti cõpos atq; oĩa potẽs. Incipit aũt docere qd velit Sylua pinea.i.in qua plurimę pin⁹ nascunt:dilecta mihi ꝑ multos annos fuit in summa arce hoc est apud gargara:lucus.i. incedua vt sit mihi lucus cõsecrat⁹: quo.i.ad quẽ lucũ supp.phrigi ferebant sacra lucus in quã existens obscurus.i.vmbrosus picea sup.arbore nigranti.i.ad nigredinẽ tẽdẽti:& trabibus acernis.i.ex acere arbore præciosa. Ego læta.i. libens & volẽs dedi has.s.arbores:iuueni dardanio.i.æneæ:cũ egeret classis.nõ ergo sacrilegus erat nec cõtemptor diuũ:timor anxi⁹.i.anxietatẽ afferre solit⁹ vrget nũc me sollicitã:qa sciuit classem ænęę appetẽdam ignibus:solue metus.s.meos de pectore meo atq; sine.i.ꝑmitte parẽtem.i. matrẽ tuam posse hoc precibus.i.ꝑ p̃ces:neu.i.neue: ipse vincantur quassate vllo cursu:neu vllo turbine uenti.prosit supple: ipsis ortas esse in nostris montibus. Fili⁹.s.iuppiter qui torquet sydera mundi.i.cui est rerũ oĩum potestas.contra.i.ecõtrario loquit hoc est respondet huic sic. O genitrix quo.i.in quam conditionem vocas fata:vt.s.contra fatorũ ordinationem corruptibiles arbores non corrũpantur nam nihil tam fatale volũt q̃ mortalia mori & corruptibilia corrumpi.vñ fatũ ꝓ morte vsurpant aut quid petis istis in datiuo.i.ꝓ istis.s.vilibus reb⁹ ac insẽsibilib⁹: petis ne sup.vt carinę factę manu mortali habeant fas.i.ius & ꝑmissum imortale.i.vt ĩmortales sint et vt æneas ĩcert⁹:qa mortal' et submergibilis:lustret.i.circunspiciat et experiat pericula existens cert⁹ i.tutus:eo ꝙ naues tutę essent:cui deo est tanta ptãs ꝑmissa.q.d.nulli pręterq; mihi.vn de animaduertit in esculapium qui hipolytum ab inferis reuocauerat.Immo.q.d.quinimmo id potius faciam:vbi.i.postq; naues defunctę.scilicet munere nauigandi et vehendi Aeneam sicut de ænea dictum est o tandem magnis pelagi defuncte periclis tenebunt finem.s.nauigationum et pro.i.portus ausonios:olim.i.aliquando tempore futuro:post septẽnales.s.errores:quęcunq; euaserit vndis quia perijt vna inter syrtes vt dictum in primo est:et vexerit ducẽ dardanium.s.æneam sup.ad arua laurentia:ego eripiam sup.ei formam mortalem et iubebo sup.omnes esse deas magni equoris: id est nymphas marinas:quales clotho nereia.id est nerei filiæ: et galathea secant pectore pontum spumantem.id est mare [illegible] mans.dixerat:scilicet Iuppiter.et annuit.id est nutu significa-
☞ [illegible]

...id ratū.i.firmū & solidū esse: p flumina fratris stygii.i. ...plutonis stygē dij cuius iurare timent ac fallere numē: & p ...torrētes pice & atra voragine.i. p stigias paludes & tre... ...nutu totū olympū. Ergo dies ,pmissa.i.tempus exoluē ☙ di ,pmissum aderat: & pace compleuerūt tempora debita: cum.i.qñ iniuria.i.violētia iniuita turni admonuit matrem.s. deorum depellere ratibus sacris.i.sacratis arboribus factas thedas id est faces ex thedis factas.

SERVIVS

¶ Noua lux.i. omnibus deorū ... & paulo post dicit. Ne.s. p ... & p hoc significat ... ad nauiū defensionē egressos non esse troianos: quia nu... verunt. Ite.d.p.alij huc vsq velūt matrem deum locutam: alij iungunt genitrix iubet. Obstupuere.r.timuerunt rutuli: timuit Mesapus numinis filius: timuit Tyberis: per hos autem gradus maior Turni designatur audacia: tale & i quarto. At non infœlix animi phœnissa. Et am.rau.so.licet antiqtas habuerit hic & hæc amnis: melius tamen est accipere rauca sonās pro rauce q̄ rauca amnis. Reuocatq pe.ty.ab al.nunc ip̄m deū territū dixit supra vndas fuisse pterritas & in se repressas. Animos to.di. magnanimitatē suā comprobat dictis. tale est illud econtrario. Turbatumq oculis. Hæc monstra petunt: appetunt. vt reginam petit. Iuppiter ipse scilicet qui omnib⁹ prestare cōsueuit vnde & Iuppiter dictus est quasi iuuans pater ergo auxilium solitū non circa Troianos accipimus: sed quod ipse prestare consueuit. Non tela neq ignes. Expectant rutulos. Nō expectant Troiani: vt rutulorum telis aut ignibus pereant: quia iam nauiū amissione perierūt. Maria inuia teucris. color est. nam rē quam troiani pro se putabant: in contrarium vertit dicens nauigationis auxilium & fugæ perdidisse troianos: quos constat pro fœlicitate habuisse nauigationis vitare discrimina. Rerum pars al. humane em̄ naturæ duo elementa cōcessa sunt scilicet mare & terra. Nil me fatalia ter. tacitis questionibus occurrit dicens si fataliter se ad italiam venisse dicunt: iam venerunt: completa sunt fata: & callide tacuit quod erat fatale. Troiani enim dicebant italię sibi regna deberi. & est oratorum questiones ita proponere: vt facilē solutionis sortiantur euentum. Si qua phryges præ se ia. quasi & ista contingant. Sunt & mea cōtra. Fata mihi hoc falsum est quod dicit Turnus. sed in arte rhetorica tunc cōceditur vti nobis mendacio: Cum redarguere nullus pōt: vt hoc loco. Quis enim vere potest scire Turno data essent necne responsa quia scit falsum esse quod dixit Argumentis probare dicta contendit dicens esse sceleratam gentē ob raptam sibi coniugem: in quo facto vtitur græcorum exemplo qui rapta Helena gentem deleuere troianam. Coniuge præerepta: inuidiose spōsam coniugem vocat. Nec solos tā... atridas iste dolor cur non in similitudine criminis sit pœne ☙ similitudo.

a Hic primū noua lux oculis effulsit[a]: & ingens:
Visus ab aurora cœlum transcurrere nymbus.
Ideiq chori: tum uox horrenda per auras
b Excidit: & troū rutulorūq agmina cōplet[b]
¶ Ne trepiditate meas teucri defendere naues:
Neue armate manus. maria ante exurere Turno
Quam sacras dabitur pinus: uos ite solutæ
c Ite deæ pelagi: genitrix[c] iubet: ¶ & sua quæq
Continuo puppes abrumpūt uincula ripis.
Delphinūq modo demersis æquora rostris
d Ima petūt: hinc uirgine mirabile monstrum[d]
Reddunt se totidem facies: pontoq feruntur:
e Quot prius æratæ steterant ad littora proræ[e].
Obstupere animis rutuli: conterritus ipse
f Turbatis[f] Mesapus equis conctatur: & amnis
Rauca sonans: reuocatq pedē tyberinus ab alto.
g At non audaci Turno fiducia cessit[g].
Vltro animos tollit dictis: atq increpat ultro:
¶ Troianos hæc monstra petunt. his Iuppiter ipse
Auxilium solitum eripuit: nō tela neq ignes
h Expectant[h] rutulos: ergo maria inuia tecris:
i Nec spes ulla fugæ: rerū pars altera adēpta[i] est:
k l Terra aūt in nostris manibus[k]: tot milia[l] gentis
Arma ferūt italæ. nil me fatalia terrent:
Si qua phryges præ se iactant responsa deorum.
m Sat fatis uenerique datum est[m]: tetigere q arua
Fertilis ausoniæ troes: sunt & mea contra
Fata mihi ferro sceleratam excidere gentem
Coniuge præerepta: nec solos tangit atridas
Iste dolor: solisq licet capere arma mycenis:
n Si perisse[n] semel satis est peccare fuisset
o Ante satis penitus nīō nō[o] gen⁹ omne perosos:
Fœmineum quibus hæc medij fiducia ualli:
p Fossarumq[p] moræ: leti discrimine paruo
q Dant animos. an[q] nō uiderunt mœnia troiæ
Neptūni fabricata manu considere in ignes.

A SCENSIVS

ASC. ¶ Hic primū noua lux. docet ergo q̄ō naues troianorū i nymphas mutatæ sint: & quomō id pdigiū aiosus turn⁹ in suū verterbat commodū: docēs id sibi a dijs factū ne amplius aufugerēt phryges eā aūt deorū esse volūtatē pbat ex simili. Nā sicut vlti sunt raptū paridis ita & æneę vlturi sint: cū par sit rō. Purgat preterea Turnus oia q̄ phryges de fatorū oraculis sibi pollicita adducere possent seq grecis collatū prefert: de qb⁹ oibus dicit Donatus sic. Dona. Hic primū debuerūt añ cōiurationē preire signa ne casu res facta videat̄ deinde vox sequit̄ vt cōiectura signorum firmet̄ Maria an. pulchre a loco in quo erāt possibilitatem sumpsit. Totidē vt appereret ip̄as esse q̄ fuerūt versę. Increpat.n. temeritas maxīa qui cū factū intellexisset: debuit poti⁹ fortunā suā deflere: Auxiliū solitū.q.d. q fugere semp soliti sunt. Tot milia: separa & deinde dic gentes Phryges: p cōuicio posuit. Solos atridas siluerūt pœnas primarū iniuriarū in atridas pulsi pria: luēt & istarū i nos iā extorres & iō ībecilliores: est ergo mirū exēplū: deprimit aūt oia illorū gesta apd̄ Troiā: & se Gręcis p̄pōit q nō fraude: sed vi velit adoriri. Hec ille. Ordo. ¶ Ordo est Lux noua.i.magna & insolita effulsit primū hic.i.in hac exustione nauiū: aut hoc loco dicto: & ingēs nymb⁹.i.lucida nubes: vis⁹ est trāscurrere celū.i.aerē: incipiēs.s.ab aurora.i.pte oriētali. Et chori idei.i.q sunt in tutela mr̄is deorū sup. visi sunt. Tū.i. insup: vox horrēda.i. metuēda & reuerēda cū horrore quodam excidit p auras & cōplet troiā.s. nouā in morē castrorū extructā & agmina rutulorū.i.populorum turni. O teucri ne trepiditate.i.ne cum timore festinetis: defendere naues meas.i.mihi propter pin⁹ sacratas. ve pro vel ne armatę manus.s.ad defensionē: dabit̄ turno ante.i.prius.i.citi⁹ aut facilius: exurere maria q̄ sacras pinus.i.naues ex pinib⁹ sacris mihi edificatas: vos scilicet adhuc naues ite solutę: inquit: deę id est effectę deę pelagi genitrix scilicet deum iubet. Et puppes scilicet ipsę naues incipientes a puppibus nymphæ fieri abrumpunt vincula quæq.i.q̄libet sua. scilicet vincula seu retinacula: ripis id est ab ipsis ripis: & petunt ima æquora: rostris demersis more delphinum & totidem facies virgineę: mirabile monstrum: id est quę res est mirabile monstrum: reddūt se: id est exhibent se emergentes ex aquis & feruntur ponto id est in mare: totidem lit. inquit quot proræ eratæ steterant ☞ prius

prius adentora:rutuli obstupuere animis & ipsee mesapus scilicet ductor exercitus:domitor equorum & filius neptuni:q audacissimus esse debuit:cunctatur.i.fixus mansit:existens coterritus & hoc equis turbatis:& amnis sonans rauca.i.rauce:quasi preclusa voce pre stupore translatio ab hoie a lupis viso supple coterritus cunctat:& ipse tyberinus s.deus hoc est tyberis reuocat pedem ab alto.s.mari.i.no audet influere thyrrenum mare in quod se nymphe ex nauibus facte receperant. At.i.fiducia.i. confidens virtus & animositas.no cessit.i. no amota est.turno audaci.i.a turno audace &tollit animos.s. suorum obstupescentium vltro.i.insuper dictis.i.verbis consolatoriis:atque increpat vltro.i.no solum no turbat aut sinit eos turbari:sed insup increpat atque redarguit turbatos dicens.Hec monstra.i.prodigia : petunt.i.affectant in perniciem & vltionem eorum troianos:qa ipse Iuppiter quem.s.dicunt sue perfectionis authorem:eripuit iis.i.eis auxilium solitum: qa no poterunt amplius nauibus aufugere vt hactenus aufugerunt Ipi troiani non expectant tela neque ignes rutulos.i.rutulorum manibus immissos hoc est debent iam no expectare sed vereri.Ergo.s. qa naues ablate sunt:maria supple . sunt inuia.i.inaccessibilia teucris.Nec vlla spes fuge sup. est eis reliqua Altera pars rerum.i. auxiliorum q in fuga collocabant est eis adempta.id est ablata:terra autem est in nostris manibus id est in potentia nostra est quicquid in terra nostra est:nam tot milia gentis itale.i.italice ferunt arma.s.contra tam paucos:quod tamen ob gloriam suam reticet . Responsa deorum.i.oracula fatalia:si phryges.i.troiani:iactant qua.i. aliqua prese nil terrent me.i.nihil moueor quod fatale eis fuerit in italiam puenire.Nam fat.i.satis datum.i. concessum est.s.troianorum & veneri.i.petitioni veneris:quod id est qa troes tetigere arua ausonie.i.illius partis italie:fertilis . Sunt &.i.etiam mihi mea.i.mihi fauentia fata contra.i.in contrarium.s.excidere ferro.i.gladio:gentem sceleratam.i.impiam coniugii violatricem & hoc coniuge prerepta.i.quia mihi coniunx lauinia prerepta est.Nec iste dolor s.de raptu coniugis:tangit solos atridas.q.d.etiam me tangit:nec licet.i.concessum est a diis solis mycenis.i.populis menelai:capere arma.s.contra raptorem coniugis.Et si dicantur phryges satis puniti propter raptum helene a paride factum & ita deos placatos dicit quod non quia si satis est perisse semel:fuisset.i.esse debuisset:satis ante.i.prius aut potius:peccare semel fuisset satis ante fuisset inquit satis peccare eos perosos modo non penitus omne genus fœmineum quia non se:q potius fœmine sunt quam viri dicendi sed alias oes fœminas verosimile est perosos esse quibus sup.est hec.s.sola fiducia medii valli.i.quia vallum habent inter medium:quo a nobis eripiunt & quibus more.i.dilationes fossarum.i.quas fosse faciunt:paruo discrimine.i.parua distantia leti.i.a morte dant animos.i.fiduciam:an non aut at non.per ironiam viderunt mœnia troiae fabricata manu neptuni considere in ignes.q.d.maxime:vt vero simile sic hæc parua castra & vallum modicum non posse diu stare.

PIERIUS

a ¶Lux oculis effulxit.In Ro.codice.& aliquot aliis,offulxit & obfulsit,habetur.Sed, effulsit, receptum. b ¶Agmina complet,& coplet,& coplerant,per,n,& ita reliqua scribuntur præpositione incolumi,in antiquioribus quibusdam codicibus. c ¶Genitrix iubet.In quibusdam codicibus antiquis ita scriptum inueni, Genetrixque iubet, sua quæque,continuo &c.vt sit,Vox excidit,ne trepidate.& quæ sequitur. Genetrixque iubet, vos ite solutæ,ite deæ pelagi,Sua quæque continuo puppes abrumpunt vincula. Sed enim genetrix iubet,ex persona deæ magis placet. d ¶Hinc virgineæ(mirabile monstrum)Reddunt se totidem facies.In Ro.codice legere est,mirabile dictu,Sed, monstrum,magis placet. Quod vero sequitur, Reddunt se totidem facies,in antiquis aliquot,Redduntur totidem,habetur. e ¶Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.Versus hic non habetur prorsus in Romano codice, neque in Mediceo,neque quidem in plerisque antiquis.nisi subditicius.Habetur locum in decimo,vbi nymphæ æneæ obuiam fiunt. Cæterum illud no omittendum,quod vbi inuenitur adscripticius non proræ,sed puppes legitur,Proræ enim pelago obuertuntur,& in littore puppes.In Oblongo vero codice,neque proræ,neque puppes legitur,sed,naues,Id autem loco suo examinabitur.Neque tamen dissimulandum quod in codice Porcio versus is,qui desideratur in aliis,inuenitur quidem,sed no ea ordine,quo in vulgatis exemplaribus.Sed ita trasposítus,ima petunt,hinc virgineæ mirabile monstrum,Quot prius Aeratæ steterant ad litora proræ, Reddunt se totidem facies,pontoque feruntur.Quæ quidem structura,si versus sit admittendus, f longe videtur elegantior. f ¶Turbatis messapus equis . Non placet,quod in Romano codice legitur, Turbatus præterea messapus, varie scribitur, nonnullis, vti dictum, ss, nonnullis pp,geminantibus,neque id constanter,aliis etiam vtramque cosonantem simpliciter scribentibus. g ¶At non audaci cessit fiducia turno . In codicibus aliquot antiquis ad cappacismum euitandum, transpositis dictionibus legitur. At non audaci turno fiducia cessit. Sed enim,cessit fiducia turno,versum reddit sublimiorem,validiorem que,qui languescere videatur,si fiducia h cessit legas. h ¶Expectant rutulos.In antiquis, expectant,Sed enim grammatici quidam in i hoc significato adimunt,s,vti alibi dictum. i ¶Rerum pars altera adempta est, Neque id placet,quod in Romano cod.legere est,dempta est,quum aures magis impleat, adempta, quod k forte factum per apostrophen. k ¶Terra autem in nostris manibus.Ita est in Romano codice,& in oblongo,& in Mediceo,sed in aliis quibusdam antiquis legere est,In manibus nostris. l ¶Tot millia gentes urma ferunt italæ. Milia, vnico, l, antiquissima veterum cosuetudine scriptum.In codicibus antiquis plerisque,Gentis legitur,quod genitiui casus multi voluit esse,gentis italæ.Sed mihi figaratum magis videtur,gentis legere,atque ita nescio quid elegantius præ m se ferre. m ¶Sat fatis venerique datum est.In Romano quidem codice.& in Mediceo,est,habetur, in aliis vero minime,perinde ac etiam in eo loco.Sat patriæ priamoque datum absque est,legitur n quod longe concinnius videtur. n ¶Sed periisse semel satis est.In codicibus nonnullis admodum vetustis legere est.Si periisse.& pro peccare, peccasse, Nam si, sed, legas, ratiocinium illud non nihil impetum concitatæ orationis remorari videtur,quæ nihilo serius tamen decurrit,dicendo,si,In quo illud vnum est negotium vt ad obiecta respondeatur.neque nunc per interpellationem,dum res geritur,retardetur. Affirmatiua enim omnis enunciatio moram trahit,quæ in condicinali,vel coniunctiua properatur. o ¶Penitus modo non genus omne perosos fœmineum.In codicibus aliquot antiquissimis,modo nec genus.Sed recte Seruius non aduerbium agnoscit.Est & vbi, perosum legatur,sed corrupte:Nam perosos legendum,quod duorum infinitiuorum, Periisse,& peccare, suppositum est. p ¶Quibus hæc medii fiducia valli fossarumque moræ leti discrimine paruo dant animos.In Romano codice legere est,Fossarumque mora et leti discrimine paruo.Dant animos.In eodem,in Portio & aliis quibusdam manu scriptis, discrimina parua.legitur per appositionem,quod valde placet. q ¶An non viderunt.In antiquis plærisque codicibus, At non,legitur, particula ea confutationibus,comparationibus,& redargutionibus apta.vt at non sic phrygius penetrat Lacedæmona pastor.

similitudo. Si culpa timetur supplicia quoque geminantur.Penitus modo non genus omne perosos Fœ.modo omne genus fœmineum no eos penitus perosos dicebat.Locutus est aut figurate.Fossarumque mo.quasi no tutela:sed mortis dilatio. An no viderunt legitur & at no Si an no absoluta est.Si at non est inceptiua particula ad ornatum pertinens. Hora.ato deorum quicquid in Cœlo regit.Tale est:at non sic phrygius penetrat lacædemonia pastor.

SERVIUS

SER. Vallum Vallus.

¶Vallum dicitur ipsa munitio: nam valli fustes sunt quibus vallum munitur:ipse de sustentaculis vitium primus vallos sub tecta referto.No ar.m.u.bene arma generaliter dixit:nam ipse no habuit a Vulcano:sed solum gladium.vt est.Quem dauno igni potens deus ipse parenti. Fecerat & stygia cadentem tinxerat vnda:per hoc autem quasi latenter dicit se achile meliorem qui se Troianos etiam sine diuinis

a ¶Sed uos o lecti[a]:ferro quis scindere uallum
Apparat:& mecum inuadit trepidantia castra:
Non armis mihi uulcani:non mille carinis
Est opus in teucros:addant se protinus omnes
Hetrusci socios tenebras & inertia furta
b Palladii cæsis summæ[b] custodibus arcis
c Ne timeant:nec equi cæca condemur in aluo[c].
Luce palam certum est igni circundare muros.

ASCENSIUS

¶Sed vos o electi ferro.Continuo prosequitur turnus cohortationem suam circa quam partem nihil habemus donati.¶Ordo igitur est. Sed vos o sup.viri lecti.i.delecti ad militiam aut inter delectos electi qs sup.vestrum:apparat scindere vallum.i.castrorum æneadum munitionem & quis vestrum: inuadit mecum castra trepidantia id est aut fragilia & infirma aut phrygum trepidantium mecum Omnia mire dicta. Nam Pier.

Haud sibi cū danais rem faxo:& pube pelasga
d e Esse putēt[d]:decimū[e] quos distulit hector in annū
f Nūc adeo melior qm̄ pars acta diei:[f]
Quod superest lecti bene gestis corpora rebus
g Procurate viri:& pugnam sperate parati.[g]
¶Interea vigilū excubiis obsidere portas
h Cura datur mesapo:& mœnia cingere flammis.[h]
Bis septem rutuli:muros qui milite seruent
i Delecti:ast illos centeni[i] quēq; sequuntur
k Purpurei[k] cristis iuuenes auroq; corusci.
Discurrūt variantq; vices fusiq; per hærbam
Indulgent vino:& vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes:noctem custodia ducit
Insomnem ludo.

[...]ri vtitur tēpore vt rem nō ge[...] iam sed iam nō geri fiducia quod significet:dicit lectos: vt [...] virtutis admonitos faciat.di[...] meciā vt se participē laboris [...] doceat. dicit ferro vt instrumēti [...] monstret:dicit castra trepi[...] vt facilitatem rei indicet. Nec mihi opus.i. nō indigeo [...] ad vulcano i teucros.i. ad excidiū teucrorum:armis vulcani: sicut achilli post fuisse legit̃ cui thetis mater vulcania ꝓcurauit arma: nec est etiā opus mille carinis tot [...] vii dicunt̃ græci: vñ & in se[...]cundo. Nō anni domuere decē. nō mille carinę. Addant permit[...]tentis verbū.i.cōcedo aut pmit[...]to:vt oēs hetrusci addāt se socios teucris ꝓtinus .i. porro tenus.i. circunquaq;:aut statim:tñ supp. ne timent .i. non opus est vt ti[...]meant vel admoneo ne timeant tenebras .i. ne per tenebras ado[...]riar & furta inertia.i.q̄ inertibus nō strēnuis viris cōueniunt pal[...]ladij.i.quibus vlyxes cum socijs palladiū ex arce troiana sustulit vt in secūdi principio visum cu[...]stodibus summę arcis.s.ilij cęsis. i.interemptis per insidias. Nō ti[...]meant inqt.q.d.nos id nō facie[...]mus:nec nos cōdemur.i. abscon[...]demur vt græci in aluo cœca .i. tenebrosa:equi.s.lignei Certum est.i.deliberatū & decretū est mi[...]hi:circūdare muros igni.i. obsi[...]dere castra & ea perseq incēdio: luce:ergo nō per tenebras:& pa[...]lam: ergo non per inertia furta. Ego faxo.i. fecero aut faciam vt sup.haud.i.nō putent rē.s.milita[...]rem:hoc est bellū esse sibi cū da[...]nais & pube pelasga.q.d.imbel[...]li & ignaua respectu nostri:quos scilicet danaos & pelasgos He[...]ctor distulit .i. dimouit a victo[...]ria & pr̄ia:aut extendit in castris versantes:in.i.vsq; ad decimum annū.Nunc o viri lecti.i.egregij qm̄ melior .i. maior . aut magis opportuna pars diei:est acta.i.transacta:adeo.i. oīno qđ.i. q̄ res: superest.i.reliqua est vobis faciēda:aut qđ.s.diei superest.i.quā[...]tum huius diei reliquū est ꝓcurate.i.reficite corpora vestra:reb⁹ gestis bene.i.fœliciter qđ cōtra portentū dicit:& vos parati.i. re[...]fecti sperate.i.affectate & appetite pugnā.s.cōtra troianos: aut li[...]cet Seruius aliter sentiat.sperate.i.cū spe expectate pugnā.i. inua[...]sionē teucroꝝ:nā nō tam parui fecit troianos vt nō putet se pos[...]se ab eis inuadi:frustra enim aliter excubias instituisset:vñ addit poeta.Cura obsidere.i.obsidendi :ab obsido nō obsideo : portas scilicet nouę troiæ aut castrorum troianorum:excubijs.i.cum ex[...]cubijs vigilum.i agendi vigilias nocturnas:& cingere.i.cingen[...]di mœnia.id est vallum castrorum flammis datur:interea: dum scilicet

scilicet se reficiunt mesapo. Bisseptem .id est quattuordecim rutuli.delecti supple sunt . qui seruent . id est obseruent ne quid inferat aut exeat muros scilicet castrorum:milite.id est manu seu multitudine militum.ast.i.sed illi sequuntur cēteni iuuenes pur[...]pureis cristis.i.habentes in galeis cristas purpureas & corusci. id est fulgentes:auro:sequuntur inquam:quemq;.id est quemlibet centurionum discurrunt & variant: vices.i. exercent se militari[...]ter.& ipsi fusi.per hærbam indulgent vino: & vertunt.i. fundi[...]tus ebibunt crateras: a nominatiuo crateres tertiæ declinationis cuius singularis hic crater: ahenos. id est ęreos : Ignes collucent scilicet in castris & custodia:ducit ludo . id est ludendo : noctem insomnem.id est sine somno.

uinis armis superare posse cō[...]fidit. Addant se.p.o.ne timere vi[...]deatur auxilioꝝ multitudinē.di[...]cit esse incremēta victorię.Luce. p.ꝓpter tenebras & furta incerta Quos distulit Hector bñ solius Hectoris facta est cōmemoratio vt ostendat̃ ipse perijsse q potuis[...]set esse terrori ꝓpter qđ vult Ae[...]neā nihil fortiter fecisse i bello troiano.Melior.q.p.a.d.i.maior & prima.Bñ.g.c.r.in eo tm̄ q̄ ho[...]stes non ausi sunt egredi.Pugnā spe.pa.s.cōtra troianos: nō a tro[...]ianis ne videat̃ cōtra supradicta oia nūc socijs inferre timorē. vi[...]gilum ex. Excubiæ sunt diurnæ vigiliæ nocturnæ Centeni.q.cē[...]turionū.s.ex more romanæ mili[...]tiæ.Nam ex numero militū:qui eos sequuntur gradus dignitatis apparet.vertunt .c.a.porāt & est hemistichiū ennianum. Excubię. Vigilię.

PIERIVS.

a ¶Sed vos o lecti ferro quis scindere vallum apparat.In cod.aliquot antiquis sed vos electi.Legit̃ quod nequaq; placet,illud nō ita repudiauerim,quod in Med.& alijs cod.peruetertibus habetur, ferro qui scindere vallum.Et in aliquot ex his apparet. Non per interrogationem sed per enūtia[...]tum,quamuis interrogatio non displiceat. b ¶Cæsis summæ custodibus arcis.In Ro.codi. cæsis latæcus,ar,legitur:in quibusdā alijs late aduerbialiter,horū vtrumq; fœdiorem ostendit ce[...]dem:sed epitheton summæ,propriū est arcis.Et homericum est carmina repetere, quod nōnunq; Virgilius imitatur. c ¶Nec equi cæca condemur in aluo.In Rod.cod.alueo.Vnde in quibus[...]dam alijs antiquis,cæco:sed de alueo nō admodum sollicitus fuerim. Quod vero cæco,an cæca legendum sit,attus quidē virili genere aluum posuit:sed Virgilium ait nonius fœmininū protu[...]lisse. d ¶Cum danais rem faxo & pube pelasga esse putent.In cod.Med. & aliquot alijs antiqs esse ferant,legitur. e ¶Decimum quos distulit hector in annum. Legere est in antiquo codice decumum per v,in pene vltima,& in antiquissimo codice actionum in verrem. M.Tullij, sem[...]per decumas,notatum animaduerti,& agri veientani decumas votas e, ita passim apud liuium in veteri cod.& quartionis decumi ,augusti liberti monumentum alibi citauimus ,ne quis hoc per librariorum imprudentiam scriptum putaret.Sed quia ętas illa in augusti gratiam ita scribe[...]re consuerit.Cuiusmodi exempla locis pluribus recitata sunt. f ¶Pars acta diei. In plerisq; co[...]dicibus antiquis diei est,legitur,quod sua me offendit exilitate , quum absq; substantiuo verbo concinnius omnino versus hic enuntietur. g ¶Et pugnam sperate parati. Antiqui omnes co[...]dices,quotquot inspexi,sperate parari,legunt.Quod etiam agnoscit Seruius,cum dicit,cōtra tro[...]ianos,non a troianis scilicet parari pugnam. h ¶Cingere flammis.In anti.flamma:sed magis placet flammis, numero multitudinis vt negotium id multorum opera procuratum indicet. i ¶Centeni quemq; sequuntur. In Romano codice,secuti,legitur in reliquis sequuntur & secunt̃. k ¶Purpurei cristis iuuenes. Sunt codices in quibus purpureis cristis legatur : sed figuratum ma[...]gis,purpurei & huic similis nominatiuus sequitur,auroq;,corusci ,quamuis etiam dici possit,co[...]rusci purpureis cristis,auroq;.

SERVIVS.

¶Trepidi formidine festini pro[...]pter formidinē nā nō est iteratio quæ esset si trepidi formidantes accipiant̃. Pōtes qui fiunt in mu[...]ris anguftioribus . Propugnacu[...]la pinnas.Rectores iuuenū legit̃ & iuueni.si iuueni ascanio si iu[...]uenum magistros militū accipe sortita peri.sorte diuisa ad defen[...]sionem pericli.Quod cuiq; tu.ē: exercet vnuqsq; vices ad id qđ accepit tuēdū. Ida venatrix a ple[...]nisq; ida mater Nisi accipit̃ quia dixit venatrix : nam si montem volueris accipere:abusiue idam venatricē dictā intellige pro ve[...]nationib⁹

Hæc super e vallo ꝓspectant troes:& armis
Alta tenent:necnō trepidi formidine portas
Explorant.pontesq; & propugnacula iungūt
Tela gerunt:instāt Mnestheus acerq; Serestus
Quos pater æneas:si quādo aduersa vocarent:
Rectores iuuenum:& rerū dedit esse magistros.
Omnis per muros legio sortita periclum
Excubat:exercetq; vices:qđ cuiq; tuendū est.
Nisus erat portæ custos acerrimus armis

ASCENSIVS.

¶Hæc sup e vallo &c.Docet quā cōtra defensionē pararent teucri vtq; nisus de Aenea adeūdo sol[...]licitus curialiū amicū allocutus sit vñ dicit Donatus sic.Iuueni: ascanio:aut appellatione vnius oēs intellexit.Nisus:q̄ cito dixit nomē patris:locū in quo nat⁹:& quibus esset studijs: Troiana in[...]duit ar.cęteris pulchrior pulcher[...]rimus aūt cū esset armatus. Dira cu. cogitationes maximas deus aliquis mouet:an ipsa sibi mens deus est.Hęc ille.Ordo est Troes ꝓspectant hæc super.i.desuper:e vallo & tenēt . id est defendūt & Dona. Ordo.

A protegūt

Hyrtacides: comitem æneæ quē miserat Ida
Venatrix iaculo celerem: leuibusq; sagittis.
a Et iuxta[a] comes eurialus quo pulchrior alter
b Nō fuit æneadum: troiana nec[b] induit arma:
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
His amor vnus erat: pariterq; in bella ruebant.
Tum quoq; communi portam statione tenebāt.
Nisus ait. ¶ dii ne hunc ardorē mētibus addunt
Euriale: an sua cuiq; deus fit dira cupido?
Aut pugnā aut aliquid iādudū inuadere magnū
Mens agitat mihi: nec placida cōtenta quiete est.
Cernis quæ rutulos habeat fiducia rerum.
c Lumina rara micant: somno vinoq; sepulti[c]
Procubuere: silēt late loca percipe porro
Quid dubitem: & quæ nunc aio sentētia surgat.
d Aeneam acciri omnes[d] Populusq; patresq;
Exposcunt: mittiq; viros: qui certa reportēt.
Si tibi quæ posco promittūt (nam mihi facti
e Fama sat est) tumulo videor reperire[e] sub illo
Posse viam ad muros: & mœnia pallantea.

PIERIVS.

a ¶ Et iuxta comes euryalus. In anti. aliquot exempla. & nisum
b iuxta euryalus, legitur. b ¶ Troiana nec induit arma. In an
c tiquis aliquot cod. neq; induit, suauiori nūero legit. c ¶ Somno vinoq; sepulti. In Ro. cod. & aliquot aliis legere est, soluti non sepulti, vt soluunt se somno, & lyeus eo quod soluat appellatus. Seruius sepulti quasi sine pulsu interpretatur. Sed & inferius quoq; codices oēs veteres, soluti, legunt in hanc sententiam. Illud vero Ouidianum ex secūdo fastorum. Vtq; videt comites somno vinoq; sepultos: sunt qui grauatos legāt.
d ¶ Aeneam acciri oēs, populusq; patresq; exposcūt. In antiquo quodā cod. omnis. Vt quadret cum viciniori populus, quod nō ita mihi satisfacit, quū dilatatio totius in partes figura lōge vestutior videatur. Quare oēs oīno magis placet: sed enim & populos. In veteri codi. noīatiuo singulari legitur. Quam dictionem ita scriptam in legibus. xii. tabularum Victorinus
e adnotauit, vt alibi ostendimus. e ¶ Tumulo videor reperire sub illo posse viam. In codicibus aliquot peruetustis, aperire legitur, quippe, viam quæ clausa erat hostium obsidione, neq; quidem timendum syllabę, quia locus cōmunis est.

¶ protegunt alta scilicet ꝓpugnacula armis. s. suis nec nō. i. insuper ipsi trepidi. i. trepidātes & festinātes formidine. i. ꝓpter formidinē: explorāt. i. scrutant̄ portas: an. s. satis firmiter clausę atq; munitę sint: & iungunt. s. portis pōtes. s. ligneos quos sursum trahunt: & ꝓpugnacula. i. pinnas ferro munitas. qbus hostē arceāt & gerūt. s. ad muros: tela. i. iacula & missilia ac saxa: Mnestheus & cerestus acer. i. strēnuus vir (de his aūt in quinto in nauali certamine visum est) instāt. s. operi. i. instanter intendūt quos. s. duos: pater æneas dedit iuueni. s. ascanio (sic em̄ Donatus legit addēs iuueni ꝓ eo qd' est iuuētuti etiā positū intelligi posse Serui⁹ q̄q; iuueni legi posse asserit & iuuenum) & magistros: rerū. s. gerundarum: si aduersa: veluti hostiū oppugnationes & obsidiones: vocarēt. i. exigerent. s. eoꝝ accurationē & ꝑsidium. Ōis legio. i. exercitus troianoꝝ: excubat. i. extra cubiculū degit h' est vigilat: per muros. i. in circuitu murorū sortita. i. postq; per sortes qlibet qd' obiret acceperat: periclū ꝓ eo qd' est periculū. i. locū periculosum hoc em̄ pacto nulla pōt esse inter milites q̄rimonia qa q maius pīculū obire cogunt̄ & difficiliorem ꝓuinciā gerere: nō inuidia cuiusq; sed forte id factum agnoscūt: & exercet vices. i. vicissim & per vices: qd' tuendū. i. defendendū & protegendū est cuiq;. i. qsq; qd' suę ꝓtectioni deputatū est & ne simul oēs excubuisse putent̄: qd' diu durare nō posset: addit: exercetq; vices &c. Nisus hirtacides. i. hirtaci filius: acerrimus. i. maxime strēnuus armis. i. in reb⁹ bellicis: erat custos portę. quem. s. nisum ida. s. mater eius hoc noīe dicta venatrix. i. venationi intēdere solita sicut & parthenię v̄gines in arcadia: aut ida. s. mons siluosus in phrygia. venatrix. i. venationi cōueniēs miserat Aeneæ comitē: celerē. i. expeditū: iaculū. i. qa solū iaculum portare solebat & ita velocissimo cursui intēdere: & sagittis scilicet ex arcu mittendis cū iaculū manu mittat̄ leuibus. i. nō ponderosis. Et euryalus iuxta sup. ipsum nisum erat etiā custos: quo alter æneadū ꝓ æneadaꝝ. i. inter ęneadas nō erat pulchrior nec induit adhuc. s. arma troiana: existēs puer signans ora intonsa. i. imberbia & leuia adhuc: prima iuuenta. i. in flore iuuente: & ita nondū habilis visus fuit ad arma sed tunc primū cœperat deputari armis: aut nec alter troianoꝝ induit pulchrior arma troiana ita vt arma troiana illum maxime decerent: nā quō se quoq; inter labores troiæ eruditum diceret a patre si fuerit eatenus inermis: vnus. i. vniformis amor. i. dilectio vehemens: erat his. s. duobus & ritebāt pariter in bella. (Si in bella ruebant quō dicit Seruius q̄ troiana nec induit arma sic intelligi q̄ nondū armat⁹ fuerat. Illud ergo nec: non determinat induit: sed alter pulchrior vt sit nec alter pulchrior &c.) & tenebant tum quoq;. i. etiā tūc portā cōmuni statione. i. deputati ad standū ꝓ portis in eodē loco. Nisus ait. s. ad euryalū. O euryale addunt ne dii: aut ne. i. an dii: addunt mētibus nostris. s. hūc ardorē. i. hunc vehementē affectū ad aliquid noui & insoliti perficiendū: hoc est an genii (quē nos angelum ac spm̄ nobis deputatū dicimus) alicui⁹ inspiratione mouear: an cuiq; sua dira. i. vehemens & execrabilis cupido: fit deus id est principiū motionis quod cōpetit. vide Seruiū egregie hūc locū ꝓsequentē. hoc est an ego inspiratione alicuius boni numinis ad facinus magnū initigar: an prauitate ꝓprie mentis ad ali-
quid

quid imprudenter gerendū mouear. Mens agitat. i. versat & meditatur mihi iamdudū. i. iam a pauco tēpore aut pugnā: aut inuadere aliquid magnū: nec ipsa mens est cōtenta quiete placita. i. nō pōt quiescere etiā si quiescere coner. Cernis. i. vides: quæ id est qualis & q̄ta fiducia rerū habeat. i. teneat rutulos? Lumina scilicet nocturnorum ignium micant rara ipsi sepulti. id est sopiti & obruti somno & vino: procubuere. id est procul extēsi cubuerunt: loca silent late. Percipe porro. id est profundius. quid dubitem. id est cogitem (dicit Seruius) aut reuera: quid dubitem id est cum dubio formidem. & quę sententia surgat nunc animo id est quid decreui (Sub obscura sed opportuna obscuritate est oratio. Nam in re quam palam enunciare erubescimus ex industria obscuri sumus: sicut hoc loco nisus qui duo dicit vnum se dubitare & alterum constituisse: dubitare an populus & patres permittant euryalum ad facinus insolitum & magnum assumi in socium q̄ se pro amicitia poscere dicit: constituisse autem ad Aeneam proficisci per medium hostium). Omnes & populus & patres: exposcunt Aeneam acciri. id est aduocari ad nos: & mitti supple aliquos: viro. id est ad virum. qui reportent scilicet ab eo certa. id est quid nobis in hoc casu agendum sit aut secundū Seruium qui vult re vacare sic: qui reportent. i. id afferant & portent
viro. i.

nationibus abūdant. nam venatrix ꝓprie est q̄ venat̄ nō q̄ venationibus abūdat. Iaculo s. bn̄ inducit Nisum esse optimū iaculatorē & hanc ꝑmittit armorum peritiā q̄ post plurimū potenit in Euryali defensione. Troiana nec induit arma: hoc est qui nōdū bellicosa arma induerat: i. acceperat hoc dicit pulcher quidem erat: sed nondū bellādi peritus. Dii ne hūc ardorē mentibus addūt Euryale? An sua cuiq; deus fit dira cupido? Apud Plotinū philosophū & alios q̄rit̄. Vtrum mētis nostræ acies per se ad cupiditates & cōsilia moueat̄ an impulsu alicui⁹ numinis: & primo dixerūt mētes humanas moueri sua spōte deprehenderunt tn̄ ad oīa honesta impelli nos genio & numine quodā familiari qd' nobis nascētib⁹ dat̄ praua vero nostra mēte nos cupere & desiderare: nec em̄ pōt fieri vt praua numinum voluntate cupiamus: qbus nihil malum cōstat placere: vn̄ nūc hic ortus est sensus. Hoc em̄ dicit nisus. O Euryale dii nostris mētib⁹ cupiditates iniiciūt & desideria: an fit deus mētis ipsa cupiditas Mētibus ad bn̄ addunt: nā aīus sui natura prudens est: sed ei addit̄: vt aliqd impatiēter desideret. Dira: magna aliqd magnū. s. per hostes trāsitū. Mēs agi. mi. molit̄. Quiete: mō ocio non somno nā in vigiliis fuerat collocat⁹. Cernis q̄ ru. habeat fi. re. ipsius desiderii vult esse rōnabiles causas. Somno vinoq; se. alterum pēdet ex altero: & sepulti quasi sine pulsu & nil sentiētes. Porro hortātis est. Quid dubitē i. cogitē: ois em̄ cogitatus in dubitatione est añ sniam. Populusq; patresq;: transfert in troianos Romanā cōsuetudinem: vt solet plærūq;: prius em̄ iubebat ppls post cōfirmabat senatus. Reportent portent: nā re vacat: Si tibi q̄ pos. pro. Poscere est scd'm var. Poscere quotiens aliquid pro merito nostro deposcimus: petere vero est Petere cum aliquid humiliter & precibus postulamus & bene Euryalum q̄ nolit ducere latenter ostēdit Mœnia pallam. vbi credit nunc Aeneam.

¶viro.id eſt ad virum ſcilicet Aeneam certa ſcilicet noua : de rebus noſtris.Sed dubito ſupple ſi ſcilicet patres promittunt . id eſt promittunt tibi aut permittunt tibi.id eſt de te quæ poſco.id eſt cupio.promitti .id eſt te mecum proficiſci . Nam mihi. id eſt geſtorum eſt de me:fama facti eſt ſat.id eſt ſatis ſcio ꝙ ex claritate ge ſtorum merueris conceſſionem gerendorum . Aut potius fama facti ſcilicet tui:eſt mihi ſat.id eſt ſatis nihil diffido de te: cogno-ſco te ſatis virilem:ſed dubito de conſenſu patrum . dicit autem quę ſententia ſurgat.videor ſcilicet mihi poſſe reperire viam ad muros & ad mœnia pallantea . id eſt ad Euandrum vbi Aeneam eſſe putabat:ſub illo tumulo . id eſt eundo ſub illo tumulo . id eſt colliculo quem vides . hoc enim dicens monſtrauit ille tumulum . id eſt tumorem quendam terræ per noctem prominentem.

a ¶Obſtupuit magno laudū perculſus[a] amore
Euryalus:ſimul his ardentē affatur amicū.
¶Me ne igitur ſociū ſummis adiungere rebus
Niſe fugis:ſolū te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes.
Argolicum terrorem inter troiæꝙ labores
Sublatū erudiit:nec tecū talia geſſi
b Magnanimū Aeneā:& fata[b] extrema ſecutus.
Eſt hic eſt animus lucis contemptor:& iſtum
Qui vita bene credat emi:quo tēdis honorē.
¶Niſus ad hæc:¶equidē de te nil tale verebar:
Nec fas:nō ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter:aut quicūꝙ oculis hæc aſpicit æquis:
Sed ſi quis:quæ multa vides diſcrimine tali:
Si quis in aduerſum rapiat caſuſve deuſve:
Te ſupereſſe velim:tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptū pugna præcioꝙ redēptum
Mādet hūo ſolita:aut ſi qua id fortuna vetabit:
Abſenti ferat inferias decoretꝙ ſepulcro.
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris:
c Quæ te ſola puer multis e[c] matribus auſa
Proſequit̃:magni nec mœnia curat aceſtæ:
¶Ille aūt¶cauſas nec quicꝗ nectis inanes:
Nec mea iam mutata loco ſententia cedit.
Acceleremus¶ait:vigiles ſimul excitat:illi
Succedunt:ſeruantꝙ vices ſtatione relicta.
d Ipſe comes Niſo graditur:regēꝙ requirunt.[d]

PIERIVS.

a ¶Perculſus amore, vt ſæpe dictū. Veteres oēs codi.percuſſus legunt,per ss,geminatū. b ¶Et fata extrema ſecutus. Nō placet,quod in Ro.cod.fama legitur: quum,ſecutus extrema fata ſit omnino caſta lectio. c ¶Quæ te ſola puer multis e matribus auſa proſequitur. In Ro. codice,multis a matribus,habetur in quo vel,procul,aut,diſſeparata,intelligendum eſſet. Sunt etiam cod.in quibus legas multis e matribus vna.Sed enim eſt hoc ſuperfluum, quum iam ſola, dictum ſit.Magis vero me mouerit,quod verbum, perſequitur. In antiquis codicibus aliquot, non proſequitur notatum eſt. Tangit enim hoc perſeuerantiam in ſequendo gnato. d ¶Regemꝙ requirunt.In antiquis aliquot codicibus reuiſunt habetur.

SERVIVS.

¶Summis adiungere rebus ſummum & extremū dicimus & laudabile. Bene ergo in re dubia ſermone vſus eſt dubio: Nam hoc dicit non debes me nec a tua gloria nec a periculis ſegregare .Genitor bel.a ipē puer eſt:nec dum probatus:vnde ſe & ab illis temporibus:& a patris virtute commendat. Argolicum. ter quē grę ci inferebant. Sublatū: ſuſceptū. Eſt hic eſt animus.Hic pōt eſſe& aduerbium demonſtrantis vt ſit eſt hic. id eſt in meo pectore poteſt & ſic accipi : vt dicas hic eſt animus lucis contemptor. Hoc eſt iſte animus:ergo hic & pduci poteſt & corripi. Iſtum qui vita bene credat emi quo tēdis honorem. Quo ten. id eſt ad quem niteris: libenter emat vita.id eſt vitæ præcio . Nil tale verebar: quale tu ſuſpicaris.Hęc humana negocia:vel quæ loquitur .Mādet humo:multi hic diſtinguūt: aliꝫ iungunt: mandet humo ſolita:vt commendet in terra:ſolita autem fortuna quæ pꝛīs inuidere conſueuit: Stati. hinc trahens colorē ait:inuida fata pꝛīs & fors ingentibus auſis Rara comes. Abſenti ferat īferias . Hoc eſt cœnotaphion faciat & impleat honorem ſepulchri.E matribus: E nobilibus: Nam matres non niſi nobiles dicimus: vnde & matronæ dictæ ſunt: ſcimus autem non omnes mulieres in Sicilia remanſiſſe.Nam legitur in.x. Et mœſtum iliades crinem de more ſolute.Ille autē : hoc loco eſſe interruptam orationem.Niſi intelligimus. Vigiles ſimul excitat:qui vigilarum officium ſimum habebant. Seruantꝙ vices: hic diſtinguendum eſt alias ſenſus non procedit.Regemꝙ requirunt regis filium vt magnū reginę:ſed enim miſeratus amorem.

ASCENSIVS.

¶Obſtupuit.Recitat n̄ſum Euriali & rurſus.Niſi ipſum a pſenali &... ratione ob matrē dehortātis & tādem conſentientis vñ Donatus hoc ſolū dixiſſe nobis permiſſus eſt.Sed ſi quis . Oīa huc refert ꝙ in cauſa minus ſpei & plus timoris ineſt.Hęc ille.Ordo eſt.Eurialus perculſus magno amore.i.deſiderio laudū obſtupuit.ſ.nouitate rei & affatur ſimul .ſ. cū ſtupeſceret amicū.ſ.niſum :ardentē ſcilicet cupiditate gl̃ię & rei gl̃ioſę gerendę.Igit̃ quia.ſ.te dubitare dicis & rē aperire nō audes:ne i.an o Niſe:fugis.i.refugis & renuis adiungere me rebus ſummis.ſ.quas gerere paras mittā te ſolū in tāta pericula.q.d.nequaꝗ id fecero:vl̓ vis ne vt ego mittam te ſolū.q.d.id nō recte velis: qa opheltes genitor .i. pater me⁹ qui me gn̄auit :aſſuetus bellis.i. vir ab ineunte ætate rei militari aſſuet⁹ nō erudiꝫt me ita.ſ.vt me ſociū fugere debeas nō erudiꝫt dicit ſublatū.i.educatū: inter terrorem argolicū.i.quē argolici inferebant:& cū ad verū inſtituerentur in re militari iuuenes: & inter labores troiæ.i.'cū troia inceperat laborare penuria bellatorū nec ego geſſi tecum talia.ſ. vt fugias me vñ etiā apparet prius armatū fuiſſe: ſecutus tecū magnanimum Aeneā & fata extrema.i. vſꝙ ad fatalē terram. Hic aīus.ſ. meus eſt: eſt inquit contemptor lucis.i.vitæ præ gloria :aut aīus eſt: eſt inquit etiam ſup. hic.i. in hoc corpore meo:cōtemptor lucis.i.vitę:& qui credat iſtū.i.tuū & a te modo contemptū honorē quo.i.ad quē:tēdis.i.pperas:bñ emi vita.i. p̃cio vitę Niſus ſup. reſpōdit ad hæc.ſ.Euryali dicta. Equidē.i.ego quidem o Euriale nil.i.nō aliqd . ego non verebar de te aliqd tale.i.ſatis confidebā v̓tuti & aīoſitati tuę:nec fas ſup. eſt me de te quicꝙ dubitare:non ſup.fas eſt ita.i.ſicuti verum aut qd̓ ſentio dico: magn⁹ Iuppiter referat.i. reducat me ouantem.i. mediocri victoria letantē Iuppiter dicit:aut quicūꝙ ſup.de⁹ aſpicit hæc oculis equis.i. fauorabilibus:ex cuius.ſ.inſpirationibus eā mentē cōceperat.Sed ſi quis.i.aliqs:ſi quis ingt ve pvel caſus vel deus:quæ.i.qualia.ſ.pericula.aut q̃.i.quas res:tu vides multa.i.plurimas.in ſup.tali diſcrimine.i.periculo: quale eſt per medios hoſtes viam captare:rapiat ſup.me (ſed id timore mali ominis non pfert)in aduerſum.i.rē aduerſam.ſ.in mortē:ego velim te ſupereſſe.i.ſuperuiuere poſt mortē meā.tua ętas eſt dignior vita ſcilicet ꝙ mea:q veterior ſum velim ingt te ſupereſſe vt ſit qui mandet humo ſolita.i.ſepeliat me raptū.ſ.morte in pugna.i. inter pugnandū:& redemptum p̃cio ſicut achilles hectoris corpus reddebat:aut ſi qua fortuna: vetabit id:videlicet me habere legitimam ſepulturā:vt ſup.ſit aliquis q ferat mihi abſenti ferias.i. ſacrificiū inferis placandis fieri ſolitū: & quod coret.i. ornet me in ſepulchro.ſ.inani:qd̓ in neceſſitatis caſu p vero reputet̃.Neu ego ſim miſerę.i.miſerandę matri.ſ.tuę cauſa tanti doloris quę.ſ. mater tua: auſa.ſ. mare iterū ingredi : pſequit̃ te o puer ſola e multis matribus.ſ.troianis quæ in ſicilia manſerant vt dictū eſt in qnto:nec curat mœnia magni aceſte.ſ.regis ſiciliæ a quo aceſta vrbs troianis addita edificata eſt. Aūt pro ſed ille.ſ. Eurialus ſup.r̄ndet:tu nectis.i.ingeris & implicas aut inuoluis nequicꝙ.i. fruſtra:cauſas inanes.i.nihil in me pfuturas : qa nō dimouear a ſn̄ia mea.vñ addit:nec mea ſn̄ia cedit iā loco mutata.i.necꝙ mutabitur necꝙ cedet a ſtatione ſua.Ipſe ait acceleremus .i.properem⁹ ad cōceptū facinus habito cōmeatu a patribus & excitat ſimul vigiles.i.qui officio vigilādi addicti erāt:excitat aūt quia viciſſim dormiebant vñ addit:illi ſuccedunt.ſ. vigiliꝫ : quas viciſſim & ſucceſſiue agebant:& ſeruant vices.i.officiū vigilādi.ſtatione.i. pſtatione relicta.ſ.a nyſo & euryalo:Ipſe.ſ. euryalus graditur comes nyſo:& requirunt regem.i.regis filiū aſcanium ſcilicet.

SERVIVS.

SER. ¶Cętera per ter.o.exaggerat mo re ſuo vigilantium laborem Cō ſilium ſummis regni de rebꝰ ha bebant. Lucilij verſꝰ vno ſermo ne mutato. Nam ille ait Conſi lium ſummis hoim de rebus ha bebant: Iam nuncius eſſet: iam aut cito: aut cū nullū inuenirent Adnixi haſtis oſtendit iam eos diuturna ſtatiōe fatigatos ꝙ aūt ſtant & romani moris eſt & bel licæ neceſſitatis: hunc auēt ſtan di habitū & Sallu. cōmemorat: vt Feſſi arma ſua qſꝗ ſtantes in cumbere. Caſtrorū & campi me dio in medio campi ſpacio qui campus caſtrorum medius fuit.

¶Niſꝰ. Rem magnam preciumꝗ moræ fore dicebat ſe afferre rē magnā: cuius mora precium poſſet affer re.i.pœnam Terē. ego precium ob ſtulticiam fero: vt ſit ſenſus. Si tardius mittamur ad æneam luemus hoſtium pœnas. Alij ſic intelligunt. Scimus quidē aduē tum noſtrum moram veſtris af ferre conſilijs. Verū huius moræ erit preciū.i.remuneratio nāꝗ hoc offerebant: quod illi cogita bant vt diximus ſupra. Quiſue æneę iā nunciꝰ eſſet Accepit tre. feſtinos more ſuo Neve hæc no ſtris ſpectentur ab an. bñ excuſat quia ſcit de ætate puerorꝫ poſſe dubitari: dicens non ex ſuggerē

¶Poe. tum perſona: ſed ſua vi conſilia

¶Ale. ponderanda. Portæ quę proxīa ponto: apparet vt ſupra diximꝰ caſtra troiana in hoſtienſi fuiſſe Si quidem nullus alter locus in lauro lauinio hinc fluuio cohæ ret hinc pelago: & nūc dicit Por

¶Poe. tæ q̄ ꝓxima pōto. Itē paulopoſt dicturꝰ ē: Oppoſuere aciē nā dex tra cingit̄ amni. Interrupti ignes

¶Ale. ſupra aliter lumina rara micant. Fumus erigit̄. ſignū eſt ſopitorꝫ ignīū quotiēs maior fumus eri git̄. Fortuna: occaſione. Quęſitū vt q̄ramꝰ. Cū ſpolijs: hinc eſt qđ ſupra Euryalo dixit me referat ti bi magnꝰ: ouantē Iuppiter reſpi ciens ad id qđ poſſet fortiter face re. Nec nos via fallit. bñ vbiꝗ cū amico cūcta cōicat. Obſcuris primā ſub val. vrbē. Nā ī obſcu ris vallibꝰ poſiti vidimus primā vrbē: hoc eſt primā partē Vrbis. Nā pallanteū in mōte eſt nō in vallibus. Annis grauis atꝗ aīs maturus alethes. Sall. de Philip po: Qui ætate & cōſilio cæteros anteibat. Nō tñ oīno teucros. d. p. ac ſi diceret licet iraſcimini ad tp̄s. Hinc appet nō velle vos pe nitꝰ delere Troianos ꝙ tales aīos iuuenibꝰ datis. Hūeros dextraſꝗ tenebat. Hoc ad affectū rettulit. Nec em̄ ſimul fieri pōt. intelligi mus aūt ꝙ ſingulos & membra tim amplectebat̄. Vultū lachry mis atꝗ ora rigabat. Poetice iū xit: & mō vnū ſignificat: eſt aūt iteratio: interdū recipiunt diſcre tionem. Pro laudibꝰ.i. virtutibꝰ ab eo qđ p̄cedit id quod ſequit̄. Dij moreſꝗ dabūt: Ciceronis eſt tractū de philoſophia qui dicit ſufficere ad gloriā benefacti con

✳ ſcientiam

Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas: & corda oblita laborum.
a Ductores teucrū primi: &[a] delecta iuuentus
b Conſilium[b] ſummis regni de rebus habebant
c Quid facerent: quisve Aeneæ iam nūcius eſſet[c].
Stant longis adnixi haſtis & ſcuta tenētes:
d Caſtrorū & campi in medio[d]: tunc Niſus & vna
Euryalus confeſtim alacres admittier orāt.
Rem magnam: preciūꝗ moræ fore: primus Iulꝰ
Accepit trepidos: ac Niſum dicere iuſſit.
e Tunc[e] ſic hyrtacides: ¶audite o mētibus æquis
Aeneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis
Quæ ferimus. rutuli ſomno vinoꝗ ſepulti
f Procubuere[f]. locum inſidiis cōſpeximus ipſi
g Qui patet in biuio portæ: quæ proxima[g] ponto
Interrupti ignes: aterꝗ ad ſydera fumus
Erigitur: ſi fortuna permittis vti:
h Quæſitum æneam ad[h] mœnia pallantea
Mox hic cum ſpoliis ingenti cæde peracta
Affore cernetis: nec nos via fallit euntes.
i Vidimus obſcuris primā[i] ſub vallibus vrbem
Venatu aſſiduo: & totum cognouimus amnem.
k ¶Hinc ānis grauis: atꝗ animis[k] maturꝰ Alethes:
¶Dii patrii: quorum ſemper ſub numine troia eſt
Non tamen omnino teucros delere paratis:
l Cum tales[l] animos iuuenum & tam certa tuliſtis
Pectora ¶ ſic memorās hūeros dextraſꝗ tenebat
Amborū: & vultū lachrymis atꝗ ora rigabat.
m ¶Quæ vobis quæ digna viri pro laudibꝰ iſtis[m]
Præmia poſſe rear ſolui? pulcherrima primū
Dii moreſꝗ dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Aeneas: atꝗ integer æui
Aſcanius: meriti tanti non immemor vnq̄.

PIERIVS

a ¶Ductores teucrum primi, & delecta iuuentus. In codi. pene omnibus antiquis quotquot habui verſus legitur abſꝗ &, co pulatiua particula, ductores teucrum primi, delecta iuuentus Sed enim copula hic oīno neceſſaria eſſe, videt̄, vt duces a mi litibus diſtinguat, & ordinū Romanorum mores vbiꝗ, vti b ſuus eſt mos, tangat. b ¶Conſilium ſummis regni de re bus habebant. In codi. aliquot manu ſcriptis, conciliū legas, nempe quia & conſcilium in veteribus exemplaribus reperi tur, quod illi nomen ab eſſe conſcium deducebant. Nam con ſilium a conſulo eſt, & diuerſum quid ſignificat. Sed enim in altero illo ſignificato ſcita plæbis, & ſcire plæbem apud ve teres inuenio, non conſcilium, aut quid huiuſmodi. Ea vero potiſſimum de cauſſa conuenerant, vt quid vnicuiꝗ e repu. c videretur in medium conſulerent. c ¶Quiſve æneæ iam nuntius eſſet. In antiquis aliquot exemplaribus, iſſet, legitur. Nam hoc etiam quærere poterant, nuntiaſſet ne adhuc quiſ piam Aeneę quid rerum gereretur. Sed quia dixerat niſus po pulum & patres expoſcere mitti viros, qui certa reportarent, d magis placet, eſſet. Vulgata lectio. d ¶Caſtrorum & campi in medio. In codi. antiquis in, præpoſitio non habetur. Sunt e vero codices, qui legant, caſtrorꝫ, & medio campi. e ¶Tunc ſic hyrtacides. In antiquis tum, quod & alibi ſæpe pro, tunc, poſitum, vinoꝗ ſepulti. Vti diximus alio itidem loco, in ob f longo, & aliquot alijs codi. ſoluti, legitur. f ¶Procubuere.

✳ Superius

ASCENSIVS.

¶Cętera per &c. Docet quomō ASC rē ad patres iuluꝗ tūc de re cō cantes retulerunt: vtꝗ accepti ſima ipſis fuerat pollicitantibus pro talibus auſis magna premia vnde dicit Dona. ſic. Vidimꝰ de Dona monſtrat rem fieri poſſe. Dij ma turi hominis matura oratio: re cte aūt incipit a dijs quorū fauo re reſp. tales viros recipiunt la chrymę aūt cōgratulationis fue rant quod extitiſſent tales: item doloris quod recordaret̄ tot for tium virorꝫ iam amiſſorū: quia dixerat: Non tñ oīno teucros de lere paratis. Dij: qui bonis fauēt. Moreſꝗ veſtri: Recte viuēdo: Ae neas: vt & diuturnior res ſit aſca nius. Hęc ille: ¶Ordo eſt. Cętera Ordo animalia laxabant ſōno. i. dor miendo curas oēs terras aut laxa bant curas per oēs terras: ſed plꝰ ad contentionē facit ſi laxarent omnes curas cum teucri haberēt plurimas & corda oblita ſupple erāt laborꝫ ſed ſup. ductores pri mi.i. pręcipui teucrum.i. teucro rū & iuuentꝰ delecta. ſ. ad hoc cū non omnes ad conſilium admit tendi ſint habebant cōſiliū ſup. de ſummis rebꝰ regni.i. de repu. quid facerent.i. facere deberētve pro vel qs eſſet iam. ſ. in tā arcta obſidione nuncius Aeneę.i. qui talia nunciaret æneæ. Ipſi ergo ſtant adnixi.i. ſuffulti quaſi ma nibus habebant: lōgis haſtis: & tenentes ſcuta in medio caſtrorū & campi.i. areę quę erat in noua vrbe nondum edificata tūc niſꝰ & euryalus: alacres.i. læti & p̄ ſe ferētes fiduciā orant vna.i. pari ter admittier. i. admitti ad conſi liū: & ſup. dicūt aut ꝓmittūt rē magnā & p̄ciū more.i. differēdi cōſilij fore. ſ. ex ipſorꝫ admiſſiōe Iulus accepit primus ipſos trepi dos.i. feſtinos & geſtiētes ac iuſ ſit. Niſum dicere. ſ. quod vellet. Tūc hyrtacides.i. filius hyrtaci Niſus: ſic ſup. orſus eſt. o ęneadę audite ſup. q̄ dicā: equis mētibꝰ. id eſt equanimiter: neve hęc q̄ fe rimus.i. afferimus: ſpectent̄.i. cō ſiderent̄ ab annis noſtris.i. nō iu dicent̄ ꝓ iuuenili ætate noſtra: quia iuuenes cōſtat raro eſſe pru dentes: rutuli. ſ. q vrbē hanc obſi dent: ſepulti.i. ſopiti & immerſi: ſomno & vino ꝓcubuere.i. pro ſtrauerūt ſe: nos ipſi cōſpeximus locū ſupp. aptū inſidijs. ſ. rutulis faciēdis: q. ſ. locus patet in biuio portę.i. quod tēdit ad portā: q̄. ſ. porta eſt proxima ponto.i. mari tyrrheno ad portū. ſ. hoſtiēſem. Ignes. ſ. rutulorꝫ ſunt interrupti qđ ſignum eſt dormire & fumꝰ ater erigit̄ ad ſydera: ſi vos ꝑmit titis vti fortuna.i. occaſione for tuitu nobis oblata vos cernetis. Aeneā quęſitum.i. inueſtigatū a nobis (Seruius dicit quaſi ſit ſu pinum.i. vt q̄ramus) ad mœnia pallātea affore mox hic cum ſpo lijs: & hoc ingēti cæde peracta. ſ. ab ipſo nobiſcum nec via fallit nos euntes.i. q̄n imus: nos vidi mus vrbē. ſ. pallanteā primā.i. ꝑ

✳ prima

¶ prima pte sub obscuris valli bus.i.exitẽtes in obscuris valli bus & cognouim⁹ totũ amnẽ.s. freqenti assiduo venatu.s.priuſ q̃ obsidio esset & bñ dicit vena torem.i.venatricis filiũ Alethes h vir ille cui⁹ cõsilio in qnto vsus est Aeneas grauis annis.i.senio. i & maturus ais aut si legat̃ animi i.g & aium cõsilio maturauerat ingt sup.hic.i.ad hęc.Nisi verba O pñ dñ sub quoꝝ numine.i.di uino nutu & ,ptectu est semp tro k ia.ni.i.tamet si hactenus in sum̃ l mo piculo versamur :tñ vos nõ paratis delere oino.i. penitus ad m vnũ.s.teucros:cũ.i.q̃nquidẽ.tuli stis.i.produxistis. (Approbat er go primã partẽ quã nisus tetige rat:dñ ne hũc ardorẽ mẽtibus ad dunt: hoc est affectũ bonũ a dñs inspiratũ) tales aios & tam certa pectora iuuenũ: ipse memorans sic:tenebat hũeros & dextras amboꝝ.q̃ras q id fieri potuit: sed si ambos añ ipm positos intelligas & ipm a tergo illis incumben tem atq̃ iniectis lacertis p hũeros dextrã tenuisse vt in affectiõe amica solem⁹:nihil sit ambiguitatis.nisi qa altior & maior dicat̃ Alethes senior. Atq̃ rigabat vultũ.s.eoꝝ aut potius suũ atq̃ ora sup.sua lachrymis & sup.dixit:o vir.i.viriles animi.q̃q ingt: p̃ mia rear posse solui vobis ,p istis.s.vr̃is laudib⁹.i.virtutib⁹.q.d. ignoro:sed dñ & vr̃i mores.i.cõsciẽtia bñfactu:& reges animi: da ⁂bunt vobis

⁂Superius quidem verbũ hoc habetur:sed hic. Veteres om nes codices,quotquot inspicere licuit,excepto Mediceo,con ticuere,legũt,quod magis indicat eos somno laxatos, in quo nihil magis q̃ silentium experitur. g ¶Quæ proxima põ to.In antiquis aliquot cod.quæ proxuma põto est, vna plus dictione legitur. h ¶Quæsitum æneam ad mœnia pallã tea. In antiquis, æneam, & mœnia, ὕστερον πρότερον. ¶Vidimus obscuris primam sub vallibus vrbem. Carisius, primam,pro,in primis,hic positum ait,atq̃ expositum Terẽ tianum illud in adelphis,ab hellenio acrone. In prima fabu la.Ita & illud Troiæ qui primus ab oris , pro in primis, vbi Terentius Scaurus in commentarijs in artem poeticam lib.x.Non qui ante oẽs,inquit, sed ante quem nemo est,& addit,quo genere plures primi accipi possunt. k ¶Atq̃ animi maturus ale thes.In Ro.cod.animis,legitur:quod non ita placet. l ¶Cum tales animos iuuenũ, tam certa tulistis pectora.In antiquis fere oibus exẽpl.talis animos iuuenum & tam certa tulistis,legit̃:qđ magis placet. m ¶Quæ vobis quæ digna viri pro talibus ausis. In codi.aliquot antiquis,,p laudibus istis,legitur:& id Seruius agnoscit.In eo porro veteri cod.qui apud me est, ita etiam le gebatur: sed vtraq̃ dictio abrasa est , & talibus ausis,adscriptum. Est vero hoc idem alibi, vbi æneas lausi pietatem admiratur,qui sese morti obiecerat pro salute patris.
Quid tibi nunc miserande puer pro laudibus istis.
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum.

⁂scientiam. Actutum: confe stim sine dilatione & est aduer bium temporis.Integer æui:ado lescens:cui adhuc ętas integra su perest.Vnde Ennius deos æui in tegros dicit. Quibus multũ æui superest.Meriti tanti præstiti vt merui quoq̃:item quiq̃ sui me mores alios fecere merendo. Actutũ.

⁂bunt vobis primũ.i.p̃cipue aut statim vt etiã velle bñ agere ceperitis:pulcherrima.s.p̃mia:qa ipa virt⁹ sibi:quodãmõ p̃miũ est atq̃ aię vera merces deus tum.i.insup Aeneas pri⁹ reddet actu tum.i.cõtestim cętera.i.q̃ p̃ter cõsciẽtiã requirẽda sunt munera ad sustentationẽ.Atq̃ si forte Aeneã cito moriturum timueritis Ascanius integer æui.i.integro æuo nõ immemor.s.futur⁹ vnq̃ tãti meriti.s.vestri.reddet sup.cætera.q̃ dñ & pius æneas nõ refe rent quia ergo res ardua est multis promissis afficiuntur.

SERVIVS.

¶Excipit Ascanius.i.subsequit̃: & a poeta dictũ est : Canæ vestæ venerabilis antiquissimę: Obte stor:adiuro & est ordo . imo ego cui sola salus genit.reducto. Vos q̃ obtestor p deos reuocare parẽ tem.Fortũa: fidesq̃ est . Quicqd casu:quicquid cõsilio egero vo bis cõmittã:nã per fidẽ cõsilia si gnificat :per fortunã opes impe rium: & cuiuslibet rei possibili tatem . Nihil illo triste recepto: subaudi erit . Deuicta genitor q̃ cœpit arisba:atqui scđm Home. Arisba troianis misit auxilia: & ab Achille subuersa est. Sed acci pimus aut ante bellũ græcorum Arisbã a Troianis captam:& in amicitiæ fœdus admissam : aut certe pocula hęc data ab Heleno qui in achillis bona per pyrrhi successerat hereditatẽ vt sit quæ cœpit ,p accepit . Deuicta arisba scilicet ab achille.Duo magna ta lenta:bñ addidit magna. Nã va rium apud diuersas gentes est ta lenti pondus :vñ talentũ põt & breue aliquid: & magnũ signifi care.Nã vt supra diximus scđm Plautũ talentũ .lxx. libraꝝ est q cum dixisset debere centum qua draginta libras paulo post intu lit duo talenta per iocum dicens Debent̃ talenta tot quot ego & tu sumus.Itẽ Homerus Talentũ breue quidã ostẽdit quippe qđ accepit victus . Cũ victori leuia sint data munera. Dicere sortem Statuere. Alij proprie ducere le gunt qđ est sortiũ:vt stat ductis sortibus vrna.Excipiã sorti p̃ter sortem dabo. Insuper his : super hæc.Cãpi quod habet rex ipse la tinus: mos fuerat vt viris forti bus siue regibus pro honore da retur aliqua agri pticula: vt ha buit Tarquinius superbus in cã po Martio:quod spaciũ ab Ho ⁂mero

a ¶Immo ego vos cui sola salus genitore reducto
(Excipit Ascanius)per magnos Nise penates:
Assaraciq̃ larem:& canæ penetralia Vestæ
O testor(quæcũq̃ mihi fortuna fidesq̃ est
In vestris pono gremiis)reuocate parentem:
Reddite conspectum:nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atq̃ aspera signis
Pocula:deuicta genitor q̃ cœpit Arisba:
Et tripodas geminos:auri duo magna talẽta
Cratera antiquum quem dat Sidonia Dido.
b Si vero capere italiam sceptrisq̃ potiri
Contigerit victori:& prædę dicere sortem:
Vidisti quo Turnus equo:quibus ibat in armis
c Aureus:ipsum illũ clypeum cristasq̃ rubẽtes.
Excipiam sorti:iam nũc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora:captiuosq̃ dabit suaq̃ oĩbus arma.
d Insuper id campi quod rex habet ipse latinus.
Te vero mea quẽ spaciis propioribus ætas
Insequit̃ venerande puer:iam pectore toto
Accipio:& comitem casus cõplector in oẽs.
Nulla meis sine te quęret̃ gloria rebus:
Seu pacem seu bella geram:tibi maxima rerum
Verboruq̃ fides.¶contra quem talia fatur
Euryalus¶me nulla dies tã fortibus ausis
Dissimilem arguerit:tantũ fortuna secũda
Aut aduersa cadat:sed te super oĩa dona
Vnum oro:genitrix Priami de gente vetusta

ASCENSIVS.

¶Immo ego. Docet quomõ sub secutus sit Ascanius: & q̃ pie at q̃ beniuole vtrũq̃ & p̃cipue Eu ryalum affatus sit :cui⁹ ingenua clęmentia atq̃ pietas laudat̃ ni mirum quod poeta maximo per e p̃tendit domus Iulia in quã au gustus per adoptionẽ assumpt⁹ erat. Habet̃ quoq̃ piẽtissima Eu ryali de matre cura.de quib⁹ hæc sunt. Donati verba. Cane veste dicit canam:antiquam & perpe tuam obtestari aũt est ob aliquã causam deos testes adhibere . Vi cta aris.nihil eñ tollit̃ post victo riam nisi quod sit magni meriti Insuper mos mirandus in poeta vbi eñ multa narranda sunt ne continuatio fastidiũ pariat. Di uidit interponendo aliqd quod tamẽ non sit alienum:Genitrix: magnum pondus in his verbis. Maternũ eñ nomen oĩs affectus transit. Præterea q̃ sit ex genere Priami nõ accessione noua : sed vetustate cõiuncta.Laudauit er go a genere:sed quia frustra laus originis tangit̃ nisi his qui lau datur vita & moribus se maiori bus suis dignũ gerat ponit suas virtutes:excusat aũt q̃ ignaram relinquat: quia nisi illa causa in tercessisset scelus nõ paruum cõ misisset.Hæc ille.Ordo est: Asca nius excipit .i. sermonem ex ore loquẽtis capit quod indecorum hic nõ est: quia illius dictum ap probat & de se spondet quod ille de ipso tanq̃ de alio spoponde rat:excipit ergo sic.Immo.O Ni se ego cui salus sola.i.solũ & dũ taxat esse põt : genitore reducto obtestor vos per magnos pena tes.i.deos domesticos per larem. id est deum familiarem. Assara ci.i.domus anchise: & per pœne tralia .i. sacra templa veste scili cet deę ignis & castitatis canæ.i. ¶antiquæ

ACS. Dona. obtestari Ordo.

Est mihi: quã miseram tenuit nõ Ilia tellus
Mecũ excedentẽ: non mœnia regis Acestæ:
c Hanc ego nũc ignarã huius quodcũq; picli est.c
Inq; salutatam linquo (nox & tua testis
Dextera) q; nequeã lachrymas perferre parentis
f Atf tu (oro) solare inopem: & sucurre relictæ
Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
g In casus omnes: ¶ perculsa g mente dederunt
Dardanidæ lachrymas: ante oẽs pulcher iulus
Atq; animũ patriæ strinxit pietatis imago.
h Tum sic effatur.h

☞ antiquæ & sanẽ religiose cole̅de: ego pono.i. colloco in vestris gremijs.i. i cõplexu & potestate vestra eam sup. fortunã & fidem quæcunq; fortuna & fides mihi est.i. quicquid casu aut cõsilio agendũ est: ego inquit: obtestor.i. adiuro vos per sacra testãdo reuocate parentẽ & reddite cõspectum sup. eius nobis qa nihil sup. erit nobis triste illo recepto scilicet in castra sua. ego dabo vobis bina pocula perfecta argẽto. ¶Poe. id est ex argento: atq; aspera signis.s. insculptis q.s. pocula genitor.i. pater me9: cœpit.s. ab heleno: Arisba.i. illa ciuitate deuicta ab Achille. Ita tñ nõ vrgeret in laudẽ æneæ: vñ mallem dicere. Arisbam prius deuictã a Troianis & eis confederatam postea iterũ a Græcis expugnatã & dabo tripodas.i. sedes quales sunt tripodes Apollinis: geminos.i. duos & pares: & duo magna talenta auri & cratera antiquũ: ergo & charũ & magni ponderis: quem Dido sidonia dat.s. vobis quia mihi ab ea datũ est vero ꝓ sed si cõtigerit mihi aut patri victori capere Italiã & potiri sceptris.i. regalibus insignibus & ita & regno & dicere sorte pdę.i. cõstituere sortem ita vt dux sibi quoduis munus extra sortẽ recipiat: dicit aũt se recepturũ equũ Turni vñ addit. vidisti q̃ equo & in qbus armis Turnus aureus i. aureis armis insignitus: ibat.i. equitabat heri cũ nos oppugnaret & in campũ ꝓuocaret: ego excipiam.i. recipiã sorti.i. extra sortem illũ ipsum clypeũ: quem.s. Turnus habebat: & illas ipsas sup. cristas scilicet galee eius rubẽtes quia purpureas: o Nise iam nunc.i. ex hoc tempore tua pmia: audacter pollicer animosus iuuenis. Præterea genitor dabit bis sex.i. xij. corpora matrum.i. ancillarũ fertilium: lectissima.i. maxime egregia & eligenda & dabit captiuos.s. liberos eaꝝ: aut potius bissex captiuos.s. viros: & dabit oibus sua arma & quia bona seruoꝝ accedũt possidebis cũ dñis etiã arma. Insup sup. dabit id cãpi quod ipẽ rex latin9 habet. Vero ꝓ sed: o venerãde puer.s. Euryale quẽ mea etas insequit propioribus spacijs.i. qui mihi in ætate viciniores & minus anteis q; Nisus: ego accipio te toto pectore.i. perfecto amore & cõplector te comitẽ.i. socium hoc loco: aut quia regis filius reuera comitẽ in oẽs casus: nulla g͞lia queretur meis rebus sine te seu geram pacem: seu gerã bella: fides.i. cõmissio & creditio rerum & verboꝝ erit sup. tibi maxima. Cõtra quẽ Euryalus fatur talia. Nulla dies.i. tempestas: arguerit.i. ꝓbauerit cum reprehẽsione: me dissimilẽ.i. imparẽ aut indignũ tam fortibus ausis: vt.s. mecũ inceperis aut nunc aggredior: tm̃.i. qd' tantũ de me polliceri possum: q;.s. conabor efficere me dignũ: cadat fortuna scd'a aut aduersa.i. qualitercũq; euenerit siue ꝓspere siue aduerse. sed oro te vnũ.i. vnam rem super.i. plus ꝙ oia dona. Genitrix de gente.i. progenie vetusta Priami est mihi.i. ego habeo matrẽ de genere nobili & antiquo ipsius Priami sicut & genitrix tua quæ eius sanguis & filia erat: quam miseram.i. miserãdam: non tenuit tellus Ilia.id est troiana: excedentem mecum.i. ↯ vt me

↯ vt me sequeretur nec mœnia regis Acestę: sup. tenuerũt in Sicilia. Ego linquo nunc hanc.s. tam piam tãq; nobilẽ matrẽ ignaram huius pericli pro periculi quodcũq; sup.i. & insalutatam.i. nõ salutatam nox.s. hęc: & tua dextera. id est virtus est testis q; nequeam perferre lachrymas parentis. ex pietate ergo relinquit insalutatam sicut dñs dixit nõ mater sed mulier ecce filius tuus. At ego oro: tu solare inopẽ.i. miseram & cõsolationis indigentẽ: & succurre relictę.s. a me: sine me ferre.s. mecum hanc spẽ tui.i. de te quia ego ibo audẽtior. (In versu nõ fit absumptio nec correptio vocalis ante vocalẽ: quia sñiaꝝ est diuisio: & ita distinctio hiatũ excusat) in oẽs casus. Dardanidæ dederunt lachrymas: mẽte perculsa.s. miseratione pueri: & Iulus pulcher ante omes sup. lachrymas dedit & imago pietatis patrię. id est qualis est in ænea patre strinxit.i. angustiauit. animum sup. eius & effatur tum. id est desinde sic. id est ad insequentem modum. Importune dicit pulchrũ nunc: nisi lachrymas innuat decoras.

PIERIVS.

a ¶Cui sola salus genitore reducto. Mediceus codex, & aliquot alij, recepto, legũt. Sed id meli9 iferi9, nihil illo triste recepto.
b ¶Si vero capere italiam sceptrisq; potiri. In aliquot veterib9 cod. alio numero legitur: si vero italiam capere sceptrisq; potiri. Sed prior ille numerus, capere italiam, magis placet.
c ¶Cristasq; rubẽtes. In Ro. codice, comantis, legitur. Sed rubẽtis, placet, quia purpureis cristis iuuenes superi9 indicati sunt.
d ¶Insuper id campi quod rex habet ipse latinus. Varie legitur hic versus. Nam codices nonnulli veteres, insuper his, campi quod, & quos. Alij legunt &, his campis, quod rex habet ipse. Vtcunq; vero priores legantur dictiones duæ, placet, quod legere.
e ¶Ignaram huius, quodcunq; pericli est. In Romano codice, & aliquot alijs, pericli, absq; est, legitur. Sed hoc loco sententia verbum id requirit, & versum venustiorem facit.
f ¶At tu oro solare inopem, & succurre relictæ. In codicibus aliquot manu scriptis, hanc tu. Sed magis placet, at.
g ¶Perculsa mente. In antiquis omnibus codicibus percussa, vti sepe dictum.
h ¶Tum sic effatur. In antiquis, & tum, & tunc, inuenio, & adfatur, quod, vt mihi videtur, non ita congruit huic loco.

↯ mero temenos dicitur: Hæc ergo qæ latinus ꝓ honore de re pu. habuit. ab Ascanio intelligamus esse ꝓmissum. Pectore toto omi affectu. Rerum vero certe fides: & rempublicã tibi committam & tecũ oẽ cõmunicabo consilium. Me nulla dies tam fortibus ausis. Dissimilẽ arguerit: ab hoc officio & ab hac audacia accessu tẽporis inferior nõ probabor: qualiscũq; fortuna comitet. Tantum: tantummodo hoc possum de me ꝓmittere: vt est semper audeam semper velim fortiter facere. Nam hoc est quod dicit Fortibus ausis. Dissimilẽ arguerit. Tantũ ergo meũ est hoc promittere siue prospera siue aduersa fortuna comitet. Nam aut disiunctiua particula est non negantis aduerbiũ. Super oia dona: vltra oia. Priami de gente vetu. de familia & bene eã etiam ex cognatione cõmendat. Nã Ascanius nepos est Priami per Creusam: Miserã: quæ sic impatiẽter diligebat filiũ. Mecũ excedentẽ: vt ille meũ comitatus iter. Vult em̃ intelligi sui causa matrẽ secutam. Quodcunq; pericli est: Syllepsis: nam subaudit periculum Inq;.s.l. insalutatam: & est Timesis: vt inutilis inq; ligatus cedebat. Quod nequeam lachrymas perferre parẽtis excusat ne videatur crudelis. Vñ sequitur matris eius tragicus & miserabilis ille cõquestus: potuisti linquere solam crudelis: & Talia. Inopem: modo auxilij egentem: In casus oẽs: vt supra Fortuna secũda vel aduersa. Pulcher Iulus incõgruũ epitheton pulchritudinis posuit cum res esset in loco religionis. Strinxit pietatis imago: perstrinxit: momordit: ammonuit sensus autem est: aut postq; vidit istum sic amare matrem: pater næ pietatis cœpit virtutem agnoscere: aut certe cœpit etiam ipse sic in pietatem moueri: vt eius cõsueuit pater aut certe exemplo Euryali auidius cœpit amare patrem etiam ante dilectum.

¶Spondeo digna tuis ingentibus oia ceptis
Nãq; erit ista mihi genitrix: nomeq; Creusæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
a Parua manet: casus factum quicũq; sequet.a
Per caput hoc iuro per quod pater ante solebat.
Quæ tibi polliceor reduci rebusq; secundis
Hæc eadẽ matriq; tuæ generiq; manebunt.

SERVIVS.

SER. ¶Nec partum gratia talẽ parua manet: debet ab oibus coli quæ talẽ creauit. Casus factum quicũq; sequet: Satis cõgrue. Præmia em̃ nõ debent euentui: sed volũtati. Per quod pater ante solebat Alij volunt ideo ante qa absens est Aeneas. Nã iurare possumus & per absentis filij caput. Alij ad causam religionis trahunt quæ ¶Asca. pcipit vt filij imitentur in oibus rebus suos parentes vt nũc quasi ↯ imitatio

ASCENSIVS.

AS. ¶Spondeo digna &c. Prosequit orationem suã. Ascanius donas q; proficiscentes cõgruis donis vñ nihil extat Donati: sed Ordo Ordo est. Ego O Euryale spõdeo.i. ꝓmitto oia digna ingentibus ceptis tuis.i. & hæc q̃ petis & q̃cunq; alia mereris per ingẽtia cepta tua. Nãq; ista.i. tua genitrix: erit mihi genitrix.i. habebo eam matris loco & solum nomẽ Creusę scilicet matris meę: defuerit. id ẽ ☞ deerit:

b ¶Sic ait illachrymãs:ᵇhũero ſimul exuit enſem
Auratum mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius:atq; habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem horrẽtiſq; leonis
Exuuias:galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedũt:quos omnis eũtes
Primorũ manus ad portas iuuenũq; ſenũq;
Proſequit̃ votis:necnon & pulcher Iulus
Ante annos animũq; gerẽs curamq; virilem
c Multa patri mandataᶜdabat portãda:ſed auræ
Omnia diſcerpunt:& nubibus irrita donãt.
d Egreſſi ſuperant foſſas:noctiſq; per vmbramᵈ
Caſtra inimica petũt:multis tamen ante futuri
Exitio:paſſim ſomno vinoq; per hærbam
Corpora fuſa vident:arrectos littore currus:
e Inter loraᵉrotaſq; viros:ſimul arma iacere
Vina ſimul:prior Hyrtacides ſic ore locutus.
¶Euryale audendũ dextra:nũc ipſa vocat res:
Hac iter eſt:tu ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit cuſtodi:& conſule longe.
f Hæc ego vaſta daboᶠ:& lato te limite ducã.

PIERIVS.

a ¶Caſus factum quicunq; ſequetur. In antiquis pleriſq; codicibus, ſequentur, numero plurali habetur. In aliquot, factum b caſus quicunq; ſequitur, tranſpoſitis dictionibus. b ¶Hęc ait illachrymans. In veteribus codicibus, ſic ait inlachrumãs. c ¶Multa patri portanda dabat mãdata. In antiquis exemplaribus, multa patri mandata dabat portanda. Sed q̃uis idem numerus ſit, quoquouerſum, atq; eadem pœnæ vocalium & ſyllabarum vis, nitidior tamen ſtructura ea videtur, quæ in vulgatis habetur exẽpl. Multa patri portanda dabat mãdata.
d ¶Noctiſq; per vmbram. Antiqui omnes codices, per vmbras, numero multitudinis legunt, qđ non ita placet, quod huiuſmodi plurale manibus aut defunctorum animis magis adcommodae ri ſoleat. e ¶Inter lora, rotaſq;. Inemendate legit̃ in nonnullis cod. inter tela rotaſq;. Hæc ego vaſta dabo. Pleriq; veteres cod. vna cum Porcio legunt. Hæc ego vaſtabo. Cæterum ea lectio, q̃ vulgatior eſt, vaſta dabo, magis omnino pluribus ſatiſfacit, q̃uis in nonnullis, ea abraſa lectione, vaſtabo, ſit inde repoſitum. Seruius hoc de corporibus, quæ fuſa iacebant intelligi vult, ſed nunquid potius de locis dictum exiſtimemus, quæ occupata, cluſaq; erant a cuſtodijs, eaq; vaſta f turum pollicetur, vt euryalum lato dein limite ducat. f ¶Armigerumq; premit rhemi aurigamq; ſub ipſis. Romanus, Porcius, & pleriq; alij codices antiqui legũt, armigerumq;, remi præmit. Nam remus primam corripit. Oui. Interea creſcente remo creſcente quirino. Scribitur præterea paſſim abſq; adſpiratione.

decrit:aut ſi nomen defuerit tua mater mihi eo loco quo Creuſa fuerat:nec parua gr̃a manet talem partũ.i. q; me peperit per amiciciæ noſtrę fœdera:qb⁹ ego effectus ſum alter tu:& tu alter ego:illi⁹ quoq; filij ambo effecti ſumus. Seruius tñ & Lãdinus accipiunt ſic: nec parua gr̃a manet.i. nõ parua remuneratio ſequet̃ talẽ pratum .i.quia te talẽ peperit:quicunq; caſus ſequetur factũ.i.ſiue incolumis redibis ſiue nõ.Ego iuro per hoc caput.i. meum:per qđ pater.ſ.Aeneas ſolebat añ.i.prius iurare.ſ.q; ſupp. hæc eadẽ q̃ ego polliceor tibi reduci.i.reducto & redeũti:& reb⁹ tuis ſecũdis.i.bene geſtis: manebunt.i.firma & cõſeruata erunt. Ergo maneo cũ datiuo & accuſatiuo conſtruit̃: vt nec partũ gr̃a talem parua manet: & hic manebũt:mr̃i tuę & gñi ſup.tuo Aſcanius ait ſic lachrymãs & exuit ſimul humero.i. ab hũero ſuo enſem auratũ bñ ab humero:nã cũ adhuc impuber eſſet Iul⁹ nõ potuit talẽ enſem lateri accõmodare:ſed depẽdentẽ ab humero gerebat:quẽ.ſ.enſem: Lycaon gnoſius.i.cretẽſis : fecerat mira arte: atq; aptarat habilẽ.i. portatilem vagina eburna .i. ex ebore facta in qua ipm Aſcanius gerebat & Euryalo nũc dat:Mneſtheus dat Niſo pellẽ & ꝑ.i. exuias leonis horrẽtis.i.qua exuerat leonẽ horribilẽ. Alethes.ſ. ſenior ille & fidus vir:ꝑmutat galeã.ſ.ſuã q̃ melior & aptior erat forte q̃a nigra: dat Niſo accipiẽs ꝓ ſe niſi galeã. Ipſi armati.ſ.pro expeditione incedunt.i. ꝓficiſcunt̃ ꝓtinus : q̊s oĩs manus.i.multitudo & iuuenum & ſenũ ꝓſequit̃ .i. porro & lõgo ordine ſequit̃ ad portas votis.i.cũ votis & faciẽdo pro eoꝝ reditu vota:Necnõ.i. etiã aut inſuper:Iulus pulcher.i.decorus & honeſtus iuuenis gerens aĩm & curam virilẽ ante annos.ſ. maturos:dabat ſup.ipſis multa mãdata portanda.i. deferenda patri .i. ad patrẽ ſuũ ſed aure.i. venti diſcerpunt oĩa.& donant nubibus oĩa.ſ. mandata irrita .i. fruſtrata per eoꝝ necẽ.Ipĩ egreſſi.ſ. caſtris aut caſtra:ſuperant foſſas.ſ. ante caſtra factas & petũt caſtra inimica.i.hoſtilia & pernicioſa hoc eſt ipſis nocitura propter ea q; illic diu immorati in hoſtes incident per vmbras noctis .i . quia nox erat & non videbantur:futuri tamen ante.i.priuſq; caſtra illa inimica eis ſint.i. pernicioſa : multis.ſ.rutulis:exitio.i. ad exitiũ & necem .Ipſi vident corpora.ſ.rutulorum:& potius corpora q̃ rutulos dicit:quia ſpiritus ſopitus ſomno & vino nõ apparebat in eis fuſa.i.proſtrata:paſſim.i.quaſi per ſingulos paſſus:ſomno & vino.per hærbam.quia lectos in caſtris non habebant & vident currus ſcilicet quibus depugnabant:arrectos.i.habẽtes temones arrectos littore.id eſt ad littus:& vident viros : & arma ſimul & vina.id eſt vaſa vini:aut reuera vina quæ pota euomuerant:iacere ſimui inter lora.id eſt habenas & rotas ſcilicet curuum. Hirtacides locutus eſt prior ore.id eſt non indicio aut nutu ſolo: ſed expreſſa voce.O Euryale audendum.id eſt audacter operandum
est dextra

imitatio ſit iuriſiurandi : vt dicat Aſcani⁹ iuro ꝑ caput meũ ſicut pręſens pater per caput ſuũ iurare conſueuerat: quotiens fidem ſuam confirmare cupiebat. Alij volunt ideo dictũ ante quia pontificibus per liberos iurare nõ licebat ſed per deos tantummodo:vt ſit anteq; põtifex eſſet æneas. Reduci rebuſq; ſecum. mira arte moratur in proſperis & ea iterat tacet aduerſa & magis intellectui & ſubauditioni relinqt cum enim non dicat ſi nõ redieris ait Matriq; tuæ generiq; manebunt. Hoc aũt ſecundum morem Romanoꝝ dicit apud quos præmia decernebantur:vt illi liberiſq; eius:vt darẽt liberis quæ accipere non potuiſſent parẽtes. Lycaon gnoſ. Cretẽſis & eſt laus ab artifice. Hunc autem gladiũ Euryalo datum intelligamus: Nam Niſus accepit pellẽ & galeam. Pellem horrentiſq; leonis exuuias τοαυτο dixit hoc eſt bis idem :vt bellum etiam pro æde boum ſtratiſq; iuuencis Laomedontiadæ. Galeam:aliæ eñ ſunt explorãtium ſicut etiam Homerus oſtendit: & aliæ bellantium Primorum:genitiuus hic venit ab eo quod eſt Hi primores : ſicut hi proceres quoꝝ nominum noĩatiuus ſingularis non inuenitur licet dicamus primoris votis:aut cum votis aut pro reditu vota faciẽtes. Et nubibus iri.do. vt ipſe partem volucres diſperſit in auras. Caſtra inimica :non tantum hoſtilia ſed etiã pernitioſa:nam cum dolore dictum inimica:vnde.ſ.redituri non erant: quod ex ſequẽtibus comprobatur. Dicendo enim multis tamẽ ante futuri exitio:oſtendit pernicioſa caſtra eſſe: quæ ipſis fuerãt mortẽ allatura. Vina ſimul vaſa ſcilicet vini in quibus vina ponuntur. Ore locutus:non eſt periſologia: nam ſecundũ Homerum exploratores q̃ volunt plærumq; nutu ſignificãt:audendũ dc.quia audemus & curſu & animo. Hac iter eſt: per hoſtium cædem & audaciam noſtram. Hæc ego vaſta dabo.de quibus dixit: Corpora fuſa vident. primoris

est dextra ipſa res. id eſt oportunitas vocat nunc. Iter ſcilicet ad æneam eſt hac.id eſt per hoſtium cędem & noſtram audaciam tu cuſtodi. id eſt obſerua ne qua . id eſt ne aliqua manus . id eſt cuneus bellantium poſſit attollere . id eſt erigere : ſe nobis. id eſt contra nos a tergo ſcilicet noſtro & conſule . id eſt proſpice: longe.id eſt de longe & late. Ego dabo hæc ſcilicet loca vaſta. id eſt ſine obſtaculo peruia:& ducã te lato limite. id eſt aperiam tibi viam qua ſequaris latam & vaſtam.

SERVIVS.

SER. ¶Sed nō augurio potuit depel=
lere pestē: ostēdit per transitū fa
ti necessitatē nulla peritia posse
depelli. Est aūt Homericus ver=
sus. Temere passim: Fortuitu: ne
gligēter. Premit: opprimit. Sub
ipsis equis. circa ipsos. Pendētia
colla: quasi ebriorꝝ. Singultantē
cū singultu aīam efflantem. Plu
rima luserat: pro plurimū. Deo:
vino vel somno: Per ouilia tur=
bans: perturbās ouilia: nā Tme
sis est. Mutūq; mœtu. s. pecus: nā
male quidam accipiunt mutum
fremitum de leone: qđ si dixeris
vacat mœtu. Incensus & ipse per
furit exēplo nisi. Sine noīe plebē
bñ expressit & bellatoris peritiā
& Tironis incōsideratā auidita
tem: nam Nisus reges interemit
Euryalus sæuit in plebē: vt Sal.
Et insolētia auidius madefacien
di: sine noīe aūt dixit sine gloria
quorꝝ per humilitatē nō sunt oī
bus noīa nota Rhetūq; vigilan=
tem: hoc loco nō tm̄ rheti timor.
sed nisi audacia comprobat̄. Et
multa mor. r. pu. ml'ti hic distin
guunt vt sit sensus talis: eduxit
gladiū cū multo cruore purpu=
reum aliȷ̄ multa morte recepit vt
sit gladiū cū multo cruore & sic
inferunt purpuream vomit ille
aīam scđ'm eos qui dicunt aīam
esse sanguinē. Recepit: eduxit vt
hastāq; receptat ossibus hęrentē.
Vina refert: ꝓprie quæ pauloañ
potauerat. Hic furto feruidus in
stat. s. Euryalus qui sæuiebat la=
tenter vt sit furto nocturno ꝓlio
nā fures ideo dicti sunt q; furuo.
i. nigro tempore furta cōmittūt
aut reuera furto feruidus qa Me
sapi galeā sustulit & Rhamnetis
phaleras: Religatos: nō solutos:
sed diligēter ligatos vñ addidit
rite. i. ex militari cōsuetudine op
time ligatos. Luxini proditrix.
Pœnarꝝ exha. sa. est: bñ exhaustū
vt ostendatur eos auidos cædis
¶Nis⁹. fuisse & cruoris hostilis. Via fa.
per ho. vt hæc ego vasta dabo &
lato te limite ducā. Euryal⁹ pha=
¶Poe. le. rha. & a. bul. Cingulta ty. tur.
Cingulū phaleræ ornamēta ęquorꝝ sunt:
Cingulę & est sermo gręcus: cingulū aūt
hoīm est generis neutri: nā aīa=
lium genere fœminino dicim⁹
has cingulas. Tyburti re. di. o. q.
m. d. cōsuetudo erat apud maio=
res: vt inter se hoīes hospitiȷ̄ iura
mutuis muneribus cōplerēt vel
in pñti vel per inter nūcios: sen=
sus ergo nūc talis est: Cædic⁹ qui
dam remulo cū eū sibi absēs ho=
spitio vellet adiūgere: misit pha
leras & cingula bullis aureis: h̄
est clauis insignita: Remul⁹ mo=
riens nepoti suo cognomini hęc
reliquit: postea victus a Rutulis
est & occisus post cuius mortem
apud Rhamnetē Rutulū reperta
sunt hæc munera qđ autē dixit
Tyburti Remulo aut tyburtino
intelligamus: hoc est de Tybu=
re vt sit datiuus ab appellatiuo
veniens hic tyburs: aut tyburti
hoc est filio tyburti ab eo quod
est hic tyburtus huius tyburti:
vt sit

¶Sic memorat: vocēq; ꝓmit: simul ense superbū
Rhānetē aggredit̄: qui sorte tapetibus altis
Extructus toto ꝓflabat pectore somnum:
Rex idem: & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem
Tres iuxta famulos temere inter tela iacētes
Armigerūq; ꝓmit Rhemi: aurigāq; sub ipsis
Nactus equis: ferroq; secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert dño: trūcūq; relinquit
Sanguine singultantē atro: tepefacta cruore
a Terra toriq; mādent: necnō lamyrū[a] lamūq;
Et iuuenē Serranū: illa qui plurima nocte
Luserat insignis facie: multoq; iacebat
Membra deo victus: fœlix si protinus illum
Aequasset nocti ludum: in lucemq; tulisset.
Impastus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet eñ vesana fames) mādit q; trahit q;
Molle pecus mutūq; mœtu: fremit ore cruēto.
Nec minor Euryali cædes: incensus & ipse
Perfurit: ac multam in medio sine noīe plebē
b Fadūq; Hebesumq;[b] subit: Rhetūq; Abarimq;[c]
Ignaros Rhetū vigilantē: & cuncta videntem.
Sed manū metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum cui cominus ensem
Condidit assurgenti: & multa morte recepit.
Purpureā vomit ille aīam: & cū sanguine mixta
d Vina refert moriens: hic[d] furto feruidus instat.
Iamq; ad Mesapi socios tendebat: vbi ignem
Deficere extremum: & religatos rite videbat
Carpere gramē equos: breuiter cum talia Nisus:
(Sensit enim nimia cæde atq; cupidine ferri)
¶Absistamus (ait) nā lux inimica ꝓpinquat.
Pœnarū exhaustū satis est: via facta per hostes.
¶Multa virum solido argēto perfecta relinquūt:
Armaq; craterasq;: simul pulchrosq; tapetas:
Euryalus phaleras Rhamnetis: & aurea bullis
Cingula tyburti: Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona: hospitio cū iungeret absens
Cædicus: ille suo moriēs dat habere nepoti:
e Post mortem Rutuli bello pugnaq;[e] potiti:
Hæc rapit: atq; humeris nequicq̄ fortibus aptat
Tum galeam Mesapi habilē cristisq; decorā
Induit: excedunt castris: & tuta capessunt.

PIERIVS.

a ¶Necnon lamyrumq;, lamumq;. In Ro. cod. & in Porcio, la=
myrum, in aliquot aliȷ̄s, lomurum, in Oblōgo, limyrum, de=
niq; quot codices, tot nominis varietates. Oēs vero vno con
b sensu incipiunt ab l, littera. b ¶Fadumq; hebesumq;, subit.
In antiquis plerisq; cod. heresum, legas. In nōnullis oīno per
peram, vtraq; cōsonāte inserta, heresum, nempe vt lectori li=
ceret, q̄ mallet expungere, siue, hebesum, siue heresum, agno=
c sceret. c ¶Rhetumq; abarimq;. In cod. nonnullis transposi
tis consonantibus arabimq;, legere est. In aliquot aliȷ̄s, abra=
timq;,

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sic memorat &c. Ostendit quā
cædem Nisus & Euryalus in ca
stris Rutulorꝝ: vino somnoq; se
pultorꝝ fecerint: & q̄bus se onerā
tes spoliȷ̄s se illinc amouerit. De
Don. qua re dicit Dona. sic. Temere:
ostendit hos ita vino fuisse op̄p
sos vt cecidisse potius q̄ corpora
ad quietē tradidisse viderent̄. Se
cat qđ nō fit sine mora. Hoc ve=
niebat ex securitate agentis: &
ignoratione patientis ex nimia
ebrietate. Deo vi. ostendit hunc
sola ebrietate opp̄ssum esse. Vi=
gilantem hic solo timore perit:
qui nec clamare nec ire cōtra au
sus est. Purpureā: purpura nigra
est cū rubore: sic sanguis propter
copiā vini nigrior in eo fuerat.
Instat. s. occasio rei gerendę illū
accendebat. Ostendit aūt hos nō
motos esse ꝑcio rerū: sed gloria
q̄ abstulerunt solū ea q̄bus orna
rentur. Nequicq̄: qa oīa in mor
te perditurus erat. Hæc ille. ¶Or
Ordo do est. Nisus sup. memorat. i. al=
loquitur sic. & ꝓmit vocē. i. sum
misse loquit̄: aut supprimit & ta
cet: & aggredit̄ simul Rhānetē. i.
Rutulū illū: superbū. s. dum vigi
laret aut superbe & luxuriose or=
natum aggredit̄ dicit ense qui. s.
Rhānes extructus. i. eminēter lo
catus: sorte. i. per sortē tapetibus
altis: ꝓflabat: somnū. i. vapores
& exhalationes vñ somnus ꝓdu
cit̄: pectore. i. stomacho toto. Idē
scilicet Rhānes erat sup. rex & au
gur gratissimus Turno: sed non
potuit depellere pestē. i. perniciē
augurio. i. arte augurādi qua de=
bebat sua mala pręuisa cauere &
sup. Nisus ꝓmit. i. opprimit: &
interficit simul tres famulos ia=
cētes temere. i. mixtim & sine or=
dine aut rōne: inter tela & ꝓmit
armigerū. i. eū qui solebat gesta
re quoadusq; pugnandū erat: ar
ma Rhemi illius viri: & aurigā.
id est directorē curuū nā illa tem
pestate de curribus pugnabant:
nactus sup. ip̄m sub ip̄is eq̄s. i. in
ter aut circa equos & secat ferro.
id est amputat gladio aut securi
colla. s. aurigę pendētia: quia ca=
put vino somnoq; grauatū erat
& aufert tum. i. deinde ip̄i dño. s.
Rhamneti: caput: & relinq̄t trun
cum. i. corpus truncatū & sine ca
pite: singultantē. i. quasi singul=
tando fluentē sanguine atro: qa
potu vitiato: & terra & tori. s. hęr
bacei: aut quia in tapetib⁹ illic
vnus iacebat potuit & lectum il
lic habuisse: madent. i. humectā=
tur existentia tepefacta cruore. s.
effuso. Necnō. i. insuper: sup. ꝓ=
mit. i. opprimit lamyrū & lamū
& serranū iuuenē qui luserat plu
rima. i. plurimū: nomē ꝓ aduer=
bio illa nocte. i. ad plurimā par=
tem noctis existēs insignis facie
& qui sup. iacebat: victus. i. pro=
stratus: mēbra. i. habēs mēbra ꝓ=
strata & recubantia: deo. s. vini
baccho: hoc est ipso vino: & fœ=
lix. i. qui fœlix fuisset si equasset
i. equiparasset ꝓtinus. i. porro te
nus & ampliter nocti illū ludū
id est si

⁎ rimq́;, in nonnullis, rhœcumq́;, fabrumq́;. Sed de nomine
d rhœcus, & rhoetus, alibi dictum. d ¶ Hic furto feruidus in
ſtat. In Oblongo codice, huic, inuenias ſcriptum, vbi ignem
deficere. In codicibus aliquot antiquis, ibi ignem, vt ſit red-
e ditio cauſſæ, cur ad meſapi ſocios tenderet. e ¶ Poſt mor-
tem bello rutuli pugnaq́;, potiti. In Romano codice, prædaq́;
potiti, legitur, in alijs quibuſdam manu ſcriptis, pugna.

⁂ vt ſit tyburti Remulo: ſicut
Deiphobe glauci. Suo mo. dat.
ha. ne. Remulo quem ſupra auo
cognominē diximus: nam quo-
tiens aperte nō ponit̃ nomē filij
vel nepotis cognominē eū eſſe ĩ
telligimus auo vel patri quorū
nomen aperte poſitum inuenia
mus: & ecōtra: ſi filij vel nepotis
nomē poſitum fuerit prætermiſſum aūt paternum cognomines
eos intelligamus neceſſe eſt. Poſt mortē. i. nepotis Remuli ſcd̄m
ſupradictum ſenſum: nam Donatus dicit poſt mortē niſi & Eu-
ryali bello potiti ſunt Rutuli quod nō procedit: ſi diligenter ad
uertas: ſane ſciendum hunc locū eſſe vnum de. xij. Vergi. ſiue per
naturam obſcuris ſiue inſolubilibus ſiue emendandis ſiue ſic re
lictis vt a nobis per hiſtoriæ antiquæ ignorantiam liquide non
intelligantur. Nequicq̃ non fruiturus: & eſt nequicq́; aptat: non
nequicq́; fortibus. Galeam meſa. non occiſi meſapi abſtulit ga-
leam: nam dimicaturus eſt paulopoſt ſed inuenit iacentem & ſu
ſtulit. Criſtiſq́; deco. bene præmittit decoram: nam eius ſplendo
re prodente Euryalus capietur. Excedunt ca. rutulorum ſcilicet
nam ſupradicit Caſtra inimica. p.

☞ id eſt ſi luſiſſet noctē totā: &
ſi tuliſſet. i. pertuliſſet illū ludū
in. i. vſq́; ad lucē Ceu. i. quemad-
modum leo impaſtus. i. fameli-
cus & q pabulū nō inuenit: tur-
bans. i. perturbās: ouilia plena. ſ.
ouiū turbans dicit: em̄ p quia: fa
mes veſana. i. male aut parū ſa-
na ſuadet ſup. lupo ouilia turba
re: & mandit & trahit: pecus molle. i. teneros agnos: & mutū mœ
tu. i. cui balatus ablatus eſt præ timore: & ſup. leo fremit ore cruē
to. i. ſanguine perfuſo: aut ſanguinis ſitiente. Nec cædes Euryali
ſup. erat minor q̃. ſ. cędes niſi. i. quā Niſus fecerat: vnde cędes hic
accipit̃ actiuę. Ipſe: &. i. etiā incenſus. ſ. ardore vindictę: perfurit. i.
perfectę & ad oēs numeros furit aç ſubit. i. ſubaggredit̃ multam
plebē ſine noīe. i. ignobilē: exiſtens in medio. ſ. eoꝝ: quæ pro &:
hoc eſt & inter noiatos Fadum & Hebeſum & Rhetum & abarim
ignaros quia vino ſomnoq́; ſepultos: ſed Rhetū vigilantē & vi-
dentem cuncta quę. ſ. fecerant Niſus & Euryalus: ſed ſup. ipſe me
tuens. i. formidine captus tegebat. i. abſcōdere volebat ſe poſt cra
tera. i. vas vinarium magnū cui. ſ. Rheto Euryalus ſup. cōdidit. i.
abdidit cominus: i. de ꝓpinquo quaſi cōferta manu: totū enſem
ſcilicet capulotenus: in pectore aduerſo: & recepit. i. iterum ad ſe
traxit: ſup. cum multa. i. dura morte. ſ. Rheti: quia educto mucro-
ne ſtatim mortuus eſt q diutius ſuperuiuere potuiſſet ſi in vulne
re enſem dereliquiſſet. Ille. ſ. Rhœtus vomit aīam purpureā. i. ſan
guinem qui eſt ſedes aīæ: & mortēs refert. i. regerit & euomit vi-
na mixta cū ſanguine. Euryalus feruidus. ſ. ex ſucceſſu: inſtat fur-
to. i. furtiuę cædi. Et tendebat iam ad ſocios Meſapi vbi videbat
ignē extremum deficere. i. extingui: & videbat equos religatos. i.
iterum & diligētius ligatos ad ſtipitē. ſ. circū quē paſcebant: rite.
id eſt ex more militari aut ironicos dicit religatos rite. q. d. ſolu-
tos cōtra ritū militarē quæ res illi aīm dabat: cum. i. qñ Niſus ait
(em̄ pro quia: ſenſit. ſ. Euryalū ferri. i. efferri nimia cęde atq́; cupi
dine. i. affectione cedendi) ait inquit: abſiſtamus: nā lux inimica
ſcilicet nobis qui pauci ſumus: ꝓpinquat: ſatis pœnaꝝ eſt exhau
ſtum via eſt facta per hoſtes & ſup. hoc dicto ipſi relinquūt mul-
ta arma virum. i. viroꝝ perfecta ſolido. i. integro & impermixto
argento & crateras ſup. perfectos ſolido argento: & tapetas pul-
chros. i. decenter acu pictos aut intextos Euryalus rapit: phaleras
id eſt ornamēta ęquoꝝ Rhamnetis: & cingula: aurea bullis. i. ha
bentia bullas aureas q̃ cedicus ditiſſimus olim mittit. i. mittebat
olim dona. i. pro donis Remulo tyburti. i. tyburtino: cum ipſe
☙ abſens

☙ abſens iūgeret ſe ſup. illi hoſpitio. id eſt iure hoſpitalitatis. Il-
le ſcilicet Remulus tyburtinus maior: moriens. i. cum moreretur
dat. id eſt concedit teſtamento & legat nepoti ſcilicet ſuo: Remu
lo iuniori nunc interfecto: habere ſup. ea poſt mortem Rutuli ſci
licet alicuius viri fortis. potiti ſcilicet ijs cingulis bello & pugna
Seruius dicit inſolubilem difficultatem ſed meo iudicio ſic ſol-
uitur. Cædicus poſtq́; a Rutulo quouis diuite & pompoſo a ſe ſu
perato bello publico & ſingulari pugna cingula illa abſtuliſſet
legauit ea Remulo tyburtino: qui moriens teſtamēto legauit Re
mulo iuniori nunc interfecto vnde abſtulit Eurialus. Rapit ergo
hæc ſcilicet tam pręcioſa & tam antiqua charitate obſeruata & tā
to ſudore parta: atq́; aptat ſup. ea: nequicq̃. id eſt fruſtrata & ſine
vtilitate: quia non diu ea poſſeſſurus erat humeris fortibus. Tū.
id eſt deinde induit galeam Meſapi. habilem. id eſt portabilem:
& decoram criſtis: ſed pernicioſam: quia micantem vnde depre-
hendentur hunc autem abſtulit: non interfecto Meſapo qui poſt
ea pugnaturus eſt: ſed in tentoria eius illapſus & inde cōſilio ni-
ſi reductus ipſi ergo excedunt caſtris & capeſſunt. i. captum eunt
tuta ſcilicet loca ſine hoſtibus quæ tuta putabant: ſed aduentāte
nouo equitatu minime tuta inuenerunt vnde inſequitur.

SERVIVS.

¶ Vrbe lati. non eſt contrarium
illi loco vbi ait. Sepſit ſe tectis re
rumq́; reliquit habenas: qđ mo
do a latina vrbe auxilia venire
commemorat. Intelligimus em̄
latinum in principio diſcordie
& tumultus paululum ſe abſti-
nuiſſe: poſtea tamē nec ſuorum
copias nec propria denegaſſe cō
ſilia: nam eum & cetui & fœderi
bus interfuiſſe dictur⁹ eſt. Legio
ca. inſtru. mo. proprie nam legio
nes peditum ſunt: Turne vero
equitum. Tercentum quia Ro-
mani equites primo tercentum
fuerunt: de ſingulis enim curijs
deni dabātur quas triginta fuiſ-
ſe diximus. Scutati. o. non clipea
ti nam clipei peditum ſunt: ſcu-
ta vero equitum Volſcente ma-
gi. proprie: nam magiſter equi-
tum dicitur. Muro: Troianorū
leuo limite Reſpiciens ſitum re-
gionis locutus eſt. Subluſtri no.
in vm. ſubluſtris nox eſt habēs
aliquid lucis. Hora. Nocte ſub-
luſtri nihil præter aſtra vidit &
vndas. Radijs: lunaribus. Haud
te. particula hæc mō ſine cauſa ſi
gnificat: alias fortuito alias ma
le: alias improuide: q̃ pro loco in
telligunt̃. Nihil tēdere. con. hoc
eſt nihil ei rñderunt: nā tēdo cō-
tra ſermonem tuum eſt reſpon-
deo tibi: Tendeo contra tuū iter
⁂ eſt occurro

Interea præmiſſi equites ex vrbe latina:
Cætera dum legio campis inſtructa morat̃:
Ibant: & Turno regi reſponſa ferebant.
a Tercētum ſcutati omnes Volſente[a] magiſtro.
b Iamq́; ꝓpinquabāt caſtris: muroq́;[b] ſubibant:
Cum ꝓcul hos læuo flectentes limite cernūt.
Et galea Euryalū ſubluſtri noctis in vmbra
Prodidit immemorē: radiiſq́; aduerſa refulſit.
c Haud temere ē[c] viſū: cōclamat ab agmīe volſcēs.
¶ State viri: q̃ cā viæ eſt? quive eſtis in armis?
Quove tenetis ite? ¶ nihil illi tendere contra
Sed celerare fugam in ſiluas. & fidere nocti.
Obiiciunt equites ſeſe ad diuortia nota
d Hinc atq́; hinc: omnēq́; aditū[d] cuſtode coronant
Silua fuit late dumis atq́; ilice nigra
Horrida: quā denſi complerant vndiq́; ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalū tenebre ramorum: oneroſaq́; preda
Impediunt: fallitq́; timor regione viarum.

PIERIVS.

a ¶ Volſcēte magiſtro. In Ro. cod. ĩ Med. ĩ Porcio, & ĩ aliqt alijs
volſcēte, legere eſt, & ita paſſim, volcens, abſq́; s, inter l, & c.
⁎ Muroq́;

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Interea ꝑmiſſi &c. Poſt variā
multiplicemq́; ſtragē a Niſo Eu
ryaloq́; editam: mutauit fortu-
na (vt ſolet) vultū: nā in hoſtes
inciderunt ab vrbe Latina. i. lau
ro lauinio ad Turnum miſſos a
quibus per galeā Euryali viſi at
q́; in fugam verſi ſunt donec Eu
ryalus equitibus circūſeptus at-
q́; cōprenſus eſt. in qua re datur
doctrina nō oīa q̃ pulchra aſpe-
ctu ſunt cōtinuo vtilia eſſe: nam
ſicut in. ij. dictum eſt choreb⁹ iu-
uenis cōſiliū dedit dicēs: Danaū
inſignia nobis Aptem⁹ quæ res
illis pernicioſiſſima fuit vnde ſe
quitur. Vadimus immixti. Da-
nais haud numine noſtro. Et hic
Euryalus per galeam relucētem
agnitus atq́; deprehenſus & ſibi
& Niſo exitio fuit. De hac autē
Dona. re dicit. Donatus ſic. Subluſtri
vmbra noctis quæ ſereno cœlo
habet aliquid luminis State: mi
ra breuitate oīa interrogat: Sil
ua: breuis deſcriptio: & qua ea
ſola continentur quę errorē Eu-
ryalo facere poſſint: huc ſeparati
ſunt: quos diſcerni nō oportuit.
Ordo. Hæc ille. ¶ Ordo eſt. Equites prę
miſſi ab vrbe latina ſcilicet vt
vna cum Turno obſidionē fir-
marent: nam totū latiū coniura
uerat in Troianos ibant. i. ꝓdi-
bant & ferebāt Turno regi rñſa.
ſup ea re an ſcilicet venturi eſſent
☙ latini in

latini i auxilium cōtra Tro b ianos. Ibant ergo interea dum cę c tera legio. s. peditū: morat̄ instru cta. i. dum instruitur campis. i. i locis capacibus & amplis. Equi tes inquit tercentum: omnes scu tati & hoc volcēte sup. existente d magistro. s. eqtū illorum. Et sup. hi trecenti equites: propiquabāt iam castris. s. suorū aut Troiano rum & subibant muro. i. Troia norum vallo pro menibus & mu ro designato: cum. i. quando cer nunt procul hos. s. Nisum & Euryalū: flectentes. s. interleuo limi te. i. per. limitem. i. viam tansuersam a sinistra parte: & galea. s. Me sapi cristis decora: prodidit. i. manifestauit hostibus ịumbra no ctis sublustri. i. parum lucis habente prodidit dico Euryalū ime morē. s. qa galeā abijceret fulgentem & ita immemorē salutis suæ & ipsa galea aduersa. i. obiecta oculis equitum refulsit radijs. s. ful gorib⁹ emissis: haud temere. i. vix est visum (quia temere signifi cat fere: haud temere fere nunq̄ vt precox illud ingeniū haud te mere ad frugem peruenit. hoc autem locovult seruius significa re: haud temere. i. non sine ratione: visum est. s. a volscente: hoc ē putauit non temere factum q̄ illi armati fugerēt: aut haud. i. nō & temere. i. quasi hoc est quasi nō hoc est vix est visum. s. illos fu gere: cum. i. quando volscens clamat ab agmine. O viri state. i. si stite cursum: quæ est causa vię ve, p vel: qui estis in armis: ve. p vl' quo tenetis iter. i. quo tenditis? illi. s. Nisus & Euryal⁹: nihil ten dere. i. tendebant contra: hoc est nihil ei respondebant: sed celera re. i. celerabant hoc est celeriter arripiebant fugam in siluas: & fi dere. i. confidebant nocti. i. tenebris per quas elabi sperabant. Eq

tes obijciunt

¶ Muroq̄ subibant. vetera aliq̄t exēplaria. muros habēt. ¶ Haud temere est visum conclamat ab agmine volscens. In cod. nōnullis. haud temere visum, absq̄, ē, sospater, vbi, Te mere, pro negligenter, positum ait, versum ita citat, haud te mere est visum Conclamat ab agmine volcens, nomine vol cens, vti superius adnotatum est, absq̄, s, in medio scripto. ¶ Omnemq̄, abitum custode coronant. In Romano codice, in Oblongo, & in Mediceo, aditum, legitur, quamuis melio rem lectionem, abitum, seruius esse dicit, vt in Portio, & ple risq̄ alijs. qui post albæ de, nomine dicti albani. albæ regi successisse procam, ait seruius. sed liuius eum auentino succes sisse dicit.

est occurro tibi. Ergo nihil contra tendebant. i. nihil respon debant contra. Ad diuor. ad di uerticula viæ militaris. Teren. vbi ad ipsum veni diuerticulū. Diuercula autē sunt semite trās uer se quæ sunt a latere viæ mili taris habitum co. melior ē lectio abitum q̄ aditum: Cingunt em̄ syluam ne habeant: vnde abire possint. Ducebat semita cal. le gitur & lucebat. quod si est rara pro raro accipiendum est vt sit raro lucebat herbis scilicet in quibus locis interuenientibus: si ducebat intelligimus inter calles pecorum raram fuisse semitā: hoc est hominum viam Euryalū impediunt: impedio te per ac cusatiuum dicim⁹: & casus mutari non potest nisi deseras ver bum: vt si dicas impedimento mihi ē: sciendum sane multas con ferri in Euryalum excusationes.

tes obijciūt se ad diuortia. i. diuerticula viaꝝ nota. s. sibi quia latini erāt: hinc atq̄ hinc. i. vtrinq̄: & coronāt. i. cingunt in morē corone: omnē habitū. i. locū p quē abire possent. Alij tamē legūt aditū. Sylua fuit sup. illic horrida. i. aspera late. i. ampliter dumis atq̄ ilice nigra. i. densa & obscura: quam. s. syluam sentes densi. i. spine densę cōsite: cōplebāt vndiq̄. i. ex oī parte. sed sup. semita. i. angusta via quasi semis iter ducebat. s. euntes illac: per calles oc cultos. s. a spinis & vepribus. Tenebre ramorū & onerosa præda s. spoliorum: impediunt Euryalū: & timor fallit. i. circūuenit eū i. errare facit: regione quia ignorauit regionem viarum. Et ita vt dicetur ab hostibus comprehensus est.

SERVIUS.

SER. ¶ Nisus abit: bene meminit ve locitatis: quam ei in quinto de dit vt primus abit longeq̄ ante omnia corpora Nisus emicat. Imprudens scilicet remanētis Eu ryali. Albe de nomine: vel porce vel ciuitatis vel regis albani: cui successit procas: Ifœlix qua te regione reli. se infœlicem di cit qui dolet non illum propter quem dolet. Iter omne reuoluēs f. s. sylue: Vrbanus hucusq̄ verba nisi vult esse. Alij Poetæ dant rur sus perplexum iter omne si qua sequentum militarem sonū di cit quia varius est: nam interdū canit: vt insequatur eos qui fu giunt: interdum receptui. Nec longum in medio tem. inter au ditum sonum & visum Furyalū Oppssum ra. quem iam omnis manus rapit: nam male quidam videns rapit accipiunt quod. si admiseris vacat Quē iam ma om nis pulchram pro. per. vul. m. gloriosum enim pro amico pe rire. & pulchram ex persona poe te dictum est. Tu pre. n. s. la. non dicit que presens es. sed presens succurre labo. i. ilico statim Siq̄ qua vacat & hic in se quenti. Su spendive tholo: tholus proprie est veluti scutum breue: quod ī medio tecto est in quo trabes co eunt ad qđ dona cōsueuerant su spēdi bene autem venatorem nu men inducit inuocare siluarum Turbare globū: sana petitio: nā quia impossibile vincere fuerat petit vt saltem perturbet telorū beneficio. Rege tela p auras: per noctem i qua sine auxilio numi nis: rectus iactus esse non potest Ferrum conijcit hastam: de ferro ad hastam transijt cōijcit p con cit nam conicit ātiquū ē. Aduer si in tergū sulmōis ibiq̄ frangit: tergū p terg⁹ dixit: vt & Sallu.

Tergis

Nisus abit: iamq̄ imprudens euaserat hostes
Adq̄ locos: qui post albæ de nomine dicti
Albani tum rex stabula alta latinus habebat.
Vt stetit: & frustra absentem respexit amicum:
¶ Euryale infœlix qua te regione reliqui?
Qua ve sequar? ¶ rursus pplexū iter oē reuoluēs
Fallacis syluæ: simul & vestigia retro
Obseruata legit: dumisq̄ silentibus errat.
Audit equos: audit strepitus: & signa sequentum
Nec longū in medio tempus: cū clamor ad aures
Peruenit: ac videt Euryalū: quē iam manus omnis
Fraude loci: & noctis subito turbante tumultu
Oppressum rapit: & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi iuuenē quibu⁹ audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat & pulchrā pperet per vulnera mortē?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto
a Suspiciens altam [a] lunam: sic voce precatur.
b ¶ Tu dea tu presens [b] nostro succure labori.
Astrorum decus: & nemorum latonia custos:
Si qua tuis vnq̄ pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit: si qua ipse meis venatibus auxi:
Suspendive tholo: aut sacra ad fastigia fixi:
Hūc sine me turbare globū: & rege tela per auras.
c ¶ Dixerat: & toto connixus [c] corpore ferrum
Cōiicit: hasta volēs noctis diuerberat vmbras.
Et venit aduersi in tergum Sulmonis: ibiq̄
d Frangitur: ac fixo [d] transit precordia ligno.
Voluitur ille vomens calidū de pectore flumen

ASCENSIUS.

¶ Nisus abit iāq̄ & c. Docet quo modo. Nisus elapsus pernicitate sua ac pedū qua plurimū valeret in quinto comprobatus est velo citate: tandē Euryalū abesse co gnoscens: eū requisiuit: ac sagit tis qui eū circūstabant turbauit vnde dicit Donatus sic Euryale infœlix duplex est lectio vel in fœlix Euryale: vel Euryale ego infœlix qua regione: reliqui te: sed magis ad se refert cui labores & pericula iam peracta repeten da sunt. Fraude loci: iam liberat Nisum ab inertia: Tu dea: vt pos sis Astrorum decus laudat quā rogat vt beniuolū reddat si qua ostendit meritū q̄ nihil profice ret: nisi pro se pater fecisset Tho lū autem dicunt medietatem te cti in rotundum collecti. Petit autem quod facile est non libe ratione sui & socij sed turbationē globi. Summa librabat ab aure summa copia scriptoris: nam su pra dixit abducto lacerto. ħ ille. ¶ Ordo aūt est Nisus abit id est aufugit & ipse imprudēs. i. igna rus remanentis Euryali euaserat iam hostes atq̄ supple euaserat: aut potius legamus. Adq̄ vt sit Et vt stetit ad locos qui dicti sūt post. i. postmodum albani de nomine albe. s. suis aut ciuitatis: rex latinus habebat tum. i. nunc cum hoc fieret: alta stabula scili cet equorum: illic in pratis stare solitorum vt ergo. i. postq̄ ste tit ad illos locos: & respexit. i. re trorsum inspiciendo oculis que siuit. frustra quia absentem ami cū. s. Euryalū inquit sup. o Eu ryale infœlix aut o euryale qua regione ego infœlix reliqui te ve pro vel qua sequar supple. te. In q̄t sup. reuoluēs rursus oē iter p plexum. i. implicitum variis cir cuitibus sylue fallacis. s. errore

& amba

Asc. Don. ¶ Nis. ¶ Poe. Ord. ¶ N. ¶ Pa.

e Frigidus &longis singultibus ilia pulsat[e].
Diuersi circūspiciunt:hoc acrior idem
f Ecce aliud summa telum librabat[f]ab aure:
g Dum trepidant:iit[g]hasta Tago per tp̄s vtrumq;
Stridens:traiectoq; hesit tepefacta cerebro.

PIERIVS.

a ¶Suspiciens altam lunam sic voce precatur. In Ro.codice,& aliquot alijs legere est,altam ad lunam,quod nequaq̄ displicet. In Portio.altam lunam &,Cuiusmodi quidē lectio agnoscitur a prisciano,vbi tam,&,quam,atq;,poetice nonunquā postponi notat,aliter vero non,exemplo hinc ex vergilio citato,suspiciens altam lunam &,sic voce precatur.plerisq; tamen eruditis placet magis absq; vlla copula carmen legi. Est &.ore precatur. In antiquis aliquot cod. quod parui refert. b ¶Tu dea tu præsens.seruius exponit.præsens Ilico.sed cur nō potius præsens,propicia,fauens,vt illud in buc.nec tam pręsentis alibi cognoscere diuos. c ¶Connixus corpore. In Ro.codice, conisus,ac de geminatione quidem apud antiquos adeo rara,superius dictum.quantum vero pertinet ad x,vel,s,in participij forma reponendas,valerius probus sentire videtur,eandem esse appellationem in proprio nomine in appellatiuo,& participio,niso hyrtasci filio,niso participio,& nisuq; immotus eodem.quare connisus.ex probi sententia scribendum. d ¶Frangitur,ac fixo transit præcordia ligno. In veteribus codicibus vel,fisso,legi,a findo,qđ agnoscit seruius,vel lectionem abrasam,& modo,fixo,modo fracto,aliena manu repositum. e ¶Et longis singultibus Ilia pulsat. In Ro.co.pulsant.sed melius vnitatis numero. f ¶Telum vibrabat. In codicibus plerisq; omnino,vibrabat legit̄,sed in emendatioribus,librabat. g ¶Dū trepidāt,ijt hasta tago. In cod.ant.it.oīno per synæresin,siue,it,præsentis tp̄is oīno sit,&vi subsequentis adspirationis producatur,qđ magnū litteratissimis viris negotium facessit.meliore tn̄ parte in eorū sententiam cōcedente,qui concisionem factam ex;,iuit,autumant,vt in terentiano prologo existimat, pro existimauit, quam lectionem Donatus agnosit,licet apud priscianū,in hoc citato versu,neq; it,neq; ijt, legatur,sed volat hasta tago per tempus vtrūq;.sed &illud obseruatione dignum,quod carisius monet tempora pluraliter tantum dici,quamuis virgilius singulari sit vsus,vt hoc loco.

... ambagibus semitarum:& ... simul retro.i. repetit vestigia obseruata.i. memorię commendata:quia eadem redibat q̄ ... abiuerat. Idem i scđo dictū ... de Aenea Creusam repetente ... erat dumis silentibus.i.inter dumos vbi alta erant silētia. Audit equos & audit strepitus & signa sequentum. Nec longum tēpus sup.erat i medio:cū clamor.s.eorum qui Euryalū comprehēderant peruenit ad aures.s.Nisi: ac videt Euryalū quē omnis manus.i.multitudo rapit oppressū fraude loci:quia non inuenerat syluas abitū: & subito tumultu noctis turbante.s.eum.& conantem plurima.s.eluctari aut hostē ferire:frustra:quia circunuentus a tot nil potuit. Quid faciat sup. dubitauit Nisus(& ē bona eclypsis q̄ nihil obscuritatis sed plurimum commiserationis habet: quaq; alibi vt in.iiij.Geor.in dubitatione Orphei vsus ē)qua vi & quibus armis audeat eripere iuuenē:& an ipē moriturus.i.certus mori inferat se in medios hostes:&properet.i.festinet & celeriter prouocet pulchrā mortem per vulnera.s.&hostibus illata & ab illis suscepta ipē torquēs ocius i.cito: hastile.i.iaculū missile & leue lacerto adducto.s. ad se vt fortius emittat:precatur sic voce s.expressa cū & mēte precari posset suspiciēs.i.sursū seu susū aspiciēs:lunā altā. Tua o Latonia.i. Latōe filia:Diana seu Phebe aut luna decus astrorū.s.nocturnorū & custos nemorū:quia venatrix & dea.i. q̄ quia dea es potes succurrere præsens.i.aut fauorabilis aut cito succurrere potens: nostro labori.i.laborioso periculo.si pater.s.meus. Hyrtacus noīe: tulit vnq̄ qua.i.aliqua dona tuis aris.i.ad tuas aras: pro me.i.pro salute mea & si ego auxi meis venatibus.i.quæ ego cœpi : qua.i. aliqua dona:quia de venatione Dianę sacrificare solebāt: vñ in Buco. Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus: Et ramosa micon viuacis cornua cerui &c. ve pro vel si ego suspendi supp. aliqua tholo.i.ad trabiū in ede tua connexionē ad quā dona suspēdi solent aut si fixi sup.aliqua ad fastigia.i.sublimitatem:sacra.i.delubri aut vestibuli sacri:sine.i.permitte:quod minus est q̄ si dicat da:quasi ipse possit si illa nō impediat me turbare hunc globum & rege tela per auras. Dixerat.s.Nisus:& cōnixus.i. connitens toto corpore:conijcit.ferrū.i.hastile ferratū hasta volās diuerberat vmbras noctis:& venit in tergum.i.scutum tergore tectum: Sulmonis aduersi.i.aduerse stantis : & sup.hasta frangitur ibi ac transit præcordia.i.intima cordis cingentia:& hoc ligno.s.scuti: fisso.i.diuiso &secto:Ille.s.sulmo voluitur.s.retrorsum: vomens de pectore flumen calidum.i.sanguinem: existens frigidus.i.moriens:& pulsat.i.trahit ilia longis singultibus. Ipsi circūspiciunt diuersi.i.ad diuersa loca:& idē scilicet Nisus sup.effectus acrior.i. vehementior:hoc.i.per hunc talem euentū ecce.q.d. præter opinionem stantiū ac pręter spē eius:librabat.i.librando:hoc est circunrotando emittebat:aliud telū:ab aure summa.i.desuper & lōge educto brachio: dum trepidant.s.mœtu & festinatione: hasta stridens.i.cū stridore:hoc est impetu magno volās:ijt.i.trāsijt Tago.i.illi viro per vtrūq; tp̄s.i.ab altero in alterū & ipsa tepefacta cerebro traiecto hęsit.s.in eo. Nihil aūt mirū si hasta impetu pro parte fracta pro parte transijt.

Tergis vinciebant pro tergoribus: vt intelligamus hastā in scutum venisse & illic esse collisam: vt frangitur sit colliditur Fissoq;.scuti ligno etiam precordia penetrasse: aliter non procedit: nam si hastam reuera fractam accipiamus ratione caret: quod dicit Fisso transit pręcordia ligno: alij reuera in tergum volunt esse percussum quod falsum est.nā quomodo ante fissū ē lignum :& sic præcodia penetrata. Sciendum tn̄ locū hūc esse de his quos diximus supra Hoc acrior idē & q̄ latuerat & q̄ ei primus pspe processerit iactus. Telum librabat ab aure: gestus Iaculantis exprimitur aut enim ab aure aut a latere tela iaciuntur Per tēpus vtrūq;: congrue dicit telū per tēpus vtrūq; trāsisse: ait ei diuersi circūspiciūt.hoc&huc & illuc circum ora ferūt per quā opportunitatē potuit telū tempus vtrūq; trāsisse. Asper tamē dicit per tempus vtrūq; hoc est inter tp̄s vtrūq; vt econtra: Hūc inter fluuio tyberinus ameno.i.per hūc. Qđ si est intelligimus eū i frōte eē vulneratū. tepefctā cerebro: alibi & fixo ferrum in pulmone tepescit.

SERVIVS.

¶Interea: donec ille inuenietur. Persoluēsam.aut occisorum aut tuas & nisi: nam duos eos fuisse nouit. Supra enim ait State viri. Meme subaudi interficite. Et est interrupta elocutio dolore turbati. Nec potuit.validior argumentatio ex impossibilitate vt Quid troes potuere? Item nō ea vis animo nec tanta superbia victis. Tantum infœlicem nimiū dilexit amicum: cōtra illud: Cur ergo venit dicit tātum amicum dilexit vt cum nihil posset tamē veniret. Voluitur Euryalus læto aut septimus est: aut datiuus: sed si datiuus est figuratū est.i.in lætū: vt It clamor cœlo. Purpureus veluti cum flos succisus aratro Languescit: habet ratio cōparationis videt em̄ Euryalo Hyacinthū cōparare : qui pulcherrimus fuit: & post mortē i florē cōuersus est. Lasso ve papauera collo Demisere

a Sæuit atrox Volscens[a]:nec teli conspicit vsq̄
Autorē:nec quo ardens se immittere possit.
¶Tu tamē interea calido mihi sanguine pœnas
Persolues amborū¶ inquit simul ense recluso
Ibat in Euryalū:tum vero exterritus amens
Conclamat Nisus:nec se celare tenebris
Amplius:aut tantum potuit perferre dolorē.
¶Meme adsum qui feci:in me conuertite ferrū
b O Rutuli:mea fraus omnis:nihil iste nec[b] ausus
c Nec potuit:cœlū hoc & cōscia sydera[c] testor:
Tantum infœlicem nimiū dilexit amicum.
¶Talia dicta dabat:sed viribus ensis adactus
d e Transadigit[d] costas:& candida pectora[e] rupit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Sæuit atrox Volscens. nec teli conspicit vnq̄ Autorē : nec &c. Recitat necem Euryali & deinde Nisi amicorū miserandam & memoria dignissimā qua neq; fraudandā pollicet: vñ dicit Donatus DONA sic: Sęuit. Crescit ira qm̄ autor facti nō apparebat. Purpureus : ad totū corpus refertur hæc cōparatio Papauer vero ad ceruicem & ad caput. Dum domus ostendit omnia ventura ad finē: hæc ille.

Ordo. ¶Ordo est. Volscens.s.equitum magister atrox.i.ferociēs sęuit.i. ferocior efficit: nec.i. quia nō cōspicit vsq; autorē teli nec conspicit quo ipse ardens possit immittere.i.inferre se & inquit tamē.i. tametsi si nō conspiciā autorem nec quē punire merito debeā tn̄ tu(ad Eurialū loquit̄)persolues interea.s. dum autor telia latebit mihi sanguine.s.tuo calido pœnas.i.sūmā de sanguine tuo vindictam

Voluitur Euryalus læto pulcrosq; per artus
It cruor:inq; humeros ceruix collapsa recũbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
f Languescit moriẽs:lassove[f] papauera collo
Demisere caput:pluuia cum forte grauantur.
g At nisus ruit in medios:solumq; per omnes
Volscentem petit:in solo Volscente moratur:
Quem circum glomerati hostes : hinc cominus atq; hinc
h i Proturbant[h]:instat non segnius[i]: ac rotat ensem
Fulmineum:donec Rutuli clamantis in ore
Cõdidit aduerso:& moriẽs aĩam abstulit hosti.
Tum super exanimem sese proiecit amicum
Cõfossus.placidaq; ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo:si quid mea carmina possunt
Nulla dies vnq̃ memori vos eximet æuo:
k Dum domus Aeneæ capitoli[k] immobile saxum
Accolet:imperiũq; pater Romanus habebit.
Victores præda rutuli spoliisq; potiti
a Volscentẽ[a] exanimẽ flentes in castra ferebant.

dictam & vltionẽ: amborũ s.Sulmonis & Tagi interfectorũ & ibat simul.s. cum id diceret in i.contra:Euryalũ ense recluso.i. euaginato quia re cum verbo ad clausuram.aut velamen spectante cõtrarium importat Nisus exterritus tum vero.i. maxime tũc aut tunc primum adverum conclamat existens amens.i.sine mẽte quia illũ saluare non poterat: vt se & a quibus missus erat & tñ immemor & suę & reip. salutis: nec potuit celare . i . occultare se amplius aut perferre tantum dolorem quantus erat amicum añ oculos interfici.Conclamat igit̃ O Rutuli meme.i.petite & interficite meme inquit qui feci.s. facinus quo illi petierunt :conuertite ferrum in me omnis fraus ẽ mea:iste.s.quẽ occiditis: nec ausus sup.ẽ quicq̃:nec potuit sup. quicq̃ testor.i.in testimoniũ veritatis cito hoc cœlum : sub quo s.sumus & sydera conscia .s.facti hęc eadem verba vir qdã pius de morte xp̃i conuertit vno verbo mutato.s.pro o Rutuli iudei dicens: Meme adsum qui feci ĩ me conuertite ferrum Iudei &c. Acclamat autem poeta .(Tãtum.i. in tantum nisus dilexit Nimiũ amicum infœlicem. s. Euryalũ. aut tantum dilexit amicum infœlicem nimium:sed potius adhererem priori expositiõi: ne vitio se cohęreãt duo epitheta:Serui⁹ vult esse nisi verba vt sit:Sed ideo venit quia dilexit tantum amicum.s.me suum nimium infœlicẽ ipse Nisus dabat talia dicta:sed ensis adact⁹.i.accussus viribus adigit sup. se trans costas: aut transadigit ꝓ eo qđ est transit costas & rupit pectora cãdida. Eurialus voluit̃ lęto.i.per lætũ: hoc est mortẽ ꝓsternit̃ : & cruor it.i.fluit per pulchos artus: & ceruix collapsa recũbit in humeros veluti cũ flos purpureus videlicet hiacyntus:cũ.i.qñ ipse succisus aratro.i.euulsus vomere:aut falce recisus:lãguescit.i. flacidus fit:moriẽs.s. morte aiæ vegetatiuę.i.desiccari incipit: ve pro vel cũ sup. papauera demisere id deorsum miserũt:caput collo lasso i.defatigato põdere cũ.i. qñ ipsa grauant̃ forte pluuia.s.vehemẽtius incũbẽte. At.i.sed Nisus ruit in medios: & petit p oẽs.i. p̃ter alios oẽs solũ Volscentẽ.s.autorẽ mortis Euryali & morat̃ in solo Volscẽte.s.iã repto:quẽ.s. Nisum hostes circũglomerati hinc atq; hinc.i.vtrinq; ꝓturbãt.i.cõfodiũt.aut poti⁹ cũ turba & impetu irruũt postea cõfossuri:& sup. Nisus instat.s.in ꝓsequẽdo Volscẽte nõ sec⁹.s.nõ segni⁹ nec aliter ac si ꝓturbat⁹ nõ esset & ac rotat.i.circũagit ensem fulmineũ.i. in morẽ fulminis vibratum: donec ꝯdidit.i.abscõdidit eũ ĩ ore aduerso rutuli.s. Volscẽtis clamãtis Serui⁹ dicit impropriũ esse ₰monẽ:innuẽs dicendũ esse cõdidit ĩ os aduersum sed si itelligam⁹ ensem pri⁹ ĩ os aduersum immissum:& cũ illi eẽt ĩ eo cõditũ stet latinitatis rõ: Sꝫ ꝑe moriẽs.i. lętaliter vulnerat⁹ abstulit aiam hosti.s.volscẽti & ꝓiecit tũ.i.deinde postq; hostis ciciderat:se sup amicũ.s.Euryalũ : exanimẽ.i. mortuũ in q̃ nõ erat aĩa:existẽs cõfossus:& qeuit demũ ibi morte placida.i.placẽte: qa ibi.s.sup corpus amici. Ambo sup.estis Alloqt̃ em̃ eos ĩ scđ'a ꝑsona vñ ꝯstat ãbo ẽt vocãdi eẽ casus saltẽ si quodãmõ collectiue sumat̃ vt sit)O vos ãbo fortũati sup.eritis si mea carmina p̃nt qd.i.aliqd ad fœlicitatẽ facere (qđ posse atte stat̃ hora.dicẽs cœlo ĩ musa beat.&c.) Nulla dies.i.nulla tẽpestas eximet vnq̃ vos ęuo memori.s.vr̃i dũ.i.q̃diu dom⁹.i.familia Aenee accolet ĩmobile saxũ capitoli,ꝓ capitolij.i.habitabit romã & dũ p̃r.s.patrat⁹.i.prĩceps Roman⁹ habebit ĩperiũ.s. rerũ oim: qđ ęternũ fore pollicit⁹ ẽ Iuppit ĩ p̃io dicẽs de romanis: his ego nec metas rerũ nec tp̃a pono impiũ sine fine dedi &c.de domo æneę i.Iulio Cęsare nascet̃ pulchra Troian⁹ origine Cęsar Impiũ oceano famã q̃ terminet astris.Et dij penates ĩ tertio loq̃ntes de Italia Hic dom⁹ ænee cũctis dñabit̃ oris.Et nati nator & q̃ nascẽt ab illis.Verũ iã ea dom⁹ extĩcta ẽ.Nec tñ nisi Euryaliq; dom⁹ excidit memoria:ħ plus p̃nt carmina q̃ arma.

lo Demisere caput. Homeri est & comparatio & figura nam & ille sic ait vt multorum vnũ diceret caput. Volscentem petit appetit petitiones enim proprie dicimus impetus gladiatorum. vnde Cicero quod ergo tuas petitiões ita cõiectas: vt vitari nullo modo possent parua quadam declinatione concutiunt : & vt aiũt corpore excessit. Proturbãt. confodiunt: vñ paulopost confossus: Non secius non segnius q̃q; Vulneratus. In ore condidit aduer. Archaismos est: vt supra Pectore in aduerso totum cui cominus ensem cõdidit. Placidaq; ibi.de mor.quieuit:aut propriũ ephitheton est mortis aut ex affectu patientis dictũ est qui cum amico moriebat̃. Si qd mea carmina possũt verecũde. Dom⁹ familia: Capitoli immobile saxũ Accolet: in vrbe Roma templũ Iouis nõ fuit: quod cum iam deuotum a Prisco Tarquinio vellet superbus Tarquinius ædificare cœpit augurijs: captare qui mons huic templo esset aptissimus. & cum in omnibus tarpei⁹ esset inuentus: in quo erant multa diuersorum numinum sacella actum est vt exinde ad alia templa numina euocarentur sacrificijs: quo posset libere & sine piaculo templum Iouis ædificare. Cum omnes dij libenter migrassent : terminus solus: hoc est liminum deus abscedere noluit sed illic remansit tũc de hoc ipso sacrificatũ est : & deprehẽsum q̃ terminus cũ Ioue remanens ęternum vbi imperium cũ religione significaret : vñ in capitolio prima pars tecti patet quæ lapidem ipsum terminũ spectat : nã termino nõ nisi sub dio sacrificabatur :hinc ergo : nunc capitoli immobile saxũ Accolet quia terminus nõ est reuulsus de loco. Terminus.

PIERIVS

a ¶Atrox volscens. In antiquis cod. volcens vti dictũ, absq; s.atq; ita scribendũ inferius, volcentem petit, in solo volcente moratur. b ¶Nihil iste, nec ausus. In Ro. neq; ausus, quod licet parui sit momenti, elegantioris tamen ingenij viri numerorum huiusmodi varietate delectari solent. c ¶Et sydera conscia testor. veteres omnes codices legunt . & conscia sidera. adiectiuo præiecto. d ¶Transadigit costas . In Ro.cod. transabijt, legitur: & in aliquot alijs, transadijt, quod ab aliquot eruditis receptum video. In Porcio, & plerisq; alijs manu scriptis, trãsadigit, omnino scriptũ est. Sed vsus loquẽdi est, vt adigo ferrum, aut ensem enũtiemus, nõ ensis adigit, & iam dictũ est, ensis adactus, quare vel, abijt, vel adijt, meli⁹ videt̃. e ¶Et candida pectora rupit. Ro. codex cũ aliq̃t alijs, pectora candida, epitheto, quod miserationẽ mouere posset, vltimo loco apposito. f ¶Laxoue papauera collo. Antiqui pleriq; cod. lasso, Porcius, Vitalian⁹ & aliq̃t alij, lapso habẽt. g ¶At nisus ruit in medios. In Oblongo, ac, in quibusdã alijs, &. Sed em̃ locus ipse exigere videt̃, at. h ¶Protubant. In antiq̃s aliquot, perturbãt. Sed oĩno melius proturbant. i ¶Instat nõ segnius. In ant. cod. nõ secius. Quod nõnulli etiã per, t, scribunt, setius, quod nequaq̃ docti probant. k ¶Capitoli immobile saxum. Quãuis in vetustis cod. capitolij, geminato ii, scribat̃, eo mõ, quo Terẽtius Scaurus hmõi gtõs scribi ꝑcipit. Hoc tñ loco, ne synalepha ex tribus vocalibus distinctis fiat, capitoli, vnico i, scribendũ censuerim, facta synæresi, vt prius erat in Porcio. Quæ ṽo Seruius de termino, eadẽ fere apud Aulum Gellium habentur. Lactantius tamen libro contra gentes primo, saxum hoc a Romanis cultum dicit, propter illius memoriam, quod pro ioue obiectum est saturno deuorandum.

ASC.

ASCENSIVS.

¶Victores præda &c. Commemorat quomodo rutuli sese in castra receperunt mœsti quidem propter magistri sui mortẽ : qui & mœstos inuenerunt propter stragem

Victores præda rutuli spoliisq; potiti
a Volscentẽ[a] exanimẽ flentes in castra ferebant.

SER.

SERVIVS.

¶Præda rutuli. spoliisq; po. non solum suis armis eos exuerunt: sed etiam præda quæ rutulis ante fuerat detracta. Serranoq; nunc maq; decima antapodosis: q̃ sit quoties

quotiens cōmemorātur: ea quæ nō sunt ante prędicta. Trepida quæ recentē Cędæ locū hypallage: tepidum locū recenti cęde. vñ multi legunt tepidūq; recenti cæde locum: sic alibi. Tepidusq; cruor fumabat ad auras. Spumantes sanguine riuos: spumas tunc habet sanguis cū effunditur: nam postea cōquiescit: vñ bene dixit spumantes riuos: qa premisit semineceisq; viros. Iam rebus luce. Supra. Et reb⁹ nox abstulit atra colorē. Cogit quisq; suos comites. s. nā plena est Aerasq; acies. Acuūt rumorib⁹ iras qa duo ausi sunt per eorꝝ castra transire. Euryali & Nisi: volunt nōnulli clamorē esse militū. Sed melius hoc a poeta dictum accipimus. Nam rutuli eorꝝ non nouerunt noīa. vt sit. Quinetiā capita Euryali & Nisi præfigūt in arrectis hastis: & cum magno clamore comitant. Cingitur amni: amne debuit dicere nunq; enim in i, bene exeunt: nisi quę cōmunis sunt generis vt docilis agilis sed ideo ausus est: ita ponere ab latiuum: quia vt supra diximus apud maiores hic & hæc amnis dicebatur. Tenent fossas: tuētur defendunt. Nota nimis miseris hoc plus cōmouebatur: qm̄ etiā abscisci vultus necdū agnitiōis amiserāt notas. Excussi. m. ra. bene excussi: quasi nescienti: quasi diceret proiecti. Fœmineo vlulatu: impatienti vt Fœmineo p̄de & spolioꝝ ardebat amore. Prima petit: ideoq; prima qa solent in extrema necessitate etiam mulieres muros ascēdere: vt ipse de muris matres. Non illa virū nō illa pericli. Vnum pudoris est. aliud salutis: Hunc. i. talem & est conquestio matris Euryali plena artis rhetoricę: nam pene omnes partes habet de misericordia commouenda a Cicerone in rhetoricis positas. Hunc te aspicio a qualitate cædis Sera meæ. Euander mea sola: & sera voluptas. Potuisti linquere solam. ab interce pro solatio. Crudelis qui potuisti linquere solam cū pius esses: affari ex. Anchises Sic o sic positum affati discedite corpus: Terētius. Quin igitur dum licet mecū loquimini Antipho. Nec tua funera ma. i. funera: Nam apud maiores funeras dicebant eas ad quas funus pertinet. vt sororem matrem: nam pręfice vt supra diximus: sunt planctus principes nō doloris. Funeras aūt dicebāt quasi funereas: ad quas pertinet funus. Funus lacerum: dilaniatū cadauer: nam funus pro cadauere posuit. Si qua est pietas Si qua pietas in occidendo: est. in me ꝓbetur. Me primam absumite ferro vnusquisq; enim in ꝓprie salutis desperatione credit vniuersa etiam posse consumi. vnde est quod dixit me primam ab. Inuisum hoc detrude caput sub tartara. Inuisum quidē est hoc & odiosum caput verū misericordię genus est: si me etiā irat⁹ interimas

Quando

Nec minor in castris luctus Rhamnete reperto
Exangui: & primis vna tot cæde peremptis:
Serranoq;: Numaq;: ingens concursus ad ipsa
b Corpora seminecesq; viros: tepidaq; [b] recentem
Cæde locū & plenos spumāti sanguine riuos.
Agnoscunt spolia inter se: galeamq; nitentem
Mesapi: & multo phaleras sudore receptas.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tytoni croceum linquens aurora cubile:
c Iam sole infuso: iam rebus luce retectis [c]
Turnus in arma viros armis circundatus ipse
Suscitat: æratasq; acies in prælia cogit:
Quisq; suos: variisq; acuunt rumoribus iras:
Quin ipsa arrectis: visu miserabile. in hastis
Præfigunt capita: & multo clamore sequuntur
Euryali & nisi.
d Aeneadæ duri murorum in [d] parte sinistra
Opposuere aciē: nam dextera cingitur amni
Ingentesq; tenent fossas: & turribus altis
e Stant mœsti: simul ora virum præfixa videbant [e]
Nota nimis miseris: atroq; fluentia tabo.
f Interea pauidam volitans pennata [f] per vrbem
Nuncia fama ruit: matrisq; allabitur aures
Euryali at subitus miseræ calor ossa relinquit.
Excussi manibus radii: reuolutaq; pensa.
Euolat infœlix: & fœmineo vlulatu
Scissa comam muros amens: atq; agmina cursu
Prima petit: non illa virum: non illa pericli:
Telorūq; maior: cœlū dehinc questubus implet.
Hunc ego te Euryale aspicio: tu ne illa senecte
Sera meæ requies potuisti linquere solam
Crudelis: nec te sub tanta pericula missum
Affari extremum miseræ data copia matri?
Heu terra ignota canibus date præda latinis
Alitibusq; iaces: nec te tua funera mater
Produxi pressi ve oculos: aut vulnera laui
g Veste tegens: tibi quam [g] noctes festina diesq;
Vrgebam: & tela curas solabar aniles.
Quo sequar? aut quæ nūc artus auulsaq; mēbra

stragē a Niso Euryaloq; factam: quorū capita ita moti hastis præfixa in conspectum Troianorum inferebant vnde infausta fama auribus matris Euryali increpuit: quę re cognita miserabilem edit lamentationē: vnde dicit Donatus sic Victores: irrisorie: tanq; qui magnum putarent: si trecenti duos vicerint: cū duo tres interemissent: Duri durantes in labore In matre aūt Euryali ostendit quid possit dolor: cum oblita sexus & ætatis tantū fureret. Deniq; accusat eorꝝ quæ & si facta fuissent: nihil tamē ꝓdessent. Canibus date præda: nō solum morte: sed mortis accidentibus cruciatur. Hęc ille. DONA: ¶ Ordo est rutuli victores. i. qui se victores iactabant cū potius victi censendi sint: & potiti præda. s. rerū quas exportarant: & spoliis quæ e castris Turni extulerant: ferebant: flentes Volscentem exanimem in castra. s. Turni. Nec minor luctus supp. erat in castris & hoc rhamnete reperto exāgui. i. sine sanguine: quia cum effuderat: hoc est occiso: & tot primis. i. de primoribus perēptis vna cæde. i. vni⁹ noctis occisione su. repertis. s. serrano & numa: cuius prius non meminit. Ingens concursus sup. factus est aut fit: ad ipsa corpora & viros semineces. i. semiinteremptos & ad locum recentem tepida cęde pro eo quod est tepidum recēti cęde. i. sanguine recenter per cædem effuso: & ad riuos plenos sanguine spumāti. i. impetuose & cum spumis defluenti. Ipsi agnoscūt inter se spolia. i. quorum fuerant quæ Niso & Euryalo abstulerant spolia: & galeā Mesapi nitentē: qua. s. agnitus erat Euryalus: & phaleras receptas. i. iterū atq; iterum vt dictum est captas: & pri⁹ ab Euryalo aliis ablatas: & nūc rursus a rutulis Euryalo: vnde bene addit multo sudore. Et aurora prima. i prima pars aurorę: linquens cubile tythoni. s. regis oriētalis croceum. i. crocei coloris: spargebat iam terras nouo lumine: & hoc iam sole infuso scilicet in aerē & rebus iam retectis. i. denudatis & apertis luce quæ scilicet occultæ fuerāt tenebris. Turnus suscitat viros in arma existēs ipse: quod dicitur ipsemet aut in ꝓpria persona circundatus armis. s. suis & circunstipantium & cogit. i. compellit acies ęratas. i. ęre munitas. hoc est armis ęreis: cogit dicit qsq;. id est quilibet sup. ductorum: suos scilicet subditos & commissos. & acuunt. i. accēdunt iras variis rumoribus. i. vario murmure. Quin. i. quinetiam pręfigunt ipa capita: Euryali & Nisi: in hastis arrectis & sequuntur supple cū multo clamore: mirabile: aut potius miserabile. i. quæ res miserabilis erat visu. i. ad videndū aut dum videbantur. Aeneade duri. i. aduersa fortiter tolerantes opposuere aciē in sinistra par

te murorum:

te murorũ:nã dextra sup.ps: cigitur amni:videlicet tyberi Et tenent.i. tutantur & deffendunt ingentes fossas & ipsi mœsti.i. seueri & circunspecti ac mœsti propter amicorũ necẽ: stant sup. in aut pro altis turribus:& videbãt simul aut stant mœsti simul.id ẽ statim dum videbant ora virũ.i. virorum:prefixa.s.hastis ora inquit:nota nimis miseris.i. ipsis miseratione dignis qui libenter succurrere voluissent si sciuissẽt & potuissent aut misere se affligentibus:& fluentia atro tabo.i. sanguine concreto & corrupto Fama nuncia.s.malorum volitans pennata.i.quia pẽnata ruit interea per vrbem pauidã & allabitur.i.lapsu peruenit ad aures matris Euryali.At calor subitus i.subito aufugiens:relinquit miserę.s.mřı:ossa:Radij.s. rote qua nebat aut filia ad textoriam artem voluebat:excussi:sup.sunt.i illico proiecti de manibus:& pẽsa.s.lanam appensam tenentia: reuoluta.i.retrorsum voluta:aut in contrariũ voluta sunt.Ipsa infœlix:euolat.s.e domo & ĩp̃a scissa comã.i.habẽs comã scissam & manib⁹ dissectã amens .i. auersa a mente & ratione petit prima.i. ante alias matronas: ãte petit.i.

Et funus lacerum tellus habet:ᵍhoc mihi de te
h Nate refersʰ:quæ sum terraq́ mariq́ secuta?
Figite me si qua est pietas:in me omnia tela
Cóiicite o rutuli:me primã absumite ferro:
Aut tu magne pater diuum miserere:tuoq́
Inuisum hoc detrude caput sub tartara telo:
Quãdo aliter nequeo crudelem abrũpere vitam.

Quando aliter nequeo crudelem abrũpere vitã.tunc traxit illũ colorẽ luuena. Quod factu dignũ tam lõgo admiserit suo.

PIERIVS.

a ¶Volscentem exanimum. In Ro.cod.volcentem exanimem. In alijs exanimum.vtrumq́ receptum a grãmaticis. b ¶Tepidumq́ recenti cęde locum. ita quidem habetur in Ro.cod.sed ĩ Oblongo, & quibusdam alijs. tepidaq́ recentem cede locum. legitur.quam hypallagen figuram agnoscit seruius.In portio vna mutata dictione eadem tamen elocutionis figura .tepidaq́
c madentem cęde locum habet. c ¶Iam rebus luce retectis.sunt antiqua exemplaria,in quibus receptis scriptum sit,quasi res noctu auferri videãtur,die vero reddi.sed eĩ .retectis oĩno recept⁹.
d ¶Murorum in parte sinistra.In Ro.cod.murorum parte.legitur,absq́ in,simul ora virum præfixa videbant.In Ro.cod.in Oblongo,in Mediceo,& quibusdam alijs puetustis,mouebãt,legere
f est cum paraphrasi,commouebant,ex seruij cõmentarijs desumpta. f ¶Pennata.In Ro.co.pinata,de qua scribẽdi ratione alibi satis dictũ.hunc ego te euriale aspicio.Cicero ĩ rhetoricis. octauus locus,per quem aliquid dicitur esse factum,quod non oportuerit,hoc modo. Nõ affui, nõ vidi,non postremam eius vocem audiui,non postremum eius spiritum excepi.item. inimicorũ in manibus mortuus est :hostili terra turpiter iacuit insepultus,a feris diu vexatus cõmuni quoq́ honore in morte caruit,qui loci omnes hic a vergilio tanguntur .Quantum vero pertinet ad grammaticen,sosipater solœcismum notat transmutatione fieri , quum finitiua pronomina p̱
g qualitatis significatione ponunť, hoc citato versu,Hunc ego te euryale aspicio,p̱ talẽ g ¶Tibi quam noctes festina diesq́ vrgebam.In Ro.co.tibi quod.& vrguebam.in aliquot veteribus,attia
h nomore. h ¶Hoc mihi de te nate refers,quę sum terraq́ mariq́ secuta.Exẽplaria manu scripta magna ex parte ita legunt.gnate refers.hoc sum terraq́ mariq́ secuta.quod dubio procul longe venustiorem sententiam reddit.& ẽ pathos ab ĩani spe,q̃ iducta fuerat, vt gnatũ terra mariq́ sequeť, fœlicitatis,p̱posita spe,nũc vero funus ei⁹ miserabiliter intueať.nã illud.quę sum terraq́ mariq́ secuta,subfrigidum nescio quid habet.

añ volat pria agmia:sed melior ẽ prior sens⁹ petit pria.s.mulierũ agmina.s.viroꝝ cursu.i.currẽdo sup.cũ vlulatu fœmineo.i. vehemẽti q̃lis fœmis cẽ solet:& p̃cipue ĩ luctu vnigeniti ẽt in sãctis literis celebrato.Illa nõ ẽ sup. mẽor viꝝ.i.viroꝝ:ħ ẽ q̱ non deceret inter viros sic diuagari.illa nõ ẽ memor picli.i.piculi illa nõ est memor telorũ quę.s.ancipitia sũt nec cuiq́ iermi pcũt & ĩp̃a iplet dehinc.i.postq́ nati ora cõspexit:cœlũ quæstub⁹.i .q̃relis(a q̃ror vñ u añ b⁹ hẽt(dicẽs sup.o euryale respicio ego te hũc.i. huiusmodi.detrũcatũ.s.& atro tabo manẽtẽ tu ne illa sera reqes meę senectę potuisti liq̃re o crudelis me solã? nec copia. i. facultas est data.i.fctã:miserę matri.s.mihi affari extremũ.i.extremo seu sup̃mo loco te missũ.i.cum mittereris.sub tãta picula? Heu tu iaces p̃da.i.existẽs p̃da data canibus latinis & alitib⁹.i.auibus in terra ignota.Nec ego mater funera.i.q̃ debebã esse funera tua.i.p̃fecta funeri tuo(Et declinať hæc funera hui⁹ funerę p̱ muliere ad quã funus ptinet)p̱duxi.i.ad sepulchrũ aut vstrinã duxi te.s.cũ efferreris:nec ego p̃ssi.i.occlusi oculos.s.tuos:aut laui.i.& nõ laui vulnera.s.tua:aqua calida vt spũs vitalis reuocari posset:tegẽs.i.cooperiens te veste.s.funebri aut poti⁹ veste qua viuẽs gaudere possis:nam

sis:nã hodie q̃q́ in italia in charis vestib⁹ efferunť & sepeliũtur plurimi quã sup.vestẽ ego festina vrgebã.i.vrgẽter cõtexebã aut nebã tibi noctes & dies:& solabar.i.lenibã curas aniles.i. senectutis:tela.i.texendo telã.quo sequar sup.te:aut q̃ tellus habet nũc artus.s.tuos & mẽbra auulsa.& fun⁹.i.cadauer lacerũ .O nate refers.i.reddis hoc.s.solatiũ aut beneficiũ de te :mihi.s. matri tuę q̃ sum secuta sup.te terra.i.per terrã & mari.i.p̱ mare.O rutuli: si qua pietas est sup.in vobis figite.i.trãsfigite me iaculis: & cõijcite in me oĩa tela.i.oẽ gen⁹ teloꝝ:& absumite me primã ferro.i.armis inuasiuis.aut tu.s.Iuppiter magne pater diuũ miserere supp. mei:Magna aũt est miseria vitę ei⁹ q̃ p̱ bñficio mortẽ suscipiat: & detrude tuo telo.s.fulmine trisulco:ħ.i.meũ caput :inuisum.s. superis:sub.tartara.i.ad inferni tenebras:qñ.i.qñquidem ego nequeo absumere vitã crudelem.i.me crudeliter torquentẽ aliter.i. alia via.Vbi lectũ est canib⁹ data p̃da:donat⁹ legit canibus date p̃da vt sit latinitas sicut ibi.Salue ṽa iouis p̱les.dec⁹ adite diuis Et ordo heu tu o date p̃da canib⁹ latinis & alitib⁹ latinis:iaces in ignota terra.Putẽ poetã iuxta donati lectionẽ scripsisse q̃a maior vis in sermone:maiorq́ venustas: sed rarior latinitas q̃ si da p̃da legatur.

SERVIVS.

SER. ¶Torpent infractę: antea infractę:nunc tñ torpent : vt Turnus vt infractos aduerso matre: latinos.Lachrymãtis Iuli puero dat lachrymas cui põt sine pudore: viris fortibus :tm̃modo dolorẽ sub tecta reponunt Homerice. Quod aũt dixit corripiũt nõ iniurię est: sed celeritatis.i. raptim tollũt. At tuba terribilẽ sonitũ. Hemistichiũ Ennij .nã sequẽtia iste mutauit.Ille em̃ ad exprimẽdum tubę sonitũ. Taratãtara dixit:& multa huiusmodi Ver.cũ aspera inuenerit mutat. Bene tñ electis verbis hic imitatur sonitum tubarum.Increpuit: & insonuit:& segnitiẽ increpauit. Volsci non mirum: quia dicit Volscos:cum & Camilla de volscis sit:vt .Et volsca de gente camilla.Namq́ pars aliqua tuscię dat turno auxilia cum tuscos diximus specialiter æneæ fauere: itẽ econtra ps Venetię auxiliũ p̃stat Aeneæ quã Turni fuisse superi⁹ diximus.

Poe. Hoc fletu cõcussi animi:mœstusq́ per omnes
It gemitus:torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor
Ilionæi monitu & multum lachrymantis Iuli
a Corripiunt:interq́ manus sub tecta reponuntᵃ
At tuba terribilẽ sonitum procul ære canoro
Increpuit:sequitur clamor:cœlumq́ remugit.
Accelerant acta pariter testudine volsci:
b Et fossas implere parant:ac vellereᵇ vallum.
Quærunt pars aditũ:& scalis ascendere muros
Qua rara est acies:interlucetq́ corona
Non tam spissa viris:telorum effundere contra
Omne genus teucri:ac duris detrudere contis
Assueti longo muros defendere bello.
Saxa quoq́ infesto voluebant pondere:si qua
Possent tectã aciẽ perrumpere:cum tamen oẽs

ASCENSIVS.

ASC. ¶Hoc fletu cõcussi animi. docet quomodo dolore cõcussi teucri miseram abduxerint euryali matrem : vtq́ totis viribus conati sint rutuli castra troianoꝝ expugnare:& troiani eadem defendere.vñ nihil extat donati. Ordo ¶Ordo igitur est Animi.s.troianoꝝ cõcussi.i.perculsi sunt hoc fletu scilicet matris euryali & gemitus mœstus .i. meroris index : it per omnes.s.troianos:vires infractę id est nunq́ fractę ad prælia torpent.i.labescũt quasi fractæ hoc fletu:sic in secundo.Captiq́ dolis lachrymisq́ coacti.Quos neq́ titides nec larisse⁹ vlyxes.Nõ anni domuere decẽ nõ mille carinę.Ideus & actor troiani illi (declinať actor huius actoris penultima breui) corripiũt.i. simul rapiunt & abducunt illam scilicet Euryali matrem: incendẽtem.i. excitantẽ luctus.corripiũt inquã monitu.id est per admonitionẽ ilionei prudẽtis & facundi illius viri: &

viri: & iuli multum lachrymanus vt paternã i eo agnoscas pietatem & clementiã quam domus iulia quasi hereditariã obtinuit. & reponunt sub tecta iter manus. s. adductã. At tuba. s. bellica increpuit procul ęre canoro i. cõcauo vt latius canat sonum terribilem. s. classicum ac bellicum signũ clamor. s. virorum sequitur. s. tubę clãgorem: & cœlũ remugit. id ẽ reboat aut resonat Volsci qui. s. volscẽte magistro aduenerãt italię populi accelerant. i. celeriter insultum faciunt pariter. i. conferta manu: & hoc testudie. i. coopertura ex clypeis acta: sicut testudo testa sua integitur: Et parant. i. nitũtur implere fossas. s. vallorum: acvellere. i deicere vallum. i. munitionem castrorum ex vallis seu stipitib⁹ factam Pars. i. ipsi partim: querunt. i. inquirunt & indagantur aditum & ascendere muros scalis: sup. ea parte qua acies est rara & qua corona. i. circũstantiũ manus interlucet. i. per mediũ lucet existens non tam spissa viris. i. habens interualla per quæ lux quædam apparebat. Teucri sup. parant contra. id econtrario effũdere omne genus telorum ac detrudere. s. ascendentes: contis. i. sudibus & perticis duris. i. induratis aut dure incussis assueti. i. assuefacti & experti longo bello. s. decennali defendere muros & ipsi voluebant quoq;. i. etiam saxa pondere infesto. i. vim inferente & molestante: si qua sup. vi. aut ratione. i. vt quacumq; ratiõe possint perrumpere aciem. s. hostiũ tectam. s. clypeis hoc est sub testudine incedẽtem: cũ tñ libet. s. hostibus eorum hoc est volscis & rutulis: ferre id est tolerare. omnes casus id est aduersa aut potius: omnia quæ cadant existentes subter densa testitndine (Nunc siquidem subter accusatiuo iungitur. Persius: Ilia subter Cecum vulnus habes. Olim communis erat prępositio sicut & super. quia ergo subtus erant nec est mutatio loci vsus est ablatiuo) nec sufficiunt iam. id est amplius scilicet sustinere vim teucrorum: nam teucri voluunt & ruunt ea parte qua ingens globus id est maximus cuneus hostium imminet: molem ingentem. i. fragmentũ muri aut rupis maximi pon- deris quæ

c d Ferre libet[c] subter[d] densa testudine casus.
Nec iã sufficiunt: nã qua globus imminet ingẽs
Immanẽ teucri molem voluuntq; ruuntq;:
Que strauit rutulos late armorumq; resoluit
Tegmina: nec curant cæco contendere marte
Amplius audaces rutuli. sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat hetruscam
Pinum: & fumiferos infert mezentius ignes.
At Mesapus equũ domitor neptũnia proles
e Rescindit[e] vallum & scalas in mœnia poscit.

PIERIVS

a ¶ Sub tecta reportant. In Mediceo, in vitaliano, & plerisq; aliis antiquis codicib⁹. In tecta reponunt. habetur. In Porcio. sub tecta reponunt. pręposítiua ab is tantũ particula variata.
b ¶ Acvellere vallũ. Male in Ro. codice pro, vellere, pellire, est sumptum ex inferiori versu, vbi recte. pellere vallo missilib⁹ certant. scriptum est.
c ¶ Cum tamen omnes ferre libet. In Mediceo. iuuat scriptum est.
d ¶ Subter densa. In cod. aliquot ant. supter. per, p, legitur & hic & alibi.
e ¶ Rescindit vallum. In cod. admodum vetustis legere est. transcendit vallum. quia sequitur, Scalas in mœnia poscit. Magis tamen placet. rescindit. vt in pluribus manuscriptis codicibus habetur. Nam si ad mœnia succedendum erat, via prius aperienda fuit, rescisso vallo.

diximus. Testudine testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum. Namq; i armorum generibus milites sumunt ab animalibus nomina: vt aries Sallu. in modum hirci militaris. Fossas implere parant Vertit ordinem nam ante est vt impleaẽ fossa tollantur valli: & sic testudine ascendatur ad muros. q̃q; possumus intelligere etiam ad fossas eos venisse facta testudine. Effundere: contra proprie tela ei nõ iaciũẽ in subiectos: sed fũdũẽ & dicendo oẽ gen⁹ telorũ õndit telũ vocari oẽ q̃ iaciẽ. Assueti lõgo: docet i oĩbus vsũ plurimũ posse. Infesto voluebãt põdere infesti põderis. Nec iã sufficiunt: diu iã nõ sustinent. Armorũq; resoluit. Tegmĩa: hic õndit armorũ ɔnectionẽ eẽ testudinem Lucan⁹ de testudie: At postq; vetus icerta virorũ Perpetuã rupit defenso milite cratẽ: Singula cõtinuis cesserũt ictibus arma. Hetruscam pinum: ipse hetrusc⁹.

deris quæ strauit late rutulos & resoluit tegmina armorũ: ex clypeis scilicet facta nec rutuli audaces. id est licet audaces: curãt amplius contendere marte cœco. id est non visi nec plane videntes: sed certant pellere missilibus. id est iaculis & sagittis: vallo. id est de vallo vt illis pulsis ipsi conscendant Nezentius: contẽptor ille diuum & immanissimus vir. vnde dicitur. horrendus visu. id est horribilis & horrori habendus quassabat alia parte: pinum hetruscam. id est haitam ex solida pinu hetrusca: quia ipse hetruscus erat: & infert ignes fumiferos. id est pice & resina aut sulphure fotos. At mesapus domitor equum. i. ęquorũ: proles neptunnia. i. filius neptũni: rescindit. i. resecat vallũ: officio. s. paterno intentus vñ in scd'o. Neptunnus muros: magnoq; emota tridenti. Fundamẽta quatit. Fundamenta eñ neptunno consecrata dicunẽ eo q; sit aquarũ deus: ad quas fundamenta fere pertingũt & poscit. i. exigit a suis scalas in mœnia. id ad mœnia exuperãda & expugnãda dissecto pri⁹ vallo.

SERVIVS.

¶ Vos o calliope precor. Syllepsis per numeros. Erat enim rectũ vos o musæ: aut tu calliope. Asperitate fauete: vt aspirat primo fortuna labori Oras euoluite belli: Narrate nõ tantum initia sed etiam extrema bellorũ: nã orę sũt extremitates. Turris erat. turres huiusmodi eẽ ad munitionem ciuitatũ. & in secundo legimus: sed hæc plærumq; mobiles sunt: plærumq; fixę vt in secũdo. Turres ac tecta domorũ. Mobiles vt in duodecimo meminit. Subiitq; rotas & põtes strauerat altos. Oportuna loco summis. circa portas. Cauas: patulas opũ vi: potest & hypallage esse: vt sit ope virium. Densi pro tela densa. Flammã affixit lateri: affectate. Debuit eñ dicere affixit aut facem aut malleolam nõ flammã. Quæ plurima vẽto: gliscẽs: aut magna facta p ventũ. Hæsit adesis nõ iam adesis: sed quos exedit adhærendo. Malorũ velle fugam honestissima est locutio. Peste: icendio vt & toto descẽdit corpe pestis. Vnus subaudi & alter: nã nõ procedit vnus. Helenor & lycus elapsi: non mortis sed turris ruina

Vos caliope precor aspirare canẽti
Quas ibi tũ ferro strages: que funera Turnus
Ediderit: quem quisq; virum dimiserit orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meministis eñ diuæ: & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu & pontibus altis
Opportuna loco: sũmis quã viribus omnes
Expugnare itali: summaq; euertere opum vi
Certabant: troes contra defendere saxis:
Perq; cauas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus:
a Et flamma affixit[a] lateri: que plurima vento
Corripuit tabulas: & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus: frustraq; malorum
Velle fugam dũ se glomerant. retroq; residunt
In partem quæ peste caret: tum pondere turris
Procubuit subito: & cœlũ tonat omne fragore.
Semineces ad terram immani mole secuta

ASCENSIVS.

¶ Vos o calliope. Quia rem maiorem q̃ quæ humanis viribus geri possit nec satis vero similẽ dicturus est: Facit inuocationem musarum inuocans principẽ earum: calliopẽ. s. pro omnib⁹: vñ & numerũ mutat. Recitat aũt instructus a musis ingentẽ pugnã & ꝓpugnaculi cuiusdã ruinã q̃ duos iuuenes secũ traxit.: quorũ miserabilẽ licet diuersum subiũgit vitę exitũ: tanta dicendi gratia vt auditorẽ ac lectorẽ penit⁹ illiceat: nõ obtundat: vñ donat⁹ nihil lectu dignum attulisse visus est. Ordo igiẽ est. O calliope. id est o musa bonę vocis quę heroico carmini praees: ego pręcor vos. s. musas oẽs aspirare. i. fauorem date & inspirate canẽti. s. mihi quas strages & q̃ funera Turnus ediderit tum. i. tunc quũ assilirent castra troianorũ ferro. i. telo aut ense ferreo: & quẽ virum quisq; demiserit. i. deorsum miserit aut dimiserit. i. in diuersa miserit: orco. i. ad orcũ hoc est inferum. Aspirate inquit: & euoluite mecũ igẽtes oras. i. extremitates: hoc est etiã extremas partes belli Metaphora est ab annalibus qui euoluuntur

ASC.

Ordo.

Confixiq; ſuis telis&pectora duro
b Transſixi lignoveniunt:vixvnus Helenor[b]
Et lycus elapſi.quorum primæuus Helenor
c Mæonio regi quē ſerua Licinia[c] furtim:
Suſtulerat vetitiſq; ad troiam miſerat armis
Enſe leuis nudo.parmaq; inglorius alba.
Iſq; vbi ſe turni media inter miliavidit
Hinc acies:atq; hinc acies aſtare latinas:
Vt fera quæ denſavenantum ſepta corona
Contra tela furit:ſeſeq; haud neſcia morti
Iniicit:& ſaltu ſupravenabula fertur:
Haud aliter iuuenis medios moritur⁹ in hoſtes
Irruit:& qua telavidet dēſiſſima tendit.
At pedibus longe melior Lycus:inter &hoſtes
Inter &arma fuga muros tenet.altaq; certat
Prendere tecta manu:ſociūq; attingere dextras.
Quem turnus pariter curſu teloq;ſecutus
Increpat hisvictor.¶ nr̄as ne euadere demēs
Speraſti te poſſe manus:¶ ſimul arripit ipſum
Pendentem:&magna muri cum parte reuellit
Qualisvbi aut leporē:aut cādēti corpe cignū
Suſtulit alta petēs pedibus iouis armigervncis:
d Quæſitum aut matri multis[d] balatibus agnum
Marti⁹a ſtabulis rapuit lupus:vndiq; clamor
Tollitur:inuadunt:&foſſas aggere complent.
Ardentes thædas alii ad faſtidia iactant.

PIERIVS.

a ¶Et flammam affixit lateri.In Medi.affecit. Sed melius adfixit,vt in aliis habetur. b ¶Helenor.In aliquot Ant. halenor:ſed helenor,in pluribus. c ¶Serua lycimnia.In antiquis aliquot codi.lacymnia,legiť. In aliis licinnia, vſq; adeo ſæuitum eſt paſſim in oīa pene hominum,& locorū nomina. d ¶Quæſitum aut matri multis balatibus agnum.In Romano codice,& in Porcio,matris,quippe balatib⁹,legitur, q̄q; matri vulgata lectio non diſpliceat.

¶ euoluunť ab iis qui res geſtas diſquirunt:quaſi vō omnia apud muſas ſcripta ſuntvnde addit.Etenim diue.i.quia diuevos meminiſtis.i. memoria tenetis hæc omnia:& poteſtis memorare.i.recenſere hinc patet cur pluralivſus eſt:qa licetvnam nominet ad omnes loquitur dicens non diua ſed diue Turris. ſ.quædam:erat ſuſpectuvaſto.i. vaſti ſuſpectus aut habensvaſtum ſuſpectum.i.ſurſum aſpectum.i.alta & ampla:& altis pontibus.i.ad quam aſcendebať altis pontibus:Opportuna loco. ſ. ad portas quam ſup.turrim omnes itali certabāt ſummisviribus expugnare.i.euincere:& certabant ſūma opum.i.auxiliorum & facultatum ſuarum euertere.i.fūditus deiicere:troes contra.i. ecōtrario ſup.certabant defendere ſaxis:& ipſi denſi.i .frequentes certabāt intorquere.ſ.in italos: tela per feneſtras cauas.i . patulas Turnus princeps.ſ.exercitus & eius oppugnationis coniecit lampada i.facem ardentē:& affixit flāmā i.facem in qua erat flamma.i . facem in qua erat flamma .lateri. ſcilicet turris:quæ.ſ.flamma plurima.i.plurimū auctavento corripuit.i.ſimul inuaſit &incendit tabulas:&hęſit poſtibus adeſis. i.quos adebat.Ipſi intus.i.qui ītus erant turbati trepidare.id eſt trepidabant:&velle.i.volebant autvelle cœperant fruſtra.i.iuanum fugam malorū.i.periculorum imminentium hoc eſt obuerſionis cū turri: cū ipſi glomerant.i.in morē glomeris voluūtur:& reſidunt.i.ſe recipiūt retro id eſt retrorſum in partē quæ caret peſte.i.incendio: tum.i. tunc turris procubuit.i. proſtrata eſt ſubito.i.de repente pōdere.i.mole ſua aut pōdere ſubito.i.ex onere ſubit ocōcurrentum:& omne cœlum.i.totus aer tonat fragore ſcilicet ruinę Ipſi ſupp.troes veniunt ad terram.i. corruunt: ſemineces .i . ſemimortui priuſq; terram cōtingerent.& hoc immani mole ſecuta.i.ſequente eos.i. cadente:poſtq; ipſi cū altera parte ceciderant:& veniunt ad terrā cōfixi ſuis telis:quæ.ſ.in manibus habebant:& tranſfixi pectora id eſt habētes pectora tranſfixa duro ligno vix. vnus.ſ. helenor: & alter ſup.ſ.lycus elapſi ſup.ſunt e ruina.quorum Helenor primeus.i.adhuc in primo æuo florens:quē ſerua licinia.ſ.noīe:ſuſtulerat.i.ꝓgenuerat aut educauerat: regi : meonio aut noīe aut patria:furtim.i.ex ītupro cōceptū:& miſerat ad troiā armis vetitis ſcilicet lege militari:quia ſeruilis cōditionis hoīes nō erāt recipiendi ad legitimā militiā.& ideo erat ſup.leuis.i. celer & expeditus enſe nudo.i.habens ſolūmodo enſem:aut enſe nudo.i.ſtricto & nudato ſicut ſtabat in turri:& inglorius parma alba.i. nullo inſigni adhuc ornata nec picta.eſt aūt breue ſcutum velitiaporum.Etis ſcilicet helenor vbi vidit ſe inter media milia.ſ. armatorū Turni & vbi vidit acies latinas aſtare hinc & hinc.i.ab vtraq; parte.vt.i.quemadmodū fera vt leo aut ſus ſilueſter q̄ ſępta.i. circundata denſa corona venantū.i.venatorū:furit contra tela & iniicit ſe morti haud neſcia.i.certa mori : & ferť ſaltu ſupra venabula.i.venatorū tela:cuſpides videlicet:haud.i.nō aliter ipſe helenor iuuenis vnde primeuus prius dictus eſt:moriturus.i. cert⁹ mori:irruit in medios hoſtes & tendit ſup.ea parte qua videt tela denſiſſima.At.id eſt ſed lycus longe melior. id eſt præſtantior pedibus.ideſt curſu & velocitate pedum:tenet.id eſt apprehendit:muros ſcilicet nouę troiæ & fuga.id eſt fugiendo &inter hoſtes & inter arma & certat,id eſt contendit prendere.id eſt accipere manu:alta tecta & attingere dextras ſociorum . Quem turnus

ſecutus

ſecutus pariter curſu & telo victor.id eſt cum eſſet voti compos & eum teneret:increpat. id eſt cum amaro crepitu alloquitur his ſcilicet verbis: o demens ſperaſti ne te poſſe euadere noſtras manus:& ſimul.id eſt cum hoc diceret accipit ipſum pendētem &reuellit ipſum cum magna parte muri.exiſtens ſupp.talis qualis armiger iouis. id eſt aquila quæ ioui fulmina ſubminiſtraſſe dicitur eo q; altiſſime volat nec fulmine ſterniť nec radiis ſolis viſus eius obtunditur ſup.eſt vbi.id eſt quando petens alta id eſt erigens ſe e terra:ſuſtulit.i.ſurſum tulit.pedibus vncis.i. in curuis vnguibus aut leporem aut cygnum.i. holorem : corpore candenti.id eſt habentem corpus candidum aut qualis ſup. eſt lupus martius.id eſt in tutela martis habitus aut acer: vbi rapuit a ſtabulis agnum quæſitum.id eſt quæſibilem aut qui tunc quæritur matri ſcilicet oui multis balatibus : ſic enim quærit vnde agnus quia balatu matrem agnoſcit dictus putatur.Clamor ſali cet rutulorum tollitur.id eſt erigitur:vndiq;. id eſt ex omni parte:& ſup.rutuli inuadunt &cōplent foſſas aggere.id eſt terra quę aggeſta erat & alii iactant ad faſtigia.id eſt culmina turrium & ꝓpugnaculorum:tedas ardentes.i.flammiferas.

ruina Mœnio regi:aut proprium patris nomen eſt:aut cognominē eum filio intelligam⁹ quiavt ſupra diximus cum filii vel patris nomen pręmittitur & aliud tacetur cognomines eos intelligim⁹.Furtim ſuſtule.ex ſtupro educauerat. Hinc eſt & dulcia furta,Vetitiſq; ad troiam.ve armis ſecundum Donatum vetitis fato:ſed meli⁹ lege militari intelligimus qua ſerui a militia prohibebantur:vnde in deiotarana purgat hoc Cicero cū fuiſſet obiectum inter equites quos Deioratus miſerat Cęſarivnum ſeruum fuiſſe. Vergilium autē nouimus aliqua de hiſtoria trahere.Seruos ſane nunq; militaſſe conſtat:niſi ſeruitute depoſita excepto Hannibalis tempore: cum poſt cannenſe pręlium ī tāta neceſſitate fuitvrbs Roma.vt ne liberandorū qdē ſeruorū dareť facultas.Enſe nudo.i.ſtricto.Parmaq; inglorius alba quaſi tyro vt diximus ſupra longe melior lyc⁹.Ergo &helenor bon⁹.Inter i.per vt Hunc inter fluuio tyberinus amœno.Prendere ſaxa manu quia tunc alti nō erant muri ſed ad impetū tm̄ repellēdū : vt etiam Sallu.oſtendit.Vbi Sertorium humeris ſublatū ꝑ muros aſcendiſſe commemorat . Curſu teloq; ſecutus.Nimiam ei⁹ oſtēdit celeritatem :qui potuit telū miſſū conſequi.Nam hoc dicit cum pręmiſſo telo ad hoſtem venit Statius. Et emiſſum curſu cōprendere telū.Reuellit:in verbo vello facit in participio vulſus. Qualis vbi aut leporem.ꝓ qualiter.Pedibus iouis armiger vncis:quia diciť aquila in bello gigāteo ioui arma miniſtraſſe.Qd tm̄ fingiť . Nam vt ſupra dixim⁹ reges fuerunt Iuppiter & Saturnus. Sed dum iuppiter cū patre Saturno haberet de agris contentionem: ortū bellū eſt : ad quod egrediens iuppiter aquilæ vidit auguriū:Cuius cū viciſſet auſpitio:fictū eſt q; ei pugnāti tela miniſtraſſet:vn̄ etiam a fœlici augurio natū eſt: vt aquilę militum ſigna comitentur.Quæſitū:qui requiritur: nam p̄ſens a paſſiuo nō habuit:&eſt hyſteron proteron:nam poſt raptum requiritur Martius lupus:aut cruentus:aut marti dedicatus.Aggere: agger eſt cuiuſlibet rei coaceruatio:vn̄ foſſæ:aut valles pn̄t repleri.

¶ Tur.
¶ Poe.

Ilioneus saxo:atq; ingenti fragmine montis
Lucetium porte subeuntem:ignesq; ferentem:
Emathiona Liger. Chorineum sternit asylas
Hic iaculo bonus:hic longe fallente sagitta.
Ortygium cæneus:uictorem cænea turnus:
Turnus itin:cloniūq;:dioxippum: promulumq;
Et sagarim:& summis stātem pro turribus Idā.
Priuernū capis:hūc primo leuis hasta themillæ
Strinxerat:ille manū ꝓiecto tegmine demens
a Ad uulnus tulit:ergo alis allapsa[a] sagitta:
b Et leuo infixa[b] est lateri manus:abditaq; intus
Spiramenta animæ letali uulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis
Pictus acu chlamidē:& ferrugine clarus ibera:
Insignis facie:genitor quem miserat Arcens
Eductum martis luco:symæthia circum
Flumina:pinguis ubi & placabilis ora palici.
Stridentem fundam positis mezentius armis
Ibse ter adducta circum caput egit habena:
Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit:ac multa porrectum extendit harena.
¶Tūc primū bello celerē intendisse sagittam
Dicitur ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius:fortemq; manu fudisse numanum.
Cui remulus cognomen erat: turniq; minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is primā ante aciē digna atq; indigna relatu
Vociferās:tumidusq; nouo præcordia regno
Ibat:& ingentem sese clamore ferebat.

PIERIVS

a ¶Allapsa Sagitta:In antiquis,adlabsa.per,d,& per,b,mo re veterum,& sagitta,quod eam a sagaci ictu dictā volunt.

b ¶Et leuo infixa est lateri manus.In antiquis aliquot,adfixa quod nequaq; displicet.

ASCENSIVS

¶Ilioneus. Prosequit̄ reliquā pugnæ partē cōmemorans etiā eos quos troiani strauerunt. Inducitq; numanū remulum qui turni sororem pauloante duxerat troianis insultantem. Occasione cuius Ascanius primū arma hostilia tractauit vnde dicit Donatus sic Dicitur ante feras fortemq; manu fudisse numanum. Poeta qm̄ impossibile videbat̄ pueri manibus cecidisse robustissimum virū nō se facit autorem. Hęc ille Moris em̄ est vergiliani in rebus fictitijs aut dubijs addere particulā dicitur. fert:vt phibēt. vt aiūt. vt fama est. Sed ordo est. Ilioneus troianus ille vir strēnus & facund⁹ sternit saxo atq;.p.i.ingēti fragmine mōtis.i.rupis saxose:lucetiū rutulū illū:subeūtē.i.ab inferiori imminētē portę.i.ad portā:& ferētē.i.inferentē ignes Liger.i.vt videt̄ italus quasi ligit̄ aut lig⁹.i.de liguria sternit emathiona.i.troianū illū & id quidem vocabula indicant:sed series verbor̄ postulare videt̄ vt dicamus liger.s.troian⁹ ille sternit emathiona.s.rutulū:nam is ꝓprie sternit q desuper incūbit vt itali nō rutuli. Asylas troianus:sternit chorineum italum. hic.s.chorine⁹ erat sup.bon⁹.i.peritus & vtilis iaculo:& hic.s.asylas bon⁹ supple erat:sagitta fallente longe.i.cum procul iacitur. Ceneus:troianus ille sternit supple ortygium italū:turnus supple sternit cenea victorē scilicet ortygij:& turnus scilicet idem:sternit itin & cloniū & dioxippum & ꝓmulū & sagarim & idā stātem ꝓ summis turribus.i.ꝓ defensiōe summarū turrium:aut ante ipsas summas turres aut sic magnum vt ꝓ turri haberi & putari possit oēs autem qui a turno sternuntur troiani intelligēdi sunt Capis troianus ille:sternit sup.priuernum rutulū illum lęuis hasta themille illius troiani:strinxerat.i.leuiter vulnerauerat primo hunc.s.quem Capis strauit priuernum. Ille.s.priuernus: demēs.i.malesanus & immemor salutis suę tulit manum ad vulnus.s.factum a sagitta themille & hoc tegmine.s.corporis: hoc est clypeo ꝓiecto. Ergo:quia.s.inermis videbat̄ sagitta.s.a capi immissa:illapsa sup.est: alis quia reuera pennarum plumis dirigitur alis igit̄ id est pennis: & manus.s.quā ad vulnus tulerat infixa est lateri leuo.i.simul cum latere transfixa est:aut quasi clauo lateri affixa est: & ipsa sagitta abdita id est abscōdita intus rupit:id est fregit vulnere letali:id est mortifero:spiramēta animæ:id est pulmonem aut precordia. Arcens vir ille qui inter troianos erat & forte ab aceste comes datus. filius arcentis:stabat in armis egregijs pictus chlamidem:id est habens chlamidem pictam:acu scilicet opera frigionum:& clarus id est relucēs ferrugine id est purpura subnigra:ibera:id est pontica existens insignis:id est præter cæteros spectabilis facie quem arcens genitor miserat eductum:id est educatum.luco martis.id est marti deo sacro circum flumina symethia.id est ipsum symethium fluuium in sicilia nō lon

ge ab

SERVIVS.

¶Ingenti fragmine montis:supradicti saxi exaggeratio est Lucetium:solū hoc nomen est q̄d dictū a Vergilio in nullo alio reperit̄ autore. Sane lingua tusca Lucetius est iuppiter dictus a luce quā pręstare hominibus dicit̄. Ipse est nostra lingua diespiter.i.diei pater. Hora. Namq; diespiter plerunq; per sudum tonātes egit equos Cęnea. Turnus:turnus itin:vt ait Lucillius bonum chema est quotiens sensus variatur iteratione verbor̄: Pro turribus.aut ꝓ defensione turriū:aut sic magni:vt turres putares. Hasta themillę:themillas themillę vt æneas æneę leuis aūt hasta pro leuiter veniēs vnde & strinxerat dixit.i.paululum vulnerauerat:vt tādem etiā magno strinxit de corpore turni. Demens.qui scutū quo se tuebatur abiecit. Alis pēnis. Lęuo infixa est lateri manus. ostēdit vulneris locū quē antea suppresserat sic in quarto. infixum stridet sub pectore vulnus. Spiramenta animæ diffinitio pulmonum. Pictus acu & ferruginе clarus ibera:ferrugo coloris genus est qui vicin⁹ est purpurę subnigrę:& ibera aūt non hispana sed pontica. Nam iberia pars ponti est vt ostēdit Hora. dicēs Hęrbasq; quas colchos atq; vbera mittit venenorū ferax. Genitor quē miserat arcēs ¶Ordo est. Stabat arcētis fili⁹. Arcens in armis egregijs nā nō congruit vt eius filij ꝑtermissio nomine bis fiat patris commemoratio:Symethia circum flumina. Symęthus fluuius est Siciliæ haud longe ab vrbe catinensi:circa quę sunt palici dei: quorum talis est fabula: ęthnā nympham iuppiter cum vitiasset:& fecisset grauidam:timens iunonem secundū alios ipsam puellam terrę commendauit & illic enixa est secundū alios partus eius postea cum de terra erupisset:duo pueri palici dicti sūt quasi iterum venientes: nam παλιν est rursus ηκειν est venire. Hi prīo humanis hostijs placabātur:postea quibusdam sacris mitigati sunt. & eorum immutata sacrificia:ideo ergo placabilis ara:quia mitigata sunt eorum numina. Liquefacto tē. plum. diffidit. Plumbum enim iactum nimio rotatu ętheris calore dissoluitur. Sta. Et arsuras cœli per inania glandes. Et porrectū extendit harena: intelligimus eum cecidisse trans murū. Dicendo autem multa ostēdit corporis proceritatem Minorē germanam:quia maior nympha fuerat iouis volūtate mutata. Digna atq; indigna relatu. indigna.i.turpia & obscœna Nouo regno:aut noua regij generis affinitate:aut quia etiā ipsi per regis filiam portio debebatur imperij ingentem sese clamore ferebat. Non erat ingens:sed esse se clamitabat ingentem.

Margin: SER. — Luceti⁹. — Ferrugo. — Ibera. — Ordo. — Symæthus. — Palici dei.

ge ab agro cathinensi:vbi sup.est ara palici:scilicet dei pinguis:scilicet frequēti sacrificio:& placabilis.s.alia hostia q̄ humana. Ipse Mezentius egit armis positis.id est depositis:fundā stridentem:id est cum stridore emittentem glandem aut lapidē

& hoc habena.s.funde qua.s.tenebat:adducta ter circũ caput vt.s.fortius emittat & diffidit.i.dissecuit tpa.s.arcẽtis aduersi.i.ex aduerso stãtis media.i.p mediũ:& hoc plũbo.i.glãde plũbea:liquefacto.s.ex celerimo impetu & vehemẽti motu.ac ex tendit.s.Arcentẽ:porrectũ.i.extensum cum morte grauaretur sup.in media harena. Ascanius solitus ante.s.illa tpa:terrere fe ras fugaces:dicitur tunc primũ intendisse bello.i.more bellico aut animo bellandi & hostili sagittã celerẽ.i.celeriter emissam: & dicitur fudisse manu.i.sagitta e manu missa Numanũ fortẽ. i.robustũ

i.robustum:cui.s.Numano cognomen erat remulus & sup. qui sociatus nuper.i.paulo antea thalamo.s.matrimoniali:habat germanã.i.sorore Turni minorẽ.quia maior erat iuturna amica iouis.Is.s.Numanus remulus: vociferans ante primam aciem digna atq; indigna relatu.i.quę referantur:& tumidus.i.inflatus precordia id est habens pcordia tumida & inflata nouo regno:qa p sororẽ regis in partẽ regni aduenerat:ibat.s.conspicuus.& ferebat sese:igẽtẽ.i.egregium & pstantẽ clamore.i. vociferatiõe & inclamatioe sua.Clamabat aũt q sequũtur.

SERVIUS

SER. Iterum denuo:nam tertio obsidentur:& iterum non nisi de duobus dicim⁹.Bis capti phryges:semel ab hercule:post a gręcis: Morti prætendere muros: emphasis est: morti enim pro bello posuit:sic supra Læti discrimine paruo. Nostra connubia aut quasi Turni cognat⁹ loquitur:aut inuidiose retorquet:& vult causam omnium esse cõmunem. Non hic attridę exaggeratio vituperationis. Nam non tantum se troianis:sed etiã eorum victoribus præfert. Fandi fictor vlyxes. aut fallax aut logodædalus id est qui dolum celat sermonis ornatu. Durum a stirpe genus. italicę disciplinæ vita laudatur quam & cato in originibus & varro in gẽte ppli Romani commemorat. Gelu duramus & vn. vndis gelidis:& est endyadis:vt Hamis auroq; trilicẽ:nã nemo ꝓ plus est prius dicit.Si eñ duo essent anteaq̃ diceret sic gelu. venatu ꝓ venatui vt curru pro currui. Syluasq; fatigãt.i.ipi fatigant in syluis aut ꝓ feris syluas posuit: in quibus sunt ferę. Flectere ludus equos:aliorũ labor nostrę pueritiæ lud⁹ ẽ. At patiẽs operꝝ paruoq; assueta iuuẽtus:hoc & in Geor. laudat:Nã magnę virtutis est & in nimio labore paruis esse cõtentũ. Terrã domat: bene bellico vsus est verbo & ne a militari lege discederet:nõ dixit terras:colimus sed domamus Ac si diceret cũ hostes desunt terras ferro domamus. Iuuencum terga fatigamus hasta: agriculturã sine offõ Belli non gerimus:Est aũt κακοσυνθετον & ομοιοτελευτον.Senect⁹ debilitat vires ai:bñ animi qa non est ausus corpis dicere.Nec eñ põt fieri vt quis robust⁹ senex vires habeat prioris ætatis & suæ cõparet adolescẽtiæ.Nunc ergo licet dicat fortes etiã senes esse bona tñ vsus ẽ cõparatiõe: vt diceret nihil aiorꝫ vigori derogare tpis vetustatẽ. Vobis picta croco: vitupatio Troianorũ:iquia vtit argumẽtis q̃ i rhetoricis cõmemorat Cice.a gẽte ab habitu:a gestu:ab anio. Fulgẽti murice: purpura:hanc aũt vitio & dedecori apd' maiores fuisse ɔstat. Iuue. pegrina ignotaq; nobis ad scelus atq; nephas q̃cunq; est purpura ducit. Desidiæ cordi: vobis sunt Choreis: seruauit hoc loco naturam syllabæ penulti.quam in sexto metri causa corripuit.vt Pars pedib⁹ plaudũt choreas:& carmina dicũt. Et tunicę manicas:tunicę vrẽ hñt manicas:qđ etiã Varro.vitupat dicẽs. Manicatis & talarib⁹ tunicis.Nã colobijs vtebãtur antiq.Et hñt redimicula: mitræ

Non pudet obsidione iterum ualloq; teneri
a Bis capti phyrges:& morti[a] ptendere muros:
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis deus italiam:quæ uos dementia adegit?
Non hic atridæ:nec fandi fictor Vlyxes.
Durum a stirpe genus:natós ad flumina primũ
b Deferimus:sæuoq;[b] gelu duramus & undis:
Venatu inuigilant pueri:syluasq; fatigant.
Flectere ludus equos:& spicula tendere cornu.
At patiens operum:paruoq; assueta iuuentus:
Aut rastris terrã domat:aut q̃tit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur:uersaq; iuuencum
Terga fatigamus hasta:nec tarda senectus
Debilitat uires animi:mutatq; uigoremq;.
Canitiem galea premimus:semperq; recentes
c Conuectare[c] iuuat predas:& uiuere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice uestis:
Desidiæ cordi:iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas:& habent redimicula mitræ.
O uere phrygiæ(neq; eñ phryges)ite per alta
Dyndima:ubi assuetis biforem dat tibia cãtum:
d Tympana uos buxusq; uocat[d] berecyntia mr̃is
e Ideæ;sinite arma uiris & cedite ferro[e].

PIERIVS.

a ¶Et morti prætendere muros. In codicibus aliquot antiquis, marti, legitur. Sed enim, morti, pro bello positum ait Seruius. b ¶Sæuoq; gelu duram⁹. In antiquis aliquot codicibus, Duroq; gelu habetur. Sed, sæuo castior omnino lectio. c ¶Conuectare iuuat prædas. In Romano codice in Mediceo & peruetustis aliquot alijs, comportare, legitur. Sane comportati dicuntur quæ proueniunt ex reditibus. Horatius. Si comportatis rebus bene cogitat vti. Ita de ijs omnibus quæ ex agro. In vrbem comportantur. conuectare tamen magis placet eruditis auribus. d ¶Tympana vos buxusq; vocant, berecynthia. In antiquis exemplaribus, vocat, numero singulari, vt cum viciniori supposito congruat. Est & verecynthia. per, u, Digamon in codicibus nonnullis: Vt huiusmodi plaraq; alia, Græcæ cõsonantis sono. Male vero scribunt qui syllabæ pene vltimæ aspirationem apponunt, quum, t, sit apud Græcos βερεκυντια.
e ¶Et cedite ferro. Seruius intelligi putat de cultris quibus sacerdotes deæ cybeles euirabantur. Atq; ita Cedire, Parere interpretandum erit. Sed enin figuratius est dicere. Ferro hoc est bello. Neq; indecora est illa eius sententiæ per diuersa vocabula repetitio, quam is fere negligit.

ASCENSIVS

¶Non pudet. Hæc sunt verba remuli troianos vituperãtis ꝙ mœnibus inclusi tenerẽt. & sese obsidione itexꝫ premi sinerẽt ASC. dico iterum cum textu. Nam licet Seruius velit denuo dici qa nõ iterũ.i.scđo dũtaxat obsessi erãt secundũ eũ sed iã tertio tñ quia troiani iuuenes erãt & qa prior obsidio magnæ troiæ ab Hercule facta nõ erat longa sed potius expugnatio ꝙ obsidio: ideo placet iterum obsessos dici troianos licet iam bis fuerit capti. Sed Donati verba sunt. Donat⁹. Phryges ꝓ cõuicio posuit.q.d. ideo capti qa Phryges. En vituperãtis demõstratio. Qui.s.mẽdici & exules. Nostra:quasi meliorꝫ & fortiorꝫ. Bello:cũ sciãt in sili cã se victos. Nõ hic.a.inuenietis fortiores his q tñ vos vicerunt: Durũ:fortẽ. A stirpe: nõ arte sed natura. Flectere ludus equos:nõ eñ inertib' ludis intenti sunt. Tarda. Quæ faciat hoies tardos. Hæc ille. ¶Ordo Ordo. aũt est. O phryges bis capti:nõ i.nõne pudet vos teneri iterꝫ.i. denuo. aut rursum obsidiõe & vallo.q.d.id merito fieri debere ꝗuis nõ fiat:& nonne pudet ptẽdere.i.obijcere morti.i.bello letifero muros aut prętẽdere morti muros.i.habere solũmodo.a morte discrimen murorũ quasi si muros nõ haberẽt oẽs extincti essent. En irridentis vox q.i.q̃les.q.d.muliebris ai q se intra muros claudit poscunt sibi bello.i.virtute bellica:nostra.i.nobis pacta et debita ɔnubia. Bñ dicit nr̃a:qa cois vr iniuria si eñ regi ipugne auferat ɔiunx aut spõsa:vos sile ẽ nullũ deinceps habiturũ ppriã: qđ dicit Stati⁹ i achilleide sic. Quid maneat pplos vbi tãta iniuria primos. Degrassata duces? Quis deus.q.d.nõ bon⁹ vobis:vñ addit q̃ demẽtia adegit.i.adire coegit vos:quasi stolidũ pecus: itaiã. Nõ hic sup.sũt atridę.i.lũ illi bellatores.sed tñ vestri victores nec vlyxes fictor.i.cõpositor & exornator fandi.i.loqndi:q græce logo dedalus dicit. hoc est nõ cõfidimus in calliditate sermonũ:sed in virtute nostra. Nos eñ durũ genus a stirpe.i.ab origine & lõga ꝓpagatiõe deferimus natos primũ. vt primũ liberi nati sunt ad flumina:vt.s.illic idurescãt:& duramus.i.induram⁹ sęuo gelu & vndis.i.vndis gelidis aut gelu.i.frigore vndarꝫ aut gelu etiã in aere & vndis.i.frigore aquarũ. Pueri.i.quũ adhuc sunt pueri:ipsi inuigilãt venatui.i.venatui & studijs antiquis: aut vigilãt.i.vigilãtes & strenui sũt i venatu:& fatigãt syluas.i.feras syluarꝫ. & plus est ꝙ si dicat fatigant feras

☞ flectere eq̄s ēc sup. eis lud⁹: aut vt Dona. accipit: lud⁹. i. exer
citatio eoꝝ dū ludūt erit flectere eq̄s & tēdere spicula. i. sagittas:
cornu. i. ex arcu cornu munito saltē in extremis angulis. At iu⸗
uēt⁹. i. ea mſtitudo q̄ ad iuuētā puenit: patiēs operū. i. sciēs pati
opa & labores & assueta puo. i. frugalitati & psimonię irēta aut
domat terrā rastris: aut q̄tit. i. cōcurit vt eruat oppida bello: oē
ęuū terif ferro aut ēm venabulis aut marris aut sarculis: aut bel
licis armis icūbūt qnetiā dū agriculture isudāt armati sunt. Nā
nos fatigam' terga iuuēcū. i. iuuēcorū: hoc ē boū aratoriorū. ha
sta ferrata. i. ferro munita vt parati sim' ꝯtra insult⁹ hostiū ēt in
agris: nec senect⁹ tarda. i. tardificās corp⁹: debilitat vires animi
mutatq̄. i. & nō mutat vigorē. s. animi (Refert ēm negatio p̄ce⸗
dēs ad vtrūq̄ v̄bū sequēs) Nos p̄mimus caniciē. i. canos capil⸗
los. s. galea. i. ēt canescētes iduimur galea: & iuuat semp ꝯuecta
re p̄das recētes. i. recēter raptas: aut ex nemore aut ex iusto hello
Nā pri⁹ dixit gētē italicā sine legib⁹ equem. & iuuat viuere ra⸗
pto. i. ex his q̄ ab hoste aut in syluis rapuim⁹ Vestis picta croco
& murice. i. purpura fulgēti: & sup. desidię. i. ignauię sūt vobis
cordi. i. ad cor et placitū vestrū: hoc ē placēt vobis & iuuat sup.
vos idulgere. i. nimiū itēdere & animū illaxare choreis. i. tripu
diis & saltationib⁹ & tunicę sup. vestre. hñt manicas. i. tegmina
ad man⁹ vsq̄ ptēsa q̄ brachia ipediūt: & mitre. i. capitū idumē
ta poti⁹ fœminis q̄ viris apta: habent redimicula. i. religaturas
ad ornamētum spectantes: o vere. i. certissime: phrygię. i. mulie
res ex phrygia: neq̄ ēm phryges. i. viri ex phrygia: ite per dyn⸗
dima alta. i. montes illos phrygios matri deum sacros: vbi ti⸗
bia dat vobis assuetis: scilicet ad sonum tibiarum saltare: can⸗
tum biforem idest binis & disparibus foraminibus emissum
☙ ꝯcentum:

☙ mitræ: illud dictur' fuerat habetis i pileis redimicula. qd' cō
uertit i vitupationē maiorē dicēs religatas habetis mitras. Nā
pilea virorū sunt: mitrę fœminarū ēs calaticas dicūt. Mitra aūt
proprie lydorū fuit vt moonamētū mitra quē habitū imitati
sūt troiani. O v̄e phrygię: ip̄es vitupat phrygas: sed nūc ad ma
iorē iiuriā phrygias nō phrygas dicit. Alta dyn. mōtes mr̄is deū
Biforē dat tibi cātū: Bisonū ipare: & se. dauit eis tibiaꝝ suaꝝ na
turā: tibiæ aut serranæ dicunt quæ sunt pares & equales habēt
cauernas aut phrygię quæ impares sunt & inequales hñt cauer
nas. Ergo biforem dissonum dissimilem: non enim sunt pares
modulatiōe compositæ. Vt enim ait Varro tibia phrygia dex
tra vnum habet foramen: sinistra duo: quorum vnum acutum
sonum habet: alterum grauem. Buxusq̄ vocat berecynthia: a
monte berecyntho. Dicit autem hæc buxus & hoc buxum: vt
Torno rasile buxum: vnde superfluo qdam arborē generis fœ
minini. volunt cū hoc loco etiā de ligno fœminini habeamus
exemplum. Et cedite ferro. Aut ferrum relinquite: & est itera⸗
tio. aut cædite ferro. i. cū viri non sitis abscindite partē virorū.

☙ concentum: tympana. i. instrumenta music̄ habētia pellē
extēsam & græce typanizatā: & bux⁹. i. fistula ex buxo: buxus
inquit: & berecynthia id est quæ crescit in berecyntho monte:
matris scilicet deum: ideæ id est phrygię vocat vos scilicet ad
choreas. sinite. i. permittite arma viris. s. nobis: & cedite id est
discedite aut date locū ferro id est armis ferreis que tractare ne⸗
scitis aut cedite. s. virilia et pudenda more gallorum. i. sacerdo⸗
tū cybellis: sed nō ꝓcedit qa nō ferro sed cultro lapideo aut te⸗
sta abscidebāt ea: vñ dicā cedite. i. date locū et discedite a ferro

SERVIVS

¶ Iactantem: de suorum gloria.
Dira canen. ad iiuriā Troiano⸗
rū: Ante Iouē supplex p vota p̄
catus. At q. Apollinē debuit in
uocare iaculaturus sagittas: sed
dicimus ideo Iouē inuocatū: qa
omne initiū ioui debet: Vt ab
ioue principiū musę Ascanius
nunc qd faciat non cogitat: sed
qd primū: inde iuocat Iouē iup
piter. o. hoc epitheton iterdū ad
numinis gloriā ponitur: iterdū
ad cām dicentis. Nāq̄ hoc loco
dicendo oipotens ostendit eū
etiā his qui p se minus valent
prestare posse virtutē. Ferā solē
nia ferā de iuuenco nō dicim⁹:
sed adducā. Intelligimus ergo
eū alia dona ferre ꝓmisisse. Sin
gulis ēm numinib⁹ certa sūt do
na q̄ offerunt: vnde est struerē
q̄ suis altaria donis. i. congruis
Et statură ante aras: aptā se da⸗
turū ostendit victimā: alibi. Et
duct⁹ cornu stabit sacer hirc⁹ ad
arā. Quotiens ēm victima relu⸗
ctabat: ostēdebat se improbari
Luca. Discussa fugit ab ara. Tau
rus. iuuēcū aūt scd'm Romanas
cerimonias dixit: Ioui ei de tau
ro nō imolabat: vt in tertio di⸗
xim⁹: nisi cum triūphi noie sue
vel tauro fiebat qd' tñ ideo ad⸗
missum est. qa non tm̄ ioui sed
aliis diis q bello p̄sunt sacrifica
batur. Aurata fronte ita ēm vi⸗
ctima ornari cōsueuerat. Cāden
tē. i. candidū. Iuue. Duci capito
lia magnū Cretatūq̄ bouē. Ca
put cū matre: ferētē ęqualē ma⸗
tri nōdū patri. Iuue. Quē iā pu⸗
det vbera matris. Ducere: q ve⸗
xat nascēti robora cornu. De p⸗
te serena: vt nō cāe naturalis sit
sed augurii. itonuit lævū ꝓspe
rū: vt ēm ēt supra dixim⁹: Que
sinistra nobis videt' iruētib⁹ cœ
lū: illis dextra sūt nō q̄ sinistra
bōa sint: sed q̄ dextra cœli nobis sinistra sūt. Sōat vna letifer ar
cus sit atq̄ auguriū. Et fugit: melius effugit legit'. Perq̄ caput re
muli ve. figmēta hęc vulneꝝ nō sine rōne ponūt poetæ. Nā mō

¶ Talia iactantem dictis: ac dira canentem
Non tulit Ascanius: neruoq̄ obuersus equino
Contendit telum: diuersaq̄ brachia ducens
Constitit ante Iouem: supplex per uota p̄catus.
¶ Iupiter oipotens audacibus annue cœptis
Ipse tibi ad tua templa fetam solennia dona:
Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem: pariterq̄ caput cum matre ferentem
Iá cornupetat: & pedibus qui spargat herenā.
a ¶ Audiit[a] & cœli genitor de parte serena
b Intonuit læuum: sonat una letifer[b] Arcus.
c Effugit[c] horrendum stridens elapsa sagitta:
Perq̄ caput remuli uenit: & caua tempora ferro
d Traiicit[d] ¶ i uerbis uirtutem illude superbis.
Bis capti pryges hec rutulis rñsa remittunt.

PIERIVS

a ¶ Audiit. In ant. p Synæresim audit, de quo sæpe alibi di⸗
b ctum. b ¶ Sonat vna letifer arcus. In Ro. codic. nonnullisq̄
c aliis legitur fatfer. c ¶ Effugit horrendum stridens Elapsa
sagitta. Quamuis Seruius effugit agnoscat. Vetera tamen
exemplaria & fugit, legunt, & pro elapsa, adlapsa, & alla⸗
psa inueni. In Ro. vero cod. & in aliquot aliis ipsa veneran
dis vetustate, adducta, scriptum animaduerti, in qua lectio
ne ipsum iaculantis, & telum contendentis gestum aspice⸗
re videaris. Oui. Viderat adducto tendentem cornua neruo
Loco tamen hoc nonnulli volunt allapsa melius esse.
d ¶ Et caua tempora ferro traiicit, i, verbis virtutem illude su
perbis. Est & hic quoq̄ vnus ex illis locis, qui tam varie le⸗
guntur q̄ varie sunt veterum codicum man⁹. Nam in Ro.
cod. transadigit, verbis, scriptum habetur, facta nimiū in⸗
iuria sententiæ, si nequeas, i, verbis virtutem Illude super
bis, integrum subiungere. Nam si tollas, i, verbum totam
eius sententiæ uenustatē tollas. in oblōgo cod. pueteri, tra⸗
iecit, in aliquot aliis trāsiecit, sed ēm oblati ēt mihi sunt co⸗
dices peruetusti, in qbus transiecit, scriptū uideas. Quare aut
hic aliqd simile v̄sib⁹ illis ex legib⁹, nec te comitē hinc as⸗
portare creusā, & Rostrisq̄ stridētib⁹, aut qd' oino placet, tra
iicit, legēdū, vt, i v̄bis. subsequat'.

ASCENSIVS

¶ Talia iactantem: Recitat q̄uo Ascani⁹ iplorato diuio auxilio eoq̄ ipetrato numanū iaculis suis trāsfixit: q̄ fctō docet diuin⁹ poeta iactātiā & vaniloquētiā multis obfuisse: cū tm̄ viꝝ ephebus deiecerit. Donat⁹ dicit sic. Præcat⁹. Quia primordia erant belli recte Iouē p̄catus ē. Hec ille. ¶ Ordo ē. Ascani⁹ nō tulit. i. nō ppessus ē nec ferre aut tolerare potuit. numanū sup. iactantē talia. s. facinora sua & suorū: dictis. i. v̄bis laudatoriis: ac canētē dira. i. execrabilia i troianos. & ipe obuersus. i. ꝯtrouers⁹ vt forti⁹ iaciat: neruo eq̄no. i. arcu corroborato neruo eq̄no: ꝯtēdit. i. toto conatu tēdit i hostē. telū. i. sagittā: et ducēs brachia diuersa i. i diuersas ptes ita vt arc⁹ lignū & chorda multū distraherēt: cōstitit an̄ iouē. i. in ꝯspectu iouis quē suspexit: p̄cat⁹. i. p̄cans supplex. i. suppliciter per vota. i. simul vouēs ac dicēs. O iuppiter omnipotēs. si oipotens ergo & arcipotēs vt videlicet iuppiter possit ad oia iuocari: cætera numina ad ea dūtaxat qbus p̄esse dicunt' officia: vñ sicut phœb⁹ a ioue accipit diuinādi ptātem iuxta illud in tertio huius. Quę phœbo pat' oipotēs mihi phœb⁹ apollo Predixit &c. ita & sagittādi: quo circa nūc iuppiter iuocat⁹ annuisse dicit' & tñ phœbus q̄si a ioue missus auxilio affuisse: qa ergo iuppiter op̄s & illi oia reꝝ. debētur auspicia bñ iuocat eū: cū Nis⁹ q al's sępe i hostē tela miserit dianā inuocauerit. Venerāda est aūt i hac re poete nr̄i religio & pietas q in omnib⁹ egregiis facinoribus docet diuia numina iploranda admonēs & a nobis magnū aliqd conaturis iplorāda. Iuppiter igit' oipotēs ānuē cęptis audacib⁹ qa audacie erat i ephotalē viꝝ appetere a q̄ si eū nō strauisset graue piculū eminuisset. Ipe. i. egomet. feram idest offeram cum adductus fuerit iuuēcus: ad id est

ASC.

Dona.

Ordo

apud tua templa dona solēnia.i.taurū solēnem hoc est statuam ante aras:iuuencum candentem fronte aurata & ferentē caput:pariter.i.pformiter & eque alte cū matre.s.sua.s.q petat iam.i.lacessat & ꝓuocet quāuis cornu:& q spargat harenā pedibus quod bone habitionis & valitudinis atq; aiositatis indicium est.Posset verbū ferā accipi ꝓ eo qđ est afarā vt sit afferā dona solēnia.i.quedā alia sacrificia p̄ter iuuēcū:ad tua tēpla:& statuā &c.Genitor.s.deorū ac hoīm iuppiter:audijt.i.exaudiuit s.Ascaniū & leuū cœli intonuit de parte serena ita vt a Ioue significādę exauditionis gratia factū intelligat.nā in sereno nō fit naturalr̄ tonitruū:posset esse ordo.genitor cœli audijt & intonuit.i.tonare fecit:leuū.i.leuā partē cœli vn̄ rara fiūt auguria & ꝓdigia:qa quę cœlū suspiciētibus lęua sūt:sunt ipsis superis dextera:de parte serena.i.vbi erat serenitas.Arc⁹ scilicet ascanij letifer.i.mortem allaturus Numano sonat vna id est pariter.Sagitta elapsa effugit:id est fugiēti similis peruolat:stridēs horrendū

hūc iō i capite dicit esse pcussū:qa eū supra vaniloquū & iactantem pbū itroduxerat:quod vitio capitis euenit Hora.attollens vacnum plus nimio gloria verticem sic Homerus Thersitne ater go vulneratū dicit ὡς ἄρ᾽ ἔφη σκήπτρῳ δὲ μετάφρενον &c.vsq; ad precordia.quia eum stultum induxerat:item de Achille dicit ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς.Virtutē il.illudo tibi diximus:& insulto tibi.Nam illudo te figuratum est:vt hoc loco:item insulto te.Salu.Multos a pueritia bonos insultauerat. Illudo. Insulto.

horredū.i.horribiliter & venit per caput Remuli scilicet numani & traijcit ferro.s.quod ei affixum erat tpa caua.i.cōcaua:aut cerebri expția & sup.dixit(qa sequiť hoc tm̄ Ascanius)idē p lusum.virtutē verbis supbis.i.supbe loquendo cū nequiter agas.Phryges bis capti remittūt rutulis hęc respōsa.i.sic respōdent temeritati eorum:fortiter.s.agēdo & parū dicendo.

SERVIVS

SER. ¶Hoc tm̄ Ascanius:Et dixit & fecit.Animosq; ad sydera tollunt:aut suos aut ascanij p fauorē:

¶Poe. Nube sedens:Sicut solēt numina:Iuno nec tu me aeria solā nūc sede videres digna īdigna pati.Macte:magis aucte affecta tę gl̄iæ.Et est sermo tractus a sacris.

¶Apollo. Quotiēs em̄ aut thus aut vinum sup victimā fundebať:dicebāt mactus ē taurus vino vel thure.Hoc ē cumulata ē hostia & magis aucta .Noua virtute:aut magna:vt Pollio & ipse facit noua carmīa.

¶Poe. Aut re vera noua quātū ad bellū.Dijs genite:ꝓpter venerē Geniture deos ꝓpter iuliū Cęsarē & Augustum iure merito.Gente sub assaraci Sub gente Romana. Assaracus em̄ pater est Capyos auus Anchise.Fato ventura.Magna hęc em̄ bella sunt grauia:quæ fatali rōne ꝓueniūt:vt Troiana & Thebana .Nec te Troia capit:Maioris meriti es q̄ ciuitas in quā nūc es.Lucanus de Cæsare Plus patria potuisse sua.Spirātes:Vitales qbus spiram⁹ & viuimus.

¶Apollo. Petit notādū petit sine īsidijs dictū.Fidusq; ad limina custos:ędituus fuit:qđ vt supra dixim⁹ ingēti honore apud maiores fuit:illic em̄ & epulabanť & deos colebant.

¶Poe. Cēsus etiā oīs illic seruabať qđ & Plautus docet in Asinaria:in qua inducit. Saureā seruū atriēsem ī tota familia plurimū posse. Sæua sonoribus arma:strepitu: terribilia.Ardentem: desiderio dimicandi.Vnde animos ad sydera tollunt.melius Ascanij intelligimus.Sic Sta.de Meocœto: & laudibus implet honestis.æneide:patronymicon hoc non venit ab eo quod est hic æneas:nā hic æneades & o ęneade faceret:sed ab eo qđ est ęneus:vt these⁹ thesides.Primam hanc tibi ma. a Dicendo hāc polliceť & aliā. Concedere autē ei se dixit ideo:quia sagittarū deus est & licet eī Iuppiter iuuerit.Apollo tamen sibi suum officium vindicat:quod dicit se concessisse.qa non prohibuit.ea enim quę ab aliis numinibus poscimus:tunc impleneť:si nō aduerseneť numida:quorū ꝓpria sunt quæ poscimus.Vn̄ & in quarto Iuno ait:adero & tua si mihi certa volūtas.Hoc est qđ in me est.Iūgam eos restat vt & tuū impleri velis officiū.Paribus nō inuidet armis pari gloriæ.Nā vt apollo puer occiso Phitone vltus ē matris iniuriam:sic ascanius occiso Numano Troianorum castra Iniuriasq;

¶Hoc tm̄ Ascanius.Teucri clamore sequuntur.
Lætitiaq; fremunt:animosq; ad sydera tollunt:
Aetherea cum forte plaga crinitus apollo
Desuper ausonias acies:urbemq; uidebat
Nube sedens:atq; his uictorem affatur Iulum:
¶Macte noua uirtute puer:sic itur ad astra
Dijs genite & geniture deos:iure omnia bella
Gente sub assaraci fato uentura resident:
Nec te troia capit¶simul hæc effatus ab alto
Aethere se mittit[a]:spirantes dimouet auras:
Ascaniumq; petit:forma tum uertitur oris
Antiquum in Buten.hic Dardanio anchisæ
Armiger ante fuit:fidusq; ad limina custos.
Tum comitē ascanio pater addidit:ibat apollo
Omnia longæuo similis:uocemq; coloremq;:
Et crines albos[b] & sæua sonoribus arma.
Atq; his ardentem dictis affatur Iulum.
¶Sit satis æneide[c].telis impune Numanum
Oppetisse tuis:primā hanc tibi ma gnus apollo
Concedit laudem:et paribus non inuidet armis.
Cætera parce puer bello¶sic orsus apollo
Mortalis medio aspectus sermone relinquit.
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.

PIERIVS

a ¶Ab alto ęthere se mittit.In ant.aliq̄t,misit ꝓtō tpe. Formatam vertiť oris antiquū in Butē.Plęriq; veteres cod.formā,legūt cuiusmodi lectio abrasa ē ex Mediceo.est & antiquū vnico,u,legere,qđ olī p,c,scribebať,anticū,vt posticum.

b ¶Et crines albos.In Portio et qbusdā alijs manu scriptis codi.crinis flauos hr̄.Sed q darda.anch.arm.añ fuit,Albos iā capillos hr̄e debebat.Qui v̄o flauos reposuere forte aluos,corrupta scr̄i ꝓnūciatiōe,quā emēdare conat⁹ ē Adamāti⁹ scriptū inuenerāt,eiusq; abusiōis ignari,flauos,scribēdū iudicarūt.Nā albos In cod.Delphio & aliq̄t alijs antiqs oīno legi.

c ¶Sit satis ænide.In Ro.cod.legiť,æneade,scđa syllaba a pricipio correpta,p abiectionē τοῦ ἰῶτα ex diphthōgo.In reliqs tn̄ exēplarib⁹,ęnide,hr̄ κατὰ συγκοπήν.vl̄ Aeneide.p diph.ει.ītegra dictiōe.vn̄,ęneis,patronymicū fœm.diphthōgo soluta.Sed em̄ Priscian⁹ ait Ver.auctoritate sua dixisse æneiden,quod scđm regulas.æneas,esse debuerat.

ASCENSIVS

¶Hoc tm̄.Prosequiť ea q̄ facin⁹ illđ egregiū ascanij subsecuta sunt. ASC. Qn̄o videlicet post applausum Troianoꝝ affatus sit ascaniū apollo:eūq; ad virtutē cohortat⁹:atq; in butē trāsfiguratus vt armis abstineret familiari⁹ admonuerit:admonitūq; in forma dei ascēdēs dereliq̄rit de qbus oibus hoc solum habemus Donati.Imbuten.Nā ætate & lōga exercitatione dignus erat cui⁹ cōsiliū multi facerent. Donat. Aenide:ab eo quod in ntō casu ęneida.Apollo mortalis.i.constitut⁹ sub hoīs forma.Hęc ille

¶Ordo ē.Ascani⁹ sup.dixit tm̄ hoc.s.qđ p̄missum ē his.s.v̄bis &c. Ordo. Teucri sequunť sup.clamore.i.applausu & fremūt lętitia.i.p̄ lętitia. & tollūt.i.extollunt aīos ad sydera sup.tunc cū.i.qn̄ apollo crinitus(qđ ꝓpt radios solis illi assignať)videbat forte a plaga.i.regiōe ętherea.i.cœlesti desup.i.a supiore loco:acies ausonias.i.italorū:& vrbē s.Troianoꝝ obsessam sedēs nube.i.sup nubē aut accinct⁹ nymbo:sicut numina solēt q̄ aēr videri vix possint.atq; affať iulū victorē.s.Numani:his.s.v̄bis o puer macte.i.magis aucte noua i.insolita v̄tute:itur sic.i.p talia facinora ad astra.i. in numerū deoꝝ o genite dijs.i.originē trahēs a dijs:& geniture deos.s.Romulū & iuliū cęsarē atq; Augustū ꝓ dijs habēdos:oīa bella vētura fato.i.p fatalē p̄ordinationē sub gēte assaraci.i.illius pricipis troiani:vn̄ anchises originē traxit:residēt.i.sedabunť in te:qa sol⁹ ascanius supstes mānsurus est intereuntib⁹ latino & ęnea.Serui⁹ tn̄ legit iure.i.merito vt sit oīa bella vētura fato residēt.i.placabūť merito sub gēte.i.ꝓgenie assaraci. Ego tamē priorē lectionē approbauero. Nec troia.s.hæc pua capit te.i.nō eris ea cōtēt⁹imo nec lauro lauinio:qa scđm quosdā albā cōdidit:& ipe apollo affať hęc mittit se simul ab alto ęthere:& dimouet auras spirantes.i.vitales & petit ascaniū:forma oris.i.vult⁹ vertiť.i.mutať tū.i.tūc in buten.i.virū illū antiquū.i.figurā & silitudinē eius hic.s.butes fuit añ.i.olim ī añ a tō tpe armiger.i.vt vulgo dicūt scutifer.āchise dardanio.i.a dardano orto & troiano nobili.& fuit fidus custos ad limīa.i.edituꝰ seu atriēsis:tū.i.tūc tpis aut deide pr̄.s.æneas addidit.s.butē.Ascanio comitē.i.custodē & pedagogū & hic sup.erat filis Lōgæuo scilicet

¶ scilicet Buti: oīa. i. per omnia & vocē & colorē & crines albos. i. valde canos & arma sæua. i. terribilia: sonoribus. i. sonoritatibus: quas faciebat cum armat⁹ incederet atq; affaṫ Iulum i. ascaniū ardētē. s. desiderio dimicādi aut icēsum: tali laude: aut ęnide. i. fili æneę: satis sit sup. tibi numanū oppetisse sup. terā. i. occubuisse petēdo mordic⁹ terrā: īpune. i. sine vindicta: tuis telis. Donatus si vera est lectio dicit Aeneide a nominatiuo ęneida deduci quasi sit datiui casus: ego cū Seruio Dicā Aenide vt ei diphthongus vertaṫ in. i. longū a nominatiuo Aeneus: sicut Achille⁹ achillides interdū facit. & putē esse vocatiui casus: qa dicit telis tuis. Magnus Apollo: cōcedit tibi hāc primā laudē & nō inuidet parib⁹ armis. i. q̄uis ip̄e sit arcitenēs: vn̄ i tertio hui⁹ ❧ At pius

✻ iniuriasq; defendit. Paribus ergo armis. i. similib⁹: nō peritia: sed gn̄e victoriæ. Cętera: deīceps & est aduerbiū. Orsus: mō locut⁹: al's cœpit qd' magis ē ꝓpriū: vt sic ven⁹: & veneris ꝯtra sic fili⁹ orsus. Medio sermone iō medio qa nō rn̄dit Ascanius.

❧ At pius arcitenēs &c. Cętera. i. ꝑ cętera: aut ceterū o puer parce. i. abstine bello: Apollo orsus. i. ordine locut⁹ sic: exiitēs mortalis. i. similis mortali & in forma mortali (sic em̄ Donatus legit) aut relinq̄t aspect⁹ mortalis. i. mortaliū sermōe qa ꝯferēdo dr̄ medio. i. ad mediū dūtaxat ꝑducto: qa rn̄sum nō expectabat q̊ sine sermo nō est ꝯpler⁹ & euanuit ꝓcul ex oculis. s. mortaliū i aurā tenuē. i. resoluēs corp⁹ aeriū qd' assūpserat i elemētū suū.

SERVIVS

¶ Fuga: abscessu. Pharetrāq; fuga sensere sonātē. quia dixit supra. Et sæua sonorib⁹ arma. Dictis ꝓpter auditā orationē. Numine ꝓpter agnitū deū. Intendūt acres arcus ꝓ ipsi acres. Vt em̄ & in primo diximus: arcum vnusqsq; habet ꝓviribus suis: Amētaq; torquēt: ꝑ tela amentis torquēt. Nā amētū est lorū: quo media religaṫ & iacitur hasta. Flictu. ꝑ afflictu. i. ictu. nam detraxit more suo præpositionē. Pluuialibus hędis. sup tauri cornua est signū cui auriga nomē est. Hūc tauro vna clara stella ꝯiūgit. Retinet aūt auriga stellas duas in manu q̄ hædi vocātur: quoꝝ & ort⁹ & occasus tempestates grauissimas facit oriūtur aūt cū Scorpione mēse octobri. Iuppiter. aer. Hora. Manet sub Ioue frigido venator. Montibus æquos. ideo vel eius arboribus exęquādos. Ducis imperio cōmissa aut q̄ eius cōmissa fuerat imperio abeūtis Aeneæ: aut qd' melius est q̄ æneæ imperio fuerat cōmissa Pandaro & Bitię: ne cōtrarium sit quod dixit Rectores iuuenum & rerum dedit esse magistros. Ducis imperio cōmissa. scimus ꝙ Mnestheo & alijs ducibus imperauerat æneas ad petenda ꝓficiscēs auxilia ne portas aperirent: vt Castra modo & tutos seruarent aggere muros: itē legim⁹ Mnesthea & Sereithū ductores fuisse & esse rerum magistros: non Pādarū & Bytiā. Vn̄ apparet ꝙ hūc locū male ītellexit Dona. dicēs cōmissam portā. i. creditā Pādaro & Bytie qui duces non erāt. Cornut⁹ vero meli⁹ sensit dicēs portā q̄ ducis impio commissa fuerat: hoc est clausa: eam aperuerunt. cōmissura enim dicitur tabularum ꝯiunctio. sicut Cice. in fundaniana meminit: Ergo melius est vt commissam & clausam dicam⁹: q̄ creditam Pandaro et Bytie pro turribus: aut vice turrium: aut pro defensione. Armati fer. aut bene īstructi armis: aut vt asper dicit: Ferrea corda habētes. i. dura & cruēto comitātes vt Ennium sit secutus: q ait succincti corda machęris. Liquetia fluui⁹ iuxta Padum & athesim Venetiæ flumina etiam est fluuius liq̄tius: quē nunc cōmemorat ergo liquetia ꝓpriū est nomen: nō epithetō ne incipiam⁹ a gn̄alitate ad speciē reuerti qd' vitiosum est. vt si dicas circa flumina nascūṫ arbo ✻ res: &

Agnouere deum proceres: diuinaq; tela
Dardanidæ: pharetrāq; fuga sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis ac numine phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamine rursus
Succedunt: animasq; in aperta pericula mittūt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus amentaq; torquent.
Sternitur omne solum telis: tum scuta: cauæq;
a Dant sonitū galeæ flictu[a]: pugna aspera surgit
Quantus ab occasu ueniens pluuialibus hædis
Verberat imber humū: q̄ multa grādine nymbi
In uada ꝑcipitāt: cū Iuppiter horridus austris
Torquet aquosam hyemem: & cœlo caua nubila rumpit
b ¶ Pandarus & Bytias ideo alcanore creti[b]:
Quos iouis eduxit Luco siluestris Hiera
Abietibus iuuenes patrijs: & mōtibus æquos:
Portam quæ ducis imperio cōmissa: recludunt:
Freti armis: ultroq; inuitant mœnibus hostem.
c Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant[c]
Armati ferro: & cristis capita alta corusci.
d Quales aeriæ liquetia[d] flumina circum:
Siue padi ripis: athesim seu propter amœnum:
Consurgunt geminæ quercus: intonsaq; cœlo
Attollunt capita: & sublimi uertice nutant.

PIERIVS.

a ¶ Dant sonitum flictu galeæ. In Romano codice, & aliquot alijs, adflictu, legitur, ex paraphrasi sumptum. Nam Serui⁹ agnoscit, flictu, In aliquot codicibus antiquis mutato numero legitur. Dant sonitum galeę flictu. b ¶ Ideo alcanore creti. Veteres aliquot codices, nati. habent, ex paraphrasi lectione inculcata contextui. c ¶ Pro turribus astāt. In veteribus nonnullis, instāt, legiṫ: sed, adstant, melius. d ¶ Liquentia flumina circum. In Oblongo quidē codice, liquetia, legitur. Vnde quidem arbitrati sunt de fluuio nobili, in ✻ foro

ASCENSIVS

¶ Agnouere deum ꝓceres &c. Postq; Troiani Apollinē abeūtē certis indicijs agnouerāt acri⁹ bellū instaurarūt. duoq; pandarus & Bytias viribus freti suis portā vnā aperuerūt & hostē vt ingrederet ꝓuocauerūt. q̄ res illis infaustū peperit exitū: multisq; Troianis exitio fuit: vt sequētia docebūt: vn̄ id solū est. Donati: ꝑ turrib⁹. i. vice turriū (Dona.) ¶ Ordo igiṫ est. (Ordo.) Proceres. i. primores & principes Dardanidæ i. troiani agnouere deū. s. Apollinē: & sensere pharetrā. s. Apollinis: sonātē fuga. i. inter fugiendū aut cū fugeret. Ergo qa deū agnouerant ipsi ꝓhibēt. s. a pugna: dictis. i. monitis ac numine id ē autoritate Phœbi. (Dixerat em̄ cætera parce puer) Ascaniū auidū pugnæ & ipsi succedunt rursus in certamina: & mittunt animas in pericula aperta. Clamor it. i. diffundiṫ per ꝓpugnacula totis muris. i. quæ erant in totis muris. & ip̄i intēdūt arcus acres. i. robustos: aut ipsi acres intēdunt arcus & torquēt amēta. i. tela amētis: hoc ē loris qb⁹ medię alleganṫ & iaciunṫ hastę leues seu iacula. Omne solū sterniṫ. i. coopiṫ telis. tū. i. simul scuta & galeę caue quibus. s. repulsa erant tela: nā aliter non sparsa essent per terras sed īfixa corporibus: flictu. i. afflictu. & pugna aspa surgit. i. īstauraṫ sed tāta q̄tus imber veniēs ab occasu: hędis pluuialibus. i. orientib⁹ hędis signo pluuiali ꝙ i octobri oriṫ: v̄berat. s. īpetu aq̄ꝝ: humū. i. terrā: & q̄ multa. i. cū q̄tū multa grādine nymbi. i. nubes grādinosę: ꝑcipitāt sup. se aut ꝑcipites cadūt in vada. s. aquarū: tunc sup. cū. i. qn̄ Iuppiter. i. aer horridus austris. i. flatu austrorū torq̄t. i. deorsum īpellit hyemē. i. tēpestatē aquosam: & rūpit. s. tonitru caua nubila cœlo. i. ꝑ cœlū. Pādarus & Bytias: maximi illi troiani: creti. i. ꝓcreati alcanore idæo. i. troiano quos Hiera syluestris. i. i sylųis v̄sari solita: eduxit. i. extulit luco Iouis. i. ioui sacro: exn̄tes iuuenes ęquos. i. ęquales abietib⁹ patrijs i. in patria illoꝝ nascentibus & mōtibus sup. patrijs: recludunt i. aperiūt portā q̄ erat ꝯmissa. i. ꝯiūcta & obstrusa. impio ducis s. ænee abeūtis: apiunt dicit freti. i. adiuti armis: aut freti. i. cōfisi armis qbus hostem ꝓpellere sperabant: & inuitant mœnib⁹ i. i mœnia: hostē vltro. i. sine in

☞ stātia ei'.ipsi astāt int⁹ dextra ac læua.i.vtrinq; pro turribus.i.vice turrium:armati ferro & corusci alta capita.i.habētes capita alta corusca cristis.s. galeaꝝ:tales sup.q̄les geminę.i.duę & pares q̄rcus cōsurgūt aeriç.i.valde altę:circū flumia liq̄tia.i.sic dicta in regiōe veneta: aut sup.ī ripis padi.aut ꝓpē.i.iuxta athesim fluuiū illūvenetię amenum: id est placidum aspectu.& ipse quercus attollunt:id est erigunt capita intonsa:id est ramosa & frondosa cœlo:id est ad cœlum vsq; & erit hiperbole aut cœlum versus:& nutant:id est tremere & casum minari videntur vertice sublimi:id est alto & super limum longe extenso.

✱ foro Iulii,dictum.Romanus tamen codex cum plærisq; aliis,liquentia,legunt.Sæpe enim fit,vt posito genere species subiungatur.Hinc addit,Siue padi ripis,Athesim seu propter amœnum.

✱ res:& sic inferas circa Tyberim vel anienem:sufficit dixisse circa flumia generaliter: vnde apparet quia liquetia legēdum est non liquentia:Intonsaq; cœlo attollūt capita:hoc ad supradictas cristas referť.Gemię:quercus nō qa duæ tantū nascuntur.Sed istorum similitudinē aspexit.i.quando similes eleuantur quercus.

SERVIVS

SER. ¶Pulcher equicol⁹ armis: pulcher vestib⁹ sicut pulcher armis hoc est p arma:qđ erat armorū retulit ad ꝑsonā.Pręceps animi figurate genitiuo iūxit:nā dicim⁹ p̄ceps furore.Agminib⁹ to. deest ab & significare eos prio fugatos eē mox occisos. aut certe alios fugatos alios ītērēptos. Aīs discordib⁹: hostibus.s.troianoꝝ qa a rutulis discordabāt. Fratresq;.s.quos supra dixi portā tenere. Se primus agebat: se agebat hoc ē incedebat: vt sese Palynur⁹ agebat. Tractus aūt ē sermo a rōne physica: nā agiť corpus animi iudicio:vt Terē. Quo te agis. Sarpedonis alti.i. nobilis.Itala corn⁹.telū de itala cornu factū.Stomacho : sermo grecus est Specus vulneris: poetica exaggeratio Erymātha manu.i.gladio q̄ min⁹ ferit: nā illi de qb⁹ supi⁹ dixit nō manu occisi sūt:sed misso iaclo. Ergo ad differētiā teli iacti accipe manu.i.gladio. Ardētē oculis aīsq; fremētē.& gestu corpis & mēte cōmotū. Vitā dedisset.p reddidisset. Phalarica venit.de hoc telo legiť q̄ ē igēs torno factū hñs ferrū cubitale & rotunditatē de plūbo ī modū sphæræ i ipa sūmitate. Diciť etiā ignē hr̄e affixū:hoc aūt telo pugnať de turrib⁹.q̄s phalas dici manifestū ē. Iuue.Cōsulit añ phalas delphinorūq; colūnas:ğ a phalis dicta ē phalarica sicut a muro muraľ sane phalaricā Luc.dixit neruis mitti tortilib⁹:et q̄dā machina: vt vibrata phalarica neruis obruat.Vg.vo ait Turnū manu iaculari potuisse:vn̄ appareť aūt a Luca.ad auxesim illi⁹ q occidēdus fuerat eē dictū aut a Verg. ad laudē Turni:q talē hastā manu iaculat⁹ ē.Fulmīs.a.m.amat tela cū īpetu veniētia fulmībus cōpare.Taurea.t.vsurpauit p taurina.Alibi Taurinis follib⁹ vn̄ sicut & Pli.dicit deriuatiōes firmas nō hn̄t regľas :.sed exeūt prout auctoribus placet.Bn̄ autem p transitū eius arma descripsit.Duplici.s.&.a.i. duplicib⁹ squamis aureis.Squamę aūt loricarū catenæ in modū squamę cōpositæ sunt:sane squama & splēdorē significat si a piscibus veniat:& sordes si a squalore: sed in Verg.vbiq; splēdorē significat.Et clypeū super intonat ingens.aut ipse ingens super clypeum intonat:aut ingēs clypeum super eum tonat nam lectum est etiam hoc clypeum vt probat Caper:quod magis ✱ debemus

Phalarica.

Phalæ.

Deriuatiuorū exitus.

Squama Clypeū

Irrumpunt additus rutuli: ut uidere patentes.
ab Cōtinuo Quercēs[a] & pulcher Eqcolus[b] armis:
c Et p̄ceps animi Tinarus[c]:& mouortius Hemon:
d Agminibus totis aut uersi[d] terga dedere:
e Aut ipso[e] portæ posuere in limine uitam.
Tum magis increscūt animis discordibus iræ.
f Et iam collecti Troes glomerantur eodem:[f]
Et conferre manum:& procurrere lōgius audēt:
Ductori Turno diuersa in parte furenti:
Turbatiq; uiros perfertur nuncius hostem:
Feruere cæde noua:& portas prebere patentes.
Deserit incœptum:atq; immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam:fratresq; superbos.
Et primum antiphatē:(is em̄ se primus agebat)
Thebana de matre notum Sarpedonis alti
Coniecto sternit iaculo:uolat itala cornus
g Aera per tenuem[g];stomachoq; infixa sub altum
h Pectus abit:reddit specus atri uulneris[h] undam
Spumantem:& fixo ferrū in pulmone tepescit.
Tum meropem:atq; erymantha manu:tum sternit aphidnum[i]:
Tum Bytiam ardētem oculis:animisq; fremētē.
Non iaculo(neq; em̄ iaculo uitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica uenit
Fulminis acta modo:quā nec duo taurea terga:
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit:collapsa ruunt iā ꝯnia mēbra.
k Dat tellus gemitū:& clypeū sup intonat ingēs[k].
l Qualis[l] in euboico baiarū littore quondam
Saxea pila cadit.magis quam mollibus ante
m Constructam iaciunt ponto[m]:sic illa ruinam
n Prona trahit:penitusq; uadis illisa[n] recumbit.
Miscent se maria:& nigræ attolluntur harenæ.
Tum sonitu prochita alta tremit:durūq; cubile
Inarime Iouis imperijs imposta Thyphœo.

ASCENSIVS

ASC. ¶Irrūpūt adit⁹ rutuli &c.Docet vt dixi qūo rutuli ꝓuocati irruperūt:vn̄ magna strages vtriq; secuta est:nō sine magno eoꝝ q portas temere apuerť malo:nā ambo successu tpis ītērēpti sūt cū alijs q̄plurimis:vt ex ordie patebit:q qa nihil habem⁹.Donati. Ordo. Ordo talis ē.Rutuli.i.ꝑpli ipius Turni.irrupūt.i.irruptionē faciunt:ut.s.primū.aut vt.i. postq; videre aditus.s.portarū patētes.i.aptos cōtinuo.i.ilico Quercēs & Eqcolus pulcher armis.i.hn̄s pulchra arma aut potius pulcher ī armis.i.cū eēt armat⁹.& Tinarus p̄ceps aī.i.p̄cipitās aīm suū.i.instabilis aī.& Hemō mauorti⁹.i.bellicosus et Marti filiis(Absumiť,s,cū vocali sicut,m,absumi solet:cū diciť Tinar⁹ & Mauorti⁹ hemō.aut igiť omittēda ē cōiūctio &:aut Marti⁹ nō Mauorti⁹ legēdū est Sed qa alibi eādē videť fecisse absumptionē:vt inter se coijsse viros & decernere ferro.iō hic quoq; eā esse cēseā)oēs aūt dicti aut versi sup.ab agminibus totis dedere terga.s.fugæ.aut posuere vitā.in ipo limie.i.itroitu portę.Ire icrescūt.i.itus crescūt & augmētāť tū.i.tūc magis aīs discordib⁹.i.differētib⁹: qa alij expugnare alij ꝓpugnare p̄tendebāt.et Troes collecti iā glomeranť eodē.i.ad eundē locū q̄ hostes:& audent iā cōferre manū et ꝓcurrere longius.s.extra portas.Nūcius ꝑfertur Turno ductori furēti ī diuersa parte.s. ab hac vbi porta erat aperta & turbātiviros.i.ad Turnū ductorē &c.hostē feruere noua.i.magna & inaudita cede & prebere portas patētes.et ita ipe deserit icœptū:atq; ꝯcit⁹.i.cōcitat⁹ immani.i.sęuissima ira.ruit.i.p̄cipitanter currit:ad portā dardaniā.i.quā dardanide aperuerāt: aut ad portā troianā et ad frēs supbos.s.Pādaꝝ et bitiā.& sternit primū Antiphatē.notū.i.filiū naturalē & illegitimū vulgo bastardū vocāt:Sarpedonis illi⁹ viri troiani:de matre Thebana.s.ex thebis thracię sternit dicit.iaculo coniecto.& sternit primū:em̄ ꝑ qa is primus agebat se subaudi obuiā:corn⁹ itala.i.italica:a Turno emissa.h:c est telum ex corno factum:volat p aera tenuē:& ifixa stomacho abit sub pectus altū.i.ꝓfundum aut eleuatū:specus.i.foramen factum reddit vndam atri vulneris spumātem:et ferrū īfixū ī pulmone tepescit.Ibidē. ☞ Tum

PIERIVS

a ¶Cōtinuo q̄rcēs.In antiqs aliq̄t cod.querquēs,hr̄. b ¶Et pulcher eqcolus.In antiqs ꝑtim,eqcul⁹,ꝑti aqculus,legiť.
c ¶Et præceps animi tinarus.In antiquis aliquot,tmaros.
d ¶Aut versi terga dedere.In cod.nōnullis.auersi terga dederūt.Sed em̄,aut,necessariū videť,vt sn̄ia & ordo constent.
e ¶Aut ipo portę.Neq; id placet,qđ ipi,ī nōnullis veterib⁹ hr̄ exēplarib⁹. f ¶Troes glomerāť eodē.In Ro.codi.legere est,in vnū,sed meli⁹,eodē,hoc est ad eandē Portā,quā Pādarus & Bitias recluserāt,Fuit vero,in vnum,paraphrasis.
✱ Aera per

☞ Tũ.i.deĩde postq̃ strauerat antipharẽ:ipse sternit manu sua meropẽ atq; Erymãtha: & sternit tũ Aphidnũ g oẽs Troiani sent:aut eis adherentes:tũ sup. sternit bitiã ardentẽ oculis & ire mẽtẽ ais nõ dicit sternit iaculo: neq; em.i.nã nõ.Nã ille nõ dedisset vitã iaculo.i.nõ potuisset letaliter vulnerari iaculo: sed phalarica.i.telũ illud:cõtorta.s brachijs turni venit stridẽs magnũ.i.magnopere: acta mõ.i.p modũ fulmĩs. quã.s. phalaricã nec duo terga: taurea.i.taurina sup.sustiuerũt nec lorica fidelis squama & auro.i.squama aurea duplici.i.hñs duplicẽ squamarũ aurearũ ordinẽ:sustinuit.i.sursũ tenuit:ita vt nõ penetraret: qa penetrauit oĩa & iõ imania mẽbra collapsa.i.siĩ labẽtia:ruũt.i corruũt.Tell⁹ dat gemitũ & ĩpe igens.i.valde magn⁹ tonat sup pclyeũ sup quẽ.s.cecidit:aut sia uersus cecidit:& etiam hoc clypeum dicit.

g ✻ ¶ Aera p tenuẽ.In plerisq; cod.tener.Sed & tenuẽ & aeri h & auræ,sæpe additũ iuenias. h ¶ Reddit spec⁹ atri vulneris vndã.Quãuis in plerisq; codicib⁹ volneris legat.& Serui⁹ spec⁹ vulneris agnoscat exaggeratiõe poetica.Sũt tñ alij co. i antiq ĩ qb⁹.sanguis vndã.legas,i ¶ Tũ sternit,aphidnũ.in co.Ro.achidnũ.in oblõgo afidnũ,p.f,latinũ.ĩ alijs afidũ. ĩ k alijs aphipnũ.deniq; tot varietates,q̃t pene codices. k ¶ Et clypeũ supĩtonat igẽs.Dubitare vr Ser.an clypeũ ingẽs dicendũ sit gñe neutro,vt cũ Homerica snĩa ɔgruat αρα δ᾽ ἐπε δε τουτε ἐπαυτω qđ alibi vgil.exp̃ssit.Sonitũ sup arma dedere.Sed em Liui.lib.iiij.de bello Macedonico,clypea argẽtea decẽ ait,qđ tñ imaginib⁹ ĩtelligi,eo loco nõnulli volũt asserit ad hæc Noni⁹ marcell⁹,clypeũ vtroq; gñe pro scuto vgil.posuisse,vt eo loco ardẽtes clypeos,& hic,clypeũ sup ĩtonat igẽs.Clypeũ em ingẽs ĩdubitato legit Noni⁹, q̃ gñe & Licini⁹ vsus ẽ.Dixim⁹ ṽo clarissimos olĩ viros tã in gñe q̃ in scriptione differẽtiã posuisse:aliterq; clypeũ:aliter clipeum:aliter clupeum significare:cui⁹ rei cura sit penes eos: qui nunc etiam & hoc & huiusmodi alia diligentissime per l quisiuere:quorum doctissimos libros spero breui in lucem prodituros.l ¶ Qualis in euboim co.In Romano. talis,sed id ex paraphrasi. m ¶ Constructam iaciunt ponto.Antiqui omnes codi.hoc numero legunt.Construꝫtam ponto iaciunt.sed magis placet interiectus dactylus. n ¶ Penitusq; vadis illisa recumbit.In antiquis aliquot codicibus legitur vndis inlisa.Sed vadis magis placet.Alludit autem Poeta ad portus Lucrini reparationem ab augusto factam. quum ædificatus a Iulio Cæsare corruisset.

✤ debem⁹ accipe:nam Home. imitat⁹ eũ:q ait αραβης ἐπεσεν δε ... Euboico ba.lit. bene baianũ addidit: ne euboeam insulam intelligeremus : vnde chalcidẽses venerunt qui occiderunt Cumas q̃ sunt baijs vicinæ:Prona.t. ita enim ex ędificatur Prochyta alta tremit.at qui hæc insula plena est sed epithe ton de preterito traxit : nam vt dicit Ply.ĩ nat.hi.inarime mõs fuit qui terræmotu diffusus alterã insulam fecit : q̃ prochyta ab effusione dicta est. Fundere est em ἐκχεειν Prochyta v̄o alta q̃ndam . scilicet Durumq; cubi.mortiferũ ad pœnã statutũ.

¶ Ordo est.& ingens clypeũ tonat sup.s.ip̃m corp⁹ prostratũ.Qualis.i.qualiter pila.i.colũna saxea.i.lapidea.cadit quondã.i.aliq̃n(nã cecidit tp̃e poete: vñ & Horati⁹ in arte. Debemur morti nos nostraq;:siue recept⁹ terra Neptũnus classes aqlonib⁹ arcet regis opus sterilisq; diu palus aptaq; remis Vicinas vrbes alit &c.Exclusit aũt illinc ptem maris Iulius.sed p̃ualuit mare etiã Augusti tp̃e)in littore baiarũ euboico.i.ab euboicis calchidẽsib⁹ in italia iuxta baias habitato quã. s.pilam cõstructã añ.i.pri⁹ magnis molib⁹ sup.fluctus aut pcelle iaciũt i.deijciunt põto.i.p põtũ illa.s.saxea pila: pna.i.ĩclinata ad terram: trahit ruinã sic.s.vt bytias cecidit:& illisa penitus.i . pene intus seu intrinsec⁹:vadis.i.per vada aut ad vada:recũbit.i. prosternitur:& harenę nigrę:aut qa profunde: aut qa paludose attollũt.i.erigũt:tũ.i.deĩde.Prochyta.i.insula illa ante misenũ ✤ pmõtoriũ

✤ pmontoriũ auulsa olim ab Inarime insula alta.s.olim anteq; per effusionem planificata esset: tremit sup.cum sonitu aut tremit alta.i.altum diffuso.s.sonitu ab alto:& Inarime altera insula vicina abs qua pchyta vt dixi vi aquarum abscissa est:iposta.i.ĩposita & p pœnitẽtia vt dicũt assignata.Typheo.s.gigãti cõtra deos pugnare auso:ĩposita ingt ĩperijs.i. p impia iouis appositorie durũ cubile:aut imposita vt sit illi durum cubile. Quia phalarica argutius a Lãdino describitur.adde & eius verba que sunt.Phalarica: ait Amianus appellata ẽ a Phylari tyrãno vel qđ phalas.i. turres ictu diruat:est aũt hastile missile. & teres preterq̃ ad extremum vbi prominet ferrum tripedale stupa circumdatum:& pice & sulphure circum litum addito aliquando bitumine & oleo non emittitur nisi concepta flamma. vt cum p aerẽ defertur fulmẽ videat ledit ictu & igni.

Phalarica.

ASC.

SERVIVS

¶ Stimulos ar . Sæuiendi.s.nã sunt & timoris & libidinis stimuli : notãda q̊q; œconomia q̃ id egit vt versimile sit Turnũ victorẽ euasisse de castris.vndiq; cõueniũt illi sine dubio quibus mars iniecit audaciã: inuẽta oportũitate irruperũt castra Troiana.Duro ĩ cer.sinespe euadẽdi.Ast ali s.i.Sta. par opi iactura lucro : nãq; hoste recepto Exclusere suos: Vltro:ĩsup. Demẽs :hoc ex affectione sua dixit poeta alibi Sed tũ forte cauadũ p̃sonat ęq̊ra cõcha Demẽs & cãtu vocat ĩ certamina diuos.Dotalis.r.a.Tibi data p dotẽ:& bñ amatæ: q̃ sola illũ generũ eẽ cupiebat:notandũ sane.qa id agit vt ostẽdat se ñ p ĩprudẽtiã Turnũ inclusisse: sed illũ p temeritatẽ sibi minime pfutura castra penetrasse . Olli subridens magnã cõfidẽtiã virtutis ostendit. Priamo.n.a. pꝑter illud Sibillæ.Ali⁹ latio iã part⁹ Achilles: & dictũ est vt illud degenerẽq; Neoptolemũ narrare memẽto. Rudẽ.n.nõ læuem nec pulchrã sed fortẽ.Corticæ.c. Viridi . nã hastę plærũq; torrentur Vuln⁹. scilicet .i. d .v. Plærĩq; sed non idonei commentatores dicunt hoc loco occisum Turnum :sed causa œconomiæ gloriã a pœta Aeneæ esse seruatã quod falsum est nam si veritatem hystorię regras: primo prælio interemptus latinus est:ide vbi Tur ✤ nus æneam

Hic animũ Mars armipotens:viresq; latinis
Addidit & stimulos arces sub pectore uertit.
Immisitq; fugam Teucris:atrumq; timorem
Vndiq; conueniunt:quoniam data copia pugnæ
Bellatorq; animo deus incidit.
Pandarus ut fuso germanũ corpore cernit:
a Et quo sit fortuna loco:qui[a] casus agat res:
Portam ui multa conuersam cardine torquet
Obnixus latis humeris:multosq; suorum
Mœnibus exclusos duro in certamine linquit.
Ast alios secum includit:recipitq; ruentes:
Demens qui rutulũ in medio nõ agmine regẽ
Viderit irrumpentem:ultroq; incluserit urbi:
Immanẽ ueluti pecora inter inertia tygrim.
b Continuo noua lux oculis effulsit:[b] & arma
Horrendum sonuere:tremunt in uertice cristæ.
c Sanguineo clypeoq; micantia fulmina[c] mittit.
Agnoscũt faciẽ inuisam atq; immania membra
Turbati subito æneadæ:tum Pandarus ingens
Emicat:& mortis fraternæ feruidus ira
Effatur:non hæc dotalis regia Amatæ.
Nec muris cohibet patrijs media ardea turnũ:
Castra inimica uides:nulla hinc exire potestas

ASCENSIVS

¶ Hic animũ Mars armipotens &c . Prosequit reliquã pugnæ narrationem docetq; Turno vires arte infusas : imitatus ĩ hoc Homerum qui deos bello Troiano se ĩmiscuisse frequẽter attestatur.faciẽsq; v̄o simile: Turnũ tantã vim belli sustinuisse: quo circa etiã teucris aĩos ablatos dcit vt nõ sua ignauia: sed deorum violẽtia in fugam versi censeantur : sic enim abunde purgantur.Nã (vt ĩ secũdo dictũ est)nihil iuitis fas quemq; fidere diuis.Docet p̃terea portã a Pandaro q eam temerarie pate fecit:inconsulte clausam exclusis videlicet cõsocijs & incluso Turno.De quibus omnibus nihil decerptũ est ex Dona. ¶ Ordo igit est.Mars armipotẽs.i.armorum & bellorũ deus addidit hic.i.hoc loco & tempore :latinis.s. Turni p̃p̃is:vires .s. animorum & corporũ quia geminat victoria vires:et vertit.id ẽ vertẽdũ pũgit (tractum a virga qua dum vertit boues stimulãtur)sub pectore.i. precordijs stimulos acres.i. vehemẽtis furoris & ire.Immisit Teucris fugã. i.animum fugiendi. q; pro.i.timorẽ atrum.i. perniciosum : & detestabilem atq; ignominiosum quia sicut rẽ laudabilẽ clarã & illustrẽ dicimus ita vituperabilẽ atrã & obscuram.Latini sup.cõueniunt vndiq; id est ex oĩñi parte:qm copia .i. copiosa

Ordo.

¶Poe. ¶Turnus: ¶Poe. ¶Turnus. ¶Poe.

facultas pugnę.i.pugnādi: data sup.est.i.rata & cōcessa.& deus bellator.s.Mars icidit animo.i.in animū eorū:hoc est omnē acceperunt animū seu cupiditatē bellandi.Pandarus vt.i.postq̄:cernit germanū.s.Bytiā corpore fuso.i.cui⁹ corpus erat fusum:aut habentē corpus fusum.& vt cernit.i.considerat et videt quo loco.i.i quo statu et qua conditiōe sit fortuna quia videt eā ad latinos relictis teucris defecisse.et qui.i.qualis casus:agat res s.bellicas.torquet.i.applicat et claudit torquendo multa vi:portā ꝯuersam.i.quā convertebat ad postes suos vt claudat:torquet inq̄: obnixus i.obnitens humeris latis:& linquit multos suorū.i.ex suis cōmilitonibus exclusos mœnib⁹ s.nouæ Troię:aut castrorū Troianorum: sub certamine duro: q̄a inuito Marte qui quos latinis addidit Teucris abstulerat animos: Ast.i.sed icludit alios secum:& recipit ruētes.i.pcipitanter accurrentes vt recipiant existens demēs qui.i.vtpote q̄ nō viderit regem rutulum.i.rutulorū:aut q̄ & ipe rutulus erat hoc est Turnū i medio agmine s.Troianorū ruētium.s.ad portas:et ita:irrumpentem.i.vi intrātem et qui incluserit vrbi.i.in vrbem.vltro.id est vltra id quod deberet facere.q̄a quē debebat sūma vi ꝓpulsare ignarus recepitq̄ atq̄ inclusit: veluti sup.icluderet.Tygrim immanē.i.ferocissimā inter pecora inertia.i.arte repugnādi aut se defendēdi carētia:vt sunt oues & capræ:quas vt decorū stili seruet periphrasticos tātū et nō expresse ponit:ne in re tā sublimi: humillima nominet sicut alibi pro ciconia dixit. Candida venit auis &c.Continuo.i.statim vt receptus atq̄ inclusus est lux.i.fulgor noua.i.insolitus et vehemens effulsit.i.emicuit oculis.s.Turni:& arma sup.eius:sonuerūt horrendū.i.horrende aut horribilr:cristę.s.ipsi⁹ galeę de qua dictū est:q̄ magis illa tremens tāto magis effera flāmis sanguineæ.i.sanguinei q̄a ignei coloris:et mittit clypeum.i.in clypeū.fulmina micātia.i.radios in morē fulminis resplendētes:æneadę.i.æneæ subditi.s.Troiani turbati:subito id est ex re subita aut de repēte: agnoscunt et faciem inuisam id est quam odio habebant aut talem cui inuideri posset:quasi inuisibilē si in ea significatione diceret.atq̄ membra immania.i.valde magna & terribilia:q̄ res in gloria cederet Æneæ q̄ talē vincere poterit tū.i.tunc pādarus ingens.i.valde magn⁹ & sine exēplo:emicat.i.eminet:& extra alios tollit et feruidus.i.feruēs & icensus ira mortis fraternę.i.cōcepta ꝓpter necē fratris eius.s.bytię:effat.i.palā et clara voce loquit.Hæc nō est regia dotalis amatę.i.quā amata latini cōiunx in dotem tibi cum filia spopondit nec ardea.s.ciuitas patria Turni media i.medio sui cohibet.i.cōtinet Turnum.s.mediū in ea:vt sit medi a ꝓ pro medium:muris patrijs.i.intra quos natus est.tu o Turne vides castra inimica nulla potestas exire.i.exeundi hinc.est sup.tibi.Turnus subridēs olli.i.tūc illi pectore sedato.i.tranq̄llo:inq̄t sup.incipe.i.ini mecū certamē aut duellum.si qua.i.aliqua v̄tus est aio:& cōsere dextrā.s.mecū tractum a luctatoribus:tu narrabis Priamo.s.apud inferos quo te mittā:sicut Pyrrhus i.ij.Re.feres ergo hæc:& nuncius ibis Pelide genitori illi mea tristia facta Degenerēq̄ neoptolemū:narrare memēto:narrabis ergo Priamo:achilli similē:inuētū etiā hic.i.in hac noua Troia.dixerat.s.Turn⁹ ille.s.pādar⁹ annix⁹.i.annites:summis viribus:intorq̄t.s.i Turnū licet nō puenit i eū vsq̄:hastā rudē nodis et crudo.i.ipolito cortice.Aure.i.aer & vetus accepere.s.hastā.Iuno saturnia detorsit.s.de turno vulnus.i.hastā veniēs s.in Turnū nisi iuno depulisset.Aut sic aure accepe vuln⁹.i.lesę & vulneratę sunt:hoc ē trāsfixę & nō Turn⁹:q̄a sup.turn⁹ ait tu nō effugies hoc telū.s.q̄ comin⁹ ꝯcertat esem videlicet:q̄.s.tu nō effugies hoc telū.s.q̄ comin⁹ ꝯcertat̄ ēsem videlicet:q̄ꝫ.s.telū.i.quem ensem.mea dextera versat.i.vibrat & tractat:em.i.nā autor neq̄ teli nec vulneris est is.i.talis.s.qualis tu es.Ait inquā Turnus sic:et consurgit.i.erigit se in ensem sublatū.i.sursū erectū.& diuidit ferro.i.ense ferreo:frontē.s.Pādari mediā iter gemina.i.ambo tempora.i.extremitates cōcauas capitis et diuidit malas.i.maxillas:ipubes.i.iberbes:vulnere imani.i.seuissimo:Sonus fit.s.ex ictu:et tellus cōcussa est ingēti pōdere.s.corporis cadentis.Ipse em Pādarus moriens:sternit humi.i.super humū artus.s.suos collapsos.atq̄ arma cruēta.i.fedata:cerebro s.effuso:atq̄ caput pependit illi in partibus ęquis.i.equalibus:ex vtroq̄ humero:huc atq̄ illuc.id est in vtramq̄ partem tam dexteram q̄ sinistram.

¶Olli subridens sedato pectore Turnus:
d ¶Incipe si qua animo[d] uirtus:& cōsere dextram
Hic etiam inuentū Priamo narrabis Achillem.
¶Dixerat:ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet summis adnixus uiribus hastam
Excepere auræ:ulnus saturnia Iuno
Detorsit ueniens.portæq̄ infigitur hasta.
e ¶At non hoc telū mea quod ui dextera uersat[e]
f Effugies:neq̄ enim is[f] teli nec uulneris auctor
¶Sic ait:& sublatum alte consurgit in ensem:
g Et mediam ferro gemina[g] inter tempora frontē
Diuidit:impubesq̄ immani uulnere malas.
Fit sonus:ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus:atq̄ arma cruenta cerebro
h Sternit humi moriens:atq̄ illi in[h] partibus æq̄s
Huc caput:atq̄ illuc humero ex utroq̄ pepēdit.

nus Aeneam vidit superiorem Mezentij implorauit auxilium.Sc̄d'o prælio Turnus occisus est & nihilomin⁹. Aeneas postea non comparuit. Tertio ꝓlio Mezentiū occidit Ascani⁹ Hoc Iuui⁹ dicit.& Cato i origi nib⁹.telū:hoc loco telū gladiū dixit a lōgitudie:vn̄ & mustella dicit quasi mus longus: telū posuisse ꝓ gladio illud significat:quod infert paulopost. Cōsurgit in ensem.Is te:talis par similis.Alte cōsurgit in.e.genus feriēdi gallicanū.Sal. Regressi ad faciliores ict⁹ loco cedebāt.

PIERIVS

a ¶Qui casus agat res.In Ro.& in Mediceo,quis,vt Grammaticorum præceptionibus fieret satis.Nam,quis,cum,s,dici volunt grammatici auctore Sosipatro,cum in quærendo,vt:q̄s te nate dea.In inferendo autem qui,sine,s,vt ille vides pura iuuenis qui nititur hasta.Etenim præpositiuū,quis,subiūctiuū, qui,Quod tamen auctores nō obseruarunt:vt Attius,qui nā tātalidarū internitioni modus sit.& Verg.Qui casus agat res.hæc Carisius. b ¶Lux oculis effulsit.In Romano codice offulsit.vt superius. c ¶Clipeoq̄ micātia fulgura mittit.In Ro.Mediceo & in Porcio,fulmina,& verbū mittit numero variat. d Si qua animo virtus.In Ro.animi,Sed magis placet,animo. e ¶At non hoc telum.Miratur Seruius,telum,pro gladio positū.Sed em̄ & apud oratores inuenitur.In Rhet.ad Heren.li.primo.Aiax in silua postq̄ resciuit quæ fecisset per insaniam:gladio incubuit.Vlysses interuenit,occisum conspicatur,corpore telum cruentum educit.Est in Mediceo,librat,ꝓ versat,scriptum. f ¶Neq̄ enim is teli nec vulneris auctor.In Romano codice:in Portio & aliquot alijs scriptum,neq̄ enim es,vt sit ideo non effugies.quia tu non es auctor teli neque volueris . Tua enim euitari possunt,mea autem minime. g ¶Gemina inter tempora . Codices nonnulli veteres legunt,media inter tempora.Figurata elocutione.Mediam frontem inter media tempora. h ¶Atque illi in partibus æquis.Antiqui codices omnes,quotquot vidi legunt absq̄,in,atq̄ illi partibus æquis.

SERVIVS.

SER. ¶Bello gentiq̄ fuisset:duo dicit et bellū finiri potuit omnibus interemptis:et gēs penitus fuisset extīcta occiso Ascanio a q̄ Romani ducūt originē: ideo bello gentiq̄ dixit:quia plerūq̄ finitur gente superstite:vt in bello Troiano cōtigit: Cędisq̄ insana cu.excusat Turnum cur non a porta fugatis Troianis penitus deiecta sint castra.Principio intra castra post Troianorum fugam.Succiso poplite gygen,

Diffugiunt uersi trepida formidine Troes.
Et si continuo uictorem ea cura subisset
Rūpere claustra manu:sociosq̄ imittere portis
Vltimus ille dies bello:gentiq̄ fuisset.
a Sed furor ardentem cædisq̄ insana[a] cupido
Egit in aduersos.
Principio phalarim:& succiso poplite gygen

ASCENSIVS.

ASC. ¶Diffugiūt v̄si &c. Docet exēplis q̄ sit alea belli:cū etiā vnū hostē intra mœnia sua clausum fugerint Troes:& Turnus imemor salutis et victorię:nō meminerit portas aperire atq̄ socios recipe:q̄s si recepisset gētē troianā delere potuisset.Describit ꝑterea primorū bellatorū re s.fictiā et creteī vt varietate op⁹ placeat etiā in musica peritiā:et Mnesthei acrē icrepationē. De q̄bus omnibus hoc tm̄ recepti est Donati

¶Quo fugis ænea:thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quesita per undas.
¶Talia uociferans sequitur:strictumq; coruscat
Mucronem:nec ferre uidet sua gaudia uentos:
Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis:& ponte parato:
b Qua Rex Clusinis aduectus Osinius[b] oris
Huc sese Aeneæ trepide fugientis imago
Conijcit in latebras:nec turnus segnior instat
Exuperatq; moras:& pontes transilit altos.
Vix proram attigerat:rupit saturnia funem:
c Aulsamq;[c] rapit reuoluta per æquora nauem:
Illum autem Aeneas absentem in prælia poscit
Obuia multa uirum demittit corpora morti.
d Tum[d] leuis haud ultra latebras iã querit imago:
Sed sublime uolans nubi se immiscuit atræ.
Cum turnum medio interea fert æquore turbo:
Respicit ignarum rerum:ingratusq; salutis:
e Et duplices cum uoce manus ad sidera tendit[e]:
f ¶Omnipotẽs genitor tantõ[f] me crimine dignũ
Duxisti:& tales uoluisti expendere pœnas.
g Quo feror:unde abij:q̃ me fuga:quéue reducet[g]
Laurentis ne iterum muros:aut castra uidebo:
Quid manus illa uirũ:qui me meaq; arma secuti
h Quosue(nefas)oẽs infanda in[h] morte reliqui.
Et nunc palantes uideo:gemitumq; cadentum
i Accipio[i]:qd agã:aut quæ iam satis ima dehiscet[k]
k
l Terra mihi:uos o potius[l] miserescite uenti
In rupes in saxa(uolens uos Turnus adoro)
Ferte ratem:sæuisq; uadis immittite syrtis:
Quo neq; me rutuli neq; conscia fama sequatur.

Iuno. & imagine decipit Turnũ:q si ex apto fugam suaderet more viri fortis ille fugæ p̃poneret mortẽ:cũ p̃sertim ipe in sequẽtib⁹ dicat.vsq; adeo ne mori miserũ est: Turbidus:elatus arrogãtia tumẽs. Tellus quęsita p vndas:sic alibi En agros & quã bello Troiane petisti Hesperiã metire iacẽs. Vociferans sequit̃:sequẽs clamabat:nõ aũt dixit & sic est secutus. Nec ferre videt sua gaudia ventos: puerbiũ est vẽti ferũt gaudia.i.letaꝛ incassum sic supra. Sed aure oĩa discerpũt. Itẽ partẽ mente dedit partẽ volucres dispsit in auras. Forte ratis. Descriptio per ecbasim facta nõ em a supiorib⁹ pẽdet:sed antedictis adiũgit̃ vt in sula sicaniũ iuxta latus Has aũt descriptiones esse apertas & raras cõuenit:sicut & Ho. docet in arte poetica dicẽs. Purpure⁹: late q splẽdeat vn⁹ & alter Assuitur panus:sunt em̃ ornatui. Crepidine saxi:crepido est abrupti saxi altitudo. Sane hoc loco antiptosis facta est ppter metrum cõiũcta:ergo crepidine p crepidini:sicut hæret pede pes: p pedi. Osini⁹ ipe est quẽ supra Massicũ dixit:ergo vt dixim⁹ si Osinius ppriũ est: Massicus appellatiuũ licet possit fieri vt duo noĩa vnius sint vt est numa põpilius Alexãder magnus. Clusinis oris: Thusiæ ciuitate. Trãsilit hoc sermone festinãtis celeritas indicaꝛ. Rupit saturnia funẽ dep̃hẽso dolo ad bellũ rediret. Illũ aũt æneas absentẽ in p̃lio poscit sic meli⁹ q̃ sicut nõnulli volũt. Vrban⁹ nãq; sic legit:ille aũt æneã absentẽ in p̃lia poscit:vt quasi ad turnũ possit referri. Obuia multa virũ demittit corpa morti qđ Vrban⁹ dici arbitraꝛ de nautis in naui inuẽtis:qđ nõ pcedit:nã absens dicit̃ q recedit:qđ nunc Turno cõgruit:nõ æneę q ĩterest p̃lijs. Medio:ad mediũ turbo:vis vẽti. Ignarus rerũ:artis p quã euaserat oĩpotẽs genitor: duo antonomasia p vno pprio:vt tritonia pallas. Tãtõ p tãtone:& cõstat mutilatas ptes orõnis accẽtũ in eodẽ loco hr̃e in quo etiã ĩtegre habuerũt:nã μωρια.i. minores particulę:vt q; ne ve ce q̃ tiẽs iungunt̃ alijs ptib⁹ añ se accentũ faciũt qlibet sit syllaba q̃ p̃cedit:siue breuis siue longa vt musęq; huiusue illice tãtone:ad hucce.& hęc mutilata sitꝛ pferũtur.f.sub eodẽ accẽtu:Quem vered.qualẽ:vt hunc ego te Euria le aspicio:& quasi nesci⁹ sui ẽ in tãta rerũ pmutatione. Laurẽtis ne iterũ muros:q̃si deliberatio est. Quid man⁹ illa virũ:syllepsis p gñs nã a manu.i.multitudine ad viros trãsitũ facit. Palãtes video:itelligim⁹ eũ nõ lõge a terris fuisse nã q; ait supra Medio fert ęquore turbo vt dixim⁹ id mediũ accipiendũ est aut qa mediũ dicit̃ oẽ qđ est inter finẽ & initiũ: vt in gnto. Interea me dium

modũ incedendi: euntis.f. Aeneæ quales figuras.i.qualia simulachra est fama volitare.f. p vmbras infernas:morte obita.i.suscepta & cõpleta.aut sup. qualia fama est volitare somnia.i.insomnia & fantasmata q̃ deludũt sensus sopitos.i.sopore egro oppressos. De qbus Hora.velut egri somnia vale Fingunt̃ spẽs:at.i.sed:imago.f. Aeneę læta.i.gestiẽs exultat añ primas acies & irritat virũ.f. Turnũ telis:& lacessit.i. puocat voce.i.verbis contumeliosis. Cui Turnus instat.i.instãter iminet & cõijcit eminus.i.de lõge quasi e manibus: hastã stridẽtẽ.f.p aera ex celerimo motu:Illa.f.imago vertit.i.obuertit p fugam vestigia:& hoc tergo dato.f.insequẽti. Vero p sed turn⁹ tũ.i.tũc aut tũ vero.i.tũc maxime & ad verum:vt.i.postq̃ credidit Aeneã cedere.i. locũ dare: atq; postq; Turnus turbidus.f. pter inspe ratũ euẽtũ:hausit aĩo aut turbidus animo hausit inanẽ spẽ:vociferabaꝛ sup. O ænea quo fugis ne desere pro ne deseras. thalamos pactos.f.cũ latino de lauinia:tellus quesita p vndas.f. maris.f. Italia vnde italiã quero patriã: dabit̃ hac.i.mea dextra: quia interfectũ sepeliendũ dabo. Ipe vociferãs talia sequit̃.f. simulachrũ Aeneæ:& coruscat i.vibrat Mucronẽ strictũ.i.euaginatũ nec videt vẽtos ferre sua gaudia.i.se ĩaniter gaudere. Ratis.id ẽ nauis stabat forte quia præter spem Turni coniuncta crepidini.i.ad crepidinẽ.i.eminentiam abruptam saxi celsi id est rupis altis scalis expositis.i. habens scalas expositas vt per eas fieret cõgressus & regressus & põte.i. tabulato parato.f.ad introitum: qua.f.rate aut naue Osinius Rex.f.massic⁹ dic⁹ aduect⁹ sup.erat oris.i.ab oris clusinis.id ẽ clusio tuscie ciuitate. imago ęneę fugiẽtis trepide.i.festinãter:alij tñ hñt imago æneę fugiẽtis trepida.i.q̃ trepidabat: cõijcit sese huc.i.ad hanc ratẽ in latebras nec turn⁹ ĩstat segnior i.tardior:sed sup.persequitur in nauem vsq;.& exuperat moras i.impedimenta que moras facere possent:& transilit.i.celeriter transcurrit altos põtes. Ipse scilicet Turnus attigerat vix proram:cũ sup.saturnia.f.iuno.rupit funẽ.i.retinacula:& rapit nauẽ aulsam.f.a littore:p ęquora reuoluta.i.remensa.i.quæ re uoluebanꝛ:& remetiebantur tẽpus preteritũ particip̃ij p p̃senti:quia illo in passiuo caremus. Aũt p sed:æneas poscit in.i.ad p̃lia.i.cõcertationẽ ineundẽ: illũ.f. Turnũ:absentẽ:& demittit morti.i.ad mortem & interniciem multa corpa virũ scilicet rutulorꝫ. obuia.i.occurrẽtia:tũ id est deinde postq; Turnus intrauerat nauẽ aulsam: imago leuis.i.inanis & sine corpe vero haud.i.non querit iã vltra.i.vt dicit

PIERIVS

a ¶Irritatq; virum telis. Impressi codices omnes, irritat, r, geminato scribunt, sonet vt de nare canina littera, irrito, tamẽ
b ab ira est. b ¶Osinius. In codicibus aliquot antiquis, osirius, legitur: insolitum nomen. Vix proram attigerat rupit saturnia funẽ. In veteribus codicibus pene omnibus, rumpit, instãti tempore legitur. Res enim narratur in ipso actu.
c ¶Aulsamq; rapit reuoluta per æquora nauem. In antiquis omnino auolsam. Sed etiam in nonnullis, aduulsam, per, ad, quod ad se traxisse significat. Scribe vero, nauim,
d per, i, ex antiquis codicibus. d ¶Tunc leuis haud vltra.
e In antiquis codicibus, tum leuis, e ¶Manus ad sidera ten
f dit. In antiquis plærisq; codicibus, tollit, habetur. f ¶Tãton me crimine dignum. Erudite quidem Seruius, tanton, scribendum procurauit: Sed enim eiusmodi scriptionis vsum parcissime inueni in veteribus exemplaribus, in aliquot, vbi habebatur, Lectionem eam nõnulli Cultro etiã impetere ausi sunt. Priscianus tamen vbi de, ne, particula agit, eam frequentissime ait interrogatiuam esse, Vt illud Hectoris Andromache Pyrrhin, connubia seruas. & in
g decimo, tanton, me crimine dignum. g ¶Quæ me fuga quem ve reducet. Romanus codex, & alij nonnulli, reducit, legunt præsenti tempore. De regressu enim suo in patriã loquitur. Est etiam in quibusdam codicib⁹ manu scriptis. Quæ me fuga, quæ ve reducet. Hoc est quo nunc fugio: Quo vero pacto reuertar: Sed enim Seruius agnoscit, quẽ.
h hoc est qualẽ. & hæc castior est lectio, apud plures. h ¶Infanda in morte reliqui. Vetustiora plæraq; excep. infanda: morte

dicūt vlterius:latebras.i.latibula:sed volans sublime.i.in sublime immiscuit se atre nubi i.resoluta est in atrā nubē cum turbo.i.impetus vētorū fert interea Turnū in medio æquore: ipse ignar⁹ rer:nesciēs.s.q̄ ꝓpter salutē suā id egerit Iuno.& ingratus salutis.i.nō habēs gratiā salutē ꝓcreanti: respicit.i.attendit quo illatus sit:& tēdit ad sydera manus duplices.i.cōplicatas:tēdit dico cū voce.i.simul præcās ac dicēs o genitor oipotēs s.Iuppiter tāton.i.tāto ne:hoc est an duxisti.i.reputasti & cēsuisti me dignū tāto crimie.i.dedecore ꝓpter crimē ꝓueniēte aut tam nefando facinore:sed exponit dicēs & voluisti ne me expēdere tales.i.tam cōtumeliosas penas quas.s.putat se nō expēsurum sine crimine.quo feror:vnde abij q̄.i. qualis fuga sup.aufert me:ve ꝓvel quē.i.qualē reducet.s.fuga me.i.qualis post fugam rediturus sum.videbo ne iterū muros laurentis.s.ciuitatis hoc est lauro lauinij aut videbo ne iterū castra.Quid sup.faciet aut de me dicet illa manus.i.ille exercitus virū.i.virorū q secuti sunt sup.me & mea arma.ve ꝓvel:quos oēs:nefas.i.q̄ res ne fanda & detestāda est:reliqui in morte nefanda & quos ego video nunc palantes.i.oberrātes quasi oues sine pastore amisso.s. duce &

i morte legāt,absq,in, præpositione,quā elocutionis figuram sæpissime apud virgiliū inueneris. i ¶Accipio vetustissimū est,adcipio,scribere.Sed,vti superius dictū,primus omnium: lucilius,c,in hoc verbo geminauit, teste velio longo. k ¶Aut quæ iam satis ima dehiscat terra mihi. In Ro.cod.dehiscet,futuro tempore legitur,Sed dehiscat,figuratius & elegātius. l ¶Terra mihi vos o potius.In Mediceo legere est,terra mihi o vos o potius, aduerbio exclamationis repetit.

dium Aeneas iā classe tenebat. Geminūq cadentū accipio hic apparet de Aenea dictū.Obuia multa virū demittit corpora morti. Ima terra: Dolet sibi etiā infœliciū vota ablata:siquidem in mari cōstitutos optare hyatū nō pōt terræ.Imā aūt terrā dixit q̄ cōtinet maria.Miserescite vēti.ꝓ petētis qualitate nō nunq etiā mors videt̄ esse miseratio:vt hoc loco itē supra.Figite me si qua est pietas:adoro.ad vacat:& est metri causa additū Syrtis vbi arenosa sunt loca aut reuera ad syrtes.i.ad mundi extrema quo me nec fama comitetur.

duce & accipio.s.auribus:hoc est audio gemitū cadentū.i. occūbentium quid agā aut quæ terra satis ima dehiscat.i.deorsum hyatum faciat mihi o vos venti miserescite potius:quia.s. terra deest:ego Turnus volēs adoro vos.i.cum adoratione imploro:ferte ratem in rupem & in saxa.i.scopulos.hoc est rūpite ratem & submergite me & immittite me sæuis vadis.i.per vada sæua:syrtis.i.in syrtis & breuia:hoc est ad extrema maris loca quo.i.ad quas syrtes neq rutuli sequantur me:neq fama cōscia scilicet talis dedecoris sequatur me.

SERVIVS

SER. ¶Mucrone induat:aut καταχρηστικῶς dixit induat pro feriat. Aut hypallage est pro mucronem suo induat corpore. Si em̄ induere est vestire:nō Mucrone corpus induitur sed induit̄ mucro corpore.i.tegitur & vestit̄. Crudū:crudelem cruentū.Animi ꝓ animo miserata Nam figurate locutus est sicut O præstans animi iuuenis: ꝓ aio: & illius rei ꝓ illa re. Ad vrbē:ardeam:& ideo sic longe nec ex ꝓpinquo statim rediret:& vt eū effect⁹ retineret parentis. At Iouis interea mo. Nouimus sacrilegū esse Mezentiū. Iouē etiam hortatū esse alios deos vt a bello desisterent.& dixisse Rex iuppiter omnibus idē. Quomodo ergo ꝓcedit At iouis iterea monitis: dicimus primo Iouē iustitiæ fauere nō partibus:qđ si est iure Mezentiū in Turni locū fecit venire:vt iustū prælium inueniat̄:nec vna pars penitus a ducibus sit destituta.Quot aūt dicitur sacrilegū Iuppiter admonere nō debuit:nō admonet vt vicat:sed vt possit perire. Illud etiā frustra quæritur quēadmodum numini sacrilegus obtēperare potuit cū Mezentium non aperte Iuppiter moneat: sed ei inijciat tale desideriū vnde est. Dij ne hūc ardorē mentibus addunt Euryale: an sua cuiq deus fit dira cupido: Monitis ab eo quod est hæc monita hic venit datiuus:nā & hos monitus dicimus vt Persius.hos pueris monitus patres infundere lippos: sed a quarta declinatione: nec singulari dtō vtimur nec plurali:nam vnū nomen est de his:q̄ licet duplicē habeat declinationē tñ aliqb⁹ eor: casibus ꝓpter asperitatē nō vtimur: vt lauri laurib⁹:cū & hui⁹ laur⁹ ab hac lauro dicam⁹.Cōcurrūt tyrrhenę acies q̄ speciat̄r odio Mezētij in bellū ruebāt.Prodit i æquor extēd:f. Sic Iuuen̄. Quæ pelago occurrūt medio longæq relinquūt Itali. Pōto:cōtra pelagus nā datiuus

¶Poe.

¶Hæc memorans aío nūc huc nūc fluctuat illuc
a An sese Mucrone[a] ob tantum dedecus amens
b Induat:& crudum[b] per costas exigat ensem:
Eluctibus an iaciat medijs.& littora nando
Curua petat Teucrūq iter ū se reddat in arma
Ter conatus utramq uiam:ter maxima iuno
c Continuit:iuuenēq animi[c] miserata repressit.
Labitur alta secans æstu fluctuq secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ:teucrosq inuadit ouantes.
Concurrunt tyrrhenæ acies:atq omnibus uni
Vni odijsq uiro telisq frequentibus instant.
Ille uelut rupes:uastum quæ prodit in æquor
Obuia uentorum furijs:expostaq ponto
Vim cunctam:atq minas p̄fert cœliq marisq:
d Ipsa immota manēs[d]:prolē Dolicaonis Hebrū
Sternit humi:cū quo Latagū:Palmūq fugacem:
Sed Latagū saxo:atq ingēti fragmine montis
Occupat os faciemq aduersam:poplite palmū
Succiso uolui segnem finit:armaq Lauso
Donat habere humeris:& uertice figere christas
Necnō Euantem phrygium:paridisq minanta
Aequalē comitemq:una quem nocte theano

ASCENSIVS

ASC. ¶Hæc memorās &c.Docet quo turnus delat⁹ est & in eius locū suffect⁹ mezētius: de q̄ re argute disserit Serui⁹.nihil aūt Donat⁹.
Ordo. ¶Ordo: igit̄ ē.turn⁹ memorans hæc.s.dicta:aio ga sol⁹ erat.aut memorās hec fluctuat.i.p modū fluct⁹ agit̄ aio nūc huc.i.in hāc sniam:nūc illuc.i.i illā. An ipse ames induat.i.ferat sese mucrone.i.gladio suo:ob im̄ dedecus & exigat.i.extra agat ensem crudū p costas.i. ptrāseūdo costas. an iaciat sese medijs flucti̇bus.i. in medios fluct⁹:& petat nando littora curua:& reddat se iterū i arma Teucrū.i.teucror:ipse conat⁹ sup.ē ter vtrāq viā.i.se iter facere & in fluct⁹ dare.sed Iuno maxia ptinuit ter.& ipa miserata animi ꝓ aio suo iuuenē.s.turnū repssit.s.eū & aim ei⁹ ab isti tuto:l peigit̄ Turn⁹.labit̄.i.celeriter cū descēsu nauigat:secans ęstu & fluctu scđo:alta:s.maria & defert̄ ad antiquā.i.nobilē vrbē dauni prīs.s.ei⁹ hoc ē ardeā. At.i.sed Mezēti⁹ ardēs.i.accēs⁹ furore martio succedit interea pugnæ monitis.i.p internā admonitionē Iouis:& iuadit Teucros ouātes.s.de victoria ñ triūphali:qa Dux aberat:Acies tyrrhene:i.hetrusce: cōcurrūt atq instāt oīb⁹ odijs vni.s.mezētio & instāt frequēti̇b⁹ telis vni viro.s.eidē mezētio ille.s.mezēti⁹ velut.i.quēadmod ī rupes.i.scopulus abrupt⁹ q̄ ꝓdit.i.portendit̄ in equor obuia furijs.i.vehemēti impetui vētor:& exposta ꝓ exposita:ponto.i.mari:p̄fert i.ad finē sustinet vim.i.violētiā cūctā: atq minas sup.cūctas & cœli & maris.manēs ipa.i.in se imota:ille dico sic se habēs:sternit humi.i.sup humū:Hebrū ꝓ lē.i. gnatū Dolicaonis:cū quo i.in cui⁹ societate.sternit latagū & palmū fugacē.i.fugere solitū sed ipse Mezētius sternit sup.latagū saxo atq occupat ingenti fragmine mōtis.i.qđ saxū erat ingēs fragmē mōtis:os & faciē aduersam sup.ei⁹ hoc ē latagi: & finit.i.

In lucem genitori amyco dedit:& face pregnás
Cisseis Regina parin creat:urbe paterna
e Occubat:ignarū laurens habet ora minanta^e.
Ac uelut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper:multos uesulus quē pinnifer annos
Defendit:multosq; palus laurentia sylua
Pastus harūdinea postq̄ inter retia uentum est:
Substitit:infremuitq; ferox & inhorruit armos:
Nec cuiq̄ irasci propiusue accedere uirtus:
Sed iaculis:tutisq; procul clamoribus instant.
Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ:
Non ulli est animus stricto concurrere ferro
f Missilibus longe:& uasto^f clamore lacessunt.
Ille autem impauidus partes cunctat̃ in omnes
Dentibus infrendens & tergo decutit hastas.

et finit.i.p̄mittit palmū vol us.i.occūbere segnē.i.lētū:et h̄ poplite sup.ei⁹:h̄ ē neruo post genua(Et dr̄ h̄ poples iṫis.n̄ po ples icis)suſciſo.i.itercisо:et do nat lauſo.ſ.filio ſuo:hr̄e hūeris i.ad ornatū hūeroꝝ:arma.ſ.pal mi et latagi:et donat figere vˀti ce.i.ſup caput ſuū i cono galeę. criſtas.ſ.palmi &c.necnō.i.et ēt ſternit ſup.Euātē viꝝ:virū illū phrygiū.i.troianū:& mināta(a ntō minas antis vel tos)ęqualē i.coeuū ac ↄtēporaneū et comi tē paridis quē Theano.ſ.mr̄(vt ſit hęc theano hui⁹ thean⁹)dedit in lucē.i.edidit & pepit. Amy coco genitori.i.patri & regina Ciſſeis.i.ciſſei filia:hecuba.ſ.p̄ gnās.i. grauida face.i.ſomniās ſe facē hr̄e i vtero:creat.i.p̄creat vna.i.eadē nocte:parin.ſ.Pria mi filiū:vna dico nocte q̄ thea no minãta creauit.q ſup.Paris occubat.i.ſepult⁹ iacet vrbe pa terna.ſ.Troia:ora.i.p̄uicia lau rēs.i.q̄ eſt iuxta laurolauiniū:ī agro laurenti : habet minanta ignaꝝ.ſ.caſus ſui aut ignarū di cit p̄ ignotū:ac velut:ille.ſ.no bilis aper.i.ſus ſilueſter actus.i. pulſus de altis mōtib⁹ morſu ca nū.i.quē canes minati erãt quē ſ.aprū veſulus mōs ille ligurie pinifer.i.ferēs pin⁹ in vˀtice:de fendit.i. p̄texit multos ānos.i. p̄ annoꝝ multorū ſpaciū.q; p̄ vl' quē ſup.palus laurētia.i.lau rēs defendit ſup.paſt⁹ p̄ paſtū vt Serui⁹ vult ſylua harūdinea i.iter harūdinē paludis : poſtq̄ vētū eſt iter rętia.i.poſtq̄ ſentit ſe iterclusum rętib⁹ aut ſi figura tas locutiones vitare velis dic: Ac velut ap̄ actus de mōtib⁹ al tis morſu canū:quē Veſul⁹ pini fer defendit mltos ānos q; p̄ vl' aut p̄ & palus laurētia defendit multos.ſ.ānos:ille ſup.exñs pa ſtus ſylua harūdinea:poſtq̄ vē tū eſt inter rętia.ſubſtitit.i.mā ſit ſtans:& īfremuit:qa neq; p̄ gredi neq; regredi daẽ exiſtens ferox:& inhorruit armos.i.ha buit armos.i.anteriores hume ros & dorſum:horrētes.i.rigen tes ſetis nec cuiq̄.ſ.venatorum eſt vˀtus.i.fortitudo iraſci.i.mo re iratorū irruere aut accedere p̄ pius:ſed inſtant p̄cul iaculis & clamoribus tutis aut qbus ſe tu rabanẽ aut qb⁹ nihil īminet pe riculi qa p̄cul.Haud.i.nō aliẽ nō vlli ſup.eorū qbus Mezēti⁹ eſt irę iuſtę.i.ad irā iuſtā:eſt ani mus.i.audentia concurrere fer ro ſtricto:ſed ſup.laceſſunt.i.p̄ uocāt eū lōge.i.de longe miſſilibus.i.iaculis.& clamore vaſto.i.valde ample diffuſo.Aūt p̄ ſed:ille.ſ. Mezēti⁹:īpauid⁹.i.impter rit⁹:cūctaẽ.i.diſponit ſe i oēs p̄tes infrēdēs dētibus:& decuit haſtas tergo.ſ.ſuo hoc eſt ſcuto tergore munito aut de dorſo ſuo.

nā datiu⁹ eſt. Cœliq; marii q; ſicut & Mezētiū od·orū & te loꝝ totiꝰ exercitus.Fugacē velo cē modo.Latagū occupat os:p̄ latagi os occupat:& eſt gręca fi gura in Home.frequēs:vt ſi di cas ἐπέφρασεν α ... i.achillē p̄cuſſit pedē:p̄ p̄cuſſit Achillis pedē. Poplite palmū. ea parte qua plurimū poterat. Donat habere græca figura vt Argēti magnū dat ferre talētū. Ciſſeis:Hecuba filia ciſſei ſecū dū Euripedē:i hecuba:ſm̄ alios Dimātis q; aūt face p̄gnās h̄ iō ē qa añq; pareret:faculā ſe pepe riſſe vidit in ſōnis.Vrbe pa.oc. ſubaudi q; paris vt non diceret metri ē neceſſitate ↄpulſ⁹. Igna rū lau.ha.ora mi.ſ.caſus ſui.Ve ra tñ ē lectio ignarū.i.ignoratū q neſciret:& ē ſupina ſignifica tio ſicut i.iiij.Liqtq; volatile fer rū.Neſcius p̄ q neſciebaẽ. Act⁹ coactus in rętia.Defendit.texit. vt hic mihi dū teneras defendo a frigore myrtos. Veſulus:mōs ligurię ē iuxta alpes:liguria au tē cohęret thuſcię de qua fuerat Mezētius.vñ eſt ſatis ↄgrua cō paratio.Multoſq; p̄ multos ve: nō em̄ vicina eſt palus laurētia mōti veſulo vt poſſit vnus at q; idē aperte intelligi.paſtus:p̄ paſtū:nā ſupra ait quē:ergo an tiptoſis eſt.Laurētia : p̄ laurēs: nā recta declinatio hæc eſt.In horruit armos pro armis inhor ruit:aut certe in armos horruit: & erexit ſetas. Tutis cla.p̄pter piculū.Iuitę irę p̄pter illd mor tua gnetiā iūgebat corpa viuis Cōponēs manibuſq; man⁹ atq; oribus ora.Cūctaẽ:diſpōit ſe p̄ oēs p̄tes.Tergo:ſcuto vt & ve nit aduerſi in tergū ſulmonis.

PIERIVS

a ¶An ſeſe mucrone ob tantū de.amēs in.Multa Seruius ſup hac elocutione,q mucrone,ablatiuo caſu legiẽ.Sed em̄ Ro. codex,mucroni.In acqrēdi ponit caſu.q.d.det ſe in mucro nē.Magis tñ placet Hipallage.quū in alijs plęriſq;,mucro ne,legaẽ.In Priſciani tñ cod.Mucronē,actō caſu legiẽ,eiuſ modi cōſtructiōis alijs etiā exēplis poſitis,ait em̄:Coronaẽ illā rē,& illa re.quo mō etiā iduit.Hor.Magna coronari cō tēnat olympia.Verg.Induit albos cū vitta crines.Et.an ſe ſe mucronē ob tm̄ dedecus amēs induat.Apud Cęſarē tñ cū abltō caſu dictū iuenies.vt ī bello veneto.Acutiſſimis ſti pitibus induebaẽ. b ¶Et crudū p̄ co.exi.en.In Ro.cod.du rū,legas.qd' forte nō diſpliceat,in aliquot alijs,crudū p̄ co ſtas dirigat,Sed exigat,oino recepti⁹ c ¶Iuuenēq; aio mi. re.Variāt exēplaria,dū q̄dā,aio,q̄dā,aī,legūt.In qbuſdam vltima ſyllaba vitiata ſubditiaq;.Sed em̄ aruſian⁹ Meſſ⁹ in exēplis Verg.elocutionū,animi,gtō caſu agnoſcit vna cū Seruio,q̄ lectio ē codicis Medicei. d ¶Ipſa im.manēs. Manēs participij vox.In Ro.cod.eſt.& in Mediceo.et qbuſ dā alijs.In Oblōgo,manet,vˀbū. e ¶Necnō cuātē phry. paridiſq; mināta.Aequalē,comitēq; vna quē nocte theana In lucē genitori Amyco dedit.& face pregnās Ciſſeis regi na parin creat.vrbe paterna Occubat,Ignaꝝ,laurēs habet ora minanta.In his vˀ ſib⁹ illud obſeruaui.In Ro.cod.mināta,per,m,ſecūda ſyllaba ſcribi:nō per,n,vt in vulgatis plęriſq; codi.habeẽ.Inde theano.per vocalē quartā,non p̄ primā.Græce em̄ θεανώ.Si qs vero q̄ſierit qd ſibi velit ſtructura illa duriuſcula vrbe paterna occubat,igna rū laurens habet ora mināta.Sciat is ignarū ab Aulo Gellio legi paſſiuo ſignificato,quē ipm hunc Vergilianū locū & Plauti & Sal.auctoritate ſubfulcit,dū nonnulla recēſet noia:quę in dextrū læuūq; latus veſtigia torquēt.Qm̄ vˀo in vetuſtis aliquot cod.& occubat,& ignarum. Vtrāq; dictionē ſubditiciam priore abraſa lectiōe p̄ſpicias.nōnulli,q et ingenio & eruditiōe valēt.Codicū characterib⁹ obſeruatis ſuſpicati ſūt.Ignarū.adulterinā eē dictionē,& ex duab⁹ vnā effectā.Ac,ſi legereẽ.vrbe p̄rna occubat hic.carū laurēs habet ora mināta.& ſniam can didiorē futurā & elocutionē elegātē.Hic,quippe Paris de quo dictū,occubuiſſe,Seruius etiā agnoſcit.carum vˀo mināta ipſi paridi,cui & æqualis & comes fuerat.Sed em̄ nō ego hæc ita aſſeruerim,vt cōtra:A.Gellij auctoritatē ſtare velim.Qui p̄ſertim apud Ouid.eādē hui⁹ nois formā obſeruauerim lib.Meta.vij.Iāq; aderat Theſeus p̄les ignara parēti. Q d' min⁹ aduertē tes interp̄tes,ignota,ibi legendū putauere.Sed em̄ quo minus oia poſſimus aſſeq,id etiā facit qd' multa toto opere relicta ſunt impfecta,vel ipſo Vergilij de ſe teſtimonio.Quare non ego quicq; ſuccēſuerim cuipiā:q nonnulla cōniuentibus oculis prætererit.Vt ea quoq; tam mul ta,quæ in ſubſequēti cōparatione perquirunẽ,ac velut ille canum.vbi vnū ex duodecim lo cis obſcuris,eſſe grammatici volunt. f ¶Et vaſto clamore laceſſunt.In Oblongo codice ma gno:ſed plus eſt vaſto.

Veneratantiquis coriti de finibus acron
Graius hō:infectos p̄fugus linqués hymenæos.
Hunc ubi miscenté longe media agmina uidit
Purpureum pennis:& pactæ coniugis ostro:
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
Suadet enim uesana fames:si forte fugacem

SERVIVS

¶Coriti: de finib⁹: Corit⁹ ē ciui tas thuſcię & mōs & rex pr̄ Dar dani:vñ nūc quoduis pōt refer ri.Graius hō:oriūdo qdē Gręc⁹ ſed qui nūc de thuſcia veniſſet ad bellū.Miſcentē: perturban tē.Purpureū penis bene galea tū:vt purpurei criſtis iuuenes: id ē pulchri.Veſana fa.alibi & male ſuada fames.Fugacem:ve locem

ASCENSIVS

ASC. ¶Vene.an.&c.Docet igiẽ quā ſtragē Mezēti⁹ edidit:& primū mortē Acronis deinde Orodis vñ nihil ē.Donati. ¶Ordo eſt. Ordo. Acrō hō grai⁹.i.gręcus venerat de ſedib⁹ antiqs coriti.ſ.vñ dar dan⁹ ortus venerat dicit p̄fug⁹ i.patriā fugiēs.linquēs hyme neos.i.nuptias iſectos.i.impfe ctos vbi.i.poſtq̄ Mezētius ſup. vidit

Cóspexit capreá:aut surgenté in cornua ceruũ
a Gaudet hyans ímane:comasq́ erexit:[a] & hæret
b Visceribus super accũbens:[b] lauit íproba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur infœlix acron:& calcibus atram
Tũdit humũ expirans:infractaq́ tela cruentat.
Atq́ idẽ fugienté haud ést dignatus Orodem
Sternere:nec iacta cæcũ dare cuspide uulnus.
Obuius:aduersoq́ occurrit:seq́ uiro uir
Cõtulit:haud furto melior,sed fortibus armis
c Tũ super abiectum posito pede nixus[c]:& hasta
¶Pars belli haud teněda uiri iacet altus Orodes:
d ¶Conclamant socij[d] :lætum pæana secuti.
Ille aũt expirans ¶non me quicunq́ es inulto
Victor:nec longum lætabere:te quoq́ fata
Prospectant paria:atq́ eadẽ mox arua tenebis.
¶Ad quem subridens mixta Mezentius ira:
¶Nũc morere:ast de me diuũ pater atq́ hoím rex
Viderit.¶hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos:& ferreus urget
Somnus:in æternã clauduntur lumina noctem.
Cedicus alcathoũ obtrũcat:Sacrator Hydaspen:
Partheniũq́ Rapo:& prædurũ uiribus Orsen
Mesapus Cloniumq́ Lycaoniũq́ Ericatemq́
Illum infrænis equi lapsu tellure iacentem,
e Nunc peditẽ pedites:& Lycius pcesserat argis:[e]
Quem tñ haud expers Valerus uirtutis auitæ
f Deijcit:Atronium[f] Salius:Saliumq́ Nealces
g Insignis[g] iaculo:& longe fallente sagitta,

¶vidit hũc miscẽtẽ .i.turbãtẽ media agmina:existẽtẽ purpureũ.i.purpurei coloris aut purpuratũ.i. ornatũ pẽnis.s.cũ plumis & ostro.i. purpura cõiugis pactæ.i.disponsatæ ipse Mezentius sup.ceu.i.veluti : leo impastus.i.famelicus:peragrãs.i.circũiens sepe stabula alta .ideo sę pe em̃ p quia : fames vesana.i. vesaniã pariẽs.suadet.s.lupo.i. incitat lupũ:si sup.talis leo:cõspexit forte capreã.i.caprũ sylvestrem: fugacem.i. assidue fugientem aut ceruum scilicet iuniorem surgentem in cornua.i. cui curnua incipiũt surgere aut scd'm cornua seu vt cornua crescentẽ:ipse hyans ĩmane.i. immaniter gaudet:& erexit.s.pri⁹: comas:& hęret.s.modo visceribus:supaccũbens.i.accumbens quasi desup:& cruor teter.i.immundus & dirus lauit.i.ĩbuit& polluit:ora ĩproba .i. famelica & ĩprobe deuorãtia. Sic Mezentius ruit alacer ĩ medios hostes. Acrõ ĩfœlix.s.q cũ tali cõgredi debebat sternitur: & expirãs .i. emittẽs spm̃ tũdit calcib⁹.s.p dolore& ĩdignatiõe:humanũ atrã i.pniciosã & inimicã & cruẽtat tela ĩfracta .i. q̃ cadendo ĩfregit aut q̃nunq̃ fregerat.Idem.s. Mezenti⁹:haud.i. nõ dignat⁹ ẽ sternere.Orodẽ fugientẽ.i.q̃diu nõ pusillanimitate sed necessitate coactus fugeret : nec dignatus ẽ dare vuln⁹ cęcũ.i. improuisum cuspide iacta.s.a tergo : sed ipse obui⁹ occurrit & ip̃e vir ꝯtulit se viro aduerso .i. ex aduerso occurrẽti & ñ pfugiẽti:exñs haud i.nõ melior.i.pitior furto.i.ĩsidijs aut astu sup.q́ Orodes : sed armis fortib⁹.i.multa ṽtute agẽdis. Tũ.i.deide postq̃ qa melior erat eum pstrauerat ip̃e nixus.i. ĩnitẽs pede posito sup abiectũ et ĩnix⁹ hasta posita sup abiectũ s.Orodẽ .inqt o viri ĩgẽs ps belli nõ tẽnenda.i.contẽnenda sed magnifaciẽda nobis vñ speretis:qa Orodes altus:iacet.s. prostrat⁹. Socij secuti.i. subseq̃ntes & approbãtes dictũ ei⁹ conclamãt peana .i. cãticum laudis lætũ.i.ĩ signũ letitię : Aũt p sed:ille.s.Orodes expirãs inqt: sup.qcunq́ es tu nõ es victor me inulto.i.vltio fiet de morte mea in te:nec tu victor letabere longũ i.p longũ tp̃s: nã paria facta.i. sil'es exit⁹ mortis pspectãt q́q́ i.etiã te. atq́ tenebis mox eadẽ arua id est prosterneris etiam ĩ his aruis : ad quem Mezentius subridens ira mixta id est cum amaritudĩe quadam:dixit sup. tu morere nunc.q.di.mors tua tibi certa & ineuitabilis est: ast pater diuũ atq́ Rex hominũ .i. quẽ vos talẽ putatis(Ipse em̃ contẽptor diuũ id nõ cẽsuit:aut si censuit fide:negauerat tamẽ factis)viderit de me.i.an mihi nocere possit qd' tibi saltẽ negatũ est.ipse dicens hoc eduxit telum corpore id ẽ extraxit Quies dura & somnus ferreus id est sopor mortis qui vt ferrum durus est vrget olli id est tunc illi:& lumina clauduntur in noctem ęternam : Cedicus vir ille vt vero simile est hetruscus obtrũcat alchatoũ:sacrator obtruncat hydaspem & rapo partenium qui arcas videtur & orsen prędurum id est valde durum viribus . Mesapus scilicet equorũ domitor obtruncat

obtruncat & cloniũ & Licaoniũ & ericatem.obtruncat dicit illũ.s.priorem hoc est cloniũ iacentẽ tellure.i.sup terram:lapsu equi ĩfrenis.i.asperrimi frena recusantis:& ip̃e pedes.i.pedester obtruncat hunc id est Lyaconium:peditem:& Lycius processerat scilicet contra eum:argis id est ab argis.quem scilicet Lyciũ Valerus haud.i. non expers id est particeps virtutis auite id est aui & maiorum suorum: deijcit id est prosternit . Salius scilicet Troianorum optimus ad cursum vt in quinto visum est: deijcit A tronium:& Nealces insignis.i. valde expeditus iaculo & sagitta longe falllente.i.ex ĩprouiso inuadẽte deijcit sup. saliũ.

¶Mezẽtius. ¶Poe. ¶Oro. ¶Poet. ¶Mez. ¶Poet.

Iocem.Surgentẽ: crescẽtem cornib⁹ eminentem . Comasq́ ęre naturale est: vt irati leones erigãt iubas.Lauit ab eo qd' lauo lauis.Nã hoc ṽbũ & primæ ꝯiugatiõis est& tertiæ a q̃ nunc ait.Et lauit:itẽ Ho. Lauit amne crines:itẽ neq́ dulcia mala vino lauere ĩfracta:aut valde fracta:aut reuera ĩfracta.Orodem: istum Orodẽ viꝝ fortem intelligimus in fugam cõuersum necessitate:nã ip̃e Mezenti⁹ paulo post dictur⁹ est ad hortãdos socios.Pars belli haud tenẽda viri iacet altus Orodes furto: insidijs haud tenẽda viri: asp viris legit Altus magn⁹ vt sit pr̃ ille deũ faciat sic altus Apollo.Pęana secuti Pęan pprie apollinis est laus: sed abusiue etiã aliorũ dicit̃.Vñ Pindarus opus suum qd' & hoím & deoꝝ cõtinet laudes pęanas vocat.Nec longũ lętabere.duo dixit:nec diu lętaberis nec me indefenso. Home.ãt more moriẽti dedit sciẽtiã futurorum Longũ: p longe nomen pro aduerbio posuit. Subridẽs per iracundiam ridens loquit̃: vnde & illud dictum p irrisionem accipitur. Ast de me diuũ pater atq́ hominũ Rex viderit. i.viderit vtrum Mezentio possit nocere ille quẽ vos deoꝝ & hoĩm creditis eẽ rectorẽ Eduxit corpe telũ:q̃ facili⁹ posset pire. Luca. Nõ eget igestis sed vuls⁹ corpore telis dura qes:blãde cõtraria sicut dictũ est: & somnus ferreus .Cędic⁹ Alcathoũ:ĩ hoc loco ꝯfusio in aliqbus hominibus:Nã qs sit. Troianus qs rutulus ignorat̃.Rapo : rapon:dicit̃ sicut Tarcon:sed metri cã detraxit n vt possit fieri synalipha:sicut supra ait. At pcul hic Tarco.Infrenis: casu eq asperrimi:q frenorũ spernere regimẽ: infrenos aũt etiã homines dicimus: vt hinc numidę ĩfreni cingũt dicim⁹ aũt & infrenus & infrenis : sicut inerm⁹ & inermis. Processerat argis contra Mesapum dimicaturus:quod nequit efficere: nã.a.Valero anteq́ ad Mesapum perueniret occisus ẽ Haud expers:non ignarus virtutis parentum . Iaculo & longe fallente sa. ictu longe fallentis sagittæ : nam per endyadim dixit : vt Hami[illegible]auroq́ trilic :itemẽ moleq́ & mõtes.

Lauo. Pęan.

PIERIVS

a ¶Comasq́ adrexit.In aliquot ãtiquis,comas arrexit:absq́ particula copulatiua:sed ea apposita magis implet. b ¶Visceribus sup accũbens lauit ĩproba Teter ora cruor. Exẽplaria q̃dam puetusta legunt.Sup incũbens.In Ro.lauat, in reliquis, lauit.qd' secutus est Balbus.Lauitur patrios vbi victor ad amnes.Lauo.n.lauas,& lauo lauis.Probus & alij literati agnoscũt. c ¶Posito pede nixus.Nix⁹ p',x,oĩa tam vulgata q́ manu scripta notãt exẽplaria.Prob⁹,vt alibi dictũ,id pticipiũ eiusdẽ formę dicit eẽ:cũ,Nis⁹ pprio nomĩe. d ¶Pars belli aut tẽnenda viris iacet Alt⁹ orodes.Cõclamãt socij.In Mediceo cod.viri,legit̃,cũ Paraphrasi,q̃ vocãdi casum innuat. e ¶Præcesserat agis.In codici.aliquot antiqs. ages,legit̃ in aliquot ẽt.Hargis,sed agis,receptum. f ¶Deijcit atronium Salius.pro atronium, At cronium,in quibusdam codicibus inueni ,Sed atronium in castigatioribus. g ¶Saliumque Nealces ,insignis iaculo Et longe Fallente sagitta,in Romano codice pro,insignis,insidijs,legitur,Mox quæ fuerint insidiæ sabiungit, Iaculo & longe fallente sagitta,sed insignis iaculo omnino recepta lectio.est & sagicta,p,ct,quam diximus a sagaci ictu dictam,

SERVIVS

¶Cædebāt:legitur & cedebāt.i. terga vertebāt:secundū ꝗ qđ ruebant insequebantur significat. Si aūt cædebant.i. occidebant ruebant:hoc est cadebant significat.Iram miserant̃ inanē. Generaliter dicit,oēm iram bellicam vbi enī tā inanis iracūdia est ꝙ in bello vbi vt pereamus irascimur. Pallida ti.non ipsa dea sed effectus furiæ.hoc est insania.Oriō.c.p.in.m.n.st.Oriō vt etiā in primo dixim⁹ Oenopius fuit regis filius.fuit & concessus a Ioue Mercurio Neptunnoqꝫ susceptis hospitio. Hic venator immensi corporis fuit q quondā tēpore susceptus a rege Oenopione cum vellet eius filiā viciare:ille iratus ei oculos sustulit.Cæcus itaqꝫ orion cum consuleret quēadmodū oculos posset recipere responsum est ei posse lumina restitui si per pelagus cōtra orientē pergeret:vt loca luminū radijs Solis semp offerret:quod id ille efficere ita potuit Nam cum audisset strepitū cyclopū Ioui fulmina fabricātū sono ad eos ductus vnū de his humeris supposuit.& eo duce oraculi pręcepta cōpleuit. Nō aūt incōgrue fingit ire potuisse per mediū pelagus quasi filius pro parte Neptunni.Hęc autē cōparatio pertinet ad solā corporis ꝓceritatē:Maxima neri stagna per epithetō eleuauit rapinosin more suo.Imperterritus:prima est ꝯpositio nō scđa Nam hoc est perterritus qđ territus:& tunc est vera cōpositio cū sermonis natura corrumpit̃. Spatium emensus quātū satis hastæ:speciosa elocutio. Voueo ꝯsecro & dedico.Prædonis prædones sunt qui populandā alienā inuadūt ꝓuinciā. Alibi: Perfidus alta petēs abducta virgine prædo. Tropheum Dictū est απο του τρεπεσται.i.ab hostiū cōuersione. Vnde q hostē fugasset merebat̃ tropheū q autē occidisset triumphū απο του θριαμβευειν.i. ab exaltatione. Sciendū sane Lauso ꝓpriā ideo nihil ꝓfuisse pietatē:ꝙ in eum pater mente sacrilega munera transferebat deorū:& ei occisorum spolia deuouebat. Anthorem:erit nominatiu⁹ hic anthores quomodo diores. Nā si anthor fuerit nominatiuus metri ratio nō ꝓcedit. Omnia enim nomina græca in or terminata in obliqs casib⁹ corripiūt o:vt Hector hectoris.Nestor nestoris:castor castoris:& sic anthor anthoris. Alieno vulnere telo qđ in Aeneā fuerat destinatū Cœlūqꝫ aspicit: vt. Alto quæsiuit cœlo lucem:item hausit cœlum mentemqꝫ recepit. Natura liter enim moriētes,cupiunt satiari,extremo lucis aspectu.Dulcis moriens reminiscitur ar.inter physica signa mortuorꝫ:etiā hoc legit̃ patriæ aspectū deside rai e perituros.

Iam grauis æquabat luctus:& mutua Mauors
Funera:cædebant pariter pariterqꝫ ruebant
a Victores uictiqꝫ:neqꝫ his fuga nota:neqꝫ[a] illis.
¶Dij Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum:& tantos mortalibus esse labores:
Hinc Venus:hinc contra spectat saturnia iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At uero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur cāpo:ceu magnus Orion
Cum pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna uiā scindens:humero supeminet undas:
Aut summis referens annosam montibus ornū:
Ingrediturqꝫ solo:& caput inter nubila condit
Talis se uastis infert Mezentius armis.
Huic cōtra Aeneas speculatus in agmine longo
Obuius ire parat:manet imperterritus ille
Hostē magnanimū opperiens:& mole sua stat.
Atqꝫ oculis spaciū emensus:quantū satis hastæ:
b ¶Dextra mihi deus:& telū quod missile libro[b]
Nunc adsint.uoueo prædonis corpore raptis
Indutum spolijs ipsum te Lausæ tropheum
Aeneæ ¶dixit stridentemqꝫ eminus hastam
Iecit:at illa uolans clypeo est excussa proculqꝫ
c Egregium Anthorem[c] latus inter & ilia figit:
Herculis anthorē comitem:qui missus ab argis
Hæserat euandro:atqꝫ itala consederat urbe.
Sternitur infœlix alieno uulnere:cœlumqꝫ
Aspicit:& dulces moriens reminiscitur argos.
Tum pius Aeneas hastam iacit:illa per orbem
d Aere cauum[d] triplici:per linea terga tribusqꝫ
Transit intextum tauris opus imaqꝫ sedit
Inguine:sed uires haud pertulit:ocyus ensem
Aeneas uiso tyrrheni sanguine lætus
e Eripit a femore[e]:& trepidanti feruidus instat.

¶PIERIVS

a ¶Fuga nota,nec illis. In ant.neqꝫ,quod repetitū venustius videtur. b ¶Telum quod missile libro. In Oblongo vibro. Sed enim hæc dictio sæpe confusa alijs etiam locis,reperitur. c ¶Egregium antoreum.Sunt qui nomini adspirationem addant, In Romano tamen codice & quibusdā alijs antiquis absqꝫ aspiratione notatur. Nōnulli etiam

antorem

ASCENSIVS

¶Iam gra. &c.i. ecitat post mortē dubia æneæ & Mezētij concursum eiusdē Mezētij vulnus: vñ qa nihil putat Donatus argutiaꝝ attulisse. ASC. ¶Ordo est Mauors.i.mars: grauis.i.dur⁹ vtriqꝫ æquabat iā luctus & funera mutua.i.mutuo illata:ipi cedebāt Ordo. i. occidebāt piter.i. pi fortiter ab vtraqꝫ pte:& ruebant.i.cadebāt pariter (Meli⁹ est ꝓpter antithesim dicere cædebāt q cedebāt etiam qa dictur⁹ est neqꝫ his fuga nota neqꝫ illis:q si cessisset nota fuisset)ruebāt dicit victores.s.prius & victi neqꝫ fuga est nota his.i.vni⁹ partis viris:neqꝫ illis.i. alteri⁹.dij miserant̃.i. cū miseratiōe aspiciūt in tectis Iouis.i.in cœlo existētes:aut in aere sūmo irā.s.mortaliū inanē i.nihil cōtra fatorū seriē ꝓfuturā:amborꝫ populorꝫ & miserātur tātos labores esse mortalib⁹ Ven⁹ spectat hinc.i.ex vna parte.s.troianos versus & Iuno saturnia.i.Saturni filia spectat cōtra.i.ecōtrario. hic.i.ex opposita pte. Tisiphone.i.furia infernalis.hoc est furor bellic⁹ & insania mentiū pallida.i.pallorē induces sæuit.i.grassat̃ iter media millia.s.pugnātiū. At vo.i. sed ad verū aut pcipue. Mezentius quatiēs ingētē hastā:ingredit̃ cāpo.i.p cāpū:exñs turbid⁹ sup.tā magn⁹ q̃ magnus Orion venator ille maxim⁹ cū incedit pedes.i.pedester:p maxima stagna.i.stagnātes gurgites: nerei i.maris medij scindēs.i.intersecās viā & supereminet humero vndas.s.maris aut q̃ magn⁹ supple incedit referēs.i. reportans mōtibus summis ornū.i.talem arborem.annosam.i. vetustā & annis plenā:& cū ipse ingredit̃ solo.i.sup terrā: & condit.i.abscondit caput inter nubila.i.nubes. Talis infert se Mezēti⁹ sup. cū armis vastis.i.valde amplis Aeneas cōtra.i.ecōtrario:speculatus sup.ipm in lōgo agmine: parat ire obuius huic.s.mezentio ille.s. Mezēti⁹ manet imperterritus.i.minime perterrit⁹ operiēs.i.expectās hostē magnanimū.s.Aeneā. & stat.i.cōsistit: sua mole.i.viribus suis innitēs & cōfisus quasi illis terrorē incussurus.ac emensus oculis spacium sup.tm̃ q̃tum satis sup.sit haste inquit sup.dextra & telū missile:qđ ego libro.i.cōcutio nūc.sint mihi de⁹.i.loco numinis:nō ergo diuinū auxiliū implorat.sed in suis viribus spem ponit:ego voueo.i.consecro & dedico teipm̃ o lause (q fili⁹ ei⁹ erat)tropheū.i. cōuersi & victi hostis insigne.īdutū spolijs raptis sup.de corpe p̄donis.s.ęneę alienā terrā iuadētis,dixit.s.Mezentius.i.pfecerat votū & iecit emin⁹.i.e manu hoc est de lōge hastā stridentē.s.ex celeri motu at.i.sed illa.s.hasta volās est excussa clypeo.s. Aeneæ a Vulcano fabricato:& figit.i.trāsfigit

pculā.

☞ procul .sci. stantem anthorem id est argiuum illum egregium id est excellentem virum fixit dico inter latus & ilia: anthorem dicit comitem herculis qui missus ab argis ciuitate in peloponnesso hęserat id est adhęserat Euandro: atq; consederat id est simul sedem & habitatiōem acceperat: in vrbe Itala: scilicet. Pallantea vbi postea Roma dicitur extructa. ipse anthores infœlix sternitur vulnere id est telo alieno id est quod alteri putatum est īferri: & aspicit cœlum & moriens reminiscitur argos id est patriam suā dulces (In singulari dicitur hoc argos in plurali hi argi) tum id est deinde Aeneas pius scilicet perpetuo epitheto: nam locale nō est iacit hastam: illa scilicet

✱ antorem scribūt, c, littera superflua. Quāuis ita etiā sit in capri codicib⁹ de Elegantijs, vbi procul & longe: & prope significare dixit. Inepte vero quidam & hic & ibi auctorem scripsere. Inuersa, n, littera. Citat porro probus locum: Herculis antorem comitem. Vbi nomen antores ita declid nari dicit vt Diores. d ¶Illa per orbem aere cauum tripli ci, per linea terga, tribusq; trāsit intextum tauris opus: missum facio: aere cauo. In Romano codice, non enim ita placet vt, cauum. Illud non prætericrim, vbi, per linea terga: in alijs codicibus habetur. In Romano ter linea terga. legi, qđ maxime placet. Sunt etiā codices: in quib⁹ non linea: sed lignea legitur. Vti supius de Sulmonis scuto Transfixo a Niso, dictum est. Fisso transit præcordia ligno. Scuta em̄ Viminum textu, vel bracteolis ligneis primū contexunt, mox tergoribus super inductis, laminis etiam e aeris vel Auro vel argento muniuntur. e ¶Eripit a femore. In Mediceo & antiquis alijs exemplaribus. A femine legitur, & femen nominatiuum agnoscit Seruius ex capro: & ita legendū esse grammatici veteres asseuerant, c, Iulius Romanus Tibullum citat qui femini dixerit eo versu. Implicuitq; femur femini, non femori: quasi sit hoc femur huius feminis. Femen enim nominatiuo vt femen nondum legimus (ait is) a veteribus adsertum. Sane vero & Sosipater hoc virgiliano versu, femine, agnoscit: cuius hæc sunt verba. Hoc femur huius femoris. Sed fræquentius huius feminis huic femini dictum, et femina q̄ femora. Ideo Tibullus hoc ipm erudite custodit: cum dicit. Implicuitq; femur femini. & Vergilius, eripit a femine.

✱ rare pictur s. Linea terga lino ei tegebātur scuta. vt posset inhærere pictura. Ima hasta. hypallage est p in imo inguine. A fœmine: vt etiam supra diximus secūdum Caprum erit nominatiuus hoc femen licet nusq̄ lectum sit: vt etiam ipse commemorat.

transijt per orbem scilicet clypei: cauum id est concauum triplici ęre. scilicet confectum: & per terga linea id est lino tecta scuta: & per opus intextum tribus tauris idest trium taurorum tergoribus: & ipsa ima idest ad imum deducta sedit id est mansit herens inguine id est ad inguen: sed haud perulit id est non superauit, vires scilicet armorū & corporis Aeneas lætus sanguine tyrrheni scilicet Mezentij viso: eripit ocyus ensem a femore id est qui ad femur pendebat: (Seruius a femine legit sed puto primam longam) & ipse feruidus instat trepidanti scilicet Mezentio ex violento impetu Aeneæ.

SERVIVS

SER. ¶Lachrymæq; per ora volutæ: nō viri fortis, sed filij est consyderata persona Optima facta: alij optime legunt. Hic ī hoc loco vel bello: nam aduerbium est. Si qua fidē tāto est operi latura vetustas: non de suis carminibus dicit. Nec em̄ sibi arrogaret: sed tāto operi. id est pietati & virtuti tuę. Nā hic est sensus Ego qdem facta tua o Lause & mortē ex pietate veniētē nō silebo. Si tamē credet vetustas ex scelerato homine piū filium p creatū fuisse. Inq; ligatus: pro illigatus & est tmesis cum hysterologia. Inimicū hastile: cuiusdā quasi picturæ pōpa q̄ imago describit. Iamq; assurgentis dextrę Iamq; subijt mucronem Aenæ dextræ assurgentis. id est plagam ferētis. Morando sustinuit: morā inijciēdo ei⁹ impetū lusit Dum genitor parma nati. De historia est: Nā Scipio Africanus cum esset annorū vix decem & septem patrem suum defendit in bello: nec recessit vigitiseptem cōfossus vulneribus. Præcipitant: præcipitātur. Dū pluit Hic distinguēdū. Nam si iunxeris Dum pluit in terris. erit Archaismos Debuit .n. dicere in terras. Tamē sciendū est Hemistichiū hoc Lucrecij esse: quod ita: vt inuenit Vergilius
¶Aen. transtulit. Exercere dić: Hipal-
¶Poe. lage est pro ipi per diem exerceri: Nubem belli dum detinet: Bellantum impetum sustinet: donec deferueat & bene translationem facit a vicina comparatione. Fallit te incautum pietas tua. Quod credis me iccirco piū tibi veniam posse concedere: quia & ipse pietatis intuitu dimicas pro patris salute Tua autem pietas prudenter est additum quasi non a parente descēdens. Fila legunt: proprium fuerat rumpunt. Tamē legunt aut colligunt dić: aut transeunt vt

✱ Littoraq;

Ingemuit chari grauiter genitoris amore
Vt uidit lausus: lacrimæq; per ora uolutæ:
Hic mortis duræ casum: tuaq; optima facta:
a Si qua fidem tanto est[a] operi latura uetustas:
Non equidē nec te iuuenis memorande silebo.
Ille pedem referens: & inutilis inq; ligatus
Cedebat: clypeoq; inimicum hastile trahebat.
b Proripuit [b] iuuenis: seseq; immiscuit armis
c Iamq; assurgentis [c] dextræ plagamq; ferentis
Aeneæ subijt mucronem: ipsumq; morando
Sustinuit: socij magno clamore sequuntur.
Dum genitor nati parma protectus abiret.
Telaq; conijciunt: proturbant eminus hostem
Missilibus: furit Aeneas: tectusq; tenet se.
Ac uelut effusa si quando grandine nymbi
Præcipitant: oīs campis diffugit arator:
Omnis & agricola & tuta latet arce uiator:
Aut amnis ripis: aut alti fornice saxi
Dum pluit: in terris ut possit sole reducto
Exercere diem: sic obrutus undiq; telis
Aeneas nubem belli dum detinet: omnes
d Sustinet[d]: & lausum increpitat: Lausoq; minatur.
¶Quo moriture ruis? maioraq; uiribus audes?
Fallit te incautum pietas tua¶ nec minus ille
Exultat demens: sæuæ iamq; altius iræ
Dardanio surgunt ductori: extremaq; Lauso
Parce fila legunt: ualidum namq; exigit ensem
Per medium Aeneas iuuenē totumq; recondit:
e f Transijt[e] & parmā mucro leuia arma minacis:[f]
Et tunicam molli mater quam neuerat auro.

ASCENSIVS

¶Ingemuit chari &c. Priusq̄ mortem Mezētij inferat pmittit mortē. Lausi quē quia allocutus est Mezentius presentem fuisse constat: vnde vero simile est laudatū vbiq; iuuenē patri succurrere conatū: quārē hoc loco describit Poeta: At cū nihil approbatū sit Donati. ¶Ordo est. Lausus. s. filius. Mezentij: vt id est postq̄ vidit. s. talia: ingemuit grauiter. i. amare amore. i. propter amorē et pietatem genitoris chari scilicet Lauso quāuis tyrann⁹ esset & lachrymę volutę. s. sunt p ora scilicet. Lausi. Eqdem: id est ego quidē: non silebo: casum id est fortunatū euētum dure mortis: quia contra īparem dimicādum erat: aut patrem ante oculos permittendū occidere. & tua optima id est laudatissima facta: o iuuenis memorande. i. memoria dignissime: si qua id est aliqua vetustas est latura fidē. i. credulitatē tanto operi scilicet tuo: nec silebo te o iuuenis memorande. Ille scilicet pater. Lausi mezētius sedebat referens pedē existens scilicet inutlis: inq; ligatus. i. & illigatus & trahebat clypeo. i. sil' cum clypeo hastile inimicū id est quo ab inimico vulneratus erat Iuuenis scilicet Lausus proripuit: id est porro rapuit se se sup. & imiscuit sese armis dextre iam assurgentis: id est se erigentis vt desuper ferlat: & ferētis plagam & subijt mucronem Aeneæ: & sustinuit. id est suspensum & impeditum tenuit. ipsum morando. id est impediendo. socij scilicet Lausi: sequūtur supple cum magno clamore dum id est donec genitor abiret protectus parma. id est scuto nati id est filij: & conijciunt tela: et pturbant id est porro disturbant: hostem scilicet Aeneā eminus. id est de longe quasi e manu iaciendo tela: vn̄ ad-

☞ dit

ASC.

Ordo.

Impleuitq; sinum sanguis: tum uita per auras
Concessit mœsta ad manes: corpusq; reliquit.

¶PIERIVS

a ¶Siqua fidē tanto est operi latura vetustas. In antiquis aliquot exēplaribus, tāto operi, absq; est, nulla facta collisione legit. Nam o etiā alibi apud virgiliū non in græcis tm̄ dictionibus, Sed etiam in latinis libera euasit ab elisione. Vt eo loco, mæonia generose domo, vbi pinguia culta. Quodq; alibi citauim⁹, antiqua e cedro italusq; paterq; Sabinus. Neq; tm̄ displicet, tanto est operi, qđ etiā pleriq; vetusti codices habent. b ¶Proripuit iuuenis. In Romano cod. prorupit legitur. quod ideo quadrare videtur, quia sequitur. Seseq; immiscuit armis. c ¶Iamq; assurgentis dextræ plagamq; ferentis æneæ subijt mucrone. In antiquissimo codice Romano, adsurgentis dextram, accusatiuo casu legitur. Vt sit ordo, subijt dextram æneæ iam adsurgentis, & mucronem ferentis plagā. Dicet vero mezentius inferius, vt ꝓ me hostili pateret succedere dextræ, quem genui. d ¶Nubē belli, dum detinet omneis, sustinet, in vulgatis quidē omnibs exēplaribus, & aliquot antiqs, detinet, legiť, hoc est morať. Sed em̄ lectio illa mihi castissima videť, quā in antiquissimo codice Romano reperi, nubē belli, dum detonet, omnē sustinet, pulcherrima metaphora, & cōflictui maxime commoda, quia præsertim dixerat nubem belli, Et alibi dixit, fulminat æneas armis, præterea seruius lectionē hāc videtur agnouisse, dū exponit, dū detonet, donec deferueat. Superius vero illud, dum pluit. In eodē Romano codice, uu, geminato pluuit, scriptū est. Inde pluuia. Sed hoc idem in alijs quoq; auctoribus, antiquisq; codicibus obserues. e ¶Transilit & parmam mucro. In Ro. & in Oblongo, transilit, habeť, est tamen & transilit. In antiquis aliquot codicibus. f ¶Leuia arma minacis. Quidam antiqui codices legunt, minantis, Romanus duabus mutatis dictionibus, media, arma, minaci, legit. Sed omnino mos eius librarij fuit, s, nonnunquam superfluam ponere, nonnunquam ob negligentiam præterire.

※ Littoraq; epiri legim⁹. Exigit ensē ꝑ mediū Aeneas: poetica descriptio est: Nā revera fieri nō potuit vt & gladi⁹ trāsiret ꝑ corp⁹ iuuenis: & in ei⁹ corpore absconderet. Nā exigit ex eo agit trās corpus Parmā. i. leuia arma non clypeū Minacis autē nō Lausi: nō em̄ ipe minat⁹ fuerat. Ergo ordo est. Mucro minacis Aeneæ. s. Tum vita ꝑ auras Concessit. m. ad. m. i. aia & abusiue dictū est. Nā ad inferos simulachrum pergit non anima.

☞ dit: missilib⁹. i. per missilia & furit. i. ferocit: & tectus. s. clypeo cōtra tela: tenet. i. custodit se: quod prudentis viri est q nō tam vt hostem inuadat q̄ vt se ptegat accurat Ac velut si nymbi id ē nubes ventose ꝑcipitant sup. se qn̄. i. quādoq;: & hoc grādine effusa. i. violēter deorsum missa: quasi peluib⁹ effusa: oīs arator diffugit cāpis & oīs agricola diffugit campis: & viator latet supp. in arce tuta: aut ripis amnis. s. alicuius aut fornice. i. icuruatura seu circūferētia aut testudine (est enim fornix proprie illa incuruatura arcualis q̄ est in pontibus portis & aliquibus edificijs testudinatis: qualе erat theatrū olim in cuius fornicibus & in murorum ciuitatis fornicibus qa olim prostabant publice meretrices seu ꝓstitute: ideo fornix pro lupanari & fornicor pro mechor accipitur) dū idest q̄diu pluit in terris scilicet apricis vt possit exercere diē. i. exerceri in die sole reducto: sic. id est eodem modo vt agricola serenitatē expectans grandine obruit. Aeneas est supple obrutus telis scilicet inimicorum: dum id est interea dum detinet. i. immoratur: nubem belli id est bellātum impetum: quorum leuate in caput eius manus: quasi nubem grandinosam præsentabant sustinet omnes scilicet ingruentes. & increpitat: id est cū crepitu redarguit Lausum: & minatur lauso: dicens: scilicet quo ruis o moriture: & cur supple audes maiora viribus? ego legerem potius audens vt sit quo ruis o moriture & audens maiora viribus. i. q̄ sint vires tue: tua pietas scilicet in patrem: fallit te incautum: quia conaris quod efficere nō poteris: nec ille demēs scilicet Lausus. non minus exultat id est insultat in Aeneā quæ res effecit q̧ pius piū occidit & irę sænæ: id est magnę & dirę surgunt iam altius idest profundius aut intensius: ductori Darda- ☞ nio. s.

☞ nio scilicet Aeneæ: & parce. i. dee fatales legunt. id est occāt Lauso extrema fila. id est extremum orsum aut contextum vite namq; Aeneas exigit: id est extra agit & educit ensem validū id est fortem & pōderosum: per medium iuuenem id est per dimidium iuuenis: & recondit id est iterum aut diligentius cōdit seu obscondit in corpore iuuenis: totum scilicet ensem: & mucro minacis scilicet Aeneæ transit & id est etiam parmā & arma scilicet iuuenis. & transit mollem tunicam quam mater scilicet Lausi neuerat supp. Lauso: auro molli. i. flexibili & subtili & vt dicunt nobili: & sanguis. s. effusus impleuit sinum scilicet Lausi: tum id est deinceps: vita. id est anima Lausi concessit. i. commigrauit existens mœsta concessit dico per auras ad manes: id est ad inferos & reliquit corpus.

SERVIVS

R. ¶Pro laudibus istis: quia & cōtra fortiorem & pro patris salute dimicare conatus est: ideo em̄ pluraliter laudibus dixit. Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum propter euitandam arrogātiam tertia persona vsus est. indoles autē ꝓprie est imago quædā virtutis futuræ. Quibus lætatus habe: moris enim fuerat: vt cum his rebus sepelirentur homines quas dilexerāt viui. Si qua est ea cura remitto: Aut more illo dixit quo solet sepultura ad ipsa cadauera non pertinere: licet Vmbris sicut in sexto legimus prosit: vt si qua est ea gloria signēt. itē de Pallāte. Vano mœsti comitamur honore. Aut certe si qua est ea cura mezentio. i. patri sacrilego: q superos inferosq; ɔtēnit. Aenee magni dextra cadis: sicut alibi nomē haud leue patrū Manib⁹ hoc referes telo cecidisse camillę. Cōptos de more capillos: antiquo. s. more quo viri sicut mulieres cōponebant capillos qđ verum esse & statuæ antiquorū docent: & personæ quas in tragœdijs videm⁹ similes in vtroq; sexu quantum ad ornatū pertinet corporis. Interea. Dū hæc gerūtur. & omnino sic est apud poetas interea sicut apud Salu. ※ eodem

At uero ut uultum uidit morientis: & ora
Ora modis Anchisiades pallantia miris:
a Ingemuit miserās grauiter[a] dextramq; tetēdit:
Et mentem patriæ subijt pietatis imago.
¶ Quid tibi nūc miserāde puer ꝓ laudibus istis:
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus habe tua: teq; parentum
Manibus: & cineri: si qua est ea cura: remitto.
Hoc tamen infœlix miseram solabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis ¶ increpat ultro
Cunctantes socios: & terra subleuat ipsum
Sanguine turbantem cōptos de more capillos.
Interea genitor tyberini ad fluminis undam
b Vulnera sicabat lymphis corpusq; lauabat[b].
c Arboris accliuis trunco. procul ærea ramis[c]
Dependet galea; & prato grauia arma quiescūt.
d Stant lecti circum iuuenes[d]: ipse ęger anhelans
e Colla fouet: fusus perpexam[e] in pectore barbā
f Multa super Lauso rogitat: multosq;[f] remittit

ASCENSIVS

¶At vero vt vultum. Commemorat quomodo Aeneas pius miseratus mortem Lausi cadauer ei⁹ honesta sepultura donādum cum armis notis concessit Vnde cū nihil sit Donati. ASC.

¶Ordo est. At vero. i. sed potissimū vt id est postq; Anchisiades id est anchise filius Aeneas vidit vultū id est effigiem faciei: morietis scilicet Lausi & vidit ora ipsius lausi pallantia miris modis: ipse miserans. id est miseratione effectus ingemuit grauiter: & tetendit id est extēsam & suspensam tenuit ne amplius percuteret: dextram scilicet suā: aut potius retendit. idest extendit Lauso & porrexit dextram & imago patriæ pietatis id est quam erga patrem habuerat: subijt. id est commouit mentem Aeneæ. Quid o puer miserande id est digne miseratiōe. quid pius Aeneas dabit tibi pro istis scilicet tuis laudibus id est laudabilibus ausis dignum tanta indole: id est inolita ad virtutē natura. q. d. nescio. verum habe tua arma quib⁹ lætat⁹ sup. es in vita & ego remitto te manib⁹ & cineri. i. antiquę sepulturę & busto: parētū. i. maiorū tuorum si qua id ē aliqua est ea cura. s. aut Ordo.

☞ manibus

Qui reuocent mœstiq́ ferant mandata parentis
At Lausum socij exanimem super arma ferebãt
Flentes ingentem: atq́ ingenti uulnere uictum.

manibus tuis aut patri: tñ tu solabere. i. pro consolatione accipies mortẽ miseram. i. miserandam. Hoc. id est per hoc qđ scilicet cadis dextra Aeneæ magni: quia gloriosum uidetur: nõ nisi a magno superari. Aeneas increpat vltro socios cunctantes. id est immorantes leuare Lausum, & ipsemet subleuat id est sursum leuat ipsum: turpantem. id est fedantem sanguine. scilicet suo capillos cõptos de morte. Genitor supp. Lausi: videlicet mezẽtius siccabat interea lymphis. id est aquis vulnera. scilicet sua ab Aenea illata. ad vndam fluminis tyberini & lauabat corpus existẽs accliuis. i. accũbens trunco arboris. galea erea dependet procul ramis. s. arboris illius: & arma grauia quiescunt. i. iacent prato id est in prato: iuuenes lecti. i. egregij ad corporis tutelam lecti stant circum. Ipse eger. i. saucius fouet. i. reficit colla. s. lassa: anhelans. i. crebro respirans fusus. i. habẽs fusam in pectore. i. per pectus. barbam perpexam. id est multũ & per oĩa pexam: & sup. rogitat multa super. i. de Lauso. s. filio & remittit multos qui reuocent scilicet ipsum a pugna & qui ferant. id est efferant mandata parentis mœsti. id est dolentis q̃ filium in tali discri- mine

mine dereliquerit. At id est sed socij flentes ferebant Lausum exanimẽ. id est mortuum: & supple socij auferebãt flentes ipsum ingentem atq́ victum ingenti vulnere validum namq́ exigit ensem per medium Aeneas iuuenem totumq́ recondit.

PIERIVS

a ¶Ingemuit miserans grauiter. Quidam antiqui codices legũt, ingemuit grauiter, miserãs dextrãq́ tetendit. b ¶Vulnera siccabat lymphis, corpusq́ leuabat arboris accliuis trunco. Exemplaria cõplura. Romanum. Oblongũ, & quædam alia, legunt, lauabat, quippe quia præiectum est. Volnera siccabat lymphis. Sed eñ nõ desunt codices veteres, in quibus leuabat, legatur, & eam lectionem agnoscit seruius. Qua vero ratione leniret mẽbra, tam vulnerib⁹, q̃ certamine fatigata subiungit. Arboris accliuis trunco. Id quod in antiquis, adclinis scribitur, qđ seruius exponẽs, inclinatione recreabat, ait. c ¶Procul ærea ramis dependet galea. In Romano cod. ramo, vnus enim satis erat ad sustinendã galeam. d ¶Stant lecti circũ iuuenes. In aliquot antiquis codicibus, stant circum lecti proceres, legitur. Sed hæc maiestas negotio bellico non videtur congruere, quare meli⁹ iuuenes. e ¶Propexam in pectore barbam. Malunt nonnulli perpexam. Sed propexam. In antiquioribus habetur. f ¶Multosq́ remittit. In Romano codice legitur, multumq́ remittit. Sed magis placet, multos, quod nescio quid vehementius habet, quum & instantiam, & iterationem nuntiorum ostendat.

eodem tẽpore. Vulnera siccabat lymphis: Noue & philosophice locutus est. Nam cũ aqua oĩa infundant. Ait siccari vulnus. Fluxus eñ sanguinis aquarum frigore cõtinet. Lauabat: inclinatiõe recreabat: Procul mõtuosa significat & i Buccolicis egloga sexta. Serta procul tñ capiti delapsa iacebant. Grauia arma qescũt. Bñ grauia vt & galeã arma. Sed leuia intelligam⁹: & talis est figura sicut illa Salu. Leonẽ atq́ als feras q̃ & leo fera. ge scũt arma: quasi in terra posita: Qm̃ galea q̃ pẽdebat poterat & moueri. Colla fouet. Sustinẽs se arboris trũco. Fus⁹ ꝓpexã i pectore barbã. Barbã i pect⁹ fusã habens. Archaismos aũt est qđ ait in pectore ꝓ in pectus vt alibi Medijs effusus in vndis. ꝓ in medias vndas. Multa ꝓ multũ sicut & pede terrã Crebra ferit pro crebro. Super arma ferebãt supra scutum: vt supra impositum scuto referunt Pallanta frequentes.

SER. SERVIVS

¶Ad cœlum tendit palmas. Increpans deos quasi sacrilegus. Et sciendum vno eodemq́ tempore non eum potuisse & hærere corpori: & manus ad cœlum leuare: licet ista Poeta coniunxerit. Corpore inhæret. aut inheret Lauso suo corpe. Aut certe hysterologia est. Vt sit hæret in corpore. Melius tñ est vt sit antiptosis ꝓ corpori: vt Hæret pede pes pro pedi: Per vulnera seruor. Aut re vera ꝓ vulnera: qa ꝑ totũ ei⁹ corp⁹ mucro trãsierat. Aut inuidiose ait vulnera ꝓ vulnus. Sic Terẽ. Non perpeti meretricũ contumelias: cum de Thaide loq̃ref. Nũc demũ exilium infœlix nunc alte vulnus adactũ est. Solatio eñ viuẽtis filij vtcunq́ fuerat añ tolerabile Idẽ ego. Qui nũc causa tuę mortis fui: qui feci vt exulis & sacrilegi filius esse diceceris. Pulsus ob inuidiã. Excusat ne merito expulsus esse videatur. Omnes per mortes. Per omnia mortis genera: id est per diuersa supplicia. Vis alto vulnere tardat. Alti vulneris violentia. Alloquitur mœrentem. Tristem hęc eñ animalia secũdum Homerum cum sint tristia indicant dominorum mortem futuram. Rhebe diu res si qua diu mortalib⁹ vlla est. Hoc loco notant Vergi. Critici: qui homini sacrilego dedit prudentem sententiã: quã rem ratio naturalis excusat Ea enim quæ per naturam mouent animos in quãuis personã cadunt. Illa vero sunt tãtũ prudentũ: quæ non nisi consilio et ratione deprehẽdunt. Vnde Terentius. Seruis dat plærũq́ sententias prudẽtissimas quidem: sed q̃

¶Mezẽtius

Agnouit longe gemitum præsaga mali mens:
a Caniciem multo[a] deformat puluere: & ambas
Ad cœlum tendit palmas: & corpore inhęret.
¶Tanta ne me tenuit uiuendi nate uoluntas:
b Vt pro me hostili paterer succedere[b] dextræ
Quẽ gẽui: tua ne hæc genitor ꝑ uulnera seruor
Morte tua uiuens: heu nunc misero mihi demũ
c Exilium[c] infœlix: nunc alte uulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen
Pulsus ob inuidiam solio sceptrisq́ meorum
Debueram patriæ pœnas: odijsq́ paternis.
d Omnes per mortes animã sontẽ ipse dedissem[d].

¶Poe.

Nunc uiuo: nec adhuc hoĩes lucemq́ relinquo.
Sed linquã. ¶simul hoc dicens attollit in ægrum
e Se femur: & q̃q̃ uis[e] alto uulnere tardat
Haud deiectus equũ duci iubet: hoc decus illi:
Hoc solamen erat. bellis hoc uictor abibat
f Omnibus. alloquitur[f] mœrentẽ: & talibus infit.

¶Mezẽtius

¶Rhebe diu: res si qua diu mortalibus ulla est
Viximus. aut hodie uictor spolia illa cruenta:
Et caput Aeneæ referes: Lausiq́ dolorum
Vltor eris mecum: aut aperit si nulla uiam uis:
Occumbes pariter. neq́ enim fortissime credo
Iussa aliena pati: & dños dignabere teucros.

¶Poe.

¶Dixit: & exceptus tergo assueta locauit
Mẽbra: manusq́ ambas iaculis onerauit acutis
Aere caput fulgens, cristaq́ hirsutus equina.

ASCENSIVS

¶Agnouit longe gemitũ. Docet qũo audita morte lausi rursus in arma ruit moriturus Mezentius: & quomodo iterũ cum Aenea cõgressus sit. De qua re hoc solum est Donati. Dixit & c. Non eñ poterat ascẽdere: sed ex superiori loco se in equo cõposuit. Hoc ille. ¶Ordo ẽ. Mẽs scilicet mezentij ꝑsagia mali. i. presagiens malum quia sagax est mens hominum ad percipiẽda mala: id est incommoda potius q̃ bona: agnouit longe: id est cum adhuc longe essent gementes: gemitum: scilicet sociorum: hoc est causam gemitus q̃ mors Lausi erat & deformat id est fedat caniciem scilicet capillorum aut barbę: multo puluere: & tẽdit ambas manus ad cœlum: non precaturus sed execraturus deos & inhæret: scilicet Lauso: corpore scilicet suo: aut hęret in corpore lausi. O nate tenuit ne me tanta voluntas: id ẽ cupiditas & desiderium viuendi: vt paterer te quem genui succederę dextre hostili pro me: quasi dicat id quidem non decuit: seruor ne: id est saluor ne ego genitor per hęc tua vulnera: viuẽs tua morte: quasi dicat id quoq́ indecens. Heu dolentis interiectio: exilium. id est expulsio e patria mea: est mihi nunc demum: cum scilicet tui carendum est: Infœlix: id est durum & intolerabile sicut sunt infœlicia: id est que infœlicitatem afferunt vulnus: scilicet doloris est ad actum scilicet in precordia: nũc alte. id est profunde. Idem ego qui scilicet causa mortis fui. maculaui crimine meo: id est tyrannide: tuũ nomen:

ASC. Dona. Ordo.

nomē:id est gloriam tuam qui fuisses filius regis habitus: aut qui iniquo patris optimus filius ob scelus paternū nomen amisisti. Ego pulsus solio:id est sede regali: & sceptris:id est insigni regali:hoc est regno meo: ob inuidiā meorum:id est quia mei mihi inuidebant: debuerā pœnas patriæ scilicet cui iniuriam intuleram et ipē id est ego dedissem id est dare debuissem odijs paternis:id ē odia que de me patre tuo erant:per omnes mortes id est omne genus moriendi:animā sontem:id est culpabilem & noxiam. Nūc viuo: qui scilicet mori debui:nec id ē & nō relinquo adhuc homines id est societatem hominū:& lucem.i.vitam aut lumē cœli:sed linquam scilicet statim. & ipse dicens hoc: attollit id est erigit se i femur egrum.id est sauciū: & q̄q̄ vis alto vulnere id ē violentia alti id est profundi vulneris prius suscepti:tardat scilicet ipsum aut q̄q̄ vis plage.scilicet tardat ipsum alto vulnere: tamen sup.ipse haud id est non deiectus scilicet aīo:iubet equū scilicet suum rhebum nomine: duci.id est adduci:hoc decus scilicet equi : erat illi. & hoc solamen id est solatium erat illi aut potius sic decus.id est honestamentum erat illi: hoc id est per hunc equum & solamen id est solatium erat ei hoc id est per hunc equum & ipse abibat id ē euadebat omnib⁹ bellis victor: hoc id est per hūc equū quem supple Mezētius alloquit mœrentem:id est tristem quia dominum suum tristem sentiebat rhebenos viximus diu: si qua vlla res est mortalibus diu(videtur alterum abūdare aut qua aut vlla:sed coniuncta maiorē vim habent) aut tu victor scilicet mecum: referes.i.reportabis hodie:illa spolia cruenta:id est sanguine pfusa.s.Lausi & alioꝝ interfectorū:aut cū sanguine ipsius perfusa erunt & caput æneę:& eris mecū vltor doloꝝ Lausi.i.quos pro Lauso patior:aut si nulla vis.i.violētia & virtus aperit viam.s.ad tantam victoriam:tu occumbes pariter.i. mecū:em ꝓ quia o fortissime:ego credo ꝙ tu neq̄.i.nō dignabere pati iussa aliena.i.alia q̄ mea nec teucros dños.s.tuos effectos:dixit scilicet Mezētius et ipē exceptus tergo.s.equi ex loco supiori:nam ascēdere nō potuit:locauit membra assueta.s.ipsi equo & onerauit ambas man⁹ acutis iaculis:fulgēs caput.i.habēs caput fulgēs ere.i.galea ænea:& hirsutus crista eqna.s.i galea posi

g Sic cursumg ī medios rapidus dedit: æstuat īgēs
h Imoh in corde pudor mixtoq; insania luctu:
i Et furijs agitatus amor:& conscia uirtusi:
Atq; hic æneam magna ter uoce uocauit.
k Aeneas agnouitk eum:lætusq; præcatur:
Sic pater ille deum faciat:sic altus Apollo.
Incipias conferre manum.

sed quæ per naturam offerunt cunctis: Vt ne quid nimis Spolia illa cruenta. Arma æneę Lausi cruore pfusa. Vnde intulit et caput æneæ:per quod etiā spolia æneę intelligimus. Nam Lauso nihil detraxerat æneas. Dixit enim arma quibus lętat⁹ habe tua. Aut apit si nulla viā vis. Aut si nullam ostēdit fortitudo rationē. Neq; em̄ fortissime credo ꝙ dignaberis habere dños teucros: scilicet ignauos. Nam hoc intelligimus ex hoc qd̄ dixit Equo fortissime. Plærūq; em̄ ex alterius psonæ vituperatione vel laude cognoscimus quod de alia dicaꝛ vt hoc loco Troianos vituperatos ex equi laude cognoscimus. Item alibi contra. Et nunc ille Paris scilicet adulter:nā illo loco ex psona Paridis vituperaꝛ ęneas. Exceptus tergo:Equo se præbēte susceptus:quod fieri plærumq; conspicim⁹. Iaculis onerauit Auiditas sæuiētis exprimiꝛ magna. Ter id est sępius. Infesta hasta in vulnus parata:vel ꝓtēta. Qua perdere posses Deest me: Nā hoc dicit nisi extincto filio Nulla se ratiōe posse superari: Nec diuū parcimus vlli. Quia Aeneas inuocauerat deos vt sic pater ille deū faciat. Desine scilicet mortem minari quoniam libenter moriturus adueni.

PIERIVS

a Caniciem immūdo deformat puluere. Exēplaria oīa vetustiora, quæ versamus, multo deformat puluere, legunt: quod miseriam auget. Sed immūdus ꝓprium est epitheton pulueris. Desumpta vero est ex Homero sñia:vbi de Achille, occiso Patroclo hæc, miseriarū signa describunꝛ. αμφοτεροισι δε χερσιν ελων κονιν αιθαλοεσσαν χευατο κεφαλης. qd̄ ita etiā Catullus expressit. Caniciē terra, atq; infuso b puluere fœdans. b Vt pro me hostili paterer Succedere dextre quem genui. In antiquis Prisciani codicibus hoc citato versu. Succumbere, pro succedere, habetur. Quū tñ reliqui omnes Vergiliani codices, quos inspexi, Succedere, c legāt. c Heu nunc misero mihi demum exiliū infœlix. In vetustis plærisq; cod. exitiū, est:quod non æque placet. Ait em̄ se facile tolerare exsiliū potuisse, dū in tali nato cōquiesceret, quo erepto: exsilium demum īfœlix esse. Quia vero sequitur. Nūc alte volnus adactum. Recte etiā legi potest, exitium, infœlix, quum omnino filium sequi decreuerit, neq; eo perempto velit superuiuere. Inde in æneam dicit. Hæc via sola fuit, quia pdere posses. Infœlix autem qd̄ videat se dedisse caussam cedis. Infœlix, qd̄ frustra se morti d subtraxerit, quū eam nunc vltro appetere cogaꝛ. d Animam sontem ipse dedissem. Aliquot exemplaria, dedisse, le e gūt. vt conueniat cū verbo debueram. e Et quamquam vis alto vulnere tardat. In vetustis codicib⁹ quibusdam legitur, quamquam sese alto volnere tardet, Sed enim Serui⁹ f vis:agnoscit. f Alloquitur mœrentem et talibus infit. g In codicibus aliquot antiquis, adloquitur mœrentem:ac talia fatur. g Sic cursum in medios rapidus dedit. In antiquissimo codice Romano legere est. Sic cursu in medios rapidus re h dit. h Aestuat ingens imo in corde pudor. Multa quidem exemplaria vetera, vno in corde, legunt. Sed, imo, magis placet. In Mediceo autē codice non pudor, sed dolor, habetur. Sed neq; tacebo q̄uis ineptū mihi videaꝛ, In codicibus aliquot manu scriptis legi, nō, pudor sed puer, quo itidem modo, ijsdemq; dictionibus peccatum est in eo Propertij versu. Si puer es, i alio traice tela tua. Quum legendum sit, Si pudor est, alio traice tela puer. i Et furiis agitatus amor et conscia virtus. Carmen hoc non habetur. In antiquissimo codice Romanę notę Sed locum habet in.xij. libro, vbi poeta de turno loquitur, vt loco suo diceꝛ. Neq; tamen incongruū est idem carmen in diuersos vsus disponere, veluti alterum illud. Vitaq; cum gemi k tu fugit indignata sub umbras, & Camillæ et turno adcommodauit. k Aeneas agnouit eū. In antiquis codicibus est, adgnouit enim, per interpositionem dictum.

lea posita ipse rapid⁹.i.celer dedit sic.s.ornat⁹ & īstruct⁹ cursū i medios.s.hostes.igēs pudor qa videlicet filiū occidere pmiserat et vulnerat⁹ abscesserat.ęstuat.i.ebullit i imo corde.i.i pcordijs et isania:luctu.i.merore mixto et amor.s.i filiū agitat⁹ furijs i.erynni:& vt⁹ ɔscia.i.cui⁹ ipē sibi ɔsci⁹ erat sup.ęstuat ī imo pectore:atq; vocauit hic.i.i hoc statu & loco ęneā ter voce magna: qd̄ & aī & roboris magni indiciū ē. Aeneas agnouit eū.i.vocē ei⁹ quā iā i cōgressu audierat:et ipē.lętus pcaꝛ. Ille.s.optim⁹ maximus pater deū.s.iuppiter faciat sic Apollo altus.i.sublimis & cœlestis faciat sic:vt sup.incipias conferre manum:id est cōcertare mecum.

SERVIVS

Vmbo:scutum. Nam a parte totum intelligimus. Læuos equitauit in orbes:secundum artem militiæ:Nam eques stans facillime superatur a pedite:in læuam autem ideo partem circuibat vt Aeneæ dextram partem circumueniret:quæ vtiq; nuda erat. Pugna iniqua pedes cōtra equitem. Multa mouens:vtrū in ipsum an in equum tela intorqueret: quo vulnerato Mezentius carebat effugio. Inter tempora : id est in frontem. Bellatoris equi:per quem bellum geritur. Aliter hominem dicimus bellatorem : qui bel lū gerit

Tantū effatus:& infesta subit obuius hasta.
Ille autem quid me erepto sæuissime nato
a Terresa:hæc uia sola fuit:qua perdere posses.
Nec mortem horremus:nec diuū parcimus ulli.
b Desine. namb uenio moriturus:& hæc tibi porto
Dona prius dixit:telumq; intorsit in hostem
Inde aliud super:atq; aliud:figitq;:uolatq;
Ingenti gyro:sed sustinet æreus umbo.
Ter circum astantem læuos equitauit in orbes

ASCENSIVS

ASC. Tantum effatus &c. Cum Mezentij morte hūc decimum claudit ostendens vim Mezentij & victoriam Aeneæ : de qua hoc
Donat⁹. solum est Donati. Corpus humi patiare tegi. Verebatur em̄ ne ciues ex veteri odio in eius cadauer nimis sæuirent. Hæc ille.
Ordo. Ordo ē. Aenas effatus supple est tantum . id est id solum quod premissum est: & subit obuius scilicet Mezentio. Hasta infesta:id est vim inferente. Autem pro sed:ille scilicet Mezētius inquit quid:i d est ad qd o sæuissime:id est molestissime aut imanissime:terres me:id est minaris

Tela manu iaciens: ter secum Troius heros
Immanem ærato circunfert tegmine syluam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tedet
Vellere: & urgetur pugna congressus iniqua:
Multa mouens animo: iam tādē erūpit: & inter
Bellatoris equi caua tempora conijcit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes: & calcibus auras
Verberat: effusumq; equitem super ipse secutus
Implicat: eiectoq; incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troesq; Latiniq;.
Aduolat Aeneas: uaginaq; eripit ensem.
Et super hæc ¶ ubi nunc Mezentius acer: ubi illa
Effera uis animi? ¶ contra tyrrhenus ut auras
Suspiciens hausit cœlum: mentemq; recepit.
¶ Hostis amare qd increpitas: mortemq; minaris?
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia ueni:
Nec tecū meus hæc pepigit mihi fœdera lausus.
Vnum hoc p si qua est uictis uenia hostibus oro
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circunstare odia: hunc oro defende furorem:
Et me consortem nati concede sepulchro.
¶ Hęc loquit̃: iuguloq; haud īscius accipit ensem
Vndantiq; animam diffundit in arma cruore.

PIERIVS

a ¶ Quid me erepto sæuissime nato terres. In antiqs aliquot codicibus legere est, terreas, quod quamuis ex sententiæ cō gruitate sit elegantissime dictum, quo pacto tamen versui consultum sit, videndum. Id quidem, siquis admittere vo luerit, aut Synizesin figurā esse dicat oportet: aut Amphi mactum loco dactili positum. quod Vergiliū etiā alibi fe cisse a Terentiano moniti cōperimus, neq; id Valerius Pro bus inficiari potest. Sed enim: vt, quid sentiam, dicam. Grā maticorum adhuc nemo loci huius meminit tam insignis, b non taciturni profecto, si quid illis, tale suboluisset: quare, terres, legerim: vt longe plura habent exēplaria. b ¶ De sine iam venio moriturus. In anti. quod magis placet, nā, venio legitur. contra tyrrenus ut auras. In aliquot codicib⁹ et, legitur: quod non ita placet.

minaris mihi nato erepto id est postq; eripuisti natū. Hęc sola via fuit qua posses perde re. s. me: quasi dicat saluo nato quia viuere voluissem nūq; me interficere potuisses. Nunc aūt quia inuitus viuo forte me per dere poteris: nec horremꝰ. i. nō expauescimus mortem: nec par cimus. id est non cōcedimus vl li diuum pro diuorum: desine scilicet terrere aut minari: nam venio moriturus: & porto tibi prius hec dona. i. infesta tela di xit. id est finiuit sermonē: & in torsit telum in hostem: inde. id est deinde figit aliud sup. telum super id est insuper. atq; aliud & volat ingenti gyro. sed vmbo ¶ Aeñ. ereus. i. curuatura clypei Aenee ¶ Poe. fortis quasi ex ære: sustinet. i. su stētat: scilicet vim telorum ipe Mezētius equitauit in orbes. i. gyros: leuos: id est sinistros aut ¶ Me zētius obliquos ter circum. s. Aeneam astantem: iaciens manu tela: & heros Troius scilicet Aeneas cir cūfert ter secum immanem syl uam: id est congeriem telorum infixorum tegmine scilicet cly pei ęrato. inde id est deinde vbi tedet scilicet Aeneā traxisse tot moras id est tantum distulisse mortem Mezentij: aut tot impe dimenta obiecisse: & vellere. i. ¶ Poe. auellere & reijcere tot spicula. s. a Mezētio missa: & vbi ipse vr getur congressus pugna iniqua id est inequali cum ipse pedes contra equitem ingressus esset: ipse mouens id est agitans mul ta animo: id est cōsiderans mul ta quomodo: scilicet se contra hostem munitum teneret & ta men illum vinceret. et conclu dit equum ipsius prius interfi ciēdum: erumpit: scilicet in pu gnam tandem: id est post mul tam cunctationem et hęsitatio uem: conijcit hastam inter tem pora caua: equi bellatoris: idē belligeri aut q & ipse depugna re solebat: quadrupes scilicet e quus tollit se arrectum: & ver berat auras calcibus: id est po
steriore parte pedum: et ipse secutus super equitem effusum: id
est excussum implicat scilicet ipsum & ipe cernuus. i. pronus et
inclinatus incumbit: id est inclinat se armo. i. humero erecto:
Troes & latini incendunt cœlū clamore: Aeneas aduolat. i. ce
leriter accurrit: ad lapsum scilicet & eripit ensem vagina: & ait
super: id est insuper hec scilicet verba: vbi sup. est nunc ille acer
id est strennuus Mezentius: vbi supple est nūc illa effera: id est
immanis vis animi. Contra id est ecōtrario tyrrhenus vt id est
postq;: ipse suspiciens id est sursum aspiciens: hausit scilicet ocu
lis cœlum: aut mente anhelitum. & recipit mentem scilicet sa
niorem. O amare hostis quid increpas et minaris mortem: nul
lum nefas id est nulla detestatio indigna viro forti est supple
in cede: id est occisione passiua: id est licet occidat: nec ego ve
ni ad

ni ad prælia sic: id est vnico iaculo mutatus: nec Lausus sci
licet filius meus pepigit mihi tecum: hæc id est huiusmodi fœ
dera id est commercia bellica: vt scilicet mihi parcas ego oro
hoc vnum: id est solum per eam veniam que est hostib⁹ si qua
venia est hostibus victis: vt supple patiare corpus: scilicet meū
tegi humo: id est sepeliri: ego scio odia meorū circunstare acer
ba: id est immitia in me: ego oro defende hūc furorem: id est ne
propter hunc furorem insepultus destituar: & cōcede me sepul
chro consortem nati scilicet Lausi id est eiusdem sortis cum eo.
Ipe Mezentius loquitur hec: & ipse haud inscius. i. sciens et vi
dens: accipit ensem scilicet Aeneæ iugulo scilicet suo: id est gut
ture: & difundit animam in arma: supple cum cruore vndan
ti: id est vndatim effluenti.

¶ Finitur Aeneidos Decimus.

lum gerit. Implicat: impe dit. Cernuus: Cernuus eque di citur qui cadit in faciem quasi in eam partem quam cernimus Vnde & pueri quos in ludis vi dimus ea parte qua cernunt stā tes cernui vocātur: vt etiā Var ro in ludis theatralibus docet: Cernu Clamore in Cœlum implet & abusiue dicit: Troesq; gaudio. Latiniq; dolore. Hausit cœlum hoc est aerem. Lucre. in hoc cœ lo qui dicit aer & hoc dicit post q; respirauit: & mentem recepit post turbationē ex equi venie tem ruina. Hostis amare: Asper & est Home. de telo dictum qđ hic ad hominem transtulit: ille enim ait: πικρὸν ὀιστόν. Nullum in cæde ne. mori viro forti ne fas non est. Nec ego sic vt vin cerem veni. Hoc est cum volū tate procumbo. Nec tecū meus h. p. m. f. l. hoc est non cum hoc pacto a te Lausus recessit vt vi tam requireret. Fœdera autē pe pigit per translationem dixit. i. non sic pugnauit. vt vllum mi hi vitæ reliquerit desyderium. Venia beneficium: vt Orantes veniam. Hunc oro defende fu rorem inimicorum irā: & post fata sæuire cupientem. Defen de autē est prohibe: vt dum te neras defendo a frigore myrtos Et bene petit ab Aenea qđ scit eum vltro concedere: vt proba uit in filio. Petit autem non de eius pietate dubitās. Sed timēs iram suorum. Haud insci. lipto tes figura: non enim dicit non ignarus. Sed expectans omni bus votis: vt munera nec sper no: id est libēter accipio: in hac autem figura plus cogitatur q; dicatur. Vndantiq; arma: ordo est in arma vndanti cruore ani mam diffundit: cui⁹ sedem plæ riq; sanguinem volunt esse: & sic est dictum vt vna eademq; via sanguisq; animusq; sequū tur. Et: tuaq; hanc aiam effunde re dextra: q̄si q̄ ī cruore fouet̃.

ASCENSIVS

ASC. VNdecimo victa est. Mo nostichi huius ordo est. Camillai: scilicet virgo bellatrix. victa est. id est victa describitur vndecimo: scilicet libro eneid'. marte non equo: aut quia per fraudem in pedes ex equo ꝓuocata est aut q̄a om ni occūbenti Mars iniquus est. Ordo. ¶ Ordo autem argumēti maio ris est. Aeneas sup. constituit. Marti

Descriptio Vndecimi Libri.

Vndecimo uicta est nō æquo Marte Camilla.

Modestini iurisconsulti Argu. in undecimum.

Cōstituit marti spolioꝝ ex hoste trophęū
Exanimūq; patri natū Pallāta remittit:
Iura sepulturæ tribuit: tp̄sq; latinis.

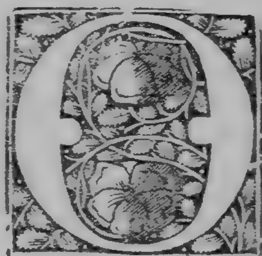
Marti trophęū. i. insigne ho stium versorum: spoliorum: ex hoste scilicet raptorū: & remit tit patri scilicet Euandro: Pallā ta exanimum: id est mortuum: & tribuit Latinis scilicet orato ribus: iura sepulturæ: & tem pus: scilicet sepeliendi duode cim: scilicet dierum: Euander edit: id est exprimit: in vrbe sua: affect⁹ patrios id est pater nos in

nos in filium: corpora virum. id est virorum cæsa. id est occisorum digesta. id est in diuersos rogos gesta: cremantur scilicet a suis: legati scilicet latinorum ad Diomedem missi: referunt. id est reportant pro responso: Diomedem negasse scilicet latinis cõtra Troianos: arma. id est auxilia bellica: Drances scilicet vir ille facundus & Turnus concurrunt. id est contendunt dictis. id est sermonibus: Latino equante leges. id est præsidente eorum contentioni quasi pro tribunali Aeneas imminet. id est ingruit interea vrbi. id est in vrbem Latini: pugnatur scilicet vtrimque & sup. Troes vincunt: & Camilla icta. id est percussa ab Arunte: cadit. id est occumbit. duces minantur scilicet mutuo donec cessere castris scilicet Troianorum ante vrbem sitis.

Euander patrios affectus edit in vrbe.
Corpora cæsa virũ passim digesta cremantur
Legati referunt Diomedem arma negasse:
Drances & Turnus leges æquante Latino
Concurrunt dictis: Aeneas imminet vrbi.
Pugnatur: vincunt Troes: cadit icta Camilla.
Deinde duces castris donec cessere minantur.

P. Vergi. Maro. Aenei. Lib. xi.

a Oceanum interea surgens aurora reliquit.
Aeneas (q̃q̃ & [a] sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ: turbataque funere mens est)
Vota deum primo victor soluebat eoo.
Ingentem quercum decisis vndique ramis
Constituit tumulo: fulgentiaque induit arma:
Mezenti ducis exuuias (tibi magne tropheũ
Bellipotens) aptat rorantes sanguine cristas
Telaque trunca viri: & bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis: clypeũque ex ære sinistræ
Subligat: atque ensem collo suspendit eburnũ.
Tum socios (namque oĩs eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiẽs hortatur ouantes.
¶ Maxima res effecta viri: timor omnis abesto.
Quod superest: hæc sunt spolia: & de rege superbo
Primitiæ: manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis: murosque latinos.
Arma parate animis: & spe præsumite bellũ:
Ne qua mora ignaros (vbi primũ vellere signa
b Annuerint [b] superi: pubẽque educere castris)
Impediat: segnesque metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terræ
c Mãdemus: q solus honos acherõte sub imo est. [c]

ASCENSIVS.

Oceanum interea. s. a. reliquit. In hoc vndecimo vt dictũ est libro varie tractantur res bellice primũque pius Aeneas votũ de spoliis ipsi⁹ Mezentii suspendit tropheũ: vñ Donatus. Vota deũ. p. Recte diis cõsecrat eius arma qui deos semper contempsit. Bis sex q̃ta vis fuit istius qui. xii. plagis occidi non potuit: nam in aperto iugulo perijt. Nunc. i. a. r. nõ em̃ vult tunc esse cõsultandũ de bello cũ prælium erit gerendũ. Hæc ille. Ordo est. Aurora surgens interea. i. dum gererent̃ q̃ dicta sunt & quę facta esse mani festũ est: nam cõfecto prælio Aeneã se cũ suis in castra recepisse & custodiam adhibuisse notoriũ est: dum hęc fierent aurora surgens reliq̃t oceanum. i. mare quod totum circuit terræ orbẽ Aeneas q̃q̃ & curę p̃cipitant. i. p̃cipitanter vrgent dare tẽpus humandis sociis. s. interem ptis: & q̃q̃ mẽs sup. eius est turbata funere. s. Pallantis p̃cipue tamen sup. quia necessitas vrgebat ipse victor soluebat primo eoo. i. cum primo ortu solis: purgatus. s. flumine viuo vt in secũdo dixit vota deũ. i. q̃ diis pro victoria habẽda vouerat. & constituit quercũ ingentẽ. i. valde magnam ramis vndique decisis. i. habẽtem ramos vndique decisos tumulo. i. in colliculo: & induit. s. quercũ arma fulgẽtia. i. radiãtia appositorie exuuias. i. quæ fuerant exuuie. Mezenti pro Mezẽtij ducis: alia appositio tibi o bellipotens. s. Mars tropheum. i. spolia detracta duci & ad tuã gloriã suspẽsa aptat. i. ipse apte locat cristas. s. galeę Mezentij rorantes i. distillantes. sanguine. s. Mezẽtij: & tela viri trunca. i. truncata: & thoraca. i. munimen pectoris petitum. i. lassitũ, & perfossum bis sex. i. duodecim locis: & subligat sinistre. i. ad sinistram partẽ clypeum ex ęre: & suspendit collo. i. ad collũ aut suum aut Mezentij: nam sunt qui velint clypeum & ensem de Aenea dici: sed verius a Mezentio intelligemus vt ei⁹ arma ad truncum arboris sic suspensa dicamus: quõ ea dum viueret gerebat: ad sinistram ergo clypeũ suspendit & ad collũ ensem eburnũ habẽtem capulum eburnũ aut vaginam eburnã. i. ex ebore factum. Tum. i. deinde Aeneas hortat̃ socios ouantes. i. exultantes & iubilantes prę gaudio sic. i. in modum sequentẽ socios dicit: namque omis turba du

cum

PIERIVS.

a ¶ Quamquam & sociis, dare tempus humandis. Sunt qui, & particulam summoueant, & quanque sociis, legendum velint. Verum sententiæ numerique concinnitas, & veterum omniũ codicum consensus castiorem esse lectionem indicant, quam quam & sociis, & ita prius erat in Mediceo, nunc, & inde abra
b sum. b ¶ Annuerint superi. Romanus codex familiari

quodam

SERVIVS.

Oceanum interea surgens aurora reliquit: more suo prætermisit noctis descriptionem: quam trãsisse indicat præsens ortus diei: & hoc est. Vñ Hora. ait. Nec verbũ reddere verbo curabit fidus interpres. Quæ em̃ naturalia sunt oĩbus patent. Aeneas q̃q̃ & sociis dare tẽpus humandis. Præcipitant curę: cõsuetudo Romana fuit vt polluti funere minime sacrificaret: si tñ cõtingeret: vt vno eodemque tempore & funestaret̃ quis & cogeretur dare operã sacrificiis laborabat: vt ante sacra cõpleret q̃ funus agnosceret. Hora. puluillus in capitolij dedicatione cum ab inimicis ei filius extinctus nunciaret̃: ait cadauer sit: nec voluit funus agnoscere donec tẽpla dedicaret. Secundũ quẽ ritum etiã Aeneas inducĩt ante operã dare sacrificiis: & sic ad sociorũ & Pallantis sepulturam reuerti. Præcipitant curæ: vrgent. longã enim dilationẽ sepultura non patitur. Turbataque funere mens est funere pallãtis κατεξοχήν. Nam hęc consuetudo est apud poetas vt a plebe segregarent duces. Sic paulo post ait. interea socios inhumataque corpora terrę Mãdemus & intulit Mœstaque Euandri primus ad vrbẽ mittat̃ Pallas: sicut dictũ est reliquias Danaum atque immitis Achilli. Item forsitan & fuerint Priami q̃ fata requiras. Primo victor soluebat eoo: anteque luctũ subiret & funestaretur primo aũt eoo subaudiamus tẽpore. Nam græce ἠώς dicit̃ quã nos aurorã vocamus. Home. ῥοδοδάκτυλος quod nomẽ latini traxerunt per deriuationẽ vt dicerent: Et lętus eois Eurus equis item Eoasque acies: Sane vt etiam supra dixim⁹ in hoc s̃mone prima syllaba naturaliter lõga est: sed cum opus fuerit corripit̃: aut licentia noĩs proprij: aut quia eã vocalis sequit̃: Constituit tumulo: in colle quia trophęa nõ figebantur nisi in eminẽtioribus locis: Sal. de Pompeio: Deuictis hispanis trophęa in pireneis iugis cõstituit: ex quo more trophæa in vrbibus figebant̃ in arcubus exędificatis: ideo nũc trophęum ponit Aeneas: quia necdum plenam est victoriã consecutus: sed occiso Mezentio fugauit exercitum. Plenæ em̃ victoriæ vt supra diximus: triumphus debet̃. Et persoluit vota p̃pter tanti ducis interitum. Vel quia fas erat etiam de primitiis sacrificare. Ti

bi. m. t.

✻bi.m.t.B.Hoc per parenthe-
sim dictum est. Aptat apte locat c
&congrue: Telaq́ꝫ.t.u.per fracta
ita enim in trophæis poni con-
sueuerunt: Iuue.& fracta de cassi
de buccula pendens&curtum te
mone iugum victæq́ꝫ triremis

✻quodam errore librarij,admuerent legit,i,littera ir,e,mu
tata,sed adnuerint vera lectio. c ¶Qui solus honos ache
ronte sub imo est,pleraq́ꝫ vetera exemplaria sub imo , absq́ꝫ
verbo,est,legunt,nempe,quia verbum id quibusdam tan-
tum punctis in codicibus manu scriptis nouari solitum, fe-
fellerit,melius enim sub imo est.

☞cum tegebat eum stipata.id
est de nse circunstans:hortatur i-
quam sic.O viri res maxima est
effecta : qui primam victoriam
&eam insignem consecutus erat
omnis timor supple eius quod
superest scilicet de reliqua belli

Aplustre:Et bis.s.t.p.Perfossúq́ꝫ.I .Duodecĩ vulneribus appeti
tũ.qa vt supra dixi totius tusciæ populus in duodecim partes fuit
diuisus:vt Gens illi triplex ppſi sub gente quaterni:qui singulis
lucumonibus parebant Moris autem fuit vt interemptos duces
omnis vulneraret exercitus:sicut de Hectore Home. commemo
rat:vnde est.Quæ;circa plurima muros accepit patrios . Clypeũ
q́ꝫ ex ære:figuratius quam si æreum diceret.Ensem collo suspen-
dit eburnum.Vaginam eburneam:Sane ebur eboris facit non
eburis:sicut murmur murmuris:vnde quia in principalitatis de
clinatione varietas inuenit̃:& deriuatio varia est:nam eburnus
Ebor. facit ab eo quod est ebur:ebore⁹ ab eo quod est ebor eboris.Ma-
xima res effecta viri.Occiso tanto duce:simul etiam trophei ostẽ
ditur causa.Abesto:absit : nam tertia persona est.Quod superest.
de reliquo:& est absoluta elocutio.Et de rege superbo.primitiæ :
aut hoc dicit primitiæ istæ quas fecimus non de plebe sunt : sed
de rege superbissimo. Aut certe superbum regem Turnum acci-
piamus.Nam de ipso legim⁹.At rutulo abscessu iuuenis tum ius
sa superba miratur:vt sit sensus.Hæc spolia & hanc primam bel-
li partem superbo.Turno sustulimus: nam hoc epitheton pro-
Supbia . prium Turni est : quod ei Verg.pro ingenti scelere dat;. Apud
enim maiores superbia ingens facinus fuit:adeovt Tarquinius
pro multis sceleribus superbi nomen acceperit. Mezentius hic ẽ
talis vt Hunc ego te euryale asp.Murosq́ꝫ latinos iam campestri
superauimus prælio:restat vt etiam obsidione vincamus:credit
enim quod sibi iam aperte nullus occurrat:nec inaniter.Nam &
paulopost dictur⁹ ẽ Turnus Furta paro belli:& in.xij.Latin⁹:Vix
vrbe tuemur Spes Italas. Arma parate animis . aut hypallage ꝓ
armis parate animos:aut certe mutanda est distinctio:vt sit ani-
mis & spe præsumite bellum: Mente præocupate: vt supra Tur-
nus & pugnam sperate parari.Bene autem ait præsumite quasi
☙rem iam

parte:abesto.id est absit posthac:hæc sunt spolia & primitiæ . id
est primæ exuuiæ:de rege superbo.scilicet Turno aut mezentio:&
Mezentius est hic.id est huiusmodi scilicet victus &occisus meis
manibus.Iter supple ẽ aut restat nobis nunc ad regem supple La
tinum &ad muros latinos parate arma animis scilicet vestris &
presumite.id est preaccipite spe bellum ne qua.id est ne aliq̃ mo-
ra impediat vos supple ignaros.id est improuisos & impruden-
tes vbi primum.id est statim postquam: vel vt primum : superi
annuerint .id est nutu concesserint:vellere scilicet a loco suo vbi
fixa erãt signa scilicet bellica:hoc est vexilla : & educere pu-
bem.id est iuuentutem seu tyrones hoc est nouos milites castris.
scilicet suis:& ne sententia tardet vos segnes.id est pigros & igna
ros quia imparatos tardet dico:metu.id est formidine. Mande-
mus interea terræ socios &corpora inhumata . id est corpora in-
humatorum sociorum qui scilicet humandi honos est solus sub
acheronte imo.id est apud inferos:quia sine sepultura non tra-
ducuntur ad inferos sed cẽtũ errãt ãnos: vt in. vj. dictum est.

☙rem iam sui iuris aut eis debere videatur certa victoria. Vel-
le.s.a.s.Ne in mora sitis cum captatis augurijs ad bellũ exire cœ-
perimus.Vellere autem proprie dixit: quia romana signa fige-
bantur in castris:&cum ad bellum eundum fuisset captatis au-
gurijs euellebantur e terra:nam alibi ea figi non licebat:sed iter
auguria etiam hoc habebatur:si auellentem facile sequerentur:
adeovt cum filio in Arabis parthico bello sit Crassus occisus : q
iturus ad prælium auellere signa vix potuit.Interea so.donec ob
sidionis tempus adueniat. Qui solus honos acherõte sub immo
est propter centum errant annos volitantq́ꝫ hæc littora circum
& bene acheronte sub imo: quia hæc res ad vmbras tantum
pertinet : nam apud prudentes homines nullius momenti
sunt ista.

SERVIVS.

SER. ¶Egregias aĩas q̃ sanguine no-
bis:ingenti arte laudat potius q̃ꝫ
misereat̃ extinctos:vt p̃sentium
animos in bella succẽdat.Quem
nõ virtutis egentẽ: Ennij versus
est Funere mersit acerbo imma-
turo:trãslatio a pomis . Qui par
thasio euan. Archadio a ciuitate
arcadiæ:quã Dona.vult parthã
dictã quod ꝓcedit si partha no-
men est græcũ. Si aũt latinũ est:
stulte sensit:nã græcũ nomẽ lati
nam æthimologiam nõ recipit.
Alũnus. Ibat.proierat:Alumno : alũnus
est qui græce Τροφιμος dicit̃ qđ
nomẽ quia latinum nõ est vt ab
eo quod est nutrior inueniamus
eum qui nutritus est trãsit ad no
men aliud quia& Alumnum di
xit.Iliades crinem de more solu-
tæ has æneæ ancillas intelligim⁹
nam om̃es matres:hoc est mulie
res nobiles in sicilia remansisse
dixit:excepta Euryali matre : de
¶Poe. qua legim⁹.Quæ te sola puer tan
tis e matribus ausa.Prosequit̃ vt
vero æneas forib⁹ sese intulit al
tis.naturale em̃ est vt intermissa
lamenta repetant̃ cũ aliquis no-
tus aduenerit:sic ĩ Statio. Ingres
sis ducib⁹ denuo defletur Arche
morus:Niuei fultũ pallantis: la
te patet hoc epithetõ: referri em̃
põt & ad candorem pristinæ pul
chritudinis & ad pallorẽ ex mor
te venientem: & ad frigus quod
proprie mortuorꝝ est:vt Corpus
q́ꝫ lauant frigentis & vngũt. Læ
ui in pectore:pulchro puerili nõ
dum setoso . Tene ingt: iteratio
est.nã supra ait.Lachrymis ita fa
tur abortis. sicut in q̃rto posuit:
✻Et fidem

Ite(ait)egregias animas,quæ sanguine nobis
Hanc patriã peperere suo:decorate supremis
Muneribus:mœstãq́ꝫ euandri primus ad vrbẽ
Mittatur pallas:quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies:& funere mersit acerbo.
¶Sic ait illachrymãs:recipitq́ꝫ ad limina gressum
a Corpus vbi exanimi[a] positum pallantis Acestes
Seruabat senio:qui parthasio Euandro
Armiger ante fuit:sed nõ fœlicibus æque
Tum comes auspiciis charo datus ibat alũno
b Circũ oĩs[b] famulũq́ꝫ manus:troianaq́ꝫ turba
c Et mœstum[c] iliades crinem de more solutæ.
Vt vero æneas foribus sese intulit altis:
Ingentem gemitum tunsis ad sydera tollunt
Pectoribus:mœstoq́ꝫ immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum pallantis & ora

ASCENSIVS.

¶Ite ait.e.Sicut in. vj ostensum ASC.
est in pijs operib' fuit æneas pri-
mus quocirca &nunc summã de
mortuis habet curam & maxio-
pere de remittẽdo pallante a tur
no interfecto: cuius missionẽ de
scribit poeta : vnde est hoc solũ
donati.puerum dixit pallãta. vt
victoris minueret gloriam nam
alibi iuuenem dixerat. Hoc ille.
¶Ordo igit̃ est. Aeneas supp. ad Ordo.
socios suos ait:ite decorate supre
mis.i.vltimis muneribus .i. offi
cijs aĩas egregias quæ peperere .i.
acquisiuere nobis:suo sanguine
hanc patriã.i.regionem:& facite
sup.vt pallas mittat̃ prim⁹.i.pri
mum & primo loco ad vrbẽ euã
dri mœstã.s. ꝓpter mortẽ futuri
regis:quẽ.s. pallanta dies atra.i.
funesta & inimica tẽpestas abstu
lit &mersit.i.opp̃ssit funere acer
bo.i.acerbe tolerando:nõ egen-
tem.i.plenũ & abundantẽ virtu
tis. Aeneas illachrymans ait sic
&recipit gressum ad limina.s.ca
strorum: vbi acetes senior serua
bat corpus pallantis exanimi.i.
mortui & aĩa carentis : positũ.i.
repositum qui .s.acetes fuit ante
scilicet q̃ꝫ pallãti armiger.i.mini
ster qui arma gereret euãdro par
rhasio.i.arcadico.sed ibat tum.i.
tunc datus comes caro.i.præ dile
cto alumno.i.filio.s.pallanti au
spicijs.s.inchoandi oĩbus & for-
tunis:nõ æque fœlicibus vt sup.
patri armiger fuerat. Oĩs manus
id est multitudo famulũ pro fa-
mulorꝝ & turba troiana & illia-
des.s. ancillæ in castris degentes:
solutæ crinẽ mœstæ.i.ipse mœste
☞habẽte

Vt vidit læuiq patens in pectore vulnus
Cuspidis ausoniæ:lachrymis ita fatur obortis.
¶Te ne(inqt)miserande puer cum læta veniret
Inuidit fortuna mihi:ne regna videres
Nostra:nec ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parēti
Discedēs dederam:cum me complexus euntē
Mitteret in magnū imperiū:metuēsq moneret
Acres esse viros:cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
d Fors[d] & vota facit:cumulatq altaria donis.
e Nos iuuenē exanimū & nil iā cœlestibus vllis
Debentem vano mœsti comitamur honore:
Infœlix nati funus crudele videbis.
f Hi nostri reditus:expectatiq[f] triumphi?
Hæc mea magna fides:at nō Euandre pudēdis
g Vulneribus pulsum aspicies nec sospite dirum g.
Optabis nato funus pater:hei mihi quantū
Præsidium ausonia:& quantū tu perdis iule.

PIERIVS.

a ¶Corpus vbi exanimi positum pallātis acetes. In veteribus quibusdam cod.legere est,corpus vbi exanimum, vti etiam superius.Exanimūq auro corpus vendebat achilles. Sed longe melius est.Exanimi pallātis:quia positum corpus satis habet,absq alterius adiectiui inculcatione. b ¶Circum omnes famulumq manus.In antiquis codi.oīs legitur,vt sit oīs manus,turbaq omnis. c ¶Et mœstæ iliades crinē de moso.In vulgatis cod.mœstę,nunc passim legitur. Sed in antiqs oībus,quotquot habui,mœstum legi. Est enim & in habitu mœsticiæ significatum. Vt nō videatur incongruum dicere, solutæ mœstū crinem. d ¶Fors & vota facit.Sunt aliquot codices,in quibus,forsit vota facit,legatur,quam lectionem Serui⁹ nō improbat,dum forsit. Vnum esse posse dicit. Sane Horatius sermone primo ea vsus est dictione.Quia nō vt forsit honorem iure mihi inuideat quisquam. Sed enim Priscianus hic,fors,agnoscit,neq vno tantum loco carmē citat,aitq nominatiuum esse,atq pro aduerbio positū a Virgilio.Illud non subticebo,scriptum esse alicubi etiam,fors, &. Verū hoc inusitatum est. e ¶Et iuuenē exanimum. Vtrunq legitur & exanimum,& exanimem,vti paulo ante dictū, grammaticis adquiescentibus. f ¶Expectatiq triumphi.In Ro. codice,exoptati,legitur:quod nō æque placet, q̄uis nō defuturi sunt,qui locum ex Terentio tueantur, quod ille dixerit, teneo ne te antiphila, maxime animo exoptata meo. Sed em̄ ibi quoq expectata,legitur in antiquis codicibus,&maxime omnium emendatis. g ¶Nec sospite dirum optabis nato funus pater.In Mediceo, durum,habetur. Hei mihi quātum præsidium ausonia.In antiquis aliquot codicibus, heu habetur,grammatici malunt,hei.

habentes crinē in signū mœstitię dissolutū: de more scilicet patriæ & sacrificij:sup. erant aut stabant circū.i.in circuitu Vero ꝑ sed:vt.i.postq̄ æneas itulit se foribus altis:ipsi tollunt.i.eriguntad sydera ingentē gemitū & hoc pectoribus tusis.i.percussis:& regia.s. æneę in castris immugit.i.intrinsecus mugit & reboat aut resonat luctu mœsto.i. mœstitię indice:ipse.s.ęneas vt.i postq̄ vidit caput pallātis niuei id est albissimi fultū.i. sustentatum:qa se sustinere exanimū nō potuisset:& vt vidit ora sup.ei⁹: & vidit vulnus patens.i.amplū & late apertū:in pectore.s.ei⁹ cuspidis ausonię.i. qd' cuspis ausonia intulerat:ipe fatur ita lachrymis obortis.i. de repente præter opinionē ortis & sup.inquit(nā aliter vacaret)o puer miserāde.i. miseratiōe digne inuidit ne fortuna mihi te cū ipsa veniret læta scilicet parta victoria & obtēto regno: vt iā futurū breui sperat iuidit dicit:ne videres regna nostra:& ne veherere.i.veharis aut vehereris victor: ad sedes paternas? q.d.iniquum esse ego discedens.i.cū discedere vellē: nō dederam parēti tuo euādro : hæc.i. huiusmodi ꝓmissa de te.i.de incolumitate & eruditiōe tua cū.i. qn̄ ipse euāder cōplexus me euntem.i.abire volētē mitteret sup. me in magnū imperiū:& ipe metuens.s.tibi moneret viros.s.quibus cū bellādū esset : esse acres.i. strēnuos & p̄lia sup.esse cū gente dura.i.aspera & laboris tolerati ua:& ille.s.pr̄ tuus euāder:qdē.i. certe:capt⁹ spe inani:facit fors.i. forte:&.i.etiā vota ꝓ salute & lęto reditu tuo.& cumulat.i.cumulatim onerat altaria donis.s. oblatis:sed supp.cū ipse de salute ei⁹ sollicit⁹ sit nos mœsti comitamur.i.comitātes afficim⁹ iuuenem exanimū.i.extinctū & mortuum & nil debentē.i.nō obnoxium ꝓ salute & vita cōseruāda: vllis cœlestib⁹.s.dijs: qa iā in regione inferoꝝ est: honore vano id est nihil defuncto ꝓ futuro O euandre(a nrō euādrus nā græce euādros dr̄)infœlix.i.dissortunate tu videbis fun⁹ nati:crudele.i. crudeli affectū: sunt ne sup. hi.i. hmōi nr̄i redit⁹ : & triūphi expectati.i.multū optati & est ne sup. hæc mea magna fides:qua.s.pro miserā te incolumē reducēdū.q. d.minime.At.i.sed o euādre tu nō aspicies pallāta filiū tuū pulsum vulnerib⁹ pudēdis.i.in tergū susceptis:nec tu pr̄ optabis dirum fun⁹.i.crudelē mortē nato sospite .i. existēte incolumi vt.s. faciūt viri magnanimi qn̄ audiūt filios aut in fugā turpē versos aut facinus

aut facin⁹ detestabile ꝑpetrasse.hei mihi q̄tū p̄sidiū.i. munimen & defensaculū perdis o ausonia aut supp.perdit ausonia: & q̄tū perdis tu o iule.q.d.maximū cū talē iuuenē amicū amittas: qui & tibi & patriæ summo futurus sit p̄sidio: & a teneris annis amicitia deuinctus.

Et fidam sic fatur ad aurem. & paulo post intulit Dic ait.Sane sciendum & allocutionem talem esse qualis illa vbi deflētur Euryalus : nam locis omnibus commouet miseratione ab ætate:a tempore:a vulnere:a spe parentis. Cum læta veniret : inuidit fortuna tibi. Acsi diceret quantum noceret aduersa : cum læta talem intulit casum? Videtur autem dolere quod quæri non potest de fortunæ crudelitate.quæ ei vno eodemq tempore & tanta contulit beneficia & tale intulit damnum. Tene inuidit fortuna mihi : vt liber pāpineas inuidit collibus vmbras Discedens dederam κατατοσιωπωμενον hoc intelligimus:nam abscedens nusq̄ est Euandrum allocutus æneas. Cum dura prælia gente subaudimus fore. Fors & forte etiam vota suscipit. Potest & vnum esse forset. id est forsitan Cumulatq altaria donis: & sacrificat & suscipit vota. Naturaliter autem queritur de errore mentis humanæ. Nil iam cœlestibus vllis Debentem : viui enim superorum sunt: mortui autem ad inferos pertinent:vnde in duodecimo. Vos mihi manes este boni quoniam superis auersa voluntas. superis autem debemus omnia donec viuim⁹. ideo quia vt dicunt physici cum nasci cœperimus sortimur a sole spiritū.a Luna corpus: a Marte sanguinem:a Mercurio ingenium a Ioue desiderium a Venere cupiditates:a Saturno humorem:quæ omnia singulis reddere videntur extincti. Vano mœsti comitamur honore :inani vt supra diximus q̄tum ad viuos pertinet. Hi nostri reditus: tale est : vt manibusq meis mezentius hic est : Hæc mea magna fides κατατοσιωπωμενον:quam de pallātis reditu promiserat patri.Pudendis vulneribus : a tergo illatis:& est consolatio. Nec sospite:pro sospiti:antiptosis est hoc dicit. Si fuisset vulneratus a tergo ipse ei optares interitum. Hæc vbi defleuit.i.postq̄ hęc cū lachrymis dixit. Flere enim est cum voce lachrymare:vnde habemus in sexto.Continuo auditæ voces vagitus & ingens infantumq aīæ flentes in limine primo.

¶Hæc vbi defleuit:tolli miserabile corpus
a Imperat:& toto lectos ex agmine[a] mittit
Mille viros:qui supremum comitent̄ honorē
Intersintq patris lachrymis solatia luctus
Exigua ingentis:misero sed debita patri.
Haud segnes alii crates:& molle pheretrum

ASCENSIVS.

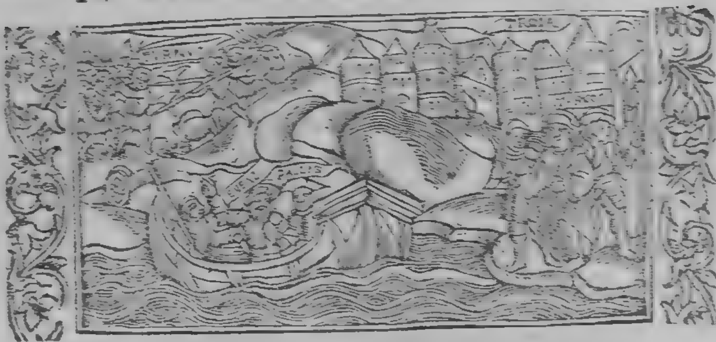
¶Hæc vbi defleuit.Recitat pompam funebrem cū qua pallas ad patrē remissus est duce acete eius armigero:de qua re solū est Donati. Quibus spoliauerat hostē. Ambigue dictū vel quibus vsus fuerat dum hostes interimeret: vel quibus victor hostes spoliauit. Vltima tamen sententia melior est.Hoc ille.Ordo est:Vbi.i postq̄ æneas sup.defleuit.i.cum fletu

SERVIVS.

SER. ¶Toto lectos ex agmine .troianos tuscos arcadas.Exigua q̄uis enim magna sint orbitati patris ꝓdesse nō possunt. Pheretrū grece φερτρον dicitur.vñ per dieresim pheretron pheretrū facit :nā latine capulus dicit̄ vñ ait Plau. Capularis senex.i. vicinus capulo.q dictus capulus ab eo ꝙ corpus capiat. Vimine querno: sūt aliquæ duræ deriuationes.tamē eis sic

Pheretrū Capulus

✱ eis sic vtimur cū adiunctione alterius nois vt quernum vimen. Itē colurnum verū. vt pinguiaq; in verubus torrebim⁹ exta colurnis: ficulnū lignū vt Hora. Olim truncus eram ficulnus inutile lignū: item aprugnū callum pro aprinū. Obtentu frōdis inumbrant veluti camerā quandam capulo ramorꝝ extensione fecerūt. Agresti sublimē stramine ponunt: hoc est super frondes ponunt: nā hic reddit quod omiserat supra dicens: Extructos toros: nec addens vn̄. Demessum: participiū est veniens ab eo qđ est metor. Sane ab eo qđ est meto p̄teritū perfectū messui facit. Sua. f. r. ꝓpria pulchritudo. Auroq; rigentes. vnūq; vacat: & est additū hiatus causa. Læta laborꝝ figura est lætus rei: nā modo dicimus lætus labore. Discreuerat depinxerat simul amantis affectus ostēdit. Harum vnā: de duo
Altera. bus & horꝝ alterum & horꝝ vnū possumus dicere: nā artigraphi hoc tantū vetant: ne de duobus
Alius. aliū dicamus qđ de multis proprie dicit. Sane figurate dixit vestem induit vt Exuuias indutus achillis: cū in vsu sit. induit illa re. vt indutosq; iubet trūcos hostilibus armis. Arsurasq; comas obnubit amictu. Harum vnā induit iuueni: altera caput eius velauit: nā supra dixit duas vestes esse latas. Obnubit aūt velauit. Translatio a nubibus quibus tegitur cœlū vn̄ & nuptiæ dicuntur ꝙ nubentiū capita velentur. Laurentis p̄mia pu. mittit p̄mia quæ de p̄da laurentis pugnæ sustulerat nam p̄da est quæ eripit: p̄mium qđ offert. Equos & tela quibus spoliauerat hostem. vel Pallas vel æneas: nam ambigue positū est. Spolia aūt cum ea tm̄ sint quibus hostis spoliari pōt: vt lorica vel vestis: abusiue etiā spolium dicit quicquid ab hostibus tollitur. Vn̄ est. Postq̄ illum vita victor spoliauit achilles. Vmbris infe. proprie: nā inferię sūt sacra mortuorꝝ. Cæso sanguine: pro cæsorum: vt supra captiuoq; rogi pfundat sanguine flāmas. Ipsos ferre duces: suos. s. qui illis præerāt. Melius tm̄ est iubet trūcos ferre ipsos duces: Hoc est ducum spolia vt trophæa ipsos duces dixerit: sicut supra manibusq; meis mezētius hic est. Inimicaq; noia figi: inimicorꝝ. dicit aūt affixos trophęis titulos cum
¶ Aen. noibus occisorꝝ. Ducitur infœlix A ce. quasi qui cōsternat⁹ nimio dolore ire nō poterat: & be
¶ Poe. ne ex rerū permutatione expressit doloris magnitudinem dicēs ita doluisse acetē: vt pene carens humano sensu per se ire nō posset: & equum ita sensisse interitū domini vt in humanum migraret affectū: nam & lachrymabat: & spōte sequebatur cadauer Fœdans: vel cruentans vel lacerans Terrę: in terra. Positis insigni. sine phaleris. Quod aūt equum dicit lachrymare nō mirum est. cū
✱ Home.

Arbuteis texunt virgis: & vimine querno:
[b] Extructosq; toros obtentu frondis inumbrant[b]
[c] Hic iuuenem agresti sublimē stramine [c] ponūt.
Qualem virgineo demessum pollice florem:
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi:
Cui neq; fulgor adhuc: necdū sua forma recessit:
Non iam mater alit tellus: viresq; ministrat.
[d] Tum geminas vestes ostroq; auroq; [d] rigentes
Extulit æneas: quas illi læta laborum
Ipsa suis manibus quondam sidonia Dido
Fecerat: & tenui telas discreuerat auro:
Harum vnā iuueni supremū mœstus honorē
Induit: arsurasq; comas obnubit amictu:
Multaq; præterea laurentis p̄mia pugnæ
Aggerat: & longo prædam iubet ordine duci:
Addit equos: & tela quibus spoliauerat hostē
Vixerat & post terga man⁹ quos mitteret vmbris
[e] Inferias cæso sparsuros sanguine flammam:[e]
Indutosq; iubet truncos hostilibus armis
[f] Ipsos ferre duces: inimicaq; nomina figi[f]
Ducitur infœlix æuo confectus Acetes:
Pectora nūc fœdans pugnis: nūc vnguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ:
Ducunt & rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus positis insignibus æthon
It lachrymans: guttisq; humectat grandibus ora
Hastam alii galeāq; ferunt (nam cætera turnus
Victor habet) tū mœsta phalāx teucriq; sequunt:
Tyrrheni duces: & versis arcades armis.
[g] Postq̄ omnis lōge comitum præcesserat [g] ordo:
Substitit æneas: gemituq; hæc addidit alto.
¶ Nos alias hic ad lachrymas eadē horrida belli
[h] Fata vocant: salue æternum mihi maxime Palla[h]
Aeternūq; vale ¶ nec plura effatus ad altos
Tendebat muros: gressumq; in castra ferebat:

PIERIVS.

a ¶ Et toto lectos ex agmine mittit. Romanus codex ex ordine, legit: sed plus est, ex agmine. b ¶ Obtentu frondis inumbrant. Oblongus codex peruetus, obumbrant, legit, in aliis inumbrant, vulgata lectio. c ¶ Sublimem in stramine ponunt. Antiqua omnia exemplaria, quotquot habuimus, sublimem stramine, legunt, absq; prępositione, quæ tamē plu
✱ ribus

☞ fletu dixit hæc ipse imperat corpus. s. pallantis miserabile. i. miseratione dignū: tolli. i. erigi: & leuari & mittit mille viros lectos ex toto agmine. i. omī exercitu qui comitent. i. comitando exhibeant honorē supremū. i. vltimum videlicet funebrē & qui intersint lachrymis p̄ris existentes exigua solatia luctus ingētis: sed debita patri misero. i. miseratione digno. s. euādro. Aln. i. aliqui ex ipsis: haud segnes. i. gnaui & strēnui: texunt. i. contexūt crates. s. super quas ferat cadauer & feretrū. i. capsam qua ferat: molle: quia virgis arbuteis & vimine. i. virgulto flexibili. querno. i. quercu detracto & inumbrant. i. oppacāt toros. i. lectos funebres: extructos. s. ad tale munus obtentu. i. circūtensione & circumpositione frondis. s. funebris. & ponunt iuuenē. s. pallanta: sublimē id est altum hic. i. super huiusmodi toros stramine agresti. i. super stramentū agreste. ponunt dico iuuenē talē qualem tellus iā nō alit. s. amplius existēs mater: vel tellus mater. s. prius iam nō alit s. amplius florē demessum. i. decerptū pollice v̄gineo: florē dicit seu viole mollis seu hyacinthi lāguentis: cui. s. flori. i. a quo neq; fulgor. i. rutulātia: neq; sua. i. debita & propria forma recessit adhuc: sed tellus mater nō alit iam scilicet amplius & sup. nō ministrat sup. ei iam. i. amplius vires: Tum. i. deinde: æneas extulit. s. ex scriniis suis vestes geminas. i. duas rigentes. i. dense contextas vt stare possint: ostro. i. purpura & auro: q̄s. s. vestes ipsa Dido sidonia. i. ex phœnicia: lęta laborꝝ id est de laboribus: aut laborꝝ. s. successu aut exercitio: fecerat olī id est cum eius amore capta esset suis manibus. s. ꝓpriis: nō ancillarum: nec mercennariarꝝ: & discreuerat. i. distīxerat telas. i. tegmina: tenui. i. textili auro. Ipse mœstus induit iuueni. i. ad honorem eius: vnā harꝝ. s. vestium appositorie supremū honorē. i. quę res erat illi supremus honor ab ęnea impensus: & obnubit. i. velat amictu. s. cōgruo comas arsuras. s. rogo funebri Pręterea ipse aggerat. i. accumulat & apponit multa præmia. i. spolia victorum p̄mia: pugne laurētis. i. obtenta in pugna quæ in agro laurenti facta iam erat & iubet p̄dā scilicet iuuenū quos pallanti inferias rapuerat vt prius dictū est duci longo ordine. i. pompose: addit equos & addit tela qbus. s. aut Pallas aut ipse æneas spoliauerat hostē. aut tanq̄ instrumento aut potius tanq̄ materia circa quam: & æneas vinxerat. s. paulo ante manus. s. iuuenū post terga. s. sua iuuenū dicit quos mitteret vmbris. id ē ad manes & vmbras infernales inferias. i. sacrificia inferorꝝ sparsuros flammā. s. rogi funebris sanguine. s. suo & iubet ipsos duces ferre trūcos indutos. id est ornatos & accinctos
☞ armis

armis hostilibus.i.ab hostibus detractis. & iubet noia inimica.s.hostiũ quorũ trophea cõstituturi erant figi.s. ad truncos. Acetes.s. armiger olim euandri: & nunc custos pallantis: infoelix.i.qui sine culpa sua talem dolorem referre cogebatur ducitur scilicet cum funere: quia cõfect⁹ euo.i.senio decrepitus: foedãs.i. cruentans aut dehonestãs.nũc.i. aliqñ: pectora.s. sua pugnis & nunc.i.aliqñ ora.s. sua vnguib⁹ dilacerando.s.ea ipse sternitur & proiectus supp. est terræ.i. super terram: aut si est datiuus: ad terram toto corpore.s.suo: qa amẽs & impos viriũ effectus diriguit nec se cõtinere potuit: & sup. ductores ducunt &.i. etiam currus perfusos sanguine rutulo.i. rutulorum Aethon equus.s. pallãtis cognominis equo aurore bellator.i. belliger quondam: it post scilicet hęc oĩa: lachrymãs & hoc insignibus.i. phaleris & cæteris ornamentis positis.i. depositis: & humectat.i. rigat ora grandibus guttis.s.lachrymarũ. Aliĩ ferunt hastam & galeam.s.pallantis (nam turnus victor habet cetera.s. ornamenta: vt baltheum & palludamentum) tum.i.deinde phalanx.i.ordinata multitudo arcadum.s.moesta & teucri supple moesti sequuntur: & duces tyrrheni & archades armis versis.i.obuersis & inuersis in signum luctus: postq̃ omnis ordo comitum precesserat longe.i.longo ordine: æneas substitit & addit.s.ad prius dicta: hęc.s.sequẽtia sup. cum alto gemitu: eadem horrida fata belli quę.s.abstulerant pallanta: vocans nos hinc. id est ab his lachrymis: ad lachrymas alias.id est aliĩs impendendas: aut de aliĩs habendas: o palla mihi maxime salue ęternum: & vale ęternum: nec. id est & non & ipse effatus non plura tendebat ad altos muros.s.noue troiæ: q̃ pro id est ferebat gressum in castra scilicet sua.

ribus placet intenecta. Vt q̃ nescio quid numerosius efficiat. d ¶Auroq; ortoq; rigentes. Ita legitur omnino in veteribus aliquot exemplaribus. Sed enĩ vulgata lectio magis placet, ostroq;, auroq;, vt epithetõ, rigẽtis, vicinius sit dictioni, quæ caussa sit rigiditatis. e ¶Cæso sparsuros sanguine flammas. Romano codex, flammam, vnitatis numero legit. Et aliquot aliĩ cod. sparsurus, singulari numero recto casu legunt, vt suppositum sit verbi mitteret. Sed longe melius est, sparsuros. f ¶Inimicaq; nomina figi. In Romano codice, fingi, legitur, quippe, vt res aliquanto amplior efficta, maiorem euandro consolationem afferret, quum in gestarũ rerum narratione, multa veris vulgo superaddi soleant, & ex cõmodo fingi. Sed alienum est mendacium a viro fortissimoq; & sapientissimo, qualem Virgilius Aeneam passim ostentat. Quare longe magis placet eorum sententia, qui affixos tropæis titulos occisorum aiunt. g ¶Comitum processerat ordo. Roman⁹ codex, & Oblongus, & omnes deniq; antiquores, præcesserat, legunt, vt in antiquarum aliquot impressionum codicibus habebatur. Qui funus enim ducunt, præcedere solent, subsequi vero, qui lugent. Sed procedere in similibus admodum vsitatum est, ter, funus interim procedit sequimur. h ¶Salue æternum mihi maxime palla. Roman⁹ codex vocatiuum hunc nominatiuo similem facit, pallas: sed nomina in, as, desinentia, quæ genitiuo crescente per, nt, pronuntiantur, neq; synęresin patiuntur, vocatiuum facere solẽt extrema genitiui abiecta, thoantis, o thoan, laodamantis, o laodaman. Poetæ tamen huiusmodi vocatiuum absq;, n, littera proferre libentius solent, vt o laodama, o polydama, sic o palla.

Home. etiam diuinantem induxerit Xantum Achilis equũ. Equos autem achilis ĩducit Patroclum lugentes. Aethon nomẽ equi quo noĩe & aurorę equ⁹ vocatur. vel a splẽdore nã αἴθω ardeo dicitur vel a cursus celeritate q̃si αἰεὶ θεῖ .i. ppetuo currẽs idefessus. Cætera turn⁹ vi. h. κατὰ τοσιωπώμενον & alia ei sustulisse intelligamus nõ tantũ baltheũ: vt legimus supra. Phalãx. lingua macedonum legio. Qđ autem ait moesta arcadas intelligimus vnde infert Teucriq; tyrrheniq;: & hoc est quod ait supra Et toto lectos ex agmine mittit Mille viros. Versis archades ar. Lugentum more mucronem hastæ non cuspiden contra terram tenentes. Scuta etiam inuertentes propter numina illic depicta ne eorum simulachra cadaueris pollluerentur aspectu: vt nõnullis frustra placet. Nam lugentũ mos est prioris habitus immutatio. Alias hinc ad lachry. ad aliam sepulturam. Salue æternũ mihi maxime palla: Aeternumq; vale. Varro in libris logistoricis dicit ideo mortuis salue & vale dici: non quod valere aut salui esse possint. sed quod ab his recedimus eos nunq̃ visuri hinc ortum est etiam maledicti significationem interdum valde obtineat. vt Terentius Valeant qui inter nos dissidium volunt. hoc est ita a nobis discedant vt nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo cum mortuo dicitur vale: non ethymologia consideranda est: sed consuetudo quod nullis vale dicimus: nisi a q̃bus recedamus.

SERVIVS.

¶Oratores: legati a perorando pro repu. noiati. Vrbe latina ꝑ latini.i.de lauro lauinio: Velatis ramis.o.non coronati: nec.n. lugentes decebat. sed instructi & ornati.i.in manib⁹ oliuæ ramos ferentes: sic Home. στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος. Velati aũt ornati vt illo loco significat: Victori velatũ auro vittisq; iuuencũ cum vittis nõ velentur aut coronent̃ victimæ sed ornent̃. Veniãq; rogãtes bñficium. ferro: q̃ fusa modo interempta alias fugata: sed discernuntur epithetis vt si dicas ferro fusus est: vel moetu fusus. Redderet. Ostẽdit iam posse in troianorum esse potestate. Et æthe. c. vacuis. vñ & rætia casses dicimus. hoc autẽ bñ addidit q̃ victi pñt innouare certamen. Haud aspernanda: iusta nõ cõtemnenda. Sepulturę.n. bñficium generaliter debet̃ vniuersis. Insuper addit: accumulat verbis beneficiũ dicens pacẽ se etiã viuis velle pstare: Pacẽ aũt ideo defunctis: quia ait nullũ cum victis certamen & æthere cassis: & mortuorũ pax sepultura est: Vnde elegit verbum vtrisq; aptum. Quænã: quãta & qualis. nã mirantis est nec.n. dubitat cũ ipse dicat ĩdigna. Implicuit. inuoluit inuitos. Nec veni nec venissem tẽpus pro tempore Nec bellũ cũ gente gero: sed cũ turno per quod eorũ captat fauo rem Huic

Iamq; oratores aderant ex vrbe latina.
a Velati ramis oleæ, veniamq; rogantes[a]
Corpora per campos ferro quæ fusa iacebant
Redderet: ac tumulo sineret succedere terræ:
b Nullum cum victis certamen: & æthere[b] cassis:
Parceret hospitibus quõdam sociisq; vocatis.
Quos bonus Aeneas haud aspernanda p̃cantes
Prosequitur venia & verbis: hæc insuper addit.
¶Quænam vos tanto fortuna indigna latini
Implicuit bello: qui nos fugiatis amicos?
c Pacem ne[c] exanimis: & martis sorte peremptis
d Oratis? equidem & viuis concedere vellem[d]
e Nec veni[e] ni fata locum: sedẽq; dedissent:
Nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit

ASCENSIVS.

¶Iamq; oratores aderant &c. Describit aduentum oratorum ab latino missorum petentium veniam corporum defunctorũ sepeliendi: quam eis lubens cõcessit æneas addens etiã viuos in gratiam recipere voluisse: quæ res oratoribus perplacuit vsq; adeo vt pollicitarent̃ ipsum regi suo latino recõciliaturos. De quib⁹ oĩbus habemus hoc solũ per Donatum Miseris: qui non in suo: sed in turni negocio perierãt. Pace se. sequestra pax est quæ sic interponitur vt nõ tollat sed differat bellum. Postq̃ ma. vel ꝓ mulieribus posuit: vel matres eorũ qui cæsi fuerant. Hæc ille. Ordo aũt est. Iamq;.i.& iam oratores.i caduceatores quos & vulg⁹ lambasiatores vocat aderant ex vrbe latina.i.regis latini. velati in signum pacifici aduẽtus: ramis oleę.i. arboris oliuę quę etiã tempore noe pacis indiciũ per colũbam attulit: & rogantes veniã.i. gratiam & concessionẽ petitionis cuiusdam.s. vt redderet corpora quæ iacebant fusa.i. ꝓstrata ferro.i.armis ferreis per campos: ac vt sup. sineret.i. permitteret sup. ea succedere tumulo terræ.i.humationi asserentes supp. nullum certamẽ sup. esse debere cũ victis.s.oino: quia iam defunctis: & cũ cassis.i. priuatis ęthere. id est aura vitali & vt sup. perceret hospitibus.s. latinis vocatis quondã

ASC.

Dona.

Ordo.

Hospicia:& Turni potius se credidit armis.
f Aequi⁹ huic Turno[f] fuerat se opponere morti:
Si bellum finire manu:si pellere teucros
g Apparat:his decuit mecum concurrere[g] tælis.
Vixet cui vitam deus:aut sua dextra dedisset.
Nunc ite:& miseris supponite ciuibus ignem:
h ¶Dixerat æneas:olli obstupuere[h] silentes:
Conuersiq; oculos inter se atq; ora tenebant.
Tum senior semperq; odiis:& crimine Drances
Infensus iuueni Turno:sic ore vicissim
Orsa refert.¶o fama ingens ingentior armis
Vir troiane:quibus cœlo te laudibus æquem?
i Iusticiæ ne prius mirer belli ne laborum[i]?
Nos vero hæc patriā grati referemus ad vrbem.
Et te si qua viam dederit fortuna latino
Iungemus regi:quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles:
Saxaq; subuectare humeris troiana iuuabit.
¶Dixerat:hæc vnoq; oēs eadē ore fremebant:
Bis senos pepigere dies:& pace sequestra
Per syluas teucri mixtiq; impune latini
k Errauere iugis ferro:sonat alta[k] bipenni
Fraxinus:euertunt actas ad sydera pinus
Robora:nec cuneis & olentem scindere cedrum:
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.

☞ quondā.s.anteq̄ turnus fœ-
dus inter latinū & æneam distur
barat: Quos.s.oratores p̄cantes
haud aspernanda.i.licita & hone
sta æneas bonus: psequitur ve-
nia.i.cōfert eis veniā:& verbis.s.
amicis aut addit insuper verbis
hæc.O latini quę nā.i.qualis for
tuna indigna.i. aspernanda im-
plicuit.i.illaqueauit vos tāto bel
¶Poe. lo:vtpote qui fugiatis nos ami
cos.i.amicitiā nostrā. Oratis ne
pacē exanimis.i.defunctis & per
emptis sorte martis .id est quam
mars sibi vēdicat.hoc est bellica
Ponitur aūt secundo loco tribra
chus tis equi.aut pause grā tis lō
¶Drā. ge equiualet.Equidē.i.ego equi
dem vellem cōcedere.&.i.etiam
viuis.s.pacē:nec veni. scilicet in
italiam.i. nō venissem:ni.i. nisi
fata dedissent.s.mihi locū & sedē
scilicet firmā nec gero bellum.s.
volens & lubens cū gente.s.lati-
na:rex.s. latinus reliquit nostra
hospitia.i.iura hospitalitatis in-
ter nos cōtracta:& credidit se po
tius armis.i.virtuti bellice turni
equius.i.iustius & cōuenientius
¶Poe. fuerat turno scilicet violatori pa
cis:opponere.i.obijcere se morti
id est periculo mortis per bellū:
si apparat.i.prætendit finire bel
lum manu .i. ꝯcertatione dextrę
suæ:& si apparat pellere teucros
scilicet ab italia decuit sup.eū cō
currere hic.i.in hoc cāpo mecum
telis.Is sup.nostrum vixet:p vi-
xisset cui deus aut sua dextra de-
disset vitam:nunc quia res se ali
ter habent:ite & supponite mise
ris ciuibus.s.qui exoluerūt q̄ nō
rapuerunt ignē .s. quo cremētur
priusq̄ cineres in vrnam condā-
tur. Aeneas dixerat .i. finiuerat
sermonē suū:olli.i. & tunc oēs il
li.obstupuere silentes.i.cū silen-
tio:& cōuersi tenebāt iter se ocu
los atq; ora.q.d.tacite dicerēt ec-
ce qualē virum repellere conati
sumus. Tum.i. deinde drāces se-
nior.i.puectioris ætatis.s.q̄ cæ-
teri:aut senior.i.grādeuus.& in-
fensus.i.molestus & infest⁹ sem-
per turno iuueni.odijs & crimi-
ne.s.Turni qui pacē ruperat:aut
crimine.s.inuidię:aut crimine.i.
causa odiorꝫ legitima: refert vi-
cissim ore: quia prius indicijs &
gestibus retulerant omes:orsa.i.
exordia sermonis sui vicissim.i.
per vicissitudinē postq̄ elocut⁹
erat æneas sic.O vir troianę: in-
gens fama.i.per famā :& ingen-
tior.i.longe maior armis.i. effe-
ctu ipso quibus laudibus equē.i
equiparē & equalē censeā te cœ-
lo.i.cœlestib⁹ dijs.q.d. nescio. &
addit:mirer ne sup. in te prius.i.
principalius iustitię.s. laudem a
superiori : nā nouū esset si nihil
subaudias dicere mirer huius rei
&c.ne pro an:sup.prius mirer in
te laborꝫ belli sup. laudē vero .i.
pro certo nos grati referem⁹ hæc
id est humanitatis tuę indicia ad
vrbē patriā.s.Lauro lauiniū & si
qua.i. aliqua fortuna .i. fortuita
occasio dederit viā.i.modū & ra
tionem:nos iungemus.i. conci-
☞ liabimus

☞ rem Huic morti: δεικτικῶς
quasi ostēdit iacentes.Si bellum
finiri manu hoc est em interem-
ptione:pōt em in pace finiri.Vi
xet : pro vixisset: & est syncope.
Deus aut sua dextra dedisset:vi-
ctoriam vel vitā:quia duplici ra
tione cōstat victoria :aut virtu-
te aut voluntate fortunæ. Mise-
ris ci.quasi aliena culpa pereun-
tibus Obstupuere si.i.obstupefa
cti sunt.& silere cœperunt. Tunc
senior:cui ab ætate p̄stabatur au
ctoritas.O dijs & crimine dran-
ces.Infensus iure turno : aut per
suū crimen.i.inertiam: quā sem
per virtuti cōstat esse cōtrariam
aut turni crimine qui tot viris
mortis causa extiterat orsa refert
cœpta verba.O fama ingens in-
gentior armis:frustra ait Dona.
hoc nomē de his esse quæ nō re-
cipiunt cōparationem : nam qa
augmentū recipit etiā cōparatur
Alia illa sunt noīa in quibus est
dubitatio vtrum cōparentur: vt
est perfectus quia si velis cōpara
re incipit perfectus nō esse perfe-
ctus.Cœlo te laudibus æquem?
p his qui in cœlo sunt.i. dijs: vt
Cæruleus thybris cœlo gratissi-
mus amnis.Iustitię ne pri⁹ mirer Miror la
belli ne laborꝫ.Figura græca mi borum.
ror illi⁹ rei & regno illi⁹ vt θαυ- Regno.
μαζω ἐκείνου καὶ ἄρχω ἐκείνου
vnde Horatius ait & qua paupe
re daunus Agrestū regnauit po-
pulorꝫ: pro agrestibus populis.
Si qua viam.i.rationem. Dede-
rit.tor.l.& bene cum exceptione
pollicetur dicēs si voluntatē no
stram fortuna comitet̃. Fœdera.
t.vel cōiugijs vel amicitiarꝫ.Fa-
tales.m.q audiuerat nisi fata lo-
cum sedemq; dedissent. Saxa tro
iana:ambitiose ait quasi ait tro-
ianis fataliter debita . Pepigere
dies:pacti sunt ab eo qd' est paci
scor & pepigi & pactus sum facit
sicut ab eo qd' est parco & parsi
& peperci.Pace sequestra:media
& tēporali.nam sequester est me
dius inter duos altercantes apud
quem aliquid ad tp̄s seponitur.
Pacē ergo sequestrā inducias di
cit.i.pacem tēporalem: & mediā
inter bellū præteritū & futurum
Mixtiq; iam.l.apud maiores ma
gna erat cura fidei:adeo vt inter
Porsenā & Romanos factis indu
cijs:cum ludi circēses in vrbe ce-
lebrarētur:ingressi hostiū duces
curruli certamine cōtenderēt: &
victores coronarent̃.Ferro.b.ad
epitheton trāstulit nomē ppriū
nam bipēnis per se plenū est : &
securim significat vt crebrisq; bi
pēnibus instāt. Robo. mō gen⁹
est ligni nā est inter specialia no
minatum .Plaustris ge.sub pon
dere sonantibus.

PIERIVS.

a ¶Veniamq; rogantes.Ro.codex,precantes,legit: vt etiam in
ferius est.Quos bonus æneas nō aspernanda precantes prose
b quitur venia. b ¶Et æthere cassis.Mediceus codex, & ali-
quot alij,ære,legūt, de inferiori enim & spirabili hac aura lo-
c quitur. c ¶Pacem ne exanimis.Ro.codex,Mediceus, & an
tiquiores pleriq; alij legunt pacem me exanimis,quod mirifi
ce placet.Habet q̃ em emphasin pronomē illud,plusq; in reces-
d su præstat,q̄ fronte polliceat̃. d ¶Equidem & viuis cōce-
dere vellem.In antiquis aliquot cod.mallem,legit̃:quod ma
gis explet oratorꝫ vota,magisq; sibi eos cōciliat, vellē, tamē
e receptum. e ¶Nec veni nisi fata locum sedēq; dedissent.Fie
ri per modos solœcismū cōminianus ait,hoc loco citato.Nec
veni,pro nec venissem,indicatiuus pro cōiunctiuo. Indigna
tur vero Fab.Quintilianus huiusmodi elocutionum species
nunc solœcismi,nunc barbarismi nuncupatione appellitari
vbi ait,exēpla barbarismi quidam fere in iactationem erudi
tionis sumere ex poetis solent,& auctores, quos pręlegūt,cri-
f minantur. f ¶Aequius huic turno fuerat se opponere mor
ti.Antiqua oīa exēplaria,quotquot versare cōtigit,turnum,
accusatiuo casu legunt,vt ordo sit æquius fuerat turnum op-
ponere se huic morti.Nā & Seruius.Huic morti legit δεικτι
g κῶς,quasi iacentes ostendat. g ¶His decuit mecū concur
rere.In Ro.cod.& aliquot alijs ad euitandam cacophoniā,quę
in pede quarto fieret,cum con,scriptū est transpositis dictio-
h nibus,his mecum decuit cōcurrere telis. h ¶Olli obstupue
re silentes.In veteribus codi. pene oībus scriptum obseruaui,
i illi obstipuere. i ¶Iusticiæ ne prius mirer belli ne laborē.
Sane Seruius.Miror genitiuo iunctum,græca ait figura, θαυ
μαζω ἐκείνου, καὶ ἄρχω ἐκείνου,vt apud Hora.agrestū regna-
uit populorum.legit̃.In Ro.tamen cod.& aliquot alijs perueteribus posita hæc sunt in casu sepri
mo,iustitia ne prius mirer belli ne labore,in quo illud etiam obserues,iustitia,per t,in pene vl-
tima scribi,vt ex antiquis inscriptionibus, & nomismatis approbauimus:sed est & vbi,belli ne
laborem est,vbi iustitiam, & laborem, Accusatiuo casu legas. Neq; mirum lectionem hanc ita
nunc variare,quum variæ super ea fuerint olim etiam grammaticorum sententiæ. Nam Priscia
nus,vbi ait,coniunctionem dubitatiuam,vel interrogatiuam similes casus exigere, locum hūc
Virgilij citat,in quo scriptum secus asserit, neq; præceptioni huiusmodi poetā paruisse, qui scri-
pserit ablatiuo casu, iustitia ne prius mirer, mox genitiuum adiecerit, belli ne laborum, quippe
⁎ propter

liabimus & cõfœderabimus te regi latino. quærat Turn⁹ sibi fœdera gn & .i. quinetiã : hoc est insuper iuuabit.i. delectabit sup. nos: attollere moles muror: fata les.i. fataliter ꝓmissas & iuuabit subuectare.s. ad cõstructionẽ mu rorum. saxa troiana.i. ad troiæ nouæ cõstructionẽ: humeris.s. no stris: Dixerat hæc.s. drances & oẽs.s. reliq oratores fremebãt hæc eadẽ, vno ore.i. pari ꝯsensu. & ipsi pepigere.i. pacti sunt bis senos i.xij. dies: & Teucri & latini mixti impune.i. passim & sine puni tione aut malo: errauere.i. libere diuagati sunt: iugis.i. in summi tatibus sub vertice mõtiũ: per syluas: & hoc pace sequestra.i. in- terueniente

propter ancipitem dictionum constructionem, quod vtrũq; bene dicatur, miror iustitia, & iu stitiæ, inueniri tamen in codicibus etiam, iustitiæ, genitiuo casu, idq; aptius esse, non inficiatur, k quod & alibi confirmat græcæ constructionis exemplo posito, θαυμάζω τῶν πόνων. k ¶ Fer ro sonat alta bipenni fraxinus. In aliquot antiquis cod. acta, legitur: quod minime placet, qa sta tim sequitur, euertunt actas ad sidera pinus. Si quid vero immutandum fuerit ex lectione vulga ta, placeret, icta, quod in antiquissimo codice obseruaui.

terueniẽte pacis seqstrę q̃ inducias ad tps cõcedit: fraxinus.i. ar bor illa alta sonat ferro bipẽni.i. securi duas pinnas hñti: & sup. ipi euertũt pin⁹: actas.i. extẽsas ad sydera: nec cessãt scindere.i. fin dere cuneis: robora.i. ligna q̃rna & cedrũ olentẽ.s. ꝑcipue vt fero rem cadauerũ expellat: nec cessant vectare.s. ad pyram construen dam: ornos.i. tales arbores: plaustris gementibus.s. prę magnitu dine ponderis.

SERVIUS.

SER. ¶Quæ modo victorẽ la. pal. fe. bñ modo vno eñ eodẽq; die & fortiter fecit & periit vt hęc te pri ma dies bello dedit hæc eadẽ au fert. Arcades ad por. rue. eos di- cit qa intra ciuitatẽ sunt. De mo re vetusto: qa ante per noctẽ ca dauera perfunerabant cũ faculis Rapuere faces raptim & festinã- ter tulere. Discriminat: diuidit. Vñ discrimen capitis muliebris dr. Incendũt: implẽt vt clamore incendunt cœlũ troesq; latiniq; Vis vlla nec ætatis imbecillitas nec seueritas regia pheretro pal- lãte reposto posito pallãtisphere tro: nã ãtiptosis ẽ. Nõ hęc o palla dederas ꝓmissa parẽti. Cautius vt sæuo velles te credere marti. duplex expositio est: aut eñ hoc dicit. nõ eñ mihi talia promitte bas: vt credẽ te cautius dimicatu rum vt intelligamus pallantem ꝓficiscentẽ ꝓmisisse patri victo riam cedẽ hostiũ plurima spolia Qui eñ hoc cogitat cautelę obli uiscitur auiditate pugnandi aut certe nõ ꝓ nõne & nẽpe accipia- mus: vt in Teren. Nõ tu hũc rus hinc prodisse aiebas.i. nõne pro nẽpe: vt sit sensus. Nempe mihi hæc dederas ꝓmissa discedẽs: qa cautius fueras dimicatur⁹. In ar- mis: apud armatũ: cuius cõsiliũ cupiditas victorię plerũq; cõtur bat. vota ꝑcesq; meę supra Fors & vota facit. Fœlix morte tua ea Euã. re fœlix qua cæteri dolent: Viuẽ do vici mea fata: Diu viuẽdo vt in bucolicis: Olycida viui perue nimus: vici aũt mea fata: qa na turalem ordinẽ vita lõgiore su- peraui. Nãq; hic ordo naturalis est vt sint parentibus superstites filij. Fata aũt gñalia dixit referẽs se ad naturalẽ ordinẽ nõ ad fatũ ꝓprium. Nã fata superare nemo hoium põt: vñ multi sic distin- guunt. Cõtra ego viuẽdo vici vi tam .s. filij: Nã hoc est supstes re- starẽ vt genitor: vt mea fata per exclamationẽ dictũ sit. Sciendũ tamen etiã irrationabilia dolen tibus dari. Restarẽ: essem. Dedis- sem: reddidissem. Nec vos. arg. teu. exonerat eor pudorẽ ne vi- deantur causa orbitatis fuisse: di cens hoc sibi fataliter debitũ. Se neẽta. necte.i. deest ætatis: nam senecta ætas dicit Sal. Senecta iam ætate per se aũt plenũ est si senectus di camus. Ducentẽ in latiũ teu. cæ ci iuua. lucrũ quodam modo pu tat impendisse pro amicor fœli citate filiũ qui morti fuerat acer bo funere fataliter debit⁹ & est a qualitate

Et iam phama volans tanti ꝑnuncia luctus
a Euandrum euandriq; domos & mœnia replet:a
Quæ modo victorem latio pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere: & de more vetusto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flãmarum: & late discriminat agros.
Contra turba phrygũ veniẽs plangentia iungit
b Agmina: quæ postq̃ matres succedere tectob
Viderũt: mœstã incendũt clamoribus vrbem:
At non Euandrum potis est vis vlla tenere:
Sed venit in medios: pheretro pallante reposto
c Procubuitcsup: atq; hæret lachrymãsq; gemẽsq;
d Et via vix tandem vocid laxata dolore est.
¶Non hæc o palla dederas promissa parenti:
Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus erã quantũ noua gloria in armis:
Et prædulce decus primo certamine possit.
Primitiæ iuuenis miseræ: belliq; propinqui
Dura rudimenta: & nulli exaudita deorum
Vota ꝑcesq; meæ: tu quoq; o sanctissima cõiunx
Fœlix morte tua: neq; in hũc seruata dolorem.
Contra ego viuendo vici mea fata: superstes.
Restarem vt genitor: troum socia arma secutũ
Obruerent rutuli telis: animam ipse dedissem
Atq; hæc pompa domũ me nõ pallanta referret.
e Nec vos arguerimeteucri: nec fœdera: nec quas
f Iunximus hospitio dextras: sors istaf senectæ
Debita erat nostræ: q; si immatura manebat:
Mors natum: cæsis volscorum milibus ante
g Ducentem in latiũ teucros cecidisse iuuabitg

ASCENSIVS.

¶Et iam phama &c. Prosequit lamentationem: & vt in argumẽ ASC. to dictũ est affect⁹ paternos Euã dri in pallãta filiũ vnigenitum. Vñ cum nihil receptum sit Do- nati. Ordo est. Et phama (scribit Ordo. etiã fama nam & a græco & a la- tino deduci põt: sed obseruatum fere est vt quotiẽs poetice ꝓ per sona ponit filia videlicet terræ per ph scribatur) volãs: qa in re- bus aduersis vñ in quarto. Pha- ma malũ quo nõ aliud velocius vllum Mobilitate viget viresq; acquirit eundo existens ꝑnuntia tanti luctus. quantus .s. esse solet in nece vnigeniti regis. replet iã euandrum & domus & mœnia euandri supp. luctu aut sermone de morte pallantis: phama dicit sup. ea q̃ ferebat.i. afferebat: mo- do.i. paulo ante: pallanta victo- rem sup. esse: latio.i. in agro lati- no quia multos priusq; occum- beret strauit: eaq; res ad Euãdrũ subito perlata est. Arcades ruere id est ruebant aut potius cœpe- runt ruere. id ẽ effusim currere ad portas: & rapuere more vetusto. i. ex antiquo instituto: faces fu- nereas.i. funeribus aptas via lu- cet lõgo ordine flãmar: & discri minat.i. diuidit discrimina po- nens: agros late.i. in latũ. Turba phrygũ.i. troianor: ab ænea cũ funere missor: veniens cõtra.i. ex aduerso: iungit agmina plan gentia quæ.s. agmina plãgentia postq; matres.s. arcadũ: viderũt succedere tecto.i. ad tectũ regum ipsi incendũt vrbẽ mœstam cla- moribus.i. vlulatibus. At.i. sed vlla vis nõ est potis.i. nõ põt te- nere euandrum: sed venit in me- dios.s. pompã ducentiũ: & ꝓcu- buit super pallãta: & hoc feretro id est capulo quo ferebatur repo sto.i. reposito: aut feretro sup. cũ pallante reposito ꝓcubuit sup.i desuper: atq; heret sup. in eo: & la chrymans & gemẽs & via. id est meatus & arteria: est vix.i. cum difficultate laxata tandẽ.i. post multã moram: dolore.i. propter dolorẽ nimiũ constructa voci.i. sermoni. & sup. dixit. O palla tu nõ dederas parenti.s. mihi hęc.i. huiusmodi promissa: sed sup. vt velles credere cautius.i. pruden tius sæuo marti.i. bello te. Ego haud ignarus eram .i. bene scie- bam: quantũ noua gloria: & prę dulce dec⁹ primo certamine pos sit in armis.i. apud armatum cu ius (inquit Seruius) consiliũ cu- piditas victorię plerumq; cõtur bat.

Quin ego non alio digner te funere Palla
Quã pius Aeneas:& q̃ magni phryges:& q̃
h Tyrrheniq; duces: tyrrhenũq;[h] exercitus omnis
i Magna trophæa[i] ferũt quos dat tua dextera leto.
Tu quoq; nunc stares immanis truncus in armis
k Esset par ætas & idem si robur[k] ab annis
Turne: sed infelix teucros quid demoror armis?
Vadite: & hæc memores regi mandata referte.
Quod vitam moror inuisam pallante perempto:
l Dextera causa tua est: Turnum natoq;[l] patriq;
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus
Fortunæq; locus: non vitæ gaudia quæro:
Nec fas: sed nato manes perferre sub imos.

bat. Primitiæ.i. auspicia aut
principia iuuenis.s. cuiuscumq;:
aut tua o palla: sunt supple mise
re.i. infœlicia: & rudimẽta.i. eru-
ditiones belli propiqui.i. ad bel
lum propinquum a iuuene rite
gerendum sunt sup. dura.i. diffi-
cilia eruditori & nulli.i. non vlli
& vota & preces meę non sunt ex
audita vlli deorum & tu o con-
iũx.s. mater pallantis: sãctissima
i. cuius vita integerrima hac ca-
ruit molestia: fœlix supple es tua
morte.i. quod mortua es neq; ser
uata in hunc dol orem. Ego con
tra.i. econtrario vici mea fata.id
ẽ temp⁹ vitę fatale. viuendo.s. vl
tra illud qđ ꝓfuerit: nõ vltra id
qđ fata instituerunt vt ego sup-
stes.i. superueniens gnato: resta-
rẽ.i. reliquus essem genitor.i. cũ
sim genitor: quem vt prius natũ
ita prius decessisse decuit: & quẽ
sup. securũ arma socia troũ.i. tro
ianorũ rutuli obruerent.i. obru
ere debebant: telis scilicet suis ip
se.i. ego dedissem.i. dare debuis-
sem: animam.i. vitam: atq; hæc
pompa referret.i. referre deberet
domum me nõ pallãta nec o teu
cri ego arguerim.i. reprehensos
velim vos nec fœdera.s. vestra
aut vobiscũ icta. nec dextras q̃s
iunximus auspicio.i. nec fidem
iure hospitalitatis mutuo datam
& acceptam. Ista sors.i. hę infortu
nium & misera conditio debita
erat nostrę senectę.s. ętati: hoc est
fataliter nobis pręscripta: quod
si mors immatura.i. precox & an̄
debitos annos veniens manebat
id est certe expectabat natum.i.
filium iuuabit.i. delectabit me-
ipsum ducẽtem teucros in latiũ:
cecidisse.i. oppetisse & hoc mili-
bus volscorum cęsis.i. occisis ab
eo: ante.i. priusq; caderet quin.i.
quinetiã o palla ego non digner
id est dignum censeam aut faciã
te alio funere.i. pompa funebri
q; sup. dignat̃ pius Aeneas: & q;
dignantur phryges magni.i. ma
gnifici aut in magnum imperiũ
vocati: & q; duces tyrrheni & q;
omnis exercitus tyrrhenum pro
tyrrhenorum: sup. dignant̃. Nã
ferunt scilicet tecum: magna tro
phea.i. spolia ab hostibus supe-
ratis aut in fugã versis detracta:
eorum scilicet quos tua dextera
dat ꝓ dedit læto.i. morti: tu quo
q;.i. etiam tu o turne stares nunc
immanis truncus.i. detruncato
capite aut aliȷs mẽbris in armis
scilicet tuis sicut in mezentiȷ tropheo visum est: si supp. par ætas
esset scilicet mihi & fuisset filio: & si idem robur esset ab annis.
id est si pallas non fuisset iunior quam vt tecum contenderet: &
si ego non essem senior. Sed quid. id est ad quid ego infœlix de-
moror. id est detineo teucros armis. id est ab armis. id est cur eos
non remitto. vt turnum cedant vadite o teucri & vos memores
referte regi scilicet vestro æneæ hæc mandata: tua dextera est
causa quod ego moror. id est sustineo vitam inuisam. id est mo-
lestam & odiosam mihi: pallante perempto. id est dicite regi
vestro. Euander dicit quod non amplius vellet viuere: nisi
dextera
dextera rua esset in causa: quam scilicet dextram: tu vides
debere & nato & patri turnum. id est necem turni. hic solus lo-
cus vacat. id est reliquus est tibi: & fortune: meritis. id est
merendi de euandro. id est dicite quod solummodo vnus est
bene de me merendi locus reliquus scilicet vt turnum occidat.
ego non quæro gaudia vitæ. id est voluptatem in viuendo
amplius: nec fas supple est me gaudia vitæ quærere pererempto
filio: sed quæro supple. id est desydero perferre scilicet nuncium
de nece turni: ad imos manes. id est ad inferos vbi sunt ma-
nes pallantis.

qualitate beneficij solatium
Non alio digner te funere palla.
Latenter hic æneæ ostenditur
pietas quæ in amici funus tanta
contulit vt pater amplius pręsta
re non posset. Tu quoq; nũc sta-
res immanis.t. in ar. Sicut isti du
ces de quibus hæc sunt trophea:
nam supra ait. Indutosq; iubet
truncos hostilibus armis ipsos
ferre duces. Esset par ętas: vł mea
vel filiȷ. Nam ad vtrumq; potest
referri. Teucros quid demoror
ar. Ab armis & hoc videtur dice-
re dimittendi sũt troiani: vt mor
te turni satisfiat doloribus meis
quod etiam hic posteriora signi
ficant. meritis vacat hic tibi so-
lus fortunæq; locus nihil est ali-
ud quod possit vel virtus tua vel
fortuna prestare (Nam his re-
bus victoria contingit) nisi vt
occiso turno & vindices filium
& patrem consoleris orbatum.
Sed nato.m.p. sub imos: ac si di
ceret hanc solam esse causam quę
eum cogat ad vitæ patientiam:
vt filio Turni nuncietur in-
teritus.

PIERIVS

a ¶Euandriq; domos & mœnia complet. Impressores pleriq;
librariȷ complet. vt sonorius esset, posuere. Antiqua tamen
omnia exemplaria, replet, legunt, vti etiam in vulgatis pri⁹
b codicibus habebatur. b ¶Quæ postq; matres succedere
tecto viderunt. In cod. aliquot antiquis, succedere muris, le-
gitur, In Mediceo & plerisq; aliȷs tectis numero multitidinis.
c ¶Procubuit super atq; hæret lachrymansq;, gemensq; pro-
cubuit, præterito tempore, non sine quorundam codicum
veterum testimonio scribi video. Roman⁹ tamen, procumbit, presenti tempore legit, quod pri⁹
in vulgatis etiam habebatur, placet vero, procumbit, quia subsequitur, atq; hæret. eodem tempo
d re, remq; ipsam actu esse, magis mouet. d ¶Et via vix tandem voci laxata. In Romano codice
e vocis, quod non ita placet. e ¶Nec vos arguerim teucri. In codicibus aliquot antiquis. argue
f rem, græcanica figiura legitur, nec tñ displicet. arguirim. f ¶Sors illa senectę debita erat no
g stræ. antiqua omnia exemplaria. ista legunt, vt olim etiam imprimi solitum. g ¶Cecidisse
iuuabit. In Ro. codice, iuuaret, eadem figura, qua arguerem superius dictum notabamus, qui p-
h pe pro iuuare poterit. h ¶Tyrrheniq; duces tyrrhenumq; exercitus omnis, quum ita legerẽt
vulgati omnes codices. quæ particula duplicata, putabam hunc quoq; versum ex iȷs esse, qui cõ-
munes scansionis regulas transgrediuntur. Poetis interdum lasciuire volentibus. Postea vero
quam veteres omnes codices, quos præ manibus habui, consentire in vnam eandemq; lectionẽ
animaduerti. Iam nonnullorum superstitione repudiata, legendum asseruerim, tyrrheniq; duces
i tyrrhenum exercitus omnis, absq; ea particula, q; uis ea desiderari videatur. i ¶Magna tro-
phea ferunt. In antiquis aliquot, trophæa, & in Romano, & aliquot aliȷs, ferant, quod luculenti⁹
k videtur. k ¶Esset par ætas & idem sit robur ab annis. Legendum. Et idem si robur, ex anti-
quiorum omnium codicum lectione. Quibus addam robor, vtraq; syllaba per o, scribi solitum
in antiquis aliquot codicibus. Neq; desunt veterum grammaticorum obseruationes, robor, in
eorum ordinem redigentium, quæ or, finiũt, vt marmor, æquor, & ita semper apud Sosipatrem
Carisium obseruaui, in codice litteris Lõgobardicis scripto. De hoc vero Quintilianus ait, ebur,
& robur, ita dicta, ac scripta, in summis auctoribus in o, litteram secundæ syllabæ transferunt
quidam, quia sit roboris, & eboris. Addit & alios fuisse, in quibus Antonius gnifo memoratur,
qui non solum robur ebur, murmur, verum etiam ex his robura, ebura, marmura, & scriberent,
& enuntiarent, quum tamen ipse litterarum citet affinitatem, ob quam ita robur roboris dica-
l mus, veluti etiam limes limitis. l ¶Turnum natoq;, patriq;, quam debere vides. Alias ex Vi
ctorino, gnato, legendum ostendimus g, littera pręposita, quod vocabulum fortunatianus tam
poeticum existimat, vt minime oratori adcommodatum putet. Huic vero scriptioni Carisium
subscripsisse loco hoc præcipue teste manifestum, ait enim ille, vbi de figuris. Prothesis est, quũ
primæ parti dictionis, aut littera adiȷcitur, aut syllaba, littera, vt turnũ, gnatoq;, patriq;, syllaba,
vt tetulit, toties apud catullum, cuius hoc loco versum, concitum retuli gradum. Carisius ex poe
mate de vere, quod desideramus, citat, vt illis etiam sit responsum, qui ferre gradum latine dici
negant.

SERVIVS.

SER. ¶Extulerat lu. Asinius Pollio
dicit vbiq; Vergi. in diei descr
ptione sermonẽ aliquem pone-
re aptum pꝛ̃sentibus reb⁹: vt hoc
loco: oc
ca

¶ Poe. Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem: referẽs opera atq; labores.

ASCENSIVS.

ASC. ¶Aurora inter. &c. Extulerat lu.
&c. Recitat quõ ꝑ inducias & pa
cem sequæstrã mãdata sint sepul
ture interfectoꝝ vtrinq; corpora
de qua

Iam pater æneas iam curuo in littore Tarcon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſq; ſuorum
Morte tulere patrũ: ſubiectiſq; ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlũ.
Ter circum accẽſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis: vlulatuſq; ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis: ſpargũtur & arma.
It cœlo clamorq; virum clangorq; tubarum
Hinc alii ſpolia occiſis direpta latinis.
Coniiciunt igni galeas enſeſq; decoros.
Frænaq; ferueteſq; rotas: pars munera nota.
Ipſorum clypeos: & non fœlicia tela
Multa boum circa mactantur corpora morti.
Setigeroſq; ſues: raptaſq; ex oĩbus agris
In flãmam iugulant pecudes: tum littore toto
Ardẽtes ſpectãt ſocios ſemuſtaq; ſeruãt
Buſta neq; auelli poſſunt: nox humida donec
a Inuertit cœlũ ſtellis ardentibus aptum.a
Nec minus & miſeri diuerſa in parte latini
Innumeras ſtruxere piras: & corpa partim
Multa virum terræ infodiũt: auectaq; partim
Finitimos tollũt in agros vrbiq; remittũt.
b Cætera cõfuſæq; ingentẽ cædis b aceruum
Nec numero nec honore cremãt: tũc vndiq; vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram.
Mœrentes altum cinerem: & confuſa ruebant
Oſſa foſſis: tepidoq; onerabant aggere terræ.

PIERIVS.

a ¶Stellis ardentibus aptum. Sunt codices aliquot antiqui, in quibus adſpiratum eſt huic vocabulo, haptum, nempe quia παρα το απτω dictum crediderint, atq; haptum ita incẽſum, aut inflammatum ſignificaret, vel ſi απο του απτομαι, quod coniungere, compaginare, & coaptare ſignificat, nihilominus adſpirationem admittere. Sed enim eam latini non vſq; quaq; recepere, vt omnibus iis adſpirent, quibus græci ſolẽt.
b ¶Ingentem cædis aceruum. In Romano codice legere eſt, ingentem ſtragis aceruom. In aliis, cædis.

☞ de qua re nihil extat Donati
ordo aũt eſt. Aurora extulerat in
terea .ſ. dũ hæc apud euandrũ fie
rent: mortalib⁹ miſeris. qa lucis
egẽtibus & cõſeruationis & ſuæ
virtuti ſi derelinquant pereũti-
bus lucẽ almã .i. altricẽ & cõſer-
uatricẽ vtrũq; vitę. referẽs opa .i.
exercitia atq; labores. pr̃ eneas &
tarcon .ſ. hetruſcorum rex cõſtitue-
re in littore curuo pyras .i. ſtrues
lignorum vt incedant in formam
ignis aſcẽdentis extructas: quiſ-
q; .i. quilibet tulere huc .i. ad has
pyras corpa ſuorum .ſ. amicorum no-
ſtrorũ neceſſariorum aut familiarum
more patrũ .i. ex vetere patrũ in-
ſtitutione & traditione & hoc igni
bus atris .i. funebribus aut fumo
ſis futuris ſubiectis .ſ. ſub pyras
cœlũ cõdit altum .i. alte & pfun
de in tenebras: caligine .ſ. fumi:
aut qa nõ niſi noctu incendebã-
tur pyre & ſup. teucri & hetruſci
atq; arcades cicti armis .ſ. gladiis
fulgẽtibus: decurrere .i. decurre-
runt ter circũ rogos .i. cõgeries li
gnorum: accẽſos: qa tunc rogi ſunt
cũ incenſi & luſtrauere .i. circuiie
runt more luſtrãtium in eqs ter
ignẽ funeris mœſtũ .i. mœſtitiã
afferentẽ. & dedere ore vlulat⁹ .i.
eiulatus lamẽtabiles & tell⁹ ſpar
gitur .i. cõſpargit lachrymis & ar
ma ſup. eorum ſpargũt lachrymis
Clamor virũ p virorum & clãgor
tubarum: it .i. diffundit cœlo .i. ad
cœlũ hinc .i. deinde alii cõiiciunt
igni .i. in ignẽ ſpolia direpta lati
nis occiſis arma dicit videlicet
galeas & enſes decoros & frena &
rotas .ſ. curruũ feruẽtes .i. feruide
actas pars .i. partim: aut alii ſup.
coniiciunt in ignẽ: munera nota
ipſorum .i. arma ipis occiſis nota &
chara qa viui illis oblectati erãt
videlicet clypeos .i. arma defen-
ſiua & tela nõ fœlicia .i. qbus in
fœliciter vſi erãt cũ nõ pſtraue-
rint ſed pſtrati ſint: Multa corpa
boũ mactant morti .i. deę moriẽ
tium circa .ſ. corpora vrenda aut
per circuitũ: & iugulant in flam
mam .ſ. piiciẽdos ſues ſetigeros.
id eſt apros: & pecudes raptas ex
oĩbus agris tũ .i. deinde: ipſi ſpe-
ctant .i. pſpectant toto litore .i. p
totũ littus: ſocios ardẽtes: & ſer-
uãt buſta ſemuſta .i. ad dimidiũ
exuſta (Buſtũ aũt dicit quaſi bñ
vſtum: & eſt vbi vſtorum cineres
quaſi in vrnã q ab vrẽdo quoq;
dicit cõdunt) neq; poſſunt auel-
li donec nox humida ĩuertit cœ-
lum apertũ .i. cõiunctũ ſtellis ar-
dentib⁹ .i. donec nox ĩgruit. Nec a
minus .i. & nihilominus miſeri
latini ſtruxere in diuerſa parte
innumeras pyras: & infodiunt
multa corpora virum .i. virorũ
partim terræ .i. in terram ſuper
quam iacebant & tollũt partim
corpora auecta in agros finiti- b
mos & remittunt ſup. partim: vr
bi .id eſt ad vrbem ſup. eorum qui
illic oriundi erant: nã cremãt cæ
tera ſcilicet corpora: & ingentem aceruum cædis .i. ſtragis cæſo-
rum confuſe .i. commixte: quia ignobilium & plebeiorum: nec
numero .i. & ſine numero .id eſt non numerando eorum corpora
☞ nec honore .i.

⁂ loco: quia funerũ & ſepultu
rarum res agitur dicit extulerat: nã
& efferre eſt ad ſepulturam ferre
item in quarto: quia eſt nauiga-
turus Aeneas & relicturus Dido
nem dicit. Thitoni crocreũ lin-
quens aurora cubile quod licet
ſuperfluũ ſit in multis tamen lo
cis inuenit. Miſeris .m. qui ſunt
ſubiecti tot caſibus Home. δειλοισι βροτοις .i. miſeris mortali
bus non timidis. Opera atq; la. Opus. Opera.
hoc opus & hæc opera tunc dici
mus qñ negociũ ipſum qd geri
tur ſignificamus: ſi aũt fœ. gene.
dixerim⁹ operas ipſas perſonas.
quæ aliqd faciunt ſignificamus
ſicut cuſtodia dicit quę cuſtodit
vt cernis cuſtodia qualis: nã vt
hi qui cuſtodiunt cuſtodia dicã
tur: vſurpatũ eſt: vnde male eſt
in vſu: cuſtodiæ audiunt. Cõſti Pyra.
tuere. P. Pyra eſt lignorum cõge Rogus.
ries. rogus cũ ardere cœperit di- Buſtum.
citur: buſtum vero iam exuſtum Sepeliendi diuerſitas.
vocatur. quẽ ordinẽ ſeruat poe-
ta dicens. Cõſtituere pyras. Item
ſubiectiſq; ignibus atris. Ter cir
cum accẽſos decurrere rogos. Itẽ
ſemuſtaſq; ſeruant. More tulere
pa. quia apud varias gẽtes diuer
ſa fuerunt genera ſepulturæ: in-
de eſt q alii obruuntur: alii exu-
runtur alii proprias remittuntur
ad patrias: alii per diem. vt nunc
iſti: alii per noctẽ vt ſupra Pallas
& perite has varietates Verg. po
ſuit: nãq; Heraclytus qui omnia
vult ex igne cõſtare dicit debere
in ignẽ corpora reſolui Thales
vero qui cõfirmat oĩa ex humo
re procreari dicit obruenda cor-
pora vt poſſint humore reſolui
ignib⁹ atris at qui ignes atri nõ
ſunt ſed epithetõ traxit de nego-
cio vt atris diceret: hoc eſt fune-
bribus: vt paulopoſt Mœſtum
funeris ignem .i. funebrem nam
mœſtus eſſe non põt ignis. Con
ditur inte .i. fumi obſcuritate cõ
pletur. Cuncti fulgẽtibus ar. fru
ſtra hoc epitheton notant critici
quaſi circum eũtes rogos alia ar
ma habere debuerunt Cincti: in
ſtructi. Decurrere. id eſt pro circa
rogos currere. Bene autem ait de
currere non decucurrere. Nã ver
ba quæ in præterito perfecto pri
mam ſyllabã geminant: vt cur-
ro cucurri: & tondeo totondi: cũ
compoſita fuerint geminare nõ
poſſunt: nam neq; decucurri. ne-
q; detotondi dicimus: exceptis
tantum duobus do & ſto. Clan-
gorq; tuba. ante enim mortui
ad tubam deducebantur: vnde
Perſius. Hic tuba candelæ: tan-
demq; beatulus alto Compoſi-
tus lecto. Hinc alii ſpolia occiſis
direpta latinis ſecundum ſuę gẽ
tis ritum: alii hoſtilia arma: alii
peremptorum cremabant. Fer-
uenteſq; rotas nimio ſcilicet cur
ſu: Alibi volat vi feruidus
axis: Horatius metaq; ferui-
dis euitata rotis. Non fœli-
cia tela quibus defendere nequiuerunt. Mactantur corpo-
ra morti .aut in morte: aut in morti ipſi deæ. Statius.
In ſcopulis mors ſæua ſedet. Lucanus. Ipſam voca-
⁂ tam. Quem

tam Quem petat e nobis mortē tibi coge fateri. Circa autē iō quia Homerus dicit in morte: Patrocli circa corpus extincti tam homines quam pecora imolabantur: & vno igne cremabāt: vn̄ ē in sexto Ossaq; lecta cado texit corinne⁹ aheno. Raptas rapti abdu ctas: nam post inducias rapere nō poterant: aut certe raptas ante: belli. s. tempore. Stellis ap. cōiūctum. Nec min⁹ ēt Inumeras: hoc loco multis reb⁹ ostendit imēsam cedem factā esse rutulorꝝ. Fini timos. t. ina. a. q. n. e. longinquo venerāt referri nō poterāt. Vrbi ꝗ. r. deeit vnicui ꝗ: & meminit antiquæ cōsuetudis nā an̄ etiā ho mies i ciuitate sepeliebāt: ꝗ postea: Duellio cōsule senat⁹ prohi buit: & legauit ne quis in vrbe sepeliretur: vnde imperatores & virgines vestæ quia legibus non tenerentur in ciuitate habent sepulchra deniq; etiam nocentes virgines vestæ licet viuæ ta-men

nec honore. i. & sine honore. i. sine odorib⁹ & insignib⁹. Agri vasti collucent rūc certatim. i. cum certamine vtriusq; partis: i- gnibus cerebris. Tertia lux. s. solis dimouerat cœlo vmbrā. s. ter- re gilidam. i. noctem humidam & frigidam cum supple ipsi mæ- rentes ruebant. i. diruebant altū cinerē & ossa cōfusa focis. i. vstri nis & onerabāt sup. ea aggere terrę tepido: qa ipsa erant tepida.

men intra vrbē in cāpo scelerato obruebantur Nec ho. quia nec numero: nam aliud verbum pendet ex altero. Confusa rue. Ora so. Aut quia dixit simul multos crematos: aut si ad honora- torum cadauera referas: vt supra diximus: confusa propter ani- malia simul concremata. Ruebant: de cineribus eruebant. Tepi- doq; onerabant aggere terræ: hyppalage hoc est ōssa tepida.

SERVIVS.

SER. ¶ Prædiuitis more greco epitheton incongruum hoc loco posuit. Et longe pars maxima lu. Valde hoc eit melius: quam ꝗ legatur & longi: Hic matres: quia scit hæc nomina ad aliqd ptinere non addidit deflebant: filios aut maritos, aut fratres. Iubent volunt exposcunt. Ingrauat: maiorem inuidiam concitat. Testatur testificat̄ etiā legatorum fidē qui cum eo fuerūt. Obūbrat: sub audi Turnū: tuetur defendit: & ē translatio ab arboribus, hoc autem dicit amor Reginę ad fauorem popularem plurimum proderat Turno. Meritis sustentat phama tro. quia multos occiderat: vt etiam ipse dicturus est. Ecce super: insuper ad cumulationem malorum. Mœsti: hoc sermone nihil eos egisse significat Magna diome. ab vr. legitur & magni. Nil dona neq; aurum. ordinem legationis exequitur dicens perfecta inaniter esse oia q̄ possent efficaces legati perficere auro p̄ce pmissione. Pacē Troiano ab rege petendū. sicut etiā supra
Petēdū. dixim⁹ cū per gerūdij modū aliqd dicimus p actm̄ elocutionem formem⁹ necesse est. Lucre. Aeternas qm̄ pœnas in morte timendū. Itē Sal. castra sine vulne
Introitū. re introitū: nā castra actūs plura lis est: q multis errorē facit: vt videatur esse ntūs. qa neutra triptota sunt: & filiis est ntūs actō. Rex ipse la. Qui aut consolari debuit aut defendēde reipu. aliud inire consiliū. Fatalē æneā manifesto numine ferri: mō pniciosum oibus æneā. Manifesto numi. i. manifesto deorꝝ indicio ad Italiam venisse, numinū ira testat̄: quam cognoscim⁹ tātorꝝ cæde sociorꝝ. Alta inter limina cogit: q̄rit̄ cur ad priuatam domū cōuocetur senatus: qui nō nisi ad publica & augurato cōdita loca conuenire consueuit: sed scimus domū latini augurato cōditā & eandem tam templum fuisse ꝗ curiā nā- ꝗ in superioribus legimus tectū augustum. i. augurio cōditū: inde paulo post. Hinc sceptra accipere & prios attollere fasces. Regibus omen erat: hoc illis curia templum. Merito ergo ad domū regis quasi ad publicum locum conuocatur senatus: nam ait in vij. Tali intus templo diuum patriasq; latinus sede sedens idcirco etiam i palatij atrio: quod augurato conditum est apud maiores

Iamvero in tectis prædiuitis vrbe latini
a Præcipuus fragor: & lōge[a] pars maxima luctus.
Hic matres miseræq; nurus: hic chara sororum
Pectora mœrentū: puerię parentibus orbi
Dirū execrant̄ bellū Turniq; himenæos:
Ipsum armis: ipsumq; iubent decernere ferro:
Qui regnū Italiæ: & primos sibi poscat honores
b Ingrauat hæc[b] sæuus Drances: solumq; vocari
c Testatur: solū posci in certamina[c] Turnū.
Multa simul cōtra variis snīa dictis
Pro Turno: & magnū Reginæ nomē obumbrat.
Multa virū meritis sustētat phama trophæis.
d Hos inter motus medio flagrāte[d] tumultu:
e Ecce super mœsti magna[e] Diomedis ab vrbe
Legati responsa ferūt: nihil omnibus actum
Tantorū impensis operū: nil donaq; aurum:
Nec magnas valuisse preces: alia arma latinis
f Quærenda: aut pacē Troiano ab rege petendū.[f]
Deficit ingenti luctu Rex ipse latinus.
g Fatalem Aeneam[g] manifesto numine ferri
Admonet ira deum: tumuliq; ante ora recentes.
Ergo consilium magnum: primosq; suorum
h Imperio accitos alta intra limina[h] cogit:
Olli conuenere: fluuntq; ad regia plenis
i Tecta viis: sedet in mediis Rex maximus[i] æuo:
Et primus scæptris haud læta fronte latinus
Atq; hic legatos ætola ex vrbe remissos
Quæ referant fari iubet: & responsa reposcit
Ordine cuncta suo: tum facta silentia linguis:
Et Venulus dicto parens ita farier insit.

ASCENSIVS.

¶ Iamvero in tectis &c. Descri- ASC.
bit in statum domus latini in q̄ variç de bello habitç sunt sentētiç: aliis Turnum accusantibus: aliis propter amatam Reginam protegentibus: docetq; aduentū legatorum quos ad Diomedem qui turpitudinem cōiugis suç fugiens in Apuliā pfugerat latinus diffidens iā armis & auspitiis Turni legauerat: docetq; ad responsa per eos recitanda varie concursum. Circa quam rem sunt vba Donati. Ecce: sup mœ- Dona.
sti. Ecce inopinatū pronunciat malum hæc dictio & graue satis ac vehemens. Neq; aurū. qđ quidem etiam qui nullo odio commoti sunt: in præliū excitat & ad iniurias vt probauit in Pygmalione & i Polimnestore Alta ad limina interiorē partem domus intelligit & nō curiā quā descripserat i qua de rebus letis agebatur. Olli cōuenere: ostēdit quam cupide propter magnitudinē periculi oēs cōcurrerent. Hæc ille.
¶ Ordo est. Iā vero. i. iam ad ve- Ordo.
rum aut p̄cipue ingens fragor. i. cōcrepitus obstrepentiū & murmurantiū: erat sup. in tectis appositorie: vrbe latini p̄diuitis. i. habentis latā familiā vn̄ ingens oriebatur fragor: nō est ergo impertinēs vt Seruius vult epitheton: qa alterū pēdet ex altero iō em̄ ingēs erat fragor: & lōge maxima pars luctus erat in tectis & vrbe latini: qa prædiuitis. i. p̄ter cæteros diuitis & latā familiā & multos ciues habētis: Nā mr̄es q̄ liberos lugebant & misere nurus q̄ maritos ac spōsos lugebāt & chara pectora sororꝝ merētū. i. merētiū ppter necē fratrū & pueri orbi parētibus: execrant̄. i. cū execratione detestātur hic bellū dirū. i. cū deorꝝ ira acceptum: & hymeneos. i. auspicia nuptialia: Turni & iubent. i. volūt & exposcunt aut cēsent: ipsum Turnū. s. decernere sup. debere armis & ipsum decernere ferro: ipsum inquam qui poscat sibi regnū Italiæ & primos. id est regales honores Drances scilicet hostis ipsius Turni & ideo sæuus ingrauat. id est in malum Turni augmentat & grauiora hoc est maioris momenti facit hæc: & testat̄. id est affirmat ex legatione solū Turnum scilicet vocari. id est p uocari ab ænea in singulare certamen: & solum Turnum posci scilicet ab Aenea in certamina: Simul. i.

☞ Simul .i. pariforma: multa sn̄ia varijs dictis pro Turno contra .s. Dranceē facit & magnū nomen .i. magna auctoritas: amatę scilicet reginę obūbrat .i. q̄si vmbra sua ꝓtegit Turnū: & multa phama sustetat .i. cōtra aduersarios & deprimētes stantē ꝓtegit virū .s. Turnū: tropheis: meritis .i. claris facinoribus per quæ trophea figere meruerat: Ecce .q.d. de repente & ꝑter spē: legati mœsti: ferunt .i. afferunt a magna vrbe Diomedis quam .s. in Apulia cōstruxerat: super .i. insuper: hoc est medio tumultu flagrāte .i. ardente inter hos motus .s. in vrbe cōcitatos: ferunt aūt responsa .s. nihil actū sup. esse: oībus impensis tantoꝝ operꝝ .i. tam sumptuose legationis. dona nihil valuisse nec aurū valuisse: nec magnas ꝑces valuisse .s. apud Diomedē cōtra Aeneā: & alia arma q̄renda sup. esse latinis: aut (vt Serui⁹ legit) petendū supp. esse .i. petere oportere: pacem ab rege Troiano: quia nō dicit arma quærendum sed quærēda: credo cōsimiliter per gerundiuū nomē dicat: pacē petēdam vt sit: & ferunt pacem petendā sup. esse a rege Troiano .s. Aenea. Ipse Rex latinus: deficit .s. viribus & quasi exanimus decidit: ingenti luctu .i. præ dolore: ira deum .i. deoꝝ: hoc est pugna infœlix q̄ dijs iratis videtur cōmissa: admonet Aeneā fatalem .i. fatis cōcessum: ferri .i. duci ad regnū italiæ: manifesto numine .i. nutu deoꝝ id manifeste indicāte: & tumuli .s. occisoꝝ recentes ante ora sup. id admonēt. Ergo quia .s. ita persuasum habet cogit magnū cōciliū .i. cōuocatorum cœtū. & primos suoꝝ .i. primores & ꝓceres: accitos .i. aduocatos: imperio .i. mādato regio. intra alta limina .s. regię dom⁹ Olli .i. oēs illi qui vocati erāt cōuenere .i. cōparuerūt: & fluunt .i. cōfluunt: hoc est celeriter accurrūt vijs plenis .i. opplēdo vias ad tecta regia. rex .s. latinus: maxim⁹ æuo .i. annosissimus & primus sceptris .i. intra sceptra tenentes: aut sedet primus in medijs: vt .s. oēs audire posset: sup. cū sceptris .i. insigni regio: fronte haud lęta ❧ id est mœsta & tristi. Atq; iubet hic .i. hoc loco & tēpore .i. cū sic sederet legatos remissos .s. a Diomede: ex vrbe Aetola .i. quam Aetoli hoc est ex Aetolia profecti cōstruxerant in Apulia. fari q̄ referant .i. reportēt a Diomede & reposcit .i. exigit respōsa .s. Diomedis cuncta suo ordine .i. vt cuncta recitentur suo ordine: tū .i. deinde silentia facta sunt linguis: & venulus .s. princeps legationis parens .i. obediens: dicto .i. mandato regio: infit .i. incipit: fari ita .i. ad insequentē modum.

PIERIVS.

a ¶ Et longe pars maxima luctus. In Ro. codice, longí, habet̄, quippe luctus, quam lectionem improbat Seruius, quē bona inde librarioꝝ pars secuta est. b ¶ Ingrauat & sæuus drances. Ex codi. antiquis, ingrauat hæc, oīno legendum, & si placeat, sæuos, ex Romano. c ¶ Solum posci in certamina turnum. Quāuis posci in certamina. Vetera aliquot habeāt exēplaria, minime tamen displicet, quod in antiquissimis aliq̄t legitur, in certamine. Aeneā quippe iam paratum in campo opperiri, vt turnus in duellum icto fœdere descendat. Nā qđ alibi, solumq;, duci, quippe Aeneæ vocari turnum legit̄, nequaq̄ placet. d ¶ Hos inter motus medio flagrāte tumultu. Vetera oīa, quæ versamus exemplaria: medio inflagrante, legunt, vti prius imprimi cœptum fuerat. e ¶ Ecce super mœsti magni diomedis ab vrbe legati responsa ferunt. Et magni, & magna, legi Seruius attestatur, idq; impressores in diuersum, egit magni vero Diomedis, legitur in Oblō. cod. sed in Romano & aliquot alijs vetustate ipsa venerabilibus cod. magna, habetur, & meo quidem iudicio magnificentius videtur legatos, venisse ab vrbe magna, quod ipsius etiam diomedis amplitudinem ostēdit, & eius opes. Magnus vero esse posset diomedes rebus gestis, & præclaro noīe, exiguis tamē opibus. Sed si dominus magnæ vrbis sit, dubio procul etiam potentem esse confitendū. f ¶ Aut pacem troiano ab rege petendum. Librarij porro oēs chalcographi Seruij grāmatici auctoritatē secuti, petendū, figura gerundij scribendū curauere, vt pœnas in morte timendū, apud lucretiū, & castra introitum, apud Sal. Cæterū codex Ro. ant. & alter peruetus in vaticana bibliotheca repositus, & pleriq; alij minime cōtemnēdi, legūt, pacē troiano a rege petendā, figura participij. Sed vtrū ex his magis placeat, nō laboro. g ¶ Fatalē æneā manifesto numine ferri, admonet ira deū. Seruius, fatalē, loco, hoc, oīb⁹ perniciosum significare dicit. Sed cur nō obsecro poti⁹ exponamus, fatis certo aduectū. Argumētoq; esse, nos dū æneę resistimus, grauē deoꝝ iram cōcitasse. Tot mortaliū strages immissas, pugnariq; a nobis infœliciter manifestū, qa cōtra deorum impia arma sumpserimus, mihi em̄ religio est, ęneā tā inhonesto epitheto notatū asseuerare. h ¶ Alta intra limina cogi. Intra limina, passim legit̄, idq; & Seruio, & alijs negotiū facessit. Cæterum in ant. cod. Ro. intra mœnia, legit̄, vt adlusio sit ad veterū mores, q vicatim habitabāt. Nō tn̄ displicet, limina, neq; ea q̄ sup hoc Seruius cōminiscit̄. i ¶ Sedet in medijs rex maximus æuo & primus sceptris haud læta fronte latinus. In antiqs oībus exēpla. legere est, & maxumus æuo & primus sceptris, & ita recte in antiquioribus erat editionibus priorum impressorum.

❧ maiores cōsulebat̄ senatus: vbi etiā arietes immolabantur qđ i septimo diximus⁹ Ver. ad latini trāstulit domū. Multi dicūt perite Ver. fecisse nec tp̄s nec curię loco cōmemorationē: sed tm̄ dixisse intra tecta regia: vt ostenderet cōsiliū qđ innitur nō esse cōplendū: quia nec rite est inchoatum: Ea em̄ q̄ dicet Latinus effectu carebunt. Olli secundū Enni. Fluunt: festināter incedūt. Et primus scæptris primus inter scæptriferos: nā apud maiores oēs duces: cū scæptris ingrediebant̄ curiā: postea cœperunt tm̄ ex cōsulibus & signū erat eos cōsules fuisse. Aetola ex vrbe remissos quā cōdiderunt hi qui de Aetolia venerunt græcię prouincia: vnde Diomedes habuit socios de tribus eius ciuitatibus quas habet Aetolia Pleuron: Ollenō Calidon. Sic ergo Aetola dixit ex vrbe vt & tandem euboicis cumarum allabitur oris. Et responsa reposcit: mire ait reposcit Ante enim rex solet a legatis vniuersa cognoscere: & sic eos præsente populo iterum omnia iubere narrare vnde est: Ordine cuncta suo: nam nihil licet prætermittere vnde & superflua narrari consueuerunt.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Vidi. In hac parte recitat̄ missio Diomedis quā oratoribus latini dederat: & in qua mira cōtinetur Aeneæ laus vtpote quæ ab eo qui quondam hostis erat fiat id em̄ gloriosum esse significauit Dido in primo dicēs: Ipse hostis teucros insigni laude ferebat. (Venus.) De qua re cum tot⁹ desyderetur Donatus. (Dona. tio.) Ordo est. O ciues nos videmus Diomedem aut diomede secundum grēcam declinationem vt Seruius docet & castra argiua .i. castella ab arguis in Italia cōstituta atq; nos emensi iter superauim⁹ omnes casus scilicet itineris .i. perfecimus legationē nostram: & contigimus manum scilicet Diomedis (Dio.) qua. id est per quam tellus ilia. id est regio iliaca concidit. id est desolata est & ruinam fecit ilium: nam ip̄e diomedes cum vlysse palladium sustulit: eundemq; Aeneas fortissimum appellauit dicens in primo. O danaū fortissime gentis tide &c. Ille scilicet diomedes ad quem legati sumus: victor .i. vo ☞ ti compos:

a ¶ Vidimus o ciues Diomedē argiuaq; castra:
Atq; iter emensi casus superauimus omnes:
Contigimusq; manum: qua concidit ilia tellus.
Ille vrbē Argiripā patriæ cognomine gentis
b Victor Gargani condebat Iapygis agris.[b]
c Postq̄ introgressi: [c] & coram data copia fandi
Munera præferimus: nomē patriāq; docemus.
Qui bellū intulerit: quæ causa attraxerit arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore.
¶ O fortunatæ gentes: saturnia regna:
Antiqui ausonii: quæ vos fortuna quietos
Sollicitat: suadet ꝓ ignota lacessere bella?
d Quicūq; Iliacos ferro violauimus [d] agros:
Mitto ea quæ muris bellādo exhausta sub altis:
e Quos simois ꝑmat [e] ille viros: infanda per orbē

SERVIVS.

¶ Vidimus o ci. dio. aut diomedem legendū: vt sit latinus accusatiuus & admittitur ellipsis: vt multū ille & terris iactat⁹ & alto aut si græcū actm̄ facere voluerimus Diomede legat̄ vt possit fieri synalipha: vt Euryale infœlix qua te regione reliq: si aūt Diomedē dixerimus: nec latinū est nec græcū: aliter nec versus cōsistit. Nunq; em̄ ellipsis fit per n litterā. Tamen melius est vt diomede legat̄: vt sit græcus accusatiuus. Noīa enim græca in es exeuntia: quæ genitiuum in eos mittunt per plenā elocutionem cum eundē casum per synęresim in us miserint actm̄ & in e mittant necesse est: ideo qa cū naturam suā seruāt accusatiuū in vocalem mittunt nō in cōsonantē & debet synęresis plenitudinis seruare rationem vt ecce ὁ διομήδης plena declinatio est τοῦ διομήδεος τῷ διομήδει τὸν διομήδεα: per synęresim autem facit τοῦ διομήδους τῷ διομήδει τὸν διομήδη. Ergo hic ❧ accusatiuus SER.

Supplicia:&sceleru[m] pœnas expendim[us] omnes:
Vel priamo miseranda man[us]:scit triste mineruæ
Sydus:&euboicæ cautes:vltorq[ue] Caphareus.

PIERIVS

a ¶Vidimus o ciues diomeden argiuaq[ue] castra.qui videbant. diomeden, vltimam producere, diomedem, latino declinatu scribendum procurarunt, vt collisioni locus esset. sed em obseruaui ego in antiquis codicibus plerisq[ue] diomede, legi, græco declinatu, [illegible] quam lectionem seruius etiam agnoscit. b ¶Gargani condebat Iapygis agris. In antiquis aliquot codicibus, aruis, legitur, quod vero seruius iapygiam ab iapydia distinguit, quid alij tradant auctores ostendimus eo versu, Et iapydis arua timaui, huc addemus iapygiam ex strabone, vocatam esse ab iapyge dædali filio, quē de cretēsi muliere susceperat c ¶Post quam introgressi &coram data copia fandi. In Ro. codice legere est, postq[ue] congressi, sed, introgressi, quod agnoscitur a peritis, magis placet. d ¶Ferro violauimus agros. In Romano codice, populauimus, legitur, sed cur, violauimus. sit legendum, non leuem Seruius rationem affert, populauim[us] vero forte sumptum ex paraphrasi. e ¶Quos simois premit ille viros. Romanus codex, atq[ue] etiam Oblongus, & Mediceus, & aliquot alij, premat, legunt, elocutionis modo nō inuenusto, & ita prius in vulgatis exemplaribus habebatur.

✤accusatiuus iō in e exit non in en:quia cum integrum est hoc nomē in eos exit &crescit ei[us] genitiuus. Si ei [illegible] sit nominatiu[us] accusatiuū: i en mittit nec habet s in genitiuo vt [illegible] : a nam Diomedes ideo in genitiuo os habet: quia cum integrum est: [illegible] facit &habet s cō sonantem. Cas[us] omnes: itineris s. & bene vulitatem singularum b rerum generalitate vitauit ne diceret flumina latrones. Qua concidit ilia tel. [illegible] dixit,p vrbs Ilia: nam terra non concidit: sed ciuitas. Argiripā: Diomedes fuit de ciuitate quæ argo c sippon dicitur de qua Home. [illegible]. Hora. aptum dicet equis argos. Hic in apulia cō d didit ciuitatem: quā patriæ suæ nomine appellauit &argosippō dixit quod nomen postea vetu e state corruptum est: & factum ē vt ciuitas argirippa diceretur: q[uo]d rurs[us] corruptum arpos fecit Gargani condebat ia. ar. iapygia ps (Iapygia. Gargan[us]) est apuliæ in qua est mons garganus: qui per calabriam vsq[ue] ad adriaticum tenditur pelagus. Luca. Apulus adriacas exit garganus in vndas. Gargani autem iapygis figura est pro gargani iapygij: &hęc iapigia apulia: a q̄ &iapyx ventus noīatus est nā ia (Iapydia.) pydia venetiæ regio ē ab oppido dctā vn̄ ē. Tū sciat aerias alpes & norica si qs: Castella in tumulis &iapydis arma timaui. O fortunatæ gentes quæ habitatis regna saturnia. i. o viri semp pace gaudentes. Nam legim[us] Aureaq[ue] vt phibent illo sub rege fuerūt Sæcula: & bn̄ hoc laudat: quod eis psuadere desyderat. Antiqui au (Ausones) sonij: qui primi italiam tenuerunt ausones dicti sūt. Quietos: quibus est amor pacis a maiorib[us] tradit[us], ppter regnū. Saturni ignota lacessere bella. s. Troianorū: nō oīa generaliter bella. Nā legimus Captiui pendent currus curuæq[ue] secures. Suadet: vobis sub audi: nā vos a superioribus nō pōt subaudiri quia nō te sed tibi dicimus suadeo: violauimus: Quasi sacra: Nā violare de reb[us] religiosis dicimus: & ingenti arte dicit ne aut victoriā suam sileat: aut nō pcedendo cōtra eos quos vicit confiteaf ignauiā dicens nō esse cōtra eos pugnandum quos vincere perniciosissimū est. Quos simois pmat ille viros. i. toto orbe celebris: alibi. Vbi tot simois correpta sub vndis Scuta virū galeasq[ue] & fortia corpora voluit. Scelerū pœnas expēdimus oēs: Luimus oēs pœnas q̄ sunt statutæ sceleribus. Alij sceleris ois legunt: nam oēs ad græcos nō pōt referri: quia nō oēs pertulere supplicia. Vel Priamo: miseranda manus: etiā Priamo: vt Carmina vel cœlo possunt deducere lunam. Est aūt Pacuuij: qui ait si Priamus adesset: &ipse eius cōmiseresceret. Scit triste mineruæ sydus fabula hoc habet propter (Cassandræ stuprum.) Cassandræ stuprum græcis iratam esse mineruā: vel q[uod] eis victores sacrificare noluerūt per superbiā: vn̄ eos redeūtes grauissima tēpestate fatigatos per diuersa dispersit. Hora. cū Pallas vsto vertit irā ab Ilio. Reuera aūt cōstat græcos tēpestate laborasse æquinoctio vernali: qn̄ manubiæ mineruales. i. flumina tempestates grauissimas cōmouent: vn̄ perite dicēdo sydus vtrūq[ue] cōplexus est: nā sydus & tēpestatē significat & reuera sydus: hæc aūt numina q̄ inter sydera nō videmus: licet sua signa ppria nō habeant cū alijs potestate sunt permixta: vt Ophiulcus ipe est Aesculapi[us] ✤gemini

✤ti compos: cō debat in agris gargani. s. montis: iapygis pro iapygij hoc est ab iapygia quæ ē apulia in mare adriaticum: protendentis: vrbem argiripam cognomine. id est cognomēto gentis patriæ. s. ab Argosippo ciuitate quæ postea Argiripa denominata dicif ab equis hypolitu: & vtrūq[ue] nomen formatum ab argos &hyppos quod est equus & equa. Fuit autem triplex argos thessalicum achaicū in peloponnesso &etholicum vnde pri[us] dixit argiuaq[ue] castra: Iapyx autem fuit filius Dedali a quo plurima pars Apulię iapygia dicta est. Postq[ue] nos introgressi sup. sum[us] &copia. id est facultas fandi coram. id est in pręsentia eius data sup. est nobis. nos præferim[us] munera: &docemus nomē. i. nobilitatem &genus nostrum &patriā &docemus qui. s. vir itulerit nobis bellum: quia antiquus ipsius hostis Aeneas. &quę causa attraxerit sup. nos arpos. vbi. s. ipe erat in apulia: Ille auditis. s. nobis reddidit hæc ore placido. id est benigno: o gentes fortunatæ: regna saturnia. i. in qb[us] saturn[us] olim regnauit cum iano & aurea condidit secula. Ausonij antiq q. s. primi Italiam tenuistis: quæ i. qualis. q. d. nimirū inimica fortuna sollicitat vos & suadet sup. vobis lacessere. i. prouocare: bella ignota. i. incognita quæ si neueritis longe fugeritis: quia nos quidē victores sum[us] sed nos omnes quicūq[ue] violauim[us] ferro. i. deuastauim[us] agros iliacos. id est Troianos expēdim[us]. i. psoluim[us] &luim[us] per orbē. i. pvarias partes mūdi: supplicia ifāda. i. q̄ effari nequeā p̄ magnitudie aut q̄ affāda nō sūt p̄ turpitudine: & expēdimus penas scelerū. i. de celeribus in Troianos cōmissis: existētes ma[us]. i. multitudo armata: miseranda vel. id est etiam Priamo. mitto. i. pretermitto &dicere nolo ea quæ exhausta. id est transacta sunt bellando sub altis muris. s. Troię: hoc est quot strages de nobis illic edite sint quamuis fuerimus victores: & mitto. i. omitto dicere: quos viros Simois ille. s. notissim[us] fluui[us] troię: premat. s. obrutos aquis. i. immersos contineat. q. d. plurimi succubuerunt prius quam vinceremus & victores omnes infanda supplicia expendimus. Sydus. id est aut constellatio seu tempestas verna cui minerua domiatur: aut aries sydus minerue quia ei addicitur: triste. id est inimicum & tristiciam afferens sit supple quales pœnas dedimus: vt in primo dictum est de Aiace Olei filio: &cautes euboice. i. quæ sunt in euboea: hoc est caphareus vltor. s. iniurię minerue illatę aut nauplio propter mortē Palamedis vt in secūdo dictū est: scit aut sciūt quas pœnas dedimus: quia plurimi illic naufragium passi sunt & alij in diuersa exilia acti.

✤gemini apollinis & herculis esse dicunf sic Mineruæ aries eē dignoscif. vltorq[ue] caphareus: [illegible] est cautes euboicæ. Nā euboea insula est: in qua mons est Caphareus circa quē græci periere naufragio. vltor aūt ideo dixit: qa nauplius Palamedis pater (Caphareus.) dolens filiū suū factione interemptū: vt in secundo memorauimus cū viderei græcos tēpestate laborare montem Caphareum ascendit eleuata facula signum dedit vicini portus: qua re decepti græci inter asperrimos scopulos naufragium pertulerunt.

SERVIVS.

(ESR. Atridæ. Menela[us] Agame. thyestes. ægisth[us].) ¶Atrides prothei menela[us]. Agamennon & Menelaus vno quidem fataliter fuerant supplicio destinati: Nam Atreus & Thyestes fratres fuerunt in se inuicem sæui adeo vt Thyestes cum Europa fratris vxore concumberet quo facto dolens Atreus liberos proprios ei epulandos apposuit. Sed cum Thyestes post cognitum facinus requireret vltionem a dijs: ei Apollo respondit posse alio scelere illius facinoris vindicem nasci scilicet si cū pelopeia filia sua cōcūberet: ✤quo

a Militia ex illa diuersum ad littus abacti[a]:
Atrides protei Menelaus adusq[ue] columnas
Exulat ætneos vidit cyclopas Vlysses:
Regna neoptolemi referam versosq[ue] pœnates
b Idomenei?lybicove[b] habitantes littore Locros:
Ipse mycenæus magnorum ductor achiuum
Cōiugis infandū prima intra limina dextra
c Oppetiit: deuicta Asia subsedit[c] adulter.

ASCENSIVS.

(ASC.) ¶Militia ex illa diuersum ad littus abacti: Atrides prothei &c. Prosequif reliquam partem responsionis Diomedis qua recitat pœnas quas ipsi græci dederint. vnde Donat[us]. Munera quæ (DONA) patrijs qui auxilium nō dat: dat consilium. Hic pietate prior: vt facile sit impetrare pacem. Hoc ille. Ordo autem est. Nos abacti (Ordo.) sumus ad diuersum littus scilicet longe a patria nostra: ex illa militia scilicet infausta quam gessimus apud Troiam: Menelaus atrides. id est. Atrei fili[us] ha ✤bitus

e Inuidisse deos:patriis vt redditus oris[d]:
Coniugium optatū:& pulchrā Calydona viderē.
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
e Et socii amissi[e] petierunt æthera pennis:
Fluminibusq; vagantur aues (heu dira meorum
Supplicia) & scopulos lachrymosis vocib9 iplent.
f Hæc adeo ex illo mihi iam speranda[f] fuerunt
Tempore:cū ferro cœlestia corpora demēs
Appetii:& veneris violaui vulnere dextrā.
Ne vero:ne me ad tales impellite pugnas:
g Nec mihi cū Teucris vllum post eruta[g] bellū
Pergama:nec veterum memini:lætor ve malorū
h Munera q̄ patriis ad me portastis[h] ab oris
Vertite ad Aeneam:stetimus tela aspera contra:
Cōtulimusq; manus:experto credite:quantus
In clipeum assurgat:quo turbine torqueat hastā:
i Si duo[i] præterea tales Idea tulisset
Terra viros:vltro Inachias venisset ad vrbes
Dardanus:& versis lugeret Græcia fatis:
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ
k Hectoris Aeneæq; manu:victoria Graium[k]
Hæsit:& in decimum vestigia rettulit annum.
Ambo animis:ambo insignes p̄stantibus armis:
Hic pietate prior:coeant in fœdera dextræ
Qua datur:ast animis cōcurrant arma cauete
l ¶Et responsa simul quæ sint Rex optime Regū[l]
Audisti:& quæ sit magno sententia bello.

PIERIVS.

a ¶Militia ex illa diuersum ad littus adacti. Antiqua oīa, quæ versamus exemplaria, abacti, legunt. Vt antiquiores etiā habent impressiones. Ordo enim est, abacti ex illa militia ad di
b uersum litus. b ¶Libycove habitantes litore locros. Vetera omnia, quę legimus exemplaria, libycone, legunt, per in
c terrogatiuam particulam, non per disiunctiuam. c ¶Deuicta asia subsedit adulter. Ita prorsus est in impressis codicibus, & aliquot veteribus. Longe vero aliter in antiquissimo codice Vaticano, vbi est, deuictam asiam possedit adulter. Sed enim, possedit, ex paraphrasi, cōtextui est insertum. Subsidere enim, ex insidijs occupare significat, vel dolo possidere, vt, subsidere regnum chalcidos euboicæ, apud lucanum. Præterea Arusianus Messus inter elocutionum exempla, sub sedit, agnoscit, & accusatiuo casui recte iungi dicit, vt subsedit illam rem. Locumq; hunc Virgilianum citat, deuictā asiā subsedit adulter. Qd' v̄o alio significato, deuicta asia subsedit Seruius magis approbare videtur, hoc est reliquus fuit in insidijs. Non negat idem Arusianus vtrumq; eleganter dici, & vtraq; figura vsum esse Virgilium, galeaq; ima subsedit acestes, hoc est relictus est. Ita posteaquam Agamennō bellum difficillimum cōfecerat, subsedit adulter, qui eū interficeret.
d ¶Patris vt redditus oris. In dictione, oris, antiqua variāt exēplaria. In Oblongo enim, oris. In Romano in Mediceo, & aliquot alijs, aris. Nonnulli codices ipsi quoq; admodum vete
e res, argis, habent, de se enim loquitur diomedes. e ¶Et socij amissi petierunt æthera pennis. In aliquot antiquis codicibus, admissis pennis, legi. Vtroq; vero mō Seruius nō negat inueniri. Sed amissi, oino est ī pbatioribus, pinnis vero in
f Ro. de more suo. In Med. allisi, est quod alij viderint. f ¶Ex illo mihi iam speranda fuerunt. In nonnullis codi. antiquis,
✻ superanda,

bitus q̄uis nō sit: exultat ad usq;.i. vsq; ad colūnas pthei: id ē ad pharō ac fines Aegypti: quo Iouis voluntate ne ab Aegysto occideretur puenit: Vlysses vidit cyclopas etneos: id est in ethna Siciliç monte habitantes vbi a poliphemo cyclope intercepus erat vt i tertio visum est. Vultis supple aut ad qd referam regna. Neoptolemi scilicet Pyrrhi ab Oreste occisi: & pœnates: id ē deos domesticos Idomenei Regis Cretensium versos.i. euersos ipo pulso: ve pro vel: locros socios Aiacis Olei.s. ozolos: habitātes sup. in littore lybico.s. iuxta pentapolim.q.d. frustra de ijs dicam cum maiora sint dicenda. Nam ipse Myceneus.s. dominus ductor magnorū achiuum p achiuorum.s. Agamemnō: oppetijt.s. terram.i. occisus est: dextra coniugis.s. Clytennestre: infandum i. quæ res infanda est itra prima limina.i. cum primum domum suam igrederetur adulter.s. egysthus subsedit.i. remansit inhabitans: Asia quia. Troia deuicta q.d. Asiam potuit vicere sed nō adulterum pellere. Et vultis supple vt referā deos inuidisse sup. mihi.i. noluisse quasi per inuidiā: vt ego redditus oris patrijs viderem coniugium optatum.i. castum cum prisca cōiuge: & Calidona scilicet ciuitatem meam: pulchrā.i. impollutam adulterio coniugis.q.d. frustra id fieri cum notorium sit multo aliter euenisse: quia pter adulterium coniugis auditū coactus erat patriam suā fugere & alienas terras petere. Nunc etiā.i. insuper portenta sequuntur.i. persequuntur me visu.i. visione & mōstro horribili: & socij amissi.i. quos amisi: petierunt ęthera pennis.i. auolauerunt in aues quæ diomedeç dicunt: mutati: sed vt Seruius dicit post mortē Diomedis de quibus dicit Landinus sic Aristoteles in libro de mirabiliū auditu ait Diomedē ab Aenea occisum & loca in qbus imperauerat occupata. Interfecto illi honores diuini in insula ab eo Diomedea appellata: & templū cōstitutum est: eius aūt socij in aues cōuersi insulam illā incolūt Diomedeçq; a Latinis: a Græcis erodij vocantur: Græcis illuc adnauigantibus læte applaudūnt cæteros omnes infestant. Sunt qui dicāt hoc idcirco ita fictum esse q magna celeritate nauigantes Pyraticam exercebant: & solis græcis parcebant. Theodontius autem author est: illas singulis annis aquam rostris in templum illud inferre: & sic lustrare: Solinus vero scribit has aues nusquam alibi nisi in insula Diomedea apparere: quę e regione Campaniç est. Formam autem ijs eandem: quæ fulicis esse: colorē candidū igneos oculos: rostra dentata: ac gregatim volitare duobus ducibus altero qui a fronte agmen ducat altero

Diomedes & aues eius.

✻ quo facto natus est. Aegysth9 fatalis in atrei gemiam prolem sed Iuppiter Menelai fata miseratus est propter Helenæ iugale consortium & eum p diuersa errare maluit: quā ægysti manibus interire: hic errans ad ęgyptum vsq; peruenit vbi Proteus deus marinus regnauerat: cui rapta aliquando a Theseo Helena dicitur commendata: vnde quidam dicunt quod ad eam quærēdam Menelaus ægyptum profectus sit post bella troiana. quidā volunt non esse a Paride raptā Helenam sed aliam causam belli fuisse Troiani illam.s. quod Herculem quærentem Hylam suscipere noluerunt. Qui autem volūt eam raptam a Paride hoc dicunt quod recepta a Proteo p Theseum ad Menelaum transitum fecerit: & sic eam Paris rapuerit: secundum quod vt supra diximus Menelaus ad ęgyptum Iouis voluntate peruenit videlicet ne ab ægysto posset interimi Quod autem ait Protei columnas: ratione non vacat. nam Herculis columnas legimus & in pōto & Hispania: hunc autem Proteum inuictum fortissimumq; constat fuisse. Nouimus autem quod oēs fortes Hercules dicebantur. Vnde videtur hoc affectasse Ver. vt pro finibus Protei columnas diceret quas habuit Hercules vt ostenderet eum etiam Herculem dictum. Adusq; columnas protei vsq; ad fines ægypti hoc est vsq; ad pharon ante insulam: nunc partē alexandriæ Luca. Nunc claustrum pelagi cœpti Pharō insula quōdam ī medio stetit illa mari sub tēpore vatis Proteos: at nunc est pelleis pxima muris. Protei aūt est latinus genitiuus cōstructus per sinæresim. Adusq; aūt hic est dictum quēadmodum Siculo pspexit abusq; pachynno. Nā cū p̄positio p̄positioni nunq̄; cohęreat. abusq; & adusq; licenter admissum est. Exulat: pprie. Nam exulare dicunt qui extra solum eunt. Sane sciendū: quia quo tēpore Menelaus iuit ad Aegyptū perdidit Canobū gubernatorē: a quo vicina ciuitas nomē accepit quæ hodie mutata littera canopus noīat. Cyclopas græce declinationis accusatiuus est. Vn̄ græcum habebit accentum. Nā latine cycoples diceret & versus stare nō poterat. Regna neoptolemi: subaudi euersa quod ex inferioribus intelligit. Pyrro autē quid contigerit manifestum est: nam vt in tertio legimus: cum vellet ducere Hermionem Menelai & Helene filiam & Oresti ante desponsatam ab eo inter aras Apollinis interemptus est: vt est. Et scelerum furijs agitatus Orestes. Excipit incautum patriasq; obtruncat ad aras. Versosq;.p. Idomenei. Idomene9 rex Cretensiū fuit qui cū tēpestate laboraret vouit se sacrificaturum
✻ de re quę

proteus: Hercules

¶Venulus.

de re quæ ei primum occurriſſet ſi reuerſus fuiſſet: ſed cum caſu ei primo filius occurriſſet: & cum vt alij dicunt immolaſſet vt alij immolare voluiſſet ob crudelitatem regno a ciuibus pulſus eſt. vnde eſt Fama volat pulſum regnis ceſſiſſe paternis Idomenea ducem. Alij dicunt quod abſcedens cuidam ſuum commendauerat regnum: qui per eius abſentiam occupauit imperium & reuerſum pepulit. Ergo verſos penates: aut verſos & funditus direptos accipiendum eſt: aut certe in aliena iura conuerſos. Lybicove habitantes littore locros

Locri.

Vt etiam in tertio diximus: locri ſocij Aiaces oilei fuerunt epyzephiri: & Ozoli: ſed hi tempeſtate diuiſi ſunt adeo vt epyzephiri tenerent brutios: de quibus ait in .iij. Hic & naritij poſuerunt mœnia locri. Ozoli vero deferrentur pentapolim: de quib⁹ nunc queritur dicens. Libycove habitantes littore locros. Deuicta aſia ſubſedit adulter legitur & deuictam aſiam: quod ſi ita intelligimus: vt ſubſedit ſit dolo poſſedit. Luca. Subſidere regnū

Subſiderē

Chalcidos euboicæ: vnde & ſubceſſores dicuntur, qui in inſidijs tauros interimunt: & hoſtium dolo ſubſeſſos vocamus vt ſit ſenſus ab agamēnone deuictam aſiam adulter Aegyſt⁹ factione poſſedit. Melius tamen eſt vt deuicta aſia legamus ſecundum quod ſubſedit erit remanſit vt extremus galeaq; ima ſubſedit aceſtes vt ſit ſenſus aſia propter adulterium pertulit bella quæ remanente adultero finita eſſe nil profuit vt cum indignatione ſit dictum: dum primum vindicatur adulterium aliud rurſus emerſit. Prima inter li. in ipſo limine imperij. i. in littore quia ſecundum Home. Clytemneſtra Agamēnoni occurrit ad littus. & illic eum ſuſceptū cū adultero inter epulas interemit: quod & Iuue. tangit dicens. Quippe ille dies auctoribus vltor patris erat cæſi media inter pocula. Alij aūt dicūt q in ipſo ingreſſu. i. prima die in qua domus ſuæ limē ingreſſus eſt: cōſilio Aegiſti ab vxore veſtē accepit clauſo capite: qua implicatus adulteri manibus interijt. Inuidiſſe. d. Sthenelei filius Cylabarus Aegiliā Diomedis vxorem

Aegialia

cognouit adulterio: quo comperto Diomedes reuerti noluit: ſed in Apuliæ partibus ſibi ſedē condidit quod veneris dolo dr̄ eſſe perfectū: quam in bello Troiano vulnerauerat: vn̄ ait inuidiſſe deos Pulchrā ca. vi. vnā de ſupradictis ciuitatibus qbus imperauit. Nūc etiā horribili viſu portēta ſequunt̄. hoc loco nullus dubitat fabulæ huius ordinē a Vergilio eſſe cōuerſum: Nā Diomedis ſocios cōſtat in aues eſſe cōuerſos poſt Ducis ſui interitū quē extinctū impatiēter dolebant. Hinc hæ aues hodie quoq; latine Diomedeæ vocant̄: quas Greci: erodios dicunt. Habitabant aūt

Diomedeæ.

in inſula q̄ eſt haud lōge a Calabria in cōſpectu Tarētinæ ciuitatis: quin etiā de his auibus dr̄ q græcis nauibus læte occurrāt Romam veniētibus: Latinas vehemēter fugiant memores originis ſuæ: & q Diomedes ab illirijs interemptus eſt. Portēta ſequunt̄ reuera em̄ portentū eſt hoies in aues eſſe cōuerſos. Et ſocij amiſſi: Legunt nōnulli & admiſſis pēnis ſed melius eſt admiſſi. Lachrymoſi. i. dolētes vel ſuam mutationē vel regis interitū namq; hoc tangit latenter. Speranda ꝓ timēda: vt Hunc ego ſi potui tm̄ ſperare dolorē: Cœleſtia corpora Martis & Veneris: q̄ numina vulnerauit in bello. veneris violaui vulnere dextrā. artificioſe agit: nam ſciens ea q̄ dicunt̄ in fine hærere aīs ſuos caſus vltimos memorat. Perite etiam venerē a ſe vulneratā tm̄ dicit ſupprimēs nomen Martis q ei poterat eſſe glorioſius: vt videat̄ oīa q̄ pertulit odio Veneris pertuliſſe cōtra cuius filiū nunc vocat̄ ad pugnā: vt negans etiā nunc paria formidare videat̄. Dextram aūt ſcd̄m Homerū qui ait επι καρπω. Tales impellite pugnas: Quarū eſt periculoſa victoria. Nec mihi cū Teucris vllum poſt eruta bellū Pergama: ne ei obijciat̄ illa cōiuratio: quā apud Aulidem græci inierunt: dicit in Troiæ excidio ſacramentū cōiurationis eſſe cōpletum. Nāq; in Troianos coniurauerant græci: Huc em̄ ſpectat quod dicit nullū ſe cū Troianis habere bellū poſt dirutā Troiā. Nec veterum memini læ. ma. nec meminiſſe volo victoriaꝶ meaꝶ quaꝶ nullus obliuiſci cōſueuit: nec lætor Troianoꝶ maloꝶ pro Troianis malis quæ nobis bellantibus pertulerunt. Non enim

potest

superāda, legitur, quod non ita placet, speranda, vero castior omnino lectio eſt, & elocutio ipſa figuratior, vt illud ſperate dolorem.
g ¶ Poſt eruta bellum pergama. In Romano codice, & aliquot alijs, diruta, ſed eruta, non diſplicet.
h ¶ Munera quę patrijs ad me portaſtis ab oris. In Ro. codice, in Mediceo, & aliquot alijs, quod delicatius ſonat, portatis. præſenti tempore ſcriptum eſt.
i ¶ Si duo præterea tales. C, iuli⁹ romanus in libello de analogia rectam ponit declinationem, hos duo, attius in epinauſimache, martes armis duo cōgreſſos crederes. ter in adelphis, tu illos duo pro re tollebas tua. vbi hellenius acron, pro duos ait amat enim hellenius, ambos, duos, dici, per, ſ,
k ¶ Victoria graium hęſit et in decimum veſtigia retulit annum. In Oblongo cod. victoria tm̄, legere eſt pro, graium, quā lectonem nuſq; alibi reperi, pręterea vetuſti quidam codices, in decimum, cuiuſmodi rōnē ſcripturę nō ī plautinis tm̄ cod. īueni, verū etiam, vt alibi adnotauimus, in ciceronianis, decumū, maritumum. In monumentis autem veterum plerumq;, vt illud.

D . M
QVARTIONIS. DECVMI. AVG. LIB.
EVPHEMIANT. A. MANV. FIDELIS
CONLIBERTVS. FRATRI.
B . M

l ¶ Et reſpōſa ſil'q; ſint rex optīe regū audiſti? In Ro. cod. ī Me. & qbuſdā alijs ātiqs, nō, regū, ſed regis, legit̄ vnitatis nūero, vt ſit ordo, o rex optīe audiſti q̄ ſint reſponſa regis diomedis & q̄ ſit ei⁹ ſententia. Adulatio em̄ illa, optume regum, quę inferius in drance quadrat, nunc importuna videretur.

ducat altero qui a tergo vrget. Pręterea eas in cauernulis a ſe effoſſis nidificare dupplici relicto aditu: vno ab oriente: quo egrediantur: altero ab occidente quo regrediantur. Græcis veluti conciuibus applaudere: reliquis inimicari. Quotidie eidem celebrant alis madidis quibus excuſſis aquam illam luſtrant. Refert ſtrabo quod in Veneris oris Diomedi diuinos ſtatuunt honores & candidum equum illi immolant. In fine autem. vj. libri: & multa alia refert de Heroe. & duas eſſe inſulas in mari propinquo Lucerię Diomedeas appellatas quarum altera habitetur: Altera ſit deſerta: & in qua Diomedem quidam diſparuiſſe aiunt comiteſq; in aues eſſe conuerſos. Quæ hodie quoq; manſueſcant: & humanam quodammodo vitam agere: & erga benignos manſuetudine vti a malignis & ſceleratis refugere. Hæc ille. Sed ad Ordinem redeo. Et ſocij aues. i. in aues verſi vagant̄ fluminibus. i. per flumina & implēt ſcopulos vocib⁹ lachrymoſis q ga p̄ dolore continuo dicere nō potuit interpoſuit. Heu dira. i. execrabilia & ꝓcurata deorum ira ſupplicia meorū. ſ. ſubditorum aut ſociorū. Hęc. ſ. dicta mala fuerunt mihi adeo. i. oīno ſperanda. i. timenda ex illo tempore cum ego demens appetij ferro. i. vulneraui: corpora cœleſtia ſcilicet ipſius veneris: & cum ego violaui vulnere. i. vulneraui dextram veneris. ſ. æneam protegentis vt ſcribit Homerus: vero pro ſed ne me inquit impellite. i. ne impellatis me ad tales pugnas. ſ. contra deorum gentem & veneris filium æneam nec vllum bellum ſupple eſt aut erit mihi cum Teucris: poſt pergama eruta: ad me eruenda oēs ſe in auli de iureiurando aſtrinxerant Gręci: nec ego memini ve ꝓ vel lætor vereꝶ maloꝶ. i. nō recordor cū voluptate & delectatione maloꝶ q̄ Teucris intulimus vertite ad Aeneā munera q̄ portaſtis ad me ab oris patrijs: nos ſtetimus cōtra aſpera tela. ſ. Aenee: & cōtulimus. ſ. cū eo manus: credite experto. ſ. mihi qui periculum feci: q̄tus. i. q̄ magnus & grauis aſſurgat in clypeum vt. ſ. deſuper irruat: & quo turbine. i. quo impetu cū gyro ipſe torqueat haſtā. ſ. quā impellit. Si idea tellus idea. i. phrygia: tuliſſet. i. ꝓduxiſſet duo (vbi nūc dicimus duos) viros tales: p̄terea. i. p̄ter hos: aut ſic p̄terea. i. inſuper ſi idea tellus tuliſſet duos viros tales ipſe Dardanus. i. populus dardanius aut ip̄e Aeneas veniſſet vltro ad vrbes inachias. i. argolicas quas inachus olim poſſederat: & Græcia lugeret fatis verſis. i. immutatis ita vt quę modo victrix eſt victa eſſet. Quicquid ceſſatū eſt. ſ. ab expugnatione apud mœnia. Troiæ duræ. i. difficulter expugnabilis. Victoria graiū. i. græcoꝶ: hęſit. i. immorata eſt manu Hectoris atq; Aeneę & retulit. i. extēdit veſtigia. i. dilata eſt in decimū annū: ambo. ſ. tam Aeneas q̄ Hector inſignes animis atq; armis p̄ſtantibus in magnanimitate & virtute bellica pares erant: quod fere Homerus quoq; p̄dicat: comparans æneā Hectori: ſed ſup. hic. i. de quo loquor ſcilicet Aeneas prior. i. pręſtantior ſup. eſt pietate: & ideo dextre ſup. veſtre coeant in fœdera. i. feriant fœdus cum ænea & ineāt pacē ſup. ea via qua datur. i. quacūq; rōne poteſtis. aſt. i. ſed caucte: arma ſup. veſtra cōcurrant armis. i. cū armis. ſ. illius: hæc erant verba Diomedis q̄ nunc refert Venulus cōcludēs: o rex optime. ſ. latīe tu audiſti & . i. ſimul q̄ reſpōſa ſup. ſint nobis data aut quæ. i. qualia ſint rn̄ſa Diomedis & q̄ ſn̄ia ſit ſup. Diomedi magno bello. i. de bello hoc magno: quia ſuadet vt pacē ineamus.

Lætor.

Duo.

poteſt de ſuis malis dicere: cum & mala ſua nullus obliuiſcat̄ & ea ipſe paulo ante memorauerit. Lætor autem maloꝶ: figura grçca eſt: ſic Horatius Agreſtum regnauit ppl'orum. Pro agreſtibus populis. Munera quæ patrijs ad me portaſtis ab o. hinc iam ſuaſio eſt & conſilium: nam finita eſt auxiliorum negatio. Vnde & paulo poſt venulus ita diuidit dicens. Et reſponſa ſimul quæ ſint Rex optime regum Audiſti: & magno quæ ſit ſententia bello: ſcilicet audiſti: & quemadmodum negauerit auxilia: & quod dedit nobis de pace conſilium. Stetimus tela aſpera contra. Contulimuſq; manus: ſenſus eſt. Et co

Lætor. malorum

minus

minus & lõginquo inter nos bella tractauimus. Quãt⁹ in clypeũ assurgat: aut quãtus est quotiẽs in hostẽ pergẽs erigit scutũ: aut pugnãdi executus est gen⁹. Qui em̃ scripserũt de arte militari dicũt summũ esse gen⁹ dimicãdi quotiẽs calcato vmbone aduersarij se in hostilẽ clypeũ erigit Miles & ita ꝯ stãtis vulnerat terga Si duo p̃terea. hoc est alios duos. Dardan⁹ ꝓ Dardanius ppſs: & posuit principale ꝓ deriuatiuo. Sic Home. τουνεκ τανε ... Cessatũ est. Tardatũ est qa nõ habet q̃s imputet Troianis triũphos vult ei excidij tarditatẽ pro victoria cedere. Vestigia rettulit: retroacta est & repulsa. Hic pietate prior ideo Aeneã plus laudat ꝙ latinis periturıs est vtile: vt eũ credãt se posse facilius exorare. Prior: p̃stãtior: melior. Qua datur qua põt quacũꝗ rõne permittit.

SERVIVS.

Ex. ¶Prefatus diuos more antiquo: nã maiores nullã orõnẽ inuocatis numinibus inchoabãt: sicut sunt oẽs orones Catonis & Gracchi. Nã generale caput in oĩbus legimus vñ Cicero per irrisionẽ ait: si qd ex vetere aliqua orone: Iouẽ ego optimũ maximũ. Ante equidẽ summa de re statuisse latini: latẽter arguit Turnũꝗ sibi nõ obtẽperauit vt fœdus fieret in septimo vbi dixit Te Turne nefas te triste manebit supplicium. Nã mõ hoc tp̃s reuoluit. Vellẽ aũt statuisse dixit vt vellẽ fecisse: & est cõpendiosa locutio
Poe. cũ q̃rimur nõ esse factum qđ fieri debuit. Bellũ importunũ. Cõcepit grauẽ iracũdiã: & sic in hęc verba prorupit. importunũ aũt qđ caret portu. i. qete. Vbi null⁹ portus est: sicut ꝯtra opportunũ
Opportunũ. cui cõmoditas & occasio obuenit: vt portus. Nã hoc quodammodo dicit ĩ naufragiũ ferṫ ista cõtentio: Quia supra audiuerat periculũ esse superare Troianos
Lati. Cũ gẽte deoꝝ: q a dijs originẽ ducunt. Inuictisꝗ. At q supra legimus Bis capti phryges. Sed inuictos ideo dicit. qa sequiṫ. Nec victi possunt absistere. P̃nt aũt absistere mire ait: ac si diceret etiã si vellẽt eos discedere a bellis natura nõ patiṫ. Accitis: euocatis adiũctis: Spes sibi quisꝗ subaudis sit. s. vnusquisꝗ in seipso tm̃ spẽ habeat: Sed hæc ꝗ angusta videtis: Cætera absolute dixit. i. exercitum: auxilia vires imperij q̃ si videtis afflicta: qd restat nisi vt pacẽ petam⁹? Ante oculos interꝗ manus sunt oĩa vestras: Ac si diceret: nõ egẽt narratione. Inter manus: πεϱεχειϱα. Nec quẽꝗ incuso: excusatio hæc ostẽdit obliquam esse in Turnũ orõnẽ Latini. fuit: Exhausta: & ꝯsumpta est Toto certatũ est corpe regni: imperij oĩbus viribus. Dubiæ menti: mcę. s. cogitanti. Est antiquus ager thusco mihi ꝓximus amni: hoc loco Donatus errauit dicens agrũ quẽ Latinus donare disponit esse ĩ cãpania iuxta vfentẽ fluuium: cuius terras vicinas tusci aliqñ tenuerũt: vt inde dictũ sit Thusco mihi ꝓxim⁹ amni. Agit etiã hoc argumẽto ꝙ illic est locus: q hodieꝗ pinetũ vocaṫ. Sed ꝯstat oĩa loca esse cãpestria. Nec procedit illud qđ dicit Celsi plaga pinea mõtis. Vñ sequẽda est potius Liuij Sisennæ & Catonis auctoritas. Nã pene oẽs antiquę historiæ scriptores in hoc cõsentiunt. Cato em̃ in originib⁹ dicit troianos a Latino accepisse agrũ qui est inter Laurentum & castra troiana: etiã modum agri cõmemorat & dicit eũ habuisse iugera vndecim. Thusco mihi ꝓximus amni Tyberino. Longus in occasum:

¶Vix ea legati. variusꝗ per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: seu saxa moranṫ:
a Cũ rapidos amnes fit clauso[a] gurgite murmur
Vicinæꝗ fremũt ripæ crepitantibus vndis.
b Vt primũ placati animi: & trepida[b] ora quierũt:
Præfatus diuos solio Rex infit ab alto.

¶Ante equidẽ summa de re statuisse latini
Et vellẽ: & melius fuerat: non tempore tali
c Cogere cõcilium: cum muros obsidet[c] hostis.
Bellũ importunũ ciues cum gente deorũ
Inuictisꝗ viris gerimus: quos nulla fatigant
d Prælia: nec victi possunt absistere[d] ferro.
e Spem si quã accitis[e] ætholum habuistis in armis
Ponite: spes sibi qsꝗ: sed hæc qua ãgusta videtis
f Cætera qua[f] rerum iaceant perculsa ruina
Ante oculos: interꝗ manus sunt oĩa vestras:
Nec quẽꝗ incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse fuit: toto certatũ est corpore regni.
Nunc adeo quæ sit dubiæ sentẽtia menti
Expediã: & paucis (animos adhibete) docebo.
Est antiquus ager thusco mihi ꝓximus amni
Longus in occasum fines sup vsꝗ sicanos.
Aurunci: rutuliꝗ serunt & vomere duros
Exercẽt colles: atꝗ horum asperrima pascũt
Hæc omnis regio: & celsi plaga pinea mõtis:
Cedat amicitiæ Teucrorũ: & fœderis æquas
Dicamus leges: sociosꝗ in regna vocemus
Considant si tantus amor: & mœnia condãt
Sin alios fines: aliamꝗ capessere gentem
Est animus: p̃ntꝗ solo decedere nostro
Bis denas Italo texamus robore naues
Seu plures cõplere valent: iacet oĩs ad vndam
Materies: ipsi numerũꝗ modũꝗ Carinis

ASCENSIVS.

¶Vix ea le. &c. Cõmoto ex tali ASC.
relatione ppl̃o cõsultat latin⁹ de pace ineunda cũ Aenea & mittẽdis ad eum centũ oratorib⁹ cum muneribus & cõditione pacis: quæ est vt si oĩno manere velit habeat locũ edificande vrbis & recipiatur in partẽ regni: sin abire velit: habeat classem impensis latini reparatã & cõmeatũ opesꝗ ad profectionẽ necessarias: de hac aũt re dicit Donatus impor- Dona.
tunum: quod defensionis nõ habet portũ & quod periculoꝝ nõ inuenit rationis suffragiũ. Cum gente deoꝝ: causa quare importunum sit. Quæ em̃ potest inueniri defensio. Nec victi possunt absistere ferro: quia potuisset dici tam diu durabimus vt succũbant. Hoc ille addit ꝙ cœtũ oratorum numerũ ab ænea latinus didicisse videtur: tot em̃ miserat æneas ad eum vt in septimo visum est. Ordo aũt est. Legati vix Ordo.
sup. retulerant ea. s. q̃ p̃dicta sunt & vari⁹ fremor cucurrit per ora. Ausonidũ. i. ausonidaꝝ turbata scilicet quia pectora erãt de cõditione belli: aut per ora turbatoꝝ ceu. i. quẽadmodum murmur fit gurgite. i. impetu aquaꝝ clauso. id est p̃cluso obiectione saxoꝝ: cũ. i. qñ saxa moranṫ. i. immorantur: amnes rapidos. i. impetuosos: & cũ ripæ vicinæ fremũt vndis crepitantibus. s. ex cõfractione: vt primũ. i. vbi primum animi placati sup. fuerunt: & ora trepida. i. trepidantia timore & ira quierũt. id est quieuerunt: Rex scilicet latinus infit. id est incipit loqui ab alto solio: p̃fatus. i. prius allocut⁹ diuos: o Latini. s. ppl̃i: equidem ego quidẽ &. i. simul vellẽ & fuerat melius. i. p̃stãtius statuisse de summa re. i. de salute reip. añ. i. priusq̃ ad hunc statum perueniret: & sup. nõ cogere. i. cõpellere in vnũ aut cõgregare cõsiliũ. i. multitudinẽ ad cõsilium cõuocatoꝝ: sup. tũc cũ hostis obsidet muros. q. d. cũ serum est: o ciues nos gerim⁹ bellũ importunum. i. cõtra id qđ oportebat & nõ suo tẽpore susceptũ cũ gente deoꝝ. i. a dijs oriunda & cũ viris inuictis. quos nulla prælia fatigant. i. lassant: saltem non defatigant nec victi. i. q̃uis superati: non tamen possunt absistere ferro. i. etiam quando vincuntur & inferiores sunt viribus adhuc rebellant si vos habuistis quam id est aliquam spẽ in armis Aetholum. i. Aetholorum qui cum diomede in apuliã venerant: ponite. i. deponite sup. eam. & qsꝗ sup. sit sibi spes. i. speret in virtute sua & non in auxilio alieno: sed videtis quam angusta sit hęc scilicet spes: quam in se quisꝗ locet. cætera scilicet præter spẽ qua
ruina

Præcipiant: nos æra: manus: naualia demus:
Præterea qui dicta ferant: & fœdera firment:
f Centum oratores prima de gente latinos[f]
Ire placet: paciſq́ manu pretendere ramos:
g Munera portantes: auriq́: eboriſq́[g] talenta.
Et ſellam regni trabeamq́ īſignia noſtri.
Conſulite in mediū & reb⁹ ſuccurite feſſis.

¶ ruina rerum iaceant percul∫ſa. id eſt ad quam ruinam minētur: aut quomodo iam labefacta ſunt oīa ante oculos veſtros & inter manus veſtras. i. videtis & tractatis res bellicas & ita noſce poteſtis in q̃ tragili ſint ſtatu. Nec ego incuſo. id eſt arguo aut damno quemq́ virtus quæ aut q́ potuit eſſe plurima fuit. id eſt quicquid virtutis erat impartitum ē & exhauſtum: quia certatum eſt toto copore regni. Nunc adeo. i. ad id oīno deueniens: expediam id eſt expedite & paucis dicam q̃ ſñia ſit menti dubię id eſt quid ſentiam in hac re dubia faciēdū & adhibete animos ego docebo paucis ſcilicet quid ſentiam. Ager antiqu⁹. id eſt diu a meis nō innouatus. q. d. inutilis mihi eſt mihi proximus amni thuſco id eſt thiberino: longus id eſt lōge protenſus in occaſum id eſt occidentem verſus vſq́ ſuper fines: ſicanos. id eſt ſicilienſes. id eſt ad Siciliam: quem ſup. agrum arunci. id eſt antiquiſſimi illi populi Italię & rutuli ſerunt. q. d. ſine cōmodo meo: & exercent vomere duros colles atq́ paſcunt. i. paſcuis deputant & depaſcunt per greges ſuos aſperrima. id eſt incultiſſima horum ſcilicet colliū omnis hæc regio & plaga. id ē regio pinea. id eſt pinis cōſita: mōtis celſi id eſt alti cedat id eſt concedatur amicitie Teucrorū aut conuertatur ad amicitiam Teucrorum obtinendam & dicamus id eſt afferamus eis æquas leges fœderis vt neq́ victi plane neq́ victores cenſeant̄ & vocem⁹ ſocios in regna. i. in partem regni: confidant. i. ſimul ſedem capiāt manſuri. & cōdant mœnia ſi tantus amor ſup. confidendi in Italia eſt ſupp. ipſis: ſin. i. ſed ſi aius eſt ſupp. eis: capeſſere. i. ire captū alios fines & aliam gentem & ſi poſſunt. ſ. fatis permittentib⁹: decedere noſtro ſolo: texam⁹. i. ędificemus & cōſtruam⁹: naues bis denas. i. viginti: tot enim a troia primū exierant: robore. i. ligno roboris fiſſilis: Italo. i. in Italia creto. ſeu. i. ſiue valent complere plures ſcilicet naues. texam⁹ ſup. eas oīs materies iacet ſup. parata ad vndā. ſ. tyberinā ipſi. i. ad nutum & libitū p̄cipiant numerū & modū. i. formā carinis. ſ. edificandis nos dem⁹ æra. ſ. ad roſtra faciēda man⁹. i. oparios: atq́ naualia. i. trabes & loca atq́ cętera ad cōſtructionē nauiū neceſſaria Præterea placet centū oratores latinos de p̄ria. i. principali & nobiliſſima gēte. i. p̄genie: ire. i. p̄ficiſci ad æneā. ſ. q̄ ferāt. i. afferant & dicant dicta & firmēt ſup. cū eo: fœdera. i. pacis pacta: & placet centū oratores latinos p̄tendere manu ramos paciſq́. i. oliuæ pacifere: portantes munera & talenta. i. pondera & auri & eboris. & ⁂ ſellam. ſ. curulem & trabeā. i. veſtē auguralē inſignia noſtri regni O ciues ſup. conſulite in medium. i. in rem cōem & non ad ſuum quiſq́ commodum: & ſuccurrite rebus feſſis. id eſt debilibus & extenuatis belloq́ depreſſis.

⁂ caſum: Ea parte qua it occidentē tendit longior. Fines ſupvſq́ ſicanos: Vſq́ ad fines quos ſiculi aliquando tenuerūt. i. vſq́ ad ea loca in qb⁹ nunc roma eſt. Hec em̄ ſiculi habitauerunt pri⁹ Vnde eſt Et gentes venere ſicanę Aurunci rutuliq́ ſubaudi a ſuperiorib⁹: nā & ſupra ait. Eſt antiqu⁹ ager mihi. Ergo ſuū pollicetur agrum. Aut quem tanq̄ ſtipēdiarium habeāt rutuli & aurūci: aut ad quē colendū quaſi regi operas dabant. Vnde ſuperfluum eſt quod ait donatus non potuiſſe fieri. Vt præſente Turno ager rutulorum a Latino donaretur. Aeneæ. Duros exercent colles extenuat agri meritum quo vilevideatur eſſe quod donat ne audientibus cauſam pręſtet inuidiæ. Hinc etiam eſt. Atq́ horū aſperrima paſcunt: vt ſupra. Aurunci rutuliq́ ſerunt id eſt nec operis ſuis excolitur. Cędat amicitiæ: in precium concedatur amicitiæ. Aequas dicamus leges. vt pari inter nos ſocietate verſemur. id eſt vt ſit neuter inferior. Sociosq́ in regna vocem⁹ non ſtipendiarios vt in quarto. Cuiq́ loci leges dedimus. Poſſuntq́ ſolo decedere noſtro: ſcit eos fataliter ad italiam veniſſe. Nam audiīt a Fauno externi venient generi: & Ilioneo. Sed nos fata deum veſtras exquirere terras Imperiȷ̄ egere ſuis. Tamen p̄pter Turnum ſimulat ignorantiam: vt ſe etiam circa eum ęquū præſtare videatur. Multum eſt autē quod ait poſſunt. Iacet omnis ad vndam materies: iterum extenuat. Naualia demus: naualia dicimus loca vbi naues ſunt ſed modo de græco tranſtulit: & naualia poſuit pro trabibus de quibus naues fiunt. Nam Homerus νηον dicit nauale lignum Prima de gente: & ex numero & ex nobilitate legatorum intelligitur negocij magnitudo. Et ſellam regni trabeāq́ inſignia noſtri bene noſtri romanorum em̄ imperatorum inſigne fuit ſella curulis & trabea. Nam diademа vt aliarum gentium reges nō habebant: & ſciendum ſellā curulē a curru dictā: q́ ij ea tm̄ vtebant̄ q triūphali curru vecti fuiſſent. Sicut etiā palmata dicitur toga quam merebantur ij qui de hoſtibus palmam reportaſſent. In medium: in commune vt in medium quęrebant ipſaq́ tellus.

PIERIVS.

a ¶ Clauſo fit gurgite murmur. In codicibus aliquot antiqs legere eſt trāſpoſito verbo. fit clauſo. In aliquot alȷ̄s. it clauſo Gurgite murmur vt etiam verbo reſpondeat comparatio. cucurrit fremor, ita etiam, it murmur, ſed & fit murmur, vt fit gemitus, non eſt preter vſum. b ¶ Et trepida ora quierunt, non placet, quod in codicibus aliquot antiquis rabida legitur, quod in ſexto recte eſt. c ¶ Cogere cōſilium cum muros obſidet hoſtis. In Romano codice adſidet, legitur. In Mediceo. aſſidet. vt proximius imminere periculum oſtendat, plerumq́ enim ſine periculo obſidemur. & in veteri exēplari, quo donati commentaria continentur, adſidet. habetur, eſt etiam in aliquot cod. conſilium, ſed grammatici hic, conſilium malunt. d ¶ Nec victi poſſunt abſiſtere ferro. In Oblongo cod. decedere ferro. legitur, quam lectionem ſi admittas, dicēdum erit, aut victi ferro, aut decedere ferro, qp pe ſibi temperare, ne arma reſumerent, quibus ſe victos negarent, ſed enim. abſiſtere, haud quaq́ diſplicet. e ¶ Spē ſiquam accitis. In Ro. cod. adſcitis, quod pui refert. f ¶ Cętera qua rerum iaceant perculſa ruina. In quodam antiq̄ cod. quæ iaceāt, legitur, ſed magis placet, qua ruina, vt digito velut intento ruinam indicans, magis moueat, ſūt etiā vetuſti cod. qui, percuſſa, legant, ſed, perculſa. omnino melius, quia vt nōnulli volunt, cōſternationē etiā aīor̄ cōtinet. g ¶ Centum oratores prima de gēte latinos ire placet. In pleriſq́ cod. antiquis, prima de gente latini, legit̄: ſed oratores latinos, caſtior lectio. h ¶ Munera portantes eboriſq́, auriq́, talēta. In antiquis cod. legere eſt, auriq́, eboriſq́, nēpe vt rñdeat eor̄ ordini, q̄ ſtatim ſubȷ̄ciunt̄, talenta, & ſellā, vt ſit, auri talenta, & eboris Sellā. Tam & ſi Seruius aurū, ebur, & Sellam diſtincta internoſcit munera. Mihi vero Virg. ad ea dona reſpicere videtur, q̄ Romani regibus mittere cōſuerunt, ſellā eburneā, pateras aureas, tunicas, clamydes, pallas pictas, & alia veſtimēta purpurea, vt ad ſyphacē, togā, & tunicam purpureā, ſellam eburneā, & paterā ex quinq́ auri pondo factam, olim miſſa. Ptolomeo regi, togā, tunicā purpureā, cū ſella eburnea. Cleopatræ reginæ pallā pictā cū amiculo purpureo portata, q̄ darentur. Quare lectionē ita punctis diſſitā eſſe placet, vt munera portātes auriq́, eboriſq́, vno legat̄ mēbro. Inde qd ex auro quidq́ ex ebore cōſtaret, ſubȷ̄ciat̄. Talenta, & Sellā. Quāuis etiā nihil offendat, ſi legat̄, eboriſq́, auriq́. Talēta, & Sellam. Cuiuſmodi χιασμον & hermogenes apud demoſthenē, & alȷ̄ apud homerū & theocritū, iter elocu- Eboris Auri. tiōis ornat⁹ obſeruarūt, id ita figurātes. Talēta Sellā.

ASC. ASCENSIVS.

¶ Poe. ¶ Tum drances. Poſt cōcionem latini addit ſñiam Drancis q ad monuit lauiniā quoq́ cum cęteris donis æneæ cōcedendam aut turno ſi eam ſibi vendicare velit cū ænea ſingulari certamine cōgrediendum eſſe vnde Donatus ſic dicit Ciues proi̇́cis. hoīes omni charitate ample̅ctendos vt rē vilem abȷ̄cis. In aperta: manifeſta quod

Dona.

¶ Tum drances idē infenſus: quē gloria Turni
Obliqua inuidia: ſtimuliſq́ agitabat amaris
Largus opum: & lingua melior: ſed frigida bello
a Dextera: conciliis habitus nō futilis auctor:[a]
Seditione potēs. genus huic materna ſuperbū

SERVIVS. SER.

¶ Obliqua inuidia: hoc eſt q̄ nō ex aperto impugnabat Turnum ſed eum reipublicæ ſimulata defenſione lacerabat. Largus opū: abundans opibus: diues nō qui multa donaret. Non futilis auctor: nō inanis. Nā futilis quod dam eſt vas lato ore fundo anguſto: quo vtebant̄ in ſacris Veſtę: qa aqua ad ſacra hauſta in terra ⁂ nō ponit̄ Futilis

non ponitur qđ si fiet pia-
culū est vn̄ & excogitatū vas ē
qđ stare nō posset: sed positum
statim effunderet: inde & hō eō
missa nō retinēs futilis dr̄ cōtra
nō futilis bonus in cōciliis non
inanis. Seditiōe potēs: p̄potens
in mouēdā nō in cōprimēdā se
ditionē Incertū de p̄re ferebat
Nō ignobile: sed penitus igno
ratū: Onerat dictis: hoc sermo-
ne ōndit eū eē exhortatiōe gra-
uatū Latini: Rē nulli obscuram
callide & oratorie agit in oīb⁹
& adulatorie rn̄det dictis latini
supra em̄ ille dixerat Añ oculos
interq; manus sunt oīa vestras.
Sane q̄si p̄dictū oratorē expri-
mit qa supra de eo dixit: & lin-
gua melior. O bone rex Bn̄ ad-
didit bone & auxit epitheto di
gnitatē: rex em̄ mediū est: nā &
bonus esse & pessim⁹ pōt: Mus
sant: Mō verent significat: al's
dubitāt vn̄ mussat rex ip̄e lati-
nus. Quos generos vocet. Inter
dū susurrāt vt de apib⁹ dr̄: & p
prie mussare est obmurmurare
& muro esse vicinū Flatusq; re
mittat: autponat sup̄biā. aut no
stros flatus remittat. i. nobis re-
spirare cōcedat. Cuius ob auspi
ciū iuidiose Turni auspiciis im
putat qđ tātus periit exercitus:
ac si diceret si malis tuis oībus
nō egrederent possent forsitan
supare virtute: sane sciēdū hūc
exprimere quicqd verecūde ce-
lauit Latinus. Mores sinistros:
cōtrarios: quia in principio La
no obtemperare noluit. Lumi-
na ducum. i. proceres vt O lux
dardaniæ. Cōsedisse vrbem: in
luctum esse demersam. fugę fi-
dens: illud respicit q; bella dese
ruit iunone faciente. Fugæ aūt
figurate dixit pro fuga fidens.
Et cœlum territat armis. dictū
quidem Vergi. grauitati nō cō
gruit sed perite hæc Dranci da
ta sunt verba: q tumida vti ora
tione inducitur. Vnde ei paulo
post Turnus dicit: Que tuto ti-
bi magna volant: item p̄inde
tona eloquio: item vētosa in lī
gua: deinde diximus drācem li
berare se ad orationem Latini:
Vnde nunc dicit. Cœlum terri
tat armis: qa audierat bellū im
portunum Ciues cum gēte deo
rū. Mittit dardanidis diciq; iu-
bes: mitti aurum: ebur & sellā
&c. dici de nauibus vel agro:
Egregio genero dignisq; hyme
nęis: ergo turnus videtur indi-
gnus. Aeterno fœdere iungas:
Natæ. s. cōiunctione. Nam mu
nera contēni poterāt: in ęternū
pacis fœdera firmabūt gn̄is cō
iunctione. Hoc autem dicto la-
tēter etiam latini pudorem exo
nerat. Qui turno etiam suam
promiserat filiā dicens causam
reipublicæ preponderare debe
re: & propter pacem ciuiū Tur
no Aeneam esse preferendum.
Terror: terror p̄prie ē qui alis
infertur vt si dicas ille habet ter
rorem. i. timendus est: vnde &
terribilis dicitur. Metus autem
est quē

Nobilitas dabat. incertum de patre ferebat[b].
Surgit: & his onerat dictis atq; aggerat iras.
Rem nulli obscuram: nec nostre uocis egentē
Consulis o bone rex: cuncti se scire fatentur
Quid fortuna ferat populi: sed dicere mussant
Det libertatem fandi: flatusq; remittat.
Cuius ob auspiciū infaustum: moresq; sinistros
(Dicā equidē: licet arma mihi mortēq; minetur)
Lumina tot cecidisse ducū: totamq; uidemus
Concedisse urbem luctu: dum troia tentat
Castra fugæ[c] fidens: & cœlum territat armis.
Vnum etiā donis istis: quæ plurima mitti
Dardanidis: diciq;[d] iubes unū optime regum.
Adiicias: nec te ullius uiolentia uincat:
Quin natā egregio genero: dignisq; hymenæis
Des pater: & pacē hāc eterno fœdere iungas[e].
Quod si tātus habet mentes: & pectore terror
Ipsum obtestemur: ueniamq; oremus ab ipso:
Cedat ius propriū regi: patriæq; remittat.
Quid miseros totiens in apertaq; pericula ciues
Proiicis: o latio caput horum & causa malorum:
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes
Turne: simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego inuisum quē tu tibi fingis & esse
Nil moror: en supplex uenio miserere tuorum:
Pone animos: & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus ingentes & desolauimus agros.
Aut si fama mouet: si tantum pectore robur
Concipis: & si adeo dotalis regia cordi est
Aude: atq; aduersum fidēs fer pectus in hostem.
Scilicet ut turno contingat regia coniunx
Nos animæ uiles inhumata infletaq; turba
Sternamur[f] campis: etiam tu si qua tibi uis
Si patrii quid martis habes illum aspice contra
Qui uocat.

PIERIVS

a ¶Non futilis auctor. antiqui aliquot codices, actor, quod non placet. b ¶Incertum de parte ferebat. In Romano codice, ferebant, numero multitudinis legitur: vt id ad famā referaf. Sed Donatus, ferebat, singulare agnoscit. c ¶Fugæ fidens. Quāuis Seruius, fugæ, figurate pro, fuga, dictum asserat, In Romano tamen codice, fuga, est. At fugæ: in antiquissimis est Donati commentariis. Fido enim datiuum casum minime respuit, teste Prisciano, hoc eodem citato versu, quod verbum tamen ablatiuo etiam iungi probat.
d ¶Quæ plurima mitti dardanids duciq; iubes. Roman⁹ codex Mediceus & alter peruetus in Vaticana bibliotheca & aliquot alii, dici, legunt. Idq; Seruius admisisse mihi videtur, dum ait, mitti aurum, ebur, & sellam. Dici de nauibus vel agro, quod scilicet cōsilium sit initum, & quod optio ad Aeneam pertineat. Idem est in veteri Donati Commētario. e ¶Et pacem hanc æterno fœdere iungas. Romanus codex, et aliquot alii legunt, firmes, iuncta enim semel fuerat, sed non firma fuit: huic igitur errori consulit occurrendum: q̄q̄ id etiam huic sententiæ satis facit, quod dictū est. Aeterno fœdere. f ¶Sternamus campis ti. Donatus futuro indicatiui, sternemur, legit: adiecta paraphrasi, per omnes campos iacebimus fusi, locumq; hunc eodem tempore repetit in duodecimo, et ita scriptū est in codice Mediceo.

sta quod nō fortis est sed te
meraria. Supplex magna nocen
di caliditas qua inimicū sum-
ma inuidia oneret. Animos fer
uētē quādā cōsiderationē Deso
lauimus agros: nā de solo certa
batur qđ fcm̄ est desertū. Scili-
cet vt turno: necessario posita ē
in fine exclamatio vt demon-
stret causę priuate ipsius Turni
nō esse admiscēdū publicū pe
riculū. Hæc ille. ¶Ordo est. Tū Ordo.
id est deinde postq̄ cōticuit lati
nus: idē drances. s. de quo prius
meminit: infensus. i. multū of-
fensus & molestus turno quem
gl'ia turni agitabat iuidia obli-
qua. i. occulta & nō apta: & sti-
mulis. i. pūcturis inuidię latētis
amaris. i. acribus & molestis ex
istēs larg⁹. i. largiter diues: opū:
& melior. i. abūdātior lingua. i.
sermone facūdo: sed dextra sup
ple ei⁹: erat sup. frigida bello. i.
ad bellum tarda & inutilis: quę
res vsu venire solet: nā raro prę
ter cęteros diserti boni sunt bel
lo nā & bene dicere & fortiter
agere raro in vnum coeunt. ha
bitus auctor nō futilis. i. nō in-
anis nec p̄fusus v̄bor: ɔsiliis. i.
iɔsiliis dādis potēs seditiōe. i. p
seditionē aut ad seditionē con-
citādam valens. Nobilitas ma
terna dabat huic gen⁹ supernū:
sed ferebat. i. efferebat incertū. i.
penitus ignotū de patre qa ne-
sciebat qs eius esset pater: vnde
pulchre fingit loquacitatem a
mr̄e nō virtutē a p̄re habuisse.
Surgit (tūc tādem verbū affert:
nā ordo est tū Drāces surgit) &
onerat. s. turnum his dictis atq;
aggerat. i. accumulat iras. O bo
ne rex tu cōsulis rem nulli ob-
scuram. i. oībus manifestariam
nec egentem nostre vocis. i. de-
clarationis: cuncti p̄pl'i fatent
se scire qd fortuna ferat. i. pacē
petēdā esse: sed mussant. i. nō au
dent dicere. i. palam mutire: sed
intra dētes murmurāt & in au-
res fidas susurrant. det libertatē
fandi: atq; remittat flatus. i. ven
tosas minas: det dico is ob cu-
ius auspiciū & mores sinistros
i. prauos & infaustos nos vide
mus tot lumina. i. columina du
cum cecidisse & totā vrbē con-
sedisse luctu. i. in luctu. ¶Quia
vero latinus dicere posset si tur
nus libertatem dicēdi adimeret
drāci nō ei tātam audaciam in
eū inuehēdi inteserit p parēthe
sim equidē. i. ego qdē dicā. s. qđ
verū est & qđ reipu. conducere
sentio: licet minet mihi arma &
mortē) ob cuius dicit auspiciū
nos videmus vrbem cōsedisse.
id est demersam esse luctu dum
ipse fidens fuge: quia putabat
per fugam ereptus pugna ten-
tat quasi congredi non audens
castra troia. i. troiana & territat
cœlum. i. multum minatur ar-
mis. O optime regum qui tam
bene tuis consulis adiicias istis
donis quę tu iubes mitti & dici
plurima dardanidis etiam. id ē
adhuc vnū: adiicias inquit vnū
FF s. donū

☞ scilicet donum nec violentia vllius vincat te quin.i.quo minus & vt no o pater des genero egregio & hyemenæis dignis scilicet æneæ externi generi & deorum prolis:gnatam.i.filiam tuam lauiniam & quin iungas hanc pacem.i.concordiam æterno fœdere.s.affinitatis matrimonialis:q̃ si tantus terror:id est metus de turno.habet mētes & pectora nostra.i.si tantum ipm timemus vt non audeamus quod reipu.conducat facere.Obtestemur ipsum turnum:id est obsecremus ipsum per salutem patriæ:& oremus ab ipso veniam.i.hanc gratiam vt.s.cedat.i.cōcedat regi propriū ius:quod est ex sentētia facere & remittat.i.concedat hoc patriæ.i.propter salutem patriæ quid o caput & causa horum scilicet tantorum malorum latio.i.italiæ:hoc est o turne:pijcis totiens ciues miseros in pericula apta? Nulla salus est sup.bello & nos omnes poscimus te o turne:id est exigimus a te pacem:& poscimus simul pign⁹ pacis:scilicet lauiniā solum inuiolabile.i.que sola est inuiolabile pignus pacis.Ego quem tu fingis tibi inuisum.i.odiosum & infensum & supple qui nil moror.i.non recuso esse scilicet inuisus tibi dum reipu.consulam:en ego primus venio supplex miserere tuorū & pone animos:scilicet magnos & elatos & abi.s.ab instituto:pulsus.s.a fortiori nos fusi.i.fugati & prostrati vidimus sat funera id est satis funerū & desolauimus.i.vastos dereliquimus agros ingentes.aut si fama:scilicet nominis tui mouet.i.incitat te ad audiendum:& si concipis.q.d.non habes quidem:sed si concipis pectore tantum robur.i.tantam fortitudinem.& si regia dotalis.i.quę tibi in dotem detur cū lauinia est adeo.i.vsq; adeo cordi.i.placito tuo.i.tantum tibi placet:aude atq; tu fidens fer pectus in hostem.s.æneam: aduersum.s.id est scire licet cur id facias: vt.s.coniunx regia cōtingat turno. Aut sic per amaram irrisionē.Scilicet.i.nonne ita dignum est q̃ vt regia cōiunx cōtingat Turno:nos animæ viles & turba inhumata & infleta sternemur campis.i.strati fiamus turba inhumata & infleta: etiam.i.

※ est quem habent timentes.Sed nunc vsurpatiue terrorē posuit.Nāq; hoc dicit q̃ si tm̄ Turnū timem⁹.Veniāq; oremus ab ipso.Cedat asper hic distinguit.Quid miseros totiēs in aperta pericula ciues proijcis.Quasi viles & abijciendos ingenti pondere vniuersa verba sunt posita.Latio nō vni ciuitati. Caput. principium rei caput est.Nulla salus bello:plus est q̃ si nulla spes diceret.Parcem te poscimus omnes:te poscimus qui solus es causa bellorum.nam æneas iam pacem promisit.Solum inuiolabile pignus.i.lauiniam hoc est quod ait supra pacem hāc æterno fœdere iungas.Inuisum quem tu tibi fingis & esse bene quem tu fingis:ne ei tanq̃ inimico minime credatur.Hoc dicit non sum quidem sed si velis esse nō recuso.Nam hoc est & esse nihil moror:Fusi:Fugati:Desolauimus agros vel dum occidūtur:vel dum coguntur ad militiam:nam legimus & latos vastant cultoribus agros:Dotalis regia cordi est:Hoc est regnum latini.Sic alibi:non hęc dotalis regia amatæ Scilicet vt Turno contingat regia coniunx:hęc cum quadam irrisione dicuntur. Inhumata infletaq; turba:atqui sepulti sunt omnes qui in bello perierant:vt legimus supra:sed hoc factum est Aeneæ beneficio. Qui sepulturę eorū reddit socios.Ergo quātum ad turnū pertinet insepulti sunt. Nam campos sua potestate retinebat Aeneas:Etiam tu Eia:Nam etiam hortātis est aduerbiū hoc loco,als,adhuc significat:& est temporis. Vnde etiā currus etiā arma:apud maiores etiam consentientis fuerat: Quod tamen in his recentibus auctoribus idoneis nō inuenit. Vis:Virtus.

etiam id est sed & tu si qua vis est tibi & habes quid.id est aliquid martis.i.animi virilis & bellicosi patrij:id est patris tui hoc est qualis est in patre aut in patria tua esse solet aspice contra:id est ex aduerso illum scilicet æneam:qui vocet:id est prouocet te ad singulare certamen.

SERVIVS

SER. ¶Imo pectore voces:more suo habitum futuræ orationis ostēdit.Larga quidem drances semper tibi copia fandi.

¶Poe. Tum cum bella manus poscūt

Turn⁹ Sunt multa sua vi optima:que qm̄ per se non pñt vituperari:ab accidentibus vituperant̄ vt hoc loco quoniā eloquētia p se optima est:eā culpat ex tpe dicēs tūc in cūbis eloquētie cū man⁹ bella deposcūt.Prib⁹ vocatis.Prim⁹ ades.bella penit⁹ ignorās atq; formidās primus es inter senes ad danda cōsilia.Magna volāt Home. ἔπεα πτερόεντα προμυδα. Distinet arcet: depellit ꝑprie extra tenet.Nā dis separantis est vñ & diduco & distraho dicimus.Meq; timoris Argue. vt Cātando tu illum? arguo te genitiuū recepit vt arguo te cædis insidiarū:& est de græco.nā ita dicunt κατηγορῶ σε φόνου. Qñ siquidem:& per irrisionē in ilium confert laudes. Insignis campos. Nobilitas:clarificas: nam verbum est insignis & dicit ex autoritate eius debere sententiam quod de bello iudicat virtutis ignar⁹.Istis δεικτικῶς Pulsus ego:qa ille dixerat. Pone animos et pulsus abi:& agit coniectura nam hoc vult intelligi:non posse dici merito pulsum eum:qui sequēdo bella deseruit. Aperte autem hoc dicit: potest merito credi q̃ pulsus sit is cuius tot extant trophæa:Cū stirpe:occiso enim Palante interijt eius cuncta posteritas.Bitias subaudi ingens a consequētibus. Mille finitus numerus ꝑ infinito: Aggere septus: vt vestris o ciues vndiq; septus aggeribus. Nulla salus bello capiti cane talia demens : Dardanio.

※ Quotiens,

¶Talibus exarsit dictis uiolentia Turni:
Dat gemitum:rūpitq; has imo pectore uoces.
a ¶Larga quidē semper drances[a] tibi copia fandi.
Tum cū bella manus poscūt:patribusq; uocatis:
Primus ades:sed non replenda est curia uerbis:
b Que tuto tibi magna uolant:dū distinet[b] hostē
c Agger Murorꝫ:nec inuadant sanguine fossæ:[c]
d Proinde tona eloquio:solitū[d] tibi meq; timoris
Argue tu Drance:quando tot stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit:passimq; trophæis
Insignis agros:possit quid uiuida uirtus
Experiare licet:nec longe scilicet hostes
e Quærendi nobis:circūstant[e] undiq; muros.
Imus in aduersos:quid cessas:an tibi Mauors:
Ventosa in lingua:pedibusq; fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego?aut quisq̃ merito fœdissime pulsum
Arguet:iliaco tumidum qui crescere tygrim
Sanguine:& euandri totam cum stirpe uidebit
Procubuisse domū:atq; exhaustos arcadas armis
Haud ita me experti bitias & pandarus ingens
Et quos mille die uictor sub tartara misi
Inclusus muris:hostiliq; aggere septus:
Nulla salus bello:capiti cane talia demens
Dardanio:rebusq; tuis.proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu atq; extollere uires
Gentis bis uictæ:& contra premere arma latini.

ASCENSIVS

¶Talibus &c.Subinfert respō sum turni multū in drancē cōmoti q tñ prudēter & callide respōdet nā cū inficias ire negret oia dicta drancis ꝑsonā vitupe rat docetq; importunā ei⁹ facūdiā nec vsq; quaq; verā nā se fugisse ꝑnegat:ostenditq; paratū in hostes ꝑdire multāq; stragē edidisse:nec ꝑ se stare quomin⁹ sit pax cū nō illator sed defensor sit iniuriæ:deinde confutato drance ad latinū placide respondet vt in sequētibus videbimus Donati aūt verba sunt: ASC.

Donat⁹ Violentia Turni:Ante ardens magis exarsit.Ostēdit aūt Drācē vti ꝑpostera eloquētia cum eo tpe manibus & non verbis sit vtendū.Iliaco tumidum tybrin sangui.Magna pōpa īfert sua facta.Hec ille.

Ordo ¶Ordo est. Violentia turni exarsit.i.excanduit talibus dictis.s.ipsius drācis:dat gemitum.i.ingemuit & rumpit aut rupit:sed rumpit verius vt prius exarsisse etiam rūpere itelligatur:vnde dixit dat non dedit gemitum rumpit ergo.i.violenter exprimit pectore imo id ē alto stomacho & ex intentione & summa indignatione has voces. O drance seu drances:larga.i.abundās & torrens copia fandi fuit sup.semper tibi tum.i.tunc cū bella poscunt manus.i.operationes nō verba & patribus vocatis ades primus.s.in consultādo:sed curia non est replenda verbis que Verba volant.i.effutiuntur tibi tuto.i.extra periculum posito magna.i.ampullata & inflata:dum.i.interea dū agger murorū distinet.i.diuisum & seorsum a te tenet hostē:nec fosse inundāt: scilicet adhuc sanguine

☞ i.in

f Nũc & myrmidonũ ꝓceres phrygia arma tremiscunt.
Nunc et tytides & larissæus Achilles.
Amnis & adriacas retro fugit aufidus undas:
Vel cum se pauidum contra mea iurgia fingit.
g Artificis scœlus & formidine crimen acerbat. g
Nunq̃ animũ talem dextra hac(absiste moueri)
Amittes:habitet tecum & sit pectore in isto.

PIERIVS

a ¶Larga quidẽ semꝑ Drance tibi. In codicib⁹ aliq̃t antiqs. b Larga qdem Drance semꝑ tibi.qđ parui refert. b ¶Dũ distinet hostẽ agger muroꝶ.Seruius qdem. Distinet agnoscit Sed in veteribus codicib⁹ aliq̃t.Dum detinet hostis aggere murorum.Vbi subaudiendũ esset.se,vel quid huiusmodi: vt accingũt operi,superius. Apud Priscia. q̃q; in antiqs codicibus variat ipsa lectio:aliis detinet.aliis distinet.legentibus.Sed reliquũ eodem exẽplo legitur.hostes agger murorum:qđ in vulgatis exẽplarib⁹ hostẽ,singulari habetur, numero. c ¶Nec inundant sanguine fossæ. apud Priscianũ. fossæ accusatiuo casu legitur.Inundo enĩ ait ille modo absolutam,modo actiuam habere significationem inuenitur Virgi.Dum det hostes agger muroꝶ nec iun.sanguine fossas.Est enĩ.Hostes replent fossas,vel inundare faciũt fossas d ¶Tona eloquio solitũ tibi.In plerisq; codici.antiqs,solito legitur.Sed solitum receptum,elocutione admodũ elegãti. e ¶Circũstant vndiq; muros.In codicib⁹ aliquot circũdant. f sed circũstant, magis receptum. f ¶Nũc & myr..Proceres phry.Arma tremiscũt.vt alibi sæpius obseruatũ in Roma. codi.in Mediceo,& veteribus pene omnib⁹.Tremescũt legitur media syllaba per ,e,vocalem scđam notata. Eadem em̃ analogia tremor,pauor,calor.Tremebam,pauebã,calebam.Tremesco,pauesco,calesco,bam ĩ sco,mutata. g ¶Et formidine crimẽ acerbat In Oblõgo codice,in Mediceo & quibusdam aliis admodum vetustis.aceruat,legitur per v, digammon.forte vt soriten argumenti speciem:qua plurimum vtuntur Oratores innuat. Sed em̃ acerbat per.b.mutam cum statio Virgilii metaphraste conuenit.Facinusq; relatu asperat Iliacum.&apud Claudianum.Crimenq; feri rectoris acerbat.Præterea Ti.Donati paraphrasis.acerbat,legendum ostendit:tam & si ætatis vitio,v, cõsonantem ,b, litteræ sono proferentis.Aceruat in eius antiquo codi.scriptum est.ait vero.Quale illud scelerati cõmentum,videlicet timorem fingere,accusatiões duras exercere.Durũ enim cũ acerbo cõgruere videtur.Vt mollia ẽt mitia nũcupam⁹.

¶ s.in oppugnatione interemptorũ.Proinde.i.ideo tona.i.alte sona eloquio solitũ.i.q̃ res ẽ solita tibi aut tona solitũ.i.rem solitã tibi.s. verbosam sine re: &o.drãce tu.s.qui meticulosissimus es nec vnq̃ quicq; pulchri gessisti:argue me.s. q semꝑ audãtissimus habit⁹ sum timoris. i.meticulositatis.q.d.id iniuste & inepte facis.Nã dic mihi: qñ tua dextra dedit tot aceruos stragis.i.stratoꝶ hostiũ:&qñ dedit sup.tot aceruos stragis.i. stratorum hostiũ: & qñ dedit sup.tot agros insignis id est insignitos passim tropheis.s.a te in fugam versoꝶ:aut spoliatorũ : ac sup. mea dextra.q.d. id non poteris dicere. Et si dicas tibi nõ fuisse facultatẽ cum hoste dimicandi vt mihi licet.i.licitũ est: tibi vt sup.expiare:qd virt⁹.s.tua viuida possit.s.nec hostes q̃rẽdi sũt nobis longe:qa circũstant vndiq; muros.s.ciuitatis nr̃æ,Im⁹ in aduersos: & cũ illũ videret iparatũ inqt qd cessas.i.differs exire ĩ hostẽ:an mauors.i.mars hoc est aiositas bellica erit tibi semp in lingua ventosa.i.vaniloqua:& istis.s.tuis pedibus fugacib⁹.i. assidue fugere solitis. Pulsus ego.i.dicis neq; ego pulsus sũ:aut o fœdissime.s. nugator arguet qsq; merito. i.ꝑ merito & iuste pulsum.i.in fugam ꝟsum:cũ.i.qñ videbit tybrym tumidũ.i.inflatũ & crassum crescere sanguine iliaco. i.troiano & cũ videbit totã domũ euandri ꝓcubuissę cũ stirpe.i.ꝓpagine:qa vnicũ filiũ iteremerat: aut cum videbit arcadas exhaustos.i. efferos & euacuatos : ita vt nihil amplius possint armis Bitias & pandar⁹ ingens.i.troiani illi duo maximi q aperientes portas castroꝶ:stabant ꝙ turribus :& a turno ĩterẽpti sunt: vt in.ix.visum est:& mille sup.viri q̃s ego victor inclusus muris & septus.i.circũdatus aggere hostili misi sub tartara.i.ad iferos die.s.vno.i.spacio vni⁹ diei experti sunt me haud.i.nõ ita. i.talem vt pulsum dicas.Et ꝙ sup.dicis.Nulla salus bello.non eo inficias sed tu demens.i.qui quid iustum sit nõ cõsideras:qa bellum nõ est iputandũ defensori:sed ꝓuocatori q̃lis ẽ æneas: q pactam mihi e gremio auferri contendit:& ideo cane.i.prædica talia capiti dardanio.i.æneæ:& rebus tuis qbus. s.nulla sal⁹ est ꝑ bellũ:qa eas ꝓtegere nõ audeas ꝓinde.i.& ideo qa fine rõne loqris:ne.i.ñ cessa turbare oia magno metu atq; extollere vires gẽtis bis victe.s.sub laomedonte & sub priamo & ꝑmere. i. deprimere & vilipendere cõtra.i.ecõtrario arma latini Proceres.i.primi ductores myrmidonũ.i.illoꝶ ꝑploꝶ thessaliæ hoc ẽ achilles & patroclus tremiscunt nunc.s.scđm iudicium tuũ arma

Quotiens argumentũ non possum⁹ soluere:aut ꝯtraria obiectione:aut risu:aut maledicto vt in hoc loco aduersario rñdemus Cane ꝑ diuina. Proinde: itaq; & est ordo. Nulla sal⁹ bello ꝓinde oia magno.Nec cessa turbare me.Cætera ꝑ parenthesim dicta sunt. Extollere vires gentis bis victæ contra premere arma latini: hæc est virt⁹ eloquentiæ:arma autem Latini in uidio se dicit:vt Drancem Latino reddat inuisum nam debuit mea dicere:Myrmidonum procer id est græcorum principes dicit autẽ Patroclum: & Achillem.Nam licet ipsi aliũde fuerint tñ Myrmidonibus imperarunt.hoc aũt ponit inter ipos sibilia:& vtiẽ græco deuerbio: sic Hora.& añ padus marina lauerit cacumina:& sic est mõ dictũ:vt in q̃rto.Nũc liciæ sortes nũc & ioue missus ab ipso. Retro fugit aufid⁹ vn.apuliæ fluuius cadens in adriaticũ pelag⁹ vel cum se pauidum cõtra mea iurgia fingit cõtra illud qđ ait. Det libertatẽ fandi. flatusq; remittat Nam hoc dicit timorem suum naturalem inuidiose in eam cãm retorquet:vt meæ ꝑsentiæ nõ illi⁹naturæ qđ timet esse videat.Hoc est em̃ qđ plenius iterat dicens:& formidine crimen acerbat .Artificis scel⁹: nam sceleratorum est simulare formidinem. Habitet tecum & sit pectore in isto: pessima & vilis anima habitet tecum in membris congruis: nam talem vilem et pessimam accipimus: quam nefas est perire ea dextra:que tantum viros fortes cõsueuerat occidere.

ma phrygia q̃ tñ superauerũt titides.i.diomedes tidei fili⁹et achilles larisse⁹.i. thessal⁹ ex lassa thessaliæ oppido tremiscũt: nunc phrygia agmina. i. non vereris dicere victos victoribus esse terrori:& si tibi qui vires troianas nimiũ extollis credere velimus ꝑsuaderes:qa aufidus amnis fluui⁹ ille apulie rapidissimus oia aufindẽs & secũ trahens:retro fugit sup. vndas adriacas.i.fugit retrorsum ꝑ timore linquens mare adriaticũ: vel.i. etiã cum scælus artificis.i.ipse celestus artifex fingit se pauidũ contra mea iurgia.i.fingit se non audere veꝶ dicere: & acerbat crimen formidine.i.innuit crimen meũ multo maius esse si auderet:q em̃ eũ timore loquũtur eredũtur de re min⁹ loq ꝙ sit O drance absiste moueri.i.cõturbari:tu nũq̃ amittes talẽ.i.tã vilem & meticulosam aiam dextra hac.i.mea qua tã egregia gessi q.d.i.dign⁹es q tã nobili dextra occidaris& ergo habitet aia tua tecũ tanq̃ in digno ergastulo:& sint ĩ isto.s.tuo tã vili pectore.

SERVIVS

¶Consulta reuertor:cõsultor ẽ qui consulit.Consultus q consulitur consultum vero res ipa de qua consulitur.Si nullã nostris spem ponis in armis:insinuatiõe vtitur.i. callido & subtili aditu ad ꝑsuadẽdum. Vult em̃ dicere melius esse interire q̃ pacem rogare.qđ quia apte nõ audet latẽter & paulati ad hoc serpit.nãq; inter principium & insinuationẽ hoc interest ꝙ principiũ est apta rei narratio:insinuatio vt dixim⁹ est callida & subtilis oro.In armis:aut meis aut latinoꝶ gñaliter oim. Si iã deserti

a Nunc ad te:& tua magne ᵃpater cõsulta reuertor

ASCENSIVS

ASC. ¶Nunc ad te.Postq̃ acerbe rñdit dictis drãcis reuertiẽ ad dctã latini ad q̃ placide rñdet:nõ tñ Dona. si donato credimus sine ironia quadam:vnde donativ⁹ba sunt Nunc ad te.Ex turbulenta oratione ad mitem redit. Magne pater. occulta ironia est quasi dicat quomodo magne pater q non recte consulis filiæ tuæ.Ille mihi ante. Multi de Mezentiu intelligunt.Procubuit moriens: quasi intelligat non victum: sed sua voluntate cecid sse.Deuoui qualitas ista verborum miserationem poti⁹ ꝓ pugnaturi

Si nullam nostris ultra spem ponis in armis:
Si tam deserti sumus:& semel agmine uerso
b Fūditus occidimᵘ:neq; [b] habet fortuna regressū
Oremus pacem:& dextras tendamus inermes.
Quāq̄ o.si solitæ quicq̄ uirtutis adesset:
Ille mihi ante alios:fortunatosq; laborum
Egregiusq; animi:qui ne quid tale uideret
c Procubuit:moriēs & humū semel [c] ore momor(dit.
Sin & opes nobis:& adhuc ītacta iuuētus
Auxilioq; urbes italæ populiq; supersunt
Sin & troianis cum multo gloria uenit
d Sanguine:sunt [d] illis sua funera:parq; per oēs
Tempestas:cur indecores in limine primo
Deficimus aut ante tubā tremor occupat artus?
e Multa dies uariusq; [e] labor mutabilis æui
Rettulit in melius:multos alterna reuisens
Lusit:& in solido rursus fortuna locauit.
Non erit auxilio nobis ætolus & arpi:
At Mesapus erit:felixq; Tolumnius:& quos
Tot populi misere duces:nec parua sequetur.
Gloria delectos latio:& laurentibus agris.
Est & uolscorum egregia de gente camilla
Agmē agēs equitū:& florentes ære cateruas.
f Quod si me solum teucri [f] in certamina poscunt
Idq; placet:tantūq; bonis communibus obsto:
Non adeo has exosa manus uictoria fugit:
¶ Vt tantā quicq̄ pro spe tentare recusem.
Ibo animis cōtra uel magnum prestet achillem
Facta uulcani manibus Paria induat arma:
Ille licet:uobis animam hanc soceroq; latino
Turnus ego haud ulli ueterum uirtute secūdus
g Deuoueo [g]:solum æneas uocat:& uocet oro:
Nec drances potius siue est hæc ira deorum
Morte luat:siue est uirtus & gloria tollat.

PIERIVS.

a ¶Nunc ad te & tua magne pater consulta reuertor. In Romano codice & aliquot aliis antiquis, magna, legitur: quippe cōsulta, quia de summa belli & pacis agebatur. Sed omnino, magne pater, Ti. Donatus legit. Vt vero quantum amiserimus detestabili eius facinore, qui tam docta commentaria mutilauit, aspicere vnusquisq; possit: quæ super hoc loco ille scripserit apponere non grauabor, Nunc ad te & tua magne pater consulta reuertor. Ex oratione turbulēta, quam pro ratione personæ protulit, ad mitem atq; humilem repente conuersus est, vel quia cum rege constituerat loqui, vel cum eo, quem Socerum esse cupiebat. Plus tamen ostendit se Socero deferre, q̄ regi: dicendo, magne pater, alioqui diceret, magne rex. In ipa tamen tranquillitate sermonis est quædam consiliorum Latini, & dispositionū occulta vituperatio. Nunc ad te, ait, Magne pater redeo, et ad consulta tua, pater, videtur dixisse, quasi honorificentię loco: vtpote qui loquebatur, vt Gener, vt ostēderet, quod diximus plus Socero deferre quam regi. Sed alia loquentis intentio est. Summa enim dispositionum displicebat Turno. Deniq; post appellationem patris secuta est propositio, quo ostendit se de illius consiliis tractaturum, vt ostēderet improuidum patrem. Ergo appellatio magni patris irrisionem induxit obliquam, quasi diceret. Qualis pater
* es, qui;

gnaturi audaciam demonstrat. Hec ille. ¶ Ordo est. O magne pater scilicet latine: ego reuertor id est venio (nam nondū fuit) ad te & ad tua consulta: id est cōcilia aut res de quibus cōsultum est. Si nullā spem ponis vltra id est post hac in nostris armis & si nos sumus tam deserti derelicti ab auxilio deorum & hominum propriaq; virtute destituti: & si nos occidimus. i. occubuimus: funditᵘ. i. penitus ad fundum vsq;. aut fundotenᵘ agmine. i. exercitu nostro verso s. in fugam semel: neq;. i. & non & si fortuna non habet regressū i. reditum cum fauore ad eū vnde discesserit: oremus pacē. s. ab hoste nostro: & tendamus. i. ptendamus ei dextras inermes. i. imbelles aut victas aut dedititias q̄q̄ o. i. vtinā (voluit multa dicere vtpote vtinam sit mihi iterum cum hoste congrediēdi potestas: sic ī qnto. q̄q̄ o sed superēt quibus hoc neptūne dediti) Si quicq̄ v̄tutis solite adesset sup. nobis: ille sup. censeretur. i. haberetur mihi. i. a me ante alios. s. preitans & fortunatᵘ laborum. s. executiōe: aut laborū p laboribus: & egregius animi. i. habēs egregium animum qui ne videret quid tale. s. deditionem hosti factam: pcubuit moriens & momordit semel. i. vno impetu: humū ore. i. mordicus: hoc est morsu terram petens ne viro forti vocem emitteret indignam: hoc est vtinam potius q̄ dedititius fiam & me hosti subdam aut illum rogem ego occubuerī fortiter sicut mezentius & lausus occubuerunt. Sin. i. sed si &. i. simul spes sint nobis & iuuētus adhuc intacta est nobis: & si vrbes italę & populi italiæ supersunt nobis adhuc auxilium. i. qui nobis auxilio sint. Sin. i. sed si gloria. s. victorię venit troianis cū multo sanguie. s. suorū effuso: & si illis sunt sua. i. ppria & merita funera & si par tēpestates fuit sup. per omnes cur nos indecores. i. contra decus agentes deficimᵘ in primo limine: id est in principio belli cum iam semel dūtaxat bellatum sit: aut tremor occupat artus ante tubam. i. priusq̄ per tubam prouocaremur in arma. Dies. i. tēpestates varia: & varius labor: id est conatᵘ & casus: ęui. i. vitæ nostræ mutabilis rettulit multa in melius. i. meliorem exitum q̄ icepta sint fortuna reuisens alterna: id est alternatim modo hos modo illos lusit. id est illusit & depssit multos & locauit rursus. i. iterū scilicet iam illusos: in solido. s. statu Aetolus. s. diomedes cum suis nō erit nobis auxilio. i. ponamus q̄ non auxiliabitur nobis & arpi. id est populi arpenses non erunt nobis auxilio: at idi ē sed mesapus. s. filius neptūni & diomede prestantior atq; fęlicior erit sup. auxilio nobis
& tollīnī

Ordo.

* deserti sumus ppter Diomedem qui solus negauit auxilia. Nec habet fortuna regressū. omnia que sibi possunt obiici ponit: sed cū solutionibus suis: nā & fortuna nō est immutabilis: & qui semel pellit iterū pōt reuerti: et auxiliis nō sunt penitus destituti: et in ipsorū exercitu ē adhuc plurimū spei. Est autē syllogismus. Quāq; o si solite qcq; v̄tutis adesset: nō se inertie arguit: sed q̄rit de v̄tute omissa. p negligētiā. O aūt dolentis est exclamatio. & intelligimus immoratā esse illic eius orationē: nā exarsit dolore: qa aperte nō potuit dicere moriendū potius eē q̄ hostes rogādos qd' tn̄ dixit conferens se ad alias psonas. et laudās eos qbus cōtigit perire: ne ista cōspicerent. Ante alios: Melior oībus p̄ferendus. Fortunatusq; laborū: sicut letorve malorū: et est gręcū. Tale vi. laudare vel hostes rogare: vel qd' latēter insinuat tradit alteri sibi despōsatā. Semel ore mo. cito cōfestim. i. q tota mortis celeritate cōsumptus est: vulnerati aūt solētvel terrā vl' arma mordere: ne dolorē eorū indicet gemitus. Luca. de pōpeio: Timuit ne quas effūdere voces Vellet: & æternā fletu corrūpere famā Vrbes italę: qa diomedes peregrinus fuerat: Nā hoc dicit habemus robur italū non græcū militē inertem & dissolutū. Supersunt: supabūdāt. Adsunt vltra q̄ bella deposcūt. Sin et troianis Mire agit pōst firmatas partes suas troianorū vires imminuēs. Quid em̄ pderat dixisse q̄ superēt latinis auxilia. si ēt troianorū integre vires pbarētur cum multo gloria venit sanguine: ac si diceret nō est iudicāda victoria: q̄ per immēsa detrimenta contigit: & hoc est vnde laudat Sal. duces q victoriā incruentato exercitu reportarunt Sunt illis sua fune. id est troianis: legit et illi aut æneę intelligimus: aut aduerbiū loci pro illic vt in scd'o patet isti ianua lęto: Pro istic. Parq; per oēs. t. alibi. Quāta p ideos sæuis emissa mycenis Tēpestas ierit cāpos. Indecores: decor decoris facit: sicut autor autoris. decus decoris sicut pecus pecoris. similiter facit in cōpositione indecor indecoris: ergo: in neutro co breuis in masculino pducit: vn̄ apparet systolē fecisse Ver. nā indecores noīatiuᵘ est pluralis a masculino ab eo qd' est īdecor: nā nō pōt hic indecus facere: Neutrū em̄ in us terminatum masculinum ex se non facit: aut certe dicamus indecores declinationē esse. cuius nominatiuus singularis non inuenitur. in limīe pri. Quasi in ipo initio et aditu infœlicitatis: et ad illd' respexit qd' supra dixerat. Semel agmīe verso Fūditus occidimus. Multa dies illi rei vehemēter incūbit quā dixerat nec habet fortuna regressū
* na regressū

Mordere humum.

Indecores.

na regressũ dicẽs fortunã tã laboresq̃ fœlicitatẽ ꝑ tẽporũ q̃litate mutare. Dies tẽpus Lusit decepit: vt Quid natum totiẽs crudelis tu q̃q; falsis Ludis imaginibus. Et in so.r.f.l. Subaudi & multos: & est sensus in solidũ reuocauit oppressos & paulo añ derelictos: lusit vero & decepit fœlices. Non erit.a.n.æ.&.a. Redit ad rem q̃ occurrebat: sed negantur auxilia. Aetolum aũt dicendo eius vires ex grecię ꝯmemoratiõe debilitat. At mesap⁹ erit.f.t. Bene duo iunxit q̃ q̃runtur in bello fortitudinẽ & felicitatẽ: nã de mesapo iam legim⁹. Quẽ neq; fas igni cuiq; nec ferro vtrũq; aũt cõtra Diomedem dicit: quẽ dicẽdo græcũ inertem significat. Infœlicitatẽ vero ei⁹ supradicta legatorum verba testanẽ. Nec tarda seq̃tur gloria Liptotes figura. Min⁹ ẽm dixit q̃ voluit: nã hoc significat latina pubes celerrime victoriã adipisceretur: quã vix græci post decenniũ sint adepti. Est & volscorum egregia de gente ca. vt i septio segregatã eã a viroꝝ multitudine effecit: & q̃m a sexu nõ potest: laudat ex gente. Quod si me solũ teucri in certamina poscunt. Quia audiuit illũ aspice ꝯtra q vocat: & vtitur dictũ: nã oblique promittit se singulari certamine dimicare velle: cum nolit: Similiter & in duodecimo ait dicẽs irrisorie: Sedeãt spectẽtq; latini. Tãtũq; bonis ꝯmunib⁹ obsto: & itẽ obsum ꝯmodis publicis. Vt nisi sol⁹ dimicauero ꝯcidat vniuersa respu. Nõ adeo: nõ multũ nã verecũde dicit assuetã eẽ manib⁹ suis victoriã. Tãta ꝑ spe vt sol⁹ dicat seruasse rẽpu. Ibo animis ꝯtra: ac si diceret si desunt vires corporis. Vel magnum prę̃stet achillẽ: & prę̃sto illũ.i. melior illo sum: & presto illi dicimus: Cicero in cæsarianis Tãto ille superiores gloria vicerat: quãto omnibus tu prę̃stitisti. Vulcani manib⁹ paria induat arma: bene addidit paria: nã etiã æneas habuit arma vulcania licet possumus dicere q; hoc Turnus nõ ignoraret non tamẽ hoc valde idoneũ cõprobatur: Vobis animã hãc.f.l. Bene sibi & fauorẽ cõciliat populi: & a soceri nominis prę̃iudicio Latini implicat. voluntatem: Vlli ve.u.f. dicimus & secũdus illi & secũdus ab illo. Nec drances potius siue hec est ira deo. Morte.l. siue hec virt⁹ & gloria tollat. Sensus obscure quidẽ dictus: sed facilis & qui de vsu nunq; recedat: nam ita irati de inimico dicere cõsueuim⁹ abeat: nec bonis meis nec malis itersit reb⁹ nolo sit aut glorię meę particeps: aut i me iuidiã ex ĩfœlicitatis ꝯmunione cõmoueat: sicut nũc de drãce, dicit: siue hæc ira deoꝝ morte luat.i. si pitur⁹ sum nolo

es, q nõ recte ꝯsulis filiæ tuæ, qualis pr̃, cui suasũ ẽ facile vt missa affinitate Ciuis, nudo, peregrino, naufrago, filiã tuã dare festines, hæc Ti. donatus, neq; pauciora desunt in locis alijs toto opere, vbi super ingeniosissimi poetæ artificio sit lati⁹ declamãdũ, Qđ vero hæc habuerim⁹, benignitate camilli portij factũ ẽ, q̃ itegra hui⁹ Auctoris ꝯmẽtaria i duos vltimos ęneidos libros mihi viuẽda officiosissime cõcessit, plura datur⁹, nisi ꝑ bibliotaphos q̃sdã suppssa essent reliqua. b ¶Nec habet for. Re. plurib⁹ i antiq̃s exẽplarib⁹ neq;, Dextras tẽdam⁹ inermes, i romano cod. in Mediceo & alijs veterib⁹, inertis. legiẽ. Quãuis v̇o inertis. In dona. ẽt cõmẽtario legaẽ, ei⁹ tñ sñia, i nermes, legẽdũ ostẽdit, vel inertis idẽ significare, dũ ait. orãdum videlicet pacẽ, & inertes dexteras eẽ tradẽdas ironicos positũ, q̃si re vera orãda esset pax, & adijciẽda ignauis v̇t⁹, & quæ i hostis iugulũ armarę eẽ debuerãt, inertes ad eoꝝ genua dexteræ verterẽẽ. c ¶Et humũ semel ore momordit, i Romano codice, sil', habeẽ, ac si dicat, sil' atq; ꝑcubuit, humũ idẽtidẽ momordit. est apud Seruiũ interpretatio, Cito, Confestim, id est, qui tota mortis celeritate consumpt⁹ est. Videẽ tamen, semel, q̃d erudítius præ se ferre, neq; id diuersum quicq̃ ab hac sñia significat, hic v̇o poeta laudat fortunã viri fortis, ait Donatus, & non dicit nomen, omnes tamen mezentiũ sentiũt, q cũ sua fœlicitate ꝑcubuit, non præteribo in antiquis aliquot cod. memordit, augumẽto syllabico per, e, Græcoꝝ more posito. de qua geminatiõe plura Gelli⁹. d ¶Sũt illis sua funera in Romano cod. legere est, suntq; illis, Et id quidẽ lõge venusti⁹. e ¶Variusq;, labor mutabilis æui. In Roman. cod. & aliquot alijs. Varij. legitur, vt sit varij æui. i aliquot, belliq;, Labor, sed omnino meli⁹, variusq;, labor. f ¶Quod si me solum teucri in certamina poscunt, In antiquis aliquot exemplaribus. Quod si me teucri Solum. habetur, structura aliquanto elegantiore. g ¶Turnus ego haud vlli veterum virtute secundus deuoueo. In antiquis codicibus, deuoui, est præterito tempore, quod agnoscit donatus.

& tollũt⁹ fœlix.f.i bello & nõ ifœlix Vt diomedes erit nobis auxilio & duces q̃s tot ppl̃i misere.i. miserũt sup. erunt nobis auxilio nec pua immo magna gl̃a seq̃ẽ delectos latio.i. i ea italię pte et agris laurẽtib⁹. i. sine externo milite supabũr. est.f. auxilio nobis camilla.f. v̇go bellatrix: de egregia.i. pstan ti gẽte Volscorũ.i. illorũ pplo rũ italię agẽs agmẽ.i. dux eq̃tũ: & agẽs cateruas.i. copias coadunatas: florẽtes ęre.i. armis ęreis: q; si teucri poscũt me solũ i certamina.f. singularia: vbi ignauiã teucrorũ notat cum multi vnũ petãt: aut oẽs leteẽ piculũ a se i ducẽ ꝯiectũ & si id placet f. tibi o rex: & ego obsto tm̃.f. q̃ tũ drãces dicit bonis cõibus.i. paci concordię ac saluti reip. victoria nõ exosa has man⁹ nõ fugit adeo.i. vsq; adeo & itẽ has manus.i. nõ tã diffortunat⁹ hactenus i bello fui: vt recusem tẽtare.i. anniti & conari (qua i re extenuat vires suas: & latẽter se ęnea inferiorẽ fatetur) quicq;.i. q̃tũlibet difficile ꝑ tanta spe.f. pro rebus cõibus: ibo contra.f. ęneã aut obuiã eneę: animis: q̃ de virib⁹ corporis veretur. vel i. etiã si prestet.i. exibeat. aut superet viribus magnũ achillem qui.f. hectora vicit & licet ille i duat arma paria.f. armis achillis: fctã manib⁹ vulcani: q̃lia æneas reuera habuit licet id ignoraret turn⁹ sed sciuit achill ẽ habuisse arma vulcani manib⁹ fctã q̃ illi thetis mr̃ exorauerat Ego turn⁹: haud scđ⁹ vlli.i. nõ iferior vllo veterũ virtute licet forte fœlicitate deuoueo aut vt dona. legit deuoui.i. morte addixi. vobis.f.o latini & latio socero.i. ꝑ salute vestra. Si sup. verũ ẽ: vt tu dicis drãce q; ęneas vocat me solũ: ego oro.i. opto & bñ volo vt vocet.i. sine eũ vocare paratus sũ: sed nihil ad te: nolo nomẽ tuũ iterponas hoc est nec sup. oro aut volo: vt drãces luat morte.f. ħ discrimẽ belli poti⁹.f. q; ego siue hęc ẽ ira deoꝝ.i. siue dijs iratis & nobis aduersis bellare occepim⁹: siue hęc ẽ v̇t⁹ & gl̃ia.i. siue ex hoc bello maneat quęq̃ ꝑ virtutẽ gl̃ia drãces nõ tollat sup. eã.i. nollo drãces aut succũbat aut vincat vbi solus Turnus vocetur quia præstantius geret turn⁹ q̃ ipse on⁹ belli. Et ita de se & de drãce pſẽte q̃si de alio i tertia pſona loq̃ẽ: vti moris est q̃tiẽs i noĩe aut nostro aut ei⁹ ad quẽ loq̃mur siue dignitate siue indignitate pondus est.

nolo inuidiã sustinere: si drances pariter forte moriaẽ. Si v̇o me v̇tus & gl̃ia cõicabiẽ nolo ignau⁹ fœlicitatis alienę sit particeps si dum meis pugnat auspicijs forte superarit.

SERVIVS

¶Castra æneas acieq; moue. i. ducebat exercitũ. vt nos castra mouem⁹. Luca. Brundusiũ decimus iubet hãc attigere castris. i decima deductiõe Fremit arma iuuẽt⁹: hoc ẽ fremebãt ad arma Arma militaris vox est. Mussãt modo quæruntur. Dissensu vario: alij enim Turni dicta: alij drancis dicta probant. Piscoso ve amne padusę. Padusa pars est padi: nam padus licet vnus sit fluuius. habet tamen fluenta plurima: e quibus qui est padusa quibusdam locis facit paludem: quæ plena est cygnorũ Stagna loquatia in quibus habitant cygni loquaces. Rauci autem τω.μισου est nam modo canoros significat: alias vocis pessimę luue. Rausi theseide codri: sicut venenũ ẽt de bono & malo

¶Illi hec inter se dubijs de rebus agebat
Certantes: castra æneas aciemq; mouebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit: magnisq; urbem terroribus implet:
a Instructos[a] acie tiberino a flumine teucros
Tyrrhenamq; manũ totis descendere cãpis.
b Extemplo turbati animi[b]: concussaq; uulgi
Pectora: & arrecte stimulis haud mollibus iræ
Arma manu trepidi poscũt: fremit arma iuuẽtus
Flent mœsti. mussantq; patres: hic undiq; clamor
c Dissensu uario magnus[c] se tollit in auras.
Haud secus atq; alto in luco cum forte cateruæ

ASCENSIVS

¶Illi hec iter se &c. Recitat quo modo dũ latin⁹ cõsultaret: turnusq; & drãces cõtẽderẽt: ęneas motis castris vrbi iminebat q̃ res vbi rescita est varijs rumoribus cõmouit vrbẽ: turno copia colligẽte et ducibus cũ exercitu instructis sese ad pugnã parãte: latino vero cõciliũ re ĩfecta dimittente: vñ nihil extat Donati. ¶Ordo autẽ est. Illi.f. turn⁹ & drãces: aut latini oẽs agebant hec certãtes. inter se de rebus dubijs.i. cõsultabãt & discertabãt dũ sup. ęneas mouebat castra & aciẽ.i. istructã multitudinẽ populorum. Ecce. q.d. ex improuiso nuncius ruit id est precipitãter currit: tumultu id est tumultuose aut cum tumultu: per tecta regia id est per regiam latini & implet vrbem magnis terroribus

ASC. ¶Poe.

Ordo.

terrorib⁹ nunciās.s.teucros instructos acie:& manũ tyrrhenā.i.exercitũ hetruscorum:descendere totis cāpis a flumie tyberino vbi prima castra locauerāt: Animi.s.ppsi & potissimũ vulgi turbati sup.sũt:extēplo.i.ilico e vestigio:& pectora vulgi sunt cōcussa.i.attonita & pplexa:& ire.i.furores:sunt sup.arrectę.i.accēsę stimulus haud mollibus.i.pũcturis duris & difficilibus toleratu:ipsi trepidi poscũt arma manu.i.sit poscũt & querũt:iuuētus fremit.i.cũ fremitu efflagitat arma:pr̄es.i.seniores mœsti flēt & mussant.i.taciti itra se murmurāt & q̄runtur:magn⁹ clamor tollit:hic.i.mō vndiq̄.i.ex oī pte:se in auras vario dissensu qa alij a turno:alij a drāce dissentiebāt: tollit dicit se ī auras haud sec⁹.i.nō alr atq̄ sup.se voces ī auras tollũt cũ caterue.i.cōuolatus auiũ vt sturnorum cōsedere.i.simul sedē ceperũt forte i alto luco:aut q̄ cygni rauci.i.canori cũ raucedine quadā dāt sonitũ p stagna loquacia.i.stridula & sonora cygnorum voces referētia:sup.in amne paduse.i.illius partis aut vt dicunt brachij padi:piscoso i.piscib⁹ abũdāti. Immo turnus ait tpe arrepto.i. oportunitate inuēta:qa nact⁹ erat occasionē audacter increpādi aut sic:imo ait turnus o ciues cogite ꝯsiliũ tpe arrepto:sed prior snīa p̄stat nā nō cohortat turnus vt ciues rapiāt oportunitatē:sed ipse eā rapuit turn⁹ igit ait arrepto tpe i.postq̄ ex subito assultu æneæ oportunitatē habuit cōcilij dissoluendi ait immo o ciues cogite conciliũ.i.ꝯsultate & laudate pacē sedētes:& est modus imperādi qui vim ꝓhibitiuā habet nā vult dicere non esse modo tp̄s cōsultādi:sed bellādi aut saltem se defendēdi. Nā illi.s.seuissimi grassatores & hostes ruunt armis in regna.s.nostra. Nec locutus plura corripuit sese & extulit sese altis tectis:& ait ad volscũ:tu voluse edice.i.impera et precipe maniplis ꝓ manipulis.i.manipularibus hoc est signiferis militibus:armari.i.vt armenť.& duc et.i.etiā rutulos:mesapus ꝓ eo qđ est & tu mesape:et coras cũ fratre.s.catillo diffundite.i.diffuse reducite equites latis cāpis.i.in latos cāpos:aut sic mesapus & coras cũ fratre diffundite ꝓ diffundāt:latis cāpis.equites:nā si vocatiui essent diceret mesape et cora cũ fratre ꝙ aũt in tertia ꝑsona de eis loquať indicāt sequētia:vñ nō absurde legereť diffundāt vt sit spōdaicus versus:sed nihil p me imitatũ volo. pars.s.ciuiũ aut militũ:firment.i.muniāt et obstruāt adit⁹ vrbis.& capessant.i.captũ eant vt teneāt & defendāt turres.s.murorum cetera man⁹.i.armata multitudo:iferat mecũ:qđ fortis ducis ṽbũ est. Nā et alexāder magn⁹ & cęsar nō dixerũt ite sed eamus in hostē iferat ergo mecũ.i.vt ego:arma qua iusso ꝓ iussero:illic et.i.illic stati:discurriť tota vrbe.i.ab oī parte vrbis in muros:ipse pater latinus deserit cōciliũ.i.cetũ ꝓcerũ:& magna incepta.s.de pace tractāda:ac differt.s.in aliud tp̄s existēs turbatus tristi pectore:& incusat.i.arguit se multa.i.multũ:se dico:q i.qa ipe nō acceperit.s.in generũ & regnũ:æneā dardanium.i. a dardano ortum & est acciuerit vrbi:id est ad vrbem aut in vrbem suam generum:id est maritum filię & regem futurum.

Turnus. Poe. Turnus. Poe.

Consedere auium:piscoso ue amne Padusæ

d Dant sonitum rauci per stagna loquacia[d] cygni.

Immo(ait:o ciues:arrepto tempore Turnus)

Cogite concilium:& pacem laudate sedentes.

e Illi armis in regna ruunt[e] nec plura locutus

Corripuit sese:& tectis citus extulit altis.

Tu uoluse armari Volscorum edice maniplis

Duc(ait)& rutulos:equites Mesapus armis:

Et cũ fratre Coras latis diffundite campis

Pars aditus urbis firment:turresq̄ capessant:

Cætera qua iusso mecum manus inferat arma.

Ilicet in muros tota discurritur urbe.

Concilium ipse pater:& magna incœpta latinus

f Deserit:ac tristi turbatus pectore[f] differt

Multaq̄ se incusat:qui non acceperit ultro

Dardanium æneam:generũq̄ asciuerit urbi.

PIERIVS

a ¶Instructos acie. In Oblongo. Instructosq̄. Sed omnino,q̄, vacat. b ¶Extēplo turbati animi. In antiqssimo cod. Romano legere est. Turbati animo, Sed, turbati animi, nescio quid minus habet. c ¶Dissensu magnus vario. In antiquis omnibus, structura hæc est. Clamor dissensu vario magnus se, tollit in auras. d ¶Dant sonitum rauci per Stagna loquacia cycni. Legere quidem est i codicib⁹ antiquis loquacia,& non inelegantem figuram,bonisq̄ Poetis familiarem, ex lectione Seruius agnoscit. Antiqui tamen aliquot codices,liquentia, Aliquot alij, stagna sonantia, legunt. Sed id forte sumptum ex aliqua paraphrasi. e ¶Illi armis in regna ruunt. In antiquis aliquot exemplaribus, ruant,habetur:sed fatendi modo:vt rem præsentem intento quasi digito indicet,magis mouet. f ¶Ac tristi turbatus pectore differt. Antiqua omnia exemplaria,quotquot legi, Tristi turbatus tempore,habent. Sed,pectore,magis probatur.

& malo dicit:vt odor bonus et mal⁹ vocať. Arrepto tpe inuēta opportunitate. Sedētes pigri:vt imunisq̄ sedēs aliena ad pabula fuc⁹. Armari edice: figurate:dic vt armēť edice aũt est impatiu⁹.ne ab oim cōiugationũ infinito detracta re syllaba vltima fit impatiu⁹ vt amare ama:docere doce:legere lege audire audi. Cũ aũt fac vel dic dicimus apocopē ṽba patiunť. Maniplis ars qdē exigebat vt ma haberet accētũ.ni lōga qdē est:sed ex muta & liquida:qđ q̄tiēs fit tertia a fine sortiť accētũ vt latebre tenebre:tñ ī hoc sermone:vt scđa a fine accētũ habeat ṽsus obtinuit Maniplis:signiferis:q scđm antiquũ morē in legiōe erāt trigita. Legio aũt habebat sex cohortes : sexagita cēturias licet i his rebus accessu tpis ducũ varietas semp mutauerit militie disciplinam Eqtes mesapus in armis. Et cũ fratre coras latis diffundite cāpis:Eqtem in armis.i.armatũ:nā figura est. Mesapus aũt vt diceret vitauit homeoteleuton: nā vitiosum erat voluse edice mesape ergo mesapus aut antiqu⁹ est vocatiuus:vt Hesperidũ fluui⁹ regnator aquarum. Item Socer arma latinus habeto:aut certe nominatiuus est ꝓ vocatiuo: q̄q̄ etiā possit eē nominatiuus :;vt sit Mesapus & coras equitē diffundite ꝓ diffundāt. Melior tamen est sensus superior. Cũ fratre scilicet cum Catillo:nam legimus Catillusq̄ acerq̄ coras Qua iusso: ꝓ qua iussero: & est antiquum. Ilicet:cōfestim ilico qd ne diceret metri necessitas fecit. nā ilico dicimus Magna incepta:quia de pace cogitabat:q̄ impleri non potuit. Multaq̄:se incusat. ꝓ multũ & est gręca figura. Generũq̄ vr. ꝓpter vrbem Lucanus de Catone. Vrbi pater est vbiq̄ maritus Gener autem ideo dicitur:quia ad augendum genus adhibetur.

Accētus regula. Gener.

SER.

SERVIVS

¶Prefodiunt alij portas.i.ante portas fossas faciũt:que res nimiā indicat desperationē. Bello dat:signũ rauca cru.buccina bñ bello dat:nā buccina isonās sollicitudinē:ac bella denũciat sicut ī septimo Qua buccina signũ dira dedit. Prelũ aũt tubę idicāt:vt At tuba terribilē sonitũ ꝓcul ęre canoro icrepuit. Vocat.l.v.o. Oēs ad laborē vltima necessitas cōuocat. Necnō ad tēplũ:scđm Home.q idicat i summa desperatiōe matres ad tēpla cōcurrere:vt victoria q̄ nō pōt viribus possit deorũ fauore cōquiri. Subuehiť: ꝓprie matrone enim pilentis vehebātur ad templa

Prefodiunt alij portas:aut saxa sudesq̄

Subijciunt:bello dat signum rauca cruentum

ASCENSIVS

Prefodiunt &c. Docet quomodo ex p̄cepto turni latini & rutuli varijs studijs ciuitatem munierunt : vtq̄ regina cum lauinia cęterisq̄ nobilib⁹ fœminis ad templũ palladis vt eā exorarent perrexerint. Item qũo turnus armat⁹ iāiāq̄ exitur⁹ obuiā habuit camillam virginem ac bellatricem egregiā: de quibus omnibus est hoc solũ Donati Dona ferēs Putabant mulieres posse donis & precibus fauorē a dea ipetrare. hęc ille. ¶Ordo ē Alij.i.aliqui ex ciuibus aut presidio vrbis: prefodiunt portas i.fossas fodiunt ante portas qđ summę desperationis indicium est:aut

ASC. Donat⁹ Ordo.

☞ eſt:aut ſubijciunt ſaxa & ſudes.i.ſtipites:buccia rauca.i.rauce ſonans dat bello ſcilicet incundo ſignum cruentum id eſt durum: & cruoris effundendi ĩdicium tum.i. deinde matronę & pueri(quia labor vltimus id eſt ſummus & maximus vocat omnes id eſt omnis ſexus & etatis) cinxere muros varia corona id eſt cetu in morem coronę circunſtante. Necnon id eſt & etiã regina ſcilicet amata ſubuehitur id ẽ ſurſum vehitur ad templum & ad ſummas arces palladis & hoc cũ ſup. magna caterua id eſt comitiua matrũ id eſt matronarum ferens id eſt afferens aut offerens dona ſcilicet palladi apta: hoc eſt peplũ: & Lauinia ṽgo ſubuehitur ſupple comes ſcilicet matri iuxta id eſt prope ipſam exiſtens ſcilicet cã tanti mali ſcilicet quantum bellum afferebat: & ideo deiecta id eſt habens deiectos: hoc eſt deorſum ĩ terram iactos oculos matres ſuccedunt ſcilicet templo & vaporant tẽplũ thure & fundũt. mœſtas voces de alto limine ſcilicet templi. O tritonia.i.pallas virgo exiſtens pręſes belli armipotẽs id eſt habens poteſtatem ſuper arma & bella frange manu ſcilicet tua id eſt irritum fac: telum prędonis i deſt prędatoris phrygij id eſt troiani ſcilicet æneæ q turno cõiugem & reginam prę ripere & prędari conatur:& ſterne ipſum ſcilicet predonem ꝓnum .i. inclinatum ſolo id ẽ ad terram & effunde:id eſt eminẽter fũde ex equo ſcilicet aut euacua vires eius : ſub altis portis ſcilicet noſtris. Ipſe turnus furens in prælia cingitur ſcilicet armis ſuis certatim id eſt cum certamine ipſum armantium: & iam adeo ipſe indutus thoraca id eſt munimen pectoris:rutulum id eſt quali rutuli vtuntur: horrebat ſquamis aheneis: i.ęreis ĩtegumẽtis ĩ modum ſq̃marũ piſciũ factis:& icluſerat.ſ.pri⁹ ſuras.ſ.ſuas.i.poſt tybias ptes crurũ:hoc ẽ crura ſua:auro i.ocreis aureis & ipſe exiſtẽs nudus adhuc tpa.i. habens tpa adhuc nuda hoc eſt nudum galea ta: qa armiger galeã vſq; ad pꝛlium ferre ſolet:accixerat lateri enſẽ:& ipẽ aure⁹.i.aureis armis iſtruct⁹fulgebat decurrens alta arce.ſ.regię q̃ Lauiniã videre ſperabat & exultat ais et ꝓcipit i.ꝓoccupat aut añ ꝯgreſſũ capit nõ re:ſed ſpe:hoſtẽ.ſ. ꝓcipuum æneã exiſtẽs talis q̃lis equ⁹ liber tãdẽ & potit⁹ cãpo apto: fugit pſepia.ſ.ſtabulorũ vīclis abruptis:ille.ſ.equus tẽdit.i. petit im paſtus.i.prius q̃ paſcatur.armẽta.i.gregẽ equaꝝ:aut potius ſic tẽdit ĩ paſt⁹.i.paſcua & armẽta: aut aſſuet⁹ pfundi flumine noto aq̃:emicat.i.fremit ceruicib⁹ arrectis alte luxurians.i. petulãter & laſciue decurrẽs:& iube ſup.eius ludunt per colla & per ar ✻mos.

Matro nę lati ne. Poeta.

a Buccina:tum[a] muros uaria cinxere corona
Matronę:puerıq;:uocat labor ultimus omnes:
Necnõ:ad tẽplum ſummaſq; ad palladis arces
Subuehitur magna matrũ regina caterua
Dona ferens:iuxtaq; comes Lauinia uirgo:
b Cauſa mali tãti:[b] oculos deiecta decoros.
Succedunt matres:& tẽplũ thure uaporant:
c Et mœſtas alto fundunt de limine[c] uoces
d ¶ Armipotens belli præſes[d] Tritonia uirgo
Frange manu telũ prygij predonis:& ipſum
Pronũ ſterne ſolo portiſq; effunde ſub altis.
¶ Cingitur ipſe furẽs certatim in prælia Turnus
e Iamq; adeo Rutulum thoraca indutus[e] ahenis
Horrebat ſq̃mis:ſuraſq; incluſerat auro:
Tẽpora nudus adhuc lateriq; acinxerat enſem:
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce:
Exultatq; animis:& ſpe iam præcipit hoſtem:
Qualis ubi abruptis fugit præſepia uinclis
f Tandem liber equus.cãpo q potitus[f] aperto:
Aut ille impaſtus armentaq; tendit equarum:
Aut aſſuetus aque pe rfundi flumine noto
Emicat:arrectiſq; fremit ceruicibus alte
Luxurians:ludũtq; iubæ per colla:per armos.
O buia cui Volſcorũ acie comitante Camilla
Ocurrit:portiſq; ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit:quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis:tum talia fatur:

PIERIVS

a ¶Tũc muros varia cīxere corona,veteres codic,tũ, legũt,
b ¶Cauſa mali tãti atq; oclos deiecta decoros,hoc q̃q; loco,at q̃,illd̕,dictionũ oĩm iportuniſſimũ,virgiliani carminiſcã dorẽ deturpauit,quũ nõ iuenuſte pri⁹ ĩ antiqs cod. legeret̃, cauſſa mali tãti oculos deiecta decoros,abſq; ſynalepha,vt hãc ſine me ſpẽ ferre tui,audẽtior ibo,et illd̕, externo ꝯmiſſa duci ęneia puppis,ac hmõi plęraq;,inuenio tñ ſcriptũ in Ro.& alijs qbuſdã cod.ãtiqs,cauſſa malis tantis,nõ qd̕ hac emẽdatione ṽſũ ſuſtẽtare atbitrarẽt̃,ſed qa apd̕ donatũ ita legi,videat̃,qa mlta acciderãt mala,cũ ea iqt,& lauinia pgebat,quę fuerat malis oib⁹ cauſſa,ſi em̃ nuptiaꝝ ei⁹ ꝯtrouerſia ñ fuiſſet,tot nũq̃ extitiſſẽt aduerſa,ſed q̃uis ita donatus ĩterp̃tet̃,ñ facit tñ h̃,vt lectio ea,mali tãti,ſtare ñ poſſit.
c ¶Et mœſtas alto fũdũt de limĩe voces, ãtiq̃ aliq̃t exẽplaria de pectore,legũt,ſed cur.de limine,legẽdũ ſit,ñ ieptã affert
d Serui⁹ rationẽ. d ¶Armipotẽs belli pręſes.Dictionũ ordo
e ĩ ãtiqs ẽ cod.armipotẽs,præſes belli tritonia ṽgo. e ¶Rutulũ thoraca ĩdut⁹ Codices ãtiq̃ti ſunt,ĩ qb⁹,iductus,habet̃
f ĩducere aũt & plinio,& ſuetonio trãqllo,ĩduere eſt. f ¶Cãpoq;.potit⁹apto In ãtiqs aliq̃t,potit̃,ẽ,ṽbi voce,quã lectionẽ,ſi diligẽter aduertas,ſerui⁹ ẽt agnoſcit,dũ docet, vñ potit̃ pene vltima breui, & vñ hoc ea ꝓducta deſcendant.

✻ templa pergentes vt Pilentis matres in mollibus. Dona ferens peplum ſcilicet ſicut dixit in primo: ideo omiſit hoc loco. Oculos deiecta decoros ſicut.Oculos ſuffuſa nitentes.De limine:ad præces feſtinantium mulierũ oſtendit deſideriũ. Armipotẽs ꝓces belli antonomaſia ſunt proprie.Hęc aũt omnis oratio de verbo ad ṽbũ de Homero trãſlata eſt.Pręſes:aut belli.i.q̃ ꝓes oĩb⁹ bellis cui⁹ nutu ſẽp bella tractant̃.Frãge manu telũ:aut tua manu:aut i ei⁹ manu tela confringe. Home. ἄξον δὴ ἔγχος διομήδεος. Et ipſum pronũ ſterne ſolo. Home. ἠδὲ καὶ αὐτὸν πρηνέα δὸς πεσέειν. Bene aũt ſub ipis portis: quaſi ad quas feſtinabat æneas vnde eſt illud.Præfodiũt alij portas. Cingit̃ ipſe furẽs cer.i prę. œconomia oĩs hęc eſt.nã . Turn⁹ iõ cũ mora armat̃:& intecto capite circa arcẽ ĩcedẽs admonet:ſingulos: vt a Lauinia poſſit videri & vt ſit maior cã dimicandi dũ ſpõſæ placere ꝯtẽdit. Furẽs: amore lauinie quã videbat:qd̕ etiã ſequẽs ĩdicat ꝯparatio. Nã dictur⁹ eſt:aut ille ipaſtus armẽtaq; tẽdit equarũ. Cingit̃ i præ. vt præliari poſſit:vt ſi dicas legor in aduocationẽ .i.vt aduocat⁹ eſſe poſſim.Iamq; adeo aut vacat adeo:aut certe ſic ſignificat: vt ſit ſenſus: adeo ſic pręparatur in prælia vt etiã vniuerſa arma p̃ter galeã portaret Thoraca indut⁹: oĩa que in ax exeũt græca maſculina in obliqs caſibus a. ꝓducunt̃ vt thorax thoracis.pyrax pyracis:nam fœminina corripiunt:vt clymax clymacis: ſed ad latinũ nõ trãſeũt Phalãx vero & aliter exit & peregrinũ eſt etiam apud græcos. Alta decurrẽs aureus arce: illic em̃ & Amata fuerat & lauinia. Spe iam p.h. mente ꝓoccupat hoſti aduentũ. Qualis vbi abruptis fu.p.vin.etiam hec comparatio Homeri eſt de ṽbo adverbum trãſlata. Potitus ab eo qd̕ eſt potior iris:nã ſubnix⁹rapto potit̃:venit ab eo qd̕ eſt potior poteris:nã vt etiã ſupra dixim⁹ verbũ hoc modo tertiæ modo quartę iuenit̃ eſſe ꝯiugationis. Arrectiſq; fremit cer.al.arrectis ceruicibus fremit: nõ alte luxurians. Ad terram deflu.dicendo defluxit:artem & quãdam moderationem deſcendendi ſignificauit:quę eſt etiam in aſcendẽdo apud huius reiperitos.

Nota.

✻mos.Cui.ſ. Turno ſic decurrenti. Camilla occurrit obuia: & hoc acie volſcorum comitam & ipſa. Regina ſcilicet volſcorum deſiluit ab equo: ſub ipſis portis id eſt ante ipſas portas: quam tota cohors ſcilicet. Volſcorum imitata id eſt inſequens defluxit.i.molliter deſcẽdit ad terrã:eqs relictis tũ.i.deinde vbi pedes turnum ꝯuenerat fatur.ſ.camilla talia qualia ſequũtur.

Ca milla.

ASC.

ASCENSIVS

¶Turne ſui merito &c. In hac parte habetur oratio camillę ṽginis ad turnum: animum ſuũ preſtantem & beniuolum explicantis: conſiliumq; de in☞ tercipiendo

¶Turne ſui merito ſi qua eſt fiducia forti
a Audeo:& æneadũ promitto ocurrere turmæ[a]

SER.

SERVIVS

¶Sui merito ſi qua eſt fid.ſ.ſi vnuſquiſq; fortis habet aliquã conſidentiam ex conſciẽtia fortitudinis ſuę. Et ego audere nõ dubito. Forti autem bene dixit

 ✻Nam fortis

Solaq; tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsistere:& mœnia serua.
b ¶ Turnus ad hec oc'los horrẽda ĩ uirgine fixus:[b]
¶ O decus italiæ uirgo quas dicere grates:
Quas ue referre parẽ:sed nũc(est omnia quãdo
Iste animus supra)mecum partire laborem.
Aeneas(ut fama fidem:missiq; reportant
Exploratores)equitum leuia improbus arma
Pręmisit quaterent campos:ipse ardua montis
c Per deserta iugo superans[c] aduentat ad urbem.
Furta paro belli:conuexo in tramite syluæ
Vt biuias armato obsidam milite fauces.
Tu tyrrhenũ equitem collatis excipe signis.
Tecum acer Mesapus erit:turmæq; latinæ.
d Tyburtiq;[d] manus ducis:& tu concipe curam.
¶ Sic ait:& paribus Mesapum in prælia dictis
Hortatur:sociosq; duces:& pergit in hostem.
e Est curuo an fractu ualles[e] accommoda fraudi
Armorũq; dolis quem densis frondibus atrum
f Vrget utrinq; latus:tenuis quo[f] semita ducit:
Angustęq; ferunt fauces:aditusq; maligni:
Hãc super in speculis:summoq; in uertice mõtis
g Planicies ignota iacet tutiq; receptus[g]:
Seu dextra læuaq; uelis occurrere pugnæ:
Siue instare iugis:& grandia uoluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione uiarum
Arripuitq; locum:et syluis insedit iniquis.

Nã fortis cõmunis est generis:hęc aũt hoc vult dicere:non sexũ cõsiderãdũ sed robur. Occurrere turmę eqtatui. Nã ptẽ p toto posuit. Quas dicere gra
¶ Poe. tes:scd'm rhetoricã disciplinã
¶ Turnus. dicit se v'ba inuenire nõ posse: qbus eius exprimat laudes: cũ dixerit O decus italiæ:sic alibi: Quibus cœlo te laudibus equẽ cũ pmiserit. O fama ingẽs ingẽtior armis Vir troiane. Sed nũc ordo est:sed nunc mecũ partire laborem:nã per parẽthesim dictum est. Qñ iste anim⁹ est.sup oĩa.i.siquidẽ es magna. Partire autẽ ideo quia illa dixerat. Solaq; tyrrhenos eqtes ire obuia contra. Quaterẽt cãpos ad camporum perturbationẽ. Furta paro belli:insidias:Salu. Gens ad furta belli pidonea. Biuias fau.
Fauces. Fauces dicunt itinera iter duos mõtes angusta & puia dicta ad fauciũ animaliũ similitudinẽ. Collatis excipe signis Coniun
¶ Poe. ctis ducibus quos memoratur⁹ est. Tyburtiq; manus: Catillus & Coras duces. Et tu cõcipe curam:sicut ego. Nam nõ dicit sicut mesapus aut alij ne ei facere iniuriã videatur Cõcipe aũt simul cũ eis:Con em cõiunctiua particula est:vñ & cõuocari de pluribus dicim⁹. valles:metri ne
Valles. cessitate ȝpellimur vt vallis dicamus. Stati. Vallis in ãplexu nemorum sedet:nã plenũ est valles:vt nũc Verg. posuit:qd' ita esse diminutio indicat:nã valle cula vt vulpes vulpeculo facit ergo in es vel in is qñ vsurpatiue qñ naturaliter exeũt noia:sola diminutio indicat:Ea autẽ q̃ in es exeũt longa sunt oia si in genitiuo non crescant:vt labes vulpes valles. Nã si crescãt breuia sunt:vt miles militis. Quo semita ducit:legit & qua Aditusq; maligni:proprie obscuri: vt sub luce maligna Ignota.s. æneæ nã de turno dicturus est: Huc iuuenis nota fert regione viarũ Tutiq; recept⁹. male qdã
Recept⁹. recessus legunt. Nã receptus dicitur quo se tutus recipit exercitus:vñ & signa receptui canere dicunt. Seu dextra lęuaq; velis occurrere pugnæ:siue p valles: siue p montis radices. Incertum est em qua sit venturus æneas: Arripuit locũ:rapti tenuit. Inse
Insidere dit pprie:nã insidere est dolose aliquẽ expectare:vnde & in
Insidiæ. sidiæ nominatę sunt.

tercipiendo ænea dãtis: turniq; honorifica ad eandẽ mĩsio. Describit preterea locus quidã insidijs aptus. Sed cũ nihil hic extet Donati. ¶ Ordo est. O tur ne(inqt camilla) si qua.i.si ali- Ordo.
qua fiducia sui.i.bñ fidei sperãdi de se ẽ forti.s.cuicũq; siue viro siue mulieri:ego audeo & pmitto occurrere turmę æneadũ i.ęneadarũ ad vrbẽ ingruẽtiũ. & ego sola audeo ire obuia cõtra eqtes tyrrhenos(Graphice exprimit poeta aĩm mulierũ q̃ si semel ad virilia opa transierint vltra viros audẽt:nihil v'o audaci⁹ viragine bellatrice:vñ de pẽthesilea audetq; viris concurrere v'go. Sine.i.pmitte me tẽtare manu prima picula.i.experimẽta aut tẽtamẽta seu plu dia belli:tu subsiste.i.in ĩsidijs remorare: existens pedes.i.pedester sine equo ad muros.s.ciuitatis huius:& serua.i.custodi mœnia Turnus fixus oculos.i. hñs oculos fixos ĩ v'gine horrẽda.i.aut armis terribili aut veneratiõe colẽda sup.ait ad hæc s.eius dicta. O v'go decus.i.ornamẽtũ italię: q̃s grates.i.gratias parẽ.i.intẽdã & coner dicere sup.tibi.s.v'bis:ve pro vel q̃s parẽ referre.i.re ipa exhibere & reddere? q.d.nescio:sed nũc(qñ i.qñquidem iste.s.tuus aĩus est supra omnia.i.vincit omne genus beneficij qd' in te conferre possem aut quia sine pari magna es) Partire.i.condiuide me cũ laborẽ. Aeneas(vt.i.queadmodũ fama sup.facit fidẽ.i.credulitatẽ:aut vt fama & exploratores missi reportant fidẽ.i.credulitatẽ & certificationẽ)ĩprobus.i.improbãdus & detestabilis grassator: & pręedo pręmisit leuia arma equitũ.i.velites hoc est equites leuis armaturę: qui sup.aut vt quaterent.i.cõturbarent campos.i.eos qui in cãpis hoc est locis planis & capacib⁹ sunt: ipe superans iugo.i.per iugum.quasi dicat collũ hoc est partem montis iuxta verticẽ:superãs in quã ardua deserta.i.loca inuia & inaccessa fere aduentat ad vrbẽ. Ego paro.i.pretẽdo furta belli.i.ipsum excipe aut adoriri insidijs vt.i.postq; ego obsidã.i.obsidebo. sed a tertia cõiugatiõe a sido deduxit:ĩ tramite.i.via qua transmeatur:syluę.i.cui in sylua est connexo.i. sub rupe aut vertice suspenso. obsidam inquit milite armato fauces.i.exitus ab ijs qui in sylua sunt:aut introitus ĩgredi volentibus biuias.i.in duas vias diuisas:tu excipe.i.per insidias cape & adorire: signis collatis. i.coniunctis ducibus.s.mesapo & tyburto equitem tyrrhenum i.tyrrhenum equitatũ:aut tyrrhenos equites:mesapus acer.i. strennuus & vehemẽs bellator: erit tecum:& turmę latinæ sup. erunt tecum. & manus.i. exercitus tyburti ducis sup.erit tecũ: & tu cõcipe curã scilicet totius turme

PIERIVS.

a ¶ Occurrere turmæ. Romanus codex, turmis, habet: nũero multitudinis Seruius, turmę, singulari numero videt agnouisse. Apud Donatũ vero, turmis, est plurale. b ¶ Oculos horrẽda in virgine fixit. Legendũ omnino, fixus, ex antiqs exẽplaribus. c ¶ Per deserta iugo superans aduẽtat ad vrbem. Romanus codex, et antiqui aliquot alij, iugo pperãs, legũt. Quãq; &, superans, in Mediceo, & in aliquot alijs antiquis habet. Est &, aduentat in vrbem. hoc est aduersus vrbem:vel in vrbem immisso exercitu. Sed ad vrbem, magis placet. Idq; agnoscit Donatus, perinde ac etiã, superans, ait enim ipse per montis deserta:ardua superãs, hoc est ad ipm cacumen ascendens, transcenso montis iugo ad vrbem venire disponit. d ¶ Tyburtiq; manus ducis & tu cõcipe curam. In antiquis aliquot codicibus, tyburni, scriptum obseruaui, quod alio loco superius adnotatum est, & dictionẽ ducis, varie punctis dissitam, quum nõnulli legant, tyburniq; manus ducis. aliqui, ducis & tu concipe curam. Ac tyburni quidem apud Donatum etiam habetur. quãtum vero pertinet ad distinctionem, ante vel post dictionem, ducis, ad linendam. Ait ille, ducis, sic in medio est:vt sine pnunciationis culpa, vel superiorib⁹, vel inferioribus possit aptari. Quippe si dicat, tyburniq; manus ducis, recte dicitur. Si, ducis & tu concipe curam, non erratur. laudauit oẽs, ne inertes ardenti iunxisse videret. e ¶ Vallis accommoda fraudi. In aliquot antiquis exemplaribus, valles adcommoda, legitur. & valles, nominatiuum a valle agnoscere videtur Probus, quamuis in vulgatis eius cod. nescio qd desiderarim, quũ ibi de ijs loquat, q̃ terminãt in, pes, longã:vt puppes, rupes, vulpes, quare videris:an ita sit legẽdũ, pes, producta:latina:vel gręca tertię sunt declinationis, pis, faciẽt genitiuo. Puppes puppis:vt valles vallis. ita rupes rupis. vulpes vulpis. aspes aspis. vel alia prsus dictio substituẽda. f ¶ Tenuis qua semita ducit. in antiquo codice Ro. & aliquot alijs, quo semita ducit, legitur:quã lectionẽ agnoscit Seruius. g ¶ Tutiq; receptus. In veteribus plerisq; codicibus, recessus, habet. Sed receptus, huic loco magis conuenit, vt.s. ostendat non tantũ ad erumpendum & inuadendum hostem locum esse commodum, seu dextra lęuaq; velis occurrere pugnæ, verum etiam quo tuto se recipere possint, Atq; instare iugis & grãdia voluere saxa, si forte eueniat, vt maiore hostium vrgente vi repellantur, aut loco deijci tententur.

turmę ac equitatus. Turnus ait sic atq; cohortat̃ mesapũ in prælia.s.obeũda: & socios.s.eius aut suos: duces.i.ductores aliorum: hortatus dicit.i.admonet & animat in prælia dictis paribus.s.ijs quibus camillã hortatus est. & ip̃e pergit in hostẽ quo facto ostẽdit se egregiũ ducẽ q primus qđ admonuit fecit Valles (sic em̃ dicit̃ in nrõ singulari sicut & vallis vt apes & apis) accomoda fraudi & dolis armorũ.i.armatorũ: est in anfractu.i. loco circũfracto.i.angulo: curuo.s.post rupẽ quẽ.s.anfractũ: aut quã vallẽ: lat⁹ atrũ.i.obscurũ. vrget.i.premit & coarctat vtrinq;.i.ab vtraq; parte: frõdibus dẽsis: quo.i.ad quẽ aut qua.i.per quã viã: semita tenuis ducit & fauces angustę.i.meatus arcti: ferunt.i. cõferũt & conducunt & aditus.i.accessus maligni.i. obscuri: aut nimis arcti sup. ferũt. Planicies ignota.s.æneæ: aut occulta: iacet sup hãc.s.vallẽ i speculis.i.loco apto speculationi: & in summo vertice motis. & recept⁹ tuti.i.receptacula q̃ tute recipiãt sup. iacẽt vtrimq;: seu.i.siue velis occurrere pugnę i.in pugnã dextra.i.a dextra parte: q; vel seu aut vel. leua.i.sinistra: siue velis instare.i.insistere: iugis.i.p iuga & voluere.s.desuper: saxa grãdia.s.in ascẽdẽtes hostes. ipse iuuenis.s.turn⁹ fert̃ regione viarũ.i.p regionẽ viarũ nota.i.notã sibi: huc.i.ad hãc vallẽ: & arripuit.i.occupauit locũ: & insedit.i.insidias facturus locũ cœpit: syluis iniquis. quia videre permittũt & nõ videri.

SERVIVS

SER. Nota. ¶Velocẽ interea: licet interea particula negocia semp pręteritis futura cõiugat: tñ abruptus est. & vituperabilis trãsitus. Habet aũt tales trãsitus & in superioribus libris & in sequẽti pręcipue vbi iuppiter appellat iunonẽ. Opim: opim qñ dicimus nymphã significamus. Si autẽ dicim⁹ opẽ auxiliũ intelligim⁹ Teren. Iuno lucina fer opẽ serua me obsecro Opes vero nũero plurali auxilia & census accipim⁹ nã Ops terra est vxor Saturni: quã gręci rheã vocãt. (Diana. Opis. Opes. Ops.) Tristes voces: habitũ futurę orationis ostẽdit. Ore dabat: pleonasmos: bellũ ad crudele camilla: vno verbo exitũ rei docuit. Nostris nequicq; armis nostris quibus vtraq; gaudemus: vt etiam ipsa habeat causam doloris & maioris iracũdię. Nec em̃ nou⁹ iste dianæ Venit amor. Firmiores em̃ sunt antiquiores amicitiæ Teren. Per amicitiã q̃ cepta a paruulis cũ ætate creuit simul Iuue. ille excludat̃ amicus Iam senior cuius barbã tua ianua vidit. Pulsus ob inuidiã.s.crudelitatis. Nam sequit̃ Neq; ipse manus feritate dedisset. Antiqua: nobili vrbe. Nam hoc priuernũ dicit̃ Iuga lõga petebat longe posita remotiora. Sal. Et metello pcul agẽte lõga spes auxiliorũ.i.longe posita. Solorum nemorũ.i.desertorũ: Terentius Venit meditatus alicũde ex solo loco: itẽ ipse: Nõne hũc abijci oportet in solas terras. Fuge medio: dũ fugit inter fugã: nã figuratũ est. Caroq; oneri timet: anacreõ φοϱοτομεϱοτος.i.on⁹ amoris. (Metabus.) Vix hæc sentẽtia sedit: Ideo vix qa naturale est: vt quotiens simul multa cogitamus: vix aliquid cõprobemus. Vnde vera distinctio est oĩa secum vsanti subito: Et robore cocto: aut antiquã hastã fuisse significat: Nã multi tẽporis aliqd coctum vocam⁹. (Poe. Coctum) Horatii: Plærũq; recoctus. Scriba ex quinq; viro coruũ deludet hyantẽ: ita Persius Vt ramale vetus pregrãdi subere coctũ: aut re vera cocto. Hastæ em̃ plærũq; igne durari cõsueuerũt. Huic telo.s.natã implicuit. Libro: liber dicitur interior corticis pars q̃ ligno cohæret alibi Alta libraret in vlmo (liber.) vñ liber dicit̃ in quo scribitur: quia ante vsum chartæ vel mẽbranę de libris arborũ volumina compaginabantur. Ipse pater famulam voueo: bene ipse pater: quia autorandi potestatem nisi

Velocem interea superis in sedibus Opim
[a] Vnam ex uirginibus socijs sacraq;[a] caterua
[b] Compellabat: & has tristes[b] Latonia uoces
Ore dabat ¶ graditur bellũ ad crudele Camilla
O uirgo. & nostris nequicq̃ cingitur armis:
Chara mihi ante alias: nec em̃ nouus iste dianæ
Venit amor: subitaq; animũ dulcedine mouit,
Pulsus ob inuidiam regno uiresq; superbas
Priuerno antiqua Metabus cum excederet urbe
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem: matrisq; uocauit
[c] Nomine Casmillæ[c] mutata parte camillam.
Ipse sinu præ se portans iuga longa petebat
Solorum nemorum: tela undiq; sęua premebãt:
Et circunfuso uolitabant milite Volsci.
[d] Ecce fuge medio summis Amasenus abundans[d]
Spumabat ripis: tantus se nubibus imber
Ruperat: ille innare parans infantis amore
Tardatur: charoq; oneri timet: omnia secũ
Versanti subito uix hæc sententia sedit:
Telũ immane manu ualida quod forte gerebat
Bellator solidum nodis & robore cocto:
Huic natam libro & syluestri subere clausam
Implicat: atq; habilem mediæ circunligat hastæ
Quam dextra ingenti librãs: ita ad æthera fatur.
¶ Alma tibi hanc nemorũ cultrix latonia uirgo
Ipse pater famulam uoueo: tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe testor
Diua tuam: quæ nunc dubijs committitur auris.
¶ Dixit: & adducto contortum hastile lacerto
Immittit: sonuere unde rapidum super amnem
Infœlix fugit in iaculo stridente Camilla.

¶PIERIVS

a ¶Vnam ex virginibus socijs sacraq; caterua. Romanus codex præter quam impressa omnia exemplaria & aliquot alia manu scripta legit, vnam ex virginibus sacris sociaq; caterua. Sed altera lectio magis placet eruditioribus ingenijs. b ¶Tristis latonia voces ore dabat. Romanus codex tristi ore legit, cui aliquot etiam alij manu scripti non sunt dissimiles. Seruius tamen tristis voces mauult, tristis & donatus, q dubitari ait, vtrũ tristis latonia, an voces tristis dicẽdũ sit. ait vero morẽ poetę retinẽdũ, quẽ vbiq; seruauerit, bisq; intelligendum tristis, vt qualis aĩa fuit talia habuisse videatur &

ASCENSIVS

ASC. Donat⁹. ¶Velocem interea &c. Facta digressione describit studiũ & genus Camillę. Vnde donatus. excusat exilium Metabi q; nõ sua culpa sed inuidia.i.superbia ciuiũ sit pulsus: & fugiẽs nõ opes sed filiã eripuerit. hac causa Dianæ fauorẽ meruit. Telũ immane: quia bellator: Nam op⁹ fuit ingenti telo & bellatore.i.viro forti ad rem perficiendam. hæc ille. (Ordo.) ¶Ordo est. Latonia.i.latonę filia diana compellebat.i.allocuta est interea.s.dum hæc a turno fierent: in sedibus superis.i.in cœlo opim.s.nympham venatricẽ & ideo velocẽ: vnam ex virginib⁹ socijs.s.dianę & ex caterua sacra.i.de choro dianæ sacrato: & dabat ore.i.eloq̃batur. has voces tristes.i.tristitiæ indices. O virgo.s.opi: camilla graditur ad bellũ crudele. quia fatis ipsi per id mortẽ minantibus: & cingitur nostris armis.i. sagittis. nequicq;.i.frustra: quia illis se defensura nõ est existens mihi chara.i.dilecta: añ alias.i. plus q̃ aliæ mortales.s.nec.i.& nõ etem̃ pro quia iste.i.de quo me loqui audis: amor nõ venit dianæ.s.mihi nouus.i.recens & pauloante hac inceptus: & sup. nõ mouit.i.affecit animũ dulcedine subita: q̃.s.cito perire posset sed sup. antiqua & inueterata. Et docet quõ. Nam metabus pater camillæ cũ.i.qñ ipse pulsus ob inuidiã nõ ob demerita & ob vires superbas.s.ciuiũ aut emulorũ regno priuerno.i.priuernati aut pulsus regno.s.suo excederet priuerno appositorie vrbe antiqua.i.nobili & q̃ diu regnauerat: sustulit.i.sursum & in hũeris tulit inter media prælia belli fugiẽs.i.cũ fugeret supple camillã infantẽ.s.adhuc comitem.i.vt esset comes exilio.s. suo & vocauit sup. eã camillam noie matris casmillę.s.nomine & hoc parte mutata. qa ablata s.litera a prima syllaba: Ipse.s. pr̃ portãs.s.filiã sinu.s.suo hoc est inter brachia: præ se.i.añ se petebat lõga iuga nemorꝝ solorũ.i.desertorũ tela sęua.i.sęuorꝝ hostiũ ip̃m psequẽtiũ p̃mebãt sup. tũc eũ vndiq;.i.ex om̃i parte: & volsci.s.priuernates: volitabãt.s.circa eũ milite.s.stipendiario circũfuso vt sic nõ sit euadẽdi locus. Ecce.q.d. præter opinionẽ & expectationẽ metabi: Amasenus.s.amnis aut fluuius spumabat abũdãs.i. supfluens summis ripis sup. in medio fugæ.i.cũ metab⁹ existẽs i medio fugę

☞ fuge peruenisset trāsiturus ad eū:qa tātus.i.tā copiosus imber.i.pceps pluuia oia imbuēs ruperat.i.dissoluerat se nubib⁹ id ē p nubes ruptas descēderat. Ille.s.pater: parans innare.s.in amaseno amore ifantis.i.vt saluet infantē: tardaẛ.i.impeditur amore infantis:qa noluit eā derelinquere: & timet oneri caro s.filiæ quā in sinu gerebat.hæc sentētia.s.sequēs sedit.i.placuit & cordi fuit vix.i.cū difficultate ipi versanti.i.agitanti secū.i. in animo suo omnia.i.oēs modos se & filiā seruandi:subito.i.

c ✳ videaẛ & verba,dicēdū itaq;,tristis latonia voces tristis emittebat. c ¶Nomine scamillæ mutilata parte camillā. vnde scamillæ nomē quod nōnulli commenti sunt,desumptum sit,In nullo adhuc veterū codicum deprehendi.In aliquot aūt omnino antiquis,quasmillę scriptū inueni,in aliquot aliis absurdiora quædā.Sed em̄ antiquiora illa exēplaria q̄ præcipue sequimur, casmillæ legūt,quodq; nōnulli codices,mutilata habent,vetustiores pene omnes mutata scriptū ostēdūt.Nō tn̄ displicet,mutilata,quia donatus ait, matris huic addidit nomē aliqua tn̄ subtracta particula,vt camilla potius q̄ casmilla diceretur,Habiturus in exilio comitem itē filiam,& in appellatione infantis,dulcissimę nomen vxoris. d d ¶Amasenus abundens. In antiquis codicibus,habūdās,cū adspiratione scribiẛ,veterib⁹ eā nōnullis verbis applicare suetis,quo ea incitatius enuntiarentur.

✳ statem nisi patres nō habēt V oueo aūt cōsecro in tuū ministeriū:vnde & camilla dicta est licet supra dixerit & a matre eē nominatā:sed illud poetice dictum est. Nā camilla quasi ministra dicta est:ministros em̄ & ministras impuberes camillos: & camillas in sacris vocabant: vnde & mercurius hetrusca lingua Camillus diciẛ quasi minister deorū.Sonuere vnde hic distinguendū est infœlix camilla nō eo tēpore quo euasit:sed nūc infœlix. Plerumq; em̄ epitheta præsentis temporis sunt licet & peractis negocijs vt in secundo infœlix qua se dū regna manebant:Sæpius andromache ferre incomitata solebat. Camilla

præcipitanter. Accipit sup.(nā antecedēs poniẛ sine verbo)telum immane.i.valde magnū qđ ipe bellator gerebat forte manu valida existēs solidū.i.integrū & durū nec porrosum aut cauernosum sed firmū nodis.i.qa nodosum erat:& robore cocto i.igni aut fumo idurato:& ipe implicat.i.iplicādo illigat:huic s.telo hoc est hastę:natā.i.filiā suā camillā:clausam libro.i.interiore cortice:& subere.i.ligno leui qđ faciliter supnatat qđ nūc in crepidis videmus & sandalijs:syluestri.i.e syluis rapto: qa cū preter spē auctus esset amnis nō attulerat ipsum sed inuenerat:atq; circūligat.s.natā habilē.i.portabilē p aquas:mediæ hastę.i.ad mediā hastā:quā.s.hastā:ipse librās.i.iacēdā versans fatur ita ad ethera alma virgo latonia.i.latone filia Diana:cultrix nemorū.i.habitatrix syluarū:ipse.i.ego pater.i.q maximā habeo in eā potestatē voueo.i.dico & cōsecro tibi hāc.s.filiam ✤ meā famulā

✤ meā famulā.i.ministrā ipsa tenens p auras.i.exposita aeri: tua tela.i.iacula tibi sacra fugit supplex hostē.s.populū psecutorē accipe o diua testor.i.obtestor tuā.i.tibi deuotā & deditiā.q̄ cōmittiẛ nūc auris dubijs.i.de quib⁹ dubitādū est an incolumē rediturę sint.Dixit.s.metabus.i.finiuerat iā preces:& immittit.s.in auras hastile cōtortū.i.impulsum: lacerto.i.brachio adducto.Vn̄.s.amaseni:sonuere.s.ex ipulsu:& ipa camilla ifœlix.s.futura:aut infœlix.qa ad exitiū maius reseruata:fugit sup amnē rapidū.s.amasenū in iaculo stridēte.i.alligata iaculo stridēti ad qđ eā alligauerat pr̄ tectā subere vt si forte in amnē incidisset nec ad vlteriorē ripā iacta fuisset:a submersiōe p hastā & subere ptegeretur.

SERVIVS

SER: ¶Non illū tectis vlle nō mœnibus vrbes accepere.nō mirum a nulla hūc ciuitate susceptum: nā licet priuernas esset:tn̄ qa in tuscorum iure pene omnis italia fuerat:Generaliter in Metabū omniū odia ferebanẛ:nam pulsus fuerat a gente volscorū que etiā ipsa hetruscoꝝ potestate regebaẛ qđ Cato plenissime executus est. Multæ illā frustra tyrrhena p oppida matres qđ nō pcedit: nisi inter eos essent iura cōnubij.Nō mœnibus vl. ac.nō tectis nō mœnibus:hoc ē nec ī ciuitatē nec priuatā admissus est domū & sic ista etiam in primo separauit. vt Vrbe domos socias.Sciēdū aūt mœnia abusiue dici oia publica ædificia:vt diuidimus muros & mœnia pādimus vrbis nam pprie mœnia sūt tm̄ muri.dicta quasi munia a munitōe ciuitatis. Manus dedisset.i.cōcessisset:& hoc dicit si q etiā eū suscipe voluissent:ille tn̄ eoꝝ consortia moꝝ: feritate fugisset.Pastoꝝ & solis exe.monti.ę.& pastoꝝ ęuū exegit in montib⁹ solis.i.pastorali vs⁹ est vita. Armētalis eq̄ indomitę:vn̄ sequitur:Lactę ferino. Vestigia plātis institerat signa pedum primis plātis exp̄sserat: nāq; hæc sūt vestigia imagines pedū:vt Semesam p̄dā & vestigia fœda reliquūt. Palmas onerauit acuto.Onus em̄ ē quicqd teneris imponiẛ manibus.Pro longę tegmine pallę:palla proprię est muliebris vestis deducta vsq; ad vestigia:vn̄ ait Longę sic supra Pallā signis auroq; rigentē. Strymoniāq; gruē.thraciā a fluuio strymone.Sane sciedū posse dici hic & hęc grus. Olorē:ita latine dicimus:nā cygni grece dicunẛ.Multę illā fru.ān̄q; rem diceret:præiudicauit:sic ✳ Salu. Palla.

At metabus magna propius iā urgente caterua
Dat sese fluuio:atq; hastam cum uirgine uictor
Gramineum donum triuiæ de cespite uellit.
Non illum tectis:non ullę mœnibus urbes
Accepere:nec ipse manus feritate dedisset.
Pastorum & solis exigit montibus æuum.
Hic natam in dumis:interq; horrentia lustra
Armentalis equæ mammis:& lacte ferino
Nutribat:teneris immulgens ubera labris.
Vtq; pedum primis infans uestigia plantis
a Institerat:iaculo palmas onerauit[a] acuto:
Spiculaq; ex humero paruæ suspendit:& arcum
Pro crinali auro:pro longæ tegmine pallæ
Tigridis exuuiæ per dorsum a uertice pendent:
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit:
Et fundam tereti circum caput egit habena:
Strymoniaq; gruem aut album deiecit holorē.
Multę illam frustra tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum:sola contenta diana
Aeternum telorum & uirginitatis amorem
Intemerata colit:uellem haud correpta fuisset
Militia tali:conata lacessere teucros.
Clara mihi comitumq; foret nunc una mearū.
b Verum age quādoquidem fatis urgeẛ acerbis[b]
Labere nympha polo:finesq; inuise latinos
Tristis ubi infausto cōmittitur omine pugne
Hęc cape:et ultricē pharetra deprome sagittā.
Hanc quicumq; sacrū uiolarit uulnere corpus:
c Tros italus ue[c] mihi piter det sanguine pœnas.

ASCENSIVS

¶At metabus &c. Docet diana quæ reliqua egit metabus quomodo videlicet se in amnē immisit & receptam filiam in syluis educauit Admonetq; opim vt quicumq; letaliter vulnerauerit Camillam morte sua illi⁹ necē luat. De quibus nihil habem⁹ Donati. Sed ordo est. At i.sed metab⁹.s.volscorū:rex & pater camillę:magna caterua.s. hostiū vrgēte iā ppius dat sese fluuio.i.in fluuiū:atq; ipse victor.i.voti ꝯpos:vellit de cespite.i.terra hęrbosa ī quā hastam ifixerat:vellit dicit.i.auellit hastam cum virgine.i.ad quam camilla erat alligata hastam dicit appositorie:donum triui.i. dianæ gramineū.id est de gramine auulsum. vrbes velle.i.quecūq; in italia essent non accepe:illum.s.metabum:tectis.i.priuatis hospitijs:& nō accepere mœnib⁹ id ē publicis hospitijs aut tota vrbis capacitate: nec ipse dedisset manus.i.non se subdidisset:recipere volētibus:feritate id ē præ feritate sua.& exegit æuum pastorum.i.more pastorum in mōtibus solis.i.desertis Ipse nutribat hic.i.in solis mōtibus natam.i.filiā suam in dumis & inter lustra.s.ferarū:horrentia.i.aspera & inculta mammis eque armentalis indomitę & quę gregatim inter armenta versabatur.& p.i.lacte ferino. id est eque fere.immulgens vbera.s.eque labris teneris.i.in labia tenera camillę vtq; id est & postq; ifans.scilicet camilla instituerat vestigia pedū primis plātis.i.signauerat vestigia primo ingressu:ipse onerauit palmas.i.manus ei⁹ iaculo acuto.i. sagittis aut telo venabulo & suspēdit paruę.i.ipi cū adhuc esset parua spicula.i.iacula acuta seu ☞ tela ASC. Ordo.

Post ego nube caua miserande corpus & arma
Inspoliata feram tumulo:patriæq; reponam.
¶Dixit:at illa leuis cœli demissa per auras
Insonuit nigro circūdata turbine corpus.

PIERIVS

a ¶Iaculo palmas onerauit acuto. Romanus codex. Oblongus, Mediceus, pluresq; alij peruetusti, palmas armauit, legunt, quod non sine proprietate dictum est. & in donati codice reperitur. Sed enim seruius onerauit, agnoscere videt, dum ait. Onus est quicquid teneris manibus imponitur.
b ¶Quandoquidem fatis vrgemur acerbis. In antiquis aliquot codicibus legere est, fatis vrgemur iniquis. Sed vtcūq; placuerit, acerbis aut iniquis, nō laboro, sane vrgemur, persona prima mihi videtur etiam seruius agnouisse cum scripsit. Ostendit etiam desideria ex fati necessitate descendere. Ceterum quod seruius ad desiderium refert, cur nō potius ad amorem, & sympathiam quādam referamus, vt scilicet vrgemur fatis acerbis dixerit, vti quæ pari, cum ea, calamitate affici sibi videretur, quęq; camillæ aut acerba, aut iniqua imminebant, ea diana impendere sibi existimabat.
c ¶Tros italusue. In Romano codice legere est, tros italusq;, & eodem modo etiam superius, sed ve disiunctiua melius, Illud quoq; animaduertendum, quod vulgata quædam exemplaria. Hanc quicumq; legunt, antiqua, hac, habent scilicet sagittat. In aliquot alijs, ac, particula coniunctiua vt sit mandati summa. Hæc arma cape, sagittam deprome, ac quicūq; sacrū violarit volnere corp⁹, det sanguine pœnas.

¶tela & arcum:ex humero.s. pminētia: & exuuie tigridis.i. pelles tigridis deuictæ & ab ea abstractę vt exuuię ab hoste detrahi solēt:pēdent illi a vertice per dorsum p auro crinali.i. loco reticuli aurei quo virgines crines seu capillos suos illigāt: & pro tegmine.i. vestitu seu cooperimento palle.i. vestis muliebris:longe.i. ad talos vsq; demisse. Ipsa torsit iam:tum.i. cū adhuc esset infans. manu.s. sua: tela puerilia.i. pueritię apta. & egit circū caput fundā.i. instrumentum effundendi atq; iaciendi lapidem habena.i. loro quo habetur.i. tenetur:tereti.i. rotundo in longum:& deiecit gruem strymoniā.i. threiciam in strymone thraciæ pallude versari solitam vel illi similē:aut olorem albū aut quia omnis adultus albus est:aut iam adultū qa recēs nati sunt coloris picei quē grisseū vocant: Multę matres.s. familias & nobiles matronæ optauere frustra quia nolebat nubere:illam.s. Camillam nurum.i. filiorum suorum coniugem:p oppida tyrrhena.i. quæ habitant in diuersis oppidis tyrhenis sed:supple ipsa contenta sola diana.i. me & præsidio meo colit amorem ętern ū.i. ęterne duraturum aut colit æternū.i. æterne seu æternaliter:amorē telorum.s. venatoriorum & virginitatis:existēs intemerata.i. intacta & incorrupta. Ego vellem q; sup. haud.i. non fuisset correpta.i. simul cum alijs rapta & implicita:militia tali.s. quā latini contra fata gerunt:conata.i. dum conaret lacessere.i. prouocare & molestijs afficere teucros.i. troianos. Quia supp. ipsa foret.i. esset mihi nunc chara & vna comitum mearū:verum age (adhortandi vox) quandoquidem ipsa vrgetur fatis acerbis.i. immaturis & ineuitabilibus:o nympha.s. opi. labere.i. leniter descēde polo.i. cœlo:& inuise.i. intrinsecus visita & scrutare fines.i. limites latinos.i. latinorum vbi ipsa tristis committitur.i. statim committetur pugnæ:omine.i. cum omine infausto.i. in fœlici:quia interimenda est. (Potius dixero vbi ipsa tristis.s. p pter infœlicem rei exitū sicut contra læti inducti sunt teucri p pter futuram lætitiam vt in primo. Vix e conspectu sicule telluris in alum Vela dabant læti. q; committit infausto omine tristis pugnæ. quia tunc non diceretur cui cōmittatur) Age inquit:cape hæc.s. tela:& deprome hęc pharetra.i. de pharetra hāc sagittam vltricem.i. vindicatricem necis eius:quicunq; violauerit vulnere.i. vulnerauerit: corpus sacrum.i. mihi dicatum: tros.i. siue sit troianus: ve pro vel italus.s. tyrrhenus:det pariter.i. pari forma:pœnas sanguine.s. suo fuso. Ego feram.i. afferā aut inferam tumulo.i. in tumulum. post.i. postea q; interfecta fuerit & vindictam feceris:corpus & arma inspoliata.i. nō ablata per spoliationem caua nube.i. existens tecta in nube cōcaua: & reponam.i. restituam patriæ.s. suæ vnde exulat dixit.s. diana:at.i.

¶Poe.

Salu. Falso querit de natura sua genus humanū. Nam ante q̄ diceret querit dixit falso Matres inter matres & matresfamilias hoc interest q; mater est pręter illam significationē quæ est ad aliquid:quæ tm̄ conuenit in matrimonio:materfamilias vero dicit quæ in matrimonio cōuenit p coēptionē. Nam p quādam iuris solēnitatē in familiā migrat mariti. Aeternum æterne nā nomē est p aduerbio. Conata. dum conaret. Fatis vrget acerbis:ostēdit etiā desideria ex fati necessitate descendere: Cōmittit omine pu. p cōmittetur. Hęc cape generaliter dixit arcū pharetram:vt sequenti indicāt: nā dicet:& vltricē pharetra deprome sagittā:vltricē nomina in ix terminata ablatiuum singularem in e mittūt:gtm̄ vero pluralē in um:exceptis his quæ sunt ois generis vt fœlix: nam ab hoc fœlici horū fœlicium facit. Luca. Fœlici nō fausta loco tentoria ponens:quod receptū est ideo quia genitiuus pluralis a nominatiuo plurali minor eē nō debet. sed aut par aut maior vna syllaba:& quia a neutro facit fœlicia fœlicum dicere non debemus:ne p ter alia genera huic præiudicemus:nam ab eo quod est fœlices vt fœlicium dicamus ratio patitur vna crescit em̄ syllaba:ab eo quod est fœlicia vt fœlicū dicamus nō procedit:ne minor sit gtūs nominatiuo plurali similiter & vltricū & victricū dicimus licet in his neutrum genus in numero singulari non inueniatur. Violarit vulnere corpus:quia dixit sacrum. Tros italus ve mihi:si simpliciter:accipimus:ita intelligamus siue eam troianus interemit:siue aliquis de æneæ auxilijs. Namq; alij volunt Aruntē de Turni esse partibus indignatum fœmineū sexū plus in bello potuisse q; viros:quā rem hic dicūt pstrinxisse Vergiliū:& reuera sic vbiq; loquit vt incertū sit. Arūs de cuius partib⁹ fuerit. vnde illud est. Da pater hoc nostris aboleri de.ar. Pariter:similiter vno modo:& est antiquū. Miserande.c. hæc in œconomia præiudicia nominant quotiēs negocij futuri exit⁹ tollit:vult em̄ nos de camillæ cadauere nil vlterius expectare:sicut in primo fecit. Tu faciē illius noctē nō ampli⁹ vnā Falle dolo:qd̄ pmissum sustulit cōmemorationē qn̄ vel cupido discesserit vel Ascani⁹ sit reuersus. Arma in. aut indetracta aut ipsius inspoliatæ. Nigro circūdata turbine corpus:qa ad mœrorē luctūq; descēdit cōtraq; in octauo vbi ad lætitiam descendit Venus claro eam nymbo circūdatam dicit:vt At venus æthereos inter dea candida nymbos.

Gtūs pluralis

na:at.i. sed illa.s. Opis nympha leuis.i. celer aut agilis insonuit per auras cœli:aut per auras cœli:leuis.i. cito cedentis:circundata.i. circum induta corpus.i. habens corpus assumptū turbine nigro quia ad rem lugubrem descendit.

ASCENSIVS

ASC. ¶At manus interea &c. Narrat quomodo exercit⁹ æneæ ad vrbem aduenit. & quomodo acceptus est ab latinis q iam exierant:de qua re cum nihil sit Donati. ¶Ordo est. At.i. sed man⁹ troiana.i. exercitus troianus paratus manu concertare:propinquat muris interea.s. dū Opim demittebat diana:& duces hetrusci supple appropinquant: & omnis exercit⁹ equitum propinquāt (nam collectiue aut cōceptorie loquitur) compositi numero.id est secundum numerum debitum in turmas. Sonipes scilicet equus insultans fremit toto æquore. id est campo equo & plano:& pugnat id ē facit præludia pugnæ aut potius obluctatur

¶At manus interea muris troiana propinquat
Hetruscíq; duces equitumq; exercitus omnis
Cōpositi numero in turmas:fremit equore toto

SERVIVS

SER. ¶Hetruscíq; duces. Hetruria dicta est q; ei⁹ fines tēdebant vsq; ad primā ripā tyberis:& quasi ετεροσ οροσ nā ετεροσ est alter οροσ finis. Roma em̄ antea tātū vnā ripā tyberis tenebat. Iuuenalis. Et quę imperij fines tyberinū.v.n. Cōpositi nume.i. rationabiliter vnde & sępenumero dicimus.i. frequēter & rationabiliter:hinc.i. tū vero in numerū.i. in rationē in rhythmū vn̄ & metra numeros dicimus: vt numeros memini si verba tenerē. Sane mō est generalis descriptio equestris certaminis: paulopost descēdit ad specialē: sicut fecit i qnto & de cursorib⁹ & de nauali certamine. Horret ager.i. terribilis est. Est aūt̄ hic Ennianus

Inſultans ſonipes:& preſſis pugnat habenis
Huc obuerſus:& huc tum late ferreus haſtis
Horret ager:campiq; armis ſublimibus ardent.
Necnon meſapus contra celereſq; latini
Et cum fratre Coras:& uirginis ala Camillæ
Aduerſi campo apparent:haſtaſq; reductis
a Protendunt[a] longe dextris:& ſpicula uibrant:
Aduentuſq; uirum:fremituſq; ardeſcit equorũ:
Iamq; intra iactum teli progreſſus uterq;
Subſtiterat:ſubito erumpunt clamore.furẽteſq;
Exortantur equos:fundunt ſimul undiq; tela
Crebra niuis ritu:cœlumq; obtexitur umbra.
b Cõtinuo Aduerſi[b] Tyrrhenus:& acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis:primiq; ruinam
c Dant ſonitu ingenti perfractaq;[c] quadrupedantũ
Pectora pectoribus rũpunt:excuſſus Aconteus
Fulminis in morem:aut tormento ponderis acti
Præcipitat longe:& uitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies:uerſiq; latini
Reiiciunt parmas:& equos ad mœnia uertunt
d Troes agunt:princeps turmas inuaſit[d] Aſilas.
Iamq; propinquabant portis:uerſiq; latini
Clamorem tollunt:& mollia colla reflectunt.
Hi fugiunt:penituſq; datis referuntur habenis:
Qualis ubi alternis procurrens gurgite pontus
e Nunc ruit ad terram[e]:ſcopuloſq; ſuperiacit undã
Spumeus:extremamq; ſinu perfudit harenam
Nunc rapido retro atq; æſtu reuoluta reſorbens
Saxa fugit:littuſq; uado labente relinquit
Bis tuſci rutulos egere ad mœnia uerſos.
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtq̃ congreſſi in prælia totas
f Implicuere inter ſe acies:legitq;[f] uirum uir:
Tũ uero & gemitus moriẽtũ & ſanguine ĩ alto
Armaq; corporaq; & permixti cæde uirorum:
Semianimes uoluunt equi:pugna aſpa ſurgit.
Orſilochus remuli(qñ ipſum horrebat adire)
Haſtam intorſit equo:ferrũq; ſub aure reliquit:
g Quo ſonipes ictu furit[g] arduus:altaq; iactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
Voluitur ille excuſſus humi.Catillus Iollam:
Ingentemq; animis ingẽtem corpore:& armis
Deiicit Herminium nudo cui uertice fulua
Cæſaries:nudiq; humeri:nec uulnera terrent.
Tãtus in arma patet.latos huic haſta per armos
h Acta tremit duplicatq; uiri transfixa dolorem[h].
i Funditur alter ubiq; cruor:dant funera[i] ferro
Certãtes:pulchramq; petunt p uulnera mortẽ.

✱ Ennianus vituperatus a Lucillio dicẽte p irriſionẽ debuiſſe eũ dicere Horret & alget: vnde Horati9 de Lucillio.nõ ridet verſus Enni grauitate minoris Campiq; armis ardent:reſplendent.Celereſq; latini:alludit ad militiã Romanã.namq; & equites habuit Remulus vt illo diximus loco: Tercentũ ſcutati oẽs volſcente magiſtro:quos celeres appellauit vel a celeritate: vel a duce Celere q dicit remũ occidiſſe:in cuius gratiæ vicem a Romulo fieri tribunus equitum:meruit:& tribunus celerũ appellat9 eſt. Ala camillæ:equitatus. Alę aũt dicunt equites q alarũ vice pedeſtrẽ exercitũ tegũt:Intra iactũ teli:vnde poſſet haſta miſſa ĩ hoſtẽ venire:hinc traxit Statius vt diceret Quale quater iaculo ſpaciũ ter arundine metas:Et & Enniana omnis hæc ambitioſa deſcriptio Præcipitat lõge:p præcipitat Reiiciunt parmas:& equos ad mœnia vertunt: Reiiciũt retroagũt Sane nunc fugiunt nõ timore: ſed lege præliandi:Saluſti. More equeſtris plii ſumptis tergis ac redditis. Mollia colla domitorũ.ſ.Superiacit vndã:ſup ſcopulos vndam iacit. Nam more ſuo dedit verbo detractã nomini prępoſitionẽ. Sinu curuatione & flexu vndarũ. Extremam aũt ad illud pertinet qd' ait ſupra:Penituſq; datis referunt habenis. Aeſtu reuoluta reſorbẽs ſaxa fugit:æſtus proprie eſt maris incerta cõmotio. Vado labẽte relinquit:hypallage p labẽs ipſe per vadum. Et ſanguine in alto:εμφατικωσ cædis oſtẽdit magnitudo. Haſtam ĩtorſit eq: figurate. Mã intorqueo ĩ equũ dicimus:vt ĩ latus inq; feri curuam compagibus aluum contorſit. Ferrumq; ſub aure relinquit ex vulneris genere eum fugientem intelligimus eſſe percuſſum. Voluit ille excuſſus humi voluitur:nã excuſſus per ſe plenum eſt. Deiecit herminiũ: nomen hoc de hiſtoria Romana eſt. Nam cum coclite contra thuſcos Larti9 et Herminius ſteterunt tpe quo pons ſublicius rumpebatur:vnde et eũ plurimũ laudat ac ſi diceret talis qualis fuit ille. Tantus in arma patet.tantũ patebat in vulnere.i. in hoſtilia tela tot9 patebat. Per armos abuſiue. Nam pprie armi quadrupedum ſunt.

PIERIVS

a ¶ Haſtaſq; reductis ptendũt longe dextris. Antiqua plęraq; exẽplaria, pretẽdũt, legunt.qui quidẽ geſtus eſt inſertãdi haſtã ĩ cataphracto milite.cuſpide ad feriẽdũ ptenſa. Sed em quia de iaculatione loquit melius eſt. Protẽdũt.qa ĩ iaculatiõe man9 reducitur protenſa haſtæ longe maiori parte,ne ſi capias a medio cuſpidẽ v'ſus,man9 difracto aere ictũ faciat elãgueſcere,ĩpulumq; moret. Eadẽ elocutiõe di

✱ ctum

☞ obluctatur & repugnat:habenis preſſis.i.compreſſis ne in hoſtem ruat.obuerſus.i.obtractus huc & huc.i.modo in hanc partẽ modo in illã cum maluiſſet.in hoſtẽ progredi Ager ferreus.i.armis ferreis armatorum coopertus:horret.id ẽ aſper & rigidus eſt late.i.per latum haſtis.ſ.extenſis:& campi ardẽt.i. reſplendẽt armis ſublimibus.i. ab altis viris geſtis aut capite poſitis.nam per hoc ſignificat armatos etiã altos & ſublimes fuiſſe. Necnon.i.& etiam meſapus.ſ.domitor equorum filius neptunni & turni partes ſequẽs & latini celeres.i.agiles & expediti in bello:& coras cum fratre.ſ. Catillo:& Ala.i.equitum cornu: Camillæ virginis apparent contra.i.ecõtrario & ex aduerſa parte ſupple in cãpo:exiſtentes aduerſi.i.ex aduerſo ſtãtes.& portendunt.i. extendunt & ante ſe tendunt longe haſtas ſcilicet ſuas: dextris reductis.i. reducibilibus ita vt educere & reducere poſſint & vibrant id ẽ quatiunt:ſpicula.i.tela in morem ſpicarum acuta & aduent9 virum pro virorum ſtremitus equorum:ardeſcit.i.feruet & furore rapitur impatiẽs more. Etiam vterq;.ſ.exercitus:ſubſtiterat.i.reſtiterat.progreſſus intra iactum teli.i.vt telo iacto contingere ſe mutuo poſſent:& ſupple vterq; aut vtriq; erumpunt ſcilicet ex ſtatione ſua in pugnã clamore ſubito.et exhortat eqs furentes ſcilicet ſponte ſua martio furore ſuccenſos: et fundũt ſimul tela crebra ritu.i.ad morẽ niuis.ſ.ex aere decidentis:et cœlum obtexit.i.obtegit vmbra. ſcilicet telorum. Videt alludere ad eũ q dixit Sub vmbra igitur meli9 pugnabimus. Tyrrhenus et Acõteus acer:viri illi aduerſi quia ex aduerſo venientes et diuerſis fauentes: prior æneę et poſterior turno: incurrũt cõtinuo.i.ſtatim:haſtis.i.in haſtas mutuas et ipſi primi dãt ruinam deiecti: ſcilicet mutuo impetu ſup.cum ingẽti ſonitu et rumpunt pectora quadrupedantum.ſ. equorum quaternis pedibus currentiũ perfracta pectoribus.ſ.mutuo occurrẽtib9: aconteus excuſſus.ſ.equo ĩ mo rem fulminis aut ponderis: id eſt lapidis aut glandule acti tormento.i.machina bellica:precipitat ſupple ſe:aut precipitatur longe:et diſpergit vitam id eſt ſpiritus vitales in auras. Acies ſcilicet latinorũ ſunt turbatę:id eſt attonitę:extemplo id eſt ilico vt viderũt acõtea excuſſum et ipſi verſi.ſcilicet in fugam reiiciunt id eſt retro agũt nõ abiiciunt parmas.i.ſcuta ſua leuia et vertũt eqs ad mœnia troes agunt.i.perſequũtur ſic arte fugientes:et Aſillas troianus ille princeps: id eſt principium tenens:inuaſit turmas ſcilicet equtum latinorum:et iam ipi pro

☞ pinquabãt

pinquabant portis & latini versi.s.in persequẽtes:tollũt.i. edunt:clamorem.s.vehementem:& reflectũt colla scilicet equorum mollia id est faciliter flexibilia & ad hoc instituta ac domita & hi.s.qui prius insecuti erant fugiunt & referuntur.s.latini in hostem habenis penitus datis.i.cõcessis equis. Qualis id est qualiter pontus id est mare quoduis refluum:vbi.i.quãdo procurrens alternis scilicet fluctibus aut alternatim:ruit gurgite.i. impetu vasto.nunc.i.aliquando ad terram & superiacit vndã scopulos.i.iacit vndã super scopulos.(Prior enim accusatiuus regitur virtute verbi:posterior virtute præpositionis(existens spumeus.i.spumosus ex feruenti agitatione:& perfundit sinu id est curuatione & fluxu vndarum:vndam extremam.i.profundissimam aut remotissimam & fugit nunc.i.aliquando retro id est retrorsum resorbens:æstu.i.feruore & impetu:saxa reuoluta.i.quæ reuoluit.& relinquit littus:vado labente.i.declinante in minutis aquis aut per hypallagen & labens per vadũ relinquit littus. Thusci.i.hetrusci egere rutulos versos.s.in fugam:ad moenia:& ipsi reiecti.i.repulsi bis armis scilicet rutulorum:respectant.id est retrospiciunt tegentes terga scilicet sua: quod non faciunt qui timore percussi in fugam vertuntur:sed postq̃ ipsi congressi in tertia prælia: implicuere inter se:totas acies & vir legit:id est elegit cum quo pugnet virum:tum vero.id est maxime tunc & id est simul gemitus morientum supple auditi aut facti sunt:& arma & corpora & ipsi equi semianimes id est semineces permixti cede virorum voluuntur in sanguine alto.i.profundo & denso.pugna surgit id est instauratur aspera:quia neutris cedentibus. Orsilochus tuscus ille intorsit equo Remuli hastam:equo dicit.nã horrebat id est formidabat adire id est inuadere & petere lancea:ipsum.scilicet orsilochum & reliquit ferrũ sub aure:quia iam in fugam versum habebat quo ictu sonipes scilicet equus:furit existens arduus id est erecta ceruice:& iactat crura alta pectore arrecto:existens impatiẽs vulneris id est impatienter ferens vulnus. Ille scilicet orsilochus:excussus scilicet ab equo voluitur humi id est p humum. Catillus frater scilicet core deiicit iolam & herminium ingentem animis & ingentem corpore & armis. Cui scilicet Orsilocho cæsaries erat supple fulua supple in vertice nudo:& cui supple humeri erant nudi nec licet humeri & caput nuda erant.tamen supple vulnera id est tela quibus vulnera fiant non terrẽt supple eum tãtus id est tam vastus & immanis patet in arma id est cõtra tela quæ inferri possent.Hasta tremit acta huic.i.in hũc aut ad hu9 perniciẽ:per armos.i.humeros latos & ipsa trãsfixa.i.ad secũdũ humerũ penetrãs duplicat viro dolorẽ:Cruor ater fundiẽ vbiq̃:& ipi certãtes dãt.i.edũt & efficiũt fũera ferro i.armis ferreis & petũt pulchrã.i.honorabilẽ mortẽ p vulnera.

ctũ ab Ouidio.Protentaq̃ forti tela tenẽt dextra laro vibrantia ferro.Donatus vero hic duo agnoscit.& qđ hastas gestarẽt, dexteris retrorsum adductis.& qđ spicula vibrarẽt pergebãt, inquit,paratis hastis & dextris,vt hostes petere viderent,ibãt vibrãtes spicula,ita crebro motu,vt ea iã crederẽẽ esse missuri. b ¶Cõtinuo aduersis tyrrhen9 & acer acõteus,cõnixi incurrũt hastis.In Ro.cod.& aliquot aliis antiquis,aduersi legitur,neq̃ obstat qđ cõnixi hastis subsequaẽ,qđ isti absurdũ putauerũt. Hoc vero videẽ agnouisse Donatus,dũ ait,cõtinuo aduersi cũ singulis ex diuersis partibus eruperant hastis,q̃uis idẽ dicat,si aduersis hastis legamus. c ¶Perfractaq̃ quadrupedantum pectora pectoribus rũpũt.In Romano codice,in Mediceo,& quibusdam aliis peruetustis,perfacta,legiẽ.Ex quo impetus equorum vehementissimus ostẽditur.Quod vero ita pectora pectoribus ruperint,aduersos eos incurrisse demõstrat.Est & quadripedentũ,secũda syllaba per,i,tertiã vocalẽ,de qua plura alibi. d ¶Princeps turmas inuasit asylas.Antiqua omnia quæ versamus exemplaria,inducit,legunt,quod a verbo,inuasit, forma diuersissimum est.Donatus quoq̃,inducit,agnoscit.ait eñ Primus asylas induxit turmas in medios quis eñ meruerit fugientes? Est & inducere in hostẽ sępius apud historicos. e ¶Nunc ruit ad terras.In codicibus aliquot antiquis,ruit ad terram,singulari numero legitur. f ¶Legitq̃ virum vir.No.Marcellus legit hoc loco ꝑ accessit positum ait,vt in.ii.georgicon.Primi lege litoris oram.Donatus pro delegit mauult ait eñ vnusq̃sq̃ vir virum sibi,cum quo certaret,facta prius exploratione deligebat.Quales petamus electos,nisi eos,qui possunt facile superari.Nullus eñ deligit a quo possit occidi. g ¶Quo sonipes ictu furit arduus.In antiquis aliquot codicibus,ferit,legiẽ,sed imperfecta esset oratio,quare,furit,lõge melius.Est & illud aduertendum,quod vbi vulgata exemplaria legunt,altaq̃ iactat crura,vetera quædam,acta,habent. h ¶Duplicatq̃ viri trãsfixa dolorem.Romanus codex,Mediceus,& aliquot alii peruetere legunt,duplicatq̃ virum transfixa dolore,hoc est duplici virũ dolore cumulat.Qua forma dixit ouidi9,duplicataq̃ vulnere cæco est.sunt qui non inepte reposuere,duplicatq̃ virum transfixa dolorem,vt sit,transfixa virum duplicat dolorem, pulchro & figurato elocutionis modo, Quam tamen secundo loco retulimus lectionem in pluribus inuenies exemplaribus. i ¶Dant funera ferro.In Mediceo,vulnera,cum decora,quę sequitur,repetitione, pulchramq̃ petunt per vulnera mortem. Quod si funera legas dari,repetitio erit sententiæ,quæ non ita decora videatur.Est vero illud etiam, quod in aliis,at medias inter cedes,in eodem Mediceo,at medias inter acies legiẽ, Sed omnino plus est dicere,inter cedes.

SERVIUS

SER. ¶Exultat Amason:suspendendum exultat:vt Amazon intelligas quasi amazon.Nã Camilla volsca fuerat:sicut in primo. Dederatq̃ comã diffundere vẽtis. Venatrix.i.quasi venatrix. Indefessa:infatigabilis & oĩa arma Amazonũ tradit quas Titianus Vnimamas vocat.Nam hoc est amazõ q̃si ανευμαζον. Spicula fugientia:pro ipsa fugiens:At circum lectæ comites subaudi dimicant:qđ & sequẽs amazonũ indicat comparatio: quæ inducuntur circa reginam bella tractantes.Larinaq̃ virgo nomina hæc nobilissimarum sunt Italiæ fœminarũ. Italides: pulchra deriuatio nõ vera.nam verum est Italiæ.Italis aũt:vnde italides magis patronymicũ est q̃ deriuatiuum:sicut belias: vnde & belides. Quas ipsa decus. decus & ad delectas & ad ipsam potest referri:decus autẽ si ad Camillam nobilitas pulchritudo:si ad delectas ornamẽtum.i.quas sibi elegit ornamentum id est ad ornamentum Diua Camilla generosa ευγενης. Nam græcum est cuius nominis æthymologiam plæriq̃ volũt venire αποτουδιοσ qđ si sic est: dicemus dissentire deriuationem a

At medias inter cædes [e]xultat Amazon
Vnum exerta latus pugnæ pharetrata Camilla:
a Et nunc lenta manu spargens hastilia densat[a]:
b Nunc ualidum dextra rapit indefessa[b] bipenné.
c Aureus ex humero[c] sonat arcus:& arma Dianæ
Illa etiam(si quando in tergum pulsa recessit)
Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites Larinaq̃ uirgo
Tullaq̃:& æratam quatiens tarpeia securim.
d Italides:quas ipsa decus sibi dia[d] camilla
e Delegit pacisq̃ bonæ[e]:belliq̃ ministras:
f Quales threicie cum flumina thermodoontis[f]
Pulsant:& pictis bellantur amazones armis.
Seu circum Hippoliten:seu cum se Martia curru
g Penthesilea[g] refert:magnoq̃ ululante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum:quẽ postremũ aspera uirgo
Deiicis?aut quot humi moriẽtia corpora fundis?
h Eumeniũ[h] clycio primum patre:cuius apertum
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille uomẽs riuos cadit:atq̃ cruentam

ASCENSIUS

¶At medias. Recitat pugnam & variã stragẽ camillæ cui9 deinceps vsq̃ ad necẽ ei9 erit præcipua narratio. Nihil aũt extat donati. ASC. ¶Sed ordo est. At.i.sed camilla pharetrata.i. pharetris instructa:exerta pugnæ.i.ad pugnã gerendã:vnũ lat9.i.hñs mãmillã alteri9 lateris exertã & abscissam aut exustam Amazõ.i. quasi amazon more Amazonidũ:exultat inter medias cædes: quas.s.faciebat auiditate muliebri:& ipsa spargẽs manu nũc.i. aliqñ: hastilia lẽta.i.flexibilia: dẽsat.i.cõdensat & multiplicat sup.ea.& ipa idefessa.i.nõ defatigata:rapit nũc.i.aliqñ dextra.s. manu bipennẽ.i. securim duas pinnas habentẽ.validã.i. fortẽ & ad pugnã multũ valentẽ. Arcus aureus.i.inauratus sonat ex humero.s.eius & arma Dianę.i. sagittæ sonãt sup.illi ex humero.Illa.s.egregia bellatrix si recessit qñ.i.aliqñ:pulsat in tergũ i.retrorsum:diripit arcu cõuerso.s.in hostem vnde ipsa quodammodo aduersa abibat spicula fugientia.s.cum ea donec emissa erant.At id est sed:comites id est consodales Camillæ scilicet Larina virgo & Tulla & Tarpeia quatiẽs securim erarã Ordo.

id est ære

i Mandit humũ:moriẽsq; suo sub uulnere[i] uersat:
k Tũ Lyrin Pegasumq;[k] sup quorũ alter habenas
Suffosso reuolutus equo dum colligit alter
Dum subit:ac dextram labenti tendit inertem
Præcipites pariterq; ruunt:his addit amastrum
Hippotadem:sequiturq; i ncũbẽs eminus hasta
l Tereaq; harpalicũq; & demophoonta chromiq;[l]
Quotq; emissa manu contorsit spicula uirgo:
m Tot phrygĳ cecidere uiri:ꝓcul Ornitus[m] armis
Ignotis:& ego uenator Hyapige fertur.
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit:caput ingens oris hiatus:
Et male texere lupi cum dentibus albis:
Agrestisq; manus armat Sparus:ipse cateruis
n Vertitur in medĳs[n]:& toto uertice supra est.
Hũc illa exceptum(nec em̃ labor agmine uerso)
Traĳcit:& super hæc inimico pectore fatur.
¶Syluis te tyrrene feras agitare putasti:
Aduenit qui uestra dies muliebribus armis
Verba redargueret:nomẽ tamen aut leue patrũ
o Manibus hoc referes telo[o] cecidisse Camillæ.

PIERIVS

a ¶Hastilia densat. In aliquot antiquis codicibus, denset, secundæ coniugationis habetur. Sed vtrumq; agnoscunt grã
b matici. b ¶Nunc validam dextra rapit indefessa bipẽnẽ. In antiquo codice manu scripto legere est, nunc validã rapit in dextram nõ fessa bipẽnẽ. Sed quũ indefessa agnoscat
c Seruius, vulgata illi lectio potior. c ¶Aureus ex humero sonat arcus. In Ro. cod. legere est, ex humeris sonat, vt duobus, ss, cõtinẽter pronũciatis, quodã veluti sibilo maior sonitus exciteꝶ, qualẽ Homer⁹ ficto ex voce ṽbo mira exp̃ssit fœlicitate. εκλαγξαν δ᾽ αρ᾽ οιστοι επ᾽ ωμων χωομενοιο. Sed ad uertẽdum apud Donatũ scriptũ esse. Aureus ex hũeris erat arcus & arma dianæ. Oĩno em̃ paulo ĩfra, Aureus ex humeris sonat arcus & aurea vati cassida, vbi de ornatu Clorei
d sacerdotis loquiꝶ, habebimus. d ¶Quas ipsa dec⁹ sibi dia Camilla. In Ro. cod. dura, legiꝶ vt illud. Durũ a stirpe gen⁹. Sed em̃ Seruius admittit epithetõ, dia, qꝺ in Mediceo & aliq̊t alĳs antiqs cod. Diua, scriptũ ĩueuias, Quo sup loco Donatus ait. Tm̃ camilla ad Dianæ animũ pertinebat, vt apꝺ
e Socias suas pro dea habereꝶ. e ¶Pacisq; bonas belliq; ministras, bonas. quidẽ in codicibus aliquot antiqs habetur. Sed em̃ cum Mediceo plures atq; ĳdẽ ꝓbatiores, bonæ, legũt. idq; Serui⁹ agnoscit. Donatiana tñ paraphrasis ad eam lectionẽ, q̃, bonas, habet actõ casu, respicere videꝶ. Sic em̃ est. Deniq; cũ iret ad bellũ has sibi esse comites voluit, qꝺ essent ornamẽto in pace, et ministræ in certaminibus belli Põt & sic intelligi, vt bello & paci ornamẽto esse videreꝶ: Et sic in vtroq; obseq̃renꝶ. Vt vtrũq; ornarẽt, & hoc esse arbitror melius. Ipsa em̃ est pura societas & vera religio, Vt nullũ tp̃s dissimiles faciat, quos fœdera suscepta cõiũxerit. Pulchrũ est em̃ seruare societatẽ, & eius cõmodũ custodire. Nulla istaꝶ dicit belli gessisse certamẽ, sed asseruit ministerio fuisse bellãti. Nec exponereꝶ camilla de socĳs, si ĩpares essent ĩ caussa certaminũ, aut ĩpa q̃ laudabaꝶ esset inferior, si exercitatiões illæ p̃starẽt, tñ ipsarũ p̃sentia nõ vacua fuit,
f quũ: vt dictũ ẽ, misterio iuuabãt, opaq; bellãtẽ. f ¶Quales threiciȩ quũ flumia thermodoõtis. Romanus qdem codex, & plęriq; alĳ veteres vno exẽplo legũt, thermodoõtis, versu Adonio. Nã quȩ sup hoc nomine grammatici de accentu loquunꝶ, in caussa fuere, vt Thermodoontis p̃tasyllabũ, absq; synæresi legi posse arbitrarentur. Sed em̃ scꝺa syllaba, qꝺ forte min⁹ aiaduerterũt, ωμεγα est. θερμωδων q̃ corripi nõ põt, nisi more Dorũ id in ομικρον verterim⁹. cõius vero est, thermodontis, κατα κρασιν dimetro spõdaco ꝓferre, qꝺ quidẽ apud Ouidiũ aperte factum inuenias. i

✳ Et tu fœ

☞ id est ęre munitã: italides. i. in talia ortȩ fœminȩ lectȩ. i. electȩ aut delectȩ ad hoc munus erant sup. circũ. s. Camillã: quas s. Italides aut italidas ĩpa dia Camilla delegit. i. delegerat sibi decus. i. ornamẽtũ specimẽ: & ministras pacis bone. i. decentis & honeste ac vtilis: nã nõ oĩs pax bona est. si qs em̃ opprimiꝶ iniuste nec resistit dũ põt & debet pacẽ fouet nõ bonam. & ministras belli existẽtes supple tales quales Amazones Threiciæ. i. in cõfinibus Thraciæ olim residẽtes cũ. i. qñ pulsant flumina thermodoõtis. i. fluẽtis Thraciȩ & bellanꝶ. i. belligerãt. armis pictis seu. i. siue. circũ Hyppolytẽ s. reginã suã. seu circũ sup. Penthesileã cũ ipsa pẽthesilea: martia. i. bellicosa aut Martis filia refert se. s. e pugna. curru. s. de q̊ pugnauerat. & agmina fœminea exultãt magno tumultu. i. tumultuose. peltis. i. breuib⁹ scutis. lunatis. i. in formã lunularũ incisis. O virgo. s. Camilla aspera. i. acris & strẽnua. quẽ deĳcis telo primũ & quẽ postremũ. q. d. tot deĳcis vt nesciã quem primum quẽ ve postremũ dicam: aut quot corpora moriẽtia fundis humi. i. per humũ. q. d. innumera. Ipsa sup. nam ad tertiam personã transit deĳcit primum Eumenium patre Clycio. i. cui Clycius erat pater. cuius aduersi. i. ex aduerso stantis. ipsa trãsuerberat pectus apertũ. i. nudatum abiete id est hasta abiegna lõga. Ille scilicet Eumenius vomens riuos sanguinis. cadit scilicet occisus. atq; mandit: id est mordicus oppetit. humũ cruentam: & moriẽs versat supple se sub suo vulnere. Tum. i. deinde sup. deĳcit super. s. Eumeniũ Lyrin & pegasum. quorũ alter id est prior. scilicet Lyris reuolut⁹ equo suffosso. i. casuro: aut eo ignorãte transfosso. dum colligit habenas scilicet equi aliter s. posterior hoc est Pegasus. reuolutus dũ subit id ẽ succurrit. ac tendit. i. extendit ac porrigit labẽti. s. Lyri dextrã inertem. i. ignauã alter dico & alter ruunt pariter p̃cipites: & sup. camilla: addit his amastrũ hippotaden. i. hipporȩ filiũ: & ĩpa incũbens eminus. i. de lõge: hasta seqꝶ. i. persequiꝶ aut insequiꝶ Terea & Harpalicũ & demophoonta & Chromin hostes illos vt vr̃ ex sequentib⁹ phrygios: qa seqꝶ: et tot viri phrygĳ cecidere quot spicula contorsit virgo emissa manu. s. Ornit⁹ tyrrhen⁹ ille fertur ꝓcul armis ignotis. i. nouis & incõsuetis aut ignobilib⁹: & equo Hyapige. i. appullo. exñs venator. i. quo venari solit⁹ erat Cui. s. ornito pugnatori. i. bellatori: pellis erepta iuuẽco. s. lorica ex loris iuuẽci conserta: operit. i. tegit & velat latos humeros: & cui ingẽs hyatus. i. rictus oris lupi. i. lupini: & male. i. maxillæ lupi: cũ dẽtib⁹ albis: texe

☞ re. i.

¶Camilla.

✳ tionem principalitate nam dia di ꝓducit cũ δῖος corripiat sicut ecõtra cum lux ꝓducat: lucerna lu corripit. Pacisq; bonæ belliq; ministras. Congruũ paci epithetõ dedit: vt eam bonã diceret cum bellum econtra sit pessimum. Nam sine dubio & belli sæui diceret si ratio versus admitteret: Quales threicie: tanais fluuius est q separat Asiam ab Europa: circa q̃ antea Amazones habitauerunt vnde se postea ad Termodoonta fluuium Thraciæ transtulerunt: qꝺ etiã Salu. testatur dicens. Dein campi Treicei quos habuere Amazones a Tanai fluuio incertum quãobrẽ digressæ. Thermodoontis. plænũ est: Thermodoõ. sed per syneresim Thermodon fecit: vñ don circunflexũ habet accentũ. Græca em̃ nomina necesse est vt circunflectanꝶ quotiens fit syneresis exigente metri necessitate. Ergo si sit Thermodoõ do acutũ habebit accẽtum: qꝺ si Thermodon fecerit: & in finalẽ trãsferꝶ & mutaꝶ accentus: nam fit circũflexus. Pulsant. Ennius ad musas Quæ pedibus pulsaris Olympũ. Bellãtur ꝓ bellãt. Nã solẽt verba ꝓ verbis poni vñ passiuã nũc deriuationẽ sub actiua posuit significatione. sic in Geor. Et placidã paci nutritor oliuã. Futurum tp̃s a passiuo posuit ꝓ præsenti ab actiuo: nã nutritor pro nutri posuit. vñ est contra: nox humida cœlo Pręcipitat: ꝓ p̃cipitaꝶ: actiuũ ꝓ passiuo. Hypoliten: hæc amazonũ fuit regina cui victȩ Hercules baltheum sustulit. Martia: aut bellicosa: aut Martis filia. Quẽ telo primum: quẽ postremũ. Homericũ est interrogationẽ ad ĩpm r̃ferreq describiꝶ cũ musȩ interrogari consueuerint: vt vos o Calliope p̃cor aspirate canẽti: Aspa ṽgo: epitheton ad officium belli respiciens. alias incongrue virginẽ asperã dicim⁹. eumeniũq; qa latia ẽ declinatio. iõ nec accepit accẽtũ: nã Stati⁹ qa greco declinauit grȩcũ accẽtũ posuit dicẽs. Nũc eumeniũ añ: & nunc ante thoas. Lõga abiete: hasta abietali: nã arborẽ ꝓ hasta posuit. Suffosso casuro. Nã suffosi eq dicũtur q̊s vulgo cespitatores vocãt Alĳ suffosso legũt. i. p̃cipiti: & iã cadẽti. Dũ subit. s. dũ se ad sustẽtationẽ ruẽtis ĩclinat: & vult vtrũq; tãta celeritate eẽ p̃cussũ: vt vnũ ictũ putares: inde ẽ em̃: p̃cipites pariterq; ruũt. His addit. Amastrum: adiũgit: Armis ignotis: nouis ĩcõsuetis. Hyapige. appulo eq. Pellis erepta lu i. lorica. Nã ꝓprie lorica est tegmẽ de loro factũ: q̊ maiores ĩ bello vti ꝯsueuerãt. Agrestisq; man⁹ armat spar⁹: bñ agrestis. Nã spar⁹ ẽ rusticũ telũ ĩ modũ pedi recuruũ. Sal. Sparos & lanceas alĳ p̃acutas sudes portare. ṽtiꝶ ĩ medĳs. i. agit: nã grȩce αναστρέφεται dixit. Toto ṽtice supra

Lorica.

Sparus.

✳ est Sta

est Statius de Capaneo:& totū trāscēdit corpe bellū Hūc illa exceptum fraude:circunuētum:vt Aemulus exceptū Triton Traijcit.vis iactus ostēdit Syluis .p in syluis & est archaismos casus .p casu. Mulicbribus armis vsus obtinuit:vt innuptas virgines:nuptas mulieres vocem⁹ nā apud maiores indiscrete virgo dicebat & mulier: vtrūq; em sexū tm significabat vt ecce hoc loco dicit armis muliebrib⁹: Cū Camillā innuptā fuisse manifestū sit. Itē i Bucco. legim⁹: Ah virgo infœlix:cum Pasiphaē cōstet ex Minoe ante amorē tauri filios suscepisse. Teren.etiā mulierē post partū virginē vocat in Hęcyra Nā vitiū est oblatū virgini oli ab nescio quo improbo:Nomen tā haud leue patrū manibus hoc referes telo cecidisse Camillę:irrisio ē. amaritudinis plena:nam si voluerim⁹ simpliciter accipere:vt ita sit dictū: quēadmodū supra Aeneæ magni dextra cadis:incipit cōtrariū esse superioribus. Vñ melius est vt perseueremus in sensu:& ita sit dictū:magnā reuera gloriā laturus es ad manes parentum quem fœminea tela superarunt.

mulier. virgo.

Et tu fœminæ thermodon cognite turbæ. Pontanus tñ, thermodoontis, videtur accepisse, nō vno loco, pari syllabarum numero cū hippocoontis, vt in libro de poeticis numeris. In libro vero de adspiratione, latinos ait vltimā,o, resoluere, quia vox ea bñ aliter locari nō posset in versu heroico, putauit ille quidē secūdā nominis huius syllabā esse
g breuē. g ¶Seu cū se martia curru pēthesilea refert. Sunt q nomē panthesilea, per, a, prima syllaba scribāt, quū tñ codices tā virgiliani q etiā aliorū auctorū vna cū Græcis eā, e, vocalē secūdā statuāt, quare illd' librarij adscribēdū. Quod vero virgilius penthesileā martiā appellarit, nō ea tm caussa est, vt bellatricē significet. qd' alibi fecit, Sed quod, vt ex trogo iustinus tradit de amazonibus. Ne successib⁹ deesset
h auctoritas, genitas se a marte prædicabāt. h ¶Eumenium clytio, primū patre, propriū hoc nomē, eumemiū, alio atq; alio modo. In alijs atq; alijs codicib⁹ scribit, Sed vtrū absurda vident missa faciā. Romanus codex. Oblōgusq;, Mediceus, & aliqui alij manu scripti eodē exēplo, eunæum le-
i gunt, & in Donati cod. eodē est mō. i ¶Moriēsq; suo se in vulnere versat. Codices pleriq; veteres, suo se volnere legunt, absq;, in, præpositiua particula, q quidē hoc loco nō sine iniuria sententiæ detrudi pōt, opere præciū aūt esse iudicaui q sup hāc sentētiā ti. Donatus cōmentatus est adponere. Atq; cruētā mordet humū moriēsq; suo se volnere versat. Cadentes em repētino ictu mordēt, qd' fortassis occurrerit. Iste igit mordēs terrā & crebris hoc morsibus faciēs vertebat se, & in suo se cruore voluebat. Hoc dicēdo ostēdit eū tam grauiter pcussum, vt illic caderet, vbi cōfossus est. Qui vero assidue voluebat in volnus, & terrā mandebat. quā rigauerat cruor, apparebat eū aliquē adhuc sensum doloris
k habuisse. k ¶Tum lyrin phegasum. In antiquis lirin, latinis litteris scriptū est. In Ro. in Oblōgo & aliquot alijs, pagasum, p, a, prima syllaba, qd' ab eruditis receptū video. Inuenies & alio mō scriptū, sed in re parui momēti satis est re
l ceptiora indicasse. l ¶Demophoōta chrominq;. Roman⁹

re.i.coopuerūt caput:& cui spar⁹.i.telū illd' agrestis.i.rustici cū armat man⁹:ipse.s.pugnator Ornitus vertit.i.agit in medijs cateruis.s.suis aut Rutulorū:& ē supra.s.oēs.i. eminet:toto vertice. illa.s. Camilla traijcit hūc. s.talē ac tātū viri.i exceptū.s.cū in se irrueret.em: p qa:qa neq; id erit nō sup.erat labor agmine verso.i.quia agmē prr⁹ erat versum in fugā:& ita impediebat ornitus & a fuga & ab impetu: & fat sup.i.insup aut sup ipm pstratū itās:pectore inimico.i. animo hostili. O tyrrhene.s. Ornite putasti.i.putasti ne te agitare feras.i.venari supple in syluis:dies.i.tempestas aduenit:q redargueret armis muliebrib⁹.i. a virgine tractatis:verba vestra scilicet omniū tyrrhenorū supba & magniloqua:tñ tu referes id est quasi .p victoria reportabis:manibus.i.ad manes patrū id est maiorū tuorum:hoc nomen.i.hanc famā & laudē non leue.i.graue & magni momēti scilicet cecidisse.i.q cecideris & occisus sis:telo Camillæ.i.meo cuius nomē tā inclytū est:vnde poti⁹ dixit telo camillæ in tertia psona q telo meo. Est em in ipso nomine pondus.

& Oblongus codex, chronum, legunt, & aliquot ex accuratioribus. m ¶Procul orphitus armis ignotis. In Romano codice, ornytus, per, y, in pene vltima παρατο ορνυμι. quod impetū facere significat. Nam si ab aue sit, t, litterę adspiraret. In donati quoq; commentarijs, ornutus habetur, y, littera in. v, more veterum mutata. n ¶Ipse cateruis vertitur in medijs, & toto vertice supra est. In codicibus aliquot antiquis. Ipse cateruas vertitur in medias, legitur. Sed quū sentētia de eo sit, qui cōtineatur in loco, nō aūt in quēpiā ferat, magis placet Ablatiuo casu, qd' in pluribus habet exēpl. o ¶Manibus hoc referes, telo cecidisse camillæ. In Medi. cod. lasciua admodū adnomiatiōe legit, Manib⁹ hoc referres manib⁹ cecidisse camillę. Sed telo, reliq oēs agnoscūt.

SERVIVS

SER. ¶Qua colla sedētis. Equitis: sane eum ex vicino intelligimus esse percussum. Interior sinisterior.s.circulo: Congeminat: hic distinguendum est. nam nemo dicit securi vulnus cōgeminat: sed securis incidit: huic: figurate pro in hanc. Teren. Ego in eum incidi infœlix locū vt neq; mihi admittendi neq; retinendi sit copia. Appenninicolæ bellator fili⁹ Auni: qa liguria maiore parte sui Appennino est constituta. Ligures aūt omnes fallaces sunt: sicut ait Cato in secundo originū libro fili⁹ Auni Aunus.s.nā vt supra dixim⁹:cū dictis parentibus filiorū nomina supprimant eos patri cognomines intelligim⁹. vt Tyburti Remulo ditissimus olim. Versare dolos ingressus tractare. vt seu versare dolos: seu certæ occūbere morti. Astu: malitia. nā pprie astutos malitiosos vocam⁹ Vñ in Terē. postq; de dño dixit seruus astute: ille irat⁹ ait. Carnifex q loquit? Cice. ita fit vt ista ratio existimet astuta: meū tñ hoc cōsiliū necessariū. Dimitte fugā equi celeritatē cui fidis relinque. Vētosa ferat cui glia fraudē. Hęc ē vera & antiqua lectio vt sit sensus: pedes cōgredere: iā cognosces cui inanis iactātia afferat pœnā Nā fraudē pœnā veteres vocabāt: vt ēt in antiq cognoscit iure. Sal. i Catil. Dic statuit anteq;

Poe. Autus. Poe.

¶Protinus Orsilochū:& Butē duo maxia teucrū
a Corpora:sed Buten aduersum cuspide fixit[a]
Loricam:galeamq; inter:qua colla sedētis
Iuuenit:& læuo dependet parma lacerto.
Orsilochū fugiēs:magnūq; agitata per orbem
Eludit gyro:interior sequiturq; sequentem:
Tum ualidā perq; arma uiro perq; ossa securi
b Altior insurgēs[b]:oranti & multa precanti
Congeminat uulnus:calido rigat ora cerebro.
Incidit huic subitoq; aspectu territus hæsit
Appenninicolæ bellator filius Auni:
Haud Ligurū extremus:dū fallere fata sinebāt:
c Isq; ubi se nullo iam cursu euadere pugna[c]
Posse neq; instantem reginam auertere cernit:
Consilio uersare dolos ingressus:& astu
Incipit hæc. ¶quid tam egregiū si fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam:& cominus æquo
d Mecum crede solo pugnæq; accinge[d] pedestri.
e Iam nosces uentosa ferat cui gloria fraudem[e].
f ¶Dixit. at illa furens:acriq; incensa[f] dolore
g Tradit equū comiti paribusq; assistit[g] in armis:
Ense pedes nudo:puraq; interrita parma.

ASCENSIVS

ASC. ¶Protinus Orsilochū &c. Prosequitur reliquam Camillæ pugnam:& quam fecit stragē: vnde quia pro facilitate nihil receptum est ex commentarijs Donati. ¶Ordo est. Nam camilla fixit protinus.i.continuo post Orniti necē. Orsilochū & Butē duo maxima corpora teucrū .p teucrorū.i.duos teucros maximis corporibus sed fixit Buten aduerso.i.ex aduerso stantē:cuspide inter loricā & galeā sup. ea parte qua inuenit.i.offendit colla sedentis.s.de equo:& qua parma.i.scutū dependet lacerto leuo.i.sinistro:& figit sup. Orsilochū fugiēs.i.cū fugā simularet & eluditeū gyro.i.crebra reuolutione & recursu:agitata p magnū orbē.i.circuitū existens interior:& sequit sequētem:qa vterq; alterū sequebat tū.i.deinde postq; deprehenderat eū:ipa insurgēs altior sup.incutit aut figit viro.i. orsilocho: securim validā.i.robustā p arma & ossa viro dicit orāti & præcāti multa & congeminat vulnus.i.plagas multiplicat: qui supple rigat ora supple sua cerebro calido.i.recenter effuso: filius auni illius viri: vnde & ipse aunus dicti credit appēninicole.id est Appennini montis italiam intercidientis cultoris & habitatoris: incidit huic: id est hanc in virginem:& ipse territ⁹ subito aspectu

Ordo.

h At iuuenis uicisse dolo ratus: auolat[h] ipse
(Haud mora) cõuersisq; fugax aufertur habenis
i k Quadrupedemq;[i] citum ferrata [k]calce fatigat.
l m ¶ Vane ligur[l], frustraq; animis [m]elate superbis:
Ne quicq̃ patrias tentasti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
¶ Hæc fatur uirgo: & pernicibus ignea plantis.
Transit equum cursu: frenisq; aduersa præhensis
n Cõgreditur: pœnasq; inimico ex [n]sanguine sumit
o Quam facile accipiter[o] saxo sacer ales ab alto
Cõsequitur pennis sublimen in nube columbã:
Cõpræhẽsamq; tenet: pedibusq; euiscerat uncis
p Tum cruor: & uulsæ[p] labũtur ab æthere plumæ.

☞ aspectu hęsit. i. mãsit stãs su pẽsus exñs bellator haud. i. nõ extremꝰ. i. nõ vilissimꝰ nec abiectissimꝰ sed inter primos ligurũ. i. illorũ ppl'orũ in pte inferioris italię dũ. i. donec fata sinebãt. i. pmittebãt eũ fallere. i. vti fallacijs & astutijs i bello. Isq;. i. & is s. Aunꝰ filius auni: vbi cernit se nullo. i. nõ vllo: nõ posse euadere vllo cursu: neq; posse auertere reginã. i. regis filiã Camillã: ipe ingressus. i. conatus v̾sare. i. agitare & tractare dolos cõsilio i. puidentia & astu. i. vafreitate & calliditate icipit hęc. i. sic loq cœpit. Quid sup. est aut esse putas tã egregiũ. i. excellẽs facinꝰ: si tu fœmina fidis. i. confidis eq̃ forti. s. quo auehi posse speras. Dimitte fugam. i. equũ fuge p̃sidium & spem: & crede. i. cõmitte te mecũ. i. vti me ego ꝯmitto: solo equo. i. terræ ęqualiter vtriq; ad certamẽ cõgrue: & accige sup. te pugnæ pedestri. i. q̃ fit a peditibꝰ. Tu nosces iam. i. stati cui. i. vtri nr̃m gl'ia ventosa. i. auiditas laudis ferat: fraudem. i. penã aut pnıciẽ vel cui gl'ia vẽtosa ferat. i. afferat laudẽ. i. cedat in laudem: cũ id faciat qđ iactauerat. Dixit. s. Aunus ligur. at i. sed illa. s. camilla furẽs. s. ira hoc est icẽsa acri dolore: tradit equũ comiti. s. sue vni ex supradictis & assistit. i. astat cõgredi parata sup. in armis paribꝰ: quia pedes i. pedestris ense nudo. i. nudato hoc est euaginato aut nudo. i. solo sine alijs armis inuasiuis & assistit interrita. i. non territa parma pura id est nondum depicta aliquo insigni: aut pura id ẽ sola sine alio munimẽto. At id est sed iuuenis. s. Aunus: ratus idest arbitrans: vicisse id est votum obtinuisse: dolo id est per dolũ haud id est non mora sup. fit: & ipse auolat & aufertur fugax id est fugiẽs vel vt fugax habenis cõuersis scilicet ad nutum: hoc est facta plena potestate: & fatigat calce ferrata id est ferreo calcari munita. Queras quomodo aunus aut equo ablatus aut calcaribus vsus dicatur: quia si & ipse eques erat inepte improperauerit Camillæ ꝙ equo fideret & nõ est verosimile ꝙ in equũ Camille comiti traditum tã cito conscenderit aut saltem calcaribus vsus sit. Vnde dicemus Aunum quoq; in equo fuisse: sed id improperasse Camillę: ꝙ equo forti & isigni fideret: quasi fugitura statim si vincatur: q̊ circa simulabat: & ipse velle descendere: sed cum virginem descendisse priorem videret: statĩ in equo aufugit. Sane Calx pro parte pedis masculinum esse solet: multi tamen textus habent ferrata calce nõ ferrato: vt etiã fœmininum esse censeatur. O ligur inquit virgo scilicet Camilla: vane id est inanis & mentiẽs ĩ facto & verbo: & elate frustra animis superbis scilicet ꝙ sic vinceris per fraudem euadens: tu lu-

☞ bricus

Camilla.

Poe.

Calx.

☞ tuit añq; sine fraude liceret ab armis disceder̃. Si laudẽ legerimꝰ erit sẽsꝰ agnosces cui ianis gl'a afferat laudẽ. vẽtosa aũt gloria ẽ quã græci κενοδοξίαν vocãt: paribusq; assistit ĩ armis pedes sicut illũ cõgressurum putabat: pura pma: tũc em̃ primũ in bella ꝯscẽderat. Fugax fugiens nã nomẽ est pro participio: nõ em̃ fugacẽ possumꝰ accipe: quẽ supra legimꝰ bellatorẽ. Vane ligur: aut fallax: aut inaniter iactans: nam vanos stultos posteriores dicere cœperũt vñ tractũ est etiam in neotericis. Iuue. Sic libitũ est vano ꝙ nos distinxit Othoni. Quid aũt hoc loco vane significet ꝯsequẽtia demonstrãt. Frustraq; aĩs elate supbis. Lubricus fallax: mobilis. pernicibus ignea plãtis. modo velocibus. al's perseuerantibus. Nãq; pernix interdũ velox ĩterdũ perseuerans significat: vt ipe in Georg. Et inter dura iacet pnix: ĩstrato saxa cubili. Trãsit equũ cursu. Nũc hoc incredibile esse videret̃: nisi p̃misisset ĩ septimo Illa vel intactę segetis p summa volaret Gramina: nec teneras cursu læsisset aristas. Aduersa: opposita. Accipiter saxo sacer ales ab alto: sacer ideo quia est marti cõsecratus: aut auibꝰ execrabilis: vt auri sacra fames. Aut qđ verius est nomen græcum expressit. Nã ἱέραξ dicitur: hoc est sacer ἱερεύς em̃ sacerdos vocatur. Cur autem grece ita dictus sit: ratione nõ caret: quę nota est sacrorum peritis. Cõsequitur: pẽnis noua laus Camillę: si quidẽ accipiter colũbã sequit̃: ipa p̃cedit hostẽ. Ipa em̃ auium cõparatio est sumpta ex ꝯtrario Nã equiꝰ vir accipitri. Camilla cõpararet̃ colũbæ. Tunc cruor et vulsæ labunt̃ ab æthere plumæ: ecbasis est. i. excursus.

Pernix.

PIERIVS.

a ¶ Sed butem aduersum cuspide figit. vt prætercam, fixit, p̃terito tempore, quod in plærisq; codicibus habetur. Eo me conuertam, quod maioris alicuius momenti esse videatur. Antiquus admodũ codex. Aduersa, legit, sed de cuspide dictum: hoc parum mihi satis facit. Romanus codex, & Oblõgus. Põponianæ deliciæ, vna cũ Mediceo. Auersum: legũt Quod ideo mihi adridet: quia iocari videtur Poeta in diuersa feriendi ratione describenda. Vnũ em̃ Camilla iam auersum: & fugam arripientẽ in collo sauciauerat. Orsilochum vero contra elusit, simulata fuga. Quęquidem de fuga locũ
b Virgilius ex Horatiorum pugna desumpsit. b ¶ Tum validam perq; arma viro perq; ossa securim Altior insurgens Roman. codex, & aliquot alij, exsurgens. habent, qđ agnoscitur a Donato. Sed insurgens: in pluribus est exẽplaribus In Mediceo illud etiam diuersum, qđ valida securi, casu septimo legitur. Tum valida perq; arma viro perq; ossa securi: vt pote instrumẽto, q̃ ipsa altior insurgens. oranti & mul
c ta præcanti cõgeminat vulnus. c ¶ Euadere pugna. vulgata quidẽ exẽplaria, pugna, casu septimo legunt. Sed oblongus codex, pugnã, habet actõ casu. Vtrumq; elocutiõis modum admittunt grãmatici. Sed Romanꝰ Mediceꝰ, & aliquot alij perueteres, pugnæ, scriptũ oñdunt græcanica elocutiõe ἀποφεύγειν τοῦ πολέμου. Sed quia nusq; ego alibi figurã huiusmodi apud auctores reperi: quod meminisse possim, ĩ
d medio hoc relinquã. d ¶ Pugnæq; accige pedestri. In antiquis plærisq; codicibus ablatiuo casu positum est. pugnaq; adcinge pedestri. Alibi tamen adcingunt omnes operi, di-
e ctum acquisitiuo casu. e ¶ Ventosa ferat cui gloria laudẽ Romanus codex, fraudem, habet: quum tamen plæriq; alij veteres, laudem, legant Seruius a Romano cod. stat, qui fraudem, verã esse lectionem putat, curq; ita sit legendum, quasdã affert rationes. Contra Ti. Donatus, laudem agnoscit, hac paraphrasi. Experiũdo cognosces: qs debeat iure, meritoq; laudari. Vtra potior sit sententia: quum non veteres tm̃ codices, verũ & opinatissimi grammatici diuersa tradant: aliorum arbitrio iudicandum reliqui. Est etiam in
f Mediceo. Feret. Finitiuo mõ, vt quid certius afferat. Sed ferat: in pluribꝰ habetur. f ¶ Acriq; ingens a dolore. In Roma. codi. in Oblongo, in Mediceo, & plærisq; alijs antiquis, accensa, &
g adcensa legitur. g ¶ Paribusq; assistit in armis. Oblongus quidem codex. Assistit, habet. Sed cum Mediceo Porcius vitalianꝰ, atq; Delphius, & plæraq; exẽplaria manuscripta. Paribusq;
h resistit in armis, legunt. h ¶ Aduolat ipse. Hic abuolat. oĩno, vel auolat, vt in Mediceo legẽ
i dum. Tam & si aduolat, in antiquis aliquot codicibus reperiatur. i ¶ Quadrupedemq;. In antiquis aliquot codicibus. quadripedemq;, vt obseruatum sæpius per, i, secunda syllaba.
k ¶ Ferrato calce fatigat. ferrato, virili genere in impressis codicibus aliquot inueni: parcius in manu scriptis. Qui plurimũ habent. Ferratã, calce. genere fœminino: vti est in Mediceo, & ita scripsisse Virgilium Nonius marcellus attestatur. Quamuis Plautꝰ & Varro Calcem masculino genere dicere maluerint. Præterea quæri dicit probus, qua de caussa Virgiliꝰ nomẽ hoc fœminino genere pronuntiauerit: factumq; ideo ait, quoniam quæcunq; nomina Romana dumtaxat inanimalia, nominatiuo casu, numeri singularis, x, litera terminãtur & monosyllaba esse reperiũtur. hæc fœminini generis esse pronuntiantur. Ad hæc. fl. Sosipater. Calx. ait,
l siue qua calcamꝰ, siue q̃ ędificamꝰ fœmi. geñ. est: vt & v̾gi. ait. Ferrata calce fatigat. l ¶ Vane ligur. Antiquissimus codex maioris notæ Mediceus: & plæraq; vetera exemplaria. Ligus, legunt per, s, et per vs. Ligus liguris: vt Lepus leporis: & vetus veteris declinari ait. fl. Sosipa-
m ter. m ¶ Frustraq; animis elate superbis. In codicibus aliquot antiquis. Armis elate superbis legitur, quod quidem hic nihil aliud significaret: q̃ alto equi dorso, cui Ligus ipse plurimum fidebat, sed omnino melius. animis, vt ad procatiora ea verba respondeat: quibus Camillam
n in certamen prouocauerat. n ¶ Inimico a sanguine sumit. Romanus codex Mediceus: & alij plæriq; veteres legunt, inimico ex sanguine: quæ præpositio magis huic loco videtur con-
o uenire. o ¶ Quam facile accipiter saxo sacer ales. Ea cõsuetudine, quæ fuit ex accipio verbo

✳ ppositionem

bricus.id ē difficulter seruabilis sed vt anguilla lubrica elabi sperans tentasti nequicq̄.i.frustra artes patrias.i.aut patriæ tuæ: sed videtur de parte loqui quia subdit:nec fraus perferet te incolumen Auno.s.patri fallaci.Virgo.s.Camilla fatur hæc.s.dicta. Sed queras, quomodo Auni nomen nouerit.& patris eius fraudem nisi quia multe illā frustra tyrrhena per oppida matres optauere nurum:vñ & in luguria versata dici posset & illic aunū nouisse:qui erat haud ligurum extremus.i.nobilissimus bellator filius Auni & ipsa ignea.i.agilis & ardens vt ignis trāsit equum cursu.id est currendo plantis pernicibus.i.sane velocibus & celeribus.Et ipsa aduersa.id est iam quasi ex aduerso veniens.& opposita equo quem præuerterat:congreditur.s.Aunum:frenis prehensis:& sumit pœnas de sanguine inimico si Auni supple tam faciliter:quam.i.quantū facile.i.faciliter:accipiter ales sacer.id ē marti cōsecratus:cōsequit̄ ab alto saxo:pennis.i.celeri volatu alarum columbam sublimē.i.in sublimi volanti in nube:& tenet.s.columbam cōprehēsam:& euiscerat pedibus vncis.id est vnguibus:tum.i.deinde cruor & plumę vulsę:labuntur ab æthere scilicet vbi columbam deprehendit & euiscerauit.

præpositionem integram notare,prius quā Lucili⁹,cc,geminare instituisset,aliquot inde ætatibus repetita,adcipiter,per,d,& atcipiter,per,t,alterius ætatis abusu scriptum alicubi reperitur.alitem enim eam ita nuncupatam aiunt, quod ad aliarum auium capturam genita sit.manifeste vero virgilium accipitrē virili genere protulisse locus hic ostēdit, quum tamen Lucreti⁹ fœminino dicere maluerit.accipitres somno in leni sic prelia pugnasq̄ edere sunt persectantes visæ,atq̄ volantes.quem locum nequis,vt pleraq̄ alia corrupta sunt,visi,reponendo vitiare ausit,sciant accipitrem fœminino genere scriptū a lucretio, nonij marcelli testimonio. p ¶Tunc cruor & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.In Ro.codice absq̄ copulatiua particula, sed adaucta,per adplicitam prepositionem,verbi significatiōe.euolsæ legitur,sententia nō sine iniuria mutilata, quare magis placet quod in aliis, &, volsæ,legitur,quod vero in vulgatis,tunc, est,tum in veteribus plerisq̄ reperitur.

SERVIVS.

¶Non nullis.i.non negligentibus:Nā liptotes figura est.Vult enim dicere.Non leuiter Iuppiter intuebatur ista certamina.Instigat vocibus alas:incitat & irritat ad reditum.Primum enim est vt fugere desinant.post vt in hostes impetum faciant Nomie quemq̄ vocans:per hoc extrema necessitas indicat̄.Quis metus.qualis:quantus:qui vos etiā fœminam timere compellit.vñ paulopost.Quæ tanta animis ignauia venit fœmina palantes agit.O nunquam dolituri:id est stulti:stultus est enim quisquis iniuria non mouetur.& bene nūquam.Siquidem ante seuitiam Mezentij pertulerunt:nec sevlti sunt:nunc præbent terga mulieri:& ne hinc quidem commouentur dolore.Atq̄ hæc agmi.ver. δεικτικον.id est multitudinem tantam.Irrita:inertia:quæ nos vlcisci minime valeant.At non in venerem segnes.latenter dicit hoc fugitis mulierem:quia armata est.Alias primi ad hūc curritis sexum.Nocturnaq̄ in bella coitum alibi:Et si aliquando ad prœlia ventum est.Curua tibia:symphonia Chorū Bacchi autē ideo quia apud veteres ludi theatrales non erant nisi in honore liberi patris.Expectate ꝓ expectatis modum pro modo posuit Secundus haruspex pro secunda sacra.id est prospera.sicut econtrario.Home.μαντικακων id est malorum diuine.In altos lu.Illic enim epulabātur sacris dieb⁹ Moriturus:& ipse Moriturus aīmo.nam Moriturus non est:qđ autem ait & ipse:aut ad Camillā aut ad venulum respicit.Turbidus:terribilis Direptumq̄ ab eq̄ dextra complecitur hostem:hoc de hystoria tractū est.Nam.C.Iuli.Cesar cum dimicaret in Gallia:& ab hoste raptus equus eius portaretur armatus occurrit de hostib⁹ qui eum nō nosset:& insultās ait cęcos Cęsar:q̄ Gallorū lingua dimitte significat:& ita factum est:vt dimitteret:Hoc autē ipse Cęsar ī ephemeride sua dicit vbi ꝓpriā cōmēorat fœlicitatem.Exit:euitat.vt atq̄ oculis vigilantib⁹ exit:Vtq̄ volans alte Homerica comparatio.Ducis exemplum euētumq̄ secuti virtutem

¶At non hæc nullis hoim sator atq̄ deorum
Obseruans oculis summo sedet altus olimpo
a Tirrhenum genitor Tarchontē[a] in prælia sæua
b Suscitat:& stimulis haud mollibus īcitat[b] iras.
Ergo in tercædes:cedentiaq̄ agmina Tarchon
Fertur equo:variisq̄ instigat vocibus alas:
Nomine quēq̄ vocans:reficitq̄ ī prælia pulsos.
¶Quis metus:o nunq̄ dolituri:& semper inertes
Tyrrheni:quæ tanta animis ignauia venit?
Fœmina palātes agit:atq̄ hæc agmina vertit?
c Quo ferrū:qđ ve hæc gerim⁹[c] tela irrita dextris?
At non in venerem segnes:nocturnaq̄ bella:
Aut vbi curua choros induxit tibia Bacchi:
d Expectare[d] dapes:& plæne pocula mensæ:
Hic amor:hic studiū:dū sacra secūdus aruspex
Nunciet:ac lucos vocet hostia pinguis ī altos.
¶Hæc effat⁹ equū in medios moriturus & ipse
e Cōcitat:& Venulo aduersum se turbidus īfert
Direptūq̄ ab equo dextra cōplectitur hostem:
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor:cunctiq̄ latini
Cōuertere oculos:volat igne⁹ æthere tarchon
Arma viruq̄ ferens.tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum & partes rimatur apertas:
Qua vulnus letale ferat:contra ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram:& vim viribus exit
Vtq̄ volans alte raptum cum fulua draconem
Fert aqla:īplicuitq̄ pedes:atq̄ vnguibus hæsit.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At non hæc nullis.Docet quomodo Tarchon Ethruscorum p̄cipuus ductor:Ioue annuente in prælia excitatus sit:quamq̄ stragem ediderit suos cohortatus:addit præterea quomodo armis insidiatus sit camillæ.vtēs apta cōparatione de qua donatus.

DONA Aquilæ comparatio aptissima.Vt em̄ & aquila & serpēs fortissimi sunt ita illi duo fortissimi erant itidē mira perspicacitate:vt illi sunt. Hæc ille.

Ordo. ¶Ordo est.At.i.sed factor hominum atq̄ deorum scilicet Iuppiter:obseruans hæc.scilicet quæ camilla gesserat:nōnullis id est certis & diligentib⁹ oculis:sedet altus supple in summo olympo.& ipse genitor suscitat:id est excitat occulta inspiratione(vnde patrem dicit quasi prędominatorem in horoscopo ei⁹ honor enim vt Home.inquit ab Ioue est.ad quem per egregia facinora peruenitur)Tarchontem tyrrhenum id est tyrrhenorum ductorem in prælia sæua:& incitat iras stimulis haud mollibus id est duris & acrib⁹.Ergo quia incitatus Tarchon:fertur equo inter cedes & agmina cedentia:id est terga dantia:hoc est inter occisos aut fugientes:& instigat alas id ē equites laterales:variis vocibus:id est cohortationibus vocans id est compellans:quemq̄ id est quemlibet noīe.s.proprio:& reficit.i.instaurat ī p̄lia:pulsos scilicet pri⁹ dicēs o Thyrreni nunq̄ dolituri id est semper toleraturi tantam stragem.tantumq̄ dedecus:& semper inertes id est sine arte:aut acrimonia & industria:quis metus supple iste tantus & quæ ignauia tanta venit animis scilicet vestris:fœmina scilicet vna agit id est fugat vos palantes id est oberrantes vt stolida pecora:atq̄ vertit scilicet in fugam:hæc scilicet tanta agmina:quo:id est ad quid & ad quem vsum:ve pro vel:quid.id est ad quid gerimus(suam personam commiscet conciliandi animorū gratia)dextris scilicet nostris:hæc tela irrita id est inutilia nobis:cum fugiam⁹ omnes vnā fœminam.at id est attamen non segnes supple esse soletis in Venerem id nō soletis sic fœminas fugere:rem Veneream cum eis

GG habituri

¶ habituri: vt nunc vnam fugitis rem martiam tractatem: & nõ segnes ad bella nocturna quę cũ puellis geruntur i cubiculis: aut vbi tibia Bachi curua.i.obliqua indixit choros.s.bachãtium expectare.id est obseruare dapes & pocula mense plene id est qualia solent propinari in cœna opipara & plena :quia hic id est in hac re est vobis amor: & studium est vobis hic: dum id est donec aruspex secund⁹: id est secunda & pspera enunciaturus: nunciet sacra.s.secũda: ac dum.i. donec hostia pinguis: vocet supple vos in lucos altos: vbi sacris diebus epulabantur postea Romani: ipse effatus hæc concitat equum in medios scilicet hostes moriturus: &.id est etiam ipse id est tali animo ac impetu vt qui mori parati sunt atque ipse turbidus .id est commoto animo :infert se Venulo.id est illi latino aduersum id est ex aduerso & complectitur dextra: hostem direptum ab equo: & concitus multa vi: aufert supple ipsum ante suum gremium: clamor tollitur in cœlũ scilicet a Tyrrhenis: & cuncti latini cõuertere oculos.i.& Tarchõ igneus id est ardens & agilis vt ignis volat æthere id est quasi in æthere: ferens scilicet secum arma & virum scilicet Venulum tum id est deinde defringit ferrũ ab hasta sũma ipsius Venuli aut potius Tarchontis: & rimatur.i. scrutatur partes apertas id est nudatas: qua.s.parte.id est per quas partes ferat id est inferat vulnus letale.i.mortiferum.Contra.i.e conuerso.ille.s. Venulus repugnãs.i.obluctans ne occidat: sustinet.i.seorsum tenet : dextrã.s. Tarchõtis: iugulo.s.suo: & exit i.euitat: virib⁹.s.totis vim.i.violẽtiã: quã hostis inferre poterat. Et vt aquila fulua volãs alte : cũ i.qñ fert dracone raptum a se.s.& implicuit pedes.s.in dracone: atq hęsit vnguib⁹. At.i.serpens.s. quẽ mõ draconẽ dixit saucius.i. vulneratus ab vnguib⁹: vsat volumina sinuosa.s. colligendo & contrahendo se in sinus & anulos suos: & horret.id est fit horridus & asper ac rigid⁹ squammis scilicet ei⁹ arrectis.i.rigentib⁹: & sibilat ore insurgẽs arduus.i.de super, Illa.s.aquila vrget haud minus.id est nihilominus: immo plus: rostro adunco.i.incuruo.s.serpẽtẽ luctantẽ.s.vt euadat: & simul ipsa verberat alis æthera. Haud aliter.i.penit⁹ sic: portat Tarchõ ouans.i.exultans: prædam Tyburtũ pro Tyburtinorum: ex agmine.s.toto: Meonide.i. Lydij ex meonia profecti: secuti.i. insequẽtes exemplum & euentum.s.psperũ ducis: scilicet Tarcontis incurrunt.i.impetũ faciũt: cũ.i.qñ Aruns deditus fatis.i.destinatus fataliter ad mortem circuit Camillã velocẽ: existens prior i.peritior & melior iaculo: & multa arte.i.subtilitate honesta: & tentat q̃ fortuna.s.adoriendi camillã sit facillima.i.maxie oportuna Quacumq.s.via virgo furens tulit se medio agmine.i.per medium agmen.hac.s.via Aruns subit.i.clã & successiue subsequitur: & ipse tacitus lustrat.i.obseruat vestigia.s. ei⁹. Et Qua.i.quacũq via: illa.s.Camilla victrix redit: & reportat pedem ex hoste: hac.i.p eandẽ viã iuuenis.s.aruns detorquet furtim.i. clam & secrete: habenas celeres.i.qbus ipse celeriter vtebat: & perrat.i. circuit & lustrat iã.i.interdũ hos aditus.i.accessus ad Camillã: & iã hos.i.alios: & pererrat: circunuagat more errantium vndiq.i.ex omni parte: omnẽ circuitũ: scilicet quem Camilla fecerat: & ipse iprobus.i.improbãd⁹: qa nimiũ auidus & insidiosus quatit hastam certam.id est ineuitabilem: quam missurus est in Camillam.

Saucius at serpens sinuosa volumina versat
Arrectisq horret squammis & sibilat ore
f Arduus[f] insurgẽs: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro: simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædã Tyburtũ ex agmine Tharchõ
g Portat ouans: ducis exemplum euẽtumq[g] secuti
Mœonidæ incurrunt: cum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo & multa prior arte Camillam
Circuit: & que sit fortuna facillima tentat:
h Qua se cumq furens[h] medio tulit agmine virgo:
Hac Aruns subit: & tacitus vestigia lustrat
Qua victrix redit illa: pedẽq ex hoste reportat:
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas
i Hosq aditus: iãq hos aditus[i]: omnemq pererrat
Vndiq circuitum: & certã quatit iprobus hastam.

tutẽ & fœlicitatẽ. Mœonide lydi: vt mœoniæ dilecta iu. Arte fraude: dolo: vt arte pelasga. Qua se cumq ferẽs me.tu.ag. vi. hac Aruns su. vt etiã supra diximus ita poeta loquitur: vt in aliquibus locis det suspitionem: q Aruns de turni partibus fuerit. Namq & cum Camilla impetũ fecit: & cum ipsa rurs⁹ recedit: q nisi de socio non procedit Do. etiam dicit esse manifestum signum socium fuisse q Appollinem soractis inuocat montis: de quo Turno venisse constat auxilia. licet posset fieri vt alterius loci inuocet numen: Item ad argumentum vocat patrias remeabo inglorius vrbes: quod etiam de hoste procedit: nam superare fœminam nullam constat esse virtutem .Circuit proprie : nam circuire insidiantium est: vnde.ẽ Nec gregibus nocturnus obambulat. Certam hastam ineuitabilem :vnde contra incertam excussit ceruice securim.i.infirmam: vitabilem.

PIERIVS.

a ¶ Tyrrhenum genitor tarcõtem. Ro.codex, Mediceus, & plerisq alij veteres, tarconem, legunt absq, t, &, tarco, absq, n, finali littera rectum ponunt, quamuis apud græcos Ταρχων Ταρχοντος, dicitur, idq per, χ, densam litteram. b ¶ Et stimulis haud mollib⁹ incitat iras. In Ro.codice, & in Oblongo, inicit, habetur, quod non displicet, tam & si, incitat, non improbarim, quod ex lusu poetico duo verba eiusdem originationis eodem versu posita, non nihil habeant venustatis, suscitat & stimulis haud mollibus incitat iras. c ¶ Quidue hæc geritis tela irrita dextris . In Ro.codice, in Oblongo, & plerisq alijs antiquis legere est, quidue hæc gerimus tela, quod maiorem quandam vim ad eos excitandos habet, facitq obiurgationem equioribus aurib⁹ exaudiri, quum se quoq admisceat conuicio, neminemq esse obiurgationi & opprobrio non obnoxium indicet. d ¶ Expectare dapes. Impressorum plurimi, expectare, modo perpetuo scribendum curauere, vt sit, non segnes expectare. Eaq lectio in aliquot omnino cod. antiqs inuenitur. In omnibus vero vaticanæ bibliothecæ, in Medicæo, in Portio, in vitaliano, & plerisq alijs, expectate, legitur, imperandi modo, quod serui⁹ agnoscere videtur, dum exponit, pro expectetis, nisi quis infinitiuũ more græcorum pro imperatiuo positum dicere velit. non elidi vero, s, litteram, ex eo verbo, dictum alibi. e ¶ Et venulo aduersum se turbidus infert. In Romano codice, & in Mediceo offert, atq in aliquot alijs, quod omnino Donatus agnoscit, dũ ait, Obtulit se venulo aduersum, debuit enim aliquid prior audere, qui omnium hortator extiterat f ¶ Arduus insurgens illa haud minus vrget adunco luctantẽ rostro. In codicibus aliquot antiqs. Arduos, legitur, quam terminationem Carisius, in his præsertim nominibus, quæ in , us, purũ exeunt, nequaquam admittere voluit, de quo plura alibi. Quod vero, adunco, In Romano cod. legitur. In oblongo, obunco, est, vti etiam superius. In Mediceo, & aliquot alijs, abunco, per, b, vtrumq. In reliquis plerisq abrasa littera nihil certi proponit. g ¶ Ducis euẽtum exemplumq secuti. In antiquis codicibus, exemplum euentumq, par enim est rem prius aggredi, q quid indeeueniat, spectare possis. h ¶ Qua se cumq furens medio tulit agmine virgo. In antiquis aliquot cod. qua se cumq ferens, legitur, quod nonnullis & honesti⁹, & decor magis videt. Sed ẽm furens. Ti. Donatus agnoscit, dum sic ait. Dixit autem caussam, qua pfectum est, vt illa explorãtis Aruntis non sentiret insidias. ferebatur inquit studio belli, & furore certaminũ. i ¶ Hos aditus iamq hos aditus omnemq pererrat Vndiq circuitum. In antiquo codice, hos aditus iãq hos abitus, legitur, quod eius diligentiam ostendit, vt non prius adire velit, q præuiderit, q̃ sit etiam abeundum, abitus porro Donatus agnoscit. Sed de camilla dictum intelligit. Quacũq abibat, vel quacumq habuit transitum, & quoscunq illa circuitus obibat, obseruabat iste operiens caussam, quo posset circumuenire fortiorem.

ASC. ASCENSIVS

¶ Forte sacer Cybele. In hac pte describit necẽ Camillę ab Arunte illatã: dũ ardẽtior: atq incautior Chorea sacerdotem Cybeles insequitur. Incertum autem dixit supra Seruius cuias esset arũs cum alij Turni partium esse di- cant

a Forte sacer[a] Cybele Choreus olim q sacerdos
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis:
Spumantẽq agitabat equũ: quem pellis ahenis
b In plumam squamis auroq[b] inserta tegebat.

SER. SERVIVS.

¶ Sacer Cybele. Nam montem pro numine quod in eo colit posuit: & bona occasio ad mortem Camillæ. vt sacerdotem maioris numis conet occidere: per qd quasi exauctoratur Dianę fauor interueniente maioris numinis iracũdiæ

iracundia. Quem pellis ahenis In plumam squamis auro cōsertæ: Cataphractum eum fuisse significat Cataphracti autem equites dicuntur qui & ipsi muniti ferro sunt: & equos similiter munitos habent: de quibus Sallust. Equis paria operimenta erant: q̄ lintea ferreis laminis in modum plumæ aduexerant: nūc pro linteo pellem posuit: & Ahenas sq̄mas æreas laminas ītelligim⁹ in plumam v̄o est in similitudinē plumæ: vt excisum euboicæ latus ingens turpis in antrū. i. antri similitudinem. Sane sciendum φ ipsos equites cataphractos dicimus. Sallustius. & sequebantur equites cataphracti. Spicula tor. ly. cor. c. Cretenses sagittas lycio arcu dirigebat: quod vt etiā supra diximus: ad ornatū poni consueuit. Cassida p cassis nam actūm posuit pro nominatiuo. Pictus acu tu. & b. t. c. Pictus tunicas pictus crurum barbara tegmina. i. habebat vestem Phrygionis arte pfectam. Sane armorum longa descriptio illuc spectat: vt in eorum cupiditate merito Camilla videatur esse succensa. Fœmineo impatienti: irrationabili: vt Fœmineæ ardentem: Summe d. ex affectu colentis dicitur: Nam iuppiter summus est Sancti. cu. so. soractis mōs ē Hirpinorum in Flaminia collocat⁹ in hoc autem monte cum aliqn̄ Diti patri sacrum persolueretur: nam manibus cōsecratus est: subito veniētes lupi exta rapuerunt quos cum diu sequerentur: delati sunt ad quandam speluncā halitum pestiferum emittentem adeo vt iuxta stantes necaret: exinde orta pestilentia: quia fuerāt lupos secuti: de qua responsum est posse eam sedari: si lupos imitarentur. i. rapto viuerent quod post ea φ factū est dicti sunt ipsi ppli Hirpini sorani: nam lupi sabinorū lingua hirpi vocant. Sorani v̄o a Ditæ: nā ditis pater soran⁹ vocatur quasi lupi ditis patris vnde memor rei Vergi. Arūtem paulopost cōparat lupo: q̄si hirpinum soranū. Pine⁹ a. ignis περιφρασις. Aceruo: Pyra coaceruatione lignorum. Freti. p. iste quidem hoc dixit. Sed Varro. Vbiq; expugnator religiōis: ait: cum quoddā medicamentū describeret: vt solent Hirpini: q ambulaturi per ignes medicamēto plantas tingūt: Multa pruna: inter prunas: pruna aūt q̄diu ardet dicitur: Hora. Prætextam latum clauum prunæq; batyllum cum autem extincta fuerit: carbo nominatur. Terē. Tam excoctā atq; atram reddā q̄ carbo est. Nā pruna a perurēdo dicta est. Exuuias pulsæ ve trophæū: Exuuias occisæ pulsæ trophæū: & ppric. Nam vt supra diximus. hostib⁹ occisis triumphabant. de fugatis & figebant trophæa. Partem mēte dedit. partem volucres dispersit in auras. Bona moderatio Apollinis inter; sacerdotis præces &

Margin: Cataphracti. Arūs. Poe. Poe. Soranus. Varro. Hirpi in merito. Pruna. Carbo.

Ipse peregrina ferrugine clarus: & ostro
c Spicula torquebat lycio cortinia[c] cornu.
Aureus ex humeris sonat arcus: & aurea vati
d Cassida[d]: tū croceā clamidēq; sinusq; crepātes
Carbaseos fuluo in nodum collegerat auro:
Pictus acu tunicas: & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo siue vt templi præfigeret arma
Troia: captiuo siue vt se ferret in auro
Venatrix: vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca seq̄batur: totumq; incauta per agmen
Fœmineo prædæ: & spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis cunctanti tempore capto
e Coniicit[e]: & superos Aruns sic voce precatur.
¶ Summe deū sancti custos Soractis Apollo:
Quem primi colimus: cui pineus ardor aceruo
Pascitur: & medium fræti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna.
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Omnipotens: non exuuias pulsæ ve trophæum
Virginis: aut spolia vlla peto: mihi cætera laudē
f Facta ferent[f]: hæc dira meo dū vulnere pestis
g Pulsa cadat: patriam remeabo inglorius vrbem[g].
¶ Audiit: & voti phœbus succedere partem
Mente dedit: partem volucres dispersit in auras
Sterneret vt subita turbatam morte camillam
Annuit: oranti reducem vt patria alta videret
Non dedit: inq; notos vocem vertere procellæ.
Ergo vt missa manu sonitū dedit hasta p auras
Conuertere animos acies: oculosq; tulere
h Cuncti ad reginam Volsci: nihil ipsa nec auras[h]:
Nec sonit⁹ memor: aut veniētis ab æthere teli:
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit: virgineumq; alte bibit acta cruorem.

PIERIVS.

a ¶ Foret sacer cybele cloreus olimq; sacerdos. In codici. aliq̄t antiquis, satus cybele, legitur, ne sacer & sacerdos, quā aiunt nugationem, facerent. Sed quamuis. Sacer pluribus scriptū sit in exemplaribus, quum tamen Donatus legat, cibelo, vt in Mediceo habetur codice, hoc est loco, in quo cybele colebatur, de quo superius dictum eo versu. Hinc mater cultrix b cybeli, mihi minime displiceret, satus cybelo. b ¶ Auroq; inserta tegebat. exemplaria fere omnia vetustiora legunt, auro conserta. Nam particula, q;, importune omnino vide- c batur adposita. c ¶ Lycio cortynia cornu, & cortynia p, c, & cortynia per, g, indifferenter scribi posse ostendimus alibi d ¶ Aurea vati cassida, Seruius accusatiuum ait pro nominatiuo positum. Valerius Probus contra. Virgili⁹, inquit, hęc cassida declinauit, exemplaq; referunt a carisio cum hoc ipo aurea vati cassida. Ex propertio. Aurea cui post[illegible] nudauit e cassida frontem. e ¶ Telum ex insidiis cum tandem tempore capto cōiicit. Veteres quidem aliquot codices, conicit legunt, idq; vti mos vnico, i, Sed longe plures cōcitat, & ita etiam in eo legitur, cui subiecta sunt Donati q̄ vidimus cōmentaria. Nam & oraturus est prius, & opem apollinis multis præcibus imploraturus, deinde missurus hastam, quare multo post ait, ergo vt missa manu sonitum dedit hasta per auras.

cant: & inuidia motū in Camillam telum itorsisse: quæ Ioane puelle insigni francie paulo ante hæc nostra ī tpa necis causa fuisse perhibetur. Alīj v̄o priuernatem censeant: quib⁹ potī⁹ assentior nam si Rutulum kensuisset poeta inuidię cām non tacuisset: volunt autem tam Seruius q̄ Donatus Cybelem esse locum in quo Cybele colebatur. Posset tamen dici & numen ipm vt declinet Hæc cybele huius cybeles. Donati v̄ba sunt. Cybele: Locus est in quo cybele colebatur. Squāma: serpentis & piscis: quā facit compositio naturalis. Nam & ordinibus digesta est: & viarū plurimarum impressione distīcta. Quicquid igitur in hāc similitudinem facit artifex squama dicitur: Hæc fit ex minutis laminis inuicem se retinentib⁹: & ita digestis: vt est in auibus pluma. Peregrina: quasi dicat ex melioribus regionib⁹ aduecta: cornu ligni speci es est Barbara nomen artis indicat: nam hanc qui exercent Burburicarīj dicuntur: qui auro & varīj filījs hominum & aliarū rerū figuras exprimunt acu pingentes. Tandem: Quia diu insectatus fuerat. Teda. hoc lignū naturali succo veluti oleo violentius ardet Primi electi. Hæc ille. ¶ Ordo est. Choreus sacer. i. cōsecratus & sacerdos olim Cybele aut illi loco aut deæ fulgebat forte. s. cū Camilla occurreret longe scilicet visis existens insignis in armis Phrygījs id est troianis: & agitabat equum spumantē. i. ferocē & animosum quē s. equū: quia Choreus cataphractus erat miles: pellis inserta in plumā. i. in morem plumarū sq̄mis ahenis & auro. i. aureis tegebat. i. cooperiebat. i. habebat pro cooperimento tegmen ex pelle: cui īsertę erāt sq̄mę ęreę & aureæ in morem plumarū ac squamarū piscium se mutuo tegentes. Ipse s. Choreus eques: erat sup. clarus ferugine. i. subobscura purpura: peregrina. i. externa in Geor. dixit ferruginē iberā. a loco & clarus id est insignis ostro. i. purpura: torquebat spicula Cortinia. i. sagittas Cretenses: cornu. i. arcu lycio. Arcus aureus. i. inauratus & cornu munitus vnde cornu p arcu posuit: nam si corneus erat: non poterat aureus esse: nec si aureus: corneus: habebat ergo in extremis cornu: & erat fere auro tectus: sonat. s. Choreo vati ex humeris: & cassida. i. cassis aut galea sup. erat vati aurea (Sępe a genitiuo tertię fit nominatiuus secūdæ: vt a delphinos hic delphinus: & ab elephantos hic elephātus & ab arabos hic arabus, &c. Et nonnunq; ab accusatiuo tertię nominatiuus primę. vt ab accusatiuo hanc cassida nominatiuus hæc cassida: & accusatiuis hanc cratera: statera: panthera: hæc cratera: statera: panthera) tū. id est insuper ipse collegerat auro fuluo in nodum. s. collecto: chlamydē

Margin: Dona- Squāma. Ordo.

¶chlamidem crocea, id est croci coloris: & sinus carbaseos .id est ex carbaso factos: hoc est laxas vestes per sinū diffluētes: crepātes qa auro fuluo in nodū eas collegerat: vnde quia auro rigebant crepitabant: pictus tunicas id est habens tunicas pictas acu. scilicet phrygionū(qui burburicarij & gallice brodeurs dicuntur)opera: & pictus barbara tegmina crurum id est habens tegmina barbara: hoc est externa picta acu. Ex varietate autē vestiū significat eum simul & sacerdotali habitu ornatum & armis munitum. nam duplices vestes illi praeter arma significat fuisse: Virgo caeca id est excaecata auiditate: demens quae sacerdotem Cybelis persequi auderet: & incauta sequebatur per totum agmen hūc scilicet Chorea sacerdotem: vnum. id est solum ex omni certamine pugnę id est inter omnes in pugna certantes. siue vt ipsa praefigeret templo scilicet Dianae arma troia id est troiana(est autē troia trium syllabarum) siue vt ipsa venatrix ferret se in auro captiuo. id est in vestibus ac armis aureis ab hoste detractis & ipsa ardebat foemineo id est vehementi & impatienti amore praedę & spoliorum(posset dici ardebat per totum agmē: aut sequebatur per totum agmen: sed concinnius sequebantur)praedae propter aurum aut virum & spoliorum propter exuuias. Arūs vir ille cōijcit ex insidijs supple ipsi Camillę cunctanti id est moram trahēti: & hoc tempore capto id est oportunitate: dum cunctaretur capta & praecatur superos: praecipue Apollinem arcitenētem sic voce scilicet expressa: & mente pręcari posset O apollo summe deum id est deorum: quātum ad nos qui te pręcipuum colimus. custos Soractis. s. montis hirpinorū sancti. id est tibi consecrati: quem nos colimus primi. i. praecipui & qui pacis scitur. id est aggeritur ardor pine⁹. i. incensum ex pinu: aceruo. i. aceruatim: vel ad aceruum & struem lignorum. id est quibus tibi ingentem pyram exstruimus. & nos cultores scilicet tui freti. i. confisi & muniti pietate. id est religione nostra praemimus vestigia. i. plātas pedū multa pruna. i. carbone plurimo per medium ignem. id est incedimus illesi per medium ignem super prunas: da o pater omnipotens hoc dedec⁹. i. quod a virgine superamur tot viri: aboleri nostris armis. i. hoc telo ego nō peto exuuias virginis. s. caesae: vel tropheū virgis pulsę. i. detractū a vgine in fugam versę: nec peto ⁘ auras. f ¶Mihi caetera laudem facta ferent. In antiquis plerisq cod. non sine iudicio scriptum obseruaui, ferant, per loquendi modum indefinitum. g ¶Patriam remeabo inglorius vrbem. In cod. oib⁹ āti qs q̄ tq legi, patrias remeabo inglorius vrbis. numero multitudinis scriptum inueni, quod tamen in medio relinquimus. h ¶Nihil ipsa nec aurae. nec sonitus memor, Auras, antiquam esse lectionem, Seru⁹ asseuerat, gentiuum a graeco sermōe mutuo sumptum vt pater familias dicitur. & apud sallustium castella custodias thesaurum, pro custodiae. vetera tamen haec exemplaria, quae prae manibus habem⁹, aurae, legunt latina specie. sed vnum etiam non praeteribo, esse codices aliquot, in quibus, nihil ilia, neq aurae, scriptum sit. ⁘ ces & voluntatē sororis. Nil ipsa nec auras. nec sonitus mēor. Haec est antiqua lectio. Nā apd̄ maiores trahebatur interdum a graeco genitiu⁹ singularis. Hinc etiam paterfamilias & materfamilias. quae tantum nomina remanserunt. nam nec huius auras dicimus. haec huius custodias secundum Sallu. qui ait. Castella custodias thesaurorū. pro custodię. Et ita enim etiam Asper intelligit. licet alij custodias accusatiuum velint Sane paterfamilias quando dicimus. familias indeclinabile est. Si autem pater familiae dicere voluerimus iam non erit vnū nomē. sed locutio. & familiae erit datiuus. Nam pater mihi est dicim⁹. Teren. Natura tu illi pr̄es ɔsilijs ego. Multi tn̄ volūt ī nūero plurali vtrūq declinari. vt dicam⁹ hi pr̄es familię horū patrū familiarū. Papillam exertā nudā. Sane mamilla est omnis eminentia vberis papilla vero breue illud vnde lac trahitur.

⁘ vlla spolia Caetera facta. i. q̄ post hac factur⁹ sum: ferent. i. afferēt mihi laudē. i. nolo ex hac re laudē: sed solū dedec⁹ vitare: & aio morē gerere meo: dū. i. dūmō: haec dira pestis. s. Camilla vt pestis multos interimēs: cadat pulsa meo vulnere. i. telo aut vulnere a me illato: remeabo. i. repetā inglorius. i. sine gloria: vrbē patriā s. vt videt Soracte. Phoeb⁹ audiit. s. preces Arūtis: & dedit partem voti. i. desiderij eius succedere mente. i. secūdū mētē & volūtatem ei⁹: & dispersit partē voti in auras volucres. i. irritam habuit. Nā annuit. i. assēsus est oranti. s. arunti. vt sterneret morte subita Camillā turbantē. sed nō dedit. i. non cōcessit: vt patria alta videret sup. Aruntē reducem. i. reductū aut reuertētem ꝓcellevertere vocē. i. preces q̄tū ad eā ptē. i. notos. i. vētos q̄slibet nymbosos. Ergo vt. i. postq hasta missa manu. s. Arūtis. dedit sonitū p auras. acies. s. Volscorū cōuertere aios. s. ad stridorē hastę. quasi mūere impulsę. & cuncti Volsi tulere. i. direxere. oculos ad reginā. s. Camillā ipsa autem nihil memor sup. fuit. nec auras pro aure nec sonitus. i. stridoris. aut teli venientis ab ęthere id est altiore aere. quasi vi phoebea impulsi donec hasta hęsit. i. infixa est plata sub papillam id est mamillę partem q̄ lactātib⁹ imittitur. exertā. i. abscissam vt sit habilis sagittationi. & ipsa acta alte. i. profunde. bibit cruorem virgineum. id est tincta est aut imbuta cruore Camillę virginis. ⁘ vlla spolia

SER. SERVIUS.

¶Dominam reginā: vt hi dominā ditis thalamo deducere adorti. Virginis audet. sic fuerat consternatus: vt etiam vulneratam timeret. Occiso pastore lup⁹: Bene pastori reginam comparat nā reges ipsi pastores vocantur: Home. ποιμενα λαων. Caudam pa. re. Quae timorē indicat. Pro ipse pauitans. Turbidus: nunc timidus supra terribilis: vt Venulo aduersum se turbidus infert Mucro: hinc apparet mucronem esse cuiuslibet teli acumen. Frigida laeto. Alij telo legunt & intelligunt vulnere. Partiri curas. subaudi consueuerat. Haec ita fatur. Vnū abundat. nā supra ait alloquitur Potui: absolute: vel pugnare vel viuere. Succedat pugnae. Anim⁹ bellatricis ostēdit. q non se dolet lucē. sed bella deserere. Non sponte fluens. Nō sponte: vt supra: portisq ab equo regina sub ipsis Desiluit. quam tota cohors imitata relictis: Ad terram defluxit equis. Paulatim exsoluit se corpore: Vita q cū. g. f. in s. vm. Seruat hoc vbiq: vt iuuenū animas a corporibus dicat cū dolore discedere: qui adhuc esse superstites poterant. quod etiam de Turno dicturus est Clamor sydera: Troianorū. s. qui exultabāt. Crudescit: crudelior fit cęde multorum.

Mucro.

¶Cam.

Concurrunt trepidae comites: dominā q ruentē
Suscipiunt: fugit ante omnes exterrit⁹ Aruns:
a Letitia mixtoq metu: nec iam amplius hastae
Credere: nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille prius q̄ tela inimica sequantur:
Continuo in montes sese auius abdidit altos:
b Occiso pastore lupus magno ve iuuenco
Conscius audacis facti: caudam q remulcens
Subiecit pauitantem vtero: syluas q petiuit.
c Haud secus ex oculis se turbidus abstulit arūs:
Contentus q fuga mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
d Labitur exanguis: labuntur frigida leto
Lumina: purpureus quondā color ora relinquit.
Tunc sic expirans Accam ex aequalibus vnam
Alloquitur: fida ante alias quae sola Camillae
e Qui cum partiri curas: atq haec ita fatur.
¶Hacten⁹ Acca soror potui: nunc vuln⁹ acerbū
Conficit: & tenebris nigrescunt omnia circum
Effuge: & haec turno mādata nouissima perfer:

ASC. ASCENSIUS

¶Concurrunt trepide comites. Recitat fugam aruntis: & mortis vltima verba Camillae: vnde nihil habemus Donati: sed ordo est. Comites. i. socie belli Latina: Acca: & reliquę concurrunt trepidę. i. trepidantes aut festinę: & suscipiunt. s. in vlnas dominam i. reginam. s. camillā ruentē. i. cadentem. Aruns exterritus. s. tanto facinore: fugit ante oēs. i. omnib⁹ dimissis letitia & metu mixto. i. habēs letitiā admixtam metui: quia lętus erat de morte sed metuebat vltionem: nec audet iā amplius credere. i. committere se haste virginis: nec audēt ampli⁹ occurrere telis vginis. s. camillę vulneratę letaliter: sed necdum mortuę. Ac velut ille. s. seuissim⁹ lupus cōscius audacis facti occiso pastore aut magno iuuēco abdidit sese continuo in altos mōtes priusq tela inimica sequant: existens auius. i. sine via hoc est nullā viam tenens: sed qua dat fugiens & remulcens caudā. s. gestiendo pre gaudio subiecit eam vtero pauitantem. i. mixto timore: & petiuit syluas: haud secus. i. non aliter Aruns turbid⁹. i. turbatus metu & lętitia: abstulit se ex oculis. & contentus fuga. i. nō attendens ad protectionem sui. sed soli fuge inter⁹. immiscuit se medijs armis. Illa. s. camilla mo-

Ordo.

¶riens trahit.

riens trahit id est extrahit telū manu scilicet sua: sed mucro ferreus id est acumen hastæ stat inter ossa ad costas: alto id est profundo vulnere & ita ipsa exanguis labitur id est decidit: & lumina.i.oculi labunť frigida leto.i.morte. hoc est morientia color quondā.s. dum viuēs valensq; esset purpureus reliqt ora.s.eius: ipsa expirans. i. effatura aīam alloquiť tūc sic Accā vnā ex equalib⁹.i.coeuis & sodalibus q.s. Acca erat sola fida Camillę ante alias: q cū.i.cū q partiri.i.partiebať curas.i.sollicitudines aī: atq; fatur hec ita. O Acca soror ego potui hactenus.i.ad hanc vsq; horam sed sup.vulnus acerbum cōficit.i. interimit me nūc: & oīa nigrescunt.s.circū me tenebris.i.caligine mortis: effuge & perfer Turno hæc mandata nouissima.i.vltima a me habenda: vt sup.succedat pugnę.i.ad pugnā & arceat.i.depellat troianos vrbe scilicet laurolauinio: & tu iam vale & simul his dictis linquebat habenas.s.eqfluens ad terrā non spōte: sicut prius cum Turno obuiam veniret: tum.i.deinde ipa frigida exoluit se paulatim toto corpore.i.aīam exhalat aut exoluit se officio vitæ: quo pfungi debebat: & posuit.i. inclinauit colla lenta.i. ceruicem flexibilem: & caput captū.i. interceptū leto.i.morte relinquens arma.& vita.i.aīa quæ viuebat: fugit cum gemitu sub vmbras: indignata.s. q ante diem cogebatur exire: nondū perfecto munere vitę. Tum vero.i.sed tunc maxime clamor immensus: surgens.i.oriens: ferit sydera aurea id est extenditur ad sydera vsq; Pugna crudescit id est fit crudelior & sęuior Camilla deiecta id est deorsum iacta: quia omnis copia Teucrum pro teucrorum: & tyrrheni duces & ale Euandri Arcadis id est milites leues quos Euander Arcas cum pallante filio suo miserat incurrunt.s.in Volscos & cæteros hostes simul id est pariter: & vno impetu existentes densi id est stipati: & agminatim Irruentes.

Poe.

f Succedat pugnæ: Troianosq; arceat urbe:[f]
Iamq; uale: simul his dictis linquebat habenas
Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
Paulatim exoluit se corpore: lentaq; colla:
g Et captum leto posuit caput: arma relinquens[g]:
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum uero immensus surgens ferit aurea clamor
Sydera: deiecta crudescit pugna camilla
h Incurrunt[h] densi simul omnis copia teucrum
i Tyrrheniq; duces, Euandriq; Arcadis alæ[i].

PIERIVS.

a ¶ Lætitia mixtoq; metu. In Ro.cod. Mœstoq; metu, legiť vt lætitię sit antitheron, sed enim mixto longe castior est lectio. b ¶ Magnoq; iuuenco. In antiquis exēplarib⁹, magnoue, qd' si diligentius animaduertas, lōge melius est. c ¶ Se turbid⁹ abstulit arruns. In antiquis plærisq; codicib⁹ & hic & alibi arrōs, per ,o, scriptū est, passimq; ,rr, gemiato. Sed pbus notat arūs aruntis per u. d ¶ Labitur exanguis. plæriq; codic.antiq, exanguis, scribunt dictione nihil qc q corrupta, uti etiā exsoluit, & exspirans, & similia. Donatus legere videtur. Labitur et sanguis, labunť frigida leto lumia addita paraphrasi, recedente p lapsum sanguine, oculi quoq; morientis labūtur in mortem. e ¶ Qui cum partiri curas. Tam & si placet, qui cum, dicendum tñ vetera plæraq; exemplaria, qua cum legere. f ¶ Troianosq; arceat vrbe. In antiquis plærisq; codici. vrbi, p ,i, legitur. Sed meli⁹ p ablťm sini bus arceret. Est etiā in Mediceo absq; copulatiua, troianos arceat vrbe. g ¶ Arma relinquens. In Ro.cod. & aliquot alijs reliquit, verbi indicatiui, non pticipij voce, vt tria sint mēbra. Posuit caput, arma reliquit. Vitaq; cū gemitu fugit indignata sub vmbras, q ita Dona. etiā distinguit. h ¶ Incurrunt densi. Romanus codex & aliqt alij puetusti, concurrunt, legunt. Sed Donatus, incurrunt agnoscit, ait em in vnū locum currunt, atq; ex congesta multitudine facti sunt densi Teucri scilicet Tyrrheni et Arcades. i ¶ Euandriq;, arcadis alę. Romanus codex Mediceus, & alij plæriq; legunt, Arcades alæ. nominatiuo casu vtrumq;. Tristi mulctatam morte camillā. In codicibus aliquot veteribus omnino, mulctatam per ct, scriptum est. In pluribus absq; ,c, multatam. Et in vetusto, t, Liuij codice passim, multam, multare & multatitium, & similia absq; ,c, littera scripta sunt.

SER.

SERVIVS

¶ Mulctatam debilitatā. At triuiæ cu.ministra. Conata la.teu. ppter illud bellū īportunū ciues cum gēte deoꝝ inuictisq; viris geritis. Coluisse Dianā profuit, nō deam incusat: sed fatoꝝ necessitatē: ↄtra q nec numinis opitulatur auxiliū. Sine noīe sine gl'ia: sine fama. Famā patieris inultæ nec inuindicatę ignominiā sustinebis: qd' etiā Dido dolet dicens. Moriemur inultæ sed moriamur ait. Mōte sub alto: vt mōte sub areo: apd' maiores nobiles aut sub mōtib⁹ aut in mōtib⁹ sepeliebanť: vñ natū est: vt s. cadauera aut pyramides fierēt: aut īgētes collocarēť colūnæ. Ac vana tumentē. plenum κενοδοξια. Digna camillę pmia. Sic ī scd'o. Persoluāt grates dignas & pmia laudū Reddant. Item alibi. Et hęc tibi porto Dona prius. Tu ne ēt te.mo. di. Cum ingenti amaritudīe dictum est. Nam etiam ei gen⁹ inuidet mortis. Quod autem ait Tu ne etiam ad Niobes numerosam pertinet sobolem. Cornuq; in te. cornu accusatiuus est singularis: ac si diceret. Arcum q infensa tetendit. Nam horū dubiorum casus ex similibus: vel synonimis ↄprobanť. Coirent. inter se capita. Homerica ē ista descriptio. Teli stridorem Homerus. λιγξε βιὸς. Audit vna celeritas iaculantis exprimitur Sta. cum iam percussum dixisset extinctum ait: necdum

Opis.

Poe.

Opis.

Poe.

At triuiæ custos iamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis: spectatq; interrita pugnas
Vtq; procul medio iuuenum in clamore furentū
Prospexit tristi mulctatam morte camillam.
Ingemuitq;: deditq; has imo pectore uoces:
Heu nimium uirgo: nimium crudele luisti
Supplicium: teucros conata lacessere bello
Nec tibi deserte in dumis coluisse Dianam
a Profuit: aut nostras humeris gessisse pharetras.[a]
b Non tamen indecorem tua te regina relinquet[b]
c Extrema iam in morte: neq; hoc sine noīe[c] letū
Pergentes erit: aut famem patieris inultæ:
Nam quicumq; tuum uiolauit uulnere corpus
Morte luet merita: fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui laurentis: opacaq; ilice tectum.
Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit: & aruntem tumulo speculatur ab alto.
Vt uidit fulgentem armis: ac uana tumentem:
Cur (inqt) diuersus abis: huc dirige gressum:
d Huc periture ueni: capias ut digna Camillæ[d]
Præmia: tu ne etiam telis moriere Dianæ:
Dixit: & aurata uolu crem threissa sagittam

ASCENTIVS

¶ At triuię custos. Redit ad narrationem necis Arūtis ab opi interfecti sagittis Diane. Circa quē locū dicit Donatus sic. Pulcherrima. Bonā consilio hic intellige. Cur ingt hæc loquiť secum ex dolore. Tu ne etiam: indignatur q telis Dianę sit periturus. Ignoto cāpoꝝ in pul. lin Quod fuit vltionis augmentū vt socij illius obliuiscerenť: hęc ille. Ordo est. At id ē sed opis.s. nympha custos triuię.i.a triuia i. Diana custodię deputata sedet iādudum.i. ab eo tpe quo a Diana demissa erat alta.s.vt melius pspiceret qs Camillam occideret in montib⁹ summis: & ipsa interrita.i.non territa spectat.s.desup e loco tuto pugnas s.aliorū: & vt.i.postq; ipa pspexit pcul camillam mulctatā.i. afflictam tristi: quia insidiosa morte: in medio iuuenum furētum clamore ipsa ingemuit: & dedit has voces sup. ab imo pectore. Heu o virgo tu luisti id ē persoluisti suppliciū nimiū: nimiū ingt crudele conata lacessere.i.puocare teucros bello Nec pfuit tibi deserte.i.solitarie coluisse Dianā in dumis: aut gessisse humeris pharetras nr̃as.i. venatorias: tñ tua regina.s. diana non relinqt indecorem.i.sine decore iā i tua extrema morte neq; hoc letum id ē hęc mors tua erit id est diuulgabitur per gentes sine nomine. i.ignobile immo gloriosum erit aut tu nō

ASC.

Donat⁹.

Ordo.

certi

GG iii

De prompsit pharetra:cornuq; infensa tetendit:
Et duxit longe donec curuata coirent
Inter se capita:& manibus iam tangeret æquis
Læua aciem ferri:dextra neruoq; papillam
Extemplo teli stridorem:aurasq; sonantes
Audijt una aruns:hæsitq; in corpore ferrum.
Illum expirantem socij:atq; extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.

sup.patieris famã inulte.i.vltio fiet de te.Nã quicũq; violauerit tuũ corpus:is supp.luet id est purgabit illud scelus morte merita.i.indecora qualẽ meruit:quia insepultus relinquetᷣ Ingens bustum.i.sepulchrũ ꝯtinẽs cineres corporis cõbusti regis Dercenni sic dicti:fuit sub monte alto factũ ex aggere terreno.laurentis.scilicet soli antiqui.i.nobilis:tectũ ilice opaca.id est ramosa & vmbrosa Dea pulcherrima.s.ꝯsilio id est prudentissima:sistit se primum: nisu.i.conatu rapido.i.celeri:hic:id est sub hac ilice & speculatur aruntẽ ab alto tumulo:vt id est postq; vidit sup.ipsum fulgentem armis ac tumẽtem vana id est superbientẽ in vanũ:& sup.inquit cur abis diuersus.s.a nobis:Dirige gressum huc.o periture veni huc.i.ad me vt capias ꝑmia camillæ.i.ꝑ camillæ morte.digna.s.te iuidet tñ ei tã gloriosum gen⁹ mortis dicẽs.Moriere.i.morieris ne.ẽt tu.s.q vilissimus es.telis Dianæ q̃ nobilissima est dea dixit.s.opis:& ipsa Trheissa.i.silis trheisse.s.harpalice aut alteri venatrici: deprõpsit pharetra aurata sagittã volucrẽ.& ipsa infensa.i.multũ offensa arunti:tetendit cornu.i.arcũ & duxit scilicet cornu: lõge scilicet a chorda:donec capita.s.arcus extremitates curuata coirent inter se:& ipsa tangeret iã manibus ęquis.i.ęqualiter extẽ sis:aut sis aut annitentibus: leua id est sinistra manu aciem ferri.s.sagittę cuius ferrũ ꝑuenerat ad sinistrã qua arcũ tenebat:& tãgebat dextra & neruo.i.chorda ex neruo facta:papillã.s.mamillę suę.Aruns audijt extẽplo.id est ilico vna.i.simul & stridorẽ teli et auras sonãtes.et ferrũ hęsit in corpore.i.nihil more fuisse viderᷣ.Socij obliti.s.dea id ꝓcurante:illũ expirãtẽ.i.efflãtem animã:atq; gemẽtẽ extrema.i.mala:videlicet mortis:relinquũt sup.eum in ignoto puluere camporum:& supple opis aufertur pennis id est alis assumptis:ad Olympum ęthereũ id est cœlestẽ:vñ demissa erat dicẽte Diana Labere nympha polo.

cerri tacet arcus amyntę.lg.cã,in.p.lin.faciẽte numinis iracũdia est relict⁹:vt nec sepulturam posset mereri.

PIERIVS

a ¶Nostras humero gessisse sagittas.In codicibus aliquot antiquis,gestasse,legiᷣ quod frequentiam & habitum ostẽdit.Sed in pluribus,gessisse pharetras,eæ enim ab humero suspẽdi solent. b ¶Tua te regina relinquet.In Romano codice,reliquit.præterito tempore: quia iam Diana præcauerat,qd agẽdum esset.In aliquot alijs,relinquit,est præsenti tempore,vt ostendat eam adesse.Quidã futurũ malunt.ob synchroniam.Erit.Patieris. c ¶Neq; hoc sine nomine,in antiquis aliquot,nec scribiᷣ: sed multo dulcius est,neq; hoc.proferre.Est &.numine,in Mediceo. d ¶Digna Camillæ præmia.In Romano codice,Camilla,legitur ablatiuo casu:sed genitiuo melius.

SERVIVS

SER. ¶Turbati fugiut rutuli:hoc ad camillæ pertinet laudem : qua amissa immutantur fata bellorum Acer atinas.s.fugit tamen Desolatiq; manipli signiferi deserti : quod est nimij discriminis:Namq; hoc vbiq; dux pręcipit vt frequenter circa se sint milites sicut in Salustio legimus.Manipuli autem dicti sũt signiferi:qa sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis fœni manipulos alligabat:& hos pro signis gerebat: vnde hoc nomen remansit.Laxos arcus:non intẽtos: sed iam solutos : Fœmineum clamorẽ. impatiẽtem : nam iam dixerat matres:per quod muliebrẽ clamorem poteram⁹ accipere.Miseram mortem .Quia sequitur limine in ipso.Mœnibus in patrijs scilicet vbi se iam tutos esse credebant . Aperire viam id est dare aditum: & bono locutus est ambitu.Nam cum portis via & aperitur & clauditur. Oriturq; miserrima cædes: Sic in secundo vbi intulit Armorum facie & graiarum errore iubarum:Defendentum:ideo defendentum & ruentum quia ad masculinum rettulit : & hi defendentes facit:quod de fœminino dicimus.Si autem de neutro loquamur defendẽtium dicamus necesse est:quia hæc defendentia facit : & vt supra diximus genitiuus pluralis nominatiuo plurali minor eẽ nõ debet : quod si forte minorem eum aliquãdo inuenerimus:id metri necessitas facit:& incipit etiam pathos esse non declinatio . Præcipites fossas:decliues in quas quid potest pręcipitari: Pars cæca:irrationabilis : quæ in clausas portas more arietis ruebat.i.bellici machinamenti.Sũmo

Prima fugit domina amissa leuis ala camillæ
Turbati fugiunt Rutuli:fugit acer atinas
Disiectiq; duces:desolatiq; manipli:
a Tuta petunt:& equis auersi[a] ad mœnia tendunt:
Nec quisq̃ instantes teucros:letumq; færẽtes
Sustentare ualet telis:aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languẽtibus arcus
b Quadrupedũq;[b] putrẽ cursu q̃tit ungula cãpum
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
c Puluis:& e speculis[c] percussæ pectora matres.
Fœmineum clamorem ad cœli sydera tollunt
Qui cursu portas primi rupere patentes
Hoc inimica super mixto ꝑmit agmine turba:
d Nec miserã effugiunt mortẽ[d]:sed limine in ipo
e Mœnibus in patrijs:atq; inter[e] tuta domorum
Confixi expirant animas:pars claudere portas:
Nec socijs aperire uiam:nec mœnibus audent
Accipere orantes:oriturq; miserrima cædes
Defendentũ armis aditus:inq; arma ruentum.
f Exclusi ante oculos lachrymãtũq; ora parentũ[f]
Pars in præcipites fossas urgente ruina
Voluitur : immissis pars cæca & concita frænis
Arietat in portas:& duros obice postes
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Mõstrat amor uerus patriæ) ut uidere camillã:
Tela manu trepidæ iaciunt:ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusq; imitantur obustis
g Præcipites:primæq; mori ꝑ mœnibus audent,[g]

ASCENSIVS

¶Prima fu.¶Ordo est. Ala camillæ leuis id est agilis et incõstans.fugit prima:amissa dña: id est regina rutuli turbati.i.cõsternati fugiunt et Atinas acer: id ẽ ꝗuis acer:fugit tñ:et duces disiecti scilicet a statione sua in diuersa diffugia:et manipli: id est vexilliferi desolati id est derelicti sine cõsolatione:petunt tuta.s.receptacula vrbis:et ipsi aduersi.i.obnitentes : aut poti⁹ auersi a facie hostium: tendunt equis ad mœnia scilicet vrbis: nec qsq; valet sustẽtare telis teucros istãtes & le.ẽ es.i.iferẽtes lętũ.i.necẽ aut quisq; nõ audet:sistere.i.firmare gressum et stare: cõtra.s.insurgentes teucros: sed referunt humeris languẽtibus i.lassis et laxis amisso animo: arcus laxos.i.nõ amplius tẽtos et vngula quadrupedũ.s.ęquera quatit.i.cõcutit et carpit cursu:campum putrem.i.resolutũ in puluerẽ:puluis voluitur ad muros atra caligine.i.densa nube:et matres percusse pectora.i. habentes pectora percussa tollunt:id est extollunt e speculis vnde speculabantur accursum et fugam suorum: clamorẽ fœmineum id est eiulatũ & planctum muliebrem ad sydera cœli.Turba inimica scilicet hostiũ ꝑsequentiũ:premit agmine mixto.i.cõfuso sup hos qui primi cursu.i.in currendo:aut qui rupere primi cursu.i.impetu portas patẽtes:nec effugiũt mortẽ miserã.i.miserãdam:sed ipsi cõfixi in ipo limine:scilicet vrbis in mœnib⁹ patrijs atq; inter tuta.s.tecta aut receptacula domorũ expirãt id est efflãt animas: quasi non vulnere sed lassitudine deficientes.pars claudere:id est claudebãt portas nec audẽt aperire socijs viam:nec accipere orãtes ASC. Ordo.

re orãtes.s.socios& cedes mi serria orit.i. surgit & fit: cedes dicit defẽdẽtũ.i.defẽdẽtiũ adit⁹ s.vrbis armis atq; ruẽtũ.i. cadẽtiũ i arma.s. q̃ tenebãt ꝯtra hostẽ:exclusi.s.an oculos &ora parẽtũ lachrymãtũ.Pars.s. exclusoꝝ:voluit i fossas.s. valorum aut mœniũ p̃cipites.i. p̃cipitiũ p̃bẽtes:& hoc ruina.i.irruptiõe irruẽtũ vrgẽte:aut ruina.i. calamitate vrbis vrgẽte.i. istãte: & ps ceca.i.iprouida:& ꝯcita.i.festina:frenis imissis.s.eqs q ꝯcitati vno impetu ad portas ferebãtur:arietat.i. more arietũ capitibus suis aut eq̃ꝝ insultũ facit:i portas.s.clausas: & i postes duros obice.i.ꝑpter obicẽ & repagulũ dure obstãtes. Ipse matres (qa amor ver⁹ patriȩ mõstrat.i. idicat ita faciẽdũ eẽ)vt.i. postq̃ videre camillã.s.extictã:ipe trepide.i.festine iaciũt sũmo certamie de muris manu.s.sua tela.i. iacla ac saxa:& imitãt.i.effigũt ferrũ robore duro & stipitib⁹ et sudibus obustis:existẽtes p̃cipites.i. pcipitãter i mortẽ ruẽtes: & audẽt mori prime.i.ẽt priusq̃ viri:aut sine exemplo ꝑ mœnibus:aut legamus patriȩq; mori pro mœnibus audent:quia non poterant prime mori.

PIERIVS

a ¶Ete qs auersi ad mœnia tendunt, in Oblongo codice, in Mediceo,& aliq̃t alijs ãtiqs legere est, aduersa ad mœnia tẽdũt.Sed vulgata lectio longe castior,quippe, equis auersi.
b ¶Quadrupedũq; putrẽ cursu q̃tit vngula cãpũ.in Ro.cod. legere est,q̃dripedoq;,Putrẽ cursu q̃tit vngula cãpũ ,Quã lectionẽ,Donat⁹ agnoscit.ait em. Vrgẽte maiore isequẽtiũ vi,ipi eq̃s vrgebãt,vt q̃drupedo cursu.i.satis ꝑperato,i pa
c triã tẽderẽt. c ¶Et e speculis pcussæ pectora matres, i antiqs aliq̃t codicib⁹,e Muris legit,vt sit adnominatio q̃dam, puluerẽ ad muros volui, & e muris matres tollere clamorẽ ad sidera,Sed em qa generali⁹ ẽ.e speculis, dicere ea lectio magis huic loco q̃drat,crediderĩ v̓o
d lectionẽ alterã,e muris de praphrasi aliq̃ desumptã. d ¶Nec miseram effugiũt mortẽ. i Oblõgo cod. noctẽ.habes.Sed oĩno magis placet.mortẽ,legere,qd' pl⁹ habet violẽtiȩ,& agnosci
e tur a donato. e ¶Atq; iter tuta domoꝝ ꝯfixi expirãs animas.in Ro.cod.legere ẽ.itra.in reliqs fere passi.iter.qd'q; sæpi⁹ apud Liuiũ,itra muros.vulgata legũt exẽplaria.i veteri cod. scriptũ.iter muros,obseruaui.ꝯ v̓o apud martialẽ libro primo ad cosmũ,vbi vulgati codices legũt. hũc Quẽ sæpe vides iter penetralia nostrȩ pallados,Et tẽpli limina cosme noui.veteres nõnulli cod.manu scripti legũt.itra penetralia.Sed vtcũq; de hoc Grãmatici decernant,illud poti⁹ animaduersione dignũ putarim,qd' in plærisq; cod.antiqs nõ.tuta, sed recta Domorũ
f legi.Ea tñ lectio,q̃ est.tuta domoꝝ.lõge figuratior f ¶Mõstrat amor ver⁹ prȩ vt videre camillã.i Romano codice amor v̓sus,legit.vt itelligam⁹ eas nõ pri⁹ tale aliqd aggressas nisi vt videre camillã.Tũ c em ait amorem versum ad patriam defendẽdam,quũ bellũ aduersus etiã mulieres geri viderẽt,quod pro mulieribus susceptũ prius arbitrabantur. Si vero cupiã ma
g gis placeat,ver⁹ amor,ea q̃q; snia & pulchra est,& de humanæ vitæ morib⁹ sumpta. g ¶Primæq;,mori ꝑ mœnib⁹ audẽt.i Ro.cod.ardẽt.legit.vt sit iter eas cõtentio laudis, amorisq;, ꝑinde ac si p̃miũ illi ꝑpositũ eẽt,quæ prima moreret. seruius ad dolorẽ ex camillæ obitu ꝯceptũ refert,vt illud,Me primã absumite ferro.neq; vero displicet.primæ audẽt.ea snia,vt tũc primũ audere visæ sint,quũ sexũ q̃q; suũ in bello fortiter occubuisse cõspicerent.

*ti.Sũmo certamie.Extremo discrimine vt supra Vocat labor vltimus omnes. Trepidæ licet trepidæ tamen oblitæ sexus tela iaculabantur.Præcipites:aut festinæ: aut in mortem ruentes. Primæq; mori pro mœnibus audẽt. Nimij doloris est: vt me primam absumite ferro.

SER.

SERVIVS

¶Sęuissimus implet Nuncius: vt etiam supra diximus⁹ nuncius est tam quod nunciatur q̃ qui nunciat. Nuncium quod nunciatur: secundum quod nũc nec de fœmina: nec de re quæ nunciatur procedit nuncius. Vnde multi volunt alium nunciũ intelligi. Accam vero postea venisse sed melius est vt nuncius de Acca dictum intelligamus. Nouimus enim poni aliqua in subauditione:q̃ ex aperto dicere nõ debem⁹:vt nec dextræ erranti de⁹ abfuit:cũ necesse sit abfuit:aut iunonẽ aut alecto itelligam⁹.Itẽ Sallusti⁹: Prima q forte veniẽtes exciperẽt cũ de insidijs loq̃ret:quas numeri tm̃ pluralis esse plusq; manifestũ est.Deletas volscorũ acies: falsum est tm̃ em̃ fugerat :sed vim exprimit nũcij:cui⁹ mos ẽ plusq̃ habet veritas nũciare:Ingruere.ipetũ facere: vt igruit æneas armis. Ille furens & sæua iouis sic numina poscũt: duplici rõne eum insidias reliqsse cõmemorat: dolore nimio & numinũ volũtate quod vtrũq; ideo agit:ne capi possit ęneas.Apertos : vacantes insidijs Sæua iouis sic numina poscunt.Home. διος δ᾽ ἐτελείετο βουλή. Ambo ad muros: vt tueret Turnus: vt obsideret ęneas.Fumantes campos . Veluti fumantes caligine pulueris.Sæuum fortem vt Sæuus vbi æcidȩ telo iacet Hector item Nec minus interea maternis sæuus in armis:Ibero :Oceano occiduo.i. hispano. Hispania aũt Iberiam ab Ibero flumine cõstat esse nominatam.Cõsidunt castris:in sua quisq; digressi.Mœnia vallant:hinc probatur : quia & qui tuentur & qui obsident vallare dicuntur.

Interea turnum in syluis sæuissimus implet
Nuncius & iuueni ingentẽ fert Acca tumultum
Deletas uolscorum acies:cecidisse Camillam:
a Ingruere infestos[a] hostes:& marte secundo
Omnia corripuisse:metũ iam ad mœnia ferri.
b Ille furens: nam[b] sæua iouis sic numina poscũt:
Deserit obsessos colles nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat:campumq; tenebat
Cum pater æneas saltus ingressus apertos:
c Exuperatq; iugũ:syluaq; inuadit[c] opaca.
Sic ambo ad muros rapidi.totoq; feruntur
Agmine:nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Aeneas fumantes puluere campos
Prospexit longe:laurentiaq; agmina uidit:
Et sæuum æneam agnouit turnus in armis
Aduentusq; pedum flatus q; audiuit equorum
Continuo q; ineant pugnam:& prælia tentent:
Ni roseus fœssos iam gurgite phœbus Ibero
d Tingat [d]equos:noctemq; die labente reducat.
Considunt castris ante urbem:& mœnia uallant.

ASC.

ASCENSIVS

¶ Interea turnum in syluis sæuissimus &c.Recitat quomodo nunciatum est turno in syluis vbi æneam obseruabat aut cõgruũ irrumpẽdi tempus camillam occisam et volscos i fugam versos tempusq; subueniẽdi rebus fessis instare:& reliqua que textus habet.

Ordo.

Ordo est. Nunci⁹ seuissimus id est res nũciata grauissima:aut nũcius idest nũciãs siue mas siue fœmina:nã de Acca haud dubie loquit. vtrumq; itaq; significat nũcius &qui nũciat:& quod nũciat: nunciũ vero vnum. Vnde recte sentit Seruius:licet id valla non recte improbet. Possumus aũt per cõceptionẽ iplicitã i masculino loqui: vt venit ad turnũ nuncius cum de Acca loquat. Nuncius igitur aut res nunciata : aut qui nunciat videlicet Acca implet interea Turnum in siluis vbi scilicet insidias tendebat,&pro id est Acca fert iuueni id est ad iuuenẽ aut fert id est refert & dicit iuueni.s.Turno: igentem tumultũ:acies volscorũ eẽ sup.deletas.i. de statiõe sua amoras & in fugã versas.camillã cecidisse i.occisam esse.hostes iẽestos ingruere.aut irruere.i.ipetũ facere & irrũpere infestos.i. infestãtes & molestãtes.& corripuisse o ia scilicet loca & turni auxilia . & hoc marte sc'do.i. prȩsente & fauẽte.& metũ iã ferri ad mœnia. i.timeri iam etiã vrbi.Ille scilicet Turnus furens id est martio furore nam numina iouis idest fata seua id est irreuocabilia & tamen durissima turno. poscũt sic vt scilicet furore percitus singulare certamen non retractet deserit colles obsessos. & linquit nemora aspera id est difficilia accessu & ipse vix exie-

PIERIVS.

a ¶Ingruere ifestos hostes. Antiqua omnia exemplaria, quę præ manibus habui, infensos,legunt,quod Turni dolorẽ mirum in modum exaggerat, quum intelligat eos hostes, quos odio maxime ꝓsequatur, ira victoria exultantes ferri.
b ¶Ille furens iam sæua Iouis sic numina poscunt. Interpositio hæc varijs modis in varijs habetur exemplaribus. Hinc nonnulli, iam sæua, legere maluerunt. In Romano, in Mediceo,& quibusdam alijs codicibus peruetustis, Et sæua, legitur, quod etiam Seruio receptũ est, dum ait, turnum duplici ratione insidias reliquisse, dolore quippe nimio. id enim sibi vult furens, & numinum volũtate. Quod si. Nam, legas, aut iam alterum esset redditio caussæ, alterum acciperetur expositiue. Sed enim hoc vt cũq; legatur parui refert, illlud minime parui faciendum est, quod in Romano codice. Sic
*numina

rat e cōspectu.i.quantū cōspici posset & tenebat campū.s. planū:cū pater Aeneas ingressus scilicet ex syluis salt⁹ apertos id est nullis arboribus tectos:exuperat.i.transcendit iugum.s. montis:& euadit.i.exit sylua opaca.i.densa frōdibus.Et sic ipsi ambo feruntˀ ad muros rapidi:id est veloces & supp.cum toto agmine:nec absunt inter se longe passibus.i.non multis passibus distant:forte Maro fecit.Nec multis inter se aut nec lōgis inter se passibus absunt.i.distant:sed q nolunt,s,litteram sicut m,absimi apud hūc poetā immutauerunt:sicut & alia nōnulla:Ac simul.i.statim postq̄ æneas prospexit longe campos fumātes puluere.i.veluti fumantes obscuros puluere: & vidit agmina laurētia.i.laurētū seu latinorū:&.i.etiā turnus agnouit æneā sæuū.s.ipsi turno q in deos & suos pius erat:aut quem turnus iudicauit sæuū:aut sæuum non semp nec vbiq̄ sed in armis & audiuit aduentus pedum.i.pedes aduentātiū:aut strepitū pedum aduentantiū:& flatus equorū.& ineant.i.inijssent conti- nuo pugnā

numina pellunt,non autem,poscunt,legere est.Sed omnino vulgata lectio receptior est. c ¶Siluaq̄ euadit opaca.In aliquot antiquis cod.inuadit,legitur,At simul æneas.In Oblōgo codice,Ac simul.In Romano. Tum pater æneas.Inemēdate quidem,& sententia mutilata. ¶Tingat equos.In antiqs ex instituto Attij,tinguat,u,post,g,notata,scriptum est,

nuo pugnā.s.singularē:& tentent prælia:ni.id est nisi:phœbus.i.sol roseus.i.rubeus sub occasum tingat iam equos fessos: secundū opinionem: vulgi:flumine ibero.i.mari seu oceano occiduo hoc ē hispano:& reducat.s.per discessum suum occasionaliter noctē die labēte id est occidente.Quia igitur ingruente nocte dimicare non possunt ipsi considunt.i.simul locum capiunt castris id est in castris suis.ac tentorijs ante vrbem:& vallant id est circundant vallo mœnia.Alij ne hostes ingrediātur: alij ne egrediantur nec cōmeatum recipiant.

ASCENSIVS

ASC. Duodecimo Turnus &c.Duodecimum librum cōcludit poeta morte Turni in qua summā nact⁹ est Aeneas gloriam summaq̄ potitus victoria Quocirca vt in Hectore tracto finiuit.Iliada Homerus ne si pcederet cogeretur ignobilē Achillis mortē describere:ita & in turno victo cōponit:atq̄ cōcludit æneida suam Maro noster ne & æneę tristem obitū memorare cōpellatˀ:vbi em̄ ad summā gloriā eius quem laudare volumus peruentum est:illic standum est.Prçterea vti sæpe diximus:mors vltima linea rerum est:quocirca & morte fere libros cōclusit.Adde q̄ senis libris vigenos quaternos Homeri exequi constituit.Nam sex prioribus odyssēā sex posteriorib⁹ iliada exprimit:quocirca errant:qui decimūtertiū ænei.aut vsq̄ ad Augustum scripturū fuisse dicūt.¶Sed Ordo est. Turnus
Ordo. occidit ab ob & cado id est succūbit armis diuinis scilicet Vulcani aut æneæ:in deū indigetē transferendi:aut fatalibus: quia dijs ita volentibus duodecimo sup.æneidos libro. Et hoc monostichon est.Turnus fractis iam latinis qui antea infracti erāt marte aduerso:parat id est disponit semet.i.semetipsum in arma latino:cupiente pacem.Fœdus concutitur.scilicet inter latinū & æneā:& victus.id est vter eorum vincatur:passurus sup. sit omnia scilicet mortē & lauiniç ac regni amissionē. Iuturna scilicet nympha soror turni:cōfundit hoc scilicet fœdus ꝯsilio iunonis & agit ambos populos in pugnā:ementita.i.expresse mentita hoc est simulans se manifeste Camertē.Aeneas tardatur membra id est habet membra præcipue coxam:tardata sagitta volucri ab incerto auctore missa.Cura parētis.s.veneris anxia ꝓ nato.i.filio:seruauit sup.eū aut sanauit dictamo hęrba:vrbs capitur & amata scilicet regina finit sibi vitam laqueo.i.suspendit se.Aeneas cōgressus.s.cum turno campo:scilicet patēti & hoc acie circūfusa vtrimq̄ id est ab vtraq̄ parte spoliauit turnum vita & armis præcipue baltheo pallantis.

Descirptio Duodecimi Libri.

Duodecimo Turnus diuinis occidit armis

Modestini iurisconsulti Argumentū in.XII.

Turnus iā fractis aduerso marte latinis
Semet in arma parat:pacē cupiente latino
Fœdus ꝑcutitur passurus & oīa uictus.
Hoc turni iuturna soror confundit:& ambos
In pugnam populos agit ementita Camertem.
Aeneas uolucri tardatur membra sagitta:
Anxia pro nato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur:uitam laqueo sibi finit Amata.
Aeneas turnum campo congressus utrimq̄
Circunfusa acie uita spoliauit & armis.

SERVIVS

SER. Turnus vt infractos aduerso marte lati.Postq̄ Turnus bello defecisse videt latinos:antea semper infractos Namq̄ ita maior est sensus: q̄ si infractos Valde fractos acceperis. Sua nunc promissa reposci:Quia dixerat:Ibo ais contra vel magnum prçstet Achillem se signari oculis:ꝓpter illud in te ora Latini.In te oculos referunt.Vltro:aut insuper:aut anteqū aliquis exposcat . Sponte sua se in certamen offert.Sauci⁹ ille:κατεξοχην.Ille leo:id ē princeps ferarū. Saucius autem pectus.i. saucium pectus habens. Et bene alia verba interposuit: qa saucius pectus sonabat asperime & imperitis poterat solœcismus videri : Graui vulnere:Forti : vt Ferit ense grauem Tymbrœus osyrim . Tum demū nouissime id est postq̄ fuerit vulnere lacessitus . Hæc em̄ leonum est natura : vt nisi lacessiti irasci nequeant. Mouet
Arma. arma:Vires suas experitur . Nā arma sunt vniuscuiusq̄ rei possibilitas.Vnde est et querere cōscius arma.id est dolos . Latro-
Latrões nis.Modo venatoris & est græcum: Nam λατρευειν dicunt obsequi & seruire mercede. Vnde latrones vocantur conducti milites

Publij Vergilij Maronis Aeneidos
Liber Duodecimus & ultimus.

Turnus ut infractos aduerso marte latinos
Defecisse uidet:sua nunc promissa reposci:
Se signari oculis:ultro implacabilis ardet:
Attollitq̄ animos:pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui uenantum uulnere pectus:
Tum demū mouet arma leo:gaudetq̄ comātes

ASCENSIVS

Turnus vt infractos aduerso marte latinos defecisse videt.In principio huius duodecimi & vltimi a Vergilio quidem editi libri Turnus videns latinos defecisse & in fugam versos nihilq̄ restare nisi vt certamen cum Aenea meat aut loco cedat:stimulo amoris & generositate animi ad id cōpulsus pollicetur cōtra Aenea stare:& omnem belli aleam in suum caput recipere : quo circomparat eum leoni poeta qui tunc maxime irascitur cum lacessitus est & euadendi viam preclusam videt.Habentur prçterea turni ad latinum verba quibus æneam multiphariam licet paucis vituperat vt ingeniose notauit Donatus cuius hæc sunt verba.Infractos valde fractos.Latinos.Non solum eius gentis milites. Sed omnes qui essent in exitu turni cōparat leoni.Qui in bestias imperium habet:vt turnus i suos: sed vulnerato & q vlcisci non pōt.Desertorē asię. Tria conuitia:a loco q̄ asianus.q.d.ex corrupta ꝓuincia a genere q̄ esset Dardan⁹ quasi rebellis a facto q̄ esset ꝓditor.Cōmune:nā cōe dedecus est:q̄ troiani italiā teneāt. Hęc ille . Cōtra que sentit Serui⁹

Excutiens ceruice toros:fixumq; latronis
Impauidus frangit telum:& fremit ore cruēto.
Haud secus accenso gliscit uiolentia turno.
Tum sic affatur regem:atq; ita turbidus infit.
¶Nulla mora in turno:nihil est qđ dicta retractēt
Ignaui æneadæ:nec quæ pepigere recusent:
Congredior:fer sacra pater:& concipe fœdus.
Aut hac dardanium dextra sub tartara mittam
Desertorem asiæ:sedeant spectentq; Latini
Et solus ferro crimen commune refellam.
a Aut habeat uictos:cedat Lauinia[a] coniunx:

☞ Serui⁹ statim in principio dicēs infractos intelligi nō fractos oli sed nūc defecisse. Quia ꝓo infringere est interdū intrinsec⁹ & multū frāgere:iō possent latini infracti dici aduerso marte. Veruntm̄ meo quidē iudicio mēs poetę est quā hoc ordine explicabo. ¶Vt.i.postq̃ turnus videt.i.ꝯsiderat latinos infractos i.nō fractos qͣtū ad propriā virtutē & fortitudinē defecisse:tm̄ marte aduerso.i.qa martē & cęteros deos aduersos habuerant & vidēs sua ꝓmissa(quibus.s. ꝓmiserat sic ibo animis contra vel magnū ꝑstet achillē)reposci.i.exigi iuste a suis victus & se signari oculis.s.oim alloqui nō audentiū sed tacite id petētium miserabili ꝯspectu:ipse vltro.i. nōdū reqsitus nec ꝓuocatus expresse:ardet.i.excādescit:existēs implacabilis:&attollit animos existēs talis qualis ille.s.ferocissimus vtpote iubatus leo:existens in aruis penorū.i.punica regione.saucius pectus.i.habēs pectus sauciū graui vulnere venātū.i.venatorū telo:mouet tū demum.i.tum primum postq;

Infringe re.

Turnus. Ordo.

※ milites: Moris autē erat vt hos imperator & circa sę haberet & primos mitteret ad oē discrimē:vñ nūc dicit latronis telo fixū leonē.Quia etiā venatores operas suas locare cōsueuerūt. Varro tñ dicit hoc nomen posse habere etiā latinā ætymologiā:vt latrones dicti sint quasi laterones.Quia circū latera regū sint:quos nūc satellites vocāt. Vna tñ est significatio:licet diuersa ętymologia.Plautus in pyrgo polinice ostēdit qd sint latrones dicēs. Rex me Seleucus misit ad cōducēdos latrōes. Impauidus frangit telū.Luca.ꝑ ferrum tanti securus vulneris exit Fremit ore cruento:fremit licet habeat os suo cruore perfusum Sane cōparatio exitū ostendit futurum. Nam etiā Turn⁹ ruet in mortem ferocitate cōpulsus: sic in quarto indicat futurū reginæ exitū dicēs: Qualis coniecta cerua sagitta.Gliscit:crescit. Vnde & glires dicti sunt:quos pingues efficit somnus. Turbidus:plenus terroris & perturbationis.Sane notandū affaꝛ atq; infit:nā iteratio est qua frequēter est vsus:licet nōnulli dicant tēperare interpositā cōiunctionem. Retractēt repetāt & reuoluāt. Cōgredior: Statius vbi polinicē vbiq; inducit loquētē.Non me vllius domus anxia culpet expectēt ve truces obliquo limine nati:vñ & iam supra ait poeta.Se signari oculis. Desertorē asiæ:vt exulibus ne daꝛ ducenda Lauinia teucris.vñ est ꝑmissa illa excusatio & in tota secundi œconomia:& in quarto dicit Me si fata meis paterentur ducere vitā Auspicηs.& spōte:mea cōponere curas:Vrbē troianam primū dulcesq; meorū:relliquias colerē.Sedeāt spectētq; latini:ductus est:vt diximus supra.Pollicetꝛ em̄ se singulari certamie dimicare velle:cū nolit:nā dicēs Sedeāt:spectētq; latēter eos ignauiæ arguit ꝙ solus oībus quiescētibus dimicet:quā rē plenius sequēs indicat versus:Et solus ferro crimē cōmune refellā.i.cōe fugæ ac timoris dedec⁹ sol⁹ meis virtutib⁹ cōprimā.

PIERIVS

a ¶Edat lauinia coniux.Quam diuersitatem codicū in septimo habuimus eo versu,exsulibus ne datur ducēda lauinia teucris,quū nōnulli veriti primam in lauinia syllabā esse longam versum hoc dictionum ordine scripsissent. Exulibus ducenda datur lauinia teucris,eadē nūc itidē offerꝛ.Nā qui superius legerant,ducenda lauinia,eodem hic modo legendum arbitrati,cedatq; lauinia,scribere instituerunt. Bona tamen eruditorum pars absq; particula copulatiua libētius legit.Syllabam vero eam comunem a poetis poni,exēplis alibi ostendimus.

vulneratus est:arma.s.naturalia.hoc est irā excitat arrectis iubis:& gaudet.s.de futura pugna:excutiēs.i.erigens & rigere faciens.ceruice toros.i.villos comātes.i.crispantes & fruticātes: & impauidus frāgit telū latronis.s.venatoris q a latere aut e latibulis adortus est eū fixū.s.in pectore suo:& fremit ore cruēto: haud secus.i.nō aliter:violētia gliscit.i.crescit:turno accēso.s.ꝑ irā & affaꝛ tū.s.postq; sic excāduit:regē.s.latinū atq; ipse turbidus.i.plenus terroris & ꝑturbationis:infit.i.sic loqui incipit.O pater.s.latine:nulla mora sup.est in turno.i.parat⁹ sum qđ exigunt ignaui teucri singulare obire certamē nihil est.i.nulla est rō:ꝙ.i.cur æneade ignaui.i.inertes & sine industria suū piculū in caput regis sui reηciētes:retractēt.i.reuocēt ꝑ aliū cōtractū:dicta.i.q̃ pri⁹ dixerūt:nec recusent.s.pacta q̃ pepigere.i.pacti sunt nobiscū.Ego cōgredior.i.paratus sum congredi:fer sacra.i.feri porcū ad fœdus ꝑcutiendū:vnde addit:& cōcipe fœdus.s.cum ænea dimicādi ea lege vt si victus sit abeāt teucri.sin victor habeat cum regno Lauiniā:nā aut ego mittā sub tartara.i.occidā hac dextra.s.mea:desertorē asiæ.i.patriæ suæ mollis ꝑ ꝓditionem:desertorē dardaniū.i.a dardano ortū.s.æneā:sedeāt & spectent latini.q.d.sint ignaui & resides q̃tumlibet & ita eos ignauiæ dānat:vt nō permittāt singulare certamen.& ego solus re- ☙ fellam.i.

☙ fellam.i.abolebo:crimē cōmune.i.cōmune dedecus qđ est ab externo omnes a sedibus pelli:aut iniquas leges suscipere: aut sup.Dardanius desertor asiæ habeat victos.s.omnes in me vno qui morte mea libertatē mihi pepererо:& cęteris seruitutem.& lauinia cedat.i.cōcedaꝛ illi desertori asiæ cōiūx. Quib⁹ omnibus q̃tum pōt a duello dehortatur.

ASCENSIVS

ASC. ¶Olli sedato respondet corde latinus.In hac parte habetur responsio latini ad turnū ipm cohortātis vt derelicta lauinia ad patrē reuertaꝛ aliam cōiugē sibi expostulaturus quandoquidem filiā suam dηs exhortantibus iam æneæ dispōsauerit. Ex infœlicitate præterea belli contra deorum monita suscepti dehortatur a bello ampli⁹ cōmittēdo sed nō flectiꝛ dictis violētia turni:de qb⁹ oībus hęc sunt verba Donati. O ꝑstās.enumerat bona ac mala iuuētutis & senectutis. In iuuene em̄ quātum eminet vis corporis tm̄ i oēs casus inconsulta temeritate capiꝛ Sola melioꝝ spe duciꝛ. Totū fore ꝓsperum putat Nec aduersa ꝑuidet in sene vis corporis minor:cōsilη maior.Oīa expē.abest ab eo temeritas cuius mala: aut in se exptus est:aut in alηs videt. O pręstās animi:Laudat ei⁹ virtutē.cū persuasurus esset ne pugnaret: ne putaret ꝙ illi ☞ deficeret.

Poe. Latinus.

ona.

¶Olli sedado respondit corde latinus.
¶O præstans animi iuuenis q̃tum ipse feroci
a Virtute exuperas:tanto[a] me impēsius æquū est
Consulere:atq; oēs metuentē expēdere casus
Sunt tibi regna patris Dauni:sunt oppida capta
b Multa manu:necnō animusq;:aurūq; latino[b]:
Sunt aliæ innuptæ latio:& laurentibus agris:
Nec gen⁹ idecores.sine me hęc haud mollia fatu
Sublatis apire dolis.simul hæc aio hauri.
Me natam nulli ueterum sociare procorum
Fas erat:idq; omnes homines:diuiq; canebant.
Victus amore tui:cognato sanguine uictus
Coniugis:& mœstæ lachrymis uincla oīa rupi.
c Promissam eripui genero[c]:arma impia sumpsi:
Ex illo qui me casus:quæ bella sequantur
d Turne uides:quantos primus patiare[d] labores

SERVIVS

SE R. ¶Corde sedato:qa de turno ait: Atq; ita turbidus infit. O præstans animi:& præstās virū & præstans viribus dicimus Sane magnæ moderationis est hæc oratio. Nam & laudat turnum quasi virum fortē:& tñ eū a singulari certamine dehortaꝛ. Dicens em̄ præstans animi latenter eum ostēdit inferiorem esse virtute.Expendere casus:ne ex abrupto de eius virtute desperare videaꝛ:casuum varietatem se timere cōmemorat. Sunt tibi regna patris dauni sunt oppida Si propter regnum dimicare disponis:habes paternum:si propter gloriā multos virtute superasti:quod aūt dicit. Nec nō aurumq; animusq; latino est:variæ exponitur:namq; alη dicūt habes regnū paternū habes oppida:etiam a me habes aurū & prōptum animū ad danda oīa pter filiam. Alη vero sic intelligunt. Si propter opes & vxorem dimicaturus es hæc non ※ solus

Bis magna uicti pugna: uix urbe tuemur
Spes italas. recalent nostro tyberrina fluenta
Sanguine adhuc. campiq; ingẽtes ossibus albẽt.
e Quo referor totiẽs? quæ mẽtẽ insania mutat?
f Si turno extincto socios sum accire[f] paratus:
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei rutuli? quid cætera dicet
Italia ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim natam & connubia nostra petentẽ?
Respice res bello uarias: miserere parentis
Longæui. mœstũ quem nunc patria ardea lõge
Diuidit. ¶ haud quicq̃ dictis uiolentia turni
Flectitur. exuperat magis ægrescitq; medendo
g Vt primum fari potuit. sic incipit[g] ore.

solus habeo. vnicuiq; enim latino est & aurum & animus promptus in generum: vt latino non de se dicat: sed cuicunq; de latino. Latio & laurentibus agris. s. in ciuitate & in omni regno latinorum. Nec gen⁹ indecores: quia iste regis filiam petebat. Sine me hæc hoc loco intelligimus Turnũ dolore voluisse in aliqua verba prorumpere. Haud mollia fatu. i. vera: nam aspera sunt quę cum veritate dicuntur: falsa enim solent esse plena blandiťs. hæc enim libenter audiũtur. Illa vero grauiter: hinc Teren. Obsequium amicos veritas odiũ parit. Animo hauri: omni intentione percipe. Nulli veterum so. p. Generaliter dicit prohibitum esse dare lauiniam cuilibet latino: vt turnus solatium aliquod habere possit doloris quãdo latinũ neminem preferri sibi videat. Diuiq; hominesq; canebant: ꝓpter Faunum & vates. Victus amore tui: hoc est propter tuũ amorem: sane inter tui causa feci & tua causa feci hęc discretio est: vt tui causa tunc dicamus si aliquis ipsi ad quem loquimur prestiterimus vt puta tui causa te defendi: tua vero causa tum cum alteri aliquid alterius contemplatione pręstamus: vt tua causa hominem tuum defendi. Cognato san. quia venilia mater turni soror est amate. Vincla omnia rupi: & religionis & fœderis: Promissam eripui genero: verum est: nam Aeneæ ꝑ legatos promiserat filiam. Cui postea intulit bellum licet multi dicant ante turno fuisse promissam: quod falsum est. Nam latinus nunq̃ eam turno promiserat: nam nec faunum consuleret si eam turno ante promisisset: sed tãtum eum generũ amata cupiebat: quod etiã legimus. Quem regia coniunx Adiungi generũ miro properabat amore. Qui me casus: quæ bella sequãtur: excusat Turnum vt nõ ipsius esse videatur ꝙ vict⁹ est: sed suum quia ausus est contra generum bella suscipere. Primus præcipuus. Bis ma. vi. semel cum est occisus Mezentius: iterum cum est occisa camilla Albent: vsurpatum verbum al beo albes. Insania mutat: insania enim est illuc reuerti: vnde vix euaseris. Certamina tol. finio remoueo: vt Tollite cuncta inquit. Fors dicta refutet: parenthesis plena abominationis. Natam & connubia nostra petẽtem. iniquissimum est eum morti tradere: qui tuam affinitatem exoptat. Respice res bello varias: ne ignauiæ videatur arguere: admonet casuum vt supra. Atq; omnes me ruentem expendere casus. Mœstum patria ardea longe diuidit. Longe mœstum id est valde mœstum: nam longe diuidit non procedit: non enim

ardea

¶ Poe.

Valla hæc refutat.

deficeret Ostẽdit deĩde nuptias filię nũq̃ fuisse i sua ptãte sed i deoꝝ numie. Oñdit sua cã oĩa fecisse. Hæc ille. ¶ Ordo est Latinus rñdit olli. i. tunc illi: scilicet turno corde sedato. i. trãq̃llo & pacato aĩo: o iuuenis pręstans id est p̃stantis animi. aut potius p̃stãs animi: id est q aĩm p̃stas ad q̃uis rẽ obeundã. q̃tũ ipse. i. tu q iuuenis es: exuperas id est excedis me senẽ: virtute feroci: id est martia & bellica fortitudine tanto ĩpensius id est diligentius impendendo maiorẽ operã: equũ est me. s. ꝓuectiorẽ ętate ꝯsulere. i. ꝓspicere reip. & me metuẽtẽ expẽdere. i. examiare & pensitare oẽs casus. i. aleas belli et dubios reꝝ euẽt⁹. Regna p̃ris. s. tui: dauni videlicet noĩe: sũt tibi. i. tu habes ea: & multa: oppida capta manu. s. tua sũt tibi. necnõ. i. & ẽt aĩus. s. liberalis & b̃ñfic⁹ erga te & aurũ sup. est latino. i. iuuabo te opib⁹ meis ad alias nuptias. Alię nuptię. i. virgines nubiles preter lauiniã sunt latio: id est & in agris laurẽtib⁹ nec indecores gen⁹. i. nõ habentes genus si dicatur indecor hoc est ihonestũ: sed (per liprotem) nobile & honestum: sine me aperire: id est manifestare tibi: dolis. id est fraudibus: & ambagib⁹ verborũ: sublatis id est de medio latis: haud mollia i. res nõ molles aut leues seu friuolas. fatu. i. dum fantur aut ad fandũ sed graues & magni momenti. & hauri. i. accipe simul hęc animo. i. animaduerte & põdera hæc q̃ dicam Nulli. i. non vlli. fas non erat. i. nõ erat fatis permissum me sociare natam. i. filiam. vlli procorum veterum id est eorũ q prius eam coniugẽ petierant q multi erant in latio & oẽs hoĩes. i. augures & aruspices & oẽs diui vt faunus & portenta deorum: canebãt. i. vaticinabantur & quasi oraculo dicebant id. s. ꝙ non erat fas ego tñ victus amore tui: & victus sanguine cognato. s. sanguini cõiugis. s. amate: & vict⁹ lachrymis cõiugis mœste: rupi omnia vincula. i. obstacula aut fœdera cũ alio icta. vnde sequitur. ego eripui genero. s. æneæ ꝓmissam. s. filiã. & sumpsi arma impia q̃ cõtra generum violato iure hospitalitatis. dis iratis. O turne tu vides qui casus & quæ bella sequanť. i. ꝓsequanť me: ex illo s. tp̃e aut facto. i. post illud tp̃s & factũ & tu vides quãtos labores tu patiare primus id est præcipuus. Nos victi bis magna pugna vix tuemur id est protegimur vrbe id est mœnibus vrbis aut in vrbe tu vides spes italas: sed potius per acclamationem dixero: spes italas dictum vt sit o spes italas, quo vos iam recidistis? fluenta tyberina: recalent id est rursus (quia secunda pugna commissa) calent adhuc sanguie nr̃o. i. italo: hoc est nostrorũ effuso: & cãpi albent

ingentibus

Ordo.

PIERIVS

a ¶ Quantũ ipse feroci virtute exuperas, tanto me impensius æquũ est consulere, quantũ & tanto, vulgata est lectio. & aliquot veterũ etiã codicum testimonio comprobata, sententiæq; optime quadrat, neq; nõ elocutioni. In aliquot tamen exẽplaribus legere est, Quoniã ipse feroci virtute exsuperas. Vt latinus absq; alia dictorum dilutione, probabilis caussę suę statim ansam arripiat p cõcessionẽ eorũ, q̃ validissima Turnus sibi ꝓposuerat. Quippe q toti⁹ accusationis & caussę cardinẽ ibi verti verebať: vt certaminis detrectator ab oĩbus habereť. Itaq; nullã dixerat in se morã esse? paratũ se iã ꝯgredi. Nolle, qđ Drãces obiectauerat, latinos cedib⁹ exponi, solũ se iã ꝓ salute oĩm quasi deuotũ, totã certaminis molẽ impetũq; oẽm sustẽtaturꝫ. Ait itaq; Latinus? Qm̃ ignari nõ sumus, te ferocitate, & v̄tute p̃stare adeo, vt ex cõfesso alios exsuperes, tãto me tñ impẽsi⁹ æquũ est ꝯsulere. Sed vti ꝓfat⁹ sum, prior lectio cõcinnior videť. Operę precium vero est orationis artificiũ perpẽdere, q̃ sentẽtiam suã his præcipue locis corroboret. Ab vtili & recto, quũ casus impẽdere Turno demõstrat, quos parẽdo possit euitare posseq; eũ alias sibi vxores quærere. A prudẽtia, quũ bonorũ, malorũq; ratione ꝓposita, qd sequẽdũ sit, aperit. Ab iustitia & religione, quũ ꝓmissa æneæ de filia seruari oporteat, & eã cõtra turno sociare, fatis ꝓhibeať. Idq; homines, diiq; canãt. Addit & argumẽtũ a laudabili, quũ rutulorũ & italiæ vereať obloquia, cõcluditq; p cõmiserationẽ, quum
b disiũctio a necessariis & familiarissimis deplorať. b ¶ Nec nõ animus aurũq; latino. In antiquis porro codicibus latino est, legiť. Nõnulli vero hoc numero legũt, necnon aurũq; animusq; latino est, quod in veterib⁹ plerisq; cod. habeť.
c ¶ Promissam eripui genero atq; arma impia sumpsi. Imperite simul ac importune fecerũt. q huic versui post dictionẽ genero, vel, quæ, vel, atq;, intrusere. Nam, modo hoc, modo illud passim habeť in codicibus vulgatis, & in aliquot etiã antiquis. Quũ tñ in Ro. codice vetustissimo, & in Mediceo, & in Porcio, & aliquot aliis absq; vlla cõiũctiua particula sic nõ inuenuste legať. Promissam eripui, genero, arma ĩpia sumpsi. Atq; ita etiã legebať in Oblõgo codice, sed imperit⁹ nescio quis infirmitati carminis timẽs, quæ. illud intrusit, inde alii, atq;, reposuere. Sed quãto venustius & elegãtius tria illa mẽbra disiũctim enũtianť. Vincla oĩa rupi. Promissam eripui genero, arma impia sumpsi, quo in loco
d syllabæ timere fatuitatis est, & imperitiæ. d ¶ Quantos primus patiare labores. Romanus codex & plæriq; alii veteres vno exẽplo legũt, patiere, vt futuri mali metu magis absterreat. Magis tñ placet, patiare, vt in Oblõgo & in Portio legitur, quia q̃ præsentia sunt negari non possunt. Hinc donatus ait, q̃ passus sum nosti, q̃ ve ipse adhuc patiaris, intelligis. e ¶ Quo referor toties. In Ro. cod. legere est. Quo refero totiẽs. Hoc est quanã obsecro de caussa hæc eadẽ toties ĩ ꝯsultatiõe pono, vt illud, mõstra deũ refero. Sed em̃ q̃ sequiť. Quæ mentẽ insania mutat, de instabilitate sentẽtiæ sermo est, q̃ ab rege adeo aliena esse debet, vt ꝓuerbio receptũ sit, in iis, q̃ verissima esse cõtẽdim⁹, fidẽ regiã attestari. Ait itaq;, q̃ referor toties, q̃si versum exprimat horatianũ. Mea cur pugnat sñia secũ? Quę petii sperno, repeto qđ nup omisi. Est & illđ adnotatiõe dignũ, qđ, motat, nõ, mutat. In

codicibus

ingētibus ossibus.s.nostrorum q̄ insepulti derelicti sunt. Quo.i.in quā sententiā:ego referor.i.reducor & cōuertor toties: hoc est cur semel nō ausim dicere qđ sępe sensi.quæ isania mutat mentē: vt scilicet qđ recte deliberauerim exeq non audeam:si ego sum paratus accire scilicet troianos:socios.s. regni turno extincto. i. postq̄ turnus fuerit extinct⁹:cur ego nō tollo poti⁹ ipsi Turno icolumi certamina.i. cur non dirimo litem. Quid rutuli cōsanguinei.s.lauinię p amatā sup.dicēt: qd cætera italia.i.gēs itala dicet si ego ,p diderim.i.,pstituerim & exposuerim ac porro dederim ad mortē te petētē natā.i.filiā nostrā & nr̄a cōnubia:qa ṽo mali ominis veteres semp fugerūt occasionē postq̄ ad mortē dixerat subiūgit p parēthesim:fors.i.bona fortuna & bon⁹ euēt⁹ refutet.i. irrita faciat:dicta.i.ne habeāt efficaciā qb⁹ dixi ad mortē &c.Respice.i.cōsidera res varias.i.dubias & icertas:bello.i.q̄ sunt sem p bello aut in bello:miserere parētis.s.Daudi:lōgeui.i.senioris

quē.s.parētē tuū ardea patria.s.tua:diuidit.i.separat nunc a te mœstū.i.tristē lōge.i.multū.s.,ppter periculū & absentiā tuā Hęc latin⁹.addit poeta. Violētia Turni haud.i.nō flectit̄ qcq̄.i. quouis mō:aut in q̄uis re:sed sup.ipsa exuperat.i.superexcrescit magis:& egrescit.i.fit egra magis aut Turn⁹ fit magis eger:medēdo.i.dum illi medet̄ aut mederi conat̄:& vt primū.i.vbi primū aut cū primū potuit fari.i.eloq qđ diu ,ppter nimiā cōmotionē ac turbationē nequiuit ipse incipit sic ore.i.expresse loq vt sequētia cōtinēt.

codicib⁹ aliq̄t manu scriptis legit,qđ maiorē argueret instabilitatē. Sed mutat magis facit ad decorū, & in plurib⁹ f habet̄ ex antiqs exēplaribus. f ¶Si turnuo extincto socios sum accire paratus.Nō negarim in antiqs aliquot cod.adcire,scriptū esse. Sed lōge plures sunt q̄ cū Ro.codice, adscire, legūt,ab adscisco.Hora.adsciscet noua.Et apud,m,tullii sg pe ciuis adscit⁹,apud Liuiū.In ciuitatē adscitu. g ¶Vt primū fari potuit sic incipit ore. Antiqua oīa exēplaria,quotquot euolui,tā in vaticana bibliotheca,quā etiā aliū de cōqsita,vno exemplo legūt,sic instituit ore,ab insisto,qđ turni violētiæ,q̄ flecti nō poterat,optime quadrat.Erat & in antiquo Mediceæ bibliothecæ cod.istitit.sed vltimæ duæ syllabæ ab imperito aliquo abrasæ fuerunt,vestigio t̄n mediæ adhuc integro permanente.

ardea a Laurento lōgo valde distidet spatio. Aegrescitq medendo.inde magis eius ægritudo crescebat:vnde se ei latin⁹ remediū afferre sperabat.Medēdo aūt dum ei medet̄ & medicina affert̄: Nam gerundij modus est a passiua significatione. Vt primū fari potuit: Nimius enim dolor iracundiæ intercluserat vocem sic de Euandro:& via vix tandem voci laxata dolore est.

SERVIVS

SER. ¶Quā pro me curam geris hāc præcor optime ,p me deponas. Bis quidē ait ,p me sed diuersa affectione:nam hoc dicit quā ,p salute mea sollicitudinē geris: hanc ,p mea fama & gratia quęso derelinquas. Debile.s.sic in scđo Telum imbelle sine ictu cōiecit.Nostro de.v.s.qđ inferimus:& dubie locutus est. Lōge illi dea mater erit.cōtra illud si matris auxilio vtit̄:Noua.s.magna:nā nouū non est qđ fuerat ante ,pmissum:magnā aūt sortē vocauit singulare certamē. Per sigs Amatæ:tāgit honos aim: Si qđ a te Regina rogat:tuā cōmouet mentē:& si quē honorē habes Amatę:sic in septimo. Si qua pįs animis manet infœlicis Amatæ Gratia. In te omnis domus inclinata recūbit: Totū digessit ante per species.& sic se cōtulit ad generalitatem & est a ruina trāslatio:Manum cōmittere Teucris:ab omni eum bello nō t̄m a singulari certamine dehortat̄.Et me Turne manent mire agit:nam quia scit virum forte suā mortē facile posse cōtemnere: deterret eum dicēs se simul esse morituram:vt quia periculum nō timet formidet inuidiam. Accipit vocē:ordo accepit vocē matris Lauinia.Flagrantes perfusa genas.i.lachrymis perfusas habēs genas: Stat. & gemitu mœstos imitata parētes.Ignem subiecit rub.hypallage est ,p cui ignis animi subiecit ruborem mouebat aūt intelligēs se esse tantorum causa malorum:sic supra: Causa mali tāti oculos deiecta decoros:nam quo ea formosior inducitur:eo magis Turnus ardet:vt sequentia indicant. Violauerit ostro. Si quis ebur Homeri comparatio. Vnde & violauerit transtulit:Ille enim ait μιαίνειν. Aut mixta rubent vbi lilia multa alba rosa. Aut vbi multa alba lilia permixta rubent rosa:id est rosæ coniunctione. Naturaliter enim omnis candor vicinum trahit in se ruborem. Illū turbat

¶Quā ,p me curā geris:hāc precor optime ,p me
Deponas:letumq̄ sinas pro laude pacisci:
Et nos tela pater ferrumq̄ haud debile dextra
Spargim⁹:& nostro seq̄tur de uulnere sanguis.
Longe illi dea mater erit:quæ nube fugacem
Fœminea tegat.& uanis sese occultat umbris,
¶At regina noua pugnæ conterrita sorte
Flebat:& ardentem generū moritura tenebat.
¶Turne per has ego te lachrymas:p si qs Amatę
Tangit honos animum(spes tu nūc una senectæ
Tu requies miseræ:decus imperiumq̄ latini
Te penes:in te omnis domus inclinata recūbit)
Vnum oro:desiste manum committere teucris
a Qui te cumq̄ manent isto certamine casus:[a]
Et me turne manent:simul hæc inuisa relinquam
Lumina:nec generū Aeneam captiua uidebo.
¶Accipit uocem lachrymis Lauinia matris
Flagrantes perfusa genas:cui plurimus ignem
Subiecit rubor:& calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro
b Si quis ebur:uel[b] mixta rubent ubi lilia multa
Alba rosa:tales uirgo dabat ore colores.
¶Illum turbat amor:figitq̄ in uirgine uultus.
Ardet in arma magis:paucisq̄ affatur Amatam:
¶Ne queso ne me lachrymis:ne ue omine tanto

Turnus.

Poe.

Amata.

Poe.

Turnus.

ASCENSIVS

ASC. ¶Quam ,p me &c. Recitat animosi Turni rn̄sionē & ad eam Amatæ reginę muliebrē & affectuosam præcationē:lauinię ad hoc pudorē & venustatem qua Turnus vehementius inflāmatus:Amatā:rursus affat̄ significans se cōstituisse oino cū ænea certamē.De qua re nihil est.Donati Ordo aūt ē.O optime subaudi pr̄ aut rex.ego præcor deponas ,p me.i.pro honore meo seruādo.& ,p animi mei voluntate.hāc curā quā geris ,p me.i. ,p salute mea & vita seruāda:& sinas.i. permittas me pacisci.i. in pactū cōmittere vitā ,p laude.o pater &.i.etiā nos nō soli troes spargimus manu.s.nostra tela & ferrū.i.tela ferrata.haud debile.i.fortia & robusta & vi multa nitentia.& sanguis sequitur de vulnere.i.telo nr̄o aut de vulnere a nobis illato. Mater.s. venus dea:erit illi.s.sæuissimo & iniqssimo hosti ænee.lōge.i. ,pcul:q.s.dea tegat.i.,ptegat eū fugacē.i.frequēter fugere solitū vt a cōgressu diomedis.nube fœminea.i. velamento fœminis apto:& occultat.s.mater dea sese.i.seipsam vmbris vanis.i.inanibus & mentitis:aut nihil ,p futuris qa & ipsa id faciens vulnerata est hæc sup.turnus dixit. Ordo. At.i.sed regina.s.Amata conterrita sorte pugnæ:noua.i.insolita & magna qa non solitus erat cum tali viro cōgredi turnus licet fortissimos quosq̄ interemerat:flebat & ipsa moritura.i.similis moriture:aut certa mori si retineri nollet:aut q̄ capta vrbe moritura est:tenebat.i.complectebatur aut retinebat.generum id est quem generum esse cupiebat scilicet turnum.ardentem id est excandescentē.& vehementer incēsum ad pugnam tenebat autem his verbis. Turne ego oro te vnum id est vnā rem.per has id est meas lachrymas. & supple honorem id est obseruātiam & venerationem amate:si quis honos amate tangit animū.s.tuū.vt debet nam tur.

Prosequere induri certamina Martis euntem
O mater:neq; eñ turno mora libera mortis:
Nuncius hæc Idmon phrygio mea dicta tyráno
Haud placitura refert:cum primũ crastina cœlo
Puniceis conuecta rotis aurora rubebit:
Nõ teucros agat in rutulos:teucrũ arma quiescát
c Et rutulum:nostro dirimamus[c] sanguine bellũ.
Illo quæratur coniunx lauinia campo.

tu es nũc vna.i.vnica & sola spes senectę.s.nostræ:& tu es requies vnica miseræ.s.amatæ. decus & imperiũ latini est sup. penes te.i.i tua potestate:& ois domus latini:inclinata.s.ad ruinã & desolationẽ:recũbit i te.i. reposuit spẽ in te & fulcit̃ p te. Oro igit vnũ:videlicet desiste cõmittere.i.cõferere manũ teucris.i.cũ troianis qa o turne quicũq; casus manent.i.certe expectãt te in isto certamine:manẽt &.i.etiã me.ego relinquã simul s.cũ morte tuã audiero.hæc lumina iuisa.i.hãc vitã mihi molestam nec ego captiua videbo æneã generũ.s. meũ Lauinia.s. virgo filia Latini & Amatæ.pfusa genas flagrãtes.i.igneo rubore præ pudore ardẽtes.i.hñs eas pfusas lachrymis.accepit.i. hausit & intellexit vocẽ matris scilicet suæ:cui.s.lauiniç:rubor i.pudor ruborẽ generans plurimus.i.abũtantissimus: subiecit ignẽ.i.ardorẽ aut igneũ colorẽ &.s.ignis hoc est calor naturalis q formã gñat.cucurrit.i.disp sus est per ora calefacta.s p ruborẽ.ẽgo dabat ore.i.facie sua tales colores veluti.i.quẽadmodũ aut quales dant̃.si quis violauerit.i.miscuerit:ebur indũ.i. indicũ qđ albissimum est:ostro sanguineo.i.purpura sanguinei coloris:vel vbi lilia alba rubent mixta multa rosa: Amor turbat illũ.s.turnũ:& figit vult⁹ in virgine:postq̃.s.semel in eã oculos cõiecerat:& ardet magis s.q̃ prius in arma.i.ad arma tractãda in certamine cũ Enea & affatur Amatã.s.reginã paucis.s.verbis. O mater queso:ne:ne inquit psequere me lachrymis ve p vel ne pseqre.i.ne prosequaris:tãto omine.i.indicio tristis exitus:me euntẽ.i.pficiscentẽ in certamina martis duri.i.rigidi & inexorabilis:neq; eñ mora.i. dilatio mortis.si qdẽ moriẽdũ:est Turno libera.i.etiã si differre mortẽ quã mihi lachrymę tuę portẽdũt velim:tñ nõ possem fatis

turbat amor:inuenit occasionem qua Turnus magis moueret̃ in bellũ.Neq; enim Turno mora libera mortis:hoc loco duplex est expositio:aut eñ ordo est.Neq; queso mater me lachrymis.i.tãto mortis omine psequaris ad duri martis certamina pficiscentẽ:Neq; eñ Turno mora libera est nõ eũdi post iam promissum singulare certamẽ.Aut certe hoc dicit noli me mater ad bellũ euntẽ ominosis lachrymis psequi:neq; eñ Turno est mora libera mortis.i.neq; eñ in potestate est mea mora facere venientibus fatis:ac si diceret:si imminẽt periturus sum etiã si minime ad bella proficiscar.Sciendũ tñ locũ hunc vnũ esse de insolubilibus duodecim q̃ habẽt obscuritatẽ:licet a multis p captu resoluãtur ingenij. Cum primũ crastina cœlo Puniceis conue.ro.hoc loco auiditas pugnaturi exprimitur:sane nunc nõ dicit oriri diẽ:sed designat tempus quo vult vt vterq; ad certamen singulare procedat.Nostro dirimamus sanguine bellum:bene se omnibus cõmẽdat hoc dicto:siquidem suũ sanguinem pro omni bello dicit posse sufficere.

fatis vrgentibus:quasi dicat sentio me instigatum nescio q̃ numine ad cõgressum:& hoc sensu legendũ est refer:vt sit & io o Idmõ refer nuncius.i.nunciãs &c.Aut iõ nõ est Turno mora libera mortis:qa cõsignata est iã dies.Nam Idmon nuncius refert tyranno phrygio.s.Aeneç mea dicta haud placitura:cum.i. vbi aurora crastina conuecta rotis puniceis.i.roseis rubebit primũ:cœlo.i.per cœlũ aut aerem:nõ agat Teucros in rutulos sed arma Teucrum pro teucrorum:& rutulũ p rutulorũ quiescãt:& sup.dirimam⁹.i.abscindamus & finiam⁹:nr̃o sanguine bellũ:lauinia q̃rat̃ illo cãpo.i.p tale certamẽ cõiũx.s.victoris.

PIERIUS

a ¶Qui te cumq; manent isto certamine casus.In Romano codice plæraq; nomina quartæ declinationis,quibus in casibus,vs,vltimam syllabã pducũt,vv,geminato scribi solẽt,vt hoc loco,casuus,& alibi curru⁹. Ex attij qdẽ,vt alias diximus,instituto,id quod adhuc in aliquot antiqs inscriptionibus obseruauim⁹,vt exortuus vorsum. Sed eñ hoc, vt sciretur,non vt ad imitandũ pponeret̃ a me dictum est.
b ¶Siquis ebur vel mista rubent vbi lilia.In antiqs fere omnibus exẽplarib⁹ legere est,siquis ebur aut mixta,qui vel, reposuere præiectæ syllabæ timuerũt,quũ ignorarent eum quoq; locũ esse cõmunẽ. c ¶Teucrũ arma quiescãt & rutulum.Nostro dirimat̃ sanguine bellũ.In Ro.codice,in Oblõgo vaticano,in Porcio,in plærisq; alijs antiquis legere est teucrum arma quiescant & rutuli. Oratione nõ inuenuste variata.In Mediceo vltima syllaba est aliena manu corrupta,quũ omnino,rutuli,prius fuisse appareat. Quod vero in exẽplaribus vulgatis,dirimatur,tertia persona passiui legitur,in omnibus his antiquis,dirimamus,prima plurali, actiua voce,scriptum obseruaui.

¶Hæc ubi dicta dedit:rapidusq; in tecta recessit:
Poscit equos:gaudetq; tuẽs ante ora fremẽtes:
Pilumno quos ipsa decus dedit orithya.
Qui candore niues anteirent:cursibus auras.
a Circũstant pperi[a] aurigæ manibusq; lacessunt
b Pectora plausa[b] cauis:& colla comãtia pectunt.
Ipse dehinc auro squallentẽ alboq; oricalcho.
Circundat loricã humeris:simul aptat habẽdo
Ensemq; & clypeum:& rubræ cornua cristæ.
Ensem:quẽ Dauno ignipotens deus ipse parẽti
Fecerat:& stygia candentẽ tinxerat unda.
Exin quæ medijs ingenti annixa columnæ
Aedibus astabat:ualidam ui corripit hastam:
c Actoris arunci[c] spolium:quassatq; trementem
Vociferans:nunc o nunq̃ frustrata uocatus
Hasta meos:nunc tps adest:te maximus Actor
Te turni nunc dextra gerit:da sternere corpus
Loricamq; manu ualida lacerare reuulsam:
d Semiuiri phrygis[d]:& fœdare in puluere crines
e Vibratos calido ferro:myrrhaq;[e] madentes
¶His agitur furijs,totoq; ardentis ab ore

ASCENSIVS

ASC. ¶Hæc vbi dicta &c.Docet quomodo se Turnus instruxit ad
¶Poe. pugnam armauitq; armis insi
Donat⁹. gnibus:vnde est hoc solũ Donati Stygia vnda:consecrationem quandam ensis ostendit. Corripit:quasi dicat sine conatu extulit:cũius tãta esset:vt adminiculis colũnę egeret.Hoc ille.¶Ordo est.Vbi.i.postq̃ Tur
Ordo. nus dedit hec dicta.i.verba pręmissa:& ipse rapidus.i.festinus recessit in tecta.i.in domiciliũ suũ priuatum.Ipseq; poscit.i. exigit equos:& gaudet tuens.i.inspiciens eos fremẽtes.i.animose gestiẽtes:ante ora.s.sua:quos s.equos:ispa Orithya.s.orithei Regis athenarum filia & vxor Boreç qui ex æquabus erichionij scd'm Homerum sub forma equi admissarij generauit eqs velocissimos & cãdidissimos: vñ Orithyia ad Pilũnũ atauũ Turni eqs ppagatos dono miserat aut si non miserat qa tñ ipsa sobolem cõseruauit & educa
¶Turnus. uit:vñ ad Pilũnũ hi equi puenerant p emptionẽ aut cõmutationẽ:aut alia quauis via:dicitur ipsa eos misisse seu dedisse: sicut in Geor.India mittit ebur quia india pducit elephantes.
¶Poe. Nihil ẽ ergo qđ critici merito notent:

SERVIVS

¶Poscit equos gaudet tu.a.o.f.r.Solent enim ex equorum vel mœstitia vel alacritate euentũ futurum dimicaturi colligere Pilũno quos ipsa decus de.orithya.ait Hora.in arte poetica. Nec quodcumq; velit poscat sibi fabula credi. Vnde Critici culpãt hoc loco Vergil.dicẽtes incongruum esse figmentum: namq; cum Orithya atheniensis fuerit filia terrigenę & a Borea in thraciam rapta sit: quem admodum potuit Pilũno qui erat in italia equos dare? Dec⁹ de.ad ornamentum:vt quas ipsa decus sibi dia Camilla Delegit. sane hic versus ασυνδετιαζων est.Nam thyi diphthõgus est græca.Qui cando.niues anteirẽt.c.a.Home.versus est ver bum ad verbum. Properi aurigæ:festini veloces:& erit nominatiuus hic pper⁹. Aurigas autem p agasonibus posuit:nam aurigæ pprie sunt currus regẽtes.Alboq; oricalcho:apđ maiores oricalchũ pciosius oĩbus metallis fuit:nãq; sicut Lucre. dicit cũ primũ hoies siluas incẽdisset:nullaq; adhuc reg; peri ti terra casu fertilis oim ex incẽdij calore desudauit metalla:inter q̃ oricalchum pciosius vi- Oricalchum. sum est

f Scintillæ absistunt[f]: oculis micat acribus ignis
g Mugitus veluti cum prima[g] in prælia taurus
h Terrificos ciet: aut[h] irasci in cornua tentat
Arboribus obnixus trunco: ventosq; lacessit
i Ictibus: aut[i] sparsa ad pugnam proludit harena

sum est: quod & splendorem auri & æris duritiam possideret: namq; primum de auro securis facta displicuit causa molliciei: similiter & argenti contemptus est vsus. Mox oricalchū placuit donec venere ad ferrum: vnde & dicunt sæcl'a ita fuisse diuisa: oricalchū autem fuisse præciosum etiam Plau. docet qui ait in milite glorioso: Ego istos mores ori calcho comparem. Alboq; oricalcho auri .s. comparatione: nā album non est. Circundat loricā humeris: Non armatur hoc loco sed explorat vtrum arma apte & congrue suis membris inhæreāt Aptatur haben. ad habēdum vt congrue possit inhęrere. Cornua cristæ .i. comas quas græci κερατα nominant: vnde & κειρειν dicunt tondere. Cornua autē sunt proprie cincinni. Deus ipse parēti fererat: ac si diceret non per ministros: Sta. Plurimus ipsi sudor ibi & notandum q affectate variauerit. vt Aeneæ vno loco arma describeret: Turni vero hastam: gladium & loricam hic: in octauo autem scutum & galeam Exin deinde: nam ordinis est ad uerbium. Ingenti columnæ: hastæ per columnam exprimitur magnitudo sicut in. vij. equorū vt stabant tercentum nitidi in p̄sepibus altis. Stygia vnda: quasi immortalē fecerat. Vi id est virtute. Actoris aurunci sp. vel qd̄ actori detraxerat Turn⁹: vel qd̄ actor cuidam alteri: nam ambigue posuit. Quassatq; tremen. Quassat & tremefacit. Vociferās hæc .s. quæ dicturus est. Plærūq; enim ita clamor ostēditur: vt statim ipsius clamoris verba subdant: sicut supra Toruumq; repēte Clamatio m. Sane nunc ita ad hastam quasi ad aliquam personam loquitur: & ei intellectum & auditū dat. sicut Cice. verba reip. sed ille ait si posset fieri. Turnus vero quasi ad virū sentientē loquitur: nec immerito: nā eū inducit furentē vt his agit furijs: totoq; ar. ab. o. Scitillę absci. ocu. m. a. ig. Vocatus hasta meos: Inuocationes & præces: nā appellatio est a vbo q̄ semper aut in io: aut in us, exit. Si in io, exeat tertię sunt formæ: si in us quartæ vt ab eo qd̄ est lego aut lectio aut lectus fit. sed hoc nos dicim⁹: qd̄ ευφωνοτερον sicut nunc ab eo q̄ est voco vocatus fecit nō vocationes. Te maximus ac Antea gerere cōsueuerant. Turni nunc. d. g. eius quæ est supra maximū q̄si. Da ster. figura gręca vt Donat habere viro. Itē Dat ferre talētū. Lacerare. r. vt laceratā reuellā: laceratā aūt ꝓpter illd̄. Et bis sex thoraca petitū pfossūq; locis. Vibratos ca. f. Crispatos calamistro nā calamistrū acus maior: q̄ calefacta & adhibita torquet capillos: vñ ēt Cice. Calamistratā comā appellat frequēter: q̄ etiā vituperationi est: vñ econtra ad laudem est positū ab Hora. hinc & in cōptis curtū capillis. Oculis mi. a. i. Homeri est. Myrrhaq; madētes vnguētatos. Terrificos: hic apparet mugit⁹ nō tm̄ dolentiū ēē sed ēt irascentū. Ciet mō dat sicut in tertio legimus. Lachrymasq; ciebat: nā ꝓprie ciere est alteri aut calorē aut lachrymas comouere Ad pugnā proludit: p̄meditatur Cice. Si mecū in hac prolusione nihil fueris. i. in hac præmeditatione certaminis.

notent: cum remotissimi Reges se mutuo donent. Sed ad ordinem redeo: quos ipsa orithyia dedit Pilunno .i. atauo Turni: decus .i. pro decore & insigni dono qui .s. equi anteirent .i. superarēt candore niues: & cursibus .i. velocitate auras .i. ventos. Aurigę .i. agasones: circumstant ꝓperi .i. ꝑpare & vrgere parati: & lacessūt .i. prouocant ad cursum & animositatem: pectora .s. equorum plausa .i. palpata: manibus cauis .i. cōcauis: & pectunt colla comantia .i. fruticantia & pilosa: Ipse .s. Turnus dehinc .i. postq; equos visitauerat circundat humeris .s. suis loricam squallentem .i. per modum squamarum piscium relucentem auro .i. squamis aureis & oricalcho .i. illo genere metali albo .s. respectu auri .i. paulo pallidiore: & simul aptat habendo .i. vt habeat aut habeat aut habiturus & habilem facit ensem & clypeū & cornua rubrę cristæ in galea .s. posita. Ensem inquit: quē ipse deus ignipotens .s. Vulcan⁹ fecerat Dauno parenti .s. ipsius Turni: & quē cādentē .i. cū ipm temperaret tinxerat vnda stygia q̄ .s. incōsumptibile effecerat: exin .i. exinde: hoc est postea aut deinde ipse corripit .i. celerit rapit vi .i. virtute & extulit hastā validā .i. valde fortem & magnā: quę stabat sup. in edibus annixa .i. incumbens ingēti colūne: q̄si parua eam sustentare non potuisset: aut ideo ingenti dicit: quia cum ipsa esset ingens ad paruā saltem in longitudine stare non potuit appositorie: spoliū actoris Arūci .id est de gente aruncorum qui antiquissimi populi Italiæ sunt aut qua actor alios: aut qua ipse actora spoliauerat: hoc hemistichium assumit Iuuenalis in derisionem Othonis q speculum muliebre ferebat: sicut Turn⁹ hastā actoris: & ipse quassat tremētē .i. quassando tremētem: facit hastam: voci ferās .i. exclamās: o hasta nun. p̄ frustrata .i. quæ semper perfecisti meos vocatus .i. inuocationes & desideria mea ad quæ te vocaui: maximus actor gessit sup. aliquando te: & dextera Turni gerit nūc te. Tempus adest nunc sup. quo tui egebo: da igitur sternere corpus .s. æneæ & lacerare manu valida: loricam reuulsam .s. a corpore phrygis .i. Troiani .s. Aeneæ semiuiri .i. mollis & effeminati: & da fedare in puluere: crines .s. ei⁹: vibratos calido ferro .i. calamistratos: & madentes .i. delibutos: myrrha .i. vnguēto ex myrrha facto: Turnus agitur his furijs: vt .s. hastam alloqueret quasi rōnē habentem: & scintille .i. signa ardoris absistunt .i. diffunduntur ab ore toto ardentes: & ignis micat .i. coruscat: oculis acrib⁹ .i. acrimonię indicibus veluti .id est quemadmodum cum taurus ciet .i. excitat in prima prælia: id est ad primum insultum faciendum mugitus terrificos .id est ad terrorem faciēdū aut tentat irasci in cornua .s. obnixus .id est obnitens trunco arboris: & lacessit id est dilacerat ventos ictibus scilicet cornuum: aut proludit: id est facit prælu dia & attentamenta ad pugnam: harena sparsa scilicet pedibus: vnde in Bucolicis. Iam cornu petat & pedib us qui spargat harenam.

PIERIVS.

a ¶Circunstant properi aurigæ. Veteres aliquot codices, propere, legunt, sed inemendate. Aliquot alij, pueri aurigæ, vt in Oblongo Vaticano. Seru. cum plerisq; veteribus exemp. b properi, mauult. Interpretat enim festini, velocesq;. b ¶Manibusq; lacessunt pectora pulsa cauis. Nō negarim pulsa. In veteribus aliquot exempl. inueniri. Sed enim longe magis placet, quod in ijs ꝓbatioribus, quæ sequimur, plausa, legitur, a doctis omnib⁹ lectio plausibiliter recepta, vt in Geor. c & plausæ sonitum ceruicis amare. c ¶Actoris arunci. In Romano codice, in Porcio, & aliquot alijs antiquis. aurūci, legit, vt alibi, aurūcos ita ferre senes, tam & si pleraq; vetera exeplaria. Arrunci, r, geminato scribunt, sed male. Nam & liuiani codices antiqui vna cum his virgilianis notæ meliod ris, Auruncos scribunt. d ¶Semiuiri phrygis. In codi. aliq̄t antiquis, phrygij, legitur, Sed omnino, phrygis, Gentile noe men melius. q̄ possessiuum. e ¶Myrraq; madentes. In Ro. cod. & aliquot alijs, murra, per, u, vt etiam in antiquis Don. cod. Idq; absq; aspiratione cuius rarus apud veteres vsus fuit f de littera vero, y, dictum sepius. f ¶Scintillæ absistunt oculis micat acribus ignis. In Rom. cod. existunt, legitur, quod ex paraphrasi desumptum crediderim, quum exemplaria reliqua. absistunt, legant. est & antiquus admodum codex, in quo numerus ita mutatus. Absistunt scintillæ oculis micat acr. ign. sane vero Donatus. absistunt agnoscit, & exire non g cessant interpretatur. g ¶Mugitus veluti cum prima in p̄lia taurus terrificos ciet. Romanus codex atq; aliquot alij ꝑ uetusti, cum primum in prælia, legunt eodē omnino significato. Nā & prima in prælia, initio pugnę significat. h h ¶Atq; irasci in cornua tentat. In Ro. cod. & antiquiorib⁹ alijs aut irasci, legitur. Sed in Geor. quoq;. Atq; habet eo loco, atq; ira i sci in cornua discit. i ¶Ventosq; lacessit ictibus & sparsa ad pu. pro. ha. Antiqui oēs, co. aut sparsa legunt. Hinc fit vt nō grauate alterū. Aut, superius admittam. Nā in georgicis. Tota natura tauri describit, huic vo ꝯparationi vel ē, vel ille gestus, satis, superq; est. Aduerte vo, ꝓludere Donato esse, imaginem quandam veritatis ostentare, ludendo.

SERVIVS.

SER. ¶Seuus: fortis more suo: & ingētem moderationem dat Aeneæ quippe quem inducit laborantē vt possit in iram commoueri: cū Turnum dicat ita furere: vt nec latini ꝯsilijs nec amatę pcib⁹ possit obedire. Acuit. m. irritat sed ad futura certamia Componi .f. b. finiri vt Añ diē clauso ꝯponet vesper

Nec minus interea maternis sæuus in armis
Aeneas acuit martem: & se suscitat ira:
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios mœstiq; metum solatur iuli
Fata docens: regiq; iubet responsa latino
a Certa referre viros: & pacis dicere[a] leges

ASCENSIVS

¶Nec minus & c. Recitat quomodo Aeneas quoq; ad pugnam se excitauerat: stans seuus .id est nō solum magnus sed etiam terribilis: quia i armis maternis. Nam licet natura pius esset in deos: erat tamen strennuus & acer debellator hostium. Quia tamē innatam habuit pietatem ipse acuit ASC.

Postera vix summos spargebat lumĩe montes
Orta dies: cum primũ alto se gurgite tollunt
Solis equi: lucemq; elatis naribus efflant:
Campũ ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis
Dimensi rutuliq; viri: Teucriq; parabant
In medioq; focos: & diis cõmunibus aras
Gramineas: alii fontemq; ignemq; ferebant
Velati lino: & verbena tempora vincti
Procedit legio ausonidum pilataq; plenis
Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis
Tyrrhenusq; ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro: q̃ si aspera martis
Pugna vocet: necnon mediis in milibus ipsi
Ductores auro volitant Ostroq; decori:
Et genus Assaraci Mnestheus: & fortis asilas
Et Mesapus equum domitor Neptunia ꝓles.
Vtq; dato signo spacia in sua quisq; recessit
b Defigunt tellure[b] hastas: & scuta reclinant.
Tũ studio effusæ matres & vulgus inermum:
c Inualidiq; senes: turres ac [c] tecta domorum
d Obsedere: alii portis sublimibus astant[d]

PIERIVS.

a ¶Et pacis dicere leges. In Oblongo codice Vaticano, discere legitur. Sed seruius agnoscit dicere, quas leges paulopost aeneas in fœdere dicturus est, dicere donatus etiam agnoscit. Sed in eo diuersus abit a Seruio, quod ait. Iubet ad regem latinum tota maturitate perferri, vt ipse qui sũmam tenet potestatem pacis leges diceret. b ¶Defigunt tellure hastas Oblongus codex vaticanæ Bibliothecæ atq; Mediceæ vetustus alter. Tellure quidem casu septimo legunt. Sed Romanus, & antiqui pleriq; alij, telluri, acquirendi casu. Arusian⁹ tamen in exemplum, quod defigo illa re ablatiuo casu dicaẗ eleganter, locũ hinc citat, quippe dictum a Virgilio, defigũt tellure hastas. c ¶Turres & tecta domorum. In antiquis aliquot exemplaribus, ac tecta, habetur. In aliquot, & parũ quidem hoc, sed eruditis ingenijs non ingratum. d ¶Alij portis sublimibus astant. In Romano codice & aliquot alijs instant habeẗ. Sed lõge plures. Adstant, vel astant habent.

¶acuit martẽ & se suscitat ira
Recitat præterea quomodo con
uenerant reges & proceres cum
toto corpore exercitus ad fœdus
feriendum. circa quem locum di
Dona. cit Donatus aras propter conse⸗
crationem federis. Communi⸗
bus: quia adhuc incertum erat
quo esset peruentura victoria.
Plenis portis: quia securi erant
facti de alieno certamine. Varijs
quia diuersarum terrarum erant
viri. Hec ille. ¶Ordo autem
Ordo. est. Nec minus: id est nihilomi⸗
nus q̃ Turnus: Aeneas seuus. id
est magn⁹ & implacabilis ĩ Tur
num ĩ armis maternis: id est per
matrem a Vulcano obtentis: a⸗
cuit interea martem. id est furo⸗
rem bellicũ & aĩm bellãdi & su
scitat. i. excitat se. s. ad pugnã ira.
s. quam excitat memoria iniurię
illatę: gaudens bellum cõponi.
id est finiri fœdere oblato: id est
per fœdus oblatũ. s. vt singulari
ter certet cũ hoste. Tũ. i. deinde
solatur socios & metum iuli mœ
sti. s. ob periculum in quod pa⸗
ter se immissurus erat solatur in
quã docens fata. i. fatale esse q; in
Italia regnabit & iubet viros re
ferre Regi latino certa responsa
& dicere leges. id est conditiones
pacis scilicet ineundę. Dies po⸗
stera. id ẽ postridie ei⁹ diei orta:
vix spargebat montes summos
lumine id est vix illuxerat dies
cum. i. quando. s. equi solis: tol⸗
lunt. i. extollunt & erigũt se pri⸗
mi alto gurgite. s. maris in quo
se tingere & recreare a rusticis pu
tantur & efflant lucem. id est cla
ritatem diei naribus elatis: id est
erectis ad ortum. Congrue equo
rum solis ardentium meminit
in descriptiõe diei in quo equis
concursuri sunt bellantes & sup.
viri rutuli & teucri dimensi id ẽ
dimetientes & per certa spacia
inter se diuidentes campum ad
certamẽ: scilicet aptum: sub mœ
nibus magne vrbis quia regales
parabant in medio. s. campi: &
focos & aras dijs communibus:
id est fecialibus & vt dicunt neu
tris. i. neutri partium plusq; alte
ri fauentibus & ita ad fœdus cõ⸗
ciliandum idoneis aut q azoni.
i. sine certa zona & circulo sunt
aut dijs belli prędidibus. sed pri⸗
ma expositio Præstat: aras gra⸗
mĩeas: id est excespite factas aut
verbenis stratas. Alij. i. aliqui ex
eis qui non erant intenti ad aras
extruendas. ferebant. id est affere
bant fontem & ignem: velati li
no. s. contra morem quia infœli
cem exitum habituri aut velati
limo. id est veste suffemorali: &
vincti tempora. i. habentes tpa
vincta verbena i. hærba: aut frõde sacra legio ausonidum ꝓ au⸗
sonidarꝝ ꝓcedit. s. in campum & agmina pilata. i. pilis hoc est te⸗
lis quibus post ea Romani vsuri sunt vt ẽtta fundũt. i. effundũt se
plenis portis. i. q̃tos portę effundere pñt; oĩs exercitus Troius. i.
ex troianis collectus & thyrrenus. i. ex tyrrhenis: ruit hinc. i. dein
de varijs armis. s. instructus aut cum varijs armis. istructi. s. ferro
haud secus. i. nõ aliter q̃ si aspera pugna martis vocet. s. eo ad cer
tamen ad quod vocandi sunt licet modo ad fœdus percutien⸗
dum exierant. Nec non id est & etiam ipsi ductores volitãt ĩ m̃
dijs milibus e

vesper olympo. Tum. s. m.
m. s. i. intelligimus hos singula⸗
ris certaminis pro ducis salute
esse turbatos. Responsa. l. C. r. u.
κατα]οσιωϖωμενορ etiam lati⸗
num ad Aeneam legatos misis⸗
se intelligimus: nam supra Tur⸗
nus tantum dixerat. Nuncius hĩ
Idmon phrygio mea dicta tyrã⸗
no &c. Pacis. d. l. quas paulopost
in ipso fœdere dicturus est ęneas
Lucemq;. e. n. f. Ennianus versus
est ordine mutato. Ille. n. ait fun
duntq; elatis naribus lucem: &
sciendũ diẽ nusq; sic patenter de
scripsisse Vergi. cãpum ad. c. to⸗
tus hic de fœderibus loc⁹ de Ho⸗
me. translatus est: vbi Alexãder
cum menelao est singulari certa
mine dimicaturus. Dimensi. r.
u. inter se per certa spacia diuidẽ
tes q̃ quisq; loca purgaret & hoc
loco Fauni lucũ euertere Troia⸗
ni: vnde est Sed stirpem Teucri
nullo discrimine sacrum sustule
rant puro vt possent concurrere
cãpo. Focos: quicquid ignem fo
uet focus vocatur: siue ara sit si⸗
ue quicqd aliud in quo ignis fo
uetur. Et. d. c. a dij cões sunt vt alij
dicunt Mars bellona victoria q;
hi in bello vtriq; parti possint fa
uere: vt autem altioris sciẽtię ho
minibus placet dij cões sunt qui
αξονοι dñr. i. qui cœli certas nõ⸗
habẽt partes: sed generaliter a cũ
ctis coluntẗ: Vbiq; em̃ eos eẽ ma⸗
nifestum est vt mater deũ cuius
ptãs in oĩbus zonis est: nam & iõ
mater deũ dicitur q; cum omni⸗
bus eius est cõis ptãs: Alij cões
deos volunt: Solẽ: Lunã, Pluto⸗
nẽ: Martẽ Hij enim apud omnes
inueniunẗ: & sunt in oĩbus terris
Prior tñ sensus est simplex: & ma
gis apt⁹ negocio. Aras. g. Roma
nis. n. moris fuerat cespitem are
superimponere & ita sacrificare.
Graminea autem iõ quia de bel
lo res agitur: & marti sacrificatur
cui gramen est consecratum: qď
secundum Ply. in natu. hi. ex hu⸗
mano cruore ꝓcreatu. Gramen
autem hærbæ species licet om̃is
hærba gramen vocetur: sicut ro
bur omne lignum cum sit & spe
cies. Fontẽq;. i. f. pro aqua posuit
a toto partem: sane ad facienda
fœdera aqua & ignis adhibẽtur
vnde contra quos arcere volu⸗
mus a nr̃o ꝯsortio eis aq̃ & igni
interdicimus. i. rebus quibus cõ
sortia copulanẗ. Velati lino: at
qui fœciales & pater patratus ꝑ
quos bella vel fœdera confirma
bantur nunq; vtebantur vesti⸗
bus lineis vnde dicimus errore⸗
factum: vt linea vestis contra
morem adhiberetur ad fœdera
quæ firma futura non erant
scimus enim hoc vbiq; seruare. Vergilius vt rebus quibus dene
gatur exitus det etiam infirma principia: sicut in thracia ciuitatẽ
condens Aeneas: quam mox fuerat relicturus contra morem
Ioui de tauro sacrificauit: sic senatum ad priuata latinis conuo
cat tecta quando eius non erant firma consilia: sic paulopost
in augurio liberatur cygnus in fluuium concidit qui tur⸗
num rutuli licet abrupto fœdere liberare non potuerunt. Caper
tamen & Iginius hoc loco dicunt lectionem esse corruptam nã
Vergilium ita reliquisse confirmant Velati limo: Limus
autem

autem est vestis qua ab vmbilico vsq; ad pedes teguntur pudibunda pomparum. Hæc autem vestis in extremo sui purpurã limam habet.i.flexuosam:vnde & nomen accepit. Nam limum obliquum dicimus:vnde & Teren. limis oculis dicit id est obliquis. Verbena .t.u. Verbena proprie est hærba sacra sumpta de loco sacro capitolij qua coronabantur fœciales & pater patratus fœdera facturi vel bella indicturi. Abusiue tamen etiam verbenas vocamus omnes frondes sacratas vt est laur⁹: oliua vel myrtus:vt Teren. Ex ara hinc verbenas sume nam myrtũ fuisse Menander testatur de quo Teren. transtulit. Legio ausonidum pro ausonidarum quod venit ab eo quod est hic ausonida sicut hic auriga:nam ausonis generis est fœminini vñ ausonidũ facit qđ vt diceret est metri necessitate cõpulsus. Ruit cum impetu venit quod secundum græcos est ωρμησεμ. Instructi. f. bona pro œconomia & rei futuræ præparatio;ruptis. eñ fœderib⁹ in bella descẽdent. Vulgus.i.senum.s.ac matrum.sicut ipse memorauit.

dijs milibus existentes decori auro & ostro:id est aurata purpura. ductores dicit videlicet & genus.id est progenies assaraci: id est duo filij eius & mnestheus & Asilas fortis:& Mesapus(qui de parte Turni erat)domitor equum:id est equorum proles:id est propago aut progenies seu filius neptunnia:id est ipsius Neptunni:vtq;:id est & postq̃ quisq; recessit in sua spacia signo dato:ipsi.s.milites stantes vtrobiq; defigunt:id est deorsum infigunt hastas tellure:id est in terra:& reclinant scuta quia non dimicaturos se putabant. Tum id est deinde matres effusę studio. scilicet videndi:& vulgus inermum.s.puerorum & senes inualidi:obsedere turres ac tecta domorum :& alij astant portis sublimibus.id est ad portas sublimes:scilicet vrbis.

ASCENSIVS.

ASC. ¶At Iuno ex sũmo.cõmemorat qũo Iuno fatorꝝ nõ ignara vidẽs diem fatalẽ turno aduenisse alloquit̃ iuturnam sororẽ Turni & nymphã:admonẽs vt fœd⁹ quauis rõne disturbet qa si p fedus Turnus cũ Aenea cõgrediat̃ occidendus sit. Recitatq; Iuturne mñsionẽ. Vñ Dona. Dona. Aio gratissima nr̃o:simulata verba ꝓ tpe.nam pellex nũq; placet vxori. Hoctãtũ ille. Ordo. ¶Ordo aũt est. At.i.sed Iuno ꝓspiciens ex summo tumulo qui habet̃.s.nũcupat⁹ nunc.i.tpe nr̃o(inqt poeta) Alban⁹ sed neq; nomẽ neq; honos neq; gl̃ia erat tunc monti spectabat cãpũ & ambas acies. s. laurentum & troum. & vrbẽ latini & affata est ex templo.i.ilico sororem Turni.s. iuturnã:sic.i.in hæc verba affata ẽ inquã existens diua.i.dñ.s.aeris dña:deam.s.nymphã q̃ præsidet stagnis & fluminibus sonoris.i. q̃ est p̃ses fontis p̃stãtissimi. Iuppiter altus rex ætheris sacrauit illi hunc honorem. s. vt nympha sit ꝓ v̾ginitate erepta. i .reponẽs eũ pro vitio illato affata est Iun. inquã sic o nympha dec⁹ fluuiorũ gratissima nr̃o aĩo:tu sis:vt.i.q̃liter.ego p̃tulerim te vnam.i.solã cunctis.s.pellicibus latinis:q̃cũq; latine ascẽdere.i.ascenderũt ingratũ.i.eis minime ꝓfuturum cubile Iouis magnanimi : & vt ego locarim.i.locauerim libẽs te in pte cœli.i.donauerim te cœlo disce o Iuturna tuũ dolorẽ.q.d. res tua potius q̃ mea agit̃ ne incuses.i.culpes me q̈ non tibi significauerim:ego texi.i.protexi Turnũ & tua mœnia.i.vrbẽ tibi gratã:sup.eaten⁹ q̃.i.q̃ten⁹ fortuna est visa pati & id scđm Epicurũ & pcę.i.deæ fatales hoc est fata ipsa & id stoice sinebant res cedere.i.fœlicit̃ ꝓcedere:latio.i. Poe. pplo latino:nunc aũt video iuuenem.s.Turnũ concurrere. s.cũ Iun. Aenea fatis imparibus.i. æneę plus q̃ ipsi fauẽtibus & dies parcarum:id est periodus vite a parcis constituta,& vis.id est fatalis necessitas inimica scilicet Turno cui mortem minatur propinquat:id est instat. Ego non possum aspicere oculis hanc pugnã nec possum aspicere oculis:fœdera.s.hæc tu si audes quid.i. aliqd p̃ntius.i.dexteri⁹ & faustius pro germano.i.fratre tuo perge.i.pseuera & perage id quia decet forsan meliora sequentur miseros.

id est

At Iuno ex sũmo:qui nũc Alban⁹ habetur
a (Tũc neq; nomẽ erat neq; honos:neq;[a] gl̃ia mõti)
b Prospiciẽs tumulo cãpũ spectabat[b]:& ãbas
Laurentũ:troumq; acies: vrbemq; Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem:
Diua deam stagnis quæ fluminibusq; sonoris
Præsidet:hũc illi Rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacrauit
c ¶Nympha decus fluuiorũ:aĩo gratissima[c] nostro
Scis vt te cunctis vnam: quæcũq; latinæ
Magnanimi Iouis ingratũ ascendere cubile
Prætulerim:cœliq; libens in parte locarim
d Disce tuum ne[d] me incuses Iuturna dolorem:
e Qua[e] visa est fortuna pati:parcæq; sinebant.
Cedere res latio:Turnũ:& tua mœnia texi.
Nunc video iuuenẽ imparibus concurrere fatis
Parcarumq; dies:& vis inimica propinquat.
Nõ pugnã aspicere hãc oculis nec fœdera possũ
Tu pro germano:si quid præsentius audes
Perge:decet:forsan miseros meliora sequent̃
f ¶Vix ea:cũ[f] lachrymas oculis Iuturna ꝓfudit:
Terq; quaterq; manu pectus pcussit honestũ
¶Non lachrymis hoc tp̃s(ait Saturnia Iuno)
Accelera:& fratrẽ(si quis modus) eripe morti
g Aut[g] tu bella cie:conceptũq; excute fœdus
h Auctor[h] ego audendi.sic exhortata reliquit
Incertam:& tristi turbatã vulnere mentis.

PIERIVS.

a ¶Tum neq; nomen erat nec honos aut gloria monti. In Oblongo Vaticanæ Bibliothecæ. Nec honos nec gloria. In Romano. Neq; gloria, in vulgatis. Neq; honos neq; gloria. In antiquo Mediceo, & quibusdam alijs. Nec honos aut gloria,

quæ

SERVIVS.

SER. ¶Diua deã:aut hypallage ꝓ dea diuam:nam deos æternos dicimus diuos vero q ex hoibus fiũt aut bene dixit de Iunone diuam respiciens æthimologiam: nam in Hora. Legimus sub diuo morieris victima nil miserantis orci.i.sub aere quem constat esse Iunonem:deus aũt vl' dea generale est in omnibus : namq; quod græce δεος latine timor vocatur vnde deus dictus est:q̈ omnis religio sit timori. Stagnis quæ fluminibusq; sonoris præsidet Iuturna fons est in italia saluberrimus iuxta numicum fluuiũ cui nomen a iuuando inditum est: Cum enim omnis aqua naturaliter noxia sit extraneorum corporibus hic omnibus salluberrimus fons est. De hoc autem fonte Romã ad omnia sacrificia aq̃ afferri consueuerat. Nympha decus fluuiorum supra Nymphæ genus amnibus vnde est. Animo gratissima nostro. Homer. εμωκεμαρις μενεθυμω. Cunctis prætulerim:liptotes figura p cõtrarium. Plus enim dicit: & minus significat. Nãq; omnes est p secuta:huic vero libenter ĩdulsit & dicit se hanc oibus pertulisse: quasi etiam al's in honore habuerit. tale est illud Sallustianũ Mare ponticum dulcius q̃ cętera cũ nullum dulce sit. Sane sciendum non immerito finxisse Vergili⁹ Nymphæ.i.parti suæ indulsisse Iunonem . Ingratum cu.per qđ grãm castæ non rep̃sentat vxori Iuppiter:nã cũ Iuppit̃ multas vitiasse diceret̃ : nihil tñ a Iunone de Iuturna detractũ est:sed poti⁹ auctũ est. Aduertẽdũ v̾sum hunc sine cæsura eẽ:nã heptimemeris quam habere creditur in synaliphã cadit vt magnanimi Iouis ĩgratũ ascẽdere cubile Terentia. de hoc:Rarũ cõcedã fieri nõ posse negabo. cœli pte diuinitatis: nã locũ numinum ꝓ honore posuit q̃ visa est fortuna pati.i.q̃tũ q̃ten⁹ pmisit & sic ait q̃ visa ẽ vt supra Coeãt ĩ fędera dextrę:Quadat̃:sane latẽter oñdit fauorẽ numinũ sine ꝯcessiõe fatorꝝ nõ posse ꝓcedere. Cedere.r.l. fœlicit̃ cũcta ꝓcedere. Cõcurrere ꝓ ꝯcursurũ eẽ licet q̃si de ea bñ p̃nti vsa sit tpe:q̃ ẽt futura cernebat. Nõ pu. as.h.oc. qm̃ numina quotiens morituros viderit eos : quib⁹ fauent:ab eis recedunt sic Statius: Apollinem inducit Amphiaraum deserentẽ vbi eum vicinũ

morti

☙ morti esse cognouit. Præsen
tius: efficacius: vehementius: nã
decet germanam illicita etiam
pro fratris salute tentare Forsan.
m.m.s. ne forte possit fatorum or
do mutari. terq; quaterq; manu
pectus percussit honestum qa so
lam doloris audierat cãm: nihil
quemadmodum fratri possit me
deri: nam paulopost audiet: aut
tu bella cie conceptumq; excute
fœdus. Non lachrymis. h. t. ait
non flendi sed subueniendi tem
pus est: Statius in matrum con-
solatione Accenso fletibus igne
Conceptumq; excute foe. placidũ
animo predestinatũ vt fiat. Au-
ctor ego audendi: nomina in tor
desinentia fœminina ex se faciũt
quæ in trix terminantur: si tamẽ
a verbo veniant vt ab eo q est le
go & lector & lectrix facit. doceo
doctor & doctrix. Si autem a ver
bo non venerint communia sũt
nam similiter & masculina & fœ
minina in tor exeunt vt hic & hę
senator: hic & hæc balneator. li-
cet Petronius vsurpauerit bal-
neatricẽ dicens: tale est hic & hęc
auctor: sed tunc cum ab auctori-
tate descendit: vt hoc loco cum
autem ab eo venit qd' est augeo
& auctor & auctrix facit vt si di-
cas auctor diuitiarum vel auctrix
patrimonij. Reliquit incertam:
quia licet dederit ei cõsilium di-
cendo forsan eam reliquit incer
tam.

☞ id est bello bis iam victos Iu
no sup. vix. s. fata ẽ ea. s. quę pmis
sa sunt cũ Iuturna pfudit. i. por-
ro fudit: lachrymas oculis. s. suis.
& percussit ter & quater. i. cõsum
mate & perfecte: pectus honestũ
i. pulchrũ: & iuno saturnia. i. sa-
turni filia ait hoc tps non. s. con-
gruit lachrymis. accelera. i. festia
& eripe fratrem. s. Turnum mor
ti. i. a morte. si quismodus eripiẽ
di sup. est sup. reliqu⁹ aut thuscię
i. concita bella & excute. i. reijce
abs te fœdus cõceptum. ego. s. q̃
diuum incedo regia Iouisq; & so
ror & coniunx supp. ero aut esse
volo auctor audẽdi. Iuno exhor
tata Iuturnã: relinquit. s. Iuturnã
incertam. s. quid agat & turbatã
tristi vulnere mentis.

quæ lectio modo recipi cæpta est, plurimũ vero, tunc, per, c,
b finalem scriptum inuenias. b ¶ Prospiciens tumulo campũ
spectabat. In codicibus aliquot antiquis legere est, ad-
spectabat. In aliquot alijs eiusdem figuræ, aspectabat, quod
præcipue notatũ est in Donati cõmentarijs hoc pacto. Aspe-
ctabat ad omnia pertinet, vt sit, aspectabat campum, aspecta
c bat acies vtriusq; partis, aspectabat & latini vrbẽ. c ¶ Nym
pha decus fluuiorum animo gratissima nostro. In Ro. codic.
& aliquot alijs manu scriptis, charissima, habetur. pleraq; ta-
men vetera exemplaria, gratissima, legunt, idq; mauult Ser.
& ita ex homero legendum autumat, & in donati commẽta-
d rijs gratissima legitur. d ¶ Disce tuum. ne me incusses. In
aliquot antiquis exemplaribus, nec me incusses, legit, vt oc
currat obiectioni quæ esse poterat, cur non præcauisti quæ
Iouis es & soror & coniunx, Noli ait me incusare, quæ nihil
prætermisi, quod pro turni & latinorũ tutela fieri potuerit,
enumerando quæ fecerit. Donatus tamen, ne me, agnoscit,
e quod in bona veterum codicum parte etiam legas. e ¶ Qua
visa est fortuna pati, Arusianus messus in lib. de virgilianis
elocutionibus hoc loco agnoscit, quoad, exponitq; quoad,
pro donec, Sane seruio, qua placere videt, si modo codex in
corruptus est, arusiani v͡o lectio per synæresin erit, figuram in Virgiliano carmine frequentissi-
mam. Probus Valerius tamen, quod hic monosyllabum mauult, nempe ἐκ κατακεᾶσιν ex. Quo
ad cadit vero sub idem examen Terentianus locus, Munus nostrum ornato verbis quoad pote
ris. Nam eo quoq; loco. Quod poteris a Terentio scriptum volunt, vt alibi in adelphis. Istã qd'
potes consolere. Sed in ant. codicibus loco hoc. Quam potes scriptum inueni. Tamen hellenius
f acron, quod agnoscit, auctore carisio, pro inquantum poteris. f ¶ Vix ea cum lachrymas oc.
iu. pro. In codicibus aliquot antiquis tum lachrymas, legitur, quod procedere videt ad Ti. Do-
nati sententiam, qui distinguendum ait, vix ea, hoc est statim quod ea dicta sunt, & sic sequãtur
g cętera de lachymis. g ¶ Aut tu bella cie. In antiquis aliquot legere est, at tu, bella cie. Te ẽm de-
h cet hoc pro salute fratris facere, minusq; obnoxium erit reprehensioni. h ¶ Author ego audendi
Inualuit ætate nostra mos, vt author, per th, scribat, quod nonnullis persuasum fuit nomen id
παρὰ τὸ αὐθεντέω deduci, quorum opinioni veterum grammaticorum sentẽtia refragari videt
Nam apud Valerium probum ita legas. Auctor a verbo augeo fœminino significato auctrix
facit. Si nõ venit a verbo eo, sed significat pricipem. etiam fœminino genere auctor facit. Sicut
virgilius ex persona iunonis. Auctor ego audendi. Princeps, non quæ augeam, atq; alibi in ar-
te de hoc ipso loco ita disputat. Quæritur quare Virgilius de Iunone auctor ego audendi, & non
auctrix pronuntiauerit, hac de caussa, quoniam quæcumq; nomina a verbis anomalis venire in
telliguntur, hæc autem deficiunt, aut certe anomale pronuntiantur. Hinc quom & hoc nomen
a verbo anomalo oriri reperiatur. i. ab audeo, facit enim specie pfecta ausus sum. & ideo hoc nomen ĩ fœmi. generis anomalum facere
pronunciatur. Vtrumq; vero per. ct. scribit, nõ taciturus, si quam in scriptione differẽtiam agnouisset. Carisius quoq; qui ineptissi-
mum putat latino nomini græcũ ethymum dare, nulla de medijs consonantibus mentione facta, victor inquit, institor, & Tutor
ac similia pro communibus accipienda, Auctor si quidem propterea dicitur, quod augere generauit, Auctricẽ dicemus, quod pa-
riter augere possit, cum vero ad auctoritatem referatur pro communi accipiendum. Neq; desunt qui quum vtriusq; nõis ethymon
Latinum agnoscant, ita tamen distinguant, vt auctor ab augeo per. ct. notetur, ab audeo vero author absq; c, quasi, d, littera in, T,
sibi cognatã tantum transeat. Vetera vero oĩa exemplaria, quę vidimus auctor vtroq; significato per, ct, notatum ostendunt. Nihil
vero hic moror notas quasdã antiquarum inscriptionum valerio Probo adscriptas, tam eorũ qui transcripserunt, quam impresso-
rum negligentia corruptas, atq; etiam eorũ qui manum in alienã messem inijcere ausi sunt, multaq; arbitratu suo interpretari, im-
pudentia vitiatas. Quũ anteacta sæcula. Auctor, & auctoritas, per, ct, scripsisse tot veterũ, quæ passim extant monumenta declarent,
cuiusmodi aliqua retulisse nõ videatur importunum, ea vero in primis occurrunt quæ omnibus maxime sunt in promptu, tabula
ænea in basilica lateranen, in qua verba hæc ita notata leguntur.

VTIQ. CVM EX VOLVNTATE AVCTORITATE VE.
IVSSV MANDATV VE EIVS & quæ sequuntur.

Alibi vero in eo monumẽto, quod proximis diebus abuectũ est ex ponte Aurelio. EX AVCTORITATE IMP. CAES,
DIVI NERVAE FILII NERVAE TRAIANI AVG. GERMANICI. Quum vero & hæc & huiusmodi ple
raq; peruestigarem, vir bene litteratus mariangelus accursius aquilian⁹, oportune mihi in hortis columnẽsium ad .DD. Aposto
los hanc inscriptionem in vetusto lapide notatam ostendit. EX AVCTORITATE TVRCI APRONIANI. V. C.
PRAEFECTI VRBIS. RATIO DOCVIT VTILITATE SVADENTE CONSVETVDINE MI-
CANDI SVMMOTA Et quæ sequuntur, nunc minime ad commemorandum necessaria. Vbi vero Iulius. ij. Pont. Ma. præ
torij, quod, ad diui Blasij instituerat, fundamenta magnifico apparatu iecit. Ant. lælius ciuis meus antiquam indicauit inscriptio
nem in ipsa Tyberis ripa pulchris characteribus ita notatam. EX auctoritate Impe. caes vespasiani Augu. P. M. trib. pot. iiij. imp.
X. P. P. Cos. iiij. V. censor, caius calpetanus, rantius quirinalis Valerius cestus, cura torr. ripar. aluei tyberis terminauer.
Et, quæ inde notæ punctis interceptæ sunt. Quo vero maiorem lælio gratiam debeo non grauatus est vir ingenij & eruditionis ele
gantissimę, podagra etiam eum miserabiliter affligente ad recẽter erutum lapidem visendum me deducere. In quo quidem illud me
maxime sollicitum habuit, quod verba quæ dictionem terminauer. sequebantur ita detrita, manca, curtaq; erant, vt quid nam sibi
vellent, nihil quicquã certo elicere possem. Notarum tamen ductibus obseruatis, ita scriptũ existimaui, licet alij aliter excerpserint.

R. R. PROX. CIPP. PED. XXIIII.

Cuiusmodi inscriptionem alteram alibi egomet ab artificum iniuria vindicaui, monumentum quippe in fossa, quam Iulius. ij. cir
cum molem hadriani ducere inceprauerat, quum ego mollẽ ipam inhabitarem, effossum est in hæc verba modũq;.

IMP. CAESAR DIVI .F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNIC. POTEST
XVII. EX .S.C. TERMINAVIT R.R. PROX. CIPP. PED. XIIIIS

Quia vero multos fore puto, qui vel anxie quæsituri sint, quid in hmõi monumentis sibi velint primæ notæ illæ punctis dissitæ
R.R. prox. cipp. ped. Non ab re me facturum existimo, si hac quoq; in parte studiosorum, qua fieri potest curiositatem iuuero. Sunt
qui Romanæ Ripæ proximum cippum pedes, interpretentur. Sed in ijs, quæ sub nomine valerij Probi publicatæ sunt, notarum in
terpretationibus, expositum vidi, Ruderibus recolligendis. T. phædrus, quum Horatij poeticem interpretaretur eo loco. Seu cur-
sum mutauit iniquũ frugib⁹ amnis doctus iter melius. Vbi ad id adlusit Horati⁹. Quod Aug. Tyberim, vt apud Suetoniũ est com
pletũ olim ruderib⁹, & ædificiorũ plapsionibus coarctatum laxauerit, ac repugnauerit. In Cipporũ inscriptionib⁹, vltra quos cau-
tũ esset, neq inde aggerareť is ruderibus Reiectis, duo illa. R.R. interpretabať, & nunc demũ ita Valerius emendari ceptus. Sed vt ad
nomẽ, quo de qõ erat, reuertamur, ex ijs quas recitauimus grammaticorũ veterum ac diligentissimorũ sententijs, a c eruditi sæculi, &
tot ætatũ vsu, auctor. latinã locutionẽ Valerio pbo. Flauio sosipatro Carisio, & alijs agnitam, per, ct, scribendũ docũ vniuscuiusq;
iudicio adstipulante censuerim.

¶Interea reges (ingenti more latinus
Quadriiugo uehitur curru cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt
a Solis aui specimẽ: bigis[a] ut turnus in albis
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater æneas Romanæ stirpis origo
Sydereo flagrans clypeo: & cœlestibus armis.
Et iuxta Ascanius magnæ spes altera romæ.)
Procedunt castris: puraq; in ueste sacerdos
b Setigerum[b] fœtum suis: intonsamq; bidentem
Attulit: admouitq; pecus flagrantibus aris.
c Illi ad surgentis[c] conuersi lumina solis.
Dant fruges manibus salsas: & tẽpora ferro
Summa notãt pecudũ: paterisq; altaria libãt.
Tum pius æneas stricto sic ense præcatur.
d ¶Esto nunc sol testis: & hæc mihi terra precanti[d]
Quam propter tantos potui perferre labores:
e Et pater omnipotẽs: & tu saturnia coniunx[e]
Iam melior iã diua præcor: tuq; inclyte mauors
Cuncta tuo qui bella tenes: qui numine torques
Fontesq;: fluuiosq; uoco quæq; ætheris alti
Relligio: & que cæruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si fors uictoria Turno:
Conuenit euandri uictos discedere ad urbem
f Cedet[f] Iulus agris nec post arma ulla rebelles
Aeneadæ referent: ferro ue hæc regna lacessent:
g Sin[g] nostrũ annuerit nobis uictoria martem
h Vt potius reor: & potius dii numine[h] firment.
Non ego: nec Teucris Italos parere iubebo:
Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ
i Inuictæ gentes: æterna in fœdera mittant.[i]
Sacra deosq; dabo: socer arma latinus habeto:
Imperium solẽne socer: mihi mœnia Teucri
Constituent: urbiq; dabit lauinia nomen.

PIERIVS.

a ¶Bigis it Turnus in albis. Vulgata quædam exemplaria Biiugis, legunt. Sed bigis, omnino legendum ex antiqs codicibus, & Seruii interpretatione. Eandem lectionẽ Donatus agnoscit, curq; bigis veheret. Turnus rationem adiicit. Qui ad certamen exibat, expeditior ꝓcessit, duos habẽs eq̃s & duo hastilia. Quod vero exemplaria quædam vetera. In altis, legunt minime placet. Quia longe plura sunt q̃, Albis, legũt, id qd' dictum est ad factiõis colorẽ subindicãdũ.
b ¶Sætiheræ fœtum suis. Vulgata quidem exemplaria plæraq;, Setigeræ fœmi. gene. legunt. In antiquis quotquot legi, Setigeri, virili genere scriptum est. Sunt vero ex eruditis qui setigeræ magis probent. Sed eñ Ti. Donat⁹ aperte Masculinum agnoscit genus, ait eñ fœtum porci dixit, nõ fœtum porcæ, patrem volens magis nominare q̃ matrem.
c ¶Illi ad surgentis conuersi lumina solis. Exemplaria plęraq; vulgata, surgentis solis, omnino legunt, casu possessiuo. antiqua vero omnia quæcunq; habere potui, ita habent. Illi ad surgentem conuersi lumina solem. In quo structura concinnior: & elocutio figuratior.
d ¶Et hæc mihi terra præcanti. In Romano codice. in Mediceo & plærisq; *aliis

SER. SERVIVS

¶Interea reges: longũ hyperbaton: nã ordo ẽ. Interea reges ꝓcedũt castris. Cætera eñ p parẽthesim dicta sũt nec est eclypsis cũ sermo in oib⁹ cõgruat: Ingẽti mo. la. põpa ambitu: nã mõ hoc significat. Solis aui specimẽ vt ẽt in septio dixim⁹ Latin⁹ scd'm Hesio. ι αστιδοωσιτα Vlyssis & Circes fili⁹ fuit: quẽ multi ẽt Maricam dicunt scd'm quẽ nũc dicit. Solis aui specimẽ nã Circe solis est filia. sane sciẽdũ Ver. in varietate historiæ: sua ẽt dcã variar̃ sed de Vlysse vt ẽt supra dixim⁹ in septio tẽporũ nos rõ creder̃ nõ finit. Bigis it Turn⁹ ĩ albis quotiẽs vtimur noibus tm̃ pluralis numeri & vnũ volum⁹ significar̃ ita dicimus vnas bigas vnas q̃drigas vnas scalas: Sallu. Hi postq̃ in vna mœnia cõuenere. Romane stirpis ori. hoc ad laudẽ Augu. respicit. Magnæ spes altera ro. male qdã magna volũt & legũt. Puraq; in veste. ĩpoluta et pura dr̃ vestis. qua festis dieb⁹ vti cõsueuerãt sacra celebraturi. Setigeri fœtũ suis. Romano more: vt et cæsa iungebãt fœdera porca. nã Home. aliud genus sacrificii cõmemorauit. Nõ pręter rõnem est qd' ait fœtũ suis. Itẽ intõsamq; bidẽtẽ. i. biẽnẽ adhuc nã ĩ reb⁹ quas volebãt finiri celerius senibus ẽt aĩalibus & decrescentibus sacrificabãt: ĩ rebus vero quas augeri & confirmari volebãt de minorib⁹ & adhuc crescẽtibus ĩmolabãt. Dãt fruges mani. s. far. & sal. qb⁹ reb⁹ & cultri aspgebanr̃ & victimæ Erãt ãt ꝓbatiões vtrũ esset aĩal aptũ sacrificio: obliquũ ẽt cultrũ a frõte vsq; ad caudã añ immolationẽ ducere cõsueuerant nã hoc est qd' dicit tpa ferro sũma notãt pecudum. Esto nunc sol: bñ prio ĩuocat deũ quẽ oriẽtẽ ĩtuẽs vidit nam ait illi ad surgentẽ cõuersi lumina solẽ. Esto aũt multi volũt tertiã esse psonã. i. sit mihi sol testis: qa sequir̃ & hæc terra vt elocutionẽ p nominatiuum factã itelligamus: sed hoc nõ ꝓcedit: qa sequentia vctm̃ hñt: vt & tu. Saturnia iuno. Itẽ tuq; inclyte Mauors: vñ p vctm̃ eum oĩa dixisse accipiamus. In hoc vero tm̃ ad ntm̃ fecisse transitium: & hæc mihi terra precanti: licet etiã hic possit esse vctũs: nam δεικτικῶς est dcm̃ hęc terra esto testis ac si diceret Italica terra testis esto. Quã pp tãtos: pp habet accẽtũ quia est postposita p̃positio Iã melior iam diua precor: ac si diceret nõ saturnia id ẽ iam minime nocens sed Troianis propitia. Torques sustines regis. Quęq; ætheris alti Religio: post specialia ĩtulit generalitatem Cesserit ausonio si fors vt si forte & bene dubitat de hoc contra cum ad suum venerit nomen dicet vt potius reor & potius dii numine firment. Sane ratione

*non

ASC. ASCENSIVS

¶Interea reges &c. Docet quomodo reges icturi fœdus couenerant & primo quibus verbis Aeneas vsus est. Vnde quia nihil extat Donati. ¶Ordo est Reges scilicet latinus & æneas procedunt interea castris nam sup. latinus vehitur. ingenti mole: curru quadriiugo id est quaternis equis tracto cui scilicet latino bis sex. i. xii. radii aurati id ẽ fulgentes vt aurum circuncingunt tempora fulgentia id est respendentia appositorie: specimen id est decus & ornamentum: solis: aui secundum Hesiodum qui dixit. Vlyssis & Circes que est filia solis filium vt id est postq̃ turnus crispans manu bina hastilia lato ferro id ẽ habentia latum ferrum ĩ bigis id ẽ biiugis equis albis scilicet ĩ uectus. Pater Aeneas origo stirpis Romanę. Nam ab eo dom⁹ Iulia orta est: flagrãs. i. ardẽs. & resplẽdẽs clypeo sydereo: aut sideribus ornato vt more siderũ splendente. aut diuino artificio fabricato aut celitus hoc est per aerẽ demisso: vñ addit & armis cœlestibus. i. cœlo demissis aut cœlestium opa factis sup. vehitur hinc. i. ex hac pte: & ascani⁹ spes altera magnæ rõe vehitur supple iuxta. s. prem. Hæc v̾ba magnæ spes altera rõe dr̃ Cicero ꝓtulisse ĩ laudẽ vergilii cum ei⁹ venã aureã accepisset q̃ nũc cõuertit in laudẽ Iuli pp domũ iuliã vt dixi. Rõ tñ tpis vr̃ refragari cũ Cicero pri⁹ cæsus fuerit Hec aũt oĩa p parẽthesim ĩserta videnr̃. Nam Ordo ẽ. Reges. s. latinus & turnus ex vna pte: & Aeneas & Ascani⁹ ex altera ꝓcedũt interea castris: & sacerdos scilicet fecialis attulit ĩ veste pura. i. ĩpoluta et sacrificiis apta fetũ suis setigeri. i. porc. ĩ ꝓcreatũ a sue setigero. i. setas gerẽti & bidẽtẽ ĩtõsam. i. ouẽ biẽnẽ adhuc crescẽtẽ vt fedus diu duret: & admouit pecus. s. quod feriret: aris flagrantib⁹. i. incẽsis. Illi. s. q fœd⁹ pcussuri sũt reges cõuersi ad lumĩa solis surgẽtis. i. ad oriẽtẽ dãt manib⁹ frugẽs salsas. i. molã cũ sale: & notãt summa. i. sup̃ma tpa. i. vertices pecudũ: ferro. i. forcipe & libãt. i. ĩbuũt ad futurũ sacrificiũ altaria. s. ĩ honorem deorum cõmunẽ extructa: pateris. id est vino e pateris superfuso. Tum id est deinde: æneas pi⁹. i. religiosus deorum cultor p̃car̃ sic. vt. s. sequitur ense stricto. i. hñs ensem strictũ id est euaginatum in manu O sol esto mihi p̃cãti testis & o terra s. Italica propter quam ego potui perferre tantos labores esto mihi precãti testis. & tuo pater omnipotẽs scilicet Iuppiter: & tu saturnia id est saturni filia coniunx scilicet Iouis o diua scilicet Iuno iam melior id est clęmentior solito: precor id est q̃ precor aut vti precor & tu o Mauors id est Mars inclyte id

Ordo.

est clare

est clare & gloriose qui tenes: & qui torques: id est fulmines & quo vis impellis cuncta bella numine. id est nutu & diuina voluntate seu potestate: ego voco: id est inuoco supplex vos: vnde aptior esset constructio si legeretur & saturnia teque inclyte mauors &c. & voco: scilicet in testimonium: & fontes & fluuios. id est deos fontium & fluuiorum: & quecumque: id est quecunque religio. id est cultus deorum est aetheris alti: id est quicunque dii i aethere religiose coluntur. & numina que sunt pōto ceruleo id est mari cerulei coloris: id est obtestor omnia numina coeli maris terrae & inferiorum: si fors id est forte victoria cesserit Turno ausonio conuenit: id est conueniens est mihi & placet: nos victos discedere ad vrbem Euandri: & Iulus: scilicet filius cui regnum italiae sciebat deberi: cedet agris: nec aeneade rebelles: id est rebellantes referent post vlla arma: id est nunque deinceps rebellabunt: ve pro vel non lacessent ferro: id est armis haec regna: scilicet pro quibus certamus que sunt latini. Sin: id est sed si victoria annuerit nobis nostrum martem. id est foelicem exitum belli nostre virtuti & fatis debitum: aut per hypallagen. si noster Mars annuerit nobis victoriam: vt ego reor potius: scilicet futurum: & vt sup. dii firment. i. confirment potius numine. i. nutu & diuina voluntate sua ego non iubebo nec italos parere. i. obedire teucris vt dedititios: nec pero mihi regna. i. dominium hoc est solus dominari sed

aliis manu scriptis, vocanti, scriptum. Nempe quod fatis erat proximiore versu dixisse, precatur, Sed enim Donatus omnino, precanti, legit, vt vulgata habent exemplaria.
e ¶ Et tu saturnia coniunx. Romanus quidem codex, & quidam alter vaticanae bibliothecae manu scriptus, coniunx, cum antiquiorum impressionum exemplaribus legunt. In Oblongo, Pōponii laeti deliciis, in Mediceo & plerisque aliis saturnia iuno, legitur. quod plausibiliter magis acceptum est ab eruditis, quis, posito ioue, coniunx non indecore additum videretur. Sed Donatus quoque, iuno, lectionē agnoscit.
f ¶ Cedet iulus agris. Vetera quaedam exemplaria, cedat, habent. Quaedam etiam, cedet, ob syroniam scilicet, quod sequitur Referent, & lacessent. In Donati tamen Paraphrasi omnia haec dicta videntur per imperandi modum. In Mediceae bibliothecae antiquo codice, vltima syllaba tota abrasa est & superne. d & adscriptum. Vnde, cedet, priorem lectionem fuisse conicias.
g ¶ Sin nostrum adnuerit nobis victoria martem. Antiqua exemplaria pleraque, Si nostrum, legunt, Sed enim orationis ordo: vt, sin, legatur. Exposcit, eaque lectio in Mediceo & probatioribus aliquot codicibus.
h ¶ Et potius dii numine firmēt, In vetustissimo quodam exemplari legere est, et propriis di numina firmēt In Romano quoque, numina, scriptum est. Sed, numine vulgata lectio magis recepta.
i ¶ Aeterna in foedera mittant, In oblongo codice, mittent, est affirmatiuo modo, de futuro, boni ominis caussa, & pariter sequitur. Sacra deosque dabo.

non caret quod primo deuictoria Turni loquitur: post descendit ad suam scit enim i auguriis prima posterioribus cedere. Rebelles: homo rebellis dicitur: res ipsa rebellio non rebellatio: sic Suet. Annuerit victoria Martē hypallage pro si noster Mars annuerit victoriam: nam Martem victoria comitatur. Inuictae quasi inuictae: & bene sibi conciliat populum: nam sine dubio vna cum rege vincetur: Sacra deosque dabo: magna enim fuit apud maiores sacrorum cura: sicut diximus supra: vnde nunc Aeneas id agit ne pereant: & reuera constat sacra phrygia nūc latinis tradita coluisse Romanos Latinus habeto: aut antiquus vocatiuus: aut habeto tertia persona sit sane sciendum quod crebra soceri commemoratione sibi fauorem latini cōciliat. Item dicendo mihi moenia teucri Cōstituent: popularem gratiam captat quia supra dixerat Drances: Saxaque subuectare humeris Troiana iuuabit.

ri sed ambae gentes inuictae. i. quasi inuictae sint mittant se in foedera aeterna. i. indissolubilia: legibus paribus. i. equis neutri plusque alteri indigentibus ego dabo sacra & deos: id est fungar iure pontificio latinus socer habeto. i. vt habeat concedo arma id est ius armorum quod ciuile vocamus: & socer habeto imperium solēne. i. solidum & toto anno duraturum. Teucri constituent mihi moenia & lauinia dabit vrbi nomen.

ASCENSIVS

ASC. ¶ Sic prior aeneas. Recitat verba Latini ad foedus sanciendū quo fere celebrato ceperunt Rutuli timere partibus Turni vt sequentia docebūt hoc autem loco cū nihil extat Donati.
¶ Poeta. ¶ Latinus. Ordo. ¶ Ordo est. Aeneas prior sup. locutus est sic. i. queadmodū pmissum est latinus sequitur deinde sic suspiciēs. i. sursum aspiciēs coelū et tēdit dextram ad sydera. O aenea iuro haec eadem. s. q iurasti terram mare sydera: & Latone genus duplex. s. apollinē & Dianā hoc ē solē & lunā: & Ianū bifrontē. i. bicipitē & vim deū. i. deorū: infernā. i. q est apud inferos: & sacraria. i. repositoria sacrorū aut loca execrabilia: ditis i. plutonis. diri. i. imanis & immitis genitor. s. iuppiter hoim & deorum pater q sancit. i. sanctae constituit & stabilit foedera fulmine. i. punitione fulmis si violētur audiat haec. s. que dicturus sum ego tango aras & ignes medios. id est cōsocios & testor numina. s. deorum: nulla dies. i. nullum tempus rumpet Italis hāc pacem nec rumpet haec foedera quocunque. i. in quencumque statum res cadent. i. acciderit: nec vlla vis. i. violētia auertet me volētem. s. haec foedera firma & rata esse non: scilicet auertet vlla vis si. i. taetsi effundat tellurem i. terram in vndas miscēs id est confundēs ea elemēta diluuio. id est inundātia aquarum omnia diluētium sicut olim. ve pro vel: si. i. tametsi: soluat. id ē dissoluat aut resoluat coelū in tartara: que duo maxime distant
¶ Poe. tum res cadent. Vti.

¶ Sic prior Aeneas. sequitur sic deinde Latinus
Suspiciens coelum: tenditque ad sydera dextram:
¶ Haec eadem aenea terram mare sydera iuro
Latonaeque genus duplex: ianumque bifrontem
a Vimque deum infernam: & diri[a] sacraria ditis:
Audiat haec genitor qui foedera fulmine sancit.
b Tango aras: mediosque ignes[b]: & numina testor
Nulla dies pacem hanc italis: nec foedera rumpet
Quo res cum cadent: nec me uis ulla uolentem
Auertet: non si tellurem effundat in undas
c Diluuio miscens: coelum'ue in tartara soluat[c]
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrū nā forte gerebat)
Nunquam fronde leui fundet uirgulta: nec umbras
d Cum semel in syluis imo[d] de stirpe recisum
Matre caret: posuitque comas: & brachia ferro
Olim arbos: nūc artificis manus aere decoro
Inclusit: patribusque dedit gestare latinis.
¶ Talibus inter se firmabant foedera dictis
Conspectu in medio procerum: tum rite sacratas
In flammam iugulant pecudes: & uiscera uiuis
Excipiunt: cumulantque oneratis lancibus aras.

PIERIVS

a ¶ Vimque deū isernā diri sacraria ditis. In antiquis porro oībus exēp. scriptū obseruaui, duri, & apud Ser. tale aliqd obserues dū exponit duriciē inexorabilē, pro Vimque deū isernam. Dirū tem vo flecti indocilē ait Claudianus, quod congruit duro.
b ¶ Tāgo aras mediosque ignes. In Ro. cod. i Mediceo, & aliquot aliis antiquis legere est, tango aras medios ignis, absque particula

SERVIVS

SER. ¶ Terrā mare sydera iuro ornatior elocutio & crebra apud maiores quod si velis addere ppositio nevt si dicas iuro p maria p terras. Eadē aūt bn̄ dixit: nā pro mari ille fontes & fluuios posuit: pro syderibus solē latonaeque genus duplex ac si diceret: vtrūque sexū Latonae sobolis: & bene in foederibus duplicia inuocat numina: quia i vnū duo coituri sunt populi. Ianum quoque rite inuocat: quia ipse faciēdis pest foederibus. Nā postque Romulus & Titus tatius in foedera cōuenerūt: Iano simulachrū duplicis frontis effectum est quasi ad imaginē duorum populorum. legimus tn̄ Ianum quadrifrōtē fuisse vnde Martialis Et lingua pariter locutus omni. nā oēs de duobus nō dicimus: Vim deū duriciē inexorabilitatē. Sacraria ditis: sacrariū pprie est locus in templo: i quo sacra reponuntur sicut donarium est vbi reponuntur oblata sicut lectisternia dicūtur vbi in templo homines sedere consueuerunt. Qui foedera fulmine sancit: confirmat sancta esse facit: & hoc ideo quia cum fiunt foedera: si coruscatio fuerit confirmantur: vel certe: quia apud maiores arae non incendebantur: sed ignem diuinum precibus eliciebant qui incendebāt altaria. Sācire autem pprie est sanctum aliquid. id est cōsecratum facere fuso sanguine hostiae: & dictum sanctum quasi sanguine consecratum si tellurem effundat in vndas hyppalage pro si vndas effundat i terras. Di

✱ras. Diluuio miscēs aq̄ supfusione vniuersa ꝑturbās. Vt scæptrū hoc. Home. locꝰ verbū ad ꝟbū Dextra sceptrū nā forte gerebat ꝑ ꝑenthesim dictū ē: vt āt scæptrum adhibeaẽ ad fœdera: hec rō est: qa maiores semp ad fœdꝰ simulachrū Iouis adhibebant: qḋ cū tediosum esset ꝑcipue qñ fiebāt fœdera cū longe positis gentibus inuentū est vt scæptrū tenētes quasi imaginē simulachri redderent Ioui. Scæptrum eñ ipsius est ꝓpriū: vñ nunc tenet sceptrū. Latinus nō quasi rex: sed quasi pr̄ patratus Imo de stirpe: ideo gñe masculi no vsus est: qa de arboribꝰ loqtur: nā de hoibꝰ gñe fœminino dicimꝰ: vt Heu stirpē inuisā dixit trñ vsurpatiue Hora. de arboribus: vt stirpesq̄ raptas & pecꝰ & domus. Matre ca. vel terra vt Antiquam exquirite matrem. vel arborē: vt parua sub ingenti matris se subijcit vmbra. Aere deco. id est oricalcho. Dedit gestare la. vt dat ferre. Talibus inter se firmabant fœdera dictis. Latinus & Aeneas. Turnum autem non inducit iurantem: qui dux est qui præsente rege non habet potestatem: & imitatꝰ est Home. qui post iusiurandum Menelai Alexandrum quasi feruidum & adolescentem a fœdere inducit exclusum: & Priamum adhibitum ad fœderis confirmationem. Tum rite sacratas: rite ex purgatas solennitate qua diximus supra.

✱ticula copulatiua. Hoc loco Donatꝰ ait. Medios dicit, qa nihil aliud habuit in ꝑñti, nisi Aras & Ignes, q̄ cōtingi manu potuerit. Numia aūt inuocabat vt testimonio essent firmantibꝰ fœdera. hęc ille. Qui ꝟo nolūt ꝟgil. passi ꝑbari, iō medios dictū aiūt, qḋ ignis iter humanā diuināq̄ naturam mediꝰ sit: qa materię applicatꝰ ad sublimiora spōte ferẽ, sedēq̄ sibi supiori loco debitā affectat. nullūq̄ ita sit ꝯmodiꝰ iternūtiū, qḋ res nr̄as ad deoꝝ aures & oculos ꝑferre possit.
c ¶ Cœlūue in tartara soluat. In Ro. co. scriptū est cœlūq̄. sed singula hæc distincta Ti. Dona. ponit. Præterea ī veteri co. q̊dā, in tartara ꝟtat, habeẽ, qḋ forte sumptū ex paraphrasi.
d Nā soluat, longe pl̄a legūt exēplaria. d ¶ Cū semel ī siluis imo de stirpe recisum: qa Grāmatici solliciti sūt de noīs gñe q̄rūtq̄ nōnulli. Imo ne stirpe, an Ima dicēdū sit. Et rñsū Seruij est fœmi. geñ. dici de hoibꝰ, virili ꝟo de arboribus q̄uis Hora. Stirpesq̄ raptas dixerit. Ea mihi visum est apponere quæ super hoc Donatus ait. Si iūgamꝰ, inqt is, faciemꝰ Stirpem gñe Masculi. ꝯtra ipsius virgilij sentētiam, q oībus locis stirpē fœminino ꝓtulit gñe. Vt Stirpis Achilleæ fastꝰ, & Heu stirpem inuisam: & nō multo supra hinc Pater Aeneas Romane stirpis origo. Hunc scrupulum qui declinare voluerit, sic pronuntiare debet, & sic intelligere, vt quod dictum est. Imo, separetur. Vt sit ab imo abscissum, hoc est ab inferiore arboris parte.

☞ Vt. i. quēadmodū hoc scæptrum (nā gerebat forte scęptrū dextra) nūq̄ geret virgſta. i. nō ampliꝰ pullulabit aut germinabit frōde leui. i. molli & tenera: nec fundet vnq̄ vmbras cū resisum semel ī syluis de imo stirpe caret mr̄e. s. sua hoc ē arbore aut terra: & posuit id ē deposuit comas. i. frōdes: & brachia. i. ramalia ferro. i. cultro: qḋ sup. fuit olim arbos. i. arbor virens: & manꝰ artificis: inclusit nūc sup. ip̄m ere decoro. i. oricalcho ip̄m decorante: & dedit pr̄ibus latis gestare id ē fecit ipsis gestabile. hoc est nō priꝰ dissolueẽ hoc fœdus q̄ hoc scæptrū reuirebit: & frōdebit. Reges sup. Aeneas: & Latinus firmabāt inter se fœdera talibus dictis: in medio ꝯspectu procerum. tum. i. deinde iugulant id est mactāt in flammā pecudes sacratas id est expurgatas rite id est secundum ritum: & cerimonias sacrificantium: & excipiunt viscera id est intestina aut exta hoc loco viuis id est adhuc viuentibus: & cumulant id est cum vlatim opplent aras lancibus oneratis: id est plenis & ponderosis.

SER.

ASC. ASCENSIVS

¶ At ꝟo &c. Recitat q̄uō Iuturna vidēs Rutulos diffidētes viribꝰ Turni de iniq̄ conditione fœderis q̄rulosos in spē Camertis federa disrūpere cohortata sit circa quā rē potissimū circa
Dona. mœstitiā Turni dicit Donatus sic Incessu tacito: quatuor pōit signa timoris. Primū est īgressꝰ tacitꝰ: dū. s. vix pedē mouebat. Alterū q̄ arā venerabaẽ oculis deiectis Tertiū tabentū genarū ex macie repētina. Quartū palloris. Hęc ille.
Ordo. ¶ Ordo aūt ē. At ꝟo. i. sed certe ea pugna videri. i videbaẽ iādudū. i. iā paulo añ īpar. i. ineq̄lis: cū æneas fortior & robustior videreẽ q̄ turnus: & pectora misceri. i. miscebātur aut misceri ceperẽ vario motu. i. cōmotiōe varia. Tū magis. i. & tūc magis. vt. i. postq̄ cernūt ꝓpius. i. attētiꝰ & diligētiꝰ sup. videri. i. videbanẽ æneas & turnus ñ viribꝰ eq̄s. i. nō hr̄e vires ęq̄s. i. ęq̄les turnus ꝓgressus icessu tacito. i. ip̄e tacēs & cogitabūdus & venerās aram suppliciter vultu demisso: adiuuat. s. talem opinionē & de ip̄o existimationē & geñ. s. eiꝰ pubētes. i. adhuc
Iu- molli barba & tenui lanugie te
rna. ctę: & pallor ī corpore iuuenili sup. adiuuāt existimationē talē Quē sermonē. s. de turno sil̄ ac. i. statī post Iuturna soror. s. turni vidit crebescer̄. i. crebriorē fieri & magis ac magis diffūdi: & corda vulgi labantia. i. vacillātia: variare. s. sermonem aut sententias de turno alijs dicentibꝰ victurum alijs vicendum esse: ipsa assimulata formam id est ꝑ formam Camerti id est illi viro strennuo cui scilicet camerti: genus erat ingens id est magnum & generosum & nomen
☞ virtutis

a At uero Rutulis[a] impar ea pugna uideri
Iamdudū: & uario misceri pectora motu.
Tum magis ut ꝓpius cernūt nō uiribus æquis.
b Adiuuat incessu[b] tacito ꝓgressus &[c] aram
Suppliciter uenerās demisso lumine turnus:
d Pubentesq̄[d] genæ: & iuuenili in corpore pallor:
Quem simul ac Iuturna soror crebescere uidit
Sermonem: & uulgi uariare labantia corda.
In medias acies formā assimilata Camerti
Cui genus a ꝓauis ingens clarūq̄ paternæ
Nomen erat uirtutis: & ipse acerrimus armis
In medias dat sese acies haud nescia rerum.
Rumoresq̄ serit uarios ac talia fatur:
e ¶ Non pudet o Rutuli cūcti pro[e] talibus unam
f Obiectare animā: numero ne an uiribus equi[f]
g Nō sumus: en oēs &[g] Troes & archades hic sūt.
Fatalisq̄ manus: infensa Hetruria Turno.
Vix hostē alterni si congrediantur habemus
Ille quidē ad superos quorum se deuouet aris
Succedet phama: uiuusq̄ per ora feretur.

SERVIVS

¶ Videri misceri. infiniti sūt ꝑ indicatiuis. Propiꝰ cernūt diligentiꝰ: vt ꝓpiꝰ res aspice nr̄as. Nō viribꝰ eq̄s eos cōgressuros subaudi. Incessu tacito ꝓgressꝰ ip̄e tacitꝰ hyppallage est. Cui genus a ꝓauis ingēs: cuiꝰ auctoritatē ꝯmēdabat & origo maioꝝ & pr̄na virtus & ꝓpria fortitudo. Pro cō. talibꝰ qualibꝰ ēt turnus: & attendit sensum supiorē vbi ait turnus: & solus ferro crimen cōe refellam. An viribus equi nō sumus. Bñ addit viribꝰ nam legimꝰ in Sallu. ꝯmemorare possem: qbꝰ ī locis ppl̄s rom̄. īgētes hostiū copias ꝑua manu fuderit. ꝟgi. exigui numero sed bello viuida virtus. En oēs ne occurreret: sed ī castris est alter exercitꝰ. Fatalisq̄ manꝰ. Troianoꝝ q fataliter ad Italiā venerẽ vt sit iteratio. Hetruria aūt īfensa: ꝑ Hetrusci: q ēt turno īimici sunt cā Mezētij. Deuouet aris q ait supra de Turno suppliciter venerans. Itē supra vobis aīam hāc soceroq̄ Latio Deuoui: nā ip̄a iterat ꝟba: Viuusq̄ ꝑ ora fereẽ: tanq̄ de viuo oēs loq̄nẽ. Lēti: ociosi: vt nos patriā fugimꝰ: tu Tytire lentus in vmbra.

PIERIVS.

a ¶ At ꝟo rutilis Impar ea Pugna videri iamdudū et va. Antiquiores aliq̊t codices. Rutilisq̄ impar. legūt. Nam, quæ ꝑiectum alteri copulatiuę et. venustam reddit or̄onem. b ¶ Adiuuat incessu tacito. vetera quidē exēplaria multa cum vulgatis. Incessu legunt. In oblongo tamen vaticano, ingressu, scriptū est. Incedere enim quum plærūq̄ sit maiestatis: & venerabile nescio quid præ se ferat, locum huc habere nō videtur, vbi om

Nos patria amissa dominis parere superbis
Cogemur:qui nunc lenti consedimus aruis.

✱nia perquiruntur,quæ timo
rem in turno manifestum indi
cent. Præterea Seruius quoq,
ingressu, agnoscere videtur, si
diligēter inspicias. Haud quaq̃ legendū ostēdit:dum ait. Ap-
vero obscure Donatus,ingressu,
parebāt in Turno signa oia:quæ imparis diffidētiam cōproba
rent.Primo ingressus eius,hoc est ambulatio tacita,& progres
sus,hoc est:ad vlteriora segnior accessus.Ecce his signis collige
batur animi eius corporisq defectio,lassos,quippe tacitos ha-
buit gressus,dum vix pedem mouebat:& vix reponebat alterū:
vt ꝑgrederetur vlterius . Fuit alterū diffidētiæ signum,quod
aram venerabať oculis deiectis ad terram.Et(vt reliqua perse-
quamur)Tertiū signū Tabentium genarum fuit,nam repenti
na macie fuerat deformatus.Quarto Palloris.qui in iuuene eē
non debuit.si deesset & metus. c ¶Et aram suppliciter vene-
rans.Sunt qui,ad arā,legunt:vt sit ꝑgressus ad aram.Sed enim
exēplaria vetera,et aram,habēt:vt sit.& arā suppliciter vene-
rans.Vnū em̃ vti dictū ex Donato,de quattuor signis,quæ ti-
morem indicabāt,fuit ea veneratio demisso lumine præstita.
d ¶Pubētesq genas.Antiquus codex Mediceę Bibliothecę in
Pubentes.primā litterā abrasam & alio atramēto in,p,notatā
ostēdit.Sed q̃ subsequiť vocalis,a,Est,& ea quidē icolumis cō
seruata,sed,u,vocali quinta suꝑne adscripta.Vt qđ pri⁹,tabē-
tes,legebať:in.Pubētes.sit immutatū.Sed & alij codices pleri-
q,tabētes,legūt:& qđ Ti.Donatus tertiū signū tabentiū gena
rū fuisse dicit,nullam dubitationē reliquā facit:quin lectio ca-
stior sit.Tabentesq genas. e ¶Nō pudet o rutuli cūcti ꝓ tali
bus vnam obiectare animā.Ro.codex,& Oblongus Vaticani
Mediceusq,& nōnulli alij veteres,ꝓ cūctis talibus,legūt.Quā
lectionem Serui⁹ agnoscit,dū ait,tales latinos reliquos:qualis
est Turnus. f ¶Numero ne an virib⁹ ęqui nō sumus.In codi
cib⁹ aliquot manu scriptis,æquæ,habes:qa dixerat vnā aiam
ita æquę aiæ,qđ non ꝓbať.in aliquot alijs,viribus æquis,sed
æqui.vulgata lectio oino castior. g ¶En omnes & troes & ar
cades hij sunt.In antiquo codice scriptū est. En oēs hij troes &
arcades hij sunt.q.d.inimici nostri,qui sedibus suis expulsi,ter
ram alienam īuasere:ne ꝓpter fœdus initum,eos iam amicos
effectos existimarent,& ideo certare nollent.Seruius,hic sunt,
cum vulgata lectione legit,ne in castris alterum exercitum esse
suspicarentur,quæ lectio magis placet omnino,quia ꝓpositū
est.Numerone:an viribus æqui non sum⁹. Mediceus codex.&
aliquot alij ꝑueteres eadē sententia,lectione paulo sequius scri
pta,ita legunt,En omnes & troes et arcades hi sunt.vt suspēda
tur.En omnes inde subijciatur,et troes et arcades hi sunt,quos
scilicet ante oculos habetis.et non alij vsquam.In Romano au
tem codice legere est.Et troes & arcades hinc sūt fatalisq man⁹
& in aliquot alijs codicibus,fatales numero multitudinis ha-
betur.Quod ita forte quis iterpretetur,et troes & arcades hinc
☙ sunt,in

☞ virtutis paternæ erat clarū
& q sup.ipie.i.ipie met aut in ꝓ
pria vt dicunt persona sup.erat
acerrim⁹.i.maxime strēnuus ar
mis dat sese in medias acies dat
inquit sese in medias acies:haud nescia.i.perita rerū & serit va-
rios rumores ac fatur talia.o rutuli cūcti aut potius o rutuli nō
pudet vos cūctos obiectare.s.periculo & alee belli vnam ani-
mam.i.vnius hoīs vitam ꝓ talibus.i.tam arduis.s.negocijs in
quibus.s.certať ꝓ libertate patriæ.An non sumus ęq.i.ęquales
Troianis numero an viribus en oēs troes & oēs arcades qui.s.
obuersari nobis possint sunt hic.i.in hoc paruo exercitu & ma-
nus fatalis.s.Troianoꝝ qui fataliter in italiā se venisse iactant.
& Hetruria īfensa Turno.s.ꝓpter societatē Mezētij:sup.est hic:
Nos vix habem⁹ ꝓ habeamus alterni.i.alternatim vt dum al-
ter habeat alter non habeat hoc est ꝓ dimidio exercitu hostem
i.duplo plures simus:si cōgrediamur.ille quidē.s.turnus succe
det fama ad superos.i.merebiť immortalitatē & trāsfereť ad su-
peros:quorum aris ipse deuouet.i.morti addicit & sacrificat se.
Nos sup.aīt cogemur patria amissa.i.postq amiserim⁹ patriā
parere.i.obedire & obtēperare dn̄is suꝑbis.i.tyrānis phrygijs
de victoria suꝑbientibus nos inquit qui consedimus.i.resides
locum cœpimus lenti.id est ociosi & ignaui supple in aruis.id
est campis vbi illi congressuri sunt.

☙ sunt,in latinis quippe castris tam strenui,tāq præstantes
virtute viri habentur,quales & troes & arcades feruntur.vel
potius distinguendum,vt dicas,En omnes & troes & arcades
mox de suis,hinc sunt fatalesq manus infensa et ruria Turno.
hoc est Latino quoq nomini fauent fata,ne eos tantum fatis
fretos huc venisse persuasum habeatis.Et quod magis excitare
animos possit.Etruria,quæ infensa Turno esse consueuit,no-
biscum militat,propter eos,qui Mezentium secuti erāt. vt ita
sit responsum ad id,quod ꝓpositū erat,essent ne æquiviribus.
de numero vero ait.Vix hostem alterni,si congrediamur,ha-
bemus. Cæterum crediderim ego,n,litteram in Romano co-
dice superfluam esse,vt sæpe alibi in eodem reperitur . Eamq
omnino castiorē esse lectionem,quæ vel,hic,aduerbium vel
hi,pronomen demonstratiuum scriptum ostendit: præsertim
quom Ti.Donatus ita locum hunc interpretetur. Considerate
qui sitis,& quale Rutulorum nomen,& facta quāta vbiq pręs
dicatione laudantur.Nihil interea e diuerso existit,quod ali-
quem incutiat metum.Non numero præcedit hostis,aut robo
re:quicquid opinio formidolosum sparserat,præsto est,sub-
iectum oculis nostris . Tum quod habet pars vtraq substan-
tiæ,prodidit campus,quod contra fidem rerum onerauerat fa-
ma terroribus. Troiani adsunt,videntur Arcades,in conspe-
ctu sunt,quos fatales appellant:& hoc est totum,quod infen-
sa Etruria Turno potuit.

SERVIVS

SER. ¶Fœdusq ꝑcātur infectum:ro
gant vt ꝓ non facto sit ne pia-
culum videantur admittere.Et
alto dat signū cœlo vt religio
alia religione soluať.Pręsenti⁹
efficacius.Mōstroq fefellit be-
ne fefellit : nāq hoc augurium
nec oblatiuū est nec imperati-
uū:sed imissum factiōe Iuturnę
qđ carere fide indicat sedes ne-
gata nam vbicūq firmū intro-
ducit augurium dat ei firmissi-
mā sedem vt ipsa sub ora viri
cœlo venere volātes.Et viridi
sedere solo.Itē ante sinistra ca-
ua monuisset ab ilice cornix.In
hoc autem augurio liberatum
cygnum cecidisse in aquam di-
cit:quam instabilem esse mani
festum est: Littoreas agitabat
aues palustres:nam littus diciť
ois terra aquis vicina vt viridi
q in littore conspicitur sus. Ex
cellentē:magnū sicut in exerci-
tu magnus est Turnus Conuer
tunt cla.fu.redeunt cum clamo
re sicut in exercitu solet. Augu-
rium salutant:venerantur pro
prie.Nam salutari dicim⁹ deos
Terentius . At ego hinc deos
❦ domum

¶Poe. ¶Talibus incensa[a] est iuuenum sentētia dictis:
Iā magis atq magis serpitq ꝑ agmina murmur
Qui sibi iam requiem pugnæ rebusq salutem
Sperabant:nūc arma uolūt:fœdusq præcanť
Infectum:& turni sortem miserantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit:& alto
b Dat signum cœlo quo non præstantius[b] ullum
Turbauit mentes italas.monstroq fefellit
c Nāq uolans rubra fuluus[c] Iouis ales in æthra
Littoreas agitabat aues:turbamq sonantem
Agminis aligeri:subito cum lapsus ad undas
Cygnū excellentē pedibus rapit iprobus uncis
Arrexere animos itali:cunctæq uolucres
d Conuertunt clamore fugam mirabile uisu:
Aetheraq obscurant pēnis:hostemq per auras
Facta nube premunt:donec ui uictus:& ipso
e Pondere defecit[e]:prędamq ex unguibus ales
Proiecit fluuio pœnitusq in nubila fugit.
Tum uero auguriū Rutuli clamore salutant:

ASCENSIVS

¶Talibus &c.Docet qūo ver- ASC.
bis Iuturnæ in forma camertis
loquētis et augurio ꝑ eandē fal
laciter īducto violatū ē fœdus
ꝑ Tolūniū augurē assentiētib⁹
iuuenib⁹.Vn̄ Donat⁹ . Primus Donat⁹.
q Tolūni⁹.nō solū Rutuli sed
etiā Tolūni⁹ augur augurio de
ceptus est.Hoc ille.¶Ordo est.
Sentētia iuuenū incēsa est.s.ad Ordo.
disrūpēdū fœdus talib⁹ dictis:
s.Iuturnæ sub spē Camertis ac-
cēsa est i quā iā magis atq ma-
gis & murmur serpit ꝑ agmina
s.fœdū esse turnū solū ꝓ oīm li
bertate dimicare:ij sup.ꝗ spera
bāt.i.optabant sibi iā.i.paulo
an̄ requiem.i.itermissionē aut
abolitionē pugnę & salutē re-
bus volūt.i.expetūt nūc arma
i.bella & precantur fœdus infe
ctum.i.vt sit nō factū aut anni
hilatū:& miseranť iniquā sortē
Turni:qui.s.solus cōtra fortio-
rem se dimicaturus sit Iuturna
adiungit his aliud maius.s.por
tētū & ꝓ.i.dat signum.i.prodi-
giū seu auguriū: alto cœlo.i.in
aere:quo.s.signo vllum.s.aliđ
non turbauit prestantius.i.effi
☞ cacius

Expediūtq; manus: primusq; Tolūnius augur
¶Hoc erat hoc uotis īquit: quod sæpe petiui
Accipio agnoscoq; deos: me me duce ferrum
f Corripite o Rutuli: f quos īprobus aduena bello
g Territat: inualidas ut aues: & littora nostra g
Vi populat: petet ille fugā penitusq; pfundo
h Vela dabit: uos unanimi densate h cateruas:
Et regem uobis pugna defendite raptum.

PIERIVS.

a ¶Talibus incensa est iuuenū sententia dictis. In antiqs aliquot codicibus, accensa, legitur, quam lectionem Donatus etiā agnoscit. b ¶Quo nō præstanti' vllū turbauit mētes Italas. Antiqui aliquot codices, præsentius, legūt vt illud. Præsentemq; viris intentant oīa mortem. In Mediceo, præstantius, quidem scriptū est: in dictionū sequela. Sed superne vetus hæc lectio, præsentius addita. c ¶Rubra fuluus iouis ales in æthra. In antiquis plærisq; fuluos. vti etiā superius. Viuosq; per ora feretur. de quo scriptionis modo satis alibi dictum. Id præterire non possum. qđ ti. Donat' artificiose compositum ait, primo vt Alitem masculinū immitteret: si enim fœmina esset, nō tangeret. Aeneę personā. Deinde ait. Ales iouis, vt turbandum fœdus, nec perficiendum. & iupiter videretur ostendere. d ¶Mirabile visu. Antiqui aliquot codices vna cum Mediceo. Miserabile, legunt. Sed vulgata lectio acceptior eruditis. e ¶Donec vi victus & ipso pondere defecit. In antiquis plærisq; codicibus, deficeret, habetur. Magis tamen placet. defecit: vt vulgata habent exemplaria, non sine veterū aliquot codicum assensu. f ¶Me me duce ferrum corripite o rutuli Quos improbus Aduena Bello terr. In Romano codice legere est. O miseri. non o Rutuli, subiecta vero statim ratio cur miseri, quos scilicet improbus Aduena bello territat, inualidas vt aues, & littora vestra vi populat. In Mediceo, & aliquot aliis antiquis. O rutuli, scriptum est. Titul'. Donatus. O miseri, agnoscit, dicit em. Et vos manus armate O miseri, hoc est dolendi. g ¶Et litora vestra vi populat. Sūt aliqt antiqui codi. vbi nostra legatur. Sed oīno, vr̄a meli'. h ¶Dēsate cateruas. In Romano codic. Densete, legitur coniugationis secundæ, vt superius. densent. sed hic aures offendit tā exilitate vocalis tenuissimæ ter cōtinenter positæ: q; etiā sono ipso elanguescētis.

¶caci' mētes Italas. i. Italicas aut italorum vel sic q̄ nō vllū i. nullū signū exns pstantius. i. magis idoneū ad hoc turbauit mentes Italas. & fefellit mōstro i. monstratione falsi augurij seu auspicij. Nā ales iouis. i. aquila fuluus. i. fului coloris. volās in ęthra. i. in aere: rubra. i. alta & rubescēte agitabat aues littoreas. i. in littore versari solitas: & turbam sonātē. i. sonorā & canorē s. agminis aligeri. i. auiū cum. i. qn̄ ipse ales iouis lapsus subito advndas: rapit īprob'. i. iprobe & imaniter pedib' vncis. i. icuruis hoc est vnguibus: cygnum i. olorem excellentē. Itali. s. idvidentes arrexere aios: & cūcte volucres cōuertūt fugā clamore. i. redeunt vt fugerēt cū clamore mirabile visu. i. q̄ res erat mirabilis visu. i. ad videndū aut dū vr̄: & sup. volucres oēs obscurāt. i. occultāt æthera. i. supiorē aerē: & pmūt hostē. s. aquilā cui Aeneam comparat & turnū cygno a suis eripiendum p auras ergo nube id est densitate alarū multarum facta scilicet ab auibus ī æthere donec. s. ales vict' sup. fuit: vi id est violētia & defecit ipso pondere. i. arduitate negocij: & donec ales piecit fluuio. i. in fluuiū: pdam. s. cygnū ex vnguibus. i. quam habuerat prius iter vngues suos: & fugit pœnitus in nubila. i. obscurum aerem. Tum vero id est tunc pcipue aut ad verum: aut sed tūc maxime Rutuli salutant. i. venerant & blande affantur ratū saluumq; esse cupiūt auguriū. s. piturnā fraude oblatū: & expediunt man'. i. ad pugnā aptāt: & Tolūni' augur inqt prim' hoc erat in votis. i. qđ sępe petiui & desideraui. Ego accipio. i. ratū habeo: & agnosco deos. i. volūtatē & fauorē deor̄ erga nos. O Rutuli corripite ferrū: me me geminatio affectum exprimit: duce. i. ductore & auspice. O rutuli inqt quos aduena scilicet æneas improbus id est improbandus: vt augurium indicat territat bello vt aues inualidas id est imbelles: & populat id est populatur: & depredatur: vi id est violentia non iure nostra littora. id est extremas oras quasi paulopost fugitiuus: ille scilicet improbus aduena petet fugam sicut aquila petijt: & dabit penitus vela profundo scilicet mari sicut aquila penitus in nubila fugit vos igitur densate cateruas id est acies collectas vnanimi pugna sicut cunctę volucres hostem per auras facta nube pserunt: & defendite vobis id est ad vtilitatem vestram: regem raptum scilicet turnum qui per hoc fœdus in manibus prædonis est eripiēdus a vobis per fœderis disruptionem. Potest etiā ordo esse deffendite vnanimi pugna regem raptum vobis id ē in damnum vestrum.

domū salutatum pgā. Expediūtq; man' se dimicare velle significāt. Hæc em est psensio militaris. Luca. Elatasq; alte qcūq; ad bella vocaret. Promisere manus. Qđ sæpe petiui quasi īperatiuū hoc auguriū vult videri accipio agnoscoq; de. mō quasi de oblatiuo: loqtur nam ī oblatiuis augurijs in ptāte videntis est: vtrū id ad se pertinere velit an refutet & abominetur: ergo nūc auguriū dicit se libēter amplecti & agnoscere circa se fauorem deor̄ Quos īprob' aduena Interpraē auguriū & confirmat ad pn̄s negociū pertinere. Littora vr̄a: bona iteratio: nā supra ait littoreas agitabat aues. Vi populat antique. Nam veteres & pplo & populor dicebāt nūc tm̄ populor dicim' illud: penitus de vsu recessit. Pœnitusq; p fundo. Vela dabant. vt supra de aquila. Penitusq; in nubila fugit. densate cater. sicut cygni hostē p auras facta nube pmūt. ¶Tolūnius.

SERVIVS

SER. ¶Et aduersos telū contor. ī ho. hoc loco ab Home. recessit œconomia. Ille em̄ inducit Mineruam psuadentem Pandaro vt iacto ī Menelaum telo fœdera dissipet. Hic vero dicit ipm augurem telū spōte torsisse: & occidisse vnū de nouem fratribus qđ ptinet ad œconomiā Necesse em erat vt frēs ex vni' morte cōmoti bellū mouerēt: si enim vilis aliqs interiret: poterat ei' mors ob fœderis religionē forte cōtemni. Sonitum dat. i. facit Certa. i. ineuitabilis: vn̄ incerta est infirma & vitabilis. Hasta volans minus est nāq;. Horum vnū ad. ¶Ordo est. Trans adigit vnū costas & figurate dicit vnū p vnius. Terit qua sutilis aluo balthe' rem physicā dixit Oīa em̄ qbus vtimur non nos terunt: sed ea nos terimus vt annulum vestem aiosa phalanx: quasi phalax. i. legio. Cæci salutis improuidi. Inundant more vndæ fluunt. Sic omnes amor vnus habet: sic id est dum paulatim suis inuicem subueniant. Omnes

a Dixit: & aduersos telum contorsit in a hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus: et aras
Certa secat: simul hos simul ingēs clamor: et oēs
Turbati cunei: calefacta corda tumultu
Hasta uolans (ut forte nouem pulcherrima frm̄.
Corpora cōstiterant contra: quos fida crearat
Vna tot arcadio coniunx tyrrhena Gilippo)
Horum unum ad mediū: teritur qua sutilis aluo
Balteus: et laterum iuncturas fibula mordet
Egregium forma iuuenem & fulgentibus armis
b Trans adigit costas: fuluaq; extendit b harena.
At fratres animosa phalanx accensaq; luctu
Pars gladios stringūt manibus: pars missile ferrū
Corripiunt: cæciq; ruunt quos agmina contra
Procurrunt laurentum: hic densi rursus inundāt
Troes, agiliniq;, & pictis arcades armis.

ASCENSIVS

ASC. ¶Dixit. Docet quō augur Tolūnius secur' fallax auguriū primus fœdus dissoluit. ¶Ordo ē. Dixit. s. tolūnius augur: & ptorsit telum. i. hastam aut iaculum in hostes aduersos procurrens: cornus. i. hasta cornea: stridula. i. cum stridore ptransiens aerē dat sonitū: & ipsa certa. i. ineuitabilis secat. i. intersecat auras: & hoc sup. fit simul: & ingens clamor fit simul: & oēs cunei. i. acies militum ī morē cuneorū collecte turbati sūt & corda sup. oīa calefacta supple sunt tumltu. Hasta volans. vt. i. scđm q nouē pulcherrima corpora fratrum pstiterant. i. sil' steterāt forte. i. a casu cōtra. i. ex aduerso q̄s tot nouē frēs. vna cōiux tyrrhena. i. hetrusca. fida. i. fidelis marito suo crearat. i. procreauerat. Gilippo. s. marito suo archadio i. arcadi. hasta igit̄ volās adigit vnū hor̄. s. nouem fratrum ad medium id est circa vmbilicū trans costas scilicet eius qua scilicet parte Baltheus sutilis id ē consutus teritur id est absumit Ordo.

 aluo

¶ aluo.i.iuxta aluū:& qua fi bula mordet iuncturas laterū: adigit dico vnū horū existentē iuuenē egregiū forma & armis fulgētibus et extēdit.i.extēsum pṡternit eū harena fulua:at id est sed fratres phalanx.i.quasi phalāx animosa accēsa.i.acrior facta:luctu.i.dolore fratris occi si pars.i.parti stringūt.i.euagi nāt & denudāt gladios & pars i.parti corripiūt manibus ferṝ missile.i.iacula ferrea aut ferra ta:& ipsi ceci.i.excæcati & pciti furore ac salutis īprouidi ruūt. scilicet in hostem contra quos agmina Laurētum.i.laurētium ac latinorum: pcurrunt Troes inundāt.i.more vndarū irruūt hic.i.hoc loco & tpe cum talia fierent rursus.i.iterum densi.i. stipati & se mutuo comprimen tes:& agilini.i.missi ab agilia vrbe:& arcades pictis armis.i. habentes arma picta & insigni ta vt nobiles bellatores. Vnus i.vniformis amor habet oēs sic.i.intantū decernere ferro.i. periculum facere vtri fortiores sint armis:aut vn⁹ amor habet omnes decernere ferro sic.id est vt paulatim suis inuicē subue niāt.Ipsi diripuere.i.dissipaue runt aras.s.ad fedus feriendum extructas:& tempestas.i.grādo hoc est grādinis aut niuis simil is

¶ Mesapus.

¶ Poe.

Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras:it toto turbida cœlo
Tempestas telorum:ac ferreus ingruit imber:
Creterasq;:focosq; ferunt.fugit ipse Latinus
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.
Infrenant alij currus:aut corpora saltu
Subijciunt in equos:& strictis ensibus adsunt.
Mesapus regem regisq; insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten auidus confundere fœdus
Aduerso proterret equo:ruit ille recedens
Et miser oppositis a tergo uoluitur aris:
In caput inq; hūeros:ac feruidus aduolat hasta
Mesapus:teloq; orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit:atq; ita fatur
c ¶ Hoc habet hęc melior magnis data uictima di(uis[c].
¶ Cōcurrūt itali:spoliātq; calētia mēbra.

Om nes eīn in bellum coa cti sunt.sic Salu. Diripuere aras Defecerunt dissipauerunt. Fer reus in. Permansit in translatio ne quia dixerat tempestas telo rum:Ferunt auferunt: nā aphe resis est:vt temnere pro contē nere. Pulsatos diuos violatos læsos fractis fœderibus. Infre nant alij currus.i.equos:sic ali bi: neq; audit currus habenas. Subijciunt in equos sup equos iaciunt.sed proprie non est lo cutus magisq; contrarię. Nam subijcere est subter aliquid ia cere: regisq; insigne gerentem: id est diadema habentem. Aui dus conf.fœ.Legit & auidū:sed meli⁹ auidus.qa Mesapus Tur no fauebat: qui erat impar ad singulare certamē. Altus equo. Equi magnitudinem latenter ostendit.Hoc habet:hoc est lę tali percussus est vulnere. Te rētius.Certe captus est. Habet: Sane sarcasmos est de loci qua litate iuuentus:nam quia super aras cecidit ait hæc melior ma gnis data victima diuis.

PIERIVS

a ¶ Telum contorsit in hostes.In ant.aliquot,coniecit,sed id ex paraphrasi. b ¶ Fuluaq; extendit arena.In Ro.codice in Oblōgo vaticanis in Med.in eo,qui apud me est,& aliquot alijs vno exēplo legit̄,effundit, Harena.quod magis mouere pathos videt̄,quia maiorē præ se fert vulneris vehementiam. c ¶ Hæc melior magnis data victima diuis.Cum ioco dictum ait Donatus meliorem victimā, quia in aram cecidit.& illic occisus est.

pcipitatio telorum:it turbida toto.cœlo.i.per totum cœlum hoc est turbans & obscurans to tum aerem:ac &.i.imber ferreus.i.ferratorū telorum ingruit.s. toto cœlo.Et ipsi Rutuli:ferunt.i.auferūt & secū ferūt: crateras i.pocula vinaria & focos.i.in quibus fouebat̄ ignis sacrificijs aptus.Ipse Latinus.s.rex fugit.s.a tumultu belli referens diuos pulsatos.i.læsos & repulsos federe infecto.i.non cōsummato. Alij infrenant currus.id est equos:aut subijciūt.i.sursum iaciūt corpora in equos.i.saliunt sup equos & adsunt.i.presto sunt en sibus strictis.i.nudatis.Mesapus vir ille filius Neptūni auidus confundere fœdus proterret.i.procul aut ab interiore parte ter ret Aulesten tyrrhenum:regem & gerentem insigne regis:scili cet diadema proterret inquam equo aduerso.id est ex aduer so obiecto ille.s. Aulestes: recedēs.i.recedere parēs:ruit.i.pceps cadit & voluitur miser a tergo.i.retrorsum in caput & in hume ros aris oppositis.i.quia inuenit aras oppositas ac Mesapus fer uidus.i.ardēs aduolat hasta:& ipse altus equo.id est in equo al to ferit grauiter desuper.i.a superiori loco supp.ipsum Aulestē orātē multa:ferit dico telo trabali.i.istar trabis aut trabe p ha sta sumpta:atq; Mesapus fatur ita hoc habet.s.aulestes:hoc est lætali pcussus est vulnere:hæc est melior victima data magnis diuis q̄.s.porcus qui fuisset in federa cæsus. Itali concurrunt & spoliant:scilicet insignibus regalibus membra calentia:id est adhuc tepida & palpitantia.

SERVIVS

SER.

¶ Torrem:erit noīatiu⁹ hic tor ris:& ita nunc dicimus.Nam il lud Ennij & pacuuij penitus de vsu recessit:vt hic torrus huius torri dicamus.Nidorem modo putorem : Ferreus sum. Home. χαλκεος υπνος.Nudato capite vt scilicet posset agnosci : Sane queritur quemadmodum nuda to dixerit:cum supra eum nusq; induxerit capite tecto.Nam nu datum est quicquid fuit antea coopertum.Nudum vero dici tur quod tectum ante non fue rat.Ergo aut nudato pro nudo accipiamus:vt sit pro nomine participium:aut dicamus tectū eum habuisse caput:cum descē dit ad campum.Nam legimus Sydereo flagrans clypeo & cœ lestib⁹ armis.Suos clamore vo cabat: vtrumq; exercitum iam suum vocabat:vt talis eius fue rit clamor:cur in vos inuicem ruitis mei? Repens:aut subito vt sit aduerbium.i.repente : vt sole recēs orto pro recēter. Aut repēs discordia pro repentina. Faxo:faciam.Incertum qua pul sa manu.Hoc loco adhuc qui dem quasi dubitat:tamē ab Iu turna intelligimus immissum quędam

Nudatū Nudū.

¶ Aeñ.

Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit:& uenienti Ebuso plagamq; ferenti
Occupat os flammis:illi ingens barba reluxit
Nidoremq; ambusta dedit:super ipse secutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis:
Impressoq; genu nitens terræ applicat ipsum.
Sic rigido latus ense ferit.Podalirius alsum
Pastorem:primaq; acie per tela ruentem
Ense sequens nudo superimminet:ille securi
Aduersi frontem mediam mentumq; reducta
a Disijcit[a]:& sparso late rigat arma cruore:
Olli dura quies oculos:& ferreus urget
b Sōnus:in æternā claudūtur lumina noctem[b].
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite:atq; suos clamore uocabat.
¶ Quo ruitis:quæ ue[c]ista repēs discordia surgit?
O cohibete iras:ictum iam fœdus:& omnes
Compositæ leges:mihi ius concurrere soli.

ASCENSIVS

ASC.

¶ Obuius ambustū.Docet q̄ re liqua subsecuta ē pugna & q̄uo vulneratus est Aeneas . Circa quam partē dicit Donatus. Ol li dura quies:quia est quies nō dura & somnus non ferreus & nox,non æterna. Ruitis : aliud est ire:aliud tendere: aliud rue re. Hęc ille. ¶ Ordo ē.Chorine⁹ vir ille vt videtur troianus ob uius:id est obuiam veniens cor ripit ab ara torrem.i.facē am bustum.i.circumustam:& occu pat:id est impedit ebuso veniē ti & ferenti.i.inferenti aut infer re volenti plagam.i.vulnus os flammis ignis barba reluxit il li.s.ebuso:& ipa ambusta:id est circumusta dedit nidorem.i.fe torē ipse.s. Chorineus secutus: super.i.isuper corripit.id est ce leriter rapit lęua.i.sinistra ma nu cęsariē.i.comā hostis.s.ebu si turbati.s.flammis & ipse ni tens.i.annitēs genus impresso: applicat ipsum terrę & ferit.i. pcutit:sic scilicet applicito ter rę ense rigido latus. Podalirī⁹ etiam de parte Aeneæ ferit Al sum pastorem & sequens.i.per sequens ense nudo ipsum imī tem supple in prima acie per te

Donat⁹

Ordo.

Poeta' ¶la.i.per medium telorũ sup eminet.i.eminenter super ipm incumbit ille. s.supereminens. Podalirius.aut poti⁹ Alsus: nã si Podalirius ense sequebat̃ nõ procedit ꝙ securi percusserit: videtur ergo hoc dicere qđ Als⁹ vbi fugere amplius nõ poterat restans insequentem securi percussit qđ gen⁹ armorum pastori congruit. Ille ergo restans. s. Alsus: disjicit securi reducta. i. retrorsum ducta vt fortius feriret: frontem mediam & mentũ aduersi.i.oppositi & contrastãtis: & rigat arma scilicet ipsius interfecti cruore sparso.i. sparsi effuso. Dura quies & somn⁹ ferreus.i.durus& imperturbabilis vrget id ẽ premit olli.i.tunc illi oculos: & lumina sup.eius clauduntur in noctem. i. caliginem æternam. At.i.sed pius Aeneas tendebat: id est extendebat dextram inermem: existens capite nudato ꝑ eo quod est nudo aut nudato ad hoc vt agnosceretur

d Me sinite atqꝫ ᵈauferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu Turnũ iam debent hæc mihi sacra.
¶ Has inter uoces: media inter talia uerba
Ecce uiro stridens alis illapsa sagitta est.
Incertum qua pulsa manu: quo turbine adacta
Quis tantam Rutulis laudem casusue Deusue
Attulerit: pressa est insignis gloria facti
Nec sese Aneæ iacuit uulnere quisquã.

quẽdam: qui vulneret Aeneam. Quod aũt paulo post Iuno d ictura est đ Iuturna. Nõ vt tela tñ non vt cõtenderet arcu: minime est mirandum: nam scimus vnicuiqꝫ imputari qđ alter in eius grãm fecerit: sicut eit Et potes in totidem classes conuertere nymphas: Aeneam aũt ab homĩe vulneratum indicat Iuppiter paulo post dicẽs Mortali decuit violari vulnere diuum.

PIERIVS.

a ¶Ille securi aduersi frontem mediam mentumqꝫ reducta Disjicit. In Romano codice. Discidit Legitur. Secare enim securis est & scindere. Sed in Oblongo in Medic. & aliquot aliis. Dissidit
b in vno simplici, s, in altero, ss, geminato scriptum. b ¶In æternam clauduntur Lumina. Mortem. Quamuis in codic.aliquot antiquis, mortem, legatur. Legendum tamen est, noctem, vt
c in emendationibus habetur. Quam lectionem etiam Donatus agnoscit. c ¶Quæ ve ista Repens discordia. In codic.aliquot ant.quoque. legitur, sed probatiores, quæue habent. Sunt etiam in quibus non repens, sed Recens, habeatur. Repens autem agnoscitur a Seruio. Et Re
d pentina discordia est in Donati paraphrasi. d ¶Me sinite atqꝫ auferte metus, ego fœdera faxo. In codici.aliquot antiquis, atqꝫ, non habetur. Sed absqꝫ sinalepha legere est. Me sinite auferte metus. Præterea In Romano codice. Metuus, Attiano more scriptum est, vocali, quæ lõga esse debuerat geminata. Sic in nomen latura quadam antiquo lapide, a Curru. Curruus, pro currus, legitur.

potuisset enim orto tumultu galeam suscepisse. atqꝫ vocabat suos: id est nuncupabat eos: clamore id est simul clamans. Quo ruitis id est præcipitanter tenditis: quæ ve ista discordia surgit repens id est de repente aut repentina: nam a repo prima secundum naturam produceretur o cohibete iras: quia fœdus est iam ictum.i.percussum & oẽs leges.i.conditiones pacis aut fœderis sunt compositę: ius sup.est mihi soli concurrere.s.cum Turno: sinite me solũ sup.concurrere: atqꝫ auferre metus: quos.s.infertis: ego faxo.i.faciam fœdera firma.i. stabilia manu.s.victo hoste capitali: hæc sacra.i.sacrificia violata: debent mihi Turnum i.caput Turni aut vitam eius. Ecce quasi dicat ꝑter spem: & ex improuiso: sagitta allapsa est viro id est in virum: stridens alis idest plumis pennarum: allapsa dico est inter has scilicet tãpias voces: atqꝫ inter media talia verba: incertum sup.est qua manu pulsa sup.fuerit aut allapsa sit: & quo turbine: id est impetu aut tormento adacta: quis vel casus vel Deus attulerit Rutulis tantam laudem vt scilicet Aeneas vulneratus sit: gloria insignis facti est pressa: idest suppressa ignorato auctore: nec qsꝗ iactauit scilicet vnqꝫ postea se vulnere Aeneę: id est ꝙ vulnerauit Aeneã. Vñ putat̃ iuturne ĩ specie camertis monitu factũ.

SER. SERVIVS

¶Molitur. regit & est acyrologia: nã proprie molit̃ est parat. Hebri.fluuij Thracię. Sãguine⁹ Mauros gaudẽs sãguine⁹: αιμοχαρης Clypeo ĩcrepat sonat alibi arguit vt ĩcrepat vltro Cunctantes socios. vltia hoc ẽ tota: si em̃ gemit vltia oĩs sine dubio. Miserabile cesis: miserabiliter nomen ꝓ aduerbio. Ipẽ nutrierat: solẽt em̃ plæriũqꝫ filios aliis dare nutriẽdos parentes. Ausus pelidæ ꝑciũ sibi poscere curr⁹. Difficilis hypallage nam hoc vult dicere: qui vt achillis eq̊s possit accipe: ire ausus est ad castra græcoꝝ. Ordo em̃ nõ ꝓcedit: vt q iret aus⁹ ẽ peter̃. Affecit ꝑcio: mõ pœna: nã ꝑciũ lẽ Ταυμισωμ Ter. Ego ob stl'titiã ꝑciũ fero. Nec eqs aspirat Achillis. Aspirar̃ apđ maiores accedere significat Cice. Nũq̃ aspirauit ad curiam sed hic figurate dixit aspirat eqs Pro ad equos occis⁹ est: nec ad equos Achillis accessit: meli⁹ tñ est vt de Diomede ĩtelligam⁹ vt sit sensus Diomedes occidit Dolonẽ qui equos Achillis ausus est petere: quos nec ille qui eum vicit poposcit Dextra mucronem extorquet quasi prœconomia ẽ: vt nõ eũ suo iterimat gladio ne agnoscat ꝙ metisci ẽ ẽt nũc suũ regrat: q̃ facto ꝑire poterat seq̃ẽs fracti gladij œconomia. Eri agros: q̃s victore Aenea te accipere posse credebat: inde em̃ sarcasmos facta ẽ. Nã cõsuetudo erat vt victores impatores agros suos militibus darent vt in hystorijs legimus.

Turnus ut Aeneam cedentem ex agmine uidit
Turbatosqꝫ duces: subita spe feruidus ardet:
Poscit equos: atqꝫ arma simul: saltuqꝫ superbus
Emicat in currũ: & manibus mollitur habenas.
Multa uirum uolitans dat fortia corpora leto.
Semineces uoluit multos: aut agmina curru
a Proterit: autᵃ raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cũ flumina concitus hebri
b Sãguineus Mauros clypeo ĩcrepat:ᵇ atqꝫ furẽtes
Bella mouẽs immittit equos: ille æquore aperto
Ante notos zephyrũqꝫ uolãt: gemit ultima pulsu
c Thraca pedũ: circũqꝫ atræᶜ formidinis ora:
Ireqꝫ insidiæqꝫ (Dei comitatus) aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus.
Fumantes sudore quatit miserabile cæsis
Hostibus insultans: spargit rapida ungula rores

ASC. ASCENTIVS.

¶Turnus vt Aeneam facit poeta ĩ gl'iam Aeneæ qđ Home. in gl'iam Achillis nã sicut home ꝓp raptã Breseida ĩducit achillem iratũ a bello desistere eoqꝫ desistẽte, Græcas oẽs ĩ fugã verti q pri⁹ victores fuerãt: ita poeta noster inducit Aeneam propter vulnus illatum a bello destitisse vt eo abſẽte cęteri a turno cederentur patereqꝫ quanta fuerit vni⁹ virtus quo bell ante sui victoriã obtinebãt: cessante fugiebant. docet ergo stragẽ quam Turn⁹ edebat de qua hoc solum est Donati. Dona. Sanguineus: Ordo. non ipse: sed q aliis sanguinem effundit Ordo est. vt id ẽ postq̃ Turnus vidit Aeneam cedentẽ ex agmine: & vidit duces turbatos.i.consternatos animo. ipse feruidus.i. incensus & feruefactus spe subita id est sbito orta. Poscit æq̃s atqꝫ arma simul: & ipse supbus.i. elatus emicat saltu.i.saliẽdo eminenter peruenit in currũ.s. vnde depugnaret: & molit̃.i.cũ molimĩe regit habenas: manibus scilicet suis & ipse volitans id est percurrens celeriter dat leto.i. morti: multa fortia corpora virum.i. Viroꝝ scilicet fortium: & voluit id est prosternit & suppeditat: multos semineces id est semioccisos aut poterit curru agmina aut ingerit fugientibus hastas raptas id est celeriter correptas vnde addit cõparationẽ dicẽs. Qualis Mauros.i. Mars sanguineus id ẽ sanguinem effundens aut sanguinolentus cum id est

 quando

Sanguineos:mixtaq; cruor calcatur harena.
d Iãq; neci Sthelenũq; dedit. Tamyrimq;[d] Polũq;
e Hũc cõgressus:& hũc:illũ eminus:emin⁹ ambos[e]
f Imbrasidas[f] Glaucũ atq; Ladé:quos ĩbrasus ipse
Nutrierat lycia:paribusq; onerauerat armis
g Vel conferre manum:uel equo[g] puertere uẽtos.
h Parte alia media Eumedes[h] in prælia fertur
Antiqui proles bello preclara Dolonis:
i Nomine auum[i] referẽs:aĩo manibusq; parentẽ:
Qui quõdam castra ut Danaũ speculator adiret
Ausus pelidæ precium sibi poscere currum
Illum Tytides alio pro talibus ausis
Affecit precio:nec equis aspirat Achillis
k Hũc pcul ut campo Turnus prospexit[k] aperto
Ante læui iaculo longum per inane secutus
Sistit equos bijuges:& curru desilit:atq;
Semianimi elapsoq; superuenit:& pede collo
Impresso dextera mucronem extorquet:& alto
l Fulgentẽ tinxit[l] iugulo:atq; hæc insuper addit
¶En agros:& quam bello Troiane petisti
Hesperiam metire iacens:hæc præmia qui me
Ferro ausi tentare ferunt:sic mœnia condunt
m ¶Huic comitẽ Buten[m] coniecta cuspide mittit
n Chloreaq;:Sibarimq;[n] Darhetaq; Thesilochũq;
Et sternacis equi lapsum ceruice Thymœtem:
o Ac ueluti Edoni[o] boreæ cum spiritus alto
Insonat Aegeo:sequiturq; ad littora fluctus:
Qua uenti incubuere:fugam dant nubila cœlo:
Sic turno quacumq; uiam secat:agmina cedunt
Conuerseq; ruunt acies.fert impetus ipsum:
Et cristam aduerso curru quatit aura uolantem.

☞ quando ipse concitus.i.festinus icrepat.i.crepare facit ac resonaẽ clypeo.s.suo flumia hebri illius fluuij in Thracia Martis patria gelidi.s.niuib⁹ & glacie horrentis:atq; cum ipse mouens bella immittit equos furẽtes.i.incensos Martio furore illi.s.equi iam imissi:volãt æquore apto.i.p equor hoc ẽ campũ equũ & planũ:apertũ ante notos & zephiros.i.rapidissimos vẽtos. Thraca.i.Tracia vltima i.tota ita q ad vltimã vsq; orã gemit pulsu pedum.s.equorũ: & ora atre.i. pniciose formidinis & iræ & insidię appositorie comitatus:id est quę res comitatus est dei.s.Martis aguntur:id est impellũtur circum.i.per circuitum: Turn⁹ alacer.i.letus & celer existẽs talis.scilicet qualis Mars:quatit iter media prelia: equos fumantes insultãs hostibus cesis miserabile.i.miserabiliter vel quę res miserabilis est vngula.s.equorũ:tepida.i.tepefacta in sanguie fuso:spargit rores sanguineos: & cruor calcaẽ mixta harena. Et turn⁹ dedit iã neci.i.occidit Sthelenum & thamyrim et polum:illos tres Troianos:dedit dicit neci: congressus.i.cominus:hũc.s. Sthelenũ: & hũc scilicet Thamyrim: & illum.s.Polum eminus.i.de longe quasi e manu misso telo:& dedit neci ambos(legiẽ & ambo more vetusto) imbrasidas i.filios Imbrasi.s. Glaucũ atq; Ladẽ quos Imbrasus ipse.i.propria opa:nutrierat sup.in lycia & onerauerat.s.ab infantia armis paribus: vel conferre manum.i.inuadere:vel preuertere ventos equos.i.celeriter effugere. Eumedes ples antiquæ.i.nobilis aut annosi dolonis pclara i.inclyta bello fertur alia parte s.a Turno:in media prelia: referens auũ noie:quia & auus eius Eumedes dictus erat:& parentẽ aio.i.animositate:& manib⁹.i. rebus pclare gestis:q ausus sup. fuerat quondã poscere sibi currum Pelide.i. Achilis Pelei filij precium:id est in preciũ & mercedem vt ipse speculator adiret castra Danaum.i. Danaorum: hoc est græcorum vnde significatur Troianus fuisse:sed supp. Tydides seu Tytides.s. Diomedes Tidei fili⁹:affecit eum pro talibus ausis alio præcio:quia occidit eum exceptum insidijs: id est licet victor dolonis:aspirat.id est ausus ẽ aspirare equis Achillis,i.ad equos achillis habendos:vt id est postq; Turn⁹ prospexit procul hunc supp.in campo aperto.secutus sup.eum ante.i.prius:iaculo leui.i.missili per longum inane.i.per longum spaciu aeris qui inanis putatur:sistit.s.postea.i.stare facit equos bijugos & desilit curru.i. & salit de curru atq; superuenit semianimi & elapso:& pede impresso collo.i postq; ipresserat collo eius pedem suum : extor ☞ quet.i.

¶Turnus.

¶Poe.

☞ gim⁹. Item in Luca. An melius fierẽt piratæ magnæ coloni. Sternacis equi ferocis qui facile sternit sedentem. Edoni boreæ:tracq nam edon mons est: thraciæ. Sane sciendum hoc loco errasse Donatũ qui dicit edonij legẽdum est vt do breuis sit sc͡dm Luca.q dicit edonis ogygio decurrit plena lyeo:nã certum est systolẽ fecisse Lucanũ: vnde Edoni legẽdum est:vt sit hic edonus hui⁹ edoni. Stati.et Vergilium & artem secut⁹ ait. Tristius edones:hyemes hebrũq; niualem nõ edonias Aegæo mari.s.sicut sequẽtia indicant. Seqturq; ad littora fluctus nam male ait Donatus mõtẽ esse videẽ inflat boreas:cũ certũ sit eũ de hyperboreis mõtib⁹ flare.

PIERIVS

a ¶Proterit aut raptas. In Romano. Et in alijs, aut, hoc vero loco Donatus ait. An suas raptas hastas ingereret hostibus, an hostibus raptas, id est sublatas:incertum est, melius tamen vt suas rapuisse, & hostibus ingessisse videatur. b ¶Sanguineus mauors clypeo increpat. In Romano codice, intonat:sed increpat. Seruius agnoscit, & Donatus:atq; ita legitur in Mediceo & pluribus alijs. c ¶Circumq; atræ formidinis ora. In Ro.codice, atra.qppe ora.legitur. Sed magis placet.atræ formidinis.vt in alijs plærisq; habetur. d ¶Thamyriq; polũq; & thamarim. & thamurum. & thamyrũ, in diuersis codi.legitur. Quin etiam, taurum, in aliquot antiquis exemplarib⁹ habetur. Sed enim θαμυρισ, apud græcos nomen est propriũ adagiumq; fertur. θαμυρις μαινεται. Furit thamyris.de ijs, q cũ intellectu polleant delirare tamen in operibus videanẽ, eundem porro thamyrin. & thamyran græci dicunt. e ¶Eminus ambos. Est &, ambo, vt si duo præterea tel.id.tul. Cuius declinationis varias obseruationes
f ex antiquis grammaticis alibi recitauimus. f ¶Imbrasidas glau.atq; Laden. Oblongus cod. hymbrasidas, et hymbrasus, habet per, y, & hyaden, non Laden, in quam lectionem multa cõueniunt exemplaria, licet in Mediceo aliena manu, laden. factum sit, prima littera contacta. In aliquot alijs, caden, legitur: In Romano, embrasidas:& embrasus. Sed enim ιμβρασος græ
g cis ονομα κυριον. Ergo imbrasidas : melius puto. g ¶Vel equo præuertere ventos. In vete
h rihus aliquot exemplaribus, equis, plur.nume. h ¶Media eumedes in prælia fertur. In Mediceo quidem, & alio, qui apud me est antiquo codice. eumedes, legitur. In alijs plerisq; vete
i ribus, eumenides, vna plus syllaba. i ¶Nomine auum referens. In perueteri codice, auom, habetur:vt in veterũ inscriptionibus, cuiusmodi ea est: quã in hortis Colatianis ĩspeximus.

M. CAESONIVS . PRIMVS . AVOS.

Et auonculo. superius ex æde Diui Basilij protulimus. Præterea Terentius Scaurus, qui reli
k quas id genus scriptiones reijcit, auos & auom, non excludit. k ¶Campo Turnus conspexit aperto. In Romano codice legere est, prospexit, vt commendatio etiam sit ab acumine visus:
l qui in bellicis negotijs obeundis est magno vsui. l ¶Fulgentem tinxit iugulo. In Mediceo, & antiquis plærisq; codicibus, tinguit, pręsenti tempore legitur:vt reliqua, quæ precedunt,
m quæq; subsequuntur verba, eadem periodo contenta. m ¶Huic comitem butem. Quamq; βουτης. inter nomina propria locum habeat, a quo Butadæ propagatæ familię celebrantur. Antiqua m̃ exemplaria plęraq; oia, asbutem, hic legiẽ. Nam butes supius occisus est : vbi legiẽ. Protin⁹ Orchilochũ, & Buten. Asbutẽ deniq; hoc loco Dona.agnoscit ĩ itegris ɔmẽtarijs.
n ¶Chloreaq; Sibariq; Daretaq;. In cod.aliq̃t vulgatis, sabarim, legiẽ. In nõnullis antiqs, habarim, est & vbi, fabarim, legas. Sane, h, lr̃a vt alibi lati⁹ nũc in, f, trãsit. vt faba p naba, nũc in, s, vt exsibeãt, p exhibãt:qd̓ aqle antiq̊ cerniẽ monumẽto p forib⁹ ędis.S. Marię de Rodio.

EX. QVORVM. VSVRIS. PER. SINGVLOS. ANNOS
CONVIVIVM. DEDICATIONIS. EXSIBEANT.

o Quare memine mirum lectionẽ hãc ita variare. sed hæc, vt parui momẽti ptereamus. o ¶Ac velut edoni boreæ. In antiquis cod. fere oibus, edonij, geminato, n, scribitur:vbi necesse est p synezesin vltimas illas duas in vnam coire syllabam. Nam Do. ω μεγα est.

☞ quet.i.vi expellit mucronem dextra.i.quē habebat in dextra & tinxit.s.mucronē extortū:fulgentē.s.prius alto iugulo.s. occisi:atq; addit insuper hæc.s.verba: O Troiane en metire iacens.i.iam ꝓstratus:agros & hesperiā quā petisti bello.i.p bellum:hæc.i.hmôi ferunt.i.auferūt sup.a me:illi q ausi sup.sunt tetare.i.lacessere & ꝓuocare me bello & ipi cōdūt sic mœnia.i. ꝓsternunt exangues:& ipse mittit.s.ad inferos cuspide coniecta:Buten.i.Troianū illū:comitē huic.s.Eumedi:& Chlorea & Sibarim & Darneta & Tersilochū:& Thimetem lapsum ceruice.i.de ceruice aut per ceruicē:equi sternacis.i.ferocis & facile ❧ aut assidue sternere soliti insidentes dorso suo. Ac veluti cū spiritus.i.flatus: boreæ.i.illius venti: Edoni.i. Traci ab edone mōte Thraciæ flātis insonat egeo.s.mari:& fluctibus.s.egei maris sequit̄ ad littora qua.i.quacūq; parte venti.i.flatus boreæ:incubuere sup.ea dant nubilia fugā cœlo idē p cœlū hoc est aerē. Id est quēadmodū nubes & ꝓcelle aquarū diffugiūt a facie impetuosissimi vēti sic cedunt agmina Turno quacūq; secat.i.intersecat viā:& acies ruūt cōuerse.s.in fugā impetus fert ipm.s. Turnum & aura quatit cristā.s.illā erferā flāmis volantē.i.celeriter agitatā:curru aduerso.i.ex aduerso veniente.

ASCENSIVS

ASC. ¶Non tulit &c. Prosequit̄ reliquā turni victoriam & quā edidit stragem absente Aenea cuiꝰ vulneris grauitatē & difficilem curationē ope humana nō procedētem subinfert. Sed cum nihil extet Donati

Ordo. Ordo est Phegeus Vir ille Troianus:non tulit.i.nō est perpessus. Turnum sup.instantē.s.aut sibi aut alijs & frementē animis.i.ferocientē. sed sup.obiecit sese ad currū et detorsit dextra sub manu:frenis id est contrahendo frena hora equorū citatorū ꝓ cōcitatorū: spumātia.s.ex impetuosa agitatione. Lācea lata.i.latū ferrum habens consequit̄ hunc.s. phegea:retectū.i.nudatū: interea.s. dum trahit̄ videlicet ab equis & pēdet iugis.s.equorū:et lancea infixa r ipit loricā trilicē.i. tribus licijs seu ordinibus squamarū cōstantē et degustat.i.modicū mordet ac sauciat:corpus summū.i.supficiē corporis:hoc est cutem vulnere tn̄.i.nihilominus q̄uis leuiter vulneratus ille.s. Phegeus ibat cōuersus in hostem.s. Turnū:clypeo obiecto.s.cōtra ictus et petebat auxiliū.s.cōtra hostē ipm impediendo:mucrōe stricto.i.nudato aut euaginato quē rota.s.currus et axis concitus.i.concitatus procursu.i.ꝓcurrendo:impulit præcipitē et effudit solo:et Turnus secutus.s.cadētē abstulit ipsi caput ense.i.gladio ꝑcutiēdo.s.inter imā galeā et oras.i.extremitates summas summi.i.supremi thoracis:hoc est secādo ceruicē vbi ima pars galeæ fere coniūgit̄ lorice seu thoraci:q̄uis thorax in pectore ꝓprie sit:et reliquit truncū.i.truncatū et mutilum corpus sup.in harena. Atq; interea dum Turnus victor dat ea funera cāpis.i.p cāpos Mnesteus et Achates fidus qui.s.nūq̄ dereliquerat ducē et Ascaniꝰ comes.i.socius laboris statuere Aeneā cruentum.s.ex vulnere: sup.in castris.s.suis nitētē.i.molientē et cū labore faciētē:gressus alternos.i.alternatim et longo interuallo factos cuspide lōga cui.s.ipse longus incūbebat aut qua fulciebat̄. Ipse sup.sæuit i.sæue irascit̄ et indignat̄ q suis adesse nō posset:et luctat̄.i.conatur eripe telū cuspide infracta.i.intrinsecus fracta et poscit s.a pn̄tibꝰ viā.i.modū et rationē sanādi q ꝓxima.i.præsentissima aut vicinissima est auxilio.i.ad auxiliū aut poscit auxilio.i.in auxiliū: viā q ꝓxia est: ☞ videlicet

Non tulit instantem Phegeꝰ animisq; frementē:
Obiecit sese ad currū:& spumantia frenis
a Ora citatorum dextra detorsit[a] equorum:
b Dum trahitur pendetq; iugis hunc[b] lata retectū.
Lancea consequitur:rumpitq; infixa bilicem
Loricam:& summū degustat uulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conuersus in hostem
c Ibat:& auxilium stricto[c] mucrone petebat:
Quē rota præcipitem.& procursu concitus axis
d Impulit:effunditq;[d] solo:Turnusq; secutus
Imam inter galeam:summi thoracis & oras:
e Abstulit ense caput:truncumq; reliquit[e] harena.
Atq; ea dum campis uictor dat funera Turnus.
Interea Aeneam Mnestheus & fidus Achates
f Ascaniusq; comes[f] castris statuere cruentum:
Alternos longa nitentem cuspide gressus.
Sæuit:& infracta luctatur harundine telum
Eripere:auxilioq; uiam quæ proxima poscit
Ense secent lato uulnus:teliq; latebram
Rescidant penitus:seseq; in bella remittant:
g Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus Iapys[g].
Iasides:acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes:sua munera lætus Apollo
Augurium cytharamq; dabat:celeresq; sagittas.
Ille ut depositi proferret fata parentis:
Scire potestates hærbarum usumq; medendi
Maluit:& mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens ingentem nixus in hastā
Aeneas:magno iuuenū & mœrentis Iuli
h Concursu:lachrymisq;[h] immobilis.ille retorto
Pœonium in morem senior succinctus amictu
Multa manu medica Phœbiq; potētibus hærbis
Nequicq̄ trepidat:nequicq̄ spicula dextra
i Solicitat:prensatq;[i] tenaciq; forcipe ferrum.
Nulla uiam fortuna regit:nihil auctor Apollo
Subuenit:& sæuus cāpis magis ac magis horror
Crebescit:propiusq; malū est:iam puluere cœlū
k Stare uident:subeunt[k] equites:& spicula castris
Densa cadunt medijs:it tristis ad æthera clamor
Bellātum iuuenū:& duro sub marte cadentum.

SERVIVS

¶Instantē phęgeus:aut sibi aut oībus. SER. Ad currum pro currui se obiecit. Citatorū:apheresis est: pro concitatorum. Bilicem loricali longa est:& accentum habet:Sicut bisilum si,producit: quia & fila & licia dicimus. Degustat:leuiter tangit. Vnde contra de alto vulnere ait:virgineūq; alte bibit alta cruorem. Procursu:ipetu & est vna pars orationis procursus. Sęuit:quia nō potes:scilicet in bella procedere. Ense secent lato vulnus animum viri fortis expressit lapis: Aptum nomen medico: nam ιαωαι dicūt curare. Augurium cytharamq; dabat: vera lectio est dabat:nam non dedit. Sane per cytharam scientiam indicat harmoniæ. Vt depositi desperati:nam consuetudo erat vt desperati ante ianuas suas collocarentur vt extremum spiritum redderent terræ:vel vt possent a transeūtibus forte curari:qui aliquando simili laborauerat morbo:Cicero Aegram:& prope depositam reipublice partem. Potestates hęrbarum:vim possibilitatem:nam in hærbarum cura nulla est ratio. Vnde etiam ait mutas artes licet alij mutas artes tactū venæ velint. Alij mutas artes musicæ comparatione. Vsumq; medendi: Εμπειρικη scientiam:hoc medicinam in vsu non in ratione cōstantem Inglorius comparatione sagittarum:& harmoniæ:& diuinitatis. Pæonium in morē: medicinalem a pæoni:nam doricæ linguę est Pæan nam naturale est pæon. Nulla viam fortuna regit: Nullus euentus rationē pręstat. Nihil auctor apollo:Mædicinę inuentor:nā Aesculapius pręest medicinæ:quā Apollo iuenit. Qui in Ouidio pro se ait. Inuentum medicina meum est. Propiusq; malum:ex fuga:scilicet Troianorum:Stare plenum esse:& alibi Stat puluere cœlum.

PIERIVS

a ¶Ora citatorum dextra contorsit equorū. In Med. & oībus his venerādæ antiquitatis cod. detorsit scriptum obseruaui, quod magis placet, & agnoscitur a Donato, qui sic ait. Mira hominis virtus, & singularis audacia, vt iret ad currum, nec metueret superiorem hostem, impetum quoq; equorum currentium frangeret, et torqueret in aliam partem, ea em̄ est paraphrasis verbi eius, detorquet.

✱ Dū tranitur

✱ b ¶Dū trahiť pēdēt iugis hūc lata retectum lancea cōsequitūr. In cod. aliquot antiqs legere est. Pendetq; iugis hic. Sed em̄ sententiam donatus latius explicauit, quę quoniā superiori adnexa est adnotationi, ea quoq; videť adverbū adscribenda. Ex eo qđ vnus currus vnū haberet iugū, sic exponūt plærīq;, quasi pluralē numerū ꝑ singulari poeta posuerit. Nos cōtra sentimus, q em̄ ora citatoꝝ dextra detorsit equorū, dubioprocul frenos tenuerit, nō iugū, & nō iugo pēdebat, sed iugis, hoc est frenis equoꝝ iūctoꝝ, vt hoc ei ad virtutē accedat, qđ biiuges pleno ictu currētes nitebať vincere. Recte etiā, trahiť, dixit, vt partē potiorē daret virtuti equoꝝ citatoꝝ, partē vero fortitudini retinētis. Qui em̄ pēdēs trahebať, euicerat aliqd, sed duoꝝ equorū vim ad plenū superare nō valuit, nō minor etiā equoꝝ ioc⁹ q impediti frenis, & hominis pōdere, durabāt tm̄, & trahebant perseuerantē. Sunt etiā antiqui codices, qui ꝑ retectū, legāt, relictum. Quod vero nōnulli dicūt retectū. i. qua parte exarmat⁹ erat, nō ꝓcedit, quia statim sequiť rūpitq; infixa bilicē loricā. c ¶ibat & auxiliū stricto mucrone petebat. In veteribus aliqt cod. legere est, auxiliū educto mucrone. In aliquot aliȷs, ducto a macrone, aliȷ malūt, ducto mucrone, legere absq; vlla p̄positiua particula, vt habeť in Mediceo & aliquot aliȷs. Sed em̄ donatus, stricto, legit, dū ait, fidēs auxilio gladiȷ, quē strictū tenebat, hoc est paratū ad feriendū. d ¶Impulit effuditq; solo. In aliquot veteribus exēpl. effundit est præsenti tēpore. Male vero superiore versu in exēplaribus plærisq; distincta p̄positiua particula & noīe legiť, pro cursu cōcitus axis. Quū dubioprocul procursu, vnica dictione legēdū sit. vel seruio submonēte, id qđ ita donatus adnotauerat, ꝓcursu, qđ ait, vna pars est orationis, quasi porro tenēs cursum. Hūc ꝓcursum, vt melius exprimeret, addidit, cōcitus axis, vt apertius ostenderet, qđ esset procursus. e ¶Trūcūq; reliquit arena. In aliquot antiquis codicibus, relinquit est, p̄senti tēpore. Est & in plærisq;, harenæ, casu acquisitiuo, qđ agnoscit donatus. f ¶Ascantusq; comes castris statuere cruētū. In Ro. codice, ascaniusq; puer, nō comes legiť. eāq; castiorē lectionē esse didicimus ex ti. donato ita scribēte, mnestheus, atq; achates (inquit) & ascani⁹, licet esset puer, sciens tm̄ quid patri, vel maxime vulnerato debereť, & quæ sequunť. g ¶Phoebo añ alios dilectus iapis. In antiquioribus his cod. iapyx, per, y, &, x, scriptū habeť. Aliȷ volūt medici nomē a vēto distingui scriptiōe, huiusq; nominis obliquos casus in, c, Donatus mittere videtur. iapicis, iapici, qui per, g, ꝓferuntur in vento. Horatius, præter Iapyga. h ¶Lachrymisq; immobilis. In Mediceo cod. & aliquot aliȷs antiquis: absq; copulatiua particula legere est, lachrymis immobilis. i ¶Prensatq; tenaci forcipe ferrum. In antiquis aliquot codicib⁹, pressat, legitur. In Ro. forfice. Sunt enim qui forfices & forcipes ita distinguāt: vt forfices eē sarcinatorū velint, a faciendo, Quæ vero ferrū

☞ videlicet vt secent ense lato vulnus: & recidant. i. scindendo aperiant: penitus. i. pene intus & funditus: latebram teli. i. vbi telum latebat: & remittant sese in bella. Iamq;. i. & iam aderat. s. auxilio: Iapis Iasides. i. Iasi filius dilectus Phebo. i. Apollini summo mædicorum principi ante alios. i. super ceteros: cui scilicet Iapi ipse Apollo captus quondā acri. i. vehemēti amore: dabat. i. offerebat letus. i. libens & gaudens suas artes & sua munera. i. officia. s. augurium. i. peritiam diuinādi & cytharam id est artem musicam & sagittas celeres. i. artem sagitandi. Ille scilicet Iapis vt proferret. i. extēderet & porro teneret fata. i. mortem: parentis. i. patris sui: depositi. i. desperati a medicis & ita depositi vt si quis forte aduenerit qui sanet in via offendat: maluit scire pōtestates herbarum & vsum medendi: & agitare. i. sectari aut exercere artes mutas. id ē occultas & gloriam nō afferentes: vnde addit existēs inglorius. i. sine gloria respectu musices & rei bellicę: Aeneas stabat fremēs acerba. i. acerbe: nixus id est annitens in hastā ingentē sup. in magno cōcursu iuuenū & Iuli. s. adolescētis aut ideo seorsum nominat vt egregiū significet: Iuli ergo merentis. s. ꝓpter dolorē patris & belli periculū & stabat immobilis. i. immutabilis lachrimis. s. iuli & aliorum Ille. s. iapis: senior & iō peritior & experitior. succinctus amictu retorto. i. retrouerso: in mortē Peoniū. i. medicinalē: trepidat. i. trepidāter tētat multa. i. multas res: manu medica & herbis phebi. i. quas phebus docuerat aut quibus sol virtutē influit: vnde addit potentibus. s. ad medicinalem virtutē: trepidat dicit nequicq̄. i. frustra & nihil per hoc efficiens. & sollicitat. i. tentat nequicq̄. i. frustra: educere dextra. s. manu spicula. i. telum acutum infixum: & prensat. i. frequenter capere tentat sed frustra: forcipe tenaci: ferrū. s. teli. Nulla fortuna. i. nullus euentus inopinatus aut præter artē regit. i. dirigit: viā. i. prestat rationē. Apollo auctor. s. artis illius nihil. i. nō aut in nullo subuenit. i. auxiliať: & horror sęuus crebescit. i. fit creber magis ac magis cāpis. i. per cāpos vbi Turnus stragē faciebat & malū. i. periculū turno imminens: est ꝓpius. i. vicinius & videť cœlū. i. aerē stare. i. dēsum ac plenum esse iam puluere: equites subeūt. i. appropinquāt: & spicula. i. missilia tela: cadunt densa. i. dense aut frequentia: mediȷs castris. s. in media castra immissa: clamor tristis. i. lamentabilis: iuuenū bellantū & cadentū sub duro marte: it. i. diffunditur ad ęthera. i. ad summum aerem.

☙ro ferrum calidum capiāt forcipes. tonsorum, quod pilum secent, forpices. Sed enim inepta hęc esse Carisius monet ex Lucilio qui etiā Medicorū forcipes dicit, L. xix. Scalprorum forcipium milia. xx. Item paulo post. forcipibus dentes vellere. Sed Vergi. in. viȷ. Versantq; tenaci forcipe ferrū quod in cod. aliȷs massam, scriptum est. k ¶Iam pul. cœ. stare vi. subeunt equites. In antiquis plærisq; codicibus, subeuntq; equites, legiť: qđ numerosius est.

SERVIVS

SER. ¶Indigno dolore: Qui fuerat natus ex vulnere indigne illata per insidias scilicet. Dictamum. Hæc hærba licet vbiq; nascatur melior tamen in creta est. Puberib⁹ caulem foliȷs: hoc est adultis: sicut in quarto pubentes hærbæ: et est reciproca inter hærbas & homines translatio: nam & pupertatem hærbarum et florē iuuētutis vocamus: Faciem circūdata: a parte enim totum corpus accipimus Fusum amnem: pro aqua a toto partem: sic supra Fontemq; ignemq; ferebant. Ambrosiæ succos: Ambrosia cibus est deorum: nam nectar portant. Panaceam: genus hęrbæ. Sciendum tamen Lucretium panaceā vbiq; salem dicere. Vnde possum⁹ & hoc loco salem intelligere: nam omnem pellit dolorē: sed melius hærbā qa ait odoriferā. Quippe dolor: quasi dolor cuius natura hæc est vt adhibito remedio statim recedat. Nam dolor consequens hæc est res non principalis: vnde sublata causa etiam ipse statim recedit. Hinc ait quippe: nam infusa aqua inhærens laxare cœperit telū

Tum uenus indigno nati concussa dolore:
[a] Dictamum genitrix Cretæa capit ab Ida[a]
Puberibus caulem foliȷs: & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina: cum tergo uolucres hæsere sagittæ.
Hoc Venus obscuro faciem circundata nymbo
[b] Detulit hoc fusum labris splēdētibus[b] amnem
[c] Inficit occulte mædicans: spargitq;[c] salubris
Ambrosiæ succos: & odoriferam Panaceam:
Fouit ea uulnus lympha Longeuus Iapis

ASCENSIVS

¶Tum venus &c. Narrat sanationem Aeneę opa materna factā eiusq; armationē & in prælium ꝓperationē: vnde nihil ē Donati sed ordo talis. Tū. i. dei de postq; summū īmineret periculum: Ven⁹ genitrix. s. Aeneæ & genitorum oīm per influtiā: concussa indigno dolore nati. i. filiȷ sui Aeneę carpit ab ida. s. siluoso monte Creta: id est cretensi ad differētiā idę phrygię: dictamum. s. hęrbā illam: appositorie caulē. i. thyrsum & costā ꝑ mediū hęrbaꝝ ꝓtēsam: foliȷs puberibus. i. abūdātibus et maturis ac succi plenis: & comātē flore purpureo. Illa gramina. s. dictami: nō sunt īcognita feris capris. i. capreis: aliȷ legunt sed minus apte feris capris. s. ferrocū. s. sagittę volucres. i. veloces hesere tergo. i. dorso earū ven⁹ circundata faciē. i. hn̄s faciē circūdatam nymbo obscuro. i. velamēto aereo ne agnosceretur dedit hoc. s. dictamū: & inficit. i. miscet hoc. s. dictamo: amnē. i. aquā fluētē: fusum. i. respsum labris splēdētib⁹. s. de se: sed nūc nymbo tectis mædicans. i. tēperās ꝑ artē mædicinę: occulte & ☞ spargit

ASC. Ordo.

Ignorans:subitoq; omnis de corpore fugit
d Quippe dolor:oīs stetit immo uulnere[d] sanguis.
Iamq; secuta malum nullo cogente sagitta
Excidit:atq; nouæ rediere in pristina uires.
¶ Iapis. ¶ Arma citi properate uiro:quid statis? ¶ Iapis
¶ Poe. Cōclamat:primusq; animos accēdit in hostem
¶ Iapis ¶ Non hæc humanis opibus:non arte magistra
Proueniunt:neq; te Aenea mea dextera seruat
Maior agit Deus:atq; opera ad maiora remittit
¶ Poe. ¶ Illa auidus pugnæ suras incluserat auro
Hinc atq; hinc:oditq; moras:hastamq; coruscat:
Postq̄ habilis lateri clypeus loryca q; tergo est:
Ascanium fusis circum cōplectitur armis:
Summaq; per galeam delibās oscula fatur:
¶ Aeñ ¶ Disce puer uirtutem ex me:uerumq; laborem:
Fortunam ex aliis:nunc te mea dextera bello
e Defensum dabit:& magna inter præmia[e] ducet.
f Tu facito mox cum matura[f] adoleuerit ætas
Sis memor.& te animo repetētē exempla tuorū
g Et pater æneas:& auunculus[g] excitet Hector.

☞ spargit succos ambrosiæ.i. herbę q̄ dii dicūt vesci:salubris i.salutē afferentis:& panaceā.s. herbā odoriferā.lapis lōgeuꝰ.i. lōgi cui medicus:fouit vulnꝰ.s. Aeneæ:ea lympha.i.aqua sic tē perata ignorās.s.ꝑ talis esset:& omnis dolor fugit.i.aufugit.& euanuit quippe.i.vtpote dolor hoc est quasi dolor & nō vulnꝰ fuisset subito.i.ilico de corpe.s. Aeneæ:& oīs sanguis stetit imo vulnere.i.nō emanauit nec effluxit & sagitta secuta iā manū s.chirurgici:nullo cogēte:excidit atq; vires nouę.i.magnæ:rediere in pristina.i.in vsum pristinū aut in mēbra pristina. lapis cōclamat.i.statim vt hoc vidit clamat:o vos teucri supple ꝓperate.i.festināter afferte citi i.festini viro.s. æneæ: arma qd statis? & ipse primꝰ accēdit animos.s.teucrorꝫ in hostē:dicēs.s. Hæc nō ꝓueniūt opibꝰ.i.facultatibus & ptātibus humanis:& non proueniūt arte magistra.i. magisterio artis medicinę:neq; o ęnea mea dextera seruat te:sed deus maior.s.venus aut apollo inuētor medicinę agit.s.hāc curā,atq; remittit.i.iterꝫ mittit te ad opa maiora.Ille.s.æneas auidus pugnæ:incluserat.s.priusq̄ aduenerāt q ipm armarēt suras id ē posteriora tibiarꝫ:hoc est a pte totū crura sua.auro.i.ocreis aureis.hinc atq; hinc.i.ex vtraq; parte & odit.i.odio ꝓsequitur moras.i.dilationes : coruscat.i. quattit & vibrat hastā . Postq̄ clypeus habilis.i.portabilis & aptus est lateri:& lorica tergo.i. postq̄ armatus erat complectit̄ Ascanium armis circumfusis:& delibās per galeā summo oscula.i.præbens oscula summis labris fatur.i.inquit.O puer disce virtutē & verum laborē ex me & sup.opta fortunā ex aliis.s.felicioribus me:mea dextera dabit nūc te defensum.i.defendet nunc te bello & ducet inter magna præmia.i.participem magnorum pręmiorū quia regni. Tu facito mox vt cū ætas adoleuerit matura.i.adolescēdo cęperit esse matura sis memor:& vt supp.&.i.simul pr̄ æneas & Hector auunculus excitet te repetentem animo.i.considerantem & memoria repetentem exemplaria tuorum scilicet parentum.

☞ rit telū qd̄ antea inferebat dolorē.In pristina:i vsum priorem.Maior agit deus: Apollo inuētor medicinę.s.verūq; laborem:quem per me ipse suscipio non qui ex aliorū virtute:imperatoribus ascribi consueuit. Fortunā ex aliis: Subaudimus opta:neq; em̄ fortuna discitur. & est zeugma nō integrū.Inter præmia.Ad pręmia.Cicero:Dico te priore nocte: venisse inter falcarios.Matura adoleuerit ætas Adolescendo matura esse cœperit.

PIERIVS

a ¶ Tum venus indigno nati concussa dolore.Dictamnū genitrix cretea carpit ab ida.Puperibus caulem foliis.Ex antiquis partim exēpl.partim ex veterū grammaticorꝫ obseruatione hi versus ita legunt̄. Tum venus indigno gnati cōcussa dolore, Ipsa manu genetrix dictæa carpsit ab ida,puberibus caulē foliis carpsit quidē in plerisq; antiquis exempl.vt eadem sit synchronia cū altero præterito,qd sequit̄,detulit, sed em̄ donatus carpit præsenti tēpore legit.& ita in veteribus cod.nōnullis, qui apud me sunt,habet̄. Idem dictea agnoscit,dum ait,itaq; a dictea substulit suis manibus caulē.dicta porro cognomen est idæ,vt alio loco. Dictea negat tibi iuppiter arua.Sed em̄ dicta ipse quoq; mons est cretæ,cuius callimachus mentionem facit.Quod vero ipsa manu genetrix,pro,dictamnū genitrix,legatur,lectionē hanc ti.donatus agnoscit,cuiꝰ hæc est interpratio.Quod ait,manu carpit,& matris animū expressit,vt ipsam diceret opera sua ꝓcurasse,qd̄ sanare filium potuisset,& nō ferro ꝓpter remedium,sed manu assereret esse sublatum.Dubium em̄ nō est certo modo,& suo modo,ac tēpore esse detrahēda terris,quæ aliquibus sunt procuranda remediis,vt ipse alio loco virgilius dixit. Falcibus & messæ ad lunā quæruntur ahenis.vbi & modum & tēpus expressit.In præsenti vero ait,manu,& inferius.Quanta signa istiꝰ data sunt speciei,cuius nomē omissum est.Quippe & regio expressa est,in qua nascitur,& nomen editum montis,& ipsius nominis signum.deinde quit ad descriptionē prædicti graminis accederet,caulem(inquit)facit,& comātē florē colore purpureo.Et inferius gramē appellauit nouo vsurpationis genere alias dicēs folia.Cæterū vero nomine dictamnū in regione sua dicit̄ appellari.Vnde nōnulli sic exponūt hūc locū,vt asserāt virgiliū dixisse dictamnū genetrix dictea carpit ab ida. Quod vsq; adeo admittendū non est,ne si sequētia cōiūgas,fiat vitiū.Dictāni em̄ caulē dicere debuit,nō dictānū caulē,Melior est em̄ superior lectio.Ipsa manu carpit caulē a dictea ida,cuiꝰ herbæ nomē qa nō dixit,signa eius infinita ꝓtulit,vt posset sciri,q̄ nā esset.Hæc donatus apud quē dictamnū,p,m,&,n,scriptū inueni,prout etiā δικταμνον.in exēplaribus græcorꝫ manu scriptis,theophrasti quippe, & dioscoridis pene omnibus obseruat.Et in antiquissimæ traductionis dioscoride,quē litteris lōgobardicis scriptū ostēdit mihi florētiæ vir clariss.nic.Scōberges cāpanus archieps,dictamnu.passim scriptu erat.In quo illud pcipua fuit obseruatione dignū,quod,quū phrasis alioqui,& latina esset,& recte græcorū vocabulorū vim & ꝓprietatē exprimeret,formæ tn̄ quas nos in,vm,vel,em,terminamus,plurimū illic absq;,m,notatæ sunt,hoc mō, Dictānu multi dicūt pulelu agreste.Sed nec florē,nec semē habet,ita illud.Est aūt alterū dictānu de creta adlatu.Quæ q̄uis ita sint,plurimū tn̄ delectāt ob sermonis puritatē,& venerādæ memoriā antiquitatis.Vt vero ad donatū reuertamur,q̄uis ille,vti dictū,de lectiōe sentiat iure suo,antiqua tn̄ exēplaria,q̄ legimus oīa,eā lectionē ostēdūt,quā ipse improbat.Papiniusq; his exēplis ꝓpior accedere videt̄,vbi ait.Dictāni florētis opē,qd̄ virg.florē comātē dixerat. Et priscianus,vbi agit de cōstructione partiū orationis,Dictānū genetrix videt̄ agnouisse,diuersaq; genera,& diuersos numeros virgiliū hoc loco auctoritate sua κατα την αλλοτητα confudisse.Quod vero neq; florē,neq; semē dictāno esse dioscorides,& plæriq; alii tradūt. Virgiliꝰ theophrastum sequi videt̄,qui flores in dictamno ponit,vel qd̄ vni & deteriori cuidā speciei.q̄ vulgo nascit̄,ꝓpriū est,toti dedit generi,vt descriptionē hanc lasciuius exornaret.Quia vero virgiliana sententia de dictāno,eiusq; vi cū tulliana cōsentit,visum est ex tertio de natura deorum hæc subiungere.Dictamnum herba est,quā capreæ sagittis venenatis percussæ quærere dicūtur.quam quum gustauerunt sagittæ excidunt a corpore.Alia plinius libro naturalis historiæ quinto & vigesimo. b ¶ Hoc fusum labris splendentibus amnem inficit occulte medicans.In codicibus aliquot antiquis legere est,labris pendentibus, Sed enim cum hic labrum pro vase positum sit,quod olim id lauabrum dicebant,magis placet.splendentibus,hoc est nitidis,& de purgatis,vt omnia cum decoro fiant.Ait vero ti.donatus in huius loci paraphrasin,venus aquam infecit,quam iapis studiose splendentibus labris infuderat,vt foueret vulnus. c ¶ Sparsitq; salubris ambrosię succos.Antiqui aliquot cod.spargit,legūt, instanti tēpore,vt cū,inficit,cōueniat.Sed in pluribus,sparsit,præteritum. d ¶ Omnis stetit imo vulnere sanguis.In Ro.codice,& aliquot aliis ant.cod.in particula interiecta,imo in volnere,habetur. e ¶ Nunc te mea dextera bello defensum dabit,& magna inter præmia ducet.In codi.plerisq; veteribus. Magna inter prælia,legitur.Sed præmia,videtur agnouisse ti. donatus, dum ait.Facit eum de præsentibus securum defensionem plenissimam spondens,& ex victoria commodū.Nam qui possit prælia commodum significare non video. f ¶ Tu facito mox cum matura adoleuerit ætas.In antiquis aliquot exempl.legere est, maturo.Sed vulgata lectio magis accepta est. g ¶ Et auunculus excitet hector.In antiquis aliquot exēplaribus,auonculus,pro ut in veterum monumentis scriptum esse superius non vno ostendimus exemplo.

a ¶Hæc ubi dicta dedit: portis ſeſe extulit altis[a]:
Telũ immane manu quatiẽs: ſimul agmine dẽſo
Anteuſq; Mneſtheuſq; ruunt: omniſq; relictis
Turba fluit caſtris: cum cœco puluere campus:
Miſcetur: pulſuq; pedũ tremit excita tellus
b Vidit ab aduerſo uenientes aggere[b] Turnus.
Videre auſonij: gelidusq; per ima cucurrit
Oſſa tremor: prima ante omnes Iuturna latinos
Audijt agnouitq; ſonum: & tremefacta refugit.
Ille uolat: campoq; atrum rapit agmen aperto:
Qualis ubi ad terras abrupto ſydere nymbus:
It mare per medium: miſeris heu præſcia longe.
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus: ſtragemq; ſatis: ruet omnia late:
Ante uolant ſonitumq; ferunt ad littora uenti:
Talis in aduerſos ductor Rhœteius hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſq; coactis
Agglomerãt: ferit enſe grauẽ tymbreus oſyrim.
Archetiũ Mneſtheus: epulonẽ obtrũcat achates
Vfentẽq; Gyas: cadit ipſe Tolunnius augur
Primus in aduerſos telum qui torſerat hoſtes:
Tollitur in cœlum clamor: uerſiq; uiciſſim
Puluerulẽta fuga rutuli dant terga per agros:
c Ipſe neq; aduerſos[c] dignatur ſternere morti:
Nec pede cõgreſſos æquo nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa caligine Turnum
Veſtigat luſtrans: ſolum in certamina poſcit.
d Hoc[d] concuſſa metu mentem Iuturna uirago
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit & longe lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit manibuſq; undãtes flectit habenas
Cuncta gerẽs uocẽq;: & corpus & arma Metiſci
Nigra uelut magnas dñi cum diuitis ædes:
Peruolat: & pennis alta atria luſtrat hirundo:
Pabula parua legens nidiſq; loquacibus eſcas
Et nunc porticibus uacuis: nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Iuturna per hoſtes
e Fertur equis: rapidoq; uolans obit oĩa curru[e].
f Iamq; hic germanum: iamq; hic oſtẽdit[f] ouantẽ
Nec conferre manum patitur: uolat auia longe
Haud minus æneas: tortos legit obuius orbes
g Veſtigatq; uirum: & deiecta per agmina magna g
Voce uocat: quotiẽs oculos coniecit in hoſtem:
Alipedumq; fugam curſu tentauit equorum
h Auerſos totiens[h] currus Iuturna retorſit.
Heu quid agat? uario ne quicq̃ fluctuat æſtu:
Diuerſæq; uocant animum in contraria curæ.

SERVIVS

Poe. SER. ¶Anteuſq; mneſtheuſq;: ſeruauit Τουπ-εωσμ necesse em̃ erat vt vulnerato duce multi cũ eo in caſtra remearent. Miſcet̃ mõ cõfundit̃: alibi ꝑturbat̃. vt miſcet agẽs telis nemora inter frõdea turbã. Aggere turn⁹ Eminẽtia de via aũt aggerẽ nõ poſſumus dicere: niſi viæ aggerẽ dicere voluerimus. i. viæ coaceruatione: quã hyſtorici viã militarem dicũt. vt Quales ſæpe viæ deprehenſus in aggere ſerpens. Atrũ rapit agmẽ: Pulueris nube coopertũ. Abrupto ſydere: Magna tẽpeſtate: alibi Sorbet in abruptũ fluct⁹. Itẽ Scit triſte Mineruæ ſydus. It mare per mediũ miſeris: Stati. pleni⁹ de hoc ſenſu Deflent ſua dãna coloni: Et tũ oppſſos miſerant̃ in æq̃re nautas: Ruet eruet: euertet aliter dictũ eſt in ſcd'o. Ruit alto a culmine troia. Talis: Taliter ſimili mõ: ſic paulopoſt Similis medios iuturna ꝑ hoſtes. rhœteius troianus a ꝓmõtorio troiæ Cuneis ſe qſq; coactis: Agglomerant: Dẽſant̃ vt cuneatim dimicẽt: Scilicet in cuneoꝝ modũ cõpoſiti. Tollit̃ in cœlũ clamor. Occiſo eo q auctor dirumpẽdi fœderis fuerat. exort⁹ ẽ clamor & ſtatim ſecuta fuga rutulorũ: vt verſiq; viciſſim Puluerulenta fuga rutuli dãt terga ꝑ agros Nec tela furẽtes inſeqt̃. i. nec cõtra ſtãtes nec fugiẽtes dignat̃ occidere: & magna Aeneæ oſtenditur pietas: qui nec vulnerat⁹ iraſcitur: vt velit cõtra legẽ fœderis in bellum moueri. Virago: virago dr̃ mulier: q̃ virile ĩplet offm̃. Aedes ꝑuolat: ꝑ ędes volat. Nam more ſuo verbo dedit detractam nomini prępoſitionem. Vacuis magnis: vt vacua atria luſtrat Sauci⁹: Nec cõferre manum: Cum ænea nam alios perſequitur. Auia: ab ea: ſcilicet parte q̃ veniebat æneas Tortos orbes: obliquas & implicitas vias. veſtigatq; virũ: inquirit: tranſlatio a canibus q per veſtigia & pedum ſigna feram indagãt. Deiecta per agmina: diſſipata aduentu ęneę. Heu quid agat. Omne aduerbium verbo cohęret Vnde heu & at & ſimilia quia verbo cohęrere nõ poſſunt. Separatim fecerũt aliam partem oratiõis: ſcilicet interiectionem: quam ſola latinitas poſſidet.

PIERIVS

a ¶Hæc vbi dicta dedit, portis ſeſe extulit altis. Telum immane manu quatiens. Non deſunt quidem antiquorum codicum exemplaria, in quib⁹, altis, ſcriptum reperiatur. Sed enim Mediceum, & plura, atq; ex his ꝓbatiora ſæpius reperta. non, altis, ſed, ingens, legunt: vt, ſi ad telum referatur, cum Homerica ſententia faciat. βριθυ, μεγα, στιβαρον. Sed enim Ti. Donatus: &, ingens, agnoſcit: & epitheton adcommodat Aeneæ,
*dũ ait,

ASCENSIVS

ASC. ¶Hæc vbi &c. Cõmemorat vt ꝑ Aeneã inſtaurata pugna: troiani duces animoſiores effecti multos ꝓſtrauerint ænea ſolũ turnũ inueſtigãte quẽ Iuturna aurigã eius mẽtita ſemꝑ ab occurſu auertit vñ nihil quoq; extat Donati Sed ordo eſt. Ordo. Vbi. i. poſtq̃ æneas dedit hęc dicta: ip̃e extulit ſeſe altis portis. ſ. caſtrorũ: quatiẽs manu: telũ immane i. haſtã terribilẽ prę magnitudine & ſimul. i. vna cũ eo: & ante⁹ & Mneſtheus & oĩs turba ruit relictis caſtris: agmine dẽſo. i. ſe cõſtipãte. (Serui⁹ legit Anteuſq; mneſthe⁹: q̃ vera mihi videt̃ lectio vt Anteus ſit diſſyllaba dictio hñs in fine diphthõgõ q̃ in actõ diſſoluit̃ vt in prĩo Antea ſi quẽ iactatũ vẽto videat) tum. i. deinde cãpus miſcet̃. i. cõfundit̃ puluere cęco. i. excęcãte. & tellus excita. i. cõmota pulſu pedũ tremit. Turn⁹ vidit ab aggere aduerſo. i. ex oppoſito ſito vbi ipſe erat: venientes. ſ. teucros cũ ęnea & auſonij videre. ſ. veniẽtes & tremor gelidus. i. frigus & horrorẽ ĩcutiẽs: cucurrit per ima oſſa. ſ. auſoniorum Iuturna audijt & agnouit ſonum prima ante oẽs latinos. i. priuſq̃ aliquis latinorũ & ipſa tremefacta refugit. Ille. ſ. æneas qui cã timoris erat: volat & rapit. i. ſecum trahit raptim: agmẽ atrum ꝓpter puluerem cãpo aperto. i. per cãpum apertũ. Qualis nymbus. id eſt ventoſa & pluuioſa nubes ſup. eſt vbi it per mediũ mare ad terras & hoc ſydere abrupto: id eſt magna tempeſtate diſſoluta. Corda preſcia longe ſcilicet calamitatis futurę: heu dolentis interiectio: horreſcunt id eſt horrore rigeſcunt. agricolis miſeris: ille ſcilicet nymbus (vt dicunt agricolæ) dabit ruinas arboribus. i. ꝓſternet arbores & dabit ſatis ſtragem. i. proſternet ſata & ruet. id ẽ eruet & euertet omnia late. Talis id eſt taliter aut talis exiſtens: ductor rheteius. id eſt troianus: ſcilicet æneas a rheto promõtorio troiano denominatus: agit agmen in hoſtes aduerſos: & ipſi denſi agglomerant: id eſt condenſant: quiſq; ſe: & hoc cuneis. id eſt aciebus in morem cuneorũ coactis. id eſt in vnum compulſis Tymbreus vir ille phrygi⁹ a loco dictus: ferit enſe oſyrim grauem: id eſt grauatũ aut pondere aut ſenio & mneſtheus: id eſt troianus ille ferit archetium et achates obtrunca epulonem. virum ſic denominatum. Bona alluſio in vocabulis. Nam achates curam ſignificat que nimirum epulonem id eſt guloſitatem obtruncat: & gyas troianus ille. obtruncat aut occidit Vfentem. Ipſe tolumnius augur qui torſerat primus telum in hoſtes aduerſos cadit id ẽ occumbit: et ſupple ex eius caſu: clamor tollitur in cœlum & ru
tuli

☞ tuli versi vicissim quia prius teucros in fugã verterãt:dãt per agros terga puluerulenta.fuga.i.per fugam celeriter excitatam.ipse scilicet princeps belli si æneas neq; dignatur sternere morti id est ad mortem aduersos id est quos obuios & aduersos offendit.nec insequitur congressus equo id est æquali pede nec ferentes tela id est licet animosos offenderet qui viriliter resisterent.tamen non dignatur eos prosternere sed lustrans id est circunspiciens vestigat id est inquirit solum turnum supple in caligine densa:& poscit solum.s.turnum in certamina:sic enim fœdera exigebant:Iuturna virago id est virile implens officium concussa mentem.i.habens mentẽ concussam hoc metu excutit scilicet ab equis metiscum aurigam turni intermedia lora:& reliquit longe lapsum temone id est de temone:vel reliquit lõge a temone.i.ligno oblõge quo currus cõnectit̃ & dirigit̃ ipm lapsum:Ipsa subit.s.offm̃ gubernãdi.& flectit manib⁹ habenas vndãtes.i.laxas & abũdãtes gerẽs.i.præ se ferẽs cũcta & vocẽ & corp⁹ & arma metisci.Velut.i.queãdmodũ cũ hirundo.i.volucris illa nigra saltẽ ꝑ principali pte q̃uis vẽtrẽ albis maculis distinctũ habeat:ꝑuolat magnas ædes.i.domos dñi.i.heri diuitis & lustrat.i.circũuolat pẽnis.i.alis atria alta:legẽs.i.colligẽs:pabula ꝑua.s.muscas & culices:& escas.s.paruas:nidis loquacibus.i.in quibus sunt pulli garruli:& sonat nũc porticibus & nũc circũ stagna hũida:sisis.i.similiter:iuturna fert̃ eqs ꝑ medios hostes & ipa volãs obit.i.circuit oia curru rapido.i.raptim acto:& oñdit germanũ.i.frẽm suũ turnũ:ouãtẽ iã hic.i.in vno loco et iã hic.i.in alio loco:nec patit̃ sup.cũ:cõferre manũ.s.cũ ænea:& volat auia.i.sine via & ordĩe:lõge.s.ab ænea. Aeneas haud min⁹.i.eodẽ mõ:obui⁹.i.vt obui⁹ sit:legit.i.ꝑagit orbes.i.circuit⁹ tortos.i.obliq̃s:& vestigat.i.iq̃rit virũ.s.turnũ & vocat.s.ipm magna voce ꝑ agmĩa deiecta:& quotiẽs cõiecit oculos in hostẽ:& tẽtauit.i.simulauit fugã:cursu equoꝝ alipedũ.i.q̃si alatos pedes hñtiũ totiẽs retorsit iuturna eq̃s auersos.s.ab ipso ænea:Et ita ęneas fluctuat nequicq̃.i.frustra:vario ęstu id est feruore irarum:heu dolentis vox dubitans.s.quid agat.i.agere debeat.quia non potuit habere occursum aduersarij & cure aduerse vocant animũ in contraria.i.nũc hoc nunc illud attentauit:vt congressum habeat.

⁂ dum ait,ingens,animo scilicet & corpore. b ¶Vidit ab aduerso venientes aggere turnus.In Ro.cod.& in ijs,qui apud me sunt,nõ omnino cõtẽnendi,atq; in aliquot alijs manu scriptis,agmine,legitur.Sed enĩ ti.donatus dubio procul aggere, videtur agnouisse. c ¶Ipse neq; aduersos dignatur sternere morti.Nec pede congressos nec equo nec tela ferentes insequitur, Aduersos,vulgata fere omnia exẽplaria legũt,neq; desunt antiqui codices,qui lectioni adstipulentur.Romanus tñ codex & Oblongus pomponianæ delitiæ legũt auersos. Quodq; subsequitur,nec pede congressos,nec equo. Antiqua fere omnia,q̃ versamus, exemplaria,legunt. Nec pede congressos æquo,in quo tria pugnarum genera,tres ferientium gestus animaduertas.Aut enim eos,qui terga dant occidimus,& hoc exprimit, auersos,aut æquo resistentes marte,hinc ait,nec pede congressos æquo,aut eminus feriẽtes,hoc illud est.Nec tela ferentes insequitur horum sic pugnantium nullum ille dignatur sternere morti.Sed solum densa in caligine turnum vestigat lustrans. Donatus vero,aduersos admittit,dum obuios exponit mecũ uero sentit in altero,dĩ subiũgit Aut equo pede cõgressos occidere.Quod vero legit̃ dẽsa in caligine.In Ro.codice,dẽso est, virili genere cõtra grammaticorum pręceptionem. d ¶Hoc concussa metu mentẽ iuturna virago.In Oblongo codice,hinc legitur,hoc est hac de caussa,hæc,qđ minime placet. e ¶Rapidoq; volans obit omnia curru. In antiquis aliquot codicib⁹ cursu scriptum est.Ea lectio in Mediceo superne adnotata.In reliquis curru habetur. f ¶Iamq; hic germanum,iamq; hic ostẽdit ouantem.Hoc loco,vbi vana sunt,quæ fiunt,magis placet,quod in Romano codice legitur ostentat. g ¶Et disiecta per agmina magna voce vocat.In Mediceo,& aliquot alijs codicibus,nõ,magna sed lõga scriptũ est,addita supne dictione, magna vt fieri solet,ꝑ paraphrasi. h ¶Auersos toties currus iuturna retorsit.In antiquo admodũ exẽplari,totiẽs curr⁹,legit̃ vv,gemĩato,attiano more, vti ẽt superi⁹ notatũ dicebam⁹.

SERVIUS

SER. ¶Huic pro in hunc.& est ordo: huic dirigit. Se collegit i arma: ita se rexit:vt nulla parte possit feriri.Apicẽ tñ incita summũ: galeæ eminẽtiã quã græci Conum vocãt:in qua eminent cristæ.Multa iouem & lesi testatur fœderis aras:licet haberet cãm iracundię:ꝙ & fugiebat turnus & ipse appetebat̃ insidijs. Non tñ ante prorupit ille in bellũ:q̃ iouis fidẽ & lesa fœdera testaretur.Nullo discrimine cedẽ Suscitat:indiscrete obtrũcat vniuersos:quibus ante pari pepercerat modo Irarũ effundit habenas potestatẽ:facultatem:vt & pręmere & laxas sciret dare iussus habenas:& hic moderate locutus est.Nã & Ennius irarum effundit̃ quadrigas dixit. Quis mihi nunc tot acerba deus:ac si diceret:nec musa nec apollo sufficiũt.Stati. Maior ab aonijs sumenda audacia lucis Mecũ oẽs audete deæ. Inq; vicẽ:inuicem nãq; vocat. Tanton placuit cõcurrere:apostrophæ ad Iouem: Sane tantõ circunflectit̃ nã cum per apostrophẽ apocopẽ verba patiunt̃ is qui integra parte fuerat perseuerat accentus:vt tãtone.Inde fit tanton. Ruentes teucros: quos insequebat̃ turnus. Crudum ensem.modo durum: alias crudelẽ. Et crates pectoris Donatus supfluã vult esse cõiũctionẽ:& vt sit epexegesis:adigit ensẽ ꝑ costras.i.pectoris crates:vbi celerius fata cõplent̃:& hoc est qđ ait supra.Haud mlta moratus.Amicum fratrẽq; diorẽ.Hi duo duces sunt etiã supra ⁂ memorati:

Huic Mesapus(uti læua duo forte gerebat
Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro)
Horum unum certo contorquens dirigit ictu:
Substitit æneas:& se collegit in arma:
Poplite subsidens:apicem tamen incita summũ
Hasta tulit:summasq; excussit uertice cristas.
Tum uero assurgunt iræ insidijsq; subactus
Diuersos ubi sensit equos:currũq; referri
a Multa iouem & læsi testatus[a] fœderis aras.
Iam tandem inuadit medios:& marte secundo:
Terribilis sæuam nullo discrimine cædem
Suscitat:irarumq; omnes effundit habenas
Quis mihi nũc tot acerba deus q̃s carmine cedes
Diuersas:obitumq; ducum:quos equore toto
Inq; uicem nunc Turnus agit:nũc Troius heros
b Expediat? Tanton[b] placuit concurrere motu
Iuppiter æterna gentes in pace futuras?
Aeneas rutulum Sucronem(ea prima ruentes
c Pugna loco statuit teucros)haud multa morat⁹[c]
d Excipit in latus:& qua fata celerrima crudo[d]
Transadigit costas & crates pectoris ense.
Turnus equo deiectum Amycum fratrẽq; Diorẽ
Congressus pedes:hunc uenientẽ cuspide lõga:
Hunc mucrone ferit curruq; abscissa duorum
Suspendit capita:& rorantia sanguine portat.
Ille Talon tanainq; neci:fortẽq; cethegum

ASCENSIUS

¶Huic mesapus &c.Docet q̃uõ æneas a mesapo iaculo petitus sed nõ lesus est.verũ acri furore parcitus quo mortaliũ multos ꝓstrauit:vñ cũ nihil habeamus Donati Ordo est. ASC. Mesapus (vti.i.scd'm ꝙ ipe leuis cursu.i.leui militia instructus gerebat forte leua.i.sinistra manu:duo hastilia lenta.i.flexibilia & vibrabilia:præfixa ferro.i.habentia ferrũ prefixũ)dirigit huic.i.in hunc.s.æneã:vnũ horũ.s.hastilium cõtorquẽs sup.ipsum:ictu certo.i.incuitabili & firmo ęneas.s.animaduertẽs in se telũ impelli substitit.i.mansit stans & obseruans hastile:& collegit se in arma.i.tenuit se ĩ custodia armorũ subsidens.i. incuruans se poplite.i.parte crurum ex aduerso genuũ.tñ.i.nihilominus q̃uis se in arma collegerat:hasta icita tulit.i.abstulit summũ apicẽ.s. galeæ.i.conũ: & excussit vertice summas cristas.Tum vero.i.p̃cipue tũc aut & tũc ad verũ ire assurgunt.i.erigunt̃ & ipe subact⁹.i.ipulsus isidijs.i.ga vidit se insidijs appetit:vbi sensit equos diuersos.i.in diuersas agi & currũ referri.s.a cursu instituto cũ obuiã traheret̃:ipse testatus iouem multa.i.multum: & aras federis lesi.i.violati:ipse iam tandem inuadit medios & ipse terribilis marte secundo.i. prospero successu belli:suscitat id est excitat sęuam.i.immitem & maximam cedem.i.necẽ:nullo discrimine id est sine discretione personarũ:& effundit omnes habenas irarum.Quis deus (inquit

Ordo.

Tris uno congressu:& Mœstum mittit Onytem
e Nomen Echionium[e]:matrisq; genus Peridiæ:
Hi fratres Lycia missos:& Apollinis agris:
Et iuuenem exosum nequicq̃ bella Menœtem
Arcada:piscosæ cui circum flummina lernæ
Ars fuerat: pauperq; domus:nec nota potentū:
Munera:conductaq; pater tellure serebat.

PIERIVS

a ¶Multa iouem & læsi testatus fœderis aras.In antiquis fere omnibus testatur legere est.In Med.vltimus apex abrasus, b & nota,quæ testatus,legat,apposita. b ¶Tanton placuit concurrere motu.In veteribus cod.&, tanton,& tanto,habetur.Sed enim,tanton,notatur a grammaticis,neq; temere agnoscitur a seruio. c ¶Haud multa moratus excipit.In Mediceo,& aliquot alĳs veteribus, morantem,vt vno eū d vulnere confectum ostendat. d ¶Crudo trāsadigit costas, & crates pectoris ense.In Mediceo in Romano & antiquis omnibus codicibus, quotquot habui,crudum transadigit costas,& crates pectoris ensem, scriptum obseruaui,quod etiam Seruius agnoscit,ex hoc vero superiorem lectionem communire possis,vbi de turno legitur crudum per costas exigat ensem.Nam durū in aliquot codicibus legi dicebae mus e ¶Nomen echionium.In ant.plærisq; codicibus legas,nomine echionium.Quam lectionē improbat seruius, neq; donato assentitur,qui onitem nomen vel patronymicum,vel gentile putat.Et echionium proprium.

☞ (inqt poeta) expediat.i.expedite narret mihi nūc tot acerba s.funera aut vulnera.quis expediat carmine cedes diuersas & obitū ducū:quos turnꝰ agit nūc toto eq̄re.i.toto cāpo equo inuicē.i.vicissim & nūc heros troius.i.troianus æneas.q.d.nullꝰ. vnde acclamat dicens. Tāto:tāto ne motu o iuppiter placuit sup.tibi gētes futura in æterna pace cōcurrere.s.tunc tam hostiliter.Aeneas haud.i.nō moratꝰ multa excipit in latꝰ sucronē rutulū:& trāsadigit ense crudo.i. duro:costas & crates.i.iūcturas pectoris.s.circa precordia in ea videlicet parte:qa fata sup.sunt celerrima.i.qua mors celerrime accedit qa vulnerato corde statim morimur.ea aūt pugna statuitq; loco.i.firmauit & stare fecit pria teucros.i.troianos Turnus cōgressus pedes.i.pedibus innitēs pedester.ferit amycum deiectum equo & diorē fratrē.s. eiꝰ:ferit dicit cuspide lōga hūc scilicet priorē hoc est amicū venientem.s.contra se & ferit hūc diorē mucrone.i.ense & suspendit curru.i.ad currū capita duorum.i.amborum:illorū abscissa.i.amputata & portat sup.ea rorantia sanguine.i.adhuc distilātia Ille.s.æneas mittit neci.i. ad necem:talon & tanaim & cethegū fortē tris.s.viros:vno cōgressu & mittit neci.i.ad mortem Onytem mœstum.i.seuerum & signum mortis præ se ferentē.onytē dicit nomen echoniū.i. gloriā thebanā ab echione rege dictam & genus.i.filium p idię matris.s.nobilis:hic.s.turnus mittit neci:fratres missos.s.in auxilium troianum:lycia.i.ex illa prouincia & pro.i.agris apollinis:& menetem iuuenem arcada.i.ex arcadia:exosum.i.detestatum & abominatū:nequiq̃.i.frustra bella:quia occisus est cui scilicet meneti:ars fuerat circum flumina lerne.s.palludis apud argos piscose.i.piscium plene.& cui fuerat domus pauper.i.tugurium aut cassa modica:nec.i.& non:& cui munera potētum non erant nota.i.qui nihil a potentibus acceperat & cui pater serebat.i.seminabat tellure.i.aruis cōducta.i.conductis.

☙ memorati:vt Nunc amyci casum ge.Itē & nunc tertia palma diores:vñ ad terrorē populi eorū capita religabantur in curru.Curru aūt aut septimꝰ casus est.aut datiuus antiquus secundū regulā:ne sit maior a nominatiuo plurali.Mœstum onytē naturaliter tristē.Seuerum quē greci αγελαστου dicunt mittit aūt sociū supra memoratis.sane Onytem.Dona.dicit aut gentile aut patronymicon vt nomē eius propriū sit Echionius:sed hoc nō procedit:quia nec patronimicon in tes exit:nec Onytes a qua gente veniat vsq; lectum est.Propriū ergo est:& sequens versus erit nomen Echioniū.i. thebanā gloriam per periphrasim.Nam Echionĳ sunt thebani a rege Echione.vñ male quidam legunt nomen ethionium matrisq; genꝰ peridie periphrasis.Hoc est filiū peridie.Lycia missos & apollinis agris. Vacat:& nam p εωεζηγισιν lycia arua apollinis dixit:vt nunc lycie sortes.Exosum nequicq̃ bella.Sic supra Iniecere manū parce.nam p transitum ostēdit vrgentibus fatis eum ad bella deductum: quæ nequicq; semper vitare cupiebat.Hūc aūt Menœtē oriundo arcadem fuisse intelligimus:sed habitasse circa argos:nā lerna palus argiuorum:in qua dicit eū solitū fuisse piscari:nā hoc significat piscose cui circū flumina lerne ars fuerat.Paupq; domus:hic & hec pauper dicimus.nā paupera vsurpatū est.sic Plautus paupera est mulier: sed hoc hodie nō vtimur.ea em̄ noia que ablatiuo singulari in e exeūt si fœminina ex se faciūt heteroclyta.i.alteriꝰ declinationis esse nō pñt.vtputa qa ab hoc hospite facit hic & hec hospes dicamꝰ necesse ē:Luca.Hospes i externis audiuit curia tectis.nā ab hoc leone hic & hec leo:ab hoc latrone hic & hec latro: ab hoc fullōe hic & hec fullo:ab hoc nepote hic et hec nepos:nā vt neptis dicamꝰ p successiōis discretionē admissum ē.Sciēdū hospita paupera lęna:lea vsurpata a poetis.Potentū munera:obsequia q̃ pauperes diuitibus loco munerū soluunt.

SERVIVS

SER. ¶Arentē.in syluā pro aridam. Dant sonitum spumosi amnes bellum semper incendio & fluminibꝰ cōparat.Sic in scd'o. In segetē veluti cū flāma furentiaustris incidit:aut rapidus mōtano gurgite torrēs.Nescia vinci pectora.Hora.pelide stomachū cedere nescĳ.Murranū ħ atauos & nomina:hoc est cuiꝰ nomine maiores oēs murrani dicti sunt:& reges fuerunt vt p regesq; actum genus omne.l.Scimus em̄ plęrūq; solere fieri vt primi regis reliqui nomen etiā possideant:vt apud Roma. Augusti vocantur: apud albanos Sylũ:apd' Persas arsacide apd' ęgyptios prolemei:apd' athenięses Cecropide.Vnde superfluū est qd' ait Donatus:debere nos accipere interemptum esse Murranum:dum auo & atauo turni tantum commemorat & effert laudibus maximis Per regesq; actum genus omne la.Hora.& nepotum per memores genus omnes fastos:de lamo.Nec domini memorum pro.e.domini immemorum. Dextera nec tua te graiū fortissime cre. Eripuit Turno nec dĳ texere cupen.ita ☙ æneā

Ac ueluti immissi diuersis partibus ignes
Arentem in syluam:& uirgulta sonantia lauro:
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dát sonitū spumosi amnes & in æquora currunt
Quisq; suū populatus iter:non segnius ambo
a Aeneas turnusq; ruunt per[a] prælia:nunc nunc
Fluctuat ira intus:rumpuntur nescia uinci
Pectora:nunc totis in uulnera uiribus itur.
Murranū hic atauos & auorū antiquā sonanté
Nomina:per regesq; actum genus omé latinos.

ASCENSIVS

¶Ac veluti imissi diuersis &c. Ostendit reliquam æneæ turniq; stragem de qua nihil quidē habetur Donati. ASC. ¶Ordo autē est. Ordo. Ac veluti ignes immissi diuersis partibus.i.aduersis locis in syluam arentem:id est aridā & in virgulta sonātia:lauro.i. frondibus aut folĳs lauri supp. ruūt quisq; populatus:id est deuastans aut comburens suum iter.i.viam suam: hoc est quicquid offendit. Aut veluti vbi amnes spumosi de cursu rapido.i.propter decursum rapidū aut in decursu rapido.s.de montibus altis dāt sonitum.s.ingentem & currunt in equora.i.in campos planos aut i maria(sed potius quia de montibus dicit in campos itelligam) quisq;.i. vterq; amnium sup.currit.populatus.i.deuastans & secū trahēs suum iter.i.quicquid in itinere hoc est via sua offēdit Ambo æneas.s.& turnus ruunt.id ē incursant per pręlia nō segnius i.nō tardius:sed eque impetuo sc vt illi ignes in syluam aridā missi:& illi amnes i ęquora decurrentes.Ira fluctuat intus.i.in pcordĳs: nunc nūc.id est maxime nūc

b Præcipitem scopulo atq; ingenti[b] turbine saxi
Excutit: effunditq; solo. hunc lora & iuga subter
Præuoluere rotæ: crebro super ungula pulsu
Incita: nec domini memorũ proculcat equorum.
c Ille ruenti Hiloq;[c] animisq; immane frementi
Occurrit: telumq; aurata ad tempora torquet.
d Olli per galeam fixo[d] stetit hasta cerebro
e Dextera: nec tua te graium fortissime Creteu[e]
f Eripuit Turno: nec dij texere Cupentum[f]
Aenea ueniente sui: dedit obuia ferro
g Pectora: nec misero clypei mora profuit æris[g].
Te quoq; laurentes uiderunt æole campi
Oppetere: & late terram consternere tergo.
Occidis argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere: nec priami regnorũ euersor achilles
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub ida
Lyrnessi domus alta solo Laurente sepulchrum.
¶Totæ adeo conuersæ acies omnesq; latini
Omnes dardanidæ Mnestheus acerq; Serestus
Et mesapus equum domitor: & fortis Asilas
h Tuscorumq; phalanx: Euandriq; arcadis[h] alæ
Pro se quisq; uiri summa nituntur opum ui:
Nec mora nec requies uasto certamine tendunt.

☞ me nũc & pectora. s. amborum nescia vinci rũpunt. s. rigore & seuitia & itur. s. ab ambob⁹ nunc totis viribus in vulnera: hic. i. alter eorũ. s. æneas excutit s. ex curru: murranũ regẽ illum latinorũ quorũdã sonantẽ atauos & antiqua nomina atauorũ. i. habẽtẽ nomẽ suorũ maiorũ q oẽs murrani appellati erãt: & sonantẽ omne genus: actũ. i. traductum p reges latinos excutit dicit præcipitẽ. i. præcipitatum scopulo. i. fragmẽto rupis atq; ingenti turbine saxi. i. saxo ingenti turbine impulso & effundit sup. ipsum solo. i. in solũ hoc est terrã rote prouoluere. i. ꝓuoluerunt hunc. s. murranũ excussũm: subter lora. s. equorũ & iuga nec. i. nõ & vngula equorũ nõ memorũ. i. oblitorũ dñi (Accipit em̃ nõ in dictione nec) incita. i. incitata: crebro pulsu super. i. insuper aut super hũc proculcat sup. eum. Ille. s. turnus occurrit hilo troiano illi ruenti. i. præcipitãter currẽti & fremẽti animis immane. i. immaniter: & torquet telũ ad tp̃a aurata galea tecta hasta stetit olli. i. tunc illi cerebro fixo. i. transfixo per galeã. i. per mediũ galeæ traiecto telo. Nec o creteu fortissime graiũ. i. graiorum: hoc est græcorũ tua dextera eripuit te turno (Fuit ergo arcas Minus autẽ est ꝙ sua dextera. i. ꝓpria virtute a turno se defendere nõ potuit q̃ ꝙ dij propicij & fauentes nõ texerunt cupentũ ab ænea vnde sequit) nec dij sui. i. fauẽtes texere. i. protexerunt cupentũ. s. qui sacerdos interpretatur. ænea veniente. i. impetũ in eũ faciente. ipse sup. cupẽtus dedit pectora obuia ferro. i. mucroni ferreo nec mora clypei æris ꝓ ærei: aut nec mora æris. i. facta per es clypei. i. quod erat in clypeo: ꝓfuit misero. s. cupento. O æole campi laurentes viderunt. i. videre si oculi habuissent potuissent: quoq;. i. etiã te oppetere. i. fortiter cadere terrã petendo & viderunt te cõsternere terrã tergo. s. tuo late. i. in latũ quia lato tergo. tu inquam æole occidis. i. occumbis: & in mortẽ cadis quẽ phalanges argiuæ. i. acies instructe argiuorũ nõ potuere sternere: nec achilles euersor regnorũ priami sup. potuit sternere: Mete mortis. i. q̃s mors vitæ affert erãt tibi s. cõstitute hic. s. in cãpis laurẽtibus domus alta. i. incliti natales aut clara progenies & origo erat sup. tibi sub ida. s. phrygia do ❧ mus inqt

❧ mus inquit alta sup. erat tibi lyrnessi. i. in illa ciuitate phrygiæ: sepulchrũ sup. est tibi in solo laurente. i. cãpo latino: Totæ acies cõuerse sunt adeo. i. omnino. i. coactæ sunt in præliũ: ita vt cõtra se mutuo starẽt oẽs & oẽs latini & oẽs dardanidæ. s. mnestheus & serestus acer qui sunt dardanidæ & mesapus domitor equũ: ꝓ equorũ qui italus erat: & asilas q etiã italus & phalanx tuscorũ. i. tyrrhenorũ & ale. i. leues armaturæ seu velites euãdri arcadis: quos cũ pallante miserat: ij sup. viri nitunt summa: vi: opũ. i. facultatũ suarũ: q̃sq; sup. nitit ꝓ se. & nec mota nec reges sup. fuit: qa tẽdũt. i. cõtendũt certamine vasto. i. omnia vastante aut amplo.

❧ æneã cõparat turno: vt eũ superiorẽ esse significet: nã quẽ turnus interemit fortitudo sua liberare nõ potuit: ei vero quẽ occidit æneas ne sua quidẽ numina ꝓdesse potuerũt. Sane sciẽdu: n. Cupentũ lingua sabinorũ sacerdotẽ vocari. late terrã aliud ex altero ostendit: nam per hoc corporis exprimit magnitudo vt stabant tercẽtũ nitidi in præsepib⁹ altis. Euersor achilles separat achillem a grecis vt reliquias danaũ atq; imitis Achilli Mortis erant mete. i. mors quæ meta erat & finis: nam metã fine vitæ dicimus nõ mortis Sciẽdum tñ hoc de Home. esse translatum: qui ait τελοσ θανατοιο. Hoc est finis mortis: nã in ipsa morte finis est. Lyrnessi domus alta: Lyrnessos ciuitas est phrygiæ vnde fuit briseis: & per trãsitum docet neminẽ posse statuta vitare. Cõuerse acies: in bellum coacte Pro se quisq; viri ꝓ qualitate viriũ suarũ: sic in quinto: ꝓ se quisq; viri & depromũt tela pharetris summa nituntur opum vi: hemistichũ Ennianũ.

PIERIVS

a ¶Aeneas turnusq; ruunt per prælia. In cod. aliquot antiquis ruont in prælia, legitur. Sed per in pluribus. b ¶Ingentis turbine saxi. In Ro. ingenti, sed magis placet ingẽtis saxi. c ¶Ruẽti hilo. In ant. condicibus, hilo, per, y, scriptũ est. d ¶Fixo stetit hasta cerebro. Quidam codices anti. fixa stetit asta, legunt. In Mediceo fixa, prius scriptum fuerat, inde alio atramento ducta circularis lineola in, o, litteram. e ¶Graium fortissime creteu. Vetera quædam exemp. rhereu scribunt plura creteu. f ¶Nec dij texere cupẽtum. Ant. omnia hæc exemplaria, cupencũ, legunt, p, c, in finali syllaba. Est &, di, vnico, i, de quo sæpe dictum. g ¶Clipei mora profuit ærei. Ant. omnia exemplaria, quæ voluimus, æris, legunt, q̃uis, ærei, cultum magis videatur. h ¶Euandriq; arcadis alæ. In ant. omnibus exẽplaribus, arcades, scriptum obseruatur, quod minime displiceat, quia passim arcades virgi. nominat.

SERVIVS

¶Mentem. æ. g. p. m. Cõsilium & dispositionem vt in primo. qua facere id possis nostrã nũc accipe mẽtẽ. Et pulcherima perpetuũ est epithetõ: nec ad negocium ptinẽs: sane bona vsus est œconomia vt diceret instinctu numinis ꝓfectũ esse æneã ad ciuitatis excidiũ: nã incõgruum fuerat occupatũ bello p se tale cepisse consiliũ. vrbiq; aduerteret ag. cõtra vrbẽ Acies circũtulit oculorũ. s. & bona occasione peruenit ad id vt æneas possit ciuitatẽ aspicere. Immunẽ belli tanti sine officio dimicandi nã immunis est qui nihil præstat. quasi sine muneribus siue munijs. Impune quietã: Quæ specialiter debuit pœnas luere ꝓpter fœdus abruptũ. Pugnæ accedit ❧ maioris

Hic mentem Aeneæ genitrix pulcherrima misit
Iret ut ad muros: urbiq; aduerteret agmen
Ocyus: & subita turbaret clade latinos:
Ille ut uestigans diuersa per agmina Turnum
Huc atq; huc acies circũtulit: aspicit urbem
Immunem tanti belli: atq; impune quietã
Continuo Pugnæ accendit maioris imago.
Mnestea Sergestũq; uocat fortemq; Serestum
Ductores: tumulumq; capit quo cetera teucrum
Concurrit legio: nec scuta aut spicula dẽsi
Deponunt: celso medius stans aggere fatur
Ne qua meis esto dictis mora: Iuppiter hac stat

ASCENSIVS

ASC. ¶Hic mentẽ &c. Docet quõ instinctu veneris æneas vbi vidit sibi negatã copiã pugnãdi cum turno applicuit aĩam ad expugnandã vrbẽ de qua re nihil est Donati: sed. ¶Ordo ẽ Genitrix pulcherrima. s. ven⁹ misit hic. i. in hoc rerũ statu æneæ mentẽ. i. cõsiliũ & animũ vt iret ad muros & aduerteret. i. appelleret agmẽ vrbi. i. ad vrbẽ: ocius. i. celerius aut subito valde & turbaret latinos clade subita. i. ex improuiso de repente orta. Ille. s. æneas: vt. i. postq; circuntulit acies. i. acumẽ oculorũ huc atq; huc. i. i diuersas partes vestigãs i. inquirẽs turnũ p diuersa agmina: ipe aspicit vrbẽ imunẽ tãti belli: atq; quietã impune. i. sine pœna ac punitiõe aut v[illegible] qa (Ordo.) ☞ qd' impune

Neu quis ob inceptum subitū mihi segnior ito.
a Vrbem[a] hodie causam belli:regna ipsa Latini
Ni frenum accipere:& dictis parere fatentur:
Eruam:& æqua solo fumantia culmina ponam:
Scilicet expectem libeat dum prælia Turno
Nostra pati:rursusq; uelit concurrere uictus?
Hoc caput o ciues:hæc belli summa nefandi.
b Ferte faces propere[b]:fœdusq; reposcite flāmis.
¶ Poe. ¶ Dixerat:atq; animis pariter certantibus oēs
Dant cuneum:densaq; ad muros mole feruntur.
Scalæ improuiso:subitusq; apparuit ignis:
c Discurrunt alij ad portas:primosq; trucidant[c]:
Ferrum alij torquent:& obumbrāt æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Aeneas:magnaq; incusat uoce Latinum:
Testaturq; deos:iterum se ad prælia cogi:
Bis iam italos hostes:hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues:
Vrbem alij reserare iubent & pendere portas
Dardanidis:ipsumq; trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alij & pergunt defendere muros.
Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes:fumoq; impleuit amaro:
Ille intus trepidæ rerum per cærea castra
Discurrunt:magnisq; acuunt stridoribus iras.
d Voluitur ater odor tectis:nunc[d] murmure cæco
Iutus saxa sonant:uacuas it fumus ad auras.

PIERIVS

a ¶Vrbem hodie caussam belli. Tres versus in Oblongo codice:hoc habentur ordine. Vrbem hodie caussam belli, regna ipsa Latini. Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam: Ni frænum accipere,& victi parere fatentur. Sed enim magis placet Conditionalis oratio. Ni frænum accipere:& vincti parere fatētur. Interposita,et,ante verbum, eruam. Est & illud adnotādum quod, freni, interea nomina reponitur a Carisio,que singularitate carent.q̄uis secus a
b Vergilio dicatur,vt hoc loco. b ¶ Ferte faces propere. Veteres plærisq; codices,properi,legunt. Vti superius circunstant properi Aurigę:sed magis incitare videtur aduerbiū.
c ¶Primosq; trucidant. In Oblongo codice,fatigāt,quod nō ita placet. Nam in prælijs mos est,vt primi semper sint cædibus & periculis magis expositi. Et ad aliorum terrorem clæmentissimi etiam imperatores expugnationis initio ce
d de aliqua sæuire soliti sunt. d ¶Nunc murmure cæco. In antiquis,tum,legitur:pro,nunc.

☞ qđ impune fit vbiq; fieri pōt imago.i.species maioris pugnæ accedit.i.inflāmat cōtinuo sup.ipsum:& vocat.s.ad se Mnestea sergestū & serestū fortē ductores.s.exercitus & capit tumulū.i.colliculū aut locum editiorem seu altiorē quo.i.ad quē cetera legio teucrū p teucrorū:accurrit nec ipsi dēsi.i.q̄q; dēsi & stipati deponūt scuta aut spicula & sup.æneas stans medius in aggere.i.colliculo celso fat sup. sic edicēs. Ne qua mora esto.i. impero ne aliqua mora futura sit meis dictis.i.edictis & imperijs:iuppiter stat hac.s.parte nostra.i.fauet nobis:qa illi federa ruperūt Neu.i. neue qs ito.i.eat mihi(vacat mihi) aut in detrimentū meū: segnior.i.tardior: ob inceptū subitū.i.qa id quod cōcepi & incepturus sum subito ortū sit. Ego eruā hodie vrbē appositorie cām belli & ipsa regna latini:ni.i.nisi scilicet vrbani aut ciues fatent accipere frenū:& p.i.parere imperijs sicut equus freno cōstrictus paret:& equo ponā culmina fumātia.i. domorū sūmitates & fumaria equa.i.equalia & eque plana:solo.i.vt solū est. Scilicet.i.scire licet.hoc est quasi vero expectē.i. expectare debeam donec libeat turno pati nostra prælia & donec ipse victus velit cōcurrere rursus.s.si habeat ciuitatē incolumē? O ciues:hoc est caput.i. hæc vrbs est principalis causa belli nefandi & hec est summa i.principalis ratio belli nefandi ferre faces ppere.i.pperāter: & reposcite.i.inouate fœdus.s. qđ dictū est flammis non aris sed vrbi impositis. Dixerat.s. æneas.atq; oēs dant cuneū.i.cōponunt se in cunei formam animis certātibus pariter.i.certatī mandatū ænee molientibus:& oēs ferūt pariter ad muros mole.i.multitudine & vi dēsa.scale sup.apparuerunt improuiso i.ex improuiso & ignis subitus apparuit.s.vrbanis vnde sunt qui intelligant scalas & ignem a venere ministrata pter spem troianorū:sed verius intelligit æneas dum aīo obsidendi primū accenderet scalas attulisse: quas nunc subito priusq; ciues perciperent e castris deprōpserunt. Alij.s.teucrorū discurrunt ad portas sup.ex improuiso & trucidant prios.id est quos primos obuios habent:alij torquēt ferrum:scilicet in eos qui forte in muris erant & obumbrant:id est obscurant quasi vmbra ethera telis. Ipse æneas tendit id est extendit dextram sub mœnia: inter primos.s.scansores:seu inter duces & pricipes:& incusat.i.arguit & exprobrat latinum.s. regem magna voce & testatur.i.obtestatur deos se cogi.i.compelli iterum in prælia & italos sup.esse aut effectos iam bis hostes.violato.s.bis fœdere:semel in aduentu & nunc per iuturnā & hæc altera.i.scđa fœdera rumpi.i.dissolui. Discordia exoritur inter ciues trepidos:Nam alij iubent reserare.i.aperire dardanidis.i.troianis:vrbem & pandere portas.s.eius & trahunt ipsum:scilicet æneam:& regem.i.vt rex sit in mœnia Alij ferūt arma:scilicet contra eum:& pergunt defendere muros. Vt id ē queamadmodum:cum pastor vestigauit.i.inquisiuit & inuenit apes inclusas in pumice.i.lapide illo latebroso.i.cauernoso & impleuit sup.latebras aut cauernas fumo amaro ille.scilicet
apes

⁂ maioris ima.subaudis eū: Nec scuta aut spicula densi. Deponunt:Ex eo quod non est factum quid fieri soleāt indicauit vt supra Defigūt tellure hastas & scuta reclināt esto:p sit. Iuppiter hac stat.i.p nobis religio est quā leserunt rutuli ruptis fœderibus:nouimus aūt interfuisse fœderi & deos alios & iouis imaginē sceptri præsentia redditā. Neu quis ob inceptū.s.m. s.ito:tertia persona est ito.i.eat & horratur eos vt ita in bellum eant quasi res fuerit ante disposita. Nam hoc dicit repentinū nullam nobis afferat moram sicut paulo post scale improuiso subitusq; apparuit ignis Causam:belli quia illic erat lauinia Hoc caput o ciues:sicut superius Drances Turno O latio caput & cūctorū causa malorū.i.principiū. Fœdusq; reposcite flam. grauitate sermonis declinationi pondus imposuit. Nam hoc dicit flāmas fœderis vrbis innouemus incendio. Nam hic reposcite est innouate:reuocate. Discurrūt alij ad portas primosq; tru.subaudi improuiso & hæc simul pnūcianda sunt vt simul facta videant quo vehemēs vis bella poscit agnosci. Inter primos inter duces:inter pricipes. Hæc altera fœdera rūpi:Bis rūpi fœdera. Bis hostis italos fieri bis se in prælia sęua cōpelli:nā variæ eandē rem iterat. Bis aūt fœdera facta sunt.semel p ilioneum:& pauloante ppter singulare certamē. Reserare iubēt id est volunt.vt iubeo chremetem. Terent. Trahunt in mœnia regem trahere volūt. Nam voluntas animi est non facti. Trahunt autem.s.vt possit imminens videre discrimen. Donatus dicit trahunt in mœnia pro dilacerant in mœnibus rumoribus suis. inclusas vt cum latebroso in pumice pastor:Pene omnia isti9 comparationis verba ad supradicta pertinent bellum nam ita apes inclusæ sunt:vt homines qui obsidentur:ita ciuitatem timentium latebras dicimus sicut apum aluearia. Item pastor vt rex & reuera pastor est ductor exercitus vt Home. ποιμενα λαων. Pumicem autem iste in genere masculino posuit:& hunc sequimur: Licet catulus dixerit: in genere fœminino:Fumo amaro qui elicit lachrymas. Trepide rerum nesciētes quid agant: & ignate auxilij. Ater odor:noue nam in odore ecquis color est? sed hoc dicit:Odor atre rei fumi.s.ater odor pessimus:vt Fumoq; impleuit amaro.

Iubeo.

Pumex

⁂ apes discurrūt intus trepide per castra cerea.id ē fauos suos aut per celas cereas:et acuunt.i.prouocant iras magnis stridoribus:odor ater:id est teter et rei fumosæ voluitur tectis.i.ad tecta:saxa sonant nunc id est aliquando intus:murmure:scilicet apum cæco.id est occulto et fumus it ad auras vacuas: quia refunditur ex cauernis. Aut potius dicamus de vrbe.subaudiendo sic vt sit. Sic odor ater.i.fœdus et a re atra procedens voluitur tectis.i.ad tecta vrbis:et saxa sonant nunc intus murmure cæco:id est mussatione populi:aut saxa immissa ab oppugnātibus dant incertum creptium:fumus it ad auras vacuas vbi.s. non erant ædificia.

Accidit hæc fessis etiam fortuna latinis:
Quæ totam luctu concussit funditus vrbem.
a Regina vt e tectis:venientem prospicit[a] hostem
b Incendi[b] muros:ignes ad tecta volare.
Nusq̃ acies contra rutulas:nulla agmina turni:
c Infœlix pugnæ iuuenem in[c] certamine credit
Extinctum:& subito mentem turbata dolore
Se causam clamat:crimẽq; caputq; malorum
d Multaq; per mœstum demens effata furorem[d]
Purpureos moritura manu discindit amictus
Et nodum informis læti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postq̃ accepere latinæ:
e Filia prima manu flauos[e] Lauinia crines
Et roseas laniata genas:tum cætera circum
f Turba furit:resonant late plangoribus[f] ædes.
Hinc totam infœlix vulgatur fama per vrbem:
Demittunt mentes:it scissa veste Latinus
Coniugis attonitus fatis vrbisq; ruina:
Caniciem immũdo perfusam puluere turpans:
g Multaq; se incusat:[g] qui non acceperit ante
Dardanium æneam:generumq; asciuerit vltro
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos iam segnior:atq;
Iam minus atq; minus successu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis erroribus aura
Cõmixtum clamorẽ:arrectasq; impulit aures
Confusæ sonus vrbis:& illetabile murmur
¶Hei mihi quid tãto turbantur mœnia luctu?
Quis ve ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
¶Sic ait.adductisq; amens subsistit habenis.
Atq; huic(in faciem soror vt conuersa Metisci
h Aurigę:currusq;[h] & equos & lora regebat)
Talibus occurrit dictis¶hac turne sequamur
Troiugenas:qua prima viam victoria pandit:
i Sunt alii qui tecta manu defendere possunt.[i]
Ingruit Aeneas italis & prælia miscet:
Et nos sæua manu mittamus funera teucris.
Nec nũero inferior pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc.
¶O soror & dudũ agnoui:cũ prima per artem
Fœdera turbasti:teq; hæc in bella dedisti.
Et nunc nequicq̃ fallis dea:sed quis olympo
Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri latum vt crudele videres?
Nã quid ago?aut quæ spõdet iam fortuna salutẽ?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Muranum:quo non fuerat mihi charior alter
Oppetere ingentẽ:atq; ingenti vulnere victũ.

SERVIVS.

SER. ¶Etiam fortuna latinis: Casus nam oĩs casus in potestate fortunę est. Tectis venientem prospicit hostẽ aut tectis prospicit: aut contra tecta venientem. Incendi muros: inuadi. Et subito mẽtem turbata dolore: vt Oculos suffusa. Et nodum informis læti: alij dicunt q; inedia se interemit. Sane sciendũ q; cautũ fuerat in põtificalibus libris: vt qui laqueo finiuisset vitam insepultus abijceretur. Vnde ait informis læti: quasi mortis infamissimę. Flauos lauinia crines. Antiqua lectio floreos habuit.i.florulentos pulchros & est sermo Ennianus Et roseas laniata genas: moris fuit apud antiquos: Vt ante rogos humanus sanguis effunderetur Vel captiuorũ vel gladiatorum: quorum si forte copia non fuisset. Laniantes fœminę genas suum effundebant cruorem. Vt rogis illa imago restitueret̃. Tamen sciendum cautum lege duodecim tabularũ ne mulieres carperent faciem his verbis Mulier faciem ne carpito. Hinc totã. De domo regia. Infœlix fama: Rerũ infœliciũ nuncia. Demittũt mẽtes desperant: sicut sperantes aliquid mentes erigunt. Coniugis attonitus fatis vrbisq; ruina. Et priuatis & publicis luctibus. Immundo puluere: bene immũdo addidit sicut in Georgicis: Et cinerem immundum iactare per agros. Quia etiã puluis ille quo Cinis. vtunt̃ puellę cinis vocatur. Vnde etiã ciniflones dicti sunt: Hora. Custodes lecticani ciniflones parasiti Bellator. Epitheton per acti temporis. Minus successu læ ¶Tur. tus equorum infirmitas animi etiam ex equorũ tarditate veniebat. Attulit hunc illi cæcis terroribus aura: naturale enim est vt ¶Poe. a qua parte ventus flat: inde clamor audiatur: Commixtum clamorem: ex impugnatiõe & morte reginę. Arrectas aures: ad audiendum sollicitas. Teren. Arri ¶Iuturna. ge aures pamphile. Amens cõsilij egens: nescius rei gerẽdę nam mentẽ & consiliũ significare diximus. Vt mentem Aeneæ genitrix pulcherrima.m. Occurrit dictis: orationi eius obuiam venit Prima victoria.i.primũ. Nec vero inferior pugnę nec honore re. nec pauciores interimes nec minor te q̃ Aeneã comitabitur glo ¶Tur. ria: nam occisorũ multitudo cõpensat hoc q; tu fugientes interimis. Sane sciendũ in hac oĩ oratione Iuturnam occurrere quæstionibus tacitis. Prima per artẽ fœdera turbasti: prima vt ĩchoãtia: aut tu prima: nam post eius orationẽ Tolumnius tela cõtorsit. Nam quid ago: argumẽtum a necessario. Mc.vo.v. atqui hoc nusq̃ legimus: sed aut κατα σιωπώμενον intelligimus: aut mortis est omen quod modo dr̃ videre qđ minime occurrit: sic ĩ quarto. Hinc exaudiri gemit⁹ & verba vocantis Visa viri. Supe

ASCENSIVS.

ASC. ¶Accidit hæc fessis &c. Docet quomodo Amata cũ videret vrbem in periculo: laqueo vitã finiuit vñ clamor miserabilis subortus est quẽ Turnus accipiẽs eo ꝑperauit dehortãte Iuturna sub forma metisci aurigę: quã tamẽ Turnus agnouit sed audita morte amate eidem nõ obediuit: Vñ quia disperijt Donatus. Ordo. ¶Ordo est hęc fortuna.s. aduersa quia suspendium amatę reginę accidit etiam latinis fessis: quæ cõcussit funditus totam vrbẽ luctu regina.s.amata vt.i.postq̃ prospicit hostem venientem tectis.i. ad tecta & muros incẽdi: & ignes volare ad tecta.s. vrbis & acies rutulas.i.rutulorũ nusq̃ supp.esse aut apparere aut stare cõtra .i. ex aduerso: & nulla agmina turni sup. cõtra stare: ipsa infœlix credidit iuuenem.s.turnum & ideo quia iuuenem contra maturum virũ cõtendere ausum: extinctum in certamine. & ipsa turbata mentẽ scilicet habens mentẽ turbatã subito dolore clamat se causam & crimen & caput malorũ.i.incommodorum regni: & ipsa demens effata.i.elocuta multa per dolorem mœstum.i. ex mœstitia ortum discindit manu .s. sua amictus purpureos .i. vestes regales moritura.i. quia certa erat mori & nectit ab alta trabe nodũ.i.laqueum in nodum cõtractum: lęti.i. mortis informis .i inhoneste: quia qui laqueo sibi vitã ademerant insepulti abijciebantur propter fœditatẽ mortis. Quam cladem.i. calamitatem postq̃ latine.s.matrone.misere accepere. id est intellexerũt sup. laniate genas fũrore feruntur. Nam sequitur. Lauinia filia .s. eius laniata prima.i.ĩter primas: aut añ alias crines.i.capillos flauos & genas roseas sup.furit circũ tum.i.deinde cętera turba.s.latinarum furit circum.s.cadauer extĩcte. Aedes resonãt late aut edes late resonãt plãgoribus & fama infœlix vulgatur hic.i. ex his latis edib⁹ hoc est ex regia per vrbem totam. Demittunt.s. omnes mentes.i. aĩos hoc est desperant: latinus attonitus.i.perplexus quasi tonitru ꝑculsus: fatis.i. morte cõiugis: & ruina verbis quam.s. imminere videbat: it veste scissa.i.dissecta: turpans.i.fœdans: caniciem perfusam.i. perfundẽdo eam puluere immũdo & incusat se multa.i. multum qui.i. vtpote qui nõ acceperit ante.i. priusq̃ cogeretur: aut ea mala prouenissent & asciuerit.i.aduocarit vltro.i. nondũ coactus æneam dardaniũ .i. troianum: generũ.i. vt dicunt in generum vel vt sit sibi gener. Turnus bellator sequitur interea in extremo: ęquore.i.extrema parte campi: paucos.s. hostes palantes id est oberrãtes sine ductore existens iam segnior atq; iam min⁹ atq; minus lætus successu.s.inualido æquorum: quia.s. videbat equos q̃q; segnes effectos & aĩos

Occidit infœlix ne nostrum dedecus Vfens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore & armis:
Excindi ne domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo: & turnū fugientē hæc terra videbit?
Vsq; adeo ne mori miserū est? vos o mihi manes
Este boni: quoniam superis auersa voluntas:
Sancta ad vos anima: atq; istius inscia culpæ
Descendā: magnorū haud vnq̄ indignus auorū.

demisisse Aura attulit illi .s. turno clamorem cōmixtū terroribus cæcis .i. incertis vnde procederent & sonus vrbis confusę & murmur illetabile .id est nullo modo lætificans impulit .i. percussit & sollicitauit illi auras arrectas .i. quas impulsas arrigebat vt melius caperet Et ait sic. Hei mihi quid .i. ad quid turbantur mœnia tanto luctu? ve pro vel quis tantus clamor: ruit ab vrbe diuersa .i. diuersa parte vrbis? ait inquam sic atq; ipse amens .i. sine mente & consilio substitit .i. manet stans habenis adductis .i. ad se tractis. Atq; soror .s. iuturna (vt .i. secundum quod ipsa conuersa in faciem .i. effigiem & formam metisci aurigę regebat currus & equos & lora .s. equorum) occurrit huic talibus dictis. Turne sequamur .i. persequamur trojugenas: hac .i. per hāc viam: qua victoria pandit .i. aperit & monstrat nobis prima .i. primū viā. Sunt alij qui possunt defendere tecta .s. vrbis manu .s. sua Aeneas ingruit .i. irruit Italis .i. in Italos & miscet prælia mittamus igit̄ & .i. etiam nos Teucris .i. in Teucros: manu .s. nostra funera sæua id est magna & crudelia. Tu recedes .s. sic faciēdo: nec numero nec honore pugnę inferior .s. Aenea id est tot & cū tanto honore occideris vt Aeneas. Turnus ad hæc sup. respondit. O soror ego agnoui: & .i. etiam dudum: cum .i. q̄n tu turbasti prima .i. pręcipua: fœdera per artem .i. astutiam & subtilitatem tuam inducens augurium lætū & faciem mentita camertis cohortata es ad prælium ineundum: & cū dedisti te in hęc bella & tu dea .i. q̄uis dea fallis nūc nequicq̄ .i. in nullo: sed quis voluit te demissam olympo .i. cœlo: ferre tātos labores? an supp. ideo venisti aut demissa es vt videres lætum .i. exitium crudele: fratris miseri .i. miseratione digni? Quia vero malū omen admonuit conscientia vitare: affirmat dicens dico crudele lętum: nam quid ago aut quæ fortuna spondet iam salutem .q. d. nulla quia ipse .i. ego vidi muranum quo alter nō fuerat mihi charior: muranum inquit ingentem atq; victū ingenti vulnere oppetere ante meos oculos vocantem me voce .i. propria vocatione seu appellatione. Vfens vir: ille infœlix occidit .i. interijt: ne aspiceret nostrum dedecus: Teucri potiuntur corpore & armis .s. eius. Perpetiar ne domos excindi .i. vrbem capi & dirui? Nam id vnum defuit rebus .s. nobis miseris quominus perissent funditus: nec refellam .i. redarguam & refutabo. dextra. id est viriliter agēdo dicta .id est conuitia Drancis scilicet hostis mei capitalis .q. d. id maxime conari debeo: Dabo sup. ne ego terga & hæc terra scilicet quam defendere & mihi vendicare molior videbit Turnum fugientem .q. d. nō id cōmisero: ne pro an: an mori est vsq; adeo. id est intātum miserum: vt .f. malum inhoneste fugere q̄ fortiter mori .q. d. nequaq̄ & ideo: O vos manes .i. dij inferi: este mihi boni .i. ꝓpicij & fauorabiles: q̄m voluntas est superis. auersa .s. a me id est nō amplius fauent mihi. Ego descendā ad vos existens aīa sancta atq; inscia .i. nescia & insons. istius .s. tam turpis culpę .i. futuri inuentus vnq̄ .i. in vllo tempore magę existēs haud indignus .s. auorum vel magnorꝫ auorum pro magnorum auorꝫ sup. genere aut noie vel magnis auis: nisi poeta scripserit haud vllo vbi legit̄ haud vnq̄.

erat viuit vt superat ne & vescitur aura. Ne nostrum dedecus Vfens aspiceret: ac si diceret fortasse viueret nisi ideo voluisset occūbere: ne nos victos videret. Teucri potiunt̄ corpe & ar. i. etiā sepultura caret: nā vt in homero legimus de virorꝫ fortiū cadauceribus: erat inter hostes grāde certamen. Dextra nec Drācis dicta refellā .i. virtute: nam ꝓ rei officio ipsam rem posuit pro virtute dextrā. Vsq; adeo ne mori miserum est: tacitę q̄stioni occurrit Superis aduersa voluntas: qa vt supra diximus donec viuim⁹ curę sumus superis dijs. post mortē ad inferos pertinem⁹: qb⁹ se mō commendat. Istius in. c. vel fugę quia fuga grande crimē est apud virū forte vel rupti fœderis: vel lęsę religiōis a qua re se dicit esse alienū propter futura supplicia. Indignus auo. græca figura est. Nos em̄ indignus illa re dicim⁹ contra gręci ἀναξιοσστεφανου id est coronę indignus. Indign⁹. auorū.

PIERIVS.

a ¶Regina vt testis venientem prospicit hostem. In Oblongo codice & in aliquot alijs, conspicit, habetur, quod magis moueret, propter periculi vicinitatem, sed em̄ prospicit. Seruius admittit, & vetera pleraq; exemplaria cōsentiunt. b ¶Incendi muros. Codices oīno aliqui veteres, incendi, legunt. Antiquitus em̄ contextis arboribus, lutoq;, aut calce illitis, infartisq; mœnia cōstrui solebant, quorꝫ plurimus in gallijs vsus fuit teste cæsare. Sed em̄ Oblongus, Mediceus, atq; alij peruetereres codices, incessi, legendum ostendunt. Quod Seruius admittit, dum exponit, inuadi. Roman⁹ ambiguus est vni⁹ mutatione litterę, in eo em̄ incensi, legitur. Sed cum alias primā ex duabus ſſ, in n, vertere consuerit, vt multa superius declarant citata loca, incessi, crediderim esse debuisse. Quū præsertim Arusianus in elocutionū exēplis loci huius Virgiliani testimonio ostendat eleganter dici, incessitur, illa res. Quare incessi muros, longe libētius legerim. c ¶Pugnæ iuuenē in certamine credit extinctum. Romanus codex, a certamine, legit: sed melius est, in. d Quædā vetera alia exēplaria, iuuenē certamine, legūt, absq; a, & absq; in. d ¶Multaq; per mœstum demens effata furorē. In Oblōgo cod. dolorē est, qđ nō æque placet, neq; quidē, qđ effata, vel adfata, in nōnullis habetur. e ¶Flauos lauinia crines. Miror cū Seruius asserat, floreos, antiquam esse lectionē, eā a posterioribus nō admissam. Synizesis em̄ nō est, adeo poetis insolita, vt hoc loco eā reformidare debeam⁹. f ¶Resonant late plāgoribus ædes. In Oblō. cod. clangoribus, legit̄: qđ nō placet. Id em̄ tubarꝫ est. In Med. aūt clamoribus: sed plāgoribus, oīno melius. g ¶Multaq; se incusat. In Ro. cod. desiderant̄ hi duo versus. Multaq; se incusat, qui nō acceperit an̄. Dardaniū æneā, generūq; asciuerit vrbi. Nempe, qa in vndecimo ijdē habent̄. Sed em̄ nō inconGruum videt̄ versus eosdē, eadē superueniēte rerū turbatione hoc etiā libro repetitos esse, quū ꝑsertim eā secū reprehensionē apportet, q̄ græci illius dicterij testimonio grauissima videri poterat h δὶς ἐξαμαρτεῖν ταυτὸν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ. h ¶Currusq; & equos. In Ant. cod. currū, singulari i numero. i ¶Qui tecta manu defendere possunt. In ant. plerisq; codicibus, possint.

SERVIVS.

SER. ¶Implorans noīe Tur. ex multis rebus indicat perturbationē q̄ festinans venit q̄ p hostes vulneratus q̄ Turnum noīe appellat: nam contumelia est noīe superiorem vocare sic in Geor. Mater cyrene mater cū præmisisset te crudelem noīe dicit: sicut contra Aeolus ad Iunonē ait: Tuus o Regina quid optes Explorare labor. Turne in te suprema sal⁹ miserere tuorꝫ. Oīa quæ supra Iuturna dixerat oratio ista dissoluit. Fulminat. æ. a. exaggeratio est sic paulopoit. Horrendumq; intonat armis. Minat̄ deiecturū arces. quia dixerat æqua solo fumantia culmina ponam. Mussat modo dubitat: ꝑterea Regina qa occurrebat. Amatā pro eius partibus niti. Soli pro. p. cōtra illud ¶Poe. sunt alij

¶Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sages aduersa sagitta
Saucius ora: ruitq; implorās nomine Turnum

ASCENSIVS.

¶Vix ea fat⁹ erat. Docet quomodo nunciata morte Amatæ reginæ Turnus e curru desiliens ad muros ruit Aeneam si posset inde auersurus quod etiam effecit. vnde cum desit Donatus. ASC. ¶Ordo est Turnus vix erat fatus ea q̄ præmissa sunt & ecce .q. d. pręter spem & appellationē: sages vir ille vectus .i. qui vehebatur equo volat per medios hostes saucius ora aduersa .i. habens ora aduersa saucia & vulnerata sagitta scilicet immissa: & ruit implorans. id est imploratu vocans & expectans Turnum nomine .s. ei us expresso. O Turne suprema .i. vltima salus est supp. in te miserere tuorꝫ: quia Aeneas fulminat .i. in morem fulminis prosternit & sæuit armis: & minatur supp. se deiecturum Ordo.

Sag. deiecturū summas arces Italum pro Italorū & daturum sup. eas excidio.i.ad excidiū & exterminium: & faces volant iam ad tecta. Latini ferūt in te ora & oculos. & ipse rex latinus mussat.i. hæsitat summisse loquēdo quos vocet generos an Teucros an rutulos & ad quæ fœdera flectat.i. inclinet sese.an ad ea quæ cū Aenea ferire ꝓmisit an ad tua. Præterea ipsa regina.s. Amata: fidissima tui.i.rei aut personę tuę occidit sua manu: quia sese suspendit: & ipsa exterrita fugit lucē.s. vitalem malens occūbere q̄ hostem tam terribilem videre. Soli Mesapus & atinas acer sustentāt aciem pro portis stantes.i. ante portas pro defensione earū Phalanges stāt circū hos dēse vtrimq;.i.ab vtraq; parte & seges ferrea
Poe. id est pubes armata horret mucronibus strictus.i.euaginatis.& tu versas.i.agitas currum in gramine deserto.s.ab hostibus Turnus cōfusus varia imagine rerū obstupuit: & stetit obtutu tacito id est cogitabundus vno obtuitu oculos tenens nec quicq̄ dicens. Ingens pudor ęstuat.i.efferuet in imo corde & insania sup. agitata luctu mixto.i.cōmixto: & amor agitatus furijs & virtus cōscia.i. cuius ipse cōscius erat sup. ęstuāt in imo corde vt primū.i.vbi primum vel cum primū vmbræ.i. tenebrę cæcitatis hoc est perturbationes excæcātes discussę sunt
Tur. & lux.s. rationis est reddita mēti ipse turbidus.i. adhuc corpe turbatus & cōmot⁹ torsit acies oculorum ardentes ad mœnia: & respexit ad magnā vrbē rotis scilicet inter quas sedebat. Aūt ꝓ sed ecce vortex.i.ingens cumul⁹ flāmarum & fumi. volutus flāmis.
Poe. id est per flammas inter tabulata scilicet turris quæ quidam solaria vocant vndabat.i. vndatim ascendebat ad cœlum & tenebat id est occupabat turrim: turrim dicit sup. eam quam ipse.s.turn⁹ eduxerat trabibus compactis & sup. cui subdiderat rotas vt trāsferri possit: & instruxerat altos pontes.i.scalas quibus in ipsam descenderetur. & dixit o soror iamiam inquit fata superāt.i. vincunt me & violenter trahunt in mortem absiste.i. desine morari sequamur quo deus & quo dura fortuna vocat. Stat.i.placet & decretum est mihi conferre Aeneę i.cū Aenea manum: & stat pati morte quicquid est acerbū. neq; & non: & o germana.i. soror tu nō videbis amplius me indecorem.i. expertem decoris & ho-
Tur. noris: sed oro sine me furere ante id est prius q̄ moriar hunc furorem scilicet quo concepi cū Aenea congredi. Dixit inq̄ Turn⁹ & dedit ocyus.i.celeriter aruis.i. in arua saltum e curru: & ruit per
Poe. tela & per hostes: & deserit sororem scilicet Iuturnam mœstam: ac rūpit cursu rapido agmina.s. hostiū media: ac veluti cū saxū auulsum vēto ruit p̄ceps de vertice montis seu cū imber turbidus. Pluit.s. ipm saxum seu cū vetustas

¶Turne in te suprema salus miserere tuorū.
Fulminat Aeneas armis: summasq; minatur
Deiecturum arces italum: excidioq; daturum:
Iamq; faces ad tecta volant: in te ora latini:
In te oculos referunt. mussat rex ipse latinus:
a Quos gn̄os vocet: aut q̄ sese ad fœdera flectat. a
Præterea Regina tui fidissima dextra
Occidit ipsa sua: lucemq; exterrita fugit:
b Soli pro portis mesapus & acer Atinas b
Sustentant aciem: circum hos vtrimq; phalāges
Stant densæ: strictisq; seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas:
¶Obstupuit varia confusus imagine rerum
Turnus: & obtutu tacito stetit: æstuat ingens
Imo in corde pudor: mixto insania luctu:
Et furiis agitatus amor: & conscia virtus.
Vt primū discussæ vmbræ: & lux reddita mēti est:
Ardentes oculorum acies ad mœnia torsit
Turbidus: eq; rotis magnā respexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum vndabat vortex: turrimq; tenebat:
Turrim cōpactis trabibus: quā eduxerat ipse
c Subdideratq; rotas: pōtesq; instruxerat c altos.
¶Iam iam fata soror superant: absiste morari.
Quo deus & quo dura vocat fortuna sequamur.
d Stat cōferre manū Aeneæ: stat quicq̄d acerbū d est
Morte pati: neq; me indecorē germana videbis
Amplius: hūc oro sine me furere ante furorem
¶Dixit: & e curru saltum dedit ocyus aruis:
Perq; hostes per tela ruit: mœstamq; sororem
Deserit: ac rapido cursu media agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum de vertice præceps
Cum ruit auulsum vento: seu turbidus imber
Proluit. aut amnis soluit sublapsa vetustas:
e Fertur in abruptū magno mons improbus actu e
Exultatq; solo: syluas armenta virosq;
Inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus.
Sic vrbis ruit ad muros: vbi plurima fuso
f Sanguine terra madet: stridūtq; f hastilibus auræ:
Significatq; manu: & magno simul incipit ore
¶Parcite iam Rutuli: & vos tela inhibete latini:
Quæcūq; est fortuna mea est. me verius vnum
Pro vobis fœdus luere & decernere ferro.
¶Discessere omnes medii: spaciumq; dedere.

sunt alij qui tecta manu defendere possunt varia con. ima. r. multiplici nuncio. Et obtutu va. taci. ite. vultu & obtutus est ꝓprie vultus: quē græci dicunt πρόσωπον propter illud tu currum deserto in gramine ver. Insania: qa in hostes ferebat̄. Mixto.l. ꝓpter Amatæ cognitā mortem. Discussæ vmbrę: postq̄ mētis caligo discessit: quod sequentia indicāt: & lux mēti addita est Turbidus plenus perturbatiōis Quam eduxerat ipse qd ei maiorem cedebat in dolorē. subdiderantq; rotas quo posset trahi ad ea loca quibus hostis instabat. Quicquid acerbū est morte pati aut q̄cq̄d morte acerbū est morte placet pati hoc est iferna supplicia: vel q̄ pōt superbus hostis inferre: sicut de Hectore legimus. Aut certe positiuus est ꝓ cōparatiuo. placet pati si quid etiā morte acerbius inuenit̄. Furere an̄ furorem. Figura antiqua: vt seruitutem seruit dolet dolorē: & est sensus sine me furere ante bellicum furorē.s. priusq̄ ad eum veniam vt pugnā mente concipiā: & instructus furore in bella prorumpam. Saxū de vertice p̄ceps Cum ruit. Cōparatio ipsa futurum ostendit euentū Simul notandum q̄ sicut supra in prælio: ita & nunc in cōparatione p̄fert̄ Aeneas: nā Turnum parti cōparat montis: montibus ęquat Aeneam Auulsum vento: proprie. Nam & Turnus inuitus attrahitur ad bellum. Mons improbus: pars montis & ἐμφατικῶς dictum est sic supra ait. Haud partem exiguā montis. Magno actu magno impulsu. Vbi plurima fuso sanguine terra madet: hypallage est pro vbi plurimo sanguine terra madet. Striduntq; hastilibus auræ. Sic Homerus. Tela inhibete: cohibete: & est translatio a nautis. Me verius vnum. Pro vobis fœdus luere veri⁹ iusti⁹ & sensus hic est. Iusti⁹ est me vnum pro omnibus rupti fœderis pœnas exoluere.

PIERIVS.

a ¶Quæ sese ad fœdera flectat. In Oblōgo cod. mittat, legit̄: ꝓ demittat, verū nō æque placet.
b ¶Acer atinas. In aliq̄t, asilas: sed & supius, acer atinas, habet̄.
c ¶Pōtesq; extruxerat altos. In ant. aliq̄t cod. instrauerat, legit̄: qd magis ꝓpriū est. Med. tn̄, instruxerat, habet. d ¶Stat q̄cq̄d acerbū est, morte pati, l acerbū q̄dem Serui⁹ agnoscere videt̄: sed in his ant. exēpl. nūc, acerbi, nūc acerbi est, legitur. e ¶Magno mons improb⁹ actu. In aliq̄t antiqs cod. actu, habet̄: & agnoscit̄ a Seruio. Sed in Oblon. in Med. & in Porcio, ictu, legit̄: qd non displiceat. f ¶Stridentq;, hastilibus aurę. In ant. aliq̄t cod. stridūt, legit̄: vt in georgicis. Stridere apes vtero, vtrūq; em̄ dicim⁹.

¶ sublapsa.i.quę clam allapsa est annis.s.tacitis soluit.s.saxum
fertur.s.saxū magno actu.i.impetu.in abruptū.i.in pcipitiū pri⁹
exesum:existens mons improbus.i.instar montis improbi quia
nulli parcit qa exultat solo:inuoluens secū & syluas & armēta,&
vires.i.quicqd offendit:sic Turnus ruit ad muros vrbis p agmi
na disiecta:sup.per eā partē vbi terra madet plurima.i. plurimū
sanguine fuso.& vbi auræ stridunt:hastilibus.[illegible]missis.& signifi
cant manu.s.indicium sistendi:& incipit simul magno.i. ma
gni loquo ore.O rutuli parcite iā & vos latini inhibete.i.cōtine
te thecis suis tela quęcūq; fortuna est.s.reliqua:ea sup.mea est:ve
rius.i.iustius & ęqus est me vnū.i.solū luere.i.persoluere aut pur
gare p vobis fœdus.i.violationē fœderis & discernere p vobis
ferro.i.armis.s.cū Aenea Oēs medij.i. qui prius erant in medio
discessere & dedere spacium.s.Turno vt cum Aenea dimicet.

SERVIVS.

SER. ¶Quantus athon:hęc est vera le
ctio.Nam si athos legeris os bre
uis est & versus non stat. Athon
aūt dici actūs indicat. Nam hūc
Athona facit sicut Apollo apol
lona.Quod aūt Herodotus hūc
Athon & hūc Apollon dicit at=
ticæ declinationis est.Athon au
tem mons est thracię adiacēs cir
ca lennon insulā.Niuali vertice
se attollēs. Pater appœninus ad
auras mons est Italię de hoc Lu=
ca.Nullo quoq; vertice tell⁹ Al
tius ituit,ppiorq; accessit olym=
po.Troes & oēs : græce declina=
uit vnde breuis est es sicut supra
troes agunt. Armaq; deposuere
humeris:vel spectaturi vel defes
si.Inter se coijsse viros & cernere
ferro vera & antiqua est hæc le=
ctio.Nam Enniū secutus est:qui
ait.Olli cernebant magnis de re
bus agentes:& item ferro nō au=
ro vitam cernamus vterq;:poste
ritas cœpit legere & decernere se
cundum quam lectionem syna=
lipha op⁹ est excluso os vt sit in=
ter se coijsse vir.& decernere fer=
ro. Fors & virtus miscentur in
vnum.Casus in Turno:virt⁹ in
Aenea. Nam in bello etiā casus
plurimum valet: Cicero in Mi=
loniana: Adde casus adde incer=
tos exitus martemq; cōmunem.
Ac veluti ingentē syla ve tabur
no:syla mōs & sylua est lucanię:
taburnus mons campaniæ. Sal.
De fugitiuis in sylua syla fuerūt
vnde pessime quidam syluā le=
gunt quia proprium appellati=
uo exequari nō potest:vnde pro
prium bene iunxit. Pauidi cesse
Magistri re magistri: pprie magistri sunt
Pastores militum: pastores pecorꝝ sed re=
ciprocæ sunt inter se istę transla
tiones.Nam ductor militum pa
stor vocatur vt diximus supra &
magistros pecorum dicimus Ci
ce. Quem magistrū pecoris esse
dicebāt.Mussantq; iuueni dubi=
tant sic supra musat rex ipse lati.
Iuppiter ipē duas ęquato exami
ne lances:aut poetice dictū est &
ratione caret:nā :Iuppiter igno=
rare non poterat : aut certe illud
quęrit quis sibi de Turno & Ae
nea mortis afferat causam:nā di
cunt phisici mortem minime ad
eum pertinere: nam bona tantū
præstat nec ad eum quę sunt ma
la pertinēt: vnde Cicero in offi.
ait sed quia nocere deos non pu
tant his exceptis hoies homini=
bus obesse plurimum arbitrant
Tamen sciendum locum hunc
a Vergilio ita fuisse translatum:
vt in home.lectus est Examine:
examen proprie est filum quo
trutina regitur. Damnet labor:
liberet vt Damnabis tu quoq;
votis, Vergat pondere lætum:
bene

At pater æneas audito nomine turni
Deserit:& muros:& summas deserit arces:
Præcipitatq; moras oēs:opera omnia rumpit
Lætitia exultans:horrendūq; intonat armis:
a Quātus athon[a]:aut q̄tus eryx:aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus:quantus gaudetq; niuali
Vertice se attollens pater appēninus ad auras:
Iam vero & Rutuli certatim:& troes & omnes
Conuertere oculos rutuli:quiq; alta tenebant
Mœnia:quiq; imos pulsabant ariete muros.
Armaq; deposuere humeris:stupet ipse latinus:
Ingentis genitos diuersis partibus orbis
b Inter se coiisse viros & cernere[b] ferro.
Atq; illi vt vacuo patuerunt æquore campi:
c Procursu rapido coniectis[c] eminus hastis
Inuadunt Martem:clypeis atq; ære sonoro.
Dat gemitū tellus:tum crebros ensibus ictus
Congeminant;fors & virtus miscent in vnum.
d Ac veluti ingenti syla[d] summove taburno
Cum duo conuersis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt.pauidi cessere magistri.
Stat pecus omne metu mutū.mussantq; iuuence
e Quis pecori[e] imperitet:quē tota armēta sequāt:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent:
Cornuaq; obnixi infigunt:& sanguine largo
f Colla armosq; lauāt[f]:gemitu nemus oē remugit.
g Haud[g] aliter tros æneas:& Daunius heros
h Concurrūt clypeis ingēs fragor æthera cōplet.[h]
Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet:& fata imponit diuersa duorum:
Quē damnet labor & quo vergat pondere lætū.

PIERIVS.

a ¶Quantus athos,aut quantus eryx.In antiquis athon, legit:
scilicet ex Seruij præcepto,quem nonnulli damnāt, nesciētes
apud gręcos etiam αθωμ το ορος συμ [illegible] λεγεσθαι, quis &
αθως

ASCENSIVS.

ASC. ¶At pater Aeneas. Recitat con=
gressum Turni & Aeneę in quo
Turnus gladio effracto in fugā
versus est:sed non effugit penit⁹
vt sequentia docebunt.Cum ve
Ordo. ro Donatus desit.¶Ordo est. At
id est sed Aeneas pater.i. vir pa=
terna veneratione propter pieta
tem & maiestatem dignus & si=
mul deserit muros:& deserit sum
mas arces quas scilicet expugna=
bat: deserit dicit audito noie tur=
ni.id est cum oēs clamarent : ec=
cum Turnum turn⁹ adest pater:
& pręcipitant oēs moras & rum
pit.i. interrumpit & prætermit=
tit omnia opera.i.omnis conat⁹
incœptos exultans.i. tripudians
lætitia.i.præ lætitia : & intonat
armis.i.armatus & in ipis armis
horrendum .i.horrende & horri
biliter existens scilicet tantus.id
est tantū eminens:quantus athō
mons ille macedonię thracię im
minens ad mare egeum tantę al=
titudinis vt vmbras suas in lem
num vsq; portendat:aut quant⁹
eryx mons ille siciliæ aut quan=
tus ipse appēninus pater.i.prin=
ceps montium:quia in principe
terra videlicet italia:sup.est cum
fremit.i.fremitum facit ilicibus
coruscis.i.coruscantibus & gau=
det vertice niuali .i. niuibus te=
cto attollens.i.erigēs se ad auras.
id est ad altum aerem hoc est tan
tum eminebat Aeneas inter cęte
ros bellatores quantum montes
in suis locis inter vicinos colles.
Vero pro sed:aut iam vero.i. ad
verum & pro vero hoc est præci
pue iam & rutuli & omnes troes
conuerterē.i. simul verterunt in
suum quiq; ducem oculos certa
tim.i. cum certamine & emula=
tione:cōuertere dico oculos oēs
rutuli quiq; .i. & qui tenebant.i.
defendebant alta mœnia videli=
cet latini quiq;.id est & qui vide
licet troes & ethrusci. pulsabant
muros imos.i.euertere e funda=
mentis conabantur muros arie=
te.id est tali instrumento & ma=
china bellica in morē arietis frō
te ferienti.& deposuere arma hu
meris:vt qui ius & officium bel
landi ad duces suos referrent.Ip=
se latinus scilicet rex & cuius ma
xime intererat: stupet viros ingē
tis.id est sine exemplo magnos
quasi extra consuetum genus ho
minum genitos diuersis partib⁹
orbis quia Turnū in europa &
Aeneam in asia coijsse inter se &
cernere. id est decernere ferro. id
est armis. Atq; illi.s. viri Turn⁹
& æneas:vt. id est postq; campi
id est loci capaces patuere: ęquo
re.id est equo spacio vacuo scili
cet hoibus inuadunt.i. auspican
tur & incunt martem.i.pugnam
virilem:

virilem:procursu.i.cursu lōge incœpto rapido .i. festino & hoc hastis coniectis eminus.i.de longe manibus inuadunt dico clypeis atq; ęre sonoro.i.cū sonoritate clypei atq; cæteroꝝ armorum Tellus dat gemitum .s. ex sonitu armorum & procursu pedum tum.i.deinde postq; cōgressi sunt ipsi cōgeminant ensibus crebros ictus fors.i.alea & dubi⁹ exitus belli.& virtus.s.militaris miscentur in vnum .i. quicquid fortuna aut virt⁹ poterat impartitum est pugne. Ac veluti cum duo tauri incurrūt.id est incursu ineunt inimica prælia frontib⁹ conuersis.i.cōtra se inuicē versis sup. in sila monte illo lucaniæ: ve pro vel:in Taburno monte illo campaniæ summo .i. altissimo:aut in altissima eius parte vbi planiciem habet tunc sup.magistri.s.pecoris pauidi cessere & omne pecus.s.reliquum.i.totum armentū: stat mutum.i.tacitum & stupefactum mœtu.i. præ horrore tanti certaminis:& iuuēce mussant.i.dubitāt tacite immurmurantes:quis.i.vter illoꝝ imperitet.i.ꝑdomineť pecori:& quē i.vtrum illoꝝ tota armēta sequanť illi.s.tauri cōcertātes: miscēt inter sese vulnera.i.mixtim inferūt vulnera multa vi & ipsi obnixi.i.obnitētes: infigunt cornua & lauant colla & armos .i. humeros largo sanguine & oē nemus:remugit.i.reboat aut resonat gemitu.s.ipsoꝝ:haud.i.nō alr hoc est consilr: Aeneas tros.i.Troianus a Troe ortus & heros Daunius.i.Dauni filius Turnus concurrūt clypeis & fragor ingens cōplet ęthera. Iuppiter ipse.s. fatorum cōditor sustentat duas lances.s.libre aut trutinę:examinę.i.hasta aut virga seu lingua qua de pondere discerniť: ęquato id est in ęquali distantia tento.i. diu facit ambiguā vter victur⁹ sit:& imponit.s.trutinę ęqua'i.diuersa fata amboꝝ.quia alter victurus alter vincendus erat:sustinet dico lances.i. dubium facit: quem.i.vtrū eoꝝ labor.i.cōnixus & studiū damnet.i. liberet secundum Seruiū.Sed illud dānabis tu quoq; votis significat obnoxium facies:vñ dici posset: quē labor.i. penuria mortalitatis & periculū bellādi damnet.s.ad mortē & quo pōdere.i.qua vi & violētia lætū.i.mors:vergat.i.ad exitum tendat & premat laborantem.

b ... dicatur. b ¶Inter se coiisse viros, & decernere ferro. Seruius quidem, cernere, contendit ex ennio legendum. Et seneca li.vii. epistola prima in eadem est opinione, dum dicit. Ne te longe differam, quædam simplicia in vsu non erant, sicuti, cernere ferro inter se dicebant. Idem virg. hoc probabit tibi. Inter se coiisse viros & cernere ferro, qd nunc decernere dicimus. Verum contra hos stat codicum pene omnium veterum auctoritas, in quibus legitur: & decernere. In quodam tamen perueteri deest, & ita legitur: coiisse viros, decernere ferro. c ¶Coniectis eminus hastis. In Romano cod. conlectis, est sed inemendate, melius enim coniectis. d ¶Ac veluti ingenti syla Peruetus codex, silo, legit. Romanus silua, quam lectionem Seruius improbat, reliqua exemplaria recte, syla qui brutiorum mons, hodieq; nomen retinet. e ¶Quis pecori imperitet. Ro. codex cum altero perueteri, nemori, legunt. Vt imperat aruis. In aliquot aliis, quis nemori imperet: & quē tota armenta sequanť. In Med. quis pecori imperet & quē, quæ lectio etiā est in Porcio cod. In vitaliano quoq;, & in delphio, & ipsum habetur altera tamen dictione corrupta. f ¶Colla armosq; lauant. In antiquis aliquot exēpl. lauunt, a lauo, is. g ¶Haud aliter tros æneas. Antiqui codices quotquot habui, non aliter legunt. h ¶Ingens fra. æth. complet. In Oblongo, pulsat, habetur: in aliis, complet.

benevergat nam morientes inferos petunt.

SERVIVS.

SER. ¶Trepidiq; latini: aut qui læti esse debuerunt: sed nimia Aeneę ostenditur virtus. Nāq; naturale est vt sociis timori sit inferioris audacia: vñ nunc latini sunt territi ex eo ꝙ superiorem ferire ausus est turn⁹. Vt capulū ignotum dextramq; aspexit inermē. locus hic totus ad gloriā Aeneæ pertinet. Namq; id agit vt nō videatur turnus armorum vilitate superatus: vñ ei redditur gladi⁹ quo etiam cum diuinis armis ab ænea possit extingui Patrio mucrone relicto: quo fuerat añ vsus pater Daunus. Sane patrio modo paterno significat: nam Dauni fuerat gladius: vnde est illud. Ensem quem Dauno ignipotēs deus ipse parēti fecerat Alias patrium a patria est deriuatiuum. Mortalis mucro: mortali manu factus. Vndiq; em̄ densa Teucri inclusere corona strata gēma est nam postq; Turnū videre fugere Troiani clausere loca per quæ euadere poterat. Cursumq; recusant: retardant.s.genua: quæ impediebat vulnus illatum sagitta sane perite facit vt gladio nō vtatur Aeneas: sed hasta eminus superare cōtendat quia impediente vulnere nec sequi poterat: nec in ictum consurgere: vñ est. Hic gladio fidens. Hic acer & arduus hasta. Inclusum flumine comparatio apollonii puniceæ septum formidine pennæ. Luc. Claudit odorate metuentis aera pennæ. Venator canis pro venaticus In

Vmbria sidiis pen.s. Viuidus vmber: acerrimus thusc⁹: nam vmbria pars est thuscię. Iam iamq; te. ita vt videtur intuentibus & hi duo versus de verbo ad verbū sunt trāslati de apollonio. Increpat om̄es obiurgat incusat vt æstatem increpitās seram. Efflagitat ensem cum clamore deposcit. Terretq; trementes: quis enim saucius nō timeret

Emicat hic (impune putans) & corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit: exclamant troes: trepidiq; latini.
Arrectæ amborum acies. at perfidus ensis
a Frangitur: in medioq; ardentem deserit ictu[a]
Ni fuga subsidio subeat: fugit ocior euro:
Vt capulum ignotū dextrāq; aspexit inermem:
b Phama est ꝑcipitē cū primū[b] in prælia iunctos
Conscendebat equos: patrio mucrone relicto:
Dum trepidant ferrū aurigæ rapuisse metisci
Idq; diu dum terga dabant pallantia teucri
Suffecit postq̄ arma dei ad vulcania ventum
Mortalis mucro: glacies seu futilis ictu
c Dissiluit: fulua resplendent fragmina[c] harena:
Ergo amēs diuersa fuga petit æquora turnus:
Et nunc huc deinde huc incertos implicat orbes.
Vndiq; enim densa teucri inclusere corona.
Atq; hinc vasta palus hinc ardua mœnia cingūt
d Nec minus Aeneas (q̄q̄ tardante[d] sagitta
Interdū genua impediunt cursumq; recusant)
Insequitur trepidiq; pedē pede feruidus vrget
e Inclusum veluti si quando in[e] flumine nactus
f Ceruum: aut puniceæ septū formidine pennæ[f]
Venator: cursu canis & latratibus instat
Ille autem insidiis & ripa territus alta:
Mille fugit refugitq; vias: ac viuidus vmber
g Hæret hians: iamiāq; tenet[g]: similisq; tenenti
Increpuit malis: morsuq; elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor: ripæq; lacusq;

ASCENSIVS.

¶Emicat hic &c. Docet quomodo Turnus quem vbiq; audacē induxit capta oportunitate quæ impune sperauit Aeneā posse ferire totis viribus in ipsum cōsurrexit validissimū ictum daturus quo nisi Aenaes diuinis armis munitus fuisset si ille paternum gladiū habuisset: potuit totū interfecuisse: sed quia casu aut ꝑcipitatione gladiū mortali manu fabricatum in diuina arma totis viribus cōtuderat fregit ipm atq; stupefactus se in fugam dedit quem quanta maxima pōt celeritate cōsequitur Aeneas. Vnde ASC.

Ordo. ¶Ordo est (nihil enim habeť donati) turnus emicat.i. eminenter agit sese hic.i.hoc loco & tēpore hoc est rebus sese hoc modo habentibus: putans impune.i.sine periculo & punitione posse ferire: cum Aeneam sese percussibilem exhibere videret: & cōsurgit toto corpore in ensem sublatū.i. sursum latum alte.& ferit.i. percutit Aeneā troes exclamāt vt.s. sibi caueat deinceps æneas: & latini trepidi.s.præ anxietate verētes haud impune fore ꝙ sic ęneā feriret: etiam supple exclamant: acies amboꝝ sunt arrectę.i.attentiores effectę: cum ambę sperarēt & timerent: at.i.sed ensis perfid⁹ id est fidem dño violans frangitur & deserit.s. Turnū ardentē.i. ardenter percutientē: in ictu medio.i.priusq; totas vires ictui adhibuisset: quia qui cū timore ꝑcutit retrahit manū qui vero audacter & affectate adhibet vires donec penetret deserit dico.i.destituit: ni.i.nisi fuga.i. profugiū subeat.i. succedat: subsidio.i. ad subsidium. fugit igitur ocyor.i. velocior euro vēto rapidissimo vt.i.postq; aspexit capulū .i. manubrium gladii ignotum.i.incognitum & alterius gladii q; sui & dextram inermem.i. sine gladio

h Responsant circa:& cœlū tonat omne tumultu h

Ille simul fugiens rutulos simul increpat oēs

Noie quēq; vocans:notumq; efflagitat ensem.

Aeneas contra mortem præsensq; minatur

Exitium si quisq; adeat:terretq; trementes:

Excisurum vrbem minitans:& saucius instat

Quinq; orbes explent cursu totidēq; retexunt

Huc illuc:nec eñ leuia aut ludrica petuntur

Præmia:sed Turni de vita & sanguine certant.

¶ cum effractus esset solusq; capulus remāsisset in manu. Fama est Turnum pcipitem cum.i.qñ conscendebat primū equos iunctos in prælia.i.ad currum iā prælijs incundi rapuisse ferrum.i. gladium ferreum metisci aurige & hoc patrio.i.paterno gladio quē vulcanus Dauno fecerat relicto dum.i.interea dū sui.s.trepidant id est festinanter vrgent. Et id.s. ferrum suffecit.i.satis fuit diu dū id est q̄diu aut donec. Teucri dabant terga pallantia.i.oberrātia in variam fugam sed sup.postq; ventū est ad arma vulcania dei. id est a deo vulcano fabricata ipse mucro mortalis.i.mortali manu fabricatus dissiluit.i.in diuersa saluit aut saliuit ictu.s. dato: ceu.i.quemadmodum glacies futilis.i.quæ cito funditur & rumpitur cū adhuc tenuis sit:& fragmina scilicet ensis aut glaciei aut potius vtriusq; respondent in harena fulua. Ergo quia.s. dextram inermem habebat ipse Turnus amens.i.sine mente:petit fuga.i. per fugam: diuersa æquora.i.diuersa loca æquoris.i.campi plani & implicat.i. implicando facit incertos orbes.i.gyros & excursus nunc huc deinde huc. Nā non potuit euadere neq; excurrere: enim pro quia: Teucri inclusere sup.eum vndiq;.i.ex omni parte corona.i.cœtu circumcingente densa.i.dense stante atq; palus vasta.i.valde ampla cingit supp. hinc.i.ex vna parte & mœnia ardua cingunt hinc.i.ex alia parte. Nec minus.i.& æque acriter Aeneas.insequitur.s.Turnum & ipse feruidus.i.feruenter instans vrget pede.s.suo pedē scilicet Turni trepidi.i.trepidanter aufugientis. Insequitur dicit q̄q; genua impediunt & recusant interdum cursum & hoc sagitta.i.vulnere suscepto per sagittam tardante.i.immorante & grauante. Vnde sequitur q; non erat ad plenum sanatus: dat autem exemplum dicēs. Insequitur sup. veluti.i.quemadmodū:si venator nactus. id est adeptus & qui acquisiuit quādo.i.aliqñ ceruum inclusum scilicet canibus aut retib⁹ in flumine.i. cum esset in flumine aut septum.i.circundatum :formidine pennæ puniceæ.i. aquilarū insectantium quibus pennæ punicei sunt coloris aut formidine pēnæ puniceæ ad terrorem perticis aut chordis affixæ canis.s. venaticus instat.s.cursu & latratibus:aūt pro sed ille.s.ceruus sic circundatus territus insidijs & ripa alta quam veretur superare nō posse quin deprehendatur a canibus fugit & refugit mille vias ac canis vmber.i.tuscus(apud quem plurimæ sunt feræ pingues vt innuit Persius dicēs defensis pinguibus vmbris)viuidus.i.acer & agilis. heret. id est continuo persequitur & perseuerat hians. id est inhians inhiando incumbens & tenet. Iam iamq;.i. proximus est vt teneat & semper tenturum se sperat: & ipse similis tenenti increpuit.i. crepitum dedit malis.i. maxillis quibus mordere sperabat iam elapsum:vnde sequit̃ & delusus est morsu inani.i.nihil inter dentes offendenti. Tum vero.i.sed tunc maxime exoritur clamor.s.cum Turnum Aeneas tenere videretur & ripe & lacus responsant.i.frequenter respondent & sonitum referunt circa.i.per circuitum:& omne.i. totum cœlum.i. totus aer tonat tumultu. Ille simul fugiens increpat.i.obiurgat ob inertiā & imprudentiam quia gladium nō afferrent etiam non admoniti oēs rutulos vocans quemq;.s.in quo spem haberet noie.s.suo quia q̄ multis timidis aut inuidis imperat nemini imperasse videtur si seorsum neminem noiat & efflagitat ensem notum.s. paternum quo in plījs sæpe vsus erat. Aeneas contra.i.econuerso minatur mortem & exitium p̄sens:si quisq; adeat.i.accedat Turnum & terret.s.oēs tremētes minitās sup.se excisurū vrbē:& ip̄e sauci⁹.i.q̄uis sauci⁹.i.vulnerat⁹ sagitta immissa tñ:instat.i.instāter perseq̄tur turnū:ipsi ergo alter fugiendo & alter persequendo explent cursu.i.percurrunt quinq; orbes.i.gyros:& retexunt.i.replicāt totidem.s.currentes huc illuc nec eñ.i.nam nō leuia aut ludicra p̄mia petuntur:sed certant de vita & sanguine turni non aūt Aeneæ:quia tantisper dum turnus inermis erat non potuisset necē inferre.

¶ timeret instantem cum eum integer fugeret. Ludicra pe.vilia digna ludo.

PIERIVS.

a ¶ In medioq; ardentem deserit ictu. Ro. codex cum aliquot alijs veteribus legunt. Ardentē deserit ictum:sed ictu, vt in Medi. & in Porcio est, magis placet. b ¶ Cum prima in prælia iunctos, conscendebat equos. In codicibus aliquot, non tamen ijs antiquioribus, cum primū, legitur:sed magis placet, prima in p̄lia, hoc est initio belli, pugnæue. c ¶ Fulua resplendent fragmina arena. In aliquot antiquis codicibus vnitatis numero legitur fulua resplendet fragmē harena. Sed magis amplū, & maioris admirationis est, resplendēt fragmina, qđ in plures dissiluisse partis ensem ostēdit. Illud vero inemēdate legit̃ in quibusdā cod. glacies cui, quū dubio procul, ceu, legendum sit. d ¶ Quanq; tardante sagitta interdū genua impediunt. Ro. codex, Medi. & pleraq; alia exem. tardata, legunt, q̄ppe genua. e ¶ Si qñ in flumine nactus. Ro. codex, & aliquot alij si quando flumine, legunt, absq;, in. Quod tamen appositum & sententiæ, & numero consulit. f ¶ Formidine pennæ. In antiquis, pinnæ, de quo satis alibi. g ¶ Iam iāq; tenet. In Romano, codice, tenens, legere est:sed inemendate. h ¶ Et cœlum tonat omne tumultu. In Mediceo codice, & aliquot alijs ant. legere est:& cœlum intonat omne fragore, in Porcio, tumultu, habetur: atq; intonat, verbum.

SERVIVS.

SER. Nomia arbor.

¶ Sacer oleaster: fere omnia latina arborum nomina generis sūt fœminini exceptis paucis vt hic oleaster:hoc siler. Vergilius moler siler: item hoc buxum: licet & hæc buxus dicatur: Nam superfluam quidam volunt facere discretionem: vt Hæc buxus de arbore dicamus: Buxum vero de ligno compositū: Legimus eñ in Vergilio de tibijs Buxusq; vocat berecinthia matris Ideæ: itē cum de arboribus loqueret̃ ait: Et torno rasile buxum. Venerabile lignum: antiquam arborē voluit exprimere. Vbi figere dona solebant proprie: vt Aut sacra ad fastigia fixi. Nullo discrimine:sine intuitu religionis. Fixam lenta radice tenebat plenū est:quam radix fixam tenebat. Ferrum terra tene:pro tellus elementū pro dea posuit. Nō cassa in vota:non ad inania vota pro spicit auxilium. Luctans morat⁹ luctatus & moratus erat integrū quod

Forte sacer fauno foliis oleaster amaris

Hic steterat nautis olim venerabile lignum:

Seruati ex vndis vbi figere dona solebant:

a Laurenti diuo & notas a suspendere vestes.

Sed stirpem teucri nullo discrimine sacrum

Sustulerant:puro vt possent cōcurrere campo.

ASCENSIVS.

¶ Forte sacer. Vt varietate delectet inducit varios euentus narratq; Aeneam hastam suam stipiti ac trunco oleastri infixā recipere non potuisse: donec Turno allato gladio per luturnam indignata Venus ipsam dissoluit ac nato accommodauit: quo facto ipsi ambo iam telis instructi ad acriorem pugnam se se accingūt vnde nihil quidem est donati. ASC.

¶ Ordo autē est Oleaster.i. oleaster siluestris imitator oleæ sacer.i.sacratus fauno scilicet deo siluestri amaris folijs.i. habens frondes amaras: steterat forte.i.a casu hic id est hoc loco: non quia a casu stetit: sed quia præter opinionē & a casu ad illam arborem æneas hastam fixerāt q̄ erat sacra Fauno steterat ergo hic existēs olim scilicet priusq; teucri sustulerant lignum venerabile nautis.i.antiqua veneratione & religione cultum a nautis:vbi.i.ad quam ipse nautæ seruati ex vndis: solebant figere Ordo

Hic hasta Aeneæ stabat: huc impetus illam
b Detulerat fixam & lenta radice[b] tenebat.
Incubuit voluitq́ manu conuellere ferrum
Dardanides: teloq́ sequi quē prendere cursu
Non poterat: tum vero amēs formidine Turnus
¶ Faune p̄cor miserere inquit: tuq́ optima ferrū
Terra tene: colui vestros si semper honores
Quos contra Aeneadæ bello fecere prophanos
¶ Dixit: opemq́ dei nō cassa in vota vocauit
c Namq́ diu luctans lentoq́ in stirpe moratus[c]
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Aeneas: dum nititur acer: & instat.
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit: fratriq́ ensem dea Daunia reddit.
Quod venus audaci Nymphæ indignata licere
Accessit: telumq́ alta ab radice reuellit.
Olli sublimes armis animisq́ refectis:
Hic gladio fidens: hic acer & arduus hasta.
Insistunt contra certamina Martis anheli.

bant figere dona .s. votiria diuo laurētu .s. fauno & suspende re vestes notas. in quibus scilicet seruati erant sed Teucri sustulerant. i. amouerant nullo discrimine. i. sine discretione religionis nescientes arborem sacram esse stirpem. i. radicem arboris: sacrum. s. Fauno vt possint concurrere cāpo puro. i. plano & sine impedimēto & arborū asperitate hasta Aeneę stabat hic. i. ad huius arboris radicē. impetus detulerat illā fixā huc. i. ad hanc radicem: & tenebat radice lenta. i. tarda ad remittēdū qđ tenebat hoc est tenaci: Dardanides. i. Dardani nepos licet multo interuallo Aeneas incubuit. i. innixus est & voluit cōuellere ferrum. i. hastam ferratā aut ferrū hastę: manu. s. sua & voluit seq telo. i. iaculo quod a lōge mitti posset: sup. eum quem nō poterat prendere cursu. s. Turnū. verum pro sed: Turnus amens formidine: inqt tum. i. tunc: aut tum vero id est tunc præcipue: o Faune ego precor: miserere scilicet mei: & tu o terra optima tene ferrū. s. hastę: si ego colui semper vestros honores q̄s. s. honores æneade. i. socij adhęrentes Aeneę: fecere ꝓphanos. i. procul a phano. i. templo: hoc est reprobandos & dijs indignos bello. i. ꝑ facinus bellicū. Dixit. s. Turnus & vocauit opē. i. auxilium dei in vota nō cassa. i. non cassanda sed ratificanda. Nāq́ ęneas luctans. i. luctat⁹ diu & moratus. i. immorat⁹ in stirpe lento. haud. i. non valuit discludere id est aperire vllis viribus

¶ Tur.

¶ Poe.

quod vitauit propter ὁμοιοτελεύτου. Rursus in aurige faciē mutata metisci κατασιωπώμενον intelligimus Iuturnam: in numen reuersam postq́ curr⁹ reliquit. Audaci nymphæ indignata licere: vt supra diximus vbicūq́ induxit nitentē aliquē sine affectu audacē dixit. Armis aisq́ refecti: refecti sicut armis: ita & ais. Namq́ armoꝝ inopia animi ante vtriusq́ torpebant. Certamina martis anheli: alij certamine legunt vt sit sensus: adsistunt contra se Martis anheli certamine.

Audax.

PIERIVS.

a ¶ Vbi figere dona solebant. laurentij diuo, & notas suspēdede vestes. Oblongus codex, Mediceus, & plęriq́ alij cod. antiqui votas. legūt, ait em̄ seruati ex vndis, qđ tēpestatē p̄cessisse significat. Hunc vero morē tangit ēt Horatius. Suspendisse potēti vestimenta maris deo. b ¶ Lenta i radice tenebat. Mediceus codex, & vetera q̄dam exemplaria, lenta radice. legunt, absq́. in, quod alij viderint. c ¶ Lētoq́ in stirpe moratus. Qui superius stirpē inuisam, fœmi. gener. dixerat nunc masculino dicit. ait noni⁹ quo genere etiam Ennius, & Pacuuius in hoc nomine vsi sunt. Nam Ennius a stirpe supremo & ad stirpem exquirendum pacuuius dixit. Donatus tamen vti superi⁹ dictum, Virgilium ait passim in hoc nomine fœminino genere vsum. Agnoscit vero sosipater stirpem inuisam fœmin. gener. pro Sobole, pro materia stirpem recisum adiecto Virgiliano carmine. Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum sustulerant, q̄uis pacuuius. Qui stirpem occidit meum, dixerit de Sobole, Pomp. Festus in ijs quæ ex verrio flacco deflorauit, antiquæ fuisse cōsuetudinis ait. Recto fronte dicere, ut cato in dissertatione cōsulatus, vt cum ait Ennius. A stirpe supremo, & Iliadia nepos, & lupus fœta. Etiam in commentarijs sacrorum pontificalium frequenter est. Hic Ouis, & hæc agn⁹, ac porcus, q̄ nō vt vitia, sed vt antiquā consuetudinē testātia debem⁹ habere.

mors⁹ arboris. i. recipere hastam quā mordicus tenebat terra dū s. Aeneas acer nititur & istat: dea daunia. i. Iuturna. Dauni regis filia procurrit mutata rursus in faciem. i. facturam & effigiē: metisci aurigę. & reddit fratri ensem: qđ. i. quā rem Ven⁹ idignata id est egre ferens: licere id est ꝙ liceret & permitteret: Nymphæ audaci scilicet Iuturne (vt fratris similis dicatur vel ob factū vł quia Ioui concumbere ausa est: nam audaces virgines stupratas dicunt) accessit & reuellit tellum id est hastam Aneæ ab alta. i. profunda radice: olli id est & tunc illi scilicet Turnus & Aeneas refecti id est instaurati armis & animis: hic scilicet Turnus fidens gladio: hic scilicet æneas acer & arduus id est elatus & superbus hasta: insistunt anheli id est anhelantes contra certamina Martis: aut insistunt contra id est contra stant certamine Martis anheli: id est tali certamine quale Mars anhelans id est maxime annitens edere solet:

Iunonem interea Rex omnipotentis Olympi.
a Alloquitur: fulua pugnas de nube tuentem.[a]
¶ Quæ iam finis erit cōiunx? quid deniq́ restat?
Indigetem Aeneam scis ipsa & scire fateris:
Deberi cœlo: fatisq́ ad sydera tolli.
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubib⁹ heres?
Mortalin decuit violari vulnere diuum
Aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret)
Ereptum reddi Turno: & vim crescere victis?
Desine iam tādem: præcibusq́ inflectere nostris.
Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curæ.
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Vētum ad supræmum est: terris agitare vel vndis
Troianos potuisti: infandum accendere bellum
Deformare domum: & luctu miscere hymenæos
Vlterius tentare veto: ¶ sic iuppiter orsus.

ASC.

ASCENSIVS.

¶ Iunonem intea. Recitat modo alloquium Iouis & Iunonis decertantiū cōditione disceptātiū: in quo promissa iouis in prio ad Venerem facta complentur. Nā aspera Iuno cōsilia in melius referet: cōtēta hoc solo ꝙ latini pristinū nomē & patrium sermonē retineant: qđ quia tpibus poetę fuit: ne Aeneas nō censeat verus victor dicit deorū voluntate effectū vt victis neq́ nomen neq́ sermonē mutaret: licet ab eo sit deductū gen⁹ latinū. i. qđ poetæ tēpestate latinū erat: nā cōfirmā do priscū nomen quasi de nouo instituit: sicut visum est in prohemio illic: genus vnde latinū. Albaniq́ patres atq́ alte mœnia romę. ¶ Ordo autē est Rex olympi omnipotentis id est in quo est ipse omnipotens. s. Iuppiter (nisi forte melius legamus omnipatētis: dicitur enim ꝙ sit totus splēdidus) alloquitur interea Iunonem tuentem id est inspicientem pugnas scilicet Turni & Aeneæ. de nube fulua id est de nym

bo in

¶ Iup piter.

Ordo.

SERVIVS

SER.

¶ Fulua de nube de aere elemento suo. Quæ iam finis erit cōiūx qd deniq́ restat: indigetē æneā Deniq́ verba ista quasi iā tædiātis sunt oblōgam iunonis iracūdiam: vn̄ et paulopost ait, Desine iam tandē: p̄cibusq́ reflectere nostris, indigetem æneam. Scis ipsa, subaudi fore, & indigetes dij duplici rōne dn̄r. vel ſm Lucretium: ꝙ nullius rei egeant. q ait. Nihil indiga curæ. Vel certe indigentes dij sunt ex hoībus facti: et dicti indigetes: quasi in dijs agētes. Mortalin decuit violari vulnere diuū, nō letali, sed aut quo mortales laborāt, aut a mortali illato, Diuū aūt subaudi futurū. Quid. n. sine te iuturna valeret, parēthesis est, Poterat enim excusare se iuno nil se fecisse cōmemorās, Sed eam authorē fuisse iupiter dicit propter illud. Author ego audēdi Desine iam tandem, p̄cibusq́ inflectere nr̄is, singula pronūcianda sunt. Nec te tantus, edat tacitam dolor. s. desine odijs vrgere troia

Dij indigetes qui dicantur

¶ Poe.

Sic dea ſubmiſſo contra ſaturnia vultu
b ¶Iſta quidē:quia nota mihi tua celſa[b] voluntas
Iuppiter & Turnum,& terras inuita relinquo.
¶Nec tu me aeria ſolā nunc ſede videres
Digna,indigna pati,ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie,traheremq́ inimica ī prælia Teucros.
Iuturnā miſero fateor ſuccurrere fratri
Suaſi.& ꝓ uita maiora audere probaui
Non vt tela tamen,nec vt contenderet arcum.
Adiuro Stygii caput implacabile fontis.
Vna ſupſtitio ſuperis quæ reddita diuis.
Et nunc cedo equidem,pugnaſq́ exoſa relinquo.
Illud te,nulla fati quod lege tenetur
Pro Latio obteſtor,pro maieſtate tuorum
Cum iam connubiis pacē fœlicibus eſto
Component,cū iam leges & fœdera iungent.
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos.
Neu Troas fieri iubeas,Teucroſq́ vocari.
Aut vocē mutare viros.aut vertere veſtes.
Sit Latium,ſint Albani ꝑ ſæcula reges.
Sit Romana potens itala virtute propago.
Occidit,occideritq́ ſinas cum nomine Troia.
Olli ſubridens hominum,rerumq́ repertor:
¶Es germana iouis,Saturniq́ altera proles.
Irarum tantos voluis ſub pectore fluctus.
Verū age & inceptum fruſtra ſubmitte furorem
Do quod vis,& me victuſq́,volenſq́ remitto.
Sermonem Auſonii patriū,moreſq́ tenebunt.
c Vtq́ eſt,nomen erit,commixti corpore[c] tantum
Subſident Teucri morem,rituſq́ ſacrorum
Adiiciam,faciamq́ omnes vno ore Latinos.
Hinc gen⁹ Auſonio mixtū quod ſāguie ſurget.
Supra homines,ſupra ire deos pietate videbis.
Nec genus vlla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno,& mentem lætata retorſit
¶Interea excedit cœlo,nubemq́ reliquit.

PIERIVS.

a ¶Pugnas de nube tuentem.In Mediceo,videntē,eſt in aliīs. Tuentem,puto vero alterā illam lectionē ex paraphraſi huc irrupiſſe. b ¶Quia nota mihi tua magna voluntas Iuppiter.Quamuis,magna,in veteribus aliquot legatur,nō tamē diſplicet,quod habetur in Oblōgo codic.in Porcio,& aliqt aliīs,tua magne voluntas Iupiter,ne quatuor dictiones eodē concurrant caſu. c ¶Commiſti corpore tm̄ ſubſidēt teucri Ro.codex nō corpore,ſed ſanguine, legit,eſt & vbi ſanguine tanto,ſcriptum ſit,ſed omnino,tantum,legendum,in Mediceo autem & in porcio,commixto corpore,legitur.

nos,Sane edo edis edit integrum verbū eſt:vt Lego legis legit.Nam edo es eſt eſſe anomalū conſtat. Troianos potuiſti.i.iam non potes,iō em̄ preterito vſus eſt. Submiſſo.vultu habitum futuræ orationis oſtendi.Quia nota mihi tua magna voluntas. Iuppiter neceſſitatem obiecerat fati dicens:ventum ad ſupremum eſt,ſed iuno ſciēs fatum eē qcqd iuppiter dixerit ſe cedere eius voluntati aſſerit.Nam agit,vt ꝯciliet ſibi fauorem eius ad petitionem futuram.Digna indigna pati.i.oīa:ꝓuerbialr̄ dictum eſt.Nō vt tela tm̄ non vt cōtenderet arcū:hoc loco quaſi iuturnā iecisse ſagittā ſignificat ſed vt ſupra dixim⁹ poſſumus accipere,ꝙ alter in eius gratiam in æneam tela cōtorſit. Pro vita ac ſi diceret pro re a nobis data.i.a ſuperis. Adiuro ſtygii caput implacabile fontis pro iuro.Nam protheſis eſt. Quidā tamen volunt iuro tunc dici debere,cum cōfirmamus aliquid, aut promittimus:vt iuro me facturum adiuro vero cum negamus,vt adiuro,me nō poſſe,me non feciſſe,Terē.Adiurat: ſe nō poſſe apud vos pamphilo abiente perdurare. (Adiuro qd ſit & qd iurar̄.) Poteſt tamen & ad valde ſignificare. Vana ſuperſticio religio metus dicta: eo ꝙ ſupſtet capiti oīs religio. (¶Poe.) Reddita data. Nā protheſis eſt. (¶Iup.) Nulla fati, quod lege tenetur bene fati nam victoriæ lex eſt, vt victice dant in habitum nomēq́ victorum. Pro maieſtate tuorum, reſpexit ad ſaturnū, q aliqn̄ in Italia regnauerat: Vn̄ ait,tuorum. Nam & latinus inde originem ducit, vt Fauno Pic⁹ pater, iſq́ parentē, te ſaturne refert, tu ſanguinis vltimus author. Eſto cōponent,ꝯſentit,ſed nō,niſi inuita. Sit romana potēs itala virtute ꝓpago,hoc videt̄ dicere, ſi fataliter iminet: vt troianis origo Romana deſcēdat. Troiani italoꝝ nomen accipiant,vt Romani de italis:nō de troianis videātur eſſe ꝓgeniti.Es germana iouis:ſaturniq́ altera ꝓles.Loc⁹ de obſcuris, de quo qdam hoc ſentiunt,petis pene illicita,ſed ꝯcedenda ſunt, qm̄ ſoror iouis es.i. (Poe.) Saturni filia, qđ ſi voluerimus admittere: dupliciter ſequēs verſus erit incongruus.irarum tantos voluis ſub pectore fluctus. vnde melius eſt vt ita intelligamus ſoror iouis eſt id eſt.Saturni filia.Vnde non mirum eſt tātam te retinere iracundiam ſub pectore.Nam ſcimus vnūquemq́ pro generis qualitate in iram moueri. Nobiles enim, & ſi ad preſes videtur ignoſcere.Tamen in poſterum iram ſeruant: qđ nunc iunoni videtur obiīcere. Nam cū ſe concedere diceret,petit tm̄ ꝙ grauiter poſſet obeſſe troianis, ſic Homerus inducit Calcanta dicentē de agamēnone. Regis iræ ita ſe hn̄t. vt ēt ſi ad pn̄s indulgere videatur, ſtimulos iracundiæ ad futurum reſeruet. Do quod uis,bene pręſenti vſus eſt tpe.Nā promiſſio in diīs pro facto eſt . Subſident, remanebunt, latebunt latinorum ſcilicet

multitudine

bo in aere.ſuſpenſo O coniunx quæ finis erit iam. i. tādem deniq́ quid reſtat.i.reliquū eſt. (¶Poe.) niſi.ſ. vt iuxta fata vincat̄ Turnus & vicat Aeneas: tu ipſa ſcis & fateris ſcire, Aeneā deū indigetem.i.in diīs agētem, & nulli⁹ (¶Iuno) egentē deberi cœlo.i.futurū eſſe in cœlo poſt victoriam, & tolli. i.erigi fatis.i.per fata,aut ſecundum fata ad ſydera, vnde in primo.Sublimemq́ feres ad ſydera cœli.Magnanimū Aeneā.Quid ſtruis.i moliris,& conaris cōtra fata aut qua ſpe hæres in nubibus gelidis.i.quid hic expectas. Mortalin.i.mortali ne hoc ē. nūquid decuit,diuū.i. deū futurū violari.i.lædi vulnere.id ē telo, mortali.i.a mortali imiſſo, aut quo mortales vulnerari debeāt aut nunquid decuit enſem ereptum reddi, nō eundē,ſed alterū aut ereptum dicit,quia fatorum violētia neglectum reddi inquā Turno & ſi dicat Iuno, qđ mihi id imputes: Reſpondit Iuppiter per parentheſim quaſi dicat tibi imputo,enim pro qa qd valeret Iuturna ſine te: q. d. nihil poſſe ſignificet. Et nunquid decuit vi i.virtutem, & vires creſcere victis.i quia iam victi erāt.Deſine iam tandē,& inflectere,aut reflectere.i.ſine,& permitte te flecti,p̄cibus noſtris.i.vel ob noſtras pces,quia te præcamur qui cogere poſſumus, Nec tantus dolor edat.i.rodat & cōſumat te tacitā i.tacentem,& nec ſup.curę triſtes id ē triſtitię tuę iudices,coruſcēt i.cum coruſcatione quadā emineant mihi ex ore tuo dulci. Vētum eſt ad ſuprēmū.i.finē fatoꝝ tu potuiſti.ſ.hacten⁹ agitare troianos terris vel.i.etiam vndis,& accendere bellū infandum.i.deteſtabile inter generū & ſocerum fatis vetantibus, & ipſis inuitis & miſcere hymenæos.i.nuptias virginis,luctu.ſ. matris Amatæ a ſe ſuſpenſæ:& alioꝝ itereptoꝝ ego vero tētare.i.attentare,& conari vlterius, Iupiter orſus eſt.i. ſermonem clauſit ſic,& dea.ſ.iuno cōtra.ſ.orſa eſt.i.incepit loq, aut reſpondit ſic,vt ſequit̄ vultu ſubmiſſo.i.humili,quia vt dicit Terentius vt res dant ſeſe ita magni atq́ humiles ſumus . O Iupiter quidē.i.certe, qa iſta tua magna voluntas.i. fatorū ſeries eſt nota mihi,ego inuita reliqui & turnum & terras.i.negocia terrena nec tu videres.ſcilicet aliter hoc eſt niſi ſic eſſet, me ſolam in ſede aeria pati digna indigna i.& digna & indigna.i. q̃cunq́ fatis iubet ſine reſpectu perſonę meæ:ſed ego ſtarem cincta flammis ſub.i.in ipſa acie, & traherē (Pulchri terenti dictum.) Teucros in prælia inimica.ſ.ipſis:hoc eſt, in qbus perirent,ego fateor ſuaſi iuturnam ſuccedere.i.vt iuturna ſuccedat(niſi āphibologiam vitare voluiſſet, potuiſſet dixiſſe, Iuturnæ vt regat̄ a verbo ſuaſi)fratri miſero.ſ. Turno,& ꝓbaui .i.approbaui ipam ſup.audere maiora.ſ.q̃ alio q liceret pro vita.ſ.fratris ſeruanda, non pro laude obtinenda:vt iuſtior ſit ratio:tamen ego nō ſuaſi vt ſupple emitteret hoc eſt emittere faceret, tela id eſt ſagittam,&

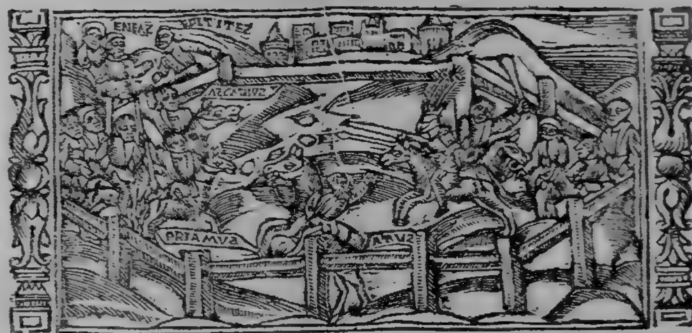
nō ſuaſi

☞ non suasi vt contenderet id est simul cum sagittante tenderet arcum. Ego adiuro caput fontis stygij id est ipsam stygem lacum infernalem dij cuius iurare timēt, & fallere numen, vt in sexto visum est: implacabile id est immitigabile: quæ vna id est quæ sola superstitio idest meticulosa religio est reddita. scilicet contra periurium diuis superis id est cœlestibus scilicet qa non suaserim, vt contenderet arcum. Et equidem id est ego quidem cædo id est locum do, nunc exosa pugnas relinquo, supple eas. Ego obtestor id est obtestando oro te illud quod nulla id est non vlla, quod non tenetur vlla lege fati, obtestor dicit prolatio & ꝓ maiestate tuorum id est a patre tuo saturno ortorum, aut qui magis tui sunt ꝙ troiani, nam troianis bene voluit ob dardanum ex italia ortum, cum id est quādo esto id est permitto vt ita sit ipsi component id est conciliabunt pacem, connubijs fœlicibus, & cum iungent iam leges, & fœdera. scilicet perpetuæ concordiæ, ne iubeas latinos indigenas id est inde, hoc est ex latio, & non aliunde genitos: mutare vetus nomen, neu iubeas fieri troas & vocari teucros, aut viros. scilicet latinos mutare vocem id est sermonem patrium, aut vertere id est mutare, vestes id est formam vestium, latium sit. & reges albani scilicet postea denominandi sunt per sæcula, & propago id est propagatio romana ex albanis orta sit potēs virtute, itala. i. sub titulo virtutis italicæ, & nō troianæ, Troia occidit, & sinas: vt sup. occiderit cū noīe. i. ita vt ne nomē qdā maneat. Repertor. i. reparator aut productor hoīum: & rerū subridēs olli. i. tūc illi: sup. tu es germana. i. soror mea. & altera. i. scdā ꝓles saturni, & sup. voluis tātos fluctus irarum sub pectore: quasi dicat id non decere. Verū sed ☞ multitudine, vt galeaq; ima subsedit accestes. Ritusq; sacrorum adijciam, verum est. Nam sacra matris deum romani phrygio more coluerūt. Mentē lętata retorsit. Hīc qdem hoc dicit, sed constat bello punico secūdo exoratā iunonem tertio vero bello a Scipione sacris quibusdam etiam romam esse translatam.

☞ age. scilicet quod dicam: & summitte id ē supprime furorem inceptum frustra id est sine causa aut sine vtilitate: cum contra fata nihil possit, sed potius sine causa: quia do id est concedo, quod vis, & remitto me id est animum meum, vict⁹ & volens, non enim vinci posset nolens. Ausonij tenebunt sermonem patrium: & mores patrios: & nomen erit, supple eis, vt est tantum id est tantummodo teucri subsident. i. remanebunt & occulte sedent capient commixti corpore, & non nomine: neq; sermone ego adijciam morem, & ritus sacrorum scilicet troianorum & faciam omnes latinos vno ore id est vna appellatione aut, vno sermone. Tu videbis genus scilicet hominum, quod surget hic id est ex troianis, mixtum id est commixtum sanguine ausonio id est italico. iræ pietate supra homines, & supra deos, quod propter clementiam iulij Cæsaris: & augusti dicit. Nec vlla gens scilicet alia celebrabit æque id est ęqualiter aut in tantū tuos honores Iuno annuit. i. assensum ꝓbuit his & lætata retorsit. i. reflexit ab ira mentē. i. aīm, aut memoriā odij qa dictū est in primo. Neq; em̄ causæ irarum, sæuiq; dolores. Exciderant aīo: manet alta mente repostū, Iudiciū paridis. Et ipsa excedit interea cœlo. i. aere, & relinqt nubē, e qua. s. prius speculabatur. Semp aūt fauentia numina abesse dn̄r, dum qbus fauent tristitia obueniunt. ASC. Donati expositi.

SER. SERVIUS.

¶His actis, remoto turno auxilio. Dimittere ab armis qui transitum hystoriæ vsus est verbis, nam qui ab exercitu relaxantur ab armis dicuntur dimitti Sallustius de Appio vbi eum tota in conditione ab exercitu cogit discedere, dicit se eius opera non vsurum, eumq; ab armis dimittit. Pestes cognomine diræ, proprie pestes vocantur, diræ vero cognomine, & dictæ diræ, ꝙ nō nisi ante iratum iouem videntur: vt sæuiq; in limine regis, Apparent diræ. Tartaream megæram. bene tartaream addidit, vt ostendat esse & terrenam: & aera megæram. Nam vt etiam in tertio diximus. Volunt periti quandam triplicem potestatem, & in terris: & apud superos sicut est furiarum apud inferos. Ideo autem dicit has ex nocte progenitas, vt ostendat & latenter oriri, & intolerabilem esse iram deorum. Vno eodemq; tulit ptu dispositio hic poetæ, q dicit has similes esse furijs: & cū his esse procreatas hoc agit. vt ostendat illam prudentium opinionem esse tam apud superos ꝙ in terris: sicut apud inferos furias. Apparēt, presto sunt ad obsequium: vnde etiam apparitores constat esse nominatos. Lætum horrificum voluit iouem non esse mortis authorem: sed posse mortis genere, vel prodesse: vel obesse mortalibus. Inq; omen iuturnæ occurrere iussit: vt iuturnæ omen fraternæ mortis efficeret. Non secus ac neruo per nubem: sic illa descendit: vt solet sagitta descendere, hinc Statius traxit vt diceret, de disco iacto. Similisq; cadenti. Crescit in aduersos. Impulsa aūt ꝓprie, sic supra incertū q̄ pulsa manu. Felle veneni amaritudie veneni succo noxio, aut certe piphrasticos dixit venenū. Transilit

His actis, aliud genitor secum ipse volutat.
Iuturnamq; parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomine diræ
Quas & tartaream nox intempesta Megæram.
Vno eodemq; tulit partu, paribusq; reuinxit.
Serpentum spiris, ventosasq; addidit alas.
Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis.
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris
Si quando letum horrificum, morbosq; deū rex.
Molitur, meritas aut bello territat vrbes.
a Harum vnā celerem demittit[a] ab æthere summo
Iuppiter, inq; omen iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celeriq; ad terram turbine fertur
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta
Armatam sæui parthus quam felle veneni.
Parthus siue Cydon telum immedicabile torsit
Stridens, & celeres incognita trāsilit vmbras.
Talis se sata nocte tulit, terrasq; petiuit.
Postq̄ acies videt Iliacas, atq; agmina Turni.
b Alitis in paruæ subito collecta figuram[b].
Quæ quondam in bustis, aut culminib⁹ desertis

ASCENSIUS

¶His actis. Docet qūo placata, & amota iunone iupiter iuturnam ablegat vt sine numinis auxilio sit vincendus turnus. Circa quam rem habetur hoc donati. non secus, interponitur parabola: qua narratio interrumpatur: vt legētis tædium excludat. Alitis noctuam, vel bubonem intelligit. Pro virginitate, ꝓ ere pro virginitatis honore. Sic ille ¶Ordo est. Genitor. s. hoīm atq; deorum iupiter: volutat id ē agitat secum, aliud id est aliam rem ad aperiendam fatis viam, his scilicet superioribus actis, scilicet cum Iunone iam pacata, q; ꝑ id est parat, dimittere id est in diuersa mittere, scilicet ab armis fratris Iuturnam scilicet nympham. Geminæ id ē duæ et ęquales pestes dicuntur cognomine: id est cognomento diræ id ē execrabiles quasi deorum ira procreatæ, quas & megęram scilicet tertiam furiam: seu diram. nox intempesta id est ad nullū opus tempestiua: aut oportuna, tulit vno & eodē ptu (More suo corripuit eodē i media syllaba. s. vt grāmatistæ dicunt, vt celeritatē ꝓducēdi innuat) et reuinxit, i. illigauit spiris. i. annulis: & reuolutioīb⁹ serpētū, i. anguiū, q̄s ꝓ capillis habēt paribus. i. æqlib⁹ nūero, & mole, & sup. qb⁹ addidit alas ventosas. i. tā celeres, vt vēto agi viderent, hę. s. furię tisiphōæ, alecto, & megæra appent i. ꝓsto sunt ad obsequiū ad soliū iouis & in limine sæui regis. s. iouis sæuiētis: hoc ē cū sæuitiā suā ōndere vult, aut de diuersis loqt vt p sæuū regem plutonē intelligat, inuēs furias, & apd' supos & apud inferos esse: & acuunt. i. acriorē faciūt mortalib⁹, ęgris. i. ægre viuentibus, & multis miserijs subditis, si rex deū. i. deorū, molit. i. cū difficultate, qa pter naturā suā, cū sit iuuans pr̄, disponit

c Noctesedēs serum canit importuna vmbras[c].
d Hancvei sa in faciem Turni se pestis ad ora[d]
e Fertq refertq sonans:clypeumq euerberat[e]alis
Illi membra nouus soluit formidine torpor
Arrectæq horrore comæ:& vox faucibus hæsit
At procul vt diræ stridorem agnouit:& alas
Infœlix crines scindit Iuturna solutos:
Vnguibus ora soror fœdans & pectora pugnis
¶Quid nunc te tua Turne pōt germana iuuare?
f Aut quid iā miseræ [f]mihi?quia tibi lucem
Arte morer?tali possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies:ne me terrete timentem
Obscœnæ volucres:alarum verbera nosco:
Letalemq sonum:nec fallunt iussa superba
Magnanimi iouis:hæc pro virginitate reponit?
g Quo[g]vitam dedit æternam:cur mortis adēpta ē
Conditio?possem tantos finire dolores:
h Nūc certe:& misero fratri comes ire per[h] vmbras
i Iā mortalis ego:haud mihi[i]quicq̄ dulce meorū
k Te sine frater erit.o quæ satis ima[k]dehiscat
Terra mihi:manesq deam demittat ad imos?

¶ponit læuū horrificū.i.mortē terribilissimā aut si terret bello vrbes meritas:per quod significaē iouis eqtas.vnde in.vi.aut equus amauit Iuppiter Et in.x. Rex iuppiter omnibus idem Iuppiter demittit.i.deorsum mittit: vnam.s.trium furiarum : celerē i.celeriter descendentem quia id munus ei proprium est:ab æthere summo & iussit occurrere iuturne in omen.i.vt omen mortis turni efficeret:& illa id agnoscens abiret.Illa.s.dira pestis aut furia volat & fertur ad terrā: turbine.i.impetu celeri:non secus.i.non aliter:ac.i. q̄ sagitta impulsa neruo.i.arcu neruato:quā s.sagittā:parthus : qui peritissimus est sagittator:parth⁹ inquit siue cidō:torsit.i.impulit:armatam.i.infectā felle.i. amaritudie veneni seui appositorie telum immedicabile.i.nulla medicina curabile vulnus faciens : non secus dico ac talis sagitta fertur p nubem stridens & transilit vmbras celeris.i.q̄s celeriter percurrit:existens incognita.i. imperceptа.Sata.i.progenita:nocte.s. furia:existēs talis tulit.i.mouit se:& petiuit terras.& sup. postq̄ videt acies iliacas.i.troianas:atq agmina turni ipsa collecta.i. trāsformata suscepto corpore ex aere collecto:subito in figuram alitis parue, s.noctue: q̄ sedens quondam.i.aliqn̄ in bustis.i.sepulturis cinerum vstorū : aut in culminibus.i.sūmitatibus ædificiorꝫ desertis(Spondaicū versū facit grauitatem innuens)canit nocte serum.i.triste aut sero per vmbras:existēs iportuna.s. auis pestis.i.furia versa in hanc faciē. i.speciē & effigiē hmōi auis fert & refert se ad ora turni sonans.i. cū sonitu:& euerberat alis clypeum.s.turni: Torpor nou⁹.i.concretio sanguinis vehemens soluit.i.dissoluit illi.s.turno membra: formidine & come.s.ei⁹ arrecte sup.sunt horrore:& vox hęsit i.adhęsit faucib⁹.At.i.sed iuturna:vt.i.postq̄ agnouit:procul.i. adhuc longe existēs stridorē & alas.i.stridorē alarū dire : ipsa soror infœlix scindit crines solutos:fedās ora.i.faciēvnguib⁹ & pectora pugnis quib⁹ ipsa pcussit:& sup.inquit.O turne quid.i.in quo pōt tua germana.i.soror iuuare nunc te?q.d.i nullo.aut qd superest.i.restat mihi iam misere?q.d.nihil. Qua arte morer.id detinebo tibi lucē.i.vitā.q.d.nulla possum ne ego opponere tali monstro me?q.d.nō & ideo ego linquo iam iā.i.pcipue iam acies o volucres obsæne(atqui vna erat:sed iuidiose ad pluralitatē transtulit)ne terrete.i.nolite terrere me timentem:ego nosco verbera alarū.s.vestrarū quid prætēdant & pro.i.sonū letalē.i.mortis turni indicē:nec iussa.i. voluntates hoc est fata aut mandata ¶iouis

¶Iutur na.

¶iouis magnanimi.i.pro animi sui.magnitudine oīa gerentis nec cuiq̄ cedētis:fallūt.i.decipiūt aut latēt me.Reponit.i.repēdit & psoluit ipse h̄.s.pmia pro virginitate.s.q̄ rapta est:quo.i.ad qd: dedit ipē mihi vitam ęternā:cur cōditio mortis est adēpta mihi? ego iā mortalis.i.si essem iam mortalis ego certe possem finire nunc tantos dolores.& possem ire comes fratri.s.turno misero. per vmbras.s.infernales.qđ.s.nunc nō possū:verūtamē o frater: qcq̄ meorꝫ.i.eorꝫ q̄ mihi contingent:haud.id est non,erit dulce: mihi sine te o optantis vox : quæ terra dehiscat mihi satis ima.id est profunda vt me deuoret & demittat me deam.id est quamuis deam ad manes imos quasi dicat nulla & ita se miserrimam prædicat cum mortem dulcem censeat.

¶silit vmbras:hyperbole est. namq vmbras semper tela comitantur hinc ait. Transilit vmbras sagitta:male enim quidam auras legunt.Talis se taliter collecta ex nimia.s.furiæ magnitudine.Culminibus desertis noctuam dicit nō bubonem : nam ait Alitis in paruę.bubo autem maior est Serum canit:triste diuturnum vt.Seraq terrifici cecinerunt omnia vates:Sallū. Serū bellum in āgustijs futurum:Sonans clypeumq euerberat alis: signa sunt ista plangētium Stridorem vocis.s.sonum nam vtrūq tangit augurium & oscinium & prepetum.Dure immitti quę posset fratrem cernere tot laboribus subditum.Monstro augurio ex iouis volūtate veniēti Ob sænę volucres:iuidiose dixit:nā vna ē.Quo vitā dedit ęternā: qa occurrebat:sed pstitit imortalitatē dicit hāc eē cām doloris.

Serum.

PIERIVS.

a ¶Demittit ab æthere.In ant. omnibus exemplaribus,præterito tempore legitur,demisit.in aliquot dimisit. b ¶Alitis in paruę subito collecta figuram.In Ro.codi. & plerisq alijs, subitam conlecta figurā.In Mediceo, subito conuersa habetur sed collecta,magis placet eruditis c ¶Serum canit importuna per vmbras.In antiquis aliquot,vmbram,singulari numero,Est vbi,sæuum canit,sed,serum,omnino melius, d ¶Turni se pestis ad ora,Vetera omnino aliquot exemplaria,ad ora,legūt.sed longe magis placet,quod in Ro.codice legitur,ob ora, quod infestiorem significat incursatione molesta. e ¶Clypeumq euerberat alis.In Mediceo cod.reuerberat,habetur,sed euerberat,vt in Porcio & aliquot alijs omnino melius esse videtur. f ¶Aut quid iam miseræ superat mihi.In Ro.cod.in Mediceo,& aliquot alijs cod.antiquis legere est,aut quid iam duræ superat mihi,quod aliorum iudicio relinquimus. g ¶Quo vitam dedit æternam,cur mortis adempta est.In codicibus aliquot antiquis cur vitā,sed id ex paraphrasi desumptum,quum eodem significato longe elegantius sit,quo dicere est & numerus alius i Mediceo codice,quo vitam æternam dedit & cur mortis adempta est. h ¶Comes ire per vmbras.Mediceus codex re sub vmbras legit. i ¶Immortalis ego aut quicquam mihi dulce meorum te sine frater erit.Oblongus codex,portius,& peruetus alter legunt,iam mortalis ego haud quicquam.Romanus & alij quidam vtrumq membrum per interrogationem legunt,immortalis ego?aut quicquam mihi dulce meorum te sine frater erit?mox cum secum tacite destinasset nihil futurꝫ dulce,subiūgit,O,q̄ satis ima dehiscat terra mihi,nā frī comes ire sub vmbras,pēdet a supiore mēbro,posse. k ¶O quę satis ima dehiscat terra mihi,In co.Me.& i Por.satis alta legit.

SER.

SERVIVS.

¶Glauco amictu : quasi nympha propter vndarum similitudinem.Ingens arboreum : non sunt epytheta:sed æneas ingens telum coruscat arboreum.Contrahe collige est autem hostilis iracundia.Caput quassans:concutiens & conquassans caput Et iuppiter hostis. Ordo est ferox hostis saxum circumspicit: Homeri hic totus locus est. Campo quod forte iacebat : Limes ¶agro

¶Tantum effata caput:glauco contexit amictu
Multa gemens:& se fluuio dea condidit alto.
Aeneas instat contra:telumq coruscat
Ingens arboreum:& sæuo sic pectore fatur.
¶Quæ nūc deinde mora ē?aut qd iā turne retractas
Non cursu:sæuis certandū est cominus armis.
Verte oēs terre in facies:& cōtrahe quicquid

ASC.

ASCENSIVS

¶Tātū effata Docet abscessū iuturne p̄q turn⁹ oī p̄sidio diuino destitutus & furijs agitatus saxū ingēs in æneā ipulit sed nō ppulit. At æneas opportunitatē nact⁹ hastam i eum contorsit & disruptis armis acriter vulnerauit ac strauit:vn̄ rutulorꝫ misera bilis subsecutus est clamor de q̄ reverba Dōati sūt.Aeneas istat: redit ad narrationem:quam interruperat interpositus dictis Iu ¶nonis

¶Poe.

¶Aen.

¶ nomis:iouis & iuturne. Ingens arboreũ. Nõ haſtã:ſed geſtatorẽ laudat Pinis(Sẽp pina & ñ pęna ẽ apđ Donatũ). In ſonis põit pabolã quã qſq; i ſe exptus itelligere põt qđ turno euenerit. Vrbẽ vel i q̃ erat lauinia. vel vñ expectaret: auxiliũ qđ pudor peterev etabat. Nec quo ſe eripiat: fugiendi occaſio deerat. Audendi fiducia negabat: nullũ ſperabat auxilium ſorore iam remota. Hęc ille. ¶Ordo aũt eſt. Iuturna nympha effata.i.elocuta tãtũ.i.dũtaxat p̃miſſa:cõtexit caput ſ.prę mœſticia & pudore aut miſſura ſe in aquas : amictu glauco. id eſt marini coloris gemẽs multa.i.mĩtũ & ip̃a dea ɔdidit ſe alto fluuio Bñ dicit dea ne puteť ſubmerſiſſe. Aeneas cõtra.i.ex aduerſo inſtat.i. inſtanter vrget turnũ & coruſcat.i.quatit & vibrat ingens arboreum telum.i. valde magnam haſtam ex arbore factam aut arborem pro haſta ſũptam & fatur ſic pectore ſęuo.id eſt acri & magnifico: Quæ deinde.i.tandem mora eſt.i.quid adhuc reſtat: aut o turne quid retactas.i.declinas & refugis prælıũ Non eſt certandum.i.non decet nos certare curſu ſed certandum eſt comminus.i.confertis manibus & de ꝓpe: armis ſęuis.i. magnis & hoſtilibus. Verte tete.i.te metipſum: in oẽs facies.i . figuras(Alludit ad protea qui vt habetur Georgicorum quarto: volens elabi ſeſe in figuras Varias mutabat: nec tñ ariſtei manibus elapſus eſt)& contrahe.i.in vnũ collige: quicquid vales ſiue animis ſiue arte : Opta quia efficere non poſſet: ſequi pennis.i.inuolare aſtra arduaq; pro vel : opta te condere.i. abſcõdere clauſum terra: Subaudi nõ tñ euades. Ille ſcilicet turnus quaſſans.i.motãs ex indignatione caput: effat⁹ eſt ſup.o ferox.i. ferociẽs hoſtis tua feruida dicta non terrent me: dŋ me terrẽt & iuppiter hoſtis.i. inimicus mihi effectus quod per iuturne abſceſſum aut alitis ſiniſtre infeſtationem agnouit. Eleganter autem quia verbũ repetit ſupprimit cõiunctionem Nam vt Valla docet loquendum eſt ſic: tua dicta me non terrent : ſed dŋ: aut verum dŋ: ſine verbo aut cum verbo ſine coniunctione : tua dicta me non terrent : dŋ me terrent. Nec turnus effatus plura

Ordo.

Siue animis ſiue arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi: clauſumq; caua te condere terra.
¶Ille caput quaſſans: ¶nõ me tua feruida terrent
Dicta forox: dii me terrent: & iuppiter hoſtis.
¶Nec plura effatus: ſaxum circumſpicit ingens
a Saxũ antiquum ingens: cãpo qui[a] forte iacebat
Limes agro poſitus: lite vt diſcerneret aruis
Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent:
Qualia nũc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem.
Altior inſurgens & curſu concitus heros:
Sed neq; currentem: ſe nec cognoſcit euntem.
Tollentem ve manu ſaxũq; immane mouentem.
Genua labant: gelidus cõcreuit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus
Nec ſpacium euaſit totum: nec pertulit ictum.
Ac veluti in ſomnis oculos: vbi languida preſſit
Nocte quies: ne quicq̃ auidos extendere curſus
Velle videmur: & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet: non corpore notæ
b Sufficiunt vires. nec vox: nec[b] verba ſequuntur
Sic turno quacumq; viam virtute petiuit:
Succeſſum dea dira negat: tum pectore ſenſus
Vertuntur varii: rutulos aſpectat & vrbem:
c Cunctaturq; metu: telũq; inſtare tremiſcit[c]:
Nec quo ſe eripiat: nec qua vi tẽdat in hoſtem:
Nec currus vſq̃ videt aurigamq; ſororem.
Cunctanti telum Aeneas fatale coruſcat
Sortitus fortunam oculis: & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunq̃
Tormento ſic ſaxa fremunt: nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus: volat atri turbinis inſtar:
d Exitium dirum[d] haſtam ferens: oraſq; recludit
e Loricæ & clypei[e] extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur: incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu rutuli totuſq; remugit
Mons circum: & vocẽ late nemora alta remittũt.

¶ agro poſitus ſecundum artẽ priori reſpondit: ſic Sallu. Eſt in carcere loc⁹ quod tullianum appellatur. Manu raptum trepida aut feſtina aut reuera trepida: qa ſequitur: Sed neq; currentem nec ſe cognoſcit euntem . Torquebat: bene imperfecto vſus eſt tẽpore quia non eſt perfectum qđ voluit vt nec ſpacium totum euaſit hic diſtinguendum vt ſit totum nec totum pertulit ictum. id eſt euacuatus eſt impetus ipſius ſpacio longiore Ac velut in ſõnis: Comparatio Homeri Ne quo ſe eripiat . Totum enim troiani clauſerant Sortit⁹ fortunam oculis: hũc locum ad feriendum oculis elegit æneas quem fortuna deſtinauerat vulneri. Fulmine tanti: pro tonitru ſine quo nunquam fulmen mittitur. Atri turbinis inſtar multis vtitur comparationibus ad exprimendum nimium impetum: Et inſtar vt ſupra dixim⁹: per ſe plenum eſt nec recipit præpoſitonem: licet Serenus ad inſtar dixerit: quod in idoneis nõ reperitur auctoribus. Ictus percuſſus. Nũc participium eſt. Ac ſi diceret: Cecidit eliſus.

¶Poc.
¶Tur.
¶Poc.

PIERIVS.

a ¶Campo qui forte iacebat limes agri poſitus. In antiquis exemplaribus nõnullis, quod legitur, & priori reſpondere ſecundum artem eſſe dicit Seruius. Bona tamen eruditorum pars, qui, legit habita limitis ratione, eſt & illud obſeruandum in Porcio. Quod legere eſt, limes agro poſitus elocutione non ineleganti. b ¶Nec vox, nec verba ſequuntur. In antiquis codicibus, nec vox aut verba legitur. c ¶Telumq; inſtare tremiſcit. Vti ſuperius obſeruatũ eſt, antiquiora omnia exemplaria verbi huius pene vltimam per e, tremeſcit, proferunt. d ¶Exitium dirum haſta ferẽs. In Mediceo codice exitium durum, habetur. e ¶Loricæ & clipei extremos ſeptemplicis orbes per Mediceũ. In Mediceo codice, lectio ita variat, loricæ clipeiq; extremos, ſeptemplicis orbes. Et medium ſtridens tranſit femur.

Ingens.

circunſpicit.i. circunſpiciendo videt ſaxum antiquum ingens: dixi alibi. Nullum epitheton frequentius apud Maronem cum alio epitheto ſine coniunctione poni q̃ hoc nomẽ ingens: quod ideo forte fit : quia equipollet præpoſitioni & caſuali quæ duo pro aduerbio ponuntur Tutius tamen diceretur cum Seruio Aenea ingens . Dictum eſt etiam per Seruium quotiens relatiuum ponitur inter duo ſubſtantiua quorum ſequens eſt rei proprium ipſum ſequenti debere conformari: ſin appellatiuum vtriuis cõformari poſſe hoc igitur loco licet forte minus eleganter magis tamen grammatice dicere potuiſſet : campo quod forte iacebat: p̃ſertim cum non cohęreat ſubſtantiuo ſequenti: nam ordo non eſt qui limes iacebat campo ſed qui.ſ.lapis iacebat campo forte. id eſt a caſſu: poſitus agro limes.i. ſignum termini in tranſuerſo poſitum: vt diſcerneret.i dirimeret agris litem .i. contentionem agricolarum aut poſſeſſorum :bis ſex. id eſt duodecim ſup. viri
lecti.i.

lecti. id eſt electi egregrŋ. vix ſubirent illud ceruice exiſtentes talia corpora. id eſt ſi eſſent talia corpora: qualia corpora hominum tellus producit nunc.i.noſtra tempeſtate inquit poeta (vnde Iuuenalis: Nam genus hoc viuo iam decreſcebat homero Terra malos homines nũc educat atq; puſillos) Ille heros ſcilicet turnus torquebat in hoſtem ſcilicet ſaxum illud raptum manu trepida. id eſt feſtina: inſurgens.i.erigens ſe altior quominus dicatur pondere depreſſus & concitus.i.concitatus curſu ne cenſeatur tardatus ſed ipſe ſcilicet captus furore: neq; cognoſcit ſe currentẽ nec euntem. id eſt neſciebat an curreret an iret: ve pro vel nõ cognoſcit.i.non percipit ſe tollentem. id eſt erigentem manu ſaxũ immane ve pro vel mouentem ſupple ipſum ſed ſupple genua ſcilicet turni auxilio numinis deſtituti : labant. id eſt labaſcunt & flectuntur & ſanguis gelidus concreuit frigore ſcilicet timoris Tum . id eſt inſuper : lapis ipſe viri. id eſt quem ille impu
¶ lit: volutus

lit: volutus. i. agitat⁹ per vacuum inane. i. aerem nec euasit totum spacium. i. non peruenit ad hostem. s. æneam nec pertulit. i. non ad finem vsq; tulit: ictu quē. s. turnus ei cōmiserat ad æneam perferendum: allusio ad alias res quæ cum nuncijs mittunt̄. Ac veluti. i. quemadmodum nos videmur in sōnis. i. inter dormiendū aut per insōnia: vbi quies languida. i. egra (vnde Horatius in arte: velut egri somnia: vane fingunt̄ species) pssit nocte oculos: videmur i quā neq;q;. i. frustra velle extēdere curs⁹ auidos. i. auide procul excurrere. & nos egri succidimus. i. intercidimus deficientes in medijs conatib⁹. ligua nō valet. s. ploqui: vires note i. consuete non sufficiunt sup. in corpore: nec vox nec verba sequūt̄. i. conatus nostros sic de ea dira. i. furia negat Turno successum quacūq; virtute petiuit viā. i. pcessū Tū. i. insup: sensus vertunt̄. i. vertēdo fiūt varij: pectore. i. in animo & ipse aspectat rutulos & vrbem qḋ desperātis indiciū est: & cunctat̄. i. imorat̄ aut dubitat metu. i. præ timore & tremiscit. i. ptimescit: telū. s. æneæ hoc est hastam: istare. i. iminere nec videt quo se eripiat: nec qua vi. i. violētia & ipetu tendat in hostem nec videt vsq; currus: nec sororem aurigam. i. quæ pri⁹ obiuerat munus aurige: æneas coruscat. i. vibrat ipi cunctāti. i. immoranti: telū fatale. i. letale quo illi fata mortē pciuerant: coruscat dicit fortit⁹ oculis fortunā. i. oportunitatem fortuitam ex illius. s. negligentia oblatam: & ipe emin⁹. i. de lōge quasi emissū e manu itorquet. s. telū: toto corpore. i. nixu totius corporis: saxa nūq; fremūt. i. stridēt sic. i. intm̄ cōcita. i. concite missa: tormento murali. i. quo muri quatiuntur: nec tanti crepitus dissultant. i. in diuersa saliunt fulmine. i. dum fulminat: Hasta em̄ ferēs durum exitium. i. exterminium & mortē volat instar. i. in statū & formā turbinis. i. venti ipetuosi & recludit. i. aperit & resoluit: oras. i. extremitates lorice. i. tunice quæ olim eloris fiebat: & stridens transit medium femur per extremos orbes clypei septemplicis. i. septies impliciti diuersis tergoribus Ipse turnus ictus. i. percussus: incidit ingens. i. existens valde magnus ad terram: & hoc poplite duplicato scilicet compressis genibus: rutuli consurgunt gemitu. id est simul gemere incipiunt: & totus mons remugit circum. id est in circuitu & nemora alta remittunt vocem scilicet gementium: late. id est per latum spacium

SERVIVS.

SER. ¶ Equidem merui: secundum artem theoricam: Nam quotiens personę inuidia sunt aliæ pro his ponuntur. Vnde ait ego quidē occidi mereor: sed tu debes ignoscere parentis intuitu. Nec depræcor: non refuto. Vtere sorte tua interfice hostem tuū. Fuit & tibi talis an. Hic distinguendum vt duo dicat: & habuisti patrem & pater es. Et me redde meis: ordo est redde meis: sed ne ex aperto rem viro forti pudendam petere interpositione vsus est dicens. Seu corpus spoliatū lumine mauis. Tendere palmas Ausonij videre: ad gloriam æneæ pertinet quod se turnus cunctis præsentibus victum fatetur Tua est lauinia coniunx: quæ fuerat causa certaminis. Vlteri⁹ ne tende odijs: noli velle crudelitatem tuam vltra fata protendere: sed redde corpus sepulchro. Acer in ar. non tantum ad præsens refertur: sed quia semper in armis acer esse consueuit. Cunctantem flectere sermo cœperat. Omnis intentio ad æneæ pertinet gloriam: Nam & ex eo q̄ hosti cogitat parcere: pius ostenditur: & ex eo q̄ eum interemit pietatis gestat insigne. Nam euandri intuitu Pallantis vlciscitur mortem. Infœlix baltheus: nulli domino fœlix: & sic est dictū infœlix baltheus sicut Lacedæmonios hymenæos. & sciēdum Baltheum habuisse Turnum ad insultationem: & iactantiam nō ad vtilitatem. Vnde est atq; humeris inimicū insigne gerebat: Monumenta do. proprie nam & Monumentū. monumentum ab eo dictum est quod mentem moneat. Hausit: vidit: vt Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto. Pallas immolat: ad suæ mortis & abrupti fœderis vltionem te tanquā hostiam immolat Pallas. Frigore. morte: vt Corpusq; lauant frigentis & vngunt. Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras. Indignata vel: quia mox præces veniam non meruerant: vel quia lauiniam fore sciebat æneæ: vel quia vt supra de Camilla diximus discedebat a iuuene. Nam volunt phisici animam discedere a corpore inuitam: cum

a Ille humilis supplexq;[a] oculos dextrāq; præcātē
Protendens ¶ equidem merui nec depræcor inqt
Vtere sorte tua: miseri te si qua parentis
Tangere cura potest: oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
Et me (seu corpus spoliatum lumine mauis)
Redde meis: vicisti: & victum tendere palmas
Ausonii videre: tua est lauinia coniunx.
Vlterius ne tende odiis: ¶ stetit acer in armis
Aeneas voluēs oculos: dextramq; repressit.
b Et iam iamq; magis cūctantē flectere sermo[b]
c Cœperat: infœlix humero cum apparuit alto[c]
Baltheus: & notis fulserunt cingula bullis:
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Strauerat: atq; humeris inimicū insigne gerebat.
Ille oculis postq̄ sæui monumenta doloris:
Exuuiasq; hausit furiis accensus & ira
Terribilis: ¶ tu ne hinc spoliis indute meorū:
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere pallas
Immolat: & pœnā scelerato ex sanguine sumit.
¶ Hoc dicens ferrum aduerso sub pectore cōdit
d Feruidus: ast illi soluuntur [d]frigore membra:
Vitaq; cū gemitu fugit indignata sub vmbras.

PIERIVS.

a ¶ Supplexq; oculos. In codicibus ant. quibusdā supplex oculos, absq; particula q;, legitur. Sed longe venustius est, ille humilis, supplexq;, vt alterum huiusmodi sequitur, oculos, dextramq;. b ¶ Cunctantem flectere sermo cœperat. Antiq aliquot codices, cunctantem flectere mentem, legunt: quod alijs examinandum linquimus. c ¶ Infœlix humero quum apparuit alto balteus. Apud Sosipatrum Carisium ambigua lectio est, quod ingens, interpositum. Ingens balteus, quod ei respondet, quod in x, dictum, rapiens immania pondera baltei. Disputat vero Carisius balteus masculino genere semper dici, vt clipeus. Infœlix humero cum apparuit ingens balte⁹ Virg. dicit. Plinius tamen vult masculino gen. Vinculum significare, neutro autem genere lora ad alligandum apta. Sed varro baltea dixit, & tuscum vocabulum ait esse, vsq; adeo passim variant auctorum sententiæ. d ¶ Soluuntur frigore membra. In antiquis nonnullis codicibus, soluontur, ita ruont, acuont. Ea pronuntiatione, quam a veteribus acceptā etrusci adhuc incolumem seruauere.

ASCENSIVS.

ASC. ¶ Ille humilis. Vt sępe admonui opus suum concludit poeta i sūma laude æneæ q̄ erat in turno deuicto cuius etiam audacem & superbum animum deiecit vsq; ¶ Tur. adeo vt humilem suppliceq; efficeret. vt tamē iuxta præceptū Horatianum in de arte poetica vterq; sit primus ad extremum similis sibi non sic inducit turnum humilem vt se virtute inferiorem fateatur sed forte: dicens vtere sorte tua nec sic supplicem vt contemplatione sui supplicet sed patris cuius caniciem plurimum posse sperabat apud eum ¶ Poe. qui in patrem suum pientissim⁹ ferebatur vnde cum sic ad extremum vsq; inducit pium vt etiā turno vitam concessisset nisi baltheo pallantis interempti viso illius necem vlciscēdam iuxta euādri parētis eius vota duxisset. Sicut ergo multos librorū morte alicuius cōclusit ita & totū opus morte turni qa mors vltima linea rerū est: imitatus in hoc Homerum q̄ in Hectore tracto iliada cōposuit Circa hunc aūt vltimum locū sunt verba Donati. Dona. Humilis corpe. i. supplex deiecto ¶ Aeñ. fastu. victoria æneæ: quā ponit in fine opis pficit atq; absoluit cumulū laudū æneę quas a principio ad finē oī artificio cōtinuauit. Hæc ille. ¶ Ordo aūt est. Ille Ordo. scilicet turn⁹ humilis. s. corpore scd'm Donatū & etiā aliquantulum aīo: qa vt in hæcyra Terentiana dr̄. Profecto hoc sic est vt puto oībus nobis vt res dāt sese ita magni atq; humiles sumus & supplex ptendens. i. dirigens ante sc: oculos. s. miserationē efflagitantes & dextram præcantē: inquit equidem. i. ego quidē quantum de me est merui. s. mortē aut necem quam tñ noīare formidat nec deprecor. i. & nō pcor vt nō fiat mihi: nam depcari est cōtrarium eius qḋ est pcari: vñ Ouidius. Sæpe pcor mortem: mortē quoq; deprecor idem. Vtere tua sorte. i. quam per fata sortitus es verum sup. si qua. i. aliqua: cura id est cōmiseratio: miseri parētis scilicet dauni potest tangere te: & si sup. anchises genitor fuit tibi talis vt scilicet eius gratia tibi parcendum esset: ego oro miserere senecte dauni. s. patris mei & redde

☞ & redde me. s. viuum meis: seu mauis: redde meis corpus. s. meum spoliatum lumine. i. vita: tu vicisti: & ausonii. i. itali videre sup. me victum: tendere. i. protendere palmas. s. præcātes & supplices. Lauinia. s. regis filia pro qua certauim⁹ est tua coniunx id est permittitur tibi a me: ne tende. i. ne procedas vlteri⁹. i. ad maiorem vltionem: odiis. i. propter odia quia ad gloriā satis est me victum fateri: æneas stetit ācer in armis: voluens oculos. s. in supplicem: & repressit dextram. s. ab ictu: & sermo. s. turni supplicantis cœperat flectere. s. ad misericordiā iā & iam magis. s. æneā cūctantem. i. hesitantem & immorantem iā dicit cū baltheus pallantis pueri: infœlix. i. turno infœlicitatem afferens apparuit sup. in alto humero. s. turni: & cum cingula. i. cincture eius fulserūt. id ē resplenduerunt bullis notis. s. ipsi æneę qui agnoscebat insignia pallantis sibi Turnū aptasse: qui facto monet poeta nemini alterius iacturam pro insigni habēdam qm̄ sors omnia versat: quem s. pallanta victum turnus strauerat vulnere atq; gerebat humeris insigne inimicum. i. perniciosum & exitiale. Ille. s. æneas postq; hausit oculis. i. auide inspexit monumenta seui. i. valde magni doloris

doloris. & exuuias. i. spolia. s. pallantis: accensus furiis: & terribilis ira inqt sup. tu ne indute. i. q indutus es spoliis meorum (ppter dolorem ad pluralem nūerum trāsfert sermonē: aut plurimū insignia gerebat) eripiare mihi hinc. id est. ab hoc loco vbi sub pedib⁹ meis iaces? q. d. minime. Pallas scilicet filius euandri: pallas immolat. i. sacrificat diis manibus te hoc vulnere. s. quod tibi eius gratia infero: & sumit. s. per me pœnā: i. punitionē: ex sanguine. s. tuo: scelerato. i. multis sceleribus polluto & sup. æneas dicēs hæc cōdit ferrum sub pectore aduerso. i. opposito: existēs feruid⁹ s. ad vindictam Pallātis sumēdam: atq; mēbra soluunt. i. dissoluūt illi. s. turno transfixo frigore. i. morte frigere faciente: & vita id est anima qua viuebat: fugit cum gemitu sub vmbras. s. infernas indignata. s. q ante diem fatalē ac perihodū naturalē exire cogeretur: aut quia ab hoste præcata veniam exorare non poterat. Et hæc in Aeneida.

tam: cum quo adhuc habitare naturæ legib⁹ poterat. sic Home. ψυχὴ δ᾽ ἐκ μελέων πταμένη ἄϊδος δὲ βεβήκει ὃν πότμον γοόωσα λιποῦσ᾽ ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

Finis Aeneidos Vergilianæ.

Habes iuuentus optima. P. Vergilii Maronis Aeneida opus plane diuinum eoq; laudis euectum vt nulla relicta sit accessio: cum Seruii Honorati Grammatici huberrimis commentariis: cum Philippi Beroaldi viri literatissimi doctissimis in eosdem annotationibus suis locis positis. Cum Donati argutissimis subinde sententiarum præsertim enodationibus. Cum Augustini Dathi oratoris Seneñ. longe clarissimi prima lectione: Cum familiarissima Iodoci Badii Ascensii elucidatione atq; ordinis contextu. Cumq; interlocutorum nuperrime additorum situ per quam vtilissimo. Addetur autem Maphei Vegii liber additicius cum Ascensianis annotatiunculis. Addentur præterea proxime ipsius poetæ ac operū eius illustrium virorum præconia: Aeneidos argumenta & quædam eiusdem Poetæ nostri Epitaphia Quæ omnia rursus coimpressa sunt in ædibus Iacobi Mareschal, vt in calce totius dicetur codicis.

¶Sequuntur varia Publii Vergilii Maronis operumq;
eius pconia librorum argumenta: eiusq; epitaphia.

Alcini versus.

De numero vatum si quis seponat homerum
Proximus a primo: tum Maro primus erit.
Et si post primū Maro seponatur Homerum.
Longe erit a primo quisq; secundus erit.

Cornelii Galli versus.

Temporibus lætis tristamur maxime Cæsar
Hoc vno amisso quem gemo Vergilium:
Sed vetuit relegi: si tu patiere libellos:
In quibus Aeneam condidit ore sacro.
Roma rogat: pcibusq; & em̄ tibi supplicat orbis:
Ne pereant Flāmis tot monumenta ducum.
Atq; iterum Troiā: sed maior flāma cremabit
Fac laudes italum: fac tua facta legi.
Aeneāq; suū fac maior nuncius ornet:
Plus fatis possunt Cæsaris ora dei.

¶Exclamatio cæsaris Augusti in iussum vergilii pro
Aeneidos eo q imperfectā derelinqueret cōbustione.

Ergo ne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nephas? ergo ibi in ignes:
Magnaq; doctiloqui morietur musa Maronis?
Ah scelus indignū: soluetur littera diues?
Et poterūt spectare: oculi nec parcet honori
Flamma suo: ductūq; operi seruabit amorem?
Pulcher apollo veta: musæ prohibete latinæ:
Liber & alma Ceres succurrite: vester in armis
Miles erat: vester docilis per rura colonus.
Nam docuit quid ver ageret: quid cogeret æstas:
Quid pater autūnus: quid bruma nouissima ferret.
Arbuta formauit: sociauit vitibus vlmos.
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit vt pereant? ipsum si dicere fas est.
Sed legum est seruanda fides: suprema voluntas
Quod mandat fieriq; iubet: parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas
Quā tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit vna dies: supremaq; verba parentis
Amittant vigilasse suum: si forte superbum
Errauisse in morte piget: si lingua locuta est.
Nescio quid titubante animo: nō sponte sed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui:
Si mens cęca fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas: iterum cogetur reddere voces?
Ardebit miseræ post funera vulnus elisse?
Tam sacrum soluetur opus? tot bella: tot enses:
In cineres dabit ora nocēs: & perfidus error?
Huc huc pierides dat flumina cuncta sorores:
Expirent ignes: viuat Maro: dictus vbiq;
Ingratusq; sui: studiorūq; inuidus orbi
Et factus post fata nocēs: quod iusserat ille
Sit vetuisse meum: satis est post tēpora vitę
Immo sit æternus: tota resonante camœna
Carmen: & in populo diui sub numine nomen
Laudetur: vigeat: placeat: relegatur: ametur.

Ouidius in laudem Aeneidos.

Et profugum Aeneā altæ primordia Romæ:
Quo nullum latio clarius extat opus.

Propertius in laudem eiusdē.

Cedite Romani scriptores. cedite graii.
Nescio quid maius nascitur iliade.

Idem de Bucolico carmine

Tu canis vmbrosi subter pineta galesi:
Thirsin: & attritis daphnin arundinibus
Vtq; decē possint corrumpere mala puellam
Missus & impressis hœdus ab vberibus.

Versus Ouidii.

Qualis Bucolicis: quantus tellure domanda
Vitibus: arboribusq;: apibus: pecoriq; satisq;:
Aeneadum fuerit vates: tetrasticha dicent
Cōtineat quæ quisq; liber: lege carmina nostra.

Summa Vergilianæ narrationis in tribus
operibus Bucolicis: Georgicis: & Aeneide.

Pastorum musam vario certamine promit:
Ruris item dociles culturam carmine monstrat
Arboribus vitem: prolem quoq; iungit oliuæ
Pastoremq; palem: & curam tradit equorum.
Tunc apium seriem mellisq; & dona recenset.
Aeneas profugus intrat carthaginis oras.

Conuiuio series narratur troica belli.
Tertius hinc complet narrantis in ordine gesta.
Ardet amans dido fatum sortita supremum.
Quintus habet tumuli varia spectacula patris.
Inferos ditis manes: & regna pererrat.
Aeneas latium italas simul intrat in oras.
Intonat hic bellum tecti de culmine turnus.
Eurialum & nisum deflet cum matre iuuentus.
Pallanti exitium: & turni deluditur orsus.
Euandrusque sibi multorum funera deflet.
Mezenti interitus canitur post funera Lausi.
Vita dehinc fertur telo mactata camilla.
Turni vita fugit infernas mœsta sub umbras.

Argumenta duodecim librorum Aeneidos.

Primi.

Aeolus immittit ventos iunone præcante
Troianosque vagos libycas expellit in oras.
Solatur venerem dictis pater ipse dolentem.
Aeneam recipit pulchra carthagine dido
Cui venus ascanij sub imagine mittit amorem.

Secundi.

Cogitur æneas bellorum exponere causas
Graiorumque dolos: & equum fraudemque sinonis
Excisamque vrbem: priamique miserrima fata:
Vtque patrem impositum forti ceruice per ignes
Extulerit: claramque amiserit ipe creusam.

Tertij.

Post casum troię fabricata classe superstites:
Vela dat æneas: vrbemque in littore thraces:
Mox aliam pulsus creteis condidit oris.
Cędit & hinc: helenumque videt: præceptaque sumit,
Aetnæum cyclopa fugit sepelitque parētem.

Quarti.

Ardet amore graui dido: soror anna suadet
Nubere iunguntur nymbo cogente sub antro.
Incusat præcibus patrem contemptus hiarbas.
Nauigat æneas iussu iouis: illa dolore
Impatiens: & amore necem sibi protinus infert.

Quinti.

In siculas iterum terras fortuna reducit
Aeneam tumuloque patris persoluit honorem.
Tum cogit naues incendere troadas iris.
Troes ibi linquunt socios. venus anxia placat
Neptūnum: somnus palynurum mergit in vndas.

Sexti.

Sacratam phœbo cumarum fertur in vrbem
Rex phrygius: vatisque petit responsa sibyllæ
Misenum sepellit. post hęc adit infera regna
Cōgressusque patri discit genus omne suorū
Quoque modo casus valeat superare futuros.

Septimi.

Tandem deueniunt laurentia troes in arua.
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satam iuno furiam vocat illa latinos
Inter & æneadas bellum serit & ciet arma.
Protinus auxilijs terra instruit itala turmas.

Octaui.

Vidit vt æneas summa vi bella parari:
Arcadas euandrumque senem sibi fœdere iungit.
Dardanioque duci sociatur hetruria tota
Arma petit genitrix: dat mulciber: in clypeoque
Rex pingit latias & fortia fata nepotum.

Noni.

Ad turnū propere iunoni mittitur Iris:
Infestatque animos: aciem mouet ille: phrygasque
Obsidet: inde igni euersa est ænia classis.
Euryalus: nisusque ruunt nece: prælia noctis.
Vi turnus potitur castris: impellitur inde.

Decimi.

Placat & vxorem dictis & iurgia natæ
Iuppiter auxilijs instructus troius heros:
Aduenit: occurrunt populi: atque in littore pugnāt
Occidit a Turno Pallas: victorque superbus
Aeneæ eripitur: mezentius interit acer.

Vndecimi.

Occisis proprium pars vtraque reddit honorem
Supplicibus calydone satus negat arma latinis,
Cū turno alterno iurgat certamine drāces,
Aeneas equitem præmittit & obuia virgo
Excipit: extincta rutuli dant terga camilla.

Duodecimi.

Troianis rutulisque placet cōiungere fœdus.
Id rutuli rumpunt: nato venus alma medeť
Dictamo: rutulique ruunt periuria victi.
Cogitur æneæ dauni concurrere proles.
Pallantæa necē misero dant cingula turno.

Epitaphia Vergilij q̄ fecerūt diuersi: quorū nomina præponenť hoc ordine.

Palladius.

Conditus hic ego sum: cuius modo rustica musa
Per syluas: per rus venit ad arma virum.

Asclepiades.

Tityron ac segetes cecini Maro: & arma virumque
Mantua me genuit: parthenope sepellit.

Eusebius.

Vergilius iacet hic: qui pascua versibus edit:
Et ruris cultus & phrygis arma viri.

Pompelianus.

Qui pecudes: qui rura canit: qui prælia vates:
In calabris moriens hac requiescit humo.

Maximianus.

Carminibus pecudes, & rus & bella canēdo:
Nomen inextinctum Vergilius meruit.

Vitalis.

Mantua mi patria est: nomē Maro: carmina syluæ
Ruraque cum bellis: parthenope tumulus.

Basilius.

Qui syluas: & agros: qui prælia versibus ornat.
Mole sub hac situs est ecce poeta Maro.

Asmodianus.

Pastores: vates ego sum: cui rura: ducesque
Carmina sunt: hic me pressit acerba quies.

Vouianus.

A syluis ad agros: ab agris ad prælia venit.
Musa Maronis adest nobilis ingenio.

Eugenius.

Bucolica expressi: & ruris pcepta colendi
Mox cecini pugnas: mortuus hic habito.

Iulianus.

Hic data vergilio requies: qui carmine dulci
Et pana & segetes: & fera bella canit.

Hilasius.

Pastores cecini: docui qui cultus in agris
Prælia descripsi: contegor hoc tumulo.

Aliud de pictura eius.

Subduxit morti viuax pictura Maronem:
Et quem parca tulit: reddit imago virum.

Aliud.

Lucis damna nihil tanto nocuere poetæ:
Quem præsentat honos carminis: & plutei.

Vergilius: aut alius eius nomine.

Mantua me genuit: calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua. rura. duces.
Pastor arator eques: paui colui superaui:
Capras rus hostes: fronde ligone manu.

Quidam de ipsius Daphnide.

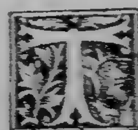
Tristia fata tui dum fles in Daphnide flacci.
Docte Maro: fratrem dijs immortalibus æquas.

FINIS.

Mapphei Veggii Laudēsis poetæ clarissimi Liber tertiusdecimus Additus. duodecim Aeneidos Libris Cuius est hoc argumentum

Vrnus vt extremo vitam sub marte ꝓfudit
Subdunt se rutuli æneæ troiana sequentes
Agmia dehīc supis meriti reddūť honores
Congaudet gnato ac sociis memor ante malorum
Actorum pater Aeneas: Turni inde latinus
Morte dolet patriæ miseranda incendia Daunus
Euerse & chari deflet pia funera gnati.
Connubium instaurat gnate lætosq; hymeneos.
Rex socer Aeneæ genero gens vtraq; pacto
Fœdere pacis ouat. tum nomine coniugis vrbem
Instruit & tandem placida sub pace regentem
Transtulit Aeneam venus astra in summa beatum.

ASC.

Vrnus vt extremo &c. quemadmodum diximus ante explanationem eneidos: non erat instituti ipsius autoris vltra mortem turni quicq; de ænea dicere: quippe i qua summa ei⁹ laus cōstituta erat & vltra q̄ nihil de eo gloriosū dici potuit: nisi q; in superioribus libris præsibitum erat: videlicet in cœlū a venere transferendum: vñ in primo. Sublimemq; feres ad sydera cœli Magnanimum ęneā Item deū indigetem appellandum vñ in. x. Indigetem æneā scis ipsa & scire fateris: Deberi cœlo fatisq; ad sydera tolli. Rutulos autem victor se æneę subdidisse Lauiniam æneæ nupsisse: dijs sacrificatū esse ob victoriam per se manifestaria sūt vñ frustra qdā quadrigis rotā quītā addidit. Nā si Homerum imitari voluit: debuit vt ille in hectore tracto opus clausit: in turno deuicto etiam finē facere. Verūtñ qa decimustertius a Mapheo Veggio adiectus est: nolui ipm demere: sed paucis qa facili & multū a Maronianis caloribus frigente vena cōposit⁹ est pcurrere: nō ordinē sed vocabulorū quorūdā elucidatione ꝓsequēs Extremo marte extrema pugna. Profudit vitā. i. animā vitalē: sed alludit ad sāguinē i q̄ vitæ ac aię vitalis sedes ē Mēor añ malorꝝ sic ī prio O socij neq; ei imēores sum⁹ añ malorū: frustra aūt addiť Actorū. cōgaudere aūt. i. gratulari gnato. i. filio suo ascanio seu Iulo dť qa scit illi regnum deberi vñ in quarto dixerat Aeneas ipse quē regno hespie fādo Turni morte. i. de morte nā dicim⁹ doleo mortē poetice & oratorie mors mihi dolet. Eius aūt dolor videť iportun⁹. Ouat. i. more ouantium gaudet. vrbem. s. Lauinium noie cōiugis. s. Lauinie.

Vrnus vt extremo deuictus Marte profudit
Effugiētē animā: medioq; sub agmine victor
Magnanimus stetit æneas mauortius heros
Obstupuere omnes gemitumq; dedere latini:
Et durum ex alto reuomentes corde dolorem:
Concussis cecidere animis: ceu frontibus ingens
Sylua dolet lapsis boreali impulsa tumultu.
Tum tela infigunt terræ: & mucronibus hærent:
Scutaq; deponunt humeris: & prælia damnant:
Insanumq; horrent optati martis amorem.
Nec frænum nunc colla pati captiua recusāt:
Et veniam orare: & requiem finemq; malorum.
Sicut acerba duo quando in certamina tauri
Concurrunt largo miscentes sanguine pugnam
Cuiq; suum pecus inclinat: sin cesserit vni
Palma duci: mox quæ victo pecora ante fauebant
Nunc sese imperio subduntvictoris: & vltro
Quamq̄ animū dolor altus habet: parere fatentur.
Non aliter rutuli licet ingens meror adhausit
Pectora pulsa metu cæsi ducis: inclyta malunt
Arma sequi: & phrygium æneā: fœdus ꝓ precari
Pacis: & æternam rebus belloq; quietem.
Tunc Turnū superassistens placido ore profatur
Aeñ. Aeneas q̄ que tanta animo dementia creuit:
Vt teucros superū monitis summiq; tonantis
Imperio huc vectos patereris Daunia proles
Italia: & pactis nequicq̄ expellere tectis?

Disce

Vrnus vt extremo. Effugiētem animam vnde in fine duodecimi. Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras Magnanimus stetit: quia victor cum victi fugam querant. Reuomentes quasi ex indignatione expuentes: Ceu frondibus ingens silua &c. Comparatio non satis apta: quia rei incensibili attribuit vt syluę dolorem. Veruntamen id Maro quoq; nōnunquam facit. Item min⁹ apta est compositio. Silua ingens dolet lapsis frondibus impulsa boreali tumultu. Nam aptius diceret dolet frondibus lapsis boreali impulsu. Nec frenum nec colla: melius nūc colla: vt sit nec colla eorum captiua recusant nunc pati frenum: sed id minus generose de italica gēte dicit: sicut in alijs multis circa deorum dormitat. Et veniam orare id est orabant aut non recusāt. Sicut acerba duo comparatio Vergiliana. Non aliter rutuli si non aliter rutuli queras quomodo dictum sit & durum ex alto reuomentes corde dolorem: nam non reuomimus nisi ex fastidio & contemptu vnde non congruit quod inclyta malūt arma sequi: & tamē dolorem vomant. Preterea contra decorum est quod ceso duce libenter alienum iugum ferant licet id forte latinis cōueniat. Nō aliter Applicat comparationem taurorum ad rutulos: sed ea Vergilius aptius ad ductores ipsos prius retulit. Belloq; quietem: Id rem vero similem facit quia nulla salus bello pacem te possim⁹ omnes: dixerat Drances. veruntamen quia verborum plus quā virtutis a Vergilio habuisse prędicatur. Dicerem fato cessisse potius quam bello: quia dictum est prius. Gens aspera bello debellanda tibi est latio: Tunc turnum superassistens Verba fere Vergiliana sunt: sed non tam congrue: vt ab illo posita Patereris melius diceret coneris sed plus est patereris. Nam si ne pati quidem debuit multo minus id facere licuit. Pati autem nō debuit quia debuit Iouis monitis perficiendis operam præstare daunia proles vituperatio a genere. nam daunus mortalis illi pater fuit licet diua Venilia mater. Disce Iouem reuereri. sic in sexto discite iustitiam moniti & non temnere diuos. Iussa facessere: hic facere alibi factum ire. vt georgicorum quarto Nec mora continuo matris pręcepta facessit. Sed importune videtur mortuum ad virtutem adhortari & vt pietatem colat: quoniam non est in morte q memor sit dei: in inferno autē quis cōfitebitur illi: Sed q; in mortuum dicit: ad viuentium pertinet exhortationē Memoresq; malorū. Sic in primo Aenei. Vergi. At sperate deos memores fandi atq; nefandi. Heu nobile corpus Turne. Bene in viro forti & pio temperamētum ponit iustitię & miserationis: vt gaudeat deorū contemptorem victū esse: doleatq; vinci commeruisse Scilicet vt vitium damnans hominem commendet At nō tibi erit lauinia paruo scilicet pręcio Et sunt verba quæ Turnus & eius socij in cōtumeliam teucrorum protulerāt. Nec dextra tamen &c. Sic & camilla prius dixit vnde & verba & sententię ex Vergilio sumūť fere. sed quæ pallantis. Pietatis erat Turno arma relinquere sed talionis insignia demere: vt qui alios spoliauerat spoliaretur igentia balthei collisio est nam non potest versus hypermeter esse cū non sequar vocalis. Vt solatia cæso haud leuia hoste ferat vnde ipse in vndecimo Vadite & hæc memores regi mandata referte. Quod vitam moror inuisam pallante perempto dextera causa tua est turnum natoq; patriq;. Quam debere vides &c. Melioribus vti &c. Discite bellorum auspicijs hoc est melius auspicemini: Nam euenta rerum incerta dici nō possunt licet ī xij. dictū sit. Disce puer virtutē ex me veriūq; laborē fortunā ex alijs

☞ Nam illic

☞ Nam illic aliud verbum Seruius subaudiendum docet. Potest etiam accipi auspicium pro principio sicut auspicare pro inchoari. nam quia romani nullam rem arduam non prius facto auspicio: id est auium inspectione inchoabant: ideo accipim⁹ auspicium pro principio vt dixi. Et quia capto auspicio res secundū ipsum facte prospere plerumq; succedebant. ideo auspicato venire est opportune & bona aue: hoc est prospere venire. Ignauosq; vocans ignaui sunt inutiles ad laborem qui nihil recte nauāt. id est quasi nauibus quibus commode & cito multa transuehuntur operantur: tracta est enim metaphora a nauibus sed vt sit melior sonus adiecta est simplici g littera non enim nauus sed gnauus dicitur vnde & greci n gn vocant. & q̄uis inhumata rogis sic in principio vndecimi dictum est. Aeneas q̄q; & socijs dare tempus humandis precipitant cure turbataq; funere mens est. Vota deum primo victor soluebat eoo. &c. Maius opus quia pietas in superos maior est q̄ in defunctos Honores meritos id est sacrificia pro victoria obtenta aut vota persoluit κατατοσιωπωμενομ vt intelligatur se votis astrinxisse si victor euaserit. tum pingues patrio iugulant ex more: bene iugulant dixit non iugulat: quia seruile est officium quod socijs attribuit sicut Maro obuertūt pelago proras &c. Ex more patrio aut quia subijciunt cultros vt se quasi interimentes sponte mori & offerri videantur. Erant autem iuuenci quia boues intacti. vt nunc grege de intacto septem mactare iuuencos Prestiterit Immittuntq; sues. scilicet i templa: sūt autem sues sacrificijs apti secundum Donatum eximij: sicut boues intacti: & oues lecte. vnde Maro mactant lectas de more bidētes vnde hic dicit niueasq; bidentes quia dij superis & fœlicibus vnde Maro. Nigram hyemi pecudem zephiris fœlicib⁹ albam. Et cesim. id est per incisionem. In frustra id est particulas & bolos Vina & pro. id est dona lyci quia dona lyei. id est bacchi sunt vina vnde est. Munera letitiamq; dei vbi tamen & die legitur. Et in secundo Georgicorum huc pater o lenee: tuis hic omnia plena Muneribus &c. Thura ignes adolent. id est incendunt cremant magnumq; tonantem fatorū authorem Iouem & generis caput: vnde & mi genus ab ioue summo. Et venerem quia æneę matrē & te saturnia Iuno iam placidam & meliorem. Id audacter dictū quia nondum nouit populus quæ Iuppiter cum Iunone egisse a poeta dictus est verum vt dicit seruius in secundo bello punico legitur placata. Mauortem id est martem ipsum scilicet principem bellorum cum cetera turba deorum alij tumq; extera turba deorum melius cętera legitur. quia post magnos deos cęteros inuocabant Erumnis factura modum. i. finem: vt in consimili Maro & in quarto. Nam quis erit modus. Crastina sublimem &c. Id est quod in. xij. pollicetur sic. Nūc te mea dextera bello Defensū dabit & magna inter præmia ducet. ea autem p̄mia vult esse rutulorum mœnia. i. quę Rutuli sibi vendicarant iure matrimonij Bene autem vterq; fingit Ascanium in mœnia ductum quia Aeneas occubuisse legitur cum latino nondum peracto bello. Duplicesq; furores armorum. i. bellorꝝ herynnes. Nam armatis maior est furor: Vnde Euāder Haud ignarus ęram q̄tum noua gloria in armis. Et prædulce decus primo certamine possit vbi Seruius in armis: apud armatum cuius consilium cupiditas victorię plerumq; conturbat. Et ideo dicit hic duplices furores aut certe propter duo bella troianum scilicet & italicum nam per arma bella intelligamus. Per totq; hyemes. i. tēpestates pluuiosas & ventosas: per quicquid acerbum Maronianū est. Per quicquid iniquū. Propter fœdera rupta quæ iniquitas nō in troianis sed in aduersarijs fuit Infaustum quia & boni occidunt interdum & occidit & peleus iustissimus vnus. Qui fuit in teucris & seruantissimus equi Dijs aliter visum. Præterea infausta erat pugna illa: Pallas quia interemptus erat & crudelis; quia immaniter multi trucidati sunt: vt nisus & Euryalus & ceteri. Optatam latia cū gente quietem iungemus. Id secundum Maronē quod & liuius sentit q dubitat vter Ascanius successerit: an is qui ex creusa: an qui ex lauinia ꝓcreatus sit Bello acri defensa quia Turnus eā proripere nisus erat. Italo cū sanguine mixtam Troianā transferre scilicet dabit. Vnum oro. Id Ioue inspirante voluisse putari pōt: quoniam id Iuno receperat ante finem duodecimi Aeneidos. Et vosmet: sic Maro in primo. & vosmet rebus seruare secūdis. At bello &c. Sic in duodecimo ad Ascanium. Disce puer virtutem ex me verosq; labores. partam. i. acquisitam labore haud paruo. i. magno per liptotem figuram. Cristata ales. i. gallina cui in vertice crista est minor tamen q̄ gallo gallinaceo. perculso. i. attonito ex subito malo: venit autem a percellor: nec dicitur percusso quia nō nisi rostro percuti posset. Ea autē comparatione vtitur & saluator in euangelio: Quotiens volui cōgregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas: & renuisti? Crocitans vocabulum versum a sono gallinę pullos conuocātis. Gaudet superesse periclo. id est extare. Dulcius autem videtur euasisse periculum q̄ nō habuisse vnde in primo dictum est mœstumq;

☞ timorē

Disce Iouem reuereri: & iussa facessere diuum:
Magnū etiā capit ira iouē: memoresq; malorū
Sollicitat vindicta deos: en vltima tanti
Meta furoris adest: quo contra iura fidemq;
Iliacam rupto turbasti fœdere gentem.
Ecce suprema dies alii exempla sub euum
Venturum missura: Iouem ne temnere frustra
Fas sit & indignos bellorum accendere motus:
Nunc armis lætare tuis: heu nobile corpus
Turne iaces: at non tibi erit Lauinia paruo.
Nec dextra tamen Aeneæ cecidisse pudebit.
Nūc rutuli hinc auferte ducē vestrū: arma virūq;
Largior atq; omnē deflende mortis honorem:
Sed que pallantis fuerant ingentia Balthei
Pondera transmittam Euandro: vt solatia cæso
Haud leuia hoste ferat: turnoq; exultet adempto.
Vos memores tamen ausonii melioribus vti
Discite bellorum auspiciis: ego sydera iuro
Nunq̄ acies: nunq̄ arma libens in prælia moui:
Sed vestris actus furiis defendere toto
Optaui: & licuit troianas robore partes.
¶ Nec fatus plura Aeneas se lætus ad altos ¶ Poe.
Vertebat muros & troia tecta petebat:
Vna ipsum teucrorum omnis conuersa iuuentus
Exultās sequitur: volucresq; per aura pedum vi
Quadrupedes citat: incusans acri ore latinos:
Ignauosq; vocans: strepit altis plausibus æther.
Et q̄uis inhumata rogis dare corpora surgat
Ingens cura animo sociosq; imponere flammis:
Maius opus tamen Aeneas sub pectore voluens
Primū aris meritos superū mandabat honores:
Tū pingues patrio iugulāt ex more iuuencos.
Immituntq; sues: niueasq; in templa bidentes
Purpuream effuso pulsantes sanguine terram:
Viscera diripiunt: & cesim in frusta trucidant
Denudātq; gregē: & flammis verubusq; remittunt
Tum vina effundunt pateris: & dona lyei
Accumulant: plenis venerantur lancibus aras.
Thura ignes adolent: onerata altaria fumant.
Tū plausus per tecta mouent: magnūq; tonantem
Extollunt: veneremq; & te saturnia Iuno
Iam placidam: & meliorē ingenti laude fatentur
Mauortemq; ipsum: tum cætera turba deorum
In mediū effertur summis cum vocibus altos
Perlata ad cœlos: ante omnis gratior vnus
Aeneas duplices mittebat ad æthera palmas:
Et puerum pauca ore dabat cōplexus Iulum.
¶ Nate in quo spes vna patris per tanta laborum ¶ Aen.
Quem variis actus fatis discrimina duxi
Ecce inuenta quies: ecce illa extrema malorum
Erumnis factura modum acceptissima semper
Atq; optata dies: quam dura in bella vocatus
Sæpe tibi diis auspicibus meminisse futuram
Iam memini: nunc te cū primū aurora rubebit
Crastina sublimem rutulorū ad mœnia mittā.
¶ Dehinc sese ad gentē iliacam voluebat: & alto ¶ Poe.
Pectore verba trahēs blando est sic ore locutus.
¶ O socii per dura ac densa pericula vecti ¶ Aen.
Per tantos bellorum æstus duplicesq; furores
Armorū: per totq; hyemes: p qcqd acerbum:
Horrendum:

Horrendū:graue:triste:ingens:per qcqd iniquum
Infaustum:& crudele foret:conuertite mentem
In melius:iam finis adest:hic meta malorum
Stabit:& optatam latia cum gente quietem
Iungemus:dabit:inde mihi Lauinia coniunx
Bello acri defensa Italo cum sanguine mixtam
Troianam transferre æterna in sæcula gentem.
Vnum oro socii ausonios communiter æquo
Ferte animo & vosmet socero obseruate Latino.
Scæptrū idem sublime geret:sententia mentem
Hæc habet:at bello vos:& præstantibus armis.
Discite me:& pietate sequi:quæ gloria nobis
Cesserit in prōptu est:sed cœlū & sydera testor
Qui vos tantorum eripui de clade malorum
Idem ego sub maiora potēs vos premia ducam.
Poe. ¶ Talibus orabat:variosq́ in pectore casus.
Præteritos voluens:partamq́ labore quietem
Haud paruo:nimium ardenti exundabat amore
In Teucros:grauibus tandem euasisse periclis
Exultans:velut exiguis cum ex æthere gyrans
Incubuit pullis:& magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit:stragemq́ minatur:
Tum cristata ales perculso pectore mater
Consurgit misero gnatorum exterrita casu:
Rostrum acuit:totisq́ petit:conatibus hostem:
Et multa expulsum vi tandem cedere cogit:
Dehinc perturbatos crocitans exquirit:& omnes
Attonitos cogit pro charis anxia gnatis.
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.
Non secus Anchisa genitus mulcebat amicis
Troianos dictis:antiquum corde timorem
Flagrantisq́ agitans curas:& gaudia longis
Tandem partam malis.& que perferre molestum
Ante fuit meminisse iuuat:verum altior idem
Ingenti:& clara Aeneas supereminet omnes
Virtute excellens:& pro tot numina donis
Exorat:summisq́ Iouem cū laudibus effert

Interea rutuli:magnum & miserabile funus
Exanimūq́ ducem tulerant sub tecta frequētes
Correpti mœrore animos:largūq́ pluentes
Hymbrem oculis:& iam lato clamore latinum
Defessum:& varios agitantem pectore casus
Complerant:qui postq̄ altas crebescere questus
Et Turnū ingenti confossum vulnere vidit:
Haud tenuit lachrymas:dehinc mœstū lenit agmē
Corripuit manibus verbisq́ silentia ponens
Ceu spumantis apri qn̄ per viscera dentes
Fulmineos canis excepit præstantior omni
Ex numero:tunc infausto præterita casu

Cætera

¶ timorem mittite:forsan & hæc olim meminisse iuuabit Anchisa genitus scilicet Aeneas sic & Vergilius declinauit: qui & in vocatiuo dicit libro æneidos tertio. Coniugio Anchisa veneris dignate superbo cum a nominatiuo prime declinationis in es vsitatiores sint vocatiuus & ablatiuus in e. vt o Priamide & cetera: Quo circa sunt qui velint ablatiuum & vocatiuum in a formari non ab es.sed ab antiquo nominatiuo in a: Nam antiqui declinabant hic Anchisa & hic Atrida: vnde est vocatiuus Atrida vltima breui apud Horatium in sermonibus. Atrida vetas cur. Flagrantisq́ agitans curas bene dixit flagrantis id est ardentes quia cura secundum Seruium dicitur eo q̄ cor vrat.est autem accusatiuus.nam ordo est agitans:id est depellens corde scilicet suorum dolorem antiquū.id est inueteratum & curas flagrantis:& iuuat meminisse gaudia parta tandem.id est post longam expectationem:longis malis id est laboribus & erumnis. vt assuetumq́ malo ligurem. Meminisse iuuat ex illo est vt dixi forsitan & hæc olim meminisse iuuabit. Attamen ne laude sua fraudem speciose dictum est Quæ perferre molestū ante fuit meminisse iuuat &c. Verum altior:dicere potuisset altissimus: sed non dicit altior omnium sed altior supereminet omnes: quod idem est ac si dicat altior omnibꝰ supereminet omnes id est eminet super omnes &c. Interea post victoris triumphum describit viti luctum Tulerant sub tecta non ergo extulerant:sed intulerant. Quia effertur qui intus est ad sepulchrum aut bustum infertur qui foris: Largumq́ pluentes hymbrem id est more pluuię demittentes lachrymas guttatim cadentes. Liuius autem dicit pluisse lapidibus. Sed hic transsumptiue acceptum accusatiuo iūxit. Ceu spumantis &c. ¶ Ordo est Ceu id est quēadmodum quando canis præstantior cęteris omnibus.(Nam cum genitiuo comparatiuus duorum est)excepit per viscera dentes fulmineos:id est in morem fulminis inuadentes apri.id est suis syluestris spumantis scilicet ferocitate & agitatione:tunc cetera turba latrantum scilicet canum.perterrita casu scilicet canis laceri: infausto id est infoelici.fugit atq́ pauitat circunstans ore querulo id est querenti & lamentanti simili magistrū scilicet venatore & infremit:id est valde & intrinsecus fremit magno vlulatu ac ipsa turba canum commota.id est admonita manu domini.scilicet venatoris iubentis:id est præcipientis silentium:silet ore:& pręmit gemitum & coercet sese haud id est non aliter:hoc est eodem modo:rutuli quierunt voce suppressa &c. Quantos .id est o q̄ magnos motus & supple q̄ alternas vices:id est vicissitudines:negocia humana miscent: quasi dicat maximos & maxime alternas:quo id est quali turbine.id est turbatione & vertigine seu vicissitudine:vita hominum fertur: quasi dicat admirabili. O Damnosa superbia sceptri fragilis id est regni non diu duraturi:vnde in Georgicis perituraq́ regna aut quod nemo nō fragilis possidet:o furor o cupido dominandi innata. scilicet pectoribus nostris nimium:quo tu cęca vehis mortales: quasi dicat in maxima sępe mala vt de Turno patuit quo id est ad quem statum aut quam conditionem:o gloria tu quesita.id est parta & aquisita tantis periclis pro periculis.transfers.scilicet a tranquillitate sua:animos inflatos.scilicet spiritu superbię & ambitionis Quot insidias geris tecum: quasi dicat plurimas. omni enim admiratione interrogat. Ante oculos(si cernis)habes. Continuat sermonem nam ordo est:o gloria:si cernis melius diceret si cernas:quia cęcam dixit:heu tu habes ante oculos dulce venenum quod cum dulcedine inficit & interficit animos & honos mundi est supple letalis id est mortifer.heu dolentis interiectio munera regni sunt supple tristia:quæ:id est vtpote quæ cōstent haud paruo(quia ad generū cereris Sine cede & sanguine pauci Descēdunt reges:& sicca morte. Tyranni vt dicit Iuuenalis)id est magno: quia vita multis constent.& Heu grandia pondera rerum supple sunt tristia quæ:id est vtpote quæ nunq̄ queant promittere pacem placidam:id est sine intrinseca lite & agitatione: qa diuitię cum anxietate possidentur:nec requiem placidam. Sic in quarto Vergilius. Nec placidam membris dat cura quietem. heu decus regale:fortis accerbe & misere heu casus regum suppositos magno timori & negatos paci Moralis exclamatio vt ex aliqua saltem parte moribus prosit. O Turne: quid iuuat .i. prodest te supple mouisse id est concitasse ausoniam id est italiam saltem ꝑ parte:ingenti tumultu. & turbasse Aeneadas: id est Aeneæ socios coactos id est cogens eos in dura bella quia paucis & externis cum multis indigenis bellandum erat: quasi dicat nihil iuuat.& quid iuuat te violasse:pignora sacræ quietis : id est sanctę pacis fœdera: quæ tanta impatientia venit tibi animo:vt gereres martem id est bellum cum gente deum:id est deorum progenie & cum gente vecta huc.id est ad nos iussu tonantis: quasi dicat maxima(Ego vero potius legerem imprudentia q̄ impatientia peccant tamen etiam per impatientiam amorum) & vt Ordo.

☞ tu instans vltro: id est non lacessitus velles pellere: scilicet gẽtem deorum nostris tectis: Nateq; abrumpere fœdus tangit hystorias a vergilio descriptas obseruans videlicet ab illo inuenta perinde ac si economia ac dispositio eius operis huius decimi ter tij libri exegerit subsecutionem: cum tamen vt prius diximus in concesso sit Maronem in turno ceso sicut Homerum legerat in Hectore tracto finem operi constituisse. Quotiens tentaui reuocare? quasi dicat sæpe bis autem legitur in Vergilio vt in .xj .& iterum in .xij. Inde ego quanta tuli: vnde in duodecimo. Vincla omnia rupi: Promissam eripui genero arma impia sumpsi. Ex illo qui me casus quæ bella sequantur. Turne vides &c. Semirutis: semidirutis & deiectis: & agri magni albentes. aut agri albentes magnis ossibus. i. magnorum virorum: vnde in eodem .xij. cãpiq; ingentes ossibus albent: vnde conformiter legendum erit magni vt multitudinem occisorum significet Fluuijq; humana cede. i. sanguine rubentes: sic in .xij. Recalẽt nostro tyberina fluenta sanguine adhuc per tanta pericula cœpi hoc quoq; protestatus est turnus ipse in duodecimo ænei. dicens. Quam pro me curam geris hanc præcor optime pro me Deponas lætumq; sinas pro laude pacisci. Et ipse Latinus paulo ante dicta verba. O præstans animi iuuenis: quantum ipse feroci virtute exuperas: tanto me impensius equum est Consulere: atq; omnis metuentem expendere casus &c. Quo nam illa decens it: pro abiuit Ah quãtas &c. videtur deutius lamentari casum Turni quam par erat quippe qui tantopere gratulaturus sic æneæ ob victoriam: sed vt dicã potuit aliud vultu præ se ferre: aliud corde tegere quod tamen in egro viro non cõueniret. Circumfluet ardea: id est ciuitas ardeatina hoc est populus eius. Nam ipsa vrbs iam cõflagrauerat & i auem versa erat: quod licet Latinum lateret tamen vrbi non conuenit circunfluere. Sed non degeneri. Idem vt cætera fere ex Marone sumptum: vt de Pallante visum est. Aspiciet fossum pudibundo vulnere: id est de quo pudendum esset vt de vulnere suscepto in tergũ & aspiciet: vt. id est qualiter exceperis quia in pect⁹ aduersum Ensem Aeneæ troiani quasi dicat magni. Sublimem ingenti &c. Oĩa sũt ex Marone deprompta & præcipue ex .xj. vbi ad Euandrum missus est pallas vt nunc ad Daunũ Turnus. Multa super Teucrum. sic in vndecimo Multaq; præterea Laurẽtis p̃mia pugne aggerat. Non est tamen eadem idoneitas in negocio nam æneas victor; quem penes erant corpora & spolia hostium ĩteremptorum potuit funus pallanti ex sententia instruere. Latino vero cum quodammodo victus sit non competit ex Teucrorum corporibus pompam funebrem instruere. Nam id esset victoribus insultare. Post currus: id est postmodum equi sudantes cæde. id est sanguine &c. aut sic. ferentes scilicet rutuli enses & tela sequuntur post currus sudantes cæde phrygia &c. Metiscus qui dictus est auriga turni fuisse sicut acetes pallantis de quo in .xj. Ducitur infœlix euo confectus acetes Et ducit equũ: sic in .xj. post bellator equus positis insignibus æthon. It lachrymans Hinc alij versa arma gerunt sic in .xj. Tum mesta phalanx teucriq; sequuntur. Tyrrheniq; duces & versis Arcades armis. Gressumq; in tecta latinus Sic de ænea in .xj. Nec plura effat⁹ ad altos Tendebat muros: gressumq; in castra ferebat. Mugitib⁹ p̃ eiulatibus dixit. Nam mugitus proprie taurorum sunt eiulatus mulierum Inscius ad tantos &c. id est nescius supple se superesse ad tantos dolores. Superesse autem id est superstitem esse & restare. Nam vt A. Gellius docet significat etiam superfluum id est supra id quod satis sit esse. Et est pathos ab eo quod accidit præter opinionem & quod minime verebamur. Vrbem ingens flamma &c. hanc Ouidius fingit in ardeam auem mutatam Tectis rutis: id est dirutis & dissolutis per incendium. Fauille altiuole. id est scintillæ: bene autem alludit ad fabulam nam ardea auis videtur ab arduitate dicta: eo q̃ ardua volat: quam naturam videtur ex eo sumpsisse: q̃ ex scintillis, & fauillis ardeę incensę facta sit. proprium enim est scintillarum ac fauillarum ardua petere. & ad globum ignis tendere pulchre autem alludũt poete in figmentis suis ad res gestas. Nam cum vrbs ea ardea dicta fuerit ab arduitate & post exustionem solum remanserit; nomen quod idem aui inditum est pulchre finxerũt vrbem in auẽ mutatam: hoc est vrbis nomen in auis nomine perdurasse. Est autem hyperbole quod dicit. Et astra fauille implebant: nam nõ tantum ascendere possunt. Siue quidem sic dijs placitum. Moris est Vergiliani quoties causa non apparet sic loqui vt in principio tertij æneidos. Postq̃ res alie priamiq; euertere gentem Immeritam visum superis. Deorum enim iudicia sunt semp̃ iusta: sed sæpe ignoratur cur iusta sint. Signum vt fata darent Alludit ad illud quod de euandro dicitur in .x. Agnouit longe gemitum præsaga mali mens Pectora cedentes: id est contundentes. At veluti cum nigra cohors. sic Ennius quod & Maro sumpsit. It nigrũ campis agmen Bona autem est comparatio: nam si cauernula

☞ formicarum

Cætera turba fugit latrantũ: atq; ore magistrum
Circunstans querulo pauitat: magnoq; vlulatu
Infremit: ac cõmota manu dominiq; iubentis
Ore silet: gemitumq; præmit: sese. p̃ coercet.
Haud aliter rutuli suppressa voce quierunt.
Tunc sic illachrimans rex alto corde Latinus
Verba dabat? quantos humana negocia motus Latin⁹
Alternasq; vices miscent? quo turbine fertur
Vita hominũ? o fragilis dãnosa superbia septri?
O furor: o nimiũ dominandi innata cupido
Mortales quo cæca vehis? quo gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis?
Quot tecũ insidias: quot mortes: quanta malorum
Magnorum tormenta geris: quot tela: quot enses:
Ante oculos (si cernis) habes? heu dulce venenum
Et mundi lætalis honos: heu tristia regni
Munera: quæ aut paruo constent: & grandia rerum
Pondera: quæ nunq̃ placidam promittere pacem
Nec requiem conferre queant: heu sortis acerbæ
Et misere regale decus magnoq; timori
Suppositos regum casus paciq; negatos:
Quid Turne ingenti ausoniam mouisse tumultu:
Et dura æneadas turbasse in bella coactos?
Quid iuuat & violasse sacre promissa quietis
Pignora? quæ tibi tanta animo impatientia venit?
Vt martem cum gente deum: iussuq; tonantis
Huc vecta gereres & nostris pellere tectis
Vltro instans velles natæq; abrumpere fœdus
Pollicitæ genero Aeneæ. & me bella negante
Dura mouere manu: quæ tanta insania mentem
Implicuit? quoties te in sæui Martis euntem
Agmina: sublimemq; in equo & radiantibus armis
Tentaui reuocare: & iter suspendere cœptum
Corripui: & pauitans cedentem in limine frustra:
Inde ego quanta tuli testantur mœnia tectis
Semirutis magniq; albentes ossibus agri:
Et latium toto vacuatum robore: & ingens
Exitium fluuijq; humana cede rubentes:
Et longi trepidiq; metus: duriq; labores
Quos toties senior per tanta pericula cœpi.
At nunc turne iaces: vbi nã generosa iuuentæ
Gloria: & excellens animus? quo splendidus alte
Frontis honos? quonã illa decens it frõtis imago?
Ah quantas Dauno lachrymas acresq; dolores
Turne dabis: quãto circumfluet Ardua fletu?
Sed non degeneri & pudibundo vulnere fossum
Aspiciet: saltem hoc miseræ solamen habebit
Mortis: vt Aeneæ troiani exceperis ensem.
¶ Hæc fatus lachrymisq; genas impleuit obortis. ¶ Poe.
Tum sese ad turbã voluens miserabile corpus
Attolli & charam mœsti genitoris ad vrbem
Deferri: atq; pios fieri mandabat honores.
Mox circunfusi rutuli lato agmine cæsum
Sublimem ingenti iuuenem posuere pheretro:
Multa super Teucrum raptorum insignia secum
Et galeas: & equos: ensesq; & tela ferentes
Post currus phrygia sudantes cæde sequuntur.
It lachrymans: & ducit equum docta arte metiscus
Rotantem: & fletu madidum qui vexerat ante

Victorem

Victorem Turnum:atq; hostili strage furentem.
Hinc alii versa arma gerunt:tum cætera pubes
Flens sequitur:largisq; humectat pectora guttis.
Et iam fessi ibant per muta silentia noctis
Cedentis sese:gressumq; in tecta Latinus
Flexerat ingenti turbatus funere mentem
Vna omnes lachrymas:matres:puerique:senesq;
Fundebant:mœstam implentes mugitibus vrbem.
Inscius at tantos Daunus superesse dolores
Et gnatum exeremo consumptum marte superbam
Effudisse animam:largisq; ad mœnia duci
Cum lachrymis:alios gemitus curasq; fouebat.
Nāq; ex diuersa caderent dum parte Latini.
Et calido turnus fedaret sanguine terram:
Vrbem ingens flamma:& muros inuaserat altos
Fumabatq; rutis miseri patris ardea tectis
Et tota in cinerem vergebat:& astra fauillæ
Altiuole implebant:nec spes plus vlla salutis
Siue quidem sic diis placitum est: seu prescia turni
Signum vt fata darent horrendo morte perempti.
Extemplo concussi animos turbataq; ciues
Pectora cedentes miserandæ sortis iniquum
Deflebant casum:longo ꝑ ex ordine matres
Atq; auidos toris fugiebant viribus ignes
Ac veluti cum nigra cohors posuere sub alta
Arbore & infissa radice cubilia longo
Formice instantes operi:si dura securis
Incumbat versosq; infringat culmine paruas
Sæua casas:mox certatim sese agmine sparso
Corripiunt mœstæq; fuga:trepideq; feruntur:
Et veluti ignitum testudo euersa calorem
Cum sensit luctata diu pedibusq; renitens
Caudam agitansq; caput magna vi cedere tentat
Aestuat:& multa insidians conamina miscet.
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues
Iactabant sese:& turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebat querulas Daunus superosq; vocabat.
Tum vero e mediis visa est consurgere flammis
Percussisq; ales volitare per aera pennis
Indicium nomenq; vrbis versæ Ardea seruans
Et cui sublimes stabant in mœnibus arces
Mutata effusis nunc circumlabitur alis
Attoniti nouitate omnes:monitisq; deorum
Haud paruis confusi humeros atq; ora tenebant
At Daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ:duros gemitus sub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuncia motu
Fama ruit:latisq; animos clamoribus implet
Aduentare nouum multo cum milite funus
Et Turnum exanimem:& lætali vulnere victum:
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes.
Incensas ex more faces ardentibus agri
Collucent flammis:dehinc se venientibus addunt.
Quos postq̄ toto videre ex agmine matres
Percussis vocem palmis ad sydera tollunt:
At Daunus chari vt patuerunt funera nati
Substitit:& demum ingenti correpta dolore
Ora mouens medium sese furibundus in agmen
Proripuit:Turnumq; super prostratus & hærens
Quum

formicarum eruatur omnes sarcinulas quas queq; potest co eligunt:vnde eam sumpsit & maro in quarto ad profectionem aut fugam troianorum dicens.Migrantes cernas totaq; ex vrbe ruentes.Ac veluti ingentem formice farris aceruum.Cum populant hyemis memores tectoq; reponunt.It nigrum campis agmē &c. Vterq; autem videtur habuisse respectum negocij:nam troiani sarcinulas suas colligebant in fatalem terram reponendas: & ideo comparantur a Marone formicis colligentibus: ciues autem Ardeatini ex incendio quæ poterant receperant ad incertas sedes transferenda:& ideo bene comparantur formicis post euersum nidum partas opes recipientibus. Ab Ennio tamen nigrum agmen de elephantis dictum volunt.& ab alio poeta de mauris quod inconueniens non est. Nam licet verba & dicta aliorum ad suum institutum conuertere. Et veluti ponit secūdam comparationem sumptam a testudine animali quidem imbelli sed pertinaciter parieti domus incense adhærenti & non nisi cum summa indignatione derelinquenti quomodo & ciues ex incendio res suas tantisper dum possunt recipiunt: nec deserunt:nisi vi summa repulsi ingruente:scilicet igne. Potest autem prior comparatio referri ad strennue migrātes. posterior ad tarde descendentes.Calorem ignitum.id est ab igne procedentem luctata diu id est renitens contra flammę calorem: caudam agitansq; caput.illudq; non suo loco positum est nisi sit renitēs pedibus caudam:& agitans caput tentat cedere scilicet flammis magna vi scilicet pro modulo corporis. Tum vero e medijs: fictionem sequitur ouidianā secundum quam ardea incensa in sui nominis auem transformata est. Attoniti nouitate. Attonitus dicitur quasi a tonitru perculsus:& ideo omni vehementi perturbationi subito obruenti attribuitur:recte autem attonitos dicit:ꝓpter similitudinē exustionis vrbis cū tonitru: tonitru em̄ fit extinctione ignis in nube qualem crepitum dant sæpe incendia vrbis. Qui vero attonitus est horrore quodam concutitur propter inopinatam aeris commotionem & fulminis præuisi licet post orti apparitionē:q̄d vt Plynius sentit neminē ferit nisi prius exanimatum.Eo autem modo stupefacti erant ciues ardeatini & ex vrbis incensione & ex ardeæ(vt fingitur) apparitione Monitisq; deorum id est monstris quibus admonebantur rem quamuis magnam potendi:humeros atq; ora tenebant humeros a vehendis fascibus & sarcinulis : ora ab oratione : nihil enim dicebant stupefacti.At daunus &c.non oportune ponitur particula at:quæ aduersatiua est:& rebus contrarijs.congruit vt in fine tertij æneı. Fatoq; hic fine quieuit:At regina graui iam dudum saucia cura. Vulnus alit venis.vbi post quietem Aeneæ ponit commotionem Didonis:hic vero rutulorum stupefactionem nihil loquentium:inducit gemitus compressionem id est simile silentium.vnde non recte dicitur at:sed rectius dixisset.& Viri autem fortis est corde dolorem premere:vnde in primo de Aenea. Spem vultu simulat:premit altum corde dolorem.Quos postq̄ toto &c. Similem ploratum & vlulatum inducit in funere Turni.Percussus vocem. ¶Ordo est. Tollunt vocem ad sydera(male autem legeretur ad æthera quia ad corripi deberet)palmis percussis scilicet inter se vnde dicere potuisset concussis Quum primum fari potuit:sic & Maro.Male autem legeretur q̄primum. Nam licet q̄ acceptum pro valde ne iungatur superlatiuo tamen sensus malus esset.Nam non vult dicere ꝙ q̄primum.id est valde cito:sed ꝙ quū primum aut vt primum aut vbi primum potuit fari sic edidit ore aut pleonasmos est aut ore edidit.quia potuit dolorem suum etiam alijs indicare Quod id est ad quid præstans animi. Sic Latinus ad eundem in duodecimo. O præstans animi iuuenis:q̄tum ipse feroci virtute exuperas &c.Hic clare virtutis honos & gloria sceptri.Sic Euāder in duodecimo. Non hæc o Palla dederas promissa parenti Cautius vt sæuo velles te credere marti.Et æneas de eodem : hi nostri reditus expectatiq; triumphi:hæc mea magna fides? Per hæc autem κα]ατος ιωπομενου innuitur Turnus patri dixisse. ꝙ regnum & imperium cum Lauinia obtineret:vnde dicit hæc illa quies promissa &c.Heu miserum scilicet me:q̄ id est quantum quasi dicat maxime precipites casus agunt secla id est tempora labentia quia tempora labuntur more fluentis aquę. Quo pulchrior:alter non fuit &c.vnde Maro petit ante alios pulcherrimus omnes. Turn⁹ auis atauisq; potens:& alibi,cū de pulchro loqueretur dicit. Excepto Laurentis corpore Turni . honor sydereus:id est splendor & relucentia ac nitor ceruicis alte.quia ipse altus erat. Tali rediture paratu:id est apparatu pompa: scilicet funebri:legitur & tali n ꝓ tali ne.Bellis auidis id est quæ auide & feruenter geruntur.heu mortem inuisam sic Maro. Heu stirpē inuisam:sed noue secunde persone verbū subiunxit:vnde sunt qui legendum putent.heu mortem inuisam quæ tenes sceptra communia toti genti quia dominatur mortalibus omnibus & seruans æterna fœdera.quia omnes qui oriuntur aliquando mo

Ordo.

Quū primū fari potuit sic edidit ore.
Dau. ☞ Nate patris dolor:& fessæ miseranda senectæ
Rapta quies:quo me tantis iactare periclis
Duxisti:& sæuis tandem deuicte sub armis:
Quo tua me prestans animi constantia vexit?
Hic clare virtutis honos:& gloria scæptri?
Hoc magni decus imperii?talesne triumphos
Nate refers?hæc illa quies promissa parenti
Afflicto:toties?hæc meta optata laborum?
Heu miserum q̄ præcipites labentia casus
Sæcla agitant:quanto voluuntur fata tumultu?
Qui iam sublimes referebas clarus honores:
Et magnus toto in latio:quē troes in armis
Horrendum:& trepidi toties sensere furentem
Nūc mi Turne iaces miserandum & flebile corpus.
Iam mutū est sine voce caput:quo pulchrior alter
Non fuit in tota ausonia nec gratior vllus
Eloquio:nec quis positis ingentior armis.
Nate vbi forma nitens?niueaq; in frōte serenus
Ille decor:dulcisq; oculorum aspectus:& altæ
Sidereus ceruicis honos?his gloria martis
Contingit auspiciis:tali rediture paratu
Discedens voluisti auidis te credere bellis.
Heu mortē inuisam quæ sola vltricibus armis
Elatos frenas aīmos communia toti
Genti scæptra tenens æternaq; fœdera seruans:
Quæ magnos puosq; teris:quæ fortibus æquas
Imbelles:populisq; duces:seniumq; iuuētæ.
Heu mortem obsuram quæ causa indigna coegit
Eripere:atq; meum crudeli vulnere natum
Afficere:o fœlix tam grato cædis Amata
Successu lætare tuo quæ tanta dolorum
Fugisti monumenta grauisq; immania casus

Pondera

Qualis:vbi incubuit validus Iouis vnguibus ales
Et paruum effuso diuulsit sanguine fœtum
Cerua videns miseri turbatur funere nati.
Postera lux latum splendore impleuerat orbem.
Tunc pater infractos fatali marte Latinus
Defecisse videns italos:totamq; potenti
Cedere fortunam æneæ belliq; tumultum
Ingentisq; animo curas & fœdera voluens
Connubii promissa suæ nateq; hymeneos:
Præstantes vocat electos ex agmine toto
Mille viros:qui Dardanium comittētur ad vrbem
Spectatum virtute ducem:iūgitq; togatos
Multa oratores memorans:& euntibus vltro
Imperat vt(quando auspiciis:monitisq; deorum
Troianam miscere italo cum sanguine gentem
Expediat)placido intersint animoq; reuisant:

Aeneadasq;

☞ rituri sunt:tu frenas.i.reprimis.armis vltricibus.s. superbiæ & posuit vltricibus in neutro genere sicut Maro victricia dicens res agamennonias victriciaq; arma secutus animos elatos.i. superbos quæ res propria fuit Turno sicut in finem duodecimi memorauimus:manserat animosus & elatis animis vsq; ad mortem dicens vtere sorte tua. Elatus autem venit ab effero extuli elatum Est autem metaphora sumpta ab equis animosis & superbis qui freno coercendi sunt quotiens ferociunt. Sola autem mors id potest vnde a Iuuenale dictum. Nulli grauis est percussus achilles. Quæ magnos paruosq; teris:quæ fortibus æquas imbelles quia omnia mors tollit. populisq; duces quos poete vt egregios significent separare solent. heu mortem obscuram: at qui claro vulnere peremptum dixit. Verum obscuram dicit mortem. id est detestabilem vt quę tam clarum virum abstulit O fœlix magnus dolo sed ineptus. Non enim decet virum fortem sic odisse vitam vt suspendium laudet quamuis mortem honestam appetere posset sicut æneas. O terq; quaterq; beati quis ante ora patrum troię sub menibus altis: Contigit oppetere. & andromache in tertio æneidos O fœlix vna añ alias priameia virgo hostilem ad tumulum troiæ sub mœnibus altis iussa mori. Deerat adhuc. Deerat dissyllabum est sicut & apud alios vnde Lucanus. Non deest prolato ieiunus venditor auro. At vero tali &c. tangit quod prius dixi malum malo solere accumulari. vnde ordo est. At res versant se cum tali fœdere id est pacto & consensu inter se. id est ita vsu venire solet vt fortuna infrēdens petat & cogat. id est torqueat illum omni turbine:quem ipsa furens infesta. id est infeste aut quem ipsa furens moratur. id est detinet & reseruat ad grauiora mala miserum. id est miseratione dignum & immerito infœlicem:existens furens. id est insaniens. id est si fortuna alicui misero conseruat vitam id propterea facit vt diutius & grauius torqueat. Et multa illachrymās. id est multū nomē pro aduerbio. Vtitur autē fere verbis vergilianis

Pondera:quid misero genitori plura paratis
O superi:natum rapuistis:& ardea flammis
Cōsumpta in cinerē versa est:nunc æthera pennis
Verberat:ah me Turne tua plus cæde cruento.
Deerat adhuc sors ista patris suprema senectæ
At vero tali se res cum fœdere versant:
Vt quem infesta furens miserū fortuna moratur
Illum omnis petat infrendens:& turbine cogat.
Dixerat:& multa illachrymās largo ora rigabat
Hymbre:trahēs duros gemit⁹ rapidosq; dolores

Qualis vbi ordo est: qualis. id est qualiter cerua videns scilicet raptum pulli aut hinnuli sui turbatur funere miseri nati vbi. i. quando aut postquam ales Iouis. id est aquila incubuit id est inuolauit & toto corpore irruit: vnguibus validis. id ē fortibus quibus tandam prędā rapere potuit: & diuulsit (si seruio ad illud quarto æneidos manes ve reuelli credimus: non dicemus diuulsi licet in passiuo sit diuulsus. sa. sum. verum Lucanus non futilis author no semel vulsi protulit: ita vt non sit solida in ea re Seruij grammatici authoritas) diuulsit. id est dilacerauit: fœtum paruum: id est tenellum & anniculum adhuc: vt verosimilem faciat rē. Postera lux &c. Reddit ad gesta latini q nuptias filie suæ sūma cura celebrauit reb⁹ iā sedatis. Tūc pr̄ infractos sic Maro Turn⁹ vt ifractos aduerso marte latios defecisse videt vn̄ sensus esse pōt (vt illic) duplex: vt infractos dicat. i. valde fractos & vt significet nō fractos ħ ordie latin⁹ pr̄ vidēs tūc italos ifractos. i. valde fractos: qa marte fatali. i. bello quo fatis volentibus superandi erant defecisse. i. penitus succubuisse. Aut sic pater latinus videns italos infractos. i. nunq̄ alias fractos: defecisse tunc marte. i. bello fatali & videns totam fortunam cedere æneę potenti & voluens animo. i. considerans tumultum belli & ingentis curas. i. sollicitudines quas semper habuerat: & fœdera & ꝓmissa. i. ꝓmissiones connubij: & hymeneos. i. nuptias suæ natæ. i. filię videlicet Lauinię: vocat mille p̄stantes viros electos. ex toto agmine Modestius Vergilius centum oratores finxit. Verumtamen multa sunt quæ hoc purgent ne preter modum dictum videatur Tum q apud Maronem tantum comitabātur caduceatores hic autem æneam ipsum. Tum q illic hospitem & auxilij indignum hic autem victorem & sine cōtrouersia filie futurum maritum. Magna autem laus æneæ est qui præditum tanto exercitu vt ex eo mille præstantes viri possent deligi superauit vocat inquam mille viros qui committentur ad vrbem ducem dardanium spectatum virtute Et iungit oratores togatos ad quorum morē

☞ romani

Aeneadasq; vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipse vrbem labefactam & vulgus inerme
Componit:solidatq; animos requieq; futurā
Spōdet:&æternam ventura in sæcula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triūphos
Sublimesq; domus fieri regalis honores.
Atq; alacris monet vnanimes vt fronte serena
Occurrant genero venienti:& pectore toto
Excipiant gentem iliacam:magnisq; receptent
Plausibus:optatæq; effundant pacis amores.
Iamq; instructa cohors teucrorum castra subibat
Cincta comas ramis oleæ:pacemq; rogabat.
Quam bonus æneas ad se intra regia duci
Tecta iubet:causamq; vie placido ore requirit.
Tunc senior sic incipiens ardentia Drances
Verba mouet nimiū erepti pro funere turni
¶ Drāces. Exultans ¶ O troiane dux inclite gentis
Glīa spesq; phrygū:quo nec pietate nec armis
Maior in orbe fuit:victi obtestamur:& omnes
Iuramusq; deosq; deasq; inuitus in vnum
Conflatum vidit Latium:& temerata latinus
Fœdera:nec phrygios vnq̄ turbauit honores.
Quin

Illū oīs cōuersa cohors poscebat vt armis
Cederet:& magnū sineret succedere pactis
Cōnubiis Anchisiaden:inde optimus ambas
Iūgebat palmas defessa ætate Latinus
Infractus nimioq; ardentem Marte rogabat:
Nec nostræ potuere præces inflectere durum
Nec diuum portēta aium:quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens:bellumq; ciebat:
At vero dignū inuenit pro talibus ausis
Exitium:qui te tandem victore momordit
Nigrantē ꝓstratus humū:nūc improbus ædes
Tartareas visurus eat:queratq; sub imo
Nunc alias Acherōte acies:aliosq; Hymeneos.
Tu melior succede bonis Laurentibus hæres.
In te omnisq; domus:& fessi inclinata Latini
Spes iacet:vnū oēs Itali super aurea mittunt
Sydera:& ingentē bello & cœlestibus armis
Extollunt:& vera canunt præconia voces.
Te grauium veneranda patrū cōsultaq; turba:
Inualidiq; ætate senes:te læta iuuentus:
Etq; cupide matres:pueri:innuptæq; puellæ:
Vnanimes æquo ore volunt:Turnūq; sub armis
Exultant cecidisse tuis:te tota præcatur
Ausonia:& claris præstantem laudibus effert:
In te vnum conuersi oculi:pater ipse Latinus
Iam senior sola hæc longæuæ munera vitæ
Qui gnatam tibi iungat habet:generiq; nepotes
Troianos

☞ romani postea rogati incedebant:memorans:id est mandās eis multa.& imperat vltro:id est insuper.aut nondum rogatus euntibus:id est abire volentibus & iam iam q; profecturis:vt intersint animo placido & reuisant & vehant læti Aeneadas in alta mœnia.s.vrbis suę quando:id est quādoquidem expediat auspicijs.i.indicio auspicum:Et monitis deorum miscere gentem Troianam cum sanguine Italo.Interea & cetera. Ostendit officium boni principis.Et pectore toto excipiant verba Iuli ad Euryalum in nono habita.Atq; alacris monet Terentius. Quin tu es alacris est igitur alacris communis generis:sed consuetius hac tempestate dicitur hic alacer.hæc alacris hoc alacre Ardentia drāces verba mouet quem .s. Vergilius fecerat legatum ad æneā & turno semper fuisse infestum:Exultans pro funere turni erepti. quia turno semper fuerat infensus.Vnde erepti Turni non e periculis:sed e medio mortalium & e vita intelligemus Iuramusq; deosq; deasq; primumq; vacat quia dixit & omnes posuit ergo satis dure pro ratione metri.Nec dicetur deosq; deas:quia q; semper in fine hoc est ad postremum coniunctum poni vult : potest autem poni post primum aut prius sed non solum.Quia .i.quominus optabat connubia nate & te generum &c.Sed quicquid tanto armorum & cætera Purgat Latinum rejciens omnem culpam in turnum.

Quin nate(quando superū sic vota ferebant)
Cōnubia:& generū magno te optabat amore
Sed quicquid tanto armorum flagrante tumultu
Tantorū furiisq; operū:atq; laboribus actū est
Id rabidus Turni & stimulis infensus iniquis
Confectusq; odiis furor attulit:ille negantes
Inuitasq; dedit latias in prælia gentes.

¶Illum omnis &c.Purgat etiam populum Latinum:qui poscebat vt Turnus armis cederet:id est discederet:& ita putem legendum vt armis cederet potius q̄ in armis nisi sit omnis cohors in armis conuersa.s.ad Aeneam poscebat supple vt.s.cederet.& sineret magnum Anchisiaden.i.te o Aenea:sed pulchre inducitur orator de eo loqui citra adulationem : quia recitare verba quæ tunc de eo vulgares habebant.Defessa ætate legitur etiam defecta ætate:& est duplex sensus:aut q; sit multum fractus:non vitio sed ætate defessa aut defecta aut q; sit non fractus:hoc est q; q̄uis defessa ætate tamen infractus:aut iam tandem fractus:nec vltra valens iungebat ambas palmas .i. coniunctis manibus orabat & rogabat ardentem.i.ęstuantem nimio marte. i.amore belli &c.Bellumq; ciebat.i.concitabat & ꝓuocabat. Dignum exitium:nimium assentiretur nisi præmissum fuisset a Vergilio q; fuerat turno semꝑ infensus odijs & crimine:Momordit nigrantem ꝓstrat⁹ humum Sic de Mezētio:& humū semel ore momordit.Vbi dictū est q; viri fortes in mortem cadentes:ne vocē viro indignā emitterent:humū mordēt:qđ aūt nigrantē dicit etiā ex Vergilio sumpsit.Nunc improb⁹ &c.Ostendit ptinax odium q etiam manes eius odio ꝓsequitur.Acheron.fluuius est infernalis sine lętitia dict⁹.Tu melior hæres succede bonis laurentibus. i.diuitijs & imperio Laurentū aut succede laurentib⁹.s.ppſis bonis.i.tibi fauentibus.In te &c.Sic maro in te domus inclinata recumbit.Et voces.s.te laudātiū canunt vera p̄conia.i.ita est vt dicunt.Pueri innuptęq; puellę.Vergilianū est.in te vnum cōuersi oculi:id de Turno prius dictum est sed diuersimode . Nam Turnum postulabant ad certamen.Aeneam ad gloriam & imperiū. P̄r ip̄e Latinus iam senior ergo e vicino ꝓmittit regni successio Qui gnatā tibi iūgat habet.Qui.i.vt pote is q & mittat nepotes in sæcula.i.in ꝑpetuā successionē.s.Troianos admixtos generi.i. ꝓgeniei italo:hoc est sanguini italico ex parte materna. Hæc autē oia tendūt i glīā dom⁹ iulię q̄ ab ænea originē extraxisse gloriabatur.In qua re sicut in alijs fere oib⁹ Vergiliū insequit:illius q; v̄ba fere sumit sed lōgo interuallo si qd mihi rectū est iudicij. Nā multū ab illi⁹ calorib⁹ friget.Nō est tn̄ vsq; quaq; contēnendus poeta:si seorsum solusq; inspiciat q̄uis nihil ad Maronē. Finierat &c.Id quoq; tractū est ex marone q ꝯsimilē orōnē Dranci dat libro vndecimo.Hilari cū fronte.Nō vacat cō:qa nō instrm sed comitātiā cōnotat nō em̄ frōte:sed manibus recipiunt amici Frons aūt maxime index est lętitię aut tristitię . vn̄ de Marcello. sed frons læta parū.Itē pudoris vt fidei vn̄ dictū est Frōti nulla fides:qs em̄ nō vicus abūdat. Tristib⁹ obsenis: Et iō dn̄r effrontes.q pudorē & verecūdiā nō hn̄t.Et amico pectore.More vergiliano p̄mittit habitū futurę orōnis:nec placita solitū sub pace latinū.Sic Maro in.viij.Rex arua Latin⁹.& vrbes Iam senior lōga placidas i pace regebat.Cōciuit.i.cōcitauit iuuenilis em̄ pl⁹ laudis amore.Aposiopisis.i.reticētia est voluit em̄ Aeneas dicere q;

plus equo & iusto laudis amore efferebaꝭ aut quid sifꝭ quod qa ihonestũ ẽ est cũ defunctus cõtẽdere reticuit. Addens quicquid i.siue iusto siue iniusto amore laudis succẽsus erat : tñ o Ausonij ego nil.i.in nullo recuso cõnubia pacta.i.p pactũ pollicita:& nõ recuso iũgere cũ ęterno fœdere pacem sanctã.i.inuiolabilẽ.Rex q dem.i.q nũc vrbis rex ẽ socer.i.qa futurus ẽ socer me⁹ tenebit im periũ:& veneranda sceptra.i.insignia regni.i.licet victor sim: tñ nõ auferã illi regnũ.Nõ staret vei s⁹si dicatur id ẽ ipeniũ:quia vt dicit Donat⁹:i dẽ i masculino ꝑductũ i neutro vero correptũ est i prima syllaba.statuẽt q; mei mihi &c.Hoc i fœdere icto lib.xij. ꝓmiserat Aeneas:Et nomẽ nate vrbis erit qa a Lauinia vocabiꝭ Lauiniũ.Et adijciã penates socios:hoc& Iuppiter ad Iunonem dixit futuꝝ.lib.xij.dicens.Morẽ ritusq; sacrorũ adijciã faciãq; oẽs vno ore latinos vñ nũc Aeneas ex Iouis instictu hæc dicit:q̃ circa Iuppiter prius dixit adijciã sicut nũc æneas qa vterq; adiecit:Iuppiter vt cã mouẽs primũ:& Aeneas vt exeq̃ns Vos cõmunes &c. qa vt liui⁹ cõmemorat ꝓpter originẽ Romani cũ Latinis multã societatẽ inferũt. Dehĩc q; primũ sic scriptũ reppi & ita forte emissũ ẽ:sed vt pri⁹ docui iepte.Nã debuit dicere cũ primũ:aut vt primũ nõ q; q; exponiꝭ p valde vt sit valde pridẽ aut cito:sũt aũt verba Vergiliana. Preterea Pyraꝝ istructio:& corpoꝝ exustio a Vergilio tota sumpta ẽ:Glãdilegosq; sues.i.q glãdes legere & postea frẽdere solẽt.sed tñ nõ videꝭ aptũ suib⁹ epithetũ:nõ ei legunt sed deuorãt glãdes q̃s tñ rimanꝭ.i.e rimis eruũt iterdum vñ & rimari trãsũptũ ẽ p eo q; ẽ ingrere:latos icẽdia cãpos enudãt.i.spoliãt.s. pecorib⁹ in eis errare aut pasci solitis.Clarũ Phœbũ.i.solẽ rutilũ & splẽdẽtẽ q̃si nũciũ festiuitatis futurę:qd Maro diligẽti⁹ seruauit.Cõsedere i eqs.s.teucri i his q̃s Latin⁹ pri⁹ donauerat:aut q̃s ex hostib⁹ abripuerãt:aut q̃s nũc iterũ Latin⁹ κα]α τοσιωπωμενομ misisse intelligeꝭ:ad tecta laurẽti.i.Laurentij. Ante oẽs sup. mouebat gressum.aptiorẽ tamẽ locũ illi Maro consignasset:videlicet mediũ.Post ordine.i.per ordinem.Nam post aduerbium est. hic autem ordo obseruari solet in statibus mixtis:vt primus primi status ac ordinis sit omniũ primus:& primus secundi ordinis secundus:& secundus primi ordinis tertius & sic deinceps. Ergo quia Drances erat princeps legationis: erat secundus in ordine. Multa duci senior memorans.Ideo mlta qua senior nam est laudator temporis acti se puero Dehinc vnica ꝓles Ascanius seruata scilicet ratione quam dixi. Animi maturus alethes. Vergilius maturus eui dixit:& est honestior locutio:q; si dicatur maturus euo.Is eñ matur⁹ æuo dr̃:quem euũ maturũ effecit:is v̾o maturus æui:q eũ maturũ fecit:& tẽperauit.Quia v̾o Gie necẽ ꝓdixit Maro:oportet aut aliũ esse Giã:aut. hũc illi⁹ imemorẽ. In ceteris tñ prudenter egit vt eos ↄmemoret q̃s Maro in.v.dixit aucturos genus Romanũ:& illi noĩa daturos:vt Sergestũ dom⁹ a quo sergia &c.Interea effusi stabãt p mœnia ciues.Doceꝭ istabilitas vulgi.qd fortunã sequiꝭ.Quos læta frõte Latin⁹:Poti⁹ frõte q; aio dixit:qa licet ꝓpter amate suspẽdiũ doleret:tñ pręmit alto corde dolorẽ Dardaniũ Aeneã.p n scribendũ est ꝓpter vocalẽ sequentẽ.Vbi diligẽt dixit Alexãder.Rect⁹ i a gręci solet an q̃rto breuiari qa a r.tõ i as ñ breuiaꝭ:sicut nec en ab es longo. Haud v̾a illusit imago.i.ñ ei illusit eũ v̾a imago:qa facile erat eũ inꝭ ceteros agnoscere ẽt lõge adhuc distãtẽ.Tũ q; primũ iterũ dicẽdũ eẽt cũ primũ data copia. in.vij.Postq; itrogressi & corã data copia fãdi.Et voces capere sic in.vj.Venisti tandẽ:tuaq; expectata parẽti vicit iter durũ:pietas daꝭ ora tueri Nate tua:& veras audire & reddere voces.Cæ:era quoq; verba Vergiliana sunt: vnde in .ij. eneid.:Aeneas ad Hectorẽ O lux Dardanię:spes o fidissima Teucrũ:& Anchises ad eũ in sexto:nec me mea cura fefellit.Factũ etẽ sed nec paruo stat.i.non paruo constat Turno facin⁹ perpetratũ contra deoꝝ voluntatẽ Bene dicit nec paruo:nõ nec pui: qa dũtaxat tãti:quãti:pluris:& minoris cũ eoꝝ cõpositis dũ sine substãtiuis sunt:ponunꝭ cũ verbis p̃cij in genitiuo:nã cætera oĩa in ablatiuo.Vñ Maro in secũdo ẽnei.Et magno merceꝭ atridę Numina indignata vltricia.diuidẽda sunt epitheta:vt sit:Numia vltricia amisere.i.miserũt idignata.i.qa indignata aĩs iustas penas.Q̃n.i. q̃ñ qdẽ oĩs origo seditiõis.s.turn⁹ & amata.Sũt mihi regna : iacẽt ereptis oppida muris:vñ in.vij.de latini regia . Multaq; p̃terea sacris in postibus arma Captiui pendẽt curr⁹:curucq; secures. Et criste capitũ & portarũ ingẽtia claustra.Spiculaq;: clypeiq;:ereptaq; rostraq; carinis:vñ vr̃ interp̃tari locũ in.xj.alioqui obscurũ:de auro latini:vt intelligatur regis nõ populi . Quẽ cõtra.i.e diuerso sup.affaꝭ:aut cõtra quẽ(qd durũ esset)faꝭ.In te horũ cãm armorũ Absumptio literarũ &.r,literę repetitio durũ v̾sum : sed i re tali:vt pote terribili:cõgruũ faciũt.

Ordo. ¶ Ordo est.i te assueto sub tpe placide pacis.Socerũ te lætus in oĩs accipio casus. Sic Iul⁹ ad Euryalũ li.ix.lã pectore toto accipio:& comitẽ casus cõplector i oẽs. Magni mihi surgit imago Anchise.Sic in secũdo subiit chari genitoris imago. Ardebo genitoris amore. Id scd̃m grãmaticen: poetice aũt dixit Maro.Coridon ardebat alexim .Matresq;.i.ma-

trone.nurusq;

Troianos Italo admixtos in sæcula mittat.
Ergo age magne veni Teucrorũ ductor & altos
Ingredere:& celebres cape q̃s sponem⁹ honores.
¶ Finierat:cunctiq; eadem simul ore fremebant. ¶ Poe.
Quos pius Aeneas hylari cum fronte receptos
Prosequitur paucis:& amico pectore fatur.
¶ Nec vos nec placida solitum sub pace latinum ¶ Aen.
Arguerim:verum infesti violentia turni
Tm̃ opus aut dubibito:& tanti discrimina martis
Conciuit:iuuenilis enim plus laudis amore.
Quicquid id est tamen Ausonii nil pacta recuso
Connubia:& sanctam æterno cum fœdere pacem
Iungere:rex idem imperium:& veneranda tenebit
Scæptra socer:statuentq; mei mihi mœnia Teucri
Et nomen natæ vrbis erit:socioq; penates
Adiiciam:vos communes in sæcula leges
Concordesq; ingenti animo mittetis amores.
Interea quod restat adhuc imponite flammis
Corpora:quæ duri miseranda insania belli
Arripuit:dehinc nos cum primum crastina surget
Clara dies:læti Laurentia tecta petemus
¶ Dixerat:& tanto affatu conuersa tenebant
Ora simul:stupefacti omnes:& apertius ingẽs
Mirantes pietatis opus:mox robore toto
Congestas rapuere pyras:ignemq; repostis
Ciuibus immisere:altũq; sub æthera fumus
Euolat:atq; atris cœlum sublime tenebris
Cõditur:innumeras ex omni rure bidentes:
Glandilegosq; sues iugulant: pinguesq; iuuencos:
Immittuntq; rogis:latos incendia campos
Enudant:fremit impulsus clamoribus aer.
Iamq; sequens clarum extulerat lux aurea phœbũ
Tũc Teucri ausoniiq; oẽs mixto agmine læti
Consedere in equis:& gressum ad tecta mouebant
Laurenti:atq; altis erectam mœnibus vrbem:
Ante omnes pius æneas:post ordine Drãces
Multa duci senior memorãs:dehinc vnica proles
Ascanius:multũq; animi maturus Alethes:
Et grauis Ilioneus Mnestheusq; acerq; Serestus:
Sergestus fortisq; Gyas:fortisq; Cloanthus.
Post alii mixtimq; Itali:Teucriq; sequũtur.
Interea effusi stabãt per mœnia ciues:
Sublimisq; alta statuebant laude triumphos
Troiana cupido expectãtes pectore turbam.
Et iam aduentabant quos læta fronte latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua
At postq̃ medio venientem ex agmine vidit
Dardanium Aeneam:haud vera illusit imago:
Nãq; omnes super excellens atq; altior ibat:
Et late regalem oculis spargebat honorem
Sydereis:tunc cum primum data copia fandi est
Et voces capere:atq; optatas iungere dextras
Incipit:& prior affatur placido ore Latinus
¶ Venisti tandem:cupidum nec fixa fefellit ¶ Lati.
Spes animum:lux Troianæ clarissima gentis
Magnorum quem iussa deũ tot casibus actum
Italia & nostris voluerunt sistere tectis
Quãq; humana furens nimis ausa licentia:sanctas
Turbarit leges:& diuum exciuerit iras
Quinetiam inuictum totiens meq; arma negantẽ

Tradiderit

Tradiderit duri pferre pericula martis.
Factum etenim, sed nec paruo stat, numina iustas
Indignata animis misere vltricia pœnas
Nūc age magne Phrygum ductor, quā do oīs origo
Seditionis abest, & tanti criminis author.
Connubiis succede, & promissis hymenæis
Sunt mihi regna, iacent ereptis oppida muris
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ
Te generū: & natū tps complector in omne.
¶ Aen. Quē cōtra bon⁹ æneas ¶ Rex maxime nullam:
In te horū causam armorū: tantiq̧ tumultus
Crediderim: placidæ assueto sub tpe pacis
Et si qua est pone hāc curā pater optime q̄so
Nunc adsum: & patrem & socerum te læt⁹ in oīs
Accipio casus: magni mihi surgit imago
Anchisæ: & rursum ardebo genitoris amore
Talibus orabant inter se: & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq̧ nurusq̧
Longæuiq̧ patres stabant: iuuenūq̧ cohortes.
Pulchra reuisentes troianæ corpora gentis
Ante oēs magnū æneam: cupidoq̧ notabant
Altū animo genus: & pstantē frontis honorem
Quæsitamq̧ alacres pacemq̧ optata quietis
Munera laudabant: ceu qñ longus & ingens:
Agricolas tenuit resolutis nubibus hymber
Suspensos: curuumq̧ diu requieuit aratrum
Tunc si clarus equos spatioso limine titam
Lasset: & aurato cœlum splendore serenet:
Lætitia exundant: & sese hortantur agrestes:
Non secus ausonii tam læto in tempore rerum
Composuere animos: & iam rex alta Latinus
Atria: regalesq̧ aditus intrarat. & vna
Optimus æneas: seq̄tur quem pulcher Iulus:
Dehinc itali: mixtiq̧ phryges: tū splēdida lato
Applausu: & magno completur regia cœtu
Hæc inter matrū innumera nurūq̧ caterua
In medium comitata venit Lauinia virgo:
Sydereos deiecta oculos: quam Troius heros
Virtute & forma ingentem: mirabile dictu
Vt vidit: primo aspectu stupefactus inhæsit.
Et secum Turni casus miseratus acerbos
Qui haud pua spe ductus ouās in prælia tantos
Ciuisset motus: durisq̧ arsisset in armis.
Tum vero æterno iunguntur fœdera nexu
Cōnubiis: multaq̧ canūt cū laude hymenæos
Dehinc plausus fremitusq̧ altū sup aera mittunt:
Et lætam vocem per regia tecta volutant.
At fidum

Donatum capit: ac coniunx Lauinia vestes
Atq̧ monile decens: placido dehinc pectore sese
Demulceni

trone: nurusq̧ .i. nubiles aut sponsæ. Pulchra reuisentes .i. iterū atq̧ iterū vidētes q̄a pulchra & peregrina. Sed castius Verg. li. iiij. dicēs. Multa viri virt⁹ aio multusq̧ recursat Gentis honos. Nō a corpe sed ab animis laudat. Sed ibi de regina casta. hic etiā de plebe fit mētio. Ceu qñ lōg⁹ & ingens: q̄a alterū sine altero eē posset. Est aūt comparatio satis apta. nam nō min⁹ p bella q̧ per hymbres abducunt̄ coloni: vñ in Geor. squalēt abductis arua colonis: clar⁹ titā .i. sol: lasset .i. fatiget celeriter currēdo. Splēdore aurato .i. auricomis radiis: Etiā rex alta la. atria malus esset versus nisi ponat̄ cōiunctio & quā ablatam inuenim⁹: & vna optimus Aeneas: vna .i. pariter coniunctis .s. manib⁹ ita vt neuter alterū p̄cederet. Dehinc q̄a Latinum comitabant̄: mixtiq̧ phryges: bene mixti ne posteriores censeant̄. Tum splendida lato applausu &c. Vt plurimū singulis singula dat epitheta: q̄ carmen concinnū quidē reddunt: sed nimius phucus (vt ait. Quint.) vitādus est: q in hoc poemate vr̄ satis superq̧ affectatus. Regia est domus regis, græce aule dicit̄: quam autem vulgus aulā vocat: poti⁹ atriū dixeris Hæc inter anastrophe .i. īter hæc .s. dū h̄ fierēt: deiecta oculos .i. habens oculos deiectos: vnde lib. xi. Subuehit̄ magna matrū regina caterua dona ferens: iuxtaq̧ comes Lauinia v̄go cā mali tanti: atq̧ oculos deiecta decoros. iō igitur deiecta: quia cā mali tāti: & nūc q̄a sponsa futura. Primo aspectu stupefactus inhæsit. Mira laus decoris Lauiniæ: vnde de Aenea dictum est in p̄io. Obstupuit p̄io aspectu Sidonia Dido. Casu deinde viri tanto. Qui haud parua spe ductus quia operepreciū censuit p tali virgine oīa dura pati. Ciuisset concitasset: a cieo: vnde est bella cient .i. concitant. Connubiis & multa canūt. Malus versus: vñ legendū connubiis & multa cantant cum laude: aut multaq̧ canūt cū laude hymenæos id est dicunt epithalamia .i. carmina nuptialia: q̄ læta & iocūda cū bonorū multorū cōprecatione fieri solent: vnde Iuuenalis dictum est fœliciter &c. Quis aūt sit hymenæus: dictū est alibi. Et lætā vocē: quia omnis tristitia ab nuptiarū auspiciis proscribebatur. At fidum interea. sic in primo mittitur ad naues sed ibi epitheton negocio aptum delegit poeta dicens: rapidum ad naues p̄mittit Achatē. Sed nō incōgrue hic fidum dicit: quia ad talia dona afferenda nō nisi fid⁹ mitteret̄. Munera autem Andromachen Aeneæ dedisse docuit poeta in tertio dicens. Nec minus andromache digressu mœsta supremo, Fert picturatas auri sub tegmine vestes &c. Magnū cratera. declinat̄ em̄ hic crater: & est poculū. Strato discūbere in ostro id est purpura: sic in primo cōueniunt stratoq̧ super discumbit̄ ostro. Sed eiusmodi lux⁹ nō vr̄ tā cōgruus Italicæ parsimoniæ ac tyriis opib⁹: vñ de Carthagine: diues opū: studiisq̧ asperrima belli. Et iō licet imitetur poetā longo tamen id facit interuallo: multūq̧ ab illo friget: sed non omnia possumus omnes. facilius esset vitia notare; q̧ sine vitiis scribere.

At fidum interea æneas affatur achaten:
Vadat: & andromache quōdā data mūera vestes
Intextas auro ferat: & quod sæpe solebat
Dum res Troianæ stabant: circundare collo
Auratum gemmis circunseptumq̧ monile
Præterea magnum cratera in pignus amoris
Quem priamus patri anchisæ donauerat olim
Nec mora iussa seq̄ns pulcherrīa portat achates
Munera: tum socer ingentē cratera Latinus

¶ Donatum capit iō capit quia donatū. Accipim⁹ em̄ & capimus ab aliis: summus per nos. Totus autē apparatus conuiuii sumpt⁹ est ex primo enei. vbi describitur conuiuiū Didonis sic. At domus interea regali splēdida luxu instruitur: mediisq̧ parant conuiuia tectis. Arte laboratæ vestes: ostroq̧ superbo. Ingens argentū in mensis celataq̧ in auro fortia facta patrū series longissima rerū. Et paulopost. Dant manibus famuli lymphas: cereremq̧ canistris expediunt &c. Vnde quæ hic exponenda sunt: illinc erui possint: vt strato ostro .i. tapetibus purpureis. Nam quæ sternuntur intexta velamina tapetes aut tapeta vocantur: quæ vero suspendūt̄ in aulis aulea dicuntur. Conuenere discumbere: grece id dictum esset. Nā latine dicas: discubitum aut discubitur .i. aut ad discumbendū: vñ melius construas: ↄuenere iussi discumbere: & se īferre deliciis & dapib⁹ futuris .s. deinceps illis: nā & p̄ntes erant: alioqui enim se non inferrent. Christallus vas Cristallinum. Cererem id est panem. At puerum pater immotis &c. Id & Dido in cupidine sub forma Ascanii fecit. Magis autē congrue dr̄ Latin⁹ mores miratus & prudētiā q̧ vultum: sed vult⁹ ēt animi īdex est:

 vnde

vnde & vultum: decentē in puero decenter mirari potuit. Et grauiter puerili ex ore cadentia verba. Id enim mirandum: nā verborum grauitas puerili ætati non congruit. Vnde Persius per irrisionem: Scilicet ingenium & rerum prudentia velox. Ante pilos venit: dicenda tacendaq; calles Plus præterea mirādum erat. Verba grauiter cadentia id est quod grauiter cadebant: q̄ si grauia dixisset. Nam facile potest imprudenti dari grauis sermo: dummodo ex alterius ore loquatur: at difficile est eum grauiter loqui. quod autem dicit cadentia verba: laudem auget. Nā pauca verba etiam grauiter proferre possunt pueri sed difficillimum est dum ea cadunt: id est præcipitanter aut in morem torrentis fluunt grauiter oferri. Sed queras quomō Maturum agnouit animum. Nempe ex oratione. Nam ex abundantia cordis os loquitur. Donatū Aeneā ꝓ tali prole ferebat: q̄a parentū fœlicitas consistit in bonis liberis: vnde Helenus ad Anchisen: vade ait o fœlix nati pietate: & Aeneas ad didonem. o qui te talem genuere parentes. Postq̄ epulis compressa fames Vergilius dicit exempta fames. Labentem fallere noctem. i. transigere imperceptibiliter Nunc duros Troiæ casus: locus sumpt9 ex fine primi æneid. vbi dicitur Necnon & vario noctem sermone trahebat infœlix Dido: lōgumq; bibebat amorem. Multa super Priamo rogitans: super Hectore multa. Nunc quibus aurore venisset filius armis &c. sed huiusmodi traductio temporis videtur importuna huic loco: vbi sponsus noue nupte iungendus erat. Sūpta etiam est pars sermonis quem dat Latino ex sermone Euandri lib. viij. habito Legesq; & iura dedisse Maro autē dicit ipam ante aduentum præcipue Saturni gentem haud vinclis nec legibus æquam: idem tamen attestatur Saturnum eis leges dedisse dicens. Primus ab æthereo venit Saturnus olympo arma Iouis fugiens & regnis exul ademptis. Is genus indocile ac dispersum montibus altis Composuit: legesq; dedit Latiumq; vocari Maluit: his quoniam latuisset tutus in aruis &c. Et Bacchi & frugū cultus: vnde a Vergilio vitisator dicit. Dehinc tecta securum esse paterna Iouem: quia in Italiam venit: vbi ex Electra Athlātis filia Dardanum genuit qui occiso Iasio fratre: tandem ad phrygiā peruenit. Ex Corytho. scilicet vrbe italiæ: vnde in. iij. corythum terrasq; require Ausonias: dictæa negat tibi Iuppiter arua. Vtq; insignem aquilam. Aquila dicitur in tutela Iouis & ei fulmina ministrasse: eo q directo obtutu solis radios inspicit: nec fulmine icitur. Hanc autem romani pro insigni habebant: quia per auspicium aquilarum inditum est a Romulo vrbi nomen: vnde Lucanus. Signa pares aquilas alludit ergo ad Romanorum signa: volens ea etiam Troianis vnde oriundi sunt fuisse: & Dardano ab ioue dono data. Dāt lucem flammę: sic in primo. Et noctem flammis funalia vincunt. Et cythara: sic in primo: cythara crinitus Ioppas Personat aurata &c. Variantq; pedes. scilicet saltando ad modulos psallentium: vnde ductitantium choreas gestum exprimit. Et iam festa nouem largo connubia luxu Attigerant celebrata dies. Nouem dierum tempus priscis. cerimonijs sępe adhibitum legimus: quod & nostre religionis professores obseruant in purgationibus & rebus diuinis volunt quidam eo q sit ternarius ter repetitus: ex omni angulo trinitatem constituēs sed nihil ad hunc locum. Aeneas vrbem curuo signabat aratro. Nam ab vrbo parte aratri dictam vrbem vult Seruius: ducebantur autem primo mœnia aratro a boue vt dicunt & equo tracto: vt pacis & belli fœlicitate gauderent: vbi vero porta fieret portabatur aratrum: vnde a portando portam dictam volunt: Varro tamen ab importādis rebus. Fūdebātq; domos scilicet Troes quia seruile est officium: sed primum sulcum deducere pontificale: vnde illud famulis. hoc Aeneæ contribuit. Sane fundabant domos. dicit pro fundamenta domuum iaciebant. Nam fundare est confirmare res prius iactas: fundamenta iacere est ea incohare: eo q nobiles qui claris edificijs fundamenta prima iaciunt non descendunt in scrobem: sed primum (vt aiunt) lapidem deijciunt: potest tamen fieri vt in eo loco fuerint domus quas Aeneas fundauerit: & muro cinxerit: & ita proprie ponitur. Ecce autem fatū haud pˀuū. Alij fatu legūt: vt sit haud paruū. i. res haud pˀua fatu. i. ad fandū aut dū fatur: aut ecces autē prodigium sup. aut monstrum: aut portentum quod etiam Ascanio & Lauiniæ contigisse maro memorauit omnia igitur inuenta sunt Maroniana & fere verba sed non tam apte posita vt ab illo: duplicesq; tetendit Ad cœlum cum voce manus: verba sunt Vergiliana eneid. ij. At pater anchises oculos ad sydera lætus Extulit: & cœlo palmas cum voce tetendit. Talia iactantem &c. Nulla videtur in verbis iactantia sed precatio cum decenti fiducia. Aliter autem in primo dixit. Maro. Talia iactanti stridens aquilone procella quia ibi nequicq; mortem præcabatur. Aurea mater: dicitur a Vergilio quoq; aurea Venus. Se venerem confessa. vnde libro secūdo Alma parens ꝯfessa deā: qualisq; videri ce-

licolis

Demulcent: variisq; trahunt sermonibus horas.
Etiam tarda epulas fugientis tempora lucis
Poscebant: mox regali conuiuia luxu.
Effundunt: latosq; alta intra tecta paratus.
Conuenere omnes strato discumbere in ostro
Delitiis iussi: & dapibus se inferre futuris.
Dat manibus crystallus aquas: mensisq; reponunt
Flauentem cererem: tum læta fronte ministri
Innumeri magno distingunt ordine curas.
Pars dapibus reficit mensas: pars pocula miscet.
Craterasq; replet: nunc hac nunc voluitur illac
Turba frequens: varios miscentq; per atria motus.
At puerum pater immotis spectabat iulum
Luminibus: vultum admirans moresq; latinus
Et grauiter puerili ex ore cadentia verba
Maturumq; animū an̄ annos: & multa rogabat:
Permixtas referens voces: dehinc oscula figens
Dulcia cōplexū manibus: iunctūq; fouebat.
Et nimiū exultās fœlicē: & munere diuū
Donatū æneam pro tali prole ferebat:
Postq̄ epulis cōpressa fames traducere longā
Incipiunt fando: & labentem fallere noctem:
Nunc duros troiæ casus gentesq; pelasgas:
Nunc fera laurentis memorantes prælia pugnæ.
Quo primum diffusæ acies: quo tela vicissim
Pulsa loco: qui primus ouās inuaserit agmen:
Fulmineūq; ardens in equo madefecerit ensem:
Præcipue Tros æneas: seniorq; latinus:
Magnorum heroum: Latiiq; antiqua potentis
Gesta recensebant: fugientē q; horrida gnati
Arma suis Saturnum. italis latuisse sub oris.
Hinc Latium dixisse: genusq; in montibus altis
Composuisse vagum: legesq; & iura dedisse
Et bacchi: & frugum cultus: dehinc tecta secutum
Esse paterna Iouem: vtq; electra atlantide cretus
Iasio idæas ceso phrygie isset ad vrbes
Dardanus ex corytho multa cū gente ꝑfectus.
Vtq; insignē aquilam dono: & ioue patre superbus
Hectoræ gentis signum: illustresq; tulisset:
Primus auum titulos troiane stirpis origo.
Talibus atq; aliis inter se longa trahebant
Tempora: tū fremitus: lætæq; per atria voces
Alta volant: strepitu ingenti tectū omne repletur
Dant lucē flammæ: & lato splēdore coruscant.
Cōsurgūt phryges. & cythara resonante sequuntur.
Ausonii. & plausum ingeminant. seq; agmine toto
Permiscent: variantq; pedes: raptimq; feruntur.
Et iam festa nouem largo connubia luxu
Attigerant celebrata dies: tum maximus heros
Aeneas vrbem curuo signabat aratro.
Fundabantq; domos: & amictas aggere fossas:
Ecce aūt fatum haud paruū diffundere flammam:
Ingentem. & fulgore leuem. & se nubibus altis
Miscentem summo Lauinia vertice visa est.
Obstupuit pater æneas: duplcesq; tetendit
Ad cœlum cum voce manus: Si Iuppiter vnq̄ Aeñ.
Gens monitis Troiana tuis. terraq; mariq;
Paruit imperiisq; libens: si numina vestras
Si metui coluiq; aras: per si quid agendum est
Quod restat: placidam fœlici afferte quietem

Au gur

Augurio:& firmate:malisq́ imponite finem.
¶ Talia iactantem circunstitit aurea mater:
¶Poe Se Venerem confessa:almo & sic edidit ore
¶ Gnate aio pone hãc curã:& meliora capesse
¶Ven⁹ Signa deum:gaudensq́ bonis succede futuris.
Nũc tibi parta quies:nunc meta extrema malorum:
Nunc tandẽ optatã cõponunt sæcula pacem.
Nec flammã ad cœlos perlatã vertice charæ
Cõiugis horesce:at constantẽ dirige mentẽ
Namq́ erit illa tuum celebri quæ sanguine nomen
Troianosq́ auctura duces ad sydera mittat.
Hæc tibi magnanimos sublimi prole nepotes
Conferet:egregiis totum qui laudibus orbem
Complebunt:totumq́ sua virtute potentes
Sub iuga victoresq́ trahent:quos gloria summo
Oceanum transgressa ingens æquabit olympo:
Quos tandem innumera ardens post illustria rerũ
Gesta:deos factura:vehet super æthera virttus.
Hanc flammã ventura tuæ præconia gentis
Designant:hoc omnipotens e culmine signum
Sidereo dedit:at tantarum in munera laudum
Quam statuis dicas a nomine coniugis vrbem:
Præterea sacros Troia ex ardente penates
Ereptos compone noua intra mœnia:& altos
Infer ad æternum mansuros tempus honores.
Hi(tibi mira ferã)tanto vrbis amore trahentur.
Vt vecti ad sedes alias loca prima latini
Sponte sua repetent:iterumq́ iterumq́ reuersi.
O fœlix quẽ tãta manent:dehinc pace tenebis
Sub placida gentem iliacam:post fessus:& æuo
Confectus:tandem Elysias socer ibit ad vmbras.
Succedas scæptro:atq́ italis dñabere:leges
Communes Teucrisq́ ferens:tum lætus ad altum
Te mittes cœlum:sic stat sententia diuum.
¶Poe. ¶ Dixit:& inde leues fugiens se vexit ad auras.
Aeneas tanto stupefactam nomine mentem
Perculsus:diuæ peragit mandata parentis.
Et iam compositos fœlici in pace regebat
Dardanidas:& iam decedens scæptra Latinus
Liquerat:& pius æneas successerat:omnem
Ausoniam:lataq́ potens ditione tenebat.
Iã paribus phryges:atq́ itali se moribus vltro
Et socia ingenti firmabant pectora amore:
Concordiq́ æquas miscebant fœdere leges.
Tũ medio Venus exultans se immisit Olympo
Ante iouem:& complexa pedes sic ore locuta est.

¶Ven⁹ ¶ Omnipotens genitor q̃ solus ab æthere summo
Cuncta moues:qui res hominum curasq́ recenses
Dum theucros traheret fortuna inimica recordor

Spondebas

☞ licolis & quanta solet Nec flammam &c. Inanis preceptio: quia ipse Aeneas nouit eius rei significationem fœlicem esse: vt ex secundo ęneid.& aliis quibusdam poete locis constat Oceanũ transgressa: propter deuictos britannos quos Anglos vocamus aut propter id quod dictum est in primo de Iulio cæsare Imperiũ oceano famam qui terminet astris . Hanc flammam ventura tuę præconia gentis designant. Videtur hypallage vt sit pro eo quod est hæc flamma designat præconia tuę gentis. Dicit autem deos factura vehet super æthera virtus. Propter Romulum & iulium cęsarem: quos in deos translatos fingunt. At tantarum in munera laudũ: sic verior est lectio vt sit in munera id est ad munera hoc est pro munere tantarum laudum. id est in recõpensationem tantę laudisq́ tibi per Lauiniam portenditur. donabis eam hoc honore: vt vrbem quam statuis ab eius nomine Lauiniũ appelles. Pręterea sacros &c. Coluerũt romãi Phrygios deos. vnde hæc ficta Hi:(tibi mira feram):tanto &c. parenthesis est tibi mira feram: idest miranda dicam. Nam ordo est. Hi scilicet dii penates trahent tanto amore vrbis: vt ipsi vecti ad alias sedes repetant sua sponte: id est per se prima loca Latini scilicet vrbis: reuersi iterumq́. iterumq́ id est semel ac iterum: aut iterũ atq́ iterum quod & in hystoriis legitur. O fœlix quem tanta scilicet ornamenta & dona manent. id est expectant: & cui tanta futura sunt. Tandem Elysias. Non congruit illi quod dictum est in primo Sublimemq́ feres ad sydera cœli: magnanimum Aeneam: tertia cum Latio regnantem viderit æstas. Ternaq́ trãsierint Rutulis hiberna subactis. Nam si post subactionem Rutulorum non nisi tres annos victurus dicitur Aeneas: incõgrue dicitur de Latino: q́ tandem Elisias socer ibit ad vmbras: & ad Aeneam succedes sceptro atq́ Italis dominabere. Sic stat sententi a diuum Hoc enim a Ioue audiuit in primo dicente Sublimemq́ feres &c. Tanto stupefactam nomine mentem percussus id est habens mentem stupefactam percussam aut perculsam: tãto nomine: id est nominis: hoc est fame promissione. Tum medio. Aggreditur vltimam partem operis: quæ est de translatione Aeneę in cœlum de qua veritatem secutus recte dubitat Horatius dicens quarto carminum ad Torquatum. Quo pius Aeneas: quo Tullus diues & ancus: Puluis & vmbra sumus. De morte enim Aeneę recitat Seruius q́ secundum Catonem simul ac in Italiam venit Lauiniam Turno desponsatam duxit: vnde moto bello in primo prælio periit Latinus: in secundo pariter Turnus & Aeneas. Secundum alios autem victor Aeneas cum sacrificaret super Numicium in ipsum incidit & cum non appareret: dicebant deum indigetem factũ: vnde Tibullus ad eum. Illic sanctus eris cum te veneranda Numici Vnda deum cœlo miserit Indigetẽ: Est autem datiuus localis: medio se immisit olympo: ꝑ eo qđ est in medium olympũ. Non incongrue autem datur illi in cœlo locus medius: quia sydus Veneris est proximum sub sole: q medius planetarum est: vnde dictum volunt illud. In medio residens complectitur omnia phœbus. Quod autem complexa pedes aut supplicem indicat: aut q́ sydus eius inferius est q̃ sydus Iouis. Ore locuta. Pleonasmos est sicut in Vergilio sæpe: nisi dicamus deos & deas etiam nutu loqui.i. voluntatẽ indicare. Tris pace per annos. Si igiẽ non nisi tres annos: queres q̃modo prius tandem dixerit quod multi tpis est: Viderunt itale nullo discrimine partes.i. sine discretiõe toti Latio dñatus sẽ: non tñ toti Italię Pollicitus in prio lib. vt dixim⁹: Olli: sic in primo: Olli subridẽs hoĩum sator atq́ deorũ. Oscula libauit nate: dehĩc talia fatur &c. Infessus id est non fessus & indefatigatus. Nosti & sæpe quidem: sic Venus in primo ad cupidinem. Nota tibi & nostro doluisti sæpe dolore. Iunone secunda. id est prospera & fauẽte. quia dictum est de ea in primo. Consilia in melius referet: mecumq́ fouebit Romanos rerum dominos gentemq́ togatam. Imitatur autem illud ęnei.iiii. Diis equidem auspicibus reor: & Iunone secunda. Nunc stat sententia menti id est placet: vnde in primo. Neq́ me sententia vertit. Stat autem id est placet & decretũ est vt stat casus renouare omnes. Qua ductorem alto phrygiũ succedere cœlo Institui. Hæc vera est lectio: nõ autem alta phrygum Numeroq́ inferre deorum Constat id est constans & firma est sententia. Si quid in ipso mortale est adime scilicet per apotheosim purgando ipsum. Quin sit. ¶ Ordo est. Quin.i. quinetiã aut quinimmo si alios sua.i. propria virtus habet qui accingant sese perenni laude & sup. qui exhorrent gestis præstantibus.i. ꝑ Ordo pter præstantiam gestorum: orbem.s. caducorum qui est sub lunari globo: ego mittam rursum illos super ęthera: quod propter Iulium præcipue dicit: cuius visum putabatur sydus. vnde est. Ecce Dionei processit Cæsaris astrum. Nec regia Iuno abnuit: qa iam placata. Vicina Numicius vndis Fluminеis: nam fluminibus augetur. Hinc colligitur saltem secũdum mentem Mapphei in nominatiuo dici Numicius secundum quem in illo Tibuli sacra vnda Numici: contractio erit duarum vocalium in vnam

☞ sunt tñ

☞ sunt tamen qui & Numicus dici contendant. Tunc corpus gnati abluere scilicet iubet: vnde est illud Tibulli: iam sæpe citarum. Illic sanctus eris. cum te veneranda numici Vnda deum cœlo miserit indigetem. Qui autem sint dij indigetes inuenies per tabulam. Quia vero hystoria habet ipsum submersum in Numico seu Numicio: vnde Dido in quarto. Sed cadat ante diem mediaq; inhumatus harena: ideo fingitur illic purgatus. Templisq; subaudi cui aut cuius: vt sit cui imponit templis: aut cuius templis imponit. Hæc autem omnia dicta sunt secundum fabulamē ta gentilium: nam Mappheus ipse nō ex sua fide composuit: sed vt suppleret quod operi Vergiliano deesse frustra (vt diximus) putabat. Et hæc in hunc decimumtertium: quē cum nō sit Vergilij & sine chartarum numeris impressimus.

τελος

Spondebas finem erumnis: rebusq; salutem
Nec tua me promissa pater sententia fallit.
Namq; oēs gaudere sacra tris pace per annos
Viderunt Italæ nullo discrimine partes
Verum ad syderei missurum culmina cœli
Pollicitus magnū Aeneam meritūq; ferebas
Illaturum astris: quid nunc sub pectore versas?
Iamq; optat matura polos Aeneia virtus
Olli hoim sator atq; deum dedit oscula ab alto:
Pectore verba ferens: ☞ q̄tum cytheræa potentem
Aeneam æneadasq; omnes infessus amaui. ☞Poe.
Et terra: & pelago: & p tanta pericula vectos ☞Iup.
Nosti: & sæpe quidem indolui commotus amore
Gnata tuo: tandemq; malis Iunone secunda
Imposui finem: nunc stat sententia menti
Qua ductorem alto phrygium succedere cœlo
Institui: & firma numeroq; inferre deorum
Constat: & id concedo libens: tu si quid in ipso
Mortale est adime: atq; astris ingentibus adde.
Quin si alios sua habet virtus. qui laude peremni
Accingat sese gestis præstantibus orbem
Exhorrent: illos rursum super æthera mittam.
Ascensere omnes superi: nec regia iuno
Abnuit: at magnum Aeneam suadebat ad altum
Efferri cœlum: & voces addebat amicas.
Tum venus aerias descendit lapsa per auras:
Laurentumq; petit vicina Numicius vndis
Flumineis vbi currit in æquora harundine tectus.
Tunc corpus gnati abluere: & deferre sub vndas
Quicquid erat mortale iubet: dehinc læta recentē
Fœlicemq; animam secum super aera duxit:
Immisitq; Aeneam astris: quem Iulia proles
Indigetem appellat: templisq; imponit honores.

FINIS.

APEX SVPERADDITVS.

Quia in Seruianis commentarijs passim græci citantur authores: ne in illis legendis quis titubet: pauca pro characterum penuria quæ ad eam rem conducant annotare constituimus.

Litteræ apud græcos sunt quatuor & viginti præter aspirationem quam illi non distinctam habent vt nos sed vocalibus annexam sub figura c nostratis quæ obuersa tenuem id est nõ aspiratam notat.

Figure autem non omnes. sed quibus vsi sumus. & nomina litterarum græcarum sunt huiusmodi.

α a	β b & v	γ g	δ d	ε e	ζ z	η e longũ	θ th	ι i	κ k	λ l	μ m	ν n
alpha	Vita	Gamma	delta	epsilon	zita	Ita	thita	Iota	Cappa	Lambda	mi	Gni
ξ x	ο paruũ	ϖ π p	ρ r	σ s	τ t	υ y tenue	φ ph	χ ch	ψ p s	ω o magnũ		
Xi	Omicron	Pi	Rho	Sigma	Taf	Ypsilon	phi	Chi	Psi	Omega		

Vsi sumus etiã ς. i. st. sunt & alij alijs characteres q̃ nobis re psentẽt sth. ss. tt. q̃bus tamẽ q̃a caruimus supersedim⁹. Harũ aũt vocales sunt septem. α. ε. η. ι. υ. ο. ω. quarũ η & ω sunt lõge. ε. & ο. breues. α. ι. & υ. cõmunes.

e	af	i	ef	i	u
αι	αυ	ει	ευ	οι	ου

Diphthongi proprie & earum prolationes sunt sex.

æ	i	o	yi	if	of
ᾳ	ῃ	ῳ. cum pũctis & υι	ηυ	ωυ	

Licet ergo scribatur και: tamen profertur kæ. aut quasi cæ: & αυτος dicetur afros: & φοιβος dicetur phiuos quia οι pro qua nos œ habemus profertur fere vt i. & β profert vt v consonans qua illi carent vnde β dicit vita: & a nonnullis beta: eo q̃ valet u. & b. sed raro profertur vt b. Patet etiam q̃ licet scribatur ταυ: vnde nos tau dicimus: tamen proferetur taf: quia υ cum vocali precendenti sonat vt f. & η apud nos mutatur in e longum: vt γραμματικη grammatice: & tamen græce profertur vt. i. vnde dicit grammatiki: & declinatur η γραμματικη της γραμματικης &c. hoc est hi grammatiki tis grammatikis: pro quo nos dicimus: hæc grammatice huius grammatices. Cetera in erotematis disces.

Ascensius ad lectorem.

Lector habes summi diuina poemata vatis
Rursus ab integro pumice tersa meo.
Dempsimus obscœnum dumtaxat carmen abhorrens
Eloquiis castis: luminibusq; probis.
Nulla tamen vati fraus est imposta: q̃ illud
Longe esse alterius nouimus artificis
Ergo decus Latiæ vatem hunc venerare camœnæ:
Atq; eius similis, q̃ potes esse stude.

Habes optime lector. P. V. M. diligenti emendatione
per Iacobũ Marescha als Roland: excusa Lugd.
Anno a Virginis partu Millesimo quingentesimo vigesimoseptimo die vero
xix. mensis Augusti.

REGISTRVM.

† a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v †† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC DD EE FF GG HH II KK
Omnes sunt quaterni preter v qui est quinternus & †† & KK qui sunt terni.